PANDECTA IURIS CIVILIS: DIGESTUM VETUS

Digitized by Google

Digitized by Google

<36606822710019

<36606822710019

Bayer. Staatsbibliothek

Digitized by Google

2° J. 10m. f. 11

Digitized by Google

Ad Conventum Monacensem Ord: Em: S. A. Fugn.

DIGESTVM VETVS,

SEV

PANDECTARVM IVRIS CIVILIS TOMVS PRIMVS,

Ex Pandectis Florentinis, quæ olim Pisanæ dicebantur, quoad eius fieri potuit, repræsentatus:

Commentariis Accursii, & multorum insuper aliorum tam veterum quàm neotericorum Iureconsultorum scholiis atque obseruationibus illustratus.

Epigramma Græcum Pandectis Florentinis præfixum:

Βίβλον Ἰουστιανὸς ἄναξ τεχνήσατο τήνδε,
Ἣν ἐκ Τριβωνιανὸς μεγάλῳ κάμε παμβασιλῆϊ,
Οἷά τις Ἡφαιστῆϊ πεπυκασμένον ἀσπίδα τεύξας,
Ἣς ὅτι μὴ μυθεῖσιν ἀγάλματα πάντα θεμίστων,
Ἄνδρες ἄριστοι δ' Ἀσίης τε δορυκλήιτου τε Λιβύσσης,
Εὐρώπης τε πίδακα ὅλον σημήνατε κόσμου.

Hos versus Latinè reddit And. Alciatus Prætermissorum. ij. circa principium.

Ex libris Wolf
a c
Ex libris Christophori
g g
5 6 11

Ex libris Guilielmi PARISIIS, A. 5-6 3.

Apud Gulielmum Merlin in ponte Numulariorum, & Gulielmum Desboys sub Sole aureo, ac Sebastianum Niuellium sub Ciconiis, via Iacobea.

An. Domini M. D. L XV I.

Digitized by Google

2° Z. 10m. f. 11

Digitized by Google

Ad Conventum Monacensem Ord. Em. S. P. Augustini.

DIGESTVM VETVS,

SEV

PANDECTARVM IVRIS CIVILIS TOMVS PRIMVS,

Ex Pandectis Florentinis, quæ olim Pisanæ dicebantur, quoad eius fieri potuit, repræsentatus:

Commentariis Accursii, & multorum insuper aliorum tam veterum quàm neotericorum Iureconsultorum scholiis atque obseruationibus illustratus.

Epigramma Græcum Pandectis Florentinis præfixum:

Βίβλον Ἰουστινιανὸς ἀνάξ τεχνήσατο τήνδε,
Ἣν ἐκ Τειβωνιανοῦ μεγάλῳ κάμε παμβασιλῆϊ,
Οἷά θ' ὑπ' Ἡφαίστῳ πεπαλαγμένον ἀσπίδα τεύξας,
Ἣς ὅτι μὴ μυρίεσσιν ἀγάλμασι πάντα θεμίζων,
Αἰνήεσσι δ' Ἀθήνῃ τε δορυκλήτου τε Λιβύσσης,
Εὐρώπης τε πίθοιο ὅλον σημήνατο κόσμου.

Hos versus Latinè reddit And. Alciatus Prætermissorum. ij. circa principium.

Ex libris Wolf

Ex libris Guilielmi PARISIIS, [illegible] A°. 5. 6. 9.

Apud Gulielmum Merlin in ponte Numulariorum, & Gulielmum Desboys sub Sole aureo, ac Sebastianum Niuellium sub Ciconiis, via Iacobea.

An. Domini M. D. L XV I.

Digitized by Google

DE PANDECTIS FLORENTINIS.

FRANCISCVS Taurellius in epiſtola nuncupatoria editionis Pandectarum Florentinarum ad Coſmum Medicem Florentinorum Ducem, ſic poſt alia de his annectit: Pandectarum id ſeu Digeſtorum eſt antiquum volumen, Florentiæ nunc, olim Piſis adſeruatum, cum Amalphi prius omnem ſupra memoriam fuiſſet. Inde acceptum Piſani, quòd Innocentium ſecundum Pontificem maximum, & Lotarium Cæſarem item ſecundum, claſſe aduerſus Normannum Rogerium miſiſſent, egregiè nauatæ operæ monumentum retulerunt, diúque penes ſe habuerunt: donec per Ginum Capenium æquè nobilem ac ſtrenuum virum Florentini anno ſalutis ſexto & quadringenteſimo ſupra milleſimum Piſis in poteſtatem redactis, ſubductionis ſymbolum tranſtulere. Liber itaque illæ præ cæteris egregius & venerandus Florentiæ illo ex tempore ſumma cum cura ac religione, tanquam de cœlo delapſus, meritò eſt cuſtoditus. Atque hæc ex antiquis Piſanorum annalibus apud Plotium Gryphium eorum ciuem accepimus: quibus & Raphaël Volaterranus per omnia fere adſtipulatur: & illo multo antiquior Raynerius Grachia Piſanus his libris quos ante ducentos fermè annos de bello Thuſco conſcripſit: quod opus inter cubiculares tuos libellos aliquando vidimus. Sed & Plotius idem affirmat, antiquum inſtrumentum domi ſe habuiſſe donationis eius in Piſanos per Lotarium collatæ, quod poſtea cõtagioſæ peſtis periculo vitãdo inter alia ſcripta igne conſumptum ſit. Hunc optimum librum iam quadringentos amplius annos in Etruria habitum nemo ſatis vnquam laudauerit, ſiue antiquitatem ſpectemus, ſiue ſinceritatem ac fidem. Quis verò dubitet iam tum Lotarij ſeculo permagni eundem fuiſſe pretij? Neque enim maximus princeps grandi accepto beneficio leue quoddam ac vulgare munus in amicum atque potentem populum contuliſſet. Hæc ille. Si quis plura de his Pandectis noſſe velit, legat primum caput libri primi Emendationum Antonij Auguſtini iureconſulti diſertiſſimi, atque omni virtutum genere illuſtris.

DE IVSTINIANO EX PLATINA IN LIBRO de vitis Pontificum.

Iuſtinianum imperatorem tanti conſtat ingenij, tantæq́ doctrinæ fuiſſe, vt mirum non ſit ſi leges Romanas ſparſas incompoſitasq́, in ordinem ad omnium vtilitatem redegerit: ácque reciderit, quæ ſupruacanea atque inutilia videbantur. Hac tamen in re, conſilio & opera Ioannis Patricij, Triboniani, Theophili, Dorothei, & aliorum vſus eſt: qui & doctrina & auctoritate inſignes habebantur. Immenſum nanque illud librorum pelagus (ad duo enim ferè milia librorum fuiſſe conſtat) coacernatis ſimul ab vrbe condita ad hæc vſque tempora tot iudiciis, in quinquaginta libros titulatim digeſſit: quos nunc Digeſta, nunc Pandectas appellant, quòd omnem ciuilem doctrinam contineant. Idem quoque legum epitomen fecit librorum quatuor. has autem leges, Inſtitutiones appellant. Dicimus itẽ Iuſtiniani codicem & Volumen eſſe. Sunt præterea qui dicant Iuſtinianum ipſum libros de incarnatione Domini eleganter ſcripſiſſe. Templum quoque in honorem dei patris (nam filius, patris eſt ſapientia) ſanctæ Sophiæ, quo nullum eſt in orbe maius, ſua impenſa ſuóque iuſſu Conſtantinopoli ædificandum curauit. Hæc Platina in vita Bonifacij ſecundi: de quo Iuſtiniano qui plura deſideret, legat eius vitam per Aegidium Perrinum deſcriptam, quæ ad calcem Inſtitutionum eiuſdem Iuſtiniani ſubiecta eſt.

DE TRIBONIANO ET EIVS SOCIIS ex Bernhardino Rutilio.

Tribonianus Macedoniani filius, inter fori principes Cos. Iuſtiniano magiſter officiorum, adſeſſor, & quæſtor, quod munus tum apud Conſtantinop. imperatorem ſolenne erat. Euenit ſeptimo principatus anno, vt Veneti Praſinique, ſeditioſa factionum nomina, ita conſpirarent, vt fugato imperatore ac Senatu, vrbe magna ex parte inflammata, ædes multas, publicáque opera incenderint. Quem tumultum vt ſedaret imperator, Tribonianum & Ioannem prætorem præfectum in ſicariorum gratiam magiſtratu mouit. Id enim magnis vocibus, propter exercitam in ſe antea quietis rebus ſeueritatem, ab armata plebe vndique flagitabatur. probra in vtrũque tota vrbe iactabantur, ipſiq́ ad necem diu fruſtra quæſiti erant. Triboniano Baſilides ſucceſſor datus, vir manſuetudine ac æquitate inter Patricios clarus. Poſtea tamen Tribonianus in ſuum locum rediit: quo perfunctus, multos poſt annos morbo deceſſit. Vir fuit ingenio miti atque humano, vt nihil vnquam præterea à quoquam ingratum ſit paſſus. Quibus moribus & ſingulari omnium artium doctrina vnum auaritiæ crimen facilè obſcurabat: cùm tamen non niſi iuſtum ſectaretur lucrum, legéſque aſſiduè aliquas ex vſu aut antiquaret, aut conderet. Quod qui omnino arguunt, næ illi inſtabilem rerum humanarum conditionem parum intelligunt. Hæc de Triboniano Procopius, hiſtoricus haud paulo melior quàm Suidas neſcio quis, à quo traditur Tribonianus auaritiæ morbo miſerè laboraſſe, vt ius ipſum pretio quaſi promercale habuerit, ac leges ad vtriuſque partis vſum nũc tulerit, nunc abrogarit, & quaſi quæſtuarias preſtituerit. nullum putaſſe eſſe Deum, penitúſque à religione abhorruiſſe: adulatorem atque impoſtorem fuiſſe, vt qui Iuſtiniano perſuaſerit non morituram eum, ſed cum ipſo corpore in cœlos ſui ſublatum. Sed hæc quis credat incerto auctore? cum contra ſtet ſcriptor grauis eorum temporum Procopius, nec Iuſtiniani optimi, & vel Suidæ ipſius teſtimonio religioſiſſimi principis prudentia & pietas paſſura fuiſſe, vedum altura & prouectura eiuſmodi monſtrum videatur. Fuit eodem tempore Tribonianus alter, ex Sida Pamphiliæ vrbe, primarius & ipſe cauſidicus, vir multæ eruditionis & multorum operum quæ ponit Suidas, nihil ad ius attinentia. Theophilus quoque, Dorotheus, Theodorus, Iſidorus, Anatolius, Thalleleus, & Cratinus viri illuſtres & peritiſſimi iuris adhibiti à Iuſtiniano ad purgandas ſeligendáſque, quibus vtimur leges, inſigne ab eo teſtimonium doctrinæ ac fidei meruerunt.

Iuriſconſultorum

Bayerische Staatsbibliothek München

Digitized by Google

Iuriſconſultorum nomina, & libri ex quibus Pandectæ conſarcinatæ ſunt, Ex libro quarto Epiſtolarum Angeli Politiani, epiſtola nona.

Angelus Politianus Iacobo Modeſto Pratenſi ſuo S. D.

ROgaſti me ſæpius vt tibi nomina colligerẽ veterum iuris conditorum non qui citentur ab aliis: ſed quorũ ſint ipſorum verba pro legibus in Iuſtiniani principis Digeſtis, quas & Pãdectas appellamus. Ego verò quoniam te longius diſtuli, quàm fortaſſe ſingularis amor erga me tuus merebatur, ne ſine fœnuſculo mora iſta fuerit, etiã titulos, numerumque librorũ tibi perſcribã, de quibus quinquaginta Digeſtorum volumina cõſarcinantur. Volo enim tibi hoc quoque apponere quaſi condimentum ſtudiorum tuorum, in quibus te multam ponere operã, multúmque proficere (quod mihi ſæpe tui præceptores narrãt) vnicè gaudeo. Nam cum tu noſtris laribus à puero fueris innutritus, probauerimque ſemper ingenium, mores, animum, fidelitatemq; tuam, nihil abs te mihi penè ſeiunctũ puto, laudesque tuas perinde amplector vt meas. Sed vt ad rem redeã, ſeptem omnino & triginta fuere conditores iuris, quorum de verbis Digeſtorum leges velut centones quidam conſuũtur. Et quorundam ex his mentio eſt in titulo de origine iuris, quem tibi non damus in ſolutum, propterea quòd eſt in ære tuo. Vetuſtiſſimus autem omniũ, ſicuti mihi videtur, Q. Mucius Scæuola eſt P.F. Pontifex maximus: cuius apud Ciceronẽ quoque plurima mentio. Huius huc accerſitur vnus tantũ liber Definitionum. Gallus deinde Aquilius, qui Ciceronem orantem iudex audiuit: & quem familiarem ſuum Cicero idem in topicis appellat. Huius tantum reſponſis irrigantur Digeſta. Labeonis verò eodem adſciſcuntur libri octo πιθανῶν, id eſt credibilium, ſeu veriſimilium, & item Poſteriorum decem. Fuit autem Labeo, quem vocat Horatius inſanum, de cuius ingenio, natura, ſtudiis, ac doctrina multa ſcribit Gellius in Atticis noctibus. Saluij quoque Iuliani Digeſtorum nonaginta libri, de Ambiguitatibus vnus, ad Miniciũ ſex, ad Vrſeium quatuor. Floruit hic Hadriani tẽporibus, & iudicanti fuit in cõſilio, magnæ vir authoritatis, auunculus etiam Didij Iuliani deinde principis. Aduocantur & Neratij Priſci Regularum quindecim, Membranarum ſeptem, Reſponſionum tres. Hunc ſibi putatur Traianus amicorum conſenſu ſucceſſorem deſtinaſſe, ſic vt ei dixerit aliquando: Commẽdo tibi prouincias, ſi quid mihi fatale cõtigerit. Eundémque mox Hadrianus imperator habuit in conſilio. Voluſius quoque Mæcianus iuriſcõſultus eſt habitus celeber, quo multum eſt vſus Hadrianus idem: quique docuit M. Antoninum principem, cognomento Philoſophum. Veniunt huc igitur illius quoque libri Fideicommiſſorum ſedecim, Publicorum quatuordecim. Sed Mæciani nomẽ in Marcianũ deprauatur à librariis. Fuit enim Marcianus ipſe quoque iuris author, à Didio Iuliano principe iuſſus occidi. Qui libros huc contulit Inſtitutorum ſedecim, Regularum quinque, de Appellationibus duos, Publicorum duos. Item ſingulares, quos Græci μονοβίβλους, his titulis, de Delatoribus, Hypothecariæ, ad S.C. Turpillianũ. Iulius quoque Celſus Hadriano fuit in cõſilio, qui Digeſtorum libros vndequadraginta compoſuit. Sed & Valens, qui Fideicommiſſorum ſeptem. Marcellus quoque, qui Digeſtorum ſcripſit vnum & triginta, Reſponſorum vnum, ſex Ad leges. Item Iauolenus, cuius acciti huc libri ſunt: ex Caſſio quinque, Epiſtolarum quatuordecim, Ad Plautium quinque. Claruit his temporibus etiam Serbidius Scæuola, cui M. Antoninus philoſophus operam dedit: ac deinde factus imperator multum illo eſt vſus. Hic & Seuerum docuit illum, qui ſibi poſt Pertinacem magna virtute imperiũ parauit. Docuit & Papinianum, de quo mox dicemus. Sed Scæuolæ huius libri deducũtur in Iuſtiniani Pandectas, Digeſtorum quadraginta, Quæſtionum viginti, Reſponſorũ ſex, Regularum quatuor, de Quæſtione familiæ vnus, Quæſtionum publicè tractatarũ vnus. Huius auditor (vt diximus) Papinianus libros ad Pandectas af-

Conditores iuris 37.

Q. Mucius Scæuola.

Gallus Aquilius.

Labeo.

Saluius Iulianus.

Neratius Priſcus.

Voluſius Macianus.

Marcianus

Iulius Celſus.

Valens.

Marcellus.

Iauolenus.

Serbidius Scæuola.

Papinianus.

fert, Quæſtionum triginta ſeptem, Reſponſionũ vndeuiginti, Definitionum duos, de Adulteriis vnũ, Aedilitium vnum. Hic habitus omnium eſt acutiſſimus, eúmque vocant hiſtoriæ iuris aſylum, doctrinæ legalis theſaurum: ſic vt ab illo ſtudioſi legum qui profeciſſent, appellati Papinianiſtæ quandoque fuerint: amicus & Seuero principi, ſed à condiſcipulatu, neque non adfinis per ſecundam vxorem. Succeſſor eidem quoque in adminiſtratione fiſci. Denique moriens Seuerus filios ſuos nõ alij magis quàm Papiniano cõmendauit. Erat autẽ præfectus vrbi Papinianus, ac plus potens in aula quàm volebat. Itaque ſæpe deponere nocituram potẽtiam fruſtra conatus, tãdem ab Antonino Caracalla Seueri filio militum gladiis obiectus, & ſecuri percuſſus eſt, quòd excuſare parricidiũ noluiſſet. Huius adſeſſores in præfectura Iulius Paulus, & Domitius Vlpianus: quos quidam ex veſtris Græco vocabulo κορυφαίους appellant, quoniam quaſi verticem legitimæ diſciplinæ cum Papiniano tenuerũt. Feruntur & Vlpiani libri Ad edictum tres & octoginta, Ad Sabinum verò vnus & quinquaginta, ad leges viginti, Pro tribunali decem, De officio proconſulis decem, Regularum ſeptem, Fideicommiſſorum ſex, Opinionum ſex, De adulteriis quinque, De appellationibus quatuor, De officio cõſulis tres, Inſtitutorum duo, de cenſibus ſex, Reſponſorum duo. Tum ſingulares hi, Regularum rurſus, De ſpõſalibus, de officio præfecti vrbi, De officio præfecti vigilum, De officio curatoris reip. De officio prætoris tutelaris, De officio quæſtoris. Sed quamuis tam multa ſcripſerit Vlpianus, tamen Paulus aliquanto eſt (vt græcè dicam) πολυγραφώτερος eius enim numerantur hi libri, Ad edictũ octoginta, Quæſtionum vigintiſex, Reſponſorum vigintitres, Breuium vigintitres, Ad Plautium duodeuiginti, Ad Sabinum ſexdecim, Ad leges decem, Regularum ſeptem, Sententiarum vel factorum ſex, Sententiarum iterum quinque, Ad Vitellium quatuor, Ad Neratium quatu..., Fideicommiſſorum tres, Decretorum tres, De Adulteriis tres, Manualium tres, Inſtitutorum duo, De officio proconſulis duo, Ad legem Iuliam, vel (vt aliter lego) Ad legem Aeliam duo. Item Ad legem Aeliam Sentiam tres, De iure fiſci duo. μονόστιχοι autem, Regularum rurſus, Regularum tertio, De pœnis paganorum, De pœnis militum, De pœnis omnium legum, De vſuris, de gradibus & affinibus, De iure codicillorum, De excuſationibus tutelarum. Ad regulam Catonianam, Ad S.C. Orficianum, Ad S.C. Teruillianum, Ad S.C. Syllanianum, Ad S.C. Belleianum, Ad S.C. Libonianum, ſeu Claudianum. De officio præfecti vigilum, De officio præfecti vrbi, De officio prætoris tutelaris, De extraordinariis criminibus, Hypothecaria, Ad municipalem, De publicis iudiciis, De inofficioſo teſtamento, De ſeptemuiralibus iudiciis, De iure ſingulari, De ſecundis tabulis, Ad orationem diui Seueri, Ad orationem diui Marci, Ad legem Velleiam, Ad legem Cinciam, Ad legem Falcidiam. De tacito fideicommiſſo, De portionibus quæ liberis damnatorum conceduntur, De iuris & facti ignorãtia, De aduliterus, De inſtructo & inſtrumento, De appellationibus, De iure libellorum, De teſtamẽtis, De iure patronatus, De iure patronatus quod ex lege Iulia & Papia venit, De actionibus, De cõcurrentibus actionibus, De interceſſionibus fœminarum, De donationibus inter virum & vxorem, De legibus, De legitimis hæreditatibus, De libertatibus dandis, De ſenatuſconſultis. Fuere autẽ Paulus & Vlpianus præfecti ambo. Sed quidam factos ab Alexandro dicũt, quidam verò ab Heliogabalo: qui tamen Vlpianum remouit vt virũ bonum. Cæterum Alexander vtrumque magno in honore habuit, maximè autem Vlpianum, qui conſiliarius ei quoque fuit, & ſcrinij magiſter. Nec vnquam ad eum ſolus admiſſus quiſquam eſt, niſi præfectus atque Vlpianus. Tum ſi quando alter adhibitus, ſemper tamen Vlpianus rogari iubebatur. Sabinus autem ille ad quem libros Vlpianus ſcripſit (puto etiam ad quem Paulus & Pomponius) vir fuit inſignis & conſularis, ab Heliogabalo iuſſus occidi, cuius filius etiam Fabius Sabinus Alexandro fuit gratiſſimus, & Cato ſui tẽporis dictus eſt. Neſcio autẽ an hic filius idem ſit Sabinus, qui conſularis ac præfectus vrbi, per tumultum fuſti percuſſus in populo, & occiſus atq; in publico derelictus fuerit. De illo quoque ambigitur, vtér ne de iure ſcripſerit: filius, an pater. Scripſit verò iuris ciuilis tres, ex Proculi ſingularẽ, ſed & Epiſtolarũ libros octo. Pomponij quoque collati ſunt eodem libri, ſcilicet Ad Quintum Mutium lectionum vndequadraginta, Ad Sabinum quinque & triginta, Epiſtolarum viginti, Variarum lectionum

Papiniani ſtæ.

Iulius. Paulus. Domitius. Vlpianus.

Pauli libri.

Sabinus.

Pomponius.

quindecim,

quindecim, Ad Plautiũ ſeptẽ, Fideicõmiſſorum quinque, Senatuſcõſultorũ quinque, Regularũ vnus, Enchiridij duo. Caium verò citat & Boethius in Ciceronis Topicũn commentariis. Huius hic adhibiti ſunt Ad edictũ prouinciale libri duo & triginta, Ad leges quindecim, Ad edictũ publicũ quindecim, qui ſoli tum reperti fuerunt. Aureorũ ſeptem, δωδεκάδελτοι, hoc eſt duodecim tabularum ſex, Inſtitutionũ tres, De manumiſſionibus tres, Fideicõmiſſorũ duo, De cãſibus vnus, Regularum vnus, Dotalitiorum vnus, hypothecariæ vnus. Sumpſerunt hauſtus qui Tribonianum iuuerunt, ex Venulei quoque Stipulationũ libris vndeuiginti, Actionum decẽ, De officio procõſulis quatuor, De pœnis paganorum vno, publicorum tribus, De interdictis ſex. Item ex Mauritiani Ad leges ſex, ex Terentij Clementis Ad leges viginti, ex Africani Quæſtionum nouem, ex Florentini Inſtitutorum duodecim, ex Tertylliani De caſtrenſi peculo vno, ex Iuſti Conſtitutionum viginti, ex Tryphoniani Diſputationum libris vno & viginti, ex Calliſtrati De cognitionibus ſex, Edictorũ monitoriorum ſex, De iure fiſci quatuor, Inſtitutorum tribus, Quæſtionũ tribus, ex Menãdri Militarium quatuor, ex Modeſtini Reſpõſorum vndeuiginti, Pandectæ duodecim, Regularum decem, Differentiarum nouem, Excuſationũ ſex, De pœnis quatuor. Item ex eiuſdẽ μονοβίβλοις, De præſcriptionibus. De inofficioſo teſtamento, De manumiſſionibus, De legatis & fideicõmiſſis, De teſtamentis, πρὸς ἐνγραφὰς, De enucleatis caſibus, De differẽtia dotis, De ritu nuptiarũ. Ex Tarruntij Paterni Militarium quatuor, ex Macri Militarium duobus, Publicorũ duobus, De officio præſidis duobus, εἰκοσᾶρ (ſeu verius εἰκοσᾶρ) duobus, De appellationibus duobus. Ex Arcadij De teſtibus vno, ex Rufini Regularum duodecim, ex Anthi, ſiue Publij Furij Anthiani patris Edicti quinque libris, ex Maximi Ad legem Falcidiam, ex Hermogeniani epitomatum ſex libris. Hæc eſt demique tam iuris conditorum qui ſymbolam dederunt, quàm librorum quoque & titulorum quibus veſtræ Pandectæ ſe debent, exactior nomenclatura. Nam cæteri non intexuntur, ſed tantum citantur: quidam tamen in codicibus deprauatis, quamuis omnino immunes, munificibus tamen adnumerantur. Tituli præterea nonnulli, ſicuti de excuſationibus, penè integri Græcè ſunt editi, quos indoctus aliquis (vt apparet) in Latinum tranſtulit. Sed & hæc (vt opinor) & alia pleraque noſtras aliquando vigilias deſiderant, quas vtique nos (modò vita ſuppetat, ac modo paululum quid ocij contingat) nimium quàm libenter tribuemus: ſed prius tamen philoſophiæ ſatisfaciẽdum, cui nunc totos (vt ſcis) penituſque nos tradidimus. Erit opus omnino Bartholomæi Sozini Senenſis doctoris excellentis, immo verò planè ſingularis, opera nobis & conſilio, quem equidem Papinianum alterum videor audaciter poſſe appellare ſeculo noſtro. Vale.

Caius Tribonian. Venulei. Mauritianus. Terentius Clemens. Africanus. Florentinus. Tertyllian. Iuſtus. Tryphonianus. Calliſtrat. Menãder. Modeſtin. Paterinus. Paternus. Macer. Arcadius. Rufinus. Anthus. P. Furius. Maximus. Hermogenianus.

Rubricæ Digeſti veteris.

DIGESTI VETERIS RVBRICAE CENtum quinque & quinquaginta continentur. LXV. carminibus ſequentibus, eo textis artificio, vt præter principale intentum, aliquid ſententiæ videantur habere: quarum declarationem mox ſubiunximus.

Ex primo primi libri.

IVs.& origo patent.leges quoque parte priori.
Conſtituit.ſtatus.ac alienus.adoptat.& eſt res.
Dátque ſenatores.conſul.prætorius.vrbis.
Sunt quæſtor.prætor.vigilum præfectus. habendi
Officium pariter proconſulis vtile noſcas.
Vult his auguſti.præſes.vel Cæſaris addi.
Cenſor Alexandri.ius mandat.& aſſidet inde.

De iuſtitia & iure. De origine iuris ciuilis, & omnium magiſtratuum,& ſucceſſione iuris prudentum. De legibus ſenatúſq; conſultis,& lóga conſuetudine. De conſtitutionibus principũ. De ſtatu hominum. De his qui ſui vel alieni iuris ſunt. De adoptionibus,emãcipationibus,& aliis modis quibus ius patriæ poteſtatis ſoluitur. De rerũ diuiſione,& qualitate. De ſenatoribus. De officio cõſulis. De officio præfecti prætorio. De officio præfecti vrbi. De officio quæſtoris. De officio prætoris. De officio præfecti vigilũ. De officio proconſulis & legati. De officio præfecti auguſtalis. De officio præſidis. De officio procuratoris Cæſaris,& rationalis. De officio iuridici Alexãdrię. De officio ei' cui mandata eſt iuriſdictio. De officio aſſeſſorum.

Secundi libri rubricæ.

Eſt iuriſdictio. ſtatuens in parte ſecunda.
Si quis ius dicens.vocat in ius.non ierit tunc.
Iuſsit lex vt eant qui ſunt in iure vocati.
Eximat hos nemo.leges quos ſatdare cogunt.
Si noxalis agat.per quem fit.cautio iſti.
Feriat.edendo.pactum.ſi tranſigat vllus.

De iuriſdictione omnium iudicum. Quod quiſque iuris in aliũ ſtatuerit,ipſe eodem iure vtatur. Si quis ius dicenti non obtẽperauerit. De in ius vocando. Si quis in ius vocatus non ierit:ſiue quis eum vocauerit quem ex edicto non debuit. In ius vocati vt eant,vel ſatis aut cautũ dent. Ne quis eum qui in ius vocatur,vi eximat. Qui ſatiſdare cogãtur:vel iurato promittãt, vel ſuæ cõmittantur promiſsioni. Si ex noxali cauſa agatur,quemadmodũ caueatur. De eo per quem factũ erit quò minus quis iudicio ſiſtat. Si quis cautionibus iudicio ſiſtendi cauſa factis non obtemperauerit. De feriis & dilationibus,& diuerſis temporibus earũ: & ex quibus cauſis feriæ non impediuntur. De edendo. De pactis. De tranſactionibus.

Tertij libri rubricæ.

Poſtulat.infamat.procurat nomine terna.
Geſta negotia ſunt his atque calumnia iuncta.

De poſtulando. De his qui notantur infamia. De procuratoribus & defenſoribus. Quod cuiuſque vniuerſitatis nomine,vel contra eam agetur. De negotiis geſtis. De calumniatoribus.

Quarti libri rubricæ.

Reſtituit quarta.metus.& dolus.& minor hic ſunt.
Deminuit.maior.alienat.& arbiter hinc eſt.
Nautæ caupones ſtabularius abdita reddant.

De in integrum reſtitutionibus. Quod metus cauſa geſtũ erit. De dolo malo. De minoribus.xxv.annis. De capite minutis. Ex quibus cauſis maiores.xxv. annis in integrum reſtituantur. De alienatione mutandi iudicij cauſa facta. De receptis arbitris: & qui arbitrium recipiunt,vt ſententiam dicãt. Nautæ,cauponer, ſtabularij,vt recepta reſtituant.

Quinti libri rubricæ.

Iudiciis quinta.exheres queritur.petit heres.
Si pars heredis.ſic poſſeſſoria poſcat.
Iungas heredem fideicommiſſa petentem.

De iudiciis,& vbi quis agere vel conueniri debeat. De inofficioſo teſtamento. De petitione hereditatis. Si pars hereditatis petatur. De poſſeſſoria hereditatis petitione. De fideicommiſſaria hereditatis petitione.

Sexti libri rubricæ.

Vindicat & ſexta.tractans de Publiciana.
Vectigalis ager aut emphyteuticus eſt hic.

De rei vindicatione. De Publiciana in rem actione. Si agẽr vectigalis vel emphyteuticarius petatur.

Septimi libri rubricæ.

Dans vſumfructum pars ſeptima.creſcere.cedit.
Amittatur. res quæ conſumenda.petatur.
Dat ſeruis operas.habitatio.ſi cauet vtens.

De vſufructu,& quemadmodum quis vtatur fruatur. De vſufructu accreſcendo. Quãdo dies vſusfructus legati cedat. Quibus modis vſusfructus vel vſus amittatur. De vſufructu earum rerum quæ vſu conſumuntur,vel minuuntur. Si vſusfructus petatur,vel ad alium pertinere negetur. De operis ſeruorum. De vſu & habitatione. Vſufructuarius quemadmodum caueat.

Octaui libri rubricæ.

Vtere ſeruitiis octaua parte locatis.
Prædia dant vrbes.& rus.communia multis.
Ni mihi ſeruitium bene vindico.perdere poſſum.

De ſeruitutibus. De ſeruitutibus vrbanorum prædiorum. De ſeruitutibus ruſticorum prædiorum. Communia prædiorũ tam vrbanorum quàm ruſticorum. Si ſeruitus vindicetur,vel ad aliũ pertinere negetur. Quemadmodum ſeruitus amittatur.

Noni libri rubricæ.

Quadrupedem noua dabit. Aquiliam quoque legem.
Effundunt multi.noxalis vt actio detur.

Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. Ad legem Aquiliam. De his qui deiecerunt,vel effuderunt. De noxalibus actionibus.

Decimi libri rubricæ.

In decima fines regis.ac erciſcere poſſes.
Diuiſis tandem communibus.exhibeamus.

Finium regundorum. Familię erciſcũdæ. Communi diuidundo. Ad exhibendum.

Vndecimi libri rubricæ.

Vndecima iudex interrogat.itur ad ipſum.
Seruos corrumpunt.fugitiuos.alea.menſor.
Funera cum ſumptu.debes inferre ſepulchro.

De interrogationibus in iure faciendis,& interrogatoriis actionibus. De quibus rebus ad eundem iudicem eatur. De ſeruo corrupto. De ſeruis fugitiuis. De aleæ luſu,& aleatoribus. Si mẽſor falſum modum dixerit. De religioſis, & ſumptibus funerũ. De mortuo inferendo, & ſepulchro violato vel inædificando.

Duodecimi libri rubricæ.

Res credit.iurans in litem pars duodena.
Condico ob cauſam.cui turpis cauſa ſuperſit.
Ac indebita ſi ſint.condices ſine cauſa.

De rebus creditis,& ſi certum petatur. De iureiurãdo,ſiue voluntario ſiue neceſſario,ſiue iudiciali. De in litem iurando. De condictione cauſa data, cauſa non ſecura. De condictione ob turpem cauſam,vel inhoneſtam, vel iniuſtam. De condictione indebiti. De condictione ſine cauſa.

Tredecimi libri rubricæ.

Tredecimam furti.& legis condictio tangit.
Tritica.dant loca certa. ſtatuta pecunia ſi ſit.
Commoda.cum reliquis dabit actio pignoris ampla.

De condictione furtiua. De condictione ex lege. De condictione triticaria. De eo quod certo loco dari oportet. De conſtituta pecunia. Commodati,vel contra. De pigneraticia actione,vel contra.

Decimiquarti libri rubricæ.

Exercet.iactum biſſeptima.& inſtitor hic eſt.
Actio quæ tribuit patet ac aliena poteſtas.
Ne dentur natis Macedonia lex vetat æra.

De exercitoria actione. Ad legem Rhodiam de iactu. De inſtitoria actione. De tributoria actione. Quod cum eo qui in poteſtate aliena eſt,negotium geſtum eſſe dicetur. Ad ſenatuſcõſultum Macedonianum.

Decimiquinti libri rubricæ.

In decimaquinta deſcribo peculium.& annum.
Poſt do in rem verſo.quod iuſſu iungere fas eſt.

De peculio.

Rubricæ Digeſti veteris.

De peculio. Quando de peculio actio annalis eſt. De in rem verſo. Quod iuſſu.

Decimiſexti libri rubricæ.

In ſextadecima mulier lege Velleianum.
Compenſare vetant leges. ſi depoſitum ſit.

Ad ſenatuſconſultum Velleianum. De compenſationibus. Depoſiti vel contra.

Decimiſeptimi libri rubricæ.

Septima poſt decimam mandatum. pro ſocio dat.

Mandati, vel contra. Pro ſocio.

Decimioctaui libri rubricæ.

Octauadecima tibi vendo. diem adiiciendo.
Committens. heres vendit. reſcindo. periclum.
His exportandos debes adiungere ſeruos.

De contrahenda emptione & venditione: & de pactis inter emptorem & venditorem: & quæ res vendi non poſſunt. De in diem addictione. De lege commiſſoria. De hereditate vel actione vendita. De reſcindenda venditione, & quãdo ab ea diſcedatur. De periculo & commodo rei venditæ. De ſeruis exportandis: vel ſi ita ſeruus venierit, vt manumittatur: vel contra.

Deciminoni libri rubricæ.

Emptum poſt decimam nona. locat. æſtimat. actor.
Res permutatas. præſcriptis addito verbis.

De actionibus empti & venditi. De locato & conducto. De æſtimatoria actione. De rerum permutatione. De præſcriptis verbis, & in factum actione.

Vigeſimi libri rubricæ.

Pignora pars vicena tibi dabit, ac hypothecas:
Poſt pignus tacitum. ſunt quæ res. qui potiores.
Diſtrahitur pignus. tandem quoque ſoluitur illud.

De pignoribus & hypotheca: & qualiter ea contrahuntur: & de pactis eorum. In quibus cauſis pign' vel hypotheca tacite cõtrahitur. Quę res pignori vel hypothecę obligari poſſunt. Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur: & de his qui in priorum creditorum locum ſuccedũt. De diſtractione pignorũ vel hypothecarũ. Quibus modis pign' vel hypotheca ſoluitur.

Vigeſimiprimi libri rubricæ.

Edictum ædilis tractat viceſimaprima.
Euincam. ſi res quæ venditur, excipiatur.

De ędilitio edicto, & redhibitoria actione, & quanto minoris. De euictionibus, & duplæ ſtipulatione. De exceptione rei venditę & traditę.

Vigeſimiſecundi libri rubricæ.

Vſuras. fœnúſque. probat vicenaſecunda.
Inſtruit. & teſtes ſimul ignorantia duplex.

De vſuris & fructibus & cauſis & omnibus exceptionibus & mora. De nautico fœnore. De probationibus & preſumptionibus. De fide inſtrumentorum, & amiſſione eorum. De teſtibus. De iuris & facti ignorantia.

Vigeſimitertij libri rubricæ.

De ſponſalibus: & ritu docet anteſuprema.
Ius. pactum. fundus dotalis iungitur iſtis.

De ſponſalibus. De ritu nuptiarũ. De iure dotium. De pactis dotalibus. De fundo dotali.

Vigeſimiquarti libri rubricæ.

Vltima coniugibus donat. diuortia tangens.

De donatiõibus inter virũ & vxorẽ. De repudiis & diuortiis.

Finis titulorum Digeſti veteris.

LEGES MVLTIPLICES DIGESTI VETEris, aut difficiles, aut ſingulares, ſubiectis annotatæ carminibus: quibus præter legum ipſarum verba immixtum eſt nihil.

Res. quod Nerua. metum. de rebus. prædia. centum.
Ex empto. prætor. ſi quis. Pomponius. arbor.
Si dominus. mater. vinum. mulier. bona. frater.
Teſtatrix. pacta. repeti. tria. dolia. lecta.
Imperium. diuus. ſi fundum. venditor. eius.
Si pars. extat. vbi. ſi mandato. grege. fundi.

Sunt hæ difficiles ſatis hoc in codice leges.
Ne careas lege: carmina noſtra lege.
Efficitur reſtis ex grammate quoque priore:
Qua leges iſtas nectere mente queas.

Declaratio ſex primorum carminum.

Res. lex eſt in tit. de pign. quę incipit, res hypothecę.
Quod Nerua. depoſi. quam Bar. ſolenniter repetiit.
Metum. 3. de eo quod metus cauſa. maximè in. §. volenti.
De rebus. de arbi. de qua dicit Bar. in. l. & an eadem. §. actiones. ff. de except. rei iudica. Neſcio alibi caſum.
Prædia. de actio. empti. hanc legas vt intelligas.
Centum. de eo quod certo lo. quę re vera videtur difficilis.
Ex empto. de actio. emp. hanc ſi placet tene menti.
Prætor. de iur. om. iu. de edendo. quando actio de pec. eſt anna. cum ſimilibus.
Si quis. ſi qs iudicij. de alie. iud. mu. de qua dicit Bar. neſcio alibi. adde. l. ſi quis libertatem. de pe. here. quę re vera difficilis eſt. applicari etiam poteſt. l. ſi quis id. de iuriſ. om. iud. & ſi quis intentione. de iudi. cum ſimilibus multis.
Pomponius. 1. & 2. de nego. geſt. & fami. erciſcun.
Arbor. communi diui. quam ſatis difficilem inueni legendo. affinis eſt huic. l. arboribus. de vſufruc. &c.
Si dominus. de præſcriptis verbis. quam dicit Bart. eſſe notandam.
Mater. de inoffi. teſt. quę eſt de numero damnatarum.
Vinum. de rebus credi. quę licet fortè non ſit difficilis, eſt tamen vtilis: cum lętificet cor hominis. not. glo. l. j. de peri. & com. rei veh.
Mulier. de lege commiſſ. Alibi inuenietur. rara enim non eſt.
Bona. bona fides depoſi. & de act. emp. Aduerte, aliqui aſſeuerãt quòd mulier bona, ſit lex, vnica, quę eſt de iure do. Sed cum mulier bona ſit rara auis, inde non eſt facienda lex: vt no. gl. in. l. ex his. ff. de legib.
Frater. de condict. indebi. difficilis eſt, & de numero damnatarum.
Teſtatrix. ſi ſeruitus vindicetur. quæ ſit, per te iudicetur.
Pacta. de contrahen. empt. quam eum obſcuris pone.
Repeti. quibus mo. vſufruc. amittatur. iſta per te videatur.
Tria. tria prędia. de ſerui. ruſti. prędio.
Dolia. de contrahen. emp. in hac tuum vinum repone.
Lecta. de rebus credi. aliàs ſi cer. peta. difficilis, & de damnatis.
Imperium. de iuriſd. om. iudi. materiam habet arduam.
Diuus. de in integ. reſti. quam Bart. dicit ſingulare. adde. l. diuus. de offi. præſi. cum ſi.
Si fundum. manda. de qua dicit Barto. ibi not. finem huius. l. quã neſcio alibi.
Venditor. de heredi. vel actio. ven. ſimiles huic inueſtiga.
Eius. de rebus cre. aliàs ſi cer. peta. difficilis, & de cœtu damnatarum.

Hoc dico propter illa carmina triuialia:

Damnetur mater. damnetur lectáque, frater.
Damnetur Gallus. damnetur filius. eius.

Mater. lecta. frater. eius. ſunt in hoc volumine, & in noſtris verſib' comprehenſæ.

Gallus. ſ. de libe. & poſth. Filius. aliàs, filium. C. fami. erciſ.
Si pars. de inoffi. teſtamento. hanc videre memento.
Extat. de eo quod metus cauſa. quam non bene explicat glo. ſ. Bar. creditur.
Vbi. de edendo. & de in diem addic.
Si mandato. manda. quę non eſt alibi, ſecundum Bart. in. l. j. de noua.
Grege. de pign. maxime in. §. cum pignori.
Fundi. de contrahen. emp. & de actio. empti.

Leges iſtas quibus plures alias (nominibus etiam nõ mutatis) annectere poſſes: Reſtis in carminum capite prętenta, in mente tua colliget, & ne hinc abeant retineat. Quam nulla vnquam vi poſſe diſſolui ſperamus. Si enim funiculus triplex difficile rumpitur: extra de treuga & pace. c. j. longe difficiliori reſtis iſta ſex funiculis ſeu chordulis compacta, ruptioni ſubiecta erit.

Supradictis paucas annectamus oportet: non carmine quidem, ſed ſoluto ſermone: cum diuerſis diuerſa ſint corda.

IVriſgentiũ. dẽ pactis. prolixa eſt, & prolixè per doctores expoſita. Huic adiũge. l. lege Aquilia ſi deletum. ad legẽ Aquiliam. de qua dicit Bar. Domini, iſta lex eſt ſingulariſſima.

Index titulorum

OFficiũ.de rei vind.possent hic applicari:l. olympico.de ser ui.vtb.præ.&.l.ossa.de relig.&sũp.fu.cũ similib' plurimis.

HEredes familiæ erciscũ. notabilis & singularis,& legem accipias vsque ad finem, dicit Bar.

ADmonendi.de iureiurãd.singularis est admodum. in hanc copiosos Bartolus edidit commentarios. Baldus similiter & alij in materia iuramenti. Omitto leges huic loco applicabiles: vt sunt, Aunculo.de condict.sine causa. Antiqui.si pars here. pet. cum multis similibus.

NOn solum de ritu nupt. casus singularis, secundum Ny.

NEratius.de petitione here.de ser.cor.de relig. & sump.fu. &c. Nauta.caupo.stabu. posset hic locari:& plures aliæ lectione & scitu dignæ.

EX parte fami.ercis. non reperitur alibi casus dicit Ny. in.l. quid ergo.§.sufficit.ff.de cõtra.act.tut.adde.l.eleganter. de dolo malo.de condic.indeb.de pign.act. Quid bonitatis habẽt, videas rogo iuris amator. Sed præferti huic loco applices.l. ea lege.§.locaui. quam dicunt doctores singularem.iuncta.l. æquissimum.de vsufru.&.l.ædiles. de ædil.edict. cum similibus.

SI de dote.de iure do.singularis: vt vult Bart.in.l.j.C.de iure fisci. Adde.l.sicuti.§.sed si quęritur.si seruitus vindice. quam etiam dicit Barto.singularem.

CVm miles. de alie.iudi. mutan.fortis & singularis. quã Bar. dicit se nescire alibi.

HEres.de iudi.sæpe allegata, vbi de materia sortiendi forũ ratione contractus vel quasi.

ARgentum.commo.lex est à multis cupita.l. aquã. quemadmo.serui.amit.hic applicare bonum esset, vt vinum (de quo supra) lymphatum bibatur. Nam turbare ferunt fortia vina caput.

PApinianus. de inoffi.testa. multa cõplectẽs singularia.& est difficilis, præsertim in.§.quarta.

PRoponebatur.de iudic.cui annectas si libeat.l. præcipiunt. de ædilitio edic.

VIdeamus.de in litẽ iurã.de loca.de vsu. Vir.ad Velleia. istic applicare, non erit in vanũ (credo) laborare.&.l.vindicantem.de euictio.quæ tangit regulam notabilem teste Bar. Quem. de euictione tenet actio: eundem agentem repellit exceptio. cum si.

IVstissime.de ædil.edict.vbi notatur hominem esse preciosissimam & dignissimam creaturarum.

SI mulier.ij.§.ex asse.de iure do.Ille.§.non est alibi, secundũ Barto.in.l.sancimus.in princ.C. ad Trebellianum.

Explicit quarundam legum & difficilium & singularium congeries: quas nemo ferre in vnum cogendas duximus: vt nouo cæpisse studio non sine voluptate & admiratione legant & teneant (si illis corde fedeat) horum similis censura studiosis. Si quid autem lectione dignum conspexerint: celloflorem suis adiungant precibus,

Implacata suos cum parca resoluerit artus,
Spiritus ætherei transuolet alta poli.

TITVLI DIGESTI VETERIS SERIE ALPHABETICA disposiți: quò facilius hac in arte tyrunculi eos inuenire possint.

A

ACtionibus empti & venditi. 1802
Adoptionibus & emancipationibus. 100
Ad exhibendum. 1176
Ad legem Aquiliam. 1055
Ad legem Rhodiam de iactu. 1459
Ad Senatusconsultũ Macedonianũ. 1493
Ad senatusconsultum Velleianum. 1574
Aestimatoria actione 1884
Aedilitio edicto. 1958
Aleatoribus. 1213
Alienatiõe iudicij mutãdi causa facta. 616

C

CAlumniatoribus. 466
Capite minutis. 584
Certi condictione. 1233
Communia prædiorum tam vrbanorum quàm rusticorum. 1014
Commodati, vel contra. 1406
Communi diuidundo. 1159
Compensationibus. 1596
Cõdictiõe causa data, causa nõ secu. 1306
Condictione ob turpem causam. 1322
Condictione indebiti. 1326
Condictione sine causa. 1368
Condictione furtiua. 1371
Condictione ex lege. 1379
Condictione triticiaria. 1380
Constitutionibus principum. 84
Constituta pecunia. 1393
Cõtrahẽda emptione & venditiõe. 1724

D

DEpositi, vel contra. 1602
Dilationibus. 235
Diuortiis & repudiis. 2118
Distractione pignorum. 1944
Dolo malo. 503
Donationibus inter virũ & vxorem. 2178

E

EDendo. 241
Eo per quem factum erit quò minus quis iudicio sistat. 218
Eo quod certo loco dari oportet. 1383
Eo quod metus causa gestum erit. 477
Euictionibus. 1997
Exceptione rei venditæ & traditæ. 2057
Exercitoria actione. 1449
Ex quibus causis maiores. 25. annis in integrum restituantur. 590

F

FAmiliæ erciscundæ. 1124
Feriis & dilationibus, & diuersis temporibus earum. 235
Fide instrumentorum. 2083
Fideicõmissaria hereditatis petitiõe. 818
Finium regundorum. 1119
Fugitiuis. 1211
Fundo dotali. 2173

H

HEreditate vel actione vendita. 1771
His qui deiecerit vel effuderit. 1092
His qui notantur infamia. 338
His qui sunt sui vel alieni iuris. 95

I

IN diem addictione. 1759
In integrum restitutionibus. 472
In ius vocando. 183
In litem iurando. 1300
Inofficioso testamento. 715
Interrogatoriis actionibus. 1191
In ius vocati vt eant, aut satis vel cautũ dent. 197
In quibus causis pignus vel hypotheca tacitè contrahatur. 1924
In rem verso. 1554
Institoria actione. 1468
Iudiciis, & vbi quis agere vel conueniri debeat. 672
Iudicio finium regundorum. 1119
Iureiurando. 1272
Iuris & facti ignorantia. 2095
Iurisdictione omnium iudicum. 163
Iure dotium. 2115
Iustitia & iure. 53

L

LEge commissoria. 1768
Lege Rhodia, de iactu. 1459
Legibus senatusque con. & lõga cõsuetudine. 72
Locati & conducti. 1845

M

MAndati, vel contra. 1628
Minoribus. 25. annis. 530
Mortuo inferendo, & sepulchro ædificãdo. 1232

N

NAutæ, cauponer, stabularij, vt recepta restituant. 661
Nautico fœnore. 2066
Negotiis gest. 411
Ne quis cum qui in ius vocatus est, vi eximat. 198
Noxalibus actionibus. 1038

O

OFficio adsessorum. 157
Officio consulis. 124
Officio eius cui mãdata est iurisdictio. 153
Officio iuridici. 152
Officio præfecti augustalis. 141
Officio præfecti prætorio. 125
Officio præfecti vrbi. 126
Officio prætorum. 130
Officio præfecti vigilum. 131
Officio proconsulis & legati. 134
Officio præsidis. 142
Officio procuratoris Cæsaris. 151
Officio quæstoris. 128
Operis seruorum. 948
Origine iuris, & omnium magistratuum, & successione prudentium. 62

P

PActis. 154
Pactis dotalibus. 2161
Peculio. 1505
Periculo & commodo rei venditæ. 1789
Petitione hereditatis. 747
Pignoribus & hypothecis. 1903
Pigneraticia actione. 1422
Possessoria hereditatis petitione. 818
Postulando. 328
Publiciana in rem actione. 866
Præscriptis verbis. 1887
Probationibus. 2069
Procuratoribus & defensoribus. 356
Pro socio. 1684

Q

QVãdo dies vs' fruct' legati cedat. 927
Quando de peculio actio annalis est. 1551
Quę res pignori obligari nõ possũt. 1926
Quemadmodũ seruitutes amittãtur. 1040
Qui potiores in pignore habeantur. 1929
Qui satisdare cogantur &c. 201
Quibus modis pignus vel hypothe. 1949
Quibus ex causis maiores. 25. an. 590

Quibus mo-

Digesti veteris.

Quibus modis vsusfructus vel vsus amittitur. 928
Quibus reb⁹ ad eundē iudicē eatur. 1104
Quod cū eo qui in aliena potestate &c. 1489
Quod cuiuscūque vniuersitatis nomine, vel contra eam agatur. 404
Quod iussu. 1571
Quod quisque iuris in alium statuerit, ipse eodem iure vtatur. 176

R

Rebus creditis. 1253
Receptis arbitris: & qui arbitriū recipiunt, vt sententiam dicant. 624
Rei vindicatione. 810
Religiosis, & sumptibus funerum. 1218
Rerum diuisione, & qualitate. 114
Rerum permutatione. 1886
Rescindenda venditione. 1784
Restitutione in integrum. 472
Ritu nuptiarum. 2106

S

SEnatoribus. 119
Senatusconsul. Macedoni. 1493
Seruis exportandis. 1798
Seruitutibus. 969
Seruitutibus vrbanorū prædiorum. 977
Seruitutibus prædiorum rusticorum. 996
Seruo corrupto. 1205
Seruis fugitiuis. 1111
Si ager vectigalis id est emphyteuticarius petatur. 879
Si seruitus vindicetur &c. 1015
Si vsusfructus petatur, vel ad alium pertinere negetur. 944
Si certum petetur. 1133
Si ex noxali causa agatur, quemadmodū caueatur. 214
Si mensor falsum modum dixerit. 1115
Si pars hereditatis petatur. 808
Si quadrupes pauperiē fecisse dicat. 1051
Si quis in ius vocatus non ierit. 194
Si quis ius dicenti non obtemperauerit 182
Si quis cautionibus iudicio sistendi causa factis non obtemperauerit. 221
Sponsalibus. 2103
Statu hominum. 86

T

TEstibus. 2084
Transactionibus. 312
Tributoria actione. 1479

V

VSufructu, & quemadmodum quis vtatur fruatur. 880
Vsufructu accrescendo. 920
Vsufructu earum rerum quæ vsu consumuntur. 940
Vsu & habitatione. 949
Vsufructuarius quemadmodū caueat. 958
Vsuris. 2039

FINIS.

LEGES OMNES DIGESTI VETERIS HIC ORDINE ALPHABETIco ponuntur: vt siquando ineptus aut mendosus sit titulus, legem quam quæris promptam habeas.

A

AB ea parte. de proba. 2071
Ab emptione. de pæ. 409
Abesse reipub. causa. ex Aqui. cau. ma. 610
Ab hostibus auté. ex qui. cau. ma. 594
Absens reus. de procur. 400
Actio de æstimato. de æst. act. 1884
Actio neg. gest. de nego. gest. 464
Actioni redhibitorię. de ædil. edic. 1992
Actione depositi. depo. vel contra. 1621
Actione distrahitur. pro socio. 1713
Actiones de seruitutibus. si ser. vin. 1025
Actoris procurator. de procura. 367
Ad certam partem. de seruitu. 971
Adeo morte socij. pro socio. 1706
Adeò quidem. de iurisdi. om. iudi. 169
Ad eos qui. commo. vel contra. 1420
Ad exhibendum. ad exhiben. 1190
Ad fidem rei. de testi. 2091
Adhuc interesse. de vsuf. & quemad. 897
A. §. Iulianus
Adiri etiam. de offi. præfec. vr. 128
A diuo Pio. de ri. nup. 2120
Ad legatum. de procura. 397
Admonendi sumus. de iureiur. 1293
Adoptio enim. de adop. 105
Adoptio non iure. de adop. 112
Adoptiones. de adop. 113
Adoptare. de offi. iuri. 152
Adoptare quis. de adop. 112
Adoptiuus filius. de ri. nup. 2109
Adoptiuum patrem. de in ius vo. 186
Adoptiuum quoque. de iure do. 2127. B. nunc est. §. Iulianus libro
Ad peremptorium. de iudi. 708
Ad personas. de iureiur. 1283
Adquirent. de pac. 278
Adrogato patrefamilias. de adopt. 112
Ad rem mobilem. de procu. 395
Ad res donatas. de ædil. edic. 1994
Aduersus mensoré. si men. fal. mo. di. 1215
Aduersus sententiam. de recep. arb. 645
Aduersus testamentum. de inoffi. testa. 745
Aede sacra. de contra. emp. 1755
Aedificia. com. præ. 1014
Aedificia. de ser. vrb. præ. 981
Aediles aiunt. de ædi. edict. 1983
Aediles. de ædil. edicto. 1973
Aedium autem. de peculio. 1529
Aemilius Larianus. de mino. 25. an. 575
Aequissimum. de vsufructu. 889. C. § sed si. in verbo æquissimum
Aequissimum. de eo per quem fact. erit. 218
Aequum prætori. de instito. act. 1468
Agaso. si quadru. pau. fe. di. 1054
Agri ciuitatum. si ager vecti. 879
Agri vsufructu. de vsufructu, & quemadmo. 894
Aἱρετικοὶ de constitu. prin. 86
Ait lex. ad legem Aquiliam. 1066
Ait prætor. de neg. gest. 413
Ait prætor. de eo quod me. cau. 477
Ait prætor. de mino. 25. an. 539
Ait prætor. qui. ex qui. cau. ma. 601
Ait prætor. nau. cau. sta. 661
Ait prætor. de Publi. in rem ac. 866
Ait prætor. de seruo cor. 1205
Ait prætor. 1. de iureiur. 1272
Ait prætor. 2. de iureiur. 1275
Ait prætor. commo. vel contra. 1406
Ait prætor. quod cum eo qui. 1489
Alias autem. de iureiur. 1284
Alias si ex stipulatu. de in lit. iur. 1305
Aliena res. de pig. ac. 1432
Alienatio cum fit. de contrah. empt. 1751
Alienationes enim. familię erciscun. 1130
Alio loco. de eo quod cer. lo. 1383
Alioquin quid dicemus. de contra. emp. 1729
Aliquando etiam. de tribu. 1487
Aliquādo licet. ad senatusconsul. Velleia. 1583
Aliquādo mādare. de offi. proconsul. 136
Aliter atque. de contrahen. emp. 1729
Aliud est si pater. de pac. dota. 2166
Alius duntaxat. de tribu. act. 1488
Altius ædes. si ser. vin. 1036
Amissæ nauis. de lege Rho. 1464
Amissione. de capi. mi. 586
Ancillarum etiam. de peti. here. 783
Animi potius. de ædil. edict. 1995
Annus autem. de calum. 470
Ante litem. de procura. 361
Ante omnia. de proba. 2077
Antiqui libero. si pars here. pe. 812
An vnus ex sociis. si seruitus vindi. 1035
An vsusfructus. de vsufru. & quemadmo. 913
A principe. de postulan. 337
Apud filiumfamil. de offic. præto. 130
Apud Labeonem. de prescrip. ver. 1899
Apud vetustiores. de offic. præfect. vig. 131
Aquam quæ. quemadmo. ser. amitt. 1047
Aquiliana stipulatio. de transa. 314.
A quo. de rei vindi. 856
Arbiter ex cōpromisso. de recep. arb. 660
Arbiter ad ferendam. de recep. ar. 659
Arbiter diuidendę. de distrac. pig. 1947
Arbiter ita. de recep. arb. 653
Arbiter iudicij. de recep. arb. 631. A. núc est. §. I. & si qua.
Arbiter intra. de recep. arb. 657
Arbiter kalendis. de recep. arb. 657
Arbitri diuidundę. de distrac. pign. 1948
Arbitro. qui satisda. cog. 208
Arbitro quoque. fami. erciscun. 1139
Arbitrum familiæ. fami. erciscun. 1150
Arbitraria actio. de eo quod cer. lo. 1384
Arbitrio iudicis. de dolo malo. 519
Arbor quę in conānio. cōmuni diui. 1171
Arbores vi. de vsufru. & quēadmodū. 915
Arboribus euulsis. de vsufruct. & quēadmo. 885
Arboribus quoq; de contrahen. em. 1748
Arethusa. de ſta. ho. 91
Argentarius. de eden. 251
Argentarium. de iudi. 698
Argentum commodatum. cōmo. vel contra. 1420
Aristo ait. de rerum diui. 119
Aristo ait. de re. permu. 1887
Aristo Neratio. quæ res pig. ob. nō pos. 1928
Aristo respondit. de ri. nup. 2114
Arrogato patrefam. de adop. 111
At cum heres. de peculio. 1536
Athletas autem. de his qui no. infa. 341
At qui natura. de nego. gest. 438
At si quis impediat. de relig. & sum. fu. 1223 nunc incipit, Et si
Atilicinus. de pact. do. 2166
At vbi vi. de peti. here. 780
A tutore. de rei vin. 860
Aut adfinitate. de procura. 362
Aut alium. de alie. iudi. mu. cau. fa. 617
Aut in id dabitur. de eo quod metus causa. 497
Aut longa peregrinatio. de procur. 362
Aut religionis. de procura. 361
Aut si ante. de rei vin. 844
Aut si mutua. de eo quod cer. lo. 1388
Aut si valetudinem. de procurato. 360
Auúculo nuptura. de cōdi. sine cau. 1370
Auus neptis. de pact. 294
Auus neptis nomine. de iure dotiū. 2153
Auus pactus est. de pact. dota. 2164
Auxilium. de mino. 25. an. 573
Axiones. de leg. Rho. 1465

Barbarius.

Index legum

B

BArbarius.de offi.præto. 130
Bębius Marcellus.de pac.dota. 2170
Bene eſt.de re.cre.1233.aliàs. E re.
Beneficium imperatoris.de cóſt.prin.86
Benignius.de legi.ſenatuſque conſ. 77
Bina mancipia.communi diui. 1176
Binæ ædes.de ſerui.vrb.prædo.980.nunc incipit,Gaurus.
Binæ quis ædes.de ſerui.vrb.prędo. 994
Bona fides.depo.vel contra. 1625
Bona fides.de act.emp. 1842
Bona fide.ad ſenatuſconſul.Vellei. 1591
Bona fide.de noxa. act. 1103
Bonitatis æſtimationé.de euictio. 2002
Boué q cornupetit.de ędilitio edic. 1986
Breuiter.de offi.præfect.præto. 135

C

CAecus iudicandi.de iudi. 677
Cæterę itaque res.fami.erci. 1127
Cæterarum quoque.de vſu & habita. 951
Cæterum cum.de rei vin. 844
Cæterum ſine.de vſu & ha. 950
Caius Seius.de pig.act. 1444
Caius Seius.de vſur. 2046
Capitis minutio.de capi.mi. 584
Capitis deminutionis.de capi.minu. 589
Caro & corium.qui.mo.vſufr.amit. 939
Caſsius Longinus.de ſena. 130
Caueri.communia prædi.tam vrb. 1015
Celſus ait.de recep.arbi. 640
Celſus ſcribit.ad exhiben. 1181
Celſus ſcribit.de relig.& ſump.fu. 1127
Celſus filius.de reſcin.ven. 1784
Cenſus & monumenta.de proba. 2072
Centum Capuæ.de eo quod cer.lo. 1390
Certum eſt.de re.cre. 1241
Certi condictio.de re. cre. 1143
Certo generi.de ſerui.ru.præ. 1001
Circa eum.de proba. 2074
Circa inofficioſi.de inoffic.teſta. 741
Ciuitas mutui.de re.cre. 1158
Ciuitates.quod cuiuſcunque vni. 410
Claudius Felix.qui po.in pig. 1940
Claubus traditis.de cõtrahen.emp.1755
Cognitio de ſuſpectis. de offic. eius cui manda.eſt iuriſdi. 156
Coiri ſocietatem.pro ſocio. 1485
Colonus.loca.& condu. 1883
Cõmemorationé.de probationibus.2083
Commodare poſſumus.commo.vel contra. 1417
Communi libertus.de in ius vocan.194
Communis ſeruus.1.communi diui. 1174
Communis ſeruus.2.communi diui. 1175
Communi diuidundo.1. communi diui. 1159
Communi diuidundo.2. communi diui. 1163
Cõmuni diuidundo.3.cõmuni diui.1176
Compenſatio eſt.de compen. 1596
Comprehenſum.de cõtrahen.emp. 1748
Compromiſſum.de recep.arb. 624
Condictione ex cauſa.de condi.fur.1371
Confeſsionibus.de inter.act. 1199
Congruit.de offi.præſidis. 147
Conſenſiſſe autem.de iudi. 673
Conſiliariis.de offi.adeſ. 159
Cõſtitui poteſt.quod cuiuſcũq; vni. 411
Conſulari.de ſenato. 119
Cõtinet igitur.de eo quod me.cau. 477
Contra etiam.de ſenatuſc.Mace. 1497
Contra iuris.de pactis. 290
Contra legem.de legi.ſenatuſque cõ. 80
Contra quoque.de relig.& ſump.fu.1128
Contrahitur hypotheca.de pig. 1906
Controuerſia.de tranſac. 315
Conuentio generalis.de pigno. 1903
Conuentionum autem.de pactis. 258
Conuenit mihi.de contrahen.emp. 1750
Conueniri.de pac.dot. 2162
Corrumpitur animus.de ſer.cor. 1210
Creditor acceptis.qui po.in pig.ha.1930
Creditor.de pig.act. 1431
Creditor fundum.de act.emp. 1843
Creditor iudicio.de pig.act. 1446
Creditor mandatorem.manda.vel contra. 1680
Creditor prædia.de pigno. 1918
Creditor qui.de re.cre. 1157
Creditor qui.de re.cre. 1158
Creditor qui ſciens.quæ res pi.ob. non poſ. 1919
Creditor qui prior.qui po.ſi pig.ha. 1937
Creditor qui prædia.de diſtra.pig. 1944
Creditor qui iure.de diſtrac.pig. 1948
Creditoris arbitrio.de diſtract.pi. 1946
Creditorem.de ſenatuſcon.Mace. 1504
Creditore qui de mutua.de iureiur.1199
Cui conſequens eſt.de peculio. 1525
Cui dens abeſt.de ædil.edic. 1963
Cui eorum.de poſtulan. 334
Cui iuriſdictio.de iuriſ.omni.iudicũ.163
Cui pacto.de ſer.ex. 1799
Cui res.de act.emp. 1831
Cui vſusfructus.de vſufr.& quemad. 918
Cui vſus.de vſu & ha. 950
Cuicunque igitur.de inſti.act. 1469
Cuius ædificium.de ſerui.vrb.præ. 988
Cuiuſcúque fundi.de vſufru.& quemad. 915
Cum ab eo.de contrahen.emp. 1742
Cum adoptio.de adop. 102
Cum ad præſens.de re.cre. 1163
Cum alicui.de nego.geſt. 443
Cum alius ab alio.de vſufruc.accre. 917
Cum alter.de compenſa. 1599
Cum apparebit.loca & condu. 1875
Cum Aquiliana.de tranſac. 315
Cum à te pecuniam.de dolo ma. 514
Cum arbor.de lege Rhodia. 1462
Cum autem fundi.de rei vin. 854
Cum autem redhibitio.de ędil.edic.1971
Cum colono.qui.mo.pig.vel hypo.1958
Cum controuerſia.manda.vel contra. 1683
Cum conuenit.de pigno. 1917
Cum de conſuetudine.de legi.ſenatúſque con. 83
Cum debitor.in qui.cau.pig. 1926
Cum debitore.de pig.act. 1441
Cum de ætate.de proba. 2073
Cum de indebito.de proba. 2078
Cum de in rem verſo.de vſur. 2044
Cum de lege.de proba. 2075
Cum depreſſa.de le.Rhod. 1465
Cum de ſerui.de ope.ſer. 949
Cum domini horreorum.loca. & cõdu. 1879
Cum dos filiæ.de pac.dota. 2163
Cum dotis cauſa.de iure do. 2145
Cum dotem.de iure do. 2155
Cum duo.de condic.indebi. 1337
Cum duo ſerui.de in diem addic. 1766
Cum duobus.pro ſocio. 1698
Cum ea conditione.de euict. 2031
Cum eiuſdem generis.de ædil.edic. 1982
Cum eo qui.de ſerui.vrba.prædio. 980
Cum eo tempore.loca.& condu. 1657
Cum emptor.de reſcin.ven. 1785
Cum eſſent.de ſerui.ruſti.prædio. 1010
Cum & ſorte.de act.emp. 1839
Cum & ſortis.de pig.act. 1442
Cum ex pluribus.de qui.re. ad eun. iud. eatur. 1205
Cum filiusfa.de re.cre. 1152
Cum fructuarius.de vſufr.& quéad. 917
Cum fundus.cõmunia prædi.tã vrb.1020
Cum fundus.de re.cre. 1159
Cum fundus.loca.& condu. 1846
Cum fundus.de emc. 2019
Cum fundo.de ſerui.ruſti.prædi. 1012
Cum furioſus.de iudi. 695
Cum furti.de in lit.iurand. 1305
Cum gregis.qui.mo.vſusfru. 939
Cum heredis.ſi pars here.pe. 816
Cum hereditas.de peti.here. 806
Cum hereditaté.de her.vel act.ven.1777
Cum hic ſtatus.de dona. 2200
Cum hi quibus.de tranſact. 317
Cum idem.de peti.here. 806
Cum igitur.de ſtatu homi. 86
Cum indebitum.de cõdic.indebi. 1360
Cum in diem.de in diem addic. 1767
Cum in diuerſis.de reli.& ſump.fu. 1131
Cum in eo.de pac. 300
Cum in ea cauſa.de ædil.edic. 1994
Cum in fundo.de iure do. 2157
Cum in lege.de contrahen.emp. 1734
Cum in plures.loca.& condu. 1881
Cum in rem.de rei vin. 859
Cum interdum.de inſti.act. 1469
Cum in vẽditione.de cõtrahẽ.emp. 1739
Cum in venditione.de euic. 1998
Cum his qui.de peti.here. 801
Cum is qui.de condic.indebi. 1346
Cum iudicio.de vſuris. 2039
Cum lege Iulia.de recep.arb. 657
Cum legitime.de ſtatu homi. 92
Cum lex.de legi.ſenatuſque con. 78
Cum liberi.de his qui deie.vel effu. 1097
Cum loca.de relig.& ſum.fu. 1129
Cum mancipium.de ædil.edic. 1990
Cum mandatu.de mino.25.an. 561
Cum mandatu.manda.vel contra. 1648
Cum manu ſata.de cõtrahen.emp. 1758
Cum maritus.de pac.dota. 2170
Cum mater.de inoffi.teſta. 743
Cum mihi redhibeas.de ædil.edic. 1989
Cum miles.ex qui.cau.maio. 608
Cum miles.de alie.iudi.mu.cau.fa. 613
Cum minor quàm quinque & viginti.de mino.25.an. 568
Cum multi.ſi pars here.pe. 815
Cum nepos.de adop. 102
Cum nó prægnans.de his qui no.infami. 353
Cum pater teſtamento.de neg.geſt.446
Cum pater.de iure do. 2135
Cum pater.de pact.dota. 2164
Cum patrifamilias.de vſur. 2056
Cum pecunia.de vſufruct.ea.re. 944
Cum pecuniam.de nego.geſt. 461
Cum plures.de euict. 2035
Cum pœna.de recep.arb. 655
Cum poſt diuortium.de iure do. 2153
Cum poſt mortem.quando act.de pecu. an.eſt. 1553
Cum poſterior.de diſtract.pign. 1945
Cum prætor.de iudi. 679
Cum prior.de diſtra.pign. 1944
Cum probatio.de proba. 2071
Cum putarem.fami.erci. 1140
Cum quædam.de iuriſdi.omn.iu. 174
Cum quid mutuum.de reb.cre. 1138
Cum quidam cauiſſet.de vſur. 2050
Cum quis in iudicio.ſi quis in ius vocatus non ierit. 196
Cum quis mortis.de condic.cau.da. 1318
Cum quis per ſuaſerit.de dolo malo. 526
Cum ſanè.de his qui deie.vel effu. 1094
Cum ſecundus.de diſtract.pign. 1945
Cum ſeruus communis.de noxa.act. 1118
Cum ſeruus.de condict.cau.da. 1320
Cum ſeruus tenet.ad exhibendum. 1189
Cum ſeruus extero.mãda.vel cõtra. 1673
Cum ſeruo domin⁹.de cõtrah.emp.1749
Cum ſex menſes.de ædil.edictio. 1992
Cum ſingulis.de vſufr.accre. 917
Cum ſocietas.pro ſocio. 1718

Digeſti veteris.

Cum ſocij.communi diui. 1171
Cum ſoluendæ de diſtract.pigno. 1945
Cum ſponſus.de Pub.in rem act. 876
Cum tabernam.de pigno. 1923
Cum tacitum.de proba. 2070
Cum tamen à curatore.de ſenatuſcóſul. Mace. 1501
Cum venderem.loca.& condu. 1860
Cum venderes.de contrahen.em. 1748
Cum venderet.de ſer.expor. 1802
Cum venditor.de leg.commiſſ. 1768
Cum vitioſé.de pigno. 1919
Cum vir vxori.de iure do. 2144
Cum vſufructuario.de vſufruc.& quemadmo. 918
Cum vſumfructum.quibus modis vſusfr. amit. 938
Cum vxor virum.de iure do. 2160
Curator furioſi.de peculio. 1529
Curatores.de offic.procu.Cæſa. 152
Curent magiſtratus.de teſti. 2094
Cuſtodiam autem.de peri.& com.rei vé. 1791

D

DAmno commiſſo.fami.erciſ. 1131
Damus aut.de condi.indebiti. 1317
Datio poſſeſſionis.de ac.em. 1805
De ætate eius.de mino.25.ann. 580
De ætate.de interro.act. 1196
De aqua per rotam.cómunia prædio. tã vrb. 1014
Debet autem.de ædil.edict. 1975
Debet exercitor.nau. cau.ſta. 669
Debitor à creditore.de pigne.act. 1444
Debitor meus.nego.geſt. 432
Debitor mulieris.de iure do. 2137
Debitor pactus.de pigno. 1922
Debitor ſi pecuniam.de cúpenſat. 1601
Debitor vſurarius.de vſur. 2045
Debitoris abſentis.qui.mod.pig.vel hypoth. 1949
Debitrix mulier.ad ſenatuſcóſul. Velle. 1591
Debuit enim.de his qui no. 353
De communi ſeruo.communi diui. 1175
De die ponenda.qui ſatiſda.cog. 206
De die reddendæ dotis.de pac.do. 2165
Dedi tibi pecuniam.de cõdi.cau.da. 1307
Dedi tibi pecuniam.de cond.cau.da. 1321
De eo autem.de iudi. 688
De eo exhibendo.ad exhiben. 1187
De eo quod vxoris.de dona. 2216
Definitio peculij.de peculio. 1512
Definitione peculij.quãdo de pec.actio eſt an. 1553
Defuncta fructuaria.de vſufruc. & quéadmo. 914
De fructibus quoque.de donatio. 2192
De his controuerſiis.de tranſa. 315
De his rebus.de recep.arb. 659
De illo Pompo.pro ſocio. 1689
De illo videndum.de noxa.act. 1111
De iure perſonarum. de his qui ſunt ſui &c. 95
De lege cõmiſſoria.de lege cõmiſ. 1770
De modo etiã agrorũ.finium regũ. 1122
Denique.de ritu nup. 2107
Denique concubinam.de pign. 1908
Deniq; diuus Seuerus.de mino.25.an. 531
Denique in eo.de vſu & ha. 952. nunc incipit, Inque eo.
Denique quicunque.quéadmo.ſer.amit. 1050
Deniq; ſi emptor.ex quib.cau.maio. 598
De peculio.de tribu.act. 1487
Deperditum.de peti.here. 777
De periurio.de in lit.iur. 1306
Depoſitum eſt depo.vel contra. 1603
Depoſiti nomine.de peculio. 1512
Depoſui apud.de peculio. 1539
Deprecatio.de leg.Rhod. 1466
De pretio vero.de Pub.in rem actio. 871
De qua re.de iudi. 711
De qua re.de inoffi.teſta. 735
De quib⁹ cauſis.de legi.ſenatuſque có. 81
De re fiduciorum.de tranſact. 314
De rebus.de recep.arb. 658
De ſeruitutibus.ſi ſerui.vin. 1025
De ſeruo.de calum. 472
Deſtitiſſe.de mino.25.an. 560
Deſtitiſſe.de iudi. 678
De tuo etiam.manda.vel contra. 1637
Dicere autem ſententiã.de recep.ar. 635. B. nunc eſt. §. l. qualem.
Diem functo.de offi.adſſeſ. 158
Diem functo.loca.& condu. 1859. C. núc eſt. §. Papinianus. l. ſed addes.
Diem proferre.de recep.arb. 643
Die ſponſaliorum.depo.vel cõtra. 1612
Diligenter igitur.mãda.vel contra. 1630
Dirimitur matrimonium.de diuor. 2218
Diuiſionis. pe pactis. 301
Diuortium autem.de diuor. 2218
Diuortium non eſt.de diuor. 2219
Diuortio facto.de nego.geſt. 454
Diuturna.de legi.ſenatuſquecon. 83
Diuus Antoninus.de in integ.reſti. 475
Diuus Hadrianus.de vſu & ha. 957
Diuus Hadrianus.de diuor. 2220
Diuus Marcus.de ritu nup. 2120 núc eſt §. in libro. l. qui in prouincia.
Diuus Marcus.de offic.præſ. 147
Diuus Pius.de peti.here. 748
Diuus Pius.de ſerui.ru.præ. 1003
Diuus Pius reſcripſit.de ſer. fugi. 1211
Diuus Seuerus.de iur.do. 2139
Diuus Traianus. de fer. 240
Diui fratres.de relig.& ſump.fun. 1230
Dolia in horreis.de contrah.empt. 1756
Doli verbum.de ſer.cor. 1207
Dolo malo.de ſer.cor. 1206
Dolóve malo.de doloma. 525
Dolus eſt ſi quis.manda.vel contra. 1666
Dominus fructuario.de vſufru. & quemad. 913
Dominus horreorũ.loca.& condu. 1878
Dominus ſeruum.de ſer.cor. 1211
Dominus teſtaméto.de códict.inde. 1358
Domini neque.de contrahen.emp. 1743
Dominum qui iuſſit.quod iuſſu. 1573
Domum emi.de contra.emp. 1747
Domo pignori.de pig.act. 1433
Dotale prædium.1.de fun.do. 2175
Dotale prædium.2.de fun.do. 2176
Dote propter illicitum.de ritu.nup. 2122
Dotem à patre.de iur.do. 2137
Dotem quæ.de iure do. 2136
Dotis appellatio.de iure do. 2125
Dotis cauſa.de iure do. Ibidem.
Dotis fructum.de iure do. 2128
Dotis promiſsio.de iur.do. 2152
Dummodo certus.de procur. 357
Duo ſecũdũ Tyberim.de præſcrip.verb. 1901
Duo ſocietatem.pro ſocio. 1719
Duobus reis.de iureiur. 1287
Duorum prædiorum.communia prædio. tam vrb. 1015

E

EAdem & de pigne.act. 1432
Eadem oratione.de feriis. 236
Ea igitur.de pig.act. 1431
Ea lege.loca.& conduc. 1876
Ea quæ à marito.de dona. 2214
Ea quæ cõmendãdi.de cõtrah.emp. 1743
Ea quæ falſa.de his qui no.infa. 353
Ea vero quę in nominibus. ꝓ ſocio. 1684
Eas obligationes.de capi.mi. 589
Eatenus tamen.de iſti.act. 1471
Edictum de interrogationibus.de inter. act. 1193
Edictum quod.de iudi. 704
Edicto cauetur.in ius voca.vt eant. 197
Egi ius illi.ſi ſer.vin. 1036
Ego puto.de eo quod me.cau. 478
Eius qui in prouincia.de reb.credi. 1268
Eius rei quæ.de rei vin. 851
Ei apud quem.depo.vel contra. 1614
Ei fundo.de ſeruitu. 976
Ei incumbit probatio.de proba. 2069
Ei qui pãrtes.de peti.here. 805
Ei qui pignori.de ſeruitu. 976
Ei quoque.ex qui.cau.maio. 593
Electio vero.de noxa.act. 1112
Eleganter.de condic.indebi. 1335
Eleganter.de pigne.act. 1436
Emancipari. de adop. 111
Emancipatum.de ſenato. 121
Emptio & venditio.de reſcin.ven. 1785
Emptor prædium.de rei vin. 859
Emptor prædij.de pactis. 302
Emptori duplam.de euict. 2012
Emptori nominis.de her.vel act.vẽ. 1777
Emptori poſt euict.de euict. 2031
Emptorem noxali.de act.emp. 1813. A. §. Idem libro.
Emptorem probare.de proba. 2070
Eo iure vtimur.in qui.cau.pig. 1914
Eo nomine.de inſti.act. 1463
Eo tempore.de peculio. 1545
Eos qui in patria.de ri.nup. 2123
Eos qui ius luminis.de ſerui.vrb.prdi. 995
Eos terminos.fini.regun. 1123
Epiſtola qua.de pact. 306
Equum tibi.ad.l.Aquil. 1092
Equis per fideicómiſſum.de vſur. 2045
Equit per fideicommiſſum.de vſur. 2063
E re.de reb.cred. 1233
Ergo cautio.de vſufru.ea.re. 940
Ergo ſecundũ eum.de ſerui.ru.præ. 999
Ergo hic & in ſolidũ.de ſenatuſc.Mace. 1497
Ergo omne ius.de legi.ſenatuſq; cõ. 84
Ergo ſciendum.ex qui.cau.maio. 601
Ergo ſecundum.de ſerui.ruſt.præ. 999
Erit ergo.de fun.do. 2174
Error facti.de iur.& fac.igno. 2099
Eſt differentia.in qui.cau.pig. 1916
Eſt enĩ vſusfr.de vſufru.& quéadmo. 881
Eſt & hæc.de ſeruitu.vrb.prædi. 978
Eſt & hæc ſpecies.de cond.ſine cau. 1308
Eſt receptum.de iuriſdi.om.iudi. 172
Et acti etiam.pro ſocio. 1693
Et alterutro.commo.vel contra. 1413
Et ancillarum.de peculio. 1530
Et Ariſtoni.manda.vel contra. 1664
Et Atilicinus.de ſerui.ruſti.prædio. 1011
Et clientes.de vſu & habi. 950
Et ego ex conducto.loca.& condu. 1849
Et eleganter.de dolo malo. 507
Etenim quocunque.de mino.25.an. 538
Et ex diuerſo.de rei vin. 846
Et generaliter.de calum. 468
Et generaliter.de noxa.act. 1114
Et generaliter.de ædil.edict. 1986
Et generaliter.de ædil.edict. 1973
Et hæc diſtinctio.loca.& condu. 1871
Et heredi.de pact. 278
Etiam cæcus.de adop. 102
Etiam direpto.de fun.do. 2175
Etiam ei qui.de mino. 580
Etiam ex nudo.de vſur. 2056
Etiam infantem.de adop. 113
Etiam in fundo.de ædil.edict. 1990
Etiam matris.de proba. 2075
Etiam partis.de vſufru.& quemad. 909
Etiam quod natura.de compenſa. 1527
Etiam ſi alij.de iure do. 2133
Etiam ſi patre.de mino. 568
Etiam ſi concubinam.de ritu nup. 2120

Index legum

Etiam ſi querela.de inoffi.teſta. 719
Etiam ſi in rem.de iureiur. 1275
Etiam ſi putauit.de peti. here. 757.A.B. nunc eſt.§.Idem.
Etiam ſuperficies.qui po.in pig. 1940
Et ideo.de legi.ſenatuſque con. 75
Et ideo.de legi.ſenatuſque con. 78
Et ideo maius.de offi.proconſ. 138
Et ideo procurator.de prȩcu. 357
Et ideo non poteſt.de procura. 403
Et ideo.ſi ſer.vin. 1028
Et ideo eleganter.de condict.fur. 1375
Et ideo.de inſti.act. 1473
Et ideo ſi pater. de pecu. nunc incipit, Idcóque. 1542
Et ideo & ſi.de in rem ver. 1560
Et ideo ſi ſocius.pro ſocio. 1690
Et ideo prætextu.loca.& cond. 1860
Et ideo bona.de dona. 2216
Et in contraria.de vſur. 2060
Et in perpetuum.de procura. 357
Et itá de hereditate.pro ſocio. 1686
Et ita de facto.nau.cau.ſta. 664
Et legati procóſulũ.de offi.procóſu. 141
Et liberi hominis.de contrah.emp. 1725
Et licet libera.de conſti.pe. 1399
Et licet poſtea.de iure do. 2133
Et neque per ſe.de ædil.edic. 1971
Et nihil intereſſe.de in rem ver. 1562
Et nihil intereſt.de ri.nup. 2119
Et non tantum.de peti.here. 766
Et poſt edictum.de iudi. 710
Et poſt lit.conteſta.fa.er. 1129
Et poſt rem iudicatam.de tranſact. 315
Et primo quidé.ad ſenatuſc. Velle. 1575
Et puto officio.fa.er. 1130
Et quæ nondum.de pigno. 1918
Et quamquam.de contrahen.empt. 1745
Et quandocumque.de capi.mi. 589. nunc incipit, vt quandoque.
Et quantum intereſt.de ædil.edict. 1962
Et quia hoc.de interro.act. 1194
Et quia nec.de iuriſd.om.iudi. 166
Et quia plerumque.pro ſocio. 1486
Et quicquid fuerit.pro ſocio. 1689
Et qui data.ex qui.cau.maio. 592
Et qdé ſolidũ.de his qdeie.vel ef. 1094
Et quidem ſinc.de here.vel act.ven. 1777
Et qui duas.de ſerui.vrb.præ. 994
Et qui in foro.de procura. 357
Et qui negotiis.de poſtulan. 335
Et qui vxores.de adop. 110
Et quod ſoluerit.de contrah.emp. 1732
Et ſeruorum.de ſta.homi. 88
Et ſi condemnatus.de noxa.act. 1115
Et ſi conſenſum.de contrah.empt. 1731
Et ſi conſularis.de procura. 393
Et ſi diſpares.de in diem addic. 1764
Et ſi duo ſint.de peculio. 1523. nunc incipit, Sed ſi.
Et ſi hdeiuſſor.de pactis. 281. nunc incipit, Sed ſi.
Et ſi forte.ſi ſer.vin. 1028
Et ſi is qui.de diſtract.pig. 1947
Et ſi nó omnes.communi diuidun. 1166
Et ſi pauciores.ſi pars here. 813
Et ſi poſt tres.ſi quis cautionibus. 228
Et ſi prętor.de aſ.ei' cui man.eſt iur. 156
Et ſi pubes.de adop. 111
Et ſi qua alia.de recep.arb. 631
Et ſiue quid.ex qui.cau.maio. 606
Et ſi quid.de here.vel act.ven. 1778
Et ſi quis.de relig.& ſump.fune 1223
Et ſi ſine dolo.de mino.25. an. 542.A.§. Hodie.
Et ſi tradideris.de vſufr.accre. 924
Et ſi vno.de act.emp. 1834
Et ſi vſusfructus.vſufr.quemad.ca. 962
Et ſuum heredé.de pact.270.A.nunc eſt §.Marcellus.
Et tertium.de iudi. 709
Euictus autem.de euict. 2011
Euicta hereditate.de peti.here. 806
Euicta re.de euict. 2034
Euicta re.de euict. 2002
Euictis agris.de vſur. 2052
Eum actum.de neg.geſt. 436
Eum debere.de ſerui.vrb.præ. 993
Eum pro quo.de in ius voc. 192
Eúmq; cũ ædili.de per.& cõ.rei vé. 1796
Eum quem.de iudi. 714
Eum qui à furioſo.de Pub.in ré act. 869. A.§.Marcellus.
Eum qui.de ſta.ho. 94
Eum qui.de iuriſdi.om.iudi. 172
Eum qui emit.de in dié addict. 1761.A.§. Idem Iulianus.
Eum qui Epheſi.de conſtitu.pecu. 1395
Eum qui ex ſua.de mino.25.annis. 581
Eum qui inofficioſi.de inoffi.teſta. 738
Eum qui inſulam.de iudi. 697
Eum qui iurauit.de iureiur. 1291
Eum qui rem.commo.vel contra. 1415
Eum qui ſe.quod cũ eo qui in alie. 1492
Eum qui.qui pot.in pig.hab. 1941
Eum qui voluntatem.de probatio. 2077
Ex adoptiuo.de adop. 110
Ex annuo.de dona. 2192
Ex argento.de condic.fur. 1376
Ex cauſa furtiua.de condict.fur. 1372
Excepta capitis.qui.mo.vſufruct. 935
Exceptio.de excep.rei ven. 2038
Ex conducto.loca.& condu. 1853
Ex compromiſſo.de recept.arbi. 624
Ex conſenſu.de relig.& ſump. 1219
Ex contractu.de actio.emp.& ven. 1841. A.l.Lucius.ibi, Paulus reſpon.
Ex contrario.pro ſocio. 1689
Ex duobus fratribus.de nego.geſt. 444
Ex ea cauſa.de poſtulan. 336
Ex ea cauſa.de peculio. 1506
Ex ea ſtipulatione. de condict. ob tur. cau. 1324
Ex eo quod prohibet.de teſti. 2093
Exempla.de eden. 254
Ex empto actione.de actio.empt. 1810
Ex facto ferebatur, aliàs quærebatur. de nego.geſt. 446
Ex facto quæritur.de peculio. 1547
Ex hac lege.ſi quadru.pau.fe.di. 1054
Exheredatum.de his qui not.infa. 355
Ex hereditate.fami.erci. 1158
Exhibere.ad exhiben. 1177
Ex his omnibus.de condict.inde. 1358
Ex his quæ.de legi.ſenatuſque con. 74
Ex hoc edicto.de eo per qué fa.erit. 219
Ex hoc edicto.de alie.iu.mu.cau.fa. 622
Ex hoc iure.de iuſti.& iur. 58
Exigere. de iudi. 707
Exiſtimo poſſe.de contrahé.empt. 1749
Ex mandato.manda.vel contra. 1647
Ex meo aquæductu.de ſerui.ru.pæ. 1006
Ex mille.de euict. 2027
Ex omnibus cauſis.de offi.præſidis. 146
Ex ordine occurrit.de fidei.her.poſ. 818
Ex parte heres.familiæ erciſcundæ. 1148
Exportandus.de ſer.expor. 1798
Ex quacumque.ſi quis in ius vocat. non ierit. 195
Ex quibus cauſis.de condic.inde. 1357
Ex re fructuarij.de vſufru.& quẽad. 902
Ex ſilua cædua.de vſufru.& quemad. 885
Exſtat enim.de eo quod me cau. 487
Extra territorium.de iuriſdi.om.iu. 175

F

FActa redhibitione.de ædil.edic. 1994
Facturus.de orig.iur. 62
Familiaria.de relig.& ſump. 1219
Fatuo.de poſtulan. 334
Fideicommiſſum.de condict.inde. 1364
Fideiuſſor cõuẽtus. de diſtract.pig. 1944
Fideiuſſor imperitia.de nego.geſt. 451
Fideiuſſor impetrauit.de pig. 1919
Fideiuſſor quáuis, manda.vel cõtra. 1672
Fideiuſſor qui pignora.de pig. 1905
Fideiuſſor.qui ſatiſda.cog. 201
Fideiuſſoris autem.de pactis. 280
Fideiuſſorem.mandati vel contra. 1672
Filiam ſenatoris.de ſenato. 123
Filius à patre.de petitione heredi. 807
Filius emancipatus.de rit.nup. 2112
Filius non impeditur.de inofficioſi.teſt. 739
Filiusfamilias.de iudi. 680
Filiusfamiliar in publicis.de his qui ſunt ſui vel ali.&c. 99
Filiuſa.defendit.qui ſatiſda.cog. 211
Filiusfamilias.de procur. 357
Filius legatum.de dolo malo. 526
Filiuſa.togam.de in rem ver. 1569
Filiuſa.miles.de ritu.nupt. 2113
Filiifamilias.de petit.here. 794
Filio qui de inofficioſo.de inof.teſt. 733
Filio patroni.de ritu nup. 2118
Filiofami.vel ſeruo.de vſu & ha. 956
Filiofami.vni.de pecu. 1549
Filiofamilias.de ſponſa. 2105
Filiosfamilias.de adoptionibus. 100
Filiũ eũ deánimus.de his qui ſunt ſui. 97
Filiũ habeo.de ſenatuſcõſulto Mac. 1503
Filiamſa.duxit.de in rem ver. 1570
Finium regundorum.fini.regun. 1119
Fiſtulam.de ſer.vrba.præ. 985
Fiſtulas.ſi ſer.vin. 1036
Fiſtulas.de contrahen.emp. 1757
Flumine publico.de ſerui.ruſt.prdio. 1013
Fœminæ nuptæ.de ſena. 122
Fœminæ remotæ.de edendo. 254
Fœminis.de procurat. 362
Fœnerator.de nau.fœn. 2067
Foramen.de ſerui.vrba.præ. 991
Forte quod pictorem.de rei.vind. 848
Frater à fratre.de condic.indebi. 1350
Fraus enim.de legi.ſenatuſque con. 80
Fructus hominis.de ope.ſer. 949
Fructus non modo.de rei vin. 845
Fructus pendentes.de rei vin. 851
Fructus percipiendo.de vſur. 2065
Fructus rei eſt.de vſur. 2065
Fructuarius.quemad. ſer. amit. 1050. A. nunc incipit Licet.
Fructuario.ſi vſusfruct.peta. 947. C.§. Fructuario.
Fugitiui.de ſer.fug. 1212
Fundus dotalis.de fun.do. 2173
Fundus ille.de contra.emp. 1750
Fundus mihi.de ſeruit.ruſti.prædio. 1009
Fundus mihi.fami.erciſ. 1143
Fundus qui dotis.fami.erciſ. 1156
Fundus qui Lucij.de reſcin.ven. 1787
Fundus.ſi vſusfruct.peta. 946
Fundi nihil.de act.empt. 1824
Fundi partem.de contrahen.empt. 1757
Fundi vſusfruct.qui.mo.vſusfruct. 933
Fundi vſu.de vſu & habi. 955
Fundo in diem.de in diem addic. 1767
Fundum cuius.de euict. 2018
Fundum dotalem.de fun.do. 2177
Fundum filiæ nomine.de iure dot. 2160
Fundum meum.de euict. 2005
Fundum mihi.de act.empt. 1809
Funeris impenſam.de reli.& ſũp.fu. 1226
Funeris ſumptus.de relig.& ſum.fu. 1219
Funes.de act.empti. 1824
Furor quin.de ſponſa. 2104
Furti accipe.de his qui no.infa. 344

G

GAius Seius.de pig.act. 1444
Gaius Seius.de vſuris. 2046
Gaurus.de ſerui.vrb.præ. 980
Gemma.ad exhiben. 1182

Generalis

Digeſti veteris.

Generalis enim.de adop. 100
Generali mandato.de ri.nup. 2113
Generaliter.de oſſi.præſi. 145
Generaliter.de in ius voc. 191
Generaliter obſeruari.de vſur. 2044
Genero inquit.de his qui no.infa. 347
Granaria.de act.emp.& ven. 1025
Grege pignori.de pign. 1910

H

HAbebat quis.de inſti.act. 1474
Habere licere.de euic. 2024
Habitationum.de peri.& cō.rei.vē. 1797
Habitator in aliena.de rei vindic. 856
Habitatores.loca.& condu. 1865
Hactenus tamen.de vſufru.& quēad. 883
A.B.in verbo.hactenus.
Hactenus igitur.de conſtit.pe. 1397
Hæc actio.de edendo. 154
Hæc actio.de calum. 469
Hæc actio.1.ſi quadru.pau.fe.di. 2054
Hæc actio.2.ſi quadru.pau.fe.di. ibidem
Hæc actio.ſi.regun. 1119
Hæc actio.fami.erciſ. 1124
Hæc actio.ad exhiben. 1176
Hæc actio.de ſer.cor. 1109
Hæc actio ꝑpetua.ſi men.fal.mo.di. 1217
Hæc actio.de æſti. act. 1885
Hæc autē iura.de ſerui.vrb.prædio. 979
Hæc autem ſatiſdatio.de adop. 107
Hæc condictio.de condic.indebi. 1366
Hæc ita ſi.de ſponſa. 2103
Hæc ratio.de dona. 2178
Hæc,ſi res.de rei vin. 852
Hæc venditio.de contrahen.emp. 1727
Hæ actiones.ad ſenatuſcon.Velle. 1582
Heres abſens.de iudi. 683
Heres furioſi.de peti.here. 804
Heres ſeruum.de euic. 2025
Heres ſocij.pro ſocio. 1694
Heres viri defuncti.de nego.geſto. 452
Heredē fideiuſſoris.mād.vel cōtra. 1645
Heredes eius.fami.erci. 1137
Heredibus tamen.de dolo malo. 517
Hereditas.de peti.here. 747
Hereditas etiam.de peti.here. 803
Hereditatis vēditę.de her.vel ac.vē. 1783
Hereditatem Cornelij.de here. vel act. ven. ibidem
Hanc legem.de contrahen.emp. 1732
Harum actionum.ſi ſer.vin. 1030
Herennius.de ſta.homi. 93
Herennius.de euict. 2026
Herennius Modeſt.1.de vſur. 2064
Herennius Modeſt.2.de vſur. ibidem
Hi enim non erunt.de ædil edic. 1986
Hinc quæritur.de peculio. 1525
Hi qui hiſci.de poſtulan. 317
Hi qui in prouincia.ex qui cau.ma. 611
His conſequenter.fa.erci. 1131
His ſolis.de condic.indebi. 1357
His verbis.de adop. 106
Hoc apertius.ad leg.Aqui. 1069
Hoc autem ſic.de here.vel act.ven. 1778
Hoc colore.de inofficio.teſta. 716
Hoc edictum.de mino.25.an. 530
Hoc edictum.quod quiſque iur. 176
Hoc edictū.ne quis eū qui in ius vo. 198
Hoc edictum.de nego.geſt. 411
Hoc edictum.ex qui.cau.ma. 591
Hoc edictū.de his qui deie.vel effu. 1097
Hoc edicto.quod quiſque iur. 177
Hoc edicto.de dolo malo. 503
Hoc edicto.de conſti.pe. 1393
Hoc ita verū.de peri.& com.rei vē. 1791
Hoc iure vtimur.de euic. 2008
Hoc quod dictū eſt.de ſer.vrb.prędi. 989
Hoc ſenatuſcōſultū.de vſufru.ea.re. 941
Hodie enim.de capi.mi. 586
Homo liber.de ſta.ho. 93
Hominem certū.manda.vel contra. 1663
Huius edicti.de pac. 254
Huius edicti ex qui.cau.ma. 590
Huius enī pecunia.qui po.in pig.ha. 1932
Huius quoque.de trib.act. 1479
Huic enim.de iureiurando. 1285
Huic ſcripturæ.ad leg.Aquil. 1064
Huic ſtipulationi.vſufr.quemad.ca. 961
Hunc titulum.de poſtulando. 328

I

ICtus fuſtium.de his qui no.infa. 354
Id eſt id quo.de act.emp. 1814
Id eſt vſque.de dolo ma. 516
Id eſt,vt.de pactis dot. 2166
Idem diuus.de condic.inde. 1327
Idem erit.de ſtatu ho. 92
Idem erit.de inſti.act. 1475
Idem eſt.ad ſenatuſcon.Velle. 1587
Idem eſt.de vſufru.accre. 925
Idem eſt.vſufr u.quemadm.ca. 962
Idem eſt.fami.erci. 1136
Idem eſt ſi & ego.de iureiur. 1279
Idem eſt & in colono.pro ſocio. 1697
Idem eſt & in locatione.de ac.emp. 1826
Idem eſt & ſi.ſi ager vecti. 880
Idem eſt & ſi.de rei vin. 845
Idem eſt & ſi ſolutis.de cōdic.īdebi. 1327
Idem eſt & ſi.de conſti.pe. 1397
Idem eſt & ſi.de conſti.pe. ibidem
Idem eſt & ſi.manda.vel contra. 1645
Idem eſt & ſi.de noxa.act. 1111
Idē ſi ob ſtuprū.de cōdic.ob tur.cau. 1323
Idem in duobus.de pac. 282
Idem Iulianus.de pe.here. 794
Idem iuris eſt.ad leg.Aquil. 1059
Idem iuris eſt.de compenſa. 1599
Idem Neratius.de vſufruc.accre. 923
Idem Oſilius ait.de ædil.edic. 1962. nunc incipit,item Oſilius.
Idem Pōponi⁹ ſcribit.de recep.arb. 629. C.§.Idem.
Idem Pomponius.de rei vin. 824
Idem Pompo.ſcribit(aliàs incipit,ſi frumentum.) 824
Idēque & ſi.de vſufru.& quemad. 896
Idēmq; & in fundo.māda.vel cōtra. 1637
Idque & Iulianum.de act.empti. 1839
Idémque eſt.de dona. 2181
Idémque eſt ſi.qui po.in pig. 1933
Idémque erit dicendum.pro ſocio. 1687
Idémque eſſe.de ſerui.vrb.præd. 994
Idémque iuris eſt.de pigne.act. 1423
Ideo condemnatus.de compenſa. 1600
Ideo compenſatio.de compen. 1596
Ideo in arbitriū.de eo quod cer.lo. 1387
Ideo quia antiquiores.de legi. ſenatuſq; con. 79
Ideoque amiſſa.de vſufru.accre. 913
Ideoque etiam.de relig.& ſump.fu. 1227
Ideoque poteſt.de ritu nup. 2107
Ideoque ſi pater.de pecu. 1542
Ideoque ſi quis.de dolo ma. 506
Idonei non.de teſti. 2090
Idque &.de act.emp.& ven. 1839
Id quod poſt emptionem.de peri.& cō. rei vend. 1793
Id quod pupillorum.de compenſa. 1602
Id quod ſub cōditione.de cōſti.pe. 1401
Id veſtimentum.de peculio. 1529
Ignorātia vel factī.de iur.& fac.ign. 1095
Ignorantis domini.de procura. 391
Ignorante quoque.de neg.geſt. 465
Illicitas exactiones.de offi.præſidis. 143
Illud aut illud.de conſti.pe. 1404
Illud dubitationis.de ritu nup. 2118
Illud eleganter.quod quiſque iur. 180
Illud notādū.quod cuiuſcūque vni. 407
Illud nullam.de mino.25.an. 565
Illud obſeruandum.de offi.præſid. 148
Illud quærendum.pro ſocio. 1723
Illud quæritur.de euic. 1998
Illud quæſitum eſt.ad legem Aquil. 1079
Illud quoque.de peti.here. 798
Illud quoque.de tribu.act. 1484
Illud ſciendum eſt.ſi pars her.pe. 813
Illud ſciendū.de peri.& cō.rei ven. 1797
Illud ſciendum.de ædil.edic. 1975
Illud verum eſt.de eo quod me cau. 485
Immo & ſocer.de vſu & ha. 951
Immo magnæ.de legi.ſenatuſque con. 83
Immo puto.ſi ſer.vindi. 1040.B.l.Si qua. §.immo.
Immo tunc locus.ad ſe.con.Velle. 1582
Impenſa enim.de relig.& ſum.fu. 1227
Impenſa funeris.de relig.& ſum.fu. 1231
Imperator Antoninus.de pactis. 310
Imperator Hadrianus.de ſta. ho. 92
Imperator Seuerus.de his qui no.infa. 355
Imperator Seuerus.de in diē addic. 1766
Imperator Titus.de ſta.ho. 89
Imperator Titus. de poſtulan. 336
Imperatores Antoninus.de tranſact. 312
Imperatores Antonin⁹.de ſerui.ru.præ. 1003
Imperatores Antoninus.de proba. 1082
Imperatores.de offic.præfect.vig. 135
Imperatores.de pactis. 296
Imperatores.de ſerui.vrb.præ. 982
Imperatores Antonin⁹.de cōtrahē.emp. 1752
Imperatores Titus. de mino.25. an. 581. A.l.etiam.§.Imperator.
Imperiū.de iuriſdi.omnium iudicū. 163
Impuberes.de iur.& fac.igno. 2103
In actionibus.de his qui no.infa. 347
In actionibus.de in lit.iur. 1304
In adoptionibus.de adop. 102
In æſtimationibus.de peti.her. 802
In ambigua.de leg.ſenatuſque con. 78
In ambiguis.de iur.do. 2155
In adrogatorem.de peculio. 1541
In bonæ fidei.de eo quod cer.lo. 1389
In bonæ fidei.de peculio. 1536
In cauſæ.1.de mino. 552
In cauſæ.2.de mino. 555
In cauſæ de procura. 364
Inceſtæ nuptiæ.de ritu nup. 2119
Inciuile eſt.de legi.ſenatuſque con. 79
In commodato.commo.vel cōtra. 1417
In communi diuidūdo.cōmuni diui. 1159
In compenſationem.de compenſa. 1597
In compromiſſis.de recep.arb. 659
In condictione.de condic.fur. 1373
In conſilium.de offi.adſeſ. 160
In creditore.de euic. 2013
Indebitā pecuniam.de condic.inde. 1356
Indebiti ſoluti.de condic.indeb. 1331
In delictis.de noxa.act. 1099
Inde Neratius.ad leg.Aquil. 1067
In depoſiti actione.depo.vel cōtra. 1616
In diem addictio.de in diem addic. 1759
In diem debitor.de condic.inde. 1329
In eadem cauſa.ex qui cau.maio. 593
In emptionibus.de pac. 300
In eo iure.de ritu nup. 2117
In eū ad quem.de relig.& ſump.fu. 1226
In eum diem.de vſur. 2063
In eum qui.de calumniatoribus. 466
In eum qui.de in ius vo. 194
In eum qui.de inſti.act. 1477
In exceptionibus.de proba. 1076
In fideicommiſſi.de vſur. 2040
In finalibus.fini.regun. 1123
In fundo alieno.de rei vin. 848
In furtiua re.de condic.fur. 1371
Ingenuum accipere.de ſta.homi. 93
In hac actione.ad exhiben. 1177
In hac actione.de condic.triti. 1381
In heredem autem.de calum. 469
In heredem.de dolo malo. 525
In his quæ cōtra.de legi.ſenatuſq; cō. 77

Index legum

In hoc iudicium.de ſer.cor. 1108
In hoc iudicium. communi diui. 1169
In hoc iudicio.fami.erciſ. 1142
In hominis vſufru.de ope.ſer. 949
In huiuſmodi.de contrahen.emp. 1730
In inſtrumentis.de in lit.iuran. 1306
In integrũ reſtitutione.de minori.25.an. 561
Iniquiſsimum.de iur.& fac.igno. 2098
In iudicium.communi diui. 1169
In iudicio fami.erci.fami.er. 1153
In ius vocare.de in ius vo. 183
In ius vocari.de in ius vo. 184
In lege Aquilia.1.ad lẽg.Aqui. 1083
In lege Aquilia.2.ad legem Aquil. 1086
In lege fundi.de contrahen.emp. 1756
In lege locationis.loc.& condu. 1866
In legibus.de teſti. 2090
In liberæ mulieris.de ritu nup. 2111
In modicis.de contrahen.emp. 1732
In multis.de ſta.homi. 89
In naue Sauſeij.loca.& condu. 1868
In nautica pecunia.de naut.fœ. 2066
In noxalibus.de noxa.act. 1115
Inofficioſum.de inoffi.teſta. 716
In omni fere.de adop. 103
In omni parte.de iur.& fac.igno. 2097
In omnibus bonæ fidei.de iudi. 697
In omnibus noxalibus.de noxa.act. 1099
In omnibus ſeruitutib. de ſeruit. 976
In operis. loca.& condu. 1865
In orbe Rom.de ſta. homi. 92
In patrẽ cuius.de relig.& ſump.fune. 1127
In pecudum fructu.de vſur. 2056
In pecuniariis.de feriis. 240
In peremptorio.de iudi. 709
In perſona.de pac. 142
In poteſtate.de ſponſa. 2104
In prædiis ruſticis.in qui.cau.pig. 1925
In priuatis.de iudi. 714
In propoſita autem.pro ſocio. 1721
In publicũ.de ſer.fu.1212.B.§.in publicũ.
In quã neceſſe eſt.de præſcrip.verb. 1888
Inque eo.de vſu & habit. 952
In quibuſdam.de nauti.fœno. 2068
In quo inerit.loca & condu. 1857
In quorum finibus.de pigno. 1918
In rem actio.de rei vin. 836
In rem actionem.de rei vin. 866
In rem ſuam. de cõpenſa. 1601
In re communi.de ſerui.vrb.præd. 989
In re furtiua.de condic.fur. 1373
In re hypothecæ.de ſ.inſtru. 2084
In reb' cõmodatis.cõmo.vel cõtra. 1419
In rebus dotalibus.de iure do. 2133
In rebus dotalibus. de iure do. 2155.B.C. §.Paulus.
In rebus nouis.de conſti.prin. 85
In ſeruitute.de adop. 114
In ſpeciali.de rei vin. 863
In ſponſalibus.1.de ſponſa. 2104
In ſponſalibus.2.de ſponſa. 2105
In ſponſalibus.3.de ſponſa. 2106
In ſtipulatione.de vſufru.ea.re. 943
Inſtitor appellatus.de inſti.act. 1468
Inſtitor eſt.de inſti.act. 1477
Inſtrumẽtorũ nomine.de fide inſtru. 2083
Inſulæ Italiæ.de iudi. 678
Inſulam vno pretio loca.& cond. 1880
Inſulam hoc modo.de præſcri.verb. 1892
Inſulam tibi.qui pot.in pig. 1939
In ſumma.communi diui. 1168
In ſumma.de condic.inde. 1365
Intantum vt & ſoli.de rerum diui. 117.
Inter actum.de ſerui.ruſti.præ. 1001
Inter cauſas.manda.vel contra. 1652
Inter Caſtellianum.de recep.arb. 658
Inter coheredes.fami.erciſ. 1151
Inter debitorem.de pac. 300
Interdum.de in rem verſ. 1565
Inter eos.qui. ex cau.ma. 610
Inter eos qui matrimonio.de dona. 1196
Inter litigantes.de iudi. 706
Inter minores.de in integ.reſti. 476
Inter officium.de rei vin. 854
Inter omnes.qui ſatiſda.cog. 210
Inter patrẽ & filiũ.de contrah.emp. 1725
Inter ſeruitutes.de ſerui.vrb.præd. 983
Inter ſocerum.de pac.dota. 2168
Inter virum & vxorem.1.de dona. 2210
Inter virum & vxorem.2.de dona. 2211
Interdum ex iuſtis.de iudi. 693
Interdum lex.de fun.do. 2173
Interdum pars.de vſufru.accre. 926
Interdum perſona.de condic.inde. 1344
Interdũ poſterior.qui pot.in pig.ha. 1932
Interdũ pprietarius.qui.mo.vſufru. 935
Interdum tamen.de mino.25.an. 558
In teſtibus autem.de teſti. 2085
In teſtimonium.de teſti. 2093
Intra vtile.de mino.25.an. 576
In tradẽdis. cõmunia præd.tam vrb. 1018
In traditionibus.de pac. 364
In tribus iſtis.de iudi. 680
In vendendo.de contrahen.emp. 1750
In venditione.de act.emp. 1836
In venditionibus.de contrah.emp. 1728
Inuitam libertam.de ritu nup. 2111
Inuiti filij.de his qui ſunt ſui &c. 99
Inuiti teſtimonium.1.de teſti. 2090
Inuiti teſtimonium.2.de teſti. 2093
Inuitum autem.de ſerui.vrb.prædi. 978
In vrbe Ro.de ſta.homi.aliàs, orbe. 92
Ipſi quoque.de rei vin. 835
Is à quo fundus.de rei vin. 855
Is à quo ſeruus.de rei vin.856.nunc eſt.l. A quo.
Is autem qui.ex qui.cau.maio. 593
Is cui hereditas.de condic.inde. 1348
Is cuius nomine.de procura. 397
Is cuius.ſi ſer.vin. 1038
Is cum quo.de peculio. 1549
Is qui amicitia.de nego.geſt. 1461
Is q certo loco.de eo quod cer.loc. 1491
Is qui debitorẽ.ne quis eũ qui in ius.200
Is qui decepit.de dolo malo. 519
Is qui deſtinauit.de rei vin. 840
Is qui dolo.de rei vin. 861
Is qui duo.de ſerui.ruſti.prædi. 1008
Is qui fugitiuum.de ſer.fug. 1211
Is qui in aliena.de noxa.act. 1115
Is qui intulit.de relig.& ſump. 1120
Is qui pluſquam.de condic.inde. 1345
Is qui promiſit.de pigno. 1923
Is qui reipubl.cauſa.ex qui.cau.maio. 613
Is qui reipublic.ex qui.cau.maio. 615
Is qui rem conduxit.loca.& condu. 1846
Is qui ſe obtulit.de rei vin. 841
Is q vſumfruct.qui.mod.vſusfru.amit. 937
Is qui vſumfruc.de noxa.act. 1107
Is quoque.de in ius vo. 187
Iſti quidem.de eo quod me.cau. 479
Ita conſtante matrimonio.de iure dotiũ. 2135
Ita demum autem.de recep.arb. 646
Ita tamen.ſi ager vecti. 880
Ita vt omnes.manda.vel contra. 1662
Ita vt & ſi fur.commo.vel contra. 1417
Ita vulneratus.ad legem Aquil. 1088
Itaque cum ſeparatim.pro ſocio. 1712
Itaque ſicut.de ædil.edic. 1981
Itaque ſi hoc.de procura. 392
Itaque ſi ſeruum.ad legem Aquil. 1056
Itaque ſi accepto.de dolo malo. 515
Itaque tunc.de re.cre. 1264
Item ait prætor.ex qui.cau.maio. 599
Item claudus.de ædil.edic. 1964
Item cum teſtamento.de peculio. 1513
Item ei ſuccurritur.ex qui.cau.maio. 594
Item eorũ.quod cuiuſcũque vniuer. 407
Item & ad litem.de procu. 357
Item ex diuerſo.fami.erciſ. 1131
Item exigit.de dolo malo. 518
Item hi qui.ex qui.cau.maio. 592
Item illa verba.de conſti.pe. 1400
Itẽ in poteſtate.de his qui ſunt ſui &c. 97
Item Labeo ſcribit.fami.erci. 1136
Item lapilli.de rerum diui. 116
Itẽ liberatur.qui.mo.pig.vel hypo. 1951
Item magiſtri.de pac. 174
Item Mela.ad legem Aquil. 1061
Item Oſilius.de ædil.edicto. 1962
Item prædia fami.erciſ. 1129
Item pro patrona.in ius voca.vt cãt. 197
Item quamuis.communi diui. 1168
Item quæritur. loca.& condu. 1850
Itemque ſi.de vſufructu, &quẽad. 896.A.§.Idẽmque.l.ſed ſicuti.
Item quia conuentiones.de pac. 157
Item quibus.de poſtulan. 335
Itẽ quod dictũ eſt.de in dic.addic. 1762
Item ſic poſſunt.de ſerui.ruſt.præ. 997
Item ſi cum putaui.de neg.geſt. 416
Item ſi filiuſfa.de ſenatuſcon.Mace. 1497
Item ſi fundi.de vſufru.& quemad. 883
Item ſi non venierit.de pac.do. 2165
Itẽ ſi obſtetrix.ad legem Aquiliam. 1060
Item ſi pretio.loca.& condu. 1860
Item ſi res.de alie.iudi.mu.cau.fa. 619
Item ſi ſerui.de ædil.edic. 1976
Item ſi ſeruum.de Pub.in rem ac. 868
Item ſi ſuſpectus.de procura. 362
Item ſi verberatum.de rei vin. 831
Item ſi vnus.de recep.arbi. 632
Item veniunt.de peti.here. 769
Item videndum.de peti. 765
Iter nihil prohibet. communia prædi. tã vrb. 1021
Iter ſepulchro.quemad.ſer.amit. 1041
Itinere.de ſerui.ruſti.prædio. 1007
Iubere cauere.de iuriſdi.om.iudi. 165
Iudex datus.de iudi. 698
Iudex ſi male.de condic.indebi. 1344
Iudicem in prædiis.communi diui. 1173
Iudicium communi.fini.regun. 1223
Iudicium finium.fini.regun. ibidem
Iudicium ſoluitur.de iudi. 705
Iulianus ait.qui ſatiſda.cog. 210
Iulianus ait.de iudi. 681
Iulianus ait.manda.vel contra. 1669
Iulianus autem. de iudi. 681
Julian' & Marcell'.depo.vel cõtra. 1620
Iulianus ex perſona.de condic.fur. 1379
Iulianus lib.4.ex qui.cau.maio. 597
Iulianus lib.13.de reſti.in integ.474.B.§. ſed ſi.in verbo,Iulianus.
Iulianus lib.6.de rei vin. 833
Iulianus lib.8.de rei vin. 847
Iulianus lib.15.de act.emp. 1816
Iulianus lib.16.de fun.do. 2173
Iulianus lib.8.de diuor. 2219
Iulianus ſcribit.de peti.here. 790
Iulianus ſcribit.ad exhibẽ. 2184
Iulianus ſcribit.de relig.& ſump.fu. 1127
Iulianus ſcribit.de ſenatuſc.Mace. 1504
Iulianus ſcribit.de iure dot. 2134
Iulianus verum.de condic.indebi. 1362
Iunius Diophantus.de mino.25.an. 583
Iura conſtitui.de legi.ſenatuſque con. 74
Iura nõ ſingulas.de legi. ſenatuſq; cõ. 75
Iura prædiorũ.quemadmo.ſer.amit. 1041
Iure gentium.de ritu nuptia. 2115
Iure ſocietatis.pro ſocio. 1723
Iure ſuccurſum.de iure do. 2127
Iuri operam.de iuſti.& iure. 51
Iuridico.de offi.iuridi. 152
Iuriſgentium.de pac. 160
Iuris ignorãtia.1.de iur.& fac.igno. 2097
Iuris ignorãtia.2.de iur.& fac.igno. 2099
Iuriſiurandi.de iureiur. 1294

Iur

Digeſti veteris.

Ius agnationis.de pac. 294
Ius autem ciuile.de iuſti.& iure. 59
Ius ciuile. de iuſti.& iure. 58
Ius cloacæ.de ſeruitu. 971
Ius dicentis officium.de iur.om.iud. 163
Iuſiurandum.de iureiur. 1271
Iuſiurandum.de iureiur. 1283
Iuſiurandum etiam.de iureiur. 1287
Iuſiurandum.de iureiur. 1294
Iuſiurandum à debitore.de iureiur. 1298
Ius pluribus modis.de iuſti.& iure. 61
Ius publicum.de pac. 296
Ius ſingulare.de legi.& ſenatuſcon. 77
Iuſsit imperator.de compenſa. 1602
Iuſtiſsime.de ædil.edic. 1988
Iuſtitia eſt conſtans.de iuſti.& iur. 60

I.

IAbeo ait.de pac. 256
Labeo ait.j.de recep.arb. 624
Labeo ait.ij.de recep.arb. 642
Labeo ait.de ſerui.ruſti.præ. 1000
Labeo ait .quemadmo.ſer.amittatur. 1048
Labeo ait.de nau.fœ. 2066
Labeo etiam.de iureiur. 1298
Labeo ſcripſit.de contrahen.emp. 1732
Labeo lib. poſteriorum. de cõtrahen.emp. 1744
Labeo ſcribit.de contrahen.em. 1745
Labeo ſcribit.j.de ædil.edic. 1958
Labeo ſcribit.ij.de ædil.edic. 1995
Latinus Largus. de ædil edic. 1992
Lecta eſt.de re.cre. 1264
Lectos emptos.de peri.& cõ.rei vẽdi. 1769
Legarus Cæſaris.de offic.præſi. 150
Legarus mandata.de offic.procon. 141
Legati proconſulis. Ibidem
Legatum in annos.de capi.demi. 589
Legatis quoque.ex qui.cau.maio. 592
Lege Aquilia.ad leg.Aqui. 1055
Lege fundo.de lege commiſ. 1779
Lege Iulia.de teſti. 2090
Lege Iulia ita cauetur.de ri.nup. 2116
Lege Papia.de ritu nup. 2111
Lege Rhodia.de lege Rhod. 1459
Legis Aquiliæ.ad lc. Aquil. nunc incipit, Lege Aquilia. 1055
Legis Aquiliæ.ad leg.Aquil. 1091
Legis virtus.de legi.ſenatuſque con. 74
Legitima conuentio.de pac. 250
Legitimam hereditatem.de p ti.here. 853
Lex Aquilia.ad legem Aquil. 1055
Lex eſt commune.de legi.ſenatuſq; con. 72
Lex Iulia.de fun.do. 2173
Lex naturæ.de ſta.homi. 93
Lex vectigali.de pigno. 1922
Liber homo.ad legem Aquil. 1063
Liber homo.ad legem Aquil. 1081
Libera peculij.de pecu. 1544
Liberalitatis.de vſur. 2050
Liberi hominis.de contrahen.emp. 1752
Liberum arbitrium.de adop. 110
Liberum eſt ei.de relig.& ſump. 1221
Liberorum autem.de his qui no.infa. 348
Liberos qui.de capi.mi. 585
Liberos ſenatorum.de ſenato. 123
Libertas eſt.de ſta.homi. 87
Libertinus libertinam.de ritu nup. 2107
Libertini ſunt.de ſtatu homi. 88
Libertus aduerſus.de in ius vocan. 192
Libertus à patrono.de in ius vocan. 191
Liberti adſidere.de offic.adſeſ. 158
Liberto.de nego.geſt. 447
Libertum curatoris.de ritu nup. 2113
Libertum.de ritu nup. 2123
Licet autem prætor.de recep.arb. 631
Licet autem.de in diem addic. 1762
Licet deponere.depo.vel contra. 1619
Licet extra.de contrahen.emp. 1745
Licet fur paratus.de condic.fur. 1379
Licet gratis.nau.caupo.ſtabu. 667
Licet in popularibus.de procura. 383
Licet in prædiis.in qui.cau.pig. 1925
Licet malæ fidei.quemadmo.ſer.amit. 1050
Licet manente.de pac.do. 2166
Licet minimam.de peti.here. 754
Licet multo minus.de vſufru.& quéad. 891
Licet prætor.de peculio. 1506
Licet ſoleat.de iur.do. 2140
Licet ſuo nomine.quéadmodũ ſeruit.amit. 1050
Licet verum.de iudi. 704
Limenarchę.de ſer.fug. 1212
Lis nulla.de iudi. 677
Lite conteſtata.de vſur. 2060
Litis conteſtatæ.de nego.geſt. 457
Litigatores.de recep.arb. 628
Litora quę fundo.de contrahen.emp. 1745
Locatio & conductio.j.loca. & cõdu. 1845
Locatio & conductio.2. Ibidem
Locatio precarij.loca.& condu. 1846
Locare ſeruitutem.loca.& condu. 1874
Loci corpus.ſi ſeruitus vin. 1027
Locum autem religioſum.de vſufr. & quẽadmodum. 893
Locum in quo.de relig.& ſump. 1218
Locum purum.de pign.act. 1447
Longa poſſeſsio.de mor.infe. 1234
Lucius & Titia.fami.ercis. 1147
Lucius Titius.de his qui no. infa. 354
Lucius Titius.de peti.here. 802
Lucius Titius.de ſerui.ruſti.prædio. 1012
Lucius Titius.de conſti.pe. 1405
Lucius Titius.de exer.act. 1457
Lucius Titius.de inſti.act. 1478
Lucius Titius.de inſti.act. 1478
Lucius Titius cum haberet.depo.vel contra. 1624
Lucius Titius Publio. manda. vel contra. 1664
Lucius Titius.de act.emp. 1840
Lucius Titius.qui po.in pign. 1941
Lucius Titius.qui.mo.pig.vel hypo. 1957
Lucius Litius.de euict. 2000
Lumen.de ſerui.vrb.prę. 983
Luminum.de ſerui.vrb.prædi. 978

M

MAeuius.fam.ercis. 1157
Magiſtratum.de adop. 101
Magiſtratibus.de iur.om.iu. 171
Maiorem eſſe.de pac. 271
Mandatti filio.de neg.geſt. 462
Mandata iuriſdictione. de offic. eius cui mandata eſt iuriſdi. 155
Mandatã.de offic.eius cui man.eſt iuriſ. 157
Mandatũ diſtrahendorum.manda. 1676
Mandatum inter nos.manda.vel cõtra.1628
Mandato generali.de procura. 396
Mandatis cauetur.de teſti. 2095
Manifeſtę turpitudinis.de iureiur. 1297
Manumiſsiones.de inſti.& iure. 57
Marcellus lib.iiij.de rei vin. 822
Marcellus lib.vij.de dona. 1210
Marcellus notat.de in rem verſo. nunc incipit, Interdum. 1565
Marcellus ſcribit.de excep.rei ven. 2037
Marcius domum.loca. 1880
Maritus vxori.de vſur. 2065
Maritus domum.loca.& conduct. 1880
Mater cum filię.de iur.do. 2137
Mater decedens.de inofſi.teſt. 735
Matrimonij cauſa.de ri.nup. 2119
Maximum remedium.de iureiur. 1272
Meminiſſe.de offic.procon. 140
Mercedes plane.de peti.here. 789
Merito autem.pro ſocio. 1697
Merito ex iuſſu.quod iuſſu. 1571
Metus autem.ex quib.cau.maio. 591
Metum accipiẽdũ.de eo quod me cau. 478
Metum autem.j.de eo quod me.cau. 478
Metum autem.ij.de eo quod me.cau. 481
Miles commeatu.ex quib.cau.ma. 610
Milites omnes.ex quib.cau.ma. 615
Milites plane.ex quib.cau.ma. 502
Minime maiores.de relig.& ſump.fu. 1229
Minimè ſunt.de legi.ſenatuſque. 78
Minicius interrogatus.de rei vin. 857
Minor annis.xxv.de mino.xxv.an. 578
Minor autem.de mino.xxv.an. 557
Minor etiam.de mino.xxv.an. 545
Minor ſe in id.de mino.xxv.an. 582
Minor vigintiquinque.de procura. 393
Minor.xxv.an.j.de mino.xxv.an. 570
Minor.xxv.an.ij.de mi.xxv.an. 572
Minor.xxv.an. de euic. 2013
Minorem annis.de ritu nup. 2106
Minoribus.xxv. an.de mi.xxv.an. 538
Monumentum.de relig.& ſum.fu. 1231
Mora fieri intelligitur.de vſur. 2057
More maiorũ.de iuriſd.omniũ iudicũ. 166
More Romano.de feriis. 239
Moribus apud nos.de dona.inter virum & vxorem. 2178
Mortis ſuæ cauſa.de dona. 2213
Mortuo iudice.de iudi. 705
Mulier bona.de iure do. 2155
Mulier fundos.de lege commiſ. 1770
Mulier in dotem.qui po.in pig. 1942
Mulier ſi in rem.ad leg.Aquil. 1092
Mulierem abſenti.de ritu nup. 2107
Multum intereſt.de here.vel act. ven. 1780
Mutari debebit.de procura. 363
Mucius interrogatus.de rei vin. (nunc incipit, Minicius.) 857
Mucius lib xiiij.pro ſocio. 1692
Mutus & ſurdus.de procura. 385
Mutus, ſurdus.de iur.do. 2155
Mutuum morboſum.de ædil.edic. 1962
Mutuum damus.de re.cre. 1236

N

NAm ad ea.de leg.ſenat. 74
Nam ad licitationem.fami ercis. 1128
Nam ciuium Ro.de his qui ſunt ſui.&c. 97
Nam cum deficiant.de præſcrip.ver. 1888
Nam cum tractatu.pro ſocio. 1693
Nam cum vterque.ne quis eũ qui in ius.198
Nam & cętera.de capi.minu. 587
Nam & cum.ad exhiben. 1180
Nam & Demoſthenes. de legi. ſenatuſque con. 73
Nam & fœminæ.de ado. 107
Nam & his qui.de inoffic.teſta. 716
Nam & imperator.de dona. 2209
Nam & ipſum.de iuſti.& iure. 59
Nam & mali.de ſer.cor. 1207
Nam & maritus.de condic.inde. 1329
Nam & nocere.de pactis. 274
Nam & plerique.de inſti.act. 1471
Nam & ſi cum.de condictione indebi. nunc incipit, Nam ſi. 1332
Nam & ſi fur.de re.cre. 1249
Nam & ſi obligatus. de ali. iu. mu. cau. ſa. 623.
Nam & ſi parentibus.de inoffi.teſta. 732
Nam & Seruius.de neg.geſt. 440
Nam fructuarius.vſufru. quemadmodũ ca. 660
Nam hoc modo.de here.vel act.ven. 1778
Nam hoc natura.de condic.inde. 1330
Nam imperator.de legi.ſenatuſq; conſ. 83
Nam inter ſe.de peculio. 1527
Nam is nullam.de dolo malo. 506
Nam ita diuus.de adop. 112
Nam legem.de lege commiſ. 1768
Nam Iulus.ad legem Aquil. 1061
Nam magiſtratus.de recep.arb. 626
Nam poſtea.de iureiur. 1275
Nam ſalutem.de offic.præfec.vig. 132
Nam ſatis eſt.quemadmo.ſer.amit. 1041
Nam ſi actor.de rei vin. 841
Nam ſi cum moriar.de condi.inde. 1332

Index legum

Nam ſicut.ad legem Aquil. 1681
Nam ſi hoc verum.de in rem ver. 1560
Nam ſocij.pro ſocio. 1689
Nam ſufficit.de dolo malo. 523
Nam vt ait.de legi.ſenatuſque. 76
Natura enim.de præſcrip.ver. 2888
Naturalis meus.de præſcrip.verb. 1889
Naturaliter.de condic.inde. 1330
Nauis aduerſa.de leg.Rho. 1465
Nauis onuſtæ.de leg.Rho. 1462
Naue aut domo.de cuic. 2012
Nauta & caupo.nau.caup.ſtabu. 666
Ne corpora.de relig.& ſump.fu. 1230
Ne ex dolo.de dolo malo. 517
Ne in plures.de exer.act. 1455
Ne in poteſtate.de recep.arb. 643
Nec adiecit.pro ſocio. 1686
Nec adoptare.de offi.procon. 134
Nec aduerſus.depo.vel contra. 1616
Nec ære.de relig.& ſum.fu. 1218
Nec ciuitatis.de procu. 402
Nec ei permittitur.de adop. 105
Nec emptio.de contrahen.emp. 1728
Nec enim quod creſcit.de conſti.pe. 1402
Nec enim amplius.de pigne.act. 1435
Nec eſſet eis.de dona. 2178
Nec in furioſum.commo.vel con. 1407
Nec intereſt.de fideicommiſ.here.pet. 819
Nec intereſt.ad ſenatuſc.Velleia. 1577
Necnon.ex quib.cau. 606
Nec nouum eſt.de condic.inde. 1327
Nec per liberos.de mino.xxv.annis. 531
Nec preciis.de relig.& ſump.fu. 1228
Nec prætermittendum.pro ſocio. 1704
Nec quaſi.de rei vin. 862
Nec quicquam.de offi.proconſu. 138
Nec quicquam.de exer.act. 1456
Nec quicquam.pro ſocio. 1704
Nec ſeruus quicquam.de pecu. 1541
Nec ſupina.de iur.& fac.igno. 2098
Nec timorem.de eo quod met.cau. 478
Nec vllam aliam.de peti.here. 755
Nec vtilem.ex qui.cau.maio. 599
Necnon & ſi.ex qui.cau.maio. 606
Neceſſario ſciendum.de per.& cõ.rei ven. 1794
Neceſſarium itaque.de orig.iur. 63
Neceſſe autem.de in diem addic. 1762
Negat lex.de mor.infer. 1233. nunc incipit Verat lex. 1233
Nemo enim propriis.de ſer.vrb.præd. 995
Nemo enim,commo.vel contra. 1415
Nemo ex ſociis.pro ſocio. 1718
Nemo igitur.de rerum diui. 316
Nemo paciſcendo.de pac. 311
Nemo poteſt.pro ſocio. 1693
Nemo videtur.de in integ.reſtit. 474
Nepotes ex filio.de his qui ſunt ſui &c. 97
Neque abſens.de adop. 109
Neque cauſæ.de dolo malo. 526
Neque eorum.de vſur. 2050
Neque fœmina.de procur. 394
Neque impuberes.de in ius vo. 193
Neque leges.de legi.ſenatuſque. 75
Neque ſocietatem.quod cuiuſcunque vniuerſi. 404
Neque tutoré.de condic.indebi.l.vj. 1328. C.§.Iulianus.
Neque vſusfructus.quib.mo.vſufru. amittitur. 937
Ne quis meſsium.de feriis. 235
Ne quiſquam. de edendo. 245. nunc incipit,Senatus.
Neratius lib.vij.de peti.here. 757.A. nunc eſt.§.Nera.
Neratius ait.de vſu & habi. 958
Neratius ait.de ſer.cor. 1208
Neratius caſum.de condic.inde. 1364
Neratius quærit. de relig. & ſump. fune. 1227
Neſennius.de neg.geſt. 453
Nihil autem intereſt.communi diui. 1159
Nihil intereſt.de inofficiteſt. 713
Nihil intereſt. de ſenatuſconſul. Macedo. 1503
Nihil intereſt.de nauti.fœno. 2066
Nihil refert.de condi.ſine cau. 1370
Niſi alius.qui.mo.vſufru. 934
Niſi de ſubſtãtia.de here.vel ac.vẽdi. 1779
Niſi dominus.de procu. 364
Niſi ex magna.de mino.25.an. 148
Niſi ex re heredis.de peti.her. 793
Niſi hoc actum.de pactis. 280
Niſi per quam.de vſufru.& quemad. 893
Niſi ſi malit.de rei vin. 829
Niſi ſi venalem.de rei vin. 844
Niſi ſublato.qui.mo.vſufru. 933
Nomen præſidis.de offi.præſi. 142
Nomina eorum.de here.vel act.ven. 1779
Non à iudice.de iudi. 707
Non alia autem.de his qui not.infa. 353
Non alienum.de interro.act. 1196
Non aliter.de adoptionibus. 106
Non aliter.de vſu & habi. 951
Non aliàs.de iudi. 687
Non ambigitur.de legib.ſenatuſque. 75
Non autem intereſt.de recep.arbi. 645
Non cogendum.de procu. 388
Non cogitur.de ritu nup. 2111
Non debet dari.de dolo malo. 516
Non diſtinguemus.de recep.arb. 647
Non dubito.de ſeruitu. 974
Non enim aliter.de adop. 106
Non enim hæc actio.de tribu.act. 1484
Non enim negligentibus. ex quib. cau. ma. 597
Non enim.de iure dotium. 2138
Non erit ratum.de iureiur. 1174
Non eſt enim.de inoffi.teſta. 716
Non eſt ferendus.de tranſac. 324
Non eſt matrimonium.de rit.nup. 2123
Non eſt mirum.de pig.act. 1439
Non eſt neceſſe.de proba. 2072
Non eſt nouum.de legi.ſenatuſq; con. 79
Non eſt nouum.de act.emp. 1810
Non eſt veriſimile.de eo quod me.cau. 501
Non exigimus.ſi quis cautio. 221
Non ex omnibus.de recep.arb. 656
Non habet.de dolo malo. 506
Non idcirco.de iudi. 697
Non ideo.de rei vin. 860
Non impoſsibile.de pac. 304
Non in dimidiam.de euic. 2002
Non licet ex officio.de cõtrahé.emp. 1744
Non magis quàm.de act.emp. 1824
Nonnunquam.de iuſti.& iure. 61
Nonnunquam autem.de adop. 111
Nonnunquam autem.de iudi. 715
Nonnunquam.de iudi. 709
Nonnunquã euenit.de præſcrip.verb. 1887
Non ob eam rem.pro ſocio. 1690
Non omnis numeratio.de re.cre. 1253
Non omnia quæ.de mino.25.an. 580
Non omnium.de legi.ſenatuſque. 78
Non penes quem.de peculio. 1536
Non poteſt filius.de adop. 110
Non poteſt videri.de iudi. 686
Non poſſumus.ſi pars her.pe. 815
Non poſſunt.de legi.ſenatuſque con. 76
Non quemadmodum.de iudi. 693
Non quicquid.de iudi. 696
Non ſolet.loca.& condu. 1873
Non ſolum aduerſus.de noxa.act. 1104
Non ſolum ad æs.de peti.here. 805
Non ſolum autem.de procu. 376
Non ſolum autem.de rei vin. 830
Non ſolum autem.de noxa.act. 1114
Non ſolum autem.de vſu & habita. 951
Non ſolum id.de pecu. 1544
Non ſolum viuo.de ritu nup. 2124
Non ſolum vſumfruct. quibus mod. vſufructus. 928
Non ſolum.de in integ.reſti. 474
Non ſolum.de alie. iudi.mu. cau. fa.§. Pedius. 620.B
Non ſolum.fami.erciſ. 1158
Non ſolum.de iure do. 2144
Non ſtatim.de peculio. 1514
Non ſunt liberi.de ſta.ho. 90
Non tamen eo.de procura. 375
Non tamen ei.de euict. 2007
Non vere dicitur.ex qui.cau.maio. 615
Non videtur defendere.de procu. 394
Non videtur.de iudi. 676
Non videtur.de iudi. 692
Non vtique.de eo quod cer.lo.§. Scæuola. 1384.C
Non vtitur.de vſufruct.& quemad. 908
Nos videamus.loca.& condu. 1847
Notatur.de his qui not.infa. 353
Nouiſſime.de inſti.act. 1475
Noxalis autem.de noxa.acti. 1102
Noxali iudicio.de noxa.act. 1115
Noxales actiones.de noxa.acti. 1098
Nuda & imaginaria. de cõtrahé.emp. 1746
Nullus idoneus.de teſti. 2091
Nulli pmittitur.quod cuiuſ.vni. 406
Nulli procuratorum.de tranſact. 325
Nulla iuris ratio.de legi.ſenatuſque cõ. 79
Nulla ſocietatis.pro ſocio. 1718
Nullum diuortium.de diuor. 2120
Nummis depoſitis.de in lit.iur. 1301
Numiſmatum . de vſufruc . & quemadmodum. 901
Nunc videndum.de vſu & ha. 949
Nunc videndum.de condic.inde. 1326
Nuper ex indulgentia.de dona. 2209
Nuptæ prius.de ſena. 113
Nuptiæ ſunt.de ritu nup. 2106
Nuptiæ conſiſtere.1.de rit.nup. 2106
Nuptiæ conſiſtere.2.de rit.nup. 2119
Nuptiæ inter eaſdem.de ritu nupt. 2110
Nuptura filioſa.de iure do. 2146

O

OB carmen.de teſti. 2093
Ob eam cauſam.de præſcrip.ver. 1893
Ob hæc verba.de his qui not.infa. 354
Ob id quod.ad leg.Aquil. 1085
Obligatio mandati.manda.vel cõtra. 1628
Obligatione generali.de pign. 1907
Ob negotium.de compenſa. 1601
Ob quæ vitia.de ædil.edic. 1961
Ob res quoque.de pac.dot. 2166
Obſeruandum eſt.de offi.præſi. 149
Obſeruandum eſt.de iudi. 699
Obſeruandum eſt.de ritu nup. 2118
Obſeruare autem.de offi.procon. 134
Officium autem.de rei vin. 828
Officium conſulis.de offi.con. 114
Officio autem iudicis.fami.erciſ. 1141
Officio tamen.de contrahen.emp. 1731
Οἱ ἐκ πρώτου.loca.& cond. 1875
Olympico.de ſerui.vrb.præ. 995
Omnis qui defenditur.de procu. 403
Omnem obligationem.de iudi. 635
Omnem totius reipublicæ.procœmium. 41
Omne æs alienum.pro ſocio. 1690
Omne ius.de ſta.ho. 86
Omne officium.de offic.adſeſ. 157
Omne quod datur. de condic.ob tur. cau. 1322
Omnes autem caſus.vſufruc.quemadmodũ ca. 960
Omnes in integrum.de in integ.reſtit. 473
Omnes populi.de iuſti.& iure. 60
Omnes proconſules.de offic.proconſ. 134
Omnia enim.de offi.præſidis. 146
Omnia omnino.de of.præfec.vrb. 116
Omnia proconſul.quod cum eo qui. 1489
Omnia quæ inferi.de re.cre. 1242

Digesti veteris.

Omnium autem.de procura. 374
Omnium bonorum.de vsufruct.& quémadmo. 901
Omnium prædiorum.de vsufru. & quémadmo. 881
Omnib' magistratib'.si qs ius dicéti.182
Oib' modis.de alie.iudic.mu.cau.fa.616
Onera eius.de adop. 114
Opus quod auersióe.loca.& cõdu. 1871
Opera in actu.de ope.ser. 948
Operæ serui.de operis ser. ibi.
Operis serui.de operis ser. 949
Oratio imperatorum.de sponsa 1105
Oratione diui Marci.de ritu nup. 2110
Oratione quidem.de feriis. 238
Ordinarium prætor.de peculio. 1505
Ordinarium fuit.de pos.her.pe. 818
Origo emendi.de contrahen.emp. 1724
Origo quæstoris.de off.quæsto. 118
Ossa quæ ab alio.de relig.& sump. 1120

P

PAcisci contra.de pac. 193
Pacisci.de pac.do. 2161
Pactum inter.de pact. 301
Pacto conuento.de transac. 326
Pacta conuenta.de contrahen.emp. 1753
Pacta conuenta.de pact.dot. 2161
Palam quæstum.de ritu nup. 2115
Papinianus.de mino.25.an. 559
Papinianus.de seruitu.núc incipit, In omnibus. 976
Papinianus recte.de dona. 2194
Papinianus lib.3.quæstio.manda.vel cõtra. 1655
Papinianus lib.5.de inoffi.testa. 720
Papinianus lib.6.de Pub.in rem act. 878
Paratum iudicium.de vsur. 2065
Parétes & liberi.de his qui not.infa. 355
Parentes vero.de in ius vo. 186
Parietem.de serui.vrb.prædi. 980
Pars literarum.de iudi. 699
Partis tertiæ.de præscrip.ver. 1893
Partum post litem.de vsur. 2046
Partum quoque.fa.ercis. 1129
Parui refert.de condic.fur. 1378
Pater cum filiæ.de pac.do. 2167
Pater & filius.de testi. 2092
Pater filiæ.de euic. 2034
Pater filiæ nomine.de iure dotium. 2159
Pater filio suo.de procura. 400
Pater filio.quod cum eo qui in alie. 1492
Pater filium.de inoffi.testa. 731
Pater pro filia.de in rem verso. 1570
Patris adoptiui.de in ius vo. 186
Patri pro filio.de mino.25.annis. 566
Patre furioso.de his qui sunt sui. 98
Patronus manifeste.de proba. 2071
Patrono inuito.de diuor. 2121
Paulus notat. de Pub. in rem act. nunc incipit: Exceptio. 879
Paulus respondit.de fla.ho. 90
Paulus respondit.de procu. 399
Paulus respondit.de pigno. 1921
Paul' respódit.q.mo.pig.vel hypo. 1957
Paulus respondit.de vsur. nunc incipit, Respondit Paulus. 2049
Pecoris pascendi.de serui.rusti.præ. 998
Peculium autẽ.de peculio. 1515. B.l. Sed si.§.peculium.
Peculium est.de peculio. 1510
Peculium & ex eo.de pecu. 1540
Peculium nascitur.de pecu. ibi.
Pedius lib.9.de recep.arb. 626
Pecuniam certo.de compen. 1600
Pecuniam quam.fa.ercis. 1158
Pecuniam quam.de re.cre. 1263
Pecuniæ fœnebris.de vsur. 2045
Per adoptionem.de adop. 111
Per adoptionem.de ritu nup. 2110
Per familiæ ercis.fami.erci. 1125
Per fundum.de serui.ru.præ. 1001
Per hoc iudicium.communi diui. 1160
Per interuallum.de iudi. 709
Per minorem.de iudi. 704
Per procuratorem.de procu. 401
Per quã hereditatis.de poss.here.pe. 818
Per quem locum.de ser.rust.præd. 1003
Per quos adquiri.de pact. 310
Per seruum.de peti.here. 793
Per seruum vsuarium.de vsu & ha. 954
Perceptione.de his q deie.vel effu. 1094
Periculum nominum.de re.cre. 1261
Periculum pignorum.de pign. 1916
Periculi pretium est.de nau.fœ. 2067
Perinde ac si.loca.& condu. 1871
Permisisti mihi.de præscri.ver. 1896
Permittendum erit.si pars here.pe. 815
Perpetuo.de condi.ob tur.cau. 1324
Pertinet hoc.de capi.mi. 584
Petenti mutuam.de pig.ac. 1439
Pignus contrahitur.de pig.ac. 1422
Pignoris persecutio.de pign. 1916
Pignori.de pigne.ac. 1447. nunc incipit, Locum purum.
Placet vel certe.qui.mo.vsusfr.amit. 938
Placuit siue supra.de vsur. 2056
Plane ad officium.fami.ercis. 1126
Plane in cæteris.de peti.here. 797
Plane quandiu.de mino.25.an. 554
Plane si ambo.pro socio. 1690
Plane si duos.de condic.indebi. 1334
Plane si hi qui.pro socio. 1694
Plane si posiit.depo.vel contra. 1613
Plane vbi.quod cuiuscunque vni. 407
Plautius ait.de procura. 396
Plebiscito.de offi.præsid. 149
Plenum autem vsum.de vsu & ha. 952
Plerique opinantur.de ritu nup. 2113
Plerique putauerunt.de in ius vo. 193
Plerumque interest.de iure do. 2130
Plerumque propter.de ædil.edic. 1981
Pluribus.de offi.præfec.vig. 132
Pluribus procuratoribus.de procu. 368
Plurimum interest.de iur.& fac.ig. 2097
Pœnam pro vsuris.de vsuris. 2064
Pœnæ non solent.de condict.indeb. 1355
Pomponius ait.de pac.dot. 2162
Pomponius ait.de recep.arb. 619
Pomponius lib.16.de neg.gest. 434
Pomponius lib.36.de rei vind. 817
Pomponius lib.40.in quib.cau.pig. 1924
Pomponius Philadelphus.fam.erci. 1145
Póponius quærit.qui.mo.vsusf.amit. 939
Pomponius recte ait.de ædil.edic. 1962
Pomponius scribit.de procu. 380
Pomponius scribit.de nego.gest. 427
Pomponius lib.13.in quib.cau.pig. 1925
Pomponius scribit.fa.erci. 1128
Post actionem.si pars here.pe. 808
Post actiones.de rei vin. 810
Post dié cómissoriæ.de lege cõmis. 1770
Post diuortium.de iure do. 2150
Post litem autem.de procura. 361
Post mortem.de adop. 109
Post nuptias.de iure do. 2155
Post rem iudicatam.de transac. 324
Post senatusconsul.de peti.here. 789
Postea quam placuit.de compen. 1601
Postquam legatum.de peti.he. 800
Postquam omnium.de vsufr.ea.re. 940
Postquam vero.de pactis. 256
Posthumus.de inoffi.test. 717
Potes agere.depo.vel contra. 1627
Potest etiã cómunia prædi.tã vrb. 1012
Potest & ab vna.man.vel contra. 1665
Potior est in pignore. qui po. in pigne. ha. 1935
Præceptoris.ad legem Aquil. 1058
Præcipiunt ædiles.de ædil.edic. 1983
Prædia mihi vendidisti.de act.emp. 1830
Prædiorum vrbanorum.de vsu. 2060
Prædonis loco.de peti.here. 801
Præfectus cohortis.de ritu nup. 2112
Præfect' Aegypti.de of.præfec.Aug. 141
Præfectus vrbi.de offi.præfec.vrb. 128
Præfecti etiam.de mino.25.an. 557
Præsens habetur.de procura. 377
Præses cum cognoscit.de offi.præsi. 150
Præses prouinciæ.1.de of.præs. 142
Præses prouinciæ.2. 142
Præses prouinciæ.3. 143
Præses prouinciæ.4. ibi.
Præses prouinciæ.5.de offi.præsidis. 143
Præses prouinciæ.de mino.25.an. 579
Præsidis prouinciæ.de re.cre. 1261
Præsides prouinciarum.de feriis. 237
Præterea in causa.máda.vel cõtra. 1630
Præterea restituere.de rei vin. 835
Præteritæ.de ser.cor. 1207
Prætor.de offi.præto. 131
Prætor ait.de edendo. 245
Prætor ait.de his qui deie.vel effu. 1092
Prætor ait.de alea. 1213
Prætor ait.de mor.infe. 1233
Prætor ait.quido de pecu.act.an.est. 1551
Prætor causa cognita.de rei vin. 863
Prætor decernere.de noxa.act. 1105
Prætor sicut.de iurisd.om.iudi. 173
Prætoris verba.de his qui not. 338
Pridie kalendas.de feriis. 238
Primi creditoris.qui.mo.pignus vel hypo. 1958
Princeps legib'.de leg.senatúsque cõ. 80
Principalibus.de re.cre. 1262
Prior emptor.de in diem addic. 1767
Proconsul portam.de of. proconsul. 142
Proconsul vbique.de offi.procõsul. 134
Proconsules.de of.proconsu. 141
Proculus.de neg.gest. 437
Proculus putat. de vsufruct. & quemadmodum. 894
Proculus.de iure do. 2151
Procula.de proba. 2081
Procurator cui.de procura. 395
Procurator est.de procura. 376
Procurator qui.de procura. 399
Procurator qui.manda.vel contra. 1674
Procurator totorum.de procura. 397
Procuratoris autem.de tribu.act. 1481
Procuratore.de procura. 394
Procuratore Cæsaris.de inter.act. 1104
Produci testis.de testi. 2095
Profectitia dos.de iure do. 2116
Pro herede.de peti.here. 754
Proinde & si.de condic.fur. 1372
Proinde mutui.de re.cre. 1242
Proinde Pompo.de ædil.edic. 1981
Proinde si occisus.ad le.Aquil. 1069
Proinde si seruum.ad leg.Aquil. 1066
Promissor hominis.de consti.pe. 1403
Promissor Stichi.de consti.pe. 1402
Promittendo dotem.de iur.do. 2139
Pro parte.de seruitu. 973
Proponebatur.de iudi. 713
Proprie autẽ in sequestre.depo. vel cõtra. 1614
Propriũ solũ.cõmunia præ.tã vrb. 1015
Propter spem.fa.ercis. 1136
Pro socio arbiter.pro socio. 1694
Proxime constitutum.de ritu nup. 2118
Publia Mæuia.depo.vel contra. 1623
Publiciana actio.de Pub.in rem.ac. 879
Pupill' sine quæ res pi.obli.nó pos. 1916
Pupillo capienti.de pig.act. 1443
Puta enim.ad leg.Aquil. 1070
Puto autem.de postulan. 335

Q.

QVa actione.ad leg.Aquil. 1058
Qua quisque.de edendo. 241
Qua volgo.de ædil.edic. 1986

Index legum

Quæcumque ratione.de procura. 391
Quæ acta.de of.procur.Cæſa. 151
Quæ actio.de fideicommiſ.here.pe. 818
Quæ bis in menſe.de ædil.edic. 1965
Quæ de tota.de rei vin. 864
Quæ fundum.de iure dot. 2144
Quæ iam nuptæ.de dona. 2211
Quæ omnia.de procura. 363
Quæ pater.fa.erciſ. 1145
Quæ pater.fa.erciſ. 1156
Quæ religioſis.de rei vin. 850
Quæ tamen ſub ipſo.de dona. 2191
Quæ vtiliter.de nego.geſt. 461
Quæcumque per exceptionem.de compenſa. 1599
Quæcumque ſpecialiter.de offi. eius cui man.eſt iuriſdi. 153
Quæcumq; ſunt.de Pub.in rem act. 877
Quædam mulier.de rei vin. 864
Quædam mulier.fami.erciſcundæ. 1150
Quædam naturali.de rerum diui. 116
Quædam ſunt perſonæ.de eden. 151
Quærebatur.qui po.in pig. 1942
Quæris ſi pacta.de pact.do. 2169
Quæritur de ea.de ædil.edic. 1964
Quæritur hermaphroditum.de ſta. 89
Quæro an fideiuſſor.loca.& cõdu. 1877
Quæro an ſi ſeruus.de ædil.edict. 1993
Quæro quantæ pecuniæ.de iu.do. 2148
Quæro ſi quis.de act.emp. 1835
Quæſitum eſt.de in ius voc. 192
Quæſitum eſt.de adopt. 1111
Quæſitum eſt.de vſufru.& quemad. 907
Quæſitum eſt.de pecu. 1532
Quæſitum eſt.quando de pecu.ac.an eſt. 1551.D.§.quæſitum eſt.
Quæſitum eſt.de ſer.expor. 1801
Quæſitum eſt.de pig. 1912
Quæſitum eſt.de diſtrac.pig. 1947
Quæſitum eſt.de ſponſa. 2104
Quæſitum ſcio.de teſti. 2091
Quæſtionis habendæ.ad exhiben. 1190
Quæſtus enim.pro ſocio. 1486
Qualem autẽ ſententiã.de recep.arb. 635
Quam Tuberonis.de peculio. 1513
Quamuis ad eum.de iudi. 701
Quamuis alienum.ad legem Aquil. 1081. C.D.in verbo,quamuis.
Quamuis arbiter.de recep.arb. 655
Quameis conuenerit.de pigne.act. 1424
Quamuis in bonis.de iure do. 2156
Quamuis in eam.de in rem ver. 1568
Quamuis melius.de vſufr.& quemad. 883
Quamuis non adiiciat.de in ius vo. 190
Quãuis pignoris.ad ſenatuſc.Velle. 1578
Quamquam igitur.ad ſenatuſcõſultum Velleianum. 1577
Quamquã in arbitrio.de ritu nupt. 2122
Quamquam vſusfruct.quando dies vſusfru.le.ce. 917
Quantũ autẽ.de eo quod metus cau. 499
Quanto magis.de iureiur. 1285
Quare & ſi ſocio.de peculio. 1532
Quemadmodum.de inoffi.teſta. 719
Quẽadmodũ ſi laqos.ad legẽ Aql. 1076
Quemadmodum ã.de noxa.actio. 1116
Quemadmodum inuito.de iur.do. 2142
Quem filius.de adop. 109
Qui abſentem.de procura. 402
Qui ad certum.loca.& condu. 1853
Qui à debitore.qui po.in pig. 1941. nunc incipit, Eum qui.
Qui admittitur.pro ſocio. 1689
Qi ædificium.de ſer.vrb.præ. 988
Qui aliena negotia.de nego.geſt. 618
Qui alienam rem.de euict. 2021
Qui à pupillo.de euict. 1999
Qui à quolibet.de contrahen.emp. 1733
Qui autem nouo.ſi quis cauti. 233
Qui autem.de his qui nõ.infa. 341
Qui autem conſtituit.de conſti.pe. 1398
Qui balineum.qui po.in pign. 1934
Qui certam pecuniam.de cond.tri. 1380
Qui clauum habet.de ædil.edi. 1963
Qui coheredes.communi diui. 1171
Qui cum tutoribus.de tranſa. 323
Qui de inofficioſo.de inof.teſt. 737
Qui de reddenda.de pact.do. 2168
Qui de vſufru.ſi vſusfruct.pet. 948
Qui domum.ad.l.Aquil. 1084
Qui domũ habebat.loca.& condu. 1879
Qui dotem.qui poti.in pig.ha. 1929
Qui duo prædia.de ſerui.ruſti.præ. 1008
Qui duos homines.in ius vo.vt eant. 197
Qui duos.de procu. 392
Qui erat heres.fami.erciſc. 1154
Qui exceptionem.de condic.inde. 1354
Qui ex parte.de inter.act. 1202
Qui ex pluribus.de noxa.act. 1108
Qui falſo.de teſti. 2092
Qui familiæ.fami.erciſ. 1147
Qui fide alterius.man.vel contra. 1673
Qui fidem.de tranſact. 326
Qui fideiuſſor.loca.& condu. 1877
Qui filiũ.nomina.de her.vel ac.vẽ. 1779
Qui foueas.ad leg.Aquil. 1075
Qui fundum.quemad.ſer.amit. 1046
Qui fundum.de contrahen.emp. 1714
Qui fundũ vẽdidit.de cõtrah.emp. 1755
Qui fundum.loca.& condu. 1870
Qui fundum.de euict. 2018
Qui furere.de ſta.ho. 92
Qui furtum admittit.de cõdic.fur. 1378
Qui generaliter.qui po.in pign.ha. 1930
Qui gregem.de rei vind.822.B.nunc incipit.Mar.
Qui heredis nomine.de condi.inde. 1356
Qui in adoptionem.de adop. 108
Qui in carcerẽ.de eo quod met.cau. 501
Qui indignus.de ſenato. 110
Qui in futurum.de pactis. 308
Qui iniuriarum.de conſti.pecu. 1405
Qui in prouincia.de ritu nup. 2110
Qui inſulam.loca.& condu. 1867
Qui interrogatur.de inter.ac. 1193
Qui interrogatus.de peti.he. 755
Qui in vtero.1.de ſtatu ho. 89
Qui in vtero.2.de ſtatu ho. 94
Qui inuicem.de condic.inde. 1345
Qui iter.quemad.ſer.amit. 1040
Qui iuraſſe.de iureiur. 1186
Qui iurato.qui ſatiſda.cog. 214
Qui iuriſdictioni.de iuriſ.om.iu. 170
Qui iuſſu.de his qui not.infa. 349
Qui laqueos.ad leg.Aquil.1076.nũc incipit Quemadmodum ſi laqueos.
Qui leuandæ.de leg.Rho. 1465
Qui liberos.de ritu nup. 2111
Qui liberatus.de adop. 103
Qui libertatis.de euict. 2032
Qui loco certo.de condic.inde. 1344
Qui luminibus.de ſerui.vrb.præd. 981
Qui mandatum.manda.vel contra. 1666
Qui mercedem.loca.& condu. 1873
Qui mittuntur.ex qui.cau.ma. 611
Qui mutuam.manda.vel contra. 1674
Qui negotia.manda.vel contra. 1660
Qui neque.de iudi. 715
Qui non cogitur.de iud. 686
Qui non tam idoneum.commo. vel cõtra. 1415
Qui nummis.de in rem ver. 1555
Qui ob rem.de condic.inde. 1348
Qui occidit adulterũ.ad leg Aquli. 1078
Qui operas.loca.& condu. 1873
Qui officij cauſa.de contrah.empt. 1749
Qui patitur.manda.vel contra. 1647
Qui peculij.de pecu. 1542
Qui pecuniam.de re.cre. 1259
Qui pendentem.de act.emp. 1829
Qui p certũ.cõmunia prædi.tã vrb. 1022
Qui per colluſionem.de act.empt. 1841
Qui per ſalutem.de iureiur. 1294
Qui petitorio.de rei vin. 847
Qui pignori res.de pig. 1917
Qui prior appellat de iudi. 690
Qui procuratorem.de procu. 395
Qui promiſit.de condic.inde. 1356
Qui proprio nomine.de procu. 389
Qui propter.de relig.& ſump. 1218
Qui ratiario.de pig.act. 1440
Qui reipub.ex qui.cau.ma. 616
Qui rem ſuam.depo.vel contra 1619
Qui repudiantis.de inoff.teſt. 734
Qui reſtituere.de rei vin. 861
Qui ſcit fundum.de vſur. 2054
Qui ſe debere.de condictio.cau.da. 1315
Qui ſe dicit.de iudi. 708
Qui ſella.de ſerui.ruſti.præ. 990
Qui ſe liti.de peti.here. 801
Qui ſemiſſes.de vſur. 2048
Qui ſeruandarum.de præſcrip.ver. 1895
Qui ſeruum alienum.de inter.act. 1102
Qui ſeruum.de nego.geſt. 460
Qui ſine cauſa.de condic.ſine cau. 1369
Qui ſine vſuris.de nego.geſt. 458
Qui tabernas.de contrah.empt. 1734
Qui tabulas teſtaméti.ad legẽ Aql. 1085
Qui tertiana.de ædil.edict. 1992
Qui teſtamentum.de proba. 2081
Qui tranſigit.de tranſact. 312
Qui vſumfru de vſufru.& quemad. 906
Qui vſumfru.ſi vſusfru.peta. 945
Quia actionum.de præſcrip.ver. 1894
Quia arbiter.de recep.arb. 636
Quia dicitur.de euic. 2010
Quia difficile.de contra.emp. 1716
Quia & ſolui.de pact. 274
Qui etiam.de alie.iudi.mu.cau.fa. 617
Quia hoc caſu.de peculio. 1522
Quia in eum.ad leg.Aquil. 1065
Quia in hoc tempus.de dona. 2188
Quia licet.pro ſocio. 1684
Quia magis.finium regun. 1122
Quia manet.de ſer.cor. 1209
Quia naturalis.ad ſenatuſcõſ.Mac. 1502
Quia non debet.de iureiur. 1277
Quia non de dolo.de tribu.ac. 1489
Quia nullum pignus.de rei vindi. 849
Quia pertinet.de alie.iud.mu.cau.fa. 622
Quia plerumque.de inter.act. 1193
Quia qui pretio.de vſufru.& quẽad. 908
Quia qđ vulgo.de ſenatuſc.Mace. 1496
Quia quod ex nõ cõceſſa.de dona. 2185
Quia retro.ad legem Aquiliam. 1081
Quia redhibito.de ali.iu.mu.cau.fa. 622
Quia ſemper.de in ius voc. 186
Quia tantumdem.de neg.geſt 424
Quibus caſibus.pro ſocio. 1693
Quibus rebus.de alẽa. 1214
Quidquid enim.de in diem addict. 1762
Quidquid venditor. communia prædi. tam vrb. 1019
Quidquid venditor.de act.emp. 1830
Quicumque à fiſco.de fide inſtru. 2083
Quidam ad creditorẽ.de cõſti.pe. 1404
Quidam debitor.de dolo malo. 529
Quidam & de peculio.de iureiur. 1285
Quidam exiſtimauerunt.de re.cre. 1256
Quidam ex parte.de euic. 2001
Quidam fundum.de in rem ver. 1566
Quidam fundum.de pac.do. 2167
Quidam Hiberus.de ſer.vrb.præ. 982
Quidam quaſi.de proba. 2075
Quidam voluit.ad ſenatuſcõ.Velle. 1593
Quid enim prohibet.de iudi. 688
Quid enim ſi impetrauerit.de do.ma. 517
Quid enim ſi Nerua.pro ſocio. 1721
Quid ergo.de his qui not.infa. 352
Quid ergo.de vſufru.& quemadmo. 919

Quid

Quid ergo.depò.vel contra. 1613
Quid ergo.de dona. 2191
Quid tamé ſi de plurib⁹.de rece.arb.636
Quid tamen.quibus mo.vſufruct. 933
Quid tamé dicem⁹.de cótrah.emp. 1730
Quidquid enim.de in diem addict. 1762
Quinetiam nefas.de rit.nupt. 2119
Quinetiam.de calum. 467
Quinetiam.de recep.arbi. 626
Quingenta teſtamento.de proba. 2073
Quintus Cæcilius.depo.vel contra.1624
Quintus Mucius.de ſerui.ru.præ. 1103
Quintus Mucius.ad.l.Aquil. 1082
Quintus Mucius.man.vel contra. 1669
Quintus Mucius.de ac.emp. 1836
Quintus Mucius.de dona. 2212
Quippe iudicare.de iudi. 714
Quique litigandi.de in ius vo. 185
Quis ergo.de peculio. 1523
Quis ſit fugitiuus.de ædil.edicto. 1965
Quo caſu.de recep.arbi. 629
Quo caſu.finium regun. 1126
Quod ab alio.de condic.fur. 1377
Quod adipiſcendæ.de dona. 2109
Quod ad ſeruitutes.de euict. 2036
Quod ait lex.de diuor. 2221
Quod ait prætor.de his qui not.infa.339
Quod ait prætor.de noxa.act. 1115
Quod autem.de ſerui.vr.præ. 979
Quod autem ex furto.pro ſocio. 1703
Quod autem ſpectetur.de do. 2185
Quod autem in heredem.de eo quod mer.cau. 499
Quod autem in ſtipula.de iure do. 2134
Quod auté Sabinus.de in dié addic. 1763
Quod debetur.de peculio. 1547
Quod dictum eſt.de pactis. 293
Quod dirimus.de eo qđ metus cau. 497
Quod enim ex maleficio.pro ſocio.1703
Quod & Ateius.de ritu nup. 2112
Quod filiofa.manda.vel contra. 1683
Quod in conuiuio.de alea. 1214
Quod indebitum.de condict.inde. 1319
Quod in diem.de compen. 1597
Quod infans.de rei vin. 856
Quod in fructus.de vſur. 2065
Quod in herede.de tribu.act. 1436
Quod in ſtipulatione.de vſur. 2057
Quod ita ſanatum.de ædil.edi. 1965
Quod Labeo ait.de compen. 1599
Quod legatur.de iudi. 695
Quod ne curatoris.de adop. 102
Quod Nerua.depo.vel contra. 1627
Quod nomine.de condic.inde. 1319
Quod non ratione.de legi.ſenatúſque conſul. 84
Quod noſtrũ non eſt.de vſufr.& quemadmo. 917
Quod principi.de conſti.prin. 84
Quod priuilegium.depo.vel cótra. 1616
Quod procurator.de procur. 399
Quod pupillus.de condi.inde. 1355
Quod quis ſciens.de condic.inde. 1357
Quod quidem.ex qui.cau.ma. 602
Quod ſæpe arræ.de contra.emp. 1737
Quod Seruius.de condic.cau.da. 1316
Quod ſeruus meus.de peculio. 1549
Quod ſeruus.de in rem ver. 1565
Quod ſeruus.depo.vel contra. 1616
Quod ſi ab initio.de re.cre. 1146
Quod ſi artificem.de rei vin. 844
Quod ſi cum ſcires.de dolo ma. 513
Quod ſi deferente.de do.ma. 523
Quod ſi de ſpeciali.de min.25.an. 565
Quod ſi dolo.de rei vin. 836
Quod ſi domus.loca.& condu. 1866
Quod ſi donauero.de vſufruct.& quemadmo. 908
Quod ſi ea.de offi.procu.Cæſa. 151
Quod ſi ea.de condic.inde. 1332
Quod ſi eo tempore.pro ſocio. 1716
Quod ſi Epheſi.de eo quod cer.lo. 1388
Quod ſi ex ſtipulatu.pro ſocio. 1395
Quod ſi filij.de conſti.pe. 1394
Quod ſi fundus.de fun.do. 2175
Quod ſi fuerit.de iure do. 2135
Quod ſi heres.de vſufr.& quẽadmo. 910
Quod ſi in diem.de peti.here. 762
Quod ſi in venditione.de here. vel act. ven. 1778
Quod ſi iurauí.de iureiur. 1290
Quod ſi locus.de relig.& ſum. 1221
Quod ſi malit.de rei vin. 830
Quod ſi maritus.de conſti.pec. 1394
Quod ſi minor.de mino.25.an. 562
Quod ſi neq;.de peti.& có.rei ven.1796
Quod ſi nolit.de ædil.edict. 1976
Quod ſi non diuortium.de iu.dot. 2136
Quod ſi non ſoluere.de pigne.act. 1417
Quod ſi nulla.de relig.& ſump.fu. 1228
Quod ſi nulla.de here.vel act.ven. 1778
Quod ſi nuptura.de iur.do. 2141
Quod ſi oues.de peti.here. 789
Quod ſi per eam.de iure do. 2133
Quod ſi poſſeſſor.de peti.he. 764
Quod ſi poſſeſſor.de rei vin. 862
Quod ſi ſeruus.de in rem ver. 1555
Quod ſi ſeruum quis.ne quis eum qui in ius. 198
Quod ſi ſit hereditas.de here.vel act.vẽ. 1778
Quod ſi ſumptum.de peti.here. 797
Quod ſi vir vxori.de dona. 2191
Quod ſi vno pretio.de in dié addi. 1764
Quod te mihi.de re.cre. 1240
Quod tumultus.depo.vel contra. 1620
Quod vendidi.de contrahen.emp. 1732
Quod venditor.de do.ma. 528
Quod vero.de legi.ſenatúſque cónſul.77
Quod vir ei.de dona. 2217
Quod vt.de adop. 102
Quoniam furtum.de condict.fur. 1378
Quoniã ſtelligitur.de his q not.ífa. 344
Quoniam pecuniæ.de vſufru.ea.re. 943
Quoniã poſt iteritú.de ĩ dié addic. 1760
Quoniam pro locuplete.in ius voc. vt eant. 197
Quo quidem caſu.de rei vin. 823
Quos prohibet.de poſtulan. 335
Quotiens.qui ſatiſda.cog. 204
Quotiens.1.de ſeruitu. 975
Quotiens.2.de ſeruitu. 976
Quotiens deficit.de præſcrip.verb.1900
Quotiens de ſeruitute.de ædil.edi. 1994
Quotiens dominus.de noxa.act. 1109
Quotiens duobus.de vſufruct. & quemadmo. 904
Quotiens enim.de noxa.act. 1115
Quotiens fundus.de in diem addic. 1759
Quotiens in taberna.de pecu. 1542
Quotiens iuſſu.pro ſocio. 1723
Quotiens operæ.de proba. 2076
Quotiens patre.de pac.do. 2163
Quotiens propter.de iureiur. 1282
Quotiens quæreretur.de proba. 2069
Quotiens res æſtimata.de iure do. 2133
Quotiens ſeruus.ſi quis cauti. 233
Quotiens ſeruus.de contrah.emp. 1733
Quotiens vitioſe.qui ſatiſdare cog. 204
Quotiés vſufructus.de vſufr.accre. 920

R.

RAtio poſſeſsionis.de act.emp.& vẽ. 1805.aliàs Datio.
Reas adulterij.de ritu nuptia. 2112
Receptũ eſt.cómunia prædi.tã vrb. 1023
Recte deſcendi.de iudi. 706
Recte Labeo ait.ex qui.cau.ma. 594
Redemptores.de rei vin. 849
Redhibere eſt.de ædil.edict. 1970
Redhibitoria.de ædil.edict. 1989
Reſectionis.cõmunia prædi.tã vrb.1020
Regula eſt iuris.de iur.& fac.igno. 2100
Regulariter.de peti.here. 754
Remittit.de iureiur. 1274
Repeti poteſt.quibus mo.vſufr. 932
Repetitio.de condic.inde. 1355
Repetita quidem.de fi.inſtru. 2083
Repetundarum.de teſti. 2092
Reſcriptum autem.de pactis. 272
Reſcriptum eſt.de diſtrac.pig. 1947
Reſpiciendum.de re.cre. 1264
Reſpondit Paulus.de vſuris. 2049
Res bona fide.de contrah.emp. 1746
Res hypothecæ.de pigno. 1907
Res in dotem.de iur.do. 2139
Res quæ ex dotali.de iur.do. 2144
Rei commodatæ.com.vel contra. 1415
Rei communis nomine.pro ſocio. 1696
Reipublicæ.ex quib.cau.ma. 612
Reipublicæ intereſt.de in.do. 2125
Rei quam.de dolo ma. 527
Rem alienam.de contrah.emp. 1733
Rem alienam.de pig.act. 1446
Rem hereditariam.de euict. 2029
Rem in iudicium.de in lit.iuran. 1300
Rem mihi commodaſti.commo.vel contra. 1410
Rem pignori.ſami.erciſ. 1142
Riparum quoque.de rerum di. 116
Rogatus vt fideiuberet.manda.vel contra. 1659
Rogaſti me.de præſcrip.verb. 1899
Rogaſti me.de re.cre. 1247
Ruſticorũ etiã ꝓdiorũ.de ſer.ru.prę.997
Rutilia Polla.de contrah.emp. 1732

S.

SAbinus ait.de procur.388.A.l.non.
Sabinus ait.communi diui. 1175
Sabinus putat.de dolo malo. 525
Sabinus reſpondit.de contrah.emp.1738
Sabinus ſcribit.de in diem addic. 1765
Sacra loca.de rerum diui. 118
Sæpe audiui.de offi.præſidis. 145
Sæpe etiam.commo.vel contra. 1408
Sæpe iuſtæ.de ſponſa. 2106
Salariũ procuratori.man.vel cõtra.1633
Sanctum eſt.de rerum diui. 118
Sane diui.de pig. 1431
Sane & deteriorem.de in.do. 2131
Sane ſi valetudinis.mãda.vel cõtra. 1612
Sane videndum.de iur.do. 2138
Satiſdatio.qui ſatiſda.cogan. 201
Satiſque pœnæ.de in ius vo. 193
Scapham.de euict. 2017
Scientiam hic.ad legem Aquil. 1086
Sciendum eſt.qui ſatiſda.cog. 212
Sciendum eſt.ex quib.cau.ma. 598
Sciendum eſt.de inoffic.teſta. 715
Sciendum eſt.finium regun. 1124
Sciendum eſt ad vendi.de ædil.edi. 1995
Sciendum eſt.de euict. 2021
Sciendum eſt non omne.de vſut. 2013
Sciendum eſt.de ritu nupt. 2115
Sciendum eſt libertinum.de ri.nup. 2112
Sciendum tamen eſt.de ædil.edict. 1968
Scilicet pro ea.ad.l.Aquil. 1065
Scio illud.de in integ.reſti. 473
Scio quidem.de teſti. 2092
Scire leges.de legi.ſenatúſque con. 77
Scriptus heres.de relig.& ſum. 1219
Secundum Iulianum.pro ſocio. 1707
Sed actio.ſi quis cau. 224
Sed actione.pro ſocio. 1697
Sed addes.loca.& condu. 1857
Sed ad exhibẽdũ.de cótraheñ.emp.1734
Sed alio iure.ſi ex noxa. 215
Sed an hic.quod cum eo qui. 1490
Sed an vltro.de nego.geſt. 419
Sed an viæ.de pigno. 1903
Sed Celſus & Ohli⁹.de cótrah.emp.1726

Index legum

Sed commodius.de ſer.cor. 1207
Sed cum ambo.de iudi. 680
Sed cum fructuarius,de vſufruct.& quéadmo. 918
Sed de damno.loca.& condu. 1873
Sed de pecunia.de vſufru.ea.re. 940
Sed diui.de rerum diui. 118
Sed dicendum.de in rem ver. 1558
Sed ea quæ.de ſponſa. 2105
Sed etiam nepos.de adop. 103
Sed etiam ex.de procu. 360
Sed etiam.de in ius vo. 193
Sed etiam ipſum.de offi.præto. 130
Sed & ad eos.ex qui.cau.ma. 602
Sed & clientes. de vſu & ha. 950. nunc incipit,Et clientes.
Sed & cum aliquis.de nego.geſt. 435
Sed & ea quæ.de legi.ſenatuſque có. 83
Sed & eius rei.fami.erci. 1136
Sed & ei qui.de condict.triti. 1381
Sed & eo.qui.mo.vſusfruct. 933
Sed & eo nomine.de noxa.ac. 1103
Sed & ex dolo.de dolo malo. 517
Sed & filiusfa.de recep.arb. 626
Sed & hæ perſonæ.de procu. 371
Sed & heres.de ſer.cor. 1208
Sed & id quoque.de procur. 396
Sed & in ipſum.de inſti.ac. 1470
Sed & interdictum.quib.mod.vſusfr. 933
Sed & interpellatur.de recep.ar. 659
Sed & ipſi nautæ.nau.cau.ſta. 666
Sed etiam ipſum.de offi.præto. 130
Sed & loci.finium regun. 1120
Sed & partus.de eo quod met.cau. 486
Sed & poſteriores.de legi.ſenatuſq;. 80
Sed & quo ad eas.de pign. 1908
Sed & ſi adiiciatur.pro ſocio. 1686
Sed & ſi alia.de conſti.pe. 1400
Sed & ſi citeriore.de conſti.pe. 1395
Sed & ſi conſtante.de dona. 2195
Sed & ſi decem.de conſti.pe. 1398
Sed & ſi exceptio.de euict. 2004
Sed & ſi ex vtriuſque.de euict. 2008
Sed & ſi falſum.de condic.cau.da. 1306
Sed & ſi filiofa.de conſti.pe. 1397
Sed & ſi hereditas.ad exhibend. 1186
Sed & ſi is.ad legem Aquil. 1065
Sed & ſi lege.de peti.here. 781
Sed & ſi me putem.de condic.inde. 1334
Sed & ſi non.depo.vel contra. 1613
Sed & ſi partem.ſi ſer.vin. 1026
Sed & ſi per prætoré.ex qui.cau.ma. 603
Sed & ſi plures.qui ſatiſda.cogan. 211
Sed & ſi poſt mortem.de euictio. 2007
Sed & ſi poſtea.de noxa.act. 1111
Sed & ſi pprietatis.ad legé Aquiliã. 1063
Sed & ſi pupillus.de inſti.act. 1471
Sed & ſi quemcunque. ad legem Aquiliam. 1056
Sed & ſi.de in ius vocan. 193
Sed & ſi quilibet.loca.& conduct. 1850
Sed & ſi quis.ſi quis cauti. 224
Sed & ſi quis.de vſufru.& quemad. 896
Sed & ſi quis.de inſti.act. 1471
Sed & ſi quid.1.de vſufru.& quemad. 891
Sed & ſi quid.1.de vſufruct. & quemadmo. 895
Sed & ſi quid.de contrahen.empt. 1734
Sed & ſi reſtituatur.de iudi. 689
Sed & ſi res.de Pub.in rem act. 868
Sed & ſi reipu.de vſur. 2054
Sed & ſi ſeruus.de iureiur. 1286
Sed & ſi ſtipulatio.de euic. 2004
Sed & ſi ſuſcepit.de iudiciis. 702
Sed & ſi vſucapio.fami.erci. 1130
Sed & ſocius.pro ſocio. 1688
Sed eximendi.ne quis eum qui in ius. 199
Sed hæc neque.de procu. 360
Sed hoc nomine.de euic. 2008
Sed in emptore.de peculio. 1522
Sed interim.de dona. 2188
Sed ipſe ſeruus.de noxa.act. 1101
Sed ipſi ſeruo.de vſu & ha. 954
Sed Iulianus adiicit.de ſenatuſcon. Mace.1497.B.l.Item.§.Sed Iulianus.
Sed licet.de offi.præſi. 146
Si mihi videtur.commo.vel con. 1407
Sed nec æs alienum.pro ſocio. 1686
Sed nec legatarius.de condict.fur. 1374
Sed nec libertas.de fun.do. 2173
Sed neque.de vſu & ha. 951
Sed nihilominus.pro ſocio. 1697
Sed niſi hoc.de iur.do. 2118
Sed Proculus.manda.vel contra. 1630
Sed poſtquá ſocius.cómuni diuidũ. 1167
Sed quæ loca.de ſerui.ru.præ. 1005
Sed ſi compromiſſum.de recep.ar. 631
Sed ſicuti.de vſufru.& quemad. 895
Sed ſi communis.de cõtrahen.emp. 1731
Sed ſi communem.ad.l.Aquiliam. 1065
Sed ſi damnum.de peculio. 1514
Sed ſi de fructu.de vſu & ha.955. B.l.per ſeruum.§.Sed ſi.
Sed ſi duo.de pecul. 1523
Sed ſi ego.ad ſe.con.Velle. 1576
Sed ſi eum.ad ſe.con.Velle. ibid.
Sed ſi ex cauſa.pro ſocio. 1697
Sed ſi ex parte.quod cum eo qui. 1490
Sed ſi ex vtriuſque.de euict. 2008
Sed ſi fideiuſſor.de pactis. 281
Sed ſi grandes.de vſufru.& quemad. 885
Sed ſi hac.de in ius voc. 188
Sed ſi in ſeruum.de recep.arb. 617
Sed ſi inter te.de ſerui.vrb.præ. 990
Sed ſi ipſe.ad legem Aquil. 1064
Sed ſi ipſe.de peculio. 1534
Sed ſi ita cõpromiſſum.de recep.arb. 627
Sed ſi mors.de donatio. 2191
Sed ſi nondum.de relig.& ſump.fu. 1226
Sed ſi paterfam.de ſenatuſcõ.Mace.1501
Sed ſi par.de rei vin. 821
Sed ſi poſſeſſori.de iureiuran. 1278
Sed ſi poſtea.de recep.arb. 641
Sed ſi priore.ad legem Aquil. 1027
Sed ſi pro alieno.ad ſe.con.Velle. 1581
Sed ſi proponatur.de in dié addicti. 1763
Sed ſi quis ſeruum.de peculio. 1536
Sed ſi quis.de conſti.pe. 1398
Sed ſi quid.de euict. 2002
Sed ſi quid.de vſufru. 891
Sed ſi res.communi diui. 1161
Sed ſi riuus.finium regun. 1122
Sed ſi ſciens.de pignera. actio.1431. C.l. tutor.§.ſed ſi.
Sed ſi ſeruo.de contrahen.emp. 1730
Sed ſi ſeruus.de trib.act. 1480
Sed ſi ſtatuliberum.ſi ex noxa.cau. 217
Sed ſi tantum.de pactis. 274
Sed ſi vir ex lana.de dona. 2197
Sed vbi reſtitutio.de mino.25.an. 554
Sed videamus.de nego.geſt. 416
Sed vtrum.de petitione hereditа. 761
Seius à Lucio.de reſcin.ven. 1788
Seia fundos.de euict. 2035
Seia mancipia.ad ſenatuſcon.Velle.1592
Seia mutuam.de vſur. 2047
Seia Sempronio.de dona. 2217
Senatoris filia.de ritu nup. 2118
Senatoris filius.de ſenato. 111
Senatoris filium.de ſenatoribus. ibi.
Senatorem remotum de ſenato. 110
Senatores.de ſena. 123
Senatus cenſuit.de vſufru.earum re.940
Senatus cenſuit.de contrah.emp. 1746
Senatus cenſuit.de edendo. 245
Senatuſconſulto.de offi.præſ. 148
Senatuſconſulto.in quib.cau.pign.1924
Senatuſconſulto.de ritu nup. 2110
Séper in cõſtitionib⁹.de ritu nup. 2114
Septimo menſe.de ſta.ho. 90
Seruitus aquæ ducẽdæ.de ſeruitu.ruſtic. præ. 1000
Seruitus.quemadmo.ſer.amit. 1041
Seruitute vſus.quemad.ſer.amit. 1050
Seruitutes.1.de ſeruitutibus. 969
Seruitutes.1. 970
Seruitutes.3. ibi.
Seruitutes.4. 974
Seruitutes.de ſerui.vrb.præ. 986
Seruitutes.de ſerui.ruſt.præ. 996
Seruitutes.quemad.ſer.amit. 1040
Seruius ait.de nau.fœ. 2068
Seruus cuius.de his qui no.infa. 352
Seruus cuius.de vſu & ha. 957
Seruus cuiuſdam.de condic.inde. 1348
Seruus ea lege.de ſeruis expor. 1800
Seruus in cauſa.de ſta.ho. 90
Seruus meus.manda.vel contra. 1647
Seruus quem à me.de act.emp. 1831
Seruus quod detulit.de iureiur. 1285
Seruus ſi in rem.de in rem ver. 1567
Seruus tuus.de dolo ma. 512
Seruus tuus.depo.vel contra. 1627
Serui corrupti.de ſer.corru. 1211
Serui emptor.de peri.&com.rei vẽ. 1797
Serui quorum.de noxa.act. 1118
Serui reſponſo.de teſti. 2090
Serui venditor.de euic. 1999
Seruo manumiſſo.de condic.inde. 1360
Seruum meum.de condic.inde. 1349
Seruum quoque.de procur. 369
Seruum quem quis.de pigno. 1910
Seruum Titij.manda.vel contra. 1670
Seruos inter.fa.ercilcun. 1145
Seu ob aliam iuſtam cauſam. manda. vel contra. 1652
Seu ob immanes.manda.vel contra. 1652
Si ab arbitro.qui ſatiſda.cog. 209
Si ab emptore.de euic. 2019
Si à bonæ fidei.de rei vindi. 835
Si ab eo.de calumniatoribus. 471
Si ab eo qui.de pigno. 1917
Si ab herede.ſi vſusfru.peta. 945
Si abſente.de vſufru.& quemad. 910
Si actor.de procura. 366
Si actor deterat.de iureiur. 1297
Si actoris ſeru⁹.de eo p quẽ fac.erit. 219
Si actum ſit.pro ſocio. 1695
Si adrogator.de adop. 107
Si ad exhibendum.ad exhiben. 1184
Si ad libertatem.de noxa.act. 1118
Si à domino.de peti.here. 795
Si ædes meæ.1.de ſerui.vrb.præ. 992
Si ædes meæ.2.de ſeru.vrb. 994
Si ædes communes.com.di. 1168
Si à furioſo.de re. cre. 1248
Si ager ab hoſtibus. quib. mo. vſusfruct. amit. 938
Si ager.qui.mo.vſusfru.amit. 937
Si ager ex emptionis.de rei vin. 953
Si alienam rem.de euic. 2037
Si alienus ſeruus.de noxa.act. 1116
Si alius pro muliere.quæ res pig.ob.non poſ. 1927
Si alij vſus.de vſufru.& quemad. 908
Si ambo ſocij.de compenſa. 1598
Si à me fuerit.de iudi. 679
Si ancilla.de proba. 2083
Si ante aditam.de inter.act. 1201
Si antequá.q ſatiſd.cog.2io.A.l.Iulian⁹.
Si antequam ſeruus.de dona. 2187
Si apud filiumfa.depo.vel contra. 1620
Si apud minorem.de mi.25.an. 551
Si apud te.de præſcrip.ver. 1899
Si aquæductus.de contrahen.emp. 1745
Si arbiter.de proba. 2082
Si arborem.de ſerui.vrb.præ. 983
Si areæ vſusfr.de vſufru.& quemad. 910
Si à ſeruo meo.de condi.ob tur.cau. 1324
Si à te emero.ſi ſer.vin. 1937

Si

Digesti veteris.

Si à Titio.de rei vin. 863
Si à Titio.de excep.rei ven. 1038
Si autem is fuit.de nego.gest. 425
Si autem intra.de inoffi.testa. 718
Si autem tardius.de pig.act. 1424
Si bene collocatæ.de vsur. 2059
Si bonæ fidei.de peti.here. 803
Si binarum.de serui.vrb.præ. 994
Si bona fide possessor.de noxa.act. 1103
Si boues alienos.ad le.Aquil. 1091
Si chirographum.de proba. 2078
Si coita.pro socio. 1720
Si cómodauero.commo.vel cótra. 1421
Si communis familia.de noxa.ac. 1103
Si communes.de nego.gest. 460
Si communem fundum. quemadmo. ser. amit. 141
Si cómuni fundo.de serui rusti.præ. 1007
Si compromissum.de recep.arb. 559
Si condicatur.de condic.fur. 1371
Si consensit.qui.mod.pi.vel hypo. 1952
Si consul.de adop. 101
Si conuenit.de rescin.ven. 1786
Si conuenerit.de iurisd.om.iud. 173
Si conuenerit.de pactis. 308
Si conuenerit.pro socio. 1685
Si conuenerit.communi diui. 1174
Si conuenerit.de pig.act. 1432
Si conuenerit.de pig.act. 1423
Si conuenerit.1.de pac.dot. 2161
Si conuenerit.2.de pac.dot. ibi.
Si creditor.de pig.act. 1439
Si creditor.de peculio. 1537
Si creditor.de distrac.pig. 1945
Si creditor.qb.mo.pig.vel hyp.sol. 1950
Si cuius rei.de vsufru.& quemad. 888
Si cuius rei.vsufru.quemad.ca. 958
Si cui balinei.qui.mo.vsusfru. 934
Si cui in prouincia.ex qui.cau.ma. 612
Si cui insulæ.de vsufru.& quemad. 912
Si cui lingua.de ædil.edict. 1962
Si cui locauerim.loca.& condu. 1875
Si cui simplici.de seruitu. 972
Si culpa.de rei vin. 858
Si cum dies.de recep. arb. 638. B.l. quid tamen.§. Papinianus.
Si cũ duas.cómunia præd.tam vrb. 1019
Si cum emptore.de pactis. 275
Si cum exceptione.de eo qđ me.cau. 459
Si cum filiosa.de compensa. 1597
Si cum fundum.de pactis. 296
Si cum fundum.de contrahen.emp. 1751
Si cum meus.si ser.vin. 1036
Si cum mihi.de dolo ma. 527
Si cum militi.de compensa. 1600
Si cum mulier.de dona. 2211
Si cum seruitus.quemad.ser.amit. 1047
Si cum te.de pactis. 305
Si cum venderet.de pigne.act. 1430
Si cum venditor.de euict. 2030
Si cum villico.de instit.act. 1475
Si cum vno.si ex noxa.causa. 216
Si cum vsufructuario.si ex noxa.cau. ibi.
Sic pro rata.de relig.& sump.fu. 1128
Sicut aliud est.de re.permu. 1886
Sicut emptio.loca.& condu. 1859
Sicut æquum est.de act.empt. 1834
Sicut & caupo.nau.cau.sta. 663
Sicut impédia.de vsufru.& quemad. 909
Sicut in annos.quib.mo.vsusfruct. 930
Sicut municipũ.qđ cuiuscunq; vni. 409
Sicut re corporali. qui. mod. pignus vel hypo. 1951
Sicut autem.si ser.vin. 1031
Sicuti tribus.de recep.arb. 634
Si damni.de peculio. 1518
Si debeas decem.de compensa. 1601
Si debitor.de pactis. 307
Si debitor.de peti.here. 800
Si debitor.de pigne.act. 1423
Si debitor.de contrahen.emp. 1740
Si debitor.de pigno. 1908
Si debitor.qui poti.in pig.ha. 1931
Si debitor cuius.quibus mo.pig. vel hypo.sol. 1950
Si debitor mulieris.1.de iur.do. 2159
Si debitor mulieris.2.de iu.do. 2160
Si debitor rem.de contrahen.emp. 1740
Si debitori.de iudi. 686
Si decem.loca.& condu. 1876
Si decesserit.qui satisda. 203
Si decipiendi. ad senatusc.Velle. 1594
Si de communi.si ser.vin. 1039
Si de dote.de iur.do. 2160
Si defensor.de inter.act. 1195. A.l.si fine. §.Celsus
Si deferente.qui.mo.pig.vel hypo. 1958
Si defunctus.de procura. 361
Si de interpretatione. de legi. senatúsque con. 83
Si de re sua.de recep.arb. 660
Si de tabulis.de fi.instru. 2084
Si de vi.de iudi. 694
Si dictum fuerit.de euict. 2023
Si dolo acciderit.de dolo ma. 524
Si dominus in seruos. de his qui sunt sui &c. 96
Si dominus nudæ. de vsufruct. & quemadmo. 920
Si dominus seruum.ad legẽ Aquil. 1065
Si dominus seruum.de præsci.ver. 1893
Si dominus vel pater.quod iussu. 1574
Si domina seruo.ad senatusc.Vell. 1591
Si domus tua.de serui.vrba.præd. 988
Si domus vsus.de vsu & ha. 956
Si donatæ res.de dona. 2207
Si donaturus.de condict.cau.da. 1317
Si duo dolo.de dolo ma. 528
Si duo heredes.depo.vel contra. 1621
Si duo patroni.de iureiur. 1280
Si duo quasi.de consti.pe. 1399
Si duo rei.si quis cau. 227
Si duo rei.de recep.arb. 654
Si duorum fundorum.de act.emp. 1837
Si duobus. de vsufruct. accre. 923. A.l.1. §.Idem Iulianus.
Si duobus.qui.mo.vsusfruct. 929
Si duobus.si men.fal.mo.di. 1216
Si duos qs seruos.de cótrahé.emp. 1744
Si duos seruos.de euict. 2019
Si dupla.de euict. 1997
Si ea res.de act.empt. 1833
Si eadem prouincia.de offi.adsess. 158
Si ego decem.de re.cre. 1270
Si ego hac mente.de nego.gest. 443
Si ego emi.de Pub.in rem ac. 873
Si ego pecuniam.de re.cre. 1252
Si ego Seiæ.de iure do. 2118
Si eius fundi.de rei vin. 865
Si ei cuius.cómunia prædi.tam vr. 1019
Si ei cui.manda.vel contra. 1640
Si ei cui vendidi.de euict. 2016
Si ei nuptura.de iure do. 2134
Si eo loco.si ser.vin. 1034
Si eo tempore.ad leg.Aquil. 1082
Si eum iudicio.si quis caut. 231
Si eum qui.de exer.act. 1457
Si eum qui mihi.de dona. 2195
Si eum seruum.de re.cre. 1257
Si eum seruum.de dona. 2188
Si emptio.de rescin.ven. 1785
Si emptori.de euict. 2009
Si & iure.qui po.in pig.ha. 1935
Si & me & Titium.de re.cre. 1261
Si & per emptorem.de act.emp. 1842
Si & rem.de peti.here. 777
Si ex asse.fami.erci. 1150
Si ex causa.de mino.25.an. 545
Si excepto fundo. de heredita. vel act. ven. 1783
Si ex duobus.de noxa.act. 1106
Si ex duobus.de peculio. 1535
Si ex duobus.de in diem addic. 1760. C. §.Iulianus.l.4.
Si ex æquis.de rei vin.l.Pomp. 827
Si exheredatus.de inoffi.test. 746
Si ex lapidicinis.de iur.do. 2136
Si ex plagis.ad legem Aquil. 1089
Si ex pluribus.si pars he. pe. 811
Si ex pluribus.de he. vel act.ven. 1779
Si extraneus.de condi.cau.da. 1314
Si extraneus.de iur.do. 2136
Si extraneus.de dona. 2210
Si extraneo.de vsufru.& quemad. 910
Si familia.de iurisdi.omn.iudi. 169
Si fami.erci.fa.ercis. 1154
Si fami.erci.fami.erci. 1158
Si feriatis.de feriis. 238
Si feriatis.de recep.arb. 655
Si fideicommissum.de iudi. 700
Si fideiussor.qui satisda.cog. 204
Si fideiussor.de dolo malo. 522
Si fideiussor.de condic.inde. 1361
Si fideiussor.depo.vel contra. 1625
Si fideiussor.1.manda.vel contra. 1655
Si fideiussor. 2.manda. vel contra. 1672. nunc incipit, fideiussor.
Si fideiussores.ad sena.Velle. 1577
Si filius.de inter.act. 1199
Si filius cõtulerit.de condic.cau.da. 1319
Si filius qui cum pro patre. de interrog. act. 1202
Si filius eius.de ritu nup. 2108
Si filius emancipatus.de mino.25.an. 569
Si filiusfa.de nego.gest. 433
Si filiusfa.legatũ.de dolo malo. 526. nũc incipit, Filius.
Si filiusfa.de iudi.680. nũc ícipit, Filiusf.
Si filiusfa.de relig.& sump.fu. 1129
Si filiusfa.de re.cre. 1250
Si filiusfa.quod cum eo qui in alie. 1491
Si filiusfa.1.de senatusc.Maced. 1504. C.l.si quis.
Si filiusfa.2.de senatusc.Maced. ibi.
Si filiusfa.3.de sen.Mace. 1504
Si filiusfa.de in rem ver. 1566
Si filius in potestate.de proba. 2071
Si filius vel seruus.de peculio. 1550
Si filia emancipata.de diuor. 2220
Si filia nupta.fami.erci. 1133
Si filiafa.nuptura.de iure do. 2134
Si fistulæ.de seruj.vrb.præ. 985
Si fortè præses.de offi.præfid. 149
Si fratres.pro socio. 1700. C.l.cũ duob⁹.
Si fructuarius.vsufru.quemad.ca. 961
Si frumentum.de rei vin. 814. alias incipit, Idem Pompo.scribit.
Si fuerit distractus.de ser.expor. 1798
Si fullo.de condic.sine cau. 1369
Si fundus hypothecæ.de pig. 1913
Si fundus lege.de le.commiss. 1768
Si fundus mihi.pro socio. 1694
Si fundus venierit.de euict. 1999
Si fundus.de le.commis. 1768
Si fundus.loca.& condu. 1870
Si fundi possessor.de rei vin. 854
Si fundi mei.de condic.inde. 1330
Si fundo.si vsusfruct.peta. 944
Si fundo.de acti.emp. 1834
Si fundo.de euict. 2021
Si fundum.de in rem ver. 1565
Si fundum.manda.vel contra. 1662
Si fundum.de fun.do. 2176
Si fur decerpserit.de vsufr.& quẽadmo. 887.C.§.Iulianus.l.arboribus.
Si furtum domino.de ædil.edi. 1991
Si gratuitam.de præscrip.ver. 1897
Si gratuitam.in qui.cau.pign. 1925. l. Põponius.
Si habitatio.de vsu & ha. 951

Index legum

Si hereditas venierit .de heredit.vel act. ven. 1771
Si hereditatem.de peti.here. 748
Si hereditatem.manda.vel contra. 1659
Si hereditatem.de her.vel ac.ven. 1780
Si heres à teſtatore.de eo qđ cer.lo.1388
Si heres dolo.de noxa.act. 1105
Si heres vnus.fa.erci. 1118
Si heres.de condic.cau.da. 1318
Si heres.de eo quod cer.lo. 1388
Si heres teſtamento.de ac.emp. 1807
Si hi qui in poteſtate.de in rem ver.1554
Si hoc facto.pro ſocio. 1697
Si homo ſit.de rei vin. 851
Si hominem.de rei vin. 865
Si hominem.depo.vel contra. 1615
Si hominem.manda.vel contra. 1658
Si hominem emptum.de ædil.edic. 1989
Si horreum.in qui.cau.pig. 1924
Si iactum retis.de act.emp. 1816
Si idem.de iurisd.om.iudi. 170
Si ideo contra.de euict. 2022
Si id quod à te.de euict.2025. nunc incipit,Si quod à te.
Si id quod contendis.fa.erci. 1152. nunc incipit,Si quid.
Si id quod dominus.de condi.inde.1364
Si id quod donatum.de dona. 2196
Si id quod pure.de reſcin.ven. 1786
Si id quod quis.pro ſocio. 1704
Si igitur ex hoc.pro ſocio. ibid.
Si ignorans.loca.& condu. 1875
Si in aliena.de rei vindicatione. 847.B.C.l.Iulianus.
Si in aliquam.de offi.proconſul. 138
Si in area.de rei vin.847.B.C.l. Iulian⁹.
Si in area.de vſufru.& quemad. 910
Si in area.de condic.inde. 1347
Si in arenam.de ſer.fug. 1213
Si in Aſia.depo.vel contra. 1617
Si in emptionem.de mino.25.an. 572
Si in emptione.de contrah.emp. 1735
Si in emptione.de act.empt. 1804
Si in eo.de mor.infe. 1234
Si infantis.de vſufr.& quemad. 913
Si in iudicio.de iudi. 714
Si in lege.loca.& condu. 1861
Si in partem.quemad.ſer.amit. 1045
Si in qualitate.de act.emp. 1827
Si in rem.de rei vin. 826
Si in rem actum ſit.de rei vin. 850
Si in rem actum.de rei vin. 853
Si in rem alterius.de in rem ver. 1565
Si in re communi.de noxa.ac. 1107
Si inſtitorem.de re.cre. 1159
Si inſtituta.de inoffi.teſta. 742
Si inſula quam.de pigno. 1924
Si intercedat.de ſeruitu. 977
Si inter colonum.de pigno. 1917
Si inter extraneos.de dona. 2196
Si inter plures.de qui.re.ad eun.iud.eatur. 1204
Si inter virum.de pac.do. 2172
Si inter virum.de pact.do. 2168
Si intra.de pactis. 297
Si in tres.de recep.arb. 634. nunc eſt.§. Celſus quoque.
Si in véditione.comm. prædio.tam vrb. 1017.B.§ ſi in.
Si in véditióe.de peri.& cõ.reiven.1795
Si in venditione.de euict. 2015
Si ipſa res.de eo quod me.cau. 498
Si irruptione.finium regun. 1112
Si is apud quem.depo.vel contra. 1619
Si is cuius.ex qui.cau.ma. 609
Si is cuius nomine.de inter.ac. 1200
Si is cui.quemad.ſer.amit. 1045
Si is cui.de ſenatuſcon.Mac. 1504
Si is cum quo.communi diui. 1173
Si is cum quo.de condic.inde. 1319
Si is qui.de inoffi.teſta. 745
Si is qui.de rei vin. 827
Si is qui binas.de vſufru.& quemad. 902
Si is qui bona.de pigno. 1908
Si is q̃ cõmodatũ.cõmo.vel cõtra. 1416
Si is qui fideiuſſore ſi quis caut. 228
Si is qui filium.de adop. 103
Si is qui hereditaté.de condic.inde. 1355
Si is qui lapides.de actio.emp. 1810
Si is qui negotia.manda.vel cõtra. 1671
Si is qui nepotem.de adop. 113
Si is qui obtulit.de rei vin. 827
Si is qui perpetua.de condi.inde. 1337
Si is qui Romæ.de iudi. 692
Si is qui ſatis.de euic. 2016
Si is qui Stichum.de procur. 398
Si is qui Stichum.de iu.do. 2145
Si is ſeruus.de dona. 2193
Si ita coita ſit.pro ſocio. 1720
Si ita conueniat.de pact.dot. 2164
Si ita diſtrahatur.de contra.em. 1733
Si ita legatus.de vſu & ha. 956
Si ita legatum.fami.erci. 1150
Si ita pater.de ritu nup. 1108
Si itaque.de iureiur. 1285
Si ita quis ſtipulanti.de euic. 2009
Si iter.de ſeruitu. 973
Si iudex.de his qui ſunt ſui &c. 99
Si iudex.de iudi. 691
Si iudex circumuẽto.de mino.25.an.579
Si iuſſu eius.quod iuſſu. 1573
Si laborante.de l.Rho. 1458
Si lanæ.de vſufru.ea.re. 944
Si legationis.de iudi. 688
Si legatarius.de dolo ma. 523
Si legati.de pigno. 1921
Si legato.de iure do. 2150
Si legatum.de edendo. 245
Si legatum.qui.mo.vſufru. 931
Si liber homo.de nego.geſt. 457
Si liber homo.ad exhiben. 1189
Si liberis.de pac.do. 2169
Si libertus.de in ius vo. 191
Si locatum.loca.& condu. 1874
Si locus.de iudi. 705
Si locus.quemad.ſer.amit. 1046
Si locus.de relig.& ſump.fu. 1219
Si longius.de iudi. 681
Si mancipium.de euict. 2011
Si mancipia.de iure do. 2133
Si mandaſſem.manda.vel contra. 1646
Si mandatu.manda.vel contra. 1678
Si mandatu.manda.vel contra. 1666
Si mandauero.1.manda.vel contra.1647
Si mandauero.2.manda.vel cõtra. 1648
Si mandauero.3.manda.vel contra.1665
Si margarita.pro ſocio. 1696
Si maritus.fami.erci. 1153
Si maritus.1.de fun.do. 2173
Si maritus.2.de fundo. ibidem
Si marito.de fun.do. 2174
Si mei cauſa.commo.vel contra. 1415
Si meo & vicini.communi diui. 1173
Si menſor.ſi men.fal.mo.di. 1217
Si merx aliqua.de condict.triti. 1383
Si merces.loca.& condu. 1862
Si mercedem.de act.emp. 1844
Si mihi bibliothecam.de contrahen.emptione.1745.B.l.Labeo.
Si mihi conceſſerit.de ſer.ru.præ. 1005
Si mihi eodem.de ſerui.ru.præ. 1004
Si mihi & tibi.de vſufru.& quemad. 911
Si minor.20.an.de ſer.expor. 1798
Si minor.25.an.1.de mi.25.an. 561
Si minor.25.an.2.de mino.25.ann. 572
Si modo idipſum.de vſur. 2053
Simulatæ nuptiæ.de ritu nup. 2112
Si mulier acceptam.de donat. 2185.B.§. Marcellus.
Si mulier.1.ad ſena.con.Velle. 1582
Si mulier.2.ad ſenatuſcon.Velle. 1583
Si mulier.3.ad ſen.conſ.Velle. 1584
Si mulier.4.ad ſe.con.Velle. 1590
Si mulier.5.ad ſenatuſcon.Velle. 1591
Si mulier.6.ad ſe.con.Velle. 1594
Si mulier.7.ad ſe.con.Velle, ibid.
Si mulier.de relig.& ſump.fu. 1218
Si mulier.de condic.cau.da. 1318
Si mulier.de pac.do. 2167
Si mulier cõtra.de eo quod me.cau. 499
Si mulier debitori.de iur.do. 2157
Si mulier ita.de iur.do. 2147
Si mulier dolo.de dona. 2208
Si mulier ex pecunia.de dona. 2197
Si mulier poſt diuor.de iu.do. 2132
Si mulier.de mino.25.an. 569
Si mulieri.de vſufru.accre. 915
Si mulieri.qui.mo.vſufru.amit. 937
Si mulieri.1.ad ſenatuſcõſul.Velle. 1584
Si mulieri.2.ad ſenatuſcõſul.Velle. 1590
Si municipes.quod cuiuſcumq; vni. 406
Si nauis à malæ fidei.de rei vin. 857
Sin autem dominicam.de pact. 291
Sin autem apud.de nego.geſt. 440
Sin autem cum à Titio.de rei vin. 841
Sin autem quis ita.de ædil.edic. 1962
Si neceſſarias.de pig.act. 1425
Si negotia.de neg.geſt. 431
Si negotia mea.manda.vel contra. 1658
Singularia.de re.cre. 1151
Si nepos vxorem.de ritu nup. 2107
Si neptem.de ritu nup. 2106
Si nomen ſit.de hered.vel act.ven. 1777
Si non dominus.qui po.in pig. 1940
Si non fuerit.de iureiur. 1297
Si non fuerint.pro ſocio. 1691
Si non mortis.de inoffi.teſta. 741
Si nõ ſecundũ legitimam.de dona. 2207
Si non ſortem.de condic.inde. 1338
Si noxale.de noxa.act. 1113
Si noxali.de peculio. 1518
Si nuptura.de fun.do. 2176
Si obligatio.de condic.ex le. 1379
Si ob rem.de condic.cau.da. 1306
Si ob turpem.de cõdict.ob tur.cau. 1325
Si oleum.de dolo malo.515. A.§. Labeo. l.ſi quis.
Si optione.ad exhiben. 1186
Si operas fabriles.de præſcri.ver. 1901
Si operas ſuas.de vſufru.& quemad.900
Si pactus.de pactis. 307
Si pactum.de proba. 2072
Si pars iudicantium.de inoffi.teſta. 729
Si partem fundi.de ſerui.ruſti.præ.1006
Si partem fundi.quemad.ſer.amit. 1049
Si pater dotem.de pac.dot. 2165
Si paterfa.adoptatus.de adop. 104
Si paterfamilias.fa.erciſ. 1145
Si pater filiæ.de iur.do. 2140
Si pater filium.de adop. 113
Si pater mulieris.de iur.do. 2156
Si pater naturalis.de adop. 110
Si patre cogente.de ritu nup. 2111
Si patronus.de iureiur. 1283
Si patrona.de ritu nup. 2109
Si pecuniam.de re.cre. 1158
Si pecuniam.de condic.cau.data. 1311
Si pecuniam.de pigne.act. 1441
Si pendentes.de vſufru.& quemad. 900
Si per alium.ne quis eum qui in ius. 199
Si per emptorem.de peric.& commo.rei ven. 1793
Si per errorem.de iuriſdi.om iudi. 172
Si per imprudentiam.de euict. 2020
Si petitor.de iudi. 691
Si pignus.de pig.act. 1443
Si pign⁹ ſpecialiter.q̃ po.in pig.ha. 1933
Si pignori.fa.erciſ. 1142
Si pignore ſubrepto.de pig.act. 1433
Si pignora.de euic. 2020

Digeſti veteris.

Si plura mancipia.de ædil.edic. 1983
Si plura prædia.de relig.& ſump.fu. 1231
Si plures ſint.de pactis. 271
Si plures ſint.de religio.& ſum.fu. 1230
Si plures.de dolo.ma. 518
Si plures.depo.vel contra. 1618
Si plurium.de noxa.ac. 1101
Si plurium ſeruus.de noxa.act. 1117
Si plus vel minus.de euic. 2036
Si pœnæ cauſa.de condic.inde. 1333
Si pœnituit.de diuor. 2210
Si poſſeſſor.de petit.here. 805
Si poſſeſſor.de petit.here.774. C.§.Papinianus.
Si poſſeſſor.de rei vin. 855
Si poſſeſſor.de relig.& ſump.fu. 1229
Si poſt acceptum.de rei vin. 834
Si poſt conſtitutam.de conſtit.pe. 1403
Si poſt datum. de procura. 360
Si poſtea quàm.de peculio. 1541
Si poſt inſpectũ.de peri.& cõ.rei.vẽ.1795
Si poſt moram.de eo quod cer.lo. 1392
Si præcedente.manda.vel contra. 1676
Si prædia & mancipia.de dona. 2115
Si prędio in diem.de in diem addict.1766
Si prægnans.de euict. 2017
Si prætor iuſſerit.de iudi. 712
Si precario.cómunia prędi.tã vrb. 1022
Si prior.qui po.in pign.ha.1938.B.§. Papinia.l.creditor.
Si priuſquam loca.& condu. 1873
Si q̃ aliquo. ad ſenatuſcõſ. Velleia.1590
Si procurator.ſi quis caut. 234
Si procurator.de procura. 366
Si procuratorem.de procura. 398
Si procurator tuus.de condic. inde. 1318
Si procuratori.de condic.cau. 1319
Si procuratorem.manda.vel cõtra. 1634
Si pro fure.de condic.fur. 1372
Si pro patre.de in rem ver. 1562
Si propius.de mõr.inſe. 1233
Si proponas.de inoffi.teſta. 740
Si proprietas.de vſufru.accre. 926
Si proprietati.de iure do. 2126
Si pro re pupilli.de euict. 2006
Si pro te præſente.mãda.vel contra.1665
Si pro vno.ad ſenatuſcõſul. Velleia.1590
Si puellæ.de ſponſa. 2103
Si pupillus.de recep.arb. 654
Si pupillus.de tribut.act. 1481
Si pupilli tui.de nego.geſt. 417
Si putator.ad leg.Aquil. 1079
Si qua aqua.ſi ſer.vin. 1040
Si quadrupes.ſi quadru.pau.fe.di. 1051
Si qua mihi vxor.de ritu nup. 1108
Si qua militi.ex qui.cau.ma. 613
Si qua pœna.de his qui ſunt ſui &c. 98
Si quam rem.de reſcin.vin. 1784
Si quando inter ædes.ſi ſer.vindi. 1037
Si quaſi heres.de here.vel act.ven. 1779
Si quaſi recepturus.de pign.act. 1423
Si quæ ſunt cautiones. familiæ erci. 1127
Si quid à fideiuſſore.de compenſa. 1596
Si quid contendis.fami.erciſc. 1152
Si quid erit.de offi.proconſul. 141
Si quid igitur.de ſerui.vrb.prædio. 991
Si quid poſſeſſor.de petitio.here. 790
Si quid venditor.de ædil.edi. 1968
Si quis ab alio.de calum. 471
Si quis abſentis.de nego.geſt. 412
Si quis accepto.de condic.cau.da. 1310
Si quis adfirmauerit.de dolo malo. 514
Si quis alia.quemadmo.ſer.amitt. 1048
Si quis alicui.manda.vel contra. 1654
Si quis alienam.de act.emp. 1840
Si quis alius.de eo quod metus cau. 486
Si quis à me.de act.empt. 1834
Si quis à multis.de noxa.act. 1104
Si quis à ſocio.pro ſocio. 1695
Si quis vnas.de vſufruct.& quẽadmo.902
Si quis certum.de re.cre. 1157
Si quis conduxerit.loca.& condu. 1874
Si quis crediderit.de pactis. 304
Si quis cum debitore.de iureiuran. 1298
Si quis cum.de condic.inde. 1354
Si quis cũ exiſtimaret.cõmuni diui. 1175
Si quis cum filiofami.de pecu. 1542
Si quis cum fundum.de act.empti. 1830
Si quis cũ procuratorio.de procura. 367
Si quis diuturno.ſi ſer.vin. 1035
Si quis domum.loca.& condu. 1847
Si quis donationis.de contra.emp. 1740
Si quis donatur⁹.de vſufru.&quẽad. 896
Si quis duas. cómunia prędi.tã vrb. 1015
Si quis duobus.de conſti.pe. 1405
Si quis ædes.de ſerui.vrb.præ. 991
Si quis enĩ animo.de relig.& ſũp.fu. 1230
Si quis eum.ſi ex noxa. 214
Si quis ex aliena. de iudi. 677
Si quis ex argentariis.de edendo. 247
Si quis ex fundo.quemad.ſer.amit. 1046
Si quis fumo.ad leg.Aquil. 1087
Si quis fuit.de relig.& ſump.fu. 1229
Si quis fundum.de contrahen.emp. 1739
Si quis fundum.de act.emp. 1834
Si quis fundũ. loca. & condu.1848. C.§. Iulianus.in.l. Si quis domum.
Si quis hac lege.de rei vin. 849
Si quis hac lege. de ſer.expor. 1798
Si quis hominem.ad exhiben. 1190
Si quis id.de iuriſdi.om.iud. 167
Si quis inficiatus.depo.vel contra. 1618
Si quis iniquum.quod quiſque iur. 178
Si quis in ius. ſi q̃s in ius vo.nõ ierit. 194
Si quis in iure.1.de inter.act. 1194
Si quis in iure.2.de inter.act. ibidem.
Si quis in legatione.de iudi. 678
Si quis in pignore.de pig.act. 1442
Si quis in rem.de procur. 871
Si quis in ſenatorio.de ritu nup. 2112
Si quis in tentione.de iudi. 708
Si quis ita.de vſufruct.& quemad. 895
Si quis iudicij.de alie.iud.mu.cau.fa.623
Si quis iuraſſet.de condic.ind. 1355
Si qui iuſſus.de recep.arb. 661
Si quis liberum. de proba. 2077
Si quis libertatem.de peti.here. 750
Si quis mancipiis.de inſtit.act. 1476
Si quis mandatu.de nego.geſt. 445
Si quis mihi.manda.vel contra. 1646
Si quis nec cauſam.ſi cer.pe. 1767
Si quis nec cauſam.de rebus credi. 1239
Si quis negotia.1.de nego.geſt. 442
Si quis negotia.2.de nego.geſt. 443
Si quis nepotem.de ado. 102
Si quis officium.de ritu nup. 2114
Si quis patrẽfa.de ſenatuſcõ.Mace. 1495
Si quis per fundum.de euic. 2000
Si quis poſtea.de iudi. 677
Si quis pro eo.manda.vel contra. 1668
Si quis pro vxore.de dona. 2103
Si quis putans.communi diui. 1161
Si quis quẽdam.ſi quis cau. 231
Si quis rem.de recep.arbi. 645
Si quis ſepulchrũ.de relig.& ſum.fu.1222
Si quis ſeruum.ſi quis cauti. 228
Si quis ſeruum.de noxa.act. 1116
Si quis ſeruum.de ſer.cor. 1208
Si quis ſeruum.de peculio. 1532
Si quis ſeruum.de act.emp. 1828
Si quis ſic ſoluerit.de condic.inde. 1326
Si quis ſocietatem.pro ſocio. 1720
Si quis ſolutioni.de vſur. 2054
Si quis ſtipulatus.ex qui.cau.ma. 615
Si quis ſub hoc.de contrahen.emp. 1747
Si quis tabulas.de dolo malo. 528
Si quis teſtamentum.ad leg.Aquil. 1084
Si quis Titio.ex qui.cau.ma. 614
Si quis Titio.de vſufru.accre. 915
Si quis tutor.de ritu nup. 2112
Si quis vina.de peri.& com.rei ven. 1792
Si quis violauerit.de rerum diui. 119
Si quis vxori.de dona. 2116
Si quo tempore.de peti.here. 799
Si quod alij.de ſenatuſcon.Mace. 1503
Si quod à te.de euict. 2015
Si quod mihi.de dona. 2114
Si remunerandi.manda.vel contra. 1631
Si res aliqua.de condic.tritic.1383. nunc incipit,Si merx.
Si res diſtracta. qui.mo.pig. vel hypo. 1950.
Si res domino.de in rem ver. 1559
Si res æſtimata.de iure do. 2131
Si res geſta.de ſi.inſtru. 2084
Si res in diem. de in diem addic.1760.B. §.Idem Iulianus.
Si res ita diſtracta.de cõtrahẽ. emp. 1715
Si res mobilis.de rei vin. 829
Si res pupillaris.de mino.25.annis. 583
Si res quam.de euic. 2015
Si res quas filiæ.de iure do. 2144
Si res vendita. de act.emp. 1802
Suæ rei emptio. de contrahen.em. 1731
Si rem alienam.1.de pig.act. 1426
Si rem alienam.2.de pig.act. 1440
Si rem æſtimatam.de iure do. 2134
Si rem quam mihi.de euict. 2008
Si rem quam ſeruus.de nego.geſt. 465
Si rem quæ apud te.de euic. 2025
Si rem tibi.de præſcrip.ver.1898.A.§.Papinianus.in.l.Si gratuitam.
Si reus & fideiuſſor.de condic.inde. 1334
Si reus paratus.de procura. 401
Si reus poſtquam.de pactis. 311
Si riuum.loca.& condu. 1884
Si ſaeculum.depo.vel contra. 1625
Si ſciens emam.de contrahen.emp. 1733
Si ſemel.de peculio. 1530
Si ſenatori.de ritu nup. 2112
Si ſeruitus. de ſerui.vrb.præd. 988
Si ſeruus ab hoſtibus.de inter.act. 1101
Si ſeruus ante.ad legem Aquiliam. 1087
Si ſeruus communis.de noxa.act. 1102
Si ſeruus communis.de dona. 2108
Si ſeruus.de condic.fur. 2371
Si ſeruus depoſitus.de noxa.act. 1110
Si ſeruus furtiuus.de condic.fur. 1376
Si ſeruus in quo.qui.mo. vſufru. 938
Si ſeruus in quo.de acti.emp. 1828
Si ſeruus iudicio.ſi quis cauti. 219
Si ſeruus iurauerit.de iureiur. 1285
Si ſeruus legatus.de noxa.act. 1117
Si ſeruus mancipium.de ædil.edic. 1992
Si ſeruus meus. de Pub. in rem act. 878
Si ſeruus meus.1.commo.vel contra.1417
Si ſeruus meus.2.commo.vel contra.1422
Si ſeruus meus.de peculio. 1514
Si ſeruus non ſit.de inter.act. 1101
Si ſeruus non.de exer.act. 1417
Si ſeruus pignori.fami.erci. 1144
Si ſeruus pignori.de pig.act. 1440
Si ſeruus.quib.mo. vſusfruct.amit. 938
Si ſeruus qui emeretur.de act.emp. 1845
Si ſeruus ſciente de noxa.act. 1098
Si ſeruus ſeruáve.ad legem Aquil. 1056
Si ſeruus ſeruum.ad legem Aquil. 1070
Si ſeruus ſocietatem.pro ſocio. 1688
Si ſeruus tuus.de act.emp. 1844
Si ſeruus venditus.de euict. 2005
Si ſerua ſeruo.de iur.do. 2138
Si ſerui mei.de neg.geſt. 461
Si ſerui vſusfruc.de vſufru.& quẽad.895
Si ſerui.vſufru.quemad.ca. 964
Si ſeruo.de vſufruct. & quemadmo. 898. C.§.Idem Iulianus.in.l.ſed & ſi quis.
Si ſeruo hereditario. qui mo. vſusfruct. amit. 936
Si ſeruo in dorem.de iur.do. 2143
Si ſeruum.ſi ex noxa cauſa. 217

Index legum

Si ſeruum cuius.de euic. 2007
Si ſeruum emero.de euic. 2010
Si ſeruum meum. ad legem Aquiliã. 1080
Si ſeruum mihi.de act.emp. 1806
Si ſeruos pigneratos.de pign.act. 1438
Si ſe ſubiiciant.de iudi. 672
Si ſic conſtituta.quemad.ſer.amit. 1044
Si ſine dolo ma.depo.vel contra. 1620
Si ſine interrogatione.de interr.act. 1194
Si ſine venia.de in ius vo. 194
Si ſocietatem.1.pro ſocio. 1685
Si ſocietatem.2.pro ſocio. 1710
Si ſocius.de reb.cre. 1452
Si ſocius pro filia.pro ſocio. 1722
Si ſocius ſerui.communi diui. 1171
Si ſocij ſumus.pro ſocio. 1690
Si ſponſus ſponſæ.de dona. 2182
Si ſponſa dotem.de iu.do. 2156
Si ſponſalibus.de iur.do. 2146
Si ſterilis.de act.emp. 1826
Si Stichus.communi diui. 1174
Si Sticho ſeruo.de vſufr.& quemad. 910
Si Sticho.de peculio. 1549
Si ſtillicidij.quemad.ſerui.amit. 1044
Si ſtipulatus ſis.de vſur. 1043
Si ſtipulata fuerit. de dona. 2206
Si ſub conditione.qui.mo.vſusfru. 916
Si ſub hac conditione.de inoffi.teſta. 742
Si ſuperatus.de pig. 1905
Si ſuſpecta.de inoffi.teſta. 744
Si actio.de dolo malo. 506
Si tam anguſti.de ſeruitu. 974
Si tamen.de procu. 360
Si tamen.de ſena.con.Mace. 1503
Si tamen plures.de exer.act. 1456
Si tamen is ſeruus.de mino.25.an. 538
Si tamen ſine culpa.de ædil.edic. 1989
Si teſtamentum.de peti.here. 750
Si teſtamento.de ſerui.vrb.præ. 391
Si te Titio.de dolo ma. 519
Si tibi alienam.loca.& condu. 1847
Si tibi areæ.de præſcrip. verb. 1895. A.§. Iulianus.in.l.Si tibi rem.
Si tibi ſcyphos.de præſcrip.verb. 1902
Si tibi cũ munici.quod cuiuſcũq; vni. 410
Si tibi decem milia.de pactis. 276
Si tibi decem.de vſufru.ea.re. 941
Si tibi decem.de præſcrip.ver. 1893
Si tibi domum.loca. & condu. 1874. núc incipit, Si domum tibi.
Si tibi filiꝰ.de adop.111.núc incipit, Queſitum eſt.
Si tibi fundi.qui.mo.vſusfr. 936
Si tibi habitationem.loca.& condu. 1846
Si tibi liberum.de act.emp. 1809
Si tibi pecuniam.de re.cre 1255
Si tibi polienda.de præſcrip.verb. 1900
Si tibi proprietas.de vſufruc.accre. 914
Si tibi rem.de præſcrip.ver. 1894
Si tibi vini.de vſufru.ea.re. 442
Si tibi vſusfruc.vſufruc.quemad.ea. 962
Si Titius cum quo.pro ſocio. 1708
Si Titio.de vſufruc.& quemadmo. 903
Si Titio. de pign. 1918
Si traiectitiæ.de naut.fœ. 2068
Si tutor rem.de in lit.iur. 1305
Si tutor.ſi quis eauti. 234
Si tutoris iuſſu.quod iuſſu. 1573
Siue ad fundum.quéadmo.ſer.amit. 1040
Siue autem.de Pub.in rem act. 872
Siue de eo.de pactis. 178
Siue de itineris.ſi men.fal.mo.di. 1217
Siue generalis.de iure do. 2149
Siue hereditaria.de nego.geſt. 442
Siue in duplum.qui ſatiſda.co. 102
Siue manifeſtus fur.de condic.fur. 1374
Siue noſtrum.de in lit.iuran. 1300
Siue peculiari.de Pub.in rem act. 873
Siue per ſtatus. de in integrum reſtit. 473
Siue ſuo nomine.de peti.here. 747
Siue tota res.de euic. 1907
Si vaſorum. vſufru.quemadmo.ea. 964
Si vehenda.de lege Rhodia. 1466
Siue vxor marito.de dona. 2107
Si vendideris.de euic. 2000
Si vendita.de peri.& com.rei ven. 1796
Si venditor.de relig.& ſump. 1221
Si venditor ſimulauerit.de in diem addictio. 1764
Si venditor.de heredi.vel act.vendi. 1777
Si venditor. de ſer.expor. 1799
Si venditor hominit.de act.emp. 1835
Si venditor.de ædil.edic. 1975
Si vero adhuc.de peculio. 1518
Si vero ante.de ædil.edic. 1970
Si vero cuſtodiendus.de rei vin. 836.B.§. ſi vero.
Si vero malæ fidei.de rei vin. 819
Si vero mihi.de conſti.pe. 1397
Si vero non remunerandi.manda. vel cõtra. 1641
Si vero pater.de in rem verſo. 1562
Si vero plures.de his q deie.vel effu. 1094
Si vero pro.qui ſatiſ.cog. 203
Si veſtimenta.de condictione ob tur.cau. 1325
Si veſtimenta. de contraben.emp. 1744. A.in.l.Labeo.
Si via.de ſerui.ru.præ. 1007
Si vinum.de peri.& com.rei vendi. 1789
Si vini,olei.de vſufru.earum rerum. 942
Si vina emerim.de peri.& com.rei vend. 1793
Si vina.de peri.& com.rei vendi. 1796
Si vir nummos.ad exhiben. 1189
Si vir vxoris.de dona. 2192
Si vir vxori.de præſcrip.ver. 1894
Si vir vxori.de dona. 2111
Si vnus ex argentariis.de pactis. 283
Si vnus ex ſociis.de ſerui.ru.præ. 1004
Si vnus ex ſociis.pro ſocio. 1717
Si vnus.fam.erciſcun. 1136. A.in.l.Ité Labeo.
Si vni ex heredibus.fami.erciſcun. 1134. C.§.Papinianus.in.l.ſi filia.
Si vno anno.loca.& condu. 1855. A.§.Papinianus.in.l.ex conducto.
Si vrbana.de condic.inde. 1359
Si vſufructuarius.qui.mo.vſusfru. 935
Si vſusfru.de vſufr.& quemad. 905
Si vſusfructus.qui.mo.vſufr.amit. 937
Si vſusfructꝰ.qui.mo.vſusfruc.amit. 938
Si vſusfructus.1.vſufruc.quemad.ea. 962. nunc incipit, Et ſi.
Si vſusfructus.2.vſufru.quemad.ea. 963
Si vſusfru.fundi.de iur.do. 2151
Si vt certo loco.commo.vel cõtra. 1409
Si vulnerato.ad leg.Aquil. 1087
Si vulneraueris.loca.& condu. 1874
Si vxor à legato.de iudi. 697
Si vxor filio.de dona. 2192
Si vxor nummis.de dona. 2218
Societas coiri poteſt.pro ſocio. 1684
Societas contrahitur.pro ſocio. 1685
Societatem coire. pro ſocio. 1685
Societatem.pro ſocio. 1720
Socius ſocio.pro ſocio. 1719
Socium qui in eo. pro ſocio. 1706
Solet à principe.de his qui no.infa. 348
Solet etiam.de feriis. 737
Solet prætor.de iuriſdic.om.iudic. 173
Solemus quidem.de iudi. 706
Solent etiam.de offi.procon. 136
Solent enim.de alea. 1214
Solẽt qui nouerũt.de præſcrip.verb. 1896
Solutione chirographo.ad exhiben. 1190
Soluendo.de nego.geſt. 459
Soluitur hypotheca.qui. mo.pig. vel hypo.ſol. 1951
Solum partem.de rei vin. 853
Solutum non videtur.de pigne.act. 1427
Sororis pronepotem.de ritu nup. 2114
Sorori quam.ſi pars here.pe. 814
Spatiumque.de edendo. 247
Sponſalia autem. de ſponſa. 2103
Sponſalia ſicut.de ſponſa. 2105
Sponſalia ſunt. de ſponſa. 2103
Statuæ & imaginis.de vſufruct.& quéadmodum. 908
Stichus teſtamento.de condic.inde. 1366
Stichum aut Pamphilum.ad legem Aquiliam. 1091
Stipulatio de dote.de iur.do. 2150
Stipulationem.de iur.do. 2134
Stuprum intelligitur.de ritu nup. 2114
Suæ rei.de contrahenda emptione. 1731
Sub conditione.de vſufruc.& quéadmodum. 911
Sub conditione.de condic.indeb. 1332
Succeſſori eius.de nego.geſt. 431
Succurritur etiam.ex qui.cau.maio. 593
Sufficit ad cauſam.de condic.indeb. 1359
Sufficit nudus.de ſponſa. 2105
Sulpitius Marcello.de dona. 2211
Summa cum ratione.de peculio. 1527
Summa itaque. de ſtatu ho. 87
Summa rerum.de rerum diui. 114
Sumptus in prædium.de rei vindic. 851
Sumptus quidem. de pactis. 307
Superficiario.de rei vin. 863
Sunt & aliæ.de Pub.in rem act. 867
Sunt perſonæ.de relig.& ſump.fu. 1231

T

TAle pactum.de pactis. 297
Tali facta ſtipulatione. de iure do. 2143
Tamen ſi non.de ſena.cõſul.Mace. 1502
Tam ex contractibus.de iudi. 704
Tenetur ex empto.de act.emp. 1807
Teſtatrix.ſi ſer.vin. 1039
Teſtimoniorum.de teſtib. 2084
Teſtis idoneus.de teſti. 2091
Teſtium fides.de teſti. 2085
Teſtes eos.de teſti. 2095
Theſaurus meus.ad exhiben. 1189
Tigni appellatione.ad exhiben. 1182
Titia cum eſſet.de iur.do. 2149
Titia filiam.de inoffi.teſta. 731
Titianus primus. quod cũ eo qui in alie. 1492
Titius.de pig.act. 1441
Titius cum abſentem.de procura. 403
Titius cum decederet.de act.emp. 1838
Titius cum mutuam. quæ res pig. ob.non poſ. 1928
Titius cum mutuos. de contrahen. emp. 1758
Titius heres.de act.emp. 1841
Titius Mæuio.de vſufru.& quemad. 911
Titius Scij procurator.de reſcin.vẽ. 1787
Titius Seiæ.qui pog.in pig. 1943
Titius Seio.de conſti.pe. 1403
Titius Sempro.de præſcrip.verb. 1901
Titius Sempronio.qui.mo.pig.vel hypo. 1956
Titius ſeruũ vendidit.de ſer.expor. 1801
Titius tamen.de conſti.pe. 1397
Titio cum morietur. de vſufruc. & quéadmodum. 911
Titio & Seio.ad leg.Aquil. 1081
Τὸ ὲφ'.de legib.ſenatúſque con. 74
Totiens heres.de inter. act. 1191
Totum autem ius.de legi. ſenatúſque cõ. 84
Traditionem autem.de Publicia. in rem act.871.B.§.Iulianus.in.l.ſed & ſi.
Traiectitia.de nau.fœ. 2066
Tranſactum.de tranſac. 312
Tres fratres.de pactis. 295
Tria prædia.de ſerui.ru.præ. 1009

Tribus

Tribus heredibus.de vſufru.ea.re. 941
Tutelæ tamen.loca.& condu. 1857
Tutelas etiam. de capi.mi. 587
Tutor condemnatus.de vſur. 2063
Tutor factam.de ſponſa. 2105
Tutor lege.de pig.act. 1431
Tutor pupilli.de iureiur. 1196
Tutor pupilli.ad ſena.con. Velleia. 1587
Tutor vel curator.de ritu nu. 2113
Tutor vrguentibus.de mino.25.an. 581
Tutoris heres.in qui.cau.pig. 1926
Tutoris quoque.de pactis. 274
Tutores pupilli.de condic.inde. 1363

V

VAccæ emptor.de euic. 2017
Varicoſus.de ædil.edic. 1990
Vbi acceptum.de iudi. 691
Vbi autem.de condic. ob tur.cau. 1313
Vbi autem.de in diem addic. 1760
Vbicumque iudicem.de inter.act. 1204
Vbi exigitur.de eden. 250
Vbi numerus.de teſti. 2091
Vbi quis conſtituit.de conſti.pe. 1405
Vel à debitoribus.de relig.& ſump. 1223
Vel ad alium.de recep.arbi. 628
Vel aliquam.de peti.here. 762
Vel cuius.ſi men.fal.mo.di. 1217
Vel de in rem.de pactis. 278
Vel ex cauſa.de Publi.in rem act. 868
Vel exilio.de procura. 362
Vel filiorum.de iureiur. 1274
Vel fratres.de ædil.edic. 1986
Vel hereditas.de procura. 360
Vel in operis.de procura. 374
Vel inutilium.de vſufru.& quemad. 918
Vel iudicio. de procura. 362
Velleiano.ad ſe.con.Velle. 1574
Vel luxurioſum.de ſer.cor. 1206
Vel melancholici.de ædil.edic. 1961
Vel mortis.de Pub.in rem act. 867
Vel per literas.ſi men.fal.mo.di. 1215
Vel poſt annum. de alie. iud. mu. cau.fa. 621
Vel propter ſenectutem.de dona. 2216
Vel proterui.de ædil.edic. 1961
Vel quæ in vſum.de pigno. 1908
Vel quæ paterfa.do relig.& ſump. 1220
Vel qui cadauer.de in ius voc. 185
Vel quòd ea re.pro ſocio. 1687
Vel ſi ab eo.de dolo malo. 506
Vel ſi longinquo.de procura. 388
Vel ſimilem.de alie.iudi.mu.cau.fac. 621
Vel ſi ſeruo.familiæ erciſcun. 1130
Vel ſoluendi.de Publi.in rem act. 868
Vel vniuerſorum.de pig.act. 1430
Veluti cum lege.pro ſocio. 1721
Veluti erga.de iuſti.& iure. 56
Veluti ſi eam.de peti.here. 747
Veluti ſi figulinas.de ſerui.ru.prædi. 999
Veluti.de eden. 249
Veluti ſi in dotem.de relig.& ſump. 1227
Venationem fructus.de vſur. 2056
Venditor ab emptore.de iudi. 700
Venditor actionis. de heredi.vel act. vēdi. 1783
Venditor domus.de act.emp. 1834
Véditor ex hereditate.de heredi. vel act. ven. 1781
Véditor fundi.cómunia prædi. tam vrb. 1021
Venditor hereditatis.de tranſac. 317
Venditor hereditatis.de heredi.vel acti. ven. 1771
Venditor hominis.de euic. 2000
Venditori.de peri.& com.rei ven. 1798
Veniunt in hoc.fami.erciſ. 1129
Verba ſenatuſconſulti. de ſe.con. Mace. 1493
Verius eſſe. de proba. 1077
Verum eſt.de compenſa. 1596
Verum eſt quod Sabino.pro ſocio. 1708
Verum eſt ſi ipſe.de inſti.act. 1471
Verum vel de dolo.de mino.25.an. 548
Vetat lex.de mortuo infer. 1133
Vetus fuit quæſtio.de vſufruct. & quemadmo. 918
Veteres in emptione.de ac.emp. 1826
Veteribus. de pactis. 297
Via conſtitui.de ſerui.ru.præ. 1005
Via,iter,actus.de ſeruitu. 971
Viæ itineris.de ſeruitu. 976
Viæ latitudo.de ſeruitu.ru.præd. 1000
Vicena milia.ſi quis cauti. 221
Videamus.de in lit.iur. 1301
Videamus an.loca.& condu. 1849
Videamus an in omnibus.de vſur. 2052
Videamus ergo. de eo quod me.cau. 498
Videamus generatim.de vſur. 2061
Videamus tamen.de ædil.edic. 1975
Videlicet.de pactis. 282
Videlicet.ex qui.cau.ma. 609
Vindicantem.de euict. 1004
Vindicatio.de rei vin. 855
Vinum quod mutuum.de re.cre. 1256
Vir ab eo.de iur.do. 2143
Vir in fundo.de fun.do. 2177
Vir in fundo.de fun.do. 2174
Vir mulieri.de dona. 2217
Vir vſuras.de dona. 2213
Vir vxori.ad ſe.con.Vellei. 1585
Vir vxori.de dona. 2209
Vis autem eſt.de eo quod me.cau. 477
Vitricus.de dona. 2216
Vix certis.de iudi. 703
Vna eſt via.de ſerui.ru.præ. 1004
Vnus ex dominis.de ſerui. 969
Vnus ex ſociis.de ſeruitu.ru.prædi. 1010
Vnuſquiſque.de compen. 1596
Vni ex heredibus.de pecu. 1550
Vnde & ſponſi.de ſponſa. 2103
Vnde quæritur.commo.vel contra. 1414
Vnde ſi Neruæ.pro ſocio. 1721
Voluit prætor.de inter.act. 1193
Voluntate creditoris. quib. mo. pig. vel hypo. 1956
Vrbanorum.de ſerui.vr.præ. 977
Vſque ad quantitatem. de ſenatuſcōſ. Macedo. 1435
Vſufructuarius nouū.de vſufruc. & quéadmo. 909
Vſufructuarius nouū.de vſufruc. & quéadmo. 916
Vſufructuarium venarī.de vſufru.& quéadmo. 917
Vſufructus & abinitio.de vſufru. & quéadmodum. 881
Vſusfructus eſt ius.de vſufruct.& quéadmodum. 880
Vſusfructus in multis.de vſufruct.& quéadmodum. 881
Vſusfructus pluribus.de vſufruct.& quéadmo. 882
Vſufructu legato.de vſufructu & quemadmo. 882
Vſufructu relicto. de vſufruct. & quéadmodum. 912
Vſu quoque. vſufruct. quemadmodū.ca. 964
Vſuræ vicem.de vſur. 2060
Vſuras illicitas.de vſur. 2053
Vſu retinetur. quemadmodum ſer. amit. 1049
Vſus aquæ.de vſu & ha. 957
Vſus pars.de vſu & ha. 957
Vt autem longiore.de pac.dot. 2166
Vt fundus.communi diui. 1171
Vt in conductionibus.pro ſocio. 1693
Vt pomum.de ſeruitu. 972
Vtputa.de condict.ob tur.cau. 1322
Vt quandoque.de capite minu. 589
Vt res emptoris.de contrahen.emp. 1746
Vt ſit pro ſocio.pro ſocio. 1692
Vt ſunt.ex qui. cau.ma. 592
Vt tamen merx.de tribu.act. 1480
Vt tantum veniat.de ſer.cor. 1109
Vt vim.de iuſt.& iure. 56
Vti frui.ſi vſufru.peta. 946
Vtilem tamen.de dona. 2197
Vtiles autem.de peti.here. 798
Vtilitas.de in integrum reſti. 472
Vtilitatem.de exer.act. 1449
Vtique autem.de rei vin. 832
Vtique niſi.de recep.arb. 640
Vtputa dedi.de cōdictio.ob tur.cau. 1322
Vtrum autem. de peti.here. 778
Vtrum negotium.de dona. 2211
Vtrum præſente.de conſtitu.pecu. 1405
Vulgo concepti.de ſtatu ho. 93
Vulgo præſumitur.de in lit.iu. 1305
Vulgo receptum eſt.de vſur. 2040
Vxor marito.de dona. 2214
Vxor viro.de pac.dot. 2172
Vxori ſuæ.de dona. 2194
Vxorem quondam.de ritu nup. 2110
Vxores eorum.de diuor. 2220
Vxores viri.de his qui not.infa. 348

FINIS TABVLAE LEGVM Digeſti veteris.

Index materiarum Digeſti veteris.

INDEX SENTENTIA-rum & verborum memorabilium, quæ in his viginti quatuor Pandectarum libris continentur.

ABbas quomodo petit monachum, prælatus clericũ, poteſtas ciuem. 821.A
Abdicare ſe magiſtratu quis nõ poteſt. 67.A. gl.2. §.& cum.l.2.de ori.iur.
Abdicare ſe magiſtratu quis non poteſt, niſi in manu principis.150.B C.l.legatus.cum glo.
Abdicare vindiciæ. 67.C D
Abeſſe dicitur dos, eo quòd marit⁹ onera matrimonij ſuſtinet.1669.A.l.Iulian⁹.
Abeſſe dicitur qui ex prouincia ad principem vel papam profecturus, domum ſuã exiuit: licet adhuc ſit in vrbe. 611. C.glo.profectus.
Abeſſe pecunia dicit⁹ quæ ſoluta eſt, vel ſoluta fingitur.1652.D.§.abeſſe.
Abeſſe reip.cauſa dicitur is ſolũ, qui non ſui commodi cauſa, ſcilicet coactus abeſt.612.A.l.reip.
Abeſſe cui dicitur id in quo obligatus eſt.412.B &.l.ſi quis abſentis.in h. de nego.geſt.
Litis gratia abeſt qui recedit vt lité euitet.592.B.l.& qui.ex qui.cau.maio.
Abeſt reipu.cauſa omnis qui extra vrbẽ dignitatis gratia eſt: ſed ſi in vrbe eſt non niſi ſit miles.611.A B.gl. militib⁹.
Abhinc cẽtũ annis, id eſt (quod dicitur) de poſt cẽtum annos.713.B.§. nam &.
Abhorrere, id eſt differre. 1895.A
Abigei qui. 1847.D
Abire alicui in creditum.1484.B.in tex. &.1496.B.§.nam pecuniæ.
Ablatio leuius ſit, quàm datio.1514.D. glol.2.l.non ſtatim.de pecu.
Abnoctare. 148.C
Abnoctare extra prouinciam non debet præſes. Ibidem.l.illud.
Abſconditum nihil eſſe debet ſcholaſticis in ea arte cui ſtudent.50.A.§.duabus.verſic.diſcipuli.in proœmio.
Abſens dicitur multis modis. 358.A
Abſens quis tripliciter dicitur. 603.D
Abſens certiorari debet.1688.B. glo.3.l. ſed & ſocius.pro ſocio.
Abſens litis ſcilicet vitãdæ gratia, habetur pro præſente.592.B.l.& qui.
Abſens metus cauſa quis?591.C.l. metus.
Miles qui Romæ militat, habetur p̃ abſente quo ad reſtitutionem. 592.C.l. milites.ex qui.cau.ma.
Abſens procurator vt conſtituatur, duo requiruntur.377.C
Abſens per contu.habetur pro præſente.553.B.l.in cauſæ.1.§.cauſa.& i mar. de mino.
Abſens p̃ diſſentiente habetur. 1677.D. glo.præſens.l.ſi præcedente.mandati.
Abſens reſtituitur.475.A B.l.diuus.&.l. ſequen.
Abſens videtur qui habet declinatoriam fori.607.B.§.ſi cum.
Abſentis bonis datur curator. 432.A. in margine.
Abſentis loco curator dari poteſt. 411. D.in mar.
Abſentis rei cauſas procurator reddere poteſt.400.B.l.abſens.
Abſenti ex neceſsitate, non voluntate, ſubuenitur. 605.D.l. ſed & ſi. in fine. ex qui.cau.ma.
Abſenti quando datur curator. 594.D. in mar.
Abſentem à quibuſcunque defendi publicè intereſt.369.B C.l.ſerũ.§. publice.de procur.
Abſente te fieri poteſt, quod te inuito. 634.D.glo.2.l.ſicuti tribus.de arbi.
Abſentes dicuntur furioſus, demens, pupillus, & adoleſcens: ita quòd ſententia coram illis ferri non videtur, quãuis corpore præſentibus.645.A.§.coram.l.diem.de arbi.
Magna vtilitas Abſentum eſt ne indefenſi maneant.411.B.l.1.de nego.geſt.
Abſentia dat reſtitutionem in integrũ. 473.A
Abſentia plus facit quàm ætas. 535.C.gl. & non puto.§.ſed verum.l.3.de mino.
Abſentia quandoq; plus facit, quàm præſentia cũ conditione.634. D. in fine glo.2.§.Celſus.l.item.de arbi.
Abſentia ſua nemini nocere debet. 216. B.§.ſed ſi.
Abſentiæ genera quinque. 476.C
Abſoluere non poteſt, niſi qui poteſt dãnare.152.C.glo.ſi.l. ſi.de oſſi. procur. Cæſa.
Abſoluere creditorem. 2060.C
Abſolutoria ab obſeruatione iudicij eſt interlocutoria.1031.A.in mar.
Abſolutus dolo ſuo, actione prima cõueniri poteſt.524.B.l.cũ à te.de do.ma.
Abſtenſus hereditate.234.C.l.ſi tutor.
Abſtinere non ſufficit à malo, niſi ſit quod bonum eſt.60.C. glo. cuique.l. Iuſtitia.de iuſti.& iure.
Abundans cautela nõ nocet.639.C.glo. exprimere.§.plenum.l.ſi cum.de arbi.
Abundantia quandoque vitium ſonat, quandoq; pro cautela ponitur. 418.C
Aburnus Valens. 72.C
Abuſus proprie malum vſum ſignificat: quandoque tamen p̃ cõſumptione vel deminutione p̃ vſum facta ſumit. 941. B.in mar.&.§.ſi pecuniæ.& Ibid.C.§. quæ in.ſic capi poteſt ſtra de verbo.ſignifi.in.l.alienationis.§.cũ quoq;. ſecundũ eos qui ibi legunt, abutẽdo. & dic id eſt cõſumendo ſeu deminuẽdo.
Abutimur quandoque verbis. 1541. B.l. nec ſeruus.
Abuti an liceat cui ea re quam ſuam putabat.836.C.l.ſi à bonæ.glo.damnari. de rei vin.
Abutens permiſsis punitur. 459.C. glo. pe.l.qui ſine.de neg.geſt.
Accedere.) Quod accedit pignori, pign⁹ eſt.1432.B.§.ſi nuda.l. ſi cõuenerit. de pig.ac. Tunicæ fundũ accedere, ridiculũ.1988.B.l.iuſtiſsime.de ædil. edic.
Acceptam pecu. legatis referre. 2143.C. in textu.
Acceptilatio eſt imaginaria ſolutio.289. C.glo.fin.§.ſed ſi.l.ſi vnus.de pac.
Acceptilatio quandoque ſtipulatio dicitur. 285.D
Acceptilatio valet vt pactum. 1786.A
Accepto liberatus, id eſt per acceptilationem. 1893.B
Accerſere heredẽ, id eſt conſtituere.113. A B.vbi tamẽ quidã legũt adſciſcere.
Acceſsio, id eſt lucrũ.1162.B C.§.ſi quid.
Acceſsio naturalis & ciuilis differũt.857. D.glo.Fœnereturl.ſi nauis.
Pleraſque res propter Acceſsiones emimus.1735.B.§.pleraſque.
Acceſſoriũ perdit, qui perdit principale. 1048.B.l.Labco.quemad.ſer.amit.
Acceſſorium quandoq; pluris eſt, quàm principale.1988.B.§.cæterũ.l. iuſtiſsime.de ædil.edic.&.1735.B. in mar.l. & in emptione.de cont.emp.
Acceſſoriũ quandoq; tenet, vbi principale non tenet. 1499.D.in glo.g
Acceſſorium vnũ aliud ad ſe trahit.1741. C.§. in lege.l. qui fundum, de contra.emp.
licet mutetur forma in Acceſſorio, non extinguitur in principali.933.B.l. fundi.qui.mo.vſus fr.amit.
dilatio data ſuper prin. cenſetur data ſuper Acceſſorio.1945.B.in mar.l.4. de diſtrac.pigno.
ea præſtatur in Acceſſorio, quæ in principali.1981.A.gl.2.l.itaque.de ædi.edi.
Accidere, id eſt miraculoſe venire. 74.D
Accidens origini quandoque præualer, & econtra. 64.D.glo. ex accidenti.§. exactis.l.2.de ori.iur.
Accidens contra naturã quãdoque magis inſpicitur.331.C.gl.3.§.item.l.1.de poſtulam.
Accidentalẽ cauſam quandoque ſpectamus potius quàm originalem. 158.C
Accipere à nemine, inhumanum, paſtum viliſsimum &c.137.C.in tex.
Accipere per ſe videtur qui per aliũ accipit.2181.A.l. hæc ratio.ad ſi. de do. inter vir.& vxo.
Accipere iudicium quãdoque id eſt ſtatim ſe defendere.216.A.in textu.
Accipere iudicium.359.B.§. procuratorem.
Accipere iudiciũ, id eſt conueniri. 1297. A.§.Qui non.l. Tutor.
Accipi iudicium dicitur, id eſt ſententiæ & quandoque id eſt litem conteſtari. 207.A.& 214.D
Accipere turpiter quis dicatur, in verbo turpiter.
Accipit non turpiter meretrix.1323.C.§. ſed quod.l.4.de condict.ob. tur.cau.
Accipiẽs aliquid vt faciat quod gratis facere tenei, turpiter accipit.1325.B.l.ſi veſtimenta.de condic.ob tur.cau.
Accurſius vocat ſe dominum. 1742.B
Accurſij error.735.C D.in margine.
Accuſare aliũ ſocius eiuſdẽ criminis nõ poteſt.2083.C.l.repetita.de fide inſtru.
Acoris & mucoris vini periculũ qs p̃ſtare debet.1791.D.&.§. ex hoc. 1792.C
Acquirere & recuperare quis tenetur? 1773.C
Aliud eſt non acquirere, aliud perdere. 1718.B.§.illud.
Acquirere non dicitur cui cito auferri poteſt.474.A.glo.2.l.nemo. de reſti. in inte.
pauperior non fit, qui non Acquirit, ſed qui de patrimonio ſuo deponit. 2184. C.in textu.in verbo pauperior.
ex quib⁹ cauſis ignorãtibus nobis Acquiritur, ex eiſdem & furioſo. 1248. C.& 1249.A.§.nam ex.l.ſi furioſo.ſi cer.pe.
ad Acquirendum & recuperandum quis tenetur. 1773.C
Acquirendi ſpecies eſt liberare quem ab obligatione.308.A.glo.3.l. ſi debitor. de pac.
Actio, id eſt actus. 111.C.&.2180.D
Actio, id eſt obligatio. 1711.D
Actio & cauſa differunt. 242.C
Actio tripliciter capitur. 241.C
Actio ab initio male inſtituta quandoq; fundatur per ius ſuperueniens. 1427. B.in marg.l.ſi rem.de pigne.ac.
Actio aquæ plu.ar. & interdictum quod vi aut clam differunt. 617.D
Actio ciuilis prætoria dici poteſt.1413.D
Actio datur pro nummo. 516.C

cui datur

cui datur Actio,multo magis & exceptio.608.C.glo.fi.§. pe.l. necnon. ex qui cau.ma.
Actio de dolo minori nó cópetit.556.D
Actio de dolo non infamat.517.A. glo.1. l.heredibus.de do.
Actio de pauperie datiua. 1051.D
Actio eſt ex épto quãto minoris.2198.C
Actio exempta.604.B.§ actio.
Actio extincta quandoq; reuiuiſcit.1777 B.glo.fi.l.2.de here.vel ac.ven.
Actio ſemel extincta quãdoque reſuſcitatur.216.C.glo.fi.l.2.ſi ex noxa.
Actio furti datur pro ouo.516.B. glo.1.l. id eſt.de do.ma.
pro qualitate perſonarũ Actio formatur, & condẽnatio moderatur.435.A.l.Pó ponius.§.hic enim.de nego.geſt.
inanis eſt Actio,quam debitoris inopia excludit.506.C.l.nam is.de do.ma.
Actio in factum,dicitur actio præſcriptis verbis.1888.D.ex qua ſententia oritur. 61.D
Actio iniuriarũ anno vtili tollitur.491.B
Actio legis Aquilię nó eſt famoſa.1075.A
Actio legis Aquilię an deuoluatur in petitionem hereditatis. 796.A
Actio negotiorum geſtorum vtilis & directa,differunt. 464.D
Actio non perpetuatur per ſimplicem actoris denuntiationem:ſicut nec olim perpetuabatur per excecutorem, ſed per ſolam conteſta. 220.B C
Actio olim non exponebatur in libello. 242.D.&.243.A
Actio ordinaria vbi dari poteſt ex contractu vel quaſi,ad edendum,ceſſat officium iudicis.251.A B.l.quædam.
Actio per liberum hominem quæri poteſt. 1468.A
Actio popularis eſt,quæ ius populi tuetur. 383.B
Actio prætoria quæ ſit. 1977.C
Actio quod metus cauſa quandoque cõtra poſſeſſorem datur. 496.C
Actio quando ex tranſactione oritur. 1357.D
Actio quandoque in contractibus & in delictis deficit.1900.A.gloſ.quotiens.
Actio quandoque per procuratoré quæritur. 399.D
quod Actio acquiratur per liberam,ſpeciale eſt. 365.C
Actio ſemel quęſita contra hereditatem, non mutatur poſtea ob conditionem heredis.441.A in mar.
Actio quod iuſſu,an cum alia concurrat. 1571.C.glo.qui iubet.
Actio redhibitoria & ex ſtipulatu,arbitrariæ ſunt. 1989.A
Actio ſequeſtraria quid.515.B. in margi.
Actio ſi primo fuit incompetens, iterum agitur.1987.D.glo.iterum.
Actio ſubſtituta an habeat vim eius cui ſubſtituitur. 1291.A
Actio ſubrogata,ſapit naturã eius in cui⁹ locum ſurrogatur.770.B. in margine.
Actio quæ loco alterius ſurrogatur,ſumit naturam eius cui ſurrogatur: primordialem ſcilicet,non accidentalé. 232.B.& in margine.
Actio vna an tollatur per aliam . 1074. D.&.1486.B.&.1696.C
Actionis propoſitio quomodo facienda. 242.B
Actionis cuiuſlibet natura eſt póderanda.487.A.in mar.l.ſed & part⁹. quod me. cau.
Actionis futuræ fideiuſſor accipi poteſt. 1545.B.§.nec ad ré.l.eo tépore.de pec.
Actionis nomine quodlibet auxiliũ cõtinet.507.D.glo.1.l.& elegãter.de do.
Actionis verbo an cõtineatur exceptio. 2076.D
Actionem non tollit tempus ipſo iure, licet elidat.232.B.glo.danda.§. fina.l. ſi cum.ſi quis cau.
Actionem non excludit doli exceptio. 504.D
Actionem parit,quod ad exceptioné fit. 1278.D
Actionem perſo.cópetentem ad vſuras, tollit taciturnitas longi téporis. 2051. A.§.diuus.
ſine Actione experitur nemo.424.C. gl. 5.§.fi.l.ſi pupilli.nego.geſt.
Actione inepta ſuccumbens,recurrit ad aptam.1472.D.§.item ſi.l. ſed & ſi. de inſtit.
Actione vna electa an cæterę tollátur. 1486.B
Actiones bo. poſſ.competentes: an ſint prætoriæ,an ciuiles. 818.D
Actiones ex delictis cedi poſſunt. 763.B
Actiones ex maleficiis deſcendétes tolluntur pacto.276. A B.§. quædam.l. ſi tibi.de pac.
Actiones perſo.in ré ſcriptę,plures ſunt. 1178.B
Actiones plures concurrunt, vbi cõcurrunt plura delicta.1070.B.l. ſi ſeruus. in ſum.ad.l.Aquil.
Actiones plures eodem libello cumulari poſſunt.1137.B C.l.heredes.§.1.fami.er.
Actiones qualiter fieri debent. 243.C
Actiones quinq; contra malæ fidei poſſeſſoré cõpetũt.839.D.glo.deſcendit.
Actiones turpes. 1703.D
Actionũ nó plenus eſt numerus. 1894.B l.quia.
Actor eſt,qui ad iudiciũ ꝓuocauit.680. B.l.in tribus.
Actor ex perfide geſto nihil conſequi debet. 529 D
Actor,id eſt heres. 1788.C
Actor id eſt procurator. 878.D
Actor in ciuili tot habet dilationes,quot reus.214.C.l.fi.de fer.
Actor quandoque defendit,& reus agit. 388.D.glo.defendant.l.non cogendũ. de procur.
Actor rerum, id eſt Caſtaldus. 150.D
Actor,ſyndicus, œconomus, differunt. 405.B
Actoris deterior eſt conditio,quàm rei, in pari delicto vtriuſque.198.D.l.nam cum.ne quis eum qui in ius vo.
Actori faueturpotius quàm reo in hjs quæ litis ordinationem concernunt. 206.A.l.de die.qui ſatiſ.co.
Actori plerumque iuramentum defertur. 1294.A
Acta & geſta differunt. 151.A
Actus quid.996.B C.§.actus.&.968.B
Actus pius feriato die etiam ad honorem dei exerceri poteſt.336.B. in mar.l.2. de feriis.
Actus viuentiũ ſunt in pendenti.136. A glo.fin.l.obſeruare.de offi.procon.
Actus viuorum ſuſpẽdi poſſunt.1024.C. l.receptum.in fi.commu.prædio.
Actum eſſe nil dicitur,cũ quid ſupereſt agendum.197. D. glo. fin.l.fin. in ius vo.vt eant.
Actum quod eſt, potius quàm quod dictum,ſequendum . 1726. C.l. ſed Celſus.§.1.de contra.emp.
cogitur quis implere,quod apud Acta ꝓmiſit.192.C.l.cum. de in ius vo. Vide infra agere in ſuo ordine.
Ad,id eſt propter. 462.B
Addictio in die,eſt cum quis rem ita emit,vt ſi alius intra certũ diem meliorẽ conditionem non offerat,emptor habeat eam. 572.B C
Ademptum quod non eſt,videtur conceſſum.1549.A.l.ſi Sticho.de pecul.
Ademptum legatum dicitur &c. in verbo,ſepultura.
Adiectio inutilis nõ vitiat,ſed vitiatur. 944.D.glo.hoc adiectũ.l.1. ſi vſusfru. pe.&.1053.A B.gl.in.l.vſuras. de vſur.
Adiectus dicitur adiunctus: vt ſi promiſiſti mihi vel Titio dare centum,Titius dicitur adiectus.274.B.iuncta.l.ſi quis. de ſolu.
Adiicere iudicem,id eſt dare.696.B C.l. cum furioſus.& in margi.
Adire,extraneorum eſt. 543.A
Aditio hereditatis ad quẽ ꝑtinet.111.A. in margine.
Adiudicare verbum,pertinet ad iudicia diuiſoria.1136.B.in mar.
Adiudicatio id eſt condemnatio. 384.C
Adiudicationes prætor tuetur.1151.B.§. ſi fami.erciſ.l.inter.fa.erci.
Adiuncti ratione permittitur,quod aliàs negaretur. 92.B
Adimere mandatã iuriſdictionẽ ꝓcõſuli non licet incõſulto principe: 137.A
Adminiculum,id eſt probatio. 753.C
Adminiſtratori ciuitatis facto mutuo,tenetur ciuitas.1258.B.l.ciuitas.
Adminiſtratoris dolo tenei quis,inquãtum eſt locupletior.1518.B.§.ſi dolo.
Adminiſtrator reipub. non poteſt quem liberare pacto gratuito.296.B.l.imperatores.
fideiubens pro Adoleſcẽte luxurioſo.q. perdituro pecuniam credit.1644.B.§. ſi adoleſcens.
Adoleſcens & pupillus ęquiparantur furioſo:quia nó intelligũt.645.A.§.coram.l.diem.de arbi.
Adoptare min⁹ vtile eſt,quàm generare. 105.A.glo.2.§.fina.l.ſi paterta.de ado.
Adoptare fœmina nõ poteſt ſine principis iuſſu.744.C.l.ſi ſuſpecta.§.quoniã.
Adoptionis nomen generale eſt.100.B. l.filioſa.
Adoptio quid. Ibidem
Adoptat⁹ ſemel,redadoptari nõ poteſt. 103.B.l.qui liberatus.de adop.
Adrianus,vide infra Hadrianus.
Adrogatio quid.100.B.l.filioſa.
Adrogatio vnde.100.C.l.generalis.
Adſciſcere heredẽ id eſt conſtituere.113. A B.ſecundum puriorem lecturam.
Aduena Romæ nemo eſt.688. B. glo.2.l. ſi legationis.de iudi.
Aduerſam hominis fortunam expectare, neque ciuile eſt neq; naturale.1735.D. gloſ.expectare.
Aduerſariúmne an aduerſaria ad album produci dicendũ ſit:& quid ſit aduerſaria ad albũ producere.243.A.§.eum quoque.& in margine. Ibidem B
Aduerſaria ſunt tabulæ rationũ tumultuariè confectæ,ne memoria excidat. 243.B.in mar.
Aduerſarius meus nõ debet præeſſe negotio quod mecũ habet facere.170.D
Aduerſarius me⁹ nõ debet præeſſe negotio qđ ad me ſpectat.170.D.glo. ne in poteſtate.§.1.l.ſi idẽ.de iuriſ.om iudi.
Aduerſarij dicuntur aduocati & procuratores partis aduerſę.467.C.glo.2.§. ſed &.l.1.de calum.
Aduerſarios plures habere nõ debet cõtrahens cum vno.1532.A.in textu.

Index materiarum

Adulterum omnem occidere marito nõ licet.479.B.patri vero licet.l. nec timoré.§.timuit.quod me.cau.cũ glo.
Adulterare,id eſt falſare. 1206.D
Adulteriũ.) nulla deprecatio Adulterij pœnæ eſt,ſi minor annis adulteriũ fateaſ.574.A.§.ſedvt.l.auxiliũ.de mino.
ſeparatio ob Adulterium,& diuortium, differunt. 454.D
diuortium non fit ob Adulterium,quia aliam ducere non licet. ibidem
Adultus nõ definit eſſe ſub cura maioris, licet liberos habeat.531.A.in margi.
Adulterio peius eſt lenocinium. 343.A
Adulteris pœna gladij olim nõ dabatur. 341.B
Aduocationis officium,& rei ſuæ defenſio,differunt.854.C.l.inter.
Aduocationé poſtulare,eſt petere dilationem ad habendũ aduocatũ.602.D. in foro eccleſiæ dicitur,de prætextu.
Aduocatus an in cauſa appel.patrocinari teneatur. 391.A
Aduocatus an teneatur patrocinari ſi cauſa mutetur. 372.D
Aduocatus apud ſe eſſe ꝓhibitus,apud aliũ poſtulare poteſt.335.B C.l.pute.
Aduocatus debet contradicere aduerſario non probris,ſed legibus & rationibus.329.A.glo.6.§.2.l.1.de poſtu.
Aduocatus debet habere ſalarium totius cauſæ,ſi per eum non ſtetit.1873.B.l. qui operas.loca.
Aduocatus & medicus differunt : quia hic mortale vulnus ſanare nõ poteſt, ille malam cauſam facere videri bonã poteſt.1979.A.glo.adhibuerit.in verbo,medicus.
Aduocatus & procurator dicunt aduerſarij.467.C.glo.10.l.1.de calum.
Aduocatus & procurator differũt:quia ille non obligatur ex proceſſu cauſæ, nec cum eo fundatur iudicium: procurator ſic. 329.C
Aduocatus fiſci an poſſit poſtulare contra fiſcum.337.A B.l.hi qui.
Aduocatus nimis verboſus repelli poteſt.336.C.glo.1.l.ex ea.de poſtul.
Aduocatus non perdit dominium rei, quam pro alio (ignorans ſuam eſſe) defendit.854.C.l.inter.
Aduocatus nõ poteſt eſſe infamis.617.A. &.157.D.glo.2.l.1.de offi.adſ.
Aduocatus patienter eſt audiendus. 139. A B. in tex.l. nec quicquam.§.circa. de offi.procur.
Aduocatus,patronus cauſæ,togatus poſtulator, idem ſunt. 328.D
Aduocatus ꝓ alio poſtulare an,& quãdo cogatur. 330.B
Aduocatus ꝓ herede videtur approbare teſtamentum.746.B.l.ſi exheredatus.
Aduocatus prohibitus poſtulare coram vno iudice,poteſt poſtulare corã alio. 336.C.&.337.A.l.ex ea.
prohibitus eſſe Aduocatus à iudice,etiã aduerſario volente aduocare nõ poteſt.335.C.l.Quos.
Aduocatus ꝓ me in cauſa principali,poteſt eſſe aduocatus contra me in cauſa appel.etiam ſi dederit mihi fidé quod eſſet ꝓ me in illa cauſa:quia cauſa appel.non eſt eadem cum prima. 337.C
Aduocatus qui fuit ꝓ vno,& poſtea cõtra eum in eadem cauſa,puniendus eſt vt prævaricator. 337.C D
Aduocatus quis eſſe poteſt contra eũ qui ei ſecreta cauſę detexit.337.C.gl.1.l.ſi. de poſtu.etiã in eadé cauſa:modeſtius tamé faciũt aduocati palatij Pariſ.qui ex quo alicui dederunt cõſiliũ,nũquã ſunt contra eum in eadem cauſa.
Aduocatus ſcire literas nõ tenei. 329.A. in fine.glo.exponere.l.1.de poſtu.
Aduocati officiũ eſt honorariũ.1215.B. glo.2.l.1.ſi men.fal.mo.
Aduocato ab initio ſalariũ dandũ. 1021. D.glo. antepe.l. venditor fundi. cõ. prædio.
Aduocato ſalariũ debet dari pro facundia eius,& fori conſuetudine. 330. A glo.1.§.ait prætor.l.1.de poſtu.
Aduocatum aduerſarij corrumpens,litem perdere debet. 467.A.§.ſed &.l. 1.de calum.
Aduocatũ dare debet iudex ei qui habere non poteſt.329.B C.§.ait prætor.
Aduocatum eſſe honor eſt:ideo infamis non poteſt eſſe aduocatus.333.B.glo. certis.§.ait prætor.l.1.de poſtu.
Aduocatum malum habenti imputatur. 1979.A
Aduocati an poſſint eſſe monachi,canonici regulares & clerici. 330. C D. in margine.
Aduocati honeſte ſalaria petunt. 307. A B.l.ſumptus.de pac.
Aduocati mediocres ęque ſunt ſuo ordine audiẽdi,ac maiores.139.C.§.obſeruare.l.nec quicquam.de offi. procon.
Aduocati omnes ambiũt honoré. 330. B. glo.ſi.§.ait prætor.l.1.de poſtu.
Aduocati multa habẽt priuilegia.333.BC
Aduocati poſtulatio eſt iuſta cauſa dilationis dandæ:in foro eccleſiaſtico hęc dilatio dicitur de prætextu. 602.D
Aduocati ſalariũ quatuor modis petitur. 1633.C
Aduocati reſte legibus vtẽtes,iuſtius viuunt quàm religioſi. 54. B. in margi. glo.ſacerdotes.l.1.de iuſti.& iure.
Aduocati ſunt athletæ iudiciorum. 50. A.§.diſcipuli.in ſi.in procę.
Aduocatorũ honori deferendũ eſt. 139. C.§.obſeruare.l.nec quicquam.de offi.procon.
Aduocatorum improbitati quandoque ceditur.ibidẽ.§.obſeruare.l.nec quicquã.de offi.procon.
Aduocatorũ opera non locatur,ſed beneficij loco habetur.1215.B.glo.2.l.1.ſi menſor fal.mo.dixe.
Iudex ordiné ſeruare debet circa aduocatos audiendos.139.C.§.obſeruare.
Aduocatos non habentibus etiam vltro dare debet iudex.140.A.§.obſeruare. l.nec quicquam.de offi.procon.
Aduocatos patiẽter audire debet iudex. 139.A B.§. circa.l. nec quicquam. de offi.procon.
partes debẽt litigare per Aduocatos,nõ per ſe:quandoque tamen p ſe poſſunt. 242.D.glo.3.in ſi.l.1.de eden.
teſtamentum quandoque debet deponi in Aedem ſacram.1127. B C.§. ſed &. &.l.ſequen.
Aede ſacra quandoque deponenda res eſt.1610.B C.§.ſi pecunia.
Aedificat & qui nouum opus facit,& qui vetus reficit.1133.A B.§.ędificare autẽ.
Aedificare prohibere quis dicitur. 1232. D.§.ædificare.
Aedificium inchoatum perficere vſufru. non poteſt.916.B.§.ædificium.
Aedificium ſequitur ſolũ. 1433.B. in ſi.l. domo.de pign.
Aedificia vt reficiatur curare debet præſes.145.B.l.Præſes.
Aediles. 67.A
Aediles cereales.68.D.§.deinde.
Aediles curules. 68.B
Aediles curules,qui & vnde. 1958.A
Aediles menſurarum & annonæ curam habebant.1660.C.in margine.
Aedilis qui,& vnde. 132.C
Aedilium edictũ vetus.1958.D. in marg. l.1.de ædil edic.
Aedilitia actio.i. redhibitoria. 1983.A
Aelianum ius.65.B.§.augeſcente.
Aemulor. 47.D
Aequales ſunt omnes homines quo ad deum.328.D.glo.2.l.1.de poſtu.
Aequalitas ſeruatur ĩ iudiciis.640.B.gl. abſurdum.ſecus in contractib.
Aequalitas perſonarũ & dignitatis cum reperitur,humanior ſẽtẽtia à prætore eſt eligenda.171.A B.l.maioré.de pac.
Aequalitas ſi eſt in numero perſonarũ, digniorum opinio præfertur.ibidem. monachus & ſeruus,Aequiparãtur. 369. B in margine.
de Aequipollẽtibus quid fiat,nil ĩtereſt. 1464.D
Aequa pondera,id eſt iuſta.421.A.in fine textus.
Aequitas ſumma.1615.C.l.bona.
Aequum & bonum differunt. 54.B
Aequitas eſt attẽdere potius ſenſus,quàm verba.309.B. in mar.§. ſi quis.l.3. de condic.cau.da.
Aequitas facit ne quis locupletetur alterius detrimento.1330.B C.in margine.l.nam hoc.de condic.inde.
Aequitas naturalis inſpicitur penes effectũ & cauſam finalem.1309.B.in mar.
Aequitas naturalis mutari non poteſt. 242.A B.in margi.l.1.de eden.
Aequitas prętertur iuris rigori.1355.B C. §.ſed & ſi.l.ſi ex.de pec.
Aequitas quãdo prætertur rigori. 1467. D.in margine.l.1.de inſtit.
Aequitas quid.ibidem in margine.l.1.de inſtito.
Aequitas ſi poſcat,ſubueniendũ eſt.475. B.l.diuus.in prin.de reſti.in integ.
quotiens Aequitas ſuadet, totiens quis reſtituendus eſt.605.B C.§.multi.l.ſed & ſi.ex qui.cau.ma.
Aequitaté ante oculos habere debet iudex.1388.C.l.quod ſi.de eo qđ cer. lo.
quod quiſque in alterius perſona Aequũ eſſe credit,id quoq; in ſua perſona valere patiatur.176.B.l.1.§.3. in ſi. quod quiſque iur.
Aeſtimatur res domini arbitrio. 1305.A. gl.2.l.ſi tutor.de in litem iur.
Aeſtimãda eſt res prout valet vnita,non diuiſa.1158.A.§.cum familiæ. in ſum.l. Mœuius.fami.erciſcun.
rei nõ Aeſtimatæ traditio nõ fit.2152.D. glo.3.l.dotis promiſsio.de iur.do.
Aeſtimatio facit tranſire periculũ in accipientem.1885.B.§.æſtimatio.
Aeſtimatio litis vera.681.A.§.dolo.
Aeſtimatio rei nunquam creſcit poſt interitum.1381.B.in mar.l.ſed ei.de condic.triticia.
Aeſtimatio vẽditio eſt.1131.AB.§.&hoc.
Aeſtimatio voluptatis nõ habetur. 949. B C.l.cum de ſerui.de oper.ſer.
Aeſtimationé non recipit liberum corpus.1054.C.l.ex hac.ſi qua.pau.fec.dicã.&.1064.C
Aeſtimatorium iudiciũ,id eſt actio quãti mino.1968.B.l.ſi quid.
Aetas ex aſpectu iudicis iudicatur. 570. B.l.minor.in prin.de.mino.
Aetas moderata dicitur.17. annorum. in verbo,moderata.
Aetas nuptiis vt cognatio impedimento eſt.

eſt.2107.A.glo.duodecim.
Aetas ſenilis ad quid prodeſt.236.D
Aetatis excuſatio nõ eſt aduerſus p̃cepta legũ.574.B.§.ſed vt.l.auxilium.de mi.
Aetatis infirmitate captus non ſemper reſtituitur.557.C.§.ſinautem.l. minor autem.de mino.
Aetatis lubrico parcitur.245. A.§. eis.l. 1.de eden.
Aetatis miſeratione pœnã minuit iudex. 573.C.§.in delictis.l.auxiliũ. de mino.
Aetatis ratio habenda eſt. 631.B.l. licet. de arbi.
Aetatis cum venia nihil habet cõmune delictũ.559.B.§.quid enim.in prĩ. tex.
Aetates æſtimãtur ſingulorũ.319.B. gloſ. cũ iuuene.§.modus.l.8.de trãſactioni.
Aetates hominum diuerſum habent terminum. 319.C D
Aeternum. 993.D
Affectare nõ debet quis id in quo vel intelligit vel intelligere debet ſuã infirmitatẽ aliis periculoſam.1059.D.1060. A.§.mulioné.l.idem iuris.ad.l.Aquil.
Affectata nocét,nõ ambitioſẽ vero quæſita p̃ſunt.224.A.gl.2.§.ſi.l.ij.ſi q̃s cau.
Affectio excuſat. 414.B C.§. interdum. ibi,nam ſi.l.3.de nego.geſt.
Affectionis par cauſa ſuſpicionẽ tollit. 105.B.gl.coniunctã.§. ſi paterfa. de adopt.&.1123.D.§. de vno.l. nõ ſolũ. de ritu.nup.
Affectionis ratio habeẽ in iudiciis bonæ fidei.281.A B.gl.3.l.fideiuſſoris.de pac.
Affectionis ratio habenda.1800.C D.in tex.l.ſeru'.de ſer.expor.&.1801.B.ſ gl.
Affectus) Conamen punitur,licet non ſequatur effectus. 119. C D. glo.3.l. ſi quis.de re.di.
Affectus animi cuiuſq; æſtimandus.1965. C.ad prĩ.l.quis ſit.§.illud.de ędil.edic.
Affectus cõſiderãdus eſt.887.B.§.ſufficere.in prĩ.tex.l.arborib'.in fi. de vſufr.
Affectus nullus vincit paternum.379.D. glo.pe.l.non ſolũ.de procurato.
Affectus operi tuo nomen imponit.2198. B.glo.donandi.l.ſed ſi.de dona. inter virum & vxorem.
Affectus punitur licet nõ ſequaẽ effect'. 331.D.in fine gl.3.§.beſtias.l.1.de poſtu.
Affectus punitur licet nõ ſequatur effectus,quando lex ſolũ affectum ſiue effectum conſiderat.468.B.l.& generaliter.§.1.de calum.
Affectus ratio in bonæ fi. iud. habenda. 1673.C.l.cum ſeruus.
Affici quandoque in bonam partem accipitur.1801.B.glo.affici.
Affinitas ceſſãt cauſa ceſſante. 371. B. in margine.
Affinitas dicitur inter ſpõſos & cõiuges, ſed impropriẽ.1317.A.glo.affinitas.
Affinitas præſens quãdoq; inſpicit:vnde licet quis non poſsit eſſe teſtis vxoris fratris viuẽtis,tamẽ ſecus ſi vidua eſt: quia affinitas eſt ſoluta.334.C.in mar.
Affinitas renũtiata.2061.C.gl.renũtiata.
Affirmãs aliquid debet illud p̃bare.437. C.glo.ſi.l.eum actum.de neg.geſt.
Affirmans p̃bare tenetur.2069.C. glo.1. l.2.de probs.
Affirmans ſe ſapientem,ſibi præiudicat. 177.C.glo.1.l. hoc edicto.quod quiſque iuris.&c.
Affirmantibus duobus magis creditur quàm decem negantibus. 644.C. glo. ſ.§.ſi plures.l.diem.de arb.
Affirmationi ſuę quãdoq; creditur.594. C.gloſ.2.l.item ei.ex qui.cau.ma.
Afflictus in vno relꝛquatur in alio. 2127. D.l.iure.de iur.do.
Afflicto datur afflictio.2006.B.glo.fin.l. ſi ſeruus.de euicti.
Afflicto non eſt danda afflictio. 147.D. glo.1.l.diuus.de offi.præſi.
Afflictiones duas habere q̃s poteſt.2006. A B.ſic afflicto datur afflictio.glo.ſi.l. ſi ſeruus.de euicti.
Agere cũ aliquo,eſt eũ facere reũ,& cũ conuenire.1272.B.l.ait prætor.in prĩ.
Agere id eſt actu vti. 1152.B
Agere id eſt tractare.1985.C.glo.agitur.
Agere iudicati tribus caſibus poteſt procurator. 365.D
Agere non poteſt, qui eſt in poteſtate aliena. 279.D
Agere non videtur qui fecit ne vincere poſſet.2022.B.glo.1.l.ſi ideo.
Agere quandoque id eſt defendere.242. D.&.448.D
Agere nõ poteſt fraudis cõſcius. 447.A
Agere quod poteſt quis,& per procuratorem facere poteſt.356.D.glo.fin.l.1. de procura.
vbi Agit quis,ibi defendere tenetur.686. B.l.qui non.de iud.
Agi dicitur quid in iudicio,fieri vero extra. 405.C
Agi id eſt peragi. 795.C
nõ Agit qui paterna amicitia gerit. 461. D.gloſſ.2.l.is qui.de nego.geſt.
Agitur in ſubſidiũ quod aliàs non ageretur.367.B.l.actoris.de procur. in gl.1. ſemper neceſsitas probandi incumbit ei qui Agit.2077.C.l.verius.de proba.
Agi aliud non debet,& aliud agi fimulari.267.A.§.dolo.l.iuriſgen.de pact.
Agitur iterum,ſi prima actio fuit incõpetens.1987.D.glo.iterum.
Ago vt agas.1882.C.§.meſſem.
Agens ante diem male agit.928.C.§. denique.l.1.quando di.vſufruct.leg. ce. Vide ſupra Actio actor actus.
Agens,id eſt creditor.2078.A. gl.agẽtẽ.
Agens p̃bare debet,nõ poſidens. 2075. A.l.quidam.in ſum.
Agentis intereſſe habetur in confeſſo. & negato. 1017.A.§. in confeſſoria.
Agnationis ius pacto dirimi non poteſt. 294.B.l.ius.
Agnationis ius ſententia tollitur, & iuramento. 294.D
Agri veſtigales.879.C.in margi.
Agonotheta.id eſt munus conſtituẽdi deſignãdiq; certaminis.1135.B.§. Nerati'.
Album prætoris.in verbo aduerſarium.
Album prætoris corrumpens punitur. 167.A B.l.ſi quis.
Alea,id eſt dubius euentus.1728.B.§.aliquando.
Alea non emitur.1777. D.l. cum hereditatem.de here.vel act.vend.
Alere vxorem tenetur maritus,non cõtra.2107. C D. in marg.l. ſi ſtipulatu. de do.inter virum & vxorem.
Alfenus Varus. 70.D
Alia dictio,impropriẽ ponitur quandoque. 555.B
pactum de non Alienando rem propriã, non valet.311.A.l.nemo.
Alienans hodie periculũ functionum in ſe recipere tenetur,ſi ille in quẽ tranſfertur,non ſit idoneus. 300.C
Alienare in dubio non præſumitur quis ea quæ poſsidet.1953.D.l.ſicut.quibus mo.pign.vel hypo.ſol.
Alienare poteſt minor & eccleſia,ſi cõditionem ſuam facit meliorem. 318.D
Alienare rẽ Cæſaris eius p̃curatori non permittitur,ſed diligẽter gerere.151.B
Alienare rem domini procurator tribus caſibus poteſt. 151.C D
Alienare rem domini an poſsit procurator.151.B.&.397.C
Alienari quid prohibetur,& præſcribi. 2176.C.l.ſi fundum.de fun.do.
Alienatio neceſsaria tenet. 1129.D
Alienationem confirmat dominium ſuperueniens. 863.B
Alieno nomine poteſt libertus patronũ cõuenire ſine venia. 192.B.l. quæſitũ.
Aliena capita in reſtitutionem non veniunt. 822.C
Alienationis prohibitio facta à lege non habet locum in alienatione neceſsaria.2173.A.l.1.de fun.do.
Alieno facto liberatur quis.416.B.gloſ. alieno.l.ſi ex.de nego.geſt.
Alienos adhibens,explorare debet cui' fidei aut innocẽtiæ ſint. 670. B.§.ſeruorum.l.ſi.nau.cau.ſta.
Aliena res ſub cõditione poteſt obligari.1916.A.§.aliena.l.ſi fundus.de pign.
Aliena res vendi poteſt.1733.C.l. rem alienam.de contrahen.emp.
facere debet quiſque in re Aliena quod faceret in ſua.1082.D.glo. 6.l. Quintus.ad.l.Aquiliam.
Alienas res quàm noſtras exactius cuſtodire debemus.1791.C.l.cuſtodiam. de peri.& com.rei ven.
Alienum non verificatur in p̃ſona veri dñi.1205.C.§.qui bona.l.1.de ſer.vrb.
æs Alienum totũ patrimonium reſpicit. 700.C.§.tractatum.
Alimenta pro modo facultatũ ſunt præſtanda &c.743.B.§.ſed quia.l.ſi inſtituta.de inoffi.teſta.
Alimenta cum vita finiri conſtat.319. C. §.modus autem.l.8.de tranſact.
Alimentarius tranſigendo poteſt facere conditionem ſuam meliorem, nõ deteriorem.318.C.in marg.
Alimentarius meliorem conditionẽ ſuã facere poteſt ſine prætoris auctoritate.ibidem in text.
ſuper Alimẽtis relictis nõ poteſt trãſigi, niſi prętore auctore.317.A B.l.cũ hi.
tranſactio ſuper Alimentis teſtamento relictis,non valet ſine decreto iudicis.317.A in marg.
Alimentorũ appellatione nõ cõtinetur veſtiariũ nec habitatio,nec calceariũ in odioſis:in fauorabilibus ſic. 310.A
Alimentorum trãſactio non porrigitur ad habitationem & veſtiarium.320.A. §.qui tranſigit.
Aliis nõ præiudicat res inter alios acta. 312.B.&.313.A.l.ſperatores.de tranſac.
quãdoq; facit quis aliquid nõ tãquã ipſe, ſed tanquã Alius.104.D.glo.3.l.ſi paterfa.de adop. & in ſummario.§. qui duos.ibidẽ.B.&.146.C.gl.1.l.& ſi prętor.de offi.eius cui man.eſt iur.
per Aliũ nõ poſſum,q̃ poſſũ p̃ me.109.D
per Alium poſſum quædam,quæ per me non.1928.D.glo.ſi.l.3.quæ res pigno. da.obli.non poſſ.
per Aliũ qui facit,per ſe facere videtur. 2181.A.§.nam & ſi. in verbo accipere per ſe.
facit quis per Alium &c. 91.D
habet quis per Alium quod per ſe habere non poteſt.92.B. gl.2.l. imperator. de ſta.ho.
poteſt quis pro Alio quod pro ſe nõ poteſt.329.D.glo.compleuit.§.initium.l. 1.de poſtul.vide in verbo.poteſt quis.
cum Alio non permittitur quod inter ſe non permittitur. 310.B

Index materiarum.

Aliorũ in perſona quod facio, multo magis in mea.1353.A.glo.1.§. porro.l. frater à fratre.de condict.indeb.

Aliis prodeſt res inter alios acta.1138.D. res iter alios acta, aliis prodeſt.718.D. glo.profit.§.ſi quis ex.l.poſthumus.de inofficio.teſta.

res inter Alios iudicata, nec aliis prodeſſe nec obeſſe ſolet.1941.C.§. igitur.l. Claudius.qui po.in pigno.ha.

Aliud inſpicitur, & aliud fit.146.D.gl.in l.ſed licet.de offi.præſi.

Allegare ignorantiã quãdoque licet.347. B.l genero.de his qui no.infa.

Alluuio ius fundi ſequitur. 903.D

Alluuione multa creſcunt. 1913.D

Alter, id eſt duo. 709.B

Alterius factũ nocet alteri.179.D.gl. pe. §.ſi is.l.3.quod quiſque iuris.

Alterius in perſona quod æquũ quiſque putat, id ſi ſua valere pati debet.177.A. in text.l.1.§.3.ſi ñ.quod quiſq; iuris &c.

Alterius in perſona quod quis ſeruat, in ſua perſona ſeruare debet.301.A.l. cũ in ea.in gloſſ.fina.de pac.

Alternatiua, & generis obligatio, æquiparantur.1347.A.§. qui hominé. in ſum.

in obligatione Alternatiua pactum de altero non petendo, totam obligationé elidit.288.C.§.ſed ſi.

Alternatiua inter genus & ſpecié poſita, ponitur pro id eſt.1055.B.l.lege. Bal.

rei eſt electio in Alternatiuis. 2131.A

Alternatiua verumque habet in obligatione.1404.A.glo.1.l.illud.

Alternatiuè cũ duo ꝓmittuntur, vtrũq; eſt in obligatione.1614.B.glo.quod ſi.

Alterni annis cum quid duobus cõceditur, in dubio (ſi non cõcordant) ſe impediunt.904.A.l.quotiens.

Alutarij. 1742.B

Amant ſe ſocij vt fratres.1709.D. glo.1. l.verum.pro ſo.

Amator; id eſt meretricius.1206.C.§.is quoque.

Ambiguitas, & obſcuritas, differunt, quia hæc circa dictionem, illa vero circa orationem eſt. 297.B

Ambiguitatis ratione quandoque neutrum valet. 297.D

Ambiũt honorem oés aduocati.339.B.C

Ambitioſum præſumitur reſcriptũ contra leges factũ.532.C.gl.2.l.3. de mino.

Ambigua contentio interpretatur cõtra eum pro quo profertur. 297.A.l.veteribus.de pact.

Ambigua oratio nocet venditori.1734. C.l.cum in.de contrah.em.

Ambigua petitio interpretatur ſecundũ mentem proferentis.708.A.l. ſi quis. de iudi.

Ambigua voce legis ea eſt accipienda ſignificatio, quæ vitio caret.78.A.l. in ambigua.de legi.

Ambulatoria eſt emptio.vlti.vo.legis poteſtas.554.A.gloſſ.ii.l.ſed vbi.de mino.

Ambulatoria eſt vltima voluntas vſq; ad mortẽ.2201. C.§.pœnitẽ.ſi verbo, mors.

Ambulatoria legis poteſtas.2174.D.l.erit.de fun.do.

Ambulatoria eſt ſtipulatio.898.A.B.§. proinde.

Amicabilis compoſitor non eſt arbiter ſed arbitrator.630.B.§.recepiſſe.

Amicitia paterna gerens non agit.461. D.gloſſ.in.l.is qui. de nego.geſt.

Amittit rem ſuam nemo errans.151.A.gl. 4.l.1.de offi.procõ.Cæſa.

Amiſiſſe dicimur, quod aut cõſequi potuimꝰ, aut erogare cogimur.1080.D.§.in lege.l.ſi ſeruũ.in fin.ad legem Aquiliã.

Amor honeſtus ex animo, non lucro, pẽdet.2178.C.glo.1.l.hęc ratio.de do.inter virum & vxo.

Amplius, id eſt melius. 43.B

Anceps periuriũ non ſubeundum.1302.A §.graue.l.videamus.de in lit.iurando.

Ancilla vſuaria.954.B.in tex.

Ancillę non emuntur vt pariant.1826.B. glo.1.l.ſi ſterilis.de acti.emp.

Ancillæ non ideo cõparantur, vt pariãt. 789.B.de peti.hered.l. ancillarũ. facit cõtra ancillas parientes, quæ ſe faciũt fæpiſſimè impręgnari.

Anguſtia temporis, non negligẽtia, releuat.197.B.§.totũque.l. non enim. ex quibus cau.ma. vide in verbo, temporis anguſtia.

Anguſtiãda nõ eſt facultas alicui conceſſa.958.A.§ licet.l. penul. de vſu & ha.

Animi vitium quando præſtat venditor. 1961.D.§.idem Pompo.

Animi vitiũ pœnitẽtia nõ purgat. 1965 B.l.quis ſit.de ædil.edicto.

Animum penetrat quãdoque vitium corporis.1961.C.l.ob quę.in prin.de ædil. edic.

Anniculus quis. 877.B

Anni fine ſolui debet pẽſio.1934.B.i margi.l.qui balineũ.qui po.in pigno.habe.

Annonæ curam habebãt ædiles.1600.C. in margi.

Annulorũ aureorũ ius habere, erat antiquis, quod hodie dicimus equitem facere.189.A.in margi.

Annuum.2197.B.§.illud.per totum.

Annuum eſt, quæ quis ſe alit per annum. 2206.D.l.ſi ſtipulata.

Anſa quid. 837.D

ἀντιγράφων. i. motio reciproca.1984.B.l. ſi arborem.de ſer.vrb.prædi.

in Anteactum veniam dare, id eſt de præterito.121.C.l.is qui.

Antecedenti conceſſio, conceditur acceſſorium.998.A.in margi.

Ante diẽ qui agit, male agit.928.C.§.denique.l.1. quando di.vſufru. lega.ce.

Ante dicitur id fieri, etiam quod poſt incontinenti fit.381.D.gloſſ.1.§ pe.l.Põponius.de procu.

Ante diem ſoluens, debitum nõ repetit. 1319.C.l.in diem.

ἀντίδοσις eſt tumor durus tõſillarum, ſeu inueteratus faucium tumor, qui diſcuti facile non queat.1964.D.in tex.

ἀντίχρησις quid. 1441.C.in gloſſ. & 1908. D.§.ſi antichreſi.

ἀντίμισθα. id eſt remunerationes.784.C. §.plane.

Antidota. 1737.C.

Antiquiora præferuntur.1213.B. in finalibus.ſi.regun.

Antiquitas probatur per famam.439.D. in margi. gloſſ. committat.§. cum.l.at qui.de negot.geſtis.

Antiquorum mos ſeruãdus.166.A.l. more.de iuriſ.omn.iudi.

Antiſtius Labeo.70.D.& 71.C.

Aperte qui nõ loquitur, ſibi ſputet.1732. C.l.Labeo.de contrahen.empt.

Apices iũris nõ curãdos.1657. B.§. quædam.l.ſi fideiuſſor, mandati.

Apocha & antapocha quid. 1367.C

Apparere.) De his quæ non ſunt, & quæ non apparẽt, idem eſt iudicium.1472. D.gloſſ.appareret.§.i.l.ſed & ſi pupil. de inſtitor.

paria ſunt non eſſe, & nõ Apparere.1756. B.l.in lege.de contrahen.emptio.

Apparitor.id eſt cliens.1212.C.l.diuus.

Apparitor bonꝰ vix repetitur. in verbo, venia dignus.

Appellant multi fruſtratorię, cauſa morandi.2063.C.l.tutor.

Appellare an & quando debeat emptor cuictus.2026.D.glo.1.l.Herennius.

Appellare debet procurator. 1636.C

Appellare debet quãdoque quis. 449.B

Appellare non debet dominus, ſi falſus procurator egit: aliter ratum haberet eius factum. 236.C

Appellare non eſt neceſſe, vbi ſententia non tenet ipſo iure.235. D. in verbo, ſententia ſi non.

Appellare nõ poteſt verus cõtumax. 710 B.C.§.ſciendum.l.& poſt.de iudi.

Appellare poteſt ſictus contumax. 475. C.& 476.A

Appellari an poſſit à ſententia arbitri. 208.D

Appellari nõ poteſt ab eodẽ ad ſeipſum. 131.D.glo.2.l.ſi.de offi.præto.tradũt tamen hiſtorici, matronã quandam à Philippo Macedone ad eundẽ ſed ſobriũ appellaſſe. ibidem in mar.

Appellandũ non eſt, ſi ſententia non tenet ipſo iure.in verbo, Sentẽtia ſi nõ.

Appellatione ab interlocutoria pẽdẽte, iudicis officiũ conquieſcit ſuper principali.576.C.l.intra.

Appellatione pendente dãnatus poteſt teſtari. 345.A

Appel.pendente omnia nõ remanent in eodẽ ſtatu.743.B.gl.pe.l.ſi inſtituta.de inofficio.teſta.

Appellatio minorum, eſt reſtitutio minorum.579.B.l.præſes.de mino.

Appellatione pendente an quid nouari queat.1680.D.glo.poſſe in additione.

Appellationis cauſa, & principalis ſunt diuerſæ.337.D.glo.pe.l.ſi.de poſtu.

Appellationis iudex ſententiã confirmare ex noua cauſa poteſt.1492.D.l. Titianus.

Appius Claudius. 69.B.C

Appij Claudij impium facinus. 67.C.§. Initium.

Approbo.) Quod approbo, nõ reprobo. 417.C.glo.1.l. Pompo.de nego.geſt.

Approbare nõ videor, quod vt teſtis ſub ſigno.1444.A.l.Gaius.de pigne.act.

Approbatur quis eo ipſo ꝙ non reprobatur.209.C.glo.1.l.ſi ab arbitro. qui ſatiſda.cogan.

Approbandæ ſunt literæ prius quã eis fides adhibeatur.398.C.gloſ. pen.l. ſi ꝙ curatorem.de procu.

Approbans aliquem non poteſt amplius eũ reprobare.730. B. in margine.l.nihil.de inofficioſo teſta.

Approbatus medicus poteſt reprobari. 428.D.glo.ſemel.l.Pomponius.de negot.geſt.

Approbatio quæ non tenet, non officit approbanti.730.B.in margine.§.ſi cũ. l.nihil.de inoffic.teſta.

Aqua fluminis eſt communis. 116.C

Aquæductus quid. 968.B

Aquę vſus perſonalis eſt.957.B.l.vſus.

Aquam de ſuo non poteſt quis in alienũ mittere.1036.B.l.fiſtulas.

Aquam & ignem accipere. 2218.B.§.virgini.

Aquam in cœnaculo quilibet habere debet.133.B.in textu.

nõ poſſum cõcedere Aquã ex meo aquæ ductu, quã ex alieno habeo.1026.C.l. ex meo.

Aquarium, ſiue aquagium, eſt riuus vnde aqua ducitur. 1003.B.l.Quintus.

Digeſti veteris.

Aquiliana ſtipulatio qualiter cõcipitur. 312.D

Aquiliana ſtipulatio dicitur liberalitas: quia liberat à primis,& ſperatur acceptilatio. 315.A

Aquiliana ſtipulatio nõ porrigitur ad ea de quibus non eſt cogitatum.Ibidẽ in margi.

Aquiliana ſtipulatione omnes obligationes tolluntur,ſi hoc eſt actum.314.B.l. Aquiliana.

Aquiliæ legis tria capita. 1055.B

Aquiliæ legis actio an deuoluatur in petitionem hereditatis. 796.A

Aquilię legis actio oculos à tergo habet: quia etſi nõ interſit, interfuit tamẽ hominem ſanum fuiſſe.842.C.gl.pen. ad fin.§.ſi homo.l. ſinautem.de rei vin.

Aratrũ euertẽdis vrbibus olim ducebatur.937.B. in margine. &.l. ſi vſusfru.

Arbiter,id eſt iudex. 203.A

Arbiter, & arbitrator differũt.629.C.D &.630.B.§.recepiſſe.

Arbiter æquiparatur iudici nõ habenti merum imperium. 650.B. in margine.

Arbiter habet aliquã coercitionem.656. C D.in margine.

Arbiter nõ excedit fines, nec iud.652.C

Arbiter nõ poteſt pronũtiare extra locũ compromiſſi.639.D.in margine.

Arbiter poteſt eſſe infamis.350.D.& 615. A.& 626.D.l.Pedius.

Arbiter poteſt ſtipulari pœnã à partib': parti obſeruanti, ſi altera nõ obſeruet, applicandam.628.D.in margine.

Arbiter poteſt mutare & reuocare ſententiam ſuam interlocutoriã prætextu erroris,ſed nõ definitiuã.635.C.in mar.

Arbiter quis eſſe nõ poteſt in cauſa ſi qua eſt iudex ordinarius.627.C.§. ſi quis. & in margi. ſecus de iure can. 628.B

Arbiter vnus ſine alio ſententiã ferre nõ poteſt.631.C.§.Item ſi.

Arbitri duo electi ſi diſſentiant, eligunt tertium.633.C.in margine.

Arbitria ſẽtẽtia arbitri ſuper incidẽti vel emergẽti,poteſt appellari.208.C.in textu.

An poſſit appellari à ſententia arbitri. Ibidem.

Arbitri ſententia non infamat:ergo nec confeſsio coram eo facta,etiã in cauſa famoſa.450.D in margine.

Arbitri ſententiæ vt ſtetur,tria requirũtur. 644.A

Arbitri ſentẽtiæ (etiam iniquæ)parendũ metu pœnæ.643.B.l.diem proferre.§. ſtari.de arbi.

Arbitrari non debet iudex in determinatis à lege.375.AB.in margi.

Arbitrator & arbiter differunt. 629.C D

Arbitriũ habẽs in pœnalibus, debet ſequi pœnã conſuetam. 375.A B.in mar.

Arbitrium quandoque,id eſt ſententia. 520.B

Arbitriũ ſoluitur ſacerdotio obueniẽte. 639.A B.§.ſacerdotio.l.diem.de arbi.

Arbor mala non poteſt bonũ fructum facere.1780. C D.gl.2.§. qui mancipia. de ædil.edict.

Arbores amœnæ non debent ab vſufructuario deiici vt hortos oliterios faciat,vel aliud quod ſpectet ad reditũ. 890.B.§. etſi. facit contra eos qui arbores ex viridario ſancti Ioannis Lateranenſis Pariſien.deiecerunt.

Arca,id eſt ſocietas.1713.B.gloſſ. arcam.

Arca camerata, aliàs arrata. 1858.D.§.ſi inquilinus.

Arcula quid. 1230.C

Archidiaconi an poſſit exigere procurationem. 135.B.§.antequam.l. obſeruare.de offi.procon.

Archidiaconi viſitaturi debent mittere ſchedulas ad parœcias viſitãdas.argumen.135.B.§. antequam. in margine. l.4.de offic.procon.

Arctandus nimis quis non eſt.223. C.§.ſi quis.l.2.ſi quis cau.

Area ædificij pars eſt.987.A.§.ſi ſublatũ.

Arethuſa ne,an Areſcuſa,in.l.Arethuſa. 91.B C.in margine.

Argentariã exercere.981.B.in margine.

Argentarix menſæ exercitores qui.246. A.in mar.

Argẽtarij ſunt, qui ſingulorum rationes conficiunt.246.A.§.huius.

Argẽtario non edũtur ſuæ rationes, niſi caſu eas amiſerit.249.A B.§.prætor.

Argentariorum officium publicã habet cauſam: & principalis eorũ opera eſt, vt actus ſui rationes conficiãt.252.C. & 253.A.l.argentarius.

Argẽtum puſtulatum.1869.A.§.quæſtũ. & in margine.

Arguere. 668.C.

Arguere licet ab his quæ fieri ſolẽt. 896. B.l.ſi quis.

Argumentum à contrario ſenſu valet in iure.154.D.&.1636.C.in margine.

Argumẽtum ſumptum à verbis rubricæ, valet.698.B.in margine.

Arma portantem poteſt iudex punire. 1112.D.in margine.

Armentum, boum:greꝛ, ouium:equitiũ, equorum.821.D.§.per hanc. & 953.C

Arra non eſt neceſſaria ad contractum emptionis.1737.A.l.quod ſæpe.

Arræ qua actione peti poſſunt. 1737

ἀῤῥωστία, id eſt ægrotatio,imbecillitas. 1962.B.in textu.

Ars,eſt de infinitis finita doctrina. 54.B

Ars imitatur naturam.105.B.l.nec ei. ibi, ſi minor.de adop.

Artis velamentum eſt operæ pretium. 1699.A.l.cum duobus.§.2. pro ſocio.

Articulandi modus circa valorem rerũ. 1387.C.in margine.

Articuli non poſſunt legibus comprehẽdi.76.A.l.non poſſunt.de legi.

ἀσαφῶς. id eſt obſcura & obtuſa voce. 1962.D.l.mutum.

ἀσήμως, id eſt ſine vlla ſignificatione vocis.Ibidem.

Aſpectus multum operatur.193.D.glo.ſi. l.ſatis.de in ius vocan.

ex Aſpectu iudicis probatur ætas.570.B. l.minor.25.in prin.de mi.hodie ſecus: vt ibi no.gloſſ.1.

Aſpectu ſolo citari poteſt quis. 195.B

in Aſſem vẽdere quid. 1956. A. in mar.l. Titius.quib.mo.pig.

Aſſeſſor dicitur conſiliarius. 159 B

Aſſeſſor dicitur comes iudicis. 158.D

Aſſeſſor in prouincia eſſe quare nemo poteſt.612.A B.glo.cõſtitutionibus.l.his.

Aſſeſſor nõ poteſt illic poſtulare,vbi eſt aſſeſſor.159.A.l.conſiliariis.

Aſſeſſor ſolet eligi ꝓpter peritiã. 177.C

Aſſeſſorem non excuſat imperitia.177.C & 178.A.l. hoc edicto. quod quiſque iur.&c.

Aſſeuerare facile quis non debet q̃ ignorat.1817.C.§ ſed nõ Iul.de actio.emp.

Aſtringi non debet quis ad id quod nõ poteſt.424.C.glo.5.§ fina. l.ſi pupilli. de nego.geſt.

Aſylum.1966.D.gl.in aſylum.

Athletæ qui.342.A B.l.athletas.

Athletæ iudiciorum ſunt aduocati.50.A B.§.diſcipuli.in fin.in prœmio.

Atque,id eſt ſicut.1043.D.& 2156.D

Atriarij. 661.D

Atrox debet eſſe metus.481.A.in margi.

Atrox quid. 374.A

Atcius Capito. 71.C

Attentare non debet quis id ad quod eſt inſufficiens.1059.D.§.mulionem.l.idẽ iuris.ad.l.Aquiliam.

Attinere quid.2217.D.& ſeq.

Atypus quis. 1963.A

Auariſsimum eſt per omnia accipere.137. C.in textu.

Auaritia exactorũ illicita reprehẽditur. 144.C.& 145.A.§.prę ſes.l. illicitas. de offi.præſi.

inhumanum eſt,accipere à nemine:paſſi, viliſsimũ:omnia,Auariſsimum. 137.C. §.nam valde.l.ſolent. de offi. procon.

Auaritia vitanda.137.C.§.non vero.l.ſolent.de off.procon.

Auctor ſecundus.1998.B.l.illud.

Auctor, id eſt venditor. 1008.B.l. ſed ſi. & 1019.D.& 1021.B.in tex. & 1026.C. l.Herennius.

Auctoris dolus non debet ei nocere qui cauſam lucratiuã non habet.371. C.gl. 2.l.ſi quis.de procurato.

Aucupari nõ licet per agros alienos inuitis dominis. 1003.C.l. diuus. de ſer. ruſti.præ.

Audiri)Quãdoque non auditur quis.69. C.glo.turpe.§.Seruius.l.2. de origine iuris.

Audiendus non eſt petens quod intus habet.in verbo,petens quod.

Audientia quando negatur contumacꝫ. 604.D.in margine.

Auditorium. 657.C

per Auditum memoriã extare probatur. 2082.B.l.ſi arbiter.de proba.

teſtimonium de Auditu valet. in verbo, teſtimonium de auditu.

Auerſio.1453.A.& 1467.C.§.Paulus.

Auerſionis pactũ qd cõprehẽdat. 1872.D

Auerſione aliquid locare.1871.C.l.&hęc. & 1872.D.l.opus.

Auerſum onus.1869.A.gloſſ.oneris.

Auerſi oneris actio.inverbo,on⁹ auerſũ.

Auferre,id eſt accipere. 1465. C. in textu.& 1782.D.gloſſ.abſtulero.

Auferre,id eſt ferre.2209.A.l.Vir vxori.

Auferre legatũ ex teſtamento.i. accipere.800.D.ſic pecu.auferre, id eſt accipere.815.C.l. cum multi.

Aufidius Namuſa. 70.D

Aufidius Tucca. Ibidem

Aufugiens à fundo ante vim illatam,non dicitur vi pulſus.481.A.l.metum.

Auguſta legib' ſoluta nõ eſt, ſed gaudet priuilegio principis.80.B.l.princeps.de le.

Auguſtinũ pro conſilio non quærat, qui deum vult inſtituere,& filiũ exheredare.722.A B.gloſſ. ſæpiſsime.§. ſi imperator.l.Papi.de inofſi.teſta.

Aulus Caſcellius. 71.B

Aulus Oſilius. 70.D

Aureus & ſolidus idem. 194.C

Aurei.72.libram faciunt. 516.B

Aut,cũque ponitur ꝓ &.58.D. &.319.B

Authenticæ rationes ſunt neceſſariæ actori.1128.D.§.nos videbimus.

Authenticum.11.8.D.gloſſ.indice.

Authenticis iudicatur,non exẽplis.2083. C.l.ij.de fide inſtrumen.

Authorari in re ſua quis poteſt. 1757.B. glo.4.l.fiſtulas.de contrahen.emptio.

Authoritas in iure quid ſignificet. 2037. A.in margine.

Author delicti tenetur.1208.B.glo.1.l.in hoc.de ſer.cor.

Index materiarum

Author doli de dolo tenetur.1487.B.§. ipſe.l.quod in.de tribu.
Author mali, laudator. 1106.B. §. non enim.l.1.de ſer.corrup.
Authoritas iudicis non cõtẽnenda.677. B.§.prætoris.l.ſi quis ex.de iudi.
Authoritas principis requiritur in muris reficiendis.in verbo muros.
Authoritate propria ingrediẽdi bona facultaté dat hypotheca.1931.BC.ſi mar.
Authoritatẽ quę maiore nituñ,validiora ſunt.148.A.gl.3.§.1.l.ſi quis.de edẽ.
Aunculus nemo ſit adoptione.1108.D. §.adoptiuæ.de ritu nuptiarum.
Auus & auia non continentur appel.patris & matris.1116.D.§.hoc capite. in verbo patris.
Auxilium legis fruſtra implorat,qui in legem committit.1118.C.§.1.l.blio.de ritu nup.
Auxilio nouo egent,quę de nouo emerguñt.109.C.gloſſ.fin. l. ſi ab arbitro. qui ſatiſda.cog.&.238.D.gl.pe.l. oratione.de fer.&.631.D.glo.4.l.licet.de arb.&.1198.B.§.ex cauſa.l.de ętate.de inter.actı.
Auxilia tria contra contumacem locum habent. 1701.D

B

BAccalaurei iuris ciui.olim λόγοι dicebantur.49.B.in margi. & tex.
Bacchatus,id eſt lymphaticus.1961.A. in margine.
Balbus Lucilius. 70.C
Balneariam facere.981.B. in margine.
Balneator.1867.D.glo.balneatore.
Barataria eſt quando datur pecunia iudici,ne fiat iuſtitia.468.B.in margi.
Beatius eſt dare quàm accipere.1406.A. in rubrica commo.vel contra.
Bene agenti creditori inter alios male agentes,fauet lex.335.D.gloſ.excepta. §.ſed vtrum.l.3.de mino.
Benefaciendo etiam quis iniuriam quãdoque facit.1074.B.§.& ſi.l.ſi ſeruus. ad legem Aquiliam.
ad Benefaciendum benefacientibus omnis creatura mouetur.784.C.glo. obligauerunt.§. conſuluit.l.ſed & ſi. de petitione hereditatis.
Beneficium,officium,&c.differũt.716.C
Beneficium amittit quis per ſuum delictum.574.C.glo.fin.l.auxilium. de minoribus.
Beneficium dat,qui depoſitum accipit. 1622.B.§.ſed contra.l.Lucius.depo.
Beneficium omne perpetuum eſt. 311.D. glo.fina.l.ſi.de pact.
Beneficium perditur ratione mendacij 1053.B.§.& cum.l.j.ſi qua.pau.fe.di.
Beneficium principis pleniſſime interpretandum eſt.86.A.l.beneficium. de conſti.princi.
Beneficium quandoque pro maleficio ſumitur. 80.D
Beneficium venditoris ꝓdeſt emptori. 1778.A.l.emptori.
Beneficium vnius non extenuat maleficium alterius. 1106.A.l. ſi ex duobus. de noxa.
Beneficio eccleſiaſtico renuntians minor,an reſtituatur. 539.D
Beneficio adiuuari nos,nõ decipi oportet.1418.B.§.idemq;.l.in cõmo.cõmo.
Beneficio affici hominẽ,intereſt hominis.1801.A.l.ſeruus.de ſer.expor.
Beneficio eccleſiaſtico renuntias magis videtur exoneratus quàm dãnum paſſus.539.D.glo.2.l.ait prętor.de mino.
Beneficio mihi cõpetẽti ex perſona tua, non vtor te inuito. 579. A.l. ſi iudex. de mino.
Beneficiis iuuari nõ decipi nos oportet. 1667.B.glo.4.l.ſi mandatu.mandati.
Bene gerere) Adminiſtratio rerũ nõ datur minoribus etiam rem ſuã bene gerẽtibus.530.C.§.apparet.l.1.de mino.
Bene geſtum non debet ex alio euentu reſuſcitari.131.A.glo.reprobari.l.3.de offi.prætо.
Benigna interpretatio ſequenda. 2164. A.l.ſi ita.de pac.do.
Benigne quod datũ eſt,fraude reuocari nõ debet.1995.B.l.ad res.de ędil.edic.
Benignius.ll.ſunt interpretandæ.177.B. l.benignius.de legi.
Benignius quod eſt ſequimur.1255.C.l. ſi tibi.in fi.ſi cer.pe.
plus faciunt Benigni mores quàm facultates.106.B.gloſ. ſobrietas.l.nec ei.in fin.de adop.
Benignior ſententia ſequenda.1630.B.l. ſed Proc.man.
Benignitas præfertur rigori.1315.B. glo. humanius.l.3.de offi.prætо.
Beroarij. 135.A
Berones.1869.B.§.idem.& in margine.
Beſtia dicitur magis à feritate quàm ex animalis genere.331.B C.§.Beſtias.
iumenta vendẽs ita promittit eſſe,Biberę,vt oportet.1811.A.§.animalium.
Bibens conſumit pecuniam in bonos vſus.572.A.glo.2.l.ſi minor.15.de mi.
Biſſextus vnde dictus. 534.C
Biſſexto natus,quoto die natus dicatur. 534.A.§.proinde.
Bona intelliguntur deducto ære alieno. 2155.C.glo.3.l.mulier.de iur.do.
in Bonis non ſunt liberti. 1141.C
Bona fides exigit,vt quod conuenit fiat. 1860.B.l.cum venderem.loca.
Bona fides in contractibus requiritur. 1615.C.l.bona fi.&.1678.C.§.Paulus. l.ſi mandatu.mandati.
Bonæ fi.cõuenit ne de alieno lucrũ quis ſentiat.1638. A B.§. ſi procurator.l. idẽmque.manda.
Bonę fid.conuenit,vt quiſque prærogatiuũ habeat quod ex re eius quæſitum eſt. 1174.C.l.communis.com.diui.
Bonę fi.non congruit de apicibus iuris diſputare.1637.B.§.quædam.l. ſi fideiuſſor.manda.
Bonæ fid.non conuenit abnegare quod quiſque accepit. 1616.C.l. quod ſeruus.depo.
nihil Bonę fi.magis cõgruit quàm id pręſtari quod inter contrahentes actum ſit.1810.D.§.cum enim.l.ex empto. de actio.empt.& ven.
Bonæ fi.iudicium non recipit pręſtationem quę cõtra bonos mores ſit.2044. B.l.generaliter.de vſur.
Bonę fidei poſſeſſor an faciat fructus naturales ſuos perceptione ſola.2065.A. glo.bonæ fidei.
Bonę fidei poſſeſſor,& fructuarius differunt.2055.C.gloſ.ſeparati ſunt.
Bonę fidei poſſeſſor ſit dominus fructuũ, cũ primùm à ſolo ſeparati ſunt. 865.C
Bonæ fi.poſſeſſor in id tantũ quod ad ſe peruenit tenetur.772.B C.glo.facti.
Bonę fi.poſſeſſor nõ tenẽ de caſu.832.D
Bonæ fi. poſſeſſor quando facit fructus ſuos.935.B C.l.ſi vſufructua.
Bonę fi.poſſ.quãdoq; nõ lucratur fructũ. 860.C.glo.eos.l.emptor.de rei vin.
omnia quæ contra Bonam fi. fiunt, veniũt in empti actionem.1803.B.§. omnia.l.1.de actio.emp.
Bonam fidem præſtare debet qui procurat.1637.C.l.idemque.
Bona fide factũ,bene fieri videtur. 1191. D.glo.3.§.in popularibus.l. eum qui. de iureiur.
æque Bonum dandum,ac recipiendum. 642.D.gloſ.fina.l.Labeo.de arbi.
Bonum eſt bibere.in verbo.conſumere.
Bonum & æquũ cõſiderare debet iudex. 224.B.§.ſi quis.in fi.l.2.ſi quis cautio.
Bonum & æquum differunt. 54.B
Boni non metu pœnæ,ſed ſpe præmij inuitandi. 54.D
Boni viri arbitratu quid cõtinetur. 959. B.in fi.
Bono viro non cõuenit credere alicuius intereſſe quòd animo ſæuientis non ſit ſatisfactum.1800.B.§.ſi quid.
Bono abſtinere eſt malum facere.in verbo malum facit.
Bono melius inuenitur.138.D.gl.1.l. nec quicquam.de offi. procon.
non ſufficit abſtinere à malo,niſi fiat qđ Bonum eſt.60.C.in verbo abſtinere.
Bonorum poſſeſſiones tres ſunt,quæ ius non tribuunt. 721.D
Bonis parentibus natus,bonus præſumitur,& econtra.1980.D. in margine.l. l.quod ſi.de ędil.edict.
Bonos fructus ꝓducit arbor bona.1980. C D.gloſſ.2.§.qui mancipia.l.quod ſi. de ædil.edict.
Bononiam extruxit Theodoſius imperator. 50.B
Bononienſes ſunt magni diſſimulatores. 150.B
Bos an ſit iumentum.1984.C.§.vnde.
Brabeutæ gymnicis agonibus præerant. 342.B.in margine.
Breui manu.21.B.§.quotiens.
Breuitas termini non vitiat contractũ. 1880.B.§.in operis.l.inſulam.loca.
Breuitate gaudent moderni.477.C.glo. 1.l.1.quod metus cauſa.
Brigator.379.B.in margine.
Brutus. 70.B
Bulgarus.) Ordine turbato ſuccedis Bulgare nato.732.D.gloſſ.2.l. nam &. de inoffi.teſta.
Burſæ cõmodum.) Numerus perſonarũ præualet dignitati,cum agitur de cõmodo burſæ.in verbo.Numerus.

C

CAdens de equo, ſi occidat, æquè punitur ac ſi occidiſſet gladio.1052. B.in margine.
Ieuius Cadit quod ex alto cadit.987.B.§. ſtillicidiũ.l.ſeruitutes.de ſer.vrb.prę.
Caduca dos.1114.B.§.veterem.
Cæcus poſt cæcitatem iudex eſſe non poteſt. 677.D
Cæcus adeptam retinet dignitatem,nouam non accipit.330.B C.§. quamuis. l.1.de poſtu.
Cælius Antipater. 70.B
Cælius Sabinus. 71.C
Cæſa. 1825.B.§.ſi ruta.
Cæteri. 378.B
Cæterum,id eſt alioquin. 1966.A
Cæterũ,id eſt certe:quãdoque vt. 251.B
Calamitas vnde. 88.D
Calamitas matris nõ debet ei nocere qui in vtero eſt.Ibidem.B.l. & ſeruorũ.§. ingenui.de ſtatu hominum.
Calamitoſorum precibus illachrymari iudex nõ debet.150.A.l. obſeruãdum. de offi.præſi.
Calcare vuam lectam.1829.C.§. cæterũ.
Calculus,id eſt computatio. 347.C
Calculus quid. 516.A

Caligatus miles. 339.D
Calliditas,& fallacia,differunt:quia hæc in mentiẽdo,illa in tacẽdo eſt. 267.A
Calliditas ſit tacendo,fallacia mẽtiẽdo, machinatio arte verborum. 504.B
Calliditas ſeruis cognata.1558.B.l. quod ſi.§.ſed ſi.de in rem verſo.
Calliditas ſua nemini prodeſt.1187.C.§. proinde.l.ſed & ſi.ad exhib.
Calore iracũdię quod fit,non prius ratũ eſt quàm &c.in verbo Iracundia.
Calũnia nõ præſumitur(in dubio) in eo qui deputatus eſt ad aliquid agendum. 343.C.in margine.
Calumniæ iuramentum tacitè omittitur. 376.C
de Calum.iurare debet,qui petit editionem ſibi fieri.247.C.§.exigitur.
de Calum.iurare debet iuramentum deferens:1295.C.§.qui iuſiurandum.
Calũniarum alia euidens,alia nõ.800.D
Calumniari non debet ius ciuile. 1190. C.l. pen.ad exhibendum.
Calumniari non ſufficit,niſi ſit ꝓnuntiatum.353.C.glo.2.l.non alia.de inſa.
Calumniari videtur quis eo ipſo quòd non probat.2087.D. gloſ. fin.§. idem diuus.L3.de teſti.
Calumniator quis. 343.C
Calũniatoribus ſuccurri non debet.574. B.l.auxilium.de mi.
Calumnioſus quinque modis accipitur. 466.D
Calumnioſam ſcripturã in iudicio ꝓducens,punitur vt falſarius.2083.D.glo. fin.l.2.de fide inſtru.
Camerata arca,aliàs ærata. 1858. D.§. ſi inquilini.
Campanæ pulſu quod fit,ab omnibus fieri videtur.518.A.gloſſ. facere.§.1.l. 15.de do.ma.
Campanas veteres Ro.non habebãt,ſed voce & cornu vtebantur.132.C. gloſ. ſi.l.1.de offi.præ.vigi.
Cancellare. 752.B
Cancellatũ ſi reperiatur inſtrumentum apud debitorem,an præſumatur ſoluiſſe.1367.C.in margine.
Cancellatus ſi reperiatur chirographus, non probat ſolutionem. 2078.A.l. ſi chirographum.
Canonici regulares an & quãdo poſſint eſſe aduocati.330.C.in mar.
Canonici eſſe poſſunt literati æquè ac nobiles. 1685.C D. gloſſ.2.l. ſocietas. pro ſocio.
non Capiẽs,id eſt incapax.802.A.l.prædonis.ſed malim illic legere,incapaci: quàm,non capienti.
Capitalem fraudẽ admittere quid. 1971. D.§.capitalem.
Capitalis inimicitia duplex. 651.C
Capitalis rei condemnatus quis dicatur. 224.D.in tex.
Capitaliter condẽnatus quis. Ibidem.& 225.A.in textu.
Caput,id eſt ſtatus. 584.A
à Capite debet ẽdi ratio. 253.B.§. edi.l. argentarius.de edendo.
à Capite edi rationẽ,id eſt cũ die & cõſule,quæ ſunt in capite.Ibidem in gl.
Capſarius eſt,qui libros portat. 133.B
Capſarius eſt,qui veſtes in balneis ſeruandas ſuſcipit.133.B.in tex.
Captari non debent verba iuris.1190.C. l.pe.ad exhibendum.
Captio iuris vitanda.1074. C.l. circa. in fi.de proba.
Captio vitãda.1160.D.l.fi.de iure dotiũ.
Captioſitas reprobatur.315.A.l.cũ Aquiliana.de tranſact.
Careeré non debet quis exire ſua auctoritate,quamuis poſit.593.B. gloſſ.fi.l. ſuccurritur.ex quibus cau.ma.
Carcere detẽtus habet iuſtã cauſam non ſiſtendi in iudicio.225.B.&.226.A.§. illud.l.4.ſi quis cautio.
in Carcere factũ teſtamentũ valet.101.A
in Carcere cõfeſsio facta non valet, niſi perſeueret.501.A.glo.1.l.qui in carcere.quod metus cau.
Carceratus excuſatur. 245.A
Carceratus ꝓ debito,nõ poteſt exire niſi ſoluat,etiam ſi velit dare fideiuſſores. 1271.D.in mar.
Cardinales & epiſcopi æquiparãtur præfectis prætorio. 125.D
nõ improbãt qui maluit re Carere,quàm ob eam ſæpius ãbitigare.620.A.in tex.
Carina quid,& vnde. 857.C
Carius res vt vendãtur,aliquid accipiẽs grauiter eſt puniendus.237.B.l.ſolet.
Cariſtię tẽpore omnia in commune ſunt conferenda.1461.B C.§.itidem.l.2.de lege Rhodia.
Carminare.2197.D.glo.lanipendia.
Carmine famoſo damnatus,inteſtabilis. 2093.C.l.ob carmen.
Carnem ſuam odio habuit nemo.197.C. glo.1.l.item.in ius voca.vt cant.
Carrucha,alias carrum.2196.D.in textu.
Carruchárius.1850.C D.l.item.
Carthago aratrũ paſſa eſt.937.B.l.ſi vſuf.
Caſearia taberna.1032.C.§.Ariſto.
Caſitare,id eſt frequẽter cadere. 987.B
Caſiani. 72.B
Caſsius Longinus. ibidem.
Caſtaldi. 135.A
Caſtellum quid.985.C.in mar.
Caſtellum eſt,ex quo ſiſtulis aqua ducitur.1835.D.&.1756.D
Caſtigatio leuis,ſiue modica,cõceſſa eſt magiſtro.1057. B C.§. ſi magiſter.l.5. ad legem Aquil.&.1851. B.§. quãuis.l. item.locati.
Caſtigatio modica datur minoribus magiſtratibus.171.B.l.Magiſtratibus.
Caſtigatio modica permittitur magiſtro & aliis.893.C.&.896.C
Caſtigatio quibus, & quæ conceſſa eſt. 1057.C.§.ſi magiſter.& in mar.
Caſtitas commendatur. 67.D
Caſtitas maior fœminæ quàm maris exigitur.2116.A.gl.quæ in adul.l. palam. de ritu.nup.
Caſtitas ſola poſsibilis eſt animas deo ꝓſentare.67.D.glo.caſtitatem.§.initiũ. l.2.de origine iuris.
Caſtratus,id eſt caſtè natus. 1984.D. & 2138.D.glo.caſtratum.
Caſtratus & ſpado differunt. 2138.D
Caſtrati nec adoptare,nec matrimoniũ contrahere poſſunt.101.A B.§.illud.
Caſtratione mulꝰ nõ fit deterior.1984.C. §.ſed eñ.l.ædiles aiunt.de ædili.edic.
Caſtrorum vel ciuitatũ muri non debẽt refici ſine licentia principis. 138.D
Caſus cõtingens in fructibus nondũ collectis,facit remiſsionẽ mercedis,ſi dãnum eſt incurabile:ſecus in collectis. 1853.C.&.1854.A.§.ſi vis.
minor non reſtituitur cõtra Caſum fortuitum.550.B C.in mar.
pacto poteſt quis ſe obligare ad Caſum fortuitum.1664.D.l.& Ariſtoni.
ſocius non tenẽ de Caſu for.1699. A B. §.damna.
procurator tribus caſibus defendere tenetur. 370.B C
geſtor non tenetur de Caſu,niſi ꝓcedat culpa.432.A.l.ædebitor.de nego. geſt. Bart.in ſum.
Caſu non purgatur dolus.1105. B C.l. ſi heres.de nox.
cũ quis nõ tenetur de Caſu,ſi culpa præcedat caſum,tenetur.1410.B C. glo.1. §.ſed interdum.l.ſi vt.commo.
valet pactũ quo quis tenetur de Caſu fortuito.1848.C.§.Iulianus.l. ſi quis domum.locati & cõ.
Caſuũ fortuitorum renuntiatio ſpecialis valet,generalis non.226.A.§. quæſitum.l.4.ſi quis cau.
Caſus fortuiti ſunt,quibus reſiſti nõ poteſt.1419.A.l.in rebus.
Caſus aduentitij ſpectãtur.455.D.gl. ſed & ſi.l.diuortio.de nego.geſt.
à Caſu excuſatur aliquando metum inferens. 495.D
Κατάδρομοι, id eſt decurſus. 1844. D.l.ſi ſeruus.de act.empti & ven.
Cataplos,eſt portus,ad quem ꝓconſules plerumque applicare ſolent.135.C.in tex.& in margine.
Cauere.id eſt promittere. 106.D
Cauere,impropriè pro ſatisdare ponitur.940.B C.l.ſed de.&.l.ergo.
Cauere,id eſt caueri poſtulare.1203.D. glo.caueamus.
Caueri debet iterũ ex cauſa.207.C. gloſ. ſi.§.4.l.de die.qui ſatisda.cogan.
Cauendũ eſt de eo quod eſt faciendum. 1388.D.gl.2.§.2.l.quod ſi.de eo quod cer.lo.
Caupo,nauta, ſtabularius,differũt. 666. C.l.nauta.
Cauponei fraudibus non abſtinent.661. B C.§.& niſi.l.1.nau.cau.ſta.
Caupona. 2115.A.glo.taberna.
Cauſa addẽda eſt quotiẽs aliquid fit.340. D.glo.3.§.ignominia.l.2.de inſt.
Cauſa appella.& principalis ſunt diuerſæ. 337.D
Cauſa & lis differunt. 2085.A.gl.litibus.
Cauſa & actio differunt. 242.C
Cauſa,id eſt dãtio vel factũ,quo veſtitur cõtractus innominatus.261.A.&.262. B.Item eſt veſtimẽtum contractus innominati.eodem. 262.B
Cauſa,id eſt æſtimatio. 1993.A. gloſſ. cauſa.
Cauſa,id eſt fauor. 1354.B
Cauſa,id eſt inſtãtia,capitulũ,&c.240.D
Cauſa,id eſt ius. 2097.C
Cauſa,id eſt vtilitas. 861.C
Cauſa debet inferi in ſententia. 340.B. &.2014.D.glo.ex ſtipulatu.de euic.§. Ignominiæ.
Cauſa ex noua ſententiã confirmare poteſt iudex appell. 1491.D.l.Titianus.
Cauſa finalis reſtringit legatũ. 952.A.§. ſed ſi.Bal.l.ſi habitatio.de vſu & habi.
Cauſa inſpici debet.1634.B.§. & Labeo. l.ſi procuratorem.manda.
Cauſa quandoque id eſt factum. 1090.A
Cauſa iuſta,id eſt titulus. 877.D
Cauſa ſuperueniẽs mutatur quod factũ eſt.315.A.l.non eſt.de tranſact.
ſuſpicionis Cauſa an debeat ſemper ꝓbari. 362.D
Cauſa rei reſtituĩ,quando omne habet petitor,quod habitur⁹ eſſet &c.835.B. §.nec enim.&.861.C.glo.cauſæ.
Cauſam reſtituere quid. 1259.C.l. cum fundus.
Cauſa turpis ſi eſt dãtis & accipiẽtis,ceſſat repetitio.1170.C.l.auunculo.
in eadem Cauſa ſiſtere quis dicatur.214. B.in textu.
Cauſa ceſſante ceſſat effectꝰ.103. C.gl.ſi.

Index materiarum

l.in omni.de adop.&.688.D. glo. fi.l. quid enim.de iudi.
Cauſa finali ceſſante,ceſſat effectus: ſec' de impulſiua.330.D.glo.1.§. origo.l.1. de poſtu.
Cauſæ cognitio cũ requiritur,quid agẽdum ſin verbo cognitio.
Cauſæ cognitioné quæ deſiderãt,per libellũ expediri nõ poſſunt.139.A. in fi. tex.l.nec quicquã.§.1.de offi.procon.
Cauſam apud prætorem agens,in ius vocari non debet.184.B.§.præterea.
Cauſam ſui teſtimonij dicere debet teſtis. 319.A
in Cauſa ius eſt poſitum.1090. A. in tex. & ibi glo.
Cauſarum genera tria. 369.D
Cautela abundans non nocet.639.C.gl. exprimere.§.plenum.l.ſi cum.de arbi.
quædam ad maiorem Cautelã ſiunt,quæ aliàs fieri neceſſe non eſt.181.A B.glo. 1.l.ſi.quod quiſque.
Cautio de dãno infecto,qualiter & quãdo committitur. 982.C
Cautio de dãdo appoſita,poteſt per aliũ adimpleri.91.B C.l.Arethuſa.Bar.
Cautio erronea quandoque cõmittitur. 1155.B
Cautio eſt inſtrumẽtũ obligatoriũ. 256. B.l.Labeo.& ibi no.in mar.
Cautio,his rebus recte præſtari. 835.A
Cautio idonea dicitur dato fideiuſſore vel pignoribus.1680.B C.§.Paulus.
Cautio idonea eſt cum fideiuſſore vel pignore: cautio ſimpliciter dicta,eſt nuda. 1424.C
Cautioni iuratoriæ ſtatur,cũ quis fideiuſſorem dare non poteſt.101.C D.gl. fi.l.1.qui ſatiſ.cog.
Cedo duos datiuos regit:vt cedo tibi rebus, actionibus, & huiuſmodi. 1168. C D.in tex.
Cedendo actionẽ liberatur quandoque quis.565.D.glo.cedere.
Cedit dies legati,quando incipit deberi:incipit autem deberi à die aditæ hereditatis.917.D. glo. cedit dies.&.§. dies autem.
Cedere cogitur quis quod ſine damno ſuo eſt.2013.C.glo.quod ſine.l.in creditore.de euict.
Celeres olim milites dicebantur. 66.A
Celſus filius. 72.C
Celſus pater. Ibidem.
Cenotaphium.118.A.in tex.&.1220.A B. in glo.
Κενοτάφιον, eſt inane ſepulchrum.1231. A. l.monumentum.
Cenſores.66.D.§.poſt deinde.
Cenſuales libri potiores ſunt teſtibus. 2072.B.l.cenſus.de proba.
Cenſus,id eſt tributum. 703.D
Centeſimæ duplum.2067.B.l.nihil.
haſta Centumuiralis.68.C.§.deinde.
Centumuirale iudicium. 731.C
Centumuiri. 68.C
Cerdones tingunt corium ſuum ex myrto.in verbo myrtus.
Certa ſemper eſt mater.186.A.l.quia.de in ius vo.
Certamen.) Vbi pro virtute certamen non fit,certare nõ licet.1214.C.l.quibus.de aleatori.
Certiorare.137.B.§.& ſi.
Certiorari nõ debet qui ſcit,ſiue certus. 760.D.glo.ex dolo.§.non ſolũ.l.etiã. de peti.here.&.1431.C.gl. pe.l. tutor. de pign. ac. & an & qn debeat. 1804. A.in textu.& in glo.l.1.de acti. empt.
fideiuſſoré Certũ dare qui tenetur,ſi nõ poteſt, liberatur dando alium. 485. C D.in mar.
Certũ eſt,quod apparet quid,quale & quantũ ſit.1241.B.l.certum.ſi cer.pe.
Ceſſio vero domino fieri debet. 1942.D
Ceſſionem inſtãtiæ non impedit vitium litigioſi.365.C.in mar.
Ceſſionarius non dicitur proprie creditor.1126.B.l.plane.in ſum.
Chaſma,id eſt ruina verſus abyſſum. 550.D
Χειρόβολον, id eſt immiſtio man'. 662.B. §.ſi quis.ná iniectio manus apud Paulum de ſer.exportan.aliud eſt.
Chirographum quid. 1084.D
Chirographus repertus cancellatus(etiã apud debitorem)non probat ſolutionẽ.2078.A.l.ſi chirographum.
Chorus.1981.D.glo.chorus.
Χρῆσις quid.952.A.§.ſed ſi.
Chriſtiani nõ fuerunt legiſlatores. 53.A
Chriſtus nõ inuocat à Iuſtiniano ſ exordij iuris tit.in vetuſtis exẽplaribus:ſed hæc verba.(In nomine domini Ieſu Chriſti)addita ſunt à pio aliquo ſcriptore.41.A
Cibaria.)Permittuntur quædã ꝓpter cibaria,quæ aliàs non.743. B C.glo.fi.l. ſi inſtituta.de inoffi.teſt.
Cibi verbo quid cõtineã.319.D.&.320.A
Cicatricibus ſeruum deformare non licet.893.C.§.& Ariſto.
Cingere,id eſt deglabrare. 1866.D
Cineré furãtur ſerui,ſi nil aliud poſſunt. 1817.D.gl.4.l.Iulianus.de acti.empt.
Cinna. 70.D
Circenſes ludi.953.D.in mar.
Circuitores.1469.B.in tex.
Circuitus vitandus. 1358.D
Circunducere edictũ,id eſt delere.710.B
Circunducere. 752.B
Circũſcribere,eſt decipere.267.A.§.dolo.&.1860.C.§.quemadmodum.
Circumſcriptus & lapſus differunt.472. D.&.473.A
Ciſiarius,id eſt carrucherius.1850.C D.l. item.
Ciſium,id eſt carrucha.Ibidem.l.item.
Citare aliquem indebite,iniuria eſt. in verbo iniuria.
Citari ibi debet quis,vbi deliquit. 1118. D.l.fi.de noxa.
Citari non debet ſacerdos ſacra faciens, vxoré ducens,fœmina nubens,funus ducés &c.184.A.l.in ius.de in ius voc.
Citari non poteſt filiuſfa.193.C.in ter.
olim quandoq; Citabatur quis ꝑ ſimplicem actoris denuntiationem,cui reus ſatisdabat iudicio ſiſti:& talis citatio non perpetuabat actionem. 210.B C
Citari non poteſt monachus. in verbo monachus.
Citari poteſt debitor vagus,vbicumque reperitur.685.B.gloſ.debebit.§. proinde.l.heres.de iudi.
Citari poteſt quis ſolo aſpectu. 193.B.l. ſatiſque.ibi,aut ex.de in ius vo.
Citatio debet eſſe certa reſpectu perſonæ quæ citatur.714.C.in mar.
Citatio facta ad locum inhoneſtum,non arctat citatum.640.B.§.ſed ſi.&.§.vnde.l.ſi cum.de arbi.
Citatio & libelli datio dicuntur quædã præparatoria litis,ſeu iudicij.719.B.l. quemadmodum.per totum.
Citatio poteſt incipere à procuratore. 600.B.in mar.
Citatio ꝑpetuat iuriſdictionẽ. 678.A.in mar.glo.pe.l.ſi quis poſtea.de iudi.
Citatio ſola facit rẽ litigioſam.748.B. in mar.l.diuus.de peti.her.
a Citatione incipit iudicium. in verbo iudicium.
Citatus coram alieno iudice,venire debet allegaturus priuilegium.677.B.l.ſi quis ex.de iudi.
Citatus debet comparere in dubio,etiã exẽptus,allegaturus priuilegiũ. 195.B. l.ex quacumque.& in mar.
Citatus in loco vbi cõtraxit,non habet ius reuo.domũ.674.A B.l.2.§.legatis. verſi.omnes autẽ.de iudici.fallit ſi cõtractũ eſt tanquam cũ aduena,qui de proximo erat reuerſurus. 684.A B.§. núquid.l.heres.de iudi.
Citatus mutãs forũ debet reſpõdere coram priore iudice.678.A B.glo.pe.l.ſi quis poſtea.de iudi.
Citatus venire dicitur qui venit iudice adhuc ſedente.475.C D.in mar.gloſſ. exiſtimari.l.diuus.de in integ.reſti.
Citati eſt nõ cõtẽnere auctoritatẽ iudicis.677.B.§.ꝓteris.l.ſi quis ex.de iudi.
Citatũ ſe eſſe negans nõ poteſt probare. 2070.B.glo.1.in fin.l.2.de proba.
Cito.)Acquiri non dicitur res,quæ citò auferri poteſt.474.A.gl.2.l.nemo. de reſti.in inte.
Citra.id eſt præter. 472.D
Ciues Romani ſunt omnes qui ſunt ſub ditione Ro.92.B.l.in orbe.&.97.A
Ciuilis ratio naturalia iura tollere non poteſt.589.A B.l.eas.de ca.de.
Ciuilis ꝑ criminalẽ non tollitur.1068.C
Ciuitas deformatur ædificiorum ruinis. 145.B.l.præſes.de offi.præſi.
Ciuitatis conſuetudo ſeruatur in caſtris inferioribus. 336.D
Ciuitas quælibet cum Romana iure vtitur eodem. 772.D
Clam peccans plus delinquit,quàm palã. 2125.B.l.ſi.de ri.nup.
Clariſſimę fœminæ quę. 122.D.l.fœminę.
Clariſſimus largè,id eſt nobilis. Ibidẽ.D
Clauſtra.1814.C.l.fundi.
Clau',id eſt apoſtema.1963.C.l.q clauſi.
Clauib' traditis videtur tradi poſſeſſio. 1755.B.l.clauibus.de contra.emp.
Clauſula generalis in fi.poſita quãdoque non cõprehendit omnia præcedẽtia. 333.C.glo.2.§.eum qui.l.1.de poſtu.
Clauſula in fi.poſita refertur ad ꝓxima. 171.B C.glo.fin.l.ſi idẽ.de iur.om.iud.
Clauſula generalis refertur ſolũ ad prius dicta.191.D.l.generaliter.de in ius vo.
Clementer cum reo agi debet.491.A.l.ſi cum 12.§.1.quod me.cau.
Clericus an poſsit eſſe defenſor. 394.D
Clericus nõ poteſt eſſe procurator. 359. D.&.394.D
Clericus quare non accipitur fideiuſſor. 201.D
Clericũ laici more indecentem punire licet.1875.C.glo.2.l.ſi ignorans. loca.
Clerici poſſunt eſſe aduocati ſolũ in ſoro ſuo.330.C D.in mar.
Cliens bonus vix reperitur.in verbo venia dignus.
Coacta voluntas excuſat.540.C.glo.3.§. permittitur.l.ait prætor.de mino.
Codicilli trahũtur ad teſtamenta. 368.A
Cœlum,id eſt aër.977.B.l. ſi intercedat.
Cœlum.)Cuius eſt ſolũ,eius debet eſſe vſque ad cœlum.Ibidem gl.quia cœlum.l.ſi.de ſerui.
Cœnacularia exercere. 1095.A.§. nã &.
Cœptum non dicitur negotium lite nõ conte. 167.C
Cœptũ vbi iudiciũ eſt,ibi finiendũ. 174. B.&.175.A.l.cũ quędã.de iur.om.iudi.

Cœptum vtiliter non ſufficit, niſi ſequatur euentus. 431.B C
Cœptum vtiliter ſufficit. 1557.D.&.1558. A.glo.videri.§.pe.l. quod ſi.&. 1567. A.l.ſeruus.in ſum.de in rem ver.
Coërrare. 133.A
Cogere, id eſt cogi facere. 135.B
Cogere, id eſt fulcimenta præſtare ad ſuſtinendum. 1031.D
Cogédi ſumus ad iudicium venire, quotiens res vrget. 136.B.§.ſed.
Cogitur quis vendere & emere. 1821.A. glo.1.§.idé.l.Iul.de acti. emp. &.1822. C.glo.compellere.
Cogitare.) Iniquũ eſt actioné perimi pacto de quo cogitatum non docetur, id eſt docetur non eſſe cogitatum. 324. A.§.ei qui.l.qui cum.de tranſac.
Cogitationis pœnã nemo meretur. 342. A.&.l.cogitationis.de pœ.
iuramentũ non extenditur ad nõ Cogitata.in verbo iuramentum.
non videtur id pacto perimi, de quo nõ eſt Cogitatum. 295. C.glo.fin.in prin.l. tres fratres.de pact.
aquiliana ſtipulatio non porrigitur ad ea de quibus non eſt Cogitatum. in verbo Aquiliana.
Cognati proprij qui. 715.C
Cognationis ius, id eſt cognatio. 2096. C.§.ſi quis.
Cognationem quandam inter homines natura inſtituit. 56.B.l.vt vim.
Cognitio cauſæ vbi requiritur, quærendum eſt de modo, cauſa & perſona. 318.C.§.vult igitur.
Cognitio cauſæ quæ requirit. 579.D.gl. Probandum.
Cognitio, id eſt iudicis officium. 564.D. glo.Cognitione.
Cognitio ſuſcepta, id eſt litis cõteſtatio. 174.B.l.cum quædam.
Cognitio ſummaria in multis locum habet. 1179.A
Cognitioné cauſæ plenam requirũt, quę magnum pariunt præiudiciũ. 580.A.l. de ætate.in ſum.de mino.
Cognitioné cauſæ quæ deſiderãt, per libellum expediri non poſſunt. 139.A.l. nec quicquam.§.1.de offic.pro.
Cognitionum genera quatuor. 379.C
Cohors & legio differunt. 340.A
Coitus nõ facit matrimoniũ. 2203. B.§.ſi mulier.in verbo matrimoniũ nõ facit.
Collatæ nuptiæ, id eſt dilatæ, reiectæ. 2104.D.in mar.
tantum habet vnus nominatus, quantum plures nominati coniuncti per nomẽ Collectiuũ: vt Titio & heredibus eius lego vſumfru. 915.B C.l.ſi quis.
Collegium vnde dicitur. 404.D
Collegiũ an ſoluatur ſi nullus remanet, & cuius ſint tunc res eius. 410.A
Collegiũ in vno ſolo remanet. 410.A.in mar.gl.ſi.l.ſicut.quod cuiuſq; vni.no.
Collegiũ omne eſt illicitũ niſi probetur licitũ. 128.B.&.404.B.l. neque. in prĩ. quod cuiuſque vniuerſi.no.
teſtimonium poteſt ferre vnus de Collegio. 117.C
Collegium totũ videtur facere, quod cãpanæ pulſu &c. 518.A.in fine.
Collocare ſe nuptum, non nuptiis, dicitur fœmina. 349.B.§.ſi qua.
Colluctatio, & pãcratiũ, differũt. 1058.B
Colluſio vt vitetur, adeſſe cauſæ poteſt is cuius intereſt. 744. A.l. ſi ſuſpecta. de inoffi.teſta.
Colonus domini agrum, quem colit, ſuũ dicere poteſt. 63.D
Colonus modicum dãnum æquo animo ferre debet, cui immodicũ lucrum nõ aufertur. 1864.B.§.vis maior.l. ſi merces.locati.
Colonus non poſſidet. 1443.B
Colonus ſterilitatem vnius anni compẽſat cum fertilitate alterius. 1855.A.§. Papinianus.
Coloni ſunt damna conſueta, non conſueta domini.in verbo damna.
Columnæ ſtructiles. 1031.C.in mar.
Comeditur plus tẽpore famis quàm alio. 1600.D.glo.1.l.ideo.de compenſa.
Comes. 158.D
Comes iudicis. Ibidem.
Commẽdare licet emptori mercẽ, modo nõ decipiat. 518.B C.l.qđ.de do.ma.
Cõmẽdare ſe quiſq; poteſt. 135.B. in tex. §.antequã.l.obſeruare.de offi. pcon.
Commendari iuſte poteſt vir doctus. 45. B.in mar.
Commendandi ſerui cauſa aliquid dicere, & promittere ſe præſtaturum, differunt. 1969.A.l.ſciendum.
Commẽdatum & depoſitum idem ſunt. 1621.C.l.Lucius.&.1623.A.in mar.
Commendatio generalis nõ obligat cõmẽdãté. 1743.B.l.ea quę.de cõtra.emp.
Cõmendatitia verba non obligãt. 1644. B.§.cum quidã.l.ſi vero nõ re.mãdã.
Commentarienſis, eſt cuſtos commentarij. 610.C.glo.commentarium.
Commentarium principis, eſt locus vbi captiui retinentur. Ibidem.
Commẽtarij verboſi ſunt vitandi. 62.B. in prin.de origi.iur.
res, cuius non eſt Commercium, obligari non poteſt. 1927.A B.§.eã rem.l.1.quæ res pigno.obli.non poſ.
Comminatur interdum iudex. 127.D.§. cum patronus.l.1.de offi.præ.vrb.
Commiſſa pœna, id eſt incurſa. 191.B
Commiſſa ſemel pœna amplius non cõmittitur, niſi ſit actum. 654. B C.§. ſemel.l.ſi duo.de arbi.
Commiſſo tollere. 1884.B.§.nauem.
Commiſſoria lex quæ. 574. C D. in caſu Viuiani.
cui me Committo, & mea. 101.C
Committere dicuntur boues & arietes. 1052.C.§.cum arietes.
Committere pœnam. 191.B C
Committere pœnã, id eſt incurrere. 639. C.§.plenum.&.640.C.§.vnde.641.B. §.idem ait.
Committere rem & ſtipulationem. 439. C.§.cum me.
Committere ſtipulationé. 640.C.§ itra.
Commodare voluntatis eſt & officij magis q̃ neceſſitatis. 1417.D.§. ſicut.l. in commodato.commoda.
Commodari non poteſt quod vſu conſumitur, niſi ad pompam. 1408.C
Cõmode quod non fit, fieri nõ videtur. 1111.A.glo. ſeruũ.l. ſi ſeruus. de noxa.
Cõmodãdo rem, nemo facit eius cui cõmodatur. 1415.A.l.nemo.commo.
Commodans tenetur de vitio rei, ſi ſciuit. 1410.A.§.item.
Cõmodato aliter vtens quàm cõmodatum eſt, furti tenetur. 1411.A.in textu.
Commodatũ & precariũ differũt. 1897. B.glo.tutius.l.ſi gratuitam.
Commodatum, & vtendum datum, differunt. 1406.C.§.inter.
Commodatum non dicitur, niſi habeat certum vſum tacitum vel expreſſum. 1417.D.in mar.
Cõmodatę res nõ veniũt ſi iudiciũ. 1151.D
Cõmodatari deomni culpa tenẽt. 1378.B
Cõmodatarius equi, nõ tenetur ſi ab alio læſus eſt ſine culpa ſua. 1092.B.l.equũ.
Cõmodatarius vtens re ad eum vſum ad quẽ eſt cõmodata, ſi pereat, non tenetur. 1421.C.l.ſi cõmodauero.in ſum.
Commoditatem omnem continet vſusfructus. 952.A.in mar.
numerus perſonarũ prævalet dignitati cũ agitur de Commodo burſæ. 271.A. in mar.vide in verbo numerus.
Commodum quis reportare non debet, vnde puniendus eſt. 1855.C.glo.2.§.3. l.ex conducto.loca.
Commodum ſentit quandoque quis ſine onere. 2128.A.in argu.gl.1.l.dotis fructus.de iure dot.
Commoda propria quærere quis nõ debet falſo prætextu. 144.B.§.ne quid.l. illicitas.de offi.præſi.
Communis error excuſat. 1495. C. glo.1. l.3.ad ſenatuſ.Ma.
Cõmunis opinio tenẽda. 342.A.in marg. Lathletas.de his qui no.infa.
Communis res dicitur cuiuſlibet. 194.B. in fine.
Cõmunis vtilitas præfertur priuatæ. 86. C.gl.fin.l.pen.de conſti.prin.
Commune auxilium habens, non debet petere extraordinarium. 555.C. glo.4. l.in cauſæ.de mino.
Commune detrimentum.) Aequiſſimũ eſt commune detrimentum communibus impenſis reſarciri. 1460.A.l.2.§.1. de lege Rhodia.
Commune pluribus vt ſingulis ſi aliquid eſt, maior pars in eo præiudicat minori, fauore liberationis. 270. A.l. iuriſgentium.§.Marcellus.
Commune quod eſt, meum eſt. 217.A.& 2118.A.glo.ſi.l.ſi cum.de eo per quem fac.
qui obtinuit in cauſa Communi, repetit impenſas pro rata. 1148.B.l.ex parte.
Communi diuidundo iudicium aliud vtile, aliud directum. 1159.C
Communia quæ. 116.C.in textu. & glo.1. l.Item.
Cõmunia difficilius quàm ſpecialia tolluntur. 1949.D.glo.2. §.1.l.j. qui. mo. pign.vel hypo.ſol.
Cõmunia pluribus vt ſingulis, requirunt conſenſum omniũ qui poſſunt ſeparatim adhiberi. 1001.A.l.per fundum.de ſer.ruſti.prædi.
Communia ſunt omnia tempore neceſſitatis. 1461. B C.§. itidem.l.2. de lege Rhod.
Communio & ſocietas differunt. 1692. C.l.vt ſit.&.l.ſeq.
Communio delictorum turpis. 1703.D.l. quod autem.
nemo inuitus compellitur ad Cõmunionem. 1339.B.§.ſi centũ.l.ſi non ſortem. de condic.inde.&. 2145.D. glo.4.l. ſi is.de iur.do.
inuitus quis in Communione quandoq; detinetur. 1124.D
Comœdi qui. 1981.D.glo. comœdi.
Comparere debet citatus etiã exempt⁹, allegaturus priuilegiũ. 195.B.in mar. ſi quis in ius vo.non ierit.
Cõparens in iudicio poſt tres vel quinque dies quàm ſiſtere promiſit, an purget moram. 218.C.l.Et ſi poſt.
Cõpaſcuus ager. 1400.B.§. item quæro.
Compendium, quæſtus, lucrum, idẽ. 1719. C.§.duo.
Cõpendium id eſt lucrum. 952.D.§. nec enim.&. 2099.A.l.error.&. 2130.C.§. ſi prædiũ.

Index materiarum

Compendiú cum negligentia non cõpenſatur.1690.C.l.& ideo.pro ſocio.
Compenſare,id eſt retinere. 1911.A
Compẽſatio,id eſt computatio. 2047.D. glo.compenſationem.
Compenſatio ſit doli ad dolum,culpę ad culpam,delicti ad delictum,pœnæ ad pœnam,negligentiæ ad negligentiã: non auté pudicitiæ ad pudicitiã. 220. D.glo.1.§.pe.l.ſi.de eo p quẽ fac. erit.
debitũ naturale venit in Cõpenſationé. 807.C.glo.penul.l.ſi. de peti.here.
Compenſatione mutua tolluntur paria delicta.198.B. l. nam cum. ne quis eum qui in ius voc.
Compilare,id eſt rumpere.1878.D.l. dominus.
Componere,& promulgare differunt. 42.D
Componere.1985.C.in mar.
Compromiſſum iudicia imitatur. 624.B
Compromiſſum non poteſt fieri de iudicio damnoſo. 649.C.in mar.
Compromiſſum plenum.637.D.&.647. B.§.hoc autem.l.ita demum. in fine. de recep.arbi.
Compromitti tripliciter poteſt . 647.B
Compromitti non poteſt in cauſa criminali. 649. D. gloſ.2.§. Iulianus.l. non diſtinguemus.de arbi.
Compromitti poteſt de cauſa famoſa, ſi ciuiliter agatur.350.D. gl. non facit.l. quid ergo.de his qui not.infa.
Conatus non obeſt,ſi nullũ habuerit effectũ.179.B.in tex.§.quid enim.l.1. qđ quiſque iur.&c.& ibi glo.
Concedere. 886.C
Concedere non poſſum aquam ex meo aquæductu, quem ab alieno habeo. 1006.C.l.ex meo.
Conceditur quid ne res pereat,quod aliàs non permitteretur.803.C.glo.1.l. ſi bonæ.de peti.here.
Conceditur in vno quod prohibetur in alio.155.A.&.679.C.glo.3.l.cum prætor.de iudi.
Conceſsio determinata operatur vt nõ poſsit quis ea vti niſi ſecundum limitationem.1008.A B.in marg.
Conceſsio generalis cõtinet ea quę ſpecialiter cõcedi poſſunt.155.A.gl.1.§.nõ aliter.de offi.eius cui manda.eſt iuriſ.
Cõceſsio generalis nõ cõtinet donationé.191.A.§.ſi filius.l.contra.de pac.
in generali Conceſsione quę veniant.in verbo generale.
Cõceſsio ſpecialis ꝑualet generali.380.C
Conceſso antecedẽte,concedit acceſſoriũ ad illud.998.A.in margi.§.qui habet.l.3.de ſer.ruſti.prædior.
Conceſſo vno,conceduntur ea ſine quibus id eſſe non poteſt.ibidé.§.qui habet.l.3.de ſerui.ruſti.præ.
Conceſſo vno,concedũtur quæ inde ſequũtur.1470.C.gl.antepe.l.4.de inſti.
Conceſſo vno expreſſe,ea tacite conceſſa vidẽtur ſine quibus conceſsio expreſſa eſſet inutilis.163.A. in ſum. legis.2.de iuriſ.om.iudi.
Conceſſum ſemel ſufficit.118.A. glo. antepe.de re.di.l.intantum.
Conceſſum videtur quod non eſt ademptum.1549.A.l.ſi Stichо.de pec.
Conceptionis tẽpus inſpicitur.122.A.gl. 1.§.ſi quis.l.emãcipatũ.de ſenatorib⁹.
Conciliari quid. 2178. C D. glo. conciliari.de dona.inter vir.& vxo.
Concinnatores cauſarum iudex deprehendere debet.139.B.in prin.tex.
Concinnatores cauſarum ſunt,qui volunt facere de vna mala cauſa bonam. ibidem in prin.tex.
Conclaue quid. 991.A
Concordare nequeuntibus feudatariis in regimen feudi,rex facit vt alternis regant.904.A.in mar.
Concordia pretio non conciliãda.2178. C.l.hæc ratio. de do. inter virum & vxorem.
teſtium dicta ad Concordiam ſunt reducenda.765.B.in mar.l.item videndũ. de peti.here.
Concubina domiciliũ non mutat,vxor ſic.174.D.glo.1.l.cum quędam. de iuriſ.om.iudi.
Concubina non dicitur honeſta materfa.1114.C.l.ſtuprum.
Concubina non ſequitur forum concubinarij. 707.D
Concubinæ facta donatio valet.2179.A. §.videamus.
valet donatio inter Concubinã & amaſium.2115.A.l.ſi prædia.
Concubinam vocãdo vxorem,legitimãtur filij ex ea geniti.78.A.in margine.
Concubinatus eſt ꝓmiſſus iure ciui.1114. C.l.ſtuprum.
Concuſsio ſordida dãnatur.467.B.§.ſed &.l.1.de calum.
Condẽnare,id eſt condemnari facere. 1136.D.glo.condemnauerat.
procurator etiã poſt litis cõteſt.interueniens Condemnatur. 384.D
Condemnauero,id eſt condemnari fecero. 346.D
Condemnatio,id eſt æſtimatio. 1300.C
Condemnatio euitatur ratione incertitudinis. 825.D
Condẽnatio moderatur pro qualitate ꝑſonarum.435.A.l.Pompo.§.hic enim. de nego.geſt.
Condemnatus ex delicto ciuiliter,habet quadrimeſtre ad ſoluendũ. 494. B C. in mar.
Contra condẽnatum nihil habentẽ fiet executio cũ aliquid habebit. 563.D.§. ſed ſi.glo.ſi.§.ſi ſeru⁹.l. quod ſi.de mi.
Condicere rem ſuã nemo niſi à fure poteſt.965.A.&.966.A.§.videndum.
Condictio,id eſt repetitio per condict. inde.1360.B.glo.condictionem.
Condictio certi,ſtricti iuris eſt. 2050.B
Condictio furtiua an re alienata domino competat. 1374.B
Conditio adiecta in præcedenti pacto, cenſetur repetita in ſequenti, ſi aliàs pactum redderetur inutile. 2164. B.l. cum pater.in ſum.de pac.do.
Conditio cuiuſque & ſtatus conſiderandus.892.A.& ſeq.l.ſed ſi.
Conditio de preſenti,vel præterito,non ſuſpẽdit:ſed de futuro.1163.C.l.cũ ad.
Conditio eorum qui deliquerunt,non debet fieri melior.2178.D.& ſeq.§.ergo.l.hæc ratio. de dona. inter virum & vxorem.
Conditio an ſemper ſit expectanda.1583. D.glo.quò.
Conditio fœminæ & maris quando eſt par.89.D.in margine.
Conditio fruſtra expectatur,cuius euẽtus nihil operatur.1583.C.§.ſi ſub.l. aliquando.ad Velle.
Conditio habetur ꝓ impleta,ſi non ſtat per eũ qui debet implere.1310.B. gloſ. pe.l.3.de condic.cau.da.
Conditio impletur in perſona heredis. 1764.A
Conditio impoſsibilis an vitiet legatũ, 1360.C.l.ſeruos.
Conditio ꝓhibentis,in re pari non ſemper melior eſt. 1175.C
Conditio tacita non facit rẽ conditionalem. 646.D
Conditionis nomen multis modis capitur.1720.D.glo.conditione.
ratio ſuadet alienã Conditioné & ignorãtis & inuiti facere melioré nos poſſe,deterioré non poſſe.459. C.460. A.l.ſoluendo.de neg.geſt.
Conditionem ſuã melioré facere poteſt alimentarius,non deterioré,ſine prætore auctore.318.B C.in tex.l.8.§.eam tranſactionem.de tranſac.
Conduxiſſe,taciturnitate vtriuſque partis colonus videtur recõduxiſſe. 1852. C D.§.eadem.
Conductio & locatio promiſcuè ſumũtur.1826.B.l.Idem.
Conductio & venditio differunt. 1750. B C.l.conuenit.§.rotiens.
Conductor & locator differunt. 1853.C. &.1854.A.§.ſi vis.
Conductum,id eſt locatum . 1879. B.§. qui contra.
Conſtabilis apud Gallos is dicit,qui regib.Ro.tribunus celerũ:dictatoribus, magiſter equitũ:& imperatoribus prefectus prætorio.66.D.§.populo.
Conferre quãdoq;,id eſt trãsferre. 85.A
Conferenda in commune omnia ſunt tempore cariſtiæ.1461.B.§. itidem.l. 2.de.l.Rhod.
Confeſsio aduerſario abſente facta,valet.1204.A.glo.ſi.l.fin.de inter.acti.
Confeſsio an ſemp præiudicet. 2080.D
Confeſsio erronea vt poteſt reuocari, ita ficta.344.B.in mar.glo.1.l.quoniã. de his qui no.infa.
Confeſsio erronea poſt litis conte. poteſt reuocari. 1198.C.§. qui iuſto. in ſum.l.de ætate.de inter. act.
Cõfeſsio extra iudiciũ facta,an præiudicet.1193.A.glo.pen.l.1.de inter.actio.
Confeſsio facta extra iudiciũ, licet non diſponat,ſed ſolũ probet: ſi tamen ſit ſine cauſa,non valet,nec probat &c. 1198.C.in margi.
Confeſsio facta corã arbitro,etiã in cauſa famoſa,non infamat,cũ nec ei⁹ ſententia infamet.350.D.in margi.
Cõfeſsio ſine cauſa extra iudiciũ,diſponit ad liberandum.297.B.l.tale.
Confeſsio facta in carcere,nõ valet.501. A.gl.1.l.qui in carcerẽ.quod me. cau.
Confeſsio facta in iudicio non præiudicat confitẽti,niſi reſpectu aduerſarij. 1204.A.l.ſi.de inter.acti.
Confeſsio facta in iudicio,præſumitur ſponte facta,& non per vim.1193.A B. in mar.glo.pe.l.1.de inter.act.
Confeſsio indefinita in omnibus præiudicat. 1225.A
Cõfeſsio falſa ꝓcuratoris ſup crimine, nõ afficit dominũ.1069.B.§.ſi ꝓcura.
Confeſsio procuratoris an noceat domino. 377.A
inter quos nõ valet iudicium,nec Confeſsio.1202.C.l.ſi filius.de inter.actio.
Cõfeſsio nõ mutat veritatem,nec nocet quò minus poſsit contrariũ probari. 2075.A.l.quidam.in ſum.de proba.
Cõfeſsio ꝓpria quãdoquẽ ſibiipſi ꝓdeſt. 1200.A.gl.ſi.l.ſi filius.de inter.acti.
Confeſsioni alicuius ſtatur,licet nõ veræ,cõtra ſe.1196.C.§.1.l.de ætate. de inter.acti.
Cõfeſsioni vnius licet ſtetur in preiudiciũ alterius,tamen ille alter poteſt ꝓbare contrariũ.216.A.in mar.gl.2.l.2. ſi ex

ſi ex noxa:cau.
Confeſſioné reuocare licet re integra. 1198.D.§.ſi.l.de ætate.de inter.acti.
Confeſſionem ſuã quis reuocare poteſt ex cauſa iuſti erroris.1198.A.§.ex cauſa.l.de ætate.de inter.acti.
Confeſſionibus quibus ius vel natura non repugnat,ſtandum.1199.C.l.confeſſionibus.
Cõfeſſoria actio id eſt actus cõfeſſionalis confeſſi.1068.D.gl. Confeſſoriam.
Confeſſus non poteſt exceptioné ineptitudinis libelli opponere. 540. A B. in margine.
Confeſſus perperã damno afficitur.1194. A B.l.qui inter.in ſi.de inter.acti.
Confeſſo dantur exceptiones legitimæ. 1199.B.§.exceptionibus.
Confitenti ſponte parcitur. 618. D. in verbo ſponte.glo.ſi.l.3. de alie. iudic. mutand.cau.fac.
Confitenté lex benigne tractat. 1068.C. §.hęc actio.l.inde Nerati⁹.ad.l.Aquil. negantem vero punit vt ibi.
in Confitentem nullæ ſunt partes iudicis.1070.A.§.notandum.l.proinde.ad legem Aquil.
Confine & vicinum differũt: hoc domibus,illud agris cõuenit.1122.A.§.finiũ.
Cõfines dicũtur ímediati.1122.B.l. quia.
Confirmare dicitur quis eo ipſo quòd non infirmat.167.A.glo.3.l.& quia.de iuriſ.om.iudi.
Confirmatur quandoque quod eſt ipſo iure nullum.ibidem.B.in margi.glo.l. & quia.de iuriſ.om.iudi.
in Confirmanda adoptione citandi ſunt hi qui ex illa confirmatione lęduntur. 312.B.in ſum.l.adoptio.
Confirmator electionis poteſt ex officio inquirere de modo electionis & moribus electi:licet nil obiiciatur electo. 336.A.in mar.
Confundere.1868.D.l.in nauem.
Confuſio & mixtio differunt.825.B.glo. vtraque.
Congruũ tẽpore aliquid fieri. in verbo tempore congruo.
Coniectura vnde ſumitur.2211.A.l.vtrũ.
Coniecturis vtendum.1458. A.gloſſ.2.l. Lucius.de exer.ac.
Cõiuget mutuo amore ſe ſpoliarẽt, ſi eis donatio pmitteretur.2178.B.l.morib⁹.
Coniugium,nuptiæ, conſortium,matrimonium,& connubium,idem.2106.C. l.nuptiæ.
Coniunctus re & verbis,præfertur coniuncto re tantũ.921.C.§.idem.
Coniuncti multipliciter dicũtur. 922.D
Coniunctæ perſonæ quæ.371.B.in mar.
Coniuncta perſona debitum alienum ſine creditoris voluntate exigere non poteſt.459.B.in mar.
Coniuncta perſona & extraneus ſi deputantur ad aliquid,& diſcordant, præfertur opinio coniunctæ.311.A B.
Coniunctæ perſonæ admittuntur ad fideiubendum,licet non ſint idoneæ facultatibus.201.C.§.prætor.
Coniunctæ perſonæ admittuntur ſine mandato.382.A.§.in his.
Coniunctæ perſonæ ſunt idoneæ ad fideiubendum.197.A.l.edicto.
Conſanguineorum voces præferuntur vbi eſt paritas debiti,& numeri perſonarum.310.C.l.imperator.
Cõſanguinitatis ratio habet ſi iudicio bonę fidei.181.B.gl.3.l.fideiuſſoris.de pac.
Conſcientia mala ſe occidẽs nõ lugetur, ſec⁹ ſi tædio vitæ.349.A B.§.nõ ſolét.
ſecundum Conſcientiam iudex quandoque iudicat. 570.D
Conſcientiam ſuam ratione officij grauare nemo debet.1301.A.in mar.l. videamus.de in litem iur.
iurare de Cõſciẽtia aliena nemo debet. Ibidẽ.in mar.l.videam⁹. de in litẽ iur.
Cõſcius fraudis agere nõ poteſt.447.A. l.ex facto.in ſi.de nego.geſt.& .1472. D.gl.ſi.§.1.l.ſed & ſi pupil.de inſtito.
Conſenſus non nocet,ſi actus circa quẽ adhibetur conſenſus,non valet. 1950. C D.in marg.
Conſenſus partium nõn poteſt de iure aliquid relaxare.359.C.gl.1.§. veteranì.l.filiuſa.de procu.
Conſenſus præſtitus per patrẽ filio agẽti in cauſa principali,durat etiã in cauſa executionis.535.A.in marg.
Conſenſus ſolus ſufficit,vbi verbis opus nõ eſt.110.D.glo.2.l.ſi pater.de adop.
Conſenſui nil tam cõtrariũ,quàm error. 171.C.&.173.A.l.ſi p.de iuriſ.om.iudi.
præſentia p Cõſenſu habetur.1072.A B. gl.1.§.ſi furnũ.l.ſi ſeru⁹.ad legẽ Aquil.
Conſenſu partiũ plura ſunt quę relaxari non poſſunt:& econtra.336.A. gloſ.2. l.quos.de poſtu.
Conſenſu partium aliquid de iure relaxatur. 235.D
Conſenſu vt contrahitur emptio & vẽditio,ita contrario conſenſu reſoluitur.1785.B.l.emptio.
Cõſẽtio ſaluo iure meo.1950.D.gl.ſalua.
Conſentit etiam tacens. 1233.B C
Conſentit non ſemp præſens.1176.A.gl. 4.l.Sabinus.com.diui.
qui nõ Conſentit,contradicere videtur. 978.C.l.inuitum.de ſeruit.vrba.præ.
non Conſentiũt qui errãt.172.C.l.ſi per. de iuriſ.om.iudi.
Cõſentiũt difficile plures.65.C.&.131.C
Cõſentire plures facile nõ poſſũt.517.C. l.ſed &.§.ſed an.cũ gloſ. de do.ma.& 65.B.glo.1.§.deinde quia.de ori.iur.
delinquẽs videtur Cõſentire pœnæ pro eo delicto impoſitæ.331.D. in margi. glo.honorari.§.beſtias.l.1.de poſtu.
Cõſentire an videaſ qui ſubſcribit.1572. C.glo.tenetur.l.merito:quod influ.
Conſentire videtur ſciens,qui non contradicit.1104.C. glo.4.l. in ſponſalibus.de ſponſa.
Conſiliarius,& aſſeſſor ſecundũ Accur. idem ſunt. 159.B
Conſiliarij nunc dicuntur,qui olim decuriones. 518.B
Conſilium,id eſt auctoritas. 224.B
Conſiliũ dare poteſt maior iudex minoribus iudicib.714.B.§.iudicibus.
Conſilium minorum fragile.530.B.l.1.§. nam cum.de min.
Conſiliũ mutarę ſapientis.1759.A.glo.ſi. §.pen.l.quod ſæpe.de contra.emp.
Conſiliũ neminem obligat.1607.C. glo. 2.§.idem Pópo.l.1.depo.&.1617.C.§. tua.quæ regula fallit quandoque,vt ibi in glo.l.2.mandati.
Conſilium non punitur.342.A.l.qui autem.
liberum cuique apud ſe explorare,an expediat ſibi Conſilium.1619.C.§.tua.l. 2.manda.
Conſiliũ ſi eſt vnum,non ſunt plura facta.170.A.l.ſi familia.de iuriſ.om.iud.
Conſilio frauduléto tenetur quis. 521.B. l.arbitrio.§.dolo.de do.ma.&.1529.D
Conſtantini donatio non valuit.150.B. l.legatus.in ſum.
Conſtituere.1398.D.§.conſtituere.
Cõſtituere,id eſt ſtatuere,ordinare.848. C.l.in fundo.
Conſtituere aliquem,ſeu in aliquem,eſt ius in eum ſtatuere.148.B.l.diuus.§.ſi. de offi.præſi.
Conſtituere partes ſocietatis. 1710.D
Conſtituere quãdoq; eſt contrahere,vt cõſtituimus ſponſalia,nuptias verò facimus.350.B.§.ſi quis.&.C.§.cũ autẽ.
Conſtitutio noua cum ſit,euidens vtilitas eſſe debet.85.B.l.in rebus. de conſtit.prin.
Conſtitutio nulla iuris, quæ facti ſunt mutare poteſt.589.C.l.legatũ. in mar. de ca.de.
Conſtitutio principis præſumitur ſciri poſt duos menſes:& tunc ligat.84.C. in mar.l.1.de conſt.prin.
Conſtitutio principis eſt,vt lex populi. ibidem in tex.
Cõſueſcere quod debet inſpicitur.1500. D.glo.fin.§.proinde.l.item ſi.de ſenatuſ.Ma.
Cõſuetudo ciuitatis ſeruatur i caſtris interiorib⁹.336.D.gl.ſi.l.ex ea.de poſtu.
Conſuetudo dãtis inſpicitur. 1410.B.gl. 3.§.cuſtodiam.l.ſi vt certo.commo.
Conſuetudo dat iuriſdictionem & fidẽ ſcriptoribus.252.B. in marg.§. fina.l. quædam.de eden.
Conſuetudo dat iuriſdictionem.407.A. glo.2.l.nulli.quod cuiuſque vni.no.
Conſuetudo erronea non ſeruatur prõ lege in ſimilibus aliis caſibus.84. A.l. quod non.de legi.
Conſuetudo eſt optima legum ſterpret. 83.C.l.ſi de.
Cõſuetudo(etiã ſpecialis)quãdoq; vincit legem.408.A.glo.4.l.item eorum. quod cuiuſque vni.no.
Conſuetudo habet tria ſpecialia. 81.C
Conſuetudo inducit per duas ſententias intra decennium,& aliis modis. 83.A
Conſuetudo introducta contra ſolẽnitatem alienationis rei eccleſiaſticæ, non valet.81.B.in mar.
Conſuetudo inueterata pro lege eſt. 81. B.l.de quibus.§.1.de legi.
Conſuetudo loci inſpicit in his quæ ſpectant ad litis ordinationem,non deciſionem.2089.B.§.teſtes.in ſum.
Conſuetudo loci contractus inſpicitur. 1999.C.l.ſi fundus.de euict.
Conſuetudo particularis alicuius loci derogat legi in illo loco.81.D. glo.1. l.de quib.in ſi.de legi.
Conſuetudo peccandi mala.1108.D.§.ſi ſeruo.l.Neratius.de ſer.cor.
Conſuetudo peccandi eſt habitus quẽ auelli nõ poteſt.1108.D.in mar.l.Neratius.de ſer.cor.
Conſuetudo prouinciarum ſeruanda eſt.135.C.§.magni.l.obſeruare.de offi.procon.
Conſuetudo qualiter inducitur decennio.82.A
Cõſuetudo q̃ natura poti⁹ iſpici debet. 331.B C.in mar.§.beſtias.l.1.de poſtu.
Conſuetudo quandoque interpretatur legem. 83.D
Conſuetudo quando vincit legẽ,& quãdo vincitur ab ea. 82.C D
Conſuetudo regionis ſeruãda.1751. C.l. Imperatores.de contrahen.emp.
Conſuetudo valet,cui lex non aduerſat. 1466.B.l.deprecatio.de lege Rhod.
Conſuetudinis magna eſt auctoritas.135. D.gl.conſuetudinem.l.obſeruare. de offi.procon.
Cõſuetudini renũtiari poteſt.1752.D.in

Index materiarum

mar.l.imperatores.de cõtrahen.emp.
Conſuetudinem ſcripto redigi,non eſt opus.83.B C.l.Imò.
Cõſuetudine quid fieri,& extra cõſuetudinem, differunt.1854.B.§.ſi vero.
Conſuetudine vtimur,vbi ius ſcriptũ nõ eſt.87.B.l.de quib.in prin.de legi.
Conſuetam pœnam ſequi debet arbiter in pœnalibus.375.A B. in mar.l. omnium.de procur.
Conſueta damna,coloni ſunt:non conſueta,domini. 1854. B. §. ſed & ſi. in verbo damna conſueta.
Conſuetum quod eſt, tacite videtur cõuenire.1769.B.glo.pe.l. ſi fundum. de le.commiſſo.
Conſularis fœmina eſt conſularis vxor non mater.119.C.&.120.A.in tex.
Conſularis quis. 626.C
Conſules.66.C.§.exactis.
Conſules à conſulendo dicti.124. B C.l. officium.
Conſules erant quatuor, inquit Accur. duo conſtituti, & duo in futurum deſignati.771.C
Conſulis officium.124.B C.l.officium.
Conſulibus non licebat animaduertere in caput ciuis Ro. iniuſſu populi.66. C D.§.qui tamen.
Conſulit quandoque lex.316.C.gloſ.l.l. pacto.de tranſac.&.1954.C. gloſſ. tutius.
Cõſulere iudici poteſt,qui parti in eadẽ cauſa cõſuluit.652.B.ſed modeſti⁹ aduocati Pariſiẽ. qui vbi alteri cõſuluerunt,ab altero recedunt.
Conſulere peritos nequeuntib⁹,iuris error prodeſt.783.A glo.& non puto.§. ſcire.l.ſed & ſi.de peti.here.
Conſulitur princeps quandoque. 148.A
Conſulendi poteſtas poſt Augu.Cæſa.p beneficio dabatur.72.A.§.primus.
Conſulendum eſt ſuum petenti. 1383.C. in verbo petenti ſuum.
Conſultare debet iudex in lite dubia. 148.A.l.diuus.& in gloſſ.conſules. eadem.l.de offi.præfi.
Conſultò id eſt ſtudioſe. 1871.D
Cõſultationũ origo.72.A.§.& vt obiter.
Conſumentis cauſa melior eſt.551. A B. &.572.A.l.ſi minor.de mino.
Conſumere in bonos vſus dicitur qui bibendo conſumpſit.ibidem.l. ſi minor.in glo.3.de mino.
Corrumpitur animus ſerui, cum perſuadetur dominum contemnere. 1210.D. l.corrumpitur.de ſer.cor.
non Contemnit diſciplinã,qui ignorat militẽ.1875.D.& ſeq.l.ſi ignorãs.loca.
Contẽpta iudicis maieſtas eſt vindicanda.169.B.l.ſi familia.de iur.om.iudi.
Contemptibilis eſſe ne videatur iudex, ingenio vti debet.139.A B.in textu.
Cõtẽptio naſcit ex cõuerſatione æquali. 149.C.l.obſeruandum.de offi.præſi.
Contemplatione tui ſi gero negotiũ,teneris.420.B.l.ſi pupilli.§.ſed ſi.de nego.geſt.&.422.A.§.item.
Contenti præſenti modico multi ſunt. 317.A.l.cum hi.de tranſac.
propter immẽſas Cõtẽtiones diuiſio fit. 989.C.l.in re.de ſerui.vrba.prædi.
Contentum pro continente quandoque ponitur.168.B.glo.1.§.quod ferc.l.iure gen.de pac.
Conteſtatione ſola olim fiebat interruptio,hodie ſufficit executoris conuẽtio.136.D.glo.pe.l.j.de feriis.
Continens pro contento.136. C D.l. ſolent.cum glo.de offi.procon.
Continenter,id eſt continue. 975.A.§. nemo.
Contingere humanum, id eſt mori.1623. A.l.Publia.
Contingi crimine.1112.A.in textu.
Contra,dictio quãdoque ſignificat præter. 193.B
Cõtra aliquem iudicatũ eſt, id eſt amiſit proceſſum.728.A B.§.ſi ex.ſic contra teſtamentum,vel ſecundum teſtamẽtum iudicatur.729.B.l.ſi pars.
Contractus ab initio ſi nõ tenet ratione inhabilitatis perſonæ,nunquam confirmatur.1406.D.in mar.
Contractus bonæ fidei,metu initus,nullus eſt. 500.B
Contractus qui ſolo cõſenſu perficitur, ſolo cõſenſu ſoluitur.302.A B.in mar. l.emptor. de pac. &. 309.A.l. ab emptione.de pactis.
Contractus cuiuſque initium & cauſa ſpectãda.1634.B.§. & Labeo.l. ſi procuratorem.manda.
Contractus dubij recipiunt modũ & formam à conſuetudine.1980.A.in marg.
Cõtractus eſt facti,obligatio iuris. 58.A
Cõtractus ex cõuentione legem capiũt. 1409.B.gl.deponitur.§.2.l.ſi vt certo. cõmo.1605.C.§.ſi conuenit.l.1. depo.
Contractus ex natura quod venit,præſumitur tacite agi.1238.B C.in mar.l. cũ quid.ſi cer.pe.
quæ dubitationis tollendæ cauſa Contractibus inſeruntur,ius cõmune non lædunt. 1675.A. §. etenim.l. qui mutuam.manda.
Contractus fidẽ impleri æquum eſt.1859. C.l.ſed addes.§.cum quidam.locati.
Contractus fides authenticis oſtenditur, non exemplis.2083.l.2.de fide inſtru.
Cõtractus in dubio præſumitur licite factus.259.B.ſi margine.gl.ſi.l.6.de pac.
Contractus obligationẽ,obligatio actionem præcedit. 255.D
Contractus quãdoque eſt nullus in præiudicium vnius partis, non alterius. 1826.C D.
Cõtractus pars poteſt tolli ex cauſa,alia remanente.308.A B.l.ſi conuenerit.
Contractus productio quòd vbi eſt bonæ fidei,ita eſt eius diſſolutio ſeu diſtractus.309.C.in mar.
quando dolus dat cauſam Cõtractui,an poſſit purgari.1615.B.in margine.
Contractus tẽpus inſpicitur.1401.B.glo. exierit.l.itẽ. de conſti. pe.&. 1772.D. gl.3.l.2.de here.vel ac.ven.&.2189. C
Contractus tempus non inſpicitur in his quæ non retrotrahuntur,ſed exiſtentis conditionis. 2187. C. §. manumiſſionis.in ſum.
Contractus verba referuntur ad tempus contractus.1752.A.l.Rutilia.
verba debent accipi ſecundum naturam Contractus. 1855.A. in ſummario. §. Papinianus.
Contractus verba debent ciuiliter intelligi.972.B.l.ſi cui.Bart.de ſerui.
Contractum impedit diſſenſus. 1252.C. in margine.l.ſi ego.ſi cer.pe.
recedere nõ poteſt à Contractu, inuito altero,qui dolũ commiſit.265.D. glo. dolo.§.ait præter.l.iure gen.de pac.
ex inutili Contractu transfertur dominium.509.C D.in mar.
Contractus nominati, ſunt omnes qui conſenſu fiunt. 1322.B
hodie in Cõtractibus nõ eſt locus remiſſioni.684.A.glo.ibi debebit.in marg.
Quæ ſolita ſunt fieri,an apponi ſ cõtractibus præſumãtur.1769.B.in addi. ad glo.exigat.
Contradicere & nõ cõſentire,ſunt duo extrema.tacere vero eſt mediũ.102.C
Contradicere videtur qui nõ cõſentit. 978.C.l.inuitum.de ſerui.vrba.præ.
non Contradicens videtur conſentire. 2104.C.l.in ſponſalibus.de ſponſa.
Contrahendi & delinquendi diuerſa cauſa.1450.C.§.magiſtrum.
Contrahens cum vno,nõ debet diſtrĩgi in plures aduerſarios.1532.A.l. & ancillarum.§.ſi quis.de pecu.
Contrahentes decipi non debent. 1450. C.§.omnia.l.1. de exercitoria act. & 1473.A B.§.neque.
Contrahentes tenẽtur ad naturalia cõtractus,niſi aliud ſit actum.300.B.l.in emptionibus.de pac.
Contrahentiũ mens inſpici debet. 1017. D.gl.pe.l.in venditione.com.prædi.
nihil bonæ fi.magis Cõgruit quàm id ꝓſtari quod inter contrahẽtes actũ eſt. 1810.D.§.cũ em̃.l.ex ẽpto.de act.emp.
Contrariæ actiones oriuntur ex eodem facto.1417.A.l.ſi ſeruus.commo.
Contrarij teſtes nõ puniũtur.1190. A B. in mar.glo.pe.l.duobus.de iureiur.
poſtulare aliquid poteſt quis,cuius Cõtrariũ non poſtularet.2875.D.& ſeq.
per actũ Contrariũ videtur quis ius ſuũ deſerere.1044.C.in mar.l.ſi ſtillicidij. quemad.ſer.amit.
Contrariorum eadem eſt diſciplina.124. A.glo.fi.l.pe.qui ſatiſ.co.
Contrariorũ non eſt eadẽ ratio. 391.C. gl.1.§.item contra.l.qui ꝓprio.de ꝓcur.&.848.B C.glo.plus pretio.§.1.l. in fundo.de rei vin.&.442.D.l.ſi quis negotia.in glo.6.de nego.geſt.
eligens vnum Contrariorum,videtur alteri renuntiare.730.C.glo.ſummouebitur.l.nihil.de inof.teſta.
ex duobus Contrariis eligitur quoddam temperamentum. 137.D
ex duobus Contrariis optimum ſit cõperamentũ.223.D.glo.3.l.2 §.ſi quis examen.ſi quis caut.&.360.D.glo.1.l.ſed hæc.de procu.
Contributio,id eſt cõpenſatio. 1867.D
Controuerſia eſt ante litis conteſtationem.748.D.glo.controuerſia.
Contumacia eſt delictũ.1100.A.in margine.glo.2.l.ſi filius.de inter.acti.
Cõtumacia facit de poſſeſſore petitorẽ. 1038.D.glo.fi.l.ſi cuius.ſi ſer.vindi.
Contumaciæ pœna non eſt principalis. 1300.C D.in margi.
ob ſolam Contumaciam quis excõmunicari poteſt.1364.A.glo.non etiam.l.in actionibus.de in litem iuran.
Contumax cito veniens reſtituitur. 475. A B.in ſummario.l.diuus. de reſti. in inte.
Contumax eſt,qui omnino non reſpondet.1197.B.§.qui tacuit.l.de ætate. de inter.act.
Contumax minor eſſe nõ poteſt. 545.D
Contumax nõ eſt citatus,ſi locus iudicij non eſt idoneus vtrique parti. 640.B. in mar.§.ſed ſi in.l.ſi cum.de arbi.
Contumax nõ habetur ꝓ confeſſo inter eos inter quos nullum eſt iudicium,vt inter patrẽ & filiũ.1202.B C.l.ſi filius.
Contumax verus non appellat.710.B C. §.ſciendum.l.& poſt.de iudi.
Contumax fictus appellare poteſt.475.D
Contumacis domus poteſt à iudice dirui.1173.C.l.ſi is.& in mar.
Cõtumaci in vna cauſa,poteſt iudex negare

gare audientiã in alia.604.D.glo.ſi.in mar.§.ait ptor.l.ſed&.ex q.cau.maio.
Contra Contumacẽ dantur auxilia tria. 1701.D
Conuenit inter omnesid eſt nullus diſſentit. 210.B
bona fides exigit, vt quod cõuenit fiat. 1860.B.l.cum venderem.loca.
Conuenitur actione prima dolo ſuo abſolutus.524.B.l.cum à te.de do.ma.
Conuenitur vbiq; certo loco dare promittens, ſi ibi nõ reperiatur.1383.B.in princ.l.1.de eo quod cer.lo.
Cõuenire, eſt vel ex diuerſis locis ĩ vnũ, vel ex diuerſis animi motibus in vnum conſenſum, id eſt ſententiam venire. 255.B.§.conuentionis.
Cõueniri,& recõueniri,differũt. 366.D
Cõueniri eũ iniquũ eſt,qui ſoluere vult. 401.D.glo.oportet.l.ſi reus.de procu.
Conueniri nõ poſſe dicitur, habens exceptionem declinatoriã iudicij. 607. B.in margine.
Cõueniri poteſt quis partĩ nomine ſuo, partim procuratorio.1116.C.in marg.
ſeruus an poſsit Conueniri. 228.C D
Conuentio facit ceſſare actionem legis Aquiliæ,ſicut actio ex cõtractu.1074. D.in prin.
Conuentio iuriſgẽtium nominata, parit actionem:innominata nõ, niſi implemẽto iuſtæ cauſæ, vel cohærentia cõtractus veſtiatur.160.A.l.iuriſgen.
Conuentio legitima eſt,quæ lege aliqua confirmatur.158.B.l.legitima.
Conuentionis nomen eſt generale ad omnia pacta, contractus, & diſtractus. 255.A.l.huius.
Conuentio nuda nõ parit actio. niſi veſtiatur traditione vel ſtipulatione.301 A.l.diuiſionis.
Conuentio publica eſt quæ ſit per principem, quotiens inter ſe duces belli quædam paciſcuntur. 158.A B.l.conuentionum.
Conuentione remittitur,quod nullo tẽpore adquiritur. 1043.A
Conuentionum quædam expreſſæ,quædam tacitæ. 256.B.l.Labeo.
Conuentionum quædã ſunt nominatæ, quædã innominatæ. Ibidem.A.§.ſed.
Cõuerſatio.)Ex cõuerſatiõe æquali cõtemptio dignitatis naſcitur. 149. C.l. obſeruandum.de offi.præſid.
Conuerſus aliquid retinens, conuerſus non eſt. 915.C
Copiã inſtrumẽti ſufficit edere ad originale collationatum. 245.C
Copula ſi cadit inter diuerſas orationes, facit coniunctionem verbalem. 930. C.in margine.
Corã aliquo fieri quid dicitur,ſi eſt preſens, & intelligit. 645. A. §. coram.l. diem.de arbi.
Corium cerdonum tingitur ex myrto.in verbo,myrtus.
Cornu & voce Romani vocabantur ad incendiũ extinguendũ.131.C. nos vice eorum hodie campanas habemus.
ſæuire in ſuum Corpus etiã ſeruo licet. 1517.C.§.ſi ipſe.
Corporis vitium quandoque ad animũ penetrat.1961.C.l.ob quæ.in princip. de ædil.edic.
error in nomine non vitiat,ſi conſtet de Corpore.824.B.§.cũ in rem.l.idẽ Põpo.de rei vin.&.1729. B. §. nihil. l.in venditionibus.de contra.emp.
Corpore luat nõ habẽs in ære. 194.B C. l.ſi ſine.de in ius vocã.&.168.A.l.ſi qt id.§. in ſeruos.&.l.fina. in fine.de in ius vocan.&.563.D. glo.aut noxæ.§.ſi ſeruus.l.quod ſi.de mi.
nihil in Corporibus,ſed omnia in nominib' ſunt.1137.B.l.heredes.fami.erciſ.
Corporales.res. 115.B.in tex.
Corporales,q ſint, Bart.1208.B.in mar.
Correctio eſſe debet ,p modo culpę.117. D.l.1.§.cũ patronus.de offi.præſ.vrb.
Correctioni modus adhibendus. 893.D. glo.pleniſsimam.
Correctores,& pſides,differũt. 146.B C
Corrigere errorem quando poteſt quis. 636.D.glo.1.l.quia.de arbi.
Corrigi interlocutoria poteſt,non definitiua.635.B.§.dicere.de arbi.
Corrumpere iudicem videtur,qui ei dat vt pro ſe iudicet.1313.A.§.ſed ſi.l.2.de condic.ob tur.cau.
Corrumpere tabulas dicitur, qui eas interleuit. 1085.b
intereſt noſtra liberorũ noſtrorum animos non Corrumpi. 1209. C.l.vt tantum.de ſer.cor.
Corrũpere ſeruũ dicitur, qui perſuadet ei dominũ contemnere.1210.D.l.corrumpitur.de ſer.cor.
Corumpens iudicem,vel aduocatum aut procuratorẽ partis aduerſæ, litẽ perdere debet. 467.A.§.ſed &.
Corrumpens ſegetes,tenetur.1072.D.§. inquit lex.
Corruptor liberi magis delinquit, quàm ſerui. 1207.C.l.doli.de ſer.cor.
Corruptũ quid dicitur. 1073.B.§. cũ eo.
Creatura omnis ad benefaciendum mouetur. 784.C
Credentiæ literæ. 1470.A.in mar.
Creditor cui ſatisfactũ eſt,poteſt petere inſtrumẽtum debiti, & facere cõpleri chartam à notario. 1190. B C.l. ſolutione.ad exhib.
Creditor debet eſſe curioſus quò vertatur res quã ſeruo credit. 1558.B.§. ſed ſi ſic.l.quod ſi.de in rem verſo.
Creditor dicitur vim facere,cũ non per iudicẽ debitum repetit.487.B.l.extat. quod me.cau.
Creditor inuitus vẽdere cogi nõ debet. 1424.B.§.meliùs.
Creditor iura tenet cedere,& poſſeſsionẽ tradere.1948. C.l.creditor.in ſum.
Creditor nõ debet eſſe acerbus exactor, nec contumelioſus, ſed moderatus. 2059.B.l.ſi bene.de vſur.
Creditor nõ renuntiat perſonali actioni,ſi accepit pignus non idoneũ. 1158. C.l.creditor.
Creditor oneroſus eſſe nõ debet.1458.C §.ſicut.l.ſi ſeruos.in ſi.de pigne.act.
Creditor poſſeſsionem naturalem non habet.1181.D.glo.ius autem.§.1.l.Celſus.ad exhiben.
Creditor poſſeſſor nõ eſt rei pigneratæ. 212.A.§.poſſeſſor.
Creditor poſsidere dicit quo ad quædã, & quo ad quędã non.212.B C.in mar.
Creditor poſsidet. 1442.C
Creditor poteſt agere furti. 1433.D
Creditor poteſt eligere vnũ ex pignoribus,quod vendat. 1946.D.l. creditoris.de diſtract.pig.
Creditor poteſt eſſe tutor.400.A.ĩ mar.
Creditor poteſt habere pign' ,p iuſto prẽtio,debito nõ ſoluto.1916.C.§.poteſt.
Creditor priuatus prior præfertur fiſco. 1933.C.l.ſi pignus.
Creditor q pignus accepit, poſſeſſor nõ eſt.212.B.§.creditor.l.ſciẽdũ.q ſat.co.
Creditor reddens debitori cautionẽ, id eſt inſtrumentũ crediti,videtur tacitẽ pactus eſſe de nõ petẽdo ſi ꝓbet redditum : ſecus in eo qui reddit pignus. 256.B C.l.Labeo.&.l.ſeq.
Creditor ſecundus vt in locũ primi ſuccedat,plura requiruntur. 1918.B
Creditor tempore prior præfertur.1930 B.l.qui generaliter.qui poti.in pigno. ha.quandoque contra:vt.1931.B.l.interdum.eo.titu.
Creditor tenetur partẽ debiti cõfeſſatã recipere,de dubia verõ litigare. 1256. A.l.quidam.ſi cer.peta.
Creditoris credulitas, & ſerui calliditas dño obeſſe non debet.1558.B.§.ſed ſi.
ſine Creditoris volũtate nemo alienum debitum exigere poteſt. 459.C
Creditori bene agẽti fauet lex ſter alios male agentes.535.D.gl. excepta.§.ſed vtrum.l.3.de mino.
Creditori vigilare licet ad ſuũ cõſequẽdum.1528.A.l.ſumma.de peculio.
Creditores duo cõmuni diuidũdo agere poſſunt. 1165.A.glo.dari.
Creditorib' dat cõdictio indebi.1364.B
Creditoribus minus ſubuenitur quàm legatariis. 318.A
Crediti appellatio gẽalis.1235.B.§.nãvt.
Creditum & mutuum differunt. 1237.B. §.creditum.
abire in Creditum alicui.1484. B.in fin. &.1496.A B.§.nam pecuniæ.
per verbum Credo, poteſt ferri ſententia.644.C D.in margine.
Creditur cuiq; contra ſe loquenti.1196. C.§.1.l.de ætate.de inter.acti.
Creditur magis duobus affirmantibus,q decem negantibus.644.C.glo.fin.§.ſi plures.l.diem.de arbi.
Creditur quandoq; alicui de ſe loquẽti. 594.C.glo.2.l.item ei.ex qui.cau.ma.
Credulitas falſa non cõfirmat quod agitur.305.D.glo.fina.l.ſi cum.de pact.
Credulitas nimia reprobatur.218.D.glo. quamuis.l.1.de eo per quem fac.erit.
Credulitas nocet.1558.B.§.ſed ſi.l. quod ſi.de in rem ver.
Credulitas reprobatur.1416.B.glo.in.l.ſi mei.commo.
Credul' q fuit,ſibi imputare debet. 218. B.§.dolum.l.1.de eo per quẽ fac. erit.
Creſcunt multa alluuione. 1913.D.gloſſ. obligatur.
Crimen fateri cẽſẽi qui paciſcitur. 344: B.l.quoniam.de his qui no.infa.
Crimen patris quæſitam filiis dignitatẽ non aufert.2113. C.§.filiam.l.generali.de ritu nup.
Criminis eiuſdem ſocius ſocium accuſare non poteſt.2083.C.l.repetita.de fide inſtru.
Crimine contingi. 1212.A.in tex.
Crimina vndecumq; & per quoſcumq; commiſſa, iudex in ſua prouincia inquirit. 142.C.l.3.de offi.præſi.
in Criminali cauſa iudex poteſt incipere à captura, & trahere delinquẽtem de domo. 193.D.in marg.
Criminali in cauſa plures dãtur dilationes,q̃ in ciuili.240.B.in ſi.l.ſi.de fer.
Cucuma quid. 1037.B C.
Cucumella. Ibidem.D.glo.cucumellas.
Culleus quid. 1447.C D
Culpa. 1978.D.§.culpam.
Culpa committitur tribus temporibus. 1059.C D.l.idem.
Culpa culpam abõlet.1061.A.glo.fina.l. item ſi.ad legem Aquiliam.
Culpa cum culpa cõpẽſatur.218.D.gloſ. quamuis.l.1.de eo per quem fac.erit.

Index materiarum

Culpa eſt,cũ quod à diligente prouideri potuit,nó eſt prouiſum.1079.C.l.ſi putator.§.culpam.ad legem Aquiliam.
Culpa eſt male facere. 442. C.in margine.l.ſiue.§.ſed ita.de neg.geſt.
Culpa eſt vitium. ibid.
Culpa lata eſt ius ignorare. 349.C
Culpa lata dolo cõparatur.1215.C.§.lata l.1.ſi menſor fal.mo. 1304. B.glo.non etiã.l.in actionibus. de in litem iur.& 1527.A.l.quod Nerua.depo.
Culpa dolo malo proxima,eſt culpa lata. 250.C.gloſſ.2.l.vbi.de eden.
Culpa nó eſt ab eo exigẽda, qui diuinare nó potuit &c. 1079. D.§.ná culpa. l.ſi putator.ad legem Aquiliam.
Culpa non eſt in percuſſo retrocedẽte, ſecus in percuſſore.1090.C.in margine.l.ſi ex.ad.l.Aquil.
Culpa nó præſtatur,niſi dolo malo proxima.250.B C.l.vbi.de eden.
Culpa ſi præcedat caſum,tenet quis,etiã ſi de caſu nó tenetur.1410. B C.glo.1. § ſed interdum.l.ſi vt.commo.
Culpa ſi non præcedit,geſtor non tenetur de caſu. 432. A.l. debitor.de nego. geſt.Bar.in ſum.
quæ in eo Culpa ſit, qui ſuæ mentis non eſt.1057.A B.§.quæ enim.l.ſed & ſi.ad legem Aquiliam.
ſine Culpa ſua tenetur quis. 664. C.§.at hoc.l.3.nau.cau.ſta.
qui non præuidet quod præuidere debuit,eſt in Culpa.1079. A.§.hac.l.qui occidit.ad legem Aquil.
Culpæ ad dolũ non eſt compẽſatio. 218. D gl.quamuis.l.2.de eo per quem fac.
Culpæ ratione qui tenetur,nó liberatur cedẽdo actionem. 1689.C.l.de illo.in ſum.pro ſocio.
Culpæ præponderat dolus. 1992. C. in verbo,dolus.
Culpæ reus poſſeſſor eſt,qui per inſidioſa loca ſeruum miſit.847.A B.l.qui petitorio.§.1.de rei vin.
Per modo Culpæ correctio eſſe debet.127 D.l.1.§.cũ patronus.de offi. præ. vrb.
Culpã cõmittit quis vt fraudé repellat. 440.A.glo.cõmittat.verſi. primo.§.ſi cum.l.at qui.de nego.geſt.
iuratur in litem ob dolum, nõ Culpam. 1304.B.in textu.
Culpá negare difficile.1689.C.§.& puto
Culpam non committit inanimata res. 1410.C.gloſſ. machina.§. plane.l.ſi vt certo.commo.
Culpam nó poteſt imputare ex ea lucrũ ſentiens.2157.C.glo.ex quo.l.cum in fundo.de iur.do.
Culpam tollit diligentia. 1864.D.glo.1. §.pe.l.ſi merces.loca.
Culpa facere nó videtur, qui facit quod fieri ſolet.1699.B C.in margine.l.cum duobus.pro ſo.
Cultura intempeſtiua deteriorem fundũ facit.1863.B C.§. conductor.l.ſi merces.loca.
Cultura meliorat prædia. 1918.D.gl.1.l. creditor.de pigno.
Culturam omittere non debet fructuarius.884.A.in margine.
Cum, dictio eſt coniunctiua. 925. C. l.ſi quis.& in margine.
Cum, & ſi, non differunt. 1356. D. l. qui promiſit.
Cum,id eſt quamuis.791.D.glo. in hereditate.& glo.cum.&.806.D
Cum,quandoq, capitur caulatiuè,quandoque pro quamuis.378.D
Cum,quando que capitur pro &. 1411.D
Cumulari poſſunt plures actus eodem libello.1137.C.§.de pluribus.
Cupitum nocet,quod ſecus prodeſt.1214 A.glo.2.§.ſi.l.2.ſi quis cautio.
Curare qđ debet quis,donare nó debet. 320.D.glo.2.§ ſi prætor.l.8.de trãſact.
Curator Cæſaris,id eſt ꝓcurator. 152. C
Curator datur bonis abſentis. 432. B.in margine.
Curator datur hereditati iacenti. Ibid
Curator datus ad lites minori,poteſt reuocari ante litis conteſta.vt procurator.568.A B.in margine.
Curator quomodo abſenti dari debeat. 594.D.in margine.
Curator de leui culpa tenetur. 414.D
Curator poteſt conſtitui loco abſentis. 411.D.in margine.
Curator Reipu.quis.160.A
Curatoré habere poteſt pupillus. 568.D
Curiatæ leges. 63.B.in textu.
Curiæ. 63.B.in textu.
Curioſiſſimus eſſe quis nó requirit.2101. B.§.qđ enĩ.l.regula.de iur.& fac.ign.
Cuſtodia quæ. 593.A.§.cuſtodiam.
Cuſtodia ſumit actiuè & paſſiuè. 239.D
Cuſtodia, id eſt exactiſsima diligentia. 1898.B.glo.cuſtodiam.
Cuſtodia, id eſt cuſtodita perſona. 136. D.&.239.D
Cuſtodia aduerſus vim parum proficit. 1833.C.l.ſi ea.de actio.emp.
Cuſtodia nulla fieri poteſt, ne damnum iniuria ab alio dari queat. 1873. C. l. ſed de damno.loca.
Cuſtodiæ gratia iuſta cauſa eſt poſtidẽdi 1165.A.§.ſed & ſi.l.communi.com.di.
Cuſtodiã mercede promittẽs tenetur de periculo.1873.C.l.qui mercedé. loca.
Cuſtodiam debet véditor ante traditionem rei.1834.D.l.venditor.
Cuſtodiam non promittentes horreorũ domini,non tenétur de fractura. 1878 C.l.dominus.
Cuſtodiam qualem præſtare debet venditor in re vendita.1791.B C.§.cuſtodiam.&.l.ſeq.
Cuſtodit diligenter qui vincit.1212.B.§. in publicum.de ſer.fugi.

D

DAmnare qui non poteſt,nec abſoluere poteſt.152.C. gloſſ. fin.l.fin. de offi.pro.Cæſa.
Damnatur quis quádoque in alio quàm actum eſt.351.C
Damnatus crimine capitali,pẽdente appel.poteſt facere teſtamentum. 345.A
Damnum alij facere poſſum, ne res mea pereat.1895.C.l.qui ſeruandarum.
Damnum,& furtum,differunt.1074.B.§. ſi oliuam.
Damnum fati ineuitabile. 1791.B C.§.& puto.l.hoc ita.de peri. & com. rei vẽ.
Damnũ & lucrum in vna re contingere poſſunt.431.D.glo.lucrum.l. ſi negotia.de nego.geſt.
Damnũ cum lucro compẽſatur.2837.D. in fine.l.ſi duorum.de actio.emp.
Damnũ dicitur lucro deducto.1692.A B §.neque.l.Mucius.pro ſocio.
Damnũ magnũ nó eſt in mora modici tẽporis.686.B.l.ſi debitori.de iudi.
Damnum modicũ æquo animo ferre debet colonus, cui immodicũ lucrum non aufertur.1864. B.§. vis maior.l.ſi merces.loca.
Damnũ eius participare quis debet, cuius participauit & lucrum. 1704. A B. in ſi.l.ſi igitur.pro ſo.
Damnũ pati nemo debet pro alteri⁹ lucro.2127.D.& ſeq.l.iure.de iure do.
Damnũ pro cõmuni vtilitate acceptũ, communiter reſarciri debet. 1460.D. glo.1.§.1.l.2.de lege Rhodia.
Damnũ vitare nulla cura poſſum⁹.1420. C.l.ad eos.commo.
nulla cuſtodia fieri poteſt ne Damnum ab alio dari alicui poſsit. 1873. C.in principio.l.ſed de damno.loca.
Damni euẽtus reſtitutionẽ nó indulget, ſed inconſulta facilitas. 550. C. §.neq; enim.l.verum.de mino.
Dãno alieno locuples fieri qs nõ debet. 321.D.§.ſane.l.cum hi.de tranſact.
Damno alterius reſtitui non poteſt quis ad lucrũ: ſine damno poteſt. 598. B.l. ſciendum.ex qui.cau.ma.
Damna cõſueta coloni ſunt:nõ conſueta,domini. 1854.B.§.ſed & ſi vredo.l. ex conducto.loca.
Damna fatalia ſocij non tenentur præſtare.1699.A B.l.cũ duobus.§.damna. pro ſocio.
Damna quandoq; attenduntur, non lucra.1826.D.glo. 1.§.1.l ſi ſterilis. de actio.emp.
Dare verbũ denotat trãſlationẽ dominij.1321.B.i margine.ſed qñq; contra.
Dare beatius eſt quàm accipere.1406.A in rubrica commodati vel con.
Dare quandoq; id eſt cõmodare.1411.B. glo.rem.& dares.
Dare quandoque id eſt datum cõfirmare. 138.C D
Dare & confirmare,non ſunt paria.167. A.glo.3.l.& quia.de iur.om.iudi.
Dare quandoque deferre eſt. 140.B
Dare iudicem,id eſt delegare. 146.A B
Dare ius anulorum aureorum. 189.A.in margine.
Dare nequeunt multi quod promittunt. 2160.B.l.penultima.de iure dotium.
Dare pignori,id eſt obligare. 1919.C
Dare prohibitus, prohibetur accipere. 467.C.in glo.dare.§.ſed &.l. 1.de calum.& in margine.
Dare & recipere qui debet,ſemp debet pri⁹ offerre:ſic ſit in retractib⁹:nã retrahés debet offerre.1975.A.glo.fin.l. ædiles etiam.de ædilitio edicto.
Dare,id eſt reſtituere. 1993.A
Dare de ſuo,& reddere,differunt. 1610. A.§.aliud.l.1.depo.
Dandum eſt æquè bonũ,ac recipiendũ. 642.D.glo.fi.l.Labeo.de arbi.
Dans ex perſona alterius,ſi poterat vitare ne daret, dare videtur: aliàs ſecus. 2127.C.§.ſi quis.in ſum.
Dãtis & accipiẽtis ſi eſt turpis cauſa,ceſſat repetitio.1370.C.l.auunculo.
Datio licet nó teneat, ſufficit tamen nó reuocare. 135.D. glo.fin.l. obſeruare. de offi.procon.
Datio non tam leuiter ſit,quàm ablatio. 1514.D.gloſſ.contra.
Datiuus quádoq; pro ablatiuo ponitur. 1381.A.gloſſ.ſed & ei.
Datus,id eſt dandus quandoq;,& eſt tẽpus pro tempore. 197.A.&.491.D
Dat⁹ procurator,id eſt cõſtitutus.361.D
Datum benigne qđ eſt, fraude reuocari nó debet.in textu.in verbo Benigne.
Datum nó videtur,quod accipientis nó fit.2137.A.glo.placuit.l.mater.de iure dotium.
Datum pietatis cauſa, quandoque repetitur.471. A.l.ſi quis.in glo. repetere. de calum.
Datũ ſimoniacè repeti nõ poteſt. 462.D
De,præpoſitio auget 1603.A

Debeo,

Debeo,id eſt poſſum.135.D.gloſſ. debet. &.1193.D.gloſſ.debet.

Debeo quandoque,id eſt neceſſe habeo. 1178.A.gloſſ.oſtendere.

ribaldos multos ſuſpendere facit gloſſ. Debebit.685.C.& in mar.

Debere.) Nil refert an aliquid non fiat, an eo modo quo non debuit,fiat.405. D. glo. inhabilis. §. proconſul. quod cuiuſque vni.no.

vis eſt,quotiés quis quod ei Debetur,nó per iudicem repoſcit.488.A.l.extat.

iuſtus poſſeſſor de hereditate deducere poteſt qđ ſibi Debetur.791.B.§.iuſt⁹;

quantum petatur quærendũ eſt,nó quãtum Debeatur.175.A.§.quotiés.l.cum quædam.de iur.om.iudi.

quod alicui Debetur,alius ſine voluntate eius iure non exigit.459.C.l.ſoluẽdo.de nego.geſt.

Debitor an præſumatur ſoluiſſe,licet inſtrumentum reperiatur apud eum cãcellatum.1367.C.in margine.

Debitor debet habere inſtrumentũ ſolutionis. Ibidem in margine.

Debitor nomine cõſtituti habet decem dies ad ſoluẽdũ.1402.C.§.ſi ſine.& in marg.l.promiſſor.de conſti.pecu.

Debitor in dubio non præſumitur fugitiuus.1410.B.in margine.l.ſi vt certo. commo.

Debitor liberatur paupertate.793. A.§. illud.l.ſi quid.de peti.he.

Debitor nó excuſatur mora ſemel cõmiſſa.1052.C.§.poſt.l.euictis.de vſur.

Debitor non reſtituens pignus à ſe conductum, ſi condemnetur,fit infamis. 1434.C.§.ſi poſt.

neque oneroſus creditor audiẽdus, neque delicatus Debitor.1438.C.§.ſicut ſi ſeruos.in fin.de pigne.act.

Debitor ſpeciei,licet liberetur p interitum ante morã,tamen ſecus ſi loco illius perẽptæ ſubrogeſ alia facto debitoris,& illa pereat.498.C.in margine.

ad Debitorem ſpeciei poſt morã ſpectat periculũ interitus.1240.B.l.quod te.

Debitor vagus vbique cõueniri poteſt. 685.A.glo. debebit.§. proinde.l. heres.de iud.vide in verbo,vagus.

Debitoris electio eſt in re incerta.1748. D.l. comprehenſum. in ſum. de contrahen.emptio.

Debitoris mora nó inſpicitur cum etiã creditor eſt in mora. 1842.B.C.l.ſi &. de actio.emp.

Debitoris nomen delegare.1893. C.l.ob eam.

Debitori confitenti dilatio eſt danda ad ſoluendum.686.A.l.ſi debitori.de iudi.idem in condemnato.

Debitori facta interpellatio,nó conſtituit eum ſtatim in mora:ſed cũ interuallo, vt poſſit prouidere ſolutioni. 575.BC.gloſ.4.& in margine.l.Aemilius.de mino.

Debitori loci vtilitas auferri nõ poteſt. 1384.B.i margi.l.1.de eo quod cer.lo.

Debitorẽ retinere ſine iudicis auctoritate quãdoq; quis poteſt. 488. A.glo. ſine vllo.l.extat.quod metus cau.

quilibet extrane⁹ poteſt ſoluere p Debitore inuito,poteſt & creditori inuito 299.A.B.in mar.§.1.l.tale.de pact.

Debita ſunt in triplici genere. 1240.D

Debitorũ nomina ſi fũt deteriora,periculũ eſt adminiſtratorum negligẽter exigentium.1262.B.l.periculum.

Debitum alienũ ſine creditoris volũtate exigere etiã coniuncta perſona nó poteſt. 459.B

Debitum aliunde quàm per iudicem repetens,vim facit.in verbo,creditor.

Debitũ alteri in compenſam non venit. 1600.D.glo.1.l.ſi cum militi.de compenſa.

Debitũ ex cauſa victuali nõ cõpenſatur. 1601.B.l.ob negotium.de compenſa.

Debitum naturale venit in cõpenſationem. 807.C

Debitũ oneroſum liberatur per ſolã patientiã.2048.C.l.qui ſemiſſes.de vſur.

Debitum videtur,quod iure honorario debetur.1394.B.in prin.§.debitum.

Debiti ad debitum non fit compenſatio. 1601. C. D. gloſſ.1.l.ob negotium. de compenſa.

Debiti inſtrumentũ petere creditor poteſt etiam poſtquam eſt ei ſatisfactum. 1190.B C.l. ſolutione. ad exhibẽdum.

Debili epiſcopo datur curator. 340.C

Decedere poteſt quis duobus teſtamẽtis relictis. 107.D

Decẽ dies dantur ad ſoluendũ debitori, etiã ſi nó fit dictum.1402.C.in margine.l.promiſſor.de conſti.pecu.

Decemuiri. 67.B.§.& cum.

Decenniũ dicitur lõgum tempus.2044. C.glo.2.l.cum de in rem.de vſur.

Deceptis,& nó decipiẽtibus,opitulãdũ. 1575.D.§.hoc enim.l.2. ad Velleianũ.

Deceptis ſine culpa,ſubueniẽdũ eſt.476. A.§.nec intra.l.diuus.de reſti.in in.

Deceſsio,id eſt damnũ.1162.C.§.ſi quid.

expenſæ an debeant deduci in Decimis. 797.C

Decipere licet ſine dolo ſ empt.vẽdi.loca.& con.1860.C.l.itẽ ſi.loca.&.556. B.§.idẽ Pomp.l.in cauſæ.2.de mino.

Decipi nó debent cõtrahentes.1450.C. §.omnia.l.1.de exer.act.&.1473.A B. §.neque.l.ſed & ſi.de inſtito.

Decipi ſemper ſe credunt nouitij. 51.C. glo.in eos.§.illud vero.in procæ.

Decipiens aliquem ſub ſpecie commendationis, de dolo tenetur. 529. A. l. quidam.de do.ma.

Decipiens mulier nó iuuat Velleia.1594 A.l.ſi decipiendi.ad Velleianum.

Declinatoriam fori habens, non dicitur poſſe conueniri.607.B.in mar.

Decretalis bono.poſſ.& edictalis.818.C glo.data.

Decretum vbi neceſſarium eſt,cauſa per libellum expediri non poteſt.139.B.in tertu.

Decreta,id eſt ſententiæ. 712.C

Decurionum loco hodie ſunt conſiliarij. 518.B

Dedicabant olim reges. 118.C D

pactum de non Dedicãdo locum ſuum, non valet.311.A.l.nemo.

Deducere de hereditate qđ ſibi debeſ, iuſtus poſſeſſor poteſt.792.B.§.iuſtus.

Deducere in publicum quid.1212.B.§.in publicum.

Deducere rẽ ſ iudiciũ.691.B.l.ſi petitor.

Deductis impẽſis fructus intelliguntur. 797.B.§.fructus.l.ſi à domino.de peti. heredi.

Deeſt plerumq; alteri,quod alteri ſupereſt.1724.B.l.1.de contrahen.emptio.

Defendere, eſt id facere quod dominus in litem faceret.372.B.§.defendere.

Defendere eſt iudiciũ ſuſcipere. 373. D. & glo.1.§.ſi.l.ſed & hæ.de procur.

agere quãdoq;, id eſt Defendere.1242.D

Defendere videtur, qui iudicatum ſolui promittit. 613.D

Defendere præciſẽ an quis teneaſ.373.C

Defendere debens, tenetur defendere ſuis impenſis.402.D.in marg.

Defendere ibi cogitur quis, vbi agit:licet priuilegium fori habeat. 686. B.l. qui non.de iudi.

Defendere non videtur aliquem,qui eũ duci patitur.216.B.glo. defendit.l.2.ſi ex noxa.cau.

Defendere ſe aduerſus periculum,naturalis ratio permittit. 1056.B.l. itaque. ad legem Aquiliam.

Defendere ſe videtur,q immediatè percutit percuſſorem.1089.B C.§. tabernarius.l.ſi ex.ad legem Aqui.

nõ videtur boni viri arbitrio Defendere is,qui actorem fruſtrando facit ne ad exitum cauſa deducatur. 403. C.l. fina.de procur.

Defendere tenetur procurator in tribus caſibus. 371.C

Defendi abſentem à quibuſcumque,publice intereſt. 396.B.l. ſeruũ.§.publice.de procura.

Defendi ibi quis debet, vbi deliquit. 1118. D.l.ſi.de noxa.

vbi abſens quis damnari poteſt,ibi quẽuis verba pro eo facientem, & innocentiam Defendentem,audiri æquum eſt.369.C.in text.l.ſeruum.§.publice. de procura.

Defendit quandoque actor,& reus agit. 388.D.glo.defendãt.l. non cogendũ. de procura.

ſatis pœnæ ſubit,qui nó Defenditur.193 B.l.ſatis.de in ius voc.

reipu.intereſt plurimos ad Defendendũ admitti. 369.C D.gloſſ.1.§. publice.l. ſeruum.de procur.

Defendens alium ex neceſsitate,videtur ſuo nomine eſſe in iudicio. 216. C. l.ſi cum.

Defendens alium non vtitur priuilegio ſui iudicis.700.B.l.ſi fideicommiſſum.

non Defendẽti ſeruum in cauſa noxali, denegatur perſecutio vſusfructus.116 B C.in margine.

Quod fit ad Defenſam,pœnam non meretur.1086.C.§.qui cum.l. ſcientiam. ad legem Aquiliam.

Defenſio,id eſt excuſatio. 2053.C.gloſſ. defenſionem.

Defenſio eſt de iure naturali. 1056. B.l. itaque.ad legem Aqui.

Defenſio plena. 600.C.§.plena.

Defenſio ſui,vel rerum ſuarum,vel alterius,quo caſu eſt permiſſa. 56.C D

Defenſor dicitur ſine mandato, procurator cum mandato. 1177.A

nemo alienæ litis idoneus Defenſor ſine ſatisdatione intelligitur.390. A.§.qui alium.l.qui proprio.de procur.

Defenſor quãdoq; tenetur cõparere, & quandoque non.600.C.in margine.

Defenſor rei dicitur, procurator actoris. 356.B

Defenſor ſine ſatisdatione nó admittitur. 390.A

Defenſori non cõpetit quod alicui inutile eſt.179.B.§.not.

Deferre ad iudicem,id eſt ſignificare vel nuntiare magiſtratui. 1212.C

Deficit ſi lex,ſuppletur.2105. D.gloſ.1.l. oratio.de ſponſa.

Deficere q dicũtur.586.B. §.q deficiũt.

Deflorans virginẽ non tenetur de adulteriis per eã poſtea perpetratis. 1108. D.l.Neratius.in argu.

Deformitatis æſtimatio nulla fit.1098.A in prin.l.ſi.in fi.de his q deie.&.1054 C.l.ex hac.ſi qua.pau.fe.di.

Index materiarum

Defunctus potuit quod nó poteſt heres. 1498.D.& econtra. 2167.D.
Defuncti dolus an noceat ſucceſſori. 1954.B C.glo.potior.l.ſicut.
Defuncti vitiorú heres eſt ſucceſſor.glo. 1.l.etiam.de peti here.
Defuncti iure vtitur heres. 1051.B.gl.4. §.fin.l.cum quidam.de vſu.
ſæpe credim⁹ aliquid Defunctú voluiſſe, non tamen rogaſſe.2184.D.§.ſæpe.l.ſi ſponſus.de do.inter virum & vxorem.
Defunctorum actus an poſſint ſuſpendi. 1024.B.l.receptum.in fi. cõ.præ.
Defunctorum volũtates ſtrictè interpretari non debent. 953. C.§.ſed ſi.l. plenum. de vſu& habi.
Degradat epiſcopus clericum. 340.D
Deiectú dicitur, quod ſuſpẽſum decidit vel effunditur, vel dum ſuſpenditur. 1093.B.in tex.
Deiiciens nocte è domo, non punitur⁹ die ſic.1097.C.§.Labeo.
Delegare creditoré. 2126.D.§. ſi filiuſfa.
Delegare iuriſdictionem,& mandare,differunt. 155.C
Delegare pót iudex q iuriſdictionem ſuo nomine nó alieno habet. 166. A.l. more.
Delegari nó poſſunt cauſæ meri & mixti imperij,niſi iudex abſit,aliàs ſic.153. A. l.1.in ſum.
Delegari non poſſunt, quæ plenam cauſæ cognitionem, & decreti interpoſitionem requirunt.139.A.in ſum.tex.
Delegari poſſunt, ꝙ ſemiplenã cauſę cognitionẽ requirũt.157.A.§.vt poſſeſſio.
Delegatus ſóluit. 1580. A.§. interdum.l. quamuis.ad Velleianum.
Delegátis morte extinguitur delegatio. 167.A.l.& quia.de iuriſ.om.iudi.
Delegatio ꝓ iuſta præſtatione eſt. 1547. B.l.quod debetur.de pecul.
Delegatio vicem ſolutionis habet.1547. B.glo.fi.l.quod debetur.de pecu.
Delegatione non quæritur hereditas. 2148.B.gloſſ.debet.l.ſi mulier.
Delegatus ab inferiori, quãdoq; ſubdelegat.679.C.in margine.
Delegatus an & quando poteſt delegare.157.C
Delegatus licet aliàs ſit ordinarius, vice tamen fungitur delegantis in cauſa delegata.156.B.l.& ſi.
Delegatus vice mãdatis fungitur,nó ſua. 173.A.in tex.l.ſolet.de iur.om.iudi.
Delegatam iuriſdictionem qui dare poſſunt. 167.B
Delens teſtamentũ,vel aliud inſtrumentũ,qualiter tenetur.1084.B.& ſequen.
ad Deliberádũ datur tẽpus interrogato. 1193.C.in fi.l. q interrogat.de iter.act.
Deliberatè quæ fiũt,magnum ſortiũtur effectũ.351.A.glo. ſint elocuta.§. quãtum.l.quid ergo.de his qui no.infa.
Delicatus debitor non eſt audiendus. 1438.C.§. igitur.l.ſi ſeruos. in fine. de pigner.actio.
per Delictum ſuum quis beneficiũ amittit. 574.C
Delictum familiæ exercitoris eſſe fingitur, quia familia mala vtitur. 664.C. glo.2.l.3.nau.cau.ſta.
Delictum frequens auget pœnam. 96.C. gl.2.l.2.de his qui ſunt ſui vel alie. iur.
Delictum humana fragilitas nó excuſat. 144.C.§.ſicubi.cũ gl.l.illicitas. de offi.præſi.
Delictum maius eſt liberũ corrumpere, quàm ſeruũ.1107. C.l.doli. de ſer.cor.
Delictum nil habet commune cum venia ætatis.559.B.§. quid enim.
Delictum non debet eſſe impunitũ.1103. A.§.at is.l.qui ſeruum.de inter.acti.
Delictum parentum non eſt immediata cauſa corporalis pœnæ filiorum. 88.D
Delictum quandoque.i.ſtultitia.1991.D. glo.delictum.l.cum mancipium. de ædil.edic.
Delicti ad delictum fit compenſatio.220. D. glo.1.§. penul.l.fina.de eo per quẽ fac.erit.
Delicti auctor tenetur.1108.B.glo.1.l.in hoc.de ſer.cor.
Delicti cauſa durior eſt, quàm contractus.1417.C.gloſſ.fin.l.ita vt. commo.
Delicti ratione extraneus dicitur ſuus quo ad iuriſdictionem.142.D. glo.pe. l.3.de offi.præſi.
iuſtius eſt eum teneri qui princeps fuit Delicti,quàm qui res recepit.1200.D. l.in hoc.de ſer.cor.
propter Delictũ priuatur q̃ iure ſuo.60. B. gl.1.in fin.l.iuſtitia.de iuſti.& iur.
ob Delictum priuatur quis honore, ſed non releuatur onere.333. C.gloſſ.certis.§.ait prætor.l.1.de poſtu.
Delicto impoſitæ pœnæ ſponte conſentire videtur delinquens.332.A.in margine.in verbo,delinquent.
pœnam quam quis ex Delicto ſuo præſtitit,recuperare non debet.391. B.§. item.l.qui proprio.de procura.
ex Delicto ſuo damnum pati quis debet. 1106.B.l.ſi ex duobus.de noxa.
in pari Delicto potior eſt qui poſſidet. 1370.C.l.auũculo.de condic. ſine cau.
non debet quis ex Delicto pœnã & præmium mereri.594.B.gl.2.l.itẽ ei.ex qui. cau.ma.
in ſimili Delicto actoris & rei, deterior eſt cõditio actoris.158. C.l.nam cum. ne quis eum qui in ius voca.&c.
Delicto ex vno,tota familia dominus cærere non debet.1080.A.l.illud.
pro Delicto quandoq; venia datur. 560. D.glo.cum venia.l.Papi.de mi.
Delicta non debent remanere impunita. 1088.D.in margine.l. ita vulneratus. ad legem Aquiliam.
Delicta paria mutua cõpenſatione tollũtur.198.D.glo.1.l.nam cum.ne quis eũ qui in ius vo.eſt.
Delicta plura diuerſis tẽporibus ſi facta ſint,de quolibet eſt pœna imponenda: ſecus ſi in eodẽ tempore. 1080. B.§. ſi idem.l.illud.ad legem Aquiliam.
Delicta ſunt multiplicia.75.D.gl.3. l.neque.de legibus.
Delictorum communio turpis.1703. D.l. quod autem.
minoribus in Delictis non ſubuenitur. 546.B.§. nunc.
in Delictis prætor non ſuccurrit.573.B.l. auxilium.de mi.
licet in Delictis præſumatur dolus, tamẽ fallit in minore & fœmina. 250.C.in margine. glo.2.l.vbi.de eden.
nemo Delictis exuitur,quamuis capite ſit minutus.785.B.§.nemo.l.2.de cap.mi.
Delinquere.) Puniri non debet quis in quo nó delinquit. 1714.A.glo.quia.§. digniu.l.actione.pro ſocio.
pactum contra ius,& inducens ad Delinquendum,non valet.2162.C.l.conueniri.in ſumma de pact.do.
Delinquendi ſiue peccandi occaſio tollenda.1383.C.glo.fi.l.1.de eo quod cer. loco.&.662.A.gl.daretur.l.1.§.1.nau. cau.ſtabu.
Delinquendi & cõtrahendi diuerſa cauſa.1449.C.§.magiſtrum.
Delinquẽs videtur conſentire pœnæ ꝓ eo delicto impoſitæ.332.A.glo.2.§.denique.in mar.l.1.de poſtu.
Delinquentis perſona exhibenda eſt, vt cognoſcatur.214.D. in margine. l.1.ſi ex noxa cau.
Delinquẽtium conditio melior fieri nó debet.2178.D.& ſeq.§. ergo.l.hæc ratio.de do.inter vir.& vxorem.
aliud eſt auctoré eſſe Delinquenti, aliud delinquere pati.1039.C.l. in omnib⁹.
Dementia quandoque fingitur ob crimina. 147.C
Dementię color parentibus adſcribitur, dum querela inofficioſi proponitur. 715.C.l.ſciendum.de inofficio.teſta.
Deminutum refertur ad actum ciuilem: vt in vſuca.777.B C.l. deperditum.
Demonſtratio falſa non præiudicat veritati.89.C.glo.in.l.imperator.de ſtatu homi.
Demonſtratio falſa non vitiat iudicium. 714.C.l.ſi in iudicis.de iudi.
Demonſtratio nominis vice fungit. 816. C.817.A.l.ſi in rem.verſi. ſed ſi.in gl. de rei vin.&.1244.A. in pricipio tex. l.certi.ſi cer.pe.
Demóſtratione fundi venditi facta,fines nominare opus nó eſt. 1749.D.§. demonſtratione.
Demonſtratione vtimur, cum nemen ignoramus.816.C.817.A.§.ſed ſi.l.ſi in rem.de rei vindica.
Demi dicuntur decem, vt ait Accurſius: ſed male. 50.C
Denuntiare quis tenetur. 1851.D
Denũtiare teſtimoniũ.2090. A.&.2093. B.l.inuiti.
Denuntiare.) Non valet iuramentũ,cũ iurat quis ſe non denuntiaturum maleficium.287.C.in addi.gloſſ.2.§.illud. l.ſi vnus.de pactis.
Denuntiatio.i. ſummatio. ſic capitur in verb.denuntiatio non debet.
Denũtiatio facit quẽ eſſe in dolo.251.D
Denuntiatio illius qui deputatus eſt ad nuntiandum maleficia, in dubio non præſumitur calumnioſa.343.C.in mar.
Denuntiatio non debet fieri venditori qui ſimul cum emptore conuentus eſt. 2024.C.in margine.
Denuntiationis forma.1910.D. in addit. glo.ſolutorum.
Deo præfertur filius in bonis paternis. 712.A.gloſ.ſæpiſſime.§. Papini.l. Papinianus.de inofficio.teſta.
Depactus dicitur,qui turpiter pactus eſt. 468.B.§.ſi igitur.
Dependere,id eſt expẽdere, conſumere. 1776.C.§.& ſi.
Deperditum refertur ad actum naturalem: deminutum ad ciuilem. 777. B.l. deperditum.
Deplorata perſona min⁹ fidei habere ꝓſumitur,quã diues.247.B.§.cogentur.
Deportato poteſt iudex reſeruare aliquam partem bonorum ſuorum. 614. C.in margine.
Depoſitarius quãdoque de caſu fortuito tenetur. 1610.B
Depoſitarius de ſolo dolo tenet.1620.C
Depoſitæ & commodatæ res non veniũt in iudicium fami.erciſcun.1151.D.glo. communes.
Depoſitione, vt ſolutione, liberat quis. 1675.C
Depoſitum accipiens, beneficium dat. 1622.B.§.ſed contra.l.Lucius.depo.
Depoſitum & cõmendatum, idem.1621. C.l.Lucius.& 1623.A B.in margine.

Depo-

Digeſti veteris.

Depoſitum eſt, cũ nulla merces pro cuſtodia datur.1605. D.§.ſi veſtimenta.
Depoſiti actio & mãdati quãdo concurrunt. 1607.A
Deprecatio.i. venia parcendi. 574.A
precibus actionem famoſam Deprecari, & pacto, differunt: quia hoc infamiã irrogat, illud non.345.B.§.pactus.
Deprecatio, eſt libellus ſupplicatorius, i.requeſta.1466.A B.l.deprecatio.
Depretiari, id eſt depriſare.1066. C. in textu.
Deprehendi.)Quod alterius apud alterũ ſine cauſa deprehẽditur, reuocari ſolet.1366.B C.l.hæc condictio.de cõdic. inde.
Derelicta negotia gerẽs,ſolũ de dolo tenetur.414.C.§.interdum.
Deridenda publicè loquens fatuus preſumitur.1961.C.in marg.l.4.de ædil.edi.
Derogare iuri non oportet prætoris factũ.136.A B.§.ſed excip.l.1.de feriis.& 335.C.in.l.1.verſi.ſi vero.de fer.
Deſerta promiſsio dicitur, quando non ſeruatur promiſſum. 225.D
Deſertio appellationis nõ facit perdere poſſeſsionem.213.D.in margine.
Deſerere promiſſũ officiũ an liceat.1654. C.§. qui mandatum.l.ſi quis.mandati.
Deſignare,id eſt oſtendere. 3178.D
Deſignare tenetur quis quod petit,ſi qualibet actione reali & perſonali. 518.D
Deſignatores qui.342.B.§.deſignatores.
Deſinit pertinere,quod non cœpit.960. B.l.omnes.in princi.ibi,deſinere.vſufruc.quemad.ca.
Deſiſtere quid. 678.B
Deſtitiſſe dicitur,nõ qui diſtulit,ſed qui liti renuntiauit.560. B.&.678.B.l. deſtitiſſe.
Deſpoliare,id eſt ſpoliare.2198.D.§.Proculus.
Deſtinare,id eſt proponere. 2222.D
Deſtruere alienũ poteſt quis,ne deſtruatur ſuum. 1087.C.§. quod dicitur.l. ſi quis.ad legem Aquil.
Deſuetudine tollitur lex.81.B.in fin.tex.
Deſultor quis.1899.D.l.apud. & in margine.&.1900 B.§.puto.
Deſultoria leuitas.1900.A.in margine.
Deterior ſi redditur res,non dicitur reddita.1407.B.l.3.§.1.commo.
Deteriorem cauſam facit proprietarij, etiam in melioré ſtatũ re mutata.958. B.l.hn.de vſu & habi.
Deterius mea opera quod factũ eſt, reficere debeo.917.D cum.l.de vſufru.
Deterior non dicitur fieri ius actoris, licet fecerit expenſas: & de illis agi ſeparatim poteſt. 229 B
Detrimẽtum.) Aequum eſt commune detrimentum communibus impenſis reſarciri.1460.A.l.2.de.l.Rhodia.§. Aequiſsimum.
Detrimenti non lucri fit præſtatio,quando amiſſa re fit cõtributio.1461.D.§. portio.l.2.de.l.Rho.
Detrimento alterius nõ debet quis fieri locupletior.1330. C.l.nam hoc.de cõdic.inde.
Δίνυιος, id eſt ſecundum. 250.A.§. hæc vxor.
Diaboli ſeruitores qui plura faciunt quã eis ſit mãdatum. notatur in argu.1630. B C.l.diligenter.in princ.&.1665. B.l. poteſt.
Diæta. 2118.A B.§.virgini.
Diætarij qui. 662.C
Διάνοια, æ. id eſt conceptus, ſeu agitatio mentis,ſeu ſententia.80.B.l.fraus.
Diarij verbo quid continetur. 320.A
Diatretus calix.i. tornatilis. 1074. D.§.ſi calicem.& in margi.
Dicam impingere.532.C.in margine.
Dicere ſecundũ aliquem,eſt ei quod petit adiudicare, vt iudex dixit ſecundũ me.67.C.§.Et cum.
Dicere non poteſt quis quod mẽte nõ agitarit.636.D.gloſſ.1.l.quia.de arbi.
Dicis gratia.1408.C.in textu.
Dictare actionem,eſt eam intentare.532. B.in margine.
Dictare iudicium, eſt actionẽ intendere. Ibidem.
Dictatores.66.D.§.populo.
Dicta lege, id eſt pacto conuẽto.1881.C. § lege.l.cum in plures.
Dictum in vno ca.legis, non cẽſetur repetitum in alio quotiẽs non eſt eadem ratio.347.B.in margine.l.in actionib⁹. de his qui no.infa.
Dictũ prius, intelligitur tacite repetitũ. 692.C.glo.2.in fine.l. ſi iuder.de iudi.
Dictum & promiſſum differunt. 1969.A. l.ſciendum.
Dictum, pactum & ſtipulatio differunt. 1969.A B.glo.pollicitationem.
Dictum præcedens, ad tẽpus retroactum quãdoque trahitur.1970.D.glo.quæ.l. ſi vero.
Dictum quod eſt,minus quàm quod actũ ſpectandũ.1726.C.l. ſed Celſus.§.1.de contrahenda emptione.
Dicturum,id eſt dicendum.1895.A.gl.dicturum.l.ſi tibi.
Dies diuerſimodè incipit apud diuerſas gentes. 239.A
Dies & cõſul,id eſt data.243. B. in textu.
Dies & conſul in quibuſdam adhibetur, & quibuſdã non.ibidem.§. editiones.
Dies expectatur (licet cõditio euenerit) vbi dies eſt & conditio.131.B.§.homo.
Dies ille non debet numerari, quo quis promiſit ſiſtere iudicio: nec etiam ille quo ſiſtere debet.221.A B.l.vicena.
Dies naturalis,& artificia.differũt.239.A
Dies poſitus in prin.libri,vel inſtrumẽti, refertur ad ſequentia quæ non habẽt diem.148.C.§.ſi initium.
Diei vltimi aliqua hora quædã complentur.in verbo,vltimi diei.
Die quædam fieri debent, non nocte. 239.C
Differre,& tollere contraria ſunt. 655.C
Differri nõ debẽt lites,ſed tolli. 655.B.l. quamuis.de arbi.
Difficile quandoque, id eſt impoſsibile. 271.D.& 785.A.&.1689.B. gl.difficile. & 2057.D.glo.difficilis.
Difficilis ratione diſcretionis fit, quod aliàs non fieret.917.C.glo. pe.l.vſufructuarium.de vſufructu.
Diffiſum ne, an diffuſum, legendum ſit. 223.A B.§.ſi quis.in margi.
Digitus aquæ,id eſt fiſtula digitaria.1012. C.l. Λούκιος.aliàs,Lucius.
Digito monſtrari quem, perinde eſt ac proprio nomine vocari.1241.B.l. certum.ſi cer.pet.
Digito demonſtretur res,an proprio nomine vocetur, non refert. Ibidem.§. nam &.l.certum.ſi cer.pet.
Dignitas,id eſt officium. 953.A
Dignitas quandoque ſumitur pro ſtatu. 892.A.in margine.
Dignitas contemnitur ex conuerſatione æquali.149.C.l.obſeruandũ.de offi.pfi.
Dignitas filij magis prodeſt, quàm obſit caſus patris.123.A B.l.filiam.de ſena.
Dignitas liberat à patria poteſtate.101.D
Dignitas maior eſt in ſexu virili.119.A.l. 1.de ſenato.
Dignitas non tollit originem domicilij. 123.C.l.penul.in ſum.de ſena.
Dignitas nõ minuitur adoptione.111. C. &.D.in glo.l.per adoptionẽ.de adop.
Dignitas non mutat domicilium.123. C. l.ſenatores.de ſenato.
Dignitas nõ trãſit de ſuperiori ad ſuperiorẽ.119.B.in ſum.Bart.in.l.1. de ſenato.
Dignitas perſonæ nõ attenditur vbi agitur de vili officio. 333. B. in margine. gloſ.certis.§. ait prætor.l.1. de poſtu.
Dignitas ſeruãda eſt quo ad mũdum, ſed quo ad deum omnes ſunt pares. 328.C
Dignitas teſtis fidẽ auget.2087. B. gloſſ. dignitas.l.3.de teſti.
Dignitatis ſuæ rationẽ habere debet iudex.149.C.l.obſeruandũ.de offi. præ. ſub nomine Dignitatis aliquid cõmitti, aliud eſt quã ſub ꝓprio nomine.167.D
Dignitati mores præferendi.1085.C.glo. 2.l.2.de teſti.
Dignitati præualet numerus perſonarũ cum agitur de cõmodo burſæ,& ſecus ſi de fide vel ꝓbatione veritatis. 271. A.in margine.l.& ſuum.in fi.de pact.
Dignitatem mariti per priuilegiũ retinere poteſt vidua conſularis nubẽs plebeio.123.C.l.nuptæ.
furor ſuperueniẽs non mutat Dignitatẽ ſeu dominium.902.C.l.qui furere.
Dignitate paterna an fruatur filius ante eius dignitatem conceptus. 121.A
aliquanto largius cum vſurario agendũ eſt,pro dignitate. 953.B
Dignitate pendente quæ fiũt valẽt. 1397 C.gloſſ.2.l. hactenus. de conſti. pecu.
Dignitatum ordo quadruplex. 120.D
Dignoſci liberũ à ſeruo haud facile eſt. 1726. A.l. quia.de contrahenda empt.
Dilatio aliter in criminali, aliter in ciuili cauſa datur.240.B.l.finali.de fer.
Dilatio an vna, vel plures,ſit danda. ibidem per to.gloſſ.
Dilatio data ſuper principali, cenſetur conceſſa ſuper acceſſorio. 1945. B.in mar.l.4.de diſtrac.pi.
Dilatio danda eſt ad ſoluendũ. 686.A.l. ſi debitori.de iudi.
Dilatio non datur ægro,ſi potuit mittere procuratorem. 693. D. gloſſ.4.l. interdum.de iud.
Dilatio poſt primã totiens dãda eſt,quotiens opus erit, cauſa cognita. 238.B.
Dilatio ſecũda inſtrumentorũ cauſa dari nõ debet ſine cauſę cognitiõe. 218. B.l.oratione.& in margi.de fer.
Dilatiõ ſecunda non debet concedi ſine cauſę cognitione.221.D.in margine.l. 1.ſi quis cau.
Dilationem ex cauſa dare poteſt iudex. 693.B.l.interdum.de iudi.
humanum eſt ob fortuitos caſus Dilationem accipi.693.B.§.humanum.l.interdum.de iudi.
Dilatione pendẽte ceſſat officiũ iudicis, niſi dilatio reuocetur, vel mutetur. 636.C.gloſſ.diem.l.qualem.de arbi.
Dilationes minuere põt iudex. 709.B C. gl.vel temporis l. nonnũquã de iudi.
Dilationes plures dantur reo,quã actori. 240 C.gloſſ.1.l.finali.de fer.
in Dilationibus actor & reus ſunt pares in ciuilibus. 680.C
exceptio Dilatoria ante litis conte. proponi debet. 319.D
Diligens eſſe debet quilibet in officio ſuo. 148.B l.diu⁹.de offic. preſi.&.151.B.l.1. ibi,ſed diligenter.de offi.procu.Caſa.

Index materiarum

Diligenté errare nó eſt veriſimile.1079. A.gloſſ. diligens.l. cum de.de probā.

Diligentem parú qui ſibi quærit ſocium, de ſe queri debet.1720. A.l.ſocius.pro ſoc.

Diligentem;requirit exercitoria: diligétioré,inſtitoria:diligentiſſimum,de in rem verſo.1458.C.gloſſ.eadem.

Diligentior debet eſſe melioris cõditionis,quàm negligens.1597.B C.l.in cõpenſatione.de compenſa.

ſatum vitare neDiligétiſſimus quidé poteſt.551.A B.§.neque.l.verum.de min.

Diligentia multiplex.1617.A.in caſu.

Diligétia excuſat à culpa.1864. D.glo.1. §.penultimo.l.ſi merces. loca.

Diligentia non ambitioſa,& curioſa inſolentia,multum differunt.2059. B C. l.ſi bene.

Diligentia nulla damnũ vitare poſſum'. 1420.C.l.ad eos.commo.

Diligentã in alienis rebus quàm in noſtris exactioré adhibere debem'. 1791. C.l.cuſtodiam.de periculo & commo. rei ven.

Diligenter cuſtodit qui vincit. 1212.B.§. in publicum,de ſer.fugi.

Directa datur, quando verba & ſententia locum habent. 168.C

Directa & vtilis hodie nó differũt.464.C

Directa eſt ordinarium auxilium: vtilis, extraordinarium. 387.A

Directa eſt ſolennis: vtilis, ſine ſolennitate.464.C.

Directa prævalet vtili.387.A.§. ſi procurator.in margine.l.mut'. de procura.

Directæ quãdoq; prævalet vtilis. 365.D. gloſſ.finali.l.in cauſæ.de procura.

Directo quid fiat,an per obliquũ, nihil intereſt.1557.A.gloſſ.prius.§.1.l.quod ſi.de in rem ver.

Directo quid negatur, quod oblique cõceditur.747.D.glo.2.l.3.de pti.hereditatis.

Diſcedere à lite.635.B.§.dicere.

Diſceptator,id eſt cauſidicus. 633.D

Diſcipuli debent excuſare magiſtrũ.636. A.§.Caſſius.l.qualem.de arbi.

Diſcordes ſi ſint cõiuncta perſona & extraneus ad aliquid ſimul deputati, præfertur opinio cõiunctæ.311.A B.ſi mar.

Diſcuſſum, id eſt finitum. 2067. A. gloſſ. diſcuſſo.

Diſcutere matrimonium,id eſt ſeparare. 2178.C.

Diſpendiũ,eſt dãnum.1833.C.§.actiones.

Diſpenſator. 1473.D

Diſpenſator bonorũ.543.D.in margine.

Diſputãdi ſtricta ratio improbatur.1089. A.§.multa.l.ita.ad legem Aquiliam.

Diſputationis cauſa dictũ,non probat opinionẽ loquẽtis. 776. A B.in margi. §.ait ſenatus.l.item.de petitione here.

Diſſenſus impedit contractum.1152.C.in margine.

Diſſentire.)Naturalis eſt hominũ ad diſſentiendum facilitas.634. A.§.principaliter.l.item ſi.de arbit.

Diſſimulare docent ll. vide in verbo, Malitia.

Diſſimulare iniuriam bonum eſt. 504.A gloſſ.ſeruant.§.1.l.1.de dol.

Diſſimulare licet. 1558. B.gl. quo verſat. §.penultimo.l. quod ſi.de in rem ver.

Diſſimulatio inſidioſa in dolo eſt. 1743. C.in fine.l.ea quæ.de cõtrahen. empt.

Diſſimulatione tollitur iniuria.285.A.§. ſed ſi.l.ſi vnus.de pactis.

Diſſimulatores magni ſunt Bononiẽſes. 150.B

Diſtinguimus aliquãdo etiã vbi lex non diſtinguit.158.B.gl.3.l.1.de offi.aſſeſſo. &.190.D.&.631.D.glo.4.l.licet.de arbi.&.595.C.gloſ.2.§.ſed quod.l.ab hoſtibus.ex qui.cau.ma.

Diſtinguere non debemus quãdo .l.non diſtinguit.872.C.l.de pretio.de Publicia.&.173.C.gl.à quo.§.à quo.l. ité veniunt.de petitione her.&.139. A. gl.6. §.ſi liber.l.3.de condic.cau.da.

Diſtinguere an & quando debeamus,vbi lex non diſtinguit. 196.D

Diſtingui quando debeat lex, & quando non. 142.D

Diſtrahi quædam res expedit,quæ magis onerant quàm fructui ſint. 774.B.§. cæterum.verſi.atquin.l. item veniunt. de petitione hereditatis.

Diſtributiua verificatur in quolibet particulari diſtributorum.1425.C.§.ſi annua.in ſum.

Diu dicitur decenniũ.82.A.glo. inueterata.l.de quibus.de legibus.

Diuerſa res eſt, licet ſit eadem materia, ſed forma diuerſa. 1184.D. in mar.§. ſi quis.l.Iulianus.ad exhiben.

Diuerſæ ſi ſunt ſententiæ,valet quæ pro reo lata eſt.in verbo,Reus.

Diuerſitas factorũ,exigit diuerſitaté pœnarũ. 1087.B.l.ſi ſeruus.ad.l. Aquiliã.

Diuerſorium. 1914.C D

Diuertiſſe nó dicit mulier,q̃ breui reuerſa eſt.2113.A.l.plerique.de ritu nup.

Diui fratres an fuerint Antoninus & Seuerus.735.C D.in margi.

Diuidere fundum regionibus. in verbo, Regionibus.

pactum ne perpetuo Diuidatur,nó valet. 1170.C.§.ſi cõueniat. in ſum.l.in hoc. comm.diui.

Diuidi res ſi neq̃at,vni ea datur,& pretiũ alteri.1158.D.l.ſi fami.familię erciſcũ.

Diuinare poteſt nemo.1070.D.l.ſi putator.in fine.ad legem Aquiliam.

Diuinare ſi qs non potuit,ei ignoſcendũ eſt.1656.BC.§.ſi cũ.l.ſi fideiuſſor.mãd.

Diuini iuris quæ ſunt.114.B.in tex.

Diuiſa quæ non ſunt in vita, diuiduntur poſt mortem.1145.A.l.quę pater.familiæ erciſcundæ.

Diuiſio fieri debet propter cõtentiones. 989.C.l.in re.de ſerui.vrb.præd.

Diuiſionis inſtrumento res cõtrahentiũ dolo non cõtentæ, ſub generali quictatione non comprehenduntur. 295. A.l.tres fratres.in ſum.

Diuiti cõtumelioſus eſt ſumpt' modic'. 1225.B l.atqui.§.iudicem.de religio.

Diuiti minus prouidetur quàm pauperi. 322.A.glo.1.§.ſi in annos.l.8. de tráſa.

Diuitiis æquiparatur opera & induſtria. 1685.C.l.ſi ſocietatem.pro ſocio.

Diuortium quid, & vnde.2218.D.in glo. &.l.diuortium.

Diuortium & repudium differunt.ibidé.

Diuortium & ſeparatio ob adul.differũt. 454.D

Diuortium culpa cõmiſſum, delictũ eſt immodicum.547.A.§.ſi mulier.

Diuortium raro permittitur.547 B. glo. 1.§.ſi mulier.l.ſi ex.de minori.

Diuortium quando fieri poteſt iure canonico. 454.D

Diuturna conſuetudo, id eſt decem vel viginti annorum. 83.A

Diuturnitas téporis, iuris ignorantia, & numerus,inducũt principem ad legitimationem liberorũ.2120.B.l.q in.§.1.

Docere quandoque,id eſt probare.200. B.&.272.B.

expenſæ quæ fiunt in Docendo,reſtituũtur in duobus caſibus. 843.D.gl.pe.§. ſed ſi.l.ſinautem.de rei ven.

Doctor eſſe quis poteſt anno ætatis decimoſeptimo. 329. A. in margine.l.1. de poſtu.

Doctor nó debet petere conſiliũ à ſcholari.249.B.in margine.§.prætor.l.ſi qs. de eden.

Doctores adulterinam doctrinã tradentes ſunt puniẽdi.50.C.in procœ.§. hæc autem tria.

Doctores debent aliquid ſcire vltra ea quæ dicunt ſcholaribus. 45.B

Doctores nó debent dare pecuniã ſcholaribus vt eos audiant. 471. D.in mar.

Doctores nouitij nó debent incõtinenti procurare ſedem ordinariã.462.C. in margine.

Doctores quales eſſe debeãt.45.D.ſi mar.

Doctusvir cõmendari deber.45.B.ſi mar. §.& antea.in procœmio.

Doctiviri memoria perpetua eſſe debet. 49.A.§.ne autem.in procœmio.

Doctrinæ cauſa quædam fiunt, quæ aliàs non.423.C.in marg.glo.§.quid ergo. l.ſi pupilli.de nego.geſt.

Dolia ſignare,id eſt marquare.1790.B.§. ſi dolium.

Doliare vinum. aliàs doliarium.1739.A. §.ſed & ſi.

Doliare vinum.1791.A.& in margine.

Dolon eſt flagellum intra cuius virgam latet pugio.1089.C.in margine.

Dolus aduerſarij ſi dedit cauſam contractui,quotiés pœnitere poteſt. 1882. B.§.mandaui.

Dolus agentis dans cauſam tráſactioni, reddit eã nullam.1365.B.in margine.

Dol' alteri' alteri nocere nó debet.1112. D.§.ſi abſente.l.electio.de no12.

Dolus auctoris non debet ei nocere qui cauſam lucratiuam non habet. 371.C. gloſſ.1.l.ſi quis.de procurato.

Dolus bonus pro ſolertia eſt.504. B.§. non fuit.l1.de do.

Dolus,bonus & malus eſt. 504.C

Dolus commiſſus in perdendo,nocet:ſecus in nó acquirendo.1718. B.§. illud.

Dolus cuique ſuus nocet, non alienus. 124.C.l.2.§.fin.ſi quis cautio.&.1030. B.l.ſi cum.de euic.

Dolus culpam continet,ſed non ecõtra. 767.C.gloſ. prædone.§. veniunt .l.& non.de pti.hered.

Dolus cum dolo cõpenſatur. 218. D.§.2. glo.quãuis.l.1.de eo per quem fac.erit. &.120.D.&.928.B.l.ſi duo. de do.ma.

Dolus defuncti an noceat ſucceſſori.1954. B C.glo.potior.l.ſicut.

Dolus & fraus differunt multipliciter. 167.B.per totam gloſſam.

Dolus eſt bonus cõtra hoſtes. 504. B.in textu.&.C.in glo.§.nõ fuit.l.1.de dol.

Dolus eſt machinatio alterius decipiẽdi cauſa:cũ aliud agitur, & aliud ſimulãtur.503.B.§.dolum.l.1.de dol.

Dolus ex cõſpicuis indiciis ꝓbari debet. 513.A B.gl.6.l.& eleganter.de do.ma.

Dolus futur' ideo remitti non debet, qa ſuitarentur mali ad delinquendũ.287. C.in additio.ad glo.2.§.illud.l.ſi vn'. de pac.

Dolus futur' pacto remitti nó poteſt,ſed prẽterit' ſic.287.B.§. illud.l. ſi vn'.de pac.&.1417.B.l.in cõmodato. cõmod.

Dol' generali remiſſione nõ cõtinetur. 428.D

Dolus malus ſit calliditate & fallacia. 267.A.§.dolo.

Dolus malus multis modis cõmittitur. ibidem.§.dolo.
Dolus poteſt defendi à quocũque poſſeſſore.1117.C.§.ſi quis.
Dolus præponderat culpæ.1992. C. glo. 2.l cum ſex.de ædil.edic.
Dolus præſumitur.1021.D.glo.pe.l.ſi fũdo.de euic.
Dolus præſumitur paruitate pretij.319. B.in mar.§.modus.l.cum hi.de tráſac.
Dolus non præſumitur in minore aut fœmina.250.C D.in marg.glo.2.l. vbi.de eden.
Dolus non purgatur caſu.1105. B.l.ſi heres.de noxa.
Dolus quãdo dat cauſam cõtractui, non poteſt purgari per actionem ex contractu deſcendentem.1615. B.in marg.
Dolus remitti poteſt tacite.269.B.gl.ne depoſiti.§.ſi paciſcar.l. iuriſg. de pac.
Dolus ſiue initio contractus cõmittatur, ſiue poſt,parit exceptionẽ.268.A.§.ſiue.
Dolus ſi eſt in tranſactione, non tã paciſcitur quàm decipitur. 323.B.§. qui p.
Dolus ſi eſt, nullus metus eſt. 592. B.l. & qui.ex qui.cau.ma.
Dolus volenti non fit.841. D. glo.1.l. nã ſi.de rei vin.
Dolus venditoris non prodeſt emptori. 1834.D.l.ſicut.
Doli actio minori nõ competit,quia reſtitui poteſt.556.C.gloſ.penul.§.Idem Pomponius.l. in cauſæ.2.de minorib.
Doli actio non datur niſi pro magna & euidenti calliditate.513.A B.l.&elegãter.§.ſi.de do.ma.
Doli actione non conuenitur vniuerſitas.517.C.l.ſed &. de do.ma.
Doli actio quando finitur. 525.B C
Doli ad culpam non eſt compenſatio bona.218. D.glo. quamuis.l.1. de eo per quem fac.erit.
Doli auctor de dolo tenetur. 1487.B.§. ipſe.l.quod in.de tributo.
Doli capacitas attẽditur in pupillo.1480. D.§.ſed &.l.3.de tributoria.
Doli & fraudis differentia. 1685.A
Doli exceptio eſt in perſonã ex parte proponentis.1498.D.glo.ſummouebitur. l.item.
Doli exceptio & realis eſt,& perſonalis. 518.D
Doli exceptio nõ excludit actionẽ.504.D
Doli exceptio quadruplex. 1315.D
Doli ſui præmiũ ferre nemo debet. 646. B.l.ita.de arbi.
Dolum allegãs probare debet.249.C D. glo.antepe.in ſi.l.ſi quis ex.de eden.
Dolum committit qui vocatus nõ venit. 545.D
Dolum nõ facile committit vniuerſitas. 517.C.l.ſed &.§.ſed an.
iuratur in litem ob Dolum, non culpam. 1374.in tex.
Dolum in depoſito allegans,probare debet. 665.B
Dolum fingit lex quãdoque.1666.C.glo. ſi.l.dolus.manda.
Dolum licet contra hoſtes committere. 504.C.glo.3.§.2.de do.ma.
Dolum malum facit, qui ex aliena iactura lucrum quærit.1476.D.§.nam.
Dolum malum abeſſe à ſe præſtare debet venditor.1743.C.l.ea quæ. de contrahen.emp.
Dolũ non facit,q ſuo iure vtitur.1318.B. gl.dolo.l.ſi donatur'.de cõdic.cau.da.
Dolum qui dicit, probare debet.2071.D gloſ.1.l.patronus.de proba.
Dolũ ſuum quenquã releuare æquũ non eſt.1710.B C.§. tẽpus.l. verum. pro ſo. de Dolo ſuo abſolutus,actione prima cõ ueniri poteſt.524.C.l cũ à te.de do.ma.
de Dolo actio minori nõ cõpetit.556. C
Dolo adminiſtratoris tenetur qs inquãtum eſt locupletior.1528.B. §. ſi dolo.
Dolo alterius quis lucrari nõ debet. 219. B.l.ſi actoris. &. 220.A.l.3.§.1. de eo per quem fac.erit.
Dolo facit,q quod reſtituturus eſt petit. 1994.B.gloſ.1.l.cum in ea.de ædil. edi.
Dolo facit qui repoſcenti rem non reddit.1608.D.§.eſt autem.l.1.depo.
Dolo facit quis ex eo tempore quo incipit habere iniuſtam cauſam litigandi. 1618.B.l.ſi quis.
Dolo ineſt fraus.267.D. in mar. glo.1.§. ſed ſi.l.iuriſgen.de pac.
Dolo malo iudicare quando dicitur iudex.681.A.§.dolo.
Dolo malo verbum poſt duo verba poſitum, refertur ad vtrumque.1207.B.l. doli.in ſum.
Dolo malo fit pactũ, cum alterius circũſcribendi cauſa aliud agitur, aliud agi ſimulatur.267.A.§.dolo.l.iuriſgentiũ. de pac.
Dolo malo initum pactum nõ ſeruatur. 266.B C.§.pactorũ.l.iuriſgen. de pac. ſi initus eſt cõtractus, qui dolũ dedit, inuito altero nõ recedit à contractu. 265.D.gloſ.dolo.§.ait prætor.l. iuriſgen.de pac.
Dolo poſſidere deſinens, & dolo poſſidere nolens, æquiparantur. 783. C.§. perinde.l.ſed & ſi.de peti.here.
ſtatuta pœnalia ſemper cenſentur habere cauſam, ſi delicta Dolo ſunt commiſſa.in verbo,dolus.
ex Dolo ſuo cõſequitur quis præmiũ.65. A.glo. 1.§. poſtea cum Appius.l.2. de ori.iur.
conuentio ne quis de Dolo teneatur,nõ valet.1605.D.§.illud.l.1.depo.
dominus tenetur de Dolo procuratoris de eo quod ad eũ puenit.518.A.§.itẽ ſi.
de Dolo ſolum tenetur deſerta negotia gerens.414.B.§.interdum.
de Dolo in ſeruitute commiſſo an tenea tur ſeruus liber factus. 508.A
quatenus tenetur de dolo pupillus.1607. D.§.an in.
Dolo venditoris non tenetur emptor. 1528.B.§ emptor.
Doloſa actio non datur humili contra conſtitutum in dignitate.716.B.l.non debet.de do.
parui refert,an initio quis Doloſe verſatus ſit, an poſtea hoc facere cœperit. 782.B.§.de eo.l.ſed & ſi.de peti. here.
Doloſus eſt, qui ſe ſplẽdidè veſtit vt melior videatur. 513. D. in margine.gloſ. 3.l.ſi quis affir.de dolo malo.
Doloſo nihil doloſius. 528.B.l.ſi duo. cũ glo.de do.ma.
Domeſticus non poteſt eſſe teſtis.225.D. in mar.gl.ſi.§.illud.l.ſed & ſi.ſi qs cau.
Domeſtico funere impeditus nõ tenetur ſiſtere in iudicio.225.B.§.illud.
Domicilium ſenatoris duplex.123.C.l.ſenatores.
Dominium,& iuriſdictio, æquiparantur. 92.D.in mar.
Dominium quandoque.i. effectus dominij. 854.D
Dominium alicui princeps auferre non poteſt ſine cauſa.1021. B C.in margi.l. venditor.commu.prædio.
Dominium an habeat, qui ſeruitutem habet.1027.A.in mar.
Dominium an ſit ſeruitus. Ibidem.
Dominiũ an ſolo pacto trãſferatur.1761. A glo.definere.
Dominium duorũ inſolidũ eſſe non poteſt.1412.D §.& ait.l.ſi vt.commo.
Dominiũ eodem tempore quæritur & amittitur.2187.A.glo. ſponi.l.quod autem.de dona.inter virum & vxorem.
Dominium habet,qui auctore iudice cõparauit.1223.C.§.ſed ſi.l. & ſi. de relig.
Dominium per ſententiam nõ mutatur. 854.D.gl. ſi.l. inter officiũ.de rei vin.
Dominium probatur per famã.439.D.gl. committat.in margi.§. ſi cum. l.at qui. de nego. geſt.
Dominiũ in legatis ſine poſſeſſione quæritur. 1049.C
Dominium quandoque ſine poſſeſſ. quæritur.2177.A.gloſ. periculi.l.ſi fundũ. de fun.do.
Dominium transfertur ex inutili cõtractu.509.C.D.in margine.
Dominium quandoque ſine poſſeſſione transfertur. 1702.B
Dominiũ ſine poſſ.transfertur multis modis.853.C.glo.ſi.l. ſi ager. de rei vindi.
Dominium ſine pretio nõ tranſit ex venditione.1732.A.l.quod vendidi.de cõtra.emp.
Dominium non transfertur,ſi quod meũ eſt,tibi trado tanquam tuum. 1309.C. §.ſubtilius.
Dominiũ quandoq; ex cauſa locationis quæritur. 849.D
Dominium quandoque ſine traditione quæritur.850.A.glo.2.l. redemptores. de rei vindic.&. 867.C.glo.1.l. ſunt & aliæ.de Publicia.
Dominium ſuperueniens alienationem confirmat. 863.B
Dominus dans pecunias famulo pro emẽda annona:non tenetur de in rẽ verſo,licet ille famulus non ſoluat creditoribus.1563.D.§.verſum.
Domini arbitrio reſtimatur. 1305. A. gl.2.l.ſi tutor.de in litem iu.
Domini cauſam quandoque deterioré facit ſeruus.215.D.gloſ.2.l.2. ſi ex noxa. cau.aga.
Dominus ex facto ſerui ſciẽs tenetur inſolidum,aliàs noxaliter.219.B.l.ſi actoris.de eo per quem fac.erit.
Dominus ex ſerui facto etiam de peculio non ſemper tenetur.1674.B.gloſ.auferunt.l.cum ſeruus.manda.
Dominus iniuriam pati nõ debet. 1485. A.l.illud.de tribu.
Domin' nõ debet lucrari ex dolo ſerui. 219.B.l.2.&.l.3.§.1.de eo per quem fac. erit.
Domin' quis ex duabus cauſis eſſe nõ poteſt.1671.C.glo. antepe.l.ſeruũ.manda.
Dominus rogans præcipit.1572.B.glo.5. l.1.quod iuſſu.
Dominus ver' furtũ nõ committit.1420. D.in mar.l.rem mihi.commo.
nullus habet iuſtiorẽ petitionem, quàm Dominus.1626.B.§. exẽpli loco.l. nõ.depo.
conuentus rei vindicatione nõ tenetur dicere pro qua parte Dominus eſt. 863.B.l.in ſpeciali.
Dominus habet plenam coercitionem in ſeruum.893.C.§.& Ariſto.
Dominus in actione de peculio non cauet.1710.B.
Dominus poteſt auferre feudũ vaſſalo inceũti amicitiã cũ inimico ſuo. 127.C
Dominus quando debet nominari. 819. A.in margine.

Index materiarum

Domin⁹ tenetur de dolo ꝓcuratoris de eo quod ad eū peruenit.518.B.§.ité ſi.
Domini loco ſuccedēs, poteſt petere fidelitaté ſibi fieri ꝓ ſacramētū.961.A B
Domini priuilegio gaudet familia.1183. A.in margine.
Domino inuito princeps eius ſeruū quādoque manumittit: ſed tenetur ei ad pretium. 131.C
Domino nocet iniuria,ei⁹ ꝓcuratori facta.389.B.glo.ſi.l nō cogēdū.de proc.
Domino obeſſe non debet ſerui calliditas,vel creditoris credulitas.1558.B.§. ſed ſi.l.quod ſi.de in rem ver.
Domino quod nō licet,nec familię.952. B C.l.ſi habitatio.§.fin.in margine.
litigare cum Domino, vel eius ſubiecto, graue eſt.149.B.glo.reſtituantur.l.ſenatuſconſulto.de offi.præſi.
Dominum impune locupletari ex furto ſerui,iniquum eſt.1510.B.§.ex furtiua. l.3.de pecul.
Dominum ſe negans, dominio vti non poteſt. 1196.B.l.non alienum.
Domus eſt habitatio,& domiciliū. 1213. D.§.domum.
Domus ex quibus conſtat. 853.A
Domus vicini deſtructa ne ignis vltra procedat,eſt communiter reparanda. 1460.A B.in mar. (709.D
nuntiari ad Domum ſolenniter ſufficit.
Domum reuocandi ius quis habet. 607. B.§.ſi cum.
nemo debet inuitus de Domo ſua extrahi,niſi ſit criminalis cauſa.193.A.l.plerique.de in ius vo.
Domo vendita quid veniat.1824.C.glo. ædibus.
Donare inuicē nequeūt q ſunt in eiuſdem poteſtate.2179. A.§.qui in.l.hæc ratio.de do.inter virum & vxorem.
Donare non debet iudex quæ ei ſunt commiſſa. 320.C.§.ſi prætor.
Donare poſſunt coniuges ad oblationē dei. 2184.B.§.ſed &.
Donare ſibi quādoq; permittitur cōiugibus. 2204.A B
Donare præſumitur nemo. 1576. D. in marg.l.4.ad Velle.&.1678. D.glo.3.l. ſi mandatu.mandati.
Donare nō debet quis qđ curare debet. 320.D.glo.2.§ ſi prætor.l.8.de trāſac.
Donare nō præſumit mulier.453.C.glo. ex cōtrario.l.Neſēni⁹.de neg.geſt. & 786.A.gl.ti.§.adeo.l.ſed&ſi.de pe.he.
Donare nō videtur,qui neceſſariis onerib⁹ ſuccurrit.2193.D.& ſeq.§.nō enī. l.ſi quis.de do. inter virum & vxorē.
Donare qs in dubio nō præſumitur.2211 C.gl.in.l.vtrū.de do.inter vir.&vxo.
Donat raro mulier.2207.B.glo.ſolenne. in verbo,mulier viro.
Donata remiſsio penſionis ob ſterilitatē,annis ſequentibus peti poteſt.1855. A.§.Papinianus.l.ex conducto.
Donatio i multis caſib⁹ ꝓſumitur.1643.B
Donatio cauſa mortis, inter coniuges valet. 2183.B
Donatio cōceſſa ſepulturæ cauſa,valet. 2183 C.§ conceſſa.
Donatio cauſa mortis tribus modis reuocatur. 1254.A B
Donatio facta Silueſtro an valuit.41.C. in margine.
Donatio facta à Cōſtantino nō valuit. 150.B.in ſum.l.legatus.
Donatio facta à ſpōſo ſpōſæ,valet.2181. C.in ſum.l.ſi ſponſus.
Donatio facta concubinæ,valet.2178.C D.§.videamus.
Donatio facta vxori diuertēti, vt reuertatur,valet. 2117.B.l. vir mulieri.
Donatio inter concubinam & amaſium, valet. 2215.C.l.ſi prædia.
Donatio inter coniuges quādoque permittitur. 2182.C
Donatio inter coniuges hactenus reuocatur, quatenus locupletior eſt qui accipit. 2196.C
Donatio inter cōiuges morte donatoris cōfirmatur.2200.A.l.cum hic.in ſum.
Donatio inter cōiuges ꝓhibetur,ne mutuo amore ſe ſpolient.2178.A B.l.morib.
ſi non tenet matrimonium,tenet Donatio de rigore,ſecus de æquitate. 2178. C.§.videamus.
Donatio valet inter coniuges, quotiens facultates nō minuit qui donauit: vel minuit, ſed qui accepit non eſt factus ditior.2185.A B.§.cum igitur.
Donatio inter virum & vxorem non valet.2131.C D.l.ſi res.
Donatio cauſa mortis non requirit aditionem hereditatis. 729.C.in marg.
Donatio mixta venditioni,valet.1739.C l.ſi quis.
Donatio non continetur ſub libera adminiſtratione. 1926.D.in mar.
Donatio gratis facta non inducit obligationem in futurum.137.D. in marg. glo.ſi.l.ſolent.de offic.procon.
Donatio non continetur in generali & libera conceſsione.291. A.§.ſi filius.l. conti.a.de pac.
Donatio valet cū nil de bonis erogatur. hoc inter virū & vxorem. 2185. A.l.ſi ſponſus.in fi.de do.inter vi.& vxo.
Donatio valet pro oleo ponēdo in æde ſacra. 2184.B.in textu.
Donator de dolo ſe obligare debet.1995 B.l.ad res.de ædil.edic.
Donum,& munus,differunt. 149.D
Dona ſeu munera nec olim nec hodie iudici capere licet:xenia olim ſic, hodie non niſi defectu ſalarij. 149.B
Dormire.)Qui dormit,humanam rē patitur.1071.A.§. nec quiſquam.l.ſi ſeruus.ad.l.Aquil.
Dos caduca. 2114.B.§.veterem.
Dos data in primo matrimonio inualido, videtur tacite repetita ſi poſtea validetur. 2138.C.l.ſi ſerua.
Dos dicit in bonis viri quo ad dominiū rerū dotaliū,ſed quo ad ſuſtentationē vxoris,dicitur ipſius vxoris. 2156.A B
Dos ibi eſſe debet,vbi ſunt onera matrimonij. 2145.B.l.ſi is.de iur.do.§.ibi.
Dos non eſt ſine matrimonio. 2125. D.l. 3.de iur.do.
Dos non eſt titulus lucratiuus. 1318.A
Dos nō poteſt ſolui fœminæ,niſi in eius vtilitatem vertatur.2160.C.l.fundum. in ſum.
Dos quandoque applicatur fiſco.1370.D
Dos reconciliatur vſucap. & conſumptione.2159.C.glo.2.l.pater.
libellus quo petitur Dos reſtitui, debet concludere ad totam dotem:licet maritus condemnetur inquantum facere poteſt.1394.C.in margine.
Dos ſi defit mulieri,à viro ali debet.1228 B.in mar.l.quod ſi.de relig.
Dotis alienū æs,funeris impēſa eſt.1227. A.l.impenſa.de religio.
Dotis cauſa datum. 2129.B C.§.dotis.
Dotis collatio quando ceſſat. 1148. C.§. intellato.
Dotis contractus eſt de iure gētium.589. A.in margine.
Dotis fauor. 2119.B.in fi.tex.
Dotis fructus ad virū pertinent. 2197.A
Dotis fruct⁹ vt marit⁹ lucretur,tria requrūtur.2128.B.glo.1.l.dotis.de iure do.
Dotis promiſsio vltra vires patrimonij an valeat. 2149.A.glo.non valet.
Dotem dare filiæ præſumitur mater,niſi contradicat 1639.A.glo.dotem.
Dotem habere debet matrimonij onera ſuſtinens.1133. A.l.ſi filia.&. 1153.B.l.ſi maritus.
Dotes ſuas mulieres habere ſaluas,reipublicæ intereſt. 2125.C.l.2.de iur.do.
Dotale prædium. 2175.B.l.dotale.
Dotalis fundus certis caſibus alienatur. 2160.D.&.2173.A
Dotalis rei an ſit domina mulier. 536.D
Dotalis ſerui fructus viri eſt. 1526.C
Dotalē fundum maritus nō poteſt alienare,nec vxor ei cōſentire,niſi ꝓ eius vtilitate. 2160.C.l.fundum.in ſum.
Dotare filiam Iudæā vel hæreticam non tenetur pater.1561.C D.l.ſi vero.in glo.
Dotare filias,patris eſt officium. 2111. A. glo.1.l.qui liberos.de ri.nup.
Dotatam habere filiam, intereſt patris. 2034.C.l.pater.de euic.
Dubitās pro ignorāte habetur. 428.B.in marg.glo.2.l.Pomponius.de neg.geſt.
Dubitare rationabiliter quis debet. 812. D.glo.2.l.antiqui.ſi pars here.pet.
Dubitationis ratione aliquid permittitur,quod aliàs negaretur. 675.D. glo. poſsit.§.ſed & ſi.l.2.de iudi.
Dubitationis ratione fit,quod aliàs non fieret.231.A.l.ſi eum.ſi quis cautio.
Dubitationis tollēdæ cauſa quæ cōtractib⁹ inferūtur,ius cōmune nō lædūt. 1575.A.§.etenim.l.qui mutuū.mādati.
Dubitatione in iudicio emergente, quis conſulendus. 76.D
Dubitatiuis verbis quandoque opponitur exceptio. 1295.A B.in mar.
Dubius euentus poteſt vendi. 1728. B.l. nec emptio.de contra.empti.
Dubius litis euentus.1547.A.l.quod debetur.de pecu.
Dubia pactio interpretatur contra proferētem.984. C.§.hæc lex.l.ſi arboré. de ſer.vrb.præd.
Dubia reſponſio admittitur.800.A.glo. 1.l.ſi debitor.de peti.here.
Dubia res ſit per negationem probabilem. 312.C
Dubium ſi eſt de menſura, recurritur ad arbitrum. 981.B.§.ſi inter.
Dubij contractus recipiunt modū à cōſuetudine. 1980.A.in margi.
Dubia in re nuptiis abſtinendū.2109.D. §.ſed in re.l.adoptiuus.de ritu nup.
in Dubio furtum præſumitur heri culpa eius cui res ſublata eſt. 1699. A.l. cum duobus.§.damna.pro ſocio.
in Dubio iudex in benignioré partē ꝓcliuis eſſe debet.2201.C.§. ſed vbi.vide in verbo,iudex in dubio.
ſolent iudices in Dubio ſecundum eum iudicare,qui iurauit. 1293. B.l. admonendi.de iureiur.
in Dubio pœnæ ſunt molliendæ.347.B. gl.1.§.fin.l.furti.de his qui no.infā.
in Dubio ſtatur verbis legis. 1454.B.gl. edicti.§.ſi is.l.1.de ac.
Ducitur funus,corpus infertur. 1223. C. §.ſi cui.&.1232.B C.l.prætor.
Duci in rationem.1867.C.l.qui inſulam.
Duci aliquem qui patitur,eum defendere non videtur.216.B. glo. defendit.l. 2.ſi ex noxa.cau.
Ducens vxorem nō debet citari.in verbo,vxorem.

Ductum

Digeſti veteris.

Duellum iure Ro. eſt permiſſum. 1049. C
Dulcis amor patriæ. 56. B C. in marg. glo. 2. l. veluti. de iuſti. & iur.
Duo vbi requiruntur, vnum non ſufficit. 2222. A. glo. auctoritas.
Duæ actiones cõtrariæ oriri poſſunt ex eodẽ facto. 1417. A. l. ſi ſeruus. in ſum. commo.
Duæ rationes vincũt vnã. 911. C. in mar. §. idem eſt. l. 1. de vſufruct. accreſc.
Duorũ officio fungi q̃s poteſt. 670. B. gl. debebit. §. item ſi. l. ſi. nau. cau. ſta.
Duorum dominium vel poſſeſſio inſolidum eſſe non poteſt. 1412. D. §. ſi. l. ſi vt certo. commo.
Duorum vicem an agere quis poſſit. 101. D. glo. in. l. 3. de adop.
Duorum vicẽ obtinere quis poteſt præſertim in volũtaria iuriſdictione. 142. C. glo. in. l. 2. de offi. præſid.
Duorum vicem ſuſtinere poteſt quis, cũ officia non ſunt contraria. 101. B. l. ſi conſul. de adop.
Duorũ vicem vnũ ſuſtinere difficile eſt. 272. A. §. necnon. l. ſi plures. de pac.
Dupla non promittitur niſi pro rebus pretioſis. 2012. B. §. quod autem.
Dupondij. 46. C. in tex.
Durare.) Factum quid non dicitur, niſi duret. 408. D. gl. 1. §. quòd ſi. l. ité eorum. quod cuiuſcumque vni. no.
Duritia.) Pœnæ non irrogatæ indignatio ſolam duritiam continet. 1801. A. l. ſeruus. de ſer. expor.
Duumuiri ſunt defenſores muncipiorũ & ciuitatum. 281. C

E.

Eccleſia vel minor vẽdere poteſt, ſi facit conditioné ſuã melioré. 318. D
In Eccleſia poteſt iudex laicus acta iudicij expedire, quæ ſtrepitum nõ requirunt. 1296. A. in mar.
Edere, eſt copiã deſcribẽdi facere, vel in libello complecti &c. 241. A. §. edere.
Edere, eſt dare per ſcriptum, vel per declarationem. 241. A. in marg.
Edere actioné, id eſt demonſtrare, olim quoquo modo, nũc per libellũ. 241. C
Edere nõ videtur, qui ſtipulationé totã non edit. 245. A. §. edere. l. 1. de edẽn.
Edere nomen, eſt curare nomẽ inſcribẽdum in actis &c. 124. C. in mar.
Edere patrimonium. 117. A B
Edere rationes, eſt dictare, vel tradere libellum vel codicem. 249. A. §. ſi initium. verſic. edere.
Edere tenetur quis inſtrumenta faciẽtia contra ſe pro fiſco. 245. B. l. Senatus.
Edere non tenetur quis inſtrumẽta quibus vſurus non eſt. 244. B. §. edenda.
Edi debet ratio à capite. 253. B. §. edi. l. argentarius. de eden.
Edi totus liber nõ debet, ſed tota ratio prout pertinet ad petentẽ. Ibid. §. edi.
Edenda eſt pars tantũ neceſſaria inſtrumenti. 253. B
Editio inſtrumentorum quando facienda. 244. D. per totam glo.
Editiones ſine die & cõſule fieri debent. 245. A. §. editiones.
Edicere, id eſt edictum & pœnã ponere. 169. B C
Edicere. 409. D
Edictalis bonorum poſſeſſio & decretalis. 818. C. glo. 2. l. ordinarium.
Edicta citatoria quot, & quæ. 708. D. gl. primum.
Edicta prætorum. 56. D. §. codẽ.
Edicta quædam erãt generalia, quædam ſpecialia. 168. B
latè patẽt verba Edicti. 1401. C. §. ſi ſine.
Edictũ, ex quibus cauſis maiores, tres habet partes. 590. C. glo. verba.
Edictum perpetuũ nõ dicitur generale, vt Accurſius ſomniauit. 44. C. & 54. A. & 87. A.
Edictum, quod metus cauſa. tria habet auxilia. 489. A
Edictum vnum pro omnibus quãdo datur. 709. B. & ſequen. l. nonnunquam.
Effectus.) Verba cum effectu accipi debẽt. 200. B. §. docere. l. penult. ne quis eum qui in ius vo. eſt. infra in litera. V. Verba cum effectu.
Effectus plus q̃ verba attẽditur. 1492. B. glo. pe. l. ſi filiusfami. quod cũ eo &c.
Efferueſcere. 1966. A. glo. efferueſcere. l. quis ſit.
Egeſtate laborare debẽt mali, vt aliis ſint exẽplo. 1625. D. §. nã male. l. bona. dep.
Egeſtate ſocietas ſoluitur. 1685. A B. l. ſocietatem. pro ſocio.
Egregiæ perſonæ quæ. 1283. A. l. ad perſonas.
Egregiæ perſonæ, & morbo impeditæ, coram iudice ad iurandum venire nõ coguntur. Ibidem.
Ei, id eſt ab eo. 1381. A. l. ſed &.
Eiicere verbũ eſt accommodum ad partum immaturum. 1073. C. §. ſi mulier. & in mar. & 1082. C. l. Quintus.
Eiectus partus. 1073. C D. in marg.
Electio erronea nõ præiudicat. 753. C. in margine. l. legitimam. de pe. here.
Electio cuius eſt, homine in genere legato. 1140. C D
Electio facta per procuratorem, valet. 398. C. l. ſi is.
Electio mala in culpa eſt. 1216. B. glo. 2. l. ſecũda. ſi méſor falſum modũ dixerit. & 1416. A. glo. 1. l. qui non. cõmodati. & 1470. A. glo. relictis. l. 5. de inſtito. & 1690. B. glo. fin. l. non ob. pro ſo.
Electio malè facta, nõ nocet. 360. D. glo. fin. l. cum indebitum. de condic. inde.
vocatus ad Electionem, ſi dicit ſe nolle intereſſe electioni, & poſtea venit ante electioné, debet admitti ad ſcrutinium. 563. C. in margine.
ſuperior poteſt inquirere de moribus Electi confirmãdi, licet nil obiiciatur electo. 336. A. in marg.
Electi conſules in futurum, poſſunt cum præſidibus qui adminiſtrãt facere reformationes. 771. B C. in margine.
Eligere viam leuiorem poteſt, qui plures habet. 1701. C D. §. idem. in ſum. l. cum duobus. pro ſocio.
Eligés ſciẽter malũ, probat. 1765. B. glo. 4. l. ſi venditor. de in diem addic.
Eligés vnum contrariorũ, videtur renũtiare alteri. 730. D. gloſſ. ſummouebitur. l. nihil. de inoffi. teſta.
Eligés inter cõtraria, variare nõ poteſt. 1769. B. §. eleganter. in ſumma.
licet non dicat capitulum, Eligimus te: ſed, illum: tamen valet electio. 2134. D glo. quod autem.
Elogium. 1984. D. glo. elogium.
Eluſoriæ minæ nõ timẽdæ. 753. B. in margine. l. legitimam. de peti. heredi.
Emancipare non cogitur pater. 100. A B. cogitur aliquando. 110. D
Emãcipari filium, & patrem mori, æquiparãtur. 2141. C. gl. manebunt. in verbo, patrem mori.
Embamma. 1729. C
Emblema quid. 1183. A. in margine.
Emiſſa manus, id eſt cautio propria manu facta. 2075. A
Emiſſarium. 985. C. in marg.
Emim' pleraſq; res propter acceſſiones. 1735. B. §. pleraſque.
Emere non poteſt quis rem in loco in quo gerit officium. 1749. B. l. qui officij. & 1744. C. l. non licet.
Emere & vẽdere cogit quis. 1821. A. glo. 1. §. idem. l. Iulianus. de actio. emp.
Emẽs à furioſo, quãdoq; vſucapit. 755. D
Emens rem pluris quàm ſit ei mandatũ, nõ poteſt repetere. 450. A. glo. 1. §. libertos. l. libero. de nego. geſt.
alea non Emitur. 1777. D. l. cum hereditatem. de here. vel ac. ven.
Emptio eſt ambulatoria. 554. A. gl. Idem.
Emptio & venditio vt conſenſu cõtrahitur, ita contrario cõſenſu ſoluitur. 1785. B. l. emptio.
Emptio & vẽditio promiſcue ponũtur. 1826. A. l. veteres.
Emptio quandoque, id eſt inſtrumentũ emptionis. 1406. C D
Emptio nuda cõuentione ſoluitur, ſi res ſecuta non ſit. 1786. A. §. emptio.
Emptio non eſt rei flagitioſæ. 1737. B. §. veneni. l. quod ſæpe. de contra. empt.
Emptio ſpei eſt. 1728. C. l. nec emptio. de contra. emp.
in Emptionis & vẽditionis pretio licet contrahentibus ſe circumuenire, modo abſit dolus. 556. B. §. idem.
ſolutum pretium ex cauſa Emptionis inualidæ, repetitur. 1349. B. l. ſeruum.
Emptioni quod accedit, vẽditionis pars eſt. 1980. D
Emptioni vicina eſt permutatio. 1887. B. l. Ariſto. de re. per.
poteſt in parte vel in toto recedi ab Emptione re nõdum ſecuta. 265. C. verſi. vnde illud. §. adeo. l. iuriſgen. de pac.
Emptor dicit, qui pretio emit. 1970. A. §. emptorem. l. ſciendum. de ædil. edic.
bonæ fidei cõtractus nõ patitur vt Emptor rem amittat, venditor pretium retineat. 1815. C. §. neque. l. ex empto. de actio empti.
Emptor legem dicere videtur. 1939. D
Emptor nõ tenetur de dolo venditoris. 1528 B
Emptor quandoque de euictione agit. 1670. glo. pudori.
Emptor quandoq;, id eſt vẽditor. 508. B
Emptor quare tenetur ad dandũ, venditor non. 1811. A. in margine.
Emptor tenetur ad culpã. 1973. A gl. vel culpa. l. cum autem.
Emptoris cõditio nõ debet eſſe melior quàm venditoris. 1595. A. §. ſed ſi.
Emptoris nõ intereſt, ignorãtia vẽditoris an calliditate fallat. 1959. C. §. cauſa.
quãti minoris eſt actio ex Empto. 2198. C
Emptori prodeſt ius venditori ſuperueniens. 1840. C. l. ſi quis. in ſumma.
Emptoribus & vendi. decipere ſe licet. 556. B. §. idem.
Emphyteuſis. 879. C. in margine.
Emphyteuta modicum præſtat in ſignũ honoris. 831. B. in mar.
Emphyteuta poteſt donare rem emphyteuticam ſine conſenſu domini. 1922. B. in margine.
Emphyteuticus. 879. C. in margi.
Emphyteuticus ager, id eſt vectigalis. 211. B. in textu, & 879. C. in marg.
Emphatæ. 1452. B. in glo. r.
Emungere.) Qui nimis emungit, elicit ſanguinẽ. 1970. A. glo. 1. §. illud. l. ſciẽdum. de ædil. edic.
Encauſtum imperiale. 1883. D. 1884. A. glo. tolleretur.

Index materiarum

Enumerari ſigillatim omnia nõ eſt opus. 605.B C.§.multi.l.ſed &.ex q.cau.ma.
Enuntiatiua an habeant vim cõfeſſionis &c.in verbo,verba enuntiatiua.
Enuntiatiua verba.in verbo,verba enũtiatiua.
Enuntiatiua verba an inducant obligationem. 1623.D.§.Titius.
Enuntiatiua verba à teſtatore prolata, creditoribus non præiudicant. 1592.C. l.Seia.in ſum.
Epheſus metropolis erat. 136.A
Ἐφέδαται naues. 1452.C.in tex.
Epidemia.i. acceſſus ad ciuitatem aliquã obſeruari ſolitus,vt Gallorum reges facere ſolent qui vrbem Pariſ.primo ingrediũtur per portã beati Dionyſij.135. B C.in tex.& in mar.
Epiſcopus poteſt ex cauſa augere vel minuere pœnitentiam à papa iniunctã. 1658.B.in mar.
Epiſcopatum deſiderans, bonum opus deſiderat.408.A. gl.3.l. item eorum. quod cuiuſcunque vni.no.
Epiſcopus an poſſit conſtituere actorẽ. 408.D.
Epiſcopus eſt maior prætore, & dicitur præſes ciuitatis. 336.C D.in mar.
Epiſcopus non poteſt renuntiare epiſcopatui,niſi in manu papæ. 150.C
Epiſcopo debili datur curator. 340.C
Epiſcopi cogunt heredes ad obſequiũ ſupremæ voluntatis. 804.A B.§. quãuis.
Epiſcopi & Cardinales æquiparãtur præfectis prætorio. 145.D
Epiſtolæ vicé nuntius gerit.1991. C.glo. 1.l.cum mancipium.de ædil.edic.
Epiſtomia. 1825.C D.§.Caſtella.
Equitare non debent ruſtici.1639. D.gl. 1.§.idem.l.idémque.mandati.
Equitare qui neſcit, equum aſcendere non debet.1060.B.in mar.l. idem iuris. ad.l.Aquiliam.
Equitem facere, eſt ius aureorum anulorum dare. 189.A.in mar.
Equitium. 821.D.§.per hanc.
Equitiũ eſt equorũ armentum.953.C D. &.2063.A B.l.equis.in margine.
Equus pro equa ponitur, & ſic mas pro fœmina. Ibidem.
Equus ſi non aſcẽdit põtem,fallacia eſt dicere eum non aſcendere arborem. 1743.D.glo.fallendi.
Equus non ſit deterior caſtratus. 1984. D.§.ſed enim.l.ædiles.de ædil.edic.
Ẽremodicium dicitur iudicium deſertũ. 545.A.
Eremodiciũ eſt quod Græce dicitur ereme dica.i. vadimonium deſertum, ſeu cauſa deſerta, cum altera pars cedens fradit cauſã aduerſario.544.C.in mar.
Eremodicium. 710.B
Eripere & eximere differũt: nã eripere eſt de manibus auferre per raptũ: eximere vero quoquo modo auferre.199. B.l.ſed eximendi.
Errare in proprio facto nõ licet.1577.D. gl.2.l.quãquã.ad Velle.&.1956. C D. gl.ſ.l. Titius.qui.mo.pig.vel hyp.ſol.
Errans nemo rem ſuam amittit.151.A gl. 4.l.1.de offi.procu.Cæſa.
Errans non conſentit. 172. B.l.ſi per. de iur.om.iudic.& ibi gloſ.penultima.
Errantibus, non ſtultis, ſuccurritur. 2102.C.§.quòd ſi.
Erro & fugitiuus differunt.1211. A.quandoque idem ſunt: vt.1212. A.§.vnuſquiſque.
Erro. 1967.B.in fine.
Erronea electio nõ iudic. 753. C.i mar.
Erronea ſubſcriptio non nocet.1444.B. gl.ũ.l.Gaius.de pign.ac.&.1787. B.gl. 4.l.Titius.de reſcin.vend.
Erronea cõſuetudo quid prodeſt. 84.A. iuged non.
Error, ignorantia, neſcientia & titubatio,differunt.2095.D.in glo.
Error calculi.1285.A.l. ſi ſponſus. de do. inter vir.& vxo.
Error communis excuſat.1495.C.glo.1.l. 3.ad ſena.Mace.
Error an & quãdo corrigitur poſt deſi. ſenten.1552.D.§.quæſitum. in ſumma.
Error circa rem debitam, repetitionem inducit. 1333.C.§.ſi puté.
Error excuſat.168.C.glo.per imperitiã.l. ſi quis.de iur.om.iudi.
Pactum factum per Errorem, actionem non perimit. 305.B.l.ſi cum.de pac.
Error facti ſprobabilis æquiparatur errori iuris.1326.B.in marg.gl.l.1.de cõdic.inde.
Errore factum ñon nocet. 227.A.§.item. l.4.ſi quis cautio.
Error in alieno facto tolerãtur.1097.C. glo.1.l.3.de iur.& fac.igno.&.1657. C
Error in facto proprio qñ toleratur. 1334.C.l.ſed & ſi.in ſum.de cond.ind.
Error imperitiam detegit.173. A.l.ſi per. de iur.om.iudi.
Error quando facit ius. 130.B.in ſummario.&.131.A.&.172.D.glo.2.l.ſi per.de iuriſd.om.iudi.
Error iuris & error facti differunt.172.D
Error iuris non inducit malã fidem. 782. C.§.ſcire.l.ſed & ſi.de pe.here.
Error iuris prodeſt in acquirẽdo.783.A. glo.& non puto.§.ſcire.l. ſed & ſi.de pet.here.
Error iuris prodeſt,cũ quis nequiuit conſulere peritos.783.B. glo.& non puto. §.ſcire.l.ſed & ſi.de peti.here.
Error litigantium nõ habet conſenſum. 673.B.§.error.l.conſenſiſſe.de iudi.
Error nocet.937.B.gl.ſi.l. is qui. qui mo. vſufru.amit.
Error nominis nil facit cum de corpore conſtat.1729.B.§.nihil.l. in venditionibus.de contra.emp.
Error in nomine contractus non vitiat. 1892.C.l.inſulam.de præſcrip.verb.
Error in ſpecie cõtractus impedit cõtractum.1551.B C.l.ſi ego. in ſummario.
Error in nomine non vitiat, ſi cõueniat de corpore.825.B.§. cum in rem.l.idẽ Pomponius.de rei vindi.
quando à pietate cauſatur Error, ceſſat repetitio indebiti ſoluti.1346.B.in tex. l.cum is.de condic.indeb.
conſenſui nihil tã contrarium quàm Error.173.A.l.ſi per.de iur.om.iud.
Erroris cauſa cõfeſſionẽ reuocare licet. 1198.A.§.ex cauſa.l.de ætate.de ſt.acti.
Errore etiam facta quædam non valent. 226. D. quædam vero valent. 227. A. gl.3.§.item.l.4.ſi quis caut.
Errore ſoluens,quando repetit.1339. D. §.adeo.
Errores ſex venditionem & emptionem impediunt. 1729.B
Veritas rerum Erroribus geſtarum (aliàs geſtorum)non vitiatur. 143.B.§. veritas.l.illicitas.de offi.præſi.
Eſculenta olim capere licebat iudici, hodie non,niſi in defectum falarij. 149.B
Eruditus.) Oportet prius animas dein linguas fieri eruditos.51. C.§. illud vero. in proœ.
Eſſe.) Sufficit ſemel fuiſſe, licet deſinat. 498.B.gl.2.l. videamus. quod mi.cau.
paria ſunt non Eſſe,& nõ apparere.1716. B.l.in lege.de contra.emp.
quod modo nõ Eſt,poteſt obligari.1911. C.l.& quæ.de pigno.
quod non Eſt, perire non poteſt.919. B. §.vſque.l.1. qui.mo.vſufru.amit.
Et, quandoque capitur pro id eſt.312.C. &.513.A.&.1888.D.&.2125.C.gl.& cũ.
Et,id eſt vel. 723.D
Euenire quod poteſt inſpicitur. 171.A. gl.pen.l.ſi idem.&.175.A B.gl.fin.in.l. cũ quædam. de iur.om.iud.&.690. C. gl.naſci.l.ſed & ſi. i ſi.de iud.&.551.A. glo.ſi.§.ſi locupleti.de mino.& .1848. B.§.& ait.l.ſi quis.loca.
Euenire quod poteſt, quãdoque non inſpicitur.175.A B.&.213.D. gloſ.1.§.pe. l.ſciendum.qui ſatiſ. co.&.1655. A.gl. antepen.l.ſi quis. mandati. 1300. B C. in ſumma.l.1.de in litem iur.
Euenire quod poteſt, ſi lex cõſiderat,nõ debemus inquirere quid actualiter euenerit. 1096.B.§. prætor. in ſum.l.ſi vero.de his qui deie.
Euentus damni reſtitutionem non indulget,ſed inconſulta facilitas.550. C.§. nec enim.l.verum.de mino.
Euentus litis dubius. 1547.A.l. quod debetur.de pecu.
Euentus niſi ſequatur, nõ ſufficit vtiliter cœptũ.431.B.l.ſi negotia.de neg. geſt.
Euentus non inſpicitur.430. A.glo. non habuit.§.1.l.ſed an.&.§. ego.eadem.l. de nego.geſt.
Euentus quandoque ſequendus.725.B.§. ego.l.Papi.de inofficioſo.teſta.
Euẽtus ſi nihil operatur, fruſtra cõditio expectatur.1583.C.§.ſi ſub. l. aliquando.ad Velleia.
Euictio,pcedẽs ex plenitudine poteſtatis principis,nõ nocet véditori. 2900.C
venditor de Euictione tenetur. 277.D
licet pactũ ſit poſitũ ne teneatur de Euicvendẽs: re tamẽ euicta tenetur ad pretiũ, quando pactum eſt factum in genere:ſecus ſi in ſpecie.2032.B C.i mar.
Euematica,id eſt inuentoria. 398. A.in titulo legis,ſi procuratorem. &.2150.C
Exactiones illicitæ ſunt prohibẽdę.144. A.l.illicitas.§.illicita.de offi. præſi.
Exactũ tẽpus.i. trãſactum. 2121.B. in glo.
Exactorũ illicita auaritia reprehenditur. 145.A.§.præſes.l.illicitas.de offi.præſ.
Exarmare nauim. 1460.D.in mar.
Exauthoratio & degradatio parificãtur. 340.B.§.ignominię.&.D.per totam gl.
Exauthorare,eſt inſignia militaria detrahere. 340.C.in tex. &.341. A.in glo.
qui Exceſſit mandatũ,aliud facere videtur.1630.B C.l.diligẽter.in prin. mandati.&.1665.B.l.poteſt.mandati.
Excedere fines nõ debent arbiter,iudex, procurator. 652.C.glo.cautum.
Excedit.i.excedere poteſt. 2050.D. glo. excedit.
Exceptio multiplex.1362.C.in fine gloſſ. natura.
Exceptio dilatoria ante litis cõteſt.proponi debet. 359.D
cui dãr actio,multo magis Excepr. 608.C
Exceptio doli quadruplex. 1315.D
Exceptio doli realis & perſonalis. 518.D
Exceptio excuſiionis eſt de apicib⁹ iuris, quæ non oppo.quãdo agitur de bono & fauore publi. 2011.D. in margine.
Exceptio fauorabilis,& odioſa.1354.B.in margine.
Exceptio poteſt opponi per verba dubitatiua:vt, puto me non teneri.1299.B. in margine.

Exceptiõ quandoque plus operatur quã actio. 413.D
Exceptio pacti quatenus porrigitur ad fideiuſſores. 283.B.§.ſi cum.
Exceptio non numeratæ pecuniæ fauorabilis eſt. 1394.D.in gl.r.
Exceptio peremptoria opponitur poſt ſententiam. 1503.A
Exceptio procuratoria duplex. 395.D
Exceptio non eſt de regula.77.B. gl.2.l. in his.de legi.
Exceptio quæ requirit altioré indaginé, ſummariè nõ expeditur: aliàs ſic.1180. A.§.ibidem.l.3.ad exhiben.
cui competit Exceptio, nõ competit remedium extraordinarium. 535.C. in margine.
Exceptio ſuperueniens reo, prodeſt fideiuſſori.218.A.l.ſi is.ſi quis cau.
Exceptio tranſactionis & rei iudicatæ impediũt litis ingreſſum.1336.D. in mar. §.ſi quis.l.eleganter. de condic.inde.
Exceptio de euictione ſum repellit, quẽ actio de ea tenet. 1004.A
Exceptionis nouatio fieri poteſt. in verbo, Nouatio.
Exceptio præiudicialis quæ ſit. 810.D
Exceptioné declinatoriã iudicij habens, nõ dicii poſſe cõueniri. 607.B. in mar.
Exceptioné habẽs agere poteſt.483.A B. in margine.
Exceptione perpetua tutus, per errorem ſoluens repetit. 1339.D.§.adeo.
Exceptione qui cõtra obligationé tutus eſt, intereſſe nõ habet.218.B.§. ſi reus.
Exceptiones debitoris principalis, licet cõpetant fideiuſſori: fallit tamen hoc i fideiuſſore ſpontaneo.1584.C.l mar.
Exceptiones duæ contrariæ poſſunt opponi in eodem iudicio.1078. B.l.cum de.in ſum.de proba.
Exceptiones pacti bo. fidei iudicio iſſunt. 1785.B.l.emptio.
Exceptiones Velleiani poſſunt opponi p iudicẽ etiã ſine petitione ipſius partis. 1575.C.in margine.l.2.ad ſen. Velleia.
Exceptor quis. 1859.A.glo.cum quidam.
Exceſſus.i.mors.1201.A. gloſſ.exceſſum.
Excipere quãdoque, id eſt accipere. 189. B.§.liberos.
Excipere non poteſt quis de iure tertij, quod non eſt excluſiuum iuris agentis. 1028.B.§.competit.
non agit qui non excipit. 1976.D
Excipiẽdo multa poteſt emptor, quę nõ poteſt agendo.1753. B.C.gl. agente.l. pacta.de contra.emp.
Excipiuntur quędam in generali ſermone.120.B.glo.ſi.l.1.de ſena.
Excogitare poſſum' noua vocabula cauſa doctrinę.423.C.in marg.
Excolere ædificiũ, id eſt ędificare. 909. D.glo.excolendo.
Excommunicari poteſt quis propter ſolã contumaciam.1304.A.glo. nõ etiam.l. in actionibus.de in litem iur.
Excommunicatus an poſsit eſſe arbiter. 627.A.glo.ignominioſus.
Excommunicatus eſt ſeruus diaboli.627. A B.glo.1.l.Pedius.de arbi.
Excubię.i.nocturnę vigilię. 131.C
Excurrens ſumma. 1624.B.in marg.
Excuſat imperitia, error, ruſticitas. 168. B.& D.in gloſ.1.&.2.§.fin. l.ſi quis id. de iur.om.iud.
Excuſat iuſſus iudicis. 540.C
Excuſare ſe, pprie dicũtur, qui inuiti nõ coguntur ad aliquid, & volẽtes admittuntur: impropriè verò, qui ne volẽtes quidem admittuntur.329.C. in margi.
non Excuſatur delictũ prætexta fragilitatis humanę.144.C.gloſſ.2.§.ſicuti.l. illicitas.de offic.præſi.
Excuſatur aliquando à caſu metum inferens. 495.D
Excuſatur coacta voluntas. 540.C
Excuſatio ętatis non eſt aduerſus præcepta legum.574.B.§. ſed vt.l. auxilium. de mino.
Excuſionis exceptio eſt de ſpicib' iuris q̃ nõ temere opponit. 2011.D.in mar.
Executio, id eſt ſolutio. 1391.A
Executio contra nihil habentẽ, tum fiet, cum aliquid habebit.563.D.gl. fin.§.ſi ſeruus.l.quod ſi.de mi.
Executio quando fieri poteſt. 563. A. l. fin.quod me.cau.
Executio non fit in adminiſtratorẽ finito eius officio. 235.A
Executio licet ſit facta prępoſtere, nõ tamẽ vitiatur.503. A.l.fina. quod me.cau.
Executionis inſtar habet inopia. 403.C. in marg.l.Titius.de procur.
ſententia alibi data, alibi datur Executiõi. 698.D
Executor olim non perpetuabat actionem, ſed ſola conteſtatio.120.B C.hodie contra. 236.D
Executor vltimę volun. plus expendens quã debeat, repetere non poteſt.449. B.in margine.
Executores, id eſt apparitores negotiorum. 2095.D
Executoris cõuentione hodie fit interruptio, olim requirebatur cõteſtatio. in verbo, Conteſtatio.
Exemplar. 2083.B
Exemplum. Ibidem.
Exemplum quandoque, id eſt duplũ ſeu copia.1127. C.§.ſed &.
Exemplum inſtrumẽti ad originale collationatum edi poteſt ſine originali. 245.C.glo.in.l. ſi legatum. de eden.& in margine. Ibidem.
Exẽpli iniqui quod eſt, in vitio eſt. 699. A.l.obſeruandum.de iudi.
Exemplo agunt peſsimo qui fœnerant. 1493.D.l.1.de ſena.Mace.
Exẽplo opus eſt graſſantibus multis. 352. A.gl.oneraſſet.§. pœna.l. quid ergo. de his qui no.infa.
Exempla mala iure humanó reprobãda. 1494. D.gl.peſsimo.l.1.de ſena Mace.
Exemplis an & quando iudicetur. 84.A
Exẽplis an & quando iudicandũ. 146.D.
Exẽplis quandoque iudicatur. 84.A.glo. 2.l.nam imperator.de legi.
Exemptus citatus debet cõparere allegaturus priuilegium. 195.B.l.2. ſi quis in ius vocatus non ierit.
Exempta actio.604.B.§.actio.
Exercere & inſtituere differunt. 890.C
Exercitatio publici iudicij.i. cognitio, executio. 154.C
Exercitor nauis quis. 661.C.§. qui ſunt.
Exercitor.1453.A.§.exercitorem.
Exercitus quis dicitur.340.A.§.exercitũ.
Exercitus tranſiens alẽdus ruſticis an ſit. 901.A.§.ſi quid.
Exercitui præeſſe quis dicitur. 340.A.§. exercitum.
Exheredationis iuſtã cauſam heredes pbare debent.502.A.
Exhedra quid.1095.C.in mar.
Exhibere quid.1177.A.l.exhibere.
Exhiberi, id eſt nutriri.126.D.in tex.
Exhibere.1185.C.§.quantum.
Exhibere ſufficit eadem forma, licet mutata qualitate.1190.B.l.ſi quis.ad exhi.
Exhibẽda eſt perſona delinquẽtis vt cognoſci poſsit.214. D.in margi.l.1.ſi ex noxali cauſa agatur.
actio ad exhibendum datur mihi quidẽ que in reb' aliis, ſi mea interſit eas exhiberi. 251.B C.
agit ad Exhibendum etiam nõ dominus. 1177.A B.
Exhumari mortuorum cadauera non debent.1177.A B.l.diui.de religio.
Exigere quid. 781.B
Exigere, id eſt expellere. 66.A
Exigere eſt ab inuito pecuniam extorquere. 459.D
Exigere à ſe debet negotiorum geſtor. 455.A.&.1658.D.&.1659.A
Exigẽda amarè nõ ſunt ea q̃ quis de alio affirmauit: vt ſi cõſtanté dixerit, nõ exacta grauitas quaſi à philoſopho petatur. 1968.C.in tex.l.ſi quid.de ædilitio edic.
Exire dies magiſtratus dicitur, cum ipſe magiſtratu functus eſt.699.C.in textu. ibi, ſimul ac.
Exiturus actionis dies. 237.B.l.ſolet.
Exiturus eſt tuus annus.1872.A B.§. cum fundum.
Exilium, id eſt deportatio. 225.A
Eximere cretam. 999.A.l.ergo.
Eximere & eripere differunt. 199.B
Exolere.i. deſinere eſſe in vſu. 64.A
Expeditum non eſt.i. non ſemper verum eſt. 291.C
promiſsio de nõ Expellendo, habet locum ſi colonus non ceſſet à ſolutione per biennium.1877.D.§.inter.
plus expendens quàm ſit ei mandatum, repetere non poteſt.449.B. in margi.
Expenſam in rationes referre. in verbo, Referre.
Expẽſam ferre pecuniam.1938.B.§.Papinianus.
Expẽſę à fructuario q̃ fieri poſſunt.890.A
Expenſæ an debeant in decimis deduci. 797.C
Expẽſæ prõ parte ſocij repetũtur.460.D
Expenſæ quæ fiunt in docendo, reſtituũtur in duobus caſibus.843.D. glo. obſeruandum.
Expenſæ reſtituendæ ſunt miſſo in poſſeſsionem. 208.A
Expenſæ pietatis cauſa factæ non repetũtur.445.A.§. Titium.l. ex duobus. de nego.geſt.
Expenſę volupt.non repetuntur.445.A. l.ex duobus.de nego.geſt.
Expẽſę vtiles & neceſſariæ.798.B.l.vtiles.
Expẽſum ferre hereditati.785.C.§.quod autem.
Experiri, id eſt defendere.613.C. gl. cum miles.
Experiẽ nemo ſine actione. 414.C.glo.g. §.fina.l.ſi pupilli.de nego.geſt.
Experiundum aliquid dare. 1090. C.§. quidam.
Expilatis horreis, nõ cõpilatis, legendũ. 1878.C.in.l.dominus.loca.
Exponere dicitur tam in iure, quàm in facto. 319.A
Expreſſe quædã fieri non licet, quæ tacite fieri poſſunt. 359.D
Expreſsio verborum in quibuſdam non requiritur, ſed ſufficit cõſenſus.110.B. l.ſi pater.de adop.
Expreſſum habetur quod tacite intelligitur. 1238.B.l.cũ quid.in ſum.ſi cer.pe.
Expreſſo vitiato nõ vitiatur tacitum, niſi ſit eadem ratio.1949. B.§.1.l.1. quibus modis pignus vel hypo.ſol.
Expromiſſor poteſt obligari pro eo qui non eſt obligatus, ſecus in fideiuſſore. 512.B.§.Atquin.

Index materiarum

Exquæſtore,exconſule,& huiuſmodi nomina,indeclinabilia. 46.B.in marg.
Ex re,& propter rem differunt. 1546.C. in margine.
Extat,id eſt certum eſt. 882.A
Extélio legis fit ad caſum nó expreſſum, habentem ſimilem rationem.2091.B.l. quæſitum.de teſti.
Extiguere,id eſt facere ne naſcatur quis. 2105.A glo.extinguet.
Extra conſuetudinem aliquid fieri, & ex conſuetudine, late differunt. 1854.B. §.ſi vero.
Extraordinarium qúq;.i.ſpeciale. 136.D
Extraneus quis. 1314.D
coniúcta perſona & Extraneus ſi deputantur ad aliquid faciendum,& diſcordent,præfertur opinio coniunctæ.311. A B.in margine.
Extraneo quando præfertur coniuncta perſona. Ibidem.
Extrane' dicitur ſuus quo ad iuriſdictionem,ratione delicti.142.D. gloſſ.pe.l. 3.de offi.præſi.
ſæpe quod quis ex ſua perſona nó habet: per Extraneú cóſequitur.1928.C.in fi. l.3.quæ res pign.da.obli.non poſſunt.
Extraneos punit iudex in ſua prouincia delinquentes. 142.C.l.3.de offi.præ.
Extraria vis. 1868. A B.glo. extrariam.
Extremum in iuriſdictione quid. 181.D
quando vnum habet duo Extrema, antiquiori in dubio attribuitur. 1123. B in margine.l.in finalibus.ff.regun.
Extricata margarita.1075.A.in margine.
Extrinſeca ſolennitas præſumi nó ſolet, niſi probetur. 877. C.§. interdum.l. quęcunque.de Publicia.
Exul improprie dicitur relegatus. 560. A.gloſſ.exuli.

F

FAcio multo magis in mea pſona,quod in aliorú perſona facio.1353.A.gl.3. §.porro.l.frater à fratre.de códi.inde.
Facit quis quandoque non tanquá ipſe, ſed tanquam alius.104.D.glo.1.§.1.l. ſi paterfa.de adopt.&.156. C.gl.1.l. etſi. de offi.eius cui man.eſt iur.
Facit quiſque in ſuo quod vult,modo alij nó noceat,1033.A.l. ſicut.§. Ariſto. ſi ſer.vin.
Facit quis per alium &c. 91.D
Facimus nuptias,cũ eas celebramus:ſpóſalia vero cóſtituimus, cũ ea contrahimus. 350.BC.§.cum autem.
Facit quod faciendum eſt qui plus facit quàm facere debet.1046.A.gloſ.pluſquam.l.ſi is cui.quemad.ſer.amit.
non imputatur alicui,ſi non Facit quod etiá ſi facere vellet,non poſſet.2051.C gl.fin.§.1.l.cum quidam.de vſur.
quod tibi fieri non vis,alij ne Feceris.175 D.gl.2.l.1.quod quiſque iur.
Facere iudicatum, eſt furnire ad ſententiam:id eſt parere ſententiæ. 238.B
Facere negotium,id eſt alium per calumniam accuſare. 466.C
Facere quandoque,id eſt pati. 1465.D
Facere debet quis in re aliena, quod in ſua faceret.1082.D.gl.6.l. Quintus.ad legem Aquiliam.
Facere quid promittens,ita facere debet vt valeat.1581.A.in margine.l. quâuis. ad Velleianum.
Facere quod poteſt,qui non facit, nolle facere videtur. 1966.B. gl.2.§. idé ait. l.quis ſit.de ædilit.edicto.
Facere quod quis nó poteſt,nec aliis cõcedere.1503.D.glo.fin.l. filium. de ſenatuſcon.Mace.
cõuentus ex liberalitate ſua,condemnatur ſi id quod Facere poteſt.2136.C D. §.hoc enim.l.ſi extraneus.de iur.do.
Facere videtur, qui non facit.602.A. gl. 1.§.ſi.l.ait prætor.ex qui.cau.ma.
Facere videtur quis, quod per aliũ facit. 218.C.gl.3.l.1.de eo per quem fac.erit. quo mi.in iudi.& 1216. A. gloſſ.ſi.l.1.ſi men.fal.mo.dix.&.1450.D.gl.3.§.Magiſtrum.l.2.de exer.act.
Facere videtur quis,ſi patitur quod prohibere poteſt.350.D.gl.3.l. quid ergo. de his qui no.infa.
Facere vidétur omnes quod facit maior pars. 271.A
non ſolum quod eſt conſideratur, ſed & quod Faciédum.889.A.§. cum igitur.
Facienda impediunt multa quę iam facta non impediunt.973.C.glo.corrũpit.l. pro parte.de ſeruitu.
Faciens quod publice facere licere putat,non eſt in vitio. 1967. A.ad ſi.§.apud Labeonem.l.quis ſit.de ædili.edi.
Factum bene retractari nó debet.in verbo,bene geſtum.
Factum comprehendit rei verbum. 1889 D.gl.4.l.naturalis.de præſcrip.ver.
Factum non videtur quod legitimè factũ non eſt.198.D.gl.1.in fi.l.nam cum.ne quis eum qui in ius voc.
Factum pro dato, & contra conſtitui nó poteſt.1349.A.gloſſ.1.§.pe.l.1.de conſti.pe.
Factũ pro infecto haberi nó poteſt. 599. D.gl.fi.l.denique.ex qui.cau.ma.
Factum propriũ ignorare licet. 1346. C. gl.2.l.cum is.de condic.inde.
Factum quod eſt,mutatur ex ſuperueniéte cauſa.325.A.gl.1.l.non eſt.de tranſactio.
Factum quid non dicitur,niſi duret.408. D.glo.1.§.quid ſi.l.item eorum. quod cuiuſcũq; vni.no.&.1564.A.gloſſ.2.§. verſum.l.Si pro patre. de in ré verſo.
Factum recte nó debet reuocari. 570. C. gl.final.l.ſi mulier.de mino.
Factum cum lex punit,non curatur de iuris effectu. 350.B C.§.cum autem.
Factum vbi promittitur, intereſſe venit in obligationem. 196.C
tenetur quandoque quis præciſè ad Factum.373.B.glo.accipere.§. penulti.in margine.l.ſed & hæ.de procur.
licet regulariter quis non teneatur præciſè ad Factũ,ſed ſoluendo intereſſe liberatur: tamé vbi per ſententiã tenetur tradere,ad id poteſt præciſè cogi. 861.A.in margine.
non poteſt quis venire contra Factũ ꝓprium ad ſui commodum. 1304.B.§.ſi hliuſta.l.ſi non ſortem. de cond.inde. &.109.C.l.poſt mortem.gl.1.de adop.
Facti proprij non poteſt ignoratio prætendi.1578.A.l.quanquam.ad Velleianum.
Facti quæ ſunt, nulla iuris conſtitutione mutari poſſunt. 589. C.l. legatum. in margine.de ca.mi.
Facti ſciétia prudentiſſimos fallit.2097. A.l.in omni.de iur.& fac.igno.
Facto alieno liberatur quis.426.B.glo.alieno.l.ſi ex.de nego.geſt.
error in Facto alieno toleratur.2097.C. gl.1.l.3.de iur.& fac.igno.
Facto aliquid & verbis declarare, paria ſunt.340.D.in mar.gl.4.§.ignominiæ. l.2.de his qui no.infa.
Facto aliquid fieri tantũ valet,quãtum ſi verbis exprimatur. ibidem. gloſſ.4.§. ignominiæ.l.2. de his qui no.infa.
ex eodem Facto conſequitur pœnã quis & præmium.341.C.gl.1.§.ſi. de his qui no.infa.
Facto in proprio errare non licet. 1956. D.gl.fin.l. Titius.qui.mo. pig. vel hypo.ſol.
error in Facto proprio quando toleratur.1534.C.l.ſed & ſi.in ſum.de cõdic. inde.
Facto ſuo contrauenire an & quando qs poſsit. 109.C
ex Facto ſuo damnatus an ſit infamis.352. B.l.ſeruus.
Facta alterius omnia præſtare debet, qui eum præpoſuit. 1450.C.§.omnia.
Facta incontinenti an valeant. 1266.A.
Facta materia.in verbo,Materia.
Facta plura vnius familię quandoque puniuntur vt plura,quãdoque vt vnum. 169.B.l.ſi familia.
Facta per errorem quãdoq; valent. 227. A.§.item.l.4.ſi quis cau.
Facta poſteriora priorib' derogãt. 1753. C.glo.noua emptio.
Facta quædá vitiant,quæ non impediunt facienda. 649.C D.gl.2.§. ſacerdotio. l.diem.de arbi.
Factorum diuerſitas, diuerſitatem exigit pœnarum.1070. B.l. ſi ſeruus. ad legẽ Aquiliam.
Facilis eſſo quis non debet ad temerariã indicationem.1817.C.§.inter.l. Iulianus.de acti.emp.
non Facile,id eſt nullo modo. 364.C
Facilitas inconſulta reſtitutionem indulget,non damni euẽtus.550.B C.§. nec enim.l.verum.de mino.
Facultas dictio,facilitaté denotat. 304.B
Facultas alicui conceſſa non eſt anguſtãda.957.C.§.licet.l.pen.de vſu & habi.
Facultas & propoſitum hominis inſpicitur.319.D.gloſſ.1.§. in perſona.l.8.de tranſact.
plus facit grauitas & benigni mores,quã Facultates.106.B.gl.ſobrietas.l. nec ei. in fin.de adop.
pro modo Facultatum præſtanda ſunt alimenta 743.B.§.de inofficioſo.l.ſi inſtituta.de inofm.teſta.
Facultatibus labi,id eſt incidere in paupertatem.513.B.l.quod ſi.
Fallacia & calliditas differunt. 267.A
Fallere iudicem nó licet.353.C.in verbo, iudicem.
Fallere ſciens debet nemo. 1286.B.l.qui iuraſſe.de iureiur.
intereſt noſtra ne Fallamur in modi renũtiatione.1215. B.l.1.ſi men.fal.mo.dixe.
Fallendi animo obſcure loquens in dolo eſt.1743.C.l.ea quæ. de contrahen. emp.
Falſarius cenſetur calumnioſam ſcripturam producens.2083.D. glo.fin.l.2.de fide inſtrumen.
Falſum inſtrumentum faciens notarius, qualiter tenetur. 681.B.in margine.
ratihabitio cõfirmat iudiciũ per Falſum procuratoré.704.C.l.licet. de iudiciis.
qui perdit in actione Falſi,non prohibetur dicere nullum. 801.A B.l. Lucius.
Falſa credulitas nõ cõfirmat quod agit. 305.D.glo.fin.l.ſi cum.de pact.
Falſa demonſtratio non mutat veritatẽ. 89.C.glo.l. imperator. de ſtatu ho.
Falſa demonſtratio non vitiat, ſi conſtet de corpore.825.B.§.cum in rem.l. idẽ Pompo.de rei vin.
Falſa verba teſtatoris, veritati non præiudicant. 1592. D.l.Scia. ad Velleianum.

Digeſti veteris.

Falſitas non probatur,niſi de neceſſitate probetur,& neceſſario cõcludat. 208. C D.gl.fina.§.quod fere.l. iuriſgen.& in margine.de pact.

Fama.) Liber debitoris malæ famæ non facit fidé. idé in tabellione.l.1.de edé.

Famæ reſtitutioné difficile eſt impetrare his qui ſunt condénati de publico.333. B C.§. cæterum.l.1. de poſtu.

In factis de antiquo probatur per Famã, & maxime dominium rerum noſtrarũ. 439.D.glo.Cõmittat.§.ſi cum.l.at qui. in margi.de nego.geſt.

Famis tempore homines plus edunt, quã alio.1600.D. gl.2.l.ideo.de compen.

Familia gaudet priuilegio domini. 1283. A.in marg.gloſſ.1.l.ad perſonas.de iureiur.

Familia mala vltris delictũ eſſe fingitur. 664.C.gl.2.l.3.nau.tanpo.ſta.

Familia,id eſt agnatitia cognatio. 109.A

Familia,id eſt ius agnationis inter agnatos.589.D.glo.Familiam.

Familiæ appell.omnes veniunt qui in ſeruitio ſunt,etiam liberi bo.ſi. ſeruiẽtes, & qui in poteſtate ſunt.1973.D.& ſeq. §.familiæ.

Familiæ appell.quid cõtinetur. 1979.B. §.idem Pedius.

Familia eſt collectio ſeruorum alicuius. 169.B

Familiæ erciſcũdæ iudicio venit,quod à neutro poſsidetur. 1130.A

Familiæ erciſcundæ actio non datur cõtra titu. poſsidentem. 1138.D

Familiæ vnius plura facta puniuntur vt plura,vbi agitur de pub.vindicta: aliàs vt vnum. 269.B.in.l.ſi familia.

Familiæ non licet, quod domino non licet.952.B.l.ſi habitatio.§.6. in marg.

Familia tota carere non debet dominus ex vno delicto.1080.A B.l.illud.

Familiare. 184.B

Familiaritas nimia contẽptum parit.149. C.l.obſeruandum.de offi.præſi.

Famoſam actionem precibus deprecari, & pacto,differunt.345.B.§. pactusve.

de famoſa cauſa poteſt cõpromitti ſi ciuiliter agatur.350. D.glo.non facit.l. quid ergo.de his qui not.infa.

Famulus tempore infirmitatis ſalariũ habere debet.886. D.gl.4.§. de illo.l.arboribus.de vſufruct.

Fanatici qui. 1960.C.in margi.

Fatale damnum excuſat.665.A.§.at hoc. l.3.nau.cau.ſta.

Fatalia damna,id eſt caſus for.1699.A B. in textu.

Fateri crimẽ cẽſetur qui paciſcitur. 344. B.l.quoniam.de his qui no.infa.

Fatum,id eſt caſus. 550.B C.in margine.

Fati damnum ineuitabile.1791.C.§.& puto.l.hoc ita.de peri.& com.rei ven.

Fato quod contingit,cuiuis patriſa.quãuis diligentiſsimo contingere poſſet. 551.A B.§.neque.l.verum.de mino.

Fatuus præſumitur qui deriſoria palã pfert.1961.C.in margi l.4.de ædil.edic.

Fauetur actori magis quàm reo quãdoq; in verbo,actori fauetur.

Fauore alicuius dicitur quid induci,cum ſit contra ius commune.79.D.glo.1.in fi.l.nulla.de legi.

Fauore alicuius quod eſt introductũ, nõ eſt in eius odiũ retorquendũ.79. A B. l.nulla.de legi.

Fauores ampliandi.534.B.&.1502.C.glo. habebit.&.D.glo.liberantur.

Fauerabilis exceptio, & odioſa.1354.B. in margine.

Fauorabilior eſt reus quàm actor. 240. D.l.fina.de fer.

Fauorabilior eſt ſoluens quàm credens, in verbo, Soluens.

Febricitanti non datur dilatio, ſi potuit mittere procuratorem.693.D.glo. Et in ſimilibus.

Felonia remiſſa vaſſalus habet feudum ex veteri conceſsione. 1511.D

Feneſtella. 119.B.de offi.quæſto.l.1.

Feriæ olim variæ fuerunt.235. A.in mar.

Feriæ dei,& hominum,differunt. 238.C

Feriæ multis caſibus non obſtant quo minus in iudicium eatur.236.A.§.ſed excipiuntur.

Ferię natalis domini,& Paſchę,ſunt ſeptẽ præcedentes & ſeptẽ ſequentes. 238.B

Feriis poteſt renũtiari expreſſe & tacitè. 235.B C.in margine.l.1,de fer.

Feriato die citatus an debeat comparere allegaturus priuilegium. 236.A

Feriato die executio fieri poteſt. 503.B. l.fina.quod metus cau.

Feriato die,etiã ad honorẽ dei, act' piusfieri poteſt:vt dare tutorem,& huiuſmodi.236.B C.l.2.de fer.

Feriato die poteſt militari.in verbo,militari.240.A.l.diuus.

Feriate die ſcholaris ſcribere legẽ,& ſtudere poteſt.239.D.gl.pe.l. Diu'.de fer.

Feriato die venire ad iudicem quis non compellitur.196. C.glo.ſi.l.2.ſi quis in ius vo.non ie.

Ferte expẽſum hereditati.785. C.§.quod autem.

Ferre expenſum. 1938.B.§.Papinianus.

Ferrumiatio & plũbatura differũt.838.D

Feſta obſeruantes male ſciunt codicẽ, & digeſta.240.A.in margin.glo.pe.l. pe. de fer.

Feudatarij ſi non concordant in regimen feudi,rex debet facere vt alternis regant.904.in margine.

Feudum amiſſum ob patris delictum,redit ad filium. 187.B

Feudum an poſsit dari pignori. 1922. D.glo.vl.l.lex.de pign.& hyp.

Feudum aufertur vaſallo ineunti amicitiam cum inimico domini ſui. 127.C

Feudum diuidi nõ debet.1164.B.gl.confundetur.l.communi diuidundo.

Mãcus & ſcæua non ſuccedũt in Feudo, quia ſeruire non poſſunt.81. D.in mar.

Fictio plus non poteſt operari, quàm veritas. 1250.B.

Fictus contumax appellare poteſt.475.D

Fideicommiſſum ſpeciale & generale differunt.1041.D.glo.non lucrum.

Fideiubere nõ poteſt qui in iudicio eſſe nequit. 201.B.§.ſi quis.

ad Fideiubendum admittuntur cõiunctę perſonæ, licet non ſint idoneæ facultatibus. 201.C.§.prætor.

Fideiubens ſine mãdato poteſt agere antequam ſoluat, vt principalis debitor eximat eum ab obligatione. 415.C D. in margine.

Fideiuſsio eſt interceſsio,iuſſus nõ. 1591. B.l.ſi domina.

Fideiuſsio ſit interdum animo donandi. 280.A.&193.B.l. quod dictum.

Fideiuſſor quis.1497.B.§.ſed Iul.in ſum.

Fideiuſſor debet eſſe idone' facultatib', & facilitate cõueniendi, niſi ſit perſona coniuncta. 201.B.l.2. in principio. &.§.prætor.qui ſatiſd.cog.

Fideiuſſor idoneus non eſt habens ſcriptionem fori,niſi in ſubſidiũ. 204.B.l. ſi fideiuſſor.in princ.qui ſatiſ.cog.

Fideiuſſor idoneus dicitur ab arbitro probatus,vel à parte exceptus,niſi inopia ſuperueniat. 209.A.l.ſi ab arbitro.

Fideiuſſor ſproprie dicitur,q animo nouãdi obligationem in ſe ſuſcipit.292. D

Fideiuſſor in rem ſuã dicitur is, qui fideiubet prõ ſuo procuratore.281. A B.l. ſed ſi. in text.& gloſſ.

Fideiuſſor iudicio ſiſti liberatur,ſi re' decedat ante morã.203.A.l.ſi deceſſerit.

Fideiuſſor iudicio ſiſti tenetur ad verum intereſſe, niſi de certa quantitate ſit actum.202.B.§.in fideiuſſorem.

Fideiuſſor non obligatur,ſi rei obligatio nulla eſt.229.A. l.ſi ſeruus.in princi. ſi quis cautio.

Fideiuſſor licet non obligetur niſi principalis debitor ſit obligatus:tamen expromiſſor poteſt obligari pro eo qui non eſt obligatus. 511. C.2 d.§.ſeruus.

Fideiuſſor minoris non reſtituitur. 552. B C.l.in cauſę.

pro locuplete accipitur Fideiuſſor in neceſſariis perſonis.197.B.l.quoniam.

Fideiuſſor pro vxore poteſt eſſe maritus, in omni caſu. 202.A.in mar.

Fideiuſſor quandoque ante ſolutionem agere poteſt, 1664.D

Fideiuſſor quandoque non repetit quod prõ alio ſoluit.2126.D.in margine.

Fideiuſſor quãtitatis non liberatur mortuo reo.203.B C.in princi.tex.

Fideiuſſor quare non debet eſſe ſcholaris,vel clericus. 202.D

Fideiuſſor rei eſt eius procurator,& poteſt eum defendere. 385.B.in margi.

Fideiuſſor ſi non detur, & reus ſit ſuſpectus,res mobilis de qua agitur, ſequeſtrari debet. 205.B.§.ſi ſatiſdatum.

Fideiuſſor ſpontaneus dutius tractatur quàm regatus.1584. C.in marg.l. ſi mulier.ad Velleia.

Fideiuſſor ſumptus quos fecit in lite repetit, 1668.A.in margine.

Fideiuſſor vti non poteſt beneficio perſonali,quo reus:vt quia minor. 193.D

Fideiuſſoris conuentio quando prodeſt reo.280.D

Fideiuſſoris datio ſi euaneſcit, de nouo cauendum eſt. 207.B.§. ſi fideiuſſor.

Fideiuſſoris pactum de non petendo,reo nõ prodeſt,nec confideiuſſori.280.C. l.fideiuſſoris.&.282.A B.ſed quamuis. principalis impetratio nocet Fideiuſſori. 179.B.§.ſi is.l.3. quod quiſq; iuris in al. ſtatu.

Fideiuſſori paciſci poteſt pricipalis. 283. B.§.ſi cum.

Fideiuſſori prodeſſe debet,quod reo pdeſt.228.C.gloſ.2.l.ſi is qui.ſi quis cau.

Fideiuſſori prodeſt exceptio ſuperueniens reo.228.A.l.ſi is.ſi quis cautio.

Fideiuſſori quandoque ſimilatur pater. 535.C.

Fideiuſſori quæſitæ defenſioni nõ prẽiudicat pactũ principalis. 311.B.l. ſi reus.

Fideiuſſori condemnato prodeſt tranſactio cum principali. 315. C.§.ſi fideiuſſor.

Fideiuſſorem certum qui tenetur dare, ſi non poteſt, liberatur dando alium. 485.C.in margine.

Fideiuſſorem vel pignora dare non tenetur promittens facere aliquem ſecurum.1680.A B.in margine.

Fideiuſſorem dare qui nõ poteſt, remittitur iuratoriæ cautioni. 201.C. gloſſ. fin.l.1.qui ſatiſd.cog.

Fideiuſſorem ideneum recuſans,iniuriarum tenetur. 203.C.§. qui pro rei.l. ſi vero.qui ſatiſdare.cog.

Index materiarum

Fideiuſſores idonei eſſe non poſſunt mulier, miles, minor, clericus & ſeruus, niſi in rem ſuam. 206. B. l. de die. §. 1. qui ſatiſdare cog.

Fideiuſſores idonei ſunt omnes coniunctæ perſonæ. 197. A B. l. edicto.

Fideiuſſores ſe ſplendide veſtientes, vt magis idonei appareant, ſunt doloſi. 513. D. in margine.

Fidelitas eſt ſpecies ſeruitutis. 889. A. in margine.

Fidelitatis ſacramẽtum ſingulis heredib⁹ præſtandum eſt. 889. A

Fidelitatis ſacramentũ poteſt exigi à ſucceſſore domini. 961. A B

Fides. 2058. C. glo. Fides. l. in teſtib.

Fides adhibetur regiſtris nũmulariorũ. 252. B. §. pen. l. quædam. de eden.

Fides alienorũ exploranda eſt. 670. B. §. ſeruorũ. l. fi. nau. cau. ſta.

Fidem contractus impleri æquũ eſt. 1859. C. l. ſed addes. in fi. loca.

Fides cõtractus authẽticis oſtendit, nõ exẽplis. 2083. C. l. quicũq;. de fide inſtru.

Fides cuique contra ſe habetur. 1196. C. §. 1. l. de ætate. de inter. actio.

Fides habita de pretio quando dicatur. 1484. B. in margine.

Fides magna adhibetur vltimis volũ. 315. D. glo. fina. l. de his. de tranſact.

Fides maior requiritur in bon. fid. contractu. 858. B C

Fides minor adhibetur pauperi, quã diuiti. 247. B. §. cogẽtur. l. ſi quis ex. de edẽ.

Fides non prius literis adhibetur, quã ſint approbatæ. in verbo, approbandæ.

Fides recta amplectẽda. i verbo, princ. pt.

Fides ſeruanda. 1393. A B. in marg. l. 1. de conſti. pe.

nihil eſt quod lumine clariore fulgeat, q̃ recta Fides & obſeruantia in principe. 254. C. & ſeq. l. 1. de pact.

Fidei explendæ cauſa promiſſum debet. 1364. A. l. fideicom. de condic. inde.

Fidei humanæ nihil æquè cõgruit, ac ea quæ inter ipſos homines placuerunt ſeruare. 254. C. & ſeq. l. 1. de pactis.

Fidem dat ſcriptoribus conſuetudo. 252. B C. in margi. §. pen. l. quẽdã. de eden.

Fidem fallere graue. 1393. A. in princ. l. 1. de conſti. pe.

Fidem frangenti &c. 1393. A B. in marg. l. 1. de conſtit. pecu.

Fidem frangere, inutile eſt. 1605. B. §. merito. l. 1. depoſiti.

plus facit grauitas & benigni mores ad Fidem, quàm facultates. 206. B. glo. ſobrietas. l. nec ei. in fi. de adop.

præſumit malã Fidem ius. 783. D. gl. cœpit. §. ſi ante. l. ſed & ſi. de peti. here.

Fit aliud quandoque, & aliud inſpicitur. 146. D. glo. in. l. ſed licet. de offi. præſi.

quod ex re noſtra Fit, noſtrũ eſſe verius eſt. 1188. B. §. ſæpi⁹. l. de eo. ad exhiben.

non refert an aliquid non Fiat, vel male fiat. 204. B. l. quotiens. qui ſatiſ. cog.

nihil refert an aliquid nõ Fiat: an eo modo quo non debuit, fiat. 405. D. gloſſ. inhabilis. §. quod ſi. l. 1. quod cuiuſcunque vni. no.

non refert an aliquid Fiat, an id quo ad id perueniatur. 479. C. l. nec timoré. cũ glo. fi. quod me. cau.

per ſe quædam non Fiunt, quæ cum alio fic. 1732. D. glo. 3. l. in modicis. de contra. emp.

Fiũt quædam ad maiorem cautelam, quæ aliàs non fierent. 181. A B. gloſſ. l. 1. fin. quod quiſque iur.

Fieri quandoque, id eſt manere. 118. A

non tam ſpectandũ eſt quid Romæ Fiat, quàm quid Romæ fieri debeat. 146. C. l. ſed licet.

Fieri dicitur quid extra iudicium: agi vero in iudicio. 405. B

Fieri aliquid congruo tempore, & in illud tempus conferri, idem eſt. 280. A. in margine. §. penult. l. & heredi. de pact.

Fieri dicitur eodem tempore, quod ſucceſsiue fit. 813. A. glo. eodem. l. antiqui. & pars here. pet.

Fieri non dicitur quid, niſi factum duret. 1564. A. gl. duret. l. ſi pro. de in ré ver.

Fieri non dicitur quod illegitime fit. 93. D. gl. fi. l. vulgo. de ſta. ho.

Fieri nõ videtur, quod cõmode non fit. 1111. A. gl. ſeruum. l. ſi ſeruus. de noxa.

Fieri nõ videtur quod vitioſe fit. 648. D. gl. 4. l. non diſtinguemus. de arbi.

Fieri quod non debet, ſit tamẽ ſi timetur fieri nõ poſſe curſu ſiue tractu temporis. 360. C. gl. fi. l. ſed & ex. de procu.

Fieri quod nõ debet, factum tenet. 235. D

Fieri quædã tacite poſſunt, quæ expreſſe non licet. 359. D. gl. 2. §. veterani. l. filiuſfa. de procur.

multa remanent facta, quæ Fieri prohibentur. 331. B. glo. exemplis. §. quamuis autem. l. 1. de poſtu.

bene Fieri videtur bona fide factũ. 1291. D. §. in popu. l. eum qui. de iureiur.

Figulina eſt fornax figuli. 999. A

Figlinum opus. 986. A. §. iuxta.

Filius dicitur qui ex viro & vxore ad matrimonium contrahendum & generãdum habilibus ſimul habitantibus conſtante matrimonio natus eſt. 97. D. l. filium.

Filius actionem iniuriarũ ſibi cõpetentem inuito patre remittere nõ poteſt in præiudicium eius. 291. C. pater tamẽ eam actionem inuito filio remittere poteſt. Ibidem. B C. in margine.

Filius & ſeruus nõ ſemper tenẽtur parere patri & domino. 1082. A. gl. 1. l. liber homo. ad legem Aqui.

Filius & ſeruus quandoque non habent peculium. 2141. D. glo. repetituram.

Filius & ſeruus ſunt heredes neceſſarij. 541. C

Filius ex mendacio punitur, non taciturnitate. 1199. A. l. ſi filius.

Filius corrigit patrem. 1309. A. glo. 2. §. ſi quis. l. 3. de condictio. cau. ca.

Filius debet obedire patri. 56. C. glo. 1. l. veluti. de iuſti. & iure.

Filius dum eſt in poteſtate, inſolidum tenetur. 1489. D

Filius dari poteſt procurator etiã inuito patre. 358. C. §. ipſe quoque. & in mar.

Filius debet habere feudũ patris delicto amiſſum. 187. B

Filius à patre illegitimè præteritus, equè ſuus heres eſt, ac ſi nullum factum eſſet teſtamentum. 462. B. in margine.

Filius habet obedire, licet nõ præciſè cogatur. 349. D. glo. ſi. l. liberorum. de his qui no. infa.

Filius in bonis paternis deo præfertur. 722. B. gl. ſæpiſſimè. §. Papin. l. Papinianus. de inofficio. teſta.

Filius non portat iniquitatẽ patris. 2113. C. gl. ſi. l. generali. de ri. nupt. & 123. B

Filius paciſcẽdo patri præiudicat. 291. A. §. ſi blius. l. contra. de pactis.

Filius pauper, qui queritur paternũ teſtamentum, poſt ſententiã debet ali, ante non. 743. A B. §. de inofficioſo.

Filius per dignitatem fit ſui iuris. 129. D

Filius per ingreſſum religionis exit patriã poteſtatem. 547. C. glo. in. §. Papinianus. in mar. l. ſi ex. de mino.

Filio permittitur agere ob patris abſentiam, vbi aliàs non poſſet ſine patris conſenſu. 682. B. ſi filiuſfami.

Filius poteſt agere pro ſua iniuria patre abſente. 191. A. l. ſi libertus.

Filius poteſt eſſe arbiter in cauſa patris. 626. C. l. quinetiam. & in margine.

Filius ſenatoris quis dicitur. 121. B. l. ſenatoris filius. &. l. ſeq.

Filius ſequitur originem matris, ratione nobilitatis. 685. D. in margine.

ſæpe ſolet ſimilis Fili⁹ eſſe patri. 1980 CD. gl. 2. §. qui mancipia. de ædili. edic.

Filij appell. continentur nepotes. 1503. B. l. filium. in ſum.

Filij iniquitatem pater nõ portabit. 123. B. gl. fin. l. aliam. de ſenato.

Filij tunus, æs alienum eſt patris. 1569. C. §. atquin. l. filiuſfa. de in rem ver.

Filij dignitati nec prodeſt nec obeſt caſus patris. 123. A. l. filiam.

Filij oſſẽſam pater remittere poteſt. 291. B. in margi. l. in perſona. de pactis.

Filij ſcientia eſt patris gloria. 1500. D. gl. fina. §. proinde. l. item ſi. ad ſenatuſconſul. Mace.

Filio innocẽti patris delictum pœnę eſſe non debet. 187. B. l. adoptiuum. in fine. cum gl. fin. de in ius voc.

Filio nocere nõ debet caſus patris. 112. B

Filio per patrem quandoque quęritur. 2164. D. glo. ſtipulationem.

Filiũ liberari obligatione, natura æquum eſt. 1519. B. §. eſt autẽ. l. ſi noxali. de pec.

Filiũ emãcipari, & patrem mori, æquiparantur. 2141. C. gl. manebũt. l. & pater.

Filium male verſantem à patre oblatum terrere debet iudex, eſque comminari. 139. B. §. de plano. l. nec quicquam. de offi. procon.

Filium nuptię probant. 98. B. gl. ſi. l. filiũ. de his qui ſunt ſui vel alie. iur.

Filium ſcire impoſsibile eſt. 98. A. glo. 2. l. filium. de his qui ſunt ſui vel alie. iu. &. 186. A.

Filium tẽporalem habere non cõuenit. 111. B C. l. ſi tibi. de adop.

Filij ſunt duplices. 114. C. in fine.

Filiorum cauſa in ſucceſsione contra teſtamentum, eſt potior cauſa parentũ. 731. C. l. pater. de inoffi. teſta.

Filiis quęſita dignitas, patris crimine nõ auferetur. 2113. C. §. filiam. l. generali. de ritu nup.

Filios nõ habere quẽ non intereſt &c. 731. C. gl. fina. l. pater. de inoffi. teſta.

Filios quędam ſequuntur etiam antequã fiant heredes. 1153. B. l. ſi maritus.

Filia poteſt cogere patrem officio iudi. vt eam maritet. 2111. A. l. qui liberos. de ritu nup.

Filię & patris actio licet ſit communis, pater tamen ſolus agit. 279. D

Filiam eſſe dotatam, patris intereſt. 2034. C. §. intereſt. l. pater. de euictionib.

Filiam hęreticam dotare pater non tenetur. 1561. C D. in margi.

Filiam præſente patre dare procuratorẽ ſuperuacuum eſt. 358. C. §. ſed &. in Filia quę ratio eſt, eadem & in nurus. 951. B. gl. 2. l. immo. de vſu & ha.

Filiã dotare, paternũ eſt officium. 2111. A. gl. 1. l. qui liberos. de ritu nup.

Filiuſfami. citari non poteſt. 195. C. in princ. textus.

Filiuſfamil. in peculio gerit vicem patriſfami. 186. C

Filiusfami.in pub.cauſis loco patrisfami. eſt.99.B.l.filiusfa.

Filiusfa.nó iuuat Macedo.ſi pecunia verſa eſt in rem patris.1500.A.§.proinde.

Filiusfami. poteſt agere iniuriarum abſente patre.358.A.l.filiusfa.

Filiusfam. poteſt cóſtituere procuratorẽ ad omnia quę ſine patre gerere poteſt. 357.C.l.filiusfa.

Filiusfa.poteſt paciſci de eo quod ſperat ſibi adqri cũ erit ſui iuris. 279.C.§.filiꝰ.

Filiusfami.procuratorẽ dare poteſt. 358. A.§.ſed &.

Filiusfami.quádo cõuenitur ſine cõſenſu patris.683.B.ibi,Iré núquid. quod nota pro ſcholarib.filiisfami.

Filiusfamil.quádoque agit velut iniuriarum.292.A.l.in perſona.

Filiusfamil.quinque modis pecuniam habere poteſt. 1350.B

Filiusfa. ſcholaris non iuuatur Macedo. in eo quod ſtudiorum cauſa accepit. 1500.B.§.proinde.

Filiusfami. ſi pecunias accepit mutuo vt ſe aleret & veſtiret, pater tenetur. 1557.B.in margi.

Filij & filiæfamiliæ.97.B.l.nam ciuium.

Finalis cauſa eſt,quæ regulat diſpoſitionem. 1357.C.in margine.

Finalis cauſa reſtringit legatũ. 952.A.§. ſed ſi.l.ſi habitatio. de vſu & habita.

Fingit lex quandoque impoſsibile. 98.A

Fingitur non factũ quod fit de iure. 637. B.gl.2.l.quid tamen.de arbi.

Fictio nó fit circa facta,circa ius fit.599. D.gl.fin.l.denique.ex quib.eau.ma.

Finium regun. actio eſt ſtricti iuris. 1119. B.gl.1.l.finium regun.

Finiri verbum,propriè & impropriè capitur. 484.D

Finire ibi iudiciũ debet,vbi cœptum eſt. 175.A.gl.penultima.l.cum quędam.de iur.om.iud.

Finiendum eſt iudicium corã eo iudice, coram quo cœptum eſt.174.B.l. cum quædam.de iuriſd.om.iud.

Finis corrigit totam legem.1255.C.gloſſ. finali.l.ſi tibi.ſi cer.pet.

Fines antiqui non præſumuntur mutati, niſi probetur.1123.B.l.in fina.ff.regun.

Finita adop.finiuntur omnia ex ea,puenientia. 103.B.l.in omni.de adop.

Finitum.i. adiectum. 1190.C.gl.ſiue.

Finito officio adminiſtratoris, executio non fit in eum. 235.A

Fiſcus & reſpublica differunt. 1936.C.l. ſi pignus.

Fiſcus ex ſuis contractibus vſuras nó dat. 2051.D.§.fiſcus.

Fiſcus,reſpubli. & patria æquiparantur. 337.A.in margine.

Fiſci aduocatus poteſt contra fiſcũ aduocare in multis cauſis.337. A.l. hi qui. & Ibidem.C.

Fiſci ius tolli nó poteſt pacto priuatorũ. 300.A.l.inter debitorem. de pactis.

Fiſci p̃dia códucere nó poteſt tutor ante rationẽ redditã.1875.D.l.*ὁ ἐπίτροπος*.

Fiſco applicatur,indigno quod aufertur. 726.C.§.meminiſſe.l.Pap.de ioſ.teſta.

iura quæ obtinent in Fiſco ,& in priuato,& econtra. 773.A

Fiſco obligatur quis maleficio, quo caſu non præfertur aliis.171.D.glo.6.l.reſcriptum.de pact.

tenetur quis edere inſtrumenta facientia cõtra ſe pro Fiſco.245.B.l.Senatus.

Fiſco præfertur quãdoque priuatus.1865. D.glo.l.in operis.Locati.

Fiſtula eſt inſtrumentum per quod aqua ducitur. 985.D

Fiſtula fictilis. 1003.B.l.Quintus.

Fiſtulæ ſunt quibus aqua ducitur.1036.B. l.fiſtulas.

Flagellare aliquẽ iniuria eſt maxima.190. B.i mar.l.ſed & ſi.§.ꝓtor ait.de i ius vo.

Flagellis cędere nõ licet modice caſtigãtibus. 896.A B.l.itemque.

Flagitioſæ rei emptio nulla eſt.1737. B.l. quod ſæpe.de contrahen.emp.

Flauianum ius. 65.B

Flauius Priſcus. 70.D

Florentini ducem habebant tẽpore Odofredi. 1064.B.in margi.

Flumen eſt lignum cauum ad recipiendã aquam. 991.B

Fluminis aqua eſt communis. 116.C

Fluminis vi impeditus excuſatur.222.B.§. 2.l.2.ſi quis cautio.

Fœdera. 238.D

Fœmina adoptare non poteſt ſine iuſſu principis. 744.C.§.quoniam.

Fœmina argentariam agere non poteſt. 254.B.l.fœminæ.

Fœmina non concipit poſt quinquageſimum annum. 105.A

Fœmina nubens non debet citari. 184. B.l.in ius.de in ius vo.

Fœmina nó præſumitur donare. 786.A. gl.ſi.§.adeo.l. ſed & ſi. de petitiõe hę.

Fœmina an hoſpitẽ apud ſe recipere ,& quẽ poſsit.751.C.l.nõ aliter.de vſu & ha.

Fœmina prægnans non eſt dãda extremo ſupplicio. 92.B.l.imperator.

Fœmina prægnans in dubio præſumitur habere tres in vtero.690. A B.§.ſi paterfami.l.ſed & ſi.

Fœmina nó poteſt eſſe procuratrix ad iudicia,ſed ad negotia ſic.330. C.in mar.

Fœmina tutrix eſſe non poteſt. 254.A

Fœminam ſuperfœtare poſſe tradit iurecon. 813.A.§.ſed &.

Fœmina habet ſeptem receptacula.690. C.gl.naſci.l.ſed & ſi.in fin.de iudi.

Fœmina ſeptenos vno partu edere pót. 812.C.l.antiqui.§.vbi. ſi pars here. pe.

Fœminæ cõditio deterior eſt quàm marit in multis caſibus.89.B.in tex.& glo. & 119.D

Fœminã virilibus officiis fungi nõ conuenit.330.A.§.ſecum.l.1.de poſtu.

in Fœmina nó præſumitur dolus. 250.C D.in margine.gl.2.l.vbi.de eden.

Fœminæ clariſsimæ q̃. 122. C.l. fœminæ.

Fœminæ conſulares quæ. 120.A

Fœminæ & maris quandoque eſt par cõditio.89.A.in margine.

Fœminæ coruſcãt radiis maritorũ. 122.D

Fœminæ iuris errorem habent excuſabilem. 349.C.

Fœminę remouentur ab omnibus his in quibus earũ conditio deterior eſt quã virorum. 330.C

Fœminarum maximum munus eſt concipere,& conceptũ tueri.1964.B.l.quæritur.de ædil.edi.§.Si mulier.

Fœminis pro parentibus agere permittitur.382.B.l.fœminis.de procura.

propter bonas Fœminas non debet fieri lex,quia ſunt rarę.74.D.gl.in.l.ex his. circa medium.de legi.

Fœmineæ kalendæ.i.Martiæ.1199. A.in margine. 1393.A

Fœmininũ cõcipit maſculinum.1393.D. in margi.l.ſi quis loca. *l. 34. de V.S.*

Fœnerari eſt peccatum. 440.B

Fœnerari non oportet. 2038.D.in margine.Plutarch.

Fœnerãtes peſsimo exẽplo agũt.1493.D. l.1.de ſenatuſconſulto Macedonia.

Fœtus cedit ei,cuius mater eſt. 815.A.§. idem.l.idem Pompo.de rei vind.

Fœtus pecorũ dicitur, partus ancillarũ. 1550.C.§.at ſi.&.1554. A.in textu.

Folia alia advermes,alia ad alios vſus ſeruantur. 953.A

Fõt.)Ex turbido fonte liquidũ corrumpitur ſtagnũ.46.A B.§.& primo.ſi procu.

Forma eſt,quæ dat eſſe rei.1184. C D.§.ſi quis.l.Iulia.ad exhiben.

Forma mutata prope interimi ſubſtantiã rei Mar.ait.1185.A.§. ſi quis.l. Iul. ad exhiben.

Forma rei mutatæ nocere poteſt. 91.A

Forma ſubſtãtiali mutata, res nõ dicitur eadem;ſed diuerſa.1184. D.§. ſi quis.l. Iuli.ad exhibendum.

Fornacarius ſeruus,id eſt piſtor.1071. D. in margine.

Fornicarius quis. 1051.D.in margine.

Fortaſſe quid deſignet. 654.A.in margi.

Fortitudinis experiendæ cauſa ludere licet.1114.B.l.ſolent.de aleatoribus.

Fortuitum caſum ſuſcipiens, tenetur de caſibus communiter contingentibus. 1757.C.§.frumenta.

Fortuitus caſus intelligitur inopinatus, non ex conſuetudine eueniens. ibidẽ. §.ſtumenta.

Fortuitus caſus non ſemper excuſat.418. A.gl.4.l.ſi pupilli.de nego.geſt.

Fortuito caſu ſi quid perit de geſtis, eſt periculo gerentis. 418.A

Fortuitõ caſu occurrẽtia dãna procuratori, non emendat dominus. 1653.B.§. non omnia.

Fortunã hominis aduerſã expectare inciuile,conſtaque naturam eſt.1735.D. gl.finali.§.omniũ.l. ſi in emptione. de contrahenda emptione.

Forum boarium. 127.C

Forum ſuarium. Ibidem.

Fori mutatio non tollit iuriſdictionem prius cœptã per citationẽ.678.A B.gl. penult.l.ſi quis poſtea.de iudi.

Fori mutatio poſt litiſcõ. prioris iudicis iuriſdictionem non impedit.174. B.l. cum quædam.de iur.om.iudi.

Fori priuilegiũ ſupueniẽs, nó eximit quẽ à iuriſdictiõe.in verbo,priuilegiũ fori.

Fori priuilegium.in verbo, ius reuocandi domum.

Foro cedere.1615.C.§.quotiẽs.& ĩ marg.

Foro parędum eſt.169.C.gl. vindicatur. l.ſi familia.de iur.om.iudi.

occupati circa rẽ ruſticã,in Forum venire cõpellẽdi nó ſunt.235. B. l.1. de fer.

Forũ ſortitur quis multis modis. 685.C

Frangenti fidem &c. 1393.A B.in margi. l.1.de conſti.pe.

Fragile minerũ cõſilium.530.B.l.1.§. nã cum.de mino.

Fragilitas humana nón excuſat delictũ. 144.C.l.illicitas.§.pen.de offi.præſid. in textu,& in gloſ.Prætextu.

Fragilitatis humanæ caſus medico non imputat,ſed imperitia.144.B.§. ſicuti. l.illicitas.de offi.præſi.

Fratris appellatione continetur ſoror. 295.B.gl.1.l.tres fratres. de pact.

Fraternitatis ius quodãmodo in ſe habet ſocietas.1709.A.l. verum.pro ſocio.

Fraus,id eſt damnum. 610.D

Fraus,id eſt pœna. 604.A

Fraus pro pœna quandoq; ponitur.1972. A.§.capitalem.

Fraus.i.pœna,vel damnum. 682.D

Fraus eſt duplex. 267.C

Fraus &dolus differũt multipliciter.267. B C.per tot.glo.

Index materiarum

Fraus ineſt dolo.i. ſpecies doli.267.C.§. ſed ſi.
Fraus legi quando fit.80.A B.l.contra.& l.ſequen.
Fraudis cõſcius agere nõ poteſt. 447.A l.ex facto.in fin.nego.geſt.&.1472.D. gl.ſi.§.1.l.ſed & ſi pupil.de inſtito.
Fraudis nihil cogitandum. 243.A.§.editiones.de eden.
Fraudi hominum obuiandum. 243. C.in margine.§ editiones.l.1.de eden.
Fraudem capitalem admittere.1971.D.§. Capitalem.
Fraudem vt quis repellat,culpã committere poteſt.440.A.gloſ.committat.ad fin.§.cum me.l.at qui.de nego.geſt.
Fraudibus non abſtinent cauponeſ. 661. B.§.& niſi.
Fraudulento conſilio tenetur qs. 511.B. in margi. l.arbitrio.§.dolo.de do.ma.
Frequens delictum pœnam auget.96.C. gl.2.l.2. de his qui ſunt ſui vel ali.iur.
propter Frequentiã aliquid fit. 1246.C. gl.fin.§.ſi nummos.l.certi.ſi cer.pe.
Fructuarius,& bon.fid.poſſeſſ.differunt. 2035.C.
Fructuarius non poteſt omittere culturã. 884.A.in margine.
Fructuarius poſſidet naturaliter & ciuiliter.601.D.& ſeq.in margine.
Fructus intelliguntur deductis impenſis. 797.B.§.fructus.l.ſi à domino. de petitio.heredi.
Fructus appell.venit palea.935.B.in margine.
Fructus appella.quæ cõtinentur.1742.B. §.cum fundum.
Fructus cenſetur tacitè obligatus pro pẽſione.1742.B.l.in prædiis.
Fructus dotis ad virũ pertinent. 2197.A.
Fructus ſerui dotalis,viri eſt. 1326.C.
Fructus ſine vſu eſſe non poteſt,vſus ſine fructu poteſt.955.B.§.vſusfru.
Fructui ineſt vſus,vſuifructus deeſt. Ibid. in pecudumFructu etiam fœtus eſt.2056. B.l.in pecudum.de vſur.
homo in Fructu non eſt. 2056. C.l.in pecudum.de vſur.
Fructus ſunt varij. 2041.B
Fruct' alij honeſti, alij inhoneſti.845.A. gloſſ.potuerunt.
Fructus ante morã quandoque debẽtur. 158.A B
Fructus debentur iure ſoli, non ſeminis. 2054.D.l.qui ſcit.
Fructus fiunt fructuarij, cũ poſiti ſunt in horreo:bo.fi.poſſeſſ. cũ ſunt à ſolo ſeparati.935.B.l.ſi vſufructuarius.
Fructus multifariam dicuntur. 845.C
Fructus naturales an perceptione bonæ fid.poſſeſſoris fiant.2065.A.glo. bonæ fidei.l.fructus.
Fructus omnes rerũ natura hominis cauſa parauit. 2056.C.l. in pecudum. de vſur.
Fructus pendentes pars fundi eſſe vidẽtur.851.B.l. fructus.de rei vin.
Fructus quando dicuntur percepti. 865. B.l.ſi eius.
Fructus quis præſtare debet. 2061. B.§. ex cauſa.
Fructuum exiguitas non dat remiſſionẽ. 1855.B.§.cum quidam.l. Ex conducto. locati.
Fructuum vſuræ non debentur. 2050.A. l.neque.
Fructibus collectis, ſi decedat fructuari' ante diem quo pentio debetur, heredi eius ſolui debet,nõ proprietario.914. B.l.defuncta.
Frui præſtare. 1848.A.§. hic ſubiungi.
Fruſtra expectatur conditio, cuius euẽt' nil operatur.1583.C.§. ſi ſub.l.aliquando.ad Velleianum.
Fruſtrari. 602.D.l.quod quidem.
Fruſtratio. 604.B.§.actio.
Fruſtratio ſua nemini prodeſſe debet. 1664.A.§.etenim.l.hominem.manda.
Fruſtrator eſt,qui per fruſtrationem abeſt. 448.D
Fruſtratores defenſores puniẽdi.403.D. l.& ideo.
Fugiunt iuuenes facilius,quã ſenes.1410. B.gl.3.§.cuſtodiã.l. ſi vt certo. cõmo.
Fugere licet ad ſtatuam Cæſaris.1967.A. §.ne cum.
Fugere, ſpecies eſt libertatis. 1966. D.§. idem ait.in verbo,libertatis.
Fugæ nomen non ſolum conſilij, ſed & facti eſt. 1986. C.l.bouem.de ædilitio edicto.
durius tenetur quis propter Fugã, quàm propter mortẽ.495.A.gl. omnimodo. §.quid ſi homo.l.ſi cum. quod metus cauſa.
Fugã perſuadens tenetur de dolo.526.B. l.cum quis.
Fuga ſeruus ſit vilior.1313.C.§.plane. l.5. de condic.cau.da.
Fugitiuarius quis. 1899.A.l.ſi apud.
Fugitiuus. 873.A.glo.fugitiuo.
Fugitiuus quis. 1965.B.l.quis ſit.
Fugitiuus in dubio non præſumitur debitor.1410.B.in margine.l. ſi vt certo. commo.
Fugitiuus non eſt,qui ad amicum deprecaturus fugit.1986.C.l.bouem. de ædil. edicto.
Fugitiuus ſeruus & erro differunt.1211.A
Fugitiuum facit animus.1966.D.§. Idem Cælius.
Fuiſſe ſemel ſufficit,&c. 525. D.l.itaque. in gl.4.de do.ma.
nihil eſt quod lumine clariore Fulgeat quàm recta fides in principe.254.C D. in margine.l.1.de pact.
Fullonica quæ,& vnde. 891.C
Fumum immittere in alienum quis non poteſt.1033.B.in textu.§.Ariſto.
Fundus. 1814.C.l.fundi.
Fundi pars ſunt fructus pendentes. 851. B.l.fructus.de rei vin.
Fundum diuidere regionibus.in verbo, regionibus.
Fundus ſcyphi, id eſt quod menſæ pes. 837.A.in tex.
Funerare.)Sine pietatis intentione alienum cadauer funerat nemo. 1124.D. §.quis enim.l.et ſi quis. de religio.
Funus ducens nõ debet citari.l.in ius.de in ius vo. 184.B
Funus filij,æs alienum eſt patris. 1569.C. §.atquin.l.filiusfami.de in rem ver.
Funeris, immodicus ſumpt' reprobatur. 1124.B.§.ſciendum eſt.&.§. æquum.l. at qui.de relig.
Funeris impenſa eſt dotis alienũ æs.1127. A.l.impenſa.de religio.
Funeris impenſa omne creditũ præcedit. Ibidem.
Funeris ſumptus pro facultatibus & dignitate defuncti fieri debet.1222. D.l. ſi quis.§.penultimo.de relig.
Funeris cauſa factus ſumptus quis.1223. C D.§. funeris.
Funere domeſtico impeditus nõ tenetur ſiſtere in iudicio.225.B.§.illud.
Fur manifeſtus quis.1374. A.in margine.
Fur.i.ſeruus:vt audent ſi talia fures,id eſt ſerui.1817.D.gl.quanto.
Furem nõcturnũ occidere licet,& diurnum ſi telo ſe defendat. 1056.B.l. itaque.ad legem Aqui.
Furem occidere nõ licet, niſi telo ſe defendat.479. A.l.nec timeré.§. timuit. quod metus cau.
condicere rem ſuam niſi à Fure nemo poteſt.966.A.§.videndum.
Fures modicè,nõ capitaliter ſunt puniẽdi.132.D.glo.3.l.3.de offi.præfect.vigi.
Fures noctu furantur. 147.B
Furatus panem tẽpore cariſtiæ,an ſit culpandus de furto. 1461. C. in margine.
Furioſus dicitur inuitus.978.C.l.inuitũ. de ſer.vrba.prædi.
Furioſus in culpa non eſt.1057.B.§. quæ enim.l.9.ad legem Aquiliam.
Furioſus beneficium retinere poteſt,nõ obtinere.98.D.in margine.
Furioſus habens dilucida interualla,non poteſt eſſe arbiter,ſed bene iudex.696. C.in margine.
Furioſus matrimonium retinere,nõ contrahere poteſt.98.D.l.patre.
Furioſus monaſteriũ ingredi nõ poteſt, ſed ingreſſus nõ repellitur.ibi. in mar.
Furioſ' dicit habere quaſi volũtatẽ.99.B
Furioſi conſenſus in adeunda hereditate non requiritur. 2107.D
Furioſi delictũ an & quando ſit puniendum. 147.B.§.furioſis.
Furioſo acquiritur. 1248.C.§. nam ex.
Furioſum tuetur infœlicitas fati. 857.A. in gl.l.quod infans.de rei vin.
Furioſi qualiter coercendi ſunt. 147.B. §.furioſis.
Furioſos cuſtodire q debẽt.147.C.l.diu'
Furnire ad ſententiam,eſt facere iudicatum.238.D.ad gl.2.
Furor impedimentum eſt iuſtum. 223.B. §.ſi non.l.2.ſi quis cau.
Furor quãdoq; fingitur ob crimina. 147. C.glo.fina.l.congruit.de offi.præſi.
Furor ſuperueniens non mutat dignitatem. 92.D.l.qui furere.
Furor ſuperueniens nõ tollit filiationẽ. 98.C.l.patre.
Furtiuũ nõ eſt quod dño ſciente fit.1217. A.l.de eo.de don.inter virũ & vxorem.
Furtũ cõmittitur quãdoque volẽte domino.77.C.glo.2.in fi.l.in his.de legi.
Furtum facile committitur in re mobili. 1733.D.gl.1.l.ré alienã. de cont. emp.
Furtum contrectatione non cõmittitur. 1674.B.l.procurator.
Furtũ & dãnũ differũt.1074.B.§.ſi oliuã.
Furtum facere & rapere differunt. 1289. §.ſi quis.
Furtum facit ſciẽter accipiens indebitũ. 1378.C.l.quoniam.de condic.fur.
Furtum in dubio præſumitur factũ culpa eius cui res ſublata eſt.1693. B.l. cum duobus.§.damna. pro ſocio.
Furtũ nõ cõmittit verus dominus. 1410. D.in mar.l.rem mihi commo.
Furtum rei ſuæ fit.1413.B. glo.3.l.3.de pigne.act.
Furtũ ſæpe culpa fit,qñque contra.1699. D.gl.1.§.dãna.l.cũ duobus.pro ſocio.
Furtũ nõ eſt caſus fortuitus, ſed latrociniũ.667.B.gl.6.l.nauta.nau.cau.ſta.& 665.A.gl.1.§.ad hoc.l.3. nau.cau.ſta.
Furtum & latrocinium differũt. 1699.D gl.ſurreptum.
Furti actio datur pro ouo.516.B.gl.1.l.id eſt.de dol.
Furti actio & condictio furtiua differũt. 1372.B.§.furti.
Furti actione teneri rei ſuæ nomine an poſſit quis. 1289.D

Digeſti veteris.

Futti agere poteſt creditor. 1433.D
Furti condic.an re alienata domino cõpetat. 1374.C
Furti tenetur,qui re aliter vtitur quàm commodata eſt.1411.A.§.Idem.
Furto ſeruí dominũ locupletari iniquũ eſt.1510.B.§.ex furtiua.l.3.de pecul.
Furta frequentius fiunt in vilibus,quàm dolus.516.B.gloſ.1.l.id eſt.de do.
Futurum conſiderandum,non ſolũ præteritum.889.A.§.Cum igitur.
Futurũ indicatiui modi quid notat.1207.C.§.hæc actio.in ſum.
Futurũ.)Cũ lex quid in præteritũ indulget,i futurũ verat.78.B.l.cũ lex.de leg.
cauendum eſt de eo quod eſt faciendum in Futurum.1388.D.glo.2.§.2.l. quod ſi.de eo quod cer.lo.
Futurorũ cautela ad iudicẽ ſpectat.1694.B.l.pro ſocio.in ſum.pro ſo.
Futurorũ nõ poteſt eſſe iudiciũ.693.AB.

G

GAius Caſsius Longinus. 71.B
Gaius Iuuentius. 70.C
Gaius. Ibidem.D
Gaius Ateius Pacuuius. Ibidem.
Galli peculiũ qd vocãt. 2129.C.§. dotis.
Gallus Aquilius. 70.B
Ganeas non poteſt ducere ſcholaris ſocius.in verbo ſcholaris.
Gaudet nemo inuitus. 459.D. gloſſ.2.l. ſoluendo.de nego.geſt.
Geminatio verborũ an ſemp ſenſum augeat.2164.D.gl.3.l.cũ pater.de pac.do.
Gẽmæ ſunt lucidæ materiæ, lapilli vero obſcurioris. 116.C
Gemelli ſunt iuméta biiuga.i. gemina,& bina cõiũgi ſolita.1066.B C. in textu.
Generi appell.ſponſus cõtinetur. 2090. B.l.in legib.
Gener & ſocrus pari paſſu ambulant. 2180.B.glo.non eſt.l.hęc ratio.de do. inter virum & vxorem.
Generalis clauſula refertur ad prius dicta,non ad ſubaudita. 191.B.l. generaliter.cum gloſ.de in ius voc.
Generalis clauſula non porrigitur ad ea de quibus ſpecialiter comprehẽditur. 604.C.gloſſ. finali.§. hæc clauſula.l. ſed &.ex quib.cauſis.
Generali clauſula nõ egem', vbi ſpecialis eſt.1967.D.gloſſ.cauetur.§.idẽ Cęlius.l.quis ſit.de ædilitio edicto.
Generalis cõmendatio,& promiſsio,an obliget.1743.B.l.ea quæ.
Generalis cõceſsio non continet donationẽ.291.A.§.ſi filius.l.cõtra.de pac.
Generalem conceſsionẽ habens donare poteſt ex iuſta cauſa.191.C.gloſſ. non habere.l.contra.in fi.de pact.
Generali cõceſsione facta,tranſeũt quæ ſpecialiter concedi poſſunt. 155.A.gl. 2.§.non aliter.l.1.de offi.eius cui man. eſt iur.
Generalis liberatio reſtrĩgitur ad ea de quibus eſt actum. 303. A.§. Lucius.l. emptor.de pact.
Generalis opinio facit cenſeri aliquid licitum.342.A.in margine.l. athletas. de his qui no.infa.
Generalis renũtiatio nõ valet. 195.C.gl. 2.in princi.l.1.ſi quis in ius voc.
Generalis ſermo loquentis perſonã cõtinet.1922.A.gl.fi.l.Paulus. de pigno.
In Generali ſermone quædam excipiuntur.120.B.glo.fi.l.1.de ſena.
Generalis quietatio,vide in verbo quietatio.
Generalis ſi eſt prefatio legis licet lex ſit ſpecialis,generaliter intelligitur.2101.D.§.ſi quis.in ſum.l.regula. de iur. & fac.igno.
Generali in mandato non venit illicitũ. 1328.C.in mar.l.6.de condic.inde.
in Generali obligatione nõ veniunt ea quæ quis nõ eſſet in ſpecie veriſimiliter conceſſurus.1907.C.l. obligatione.de pigno.
Generali remiſsione non cõtinetur dolus.428.D.in glo. abſit.l. Pomponius. de nego.geſt.
Generale verbũ poni poſſt ſpecialia,non eſt nouũ.2038.B.gl.2.in rubri.de vſur.
à Generali verbo aliquid excipit.1001.D non eſt nouũ vt lex ſpecialiter quibuſdã numeratis,Generali ſubiiciat verbũ,quę ſpecialitas cõplectatur. 1073. B.§.cum eo.l.ſi ſeruus.ad.l.Aquil.
Generalia quædam erant edicta,& quædam ſpecialia. 168.B
Generalitas.& vniuerſitas,differũt.155.B
Generare liberos vtilius eſt quàm adoptare.105.A.glo.2.§.fi.l.ſi paterfa.de adop.
Generare nõ poteſt vir maior.lx.annis. 105.A.glo.1.§.fi.l.ſi paterfa.de adop.
Generare poteſt habens vnũ teſtẽ.1962. C.l.Pomponius.de ædil.edict.
Genitiuus regitur ex vi ꝓprietatis,& ſic ſemper notat dominiũ.1218. B.in mar.
Genius principis.1282.C.§.ſi quis.
Gentẽ faciunt homines quatuor.2069. B.in mar.l.1.de proba.
Genus, & ſpecies, quomodo differunt. 1236.D
Genus ꝓ ſpecie ponitur quandoq;. 692. D.glo.1.l.non videtur.de iudi.
Generis appellatio circa ſpeciẽ reſtringitur.1496.D. gl.2.l. quia quod.de ſena.Mace.
Generis cognitio debet ꝓcedere cognitionẽ ſpeciei.1233.C.l.E re eſt. in ſum.
Generis obligatio,& alternatiua ęquiparãtur.1347.A B.§.qui hominẽ.in ſum.
Generis obligatio nihil videtur continere.1347.D.in mar.glo.fi.l.cum is.de condic.inde. (151.B
Gerere negotia.i. librũ rationũ facere.
Geſta,& acta,differunt. 151.A
Geſtor à ſe exigere debet. 455.A
Geſtor de gerendis an teneatur. 424.A
Geſtor negotiorum de quibus tenetur. 414.D.&.458.B
Geſtor negotiorum expenſas voluptarias non repetit. 445.A
Geſtum bene non debet ex alio euentu reſuſcitari. 131.A
Geſtum continet omnem contractũ,vel quaſi.539.B.l.ait prætor.
Gloſſas inducere in defectũ legũ. 146.D
Gneus Flauius ſcriba librum legis actionum pontificibus ſurreptum populo tradidit.65.A.in textu.
Gradatim debent ſuperiores iudices cõſuli,non per ſaltum.137.B.§. legatos.l. ſolent.de offi.pro.
Gradatí exercenda iuriſdictio eſt.137.C. glo.principẽ.l.ſolent.de offi.procon.
Grãmatica mala vtitur iurecon. 747.C. ſed dic ꝙ male loquitur ibi Accurſius. vide in verbo pronomina.
Graſſantibus multis opus eſt exemplo:& tunc iudex poteſt pœnam augere.352. A.gl.oneraſſet.§.pœna.l. quod ergo. de his qui no.infa.
Graſſator. 1899.D
Gratificationi quandoq; locus eſt. 1870. A.glo.antepenul.l.in naue.loca.
Gratioſitas nocet.2051.A B.§.diuus.l.cũ quidam.de vſur.
Gratis data obligationem in futurũ non inducunt,etiã ſi pluries fiant. 137.D. glo.fin.l.ſolent.de offi.procon.
Gratis facere aliquid qui debet,ſi quid vt id faciat accipit, turpiter accipit. 262.A.§.ſi ob.l.iuriſgen.de pac.
Gratis quædam licent,quæ alias non licẽt.346.A.glo.penul.§.ſi quis.l. furti. de infa.&.331.D.§.denique.l.1. de poſtu.& glo.virtutis.§.beſtias.l.eadem.
pecuniã capiẽs vt faciat quod Gratis facere tenetur: turpiter accipit. 1325. B.l.ſi veſtimẽta.de cõdic.ob tur.cau.
Gratuita mandata eſſe debẽt. 1895.A.§. Iulianus.l.ſi tibi.de præſcrip.ver.
Grauari aliquẽ facto,& ꝓ miſericordiã, paria ſunt.340.C.in mar.
Grauatus in vno,releuatur in alio.494. C D.
Grauida mulier cenſetur impedita,ſi ſe non arctauit ad hoc.213.B.§.ſi non.cũ glo.l.2.ſi quis cautio.
Grauitas & benigni mores plus faciunt quàm facultates.106.B.gl. ſobrietas.l. nec ei.in fi.de adop.
Grauius puniuntur quæ ignorantur,ſi facile ſciri poterant. 1857.C. gloſſ.3.l. ſed addes.loca.
Grex olim conducebatur ſtercorandi cauſa.1848.D.glo.quem quis.
Grex,ouium dicitur: armentum,boum: equitium,equorum.811.D.§.per hãc.
Gutturoſus. 1963.D.§.ſi quis.

H

HAbere quandoque,id eſt habere poſſe. 330.A
Habere quandoq;,id eſt retinere.1018.C
Habere quiſq; poteſt,quod è re ſua queſitũ eſt.1174.B C.l.cõmunis.com.diui.
Habet quis per alium,quod per ſe habere non poteſt.92.B. gl.2.l.imperator. de ſta.ho.
Habens pretiũ,rem habere videtur.620. C.gloſ.vlti.l.item ſi.de alie. iudi.mutan.cãu.
Habitare quid.1094.B.§ habitare.
Habitando fructus percipio. 1909.A
Habitatio.950.B.&.969.A
Habitatio,& vſus,idem pene ſunt. 951. D.l.ſi habitatio.
Habitatio quandoque,id eſt domus gratia habitandi. 1406.C
ſine Habitatione viuere quis nõ poteſt. 589.D.glo.2.l.legatum.de ca.de.
Habitator ſuam ſuorumque culpam præſtare debet.1097.C.§.Labeo.
Hadrianus princeps optimus. 72.A
Heres cauſam exheredationis probare debet. 502.A
Heres debet ponere in inuentario non ſolũ res teſtatoris,ſed etiam res per eũ detentas ex quacunque cauſa. 766.A. in margine.
Heres eſt ſucceſſor vitiorum defuncti. 870.B
Heres fit lege,atteſtatione,vel ſentẽtia, non epiſtolis. 306.C
tranſactio facta cum Herede putatiuo, non porrigitur ad verum heredẽ. 313. B.§.debitor.
Heres non poteſt aliqua quæ defunctus potuit. 1498.D
ſoluens pro Herede,repetit. 1152. B.§. vſufructu.
pactum eius,qui putabatur Heres, porrigitur ad verum heredem. 310.C.l. imperator.
Heres quandoque plus poteſt,quàm defunctus.2167.D. gloſſ. fin.l. pater. de pac.do.

Index materiarum

Heres repellitur,qui non adhibuit medicum defuncto,vel malum adhibuit. 1979.A.glo.adhibuerit.
Heres Seij eſſe poſſum ab inteſtato,licet fecerit teſtamentum. 747.D
Heres Seij eſſe poſſum ex teſtaméto,licet nullum fecerit teſtamentum. ibidem.
Heres ſemel,an ſit ſemper heres. 544.D
Heres ſolet habere exemplum teſtaméti. 245.B.l.ſi legatum.
Heres ſequitur forum defuncti.683.A.l. heres.de iudi.
Heres vitiorũ defuncti ſucceſſor eſt.757. D.glo.in verb.hereditate.l.nec illam. de pet.here.
Heres vtitur iure defuncti.683.D.glo.4. l.heres.de iudiciis.&.1052.B.gloſ.dare.l.cum quidam.
Heredis bona nó obligãtur per generalẽ obligationé defuncti.1921.B.l.Paulus.
Heredis bona quando obligantur per obligationem generalé defuncti.1921. B.in margine.
Heredis nomé & ius tribuit ſentétia ſuper petitione hereditatis.306.C.ĩ mar.
Heredi ſuo vt ſibi puidere quiſque preſumitur.2072.B.l. ſi pactum.de proba.
totiés in Heredé datur actio de eo quod ad eum peruenit,quotiens ex defuncti dolo conuenitur,non ſuo. 1487.B.§. totiens.l.quod in.de tributo.
poſſeſsio an continuet à teſtatore in Heredem.609.A.glo.quaſi coniunctim.
Heredem ſe dicens,in dubio intelligitur in ſolidũ.1195.B.in ſummario.
Heredes coguntur pontificum auctoritate ad obſequium ſupremæ volũtatis. 804.A B.§.quamuis.
Heredes neceſſarij. 541.C
Heredes pro fructibus præteritis agere poſſunt. 914.D
Heredum vni poteſt quis prouidere per pactum liberatorium,cæteris omiſsis. 294.A.l.auus.
Hereditas iuſta.1684.C.§.de illo.
Hereditas non dicitur viuentis.1771.A. glo.qui viuit.
Hereditas non eſt eius qui eſt nullus de iure ciui. 1771.B
Hereditas per delegationem non quæritur.2148.B.glo.debet.
Hereditas vice domini eſt.1201.A l.ſi ante.de inter.actio.
aditio Hereditatis ad quem pertinet.211. A.in margine.
in Hereditate inſpicitur tẽpus aditionis: in legato,tempus quo cedit. 1365.D
Hereditatis petitio mixta eſt. 788.D
Hereditati acquiritur ex re hereditaria, ſicut nobis ex re noſtra.1169. C.& 1270.A.l.eius qui.§.quòd ſi. ſi cer. pe.
Hereditati ſe immiſcere,eſt ſuorũ heredũ,adire verò extraneorum eſt.543.A
Hereditati iacenti datur curator.432. A B.in margine.
Hereditaté inuadens pendente cõditione,ea adueniente non perdit ius ſuũ, licet propria auctoritate occupauerit. 210.B.in margine.
Hereditate iacente nó poteſt melior cõditio aſſerri.1766.A.glo. non exiſtat.
Herentia religioſis, religioſa ſunt. 850. C.l.quæ religioſis.de rei vin.
Hęreticus teſtis eſſe poteſt. 2091.B
Hauriendi ius non hominis,ſed prædij eſt.1005.B.§.ſi fundo.
Heliocaminus.984.D.l.ſi arborem. & in margine,C
Hermaphroditus.89.B.l.quæritur.
Hermaphrodit⁹ an poſsit eſſe teſtis.2092. B.§.Hermaphroditus.
Hermaphroditus cuius ſit ſexus.89.B. in textu.
Hermodorus fuit auctor legum duodecim tabularum.64.B.in tex.
Hircoſus.1964.A.§.Is cui.
ſi ſtatuto caueatur quòd Homicida ſit priuatus omni officio,an habeat locũ in occidente exequendo iuſtitiã.1056. A.in margine.
vbi Homicidium commiſſum eſt ab vno de tribus,ſi dubitei à quo,ratione dubij omnes abſoluuntur.1861.D.& ſeq. in margine.ſi tamé omnes pcuſſerint, omnes tenentur.1061.C.in textu.
vulnerans aliquem lataliter,non debet puniri ante quàm ille ſit mortu⁹.1064. A B.in margine.
Homicidium licet ſit punitum in vno,alium tamen verum homicidiam nó releuat.1202.D.in margine.
Homo eſt digniſsima creaturarum.1988. C.gl.3.l.iuſtiſsimè.de ædi.ed.
Homo homini officiũ debet. 1417.D.gl. non officiũ.§.3.l.in commo. cómo.
Homo in fructu non eſt.1056.B.l. in pecudum.de vſur.&.918.C.l.vetus.de vſufruct.
Homo ſumptib⁹ ſit pretioſior.1342.A.§. libertus.l.ſi non ſorté.de condi.inde.
Hominis longæui vita,centũ annorum eſt.913.B.l.an vſusfr.de vſufructu.
Hominis robur,& ætas,naturalẽ cauſam operarum plerũque mutat. 1341.B.§. nam plerũque.l.ſi non ſortem.de cõdic.inde.
Hominis venditi pretiũ non ex re percipitur,& c.1782.A.§.pretium.
Homine in genere legato,cuius eſt electio. 1140.C
Hominem beneficio affici,hominis intereſt.1801.A.l.ſeruus.de ſer.expor.
Homines naturaliter diſſentiunt.634.A. §.principaliter.l.item ſi.de arbi.
Hominum cauſa parãtur fructus omnes. 1056.C.l.in pecudum.de vſur.
Honeſta interpretatio nó honeſto quæſtu lucrũ poſſeſſori facere non debet. 805.A.l.ſi poſſeſſor.de peti.here.
Honeſtas eſt circa matrimoniũ.60.C.gl. 3.l.iuſtitia.de iuſti.& iur.
Honeſtè qui non poteſt,poſſe non dicitur. 93.D
Honeſtum conſideratur in matrimoniis, non id quod licet.2114.D.l.ſemper.de ri.nup.
Honeſti fructus alij,alij ĩhoneſti.845.C.
Honeſtioris loci homo,id eſt diues.312. A.§.ſi in.
Honor amplior defertur ſeniorĩ.2084. C.l.ſi de.de fide inſtru.
Honor eſt magiſtri,bonos habere ſcholares.52.B.in ſi.gl.maximũ.§. illud vero.in prœmio.
Honor eſt in ſalutando & aſſurgendo. 189.B.glo.honorem.§.liberos.l.ſed ſi. de in ius vo.
Honor non ſeruatur illi qui ſe in ſceleratam vitam deducit.2118.B.l.ſenatoris.in ſum.de ri.nup.
Honoré ambiunt omnes aduocati. 330. B C.glo.1.§.ait prætor.l.1.de poſtu.
Honoré excludit reatus.339.C.l.2.§.hoc amplius.in mar.de his qui no.infa.
Honore priuatur quis ob delictũ,ſed nó releuatur onere. 333 . C.glo. certis.§. ait prætor.l.1.de poſtu.
Honoraria.1873.B.l.qui operas.
Honorarius ſucceſſor,& heres differũt. 870.A.§.hæc actio.
Hora aliqua vltimi diei quædã complẽtur. 239.C
Horrearius,id eſt horrei dominus. 1181. B.glo.cum horrearios.
Horrearius.1883.B C.glo.horrearius.
Horreorum domini nõ tenentur de fractura,niſi cuſtodiã promiſerint. 1878. C.in ſumma.
Hortari,mãdare nõ eſt.354.A.l.ob hæc. de his qui no.infa.
Hortenſia lex.65.C.in tex.
Hoſpes,eſt peregrinus:habitator,qui domicilium habet.1904.B.§.multum.
Hoſpitale franchiſiam habet vt eccleſia. 1966.D.in margine.
Hoſpitale habere.1055.A.§.ſed &.
Hoſpitiis præbẽdis onerari ,puincia nõ debet.134.C.l.obſeruare.in prin.
licet dolum contra Hoſtes committere. 54.C
Hoſtiũ potitus quid.594.C. in margine.
ſua pleriſque nocet Humanitas. 2051. A B.§.diuus.ibi,vt gratior.l.cum quidam.de vſur.
Humani ingenij magna eſt exiguitas. 75. D.gl.3.in prin.l.neq; leges.de legib.
Humanior interpretatio pferatur.1404. A.§.quæro.l.Titius.de conſtitu.pe.
Humanior ſententia quãdo eſt eligẽda. 271.B.l.maiorem.de pac.
Humanior ſententia ſequenda eſt. 897. A.§.Iulianus.l.ſed & ſi.
Humanius quod ſit,prævalet.729.A B.l. ſi pars.de inoffi.teſt.
Humanum contingere,id eſt mori. 1623. A B.l. Publia.
Humani iuris quæ ſunt.114.C.in tex.
Humilis. 144.A
Hydropicus non eſt ſanus.1963.A.in gl.
Hyperbolica locutio. 255.A
Hyperocha quid.1941.C. in margine.l. quærebatur.
Hypocauſtum.1646.D.in margine.
Hypotheca dat facultatem ingrediendi bona auctoritate propria.1931.B C.in margine.
Hypothecaria ceſſa, an cedatur perſonalis. 2143.D

I

Iauolenus Priſcus. 72.C
Iactare ſuũ nemo præſumitur.2079.A §.qui enim ſoluit.l.cum de. de proba.
Iactata in dubio non habentur pro dereliãto.1465.C.l.qui leuandæ. in ſum. de.l.Rhod.
Iactæ res non fiũt accipientis in naufragio.1462.B.in fine.l.2.de leg.Rhod.
Iactura aliena lucrum quæri non debet. 1476.D.§.nam.l.ſi quis.de inſtito.
Iactura alterius non quærendum lucrũ. 1948.B.in verbo lucrum.
Iacturæ ſumma qualiter ſarcienda eſt. 1461.B.§.Iacturæ.
Idem,dictio, ſignificat eandem cenſurã in pluribus caſibus. 320.C
Idem factum producit duas actiones cõtrarias.1417.A.l.ſi ſeruus.commo.
non Ideo,id eſt non continuo.1271.C.in margine.
præſumitur quis non Idoneus,niſi probetur idoneus. 2072.C
Idoneus fideiuſſor dicitur ab arbitro probatus,vel à parte acceptus,niſi inopia ſuperueniat.209.A.l.ſi ab arbitro.
Idoneum fideiuſſorem recuſans,iniuriarum tenetur.203.C.§.qui pro rei.l.§ vero.qui ſatiſ.co.
Idoneum eſſe affirmans cum cui pecunia mutuo datur,cum tamen non ſit,non tenei de dolo,niſi lucri cauſa hoc fecerit.

Pro emptore. ff. ad Senatusc. Trebell.
Pro hæredepossessore. ff. de usucapionibus.
Pro suo. ff. de usucapionibus.
Probabilia. ff. de capt. servorum. ad l. Aq. Corn. de sicar.
Probare. ff. de probationibus.
Probationes. ff. de probationibus.
Procedere. ff. de appellationibus & relationibus.
Procedere quoties. ff. de appellationibus & relationibus.
Procedere non debere. ff. de appellationibus & relationibus.
Procedere non debere quo ad quæstionem. ff. de appellationibus & relationibus.
Procedere quod alias dari solebat. ff. de appellationibus & relationibus.
Procedere si ita pactum. ff. de appellationibus & relationibus.
Procedere ubi non est appellatum. ff. de appellationibus & relationibus.
Procedere quod ultra

Index materiarum

Imperitia nocet,caſus nõ.144.B C.l ter.
Imperitia nocet. 177.C.glo.1.l.hoc edicto.quod quiſque iur.
Imperitiæ parcit. 168. B.§.doli.l.ſi quis. de iuriſ.om.iudi.&.245. A.§.eis.& in mar.l.1.de eden.
Imperitiam detegit error.173.A.l.ſi per. de iuriſ.om.iudi.
Imperiti literarũ, ſed negotiorũ gnari, plerũq; eligũtur iudices. 177.C D.gl. 1.l.hoc edicto. quod quiſq; iuris, &c.
Imperium quid. 160.C
Imperium vnde dicitur. Ibidem
Imperium duplex. 163.A.l.imperium.
Imperium,id eſt auctoritas. 100.D
Imperium,id eſt coercitio. 155.D
Imperiũ.i.iuriſdictio.150.C.D.&.156.C
Imperium merum.160.C.&.163.A.l.Imperium.
Imperium merum magnum. 161.B
Imperium merum maius quid. 161.A B
Imperium merum maximum quid.161.A
Imperium merum paruum. 161.B
Imperium merum minus. Ibidem
Imperium merum minimum. 161.B C
Imperium mixtum quid,& vnde. 161.C
Imperium mixtum magnum. 161.D
Imperium mixtum maius. Ibidem.C D
Imperium mixtum maximum. 161.C
Imperium mixtum. 163.A.l.imperium.
Imperium mixtum paruum. 162.A
Imperium mixtum minus. ibid.
Imperium mixtum minimum. ibid.
In perpetuum. 880.A
Impetiginoſus. 1962.C.in textu.
Impetrare precibus à principe, & motu proprio obtinere,differunt.178.B.l.3. in prin.quod quiſque iur.in ali.ſtat.
Impetratio principalis nocet fideiuſſori. 179.B.l.3.§.ſi is.qđ q̃ſq; iur.in ali.ſta.
Impingere dicam. 532.C.in mar.
Implere qđ q̃s intẽdat. 2088.A.§.noſti.
Impoſsibile,id eſt difficile. 1094.B C.& 1882.C
Impoſsibile quandoque fingitur. 98.A
Impoſsibilis cõditio, quã teſtator putabat poſsibilẽ,vitiat legatũ.1360.C.l.ſeruo.
Imprudens,id eſt ignorans. 1259.D.glo. 2.§.ſeruum.
Improbare.) Non improbans probare videtur.1504.A. gloſſ.l.1.ſi filiusfa. de ſcna.Maced.
Improbitas nemini debet opitulari.1179 C.glo.fina.§.ſi mecum.l.3.ad exhib.
Improbitatis reprimẽdæ curã gerere debet iudex.664.B.§.mirat. l.3.nau.cau.ſta.
Improbitati aduocatorũ quandoq; ceditur.139.C.§. obſeruare.l. nec quicquam.de offi.præſi.
Impropriari debẽt verba quãdoq;. 1130. D.in mar.gl.4.l.& puto.fami.erciſc.
Impropriãtur quãdoq; verba. 1178.C.§. item.l.ſed & ſi.de iureiuran.
Imprudens. 1699.C
Imprudentia quandoq;,id eſt imperitia. 178.A.l.hoc edicto.
Impubes & furioſus capitalẽ fraudẽ non admittunt.1972.A.l.cum auté.§.capitalem.de ædilitio edicto.
Impubes proximus pubertati, eſt capax iniuriæ.1057.B.l.ſed & ſi.§.quòd ſi.
Impubes qui eſt in poteſtate patris, non poteſt vocari in ius. 193.C.l.neque.
Impunitum eſt quod infans perdit, vel corrumpit:idem in furioſo. 856. C. l. quod infans.de rei vin.
Impunitũ nõ debet eſſe delictũ. 1203.A. §.at is.l.qui ſeruum.de inter.actõ.
Impunita nõ debẽt eſſe maleficia. 1088. D.in mar.l.ita vulneratus.ad.l.Aquil.
Impunita non debẽt eſſe maleficia. 682. B.§.ſi filiusfam.l.ſi longius.de iudi.
Imputare eſt computare: quaſi dicat cedere.316.B.in fine. text. &.321. C.§.ſi eidem.&.§.ſequen.
Imputare.i.deducere. 797.C D.l.plane.
Imputare quandoq;,id eſt cõputare,annumerare,deducere ſummã alicui,vel alteri ſummæ.424.A.§.certe. ibi,hoc ei imputabitur. i. deducetur ei ſuper geſtione.&.425.A.l.ſi autem. &.449. A.§.cæterum. &.455. A.§. hæc ita.& 457.A.in prin.tex.
Imputare ſibi debet,qui minori commiſit ſua negotia.561.B.l. cum mandatu. §.ergo.de mi.
Imputat ſibi quiſque multis modis.1719. D.glo.fina.l.ſocius.pro ſo.
Imputet ſibi qui &c. 1430. B.§. cuius.& 1451.D.§.vnde.&.1452.D.§.ſi plures.
Imputandũ ei qui imperito ſe cõmittit. 1471.A.gl.fina.l.ſed & ſi quis.de inſti.
Imputanda cuique ſua eſt credulitas. in verbo,credulus.
Inanimata res culpã nõ committit.1410. C D.glo.machina.§.plane.l.ſi vt certo.commo.
Incapax dicit nõ capiẽs.802.A.l.pdonis.
Incendium eſt vis. 1868.A
Incendium eſt caſus. 1699.B.§.damna.
Incendium repentinũ remiſsionem colono dat. 1854. C.§.cum quidam.l.ex conducto.loca.& con.
Incendij tempore impune poſſum alienas domos euertere,ne meæ pereant. 1087.C.in textu.
Incẽdiũ ſine culpa fieri nõ poteſt. 1796. A.l.ſi vẽdita.de peric. & com. rei vẽ.
Incẽdiis arcẽdis olim præerãt triumuiri,ædiles,familia publica, & quædam priuatæ. 131.B.in prin.tex.
Incerta reſvidicari poteſt,nõ poſsideri. 864. B.gl. 2.l.quæ de tota.de rei vidi.
Incerta ſententia non valet.in verbo, ſententia incerta.
Incerti actio, id eſt præſcriptis verbis. 1892.D.&.1897.A
Incerti conditio.i.ſine cauſa. 1369.D
Incertũ nõ videtur,quod ab alio poteſt certificari. 1727. C.l.hæc venditio.§. huiuſmodi.de contra.emp.
Incertitudinis cauſa veritas inquiri debet.231. D.gl. 3.l.ſi eum.ſi quis cautio.
Incertitudinis ratione cõdemnatio euitatur. 825.D.glo.nullam.
Incẽtia lata ſuper principali,nõ præiudicat Incidẽti de quo ſummariè eſt cognitũ.99.B C.l.ſi iudex. Bar.&.1597.B §.ſi rationem.in ſummario.l. quod in diem.de compenſat.
ſuper Incidenti nõ eſt pronuntiandũ:ſi tamẽ pronuntiat,valet.577.C.in mar.
Incipere non ſat eſt,ni perſeueres.1564. A.glo.duret.l.ſi pro.de in rem verſo.
Incepiſſe vtiliter non ſufficit,niſi ſequatur euentus.431. B C.glo. 3. l.ſi negotia.de nego.geſt.
vitiatur quid cum res ad eum caſum peruenit,à quo incipere non poteſt, &c. 649.B. glo.ſi.§. ſacerdotio. de aib.& 1065.A.l.quia.ad.l.Aquil.
non vitiatur quid,licet in eũ ſtatũ venerit,à quo nõ potuit Incipere. 1401. A B.gl.exierit.l. item illa.de cõſti.pecu.
Incogitatũ.) Iuramẽtum non extenditur ad incogitata.315.A B.in margine.l.cũ Aquiliana.de tranſac.
Incognitũ nihil eſſe debet.44.A.§.itaq; verſi.& vos.in proœmio.
Incoloratè reſtitui petit quis poſt ſentẽtiam.557.C.in tex.l.minor auté.§.denique.de mi.
Incongrue loquitur Scæuola. 1478. B.l. Lucius.dicit enĩ,Habes denarios mille,quos vobis numerare debebo.
Inconſtans dicitur is, cuius animi motũ vultus detegit.150.A.l. obſeruandum. de offi.præſi.
Inconſtantia damnatur.364.D.l.in cauſæ.in glo.1.de procu.
Incõſultа facilitas reſtitutionem indulget,non euentus damni. 550.C.§. nec enim.l.verum.de mino.
Incontinenti venire dicitur, qui iudice ſedente venit.475.C D.in marg. vide in verbo,citatus venire.
Incontinenti,id eſt antequam ad alia diuertatur negotia. 263.D
Incõtinẽti quæ fiũt,inſunt. 1266.A.l.lecta.§.quæſitũ.ſi cer.pe.gl.ſtipulationi.
Incorporales res. 115.B.in tex.
Incorporales res an præſcribantur.1233. C.l.longa.
Incorporalia an vſucapiantur. 974.A
Incorporalia non poſsidentur. 1029. B. glo.2.§.1.l.& ſi forte.ſi ſer.vindi.
Incorporalia traditionem non recipiũt. 1805.D.glo.4.l.3.de act.empt.
Incurrere pœnam,olim committere dicebatur. 191.B
Indebite ſolutum in multis caſibus non repetitur. 1337.A
Indebite ſolutum. 1339.A.§.indebitum.
Indebitum quid. Ibidem.§.indebitum.
Indebitum triplex eſt. 1326.A
Indebitũ eſt nõ ſolũ quod omnino non debetur, ſed & quod alij debẽt, ſi alij ſoluatur. 1366.B.§.indebitum.
Indebitũ ſcienter accipiẽs, furtum facit. 1378.C.l.quoniam.de condic.fur.
Indebitum ſcienter promiſſum, non repetitur. 1364.A.l.fideicommiſſum.
Indebitum ſcienter ſoluens nõ repetit. 738.B.§.item.
Indebitum ſcienter ſoluens non repetit, ignoranter ſic. 1326.B.l.nunc.
Indebitum qui ſoluit,debet probare indebitum,& errore ſolutum.2078.B.l. cum de.in ſum.
Indebitum tanquam debitũ promiſſum, nõ ſemper repetitur. 1346.B.in marg.
Indefenſi manere non debent abſentes. 411.B.in tex.l.1.de nego.geſt.
Indefinita æquipollet vniuerſali.1425.C §.ſi annua.in ſum.
Indefinita permiſsio reſtringitur ad loca minus damnoſa. 1005.C.in marg.
Index. 2083.E.glo.indice.
Indicare,& indicium. 1896.C.l.ſolent.
Indicium ſolum non ſufficiens ad ſemiplenam probationem, ſufficit ad torturam dandam. 2072.A.in mar.
Indignus minori ordine, indignior maiori.120.C.l.qui indignus.de ſcna.
Indigno quod aufertur,hiſco applicatur. 726.C.§.meminiſſe.de inoffi.teſta.
Indiſcrete. 2080.A
Indiſtincte loquens reprehẽditur.1467. C.glo.6.l.ſi.de.l.Rhod.
Inducere quid.751.A.in margine.&.752. B.in glo.
Inducię dantur in breue tempus. 258.D
Inducię quinquennales,in verbo,quinquennales.

Digeſti veteris.

Indulget ſi quid in præteritum lex, in futurum vetat. 78. B. l. cum lex. de legi.
Indulgendum non eſt malitiis hominũ, 848. C Lin fundo. §. fin. ibi, neque. de rei vin.
Induſtria plerumq; plus cõfert, quàm pecunia. 1691. B C. l. ſi non. pro ſocio.
Ineſſe, eſt incontinenti appoſitum eſſe: vt pacta inſunt contractui. 263. A. §. quinimo. &. 254. A. §. idem.
Ineſſe videntur quæ incontinenti fiũt. 1266. A. l. lecta. ſi cer. pe.
Ineuitabile fati dãnũ. 1791. C. §. & puto. l. hoc ita. de periculo & com. rei vendi.
crimen ſtellionatus an Infamet. 352. C D in glo.
Infamat executio pœnæ corporalis ex cauſa famoſa, licet ſententia non præceſſerit. 354. C. l. ictus.
Infamare non poteſt arbitri ſententia, nec confeſſio facta ab aliquo coram arbitro. 350. D. in margine.
Infamatur quis quandoque per ſententiam, quandoque ipſo iure. 355. C
Infamia alia iuris, alia facti. 338. A B. ſi m.
Infamia facti nõ aboletur etiam per ſententiam abſolutoriam. 1115. C. l. palã. §. quæ in. de ri. nup.
Infamia contracta in ſeruitute, aboletur per libertatem. 355. B. l. imperator.
Infamia eximitur ſi quis famoſo iudicio condemnatus, per in integrum reſtituerit abſolutus. 334. A. §. pro qua.
Infamia notatur quis multipliciter. 338. B. l. prætoris.
Infamia irrogatur ratione calumniæ, nõ erroris. 353. B. l. ea quæ. de his q no. infa.
Infamiam non irrogat ſententia lata ſecundum iuramentum. 351. D
Infamiam non irrogat arbitri ſententia. 350. D. in margine.
Infamiæ metus quando non curandus. 478. C. l. nec.
Infamia maiores æque ac minores fugillat. 339. C. in mar. l. 2. de his qui no. inf.
Infamia non durat poſt pœnam. 336. B. glo. 2. l. imperator. de poſtu.
Infamiã incurſurus ob cõdemnationẽ, ſi ſoluat ante cõdemnationẽ, euitat infamiã. 401. B. in mar. l. ſi reus. de proc.
Infamiam non irrogat ſuſtium ictus. 354. C. l. ictus. de his qui no. infa.
Infamis ſit ſponſalia vel nuptias contrahens cum ea quam ducere nõ poteſt. 350. B C. §. cum autem.
Infamis non ſit nomine ſuo damnatus, & ex facto ſuo ex inſtantia cum alio cœpta. 352. B. l. ſeruus.
Infamis iudex eſſe non poteſt. 120. B. l. Caſſius. cum ſeq. de ſena.
Infamis poteſt eſſe arbiter. 350. D. &. 615 A. &. 626. C. l. Pedius. ſecus in iudice, & in aduocato: vt ibi.
Infamis non poteſt poſtulare. 157. D. gl. 4. l. 1. de offi. adſeſſ.
Infamis poteſt eſſe procurator, non aduocatus. 333. B
Infamis poteſt eſſe tutor. 332. B. in margi.
Infamis poteſt quis eſſe ipſo facto. 332. A
Infans & furioſus dicuntur inuiti. 978. C. l. inuitum. de ſer. vrb. prædi.
Infantis opera nulla eſt. 886. D. gloſſ. 5. §. de illo. l. arboribus. de vſufruct.
Infantem tuetur innocentia conſilij, furioſum infelicitas fati. 857. A. glo. in. l. quod infans. de rei vin.
Infante nato in naui, penſio non debetur. 1859. B. §. ſi quis.
Infecta, ſignata, & facta, differũt. in verbo, materia quædam.
Inferre iudicium maligne in ſanguinem ſuum. 716. C. l. non eſt.
Inferre propriã litẽ. 698. A. §. cũ poſtea.
Infertur corpus, funus ducitur. 1223. D. §. ſi cui. & 1232. B. l. prætor.
Inficiator punitur. 2078. D
Infinitas amplectenda. 1302. D. glo. in. §. iurare. l. videamus. de in litem iur.
Infinitas vitanda eſt. 652. D. glo. nõ ſit. l. non diſtinguemus. de arbi. & 1756. D
Infirmatur quid, licet peruenĩat eo vnde incipere poteſt. 2191. B. gl. penul. l. ſed interim. de do. inter vir. & vxo.
Infirmatur ſententia quandoque, id eſt infirma eſſe oſtenditur. 236. C
Infirmitas culpæ annumeratur. 1060. A. §. mulionem l. idem iuris. ad l. Aquil.
Infirmitas procuratoris nõ impedit quo minus fiat miſſio in poſſeſſ. 405. B C. in margine.
Infirmitatis tempore ſalariũ habere debet famulus. 836. D. glo. 4. §. de illo. l. arboribus. de vſufruct.
Infra, quid. 1055. D
Ingenij humani magna eſt exiguitas. 75. D. glo. 3. in princ. l. neq; leges. de legi.
Ingenuꝰ dicitur, de quo lata eſt ſententia, licet ſit libertinus. 93. C. l. ingenuum.
Ingenui qui. 88. B. in. §. ingenui.
ſuſpectus eſt, qui ſe Ingerit. 363. D. gl. ſuſpectus. §. nec ferendus. l. quæ omnia. de procur.
Inhabili ſi delati iuramentũ, non poſſum opponere de eius inhabilitate. 1286. B. in marg. l. qui iuraſſe. de iureiur.
Inhoneſtarum rerum nulla eſt ſocietas. 1704. C. l. nec prætermittẽdũ. pro ſo.
Inhoneſtum dicitur impoſsibile. 639. C. glo. non honeſtum. §. plenum. l. quid tamen. de arbi.
citatio facta ad locum Inhoneſtum, non arctat citatum. 640. B. §. ſed ſi.
Inhumanum à nemine accipere xenia, paſsim viliſsimum, per omnia auariſsimum. 137. C. in textu.
Inimicitiæ capitales procuratorem eximunt à iudicio accipiẽdo. 359. B C. §. procuratorem.
vaſſallus faciens amicitiam cum Inimico domini, amittit feudum. 127. C
Inire æſtimationẽ, id eſt inuenire aliquẽ modũ æſtimandæ rei. 1084. B. in mar.
quod ab Initio non valuit, tractu temporis non conualeſcit. 277. C
Iniquitas quãdoq; ſuſtinetur. 301. A. glo. ſi. l. cũ in eo. de pac. &. 1336. D. glo. 1. §. ſi quis. l. eleganter. de condic. inde.
Initium quãdoq; nõ inſpicitur. 1509. D. glo. originem. §. idem. l. 3. de pecu.
Initiũ an ſit ſpectãdum. 532. A. §. ſi quis. l. 3. de mino.
Initium legis ſpectãdum. 2102. C. glo. penu. l. regula. de iur. & fac. igno.
Initium ſpectandũ eſt. 350. C. gl. 1. l. quid ergo. de his qui no. infa. &. 1705. C. §. ſi filiuſfa. &. 1503. C. glo. ſi. l. ſi tamen. de ſena. Maced.
Initiũ quandoq; inſpicitur, quandoque tẽpus. 1921. A. glo. 1. l. ſi legati. de pign.
Initiũ quandoq; nõ ſpectatur. 1928. C. l. Titiꝰ. in ſum. q̃ res pig. da. obl. nõ poſ.
Initium contractus ſpectandum. 1609. C §. ſi ſeruus. l. 1. depo.
Initium cuiuſque contractus ſpectandũ. 1634. B. §. & Labeo. l. ſi procuratorẽ. manda.
Initio cuiuſque temporis conditio ſpectanda. 434. B. l. Pomponius. in princ. de nego. geſt.
quãdo contractus ab Initio nõ tenet ratione inhabilitatis perſonæ, nunquã confirmatur. 1406. D. in margin.
nõ refert, ab Initio, vel poſt aliquid hat. 1369. A. gl. ſiue. l. 1. de condic. ſine cau.
Initio aliqd eſſe tale, & poſt fieri tale, paria ſũt. 1370. B. l. nihil. de cõd. ſine cau.
tractu tẽporis valet, quod ab Initio non. 2112. C. l. ſi quis. de ri. nup.
Iniuria quandoque id eſt damnum. 179. D. quandoque calumnia, quandoque id quod non iure factum eſt, quandoque damnum culpa datum, quandoq; ipſa culpa. 1056. C. §. iniuriam. l. 3. &. §. igitur. 1052. A. &. 1071. B
Iniuria. 411. B. &. ſeq. D
Iniuria eſt aliquẽ indebite trahi ad ius. 204. C. glo. fin. l. ſi vero. qui ſatiſ. co.
Iniuria non fit volenti. 191. A. l. quamuis. de in ius vo.
Iniuria procuratori facta, nocet domino. 389. B. gl. pe. l. nõ cogendũ. de procu.
Iniuria ſocio facta, ſocium tangit. 1703. B glo. ſi. l. cum duob. pro ſocio.
Iniuria tollitur diſsimulatione. in verbo diſsimulatione.
Iniuria affici nemo debet. 411. B. l. 1. de nego. geſt.
Iniuria maxima eſt flagellari. 190. B. §. prætor. l. ſed & ſi. de in ius vocando.
Iniuria nobili facta magis punitur, q̃ ignobili. 2123. C. l. non eſt. in ſumma.
ex Iniuria quã quis facit ſibi, nemo agit. 1091. A B. l. legis. ad. l. Aquil.
Iniuriam diſsimulare bonum eſt. 504. A. gl. ſeruant. §. 1. l. 2. de dolo.
Iniuriam filij, pater remittere poteſt. 292 A. l. in perſonam. de pac.
Iniuriã nõ facit animal ſenſu carẽs. 1051. B. §. ait prætor. l. 1. ſi qua. pau. fe. di.
Iniuriam inducere in liberos dicitur pater, cum eos exheredat, vel præterit. 716. C. l. non eſt.
Iniuriam pati non debet dominus. 1484 D. l. illud. de tributo. ac.
Iniuriam quandoque facit quis etiã bene faciendo. 1074. C. §. & ſi. in ſum. l. ſi ſeruus. ad. l. Aquil.
Iniuriam vitare nulla diligentia poſſumus. 1420. C. l. ad eos. commo.
Iniuriarum actio an ſit in bonis. 1777. C
Iniuriarũ actio annotili tollitur. 491. B
Iniuriarum actio datur filiofamil. 292. C
Iniuriarum agere poteſt filiuſfa. abſente patre. 358. A. l. filiuſfa.
Iniuriarum actio ex pacto non naſcitur, ſed ex contumelia. 286. A. §. ſed ſi. l. ſi vnus. de pac.
Iniuriarum actio pacto & diſsimulatione tollitur. Ibidem. C
Iniuriarum tenetur fideiuſſorem idoneũ recuſans. 203. C. §. qui pro. l. ſi vero. qui ſatiſdare cogantur.
Iniuriis affici nõ debent innocentes. 143 C. §. 2. l. illicitas. de offi. præſidis.
Iniuriæ capax eſt impubes proximus pubertati. 1057. B. l. ſed & ſi. ad. l. Aquil.
Iniuſtæ cauſæ implementum non veſtit cõtractũ innominatum. 161. A. §. ſi ob. l. iuriſgen. de pac.
Innocentis viri officio fungi debet iudex. 1127. B. l. 4. fa. erei.
Innocenti filio delictũ patris pœnæ eſſe non debet. in verbo, patris delictum.
Innocentibus pœna non eſt irroganda. 144. A. §. 3. l. illicitas. de offi. præſi.
Innocẽtia conſilij infantẽ tuetur. 857. A glo. in. l. quod infans. de rei vindi.
Innocentiam ſuam quandoque probat quis iuramento. 345. B. §. qui iuſſu. l. furti. de his qui no. infa.

Index materiarum

Inofficioſi querela eſt odioſa. 746.D
Inofficioſi querela multis modis corrigitur. 717.A
Inofficioſi querela quid ſit. 719.B
Inofficioſi querela non eſt actio. 721.D
Inofficioſum teſtamentum dicere quid. 716.B.l.inofficioſum.
Inopia,& paupertas,differũt.209.B.i m.
Inopia excuſat.1636.D.§.igitur.l.ſi procuratorem.mandati.
Inopia quandoque tranſfert actionẽ in alium. 553.A
Inopia executionis vice eſt. 403. C. in marg.l. Titius.de procur.
Inquilinus.950.C.l.cęterum.& .D.in gl. qui cum.
Inquilinus poteſt repetere quod expendit meliorando domum. 1879. A.§.in conducto.
Inquirere poteſt ſuperior de morib' electi cõfirmãdi, licet nihil in eum obiiciatur. 336.A B.in margine.
Inquiréda veritas eſt ratiõe incertitudinis. 131.D.gl.3.l.ſi eum.ſi quis cautio.
In rem ſuam fideiuſſor quis dicitur. in verbo,fideiuſſor in rem ſuam.
Inſcitiã noſtram,nõ rerum naturam inſpiciendam. 690.B.l.ſed & ſi.in fine.
Inſepulta corpora iacere nõ debẽt.1222. C.§.ptor ait.l.ſi qs.de reli.& ſum. fu.
Inſidioſa per loca mittens ſeruum,culpę reus poſſeſſor eſt.847.B.l.qui petitorio.§.1.de rei vin.
Inſignis,id eſt magnus. 209.C
ſi de Inſolito tenear,nõ teneor de ſolito caſu. 431.C.gl.3.l.ſi negotia.de neg.ge.
Inſpicere.i.cuſtodire.1882.C.§.meſſem.
Inſpicitur aliud quãdoq;,& aliud fit.146 D.glo.in.l.ſed licet.de offi.præſi.
Inſpiciẽdi qd debet cõſueſcere. 1500.C D
Inſpicit quod euenire poteſt:pro,& cõtra.171.A.& .175.A B.glo.pe.l.ſi idem. glo.ſi.l.cum quædam.de iur.om.iud.
non Inſpicitur quãdoque quod euenire poteſt.213.D.gl.poſſit.§.penul.l.ſciẽdum.qui ſatiſ.co.
Inſtantia iudicij lite nondum conteſtata non tranſit ad heredes. 705.A
Inſtãtia iudicij trãſit in ſucceſſorẽ ſingularẽ neceſſarium.1153.B.l.in iudicio.
Inſtantiæ ceſſionem non impedit vitiũ litigioſi. 365.C.in mar.
Inſtitor qs.1468.C.l.iſtitor.& .2.ll.ſeq.
Inſtituere.i.incipere de nouo.890.B.exercere vero,eſt qđ inſtitutũ eſt ad exercitiũ perducere:vt ibidẽ.§. proide.
Inſtituere vineas.1883.D.l.colon'.p to.
Inſtrui nõ debet, q alios iſtruere debet. 249.B.i mar.§.prætor.l.ſi quis.de edẽ.
Inſtrumentũ edere vbi tenetur quis,non cogitur edere originale,ſed copiã collationatam: ſic ſæpe fit in parlamento & caſtelleto Pariſien. 245.C.in marg. in glo.l.2.de eden.
contra non exhibentẽ inſtrumentum iuratur in litem. 1306.A.l.in iſtrumẽtis.
Inſtrumẽtum male conceptum nõ præiudicat veritati.89. A B.l. imperator. de ſta.ho.
Inſtrumẽtũ male cõceptũ, nõ nocet natalibus.Ibidẽ.l.imperator.de ſta.ho.
Inſtrumẽtũ productũ probat cõtra producentẽ, etiã ſi proteſtetur qp nõ producit niſi inquãtũ facit pro ſe. 244.B. in mar.l.1.in fi.de eden.
ſi rei geſtę veritas ſine literis apparet,nõ ideo minus valet quod Inſtrumẽtum de ea factum non eſt. 1084.B.l. ſi res. de fide inſtrum.
Inſtrumẽtum ſolutionis debet eſſe apud debitorem. 1367.C.in mar.
Inſtrumenti pars tantum neceſſaria dãda eſt. 253.B
Inſtrumento nõ creditur, ſi teſtes dicãt contrarium. 143.D
Inſtrumẽta duo habẽs , ſi petit vnũ exequitur ex alio,ex quo nõ ſe fundauit, nõ poteſt in eadẽ iſtãtia obtinere.2171.C
Inſtrumẽta faciẽtia cõtra ſe,tenetur quis edere,p fiſco.1245.B.l. Senat'.de edẽ.
Inſtrumenta litis. 693.B.in text.
Inſtrumẽta noua.in verbo, noua inſtrumenta.
Inſtrumenta quando ſunt producenda. 244.D.per to.glo.
Inſtrumenta ſunt oſtendenda,nõ tradẽda.1841.C.gloſſ. Et fines. l. Titius. & 1843.B.l.creditor.
Inſtrumẽta quibus nolo vti , edere non teneor. 244.B.§.edenda.l.1.de eden.
Inſtrumentorum appel. quid contineatur.1083.B.l.inſtrumentorum.
Inſtrumentorum cauſa dilatio ſecunda non datur ſine cauſæ cognitione. in verbo,dilatio.
an dies & conſul debet poni in Inſtrumentis. 243.A B
Inſtrumentis nouis & teſtibus , quibus vti prius quis non potuit,probare intentionem ſuam de nouo poteſt. 254. A.§.cum autem.in fi.
Inſula quid. 132.D.in glo.& mar.
Inſularius dicitur, q cuſtodit domũ abſente domino:licet Accur. dicat eum eſſe dominum domus.133.C.& in mar.
Inſularius,inſulæ cuſtos. 956. D.l.ſi ita. in margine.
Inſularius,id eſt præpoſitus inſulæ reficiendæ:vt vult Accur.1469.A.in fine.
Integrum,id eſt ſanum. 1808.D
Intellectu magis quædã percipi poſſunt, quàm dici.575.B C.glo.4.l. Aemilius. de mino.
coram aliquo quid fieri nõ dicitur ſi nõ Intelligit. 644.C.§.coram.
Intelligere quandoque,id eſt præſumere,in dubio. 1299.C
Intelligere quis dicitur duodecimo vel decimoquarto anno. 2105.C.glo.vnica.l.in ſponſalibus.
Intempeſtiua cultura deteriorem fundũ facit.1863.B C.§.conductor. l. ſi merces.loca.
Intercalare. 534.A.in text.
Intercedẽdi modi quinq; ſunt. 292.C D
Intercedens mulier. 849.B.in tex.
Intercedit qui fideiubet,non qui iubet. 1591.C.l.ſi domina.
Interdictio olim, nunc deportatio dicitur. 586.D
Interdictis maioribus minora videntur ineſſe. 1799.B.glo.maioribus.l.cui.
Intereſſe,id eſt differre.2011.D.glo.non intereſt.
Intereſſe dicitur quælibet vtilitas. 1120. B.in mar.l.4.fini.regun.
Intereſſe affectionis. 572.B.l.ſi in.Bar.
Intereſſe affectiõis,& intereſſe cõmune, differunt.1080.C.l.ſi ſeruũ.in ſumma.
Intereſſe agẽtis habetur in cõfeſſoria & negatoria. 1027.A.§.in confeſſoria.
Intereſſe contra doloſum æſtimatur ſecũdũ iuramentũ in litẽ.707.A.l.non.
Intereſſe eſt multiplex.1864.A.in marg.
Intereſſe intrinſecũ.1110.A. §.his.in ſum.
Intereſſe mea cum morte definit, tunc fideiuſſor non tenetur. 233.D
Intereſſe non cauſatum ex cauſa rationabili,non dicitur intereſſe.1179.B.§. ſi mecum.in ſum.
Intereſſe non videt eius, qui cõtra obligationem tutus eſt exceptione. 218. B.§.ſi reus.
Intereſſe poteſt excedere duplum. 1838. B.in margine.
Intereſſe non poteſt peti ab altero duorum reorum, & ab altero pœna. 227. B.§.item.l.5.ſi quis cautio.
Intereſſe probatur in ſummariis cauſis p iuramentum. 1189.B C.l.theſaurus.
Intereſſe quandoque,id eſt differentiam eſſe. 216.D
Intereſſe quãtitatis,eſt intereſſe ſingulare,& cõtinet quãtitatẽ quã æſtimaret iudex:ſed intereſſe verũ & commune continet veritatem. 202.C
quanti ea res eſt,& id quod Intereſt, differunt. 183.A.in textu.& .200.A
quando tenetur venditor ad Intereſſe. 1803.D.in margine.
Intereſſe ſemel ſufficit.1401.B.glo.exierit.l.item.de conſti.pecu.
Intereſſe ſingulare,& commune. 183.C. in margine.
Intereſſe ſingulare,& q̃titatis,idẽ.202.C
Intereſſe ſoluẽdo quandoq; non liberatur quis. 861.A.in mar.
Intereſſe ſufficit ab initio,licet poſtea deſinat.233.B.§.illd.l.q̃ autẽ.ſi qs cautio.
Intereſſe venit quoties ſtipulamur. 697.D.glo.ſin.l.eum qui.de iudi.
Intereſſe venit in obligationẽ vbi factũ promittitur. 196.C
Intereſſe verũ,& cõmune,idem. 202.C
Is cui' intereſt,adeſſe cauſę poteſt,ne colludat.744.A.l.ſi ſuſpecta.de iofficteſt.
Interit quis ciuiliter.1712.A.gl.intereũt.
æſtimatio rei nõ creſcit poſt Interitum. 1381.B.in mar.l.in hac.de condi.triti.
Interitu ſpeciei an & quando liberetur debitor. 498.C.in marg.
Interlocutoria abſente parte ferri poteſt. 600.A
Interlocutoria an & quando ius conſtituat. 483.C
Interlocutoria dari poteſt per alium,nõ definitiua. 643.D
Interlocutoria mutari poteſt,& error in ea corrigi: definitiua non poteſt. 635. B.§.dicere.l.qualem.
pendente appellatione ab Interlocutoria,iudicis officium conquieſcit ſuper principali. 576.B C.l.intra.
Interlocutoria principis an & quando obſeruatur pro lege. 85.A
Intermittere,eſt ichoata dimittere.441.C
Interpellari quãdoq; cẽſet quis per ſolã proteſtationem. 1066.B.l.Labeo.
Interpellatio facta debitori,nõ cõſtituit eũ ſtatim in mora,ſed cum aliquo interuallo,vt poſſit prouidere ſolutioni. 575.B C.in margi.
Interponere. 1127.B.in text.
Interpretamur quandoque ſtrictiũ. 987 A.§.ſi ſublatum.
Interpretantur legem conſuetudo, magiſter,princeps. 83.D
Interpretari.i.apertius exponere. 64.D
Interpretari dubium legis verbum quis poteſt. 76.A B.glo.Et ideo.
Interpretari ei permittit,qui dicit in iudicio. 708.A.glo.in.l.ſi quis.de iudi.
Interpretãdũ eſt plenißimè principis beneficiũ.86.A.l. penul.de cõſti.princi.
Interpretatio quid. 62.B
Interpretatio,id eſt ſcientia. 2097.B.gl. interpretatio.
Interpretatio benignior tenenda.2144. A.l.ſi ita.de pact.do.
Interpetatio an debeat fieri ſecũdũ proferentem,

ferentem,vel contra. 197.C
Interpretatio fieri debet ſecũdũ conditioné eius ad quẽ cõfertur diſpoſitio. 953.C.§.equitij.l.plenũ.de vſu& habi.
Interpretatio libelli obſcuri non tranſit ad heredem. 825.D.in margine.
Interpretatio plena ſit in contractibus, plenior in teſtamentis, in reſcriptis autem pleniſſima. 86.A B
Interpretationé certam quæ ſemper habuerunt, mutari non debent. 78. B.l. minime.de legi.
Interpretatione congrua vti debemus. 772.B.§.aptanda.
Interrogare partes totiens poteſt iudex quotiés monet æquitas. 1204.A.l.vbicumque.de inter.acti.
Interrogari poteſt quis non ſolum à iudice, ſed etiam à parte. 1194. C.l. ſi ſine.de inter.actio.
Interrogatio ſit officio iudicis.1191.A B. de inter.acti.
Interrogatio ſit ſecũdũ quod neceſſitas actionis exigit.1192.A.l.1.de inter.act.
Interrogatio fieri debet ante litem cõteſta.in vndecim caſibus. 1192.B
Interrogatione non præcedente valet reſpõſio. 1194.C.l.ſi ſine.de inter.act.
Interrogatoria. 1203.D
Interrogatus an & quando poſsit pœnitere. 1199.A
Interrogat' de albo, ſi reſpõdeat de nigro,nõ reſpõdere dicit.i verbo, οὐδέν.
Interrogato datur tempus ad deliberandum. 1193.C
Intertrimentum quid. 1447.D.in marg.
Intertritura quid.1448.B.i text.&.1447. D.in margine.
Interuallũ paruũ nõ inducit diuerſitatẽ actuum.2113.A.l.plerique.de ri.nup.
Interuſurium. 1518.A
Inteſtabilis. 2093.C.l.ob carmen.
Inteſtatus pro parte quis eſſe poteſt.732. B C.l.nam &.§ filius.&. 741.A. l.circa.de inoffic.teſt.
Iuadi,& rapi,differũt. 1380.D.gl.mobili.
Inualidum ab initio, confirmatur. 1433. A.glo.2.l.aliena.de pign.act.
Inuecta,& illata,differunt. 1925. D. glo. inuecta.
Inuecta & illata tacite obligantur propẽſione.1924.B.l.2.in quibus cau.pig. vel hypo.ta.contra.
Inuecta quandoq; non obligantur.1925. A B.l.Pompo.
tempus ad faciendum Inuentariũ currit minoribus.573.D.in margine.
heres quæ debet ponere in Inuentario. 766.A B.in marg.
Inueteratũ dicitur, cuius non extat memoria.81.D. glo. inueterata.l.de quibus.de legi.
Inuidia inter pares.496.C.glo.1. §.eum qui.l.ſi cum.quod metus cauſa.
Inuidioſus dicitur cui inuidetur.950.D. glo.inuidendum.
Inuitus dicitur nõ tantũ qui cõtradicit, ſed & qui nõ cõſentit. 359. A.§.inuitus.l.filiuſ.de procu.&.978.C.de ſer. vrba.prædi.l.inuitum.ſic infans & furioſus dicuntur inuiti.
Inuitus,id eſt ignorãs. 2117.D.§.deinde.
Inuitus quis in communione quandoq; detinetur. 1114.D
nemo Inuitus cogitur manere in cõmunione.1339. B.§.ſi centũ.l. ſi nõ ſorté. de condict.inde.& 2145.D
Inuitus creditor vẽdere cogi nõ debet. 1424.C.§.melius.
Inuitus nemo gaudet.459.D.glo.2.l.ſoluendo.de nego.geſt.
Inuitus procurator dari non ſolet. 358. C.§.inuitus.l.bliusſami.de procur.
Inuitus quis de domo ſua extrahi nõ debet.193 A.l.plerique.de in ius voc.
Inuit' quis teſtimoniũ reddere cogitur. 222.D.glo.fin.§.1.l.2.ſi quis cautio.
Inuiti alterius cõditioné facere poſſum meliorem,non deteriorem. 459. C.& ſeq.l.ſoluendo.de nego.geſt.
Inuitum liberare poſſum.459.B C.l.ſoluendo.de nego.geſt.
Iudicium datur in inuitum. 1287.C. glo. ſi.l.qui iuraſſe.de iureiur.
Inuito te nõ vtor bñficio mihi cõpetẽte ex pſona tua.579.A.l.ſi iudex.de min.
Inuocare leges nõ debet, q in leges cõmittit.574.B.§.ſed vt.l.auxiliũ.de mi.
Inuocationé Chriſti non fecit Iuſtinianus in Rubr.procemij Digeſtorum.in verbo,Chriſtus.
Inutilis adiectio vitiaſ,nõ vitiat. 944.D gl.hoc adiectum. l.1.ſi vſusfructus pe.
Inutile,id eſt inefficax. 291.A
Inutile in iure nihil eſt.47.B.glo.1.§.alterutri.in procæ.
Inutile quod eſt alicui, nec deſẽſori eius competit.279.B.§.nos.aliquando cõtra,vt ibi in glo.
Inutile quod eſt,vitiaturnon vtile.2056 C.l.placuit.de vſur.
Iracundia excuſat à culpa. 2219.C.glo.1. l.diuortium.de diuor.
quicquid calore Iracũdiæ vel fit, vel dicitur,non prius ratum eſt quàm apparuerit iudicium animi fuiſſe. 2219.B.l. diuortium.de diuor.
totum habetur pro Irrito, cũ aliquid de faciendis omittitur.321.A.gl. irritam. §.ſi prætor.l.cum hi.de tranſact.
Irrita nõ ſunt omnia quæ gerunt minores.580.B.l.non omnia.de mino.
Italia eſt prouincia. 610.C
Iter quid. 996.B.§.iter.&.966.A
Itineris ſeruitus pro parte deberi non poteſt. 2183.C
publice vtile eſt, ſine periculo & metu per Itinera ire.1093.B.§.ſumma.l.1.de iis qui deie.vel effu.
Iterum duo ſignificat.250.A.§.hæc vox.
Iubere,& fideiubere, differũt. 1572.B.§. ſed &.
Iubet dum rogat princeps. Ibidem. glo. 5.l.1.quod iuſſu.
Iudex à parte vna petitus dãdus nõ eſt ſine cauſa. 699.A.l obſeruandum.
Iudex æquus eſſe debet.1636.D.§. ſi hi.l. ſi procuratorem.mandati.
Iudex æquitaté ãte oculos habere debet. 1388.C.in ſi.l.qđ ſi.de eo quod cer.lo.
Iudex appel.ſentẽtiam ex noua cauſa poteſt confirmare. 1491.D.l.Titianus.
Iudex arbitrari non debet in determinatis à lege. 375.A B.in mar.
Iudex ad arma & riram procedere pari non debet,quos iuriſdictione ſua cõponere poteſt. 989.C.in tex.
Iudex auctoritaté dignitatis augere debet ingenio ſuo.150.A.l.obſeruandũ, de offic præ.
Iudex boni & innocẽtis viri officio fungi debet.1127.B.l.4 familiæ erci.
Iudex bonũ & æquũ conſiderare debet. 124.B.§.ſi quis. in fin.l.2. ſi qs cautio.
Iudex curare debet vt ædificia reficiantur.145 B.l.Præſes.§.de offic.præſi.
Iudex cognoſcit an qs ſit de ſua iuriſdictiõe.195.B.in ſiñ.l.2.ibi,vt hoc ipſum ſciatur.cum glo.ſi quis in ius vo.
Iudex cognoſcit de omnib' criminib.in ſua prouincia per quaſcũq; perſonas commiſsis. 142.C.l.3.de offi.præſi.
Iudex confirmat motum animi ſui ex argu.& teſtimoniis.2094.B.§.ſi teſtes.l. ob carmen.de teſti.
Iudex corrigere debet redemptores cauſarum. 139.B.in prin.ter.
Iudex curare debet ne imbecilles à potẽtioribus opprimantur.139.C.§.obſeruare.l.nec quicquam.de offi.procon.
Iudex debet agere clemẽter cũ reo. 491. A.l.ſi cum ex.§.1.quod metus cau.
Iudex debet cõſulere i re dubia. 148.A l.diuus.de offi.præ.& ibi glo.cõſules.
Iudex debet eſſe facilis in adeundo, ita tamen ne ſe contemni patiatur.149.C l.obſeruandum.de offi.præ.
Iudex debet examinare negotiũ in loco conſueto, vbi requiritur plena cauſæ cognitio:vbi vero ſemiplena,etiam in itinere poteſt.1193.D.glo.fin.l.voluit. de inter.acti.
Iudex debet facere qđ nõ ſit partib' oneroſum.221.D.gl.§.l.1.ſi quis cautio.
Iudex debet gerere curã ſprobitatis reprimẽdæ.664.B.§. mirat l.3. nau.cau.
Iudex debet iudicare ſecũdũ allegata & probata,nõ ſecundũ conſcientiã. 143. B.§.veritas.l.illicitas.de offi.præſi.
Iudex debet iudicare cũ cõſilio ſapiẽtũ. 137.C.glo.reſpondere.§.legatos.l.ſolent.de offic.procon.
Iudex debet iudicare ſecũdũ cõſcientiã. 691.A.l.vbi acceptum.de iudi.
Iudex debet patiẽter audire aduocatos. 139.A.l.nec qcq.§.circa.de offi.pro.
Iudex debet ꝑſonaliter accedere ad locũ quando expedit, & oculis videre. 1122.D §.ad officium.l.ſi irruptione.
Iudex debet purgare prouinciã malis hominib'.142.C.l.præſes.2.de offi.præſi.
Iudex debet ratum habere quod vtiliter geſtum eſt.429. A.§.ſed eo.l. Pompo. de nego geſt.
Iudex debet ſequi pœnam conſuetam in pœnalibus.375.A B.in margi.l.omniũ. de procur.
Iudex debet ter cauſam audire ad minus, antequam iudicet.140.A.glo.2.ad ſi.l. nec quicquam.de offi.procon.
Iudex debet tueri ſententiam ſuam.1151. B.§.ſi familiæ erciſtund.l.inter familiæ erciſcun.
Iudex dilationes minuere poteſt.789.B. gl.pe.l.nonnunquam.de iudi.
Iudex ea mẽte dicere ſententiã debet, vt ſecũdũ id à tota lite diſcedatur: id eſt vt partes extra proceſſum ponantur. 635.B.§.dicere.l.qualem.
Iudex eſſe poteſt furioſus habõs dilucida interualla.696.C. glo.1.l. cũ furioſus. de iudi.ſecus in arbitro.
Iudex eſſe qua ætate quis poteſt.617.B.l. cum lege.
Iudex eſſe monachus non poteſt 680.B
Iudex eſt vir bonus. 403.D.glo.fin.l.pe. de procur.
Iudex etiã cum inique decernit,iuſ reddere dicitur: relatione facta nõ ad id quod facit,ſed quod eum facere conuenit. 61.B.l.pe.de inſti.& iur.
Iudex ex bono & æquo arbitrãtur omnia debet.1643.D.in ſi.§.ſed & ſi.l.ſi vero non re.mandati.
Iudex exandeſcere non debet aduerſus eos quos malos putat. 149.C.l.obſeruandum.de offic.præſi.
Iudex ex cauſa poteſt prorogare dilationem.693.B.l.interdum.de iudi.
Iudex exiſtẽs extra prouinciã, habet ius

Index materiarum

riſdictionem voluntariam,non tẽtentioſam.142.C D.gloſ.1. in prin.l.3. de offi.præſi.
Iudex extra prouinciam priuatur exercitio iuriſdictionis. 142.A
Iudex graſſantibus multis ad exẽplũ pœnã augere poteſt.351.D.glo.oneraſſet. §.pœna.l.quid ergo.de his qui no.infa.
Iudex habet dignitatem.92. D.l.2.l. qui furere.de ſta.ho.
Iudex hortari poteſt vt partes trãſigant, non iubere.346.B.glo. 1.§.qui iuſſu.l. furti.de his qui no.infa.
Iuder humaniorem ſententiam eligit in perſonarum & dignitatis æqualitate. 171.B.l.maiorem.de pact.
Iudex ingenio vti debet erga aduocatos, ne contemptibilis eſſe videatur.139.A. & ſeq.§.circa.l.nec quicquam. de offi.procon.
Iudex in dubio debet eſſe procliuis ſi benigniorem partem.2101.C.§.ſed vbi.l. cum hic.de do.inter virum & vxo.
Iudex ſi determinatis à lege arbitrari nõ debet.375.A B.in mar.
Iudex in ſententia debet habere animũ definiendi:nec debet fatue loqui. 635. D.gl.mente.l.qualem.de arbit.
Iudex in ſua,vel ſuorum cauſa eſſe quis non poteſt.170.A.l.qui iuriſdi. de iuriſ.om.iudi.
Iudex is cõſtans non eſt,cuius animi motum vultus detegit.150.A.l.obſeruandum.de offi.præſi.
Iudex is eſt,de quo litigatores cõſenſerũt.715.A.§.Seruiꝰ.l.ſi in iudi.de iudi.
Iudex ita proximum & magnũ iudicare debet, vt extraneum.119. C.gloſſ. 2.in l.ſi quis.de re.diui.
Iudex iudicem dare ſe non poteſt.131.D. glo.2.l.fin.de offi.præto.
Iudex litigantes ad pacem cogere poteſt. 889.A
Iudex magis poteſt ſcire quanta fides ſit habenda teſtibus. 2086.B
Iudex maior poteſt ſe ſubmittere minori.172.B.l.eſt receptũ.de iuriſ.om.iudi.
Iudex maleficiorum poteſt cognoſcere ciuiliter.1121.A B.in mar.
Iudex maleficiorum an poſſit cognoſcere de cauſa ciuili.706.B.in mar.
Iudex miſeratione ætatis quãdoque pœnam minuit. 573.C.§. in delictis.l.auxilium.de mino. vide ſupra in verbo Aetatis.
Iudex non aliter iudicare debet pro ſapientia ac luce dignitatis ſuæ,quàm princeps eſſet iudicaturus.126.A.l.1.in fi.de offi.præfect.præto.
Iudex non debet admittere impertinentes articulos. 1281.B.§. idem.l. duo.de iureiur.
Iudex non debet eſſe familiaris ſubditis. 149.C.l.obſeruandum.de offi.præ.
Iudex non debet ſuccurrere in delictis. 573.B.l.auxilium.de mino.
Iudex non intromittit ſe de his quæ ex natura actionis non veniunt.1171.C.l. vt fundus.com.diui.
Iudex nõ omne quod poteſt facere cogitur.696.B.l.non quicquid.de iudi.
Iudex non ſtatuit pœnã in ciuili cauſa, ſed in criminali ſic.227.B.gl. pluſquã. §.item.l.4.ſi quis cauti.
Iudex ordi.nõ poteſt eſſe arbiter in cauſa ſuę iuriſdictionis.627.C.§.ſi quis.ſecus de iure ca.
Iudex ordi.ſolus abſoluit reũ ab obſeruatione iudicij.402.C.in mar.
Iudex ordinẽ ſeruare debet circa aduocatos audiendos.139.C.§.obſeruare.
Iudex poteſt augere pœnã,& minuere. 351.D.gl.oneraſſet.§.pœna.l.quid ergo.de his qui no.infa.
Iudex poteſt ex officio ſuo repellere infamẽ ab officio aduocati.137.D. i mar. gloſſa.4.l.1.de offi.aſſeſ.
Iudex poteſt remittere & moderari mulctam,ob paupertatem.144.C.§.præſes. l.illicitas.de offi.præſi.
Iudex proprio motu teſtem vacillantem punire poteſt.1092.B C.l. qui falſo. in glo.de teſti.
Iudex quando dicitur iudicare dolo malo.682.A.§.dolo.
Iudex quandoque interpretatur legem. 83.D
Iuder quandoque cõminatur. 127.D.§. cum patronus.l.1.de offi.præ.verb.
Iudex quãdoque durãte magiſtratu conueniendus eſt:quandoque non niſi eo finito.56.D. gloſſ.1.l. vt vim. de iuſti. & iur.
Iudex quãdoque iudicat ſecundum conſcientiam.570.D.gloſſa.2.l. minor. 25. de mino.
Iudex quilibet facit legem. 176.A.gl.5.l. 1.quod quiſque iur.
Iudex qui nõ facit quod debet, punitur. 696.B.§.iudex.l.nõ quicquid.de iudi.
Iudex quolibet loco ſuæ iuriſdictionis, ſalua maieſtate imperij ſui,moreq; maiorum ius dicere poteſt.61.B C. de iuſti.& iur.l.penul.in fin.
Iudex recipiens pecuniam vt barratet,punitur.468.B. i mar.l. & generaliter.§. ſi igitur.de calum.
Iudex ſalarij defectu xenia capere poteſt. 149.B
Iudex,ſi res requirit ſemiplenã cognitionẽ,poteſt dicere ius quolibet loco:ſi plenã,conſueto tantũ. 61.D. & ſeq.in mar.gloſ.fin.l.penul.de iuſti.& iu.
Iudex ſibi eſſe nemo poteſt.660.C.l. penul.in gloſ.de arbi.
Iudex ſi ſolennia iuris omittit, vitiatur quod agitur.320.C.§.ſi prætor.l. 8. de tranſact.
Iudex ſordibꝰ & gratia carere debet.604. A.§.ité.l.ſed & ſi.ex quibus cau.ma.
Iudex ſubtilitatem non admittit. 1955.C. §.ſi debitori.
ſupplet Iudex ſi eo quod legi deeſt.1894. B.l.quia.de præſcrip.verb.
Iudex totiẽs interrogare partes poteſt, quotiens monet æquitas. 1204.A.l. vbicunque.de interro. acti.
Iudex videns aliquem arma portare,poteſt eũ punire ſine alia delatione.1122. D.in mar.
Iudeis arbitrium deſiderant omnia quæ poſt litis conteſt.cõtingũt.1979. A B. §.vt enim.
Iudicis arbitrio datur modicum tempus. 397.A B.gloſſ.2.l.non enim. ex quibus cau.ma.
Iudicis aſpectu probatur ætas . 570.B.l. minor.25.de mino.
Iudicis auctoritas non contẽnenda.677. B.§.prætoris.l.ſi quis.de iudi.
Iudicis boni eſt potius reſtituere litem, quàm actionem famoſam conſtituere. 476.A.§.& boni.l.diuꝰ.de in ite.reſt.
Iudicis contẽpta maieſtas vindicãda eſt. 169.B.l.ſi familia.de iur.omn.iudi.
Iudicis dicto ſtatur:et quo motus eſt ad ſententiam.711.D.in mar.
Iudicis dignitas tuẽda eſt.328.A.de poſt. l.1.in prin.
Iudicis eſt aſſignare partibus diẽ, ſi non conſentiant,ad procedendum. 321.D
Iudicis eſt æſtimare an ſit ſua iuriſdictio. 677.B.§.prætoris.l.ſi quis ex.de iudi.
Iudicis factũ iuri derogare non oportet. 236.B.§.ſed excipiuntur.l.1.de feri.
Iudicis inſignia reuereri decet.330. B.§. caſum.l.1.de poſtu.
Iudicis merum imperium habentis,officium latiſſimum eſt. 163.B
Iudicis non omnis vox iudicati continet auctoritatẽ.425.D.gloſ.2.§.fin.l.ſi autem.de nego.geſt.
Iudicis negligentia & dolus damnatur. 603.C.ſed & ſi.§.ait prætor.ex quibus cau.ma.
Iudicis iuſſus excuſat.168.D.gloſſ. pe.l.ſi quis.de iuriſdic.omn.iudi.&.540.C
Iudicis iuſſus facit licitum,quod aliàs eſſet illicitum.346.B.glo.1.§.qui iuſſu.l. furti.de his qui no.infa.
Iudicis officium ceſſat pendente dilatione.in verbo,dilatione pendente.
Iudicis officium ceſſat, vbi datur actio ordinaria.251.A.l.quædam.
Iudicis officium eſt lites minuere.1256.B. l.quidam.ſi cer.pe.
Iudicis officium euaneſcit,ſi iudicio pẽdente partes concordant.1159.A.l.finfami.erci.
Iudicis officiũ quieſcit ſuper principali, pendẽte appel.ab interlocutoria.376. C.l.intra.de minoribus.
Iudicis poteſtati quicquid permittitur, non ſubiicitur iuris neceſſitati. 145.D
vltra id quod in Iudicium deductũ eſt,iudicis poteſtas excedere nõ debet.1171. C.l.vt fundus.commu.diui.
Iudicis prioris iuriſdictio non impeditur mutatione fori.174.B.l. cum quædam. de iuriſ.om.iudi.
Iudicis ſententia præſumptionem qualẽ qualem inducit.752.D.& ſeq.glo.2.l.ſi quis.de peti.here.
Iudicis ſordibꝰ an ſtultitia res perierit, nihil refert.2200.B.l. ſi per imprudẽtiã.
Iudicis ſubtilitas probatur.437.A.gl.3.in prin.l.eum actum.de nego.geſt.
ad Iudicis religionem pertinet &c. 945. C.l.ſi ab.ſi vſusfru.pe.
Iudicis verba vituperoſa prolata cauſa non cognita,non infamãt.354.A.l. ob hæc.de his qui no.infa.
Iudici bono cõgruit vt pacata ſit puincia.147.A.l.congruit.de offi.præ.
Iudici dans aliquid vt ſecũdum ſe iudicet,crimen cõtrahit.1323.A.§. ſed &.l. 2.de condict.ob tur.cau.
Iudicii imperitia nõ debet aſſcribi.177.C. gl.1.l.hoc edicto.quod quiſq; iur. &c.
Iudici ſit iniuria dum ab eo recedũt partes,poſtque reuertuntur.618.A B.l.litigatores.in prin.de arbi.
Iudici nõ aduerſario faciẽda fides. 2073. B C.glo.4.l.quingenta.de proba.
Iudici ob gratioſam ſententiam dari nihil debet.469.B.l.in heredem.
Iudici quę commiſſa ſunt,negligere non debet,nec donare.320.C.§. ſi prætor.
Iudici datum pignus vt male iudicet,an poſſim repetere. 1313.C
Iudici poteſt conſulere,qui parti conſuluit.652.B.hoc ſit in Flandria,ſecus in parlamento Par.
Iudici ſtatim atq; iudex factus eſt,omniũ rerum officium incumbit,quæ in iudicio verſatur.1974.D.l.ædiles.
Iudicem contemnere videtur qui reſpõdere non vult.1197.B C.§.qui tacuit.l. de ætate.de inter.acti.
Iudicem corrumpens,litem perdere debet.

bet.467.A.§.ſed &.l.1.de calumnia.
Iudicem corrũpere videtur qui ei dat vt ſecundum ſe iudicet.1323.A.§. ſed ſi.l. 2.de condict.ob tur.cau.
Iudicem fallere non licet.353.C.gloſ.1.l. debuit.de his qui no.infa.
Iudicem oportet reuereri.330.B.§. caſum.l.1.de poſtu.
ad Iudicé ſpectat futurorũ cautela.1694. B.in ſi.l.pro ſocio.in ſum.pro ſo.
iniquũ eſt aliquem ſuæ rei Iudicem fieri. 681.B.l.Iulia.ait.de iudi.
Iudicé excuſat aſſeſſoris imperitia.177. B C.l.hoc edicto.quod quiſque iuris.
Iudicé fallere impune non licet. 353.C.l. debuit.de his qui no.infa.
venire ad Iudicé iuraturi quidam nõ coguntur.1183.A.l.ad perſonas.
quotiens res vrget,cogendi ſumus ad Iudicé venire.236.B.§.ſed.l.1.de feri.
Iudice auctore qui emit,dominiũ habet. 1223.B C.§.ſed ſi.l.& ſi.de religio.
Iudice ſedente veniens,incontinenti venire dicitur.475.C. in mar. in verbo, citatus venire.
Iudice ſub ſuſpecto graue eſt litigare. 195.D.gloſſa.2. in fin.l.2. ſi quis in ius vo.non ierit.
vim iniuſte illatam à Iudice pati debem°. 56.D.gloſ.1. ibi,ſed quid.l.3. de iuſti. & iur.
ſine Iudice poteſt quis debitoré vi retinere in certis caſibus.488.A.gloſ. ſine vllo.l.extat.de eo quod metus cauſa.
pacto de litigãdo coram non ſuo Iudicé, ſtare quis non cogitur.173.B.l.ſi cõuenerit.de iuriſdi.omn.iudi.
corã vno Iudice poſtulare,phibitus,poteſt corã alio poſtulare.336.C.& ſeq.l. ex ea cauſa prohibitus.de poſtulando.
poteſt pars læſa de Iudice queri.153.C.§. cum autem.l.argentarius.de eden.
Iudices eſſe qui non poſſunt. 679.C.& ſeq.§.quidam.
Iudices eligũtur plerũque imperiti literarũ,ſed alioqui negotiorũ gnari:ſic practica ſine literis iuuat.177. C D.gl. 1.l.hoc edicto.quod quiſque iuris.
Iudices & aduocati recte legibus vtẽtes, rectius viuunt,quàm religioſi.54.B C. in margine.l.1.§.ſecũdo.gloſſa. de iuſtitia & iu.
ſolent ſæpe Iudices in dubiis exacto iuramento ſecundum eum iudicare,qui iurauit.1293.B.l.Admonendi.
Iudices ſunt gubernatores iudiciorũ.50. A B.§.diſcipuli.in fin.in proœmio.
parũ eſt ciuitate Ius eſſe,niſi ſint qui iura reddere poſſint.66.B.§.poſt originẽ.verſi.parum.de origi.iuris.l.2.
per eos qui Iuri dicendo præſunt,effectus rei accipitur.66.B.§.poſt origi.l. 2.de ori.iuris.
non differendarum litium,ſed tollendarum cauſa ad iudices itur.655.B.l.quãuis.de arbi.
Iudicum religione nõ omittatur,quod legibus omiſſum eſt.2091.C. per iura ibi citata.
Iudicat quandoque iudex ſecundum cõſcientiam.570.D.in verbo,iudex quãdoque.
ſecundum aliquem iudicatur,cum lucratur proceſſum.726.C.§.ſed ei. &. 728. A.§.ſi ex cauſa.ſic ſecundum teſtamẽtum,vel contra teſtamẽtum iudicatur 729.A B.l.ſi pars.
cum quid Iudicatur ſecundũ minus potẽs & magis potens,attenditur magis potens.89.B.l.quæritur.Barto.
Iudicare publicum munus eſt. 714.B.l. quippe.de iudi.
Iudicandi peritiã poteſt habere illiteratus.in verbo illiteratus.
Iudicata res inter alios,aliis prodeſſe aut obeſſe non ſolet. 1941.C.§. igitur.l. Claudius.qui po.in pigno.habe.
Iudicata res pro veritate habetur. 93.C. l.ingenuum.
Iudicatus,id eſt condemnatus.133.A.& 134.D
Iudicatus,& conuictus,differunt. 2089. C.glo.iudicatus.& gloſſ.conuictus.
Iudicatum facere debitorem,id eſt condemnatum.1911.B C.§.etiam.
Iudicatum facere,eſt furnire ad ſententiam,id eſt parere iudicato. 238.D. in textu.
Iudicatũ ſolui ſtipulatio,habet tres clauſulas.211.C.&.361.A
Iudicati agere tribus caſibus poteſt procurator. 366.A B
de Iudicato cognoſcere dicit iudex,qui ſententiam ab alio latam executioni mandat.712.A.l.ſi prætor.
Iudicium,id eſt actio.711.C.glo.iudiciũ. &.1888.D.gl.iudiciis.&.1959.A.gl.iudicium.&.2197.B.§.illud rectè.
Iudicium,id eſt diſcretio.680.A.gloſ.iudicio.
Iudicium quandoque,id eſt non mera liberalitas. 108.C
Iudicium,id eſt ſententia. 449.B
Iudicium datur in inuitum.1287.C.gloſſ. finali.l.qui iuraſſe.de iureiuran.
Iudicium ibi finiendum eſt,vbi cœptum. 175.A.gloſſ. penultima.l. cum quædã. de iuriſ.omn.iudi.
Iudicium incipit à citatione.184.A B.in mar.Rubri.de in ius voc.
Iudicium non eſt de futuris.693.A.l.non quemadmodum.cum glo.&.1084.B
Iudicium eſt partim condemnatorium, & partim abſolutorium. 1187. C. in margine.
Iudicium familiæ erciſcundæ,id eſt actio fa.erciſcundæ. 1137.B
Iudicium pœnale,id eſt mulcta. 181.D
Iudicium poteſt eſſe inter patrem & filiũ de iure canonico,de ci.non. 677.A. l.lis.in tex.&glo.de iudi.
Iudicium quandoque,id eſt contractus. 264.D
Iudicium ſoluitur multis modis.705.C.l. iudicium.
Iudicij loc° debet eſſe idone° vtriq; parti,aliàs nõ valet citatio,nec citatus eſt contumax.640.B.in text.
Iudicio non ſiſtendi cauſa,eſt cõdemnatio,vel relegatio.224.D.l.ſed & ſi.
Iudicio ſiſtere non tenetur domeſtico funere impeditus.225.B.§.illud.
In iudicio quaſi contrahitur. 1510.A.§. idem.
Iudicium accipere.in verbo,accipere iudicium.
Iudicium accipere.359.B.§.procuratorẽ. &.360.B.l.ſed.&.l.ſequen.&. 361.A.l. ſi defunctus.&.l.ſequen.
Iudicium accipere id eſt litem conteſtari.207.A.&.1383.A.l.ſi mer.
Iudiciũ accipere quandoque,id eſt ſtatim ſe defendere.216.A.in tex.
Iudicium accipi,id eſt ſententiam.214.B
perſeuerare in Iudicium.227.A.§.ſed ei.
Iudicium dictare,eſt actionem intẽdere. 531.B C.in mar.
confeſsio extra Iudicium quid operetur. 297.B.l.tale.
cõfeſsio facta in Iudicio,præſumit ſponte facta,nõ p vim.in verbo confeſsio.
Iudiciũ ſuſcipere paratus,morã non facit,ſi aduerſarius ceſſat.2065.B.l.paratum.de vſur.
venire in Iudicium.686.C.l.non poteſt.
venit in Iudicium quandoque,etiã quod poſt litis conteſt.accidit. 748.C
quotiés res vrget,cogẽdi ſumus ad Iudicium venire.236.B.§.ſed.l.1.de fer.
Iudicij acta quæ non requirunt ſtrepitũ iudiciorũ,poſſunt fieri per iudicé ſecularem in eccleſia.1296.A.in mar.
Iudicio maioris partis nõ ſemper ſtatur. 1001.D
Iudiciorum euentus incertus eſt. 503.D. glo.dicentur.l.1.de do.ma.
Iudiciorum ſecreta nõ ſunt publicanda. 1085.A.§.ſed & ſi.l.ſi quis teſtamentũ. ad legem Aquiliam.
quædã permittuntur extra Iudicia,quæ in iudiciis non.385.D.gloſſ.2.l.mutus. de procura.
quandoque ſeruatur inæqualitas in Iudiciis.in verbo,inæqualitas.ſecus in cõtractibus.
interpretatio in Iudiciis debet fieri ſecũdum proferentem. 297.C
Iumentũ,& pecus,quid differant. 1984. B.§.iumentorum.& in gloſſa,appellatione.
Iumenta,& pecudes,differunt. 1055.D. glo.iumentorum.
Iuramentum calumniæ tacitè omittitur. 376.C.&.1295.C
Iuramentum calumniæ remitti non poteſt.236.A.in mar.
Iuramentũ remitti poteſt teſtibus de partium conſenſu.236.A.in mar.glo.ſententia.l.1.de fer.
Iuramentũ æquipollet litis conteſtationi.689.B.§.ex quib°.l.ſed & ſi.de iud.
Iuramentum æquipollet ſententiæ.94.B
Iuramentum conuentionale non poteſt referri.1283.B.l.iuſiurandum.
Iuramentũ habet vim ꝓbationis,& ſententiæ inter eaſdem partes,non aliàs. 1279.A.§.ſi cum.l.ſed ſi.de iureiur.
Iuramentum vim habet litis cõteſt.1276. A.§.ſi is.l.nam poſtea.de iureiur.
Iuramentum vim pacti obligatorij habet.1281.D.glo.fina.§.ſi quis.l.ſi duo. de iureiuran.
Iuramentũ non habet vim tranſactionis quo ad infamiam.345.B.§.qui iuſſu.
Iuramentum maiorem habet auctoritatem,quàm res iudicata. 1272.B.in.l.2. de iureiur.
Iuramẽtũ neceſſarium in cauſa criminali non defertur.1273.B.in mar.
Iuramentum non continetur in generali mandato.1110.B.§.ſi tutor.in ſumma. de noxa.
Iuramentũ non debet eſſe vinculum iniquitatis.287.C. in addi.glo.2.§. illud. l.ſi vnus.de pact.
Iuramentũ non extenditur ad non cogitata.315.A B.in margine.l.cum Aquiliana.de tranſact.
Iuramentũ non valet,cum quis iurat ſe non denũtiaturũ maleficiũ: quia aperiretur via iniquitati. 287.C
Iuramentũ pro veritate capitur.1291.D. &.1292.C D.gloſſa.1.§.ſi mulier.l.eum qui.&.§.ſi libertus.eadem.l.de iureiu.
Iuramẽtũ ſi detuli inhabili, non poſſum opponere de inhabilitate. 1286. B.in margine.
Iuramentũ deferens debet iurare de calum.1295.C.§.qui iuſiurandum.
Iuramentũ deferens ſuſcipere debet re-

Index materiarum

latum. 1196.A.§.æquiſſime.
Iuramentũ defertur in litẽ,vbi quis non paret iudici. 1121.A.§ ſed & ſi.
Iuramẽtũ in multis deferi actori.1194.A
Iuramentũ non defertur habẽti præſumptioné iuris contra ſe.501.D.in marg.
Iuramenti delatio intelligitur,vt incontinenti iuretur, vel remittatur. 1274.C.§.ſi neque.
Iuramentũ de veritate præſtitũ non ſufficit, ſi iurans dicit ſe credere:nã debet cõtinere ſic eſſe,vel non eſſe.1295.A.in margine.
Iuramentũ ex parte iurantis eſt perſonale,ex parte vero eius cui iuratur, reale.308.B C.in margine.
Iuramentum in litem non retractatur. 1306.B.l.de periurio.
Iuramentũ præſtitũ ſuper principali extẽditur ad acceſſoria.1198.B.in marg.
Iuramentũ procuratoris,vel defenſoris, prodeſt domino. 1177.B.§. iuſiurãdũ.
Iuramentum referens modeſtius facit, quàm ſi ipſe iuret. 1404.B.l.illud.§.1. de conſtitu.pecu.
Iuramentũ veritatis non remittitur parenti,vel patrono.1281. C.l.quotiens.
ſententia lata ſecundũ Iuramentum nõ infamat. 351.D.in fine.
ſentẽtia lata per falſum Iuramentũ quãdo retractatur per inſtrumẽta de nouo reperta.1193.A.l.admonendi.
Iuramẽtũ vni⁹ alteri prodeſt. 1281. B C. gl.pen.§.Marcell⁹.l.ſi duo.de iureiur.
per Iuramentum non poteſt deberi res quæ nõ eſt.1291.B.§.ſi iurauero.l.eum qui.de iureiur.
Iuramenti verba ſi nõ poſſunt ſtare propriè,intelliguntur impropriè.1278.C.§.item.
Iuramẽto in litẽ nõ id continetur,quod in veritate eſt,ſed quanti ea res eſt ab actore æſtimata. 200.A.in textu.
Iuramento innocentiam ſuam quandoque probat quis. 346.A.§. qui iuſſu.l. furti.de his qui no.infa.
Iuramento intelligitur excepta auctoritas legis,vel ſuperioris.214.A.l.qui iurato.in margine.
Iuramẽto probatur intereſſe in ſummariis cauſis.1189.C.l.theſaurus.
Iuramento quaſi contrahitur, ſicut ſententia.1512.C.in marg.l.5.de pecul.
Iuramento ſuo cogitur quis ſe purgare. 1109.C.§.prætor.l.quotiens.de noxa.
Iuramento ſuo , & pro ſe quandoq; ſtatur.246.D
Iuramento tollitur naturalis obligatio. 1299.A.glo.tolletur.l.creditore.
ſolẽt iudices in dubiis pro eo iudicare,q̃ Iurauit.1293.B.l.admonẽdi.de iureiu.
Iurare nõ cogitur habẽs declinatoriã fori.689.B.l.ſed & ſi.§.ex quib⁹.de iudi.
Iurare debet in litem dominus litis.1305 B.l.vulgo.
Iurare debet minor de veritate dicẽda. 1302.D
Iurare quis non cogitur,vbi non poteſt conueniri. 1197.A.§.qui non.
Iurare de facto alterius , & aliena conſcientia,nemo debet. 1302.A.in marg. l.videamus.de in litem iur.
ſi Iuratur ſuper facto,tollit omnis actio: ſi ſuper actione, tollitur tãtum illa ſuper qua iuratur. 1281.B.ad glo.c.
Iuratur in litẽ quandoq; in actione ſtricti iuris. 200.B.&.1304.C
Iuratur in litẽ cõtra non exhibentes inſtrumentũ. 1306.A.l.in inſtrumentis.
Iuratur in litem ob dolum,non culpam. 1304.B.l.in actionibus.
Iuratur in litem vbi non paretur iudici. 1121.A.§.ſed & ſi.
non Iurans nec referens is cui defertur iuramentum, tenetur ſoluere. 1295. C D.§.ait prætor.
Iuranti in dubio ſuccurritur.1611. C.§.ſi quis argentum.l.1.depo.
Iuranti pro ſe quãdoque creditur. 246. D.Ouidius cõtra,cum aitide ſe ſi creditur vlli.q.d.non creditur.glo.iurare.l.prætor.de eden.
Iuriſconſulti dicuntur ſacerdotes. 53.A. in textu.
Iurecon. non reſpondet ad quæſt. facti. 92.A B.l.idem.
Iuriſdictio in genere quid. 159.C
Iuriſdictio vnde dicitur. Ibidem
Iuriſdictio. 165.A.l.imperium.
Iuriſdictio,& notio,differunt.in verbo, Notio.
Iuriſdictio & dominium æquiparantur. 92.D.in margine.
Iuriſdictio ex cauſa denegatur. 1196. B. glo.non dabit.
Iuriſdictio ſine aliqua coërcitione nulla eſt.157.B.l.mandatam.
Iuriſdictio ſine coërcitione eſſe nõ poteſt.171.C. glo.finali.l. magiſtratibus. de iuriſdi.omn.iud.
Iuriſdictio ſine cõſenſu nõ prorogatur. 172.B.l.ſi per.de iuriſd.omn.iudi.
Iuriſdictio cõtẽtioſa,& volũtaria,differunt. 129.D.&.134.A.in tex.& glo.
Iuriſdictio magna,maior, maxima : parua,minor,minima. 162.B C
Iuriſdictio nõ impedit ex coacervatione pluriũ ſummarum. 170.B.l.ſi idem.
Iuriſdictio pleniſſima eſt,cui adhæret merũ ſperiũ:plena, cui mixtũ:ſemiplena vero,cui modica coërcitio. 138.D
Iuriſdictio ſimplex. 162.B
Iuriſdictio volũtaria, & contẽtioſa quæ ſunt,& quo modo differunt. 134.A
Iuriſdictio volũtaria exercẽt extra territoriũ.175.C.gl.2.l.ſi.de iuriſ. om.iud.
Iuriſdictio voluntaria poteſt vbiq; exerceri:cõtentioſa non.111.A.gl.finali.l. emancipari.de adop.
Iuriſdictioné voluntariã, nõ contentioſam,habet iudex extra prouinciã ſuã. 141.C D.gl.1.in prin.l.3.de offi.præſi.
In volũtaria iuriſdictione obtinere quis poteſt duorum vicem. 141.C
Iuriſdictiõis extremũ.i verbo,Extremũ.
Iuriſdictiõis,pregatio poteſt fieri in iudicé ignorantẽ.& c. 673.B C.in marg.
Iuriſdictionem dat cõſuetudo. 152. B.in mar.§.finali.l.quædam.de eden.
Iuriſdictionem mandatã habẽs, propriũ nihil habet, ſed vice fungitur delegãtis:habet tamẽ modicam coërcitionẽ. 155.A.§.qui mandatam.
Iuriſdictionem à ſe mandatam adimere an poſſit proconſul. 137.A
Iuriſdictionem delegatam qui dare poſſunt. 167.B
Iuriſdictionem omnes vidẽtur retinere, ſi vnus ex vtatur 1041.B.l.ſeruitus.
Iuriſdictionem perpetuat citatio. 678.A
Iuriſdictione alicui data, ea vidẽtur cõceſſa ſine quibus iuriſdictio eſſe non poteſt. 163.A.in textu.
nõ eximitur quis à Iuriſdictiõe per fori priuilegiũ ſupueniẽs. 677.B C.l.ſi qs.
I⁹,iuſtitia,& iuriſprudẽtia differũt.60.D
Ius eſt ars boni & æqui. 53.A.in tex.
Ius pluribus modis dicitur. 61.A.in tex.
Ius quid. 1193.C.§.quod ait.
Ius triplex. 570.B
Ius quãdoq;,id eſt licẽtia.674.A B.§.legatis.ibi,reuocandi do.ius datur.&.§. nam Celſus huic licentiam.
Ius,id eſt locus vbi ius dicitur. 328.D
Ius actoris non dicitur fieri deterius, licet fecerit expenſas. 229.B
anulorum aureorum Ius. 189.A.in mar.
Ius ciuile eſt pars ſcientiæ moralis,& ſic ſupponitur Ethicæ, qa tractat de moribus. 53.B
Ius ciuile. 64.C.in textu.
Ius ci.calumniari nõ oportet, neq; verba captari.1190.C.l.pe.ad exhibendũ. in cauſa Ius eſt poſitum. 1090.A.in text.
Ius cõſtare non poteſt,niſi iuriſcõſultus ipſum in meli⁹ producat.66.C.§.poſt originem.verſi.poſt hæc.
Ius dici debet i loco cõſueto, vbi requirit plena cauſæ cognitio: vbi vero ſemiplena,etiã i itinere dici poteſt. 1193. D.glo.fin.l.voluit.de inter.actõ.
Ius dicere,id eſt ſententiam. 172.D
Ius dicens & iudex,differunt. 163.B
Ius dicentis officium latiſſimum eſt. 163. A.in textu.
Ius enucleatum,id eſt Pandectarũ. 53.A
Ius gladij eſt merum imperium. 144.D
Ius eſſe in ciuitate parũ eſt , niſi ſint qui iura reddere poſſint.66.B.§.poſt originem.verſi.parum.l.2.de orig.iur.
Ius ex facto oritur.1089.D.§.in cliuo.l.6 ex.ad legem Aquiliam.
Ius moribus conſtitutum, id eſt conſuetudo.82.A.§.& hoc.
Ius naturale ſumit quatuor modis. 55.D
Ius neſcire quibus permiſſum. 2101. A.l. regula.
Ius ignorare,eſt lata culpa.349.C.gl.nõ iuris.l.liberorum.de his qui no.infa.
Ius Papirianum. 63.B.in tex.
Ius idem eſt in parte quo ad partem,&in toto quo ad totum:& econtra.227.A. in verbo,Totum.
Ius mutari poteſt ex varietate perſonarum.1196.D.glo.antepenult.l.iuſuridum.de iureiur.
pati quiſq; debet idem Ius ſibi dici,quod ipſe aliis dixit 176. A B.l.1.quod quiſque iur.in princip.
Ius præſumit malã fidẽ. 713.D.gl.cœpit. §.ſi ante.l.ſed & ſi. de petitione here.
Ius paſcendi,pecoris appulſus,calcis coquendæ,arenæ fodiendæ,cretæ fodiẽdæ. 968.B C
Ius publicum in quibus conſiſtat. 55.C
Ius quandoque dicitur iniquum. 61.D
Ius quoddam eſt publicum auctoritate, & vtilitate priuatum. 196.D
Ius recipit cõparationẽ,quia dicitur bonum ius,melius,& optimum. 1919.D
Ius reuocãdi domũ,id eſt licentia declinãdi fori,& reuocãdi ſcilicet iudiciũ, domũ, id eſt ad locum vbi quis habet domiciliũ.674.B.&.§.legatis. ibi,reuocãdi.& c.Et ibi,nã Celſus huic licẽtiã do.reuo.dãdam ait. hoc ius dicitur priuilegiũ fori:vt.677.B C.l.ſi qs.Bar.
Ius ſingulare quid. 77.B.l.ius ſing.
Ius idem ſtatui debet, vbi eſt eadẽ ratio. 1079.D.l. illud.& in margine. ad legẽ Aquiliam.
Ius ſuperueniens actori in re de qua litigat , fundat actionem ab initio male inſtitutam. 1417.B.in marg.
Ius ſuum amittit quis per actum contrarium.1044.C.in margine.l. Si ſtillicidij.quemadmo.ſer.
Ius vnum trahitur ad aliud, de ſimilibus ad ſimilia,diuerſis modis.81.D.glo.1.l. de quibus.de legi.

In ius vocari q nó debét.I verbo, citari.
In ius vocare.in verbo,vocare.
Ius totú conſiſtit in acquirendo, cóſeruando,vel minuendo.84.B.l.totum.
in I⁹ vocare parétes naturales nemo poteſt.186.l.parétes.de in ius vocando.
Iuris effectus accipitur per eos qui iurí dicendo præſunt.66.B.§.poſt origi.l. 4.de ori.iur.
Iuris effectus non curatur, cum lex punit factum.350.B.§.cum autem. l.quid ergo.de his qui no.infa.
Iuris error quandoque prodeſt. 783. B. glo.& non puto. §. ſcire.l.ſed et ſi.de peti.hered.
Iuris & rei ſucceſſores nó ſunt parer.153 D.glo.3.§.nihil.l.quædam.de eden.
Iuris executio non habet iniuriam.478. A.glo.3.l.3.de in inte.reſti.
Iuris prætorij multiplex effectus. 59.C
Iuris ſciétia eſt theſaurus inæſtimabilis. 45.D.gl.theſaurus. §.nos vero.i pœ.
Iuris ſcientia optimos facit. 43. B.§. ſed cum vos.in proœmio.
Iuris nomen vnde. 53.A.in textu.
bonæ fidei nó cógruit de apicibus Iuris diſputare.1657.B.l.ſi fideiuſſor. máda.
Iuris ciui.profeſſores. 69.A.§.iuris.
Iuris ci.ſciétia habet caput & finem. Inſtituti.&.44.C
Iuris ci.ſcripti ſex partes. 59.A
Iuris humani & diuini quædá ſunt. 1144. C.in tex.
Iuriſconſulti quotidie ius in melius producunt. 66.C.§.poſt originem. verſicu.poſt hæc.l.2.de ori.iur.
theologiá legere nó teneí Iuriſprudés: qa í iure ſatis tractatur de diuinis.60. D.gl.pen.l. iuſtitia.de iuſtitia & iure.
Iuris ſtudioſi ſunt ſatellites inſtitiæ. in verbo,ſatellites.
Iuri derogare non oportet prætoris factum. 235.C.l.1.de ferl.
Iuri ſuo renuntiare multis caſibus per pactum quis non poteſt. 301.D.gl.fin. l.pactum.de pact.
Iure agere,& lege agere,differût. 130.D
de Iure,id eſt in cófeſſoria actione.1026. B.§.Pomponius.
partium conſenſus non poteſt quid de Iure relaxare. 359.C
in Iure,id eſt in iudicio corá iudice.328. D.&.61.B.l.penult.de iuſtit.& iur. & 333.A.in tex.
non Iure factú teſtamentum dicitur ruptum,irritum,& non ſolenne. 747.B
in Iure, id eſt coram iudice. 1193. C. §. quod ait.
Iure meo ſaluo cóſétio.1950.D.gl.ſalua.
ipſo Iure, multæ dictiones important. 1610.C D.in margine.
Iure natu.ad peccatú mouemur.56.B.gl. cóiúctie.§.i⁹ naturale.l.1.de iu.& iure.
relaxatur aliquid de Iure, partiú cóſenſu.235.D.glo.ſententia.l.1.de ſer.
Iura nullas ptes diſcretas habét. 1952.C
Iura quæ obtinét in fiſco, & in priuato. 773.A.glo.in publica.
Iura varia ex tépore & loco ſtatuuntur. 1450.A.glo.3.l.1.de exer.act.
Iuſiurandum ſpeciem tranſactionis obtinet. 1272.B.l.Iuſiurandum.
Iuſiurándum alterius alteri prodeſt. 1282. C.glo.nam &.
Iuſiurandú ſoli nocet qui detulit. 869.B. l.ſed & ſi.§.ſi petenti.de Publicia.
Iuriſiurándi códitio nó debet ei diſpliceré qui detulit.1196.A.ad prin.l.iuſiurandum.§.datur autem.de iureiur.
Iuſta mortuo facere. 184.B.l. in ius.in ſi.
Iuſtinianei,non Iuſtinianiſtæ, aut Iuſtiniani dicendi ſunt iuris candidati.46. C.in tex.
Iuſtinianus Iuſtini filius fuit non naturalis,ſed adoptiuus. 53.B
Iuſtitia & iuris prudétia,differunt.60.D
Iuſtitia poſitiua.) In his quæ ſunt iuris poſitiui, nó redditur ratio,ſed eſt pro ratione voluntas.319.D. ad glo.ratui. l.1.de poſtu.
Iuſtitiæ ſatellites dicuntúr iuris ſtudioſi. 50.A.§.diſcipuli.in procœ.
Iuſtus,id eſt verus. 88.D
Iuſtus,id eſt non iniuſtus. 772.B
Iuſtus filius.90.A.l. Paulus.&.l. ſequen. &.100.C.in textu.
Iuſtus metus qui. 591.C.l.metus.
Iuſta hereditas. 1684. C. §. de illo.& in margine.
Iuſtæ nuptiæ.92.C.l.imperator.&.97.A Item.& 106.B.§.petere.
Iuſſum quid. 1571.C.§.iuſſum.
Iuſſum pro nomine accipimus, id eſt id operatur iuſſus quod nominis expreſſio.899.B.§.ſi dues.
Iuſſus iudicis excuſat. 540.C.glo.penul. l.ſi quis.de iur.omn.iudi.
Iuſſus maioris excuſat. 2123.C.glo.deſtinatam.in verbo,maioris iuſſus.
Iuſſus prætoris excuſat. 345.B.§.qui iuſſu.l.furti.de his qui no.infa.
actio quod Iuſſu,an cum alia concurrat. 1571.D
quæ nó proſunt ſingula,multa Iuuát.272 B.glo.penult.l.ſi plures.de pact.
Iuuari beneficio nos oportet,nó decipi. 1418.B.§.idemq;.l.in cómodato.com.
Iuuenes facilius fugiunt q̃ ſenes.1410.B. glo.3.§.cuſtodiam.l.ſi vt certo.com.
Iuuenili leuitate deceptus,reſtituitur.in verbo,Minor reſtituitur.
Iuuenili leuitate ductus,ſi decipiatur,reſtituitur:aliás non. 563.B. l.quod ſi.§. Scæuola.de mi.

K

Καχεξία.i. vitioſitas.1962.B.in text.
Κυβέρνησις eſt portus ad quem proconſules plerunque applicare ſolent. 235.C.§.ingreſſum.
Kalendæ martiæ fœminis ſolennes erát. 2199.A B.in margine.
Kalédariú quid.1269.B.l.eius.&.2081.C
Κερύκιον,id eſt caducea.118.B. in textu & in margine.

L

Labi facultatibus. 513.B.l.quod ſi.
Labra.1037.C.§.cum in.& in glo. & 1824.B.l.funes.
Lacus quid. 991.D
Lacus eſt genus vaſis. 1075.D
Lacus ius non habet,ſed flumen.1752.A. l.Rutilia.
Lanipendia, alias lanæ impendia. 2197. D.l.ſed ſi.
Lanionis taberna. 67.D.§.& cá.
Lapidicina dicitur,vbi lapis cæditur,nó vbi cædi poteſt. 1756.B.l.in lege.
Lapilli,& gemmæ,differunt. 116.C
Lapilli iactu poſſeſſio retinetur.1019.C
Lapis quadratus. 1030.C.in margine.
Lapſus & circúſcriptus differût:quia lapſus dicitur facilitate ſui,circumſcriptus aduerſarij dolo.472.D.& ſeq.
Laſciui milites. 1854.B.§.ſi vero.
Lata culpa eſt dolo malo proxima. 150. C.glo.2.l.vbi.de eden.
Latinæ feriæ. 69.A.§.capta.
ſtercorandis Latinis præpoſitus. 891.A
Latrocinium,& furtum,differunt. 1699. D.glo.ſurreptum.
Latrones de dié furantur. 147.B
Latrunculator quis. 706.D
Latrunculator de re pecuniaria non cognoſcit,niſi abſente iudice ciuili.706 B.§.latrunculator.
Latumia,quid. 1114.A
Latumiæ ſunt lapidicinæ &c. 593. A. in margine.
Lauaturam ſuper veſtes tuas proiiciens, tenetur. 1091.C.l.prætor.
Laudare vulgo ſummare dicitur. 1808.C D.in margine.
Laudando malitiam augeri nó oportet. 1106.B.§.non enim.l.1.de ſer.cor.
Laudandus falſo quis non eſt. 513. B. l. quod ſi.de dol.
Laudator mali, auctor eſt. 1106. B.§.ſed vtrum.l.1.de ſer.cor.
Laudes ſuas nó grauate audire qs debet. 138.A.l.ſi in aliquá.in pri.de offi. pro.
Lautius re ſua vti quis nó debet contéplatione delatæ hereditatis.784.C.§. ſi quis.l.ſed & ſi.de peti.here.
Lazarus ſuſcitatus, an potuerit teſtamétum rumpere. 74.C
Lectus.) Vitioſam veſicá habere dicitur, q̃ migit in lecto.1964.BC.§.ité de eo. negligentia omnia Lædit.148.A.gl.fina. l.diuus.de offi.præſi.
Legatarius repudiás onus adiectú legato,cenſetur repudiare legatum. 1142. C.l.proinde.in fi.l.
Legatario tres actiones dantur. 699.B
Legatariis nó nocet trásactio inter ſcriptum heredem,& venientem ab inteſtato.513.A.l.imperatores.
Legatariis quádo prouidetur non aditá hereditate. 211.A.in marg.
Legatariis quàm creditoribus plus ſubuenitur. 318.A
Letatú annuum an ſit vſusfructus.899.A
Legatum vbi ſolui debeat. 699.D
In legato inſpicit tép⁹ quo cedit,í hereditate tép⁹ additionis.1365.D.gl.ſecuta.
Legato homine in genere, cuius eſt electio. 1140.C D
Legatorum ius ab herede pendet. 718.B
Legatis rationibus, an videantur in eis contenta legari. 1129.A
Legatus Cæſaris,& præſes, idem. 150.B. l.legatus.
Legatus Cæſaris,id eſt præſes prouinciæ. 158.D
Legatus municipij quis. 593.A
Legatus proconſulis de omni crimine cognoſcit, & ſuſpectum tutorem remouet. 137.A B
Legatos oportet proconſulé conſulere, non principem.137.B.§.legatos.
Legio,& cohors,differunt. 340.A
Legitima. 753.C
Legitimátur filij ex cócubina nati,ſi pater eam vocet vxorem. 78.A.in mar. ad Liberorú legitimationé quæ principem inducunt. 2110.C.l.diuus.
Leguli qui. 890.D
Lena. 2115.C.§.lenas.
Lenociniú facere,eſt quæſtuaria mancipia habere. 341.B.§.ait prætor.
Lenociniú facere, nó eſt minus peccatú q̃ corpore quæſtum facere. 2115.C.§. lenocinium.l.palam.de ri.nup.
Lenocinium peius eſt,quàm adulterium. 343.A.glo. eum. l. athletas. de his quí no.infa.
Leonina ſocietas. 1691.C.in tex.
Leuiorem viam eligere poteſt, qui plures habet.1701.C.in princip.§.idem.l. cum duobus.pro ſo.
Leuitate iuuenili ductus ſi decipiaſ,reſti-

Index materiarum

tuiſ.563.B.l.quod ſi.§. Scæuola.de mi.
Lex,id eſt conſuetudo.166.D.&.406.D. glo.lex.
Lex quandoque,id eſt imperator,qui eſt lex animata. 78.D
Lex animata eſt princeps. 166.C. glo.ſi. l.more.de iuriſ.om.iudi.
Lex,id eſt pactum quãdoq; 93.C.&.297. C.&.1008.A.l.is qui.&. 1043. B.§.nec video.&. 1572.A.&.1893.A. gl.lege.& 2063.D.glo.lege.
Lex,id eſt rogatio populi. 65.D
Lex corrigitur duobus modis. 82.C
Lex deficit deficiente ratione. 491. D.l. ſi cum.§.poſt annum.in glo. pe. quod me.cau.
Lex ſi deficit, ſuppletur. 2105. D.glo.i.l. oratio.de ſponſa.
Lex vbi deficit,alij ſupplent. 1894.C.gl. pe.l.quia.de præſcrip.ver.
Lex de frequenter accidentibus ſit.74.B l.nam ad ea.de legi.
Lex eſt inuentũ deorũ. 73.B.l.2.de legi.
quod Lex negat,natura non audet.940. C.§.nec enim. l.2.de vſufr. ea.re.quæ vſu conſu.
Lex extenditur ad caſum nõ expreſſum, habentem ſimilem rationem. 2091. B. l.quæſitum.in ſum.de teſti.
Lex non habet effectum niſi ex perſona condẽtis.166.C.in margi.glo.ſi.l.more.de iuriſ.om.iudi.
Lex poſterior derogat priori.1055.A.l.i. ad.l.Aquil.
Lex præcedẽs determinatur per ſequẽtem.79.B.l.non eſt.de legi.
Lex quod in præteritũ indulget,in futurum vetat. 78.B.l.cum lex.de legi.
Lex ſi conſiderat quod poteſt euenire, non debemus requirere quod actualiter euenit. 1096.B.§.prætor.in ſum.l. ſi vero.de his qui deie..
Lex ſi non diſtinguit,nec nos diſtinguemus.871.C.l.de pretio.de Pub.
Lex ſcripta quãuis dura,eſt ſeruãda.344. A.gl.vlt.l.qui autẽ.de his qui no.infã.
contra id quod Lex iubet,aut prohibet, paciſci nõ licet:ſed cõtra legis beneficium licet.293.B C.vt quòd nõ agatur de animali,licet ſit morboſum.
Lex tota gñalis eſt,ſi initiũ ſit generale. 2102.D.gl.pe.l.regula.de iu.& fac.ig.
Lex quandoque fingit impoſsibile.98.A
Lex quandoque conſulit. 1954.C
Lex ſi cõtinet priuatã vtilitatem,contra eam paciſci poteſt. 293.B.l.paciſci.
Lex tollitur deſuetudine. 82.B.in tex.
Legis actio. 101.C.l.magiſtratum.
Legis actio,id eſt legitimus actus. 152.D
Legis actiones. 64.C.§.deinde.
Legis actiones erant,quæ formam agẽdi continebant. 66.A.in tex.
Legis Aquiliæ tria capita. 1055.B
Legis auxiliũ fruſtra iplorat,q ſ legẽ cõmittit.2118.C.3.ſi ign.l.filio.de ri.nup.
in fraudẽ Legis facit,qui ſaluis eius verbis ſententiam circumuenit. 80.A B. l.contra.de legi.
Legis Liciniæ effectus. 623.D
Legis mens potius,quàm verba ſeruanda eſt. 1226. A.gl. 1.§.& generaliter. l.at ſi.de religio.
Legis poteſtas ambulatoria.555.A.gl.idẽ &.2174.D.l.erit.de fundo do.
Legis ratione ceſſante,ceſſat lex. 293.C. l.quod dictum.de pac.& 491.D
Legis verba offendere licet. 191. C.gl.ſi. l.quamuis.de in ius vo.
Legis virtus multiplex. 74.D
Legi oẽs obedire debẽt.73.B.l.2.de legi.
Legi quod deeſt,ſupplet prætor.1894.B l.quia.de præſcript.ver.
Legem facit quilibet magiſtratus.176.A glo.5.l.1.quod quiſque iur.
Legẽ interpretatur cõſuetudo,iudex,magiſter,priceps.83.D.gl.1.l.ſi de.de legi.
Legẽ quã quiſq; tulit,pati debet.175.C.l. 1.quod quiſque iur.cum glo.
cõtra Legem facere, eſt facere quod lex prohibet. 80.A B.l.contra.de legi.
Legem ſuæ rei dicere quiſq; poteſt.2166 D.l.ob res.de pac.do.
Legeꝫgere.i.iudicio ordinario. 130.D
Lege dicta, id eſt pacto conuento. 1882. C.glo.lege.
Lege prohibente quod fit,nõ valet.2122 D.l.præfectus.de rit.nup.
Leges benignius ſunt interpretandæ.77. B.l.benignius.de legi.
Leges docent malitiam, & diſsimulare. in verbo Malitia.
Leges duodecim tabularũ. 64. B.in text.
Leges ſuocare nõ debet,qui in leges cõmittit.574.B.§.ſed vt.l. auxiliũ.de mi.
Leges ius diuinum imitantur.223.C.glo. 1.§.ſi non.l.2.ſi quis cautio.
Leges non debent eſſe ludibrio. 112. A. glo.ſi.l.adoptare.de adop.
Leges nõ docet qui in.ll.cõmittit.50.C. in procœ.§.hæc autem tria.in ſi.
Leges ſcire, non eſt verba earum tenere &c.77.B.l.ſcire.de legi.
Leges vicenſimæ partis quæ. 71.A
Legibus omiſſum quod eſt,nõ omittatur religione iudicantiũ. 191.A.glo.iuriſdictionem.per iura ibi citata.
nõ poſſunt omnes articuli Legibus cõprehendi. 76.A.l.nõ poſſunt.de legi.
Libellus,id eſt requeſta,ſic ſumitur.1859 C.§.cum quidam.
Libellus quid. 1947.C.in marg.
Libellus admittitur in quo quis agit partim ſuo, partim procuratorio nomine.1126.C.in margine.
Libellus eſt fruſtratoriꝰ, quãdo actio eſt ineptè cõcepta,& ſententia abſolutoria debet inde ſequi. 451.A B.in mar.
Libellus qualiter format ſup obſequiis & reuerẽtia exhibẽda. 1280.C.in mar.
Libellus male conceptus debet à iudice reiici & lacerari.1215.C.in marg. glo. 4.l.1.ſi men.fal.mo.dixe.
Libellus non debet eſſe confuſus. 714.C
Libelli obſcuri interpretatio non tranſit ad heredem. 825.D.in mar.
Libellus quo petitur dos reſtitui, debet concludere ad totã dotem,licet maritus condemnetur inquantum facere poteſt. 1394.C.in margine.
Libellus vim citationis non habet. 191. A.l.libertus.2.de in ius vo.
per Libellũ cauſa expediri nõ poteſt,vbi decretũ eſt neceſſarium. 139. A.l. nec quicquam.§.1.de oſſi.procon.
quæſtio iuriſdictionis expeditur ſecũdũ Libelli formã,non ſecundum id quod debetur.175.A.§.quotiens.l.cum quædam.de iuriſ.om.iudi.
Libello debet eſſe conformis ſententia. 1171.C.l.vt fundus.com.diui.
Libellum do,vt ſoluas vni tertio, quãdo mea intereſt. 1132.B.§.Celſus. res quomodo debet deſignari in Libello.1241.B C.per totam glo.
olim nõ proponebatur actio in Libello. 1242.D
Libello vno plures actiões cumulari poſſunt.1137.B C.l.heredes.§.1.fa. erciſc.
Libello in vno actiones duæ poni poſſunt. 1810.A B.in margine.
petens ſpeciem argenteam, debet in Libello inſerere ſpeciem,& põdus. 1611. C.§.ſi quis ar.
Libellos agere. 1947.D.l.reſcriptum.
Liberalis ex neceſsitate ſit nemo.2151.C glo.2.l.ſi vſusfructus.de iur.do.
Liberalis ſit nemo in neceſsitatibꝰ.2118. D.l.proxime.de ri.nup.
Liberalitas captioſa damnatur. 315. A.l. cum Aquiliana.de tranſac.
Liberalitatis ſuę pœnã pati nemo debet. 1995.A.l.ad res.de ædilitio edicto.
Liberalitate ſua cõuẽtus, in id quod facere poteſt cõdemnatur.2136.C D.§. hoc enim.l.ſi extraneus.de iur.do.
Liberat me alius,pro me ſoluendo.1949. A.l.1.in ſi.de exer.ac.
Liberare aliũ in pœnis nõ dicitur vnus ſoluẽs.169.A.l.adeo.de iuriſ.om.iudi.
Liberare poſſumus inuitũ, & ignorantẽ. 459.B.l.ſoluendo.de nego.geſt.
Liberare proniores ſumus, q̃ cõdẽnare. 285.A.gl.3.§.pactus.l.ſi vnus.de pac.
Liberare quem ab obligatione, eſt ſpecies adquirendi.308.A.glo.3.l.ſi debitor.de pac.
Liberatur dãdo alium fideiuſſorem, qui tenetur certum dare,ſi nõ poteſt.485. C D.in margine.
Liberatur quis inuitus.459.D.l. ſoluendo.cum glo.2.de neg.geſt.
Liberatur quis plus faciendo quàm debet,etiam me inuito. 217.D.gl. ſi.l.pe. ſi ex noxa.chu.
ex pacto de Liberando, impleta conditione non cõpetit actio,ſed exceptio. 299.C.l.ſi intra.
pactum de Liberando in futurum, producit exceptionem de preſenti.ibidẽ. in mar.l.ſi intra.de pac.
Liberatio contingit depoſitione vt ſolutione. 1675.C
Liberatio ſemel competẽs perpetua eſt. 311.D.glo.ſi.l.ſi.de pac.
Liberatio generalis reſtringitur ad ea de quibus eſt actum. 303.A. §.Lucius. l.emptor.de pac.
Liberato principali, liberatur fideiuſſor. ibidem.
Liber factus, an teneatur de dolo facto in ſeruitute. 508.A
Liber homo actionẽ nobis quærere poteſt. 1468.A.glo.non poteſt.
Liber ſeruus vt fiat,quatuor requirũtur. 88.B
Liber ſingulari numero pro filio. 294.B C.in prin.textus.
Liberi qui. 189.C.& ſeq.§.liberos.
Liberi apud parentes ſpem obſequio parare debent. 106.B.§. præterea.l. nec ei.de adoptionibus.
Liberi dicuntur in infinitum. 188.B
Liberorum appellatione cõtinentur omnes deſcẽdentes per lineam maſculinam. 123.B.in tex.
Liberorum loco non ſunt partus monſtroſi. 90.C.l.non ſunt.
Liberorum numerus, cum aliis, inducit principem ad eos legitimandos. 2120. B.l.qui in prouincia.
Liberorũ ꝓcreatio ceſſat ãno. 60.105.A
Liberorum noſtrorum animum nõ corrumpi,noſtra intereſt.1209.D.l.vt tãtum.de ſer.cor.
Libera nõ datur procuratori ſine expreſſo mandato. 1513.C.in marg.
ſpeciale eſt,vt per Liberam perſonã adquiratur actio. 365.C
Liberam adminiſtrationem habens, donare non poteſt. 1926.D.in mar.

Liber homo nō æſtimatur. 1093. C. §. ſed cum. l. 1. de his qui deie. & 1989. D. glo. pe. l. ſi hominē. de ędil. edic. &. 1064. C

Liberū corpus æſtimationē non recipit. 1054. C. l. ex hac. ſi qua. pau. fe. di. & 1064. C. &. 1098. C. l. ſi. in fin. de his qui de. &. 1461. B. §. iacturæ: l. 2. de. l. Rho.

Liberum hominem corrumpens, magis delinquit quàm ſeruum. 1207. C. l. doli. de ſer. cor.

Liberum à ſeruo dignoſci haud facile. 1726. A. l. quia. de contrahen. emp.

Libertas quid. 87. B. l. libertas.

Libertas dicitur ſeruitus. 285. B. glo. 3. §. pactus. l. ſi vnus. de pac.

Libertas libero homini relinqui poteſt. 1735. D. glo. fin. §. omnium. l. ſi in emptione. de contrahen. emp.

Libertas ſine apto titulo ꝓſcribit. 993. A

Libertatis fauor magnus. 649. C. §. Iulianus. l. non diſting. de arbi.

Libertatis ſpecies, eſt fugere. 1966. D. §. idē ait. l. quis ſit. de ædilitio edicto.

Libertati & teſtamento faueur magis, q̄ reo. 719. A B. ſi mar. vide ſi verbo, Reus.

Libertati prętor ſemp fauet. 617 B. §. ſed & l. quia. de alie. iudi. mu. cau. fac.

contra Libertatem non datur reſtitutio. 508. A

ſententia ſemel pro Libertate data, retractari nō debet. 524. B. in princip. text.

Libert' alieno nomine poteſt i ius vocare patronū ſine venia. 192. B. l. quęſitū.

Libert' natura patrono opas debet. 1341 A. §. natura. l. ſi nō ſorte. de cōdic. ide.

Liberti in bonis non ſunt. 1142. C

Libertini qui. 88. C. l. libertini.

Libitina. 1469. C

Libri magici ſunt improbatæ lectionis. 1227. B. in. l. 4. fa. ercis.

ſemeſtres Libri. 71. A

Libra auri conſtat. 72. aureis. 194. C

Librarij libros corruptos & male impreſſos vendentes tenentur redhibitoria. 1958. A B. in margine.

commēdare ſe Licet. 135. B. & ſeq. §. antequam. l. obſeruare. de offi. procon.

non quid Liceat in matrimoniis conſiderandum, ſed quid ſit honeſtū. 2114. D. l. ſemper. de ri. nup.

Licent omnia, niſi contra agatur. 1423. C. glo. 2. l. 4. de pigne. ac.

Licent quędā gratis, quæ aliàs nō. 346. A

Licentiati in iure ciuili olim λόγιοι dicebantur. 49. D. in mar. & text.

Liciniæ legis effectus. 623. D

Licitum facit iudicis iuſſus, quod aliàs eſſet illicitum. 346. C. glo. 1. §. qui iuſſu. l. furti. de his qui no. infa.

Liciti prętextu nō debet illicitū cōmitti. 144. A B. glo. 2. §. illicita. l. illicitas. de offi. prę ſi.

Ligare qui poteſt, & ſoluere. 2103. D. l. ſi puellæ. de ſponſa.

Lignum. 885. D. glo. materia.

Ligni vſum habens poteſt in oppidū deferre. 953. B

Limen. 144. A. in mar.

Limenarchæ. 1212. D

Limitata diſpoſitio limitatū producit effectum. 1798. C. l. 2. de ſer. expor.

Lyntrarij. 662. D

Liquere de cauſa. 631. A. §. fina.

Liquidum ſtagnū cōrriuatur ex turbido fonte. 46. B. §. nos vero. in proœ.

Lis. i, inſtātia totius cauſæ. 710. C. glo. lis.

Lis, & cauſa, differunt. 2085. A

Lis improba, id eſt mala cauſa. 716. C. & ſeq. §. ſed ei.

Lis perire alicui dicitur, cū amittit proceſſum. 467. B. §. ſed &.

Lis perire dicitur, cū inſtātia perit: quod fit, quādo nō finitur triēnio in criminali, vel biēnio in cauſa ciuili: qa cauſæ non debent extendi vltra trienniū Codi. de iudi. l. properādū. ſic capitur 467. B. §. ſed &. &. 521. A B. §. dolo.

Litis æſtimatio vera, quando præſtatur à iudice. 681. A. §. dolo.

Litis æſtimatio, id eſt rei per liē petitæ. 1409. A. §. ſi quis.

Litis æſtimatio ſimilis eſt emptioni. Ibi.

Litis conteſtationis tempus inſpicitur. 499. B. l. quantum.

Litis euentus dubius. 1547. A. l. quod debetur. de pecu.

Litis impędia bona fide facta ab actore, vel rei proc. ei reſtitui æquitas ſuadet. 391. B. §. litis. l. qui proprio. de procur.

Litis inſtrumenta. 693. B. in tex.

pactum de quota Litis nō valet. 307. A. l. ſumptus. de pac.

Liti ſe offerre. vide in verbo, Offerre.

Litem amittit qui triginta annis tacēs litem non intentat. 1078. B C. in tex.

Litem in iudicium deducere, eſt liē cōteſtari. 448. C D

Liē propriā inferre. 698. A. §. cū poſtea.

Liē reſtituere. in verbo, Reſtituere liē.

Litem ſuam facere iudex quādo dicatur. 681. A. §. iudex.

Litem conteſtatur procurator. 360. C

Lite cōteſtata an liceat pœnitere. 316. D

Lite cōteſtata an ſit quis in mora. 2054. B. glo. prouocauit. l. ſi quis. de vſur.

Lite conteſtata aliquid quandoq; venit in iudicium. 748. C. glo. cœpit.

Lite cōteſtata nec procurator nec curator ad lites reuocari poteſt. 368. A. i mar.

Lite cōteſtata quę cōtingunt, iudicis arbitriū deſiderant. 1979. A. §. vt enim.

Lite non conteſtata poteſt quis cedere liti, aliàs non. 1102. b. l. ſi ſeruus.

Lite non conteſtata iudicium non dicitur cœptum. 167. C. glo. pe. in prin. l. & quia. de iuriſ. om. iudi.

Lite non conteſtata mendaciū reuocari poteſt. 1112. C. §. nec. in ſum. l. electio. de nox.

Lite non cōteſta. pœnitere licet. 841. D. glo. fin. l. is qui. de rei vin.

Liter exercātis verecunda cogitatio, nō eſt vituperāda. 620. A. §. non tamen. l. item ſi. de alie. iudi. mutan. cau. fa.

Lites minuendæ ſunt. 1156. A. gl. fi. l. quidam. ſi cer. pe.

Lites ſine ſuſpicione procedere debent. 174. A. gl. 3. l. prętor. de iuriſ. om. iudi.

Litium non differendarum cauſa, ſed tollendarū, ad iudices itur. 655. B. l. quamuis. de arbi.

Litiū finiēdarū remediū triplex. 1172. A B

Literæ approbandæ ſunt prius quàm eis fides adhibeatur. 398. C. glo. penul. l. ſi procuratorem. de pro. vide in verbo, Approbandæ.

Literis ſtatur. 398. C

Literas ſcire non tenetur aduocatus. in verbo, Aduocatus.

Literati nobilibus æquiparātur. 1685. C D. glo. 2. l. ſocietas. pro ſocio.

Litigare cum domino, vel eius ſubiectis, graue eſt. 149. B. glo. reſtituantur. l. ſenatuſcon. de offi. prę ſi.

Litigare per ſe quādoq; pars poteſt ſine aduocato. 242. D. gl. 3. in fi. l. 1. de edē.

hunc nō improbat prętor, qui maluit re carere, quàm propter eam ſæpius Litigare. 620. A. l. item ſi. §. nō tamen. de alie. iudi. mutan. cau.

Litigādi iniuſtā cauſam habere incipiēs, ex eo tēpore eſt i dolo. 1618. B. l. ſi qs.

pacto de Litigādo corā non ſuo iudice, ſtare quis non cogitur. 173. B. l. ſi conuenerit. de iuriſ. om. iudi.

Litiganti ſumptus prærogare honeſtum eſt. 307. A. l. ſumptus. de pac.

Litigantium error cōſenſum nō habet. 673. B. §. error. l. conſenſiſſe. de iudi.

Ligula. 1964. A. glo. ſi vus.

Locare, id eſt conducere. 1857. D. glo. ex locato. &. 1867. B. l. qui inſulam.

Locare operas ſuas in perpetuum nemo poteſt. 881. C. gl. penul. l. 3. de vſufru.

Locare opus faciendum dicitur ille, qui curat opus ab alio faciendum. 1876. B C. §. locaui.

Locare poteſt habens ſimplicem poſſeſſionem. 950. B. in mar.

quædā nō Locātur, ſed in his opera beneficij loco præbetur. 1215. B. §. ideo.

Locatio non eſt, niſi merces in pecuniæ quantitate conſiſtat. 1890. C. gl. ſi res. l. naturalis. de præſcript. verb.

Locatio quandoque naturam ſuam mutat. 1891. B. glo. præſtes.

Locatio ſine mercede eſſe non poteſt. 1606. A B. glo. non dabatur.

Locationis genus triplex. 1855. C

Locator, id eſt conductor. 1880. A. glo. locatoris.

Locator bona in domū locatam inuecta tacite ſibi pignorata habet. 257. A. l. itē.

Locator dicitur, qui facit fieri ædificiū: conductor vero eſt redemptor, id eſt ſtructor ædificij. 1882. A. §. lege dicta.

Locator fundi dominus eſt, conductor vero colonus. 1853. C. & ſeq. §. ſi vir.

Locatori nocet obſcura pactio. 297. A. l. veteribus. de pac.

Locuples habetur fideiuſſor in coniunctis perſonis. 197. B. l. quoniam.

Locuples fieri nemo debet alterius damno. 321. D. §. ſi eidem. verſi. ſane. l. cum hi. de tranſact. &. 1330. C. l. nam hoc. de condic. inde.

Locupletior nō dicitur qui tantundem de ſuo erogauit, quātū accepit. 1185. D l. quod autē. §. ſi maritus. in ſum. de do. inter virum & vxorē. &. 1555. C. l. qui nummis. in ſum. de in rem ver.

Locupletior fit, qęre alieno liberat. 2118 B. §. facta. l. ſi cū de do. iter vir. & vxo.

Locupletior non fit, qui libertate data nummos accipit. 1555. C. in tert. l. qui nummis. de in rem ver.

Locupletari nemo debet cum aliena iactura. 1476. D. in marg. l. ſi quis. de inſtito. &. 1330. B C. in marg.

Locus, id eſt officium. 342. D. in fi.

Locus opportunus quis. 2057. C

Locus purus quis. 1218. C. §. purus autem.

Loci vtilitas debitori nō tollenda. 1384. B C. in mar. l. 2. de eo quod cer. lo.

certo Loco dare prōmittens, nec ibi repertus, vbique conueniri poteſt. 1383. B. l. 1. de eo quod cer. lo.

Loco eodē. i. effectu. 2097. B. glo. eodem.

Loca diuerſa, pretia diuerſa cōſtituunt. 1388. B. gl. 1. l. ideo. de eo quod cer. lo.

Longæuum tempus, id eſt centum annorum. 82. A

Longinus 72. B

Longū tēpus dicitur arbitrio iudicis. 231 D. glo. penul. l. ſi eum. ſi quis cautio.

Longum tempus dicitur decennium. 81. A. glo. inueterata. l. de quibus. de legib. &. 2044. C

Loquens indiſtincte, reprehēditur. 1467. C. glo. fin. l. ſi. de lege Rhodia.

Index materiarum

Loquentis personā cōtinet sermo generalis.1922.A.gl.fina.l. Paulus.de pign.
Loquentis persona in generali sermone continetur.1844. B.glo.1.§.fin.l.creditor.de actio.empt.
Lorum. 1075.B.gl.loro.
Lubrico ætatis lapsus solū restituitur.551 A.§.neque.l.verum.de mino.
Lucius Crassus. 70.B
Lucrari ex damno alieno quis nō debet. 525.B C.l.itaque.§.1.de do.ma.
Lucrari non debet prædo. 797. A. §. si prædo.l.si à domino.de pet.here.
Lucrari non debet quis ex dolo suo,vel quasi.219.D.gl.1.l.2.de eo p quē fa.erit
Lucrari non debet quis ex dolo suo.517. A.l.ne ex.de dol.
Lucrari non debet quis alieno dolo.219. B.l.si actoris.ibi, ne ex dolo. &.l.fe.§. 1.in fi.de eo per quem fac.erit.&c.
Lucrari quis ex dāno alterius nō debet. 2133.B.§.quæ sētētia.l. quotiēs.de iur. do.&. 1948. B.l.rescriptū.de distrac. pigno.&.1476.D.§.nam.l.si q1.de instit.& 798.A.l.plane.de pe.her.
melius quem non Lucrari, quàm alium damno affici.1223.C.§. quod si.l.at si. de religio.
Lucrum,& quæstus,differunt.1686.A B. glo.lucrum.l.sed &.pro socio.
Lucrum ex culpa sentiens, eam non potest imputare. 2157.C.glo.ex quo.l.cū in fundo.de iur.do.
Lucrum amplectitur quis quādoque, nō damnum.1689.D.glo.fin.l.de illo.pro socio.
Lucrum cum damno compensatur.1837. D.l.si duorum.de acti.emp.
Lucrum de alieno non sentire bonæ fidei conuenit. 1638.A B. §.si procurator.l.idemque.manda.
Lucrum æstimatur dāno deducto. 1556. D.gl.2.l.quod si.de in rē ver.&.1692. B.§.Seruius.l.Mucius.pro socio.
Lucrum & damnum in vna re contingere possunt.431.D. glo.lucrum.l.si negotia.de nego.gest.
Lucrū facere quis non debet ex honesta interpretatione non honesti quęstus. 805.A B.l.si possessor.de peti.here.
Lucrum eius esse debet, cuius est periculum.1821.C.glo. 2.§.si quid.l. Iulia.de acti.empti.
Lucrum ibi est,vbi onus.1416.D.glo.5.l. si is.commo.
Lucrum industria veniēs non cōpensatur cū damno veniēte ex culpa. 1689. C.l.de illo.in sum.pro socio.
Lucrum qui sentit,& damnū. 1774.D.§. sicuti.l.2.de here.vel ac.vendi.
Lucrum si alter,& damnū alter tātū sentiat:societas leonina est:quæ non valet.1691.C.l.si non.§.1.pro socio.
Lucrum sine onere esse non debet.1610. B.l.si sine.depo.& 1833.C.§.actiones. l.si ea.de acti.empt.
Lucrum socij vt cōmune est,ita & damnum.1699.B.l.cum duobus.§. damna. pro socio.
Lucri ratio an in act. arbitrariis habēda. 1388.A
æquum est,vt cuius quis participauit Lucrum, participet & damnum.1704.B. l.si igitur.pro so.
ad Lucrum non debet quis restitui cum alterius damno:sine dāno potest. 598. B.l.sciendum.ex quibus cau.ma.
Lucri causa affirmās idoneū q nō est,de dolo tenet.513.B.l.quod ñ.de do. ma.
Lucri non fit præstatio,sed damni, cū re amissa fit cōtributio.1461.C D.§.portio.l.2.ad.l.Rhod.
Lucro studere i societate necesse est.431 D.gl.lucrū.l.si negotia.de nego. gest.
Lucro suo studens animo prædādi cum aliena negotia gerit,nō releuatur impensis.419.AB.§.qui enim.l.si pupilli. de nego.gest.
nō ex Lucro pēdet honestus amor.2178. C.l.hæc ratio. glo. animis. in verbo, amor honestus.
certās de Lucro,nō audiē.1584.B.in tex. l.si mulier.ad Velle.& in gl.de lucro.
Lucra quādoq; nō arrēduntur,sed dāna. 1826.D.gl.1.§.3.l.si sterilis.de act.ēpt.
Lucra turpia ab heredibus debēt extorqueri.469.B.l.in heredem.de calum.
Lucrosa nemini debet esse sua malitia. 603.B.l.1.de dol.ma.
intra tēpus Luctus potest despōsari mulier,non duci.2121.C.glo.plerumque.
Ludere in pecuniam. 1214.B C.l.solent.
Ludus noxius in culpa est.1061.A.l.nam lusus.ad.l.Aquil.
Ludo abstinere debent scholares,saltem noxio.51.B.§.illud vero.in proœ.
perdēs in Ludo, potest repetere vsq; ad quinquagita annos, vel vi auferre, ex senten.Ioan.And.1215.A.in glo.
Ludos assidue spectātes,vitiosi sunt.1996 A.l.animi.de ædili.edic.
Ludos quis appellet eos,ex quib⁹ crimina oriūtur51. C.§.illud vero.i proœ.
Luat in corpore,nō habēs in ære.168.A. l.si quis.§.in seruos.de iurisdi. om.iu. &.194.B C.l.si fine.de in ius voc.
Luere pignus,est sortem principalē soluere. 1438.D.glo.vir.
Lugeri nō debent hostes perduellionis damnati,suspēdioſi,qui sibi manus intulerint. 349.A.§.non solent.
Lugeri non debent, qui ad patriam, parentes,& liberos occidēdos venerūt. 1129.C.l.minime.de religio.
Lugubria eodē die sumere & deponere pōt vxor,puta vlti. die luctus,si ignorauit maritū mortuū. 348.A.§.sed cū.
Lugubria sumere, id est accipere vestes lugubres. 348.A.§ sed cum.
Lumen,& prospectus,differunt.983.A B l.inter.&.l.lumen.
Lumine ne,an limine sit legēdū. 144. A. l.illicitas.§.ne tenuis.de offi.præ.
Lumiib⁹ obstruere.902.A.l.si is.& i mar.
Lupanar.) in honestorū virorū prædiis lupanaria exercentur. 789.C.§.sed&. l.ancillarum.de peti.here.
Luscitio. 1963.A.glo.luscitionem.
Luxuria,cuiusq; rei abutio dicitur. 1961. A.glo.per luxuriam.l.1.de ædil.edict.
Luxuriosus nō agit de dolo cōtra pbatę vitæ hominē.516.C.l.nō debet.de dol.
fideiubens pro adolescente Luxurioso, quasi perditurō pecuniā credit.1644. B.§.si adolescens.
Αἰνιγμα,id est solutores,q ĩ legū ænigmata p se soluere possunt.49.D.i mar.sic dicebātur qui quatuor annis iuri ciui. operā dederāt:vt ibidē in text.baccalaureos forte eos hodie dicere potes.

M.

MAcedoniani senatusc̄ōsulti auctor fuit Vespasian⁹ imperator.1493. B.in margine.
Maceria quid. 1022.D
Machinatio.in verbo,Calliditas.
Magici libri lectionis sunt improbatæ. 1127.B.l.4.fa.ercisc.
Magis,gidis,quid. 1348.D.in mar.
Magis quandoq; comparatiue, quādoq; electiue ponitur. 166.A
Magister nauis. 662. C.glo. vel.&.1450. C.§.magistrum.
Magister quādoq; interpretat legē. 83.D
Magistri honor est,bonos habere schol. 52.B.gl.maximū.§. illud verò.i proœ.
Magistro donare potest habens liberam administrationem. 291. C.glo.nō habere.l.contra.in fi.de pac.
Magistrū excusare debet discipulus.636. A.§.Cassius.l.qualem.de arbi.
Magistri equitum. 66.D.§.magistri.
Magister equitū qualiter differt à tribuno celerū,p̄fecto p̄torio,& conestabili.in verbo,tribunus celerum. 66.D
Magistri dicuntur doctores. 45.B
Magistri societatum pactum prodest, & nocet. 274.B.l.item.
Magistris debet esse aliquid ampli⁹ discipulorū peritia.45.D.§.his igit.in proœ.
Magistris p̄ dignitate natalitū merces p̄stāda.2148.D.gl.1.l.quæro.de iure do.
Magistra voce non per se discendū est. 44.B.§.& antea.in proœ.
Magistrat⁹,& potestas,differūt. 177.C D
Magistrat⁹ iure q̄ cōpetūt. 153.D.& seq.
Magistratus minores modicā castigationem habent. 171.B.l.magistratibus.
Magistratus primi Romanorum.66.C.§. quod ad.
Magistratus vesperi in publicū nō ibāt. 68.C.in tex.§.deinde.l.2.de ori.iur.
Magistratu se abdicare quis non potest. 67.A.glo.2.§.& cum.l.2.de ori.iur.
Magistratuū ordines quatuor sunt.153.C
Maior dignitas minori præfertur. 2084. C.l.si de.de fide instru.
Maior iudex cogit minorē, nō maiorē, vel parem. 625.C.§.tractemus.
Maior iudex minoribus de iure consulentibus respōdet.714.B.§.iudicibus.
Maior iudex potest se submittere minori,vel æquali.172.B.l.est receptum.de iur.omn.iudi.
Maior pars q̄ dicat esse. 171.A.l. maiorē.
Maior pars qđ facit,omnes facere dicūt. 271.A.glo.penul.l. iurisgētiū. de pac.
Maior pars p̄tonarū,quādo p̄valet dignitati:vide in verbo, Numer⁹ p̄tonarū.
Maior pars p̄iudicat minori fauore liberatiōis, i his q̄ sūt cōmunia plurib⁹ vt singulis.270.A.§. Marcell⁹.l.iurisgēt.
Maior quæstio minorē causam ad se trahit.704.B.l.per minorem.de iudi.
Maior trahit ad se minorem. 822.B. glo. 3.l.2.de rei vin.
Maioris iussus excusat.2123.C.glo.2.l.nō est.de ri.nup.
Maioris partis iudicio nō sempēr statur. 1001.D.glo.fi. versic.item aliud.l. per fundum.de ser.rust.præd.
Maiori parti qñ stat. 644.A.§.si plures.
Maiori summæ minor inest.1659.D. glo. fi.l.rogatus.manda.
Maiore quæ nituntur auctoritae, validiora sunt. 248.A
Maiores seu superiores dicuntur à tritauo in infinitum. 185.B
Maioribus interdictis& minora vidētur interdicta,sed nō econtra. 1799.B. in fi.l.cui pacto.de ser.expor.
Μᾶλλον,id est magis,aduerbium,plerumque subauditur:vt cum dicimus,Bonū est cōsi.in do.quàm cōsi.in prin. 1237. A B.in margine.
Mali laudando augentur. 1206.B.§.non enim.l.1.de ser.cor.
Mali quàm boni conditio melior esse nō debet.1104. B.glo.fin. l.non solum.de noxa.ac.

Malorum opera vtentes quidá nó tenẽtur. 135.B.glo.4.l.4.de offi.procon.
Malos homines ꝓducit natio mala. 1980 B.§.qui mácipia.l.qd ſi.de ædil. edic.
Malis hominibus peccádi materia nó eſt dãda.1493.C.in prí.l.1.de ſena. Mace.
Malis hominib' ꝓuicia purgáda. 1314.C
Malis hominibus, vndecunq; ſint, prouinciam purgare debet iudex. 147.A. l.congruit.&.l.3.de off. præſi.
Malus ſeruus. 1972.A B.§.malus.
Malum medicú dans teſtatori, heres repellitur. 1979.A.glo.adhibuerit.
Mala ſi. ſuperueniens non nocet vſuca. 834.A.glo.pe.l.1ul.de rei vin.
Malam fidé non inducit error iuris.782. C.§.ſcire.de peti.here.
Malum facit, qui abſtinet à bono.211.A. gl.2.l.qui liberos.de ritu nup.
Malum ſciéter eligens, cóprobat.1765.B. glo.4.l.ſi venditor.de in diem addic.
non ſufficit abſtinere à Malo, niſi fiat qd bonum eſt.60.C.gl. cuique.l. iuſtitia. de iuſti.& iure.
Mali auctor eſt laudator. 1206. B. §. ſed vtrum.l.1.de ſer.cor.
Mala bonis mixta nocédi naturá deponút.1737.B.l.qd ſæpe.§.2.de cótra.ép.
Mala cuiquam dolo haud ſunt nuntiáda. in verbo, Triſte.
Male facere vitium eſt. 442. B.l. ſiue. §. ſed ita.in mar.de nego.geſt.
Malefactor non poteſt extrahi de hoſpitali ſicut nec de eccleſia. 1966. D. & ſeq.glo.in aſylum.Bal.
Maleficium perpetrare videtur qui non impedit, ſi ad eum prohibere ſpectet. 1098.C.in margi.l.2.de noxa.
Maleficiũ ſe nó denũtiaturũ ſi iurat quis, non valet iuramentũ. 287.C. in addi. glo.2.§.illud.l.ſi vnus.de pac.
Maleficio quis obligatur fiſco, quo caſu fiſcus nó præfertur aliis.271.D.& ſeq. gl.6.l.reſcriptum.de pac.
Maleficia nó debẽt eſſe impunita.682 B §.ſi filiusfa.l.ſi lógius.de iudi.&.1088. D.l.ita vulneratus. §. quòd ſi quis. ad legem Aquiliam.
Maleficia noxam ſequuntur. 1775.A
Maleficiorum iudex poteſt ciuiliter cognoſcere. 1121.A B.in mar.
Maleficia puniri publice intereſt.383.D glo.2.§.1.l.licet.de procur.& 1088.D. in margine.
non præſumitur calumnia illius, qui deputatus eſt ad maleficia denuntianda. 343.C.gl.ex vtraq; §. itẽ præuari.l.4. de his qui no.infa.in margine.
actiones deſcendentes ex Maleficiis pacto tolluntur. 176.A B.§.quædam.l.ſi tibi.de pac.
Male meritus publice etiam egeſtate laborare debet, vt exẽplo aliis ſit ad deterrenda maleficia.1625.D.§.nam male.l.bona fides.depo.
Maligne quis faciens punitur.658.B.l.de rebus.de arbi.
Malitia laudádo augeri non debet.1206. B.§.non enim.l.1.de ſer.cor.
Malitia ſua nemini debet eſſe lucroſa. 503.B.l.2.de do.ma.
Malitiá docét leges: quia docét diſſimulare: puta, vt aliud gerat quis in corde clauſum, & aliud in ore próptum.150. B.gl.antepe.l. obſeruándũ.de offi.præ.
Malitiis hominum non eſt indulgendũ. 848.C.l.in fundo.§.ſi.ibi, neque malitiis.de rei vin.
Malitiis hominũ an indulgeatur. 2158.B. glo.ciuile.l.cum in fundo.de iur.do.
Malitiis via non eſt aperienda. 321. A B. glo.1.§.ſi cum.l.8.de tranſac.
Manceps.1877.A.l.qui fideiuſ.& in mar.
Mancipia quæ,& vnde. 87.C.§.ſerui.
Mancipia rudia, ſimpliciora, & ad miniſterium habiliora.1983.B C.§.præſumptum.l.præcipiunt.de ædili.edic.
Mancus & cæca, nó ſuccedit in feudo, quia non poteſt ſeruire domino.81.C
Mancus. 1963.D.§.item ſciendum.
Mando,& præcipio, verba hæc à principe prolata,& ad iudicem directa, differunt: quia hoc neceſsitatem importat, illud non.145.D.& ſeq.
Mandare, eſt iubere.1572.A B.§.ſed ego.
Mandare iuriſdictionem, vel non mãdare, ſicut eſt in arbitrio proconſulis: ita adimere mandatam ei nó licet inconſulto principe.137.A.in tex.
Mandare iuriſdictionem,& delegare, differunt. 155.C
Mandare non videtur, qui monet. 354. A.glo.penul.& ſi.l. ob hæc. de his qui no.infa.
Mandans tenetur ex delicto, licet mandatarius non.168.D.l.ſi quis.in gl.fin. de iur.om.iud.
Mandantis morte extinguitur mandatũ. 167.A.l.& quia.de iur.om.iu.
Mandatarius de omnibus præterquã de caſu tenetur.1629.B.glo.2.l.2.manda.
Mandatoris opera non fungitur, qui exhortatur.354.A.in tex.l.ob hæc.de his qui no.infa.&.C.in glo.
Mandatum quid. 1628.C
Mandatum, id eſt delegatio. 136.D
Mandatum habens vt ſe obliget, videtur habere mãdatum vt ſoluat: quia obligatio ordinatur ad ſolutionem. 1356. B.in marg.l.indebitam.de cond.inde.
Mandatũ morte mandantis expirat.1677 A.l.ſi præcedente.mandati.
Mandatum ſoluitur morte.1652. C.l.inter.mandati.
Mandatum niſi gratuitum, nullum eſt. 1628.B.§.mandatum.l.1.mandati.
Mandatum non ſemper finitur morte. 1645.D.glo.l.idem eſt.manda.
rei turpis nullum eſt Mandatum. 1631.C. § ſi paſſus.l.ſi remu.manda.&. 1650.A B.§.qui ædem.l. ſi mãdauero. mãdati.
Mandatum ſpeciale quandoque requiritur. 565.B
Mandatum ſuſcipere vt liberum eſt, ita ſuſceptum conſummari oportet.1651. D.§.ſi.l.ſi mandauero.mandati.
Mandatum ſuſcipiens, explere ſi poteſt, deſerere promiſſum officium non debet.1654.C.§.qui ſuſcepit.
Mandati actio & depoſiti, quandoque concurrunt. 1607.A
Mandati fines cuſtodiendi.1630.B.l.diligenter.manda.
Mandato aliquo,& ea quæ ſequuntur ex illo videntur mandata. 1356. C.glo.4. l.indebitam de condic.inde.
fideiubens ſine Mãdato, poteſt agere antequam ſoluat,&c. 415 C D.in mar.
ſine Mandato admittũtur cõiunctæ perſonæ.382.A.§.in his.l. Pomponius.de procu.
Mandata gratuita eſſe debent. 1895. A.l. ſi tibi.de præſcrip.ver.§.Iulianus.
Manifeſta non egent commendatione. 1449.A.in margine.
Manifeſta probatione non egent.204.B glo.2.l.ſi vero.qui ſatiſ.co.
Manilius. 70.B
Manumiſſio, eſt de manu miſſio.57.A.in text.
Manumiſsio proprie ſeruos tantum reſpicit. 110.C
Manumittere quandoq; , id eſt auctoritatem manumittenti præſtare. 149.D
Manus quãdoque, id eſt arbitrium. 63.B
Manus emiſſa.in verbo, Emiſſa.
Manu breui. 2140.B.§.quotiens.
in Manum conuenire. 2110.C.l.vxorem. aliàs in matrimonium cõuenire.
Marcus Cato. 70.A
Maritimæ vſuræ.1068.A.glo.maritimis. l.fœneratoꝛ.
Maritus an poſsit alienare fundum dotalem. 2160.D.l.fundum.
Marit' doté habere debet, qa onera matrimonij ſuſtinet. 1153.B.l.ſi maritus.
Maritus fideiubere poteſt pro vxore in omni caſu. 202.A.in margine.
Maritus per quadrienniũ debet expectari.2220.B C.glo.migrare.l.vxores.
Maritus poteſt cogere vxorem operari. 896.A.in margine.
Maritus priuatur lucro æque ſi malũ medicum adhibuit vxori, ac ſi non adhibuiſſet.1979.A.in margine.
Maritus quãdoque lucratur fructus, nec ſuſtinet onera matrimonij.2128.A.gl. 1.l. dotis.
Maritus nó debet lucrari ex damno mulieris. 2133. B.§.quæ ſententia.l. quotiens.de iur.do.
Maritus vt dotis fructus lucretur, tria requiruntur.2128.B.glo.1.l. dotis fructum.de iure do.
Martiæ kalen.fœminis ſolennes.2199.A in margine.
Maritus pervxoré poſſ.retinet,& cõtra. 937.C.l.ſi mulieri.qui. mo.vſuſ.amit.
pactum quòd Maritus non teneatur de culpa, ſed de caſu, non valet.2162.D.l. Pomponius.
Maritus tenetur alere vxoré, nó contra. 2207. D in mar.& in gl. penul.l.ſi ſtipulata.de do.inter virum & vxorem.
Marito non licet omnem adulterum occidere.479.B. l nec timoré.§ timuit. quod me.cau.
Maritorum radiis coruſcãt fœminæ.122. D.l.fœminæ.de ſena.
Martiis kalendis olim penſiones debebantur. 914.B.l.defuncta.
Mas fœminæ præfertur. 2084. C.l.ſi de. de fide inſtrum.
Maris conditio melior eſt quàm fœminæ, in multis caſibus. 89. B. in text. & glo.&.119.D
Maſculus præfertur in multis caſibus fœminæ. Ibidem
Maſculus præſumitur prius naſci q̃ fœmina.119.D.gl.2.l.idem erit.de ſta.ho.
Maſculinum concipit fœmininum. 1393. A.l.1.§.1.de conſti.pe.
Maſſurius Sabinus. 71.D
Mater an ſit legitima reſponſalis pro filio.382.B.in margine.
Mater ſemper certa eſt, etiã ſi vulgo cõceperit.186.A.l quia.de in ius vocan.
Matris calamitas non debet ei nocere qui in vtero eſt.88.B.l.& ſeruorum.§. ingenui.de ſta.ho.
Matris factum filio nó nocet. 1274.A.gl. non nocebit l.3.de iureiuran.
Mater profitẽs apud acta filiũ eſſe ſpuriũ, ei an præiudicet. 2082.C §.mulier.
Mater ſemper præſumitur doté dare niſi contradicat. 1638.A.glo.dotem.
ſtatutũ in Matre, habet locũ in auia: quia ambæ ꝓcedũt ex eadẽ ratióe, vbi póderat naturalis affectio.454.B.i marg.
Materſa. 97.B.l.nam ciuium.

Index materiarum

Materfamilias dicitur multis modis.97.B
Materia quid. 885.D.glo.materia.
Materia quædã eſt ifectaiut pódere.quędam ſignata,vt pecunia,quæ numero. quædam facta,quæ ſpecie conſiſtit,vt ſcyphi,lances. 816.A B.§.Octauenus.
Materia peccãdi malis hominibus nó eſt danda. 1493.C.l.i.de ſenatuſcõ.Ma.
Materia ſi eſt eadẽ,ſed forma diuerſa,res dicitur eſſe diuerſa.1184.D.in mar.§.ſi quis.l.Iulianus.ad exhib.
verba debent intelligi ſecundũ ſubiectã Materiã.1854.C.§.Papinia.ſum.loca.
Matrimonium,nuptiæ,coniugium, conſortium. 2106.B.in rubrica.
Matrimonium ab initio illicitum,an validetur.90.A.l.Paulus.
Matrimonium declaratur nullum,ratione conſanguinitatis. 454.D
Matrimoniũ in vita quandoq; finit.2203. D.gl.an neutrã.de do.inter vi.& vxo.
Matrimoniũ nó facit coitus,ſed maritalis affectio.2203.B.§.ſi mulier.l.cũ hic. de do.inter virum & vxo.
Matrimoniũ poteſt contrahi per procuratorem.2103.D.& ſeq. gloſſ. conſtat. in additione.
Matrimoniũ ſine conſenſu patris cõtractum,an valeat. 90.A B
Matrimoniũ impedit generis diſparitas. 2109.A.l.ſi patrona.
Matrimoniũ ob ſacerdotiũ retineri cõmode non poteſt. 2216.C.§.diuortij.
Matrimoniũ ſi non eſt,nec dos. 2185.D. de iur.do.
Matrimoniũ non ſoluitur,licet ad eũ caſum pueniat à quo incipere nó poteſt. 2108.C.l.ſi qua.de ritu nup.
Matrimoniũ quãdoque bona gratia diſſoluitur. 2216.C.l.& ideo.
Matrimonij onera ſuſtinẽs, debet habere dotẽ.1133.A.l.ſi filia.&.C.§.ſi filiusfamilias.&.1153.B.l.ſi maritus.
tabulæ quandoq; poſt Matrimoniũ fũt. 2218.A.glo.attinuiſſe.l.Seia.
circa Matrimoniũ eſt honeſtas.60.C.gl. 3.l.iuſtitia.de iuſti.& iure.
Matrimonio abſtinendũ in dubio. 2109. D.§.ſed in re.l.adoptiuꝰ. de ritu nup.
iureiurãdo adigi quis non debet de non cõtrahẽdo Matrimoniũ.187.A.in tex.
Matrimonia venalia eſſe non debent. 2178.B.l.2.de do.inter vi.& vxo.
Matrimoniis in cõtrahẽdis,naturale ius & pudor inſpicitur.2109.C.§. vnde.l. adoptiuus.de ritu nuptiarum.
In Matrimoniis cõtrahẽdis nó rigor inſpicitur,ſed æquitas.2114.D.l. ſemper. de ritu nup.
Maxime dictio,quid ſignificet. 464.D
Mecum,id eſt cõtra me.667.D.gl.mecũ.
Mediaſtini. 661.D
Medicamenta dicuntur venena. 1127.A
Medicus curam promittens,an perpetuo teneatur. 1881.A
Media via eligitur.813.A.gloſſ.1.§. quid eſt.l.antiqui.ſi pars here.petatur.
Medium quandoque duo extrema trahit. 1000.A.glo.hn.ad fi.l.qui ſella. de ſer. ruſti.prædio.
Mediũ tenendũ.137.D.glo.auariſsimũ.§. fi.l.ſolent.de offi.pro.&.2098.D.glo. fi.l.nec ſupina.de iur.& fac.igno.
Mediũ tenuere beati.137.D.glo.auariſsimũ.l.ſolẽt.in fi.de offi.pro.&. 785. D. glo.ſi §.adeo.l.ſed & ſi.de peti.here.
Mediocris ſciẽtia ſufficit.1,69. C. ſi mar. l.ſciendum.de ædilitio edicto.
Medicus,& aduocatus,differũt: quia hic mortale vuln⁹ ſanare nó poteſt,ille deploratam cauſam poteſt facere videri meliorem. 1979. A.glo. adhibuerit.§. propter.l.quod ſi.de ædil.edic.
Medicus ſemel approbat⁹ reprobari poteſt. 418.D. glo. ſemel.l. Pomponius ſcribit.de nego.geſt.
Medici imperitia nó imputat pcuſſori. 1089.B.l.ſi ex plagis.ad legẽ Aquiliã.
Medico imputari non debet caſus humanæ fragilitatis,ſed imperitia.144.B C.§.ſicuti.l.illicitas.de offi.præſi.
nõ eſt in Medico ſemp releuet vt æger. 144.C.§.ſicuti.l.illicitas.de offi.præſi.
Medicum nó dans,vel malũ dans defuncto heres repellitur. 1978.D.& ſeq.
Medicum nó dans vxori maritus, priuatur lucro. 1979.A B.in marg.
Meliorat prædia cultura.1918.B.glo.i.l. creditor.de pigno.
Melior quiſq; vt doctior literarũ ſtudio ſit.1190.D.l.penul.ad exhibendum.
Melioré alterius conditioné facere poſſum,non deteriorem. 459.C.& ſeq.l. ſoluendo.de nego.geſt.
Melioré rem faciendo quis quandoqué deteriorat. 958.B.l.ſi.de vſu & habi.
Melius dare non tenetur, qui in genere vel incerto tenetur. 1968. B.glo.3.l.ſi quid.de ædil.edic.
Membrorum ſuorũ dominus nemo eſt. 1063.C.l. liber. ad.l. Aqui.&. 1540.B. glo.debet.
Memoria viri docti perpetua eſſe debet. 49.A.§.ne autem tertij.in proœ.
Memoriam extare probat quis per auditũ.2081. D.l.ſi arbiter.in ſum.de proba. & qualiter quis probet eam non extare. 2082.A
veritas rei geſtæ literis non eget, niſi ad Memoriã. 2084.B.l.pe.de hde inſtru.
Mendacij definitio. 1197.A
Mendacium ante litem conteſtatam reuocatum non nocet.1112.B C.§.neq;. in ſumma.l.electio.de noxali.
Mendacium arguitur. 1446. B.§. ſed ſi.l. rem alienam.de pig.ac.
Mendacium nocet.1492. B.l.eum qui.in ſum.quod cum eo,&c.
Mendacium nó ſemper punitur.1019.B. glo.ſina.l.fundum.de euictionibus.
Mendacium punitur. 866. A.glo. ſina.l. ſin.de rei vindi.&. 1068.D.gl.1.§.hæc actio.l.inde Neratius.ad legem Aquil. &.1201.C D.l.ſi ſeruus.de inter.actio. &.1491. A.§. interdum.& in glo.l.ſed ſi ex.quod cum eo.
Mendacium ſimplex nó præſumitur doloſe dictum.513 A.l.& eleganter.§.fin. de dol.
Mendacij nó poteſt argui lex. 715. D. in marg.glo.1.l.1.de inoffic.teſta.
Mẽdacij ratiõe perditur beneficiũ.1053. A B.§.& cũ.l.1.ſi qua.pau.ſe.dicatur.
Mendacio punitur quis, nó taciturnitate.1199.A.l.ſi filius.de inter.actio.
Mendax punitur. 1197. A. §. ſi cum.l.de ætate.de inter.act.
Mens legis potius,quàm verba ſeruanda eſt.1126.A.glo.1.§.& generaliter. l.& ſi.de relig.
Mente retentũ propoſitũ,parti non expreſſum,nil releuat.1882.C.§.locator.
Mentiri non licet. 1197. A B. §.ſi eum.l. de ætate.de inter.act.
Mentiẽs lucri cauſa de dolo tenetur.513. A.l.& eleganter.§ fina.de dol.
Mentiens vt vilius emat,non tenetur de dolo. 514.A.l.ſi quis affir.de do.ma.
Menſe bis purgata mulier, non eſt ſana. 1965.A.l.quæ bis.
Menſe ſeptimo natus,eſt legitimus.90.B l.ſeptimo.
Menſtrua non patiens mulier, nó eſt ſana. 1965.A.l.quæ bis.
Menſura falſa vtens,quãdo punitur.520. B.in tex.& in glo.
Mercator an dicatur habens vnicã mercem,vel qui ſemel eſt mercatus. 1479. D.in margine.
Merces,& ptiũ,differũt.ſ verbo,Pretiũ.
Merces,id eſt penſio. 1931.D
contrarium officio Merces. 1618.B C.§. mandatum.l.1.mandati.
Mercedẽ pro cuſtodia accipiẽs tenetur de periculo.1873 C.l.q mercedẽ.loca.
Meretrix habitãs i loco honeſto poteſt à vicinis ex pelli,ne alias ificiat.60.C.gl. 3 i additiõe,l.iuſtitia. de iuſti.& iure.
Meretrix turpiter facit quòd ſit meretrix:non turpiter accipit,cum ſit meretrix. 1313. C.§. ſed quod. l. idem.de condic.ob tur.cau.
Meretricio more incedens matrona,iniuria affici impune poteſt. 1875. C D. glo.2.l.ſi ignorans.loca.
Merx, & pretium, differunt. 1724. B.l.i. de contrahẽ.emp.&.1886.A.l.i.de rerum permu. (merx.
Mercis appellatio. 1479.B.§.licet. &.§.
Merces alienas mergere potius,vt meas ſaluem. 1895.C.l.qui ſeruandarum.de præſcript ver.
Merces cõductæ, pretiũ rei emptæ dicitur.1121.C.l.liberũ.de reli.& ſump.fu.
Meritoria, ſunt diuerſoria, vel ſtabularia.891.C.§.quod autem.
Merere verbũ eſt militare, id eſt ſtipendia facere & accipere. 2178. D.in additione.glo.meret.de dona.in.
Meſonauta dicitur qui in media naui ad omnium imperium ac nutus præſto eſt.662.A.in textu.
Méſo. verbum,id eſt mediũ:vt venenum, valetudo,perſuadeo.1205.D.in marg.
Meticuloſus eſt qui fruſtra aliquid timet.478.C.§.proinde.
Metus cauſa abeſt,qui timore mortis,vel cruciatus cõporis abeſt. 591.C.l.metus.ex qui.cau.ma.
edictũ quod Metus cauſa,tria habet auxilia. 489.A
Metus cauſa actio quandoque datur cõtra bonæ fidei poſſeſſorem. 496.C D
Metus debet eſſe atrox,& talis qui cadat in conſtãtem virum. 481.A B. in mar.
Metus eſt non quilibet timor, ſed maioris mali. 478.B.l.metum.
Metus infamiæ quando non curandus. 478.C.l.nec.
Metus iuſtus quis eſt. 592.A B.l.metus. fugiens à fundo ante vim illatã,nó dicitur vi pulſus. 481.A.l.Metum.
Metus eſt nullus, ſi dolus eſt. 592. B.l.& qui.ex qui.cau.ma.
Metus præſentis periculi attenditur,nõ ſuſpicati.481.A.l.metũ.quod me.cau.
Metus ſtupri viro bono maior eſt,q̃ mortis.480.B.§.q; ſi.l.iſti.quod me.cau.
Metui voluntas ineſt. 477.D.gloſſ.4.l.i. quod me.cau.
Metum inferens aliquando à cauſa excuſatur. 495.D
Metũ iuſtum faciũt minæ ſuſſicientes.592. A.glo.ſi.l.metus.ex qui.cau.ma.
Metum ſibi quandoque quis infert. 499. C.& ſeq.l.ſi mulier.quod me.cau.
Metu init⁹ bonæ fidei cõtract⁹ nul⁹ eſt. 500.B.glo.vliã.l.ſi mulier.qd me.cau.
Meum dicere agrum poſſum, quem tanquam colonus colo. 63.D

cum iudicatur rem eſſe Meam, ſimul iudicatur non eſſe alterius. 381.B.l.Póponius.§.1.in fine. de procu.
commune quod eſt, Meum eſt. 217.A.glo. ſi.l.ſi cum vno.ſi ex noxa.cau.&. 2118. A.glo.vlti.l.Illud.de ritu nup.
Meum ſi traditur tibi tanquam tuũ, non trãſfertur dominiũ. 1309.C.§.ſubtili'.
Meum eſt quod ex re mea ſupereſt. 853.A B.l.ſolum.de rei vind.
Meum eſt quod pro parte meum eſt. 681. D.glo.in.l.Iulianus.de iudic.
Meũ id dicere poſſum ĩ quo mea vtilitas cõſiſtit. 246.A.gl.3.l.prætor. de eden.
Migrare. 1851.D.gl.migrauit.l.item quæritur.& 1867.C.l.qui inſulam.
Miles eſt, qui actu militat. 359.C.glo.1.§. veterani.l.filiusfamilias.de procu.
Miles cœleſtis procurator eſſe non poteſt. 359.D.&.394.D.
Miles non poteſt eſſe procurator, niſi in duobus caſibus. 359.A.§.veterani.
Miles vt quis ſit, ſex requiruntur. 615. D.
Militem ignorans, non contemnit diſciplinam. 1875.D.l.ſi ignorans. loca.
Milites hoſpitio ſuſcipere non tenentur pauperes. 144.A. in marg. &.§.ne tenuis.l.illicitas.de of.præſi.
illiciti miniſtri multos concutientes homines ſub prętextu adiuuandi Milites, prohibendi. 143.C.§.illicita.
Milites inſolentes. 1851.D.§.exercitu.
Milites laſciui. 1854.B.§.ſi vero.
ſub prætextu Militũ nõ debet quis propria cõmoda quærere. 144.B.§.ne quid.
Militum aduẽtus prætextu, pauperes vexari non debent. 144.A.§. ne tenuis.l. illicitas.de offi.præ.
Militibus quandoque agri aſsignantur, modico honoris gratia poſſeſſori relicto. 831.B.§.Item ſi.
Milites tranſeuntes ruſtici an alere debeant. 901.A.§.ſi quid.
Militari poteſt quolibet tempore, etiam die feriato. 240.A.l.diuus.
Minæ eluſoriæ non ſunt timendæ. 753.B. gl.modicum.§. plane.l.ſi quis.de peti. here.
Minę ſufficientes faciunt iuſtum metum. 592.A.gl.finali.l.metus.ex quibus cau. ma.
veſicam vitioſam habet qui Mingit in lecto. in verbo, Veſica.
Miniſter dicitur quis. inverbo, Nudus miniſter.
Miniſterium. i. ſeruitium. 1976. D. glo. in miniſterio.
Miniſteria. i. miniſtri. 138.D.l.ſi in. 144. A.&.593.C.
Miniſteria. i. miniſtri: qñque aliter capitur. 342.B.in tex.& ibi, quia miniſteriũ.
Miniſteria militaria, id eſt miniſtri militares. 138.D
Minor ætas inſpicitur de momento ad momentum. 533.C.§.minorem.
Minor poteſt alienare, ſi conditioné ſuã facit meliorem. 318.D
Minor annis ſi adulterium fateatur, nulla deprecatio pœnæ eſt. 574.A.§. ſed vt.l.auxilium.de mi.
Minor an poſsit eſſe contumax. 545.D
Minor habens curatorem, poteſt ſine eo ſe obligare fideiubendo pro ſuo procuratore. 206.B.in margi.
Minor ad honores non admittitur. 579. C.l.de ætate.de mino.
Minor viginti quinque annis an poſsit eſſe procurator. 393.C
Minor viginti annis non poteſt eſſe iudex. 657. C.gl.cogatur.&.l. cum lege. Minor cenſetur maior in beneficialibus. 539.D.gl.2.l.ait prætor.de mino.
Minor conuẽtus habebit curatorem ad lites. 683.B C.
Minor delinquẽs an reſtituatur ſemper. 546.D
Minor mutuum conſumens in bonos vſus, vt vinum bibendo & huiuſmodi, non reſtituitur. 572.A.gl.2.l. ſi minor 25.de mino.
Minor de veritate dicẽda iurare debet. 1302.D
Minor an reſtituatur cõtra minorẽ. 548. C.in caſu Viuiani.
Minor in delictis nõ reſtituitur, niſi quatenus interdũ miſeratio ætatis ad mediocrem pœnã iudicem perducit. 573. C.§.in delictis.l.auxilium.de mi.
Minor non ſemper reſtituitur. 557.C.§. Sinautem.
Minor non reſtituitur contra caſum fortuitum. 550.C.in margine.l. verum. de mino.
Minor qui ſe & ſua monaſterio dedit, reſtituitur. 536.B.in margine.
Minor renuntians beneficio eccleſiaſtico, an reſtituatur. 539.D
Minor reſtituitur aduerſus patriam, non parentes. 476.C.in marg.
Minor reſtituitur iuuenili leuitate deceptus, aliàs non. in verbo, Reſtituitur minor.
Minores reſtituuntur, maiores appellãt. 579.B.l.præſes.de mino.
Minor ſumma ineſt maiori. 288.B.§.ſi cũ. l.ſi vnus.de pact.
Minoris collegę negligẽtia nocet maiori in eodem officio exiſtẽti: & maioris factum nocet minori. 446.B.l.ex facto.
Minori nõ datur doli actio. 556.C.gl.pe. §.Idem Pompo.l.in cauſæ.2.de mino.
in Minore nõ præſumitur dolus. 250.C. gl.2.l.vbi.de eden.
licet dolus præſumatur in delictis, hoc tamen fallit in Minore: & ſic oportet probare dolũ in illo. 250.C D.in margine.gl.2.l.vbi.de eden.
non omnia quæ Minores gerunt, irrita ſunt. 580.B.l.non omnia.de mino.
Minorum bona mole æris alieni grauatorum, tutores auctoritate iudicis vendere poſſunt. 156.A B
inter omnes conſtat, fragile eſſe & infirmũ Minorũ cõſilium, & multis captionibus ſuppoſitũ. 530.B.l.1.§.1. de min.
Minoribus etiam bene gerentibus rem ſuam, adminiſtratio rerum non datur. 530.C.§.apparet.
Minoribus carens, maioribus frui nõ debet. 1799.B.in fine.l.cui pacto. de ſer. expor.
Minoribus curtit tempus ad faciendum inuentarium. 573.D.in margine.
Minoribus in delictis non ſubuenitur. 546.B.§.nunc.l.ſi ex.de mino.
Minoribus licet quod non maioribus, & contra. 2118.D.l.obſeruandum.de ritu nup.
Minima quãdoque curantur, quãdoque non. 473.D glo.2.in addi.l.ſcio.de reſtitutione in integrum.
non Minus, id eſt magis. 166.C D
Minus tribuit qui nihil tribuit. 1485.B.l. illud.§.1.de tribu.
Minus validum ius non plus durat, quã magis validum. 945.D.l.qui vſumfruc. ſi vſusfructus petatur.
Miſeratio & in ſene locum habet. 574.A. gl.fin.§.ſed vt.l. auxilium.de mino.
Miſeratio ætatis quandoque pœnã minuit. 573.C.§.in delictis.l.auxilium. de mino. vide in verbo, ætas.
Miſericordia intempeſtiua reprobatur. 1615.A.l.ſi hominem.depo.
Miſericordiæ & pietatis motus differũt. 461.D
Miſſilia. 1728.D.gl.miſsilium.
Miſsio cauſaria eſt quę datur ob valetudinem. 340.B.§.ignominiæ.
Miſsio honeſta, quæ datur emeritis ſtipẽdiis. 340.B.§.ignominiæ.
Miſsio ignominioſa, eſt q̃ nominati dat ob ignominiam. 340. C.§. ignominiæ.
Miſsio militũ triplex: honeſta, cauſaria, ignominioſa. 340.B.§.ignominiæ.
Mitius agitur cum tutore, quã cum procuratore. 562.A
Mitius agitur cum lege, quãm cum miniſtro legis. 641. A.gloſſ.1.l.Celſus.de arbi.
Mixtio, & confuſio differunt. 825.B
Mobilis rei furtum facile fit. 1733.D.gl.1. l.rem alienam.de contra.emp.
Mobilia capiuntur, ĩmobilia ſuaduntur. 1380.D
Mobilium rerum poſſeſsiõ vilis eſt. 834. D.gl.1.in fine.l.ſi poſt.de rei vin.
Moderamen inculpatæ tutelæ quando quis dicatur obſeruare in ſe defendendo. 56.C D.in margine.
Moderata ætas dicitur decem & ſeptem annorum. 329.A.§.initium.
Modica incommoditas nõ curatur. 1865. B.l.habitatores.loca.
Modica ſumma eſt vſque ad duos aureos. 516.B.l.id eſt.de do.ma.
Modica ſumma non curatur. 516.AB.§. merito.l.ſi quis.de dol.
Modicum dãnum æquo animo ferre debet colonus, cui immodicum lucrum non aufertur. 1864. B.§. vis maior.l. ſi merces.loca.
Modicum id quod præſtãt emphyteutæ, intelligitur in ſignum honoris & dignitatis. 831.B.in margine.
Modicum tempus. 686.B.& 880.C
Modicum tempus arbitrio iudicis datur. 597.A B.gloſſ.2.l.non enim. ex quibus cau.ma.
Modicum tẽpus dicitur decem dierum. 1402.D.§.ſi fine.l.promiſſor.de cõſti. pecu.
Modicum temporis interuallum non inducit diuerſitatem actuum. 2113.A.l. plerique.de ri.nup.
Modici tẽporis mora non magnum fert damnum. 686.B.l. ſi debitori. de iudi.
Modico præſenti contentos videmus multos. 317.A.l.cum hi.de tranſact.
Modica dicuntur auri põdera duo. 703. A.gl.modica.
Modica ea dicuntur reſpectu principis quę magna ſunt reſpectu priuati. 303.A
Modica quædam præſtantur ratione rei. 883.D.gl.ab eo.
Modica impendia. i. impenſæ, non curãda. 1419.D.§.poſſunt.& in gloſſa.l.in rebus.commo.
Modus. i. menſura. 1122.C.l.de modo.
Modus aliquando ſpatium ſignificat. 1215.B.in margine.
Modus ſæpe non qualitas conſideratur. 885.A.l. item ſi fundi. in fi. de vſufru.
Modus vbique ſeruandus. 892.B.§. generaliter. nota de Molẽdino cuius aquã facit reſtagnare dominus ſuperior, ne currat. 242.D.& ſeq.
Mœnianum quid. 986.B
tempus in quibuſdam quæritur de Momento ad momentum. 239.C D

Index materiarum

de Momento ad momentum inſpicitur minor ætas. 533.C.§.minorem.
Monachus citari nõ poteſt,ſed eius prælatus. 184.D
Monachus eſt alendus de bonis monaſterij in cauſa quam habet cõtra abbatem,accuſando eum.743.B. gl. pe. l.ſi inſtituta.de inoffi.teſt.
Monachus ſcholaris habens licentiã abbatis vt ſtudeat,poteſt in ſtudio cõueniri ſine eius permiſſu. 683.C.glo.ſi.in ſi.l.ſi longius.de iudi.
Monachus an poſſit habere adminiſtrationem. 369.B.in marg.
Monachus & ſeruus æquiparantur. 369. ibidem.
Monachus,iudex eſſe non poteſt. 680.B
Monachi & canonici regulares nõ poſſunt eſſe aduocati in toro ſeculari,nec eccleſiaſtico,niſi in cauſa ſui monaſterij:ſed clerici bene poſſunt i foro ſuo. 330.C D.in glo.q.
Monaſterium.)Minor qui ſe & ſua dedit monaſterio,reſtituitur læſus.536. B.in marg.§.ſi quis minor.l.3.de mino.
pater filium de Monaſterio trahere non poteſt. 547.C D.in margine.
Moneta ſi variata eſt, an ſufficiat tantũdem reſtitui. 2139.D.l.res. in ſum.
Monetales triumuiri. 68.C.§.deinde.
Mo ωμερὶς,id eſt vnius partis,vnimembris. 1281.B C.§.idem.
Monimenta extrui & exornari religiõis intereſt. 1232. D.§. interdictum.l.1.de mor.inſe.
Monitio dicitur ſententia.1040. D.glo. ſententiam.l.3.de vſur.
Monumentum, id eſt terminus. 1123.C
Monumentum,id eſt documentum.45.B
Monumentum quid.1218.D.§.monumentum.& 1231.A.l.monumentum.
Monumentum & monimentũ differunt. 1230.B.
Monumentum & ſepulchrum differunt. 1015.A
Monumẽtũ facere defũcto heredes ſtricto iure nõ tenentur. 804.A.§.quãuis.
Mõſtretur digito res,an proprio nomine vocetur,nihil intereſt. 1241.B.l.certũ. ſi cer.pet.
Monſtroſi partus non ſunt legitimi. 90. C.l.non ſunt.
Mora quid. 2057.D
Mora fit ipſa re .i. ſine interpellatione. 2052.A.gl.3.§.ſi.l.cum quidã. de vſur.
Mora debitoris non inſpicitur, cum etiã creditor eſt in mora.1842.C.l.ſi & per. de act.emp.
Mora an cõmittaĩ poſt litem cõ. 2054.B
Mora ſemel commiſſa non excuſatur debitor ob impedimẽtum ſuperueniens creditpris. 2052.C.§. poſt traditam.l. cuictis,de vſur.
Mora in rem & in perſonam differunt. 2061.C.gl.in re.
Mora magis ppetuat actionem, q̃ culpa. 1111.B.§.Si is. in fũm.l.electio.de nox.
Mora medici temporis magnũ nõ affert damnum.686.B.l.ſi debitori. de iudi.
Mora nocet.905.B.l.ſi vſufru.de vſufru.
Mora nulla eſt,vbi nulla eſt petitio.494. D.gl.quia tripli.§.quid ſi homo.l.ſi cũ. de eo quod metus cau.
Mora parua non æſtimãda.1862.B.§.colonus.l.ſi in lege.loca.
Mora poſterior nocet.641.D.gl.quod nõ das.l.Celſus.§. Idẽ ait. de recept. arbitris.&.1664.A.glo.ſi.l.hominẽ.Mãdati.
Mora purgatur variè.2058.D.gl.difficilis.
Mora purgatur poſt modicũ tempus,&c. vide in verbo,purgatio moræ.
Mora purgari poteſt.640.D. gl.1.l.vtiq;. de arbi.
Mora rei nocet fideiuſſori.2054.C. gl.1. l.ſi quis.de vſur.
Mora quinque prĩcipales effectus habet. 2057.D.
Mora regulariter nõ cõtrahitur re ipſa, ſed per interpellationẽ.2057.B.l.mora.
Mora vltima nocet.1797.B.l.illud.de peri.& cõ.rei ven.&.1842. C.l.ſi & per. de act.emp.
nõ eſt in Mora,qui poteſt exceptione legitima ſe tueri.307.B.l.ſi pact⁹. de pact.
Morã purgandi poteſtas non facit vt indebitũ videatur eſſe ſolutũ.1348. B C. l.qui ob.
qui promiſit quid certo loco,poſt Morã vbique conueniri poteſt.697.B.l.eum qui.de iud.
Moram non facit paratus ſuſcipere iudicium,ſi aduerſarius ceſſauit. 2065.B.l. paratum.de vſur.
Morã non facit qui in vinculis eſt. 2054. A.l.ſed &.de vſur.
ob Morã prĕſtantur vſuræ,nõ ob lucrũ. 2051.B.§.ſi pupillo.
tria acceſſoria ſunt ob rei Morã. 1389.D
Morandi cauſa fruſtratoriã appella.multi interponunt. 2063.C.l.tutor.
Moroſus.i. is qui eſt in mora, ſemper de periculo tenetur. 2058.C
Moroſitas vitanda.137.B.§. non vero.l. ſolent.de offi. procon.
Morbus eſt temporalis, valetudo perpetua. 105.B
Morbus qd.1959.D. & ſe.§. ſed ſciendũ.
Morb⁹ eſt corporis,vitiũ animi. 293.B C. gl.1.l.paciſci.de pact.
Morbus & vitium, ad corpus tãtum pertinent.1961.D.§. idem Põpo.l.4.de ædil.edict.
Morbi & vitij differentia. 1960.B. gloſſ. diciſſe.
Morbo venia non ſemper danda.147.D. §.ſi vero.l.diuus.de offic.præſid.
Mors ciuilis,eſt amiſsio ciuitatis. 203.D
Mors minus timenda eſt viro bono, quã ſtuprum.480.B.§. quòd ſi .l.iſti.de eo quod metus cau.
Mors naturalis,& ciuilis, æquiparantur. 203.B.in margi.l.4.qui ſatiſ.cog.
Mortis cauſa donatio,tribus modis reuocatur. 1254.A B.
Morti ſimilis eſt ſeruitus.479.C.l.iſti. cũ glo.4.de eo quod me cau.
ambulatoria eſt voluntas vſque ad Mortem.2201.C.§.pœnitẽtiam.l. cum hic. de dona.inter virum & vxorem.
Morte delegatis re itegra extinguitur delegatio.167.A.l.& quia.de iur. om.iu.
Morte finitur quicqd pſonę cohęret.931. B.§.morte.l.3.quib.mo.vſusfruc.amit.
Mortalitatem præſtare,an debeat poſſeſſor. 799.A B.§.nec enim.
Mos & cõſuetudo idem. 81.B.in tex.ibi, morib⁹ & conſuetudine.vbi &,pro.i.
Mos,id eſt conſuetudo. 679.D
Mos ſeruandus. 2039.A.l.1.de vſur.
Mos antiquus ſeruandus.166.C.gl.more.
More,id eſt ſolenniter. 475.C
Morem gerere.2074.A.in gl.ſ.
Mores. 2178.B.glo.moribus.
Mores boni.) Præſtatio quæ contra bonos mores fit,bonæ fi.iudicio non probatur. 2044.B.l. generaliter.de vſur.
Mores dignitati præferendi. 2045.C D. gl.2.l.2.de teſti.
Moribus cõſtitutum ius, eſt conſuetudo. 81.B.& ſeq.§.& ſi qua.
Moralis ſcientiæ pars eſt ius ciuile. 53.B. gl.finali rubricæ de iuſti.& iur.
Motus ad coitum primus eſt impunitus: ſequens autem oblectamentum eſt veniale: & factum quod inde procedit, mortale.56.A B.glo.coniunctio.§. ius naturale.l.1.de iuſti.& iur.
Motum animi cum vultus detegit, ſignũ eſt inconſtantiæ. 150.A.§.ſed &.
Motu proprio aliqd obtinere, & ad ſuas preces ipetrare differũt.178.B.in text.
Mox,id eſt intra biduum,vel triduum. 315.D.
Mox dicitur decem dierum. 708.D
Mucoris vini periculũ cuius eſt. 1792.A in textu.&.C.§.ex hoc.
Mulcta quandoque id eſt pœna. 1211.C
Mulcta eſt pœnale iudicium.in verbo,Iudicium pœnale.
Mulcta & pœna differunt. 181.D
Mulcta prius irrogata, ob paupertatem remitti à iudice poteſt. 145.A. de offi. preſi.l.illicitas.§.præſes.& ſic paupertas prodeſt.
Mulcta ſemel remiſſa ob paupertatẽ,amplius exigi à reo non debet, etiam ſi poſtea ſoluẽdo fiat. 144.C.l. illicitas. §.finali.de offic.præſi.
Mulier an ſit domina rei dotalis. 536.D.
Mulier bis in menſe purgata,nõ eſt ſana. 1965.A.l.quæ bis.
Mulier cũ qua ſeruus pecuniam domini cõſumpſit,tenetur.1211 A B.l.domin⁹.
Mulier decipiens nõ iuuatur Velleiano. 1594.A.l.ſi decipiendi.
Mulier dicitur corrupta quandoqi etiã virgo.1964.A B.gl.mulierem.&.1730. B.in margine.
Mulier donans, cõtra ſexus naturã facit. 2207.B.§.ſi vxor.ĩ verbo, ſexus naturã.
Mulier & virgo differunt.1730.A.&.1811. B.§.ſi quis.
Mulier grauida ipeditur ne veniat ad iudiciũ.223.B.§.ſi non.l.2.ſi quis cautio.
Mulier maritum qui in expeditione eſt, expectare quadriennium debet. 1210. B C.in margine.
Mulier meretricio more incedẽs,iniuria impune affici poteſt. 1875.C D.gl.cõtemnit.l.ſi ignorans.loca.
Mulier nimis arcta,nõ eſt ſana. 1964.D. §.mulierẽ.l.quæritur.de ædil.edict.
Mulier non præſumitur donare. in verbo,donare.
Mulier nõ præſumitur donare.453.C.gl. ecõtrario.l.Neſennius.de neg. geſt.& 1576.D.l.ſed ſi.in fin.ad Velle.
Mulier per omnia non habenda eſt loco minoris circunſcripti.1594.C.l.ſi mulier.ij.ad Velleia.
Mulier poteſt eſſe executrix teſtamenti. 1471.A B.in margi.
Mulier poteſt renuntiare Velleia. 1595. D.§.ſi mulier.
Mulier quãdoque poteſt eſſe teſtis.2093. A.l.ex eo.
Mulier ſi nihil habet in dote, à viro ali debet.1228.B. in margi.
Mulier Velleia.in multis caſibus non iuuatur.1574.D.gl.ne pro.
Mulier viro rariſſime donat.2207. B.gl. ſolenne.l.ſi ſtipulata.de do.inter virũ & vxorem.
Mulieris imbecillitati parcendũ. 1575.C. §.verba.l.2.ad Velleia.
Mulieris naturale vitiũ ferendum.223.B. gl.grauida.§.2.l.1.Si quis cautio.
Mulieris oportet accelerare nuptias,ne quid turpe committat.2109.D.glo.pe. l.oratione.de ritu nup.

Digeſti veteris.

Mulieris quàm viri maior caſtitas exigit. 2116. A. gl. quę. in. l. palam. de ritu nup.
Mulieris receptacula ſunt ſeptem. 690. C
Mulieris viſcerum portio partus dicitur eſſe. 2017. D. in verbo, partus mulieris.
Mulieri cõuenit pudicitia. 330. A. §. ſexũ. l. 1. de poſtu.
Mulieri ſuccurritur ob imperitiã. 207. A. §. ſi ſeruus. l. de die. qui ſatisfa. cog.
Mulieri ſuccurritur in multis caſibus. 2101. A. gl. quibuſdam. l. regula. in pric. de iur. & fac. igno.
dol' nõ præſumitur in Muliere: ſed probari debet etiã in delictis, licet aliàs ſecus. 240. C D. in mar. gl. 2. l. vbi. de edẽ.
Mulieres quid aduręſint ignoratur. 1582. D. l. ſi mulier. ad Velleia.
Mulieres quaſi de patrimoniis ſuis, ita de dotibus funerari debẽt. 1226. D. l. ſi eũ.
Mulierũ genus auariſſimum. 453. C. gl. ecõtrario. l. Neſennius. de neg. geſt. & 1576. D. in mar. l. 2. ad Velleia.
Mulierum infirmitas, non calliditas, auxilium ſumit. 1576. A. in fin. §. hoc enim. l. 2. ad Velleia.
Mulieribus decipiẽtibus nõ ſubuenitur. 1575. D. §. hoc enim. l. 2. ad Velleia.
Mulſum fit ex vino & melle. 824. B. §. idẽ.
Multitudo aliquid operatur. 2110. B. l. q in prouincia.
Multitudo.) Difficile probantur q̃ fiunt in multitudine. 492. A. in mar. gl. 3. § i hac. l. ſi cum. de eo quod metus cau.
Multum tempus quod. 632. D. & ſe.
Mulus nõ fit deterior caſtratus. 1984. C. §. ſed enim. l. ædiles. de ædili. edict.
Mulus non generat. ibidẽ. §. ſed enim. l. ædiles autem. de ædili. edict.
Municipales muri. i. ciuitatum. ſic municipia, id eſt ciuitates. 118. D
Municipes.) Nihil dolo facere poſſũt municipes. 517. C. §. ſed an. l. ſed &. de dol.
Municipium, id eſt ciuitas. 207. C
Munus & donum differunt. 149. D
Muri ſunt ſancti. 115. A. in princip.
Muros reficere non licet ſine principis auctoritate. 118. D. §. muros. l. ſacra. de re. di. &. 138. D
Muros violare non licet. 119. B. l. ſi quis. de re. di.
Mutare rem vſuariam proprietarius non poteſt. 958. B. l. Neratius.
Mutare velle ſuum quando licet. 1613. A. glo. 1. §. ſi ſic. l. 1. depo.
Mutatur quod factum eſt ex ſuperueniẽti cauſa, vel poſtea apparenti. 325. A. gl. 1. l. non eſt. de tranſact.
Mutari nõ debet aliquid propter paruã rẽ. 473. D. l. ſcio cũ gl. 2. de reſti. i inte.
Mutari non debent quæ certam ſemper interpretationem habuerunt. 78. B. l. minime. de legi.
Mutari non debent vetera ſine euidenti neceſsitate. 85. B. l. in rebus.
Mutari poteſt ius varietate perſonarum. 1196. D
Mutandũ facile ex ſolennibus nihil eſt. 475. B. in prin. l. diuus. de reſti. in inte.
Mutatum quod eſt, in priſtinum ſtatum redire non poteſt. 103. A. gl. 1. l. qui libe ratus. de adop.
Mutatum quod nõ eſt, ſeruari debet. 251. D. gl. 2. §. nũmularios. l. quędã. de edẽ.
Mutata res an poſsit redire ad priſtinum ſtatum. 93. B C. &. 103. A
Mutatæ rei forma nocet. 91. A
Mutatio multipliciter fit. 583. D
Mutatio fori poſt ſententiã vel litiſcon. non impedit iuriſdictionẽ prioris iudicis. 174. B. l. cũ quædã. de iur. om. iudi.
Mutatione iudicis non mutatur iudiciũ. 713 A. l. proponebatur. de iudi.
Mutatione rei interit vſus. 932. B. l. repeti. quibus modis vſusfruc. amit.
Mutabilitas negotiorũ magna. 75. D. glo. 3. in prin. l. neque. de legi.
Mutuans ad refectionem, habet priuilegium. 1257. B C. l. creditor.
Mutuæ petitiones, ſunt recõuentiones. 170. B. in textu.
Mutuo facto adminiſtratori ciuitatis, tenẽi ciuitas, ſi eſt verſum in rẽ ei'. 1258. B. l. ciuitas. idẽ in mutuo facto abbati.
affirmans idoneum eũ cui datur pecunia Mutuo, cũ non ſit, an & quãdo teneatur. 513. A. §. idem. &. l. ſeq.
Mutuum accipientem qui dicit idoneũ, non tenetur, niſi lucri cauſa hoc dixerit. 513. A. §. idem. &. l. quod ſi.
Mutuum damus non idẽ recepturi. 1236. A. l. mutuum.
Mutuum dicitur, quaſi de meo tuũ. 1237. A. §. appellata.
Mutuũ filiiſa. valet pro veſtimentis, alimẽtis & rebus neceſſariis: & pater eius tenetur. 1557. B. §. proinde. & in margi.
Mutuum in quibus conſiſtit. 1238. A. §. in mutui.
Myrtus herba eſt vnde fit cerdonũ tinctura. 953. A. glo. foliis.
Μύωψ, id eſt luſcioſus, qui plus veſperi q̃ meridie videt. 1963. B. in margine.

N

NAtalis domini ferię quot ſũt. 238. B.
Natalibus reſtituere, eſt nobilitare. 239. B. in margine.
Natio bona bonos facit ſeruos, mala malos. 1980. B. §. qui mancipia. l. quod ſi. de ædili. edict.
Natio ſerui plerũque aut prouocat emẽtem, aut deterret. ibidem. §. qui mancipia. l. quod ſi. de ædili. edict.
Nationẽ cuiuſque ſcire noſtra intereſt. 1980. B. §. qui mancipia. l. quod ſi. de ædili. edict.
Natione mores perpẽdũtur. ibidẽ. §. qui mancipia. l. quod ſi. de ædil. edict.
Nationes aliæ aliis ſeruituti aptiores ſũt. 1980. B. in margine.
Natura, id eſt conſuetudo. 1494. A
Natura quandoque. i. ius ciuile cooperãte natura. 100. D
Natura nõ audet quod lex negat. 940. C. §. nec enĩ. l. 2. de vſuf. ea re. q̃ vſu cõſu.
Natura quandoque minus inſpicitur quã accidens. 331. C D. glo. 3. §. item. l. 1. de poſtu.
Natura rerũ. i. diuina ſcientia. 690. D
Naturã imitatur ars. in verbo, ars imitat.
Naturam rerum non intuendam, in qua omnia certa ſunt. 690. B. §. ſed Sabin'. l. ſed & ſi. de iudi.
Naturalis æquitas .i. à naturali ingenio vel induſtria hominũ introducta. 254. D
Naturalis obligatio nõ tollitur per legẽ, nec per ſtatutum. 1333. A. in margine.
Naturalis ratio. i. ius gentium. 1066. A B.
Naturalis ratio auctoritate ſenatus non mutatur. 940. C. §. nec enĩ. l. 2. de vſufruc. ear. re. quæ vſu conſu.
Naturale ſproprie dicitur debitũ. 1394. B. gloſſ. natura.
Naturale fœdus nihil ſæui criminis æſtimari permittit. 951. C. gloſſ. 1. l. nõ aliter. de vſu & habi.
Naturale impedimentũ maius eſt, quàm accidentale. 2138. D. l. ſi ſerua. §. 1. de iure dotium.
Naturale vitiũ non imputãdum coiquã. 223. B. gl. grauida. §. 2. l. 2. ſi quis cautio.
Naturali vitio quãdoque non parcitur. 1072. A. in gloſſ. 1. §. nec quiſquam. l. ſi ſeruus. ad legem Aquiliam.
Naturalia contractus tranſeunt ſine pacto, niſi aliud ſit actum. 300. B. l. in emptionibus. de pactis.
Naturalia iura ciuili ratione tolli non poſſunt. 589. A. l. eas. de ca. mi.
Naturaliter quod ſit, ferendũ eſt. 1005. A
Natus in mẽſe ſeptimo, eſt legitimus. 90. B. l. ſeptimo.
pro Nato habetur, qui in vtero eſt, quoad ſui commodum. 89. A. in ſumma. l. qui in vtero eſt. &. 94. A. l. qui in vtero ſunt. de ſtatu hominum.
res iactæ in Naufragio nõ fiũt accipientis. 1462. B. in fine.
Nauicularius. 662. B. &. D. l. 1. nautæ, caupones, ſtabularij.
Nauigandũ nõ eſt aduerſo tẽpore. 847. B. l. qui petitorio. in fin. de rei vind.
Nauigationis tempus. 832. B. in margine.
Nauigationi aduerſum tempus eſt ab Octobri vſq; ad Aprilẽ. 847. C. gl. finali. l. qui petitorio. de rei vin.
Nauis quid. 1451. A. §. nauem.
Nauis eſt marina, ratis fluuiatica. 237. D
Nauis armatur. 1451. C. §. quid ſi.
Nauis ad hoc paratur vt nauigetur. 885. C. §. nauis. l. arboribus. de vſufru.
Nauis magiſter. 661. A
Nauis ꝓprietas carinæ cauſam ſequitur, id eſt cuius eſt carina, eius & tabulæ. 857. A B. l. Minicius. de rei vin.
infante Nato in naui, penſio non debet. 1859. B. §. ſi quis.
Nauium exercitium ad ſummã reipu. pertinet. 1454. B. §. licet.
Naulum habet priuilegiũ. 1932. C. l. huius.
Ναυφύλακες, id eſt nauiũ cuſtodes. 662. A. §. qui ſunt.
Nauta, caupo, ſtabularius differunt. 666. C. l. nauta.
Nauta eſt magiſter nauis. 1461. B. §. ex cõducto. & 1465. B
Nauta eſt qui nauĩ exercet, id eſt exercitor. 661 C. §. qui ſunt. Itẽ eſt magiſter nauis. 663. C. & ſeq. gloſſ. nautarum.
Nauta eſt omnis qui nauigãdæ nauis cauſa in naui eſt. 661. C. & ſeq. §. qui ſunt.
Nauta in ſuis ſeruis venia dignus eſt, qui qualeſcũq; ad inſtruendũ nauim adhibuerit. 670. B. §. i ſuis. l. ſi. nau. cau. ſta.
Nautæ ſunt fraudulenti. 661. B. §. & niſi. l. 1. nau. cau. ſta.
Ναυτοπῆρας vocat Vlpianus eos qui remum pro naulo, & vecturæ pretio ducunt. 670. A. §. quod ſi.
Ne, id eſt an. 2180. C. gloſſ. ne.
Ne verbum & nẽue quid importat. 1866. C. l. in lege.
alienatio Neceſſaria tenet. 1119. D
Neceſſariũ fit quod ab initio fuit volũtarium. 371. A. gl. ſi. l. ſeruum. de procur.
Neceſſarij ſunt affines & cognati. 147. C
Neceſſarij fũt heredes filij & ſerui. 541. C
Neceſſarię perſonę appellãtur filij. 311. B
Neceſſariis oneribus ſuccurrẽs, nõ videtur donare. 2193. D. & ſeq §. nõ enim. l. ſi quis. de do. inter virum & vxo.
Neceſsitas. i. ius gentium, vel conſtitutio principis. 84. C D
Neceſsitas, id eſt paupertas. 145. A
Neceſsitas facit vt aliàs prohibita cõcedantur. 145. A. gloſſ 1 §. non aliter. l. 1. de ẽ. eius cui man. eſt iur.
Neceſsitas non habet legẽ. 124. D glo. 2. § ſane. l. vnica. de offi. cõſu. & 1168. C. gl. pen. l. item. com. diuidun.
Non ſuccurritur ei qui ſe in neceſsitatẽ

Index materiarum

pósuit.223.C.glos.1.§.quis tamen.l.2.ſi quis cautio.& in verbo,ſuccurri non debet.&.500.A.glo.1.l.ſi mulier.de eo quod metus cau.&.205.B.§.ſi neceſſ.l. ſi fideiuſſor.qui ſatiſ.cog.

Neceſsitatem iuris non importat,quicquid iudicis poteſtati cómittitur.145. D.gloſ.1.l.ſæpe.de offi.præſi.

Neceſsitatem iudici non imponũt verba neceſsitatiua à principe prolata,& ad impetrantem directa.145.B.l.ſæpe.

Neceſsitate,nõ volũtate,abſenti ſubuenii.606.A.l.ſed & ſi.ſi ſi.ex qui.cau.ma.

Neceſsitate rei fa. rem ſuá abiicere multi coguntur.1662.C.§.quid enim.l.ita. manda.

ſauetur ei qui in Neceſsitate eſt ſine ſua culpa.205.A.§.ſi neceſſaria.l.ſi fideiuſſor.qui ſatiſda.cog.

Neceſsitate permittitur quid,quod non volũtate.2173.A.glo.3.l.1.de tun.do.

prohibitũ aliquádo ex Neceſsitate toleratur.236.C.glo.vrget.l.1.de fer.

in Neceſsitatibus nemo ſit liberalis.2118. D.l.proxime.de ri.nup.

Neceſsitudo,id eſt cõſanguinitas.2042. D.glo.neceſsitudini.

negare culpã difficile.1689.D.§.& puto.

Negare quod quiſque accepit, bonæ fidei non conuenit.1616.C.l.quod ſeruus.depoſi.

Negans non tenetur probare.2069.D. gloſ.1.l.2.de proba.

Negans ſe citatum probare non poteſt. 2070.B.gloſ.1.l.2.de proba.

Negantibus decẽ minus creditur,quàm duobus affir.644.C.glo.finali.§.ſi plures.l.diem.de arbi.

Negatione fit res dubia.377.D. gloſ.2.§. 1.l.non ſolum.de procu.

Negationes duæ æquiualẽt affirmationi. 269.B C.glo.nec quaſi.§. ſi paciſcar.l. iuriſgen.de pact.

Negatiua triplex.2069.D.gloſſa.1.l.2.de proba.

Negatiua coarctata loco & tẽpore,poteſt probari.2070.B.in margine.gloſ. 1.l.2.de proba.

Negatiua facti nunquã probatur.2070. B.gloſ.1.in fine.l.2.de proba.

Negatiua quádoq; reſoluitur in affirmatiuam.729.D.&.727.B.glo.pe.§. vnde nõ.l.Papinia.de inofficio.vbi dicitur,nõ obtinuit,id eſt ſuccubuit.&.734.C.gl. 1.l.qui repudiantis.eo.tit.

Negatiua quandoque includit affirmatiuam.812.A.gl.1.l.ſi ex pluribus. ſi pars here.pe.

Negatiua quælibet tacitã habet affirmatiua.2069.D.gloſ.1.l.2.de proba.

Negligere non debet iudex quæ ei ſunt commiſſa.310.C.§.ſi prætor.

Negligere poteſt quis rem quam tenet vt ſuam.793.A.gloſ.2.§.ſicut.l.ſi quid. de petitione heredi.

Negligens in officio ſuo punitur.148.B. l.diuus.in fin.de offi.præſi.

Negligens rem ſuam nulli querelæ ſubiectus eſt.792. B.§. ſicut.l. ſi quid. de peti.here.

Negligentibus non ſubuenitur,ſed neceſsitate rerum impeditis.597.A.l.non enim.ex qui.cau.ma.

Negligenter verſari damnoſum.1690.B. l.non ob.pro ſocio.

Negligentia diſſoluta prope dolum eſt. 1656.A.l.ſi fideiuſſor.mandati.

Negligentia heredis non debet eſſe alteri dãnoſa.2030.A B.l.rem hereditariam.de euict.

Negligẽtia ifirmi nõ imputatur percuſſori. 1089.B.l.ſi ex plagis.ad legẽ Aquiliã.

Negligentia in iudice dãnatur.603.C.§. ait prætor.l.ſed & ſi.ex quibus cau.ma.

Negligentia iudicis damnatur.320.C.§. ſi prætor.l.8.de tranſa.

Negligẽtia minoris officialis nocet maiori eius collegæ.446. B C.l. ex facto. de nego.geſt.

Negligentia nocet.1046.A.gloſ.finali.l. pecuniæ.de vſur.

Negligẽtia noceri poteſt reipubl.nõ pacto.296.A B.l.imperatores.de pac.

Negligentia poſſeſſorũ prædia non debent deteriorari.805. D.§. cũ prædia. l.ei qui.de peti.here.

Negligẽtia omnia lædit.148.A B.gl. fin. l.diuus.de offi.præſi.

Negligentia reprobatur. 2101.B.l. regula.§.quid enim.de iur.& fac.igno.

Negligentia vnius alteri nocere nõ debet.426.D.gloſſa fina.l.ſi ex.de nego. geſt.&.1111.D.glo.noceat.l.electio.de noxa.

Negligentia vnius,quandoque alij prodeſt.441. C.§. mandatu.l. nam &. de nego.geſt.

Negligentiæ ad negligentiam fit cõpenſatio.1598.B.l.ſi ambo.in ſum.de compenſa.&.420.D

Negligentiã ſuam non debet quis ad alterius iniuriam referre.313. A B.l. imperatores.de tranſactio.

qui non Negligentia amiſit ſeruituté,reſtituitur.1011.C.l.& Atilicinus.

Negligẽtia nocere quis reipub.nõ pacto poteſt.in verbo,Nocere poteſt.

Negotium,id eſt neceſsitas. 408.C

Negotium alienum quatuor modis dicitur. 423.A

Negotium facere,id eſt alium per calũniam accuſare. 465.C

Negotium filij ſi gero contẽplatione patris,tenetur pater. 420.B.§. ſed ſi. & 421.C.§.item.

non debet qui à Negotio auocari.135.C. glo.occurrãt.l.obſeruare.de offi.pro.

Negotia plura ſũt,quàm vocabula.1888. B.l.natura.de præſcrip.verbis.

Negotia ſæpe mutantur. 75.D. gloſſa.3. in prin.l.neque.de legi.

improbe ad aliena Negotia accedit,qui ſuo lucro nõ alterius cõmodo ſtudet. 419.A B.§.qui enim.l.ſi pupilli.de nego.geſt.

Negotia deſerta gerens ſolũ de dolo tenetur.414.B.§.interdum.

Negotiorũ geſtorum actio vtilis & directa differunt. 464.D

Negotiorum genera tria. 431.A

Negotiorũ geſtor agere poteſt qui vtiliter geſsit.430.B.§.is enim.

Negotiorũ geſtor de periculo tenetur. 458.B

Negotiorum geſtor de quibus tenetur. 414.D

Negotiorum geſtor exigere à ſe debet. 1658.D

Negotiorum geſtor expenſas voluptarias non repetit. 445.A

Negotiorum geſtor ſer caſibus tenetur de caſu. 431.A

Negotiorũ geſtorum actio vnde oritur. 422.D

Neratius Priſcus. 72.C

Nerua. 71.D

Nerua deriſ' fuit.1926.B.l.eſt differẽtia.

Nerua publice de iure reſpõdit anno ætatis decimo ſeptimo. 329.B.§.Nerua.

Nerua filius. 72.B

Neſcientia,ignorantia, error,& titubatio differunt. 2095.D

qui Neſcit,experiundi poteſtatem non habet.470.B.in textu.

Nihil,& minus,æquipollent.1485.B.l.illud.§.1.de tribu.

Nihilo magis.i.non ideo magis. 1539.C

Niſi dictio,ponit ſi præcedat negatiua negat vero ſi præcedat affirmatiua. 232.D.in mar.

Niſi)&(ſi non)idẽ ſignificant:quandoq; ponunt,ſcilicet quando præcedit dictio negatiua: ſed quando præcedit affirmatiua,negant. 232.D

Niſi quandoque,id eſt ſed &:ſic non ponit.749.A B.dic quòd ſemper ponit, quando præcedit oratio negatiua: vt ibi in additione.

Nobilis dicitur homo honeſtioris loci. 321.A.§.ſi in annos.l.8.de tranſact.

Nobilis in delictis leuius punitur,quàm ignobilis.217.B.in margine.l. penulti. Si ex noxa.cau.

Nobili facta iniuria magis punit, quàm ignobili.2123.C.l. non eſt. in ſum. de rit.nup.

Nobiles mulieres egent maiori dote. 2148.D.quod verum ſi nubant pari.

Nobilior ruſtico eſt vrbanus.979.A. in margine.

Nobilitare olim dicebatur natalibus reſtituere.189.A B.in margine.

quæ nobis non Nocent,& aliis proſunt, ſuſtinere debemus.632.C.gloſſa futurum.§.arbiter.de arbi.

Nocet alteri quãdoque factum alterius. 179.D.gloſſa penulti.§. ſi is.l.3. quod quiſque iur.

Negligẽtia poteſt quis nocere reip. 296. A.l.Imperatores.de pact.

quilibet debet eſſe intentus ne Noceat. 1791.A.gloſſ.quàm minimo.l.1. de periculo & comm.rei ven.

mora vltima Nocet.1842.C.l. ſi&.de actio emp.

paupertas Nocet.168.A.§. in ſeruos.l. ſi quis.de iur.om.iudi.

cupitum aliquid Nocet,quod ſecus prodeſt.224.A.gl.1.§.ſi.l.2.ſi quis cautio.

Nocere.1990.A.§.quotiens.

Nocere,id eſt poſſe nocere.1986.B. glo. noceret.

Nocere aliis non debet res inter alios acta.1177.D.l.quia.de iureiuran.

Nocere nõ debet vnius negligẽtia alteri.426.D.gl.fin.l.ſi autẽ.de nego.geſt.

Nocere poteſt curator reipub.ſua negligentia,non pacto.296.A B.

Nocendi naturam ponunt mala bonis permixta. 1737.B.l. quod ſæpe.§.1. de contrah.empt.

Nocens eſſe nemo definit pœnitentia. 1965.B.l.quis ſit.de ædilitio edicto.

Nociuus cuique ſuus dolus. 2030.B.l. ſi cum.de euict.

Nolle facere videtur qui quod poteſt facere non facit.1966.B.gloſſ.noluit.

Nolle inter,& velle,mediũ eſt. 1478.D. & ſeq.gloſſa velle.§.2.l.1.de pecu.

Nomen bonum fieri.1494.A.in textu.

Nonen conſecutus. 2139.C.§.nec enim.

Nomen debet eſſe conſonans rei. 66.A. gloſ.conſulerent.

Nomen facere bonum.1653.A. §. abeſſe.

Nomen incertum. 1493.C.in textu.

Nomen cũ ignoramus,demonſtratione vtimur.816.C.&.817.A.l.ſi in rem. ad fi.ibi,ſed ſi.de rei vin.

Nominis error nõ vitiat,ſi cõueniat de corpore.825.B.§.cũ in rem.l. idẽ Põponius.

poniur.de rei vindi.
Nominis error nil facit,cum de corpore conſtat.1739.B.§.nihil.l.in venditionibus.de contrahen.emptio.
Nominis vice fungii demóſtratio. 1241. B.l.certum.ſi cer.pe.
Nomine proprio expreſſo alicui quid cómitti,aliud eſt quàm expreſſo nomine dignitatis. 167.D
Nomine proprio res vocetur,an digito monſtretur,non refert.1241.B.l.certũ eſt.ſi cer.pe.
Nomine ſuo dánatus, & ex facto ſuo,ex inſtantia cum alio cœpta,non fit infamis.352.B.l.ſeruus.
Nomina,id eſt actiones.1161.D. glo.nominum.
Nomina,id eſt debitores. 1513.D
Nomina debent eſſe conſequẽtia rebus. 46.D. gloſſa fulgere.§. cuius auditoris.in præc.
Nominum periculum ad eum,cuius culpa deteriora facta ſunt pertinet. 1161. B C.l.periculum.
Nominum originem ſciendam.53. A.l.1. in principio.de iuſtitia & iure.
nihil i corporib⁹,ſed omnia in Nominibus ſunt.1137.B.l.heredes.famil.erc.
Nominatio an valeat ei⁹ qui poſtea vxorem duxit,ea mortua. 584.D.in mar.
Nominatim,id eſt in ſpecie:nó nominatim,in genere.1025.B. gl. nominatim.
Non adire,id eſt repudiare. ſic negatiua includit affir.812.A.gl.non adeuntib.
Non minus. Vide in verbo minus.
Nósos,id eſt morbus. 1966.B.in tex.
Noſtrum eſſe verius eſt,quod è re noſtra ſit.1188.B.§.ſi quis.l.de eo.ad exhiben.
Noſtrum quod non eſt,transferimus ad aliũ.917.C.l.quod noſtrum.de vſufru.
Notare,probare quandoque eſt. 169.D
Notare quandoque,id eſt reprehéderes quandoque approbare. 211.B C
Notari ipſo iure qd eſt.338.D. &.349.D
Notarius per dolum vel imperitiam falſum inſtrumentũ faciens tenetur. 681. B.in margine.
Notarius poteſt vẽdere ſuam abbreuiationem,ſeu protocolon.251.C.in mar. §.nihil.l.quædam.de eden.
Notarij cogẽdi ſunt edere ſua regiſtra. 153.A.gloſſ.3.l.argentarius.de eden.
Notæ hominis ſunt,neui & ſigna quæ habet ĩ corpore,vel etiã cicatrices.1221. B C.§.notæ.
Notis ſcribere eſt compẽdioſo ſcribẽdi genere excipiendo vti.610.B.ex quib. cau.ma.in glo.q.
Notio,& iuriſdictio,differunt. 318.D
Notio vacua quid. 45.B
Notorium.1814.B.glo.quia manifeſtum.
Notorium eſt qđ maior pars populi ſcit. 403.C D.in mar.l.Titius. de procura.
Notorium ſi eſt delictum,ſtatutũ poteſt fieri contra certam perſonam. 586.D. in glo. y.
Notoria probatione nõ egẽt.104. B.gl. 2.l.ſi vero.qui ſatiſda.cog.
Noua cõſtitutio cũ fit,debet eſſe euidẽs vtilitas.85.B.l.in rebus.de conſt.prin.
iudex appel.ſententiã cõfirmare poteſt ex Noua cauſa.1492.D.l.Titianus.
Noua pulchritudine decorãtur oĩa. 47. A.§.in ſecundo autẽ anno.in præc.
Noua inſtrumenta,id eſt de nouo reperta.1293.A.gloſſ.noua:
Noua auxilio egent,quæ de nouo emergunt.109.C.glo.fin.l.ſi ab arbitro.qui ſatiſ.cog.
Nouæ placent.47.A.glo.noua.§.in ſecũdo autem.in præc.
Noua vocabula poſſum⁹ inuenire. 413. C.in mar.glo.ipſo geſtu.§. quid ergo. l.ſi pupilli.de nego.geſt.
Nouale,eſt terra de nouo culta. 798.C
Nouare non poſſunt,qui ſunt in poteſtate:ſed eis recte ſoluitur,quod crediderunt.283.B.§.ſic enim.
Nouatio actionis vt fieri poteſt,ita & exceptionis.273.B.in mar.
Nouatio non fit ea ſtipulatione,quæ nõ committitur, niſi aduenientẽ conditione. 293.A
Nouationem non facit ſententia.1911. C.glo.tenet.
Nouatione dominus liberatur. 1474.C. §.meminiſſe.in ſum.
Nouatione ſocius credendi ſocio præiudicare non poteſt.281.B.&.283.A.l. ſi vnus.
Nouerca. 2110.A.§.nunc videamus.
Nouercalia delinimenta pleroſque parentes inducunt vt indigne in ſanguinem ſuum inferant iudicium.716.C.l. non eſt.de inoffi.teſta.
Nouitius. 431.C
Nouitius nõ tyrocinio animi,ſed conditione ſeruitutis intelligitur.1996.B.l. finali.in fin.de ædil.edict.
Nouitij ſerui dociliores.1983.B C.§.præſumptum.l.præcipiunt.de ædili.edict.
Nouitij ſemper credunt ſe decipi.51.BC. gloſſa in eos.§.illud.in præmio.
Nouum opus nuntiare an poſſit quis in ſeruitute. 983.C D
Nocte quædã agi poſſunt:vt pignora dari,cõparatio fieri,& huiuſmodi: quædam vero non,vt ſolutio fieri,ſententia ferri,& alia.239.C. gloſſa finali.l. antepen.de fer.
Nocte quæ fiunt,difficile probãtur.492. A.& ſeq.in margine.§.in hac.l.item ſi cum.de eo quod metus cauſa.
Noxa caput ſequit.215. B.l.2. ſi ex noxa. cau.&.1053.B.§.& cũ.l.1.ſi qua.pau.fe. dicat.&.1098.D.§. is qui. &. 1118.D.l. ſerui.&.1421.A B.§.ſed &.l.rem mihi. Cõmo.&.1608:AB.§.ſi apud.l.1.depo.
Noxa ſerui,id eſt corpus ſerui. 1068.A. §.ſed & ſi ſer.
Noxa quandoque,id eſt noxalis actio: vt cũ dicitur,noxa caput ſequitur, id eſt noxalis actio.1108.C.l.qui ex. ibi,cum noxalis actio caput ſequatur.
Noxæ appellatio omne delictũ continet. 1001.B. gloſſ. penultima.l. Lucius. de euicti.
Noxæ dedere quid. 1053. B.§. & cum.& l.1.Si quadru.pau.fe.dic.
Noxam maleficia ſequuntur. 1775.A. gloſſa.4.§.apud Iulianum.l.2.de here. vel act.ven.
Noxia eſt delictum.1051.B.§.noxia.l.1. ſi qua.pau.feci.di.
Noxia,& noxa,differunt.1051.A B.&.D. gloſ.ipſum.&.1053.A.§.cum arietes.
Noxam cõmittere, noxiam nocere,idẽ. 1099.A &.B.in textu.
Nubere ſi vis,nube pari.1148.D.Bald. in gloſſa.1.l.quæro.de iure dotium.
Nubens fœmina nõ debet citari,in verbo Fœmina.
Nudus miniſter dicitur qui nullum cõmodũ habet.2211.B.l.Sulpitius.in ſum. de do.inter virum & vxorem.
Nuda pactio actionem non parit,ſed exceptionem.262.B.inter.
rei quę Nulla eſt,ſocietas eſſe nõ poteſt. 1712.B.§.ſocietas.l.verum.pro ſocio.
Nullius quod eſt,occupanti cõceditur. 115.A.gloſſa.4.l.1.de rerum diui.
Nullius in bonis res dicitur tripliciter. 115.A B.
Nullius quædã ſunt. 116.A B.l. quædam.
Numerus perſonarum prævalet dignitati,cum agitur de commodo burſæ,ſecus ſi de fide & probatione veritatis. 171.A B.in margine.l.iuriſgentium.in fin.de pact.
Numerus teſtiũ ſupplet quod in fide deficit.2087.B.glo.numerus.l.3. de teſti.
Numerus teſtium quandoque non attenditur.2094. B. §. non enim.l. ob carmen.
Numiſmata vetera.901.C.l. numiſmatũ. his veteres pro gẽmis vtebantur,& tẽquam nonilia ad pectus gerebant.
Nummularij coguntur edere ſuas rationes,vt argentarij.252.B.§.1.
Nũmularij ſunt qui vt argentarij rationes cõficiunt:quia & accipiũt & erogant pecuniã per partes,quarum probatio,ſcriptura codicibuſq; eorũ cõtinetur,& frequenter ad eorum fidem recurritur. 252.B.§.1.
pro Numo datur actio.516.C.gloſſ.1.l.id eſt.de dol.
Numo vno facta locatio nõ valet. 1874. C.l.ſi quis.loca.
Nundinarum nomine contra cõmunem vtilitatẽ aliquid accipere is dicit qui quid accipit vt res carius vendantur. 237.B C.l ſolet.
in Nundinis contrahens,an ibi conueniri poſſit. 685.B
Nũdinariæ epulę.1718.C.l.cum ſocietas.
Nuntiare,id eſt prohibere. 1153.C
Nuntiari ad domũ ſolẽniter ſufficit.709. D.gloſſ.3.in fin.l.& poſt.de iudi.
Nuntianda non ſunt cuiquam triſtia. in verbo Triſte.
Nuntiatio tribus modis fit,per prætorẽ, iactum lapilli,& ſimplicem nuntiationem. 268.D
Nuntius & procurator differunt. 356.D
Nuntius acquirit domino obligationem directe.1399.A B.in mar.
Nuntius gerit vicem epiſtolæ.1991.C.in verbo epiſtolæ vicem.
Nuntium mittere,eſt diuortium facere. 2205.A.§.ſi ſocer.&.§.proinde.
Nuptiæ quid. 2106.C.l.nuptiæ.
Nuptiæ collatæ,id eſt dilatæ.2104.D. in margine.
Nuptiæ,matrimonium,coniugium,conſortium,idem.2106.B.in glo. rubricæ.
Nuptiæ filiũ probant.98.B.gloſſ.fin.l.filium.de his qui ſunt ſui vel alic.iur.
Nuptiæ mulieris debent accelerari,ne quid turpe cõmittat.2109. D. gloſſa penultima.l.oratione.de ri.nup.
Nuptiis impedimento eſt ætas. 2107.A
Nuptias binas contrahens,infamis eſt. 319.B.§.qui ve.
Nuptias faciens cũ ea quam ducere non licet,fit infamis.350.B C.§.cũ autem
Nuptũ collocari,nõ nuptiis,dicitur fœmina.349.B.in tex.§.ſi qua.
Nurus.2110.A.§.nunc videamus.
Nurus.)Ratio eadẽ in nuru eſt,quę in filia.951.B glo.2.l.immo.de vſu & habi.
Nυκτάλωπ. i. luſcioſus. 1963.B.l. itẽ Oſt.

O

OBedire habet filius patri,licet non præciſè cogatur.349.D.gl.finali.l. liberorum.de his qui no.infa.
Obedięti parcitur.349.C.gloſſa penultima.l.liberorum.de his qui no.infa.
Obedięntia debita excuſat a delicto.1081. A.l.liber homo.ad legem Aquiliam.

Index materiarum

Obiecta prædia,id eſt coniuncta. 1009. A.l.tria.
Oblatio quando eſt neceſſaria . 1975. A. gloſ.præſtet.
Oblatio ſola in contractibus innominatis non habet vim implementi,ita vt poſsit agi perinde ac ſi fuiſſet impletũ, immo hæc oblatio nó impedit quin ſit locus pœnitentiæ.261.D.in additio.
Oblatio pœná impedit.2068.D.gloſſ.3.l. Seruius.de nauti.fœ.
Oblatio ſola facit ceſſare pœnã.459.C. gloſſa penultima.l.qui ſine.de neg.ge.
ad Oblationem dei coniuges donare poſ ſunt. 2184.B
Obligare vnus aliũ an poſsit.1396.D. gl. 2.§.Iulian.l.eum qui.de conſti.pe.
Obligat quis prius ſpecialiter quaſdam res,deinde generaliter omnia bona. 1913 A.gloſſ.cautionibus.
Obligare.)Cui mandat vt ſe obliget, videtur mandatũ vt ſoluat. 1356. B C.in mar.l.indebitam.de condic.inde.
Obligari non poteſt res,cuius nó eſt cõmercium.1927.A B.§.eam rem.l.1.quæ res pignori obliga.non poſſ.
Obligari poteſt quod nó eſt,ſed eſſe ſperatur.1912.C.l.& quæ.de pigno.
Obligatur ſibi ſua res.1819.C. gloſſ.2.§. offerri.l.Iulia.de acti.empt.
Obligantur tacitè fructus pro penſione. 1925.D.l.in prædiis.
Obligarur quod accedit fundo obligato.1913.C.l.ſi fundus.in ſum.
Obligantur tacitè inuecta, pro pẽſione. 1924.C.l.1.in quibus cau.pig. vel hypo.taci.contra.
Obligatus in genere,vel incerto,nó tenetur ad melius.1968.B.glo.3.l.ſi quid. de ædil.edict.
Obligatus quis nó eſt ad id quod nó habet,nec habuit,nec ꝓmiſit,nec ex ſuo delicto tenetur.808.D. glo. vidicabit. §.1.l.1.ſi pars her.pe.
Obligatus ſimpliciter ad promittendũ, non tenetur ad ſatiſdandũ. 2023. A B. l.dictum.
Obligatus fiſco cõſtituitur in mora ſine interpellatione re ipſa.2052.B.in mar.
Obligatio eodem tẽpore oritur & moritur.2187. A. gloſ.imponi.l.quod autẽ. de do.inter virum & vxorem.
Obligatio generis nihil videtur cõtinere,& æquiparat alternatiuæ.1347.A B. §.fina.l.cum is.de condic.indeb.
Obligatio generalis facta à defuncto,nõ porrigitur ad heredis bona. 1921.B.l. Paulus.
Obligatio licet ſit iuris,contractus tamẽ ſunt facti. 58.A
Obligatio naturalis nó tollitur per legẽ, nec per ſtatutũ.1333.A.in mar.l. ſi pœnæ.de condic.inde.
Obligatio naturalis tollitur per pactum ipſo iure. 176.B
Obligatio naturalis tantũ inter fratres conſiſtit. 1351.A B.
Obligatio naturalis tollitur iuramento. 1199.A
Obligatio quãdoq; naſcitur extra id qđ agit.414.A.gl.1.§.& ſi.l.3.de neg.geſt.
Obligatio quæ ſit per legem, poteſt heri per pactũ.304.B.l.non impoſ.de pact.
Obligatio ordinatur ad ſolutionẽ. 1356. B C.in margine.l.indebitam. de condic.inde.
Obligatio prior non reſuſcitat ex noua pacto.286.A.§.idem.
Obligationẽ reddens debitori creditor, videtur pactus de nõ petendo.256.B.l. Labeo.
Obligatio re cõtracta,nó poteſt trahi vltra quàm peruenit:vt ſi tibi decẽ dem, & paciſcar vt viginti debeantur, non obligaris niſi in decẽ.276.A.l.ſi tibi.
Obligatio rei alienæ,domini voluntate recõciliatur, id eſt ratificatur . 1914. A.§.ſi neſciente.
Obligatio ſi inuẽta ſit apud debitorẽ cẽcellata,vel integra:nó præſumitur ei reddita,niſi probet vel cõſtet reddita. 256.D.quod nota bene,quiavidi hunc caſum de facto contingere de quodã mercatore, q debebat.100.aureos vni monacho:cui quidã tertius dedit cautionem ſuã ſeu obligationẽ facto ipſi monacho ſurreptã,aut aliter inuentã, & accepit pecunias à dicto mercatore:quas tamẽ idẽ mercator fuit cõdẽnatus reſtituere eidẽ monacho,ſaluo ſuo recurſu:& hoc,quia cõfeſſus eſt ſe non recepiſſe dictam cautionẽ à prędicto monacho creditore.
Obligatio tacita ſæpe naſcitur ex eo qđ agitur.1416.C D.l.ſi is.in fine.cõmo.
Obligationis ſuæ contractũ ſcribens,videtur conſentire obligationi.facit cõtra eos qui ſignant inſtrumenta reſignationis beneficiorum ſuorum.1919. B.§.pater.
Obligationem domino acquirit nuntius. 1399.A.in margine.
Obligatione filium liberari natura æquum eſt. 1519.B.§. eſt autem.l. ſi nazali.de pecu.
Obligatione generali non cõprehenditur veſtis , nec ea quæ ad vſum quotidianũ ſeruiunt.1907.C.l.obligatione.
Obligationes multæ tollũtur per pactũ. 276.B.per to.glo.
Oblique plura cõceduntur quæ nõ directe.747.D.gl.2.in fine.l.3.de peti. her.
directo quid hat,an per Obliquum,nihil intereſt.1557.C.gloſ.prius.§.1.l. quod ſi.de in rem ver.
Obſcurare. 902.A B.in textu.
Obſcura pactio nocet venditori & locatori.297.A.l.veteribus.de pa.
Obſcurum eſſe, & non eſſe, idem ſunt. 1472.D.gl.appareret.§.1.l.ſed & ſi pupillus.de inſti.
Obſcurum verbum poſitum in vno capite,declaratur per perba poſita in ſequentibus.779.A.in margine.l.vtrum. de peti.here.
Obſcure loquens fallendi animo, in dolo eſt.1743.C.§.dolum.l.ea quę.de cõtra.empt.
Obſcure reſpondere,& non reſpondere,idem.1197.D.§.nihil.l. de ætate. de inter.acti.
Obſcuritas,& ambiguitas,differunt:quia dictio dicitur obſcura, oratio vero ambigua:ſed quandoque confunduntur. 297.B
Obſcuritas pacti debet nocere vẽditori potius quàm emptori,qui potuit re integra aperti⁹ loqui.1731.B C.l.Labeo. de contra.emp.
Obſequium,pietas &c.differunt. in verbo,officium.
Obſequium parentibus & liberis prẽſtari debet.159.B.§.de plano.l. nec quicquam.de offi.pro.
Obſequio apud parentes ſpem liberi parare debent.106.B. §. præterea.l. nec ei.de adop.
Obſtaculum ſi eſt in medio,prius debet agi ad remotionẽ obſtaculi, quàm vlterius procedatur.1182.C.l.gemma.ad exhibendum.
Obſtetrix,id eſt Baila. 1060.D.gl.Item. non Obtinere,id eſt ſuccumbere, amittere proceſſum , accipere ſententiam contra ſe. 726.D
Obtinendi ſpem nó habens , ſumptibus inanibus vexare ſe non debet. 715.C. l.ſciendum.de inof.teſt.
Obtingere,id eſt peruenire. 462.B
Occaſio delinquẽdi tolleda. 662.A.glo. daretur. l.1. §.1.nautæ, caupo. ſtab.& 1383.C.glo.ſi.l.1.de eo quod cer.lo.
Occaſionem damni qui dat, damnũ dediſſe videtur.1079.B.§.in hac.l.qui occidit.ad legem Aquil.
Occaſione acquirẽdi non vti, & perdere,differunt.1718.B.§.illud.
Occiderevnde dicit.1088.B.§.occidiſſe.
Occidere.) Cadens de equo ſi occidat, punitur ac ſi occidiſſet gladio. 1052.B in margine.§.ſiue autẽ. l.1.ſi qua.pau. fe.dicatur.
furem Occidere nõ licet,niſi telo ſe defendentem. 479. A.l.nec timorem. §. timuit.quod metus cauſa.
Occidiſſe vulgo dicitur, qui quolibet modo mortis cauſam præbuit.1088.A B.l.ita.ad legem Aqui.
ſi plures Occidũt aliquem,quis tenetur, ſi non conſtat cuius ictu periit? 1088. B.§.rurſus.&.1061.C.§.ſed ſi.
Occupare quid. 1518.C D.§.occupare.
Occupãtis melior eſt conditio. 1518.B.l. ſed an quod cũ eo.& ci &. 1490. B.l.ſi vero.de pecu.&.1548.B.§.merito.l.ex facto.de pecu.&.1558.D.l.ſed dicẽdũ. de in rem verſo.&.1104.D.in tex.
Occupationum ratio habenda eſt.631.B l.licet.de arbi.
Occupati circa rem ruſticam, in forum venire non ſunt compellendi. 235. B. l.1.de fer.
Oculorũ inſpectio multum facit. 193.D. glo.fina.l.ſatiſque.de in ius vocan.
Odium quandoque ampliatur. 340.C
Odia reſtringi &c.348.C.gl.ſi.l.ſolet.de his qui no.infa.&.534.B.glo.momentum.l.3.de mino.
Odofredus fuit poteſtas Florẽtiæ.1064. B.in margine.
Odofr. male morte mulctauit vulnerantem,antequam vulneratus eſſet mortuus. ibidem in margine.
Odorum vſus an poſsit legari. 944.A.l. ſi lanæ.
Oeconomus,actor, ſyndicus, differunt. 405.B C.
Offenſa remiſſa non poteſt peti pœna pacis ruptæ. 1511.D.in margine.
Offerre ſe liti,ſeu defenſioni, eſt iungere ſe proceſſui cõtra alium. 529.C.l.ſi te.ſic capitur in.l.is qui ſe. de rei vin. & l.qui ſe liti.de peti.here.
Offerre ſe liti. 801.C.in margine.
Offerre ſemper prius debet, qui dare & recipere tenetur. 1975.A.gl.præſtet.
Officialis non poteſt emere rẽ in loco in quo gerit officium.1749.B.l.qui officij.&.1744.C.l.non licet.
Officialis poteſt acquirere actionẽ reip. ſine ceſſione. 2046.C.in margine.
Officiales operæ,id eſt obſequiales.1341. B.§.ſed ſi.&.1342.B.in tex.
Officiales non poſſunt contrahere cum ſubditis ſuis,niſi ſint perpetui.1262.A. l.principalibus.
Officina quid. 343.A
ibi citari quis poteſt, vbi habet Officinã. 685.A.§.at ſi.
Officium, pietas, obſequiũ, beneficium, religio

religio.716.C.glo.pietatis.
Officiũ,id eſt officialis.144.B.&. 192.C. &.205.B
Officiũ debet homo homini. 1417.D.gl. non officium §.3.l.in com.commo.
Officiũ nemini debet eſſe danoſum.745. C.glo.2.l.aduerſus.de inoffi.teſt.
Officium non dicitur finitũ,donec ſucceſſor adueniat. 141.D.& ſeq.
Officium publicũ nemini debet eſſe vel dãnoſum,vel lucroſum.606.D.&.608. C.l.videlicet.ex qui.cau.ma.
Officij ratione quædã permittũtur,quæ aliàs non permitterentur. 332.AB
Officio contrarium merces.1628.B C.§. mandatum.l.1.mandati.
Officio cuicunque animæ ſaluté præferre debemus.1302.A.in mar.l. videam⁹. de in litem iur.
Officio duorum quis fungi poteſt.670.B
negligens in Officio ſuo punitur.148.B. glo.6.l.diuus.de of.præſi.
ſi ſtatuto caueat quòd homicida ſit priuatus omni Officio,an habeat locũ in tortore. 1056.A.in margine.
Officio iudi.mercena.quę veniunt,principaliter peti non poſſunt. 1841.D.§. pretij.
Officia,id eſt officiales. 236.D
Officia vbi non ſunt repugnantia, vnus poteſt vicem duorum ſuſtinere. 101.B
valet donatio inter cõiuges ꝓ oleo ponẽdo in æde ſacra.2184.B.l.ſi ſponſus. §.proinde.de do.inter virum & vxo.
Olidum os habens,non eſt vitioſus.1963. D.§.is cui.l.qui clauum.de ædili.edic.
Oliua immatura maiorem fructũ affert. 911.B.in margine.glo.6.l.ſi abſente.de vſufruct.
cum quid de ſolennibus faciendũ Omittitur,totũ corruit.321.A.glo.irritam. §.ſi prætor.l.cum hi.de tranſac.
Omiſſus caſus remanet in diſpoſitione iuris communis.1314.C.l.ſi extraneus. de condic.cau.data.
Omiſſa actio,id eſt remiſſa. 232.C
Omiſſum quod eſt legibus,non omittetur religione iudicantis.2091.C.l.quæſitum.de teſti.
Omnis,id eſt totus.1610.D. gl. omnes.& 1907.B.glo.omnis.
Omnis,eſt dictio collectiua,id eſt diſtribuit actum in quemlibet coniunctim. 651.B.§.cum in.
Omnes articuli non poſſunt legibus cõprehendi.76.A.l.non poſſunt.de legi.
Omnes de concilio videtur facere quod campana pulſata fit.518.A.gl.facere.§. 1.de do.ma.
Omnes facere videtur quod facit maior pars.271.A.&.518.A
Omnes res,id eſt omnis generis res.1514. C.glo.omnes.
Omnia licent niſi cõtra agatur. 1423.C. glo.2.l.4.de pigne.ac.
Omnibus annis,id eſt ſingulis.1646.CD. l.ſi quis.
Omnino verbum,id eſt ipſo iure. 1610. C D.in margine.
Onerant quædã res magis heredes,quàm fructui ſint.774.B.§.cæterum.l.itẽ veniunt.de pet.her.
Onerandi à proconſule non ſunt prouinciales.134.C.l.obſeruare.
Oneratus in vno,in alio releuandus eſt. 280.B.glo.in pactis §.pactus.l.ſi vnus. de pactis.
Onus auerſum. 1869.A.glo.oneris.
Onus libenter ſubiens,priuilegium inde nõ habet.592.C.gl.2.l.item hi. ex qui. cau.ma.
Onus nõ ſentit quãdoque quis,& tamen ſentit cõmodum.2192.B.gloſ.dotis.in verbo,commodum ſentit.
Onus vbi eſt,ibi lucrum.1416.D.glo.5.l. ſi is.commo.
Onera realia recuſare quis non poteſt. 1116.A.l.ſi quis.
Oneroſus creditor non eſt audiendus. 1438.C.l.ſi ſeruos.in fi.de pigne.ac.
Opem dans(etiã mediate)punitur. 1073. D.§.ſi quis.in ſum.l. ſi ſeruus. ad.l. Aquiliam.
Opera quid.640.B.&.1685.D. glo. ex opera.l.quæſtus.
Opera & induſtria pecuniæ æquiparant. 1685.C.in fi.l. ſi ſocietatem.&.1691.B. l.ſi non fuerint.pro ſocio.
Opera infantis nulla.886.D.glo.infante. §.de illo.l.arboribus.de vſufruc.
Operæ quædã fabriles,quædam artificiales,quædã vero officiales.1902.B.l. Si operas.& glo.fabriles & glo.operæ.
Operæ quædam ſunt in faciendo,quædã in non faciendo.602.A.glo.faciat.
Operæ officiales.1341.B.§.ſed ſi.&.1342. B.in tex.
Operarum triplex genus.1342.C.glo.natura.
plerũque robur hominis,ætas,temporiſque Opportunitas naturalẽ cauſam operarũ mutat.1341.B.§.nã plerũque.l. ſi non ſortem.de condic.inde.
Operarũ locator debet habere mercedẽ totius temporis,ſi per eum non ſtetit. 1873.B.l.qui operas.locati.
inter vſumfruct. & Operas eſt quædam vnitas. 949.B
Operas ſuas in perpetuũ locare quis nõ poteſt.881.C.glo.pe.l.3.de vſu fru.
Operari coguntur ſerui,vxores &c.896. B.in mar.§ idemque.de vſufru.
Operari cogendi ſunt ſerui. 896. B.§. idemque.
Opium. 1699.D
Oportet verbum,proprie neceſsitatem importat:improprie ſumitur pro decet. 54.A
Opportunus locus quis. 2017.C
Opinio cõmunis eſt ſequenda. 341.A. in text.l.athletas.de his qui no infa. Bal.
Opinio communis excuſat. 1495. B.l. ſi quis.in ſum.ad ſena.Maced.
Opinio generalis facit cẽſeri aliquid licitũ.342.A B.l.athletas.de his qui no. infa.& in tex.ibi,omnes opinantur.
Opinio quandoque plus valet quàm veritas,& ecõtra.416.A B.in verbo, veritas plus.
Opinioni præferenda veritas. 1444. C. glo.fina.l.Gaius.de pigne.ac.
Opinionis malæ ſi notarius aut mercator eſt,eius liber non facit fidem.l.1.in prin.de eden.
Optimum artificem promittens,optimũ præſtare debet:ſecus ſi ſimpliciter ꝓmittatur artifex:nam ſufficit mediocrẽ præſtare.1968.D.§.venditor.l.ſi quid. de ædil.edict.
Optimos facit iuris ſcientia . 43.B.§. ſed cum.in procę.
ad Opus. 2102.A.§.ſi quis.
Operi tuo nomẽ imponit affectus. 2198. B.glo.donandi.in verbo affectus.
Oratio,id eſt lex. 43.D
Orator non ſemper perſuadet. 144.C
Orbis Romanus. 99.B.in textu.
Ordiaria iuriſdictio.166.l.more. & gl.g.
Ordinariam iuriſdictionem qui dare poſſunt. 167.A
Ordinariũ auxilium non concurrit cum extraordinario.555.A.l. in cauſæ.2. & 6.in glo.4.de mino.
Ordinarium auxiliũ ſi eſt,non debet recurri ad extraordi.821.D.glo.ſi. ad ſi. §.ſi quis.l.1.de rei vin.
male Ordinata verba vitiant. 955.D
in his quæ ſpectant ad litis Ordinationem inſpicitur loci conſuetudo,non in hisquæ pertinent ad litis deciſionẽ. 2079.B.§.teſtes.
Ordo omiſſus circa deciſoria,vitiat,poſſum:ſecus circa præparatoria. 2011.D. glo.3.l.ſi mancipium.de euic.
Ordo iuris, id eſt antiqua ſolennitas. 464.C
Ordo ſcripturæ an & quando ſeruandus eſt. 43.A
Ordo ſcripturæ attẽditur.904.A.l.quotiens.de vſufru.
Ordo ſeruãdus eſt.140.B.glo.1.§. obſeruare.l.nec quicquam.de offic.pro.
Origo cuiuſque rei altius repetenda. 62. A B.l.1.de origi.iur.
Origo nominum ſcienda eſt.53. A.l.2. in prin.de iuſti.& iur.
Origo rei non poteſt cõferri in tẽpore quo debet extingui.2134.A.l. Iulia. in ſum.de iu.do.
Origo quandoque non inſpicitur. 1509. D.glo.in.l 3.de pecul.
Origo ſpectãda eſt.1499.A. glo.1.§.non ſolũ.l.ſed Iulianus.de ſenatuſc.Mace.
Origo verborũ ſprimis cognoſci debet. 1234.C.in mar.l.1.ſi cer.pe.
Originem domicilij non tollit dignitas. 113.C.l.pe.de ſena.in ſum.
Originale. 2083.B.glo.indice.
Originale inſtrumentũ nõ cogitur edere quis,ſed copiã collationatã. 245.C. glo.in.l.2.de eden.& in mar.legis.3.
Originalia nomina tria. 2083.B
Ornantes ſe vt magis appareãt, taxãtur. 513.D.in mar.glo.3.l.ſi quis de do. ma.
Ornamenta non debent ſepeliri cũ corporibus ſuis.1324.A.l.& ſi.§.non autẽ. de religio.
Ornamenta iumentorũ venditorũ an ſint emptoris.1783.D.l.ædiles.
Os olidũ habens,an ſit vitioſus. 1963.D. §.is cui.l.qui clauum.de ædil edic.
Ouum.) Furti actio datur pro ouo. 516. B.glo.1.l.id eſt.de do.ma.
Oſtendere,id eſt probare. 1480.D
Οὐδὲν πρὸς ἔνα de inepte reſpondentibus dicitur,id eſt nihil ad verbum,ſiue ad propoſitum,ad quæſitũ,vel interrogatũ:quod faciunt aliqui,qui cum interrogãtur de albo,reſpõdent de nigro. 1197.C.in mar.& tales pro non reſpõdentibus habentur.
Οὐσία.id eſt eſſentia. 1729.C.§.ego.

P

Paciſci an & quando liceat de quota litis. 307.B
Paciſci eſt crimen fateri.344.B.l.quoniã. de his qui no.infa.
Paciſci non licet contra id quod lex iubet,vel prohibet: ſed contra eius beneficium licet: vt quòd non agatur redhibitoria. 293.C
Paciſci licet contra tenorẽ legis priuatã vtilitatẽ cõtinentis.202.B.l.paciſci.
Paciſcẽdo prodeſſe nõ poſſumus his qui ſũt i poteſtate noſtra.279.B.§.nos aũt.
πεχυωτίσμενοι,id eſt craſsius,diſtinctius. 1613.C.§.ſcire.& in margine.
Pactio eſt duorum,pluriumve in idẽ placitum & conſenſus.255.A.l.huius.
Pactio dubia interpretatur cõtra ꝓferẽ-

Index materiarum

tem.984.C.§.hæc lex.l.ſi arborem.de ſer.vrba.prædi.
Priuatis pactionibus non læditur ius cæterorum.112.B.& ſeq.l.imperatores.de tranſac.
Pactũ à pactione dicitur. 155. A.l. huius.
Pactum & tranſactio differunt. 312.A.l.1. de tranſac.
Pactum aduerſionis quid comprehẽdit. 1872.D.glo.conductoris.l.opus.locati & conducti.
Pactum contra ius, & quod inducit ad delinquendum,non valet.2162.C.l.cõ uenire. in ſum.
Pactũ de non petendo tria operat.285.B
Pactum de non petendo eius qui petere non poteſt,non valet.291.A.§.ſi filius.
Pactum de futura ſucceſsione an valeat. 1828.A B.glo.reſtitutum.
Pactũ de quota litis facere nõ licet.1633. A.gloſ.certam.l.6.mandati.
Pactum dolo initum non ſeruatur. 267. A.§.pactorum.l.iuriſgen.de pac.
Pactum eius cui cõpetunt vtiles, non tet ei cui cõpetũt directæ.275.A.l.ſi cum.
Pactum eſt loco pretij. 1757. D.l. fundi. de contrahen. emp.
Pactum factum per erroré cauſæ, actionem non perimit.305.B.l.ſi cũ.de pact.
Pactum factum vni,qui ſolus ſucceſſurus ſperabatur,prodeſt aliis præter ipſum ſuccedentibus. 299.A.§.pater.
Pactum facto innititur, ſtipulatio iuri. 285.A.§.pactus.
Pactum fit per verba de præſentis ſtipulatio per verba de futuro. 298.C
Pactũ genus eſt, trãſactio ſpecies. 326.C.
Pactum in rem prodeſt omnibus querũ intereſt. 280.B.§.in his.
Pactum inter aliquos q̃ tertius det alteri tertio,non valet.255.B C.in margi.
Pactum iuri communi contrarium, ſeruandum non eſt.269.B.§. & generaliter.l.iuriſgen.ad ſi.de pac.
Pactum ne quis vltra conueniatur,quàm facere poſsit,valet.304.B.l.ſi q̃s.de pac.
Pactum nouum non reſuſcitat priorem obligationem. 286.A.§.idem.
Pactum nudum dicitur veſtitũ legis auxilio, cum parit actionem. 258.D
Pactum nudum non parit actionem. hęc regula fallit in multis caſibus. 262.C
Pactum nudũ parit quãdoque actionẽ. 259.A.&.1970.C D.
Pactum perſonale duplex. 266.D
Pactum perſonale non porrigitur ad heredem. 277.A.§.ſi quis.
Pactum perſonale ſerui non porrigitur ad dominũ,niſi exceptione doli. 279. A.§.quod ſi.
Pactum poteſt eſſe non ſpontaneus cõſenſus. 255.C
Pactum procuratoris quando nocet domino.in verbo,procurator.
Pactum quandoque eſt inſtrumentum, quo pacta continentur. 268.B
Pactum quo tollitur ius priuatum,valet ſecus ſi publicum. 268.B.§.ſi paciſcar.
Pactum quo nõ teneatur maritus de culpa,ſed de caſu:nõ valet.2162.D.l.Póp.
Pactum quod vnus debet cõſequi omne commodum,alius omne dãnum, non valet. 255.ſi C.in mar.gl.5.l.1. de pac.
Pactum valet, vt creditor habeat pignus debito non ſoluto. 1916.C.§.poteſt.
Pactum veſtitur ſex modis. 263.B
Pacti beneficium reale eſt,non perſonale. 293.D.
Pacti exceptio eatenus cõpetit fideiuſſorib', quatenꝰ principali.283.B.§.ſi cũ.
Pacti exceptiones bonæ ſi. iudicio inſũt. 1785.B.l.emptio.
Pacti gratuiti & non gratuiti differẽtia. 312.A B.
Pacto an & quibus legibus derogari poteſt. 82.D.
Pacto fieri poteſt quod fit per legẽ. 304. B.l.non.de pac.
Pacto non remittitur dolus futurus.287. B.§.illud.l.ſi vnus.de pac.
Pacto perimi non videtur, de quo nõ eſt cogitatum.295.C.gl.fina.in principio. l.tres fratres.de pact.
iniquũ eſt actiones perimi Pacto, de quo cogitatum non docetur. 324.A.§.ei qui.l.qui cum.de tranſac.
Pacto priuatorũ forma iuris fiſcalis tolli non poteſt.300.A.l.inter debi.de pac.
Pacto quãdoque remittitur quod repudiari non poteſt. 284.D
Pacta circa ſubſtantialia contractus appoſita,re integra, & ex interuallo valent. 265.B.§.adeo.
Pacta conuenta ineſſe bonę ſi.iudiciis dicere ſolemus. 263.A.§.quinimmo.
Pacta contra iuris regulas non valẽt.290. A.l.contra.de pac.
Pacta contra publicam vtilitatem non ſunt ſeruãda.287.C.& ſeq.§.itẽ.verſi. in ſumma.l.ſi vnus.de pac.
Pacta ea dicuntur ineſſe, quæ legem dãt cõtractui.i. quæ in ingreſſu contractꝰ facta ſunt.363.A.§. ſolemus enim. & 263.A.§.idem.
Pacta ea dicuntur dare legẽ contractui, quæ incontinenti appoſita ſunt. 264. A.§.idem.l.iuriſgen.de pac.
Pacta incontinenti appoſita, nouam pariunt actionem,&veterem informant. 263.A.§.quinimmo.
Pacta ſunt ſeruanda, niſi ratio ſuadeat contrarium 266.B.§.ait prætor.
Pacta turpem cauſam continentia non ſunt ſeruanda:vt ne furti agam.287.C. §.pacta.l.ſi vnus. de pact.
Pacta vltima ſunt ſeruanda.302.D.glo.l. emptor.de pac.
Pactorum genus multiplex. 1753.D.glo. noua emptio.
Pactorum quædã in rem,quædam in perſonam ſunt. 266.B.§.pactorum.
Pactis eorum nobis acquiri poteſt, quorum ſtipulatione nobis acquirit. 310.A B.l.per quos.
Pagani dicũt veterani nõ milites. 359.C
Pagani fuerunt legũ compilatores. 53.A
Palam. 2119.A B.§.palam.
Palea venit appel.fructꝰ.955.B.in mar.l.ſi vſufructuarius.quib.mo.vſusfru.amit.
Πάλιν,id eſt rurſus. 250.A B.§.hæc vox.
Pancratium quid. 1058.C.in margine.
Pandecta vnde. 43.A
Panem furatus tempore cariſtiæ, an teneatur de furto. 1461.C.in margi.
Papa generali mandato non concedit ea quæ ſunt ei reſeruata in ſignum priuilegij. 1542.A B.in margine.
Papinianus libellos agebat imperatoris. 272.B C.l.reſcriptum.
Papinianꝰ ſubtiliſsimus. 43.A.§.itertio.
Papinianiſtæ. 49.A.in tex.
Papirianum ius. 65.B
Παράφρασις quæ. 2129.C
Parcere aliis non creditur is qui ſibi nõ pepercit.1972.C.gl.2.§.malus.l. cũ autem.de ædiſi.edic.
Parcitur quandoque ignoranti. 1577.C. gl.pe.l.ſi fideiuſſores.
Parcitur verecundiæ. 364.A.glo.4.l.quæ omnia.de procur.
confitenti ſponte Parcitur.618.D.gl.ſin. in fi.l.3.de alie.iudi.mutã.cau.
Parcitur obedienti. 349.C
Par affectionis cauſa ſuſpicionem tollit. 1005.B.gl.coniunctam.§.ſi.l.ſi paterfa. de adop.
Par in parem non habet imperium. 626. C.gl.1.l.nam magiſtratus.de arbit.
Pari in cauſa potior eſt conditio rei quã actoris.198.D.gl.1.l. nam cum.ne quis eum qui in ius vo.eſt.
Pari in delicto potior eſt poſſeſſor. 1370. C.l.auunculo.de condic.ſine cau.
Pari in re nõ ſemp potior eſt cõditio prohibentis. 1175.C.l.Sabinus. com.diui.
Pares eſſe nõ poſſum' potẽtioribus.150. B.gl.potẽtiori.l.1.ſi ex noxa. cau. aga.
Paria delicta mutua cõpenſatione tollũt. 198.D.gl.1.l. nã. ne quis eũ q̃ in ius vo.
Paria ſunt non eſſe & nõ apparere. 1756. B.l.in lege.de contra.emptio.
Parentes dicuntur in infinitum. 185.B.l. quique.
Parẽtes & liberos occidere volẽs,lugeri non debet.1219.C.l. minime. de relig.
Parentes magis in liberis timẽt, quàm in ſe.480.B.l.iſti.§.ſi.quod me.cau.
Parentes multi nouercalibus delinimentis corrupti,maligne in ſanguinem ſuum inferunt iudicium.716.C.l. nõ eſt. de inofſi.teſta.
Parẽtes naturales in ius vocare neme poteſt.186.A.l.parentes.de in ius vo.
Parentes proprie dicuntur vſque ad tritauum. 185.C
Parentes quandoque finguntur à liis dementes.716.A.l.hoc.de inofſi.teſta.
Parentũ appellatione etiam naturales cõtinẽtur.185.D.gl.l.parẽtes.de in ius vo.
Parentum votum eſt, vt eis liberi ſuccedant.731.A B.l.nam &.de inof.teſt.
Parentibus bonis, natus, præſumitur bonus:& econtra.1980.D.in marg.ad gl.non infamatæ.
Parentibus conſentaneum non eſt iniuriam in liberos ſuos teſtamento inducere.716.C.l.non eſt.de inofſi.teſta.
Parentibus non debetur filiorum hereditas,propter votum parentum,& naturalem erga filios charitatẽ. 932.A B. l.nam &.de inofſi.teſta.
Parentibus nõ minus quã liberis(turbabato tũ ordine mortalitatis)pie reliqui debet. 732.B.l.nam &. de inofſi. teſta.
Parentibus omnibus vna eſt ſeruãda reuerentia.186.A.l.parẽtes.de in ius vo.
Parentibus,patronis & eorũ liberis obſequium præſtari debet.139.B.§.de plano.l.nec quicquam.de vſu.pro.
Parere.)Extra territorium ius dicenti impune non paretur. 175.B.l.extra.
Parere.)impune non paretur iudici vltra quàm poſsit iubẽti. 660. B C.in fi. l.arbiter ex.de arbi.
Parere poteſt fœmina ſeptenos vno partu.812.C.l.ãtiq.§.vbi.ſi fi.ſi pars he.peta.
contra Parentes non reſtituitur minor. 476.C.in margine.
Pariare in ludo, latine dicitur ſpõſionẽ facere. 1214.C.l.quibus.
Pariatio.i.ſolutio.1367.D.gloſſ.in pariationibus.
Paries qũ facit vẽtrẽ. in verbo,Venter.
Procũbẽs paries quis,in verbo, Venter.
Pariter,id eſt eodem momento. 1916.B. glo.ſi duo.
Pars continetur in toto.188.C.glo.1.§.ſi cum.l.ſi vnus.de pac.
Partis appel.dimidia cõtinetur.909.B. l.etiam.de vſufruc.& 1197.D.§.ſi interrogatus.

rogatus.l.de ætate.de inter.ac.
Partis vſu retinetur ſeruitus tota.1034.C.§.qui latiore.
Partem petere non poteſt,qui totum nõ petere promiſit. 289. B.§.item.l.ſi vnus. de pac.
licet in Parte quo ad partem,quod in toto quo ad totum.265.B.§.adeo.l.iuriſgen.de pac.
idem ius eſt in Parte quo ad partem. in verbo,Totum.
Partes poſſunt quædam mutuo conſenſu relaxare, quædam non.336.A. glo.ſi.l. quos.de poſtu.
Parſimonia magnus prouentus. 1540.C. l.peculium & ex.de pecu.
Partus, ancillarum dicitur: fœtus,pecudum.1550.C.§.at ſi.
Partus cieſtus. 1074.A.in margi.
Partus monſtroſi nõ dicuntur legitimi. 90.C.l.non ſunt.
Partus mulieris portio viſcerum eſſe dicitur.2017.D.in fin.gl.2.l.ſi prægnans. de euic.
Partus ſequitur patré quo ad familiã, dignitaté,honores, originem, & curialé conditionem. 92.D
Parua impendia paruipendenda.1859.A. gl.2.§.ſi quis.l.ſed addes.loca.
Parua mora non æſtimanda.1862.B.§.colonus.l.6 in lege.loca.
ob Paruam rem mutari nõ debet aliqd. 473.D.l.ſcio. cũ gl.2.de reſtit.in inte.
Paruitas pretij dolũ facit præſumere.319. B.in tex.§.modus.l.8.de tranſac.arg.
Parum,id eſt non. 475.D
Paſſagium quod datur pro vehiculo, dominus vehiculi ſoluit:ſed pro rebus ibi poſitis ſoluit dominus earũ. 1883.B C. §.vehiculum.
Paſſum quinque pedes faciunt. 221.B. in margine.
Pater agit ſolus,licet eius & filię actio ſit communis. 279.D
Pater amiſſa filia doté recipit profectitiã. 2127.D.l.iure.de iur.do.
Pater an obligetur pro filio naturaliter. 1351.D.
Pater an pietate debita ductus videatur feciſſe impenſas pro filio ſtudéte. 1156. B.l.quæ pater.
Pater an teneatur ex perſona filij debitoris.1351.B.in glo.
Pater cogitur filium emancipare multis modis. 110 D
Pater debet habere etiam in nominibus filij vſumfructum.940.C D.in mar.
Pater eſt quem nuptiæ monſtrãt. 186.A. l.quia.de in ius vo.
Pater filij,& econtra, iudex eſſe poteſt. 714.A.l.in priuatis.de iud.
Pater filium de religione extrahere non poteſt.147.C.gl. in.§.Papi. in mar.l.ſi ex.de mino.
Pater iniuriam filij remittere poteſt.291. A.l.in perſona.de pac.
Pater iniuriam inducere in liberos quãdo dicitur.716.C.l.non eſt.
Pater inuitus non emancipat. 100.B
Pater iure nat. mouetur ad liberos alendos:iure autẽ ciuili ad id cogitur,ſi nõ habeant artem.46.B C.glo. educatio. §.ſi.l.1.de iuſti.& iur.
Pater licet feudum amittat, tamen redit ad filium. 187.B
Pater non quærit filio ea quæ non ſunt in faciendo. 294.D
Pater paciſcendo ꝓ filio vt extraneo, ei nõ ꝓdeſt:ſecꝰ ſi pro filio vt filio.179.B. l.& heredi.§.nos autem.de pac.
Pater non portat iniquitatem filij. 123.B
Pater poteſt vendere filiũ. 77.A.in gl.l. quod vero.de legi.
Pater plus diligit liberos, quàm ſe. 480. A.l.iſti.in fi.quod me cau.
Pater pro iuito filio reſtitutionem petit. 566.C
Pater quãdoq; fideiuſſori ſimilatur.535.C
Pater tenetur de mutuo facto filiofami. ꝓ veſtimẽtis,alimẽtis,& aliis rebus neceſſariis:nité ſi ſtudeat ipſe filius,& accipiat pecu.mutuo ad victum,veſtitũ,& libros emendos. 1557.B C.in marg.
Pater tenetur de facto filij,ſi inde ſentiat commodum.246.A.l.prętor ait.§. ſed & filiuſa.de eden.& in margine.
Patris æs alienum,eſt funus filij. 1569. C. §.atquin.
Patris caſus nõ nocet filio, nec prodeſt. 122.B.l.emancipatum.de ſenato.
Patris cõcordia ſufficit, ſi offẽſus eſt filiꝰ ei⁹.292.C.in mar.l.in perſona. de pac.
Patris cõtẽplatione ſi gero negotiũ filij, tenetur pater.420.B.l. ſi pupilli.§.ſed ſi.&.§.item.de nego.geſt.
Patris delictum innocẽti filio pœnæ eſſe non debet.187.B.l.adoptiuum.in fi.cũ glo.ſi.de in ius vo.
Patris & matris nomine continetur auus & auia in odioſis. 2116.D.§.hoc capite.l.lege.de ri.nup.
Patris eſt filiam dotare. 2111.A
Patris ſuffragium prodeſt filio honorem petenti. 408.A
Patris gloria,filius ſapiẽs.1500.D.gl. ſi.§. proinde.l.ſed Iulian.de ſenatuſc. Ma.
Patris intereſt dotatã habere filiã. 2034. C.l.pater filiæ.de euic.
Patris tranſactio filio non nocet. 314.B. l.de re.de tranſac.
Patri omnem adulterum occidere licet. 479.A B.l.nec timorem.§.timuit.cum glo.quod me.cau.
Patrem corrigit filius. 1309. A.gloſſ.2.§. ſi quis.l.3.de condic.cau.da.
inter Patré & filiũ an poſſit eſſe iudiciũ. 677.A.l.iis.& in gl.ibidem.
Patré inter & filiũ,iudicium de iure ciuili eſſe non poteſt, de canonico ſic. in verbo,Iudicium poteſt.
Patré mori,& filium emãcipari,æquiparãtur.2141.C.gl.j.l.ſi pater. de iur.do.
Per patrem quandoque quæritur filio. 2164.C D.glo.ſtipulationem.
Patre abſente,vel ſuſpectę vitæ,filius dare procuratorem poteſt.358.C. in tex.
Promiſſio à patre facta filio in poteſtate, cõfirmai morte.2045.B.gl.Athenagorę. quo Patre quis natus ſit inſpicitur. 1980. C.§.qui mãcipia.l.quod ſi.de ędil.edic.
Paterfamilias. 97.B.l. nam ciuium.
Paterna amicitia gerés,non agit.461.D. glo.in l.is qui.de neg geſt.
Paternum affectum vincit nullus. 379.D. gl.pen.l.non ſolum. de pro.&.480.B. §.hæc quæ.l.iſti.quod me.cau.
Πάθος,id eſt perturbatio. 1961.B
Patitur ſporte delinquens.331.D. & ſeq. in mar.gl.2.§.denique.l.1. de poſtulã.
Pœnam & præmium patitur quis ex eoden. facto.341.C. gl.in vrbe.§.miles.l. 2.de his qui no.inta.
Patere legem quam tuleris.1196.B.gl. de tẽlit.l.iuſiurandum.de iureiur.
Patiens quod poteſt prohibere, ipſe facere videtur.350.D.glo.3.l.quid ergo. de his qui no.infa.
Patientia pro conſenſu habetur.1450.D. gl.3.§.magiſtrũ.l.1.de exer.ac.&.1492. D.l.Titianus.in ſumma.quod cũ eo. &c.&.1647.B.glo.in.l.qui patitur.mãdati.&.1883.A.glo.1.§.locator.l.cũ in. loca.
Patiẽtia habetur pro præcepto.353. C.gl. 3.l.non alia.de his qui notan.infa.
Patiẽtia pro traditione eſt.767.D.gl. reſtitui.§.ſi.l.& non.de petitio.here.
Patiẽtia pro traditione eſt in incorporalibus.1805. B.§. ſi iter.l.3. de acti.empſera eſt Patientia fruẽdi quæ offertur eo tempore quo frui non licet. 1862.A.§. colonus.l.ſi in lege.loca.
Patiẽtia ſola operatur liberationem debiti odioſi.1048. B C.in ſum.l. qui ſemiſſes.in verbo,debitum oneroſum.
Patria,fiſcus & reſpu. æquiparantur.337. A B.in margine.
Patriæ amor dulcis.56.B C.in marg.glo. 2.l.veluti.de iuſti.& iur.
contra Patriam reſtituitur minor. 476. C.in margine.
Patriam delere volens lugeri non debet. 1229.C.l.minime.de relig.
Patria poteſtas quatuor modis cõſtituit. 97.A
Patria poteſtate liberatus, honeſtè in eã redire nõ poteſt.103.B.l. qui liberatꝰ. de adop.
Patricius,auctore Suida,dicitur pater cõmunis reipub. 124.A.in margi.
Patricij olim dicebantur nobiles Romani à primis ſenatoribus oriundi.ibidẽ.
Patronus quis. 186.C.l.adoptiuum.
Patronis quis honor debetur. 189.C
Patrono reuerentia debetur etiã alieno nomine agenti. 190.B C.§. ſemper.l. ſed & ſi.de in ius vo.
Paulus Verginius. 70.B
Pauper facile corrumpitur. 2086.A.l.3. in prin.de teſti.
Pauper quãdoque plus habet quã diues. 983.C.gl.2.l.inter.de ſer.vrba.prædi.
Pauper Sabinus fuit à diſcipulis ſuſtẽtatus.72.B.l.2.ad ſ.§. primus diuus.verſi.huic nec.de ori.iur.
Pauperi cõtra eum qui eſt in dignitate, actio de dolo non datur. 516.B.l.non debet.de do.ma.
Pauperi quã diuiti magis ꝓuidetur. 322. A.gl.1.§.ſi non in annos.l.8.de trãſac.
Pauperi quàm diuiti minor fides adhibetur. 247.B.§.cogentur.l.ſi quis ex.de eden.
Pauperes citius torquẽtur quàm diuites. 168.A.§.in ſeruos.l. ſi quis. de iuriſdi. om.iudi.
Pauperes & mediocres in iudicio audiẽdi ſunt æque ac diuites.139.C.§.obſeruare.l.nec quicquam.de offi.pro.
Pauperes non debent affici iniuriis à potẽtioribꝰ.143.C.l.illicitas.§.1.de offi. pſi.
Pauperes nõ tenentur recipere milites. in verbo,Milites.
Pauperes ſub prætextu aduentus militũ capta ſupellectili vexari nõ debẽt.144. A B.§.ne tenuis.l.illicitas. de offi. pſi.
Pauperum opera tãtum ſupplere debet, quantum eis patrimonij deeſt. 1685.B. l.ſocietas.pro ſo.
Pauperior nõ fit,qui nõ acquirit:ſed qui de patrimonio ſuo deponit. 2184.C.l.ſi ſpõſꝰ.§.ſi maritꝰ.de do.iter vir.& vxo.
Pauperior qui fit liberetur à debito.793. A.§.ſcut.in fi.l.ſi quid.de peti.here.
Pauperies quid. 1051.B.§.pauperies, ſopia & Paupertas differũt.209.B.ĩ mar.
Paupertas eſt periculoſa. 786. C.§. ſed cum.l.quẽ d ſi.de peti.here.
Paupertas malum non excuſat. 2115.C. glo.egit.l.palam.de ri.nup.

Index materiarum

Paupertas nocet.168.A.§. in ſeruos.l. ſi quis.de iur.om.iudi.

Paupertas ꝑdeſt.145.BC.in gl.b.ibi,propter inopiã.in glo.ſi.l.illicitas.de offi. præſi.&.1636. D. gloſſ.4.§. igitur.l. ſi procur.mandati.

Paupertatis cauſa remittuntur mulcta,ſatiſdatio,& appellatio.145.A.gloſſ.penul.l.illicitas.de offic.præſidis.

Paupertatis exceptio prodeſt.506. C.gl. in.l.nam is.de dolo.

Paupertatis intuitu poteſt remitti mulcta prius irrogata per iudicem. 144.C. & ſeq.§.præſes.l.illicitas.de offi.præſi.

Paupertatis obtentu turpiter viuentibus ignoſcendum non eſt . 2115.C.§. non eſt.l.palam.de ritu nup.

Paupertati fauetur.743.A B.§.de inofficioſo.l.ſi inſtituta.de inoffi.teſta.

Paupertate liberatur debitor . 793.A.§. illud.l.ſi quid . de peti.her.

Pax.)Iudex ad Pacem litigantes cogere poteſt. 889.D

Pacis appella.non venit treuga,nec inducię. 258.D.in mar.

Pacis nomen vnde. 255.A.l.huius.

Pacis ruptæ pœna peti non poteſt ab eo qui offenſam remiſit. 1511.D.in marg.

Peccare clam,quàm palam:grauius.2115. B.l.ſi.de rit.nup.

Peccandi conſuetudo mala.1308. D.§. ſi ſeruo.l.Neratius.de ſeruo cor.

Peccádi materia malis eſt hominibus auferẽda.1493.C.l.1.de ſenatuſcõ.Mace.

Peculium. 1479.C.§.licet.

Peculium quid apud Gallos. 2129. C.§. dotis.

Peculium quid,& vnde.1511. C.§. peculium.

Peculiũ cõſtituitur ſola volũtate domini.1510.C D.l.peculium.in ſumma.

Peculiũ ex eo conſiſtit,quod parſimonia ſua quiſque parauerit.1540.C.l.peculium & ex.de pecu.

Peculiũ qualiter naſcitur,creſcit,decreſcit,& moritur.Ibidẽ.D.l.peculium.

Peculium quãdoque non habent filius & ſeruus.2142.D.gloſ.repetituram.

Peculium re augendum,non verbis. 1511. B.in fine.§.& vero.

Peculiũ ſerui intelligitur quaſi patrimoniũ liberi hominis .1544.A.in textu.

Peculium ſimile eſt homini.1540.D.l.peculium.

quod in rem domini vertitur,in Peculio computatur.1570.A.§.atquin.

nemo eſt in Peculio ſuiipſius.460. D.gl. fina.l.qui ſeruũ.de nego. geſt. &.1539. D.§.Stichus.l.depoſui.de pecu.

de Peculio non oritur actio. 1508.D

quod Penes ſe eſt,in debitũ cõputat de peculio agens. 1527.A

Pecunia,& res,differunt. 2135.A.l.ita.

Pecunia inuenta in re empta,eſt venditoris.860.B.l.à tutore.de rei vin. ſecꝰ ſi eſt theſaurus.

Pecunia reproba non liberat ſoluẽtem. 1437.A.l.eleganter.§.1.de pigne.ac.

Pecunia ſtrictę,numerata dicitur. 1380.B

Pecuniæ vel bũ capitur ſtrictę,niſi fraus interueniat.1498.B.§.mutui.in ſum.

Pecuniæ vetbum largè ſumitur. 468.C

Pecuniæ verbũ tripliciter capitur.1498. D.glo.mutuam.

Pecuniæ eadẽ vbique poteſtas.1387.C.§. pecuniarũ.l.ideo.de eo quod cer.lo.

Pecuniæ prẽſentis vigente aliqua cauſa, multa fiũt quæ aliàs nõ fierent.318.C. & ſeq.§.vult igitur.l.8.de tranſac.

Pecuniã accipere dicitur etiam qui pro pecunia aliquid accepit. 467.B.§.pecuniam.l.1.de calum.

Pecuniã capiens,vt faciat quod gratis facere tenetur,turpiter accipit.1325.B.l. ſi veſtimenta.de condic.ob.tur.cau.

per Pecu.lata ſententia nõ valet.per gratiam valet. 628.B

Pecunia carẽs,ſoluendi facultatẽ nõ habet,licet habeat multas poſſeſſiones. 1110.C.l.ſi ſeruus.de noxalib.

Pecunia deficiẽte,ſuppletur in corpora. 563.D.glo.aut non.§.ſi ſeruus.l.quod ſi.de mi.

Pecudes & iumenta differunt.1055.D.& 1984.B.§.iumentorum.

Pedamenta. 999.D

Pegaſus. 71.C

Pẽnẽ à Paulo epitomtorum aliber.i.liber probabiliũ à Paulo abbreuiatorũ, ſeu in cõpendium vel epitomen contractorum & redactorum. 865.A

Pendẽte dignitate quæ fiunt valẽt. 1397. C.glo.2.l.hactenus.de conſti.pecu.

Pẽndere,id eſt præſtare. 1901.C

Pendente cauſa pendet cauſatum. 896. C.§.interdum.

Penſare,id eſt compenſare.1872.A.gloſ. penſarentur.

Pẽſio debet ſolui in fine anni. 1934. B.in margine.l.qui balineum.qui po.in pigno.ha.

Penſio.) Eiectus ob pẽſionem non ſolutam,repetit expenſas vtiles. 1883. D. l.colonus.

Penſioné præſtare domus conductæ,id eſt locagium ſoluere.1848.A.§.ſed an.

Pẽſiones ĩ fine anni ſunt ſoluẽdæ.914. D

Penſiones olim ſoluebantur kalen.Martij.914.C.l.defuncta.

Penus quid. 666.D

Penuria reprobatur.45. C.gloſ.1.§. nos vero.in prœmio.

Peragere,eſt ad effectũ ducere.395.C.gl. 1.l.qui procuratorem.de procur.

Percutere.)Si plures percuſſerũt aliquẽ, & cõſtet cuius ictu periit,ille tenetur: ſi non conſtet,omnes tenẽtur.1061.C. & ſeq.§.ſed ſi. ſecus ſi vnus percuſſit & non conſtet quis : vt ibi in mar. & 1088.B.§.rurſus.

Percutiens immediate percuſſorem,videtur ſe defendere.1089.B.§.tabernarius.l.ſi ex.ad.l.Aquil.

Percuſſori non imputatur medici imperitia,aut infirmi negligentia.1089.B.l. ſi ex.ad.l.Aquil.

Percuſſus retrocedens non eſt in culpa. 1090.C.in margine.

Perdit vnus propter alium.227.D.glo.4. l.ſi duo.ſi quis cautio.

Perdere aliud eſt,aliud non acquirere. 1718.D.§.illud.

Perditur,quod non habetur.960.D.glo. 3.in medio.l.3.vſufruc.quemad.ca.

Perdendus,id eſt perditus. 1371.D

Perduellionis dãnãtur,qui quid in principem vel rempub.moliti ſunt. 349.B

Peremptorium quid,& vnde.709.A.l. & tertium.

Peremptorio comminatur iudex. 709. l.in peremptorio.

Perempto principali, perimitur acceſſoriũ.1149.C.§.duos.l.ex parte.fa.erc.

Perfecta venditio quãdo dicitur.1794.A

Perfectũ eſt,quod omnibus ſuis partibꝰ conſtat.62.B.l.1.ad prin.de ori.iur.

Perferre. 2081.C.in mar.

Perfunctorie.2033.D. glo. perfunctorie.

Pergula quid.685.A.&.1097.A. in margine.

Periculum cuius eſt,& lucrũ eſſe debet. 1821.C.gloſ.2.§. ſi quid.l. Iulianus. de acti.emp.

Periculum eſt fortuitus caſus . 1872. C. glo.conductoris.& in magine.l. opus. loca.

Periculum emptoris eſt perfecto contractu.1794.B.l.neceſſario.

Periculum functionum,id eſt cenſus ſoluendi,an teneatur in ſe recipere alienans.vide in verbo,Alienans.

Periculum gerentis eſt,ſi quid de eius geſtis fortuitu pereat. 418.A

Periculũ inſtans attenditur,non ſuſpicatum. 481.A.l.metum.quod me.cau.

Periculum interitus poſt moram,ſpectat ad debitorem ſpeciei. 1240. B.l. quod te.ſi cer.pe.

Periculum rei venditę:emptoris ne ſit, an venditoris. 1738.B.§.in his.

Periculũ ſuſcipiens caſus fortuiti,quomodo tenetur. 226.D

Periculum venditi vini cuius debet eſſe. 1789. D.glo.& vſque.

Periculi appel. continentur caſus fortuiti.1749.B C.§.res in.

qui ſe exponit Periculo,peribit in illo. 1061.B.§.& ſane.l.ité Mela.ad.l.Aquil.

negotiorum geſtor de Periculo tenetur. 458.B

Perit quãdoque quod non fuit . 1401.D. glo.2.l.id quod.de conſti.pecu.

ne Pereat res cõceditur quid,quod aliàs non.803.B C.gloſſ.1.l. ſi bonæ.de pet. here.

Perire non poteſt,quod non eſt.919.B. §.vſque.l.1.qui.mo.vſufru.amit.

Perire lis quando dicitur. in verbo,Lis perire.

Periuriũ anceps ſub alieni cõpẽdij emolumento,non eſt ſubeundum.1302.A. §.graue.l.videamus.de in litem iur.

Periurus quando ſit infamis,& quando non. 354.C D.in margine.

Periurus nõ eſt,contra ſacramentum legis licentia veniens.1803.C D.glo.2.l. 1.de acti.emp.

Periurus quandoque diuinam quandoque humanam patitur vltionẽ. 523.D. l.nam.cum glo.de do.ma.

Periurus repellitur à teſtimonio. 354.D. gl.pe.l.Lucius.de his qui no.infa.

Periurij pœna,id eſt vltio diuina. 523.D

Periuro ſufficere debet pœna periurij. 523.B C.l.nam.de do.ma.

Permittere,commodare quandoque ſignificat.1664.B.l.Lucius.

Permittere in vno, & in alio prohibere quis poteſt. 1041.D

Permittitur quid ex neceſſitate,nõ ex voluntate.2173.A.glo.3.l.1.de fun.do.

Permittitur quid ratione dubitationis, quod aliàs negaretur.675.D.gloſ.poſſit.§.ſed & ſi.l.2.de iudi.

Permittitur ratione adiuncti,quod aliàs negatur.92.B C.glo.2.l.imperator.de ſta.ho.

Permittitur vni,quod alij prohibetur. 679.B.l.cum prætor.in prin.de iudi.

quod non Permittitur inter ſe,nec cum alio,ſi eſt eadẽ ratio in vtroque caſu. 320.B

Permittuntur quædã extra iudicia,quæ in iudicio non. 385.D

Permittuntur quædã gratia virtutis,quæ aliàs prohibentur.1214.A.&.331.D. gl. 1.§.denique.l.1.de poſtu.

Permittuntur quædam propter cibaria quæ aliàs non.743.B C.glo.decerni.l. ſi inſtituta.

Digeſti veteris.

Permiſſum vno modo, alio prohibetur. 1955.A.glo.onera.
Permiſſum videtur,quod non eſt prohibitum. 117.C.glo.fi.l.intantum.de re[illegible]
Permiſſa omnia per legem ſunt,quæ prohibita non inueniuntur. 607.A. pro & contra.glo.fina.§. quod eis.l. necnon.ex qui.cau.ma.
Permiſſis illicite vtens punitur. 459.C. glo.penul.l.qui ſine.de nego.geſt.
Permiſſio indebnita reſtringitur ad loca minus damnoſa. 1005.C.in margine.
Permiſſione generali cõtinétur ea,quæ concedés ſpecialiter permiſſur' eſſet. 1542.B.l.qui peculij.
Permutádo ſi non dedi,ſed paratus ſum dare,pro non dato habetur: & ſic licet pœnitere. 261.C
Permutatio quare eſt contractus innominatus. 261.B.per to.glo.
Permutatio vicina eſt emptioni.1887.B. l.Ariſto.de re.permuta.
Perpetrare videtur maleficiũ,qui nõ impedit,ſi ad eũ prohibere ſpectet. 1098. C.in margine.de noxa.
Perpetuum dicitur multis modis. 1683. D.in margine.&.l.ſocietas.
Perpetuum,id eſt generale. 1724.C
Perpetuá cauſam nó habet quod manu factum eſt.991.A.§.neque.l. ſoramen. de ſer.vrb.prædi.
Perpetuũ in mũdo nihil eſſe poteſt,niſi per ſurrogationé.993.B.l.eum.de ſerui.vrba.præ.
Perpetuo,id eſt decennio. 84.A
Perſcribere,id eſt in publicam ſcripturam redigere. 1719.A
Perſeuerare.)Incipere nõ ſat eſt,ni perſeueres.1564.A.glo.duret.l. ſi pro. de in rem ver.
Perſona ad perſonã prorogatur. 673.D
Perſona coniuncta debitum alienũ ſine creditoris volũtate exigere nó poteſt. 459.B C
Perſona coniuncta & extraneus ſi deputantur ad aliquid, & diſcordant,præfertur opinio coniunctæ. 312.A B
Perſona vna an poſſit gerere vicem duorum. 101.D
Perſona loquentis in generali ſermone continetur.1844.B. glo.1.§.fin.l. creditor.de actio emp.
Perſonæ qualitas inſpicitur. 435.C
Præſtare quis debet in ſua perſona,quod in aliena.1658.C.l.ſi negotia.mandati.
magis quandoque ad Perſonã,quandoque ad rem habetur reſpectus. 1483.C
Perſonæ. 1825.C.§.Item conſtat.
Perſonæ coniunctæ quæ. 371. B C. in margine.
Perſonæ coniunctæ ſunt idoneæ ad fideiubendum. 197.A.l.edicto.
Perſonæ cõiunctæ admittũtur ad fideiubendũ,licet nó ſint idoneæ facultatibus.201.C.§.Prætor.admittuntur etiã ſine mandato. 382.B.§.in his.
Perſonę neceſſarię ſũt filij & ſerui.311.B
Perſonarũ delectus habendus.319.C.glo. 1.§.ſed & perſonarum.l.8. de tranſac.
ex Perſonarũ qualitate ſumptibus factis præſumitur vel nó præſumitur pietas. 445.A.in glo.c.
Perſonas mutat quãdoque iurecon. trãſitq́ue de prima ad tertiam.1508. D.gl. ſi pro.&.1650.B.glo.namque.
Perſonalis conſtitutio perſonã nó egreditur.85.B.de conſtitu.princ.l.1.§. fi.
Pactum perſonale duplex. 166.B
Perſonale pactum.vide in verbo, pactũ perſonale.
Perſonales conſtitutiones ſunt quæ non clauduntur in corpore iuris. 85.B
Perſtillato humore,non præſtituto, legendum.1679.D.l.qui domum.loca.
Perſuadere plus eſt quàm compellere. 1105.D.§.perſuadere.
Perſuadere verbũ eſt meſon: vt valere. 1105.D.§.ſed perſuadere.& in margi.
Pertinere quid. 743.C.glo.pertinere.
Pertinere. 2078.A B
Pertinere deſinit,quod nec cœpit. 960. B.§.deſinere.l.omnes.in prin.ibi,deſinere.vſufru.quemad.ca.
Pertundere,id eſt perforare. 1075.D
Peruenire ad aliũ quid dicitur cũ ex eo fit locupletior.515.A.l.in heredem.
Peruenire.778.C.§. & verbum.&. 1773. A.§.peruenſſe.& in glo.bis.
Pes id dicitur méſæ,quod ſcypho fundꝰ: & candelabro ſigillum.837.A.in tex.
Pedé,ſexdeci digiti faciũt.221.B. in mar.
Petit quis quãdoque quod habet.510.C. glo.de dolo.l.& eleganter.de do.ma.
retinemus quædã,quæ nó Petimus.1278. B.glo.non habebit.
Petere,id eſt peti debere. 1383.A
Petere ab alio quis non debet,quod ipſe habet,& aliis dare debet 249.B.glo.3. §.prætor ait.l.ſi quis ex.de eden.
Petere non debet quis,cuius contrarium non peteret.778.A.glo. deſideret.l. ſi & rem.de pe.her.
Petere quis nó dicitur,niſi in iudicio petat.316.D.glo.2.l.penul.de tranſac.
Petitur quandoq; aliud,& aliud in condemnatione deducitur.1987.A.glo.officio.in verbo,ſententia.
ſemper quantum Petatur quærendũ eſt; non quãtũ debeatur.175.A.§.quotiés. l.cum quædam.de iuriſ.om.iudi.
Peti quædã honeſte nó ſolent,quæ tamẽ honeſte præſtantur.72.A.§.primus.l. 2.ad fin.de ori.iur.
Peti poſſunt res nonnunquam diuerſe. 827.A B
Peti quod nó poteſt,ſeruari poteſt.1598. A.glo.1.l.ſi cum.de compenſa.
non Petitũ prodeſt,quod deſideratũ nocet.224.glo.A.2.§.fin.l.2.ſi quis cau.
Petens quod eſt reſtituturus,dolo facit. 1994.B.in verbo,dolo facit.
Petés quod intus habet nó auditur:vt ſi heres petat teſtamẽtũ ſibi edi à legatario.245.B.l.ſi legatũ.de eden. &.249. B.gloſſa quarta.§. prætor ait.l. ſi quis ex.eo.titulo.
Petenti ſuũ,conſulendum.1383.C D.glo. fina.l.1.de eo quod cer.lo.
Petitio ambigua interpretatur ſecũdum mẽté ꝓferẽtis.708.A.l. ſi quis.de iudi.
Petitio debet edi reo. 241.A.l. qua quiſque.
Petitio in multis caſibus negatur,in quibus retentio habetur.461.D.glo.fina. l.cum pecunias.de nego.geſt.
Petitio ſi nulla fuit,nulla mora eſt. 494. D.glo.quia tripli.§. quid ſi homo.l.ſi cum.quod mẽ.cau.
Petitioni quãdoq; ſentẽtia eſt diſformis. 1987.A B.glo.officio.i verbo ſentẽtia.
Petitionem quàm dominus iuſtiorem habet nemo.1626.A B.§.exempli loco.l. bona.depo.
Petitoré de poſſeſſore facit contumacia. 1038.D.glo.ſi.l.is cuius.ſi ſer.vindi.
Philoſophiam veram, non ſimulatã,adſectant iuriſconſulti.53. A.l.1.§. 2. de iuſt.& iur.
Phreneticus,id eſt furioſus. 1960.D.§. Interdum.
φθίσις, id eſt tabes.1960.A.§.ſed ſciendũ.
Picturas ſpectantes aſſiduè,ſunt vitioſi. 1996.A.l.animi.de ædilit.edic.
Pietas eſt mater boni operis.445.A. glo. fina.l.ex duobus.de nego.geſt.
Pietas,officium,obſequium & c.differũt. in verbo officium.
Pietas præſumitur ex perſonarum qualitate. 445.A. glo. fi.l.ex duobus.de nego.geſt.
Pietas quãdoque præſumitur.453.B.glo. pietate.l.Neſennius.de nego.geſt.
ſua cuique Pietas quãdoque nocet.1225. A.gloſſ.oportet.§.plerique.l.& ſi. de religio.&.1347.A.in textu.
Pietatis cauſa datũ,quandoq; repetitur. 471.A.l.ſi quis.in gl.repetere.de calũ.
Pietatis cauſa factæ expenſæ non repetuntur.445.A.§. Titium.l. ex duobus. de nego.geſt.
Pietatis & miſericordiæ motus differũt. 461.D
quando à Pietate cauſatur error,ceſſat repetitio indebiti ſoluti.1346.B.l.cum is.de condic.inde.
Pignus antequam vendatur, debet eſſe trina denuntiatio:& inter quamlibet triduum. 1423.C
Pignus dari poteſt prõ omni obligatione.1426.C.§.non tãtum.
Pignus & alia multa alluuione crefcunt. 1913.D.glo.obligatur.
Pignus & hypotheca differunt. 1946.C. &.1426.C.§.proprie.
Pignus & hypotheca nó differunt quantum ad actionem hypo.aliàs ſic. 1907. B C.glo.differt.
Pignus extinguitur extincta re obligata. 1952.D.l.ſicut.in princ.
Pignus luere,eſt ſortem principalem ſoluere.1438.D.glo.Vix.
Pignus luere,rem pignoratã, debitũ offerendo,accipere.1165.C.§.inter eos.
Pignus impropriè ponitur quando non traditur creditori. 1421.D
Pignus iudici datum vt male iudicet, an poſſim repetere.1313.C.& ſequen.
Pignus nocte dari poteſt.in verbo,nocte quędam.
Pignus non idoneũ recipiés,non videtur renũtiare ob id perſonali actioni. 1158.C.l. creditor.
Pignus prætorium, & conuentionale,in multis differunt. 1421 A
Pignus reddens debitori,ſi pecunia non eſt ſoluta,debitum petere poteſt. 256. C.l.poſtquam.
Pignus ſolo cõſenſu cõtrahitur. 276.B. §.de pignore.l.ſi tibi.de pactis.
Pignus vendat debitor,an obliget,nihil intereſt.1944.B.& ſeq.l.cum prior.
Pignus vendi poteſt trina denũtiatione præmiſſa:etiã ſi conuentum eſt de non vendendo eo.1423.C.in margine.
Pignus vendi quando poteſt.1423. C.l. ſi conuenerit.
repetitur Pignus datũ vt fiat maleficium, per rei vin.aliàs fiſcus repetit. 261.A. facit pro illis qui dant pignora vt aſſequantur dignitates.
ſi debitor Pignus quod cõduxit non reſtituit,condẽnatus ſit infamis.1434.C: & ſeq.l.ſi pignore.§.ſi poſt.de pig.ac.
valet Pactũ vt debito non ſoluto creditor habeat pignus pro iuſto pretio. 1916.C.§.poteſt.
Pignori dare,id eſt obligare.1929. C.l. qui dotem.& in gloſſ.
Pignore à principe in ſolutũ impetrato, & poſtea euicto,nó agitur primitiua.

Index materiarum

1436.B.l.eleganter.
Pignori prætertur priuilegiũ perſonale. 1932.D.gloſ.fin.l.interdum.qui po.in pigno.hab.
Pignori quod accedit,pign⁹ eſt. 1432.B. 9.ſi nuda.l.ſi conuenerit.de pigne.ac.
creditor poteſt eligere vnũ ex Pignoribus quod vendat.1946.D.l.creditoris. de diſtract.pigno.
Pignorari an poſsit feudum.1922.D. glo. vlt.l.lex.de pignorib.
Placere cuique debet in ſua pſona,quod placuit in aliena.177. A . gloſſa finali. §.ſi quis.l.1.quod quiſque iur.
Placitum eſt cuſtodiendum. 2036.A.l. ſi plus.de euict.
Placitę vſure,id eſt quę placuerũt.2064. B.in fine.l.tutor.
Plagiarij ſunt,qui filios vel ſeruos furantur. 147.B
Planũ.)De plano.85.A.l.quod principi. de Plano expediri quæ cauſæ poſſunt. 139.B.in tex.
ex Plano ire,id eſt per viã planã.986.D
de Plano,id eſt ſine cauſę cognitione,vt eundo,ambulando,& huiuſmodi. 139. B.§.de plano.
Plauſtrarius. 1705.B.§.ſi ex.
Plebis à patribus ſeceſſus.65.B C.in text.
Plebiſcita. 65.C.§.deinde cum.
Plenũ compromiſſum eſt,quando compromittitur de omnibus cõtrouerſiis. 639.B.§.plenum.aliter ſumitur in.l.ita demum.de arbi.
Plenum,id eſt validum.618.D. aliter capitur.639.B.§.plenum.& aliter in.l.ita demum.in fin.de arbi.
Pleniſsime interpretãdũ eſt prĩcipis beneficium.86.A.de conſti.princ.l.pen.
Plenitudine poteſtatis vtitur quandoq; princeps.1000.C.l.Lucius.
Plerumque,id eſt pluries. 211.C
Plumbatura, & ferruminatio,differunt. 838.D
Pluralis locutio duorum numero contẽta eſt.2091.B.l.vbi.de teſti.
Plurale pro ſingulari plerũque ponitur. 64.A.gl.exactis.§.exactis.l.1.de origine iuris.331.B C.&.333.C.&.820.C
Plurale quãdo reſoluitur in ſingulare. 750.A.in margine.facit ad ſtatutũ puniens falſos teſtes producenté,vt etiã locum habeat in producente vnum.
Pluralitas quandoque nõ conuertitur in plures ſingularitates, quandoque ſic. 230.C
Plus faciẽdo quàm debet quis,liberatur. 117.D.gloſſ.fina.l.pen.ſi ex noxa. cau.
Plus qui facit quàm facere debet,videtur etiã facere id quod faciendum eſt. 1046.A.glo.pluſquam.l.ſi is cui. quẽadmo.ſer.amit.
Pluris emens rem quàm ſit mandatũ,repetere poteſt.450.A.gl.1.§.libertos.l. libero.de nego.geſt.
Plures non facile conſentiunt.65.B.glo. 1.§. deinde quia. de origine iuris.& 517.C.l.ſed &.§.ſed an.cum gloſſa. de dolo ma.
Plures difficilius conſentiũt quàm vnus. 131.C
hæc adiectio Pluréſve) ad paucos pertinet,vt quandoque ad duos,quandoq; ad quartam totius,quandoque ad arbitrium iudicis. 228.D
Plures,vt tres,ſuſtinẽt vicẽ vnius. 272.A
Plura facta non ſunt,vbi eſt conſilium vnum.169.B.l. ſi familia. de iur. om. iudi.
Plura ſunt negotia,quàm vocabula.1888. B.l.natura.de præſcrip.verb.
quod nõ valet in Pluribus,valet quãdoque in vno.265.C D.glo. pen.§.adeo. l.iuriſgentium.de pactis.
cum quid à Plurib⁹ fieri debet,omnes facere debent:nec ſufficit vnũ alteri vices ſuas cõmittere.634.D.635.A.gloſſa finali.l.ſicuti.de arbi.
Plurimũ quod accidit,præſumitur.1078. D.gloſſ.5.l.cum de.de proba.
Pœna ab altero duorum reorum peti nõ poteſt,& ab altero intereſſe.227. B.§. item.l.4.ſi quis cautio.
Pœna extraordinaria ob iniuriam alteri factã imponenda,moderatur pro qualitate iniuriam paſſi.2123.C.l. non eſt. in ſum.de ritu nup.
Pœna gladij adultero non infligebatur tempore iuriſconſultorum. 341.A B
Pœna non cõmiſſa,id eſt incurſa, quandoque remittitur. 191.B
Pœna incurſa ratione alicuius impetrationis iniquæ,non euitatur licet ei renuntietur. 178.B C.in margi.
Pœna legalis,& cõuentionalis,differũt. 1392.D.in margine.
Pœna quandoque impropriè ſumitur. 329.D
Pœna ſemel cõmiſſa amplius non committitur.654.B.l.ſi duo.§.ſemel.de arbi.hoc verum,niſi ſit actum.
Pœna quandoque cõmittitur tota,licet pro vna parte ſit ſatisfactum. 1841.A. gloſſ.poſsit.
Pœna ſoluta intra tempus purgandi moram,non poteſt repeti per ſoluentem. 1348.C.in margine.
Pœna ſtipulationi appoſita quando cõmittitur. 229.C
conſilium eſt quòd Pœna in tranſactione ponatur.326.A.l.pacto.
Pœna vnius,metus multorum. 198.B
Pœnæ ad pœnam ſit cõpenſatio.220.D. gloſ.1.§.pe.l.ſi.de eo per quem fac.
cum tempus eſt de ſubſtantia Pœnæ,alio tempore factum non punitur.350.B.in margine.
Pœnæ deprecatio nulla eſt,ſi minor annis adulterium fateatur. 574.A.§. ſed vt.l.auxilium.de mi.
Pœnæ metu quis bonus efficitur.54.C. gl.metu.l.1.§.2.de iuſti.& iure.
Pœnæ non irrogatæ indignatio,ſolam duritiam continet.1801.A.l.ſeruus.de ſer.expor.
delinquẽs videtur conſentire Pœnæ p eo delicto impoſitæ.331.A.in margine. gloſſa.2.§.denique.de poſtu.
Pœnam auget delictum frequens. 96.C. de his qui ſui vel ali.iur.
Pœnã cõmittere,id eſt incurrere.191.B
Pœnam conſuetã debet ſequi iudex habens arbitrium in pœnalibus.375.AB. in margine.
veniens contra pactum,& pœnam ſoluens,ſi iterum cõtra veniat, an ſoluere debeat. 327.B
Pœnã diuerſam exigit diuerſitas factorũ.1087.B.l.ſi ſeruus.ad.l.Aquil.
Pœnam & præmiũ conſequitur quis ex eodem facto.341.C.glo.1.§.fina.l.2.de his qui no.infa.
Pœnam & præmiũ ex delicto non debet quis mereri.594.B.glo.2.l.item.ex quibus cau.ma.
Pœnam furti vel iniuriarũ timere expedit.277.C. verſic. expedit.§.pacta.l. ſi vnus.de pact.
Pœnam minuit quandoque iudex,ætatis miſeratione.575.C.§.in delictis.l.auxilium.de mino.&.351.D
Pœnam promiſſam non debet quis tranſacto negotio.222.A.l.1.§.1. ſi quis cautio.
Pœnã quam quis ex delicto ſuo præſtitit,recuperare non debet.391.B.§.ité. l.qui proprio.de procu.
ſufficit aliquid factũ ad Pœnam,vt ſic de iure non teneatur. 350.D
ſtatutum in Pœnam,non debet in præmium conuerti.585.D.gloſ.1.§.nemo. l.2.de capi.mi. Vide in verbo ſtatutũ.
Pœnæ in dubio ſunt mollendæ.347.B. gloſſ.non erit.§.fin.l.furti. de his qui no.infa.
Pœnas diuerſas exigunt diuerſa facta. in verbo factorum.
in Pœnis vnus ſoluens non liberat aliũ. 169.A.l.adeo.de iur.omni.iudi.
Pœnale iudicium,id eſt multa. in verbo,iudicium pœnale.
Pœnitere an liceat lite con. 326.D
Pœnitere poteſt contrahens,ſi dolus aduerſarij dedit cauſam cõtractui. 1882. B.§.mandaui.
Pœnitere licet ante litis conteſt.841.D. gl.ſi.l. is qui.de rei vin.
Pœnitere licet.1311.A B.§.ſed cũ. & per to.l.ſi pecuniã.de condic.cau.data.
Pœnitere quando liceat.1417.D.in margine.l.in commodato.commo.
Pœnitere quandoque quis,etiam ſi vult, non poteſt.178.D.glo.licet.l.3. in prin. quod quiſque iur.
Pœnitentia. 2201.B.§.pœnitentiam.
Pœnitentia ſua nocẽs nemo eſſe deſinit. 1965.B.l.quis ſit.de ædil.edict.
Pœnitentiam à papa iniunctam epiſcop⁹ ex cauſa augere vel minuere poteſt. 1658.A B.in margine.
Pœnitenti ante conſummatum delictũ parcitur.727.A.gloſſa.1.§.ſed ei.l.Papi.de inoffi.teſta.
Pœnitenti & actionẽ remittẽti venia datur.190.C.l.quamuis.de in ius vo.
Pœtarum authoritates ſunt allegandæ. 118.B.glo.fin.de re.di.l.intantum.
Polia,id eſt equitium.1986.A.in margi.
Politor quis.1699.A.gloſ. pollicitatori. in additione.
Pollinctor. 1469.C.§.idem ait.
Polypoſus. 1963.C.gloſ.& polypoſus.
Polypus. Ibidem.
Pomœria. 1799.A.glo.pomœrio.
Pondere falſo vtens,quando punitur. 510.B.§.de eo.cum gl.pen.in fi.l.arbitrio.de do.ma.
Pono,& depono,differunt.1604.D.glo. auget.
Poſitũ habere quid.1096.C D. in textu.
Pontifices explorare multa debẽt.1134. B.l.6.de mor.infer.
Pontifices olim iura interpretabantur. 65.A.in text.§. omnium tamen.l.2.de orig.iur.
Pontificum iuſſus in quibuſdam requiritur.1120.D l.offa.
Pontones qui. 1013.C.in margine.
Populare iudiciũ,eſt cuius executio cuilibet de populo datur. 168.C
Popularis actio quæ. 383.B
Porta egredi licet,non alia vrbis parte. 119.B.l.ſi quis.
Porticus ambulatoria. 1031.C.in textu.
Portoriũ quis tenetur ſoluere,an domnus vehiculi,an rerum in eo poſitarũ. 1883.B C.§.vehiculum.
Poſsidere commodius eſt,quàm petere. 840.C.l.is qui.de rei vin.
Poſsidere dolo deſinẽs,&poſsidere dolo nolens,

nõlens, æquiparantur.783.BC.§.perinde.l.ſed & ſi.de peti.here.
Poſſideri nequeũt incorporalia. 1019.B
Poſſidere ius,& rem,differunt. 754.B C
Poſſidere pro herede dicitur quis tribus modis. 754.C
Pro herede Poſſidere. 754. C.l.pro herede.& dicitur tribus modis. ibi.D
Poſſidẽdi iuſta cauſa eſt,cuſtodię gratia. 1165.A.§.ſed & ſi.l.cõmuni.com.diui.
Poſſidens immobilia ſatiſdare non debet.226.D.§.item.l.4.ſi quis cau.
Poſſidentis cauſa melior, quàm petẽtis. 872.C.§.ſi duobus.l.ſiue autem.de Publicia.
Poſſidentis conditio potior eſt in pari cauſa. 198.D
Poſſeſsio an continuetur à teſtatore in heredem.609.A.glo.quaſi.
Poſſeſsio an à duobus inſolidum haberi poſsit.1412.D.glo.dominium.
Poſſeſsio debet defendi ab eo qui eã habet. 1030. C D.in margine.l. harum.ſi ſer.vin.
Poſſeſsio habet plurimum facti. 599.A.l. denique.ex qui.cau.ma.
Poſſeſsio multiplex. 599.C
Poſſeſsio non perditur per deſertionem appellationis.213.D.in margine.
Poſſeſsio quandoque, id eſt detentatio. 1134.C
Poſſeſsio quãdoq;,id eſt dominiũ.694.B
Poſſeſsio rei quæ eſt ĩ cõtrouerſia,an & quãdo releuat poſſeſſoré ab onere ſatiſdandi. 213.B.§.ſi fundum.
Poſſeſsio rerũ mobilium vilis eſt. 834.D glo.1.in ſi.l.ſi poſt.de rei vin.
Poſſeſsio videtur tradi clauibus traditis. 1755.B.l.clauibus.de contrahen. emp.
Poſſeſsio violenta. 694.B
Poſſeſsio,id eſt vſucapio ex poſſeſsione proueniens. 598.D.gl.pœna.
Poſſeſsio lapilli iactu retinetur. 1019.C
Poſſeſsionis cauſa prius q̃ proprietatis agenda eſt.694.B.l.ſi de vi.de iudi.
Poſſeſsionis effectus eſt vſucapio.599.D gloſſ.cauſa.
Poſſeſsionem ciuilem quis habere dicatur. 1413.A
Poſſeſsionem habere,non eſt habere retentionem. 1358.A.glo.l.ex quibus.de condic.inde.
expenſæ reſtituendæ ſunt miſſo in Poſſeſsionem. 208.A
Poſſeſsionem tradere, & cauſam vacuã, paria ſunt. 1116.D.§.Iulianus.
Poſſeſsionem ſimplicé rei habẽs, locare poteſt.970.B.in margine.
dominium in legatis ſine Poſſeſsione quæritur. 1049.C
dominium quandoque ſine Poſſeſsione quęritur.2177.A.glo.periculi.l.ſi fundum.de fun.do.
dominium quandoque tranſfertur ſine Poſſeſsione. 1702.B
Poſſeſſor quis dicat.212.AB.§.poſſeſſor.
Poſſeſſor bonæ fidei non tenetur de caſu. 832.D
Poſſeſſor cum titulo de quibus tenetur. 486.C
Poſſeſſor hereditatis ſoluens, an repetere poſsit,& qua actione. 791.D
Poſſeſſor malæ fidei an ſit melioris conditionis &c.840.A B.glo.ædificium.
Poſſeſſor in turpi cauſa potior eſt. 1325. C.glo.ſin.l.ſi ob turpem. de condi.ob tur.cau.
Poſſeſſor non dicitur vſufruct. & creditor. 212.B.§.poſſeſſor.
Poſſeſſoris cauſa potior in pari delicto. 1370.C.l.auunculo.de cõdic.ſine cau.
Poſſeſſores ſunt potiores.946.D.l.vti.ſi vſusfru.pe.
Poſſeſſorio agere, quàm petitorio, melius eſt. 840.B.l.is qui.
Poſſum per aliũ,quod per me non.1045. C.glo.1.l.ſi communem.quemad.vſufru.amit.& 1918.D
Poſſum quædam per me,quæ per aliũ nõ poſſum.109.D.glo.ſi.l.poſt mortem.
ſi non Poſſum per me,nec per aliũ potero.450.D.glo.3.§.pe.l. liberto.de nego.geſt.
Poſſum vt alius,quod non vt ego. 1678. C.§.Paulus.l.ſi mandato.mandati.
Poteſt, aliquando pro debet. 709. C. & 1105.A.glo.poteſt.
qui tenetur dare certum fideiuſſorem, ſi non Poteſt,liberatur dando aliũ. 485. C D.in margine.
Poteſt quis pro alio,quod pro ſe nõ poteſt. 319.D
aſtringi non debet quis ad id quod non Poteſt.424.C.glo.5.§.fina.l.ſi pupilli. de neg.geſt.
non imputatur ei, qui nõ Poteſt facere quod facere vellet.1051.C.glo.nõ potuit.in verbo,non imputatur.
Potero verbum, propriè & impropriè ponitur. 1144.C.
Poſſe non intelligitur,qui honeſte non poteſt. 93.D
Poſſe aliquid, eſt commode poſſe: cum potero, id eſt cum commode potero. 208.A.glo.3.§.iubetur.l.de die.qui ſatiſ.cog.
Potens.)Cum quid poteſt iudicari ſecũdum minus potens & magis potẽs, attenditur magis potẽs. 89.B.in ſum.logis,quæritur.
Poſterior creditor quãdoque præfertur. 1951.B.l. interdum.&.l. ſeq.qui po. in pigno.ha.
Poſterior lex derõgat priori. 1055.A.l.1. ad legem Aquiliam.
Poſterior mora nocet. 641.D.glo.quod non.l.Celſus.de arbi.
Poſteriora facta prioribus derogãt.1755. C.gl.noua.l.pacta.de contrahẽ.emp.
Poſtulare quid. 328.B.§.poſtulare.
Poſtulare nemo poteſt ante annum decimumſeptimum.329.A.l.1.§. initium. de poſtu.
non Poſtulantium ordines tres. 329.B
Poſtulare à iudice prohibitus,etiam aduerſario patiente poſtulare non poteſt.335.C.& ſeq.l.quos.
Poſtulare apud ſe qui prohibetur, apud alium poſtulare poteſt.335.B.l.puto.
Poſtulare,id eſt accuſare. 452.C
Poſtulare prohibit' ex cauſa quæ infamiã nõ irrogat, in alia prouincia poſtulare poteſt. 336.l.ex ea.C D.
Poſtulator,id eſt aduocatus. 329.B
Potẽtiores ne imbecilles opprimant,curare debet iudex.139.C.§.obſeruare.l. ne quicquam.de offi.procon.
Potẽtiores nõ debẽt iuriis afficere humiliores.143.C.§.1.l.illicitas.de offi.pſi.
Potentioribus pares eſſe non poſſumus. 215.B.gloſſ. potentiori. l.1.ſi ex noxa. cau.aga.&.617.A.l.quia.de alie.mutã. iudi.cau.fac.
Poteſtas quãdoq; id eſt iuriſdictio. 85.A
Poteſtas, id eſt iuriſdictio contentioſa. 133.D
Poteſtas,id eſt merum imperium. 136.D
Poteſtas,id eſt ſubiectio. 97.B
Poteſtas,& magiſtratus,differunt.176.A
Poteſtas patria quadrupliciter conſtituitur. 97.A
Poteſtas tutoris differt à patria po. 2104 B.glo.1.l.ſi puellæ.
Poteſtatis nomine quid ſignificet. 1454 C D.§.in poteſtate.&. 1479.D.§. poteſtatis.l.1.de tributo.
Poteſtate patris liberatus, in eã honeſtè nõ redit.1003.B.l.q liberat'.de adop.
exiſtẽs in patria Poteſtate,poteſt paciſci de eo quod poteſt acquirere quando erit ſui iuris.179.C.§.Filiaſa.
exiſtens in Poteſtate aliena, agere non poteſt. 179.D
iis qui in noſtra Poteſtate ſunt,recte ſoluitur quod credidere: licet non poſſint nouare.283.B.§.ſic enim.
qui ſunt in eiuſdẽ Poteſtate, donare inuicem non poſſunt. 2179.A.§.qui in. per Poteſtaté quis aliquem cõtingit tribus modis.2179.C.glo.qui in eiuſdẽ.
Potio cui opium ſit mixtum. 1699. D.gl. ſubreptum.
Practica ſine literis iuuat.177.CD.in.gl. adſeſſori.l.hoc edicto.quod quiſq; iu.
Potitus hoſtiũ quid.594.C.in margine.
Præbere,id eſt commodare. 1412.A
Præcedens dictum ad tempus retroactũ quandoque trahitur. 1970.D.glo.vlt. l.ſi verò.
Præcedens lex determinatur per ſequẽtem. 79.B.l.non eſt.de legi.
Præcipio, & mando, à principe prolata differunt. 146.A
Præceptoris nimia ſæuitia culpæ aſſignatur.1058.A.l.præceptoris.ad.l. Aquil.
Præceptorem pauperem ſuſtentare debent auditores. 72.B.l.2.ad fin. §.primus.verſi.huic nec.de orig.iuris.
ſine Præceptore ius percipi non poteſt. 44.B.§.& antea.in proœ.
Præcepto æquiparatur patientia. 353. C D.glo.pe.l.non alia.de his qui no.infa. Vide in verbo,patientia.
Præcipuum,id eſt ſpeciale. 152.A
Præciſè.)Defendere præciſè an quis teneatur. 373.B
Prædandi animo qui lucro ſuo, non alterius commodo ſtudet,impenſis non releuatur.419.A.§.ſed & ſi.l.ſi pupilli.de nego.geſt.
Prædictio prodeſt.1476.D.glo.dandam.
Prædij appel.quid continetur.2175.B.§. prædij.
Prædia per culturam meliorantur. 1918. D.glo.1.l.creditor.de pign.
Prædia ruſtica & vrbana differunt.1914 D.l.eo iure.
Prædia vrbana. 114.A.l.ædificia.
Prædo dicitur qui nullam cauſam poſſidendi habet. 782. A.§. quod autem.l. ſed et ſi.de peti.here.
nemo Prædo eſt, qui pretiũ numerauit. 759.B.§.ſi quis.l.nec vllã.de peti.her.
Prædo lucrari nõ debet.797.A.§.ſi prædo.l.ſi à domino.de peti.here.
Prædo nõ debet eſſe melioris conditionis,quàm bonæ fid.poſſeſſ. ibid.
Prædo poteſt agere pigneratitia.1434.B §.ſi prædo.
Prædo tenetur de fatalitate,& aliis.799. A.glo.relinquere. l.illud quoque. de peti.here.
Prædoné eſſe non puto, qui dolo caret, quãuis in iure errauerit.783.A.§.ſcire autem.in ſi.l.ſed et ſi.de peti.here.
Præeſſe.)Qui multis præeſt, præferẽ his qui paucioribus.1714.D.glo 4.§.item ſi.l.actione.pro ſo.
Præfatio legis ſi eſt gñalis, lex generaliter debet intelligi. 2101.D.§. ſi quis.l.

Index materiarum

regula.de iur.& fac.igno.
Præfationibus vtendum eſt. 61.C.l.1.de orig.iur.
dicta in Præfationibus, cenſentur repetita in ſequétibus. 257.B.§. idem.l.ité. de pact.
Præfectus. 340.A
Præfectus annonæ. 69.A.§ ſane.
Præfectus ærarij quis. 321.B
Præfecti prætorio habét duo priuilegia. 125.C
Præfectus prætorio, id eſt conſtabilis. in verbo, Tribunus celerum.
Præfectus prætorio imperatori dicebatur, qui dictatori magiſter militum: regibus vero Roma. tribunus celerum: noſtrates Conſtabilem vocant. 125.B
Præfectus vrbi. 68.D.§ quotiens.
Præfectus vigilum. 69.A §.ſane.
Præferuntur qui multis proſunt, his qui paucioribus. 1714.D.glo.3.§.Labeo.l. actione.pro ſo.
Prægnans fœmina non datur extremo ſupplicio. 92.B.l.imperator.
Prægnás mulier in dubio præſumit habere tres ĩ vtero. 690.A B.9.ſi paterfa.
Prægnanté ſe fingés, in poſſeſſionem vt mittatur, infamis fit. 353.A.l.notatur.
Præiudicium. 186.D
Præiudicis 810.B.§.petũtur. & D.in gl.
Præiudiciales actiones, & exceptiones. 810.D
Prælato facto mutuo pro vtilitate eccleſię, tenetur ſucceſſor, vel eccleſia. 1258 B.ar.l.ciuitas.ſi certum petatur.
Prælati an poſsint exigere procurationé à clericis & pagis ad quos ve..iút. 135. B.argumen.§.antequam.l.obſeruare. de offic.procur.
Prælati non debent requirere procurationé à clericis in ciuitatibus ad quas veniunt. 135.B
Præmaturè renuntiás ſocietati, ſocium à ſe liberat, non contra. 1714.C.§.Item.
Præmium conſequitur quis ex dolo ſuo. 65.A. glo.1.§. poſtea cum Appius. l.2. de origi.iur.
Præmium & pœnam cõſequitur quis ex eodem facto. 341.C.glo.in vrbe.§.miles.l 2.de his qui no.infa.
Præmium & pœnam ex eodé facto quis conſequi non debet. 612.D.glo. 4.l.ſi cui.ex qui.cau.ma.
Præmium & pœnam ex delicto mereri non debet quis. 594.B.glo.2.l.item.ex qui.cau.ma.
Præmiũ ſui doli ferre nemo debet. 646. B.l.ita.de arbi.
Præmij exhortatione affici ẽdi ſunt boni. 53.A.in textu.l.1.de iuſtitia & iure.
ſtatutum in Pœnam, non debet in præmium conuerti. 585.D.glo.1.§. nemo. l.2.de cap.de.
Prærogare, eſt prius rogare: id eſt rogãdo petere ſalaria à huiuſmõdi. 307.A B
Prærogatiuæ ſunt ſeruandæ. 135. C. §. magni
Præſcribens an ſit ſimilis ſoluenti. 1401. A.in margine.
Præſcriptio fori, id eſt declinatio. 204. B.in textu.
Præſcriptio, id eſt exceptio. 730.B
Præſcriptionum genera tria. 573.D
Præſcriptũ, & conuentũ, differunt: illud ſcripto fit, hoc ſine ſcriptura. 1606.C
Præſcriptis verbis actio, dicitur actio in factum. 1888.D.glo.in factum.
Præſcriptis verbis actio, quare dicitur actio incerti. 1892.D. gloſſa incerti.& 1893.B.gloſſ.eadem.
Præſcriptis verbis actio, & in factũ, idé. 1901.A.l.ſi tibi.in fin.
Præſens eſt, qui in hortis eſt. 357.B.l.præſens.de procur.
Præſens habetur, qui abeſt per cõtumaciam. 553. B.§. cauſa. l.in cauſæ. 2. de mino.
Præſens non eſſe poteſt pupillus. 659.B. l.ſi compromiſſum de arbi.
Præſens non ſemper conſentit. 1176.A. l.Sabinus.Com.di.
ad Præſens oua cras pullis ſunt meliora. 317.D.gloſſa prima.l.cum hi.
Præſens videtur, qui eſt in loco vbi poteſt conueniri: niſi habeat exceptionẽ fori. 607.B.§.ſi cum. l.necnõ. ex quibus cauſis ma.
Præſens tẽpus pro præterito quãdoque ponitur. 866.C.gl.2.l.1.de Publicia.& 2163.A.glo.1.l.cum dos.de pact.do.
Præſent videtur qui Romæ eſt: quia eſt cõmunis patria. 607.B.§.ſi cum.l.necnon.ex quibus cau.ma.
Præſentis periculi metus ſolum attenditur, non ſuſpicati. 481.A.l. metum.de eo quod me.cau.
Præſentes quãdoq; nocent abſentibus. 272.B C.l.reſcriptum.de pactis.
Præſentia an p cõſenſu habeatur. 1444. C.glo.fin.l.Gaius.de pigne.act.
Præſentia pro conſenſu habetur. 1072.B gloſſ.§.ſi furnum.l.ſi ſeruus. ad legem Aquiliam.
Præſentia an & quando noceat. 1920.B. glo.manifeſtum.
Præſentia & patientia an noceat. 1955.B
Præſentia non pendet. 2205.C.glo.non ipſam.l.cum hic.de do.inter virum & vxorem.
Præſes, & legatus Cæſaris, idem. 150.B.l. legatus.
Præſes, & proconſul, differunt. 142.B
Præſidis appellatio generalis eſt: & continet proconſules, & rectores prouinciarum. 142.B.l. nomen. & quandoq; etiam delegatum. 156.D
Præſtare frui. 1848.A.§.hic ſubiungi.
Præſtare omnia facta alteri⁹ debet is q̃ cum præpoſuit. 1450.C.§.omnia.
Præſtare quis debet in ſua perſona, quod in aliena præſtat. 1658.C.l. ſi negotia. manda.
cautio, his rebus recte Præſtari. 835. A. l. ipſi.
Præſtatio quæ contra bonos mores fit, bonæ fidei iudicio nõ probatur. 2044 B.l.generaliter.de vſur.
delegatio prò iuſta Præſtatione eſt. 1547 B.l.quod debetur.de pecul.
Præſumptio triplex. 2069.A
Præſumptionẽ iuris habẽti contra ſe, nõ defertur iuramentũ in defectu probationum. 501.D.in margine.
Præſumptionũ multa genera. Ibidé. glo. 3.l.non eſt.quod metus cauſa.
Præſumitur ex 50 quod plurimũ accidit. 2078.D.glo.5.l.cum de.de proba.
Præſumitur non idoneus quis, niſi probetur idoneus. 2073.A.glo. 2.l.nõ eſt. de proba.
Præſumitur quilibet eſſe ſoluendo. 204. B C.glo.penultima. l. ſi vero. qui ſatisd.cog.
Præſumitur tacitè agi, quod ex natura contractus venit. 1238.B C. in marg.l. cum quid.ſi cer.pe.
quæ tacitè fieri ſolẽt, an apponi in contractibus Præſumantur. 1769.B.glo.4. l.ſi fundus.de.l commiſſo.
in dubio non præſumitur quis alienare quæ repertus eſt poſsidere. 1913. D.§. ſuperuacuum.in verbo, alienare.
Præſumptio contra præſumptionem admittitur. 475.C.gl.eſtimari.l.diuus. de in integ.
Præſumptio inducitur ex conſuetudine patriæ ſim. 1430.C.glo.in.l.vel vniuerſorum.de pign.actio.
Præſumptio in genere, tollitur per præſumptionẽ in ſpecie. 2078.B.l.cũ de.ſ ſum.de proba.
Præſumptio trahitur ab vno tẽpore ad aliud. 2073.A.gl.2.l.non eſt.de proba.
Præſumptioni leui non eſt ſtandum. 533. C.glo.leuior.§.1.de mino.
Præſumptioni ſtandum, niſi contrarium probetur. 2146.D.glo.3.l.nuptura. de iur.do.
Præſumptioni ſtatur, donec contrarium probetur. 501.D
argumentum ſumptum à Præſumptione, valet. 1980.C D.in marg. l.quod ſi.de ædili.edic.
Præſumptionẽ inducit teſtis vnus. 1293. D glo.penultima.l.admonendi.de iureiur.
Præter, dictio quid ſignificat. 1422.D
Præterire, eſt neq; inſtituere, &c. 717.A
Præteritũ quandoque ad præſens trahitur. 1023.D
Præteritum.) Cum lex quid in præteritũ indulget, in futurum vetat. 78.B. l.cũ lex.de legi.
Prætor peregrinus. 68.C
Prætor quis. 1411.C.in margine.
Prætor vrbanus. 68.C
Prætorem fallere non licet. 353.C
Prætores prouinciales. 68.D.§.capta.
Prætorium quid. 952.D
Prætextus.) Dilatio quæ dicit prætextu, in foro eccleſiaſtico, eſt ea quæ datur ad poſtulandum aduocatum. 602.D
Præuaricator. 343.C
Præuaricator eſt quaſi varicator, qui diuerſam partem iuuat prodita cauſa ſua. 343.B.§.item.
Præuaricator propriè quis. 343.C
Præualet quod plus eſt. 90.A
Prouidere quod debuit, qui non præuidet, in culpa eſt. 1079.A.§.in hac.l.qui occidit.ad legem Aquiliam.
Pretiũ, & merx, differunt. 1724.B l.1.de cõtra.emp.&.1886.A l.1.de rerũ pm.
Pretium, & merces, differunt: hæc ex locatione, illud ex vẽditione procedit. 1845.D.& ſeq.l.locatio.
Pretium hominis venditi non ex re percipitur, ſed propter negotiationem. 1781.A.§.pretium.
Pretiũ in peti.heredi. ſuccedit loco rei. 778.B.in ſi gl.penul.l.ſi & rem. de pe. here.de vſufruc.l.quia qui.
Pretiũ, rei emptæ dicitur: merces, cõductæ. 1221.C.l.liberũ.de relig.& ſũp.fu.
Pretium rei loco eſt. 787.C.gl.perſona. & puto poſſe.l.ſed et ſi.de peti.her.& 1257.D.glo.finali.l.ſi eum.ſi cer.pe.
Pretium ſi non ſoluatur, res vendita retineri poteſt. 1783. A l.hereditatis. de here.vel ac.ven.
Pretium verum, & cõuentum, differunt. 1559 A B.l.ſi res.
Pretium verum in rebus non neceſſariis, in neceſſariis conuentum pretium inſpicitur. 1559. A l.ſi res.in ſum.
Pretij loco pactum eſt. 1757. D. l. fundi. de contrahen.emp.
Pretij paruitas dolum facit præſumere. 319.§.modus.l.8.de tranſact.arg.
Pretij pceptio ex certa ſciẽtia facit præſumi

ſumi venditionem. 2001.B.l.quidam.
Pretium habens,ré habere videtur.620.C.gloſſa finali.§.1.l.item ſi.de alie. iudi.mutan.cau.
nemo prędo eſt,qui Pretium numerauit.759.B.§.ſi quis.de peti.here.
contra bonam fidem eſt,vt emptor rem amittat,& venditor Pretium retineat.1815.C.§.neq;l.ex épto.de actio.emp.
Pretio ceſſante venditio nulla eſt.1725.C.l.1.de contrahenda emptione.
quando dicatur habita fides de Pretio.1484.B.in margine.
Pretio & ſeruo carere æquũ nó eſt.1313.D.l.5.§.tunc enim.de condic.cau.da.
Pretio nõ cóciliãdus amor.1178.C.l.hęc ratio.de do.inter virum & vxorem.
ſine Pretio venditio nó eſt.1753.C.gl.ex pretio.l.pacta.de contrahen.empt.
Pretia non ſunt res hereditariæ.754.A.glo.petitione.in fine.
Pretia diuerſa,conſtituunt loca diuerſa.1388.B.gl.1.l.ideo.de eo quod cer.lo.
Pretia rerũ non ex ſingulari affectione, ſed ęſtimatióe cómuni metimur.1080.C.in textu.l.ſi ſeruũ.ad legé Aquiliã.
Pretioſior fit ſumptibus homo.1342.A.in fine.§.libertus.l.ſi nó.de condic.inde.
Primum quod eſt, aliud ante ſe habere non poteſt. 46.B.in tex.
Princeps. 66.A
Princeps an & quomodo dicatur dominus rerum particularium. 42.C
Princeps & ſenatus parificantur.75.C.l.non ambigitur.in glo.de legib.
Princeps ex cauſa iuſta ſeruũ alienũ manumittit domino inuito:ſed tenetur ei ad pretium. 131.C.in margine.
Princeps ex plenitudine poteſtatis priuatorum bona diſtrahere poteſt.1000.C.l.Lucius.
Princeps facilius conſentit,quàm populus. 131.C
Princeps quandoque interpretatur legem. 83.D
Princeps legibus ſolutus eſt.80.B.l.princeps.de legi.
Princeps non poteſt alicui auferre dominium ſine cauſa.1021.B C. in mar.l.venditor.commu.prædio.
Princeps ſolus legem generalẽ facit.176.A.glo.5.l.1.quod quiſque iur.
Principis aduentus præſignificari debet. facit pro archidiaconis, qui mittunt ſchedulas per parœcias viſitaturi.135.B.in textu.
Principis auctoritas requiritur in reficiendis muris.in verbo,Muros.
Principis conſtitutio quare facta eſt. 66.A
Principis omnia ſunt quo ad protectionem.131.D.gloſſ. penulti.in fin.l. Barbarius.de offi.præto.
Principis ſunt omnia quo ad iuriſdictionem & protectionem,non proprietatem.42.C.glo.1.in proœ.
Principis procurator tranſigere nó poteſt eo inconſulto. 325.A.l.nulli.
Principi quod placuit,legis habet vigorem.84.C.l.1.de conſti.prin.
Principi in quibuſdam parificatur ſenatus.75.C.& 333.D
creditor debitoris Pignus in ſolutum à principe impetrare poteſt. 1436.B.l. eleganter.
nil eſt quod lumine clariori fulgeat, quàm recta fides in Principe: vt not. Bal.ad.l.1. de pactis, Quid enim tam congruum eſt fidei.&c. 254.D
Principale quod eſt,inſpicit:licet acceſſoriũ ſit maioris valoris.1735.B. ſ mar. l.ſi in emptione.de contrahen.emp.
Principali liberato,liberatur fideiuſſor. 311.D
Principali perépto facto teſtatoris perimitur acceſſorium. 1149.C. §. duo1.l. ex parte.familiæ erciſcundæ.
Principali reſciſſo, reſcinditur acceſſorium.493.C.§. Labeo.l. ſi cum. quod metus cauſa.
Principaliter,id eſt à principe. 166.D
Principaliter non cõceditur aliquid,qđ ſecundario conceditur.2072.A. gloſſ. fina.l.cum probatio.de proba.
Principaliter prohibitum, per cõſequẽs admittitur. 944.D. gloſſ.1. in fin.l.1. ſi vſusfruct.pe.
Principium eſt potiſſima pars cuiuſque rei.62.B C.l.1.de origine iur.
Principiũ inſpicitur,ſi finis habeat neceſſariam conſequentiam ad ipſum:aliàs finis inſpicietur.531.B.& ſeq.§.ſi quis. l.3.de mino.Barto.
Principium.) Dies poſitus in principio libri,vel inſtrumenti, refertur ad ſequentia.148.C.§.ſi initium.
Principiis obſtandum.1208.D.in margi. l.Neratius.de ſer.cor.
Prior tẽpore præfertur creditor.1930.B. l.qui generaliter.q po.in pign.ha.quẽdoque contra:vt.l.interdum.eo.titu.
Prior poteſt impedire ſecũdũ ne vẽdat, licet ipſe non poſſit vendere. 1939.B
Prior tempore,potior iure.1936.A. gloſ. ſi.l.ſi & iure.qui po.in pig.ha.& 1940. D.l.ſi non.eo.titu.
Prior tempore in pari cauſa potior eſt iure.1943.A.l.Titius.qui potio. in pigno.habe.
Prior tempore in ſorte,cenſetur prior in vſura. 1941.D.l.Lucius.
Priſcus Neratius. 72.C
Priuata ſcriptura fidem facit contra producẽtem,non pro eo,niſi aduerſarius probarit. 1623.D.§.Titius.
Priuatæ ret. 115.B.in textu.
Priuatum ius quid. 55.A.in textu.
Priuatorum conſenſus non facit eum iudicem,qui aliàs nó eſt.715.A.l.qui neque.de iudi.
Priuatorum pacto publicũ ius non tollitur.1227.B.§ ſi vero.l.Neratiꝰ.de reli.
Priuigna. 2110.A.§.& quidem.
Priuilegiarius præfertur occupãti.1490. B.l ſed an.
Priuilegiatus contra priuilegiatũ an & quando vtitur priuilegio. 551.B.§.ité. in ſum.
Priuilegiatus cõtra priuilegiatũ reſtituitur. 616.A.l.fin.ex qui.cau.ma.
Priuilegiũ fori nó obſtat quò minus reſpõdeat quis vbi geſſit negotiũ. 694. A.§.ſenator.in ſum.l.interdũ.de iudi.
Priuilegiũ non conſequitur quis ex onere quod libenter ſubiit.492.C.gloſſ.2. l.item hi.ex quibus cau.ma.
Priuilegium non tollit legẽ communem: niſi dicatur,nó obſtãte lege tali.86.C. glo.fina.l.beneficium.de conſti. prin.
Priuilegium perſonale pignori præfertur.1932.D.gloſſ.fina.l. interdum. qui po.in pigno.ha.
Priuilegio domini gaudet familia.1283. A.in margine.gloſſa.1.l. ad perſonas. de iureiur.
Priuilegio fori renuntiat, qui ſoluere cœpit.701.B.l.ſi fideicommiſſum.§.6na.de iudi.
citatus feriato die an debeat venire Priuilegium allegaturus. 236.B
Priuilegium fori ſuperueniens iudicio pendente,non eximit quem à iuriſdictione.677.C. & ſeq.l. ſi quis.&. 684. A.§.nunquid.
Priuilegium fori.in verbo,Ius reuocandi domum.
Prius dicta poſtea cenſentur repetita. 258.B.&.692.C
Pro præpoſitio, ab,& ad, an differant. 335.A
Probare.) Eo ipſo quo quis non probat, calumniari videtur.2089.D.gloſſ. relegaretur.
Probare debet ager,nó poſſidens. 2075. A.l.quidam.in ſum.de probationib.
Probare debet,qui affirmat aliquid.437. C.gloſſ.finalis.ſi tu.de neg. geſt.
Probare debet qui recipit.2092.B.l.ſi paſtum.de proba.
metas ex aſpectu iudicis Probatur. 570.B. l.minor.15.de mino.
Probare tenetur affirmant,non negans. 2069.C.glo.1.l.2.de proba.
Probare videtur,qui,nó improbat.1504. A.glo.1.l.ſi filius fami. de ſenatuſcõſulto Macedonia.
Probares,id eſt probari faceres.1884.B.gl. probares.
Probari poteſt contrariũ eius quod quis confeſſus eſt. 2075. A.l. quidam.in ſum.
ſemper neceſſitas Probandi incũbit ei qui agit. 2077.C.l.verius.de pba.
Probatio difficilis eſt eorum quæ ſunt in multitudine. 492.A.in mar.
Probatio eſt difficilis circa ea quę fiũt de nocte.492.A.in mar.gloſ.3.§.in hac.l. ſi cum.de eo quod metus cauſa.
Probatio de antiquo poteſt fieri per famam. 439.D
Probatio exigitur in ſcriptis.2080.D.gl. in ſcriptis.
Probatio incumbit ei qui dicit,non qui negat. 2069.B.l.2.de proba.
Probatio legitima quãdo requiratur,nó ſufficit iuratoria.2078.D. in margine. l.cum de.de probatio.
Probatio tanto eſt validior,quanto maiori nititur auctoritate.248.A.gl.3.§. 1.l.ſi quis ex,de eden.
Probatione nó indigẽt manifeſta. 204.B
Probationis onus aſſumere poteſt reus. 2074.A.l.circa.in ſum.de proba.
Probationum ſpecies multæ.2087.C.gl. ſpeciem.
Probrũ,aliàs ſtuprum.2114.C.l.ſtuprum.
Probris non debet contradicere aduocatus,ſed rationibus.in verbo, Aduocatus debet.
Procedere,id eſt verũ eſſe:vt an hoc procedat,id eſt verum ſit. 153.C
Procedẽdũ de ſimilib⁹ ad ſimilia.446.D
Proceſſum vitiat ordo omiſſus circa deciſoria,ſecus circa præparatoria.2011. D.glo.3.l.ſi municipiũ.de euict.in verbo,Ordo omiſſus.
Proconſul dicitur Accurſio,quaſi procul miſſus. 133.D
Proconſul,& præſes,differunt. 142.B
Proconſul,id eſt prætor. 525.D
Proconſul debet mittere literas ad prouinciales de aduentu ſuo. 135. B.§.antequam.
Procõſulis appellatio ſpecialis, præſidis autem generalis. 142.B.l.nomen.
Proconſulis legatus quid poteſt.137.A B
omnia Procõſul agit,id eſt iudex:id eſt ſine iudicis auctoritate nihil quicquã agi debet. 1489.A.l.omnia.
adimere mãdatam à ſe iuriſdictionem ſi-

Index materiarum

ne Principe non licet proconſuli.137. A.in textu.
Procreatio liberorũ in viro ceſſat poſt 60.annũ,i fœmina vero poſt.50.105.A
Proculiani. 72.B
Proculus. 72.C
Procuratio vrbica.in verbo,Vrbica.
Procurationem exigere non debent prælati à clericis ſuis. 134.D
Procurator quis. 356.B.l.procurator.
Procurator. 1974.A.§.procuratoris.
Procurator ad agendum,debet defendere.171.A.in textu.
Procurator ad lites ſimpliciter datus,intelligit ad præſentes,nõ futuras. 408.A B.in marg.qđ nota,& ideo cautela eſt quòd detur ad lites motas & mouẽdas.
Procurator an admittatur in cauſis criminalibus. 369.D.in gloſ.datur.
Procurator an & quando alienare rem domini poſſit. 191.B.glo.dominium.
Procurator ad negotia,& ad iudicia differũt:quia hic in.17.anno eſſe poteſt, ille ante.25.non poteſt. 329.C
Procurator an poſſit eſſe minor.25.annis. 393.C
Procurator an poſſit rem domini ſui alienare. 191.B.&.397.C
Procurator ante litem conteſt. poteſt à domino reuocari,pòſt non:niſi cauſa cognita. 361.C.l.ante litem.&.365.A
Procurator bonam fidẽ præſtare debet. 1637.C.l.idemque.
Procurator Cæſaris,eſt iudex. 1104.B
Procurator Cæſaris habet liberam adminiſtrationem. 191.D
Procurator,clericꝰ eſſe nõ poteſt.394.D
Procurator conteſtatur litem. 360.C
Procurator cum generali,poteſt facere quæ ſolet dominus. 1049.B.in margi.
Procurator dari nõ poteſt in his quæ facere quis non poteſt. 369.A.l.ſeruum.
Procurator dari poteſt in actionibꝰ quæ cõpetũt ex vidicta.383.B.§.ad actionẽ.
Procurator datus in iudiciis duplicibus, fungitur vice actoris & rei. 361.B.§. qui ad communi.
Procurator debet appellare pro domino ſuo. 1636.C D
Procurator debet recuperare impenſas bona fide factas.391.B .§.litis.l. qui ꝓprio.de procu.
Procurator in tribus caſibus defendere tenetur. 371.C
Procurator de dolo ſuo tenetur. 518.A. in prin.tex.
Procurator dicitur ex parte actoris,defenſor ex parte rei. 356.B
Procurator eius cũ quo litigo,licet dicatur aduerſarius meus,nõ tamẽ propriè dicitur conueniri:ſed reus eſt,qui dicitur conueniri. 1272.B C.in mar.
Procurator eſſe non poteſt miles cœleſtis.in verbo,Miles cœleſtis.
Procurator eſſe poteſt filius, etiã inuito patre.358.C.§.ipſe quoque.
Procurator eſſe poteſt veteranus,nõ miles,niſi in duobus caſibus.359.A.§.veterani.
Procurator & aduocatus, differunt. in verbo,Aduocatus.
Procurator,& aduocatus,dicũtur aduerſarij partis aduerſæ.467.C.glo. 10.l.1. de calum.vide in verbo,Aduocatus.
Procurator,& defenſor,differũt:quia ille actoris,hic rei dicitur.356.B.ſed hęc plerũque cõfunduntur:vt.358.B.§. ad defendendum.&.361.B.§.qui ad communi.& 358.C.§.ipſe quoque.
Procurator etiam poſt litẽ cõteſt. interueniens,debet condemnari. 384.D
Procurator etiam poſt mortem domini cogitur iudiciũ accipere,ſi ꝓ eo præſente dominus ſatiſfecit.361.A.l.ſi defunctus.de procur.
Procurator & nuntius,differunt. 356.D. &.1606.D.glo.mandati.
Procurator factus à pupillo auctoritate tutoris durat finita tutela.1476.B.i mar.
Procurator falſus ſi egit iudiciũ,& ſuccubuit,dominus non debet appellare:aliàs ratum haberet procuratoris factum. 236.C
Procurator fiſci præeſt ærario. 610.C
ſtipulatio iudicatum ſolui,quam præſtat Procurator,habet tres clauſulas.361.C
Procurator habens cauſam communem cum alio,non poteſt agere nomine ꝓcuratorio. 383.C D.in mar.
Procurator in rem ſuam ex parte rei & actoris,quis.396.D.gloſſ.niſi.l.Plautiꝰ. de procura.
Procurator in rem ſuã ex parte rei,quis dicitur. 396.D.&.1367.C
Procurator in rẽ ſuã nõ adquirit actionẽ,nec exceptionem.1277.B C.in mar.
Procurator in rem ſuam,nõ propriè dicitur procurator. 356.B.& in mar.
Procurator mandatum habens generale, poteſt illa facere quæ ſolitus eſt dominus.2049.B.in margine.
Procurator non datur inuitus.358. C. & ſeq.§.inuitus.l.filiusfami.de procu.
Procurator nõ poteſt agere iudicati,niſi in tribus. 365.D.&.367.A B.l.actoris.
Procurator obligatur ex proceſſu per eũ agitato. 396.B C.in margine.
Procurator omnia reddere debet,& nihil lucrari.1647.C.gloſſ.1.l.ex mandato.mandati.
Procurator pœnam quam ex delicto ſuo præſtitit,recuperare nõ debet. 391.B. in textu.
Procurator poteſt contrahere matrimonium. 2104.A
Procurator poteſt eligere vice domini. 398.B C.l.ſi is.
Procurator poſt litis conteſt.an & quãdo poteſt reuocari. 365.A.in mar.
Procurator poſt litem conteſt.reuocari non poteſt. 368 A B.in mar.
Procurator poſt litem cõteſt. ſubſtituere poteſt. 1634.C.§.ſi quis.
Procurator præſente domino non cogit iudiciũ accipere.360.A.l.vel hereditas.
Procurator primus reuocatur conſtitutione ſecundi. 368.AB.§.Iulia.
Procurator principis tranſigere non poteſt eo inconſulto. 325.A.l.nulli.
Procurator procuratoré facere poteſt. 1010.C
Procurator quando tenetur. 179.A
Procurator quandoque actionem domino quærit. 399.D
Procurator rei,eſt eius fideiuſſor.385.A. in margine.
Procurator rei quandoq; cauet de rato. 380.D
Procurator rei ſemp ſatiſfacit,non actoris. 377.C
Procurator rẽ domini obligare poteſt. 397.C
Procurator retẽtione vti poteſt. 364.A. l.quæ omnia.§.fin.de procur.
Procurator ſe ingerẽs ſuſpectꝰ eſt.363.B. &.D.in gloſſ. ſuſpectus.§. nec ferendus.l.quæ omnia.de procura.
Procurator totorum,& vniuerſorũ, differunt. 397.B C
Procurator tribus caſibus defendere tenetur. 371.C
Procurator vt conſtituatur abſens,duo requiruntur. 357.C
Procurator vt habeat liberam,oportet dominum expreſſe id concedere. 1513. C.in margine.
Procuratoris confeſsio an noceat domino. 377.A
dominus tenẽ de dolo Procuratoris,de eo quod ad eũ peruenit.518.A.§.itẽ ſi.
Procuratoris factũ ad vtilitatem domini refertur,ſi tanquã procurator faciat. 234.C.glo.finali.l.pe.ſi quis cautio.
Procuratoris falſa confeſsio non afficit dominum. 1069.B.§.ſi procurator.
Procuratoris infirmitas nõ impedit quo minus fiat miſsio in poſſeſ.405.B C.in margine.
Procuratoris non defendẽtis pœna.386. B.in textu.
Procuratoris officiũ eſt priuatum auctoritate,& vtilitate. 358.D.& ſeq.
Procuratoris officium eſt vile. 333.B. in margine.gloſſ.certis.§.ait prætor.l.1. de poſtu.
Procuratoris pactũ prodeſt domino,& nocet:ſi habet ſpeciale mandatum,vel generale cum libera.273.B.§. plerũq;. &.274.A.l.nam &.
Procuratoris ſecundi conſtitutione reuocatur primus. 368.A.§.Iul.
Procuratoris ſtipulatio ſuper re domini, in dubio cenſetur facta nomine ꝓcuratorio 234.A.l. ſi procurator.
Procuratoris vſus neceſſarius. 356.C.§. vſus.l.1.de proc.
Procuratori facta iniuria nocet domino. 389.B.glo.ſi.l.non cogendũ. de ꝓcu.
Procuratori non emendatur dãna fortuito caſu occurrentia.1653. B.§. non omnia.
Procuratorem cauſa legitima excuſat à iudicio accipiendo.359.B.§.ꝓcuratorem.&.l.ſeq.
Procuratorem conſtituere poteſt ſeruꝰ. 356.C D.
Procuratoré eximunt à iudicio accipiẽdo tria,ſcilicet inimicitię capitales,dignitas accedens, & abſentia reipub. cauſa.359.B C.§.ꝓcuratorem.
Procuratorem dare poteſt filiafami. 358. B.§.ſed &.
Procuratorem dare filiã præſente patre, ſuperuacuum eſt. 358.B.§.ſed &.
Procuratorem dare poſſunt ſeruꝰ & monachus in his quæ facere poſſunt.369. A.l.ſeruum.
Procuratorem dare poteſt filiusfami. ad omnia quæ ſine patre gerere poteſt. 358.A.l.filiusfami.
Procuratoré eſſe eſt onus,& ſic poteſt eſſe infamis:quia honore ob delictũ priuatur,ſed nõ releuat onere.333.C.glo. certis.§.ait prætor.l.1.de poſtu.
quod quis agere poteſt,& per Procuratorem.356.D.& ſequen.gloſſa finali.l. 2.de procura.
Procuratorem in ſuam rem facere. 163.B.§.& ſi cautum.
mitius agitur cum tutore,quàm cũ Procuratore. 562.A
citatio poteſt incipere à Procuratore. 600.B
ſi iudiciũ agitur cõtra aliquẽ falſo Procuratore proſequente, abſolui debet reus.698.C D.in margine.
Procuratorum tria genera. 376.B
Procuratrix ad iudicia eſſe non poteſt fœmina,ſed ad negotia ſic.330.C.ſi gl. ne viribus.

Prodeſſe alteri curare quiſq; debet.1801 A.gl.fin.l. ſeruus.de ſer.expor.

Prodeſſe nemini debet ſua fruſtratio. 1664.A.§.etenim.l.hominé.mandati.

non Prodeſſe,id eſt nocere. 2102.A.glo. non prodeſſe.

Prodeſt aliis res inter alios acta. 718. D. gl.proficit.§.ſi quis ex.l.poſthumus.de inoffici.teſta. &.1138.D.glo.venier.§. quod pro.l.heredes.ſami.erci.

Prodeſt non petitum, quod quandoque deſideratum nocet.224.A.gl.2.§.fina. l.2.ſi quis cau.

quæ non Proſunt ſingula, multa iuuant. 272.B.gl.pen.l.ſi plures.de pact.

quæ nobis non nocent & aliis proſunt, ferre debemus.632.C.gl. futurum.l. & quia.de arbit.

Productum inſtrumentum facit contra producentē,etiam ſi proteſtetur quòd non producit niſi inquantum facit p ſe.144.B C.in margine.

Pro eo,id eſt ideo. 291.C

Profectitia dos. 2126.A.l.profectitia.

Proferre dié compromiſſi,eſt differre,& in aliū dié prorogare:ſic capitur. 619. B.l.quo caſu. &. 632.A.§. arbiter. & 642.B.§.hæc autem.

Profiteri in actis, eſt apud acta vltro publice aliqd denūtiare.1082.C.§.mulier.

Profeſsio. 2075.B.gloſſa profeſsio.

Profeſsio eſt denuntiatio facta publice apud acta. 2082.C.§.mulier.

Profeſsiones.2073.C D.gl. profeſsiones.

Progenies.) Qua quiſque ſit progenie cō ſideratur.1980.C.gl.1.§.qui mancipia. l.quod ſi.de ædili.edic.

Prohibere qui poteſt maleficium, ſi non prohibet,perpetrare videtur.1098.C. in margine.l.2.de noxalibus.

Prohibere quod poteſt quis,ſi ipſe patiatur,idem facere videtur. 350.D.glo.3. l.quid ergo.de his qui not.infa.

Prohibere videtur nuptias filię,qui cōditionem non quærit. 2111.B.l. qui liberos.de ri.nup.

Prohibetur in vno, quod conceditur in alio.155.A.gl.1.§. non aliter.l.1. de offic.eius cui man.eſt iur.

quotiens quid Prohibetur, id prohibitū eſt quo peruenitur ad illud. 1413.A.gl. 3.§.fi.l.ſi vt certo.commo.

Prohibetur vni, quod alij permittitur. 679.B.l.cum prætor.in prin. de iudi.

Prohibetur accipere,qui phibit' eſt dare.467.C.gl.dare.§.ſed &.l.1.de calū.

Prohibentur multa fieri quæ facta tenēt. 331.B.gl.exēplis.§.quāuis.l.1. de poſtu.

Prohibentis conditio in re pari non ſemper eſt potior. 1175.C.gl.2.l.Sabinus. commu.diui.

Prohibente lege quod fit, nō valet.2122. D.l.præfectus.de ri.nup.

Prohibitum,aliquādo ex neceſsitate toleratur.236.C.glo.antepe.l.1.de feri.

Prohibitum ad tempus, poſt tempus videtur eſſe permiſſum.336.A.l. imperator.de poſtu.

Prohibitum cum quid eſt ob multas rationes, ſufficit quòd vna ratio prohibens vigeat,licet aliæ ceſſent.348.B.§. & ſi.l.liberorum.

Prohibitū principaliter,per conſequens admittitur.944.D.gl.1.in ſi.l.1.ſi vſufruct.pe.

Prohibitum vno modo, permittitur alio. 1955.A.gl.onera.l.ſicut.

Permiſſum videtur quod nō eſt prohibitum.117.C.l.in tantum.in gloſ.5.vide in verbo,Permiſſum.

Prohibito aliquo,ei' ſimile prohiberur. 690 A.glo.ſuccedit.§.ex quib.l.ſed & ſi.de iudi.

Prohibito tēpore aliquid fieri vel pmiſſo,& cōferri ad tēpus prohibitum,paria ſunt. 2131.C.l.ſi res.de iure do.

Prohibito vno, prohibetur omne quo peruenitur ad illud.2105.D.gl.1.l.oratio.de ſponſa.

Prohibita, ex neceſsitate conceduntur. 155.A.glo.1.§.non aliter.l.1. de offi.ei' cui man.eſt iur.

Prohibita ſunt omnia,niſi permiſſa inueniantur.607.A.gl.6.in fin.§.quod eis. l.necnon.ex quib.cau.ma.

Prohibitio alienationis facta à lege,non habet locū in alienatione neceſſaria. 2173.A.l.1.de fun.do.

Prohibitio domini erga geſtoré,facit ne geſtor habeat actionem.1665.B.i mar.

Proiectum. 986.C.in margi.

Proiectus paries.in verbo,Venter.

Proiiciens lauaturam ſuper veſtes tuas, tenetur. 1092.C.l.prætor.

Προλάτας ſeu λάτας in iure oli dicebātur, qui annis quinque iuri ciuili incubuerāt:ſic dicti,quod iā tantū profecerāt, vt iuris nodos ſoluere poſſent, quos vulgo licentiatos appellant. 49.A B. in gl.margine &tex.

cū quis duo alternatiue Promittit,vtrūq; in obligatione eſt. 1614.B.gl.quod ſi.

Promittunt multi quod dare nequeunt. 2160.B.l.ſi de.in ſum.l. pen.de iur.do.

Promittere is proprie dicitur, qui aliàs nō tenebaſ,quandoq; contra. 194.B

Promittere.)Cogitur quis adiplere quod apud acta promiſit. 192.C.l.cum. de in ius voc.

Promittens aliquid facere,debet ita facere vt valeat.1581.A.in margine.

Promittens aliquid tanquā debitū, cum nō ſit debitum: licet habeat cōdictionem indebiti: tamen quādoque fallit. 2346.B.in margine.

Promittens dare certo loco, nec ibi repertus, vbique poteſt conueniri. 1383. B.l.1.de eo quod cer.lo.

Promittens facere aliquem ſecurum, nō tenetur dare fideiuſſoré, vel pignora. 1680.A B.in margine.

Promittens ſoluere in defectum,quando liberatur. 1270.B C.l.ſi ego.

obligatus ad Promittendum, non tenetur ad ſatiſdandum. 2022.C

Promiſſum. 528.D

Promiſſum & dictum differūt. 1969.A B. l.ſciendum.

Promiſſū officiū deferi non debet. 1654. C.§.qui mādatū. l.ſi quis alicui.māda.

Promiſſum ſcienter indebitum,non repetitur. 1364.A.l.fideicommiſſum.

Promiſſa vt ſeruaret Alexander, Ariſtotelem monuiſſe legimus, inquit Bal.ad l.1.de pac.154.C.

Promiſſio à patre facta filio in poteſtate confirmatur morte. 2045.B.gl.Athenagoræ.

Promiſſio de non expellendo, intelligitur ſi colonus biennio à ſolutione nō ceſſauerit. 1877.D.& ſeq.§.inter.

Promiſſio deſerta. 225.D

Promiſſio facta inter virum & vxorem ſine traditione, non firmatur morte. 2045.B.C.glo.Athenagoræ.

Promiſſio generalis nō refertur ad quod emptor ſciebat. 1743.B.l.ea quæ.

Promotores cauſarū officij curię eccleſiaſticę, nō præſumuntur calūnioſi:quia deputati ſunt ad denuntianda maleficia.314.C.gl.ex vtraque.§.item.l.4.de his qui not.infa.

Promotores non præſumuntur calumnioſi.Ibidem in marg. in argu.in glo. magna.l.athletas.de his qui no.infa.

Pronomina tertiæ perſonæ conſtruūtur cum prima perſona pluralis numeri,& ſic eſt mala grammatica(inquit Accurſius.)747.C.Quod non probo,ſed aliter atque Accur. ibi textum lego, ſic: ſiue neſtro nomine hered. ſiue per alium effecti ſumus.

Pronuntiatus agri modus.i. raportus de méſura eius factus.2034. A.§. in fūdo.

Pronuntiatum niſi ſit, non ſufficit calumniari.353.C.glo.1.l.non alia.de his qui no.infa.

Pronurus. 2110.B.§.nurus.

Propagationes. 1862.A.gl. ppagationes.

Prope,id eſt fere. 2006.A.glo.prope.

Propheta nemo in patria. 612.B.gl.1.l.hi qui.ex qui.eau.ma.

Proponere,id eſt concedere. 808.C

Propoſitum aliquid facientis ſeruandum eſt.887.D.gl.aliquid.in fin.l.arboribº. de vſufruct.

Propria res an ſeruire poteſt communi. 1017.A

Proprie & inproprie ponitur verbū ſemel poſitum. 134.A.&.396.C.gloſſ.2.l. Plautius.de procur.

errare in Proprio facto nō licet.1956.D. glo.eum.l. Titius.in verbo,Errare.

Proprio motu aliqd à principe obtinere, & ſcibus ſpetrare differūt.178.B.i tex.

Proprio nomine expreſſo quid alicui cōmitti,aliud eſt quā ſub nomine dignitatis. 167.D

noie Proprio res appelletur,an digito oſtēdatur,an vocabulis demōſtretur,nō refert. 1241.B.§.nā &.l.certū.ſi cer.pe.

Proprietas continetur appel. vſusfruct. 944.A.glo.proprietatem.

Proprietatis quæſtio non debet agi antequā poſſeſsionis.694.B. in ſum. Bar.

Proprij cognati qui. 716.A

Propter rem & ex re differunt. 1546.C. in margine.

Prorogatio fit de tempore' ad tempus,& de perſona ad perſonam. 673.D

Prorogatio iuriſdictionis facere poteſt iudicem etiā ignorātem, qui credebat ſuā eſſe iuriſdictioné.673.BC.l.cōſenſiſſe.§.conuenire.in marg. de iudiciis.

Proſcribere. 1472.A.§.de quo.

Proſpectus & lumen differunt.983.B.l.lumen.& 983.A B.l.inter.

Πρῶτα, id eſt primaria ac velut principia. 44.C.in tex.

Protecta. 997.D.in marg.

Protectum quid.1096.C.in mar.&.1097. B.§.hanc enim.

Proteſtatio ad aliquid valet. 454.A

Proteſtatio cui aduerſarius cōſentit,valet.669.B.§.item ſi.

Proteſtatio quòd quis non poteſt interpellari, pro interpellatione habetur. 2066. B.l.Labeo.

Protocolum vendere poteſt notarius. 151.C.in margine.

pacata vt ſit Prouincia, cōgruit bono & graui præſidi.147.A.l.cōgruit.de offi.p.

Prout quiſque,hęc verba quid importāt. 1858.D.& ſeq.glo.prout.

Prudentiſsimos fallit facti ſcientia.2097 A.l.in omni.de iuris & fac.igno.

Puriginoſus,id eſt ſcabioſus.1961.B.glo. pruriginoſi.

Pubertas triplex:plena,plenior,& pleniſſima. 111.D

Index materiarum

Pubertati proximus eſt capax iniuriæ. 1057.B C.in tex.& gloſſ.cap.
Pubertati proxim⁹ de dolo cenetur. 517. B.§.fi.l.heredibus.de dolo ma.
Publicanus eſt qui publico fruitur.i.qui tributa vel pedagia colligit. 471.D
Publicanus, conductor dicitur. 1843.A. gl.à conductore.
Publicani. 2093.B.gloſſ.publicani.
Publicus locus quomodo fiat ſacer. 118. B.in tex.
Publicæ perſonæ pacto ius publicũ mutari non poteſt.296. B. in margi. l.ius publicum.de pac.
Publicã cauſam habere,& publicũ habere officiũ differũt.253.A B.gl.Publicã.
Pacta contra pub.vtilitatẽ,non ſunt ſeruanda. 188.A.§.Et in ſumma.
Publica vtilitas p̃fertur priuatę. 1714.D. gl.verũ eſſe.l.actione. pro ſo.&.117.A
Publicum ius quid. 55.A.in tex.
Publicum ius nõ tollitur pacto priuatorum.268.B.§.ſi paciſcar.l. iuriſgen. de pac.&.296.B C.l.ius publicum.&.300. A.l.inter.de pac.&.1227.B.§.ſi vero.l. Neratius.de relig.
magiſtratus veſperi in Publicum ire incõueniens erat. 68.C.in tex.
Publicum quandoque improprie dicitur quod eſt vniuerſitatis. 115.C
Publicum officium nemini damno eſſe debet vel compendio. 606.D.l. videlicet.ex quibus cau.ma.
in Publico.i.apud magiſtratum. 1177.A
Publico præiudicatur, ſi nõ fiat colluſio. 1291.D.glo.per colluſionem.
condẽnati de Publico,famę reſtitutionẽ nõ facile impetrãt.333.B C.in tex.& gl.
Publicæ res. 115.A.B.in tex.
Publica quæ. 116.C.&.118.C
non poteſt allegari ignorãtia eius quod Publice propoſitum eſt. 1471.D.& ſeq. in margine.l.ſed ſi pupillus. de inſti.
Publice facere licere quod putat faciẽs, non eſt in vitio. 1967.A.§.apud Lab. l.quis ſit.de ædili.edic.
Publice intereſt abſentẽ ab oĩbus defendi.369.B C.l.ſeruũ.§. publice.de ꝓcu.
Publice intereſt maleficia puniri. 383.D. gl.2.§.1.l.licet.de procu.
Publice ꝓmittitur quod nõ priuatim.117. D.gl.priuatè.l.in tantum.de re.di.
Publice reſpondendi ortus. 72.§.ante.
Publiciana ceſſat,vbi & vſucap.& cõtra. 870.D.de publi.
Publiciana quandoque contra dominum datur. 863.C.&.867.D
Publiciana quãdoque rei vin. p̃fertur. 872.C
Publiciana quãdoque ſine poſſ.quęritur. 873.C D.&.879.A
P.Atilius. 70.A
P.ſeu Gaius,Scipio Naſica. 69.D
P.Cæcilius. 70.D
Publius Mucius. 70.B
P.Papirius. 69.B
P.Rutilius. 70.B
Pudicitia ſexui cõuenit muliebri. 330.A. §.ſexum.l.1.de poſtu.
Pudicitiæ ad pudicitiam non fit cõpenſatio.220.D.glo.1.§.pe.l.fin. de eo per quem fac.erit.
Pudor,id eſt opinio. 189.D
Pudor inſpicitur in matrimoniis. 2109. C.l.adoptiuus.de ri.nup.
Pudori ſuo parcẽdum, id eſt bonæ famæ ſtudendum.1670.A B.§.ſed ſi.l.Quintus.mandati.
Pudorem ſuũ purgans eſt ferendus. 363. B.l.quæ omnia.§.nec ferẽd⁹.de procu.
Puellas veteres ꝓponebãt tabernis,vt cõtrahentes prouocarẽt.1471.B.l.nã &.
Puer dicitur vſque ad decimumſeptimũ annum. 329.A.§.initium.l.1. de poſtu.
Puer.i.ſeru⁹.843.C D.gl.ſed & ſi.&.1089. D.§. in cliuo.ibi, dominus pueri. & 1196.B.§.ſi q.d.&.1208.C.l.ſi ſeruus
Pulſus vi non dicitur,qui ante illatã vim aufugit.481.A.l.metum. quod me,cau.
cum.l.Punit factũ,non curatur iuris effectus. 350.B C.§.cum autem.l. quid ergo.de his qui no.infa.
Punitur conamen ſine effectu. 119.C D. gl.3.l.ſi quis.
Punitur quis ob mendacium. 1068.D
Punitur ignorans nemo.866.A.gl.6.l.ſi. de rei vin.
Punitur abutens permiſſis. 459.C.gl.ſi.l. qui ſine.de nego.geſt.
illicitum non omne Punitur.355.D.gl.ſi. l.pe.de his qui no.infa.
illicitum quãdoque nõ Punitur.1226.A. glo.in eum.l.& ſi.de relig.
Puniat ne ſola volũtas ſine actu. 119.C D
Plura facta vnius familiæ quãdoque puniuntur vt plura, quãdoque vt vnum. 169.B.l.ſi familia.
Puniũtur grauiꝰ q̃ ignorãtur,ſi facilè ſciri poſſũt.1857.C.gl.3.l. ſed addes.loca.
Punitur grauius ſeruus in delictis, q̃ liber.217.B.l.pen.ſi ex noxa.cau.aga.
Puniri maleficia publice intereſt. 383.D. gl.2.§.1.l.licet.de procur.
Puniri quis debet pro modo culpæ ſuæ, & aduerſarij querelæ. 227.D.§.cũ patronus.l.1.de offic.præfec.vrb.
Puniri quis nõ debet in quo nõ deliqt. 1714.A.gl.quia.§.dixim⁹.l.actiõe.ꝓ ſo.
Cõmodum nõ debet quis inde cõſequi, vnde puniẽdus eſt. 1855.C.gl.2.§.cum quidam.l.ex conducto.loca.
Pupillus,adoleſcens,& furioſus,æquiparantur:quia non intelligunt. 644.C. & ſeq.§.coram.l.diem.de arbi.
Pupillus an & quando poſsit eſſe teſtis. 2093.C.glo.ſed nec.
Pupillus ad liberum & ſeruum refertur. 1514.B.glo.pupillum.
Pupill⁹ an teneat ex dolo tutoris. 1480.B
Pupillus conditionem ſuã meliorem facere,nõ deteriorem poteſt, ſine tutoris auctoritate. 290.A.l.cõtra.de pac.
Pupillus cum iudicis decreto poteſt ſocium prouocare ad diuiſionem bonorum.1686.D.in marg.
Pupillus curatorẽ habere poteſt. 568.D
Pupillus,id eſt adoleſcens. 581.C
Pupillus & minor p̃ſumuntur ignorare. 1495.B.l. ſi qs.in ſum.de ſena.Maced.
Pupillus præſens eſſe ꝓprie non poteſt. 659.B.l.ſi compromiſſum.de arbi.
Pupillus pubertati ꝓximus de dolo tenetur. 517.B.§.fin.l.heredibus.de do.
Pupill⁹ ſine tutore cõtrahẽs,etiã naturaliter nõ tenet.1355.A.l.quod pupillus.
Pupillus tenetur de dolo quatenus fact⁹ eſt locupletior. 1607.D.§.an in.
Pupillus teſtis eſſe non poteſt. 2093.C. gl.ſed nec.l.inuiti.
Pupilla.) Tutor non tenetur reſtituere nummos quos accepit pro pupilla locanda. 459.C
Procurator fact⁹ à pupillo auctoritate tutoris,finita tutela durat.1476.B. l mar.
Purgare ſe cogitur quis p ſuũ iuramentũ 1109.C.§.prætor.l.quotiens. de noxa.
Purgare morã.)Pœna ſoluta intra tempus purgandi morã,non poteſt repeti per ſoluentem. 1348.C.in margine.
Purgandi morã poteſtas non facit vt indebitum videatur eſſe ſolutum. 1348. C.l.qui obrem.
Purgãda eſt prouincia malis hominibus. 1324.C.l.repeti.gl.4.de cõ. ob tur.cau.
Purgans ſe ferendus eſt.363.B.§.nec ferẽdus.l.quæ omnia.de procu.
Purgatio moræ admittit in iudicialibus poſt modicũ tempus,ſi actoris ius non eſt factũ deteri⁹.228.C.l.& ſi.ſi qs cau.
Pur⁹ loc⁹.1162.B.§.ſi qs.&.1212.C.in tex.
Puſtulatum argentũ. 1869.C.§.quæſitũ.

Q

Quadriga. 1705.A.glo.coitam.
Quadruplo ſimplũ meſt.494. C.§. quaten⁹.l.ſi cũ.de eo q̃d me.cau.
ſtultè Quærenti, humiliter reſpõdendũ. 583.D.glo.4.l.Iunius.de mino.
Quęſitũ ex re ſua quod eſt,habere quiſq; debet. 1174.C.l.cõmunis. cõmu. diui.
Quæſtio ſabbatina. 1163.D.gl.cõfunderetur.
Quęſtio variè ſumitur.1526.C.glo.q̃ſtio.
Quæſtioni facti non reſpondet iurecon. 92.A B.l.idem.
Quæſtor quis, & quando inſtitutus fuit. 128.D.& ſeq.in tex.
Quæſtor triplex. 129.C
Quæſtores. 67.A.§.deinde.
Quæſtores parricidij.i. criminales iudices. 67.B.§.& quia.
Quæſtuaria mancipia.i.quæſtum afferentia. 342.D
Quæſtus,id eſt lucrum.1685.D.gl.quæſt⁹. l.quæſtus.
Quęſt⁹ nõ honeſt⁹.ſi verbo,Lucrũ facere.
Quęſtus nõ p̃ſumitur turpis in fœmina matrimonio iuncta.2212.D.l. Quintus.de do.inter virum & vxorem.
Quæſtus turpis mulieri vitandus.2212.D. in verbo,turpis quæſtus.
Quæſtum facere palam. 2115.A.l.palam.
Qualitas,id eſt neceſsitas. 137.D
Qualitas perſonæ inſpicitur.435.C.gl.ſi. l.Pomponius.de nego.geſt.
Qualitas ſine ſubiecto eſſe non poteſt. 1807. A.in mar.l.ſi ſeruum.de act.em.
Quanti ea res eſt, & id quod intereſt,differunt.183.A.in tex.
Quanti res eſt: id eſt quanti aduerſarij interfuit. 861.B.§.ſi vero.
Quantitas. 1701.A.gl.cumcerta.
Quantitatis ad quãtitatẽ fit cõpenſatio. 1431.D.gl.3.l. ſi cõuenerit.de pign.ac.
ſemper Quantum petatur quærendũ eſt, non quantum debeatur.175.A.§ quotiens.l.cum quædam.de iur.om.iudi.
Quamuis,quandoque correctiue,quãdoque aduerſatiue ponitur. 218.D
Quamuis quandoque.i.quia. 962.B C.
Quaſi dictio,vitium importat. 292.D
Quaſi,eſt dictio ſimilitudinaria iter poſſeſſorem actiuum & paſſiuum. 761.C
Quaſi, improprietatem notat. 1353.D
Quatuorviri. 68.C.§.eodem.
Querela inofficioſi eſt odioſa. 746.D
Querela inofficioſi non eſt actio.719.A. & 721.D
Querela inofficioſi quid. 719.B
Querela inofficioſi teſtamẽti adhuc pẽdẽte durat heres ſcriptus in teſtamẽto ſecundum Baldum.793.C.in margine.
Quietatio generalis non porrigitur ad ſpecies de noue repertas, dolo cõtrahentiũ ſubtractas.295.A.l.tres fratres.
Quilibet, ſeu omnis, pro totus, & econuerſo quandoque ſumitur. 44.A
Quilibet quandoque,id eſt vlus. 204.C
Quilibet, eſt dictio diſtributiua.i. diſtribuit ſeparatim.Omnis,collectiua.i.diſtribuit coniunctim. 651.B.§. cum in.

Quin

Digeſti veteris.

Quin,id eſt quod. 292.B
Quinquennales inducię. 273.B C
Quinqueuiri. 68.C.§.eodem.
Q.Fabius. 69.D
Q.Mucius. 70.B.&.71.B
Q.Tubero. 70.B
Quis,cõtinet vtrumque ſexum. 413. A.l. ait prætor.ſic Plautus:Quis ea eſt quã vis ducere vxorem?
Quiſque,ſignum eſt vniuerſale. 1425.D. glo.His verbis.
Quo,id eſt quantum. 1907.D.glo.1.l.ſed & quo.de pigno.
Quocunque modo,eſt verbũ valde prẽgnans. 655.D.in gl.& in marg.
Quod in rem domini vertitur, in pecuſio computatur. 1569.D
Quoque,id eſt etiam. 326.C
Quota litis.)Pactum de quota litis factũ, non valet.1633. A.glo.certam. l.ſi remunerandi.manda.
Quum,id eſt quia. 334.D

R

RApere, & furtum facere, differũt. 1289.B.§.Si quis.
Rapi,& iuadi,differũt.1380.D.gl.mobili.
Raro quæ fiunt,nõ curat iuriſconſultus. 813.B.glo.1.§.quid eſt.l.antiqui.ſi pars here.peta.
Ratiarius quis. 1440.D.l.qui ratiario.
Ratihabitio an retrotrahatur. 209.D
Ratihabitio confirmat iudicium à falſo procuratore factum. 704.C.l.licet.
Ratihabitio iuſſui æquiparatur. 1261.D. gl.præſtaret.l.cum fundus.ſi cer.pe.
Ratihabitio non reconciliat alieno nomine geſtum. 420.D
Ratihabitio nõ retrotrahitur. 136.A.gl. fin.l.obſeruare.de offic.proconſu.
Ratihabitio nõ trahit retro: ꝑ & cõtra. 350.C.gl.1.l.qd ergo.de his q r o.ifa.
Ratihabitio retrotrahitur.1914.A.gl.q.
Ratio actuum noſtrorum reddenda eſt. 411.B.l.ſi quis.de neg.geſt.
Ratio dicit ad aliqué pertinere, quando eo mandãte vel eius procuratore cõfecta eſt. 248.B.§.ex hoc.
Ratio à capite edi debet. 253. B.§. edi.l. argentarius.de edendo.
Ratio eadem vbi eſt,ibi idem ius eſſe debet.251.D.glo.1.§.pe.l. vbi.de eden.& 1079.D.&.1079.D.in marg.
Ratio eſt optima,quæ ꝑ religione facit. 1231.C.§.nã ꝓpter.l.ſũt pſonæ.de rel.
Ratio eſt vltro citroq; dãdi,accipiendi, credẽdi, obligãdi, ſoluendi ſui gratiã negotiatio. 248.A.§.rationem.
Ratio habenda eſt ætatis,valetudinis,& occupationũ. 631.B C.l.licet.de arbi.
Ratio,id eſt ius. 1364.D
Ratio,id eſt liber rationum. 248.C
Ratio in ſpecie, vincit rationem in genere.810.C.in margi. glo.ſi.§.ſi ego.l. 1.ſi pars here.pe.
Ratio nõ poteſt reddi in his quæ ſunt de iuſtitia poſitiua, niſi ꝙ ſic viſũ fuit legiſlatori.329.D.in glo.g.l.1.de poſtu.
Ratio nuda neminé facit debitoré.1544 D.in fine.l.non ſolum.§.1.de pecu.
Ratio omniũ quę maiores ſtatuerũt,red di nõ poteſt. 78.A.l. nõ õniũ.de legi.
Ratio vna vicit duas.731.D.gl.2.l. ná &. de inoffi.teſt.& ecõtra. 921.C.in mar.
caſus quos nectit paritas æquitatis, & identitas Rationis,non ſunt ſeparandi.1079.D.l. illud. in ſum.& in marg.
quod contra Rationem eſt receptũ,non eſt producendum ad conſequentiam. 77.A.l.quod vero.de legi.
in Rationẽ deducere,aliàs ducere. 1867. C.l.qui inſulam.
Ratione legis ceſſante,ceſſat lex.293.B.l. quod dictũ.de pac.&.491.D.glo.pe.§. poſt annum.l.ſi cum ex.quod me.cau.
Rationes cum die & conſule edi debẽt. 244.A.§.rationes.
Referre expẽſas ĩ ratiões.ſi verbo,referre cũ quid prohibetur ob multas Rationes, ſufficit ꝙ vna vigeat licet aliæ ceſſẽt. 348.B.§.& ſi.l.liberorũ de hisqno.if.
Rationibꝫ cõtradicere debet aduocatꝰ, nõ probris.ĩ verbo,Aduocatus debet.
Rationibus legatis, an videantur in eis legata contineri. 1129.A.glo.ab eo.
procurator rei quandoque cauet de Rato. 380.D
Ratis,eſt fluuialis:nauis,marina. 237.D
Reatꝰ omnẽ honoré excludit. 339.C.l.1. §.hoc amplisꝰ.ſi mar.de his qui no. ifa.
Recedere,id eſt differre. 56.C
Recenſere,id eſt nominare.hinc recenſitio,onis:id eſt nominatio. 1178.A.§. ſi quis noxa.& in glo.
Recenſitio.Ibidem.D.glo.recenſitione.
Receptatores,aliàs receptores,dicuntur recelatores:ſine quibus latro diu latere non poteſt. 147.A B.in tex.
Receptio pretij ſciẽter facta,facit præſumi venditionem. 1001.B.l.quidam.
Recipere.i. excipere. 1894.D.l.ſi tibi.
Recipere quãdoque,id eſt exceptum facere,ſeu retinere.1015.C.l.proprium. in marg.&. 1018.A.§.hæc ita.&. 1019. D.l.quicquid.
Recipere ſeruum alienum, eſt ei refugiũ abſcondendi cauſa præſtare. 1025. C. §.quod autem.
Recipiés, turpitudiné repetẽti obiicere non poteſt. 1898.D. glo.ſi inhoneſta.
Recõciliatur,id eſt ratificatur obligatio rei alienæ per voluntaté domini.1913. D.& ſeq.in ſum.§.ſi neſciente.
Reconciliatio bona.1681.B §.ad eum.& glo.ſibi vellet.
Reconuentio coram eodem iudice debet expediri. 170.B.§.ſed & ſi.l.idem. de iur.omn.iudi.
Reconuentio non habet locum,quando agit quis officio iudicis,nõ iure actionis. 689.C D.in marg.
Recte,& rite,differunt. 716.B
Recte factum reuocari nõ debet. 570.C glo.ſi.l.ſi mulier.de mino.
Rectores de dolo ſuo tenentur.518.A.§. de dolo.
Recuperare quis tenetũr. 1773.C
Redactũ dicitur,quod non eſt exactum, ſed exigi poteſt. 775.A.§.redactæ.
Reddere,id eſt dare. 707.D
Reddere,id eſt reddere velle. 1989.A B
Reddere aliud eſt, & aliud de ſuo dare. 1610.A.§.aliud.l.1.depo.
Reddere nõ tenetur qui ſuũ recepit, licet ab alio quàm vero debitore. 1315. C.l.repetitio.de condic.inde.
dolo facit qui Repetenti rem nõ reddit. 1608.D.§.eſt autem.l.1.depo.
Res non reddita dicitur, quæ deterior redditur.1407.B.l.3.§.1.commo.
Redemptor dicitur conductor pedagij, ſeu portorij. 1883.B
Redemptor dicitur ſtructor. 1876. B. §. locaui.
Redemptor. 1832.A.§.lege dicta.
Redemptor.i.cõductor, qui dicitur ſyluanus. 1866.D.glo.redemptor.
Redemptor quis. 1924.C.
Redẽptores cauſarũ deprehẽdere debet iudex.139.B.in prin.tex.& in marg
Redẽptores ſunt,qui ſuis cæmentis ædificant. 849.A.l.redemptores.
Redempturæ id eſt cõductiones reficiẽdarum domorum. 1469.B
Redhibitio,id eſt æſtimatio rei redhibẽdæ.1993.A.glo.redhibitionis.
Redhibere quid. 1970.C.l.redhibere.
Redhibitio quinque de cauſis fit.1958.C
Redhibitionis tempus ſex menſes vtiles habet. 1970.A.§.tempus.
Redhibitionis tempus currit ex die venditionis. Ibidem.B.§.tempus.
Redimere,id eſt conducere. 954.A
Redire,id eſt ire. 707.D
Reficere aliquid,ædificare eſt. 1233.A.§. ædificare autem.
Reficere teneor,qd mea opera deterius factũ eſt.918.A.l.ſed cum.de vſufruc.
Refectio in ſeruitutibꝰ pertinet ad cũ q ſibi ſeruituté afferit. 1029.C.§. etiam.
Refectionis cauſa mutuans, habet priuilegium. 1257.B.l.creditor.
Referre acceptam pecu.legatis. 2143.C. §.Socer.
Referre expenſam in rationẽ.i. ſcribere in libro expenſarum. 454.B.in tex.
Referre rationibꝰ tutelę.1788.A.l.Scius.
Refundere impẽſas. 1892.A.§.ſinautem. l.naturalis.
Reges.63.A.in tex.& 66.C.§.quod ad.
Reges niſi erãt ſacerdotes: & ideo tẽpla dedicabant,vt hodie epiſcopi. 118.C
Regio,id eſt contrata. 128.A
Regionis conſuetudo ſeruanda. 1752.C. l.imperatores.de contra.emp.
Regionis cuiuſque mos ſeruandus.2039. A.l.1.de vſur.
Regionibus agrum diuidere. 1041. C.§. Celſus.&. 1016. B.l.ſi quis.§.ſi qs partem.com.prædi.
Regiſtris nummulariorũ fides habetur. 252.B.§.2.quod verũ eſt hodie contra ſe,nõ pro ſe: vt ibi.A.i gl.decurritur.
Regula quid. 74.A
Regula, id eſt tabula. 1857.D.gl.regulis.
Regula eſt cõpẽdioſa doctrina,velvnius caſus, vel pluriũ, in quibus eadẽ ratio eſt. 74.A.glo.regula.l.2.de legi.
Regula ſi vinco vincentẽ &c. quandoqꝫ fallit.1942.A.glo.fina.l. Claudius. qui po.in pign.ha.
Relaxatur aliquid de iure,partiũ cõſenſu. 235.D.glo.ſententia.l.1.de fariis.
Religio,officium,obſequium,differunt. 716.C
Religionis intereſt ſepulchra exornari. 1232.D.§.interdictũ. l.1.de mor.infer.
Religioni ſtari debet: id eſt iuramento. 523.B.l.quod ſi.de do.ma.
ſumma eſt Ratio quæ pro religione facit.1231.C.§.nam propter.l. ſunt perſonæ.de reli.
Religioſum quid. 117.C.in tex.
Religioſa ſunt,quæ religioſis hæret.850. C.l.quæ religioſis de rei vin.
Relinquere. 2033.C. gl.in reliquis.l.qui libertatis.de euict.
Reliqua. 2033.C
Remediũ omne continẽ nomine actionis.507.D.gl.1.l.& eleganter. de dol.
Remedium vnum extraordina. nõ tollit aliud extraordinarium.613.D.in addi. glo.fina.l.is qui.ex qui.cau.ma.
Remittere,eſt dare.1511. B.in margine.l. 4.de pecul.
Remittere iuramentũ. 1274.C.§.ſi neq;.
Remittés offẽſã alicui, nõ poteſt petere pœnam pacis ruptæ.1511.D.in marg.
Remittens vnum ex duobus iuribus, videtur retinere aliud.1004.C.l.ſi mihi de ſeruitu.ruſtic.prædi.

Index materiarum

Remittitur tacite. 1081.A.gloſſ.tacitè.in verbo,Tacite.
Remittitur conuentione, quod nullo tẽpore acquiritur. 1043.A
Remittitur pacto aliquid quod repudiari non poteſt.280.A.gl.2.§. filiafami.l.& heredi.de pac.
Remittitur qñque pœna nõ ſcurſa.191.B
Remitti poteſt mulcta alicui intuitu pauperatis.144.C.& ſeq.§. præſes,l.illicitas.de offi.præſi.
Remiſſa felonia vaſſallus habet feudum ex veteri conceſſione. 1511.D
Remiſſa pẽſio colono ob ſterilitatẽ, annis ſequentibus repeti poteſt,etiã ſi ſit donata.1855.A.§.Papin.l. ex cõducto.
Remiſſa ſemel mulcta pauperi, amplius ab eo exigi non poteſt. 145.B C.in marg. glo.§.præſes.l.illicitas. de offic.præſi.
Remiſsio mercedis quãdo datur colono ob caſum in fructibus cõtingentem.in verbo,Caſus contingens.
Remiſſionem facit ſterilitas, nõ fructuũ exiguitas. 1855.B.§. cum quidam.l.ex conducto. loca.
Remotum à iure.i.contrariũ iuri. 169.C
Remuneratio eſt quoddã genus permutationis. 784.C.§.plane.
Remus à fratre occiſus. 119.B.l.ſi quis.
Renouare contractum,id eſt reformare. 287.A
Renuntiare debet quis quandoque.1751. A.glo.ob dolum.
Renuntiare de modo agri, eſt facere reportum de eius menſura.ſic. 1741.A.l. qui fundum.
Renuntiare iuri ſuo quilibet poteſt.293. C.gl.1.l.paciſci.de pac.& 301.D
Renuntiare iuri ſuo quis poteſt.579.B.in margine.gl.2.l.ſi iudex.de mi.
Renuntiare iuri ſuo dicitur quis per actũ contrariũ.1044.C.in marg.l.ſi ſtillicidij.quemad.vſusfruct.amit.
Renũtiare poteſt quis iuri in fauorẽ ſuũ introducto. 1798.B.l.1.de ſer.expor.
Renuntiare poſſunt teſtator & cõtrahẽtes iuribus ſuis. 301.B.l.pactum.
Renuntiare ſocietati. 1715.A
Renuntiare iuri ſuo an & quãdo liceat. 301.D
Renuntiat tacite quis iuri ſuo. 730.C
Renuntiãs beneficio eccleſiaſtico, magis videtur exoneratus q̃ damnum paſſus. 539.D.gl.2.l.ait prætor.de mino.
Renũtians ſpetrationi iniquæ, non euitat ob id pœnã ratione illius ſeuerſam. 178.B C.in margi.l. quod quiſque iur.
Renuntians iuri ſuo,amplius illud repetere non poteſt.1964.D.l. quæritur.§. ſi venditor.de ædili.edic.
Renuntians ſocietati ante tempus, ſociũ à ſe,non ſe à ſocio liberat.1714.C.§.Item qui.
Renuntiatio facta ab ignorante vt non valet,ita nec à dubitãte. 428.B.ſi mar.
Renuntiatio generalis caſuũ fortuitorũ in iudiciis non valet,ſpecialis ſic.226. A.§.quæſitum.l.4.ſi quis cau.
Renuntiatio generalis non valet. 195.C. gl.ſi.l.1.ſi quis in ius vo.non ierit.
intempeſtiua ſocietatis Renuntiatio non valet. 1687.A.l.ſi conuenerit.
Repetit quis quandoque rem quã habet. 510.C.
non Repetit ſoluens ſcienter indebitum. 1357.B.l.quod quis.
Repetit tutus exceptione perpetua, per errorem ſoluens. 1339.D.§.adeo.
Repetere eſt retrorſus petere.2083.C.D. in margine.
Repetere an poſsim pignus iudici datũ vt male iudicet. 1313.C
Repetere licet poſsit qui promiſit indebitum tanquam debitum:tamen quandoque fallit. 1346.B C.in margi.
Repetere non poteſt plus exponens,quã ſit ei mandatum. 449.B.in margi.§.libertos.l.qui aliena.de nego.geſt.
Repeti non poteſt ſimoniace pro aliquo datum. 462.D
Repetitur qñq; pietatis cauſa datũ. 471. A.l.ſi quis.in gloſſi repetere.de calum.
Repetitur ſolutum ex cauſa emptionis inualidæ. 1349.B.l.ſeruum.
Repetenti,turpitudinem obiicere nõ poteſt recipiẽti.in verbo,Turpitudinem.
Repetitũ tacite ſtelligitur quod prius dictũ eſt.692.C.gl.2.in ſi.l.ſi iudex.de in. dictumin vno.c.legi,nõ cenſetur Repetitum in alio, quotiẽs non eſt eadẽ ratio.347.B.in margine.l. in actionibus. de his qui no.infa.
Repetita die cautionem interponi quid. 2083.C D.in margine.
Repetita cenſentur in ſequentibus, quæ in præfationibus dicta ſunt. 237.B.§. idem.l.item.de pac.
Repetita cẽſent verba prius dicta. 238.B
Repetita intelliguntur in alio capite legis,dicta in vno. 1078.A B.l.quemadmodum.§.ſi.ad.l.Aquiliam.
Repetitio ceſſat multis modis. 454.C
Repetitio indebiti ſoluti ceſſat,quãdo à pietate cauſatur error. 1346.B
Repetitio nulla eſt ab eo qui ſuum recepit,licet aliꝰ q̃ verus debitor ſoluerit. 1355.C.l.repetitio.de condic.inde.
Replicatio eſt actionis iuuamen. 513.D. gl.ſi.in ſi.l.ſeruus.de do.ma.
Reprimendæ improbitatis curam gerere debet iudex. 664.B.§. miratur.l.3. nau.cau.&abu.
Reproba pecunia non liberat ſoluentẽ. 1437.A.l.eleganter. de pign.ac.§.qui.
Reprobo.)Quod approbo,nõ reprobo. 427.C.& .428.§.A.ſed eo.
Repudiari quod non poteſt, pacto quandoque remittitur.280.A.gl.2.§.filiafamilias.l.& heredi.de pac.
Repudium & diuortium differũt. 2218.D
Repulſam pati verecundum. 699.B. in margine.gl.ſi.l.obſeruandum.de iudi.
Reputare. 578.D
Reputare.i.computare. 453.A.in tex.ibi enim heredes auiæ reputabant nepoti alimenta ei ab auia præſtita.i.deducebant ei in partem eius.
Reputare quandoque.i.imputare,ſeu cõputare.ſic ſumitur 791.A.l.ſi quid.
Res & pecunia differunt. 2135.A.l.ita.
Res,id eſt actio in rem. 137.D
Res.i.cauſa. 475.B.&.2094.A.gloſſ.rei.
Res,id eſt quæſtio. 629.D
Res,id eſt veritas. 1282.D
Res inter alios acta, aliis prodeſt. 311.B.l. imperatores.de tranſac.&.1138.D.glo. veniet.§.quod pro.l.heredes. fa.ercis. &.1277.D.l.quia.
Res inter alios iudicata,nec aliis pdeſſe, nec obeſſe ſolet. 1941.C.§. igitur.l. Claudius.qui po.in pign.habe.
Res pro re an ſolui poteſt.1393.D.in ſi.§. pe.l.1.de conſti.pec.& 2134.D.l.ſi ei.
priſtino ſtatui an Reſtitui queat res mutata. 93.C
Res quàm verba magis intuenda.2139.D. §.magis.l.promittendo.
Res ſoli,id eſt res immobilis.212.B.§.poſſeſſor.
Res ſua ſibi obligatur. 1819.C D.gl.2.§. offerri.l.Iulianus.de actio.emp.
Rei appellatione non genus ſed ſpecies ſignificatur. 816.A.in tex.
Rei donatæ.qui dedit nõ tenetur. 1994. D.l.ad res.de ædili.edict.
Rei electio eſt in alternatiuis. 2131.A
ſuæ quiſque Rei legẽ dicit. 2166. D.l.ob res.de pac.de.
Rei potior eſt conditio quàm actoris, in pari cauſa.198.D. glo.1.l.nam cum.in prin.ne quis eum qui in ius vo.eſt.
Rei ſucceſſor & iuris nõ ſunt pares. 191. D.glo.3.§.nihil.l.quædam.de eden.
Rei vind.lit.cõteſt.nõ perpetuat. 834.D
Rei vindicatio duplex. 770.B
Rei verbũ facta comprehendit. 1889.D. glo.4.l.5.de præſcrip.ver.
quandoque magis ad Rem,quãdoque ad perſonam habetur reſpectus. 1485.C
minima proRe nõ datur reſtitutio.583.A
Re non verbis peculiũ augendum. 1511.B
Re obligatio non contrahitur, niſi quatenus datum eſt. 276.A.l.ſi tibi.
Reipſa,id eſt veritate. 413.A
Res diuerſæ peti poſſunt. 827.A
Res multipliciter in nullius bonis dicuntur.115.A.gl.nullius.
vendere Res ſuas non eſt cogendus quis, vt ſoluat pecuniam debitam.1111.A.§. nam non debet.l.ſi ſeruus. de noxa.
Reſciſſoris quando datur. 608.A
ſi papa Reſcribit epiſcopo qui iam mortuꝰ erat,ſucceſſor debet obedire.199.C
Reſcriptum contra leges factum præſumitur ambitioſum. 532.C
Reſcriptum principis an & quando egreditur perſonam. 85.B.& ſeq.
Reſcripta large ſunt interpretanda. 142. D.& ſeq.& 146.A
Reſcriptis impetrandis debent interuenire qui per ea læderentur. 112.D
Reſignare,id eſt aperire. 1620.C
Reſignationis beneficiorũ inſtrumẽtum ſubſignans,videtur conſentire ipſi reſignationi. 1919.B.§.pater.in argu.
Reſpõdere ante iudicium de iure ſuo nemo cogit. 1192.A B.§.interrogatorium.
Reſpondere,id eſt venire. 475.B C.
Reſpondere nolens, videtur contemnere iudicem.1197.B C.§. qui tacuit.l.de ætate.de inter.acti.
Reſpondere non videtur, qui ad petita non reſpondet.1197.C.§.quod autem. l.de ætate.de inter.acti.
Reſpondere obſcure,& nil reſpondere, idem. 1197.D.§.nihil.
Reſpondere pro alio alius non debet. 1195.A.l.ſi ſine.de inter.acti.
Reſpondere quandoque, id eſt docere, vel aduocare. 329.D
Reſpondere qui non vult,contumax eſt. 1197.B.§.qui tacuit.l. de ætate. de inter.act.
Reſpondẽdi publice origo.71.A.§.ante.
Reſponſio dubia quãdoque admittitur. 800.A.glo.1.l.ſi debitor.de peti.here.
Reſponſio in iudicio facta,non præiudicat reſpondenti,niſi reſpectu interrogantis.1204.B.l.fin.de inter. acti.
Reſponſio ſine interrogatione, valet. 1194.C.l.ſi ſine.de inter.acti.
Reſpublica & fiſcus differunt. 1933.C.l.ſi pignus. nonnunquam æquiparantur. 337.A. in margine.
Reſpublica multis modis ſumitur. 41.D
Reſpublica dicitur tantum vrbis Romæ. 609.D
Reſpublica qñque,id eſt ciuitas. 189.A
Reipubli. adminiſtrator licet negligẽtia poſsit

poſsit nocere reipu.tamen non poteſt per pactũ remittere aliquid debitori reipu.196.B.in.l.imperatores.
Reſtituo te, & reſtituo in integrum, differunt. 333.B C
natalibus Reſtituere.i.nobilitare. 189.B. in margine.
Reſtituere,id eſt reficere. 1031.D
Reſtituere litem.476.A.l. diuus.§.& boni.de reſti.in inte.
Reſtituere verbum plenam habet ſignificationem.1061.A.§.item.l.videamus.
Reſtituitur minor iuuenili leuitate deceptꝰ:aliàs non,563.B.§.Scæuola.l.quod ſi.de mino.
Reſtituitur negligentia ſeruitutem amittens.1011.C.l.& Atilicinus.
Reſtituitur priuilegiatus aduerſus priuilegiatum. 616.A
Reſtitui non debet quis ad lucrum cum damno alterius:ſine dãno poteſt. 598. B.l.ſciendum.ex qui.cau.ma.
Reſtitutoria actio datur cõtra impeditũ venire ad iudicium, ſi impediens non ſit ſoluendo. 219.C.l.ex hoc.
Reſtitutio.i. refectio. 1257. B C.l.creditor.
Reſtitutio non datur contra libertatem. 508.A
Reſtitutio verbalis tantum facit,quantũ hereditatis aditio. 818.D
Reſtitui non poteſt minor renuntiãs beneficio eccleſiaſtico. 539.D
Reſtitui non poteſt minor aduerſus caſum fortuitum. 550.B C.in margine.
Reſtituſ ne poſsit ſemper minor delinquens. 546.D
Reſtitutio in integrum reducit quem in priſtinum ſtatum.334.A.gl.eximi.l.1.ad ſi.de poſtu.
Reſtitutio pro minimo non datur.583.A. gl.1.l.ſi res.de mi.
Reſtitutionis tempus qualiter abſenti cõputatur. 607.C
Reſtitutionem pro filio etiam inuito pater petit. 566.CD.
Reſtitutionem non indulget euentus damni,ſed inconſulta facilitas. 550.C. §.nec enim.l.verum.de mi.
Reſtitutioné in integrũ dat abſẽtia.473.A
aliena capita in Reſtitutione nõ veniũt. 822.C
Reſurrectionis dñi feriæ quot ſunt.238.B
Retinemus quædã quę nõ petimus. 1178. B.gl.2.l.ſed ſi.de iureiur.
Retineri poteſt reſvendita,donec ptium ſoluatur.1783.A.l.hereditatis.de here. vel ac.ven.
Retentio in multis caſibus habetur, in quibus petitio negatur.461.D.glo.ſi.l. cum pecuniam.de neg.geſt.
Retentioné non habet,qui habet poſſeſſioné. 1358.A.in verbo,Poſſeſsionem.
Retentione qãque vti licet. 561.D. gl.ptor.l.cũ mandatu.de min.ſic procurator vti poteſt retẽtione vt ei ſoluatur. 364.A.l.quę omnia.in fi.de procu. ſed in contrariũ dicunt quidã eſſe arreſtũ curiæ parlamenti: & ita practicatur.
Retentum in mente an & quando releuat.1882.C.§.locator.
Reticuli. 1825.A.§.quæ tabulæ.
Reticulum. 1097.B.§.hanc enim.
Retractari non debet bene geſtũ.in verbo,Bene geſtum.
Retrocedens percuſſus non eſt in culpa, ſecus in percuſſore. 1090.C.in margi. l.ſi ex plagis.ad legem Aquiliam.
Retro.)Tempus contractus non inſpicitur in his quæ retrotrahuntur.2187.C. §.manumiſsionis.
Reuocare domum,id eſt declinare forũ. in verbo, Ius reuocandi.
Reuocare.) Sufficit non reuocare, licet datio non tenuerit.135. D.gl.h.l.obſeruare.de offi.procon.
Reuocari non debet reſte factum. 570. C.gl.ſi.l.ſi mulier.de mi.
Reuocari ſolet quod alteri' apud alterũ deprehẽdit. 1366.B C.l.hæc cõdictio.
Reuocatur primus procurator conſtitutione ſecundi. 368.A.§.Iulianus.
Reuocãdi domũ an habeat ius citatus in loco contractus.674.C.§.omnes autẽ.
Reuocãdi domũ ius habẽs debet cauere iudicio ſiſti, ſtatuẽte prætore in quem dié ſiſtere ſe promittat.676.A.§.ſed &.
Reuocãdi domũ ius habent,aduena,viator,& qui ſic cõtraxit quaſi cito receſsurus.684.A B.§.nunquid.& hi iurare non cõguntur. 689.B.§.ex quibus.
Reuocandi domum ius quandoque quis habet. 607.B.§.ſi cum.
Reuocandi domum ius.in verbo,Citatus in loco contractus.& in verbo, Ius reuocandi do.
Reus dicitur is,cum quo agitur. 1272.B. l.ait prætor.in princi.
Reus,id eſt accuſatus. 2112.B.C.glo.reas.
Reus fauorabilior eſt, quàm actor. 240. C D.l.ſi.de fer.
Reus poteſt aſſumere onus probationis in ſe. 2074.A.l.circa.in ſum.
Reus principalis quis.1497.B.§. ſed Iulianus.in ſum.
Reus pro modo querelę actoris & culpæ ſuæ eſt puniendus. 127.D.§. cũ patronus.l.1.de of.præfe.vrb.
Reus qãque agit,& actor defendit.388.D
Reus tenetur litem conteſtari. 1109.A.l. quotiens.in ſum.
tria acceſsoria ſunt ob Rei morã. 1389.D
Rei obligatio ſi nulla eſt, & fideiuſſoris erit nulla. 219.A.in tex.
Reo plures dãi dilatiões q̃ actori.240.B. l.ſi.de fer.Vide in verbo,Dilationes.
Reum delegare,ſoluere eſt. 1580.A.§.interdum.l.quamuis.ad Vell.
Reo principali liberato, liberatur fideiuſſor.311.D.gl.penul.l.fin.de pac.
cleméter cũ Reo agere debet iudex.491. A.l ſi cum ex.§.1. de eo quod me. cauſentẽtiæ ſi ſunt diuerſæ,valet ea quæ pro Reo lata eſt:fallit in libertate,& teſtamento.729.A B.l.ſi pars.de inof.teſta. in text.& glo.
in Reo ſufficit quòd ſit in cauſa condẽnationis tempore ſententiæ, ſed in actore requiritur tempus litiſcõ.& ſententię. 1183.B.§.ſi quis.
Reuereri oportet iudicem. 330.B.§.caſũ. l.1.de poſtu.
Reuerentia vna omnibus eſt parentibus ſeruanda.in verbo,Parentibus.
Rheda.i.vehiculum. 1883.B.glo.rheda. ῥαιδα.i.verbis expreſſum,manifeſtũ.80.B. l.fraus.hinc ῥαιδῶ.i.palam, manifeſtè.
Rigor iuris non debet ſeruari.1089.A.§. multa.l.ita.ad.l.Aquil.
Rigor ſtillicidij. 995.D
Rigori prefertur benignitas.131.B.in verbo,Benignitas.
Rite & recte differunt. 716.B
Rogare,id eſt interrogare.66.A. &.100. D.&.268.C
Roma tãtum dicitur reſpublica. 605.D. glo.non abſit.l.ſed & ſi.in fin.l.ex qui. cau.ma.
Roma caput eſt Italię. 696.C.gl.fin.l.cũ furioſus.de iudi.
Roma eſt communis patria.141.D.gl.fin. l.ſi.de of.procõ. &. 608.A.§.ſi cum.l. necnon.ex qui.cau.ma.
Roma papę ſubeſt. 127.A
Rome quid fiat,non tam ſpectandum eſt, quàm quid fieri debeat.146.B C.l. ſed licet.de offi.preſi.
Rogatus teſtis,& adhibitus, idem. 2121. A.glo.1.l.nullum.in additione.
Rubrica.)Valet argumentum ſumptum à verbis rubricæ. 698.B.in marg. glo. 1.l. non idcirco.de iudi.
Rudes parietes,id eſt noui. 909.B C.l. vſufructuarius.
Rudes ſerui ſimpliciores.1983.B.§.preſũptum.l.precipiunt.de ędil.edic.
Ruinis deformatur ciuitas. 145.C.gl.6.l. preſes.5.de offi.præſi.
Rumpere quid. 1073.B.§.rupiſſe.
Ruſticitas excuſat.168.D.gl. vel ruſticitatem.l.ſi quis.de iur.om.iudi.
Ruſticitati parcitur ſimplici, non ſagaci & in cauſis à iure expreſsis. 168.B.§. doli.& in gloſſ.l. ſi quis id. de iur.om. iudi.&.195.B.l.2.§.2. ſi quis in ius vo. non ier.
Ruſticitati parcitur. 245.A.§.eis.l.1.de eden.
Ruſticus ſagax non excuſatur. 168.D.in glo.antepe.l.ſi quis.de iur.om.iudi.
Ruſtici queſtiones per medium diuidũt. 454.C.gl.6.l.Neſennius. de neg.geſt.
Ruſtici an tenentur alere milites tranſeuntes.901.A.§.ſi quid.l. ſi pendenter. de vſufruct.
Ruſtici venientes ad teſtimonium, non debent equitare. 1639.D.gl.2.§. idem. l.idémque.mandati.
Ruſtica opera tempore ſuo fieri debent. in verbo,Cultura intempeſtiua.
Ruſtica prędia quę. 968.A
occupati circa rem Ruſticã,in forũvenire nõ ſunt cõpellendi.235.B.l.1.de fer.
Ruſticorum vulgare. 454.C
Rura cęſa.1182.C.in margine. &.1825.B. §.ſi ruta.

S

SAbbatina quęſtio.1163.D.gl. confunderetur.
Sabinus iurẽcon.à ſuis auditoribus ſuſtẽtatus. 72.B.§.huic nec.
Saccarij,id eſt alutarij qui ſaccos ferunt. 1742.B
Sacerdos dum ſacra facit, citari non debet.184.A.B.l.2.de in ius vo.
Sacerdos ſacris vacare debet. 649.B.§. ſacerdotio.l.nõ diſtinguemus.de arb.
Sacerdotes dicũtur iureconſulti. 53.A. l.1.§.2.de iuſti.& iur.
Sacerdotes olim erant reges. 118.C
Sacerdotium.) Ob ſacerdotiũ matrimonium commodè retineri non poteſt. 2216.B.§.diuortij.
Sacerdotio obueniente ſoluit cõpromiſſum.649.B.§. ſacerdotio.l.non diſtinguemus.de arbi.
Sacer locus & ſacrarium differunt. 118. C.in textu.
Sacra euocare. Ibidem in textu & marg.
Sacra loca quę. 118.B.in tex.
Sacra res an aliquãdo deſinat eſſe ſacra. 1755.A.glo.1.l.æde.
Sacra res ęſtimationé non recipit. 119.A. §.res ſacra.de re.di.
Sacramentum quandoque pro veritate habetur. 1192.C
Sacramentum vim pacti obligatorij habet. 1181.D
Sacrarium. 118.C.in text.
Sacrę res quę. 117.C.in text.

Index materiarum

Sacrorum euocatio quid,& qualiter fit. 118.C D.in margine.
Sæuire in ſeruos an liceat.96.A.glo.ſine cauſa. l.1. in fi de his qui ſunt ſui vel ali.iuris.
Sæuire in ſuũ corpus etiam ſeruo licet. 1517.C.l.ſed ſi.§.ſi ipſe.de pecu.
bono viro nó cõuenit credere alicuius intereſſe quòd animo Sæuientis non ſit ſatisfactum.1800.B.§.ſi quid.l.ſi véditor.de ſer.expor.
Sæuitia nimia culpæ aſſignatur. 1058.A. l.præceptoris.ad.l.Aquil.
Sagaria negotiatio. 1699.B.§.quidam.
Sagmina quæ ſunt. 118.B.in tex.
Salarium ab initio aduocato dandũ eſt. 1021.D.glo.antepenul.l. véditor fundi.com.prædio.
Salariũ aduocati quale eſſe debet. 330.A
Salariũ aduocato debet dari de publico. Ibidem.gl.1.§.ait prætor.l.1.de poſtu.
Salariũ debet habere famulus tempore infirmitatis. 886. D. glo. quarta. §.de illo.l.arboribus.de vſufruct.
Salariũ debetur aſſeſſori pro toto anno, mortuo præſide ante finẽ,ſi operas alteri non locauit. 158.C.l.diem.
Salarium nudo pacto promiſſum, officio iudicis petitur. 1633.B.l.ſalarium.
Salarium eſt penſio quæ datur pro ſolo ſeu ſuperficie. 1940.C.l.etiam.
Salarium totius anni non debetur aſſeſſori culpa ſua ante tempus remoto. 158.C.l.diem.
Salarij defectu etiam hodie eſculenta iudici capere licet. 150.A
Salaria,& ſtipendia,differunt.1701.B.gl. ſtipendia & Salaria.
Salaria honeſte petunt aduocati. 307. A B.l.ſumptus.de pac.
Salientes.985.C.in marg.&.1097.A B.in margine.& 1824.B.l.funes.
Saltuarius,eſt ſaltuum cuſtos.956.C D.l. ſi ita.in margine.
Saltus. Per ſaltum non eſt exercenda iuriſdictio.137.C.glo.principé.l.ſolent. de officio proconſ.
Saluius Iulianus. 72.D.in tex.
Salutare,eſt honorem exhibere. 189.B
Sanctio multis modis capitur. 42. C. in procẽ.
Sãctione quod ſubnixum eſt, ſanctũ eſt. 118.C.§.proprie.
Sancta proprie ſunt,quæ nec ſacra ſunt nec profana. 118.C.in tex.
Sanctum vnde. Ibidem.D.in tex.
Sanctum eſt quod ſanctione quadã ſubnixum eſt. Ibidem.§.proprie.
Sanguis,id eſt cognatio. 108.D
Sapientem ſe affirmans ſibi præiudicat. 177. C.glo.1.l.hoc edicto.quod quiſq; iuris.
Sapientum cõſilio debet iudicare iudex. 137.C.gloſſa, reſpondere.§. legatos.l. ſolent.de offic.procon.
Sapiẽtia à deo eſt. 73.C.gl.1.l.1.de legib.
Sarcophagus. 1230.A.l.funeris.
Sarta tecta ædificia. 138.B.in textu,id eſt clauſa & cooperta.
Satellites iuſtitiæ, dicũtur iuris ſtudioſi. 50.A.§.diſcipuli.in procẽ.
Satiſdare,eſt aduerſario pro eo qđ petit ita cauere, vt is hoc nomine ſecurus fiat datis fideiuſſoribus. 201.A.in tex.
Satiſdare non tenetur obligatus ad promittendum. 2023.A.l.ſi dictum.
Satiſdare nõ tenetur poſſidẽs immobilia.212.A.l.ſciendum.qui ſatiſ.co.
Satiſdare nó debet poſſidẽs immobilia. 226.D.gloſſa, ſatiſdare.§.quæſitum.l. ſed & ſi.ſi quis cautio.
Satisfactio vice ſolutiõis eſt. 1952.A.§.q parat⁹.l.itẽ.qui.mo.pig.vel hypo.ſol.
Satiſdãdi neceſſitas multis remittit. 201. C.in glo.4.l.ſatiſdatio.q ſatiſda.cog.
Satiſdatio neceſſaria eſt, ad quam lege quis aſtringitur. 207.B.§.tutor.
Satiſdatio, & cautio, differunt. 749. C. glo.ſatiſdatio.&, cautio.
Satisfacere dicimur ei, cui deſiderium adimplemus. 201.A.l.ſatiſdatio.
Satisfacere,& ſoluere,differunt.1952.A. §.qui paratus.
Satisfactio quandoque,id eſt ſatiſdatio. 1952.A.glo.ſatisfacere.
Satisfactionem non admittens,ſed ſolutionem deſiderans, non eſt culpãdus. 1952.A.§.qui paratus.
Satisfactum creditori quando dicitur. 1426.C D.§.omnis.
Scæna quid. 341.B.§.ſcæna.
Scæua. 1963.D.§.Item ſciendum.
Scapha quid. 2018.A.l.ſcapham.
Schedia qᵗ id. 1451.A B.in marg.
Scholaris quandiu eſt in ſtudio, dicitur eſſe in via. 1252. B.l. cum filius. ſi cer. pe.arg.
Scholaris cauſam magiſter delegare poteſt poteſtati vel epiſcopo. 156.C
Scholaris non minus tenetur de equo, quãuis nuntius vadat cum eo. 964.D
Scholaris ſi mutuetur pecuniã ad victũ & libros emendos,eius pater tenetur. 1557.B C.in margine.
Scholaris hliuſta. conueniri poteſt ſine conſenſu patris.683.B C.glo.6.in ſi.l. ſi longius.de iudi.
Scholaris non poteſt conueniri in loco ſtudij pro contractibus antea initis. 684.D.glo. domicilium.§. proinde.l. heres.de iudic.ergo pro contractibus poſtea initis poteſt conueniri.
Scholaris poteſt ſtudere & ſcribere die feriato.239.D.&ſeq.gl.pe.l.pe.de fer.
Scholaris priuilegio vti nó debet magiſter:quia actu nõ ſtudet.239.C.in arg.
Scholaris ſocius non poteſt ducere ganeas.951.C. gloſſa prima.l.non aliter. de vſu & habi.
Scholari in ſtudio exiſtenti ſubuenitur vt agere poſſit, licet patri actio competat.1252.B.l.cum hliuſtami.
Scholares habent tres iudices. 51.C
Scholares habent plures iudices. 174.C
Scholares non iuuantur Macedoniano. 150.B.§.proinde.
Scholares in criminalibus non habent tres iudices. 52.A.glo.profeſſores.§.illud vero.in procẽmio.
Scholares habere bonos,magiſtri eſt honor.52.B.glo. maximum.§.illud vero. in procẽ.
Scolaſticus quare non accipitur fideiuſſor. 201.D
Scholaſticis nihil debet eſſe abſconditũ in ea arte cui ſtudent.50.A.§.diſcipuli.in procẽmio.
Scire leges nó eſt verba earũ tenere, ſed vĩ ac poteſtaté.77.B.l.ſcire.de legib.
Scire literas non tenetur aduocatus. in verbo,Aduocatus.
Scire nemo præſumitur. 1078. A. gloſſa penulti.l.verius.de proba.
Scire quãdoq; nocet. 772.C.gl.ſciuerit. §.petitã.l.item veniunt.de peti.here.
Scire quandoque præſumitur ignorans. 874.D.in verbo,ignorans.
Sciri facilè quæ poſſunt, ſi ignorentur grauius coërcẽtur. 1857.C.glo.3.l.ſed addes.loca.
Sciens & ignorãs quandoq; paria ſunt. 149.D.glo.2.l.ſi forte.de offi.præſi.
Sciens fallere nemo debet. 1286. B.l.qui iuraſſe.de iureiur.
Sciens non poteſt quandoque,quod poteſt ignorans. 149.D.gl.2.l.ſi forte.de offi.præſi.
Sciens non videtur celatus. 1804. A. in fi.l.1.de actionib. empt.
Sciens tenetur qui aliàs non teneretur. 1778.D.glo. in.l.hoc autem. de here. vel act.vendi.
Sciẽter accipiens indebitũ,furtum facit. 1378.C.l.quoniam.de condic.fur.
Sciẽter eligens malũ,probat.1765.B.glo. 4.l.ſi venditor.de in diem addict.
Scienter ſoluens indebitum, non repetit.1357.B.l.quod quis.
Scienter promiſſum indebitum,non repetitur. 1364.A.l.fideicommiſſum.
Sciẽtia,& ignorantia, in multis attenditur.1441.A.in marg.l.ſi ſeruus pignori.de pigneratitia act.
Scientia filij, patris eſt lætitia. 1500. D. glo.finali.§.proinde.l.ſed Iulia.de ſenatuſconſulto Macedo.
Scientia inæſtimabilis eſt.1190.C.glo.6. nali.l.penult.ad exhiben.
Scientia qualiter æſtimanda. 2098. B. l. nec ſupina.
Sciẽtia mediocris ſufficit.1969.C.í margine.l.ſciendum.de ædilitio edicto.
Scientia neque curioſiſſimi neque negligentiſſimi hominis eſſe debet.2101. B C.§.quid enim.l. regula. de iuris & fac.igno.
Scientia nocet.1990.B C.glo.5.l.ſi tamẽ. de ædil.edict.
Scientia præiudicat. 1503.B.glo.1.l.ſi tamẽ.de ſenatuſcõſulto Macedoniano.
Scientia præſumitur. 2079.A.glo.1.§.& ideo.l.cum de.de proba.
Sciẽtia quandoq; præiudicat, quandoq; nó.2108.D.glo.3.l.ſi ſeruus.de dona. inter virum & vxorem.
Sciẽtia quandoq; pro patientia capitur. 1479.C.§.ſcientiam.l.1.de tributo.& 1086.B.l.ſcientiã.ad legem Aquiliam.
Scientia quandoq; tãtum operatur,quãtum iuſſus. 1106.C.in glo.patiatur.l.ſi er.de noxa.
Scientia ſimplex idẽ operatur,quod denuntiatio. 773.B.§.petitam.
Scientia vnius alteri nocet.1499.A.glo. vtriq;.§.non ſolum.l.ſed Iulia. de ſenatuſconſulto Macedoniano.
quædam valent ex certa Sciẽtia,quæ errore facta non valent. 226.D.glo.3.§. item.l.4.ſi quis cau.
Sciolum ſe fingere quis nó debet.583.D. glo.4.l.Iunius.de mino.
Scipio Naſica. 69.D
Scita,id eſt ſtatuta.gl.ſcita.l. neceſſariũ. de origine iuris. 67.A
Scribere totam ſcripturam,& ſubſcribere,idẽ. 247.C.in marg.in verbo, ſubſcribere.
Scribés cõtractũ obligationis ſuæ,videtur cõſentire obligationi. facit cõtra ſignãtes inſtrumẽta reſignationis ſuorum beneficiorum. 1919.B.§.patet.
Scriptoribus fidem dat conſuetudo.252. B.in margine.§. penultimo.l. quædã. de eden.
Scriptura exigitur in quibuſdã caſibus. 2087.A.glo.non ſemper. l.teſtium fides.de teſtibus.
Scriptura interdum plus valet, quàm id quod agitur. 942.A. glo.3. l.ſi tibi.de vſufruct.ea.re.

Scri-

Scriptura videtur adhiberi loco probationis.1906.CD.in margine.l.4.de pign.
Scripturæ magna fides adhibetur in vltimis voluntā. 315.D
Scripturę quādoq; magis creditur, quàm teſtibus. 2072.B.l.cenſus. de proba.
tantū valet quod ſit ſine Scriptura, quàm quod cum ea.2104.A.l. in ſponſal. de ſponſa.
Seceſſus, id eſt locus amœnus. 640.A
Secūdario aliquid conceditur, quod nō principaliter. 2072.A.gloſſ. videtur.
Secretarius tenetur ad intereſſe, ſi ſecretū reuelet.1084.B.§.ſed & ſi.l. ſi quis. ad legem Aquiliam.
Secretum peccatum grauius, quàm manifeſtum. 2125.B.l.fina.de ritu nup.
Secreta alterius ſcire nemo poteſt, niſi verbis exprimat.266.D.gloſſa.1.§. pactorum.l.iuriſgentium.de pactis.
Secreta teſtamenti nō ſunt inuulganda. 1611.B.§.ſi quis tabu.l.1.depo.
Secundū, id eſt iuxta.1005.A.&.1020.C. &.1037.D.&.1901.A.gloſſ.1.l.duo.
Secundum me iudicatum eſt, id eſt obtinui ſententiam.213.B.§. ſi fundum. & 1906.A B.§.atquin.&.67.C
Securus homo.2097.B.l.plurimum.§.ſed Caſſius.& D. in margine, per Budæū.
Securitati ſuæ proſpicere licet. 1804.A. l.1.ff.1.de actio.empt.
Sedet mihi, id eſt placet. 205.B
Segetes corrumpens tenetur. 1071. D.§. inquit.
Sella curulis. 1000.A.in margine.
Semel heres, an ſit ſemper heres. 544.D
Semel ſtereſſe ſufficit.1401.B.gl. exierit. l.item.de conſti.pecu.
Semel mercatus an ſit mercator.1479.D. in margine.
Semeſtres libri. 71.A
Seminarium quid.884.C.§. ſeminarij. & in margine, per Budæum.
Semiplenum compromiſſum eſt, quando compromittitur de vna re tātū.637.D
Sempiternum quid. 993.D
Sempronius. 69.D
Semuncia, id eſt media vncia. 723.C
Senatores ſunt, qui à patriciis & conſulibus deſcendunt. 124.A.l.nuptæ.
Senatoris filius dicitur tā naturalis quàm legitimus etiam ante dignitatē cōceptus. 111.B.l.ſenatoris filius.&.l.ſeq.
Senatuſconſulta. 65.D.§.deinde quia.
Senatus in quibuſdam principi parificatur.75.C.&.333.D
Senex dicitur maior.70.annis. 105.A.gl. prima.§.finali.l.ſi pateriami. de adop.
Senis miſeratio habenda eſt.574.A.gloſ. finali.§.ſed vt.l.auxilium.de mino.
Senes ægrè ferre nō debent ſi reprehendantur à iuuenibus. 249. B C. in margine.§.prætor.l.ſi quis.de eden.
Senes ſunt maiores ſeptuaginta annis. 1090.D.gloſſa.1.l.inuiti.de teſti.
Senilis ętas ad multa prodeſt.236.D.gl.5. l.1.de fer.
Seniores iunioribus præferendi. 2084. C.l.fina.de fide inſtru.
Senſus magis quàm verba ſpectādus.198. C.gloſſa.1.l.tale.de pact.& 1716.D
Senſum potius quàm verba attendere æquitas eſt.1309.B.in margine.§.ſi quis. l.3.de condic.cau.da.
Senſu quod caret, iniuriā non facit.1051. B.§.ait prætor.l.1.ſi qua.pau.fe.dica.
Sententia abſolutoria ab obſeruatione iudicij, eſt interlocutoria. 1031.A. in margine.
Sententia abſolutoria debet ſequi ex libello nō rite cōcepto. 451.B. in marg.
Sētentia alibi data, alibi datur executioni.698.D.gloſſa finali.l. argentarium. de iudi.
Sentētia abſolutoria ſup vero debito, nō tollit obligationē naturalē. 524. B C. l.cum à te.de dol.ma.Bal.
Sententia contra ius lata, an valeat.61.C
Sententia debet eſſe conformis libello. 1171.C.l.vt fundus.com.diui.
Sententia quando facit ius, & quādo nō. 94.A.
Sentētia die ferri debet, nō nocte.239.C
Sentētia poteſt ferri per verbum, credo. 644.D.in gl.conſenſerunt.Bal.
Sententia de tota controuerſia ferri debet. 636.A
Sententia incerta(vt quantum ei debes, redde)non valet.638.A.§. Pōponius. l.quid tamen.de arbi.
Sententia intelligitur ſaluo iure tertij. 1129.D. in textu.l. & poſt.§.1. familiæ erciſcundæ.
Sententia inter alios dicta, aliis nocet. 1906.C.gloſſa.5.l.3.de pign.
Sententia iudicis non debet ob mercedē eſſe gratioſa. 469.B.l. in heredem. de calumnia.
Sententia iudicis æquo animo ferri debet, quamuis iniqua. 643.B C.§. ſtari. cum glo.l.diem.de arbi.
Sententia iudicis quæ deminutionē ſtatus non continet, extra territoriū iudicis ſuum effectum non porrigit.336. B C.l.ex ea.
Sententia lata errore quandoque corrigitur.1552.D.§.quæſitum. quando de pecu.ac.eſt anna.
Sentrentia lata ſuper principali, non prę iudicat in incidēti.1597.B.§.1.in ſumma.l.quod in diem.de compenſa.
Sententia lata ſecundum iuramentū, nō infamat. 351.D.in fine.
Sententia lata cū producēte falſos teſtes, eos non infamat. 354.B.l.Lucius.
Sententia lata ſuper rei vindicatione nō parit præiudicium in Publiciana, nec contra.2014.D.§.Si ſeru⁹.l.minor.de evict.
Sentētia pro alio lata aliū nō prægrauat. 354.C.l.Lucius.de his qui not.infa.
Sētētia lata prætextu falſi iuramēti, quādo retractatur p inſtrumenta de nouo reperta. 1293.A.l.admonendi.
Sententia lata ſuper principali, non prę iudicat incidenti de quo ſummariè eſt cognitum. 99.C.l.ſi iudex.Barto.
Sententia non debet eſſe deluſoria. 543. B.gloſſa ſecūda.§.reſtitutus.l.ait prætor.de mino.
Sententia non facit ius.1362.C.gloſſ.1.l. Iulianus.de condict.inde.
Sententia non facit nouationem.1911.C. gloſſa tenet.
Sententia non poteſt pro parte valere, & pro parte non.1142.A.&.l. in hoc. fami.erciſcun.
Sentētia per falſa inſtrumēta lata, retractatur per in integrū reſtitutio.188.D
Sententia per pecuniam & gratiam lata, differunt. 628.B
Sententia per pecuniā lata non valet ipſo iure. ibidem.B C.gloſſ. turpitudo.l. ſed & ſi.de arbi.
Sētētia poteſt facere de nō ente aliquid, & de ente nihil.1340.D.in mar.§.heredi.l.ſi non.de condic.inde.
Sententia pro veritate accipitur, ex quo appellatum non eſt.93.C.&. 344. A.l. ingenuum.de ſta.ho.
Sententia pro veritate accipitur.1362.A. gl.1.l.Iulianus. de condi.inde.
Sententia quandoque eſt diſformis petitioni.1987.B.glo.1.§.aliquando.l.bouem.de ædil.edict.
Sententia quandoque facit ius 187.A
Sententia quandoque pro parte eſt valida, pro parte non.568.D.gloſſ.ſi.§.1.l. etiam.de mino.
Sententia quaſi contrahitur. 1512.C.in mar.l.5.de pecul.
Sententia ſemel pro libertate data, retractari non debet. 524.A B. in prin.tex.
Sententia ſi non tenet ipſo iure, non eſt neceſſe appellare.236. C.gloſſa infirmabitur.l.1.de fer.
Sententia tenet, licet nullū ſit iudicium. 711.D.gl.repetere.l.de qua re.de iudi.
Sententia, id eſt voluntas: vt conuenire in eandem ſententiam. 255.D
Sententiæ cauſā inferēda eſt.2014. D.gl. ex ſtipulatu.§.ſi ſeru⁹.l.minor.de euic.
Sentētiæ ſtare.i.parēre. 641.C.§.idē ait.
Sententiæ ſtare qui promiſit, non poteſt poſtea appellare ab ea.298.C.gloſſ.4. l.tale.de pact.
qui vſque ad Sententiam in iudicium lite improba perſeuerauit, condemnādus eſt.716.C.§.ſed ei.
condemnatus per ſententiā, non liberatur dando intereſſe: ſed tenetur præciſē ad factum. 861.A.in margine.
Sententiā legis quādoque ſequimur, ceſſantibus verbis legis.1068.A.§.quod ſi dum.l.ſi quis id.de iur.omn.iudi.
contra Sententiā ſuam iudex dat reſtitutionē.557.B.gl.fin.l.in cauſæ.c. de mi.
poſt Sententiam ſi poteſt eſſe dubiū, poteſt tranſigi. 324.B.l.poſt rem.
in Sententia debet inſeri cauſa.340.B.§. ignominiæ.l.2.de his qui nō.infa.
ex Sententia obligatur quis ex quaſi cōtractu. 1309.C D.gloſ.iudicio.
Super ſentētia nō poteſt tranſigi, niſi de viribus eius dubitetur. 315.B.l.& poſt.
Sententiæ duæ ſuper eadem re ferri non poſſunt. 491.A
Sententiæ ſi ſunt diuerſæ, valet ea quę reo lata eſt. fallit in libertate, & teſtamēto.729.A B.l. ſi pars. de inoffi.teſt. in tex.& glo. Vide in verbo reus.
Sententiæ ſi ſunt diuerſæ, humanior prę ualet. 729.A B.l.ſi pars.de inoffi.teſta. tot ſunt Sententiæ, quot capitula.568.D. glo.ſi.§.1.l.etiam.de mino.
Sētior, ſentiris, ſenſus ſumtidē eſt quod ſentio ſentis. 333.B.§.de qua.
Separatorū ſeparata debet eſſe ratio.437. A.l.eū actum.§.denique.in margi.de nego.geſt.&.472.A B.l. de ſeruo. in ſum.de calum.
Separatio ob adulterium, & diuortium, differunt. 454.D
Sepeliri non debent ornamenta cū corporibus.1124.A.l.at qui.§.non autem. de reli.& ſump.fu.
Sepulchra familiaria quæ.1219.D.l.familiaria.
Sepulchra hereditaria. Ibidem,
Sepulchrum & monumentum differunt. 1015.A
Sepulchrum quid.1218.D.§.ſepulchrum.
Sepultura.)Si teſtator legat aliquid eccleſię in qua elegit ſepulturā & poſtea aliā eligit ſepulturam, videtur ademiſſe legatum.1135.B C.§.idem.in ſum.
Sepulturæ cauſa conceſſa donatio valet. 2183.C.§.conceſſa.
Sequētia.)Cui cōmittuntur ſequētia, & præcedentia cōmitti videntur.395. A.

Index materiarum

l.ad ré.&.397.A.l.ad lega.de procura.
opinio communis eſt Sequenda.342. A. l.athletas.ibi,& gen.ita omnes opinãtur.de his qui no.infa.
Sequeſter. 515.B.in margine.
Sequeſter, in tertia declinatione. 1899. A.l.ſi apud.
Sequeſtraria actio. 515.B.in margine.
Sequeſtratio olim fiebat apud iudices. 205.B.§.ſi ſatisdatum.
Sequioris vitæ homo quis dicitur.319.C.
Sericum faciunt vermes. 953.A
Sermo generalis loquentis perſonã continet.1922.A.glo.ſi.l.Paulus.de pign.
Sermo ſimpliciter prolatus,intelligitur p prima vice.2152.B.l.dotis.de iur.do.
Sermone opus ſi non eſt,ſufficit conſenſus.110.B.l.ſi pater.de adoptio.
Serraculum. 1076.C D.in margine.
Seruari poteſt,quod iure peti nõ poteſt. 1598.C.gloſſa prima.l.ſi cum. de compenſatio.
Seruãdũ de iure,id eſt licet nõ ſit ſtatutum,quod veriſimile eſt ſtatutum fuiſſe ſi quæſitum fuiſſet. 299.D
Seruit nemini ſua res.909.C.gl.deducto. l.ſi alij.de vſufruct. & . 946.C.l.vti. ſi vſusfruct.&.989.C.l.in re.de ſer.vrb. prædio.
Seruire ſibi nullum prædiũ poteſt. 1010. C.§.per plurium.l.cum eſſent. de ſer. ruſti.præ.
Seruitores diaboli.in verbo diaboli.
Seruitus quid. 87.B.l.libertas.
Seruitus vnde proceſſit. 95.B
Seruitus an ſit dominium.1017.A.in margine.ſi ſerui.vin.
Seruitus denominatur à prædio cui debetur.978.A.de ſer.vr.pr.
Seruitus affirmatiua. 967.B
Seruitus altius tollẽdi.967.B. & ecõtra. Ibidem.
Seruitus ex iure diuino quæ. 965.B
Seruitus honeſta. 965.C
Seruitus itineris. 967.B
Seruit' itineris pro parte deberi poteſt. 1183.C.gloſſ.impediri.
Seruitus dicitur libertas.285.B. gloſ.3.§. pactus.l.ſi vnus.de pact.
Seruitus mixta. 968.D
Seruitus eſt ſimilis morti.479.C.l.iſti.cũ gloſ.4.quod me.cau.
Seruitus morti comparatur. 2202.B.§.ſi donator.l.cum hic.de do. inter virum & vxo.
Seruitus luminum. 967.D
Seruitus,ne luminibus officiatur. 967.D
Seruitus ne luminibus officiatur,& proſpectus offendatur,differũt.983.A.l.inter.
Seruitus oneris ferendi. 967.B
Seruitus perſonalis. 966.B
Seruitus prædialis an ſemper tranſeat ad heredem. 998.C
Seruitus proiiciendi. 967.C
Seruitus proſpectus. Ibidem.
Seruitus protegendi. Ibidem.
Seruitus quando amittitur non vtendo. 1044.A B.l.ſi ſic.
Seruitus realis. 966.C
Seruitus tota retinetur per vſum partis. 1034.C.§.qui latiore.
Seruitus retinetur per quélibet retinẽté nomine fundi. 1041.B.l.ſeruitus.
Seruitus retinetur per quécũque nomine fundi vtentem. 1049.C.l.vſu.
Seruitus ruſtica nominata.968.A. innominata. 968.B
Seruitus ruſtica quandoque per prædiũ vrbanum debetur. 1018.D
Seruitus vrbana. 967.B
Seruitus vrbana eſt nobilior ruſtica.979. A B.in margine.
Seruitus ſtillicidiũ nõ auertendi. 968.A
Seruitus turpis. 965.C
Seruitus tignum immittendi. 967.C
Seruitutis ratione an poſſit fieri nuntiatio. 1153.D
Seruitutem nemo acquirere poteſt,niſi qui prædium habet.1014.B.§.nemo.l. 1.com.prædio.
Seruitutem debens non ſemper patitur. 975.D.de ſerui.
Seruitutem habens,an habeat dominiũ. 1027.A.in mar.
Seruitutem negligentia amittens, reſtituitur.1011.C.l.& Atilicinus.
Seruitutẽ vidicare nemo poteſt,niſi qui habet dominiũ in prædio &c.1025.B. §.ſeruitutem.l.1.ſi ſer.vin.
Seruitutes an,& quę,vſucapiãtur.974.C
Seruitutes continuæ. 969.B
Seruitutes diſcontinuæ. Ibidem.C
Seruitutes ſunt diuiduæ, vel indiuiduæ. 968.D
Seruitutes prædiorum perpetuã cauſam habent. 991.B.§.omnes.
Seruitutum genera tria. 665.B
Seruitutum natura eſt vt poſſideri non poſſint. 993.B.§.natura.
Seruius Sulpitius. 70.C
Seruus accuſare dominum nõ poteſt,ſed verecunde expoſtulare.127.C.§. quod autem.l.1.de offic.præfect.vrb.
Seruus an poſſit conueniri. 228.C
Seruus an poſſit in iudicio ſtare. 703.C
Seruus dominũ, quàm ſe ſeruare plus debet.1409.D.glo.ſaluas.§.quod vero.l. ſi vt certo.commoda.
Seruus eſt,ergo fur. 1817.D. glo.4.l. Iul. de act.emp.
Seruus & monachus æquiparantur. 369. B.in margine.
Seruus ex opera tribus modis quærit. 954.D
Seruus factus liber, an teneatur de dolo facto in ſeruitute. 508.A
Seruus fiſci ſequitur cõditionem patris. 88.C
Seruus fit vilior fuga.1313.C.§. plane.l.5. de condic.cau.da.
Seruus in delictis acrius punitur quàm liber.217.B.l.pe.ſi ex noxa.cau. aga. in tex.& in margine.
Seruus liber factus quandoque conuenire poteſt. 436.D
Seruus malus quis.1772.B.gloſſ.ex alto.l. cum autem.
Seruus manumiſſus ex ante geſtis non tenetur. 1509.C.glo.diſtare.
Seruus nec conuenire,nec conueniri poteſt.133.C.l.quotiens.
Seruus nec debere quicquam poteſt,nec ei deberi. 1541.A B.l.nec ſeruus.
Seruus nolẽs operari caſtigãdus eſt. 896 B.in margine.
Seru^s nõ ſemper tenetur parère domino. 1082.A.gloſſa.1.l. liber homo. ad legẽ Aquiliam.
Seruus procuratorem conſtituit. 356.D
Seruus quando acquirit domino,& quãdo non. 95.C
Seruus publi.à ſeruiendo dictus. 87.D
Seruus quandoque cauſam domini facit deteriorem.215.D. gloſſ.2.l.2.ſi ex noxa.cau.
Seruus reipubli. cauſa abeſſe nõ poteſt. 228 B.l.ſi quis.ſi quis cautio.
Seruus ſine domino eſſe poteſt. 87.D
Seruus tabellio eſſe non poteſt. 106.D
Serui calliditas dño non debet obeſſe. 1558.B.§.ſed ſi.l.quod ſi.de in rẽ ver.
Serui natio plerumque prouocat ementem, aut deterret.1980.B.§.qui mancipia.l. quod ſi.de ædil.edic.
Serui pactũ perſonale non porrigitur ad dominũ.vide in verbo,pactũ ꝑſonale.
Seruo licet in ſuũ corpus ſæuire. 1517.C. §.ſi ipſe.
Seruo dans pecuniã dominus pro annonæmenda,non tenetur de in rem verſo,licet ille famulus nõ ſoluat creditoribus. 1363.D.§.verſum.
Seruum cicatricibus deformare non licet. 893 C.§.& Ariſto.
Seruũ corrũpẽs, minus delinquit quàm ſi liberum. 1107.C.l.doli. de ſer.cor.
Seruũ liberari obligatione natura æquũ eſt.1519.B.§.eſt autẽ.l.ſi noxali.de pec.
Serui qualiter ſint noſtri iuris.88.A.i tex.
Serui ad lucrũ vel potius turpiter faciẽdum,ſunt proni.1988.C.§.æquum.l.iuſtiſſimè.de ædili.edic.
Serui cogẽdi ſunt operari.896.B.in margine. l.itémque.de vſufructu.
Serui ex delicto tenetur dominus,non ille qui iam poſſidet. 1071.B.§.ſerui.in ſum.l.ſi ſeruus.ad legem Aquiliam.
Serui fures eſſe ſolent.1991. C.l.ſi furtũ. in argu.de ædil.edict.
Serui ratione mala dominis ſe auferunt. 1674.A.l.cum ſeruus.man.
Seruorum genera duo.1996.D.gloſſ.nõ ſpatio.
Seruorum ſtatus ratio à dominis habẽda eſt.892.A.l.ſed ſi.
Seruis exꝑquantur quadrupedes. 1055.C. §.vt igitur.
venia dignus eſt, qui quales quales Seruos ad vile miniſterium adhibuit.770. B.§.in ſuis.
Seruos nouitios facilius ad mores noſtros formamus.1983.C.§.præſumptum. l.præcipiunt.de ædili.edicto.
Seruos veteres occidere poterant. 796. A.§.ſi poſſeſſor.
Seſcuncia.i. vncia cum dimidia. 723.C
Sextus Aelius. 69.D
S.Papirius. 70.C
S.Pompeius. Ibidem.B
Sexus naturam excedit mulier donans. 2207.B.§. ſi vxor.l. ſi ſtipulata. de donatio.inter virum & vxorem.
Sexus fragilitati parcitur. 245.A.§.ei.l 1.de eden.
Si.i.quamuis. 194.D. 739.B.& D.763.B. 865.B.1361.C.1967.B.&.2047.D
Si quandoque pro quia,quandoque pro quamuis ſumitur. 254.C D
Si & cum,non differunt. 1656.C
Sic,id eſt ſaltem. 785.A
Sicuti,ponitur ſimilitudinariè vel exemplatiuè. 962.B.gloſſa.Idem.
Sigillati omnia nõ ſunt numeranda.605. B.§.multi.l.ſed & ſi. ex qui.cau.ma.
Sigillum candelabro eſt quod mẽſæ pes, & ſcypho fundus. 837.A.in tex.
Sigillum eſt quo ſignantur dolia. 1850.B. §.qui vinum.
Signare dolia.i.marquare: vulgo dicitur roinare. 1790.A.§.ſi dolium. dicitur & de aliis rebus:vt 1796.C.§.materia.
Signata materia.in verbo,materia ꝙdam.
Signatio & deſignatio pro traditione habetur.1796.D.glo.fin.l.quod ſi.de pericul.& commo.rei ven.
Significatio verborum prius narrãda eſt, quã ad interpretationem veniatur. 1235.A.l.1.ſi certum petetur.
Significationi verborum an & quando ſtandum. 76.D

verba

verba quandoque capiũtur contra propriam Significationem.1855. B. gloſſa ſed tranſactio.
Silentium,id eſt negligentia. 1118.D.
Silice ſternere.in verbo,ſternere.
Simile.)Statutum in aliquo,in ſibi ſimili ſtatuendum eſt.1024.A gloſ. non ceſſit.l.receptum.com.prædio.
Simile.) De ſimilibus ad ſimila procedere debet iudex.76.A.l. nõ poſſunt. & l.& ideo.de legi.
de Similibus ad ſimilia trahitur ius vnũ ad aliud.81.D. gl.1.l.de quib⁹.de legi.
procedendũ eſt de Similibus ad ſimilia. 446.D.glo.pe.l.ex facto.de neg.geſt.
Similitudo quãdoque fit per contrariũ. 119.A
Simoniacè dans pro aliqua re,non repetit. 462.C
Simoniacè ordinatus,nec ordinem perdit, nec dignitatem. 130. B C.glo. 2.l. Barbarius.de offic.præto.
Simplariæ venditiones. 1990. C D. glo. ſimplariarum.
Simplicitas ſua nemini debet eſſe dãnoſa 503.B.l.1.de dolo ma.
Simplicitate gaudendum. 2079. B. §.qui ſoluit.l.cum de.de proba.
Simplicitate vana deceptus non excuſatur,aliàs contra.1495.B.l.ſi quis.de ſenatuſconſulto Macedo.
Simpliciter prolatus ſermo intelligitur p pria vice. 2152.B.l. dotis.de iur.do.
Simplicius,id eſt manifeſtius. 1872.A
Simulari aliud nõ debet,&aliud agi.267. A.§.dolo.l.iuriſgen. de pac.&503.B. §.dolum.l.1.de dolo.
Sine dictio,quid ſignificat. 1422.D.
Sinere. 1867.A.l.in lege.
Singulare ius quid. 77.B.l.ius ſingulare.
Singulares libri qui. 47.A
Singularia inter ſe ſpecie non differunt. 808.C
Singularis numerus pro plurali quandoque ponitur. 322.A
Si non,& niſi(quod idem eſt)ponit.252. D.in princi.& facit ad.q.ſi quis promiſit ſe non venditurum alij,niſi mihi.
Sinus.)In ſinu,id eſt occulto. 2081. C.in margine.
Siſtere iudicio aliquẽ in eadẽ cauſa quid 232.B.l.ſi quis.
Societas,& communio,differũt:illa cum cõtractu fit,hæc ſine cõtractu.1692.C l.vt ſit.pro ſocio.&.l.ſeq.pro ſoc.
Societas intempeſtiue nõ poteſt renuntiari.1687.A.l.ſi conuenerit.
Societas leonina eſt vbi alter lucrum, alter damnum ſentit. 1691.C.l.ſi non. §.1.pro ſocio.
Societas nulla eſt inhoneſtarum rerum. 1704.C.l.nec præter.pro ſo.
Societas vt ad heredem trãſeat, tria requiruntur. 1706.B.glo.aſſcripta.
Societas vectigalium trãſit ad heredem. 1718.C.
Societatis genus iniquũ,ex qua quis dãnum,nõ etiam lucrum expectet. 1691. C.l.ſi non fuerint.§.fina.pro ſocio.
Societati renuntians ante tempus, ſociũ à ſe,non ſe à ſocio liberat. 1714. C. §. Item.
nemo contrahendo Societatem ſuæ rei dominus eſſe definit. 1895. A.§.Iulianus.l.ſi tibi.de præſcriptis verbis.
in Societate lucro ſtudere neceſſe eſt. 431. D. gloſſa lucrum. l. ſi negotia. de nego.geſt.
Societatum magiſtri pactum prodeſt, & nocet.174.B.l.item.
Socius an aliquid inuito ſocio facere poſſit.989.D
Socius eiuſdem criminis an poſſit eſſe teſtis contra ſocium.2083.C.l.repetita.in ſum. de fide inſtru.
Socius fratris inſtar habet. 1709.A.l.verum.pro ſocio.
Socius quiſquã non eſt eius rei quæ nulla eſt. 1711. B.§.ſocietas. l.verum.pro ſocio.
Socius.)Vnus ex ſociis credendi,alij per pactum vel nouationem præiudicare non poteſt:ſecus per receptionem ſolutionis.283.A.l.ſi vnus.
Socius,& ego,aduerſarij eſſe non poſſumus.1121.C.§.ſi communem.
Socius non tenetur de caſu for. 1699.A. §.damna.
Socius re communi inuito ſocio vti poteſt. 886.A
Socius tenetur pro ſocio qui nõ eſt ſoluendo. 1717.B.in margine.
Socij adiectio ſtipulationẽ vitiat.1015.D
Socij lucrum vt commune eſt,ita &damnum.1700.B.l.cum duobus. §.damna. pro ſocio.
Socij mei ſocius, ſocius meus non eſt. 1689.AB.l.nam ſocij.pro ſocio.
Socio facta iniuria ſocium tangit. 1703. B.glo.vl.l.cum duobus.pro ſocio.
Socium parum diligentem qui ſibi acquirit,de ſe queri debet.1710.A.l.ſocius.
Socij inuicem ſe amant vt fratres. 1709. A.gloſſ.2.l.verum.pro ſo.
Socordia,id eſt contemptus iuris.235.D
Socrus. 2110.B.§.itaque.
Solarium quid.984.B.l.ſi arborem. & in margine.
Solarium,aliàs ſalarium.in verbo,ſalariũ
Solatij loco ſuccedit pater, vt amiſſa filia dotem recipiat profectitiam.2127. D.l.iure.de iur.do.
Solenne. 2167.B
Solennitas extrinſeca non præſumitur, niſi probetur.877.C.§.interdũ.l.quæcumque.de Publicia.
etſi nihil facilè mutandum eſt ex Solennibus:tamen vbi æquitas poſcit, ſubueniẽdum eſt.475.B.l.diuus.in princ. de reſti.in inte.
Solidus,& aureus,idem. 194.C
Solitum fieri qui facit, culpa facere non videtur. 1699. BC. in margine. l. cum duobus.pro ſocio.
argumentum à Solitis,valet.1246.AB.in margine.l.certi.ſi cer.pet.
Soluere eſt eius,cuius ligare. 2103.D.l.Si puellæ.
agere poſſum,vt Solus tertio. 1131.B.§. Celſus.
Soluere condẽnato dãda eſt dilatio.686. A.l.ſi debitori.
condemnatus ciuiliter ex delicto, habet quadrimeſtre ad Soluendum. 494.B. C.in glo.intra tempora.
Soluere incipiens renuntiat exceptioni. 701.B.§.quotiens.l.ſi fideicõ.de iudi.
Soluere malunt aliqui, licet indebite, quàm exiſtimationẽ ſuã lædere. 1670. A.§.ſed ſi.l.Quintus.manda.
Soluere paratus conueniri non debet. 401.D.gl.oportet.l.ſi reus.de procur.
Soluere pro debitore inuito quilibet extrane⁹ & creditori inuito poteſt.299. AB.in margine.
Soluere ſubiipſi quis poteſt.431.D.gloſſ. mihi.l.debitor.de nego.geſt.
intereſt noſtra potius nõ Soluere,quàm ſolutũ repetere.1596.B.l.ideo.de cõp.
intereſt minoris poti⁹ nõ Soluere quàm ſolutum repetere. 536.A.glo.Pterit. §.ſed vtrum.l.3.de mino.
Soluere etiã ſi vellet, nõ valẽti,nihil imputari debet. 2051.C.§.ſi pupillo.
Soluere,& ſatisfacere,differunt. 1952.A §.qui paratus.l.item. quib.mod.pign. vel hypo.
Soluere operas,id eſt exhibere. 1859. B. glo.l.ſed addes.loca.& cond.
Soluere promittẽs in defectũ alteri⁹,petitione cõtra primum facta nõ liberatur,ſed exactione.1270.B C.l.ſi ego.
non debet bis compelli quis ad Soluendum pro eodẽ dolo.1550. A.l.ſi ſemel. de pecul.
qui Soluit,non eſt ita reſupinus,vt facile ſuas pecunias iactet.2079.A.§.qui ſoluit.l.cum de.de probatio.
Solui penſio debet in fine anni. 1934.B. in margine.l.qui balineum. qui po.in pign.ha.
Solui non dicitur quod deterius ſoluitur. 1437.A.gloſſ.1.§.1.l. elegãter.de pigne.act.
Solui poteſt res pro re.1393.D.§.pen.l.1. de conſti.pe.
Soluit qui delegat. 1580.A.§. interdum. l.quamuis.ad Velleia.
Soluitur rectè quod credidit, ei qui eſt in poteſtate,licet nouare non poſſit. 283.B.§.ſic enim.
Soluitur res pro re. 2134.D.l.ſi ei.
Soluendi facultatẽ non habet qui præſenti pecunia caret.1110.C.l.ſi ſeruus. de noxali.& hoc etiam ſi habeat multas poſſeſſiones.
Soluendo eſſe quilibet præſumitur.204. B C.glo.penultima.l.ſi vero.qui ſatiſ. cog.
Soluendo pro me alius me liberat. 1455. B C.l.1.in fine.de ex cr.act.
Soluendo quando non eſt ſocius, alter tenetur pro ſocio.1717.B C.in margine.l.ſi vnus.pro ſocio.
Soluẽs ante diẽ an repetere poſſit. 1671. C.in additione ad gloſſ.
Soluens creditori creditoris ſui,liberatur. 457.B.& in margine.
Soluens eſt fauorabilior,quàm credens, quo ad probationes & præſumptiones.564.A.gloſſa.in venditione.§.penultimo.l.quod ſi.de mi.
Soluens ob ſuum delictum,alij non prodeſt.100.D. glo.2.l.fina. ne quis eum qui in ius vo.eſt.
Soluẽs,p herede,repetit.1152.B.§. vſufr.
Soluẽs repetit partẽ ab alio,ſi plures tenẽtur ex quaſi delicto. 1094.D.l.perceptione. de his qui deic.vel effu.
Soluens vnus in pœnis nõ liberat aliũ. 169.A.l.adeo.de iur.omn.iudi.
Soluẽs vnus reorũ, an ceſſionem in totũ habeat contra conreos.1533.D.glo. redimere.l.quæſitum eſt.de pecu.
Soluens indebitum ignoranter, repetit: ſcienter nõ. 1326.B.l.nunc.in ſum.
Soluens ſcienter indebitum, non repetit.738.B.§.item.&. 1326.B.l. nunc.& 1357.B.l.quod quis.
Soluens debitum ante diem, nõ repetit. 1329.C.l.in diem.
Soluenti ſimilis an ſit præſcribens.1401. A.in margine.
Soluenté non liberat reproba pecunia. 1437.A.l.eleganter.§.1.de pigne.act.
Solutio æquipollet abſolutioni per ſententiam. 669.A
Solutio nocte fieri an poſſit. 239.C
Sol,particularis an ſit admittẽda. 1255.D
Solutio quãdoq; iuſte&ſine mora differ.

Index materiarum

tur.1053.C.l.ſciendum de vſur.
Solutio vna nó parit cótrarios effectus. 1488.D.glo.ſeruum.
Solutio facta per vnum, in pœnis nó liberat aliû. 165.D.&.169. A.l.adeo.de iur.omn.iudi.
Solutio vnius,an liberet alium in pœnalibus. 100.B
Solutio vnius,an liberet alios. 230.D.in glo.1.&.1062.C
Solutio vnius liberat aliû,quãdo plures tenentur ad intereſſe. 218.C.§.ſi plures.l.1.de eo per quem fac.erit.
Solutio vnius quandoq; liberat alium, quandoq; non.219.A.glo.pœnam.§.ſi plures.l.1.de eo per quem factum erit. &.2211. A.glo. finali. l.ſi cum mulier. de do.inter virum & vxo.
Solutionis inſtrumẽtum debet eſſe apud debitorem. 1367.C.in margine.
Solutiõis vice eſt ſatisfactio. 1952.A.§.q parat'.l.iteꝝ.qb.mo. pig.vel hypo.ſol.
Solutionis vicẽ habet delegatio. 1547.B C.glo.fin.l.quod debetur.de pecu.
Solutionem non ſatisfactionem deſiderans,non eſt culpandus. 1952.A.§.qui paratus.l.item.quibus modis pign.vel hypo.ſolu.
Solutionem non probat chirographus repertus cancellatus. 2078.A.l.ſi chirographum.de proba.
Soluta pecunia quando dicitur.1429.A. §.ſolutam.
Solutum ex cauſa trãſactionis inualidæ, in debiti ſolutionem conuertitur.315. C.& ſeq.§.ſi fideiuſſor.
Solutum ex cauſa emptionis inualidæ, repetitur. 1349.B.l.ſeruum.
Solutum indebitè nó repetitur,quãdo à pietate cauſai error. 1346.B.& ſeq.in textu.l.cum is.§.2.de condic.inde.
Solutum indebitè per errorem circa rẽ, repetitur. 1333.C.§.ſi putem.
Solutum indebitè in multis caſibus non repetitur. 1337.B
Solus quandoq;,id eſt vnicus: quandoq; ſine alio. 869.D.gloſſa dumtaxat.
Solum,id eſt terra. 938.B.glo.id ſolum.
Solum.)Cuius eſt ſolum, eius debet eſſe vſque ad cœlũ.977.B.gloſſa quia cœlum.l.finali.de ſerui.
Solum ſequitur ædificiũ.1433.B.l.domo.
Somnus nó excuſat,quamuis ſit naturalis.1074.A B.§.nec quiſquam. l. ſi ſeruus.ad legem Aquiliam.
Sontes. 1996.B.§.quotiens.
Sonticus morbus.113.A.&.1996.A.§.quotiens.
Sorti accedit vſura. 2059.D.gl.obtinét.
Soror cõtinetur appellatiõe fratris.295. A B glo.1.l.tres fratres.de pact.
Sorte quandoque res dirimitur. 680.B. l.ſed cum.de iudi.&.1127.D.l.ſi quæ.ſa milix erciſcun.
Sorté recipiẽdo videtur remitti pœna. 1392.D.gl.fina.l.ſi.de eo quod cer.lo.
Spado. 1962.C.§.ſpadonem.
Spadonum alij caſtrati,alij non. 2138.D. glo.ſi ſpadoni.
Specialis cõceſsio prævalet generali.380 C.glo.2.l.Pompo.de procura.
Specialis ratio vincit generalem. 810.C. in margine. gloſſa finali.§.ſi ego.l.1.ſi pars here.pe.
Specialia duo nó poſſũt cõcurrere.2153. D.glo placuit.l.cum poſt.de iur. dot.
Specialia facilius tollũtur, quàm cõmunia. 1949.D.in verbo,communia.
poſt Specialia generale verbum ſubdere non eſt nouum. 2038.B
Specialiter valent quædã,quæ generaliter nó valerẽt. 226.A.glo.ſpecialiter. §.quæſitum.l.4.ſi quis cau.
Specialiter valent quædam, quæ valent etiam generaliter.226.B.glo.ſpecialiter.§.quæſitum.l.4.ſi quis cau.
Species agẽdi diſtinguitur ex medio cõcludendi.516.C.in margine.
Species aliter accipitur apud iuriſtas, quàm artiſtas. 55.A
Species,id eſt cauſa. 558.A
Speciei interitu quando liberatur debitor.498.C.in margine.
Species rei,id eſt forma. 713.D
Specularia quæ. 892.D.& in margine.
Spei emptio eſt. 1728. B C. l. nec.§. emptio.de contrahen.emp.
Sphæriſterium quid. 1646.D.in marg.
Spoliarent ſe amore mutuo coniuges, ſi donatio eis permitteretur. 2178. B. l. moribus.
Sponſa non vtitur iure vxoris.348.B.gl. ſi.l.vxores.de his qui no.inſa.
Sponſa vnius,ſi alteri nubat, ſit infamis. 350.B.§.item.
Sponſalia ante ſeptennium non poſſunt contrahi. 2105.C.in prin.
Sponſalia bina eodem tempore contrahens,infamis eſt. 339.B.§.qui vc.
Sponſalia contrahens cum ea quam ducere fas non eſt,ſit infamis.350.B C.§. cum autem.
Sponſalia contrahi poſſunt vbi matrimonium non poteſt. 348.C
Sponſalia cõtrahũtur inter abſentes per nuntiũ & epiſtolam.2106.B.l.in ſpõſ.
Spõſalia cõſtituimus, nuptias vero facimus. 350.B.§.ſi quis.&.§.cum autem.
Sponſalia quæ. 2103.B.l.ſponſalia.
Sponſalia vnde. Ibidem.l.ſponſalia.
Sponſus debet expectare ſponſam per quadriennium. 2106.B.l.ſæpe.
Spõſus debet primo iurare in matrimonio contrahendo. 100.D.in margine.
Sponſus mutuans ornamenta ſponſæ,in dubio videtur commodare,non dare. 1411.B C.in margine.
Sponſio. 72.D.in textu.
Sponſio quid. 1898. C.§.ſi quis.& ibidẽ B.in margine.
Sponſio,id eſt ſtipulatio. 1969.B
Sponſionem facere in ludo permiſſo licet:id eſt quod dicitur pariſare. 1214. C.l.quibus.de alea.
Sponte confitenti parcitur. 618.D. glo. ſi.l.3.de alie.iudi.mu.cau.
Spõte facta præſumitur cõfeſsio in iudicio,non per vim.in verbo, confeſsio.
Sponte fideiubens durius tractatur, q̃ rogatus.1584.C D.in margine.l.ſi mulier.de ſenat.Mace.
Sponte onus ſubiens, priuilegium inde non habet. 592. C. glo.2. l.item hi. ex qui.cau.ma.
Σπονδὴ cõ.id eſt ſatio. 93.B.l.vulgo.
Sportulæ. 2185.B.in margine.
Spurca quid. 1073.A.
Spurcum vinũ,eſt aqua mixtum.Ibidem. in margine
Spurius quãdo de inofficioſo teſtamento matris dicere poteſt. 744. B. §. de inofficioſo.
Spurium dicens filium mater,an ei præiudicet. 2082.C.§.mulier.
Spurij. 93. B.l.vulgo.
Stabularius,nauta,caupo,differunt.666. C.l.nauta.
Stabularij ſunt hoſpitatores hominum equitantium. 661.D.
Stabulari, id eſt, hoſpitari & in ſtabulo manere. 667.A
Stabulum. 2115.A.glo.taberna.
Stadium à ſtando dicitur. 117.B
Stagnum quid. 992.A.glo.ſtagno.
Stagnum.vide in verbo,Fons.
Stare.)Si non ſtat per eum qui debet implere conditioné,habetur pro impleta.1310.B.glo.pe.l.3.de cõdict.cau.da.
Stare ſententiæ,eſt illi parere. 641.C.§. idem ait.
Statores. 135.A.in margine.
Statua.)Fugere licet ad Cæſaris ſtatuam. 1967.A.§.ne eum.
Statuæ olim vt viderentur,numi dari ſolebant. 908.C.l.ſtatuæ.
Statuliber eſt ſeruus cui relicta eſt ſub conditione libertas. 217.D.
Statuit verbum,rem perfectam ſignificat 177.B.in textu.
Statutum in aliquo,in ſibi ſimili ſtatuendum eſt.1024. A.gloſſa non ceſſerit.l. reſcriptum.com prædio.
Statutum in matre,habet locum in auia. 454.B.in margine.
Statum in pœnam,non debet in præmiũ conuerti.585.D.gloſſa in.§.nemo.l.1. de ca.mi.
Statutum poteſt fieri contra certam perſonam delinquẽtem, quãdo delictum eſt notorium. 586.D.in gl.y.arg.ibid. exprimendo perſonam.
Statuta penalia ſemper cẽſentur habere clauſulam,ſi delicta dolo cõmiſſa ſunt. 181.B.in gl.prima.l.ſi. quod quiſq; iur.
Statutorum verba verè & propriè,nó fictè &impropriè ſunt ſumenda.413.C. in mar.l.3.§.hæc verba. de nego.geſt.
Stellionatus crimen an infamet. 352.C.
Stercorandi cauſa olim grex conducebatur.1848.D.glo.quem quis.
Steriles res vendi poſſunt poſt motam controuerſiam.775.B.§.quòd ſi.l.iteꝝ. de peti.here.
Sterilitas dat remiſsionem, non fructũ exiguitas. 1855.B.§.cum quidam.l.ex conducto.loca.
Sterilitas vnius anni cõpẽſatur cũ vbertate alterius.1855.A.§.Papinianus.
Sternere viam ſilice, id eſt pauire. 1027. D.§.ſi quis.
Sternere. 1411.D
Stillicidij rigor. 995.C.§.Lucius.
Stipula quæ. 1742.B
Stipendia, & ſalaria, differunt. 1701. B. glo.ſtipendia.
Stipulatio cõſenſum habere debet verbis expreſſum. 255.D
Stipulatio de rato quando committitur. 1285.D.in fi.
Stipulatio fit per verba de futuro,pactũ de præſenti. 298.C
Stipulatio ius,pactum continet factum. 285.A.§.pactus.
Stipulatio pœnalis eſt, qua pœnam cõmitti placet. 1012.A B.l.cum fundo.
Stipulatio quandoque dicitur acceptilatio. 285.C D
Stipulatio quandoque intelligitur vbi non eſt. 107.A
Stipulatio quæ nõ committitur niſi adueniente conditione,nouationẽ non parit. 293.A
Stipulatio tripliciter fieri poteſt. 269. D
Strabo. 1963.D.glo.ſtrabon em.
Stratores erãt qui caſtra præibãt vt loca accõmodatiora ad exercitũ tra ducẽdũ facerent.135.A.in marg.& 593.B
Strepitum nõ requirentia iudicij acta, poteſt iudex laicus in eccleſia expedire. 1196.A.in mar.

Stricte

Digeſti veteris.

Stricte interpretari non debent defunctorum volun. 953.C.§.ſed ſi.l. plenũ. de vſu & habi.
Strictius interpretamur quãdoque.987. A.§.ſi ſublatum.
Structiles columnæ.1051.C.in margine.
Studere poteſt ſcholaris & ſcribere die feriato.239.D.& ſeq.gl.pen.l.pe.de fer.
Studentes debent continuare materiam. 44.C.gloſſ.2.§.& primi.in proœ.
Studium.)Impenſę à patre factę pro filio in ſtudio,an debent computari in diuiſione. 1156.B.l.quæ pater.
filio exiſtenti in Studio,conceditur vt agere poſsit. 1252.B.l.cum filiusfami.
Studio quiſq; doctior & melior fieri debet. 1190.D.l.penulti.ad exhibendum.
Sultitia quãdoque dicitur delictũ.1991. D.gloſſ.delictum.
Stultitia,id eſt imprudẽtia,error.2019.D
Stultus dicitur ignorãs.2102.C. gloſſa finali.§.ſi 91.l.regula.de iur.& fac.igno.
Stultis nõ ſuccurrit,ſed errãtibus.ibidẽ. §.quod ſi.l.regula.de iur.& fac.igno.
Stuprum,aliàs probrũ.2114.C.l.ſtuprum.
Stupri met' viris bonis maior eſt,q̃ mortis.480.B.§.qẽ ſi.l.iſti. quod me. cau.
Sublato impedimento ob quod aliquid non fiebat,id fieri poteſt.2222.B.gloſ. auctoritas.l.fina.de diuor.
Subſcribere quãdoque,id eſt cõſentire. 106.D
Subſcribere, & totam ſcripturã facere, idem.247. C. in margine.l. ſi quis. in princi.de eden.
Subſcribens an conſentiat. 1572.C
Subſcriptio erronea non nocet.1444.B. glo.nõ obeſſe.l. Gaius. de pignera. actio.&.1787.B.glo.ſubſcripſerit.
Subſidium.) Agitur in ſubſidium,quod aliàs non ageretur.367.B.glo.1.l.actoris.de procur.
Subſiſto,id eſt dubito. 1162.B
Subſtituta actio an habeat vim eius cui ſubſtituitur. 1291.A
Subtilitas in iure reprobatur.464.B.l.actio.de nego.geſt.
Subtilitas iudicis probatur. 437.A. gloſſa.3.l.eum actum.de nego.geſt.
Subtilitas nimia eſt iuris impoſsibilitas. 2148.C.gl.ſubtilitatem.l. ſi mulier. de iur.do.
Subtilitas ꝓbatur.1464. A.l.2.§. adhuc. de lege Rhodia.
Subtilitas reprobatur.1255.C.l.ſi tibi pecuniam.ſi cer.pet.
Subtilitates à iudicib' pellendæ.1955.C. §.ſi debitori.
Subuenire.)Non ſubuenitur ſi nõ impetrauit quod facile obtinuiſſet. 604.B. gloſſ.permittere.§.hæc clauſula.l. ſed & ſi.ex quibus cau.ma.
Subueniendũ eſt vbi æquitas poſcit.475. B.l.diuus.in princ.de in inte.reſti.
Subuenitur magis legatariis quàm creditoribus. 318.A
Succedere poteſt quis in ſuum locum. 1938.B.§.Papinianus.in ſum.qui po.in pigno.habe.
Succedẽs i locũ alteri',partib' eius fungi debet.251.C.§.nihil.l.quẽdã.de edẽ.
Succeſsio.)Pactũ de futura ſucceſsione, an valeat. 1828.A B.glo.reſtitutum.
Succeſsiue quod fit,eodem tempore fieri dicitur.813.A.gloſ.eodem.l. antiqui.ſi pars her.pe.
Succeſſor an poſsit vſucapere quod defunctus non potuit. 870.C
Succeſſor debet gaudere iure anteceſſoris.299.C D.gloſſa finali.l.tale.de pac.
Succeſſor debet obedire mandato papæ, anteceſſori eius facto. 299.C
Succeſſor rei,& iuris,nõ ſunt pares. 251. D.gloſſa.3.§.nihil.l.vbi.de eden.
Succeſſor ſi non veniat,durat officiũ anteceſſoris:vel ſi venerit & neſciat anteceſſor. 140.D
pactum factũ vni qui ſolus Succeſſor ſperabatur,prodeſt aliis præter eũ ſuccedentibus. 299.A.§.pater.
inſtãtia iudicij transfertur in Succeſſorẽ ſingularẽ ex neceſsitate.1153.B.in ſum.
Succumbens actione inepta, recurrit ad aptã.1472.D.§.itẽ ſi.l.ſed & ſi.de iſtito.
Succurri nõ debet ei qui ſeipſum ĩ neceſsitate poſuit.205.A.§.ſi neceſſaria.l. ſi fideiuſſor.qui ſatiſda.cog. & gloſſ.1.§. ſi quis tamen.l.1.ſi quis cau.&.500.A
Succurri non debet vni,damno alterius. 552.D.gloſſ.2.l.in cauſæ.1.de mino.
Succurritur errãtibus,nõ ſtultis.2102.C. §.quòd ſi.l.regula.de iur.& fac. igno.
Sucula,id eſt torcular. 1857.D.& ſeq.
Suggrunda quid.1096.B.in mar.&.1097. B.§.hanc enim.
Summa,id eſt breuis,prima,digna. 87.A
Summa,id eſt quantitas. 244.B C
ad Summam reipubl. nauium exercitium pertinet.1454.B.§.licet.
in Summa,id eſt breuiter.1458.C.§.& in.
Summarum plurium ex diuerſis actionibus debitarum coaceruatio fieri non debet ad impediendam iuriſdictionẽ. 170.B.l.ſi idem.
Summare.1808.D in margine.
Summaria cognitio in multis habæ locũ. 1179.A.& in margine.
Summarie non expediuntur,quæ altiorẽ requirunt indaginem.1180.A.§.ibidẽ. l.3.ad exhiben.
Summariis in cauſis ꝓbatur intereſſe per iuramẽtũ.1189.C.l.theſaur'. ad exhib.
Summatim cognoſcit iudex,an petitio ſit pertinens vel non.1195.C.§.illud.
Summoueri quem ab actione ſua,eſt eum repelli.730.A.l.nihil.§.ſi cum.
Summus fund'.i.ſuperior.1009. A.l.tria.
Sumptus modicus diuiti contumelioſus. 1225.B.l.& ſi.§.iudicem.de religi.
Sumptus funeris cauſa factus,quis. 1225. D.§.funeris.l.& ſi.de religio.
Sumptus funeris debet fieri ꝑ facultate defuncti.1222.D.l.ſi 91.§.pen.de relig.
Sumptum. 2083.B.gloſſ.indice.
Sumptibus fit pretioſior homo. 1341.A. §.libertus.l.ſi non.de condict. indeb.
Sumptibus inanibus vexare ſe ſtultũ eſt, cum obtinẽdi ſpes abeſt.715. C.l.ſciẽdum.de inoff.teſta.
Sumptibus modus adhibendus. 804.A. glo.5.l.hereditas.de peti.heredi.
Supellectilẽ tenuem habentes,milites ſuſcipere cogẽdi nõ ſunt.144.A.in mar.
Supereſſe.)Meum eſt,quod ex re mea ſupereſt:vt corium ex boue.853. A B.§. meum.de rei vin.
plerũque euenit,vt quod alteri Supereſt, alteri deſit.1724.B.l.1.de cõtrah.emp.
Superficies cadit ſobligationẽ ſoli obligati.1921.D.§.dom'.l.Paul'. de pign.
Superficies ſequitur ius ſoli.1921.D.§.domus.l.Paulus.de pigno.
Superficiari' quis.863.C.l.ſuperficiario.
Superioris legẽ tollere nemo poteſt.138. C.gloſſa.1.l.ſi feriatis.de fer.
Superſtitio damnatur.1274.B.§. diuus.l. non erit.de iureiur.
Superfœtatio in fœmina à iureconſ.fieri poſſe conceditur. 811.A.§.ſed &.
Supina ignorantia.2098.B.l. nec ſupina. de iur.& fac.igno.
Supine ignorat,quod omnes ſciunt.2101. BC.l.regula.§.qdem.de iur.& fac.ign.
Supplere ad legẽ quãdoq; debemus. 871. C D.gl.in.l.de pretio.in fi.de Publi.
Supplet prætor,quod legi deeſt. 1894.B. l.quia.de præſcriptis verbis.
Suppletur vbi deficit lex.2105.D.glo.1.l. oratio.de ſponſa.
Surregata actio locò alterius nõ vtitur eadem natura. 1401.C
Surrogatũ accipit naturã eius cui ſurrogatur.232.B C.glo.1.§.iniuriarum.l. ſi cum.ſi quis cau.&.770.B. in margine.
Suſcepta cognitio,id eſt litis conteſta.in ver.cognitio.
Suſcipere cognitionem,eſt litem conteſtari. 174.B.l.cum quidam.
Suſcipere iudicium,eſt defendere.373.D. gl.defendere.§.ſi.l.ſed & hę.de ꝓcur.
Suſpecta ſi ſit patris vita,filius ꝓcuratorẽ dare & agere poteſt.358.C. in text.
Suſpectus eſt,qui ſe ingerit.363.D. glo.3. l.quæ omnia.de procur.
Suſpectus ſi eſt reus,res mobilis (de qua agit)ſequeſtratur,donec ſatisfdet.205. B.l.ſi fideiuſſor.§.fin.qui ſatiſ.cog.
nil tam graue eſt,quàm corã Suſpecto iudice litigare.195.D.glo.2.ſi.l.2.ſi quis in ius voc.non ierit.
Suſpecto debet auferri adminiſtratio rei in qua ſuſpectus eſt.205.B. gloſſa. 1.§. fina.l.ſi fideiuſſor.qui ſatiſ.co.
Suſpectũ aliquem faciunt, nõ poſsidere immobilia, vel pauca poſsidere, vel mali mores.205.B C.glo.1.§.fin.l. ſi fideiuſſor.qui ſatiſ.co.
Suſpendioſus. 349.A.§.nõn ſolent.
Suſpicio nihil operatur.481.A.l.metum. cum glo.2.quod me.cau.
Suſpicionis cauſã non cognoſcit iudex eius perſonã tãgentis.195.D.in mar.
Suſpicionis cauſa an ſemper debeat ꝓbari. 361.D
Suſpicionẽ remouet par affectionis cauſa.2124.B.§.de vno.
Suſpicionem tollit par affectionis cauſa. 105.B. glo. coniunctam.§. fin.l. ſi paterfa.de ado.
ſine Suſpicione ꝓcedere debẽt lites.174. A.glo.2.l.prætor.de iur.om.iudi.
Suſtinere,id eſt differre, ꝓrogare. 1845. C.l.ſi ſeruus.in fi.
Suus heres eſt,quẽ nemo præcedit.102.D
Suus.) In ſuo facit quilibet quod vult, modõ alij non noceat.1845.C.in text.
Sua res nemini ſeruit.989.C.l.i re.de ſer. vrb.præd.
Suum petenti conſulendũ.1383.C D.glo. vtilem.in verbo,petenti ſuum.
Suum recipiens licet ab alio quàm vero debitore,non reddit.1355.C.l. repetitio,de condic.inde.
Symphoniaci. 1066.B C.§.ſi quis.
Συνάλλαγμα,id eſt contractus, permutatio,cõmercium.262.A.in textu.
Syndicum an ſex ſcholares faciãt.405.C
Syndic',œconom',actor differũt.405.B
Syndic' ſi nõ eſt,ciuitatis poteſtas vice eius citari poteſt.407.A.verſu.3.in gl.
Synedria quid. 1451.A.§.nauem.

T

TAbellio eſt ſeruus publicus. 87.D
Tabellio,ſeru' eſſe nõ poteſt.106.D

Index materiarum

Tabellio delinquens in officio,an posit iterum gerere. 247.D
Tabelliones cogendi sunt rationes exhibere,licet non nisi data pecunia edere velint. 253.A
Taberna casearia.1032.C.§.Aristo.
Taberna argentaria. 1734.B.l.qui tab.
Taberna. 2115.A.glo.taberna.
Tabernæ appel. venit omnis mercantia ibi existens.1923.A.l.cum tabernam.
Tabernis veteres pręponebãt puellas,vt contrahentes allicerẽt.1471.B.l.nã &.
Tabernarij falsis mensuris vtentes,sunt deportandi.521.in fi.glo.traderetur.l. arbitrio.de do.ma.arg.
Tabularius,id est tabellio. 1217.D
Tabulæ quandoque post matrimonium contractum sunt. 2118.A
qui Tacet adfirmat. 102.B
Tacere est medium inter cõtradicere,& non consentire.102.C.in addi.glo.fin. l.in adoptionibus.de adop.
Tacere non est cõsentire quãdoque.359. A.glo.fi.§.ipse.l.filiusfami. de procur.
Tacere quandoque nocet.1685.D.glo.l. coiri.pro socio.&.2076.C.glos.pe.l. quotiens.de proba.
Tacens quo ad sui cõmodum habetur ꝑ negãte,& in solidũ conuenitur.1197. B.§.qui tacuit.l.de ętate.de inter.acti.
Tacens videtur consentire.1233.C.gl.fi. l.si propius.de mor.infer.&.1852.C D. glo.pe.l.item.loca.
Tacita cõditio non facit rem conditionalem. 646.D
Tacita voluntas valet.99.B.glo.penul.l. patre.de his qui sunt sui vel alie.iur.
Tacitum an vitietur vitiato expresso. 1949.B.§.cum venditor.in verbo, expresso.
Tacita quædã valent,quæ non expressa. 2162.D.gl.fi.l.Pomponius.de pac. do.
Tacite obligatur inuecta & illata ꝑ pẽsione.1924.C.l.Pomponius.
Tacite obligantur fructus pro pensione. 1925.D.l.in prædiis.
Tacite quædam fiunt,quæ expresse fieri non possunt.359.D.glo.2.§. veterani. l.hiusta.de pro.
Tacite quædam subintelliguntur quæ non expresse.1878.D.gl.fin.§.2.l.quæro.loca.
Tacite quod agitur,pro expresso habet. 1238.B.l.cum quid.in sum.si cer.pe.
Tacite remittitur.2081.A.glos.2.l.Procula.de proba.
Tacite repetitũ dicitur prius dictũ. 691. C.glo.2.in fine.l.si iudex.de iudi.
Tacite videtur conuenire quod est consuetum.1769.B.glo.penul.l. si fundus. de le.commisso.
Taciturnitas consensui nõ comparatur. 359.A.glo.non probatur.l. filiusfa. de procur.
Taciturnitas longi temporis tollit actũ personalem competentem ad vsuram. 2051.A.§.diuus.
Taciturnitate non punitur quis. 1199.B. l.si filius.de inter.acti.
Taciturnitate vtriusq; partis colon' videtur reconduxisse.1852.C.§.eadem.
Tædio vitæ olim se occidere licebat. 349.A B.§.non solent.
Tamen dictio,denotat inhęrentiã. 1093. CD.§.hæc autem.in sum.
Tanquam. 739.D in gl.o.
Tanquam dictio,est nota improprietatis.1263.A B.in margine.
Temperamentũ bonũ fit ex duobus cõtrariis.223.D.glos.3.§.si quis tamen.l. 2.si quis cau.&.360.D.glo.1.l.sed hæc. de procu.387.D.l. mutus.§. Labeo. de procur.
Temperamentum optima res. 1968.C.l. si quid.de ędil.edic.
Temperamentũ quoddã eligitur ex duobus contrariis.137.C.per tex.quem allegat.&.387.B.versic.Labeo.
Temperandum est. 494.A.§ sed si.
Tempestas quid. 223.B.§.si non.
Tempestate impeditus excusatur. 222.B. §.2.l.2.si quis cautio.
Temporariũ filium habere nõ conuenit. 111.B C.l.quæsitum est.de adop.
Tempus in iure diuersis modis sumitur. 533.D
Tempus breue. 633.B
Tempus cedit ignoranti.347.D.glo.2.§. fin.l.genero.de his qui not.infa.
conceptionis Tempus spectandum.122. B.l.emancipatum.§.1.de sena.
Tẽpus cõtractus inspicitur.1401.B.glo. exierit.l.item.de consti.pecu.&.1772. D.glossa.3.l.2.de here.vel ac.ven.
Tempus cõtractus nõ inspicitur in his quæ retro non trahũtur,sed cõditionis existẽtis.2187.C.§.manumissionis.
Tempus contractus inspicitur,valeat vel non. 2189.C
Tempus longũ dicitur arbitrio iudicis. 232.D.gl.penul.l.si eum.si quis cautio.
Tempus longum dicitur decennium. 2044.C.in verbo decennium.
Tempus longum,id est triennij vel quinquennij.2051.A.glo.4.l. cum quidam. de vsur.
Tempus longum in act.in rẽ non datur. 2040.D.glos.1.l.in fideicommissi.
Tempus modicum in arbitrio iudicis est. 597.A B
Tempus non modicum. 880.C
Tempus multum. 633.A
Tẽpus præsens pro præterito quandoq; ponitur.866.C.glo.2.l.1. de Publicia.
Tempus præteritum pro futuro quãdoque ponitur.204.A.gl.si vero.
Tempus ad tempus,& persona ad personam prorogatur. 673.D
Tempus quandoque inspicitur,quandoque initium.1921.A.glo.1.l.si legati.de pigno.
Tempus quãdoque queritur de mometo ad mom tũ.239.C D.glos.vl.l.more.
Tempus si est de substãtia pœnæ,alio tẽpore factum nõ punitur.350.B.in mar. ante Tẽpus renuntians societati,socium à se liberat,non contra. 1714. C.§.itẽ.
Tempus non est modus tollendæ obligationis.1679.D.glo.perpetuam.
Tempus ipso iure non tollit actionem, licet elidat.231.B. glos.danda.§.fi.l.si eum.si quis cau.
Temporis angustia nimia non solum dat exceptionẽ,sed quãdoque stipulationem reddit inutilem.223.D. gl. penul. §.si quis tamen.l.2.si quis cau.
quod fieri nõ debet,fit tamen si timetur fieri non posse tractu Tẽporis.360.D. glossa fina.l.sed etiam ex.de prob.
Temporis cuiusque initio conditio spectanda est.434.B.l.Põponius. in prin. de nego.gest.
Tẽpore congruo aliquid fieri,idẽ est & in illud tẽpus conferri.280.A.in margine.§.penul.l.& heredi.de pac.
de Tempore ad locum idem est iudiciũ. 1383.A.l.si merx.
Tempore suo fieri debent rustica opera, in verbo,cultura intempestiua.
Tempora in her.& in legatario sunt diuersa. 1365.D
Teneor.)Si de insolito teneor, ergo de solito non teneor de casu.431. C.gl.3. l.si negotia.de neg.gest.
Tenetur actor designare qđ petit,qualibet actione reali & personali. 518.D. cum glo.2.de do.ma.
Tenetur quis quandoque præcise ad factum.373.B.glo.accipere.§.pe.l.sed & hæ.de procur.
bo.fi.pos.in id tantum Tenetur quod ad se peruenit. 772.B C
Teneri non debet promittens eum sistere,qui nõ potest esse in iudicio. 233.B. l.quotiens.
Tepidarium quid. 985.D
Termini breuitas non vitiat contractũ. 1880.B.§.in operis.l.insulam.loca.
Territorium.)Extra territorium ius dicenti,impune non paretur.175.B.l.extra.de iur.om.iudi.
Tessera quid. 702.D
Tessera est bellicum symbolum quod in acie ꝑdeuntibus dabatur.69.D.5 text.
Tessera frumentaria.702.B.§.si libertis.
Testamentum.)Lazarus suscitat' an potuerit rumpere testamentum. 74.C
Testamentũ in carcere factũ valet.501.A
Testamentum non iure factum. 747.B
Testamentum potest facere damnatus pendente appellatione. 345.A
heres Seij esse possum ab intestato,licet fecerit Testamentum. 747.D
heres Seij esse possum ex testaméto,licet nullum fecerit Testamentum. 747.D
Testamẽtum quãdo debet deponi in ædẽ sacram.1127.C.§.sed &.&.l.seq.
Testaméti exemplum solet habere heres: ideo non debet petere illud sibi edi. 245.B.l.si legatum.
Testamenti executrix potest esse mulier. 1471.A B.in margine.
Testamenti secreta non sunt inuulganda.1611.B.§.si quis tab.l.1.depo.
Testamento & libertati magis fauetur, quàm reo.729.A B.in verbo reus.
si in Testaméto aliquid valet,& iter viuos.301.D gl.4.l.pactum inter.de pac.
de cõtrouersiis ex Testamento dependẽtibus non potest transigi,nisi inspectis verbis testamenti. 315.B.l.de his.
transactio facta super Testaméto,refertur ad quãlibet partẽ testamenti,non ad codicillos postea repertos. 324.C. l.non est.
Testamento se subscribens vt testis,non videtur ąprobare quæ in eo sunt. 1444.A.l.Gaius.
Testamentis duobus relictis decedere quis potest. 107.D
maior fides habetur scripturæ in Testamẽtis.315.D.gl.in.l.de his.de transact.
Testatio est scriptura cõtinens dicta testiũ:vulgo inquesta dicit.354.B.§gl.m.
Testatio,est denuntiatio coram testibus facta. 601.A
Testatio.2104.B.glo.1.l.in sponsalibus.
Testator.)An possessio cõtinuetur à testatore in heredem. 609.A
Testator si legat aliquid ecclesiæ in qua elegit sepulturã,& postea eligit sepul. alibi,videtur ademisse legatum.1135.B. §.idem.in sum.
Testatoris non omnis vox vim legis habet.1444.B.glos.non obesse.l. Gaius. de pigne.act.
Testatoris verba debẽt interpretari secundum conditionem personę ad quã dispositio confertur.953.C.§. equitij. l.plenum.de vsu & habi.

Teſtatoris verba enuntiatiua creditoribus non præiudicant. 1591.C.l.Seia.
Teſtatoris volútas non eſt ſequéda,ſi iuſtã ſumptuũ rationé egrediatur. 1224. B.§.ſciendum.l.& ſi. de religio.
Teſticulum vnum habés poteſt generare.1962.C.§. ſpadonem.l.Pomponius. de ædili.edic.
Teſtatum.)Redigere in teſtatum.i.in teſtationem ſcripto confectam.959.B.§. recte.& in glo.
Teſtimoniũ de auditu valet, ar.l.ſi arbiter.in ſum.de proba. 2081.D.&. 2081. A B.in glo.
Teſtimonium poteſt ferre vnus de collegio. 117.C
Teſtimonio repellũtur domeſtici.225.D. gl.ſi.§.illud.l.ſed & ſi.ſi quis cautio.
Teſtimonia.i.chartæ. 2083.A. glo.teſtimonia.
Teſtimonia quæ.2087.D.gl.non teſtimoniis.
Teſtimoniorum &teſtium authoritas diuerſa.2088.B.§.Gabinio.
Teſtis cauſam ſui teſtimonij dicere debet.319.A.glo.audiſt.§.vult igitur.l.8. de tranſac.
Teſtis eſſe cogitur quis inuitus. 222.D. gl.fin.§.1.l.2.ſi quis cau.
Teſtis eſſe non poteſt domeſticus.225.D. in margine.
Teſtis fidem auget dignitas.2087.B.gl.dignitas.l.3.de teſti.
Teſtis eſſe poſſum pro vxore fratris vidua,ſecus ſi frater viuat.334.C.in mar. ſententia lata cũ ꝓducẽte falſos Teſtes, eos non infamat.354.B.l.Lucius.
Teſtis in teſtaméto non videtur probare quæ in eo ſunt.1444.A.l.Gaius.
Teſtis eſſe an poſſit eiuſdem criminis ſocius.1083.C.l.repetita.in ſum.
Teſtis qualis eſſe debet.2085.C.l. ĩ teſtibus.&.l.teſtium.
Teſtis in re ſua ſecũdario eſſe q̃s poteſt, nõ principaliter.2091.C.gl.1.l.nullus.
Teſtis quandoque rogandus,quandoque non.2091.B.l.ad fidem.
Teſtis eſſe poteſt qñque mulier. 2093.A. l.ex eo.
Teſtis an poſſit eſſe pupillus.2093C.glo. ſed nec.l.inuiti.
Teſtis poteſt deponere coram teſtibus. 2094.D.glo.ſeipſos.
Teſtis vacillans non repellitur, ſed min' ei creditur.2085.A.glo.vacillat.
Teſtis vacillãs puniendus, cuiuſcunque ſit fori.2092.C.glo.perpẽdere.&.l.qui falſo.& gl.fi.l.quæſitum.de teſti.
Teſtis vnus præſum.inducit.1293.D.glo. pe.l.admonendi.de iureiur.
Teſtes contrarij non puniuntur,ratione incertitudinis. 1290.A B.in margine. gl.pe.l.duobus.de iureiur.
Teſti quanta fides ſit habenda,iudex magis poteſt ſcire.2086.B.§.ideoque.
Teſtes præſente parte debent recipi .i. iurare,& ea abſente examinari. 78.D. & ſeq.
Teſtes an & quando præſente parte poſſint examinari. 79.A
Teſtes non ſunt interrogandi, niſi ſuper quo producti ſunt.1281.D.gl.ſi.§.idem Iul.l.ſi duo.de iureiu.
Teſtes non producuntur poſt publicationem. 244.D
Teſtes falſos producere ſi ſtatuto puniatur,licet vnicum producat, punietur. 750.A in margine.
Teſtes inducti ſuper vno articulo, non debent ſuper alio interrogari. 753.C
Teſtes ruſtici an debeant habere ſalariũ equitum. 1639.D. in additione ad glo. eum oportere.
Teſtes vnũ eundem ſermonem proferentes,præmeditati videntur. 2086.C.§. ideóque: ſecus ſi ex tempore ad interrogata verisimilia reſponderint.vt ibidem.
Teſtes eſſe qui non poſſunt. 2088.B.& ſeq.§.lege.
Teſtes eſſe qui non cogantur.2090.C.& ſeq.l.inuiti.
Teſtes reprobat locorumvarietas.2094. C.gl.aſsiſtit.l.ob carmen.
Teſtium dicta ad concordiam ſunt reducenda.765.B.in marg.l item videndũ. de peti.here.
Teſtium numerus non attenditur,ſed hi quibus potius lux veritatis aſsiſtit. 2094.B.in fi.l.ob carmen.de teſti.
Teſtium numerus refrenandus. 2085.B.l. 1.de teſti.
Teſtium numerus ſupplet, quod in fide deficit.2087.B.gl.numerus.
Teſtibus iuramentum remitti poteſt.235. D.glo.ſententia.l.1.de fer.
Teſtibus plus creditur q̃ inſtrumento. 143.D.gl.1.§.veritas.l.illicitas.de of.p̃.
Teſtibus potiores ſunt libri cenſuales. 2072.B.l.cenſus.de proba.
Teſtibus quibus prius vti quis non potuit,intentionem ſuam probare poteſt. 254.A.§.cum autem.in fine.
Teſtibus an fides ſit adhibenda diuerſa dicentibus. 644.C
Teſtibus quandoque minus creditur, q̃ ſcripturæ. 2072.B.l.cẽſus.
Theſaurus inuentus in re empta, eſt emptoris. 860.B.l.à tutore.
Thunnus piſcis. 1021.B.in margi.
Thymelici ſunt cithariſtæ,lyriſtæ,tibicines.341.D.in glo.4.
Thynnaria piſcatio. 1021.B. in margine.
Thynnus piſcis. Ibidem.
Tignum quid. 1182.D.l.tigni.
Timent magis parentes in liberis, quàm in ſe. 480.B.§.hæc q̃.l.iſti.de eo quod me cau.
Titus Cæſius. 70.D
Titubatio,error,ignorantia, neſcientia, differunt. 2095.D
Titulus.i.tractatus vel rubrica.1235.D.in margine.
T. ſeu Tiberius Coruncanus. 69.B.§.& quidem.& D
Togatus.i.aduocat'.ĩ verbo, aduocatus.
Tollere & differre cõtraria ſunt. 655.C
Tollere nõ poſſũ mea authoritate, quod ſupra meum pendet. 1076.B.§. ſi protectum.
Torquetur pauper potius q̃ diues.168.A §.in ſeruos.l.ſi quis.de iur.om.iudi.
Tortura.)Solum indicium etiam non ſufficiens ad ſemiplenam probationem, ſufficit vt quis ſubeat torturam. 2071. A.in margine.
Totus pro omnis qñque capitur. 44.A. 284.D.& 286.D.glo.totam.
Totum non petere promittens, remouet à petitiõe cuiuſlibet partis.289.B.§.itẽ.
Toti' ad parté ratio eadé nõ eſt.785.C.l. ſed & ſi.§.adeo.& ĩ gl.ſi.de peti.here. &.1028.B.gl.2.l.ex mille.de euicti.
quod iuris eſt in Toto quo ad totum:idẽ in parte quo ad partem. 227.A.gl.nam &.§.item.l.4.ſi quis cau.
quod licet in Toto quo ad totũ, licet in parte quo ad parté.265.B.§.adeo.l.iuriſgen.de pac.&.864.A.l. quę de tota. de rei vin. &.1054.D.& ſeq.gl.3.l. qui ſcit.de vſur.
quandoque non eſt idem iuris de parte quo ad partem, quod de Toto quo ad totum.1001.C.glo.ſi.ad ſi.l.per fundũ. de ſer.prædi.ruſti.
Tractatus,id eſt quæſtio. 817.D
Traditum non dicitur quod auocari poteſt.1805.C.gl.2.l.3.de act.emp.
Traditio non fit rerũ ineſtimatarũ. 2152. D.gl.3.l.dotis promiſſio.de iur.do.
Traditio.) Pactũ in rei traditione poſitũ valet,& veſtitur coherentia traditionis.304.A.l.in traditionibus.
Traditionis inſtar habet patientia in incorporalibus. 1805.B.§. ſi iter.l.3. de act.emp.
Traditioné non recipiunt incorporalia. 1805.D.gloſſa.4.l.3.de act.emp.
Traiectitia pecunia quæ. 2066.A.l.1.de nau.fœ.
Trapetum. 1858.A.§.illud.
Tranſactio fit per ſimplex pactum.312.D. l.tranſactum.
Tranſactio fit de re dubia, & lite ſcerta, nec finita.312.B.gl.qui tranſigit.pactũ vero ſuper re certa.
Tranſactio quandoque fit ſuper re non dubia. 312.B
Tranſactio facta cum herede putatiuo, nõ porrigitur ad heredem verum.312. B.l.imperatores.
Tranſactio fit dupliciter. 312.D
Tranſactio facta cum principali prodeſt fideiuſſori etiam condemnato.315.C. & ſeq.§.ſi fideiuſſor.
Tranſactio ſuper alimentis teſtamento relictis,nõ valet ſine decreto iudicis. 317.A.in textu.
Tranſactio quantúcunq; generalis non obſtat agẽti ex alia re,q̃ illa ſuper qua eſt tranſactum. 323.A.l.cũ hi quibus.
Tranſactio generalis porrigitur ad ea de quibus actum eſſe per excipiẽté probatur.323.B C.§.ei qui.
Trãſactio nõ porrigit ad codicillos poſtea repertos.313.B.§.cum tranſactio.
Trãſactio nõ porrigitur ad ea de quibus non eſt cogitatum.323.B.§.tranſactio.
Tranſactio nõ porrigitur ad ea quæ dolo alterius partis celantur. 323.B.§.qui p.
Tranſactio omnis pactum eſt,non contra. 326.C
Tranſactio licet ſit contractus ſtricti iuris,tamen dolus agentis dans cauſam contractui,reddit eam nullam.1365.B. in margine.
Tranſactio ſuper ſentẽtia non valet, niſi ſentẽtia reuocetur in dubiũ.268.C D. gl.1.§.ſi paciſcar.l.iuris gẽtiũ. de pac.
Tranſactionis exceptio ĩpedit litis ingreſſum.1336.D.in margine.§.ſi quis.l.eleganter. de condic.inde.
dolo facit, qui contra Tranſactionẽ expertus plus petit.1336.B.§.ſi quis.l.eleganter.de condic.inde.
pœna in Tranſactione de conſilio ponitur.326.A.l.pacto.
Tranſactum accipere, id eſt concedere. 311.B
Tranſacto negotio, pœna promiſſa laborare quis non debet.222.A.in tex.l. 2.ibi,quis enim.ſi quis cau.
Transferimus ad alium, quod noſtrũ nõ eſt. 917.C.l. quod noſtrum. de vſufru.
Transfuga eſt qui ad hoſtem fugit. 594.B
Tranſigere, eſt obligationem tollere.i. diſtrahere. 255.D
Tranſigere non poteſt principis procurator eo inconſulto. 325.A.l.nulli.
Tranſigere,id eſt recedere à lite. 852.A

Index materiarum

Tranſigi poteſt poſt ſententiã, ſi poteſt eſſe dubium. 314.B.l.poſt rem.
Tranſcribere quid.1583.C.in margine.& 1894.D.& in mar.
Trebatius. 71.B
Treuga eſt in longum tempus. 158.D
Tribuni plebis. 67.A
Tribuni militum. 68.B
Tribunus celerum. 66.C.§.quod ad.
Tribun⁹ celerũ is regibus dicebatur,qui dictatoribus magiſter equitũ,& imperatorib.præfec.prætorio.66.C D.§.populo.hunc Conſtabilem vocant.
Tribunus militum. 340.A
Tributiones.i.tributa. 306.B.§.pactum.
Tributoria actio de peculiodicit.1482.C
Tributoria actione quando agitur.1488. B.l.alius.
Tributum.) Pacto priuatorum fieri non poteſt vt creditor tributum prædij pignorati fiſco non pendat. 300.A.l.inter.quod verum eſt quantum ad fiſcũ, ſed quãtum ad paciſcentes ſeruari debet.Ibidem.C.in glo.
pactum circa ſolutionem Tributorum valet inter priuatos quo ad ipſos tantum.306.B.§.pactum.
Tributum capitibus,vectigal prædio imponitur. 1776.D.glo.tributorum.
Tributorum ſpecie exactiones non ſunt faciendæ. 143.C. & ſeq.l.illicitas.§.3. de offi.præſi.
Triga. 1705.A
Tripertita. 70.A
Triſte aliquid alteri dolo nũtiãs,tenetur. 218.B.§.dolũ.l.1.de eo per quẽ fac.erit.
Triumuiri monetales. 68.C.§.eodem.
Triumuiri capitales. Ibidem.
Triumuiri olim præerant incendiis arcẽdis.131.B.in prin.tex.
Tubero. 71.C
Τρόμος quid. 1623.D. in margine.
Tueri quod acceperis aliud eſt,aliud nouum facere.909.C.l.vſufru. de vſufru.
Turbido ex fonte liquidum corriuatur ſtagnũ.46.AB.§.nosvero.in procœmio.
Turpis cauſa ſi eſt dantis & accipientis, ceſſat repetitio. 1370.C.l.auunculo.
Turpis quæſtus nõ præſumitur in fœmina matrimonio iuncta.1211.C D.l.Quitus.de do.inter vir.& vxo.
Turpis rei nullũ mandatũ eſt. 1631.C.§.ſi paſſus.l.ſi remunerãdi.manda. &.1650. A B.§.qui ædem.l. ſi mãdauero.manda.
potior eſt qui poſſidet, in Turpi cauſa. 1325.C.glo.fin.l. ſi ob turpem.de condic.ob tur.cau.
Turpes actiones. 1703.D.glo.turpibus.
Turpiter accipere dicitur, qui quid capit vt faciat quod gratis facere tenetur.262.A.§. ſi ob.l. iuriſgentium. de pac.&.1315. B.l. ſi veſtimenta.de condic.ob tur.cau.
Turpiter meretrix facit, ꝙ ſit meretrix: ſed non turpiter accipit,cum ſit meretrix.1323.C.§.ſed quod.l.4.de condic. ob tur.cau.
Turpiter viuentibus paupertatis obtẽtu ignoſcẽdum non eſt. 2115.C.§.nõ eſt. l.palam.de ri.nup.
Turpitudo adeſt,ſi abeſt dignitas. 2159. B.glo.ſi.l.auus.de iur.do.
Turpitudo intermiſſione non aboletur. 2115.B.§.neque.l.palam.de ri.nup.
Turpitudinem repetenti recipiens obiicere non poteſt.1898.D.gl.ſi.l. ſi rem. de præſcrip.verb.
Tuſcianus iurecon. 71.C.in fine.
Tutelã cœptam an poſſit quis dimittere. 549.C
Tutela.) Quod quiſque ob tutelam ſui corporis facit, iure feciſſe dicitur. 56. B.l.vt vim.de iuſti.& iur.
Tutor an poſſit adoptare pupillũ.105.D
Tutor dicitur habere officium. 230.D
Tutor olim pupilli creditor eſſe poterat, hodie non. 300.D
Tutor eſſe poteſt infamis. 332.B.in mar.
Tutor poteſt eſſe creditor.400.A.i mar.
Tutor non tenetur reſtituere nummos quos accepit pro pupilla locãda.459.C
Tutor & curator ante redditam rationem Cæſaris patrimonio conducens, punitur.1875.B.l.*ſi imperator*.
Tutoris datio an ſit meri imperij. 163.C
Tutõ. poteſtas differt à patria po.2104.B
Tutorem habenti quare tutor dari non poteſt. 908.C
mitius agitur cum Tutore,quàm cum ꝓcuratore. 562.A

V

VAcillans teſtis punitur,cuiuſcunque ſit fori.2092.C.glo. perpendere.l. q̃ falſo.& glo.ſi.l.quæſitum.de teſti.
Vacuam cauſam dimittere & poſſeſſionem tradere,paria ſunt. 1116.D.§. Iulianus.
Vacuum miniſterium, id eſt vile, quaſq; nullum. 900.D.glo.vacuo.
Vadum quid.1013.A.l.flumine. & in glo.
Vagus debitor vbique conueniri poteſt. 685.B.glo.debebit.l.heres.de iudi.
Valet.) Si nõ valet quod ago vt ago,valet vt valere poteſt.316.A.gl.ſi.l.& poſt. de tranſac.&.974.A.l. ſi tã. de ſeruitu. & 1393.C.§.cum qui.de conſti.pe.
Valet tãti res,quãti poteſt vendi.1377.A. gl.inuenerit.l.ſi ſeruus.de cõdict. fur.
renuntiatio generalis nõ Valet.155.C.gl. ſi.l.1.ſi quis in ius vo.non ierit.
Valet tractu tẽporis quod ab initio non valuit.2112.C.l.ſi quis.in verbo, tractu temporis.
Valere.)Quod ab initio non valuit, non confirmatur. 277.B C
Valetudo eſt perpetua,morbus autem tẽporalis. 105.B
Valetudinis ratio eſt habenda.651.B.licet.de arbi.
Valetudine impeditus excuſatur. 222.B. §.2.ſi quis cautio.
Validiora ſũt quæ maiori nitũtur auctoritate.2048.A.gl.3.§.1.l.ſi quis.de edẽ.
Validum minus non plus durat quã magis validum. 945.D.l.qui vſumfruct.ſi vſufruct.pe.
Articulandi modus circa Valorem rerũ. 1387.C.l.ideo in arbitrum.
Vapores,id eſt flammæ. 1034.B
Variare non licet. 1769.A.§.eleganter.
Variare quandoque licet. 362.C.glo.ſi.l. ante litem.de procur.
Variare non licet.2222.C.gl.diréptum.l. fina.de diuor.&.428.D.gloſſ. ſemel.l. Pompo.de nego.geſt.
Variare non poteſt qui ſemel locum elegit.972.B.l.ſi cui .de ſerui.
Variatio admittitur quãdoq;.722.C.glo. impuberis.§.ſed nec.de inof.teſta.
Variatio improbatur.1473.A.glo.2.§.itẽ ſi.l.ſed & ſi pupil.de inſtito.
Varia iura ex tempore & loco ſtatuũtur. 1450.A.glo.3.l.1.de exer.ac.
Variatio permittitur. 1827.C.§.qui domum.in fum.l.ſi ſteril.de actı.emp.
Varicoſus quis. 1990.C D.l.varicoſus.
Varietate perſonarum mutari poteſt ius. 1296.D.gl.antepenult.l. iuſiurandum. de iureiur.
Varus. 1963.A.gl.varus.
Vaſcones dicebant ſe nõ teneri ſub rege Anglorũ,niſi ipſe eſſet ĩVaſconia.142.D
Vaſcularius. 1900.B.§.ſi cum.
Vaſſallus ſi eſt inſidiatus domino,amittit feudum:non eius filius. 187.B
Vaſſallus poteſt ſeruire per ſubſtitutum. 881.C.in marg.glo.pe.l.3.de vſufru.
Vaſſall⁹ ſi facit amicitiã cũ inimico meo, auferetur ei feudũ.127.C.gl.cum inimicis.§.cum patroni.l.1. de eſſ. præ.vrb.
Vaſſallus vniuerſitatis non eſt ſingulorũ. 406.B
Vaſſall⁹ cui remiſſa eſt felonia,dicit habere feudũ ex veteri conceſſione. 1511.D
Vatius quid. 1963.B.glo.Vatius.
Vbertas vnius anni cũ ſterilitate alteri⁹ compenſatur.1855.A.§.Papinianus.
Vbi & ibi quandoque temporaliter,non localiter ſumuntur. 678.C.glo.ibi.
Ve,id eſt &. 627.D.in gl. inve ſe.
Veſtigal,id eſt penſio fundi.1922.C.gl.a. l.lex.de pig.& hypo.
Vectigalis ager quis. 212.B.in textu.
Vectalis ager eſt qui in perpetuum locatur. 879.C.l.agri.
Vectigalia ꝓdia an poſſit vſucapi. 876.D
Vector quis. 1460.C.gl.cum vect.
Veſtores qui. 1450.C
Vectura priuilegiũ habet ĩ reb⁹ vectis,vt ꝓferatur prior ib⁹ creditoribus. 1932.C
Vel,quãdoque ſignificat.i. 45.A.&.879. D.&.1055.B.l.lege.in ſumma.
Velle inter & nolle, eſt mediũ. 1479.D. gl.antepe.l.1.de tributo. &.1514.D.gl. voluit.§.2.l.quam Tuberonis.de pecu.
Velle poteſt,ꝙ pri⁹ nolle ſe dixit. 563.C. §.Scæuola.in mar.l. quod ſi.de mino.
facit quiſque quod Vult in ſuo,modò ne cui noceat. 1033.A.l. ſicuti.§. Ariſto.ſi ſer.vind.Vide in verbo,voluntas.
Velleiani exceptiones poſſũt opponi per iudicem etiam ſine petitione ipſi⁹ partis.1575.C D.in mar.l.2.ad ſen.cõ.Vel.
Velleiano non iuuatur mulier. 1574.D. D.gl.ne pro.
Velleiano renuntiare poteſt mulier in iudicio. 1595.B C.§.ſi mulier.
Venalitiarius. 1479. C.§.licet.in textu.
Venalitiarius eſt emptor ſeruorũ.1676.C
Venalitiarij. 1983.C.§.præſumptum.
Venalitiũ quid. 1996.D.gl.ex venalitio.
ſi quis Vẽdit rẽ pro pretio quod ſuenietur,& quidã nobilis minus offert cui⁹ timore nemo audet pl⁹ offerre,hoc nõ debet attẽdi. 2165.A.l.ſi pater.in ſum.
Vendere.i. vendere velle. 2898.A.gloſſ. venderes.
Vẽdere cõpellitur qs inuitus. 96.D.glo. iube.l.2.de his qui ſunt ſui vel ali. iur.
Vendere quandoque compellitur quis. 1222.C.glo.4.l.ſi quis. de reli. & ſump. func.&.1424.C.glo.antepenul.l.quãuis.de pigne.act.
Vendere & emere cogitur quis. 1821.A. gl.1.§.idem.l.Iulianus.de act.emp.
Vendere res ſuas non debet cogi quis vt ſoluat pecuniam. 1111.A.§. nam nõ.l.ſi ſeruus.de noxa.
accipiens aliquid vt carius res Vẽdatur, puniendus eſt. 237.B C.l.ſolet. de feri.
Vendi poteſt dubius euentus. 1728.A B. l.nec emptio.de contra.emp.
Vendi poteſt res aliena.1733. C.l. rem.de contra.empt.
Vendendo ſeruum promittens eum optimum artificem, & ſimpliciter artificẽ, differunt. 1968.D.§.venditor.
Vendens iumẽta ſolet ita promittere:bene eſſe bibere vt oportet. 1811.B.§.animalium.

Digeſti veteris.

Vendẽs ré,videt vẽdere ius qđ habet in re.1734.B.l.q tabernas.de cõtra.emp.
Vendẽtes & emẽtes,locatores & cõduc. decipere ſe poſſunt ſine dolo.1860.C §.quemadmodum.l.item ſi.loca.
Vendita res nõ ſit accipiẽtis, niſi pretio ſoluto,aut habita fide de pretio. 1732. A.l.quod vendidi.de contra.empt.
Vẽdita res retineri poteſt donec ſoluatur pretium. 1783. A.l. hereditatis.de here.vel ac.ven.
Venditio & conductio differunt. 1750.B C.§.totiens.
Venditio quãdo dicitur perfecta. 1794. A.§.ſi ita.
Venditio continet omnem contractum. 1927.B.glo.non poteſt.
Venditionis appel. continetur omnis actus quo dominium transfertur.1954. C.§.venditionis.
Vẽditio nulla eſt ſine pretio. 1725.C.l.2. de cõtra.emp.&. 1753.C.gl.ex pretio. l.pacta.de cõtra.empt.&.1886.D.glo. pretium.l.1.de rerum permuta.
Venditio præſumitur ex perceptione pretij. 2001.C.& ſeq.l.quidam.
Venditiones ſimplariæ.1990.D.glo.ſimplariarum.
Venditionis & emptionis pretio licet contrahentibus ſe circumuenire,modò abſit dolus. 556.B.§.idem.
ex paruitate pretij præſumitur dolus in Venditione.319.B.argu.§.modus.l.cũ hi.de tranſact.
Venditor,id eſt emptor. 579.B
Vẽditor hereditatis an teneatur ad pretium vero heredi. 787.D
Venditor hereditatis ad quid tenetur. 802.B.glo.in æſtimationibus.
dolum malum abeſſe à ſe,præſtare debet Venditor. 1743.C.§. dolum.l.ea quæ. de contra.empt.
Venditor cõmendans mercem, de dolo non tenetur, ſi decipiendi cauſa non faciat.512.B.l.quod.de do.ma.
Venditor quando tenetur ad intereſſe. 1803.D.in margine.
Venditor tenetur ad cuſtodiã ante traditionem. 1834.D.l.venditor.
Venditor de euictione tenetur. 177.D
Venditor tenetur de ſumptibus litis emptori de euic.agenti. 402.D
Venditor falſo põdere vtẽs,quando punitur.510.B.in tex. & i gl.traderetur.
Venditor tenetur oſtendere emptori inſtrumenta ius fundi continẽtia. 1841. B.l.Titius.& 1843.A.l.creditor.
Venditor quando præſtat vitium animi. 1961.D.§.idem Pomponius.
Vẽditoris beneficium prodeſt emptori. 1777.D.l.emptori.
Venditoris dolus non prodeſt emptori. 1834.D.l.ſicut.
Venditoris eſt electio in ſermone generali.1748.D.l.comprehenſum.in ſum. de contra.empt.
Venditori nocet obſcura pactio, & locatori.297.A.l.veteribus.de pac.
Vẽditori nocet obſcuritas potius q̃ emptori.1732.BC.l. Labeo.de cõtra.ẽpt.
Venditoribus & emptoribus decipere ſe licet. 556.B.§.idem.
Venditũ,id eſt emptũ.1718.C.gl.ex vendito.& 2008.A.glo.ex vendito.
Venenum malum vendi non poſſe quidam putant. 1737.B.§.illud.
Venena dicuntur medicaméta.1127.A B
Venena aliis materiis mixta fiũt antidota.1737.B C.§.veneni.l.quod ſæpe.
Iudex nõ debet ſe interponere de Venenis inter heredes partiũdis.1127.A.in tex.
Venia datur pœnitenti. 190. C.l. quamuis.de in ius vo.
Venia ꝓ delicto quãdoq; datur. 560.D. glo.cum venia.l.Papinianus.de mi.
Veniæ ſi non ſit vlla ratio, inhumanum eſt.345.B.§.pactúſve.l. furti.de his qui not.infa.
Venia.)Sine venia poteſt libertus patronum in ius vocare. 192. B.l. quæſitum.
Venia dignus eſt qui obtẽperat. 349. B. §.nam &.l.liberorum.in fin.de his qui not.infa.
Venia dignus eſt,qui qualeſcumque ſeruos ad vile miniſterium adhibet:ideo excuſatur princeps qui malos adhibet cliẽtes, quia ne boni quidem viri hoc munus ſubire vellent.670.B.§.in ſuis. l.fin.nau.cau.ſta.
Venire in iudicium.686.C.l.non poteſt. &.706.A.l.ſolemus.
Venire in iudiciũ nõ dicit, qđ poſt litis con.accidit.686.C.& ſeq.l.nõ poteſt.
Ventré facere dicitur paries,cũ procumbit,& proiect⁹ eſt,ſeu inclinat⁹ in vicinam domum. 1037.B.l.ſiquando.
Vento viuit nemo.786.BC.gl.erogaſſet. §.quod autem.l.ſed & ſi.de pe.her.
Verboſus aduocatus repelli poteſt. 336. D.glo.ex eo de poſtu.
Verboſi commentarij ſunt vitandi. 62.B l.1.in prin.de ori.iur.
Verbum obſcurum poſitum in vno capite,quomodo declaratur.779.A.i mar. l.vtrum.de petit.here.
Verbum ſemel poſitũ, proprie & improprie capitur. 134.A.&. 396.C.glo.2.l. Plautius.de procur.
Verba contractus referuntur ad tempus eius.1752.A.l.Rutilia.
Verba cõtractus debent ciuiliter intelligi.972.B.l.ſi cui.Barto.de ſeruitu.
Verba cum effectu accipiẽda ſunt. 177.B l.1.§.hæc autẽ.in prin.quod quiſq; iuris in alium &c.&. 200.C.§.docere.l. pen.ne quis eum qui in ius vo.
Verba debẽt accipi ſecundũ naturã cõtractus. 1854.C.§.Papinianus.in ſum.
Verba debent intelligi ſecundum ſubiectam materiam. Ibidem
effectus plus q̃ Verba attenditur.1492.B glo.pe.l.ſi filiuſfa.quod cum eo.
ſenſum quàm Verba potius attendere æquitas eſt.1309.B.in marg.§.ſi quis.l. 3.de condic.cau.data.&. 1726. D.glo. 5.l.ſed Celſus.de contra.empt.
Verba enuntiatiua propter aliud emiſſa, diſpoſitionem nõ inducunt:vt ſi puto Titium eſſe meum coheredem:& ſcribo in epiſtola,Titio coheredi meo ſalutem.306.A.l.epiſtola.
re non Verbis peculium augendum.1511. B.§.ſi vero.
Verba enuntiatiua propter aliud emiſſa, vim irreuocabilis confeſſionis nõ habent.1147.B.l.qui familiæ.
Verba enuntiatiua nõ inducunt obligationem in contractibus,ſed probationem.1623.D.§.Titius.in ſum.
Verba geminata an ſemp ſenſum augeãt. 2164. D.glo.3.l cum pater.de pac.do.
Verba iuris captari non debent.1190.C. l.penul.ad exhibendum.
Verba legis offendere licet.191.C.gl.fin. l.quamuis.de in ius vo.
Verba male ordinata vitiant. 954.D
Verba minus quàm res intuenda.2139.B. §.magis.l.promittendo.de iur.do.
Verba quæ proprie nõ poſſunt cũ ſentẽtia ſaluari,debent impropriari.1130.D in glo.4.l.& puto.fami.erci.arg.Ang. in.§.1.inſt.de act.8.col.
Verba quandoq; contra propriã ſignificationem capiũt. 1855.B. Vide in verbo,ſignificatio propria.
Verba teſtatoris falſa,veritati nõ præiudicant. 1592.C.l.Seia.ad Velleianum.
Verborũ expreſsio in quibuſda non requiritur. 110.D.gl.1.l.ſi pater.de adop.
Verborũ geminatio an ſemper ſenſum augeat. 2164.D
Verborum origo in primis cognoſci debet.1234.C.l.1.ſi cer.pe.
Verborũ ſignificationi an & quãdo ſtãdum eſt. 76.D.glo.pen.l.non poſſunt.
Verbis quandoque abutimur. 1341. B.l. nec ſeruus.
Verbis & facto quid declarari,paria ſũt. 340.D.in marg.in verbo,facto.
Verbis legis quãdoq; ceſſantib⁹,eius ſententiã ſequimur.168.A.§.quod ſi dũ.l. ſi quis id.de iur.om.iudi.
Verbis legis ſtatur in dubio.1454.B.glo. edicti.§.ſi is.l.1.de exer.ac.
Verbis non eget veritas. 2084. C.glo.ſi. l.ſi res.de fide inſtru.
Verbis ſi nõ exprimatur, ſecreta mentis ſciri non poſſunt.266.D.gl.2.§.pactorum.l.iuriſgen.de pactis.
Verecundiæ hominis dandũ eſt aliquid. 699.B.glo.ſi.l.obſeruandum.de iudi.
Verecundiæ alicuius parcitur.364.A.gl. conuitium.§.nec ferendus.l.quæ omnia.de procur.
Verecundum eſt repulſam pati.699.B.in mar.glo.ſi.l.obſerũandum.de iudi.
Veritas inquiritur cauſa incertitudinis. 231.D.glo.3.l.ſi eum.ſi quis cautio.
Veritas plus valet quàm opinio. 416. A. & quandoq; opinio quàm veritas. gl. 2.&.3.l.item ſi.&.421.C.glo.2.§.ſi Titij.l.ſi pupil.de neg.geſt.
plus Valet quod eſt in veritate,q̃ in opiniõe.1444.C.gl.ſi.l.Gai⁹.de pigne.ac.
Veritas quàm opinio magis inſpici debet.1207.B.glo.1.l.doli.de ſer.cor.
Veritas rei geſtæ literis non eget,niſi ad memoriã.2084.B.l.ſi res.de fide inſtru.
Veritas rerũ,errorib⁹ geſtorũ nõ vitiat. 143.B.§.veritas.l.illicitas.de off.præſi.
Veritatis fides verborũ adminicula non deſiderat. 2084.C.gl. fin.l.ſi res.de fide inſtru.
Veritati loc⁹ eſt.2082.D.§. mulier.l.pe. de proba.
Veritati nõ præiudicat falſa demõſtratio.89.C.glo.l.imperator.de ſta.ho.
Veritati nõ præiudicat inſtrumẽtũ male cõceptũ.89.B.l.iperator.de ſta.ho.
ſententia pro Veritate accipitur.1362.A in verbo,ſententia pro veritate.
Vermes ſericum faciunt. 953.A
Verſum in ré domini dicit, ſi duret verſum,id eſt ſi nõ ſit à domino ſolutum ſeruo id qđ mutuo accepit. 1563.D.§. verſũ. facit cõtra famulos q̃ pecunias pro annona eméda accipiunt à dominis ſuis,nec tamen ſoluunt, fingentes dominos eſſe ſoluturos.
Verſum in vtilitaté alicuius quãdo dicatur aliquid. 1457.D.in marg.
Verum pretium.i.iuſtũ. 1559.C.gl.verũ.
Veſicam vitioſam habens,qui vrinã facit in lecto. 1964.B.§.item de eo.
Veſperi magiſtratus in publicum ire,inconueniens erat. 68.C.in text.
Veſpertinum tempus dicitur vſq; ad nonam. 68.A
Veſpertilio.2009.C.l.ſi ita.ex pand.flo. repoſitũ eſt viſpellio. vide ſcholiũ ad

Index materiarum

marginem.
Veſtiarium, id eſt quod vulgo dicitur veſtitus. 317.B.l.cum hi.
Veſtiariũ an & quãdo contineãt alimẽtorũ appellatione.in verbo, Alimẽtorũ.
Veſtibulum quid. 1172.D
Veſtimenta ſufficiẽtia quæ dicantur.891.B.in margine.
Veſtimenta ad vſum data ſeruo, ſunt in peculio:ſecus ſi ad pompam. 1529.B.l. id veſtimentum.
Veſtis nõ cõprehẽditur in generali obligatione. 1907.C D.l. obligatione.
Veſtiti ſplendide, vt meliores videantur, ſunt doloſi.513.D.in margine.gloſſ.3. l.ſi quis affir.de dolo ma.
Vetat in futurum lex, quod in præteritũ indulget. 78.B.l.cum lex.de legi.
Vetare, & imperare, differunt. 75.A
Veteranus poteſt eſſe procurator, non miles. 359.A.§.veterani.
Veterani pagani dicuni, nõ milites.359.C
Veterani ſerui haud facile reformãtur. 1983.C.§. præſumptum.l. præcipiunt. de ædil.edict.
Veterator quid. 1983.C
Veterator nõ tẽpore ſeruitij, ſed genere æſtimatur.1996.B.§.ſeruus. in verbo, nouitius.
Veterator ꝑ nouitio vendi non debet. 1983.B.l.præcipiunt.de ædil.edic.
Vetus vinum præualet nouo.1238.B C.l. cum quid.ſi cer.pe.
Vetera monimenta ſequẽda ſunt, niſi ꝓbetur cõtrariũ.1123.B.l.i fina.ff. regũ.
Vetera iura ſine euidẽti vtilitate nõ ſunt mutãda.85.B.l.in rebus.de cõſti. prin.
Via. 996.C.§.via.&.968.B
Via multifariam deberi poteſt. 1041.C
Viæ debent eſſe ſecuræ. 1093.A.§. ſumma.l.1.de his qui deie.
Vias plures habẽs, poteſt eligere leuioré. 1701.C.i fum.§.idẽ.l. cũ duob⁹.ꝑ ſoc.
Vias curabant quatuoruiri.68.C.in tex.
Viator habet declinatoriam fori.684.B. §.at ſi.
Viator quis. 715.B C
Viaticum quid. 1251.D
Vicem duorũ an gerere quis poſſit. 101. D.129.D.& ſeq.l.2.de offi. præto.glo. in.l.3.de adopt.
Vicem duorũ obtinere quis poteſt in voluntaria iuriſdictione.141.C.glo.in.l. 2.de offi.præſi.
Vicinum, & confine, differunt.1122.A.§. finium.
Vicinum malũ exprimere debet vẽditor fundi.1739.C.gloſſ.pe.l.quod ſæpe.de cõtra.empt.
Vicini mali incõmoda.1739.C D.in margine.glo.pe.l.quod ſæpe.de cõ.empt.
Victualis cauſa.) Debitũ ex cauſa victuali nõ cõpẽſatur.1601.B.l. ob negotiũ.
Victualia iuſto pretio vẽdi debẽt. 128.A. §.cura.l.1.de officio præf.vrb.
Victus verbo cõtinẽtur cibaria, habitatio, veſtiariũ, & calcearium. 319. D.gl. 1.§.qui tranſigit.l.8.de tranſac.
Videlicet dictio, eſt huius naturæ, quòd nõ ſolũ eſt declaratiua, ſed etiã reſtrictiua. 282.B.in mar.
Vidua conſularis nubens plebeio, priſtinã dignitaté per principis priuilegiũ retinere poteſt. 125.C.l.nuptæ.
Vietor eſt, qui vaſa vinaria religat, id eſt cuparius. 1075 C.in mar.
Vigilare licet creditori ad ſuũ cõſequẽdum. 1528.A.l.ſumma.de peculio.
Vigilũ præfectus duplex olim fuit. 132.B
Vile officiũ nõ reſpicit perſonę dignitatem.333 B.in margi.glo.certis.§.ait ꝓtor.l.1.de poſtu.
Vilior fuga fit ſeruus. 1313.C.§.plane.l.5. de condic.cau.da.
Vilis perſona contra grauem non agit de dolo. 516.B.l.non debet.de do.
Viliſſimæ rei deditio non releuat. 1106. l.ſi ex duobus.de noxa.
Villa eſt domuncula ad reponendos fructus. 953.A
Villicus, id eſt Caſtaldio. 1211.C
Villicus quis. 1475.C
Villa fundi acceſsio eſt. 933.B.l.fũdi.quimo.vſufruct.amit.
paternum affectum Vincit nullus. 379.D. glo.penul.l.non ſolum.de procur.,
Vincere ne poſſet qui fecit, agere non videtur. 2012.B
diligenter cuſtodit qui vincit. 1212.B.§. in publicum.de ſer.fugi.l.1.
ſi vinco Vincenté te &c. hæc regula quãdoque fallit.1942.A.glo. fina.l. Claudius.qui po.in pigno.ha.
Viẽs eſſe qs dicit. 593.B.§.vinculorum.
Vincula.) In vinculis eſſe qui dicuntur. 593.B.l.in eadem.
Vinculorum appellatio late patet.593.B. §.vinculorum.
Vindicatio rei duplex. 770.B
Vindiciæ.i.recredentia.67.C.§.initium.
Vindicias alicuius rei cui abdicere, eſt perſentẽtiam eum ad perdendã recredentiam condemnare.67.C.§.& cum.
Vindicta.) In actionibus quæ competũt ex vindicta, dari poteſt procurator. 383.B.§.ad actionem.
Vindicta manumittere. 516.B C
Vinea quid. 1002.C
Vinum doliare. 1739.A.§.ſed & ſi.
Vinum effundere quandoque poteſt venditor. 1790.A B.§.licet.
Vinum ſpurcare, eſt aqua infuſa vitiare. 1073.A B.in margine.
Vinum vetus præualet nouo.1238.B C.l. cum quid.§.ſi cer.pe.
Vino vẽdito cuius debeat eſſe periculũ. 1789.D
Violenta poſſeſsio. 694.A B
Vir & fœmina quouſque generẽt. 105.A
Vir bonus, id eſt iudex. 403.B
Viri cauſa videtur iter fieri, cum vxor ad maritum venit. 2193.D.§. iter autem.
Viri maior dignitas, quàm fœminæ. 119. C.l.1.de ſena.
promiſsio facta inter Virum & vxorem ſine traditione, non firmatur morte. 2045.B C.glo.Athenagoræ.
Virilisviger completur poſt viceſimumquintum annum.530.C.§. apparet.l.1. de mino.
Virgilius falſus teſtis. 118.B
Virginius. 67.C
Virgo & mulier differũt.1730.B.in marg. & 1811.B.§.ſi quis.
Virginem deflorãs non tenetur de adul. poſtea per eã perpetratis. 1108.D.arg. l.Neratius.de ſer.cor.
Virtus, id eſt poteſtas. 74.D
Virtus, id eſt fortitudo. 1214.A
Virtutis gratia permittitur quod aliàs nõ permitterẽi.331.D.§. deniq;.l.1.de poſtu.&.1214.A.glo.2.l.ſolent.de aleatoribus. vide in verbo, permittuntur.
Vis eſt maioris rei impetus qui repelli nõ poteſt. 477.B.l.vis.
Vis, multis modis punitur. 488.C
Vis eſt non ſolùm cum quis vulneratur, ſed quotiens quod ſibi debetur nõ per iudicem quis repoſcit .488.A.l.exiſtat. de eo quod me.cau.
Vis duplex. 477.C.§.ſed vim.
Vis fluminis quid. 123.C.§.ſi non.
Vis cui reſiſti nõ poteſt.1854.A.§.Seruiꝰ.
Vis eſt incendium. 1868.A.glo.eam.
Vis maior. 1864.A.§.vis.
Vis maior excuſat. 665.A.§.idẽ.l.3. nau. cau.ſtabu.
Vim facit creditor, cum non per iudicẽ debitum repetit.in verbo, Creditor.
Vim paſſus nõ dicitur qui ante fugit quã inferatur. 481.B.l.metum.de eo quod me.cau.vide in verbo, pulſus vi.
Vim vi repellere licet. 486.C.§.quæri.l. ſed &.de eo quod me.cau.
Vim vi repellere licet. 1086.C.§.qui cũ. l.ſcientiam.ad legem Aquiliam.
aduerſus vim cuſtodia parũ ꝓficit. 1833. C.l.ſi ea.de acti.empt.
Vi facta non præſumitur confeſsio in iudicio. vide in verbo, Confeſsio.
prius cognoſcendũ eſt de Vi, q̃ de proprietate rei. 694.B.l.ſi de vi.de iudi.
Vita longa in homine centũ annorũ eſt. 913.B.l.an vſusfructus.de vſufruct.
Vitæ tædio olim ſe occidere licebat. 349 A B.§.non ſolent.
q̃ non ſunt diuiſa in vita, diuidũtur poſt mortẽ.1145.A.l.quæ pater. fami.ercis.
Vitare iniuriam aut damnum, nulla arte poſſumus. 1410.C.l.ad eos.commo.
Vitari fatum non poteſt.551.A.§. neque. l.verum.de mino.
Vitilia. 1075.C D.in margi.
Vitiant quædã iam facta, quæ non impediunt faciẽda.649.C D.glo.1.§.ſacerdotio.l.non diſtinguemus.de arbi.
non Vitiatur aliquid, licet in eũ ſtatũ veniat à quo nõ potuit incipere.1401.A. glo.exierit.l.item ilia.de conſti.pecu.
Vitiatur aliquid, licet perueniat in eũ caſum à quo incipere poteſt.649.B.gl.ſi. §.ſacerdotio.l.nõ diſtinguem⁹.de arbi.
Vitioſe quod fit, nõ videtur fieri.648.D. glo.4.l.non diſtinguemus.de arbi.
Vitium litigioſi non impedit ceſsionem inſtantiæ. 365.C.in mar.
Vitium facere. 1867.B.l.qui inſulam.
Vitium & morbus differunt.1960.A B.§. vitiumque.
Vitium animi quando præſtat venditor. 1961.D.§.idem Pompo.
Vitium animi, morbus eſt corporis. 291. B.C.glo.1.l.paciſci.de pac.
Vitium animi pœnitentia non purgatur. 1965.C.gloſſ.pœnitentia.l.quis ſit. de ædil.edic.
Vitium corporis quãdoque ad animũ penetrat. 1961.C.hoc quæ.in prin.
Vitiũ naturale nõ imputatur mulieri. 123. B.glo.grauida.§.2.l.2.ſi quis cautio.
Vitium rei ignorans nõ tenetur quãdoque, quandoque ſic.1817.D.gl.4.l. Iulianus.de act.empt.
Vitij & morbi differentia.1960.B. gloſſ. diciſſe.
Vitij morbiq; appellatio ad corpus tantũ pertinet.1961.D.§.idem Pomponius.l. 4.de ædilitio edicto.
Vitio naturali nõ parcitur quandoque. 1072.A.glo.1.§.nec quiſquam.l.ſi ſeruus.ad legem Aquiliam.
Vitiorũ defuncti ſucceſſor eſt heres.757. D.glo.1.l.nec villam.de peti.here.
Vitricꝰ poteſt eſſe tutor priuigni ſui.311.B
Vitulũ tollit, qui vaccam tollit.124.A B.l. onera.de adop.
Viuit vẽro nemo.786.B C.gl. erogaſſet. §.quod autem.l.ſed & ſi.de pe.her.
Viuere nõ poteſt quis ſine habitatione. 589.D.glo.2.l.legatum.de ca.mi.

Digeſti veteris.

Viuentis non eſt hereditas. 1771.A.gl.1. l.ſi hereditas.
Viuentiũ actus ſuſpẽdi poſſunt. 1024.C gl.viuentiũ.l.receptũ.com.prædi.
Viuentiũ intereſt ne præcipitentur. 445. C.gl.ſi nõ protinus.l.diuortio. de nego.geſt.&.1194.A B.l.&quia.de inter. actionibus.
Vir,id eſt non. 578.A
Vir quod eſt,eſt.703.C.l.vir certis.de iudi.
Vlcus & vulnus differunt. 1962.A B.
Vltima voluntas eſt ambulatoria. 554.A
Vltima volũtas.)Maior fides habetur ſcripturæ in vltimis voluntatibus. 315.D. gl.2.in fi.l.de his.de tranſact.
Vltimum ſupplicium quid. 171.C
Vltimi dici aliqua hora quędã complentur. 239.C
Vltima pacta ſeruanda. 301.B.l.emptor. de pac.
Vltro citroque,id eſt hinc inde. 248.C
Vltro,id eſt ſine dilatione. 523.D
Vnitas quædam eſt inter vſumfruc.& operas. 949.B
Vniuerſalis in vno falſa,in toto eſt falſa. 1425.C.§.ſi annua. in ſum.l.ſi neceſſarias.de pigne.act.
Vniuerſalis negatiua quãdo dicitur falſa Ibidem.
Vniuerſale ius licet minuatur, corpora tamẽ non minuuntur. 1511.D.§.ſi ære. in ſum.
Vniuerſitas quid.409.D. & ſeq.
Vniuerſitas & generalitas differunt.155.B
Vniuerſitas non conuenitur actione doli.517.C.l.ſed &.§.Sed.
Vniuerſitas non facilè dolum cõmittit. 517.l.ſed &.de do.ma.§.Sed.
Vniuerſitas ſimilis eſt pupillo.405.D.gl. procõſul.§.qui ſi.l.1. quod cuiuſ.vni. no.
Vniuerſitas an feciſſe iniuriam dicatur,ſi quilibet de ea fecerit. 409.D
Vniuerſitas ſi delinquat, an ſinguli vel primores puniantur. 481.B
Vniuerſitas tota videtur facere quod cãpanæ pulſu fit. 518.A
Vniuerſitas omnis nomen à iure habet. 823.A.in margine.
Vniuerſitatis nomen retinet vnus.410.A l.ſicut. in fin.quod cuiuſ.vni.no.
Vniuerſitatis quædam ſunt.116.A.l.quædam. &.117.B.in tex.
Vniuerſitatis poteſtas eã defendere poteſt,ſi nõ habet ſyndicũ. 407.A.in gl. quilibet de Vniuerſitate poteſt eſſe iudex in cauſa eius. 406.A
cum Vniuerſitate quædã tranſeunt, quæ per ſe non.1732.D.gl.3.l.in modicis.de contrah.emp.
Vnico numo facta locatio non valet. 1874.C D.l.ſi quis.loca.
prout Vnita valet res, ea æſtimanda eſt: non prout diuiſa. 1158. A B.§.cum fa. in ſum.l.Mæuius.fa.er.
Vnus commodius quã plures, rem expedit.65.C.gl.1.§.deinde quia difficile.l. 2.de orĳur.
Vn' facere nõ poteſt quod à plurib' fieri debet.635.A.gl.fin.l.ſicuti. de arbi.
Vnus homo duorum vicem vt ſuſtineat, difficile eſt. 272.A.§.necnon.
Vna ratio vincit duas. 732.D.glo.2.l.nã &.de inoffi.teſta.
Vnum pro omnibus edictum, quãdo datur. 709.B.l.nonnunquam.
Vnum,id eſt præcipuum. 1406.B.in glo.
Vnum interuenire non ſufficit, vbi duo requiruntur. 2222.A.
Vnius ſolutio,an liberet alium.200.C.& 2212.A.in margine.
Vnũ ex duobus faciẽs,nil feciſſe videtur. 197.C.l.qui duos.in ius vo.vt eant.
contrahens cum Vno,nõ debet diſtringi in plures aduerſarios.1531.A.in tex.l.& ancillarum.§.fin.de pecu.
valet qnq; i Vno quod nõ i plurib'.165. C D.gl.pe.§. ideo.l.iuriſgen. de pact.
Vocabula noua poſſum' inuenire.423.C in margine.
plura ſunt negotia quã Vocabula. 1888. B.l.natura.de præſcri.ver.
Vocare in ius. 183.B.in prin.tex.
Vocatio in ius duplex:verbo & re.193.D
Vocatus qui non venit,dolũ committit. 545.D.gl.in.l.minor etiam. de mino.
Voléti non fit iniuria.191.A.in margine. l.quamuis.de in ius vo.
Voluntas coacta excuſatur. 540.C
Voluntas coacta,voluntas eſt.500.D.gl. volui.l.ſi mulier .quod me.cau.
Voluntas datur intelligi ex facto.340.D. gl. efficit.in margine.l.2.§.ignominię. de.his qui no.infa.
Voluntas metui inceſt. 477.D. glo.4.l.1. quod me.cau.
Volũtas morte finitur.1846.C.l.locatio. locati & conduct.
Voluntas pro ratione.in verbo,ratio.
Voluntas quid,refert ſuffragio,an rebus factis declaretur. 82.A.§.nam quid.
Volũtas ſola ſine actu,an puniat.119.C D
Voluntas tacita valet. 99.B
Voluntas variè declaratur:qnq; verbis rebus & factis,quãdoque vno illorum. 82.C.gl.pe l.de quibus.de legi.
inter officium ſuſcipientis, & Voluntatẽ diſtrahẽtis multũ intereſt. 1155.B.§.nã inter.i.inter volentem & coactum.
Voluntas.) Quaſi voluntatem habet furioſus. 99.B
Voluntatem mutare quandoque licet. 1613.A.gl.1.§.ſi ſic.l.1.depo.
præſumitur quis remanere in eadẽ Volũtate.2070.C.gl.3.l.cum tacitũ.de pba.
Voluntates defunctorum ſtrictè nõ ſunt interpretandæ.953.C.§. ſed ſi.l.plenũ. de vſu & habi.
ſcripturæ magna fides adhibetur in Vltimis voluntatibus. 315.D
Voluntarium ab initio, ex poſt facto incipit eſſe neceſſarium.371.A.gl.ſi.l.ſeruum.de procur.
Voluptatis & affectionis æſtimatio nõ habet.949.B.l.cũ de ſerui.de ope. ſeruo.
Voluptati mœror comes. 224.A.§.ſi qs. ibi,voluptatis.l.2.ſi quis cau.
Voluptariæ expẽſæ nõ repetũtur.445.A. l.ex duobus.& in glo.non habere.
Voti ratione conceditur quod aliàs non concederetur. 148.B.gloſ.1.l.illud.de oth.præſi.
Vrbanum prædium. 977.C
Vrbana ſeruit' eſt nobilior ruſtica.979. A B.in margine.
Vrbana prædia & ruſtica differũt. 1915. A.gl.non multum.
Vrbibus euertendis aratrum in ducebatur.937.B.in margine.
Vredo. 1854.B.§.ſed& ſi.
Vrinatores qui & vnde.1462.D.in mar.
Vſque eo quo.i.extenus,quatenus. 772. B.§.eos autem.
Vſucapit quadoq; emẽs à furioſo. 755.D
Vſucapere poſſũ pro emptore, licet nulla fuerit obligatio.1473.D.gloſ.poſſit.
Vſucapi an poſſint incorporalia. 974.A
Vſucapiẽti nõ nocet mala fides ſuperueniens.834.A.gl.pen.l.Iulia.de rei vin.
Vſucapio cœpta cõtra maiorem,perficitur contra pupillum. 580.D.in margine.
Vſucapio eſt effectus poſſeſſionis. 509.D
Vſucapio non incipit contra pupillum. 580.D.in mar.gl.1.l.etiam ei.de mino.
Vſufructuarius poſſidet ciuiliter & naturaliter ius vſusfruct.601.D.in margin.
Vſufructuarius non poteſt facere ædificium inchoatum.916.B.C.l.vſufructuarius.§. Aedificium. contra videtur 909.B C.l.vſufructuarius.
Vſufructuarius nõ poſſidet.211.B.§.poſſeſſor.l.ſciendum.qui ſatiſ.co.
Vſufructuarius vſumfructum relinquens domum reficere non tenetur.917.D.l. cum fructuarius.
Vſufructuarius quãdo facit fructus ſuos. 935.B C.l.ſi fructuarius.
Vſura vſuræ non debetur. 1265. D.gl.ex omni.l.lecta.ſi cer.pe.
Vſura.)Tempore quo vſura ſoluitur,tacitum pactum de nõ petendo inducitur. 308.B.l.qui.
Vſura eatenus reſcindenda eſt,quatenus inſtrumentum excedit veram ſortem. 496.B.in margine.
Vſura accedit ſorti.2059.D.gl.obtinent.
Vſura quincunx & centeſima quid.2050. B C.in margine.
Vſuræ modus eſſe debet,ne legem offendat. 2039.A.l.1.de vſuris.
Vſuræ conſtituuntur ex more regionis vbi contractũ eſt. 2039.A.l.1.de vſuris.
Vſuræ fructuũ & vſurarum, non debentur. 2050.A.l.neque.
Vſuræ in ſtricti iuris iudiciis ſine ſtipulatione non veniunt. 1389.D
Vſuræ petuntur vt intereſſe.1707.B.glo. non quaſi.
Vſuræ illicitę ſorti mixtę non debentur, quãuis ſortem non vitiant. 2053.B.l. vſuras.
Vſurę an peti poſſint iuris cauſa.ibidem.
Vſuræ præſtãtur ob morã, non lucrum. 2051.C.§ ſi pupillo.
Vſuræ ſemiſſes. 1901.C.l.Titius.
Vſuræ veniunt à tempore lit. conte. in actio.ſtricti iuris. 2040.A l.vulgo.
Vſurarum perceptio nõ perimit actionẽ contra alios cõpetentẽ. 298.B.§.poſt.
Vſuris cẽteſimis nullę ſũt maiores.458.D
Vſuaria ancilla, id eſt cuius vſus habetur.954.B.in textu.
Vſuaria res.i.in qua vſum habemus. 958. B.l.Neratius.
Vſus. 869.A
Vſus,id eſt vſucapio. 599.D
Vſus & fructus differunt.859.A.l.cum in rem.&.955.B.§.vſusfr.
Vſus & habitatio idem penè ſunt.951.D. l.ſi habitatio.
Vſus appellatione quandoque fructus continetur. 943.C.l.quoniam.
Vſus nudus qd,& in quo cõſiſtat. 950.B
Vſum ligni habens,poteſt deferre in opidum. 953.B.in textu.
quæ ad Vſum quotidianum habentur, non continentur generali obligatione.1908.A.l.vel quæ.
Vſusfructus quid. 880.C.l.vſusfructus.
Vſusfructus appel.quandoque continetur proprietas. 944.A.
Vſusfructus. 968.D
Vſusfructus cauſalis.881.B C.gl reuerti.
Vſusfructus continet omnem commoditatem. 952.A.in margine.
Vſusfru.qua actione peti poteſt. 916.A
Vſusfru.facilius quàm proprietas quæritur.922.D.gloſ. quotidie. &.l. interdum.de vſufructu accreſ.

Vſusfructus quãdoq; dominio aſsimilatur, quandoque ab eo differt. 881.D
Vſusfructus propriè & impropriè ponitur. 901.D
Vſusfructus formalis ad heredem non tranſit. 908.B
Vſusfructus ciuitati relictus durat centũ annis. 913.A.l.an vſusfructus.
Vſusfructus interit rei mutatione. 932.B l.repeti.§.rei.
Vſumfructum in nominibus filij pater habet. 940.C D.in margine.
Vſumfructum inter & operas, eſt quædã vnitas. 949.B
Vſumfructum poteſt fructuarius obligare.1936.D.glo.vtendi fruendi.
Vt, non omnimodã ſimilitudinem notat. ſic in euãg.dicitur, Eſtote perfecti, vt pater veſter. 1791.in glo.f.
Vtendum datum, & commodatum, differunt. 1406.C.§.inter.
Vterus.) Qui in vtero eſt, quando aliis prodeſt, & quando non. 89.A.&. 94.A.l.qui in vtero.
Vtilis actio datur, quando ſententia tantùm locum habet. 168.C
Vtilis, id eſt efficax.1050.B.& .1383.C.& 1908.C.glo.vtilem.
Vtilis quandoque prævalet directo.365.D.gl.fin.l.in cauſæ.de procur.& 394.B.l.procuratore.de procura.
Vtile, id eſt efficax. 2030.A.glo.vtile.
Vtile an vitietur per inutile. 1145.C
Vtile non vitiatur per inutile. 2149.D.glo.infirmari.l.ſiue.de iure do.& 175.C.glo.6.l.fi.de iurif.omn.iudi.
Vtile per inutile vitiatur. 617.B.glo.pe.l.Pedius.de arbi.
Vtilitas, id eſt vſus tãtum. 952.A.in mar.
Vtilitas publica præfertur priuatæ.86.C &.117.A.glo.2.l.riparum.de re.diui.&.1714.D.gloſſ.3.§.Labeo.l.actione.pro ſo.
Vtilitas quælibet dicitur intereſſe. 1120.B.in marg.l.4.ſi.regun.
quando quid dicitur verſum in Vtilitatem alterius. 1457.D.in marg.
multa in iure contra ſtrictam rationem diſputãdi pro Vtilitate communi recepta ſunt. 1089.A.§.multa. l.ita vulneratus. ad legem Aquiliam.
Vtiliter cœptũ ſufficit.in verbo, Cœptũ.
Vtiliter qui geſſit, negotiorũ geſtio.agere poteſt. 430.B.§.is enim.
Vtiliter geſtum ratum habendum eſt. 428.A.&.429.A.§.ſed eo.l.Pomp. de neg.geſt.
Vuam lectã calcare. 1829.C.§.cæterum.
Vuola. 1964.A.glo.ſi vua.
Vulgo cõcepti ſunt qui patrẽ mõſtrare nõ poſſunt.93.B.l.vulgo.de ſtatu hom.
Vulgo quæſitus matrem ſequitur.92.C.l. cum legitimæ.
Vulneratus quando perit ſua culpa.1079 B C.in margine.
Vulneratus ſi ſua negligentia perit, non erit actio de occiſo. 1079.B
Vultus detegens motum animi, oſtendit inconſtantiam. 130. A.l. obſeruandũ. de offi.præſi.
Vxor breui reuerſa, non dicitur diuertiſſe. 2219.B.l. diuortium. de diuor.& 2113.A.l.Plerique.
Vxor conſularis retinere poteſt mariti dignitatem per priuilegium, cum nubit plebeio.113.C.& ſeq.l.nuptæ.
Vxor domicilium cum viro mutat, concubina non. 174.D glo.1.l.cum quædam.de iuriſdi.om.iudi.
Vxor retinet poſſeſſ.per maritũ,& cõtra. 937.C.l.ſi mulieri.qui.mo.vſusfr.amit.
Vxor tanquam domeſtica repellitur à teſtimonio. 229.D.in marg.
Vxor viri cauſa ad maritum venire creditur. 2193.D.§.iter autem.
Vxor tenetur viro de nummis ab eo datis, inquãtum hic eſt pauperior, & illa ditior.2196.D.glo facta eſſet.
Vxor quod quærit, ex bonis viri quærere præſumitur: gratis turpis quæſtus vitandi. 2212.C.l Quintus.
Vxor maritum in expeditione exiſtentẽ per quadriennium expectare tenetur. 2220.B.glo.migrare.
Vxór, nemen dignitatis, non voluptatis. 2203.B.in margine.
Vxor eſt ſocia diuinæ & humanæ dom'. 452.C.glo.1.l.heres.de neg.geſt.
Vxoris ius nõ trahitur ad ſpõſam.348.C. glo.fin.l.ſolet.de his qui no.infa.
Vxoris iure non vtitur ſponſa.348.B.gl. fi.l.vxores.de his qui not.infa.
Vxori malum medicum adhibens maritus, vel non adhibens, priuatur lucro. 1979.A B.in margine.
Vxorem ducens non debet citari.184.B. l.in ius.de in ius vo.
Vxorem ſecum in prouinciã ducere nõ debet proconſul. 135.A.in text.
Vxoré operari cogere poteſt marit'.896 A B.in marg.in verbo, ſerui cogendi.
Vxores bannitorũ ſi per ſtatutũ nõ poſſunt morari in ciuitate, nõ porrigitur hoc ſtatutũ ad ſponſas.948.C.in mar.
Vxores coruſcant radiis maritorũ. 111. C & D.glo.1.l.fœminæ.de ſena.

X

Xenia à nemine accipere, ſhumanũ: paſsim, viliſsimũ: per omnia, auariſsimum. 137.C.in textu.
Xenia,& munera ſeu dona, differũt: quia illa in eſculentis poculentiſque, hæc vero in iis quæ edulium potuúmque excedunt vſum, conſiſtunt.137.C.in text.&.149.D
Xenia non continẽtur appellatione doni, vel muneris. 137.B
Xenia.i.eſculenta & poculẽta, olim capere iudici licebat: hodie nõ licet, niſi in defectum ſalarij. 149.D.& ſeq.
Xeniis an ſit abſtinẽdũ.137.B.§.nõ vero.
Xyſtici, athletæ ſunt à portico vbi per hyemem exercebantur.342.B.in mar.
Xyſtici infames non ſunt. 342.B

Z

Zeugma Latinè dici poteſt cõnexio. 752.D.in glo.petiturum.
Zizaniam ſeminans tenetur. 1072. D.§. inquit.

FINIS.

TITVLI TOTIVS OMNIVM DIGESTORVM SEV PANDECTARVM IVRIS ENVCLEATI ex omni iure veteri collecti, auctoritate domini noſtri ſacratiſſimi IVSTINIANI Auguſti.

PARS PRIMA.

τῶν πρώτων.

Feliciter incipit liber PRIMVS.

I. De iuſtitia & iure.
II. De origine iuris, & omnium magiſtratuum, & ſucceſſione prudentium.
III. De legibus, ſenatúſque conſultis, & longa conſuetudine.
IIII. De conſtitutionibus principum.
V. De ſtatu hominum.
VI. De his qui ſui vel alieni iuris ſunt.
VII. De adoptionibus, & emancipationibus, & aliis modis quibus poteſtas ſolvitur.
VIII. De diuiſione rerum, & qualitate.
IX. De ſenatoribus.
X. De officio conſulis.
XI. De officio præfecti prætorio.
XII. De officio præfecti vrbis.
XIII. De officio quæſtoris.
XIIII. De officio prætorum.
XV. De officio præfecti vigilum.
XVI. De officio proconſulis & legati.
XVII. De officio præfecti Auguſtalis.
XVIII. De officio præſidis.
XIX. De officio procuratoris Cæſaris, vel rationalis.
XX. De officio iuridici.
XXI. De officio eius cui mandata eſt iuriſdictio.
XXII. De officio adſeſſorum.

Explicitus eſt liber primus.

Incipit liber SECVNDVS.

I. De iuriſdictione.
II. Quod quiſque iuris in alterum ſtatuerit, vt ipſe eodem iure vtatur.
III. Si quis ius dicenti non obtemperauerit.
IIII. De in ius vocando.
V. Si quis in ius vocatus non ierit, ſiue quis eum vocauerit, quem ex edicto non debuerit.
VI. In ius vocati vt eant, aut ſatis vel cautum dent.
VII. Ne quis eum qui in ius vocabitur, vi eximat.
VIII. Qui ſatisdare cogantur, vel iurato promittant, vel ſuæ promiſſioni committantur.
IX. Si ex noxali cauſa agatur, quemadmodũ caueatur.
X. De eo per quem factum erit quo minus quis in iudicio ſiſtat.
XI. Si quis cautionibus in iudicio ſiſtendi cauſa factis non obtemperabit.
XII. De feriis, & dilationibus, & diuerſis temporibus.
XIII. De edendo.
XIIII. De pactis.
XV. De tranſactionibus.

Explicitus eſt liber ſecundus.

Incipit liber TERTIVS.

I. De poſtulando.
II. De his qui notantur infamia.
III. De procuratoribus & defenſoribus.
IIII. Quod cuiuſcunque vniuerſitatis nomine vel contra eam agatur.
V. De negotiis geſtis.
VI. De calumniatoribus.

Explicit liber tertius.

Incipit liber QVARTVS.

I. De in integrum reſtitutionibus.
II. Quod metus cauſa geſtum erit.
III. De dolo malo.
IIII. De minoribus vigintiquinque annis.
V. De capite minutis.
VI. De quibus cauſis maiores vigintiquinque annis in integrum reſtituantur.
VII. De alienatione iudicij mutandi cauſa facta.
VIII. De receptis, qui arbitrium receperint, vt ſententiam dicant.
IX. Nautæ, caupones, ſtabularij vt recepta reſtituant.

Explicit liber quartus feliciter.

PARS SECVNDA.

Incipit liber QVINTVS.

I. De iudiciis, vbi quiſque agere vel conueniri debeat.
II. De inofficioſo teſtamento.
III. De hereditatis petitione.
IIII. Si pars hereditatis petatur.
V. De poſſeſſoria hereditatis petitione.
VI. De fideicommiſſoria hereditatis petitione.

Explicit ex ordine Digeſtorum liber quintus: de Iudiciis liber primus.

Incipit ex ordine SEXTVS: *de Iudiciis ſecundus.*

I. De rei vindicatione.
II. De Publiciana in rem actione.
III. Si ager vectigalis, id eſt emphyteuticarius petatur.

Explicit ex ordine liber ſextus: de Iudiciis liber ſecundus.

Incipit ex ordine liber SEPTIMVS: *de Iudiciis liber tertius.*

I. De vſufructu, & quemadmodum quis vtatur fruatur.
II. De vſufructu adcreſcendo.
III. Quando dies legati vſusfructus cedat.
IIII. Quibus modis vſusfructus vel vſus amittitur.
V. De vſufructu earum rerum quæ vſu conſumuntur, vel minuuntur.
VI. Si vſusfructus petatur, vel ad alium pertinere negetur.
VII. De operis ſeruorum.
VIII. De vſu & habitatione.
IX. Vſufructuarius quemadmodum caueat.

Explicit ex ordine Digeſtorum liber ſeptimus: de Iudiciis liber tertius.

Incipit ex ordine liber OCTAVVS: *de Iudiciis liber quartus.*

I. De ſeruitutibus.
II. De ſeruitutibus prædiorum vrbanorum.
III. De ſeruitutibus prædiorum ruſticorum.
IIII. Communia prædiorum tam vrbanorum quàm ruſticorum.
V. Si ſeruitus vindicetur, vel ad alium pertinere negetur.
VI. Quemadmodum ſeruitutes amittantur.

Explicit ex ordine Digeſtorum liber octauus: de Iudiciis liber quartus.

Incipit ex ordine liber NONVS: *de Iudiciis liber quintus.*

I. Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur.
II. Ad legem Aquiliam.
III. De his qui effuderint vel deiecerint.
IIII. De noxalibus actionibus.

Explicit ex ordine Digeſtorum liber nonus: de Iudiciis liber quintus.

Incipit ex ordine liber DECIMVS: *de Iudiciis liber ſextus.*

I. Finium regundorum.
II. Familiæ erciſcundæ.
III. Communi diuidundo.
IIII. Ad exhibendum.

Explicit ex ordine Digeſtorum liber decimus: de Iudiciis liber ſextus.

Incipit ex ordine liber VNDECIMVS: *de Iudiciis liber ſeptimus.*

I. De interrogationibus in iure faciendis, & de interrogatoris actionibus.
II. De quibus rebus ad eundem iudicem eatur.
III. De ſeruo corrupto.
IIII. De fugitiuis.
V. De alcatoribus.

VI. Si menſor falſum modum dixerit.
VII. De religioſis,& ſumptibus funerum,& vt funus ducere liceat.
VIII. De mortuo inferendo, & ſepulchro inædificando.

Explicitus eſt ex ordine Digeſtorum liber vndecimus:de iudiciis liber ſeptimus feliciter.

PARS TERTIA, DE rebus creditis.

Incipit de rebus creditis ſi certum petatur, liber primus: ex ordine Digeſtorum ſeu Pandectarum.

DVODECIMVS.

I. De rebus creditis ſi certũ petetur,& de cõdictione.
II. De iureiurando, ſiue voluntario, ſiue neceſſario, ſiue iudiciali.
III. De in litem iurando.
IIII. De condictione cauſa data,cauſa non ſecuta.
V. De condictione ob turpem vel iniuſtam cauſam.
VI. De condictione indebiti.
VII. De condictione ſine cauſa.

Explicit ex ordine Digeſtorum liber duodecimus:de rebus liber primus.

Incipit ex ordine TERTIVS DECIMVS: *de Rebus ſecundus feliciter.*

I. De condictione furtiua.
II. De condictione ex lege.
III. De condictione triticiaria.
IIII. De eo quod certo loco dari oportet.
V. De pecunia conſtituta.
VI. Commodati vel contra.
VII. De pigneraticia actione,vel contra.

Explicitus eſt liber ex ordine tertiusdecimus:de Rebus liber ſecundus.

Incipit liber ex ordine QVARTVS DECIMVS: *de Rebus tertius.*

I. De exercitoria actione.
II. De lege Rhodia de iactu.
III. De inſtitoria actione.
IIII. De tributoria actione.
V. Quod cum eo quin aliena poteſtate eſt,negotium geſtum eſſe dicetur.
VI. De ſenatuſconſulto Macedoniano.

Explicit liber ex ordine quartusdecimus.

Incipit liber ex ordine QVINTVS DECIMVS: *de Rebus quartus.*

I. De peculio.
II. Quando de peculio actio annalis eſt.
III. De in rem verſo.
IIII. Quod iuſſu.

Explicit liber ex ordine quintusdecimus.

Incipit liber ex ordine SEXTVS DECIMVS: *de Rebus liber quintus.*

I. Ad ſenatuſconſultum Velleianum.
II. De compenſationibus.
III. Depoſiti,vel contra.

Explicit ex ordine liber ſextusdecimus.

Incipit liber ex ordine SEPTIMVS DECIMVS: *de Rebus liber ſextus.*

I. Mandati,vel contrà.
II. Pro ſocio.

Explicit liber ex ordine ſeptimusdecimus.

Incipit liber ex ordine Digeſtorum OCTAVVSDECIMVS: *de Rebus liber ſeptimus.*

I. De contrahenda emptione, & de pactis inter emptorem & venditorem compoſitis,& quæ res venire non poſſunt.
II. De in diem addictione.
III. De lege commiſſoria.
IIII. De hereditate vel actione vendita.
V. De reſcindenda venditione, & quando licet ab emptione diſcedere.
VI. De periculo & commodo rei venditæ.
VII. De ſeruis exportandis,vel ſi ita mancipium veneat, vt manumittatur,vel contrà.

Explicit ex ordine Digeſtorum liber octauusdecimus.

Incipit ex ordine Digeſtorum liber NONVSDECIMVS: *de Rebus octauus.*

I. De actionibus empti & venditi.
II. Locati conducti.
III. De æſtimatoria actione.
IIII. De rerum permutatione.
V. De præſcriptis verbis & in factum actionibus.

Explicit ex ordine Digeſtorum liber nonusdecimus feliciter.

PARS QVARTA. Libri ſingulares.

Incipit ex ordine Digeſtorum liber VICENSIMVS: *ſingularium primus.*

I. De pignoribus & hypothecis,& qualiter ea contrahantur,& de pactis eorum.
II. In quibus cauſis tacitè contrahitur pignus vel hypotheca.
III. Quæ res pignori vel hypothecæ datæ obligari non poſſunt.
IIII. Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur: & de his qui in priorum creditorum locum ſuccedunt.
V. De diſtractione pignorum vel hypothecarum.
VI. Quibus modis pignus vel hypotheca ſoluitur, vel non.

Explicitus eſt ex ordine liber vicenſimus: ſingularium liber primus.

Incipit ex ordine liber VICENSIMVS-PRIMVS: *ſingularium ſecundus.*

I. De ædilicio edicto & redhibitione, & quanti minoris.
II. De cuictionibus,& duplæ ſtipulatione.
III. De exceptione rei venditæ & traditæ.

Explicit ex ordine liber vicenſimusprimus: ſingularium ſecundus.

Incipit ex ordine Digeſtorũ liber VICENSIMVS-SECVNDVS: *ſingularium tertius.*

I. De vſuris,& fructibus,& cauſis,& omnibus acceſſionibus,& mora.
II. De nautico fœnore.
III. De probationibus & præſumptionibus.
IIII. De fide inſtrumentorum.
V. De teſtibus.
VI. De iuris & facti ignorantia.

Incipit ex ordine liber VICENSIMVS TERTIVS: *ſingularium liber quartus.*

I. De ſponſalibus.
II. De ritu nuptiarum.
III. De iure dotium.
IIII. De pactis dotalibus.
V. De fundo dotali.

Explicit ex ordine liber vicenſim uſtertius.

Incipit ex ordine liber VICENSIMVSQVARTVS: *ſingularium liber quintus.*

I. De donationibus inter virum & vxorem.
II. De diuortiis & repudiis.
III. Soluto matrimonio dos quemadmodum petatur.

Explicitus eſt liber ex ordine vicenſimusquartus: ſingularium liber quintus.

Incipit ex ordine liber VICENSIMVSQVINTVS: *ſingularium liber ſextus.*

I. De impenſis in res dotales factis.
II. De rerum amotarum actione.
III. De agnoſcendis & alendis liberis, vel parentibus, vel patronis,vel libertis.
IIII. De inſpiciendo ventre,cuſtodiendóque partu.
V. Si ventris nomine mulier in poſſeſſionem miſſa, eadem poſſeſſio dolo malo ad alium tranſlata eſſe dicatur.
VI. Si mulier ventris nomine in poſſeſſionem calumniæ cauſa fuiſſe dicatur.
VII. De concubinis.

Explicitus eſt liber ex ordine vicenſimusquintus: ſingularium liber ſextus.

Incipit ex ordine liber VICENSIMVSSEXTVS: *ſingularium liber ſeptimus.*

I. De tutelis.
II. De teſtamentaria tutela.
III. De confirmando tutore vel curatore.
IIII. De legitimis tutoribus.
V. De tutoribus & curatoribus datis ab his qui ius dandi habent: & qui, & in quibus cauſis ſpecialiter dari poſſunt.
VI. Qui petant tutores vel curatores, & vbi petantur.

De

VII. De adminiſtratione & periculo tutorum & curatorum, qui geſſerunt, vel non: & de agentibus vel conueniendis vno vel pluribus.
VIII. De auctoritate & conſenſu tutorum & curatorum.
IX. Quãdo ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conueniri poſſunt.
X. De ſuſpectis tutoribus & curatoribus.
Explicitus eſt ex ordine liber vicenſimus ſextus: ſingularium liber ſeptimus.
Incipit ex ordine liber VICENSIMVS SEPTIMVS: *ſingularium liber octauus.*
I. De excuſationibus.
II. Vbi pupillus educari vel morari debeat, & de alimentis ei præſtandis.
III. De tutelæ, & rationibus diſtrahendis, & vtili curationis cauſa actione.
IIII. De contraria tutelæ & vtili actione.
V. De eo qui pro tutore próve curatore negotia geſſit.
VI. Quod falſo tutore auctore geſtum eſſe dicatur.
VII. De fideiuſſoribus, & nominatoribus, & heredibus tutorum & curatorum.
VIII. De magiſtratibus conueniendis, & heredibus eorum.
IX. De rebus eorum qui ſub tutela vel cura ſunt, ſine decreto non alienandis, vel ſupponendis.
X. De curatoribus furioſo & aliis extra minores dandis.
Explicitus eſt ex ordine liber vicenſimus ſeptimus: ſingularium octauus feliciter.

PARS QVINTA,
de teſtamentis.

Incipit ex ordine liber VICENSIMVS OCTAVVS: *ſingularium liber nonus.*
I. Qui teſtamenta facere poſſunt, & quemadmodum teſtamenta fiant.
II. De liberis & poſthumis heredibus inſtituendis, vel exheredandis, vel prætericis.
III. De iniuſto, rupto, irrito facto teſtamento.
IIII. De his quæ in teſtamento delentur, inducuntur, vel inſcribuntur.
V. De heredibus inſtituendis.
VI. De vulgari & pupillari ſubſtitutione.
VII. De conditionibus inſtitutionum.
VIII. De iure deliberandi.
Explicit liber ex ordine vicenſimus octauus: ſingularium liber nonus.
Incipit ex ordine liber VICENSIMVS NONVS: *ſingularium decimus.*
I. De teſtamento militis.
II. De adquirenda vel omittenda hereditate.
III. Teſtamenta quemadmodum aperiantur, inſpiciantur & deſcribantur.
IIII. Si quis omiſſa cauſa teſtaméti, ab inteſtato, vel alio modo poſſideat hereditatem.
V. De ſenatuſconſulto Silaniano & Claudiano, quorum teſtamenta ne aperiantur.
VI. Si quis aliquem teſtari prohibuerit, vel coegerit.
VII. De iure codicillorum.
Incipit liber primus de legatis & fideicommiſſis ex ordine liber TRIGENSIMVS.
De legatis & fideicommiſſis.
Incipit liber ſecundus de legatis & fideicommiſſis: ex ordine TRIGENSIMVS PRIMVS.
De legatis & fideicommiſſis.
Incipit liber tertius de legatis & fideicommiſſis. ex ordine liber TRIGENSIMVS SECVNDVS.
De legatis & fideicommiſſis.
Incipit liber quartus de legatis & fideicommiſſis: ex ordine TRIGENSIMVS TERTIVS.
I. De annuis & menſtruis legatis.
II. De vſu, & vſufructu, & habitatione, & operis per legatum vel fideicommiſſum datis.
III. De ſeruitute legata.
IIII. De dote prælegata.
V. De optione vel electione legata.
VI. De trunco, vino, vel oleo legato.
VII. De inſtructo vel inſtrumento legato.
VIII. De peculio legato.
IX. De penu legata.
X. De ſupellectile legata.
Incipit ex ordine Digeſtorum liber TRICENSIMVS QVARTVS.
I. De alimentis vel cibariis legatis.
II. De auro, argento, mundo, ornamentis, vnguentis, veſte, vel veſtimentis, & ſtatuis legatis.
III. De liberatione legata.
IIII. De adimendis vel transferendis legatis.
V. De rebus dubiis.
VI. De his quæ pœnæ cauſa relinquuntur.
VII. De regula Catoniana.
VIII. De his quæ pro non ſcripto habentur.
IX. De his quæ vt indignis auferuntur.
Incipit ex ordine liber TRIGENSIMVS QVINTVS.
I. De conditionibus & demonſtrationibus, & cauſis & modis eorum quæ in teſtamento ſcribuntur.
II. Ad legem Falcidiam.
III. Si cui plus quàm per legem Falcidiam licuerit, legatum eſſe dicetur.
Incipit ex ordine liber TRIGENSIMVS SEXTVS.
I. Ad ſenatuſconſultũ Trebellianum & Pegaſianum.
II. Quando dies legatorum vel fideicommiſſorum cedat.
III. Vt legatorum ſeu fideicommiſſorum ſeruandorum cauſa caueatur.
IIII. Vt in poſſeſſionem legatorum vel fideicommiſſorum cauſa eſſe liceat.
Explicit de legatis & fideicommiſſis liber ſeptimus ex ordine Digeſtorum liber trigenſimus ſextus.

PARS SEXTA.

Incipit de bonorum poſſeſſionibus liber primus: ex ordine liber TRIGENSIMVS SEPTIMVS.
I. De bonorum poſſeſſionibus.
II. Si tabulæ teſtamenti extabunt.
III. De bonorum poſſeſſione furioſo, infanti, muto, ſurdo, cæco competente.
IIII. De bonorum poſſeſſione contra tabulas.
V. De legatis præſtandis contra tabulas bonorum poſſeſſione petita.
VI. De collatione bonorum.
VII. De collatione dotis.
VIII. De coniungendis cum emancipato liberis eius.
IX. De ventre in poſſeſſionem mittendo, & curatore eius.
X. De carboniano edicto.
XI. De bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas.
XII. Si à parente quis manumiſſus ſit.
XIII. De bonorum poſſeſſione ex teſtamento militis.
XIIII. De iure patronatus.
XV. De obſequiis parentibus & patronis præſtandis.
Explicit ex ordine Digeſtorum trigenſimus ſeptimus.
Incipit liber TRIGENSIMVS OCTAVVS: *de bonorum poſſeſſionibus ſecundus.*
I. De operis libertorum.
II. De bonis liberti.
III. De libertis [municipum & aliarum] vniuerſitatiũ.
IIII. De aſſignandis libertis.
V. Si quid in fraudem patroni factum ſit.
VI. Si tabulę teſtamenti nullæ extabunt, vnde liberi.
VII. Vnde legitimi.
VIII. Vnde cognati.
IX. De ſucceſſorio edicto.
X. De gradibus, & affinibus, & nominibus eorum.
XI. Vnde vir & vxor.
XII. De veteranorum & militum ſucceſſione.
XIII. Quibus non competit bonorum poſſeſſio.
XIIII. Vt ex legibus ſenatúſve conſultis bonorum poſſeſſio detur.
XV. Quis ordo in bonorum poſſeſſionibus detur.
XVI. De ſuis & legitimis heredibus.
XVII. Ad ſenatuſconſultum Tertyllianum & Orphitianum.
Explicitus eſt liber ex ordine Digeſtorum trigenſimus octauus: de bonorum poſſeſſionibus ſecundus.

Incipit ex ordine liber TRIGENSIMVS NONVS.

I. De operis noui nuntiatione.
II. De damno infecto, & proiectionibus & ſuggruendis.
III. De aqua, & aquæ pluuiæ arcendæ.
IIII. De publicanis, & vectigalibus, & commiſſis.
V. De donationibus.
VI. De mortis cauſa donationibus.

Explicit liber ex ordine Digeſtorum trigenſimus nonus.

Incipit ex ordine liber QVADRAGENSIMVS.

I. De manumiſſionibus.
II. De manumiſſis vindicta.
III. De manumiſſionibus quæ ſeruis ad vniuerſitatem pertinentibus imponuntur.
IIII. De manumiſſis teſtamento.
V. De fideicommiſſariis libertatibus.
VI. De ademptione libertatis.
VII. De ſtatuliberis.
VIII. Qui ſine manumiſſione ad libertatem perueniunt.
IX. Qui & à quibus manumiſſi liberi non fiunt, ad legem Aeliam Sentiam.
X. De iure aureorum annulorum.
XI. De natalibus reſtituendis.
XII. De liberali cauſa.
XIII. Quibus ad libertatem proclamare non liceat.
XIIII. Si ingenuus eſſe dicetur.
XV. Ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæratur.
XVI. De collusione detegenda.

Explicit liber ex ordine Digeſtorum quadrageſimus.

Incipit ex ordine liber QVADRAGENSIMVS PRIMVS.

I. De adquirendo rerum dominio.
II. De adquirenda vel amittenda poſſeſſione.
III. De vſurpationibus & vſucapionibus.
IIII. Pro emptore
V. Pro herede & pro poſſeſſore.
VI. Pro donato.
VII. Pro derelicto.
VIII. Pro legato.
IX. Pro dote.
X. Pro ſuo.

Explicit liber ex ordine Digeſtorum quadrageſimus primus.

Incipit ex ordine liber QVADRAGENSIMVS SECVNDVS.

I. De re iudicata, & de effectu ſententiarum, & de interlocutionibus.
II. De confeſſis.
III. De ceſſione bonorum.
IIII. Quibus ex cauſis in poſſeſſionem eatur.
V. De rebus auctoritate iudicis poſſidendis ſeu vendendis.
VI. De ſeparationibus.
VII. De curatore bonis dando.
VIII. Quæ in fraudem creditorum facta ſunt, vt reſtituantur.

Explicit eſt liber ex ordine Digeſtorum quadrageſimus ſecundus.

Incipit ex ordine liber QVADRAGESIMVS TERTIVS.

I. De interdictis.*
II. Quorum bonorum.
III. Quod legatorum.
IIII. Ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus erit.
V. De tabulis exhibendis.
VI. Ne quid in loco ſacro (vel itinere) fiat.
VII. De locis & itineribus publicis.
VIII. Ne quid in loco publico vel itinere fiat.
IX. De loco publico fruendo.
X. De via publica, & ſi quid in ea factum eſſe dicatur.
XI. De via publica & itinere publico reficiendo.
XII. De fluminibus, ne quid in flumine publico ripáve eius fiat quò peius nauigetur.
XIII. Ne quid in flumine publico fiat, quo aliter aqua fluat, atque vt priore æſtate fluxit.
XIIII. Vt in flumine publico nauigare liceat.
XV. De ripa munienda.
XVI. De vi, & de vi armata.
XVII. Vti poſſidetis.
XVIII. De ſuperficiis.* *ſuperficiebus.
XIX. De itinere actúque priuato.
XX. De aqua cottidiana & æſtiua.
XXI. De riuis.
XXII. De fonte.
XXIII. De cloacis.
XXIIII. Quod vi aut clàm.
XXV. De remiſſionibus.
XXVI. De precario.
XXVII. De arboribus cædendis.
XXVIII. De glande legenda.
XXIX. De homine libero exhibendo.
XXX. De liberis exhibendis, item ducendis.
XXXI. Vtrubi.
XXXII. De migrando.
XXXIII. De Saluiano interdicto.

Explicatus eſt liber ex ordine Digeſtorum quadrageſimus tertius.

Incipit ex ordine liber QVADRAGENSIMVS QVARTVS.

I. De exceptionibus, præſcriptionibus, & præiudiciis.
II. De exceptione rei iudicatæ.
III. De diuerſis temporibus,* præſcriptionibus, & de acceſſionibus poſſeſſionum. *temporalibus.
IIII. De dolo malo, & metus exceptione.
V. Quarum rerum actio non datur.
VI. De litigioſis.
VII. De obligationibus & actionibus.

Explicatus eſt liber ex ordine Digeſtorum quadrageſimusquartus.

PARS SEPTIMA.

Incipit ex ordine liber QVADRAGENSIMVS QVINTVS.

I. De verborum obligationibus.
II. De duobus reis conſtituendis.
III. De ſtipulatione ſeruorum.

Explicatus eſt liber ex ordine Digeſtorum quadrageſimus quintus.

Incipit ex ordine liber QVADRAGENSIMVS SEXTVS.

I. De fideiuſſoribus & mandatoribus.
II. De nouationibus & delegationibus.
III. De ſolutionibus & liberationibus.
IIII. De acceptilatione.
V. De ſtipulationibus prætoriis.
VI. Rem pupilli vel adulescentis ſaluam fore.
VII. Iudicatum ſolui.
VIII. Ratam rem haberi, & de ratihabitione.

Explicatus eſt liber ex ordine Digeſtorum quadrageſimus ſextus.

Incipit ex ordine liber QVADRAGENSIMVS SEPTIMVS.

I. De priuatis delictis.
II. De furtis.
III. De tigno iuncto.
IIII. Si qui teſtamento liber eſſe iuſſus fuerit, poſt mortem domini ante aditam hereditatem ſubripuiſſe aut corrupiſſe dicetur.
V. Furti aduerſus nautas, cauponer, ſtabularios.
VI. Si familia furtum feciſſe dicetur.
VII. Arborum furtim cæſarum.
VIII. Vi bonorum raptorum.
IX. De incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata.
X. De iniuriis & famoſis libellis.
XI. De extraordinariis criminibus.
XII. De ſepulchro violato.
XIII. De concuſſione.
XIIII. De abigeis.
XV. De præuaricatione.* *de præuaricatoribus.
XVI. De receptatoribus.
XVII. De furibus balnearijs.
XVIII. De effractoribus & expilatoribus.
XIX. De expilatæ hæreditatis.
XX. De ſtellionatus.
XXI. De termino moto.

ſeu extraordinarijs actionibus quæ pro his competunt.

De collegijs

XXII. De collegiis & corporibus.
XXIII. De popularibus actionibus.
Explicitus eſt liber ex ordine Digeſtorum quadrageſimusſeptimus.
Incipit ex ordine liber QVADRAGENSIMVS OCTAVVS.
I. De publicis iudiciis.
II. De accuſationibus & inſcriptionibus.
III. De cuſtodia & exhibitione reorum.
IIII. Ad legem Iuliam maieſtatis.
V. Ad legem Iuliam de adulteriis coercendis.
VI. Ad legem Iuliam de vi publica.
VII. Ad legem Iuliam de vi priuata.
VIII. Ad legem Corneliam de ſicariis & veneficis.
IX. Ad legem Pompeiam de parricidiis.
X. De lege Cornelia de falſis, & de ſenatuſconſulto Liboniano.
XI. Ad legem Iuliam repetundarum.
XII. De lege Iulia de annona.
XIII. Ad legem Iuliam peculatus, & de ſacrilegiis, & reſiduis.
XIIII. Ad legem Iuliam ambitus.
XV. De lege Fauia de plagiariis.
XVI. Ad ſenatuſconſultum Turpillianum, & de abolitionibus criminum.
XVII. De requirendis vel abſentibus damnandis.
XVIII. De quæſtionibus.
XIX. De pœnis.
XX. De bonis damnatorum.
XXI. De bonis eorum qui ante ſententiam vel mortem ſibi conſciuerunt, vel accuſatorem corruperunt.
XXII. De interdictis & de relegatis & deportatis.
XXIII. De ſententiam paſſis, & reſtitutis.
XXIIII. De cadaueribus punitorum.
Explicitus eſt liber ex ordine Digeſtorum quadrageſimus octauus.
Incipit ex ordine liber QVADRAGENSIMVS NONVS.
I. De appellationibus, & relationibus.
II. A quibus appellari non licet.
III. Quis à quo appelletur.
IIII. Quando appellandum ſit, & intra quæ tempora.
V. De appellationibus recipiendis, vel non.
VI. De libellis dimiſſoriis, qui apoſtoli dicuntur.
VII. Nihil nouari appellatione interpoſita.
VIII. Quæ ſententiæ ſine appellatione reſcindantur.
IX. An per aliam cauſæ appellationum reddi poſſunt.
X. Si tutor, vel curator, vel magiſtratus creatus appellauerit.
XI. Eum qui appellauerit, in prouincia defendi.
XII. Apud eum à quo appellatur, aliam cauſam agere compellendum.
XIII. Si pendente appellatione mors interuenerit.
XIIII. De iure fiſci.
XV. De captiuis, & poſtliminio, & redemptis ab hoſtibus.
XVI. De re militari.
XVII. De caſtrenſi peculio.
XVIII. De veteranis.
Explicitus eſt liber ex ordine Digeſtorum quadrageſimusnonus.
Incipit ex ordine liber QVINQVAGENSIMVS.
I. Ad municipalem, & de incolis.
II. De decurionibus, & filiis eorum.
III. De albo ſcribendo.
IIII. De muneribus & honoribus.
V. De vacatione & excuſatione munerum.
VI. De iure immunitatis.
VII. De legationibus.
VIII. De adminiſtratione rerum ad ciuitates pertinentium.
IX. De decretis ab ordine faciendis.
X. De operibus* publicis. * operis.
XI. De mundinis.
XII. De pollicitationibus.
XIII. De variis & extraordinariis cognitionibus; & ſi iudex litem ſuam feciſſe dicetur.
XIIII. De proxeneticis.
XV. De cenſibus.
XVI. De verborum ſignificatione.
XVII. De diuerſis regulis iuris antiqui.
Explicitus eſt ex ordine Digeſtorum liber quinquageſimus feliciter.

EPIGRAMMA HOC LOCO IN PANdectis Florentinis adpoſitum.

Βίβλον Ἰυϛινιανὸς ἄναξ τιχήϛατο τλώδε,
Ἣν ῥα Τειβωνιανὸς μεγάλῳ κάμε ναμβαϛιλῆϊ,
Ὅϛά τις Ἡρακλῆϊ ναναίολον ἀπίδα τύξας,
Ἧς ἔνι μαρμαίρουϛιν ἀγλαμέϛα πάντα δημίων.
Κνίδιοι δ' Κοῖνς τε, Φοινικήϛη τε Λιβύαινα,
Εὐρώπης τε φίδονται ὅλα ϛεμάντορι κόϛμῳ.

ITA VERTIT ALCIATVS lib. 3. pratermiſſorum, circa principium.

Iuſtinianus opus hoc princeps edidit, omnis
Quod Tribonianus rectori condidit orbis,
Tanquam aliquis varium componens aſpida magno
Alcidæ: namque hic fulgent mira omnia legum.
Aſt Europæ Aſiæque homines, Libycique ſubacti
Cuncta gubernantis domini præcepta ſequuntur.

De conceptione Digeſtorum.

IMPERATOR CAESAR FLAVIVS IVSTINIANVS, PIVS, FELIX, INCLYTVS, VIctor ac triumphator ſemper Auguſtus Triboniano Quæſtori ſuo Salutem.

Hæc conſtitutio repetitur in Codice, tit. de vete. iur. enucle. prima in ordine.

Deo auctore noſtrũ gubernãte Imperiũ, qđ nobis à cœleſti maieſtate traditum eſt, & bella feliciter peragimus, & pacem decoramus: & ſtatum reipublicæ ſuſtentamus: & ita noſtros animos ad Dei omnipotentis erigimus adiutorium, vt neque armis confidamus, neque noſtris militibus, neque bellorum ducibus, vel noſtro ingenio: ſed omnẽ ſpẽ ad ſolã referamus ſummæ prouidentiã Trinitatis, vnde & mundi totius elementa proceſſerunt, & eorum diſpoſitio in orbem terrarũ producta eſt. Cum itaque nihil tã ſtudioſum in omnibus rebus inuenitur, quam legũ auctoritas, quæ & diuinas & humanas res bene diſponit, & omnem iniquitatẽ expellit: reperimus autem omnem legum tramitẽ, qui ab vrbe Roma cõdita & Romuleis deſcendit temporibus, ita eſſe confuſum, vt in infinitũ extẽdatur, & nullius humanæ naturæ capacitate concludatur: primũ nobis fuit ſtudiũ à ſacratiſſimis retro principibus initium ſumere, & eorũ conſtitutiones emendare, & viæ diluciдæ tradere: quatenus in vnũ codicẽ congregatæ, & omni ſuperuacua ſimilitudine & iniquiſſima diſcordia abſolutæ, vniuerſis hominibus promptũ ſuæ ſinceritatis præbeant præſidiũ. Hócque opere conſummato, & in vno volumine, noſtro nomine præfulgẽte, coadunato: cũ ex paucis & tenuioribus releuati, ad ſumma & pleniſſimã iuris emendationẽ peruenire properaremus, & omnẽ Romanã ſanctionẽ & colligere, & emendare, & tot auctorũ diſperſa volumina vni codici indita oſtẽdere, quod nemo neque ſperare neque optare auſus eſt. res quidẽ nobis difficillima, imo magis impoſſibilis videbatur. Sed manibus ad cælum erectis* æterno auxilio inuocato, eã quoque curã noſtris reponimus animis, Deo freti, qui & res penitus deſperatas donare & cõſummare ſuæ virtutis magnitudine poteſt: & ad iuæ ſinceritatis optimũ reſpeximus miniſterium, tibiq; primo & hoc opus cõmiſimus, ingenij tui documentis ex noſtris Codicis ordinatione acceptis, & iuſſimus, quos probaueris, tã ex facundiſſimis anteceſſoribus, † q̃ ex viris diſertiſſimis togatis fori ampliſſimæ ſedis ad ſociandũ laborẽ eligere. His itaq; collectis, & in noſtrũ palatium introductis, nobiſque tuo teſtimonio placitis, totã rẽ faciendã permiſimus: ita tamẽ, vt tuis vigilatiſſimi animi gubernatione res omnis celebretur. Iubemus igitur vobis, antiquorũ prudentium, quibus auctoritatẽ conſcribendarũ interpretandarúmque legũ ſacratiſſimi principes præbuerunt, libros ad ius Romanũ pertinẽtes & legere, & eliminare: vt ex his omnis materia colligatur, nulla, ſecundũ quod poſſibile eſt, neq; ſimilitudine neq; diſcordia derelicta, ſed ex his hoc colligi, quod vnũ pro omnibus ſufficiat. Quia autẽ & alij libros ad ius pertinentes ſcripſerunt, quorũ ſcripturæ nullis auctoritatibus receptæ nec vſitatæ ſunt: neq; nos eorũ volumina noſtra inquietare dignamur ſanctionẽ. Cúmq; hæc materia ſumma noſtri numinis liberalitate collecta fuerit: oportet eã pulcherrimo opere extruere, & quaſi propriũ & ſanctiſſimũ templũ iuſtitiæ cõſecrare: & in libros quinquaginta & certos titulos totum ius digerere, tam ſecundum noſtri conſtitutionem Codicis, quam edicti perpetui imitationem, prout hoc vobis commodius eſſe patuerit: vt nihil extra memoratam conſummationẽ poſſit eſſe derelictum, ſed his quinquaginta libris totum ius antiquũ per milleſimũ & quadringenteſimum penè annum confuſum, & à nobis purgatum, quaſi quodã muro vallatum, nihil extra ſe habeat: omnibus auctoritatibus iuris æqua dignitate pollentibus, & nemini quadam prærogatiua ſeruanda: quia non omnes in omnia, ſed certi per certa vel meliores vel deteriores inueniũtur. Sed neque ex multitudine auctorum quod melius & æquius eſt, iudicatote: cum poſſit forſitan & deterioris ſententia & multas & maiores in aliqua parte ſuperare. Et ideo ea quæ antea in notis Æmilij Papiniani ex Vlpiano & Paulo necnon Marciano adſcripta ſunt, quæ antea nullam vim obtinebant* propter honorem ſtlẽ dißimi Papiniani, non ſtatim reſpuere: ſed ſi quid ex his ad repletionem ſummi ingenij Papiniani laborum vel interpretationem neceſſarium eſſe perſpexeritis, & hoc ponere legis vicem obtinens nõ moremini: vt omnes qui relati fuerint in hunc codicẽ prudentiſſimi viri, habeant auctoritatem, tanquã ſi eorũ ſtudia ex principalibus conſtitutionibus profecta, & noſtro diuino fuerant* ore profuſa. Omnia enim merito noſtra facimus: quia ex nobis omnis eis impertietur auctoritas. nã qui* ſubtiliter factum emendat, laudabilior eſt eo q primus inuenit. Sed & hoc ſtudioſum vobis eſſe volumus, vt ſi quid in veteribus non bene poſitum libris inueniatis, vel aliquod ſuperfluum, vel minus perfectum: ſuperuacua longitudine ſemota, & quod imperfectum eſt repletis: & omne opus moderatum & quam pulcherrimum oſtendatis. hoc etiam nihilominus obſeruando, vt ſi aliquid in veteribus legibus vel conſtitutionibus, quas antiqui in ſuis libris impoſuerunt, non rectè ſcriptum inueniatis: & hoc reformetis, & ordini moderato tradatis: vt hoc videatur eſſe verum & optimum, & quaſi ab initio ſcriptum, quod à vobis electum, & ibi poſitum fuerit: & nemo ex comparatione veteris voluminis quaſi vitioſam ſcripturã arguere audeat. Cũ enĩ lege antiqua, quæ Regia nuncupabatur, omne ius omniſq; poteſtas populi Romani in Imperatoriam tranſlata ſunt poteſtatem: nos vero ſanctionem omnem non diuidimus in alias & alias cõditorum partes, ſed totã noſtram eſſe volumus: quid poſſit antiquitas noſtris legibus abrogare? Et intãtum volumus eadem omnia, cum repoſita ſunt, obtinere: vt & ſi aliter fuerint apud veteres cõſcripta, in contrarium autem in cõpoſitione* [noſtra] inueniantur: nullum crimen ſcripturæ imputetur, ſed noſtræ electionis hoc adſcribatur. Nulla itaque in omnibus prædictis codicis membris diuiſio† (ſic enim a vetuſtate Græco vocabulo nuncupatur) aliquem ſibi vindicet locum: ſed ſit vna concordia, vna conſequentia, aduerſario nemine conſtituto. Sed & ſimplicitatem (ſecundum quod dictum eſt) ab huiuſmodi conſummatione*

* Hoc apparet ex ſuperiori. Vide Auſo. Aug. lib. 2. emend. cap. 1.

* Hoc apparet ex ſuperiori. Vide Auſo. Aug. lib. 2. emend. cap. 1.

* Poniſis prudentiũ in Codice Theodoſiano.

* fuerint.

* qui nõ. Pad. Fl. ſed duobus.

* * interpretum, non quia mos eſt addere ab antiquo libratio.

* poſitione.

† id eſt legum contrarietas ſeu pugnantia.

ſummatione volumus exulare: & ea quæ ſacratiſſimis conſtitutionibus quas in codicem noſtrum redegimus, cauta ſunt, iterum poni ex vetere iure non concedimus: cum Divalium conſtitutionum ſanctio ſufficit ad eorum auctoritatem: niſi forte vel propter diuiſionem, vel propter repletionem, vel propter plenioremindaginem hoc contigerit: & hoc tamen perraro, ne ex continuatione huiuſmodi lapſus oriatur aliquid in tali prato ſpinoſum. Sed & ſi quæ leges in veteribus libris poſita, iam in deſuetudinem abierunt, nullo modo vobis eaſdem ponere permittimus: cum hæc tantummodo obtinere volumus, quæ vel iudiciorum frequentiſſimus ordo exercuit, vel longa conſuetudo huius almæ vrbis comprobauit: ſecundum Saluij Iuliani ſcripturam, quæ indicat debere omnes ciuitates conſuetudinem Romæ ſequi, quæ caput eſt orbis terrarum, * non ipſam alias ciuitates. Romam autem intelligendum eſt non ſolum veterem, ſed etiam regiam noſtram, quæ Deo propitio cum melioribus condita eſt auguriis. Ideo iubemus duobus iſtis Codicibus omnia gubernari: vno Conſtitutionum, altero iuris enucleati, & in futurum Codicem compoſiti: * vel ſi quid aliud à nobis fuerit promulgatum Inſtitutionum vicem obtinens, vt rudis animus ſtudioſi ſimplicibus enutritus, facilius ad altioris prudentiæ rediga tur ſcientiam. Noſtram autem conſummationem, quæ vobis* Deo adnuente componetur, Digeſtorum vel Pandectarum nomen habere ſancimus: nullis iuris peritis in poſterum audentibus commentarios illi applicare, & verboſitate ſua ſupradicti Codicis compendium confundere: quemadmodum in antiquioribus factum eſt, cum per contrarias interpretantium ſententias totum ius pene conturbatum eſt. ſed ſufficiat per indices tantummodo & titulorum ſubtilitatem, quæ παράτιτλα † nuncupantur, quædam admonitoria eius facere, nullo ex interpretatione eorum vitio oriundo. Ne autem per ſcripturam aliqua fiat in poſterum dubitatio: iubemus non per ſignorum* captiones & compendioſa ænigmata, quæ multas per ſe & per ſuum vitium ἀσυνεμία induxerunt, eiuſdem Codicis textum conſcribi: etiam ſi numerus librorum ſignificatur, aut aliud quidquam. Nec etenim per ſpecialia ſigla* numerorum manifeſtari, ſed per literarum conſequentiam explanari concedimus. Hæc igitur omnia Deo placido fa cere tua prudentia vnà cum aliis facundiſſimis viris ſtudeat, & tam ſubtili, quàm celerrimo fini tradere: vt codex conſummatus, & in quinquaginta libros Digeſtus, nobis offeratur in maximam & æternam rei memoriam, Deique omnipotentis prouidentia* argumentum, noſtriq; imperij, veſtrique miniſterij gloriam.

Data octauodecimo Kalend. Ianuar. Lampadio & Oreſte viris clariſſimis Conſulibus.

FELICITER.

† id eſt titulorum argumenta.

* Flo. ſi N plerq. alij ſingularum. fortaſſe ſi glorum ſcriptum erat pro ſignorũ: vt & mox. ſ. ſigla pro ſigna.

* Signa. Sũt autẽ note quibus libra rij libros & notarij dicta ſcribebant: de quibus vide Probum & Diaconum.

* Flo. prudentiæ.

* Plin. lib. 3. ca. 5. Roma duplex.

† componendi.

* Arabic.

De confirmatione Digeſtorum.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI.

IMPERATOR CAESAR FLAVIVS IVSTINIANVS, ALAMANNICVS, GOTTHICVS FRANCICVS, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, Pius, Felix, Inclytus, Victor ac triumphator ſemper Auguſtus ad Senatum & omnes populos.

TAnta circa nos diuina humanitatis eſt prouidentia, vt ſemper æternis liberalitatibus nos ſuſtenture dignetur. poſt bella enim Parthica æterna pace ſopita, póſtque Vandalicam gentem ereptam, & Carthaginem, immo magis omnem Libyam Romano imperio iterum ſociatam: & leges antiquas iam ſenio pregrauatas, per noſtram vigilantiam præbuit in nouam pulchritudinem, & moderatum peruenire compendium: quod nemo ante noſtrum imperium vnquam ſperauit, neque humano ingenio poſſibile eſſe penitus exiſtimauit. erat enim mirabile, Romanam ſanctionem ab vrbe condita vſque ad noſtri imperij tempora, quæ penè in mille & quadringentos annos concurrunt, inteſtinis prælis vacillantem, hócque & in Imperiales cõſtitutiones extendentem, in vnam reducere conſonantiam: vt nihil neque contrarium, neque idem, neque ſimile in ea inueniatur, & ne gemina leges pro rebus ſingulis poſita vſquam apparent. nanque hoc cæleſtis quidem prouidentiæ peculiare fuit: humanæ vero imbecillitati nullo modo poſſibile. Nos itaque more ſolito ad immortalitatis reſpeximus præſidium, & ſummo numine inuocato Deum auctorem & totius operis præſulem fieri optauimus: & omne ſtudium Triboniano viro excelſo, magiſtro officiorum, & exquæſtore ſacri noſtri palatij & exconſule eredidimus, eique omne miniſterium huiuſcemodi ordinationis impoſuimus, vt ipſe vnà cum aliis illuſtribus & prudentiſſimis viris noſtrum deſiderium adimpleret. noſtra quoque maieſtas ſemper inueſtigando & perſcrutando ea quæ ab his componebantur, quidquid dubium & incertum inueniebatur, hoc numine cæleſti erecta emendabat, & in competentem formam redigebat. Omnia igitur confecta ſunt, domino & deo noſtro Ieſu Chriſto poſſibilitatem tam nobis, quàm noſtris in hoc ſatellitibus præſtante. Et principales quidem conſtitutiones duodecim libris digeſtas iam ante in Codicem noſtro nomine præfulgentem contulimus. poſtea vero maximum opus adgredientes, ipſa vetuſtatis ſtudioſiſſima opera iam penè confuſa & diſſoluta, eidem viro excelſo permiſimus tam colligere, quam certo moderamine tradere. Sed cum omnia percontabamur, à præfato viro excelſo ſuggeſtum eſt, duo penè milia librorum eſſe conſcripta, & plus quam trecentiens decem milia verſuum a veteribus effuſa, quæ neceſſe eſſet omnia & legere, & perſcrutari, & ex his ſi quid optimum fuiſſet, eligere. Quod cæleſtis fulgore & ſummæ trinitatis fauore confectum eſt ſecundum noſtra mandata, quæ ab initio ad memoratũ virum excelſum fecimus: & in quinquaginta libros omne quod vtiliſſimũ erat, collectũ eſt: & omnes ambiguitates deciſa, nullo ſeditioſo relicto. nomenq; libris impoſuimus Digeſtorũ ſeu Pandectarũ: quæ † omnes diſputationes & deciſiones in ſe habẽt legitimas, & quod vndiq; fuit collectum, hoc in ſinus recepturæ, in centum quin-

† qui.

quaginta penè milia versuum totum opus consummãtu. & in septem partes eos digessimus, non perperam, neque sine ratione: sed in numerorum naturam & artem respicientes, & consentaneam eis diuisionem partium conficientes. Igitur PRIMA quidem pars totius contextus, quæ Græco vocabulo πάνδεκτα nuncupatur, in quatuor libros sepositа est.

Prima pars ff.

SECVNDVS autem articulus septem libros habet, qui de iudiciis appellantur. In TERTIA vero congregatione omnia quæ de rebus nominantur, contulimus, octo libris eis* deputatis. QVARTVS autem locus, qui & totius compositionis quasi quoddam inuenitur umbilicum, octo libros suscepit: in quibus omnia quæ ad hypothecãpertinent, reposita sunt, vt nõ pigneraticia actiõe in libris de Rebus posita multũ distarent. Alio libro eodem inserto volumine, qui edilicium edictum, & redhibitoriam actionem, & duplæ stipulationem, quæ de eius actionibus proposita est, continet: quia hæc omnia titulis emptionum & venditionum consentanea sunt: & prædictæ actiones quasi pedisequæ illarũ ab initio processerunt: in vetustioris quidem edicti ordinatione in loca deuia & multo distantia deuagãtes, per nostrã autem prouidentiã his congregatæ: cum oportuerat ea quæ de eodem penè loquuntur, in confinio ponere. Alius itaque liber post duo* primos nobis excogitatus est de vsuris, & traiecticiis pecuniis, & de instrumentis, & testibus, & probationibus, necnon præsumptionibus. & memorati tres singulares libri iuxta compositionem de rebus positis sunt. Post hos si qua de sponsalibus vel nuptiis vel dotibus, legibus dicta sunt, reposuimus, tribus librorum voluminibus ea concludentes. De tutelis autem & curationibus geminos libros conscripsimus. Et memoratam ordinationem octo librorum, mediam totius operis reposuimus, omnia vndique tam vtilissima, quàm pulcherrima iura continentem.

Secũda. Tertia. Quarta. Quinta.

* ri.

* duo, prodnos, mere græco, quibus & dio nonnunquam in declinabile ponitur.

QVINTVS autem exoritur nobis Digestorum articulus, in quem de testamẽtis & codicillis tam priuatorum quàm militum, omne quicquid antiquis dictum, inueniat quis depositum, qui de testamentis appellatur. De legatis autem & fideicommissis quinque librorum numerus adgregatus est. Cumque nihil tam peculiare fuerat, quàm legatis quidem legis Falcidiæ narratio, fideicommissis autem senatusconsulti Trebelliani: singulis libris vtrique eorum applicatis, tota pars quinta in nouem libros coadunata est. Solum autem senatusconsultum Trebellianum ponendum esse existimauimus. captiosas etenim & ipsis veteribus odiosas Pegasiani senatusconsulti ambages, & vtriusque senatusconsulti ad se tam superuacuas quàm scrupulosas diuersitates respuentes, totum ius super his positiũ Trebelliano senatusconsulto adiudicauimus. Sed in his nihil de caducis à nobis memoratum est: ne causa quæ in rebus non prosperè gestis & tristibus temporibus Romanis increbruit calamitatibus, bello coalescens ciuili, nostris maneat temporibus, quæ fauor cœlestis & pacis vigore firmauit, & super omnes gentes in bellicis victoris* periculis* superposuit: ne luctuosum monumentũ lata sæcula inumbrare concedatur. SEXTA deinde pars Digestorum exoritur, in* quibus omnes bonorum possessiones positæ sunt, quæ ad ingenuos, quæ ad libertinos respiciunt: vt & ius omne quod de gradibus & adfinitatibus descendit, legitimæq; hereditates, & omnis ab intesta successio, & Tertyllianum, & Orphitianum senatusconsultum: ex quibus mater & filij inuicem sibi heredes existunt, in geminos libros contulimus, bonorum possessionum multitudinem in compendiosum & manifestissimum ordinem concludentes. Post hæc ea quæ de operis nouis nuntiationibus, damnique infecti, & pro ædificiis diutis, & eorum insidiis,* & quæ de aqua pluuia arcenda veteribus auctoribus placita sunt: necnon de publicanis, & donationibus tam inter viuos quàm mortis causa conficiendis, cauta legibus inuenimus, in librum singularem deduximus. De manumissionibus autem, & de liberali causa, alius liber respondet: quemádmodum & de adquisitione tam dominij quàm possessionis, & titulis qui eam inducunt, multa & varia lectionis vmi sunt, inserta voluimini: alio libro deputato his qui iudicati, vel in iure confessi sunt, & de bonorum detentionibus & venditionibus, & vt ne quid in fraudem creditorum fiat. Postque hæc omnia interdicta glomerata sunt: & deinceps exceptiones, & de temporum prolixitatibus, & de obligationibus & actionibus liber iterum singularis extenditur: vt præfata sexta pars totius Digestorum voluminis octo libris definiatur. SEPTIMVS autem & nouissimus articulus Digestorum sex libris formatus est: quos de stipulationibus, seu verborum obligationibus, & fideiussoribus & mandatoribus, necnon nouationibus, & solutionibus, & acceptilationibus, & de prætoriis stipulationibus, omne quod ius inuenitur, gemino volumine inscriptum est, quod in libris antiquis nec numerari possibile fuit. Et post hoc duo terribiles libri positi sunt pro delictis priuatis & extraordinariis, necnon publicis criminibus, qui omnem continent seueritatem, pœnarúmque atrocitatem. Quibus permixta sunt & ea quæ de audacibus hominibus cauta sunt, qui se celare conantur, & contumaces existunt: & de pœnis quæ condemnatis infliguntur vel concedantur, necnon de eorum substantiis. Liber autẽ singularis p appellationibus nobis excogitatus est contra sententias tam ciuiles quàm criminales causas finientes. Cætera autem omnia quæ ad municipales, vel de decurionibus, & muneribus, vel publicis operibus, vel nundinis, & pollicitationibus, & diuersis cognitionibus, & censibus, vel significatione verborum veteribus inuenta sunt, quæq; regulariter definita, in sese recepit quinquagensimus, totius consummationis perfectus. Quæ omnia confecta sunt per virum excelsum nec non prudentissimum magistrum exquestore & exconsule Tribonianum, qui similiter eloquentiæ & legitimæ scientiæ artibus decoratus, & in ipsis rerum experimentis emicuit, nihilque maius nec charius nostris vnquam iussionibus duxit: necnon per alios viros magnificos & studiosissimos perfecta sunt, id est Constantinum virum illustrem, comitem sacrarum largitionum, & magistrum scrinij libellorum, sacrarúmque cognitionum, qui semper nobis ex bona opinione & gloria sese commendauit, nec non Theophilum virum illustrem magistrum iurisque peritum in hac splẽdidissima ciuitate laudabiliter optimam legum gubernationem extendentem: & Dorotheum virum illustrem & facundissimum quæstorium, quem in Berytiensium splendidissima ciuitate leges discipulis tradentem, propter eius optimam opinionem & gloriam ad nos deduximus, participémque huius operis fecimus. Sed & Anatolium virum illustrem magistrum, qui & ipse apud Berytienses iuris interpres constitutus ad hoc opus allectus est, vir ab antiqua stirpe legitima procedens: cũ & pater eius Leontius, & auus Endoxius, qui post Patriciũ inclyta recordationis quæstoriũ & antecessorem, & Leontium virum glorioſissimum præfectorem,* consularem, atque Patricium filium eius, optimam sui memoriã in legibus reliquerunt, necnon & Cratinũ virum illustrem,

* forte legendum, victoriæ.

* posuit.

* in qua

* In præfatione græcaſt, καὶ τὸν ἐν τέλει τῶν κανόνων, ἤτοι. quo fit vt ſuſpicer inſidiar ædificiorum poni pro inſidioſis & fraudulẽtis machinationibus aduerſus ædificia.

Septima.

* præfectorum,

rum illuſtrem, & comitem ſacrarum largitionum, & optimum anteceſſorem huius almæ vrbis conſtitutum. qui omnes ad prædictum opus electi ſunt, vnà cum Stephano Mena, Proſdocio, Eutolmio, Timotheo, Leonide, Leontio, Platone, Iacobo, Conſtantino, Iohanne, viris prudentiſſimis, qui patroni quidem ſunt cauſarum apud maximam ſedem præfecturæ quæ orientalibus prætoriis præſidet. Omne autem ſuæ virtutis teſtimonium vndique accipientes, & à nobis ad tanti operis conſummationem electi ſunt: & cum omnes in vnum conuenerunt, gubernatione Triboniani viri excelſi, vt tantum opus nobis auctoribus poſſent conficere, deo propitio in prædictos quinquaginta libros opus conſummatum eſt. Tanta autem a nobis antiquitati habita eſt reuerentia, vt nomina prudentium taciturnitati tradere nullo patiamur modo: ſed vnuſquiſque eorum qui auctor legis fuit, noſtris Digeſtis inſcriptus eſt: hoc tantummodo à nobis effecto, vt ſi quid in legibus eorum vel ſuperuacuum, vel imperfectum, vel minus idoneum viſum eſt: vel adiectionem, vel deminutionem neceſſariam accipiat, & rectiſſimis tradatur regulis. & in multis ſimilibus vel contrariis quod rectius habere apparebat, hoc pro aliis omnibus poſitum eſt: vnáque omnibus auctoritate indulta: vt quidquid ibi ſcriptum eſt, hoc noſtrum appareat, & ex noſtra voluntate compoſitum: nemine audente comparare ea quæ antiquitas habebat, & quæ noſtra auctoritas introduxit: quia multa & maxima ſunt, quæ propter vtilitatem rerum transformata ſunt: adeo vt & ſi principalis conſtitutio fuerat in veteribus libris relata, neque ei pepercimus, ſed & hanc corrigendam * eſſe putauimus, & in melius reſtaurandam. * nominibus etenim veteribus relictis, quidquid legum veritati decorum & neceſſarium fuerat, hoc noſtris emendationibus ſeruauimus: & propter hanc cauſam, & ſi quid inter eos dubitabatur, hoc iam in tutiſſimam peruenit quietem, nullo titubante relicto. Sed cum proſpeximus, quod ad portandam tantæ ſapientiæ molem non ſint idonei homines rudes, & qui in primis legum veſtibulis ſtantes intrare ad arcana eorum properant: & aliam mediocrem eruditionem * præparandam eſſe cenſuimus, vt ſub ea colorati, & quaſi primitiis omnium imbuti, poſſint ad penetralia eorum intrare, & formam legum pulcherrimam non conniuentibus oculis accipere. Et ideo Triboniano viro excelſo, qui ad totius operis gubernationem electus eſt, necnon Theophilo & Dorotheo viris illuſtribus & facundiſſimis anteceſſoribus accerſitis, mandauimus, quatenus libris, quos veteres cõpoſuerunt, qui prima legũ argumẽta continebãt, & Inſtitutiones vocabatur, [vndique] ſeparatim collectis: quicquid ex his vtile, & aptiſſimum, & vndique ſit elimatum, & rebus, quæ in præſenti æuo in vſu verſantur, conſentaneum inuenitur: hoc & capere ſtudeant, & quatuor libris reponere, & totius eruditionis prima fundamenta atque elementa ponere, quibus inuenes ſuffulti, poſſint grauiora & perfectiora legum ſcita ſuſtentare. Admonuimus autem eos, vt memores etiam noſtrarum ſint conſtitutionum, quas pro emendatione iuris promulgauimus: & in cõfectione Inſtitutionũ etiam eandem emendationem * ponere nõ morẽtur: vt ſit manifeſtum, & quid antea vacillabat, & quid poſtea in ſtabilitatem redactum eſt. Quod opus ab his perfectum, vt nobis oblatum & electum eſt: & prono ſuſcepimus animo, & noſtris ſenſibus nõ indignũ eſſe iudicauimus, & prædictos libros conſtitutionum vicem habere iuſſimus: quod & in oratione noſtra, quam eiſdem libris præpoſuimus, apertius declaratur. Omni igitur Romani iuris diſpoſitione compoſita, & in tribus voluminibus, id eſt Inſtitutionum, & Digeſtorum ſeu Pandectarum, necnon Conſtitutionũ, perfecta, & in tribus annis conſummata, quæ vt primum ſeparari cæpit, neque in totum decennium compleri ſperabatur: omnipotenti deo & hanc operam ad hominum ſuſtentationem pius obtulimus animis, vbereſque gratias maximæ deitati reddidimus: quæ nobis præſtitit & bella feliciter agere, & honeſta pace perpotiri, & non tantum noſtro, ſed etiam omni æuo, tam inſtãti, quàm poſteriori leges optimas ponere. Omnibus itaque hominibus eãdẽ ſanctionẽ manifeſtã facere, neceſſariũ eſſe perſpeximus: vt ſit eis cognitum, quanta confuſione & infinitate abſoluti, in quãtam * moderationem & legitimam veritatem peruenerunt: legeſque in poſterum habeant, tam directas, quam compendioſas, omnibuſque in promptu poſitas, & ad poſſidendi libros earum facilitatem idoneas: vt non mole diuturnarum expenſa poſſint homines ſuperuacuæ legum multitudinis adipiſci volumina, ſed viliſſima pecunia facilis eorum comparatio pateat tam ditioribus, quam tenuioribus, minimo pretio magna prudentia reparanda. Si quid autem in tanta legum compoſitione, quæ ab immenſo librorum numero collecta eſt, ſimile forſitan raro inueniatur: nemo hoc vituperandum exiſtimet, ſed primũ quidẽ imbecillitati humanæ, quæ naturaliter ineſt, hoc inſcribat: quia omnium habere memoriam, & penitus in nullo peccare, diuinitatis magis, quàm mortalitatis eſt. quod & à maioribus dictum eſt. deinde ſciat, quod ſimilitudo in quibuſdam & his breuiſſimis adſumpta non inutilis eſt, & nec citra noſtrum propoſitum hoc ſubſecutum. aut enim ita lex neceſſaria erat, vt diuerſis titulis propter rerũ cognationẽ applicari eam oportuerit: aut cũ fuerat aliis diuerſis permixta, impoſſibile erat eã per partes detrahi, ne totũ confunderetur, & in his partibus, in quibus perfectiſſimæ viſiones * veterum expoſitæ fuerant, quod particulatim in ea fuerat ſparſum, hoc diuidere ac ſeparare penitus erat inciuile: ne tam ſenſus, quàm aures legentium ex hoc perturbarẽtur. Similique modo ſi quid principalibus conſtitutionibus cautum eſt: hoc in Digeſtorum volumine poni nullo conceſſimus modo, quaſi conſtitutionum recitatione ſufficiẽte: niſi & hoc raro ex hiſdem cauſis, [ex] quibus ſimilitudo aſſumpta eſt. Contrarium autem aliquid in hoc Codice poſitum nullum ſibi locum vindicabit, nec inuenitur, ſi quis ſubtili animo diuerſitatis rationes excutiet: ſed eſt aliquid nouum inuentum, vel occultè poſitum, quod diſſonantiæ querelam diſſoluit, & aliam naturam inducit diſcordiæ fines effugientem. Sed & ſi quid forſitan prætermiſſum eſt, quod in tantis mulibus quaſi in profundo poſitum latitabat, & cum idoneum fuerat poni, obſcuritate inuolutum neceſſario derelictum eſt: quis hoc reprehendere * recto animo poſſit? primo quidem propter ingenij mortalis exiguitatem. deinde propter ipſius rei vitium, quod multis inutilibus permixtum, nullum ſui aduertendum prębuit copiam. dein quod multo vtilius eſt pauca idonea effugere, quàm multis inutilibus homines prægrauare. Mirabile autem aliquid ex his libris emerſit, quod multitudo antiquæ præſente breuitate pauciores inuenitur. homines etenim, qui antea lites agebant, licet multa leges fuerant poſitæ, tamen ex paucis lites perferebant, vel propter inopiam librorum, quos comparare eis impoſſibile erat, vel propter ipſam inſciẽtiam: & voluntate iudicum magis quam legitima auctoritate lites dirimebantur. In præſenti autem conſummatione noſtrorũ D geſtorum e tantis leges collectæ ſunt voluminis-

* hoc corrigendũ. Flo.
* reſtaurãdũ. Fl.
* emẽdationẽ Fl.
* eadem inſtitutione. Flo.
* Fl. quã.
* Huic voci græce hoc reſpondet ἐφαπαξ. de quo vide Am. Aug. lib. 2. cap. 2.
* adprehendere. Flo.

bus: quorũ & nomina antiquiores homines, non dicimus A neſciebant, ſed nec vnquam audiebãt. quæ omnia collecta ſunt ſubſtantia ampliſſima congregata: vt egena quidem antiqua multitudo inueniatur, opulentiſſima autem breuitas noſtra efficiatur. Antiquæ autem ſapientiæ librorũ copiã maximè Tribonian⁹ vir excellẽtiſſimus præbuit, in quibus multi fuerant, & ipſis eruditiſſimis hominibus incogniti: quibus omnibus perlectis, quidquid ex his pulcherrimũ erat, hoc ſemotum in optimam noſtram cõpoſitionem peruenit. Sed huius operis conditores non ſolum ea volumina perlegerunt, ex quibus leges poſitæ ſunt: ſed etiam alia multa, quæ nihil vel vtile vel nouum [in] eis

excepti. Flo. inuenientes, quod excerptũ noſtris Digeſtis applicarent, optimo animo reſpuerunt. Sed quia diuinæ quidem res perfectiſſimæ ſunt, humani vero iuris conditio ſemper in finitum decurrit, & nihil eſt in ea quod ſtare perpetuò poſſit: multas etenim formas edere natura nouas deproperat) B nõ deſperamus, quædam poſtea emergi negotia, quæ adhuc

*innoua ta. Flo. legũ laqueis non ſunt innodata. *Si quid igitur tale cõtigerit, Auguſtum imploretur remediũ: quia ideo imperialem fortunã rebus humanis deus præpoſuit, vt poſſit omnia quæ nouiter cõingũt, & emẽdare, & cõponere, & modis & regulis competentibus tradere. & hoc non primum à nobis dictum eſt, ſed ab antiqua deſcendit proſapia: cum & ipſe Iulianus legum & edicti perpetui ſubtiliſſimus conditor, in ſuis libris hoc retulit: vt ſi quid imperfectum inueniatur, ab imperiali ſanctione hoc repleatur. & non ipſe ſolus: ſed & diuus Hadrianus in compoſitione edicti, & ſenatuſconſulto quod eam ſecutum eſt, hoc apertiſſimè definiuit: vt ſi quid in edicto poſitum non inueniatur, hoc ad eius regulas, eiúſque coniecturas, & imitationes poſſit noua inſtruere auctoritas. Hæc igitur omnia ſcientes patres conſcripti, & omnes orbis terrarum homi- C nes, gratias quidẽ ampliſſimas agite ſummæ diuinitati, quæ veſtris temporibus tam ſaluberrimum opus ſeruauit. quo enim antiquitas digna diuino nõ eſt viſa iudicio: hoc veſtris temporibus indultum eſt. Haſce itaque leges & adorate, & obſeruate, omnibus antiquioribus quieſcẽtibus: nemóque veſtrum audeat vel comparare eas prioribus, vel ſi quid diſſonans in vtroque eſt, requirere: quia omne, quod hic poſitum eſt, hoc vnicum & ſolum obſeruari cẽſemus. Nec in iudicio, nec in alio certamine, vbi leges neceſſaria ſunt, ex aliis libris, niſi ab iiſdem Inſtitutionibus, noſtriſq; Digeſtis, & cõſtitutionibus à nobis cõpoſitis, vel promulgatis, aliquid vel recitare vel oſtẽdere conetur: niſi tenerator velit falſitatis crimini ſubiectus, vnà cũ udsce,

Flo. rotũ audiẽtiam patiatur. qui eis audientiam accommodauerit, p̃nis grauiſſimis laborare. Ne autem incognitum vobis ſit, ex quibus veterũ libris hæc conſummatio ordinata eſt: iuſſimus & hoc D in primordiis Digeſtorum noſtrorum inſcribi: vt manifeſtiſſimum ſit, ex quibus legiſlatoribus, quibúſque libris eorum, & quot milibus hoc iuſtitiæ Romanæ templum ædificatum eſt. Legiſlatores autem vel commentatores eos elegimus, qui digni tanto opere fuerant, & quos & anteriores piiſſimi principes admittere nõ ſunt indignati: omnibus vno dignitatis apice impertito, nec ſibi quoquam*

cuidã Flo. aliquam prærogatiuam vindicante. cum enim cõſtitutionum vicem & has leges obtinere cenſuimus, quaſi ex nobis promulgatas: quid amplius, aut minus in quibuſdam eſſe intelligatur, cum vna dignitas, vna poteſtas omnibus eſt indulta? Hoc autem, quod & ab initio nobis viſum eſt, cum hoc opus fieri deo adnuente mandabamus: tempeſtiuũ nobis videtur & in præſenti ſancire: vt nemo neque eorum, qui in præſenti iuris peritiam habent, neque qui poſtea fierent, audeat commentarios hiſdem legibus adnectere: niſi tantum ſi velit eas in Græcam vocem tranſformare ſub eodem ordine, eaque conſequentia, ſub qua & voce Romana poſita ſunt, hoc quod Græci κατὰ πόδα† dicunt, & ſi quis forſitam per titulorum ſubtilitatem adnotare maluerint, & ea quæ παράτιτλα nuncupantur, componere. alias autem legum interpretationes, imò magis peruerſiones eos facere non concedimus: ne verboſitas eorum aliquid legibus noſtris adferat ex confuſione dedecus: quod & in antiquis edicti perpetui commentatoribus factum eſt, qui opus moderatè conſectũ huc atque illuc in diuerſas ſententias producentes, in infinitũ detraxerunt, vt penè omnem Romanam ſanctionem eſſe confuſam [cerneres.] Quos ſi paſſi non ſumus: quemadmodum poſteritatis admittatur vana diſcordia?

† id eſt, iuxta pedẽ. quod verò hoc loco ſignificet, vide Alciat. Parerg. l. II. cap. 6.

* Vide Anto. Auguſt. lib. 2. ca. 1.

Si quid autem tale facere auſi fuerint: ipſi quidẽ falſitatis rei conſtituantur, volumina autem eorũ omnino corrumpantur. Si quid vero (vt ſuprà dictum eſt) ambiguum fuerit viſum: hoc ad Imperiale culmen per iudices referatur, & ex auctoritate Auguſta manifeſtetur, cui ſoli conceſſum eſt leges & condere, & interpretari. Eandẽ autem pœnam falſitatis conſtituimus & aduerſus eos, qui in poſterum leges noſtras per ſignorum* obſcuritates auſi fuerint cõſcribere. omnia enim, id eſt & nomina prudẽtium, & titulos, & librorum numeros, per conſequentias literarum volumus, non per ſigna* manifeſtari: ita, vt qui talẽ librum ſibi parauerit, in quo ſigna* poſita ſunt in qualẽcunque locum libri vel voluminis, ſciat inutilis ſe eſſe codicis dominum. neque enim licẽtiam aperimus ex tali codice in iudicium aliquid recitare, qui in quacunque ſua parte ſignorum* habet malitias. Ipſe autem librarius, qui eas inſcribere auſus fuerit: non ſolũ criminalis pœna (ſecundum quod dictum eſt) plectetur, ſed etiã libri æſtimationem in duplũ domino reddet, ſi & ipſe dominus ignorans talem librum vel comparauerit, vel confici curauerit. quod & antea à nobis diſpoſitum eſt in Latina conſtitutione, & in Græca, quam ad legum profeſſores dimiſimus. Leges autem noſtras, quas in his codicibus, id eſt Inſtitutionum ſeu elementorum, & Digeſtorum vel Pandectarum poſuimus: ſuum obtinere robur ex tertio noſtro felicitiſſimo ſancimus conſulatu præſentis duodecimæ indictionis, tertio Kalendas Ianuarias, in omne æuum valituras, & vnà cum noſtris conſtitutionibus pollentes, & ſuum vigorem in iudiciis oſtendẽtes in omnibus cauſſis, ſiue quæ poſtea emerſerint, ſiue quæ in iudiciis adhuc pẽdent, nec eas iudicialis vel amicalis forma cõpeſcuit. quæ enim iam vel iudiciali ſententia finita ſunt, vel amicali pacto ſopita: hæc reſuſcitari nullo voluntis modo. Bene autem properauimus in tertium noſtrũ Conſulatũ & has leges edere: quia maximi dei & domini noſtri Ieſu Chriſti auxiliũ, felicitiſſimum eũ noſtræ reipublicæ donauit: cum in hunc & bella Parthica abolita ſunt, & quieti perpetuæ tradita, & tertia pars mũdi nobis adcreuit. poſt Europam enim & Aſiã & tota Libya noſtro imperio adiuncta eſt, & tanto operi legum caput impoſitum eſt, omnia cœleſtia dona noſtro tertio conſulatui indulta.

* Flo. ſigla. * ſigla. * ſiglorum.

Omnes itaque iudices noſtri pro ſua iuriſdictione eaſdẽ leges ſuſcipiant*: & tam in ſuis iudiciis, quàm in hac regia vrbe habeant, & proponant, & præcipuè vir excelſus huius almæ vrbis præfectus. curæ antẽ erit tribus excelſis præfectis prætorii, tam orientalibus, quàm Illyricis, necnon Libycis per ſuas auctoritates omnibus qui ſuæ iuriſdictioni ſuppoſiti ſunt, eas manifeſtare. Data ſeptimodecimo Kalẽ. Ianua. Juſtiniano domino noſtro ter Cõſule.

* ſuſpiciant.

EN ONO-

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΟΥ ΔΕΣΠΟΤΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΥ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ, Φλάβιος, Ἰουστινιανός, Ἀλαμανικός, Γοτθικός, Φραγγικός, Γερμανικός, Ἀντικός, Ἀλανικός, Βανδαλικός, Ἀφρικανός, εὐσεβὴς, εὐτυχὴς, ἰνδικτος, πανευτὴς, προπάτωρ, ἀκοίκητος Ἀνύμους τοῖς τὸ μεγάλον βουλῇ, καὶ τῷ δήμῳ καὶ σώζουσι τοῖς ἐπικρατείας ἡμῶν φύλαξι.

ΕΔΩΚΕΝ ἡμῖν ὁ θεὸς μετὰ τὴν πρὸς Πέρσας εἰρήνην, μετὰ τὸ κατὰ Βανδίλων τροπαῖον, καὶ τὴν ὅλην Λιβύης κτῆσιν, καὶ τὴν τῆς ἐνδοξοτάτης Καρχηδόνος ἐπανάληψιν, καὶ τὸ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς πέρας ἀγαγεῖν τῶν πρὸ ἡμῶν βασιλευκότων ὑπὲρ οὐδὲ εἰς νοῦν βαλέσθαι ἦλπισεν ἄν, ὅτε δικαίως ὅλως αὐτὸ ἂν ἐνομίσθη νεμεσητίαν τῇ τῆς πρεσβυτέρας μίξει τῶν ων, εἴπερ ἀμφὶ τὰ χίλια ὄντα ἐν τοῖς ἄλλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς βασιλικαῖς διατάξεσι πρὸς ἅπασαν αἴσιον συμφωνίαν τε καὶ διαφωνίαν, καὶ τὸ μὴ μαχόμενον, αὐτῆς ἐξελεῖν· τὸ δὲ ταὐτόν τε καὶ ὅμοιον ἐξωθῆσαι, μίαν δὲ αὐτῇ κάλλους εἰδέαν παραχεῖν, ὥστε ἕνα τὸν κείμενον ἐφ' ἑκάστῳ καθίστασθαι φάρμακα νόμον τῆς ἀνωθενοῦς, καὶ τῆς ἐκεῖθεν φιλανθρωπίας ἴδιον ἦν, ἀλλ' οὐκ ἀνθρωπίνης τινὸς διανοίας, ἢ ἐγχειρήσεως, ἢ δυνάμεως ὅλως. ἡμεῖς οὖν, τοῦτο δὲ τὸ συμπεσὸν ἡμῖν, τὰς χεῖρας εἰς θεὸν ἀνατείναντες, καὶ αἰτήσαντες ἡμῖν αὐτὸν συλλαβεῖν, ἐνισχυσθέντες τε καὶ τὸ σφῶν ἐξειργασάμεθα· Τριβωνιανῷ τῷ ἐνδοξοτάτῳ μαγίστρῳ καὶ ὑπὲρ τοῦ κυρίου τοῦ θείου ἡμῶν παλατίου, καὶ ὑπάτων πρὸς τῷ ὅλῳ ὑπουργίαν χρεαμένοις, καὶ τισιν ἄλλοις ἐνδόξοις τε καὶ σοφοῖς ἀνδράσιν· ἑαυτῶν τε μὴ ἀεὶ τὸ γιγνόμενον, τὸ δὲ ἀμετρεβλητότατον μανθάνοντες, σαφῶς δὲ ἐκ τῆς ἐνδιδομένης ἡμῖν παρὰ τοῦ θείου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γνώσεώς τε καὶ θαλπωῆς ἐπιλαθόντες πέρας προσῆκον τοῖς μὴ εἰς ὑπερβολὴν ἐνσεβεῖς διατάξεσιν ἤδη πρότερον δώδεκα βιβλίοις περιειλαντες, τὸ τῆς ἡμετέρας ἐνσεβείας ἐπώνυμον σωτιθέαμεν βιβλίον· νοῦ δὲ τὰς ἁπάντων τῶν ἔμπροσθεν νεμοθετησάντων, συναλαγόντες γνώμας ἐκ τοῦ πλείους ἀπείρους* βιβλίων, ἅπερ ἓν μὲν ἀμφὶ τὰ δισχίλια, ἀριθμὸν δὲ ἔχον στίχων μυριάδων τριακοσίων, ὅπερ ἐμμετρότατόν τε ἅμα καὶ ἐνσυνοπτότατον συνηλάγομεν ἄθροισμα. πεντήκοντα οὖν τὰ πάντα συνεποιήμεθα βιβλία τὰ νοῦ, ἄνωθεν συναγαγόντες τὸ χρήσιμον, καὶ ἁπάσας τὰς ζητήσεις ταμόντες, καὶ μηδὲν καταλιπόντες ἔτι, σασαζόμενον, ὅπερ βιβλίον DIGESTA, εἴτε παρὰ δίκαια προσηγορεύσαμεν, ἐκ τε τῶν νόμων ἔχον διαιρέσεις τε καὶ διατυπώσεις, ἐκ τε τοῦ τὸ πᾶν εἰς ἓν ἀθροισθὲν ὑποδέξασθαι, ταύτῃ αὐτοῦ θέμενοι πρὸ προσηγορίαν· οὐ παρέργως τε πάντα καὶ δέκα μυριάδων στίχων ἀριθμὸν αὐτοῦ δόντες, καὶ οἷς ἐπὶ τοῦτο διαθέμενοι πραγματείας, τοῦτο οὐ παρέργως, ἀλλὰ τῆς τῶν ἀριθμῶν φύσεως τε καὶ ἁρμονίας σχεδὰ ἁπάσης. τά τε γὰ καλούμενα παρὰ πᾶσι ΠΡΩΤΑ, ἐν τέσσαρσι τεθείμεθα βιβλίοις· ἐφεξῆς τε τὰ DE IVDICIIS, ἐν ἑπτὰ ἑτέροις ἐπὶ ἑπτά. καὶ τὰ DE REBVS, οὐκ ἐν πλείοσι τῶν ὀκτώ. Τὸ δὲ ἐφεξῆς τοῦ συγγράμματος μέρος, ὅπερ δὴ τέταρτόν τε ἅμα ἥμισυ ὂν τοῦ παντὸς, αὐτὸ

IN NOMINE DOMINI ET DEI NOSTRI Iesu Christi.

Imperator Cæsar, Flauius, Iustinianus, Alemannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor, triumphator, semper Augustus, magno Senatui, & populo, & vniuersis nostræ ditionis vrbibus.

TRIBVIT nobis dominus pace cum Persis inita, & trophæo de Vandalis erecto, atque in ditionem nostram redacta tota Libya, ipsáque inclyta Carthagine recepta, vt ab his, qui ante nos imperarunt, latarum legum instaurationem ad eum finem perduceremus, ad quem perduci aut vllo modo perfici posse, ne cogitare quidem vllus, nedum sperare potuisset. antiquæ vsque ad quæ penè in mille non in aliis modò, sed in Imperialibus quoque constitutionibus in omnem spirare concordiam, & discordiam, & exempto si quid in eis pugnans fuit: similibúsque omnibus remotis vnam illi pulcherrimam quandam formam ita comparare, vt vna tantùm de singulis controuersiis lex posita haberetur: cœlesti prouidentiæ & in homines beneuolentiæ peculiare fuit: humano verò ingenio & conatu atque facultate perfici nullo modo potuit. Nos igitur pro consuetudine nostra, manibus ad Deum sublatis, & eius implorato auxilio, opus ipsum adgressi sumus, quod & postea absoluimus, Triboniani illustrissimi magistri & exquæstoris sacri nostri Palatij & exconsulis subsidio præcipuè freti, aliquot etiam aliis illustribus & prudentibus hominibus adhibitis, à quibus res singulas ita vt opus procedebat sciscitati, & eorum quæ ipsis dubia videbantur, certiores facti, omnibus demum pro ea intelligentia quæ nobis à domino & seruatore nostro Iesu Christo concessa est, perpensis & digestis consentaneum tandem finem imposuimus. Piis igitur Constitutionibus iam ante in duodecim libros digestis, librum nostro nomine inscriptum composuimus: nunc autem coactis antiquorum legislatorum sententiis, ex multitudine librorum plus minus duorum millium, vt numerum versuum tricies centenorum millium ad minimum cõtinerent, in dimensum & compositum aceruum redegimus. Omnes igitur superiores libros ad numerum quinquaginta coëgimus, omnia quæ vtilia erant (quæstionibus omnib⁹ amputatis, nullaq; repugnãtia relicta) coaceruantes: eiáque libro Digestorum seu Pandectarum nomen imposuimus: propterea quòd legum definitiones & constitutiones in se contineret, omniaque vno quodam complexu coërceret, versúsque illi non plures quàm centum quinquaginta mille relinquentes. Porrò autem opus ipsum in septem tractatus distinximus, neque tamen id temere aut fortuitu, atque inconsultò, sed ad ipsam numerorum naturam & harmoniam spectantes. nam quæ vulgò τὰ πρῶτα nominantur, ea quatuor libris conclusimus: quæ verò DE IVDICIIS, septem aliis libris: quæ DE REBVS, non pluribus quàm octo: reliquam autem operis partem, quæ quarta est, & totius dimidia,

Codex Iustinianeus.

Digesta.

Pandectarum nomen.

Ad hunc locum vide Alciatum, lib. Parerg. 11. ca. 11.

octo libris aliis complexi sumus: inter quos est & HYPOTHECARIA, non longè à PIGNERATICIA. Est aût & AEDILICIVM EDICTVM, & DE EVICTIONIBVS stipulatio: quæ duo cum essent velut appendices venditionum, procul tamen inter leges reposita, propter eam quam inter se habẽt adfinitatem, ea in proximo collocauimus, vt ne quæ de iisdem differuntur, procul inter se disiuncta ac separata essent. His porrò ea quæ ad vsuras terrestres ac maritimas pertinent, & item quæ ad instrumenta, testes, probationes, præsumptiones, vnum in locum collecta subiunximus. Hæc quidẽ omnia in tres, eósque singulares libros post tractatum DE REBVS, inter se coniuncta reponentes: ac tum quidem ea quæ de sponsalibus, nuptiis & dote, constituta sunt, coaceruantes: huic quoque compositioni tres libros adsignauimus. Duos præterea de tutoribus minoris ætatis qui vulgò DE TVTELIS appellantur: eósque ipso loco quæ octo hisce libris tractantur, in summam redegimus: & hanc, vt diximus, mediam partem totius libri fecimus: & quæ pulcherrima & vtilissima videbantur, ea legibus in his incertis descripsimus. Quæ verò ad Testamenta, Legata, & Fideicommissa pertinent, ea omnia in numerum nouem librorum contulimus: inter quos duo priorem locum obtinent, qui de Testamentis & Codicillis, siue qui vulgariter, siue qui militum arbitrio fiunt, commemorant: sũntque DE TESTAMENTIS inscripti. Quinque autem qui sequuntur, de Legatis & Fideicommissis tractant: & omnibus quæstionibus quæ in his versantur. Et quoniam legis Falcidiæ narratio, naturę legatorum & fideicommissorum finitima cognatáque est, ideo nos eam proximo loco reposuimus: eique post tractatum de Legatis, librum integrum & cum breui quadam accessione adsignauimus. Præterea cum Falcidiam legem id Senatusconsultum in fideicommissis imitaretur, quod Trebellianum vocant, huic etiam attribuimus vltimum huius compositionis locum vniuersa hac sanctione sub Trebelliano senatusconsulto redacta: posteaquam antiquam Pagasiani constitutionem inutilem esse, & absurdas horum Senatusconsultorum tum differentias, tum similitudines comperissemus: quas etiam antiqui odio habentes, captiosas & damnosas appellarunt: & simpliciori quadã ratione vniuersum hunc tractatum coaceruantes, & in Trebelliani locum adaptantes, hanc quintam partem totius compositionis nouem libris absoluimus: in quibus sanè nullam de his quæ veteres caduca nominabant, mentionem fecimus, quoniam hæc quæ infelici quodam fato in Romanorum republica euenerant, & grauis ciuilium bellorum recordatio fuerant: his tẽporibus, quibus deus in hac pace viuere nobis concessit, vsurpari in republica non oportebat: neq; inter eos qui nobis subiecti sunt, neq; qui extra nostrũ sunt imperiũ: cũq; oporteat bellum nostris viribus gerere, & hostes superare. Sequitur autem & sexta quædã pars huius totiusoperis, octo libris conclusa. Præclarè aût incipit à Bonorum possessionibus, quas nos ita vt reliqua expendentes, siue quę ad ingenuos, siue quę ad libertinos pertinebant, ex immensa illa vetere colluuie & obscuritate in purũ compendium redegimus: duorum

A ἐκτὼ βιβλίοις ἄλλοις ἐναπεθήμεθα· ἐν οἷς ὀξὺ μὲν ἡ ΥΠΟΘΗΚΑΡΙΑ, ἡ σφόδρα τι τῆς PIGNERATICIAS ἀφιστᾶσα. Ἔστι δὲ καὶ AEDILICION ἰδικτὸν, καὶ ἡ περὶ τῶν ἐπιπράσεων ἐπιστατησις. ἄπερ ἀμφω, παρακολουθήματα μὲν καθιστᾶσα τῶν πράσεων, σφόδρα δέ που τῆς νομοθεσίας ἀποκισμένα*, σωματάγομεν ἐγγύθεν. ὀξὺ γὰρ πρὸς ἄλληλα συγγένειαν, ἵνα τὰ περὶ τῶν αὐτῶν διαλεγόμενα μὴ πόρρω διίστηται ἀλλήλων. εἶτα ἐπαγάγομεν τοῖς τὰ περὶ τόκων ἐγγείων καὶ θαλασσίων, καὶ τὰ περὶ συμβολαίων τε καὶ παρόδου μαρτύρων, καὶ ἀποδείξεών τε καὶ προλήψεων, εἰς βιβλίον ἓν. τρία δὲ τοῦτα μονόβιβλα μετὰ τὰ τῶν DE REBVS πραγματείαν συνηγμένα ἀλλήλων καθάπτεται. καὶ αὖθις τὰ περὶ μνηστρῶν * καὶ γάμων, & προικὸς νενομοθετημένα συναγάγοντες, τρία διδάσκαλον ἔχειν & ταύτην τὴν σωτάξει βιβλία. & μάλιστα περὶ τῶν καθ' ἡμέραν ἐγκλημάτων τὰς ἀλλήλων καὶ ἀδικίας δύο ταῦτα δὴ τὰ DE B TVTELIS ὀξὺ πᾶσιν ὀνομαζόμενα, κἀνταῦθα σωκεφαλαιωσάμεθα τὰ τῶν ὀκτὼ τούτων βιβλίων πραγματείαν, καὶ μεσαίτατον, ὡς εἴρηται, τοῦτο μέρος τῆς πάσης συντάξεως τῷ βιβλίῳ ἐποιήμεθα, τὰ κάλλιστα δὲ καὶ χρησιμώτατα τῶν νόμων ἐν τούτοις ἀνεγραψάμεθα. τὰ δὲ περὶ διαθηκῶν, καὶ πρὸς γλήματων, καὶ φιδεικομμίσσων ἅπαντα συναγάγομεν εἰς ἑνὶα βιβλίων ἀριθμὸν, ὧν ἡγεῖται μὲν τὰ περὶ διαθηκῶν καὶ κωδικίλλων τῶν τε καθόλου φαμένων, τῶν τι ἂς ποιοῦσιν ὡς βούλονται χρατιῶται, δύο καθιστᾶσα, καὶ DE TESTAMENTIS ἐπιγεγραμμένα. πίπτει δὲ ἑξῆς τὰ περὶ λη άτων, καὶ φιδεικομμίσσων, καὶ πάσης τῆς ἐν αὐτοῖς ζητήσεως διαλεγόμενα· καὶ ἐπειδὴ πρόκειται τῷ FALCIDIO τὸ λόγος προσεχὴς τε καὶ ἁρμόδιος ἐπὶ τῶν λημάτων καὶ φιδεικομμίσσων ἰδιότητι, ὀξὺ τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸν τῶν ἰουδὺς τῇ τῶν λημάτων ὑποθήκαμεν πραγματείᾳ, C βιβλίον ὅλον ἀναβάντες αὐτῷ μετά τινος βραχείας προθήκης. καὶ αὖθις ἐπειδὴ πρὸς τῷ τῷ FALCIDIO τ μίμησιν δῆτα τῷ φιδεικομμίσσων ἐπὶ τὸ καλούμενον TREBELLIANON δόγμα, καὶ τούτῳ τῷ τελευταίᾳ τ σωτάξεως ταύτης ἀπενείμαμεν χώραν, τὸ πᾶν τῆς νομοθεσίας ταύτης εἰς τὸ TREBELLIANON σωαγάγοντες, καὶ ἐπὶ τῷ εἶναι τῷ τῷ παλαὶ Πηγασιανοῦ νομοθεσίαν ὑρόντες, καὶ τὰς ἀλόγους τῷ δογμάτων τούτων διαφορὰς τε καὶ κοινωνίας, ἃς δὴ καὶ οἱ παλαὶ μισήσαντες, ἀδιανυπτώμους τε & ὀπιζημίους ἐκάλεσαν. καὶ ἁπλουστέρῳ τινὶ λόγῳ τὸ πᾶν τοῦτο χρῆμα σωαγροίσαντες, καὶ εἰς τὸν τοῦ TREBELLIANOY μεθαρμοσάμενοι τάξιν. καὶ τοῦτο δὴ τὸ πέμπτον μέρος τῆς ὅλης σωτάξεως ταῖς ἐννέα τούτοις ἀνύται * βιβλίοις, * ἀνύ- ἐν οἷς οὐδὲν ὑπὲρ τῶν παλαὶ καθούκων ἡμῖν εἴρηται, ται. διότι & ταῦτα κατά τινα χρείαν ἐκ τυτύχη τῇ Ῥωμαίων Flo. βλιπολέμῳ τὰ πολιτεύματα, καὶ ὑπόμνημα ἕλκυσον τῶν ἐμφυλίων καθιστῶσα πολέμων, οὐκ ἐχρῆν ἐν καιροῖς πολιτεύεσθαι, καθ' ὃς ὁ θεὸς εἰρήνην τε δεδώκασιν ἡμῖν ἄγλυ, ἵκ τε τῶν εἴσω, ἵκ τε τῶν ἐξωθεν. καὶ ὅταν δέοι πολεμεῖν, ῥᾴδια μετὰ τῆς αὐτὲ ῥοπῆς τῶν ἐναντίων κρατεῖν. ἔπεται δὲ ἡμῖν καὶ ἕκτη τις μοῖρα τούτου δὴ τοῦ παντὸς συστήματος, ὀκτὼ βιβλικλεισμένη βιβλίοις. ἄρχεται δὲ καλῶς ἐκ τῶν ὀνομαζομένων διακαζχῶν, ἃς ἡμεῖς ὁμοίως τοῖς ἄλλοις καθασκιψάμενοι τάς τε εἰς τοὺς ἰὼ γεγενῆσθαι, τάς τε εἰς τοὺς ἀπελευθέρους φερομένας, ἐξ ὧν πολλῆς τῆς ἐμπροσθεν συγχύσεώς τε καὶ αἱρέσεως εἰς καθαρὰν ἠγάγομεν σωτηρίαν, δύο βιβλίων αὐ-

librorum

τῶς ἀριθμὸν ἀρκεῖν νενομικότες. προσαναπλήξαμεν δὲ αὐτοῖς καὶ τὰς ἐξ ἀδιαθέτου καλουμένας ἀπάσας διαδοχάς, καὶ αὐτὰς τὰς τῶν ἡμῶν τάξεις, καὶ τοὺς ὅπῃ τούτοις βαθμοὺς ἐγγράψαντες τοῦ βιβλίου, ἐν ὅπῃ τῆς ἐκτάσεως αὐτῶν τὰ περὶ τοῦ ΤΕΡΤΟΥΛΛΙΑΝΙΟΥ τι καὶ ΟΡΦΙΤΙΑΝΙΟΥ συνθήκαμεν δόγματος, ἐξ ὧν μητέρες τε καὶ παῖδες ἀλλήλων διάδοχοι γίγνονται. Πρόσεισι δὲ ἐφεξῆς βιβλίον ἄλλο τά τε περὶ τῶν ἐν οἰκοδομήμασιν ἔργων, καὶ τὰ περὶ τῆς τοῦ ὀλισθαίνοντος τε καὶ καταφερομένου οἰκήματος ἀσφαλείας, καὶ τῶν ἐν ἰούτοις τὰ κακουργούντων, καὶ ἐκ τῆς τῶν ὑδάτων φορᾶς ἀδικούντων τοὺς πέλας, καὶ τὰ περὶ τῶν ἀφοριζόντων τὰ δημόσια τέλη, καὶ πρός γε δωρεῶν, τῶν τε ἀπροσδιορίστων, τῶν τε εἰς οὐσίαν τελευτώσης ἀναφορομένων νεμοθεσιῶν. ἐν αὐτῷ ἐστι περὶ τῆς ὁποιασοῦν ἐλευθερίας ὄζων, ἢ ἐν τῶν ὑπὲρ ταύτης ἀγώνων, τοῦτο ἐνὶ παραδίδομεν βιβλίῳ. Ἔτι δὲ καὶ τὰ περὶ νομῆς, καὶ τῆς δι' αὐτῆς κλήσεως, ἐν τῶν εἰσαγωγῶν αὐτῇ αἰτιῶν, εἰς ἓν ἀπεθέμεθα σύγγραμμα, καὶ ἔστι γε ἄλως περὶ δικαστικῶν ὄζων ἀποφάσεών τε, καὶ τῶν ἐν ἰούτοις ἐπὶ καλῷ τρόπων αὐτῶν ὁμολογουμένων, καὶ τῆς τῶν ὅλων ἀναχωρήσεως, καὶ διαγνωστικῆς τε καὶ χῆς, καὶ πράσεως, καὶ τῆς τῶν πραγμάτων διαιρέσεώς τε καὶ κυδημονίας, καὶ τοῦ μή τι παθεῖν τὰς διανεύσεις βλάβος, καὶ τοῦτο ὁμοίως εἰς ἓν ἄθροισται βιβλίον. καὶ τὸν τῶν ἰδιωτικῶν τε τρόπον οὐ πλείοσιν ἐπὶς παραδίδομεν βιβλίου· ἐκεῖνό τε ὅτι τὰς παραγραφὰς, καὶ τὰς ἐπ' αὐτῇς τεταγμένους ἐχωρίσαμεν χρόνους, καὶ τὸν τῶν ἐνοχῶν τε καὶ ἀγωγῶν ἀπεθέμεθα τρόπον. καὶ συνηγάγομεν τοῦτο μέρος· οὗπερ ἡγεῖται τὰ περὶ τῶν διακαλόχων, εἰς ὅπλα, γεγραμμένα εἰς ἑπτὰ βιβλίων ἀριθμόν. ἕκτον δὲ τοῦτο μέρος τῆς ὅλης συντάξεως ἀποθέμενοι. τὸ δὲ δὴ τῶ παντὸς τελευταῖον, ὅπερ ἕβδομον ἁπάσης ὄζων τῆς πραγματείας, ἐξ βιβλίων ἀριθμῷ συνείληφεν. ἀρχόμενον μὲν ἐκ τῶν ἐπιρρήσεων, διάφορον δὲ διά τε τῶν ὑπὲρ ἐγγυῶς γεγραμμένων, καὶ τῆς τῶν χρεῶν καταβολῆς, καὶ διαλύσεώς τε καὶ ἐλευθερίας αὐτῶν, καὶ τῶν ἐσπαγμένων ἐκ τῆς ἴσης πραγλώρων νομοθεσίας ἐπιρρήσεων. ἅπερ ἅπαντα δύο παρ' ἡμῖν συνέσχηκε βιβλίοις, καὶ τοῖς τε ἔμπροσθεν οὐδὲν ἐπῶν ὄζων, ὅλα καθιερῶται.

προῖόν δὲ εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ἐγκλημάτων λόγον. καὶ ἅπαντα καταλέγον ὁπόσα τῶν τε μειζωτέρων ὄζων ἁμαρτημάτων, ἅπερ ἰδιωτικὰ καλοῦσιν, ὅσα τε οὐχὶ τεταγμένα προσνομάζουσιν, ἀλλὰ τῶ τῶν EXTRAORDINARIΩΝ αὐτοῖς ὀνομασίαν ἐπωνυμίαν. ἀνάγκαιον δὲ καὶ εἰς τὰ δημόσια τῶν ἐγκλημάτων, ἅπερ σφοδρότατά τε ὄζων, καὶ μεγάλων ἐφ' ἑαυτοῖς καλεῖ τῶ ποινῶ. δύο δὲ κεφάλαια βιβλοι. ταῦτα δὴ τὰ περὶ τῶν ἁμαρτημάτων τε καὶ ἐγκλημάτων συνέχουσιν. προσαναμέμικται γὰρ αὐτοῖς καὶ τὰ περὶ τῶν ἐπ' ἐγκλήμασιν μὲν ἁλισκομένων, ἐκεῖθε δὲ ἀφανεῖς καθιεμένων, καὶ τῆς ὕστερ αὐτοῖς πειρουσίας, καὶ τῆς ἐπαγομένης τοῖς καταδικασμένοις ποινῆς, ἢ συγχωρήσεως. ἀρχὴ δὲ ἡμῖν ἑτέρου βιβλίου πάλιν ὁ περὶ τῶν ἐφέσεων γίνεται λόγος, κοινὸς ὢν εἰκότως κατὰ τῶν ψήφων, τῶν τε εἰς χρήματα, τῶν τε εἰς ἐγκλήματα φερομένων, ὁπόσα δι' ὑπέρ τε πολιτῶν, ὑπέρ τε βουλευτῶν καὶ λειτουργημάτων, καὶ τῶν δημοσίων ἔργων, καὶ σανιδώσεων, καὶ πόρων ἐπαγγελίας, καὶ ποικίλων ἐρωτήσεων, καὶ τῆς δημοσίας ἀποχαφῆς νενομοθέτηται τοῖς πάλαι. ὅσά τε ὡς ὑπὲρ τῆς τῶν χρημάτων ὄζων ὀνομασίας, καὶ τῶν ἐν κενῷ εἰρημένων τοῖς πάλαι, ταῦτα ἅπαντα τὸ τελευταῖον περιέχει βιβλίον. τούτου δὲ τῶ συντήματος, ὥπερ ἀρχὴ τὰ περὶ τῶν ἐπιρρήσεών ὄζων, ἕκτον μὲν, ὅσον πρὸς τὴν οἰκείαν ἀρχὴν καθιερῶς· ἑβδομον δὲ πρὸς

librorũ numerũ ipſis ſatis eſſe arbitrati. Quinetiã omnes ſucceſſiones ab inteſtato, cum his coniunximus: omnes cognationũ ordines, & earum gradus in eo libro inferentes. In poſtrema aũt ipſorũ parte, ea quæ ad Senatuſconſultũ Tertyllianum & Orphitianum pertinẽt, inſerenda putauimus: ex quibus matres & liberi ſibi mutuò ſuccederent. Dehinc liber alius cõſequitur, ea ſanciẽs, quę tractant de Operibus in ædificiis, de Cautione dãni infecti, & his qui in huiuſmodi rebus aliquid delinquunt, & qui vicinis damnum inferunt aquarum fluxu, de Publicanis, itémque de Donationibus, tam quæ ſine cauſa, quàm quæ cauſa mortis in beneuolentiam referuntur. Inde quidquid vſquam de qui buſcunque Manumiſſionibus extabat: aut his actionibus quæ illarum nomine exercentur, hoc vno libro explicatum eſt. Ea verò quæ pertinent ad rerum adquiſitionem, & titulos qui eam inducunt, in vnum tractatum coegimus: & item quidquid omnino ad res iudicatas pertinet, eóſque qui iudicati, vel in iure confeſſi ſunt, Bonorúmque ceſſiones, Venditiones ob debita, Rerum ſeparationes, de Curatore bonis dando, & vt ne quid in fraudem creditorum fiat, hæc ſimiliter in vnum volumen coegimus. Interdicta verò vni dumtaxat libro tradidimus: ac tum quidem ad Exceptiones peruenimus, & tempora his exceptionibus definita: ſimúlque actiones & obligationes executi ſumus, totámque hanc partem, in qua (vt dictum eſt) ea quæ de bonorum poſſeſſionibus ſcripta ſunt, præcedunt, octo libris complexi ſumus, ſextam hanc totius operis partem ſeparantes. Poſtrema autem pars, quæ eſt totius negotij ſeptima, in ſex libros redacta eſt, à Stipulationibus quidem initium habens. Inde autem ad ea quæ de Fideiuſſoribus, Solutionibus, & liberationibus, ſtipulationibúſque prætoriis ſcripta ſunt, pertingens, quæ omnia duobus à nobis contracta ſunt libris, qui tamen dici non poteſt quàm antea fuerint innumerabiles. Iam verò ad tractatus de Delictis præteruecti, & omnia tum mediocria delicta, tum quæ priuata & extraordinaria vocant, enumerantes: pertingentes etiam ad publica crimina, quæ maxima ſunt, & magnam pœnam deſiderant, duobus etiam his libris hæc omnia quæ ad delicta & crimina pertinent, complexi ſumus. admixta ſunt enim illis ea quæ tractant de his qui delicti quidem conuicti ſunt, ſe ipſi autem celant: déque ipſorum facultatibus, & pœna aut abſolutione condemnatorum. Initium porrò alterius libri denuo exoritur à narratione de appellationibus, quæ tum pecuniariis, tum criminalibus ſententiis communis eſt. Quæcunque verò de municipibus, Decurionibus, Muneribus, Operibus publicis, Nundinis, vectigalium pollicitationibus, Variis Stipulationibus, & Cenſibus ſancita ſunt ab antiquis: quæcunque item de Verborum ſignificatione & regulis extant ab antiquis tradita, hæc omnia poſtremus liber complectitur, cuius initium eſt à Stipulationibus: ſextus quidem exiſtens, ſi quis ad peculiare initium ſpectet: quinquageſimus autem,

ſi quis vniuerſum opus reſpiciat. quæ omnia pulchrè compoſita & elaborata ſunt, & vt conueniebat ex mandato noſtro, tum ab illuſtriſſimo & prudentiſſimo magiſtro & exquæſtore regiæ noſtræ & exconſule Triboniano, viro tam rerum vſu & peritia quàm eloquentia & legum ſcribendarum cognitione clariſſimo, quique mandatis noſtris nihil vnquam prius aut antiquius habuit: & aliis qui cum ipſo huic rei in gratiam noſtram incubuerunt, Conſtantino ſcilicet magnificentiſſimo comite ſacrarum largitionum, & magiſtro ſacri ſcrinij ſacrorum libellorum, regiarúmque cognitionum, qui bonam ſemper de ſe exiſtimationem apud nos retinuit: tum præterea Theophilo magnificentiſſimo magiſtro, quique leges in hac regia vrbe, magna veneratione & diligentia, atque adeò vt profeſſoriæ dignitati conuenit, interpretatur: cum Dorotheo magnificentiſſimo quæſtore, & interprete deſignato in legum ciuitate (dicimus autem celebrem & ſplendidam Berytienſium metropolim) quem ad nos perduci, & participem huius laboris facere voluimus, bona de eo exiſtimatione ducti: tum etiam Anatolio magnificentiſſimo magiſtro, qui & ipſe apud Berytienſes leges profitetur, viro ex illuſtri legum profeſſorum apud Phœnices tertia generatione deſcendente: vtpote qui genus referat ad Leontiũ & Eudoxium viros legum peritia celebres, poſt Patriciũ inſignis memoriæ quæſtoriũ anticenſorem, & Leontium celeberrimum expræfectum, exconſulem, & Patricium ipſius filiũ, & Cratinum virum illuſtrem, & magnificentiſſimum ſimul & ſapientiſſimum comitem ſacrarum largitionum. Eſt autem & ipſe legum optimus interpres in hac regia vrbe: & præter hos Stephano, Menæ, Proſdocio, Eutolmio, Timotheo, Leonidæ, Leontio, Platoni, Iacobo, Conſtantino, Ioanni, prudentiſſimis viris: qui omnes oratores ſunt illuſtriſſimorum Prætectorum ſacrorum noſtrorum prætoriorum, opinionem autem apud omnes ſapientiæ merito quam obtinerent, iure à nobis digni ſunt iudicati, qui tanti huius laboris participes eſſent. Hæc igitur à nobis circa Digeſtorum conſcriptionem elaborata ſunt per eos quos paulò antè nominauimus illuſtres & prudentes homines. Tanta autem nobis reuerentia antiquitatis fuit, vt immutari nomina veterum iuriſprudentium nullo modo permiſerimus: ſed vniuſcuiuſque nomen legibus inſcripſerimus, ea quidem immutantes, quæ nobis non rectè ſe habere viſa ſunt, quibuſdam videlicet amputatis, quibuſdam verò additis: eoque ex multis excerpto & ſelecto, quod optimum fuit, & æquali robore auctoritatis omnibus adcommodato, vt quidquid libro inſcriptum eſt, hoc videatur noſtra ſententia factum: nemoque iam audeat ea quæ nunc fiunt, cum antiquis comparare: quippe cùm multa & quę ne numerari quidem facilè poterant, à nobis in melius mutata ſint: etiam ſi quid aliqua priorum imperatorum conſtitutione diuerſè ſancitum extabat. Nomina enim antiquis integra ſeruauimus, legum autem auctoritatem noſtram fecimus: quemadmodum etiamſi quid diſſidens in his extabat (multa autem extabant huiuſmodi) id omne diſtinctum eſt, & ſuis limitibus determinatum: denique vt in clarum finem redigeretur lex quæque, perfecimus. Et quoniam operæpretium erat com-

Quidĩ digeſtorum cõpoſitione facilũ ſit.

A δὲ πρὸς τὸ ὅλον τῆς συντάξεως ἁρμονίαν. Ἅπερ ἅπαντα συντίθεταί τε καὶ ἐκπεπόνηται καλῶς τε καὶ παρ' ἡμῶν κελεύσεως ἀξίως, παρά τε Τριβωνιανοῦ τοῦ ἐνδοξοτάτου καὶ ἔμπειρου μαγίστρου, καὶ δὴ καὶ Κωνσταντίνου τοῦ ἡμετέρων βασιλείων, καὶ ὑπάτων, ἀνδρὸς ἔν τε τῷ πράττειν, ἔν τε τῷ ῥητορεύειν, ἔν τε τῷ τοὺς νόμους γράφειν ἐυδοκιμοῦντος, τῶν δὲ ἡμετέρων ἐμπροσθεν οὐδὲν τιθεμένου προσταγῶν, καὶ τῶν καὶ ὑπ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἡμῖν ἐκπονηθέντων, τουτέστιν Κωνσταντίνου τε τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου κόμητος τῶν θείων λαργιτίων, καὶ ἀντιγραφέως τοῦ θείου σκρινίου, τῶν τε θείων λιβέλλων, ἔ τῶν βασιλικῶν διαγνώσεων, χρησθαι ἑαυτοῦ δόξαν ἡμῖν ἐν ἅπασι φαραχθέντων, καὶ πρός γε Θεοφίλου τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου μαγίστρου, καὶ νόμους ὑπὲρ τῆς βασιλίδος ταύτης πόλεως σεμνῶς τε ἔ ἀκριβῶς καὶ τῆς διδασκαλικῆς ὑπερηδυσίως ἀξίως διδάσκοντος, καὶ Δωροθέου τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου κυαιστωρείου, καὶ διδασκάλου ἐν τῇ ὧν νόμων ἀναδιδεγμένῃ πόλει, φαμὲν δὲ τὸν αἰδήμονα * τε καὶ σεμνὸν τῶν Βηρυλίων μητρόπολιν, * αἰδέσθαι ἑαυτοῦ δόξαν, καὶ εἰς ἡμᾶς ἄγαγε, καὶ μετασχεῖν τῶν παρόντων μεθέξειν προυτρέψαμεν πόνων, καὶ Ἀνατολίου τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου μαγίστρου, ὃς δὲ καὶ αὐτὸς ὢν ἐν Βηρυλίοις τὰ ἐκ νόμων παιδεύει καλῶς, ἀπὸ ἐκ πατρογενείας σεμνῶς ὢν τὸ Φοίνιξιν τὴν νόμων διδασκαλίαν καταζέων· ἀναφέρει γὰρ εἰς Λεόντιόν τε καὶ Εὐδόξιον, ἄνδρας ὀνομαστοὺς νόμοις μετὰ Πατρίκιον τὸ τῆς ἐυκλεοῦς μνήμης κυαιστώριον ἔ ἀντιλαύβρα, καὶ Λεόντιον τὸν πανύψηλον ὑπάρχων, καὶ ὑπάτων, Πατρίκιον τὸν αὐτοῦ πάππους * ὡς τε θαυμαστοῦ τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου καὶ * πάππου Ἐρωτιάδου κόμητος τῶν θείων λαργιτίων, νόμων τε ὡς καὶ αὐτὸς ἀγαθὸς ἐξηγητὴς ὀνομαστὸς τῆς βασιλίδος ταύτης δὴν πόλεως, καὶ πρὸς τοῦτοις Στεφάνου, Μέννα, Προσδοκίου, Εὐτολμίου, Τιμοθέου, Λεωνίδου, Λεοντίου, Πλατῶνος, Ἰακώβου, Κωνσταντίνου, Ἰωάννου, τῶν Ἐρωτατάτων. οἵπερ ἁπάντες ῥήτορες μὲν εἰσὶν τῶν ἐνδοξοτάτων ὑπάρχων τῶν ἱερῶν ἡμῶν πραιτωρείων, δόξαν δὲ ἔχουσι παρὰ πᾶσιν τοῦ δικαίως ἔχοντος, εἰκότως παρ' ἡμῖν ἐκρίθησαν ἄξιοι καθίστασθαι, τῆς τοιούτου μεθέξειν ἀγῶνος. Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν δεδιήρηται τῶν ΔΙΓΕΣΤΩΝ ἐκπεπόνηται συγγράμματα δι' ὧν τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων, ἐνδόξων τε καὶ ἱερῶν ἀνδρῶν, τοιαύτη δὲ ἡμῖν αἰδὼς τῆς ἀρχαιότητος γέγονεν, ὥστε οὐδὲ ἁψασθαι τὰς προσηγορίας τῶν ἔμπροσθεν νομοθετῶν ὑπομείναμεν, ἀλλὰ τοῖς ἑκάστου τούτων τοῖς νόμοις ἐπιγράψαμεν προσηγορίαν, ἀμέμπτως μὲν ἔστιν ἔχειν ἡμῖν τὰ ὀρθῶς ἐδόκει, μέρη δὲ τὰ μὲν ἀφαιροῦντες, τὰ δὲ προσθέντες, ἐκ πολλῶν τε τὸ κάλλιστον ἐλόμενοι, καὶ τῷ ἴσην ἅπασιν παραχόντες τῆς ἐξουσίας ἰσχύν, ὥστε πᾶν ὅπερ ἐγγέγραπται τῷ βιβλίῳ, τοῦτο ἡμέτερόν φαμεν γνώμημα, μηδένα τε θαρρεῖν παρατίθεσθαι τὰ γεγενημένα τοῖς ἔμπροσθεν, ἐπειδὴ πολλὰ καὶ οὐδὲ ἀριθμηθῆναι ῥᾴδια μεθετεθείκαμεν εἰς τὸ κρεῖττον, κἂν ἔστι βασιλικῇ τινὶ τῶν παλαιοτέρων αὐτοκρατόρων διατάξει, πρὸς ἄλλοιον αἴρηται * χῆμα· τὰ μὲν γὰρ ὀνόματα τοῖς ἔμπροσθεν ἐφυλάξαμεν, τῷ δὲ τῶν νόμων ἀληθείαν ἡμετέραν ἐποιησάμεθα, ὥσπερ καὶ ἔστι σαφέστερον ἐν ἐκείνοις ἦν· πολλὰ δὲ τὰ τοιαῦτα ἐπίκειτο*· τοῦτο διῃρῆσθαί τε καὶ διωρίσθαι καὶ εἰς ἀκρίβειαν τέλος ἔχοντα νόμον*. Ἐπεδὴ δὲ ἐχρῆν

* εἴρηται. Flo.

* κεῖται 10. Flo.

* ἀκρίβειαν

παρίστα, τέλος ἴσχοντα νόμων.

καί τινα μετρίαν εἰσαγωγὴν ποιήσασθαι πρὸς τοὺς ἄρτι νόμων ἅπτομένους καὶ τὴν μείζω διδασκαλίαν οὐκ ὀρθῶς, οὐδὲ τοῦτο τῆς ἡμετέρας ἔχω καλλιπόμεν προνοίας. ἀλλὰ τῷ ἐνδοξοτάτῳ, τῷ καὶ τῶν τῆς ὅλης νομοθεσίας ὑπουργίαν ἐπιτραμμένῳ, καὶ Θεοφίλῳ τε ἡμῶν, καὶ Δωροθέῳ τοῖς μεγαλοπρεπεστάτοις, καὶ θρησκεύτοις, καὶ λογιωτάτοις ὑπελήλυθόσι δι' ἡμῶν ἐξαιτεῖσθαι προσήκειν ἐκ τῶν τοῖς ἀρχαίοις ἐν εἰσαγωγαῖς συγκειμένων τὰ χρειωδέστατά τε καὶ κράτιστα, καὶ ὁπόσα τοῖς νῦν πολιτευομένοις συμφέροντα πράγμασι, ταῦτα ἐξελεῖν, καὶ ἀφοῖσαι, καὶ εἰς ἡμᾶς ἀγαγεῖν· μεμνῆσθαι δὲ καὶ τῶν ἡμετέρων διαταξέων, ἃς οἷς ἐπανορθώσειν τῶν ἐμπροσθεν ἐποιήμεθα, καὶ οὕτω συνθεῖναι βίβλους τέσσαρας, πρώτας στοιχεῖα τῆς εἰσαγωγῆς ἰδούσας, ἃς δὴ καλεῖν INSTITVTA νενόμικεν. καὶ δὴ καὶ ταύτην τὴν νομοθεσίαν συνθέντες πρεσήνεγκον ἡμῖν, καὶ ἡμεῖς ἅπασαν καλλασκεψάμενοι, καὶ διακείναντες καλῶς τε ἔχειν, καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον ὀνείραμον νοῦν, καὶ ἡμέτερον εἶναι καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον ἀπεφηνάμεθα, καὶ τόγε τῷ τῶν ἡμετέρων διατάξεων ἰσχὺν ἔχειν αὐτό, παρ' αὐτῷ, ὧν ἐν προοιμίοις τοῦ βιβλίου διελίξαμεν, ἅπασιν ἐδηλώσαμεν. Οὕτω δίνυν τὴν ῥωμαίων νομοθεσίαν τάξαντες, καὶ ἐν τρισὶν τοῖς ὅλοις βιβλίοις τε καὶ ἐνιαυτοῖς πράγματα τοσοῦτον ἐκπεπονηκότες (ὅπερ ἐμοὶ μὲν τὴν ἀρχὴν ὑπὲρ ἅπασαν ἐλπίδα, τὰ δὲ καὶ τελεσθέν, μεθ' ὅπερ ἡμεῖς βατὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα ἐδείξαμεν, οὐδὲ εἰς δίκαιον ἦρος ὅλον συνθεῖναι προσδοκηθέν) εἰς μόνων τριῶν ἐνιαυτῶν δοθὲν τέλειος ταχος, καὶ τῷ δεσπότῃ θεῷ καὶ τοῦτον ἀναδήσαντες τὸν ἆθλον, τῷ καὶ εἰρήνην ἄγοντι, καὶ πολέμους καθαροῦσι, καὶ νομοθετῆσαι πάντι τῷ τε πρὸ ἡμῶν, τῷ τε ἐφ' ἡμῶν, τῷ τε μεθ' ἡμᾶς χρόνῳ δωρησαμένῳ, δίκαιον ᾠήθημεν ἅπασιν ἀνθρώποις ποιῆσαι φανερὰν τὴν ἡμετέραν ὑπὲρ αὐτῶν σπουδήν τε καὶ πρόνοιαν, ὅπως ἂν τῆς ἔμπροσθεν ἀπαλλαγέντες ταραχῆς τε καὶ συγχύσεως, καὶ πείρας ἔχούσης οὐδὲν νομοθεσίας, χρήσονται νόμοις ὀρθοῖς τε καὶ σωτηρίοις, καὶ πᾶσιν προχείροις, καὶ τὴν τῶν δικῶν σωτηρίαν ἀσπαζομένοις, καὶ προκειμένοις γε ἅπασιν τοῖς βουλομένοις ῥᾳδίως εἰς κτῆσιν, οὐκ ἔτι πολλῶν δεομένοις χρημάτων, ἵνα τὰ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων βιβλίων ἀφοίσεως φλῆθος, ἀλλ' ἐν' ὀλίγῳ τιμήματι τοῖς τε πλουτοῦσιν ὁμοίως, τοῖς τε ἐξ ἐλαττόνος ὁρμωμένοις οὐσίας, ἄδειαν τῆς ἑαυτῶν παρεχομένοις κτήσεως. εἰδέ τι, πλεῖον ὄντος τοῦ καὶ νῦν ἀφορισμένου καὶ ἐκ τούτων μυριάδων συλλεγέντος, δόξειεν ἔχειν ὁμοίως (τοῦτο δὲ οἰόμεθα πάντων ἐσεσθαι) πλεῖω ἀλλὰ τῆς τῶν ἀνθρωπίνως ἐγχωμένων φύσεως οὐκ ἔχω δικαίας ἀπολογίας οὐδὲ τοῦτο δόξειεν εἶναι· τὸ γὰρ πάντων ἀνύθυνον θείας ἂν εἴη μόνης, ἀλλ' οὐκ ἀνθρωπίνης ἰσχύος, καθὰ καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν εἰρηται. πλεῖω ἐστὶν ἅπτα καὶ τῶν ὁμοίων παρεισέμεθα θίσιν, ἃ τῶν ὑποκειμένων πραγμάτων τοῦτο ἀπαιτούντων τὸ δεῖν ταὐτὸ πλείοσιν ἐφαρμοσθῆναι τόποις, ἃ τῷ * σωναγαμίσθαι ἴσως ξένον * τὸ δοκοῦν ὅμοιον ἴσχειν πρόσεστι καὶ δύσκολον αὐτῶν τῶν διαιρέσεων εἶναι, ἃ καὶ πολλάκις φυλαχθῆναι τὸ δ' ὅλης θεωρίας σωνεχὲς, καὶ μὴ διασπασθῆναι τοιοῦτῳ τῶν ἤδη γεγραμμένων ἀφορίσει ῥημάτων· πλεῖω καὶ τοῦτο, ἔστου καὶ παρέλιπεν ἡ δίκη τῷ τοῦ πράγματος ἀναγκαίως, ἀλλ' ἐστὶν βραχύ, καὶ ὑδέμιαν ἑαυτὸ χρεὸν παρεχόμενον αἴσθησιν, ἀλλὰ δὲ τοῦτο καὶ ὑπὸ τῶν ἤδη νενομοθετημένων ἐν τοῖς βασιλικαῖς διατάξεσιν ἐφυ-

A commodam quandam introductionẽ facere eorum cauſa qui nuper ad legũ ſtudiũ adgreſſi ſunt, nequedum vllam altiorem doctrinam attigerunt, nos eius quoque rei curam & cogitationem ſuſcepimus. Quocirca Triboniano viro illuſtriſsimo, & cui totius legum ſanctionis negotium commiſſum fuit, & item Theophilo ac Dorotheo magnificentiſsimis & ſapientiſſimis anticenſoribus mandauimus, vt ex his quæ apud veteres inter introductiones iacebant, ea ſeligerent quæ maximè commoda & vſitata, ac preſenti reip. ſtatui vtilia eſſent: eaque congeſta & coagmentata nobis offerrent: meminiſſent autem & noſtrarum conſtitutionum quas in ſuperiorum emendationem fecimus. Itaque libros quatuor qui prima eſſent elementa introductionis compararẽt, quæ INSTITVTA *Inſtitu* vocari ſolent. Hanc igitur ſanctionem à ſe compo *ta.*
B ſitam nobis cum obtuliſſent, nos ea perpenſa & conſiderata, rectè ſe illam habere, & voluntati noſtræ reſpondere iudicauimus: noſtrúmque hunc eſſe librum, & noſtrarum conſtitutionum robur obtinere, ex his quæ in procœmio libri diſſeruimus, omnibus notum ac teſtatum reliquimus. Sic igitur Romanorũ ſanctionibus in tres libros digeſtis, nos tanto ac tam difficili opere perfecto (quod primò quidem omnem ſpem atque expectationem ſuperabat, & quanuis aliquantò poſt oſtendimus rem eſſe factu haud ita difficilem, mi nimè tamen ſperauimus vel decennio toto perfici poſſe) abſolutóque trium duntaxat annorum celeritate, & hoc præmio dicato Domino & Deo noſtro qui & tranquillè viuere, & hoſtes ſuperare, &
C leges ſancire omni tam ſuperiori quàm noſtræ & poſterorum ætati dedit, viſum eſt faciendum eſſe, vt noſtrum erga omnes ſtudium & beneuolentiam oſtenderemus: vti poſthac ab antiquis illis diſſidiis, colluuie, ac legib⁹ infinitis liberati, rectis breuibus & expeditis legibus fruerentur, & quæ litium & controuerſiarum compendium præberent, faciléque comparari poſſent: vt iam ingenti pecunia ad inutilium librorum multitudinem comparandam non opus eſſet, quoniam perexiguo pretio tum diuitibus tum pauperibus ſui coëmendi copiam præberent. Quòd ſi ne nunc quidem cum hæc ita digeſta ſunt & coagmentata, atque ex tot milibus collecta, deeſſe aliqua videantur, quæ ſint inter ſe ſimilia (quæ tamen perrara fore arbitramur) hi tamen qui rectè omnia & ratione perpendent, profecto humanam naturam excuſatio-
D ne ea in re carere non exiſtimabunt. Quod enim *γνώμη* omni ex parte vitio vacat, id certè ſolius fuerit di- *memo-*uinæ potẽtiæ, non autem humanarum virium effi- *rabilis.*
cere: quemadmodum à maioribus etiam noſtris dictum eſt. quamquam etiam vbi ſimilia quædam admiſimus: ſiue quòd res de quibus agebatur, ita poſtularent, ac neceſſe eſſet rem eandem pluribus commemorare locis: aut quòd cum aliqua re ita coniuncta eſſent, quę ſimilia ſuperiori videbantur, neq; ideo facilis eorũ eſſet ſeparatio: ſiue quòd ita obſeruari totius diſputationis continuationem oportebat, ne mens legiſlatoris verborũ quorũdam amputatione confunderetur (niſi hoc neceſſitate exigente alicubi prætermiſſum eſt) verùm ita exigua itaque breuia ſunt, vt non facilè quiſquam poſſit animaduertere. Quod ipſum in his etiã quę iam olim imperialibus cõſtitutionibus ſancita fuerant, obſerua-

ſeruauimus. Nam quæ his libris adſcripta fuerant,ea nō permiſimus hoc in libro collocari,præter ea quæ propter cauſarum ſimilitudinem quam habent inter ſe, ſunt adfinia & cognata. Cæterùm leges inter ſe contrarias in his quidem quæ hoc in libro inſertæ ſunt,nemo facilè inuenerit, ſi modò vniuerſas contrariorum definitiones percurrat. Quamquam eſt quidem aliquid diuerſum,quod per ſe ſumptum diuerſam fortaſſis in altero facit legis ſententiam. Quod ſi fortaſſe aliquid eorum quæ adſcribi oportebat,prætermiſſum eſt (neque enim alienum id fuerit humanæ naturæ imbecilitate)attamen ſubiectis noſtris vtilius fuerit à multis incommodis liberari, quàm quædam fortaſſis eaque perpauca relinquere,quæ vtilia quidem videbantur,ſed in infinitis penè milibus librorum defoſſa & congeſta, neque cuiquam fortaſſe nota erant, ob eamque cauſam facilè latere poſſent: & quamuis antea tam multi extarent ſcripti libri,tamen ex pauciſſimis legiſlatoribus & libris controuerſiæ diſceptabantur: partim quòd plerique libris carebāt,partim quòd laborem tam multa vtilia quidem illa,ſed tamen vſum nō obtinentia,inueniendi ferre non poterant:nunc autem in hanc compoſitionem & multæ leges, & hæ ratæ & validæ congeſtæ ſunt ex libris raris & inuentu difficilibus, & quorum ne nomina quidem multi celeberrimi Iuriſconſulti ſciebant: quorum copiam immenſiſſimam is quem diximus illuſtriſſimus Tribonianus nobis præbuit, ingentem librorum numerum nobis exhibens,quos ne numerare quidem facile eſt, ex quibus omnibus quantum ſatis fuit perlectis,hi noſtri libri deſumpti ſunt. Porrò autem qui à nobis ad hoc opus componendum conuocati ſunt,in multos etiā libros inciderūt, in quibus cùm nihil vel nouum vel vtile reperiſſent præter ea quæ iam ante coaceruauerant, meritò recuſarunt, ne leges vllas ex ipſis in hoc opus inſererent. Cæterùm ſi qua de re deinceps controuerſia orta fuerit, de qua nihil his legibus definitū eſſe appareat(permulta enim noua natura ferre conſueuit) attamen ob eam cauſam diuinitus imperium ad homines perlatum eſt, vt ſiquando aliquid deeſſe videretur, de eo ſemper legem ſtatuens,id quod humanæ naturæ deeſſet, ſuppleret:& ratis legibus ac limitibus circūſcriberet:neque verò hoc primū à nobis dictum eſt, ſed iam pridem Iulianum virum doctiſſimum,& iuriſconſultū celeberrimum,hoc ipſum palam vſurpaſſe conſtat:& Imperatoris auxilium imploraſſe,vt controuerſiis quæ exoriebantur ſatisfaceret. Præterea felicis memorię Hadrianus cum breui quodā ſcripto ea complexus eſſet, quæ annuo imperio Prætores edixerant,conuocato ad id Iuliano viro fortiſſimo in ea oratione quā in ſenatu Romæ veteris habuiſſe traditur, hoc ipſum dixit: nempe ſi quid aliquando præterquam quod legibus definitum eſt acciderit, æquum eſt eos qui Imperium tenuerint,hoc definire, & veſtigiis antiquarum conſtitutionū inhærentes his malis remediū inuenire. Hæc igitur vos omnes (vos autem appello patres conſcripti,& reliqui noſtri imperij homines)cum ſciatis,Deo gratias agite, qui rem tam bonam & ſalutarem in hæc noſtra tempora reſeruauit: noſtris autem legibus fruimini, his quæ in antiquis libris ſcriptæ ſunt, nullam ad rem vtentes: neque ea comparantes cum his

A λάξαμεν. τὰ γὰρ ἐκείνοις ἐρημούμενα, καὶ διὰ τοῦτο τεθῆναι τὸ βιβλίον οὐ συνεχωρήσαμεν, πλὴν ὅσα ἐν τοῦ-
σει τῆς ὁμοιότητος αἰτίων. Ἐναντίως δὲ τοῖς ἄλλοις ἔχοντα τινα νόμων ἐπὶ τοῦ βιβλίου τούτου κειμένων, οὐκ ἄν τις εὕροι ῥᾳδίως, εἴγε δὴ πάντων τῶν τῆς ἐναντιότητος ὅρων διεξελθεῖν ἐπιχειρεῖ. ἀλλ' ἔστιν τι τὸ διάφορον, ὃ προσληφθὲν, ἀλλοιοτέραν ἴσως ἑκάτερον ποιεῖ τὴν τοῦ νόμου θέσιν. Εἰ δὲ καὶ τι τυχὸν παρέπεται τῶν τεθέντων* τεθέν-
δόντων (εἰκὸς γὰρ καὶ τὰ τοιοῦτο συμβῆναι, διὰ τὴν τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθένειαν φύσεως) ἀλλὰ τῷ παντὶ κάλλιον ἂν εἴη, τοῖς ἡμῶν ὑπηκόοις πολλῶν ἀπαλλαχθῆναι κακῶν, τοῦ καταλιπεῖν ἴσως ὀλίγα τινὰ τῶν δοκούντων ὑπάρξειν μυρίαπλα χρῆσθαι ἀνεπιθμήτοις ἐγκαταφυγμάτα τε* καὶ ἀποκείμενα καὶ ὑδρευσχι- * τῷ.
δὸν τῶν πάντων γνώριμα,τούτου τε ἕνεκεν διαλαβόν- Flo.
B τα ῥᾳδίως. Τοσούτων δὲ ὄντων τῶν ἔμπροσθεν γεγραμμένων βιβλίων, ἐξ ὀλιγίστων νομοθετῶν τε καὶ βιβλίων ἐκείνοις τὰ τῶν ἐν δικαστηρίοις ἀγώνων· τῶν μὲν ἐπὶ δὲ βιβλίων ἀπορίαν, τῶν δὲ ἐπείπερ οὐκ ἦν κοινῇ πᾶσι πλείοσιν ἐυρεῖν τὰ πολλὰ τῶν χρησίμων οὐκ ἰσχυόντων. νυνὶ δὲ κατὰ τὴν σωτῆρα ἐθρύφθη ταύτην πολὺς νόμων κραδίντων ἀριθμὸς, ἐκ βιβλίων ἁπανίων καὶ μόλις ἐξευρημένων, καὶ ὧν οὐδὲ τὰς προσηγορίας οἱ πολλοὶ, καὶ τῶν σφόδρα ἐυδοκιμούντων ἐπὶ νόμοις, ἐγίνωσκον, ὧν δὲ τὴν ὕλην ἡμῖν ἀφθονωτάτην ὁ ῥηθεὶς ἐνδοξότατος Τριβωνιανὸς παρέχετο, πολλῶν τε βιβλίων καὶ οὐδὲ ἀριθμηθῆναι ῥᾳδίων παραχόμενος πλῆθος. ὧν ἁπάντων διαρκῶς ἀναγνωσθέντων ἐθρύφθη τὰ παρόντα βιβλία. καὶ τοῖς γε εἰ παρ' ἡμῶν πρὸς τοῦτο συναθροισθεῖσι πολλοῖς δὴ καὶ ἑτέροις ἐντυχόν βιβλίοις, ἐν οἷς οὐδὲν ἐυρόν-
C τες ἀποδάσιον, οὐδὲ καινὸν ἀπὸ τῶν πρόσθεν ἐθρυσμένα, τὴν ἐξ αὐτῶν ἐνότητα ἀπεδοκίμασαν ἐν τῷ δὲ τῷ συγχάμματι τῶν νόμων εἰσφοράν. Εἰ δὲ καὶ τὰ λοιπὸν ἀμφισβητηθείη, καὶ μὴ τοῖς νόμοις τούτοις ἐγγεγραμμένα φαίεν (πολλὰ γὰρ δὴ φέρουσι καινουργεῖν ἡ φύσις) ἀλλὰ βασιλεύειν ὁ θεὸς δι' τοῦτο καθῆκεν εἰς ἀνθρώπους, ὅπως ἂν τοῖς δεομένοις ἀεί τι διατάττουσα, τὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀσθένειαν ἀναπληροῖ τε, καὶ ῥητοῖς ἀσκλείοις νόμοις τε, καὶ ὅροις. Καὶ οὐχ ἡμέτερόν γε τοῦτο λέγομεν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ὁ πάντων τῶν ἐν νομοθέταις ἐυδοκιμησάντων ὑφηγέτης Ἰουλιανὸς αὐτὸ τοῦτο φανεῖται λέγων, καὶ τὴν ἐκ τῆς βασιλείας ἐπὶ τοῖς ἀναφυομένοις ζητήσεσιν ὀφειλομένης ἀναπλήρωσιν, καὶ πρός γε Ἀδριανὸν ὁ τῆς ἐυσεβοῦς λήξεως, ὅτι τὰ ἐκ τῶν πραιτώρων κατ' ἔτος ἕκαστον νομοθετήματα ἐν βραχεῖ τινὶ συνῆγε βιβλίῳ,
D τὸν κράτιστον Ἰουλιανὸν πρὸς τοῦτο παραλαβὼν καὶ τὸν λόγον, ὃν ἐν κοινῷ διεξῆλθεν ἐπὶ τῆς πρωτοβουλίας Ῥώμης, αὐτὸ δὴ τοῦτο φησίν, ὡς εἴτι ἐκ τοῦ διατεταγμένου ἀνακύψειε, προσῆκον εἶναι τοὺς ἐν ἀρχαῖς τοῦτο πειρᾶσθαι διαίρειν καὶ θεραπεύειν κατὰ τὴν ἐκ τῶν ἤδη διειλεγμένων ἀκολουθίαν. Ταῦτα τοίνυν ἅπαντες (φαμὲν δὲ ὑμᾶς τε, ὦ μεγάλη βουλὴ, καὶ ὁ λοιπὸς ἅπας τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἀνθρωπος) γενώσκοντες, χάριν μὲν ὁμολογεῖτε θεῷ, τῷ τοῖς ὑμετέροις χρόνοις ἀγαθὸν τοῦτον φυλάξαντι· χρῆσθε δὲ τοῖς ἡμετέροις νόμοις, τῶν τοῖς παλαιοῖς βιβλίοις ἐγγεγραμμένων ἀρτίως ἐχόντες ἀδεῶς, μηδὲν ἀνεξετάζοντες αὐτὰ

πρὸς τὰ νῦν κείμενα, ἀλλὰ τό, κἂν εἰ δοκοίη, τινά πως
ἀλλήλοις μὴ συμφθέγγεσθαι. ἀλλ' οὕτω τὸ μὴν πρότερον ἡμῶν ὡς ἀλυσιτελὲς ἀπαρέσκεσθε, νῦν δὲ τοῦτο δόξαι κρατεῖν. καὶ γὰρ ἀπαγορεύομεν ἐκείνοις τὸ λοιπὸν χρῆσθαι, ταῦτα δὲ δὴ καὶ μόνα πολιτεύεσθαί τε καὶ κρατεῖν συγχωροῦμέν τε, καὶ διατίθεμεν. ὡς ὅτε ὑπερῶν ἐκ τῆς ἔμπροσθεν βιβλίων, ἀλλ' ἐκ τούτων δὴ τῆς δύο βιβλίων μόνων καὶ τῆς διατάξεων, τῆς παρ' ἡμῶν, σωτισθεμένων ἢ γεγραμμένων χρῆσθαι τισὶν νόμοις, ἢ τούτους ἐν δικαστηρίοις ἀναγινώσκειν, ἢ ὅτε δικάζοι τούτων ὑπ' αὐτῶ δεικνυμένων ἀνέχεσθαι, παραποιήσεως ἔνοχος ἔσται, καὶ δημοσίων ἀδικημάτων κεῖσθαι τὰ τῆς ποινῆς, εἰ καὶ μὴ λέγοιμεν, ἀλλ' αὐτόθεν πρόδηλον ὡς ὑποκείσεται. καὶ τοῦτο δὲ ἄριστον *προθεῖναι κείνοντες, τὸ προθῆναι* τοῦ τῆς Διγέστων βιβλίου. Fl. καὶ τοὺς ἔμπροσθεν νομοθέτας * τε τούτων βιβλία, *νομεθε καὶ ὅθεν ἡ συλλογὴ τῆς νῦν ἡμῖν ἀθροισθέντων ἐγέ- τῆς. Fl. νετο νόμων, τοῦτό τε ἡγούμεθα προστάξαμεν, καὶ δὴ ἐγένετο, καὶ ἅμα τε τὰ ἐκ τούτων ὑποτεθῆναι τῇ δὲ τῇ θείᾳ ἡμῶν διατάξει παρεκελευσάμεθα, ὅπως ἂν ἅπασιν ἦ φανερὸν, τί μὲν τὸ τῆς πρωτέρας ἀπειρίας τε καὶ ἀσυστασίας ἦν, τί δὲ τὸ παρ' ἡμῶν ἐξευρημένον. νομοθέτας δὲ, ὅτοι νόμων ἁρμονιστὰς, ἐκείνους ἠθροίζαμεν, οἳ πᾶσι σαφῶς δεδοκιμασμένοι κατέστησαν *, καὶ * καθί- τοὺς ἔμπροσθεν ἀρίστους αὐτοκράτορας, καὶ τῆς παρ' σασιν. Flo. ἐκείνων τυχόντες μνήμης. εἰ γάρ τις τῆς οὐχὶ τοῖς παλαιοῖς νομοθέταις γνωριζομένων ᾖν, τούτω δὲ τῆς πρὸς τοῦτο τὸ βιβλίον μετουσίας ἀπηγορεύσαμεν. πᾶσι γε μὴν τοῖς ἐνταῦθα κειμένοις μίαν τάξιν τε καὶ ἀξίαν δεδώκαμεν, οὐδενὶ μείζονος αὐθεντίας πρὸ τὸν ἕτερον φιλοτιμηθέντες. εἰ γὰρ τοῖς παρ' αὐτῆς γεγραμμένοις ἅπασιν βασιλικῶν διατάξεων δεδώκαμεν ἰσχύν, τί ἂν ἐν τούτοις μεῖζόν τις ἢ ἐλαττον ἔχειν δοκοίη; Ἐκεῖνό γε μὴν ἰσθι τι τῷ νομοθετήσαντι ἀθροισθῆναι ταῦτα ἐγκελευόμενοι, νῦν δὲ αὖθις αὐτῷ βεβαιοῦντες, ἅπασιν ὁμοίως ἀπαγορεύομεν, τὸ μηδένα θαρρῆσαι μήτε τῆς νῦν ὄντων, μήτε τῆς ὕστερον ἐσομένων, τούτων δὲ τῆς νόμων ὑπομνήματα γράφειν, ἀλλ' εἰ μὴ βουληθεῖεν εἰς τὸ τῷ ἀλλήλων γλῶτταν αὐτὰ μεταλλάττειν, μόνῃ δὲ τῇ κατὰ πόδα καλουμένῃ χρῆσθαι τῶν νόμων ἑρμηνείᾳ, καὶ ἔστι κατὰ τῷ τῆς ὀνομαζομένων παρατίτλων, ὡς ἁπὰς, προσγράψαι βουληθεῖεν χρείαν. ἕτερον δὲ παντάπασιν μηδοτιοῦν ἐπὶ αὐτὰ πράττειν, μηδὲ αὖθις δοῦναι σαίσιόν τε καὶ ἀμφισβητήσεως καὶ πλήθους τοῖς νόμοις ἀφορμήν. Τοῦτο, ὅπερ καὶ πρόσθεν ὑπὸ τῆς τῦ ἀδίκτου γέγονεν νομοθεσίας. ὥστε καὶ τοιγε οὗτω βραχύβιον αὐτὸ καθεστὸς, ἐκ τῆς τῆς ποικίλων ὑπομνημάτων διαφορᾶς εἰς ἀναρίθμητον ἐκβαθῆναι πλῆθος. εἰ γάρ τι φανείη τυχὸν ἀμφισβητούμενον ἢ τοῖς τῆς δικῶν ἀγωνισταῖς, ἢ τοῖς τοῦ κρίνειν προκαθημένοις, τοῦτο βασιλεὺς ἑρμηνευέτω καλῶς, ὅπερ αὐτῷ μόνῳ ἐπὶ τῆς νόμων ἐφεῖται, ὡς ὅτε θαρρῶν ἐπὶ ταύτῃ ἡμῶν τῷ νομοθεσίαν ὑπόμνημά τι καταθέσθαι, κατὰ χῆμα τῆς ἡμετέρας κελεύσεως ἀλλοιότερον, ὄντος ἴσως τοῖς τῆς παραποιήσεως ἐνεχομένοις νόμοις, τῷ παρ' αὐτῷ σωτισθέντι ἀφαρπαζομένου, καὶ πᾶσιν διαφθειρομένου τρόποις, αὐτοῖς ταύτης ὑποκειμένης τῆς ποινῆς, ἐ κατὰ τῆς σημείοις τισὶν ἐν τῇ γραφῇ χρωμένων ἅπερ σίγλας καλοῦσιν, καὶ δι' αὐτῆς σωτηρίαν τῷ γραφὴν ὑπεχειρούντων, ἀλλὰ μὴ δι' ὅλου τούς τε ἀριθμοὺς, τά τε ἐνόματα τῆς παλαι βραχύ, τήν τε ὅλην νομοθεσίαν γραφόντων. ἴσως δὲ καὶ οἱ βιβλίον οὕτω γεγραμμένον κτώμενοι, ὡς ἀγόητον ἕξουσιν τὴν τούτου κτῆσιν.

ὃ δὲ

cum his quæ nunc conſtituta ſunt, ne quædã inter ſe minus cõuenire videantur, & id quod nobis inutile eſt repudietur. Hæc verò nunc obtineant. illis enim in poſterum vti prohibemus, hæc verò ſola in republica vſurpari & obtinere volumus. Ob eãque cauſam ſi quis ex antiquis, non autem ex iſtis ſolis duobus libris & conſtitutionibus à nobis ſiue compoſitis ſiue editis vti non dubitauerit, eáſque in iudiciis allegare, is falſi criminis obnoxius erit: & publici delicti iudicatus, pœnam alia nulla cognitione adhibita, eo ipſo loco certò ac ſine vlla dubitatione ſubibit. Cùm autem & hoc optimum fore iudicaremus, ſi initio Pandectarum tum antiquos Iuriſconſultos, tum ipſorum libros recenſeremus, ex quibus hæc legum coagmentatio à nobis facta eſt, hoc etiam vt fieret præcepimus (vt & continuò factum eſt) idque ſubiici noſtræ huic conſtitutioni iuſſimus: vt omnibus appareret qualis incertitudo & inſcitia ſuperiorum fuerit, & quid à nobis ſit inuentum. Iuriſprudentes autem, ſeu legum interpretes elegimus qui apud omnes maximè probati eſſent, & qui iampridem gratia apud principes valuiſſent, ac celebritatem per eos conſecuti eſſent. Quòd ſi quis apud veteres legumlatores celebris non fuiſſet, huic ne quicquam cũ hoc libro commune haberet interdiximus. Omnibus autem qui hic deſcripti & enumerati ſunt, vnum locum vnamque dignitatem adſignauimus: neque cuiquam maiorem quàm alij auctoritatem tribuimus. Cùm enim omnibus eorũ ſcriptis robur Imperatoriarũ conſtitutionum dederimus, quorſum eorum aliquis maiores vel minores partes habere videretur? Quod autem vt primum hæ ſanctiones coactæ & congeſtæ ſunt, præcepimus: idem nunc quoque confirmantes denuo vetamus, ne quis vel eorum qui nunc ſunt, vel eorũ qui ſunt futuri, cõmentarios in eas ſanctiones cõſcribere audeat: niſi ſi eas in Græcam linguam conuertere velit: eaq; ſola vti interpretatione quę κατὰ πόδα nominatur: aut verò quicquam eorũ adiicere (quod certè non incõmodum fuerit) quę παράτιλα appellant: neq; aliud præterea quicquam in eas conſcribere, ne videlicet rurſus diſſidij & contentionum, ac multitudinis legum occaſionem præbeant: quemadmodum in edictis Prætorum vſuuenit. Quorum volumen etſi erat perexiguum, tamen propter variorum commentariorum copiam in infinitam magnitudinem excreuit. Si quid enim aut inter litigatores, aut inter iudices controuerſię inciderit, hoc Imperator ipſe rectè & commodè interpretabitur. Id enim ei ſoli conceſſum & permiſſum eſt. Quocirca ſi quis contra quàm hac noſtra conſtitutione ſancitum eſt, commentarium aliquod conſcribere, alia quàm qua permiſimus forma, non dubitauerit, is ſe legibus falſi obnoxium eſſe certò ſibi perſuadeat: & fore vt quod conſcripſerit, excindatur, & modis omnibus corrumpatur: eadẽ etiam pœna his imminẽte, qui certis notis, quas σίγλας vocant, in ſcribendo vtuntur: quibus ſcripturas corrumpere audeant, nec integrè ac perfectè numeros & nomina antiquorum Iuriſconſultorum, & omnes denique ſanctiones deſcribunt. Cæterum quicunque libros ad hũc deſcriptos modum habuerint, hi ſe inutiles libros habere intelligãt:

Edicta Prætorum.

quo-

quoniam quidem eiuſmodi libris nullam prorſus in iudiciis auctoritatem tribuimus, ne ſi ea quidem libri pars quæ recitabitur, nullas huiuſmodi notas habuerit, dummodo alia quadam parte vel ſemel hoc admiſſum ſit. Ex quo euenier, vt ipſe qui dem librum habeat: verum haud aliter ac ſi omni no ſcriptus non eſſet. Qui verò librum ſcripſerit, etiam ignoranti poſſeſſori dato duplo ipſius pretij quantitatem ei qui damno affectus fuerit, perſoluet: pœna nihilominus criminali aduerſus ipſum competente. Hoc enim aliis quoque de hiſce rebus editis Conſtitutionibus adſcripſimus, tam his quæ latinè ſcriptæ ſunt, quam illi quæ Græca eſt, & quam noſmet ipſi legum ſtudioſis inſcripſimus. Eos verò libros, tam Inſtitutionum ſcilicet, quam Digeſtorum, iam inde ab exitu felicis noſtri tertij Conſulatus valere ſancimus: hoc eſt à tertio Kalendas Ianuarij præſentis huius indictionis duodecimæ: vt in omne reliquum tempus valeant, auctoritatemque in republica cum Imperialibus conſtitutionibus obtineant tam in negotiis quæ poſthac orientur, quàm in his quæ adhuc pẽdent, neque dum bona cum gratia & amabili pactione deciſa ſunt. Nam quod prius vel iudicatum vel tranſactum eſt: id vt retractetur nõ permittimus. Hunc autem tertium Conſulatum nobis ſanè inſignem atque illuſtrem dedit Dominus, vtpote in quo pax cũ Perſis firma & ſtabilis facta eſt: & hoc legum opus compoſitum, quod nemo vnquam maiorum noſtrorum adſequi potuerat. Præterea pars totius orbis tertia (totam dico Libyam) noſtro imperio adiecta eſt. Hæc inquam omnia dei optimi maximi & ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti munere tertio noſtro conſulatui data ſunt. Quocirca omnes nobiliſſimi imperij noſtri magiſtratus noſtram hanc ſacram conſtitutionem ſuſcipientes, in ſua quiſque iuriſdictione eas quas diximus leges noſtras diligẽter & ſtudioſe obſeruent: & præcipuè vir illuſtriſſimus huius maximæ & regiæ vrbis præfectus. Curæ autem erit excellẽtiſſimo & illuſtriſſimo magiſtro noſtro, & item nobiliſſimis præfectis ſacrorum Prætoriorum noſtrorum Orientalibus, Illyricis, & Lybicis auctoritate ſua omnibus ſuæ iuriſdictioni obnoxiis, horum omnes noſtro imperio ſubiectos certiores facere. Data. XVII. Kalendas Ianuarias, Domino noſtro Iuſtiniano perpetuo Auguſto III. Conſule.

A ὡς δὲ δίδομεν ἄδειαν τοῖς τοιούτοις βιβλίοις ἐν τοῖς δικαστηρίοις πολιτεύεσθαι καὶ πρατεῖν, κἂν εἰ συμβαίνῃ τὸ βιβλίον ἐν αὐτῷ τοῦ μέρους, ὃ ὑπερ ἀναγινώσκεται, μηδὲν ἔχειν τοιοῦτο σημεῖον, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ οἱῳδήποτε μέρει αὐτοῦ μέρει, κἂν εἰ πρὸς ἅπαξ ἐν τούτῳ γεγένηται, ὥστε αὐτὸς μὲν τὸ βιβλίον ἀντὶ μηδὲν γεγραμμένου φαίνεται τελῶς ἔχειν. ὁ δὲ τοῦτο γεγραφὼς, καὶ ἀγνοοῦντι τῷ κτησαμένῳ δοὺς διπλασίαν, καθ' ὅσον τῆς τούτου διαλιμπούσης τῷ βεβλαμμένῳ τὴν ποσότητα, οὐδὲν ἧττον ἀμεζούσης καὶ τῆς ἐγκλησιαλίας κατ' αὐτοῦ ποινῆς. τοῦτο γὰρ δὴ καὶ ταῖς ἄλλαις διατάξεσιν, ταῖς περὶ τούτων τεθείσαις, ἐνεγράψαμεν, τῶν τε τῶν Ῥωμαίων προελθούσαις φωνῇ, τῇ τε τῶν ἑλλήνων γλώττῃ, ἣν πρὸς τοὺς τῶν νόμων καθηγητὰς ἀνηγράψαμεν. ταῦτα δὲ καὶ τὰ βιβλία τά τε τῶν ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΩΝ, τά τε τῶν ΔΙΓΕΣΤΩΝ φαμὲν ἐκ τοῦ πέρατος τῆς τῶν εὐτυχοῦς ἡμῶν ὑπατείας πρατεῖν θεσπίζομεν, τουτέστιν ἀπὸ τῆς πρὸ τριῶν καλανδῶν ἰανουαρίων τῆς παρούσης δωδεκάτης ὑπερμπάτου εἰς τὸν λοιπὸν ἅπαντα πρατοῦντα χρόνον, καὶ ταῖς βασιλικαῖς συμπολιτευόμενα διατάξεσιν, καὶ χώραν ἰσχύειν, ἐπί τε τῶν ὕστερον συμβαινόντων, ἐπί τε τῶν ἐν δικαστηρίοις ἠρτημένων, ἵτι καὶ φιλίαις μὴ παραδεδομένων ἀπαλλαγῆς. τὸ γὰρ ἐμπροσθεν ἅπαν ἢ διδικασμένον ἢ συμβεβασμένον, ἀνακινεῖν οὐ ἀνεχόμεθα. Τῷ δὲ τρίτῳ ὑπατείαν ἡμῖν ἐνημασεστάτῳ δίδωκεν ὁ θεὸς, εἴ γε ἐπ' αὐτῆς ἤτι πρὸς Πέρσας εἰράνη τὸ βέβαιον ἔσχεν, τό τε τοιοῦτο τῶν νόμων ἀνατίθεσθαι βιβλίον, ὅπερ οὐδενὶ τῶν ἔμπροσθεν ἐξεύρηται καὶ πρός γε ἢ τρίτῃ τῆς οἰκουμένης μοίρᾳ, τῷ ὅλῳ λιβύῃ φαμὲν, τοῖς ἡμετέροις προσκέκτηται, σκήπτροις ἅπαντα ταῦτα ἐκ τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δῶρα τῆς τρίτης ὑπατείας ἡμῖν δεδομένα. ἅπαντες τοίνυν οἱ ἐυκλεέστατοι τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἄρχοντες, τῷ θείαν ἡμῖν ταύτην δεχόμενοι διάταξιν, χρῆσθαι τοῖς προκειμένοις ἡμῖν νόμοις ἕκαστος ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν παρασκευάσει δικαστηρίῳ. προθήσει δὲ αὐτὴν ἐν τῇ μεγίστῃ καὶ βασιλίδι ταύτῃ πόλει, καὶ ὁ ταύτης ἐνδοξότατος ὕπαρχος. μιλήσει δὲ τῷ τε ὑπερφυεστάτῳ ἐυκλεεστάτῳ ἡμῶν μαγίστρῳ, τοῖς τε ἐνδοξοτάτοις ἐπανυφήμοις ὑπάρχοις τῶν ἱερῶν ἡμῶν πραιτωρίων, τοῖς τε πρὸς ἅλιον ἀνίσχουσι, τοῖς τε ὅσα τῆς λιβυείδος, ἐξίς τε ὅσα λιβύης ἅπασαν προσαξίων οἰκείων ἅπασιν τοῖς ὑφ' ἑαυτοὺς τεταγμένοις ταῦτα ποιῆσαι καθ' ἑαυτῶν, πρὸς τὸ ἅπαντων τῶν ἡμετέρων ὑπηκόων ἅπαν βαλύεσθαι γνῶσιν.

Ex

ΕΞ ΟΣΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΥΠ' ΑΥΤΩΝ ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
συγκεῖται τὸ παρὸν τῶν δίγεστων ἤτοι τῶ Πανδεκτῶ ϓ ἰνστιτοτου
βασιλέως Ἰουστινιανοῦ σύνταγμα.

NOMINA PRVDENTIVM, EORVMQVE LIBRI, ex quibus Digeſtorum opus compoſitum eſt & concinnatum.

SALVII IVLIANI
Digeſtorum lib.nonagintanouem.*
Ad Minicium Natalem lib.ſex.
Ad Vrſeium Ferocem lib.quatuor.
De ambiguitatibus lib.vnus.

ARMILII PAPINIANI
† Quæſtionum lib.triginta ſeptem.
Reſponſorum lib.decem & nouem.
Definitionum lib.duo.
De adulteriis lib.duo.
Lib.ſingulares.
De adulteriis.
Ἀντινομιῶν.

Q. MVCII SCAEVOLAE.
Ὅρων liber vnus.

SABINI
Iuris ciuilis lib.tres.

ALFENI VARI
Digeſtorum lib.quadraginta.

PROCVLI
Ἐπιστολῶν lib.octo.

ANTISTII LABEONIS
Πιθανῶν lib.octo.
Poſteriorum lib.decem.

NERATII PRISCI
Regularum lib.quindecim.
Membranarum lib.ſeptem.
Reſponſorum lib.tres.

IAVOLENI.
Ex Caſſio lib.quindecim.
Ἐπιστολῶν lib.quatuordecim.
Ad Plautium lib.quinque.

P. IVVENTII CELSI
Digeſtorum lib.triginta nouem.

SEXTI POMPONII
Ad Q.Mutium lectionum lib.triginta nouem.
Ad Sabinum lib.triginta quinque.
Ἐπιστολῶν lib.viginti.
† Variarum lectionum lib.quindecim.
Ad Plautium lib.ſeptem.
Fideicommiſſorum lib.quinque.
Senatuſconſultorum lib.quinque.
Ἐγχειριδίου libri duo.
Regularum liber vnus.

ABVRNII VALENTIS
Fideicommiſſorum lib.ſeptem.

VOLVSII MARCIANI
† Fideicommiſſorum lib.ſedecim.
Publicorum lib.quatuordecim.
[Ad L.Rhodiam lib.vnus.]

IVLII MAVRICIANI
Ad leges lib.ſex.

TERENTII CLEMENTIS
Ad leges lib.viginti.

AFRICANI
Quæſtionum lib.nouem.

† VLPII MARCELLI.
Digeſtorum lib.triginta vnus.
Ad leges lib.ſex.
Reſponſorum lib.vnus.

CERSIDII SCAEVOLAE.
Digeſtorum lib.quadraginta.
† Quæſtionum lib.viginti.
Reſponſorum lib.ſex.
Regularum lib.quatuor.
Lib.ſingulares.
De quæſtione familiæ.
Quæſtionum publice tractatarum.

FLORENTINI
Inſtitutionum lib.duodecim.

T. GAII
Ad edictum prouinciale lib.triginta duo.
Ad leges lib.quindecim.
Ad edictum vrbicum, qui haberi poſſunt lib duodecim.
Aureorum, † [ſiue rerum cottidianarum] lib.ſeptem.
Διαλεκτῶν lib.ſex.
Inſtitutionum lib.tres.*
De manumiſſionibus lib.tres.
Fideicommiſſorum lib.duo.
De verborum obligationibus lib.tres.
[Ad edictum ædilium curulium lib.duo.]
Lib.ſingulares.
De caſibus.
Regularum.
Dotalitiorum.
De formula hypothecaria.†

VENVLEII SATVRNINI
Stipulationum lib.decem & nouem.
Actionum lib.decem.
De officio proconſulis lib.quatuor.
Publicorum lib.tres.
De interdictis lib.ſex.
De pœnis paganorum lib.vnus.

TERTVLLIANI
Quæſtionum lib.octo.
De caſtrenſi peculio lib.vnus.

PAPIRII IVSTI
Conſtitutionum, lib.viginti.

DOMITII VLPIANI
Ad edictum lib.octoginta tres.
Ad Sabinum lib.quinquaginta vnus.
Ad leges lib.viginti.
† Diſputationum lib.decem.
Omnium tribunalium lib.decem.†
De officio proconſulis lib.decem.
Παρδεκτῶν lib.decem.
Regularum lib.ſeptem.
Fideicommiſſorum lib.ſex.
Opinionum lib.ſex.
De adulteriis lib.quinque.
De appellationibus lib.quatuor.
De officio conſulis lib.tres.
Inſtitutionum lib.duo.
De cenſibus lib.ſex.
Reſponſorum lib.duo.
[Ad edictum ædilium curulium lib.duo.]
Lib.ſingulares.
De ſponſalibus.
De officio præfecti vrbi.
De officio præfecti vigilum.
De officio curatoris reipublicæ.
De officio prætoris tutelaris.
De officio quæſtoris.
[De officio conſularium.]
De excuſationibus tutelarum.
Regularum rurſus.

IVLII PAVLI
Ad edictum lib.octoginta.
Quæſtionum lib.viginti ſex.
Reſponſorum lib.viginti tres.
Breuis edicti † lib.viginti tres.
† Ad Plautium lib.decem & octo.
Ad Sabinum lib.ſedecim.
Ad leges lib.decem.
Regularum lib.ſeptem.
Sententiarum ſiue factorum lib.ſex.

* Ἐννεηκοντα. Flo. In hunc notas ſcripſerunt Marcellus & Paulus.

† In quæſtiones Vlpiani, ut teſtatiſſimi & quæſtiones Paulus notas ſcripſit.

Huius libros Paulus in ἐπιτομὴν redegit.

In libros ἐπιδίκου Paulus notas ſcripſit. Poſteriorum Iauolenus epitomẽ fecit.

† Hi libri alicubi adduntur, ad edictũ ex variis libris.

Item variarum quæſtionum.

† Adhuc. etiã quæſtionũ de fideicommiſſis.

† In hunc notas ſcripſit Marcianus, quæ adnotationibus Scæuolæ Claudius Tryphoninus & Paulus.

† Adhuc. & variarũ quæſtionum.

In Pãd. Flo. hic tit. Græcè ſic habetur. Cæterùm in catalogo ut reſperto-rũ nomina, & librorũ numeros Græcis vocibus, reliqua verò Latinis expreſſa ſunt. quæ cum ineptiſſima iubemur reſpuimus.

† Flo. τὰ μὲν ἐπιβλήθεντα Σαβίνῳ, id eſt, quæ ſolis nõ reperta fuerãt, decẽ. Poſtremus in epiſto. ad Iacob. Modeſtũ habet quĩ decem.

* βιβλία τεσσαρα.

† Gaii liber ſingularis ad legẽ Cluuiã citatur lib.6. tit. 2. l. 4.

† Hi libri aliàs quoque adduntur, quæſtionũ ſtẽ publicarũ diſceptationum.

† Flo. Pro tribũnatum βιβλία δύο.

† Flo. Breuium.

† Aliàs adduntur, quæſtionũ ad Plautũ.

Sententiarum [receptarum] lib.quinque.
Ad Vitellium Sabinum lib.quatuor.
Ad Neratium lib. quatuor.
Fideicommiſſorum lib.tres.
† Decretorum lib.tres.
De adulteriis lib.tres.
Manualium lib.tres.
Inſtitutionum lib.duo.
De officio proconſulis lib.duo.
Ad legem Aeliam Sentiam lib.tres.
Ad legem Iuliam † lib.duo.
De iure fiſci lib.duo.
De cenſibus lib.duo.
[Ad edictum ædilium curulium lib.duo.]
Lib.ſingulares.
Regularum iterum lib.vnus.
Regularum tertio lib.vnus.
De pœnis paganorum.
De pœnis militum.
De pœnis omnium legum.
De vſuris.
De gradibus & adfinibus.
De iure codicillorum.
De exculationibus tutelarum.
Ad regulam catonianam.
Ad ſenatuſconſultum Orphitianum.
Ad ſenatuſconſultum Tertyllianum.
Ad ſenatuſconſultum Silanianum.
Ad ſenatuſconſultum Velleianum.
Ad ſenatuſconſultum Libonianú, ſeu Claudianum.
De officio præfecti vigilum.
De officio præfecti vrbi.
De officio prætoris tutelaris.
[De officio adſeſſorum.]
De extraordinariis criminibus.
Ad hypothecariam formulam. *
Ad municipalem.
De publicis iudiciis.
De inofficioſo teſtamento.
† De ſeptemuiralibus iudiciis.†
De iure ſingulari.
De ſecundis tabulis.
Ad orationem Diui Seueri.
Ad orationem Diui Marci [& Commodi.]
Ad legem Velleiam.
Ad legem Cinciam.
Ad legem Falcidiam.
De tacito fideicommiſſo.
De portionibus, quæ liberis damnatorũ cõcedũtur.
De iuris & facti ignorantia.
De adulteriis.
De inſtructo & inſtrumento.
De appellationibus.
[De adſignatione libertorum.]
De iure libellorum.
De teſtamentis.
De iure patronatus.
De iure patronatus, quod ex lege Iulia & Papia venit.
De actionibus.
De concurrentibus actionibus.
De interceſſionibus feminarum.
[De operis libertorum.]
De variis lectionibus.]
De donationibus inter virum & vxorem.
De legatis.

Aliquo ſic adhuc. Imperialiũ ſententiarũ in cognitionibus prolatarũ ex libris ſex primo. Decretorũ lib. 2.

† Flo. Iunium.

† Septẽuiralis iudicii meminit Lamb. 1. Dec. 3.

De legitimis hereditatibus.
De libertatibus dandis.
De ſenatuſconſultis.†

CLAVDII TRYPHONINI

Diſputationum lib.vigintivnus

CALLISTRATI

De cognitionibus lib.ſex.
Edicti monitorij lib ſex.
De iure fiſci lib.quatuor.
Inſtitutionum lib.tres.
Quæſtionum lib.tres.†

ARRII MENANDRI.

De re militari lib.quatuor.

AELII MARCIANI

Inſtitutionum lib.ſedecim.
Regularum lib.quinque.
De appellationibus lib.duo.
De publicis iudiciis † lib.duo.
Lib.ſingulares.
De delatoribus.
Ad ſenatuſconſultum Turpillianum.
Ad hypothecariam formulam. *

IVLIVS AQVILA.†

Reſponſorum lib.vnus.

HERENNII MODESTINI

Reſponſorum lib.vndeuiginti.
Ἐπικλήσεων lib.duodecim.
Regularum lib.decem.
Differentiarum lib.nouem.
Excuſationum lib.ſex.
De pœnis lib.quatuor.
Lib.ſingulares.
De præſcriptionibus.
De inofficioſo teſtamento.
De manumiſſionibus.
De legatis & fideicommiſſis.
De teſtamentis.
Ἐξηγητικῶν lib.
De enucleatis caſibus.
De differentia dotis.
De ritu nuptiarum.

TARVNTENI PATERNI

De re militari lib.quatuor.

AEMILII MACRI

De re militari lib.duo.
De publicis iudiciis * lib.duo.
De officio prætidis lib.duo.
De appellationibus lib.duo.
Ἐπιτομὴ Ἑρμογενιανοῦ.

AVRELII ARCADII CHARISII

Lib.ſingulares.
De teſtibus.
De officio præfecti prætorio.
De muneribus ciuilibus.

LICINNII RVFINI

Regularum lib.duodecim.

P. IVRII ANTHIANI

Partis edicti lib.quinque.

MAXIMI

Ad legem Falcidiam lib.vnus.

HERMOGENIANI

Ἐπιτομὴν iuris lib. ſex.

[AELII GALLI

De verborum, quæ ad ius pertinent, ſignificatione.]

FINIS.

† Scripſit et hæc, quæ non ſunt in indice Florentino. De actionibus. De formula teſtamenti. De cõcẽptione formularũ. De dotis repetitione.

** Flo. Suã quãquã Polumnus legatus, † Flo. Publicè. * Flo. Verborum ſignificatione. Flo. Fabius Ad Aurelium.*

** Flo. Publicũ.*

IN nomine domini &c.] *Hæc ſub ſimul cum conſtitutione eſt quædam epiſtola. & diuiduntur in tres partes. Primò ponit nomen mittentis eam cum nominibus & cognominibus: & durat vſque ad ver. Theophilo. ibi eſt ſecunda pars, in qua ponuntur nomina quibus mittitur iſta epiſtola. & durat vſque ad verb. ſalutem. ibi eſt tertia pars, in qua ponitur ſalutatio, ſecundum Bar.*

IN NOMINE DOMINI IESV CHRISTI.

IMPERATOR[a] *CÆSAR*[b] *FLAVIVS*,[c] *IVSTINIANVS*[d] *ALAMANNICVS, GOTTHICVS, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius,*[e] *felix,*[f] *inclytus,*[g] *victor*[h] *ac triumphator*[i] *ſemper Auguſtus*[k] *Theophilo, Dorotheo, Theodoro, Iſidoro, & Anatolio, & Thalleleo, & Cratino viris illuſtribus anteceſſoribus,*[l] † *& Salaminio viro diſertiſſimo anteceſſori Salutem.*[m]

† *Iuris profeſſores ſunt: quod ex §. qua omnia. & §. ſed cõ. proſpeximus. cõſtit. ſ. præcedit. Tã ac colligere eſt, qa antecederent & præirent diſcipulis. tamen ſi incerti Alcia. in hac re fluctuet lib. diſpun. §. ca. 12. & præterm. ſ. a Vel melius à Iubo Cæſare eius examinato ſecũdum Bald. b Vtraque expoſitio poteſt eſſe bona ſecũdũ Ioan. Fab. & Ange. in proœ. inſti. vbi gl. ſimile. c Doct. hoc ponit de donatione facta Silueſtro papæ, an valuerit. ad quæ adde gl. fin. ſecundum Bal. in l. 1. §. cũ ut bẽ. infra de offic. præf. vr. quæ vult impera. poſſe donare papa de rebus imperii.*

a *Imperator.* ſic dictus quia imperat ſubditis. *ADDITIO.* Solet hic quæri, quando quis dicatur imperator. & dicitur quòd ante coronationem non eſt imperator: ſed rex Romanorum: vt eſt text. in cap. venerabilem. extra de electione. ſed poſt triplicem coronationẽ proprie dicitur imperator, per glo. in cle. j. de iureiuran. & Panor. in d. ca. venerabilem. Cæterùm ſubſequẽtium Imperatoris titulorum ſignificationẽ vide apud Ioa Ferrar. in proœm. Inſtit. & Franciſ. Balduinum in ipſum proœ.

b *Cæſar.* à Cęſare Auguſto quilibet imperator dicitur Cęſar.* hoc placet. vel quia de ventre matris cæſus fuit: vel qa vẽtrem matris fecit aperiri, vt videret locum in quo cõceptus fuit. vel ab euentu, quia Cæſaream dedicit, ſicut & alias plures prouincias: vt in authen. de heredi. & Fal. in princ. colla. j.

c *Flauius.* ſi habes flauus, dic id eſt rubeus. ſi habes Flauius: dic eo quòd Flauios deuicit, vel quia talis erat coloris.

d *Iuſtinianus.* à patre adoptiuo Iuſtino: vt inſtit. de dona. §. eſt & aliud. & quibus nõ eſt permiſſ. face. teſta. §. pe. licet in decretis diſt. xvj. c. habeo librũ. dicatur quòd fuit filius Conſtantini: ſed ſubaudi in regno. q. ideo ibi appellatur filius Conſtantini, quia ſucceſſit ei in regno. vel ibi loquitur de alio Iuſtiniano quàm hic. Vel dicitur à iuſtitia quam ſemper coluit, & colendam ſubditis iniunxit[b] C. de ſum. tri. & fi. catho. l. j.

e *Pius.* à Pio Antonino omnis imperator dicitur Pius: vt in authen. vt lib. decætero. §. facim*. coll. vj. *ADDITIO.* Vel dicitur Pius, à pietate animi: vt C. de ſum. tri. & fi. cath. l. j. in pri. & C. de nup. l. imperialis. & de cadu. tollen. l. vnica, vlt. reſpon. Bal. hic.

f *Felix.* à virtute animi: vel propter diuitias multas quas habuit, vel quia erat rerum mundi cognitor. Vnde Boethius: Felix nanque rerum cognitor mundi, &c.

g *Inclytus.* à geſtis magnificis, vel à gloria: quia bene auguratus eſt.

h *Victor.* in fugando hoſtes.

i *Triumphator.* poſt victoriam, vel in capiendo hoſtes.

k *Auguſtus.* quia ei* debet eſſe propoſiti, vt augeat imperiũ*: licet non ſemper poſſit. Sic & matrimonii dicitur individuũ, quantum ad propoſitum: vt inſtit. de pa. po. in princ. ſed tamen quandoque ſoluitur matrimonium: vt C. de repu. l. cõſenſu. in princ. Sic & iuſtitia tribuit vnicuique ius ſuum, quantum ad propoſitum: vt infra titu. j. l. iuſtitia. Vel dicitur ab Auguſto Octauiano nepote Cæſaris.

l *Anteceſſoribus.* id eſt doctoribus legum, qui alios antecedũt ſcientia & moribus: vt C. de profeſ. & me. l. magiſtros. li. x. & j. q. j. c. villiſſimus. Et ſic not. q. hæc conſtitutio eſt Iuſtiniani: ſed quomodo, cum totus liber ſit iuriſconſultorum? Reſpon. cum ex multitudine antiquorum librorum compilaſſet Iuſtinianus primò Codicem, ſecundò Digeſta, & tertiò Inſtitutiones: vt inſtitu. in proœmio. §. omnes. & §. cuniq;. opus erat tradi modũ legendi dictos libros, quem tradit hic. & ſic poſt Digeſta facta fuit hæc conſtitutio, licet ponatur in principio.

m *Salutem.* & hanc conſtitutionem.

Mnem.] *CASVS.* Docet in hac conſtitutione Imperator ſcripta primò Inſtituta, ſecundo verò loco Digeſtorum ſeu Pidectarum quinquaginta libros, poſtremò Imperialium Conſtitutionum libros duo decim compoſuiſſe, Codicem nempe Iuſtinianeum ex Gregoriano, Hermogeniano, Theodoſiano Codicib. conflatum. Dein exploſo inutili, ac præpoſtera profeſſorum iuris in prælegendis auctoribus recepta conſuetudine, nunc tandẽ veram ac breuẽ docẽdi methodum tradit. Ac prima quidem anni primi parte Inſtitutiones legendas eſſe, reliqua verò parte, quę ff. Vetus. A ſpectant nuncupantur, primam videlicet Digeſtorum vſque ad librum de Iudiciis: & tum nõ amplius Dupondios, ſed Iuſtinianeos auditores vocandos decernit. Secundo verò anno librum de iudicis vſque ad librum De rebus creditis, ſi certum petetur. vel à libro De rebus creditis, vſque ad librum De pignoribus legẽdum cenſet vnà cum quatuor libris ſingularibus. Et tum auditores Edictales vocari vult. Tertio anno legetur titulus, ſi certũ pet. vel titulus de iudi. ſi vnus lectus eſt, alter verò non. & cum eis legentur tres libri ſingulares: & alij dimittentur in illo tertio anno vſque ad titu. de bono. poſſeſſ. & iſti quatuor libri ſunt: ſcilicet de ſponſalibus, de tutelis, de teſtamentis, & de legatis. Item legentur in illo anno reſpoſa Papiniani: quæ ſunt in vltimis trib* libris ſingularib*. Et vocabũtur in iſto tertio anno Papinianiſtæ, & fiet feſtũ vt olim fiebat. In quarto anno nõ legẽtur reſpõſa Pauli, vt olim: ſed alij libri ſingulares. x. legẽtur, & vocabunt in iſto quarto anno Hirci, id eſt ſubtiliter videtes. In quinto ãno legeẽ Codex: & extũc poſſunt recedere p. ſapiẽtibus. & hoc vſque ad §. hæc aũt. Exinde dicit q. hæc tria volumina. ſ. Digeſta, Codex, & Inſtitutiones, in regius vrbibus legãtur: puta in ciuitate Romana, vel Cõſtantinopolitana, vel in ciuitate Berytienſium legi poſſunt. alibi enim legi nõ debẽt. ſed alibi legentes nõ habent priuilegia quę habent qui in prædictis vrbibus legũt: quia nõ leges docẽt, immo committunt in leges. Secundò dicit q. libri legales non debent ſcribi per ſigna, vt vna litera repreſenter partẽ: ſed debent ſcribi per conſequẽtiam literarũ. nã ita iuſſit alibi Iuſtinianus, vt per cõſequentiã ſcriberentur. & hoc iuſſit bis. Et hic iubet tertiò vt per cõſequentiã ſcribãtur. Si autem per ſigna ſcribatur, nõ valẽt tales libri: nec illę leges poterũt allegari. imò ſcriptor criminaliter punietur, etiã in duplo. Tertiò dicit q. ſcholares non debent inter ſe ludos nociuos exercere: nec contra doctores. & eſt ratio, quia ex ludo crimen oritur. In §. & hæc omnia. dicit quot iudices habet ſcholaris in cauſa ſua. Nam dicit q. habet præfectũ vel prætũdem loci. item habet epiſcopum loci. itẽ habet doctorẽ legũ. & ſic habet ſcholaris tres iudices in cauſa ſua. Vltimo alloquitur doctores Iuſtinianus, vt incipiãt amodo docere & regere. Nã dicit Iuſtinianus, quòd de inutili fecit vtile: & ad hoc probandum inducit quoddam ſimile de permutatione quam fecit Diomedes cum Glauco.

n *Sanctionem.* Dicitur quãdoq; ſanctio quælibet imperialis cõſtitutio: vt C. de no. Codic. compo. ibi, colligẽtes verò in vnam ſanctionem &c. Quandoque illa tantum quæ pœnã imponit: vt inſti. de rerũ diui. §. ſanctæ. Tertiò dicitur totius iuris compoſitio: vt hic. & quod hic dicit, omnẽ tou* reipublicæ noſtræ, id eſt totius imperij, quod eſt ſuũ, & res in eo contentæ, ratione iuriſdictionis, vel protectionis, vt hic: non proprietatis, ſecundum Bal. ſed M. etiam proprietatis, argu. infra de rat. reſtitu. l. quæris. ſed fauore ingenuitatis eſt illud: imò eſt rideo, quia patrono conſentiente princeps eum reſtituit. aliàs princeps nõ poſſet: vt eo. tit. l. pe. & vlti. Item ius anulorum aureorum non datur à principe inuito patrono: vt infra de iur. aur. anu. l. diuus. Item p. eo. ſ. Mar. eſt C. de quadri. præſcri. l. fi. in prin. ſed expone vt ibi. Item pro eo infra. de euict. l. Lucius. & de rei vindi. l. item ſi verberatũ. §. item ſi fortè. ſed illud fauore militiæ: ſed & aliquid datur poſſeſſori. ſic & in libro Regũ: Hoc ius regis erit, prædia veſtra dabit militibus ſuis: filias veſtras faciet pannificas. vel ratione delicti poſſeſſoris ſunt hæc. Item pro eo. C. de vendi. re. hiſe. l. j. libr. x. ſed illud ratione partis. * ſed ibi diuidit pretium cum ſocio. Item not. quòd reſpubli. multas habet ſignificationes: vt no. in authen. de hered. & Fal. in prin.

o *Purgatam.* cõrarietatibus, ſimilibus, & inutilibus: vt C. de no. Codi. facien. §. quibus. & Co. de Iuſti. Codi. confir. §. tollendis. & C. de vete. iure enucle. l. ij. circa principium.

p *Compoſitam.* id eſt ſub compẽdio poſitam: ſed ab aliis adinuentam, licet ſparſim poſitam. at promulgare, eſt de nouo cõſtituere: vt inſtitu. in proœmio. §. omnes verò. *

q *Inſtitutionum.* quare hæc nomina habeat, dic vt inſtitut. in proœmio. §. igitur.

Sanctio quot modis capitur.

Hactenus procedit gl. Accurſii. Aegi. Per.

* *Vide quæ ſcripſi illic. Aegi. Per.*

quàm in quinquaginta Digeſtorũ ſeu Pandectarum, [a] necnon in duodecim imperialiũ [b] conſtitutionum, quis amplius [c] quàm vos [d] cognoſcit? Et omnia quidem quæ oportuerat & ab initio mandare, [e] & poſt omnium [f] conſummationem factum * libenter admittẽtes definire: iam per noſtras orationes [g] † tam Græca [h] lingua, quàm Romanorũ (quas [i] æternas fieri optamus) explicita ſunt.

Sed cum vos, & omnes poſtea profeſſores legitimæ [k] ſcientiæ cõſtitutos etiam hoc oportuerat ſcire, quid, & in quibus tẽporibus tradi neceſſariũ ſtudioſis [l] credamus, vt ex hoc optimi atque eruditiſſimi efficiantur, [m] ideo præſentem diuinam orationem [n] ad vos præcipue faciendam exiſtimamus: quatenus tam prudẽtia veſtra, quàm cæteri anteceſſores [o] qui eandẽ artem in omne æuũ exercere maluerint, noſtris regulis obſeruatis, inclytam viam eruditionis legitimę poſſint ambulare. Itaq; dubio procul quidem eſt, neceſſe eſſe Inſtitutiones [p] in omnibus ſtudiis [q] primum ſibi vindicare locum, vt pote prima veſtigia † cuiuſque ſcientiæ [r] mediocriter tradentes: ex libris autem quinquaginta noſtrorũ Digeſtorum ſex & triginta tantummodo ſufficere [s] tam ad veſtrã expoſitionẽ, quàm ad iuuẽtutis eruditionẽ iudicamus: ſed ordinem eorũ, & tramites per quos ambulandum eſt, manifeſtare tẽpeſtiuum [t] nobis eſſe videtur: & vos in memoriã quidẽ eorũ quæ antea tradebatis, redigere: [u] oſtendere autem nouellæ noſtræ cõpoſitionis tam vtilitatem quàm tempora, vt nihil huiuſmodi artis relinquatur incognitum. [x] Et antea quidem (quemadmodum & veſtra ſcit prudentia) ex tanta legum multitudine, quę in librorum [y] quidem duo milia, verſuum † autem tricies centena [z] extẽdebatur: nihil aliud niſi ſex tantummodo [a] libros, & ipſos confuſos & iura vtilia in ſe perraro habentes, à voce magiſtra ſtudioſi accipiebant, [b] cæteris iam deſuetis, iã omnibus inuiis [c]. In his autẽ ſex libris [d] Caij noſtri inſtitutiones, [e] & libri ſingulares [f] quatuor, prim [g] de illa re vetere [h] vxoria: ſecũdus de tutelis, & tertius necnon quartus de teſtamentis & legatis [h] cõnumerabantur: quos nec totos per conſequentias † accipiebant, ſed multas partes eorum quaſi ſuperuacuas præteribant. Et primi anni hoc opus legẽtibus tradebatur, non ſecundum edicti perpetui [i] * ordinationem, [k] ſed paſſim, [l] & quaſi per ſatyram [m] collectũ, & vtile cum inutilibus mixtũ, maxima parte inutilibus deputata. In ſecundo autem anno præpoſtera ordinatione habita, prima pars [n] legum eis tradebatur, quibuſdam certis titulis ab ea exceptis: cum erat enorme, [o] poſt Inſtitutiones [p] aliquod [q] legere, quàm quod in legibus & primum poſitum eſt, & iſtam nuncupationem [r] meruerit. Poſt eorum verò lectionem, neque illam continuã, ſed particularẽ, & ex ma-

Ordo ſcripturæ nõ ſemper ſeruatur.

* *factam*

† *Intelligit orationes duas quæ hanc præcedunt. quæque poſtea ſũt in C. ſub Titu. de vet. iure cunct.*

† *Quæ prima veſtigia ſingulatim diſcipulis, pulchrè Plato in Menone & Theæteto.*

a *Digeſtorũ ſiu Pandectarũ.* ideo quia diſputationes legitimas in ſe cõtinet, & quaſi digerit: & quod vndique fuit collectũ, in ſinus ſuos recipit: vt Co. de vete. iur. enu. l. ij. §. ſed cum omnia. Pandecta dicitur à pan, quod eſt totum: & decten, quod eſt doctrina: quia vt dictũ eſt, totius iuris doctrinam hic liber cõtinet in ſe, ſecundum Io. & no. q̃ non attendit hic ordinem cõpoſitionis horum librorũ, vt modo dixi in rubrica in fi. ſic & aliàs inſtit. de le. §. ante heredis. & j. de pe. le. l. quidã. & inſtit. de pœ. te. li. §. j. vel dic quòd futurum ordinẽ legendi iam in animo concipiebat.

b *Imperiales.* id eſt Codicis primi.

c *Anipſum.* id eſt melius: quaſi dicat, nullus.

d *Vos.* legum doctores, quib̃ mittitur hæc conſtitutio: vt hic, & C. de ve. iur. enuc. l. ij. in fi. vlti. col. & Cod. de Inſt. Co. confir. §. tollendis. & ſemper ad eos ita dirigit ſermonem.

e *Mandare.* ſ. explicita ſunt, quod eſt j. vt fuit prima compoſitio Codicis: vt Cod. de no. Codi. faciendo.

f *Et poſt omnium.* & repete, & explicita ſũt omnia quę oportuerat nos mãdare poſt factã omnium. i. poſt elimationem totus operis Dig. & Inſti. & C. primi. & da exemplũ vt dicitur in conſtitutione. C. de emẽ. Iuſti. co. nos dico libẽter admittentes i. amplectentes ea quæ oportuerat nos definite quę poſita ſunt in ſecũda compilatione. C. & ſic fuit hæc conſtitutio facta poſt ſecũdam compilationem. C. vt hic innuit, & j. eo. §. illud autem. & C. de ve. iur. enu. l. ij. §. fi.

g *Orationes.* id eſt leges primi Co.

h *Græca.* Hic innuit leges primũ i Greco fuiſſe cõpoſitas. licet verũ nõ ſit illud, bene credo q̃ à Græcis habuerint originẽ: vt inſti. de iur. nat. §. & nõ inelegãter. ſicut & quælibet ars: vt in princ. ſui tractat̃ dicit Priſcia. verũtamẽ hęc legũ cõpoſitio pri̊ in Latino fuit cõſcripta: vt C. de vet. iur. enu. l. ij. §. hoc aũt quod. in prĩ. §.

i *Quas.* ſcilicet orationes.

k *Legitime ſcientiæ.* id eſt legalis ſcientiæ.

l *Studioſis.* ſcilicet ſcholaribus.

m *Eſſiciantur.* ſcilicet ſtudioſi.

n *Orationem.* id eſt legem.

o *Anteceſſores.* ſciẽtia & moribus: ſed ſucceſſores ſunt: vel anteceſſores. i. ſucceſſores: ſicut & veteres ſcribebant concordantias quæ erant infra, ſupra, & e contra.

p *Inſtitutiones.* quę hodie ſunt breues & vtiles, de quib̃ hic dicit. oli verò erãt plixę & inutiles: vt inſtit. in proœmio. §. cũq;.

q *Studium.* id eſt omnibus ſtudentibus, vt non ſentias de aliis artibus: vel. i. ſtudiis cuiuſcũque anni, vel incipientibus quocũque anno, vel, id eſt quocũque loco ſtudentibus, idoneo tamẽ: vt j. e. §. hæc autem tria. Acc.

A r *Cuiuſque ſcientiæ.* i. totius ſcientiæ iuris. nõ enim de aliis artibus intelligas. ſic ecõtra totos, ponitur pro omnes. vt C. de lib. præ. l. fi. ibi. qui enim tales &c.

f *Sufficere.* qui ſunt à tit. de iuſti. & iur. vſque ad tit. de bo. poſ. alij enim nõ legũtur in ſcholis: vt hic. & j. eo. §. p reſpõſis. in fi. & no. q̃ hic loquitur ſecundum moré hodiernũ: vſq; illuc, & antea &c. qui mos erat. j. eo. §. & primo. Acc.

t *Tempeſtiuum.* id eſt tempus eſt.

v *Redigere.* repete, tẽpeſtiuum &c.

x *Incognitum.* repete, tempeſtiuum &c. facit C. de cadu. tollen. §. & cum triplici. Acc.

† *Ad hunc locum vide Duarenum l. 2. Diſput. anniuer. cap. 7.*

y *Quæ in librorũ.* aliàs & libris: & alias, libros: ſed melius librorum.

z *Tricies cẽtena.* ſcilicet milia: vt Co. de ve. iu. enu. l. ij. §. ſed cum p omnia. ij. col.

a *Sex tãtummodo.* Sed qui erãt iſti ſex? Reſpõ. nõ erant ſic ordinati vt hodie ſunt: ſed exponet eos ſtatim. Acc.

b *Accipiebant.* p primo anno.

c *Inuiis.* propter deſuetudinem.

† *ſequẽtias.*

d *Sex libris.* cõnumerabantur, quod eſt j.

e *Inſtitutiones.* quæ duos libros faciebant.

f *Singulares.* Singulares dicuntur, quia ſub tit. de iud. vel de rebus non cõtinẽtur: ſed aliàs p ſe ſtãt. nõ tamen eos habem̃ hodie vt olim erãt: vt ſubiicit. Acc.

* *Vide & hunc locum Alciati. de ſponſ. cap. 27.*

g *Vetere.* forte hic cõtinebatur quod hodie continet liber de ſponſalibus, vſque ad librũ de tutelis.

h *Et legatis.* forte ea quæ continẽtur vſque ad illum tit. de bo. poſ.

i *Perpetui.* i. generalis: vt inſti. de ſatiſ. cut. §. j.

k *Ordinationẽ.* quæ eſt vt cotinue vnam materiam proſequaris, alia inutili non immixta.

l *Paſſim.* i. indiſtinctẽ. ſic infra de ritu nup. l. palam. in prin.

m *Per ſatyrã.* ſicut ſatyrici ſaltando non ſeriatim procedunt. *ADDITIO.* Prouerbiali figura dictum eſt à Satyra lãce ex variis ferculis nullo ordine collatis compoſita. Alciat. li. iiij. de verb. ſign. Vide Eraſm. Chil. iiij. cent. vij. Prouerb. 76.

n *Prima pars.* i. illud quod eſt hodie prima pars legum. ſunt enim ſeptem partes, ſecũdum Iuſtinianum. prima à tit. de iuſti. & iu. vſque ad tit. de iudiciis. & continet libros quatuor. ſecũda vſq; ad tit. ſi cer. pet. & cõtinet libros ſeptẽ. tertia vſque ad ti. de pigno. & cõtinet libros octo. quarta vſque ad tit. de teſtamẽtis, & continet libros octo. quinta vſque ad tit. de bo. poſſeſ. & continet libros nouẽ. ſexta vſque ad titu. de verb. obliga. & continet lib. octo. ſeptima vſque ad fin. & continet libros ſex. & ſic ſunt quinquaginta libri: vt C. de vet. iu. enu. l. ij. §. igitur primo.

o *Cum erat enorme.* Bene dicit, præpoſtera: cum &c.

p *Inſtitutiones.* ſcilicet antiquas.

q *Aliquod.* ſcilicet aliud quàm quod &c.

r *Nuncupationẽ.* proton. vel primã, quod eſt idẽ. inde protocollum: vt in

lum:vt in auth.de tabel.in rub.& §.illud.col.iiij.

a *Et ipſi.*ſ.libris,vel titulis,non præbentibus &c.

b *Octo libris ſemotis.* ſed ſi octo excipiuntur,nulli remanẽt.ſed reſpon.plures erant olim.Alij habeut hic,ſex vel ſeptem.

c *Legentibus.* datiui caſus eſt.

d *Vel.* pro id eſt. Accurſius.

e *Viciſſitudinem.* nunc hos, nunc illos primo. Accurſius.

f *Quæ.*ſ. conſummatio reſponſorum Papiani: vt j.e. §. terti. ibi, vobis autem pulcherrimus &c.

g *Accipiebant.*ex prædictis reſpondis.

* *octo.*

h *Tradatis.*primo, ſecundo, & tertio anno. Accurſius.

i *Retinebant.*ſ. ſcholares in quarto anno.

k *Vacuæ notionis.*hic dicitur vacua notio ſcientia quam à magiſtris accipiebant:eo q̃ tũc vacabant in ſcholiis.

l *Magiſtros legum.*no.doctores dici magiſtros. ſic.j.de arbi.quidem. & ſubaudi,vos ipſi &c.

† *Hic Iuſtinianus laudat Papi. ſic & in l. generaliter.§. cõtinẽ. & de inſtit. & ſub. & ſub cõdi. fa.C.& vbique. Bol.hunc auſero, vt rum doctum lectorem cõmendari poſſe.*

m *Penitus.* not. aliqua debere habere doctorem vltra ea quæ dicit ſcholaribus.Accur.

n *Monumenta.*i.documenta,à moneo,non à memoria, vt monimentum: vt infra de relig.l. monumentum.

o *Teſtimonio.* i.aſſertione. ſic dicitur in authen. de mona. §.cogitandum.coll j.

p *Nos vero tantam penuriam.* nam copia tacit inopiam. ſuperfluitas enim potius erat. * vel erat penuria quantum ad vtilitatem perpaucam quam continebat tãta legum multitudo: & ſic penuria reprobatur. ſic j.de teſti. l.iij.in prin. in glo. egens. aliquando prodeſt: vt j. de offi. præti. l.allicitas. in fi. & inſt. de ſuſpect. tuto.in fi.

* *hoc reſpondum nõ eſt Accurſii. Aug. Per.*

* *is.*

* *eos vacuæ.*

† *Adde Panor.in c.1.de ioca. adde text.in l. qui ut poſſ. ff. de verb. & re. ſig. text. ibi glo. & ibi glo. in ſu perſentiſſimus ff. de excuſa. tut. & ibi Bal. & quæ ſcripſi de hac re.*

q *Theſaurus.*inæſtimabiles,vt infra de var. & extra.co.l j.§. proinde. & §.ſeq. & per ſimilitudinem dicit.vt enim ſub terra latet theſaurus: ita in tanta legum multitudine aliqua bona latebant.

r *Quibus.*theſaurus.

s *Erogatis.* ergo quod habeo, vt ſcientiam, & per hoc mihi non abeſt: vt hic, & j.de leg. iij.l.legatis ſeruis.§.ornatricibus. erogo quod habeo:vt librum:& per hoc mihi abeſt: vt j.de acquir. re. do.l.traditio. Erogo etiam quod non habeo:vt inſti.qui.alie.licer.§.j.

gna parte inutilem cõſtitutam, tituli alij eis tradebãtur tam ex illa parte legum quę de iudiciis nũcupatur, & ipſis[a] non continuam,ſed raram vtilium recitationem præbentibus,quaſi cætero toto volumine inutili conſtituto:quàm ex illa quæ de rebus appellatur, ſeptem* libris ſemotis:[b]& in his multis partibus legentibus[c] inuiis, vrpote non idoneis neque aptiſſimis ad eruditionem conſtitutis.

In tertio autem anno quod ex vtroque volumine, id eſt de rebus vel[d] de iudiciis,in ſecundo anno non erat traditum,accipiebant ſecundum viciſſitudinem[e] vtriuſque voluminis:&ad ſublimiſſimum† Papinianum, ciuiſq; reſponſa iter eis aperiebatur,& ex prædicta reſponſorum conſummatione(quæ[f] decimo & nono libro concludebatur) octo tãtummodo libros accipiebãt,[g] nec eorum totum corpus eis tradebatur,ſed pauca ex multis,& breuiſſima ex ampliſſimis, vt adhuc ſitientes ab eis recederent. His igitur ſolis à profeſſoribus traditis,[h] Pauliana reſponſa per ſemetipſos recitabant:[i] neque hæc in ſolidum,ſed per imperfectum, & iam quodammodo malè cõſuetum incõſequentię curſum. Et hinc* erat in quartum annũ omnis antiquæ prudẽtiæ finis: vt ſi quis ea quæ recitabant, enumerare mallet,computatione habita inueniet ex tam immenſa legum multitudine vix verſuum ſexaginta milia eos ſuæ* notionis[k] perlegere, omnibus aliis deuiis & incognitis conſtitutis,& tunc tantummodo ex aliqua minima parte recitandis, quotiens vel iudiciorum vſus hoc fieri coegerit,vel ipſi magiſtri legum[l] † aliquid ex his perlegere feſtinabatis,vt ſit vobis aliquid amplius diſcipulorum peritia.[m] Et hæc quidem fuerunt antiquę eruditionis monumenta:[n] ſecundum quod & veſtro teſtimonio[o] cõfirmatur. Nos verò tantam penuriam[p] legum inuenientes,& hoc miſerrimum iudicãtes,legitimos thenſauros*[q] volentibus aperimus:quibus[r] per veſtram prudentiam quodammodo erogatis,[s] ditiſſimi[t] legum oratores efficiantur diſcipuli. Et primo quidem anno noſtras hauriant inſtitutiones, ex omni penè[v] veterum inſtitutionum corpore elimatas, & ab omnibus turbidis fontibus in vnum liquidum ſtagnum[x] conriuatas tam per Tribonianum virum magnificum magiſtrum & exquæſtore[y] † ſacri palatij noſtri & exconſule, quàm duos è vobis, id eſt Theophilum & Dorotheum facundiſſimos anteceſſores.[z] In reliquam vero anni[a] partem ſecundum optimam conſequentiam primam[b] legum partem eis tradi ſancimus, quæ græco vocabulo[c] πρῶτα nuncupatur: qua nihil eſt anteri*:quia quod primum[d] eſt,aliud ante ſe habere non poteſt. Et hæc eis exordium & finem eruditionis primi anni eſſe decernimus. Cuius auditores non volumus vetere tam friuolo quàm ridiculo cognomine dupondios † appellari, ſed Iuſtinianeos[e] nouos nuncupari: & hoc in omne futurum æuum obtinere cenſemus, vt hi qui rudes adhuc legitimæ[f] ſcientiæ adſpirent, & ſcita prioris[g] anni accipere maluerint, noſtrum nomen mereantur: quia ilico tradendum eis eſt primum volumen,[h] quod nobis emanauit auctoribus. Antea enim dignum antiqua confuſione legum cognomen habebãt. cum autem leges iam clarè & dilucidè animis eorum tradendæ erant, neceſſe erat eos & cognomine mutato fulgere.[i] In ſecundo autem anno, per quem ex edicto eis nomen antea poſitum,[k] & à nobis probatur, vel de iudiciis[l] libros ſeptem, vel de rebus octo accipere eos ſancimus, ſecundum quod temporis viciſſitudo[m] indulſerit: quam[n] intactam obſeruari præcipimus. Sed eoſ-

A t *Diuiſum.* Dat Galienus opes, & ſanctio Iuſtiniana; Ex aliis paleas,ex iſtis collige grana.

v *Pene.*philoſophicũ tẽperamentũ.ſimile j.de arbi.l.ſi duo.§. j.ibi,& fortaſſe.vel ideo quia nõ poteſt eſſe quin aliquid remãſerit quod ex veteri inſtitutione nõ eſt poſitũ in noua.vel quia quædam ſunt in noſtra inſtitutione,quæ in veteribus non erant.

* *hæc ſcripſi vt ſtata ſunt in ſe ſtabilé continet aquã: vt j. vt in flu. pu.l. j. §. ſtagnum. ſic liber iſte Inſtit. continet ſcié tiam iuris ciuilis.*

x *Stagnum.*per ſimilitudinẽ. vt enim ſtagnũ ſtabile continet aquã: vt j. vt in flu. pu.l. j. §. ſtagnum. ſic liber iſte Inſtit. continet ſcié tiam iuris ciuilis.

y *Exquæſtore.* nomen eſt dignitatis,ſicut quæſtor, & ſicut conſul: vt C.de aduoca. diuer. iudicio.l.petitionem.§.e-gredientẽ.quidã tamen dicũt exconſulé eũ qui fuit cõſul, & deſiit: ſicut exquæſtor,qui deſiit eſſe quæſtor:vel dic vt tertiò quòd hoc nomẽ exquæſtor & exconſul ponuntur pro ſuo ſimplici:vt no.inſti.in proœmio.in §.cumque.

z *Anteceſſoribus.*id eſt doctores.etiam habes hoc inſti. in proœmio. §. cumque.

a *Anni.*ſcilicet primi.

b *Primam partem.*à tito de iuſt. & iu. vſq; ad fi. titu.de iudi.Accurſius.

c *Græco vocabulo πρῶτα.* inde protocollon, & protoplaſma, & protomartyr.Accur.

d *Quia quod primum.* no. ſic j.de verbo.ſig.l. proximus.Accur.

e *Iuſtinianeos.* dicũtur ergo Iuſtinianei, vel Iuſtiniani,à Iuſtiniano; quia Iuſtiniani inſtitutiones legunt, ſic artiſtæ qui artes legunt. & ſic nomina ſunt conſequentia rebus: vt inſti. de dona. §. ett & aliud. olim dupondij vocabantur:vt hic dicit.

f *Legitimæ.*i.ad legalẽ ſcientiam addiſcẽdam.

g *Priorum.*id eſt inſtitutiones quæ dantur primo anno legentibus.

h *Primum.*ſcilicet inſtitutionum.

i *Fulgere.* no. nomina conſequentia rebus: vt dixi.

k *Poſitum* dicebantur enim edictales, & hodie dicuntur.Accur.

l *Deindecim.*à tit de iudi. vſque ad ti. ſi cer. pe. qui ſunt ſeptem libri: vel ab inde vſque ad librum de pig. qui ſunt octo.

m *Viciſſitudo.* id eſt opportunitas hos vel illos legendi primo vel poſtea.Accurſius.

n *Quam.* viciſſitudinem.

dem libros de iudiciis vel de rebus totos, & per ſuam conſequentiam accipiant, nullo penitus ex his derelicto, quia omnia noua [a] pulchritudine ſunt decorata, nullo inutili, nullo deſueto in his penitus inueniẽdo. Alterutri autem eorundem volumini, id eſt de iudiciis vel de rebus, adiungi in ſecundi anni audientiam volumus quatuor libros ſingulares, [b] quos ex omni compoſitione quatuordecim [c] librorũ excerpſimꝰ: ex collectiõe quidẽ tripertiti [d] voluminis quod pro dotibus compoſuimus; vno libro excerpto: [e] ex duobus autem de tutelis & curationibus, vno: & ex gemino volumine de teſtamentis, vno: & ex ſeptem libris de legatis & fideicommiſſis, & quæ circa ea ſunt, ſimili modo vno tantùm libro. Hos igitur quatuor libros, qui in primordiis ſingularum memoratarum compoſitionum poſiti ſunt, tãtummodo à vobis eis tradi ſancimus, cæteris decem oportuno tempori cõſeruandis: quia neque poſsibile eſt, neque anni ſecundi tempus ſufficit ad iſtorum quatuordecim librorum à magiſtra voce eis tradendorum recitationem. Tertij inſuper anni doctrina talem ordinẽm ſortiatur, vt ſiue libros de iudiciis, ſiue de rebus ſecundum vices legere eis ſors tulerit, [f] concurrat eis tripertita [g] legum ſingularium diſpoſitio: & in primis liber ſingularis ad hypothecariam [h] formulam: quem oportuno loco, in quo de hypothecis loquimur, poſuimus, [i] vt cum æmula [k] ſit pigneraticiis actionibus quæ [l] in libris de rebus poſitæ ſunt, non abhorreat eorum vicinitatem, cum circa eaſdem res [m] ambabus penè idem ſtudium ſit. Et poſt eundem librum ſingularem alius liber ſimiliter eis aperiatur, quem [de vſuris: Item alius quem] ad edictum ædilium, & de redhibitoria actione, & de euictionibus, necnon duplæ ſtipulatione compoſuimus. Cum enim quæ pro emptionibus & venditionibus legibus cauta ſunt, in libris de rebus præfulgent, hæ autem omnes quas diximus definitiones [n] in vltima parte [o] prioris * edicti fuerant poſitæ: neceſſariò eas in anteriorem locum tranſtulimus: ne à venditionibus quarum quaſi miniſtræ [p] ſunt, vicinitate vlterius deuagentur. Et hos tres [q] libros cum acutiſſimi Papiniani [r] lectione tradendos poſuimus, quorum volumina [s] in tertio anno ſtudioſi recitabant: non ex omni eorum corpore, [t] ſed ſparſim pauca ex multis & in hac parte accipientes. Vobis autẽ pulcherrimus Papinianus non ſolum [v] ex reſponſis quæ in decem & nouem libros compoſita fuerant, ſed etiam ex libris ſeptem & triginta quæſtionum, & gemino volumine definitionum, necnon * de adulteriis, & penè omni eius expoſitione in omni noſtrorum Digeſtorum ordinatione præfulgens propriis partibus, præclarus * ſui recitationem [y] præbebit. Ne autem tertij anni auditores, quos Papinianiſtas vocant, nomen & feſtiuitatem [z] eius amittere videantur: ipſe iterum in tertium annum per belliſſimam machinationem introductus eſt. librum enim hypothecariæ ex primordiis [a] plenum eiuſdem maximi Papi-

a *Noua.* omnia noua placent. ſic in auth. de conſul. §. quantũcunque in fin. col. iiij. Vel dic quòd ſunt decorata omnia omni pulchritudine noua, cum Iuſtinianus compilando quaſi renouauerit, & nouiter bene poſuerit.

b *Singulares.* libri ſingulares ſunt hodie x. & vij. ſ. à tit. de pig. vſque ad ti. de bo. poſ. ſic dicti, quia p ſe ſtant, & ſub illo titu. de iudi. vel illo de rebus, non continentur: ex quibus x. & vij. mandat hic quatuor legi in ſecundo anno ſ. primum de tribus qui tractat de dotibus. ſ. illum de ſpon. omiſſis duobus, ſcilicet de donat. inter virum & vxo. & illo de impẽſis. Item primum de duobus qui de tutel. dicuntur. nam nam duo ſunt. ſ. de tutelis, & de excuſa. tu. Item primũ de duobus qui de teſtamentis dicũtur. duo enim ſunt, de teſtamentis, & de teſtamento militis Item primum de ſeptem, qui de legatis tractãt. ſ. de leg. j. nam ſeptem ſunt à ti. de leg. j. vſque ad tit. de bo. poſſ. ſed ſecundum hoc ergo legitur per ſaltum, quod ſupra proxime. ſed vtilis erat ſaltus, vt de omni materia ſentirent, cũ nulla ſit inutilis quod olim erat.

In iure de nulla inutili materia nunciatur.

c *Quatuordecim.* Omiſſis primis tribus ſingularibus de pig. de ædil. edict. & de vſuris: qui occaſione vicinitatis præcedentium legerentur in tertio anno, & cum præcedentibus. Accurſius.

d *Tripertiti.* i. trium librorũ. alij dicunt olim fuiſſe vnum volumen in quo illi ſoli tres libri continebantur.

e *Excerpto.* id eſt acceptо vel aſſumpto ad legendum.

f *Sors tulerit.* quia alterum tantum ſit lectum in præcedenti anno ad electionem doctorum: vt ſupra proxi. §.

g *Tripertita legum.* i. tres libri ſingulares. ſ. de pig. & de ædilicio edicto, & de vſuris: vt hic ſubnicit. Accur.

h *Hypothecariam.* quæ eſt de pignoribus.

i *Poſuimus.* ſ. occurrat.

k *Æmula.* æmulor tibi, id eſt inuideo tibi. * & ſic æmula, id eſt inuida pigneraticia directa debitori contra creditorem datur: vt inſti. qui. mo. re con. ob. §. fi. & ſic directa ſcilicet hypothecaria competit creditori: vt j. de pigno. per totum. Item æmulor te i. imitor te. inde dicitur, Aemulor vos dei æmulatione. & ſic hic tractatus illum imitatur, & circa idem tractat: & ſic ad contrariam hypothecariam ſe refert. Accurſius.

a Iſta prima expoſitio eſt vera ſecundum Bar. hic.

l *Quæ.* directæ & contrariæ.

m *Eaſdem res.* ſcilicet obligatas. nam circa eas ambæ, ſcilicet hypothecaria & pigneraticia directæ tractant diuerſimode: & propter hoc dicit pene. Item ſicut hypothecaria proponitur vt ſaluum ſit creditori debitum, ita & in pigneraticia, ſcilicet cõtraria, vt ſaluum ſit creditori quod in rem obligatam impendit, infra de pign. actio. l. tutor. §. contrariam. & in l. ſi ſeruos. & inſtitu. qui. mo. re con. ob. §. fin. differunt tamen in multis: quia altera eſt in rem, ſcilicet hypothecaria: vt C. de pig. l. pignoris. alia perſonalis, ſcilicet pigneraticia: vt C. de diſtra. pign. l. fina. item pigneraticia alia directa, alia contraria. item hypothecaria alia in xxx. ann. alia in xl. ann. porrigitur: vt C. de præſcrip. xxx. ann. l. ſicut. & l. cum notiſſimi. in prin. quandoque etiam minus xxx. ann. durat hypothecaria: vt C. ſi aduer. cre. l. j & ij. & ideo dicit pene. Accurſius.

n *Definitiones.* id eſt tractatus de pigno. & de ædil. edicto, & de vſuris.

o *In vltima parte.* quia omnia edicta in fine librorum legendorũ per omnes annos erãt poſita: ſed melius ſtãt iuxta eos quos imitantur.

*Prætorii

p *Miniſtræ.* id eſt pediſſequæ: vt C. de vet. iu. enuclean. l. ij. §. in tertia.

q *Hos tres.* ſcilicet addito libro de vſuris, de quo hic non aperit, vt de aliis duobus: ſed ex eo quòd dicit tres, vt & ſupra in princ. dixi, ſatis colligitur.

r *Papiniani.* quia ſcripta Papiniani in his tribus libris continentur.

s *Quorum volumina.* id eſt volumina ex quibus dicti tres libri ſunt extracti.

t *Corpore.* id eſt ex toto per conſequentiam.

v *Non ſolum.* id eſt nõ ſolum ex collectione reſponſorum, ex qua ſola antiqui legerent: ſed ex omni expoſitione Papiniani præfulgẽte penè per totum corpus Digeſtorum, præbebit recitationem &c.

*præclarè ſuo. *tibus* præclarã ſui.*

non quòd hęc omnia in tertio anno legantur, ſed ea ſola quæ in dictis tribus libris continentur cum alio volumine de rebus, vel de iudiciis.

x *Necnon.* ſubaudi ex libris.

y *Recitationem.* q. d. leges Papin. præclarè ſunt poſitæ per corpus iuris in locis competentibus: quæ omnes leguntur, licet non in tertio anno: ſed olim legebantur tantum octo libri ex reſponſis Papiniani: vt ſupra §. in tertio.

z *Feſtiuitatem.* feſtum enim Papiniani faciebant eo anno quo reſponſa eius legebantur. Sed quia hodie non vt olim leguntur: crederetur non fieri eius feſtum: ſed licet non vt olim, iterum tamen leguntur, licet alio modo: ideoque & hodie feſtum eius fiat.

a *Ex primordiis.* quia per totum librum de pigno. primordia titulorum Papiniani ſunt.

Et nomen.

a *Et nomen.* dicimus ſubaudi &c.
b *Peragant.* Interpone tuis interdum gaudia curis.
c *Memoria.* ſic C. de epi. & cle. l. quoniam venerabilis.
d *Græco vocabulo hircos.* quod idem eſt quod ſubtiliter vident. *A DITIO.* Nõ hircos legendũ, vt ſomniat Acc. ſed lytas habet germana lectio, quæ vox ſolutores ſignificat, nempe eos qui in ciuili ſapientia tantũ promouerũt, vel legũ ænigmata poſſint ſubtiliter & acutè diſſoluere. quos autem ſequenti reſponſo πρωίτας appellat, poſſis interpretari eos qui τῶν πρώτων anteceſſores ſunt: quaſi eos eruditione longe antecedant: & quibus (vt inquit Iuſtin.) nihil ad legitimæ ſcientiæ cognitionem deſit.
e *Recitabant.* in quarto anno auditores per ſeipſos: vt ſupra eo. §. his igitur. licet ibi iſtorum librorum numerus non eſſet.
f *Lectitare.* id eſt frequenter legere.
g *Habebant reſponſis.* derogat Paulo, ſed Papinianum honorauit.
h *Partitus.* à titu. de pig. vſque ad titu. de bo. poſ.
i *Partibus.* Prima vſque ad titu. de teſta. alia vſque ad titu. de bo. poſſ.
k *Diſtributionem.* nam in ſeptem partes diſtribuitur: vt ĩ. eo. §. in ſecundo.
l *Poſuimus.* vt ĩ. eo. §. ex libris.
m *Partibus.* ſcilicet de bon. poſ. vſque ad titulum de verborum obligationib. Item exinde vſque ad finem. Accur.
n *Et legere.* ſcilicet per ſe. & no. quòd non legitur auditoribus: ſed hodie hic ordo nõ ſeruatur, ſecundum Ioan. hic loquitur quando veni legebatur, non autem vbi pluribus legitur hoc vel hoc, prout vtilius eis ſit, legatur, ſecũdum Ioan. item de facto ſecus ſeruamus.
o *Quinti anni.* Quo anno vocabantur lytæ, vel prolytæ: & ſic cautè tranſit ad lec. quinti anni, ſed olim in quatuor ſe expediebant: vt ſupra eo. §. his igitur. quia Codicem non legebant.
p *Sed omnem.* legitimã ſcientiam.
q *Finem.* no. hanc eſſe artem, quia impliniani fecim⁹ lectione: vt & nomen[a] ex eo habeant, & Papinianiſtæ vocentur, & eius remiſcentes & lætificentur, & feſtum diem, quẽ cum primum leges eius accipiebant, celebrare ſolebãt, peragãt:[b] & maneat viri ſublimiſſimi præfectorij Papiniani & per hoc in æternum memoria:[c] hocq; termino tertij anni doctrina concludatur.

Sed quia ſolitũ eſt anni quarti ſtudioſos Græco & conſueto quodam vocabulo λυτὰς[d] appellari: habeant quidem, ſi maluerint, hoc cognomen. Pro reſponſis autem prudentiſſimi Pauli, quæ antea ex libris vigintí tribus vix in decem & octo recitabant,[e] per iam expoſitam confuſionem eos legentes, decem libros ſingulares, qui ex quatuordecim, quos antea enumerauimus ſuperſunt, ſtudeãt lectitare:[f] multo maioris & amplioris prudentiæ ex eis thenſaurum conſecuturi, quàm quẽ ex Paulianis habebant reſponſis.[g] Et ita omnis ordo librorum ſingularium à nobis compoſitus, & in decem & ſeptem libros partitus,[h] eorum animis imponetur: quem in duabus Digeſtorum partibus[i] poſuimus, id eſt quarta & quinta: ſecundum ſeptem partium diſtributionem:[k] & quod iam primis verbis orationis noſtræ poſuimus,[l] verum inueniatur, vt ex triginta ſex librorum recitatione fiant iuuenes perfecti, & ad omne opus legitimum inſtructi, & noſtro tempore non indigni: duabus aliis partibus,[m] id eſt ſexta & ſeptima noſtrorum Digeſtorum, quæ in quatuordecim libros compoſitæ ſunt, eiſdem poſitis,[n] vt poſſint poſtea eos & legere,[o] & in iudiciis oſtendere. Quibus ſi bene ſeſe imbuerint, & in quinti[p] anni (quo prolytæ nuncupantur) metas, conſtitutionum Codicẽ tam legere, quàm ſubtiliter intellegere ſtudeant: nihil eis legitimæ ſcientiæ deerit, ſed omnem[q] ab initio vſque ad finem[q] ſuis animis amplectantur: & quod penè in alia nulla euenit arte, cum etſi viliſſimæ ſint, omnes tamẽ infinitæ ſunt:

hoc nomine intelligebãtur qui iã tamẽ pro ſeruari, vt tirones ſolere poſſent. Vide Angel. Polit. Miſcel. ca. 93.

ita diſpoſuit.

A cat alias: vt & infra de iuſtitia & iure. l. j. in prin. Item not. eam habere caput & finem. caput habet, ſcilicet Inſtitutiones: vt ſupra eo. §. itaque. & finem, ſcilicet Codicem: vt hic, & Inſtitu. in proœ. §. cũque. & infra de iur. & fac. igno. l. in omni parte.
r *Athleta.* ſcilicet in aduocando: gubernatores, ſcilicet in iudicando.
s *Felices.* ſcilicet inueniantur.
t *Hæc autem tria.* ſcilicet Inſtituta, Pãdectas, & Codicem.
v *Regias vrbibus.* ſcilicet Roma veteri, quam Romulus & Remus fratres reges fecerunt: vt infra de orig. iur. l. j. circa princip. Et Conſtantinopolim, quam Imperator Conſtantinus fecit: vt C. de vete. iur. enuc. l. j. §. pe. ergo idẽ & in Bonon. quia & eã fecit Imperator Theodoſius iuſſu beati Ambroſij, cum per proditionem eam deſtruxerat: vt dicitur in legenda beati Ambroſij. & hi habent excuſationem ab omnibus muneribus: vt C. de profeſſo. & me. l. medicos. libro decimo. & infra de excuſa. tuto. l. ſed & reprobari. §. fina.

Roma à Romulo & Remo condita.

Notabile in gloſſ. Theodoſius adiſi cauerit Bononiã iuſſu beati Ambroſij. & in Ambroſio. Bol.

x *Denarum.* id eſt decem & decem. ſecus ſi decem diciſſet: vt infra de lega. j. l. ſi quis teſtamento in princip. & infra de verborum obligationibus. l. ſtipulatio iſta. §. eum qui ita.
y *Committunt.* ſic ĩ. de mino. l. auxilium. in fi. nec priuilegium doctorum habent, qui alibi legunt: vt ĩ. de excuſa. tuto. l. ſed & reprobari. §. fina.
z *Hoc opus mandantes.* i. quando mandauimus fieri Digeſta & Codicem, diximus hoc quod nunc dicimus: vt C. de vete. iure enu. l. j. §. fin. & poſtquam fuit factũ, in alia cõſtitutione diximus idem: vt C. de vete. iure enuc. l. ij. §. fina.
a *Sigla.* id eſt notas, quando vna litera, vel vnum ſignum, totam vnam orationẽ repræſentabit: non autem omnino abbreuiationes * *ſigna* prohibet.
b *Compendium.* dum breuis eſſe laboro, obſcurus fio. Accur.
c *Librarios.* i. ſcriptoribus: vt & ĩ. de reg. iu. l. ſi librarius.

Hæc ſola ſcientia habeat finem mirabilem, in præſenti tẽpore à nobis ſortita. Diſcipuli igitur omnibus eis legitimis arcanis reſeratis, nihil habeant abſconditum: ſed omnibus perlectis quæ nobis per Triboniani viri excelſi miniſterium, cæterorúmque compoſita ſunt, & oratores maximi, & iuſtitiæ ſatellites inueniantur, & iudiciorum optimi tam athletæ[r] quàm gubernatores in omni loco æuóque felices.[s]

B *Supra dictum eſt qualiter iura tradi debent: hic autem in quibus locis tradi debeãt iſta iura, videlicet in ciuitate Romana: in ciuitate Berytenſi, & in ciuitate Conſtantinopolitana: prohibens in aliis locis legere: & contra facientes punit. h. d. vſque ad §. illud autem.*

Hæc autem tria[t] volumina à nobis compoſita tradi eis tam in regiis vrbibus,[v] quàm in Berytienſium pulcherrima ciuitate (quam & legum nutricem bene quis appellet) tantummodo volumus, quod iam & à retro principibus conſtitutum eſt: & non in aliis locis quæ à maiori

C *bus tale non meruerint priuilegium: quia audiuimus etiam in Alexandrina ſplendidiſſima ciuitate, & in Cæſarienſium, & in aliis quoſdam imperitos homines deuagare, & doctrinam diſcipulis adulterinã tradere. Quos ſub hac interminatione ab hoc conamine repellim⁹, vt ſi auſi fuerint in poſterum hoc perpetrare, & extra vrbes regias & Berytienſiũ metropolim hoc facere, denarum[x] librarum auri pœna plectantur, & reiiciantur ab ea ciuitate in qua non leges docẽt, ſed in leges cõmittunt.[y]*

D *Hic ponitur quomodo ſcribẽtes libros per ſigna, debent puniri ciuiliter & criminaliter: & hoc vſque ad verſi. Illud vero. Bar.*

*Illud autem quod iam tum ab initio hoc opus mãdantes,[z] in noſtra oratione, & poſt completum in alia noſtri numinis conſtitutione ſcripſimus, & nũc vtiliter ponimus, vt nemo audeat eorum qui libros conſcribunt, ſigla[a] * in his ponere, & per compẽdium[b] ipſi legum interpretationi vel cõpoſitioni maximum adferre diſcrimen: ſcituris omnibus librariis[c] qui hoc in poſterum commiſerint,*

a *Criminalem pœnam.* arbitrio iudicis imponendam, cum non A definiatur ſpecialis per leges: vt ĵ. de pœ.l.ſanctio legum. & ĵ. de effract.l.j.§.expilatores.& de cuſto.re.l.ſi quis. Vel dic criminalem.i.capitalem:vt inſtit.de rerum di.§.ſanctæ. Vel dic vt pœnam falſi:vt C.de no.Codi.compo.§.falſi.

b *Neſciens.* not. ergo quòd ſi ſciens accipiat, ſibi præiudicat: vt arreſpondet ĵ. de eo quod cert. lo.l.ſi.in fi.

* terminatè, cum reſpondet *graeca vocabula vtitur.*

c *Cum & ipſe.* q. d.non ſolum dominus, ſed & ipſe &c. & ipſe, quaſi dicat, ideo damnatur dominus, quia patitur dominus damnum. eſt enim ei liber inutilis, & omni ementi ab eo.

d *Recitationem fieri.* aliàs recitationem,& eſt plana: aliàs actionem: & hoc ideo, quia olim actiones à iudicibus impetrabantur: quod hodie non eſt:vt C.de formul.l.j.& ij & infra de origi.iu.l.ij.§.omnium.

e *Exhis.* ſcilicet ſcholaribus, vel doctoribus.

f *Cremma.* Nam ludus noxius eſt &c.vt ĵ.ad l. Aquil.l.nam ludus. & no. quòd tollitur occaſio delinquendi: vt C. de Lato. li. tol.§. ſed ne furandi. & ĵ. de ſpon.l. oratio.

g *Inoes.* ſcilicet nouitios, qui ſemper credũt ſe decipi, & pro iniuria fieri.Accur.

h *Prona animus.* id eſt naturalem ſenſum in bono faciendo, & malo prætermittendo.

i *Eruditos.* ſcilicet loquendo. *ADDITIO.* Græcanica dicendi forma, qua Latini poetæ præſertim vtuntur: Nuda genu, nodoque ſinus collecta fluentes. Auto. Au. lib. ij. cap.j.

k *Profeſſores.* Sic not. quòd ſcholares tres habent iudices, poteſtatem,epiſcopum,& doctorem: & poſſunt eligere quem volũt: vt C.ne filius pro patre.l.ſi.& auth. habita. quæ eſt Friderici.& quòd poſt criminalem * pœnam, [a] æſtimationem libri in duplum domino eius,ſi neſciẽti [b] dederint, inferre compellentur: cum & ipſe [c] qui talem librum comparauerit,[pro]nihil eum habebit,nemine iudice ex tali libro fieri recitationem [d] concedente, ſed pro non ſcripto eum haberi diſponẽte.

Scholares tres habent iudices.

Hic habes quòd ſcholares non debent ludere,nec ipſis ludis ſe immiſcere:maxime illi qui rudes veniunt ad hanc doctrinam. vltimo loquitur de doctoribus docentibus hanc ciuilem ſapientiam.hoc datus vſque ad finem.Bartolus. B

Illud vero ſatis neceſſarium conſtitutum cum ſumma interminatione edicimus, vt nemo audeat neque in hac ſplendidiſſima ciuitate, neque in Berytienſium pulcherrimo oppido, ex his [e] qui legitima peragunt ſtudia, indignos & peſſimos,imò magis ſeruiles,& quorum effectus iniuria eſt, ludos exercere, & alia crimina [f] vel in ipſos profeſſores, vel in ſocios ſuos, & maxime in eos [g] C qui rudes ad recitationem legum perueniunt, perpetrare. Quis enim ludos appellet eos, ex quibus crimina oriuntur? Hocetenim fieri nullo patimur modo: ſed optimo ordini in noſtris temporibus & hãc partem tradimus, & toto poſtero trãſmittimus ſeculo:cum oportet prius animas, [h] & poſtea linguas fieri eruditos. [i] Et hæc omnia in hac quidem florentiſſima ciuitate vir excelſus præfectus huius almæ vrbis tã obſeruare quàm vindicare,prout delicti tam iuuenum quàm ſcriptorũ qualitas exegerit, curæ habebit:in Berytienſium autem ciuitate tamvir clariſſimus præſes Phœniciæ maritimæ, q̃ beatiſſimus eiuſdem ciuitatis epiſcopus, & legum profeſſores. [k] Incipite [l] igitur legum doctrinam eis dei gubernatione tradere, & viam aperire quam nos inuenimus: quatenus fiant optimi iuſtitiæ & reipublicæ miniſtri:& vos maximum [m] decus in omne ſeculũ ſequatur: quia veſtris temporibus talis legum inuenta eſt permutatio, qualem & apud Homerum patrem omnis virtutis Glaucus & Diomedes inter ſe faciunt diſſimilia permutantes:† [n]

χρύσεα χαλκείων ἑκατόμβοι ἐννεαβοίων.

Quæ omnia obtinere ſancimus in omne æuum, ab omnibus tam profeſſoribus, quàm legũ auditoribus, & librarijs, & ipſis iudicibus obſeruanda.

Data ſeptimodecimo Kal. Ianuarias Conſtantinopoli domino noſtro Iuſtiniano perpetuo Auguſto ter conſule.°

Rubrica ſequens diuiditur in quinque partes. In prima ponit enumerationem diuini nominis. In ſecunda ponit deſcriptionẽ imperialis culminis. In tertia, enucleationem nouæ iuris. In quarta ponit nomen libri. In quinta ponit id de quo ad præſens tractare intendit.Secunda ibi, dominũ. Tertia ibi, iuris enucleatio. Quarta ibi,digeſtorum. Quinta ibi,liber primus.B.

Magiſtri decus eſt honos habere ſcholares.

† *Id eſt aurea aereis, centena nouenariis. Ita.& Vide de Angelum Politianũ Miſcel.ca. 93.& Chiliades Eraſmi.& Bartolum not.ad l.j. ff. de contrahen. empt. & Alcia.lib. 9. Paren. cap.17.*

n *Permutantes.* Diomedes enim cum rediret per mare à Troiana victoria, inſigebat vino, & inuenit Glaucum iuxta mare abundantem vino, & carentẽ equis: at ipſe multos habebat equos,quos in prælio habuerat: & ita dedit eis de equis ſibi inutilibus,pro vino neceſſario & vtili ſibi: & Glaucus dedit ei vinum ſuperfluum. & accepit equos neceſſarios. Sic & nos fecimus permutationem de inutili modo legendi, ad vtilem. eſt tamen multum à remotis hoc ſimile. & facit infra de contrahen. empt.l.j.§.j. & inſti. de cõtrah. empt.§. pretiũ.

o *Conſule.* Ipſe enim dignitatem conſulatus ſibi aſſumebat vt quidam extraneus: vt in authen. de conſulibus.§.fina.col.quarta.

In

a *IN nomine domini.* Hoc in compilatione Digeſtorum fuit dictum, non quando leges factæ fuerunt: quia pagani erant: vt C. de vete. iu. enucl. l. 1. ſic & aliàs facit inſtitu. in proœm. in princip.

b *Perpetui.* id eſt generalis.

c *Auguſti.* Quia ſemp huius propoſiti debet eſſe vt augeat imperiũ, licet nõ ſemper augeat. ſic & matrimoniũ indiuidua coniunctio dicitur: tamẽ diuidi quando: vt C. de repu. l. cõſenſu. ſed propoſitum conſideratur: vt inſtitu. de patri. po. in princi.

d *Enucleati.* per ſimilitudinem vocat ius enucleatũ, quod nobis eſt traditum in libris Pandectarũ. Sicut enim antequam perueniatur ad nucleum interiorẽ nucis: vnum amariſſimũ, & aliud durum, & aliud amarum, & quarto ad nucleum dulcẽ peruenitur: ita & in multitudine antiquorũ librorũ amaritudines inueniuntur. i. diſcordiæ infinitæ. item duritiæ, id eſt iniquæ ſententiæ, & aliæ non ſic iniquæ: in quibuſdam tamẽ locis quædam latebant dulcedines, id eſt æquiſſimæ ſententiæ, velut lilia inter ſpinas: & illas dulces ſententias Iuſtinianus ex aliis excerpſit, & nobis tradidit legẽdas: vnde ipſe dicitur tradere ius enucleatum, ſecundum Ioan.

e *Collecti.* ex his, id eſt eo quod dixit in prin. poteſt colligi quis fuerit author ſiue cõpilator: quia Iuſtinianus filius Iuſtini* : vt inſti. de dona. §. eſt & aliud. Item quæ materia. i. omnia vetera iura antiquorum prudentũ. quæ intentio, id eſt vt colligas ius enucleatum in vnum volumẽ. Vtilitas per ſe patet: quia minori pecunia poterit nũc emi liber iſte: & quia citius adipiſci poteſt quàm olim. Cui parti philoſophiæ ſupponatur: & quidẽ ethicę, quia de moribus tractat hoc volumẽ, ſicut alia duo volumina.

* *Intellege, per adoptionẽ: quia ve nera nepos eius ex ſorore fuit. Arg. Perr.*

IN NOMINE DOMINI.[a] AMEN.

Domini noſtri ſacratiſsimi principis Iuſtiniani [perpetui[b]* Auguſti[c]] iuris enucleati[d] ex omni vetere (iure) collecti[e] Digeſtorum ſeu Pandectarum liber primus.

DE IVSTITIA ET IVRE.

TITVLVS I.

1. VLPIANVS libro primo Inſtitutionum.

IVri[f] operam daturum prius[g] noſſe oportet vnde nomen iuris deſcendat. Eſt autem à iuſtitia[h] appellatum. † nam vt eleganter Celſus definit, Ius eſt ars[i] boni & æqui: cuius[k] meritò quis nos ſacerdotes[l] appellet. Iuſtitiam nanque colimus,[m] & boni & æqui notitiam profitemur,[n] æquum ab iniquo[o] ſeparantes, licitum ab illicito[p] diſcernentes: bonos non ſolùm metu[q] pœnarum, verumetiam præmiorum quoque exhortatione efficere cupientes: veram (niſi fallor[r]) philoſophiam, non ſimulatam adſectantes.

Hoc iuriſconſultus incipit tractare per modum diuiſionis, & procedit vſque ad l. inſtitutam infra eo. exempla ponendo. Et diuiditur principaliter in quatuor partes. In prima ponit diuiſionem iuris. In ſecunda aſſignat rationem. In tertia ponit ſubſtantiam iuris publici. In quarta proſequitur ſecundum membrum diuiſionis, videlicet de iure priuato, & illud tripertitum. Secunda incipit ibi, ſunt enim quædam. Tertia ibi, publicum. Quarta ibi, priuatum. Bartolus.

a *No. ꝙ verbũ oportet, nõ ſemper ſignificat ceſſitatẽ ſportat, ſed aliquando ponitur ꝓ decet: & hoc impropriè.*

* *perpetui, vel perpetuo id eſt ſemper Auguſti, non (vt Accurſius hic ſommat) generalis.*

† *In hũc locũ pulchre Aretinus lib. Prærog. Bar. cap. 29. & 30.*

b *Ad.le ad hanc gl. quod dicit Hoſtien. ꝙ ſũma ſua in 4. col. quòd vocãtes & ad vocati vtentes lege, debet pro ut debet, meliorem vitam vt nunc quã fratres ꝓdicatores vel alii religioſi.*

c *Auguſti.* ſi tu dicas definitionem iuris eſſe ſuperfluam, quia ſatis eſt ſcire quid ſit ius, & non quid ſit ius: quia ſcientia iuris non eſt ſcientia finita, ſed infinita: ſicut ſcientia medicinæ, & ſcientia theologiæ. Ad hoc dicendum eſt, quòd ſcientia iuris eſt ſcientia finita, quæ arctat infinita. nam ars eſt de infinitis finita doctrina, ſecundũ Porphyrium. Secundo dic deſcribi quamlibet ſpeciem iuris, vt prætorium, vel ciuile, vel naturale, vel gentium: & tunc ponetur pro præcepto coarctante. ſed hoc non placet, cum iſtæ partes iuris non ſint artes, ſed artis partes. Vel tertio, ars, id eſt artificium. nã auctor iuris eſt homo, iuſtitiæ deus. & quod ſubiicit, boni & æqui, id eſt eius quod eſt æquum & vtile. & no. quòd aliud eſt bonum, * & aliud eſt æquum: vt hic. eſt enim quoddã bonum, & æquum: vt infra ſi cer. pe. l. ſi & me. in ſi. eſt bonum, & non æquum: vt vſucapio: vt infra de vſucap. l. j. & infra de regu. iu. l. iure nat. in ſi. citu. eſt tertium æquum, & non bonum: vt C. de pact. con. l. hac lege. eſt etiã æquo æquius: vt infra de fur. l. ſi ſeruus communis. §. quod verò.

* *Quid ſit verbũ ſignificet æquũ & bonũ, vide gater explicat Bal. in anno. ad hãc legẽ.*

d *Ars.* iſtud cuius, ſi referatur ad ius: hæc dictio merito in vim nominis ponitur. meruit enim ius appellari ſacrũ: & ideo iura reddentes ſacerdotes vocantur. ſi ad artem, in vim aduerbij, ſecundum Azo.

e *Sacerdotes.* quia vt ſacerdotes ſacra miniſtrant & conficiunt, ita & nos, cum leges ſunt ſacratiſſimę: vt C. de leg. & conſt. l. leges. & vt ius ſuum cuique tribuit ſacerdos in danda pœnitentia, ſic & nos in iudicando: vt infra eodem l. iuſtitia.

f *Iuris.* ſcilicet addiſcendo, vel pertractando.

g *Prius.* quàm noſcat ſubſtantiam iuris per diuiſiones, quæ dicuntur j. eod. §. huius ſtudij. nec ob. quod dicitur. ſ. in proœ. §. & primo quidem. & quod dicit, oportet, * impropriè dicit, id eſt decet. ſic C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. in princip. & de rap. vir. l. j. §. oportet enim &c. ſic econtra decet pro oportet: vt C. de ca. & poſtli. re. l. fin.

* *No. ꝙ verbũ oportet, nõ ſemper ſignificat ceſſitatẽ ſportat, ſed aliquando ponitur ꝓ decet: & hoc impropriè.*

h *Iuſtitia.* eſt autem ius à iuſtitia, ſicut à matre ſua: ergo prius fuit iuſtitia quàm ius. ſed contra infra eo. l. iuſtitia. ibi, ius ſuum &c. ex quo colligitur quòd ſtatim fuit ius poſtquam fuit iuſtitia. ſed dic ibi, ius ſuum, id eſt hominis meritum. Vel dic, prout in actione & obligatione: bene dico ius à iuſtitia appellari. ſi enim ius eſt ars boni & æqui, vt ſubiicit: & iuſtitia nihil aliud eſt quàm ipſa æquitas & bonitas: ergo iuſtitiam habet matrem: & hoc ſubiicit, nam &c. ſic & obligatio dicitur mater actionis: vt infra de procu. l. licet. §. ea obligatio.

i *Ius eſt ars.* hoc poteſt intelligi tribus modis. Primo. vt dicas definitum ius in genere. & ſic eſt ars, id eſt ſcientia finita, quæ arctat infinita. nam ars eſt de infinitis finita doctrina, ſecundũ Porphyrium. Secundo dic deſcribi quamlibet ſpeciem iuris, vt prætorium, vel ciuile, vel naturale, vel gentium: & tunc ponetur pro præcepto coarctante. ſed hoc non placet, cum iſtæ partes iuris non ſint artes, ſed artis partes. Vel tertio, ars, id eſt artificium. nã auctor iuris eſt homo, iuſtitiæ deus. & quod ſubiicit, boni & æqui, id eſt eius quod eſt æquum & vtile. & no. quòd aliud eſt bonum, * & aliud eſt æquum: vt hic. eſt enim quoddã bonum, & æquum: vt infra ſi cer. pe. l. ſi & me. in ſi. eſt bonum, & non æquum: vt vſucapio: vt infra de vſucap. l. j. & infra de regu. iu. l. iure nat. in ſi. citu. eſt tertium æquum, & non bonum: vt C. de pact. con. l. hac lege. eſt etiã æquo æquius: vt infra de fur. l. ſi ſeruus communis. §. quod verò.

* *Quid ſit verbũ ſignificet æquũ & bonũ, vide gater explicat Bal. in anno. ad hãc legẽ.*

k *Cuius.* iſtud cuius, ſi referatur ad ius: hæc dictio merito in vim nominis ponitur. meruit enim ius appellari ſacrũ: & ideo iura reddentes ſacerdotes vocantur. ſi ad artem, in vim aduerbij, ſecundum Azo.

l *Sacerdotes.* quia vt ſacerdotes ſacra miniſtrant & conficiunt, ita & nos, cum leges ſunt ſacratiſſimę: vt C. de leg. & conſt. l. leges. & vt ius ſuum cuique tribuit ſacerdos in danda pœnitentia, ſic & nos in iudicando: vt infra eodem l. iuſtitia.

m *Colemus.* id eſt eius voluntatem ſeruamus, quæ eſt vt ius ſuũ cuique tribuatur: vt infra eo. l. iuſtitia. §. j.

n *Profitemur.* id eſt docemus.

o *Ab iniquo.* vt in contractibus, ſecundum Ioannem.

p *Illicito.* vt in matrimoniis: vt infra de ri. nup. l. ſemper.

q *Metu pœnarum.* metu fit quis bonus: vt in tranſactione iurata: vt C. de tranſactio. l. ſi quis maior. Item vbique pœna vnius, eſt metus multorum: vt C. ad l. Iul. rep. l. j. præmio fit bonus: vt C. qui. ex cau. ſer. pro præmio liber. acci. per totum. & de ſta. & ima. l. & virtutum. & de iam. lib. l. j. infra ad Sill. l. antepenulti. §. fin. & in authen. de non alien. §. fina. collatione ſecunda. vnde verſus,

O lerunt peccare boni virtutis amore:
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

r *Niſi fallor.* nullo modo fallimur. nam ciuilis ſapientia vera philoſophia dicitur, id eſt amor ſapientiæ: à philos quod eſt amor, & ſophia, id eſt ſapientia: vt infra de var. & extraor. eo. l. j. §. proinde. licet pecuniam nõ abiiciamus: vt infra de vac. & excu. mu. l. in honoribus §. philoſophis. & facit C. de deli. li. tollẽ. §. j. & C. plus valere quod agitur. per totum.

Meum pœna quis bonus fiatur. Verſus.

Huius ſtudij[a] duæ ſunt poſitiones,[b] publicum, & priuatum. Publicum[c] ius † eſt, quod ad ſtatum rei Romanæ ſpectat: priuatum, quod ad ſingulorũ[d] vtilitatem. Sunt enim quædam publicè vtilia, quædam priuatim. Publicum ius in ſacris,[e] in ſacerdotibus, in magiſtratibus conſiſtit. Priuatum ius tripertitum[f] eſt. collectum etenim eſt ex naturalibus[g] præceptis, B aut gentium,[h] aut ciuilibus.

Ius naturale eſt quod natura[i] omnia animalia docuit. Nam ius iſtud non humani generis proprium, ſed omnium animalium[k] quæ in terra, quæ in mari naſcuntur, auium quoque commune eſt. Hinc deſcendit maris atque fœminæ coniunctio,[l] quam nos matrimonium appellamus: hinc liberorum procreatio, hinc educatio.[m] Videmus etenim cætera quoque animalia, ferasetiam iſtius iuris peritia cenſeri.

Ius gentium eſt, † quo gentes humanæ[n] vtuntur. quod à naturali recedere[o] facilè intellegere licet: quia illud[p] omnibus animalibus, hoc[q] ſolis hominibus inter ſe commune ſit:

II. POMPONIVS libro ſingulari Enchiridij.

VEluti erga deũ religio,[r] vt parentibus[s] & patriæ[t] pareamus.

III. FLORENTINVS libro primo Inſtitutionum.

VT vim[v] atque iniuriã propulſem[x]. Nam iure[x] hoc euenit, vt quod quiſque ob tutelam[z] corporis ſui fecerit, iure feciſſe exiſtimetur. Et cum inter nos cognationem[y] quandam natura conſtituit, conſequẽs eſt hominem homini inſidiari nefas eſſe.

† *Aliter publicũ & priuatum accipit Cic. 3 partit. Ora.*

a *Huius ſtudij.* i. iuris ſtudio quærendi, duæ ſunt ſpecies, prout dialectici ponunt ſpeciem: non prout legiſtæ: qua poſita ponitur & genus: ſed non conuertitur ſecundum Ioan. & P. licet quidam dicant Pla. intellexiſſe quòd ſpecies ſiue poſitiones dicerentur res ſuper quibus ius tractat: & iam cõſtaret ſpecies eſſe infinitas, cũ ſuper multis tractet hoc ius, & ſuper ſeruis & liberis. vn de reprehenduntur eum. & facit ad hunc. §. inſtitu. de iuſti. & iure. §. huius.

b *Poſitiones.* id eſt diuiſiones.

c *Publicum.* ad ſtatum cõſeruandũ, ne pereat, ſed cum publicum ius ſit in ſacris & ſimilibus, & hoc etiam in qualibet villa fiat, qualiter pertinet ad ſtatum rei Romanæ tantum? dic quòd villam quamlibet conſeruari, & ibi talia fieri, pertinet ad ciuitatem Romanam: cum non eſſet perfecta niſi ex ſuis partibus cõſtaret: vt ĩ. titu. j. l. j. nec placet quòd dicas publici appellationem ad alia loca referri quàm Romanæ ciuitatis: vt ĩ. de verborum ſignificatione. l. eum qui vectigal.

d *Ad ſingulorum.* ſcilicet principaliter, ſecundariò ad publicam vtilitatem. expedit enim reipub. ne quis re ſua male vtatur: vt inſti. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. §. penul. & ĩ. de procu. l. ſeruum. §. publicè. ſic & econtra quod eſt C publicum principaliter, ſecundario pertinet ad vtilitatem ſingulorum: vt l. j. in fi. C. de cadu. tol.

No. gloſ. inquibus ipſum ius publicũ conſiſtat.

e *In ſacris.* conſiſtit ius publicum in ſacris: vt ſunt eccleſiæ, in quibus petimus veniam peccatorum: vt in authen. vt li. ma. & auiæ. §. quia verò. col. viij. ita & ſi læſæ fuerint, quilibet poteſt vti interdictis: vt ĩ. de interdi. l. j. ij. & iij. & l. interdictorũ. §. interdicta. Item in ſacerdotibus: quia intereſt vt ſint ſacerdotes, à quibus veniam petamus peccatorum: vt C. de ſum. tri. & fi. ca. l. inter claras. & propter iniuriã eis factam quilibet agit: vt C. de epi. & cle. l. ſi quis in hoc. Item in magiſtratib[us]: quia intereſt vt ſint magiſtratus. parum enim prodeſſet iura eſſe in ciuitate, niſi ſint homines qui iura reddere poſſint: vt ĩ. titulo primo. l. ij. §. poſt originem. conſiſtit & in aliis: vt ĩ. ad l. Iul. ma. l. pe. & infra ſo. ma. l. j. & inſt. de re. di. §. cum in ſuo. patet ergo quòd titu. de ſa. ſan. ec. vel de epi. & cle. vbicunque ſunt, & ſimiles, ſunt de iure publico: & idem de iure fiſcali, vbicunq; ſit: & idem de officio magiſtratuũ: vt C. de offi. per omnes titu. & de iur. omiu. & in aliis ſimilibus iuribus. ff. & C.

f *Tripertitum.* ſpecialius ideo ponit, quia plurima de eo tractaturus eſt. idem tamen dico de publico, quod eſt tripertitè collectum, ſecundum Io. & ſunt eadem exempla: vt liceat reipublicæ vim vi propulſare: & vt cum iniuria eius alter non locupletetur: item & circa vſucapiones. D

a Gl. iſta in loc. reprehendi. tur, quòd ius non dicatur naturale, ſed ciuile: vt ĩ. eo. l. num et ipſum. ſecundũ Paul. ſic. b Petra iſtum gio. habetur. 6. i. ſ. in Palea, ſed pẽſan dũ. Pau.

g *Naturalibus præceptis.* A naturali iure habet ius priuatũ l. oc, vt nemo fiat locupletior cum aliena iactura: vt infra de condi. inde. l. nam hoc.

h *Gentium.* à iure gentiũ hoc, vt quod quiſque ob tutelã &c. vt infra eod. l. vt vim. à iure ciuili, vt præcepta de vſuca. vt inſti. de vſucap. in prin. quid autem ſit vnumquodque iſtorum, ſubijcit: ſed alio modo ius naturale ibi accipitur quàm hoc. §.

i *Quod natura.* i. deus, & ſic nominatur: vel dic quòd ſit ablatiui caſus. Item no. ius naturale quatuor modis dici. Primo, lex Moſaica: vt inſti. de iu. na. gen. §. j. Secundo, inſtinctus naturæ: vt hic. Tertio, ius gentium: vt inſti. de re. di. §. singulorũ. Quarto, ius prætorium: vt ĩ. de mi. lege prima. & facit inſti. de iure natura. in princi. Quinto, vt ĩ. eod. l. penul. in princi. & ſic accipitur ſupra proxi. § & ſic in idem recidit.

k *Omnium animalium.* fallit ſ. cundum quoſdam in vermibus, qui non ex alijs, ſed ex terra gignuntur: idem in cuculo. & dicunt quòd hic loquitur in generibus ſingulorũ animalium, & non in ſingulis generũ. ſic inſti. de ſuſpect. tu. §. j. ſed puto hoc quod ſic ſit, naturæ eſſe inimicũ. nec hic dicitur q̃ omnia animalia per coitum procreantur, ſed iure naturali regit: quod regimen eſt in eo quòd auis volat: q̃ piſcis natat: & ſic de aliis.

l *Coniunctio.* aliàs coniugatio. i. coniunctio & cõſenſus animorũ, quæ ſola. l. ſine cõcubitu facit matrimoniũ: vt ſubijcit, & ĩ. de reg. iur. l. nuptias. & hoc eſt verũ de licita coniunctione. quid de illicita, cum ad hanc eodem modo quo ad licitam inducamur? quidam dicunt quòd nõ idem: ſed nos quòd idem: nec ob. quòd illicitum cõmittitur: quia primus motus[b] iuris natur. eſt impunitus: ſed propter ſequens oblectamentum contrahitur veniale peccatum. propter factũ, ſi ſequitur, contrahitur mortale peccatum. in brutis autem animalibus non habetur diſcretio: cum ſine ratione ducãtur. Item nunquid ergo ipſe actus matrimonij, vel copulæ carnalis, eſt ius naturale: Reſpon. non, ſed ipſe motus ad actum. ité ad peccatũ iure naturali mouemur: vt in auth. de reſt. & ea quæ. §. vnum. [c] col. iij.

† *Hocinus gentium, ius matrona vocat Cic. lib. 2. de Inuẽ. Rhet. & 2. lib. de Legi.*

† *In hac ſententiã multa Ci. in orat. p Milone. c Nil facit. debuiſſet enim allegaſſe §. ſi vero is quidem ca medi. in authẽ. de mona. coll. 1. d Adde q̃ patria eſt dulcis amor. l. j. habetur. infra de leg. 3. vnde Virgi. Nos patriæ fines & dulcia linquimus arua. & propria vnicuiq; videl. mater & pſtituta alia. l. fin. & ibi gl. fin. ſi ſer. expor. C. e Quãdo autem dicatur fieri cũ moderamine inculpatæ tutelæ: declarat gl. magiſtra. in d. l. 1. & per ea notãda in d. caſu ſignificãs. extra de homi. f Bald. hic iſtam gl. mãdat ſignandã vide ad hoc, q̃ in defenſiõe alterius ſubeũdo, eſt affectio eſtimãda multum. q̃ notat Belo.*

m *Educatio.* eo enim q̃ mouetur parens ad educationem filij, eſt ius naturale: & ad hoc etiam adſtringitur, niſi filius per ſe ſit ſufficiens: vt ff. de li. agno. l. ſi quis à liberis. §. ſed ſi filius.

n *Humanæ.* & ſolæ. nam & iure natu. vtuntur, ſed non ſolæ.

o *Recedere.* id eſt differre.

p *Illud.* ſcilicet naturale.

q *Hoc.* ſcilicet ius gentium.

r *VEluti religio.* ſed nonne hoc de iure publico eſt, cum ſit ſacrum: vt ĩ. eo. l. j. §. publicum. & hic ponitur inter priuata præcepta. Item hæ duæ ſpecies, publicũ & priuatum, inter ſe differunt: & nulla eſt altera: Reſpon. & hoc & illud conſiſtit in tribus: ſed de priuato ideo tantum dixit q̃ conſiſtit in tribus, quia de eo plura erat dicturus. vel dic quòd hic de religione tractat, ibi de ſacris ſcilicet domibus: vt ibi diximus.

s *Parentibus.* no. filium debere patri obedire: vt in authen. de nup. §. ſi verò expectet. col. quarta.

t *Et patriæ.* Pugna pro patria, [d] vt dixit Cato: vt hic, & C. de aboli. l. fallaciter. & infra ad l. Iul. ma. l. pen.

v *VT vim.* ſcilicet iniuſte illatam ab aliquo priuato: nõ illatam ab eo cui ſubditi ſumus: vt infra de iniu. l. iniuriarum. §. j. & infra de rei vindicat. l. qui reſtituere. in prin. Itẽ non illatam à priuato iuſte: vt infra ad l. Aquiliã. l. quarta. Sed quid ſi à poteſtate, & iniuſtè? Reſpon. pati debemus ſecundum Mar. vt infra de iniur. l. iniuriarum. §. ſi quis. ſed magiſtratum conueniet vel durante officio, ſi eſt de minoribus: vel eo finito, ſi eſt de maioribus: vt infra de in ius vocan. lege. ij. & infra de iniur. l. nec magiſtratibus. & infra de iudic. l. partis literarum. & infra quod met. cau. l. iij. §. ſed vim. Item & brutis hoc permittitur: vt infra ſi quadru. pau. fe. di. l. j. §. cum arietes. non tamen dicũtur iniuriam facere, vel pati: vt infra ſi quadru. pau. fe. di. l. j. in principio.

x *Nam iure.* ſcilicet fori, non cœli. Sed quid ſi ob tutelam rerum ſuarum? reſpon. idem, dummodo cum moderamine: [e] vt C. vnde vi. l. j. & infra de vi & vi arm. l. tertia. §. cum igitur. Item quid ſi ob tutelam alterius? Reſpon. affectionem colide rari: [f] vt infra quod met. cauſa. l. iſti quidem. §. fin. & C. mandati. l. cum ſeruus. Et facit ad hoc quòd liceat vim vi repellere, vt infra ad l. Aquil. l. ſcientiam. §. qui cum alter. & infra de vi & vi ar. l. j §. vim vi. & infra quod met. cau. l. ſed & partus. §. penultimo.

z *Tutelam.* corporis.

y *Cognationem.* quia omnes ab Adam proceſſimus.

Manum ſtiones

a *Manumiſſiones.* in quibus ius nō diſponit præcipuè vt fiāt: ſed diſpoſitū cuſtodit & cōfirmat: * & quia nō ab ebrie tate: vt infra de his qui ſunt ſui vel alie. iur. l. j. §. j. in glo. iij. vel dic, non diſponit vt cogat aliquem manumittere.

* *Teſtamentum eſt gl. Acc. vſq; ad, vel dic.*

b *Datio.* ſic ergo qui manumittit, dat libertatem: ergo ſuam, vel alienam. ſi ſuā, ergo ipſe, poſtea non erit liber. ſi alienam quam non erit inuenire: ergo quam non habet. præterea cum omnes homines liberi naſcantur iure nat. ergo non dat ei libertatem, cum ille liber ſit. His duabus rationibus vel oppoſitionibus inductus expono datio, id eſt detectio. nam cum manumitto ſeruum, detegitur libertas ſerui. nā ipſe ſemp liber eſt inſpecto iure na. ſic qui excutit grana de ſpicis, non nouā ſpeciem facit: ſed eam quę eſt, detegit: vt infra de adquir. re. do. l. adeò. §. cum quis. Sic & infra ſi ſer. vin. l. ſicuti. §. ij. in fin. vel dic, dat quam non habet ille qui dat: vt in vſufru. formali: vt infra de vſufru. l. quod noſtrum, & in creditore: vt inſtitu. qui. alie. non licet. §. j. ſecundum Placentinum.

† *De origine ſeruitutis Auguſtin. lib. 19. de ciuitate dei.*

IIII. VLPIANVS libro primo Inſtitutionum.

MAnumiſſiones [a] quoque iuris gentium ſunt. Eſt autem manumiſſio, de manu miſſio, id eſt datio [b] libertatis. nam quandiu quis in ſeruitute eſt, manui & poteſtati ſuppoſitus eſt: manumiſſus liberatur poteſtate. Quæ res [c] à iure gentium originem ſumpſit: vt pote cum iure naturali omnes liberi naſcerentur, [d] nec eſſet nota manumiſſio, cum ſeruitus eſſet incognita. † Sed poſtea quàm iure gentium ſeruitus inuaſit, ſecutum eſt beneficium manumiſſionis: & cum vno naturali nomine homines appellaremur, iure gentium tria genera [e] eſſe cœperunt: liberi: [f] & his contrarium, ſerui: & tertium genus, liberti,

c *Quæ res.* ſcilicet manumiſſio.

d *Naſcerentur.* & hodie naſcūtur: vt infra de regulis iu. l. quod attinet. ſed ar. contra infra de nata. reſti. l. interdū. & hoc ſecundum H. & l. ſed verius eſt vt hodie naſcantur ſerui: cum in hac parte derogauerit iuri natu. ius ciuile: vt infra eodem l. ius ciuile eſt. licet ipſum ius naturale ſit immutabile in genere: vt inſtit. de iure naturali. §. penultimo.

e *Tria genera.* ſi tria eſſe cœperūt, & erat vnū: ergo ſunt quatuor. Reſpon. non ſequitur, & habes inſtantiam: heri habebas tres liberos: hodie naſcit vnus: ſic incipis habere quatuor: ergo ſeptē, cum prius haberes tres. nō ſequitur: quia qui prius erāt, in ſequēti numero cōputantur. Itē quomodo ſunt tria genera? immo tantū duo, ſcilicet liberi & ſerui: quia liberti liberi ſunt. ſed dic cœperūt eſſe. i. cœperūt appellari. ſed quid de reſtitutis natalibus? reſpon. ſunt ingenui. cum nec videantur fuiſſe ſerui: vt infra de nata. re. l. ij.

f *Liberi.* id eſt ingenui. & facit inſti. de liber. in principio.

g EX *hoc. Bella.* ergo ius gentium iniquū eſt, cum iniquū inducat. ſed dic q̄ dicit de bello licito, vt indicto à po. Rom. vel imperatore. nam hoſtes ſunt quibus populus &c. vt j. de capti. l. hoſtes. itē dicit de bello indicto ad iniuriā propulſandā: quod licet: vt j. eo. l. vt vim. nō autē de alio, ne inde iniuriæ naſcatur occaſio &c. vt C. vnde vi. l. meminerint.

h *Diſcretæ.* id eſt ſeparatæ: puta Italia à Prouincia.

i *Conditæ.* à ſingulis gentibus, quæ ſibi reges elegerunt.

k *Dominia diſtincta.* immò & ſecundū ius na. ſunt diſtincta: q̄a ſecundū ius diuinū aliquid erat propriū. dicitur enim, Furtum non facies. Item, nō cōcupiſces rem proximi tui. Item, non retinebis mercedē mercenarij tui vſq; ad mane. Itē, nō appareas in cōſpectu dei tui vacuus. Et ſi dicat, omnia ſunt cōmunia iure natu. expone. i. communicāda. ſed reſpō. etiam tunc quando hæc præcepta diuina dabātur Moyſi à deo, erat ius gēnū: & ſecundū illud dicebatur aliquid meū. nā cum eſſent gentes iam coniunctæ, erat ius gentiū: vt inſtit. de re. diu. §. ſingulorum. vel dic, dominia diſtincta. ſ. directa ab vtilibus: & ecōtra. Itē nōne etiā iure ciuili dominia diſtinguuntur, vt per vſucapionē? Reſpō. ſic: vt inſtit. de vſu & habi. §. ſi. Itē per adrogationē. itē per ſentētias itē per teſtamēta. *ADDITIO.* Tu dic melius, quòd licet aliqui modi adquirēdi dominium ſint de iure ciuili quos enumerat gl. hic, & gl. in l. j. in prin. ff. de acqui. poſ. tamē ipſum dominium ſemper eſt de iure gentium, ſecundum Iat. hic.

l *Terminos.* & ideo inducitur actio finium regundorum.

m *Collatæ.* cōtūcta: qua collatiōe fit ciuitas, & caſtrū, & villa.

n *Cōmercia.* generale nomen eſt omnium contractuū. ſed hic ad permutationem reſtringitur: quia de aliis ſtatim ſpecificat.

o *Emptiones.* licet iſti cōtractus ſint à iure inducti, tamen ipſi facti ſunt: vt j. de cur. fur. l. conſilio. in fi. quæ eſt contra. ſic here ditas eſt incorporalis: tamen in ea corporalia cōtinētur: vt inſtitut. de rebus cor. & incor. §. penulti.

V. HERMOGENIANVS libro primo iuris Epitomarum.

EX hoc iure gentium introducta bella, [g] diſcretæ [h] gentes, regna condita, [i] dominia [k] diſtincta, agris termini [l] poſiti, ædificia collocata, [m] commercium, [n] emptiones, [o] venditiones, locationes, conductiones, obligationes [P] inſtitutæ: exceptis quibuſdam [q] B quæ à iure ciuili introductæ ſunt.

P *Obligationes.* ſed actiōes ſunt à iure ciuili: * vt infra tit. j. l. ij. §. deinde. & §. omnium. Itē quæro de qua obligatione dicit hic q̄ eſt de iure gentium, cum duæ tantùm ſint obligationes. ſ. ciuilis & naturalis. de ciuili non. item de naturali non videtur. ſed dic de naturali: quia obligatio iuris gentium dicitur naturalis: & econuerſo: vt inſti. de re. di. §. ſingulorum. & infra de condict. inde. l. ſi id quod. & inſti. de fideiuſſo. §. j. quomodo ergo ſeruus obligatur de iure gentium, cum eo iure nullus ſit? Reſpon. immo iure ciuili eſt nullus, & eo iure non obligatur: ſed iure gentium eſt aliquis. vel aliud eſt naturale quo ad animalia omnia: aliud quo ad omnes homines, etiā ſeruos. & hoc etiā poteſt dici gētium: quod in idem recidit. cū ergo dico obligationē naturalem, non intelligo de iure naturali omnium animantiū: quia alia animalia nō obligantur: ſed de iure gentium, poteſt tamē C dici quādam eſſe obligationē quæ inſtinctu naturæ prouenit: vt in alendis liberis & procreandis: & obligatio ad antidora, * quæ nō impedit repetitionem ſoluti per errorem ſemper: vt j. de condict. inde. l. ſi non ſortem. §. libertus. Item quid differt obligatio à contractu? dic vt diximus inſt. de obli. in fine.

* *Liberi ſunt ſui vel alieni iuris, tamē cōtractus ſunt ſacti.*

* *Obligationem naturalē ad antidora, impedire repetitionē indebiti ſoluti per errorem ſemper, ſecundū Acc. ſine aduerſus communē interpretū ſententiam, in intellect. l. ſi nō ſortem. §. libertus. ff. de cōdic. indeb.*

q *Quibuſdam.* vt verbo. oblig. vt inſtitu. de actio. §. de conſtituta. Item literarum obligatio: vt inſtit. de literarum oblig. Itē contractus emphyteuticus: vt inſtitu. loca. & conduc. §. adeo. Item contractus ſponſalitiæ largitatis: vt in authen. vt ſponſalar. in prin. col. ix.

q *Aſt. gl. ſequitur P. de Ca. hic.*

r IVS *ciuile. Iuri communi.* id eſt iuri naturali, quod ſemper eſt bonum & æquum: vel gentium, de quo modo dixerat: quę ſunt communia, primū omnibus animalibus, ſecūdum omnibus hominibus: vt ſupra eo. l. j. in fi. cum ergo addatur & detrahatur vtrique eorum: exigo quatuor exempla. Detrahitur ergo iuri naturali in vſucapione, [b] quæ eſt contra ius naturale: & eſt de iure ciuili: vt inſtit. de vſuc. in princi. Nec obſtat q̄ ipſum ſit immutabile: vt inſtit. de iur. nat. §. pe. quia illud verū in ſuo genere: in certis autē capitulis mutatur. vel dic, licet mutetur quo ad obſeruantiam ipſam, tamē ſemper bonum & æquū eſt: D additur autem iuri naturali in forma: vt in matrimonio, quod iure naturali inuentum fuit: tamen à ciuili iure formā accepit tam per ſponſalia præcedentia, quàm per conſenſum ſequentē de præſenti: vt j. de ſpon. l. j. & de reg. iur. l. nuptias. & in authen. de nupt. §. nuptias. coll. iiij. præterea iuri gen. additur materia: quia cum iure gen. nihil eſſet de tutela cogitatum, inuēta eſt materia & forma à iure ciuili: vt inſtit. de ture. in princ. detrahitur iuri gē. in poteſtate dominorum reſtricta: vt inſtitut. de his qui ſunt ſui vel alien. iur. §. pe. Sed nonne in totum ſeruit addendo, & in totum deſeruit detrahendo in caſibus ſupradictis? Reſpon. ſecundum Ir. non detrahitur iuri communi in ſua corporis vniuerſitate: ſed in caſibus ſpecialibus. bene ergo dicit, aliquid. vnde ferè totum corpus iuris eſt ius ciuile, cum ibi vel in forma vel in materia iuri communi ſit additum vel detractum.

b *Iſtud vt probatur communiter per ducto.*

ſ *Hoc igitur.* iſtud igitur, non ponitur illatiue, ſed inceptiue: vt ibi, igitur beatus Martinus. & hæc dictio, ius, accipitur in genere, quaſi dicat ius ciuile, ſiue lex duodecī tabularū. & ſequens verbum, aut ponitur pro &: vt C. de verbo. ſignifi. l. pen. ibi, melius itaque &c. nam ex ſcripto & non ſcripto eſt: vt inſti-

vt instit. de iure natura. §. constat. vel dic, hoc ius, id est singulæ species iuris, id est leges quæ sunt sub l. duodecim tabul. & tũc aut, propriè ponitur. prima verior & vtilior est, scilicet quòd pro l. duodecim tabu. accipiatur ius ciuile in tota illa l. vt patet ex hac demonstratione, hoc igitur &c.

Iuris ciuilis in scriptis sex partes.

a IVS autem ciuile est. Cũ enim sint sex partes iuris ciuilis scripti, scilicet leges, plebiscita, senatuscó. principũ placita, magistratuum edicta, responsa prudentũ: vt instit. de iure naturali. §. scriptũ ius est. & hic quinque: ex his faciunt ius ciuile sextum, scilicet magistratuum edicta. facit ius prætorium, vt hic, & instit. de perpe. & tẽp. ac. in prin. & quid sit quodlibet istorum, dicitur in d. §. instit. de iure natu. & hoc secundum vnam significationem iuris ciuilis, quæ est ad differentiã prætorij. alias autem quandoque ponitur pro statutis ciuitatũ: vt instit. de iure natu. in princ. quandoque pro l. duodecim tab. vt ſ. l. prox. §. hoc igitur. quandoq; pro disputatione prudentiũ: vt ĩ. tit. j. l. ij. §. ex his legibus.

constat aut ex scripto, aut sine scripto: vt apud Græcos Τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι.

VII. PAPINIANVS libro secundo Definitionum.

IVS autem ciuile est, [a] quod ex legibus, plebiscitis, senatuscõsultis, decretis principũ, auctoritate prudentium venit.

Ius prætorium est, quod prætores introduxerunt adiuuandi, [b] vel supplendi, vel corrigendi iuris ciuilis gratia propter vtilitatem publicam: quod & honorarium dicitur, ad honorem prætorum sic nominatum.

VIII. MARCIANVS libro primo Institutionum.

NAm & ipsum [c] ius honorarium, viua vox [d] est iuris ciuilis,

Omni populo iurisdictionem habẽti ius propriũ statuere permittitur, quod ius ciuile vocatur: quod vero ab omnibus gẽtes æqualiter custoditur, ius gentium appellatur.

Iuris prætoris multiplex effectus.

b *Adiuuandi*. Adiuuat, cum suis institutis dat bonorum poss. secũdum tabu. cum & prius habebant petitionem hereditatis: vt instit. de bonorum poss. §. aliquãdo. & ĩ. de bono. poss. l. sed cum patrono. §. pen. in fi. ibi, legum quoque tuendarum &c. Supplet, vt in actione furti manifesti, quã prætor induxit: sed furti nõ manifesti est ciuilis: vt insti. de noxa. §. sunt autem, & de perpe. actio. §. aliquando. Itẽ supplet, vt infra de noxa. l. si plurium. in princip. Corrigit, vt in emancipatis qui iure ciuili non succedunt, licet iure prætorio sic: vt insti. de exhe. li. §. emãcipatos. & de here. quæ ab intestato. §. emancipati. Item in posthumo alieno, qui iure ciuili non succedit: sed iure prætorio sic: vt instit. de bonorum possession. in princip. Item in suis heredibus quandoque: vt C. de lib. præ. l. maximũ. Item facit ad idem infra de iniust. rup. test. l. posthumus. & instit. de leg. ag. suc. §. media.

c *Ius & ipsum*. bene dixit, adiuuandi. nam & ipsum &c.

d *Vox*. quia volũtatem iuris ciuilis eloquitur, secundũ Ir. vt enim voce exprimitur cordis intentio, ita per prætorem iuris ciuilis scientia.

a Nõ diuinã institutã definit Gaius, vt sonant Accurſ. sed habitũ quẽdã virtutis, qui animo hominis cõcepto impellit eũ ad dã tuxat qđ bonũ & æquũ est. Vide Fer. Mõs. de iust. & iu. Instit. t. b Tu dic quæ sint

e OMnes. Legibus. id est iure scripto.

f Moribus. id est iure non scripto.

g Reguntur. sed qui sunt illi qui non reguntur? Respon. siluestres homines.

h Suo proprio. sed quomodo ius proprium, vel à gentibus statutum, potest habere locũ, cùm solus princeps possit facere leges: vt C. de legi. & con. lege fina. quæ est contra? Respon. hęc per illam corrigitur, secundum quosdam. vel verius hic loquitur de eo iure gẽtiũ quod quasi ipsa natura inter omnes tenet: & proprio, quod non sit generale: vnde non est contra.

i *Iue gentium*. quandoque naturale: vt instit. de re. diuisio. §. singulorum.

k IVstitia. Hæc iustitiæ definitio potest intelligi de diuina iustitia. quasi dicat diuina iustitia [a] est constans &c. & secundũ hoc omnia verba in ea posita sunt plana: & quod sequitur, suum cuique &c. ideo dicit, quia ipsa retribuit cuique secũdũ opera sua. Sed nõne iniustum [b] fuit, quod fuit mercenario in sero venienti datum tantum, quantum & illi qui mane venerat: quod tamen diuina iustitia laudat? respõ. illud mynꝰè dicitur. vel dic secundo, q̃ de fragili hominis iustitia loquitur. q. d iustitia humana, vel quæ est in homine, est voluntas &c. & secũdum hoc illa duo verba, constans, & perpetua, extrahũtur: quia hominis non possunt conuenire, cum scriptum sit, quòd septies in die cadit iustus: & illud, nũquam in eodem statu permanet. Itẽ quid erit ita stabile inter homines, & ita immobile, vt nullam patiatur mutationẽ, cum omnis status noster &c. vt in authen. de nõ alie. §. vt autẽ. col. ij. Item quod in fine dicit, ius suũ cuique tribuens: [c] intelligo quantum ad affectionẽ: quia ad actum non potest. q. d. habens affectũ tribuẽdi. sic supra dicitur in rubrica de Augusto. sic de matrimonio quòd [d] est indiuiduum: vt instit. de pa. po. in princ. licet interdum diuidatur: vt C. de repu. l. cõfessu. vel tertio expone vt in summa huius tituli. sed Tullius sic definit: Iustitia est habitus animi, communi vtilitate seruata, suam cuique tribuens dignitatem. sed Plato ita: Iustitia est virtus quę plurimũ potest in his quæ minimum possunt. vel prout ego credo, Iustitia est congrua dispositio in singulis rebus recte diiudicans. Verba autẽ, ius suum: expone vt dixi: vel hic id est hominis meritũ. nam quandoque propter delictum priuatur quis iure suo: vt infra quod met. cau. l. extat. & C. de iure emphy. l. ij. & iij. Vel dic suum ius, vt honestè viuat, & alterum non lædat &c. Vel dic, suum ius, id est iustitiæ. Acc.

Non non sunt mutandi: per l. si cõuent. ff. depositi, secũ. Inf. Bar. & alios.

c Nõ vis habẽs, sed tribuendi habẽti cõmodationes cedentes.

† *Hanc iustitiæ definitionẽ tuetur aduersus Rodo. Agri. Alcia. libr. 1. Parer. cap. 31.*

l *Iuris præcepta*. i. iura præcipientia, præcipiunt aliquod istorum trium, scilicet pertinens ad aliquod istorum. nam nõ omne ius præcipit, imò quoddam punit: quoddam permittit: quoddam vetat: vt infra de legi. & sena. l. legis. quoddam consulit: vt infra de rei vin. l. is qui.

m *Honestè*. quãtum ad se. quæ honestas circa matrimonia est: vt ĩ. de ritu nup. l. semper. & circa mores seruatur: vt ĩ. de tu. & curato. da. ab his. l. scire oportet. §. penul. *ADDITIO*, Adde hic, quòd ti tit meretrix quæ velit venire ad habitandum in ali quo vico: quòd vicini possunt eã repellere, ne alias inficiat. facit l. mimæ. C. de epis. audi. secundum Iasonem hic.

n *Ledere*. & hoc ad proximum, unde illud, Quod tibi nõ vis fieri, alij ne feceris. [a] c. placuit. extra de mato. & ob.

a hoc nõ est Accurſ.

o *Cuique*. vt non solùm non lædat, sed etiam adiuuet. nam nõ sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonũ est. Sed nõne hæc verba accipiũtur hic sicut supra in definitione iustitię? Respõ. non, imò ibi hæc tria comprehẽdit: hic autem illud solum qđ extra duo prima relinquitur. s. vt alium adiuuet. & not. quòd hic reprobo opini. Py. & aliorum qui dixerunt q̃ instit. e. tit. §. iuris præcepta. non definiebatur ius. Ius autẽ est ars boni & æqui, cuius merito quis nos sacerdotes appellet. nã dico q̃ hæc verba tantundem præstant quæ hic sunt. nam per hoc quod ibi dicit, præcepta iuris, dicit ars: cum ars sit collectio præceptorũ. Item per hoc quod dicit, honestè viuere, alterum non lædere: valet tantum quantum boni & æqui. Item per hoc quod dicit, ius suum vnicuique tribuere: colligõ cuius merito quis nos sacerdotes appellet, id est sacra vel iura cuilibet ministrãtes: vt hic, & supra eo. l. j. in prin.

p *Diuinarũ*. vt C. de summa trini. & fide catho. & de sacrosan. eccle. & ne quid in loco sac. & in authẽ. quomodo oportet epi. & reli. cleri. ad ord. pdu. & de san. epis. & in multis aliis titulis.

q *Notitia*. põt rectè legi: & ita illa dictio scientia, est ablatiui casus. vel ecõtra sit nominatiui: & hæc dictio notitia, sit ablatiui. sic instit. de iure natu. in prin. Sed nũquid secũdũ hoc oportet q̃ quũq; vult iuris prudes vel iurisconsultꝰ esse, debeat theologia legere? Respõ. nõ. nã omnia in corpore iuris inuenitur: vt C. de summa trini. & fi. ca. & de sa. san. ecc. & de epi. & cle. & in authẽ. in multis titulis, vbi de diuinis tractat. Itẽ quæ est differẽtia inter iustitiã, & ius, & iuris prudentiã? Respõ. iustitia est virtus, ius est ei virtutis executio: iuris prudẽtia est scientia illi iuris.

Ius, iustitia & iuris prudẽtia differunt.

iuris. Item iuſtitia eſt ſummum bonum: ius, medũ: & iuris prudentia, infimum. Item iuſtitia eſt, tribuere ius ſuum vnicuique. ius coadiuuat: iuris prudentia docet qualiter fiat illud.

a *Scientia.* per iuſtitiam habemus ne fallam^a: per iuris prudẽtiam, ne fallamur. vnde ſcriptum eſt: Sapiẽs fallere nõ vult, falli autem non poteſt.

b *Ivs. Aequũ ac bonũ.* Si ſemper eſt bonũ quod eſt de iure na. quomodo dici poteſt ſeruitutem vel vſucapionem de bono publico induſtam: vt j. de vſuca. l. j. cum hæc iuri naturali ſint contraria, & dicãtur non eſſe bona: ſi enim bonum eſt aliquid eſſe, ergo malũ eſt ipſũ nõ eſſe? Reſpõ. bonũ eſt de iure natu. omnes eſſe liberos, & domino rẽ ſuã non auferri, nulla cauſa extrinſecus inſpecta. ſic dicimus, bonũ eſt non amittere cappã. ſi autẽ intellectũ referas ad cauſas ſuperuenientes: melius eſt ſeruituté eſſe. q̃ non eſſe. ſic eum omnes captũ ad hoſtibus peritẽt: & melius eſt reipublicę eos viuere ſeruos, q̃ mortingenuos. Item ſi inſpiritas neceſſitates q̃ eſſent niſi vſucapiones eſſent, meli^a eſt eas tolerari. aliter enim non poſſet probari dominium fore: vt inſtit. de vſuc. in prin. & lites eſſent infinitæ: vt j. profuo. l. fina. & bonum eſt quidem te nõ perdere cappã: & bonũ eſt perdere te, poti^a quàm occidaris à latrone.

c *Ciuile.* vt ſtatuta ciuitatum, ad differentiã iuris natu. & gentium: vt hic, & inſtit. de iure naturali, in princ.

d *Prætor.* id eſt iudex.

e *Cum iniquè decernit.* id eſt contra æquitatem, non contra ius ſcriptũ expreſſo errore: quia tunc non eſſet ius: vt quia pronũciet iudex minorem xiiij. an. poſſe teſtari. Sed videtur q̃ ſententia nõ valet ipſo iure cũ iniquè decernit: vt j. de feriis. l. j. quæ eſt contra. ſed dic quòd contra ius litigatoris fuit lata, non contra ius legis: vnde valet: vt j, quæ ſen. ſine app. reſcin. l. j. in prin. ſi ſic exponas, quòd iudex non contra ius legis, ſed cõtra ius litigatoris tulit ſententiã: quare dicit, relatione facta &c. nã etiã nulla facta relatione ad id quod fieri debet, eſt tamen ius & datur actio? Reſp. quod dicit relatione &c. refertur ad id quod dixerat, inique, non ad dictionẽ illam: ius. Item no. ius iniquũ. ſic & inſti. de vſuca. in prin. & ad Tertul. in prin. & j. quod quiſ. in. l. iij. ſed nunquid hoc ius iniquũ habet iuſtitiã matrẽ? Reſpõ. nõ ſecundũ Io. imò iniquitatẽ ar. j. co. l. j. in prin. ibi, ius eſt ars &c. & in decre. di. j. c. ius autem. vbi dicitur quòd dicitur ius, quia iuſtum. Item quæritur ex qua ſententia datur actio in factum. dic ex ea quæ fuit lata, non ex ea quæ ferri debuit.

Sententia cõtra ius lata an valeat.

Actio in factũ ex qua ſententia datur.

f *Non ad id.* ſcilicet tantum.

g *Collata.* id eſt contracta, aliàs tracta.

h *Vbi fit.* id eſt fieri ſolet. & facit ad hoc reſpon. Co. de ſen. & inter. l. cùm ſententiam. ſed contra infra de inter. ac. l. voluit. §. quod ait prætor. ſolue vt ibi. ^a Item ar. contra infra de arbi. l. ſi cum dies. vbi etiam in alio loco iudicatur, dummodo nõ inhoneſto. ſolue vt ibi.

a Tu dic q̃ vbi res exigit plenam cauſæ cognitionẽ: locũ conſuetũ iudex debet obſer-

i NOnnunquam. *Pro neceſſitudine.* id eſt iure ſanguinis. vnde Iob dixit. Neceſſarij mei venerunt ad me.

DE ORIGINE IVRIS, &c.

Large ponitur ius ciuile p omni iure, ciuili, & prætorio, & naturali. ſic accipitur infra de vſu. & extra. eog. l. i. §. pũde. & hæc prima pars

iuſti atque iniuſti ſcientia.^a

Ius quandoque ponitur pro eo quod eſt ars boni & æqui: quãdoque pro lege: quãdoque pro conſanguinitate. Bartolus.

XI. PAVLVS libro quartodecimo ad Sabinum.

IVs pluribus modis dicitur. Vno modo cum id quod ſemper per æquum ac bonum^b eſt, ius dicitur: vt eſt ius naturale. Altero modo, quod omnib^a aut pluribus in quaq; ciuitate vtile eſt: vt eſt ius ciuile.^c Nec min^a ius recte appellatur in ciuitate noſtra ius honorarium. Prætor^d quoque ius reddere dicitur etiã cũ inique decernit,^e relatione ſcilicet facta nõ ad id^f quod ita prætor fecit, ſed ad illud quod prætorẽ facere conuenit. Alia ſignificatione ius dicitur locus in quo ius redditur: appellatione collata^g ab eo quod fit, in eo vbi fit.^h Quem locum determinare hoc modo poſſumus, vbicunque prætor ſalua maieſtate imperij ſui, ſaluóque more maiorum ius dicere cõſtituit, is locus recte ius appellatur.

XII. MARCIANVS libro primo Inſtitutionum.

NOnnũquam ius etiã pro neceſſitudine^i dicim^a: veluti eſt mihi ius cognatiõis vel affinitatis.

DE ORIGINE IVRIS, ET omnium magiſtratuum, & ſucceſſione prudentium.

TITVLVS II.

1. GAIVS libro primo ad legem duodecim tabularum.

IActurus^k legum vetuſtarum interpretationem,^l neceſſariò^m prius ab vrbis initiis^n repetendum exiſtimaui:^o non quia velim verboſos commentarios facere, ſed quòd^p in omnibus rebus animaduerto id perfectum eſſe, quod ex omnibus ſuis partibus cõſtaret.^q Et certè cuiuſque rei potiſſima pars principium^r eſt. Deinde^s ſi in foro cauſas dicentibus, nefas (vt ita dixerim) videtur eſſe nulla præfatione facta iudici rem exponere: quanto magis interpretationem^t promittentibus incõueniẽs erit, omiſſis initiis, atq; origine nõ repetita, atque illotis^t (vt ita dixerim) manibus, protinus materiã interpretationis tractare?^v namque (niſi fallor) iſtæ præfationes & libẽtius nos ad lectionem propoſitæ materiæ producunt: & cum ibi venerimus, euidentiorem^x præſtant intellectum.

Iuare in examinãdo negotio: vt hic. ubi vero ſemiplene fit. & eo dẽ modo ſolue aliud contrariũ in gl. Aibe.

k *Facturus.* Gaius fecit vnum librum ſuper interpretatione iuris veteris: de quo ſunt tractæ leges Gaij, quæ ſunt in ſi.

l *Interpretationẽ.* verbum interpretationis in proprio ſenſu denotat vocabuli apertam ſignificationem: hic tamen largius ponitur pro correctione, ar ctatione, & prorogatione: vt j. ad Tertul. l. j. §. qui operas.

m *Neceſſario.* id eſt vtiliter.

n *Initiis.* circa tria quæ ſunt in rubrica.

o *Exiſtimaui.* ſcilicet ego Gaius, ſcilicet qualiter in iure inueniendo fuerit proceſſum, ſed quomodo, cum ſequens l. ſit Pomponij vbi dicentur hæc tria, fecit hoc Gaius? Reſp. alibi dixit Gaius: ſicet hic dictum Pomponij ſit poſitum.

† *Vide Eraſchi. 1. cent. 9. per §§.*

p *Sed quòd.* id eſt quia.

q *Conſtaret.* No quæ ſit res perfecta. facit infra de auto & ar. le. l. cum aurum. §. infecti. verſũ. quid ergo. & C. ad Silan. l. penult. & fin. & in decret. vij. q. prima. can. nihil. argu. cõtra infra de verb. ſigni. ædificia. §. perfeciſſe. & infra de di. & temp. præſcrip. l. in vſucapione. in prin.

r *Principium.* Nota. principium eſſe ſpectandum. nam dimidiũ facti, qui bene cœpit, habet. & facit infra mãdati. l. ſi procuratorem. in prin. & C. quando liceat vnicuique. l. j. & C. quãdo in integ. reſt. non eſt neceſ. l. ſi. argu. contra C. ad Sil. l. cum Silanianum. in ſi.

s *Deinde.* ſecunda ratio exẽpli, & hæc nõ videtur bona, cùm non exemplis &c. vt C. de ſen. & interl. l. nemo.

t *Interpretationem.* id eſt correctionem legum vetuſtarũ, & arctationem: vt in principio diximus.

v *Tractare.* quaſi diceret, inconueniens eſſet: namque &c. & ſunt iſtæ cauſæ quæ ſequuntur, primæ & ſecundæ rationis.

x *Euidentiorem.* imò ſine his non eſſet euidens: ſicut & ſi principium alicuius caſus omiſeris, poſtea caſum plene intelligere non poteris: vt j. de eden. l. argentarius. §. edi autem.

NEceſſarium.] CASVS. Duo fuerunt fratres qui Romam fecerunt: Remus & Romulus. vnde vt prædicta ciuitas Roma ſuis legibus viueret, latæ ſunt leges. qui etiã ciuitatem in triginta partes diuiſit, vt ciues ſuis legibus vterentur: & ſic multi alij reges poſt Romulum obſeruãt. deuentum eſt tãdem quòd poſtea populus illis legibus non vtebatur. vnde miſerunt decem viros in Græciam: qui decem tabulas de Græcia apportauerunt, & Romæ pro roſtris poſuerunt: & quòd ab illis non appellaretur ſtatutum fuit à populo: datáque eſt illis decẽ viris poteſtas, vt adderent duas tabulas: ſicque appellata eſt lex duodecim

duodecim tabul. poſt fuerunt diſputationes prudẽtum. & hæc vſque ad §. deinde. poſtea in illo §. deinde. dicit q̃ inuentæ ſunt actiones quæ coarctabantur à magiſtratibus: vt ſi caderetur à ſyllaba, caderetur à tota cauſa. In monte Auẽtino cũ inter populum & nobiles guerra eſſet: concordia facta, conſtitutũ fuit vt iſta plebiſcita pro legibus obſeruarentur. Item facta ſunt edicta prætorum. poſtea deuentum eſt ad principem. & hoc vſq; ad §. poſt originem. Exinde dicit de ſucceſſione magiſtratuum, & origine eorũ. Item dicit de conſulibus, qui non habẽt merum imperiũ: & ab eis appellatur. Dicit etiam de profeſſoribus legum, & multa alia de ſucceſſoribꝰ magiſtratuum: quæ longũ eſſet enumerare. quale fuit initium ſeceſſionis in monte Auentino, dicit. Nam cũ filia Verginij pronunciata eſſet ancilla, vt iudex eã haberet in ſuam cõcubinam: Verginius occidit illam ſuam filiam, vnde ſeceſſit in montẽ Auentinum vnà cum alijs popularibus. Inferior litera non legitur. ſed no. ex ea iſta, quòd iudices ſedebant tantum vſq; ad veſperam: vt in §. & quia. Aliud, & quòd prætores de fideicommiſſis non ſunt magis: vt in §. diuus. Aliud, quia quidã plus habẽt eloquentiæ, quã ſcientiæ: vt in reſponſis Pauli. Itẽ aliud, quia turpe eſt nobili & patricio viro ius ignorare in quo verſatur. in §. Seruius. Item aliud, quòd quædam honeſtè conceduntur, quæ non honeſtè petuntur: vt in §. poſt hos. & h. d. hæc lex. Viuianus.

† *Falsè legẽ multa Bud. & Alciatus, tũ vero Vadalricus Zasius to tã interpretatus eſt. in illos videto: vt ſemel nos marginalibus annotationibꝰ quæ lectionũ varietatẽ indicẽt, liberemus.*

Reges. Curiæ.

Curiatæ leges.

† *Curiatæ leges à curiatis comitijs dicta fuere, vt centuriatæ à centuriatis. Bud. Porrò curiata comitia dicebantur cõuentus qui iuris cauſa fiebant.*

† *Tarquinius.*

* *quàm feriata lege.*

a *Neceſſarium*. Hæc lex diuidit in tres partes. prima tractat de origine. vſque ad §. poſt originem. ſecunda de magiſtratibus: vſq; ad §. iuris ciuilis. tertia de ſucceſſione prudentium, vſque in finẽ.

* *tabulis decem antis.*

b *Ciuitatis noſtræ*. ſcilicet Romanæ.
c *Agere*. id eſt viuere.
d *Inſtituit*. hic incipit.
e *Manu*. id eſt arbitrio.
f *Romulum*. regem ſcilicet Romanorum.
g *Per ſententias*. id eſt conſilium.
h *Expediebat*. ſcilicet Romulus.
i *Sequentes*. ſcilicet reges.
k *Foliuſ*. Tarquinius Priſcus.
l *Non quia Papirius*. Not. argum. pro hoc quod dicunt ruſtici colonj, campus iſte meus eſt: cum tamẽ domino colant ipſum. & facit C. de iure delib. l. cum aliquis. vbi dicitur ſeruus qui non eſt: & per hunc quæritur domino putatiuo hereditas. Item no. pro compilatoribus rationum & gloſſarum, vt eius dicãtur rationes, qui compilauit. & facit C. de vet. iur. enu. l. j. §. nam qui ſubtiliter, &c. & j. eo. §. poſtea cum Appius in fi. §.
m *Exactis regibus*. id eſt expulſis. ſed quare dicit pluraliter exactis regibus, cum nõ fuerit niſi vnus rex expulſus: ſcilicet Tarquinius, vt infra eodem §. quod ad magiſtratus. vbi dicit, regis eiiciendi? Reſpon. plurale pro ſingulari poſuit: vt & aliàs infra de peti. here. l. diuus. §. fi. & j. de poſtu. l. j. §. vt initio. in gl. capitibus. vel dic quod plures: quia & ille fuit expulſus, & dictum fuit quòd nullus deinceps eſſet.

II. POMPONIVS libro ſingulari Enchiridij.

NEceſſarium[a] ſitaque nobis videtur, ipſi[b] iuris originem atque proceſſum demonſtrare. Et quidem initio ciuitatis noſtræ[b] populus ſine lege certa, ſine iure certo primũ agere [c]inſtituit: [d]omniaque manu [e] à regibus gubernabantur. Poſtea aucta ad aliquem modum ciuitate, ipſum Romulũ[f] traditur populum in triginta partes diuiſiſſe: quas partes curias appellauit, propterea quòd tunc Reipublicæ curã per ſententias[g] partium earum expediebat. [h] Et ita leges quaſdam & ipſe curiatas† ad populũ tulit: tulerunt & ſequentes[i] reges: quæ omnes conſcriptæ exſtant in libro Sexti Papirij, qui fuit illis tẽporibus quibus Superbus † Demarati Corinthij filius, [k]ex principalibꝰ viris. Is liber (vt diximus) appellatur ius ciuile Papirianum: non quia Papirius[l] de ſuo quicquam ibi adiecit: ſed quòd leges ſine ordine latas in vnum compoſuit.

Exactis deinde regibus, [m]lege[n] tribunitia omnes leges hæ exoleuerunt: [o] iterúmque cœpit populus Romanus incerto [p] magis iure, & conſuetudine aliqua vti, quàm per latã legem: *idque propè viginti annis paſſus eſt. Poſtea ne diutius hoc[q] fieret, placuit publica authoritate decem conſtitui[r] viros, per quos peterentur leges à Græcis ciuitatibus, & ciuitas fundaretur legibus: quas in tabulas eboreas * perſcriptas pro Roſtris[s] cõpoſuerunt, *vt poſſint leges apertius percipi. datúmque eſt eis ius eo anno in ciuitate ſummum, vti[t] leges & corrigerent ſi opus eſſet, & interpretarentur:[v] neque prouocatio ab eis[x] ſicut à reliquis magiſtratibus fieret. qui ipſi animaduerterunt aliquid deeſſe iſtis primis legibus: ideóque ſequẽti anno alias duas ad eaſdẽ tabulas adiecerunt: & ita ex accidentia[y] appellatæ ſunt leges duodecim tabularum. quarum ferendarum auctorẽ fuiſſe Decemuiris Hermodorum quendam Epheſium exulantem in Italia quidam retulerunt. His legibus latis, cœpit (vt naturaliter euenire ſolet) vt interpretatio deſideraret prudentium auctoritate, neceſſariam eſſe diſputationem fori. Hæc diſputatio, & hoc ius quod ſine ſcripto venit, compoſitum à prudentibus, propria parte aliqua non appellatur, vt cæteræ partes iuris ſuis nominibus deſignantur, datis propriis nominibus cæteris partibus: ſed communi nomine appellatur ius ciuile. Deinde ex his legibꝰ eodem tempore ferè [z] actiones cõpoſitæ ſunt, quibus inter ſe homines diſceptarent. quas actiones ne populꝰ prout vellet inſtitueret, certas ſolemneſque eſſe voluerunt: [a] & appellatur hæc pars iuris leges actiones, † id eſt legitimæ actiones. Et ita eodem penè tempore tria hæc iura nata ſunt: leges duodecim tabularum. ex his fluere cœpit ius ciuile. ex eiſdem Græcis habuerunt originem, ſicut & quælibet ſciẽtia: vt in ſui tractatus principio Priſcianus teſtatur. verum eſt tamẽ hanc diſpoſitionem legum in Latino prius fuiſſe conſcriptam: vt optime probatur C. de vet. iu. enuclean. l. ij. §. hoc autem.

* *propoſuerunt.*

n *Lege*. ſcilicet facta à tribuno.
o *Exoleuerunt*. id eſt in vſu eſſe deſierunt.
p *Incerto*. id eſt manu ſiue arbitrio.
q *Hoc*. ſcilicet vt ſtaret populus ſine lege. Accurſius.
r *Conſtitui*. Quorum nomina ſunt in decre. diſtin. vij. c. ij. antequã tamen hoc fieret, miſerunt Græci Romam quendam ſapiẽtem, vt exploraret an digni eſſent Romani legibus. Leges qui cum Romam veniſſet, Romani cogitantes quid portarat fieri, quendam ſtultum ad diſputandum cum Græco poſuerunt: vt ſi perderet, tantum derideri eſſet. Græcus ſapiens nutu diſputare cœpit, & eleuauit vnum digitum, vnũ deum ſignificans. ſtultus credens q̃ vellet eum vno oculo excæcare, eleuauit duos, & cum eis eleuauit etiam pollicẽ, ſicut naturaliter euenit, quaſi excæcare eũ vellet vtroque. Græcus autẽ credidit quòd triniratem oſtenderet. Item Græcus apertam manum oſtendit, quaſi oſtenderet omnia nuda & aperta deo. ſtultus autẽ timẽs maxillatam ſibi dari, pugnum clauſum quaſi repercuſſurus leuauit. Græcus intellexit quòd deus omnia clauderet palma: & ſic actio credens Romanos dignos legibus, receſſit, † *Legis* & leges his ſapientibus *actiones* concedi fecit in ciuitate Athenarum & Lacedæmoum: vt inſtit. *quæ dicã-* de iure natu. §. & non *tur, pulchrè Bu.* j. l. 4. de adop. ineleganter. ſic ergo à

xij .tabularũ.

Ius ciuile.

p Incerto. id eſt manu ſiue arbitrio.
q Hoc. ſcilicet vt ſtaret populus ſine lege. Accurſius.
r Conſtitui. Quorum nomina ſunt in decre. diſtin. vij. c. ij. antequã tamen hoc fieret, miſerunt Græci Romam quendam ſapiẽtem, vt exploraret an digni eſſent Romani legibus. Leges qui cum Romam veniſſet, Romani cogitantes quid portarat fieri, quendam ſtultum ad diſputandum cum Græco poſuerunt: vt ſi perderet, tantum derideri eſſet. Græcus ſapiens nutu diſputare cœpit, & eleuauit vnum digitum, vnũ deum ſignificans. ſtultus credens q̃ vellet eum vno oculo excæcare, eleuauit duos, & cum eis eleuauit etiam pollicẽ, ſicut naturaliter euenit, quaſi excæcare eũ vellet vtroque. Græcus autẽ credidit quòd triniratem oſtenderet. Item Græcus apertam manum oſtendit, quaſi oſtenderet omnia nuda & aperta deo. ſtultus autẽ timẽs maxillatam ſibi dari, pugnum clauſum quaſi repercuſſurus leuauit. Græcus intellexit quòd deus omnia clauderet palma: & ſic actio credens Romanos dignos legibus, receſſit, † *Legis* & leges his ſapientibus *actiones* concedi fecit in ciuitate Athenarum & Lacedæmoum: vt inſtit. *quæ dicã-* de iure natu. §. & non *tur, pulchrè Bu.* j. l. 4. de adop. ineleganter. ſic ergo à

s *Pro roſtris*. id eſt ante oculos & ora hominum, alij dicunt pro roſtris, id eſt eo loco vbi ponebantur roſtra nauiũ piratarum, quas ceperant.
t *Vti*. ponitur pro vt.
v *Interpretarentur*. id eſt apertius exponerent. & facit ad hoc inſtit. de iur. natu. §. reſponſa prudentum. Accurſius.
x *Ab eis*. id eſt ab eorum interpretatione, ſeu ſententiis, quas ferrent eo animo vt eſſet ius.
y *Ex accidẽtia*. No. accidẽs origini præualere. ſic j. de offi. aſſeſſ. l. ſi eadẽ. in gl. fi. & j. de poſtu. l. j. §. beſtias. in gl. j. arg. cõtra C. de his qui ve. ætat. impe. l. fi. & inſtit. de re diui. §. pauonum.
z *Ferè*. id eſt crudeles. nã qui ſyllabam mutabat, ab actione cadebat. contra hodie: vt C. de formul. l. j. vel aduerbialiter lege ferè.
a *Voluerunt*. prædicti ſapientes.

Ex quibus.

a *Ex quibus*. ſcilicet pontificibus.

b *Tribunus plebis fieret*. Nota aliquem ex dolo ſuo præmiũ conſequi. & facit ĩ. ad municip. l. Titio in fi. ĩ. reſpon. in glo. indiuiſſet. & ĩ. de fu. & legi. l. inteſtato. §. is plane. Arg. contra C. de fur. & ſer. cor. l. ſi quis ſeruo alieno. Vel dic quòd hoc fecit populus ignorans eius factum.

Præmiũ cõſequuntur quæ ex dolo ſuo.

c *Papirianum*. vt ĩ. ea. l. in fi. ĩ. reſpon.

d *Secederet*. in montẽ Auentinũ, qui eſt Romæ: vt ĩ. §. initiũ. & ibi dicitur occaſio diſcordiæ. Accurſius.

e *De plebiſcitis*. ſ. an obſeruarentur, an non.

Flauianu ius.

f *Eſſet*. vnum à populo toto, alterum à plebeis tantùm: ſed poteſtas eſt ſimilis: quia vtrumque habet vigorem legis: vt hic, & inſtit. de iure natur. §. plebiſcitum.

Aelianũ ius.

g *Diſcidium*. Nota vtrum inueſtitatem vel plures difficulter cõtenture. & facit ĩ. de adqui. poſſ. l. j. §. fina. & ĩ. de lib. vni. l. j. §. ſed an omnino. & ĩ. de arbi. l. ité ſi vn⁹. §. fi. Arg. contra ĩ. qd metu. l. metũ. §. animaduertẽdũ. & facit ad hũc §. inſt. de iur. nat. §. ſenatuſcõſulũ. & in aut. de referẽ. §. pen. coll. ij.

Plures in vnum actũ diſſentiunt.

Plebiſcita.

h *Obſeruabatur*. à populo.

i *Magiſtratus*. id eſt prætores.

k *Quiſque*. ſcilicet actor vel reus.

l *Rebus dictãtib⁹*. No. cõmodius ré per vnum expediri. ſic ĩ. de admi. tut. l. iij. §. apparet.

m *Per partes*. quia primò de populo ad ſenatũ ventũ eſt, & nunc de ſenatu ad principẽ.

n *Lege*. hic ponitur ℔ lege xij tabularum.

Senatuſconſulta.

o *Sine lege*. id eſt ſine interrogatione populi. nec enim in ſenatuſcõ. interrogatur populus, vt fiebat in cõpoſitione legis: vt inſti. de iure nat. §. ſex. & facit ad hunc §. in d. inſtit. §. ſed quod princi.

† *Nẽpe eo anno. C. enim Cornelio legẽ tertiũ tulit, vt prætores ex edictis ſuis perpetuum dicerent, vt aſſ. annus eſt in Cornelia ma. quæ res, inquit, am bitioſis*

p *Expoſuimus*. in ſuis locis.

q *Parum eſt*. not. & facit C. de ludẽ. l. nullus.

r *Reddere poſſint*. ſcilicet magiſtratus.

*reddere.

s *Produci*. not. & facit ĩ. de iure fiſ. l. nõ intelligit. §. diui fratres.

t *Quod ad magiſtratus*. alias eſt hic §. & legis actiones compoſitæ ſunt. Omnium tamen harum & interpretãdi ſcientia, & actiones, apud collegium Pontificum erant: ex quibus [a] conſtituebatur quis quoquo anno præeſſet priuatis. Et ferè popul⁹ annis propè centum hac cõſuetudine vſus eſt. Poſtea cum Appius Claudi⁹ propoſuiſſet, *& ad formam redegiſſet has actiones, Gnæus Flauius ſcriba eius, libertini filius, ſubreptũ librũ populo tradidit: & adeò gratũ fuit id munus populo, vt tribunus plebis fieret, [b] & ſenator, & [B] ædilis curulis. Hic liber q actiones continet, appellatur ius ciuile Flauianum: ſicut ille, ius ciuile Papirianũ. [c] nã nec Gnæus Flauius de ſuo quicquam adiecit libro. Augeſcente ciuitate, quia decrãt quędam genera agendi, non poſt multum temporis ſpacium Sextus Aelius aliàs actiones compoſuit: & librum populo dedit, qui appellat⁹ Ius Aelianum. Deinde cum eſſet in ciuitate lex duodecim tabularum, & ius ciuile, eſſent & legis actiones: euẽnit vt plebs in diſcordiam cũ patribus perueniret, & ſecederet, [d] ſibique [C] iura conſtitueret. quæ iura plebiſcita vocantur. Mox cum reuocata eſſet plebs: quia multæ diſcordiæ naſcebantur de his plebiſcitis, [e] pro legibus placuit & ea obſeruari, lege Hortenſia: & ita factum eſt vt inter plebiſcita, & legem, ſpecies conſtituendi intereſſent, poteſtas autem eadem eſſet. [f] Deinde quia difficilè plebs conuenire cœpit, populus certè multo difficilius, [g] in tanta turba hominum: neceſſitas ipſa curam Reipublicæ ad ſenatum deduxit. Ita cœpit ſenatus ſe [D] interponere: & quicquid conſtituiſſet, obſeruabatur: [h] ídque ius appellabatur Senatuſconſultum. Eodem tempore† & magiſtratus[i] iura reddebant. & vt ſcirent ciues quòd ius de quaque re quiſque [k] dicturus eſſet, ſeque præmuniret: edicta proponebant. quæ edicta Prætorum ius honorarium cõſtituerũt. Honorarium dicitur, quòd ab honore prætoris venerat. Nouiſsimè ſicut ad pauciores iuris cõſtituendi via tranſiſſe, ipſis rebus [l] dictantibus, videbatur: per partes [m] e-

[A] uẽnit, vt neceſſe eſſet Reipublicæ per vnum conſuli. Nam ſenatus non perinde omnes prouincias probè gerere poterat. Igitur conſtituto principe, datum eſt ei ius, vt quod conſtituiſſet ratum eſſet. Ita in ciuitate noſtra aut iure, id eſt lege [n] conſtituitur: aut eſt proprium ius ciuile, quod ſine ſcripto in ſola prudentium interpretatione, conſiſtit: aut ſunt legis actiones, quæ formam agendi continent: aut plebiſcitum, quod ſine auctoritate patrum eſt conſtitutum: aut eſt magiſtratuum edictum, vnde ius honorarium naſcitur: aut ſe natuſconſultum, quod ſolùm ſenatu conſtituente inducitur ſine lege: [o] aut eſt principalis conſtitutio, id eſt vt quod ipſe princeps conſtituit, pro lege ſeruetur. Poſt originem iuris & proceſſum cognitum, conſequens eſt vt de magiſtratuũ no minibus & origine cognoſcamus: quia, vt expoſuimus, [p] per eos qui iuri dicundo præſunt, effectus rei accipitur. Quãtũ* eſt [q] enim ius in ciuitate eſſe, niſi ſint qui iura regere* poſſint? [r] Poſt hoc dein de auctorũ ſucceſſione dicemus: quòd conſtare non poteſt ius, niſi ſit aliquis iuriſperitus per quem poſſit cottidie in melius produci.' Quod ad magiſtratus' attinet, initio ciuitatis huius conſtat Reges omnem poteſtatem habuiſſe. Iiſdem temporibus & tribunum Celerum [v] fuiſſe conſtat. is autem erat qui equitibus [x] præerat, & velut ſecũdum locum à regibus obtinebat: quo in numero fuit Iunius Brutus, qui auctor fuit regis eiiciendi.

Reges.

Tribunus Celerum.

Exactis [y] deinde regibus, Conſules conſtitui ſunt duo: penes quos ſummũ ius vti eſſet, lege rogatum [z] eſt. Dicti ſunt ab eo, quòd plurimùm Reipub. icæ cõſulerent. [a] qui tamen ne per omnia regiam poteſtatẽ ſibi vindicarent, lege lata factum eſt, vt ab eis prouocatio eſſet, néve poſſent in caput ciuis Romani animaduertere iniuſſu [b] populi: ſolum relictum eſt illis, vt coẽrcere poſſent, & in vincula publica duci iuberent. Poſt deinde cũ cenſus iam maiori tempore agendus eſſet, & conſules non ſufficerent huic quoq; officio, Cenſores cõſtituti ſunt. Populo deinde auctο, cũ crebra orirentur bella, & quędam acriora à finitimis [c] inferrẽtur: interdũ re exigẽte placuit maioris poteſtatis magiſtratũ conſtitui. itaque dictatores proditi ſunt: à quib⁹ nec prouocãdi ius fuit: & quib⁹ etiã capitis animaduerſio data eſt. Hũc magiſtratũ, quoniam ſummã poteſtatẽ habebat, nõ erat fas vltra ſextũ menſem [d] retinere. & his dictatoribus magiſtri equitũ iniungebantur, * ſic quo modo regibus tribuni celerũ. quod officium ferè tale erat, quale hodie † præfectorũ prętorio: [e] magiſtratus tamẽ habebantur legitimi. Iiſdẽ tẽporibus cũ plebs à patribus ſeceſſiſſet, anno ferè ſeptimodecimo poſt reges exactos, [f]

Conſules.

Cenſores.

Dictatores.

Magiſtri equitũ.

* iungebantur.

† Gallo Cõeſtabilẽ vocãt. Aeg. Perri.

non ibi, initio ciuitatis.

*prætoriũ gratiam ſuſtulit: & variè ius dicere ſolebãt. Princeps.

v *Celerum*. id eſt militum qui celeres ſunt.

x *Equitibus*. qui celeres ſunt.

y *Exactis*. id eſt expulſis.

z *Rogatum*. i. interrogatum: quod in conſtituenda lege fiebat.

a *Conſulerent*. & facit vt nomen ſit conueniens rei: vt C. de defenſo. ciuita. l. defenſores nihil. & inſti. de dona. §. eſt & aliud.

b *Iuſſu*. aliàs niſi iuſſu. i. ſine iuſſu. & hoc in criminalibus cauſis.

c *A fundamo*. Id eſt ab his qui poſiti erant in confinibus.

d *Sextũ menſem*. Not. ſic fit Bononiæ. & facit ĩ. de offic. procon. l. antepen. & facit ad §. iſtum ĩ. de offic. præfec. præto. l. j. §. j.

e *Magiſtratus*. priores: qui ſcilicet prius erant cõſtituti, nec erant tãtæ poteſtatis, quantæ erat hic nouus: vt ĩ. eod. §. populo deinde auctο.

f *Exactos*. hic ſignatur contra ĩ. eo. §. exactis. in fin. §. vbi dicit, prope xx. an. & hic dicit xvij. ſed dic q̃ bis fuerunt expulſi: ibi de prima expulſione ante

* *Parũ.*

Tribuni plebis.

legẽ xij. tab. hic de alia poſt legẽ prædictã. vel dic parum diſtare inter vtrũque numerum: maxime cum hic ponit ferè, & ibi prope.

a *In monte.* Auentino.

b *Scita.* id eſt ſtatuta.

c *Quòd inquirenda.* facit ſ. de offic. quæſto. l. vlti.

d *Latum eſt.* id eſt dictũ eſt inter prudentes.

Aediles.

e *Abdicarent.* immò videtur quòd non poſſit abdicare: vt infra de offi. præſi. l. penultima contra ſed hic fecit in manu populi: ſed per ſe non poſſet, vt ibi.

Quæſtores.

f *Suffecit.* id eſt alios magiſtratus loco ſui cõmittere: id eſt vt nulli eis ſuffragari tuerentur.

g *Appium Claudium.* iudicem quendam.

h *Vim latam* id eſt ſententias. ADDITIO. In hunc locum vide Liuium lib. 3. ab vrbe cõdita. Alex. ab Alex. lib. 6. ca. 10. Caelium Rhodig. lib. 9. cap. 13.

Quæſtores parricidij.

i *Amore virginis.* Not. hic forte euenit. infra de minor. l. Aemilius in fin. & C. de arbitr. l. arbitrorum.

Decẽuiri.

k *Inhonestum.* dictus Virginius. Accur.

* magiſtratus.

l *Obſeruantia.* quæ erat vt ſi aliquis vellet aliquam ſibi in vxorem copulare, ſupponebatur aliquis qui eã peteret in ſeruitutem, quaſi eſſet ſeruus: & iudex pronũciabat illã liberã eſſe: & ſic poſtea fiebat matrimonium. Forte iunex captus amore virginis iudicauit eam eſſe ancillam.

Virginius.

m *Vindicias.* id eſt ſententias vel ſententiam, hic dictam à Vindicio Vitelliorum ſeruo: vel ſunt verba ſolemnia pro libertate danda.

† Vide Aul. Gell. lib. 3. cap. 3.

n *Detexerat.* hæc eſt interpoſitio.

o *Et.* repete, & cum.

p *Caſtitatem.* hęc enim ſola poſſibilis eſt hominũ animas deo præſentare: vt in auth. de leno. §. ſancimus. & §. ij. collat. iij.

* Liuius lib. 2. Vim diem cum appellatur.

q *Necati.* magiſtratus prædicti.

r *Receptus.* quem ante legẽ xij. tabu. habebat.

s *Deinde cum poſt aliquot annos.* iſti ſex mot anni fuerunt plus ex cẽtum & xvij. vt probatur ſ. eo. §. omnium tamen. & §. eiſdem temporibus cum pleno.

tribunos ſibi in monte[a] Sacro creauit: qui eſſent plebeij magiſtratus. dicti tribuni, quòd olim in tres partes populus diuiſus erat, & ex ſingulis ſinguli creabantur: vel quia tribuum ſuffragio creabantur. Itemque vt eſſent qui ædibus præeſſent in quib[b] omnia ſcita[b] ſua plebs deferebat, duos ex plebe conſtituerũt: qui etiã ædiles appellati ſunt. Deinde cũ ærarium populi auctius eſſe cœpiſſet: vt eſſent qui illi præeſſent, conſtituti ſunt quæſtores qui pecuniæ præeſſent, dicti ab eo quòd inquirendæ[c] & conſeruandæ pecuniæ cauſa creati erãt. Et quia (vt diximus) de capite ciuis Romani iniuſſu populi non erat lege permiſſum cõſulibus ius dicere: propterea quæſtores conſtituebantur à populo, qui capitalibus rebus præeſſent. hi appellabuntur quæſtores parricidij: quorum etiã meminit lex duodecim tabularum. Et cum placuiſſet leges quoque ferri, latum eſt[d] ad populũ, vti omnes magiſtratu ſe abdicarent. [e]quo decemuiri cõſtituti anno vno, cum magiſtratum prorogarent ſibi, & cum iniurioſe tractarent, neque vellent deinceps ſufficere[f] magiſtratibus*, vt ipſi & factio ſua perpetuò Reſpublicam occupatam retinerent: nimia atque aſpera dominatione eò rem perduxerant, vt exercitus à Republica ſecederet.

Initiũ fuiſſe ſecceſſionis dicitur Virginius quidam: qui cũ animaduertiſſet Appium Claudium[h] contra ius, quod ipſe ex vetere iure in duodecim tabulas tranſtulerat, vindicias[h] filiæ ſuæ à ſe abdixiſſe†, & ſecũdum eum, qui in ſeruitutem ſupposi tus ab eo petierat, dixiſſe: captúmque amore virginis[i], omne fas ac nefas miſcuiſſe: indignatus[k] quòd vetuſtiſſima iuris obſeruantia[l] in perſona filiæ ſuæ defeciſſet, vtpote cum Brutus, qui primus Romæ conſul fuit, vindicias[m] ſecundum libertatem dixiſſet in perſona Vindicis* Vitelliorũ ſerui, qui proditionis coniurationem indicio ſuo detexerat, [n] & [o]caſtitatem[p] filiæ, vitæ quoque eius præferendam putaret, arrepto cultro de taberna lanionis, filiam interfecit, in hoc ſcilicet, vt morte virginis cõtumeliam ſtupri arceret: ac protinus recens à cæde, madentéque[q] adhuc filiæ cruore, ad commilitones confugit: qui vniuerſi de Algido, †vbi tunc belli gerendi cauſa legiones erant, relictis ducibus priſtinis ſigna in Auẽtinum tranſtulerũt: omniſque plebs vrbana mox eodem ſe contulit: pupulique conſenſu partim in carcere necati[q]. ita rurſus reſpublica ſuum ſtatum recepit[r]. Deinde cum poſt aliquot annos[s] quàm duodecim tabulæ latæ ſunt, & plebs contenderet cum patribus, & vellet ex ſuo quoque corpore cõſules creare, & patres recuſarent: factum eſt vt Tribuni militum crearentur partim ex plebe, partim ex patribus, conſulari poteſtate, hique conſtituti ſunt vario numero. interdum enim viginti* fuerunt, interdum plures, nonnunquam pauciores. Deinde cum placuiſſet creari etiam ex plebe cõſules: cœperunt ex vtroque corpore conſtitui. Tunc vt aliquo pluris patres haberent, placuit duos ex numero patrum conſtitui. ita facti ſunt ædiles curules. Cúmque conſules auocarẽtur bellis finitimis, neque eſſet qui in ciuitate ius reddere poſſet, factum eſt, vt prætor quoque crearetur, qui vrbanus appellatus eſt, quòd in vrbe ius redderet. Poſt aliquot deinde annos non ſufficiente eo prætore, quòd multa turba etiam peregrinorum in ciuitatem veniret, creatus eſt & alius prætor, qui peregrinus appellatus eſt, ab eo quòd plerunq; inter peregrinos ius dicebat. Deinde cum eſſet neceſſarius magiſtratus qui haſtæ[t] præeſſet, decemuiri in litibus iudicandis conſtituti ſunt. eodem tempore & quatuoruiri, qui curam viarum gererent: & triumuiri monetales æris, argẽti, auri flatores: & triumuiri capitales, qui carceris cuſtodiam haberent: vt cum anima duerti oporteret, interuentu eorũ fieret. Et quia magiſtratibus veſpertinis temporibus[v] in publicum eſſe inconueniens erat, quinqueuiri cõſtituti ſunt cis Tiberim, & vltis Tiberim, qui poſſent pro magiſtratibus fungi. Capta deinde Sardinia, mox Sicilia, item Hiſpania, deinde Narbonenſi prouincia: toti ſẽ prætores, quot prouinciæ in ditionem[x] venerant, creati ſunt: partim qui vrbanis rebus, partim qui prouincialibus præeſſent. Deinde Cornelius Sulla quæſtiones publicas cõſtituit: veluti de falſo, de parricidio, de ſicariis: & prætores quatuor adiecit. Deinde Gaius Iulius Cæſar duos prætores, & duos ædiles, qui frumento præeſſent, & à Cerere[y] Cereales conſtituit. Ita duodecim prætores, ſex ædiles ſunt creati. Diuus deinde Auguſtus ſe decim prætores conſtituit: poſt deinde diuus Claudius duos prætores adiecit, qui de fideicommiſſo[z] ius dicerent: ex quibus vnũ diuus Titus detraxit: & adiecit diuus Nerua qui inter fiſcũ & priuatos ius diceret. Ita decẽ & octo prætores in ciuitate ius dicũt. Et hæc omnia, quotiens in republica ſunt magiſtratus, obſeruantur. quotiens autem proficiſcuntur, vnus relinquitur qui ius dicat. is vocatur præfectus vrbi. qui præfectus olim conſtituebatur: poſtea ferè

t *Qui haſta præeſſet.* alias etiã, id eſt frumẽto publico. Alij habent haſtæ, & exponunt, id eſt patriaſtræ, id eſt exercitui. & alij habent Veſtæ, & eodem modo expunitur. Accur.

* maleficique.

† Subaudi, more, ſicut paulo poſt cõ de Auẽtino monte.

v *Peſſerinis temporibus.* quia vſque ad nonam in publico morabantur, vt debent: ſed hodie delegati à mane vſq; in ſero: vt in auth. de iudi. §. ſedebunt. collat. vj. & cõtra. ſ. de fer. l. more. & extra de offic. & poteſt. delega. ca. conſuluit.

x *In dictionem.* i. in poteſtatem Romanam. Accur.

y *A Cerere.* id eſt de frugum, ſine mentum.

z *De fideicommiſſis.* facit inſtit. de fideicommiſſ. hęre. §. j.

Tribuni militum.

* ſeni. Budeus.

Aediles curules.

Prætor vrbanus.

Prætor peregrinus.

Decẽuiri

Quatuoruiri.

Triumuiri monetales.

Triumuiri capitales.

Quinqueuiri.

Aediles Cereales.

Præfectus vrbi.

Latinarum*feriarum cauſa introductus eſt:& quotannis obſeruatur. Nã præfectus annonæ,& vigilum, non ſunt magiſtratus,[b] ſed extra ordinem vtilitatis cauſa conſtituti ſunt, & tamen hi quos Ciſtiberes diximus,poſtea ædiles ſenatuſconſulto creabantur. Ergo ex his omnibus decẽ tribuni plebis, conſules duo,decẽ & octo prætores,ſex ædiles in ciuitate iura reddebant.

Iuris ciuilis ſciẽtiam plurimi & maximi viri profeſſi ſunt:ſed qui eorum maximæ dignationis apud populum Romanum fuerunt,eorũ in præſentia mentio habenda eſt: vt appareat à quibus & qualibus hæc iura orta & tradita ſunt. Et quidem ex omnibus qui ſcientiam nancti ſunt,ante Tiberium*Coruncanium publicè profeſſum[c] neminem traditur : cæteri autem ad hunc vel in latẽti ius ciuile retinere cogitabant: ſolúmque conſultatoribus vacare potius, quàm diſcere volẽtibus ſe præſtabant. Fuit autem in primis[d] peritus Publius*Papirius, qui leges regias in vnum contulit. Ab hoc Appius Claudi[e], vnus ex decemuiris, cuius maximũ conſilium in duodecim tabulis ſcribendis fuit. Poſt hunc Appius Claudius eiuſdem generis[f] maximã ſcientiã habuit. hic Centemmanus*appellatus eſt: Appiam viam ſtrauit,& aquam Claudiam induxit : & de Pyrrho[f] in vrbe non recipiendo ſententiam tulit. Hunc etiam actiones ſcripſiſſe traditũ eſt, primum de vſurpationibus: qui liber non exſtat. Idem Appius Claudius, qui videtur ab hoc proceſſiſſe, R literam inuenit[g], vt pro*Valeſij Valerij eſſent,& [p] Fuſiis Furiis. Fuit poſt eos maximæ ſciẽtiæ Sempronius, quem populus Romanus σοφὸν[h] appellauit: nec quiſquam ante hunc aut poſt hunc hoc nomine cognominatus eſt. Gaius Scipio Naſica:qui optimus à ſenatu appellatus eſt: cui etiam publicè domus in Sacra via data eſt, quò facilius conſuli poſſet. Deinde Quintus Mucius[i], qui ad Carthaginienſes miſſus legatus, cum eſſent duæ teſſeræ[k] poſitæ,vna pacis,altera belli : arbitrio ſibi dato vtram vellet referret Romam, vtramque ſuſtulit : & ait Carthaginienſes petere debere, vtram mallent accipere. Poſt hos fuit Tiberius*Coruncanius(vt dixi) qui primus profiteri cœpit : cuius tamen ſcriptum nullum extat : ſed reſponſa complura & memorabilia eius fuerunt. Deinde Sextus Aelius, & frater eius Publius Aelius,& Publius Atilius,mæxi-

mam ſcientiam in profitendo habuerunt : vt duo Aelij etiam conſules fuerint. Atilius autem primus à populo ſapiens appellatus eſt[l]. Sextum Aelium etiam Ennius laudauit : & exſtat illius liber, qui inſcribitur Tripertita : qui liber veluti cunabula iuris continet. Tripertita autem dicitur,quoniam lege duodecim tabularum præpoſita, iungitur interpretatio : dein ſubtexitur legis actio. Eiuſdem eſſe tres alij libri referuntur, quos tamen quidam negant eiuſdẽ eſſe. Hos ſectatus ad aliquid eſt Cato. Deinde Marcus Cato, princeps Porciæ familiæ: cuius libri exſtant : ſed plurimi filij eius, ex quibus cæteri oriuntur. Poſt hos fuerunt Publius Mucius, & Brutus, & Manilius, qui fundauerunt ius ciuile. Ex his Publius Mucius etiam decem libellos reliquit, Brutus ſeptem, Manilius tres : & extant volumina ſcripta, Manilij monumenta. Illi duo conſulares fuerunt, Brutus Prætorius : Publius autem Mucius etiam pontifex maximus. Ab his profecti ſunt Publius Rutilius Rufus, qui Romæ conſul, & Aſiæ proconſul fuit : Paulus Verginius: & Quintus Tubero ille Stoicus, Panſæ*auditor, qui & ipſe conſul. etiam Sextus Pompeius Gnæi Pompeij patruus fuit eodem tempore: & Cœlius Antipater, qui hiſtorias conſcripſit : ſed plus eloquentiæ[m] quàm ſcientiæ iuris operam dedit. Etiam Lucius Craſſus frater Publij Mucij, qui Mucianus dictus eſt. hunc Cicero ait iuriſconſultorum deſertiſsimum.

Poſt hos Quintus Mucius, Publij filius, pontifex maximus,ius ciuile primus conſtituit , generatim in libros decem & octo redigendo. Mucij auditores fuerunt complures:ſed præcipuę auctoritatis Aquilius Gallus,Balbus Lucillius,Sextus Papiri[o], Gaius Iuuentius: ex quibus Gallum maximæ auctoritatis apud populum fuiſſe Seruius dicit. Omnes tamen hi à Seruio Sulpicio nominantur : alioquin per ſe eorum ſcripta non talia extant, vt ea omnes adpetant. denique nec verſantur omnino ſcripta eorum inter manus hominum, ſed Seruius libros ſuos compleuit:pro cuius ſcriptura ipſorum quoque memoria habetur. Seruius cum in cauſis orandis primum locum , aut pro certo poſt Marcum Tullium obtineret, traditur[n] ad conſulendum Quintum Mucium de re amici ſui peruenille:cúmque eum ſibi reſpondiſſe*de iure Seruius parum intellexiſſet[o], iterum Quintum interrogaſſe : & à Quinto Mucio reſponſum eſſe, nec tamen percepiſſe : & ita obiurgatum eſſe à Quinto Mucio : namque cum[p] dixiſſe,turpe eſſe patricio[q] & nobili,& cauſas oranti, ius in quo verſaretur,ignorare. Ea velut cõtumelia Seruius tractatus*operam dedit iuri ciuili: & plurimum eos de quibus locuti ſumus,audiit:inſtitutus à Balbo Lucillio:inſtructus autem maxime à Gallo Aquilio,qui fuit Cercinæ. Itaq; libri cõplures eius extant Cercinæ confecti. Hic cum in legatione periſſet,ſtatuam ei populus Romanus pro Roſtris poſuit,& hodiéq; extat pro Roſtris Auguſti. Huius volumina complura extant. reliquit autem prope cẽtũ & octaginta libros. Ab hoc plurimi profecerunt: fere tamen hi libros conſcripſerũt, Alfenus Varus, Gaius, Aulus Ofilius, Titus Cæſius, Auſidi[s] Tucca, Auſidius Namuſa, Flauius Priſcus, Gaius Atei[s] Pacuui[s], Labeo Antiſti[s], Labeonis Antiſtij pater Cinna, Publicius Gellius. ex his decẽ, libros octo cõſcripſerunt[r]: quorũ omnes qui fuerũt libri, digeſti ſunt[t]

ab Auſi-

a *Latinarum*. ad hunc locum vide Anto. Augu. lib. iiij. cap. j.

Præfectus annonæ. Præfectus vigilum.

b *Magiſtratus*. Inſpecto initio : ſed poſtea factus eſt magiſtratus: vt ĩ. de offic. præ. vigil. lij. quæ eſt contra.

c *Profeſſum*. qui regeret ſcholas.

d *In primis*. poſt ſuperiorem Tiberium: alàs contra : vt ĩ. proxi §. Accurſius.

e *Generis*. alàs genus.

Iuris ciuilis profeſſores.

f *De pyrrho*. id eſt de rege Epirotarum.

g *R literam inuenit*. Immò ante ipſum per mille tempora eſt inuenta : ſed dicitur eam inuenille vt proferretur in quibuſdam partibus.

h *Sophon*. id eſt ſapiẽtem. ſed contra ĩ. eo. §. deinde Sextus. ſed certè licet idem ſignificet ſapiens quod ibi dicit, quod hoc Græcum ſophon : non tamen eſt idem nomen.

* Titum Coruncanium.

i *Deinde Quintus Mucius*. ſcilicet Iuit.

k *Teſſeræ*. tabulæ.

l *Sapiens appellatus eſt*. contra ĩ. eo. §. fuit poſt eos.

Publius Papir[s]. * Sext[s].

m *Pius eloquentiæ*. ſic Rolãdus pedis vaccæ: & quidã amicus noſter.

n *Traditur*. id eſt dicitur.

Appius Claudius Cæcus.

o *Intellexiſſet*. aſſume enim quod eſt ſupra.

p *Eum*. Quintum Mucium.

q *Turpe eſſe patricio*. Not. quem non audiri ſi dicat ſe ignorare quæ tractauit. ſic ĩ. in procœmio in princi. & infra ad Velleia. l. quãquam &c.

* Centemmanus.

r *Conſcripſerunt*. ſcilicet Seruij Sulpicij ſcholares.

s *Digeſti ſunt*. id eſt facti ſunt. Accur.

* pro Valeſius Valerius eſſent, & pro Fuſiis Furiis. G. Scipio Naſica.

Quintus Mucius.

* Titus Coruncanius.

Sextus Aelius. P. Atil[s].

ab Auſidio Namuſa in centum quadraginta libros. Ex his auditoribus plurimum auctoritatis habuit Alfenus Varus, & Aulus Oſilius: ex quibus Varus & conſul fuit: Oſilius in equeſtri ordine perſeuerauit. Is fuit Cæſari familiariſſimus: & libros de iure ciuili plurimos, & qui omnem partem operis fundarent, reliquit. Nam de legibus vicenſimæ[c] primus conſcribit, de iuriſdictione. idem edictum Prętoris primus diligenter compoſuit. Nam ante eum Seruius duos libros ad Brutum perquã breuiſsimos ad edictum ſubſcriptos reliquit. Fuit eodem tẽpore & Trebatius, qui idem Cornelij Maximi auditor: fuit Aulus Caſcellius, & Quintus Mucius Voluſij auditor. denique in illius honorem Publium Mucium nepotem eius teſtamento reliquit heredem. fuit autem quæſtorius: nec vltra proficere voluit, cum Auguſtus illi etiam conſulatum offerret. Ex his Trebatius peritior Caſcellio, Caſcellius Trebatio eloquentior fuiſſe dicitur: Oſilius vtroque doctior. Caſcellij ſcripta nõ exſtant, niſi vnus liber Bene dictorum, Trebatij complures: ſed minus frequentantur. Poſt hos quoque Tubero fuit, qui Oſilio operam dedit. fuit autem patricius: & tranſiit à cauſis agendis ad ius ciuile: maximè poſtquam Quintum Ligarium accuſauit, nec obtinuit apud Caium Cæſarem. Is eſt Quintus Ligarius, qui cum Africæ oram teneret, infirmum Tuberonem applicare non permiſit, nec aquam haurire: quo nomine eũ accuſauit, & Cicero defendit. exſtat ei[9] oratio ſatis pulcherrima, quę inſcribitur, Pro Quinto Ligario. Tubero doctiſſimus quidem habitus eſt iuris publici & priuati: & complures vtriuſque operis libros reliquit. ſermone etiam antiquo vſus † affectauit ſcribere: & ideo parum libri eius grati habentur. Poſt hunc maximæ auctoritatis fuerunt Ateius Capito, qui Oſilium ſecutus eſt: & Antiſtius Labeo, qui omnes hos audiuit. Inſtitutus eſt autem à Trebatio. Ex his Ateius conſul fuit. Labeo noluit, cum offerretur ei ab Auguſto conſulatus, quo ſuffectus fieret, honorem ſuſcipere: ſed plurimam ſtudiis operam dedit: & totum annum ita diuiſerat, vt Romæ ſex menſibus [b] cum ſtudioſis eſſet, ſex menſibus ſecederet, & conſcribendis libris operam daret. Itaque reliquit quadringenta * volumina, ex quibus plurima inter manus verſantur. Hi duo primùm veluti diuerſas ſectas fecerunt. Nã Ateius Capito in iis quæ ei tradita[c] fuerant, perſeuerabat: Labeo ingenij qualitate, & fiducia doctrinæ, qui[9] & cæteris operis ſapientiæ operam dederat, plurima innouare inſtituit. & ita Ateio Capitoni Maſſurius Sabinus ſucceſſit: Labeoni Nerua: [qui]ądhuc eas diſſenſiones auxerunt. Hic etiam Nerua familiariſſimus Cæſari fuit. Maſſurius Sabinus in equeſtri ordine fuit: & publicè primus reſpondit, poſteáque hoc cœpit beneficium [d] dari à Tiberio Cæſare. Hoc tamen illi conceſſum erat. Et, vt obiter ſciamus, ante tempora Auguſti publicè reſpondendi ius non à principibus dabatur: ſed qui fiduciam ſtudiorum ſuorum habebant, conſulentibus reſpondebant: neque reſponſa vtique ſignata dabant: ſed plerumque iudicibus ipſi ſcribebant, aut teſtabantur, qui illos conſulebant. Primus diuus Auguſtus, vt maior iuris auctoritas haberetur, conſtituit vt ex auctoritate eius reſponderent: & ex illo tempore peti hoc pro beneficio cœpit. & ideo optimus princeps Hadrianus, cum ab eo viri prætorij peterent vt ſibi liceret reſpondere: reſcripſit eis, hoc non peti, ſed præſtari[e] ſolere: & ideo ſi quis fiduciam ſui haberet, delectari ſe: populo ad reſpondendum ſe præpararet. Ergo Sabino conceſſum eſt à Tiberio Cæſare, vt populo reſponderet: qui in equeſtri ordine iam grãdis natu, & ferè annorum quinquaginta receptus eſt. Huic nec amplæ facultates fuerunt: ſed plurimum à ſuis auditoribus ſuſtentatus eſt. Huic ſucceſſit Caius Caſſius Longinus, natus ex filia Tuberonis: quæ fuit neptis Seruij Sulpicij: & ideo proauum ſuum Seruium Sulpicium appellat. hic conſul fuit cum Quartino † temporibus Tiberij. ſed plurimum in ciuitate auctoritatis habuit, eouſque donec eum C. Cæſar ciuitate expelleret. expulſus ab eo in Sardiniam, reuocatus à Veſpaſiano diem ſuum obiit. Neruæ ſucceſſit Proculus. Fuit eo tempore & Nerua filius. Fuit & alius Longinus ex equeſtri quidem ordine, qui poſtea ad prætoram vſque [f] peruenit: ſed Proculi auctoritas maior fuit. nã etiam ipſe plurimũ potuit. Appellatique ſunt partim Caſſiani, partim Proculeiani: quæ origo à Capitone & Labeone cœperat. Caſſio Cælius Sabinus ſucceſſit: qui plurimũ temporibus Veſpaſiani potuit. Proculo Pegaſus: qui temporibus Veſpaſiani præfectus vrbi fuit. Cælio Sabino Priſcus Iauolenus: Pegaſo Celſus: patri Celſo Celſus filius, & Priſcus Neratius: qui vtrique conſules fuerunt, Celſus quidem & iterum: Iauoleno Priſco Aburnus Valens, & Tuſcianus item Saluius Iulianus.

a *Vicęſimæ.* ſcilicet partis dandæ fiſco in teſtamento ab omnibus his hominibus ſcilicet.

b *Sex menſibus.* inde libri ſemeſtres dicuntur: vt ĩ. de excuſa. tuto. l. item diuus.

c *Tradita fuerant.* vt circa textum.

d *Beneficium.* ſcilicet poteſtatem de iure reſpondendi. & facit ĩ. de his qui no. infa. l. athletas. §. deſignatores.

e *Sed præſtari.* Nota quædam ſunt quæ honeſtè conceduntur: non tamen honeſtè petuntur. & facit ĩ fra de va. cogn. l. j. §. eſt enim. & in decret. xviij. dist. ca. de eulogiis. in fin. & ĩ. qui & à qui. ma. li. l. fin. & C. de peti. bo. ſub. l. j. & ĩ. de offic. prætо. l. Barbarius. & ĩ. ad legẽ Iuliam de ambitu. l. j. f *Vſque.* conuerte, vſque ad præfecturam. Accurſius.

Trebatius. *Aulus Caſcellius.* *Quintus Mucius*

Tubero. † *verſus.* *Ateius Capito.* *Antiſtius Labeo.* * *quadraginta.* * *qui præceptor.* *Maſſurij Sabinus.* *Nerua.*

Publicè reſpõdere ab orsus. *C. Caſſius Longinus.* † *Vide ad hũc locũ Caſſianum.* *Proculus.* *Nerua filius.* *Longinus.*

Caſſiani. *Proculeiani.* *Caius Sabinus.* *Pegaſus.* *Iauolenus Priſcus.* *Celſus pater.* *Celſus filius.* *Priſcus Neratius.* *Aburnus Valens.* *Tuſcianus.* *Saluius Iulianus.*

DE LEGIBVS & ſenatuſconſultis, & longa conſuetudine.

Tres habet partes hæc rubr. De prima multa leges in hoc tit. dicuntur. De ſecunda, ſcilicet de ſenatuſconſul. ſpecialiter dicitur infra eo. l. non ambiguur. & l. neque leges. & l. & ideo. De tertia dicitur infra eod. l. de quibus. & in ſequentibus. Sed cum in toto corpore iuris de legibus tractet: quare hic ſpecialem tit. ponit? Reſpon. ſecundum Ioan. quia alia leges de negotijs hominum dicunt, hæ autem leges tractãt de legibus condendis & interpretandis.

g Ex eſt. Hæc deſcriptio quatuor habet partes. Prima eſt: lex eſt commune præceptum, id eſt communi vtilitate ſtatutum. Vel dic commune præceptum, id eſt communiter toti vniuerſitati factum. & ponitur hic præceptum largè. pro quatuor virtutibus legis, quæ ſunt infra eo. l. legis virtus. Item ſubiicit, virorum prudentium

DE LEGIBVS, SENATVſque conſultis, & longa conſuetudine.

TITVLVS III.

I. PAPINIANVS libro primo Definitionum.

† *Huic definitioni & ſequentibus adde Ciceronis deſcriptionẽ ex libro ſecundo de legib.*

Ex † eſt [g] commune præceptũ: virorum prudentium conſultum: delictorum quæ ſponte vel ignorantia contrahuntur, coërcitio: communis Reipublicæ ſponſio.

prudentum conſultum, id eſt cum deliberatione prudentū con A ſtitutum. Item ſubiicit, delictorum coercitio. coercet enim delicta puniendo: vt ſ. de iuſti. & iure. l. j. ibi, bonos nō ſolum &c. & vt vnius pœna ſit metus multorum: vt C. ad legem Iul. repetun. l. j. & C. de fur. l. ſi quis ſeruo. in fi. Itē de delicto ignoranter commiſſo puniendo: da exemplum in eo qui proiecit lapidem, & prætereuntem caſu percuſſit. vt ſ. ad legem Aquil. l. ſcientiam. §. qui cum aliter. vertic. ſed ſi. & l. ſi ex plagis. §. æquè. itē aliud exemplu eſt. ſ. de culto. reo. l. carcem. & l. militer. & inſtit. vi bono. rap. §. quia tamē. & ſ. de pœn s. l. reſpiciendum. §. delinquunt. & quod vi aut cla. l. Seruius. & ſ. ad legē Cor. de ſica. l. lege. §. cum quidam. Item ſubiicitur quarta pars, communis reipub. ſpolio. l. interrogatione facta à conſule: & communiter à populo facta reſpoſione, quòd ſic placeat eſſe ſtatutum: vt hic, & inſtit. de iur. natu. §. lex. & nota quòd hæc & illa deſcriptio eadem eſt quo ad ſenſum, licet quo ad verba diſcrepet. Ideo autem eſt deſcriptio, non definitio: quia aliqua lex eſt quæ tamen non eſt communis: vt ſ. tit. j. l. j. §. ſi. ſolum ergo vult deſignare qualiter olim habebat lex. Definitur alio modo lex, vt ſtatim ſubiicit ſ. l. proxima. nam &c.

† *In oratione prore aduerſus Ariſtogitonē. Vide Budæum.*

* *id eſt, lex ita diuinarum quam humanarū rerū omniū regina eſt: quo magis cōueniat, vt nō ſolum rebus bene ſtitu imperiúſque præſideat, ſed etiā principiū ac ducatum teneat, & hoc regulam præſcribat iuſtis ſimul & ſanctis, vt poteſtas animātibus natura aſſentiendā cuiuſtibet iuſſorum, facilèque imbeat, pro habeatſq; no parenda.*

ANam &c. Bene dico quòd lex coercet delicta: nam &c. & not. quòd ſub hac l. ſunt duo Græca: quorum quodlibet facit vnam definitionem legis. Primum facit illam: lex eſt cui omnes homines &c. & quod ibi dicit donum dei, ideo dicit, quia nutu diuino faciunt principes leges: vt C. de præſcrip. lon. temp. l. fi. ibi, ideo enim &c. cū propter hoc fecerit deus imperatores: vt in auth. de inſtru. caute. & ſi. §. quia igitur imperia. col. vj. omnis enim ſapiētia à domino deo eſt: & omne datum optimum, & omne donū perfectum deſurſum eſt deſcendens à patre luminum & c. Iaco. j.* & ea, quàm pro. j. q. ij item lex eſt ſapientum dogma, & doctrina per os ſapientum promulgata.

a *Nam &c.* II. MARCIANVS libro primo Inſtitutionum.

NAm & [a] Demoſtenes orator ſic definiuit: † Τοῦτ' ἔστι νόμος, ᾧ πάντας ἀνθρώπους προσήκει πείθεσθαι δι' πολλὰ, καὶ μάλιστα ὅτι πᾶς ἐστὶ νόμος εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα δὲ ἀνδρῶν φρονίμων, ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων, πόλεως δὲ συνθήκη κοινὴ, καθ' B ἣν πᾶσι προσήκει ζῆν τοῖς ἐν τῇ πόλει. [id eſt, Lex eſt, cui omnes obtemperare cōuenit, cum ob alia multa, tum vel maximè eo, quòd omnis lex inuentum ac munus deorum eſt, decretum vero prudentum hominum, coërcitio eorum quæ ſponte vel ignorantia [b] delinquuntur, communis ſponſio ciuitatis, ad cuius præſcriptum omnes qui in ea republica ſunt, [c] vitam inſtituere debent.] Sed & philoſophus ſummæ Stoicæ ſapientiæ Chryſippus ſic incipit librum quem fecit [d] περὶ νόμου. * Ὁ νόμος πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. δεῖ δὲ αὐτὸν προστάτην εἶναι τοῦ καλῶν καὶ τῶν C ἀρχόντων, καὶ ἡγεμόνα, καὶ κατὰ τοῦτο κανόνα τ' εἶναι δικαίων καὶ ἀδίκων, καὶ τῶν φύσει πολιτικῶν ζώων, προστακτικὸν μὲν ὧν ποιητέον, ἀπαγορευτικὸν δὲ, ὧν οὐ ποιητέον. [id eſt, Lex eſt omnium diuinarum & humanarum rerum regina. oportet autem eam eſſe præſidem & bonis & malis, [e] & principem & ducem [f] eſſe: & ſecundum hoc regulam eſſe [g] iuſtorum & iniuſtorum, [h] & eorum quæ natura ciuilia ſunt [i] animantium: præceptrix quidem faciendorum, prohibitrix autem non faciendorum [k]]

b *Vel ignorantia* vt cùm non dolo, ſed culpa delinquimus, vt ignorantes: vt exemplificauimus ſ. eo. l. j.

c *In ea republ. ſunt* immo omnes omnino qui vbique reperiētur: vt C. de Iudæ l. Iudæi j. in princ. & de legi. & con. l. leges ſacratiſſimæ. & apoſtolus dicit, omnis anima ſit ſubdita principi, & ducibus ab eo miſſis: vt C. de conduc. & procur. prædiorum ſiſ. augu. domus. lib. xj.

d *Librum quem fecit* ſcilicet de lege: & incipit interpretatio Græci ſic: lex eſt &c. & no. quòd de diuinis tractat hæc lex: vt & C. de ſumma trin. & de ſacr. ſanc. eccle. & ſ. ne qd in loco ſac. & in authen. de mona. col. j. & quomodo opor. epi. col. j. &c. & de ſan. epi. col. ix. & in ti. vt in priua. do. ſa. my. col. v. & in aliis tit. de humanis tractant ferè omnes leges.

e *Et magiſtra* cuique ſecundum ſua opera tribuendo, ſecundum ſo. id eſt bonis meritum: vt C. de adieſ. & do. & cancel. l. j. & de ſta. & in ma. l. & virtutum. malis pœna, vt per totum ti. de pœnis.

II. MARCIANVS libro primo Inſtitutionum.

[a] *Demoſthenes.* ſ. lex.

[b] *Naturæ contra ſunt.* i. naturalis hominis ingenio, vt in reſtit. minorū: vt ſ. de mino. l. j. in prin. duo enim contraria ponere videtur. i. duas ſpecies & coæquiualentes: quarū neutra eſt altera. ſ. ius naturale, & ciuile, ſecundum Ioan.

[c] *Non faciendorū.* ex hoc colligitur quædam magiſtralis definitio: lex eſt ſanctio ſancta, præcipiens honeſta, prohibens contraria. & facit C. eo. l. leges. ij.

Regulæ definitio.

† *Vide Acciū lib. de ſp. cap. 8.*

III. POMPONIVS libro vi: ceſimoquinto ad Sabinum.

IVra conſtitui oportet, vt dixit Theophraſtus, in his quę [l] ἐπὶ τὸ πλεῖστον accidunt, nō quę ἐκ παραλόγου. *

IIII. CELSVS libro quinto Digeſtorum.

EX his [m] quæ fortè vno aliquo caſu accidere [n] poſſunt, iura non conſtituuntur:

V. IDEM libro ſeptimodecimo Digeſtorum.

NAm ad ea potius debet aptari ius, quæ & frequēter & facilè, quàm quæ perraro eueniunt: †

VI. PAVLVS libro ſeptimodecimo ad Plautium.

Τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, vt ait Theophraſt [o], παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται. [id eſt quæ ſemel aut bis accidunt, prætereunt legiſlatores.]

VII. MODESTINVS libro primo Regularum.

LEgis virtus [p] hæc eſt, imperare, vetare, permittere, punire.

[l] *Vna, in his quæ &c.* ſed veriſimilia ſunt: vel dic in his quæ ſcilicet multum accidunt: non quæ extra naturalem curſum. & ſecundum hoc erit caſus huius Græci qui eſt in l. Latina. ſ. l. proxima. Acc. ADDITIO. Tu dic quòd iſta lex interdū fallit: quia lex reperitur facta in caſibus de raro contingentibus: vt ſ. ſi pars here. peta. l. antiqui. & C. de legi. hered. l. ſi maior. Paulus.

[m] *Ex his.* Pone exēplum in Lazaro, an debuit rumpere teſtamentum quod fecerat, & bona auferre heredib⁹. & certè de hoc non eſt lex: dicerem tamen q⁹ poſſet vel tanquam ipſe, quia non videtur mortuus, qui tam cito reſuſcitatus eſt: vt ſ. de diuor. l. iij. & de bo. poſſ. ſecundum tab. l. qui ex liberis. §. planè. vel tanquam alius, ſcilicet poſthumus, qui rumpit teſtamentum: vt inſti. de exher. li. §. j. vel pone exemplum in l. ſcripta in auth. vt ſine prohi. ma. deb. & cre. col. vij. §. quia verò. vbi dicitur quòd propter bonas fœminas non debet fieri lex, quia raræ ſunt: ſed ppter malas, q⁹ multæ ſunt. item pone exemplū vt ſ. de vſuca. l. iuſto in prin. in fi. j. reſpon. vbi dicit non adquiri nobis per filium non iuſtè adrogatum: ſicut per liberum hominem emptum: quia rarius adrogātur filij quàm emantur ſerui. ſed licet dicat hic quòd nō conſtituuntur iura pro talibus, ſubaudi ſæpe. quandoque enim ſtatuuntur, vt in his exemplis. ſ. de iudi. l. ſed & ſi. j. §. ſi pater ſa. & ſi pars here. pe. l. antiqui. & C. de leg. here. l. ſi maior. & inſtit. de rerum diui. §. inſula. & facit ad hanc regulam ſ. de reg. iur. l. ea quæ & ſ. ad Treb. l. poſtulāte. & ſ. de poſtu. l. j. §. deinde. & de ſolu. ſi pater. & ſequentem proxi. legem continua cum iſta.

Ea quæ &c. id eſt, ſi ins (ſi quæ Budæus hoc) quæ plerunque accidūt, nō in his quæ nec opinato, vel præter opinatū hominum.

Lazarum ſuſcitauit tamētū rumpere.

[n] *Accidere* id eſt miraculoſe venire.

[o] *Legis virtus* id eſt poteſtas imperaq; autē cum iubet lex Iul. de adulte. accuſantem & accuſatū & aduocatos eſſe præſentes quandō ſerui torquentur in cauſa adulterij: & præcipit etiam ſeruos publicari, id eſt confiſcari: vt ſ. ad l. Iu. de adul. l. ſi poſtulauerit. §. quæſtioni. & §. iubet. Vetat autem cū prohibet res immobiles minorum ſine decreto alienari: vt ſ. de re. e. l. j. Item ne res eccleſiaſticæ: vt C. de ſacroſanct. eccle. iubemus. tj.

Legis virtus multiplex.

ſed nonne ſufficiebat imperare pro vtroque? Reſpon. nō: quia imperat quod fieri vult: vetat quod fieri non vult. & commodi⁹ eſt ſingulas cauſas &c. vt inſti. qui mo. teſt. infir. §. alio. Permittit vt militi etiam poſt ſententiam vti excep. ſuis: vt C. de iur. & fac. ignor. l. j. Punit maleficia: vt in ti. de pœ. ff. & C. Eſt & quinta virtus, id eſt cōſulere: vt vbi extraneis conſulit ne expendant agendo quærela: vt ĵ. de inoffic. teſt. l. j. item conſulit quòd primo poſſeſſorium quàm petitorium, ſi competat, intentetur: vt ĵ. de rei vin. l. ij qui. & facit C. de tranſact. l. age. Vel dic quòd connectur ſub virtute permittendi. Sed nunquid legis appellatione non contineatur quod aliquod iſtorum verborum non habeat? Reſpon. immo continetur. aliàs nulla regula iuris ſub legis appellatione caderet. vel verius nulla eſt lex quin ibi vnum de talib⁹ vel æquipollens ſubaudiatur. & facit ad hāc l. in decre. diſtin. iij. ca. omnis.

a *Vra. Generaliter.* Poteſt poni exemplū in qualibet fere lege Codicis, quæ certis perſonis dabantur, vt Vitali, vel alij: tamen ſunt generales. quæ enim frequēti indigent & cōmuni auxilio, debent cōmuniter ſe iuuare, ſicut vni fuerint data: vt in authē. de here. & Fal. §. j. col. j. & facit C. de diuer. reſcrip. l. j. & hoc ſi ita ſcribitur vt ſit ius commune. ſecus ſi ſpecialiter datur: vt ĵ. tit. j. l. j. ſed ſecundum hoc omnis lex eſt regula: quia loquitur in pluribus caſibus in quibus eſt eadē æquitas, & de vniuerſis hominibus. quod eſt falſum. ſic ergo expone vt dicas, leges non ſunt conditæ vt hæc locum habeat in perſona huius, illa in perſona alterius: & ſic de ſingulis legibus & perſonis: ſed generaliter in omnibus perſonis ſit eiuſdē caſus reſponſio. ſed excipitur C. de decurionibus. l. neque Dorotheum. lib. x. & C. de epiſc. & cle. l. quoniam venerabilis. regulæ autē per ſigna vniuerſalia cognoſcuntur, affirmatiua vel negatiua, vt patet per omnes regulas iuris: & maximè in l. j. vbi dicit, regula eſt, quæ rem quæ eſt &c.

b *Non ambigitur.* pone exemplum in petitione hereditatis, quæ eſt inducta à ſenatoribus: vt ĵ. de peti. here. l. item veniūt. §. pridie. itē in Vell. item in Maced. ſenatuſcon. vt ĵ. ad Vell. l. ij. & ĵ. ad Mace. l. j. item in alio parificatur principi ſenatus: quia non appellatur à ſententia ſua: vt ĵ. à qui. ap. non licet. l. j. & intellige de ſenatu toto: qui ſenatores centū erāt numero. vt C. de peti. here. l. ſi non de quolibet ſenatore ſeparatim: habet tamē quilibet ſingulariter ſua alia priuilegia: vt ĵ. de ſenat. per totum. ſed an hodie hoc opus poſſit facere ſenatus? Reſpō. ſecundum Ioan. nō ſic hodie, niſi princeps permiſerit: vt C. eo. l. ſi. quæ eſt contra. vbi dicit quòd ſolus princeps facit legē. item facit ad idem, quia populus omne ſuum imperium in eum trāſtulit: vt C. de ve. iur. enu. l. j. §. ſed & hoc ſtudioſum. Alij dicunt quòd hodie poteſt populus Romanus & ſenatus eius facere legem: vt hic. nec ob. d. l. ſi. quia ſolus imperator poteſt, id eſt ipſe ſolus, & nullus alius ſolus: & reuocare poteſt populus Roman⁹ quod conceſſit, ſicut & iudex qui delegat, cum ſibi proprietas remāſerit: vt ĵ. de offic. eius qui man. eſt iur. l. j. §. ſi. primam laudo, ſecundum Hug. Accurſius.

Principes & ſenatus pariſi cantur.

c *Neque leges.* nomen generale.
d *Senatuſconſulta.* nomen ſpeciale.

e *Scribi poſſunt.* propter humani ingenij exiguitatem. multas enim &c. vt C. de ve. iu. enu. l. ij. §. ſed quia. vel propter nimiam negotiorum mutabilitatem: vt ĵ. de vſur. l. mora. in princip. vel propter hominum fidelitatem incognitam: vt ĵ. de teſti. l. ij. §. ideoque. ibi, tu magis &c. vel propter delictorum multiplicitatem: vt ĵ. de extraor. cri. l. pen. §. ſunt quædam. & ideo &c. & ſic continua l. ſequ. quæ ex ſuperiori infertur: & erigit exempla pro ſe & pro ea. dic ergo ex his quæ conſtituūtur, id eſt accidunt de nouo: vt ita hæc lex loquatur quādo dubitatio euenit ſuper nouo facto: & ſequēs l. non poſſunt. quādo dubitatio eſt in veteri facto, non tamen adhuc lege determinato, ſecūdū. Io. vel melius econtra, cōſtituitur, propriè ſumitur, cum dubitatur in verbis legis. lex autem ſequēs. ſ. nō poſſunt. loquit⁹ cum dubitatur de facto nouo quod nō eſt in lege: & quod dicit, aut interpretatione. ſ. iudicis: vt ita iudex interpretetur legem. & facit. C. de epiſ. aud. l. ſi leno nes. vel dic, interpretatione iuriſconſulti, auctoritate aut conſtitutione. ſ. principis.

f *Et ideo certum.* id eſt certum conſtituatur, ſcilicet quod primo erat dubiū, ſēcundum ſecundā interpretationem. interpretatur enim iuriſcō. verbum dubium legis: vt ĵ. ſi cer. pe. l. j. in princ. & l. ij. §. appellata. princeps etiam interpretatur verbum aut, pro &: vt C. de verb. ſig. l. pe. Itē interpretatur ſubſtitutionem factam ſi lius ita demum tenere, ſi deceſſerint ſine ſi lis: vt C. de fideicomiſ. l. cū accuti ſſimi. & ita etiam ſi hodie occurreret dubitabile verbum in lege, oporteret q̄ vel p iuriſcōſultū auctoritate pricipis, vel per principē fieret interpretatio, vt eſſet lex neceſſaria & probabilis, & ab omnibus obſeruāda: vt euenit in quæſtionibus vbi ſunt contrariæ opiniones doctorum, quæ fiunt ſuper verbis legis: vt hic, dos à patre profec. &c. vt C. ſol. ma. l. dos & facit ad hanc l. C. noua. vec. l. non ſolent.

† *In eādē ſententia Ariſtoteles 11. 5. Poſt. cap. 6.*

Dubitatione in iudicio emergente, quo cō ſuendus ſit.

C g *Non poſſunt.* Pone exemplum in veteri iure. ſtatutum eſt enim, quòd ſi familia ſeruorum alicuius fecerit furtū: liberetur dominus ſemel emendando furtum, ne tota familia careat. idem ius trahitur ſi dedit damnum: vt infra ad legē Aquil. l. illud. Item pone exemplum vt infra de nego. geſt. l. ex facto. in fine. Item pone in iure nouo: vt C. de inoffi. don. l. precibus. ibi dicitur querelā inoffic. do. trahi etiā ad inteſtatos. Item pone exemplum. C. de conſtitu. pecu. l. fin. & prout trahitur ad ius vetus, refertur ad id quod dicit in ſequen. l. interpretatione, ſ. iuriſconſulti. Prout de nouo dixi, refertur ad iura Codicis: vt dicas iuriſdictione. ſ. principis: vt princeps dicat ius ad hoc porrigendum, vel prorſus nouum ſtatuendum: vt infra de ventre inſpi. l. j. in principio. Ioan. tamen dicit interpretatione, ſcilicet iudicum in iudicio. hæc eſt vera, & ſic prima exempla non valent. ſed pone in patre, vt poſſit obligare filium pro fame: licet de venditione lex tantum dicat. hic eadem prorogatio quæ fit ex iure ſcripto, ſit etiam ex iure non ſcripto ad non ſcriptum: vt C. quæ ſit long. conſue. l. j Et vt hæc ſint plana, diſtingue: cum dubitatio in iudicio cōtingit: aut ſuper aliquo nouo negotio, aut ſuper lege aliqua: ſi ſuper negotio, domin⁹ imperator eſt conſulendus, ſi tamē preſens ſit, & eius ſit copia: vt C. eo. l. humanum. & de vete. iur. enu. l. j. §. ſed quia diuinæ. & ĵ. de fideicōmiſ. liber. l. hoc itaque. & arg. C. de iud. l. fina. in princip. ibi, ne forſitan &c. ſi autem non ſit eius copia, procedā de ſimilibus ad ſimilia: vt hic. ſi verò ſuper lege, vt dos à patre profecta &c. ſi quidem ex cōſuetudine certo modo eſt intellecta, eius intellectui ſtabitur: vt infra eo. l. minimè. & l. ſi de interpretatione. quòd ſi ex cōſuetudine expoſitio non eſt certificata: recurritur, vt dictum eſt, ad principem, ſi ſit eius copia: vt C. eod. l. cum de nouo. & ſupra eod. l. & ideo. & infra. e. l. nam. ibi, vel certè iuriſdictiōe &c. alioquin interpretabor in benignioremm partem: vt infra eod. l. benignius. & l. in ambigua. ſed ſi dubitatur quæ ſit benignior pars, verborū ſignificationi ſtabo: vt infra de codi. & demonſt. l. Publius. §. j. quanquam videtur primo ſtandum ſignificationi verborum: vt infra de lega. iij. l. non aliter. in princ. Tertio procedam de ſimilibus ad ſimilia: vt ĵ. e. l. neque leges. Accurſius.

h *Eorum.* id eſt legum vel ſenatuſconſ. vel dic articulorum.

i *Nam vt ait. Suppleri.* procedendo de ſimilibus ad ſimilia: vt infra de regu. iur. l. quòd cōtra. & l. quæ propter.

VIII. VLPIANVS libro tertio ad Sabinum.

IVra non in ſingulas perſonas, ſed generaliter [a] conſtituuntur.

IX. IDEM libro ſextodecimo ad Edictum.

NOn ambigitur [b] Senatum ius facere poſſe.

X. IVLIANVS libro quinquageſimonono Digeſtorum.

NEque leges [c] neque ſenatuſcōſulta [d] ita ſcribi poſſunt, [e] vt omnes caſus qui quādoque inciderint, comprehendātur: ſed ſufficit & ea quæ plerunque accidunt, contineri.

XI. IDEM libro nonageſimo Digeſtorum.

ET ideo de his quæ primò cōſtituūtur: aut interpretatione, aut cōſtitutione opti mi principis certius [f] ſtatuendum eſt.

XII. IDEM libro decimoquinto Digeſtorum.

NOn poſſunt [g] omnes articuli ſingillatim aut legibus aut ſenatuſcōſultis cōprehendi: † ſed cum in aliqua cauſa ſententia eorum [h] manifeſta eſt, is qui iuriſdictioni præeſt, ad ſimilia procedere, atque ita ius dicere debet.

XIII. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

NAm, vt ait Pedius, quotiēs lege aliquid vnū vel alterum introductum eſt, bona occaſio eſt, cætera quæ tendūt ad eādem vtilitatem, vel interpretatione, vel certè iuriſdictione ſuppleri. [i]

& de lega.j.l.ſi domus.§.cum alicui.

a *Quod verò.* Hanc continua cum duabus ſuperioribus legibus.bene dico ſtatutum eſſe procedendum de ſimilibus ad ſimila: veruntamen quod contra &c. & pone exemplũ in muliere, quæ habet priuilegium vt omnibus præferatur: quod ſuo heredi tamen non datur:niſi filio: vt C. qui po. in pign.ha. l. ſi in fine. & C. de pri. do. l. j. Item pone exemplum vt infra titu. j. l. j. Item pone exemplum in patre qui vẽdidit filium cauſa neceſſitatis: non tamen trahitur vt filius poſſit vendere patrem: vt C. de pat. qui ſi. diſ. l.j. Sed nonne quod dicitur Codice de fur. l.ſi quis ſeruo.licet ſit contra regulas iuris communis, etiam ad filium trahatur? Reſpond. ſic: quia lex dicit: vt infra de ſeruo cor. l. vt tantum.§ j.

† *Hoc pertinere videtur. l. & ſi ni hil. j. de reg iur.*

b *In iis,* exceptionibus à regula.

c *Regulam*, vtpote cum ipſa deficiat. nec enim ſunt exceptiones de regula: imò vitiant regulam in eo quòd excipiuntur: vt infra de regulis iuris l.j. ſed firmam dimittũt in aliis: vt in authen.de non alie. §. vt autem.coll. ij. & pone exemplum huius regulæ. regulariter traditur domini voluntatem ſeruari volentis rem ſuam in alium transferri: vt inſtitu. de rerum diuiſi. §.per traditionem.fallit in minoribus:vt infra de reb.co.l.j.Item regula eſt,non committi furtum,niſi inuito domino.quandoque contra: vt C.de fur.l.ſi quis ſeruo. dicentur ergo eſſe ſpecialia talia ſtatuta.

Furtum cõmittitur quando dom. volente domino.

d *Vt ſingulare.* Pone exemplum. propter communem vtilitatem ſtatutum eſt à ſenatoribus,qui habẽt auctoritatem(vt ſupra.c.l.non ambigitur) mulieres intercedentes non teneri, quod eſt contra ius commune:vt infra ad velleia. l. j.Item poſſunt poni exempla ſuperioris legis, & alterius. quòd verò.tamen ad aliud ibi inducuntur quàm hic.nam in l. quod verò.inducuntur quòd non trahantur talia ſtatuta ad conſimilia: in alia quia in talibus non poſſumus ſequi regulam iuris communis: vnde ſit ſpeciale. hic autem vt denotet differentiam inter ius commune,& ius ſingulare.

e *Scire leges.* hic pro vere ſcire ponitur, vt falli non poſſit: aliàs pro vehementi opinione, vt poſſit falli:vt infra de aqua plu.ar.l.ij.§.antepenul.& pone exẽplum : cauetur in iure, quòd manumiſſio ad ſeruos, emancipatio ad filios pertineat: vt infra quando de pec.ac.an.eſt.l.j.§.meritò. Ibi tria attendes. verba.item ſenſum proprium qui ibi eſt, qui dicitur vis.item poteſtatem,quæ eſt, vt quandoque aliter ſumantur dicta verba:vt infra de officio proconſulis.l.ij. in fine. itempone exemplum vt infra ad Macedon.l.j.vbi dicit quòd mutua pecunia filiusfamil.non detur,& ibi tria attendes: verba, & vim, id eſt proprium ſenſum:& poteſtatem,quæ eſt vt verbum mutuum, etiam ad alios cõtractus in fraudem factos trahatur : item pecunia protogetur etiam ad alia quæ mutuantur, ſi in fraudem fiat:vt eodem ti. l.iij.§. is autem ſolus. & l. item ſi filiusfami. §.mutui.& facit ad hanc l.Codi.de libe.præte.l. iij. & xxxviij. diſtinct.can. omnes.& canone.ſedulo.in gl.ſentẽtias.& j.quæſtio.j.ca.Marcion .Item no.quòd vis, ſiue poteſtas, aliter accipitur ſupra eod.l.legis virtus.

f *Benignius.* Duobus modis expone.primò benignius, quàm verba patiantur. & tunc pone exemplum : Prohibetur alienatio: certè & etiam vſusfructus & pignoris conſtitutio prohiberi videtur,licet non ſit alienatio:vt Cod. de rebus alienis.l. fina. & de fun.do. l. j. Secundo impropriè, id eſt benigniſſ. Vetus.

XXIII. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

QVodſ verò[a] cõtra rationem iuris receptum eſt, non eſt producendum ad conſequentias.

XV. IVLIANVS libro viceſimo ſeptimo Digeſtorum.

IN his[b] quæ contra rationem iuris conſtituta ſunt,nõ poſſumus ſequi regulam[c] iuris.

XVI. PAVLVS libro ſingulari de iure ſingulari.

IVs ſingulare[d] eſt, quod contra tenorem rationis propter aliquam vtilitatem auctoritate conſtituẽtium introductum eſt.

XVII. CELSVS libro viceſimoſexto Digeſtorum.

SCire leges[e] nõ hoc eſt,verba earum tenere, ſed vim ac poteſtatem.

XVIII. IDEM libro viceſimonono Digeſtorum.

BEnignius[f] leges interpretandæ ſunt, quò voluntas earum conſeruetur.

XIX. IDEM libro trigeſimotertio Digeſtorum.

A gnè. & pone exemplum ſicut ponitur C.de nat. libe. *l.* nuper. vbi interpretatur ſuperiorem l. cùm quis.in eo qui concubinam[a] accipit in vxorem.nam filij prius geniti legitimi efficiũtur,ſi alij poſtea naſcuntur;interpretor, vel etiam ſi nõ naſcãtur,vel nati moriantur.

a Bald. hic commendat

IN ambigua[g] voce legis ea potius accipienda eſt ſignificatio, quæ vitio caret: præſertim cum etiam voluntas legis ex hoc colligi poſſit.

XX. IVLIANVS libro quinquageſimoquinto Digeſtorum.

NOn omnium[h] quæ à maioribus conſtituta ſunt, ratio reddi poteſt:

B XXI. NERATIVS libro ſexto Membranarum.

ET ideo rationes eorũ quæ conſtituũtur, inquiri non oportet: alioquin multa ex his quæ certa ſunt, ſubuertuntur.[i]

XXII. VLPIANVS libro trigeſimoquinto ad Edictum.

CVm lex[k] in præteritum quid indulget, in futurum vetat.

XXIII. PAVLVS libro quarto ad Plautium.

MInimè[l] ſunt mutãda[†] quę interpretationem certã ſemper habuerunt.

XXIIII. CELSVS libro nono Digeſtorum.

C

g *In ambigua.* id eſt obſcura. Pone exemplum in verbo, peruenire,ambiguo:vt infra de petitio.heredita. l. vtrum. Sed quid differt hæc à ſuperiori l. benignius? Reſpond. *In antea* ſuperior intelligitur cum interpretatio eſt neceſſaria propter obſcuritatem, non propter multiplicitatem: licet hæc autem quãdo propter multiplicitatẽ eſt ambiguitas : vt quia verbum multos habet ſenſus. vel ibi in toto: hic in verbo. Item poteſt poni in reſcriptis dis : vt Codice de ſi teſta. l. ſiquando. in princ. & facit infra de reguliis iur.l. ſemper in dubiis.& l. quotiens. & Codice de fideicommi. libert. l. cum inter veteres Accur.

glo. ad hoc. q. ſi quis nouauerit vt concu bină vxorẽ: ſi genitus ante nati legi timãtur: & etiam generati, dum nascãtur nõ vult: ſed bene dicit, q. ſi quis cõ cubinam accepit vxorem, legitimã fiũt etiam ge nerati & nondum nati, quã nis alis non nascantur, vel nati moriantur: nam fundat in nomine, qui Bal. hic vocat hic quadriennium. Bol. In l. hãc ſententiã Plato di alog. 5. de legibus. Hinc pertinẽt quæ ſcribit Ariſtoteles lib. 2. Politic. cap. 6. & Plutarc. ex Paul. in Apoſt. leg.

h *Non omnium.* Quidam dicunt ſe non intelligere hanc l. Alij dicunt, non omnium, id eſt nullorum. ſed hoc falſum eſt:quia eorum quæ viua ratione ſtatuuntur, ratio reddi poteſt. Alij, vt Io. ponunt exemplum quare tutorem habenti tutor dari non poteſt, ſed curatorem habenti ſic : vt inſtit.de cura. §.interdum.ſed certè hæc poteſt ratio reddi : quia tutoris poteſtas plenior eſt. & ideo ſuperueniens tutor,cum & ipſe vellet ſimilem plenitudinem poteſtatis, inuenit occupatam:at curatoris poteſtas circa perſonã minoris non eſt tanta: vt patet infra de app.l.cum in vna.§.tutor.tu ergo da exemplũ quare in vſucapione ſtatuitur triennium,& non biẽnium, vel quadriennium: & non poteſt ratio reddi. nec ob.ſi dicas hanc eſſe rationem, quia viſum eſt ſufficere tantum tempus : quia idem de biennio dici poteſſet. ratio enim debet eſſe talis, quæ ſit generalis & neceſſaria: & vbicunque ratio locũ habet, & lex:vt Codice de interdic.l.j. & infra ad leg. Aquil.l.illud.in principio & infra de fonte. l. j. §. hoc interdictum. & infra de bono. poſſ. ex teſta. mili. l. j. & talis ratio non poteſt ſemper reddi,vt hic : quia quandoque habet locum ratio, & non lex. vbi excuſatur filius qui ſibi legatũ adſcripſit, quia ex volũtate teſtatoris fecit:hæc ratio & in extraneo haberet locum. lex tñ ad extraneum non extenditur:vt infra ad legem Corne.de fal. l.ſi tibi.& l. j. §.inter filium.econtra lex habet locum, & non ratio:vt infra qui & à quibus.lege,proſpexit. & infra de poſtu. l. j.§.ſecundo loco.verſicu. ſexum. *ADDITIO.* Dic quòd ibi erat cauſa impulſiua:aliàs locum habet finalis ratio.l.ſimile.& lex:vt in lege prima infra de fonte.& lege illud.ad legẽ Aquil. ſecundum Paul. hic.

i *Tideo rationes. Subuertuntur.* ſi dicas nil valere, quia non haberent ſufficiẽtem rationem:vt in præmiſſis patet exẽplis. Accurſius.

k *Cum lex.* Quidam dicunt huius legis exẽplum nõ reperiri: tu die conuerti literam, cum lex in futurum vetat, in præteritum indulget:vt C. eo.l. leges & conſtitutiones . & eſt exemplum.C.de na.li.l.diui.vel dic directò caſum, & leges rectè:vt C.de ge.abo.l.ij.& ſecundum hunc caſum dic,lex, id eſt imperator, qui eſt lex animata in terris.in authen. de conſul. in fi.colla.iiij.

l *Minimè.* Pone caſum, vt Cod.de epi. audien . l. ſi lenonem. in gloſſa prima. item in teſtibus, qui præſente parte debent recipi : vt Codi. de teſtibus. l. ſiquando. quod ſem-

per fuit obſeruatum in iuramento, non in dicto, quod debent dicere in ſecreto. quidam tamen dicunt, quod etiam in aperto dicunt: ſed non poterunt poſtea plures teſtes produci, cum dixerint teſtificata: vt in authenticis, de teſti. §. quia verò. col. vij item pone exemplum vt infra de diuerſ. & tem. præ. l. in omnibus. in principio.

ſed nunquid nouum ſenſum licebit proponere? Reſpond. licet, ſecundum Ioannē. hic enim loquit̄ cum ſemper ſis eſt intellecta, vt ex hoc intellectu induceretur conſuetudo, id eſt vt de cætero ſic ſuper ea iudicaretur. Itē poteſt poni exemplū in illa l. dos à patre. C. ſoluto matrimonio.

a *Nouum*. Poteſt poni exemplum in lege quæ legitur, item in lege. id eſt conuentione ſcripta: quod vtrumque totum debet legi, ſi totum de eadem materia loquatur: vt infra de eden. l. argentarius. §. cui. nam plerumque principium per finem corrigitur: vt infra ſi certum petatur. l. ſi tibi. Item & ſi plures ſint coniunctæ leges, idem eſt, propter eandem rationem: vt infra ſi ex noxalibus cauſis agatur. l. j. in fine. & l. ij.

b *Nulla*. Pone caſum vt Cod. de procura. l. non eo min°. item vt Cod. de fide inſtru. l. plures. item vt infra de Carbo. edic. l. iij. §. duæ. item vt Co. de ſecund. nup. l. generaliter. §. in his autem. ſed contra infra quòd quiſque iur. l. j. §. j. Solu. refert an ſine poſtulatione quid fuerit conceſſum, vt hic: an cum poſtulatione, vt ibi, argumen. in eodem tit. l. iij item contra inſtitu. de auctoritate tut. §. neque tamen. ſed certè & damnum poterat ibi ineſſe: vt ibi dicit. vel ſaltem in limbus & ſumptibus fuit vexatus: vt infra de minoribus. l. minoribus. item contra Cod. de quæſtio. l. pridem. ſed quòd ibi non torquetur pro eo: non eſt ideo conſtitutum, quia contra eum non torquetur: ſed quia ſic iure placuit: & per conſequens diceret contra eum: vt Cod. de epiſcopis & clericis. authen. ſed iudex. Item contra. Cod. de Iudæ. l. die ſabbati. ſed illud eſt quoddam ſpeciale pro feſtiuitate Iudæorum indultum. a Item contra. infra de iure au. annu. l. ij. ſed ibi priuilegio ſuo renunciaſſe videtur. Item contra. infra de excuſatio. tuto. & curato. l. cum ex oratione. Solu. ille libertus habebat priuilegium quòd poſſet excuſari ab alia tutela: ſed illud priuilegium non erat pro ſe, ſed pro patrono ſuo indultum, qui erat ſenator: vnde non eſt mirum ſi ad aliam tutelam vocetur, cùm impetrauit ius aureorum annulorum. Item cōtra. infra de pericul. & com. rei vē ditæ. l. ſi vinaria. ſed diſtinguitur, an aliquid ſit indultum in fauorem contrahentium pacto, an ex liberalitate principis ſine lege. Primo caſu obtinet quod ibi dicitur, ſecundo quod hic. Sed hæc ſolutio reprobatur per legem infra de lege commiſſo. l. ij & infra de in diem addic. l. Sabinus. meritus ergo dicas quòd ibi non eſt indultum aliquid in fauorem: quia non eſt extra ius commune. tunc enim inducitur aliquid in fauorem, cum eſt extra ius commune. Accurſius.

c *Non eſt nouum. Trahantur*. Tribus modis trahuntur: vt determinentur,b ſuppleantur, corrigantur. De primo pone exemplum Cod. quando lib. princ. da. l. j. quæ determinatur per ſecundam eiuſdem titu. De ſecundo da exemplum C. de contti. pe. l. finali. & alia quæ diximus ſupra eodem. l. non poſſunt. De tertio da exemplum C. de ſacroſanctis eccleſiis. l. generali. quę corrigitur per authen. ingreſſi, ibi poſitam, quòd ſic trahantur, non eſt nouum.

a Tu dic melius ſecundū Dy. quod ibi priuilegiū non ſtetit in finibus cōceſſionis: ſed vltra ceſſit.

b Id eſt innouē tur. Pan.

INciuile[a] eſt, niſi tota lege perſpecta, vna aliqua particula eius propoſita iudicare vel reſpondere.

Illud quod eſt in fauorem, non retorquetur in odium.

XXV. MODESTINVS libro octauo Reſponſorum.

NVlla[b] iuris ratio, aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ ſalubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipſorum commodum producamus ad ſeueritatem.

Lex præcedens determinatur per ſequentem. l. cum duobus ſequent. Bar.

XXVI. PAVLVS libro quarto Quæſtionum.

NOn eſt nouum, vt priores leges ad poſteriores trahantur,[c]

XXVII. TERTVLLIANVS libro primo Quæſtionum.

IDeo, quia antiquiores leges ad poſteriores trahi vſitatum eſt:[d] & ſemper quaſi hoc legibus ineſſe credi oportet, vt ad eas quoque perſonas, & ad eas res pertineant, quæ quandoque ſimiles erunt.

XXVIII. PAVLVS libro quinto ad legē Iuliam & Papiam.

SEd & poſteriores[e] leges ad priores pertinent, [f]niſi cōtrariæ ſint: idque multis argumentis probatur.

XXIX. IDEM libro ſingulari ad legem Cinciam.

COntra legem facit, qui id facit quod lex prohibet:[g] in fraudem verò, qui ſaluis verbis legis, ſententiam eius circumuenit.

XXX. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

FRaus enim legi fit, vbi qđ fieri noluit, fieri autem nō vetuit, id fit: & quod diſtat[h] μετὰ δόλου ἀδικίας, † hoc diſtat fraus ab eo quod contra legem fit.

XXXI. IDEM libro decimotertio ad legem Iuliam & Papiam.

PRinceps† legibus[i] ſolutus eſt. Auguſta autem licet legibus ſoluta non eſt, principes tamen eadem illi priuilegia tribuunt, quæ & ipſi habēt.

d *Deo. Vſitatum eſt*. locus eſt à communiter accidentibus. & quod ſubiicit, & ſemper quaſi hoc &c. pertinet ad id quod modo dixit ſupplendo: & da duo exempla. Primum qualiter lex pertineat ad ſimiles perſonas: vt Macedo. ſtatutum in filiis, & ad nepotes trahatur: vt infra ad ſenatuſc. Mace. l. filium. & ad idē facit infra de donatio. inter virū & vxorem. l. iij. §. qui in eiuſdem. item qualiter ad ſimiles res, vt Macedo. ſtatutum in pecunia, trahatur etiam ad alia ſimilia, ſi in fraudē dētur: vt infra ad Maced. l. item ſi. §. mutui. quod autem dixi veteres ad nouas trahi, idem eſt econtra, vt nouæ ad veteres trahantur, nō tribus modis, ſed vno modo. ſcilicet determinādo,[c] & da exemplum C. de lit. conteſt. authē. offeratur. vbi ſimpliciter dicitur ſatisfari iudicio ſiſti. ſed infra qui ſatisfda. cog. l. ſciendum. in princi. diſtinguitur, ſi non eſt poſſeſſor immobilium. & facit ad hoc in authen. de filiis ante do. inſtru. natis. in fin. col. iij. vbi dicit, oportet ea quæ per interpretationem adiecta ſunt, in his valere in quibus eſt locus interpretatis legibus. Alij dicunt, vt Ioan. quòd hęc lex, ſed & poſteriores. idem dicit quod ſuperior, non eſt nouum. ſed adiicit illud, quod multis & exemplis probatur. Accurſius.

c Immo etiā ſup. plēdo: vt not. ſupra eo. l. quod vero in fin. glo. ſeciēdum la. Butr.

† i. deſtat, à ſtatu ētur. Bardeus hoc. ſine verbis expreſſum, à mente cēcepit.

† Hoc diſtat inter pretatum Ariſtot. li. 3. Pol. cap. 9.

e *Sed & poſteriores*. quaſi dicat non ſolum priores: ſed econtra poſteriores ad priores. Accurſius.

f *Niſi contrariæ*. ſcilicet vt per eas poſteriores corrigantur & determinentur, & ſuppleantur.

g *Contra. Prohibet*. ſcilicet expreſſim: vt ſi vēdatur res minoris ſine decreto: quod expreſſe prohibet lex: vt j. de re. eo. l. j. talis facit contra verba & contra ſententiam legis. & eſt alius qui tātum ſententiā offendit, & verba reſeruat: vt hic, & infra. l. proxim. de quo iumas exempla in hac diſtinctione. fit fraus legi quandoque de re ad rem: vt ſi quis det filiofami. aliud quàm pecuniam mutuo: vt infra ad Macedo. l. itē ſi filiusfamilias. §. mutui. quandoque de perſona ad perſonam: vt ſi vir volens donare vxori, ſupponat alium qui donet: vt infra de dona. inter vi. & vxo. l. ſi ſponſus. in princi. quandoque de vno contractu ad alium contractum: vt ſi vir volens vxori donare, commentus ſit venditionem in fraudem legis: vt infra de dona. inter virum & vxorem. l. ſi ſponſus. §. circa. quandoque de vno contractu ad eundem contractum: ſed non eodem modo faciendum, vt ſi mulier volens intercedere, colorem quæſiuit, & conuenit vt cum ipſa potius cōtraheretur: vt infra ad Vell. l. quamuis. §. ſi cū eſſem. Sed an verba tātum offendere liceat? Reſpond ſic, vt argu. infra de iure pa. l. adigere. §. quamuis. & infra de in ius vo. l. quamuis. in fi. & infra de iureiuran. l. ſed & ſi poſſeſſori. §. item ſi iurauero. item facit C. de inoffic. teſta. l. fratres. vbi beneficium pro maleficio ſumitur. item. C. de adul. l. eum qui. vbi vxor dicitur etiam quæ nō eſt vxor. & die vt not. C. de le. & con. l. non dubium. Accurſius.

h *Fraus. Diſtat* id eſt verbum ab intellectu, vel ſententia.

i *Princeps legibus*. ab alio coditis: vt j. de arbi. l. nam & magiſtratus. vel à ſeipſo: vt j. de arbi. l. pe. voluntate tamen ſua ſeipſum ſubiicit: vt C. e. l. digna. & inſtit. quibus mod. teſt. infir. in fi. & facit C. de teſta. l. hac conſultiſſima. §. ex imperfecto, & C. de bo. quæ lib. l. cum multa. & infra de leg. ij. l. ex imperfecto

fecto.& in decret.diſt.viij.c. quæ contra. ſed quod dicit de Auguſta,quòd habet idem priuilegium, eſt contra infra de leg. ij. l.quod principi.& l. ſeq. ſed dic q omnia alia quæ viris tantum conueniunt,ſibi non dat,cùm ſic in aliis fœminis præcipiat : vt C.de arbi.l. fi.non ergo ſibi dat poteſtatẽ condendi leges. Item quæ ſunt habilia mulieri, concedit : vt hic. ſed non omnia , ſecundum Ioan. vt in l. contraria. vel dic quòd legatum felictum principi, fuit ibi caducum, vel quaſi : relictum auguſtæ fuit pro nõ ſcripto. Sed quæ priuilegia tribuit princeps auguſtæ? Reſpond.quæ fiſco : vt infra de iure fiſ.l.fiſcus. j.in fine.& l.ſequen. eſt ergo immunis à præſtatione vectigalium , vt infra de publica. locatio.§ . fiſcus. Item alia habet:vt cod.de præpoſa. cubicu . l.cubiculatios.libro duodecimo. & Cod. de quadrien. præſcrip. l. vltima. §.ij.

† *Ad materiã legis addẽ, quòd licet cõſuetudo ſit ſeruãda, tamẽ ſi ſit introducta contra ſolennitatem alienationis, vel eccleſiaſtica, nõ valet. ita affirmant Io. Faber & ſcribentes in authẽ. hoc ſine perfectõ. C. de ſac. eccleſiſ. & in authẽ. Præterea. eodem tit. Conſuetudo tria habet ſpecialia.*

† *Adhoc bene facit text. in c. in hac.11.dſt. gl. in ca. generalis. de elect. in 6. & l ea. ex lateris. de conſue.*

a *Iſtud exemplũ glo. non eſt bonũ: quia in vtroq; eſt caſus cõſuetudinis, q nec mancus, nec ſiamus poteſt in feudo ſuccedere : vt in c.1. Lib. feudorũ. in mu. vel aliter imperfectus. laſ.*

Conſuetudo in caſibus non deciſis habet poteſtatem mutandi leges. in caſibus deciſis habet virtutem corrigendi & interpretandi : quia cum procedant à conſenſu , & ſic à pari potentia deſcendant, debent eſſe æquales effectus. hoc dicit cum lege Si de interpretatione, & lege ſequenti. Diuiditur in duas partes principales. Primo ponit effectum conſuetudinis circa caſum lege non deciſum : ſecundo effectum circa caſum lege deciſum : quia lex per contrariam conſuetudinem tollitur. ſecunda ibi , quare . Item prima ſubdiuidatur in tres. Primo ponit dictum bimembre : vſque ibi, inueterata. ibi ponitur ratio dicti: vſque ibi , nam cum. ibi ratio rationis vſque ad verſic. quare.

XXXII. IVLIANVS libro nonageſimoquarto Digeſtorum.

DE quibus† cauſis [a] ſcriptis legibus nõ vtimur, [b] id cuſtodiri oportet,quod moribus & conſuetudine inductum eſt. Et [c] ſi qua in re hoc deficeret , tunc quod proximum & conſequens ei eſt . ſi nec id quidem appareat : tunc [d] ius quo vrbs Roma vtitur, ſeruari oportet. Inueterata [e] conſuetudo [f] pro lege nonnim-

De quibus cauſis.] CAVS S V S. Si quæſtio de facto emergat , ſuper qua ius ſcriptum aliquid non dicat, conſuetudo terræ in re in qua quæſtio emerſit de nouo,ſeruatur. & ſi nõ ſit conſuetudo , iudicabimus ſicut in alia ſimili quæſtione quocunque ordine expeditur. Si hæc duo deficiant, iudicabimus ſecundum conſuetudinem vrbis Romæ.Secundò dicit, quòd cõſuetudo vrbis Romæ ſeruatur pro lege. quod ſic probat. Nam cum ipſæ leges Ro.ſeruentur ab omnibus: ergo & cõſuetudo. & eſt ratio , quia tãtum valet cõſuetudo Romanorum nõ ſcripta,quantum lex ſcripta.Nam & conſuetudo vincit legem , ſicut vna lex vincit aliam. Viuianus.

a *De quibus cauſis.*vt de feudis. Et no.tria. Primò quòd debet ſeruari conſuetudo loci illius vbi agitur.Secundò , ſi hoc deficit, tunc debet ſeruari conſuetudo quæ eſt ſimilis in facto , vt hic,& Co.quę ſit longa conſuetudo.l.j.Tertiò,conſuetudo vrbis Romæ:vt hic.& C.de veter.iur.enu.l. j. prope finem. & inſtitu.de ſatisdat.in fine.& poteſt poni exemplum:ſtatutum eſt in conſuetudine feudi,vt ſi vaſſalli filius mancus fuerit , nõ ſuccedat in feudum.[a]quia domino ſeruire nõ poteſt.ſic ergo erit ſi erit aliàs debilitatus. Item ſi de conſuetudine nõ admittitur monachus, idẽ erit in regulari canonico. Item ſi admittitur filius vt ſuccedat patri in feudum , idem erit vt ſuccedat matri. Item ſi non admittitur mulier , idem erit de hermaphrodito ſi ſexus muliebris inualeſcat:vt infra de ſtat.hominum l. quæritur. His modis trahitur nõ ſcriptum ius ad nõ ſcriptum , de ſimilibus ad ſimilia.trahitur etiam quandoque ſcriptum ad non ſcriptum: vt ſicut vſufructuario cedit incrementum alluuionis, ſic cedat emphiteuticario : vt infra de vſufructu. l. item ſi fundi.§.ſed ſi.verſicu.huic.Item ſcriptum ad ſcriptum: vt diximus ſupra eo.l.non poſſunt.Item non ſcriptum,ad ſcriptum ius: vt C.de epiſ.aud.l.ſi lenones.& no.hic ar.pro nobis.his enim temporibus tantam habebat poteſtatem populus Romanus ſecũdum omnes,quantum hodie princeps: ſed olim pri[a] ſpectabatur conſuetudo alicuius loci quàm Romæ:ergo & hodie:& ſic magis quàm lex ſcripta. ergo conſuetudo particularis alicuius municipij derogat legi in eo municipio:vt infra com.præ. l.vẽditor.§.ſi conſtat.

b *Vtimur.*quia non habemus: & certè idem ſi habemus , ſed non ſunt in vſu:vt in fine legis.

c *Et.*pro id eſt.

d *Tunc tm* id eſt conſuetudo.

e *Inueterata.*ſcilicet cuius non extat memoria,ſecundũ quoſ-

A dam: vt argum.infra de aqua pluuia arcẽn.l.j.in fine.& infra de aqua quotidi.& æſti.l.hoc iure.§.ductus.& C.quæ ſit longa cõſue.l.conſuetudinis:ibi,longæui cum longæuum ſit c. annorũ: vt C.de ſac.ſan.eccle.l.vl.ſed Io.contra.dicit enim x.an.[b] quod patet ex rub.hic, & C.eod.vbi dicitur longa.longum autem dicitur decennium: vt inſtitu.de vſucap.in principio. Item facit quod dicitur infra l.proxima, diuturna.cũ diu dicatur decennium:vt infra qui & à qui.l. ſi cùm fideicommiſſa.§.Ariſto. ſed qualiter decennio conſuetudo introducitur? Reſpon.ſi bis fuerit iudicatum in illo tempore : vel libellum , vel querimoniam propoſitam contra talem conſuetudinem ſpreuerit iudex:vt infra eo l.cum de conſuetudine. & C. de epiſc.audi.l.nemo.in fine.& infra eod.l. nam imperator. ſed ſecundum hoc etiam exemplis iudicatur. Sed contra.Co.de ſen.l. nemo. ſed dic non exemplis, ſed conſuetudine quæ per exẽpla probatur , [c] & etiam per decenniũ: vt ſi poteſtas bis iudicauit concilio conuocato eo animo , vt ſit conſuetudo deinceps. vel non exemplis male iudicantis : ſed bene ſic. Vel dic , non exemplis vnius , ſed multorum. Accurſius.

b Iſtam opm. cõmuniter ſequuntur doct.

c Melius diceret gl. indicatur. P.

Longa conſuetudo habet vim legis, maxime ſi in contradictorio iudicio ſit oppoſita . & ſumit vigorem ex tacita populi conuentione & non eſt neceſſe quod redigatur in ſcripta . & legem interpretatur cùm de legis intellectu dubitatur . & omnia prædicta obtinent , niſi conſuetudo ſit erronea. hoc dicit vſque ad legem ergo. Bartolus.

C XXXIII. VLPIANVS libro primo de officio proconſulis.

f *Conſuetudo.*ſcilicet Romanorum.

g *Suffragio.*id eſt conſenſu in ſcriptis redacto.Ioannes.

h *Factum.*id eſt conſuetudine.quaſi dicat,nihil intereſt.& not. duo bona ſimilia:vt infra de ædil.edi.l.ſi tamen.§.ei.& infra de his qui not.infa.l.ij.§.ignominiæ. ſed certè quãdoque multum intereſt.quidam enim ſunt qui declarant voluntatem ſuam rebus,& factis, & verbis: vt ſummi magiſtratus. quidã verbis tãtum: vt municipales: vt infra de offic.eius cui man.eſt iuriſdict. l. j.& de iuriſdict.om.iu.l.magiſtratibus. quidam rebus & factis tantum,& non verbis : vt quilibet contra ſeipſum : vt infra de arbit.l.pe.& infra ſi quis cautio.l.ij.§.ſi quis tamen.

i *Abrogentur.*Not.per duo corrigi legem.Primò per aliam legem:& hoc planum eſt.Secundò per conſuetudinem:[d] vt inſtit. de iure natu.§.pe.ſed contra in hoc ſecundo. Cod. quæ ſit longa conſuetu.l.ij.Solu.diſtingue,[e]aut eſt conſuetudo generalis: & tunc generaliter vincit legem:vt hic.aut eſt ſpecialis : & tũc D vincit ſpecialiter:[a]vt infra communia prę.l.venditor.§ ſi conſtat. & infra quod cuiuſque vni.l. item. j. reſpon. in gloſſ. vel perpetua,non generaliter:vt C.e.l.ij.quæ eſt contra.& hæc eſt vera,ſi conſuetudo ſequitur legem.nam ſi præcedat, vincitur à lege:vt infra de ſepul vio. l.iij. §. diuus.in glo. ſepeliri. & hoc quando contra legem eſt conſuetudo ex certa ſcientia:ſecus ſi per errorem:vt infra eod.titu.l.quod non ratione.& in authẽ. vt nulli iudi.§. j. colla. ix.ſi tamen non eſt expreſſe à iure inhibita:vt Co.de vſuris.l.eos.§.cæteros.in fine. & ibi gloſſ. Item ſi eſt ſecundum legem,vel ſaltem non contra, valet:vt in hac lege.& hoc ſecundum Ioã.Alij vt P. & Irne. dixerunt hanc ad illam trahi, cum huius legis tempore populus habebat poteſtatem condendi leges:vnde per eius contrariam conſuetudinem abrogabantur.hodie per principem tantùm ſit vtrumque.item alij diſtinguunt:an ſit talis lex cui poſſit derogari per pactum: & tunc conſuetudo eam vincet:vt hic.aut non & tunc nõ vincet, vt ibi.quæ autem ſint leges quibus poſſit vel non poſſit p pactum derogari,dicitur C.de pactis.l.ſi quis in conſcribenda.in gloſ.Io.Alij etiam diſtinxerunt:aut eſt lex cõſuetudine approbata:& tunc ipſa lex vincet:vt ibi.aut non:& tunc conſuetudo vincet:vt hic.

d Tu d. quòd hoc nõ dicitur in text.in ſi. ſed dicitur per deſuetudinẽ, ſecundũ P. & Ia.

e Hanc primam ſolutionem communiter tenent doct. vt etiã alias quas ponũtur circa ſim. gl. i ver. alias : vt P. vſque ad fi. P. & Ia.

a id eſt in loco ſuo eſt.

a *Diuturna.* scilicet decem vel viginti annorum : vt diximus supra lege proxi. sed quæ est differẽtia inter hãc & eam? Respon. supra dixerat consuetudinem seruari : hic determinat de ea quæ est longa. vel aliter. Supra loquitur de his casibus de quibus nihil omnino in iure est : hic de his de quibus lex tractat : vt de locatione.

† *Facit ad hanc l. c. cõ in tua. cum glo. de cõ suet. lib. 6.*

casus tamen euenit lege non determinatus: vt est in hac ciuitate. nam secundum consuetudinem soluitur medietas pensionis in festo omnium sanctorum : in natali alia medietas: & inducitur cõsuetudo per duas sententias lata intra decem annos. Item quia perpetuo sic est obtentum sine contradictione : vt quia clerici vendunt res Ecclesiæ sine decreto episcopi: vt infra eod. l. si de interpretatione. Item quia libelli querimoniarũ de talibus non fuerũt recepti: vt in l. cum de consuetudine.

b *Cum de consuetudine. Contra leges.* duobus modis exponi sine non. Primò quia

† *Idem Cyn. lib. 2. de una. vlm. & lib. 2. ad Herē. & in Pan. Pla. lib. 4. de legibus.*

semel fuit iudicatum contra consuetudinem ante viginti annos inchoatam, quando est inter absentes : sed postea erubuerunt iudices contra eam iudicare, secundum Ioannem & Azonẽ: & secundum hoc dic, iudicio, id est sententia. Vel dic secundo semel cum allegaretur consuetudo à xx. an. citra, in contrarium fuit allegatũ: pars tamen eam allegans obtinuit : & aliis multis vicibus sine cõtradictione obtinuit. & secundum hoc dic, iudicio, id est contradictione facta in iudicio. & hoc est quod dicit, de libellis querimoniarum. sed alibi est litera cum non. & tunc plana est, quasi nemo contradixerit. si autem quandoque secundum eam, quandoque contra eam fuit iudicatum, non est consuetudo secundum Ioan.

c *Firmata sit.* supple vel non sit firmata.

d *Sed & ea quæ longa.* videndum dixi an non sit firmata : tunc enim non tenebit. sed si longo tempore sit obtenta, firmata videtur, & pro iure seruatur.

e *Si de interpretatione. Vsa fuit.* vt ita deinceps vtatur : & pone in hac & sequenti l. exempla quæ habuimus supra e. l. minimè. Et de hac interpretatione dicas: quia quandoq; consuetudo interpretatur legem, vt hic, quandoque iudex: vt supra. e. l. & ideo. & l. nam vt ait. quãdoq; magister: vt C. de profes. qui in vrbe Con. l. j. & ĩ. si certum pet. l. j. in principio. quæ omnia sunt contra. C. eo. l. j. & in authen. de rapt mu. in prin. col. viij. Sed dic interpretatio cõsuetudinis est probabilis & necessaria, non in scriptis redigenda : vt ff. e. l. imò. magistri verò probabilis, non necessaria. nec in scriptis redigẽda, nisi ad memoriam. Iudicis autem interpretatio est in scriptis redigenda: quia sine scriptis sententia non valet: vt C. de sent. ex breui. re. l. ij. sed principis interpretatio est necessaria, & in scriptis redigenda, & generalis: vt C. eo. l. j. & ij.

DIuturna† cõsuetudo pro iure & lege in his quæ nõ ex scripto descendunt, obseruari solet.

XXXIIII. IDEM libro quarto de offi. Procon.

CVm de consuetudine ciuitatis vel prouincię confidere quis videtur : primum quidem illud explorandum arbitror, an etiam contradicto[b] aliquando iudicio consuetudo firmata sit.[c]

XXXV. HERMOGENIANVS libro primo Iuris Epitomarum.

SEd & ea quæ longa[d] consuetudine cõprobata sunt, ac per annos plurimos obseruata, velut tacita ciuium conuentio, non minus quàm ea quæ scripta sunt iura seruantur.†

XXXVI. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

IMmo magnæ auctoritatis hoc ius habetur quod in tãtum probatum est, vt non fuerit necesse scripto id comprehendere.

XXXVII. IDEM libro primo Quæstionum.

SI de interpretatione legis quæratur, in primis inspiciendum est quo iure ciuitas retro in eiusmodi casibus vsa fuit.[e] Optima enim est legum interpres consuetudo.

XXXVIII. CALLISTRATVS libro primo Quæstionum.

NAm imperator noster Seuer[g] rescripsit, in ambiguitatibus quę ex legibus[f] proficiscuntur, cõsuetudinem, aut rerum perpetuò[g] similiter[h] iudicatarum auctoritatem, vim legis obtinere debere.

XXXIX. CELSVS libro vigesimotertio Digestorum.

QVod non ratione[i] introductum, sed errore primùm, deinde consuetudine obtentum est, in aliis similibus non obtinet.

XL. MODESTINVS libro primo Regularum.

ERgo[k] omne ius aut consensus fecit, aut necessitas[l] constituit, aut firmauit consuetudo.

XLI. VLPIANVS libro secundo Institutionum.

TOtum autem ius cõsistit aut in acquirendo,[m] aut in cõseruando,[n] aut in minuẽdo.[o] Aut enim hoc agitur, quemadmodum quid cuiusque[p] fiat : aut quemadmodum quis rem vel ius suum conseruet,[q] aut quomodo alienet[r] aut amittat.[s]

DE CONSTITVTIONIBVS principum. * †

TITVLVS IIII.

Principum placita, animo ius condendo facta, habent vim legis generalis : nisi sint facta ad certas personas : quia tunc personas non egrediuntur. hoc dicit vsque ad finem. Bart.

I. VLPIANVS libro primo Institutionum.

QVod Principi[t] placuit, legis habet vigorẽ : vtpote cũ lege regia,[v] quæ de Vel dic, consensus, vt lex & senatusconsultum & plebiscitum quæ fiũt per cõsensum populi. & necessitas, vt leges principum, quas necessario scire debemus: vt C. eo. l. penult. Item no. quòd hic de iure naturali non facit mentionem. Accursius.

m *Totum. Acquirendo.* siue dominium, siue possessionem, siue ius aliquod.

n *In conseruando.* scilicet dominium, vel possessionem, vel ius quod in nobis est, id est nostrum est.

o *In minuendo.* scilicet quod habemus.

p *Quomodo fiat.* quantum ad acquirendum.

q *Conseruet.* scilicet retinendo.

r *Alienet.* scilicet transferendo in alium.

s *Amittat.* vt si habeat pro derelicto.

DE CONSTITVTIONIBVS PRINCIPVM.

Generaliter de legibus dixerat, nunc specialiter de legibus tantum imperatorum.

Quod principi placuit. vt esset ius generale & commune. nam si placeret et concederet, non esset lex.

u *Regia.* lata ab Hortensio mirabili oratore: vt ff. de origine iur. l. ij. §. deinde cum esset. sed de populo & plebe ibi dicit, dic ergo hic regia. id est regali.

Imperio.

f *Nam imperator. Ex legibus.* id est ex verbis l.

g *Perpetuo.* est decẽmio. sic ergo exemplis iudicatur. Sed cõtra. C. de sen. l. nemo. So. vt supra ea. lege de quibus diximus in illa gloss. cuius non extat memoria.

h *Similiter.* id est in eundem modum prolatarum.

i *Quod non ratione.* CASVS. Consuetudo quæ est Bononiæ, vt si dominus vini imposuerit manum ad plaustrum etiam ad adiuuandũ, extunc sit suum periculum : contra rationem est, & per errorem inducta. non ergo obtinebit in alio liquamine, licet postea fuerit approbata ex certa scientia, vel ex tacito consensu. vel dic aliter, vt licet in vino Titij tenuerit, & fuerit secundum eam iudicatum in vino, & sic videtur quod obtineat in persona alterius, nõ tamen etiam tenebit in vino in persona alterius quàm cuius fuerit iudicatum. cum enim consuetudo non fit sine consensu: vt supra ea. l. de quibus. in fine, patet quòd non est consuetudo. sed cum nihil sit tam contrarium consensui quàm error qui deregit imperitiam : vt infra de iur. om. iu. l. si per errorem. non obtinebit in aliis rebus vel personis.

k *Ergo.* quia supra de iusti. & iu. dixerat, & de iure gentium & ciui. & in hoc titulo supra eod. l. de quibus. cum sequentibus legibus, dixerat de cõsuetudinario: infert, ergo &c. & quod dicit, cõsensus, scilicet ciuiũ, vt sit ius ciuile. l *Necessitas.* id est ius gentium, quod per hominũ necessitatem est inductum : vt instit. de iure natu. § ius autem.

Exẽplus q... sequẽtia indicatur.

* *Quales leges prĩcipẽ seruare oportet, Pla. dia. 3. de legibus.*

† *Adde ad materiã quòd constitutiones p. ẽ ejus scãs ita præsumuntur post lapsum duorũ mensiũ ex ea. nouerint. ex. de sent. excõ. & sic ten. text. tũcta gl. in fi. extra ne cler. vel mo. & quãdo lex cõsti. principe, vide gl. in aut. de concu. in pragma. sanctio. super verbo, duos menses.*

imperio [a] eius lata est, populus ei [b] & in eum [c] omne suum imperium [d] & potestatem [e] conferat. [f] Quodcunque igitur imperator per epistulam & subscriptionem statuit, vel cognoscens decreuit, [g] vel de plano interlocutus est, [h] vel edicto [i] præcepit, legem esse constat. Hæc sunt, quas vulgo constitutiones appellamus. Planè ex his quædam sunt personales, [k] nec ad exemplum trahuntur. Nam quæ princeps alicui ob merita indulsit, [l] vel si quam pœnam irrogauit, [m] vel si cui sine exemplo subuenit: [n] personam non egreditur. [o]

a *Imperio.* transferendo de populo ad principem.
b *Ei.* id est ad eius honorem.
c *In eum.* id est ad eius onus, vt sustineat onus condendi iura.
d *Imperium.* merum & mixtum.
e *Potestatem.* id est iurisdictionem.
f *Conferat.* & transtulit: vt ff. de offi. præfec. præto. l. j.
g *Decreuit.* dando definitiuam sententiam: vt C. e. l. fi.
h *Interlocutus est.* quæ tamē interlocutio non est generalis, nisi hoc expresse dicatur: vt C. eo. l. iij. quæ est contra. *ADDITIO.* Pro solut. huius contra. distingue secundum Bartolum hic. Aut principis interlocutio est redacta in corpore iuris, aut nō. primo casu obseruatur pro lege generali: vt in contrario. secundo casu, non: vt plene nota. per Cy. in l. leges. C. eo.
i *Edicto.* apposito, ac edictali lege: vt C. eod. l. iij.
k *Personales.* quæ iuris corpore non claudūtur. aliàs semper est generalis: vt C. de not. co. faci. l. j. in fine.
l *Indulsit.* vt priuilegium.
m *Irrogauit.* non merenti tantum.
n *Subuenit.* vt quia pepercit pœnam meréti.
o *Non egredatur.* imò videtur personam egredi: vt infra quod quisque iuris. l. j. §. si quis. quæ est cōtra. sed dic, ibi ad postulationem datum fuit rescriptum: hic non. Item cōtra. C. de fruct. & lit. ex. l. fina. vbi priuilegium vni datum de minoribus expēsis, etiā aduersario prodest. sed dic, ibi speciale propter æqualitatem iudiciorum seruandam: vt arg. C. de postul. l. prouidēdū. vel dic in vtroque contrario non egredi personā, scilicet prorsus extraneam: aduersario tamen eius prodest. vel hoc locū habet quādo ad nullius læsionem cōceditur. & ex quo datur materia tractandi de rescriptis, dic breuiter, si legi dei vel euāgeliorum contradicant, non valent: vt argu. infra de arbit. l. nam & magistratus. distinguere tamen potest lex humana legē dei, quæ est, vt in ore duorum vel trium stet omne verbum. nā distinguitur testamētū ab aliis: vt C. de fideicommiss. l. finali, circa finem. Si autem est cōtra ius humanum, siue cōtra ius naturale, siue gentium, nō valet: vt si petam quòd res alterius mihi detur. nam dominia sunt de iure gentiū, vt supra de iust. & iu. l. ex hoc. & tūc non valent, cum sint immutabilia talia iura: vt insti. de iure naturali, gētium & ciuili. §. pe. fallit in casibus: vt C. de vendi. rer. fis. cum priua. com. l. j. libro decimo. & Cod. de quadri. præscript. l. fin. & fallit ratione delictorum: vt per totum titulum de bon. dā. itē ratione publicæ vtilitatis: vt infra de reli. & sumpt. fu. l. si quis sepulchrum. §. non tamen. si autem in ea lædatur qđ est de iure ciuili, vt in actionibus quæ sunt à iure ciuili: vt supra de orig. iur. l. ij. §. omnium. si quidē vt prorsus tollatur, non valet. sed vt differatur, valet: vt C. de preci. impe. offe. l. quoties. si autem per mendacium, valet: sed secūdū veritatem datus iudex debet procedere: vt C. si cōtra ius vel vtilitatem publi. l. præscriptione. quidam tamen dicunt, vt Pla. quòd etiam tūc cum effectu valeat, si modicam læsionem contineat. si autem est contra publicam vtilitatem: valet tunc demum si secūda iussio intercedat: vt in authēticis. de man. princip. §. deinde competens. collatio. tertia. & in authenticis, vt nulli iud. §. & hoc verò iubemus. coll. nona.
p *In rebus.* Pone exemplum in leg. Fal. noua, quæ est cōtra legem duodecim tabul. inducta: vt instit. de lege Fal. in principio. Item pone exemplum infra de vulg. sub. l. ex facto. ci. rea principium. ibi, erenim iniquum &c. Vel pone exemplum in

† *Prudēs Tractans cōsilium in prouincijs cōcēdū refert Alex. ab Alex. li. 6. Gen. dier. ca. 23.*

† *An et quando noua res cōstituēda legesque mutanda, Plat. dia. lo. 4. de legib. & in lib. ci. nolo, siue de regno. Arist. li. 2. Polit. ca. 6. & §. Et hic. cap. 10.*

Vetus.

A dilatoria exceptione: vt C. de preci. imper. offe. l. ij. & C. noua vec. l. non solent.
q *Beneficium.* Vt si concessit domum, adiacentia concessisse videatur: arg. infra de penu leg. l. iij. §. fi. & lege seq vel melius pone exemplum: concessum est Ponticis vt filij matres sequantur, largè interpreteris vt etiam filij legitimi sequantur: vt infra ad muni. l. j. & facit infra de vulg. sub. Lex facto. & Cod. quæ res pign. ob. poss. l. fina. & C. de bo. va. l. fiquādo. libro decimo. & vt planè videas, dic quòd in contractibus plenè interpretamur: vt C. vt ac. ab hered. & contra hered. l. j. & C. quæ res pign. ob. poss. l. fin. in vltimis voluntatibus plenius: vt infra de fun. instru. l. quæsitum. §. idem respond. & de tri. vino & oleo leg. l. penult. in rescriptis pleniſſime: vt hic, & in authen. de nup. §. fi verò solum vsumfructum. coll. quarta. & infra de iure immunitatis. l. iiij. sed videtur quòd strictè: vt C. de inoffic. testa. l. si quando. sed ibi in litera ratio redditur. Item opponitur eodem modo infra ne quid in loco publico. l. ij. §. meritò. Respond. ibi non dicit quòd strictè interpreterur: sed quòd imperator sine iniuria cuiusquam concedere debet.
r *Interpretari.* legem cōmunem tamen prævalere oportet: vt in authent. de non alie. §. quia verò verisimile. versic. oportet enim. colla. secunda. nisi dixerit, non obstante tali lege. & facit ad hāc legem infra de re iudicata. l. quidam cōsulebant. in fine. & C. de nuptiis. l. si furiosi. & infra de regul. iuris. l. in testamētis. & infra de off. præfect. vrb. l. j. §. cum initio. versi. cum vrbē. & infra de ver. sign. l. verbis legis. Argu. contra infra de offic. præsi. l. sæpe. Accur. *ADDITIO.* Dic quòd hic loquitur in beneficio: ibi in rescripto. Bal.

Cōmunis vtilitas prævalet priuatæ.

DE STATV HOMINVM.

Tractaturus de iure prout aptatur variis personis, præmittit Iustinianus per compilatores suos iuris tripartitam diuisionem, singulas eius partes prosequens.

s *Nunc. Pertinet.* Hoc videtur esse falsum: quia quædam iura videtur esse data ad dilationem dandam: quædam ad causarum definitionem: quædam ad bonorum possessionem petēdam. Sed respōdeo, omnia contineri rei appellatione. immo etiā actiones continentur: quare satis esset si diceret ad personas, vel ad res. sed hoc dixit, vt plenius quod intēdebat exprimeret. pertinet ergo ad personas, scilicet qualiter personæ, id est serui adquirantur, & alienentur, & amittantur, & conseruentur: & de cōditionibus earum. & ad res qualiter adquirantur, conseruentur, amittantur, alienentur. & ad actiones pertinet qualiter nobis competant, & qualiter eas proponere debeamus.

Cum igitur.] *CASVS.* Intendit iurisco. demonstrare ordinem quo sit processurus. nā primo dicturus est de personis qualiter circa statum obligentur & liberentur. Secundo, de rerū diuisione. postea actiones ostendet quæ & quales sunt, & qualiter in iudicio proponuntur. Quarto, quomodo seruitutes vindicantur. Viuianus.
t *Constitutum sit.* vt ff. de vsu. l. in pecudum. §. j. sed contra ff. l. proxi. sed [a] dic quo ad vtilitatem, est verum quod dicitur hic: sed quo ad tractatum, superior lex locum habet.
v *Statu.* primo de psonis qualiter obligētur in statu, & liberentur: & postea rerū diuisionē ponit: de actionibus quoq; annectit Hermo. in li. suo, quē nō habem⁹, sed leges ei⁹ habem⁹:

[a] *Istā solutionem sequitur Bar. hic.*

oſtendendo quæ & quales ſunt, & qualiter in iudicio propo- A nuntur: & quid in eis veniat.

a *Perpetui.* id eſt generalis edicti. nam prætor ſecundum ordinē ſua edicta proponebat. & de his forte ſic, & nos prout res patitur: quia quādoque res non patiūr quin quædam extranea interſeramus.

b *Summa.* id eſt breuis. vel ſumma, id eſt prima: [a] quia aliæ ſequuntur in tutelis ſequentibus. vel dic ſumma. i. digna. eſt em̄ digna [b] in duobus. ſ. in ordine, & quia vnum habet membrum à iure naturali, aliud à iure gentium. & quod dicit, omnes homines, reſolue in ſinguläre. i. omnis homo: vt ĵ. de cōdic. & de l. falſa. §. ſi quis ita. vt non obſtet oppoſitio quæ ſit duobus demonſtratis. ſ. libero & ſeruo. aut enim ſunt liberi, aut ſerui: & neutrum eſt verum. ſed quid de ſtatuliberis? Rñ. ſerui ſunt: vt ĵ. de ſtatulib. l. ſtatuliberi à cæteris. & l. ſtatuliberorū. q̄ dic vt ibi. Sed quid de adſcriptitiis? Rñ. liberi ſunt Co. de epiſ. & cle. l. iubemus. & auth. adſcriptitios. & Cod. de agri. & cen. l. cum ſcimus. in fi. li. xj. nec ob. Co de agr. & cenſi. l. ne diutius. quia verū eſt quòd non differunt à ſeruis in eo q̄ poſſunt vendi vt ſerui, cum gleba tamen: vt C. de agri. & cenſi. l. quemadmodum. velme lius quo ad dños ſerui ſunt: quo ad extraneos liberi: vnde dominum in ius vocare non poſſunt, & à dominis vindicantur. ſunt ergo dominorum: vt ĵ. de auro & argen. lega. l. Quintus. §. argento. & Co. de agri. & cen. l. quēadmodum. & Cod. in qui. cau. col. & cenſ. l. ij. li. xj.

a Iſta expoſitio eſt vera. Bald.

b Id eſt, præcipua & princi pium. & hæc eſt recta vera. Bald.

edicti perpetui [a] ſecuti, & his proximos atque cōiunctos applicantes titulos, vt res patitur, dicemus.

Primo ponitur diuiſio perſonarum. Secundo, definitio libertatis. Tertio, definitio ſeruitutis. Quarto ponitur etymologia horum vocabuli. ſecunda ibi, libertas. tertia ibi, ſeruitus. quarta ibi, ſerui. vbi ety mologia ponitur: & durat vſque ad finem legis. Bartolus.

III. GAIVS libro primo Inſtitutionum.

SVmma [b] itaq; de iure perſonarum diuiſio hæc eſt, quòd omnes homines aut liberi ſunt, aut ſerui.

IIII. FLORENTINVS libro nono Inſtitutionum.

LIbertas [c] eſt naturalis facultas eius quod cuique facere libet, [†] niſi ſi quid vi aut iure prohibetur. Seruitus eſt conſtitutio iuriſgentium, [d] qua quis dominio alieno contra naturam ſubiicitur. [e] Serui ex eo appellati ſunt, quòd Imperatores captiuos vendere, ac per hoc ſeruare, [f] nec occidere ſolent. Mancipia verò dicta ſunt, quòd ab hoſtibus manu capiantur.

† Quæ vera libertas, & quæ vera ſeruitus, Plato dialog. 3. de legib. Cic. para do. 5.

Diuiditur in quatuor partes. In prima ponitur alia diuiſio perſonarum. In ſecunda dicitur quæ ſint fiant ſerui. In tertia ponitur qui ſint ingenui. In quarta ponitur qui ſint libertini. ſecunda ibi, ſerui autem. tertia ibi, ingenui. quarta ibi, libertini. In ſumma hoc dicit: Seruorum vna eſt conditio: liberorum procreatio duplex. hoc primo. & ſerui fiunt dupliciter: aut de iure gentium, aut de iure ciuili, hoc ſecundo. & ſiue mater ſit libera tempore conceptionis, ſiue tempore partus, ſiue medio tempore inter conceptionem & partum: partus eſt liber. Bartolus.

V. MARCIANVS libro primo Inſtitutionum.

ET ſeruorum quidem vna eſt conditio: [g] liberorum autē hominum quidam ingenui ſunt, quidā libertini. Serui autē in dominium noſtrum rediguntur aut iure ciuili, aut gentium. Iure ciuili, ſi quis ſe maior viginti annis ad preciū B participandū venire [h] paſſus eſt. Iure gētiū ſerui noſtri ſunt, qui ab hoſtib⁹ capiūtur, aut qui ex ancillis noſtris naſcūtur. Ingenui ſunt, qui ex matre libera [i] nati ſunt. [k] Sufficit enim liberam fuiſſe eo tempore quo naſcitur, licet ancilla concepit. & econtrario ſi libera conceperit, deinde ancilla pariat: placuit eum qui naſcitur, liberum naſci. nec intereſt, iuſtis nuptiis concepit, an volgo: quia nō debet calamitas [l] matris nocere ei qui in ventre eſt. Ex hoc quæſitum eſt: ſi ancilla prēgnas manumiſſa ſit, deinde ancilla poſt C ea [m] facta, aut expulſa [n] ciuitate pepererit, liberū, an ſeruum pariat. Et tamen rectius probarum eſt liberum naſci: & ſufficere ei qui in ventre eſt, liberam matrem vel [o] medio tempore habuiſſe.

c Solus & dic q̄ vna eſt conditio: ſed officia & miniſteria poſſunt eſſe plura: vt in cōtractibus. tamē eorū cōditio vna eſt. vnus enim p⁹ quàm alter ſeruꝰ eſſe non poteſt. ſecundum Bar. hic.

† Libertinus quid differat à libertis, explicat Aul. Auguſt. ſ Cōmēt. ſuis ad legē 5. de excuſat. tu.

VI. GAIVS libro primo Inſtitutionum.

LIbertini ſunt [†] qui ex iuſta [p] ſeruitute manumiſſi ſunt.

Qui eſt in vtero, pro nato habetur quo ad ſui commodum.

Tabellio dicitur ſeruus publicus.

a *Perpetui.* id eſt generalis edicti. nam prætor ſecundum ordinē ſua edicta proponebat. & de his forte ſic, & nos prout res patitur: quia quādoque res non patiūr quin quædam extranea interſeramus.

b *Summa.* id eſt breuis. vel ſumma, id eſt prima: [a] quia aliæ ſequuntur in tutelis ſequentibus. vel dic ſumma. i. digna. eſt em̄ digna [b] in duobus. ſ. in ordine, & quia vnum habet membrum à iure naturali, aliud à iure gentium. & quod dicit, omnes homines, reſolue in ſinguläre. i. omnis homo: vt ĵ. de cōdic. & de l. falſa. §. ſi quis ita. vt non obſtet oppoſitio quæ ſit duobus demonſtratis. ſ. libero & ſeruo. aut enim ſunt liberi, aut ſerui: & neutrum eſt verum. ſed quid de ſtatuliberis? Rñ. ſerui ſunt: vt ĵ. de ſtatulib. l. ſtatuliberi à cæteris. & l. ſtatuliberorū. q̄ dic vt ibi. Sed quid de adſcriptitiis? Rñ. liberi ſunt Co. de epiſ. & cle. l. iubemus. & auth. adſcriptitios. & Cod. de agri. & cen. l. cum ſcimus. in fi. li. xj. nec ob. Co de agr. & cenſi. l. ne diutius. quia verū eſt quòd non differunt à ſeruis in eo q̄ poſſunt vendi vt ſerui, cum gleba tamen: vt C. de agri. & cenſi. l. quemadmodum. velme lius quo ad dños ſerui ſunt: quo ad extraneos liberi: vnde dominum in ius vocare non poſſunt, & à dominis vindicantur. ſunt ergo dominorum: vt ĵ. de auro & argen. lega. l. Quintus. §. argento. & Co. de agri. & cen. l. quēadmodum. & Cod. in qui. cau. col. & cenſ. l. ij. li. xj.

c *Libertas.* Definitur hic libertas ſecundum ius quo eſt inuēta, id eſt ſecundum ius naturale, ſecundum Ir. vnde etiā libertas ſerui definitur. ſeruꝰ enim poteſt facere quod vult, in- D ſpecto iure naturali, niſi vi. i. de facto aut iure quolibet prohibeatur. Alij dicunt addendum eſſe quod eſt Inſtit. de iure perſo. ubi, ex quo liberi & c. & ſecundum hoc definitur libertas liberorum, non libertas ſeruorum. Tu dic quòd libertas eſt facultas, id eſt poſſibilitas à iure naturali, q̄ poteſt facere quidquid vult, niū vi. i. iuregen. (quod propter neceſſitates hominū eſt inductum: vt Inſti. de iure na. §. ius autem gētium) vel iure, ſ. ciuili prohibeatur: ac ſi diceret, quilibet liber eſt, niſi ſit ſeruus iuregentium, vel ciuili: vt quia patiatur vendi ſe ad pretiū participandum: vt ĵ. eo. l. proxima.

d *Iuriſgentium.* id eſt à iuregentium inducta: vt ĵ. de iuſti. & iur. l. manumiſſiones.

e *Subiicitur.* quandoque etiam eſt ſeruus ſine domino, vt hereditarius: vt ĵ. de re. diui. l. j. §. j. Item habitus pro derelicto: vt ĵ. pro derelic. l. fin. & ĵ. de ſtip. ſer. l. quod ſeruus. Itē alius caſus: vt ĵ. de lib. cau. l. ſi vſumfructum. Accurſius.

f *Seruare.* ſed tabellio dicitur ſeruus publicus, à ſeruiēdo: vt ĵ. de adop. l. non enim aliter. tabellio enim ſeruus eſſe non poteſt C. de tabel. l. generali. lib. x. Accurſius.

g *Conditio.* quia nullus eſt plus ſeruus quā alius: ſunt tamen quidam veterani, quidam nouitij: vt ĵ. de ædi. edic. l. ſi. §. ſi. quæ eſt contra. [c] Item quidam vicarij, quidam ordinarij, quidam habent apud dominum maiorē dignitatem, quidā minorem: vt ĵ. de vſufru. l. ſed & ſi quid. §. j. & ſic quo ad officia eſt differentia in ſeruis.

h *Venire.* Nota, quatuor eſſe neceſſaria vt liber ſeruꝰ fiat. Primo, q̄ ſit maior xx. ann. Secundo, q̄ gratia participandi pretij ſe vendi patiatur. Tertio, q̄ verè participet. Quarto, q̄ qui emit, credat eū ſeruum: vt C. de libe. cau. l. non ideo. & l. ſi miniſterium. & ĵ. de li. cau. liberis. §. ſi quis ſciens. & de his qui. ad li. procla. non lib. l. j. ſecundum loā. poteſt addi quintum, quòd is qui venditur, non ſit ignarus ſuæ conditionis: vt ĵ. qui. ad li. procla. non li. l. pe. & quod hic dicitur quando patitur ſe vendi: idem ſi quolibet alio titulo patiatur ſe transferri: vt ĵ. de li. cau. l. ſi vſum fruc. §. j.

i *Matre libera.* non inſpecto cuius conditionis ſit pater: ſiue ſit ſeruus, ſiue liber: vt Inſti. de inge. §. j.

k *Nati ſunt.* ſecus in ſeruo fiſci, qui conditionem patris ſequi videtur: vt C. ne de ſta. defun. l. pe. idem dicūt in murilegulo qui murices legebat: vt C. de murile. l. fi. ſed lo. contra in primo caſu. & ſic quo ad honores.

l *Calamitas.* quaſi cadamitas, ſiue caſus: immo nocere videtur: vt ĵ. de fideicom. h. l. ſi quis rogatus. & l. ſi mater. & l. ſed ſi non data. & l. cum verò. §. apparet. quæ ſunt cōtra. ſed diſtingue vt in ſumma. C. de fideic. lib. • l. j. §. fi. *ADDITIO.* Dicit hic Cy. quòd delictum parentum nūquam eſt immediata cauſa pœnæ corporalis in filios. vnde bāna quæ dantur naſcituris, non procedunt ſecundū rationem: quia non ſunt in rerum natura: nec eſſe poſſunt ingrati: vt C. de inoffic. teſt. l. ſi quis in ſuo. §. legis autem veteris, ſecundum Bal.

m *Poſtea facta.* ſcilicet per ingratitudinem.

n *Expulſa.* per deportationem: ſed tunc & ipſa libera eſt. vnde dic, in me: allum.

o *Vel.* ponitur pro ſaltem.

Liberum.] CASVS. Si ſeruus bene ſeruiat domino, vt manumitti mereatur, appellatur libertinus. Vitianus.

p *Qui ex iuſta.* i. vera. ſic ecōtra vera, q̄ iuſta: vt Inſti. qui manu. non poſ. §. ſemel. aliàs. i. ſi non ſit vera ſeruitus, ſed putatiua, non: vt Inſtitu. de inge. §. fin. Vel dic iuſta, quia adeò iuſtè ſeruierunt domino ſuo, vt meruerint ab eo manumitti.

Aliàs, l. fin.

• Iuſtā ſeruitutē intelligo plenā & omnibus iuris partibus nisi quēadmodū & iuſtā hereditatē interpretantur Bud. in] l. 3. ff. pro ſocio.

Qui in vtero.

a *Qui in vtero. Cuſtoditur.* niſi in caſu excogitato: vt ſi manumittatur ſi naſcatur intra triduum. nam quamuis ſit in ventre filius, tamen non habetur pro nato: & ſic cõditio deficit. vel ſi naſcantur tres, manumittitur mater: vt ſ. eo.l.Arethuſa. & facit ad hanc l.Cod.de fideicommiſſ. lib.l. cum inter.

b *Profit.* vt alij adquirat: quia antequã naſcatur, animal nõ eſt: vt ſ. vnde cog. l.j.§.ſi quis proximior. quandoque tamen prodeſt alij: vt infra.e.l. imperator. & infra de pœn.prægnantis. Item quo ad alimenta matris: vt infra de ven.in poſſeſſ.mit.l.j. in princ.& facit ad hanc l. infra de decu.l.ij. §. in filiis. in fin. & infra ad Trebe.l.ex facto.& infra de acquiren.here. l. cum quidam.§.j. & infra de verbo.ſignific. l. quod dicimus. & infra ſi pars here.d.pe.l. antiqui.& infra de mino.etiam.& Inſti.de tute.§. cum autem. & infra de excu.tut.l. excuſantur. §.remittit. verſ. qui autem in ventre .& Inſti. de leg.§.poſthumus. & infra ad legem Falci. l. in lege Falcidia.j. & infra vnde cogna. l.antepen.arg. contra infra de col.bon.l fina. *ADDITIO.* Solue ſecundum Bart. & dic quòd ideo ibi non fit collatio, quia ille qui eſt in ventre, non poteſt dici quòd ſit in poteſtate patris: vt ibi in textu. Accurſius.

VII. PAVLVS libro ſingulari de portionibus quæ liberis damnatorum conceduntur.

QVi in vtero eſt, perinde ac ſi in reb⁹ humanis eſſet cuſtoditur, [a] quotiẽs de cõmodis ipſius partus quæritur: quanquã alij antequã naſcatur nequaquam profit. [b]

VIII. PAPINIANVS libro tertio Quæſtionum.

IMperator [c] Titus Antonin⁹ B reſcripſit non lædi ſtatum liberorum ob tenorem inſtrumenti malè concepti.

IX. IDEM libro trigeſimo Quæſtionum.

IN multis [d] iuris noſtri articulis deterior eſt cõditio fœminarum quàm maſculorum.

Quando aliquid poteſt indicari ſecundum minus potens, & magis potens: attẽditur magis potens. Bartolus.

X. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

QVæritur, hermaphroditum cui comparamus: & magis puto eius ſexus æſtimãdum, qui in eo præualet. [e]

Matrimonium à principio illicitum, non validatur per ius ſuperueniens, quantum ad legitimationem filiorum iam natorum. Bartolus.

A ris: vnde quæritur in hac l. cui comparemus eum? & dicit quòd ei in cuius ſexu plus præualet. nam ſi plus præualet in ſexu fœminæ, comparabimus fœminæ. Viuianus.

e *Præualet.* Inquiſitio iſta eſt vtilis, an poſſit ea facere quæ viris, non mulieribus permittuntur: vt ſupra l. proxima. & facit infra de teſti.l.repetundarum. §. fina. & not. præualere, quod plus eſt. facit Co. de dona. l. ſancimus. §. ne autẽ & infra de acquiren. rer.do. l. quicquid. §. cum partes. & infra de aur. & ar.le. l. & ſi nõ ſunt. §. fina.

XI. PAVLVS libro octauodecimo Reſponſorum.

PAulus [f] reſpõdit, eum qui viuente patre & ignorante de coniunctione filiæ conceptus eſt, licet poſt mortem aui natus ſit, iuſtum filium ei ex quo conceptus eſt, eſſe non videri.

Natus in ſeptimo menſe, dicitur legitimus.

XII. IDEM libro nonodecimo Reſponſorum.

SEptimo [g] † mẽſe naſci perfectum partũ iam receptũ eſt, propter auctoritatem doctiſſimi viri Hippocratis: & ideo credẽdum eſt eum qui ex iuſtis nuptiis ſeptimo mẽſe natus eſt, iuſtum filium eſſe. †

XIII. HERMOGENIANVS lib. 1 iuris Epitomarũ.

SEruus in cauſa capitali [h] fortunæ iudicio à domino commiſſus, etſi fuerit abſolutus, non fit liber.

Partus monſtroſi, id eſt contra naturam ſeu formam hominum, non dicuntur eſſe C legitimi. b.d. cum gloſ. Bartolus.

XIIII. PAVLVS libro quarto Sententiarum.

NOn ſunt liberi, [i] qui contra formã humani generis cõuerſo more procreantur:

f *Paulus reſpon.* Hic filia nupſit patre ignorante, vnde matrimonium non valuit: vt C. de nup.l.ſi vt proponis. j. filij ergo concepti vi uo auo, id eſt patre illius mulieris, non ſunt iuſti: licet naſcantur poſt mortem eius quando matrimonium erat. Sed quæ eſt ratio, cum etiam filij ex ea nati q loco concubinæ erat, legitimi fiant accipiendo eam vxorem: vt Co. de natu. libe. l.cõi quis? Reſpond. hic non fecit legitimè: ſed habendo concubinam ſic: vt infra de conc. l. in concubinatu. ſi autẽ auus expreſſè poſtea conſentiſſet, vel ſciuiſſet & non contradixiſſet, filij legitimi eſſent: vt C.de nup.l. v. Hodie iure can. valet [b] tale matrimonium etiam ſine patris conſenſu, & filij ſunt legitimi. & facit ad hanc l.infra de leg.iij.l.j.§.ſed ſi filiusfa. & infra de rit. nup. qui in prouincia. & l.eos qui.§. j. Arg.contra inſtit.de nup. §. ſi. *ADDITIO.* Dic quòd ille coitus fuit legitimus, non autem reprobatus. & iſtam legem intellige quòd loquitur de iure noſtro: non autem de iure canonico: vt dicitur hic. & ita ſoluit Bar. iſtud contra.hic.

† *De tempore partus Orib. lib. 3. ca. 16. Plutarch. de placit. philoſo. ca. 18. Cenſorinus in li. de Die natali. Macrob. li.1.ca.6. in Somn. Scipõis.* † *Idque ratione numeri Pythagoræ, vt annotat Paul. lib.4.ſen. tit.8.*

g *Septimo.* ſcilicet incepto, etiam non completo: ergo in ſex menſibus & vno die poteſt naſci: vt infra de ſuis & le.he. l.inteſtato.§.fin. & vſque ad decimum menſem finitum: & non D vltra: vt in auth. de reſtit. & ea quæ pa. §. vnum ſiquidem. verſ. mulier col.iiij. & d.l.inteſtato. Accurſius.

b Glo.nihil alleg. eſt tex. in c.ſi ſſicient. & ibi gl. 27.q. 2. tex.in ca. hoc ſanctũ. 32.q. 2. vnde ad dito. & gl. ibi cõcludit filiũ poſſe petere dotẽ à patre; licet non ſit vt ſine eius conſenſu ipſius.

c Dic quantum ad hoc vt conſtitutio matre ap poſita vt dicatur ſpleta, dicitur filius nõ ad ſuc ceſſionem paternã, vt hoc l. ita ſolui Bar. hic.

Prodigi ſem.

a Addeq; quadoq; vtriuſq; par eſt cõ duo: pro queſt gi. in c mulieres. de iudic. in vj. in verbo prohibemus.

QVæritur] *CASVS.* Pro intellectu huius legis ſciendum eſt quis ſit hermaphroditus. Nã hermaphroditus eſt qui partim habet membra viri, partim habet membra mulie-

i *Non ſunt liberi.* i. filij quantum ad hoc vt pater teneatur eos inſtituere, vel exheredare: vt C.de poſthu.hered.inſtitu.l. quod certatum. ſunt tamen vt impleant conditionem legati matris relicti ſi pareret: vt infra de verb.ſignifi.l.quæret aliquis. quæ eſt contra. [c] Alij diſtinguunt an habuit rem cum bruto animali, vel cogitanit: vt tunc ſit in culpa. vel non: vt tunc non ſit. Accur.

a *Prodigioſum.* puta vitulum, vel aliquid habens duo capita. & A quod ſubiicit, amplianit: vt quia ſex digitos habuit in manu. vel etiam minuit: vt quia quatuor tantum: vt infra de li. & poſthu. l. quod dicitur. & facit infra de verb. ſignifi. l. oſtentum. Item no. formam rei mutatæ nocere. ſic C. de ſen. & interlo. l. prolatã.

ampliare autẽ ſine incommodo non nocet: vt hic, & infra de ædil. edic. l. idem Oſilius. & infra de condit. & demõ. l. falſa. §. ſed ſi cui. & infra quemadmodũ ſer. amit. l. ſi is cui.

† *Mirabile prodigioſi partus exẽplum refert Ammianꝰ Marcellinus Rerũ geſtarũ li. 19.*

† *Hinc Paul. lib. 4 ſententiarũ. ſe inteſte. ſuc ceſſ. ſcribit, Tameſſi matertuæ tuæ liberorũ nullus ad filii bona admittat, ſi mulier monſtroſum aliquid aut prodigioſũ enixa ſit, in cõnumeratiõe liberorũ id nõ numerat.*

ꝟ *Vulg. Arethuſa.*

veluti ſi mulier mõſtroſum aliquid aut prodigioſum[a] † enixa ſit. Partus autem qui membrorum humanorum officia ampliauit, aliquatenus videtur effectus: & ideo inter liberos cõnumerabitur.†

In prima parte ponitur thema. In ſecũda, duplex quæſtio. In tertia, reſponſio ad primam. In quarta ponit determinationem ſecũdæ quæſtionis. In quinta ponit determinationem ſuam per ſimile. In ſexta ponitur quædã dubitatio. In ſeptima ponitur quædam excuſatio quam facit iureconſultus. ſecunda ibi, quæſitum. tertia ibi, hac conditio. quarta ibi, ſed non dubitari. quinta ibi, veluti. ſexta in princ. l. ſequens. ſeptima & vltima in fine. ibi, quæſtio ergo facta ſit &c. & in ſumma. l. l. Conditio ancillæ appoſita circa libertatem, ſi tres filios pepererit: impletur tres filios pariendo: adeo quòd quamuis partus dicatur eſſe liber, cum mater ſit libera. Et conditio de dando appoſita, poteſt impleri per alium. Bart.

XV. TRYPHONINVS libro decimo Diſputationum.

ARecuſa* ſi tres pepererit, liberã eſſe teſtamẽto iuſſa, primo partu[b] vnum, ſecũdo tres peperit. quæſitum eſt, an & quis eorum liber eſſet. Hæc cõditio libertati adpoſita, iam implenda[c] mulieri eſt: ſed nõ dubitari debet quin vltimus liber naſcatur. Nec enim natura permiſit ſimul vno impetu duos infantes de vtero matris excedere: vt ordine incerto naſcentium non appareat vter in ſeruitute libertatéve naſcatur. Incipiente igitur partu exiſtens conditio efficit, vt ex libera edatur quod poſtea naſcitur: veluti[d] ſi quæliber alia conditio libertati mulieris adpoſita, parturiente ea exiſtat: vel ma- D numiſſa ſub hac conditione, ſi decem milia heredi Titióve dederit, eo momento quo parit, per alium[e] impleuerit conditionem, iam libera peperiſſe credenda eſt.

XVI. VLPIANVS libro ſeptimo Diſputationum.

IDem erit ſi eadem Areſcuſa primò duo pariat, poſtea geminos[f] ediderat. dicendum eſt enim non poſſe dici vtrumque ingenuum naſci: ſed eum qui poſterior naſcitur. Quæſtio ergo[g] facti potius eſt, non iuris. B

XVII. IDEM libro vicenſimo ſecundo ad Edictum.

INorbe[h] Romano† qui ſunt, ex conſtitutione imperatoris Antonini ciues Romani effecti ſunt.†

Mulier prægnans non debet dari vltimo ſupplicio, donec pariat. Bartolus.

XVIII. IDEM libro vicenſimo ſeptimo ad Sabinum.

IMperator Hadrianus Publicio Marcello reſcripſit, liberam[i] quæ prægnas vltimo ſupplicio damnata eſt, liberum parere: & ſolitum eſſe ſeruari[k] eã C dum partũ ederet. Sed ſi ei quæ ex iuſtis nuptiis concepit, aqua & igni[l] interdictum eſt: ciuem Romanum parit, & in poteſtate patris.

Legitimè natus, quo ad cõditionem & originem patrem ſequitur: matrẽ verò ſequitur non legitimè natus. Bart.

XIX. CELSVS libro vicenſimonono Digeſtorum.

CVm legitimæ nuptiæ factæ ſunt, patrem liberi ſequuntur.[m] volgo quæſitus matrem ſequitur.[n]

Supernum eius furor nõ mutat dignitatem, ſiue dominum. Bart.

XX. VLPIANVS libro trigenſimooctauo ad Sabinum.

QVi furere† cœpit, & ſtatum & dignitatẽ[p] in qua fuit, & magiſtratum[q] h *In orbe Romano. qui ſunt.* ſcilicet libertini domicilium habentes, ſecũdum Ioan. vt infra de verbo. ſignific. l. prouinciales eos. Item ciues Romani, id eſt liberi perfectè, quorum olim erant variæ conditiones: puta dediticij, & Latini: vt inſtitu. de liber. §. fi. ſed ſecũdum quoſdam, etiam ſi ſerui Romæ habitabant, fiebat liberi: vt in auth. vt liberti de cætero. §. fina. coll. vj. vnde quædam porta eſt Romæ, quæ libera porta vocatur. ſed hodie ſunt omnes ciues Romani: vt inſtit. de liber. §. fin. ſaluo iure patronatus.

i *Imperator. Liberam.* idem de ancilla: qd ſeruatur propter generalia verba infra de pœ. l. prægnantis. ſed ideo de libera dixit: quia ipſa damnata mutat cõditionem ſuam: & ciuitatem & libertatem amittit: vt infra de pœ. l. in ſeruorum. §. j. & l. quod ad ſtatum. & l. qui vltimo. ſed quod dicit liberum parere, refert ſe tantum ad liberam.

† *Ad hũc locũ vide Anto. Aug. lib. ſingu. ad Mod.*

† *De iure Ciuil. Rom. Cuce. in orat. pro Cor. Bal. a Saluc: hoc cõtingit rõne neceſſitatis, vt patiatur partus determinãdi ꝑpter delictum matris. Bart.*

k *Seruari. Nor.* habet per alium, quod per ſe habere non poteſt. ſic infra quę res in pig. ob. poſ. l. Ariſto. in fin. Arg. contra. Cod. quod nec cauſa. l. ſi p impreſſionem.[a] Item ratione adiuncti permittitur qd alias denegatur. ſic infra de lib. le. l. ſi is qui duos. & infra quemad. ſer. amit. l. ſi communem. argu. contra. Co. ſi in communi eadémque cauſa in integr. re. l. j. *ADDITIO*, Pro ſol. huius contrarij diſtingue ſecundum Bartol. hic: quia aut eſt adiunctum ſeparabile: aut non. primo caſu loquitur lex contraria: ſecundo caſu loquitur lex iſta.

l *Aqua & igni.* id eſt deportata eſt: vt j ad l. Iul. pec. l. ij. Ioan. ideo autẽ hic liberũ peperit, quia ipſa retinuit libertatẽ, licet ciuitatem perdiderit: vt inſtit. de capi. de. §. minor. ſed quid ſi concepit & peperit poſt? Rñ. erit liber, & non eſt in poteſtate patris: vt j. ad Treb. l. ex facto. §. ex facto. ſed nõ ciuis. vt j. de pœ. l. quidam. & facit ad hanc l. infra de mor. infer. l. negat.

† *Iſtum tex. exclamant ſin. Bar. & Bal. ad hoc quòd dominum & turiſdictio acquirãtur: hoc addito, quòd & dignitas & ſtatus etiam domino acquirãtur: vt ſonat tex. Bolo. Index habet dignitatẽ.*

m *Cum legitima. Sequũtur.* quo ad familiã. i. agnationẽ: vt inſt. de legi. agna. tu. §. j. Itẽ quo ad curatẽ conditionẽ: vt C. de decu. l. eos. & l nullꝰ ſoliꝰ. lib. x. Itẽ quo ad dignitatẽ, ſiue honores: vt j. de ſena. l. filiã & l. liberos. & C. de decu. l. exẽplo. lib. x. Itẽ quo ad originem, vt inde dicatur oriundus filius, vnde eſt pater: niſi ſpecialiter alicui gẽti priuilegium ſit cõcellum vt in hoc filij matres ſequantur, vt in Ponticis. vt infra ad mu. l. j.

n *Matrem ſequitur.* quo ad libertatem: vt C. de rei vin. l. partũ.

o Item quo ad originem: vt infra ad munici. l. j. in fi.

p *Furere. Statũ.* vt remaneat liber. & ingenuitatẽ retineat.

Dignitatem. vt iudex: vt infra de iudi. l. iudex.

q *Magiſtratum.* vt ſenator, vel ſimilis: vt infra de poſtu. l. j. §. origo.

§.ortgo.verſi.quãuis.& facit inſti.qui.non eſt permiſ.fa.teſt.§. item furioſi.ſed ad nouos honores aſpirare non poteſt:vt d.l.j. de poſtu.§.ortgo.verſi.quanuis.

a *Poteſtatem.*ſcilicet maiorem,ſed magiſtratum minorem.

b *Homo liber.*id eſt ingenuus.

† *Vendidit.* vbi quatuor, immo quinq; ſunt neceſſaria:vt diximꝰ ſ.e.l.& ſeruorũ.§ j. d *Reuertitur.* ſcilicet ingenuitatis. nec enim ad eam proclamare poteſt: vt ſ.de li. cauſa. l. cum pacto. niſi pretũ ſui reddiderit: vt ſ. ſi lib.inge. eſſe di. l. ij. & niſi natalibus reſtituatur per principem: vt ſ.de nata.reſtit. l.ij. Sed contra inſti. de inge. in fi. Solu.ibi manumiſſio fit tantum de facto, nõ de iure. ſed cum hodie quilibet qui manumittitur, videatur natalibꝰ reſtitutus:vt in auth. vt liberti de cætero. §. j. colla. vj. videtur quòd hæc lex ſit correcta.ſed dic quòd non per omnia reſtitutionem natalium continet manumiſſio: quia iura quædam patrono ſeruãtur: vt in authẽ.prædicta. §. ij.col.vj. Item not.rem mutatam in priſtinum ſtatum redire non poſſe. ſic ſ. de ver.obl.lanter ſtipulãtẽ. §.ſacram. in fi.ubi,ſed ſi vſque ad aream &c. & ſ. de ſolu. l. qui res.§.areã.Argu. contra infra de re. di.l.in tantum. in princi. Acc. *ADDITIO.* Dic quòd ibi loquitur in ædificio: quo dilapſo, locus quaſi iure poſtliminij reuertitur in priſtinam cauſam.

† *Cæter. eũ hac l. ẽ cõſoluan.cũ gl. prima extra de ſer.nõ ordinan. Res mutata an in priſtinũ ſtatũ redire poſſit.* † *Id eſt à ſatione.*

Herennius.] *CASVS.* Donaui tibi ancillam, vt intra annum manumitteres. non manumiſiſti. poſtea id quod peperit, ingenuũ erit. Viuianus.

e *Legem.*id eſt pactum.

f *Conſtitutione.*diui Marci & Commodi, miſſa ad Aufidiũ Victorinũ,vt C.ſi manu.ita fue.ali.l. j.& ij. & facit ad hanc legem C.de fideicommiſ.lib.l.j.& iij.& infra ad Tertul.l.j.§.j.& C.ad Orfi.l.fin.

g *Vſu. Non poſſunt.*propter incertitudinẽ: vt inſti.de nup. §.ſi aduerſus.ſecus ſi propter eius interitum.ſed mater ſemper eſt certa:vt infra de in ius vo.l.quia.

h *Non licet.* vt monachum: vel quia ex inceſtu eũ habuit. Et no.quòd non intelligitur poſſe,qui non poteſt.ſic ſ.de cõdit.inſti.l.filius.& de verb.ſign.l.nepos. Item aliud no.quia nõ intelligitur fieri,quod nõ legitime fit:ſic ſ.de re iudi.l.ſi ſe. §.condemnatum.& ſ.ſi quis in ius voc.non ierit. l. j.in ſi.Acc.

Fieri nõ dicitur, quod illegitime fit.

i *Ex natura. Sequatur.*quo ad originẽ:vt ſ. ad munici. l. eius qui.& l.j.& ſ.e.l. cum legitimæ. Alij exponunt quo ad libertatem & ſeruitutem:quod eſt verum:ſed nõ per hanc legẽ: quia iam ſequeretur quòd ſi eſſet ex legitimo matrimonio, nõ ſequeretur matrem: quòd eſt contra.ſ.eo.l.& ſeruorũ.§.ingenui. *ADDITIO.* Tu dic q̃ filius naturaliter eſt portio matris.i.matrem naturaliter ſequitur,ſecundum Bal.

k *Speciale.*vt in filio murileguli,& gynæciarij.C.de muri.l.iij. & l.qui aut patre.li xj.& in filio naturali dato curiæ: vt C. de na.li.l.iiij. Alij ponunt exemplum in nato ex ſeruo fiſcali.& libera muliere:vt C.de ſer fu.l.fin.& C.de ſer.reip.ma.l.ſi.quod non placet: vt no.ſ.eo.l.& ſeruorum.in fi. Tertij dicunt,quod hæc dictio niſi,refertur ad ſubauditum.q.d.bene dixi ſine legitimo matrimonio.aliud enim ſi ex legitimo: quia tũc ſequitur patrem, niſi lex ſpecialis. i. priuilegium aliud inducat: vt in matre Pontica, & Ilienſi: vt ſ.ad munic.l.j.

l *Ingenuum. Sentit is.* ſ.quæ dicit eum eſſe ingenuum. ſecus ſi dicit eũ non eſſe libertum, vel ſeruum. nam tunc ex ea non fieret ius, nec alij præiudicaret: vt ſ.de li. cau.l.diui fratres & l. ſi ſeruꝰ. Itẽ ſecus ſi fuerit detectum quòd per colluſionem fuerit lata ſententia:vt ſ. per totum tit. de col. dete. ſed quid ſi iurauit ſe ingenuum aduerſario deferente? Reſpon. idem quod in ſententia: vt infra de iureiuran. l. cum qui. §. ſi libertus.& facit ſ. de regu.iur. l.res iudicata.& infra de inoffi. teſt.l.Papinianus. §.ſi ex cauſa. & ſi. infra de li.ag.l.ſiue. in princ. & infra de leg j. l ſi ſeruus pluriũ. in princi. Argu. contra infra de inofficio. teſt. l. qui repudiantis. §. fina. *ADDITIO.* Pro ſolutione huius contrarij diſtingue ſecundum Bart. hic. Aut aduerſarius eſt præſens tempore ſententiæ, aut abſens: primo caſu facit ius inter omnes, vt hic. ſecundo caſu non: vt in l.contraria.

m *Quæ in vtero. Pene.* hoc dicit propter id quãdo tractatur de eorũ incõmodis:vt ſ.eo.l. qui in vtero. Item propter id quod dicitur ſ. e. l. Arcſcuſa. & ſ. de excu.tu.l. excuſantur.§. remittit. ibi, qui autem in ventre &c.

n *Legitimæ.*idem eſt de teſtamentariis:vt inſtitu.de bo.poſſin princi. & infra de reiura.l.filius licet quidam contra. Ite ad hoc facit infra vnde cog. l.j.§.ii qui proximus.

o *Pragnas.*aliàs non:vt C.de cap.l.j.

p *Patris ve. matris.*i quo quilibet ſequat,dic vt ſ.e.cũ legitimę.

q *Sequitur.*ille reuerſus.

r *Vſu non capitur.*furtiuæ enim rei vſucapio non procedit:vt inſt. de vſuc.§ furtiuæ.& de his plene inuenies in ſumma.C.de fur.l.ancillæ.& dicetur ſ.de publicia.l.ſi ego.§.partus ancillæ.

s *Patronos habeat.*quo iure cõtinetur vt ab extraneo hic inter tus adrogari non poſſit:vt infra de adop.l.ſi pater.§.vltimo.

t *Eum. Potuit.*quo ad alia:ſed quo ad familiã patroni ingenui tatis iura cõſequitur:vt ſ. de ri.nu.l.ſciẽdũ. quę eſt contra.

DE HIS QVI SVI, VEL alieni iuris ſunt.

Fiure.] *CASVS.* Dictũ eſt ſ.titu.proximo in ſumma de quadã diuiſione.l.q̃ alij ſunt &c.nunc dicit de alia. nã quida ſunt ſui iuris:alij ſunt alieno iuri ſubiecti:& quidam ſerui ſunt in poteſtate alterius. Vnde olim poterat dominus ſeruũ ſuũ occidere ſine cauſa:hodie non poteſt, niſi cũ cauſa.nã ſi ſine cauſa dominus ſeruũ ſuũ occidit, perinde ac ſi quẽlibet alitũ occidiſſet,punietur,ſcilicet l.Cor.de iu. Vlpian

Alia

XXI. MODESTINVS libro ſeptimo Regularum.

HOmo liber[b] qui ſe vendidit[c], manumiſſus non ad ſuum ſtatum reuertitur[d], quo ſe abdicauit, ſed efficitur libertinæ conditionis.

XXII. IDEM libro duodecimo Reſponſorum.

HErennius Modeſtinus reſpõdit, ſi eo tempore enixa eſt ancilla,quo ſecũdum legemᵉ donationis manumiſſa eſſe debuit: cum ex conſtitutioneᶠ libera fuerit, ingenuum ex ea natum.

XXIII. IDEM libro primo Pandectarum.

VVlgo conceptiᵍ dicũtur, qui patrem demõſtrare non poſſunt[g]: vel qui poſſunt quidem,ſed eum habent,quem habere non licet[h]:qui & ſpurij appellantur, νόθοι καὶ νοθαρίαι.†

XXIIII. VLPIANVS libro vicesimoſeptimo ad Sabinum.

LEx naturæ hæc eſt, vt qui naſcitur ſine legitimo matrimonio, matrem ſequatur[i]: niſi lex ſpecialis[k] aliud inducat.

XXV. IDEM libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

INgenuum accipere debemꝰ etiam eum de quo ſententia[l] lata eſt, quamuis fuerit libertinus, quia res iudicata pro veritate accipitur.

XXVI. IVLIANVS libro ſexagesimonono Digeſtorum.

QVi in vtero ſunt, in toto penèᵐ iure ciuili intelleguntur in rerũ natura eſſe. nam & legitimæ[n] hereditates his reſtituuntur: & ſi prægnasᵒ mulier ab hoſtibus capta ſit, id quod natũ erit, poſtliminium habet. Item patris vel matris[p] conditionem ſequitur[q]. Præterea ſi ancilla prægnas ſubrepta fuerit: quãuis apud bonæ fidei emptorem pepererit, id quod natum erit, tanquam furtiuum vſu non capitur[r]. His conſequens eſt, vt libertus quoque quandiu patroni filius naſci poſſit,eo iure ſit,quo ſunt qui patronos habent.[s]

XXVII. VLPIANVS libro quinto Opinionum

EVm qui ſe libertinum eſſe fatetur, nec adoptando patronus ingenuum facere potuit.[t]

a *Alia diuiſio.* ſcilicet ab illa quã habemus ĩ. titul. j. l. ſumma. Et no. quòd illa fuit data partim ſecũdum ius naturale, & partim ſecundum ius gentium, hæc autem tota ſecũdũ ius ciuile. & licet ſit bimembris iſta, addunt tamẽ quidam quòd alij ſunt dubij propter filios eorum qui ſunt capti ab hoſtibus, quorum ſtatus pendet: vt inſtit. quib. mo. ius pa. po. ſol. §. ſi ab hoſtibus. ſed dic quòd illi ſerui ſunt ſcilicet hoſtium: vt inſtit. de iur. perſo. §. ſeruitus. ergo filij non ſunt in eorũ poteſtate. abſurdum enim eſt &c. vt C. de ſen. paſ. l. fina §. j. ſed ratione ſpei dicuntur pendere.

b *Simul intelligemus.* Nota: quòd probato vno de contrarijs, vel his quæ ſcic non compatiuntur, probatur & reliquum. ſic infra de procura. l. Pomponius. §. ſed & his qui. & inſtitu. de tu. in princi.

c *Iuris gentium.* ſcilicet inuentione, vel approbatione: ſed ab ebrietate, ſecundum canones xxxv. diſt. e. ſexto die. §. manebat autẽ. nam cum Noe eſſet ebrius, & appareret eius pudibunda, quidam filiorum ſuorum cooperuit eum, alter autem riſit, qui maledictus à patre factus eſt ſeruus. ſed cum modificetur per hanc l. debet dici de iure ciuili: vt ſ. de iuſti. & iur. l. ius ciuile.

d *In ſeruos.* & patribus erat in filios: vt infra de li. & poſthu. l. in ſuis. in fi.

e *Id domino.* vel quaſi domino. adquiritur etiam inuito, præterquã in hereditate: vt inſti. per quas perſo. no. adqui. §. item nobis. & hanc regulam coarctas ſic: Quidquid ſeruus quærit iuſtè, id domino vel quaſi domino principaliter vel ſecũdario quæritur: quare non ob. ĩ. de adqui. poſ. l. quod ſeruus. vbi dicit quòd iniuſtè domino nõ quæritur. cui ergo nunc quæritꝰ Reſpon. non videtur quæri quod eſt reſtituẽdum: vt arg. C. communia de leg. l. fin. §. ij. & ĩ. de adqui. poſ. l. quod ſeruus §. fin. vel verè nulli quæritur: vt no. in d. l. qđ ſeruus. Item nõ ob. quod fructuario, vel bonæ fidei poſ. quærit ex duabus cauſis, & nõ domino: vt inſtit. per quas perſo. no. adqui. §. de his. & §. idem. quia iſti quaſi domini ſunt: vt ĩ. de verb. obl. l. liber homo. §. ſeruus autẽ. Item non ob. quòd quando ſtipulatur factum, vt quod poſſit ire per agrum meũ vel vicini, nõ videtur domino quærere: vt inſti. de ſtipu. ſer. § ſed cum factum. & infra de cõdi. & demon. l. qui heredi. in princ. quia ſecundario quærit domino, & quo ad commodum. Item nõ obſtat quòd quandoque dicitur eſſe ſua adquiſitio in pendenti: vt & infra de uſufruc. l. ſed & ſi quis. §. interdũ. quia ſtatim domino quæritꝰ, licet poſtea fingatur retro fructuario fuiſſe quæſitũ. ſi de ſuo hat ſolutio. Itẽ nõ ob. quòd ſeruus publicus ſtipulando rẽ pupil. ſal. fo. pupillo adquirit, non reipu. vt infra de magi. conuc. l. j. §. pe. quia non per ſeruum, ſed per legem adquiritur: vt infra rem pup. ſal. fo. l. iij. in prin. ſic per epiſtolam adquiritur, non tamen epiſtola quærit. Eodẽ modo reſpon. ad id quod dicitur infra de inſti. l. j. in fi. & l. ij. vel loquitur de tabellione d. l. j. de magi. cõue. & l. iij. rem pu. ſal. fo. Item non ob. infra de adqui. poſ. l. j. § ſed & per eum. & infra de adquir. re. do. l. ſi ſeruus. vbi dicit quòd nulli quæritꝰ: quia hæc regula tãtum de adquirite dicit. vel dic, quòd illa de adqui. re. do. loquitur in duobus caſibus: vt ibi dicitur.

I. GAIVS libro primo Inſtitutionum.

DE iure pſonarũ alia diuiſio[a] ſequitur, ꝙ quędã perſonæ ſui iuris ſunt: quædã alieno iuri ſubiectæ ſunt. Videam[a] itaq; de his quę alieno iuri ſubiectæ ſunt. nã ſi cognouerim[a]† quæ iſtę perſonę ſunt, ſimul intellegemus[b] quæ ſui iuris ſunt. Diſpiciamus itaq; de his quę in aliena poteſtate ſunt. Igitur in poteſtate ſunt ſerui dominorũ. quæ quidem poteſtas iuris gentium[c] eſt. Nam apud omnes peræque gentes animaduertere poſſumus dominis in ſeruos[d] vitæ neciſque poteſtatem fuiſſe: & quodcunque per ſeruum adquiritur, id domino[e] adquiritur. Sed hoc tẽpore nullis hominibus qui ſub imperio Romano ſunt, licet ſupra modum & ſine cauſa[f] legibus cognita in ſeruos ſuos ſæuire. Nam ex conſtitutione[g] diui Antonini, qui ſine cauſa ſeruum ſuum occiderit[h], non minus puniri iubetur, quàm qui alienum ſeruũ occiderit. Sed & maior[i] aſperitas dominorum, eiuſdem principis conſtitutione coërcetur.

II. VLPIANVS libro octauo de officio proconſulis.

SI dominus in ſeruos ſęuierit, vel ad impudicitiã turpẽmque violationem[k] compellat: quæ ſint partes præſidis, ex reſcripto diui Pij ad Aelium Marcianum proconſulem Beticæ* manifeſtabitur, cui[a] reſcripti verba hæc ſunt: † Dominorum quidem poteſtatem in ſuos ſeruos illibatam eſſe oportet, nec cuiquam hominum ius ſuum detrahi[l]. † ſed dominorum intereſt ne auxilium contra ſæuitiam, vel famem, vel intolerabilem iniuriam denegetur[m] his qui iuſtè deprecantur. Ideóque cognoſce de querelis eorum qui ex familia Iulij Sabini ad ſtatuam confugerunt: & ſi vel durius habitos quàm æquum eſt, vel infami[n] iniuria affectos cognoueris, veniri iube[o]: ita vt in poteſtate domini non reuertantur. Qui ſi meæ conſtitutioni fraudem[p] fecerit, ſciet me admiſſum ſeuerius executurum. Diuus etiam Hadrianus Vmbriciam quandam matronam in quinquennium relegauit[q], quòd ex leuiſſimis cauſis ancillas atrociſſimè tractaſſet.

Hic proſequitur primum membrũ vſq; ad l. filium. & breuiter hoc intendit: Primo ex legitimo matrimonio nati, & deſcen-

a *Alia diuiſio* modicè & cum cauſa & ſine cauſa licet ſæuire, ſecundum Ioan. vt C. de emen. ſer. l. j. & intelligitur ita infra de vſufruc. l. locum. §. finge. verſi. ex eo. & infra fol. ma. l. ti conſtãte. §. ſi maritus. quæ ſunt arg. cõtra. licet quidam dixerunt quòd ſine cauſa non licet immodicè: licet cum cauſa & modicè, & immodice: vt infra de leg. j. l. quid ergo. §. ſi heres. & infra de verbo. oblig. l. qui ſeruum. *ADDITIO.* Sol. ſecundum Bart. & dic quòd ex iuſta cauſa poteſt dominus ſeruum occidere: vt in contrario: ſine cauſa non: vt hic dicitur.

Seruire in ſeruũ cuilcunq.

* *Petica Fl.*

† *Interpretatur hoc reſcriptũ Macrob. lib. 1. Satur. cap. 11.* † *Cõcor. 12. q. 2. cũ de uo uiſſimã.*

g *Ex conſtitutione.* quam habes infra l. proxima.

h *Occiderit.* quantum ad leg. Cor. de ſica. qua accuſari poteſt: vt infra ad leg. Aquil. l. inde Neratius. §. ſi dolo. non ciuiliter lege Aquilia conueniri. nam domino datur, non contra dominum: vt infra ad legẽ Aquil. l. item Mela §. legis. Accur.

i *Maior.* i. magna.

Seruitus vnde proceſſit.

SI dominus.] CASSVS. Si ſeruum vel ancillam dominus ad impudicitiam compellat: ſeruum vel ancillam vendere cogetur, eo modo vt poſtea nunquam ad dominum reuertatur. Si contra hoc fiat, acrius domin* punietur. Nam quædam matrona relegata fuit ob hoc, quòd malè ancillas ſuas tractabat. & etiam licet domino videatur ius ſuum detrahi: tamen quia æquũ eſt iuſtè deprecãtes audiri, ideo hoc præcipit. Viuianus.

k *Violationem* hoc caſu debet compelli ad manumittendũ: vt C. de epi. audi. l. ſi lenones. ſed hoc caſu dicitur q uòd debet vẽdi. vnde dicunt quidam hãc corrig. vel dic, hic ſecum vel cum vno alio compellebat ibi publicè proſtituebat. vnde ex frequẽti delicto augetur pœna: vt infra de pœ. l. capitalium. §. ſolẽt. in fin. & C. de epi. audi. l. nemo. in fi. legis.

Delictũ frequens pœnã auget.

l *Detrahi.* niſi conſuetudo aliud inducat: vt infra communia prædi. l. venditor. §. ſi & facit C. de pac. l. ſi in fi. & in authen. de nup. §. ſed hoc quidem. col. iiij.

m *Denegetur.* ſcilicet à iudicibus. ſi enim denegaret, & ſeruos amitterent propter afflictionem, & pretio carerent, & ipſis dominis quandoque pro ſuis petitionibus audiẽtia denegaretur: vt C. de reſcin. ven. l. ratas. Accurſius.

n *Infami.* id eſt infamata. q. d. iniuria magna quam patiuntur, inſpecto naturali iure, non ciuili: vt inſtit. de iniur. §. ſeruus.

Vendere quis ſuum ſeruum cõpellitur.

o *Iube.* ſpeciale quòd quis inuitus vendat. ſic C. de fideicom. li. l. ſi te. & infra de iure do. l. cum in fundo §. pen. & infra communi diui. l. cõmuni di. §. fi. & C. de com. ſer. ma. l. j. & infra de relig. l. ti quis ſepulchrum. §. præſes. regulariter autẽ cõtra: vt C. de contrahen. emp. l. inuitum.

p *Fraudem.* i. contra ius vel proprie pone.

q *Relegauit.* plenaria cognitione & ordinarie ſuper cauſa habita, & data definitiua: vt & poſtea ſic in ſimilibus obſeruaretur: vt ĩ. de conſtitu. princ. l. j. & C. de leg. & conſtitu. l. fin. nam ſi eſſet tantum interlocutus, non eſſet exemplo eius iudicãdũ: vt C. de legi. & conſti. l. ij. & infra de mino. l. Aemilius. in fi. & facit C. de liber. & eorũ lib. l. ij. in princ. & C. de inoffi. teſta. l. fratres.

Tem in pe.] CASVS. Dictum eſt ĩ. eo. l. j. quod ſerui ſunt in dominorum

dominorum poteſtate: hic autem dicit, quòd filij ſunt in noſtra poteſtate, qui ex iuſtis nuptiis procreantur: & hoc ius eſt proprium ciuium Rom. Viuianus.

Patria poteſtas quadrupliciter conſtituitur.

a *Item in poteſtate.* Quatuor modis patria cõſtituitur poteſtas: per matrimonium: vt hic. Item per adoptionem: vt infra tit. j. in princi. Itẽ per principẽ legitimatione facta: vt in authen. quibus modis natu. effi ſui. §. ſi quis igitur. colla. vij. Item per dationem curiæ: vt inſtit. de nup. §. fina. Accurſius.

† *De poteſtate parẽtum in filios Gell. li. 2. cap. 7. Plato de lib. 3. & 4. de legib. Dion. ca. 27. Vale. li. 5. tit. de Parentũ ſeueritate.*

b *Ciuium Romanorum.* Ciues Romanos dico omnes ſubiectos imperio: vt argu. infra ad muni. l. Roma.* & facit inſtit. de pa. poteſt. in princ. Accurſius.

* *Melius facit l. in orbe. ff. tit. s. Acc. Per. Mater familias quæ dicatur.*

c *Non ciuium. Similis modo matresfamil.* quandoque dicũt materfamilias, quæ honeſte viuit: vt infra de verbo. ſignifi. l. pronunciatio. §. matrem. quandoque quæ eſt notæ auctoritatis fœmina: vt infra de libe. exhi. l. iij. §. fina. hic accipitur pro ea quæ eſt ſui iuris, & ſic accipitur infra de verbo. ſignifi. l. pronuntiatio. §. familiæ.

d *Poteſtate.* id eſt ſubiectione & reuerentia: vt ſ. de verb. ſigni. l. poteſtatis. & dic ſignificationes quas habet nomen poteſtatis, vt ibi.

e *Ceteri.* non tamen nepos ex filia, qui ſequitur ſuum patrem: vt inſti. de pa. poteſta. §. fi. Accurſius.

Nepotes.] CASVS. Si filium habeã, & ex eo nepotem, & deceſſi, erit nepos meꝰ in poteſtate filij mei. idem in aliis deſcendẽtibus, & hoc ſi filius fuit in mea poteſtate. idem in adoptiuis dicit. Viuianus.

f *Et in familia.* ſecus ſi exiuit, redierit poſtea vel non: vt infra titũ. j. l. ſi pater filiũ. niſi per dignitatem exiſſet: vt in authen. conſtitutio quæ dign. §. illud. colla. vij.

g *Iuris eſt.* vt loco nepotis adoptatus filio conſentiente, me mortuo recidat in filij mei poteſtatem: vt hic, & infra tit. j. l. ſi quis nepotem. ſecus ſi non conſenſit: vt infra titu. j. l. ſi is qui. Accurſius.

Filium.] CASVS. Filius eſt qui natus eſt ex viro & vxore. ſed pone quòd ſteti in ſcholis per decem annos, & reuerſus inueni anniculum. non erit filius meus. ſed ſi moratus fuiſſem cũ vxore mea, tenebor agnoſcere filium. ponit tamẽ caſum in quo ſi ſteti cum vxore mea, non tamen filius meus erit: vt ſi nõ poteram generare, vel aliter impeditus. Viuianus.

dentes ex eo, ſunt in poteſtate parẽtum: & nepos ex filio, poſt mortem auꝰ renouatꝰ in poteſtatem patris, ſi pater ſuus ſuus in poteſtate auꝰ quouſque auus vixerit. Bart.

III. GAIVS libro primo Inſtitutionum.

ITem in poteſtate[a] † noſtra ſunt liberi noſtri, quos ex iuſtis nuptiis procreauerimus. quod ius proprium ciuiũ Romanorum[b] eſt.

IIII. VLPIANVS libro primo Inſtitutionum. B

NAm ciuium Romanorũ quidam ſunt patresfamiliarum, alij filiifamiliarũ: quædam matresfamiliarum, quædam filiæfamiliarum. Patresfamiliarum ſunt, qui ſunt ſuæ poteſtatis, ſiue puberes, ſiue impuberes. ſimili modo matresfamiliarum, [c] filiifamiliarum & filiæ, quæ ſunt in aliena poteſtate.[d] Nam qui ex me & vxore mea naſcitur, in mea poteſtate eſt: Item qui ex filio meo & vxore eius naſcitur, id eſt, nepos meus & neptis, æque in mea ſunt poteſtate: & pronepos, & pronC eptis, & deinceps cæteri.[e]

V. IDEM libro trigeſimoſexto ad Sabinum.

NEpotes ex filio, mortuo auo recidere ſolent in filij poteſtatem: hoc eſt, patris ſui. ſimili modo & pronepotes & deinceps, vel in filij poteſtate, ſi viuit, & in familia[f] manſit: vel in eius parẽtis, qui ante eos in poteſtate eſt. Et hoc non tãtum in naturalibus, verùm in adoptiuis quoque iuris eſt.[g]

Hæc eſt notabilis lex, & hoc intendit: ille dicetur filius legitimus, qui ex viro & vxore ad matrimonium cõtrahendum & generandum habilibus ſimul cohabitantibus conſtante matrimonio naſcitur. Bart.

VI. IDEM libro nono ad Sabinum.

FIlium[h] eum definimus, qui ex viro & vxore eius naſcitur. ſed ſi fingamus abfuiſſe maritum verbi gratia per decennium, reuerſum anniculum inueniſſe in domo ſua: placet nobis Iuliani ſententia hunc non eſſe mariti filium[i]. Non tamen ferẽdum Iulianus ait eum, qui cũ vxore ſua aſſidue moratus nolit filium[k] adgnoſcere, quaſi nõ ſuũ. ſed mihi videtur (quod & Scæuola probat) ſi conſtet maritum aliquandiu cum vxore non cõcubuiſſe, infirmitate interueniẽte, vel alia cauſa, vel ſi ea valetudine paterfamilias fuit, vt generare non poſſit: hũc qui in domo natus eſt, licet vicinis ſcientibus, filium nõ eſſe.

Hanc legem perpetuo tene menti: quæ dicit, quòd reſpectu eo maxime quo filius, ſubitato ſitu de medio, nepos ſuccedit loco patris ſui. Bartolus.

VII. IDEM libro vicenſimo quinto ad Sabinum.

SI qua pœna[l] pater fuerit ad ſectus, vt vel ciuitatẽ amittat, vel ſeruus pœnæ efficiatur: ſine dubio nepos filii loco ſuccedit.[m]

Furor ſuperueniens non poteſt facere quo minus filius ex legitimo matrimonio natus, ante vel poſt, dicatur eſſe in poteſtate patris. Bart.

VIII. IDEM libro vicenſimo ſexto ad Sabinum.

PAtre furioſo[n] liberi nihilominus in patris ſui poteſtate ſunt. Idem & in omnibus eſt parentibus[o] qui habent liberos in poteſtate. Nam cum ius poteſtatis moribus ſit receptum, [p] nec poſſit deſinere quis habere in poteſtate, niſi exierint liberi quibus caſibus[q] ſolent: nequaquam dubitandum eſt remanere eos in poteſtate. Quare non ſolùm eos liberos in poteſtate habebit, D quos ante furorem genuit: verum & ſi qui ante furorem cõcepti, in furore editi ſunt, ſed & ſi in furore agente eo vxor concipiat, videndum an in poteſtate eius naſcatur filius. Nã furioſus licet vxorem ducere non poſſit, † retinere[r] tamen matrimonium poteſt. quod cum ita ſe habeat, in poteſtate filium habebit. Proinde &

A h *Filium.* ſcilicet naturalem & legitimũ. & not. quòd hęc lex fingit. nam hoc verè ſcire impoſſibile eſt: vt infra de condi. & demon. l. Lucius. & facit C. de dona. inter virum & vxorem. l. etiam. Accurſius.

i *Mariti filium.* contra infra de lib. ag. l. j. §. ſi quis longo tẽpore. Solu. ibi loquitur cũ vir eſt reuerſus ante partum: vnde ſi non denuntiauerit mulieri ex ſe prægnantem eam non eſſe, ante partum, cum poſſit, cogitur agnoſcere filiũ. ſed hic erat ſemper abſens, & neſciebat eam eſſe prægnantem, vnde non habet neceſſe facere quæ in ſenatuſcõſulto continentur. Accur.

k *Nolit filium.* quia nuptiæ probant filium: vt infra de in ius voc. l. quia ſemper. & nota præſumptionẽ pro filiis. ſic ſ. de lib. agno. l. j. §. Iulianus. & infra de Carb. edic. l. j. §. ſi quis non & ſ. de proba. l. fi. Accurſius. *Nuptiæ probant filium.*

Si qua.] CASVS. Filium habebam, & ex eo nepotem. filius meus deportatus fuit: vel aliter amiſit ciuitatem. nepos meus eſt in loco filij mei iam mortui. Viuianus.

l *Si qua pœna pater familias,* quia & ipſe filius eſt & pater, diuerſis reſpectibus.

m *Succedit.* quia auus neceſſe habet eum inſtituere, vel exheredare. Itẽ habebit iſte contra tabul. bonorum poſſ. vt infra de contra tabul. l. j. §. filium. & facit ad legem illam infra de iure patrona. l. diui fratres. § fi.

Patre.] CASVS. Pater furioſus omnes liberos retinet in poteſtate quos habuit ante furorem, & quos habuit poſt. idem in aliis patribus. Item ſi vxor furioſi concipiat marito exiſtente in furore: filius iſte erit in poteſtate furioſi. ſed ſi vxor furioſa ſit, partus tempore furoris conceptus in patris poteſtate naſcitur. vltimò dicit quòd talis filius patri adquirit. Viui.

† *Cõcor. tex. in c. dilectus filius extra de ſpon. 32. q. 2. nec que ſequen. ibi ſequen. id eſt in matrimonio ſpirituali, ſuta in materia religionis, in cap. ſicut tenor. extra de regu. & tranſeũt. ad reli.*

n *Patre furioſo.* ſcilicet de nouo facto.

o *Parentibus.* puta auo, & ſimilibus.

p *Receptum.* ſcilicet iure ciuili.

q *Quibus caſibus.* vt emancipationibus, vel aliis ſimilibus modis qui ſunt inſt. quibus modis ius patriæ po. ſolui. per totũ. & eſt ſimilis allegatio ſ. de acti. & obli. l. obligationu fere. §. placet.

r *Retinere.* multa impediunt contrahendum, quæ non diriMunt iam contractum. ſic & infra de ſpon. l. furor. & infra de iudi. l. iudex. & infra de cõcu. l. ii patronus. & infra de poſtu. l. j. §. origo.

§.origo. verſi.caſum.in fin.& infra de rit.nup.l.oratione.§.fin.

* *Imp il la lex potius concordat ſe cũ dõ Ia. But.* * *Gra.*

Arg.contra infra de relig.l.ſunt perſonæ.* & infra de fideiuſ.l. Vranius.* & infra de arbi.l.nõ diſtinguem*.§.ſacerdotio. *ADDITIO.* Tu dic q̃ quandoque cauſa impediens reſpicit cauſam finalem. & tunc ſicut impedit à principio faciendũ, ita impedit iam factum: vt in d.§. ſacerdotio. quandoque reſpicit cauſam efficientem: vt conſenſum, qui eſt cauſa efficiens matrimonium. & licet ab initio aliquid impediat faciendum, nõ tamen tollitur iam factũ: vt hic ſecundum Butrigarium. & dic vt not. per Dynum in ca. actum legitime. de regulis iuris libro ſexto.

a *In furore eius.* ſcilicet vxoris. Accurſius.

b *Voluntatem.* Not. tacitam voluntatem valere. ſic infra ſolu. ma. l.ij.§. voluntatẽ. in glo. contradicat. Argu. contra infra loca. l. qui ad certum. Accurſius.

ADDITIO. Pro ſolutione huius contra. cum dicitur quòd in furioſo dicit̃ eſſe quaſi voluntas: intellige verum vbi non requiritur expreſſus vel tacitus conſenſus: vt l. ſi à furioſo. ff. de actio. & obligatio. & ibi Bart. ſecus vbi requiritur cõſenſus expreſſus, vel tacitus: vt in lege contraria, ſecundum Iaſonem.

† *In publicis cauſis pater tum intra tum extra quas aſſere aut Gell. lib. 2. ca. 2.*

c *Adquiſiuit.* quia ex quibus cauſis nobis ignorantibus adquiritur, eiſdem & furioſo: vt infra ſi cer. peta. l. ſi à furioſo. Accurſius.

Filiusfamilias.] *CASVS.* Hac lege dicitur quòd filiusfamilias poteſt eſſe tutor: & magiſtratũ gerere poteſt. nam in his locis patrisfamilias habetur. Viuianus.

d *Magiſtratum.* vt ſi iudex: vt infra ad Trebellianum. l. nam quod. & infra de iudi. l. cum prætor. in fine. & l. in priuatis. Item tutor: vt inſtitu. qui da. tu. poſſunt. in principio.

Si iudex.] *CASVS.* Filius alimenta à patre petebat: pater excipiebat, quòd non erat filius ſuus: iudex tamen ſummatim alimenta ei decreuit. poterit nihilo minus poſtea quæri an ſit filius. Viuianus.

e *Si iudex nutriri.* quod eſt paruulorum.

f *Aut.* quod eſt maiorum.

g *Quærendum.* in alia cauſa: quia alimentorum eſt finita.

h *Alimentorum.* licet ergo principaliter de alimẽtis agebatur: & quòd non erat filius, incidenter excipiebatur: & in principali fuerit damnatus pater: nõ tamen in incidenti præiudicatur, id eſt in filiatione. Sed contra. C. de ordi. cog. l. ij. vbi ſententia lata in principali, ſcilicet in hereditate, præiudicat in quæſtione incidenti, ſcilicet ſtatus. ſed dic quòd poteſt eſſe quòd non eſt filius: tamen ſunt ei alimenta præſtanda: vt quia pater contempſit Plautianum: vt infra de lib. agno. l. j. §. ſi mulier. ſed nõ poteſt eſſe heres quin ſit liber: vt in l. contraria. Vel diſtingue, an de incidẽti plene fuerit actum: ſicut ſit de falſo, & de ſeruitute: & tunc ſi pronuncietur de principali, & de incidenti pronunciatum videtur: vt C. de fal. l. vbi. & in l. contraria. ſi verò ſummatim, non prẽiudicat incidẽti: vt hic, & infra de lib. agno.

A l. ſi quis à liberis. §. ſi vel parens. & infra de re iudi. l. à diuo. §. ſi ſuper rebus.

Inuiti.] *CASVS.* Si filius abſoluatur à patria poteſtate alio modo quàm emancipatione, vel etiam emancipatione, non poteſt redire in patriam poteſtatem inuitus.

i *Naturales.* & legitimi abſoluti à patria poteſtate alio modo quàm emancipatione: quia de ea ſubiicit. Vel dic, naturales ex concubina: & tunc ponitur impropriè, rediguntur. ſic infra titulo primo. l. ſi pater. primo reſpon. in fine. Accurſius.

* *Vulg. patria poteſtat.*

k *Non rediguntur.* niſi extiterint ingrati: vt C. de ingra. lib. l. j. Et not. quòd inuiti non emancipant patres: vt inſtit. quibus modis ius pa. pote. ſolu. §. fina. inuiti non emancipantur filij: vt in authen. qui. mod. naturales efficiuntur ſui. §. generaliter. collatione ſexta. Item inuiti non redeunt in poteſtatem: vt hic, & facit infra tit. j. l. qui liberatus eſt.

Patres inuiti nõ emancipant.

† *Adoptiuus naturali hæredes ſuadet Plin. in Panegyrico ad Traianũ, & Hadrianus imp. apud Dionem Caſſium.*

DE ADOPTIONIBVS ET EMANCIPATIONIBVS &c.

Filiusfamilias.] *CASVS.* Filiũfamilias fieri dupliciter contingit, natiuitate ſcilicet & adoptione. Porrò adoptionis duæ ſunt ſpecies: harum altera adoptio, altera adrogatio dicitur. Adoptantur imperio magiſtratus, qui in patris naturalis poteſtate ſunt. Adrogantur, qui ſui iuris ſunt, idque principis auctoritate: quorũ etiam liberi in adrogatoris poteſtatem tranſeunt. Iam ſpadones etſi generare non poſſint, adoptare tamen poſſunt: quod caſtratis non eſt permiſſum.

† *Hanc diuiſionẽ cuique partes declarat Gell. lib. 5. ca. 19.*

l *Filiusfamilias.* id eſt filius, & hoc de iure naturali: & familias, & hoc de iure ciuili.

† *Hanc adrogationẽ etymologiã defendit Alci. 9. Paregg. ca. §. a iſtam glo. dicit ſore ſingu. Bal. ad hoc & ſponſus primo debet interrogare an matrimonio contrahẽdo ſ. ſpõſa. in alio ſeruit gl. quia ſpõſus primo debet iurare: ſed hodie hoc iura mẽtũ nõ ſeruatur in matrimonio cõtrahendo. Bol.*

m *Natura.* id eſt ius ciuile cooperan. e natura, quæ cooperatur procreationi liberorũ, quæ eſt de iure naturali: vt ſupra de iuſtitia & iu. l. j. §. ius naturale. Ius autem quod in liberos habemus, eſt propriè ciuium Romanorũ: vt inſti. de patr. por. §. ius autem. ſed hodie non ſemper adoptio facit mutari patriam poteſtatem: vt inſtitu. eo. §. ſed hodie.

n *Similiter.* ſpecies nomẽ generis ſibi aſſumit. ſic ſ. ſi cer. pe. l. j. & ij. §. mutui. & facit inſt. de iu. natu. §. ſed quotiẽs nõ adiicim*.

o *Eneraui.* * Arg. quòd ſpõſus primo, deinde ſponſa interrogari & iurare debet. eſt enim ordo ſeruãdus eorũ quę in lege ponuntur. arg. C. de offi. præfec. vr. l. finali. Itẽ hæc vera ſunt, quòd debet interrogari cũ fari poteſt: aliàs ſine interrogatione adrogari poteſt: vt ſ. eo. l. etiã. Sed contra infra eodẽ. l. in adoptionibus. ſed lo. cõcedit infantem poſſe adrogari, ſi cõiũcti affirmauerint apud præfidẽ hoc infanti expedire: vt arg. C. de ado. l. ij. Vel dic legẽ illã etiã ſ. eo. loqui in adoptione tantũ.

p *Imperio.* id eſt auctoritate.

q *Rogatur.* id eſt interrogatur.

r *Magiſtratus.* quare hoc ſecũdũ membrũ appoſuit, cũ omnia princeps facere dicatur: vt C. de ve. iu. enu. l. ij. §. ſi quid igitur? Solu.

Quantum ad ius publicum patria poteſtas non conſiſtit.

IX. POMPONIVS libro ſexto decimo ad Quintum Mucium.

FIliusfamilias in publicis cauſis, † loco patrisfamilias habetur: veluti vt magiſtratum gerat, vel tutor detur.

Sententia lata in principali, non præiudicat in incidenti de quo ſummarie eſt cognitum. Bartolus.

X. VLPIANVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

SI iudex nutriri e vel ali f oportere pronũciauerit: dicendum eſt de veritate quærendum, g filius ſit, an non. neque enim alimentorum h cauſa veritati facit præiudicium.

XI. MODESTINVS libro primo Pandectarum.

INuiti filij naturales i vel emancipati non rediguntur k

B

I. MODESTINVS libro ſecundo Regularum.

Iliosfamilias l nõ ſolùm natura, m verum & adoptiones faciũt. † Quod adoptionis nõmen eſt quidẽ generale: in duas autẽ ſpecies diuiditur: quarum altera adoptio ſimiliter n dicitur, altera adrogatio. adoptantur filiifamilias: adrogantur qui ſui iuris ſunt.

II. GAIVS libro primo Inſtitutionum.

C

GEneralis o enim adoptio duobus modis † fit: aut principis auctoritate, aut magiſtratus imperio. P Principis auctoritate adoptamus eos qui ſui iuris ſunt. quæ ſpecies adoptionis dicitur adrogatio: quia & is qui adoptat, rogatur, q id eſt interrogatur an velit eum quem adopturus ſit, iuſtum ſibi filium eſſe: & is qui adoptatur, rogatur an id fieri patiatur. † Imperio magiſtratus r adoptamus eos qui in po-

D

Solu.aliquid dicitur facere,quia debet cõsentire: alioquin nul lius erit momenti quod fit principe vetante:non tamẽ est eius præsentia necessaria.Sed quare in adrogatiõe requiritur auctoritas maior,quàm in adoptiõe?R.n. hoc ideo est,quia maius est aliquem sui iuris transire in alienã potestatem,quod fit per adrogationem(vnde non est mirum si maior auctoritas requiritur) quàm cum quis de potestate vnius transit in potestatem alterius,qđ fit per adoptionẽ. Itẽ nunquid & principis auctoritate potest quis adoptari? Videtur quòd sic: quia cum liceat minori, licet & maiori: cũ sit ipse summus magistratus: vt C. de legi. & constit. l. si imperialis. alii non: quia tam vilibus interesse non debet: vt C. de pedaiudi. l.ij. & vltima, argu. Codice de app. l. in offerendis.

* *Valeò hic addi*, *cæstrata antẽ nõ possunt. vide ad locũ huius intelligẽtiã Ant. Aug. lib. 3. Emenda. cap. 5.*

a *Non possunt.* similiter & in matrimonio distinguitur : vt infra de iure do. l. si serua. §. fi. sic & in substitutione posthumi : vt infra de libe. & posthu. l. sed est quæsitum. §. primo. & facit institu. eodem §. sed & illud. Ac.

b *Hoc vero proprium.* secus in alia : vt infra eodem. l. adrogato. §. quod non similiter. & facit infra eodem, si paterfamilias. in princip. Nota ergo, cui me cõmitto, & mea committere videor: vt in authẽticis, de monachis. §. illud quoque. collatio. prima. Sed argu. contra C. de pact. couen. l. hac lege.

† *Magistrat⁹ apud quẽ legis actio est*, *dicitur*, *qui plenã iurisdictionẽ habet & ordinariã: apud quẽ expedit omnia actione mouere contra quemcunque possum⁹. Ba.*

c *Per principẽ.* id est per sacrum oraculum.

Si consul.] *CASVS.* Filiusfamilias erã, & habebam aliquam dignitatem : nunquid pater meus potest me emancipare apud me ipsum? Et dicit quòd sic. Viuianus.

Dignitas liberat à patria potestate.

d *Filiusfamilias.* Hodie autẽ consularis dignitas liberat eum à patria potestate: vt C. de decu. lege fina. & in authenti. cõsti. quæ dignita. collatione sexta, circa fin. de pretidali vero nõ inuenio. Item not. ex hac lege quem subire officium duorum, & emãcipantis. & auctoritatẽ præstantis. sic infra de aucto. tu. l. accipientis. & infra de ritu nuptia. l. ij. & infra de cõtrahenda emptione. l. fittulas. §. j. & infra de fideiussoribus tuto. & infra de officio præsidis. l. j. & hoc in volũtaria iurisdictione. sec⁹ in contentiosa: vt infra ad Trebellianũ. l. ille à quo. §. tẽpestiuũ. Item argu. contra infra de pactis. l. si plures. & infra de tutoribus & curatorib⁹ datis ab his. l. prætor. & infra de officio prẽsidis. l. finali. *ADDITIO.* Pro solutione huius cõtrarij distingue, secundum Gulielmum de Cu. Aut cõsideratur persona vt persona : & tũc vna persona non potest sustinere vicem pluriũ personarũ: vt infra de pactis. l. si plures. Aut consideratur persona respectu alicui⁹ qualitatis, vel officij: & tũc aut officia inuicem se compatiũtur, aut nõ primo casu potest sustinere vicẽ plurium, vt hic: alias non: vt dicto §. tempestiuum. Bartolus.

Magistratum.] *CASVS.* Pater meus est potestas Bonon. Numquid poterit emancipare me apud se ipsum? Et dicitur quòd sic.

e *Legis actio.* id est actus legitimi explicãtur: vt ea quæ sunt de volũtaria iurisdictione, vt emãcipatio, & manumissio, & similia, quæ fiunt etiam apud defensorem ciuitatis: vt in authẽticis de defensoribus ciuitatum. §. nulla. & §. audient. colla. iij. & etiam apud magistratũ municipalem : vt C. de magistratibus municipalib⁹. l. ij. & insti. quib⁹ modis ius patriæ potestatis soluit. §. nostra.

IN adoptionibus.] *CASVS.* Dicitur in hac lege, quòd qui adrogatur, expressim consentire debet : qui adoptatur, non debet consentire : sed sufficit si non cõtradicat. Viuianus.

f *In adoptionibus.* id est in adrogationibus.

g *Voluntas.* scilicet. expressa.

h *In his vtriusque.* scilicet patris & filij.

i *Consentiendo.* scilicet expressim.

k *Contradicendo.* hoc non erat in superiori casu. Hic not. qui tacet, adfirmat. sic infra sol. ma. l. ij. §. voluntate. & in auth. quibus modis natu. effi. sui. §. generaliter. col. septima. arg. contra infra de procur. l. filius. §. inuitus. & facit ad legem istam infra eo. l. si pater naturalis. *ADDITIO.* Pro solutione huiꝰ cõtrarij dic quòd non cõsentire, est vnum extremum per se. contradicere, est aliud extremũ. taciturnitas, est mediũ: secundum Bartolum.

Qui tacet, cõsentire videtur.

CVm nepos.] *CASVS.* Si adopto aliquem loco nepotis, quasi ex filio meo natus esset, filius meꝰ debet huic adoptioni cõsentire. Quod si quis curatorem habens dedit se in adrogationem, curatoris auctoritas intercedere debet : licet olim non intercederet. Viuianus.

Suus heres quis sit.

l *Cum nepos.* id est aliquis extraneus loco nepotis.

m *Exigitur.* ad hoc vt mortuo adoptante in filij recidat potestatem: vt j. eo. l. si quis. & l. seq. secus in aliis: vt infra l. proxi. & facit inst. e. §. licet. & C. de nup. l. in coniunctione. §. si patris.

n *CVm adoptiui. Eorum.* id est consanguineorum.

o *Iura.* quod videbatur cum iste eis agnascitur: vt infra eodẽ. l. qui in adoptione. & infra vnde cogna. l. j. §. cognationẽ. & quod omnes tangit &c. C. de auth. præstan. l. fi. in fi. & in authen. de heredi. & Fal. §. si verò. collatione prima.

p *QVod. Mutatum.* vt C. de auct. præstã. l. fi. §. sed hæc omnia. & insti. quibus modis tu. finiatur. §. j.

Si quis nepotem.] *CASVS.* Si adopto aliquem extraneum loco nepotis quasi sit natus de filio meo, filio consentiente: nõ agnascitur mihi, id est non fit mihi suus heres : quia me mortuo erit in potestate filij mei. Viuianus.

q *Adoptauerit.* scilicet extraneum loco nepotis.

r *Agnascitur.* id est non fit suus. nam suus heres est quem nemo præcedit: vt insti. de here. qua. & diffe. §. sui.

s *Quasi in patris.* id est in potestatem eius qui est quasi pater: vt supra titulo primo. l. nepotes in fin. Accursius.

Si in qui.

v. CELSVS libro vicẽsimo octauo Digestorum.

IN adoptionibus, [f] eorum dumtaxat qui suæ potestatis sunt, voluntas [g] exploratur. sinautem à patre dantur in adoptionem : in his vtriusque [h] arbitrium spectandum est, vel consentiendo, [i] vel non contradicendo. [k]

VI. PAVLVS libro trigensimoquinto ad Edictum.

CVm nepos [l] adoptatur quasi ex filio natus, consensus filij exigitur. [m] idque etiam Iulianus scribit.

VII. CELSVS libro tricensimonono Digestorum.

CVm adoptio fit, nõ est necessaria in eam rem auctoritas eorum [n] inter quos iura [o] adgnationis consequuntur.

VIII. MODESTINVS libro secundo Regularum.

QVod ne curatoris auctoritas intercederet in adrogatione, antè tenuerat, sub diuo Claudio recte mutatum [p] est.

IX. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

ETiam cæcus adoptare vel adoptari potest.

Adoptatus in locum nepotis tanquam ex filio natus, non fit heres suus auo vincto. Bartolus.

X. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

SI quis nepotem quasi ex filio natum, quem in potestate habet, cõsentiente filio adoptauerit: [q] non adgnascitur [r] auo suus heres, quippe cum post mortem aui quasi in patris [s] sui recidit potestatem.

In adrogatione requiritur volũtas adrogatoris, & illius qui debet adrogari. Et in adoptione requiritur voluntas adoptantis, & eius qui adoptatur, & patris sui: & non aliorum consanguineorum. & si in loco nepotis quis adoptatur, requiritur filij voluntas qui loco patris esse debet: quæ si non adesset, non recederet in potestatem ipsius mortuo patre suo. h. d. cum lege sequenti, & lege si is qui. infra eodem. Bartolus.

Si is qui.] *CASVS.* Si adopto aliquē loco nepotis quaſi ſit natus ex filio meo: ſi filius meus nō cōſentit expreſſim, mortuo me, ipſe quem adoptaui, non erit in poteſtate filij mei: ſed erit mihi ſuus heres. Viuianus.

a *Non eſſe.* quia filius nō cōſenſit. facit inſtitu. eod. §. licet.

Qui liberatus.] *CASVS.* Si filiꝰ meus liberatus & abſolutus eſt à patria poteſtate, non poteſt honeſte redire in poteſtatem patris, niſi pater eum adoptet. Viuianus.

Mutatū, in priſtinum ſtatū redire nō poteſt.

b *Qui liberatus.* Not. quòd aliquo mutato, in perpetuum in priſtinum ſtatum redire non poteſt: vt infra de ſolutionibus. l. qui res. §. aream. ſupra de ſtatu hominum. l. homo liber.

c *Honeſtè.* inhoneſtè autem poteſt: vt per ingratitudinem: vt C. de ingra. lib. l. j. & facit infra eodem. l. ſi. pater filium. & ſupra titulo primo. l. inuiti. & in authenticis, conſtitutio quæ dignita. §. illud quoq; ibi, quoniam omne bonū debet eſſe manſurum. in ſexta collatione.

In omni fere.] *CASVS.* Si filiꝰ adoptiuꝰ liberatus ſit à poteſtate patris adoptiui: dignitatem omnem quam habuerit ab illo patre adoptiuo, perdit Viuianus.

d *In omni ferè.* bene dicit, ferè: quia etiam poſt emancipationem non poteſt pater adoptiuus eam in vxorem accipere, quam loco filiæ vel neptis habuit: vt infra de rit. nup. l. quinetiam. in principio.

e *Patria dignitas.* vt ſenatoria, quia pater adoptiuus erat ſenator: vt infra de ſenato. l. ſenatoris filius.

f *Deponitur.* Argu. quòd ceſſante cauſa ceſſat effectꝰ. ſic infra de ſenatoribus. l. ſenatoris filius. & l. fœmineꝫ. & infra de annuis legatis. l. Seio. §. fina. & infra de teſta. tut. l. qui tutelam in principio. & infra titulo primo. l. intantum. Arg. contra infra de poſtulando. l. j. § ſexum. *ADDITIO.* Tu dic quòd ibi loquitur in cauſa impulſiua, hic in finali: qua ceſſante ceſſat effectus. de hoc not. Cy. in l. generaliter. Codice de epiſcopis & clericis. & per Dynum in regula, decet eſſe conceſſum. de regulis iuris libro ſexto.

Sed & nepos ex filio.] *CASVS* huius legis eſt talis: Adoptaui Titium qui procreauit filium cum maneret penes me. emācipaui eum filium Titij. certè per eam emancipationem iura omnia adoptiui nepotis perdit.

g *Per emancipationem.* ſcilicet filij. vt ar. infra de capi. deminutio. l. iij. de inoff. teſta. l. verum eſt. §. fin. ſecundum quoſdam ſed ſo. per emancipationem, ſcilicet ſuipſius. nec enim emācipato filio adoptiuo, exit de poteſtate nepos ex eo. ſic enim eſt in naturali: vt infra eo. l. liberū. & adoptio naturā imitatur: vt inſtitu. eo. §. minorem. & infra de cap. & poſtli. reuer. l. ſi me tibi.

h *Iura omnia.* id eſt dignitatem, & nomen filij vel nepotis: vt ſupra. l. proxi.

Si paterfamilias.] *CASVS.* Aliquis qui ſui iuris erat, in adrogationem ſe dedit Titio ipſe tranſit in poteſtatem Titij. & omnes qui ſunt in ſua poteſtate: etiam illi qui poſtliminio reuerti ſunt: item qui in vtero ſunt. & hoc dicit vſque ad §. qui duos. & eſt caſus talis: Duos filios habebam Seium & Titū: & ex Titio nepotē habebā. poſſum ne eū nepotē adoptare quaſi ſit ex Seio natus? Bene poſſum, ſi emancipo nepotem: quia non quaſi auus hoc facio, ſed quaſi quilibet extraneus. Tertio dicit, quòd cauſa cognita debet quis adrogare: & in quibus vertitur cognitio, dicit per exempla quæ ſubiicit. nam nec poteſt quis plures adrogare niſi ex iuſta cauſa. Item quis libertum alienum adoptare non poteſt, nec maiorem minor adoptare poteſt. item dicit, quòd tutor eum cuius tutelam gerit, adoptare non poteſt. Item debet inquiri vtrum aliquis adopret animo deprædandi & fraudandi, vel libidinis cauſa. Item dicit quòd is tutor poteſt adoptare pupillum, qui bono animo hoc facit: alias eſſet damnum pupilli. Item requiritur cognitio, vt videatur quæ ſint facultates pupilli, & eius qui adoptat: & cuius vitæ ſit qui adoptat. Item inſpicitur cuius ætatis ſit qui vult adoptare. Item dicit inſpici, ſi ille qui vult adoptare, habeat liberos, an poſſit adoptare: & ſi eſt bonus iſte & pauper, vtrum ditiorem adopret. & dicit quòd ſic, ſi vitæ &c. Vltimo dicit quòd in ſuperioribus caſibus adrogator ſatisdat quòd reſtituet omnia bona adrogati agnatis, ſi apud eum deceſſerit: & de hoc tabellioni cauere debet. Item dicit ſtatim lex, his verbis, ad quos ea res pertinet: hæc verba & ad libertates, &

XI. IDEM libro quarto ad Sabinum.

Si is qui filium haberet, in nepotis locum adoptaſſet, perinde atque ſi ex eo filio natus eſſet, & is filius auctor factus non eſſet: mortuo auo non eſſe[a] nepotem in poteſtate filij.

XII. VLPIANVS libro quarto decimo ad Sabinum.

QVi liberatus[b] eſt patria poteſtate, is poſtea B in poteſtatem honeſtè[c] reuerti non poteſt, niſi adoptione.

Finita adoptione finiuntur omnia iura proueniencia ex ea. hoc dicit vſque ad finem.

XIII. PAPINIANVS libro trigenſimoſexto Quæſtionum.

IN omni fere[d] iure, finita patris adoptiui poteſtate, nullum ex priſtino retinetur veſtigium. denique & patria dignitas[e] quæſita per adoptionem, finita ea deponitur.[f]

XIIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SEd etiam nepos ex filio apud adoptatum potēſt cōceptus & natus, per emancipationem[g] iura omnia[h] perdit.

Ad patrem adrogantem tranſeunt omnia iura ſeu bona adrogati, etiam filii ſui: in cuius poteſtate efficiuntur.

XV. VLPIANVS libro vicenſimoſexto ad Sabinum.

SI paterfamilias adoptatus[i] ſit, omnia quę[k] eius fuerūt, & adqri poſſunt, tacito iure ad eum tranſeunt, qui adoptauit. Hoc amplius, liberi eius qui in poteſtate ſunt, cum ſequuntur. ſed & hi qui poſtliminio redeunt, vel qui in vtero fuerūt cum adrogaretur, ſimili modo in poteſtatem adrogatoris rediguntur.

Id quod quis non poteſt facere tanquā ipſe, poteſt tanquam alius. b. d. & ad hoc quotidie allegatur.

Qui duos filios[l], & ex altero eorum nepotem habet, ſi vult nepotē quaſi ex altero natum ſic adoptare, poteſt hoc efficere ſi eum emācipauerit, & ſic adoptauerit quaſi ex altero natū. facit enim hoc quaſi quilibet,[m] C non quaſi auus. & qua ratione quaſi ex quolibet natū poteſt adoptare[n], ita poteſt & quaſi ex altero filio.

In adoptionibus conſiderantur cauſa infra ſcripta. & ars imitatur naturam in quantum poteſt. & tutor durante iniuſta adrogatione.

i *Si paterfamilias adoptatus.* id eſt adrogatus.

k *Omnia quæ.* excepto iure agnationis, & obligatione operarum, etiam olim. hodie verò ad vſumfructum tantùm quæruntur: vt inſtitu. de acquiſi. per adrogationem. in prin. §. j. ſed an poſſit aliqua excipere? Reſpond. non, ſicut dicimus in monacho: vt in authen. de monachis. §. illud. collat. j. quia contraria voluit: ſicut ſi vendo domum deducta ſuperficie, vel ſolum deductis arboribus: vt inſtitu. de re. diu. §. ſi Titus. & infra de ſuperfi. l. fi. & infra de actio. & obliga. l. obligationum. ij. §. placet.

l *Qui duos filios.* Not. argu. quòd quandoque facit aliquis aliD quid non tanquam ipſe, ſed tanquam alius. ſic C. de admi. tu. l. cum quædam. & infra quod cuiuſque vniuer. l. item eorum. in prin. & infra ad Trebell. l. debitor ſub pignore. § ſi. & infra iudi. ſolui. l. ij. §. ſed & ſi quidem. & infra pro ſoc. l. ſocium qui. in princ. & infra ad Sila. l. ſi ſequens. in fi. ar. contra infra de inoffici. teſta. l. ſi proponas. §. penulti. & C. de dolo. l. j. & infra de condic. inde. l. ſi non ſortem. §. ſi filius. & infra de diſta. pign. l. ij. & infra de leg. ij. l. fin. §. quatuor. *ADDITIO.* Pro declaratione iſtius gloſſ. diſtingue ſecundum Bart. hic, quia aut eſt in hoc aliqua contrarietas, aut non. primo caſu, quod quis non poteſt tanquam ipſe, non poteſt tanquam alius: vt d. l. ſi proponas. ſecundo caſu, quod quis poteſt tanquā ipſe, poteſt tanquā alius: vt hic. & hoc eſt verum niſi veniat contra hdem debitam iure contractus: vel contra fidē iure comunctionis perſonæ: in quibus caſibus quod quis non poteſt tanquam ipſe, nec tanquā alius: vt d. §. quatuor. & in d. l. j. C. de dolo.

m *Quaſi quilibet* id eſt quaſi extraneus, cum eſſe deſierit nepos emancipatione.

n *Poteſt adoptare.* ſcilicet extrancum: vt ſupra eodem. l. ſi quis nepotem.

Senex quis dicatur.

a *Sexaginta.* aliàs dicitur ſenex maior ſeptuaginta annis: vt in excuſatione tutelæ: vt. C. qui ætate. l. j. libro decimo. aliàs quinquaginta quinque, vt in excuſatione munerum perſonalium: vt C. qui ætate. l. j. §. fin. libro decimo. ſed mulier non dicitur ſtudere procreationi liberorum à quinquaginta annis ſupra: vt C. de legi. heredit. l. ſi maior.

Vir quisque geneſat, & fœmina concipias.

b *Creationi.* vtilius etiam eſt reipublicæ filios de noue creare, quàm creatos quadam fictione alicui dare: vt infra eodem. l. ij. §. iij. Sed arg. contra. C. de natu. lib. l. iij. in fin. & ille verſus:

Non minor eſt virtus, quàm quærere, parta tueri.

Ad hoc vt ſponſum & ſequentes leges perueniat ea quæ elegãter diſſerit Cic. pro domo ſua ad pontifices.

ſed non obſtant, quia hominum, id eſt filiorum conſeruatio, ad deum pertinet.

c *Morbus.* ſcilicet tẽporalis: valetudo autẽ perpetua.

d *Coniunctam.* quia par affectionis cauſa ſuſpicionẽ remouet: vt infra de ri. nup. l. non ſolùm. §. deuno.

e *Cauſa.* quia multum erat diues.

f *Alienum.* ſed ſuum ſic: vt infra de ri. nup. l. ſciendum. & ſupra de ſta. hom. l. ſi. & facit ad hanc legem infra de in ius vo. l. ſed ſi hac lege. §. patronũ. Sed contra infra eodem l. fina. in. §. fina. Solu. ibi iure adrogationis per principem permittitur: hic iure adoptionis inhibetur. Sed nónne eſt ſemper ſui iuris? Reſpon. non, ſi primò in adrogationem vni ſe per principẽ dedit. vel dic vt ibi.

g *Minor.* ſcilicet adoptare debet. Accur.

h *Adoptio. Locum habet.* ſcilicet plerunq; propter id quod dicitur inſtit. eodem. §. ſed illud. & ſupra eod. l. ij. §. illud.

i *Nec ei. Alicuius.* quem vult adrogare.

Tutor an poſſit adoptare pupillum.

k *Adminiſtrauit.* ſcilicet eius qui fuit in tutela. Sed contra infra eod. l. nonnunquam. Sol. hic loquitur cum tutelâ iam finita erat: & ideo præſumitur quòd in fraudem fiat, ne rationem reddat. ibi loquitur quando nondum tenebatur actione tutelæ: nec erat finita tutela, ſecundum Io. vt ar. j. de rit. nup. l. libertum. §. ſenatuſconſulti. vel dic quòd ibi adoptabat ſancta affectione: vt ar. infra hac lege. §. eorum. Accur.

l *Turpi.* ſcilicet vt deprædetur adrogatum: vel adrogat adultam vt habeat eius copiam.

m *Eorum.* ſcilicet pupillorum adrogatio permittenda eſt duntaxat his tutoribus qui vel naturali &c. ſecundum Bul. Sed Io. legit, pupillorum adrogatio permittenda eſt his duntaxat, qui cognatione eorum naturali, vel ſancta affectione eorum, id eſt pupillorum ductí &c.

la, & curator durante cura non poteſt adoptare pupillum vel adultum. h. d. vſque ad. §. eorum. in. l. ſequen. Bartolus.

In adrogationibus cognitio† vertitur, num fortè minor ſexaginta [a] annis ſit qui adrogat: quia magis liberorum creationi [b] ſtudere debeat: niſi forte morbus [c] aut valetudo in cauſa ſit, aut alia iuſta cauſa adrogandi: veluti ſi coniunctam [d] ſibi perſonam velit adoptare. Item non debet quis plures adrogare, niſi ex iuſta cauſa: [e] ſed nec libertum alienum, [f] nec maiorem minor. [g]

XVI. IAVOLENVS libro ſexto ex Caſſio.

ADoptio enim in iis perſonis locum habet, [h] in quibus etiã natura poteſt habere.

Adultus vel pupillus non poteſt adoptari per tutorem vel curatorem.

XVII. VLPIANVS libro vicenſimoſexto ad Sabinum.

NEc ei permittitur adrogare, qui tutelam vel curam alicuius [i] adminiſtrauit, [k] ſi minor vigintiquinq; annis ſit qui adrogatur: ne forte eum ideo adroget, ne rationes reddat. Item inquirendum eſt ne forte turpis [l] cauſa adrogandi ſubſit.

Adrogatio pupilli debet fieri cum cauſa cognitione, quæ infra ſequitur. & adrogans pupillum debet ſatisdare reſtituturum bona ipſa, adrogatione finita per mortem impuberis, illis ad quos bona peruenire debent: vtputa ſubſtitutis vel aliis heredibus. quæ ſatisdatio ſi non fuerit appoſita, datur eiſdem vtilis actio contra ipſum adrogantem. h. d. vſque ad. l. ſi adrogator.

Eorum [m] dumtaxat pupillorum adrogatio permittenda eſt his, qui vel naturali cognatione vel ſanctiſsima affectione ducti adoptarent: cæterorum prohibenda eſt, ne eſſet [n] in poteſtate tutorum & finire tutelam, & ſubſtitutionem à parente factam extinguere. Et

A n *Ne eſſet.* ſi enim paſſim permitteretur adoptare cuilibet: euenire vt tutor adoptaret pupillum: & ſic finiretur tutela: cum omni ca. de pupilli tutela finiatur: vt inſtitu. quibus modis tutel. fin. §. ſed & pupilli. item extingueretur ſubſtitutio: cum pupillaris ſubſtitutio à patre facta, teſtamentũ filij eſſe dicatur: vt inſtit. de pupillari ſubſtitutione. §. igitur. & capitis deminutione etiam minima teſtamẽtũ infirmetur: vt inſtit. quibus modis teſtament. infir. §. alio.

primùm [o] quidem excutiẽdum erit quæ facultates [p] pupilli ſint, & quæ eius qui adoptare eũ velit: vt æſtimetur ex comparatione [q] earum, an ſalubris adoptio poſsit pupillo intellegi. deinde, cuius vitæ [r] ſit is qui velit pupillum redigere in familiam ſuam. tertiò cuius idẽ ætatis ſit: vt æſtimetur an me- B lius ſit de liberis procreandis cogitare eum, quàm ex aliena familia quemquam redigere in poteſtatem ſuam. Prætẽrea videndum eſt an non debeat permitti ei qui vel vnum habebit vel plures liberos, adoptare alium: ne aut illorum quos iuſtis nuptiis procreauerit, deminuatur ſpes, quam vnuſquiſque liberorum obſequio [s] paret ſibi: aut qui adoptatus fuit, minus percipiat quàm dignum erit eum conſequi. Interdum & ditiorem permittetur adoptare pauperiori, ſi vitæ eius ſobrietas [t] clara ſit, vel affectio honeſta, nec incognita. C

Satisdatio [u] autem in his caſibus [x] dari ſolet [y].

XVIII. MARCELLVS libro vicenſimoſexto Digeſtorum.

NOn aliter enim voluntati eius qui adrogare pupillum volet, ſi cauſam eius ob alia [z] probabit [a], ſubſcribendum [b] erit, quàm ſi cauerit [c] ſeruo publico [d], ſe reſtituturum ea quæ ex bonis eius conſecutus fuerit, illis ad quos res peruentura eſſet ſi adrogatus permanſiſſet in ſuo ſtatu [e].

D XIX. VLPIANVS libro vicenſimoſexto ad Sabinum.

HIs verbis [f] ſatisdationis, quæ ab adrogatore præſtari debet, *Ad* [g] *quos ea res pertinet*: & libertatibus proſpectũ eſſe [h], quæ ſecundis tabulis da-

a *Probabit.* ſcilicet adrogator.

b *Subſcribendum.* id eſt conſentiendum à principe, vel ab alio vice principis.

c *Si cauerit.* id eſt promiſerit.

d *Seruo publico.* i. tabulario: vt infra rem pupilli ſal. fo. l. ſi pupillus. & inſtitu. eo. §. cum autem. ſeruus autem non poteſt eſſe tabellio: vt. C. de tabular. ſcrib. l. generali. libro decimo.

Seruus tabellio eſſe nõ poteſt.

e *In ſuo ſtatu.* i. ſi ſe in adrogationem non dediſſet. Accurſius.

f *His verbis.* ad quos ea res pertinet, vt infra proxime.

g *Ad quos.* vel materialiter, vel cauſatiuè.*

h *Proſpectum eſſe.* impropriè: vt infra de verborum ſignificatione. l. ſciendum. §. finali.

*aliàs, ſignificatiuè.

a *Dubitat.* aliàs enim actio ſubſtitutis vel legatariis non daretur, cum teſtamentum ſit ruptum capitis deminutione: vt inſtitu. quibus modis teſta. infir. §. non tamen. & facit infra de vul. ſubſti. l. cauſa.

b *Vtilis actio.* Not. intelligi ſtipulationem vbi non eſt. ſic infra ſi cui plus quàm per legem Falcid. l. niſi. §. item ſciendum. & C. de rei vxo. acti. in princi. & in authen. vt nul. iudi. §. ſuper hoc. colla. ix. & facit ad hoc infra de vſufruct. earũ rerum quæ vſu conſu. l. hoc ſenatuſconſultũ. §. j. & de dam. infect. ſi finita. in principio.

c *Hæc autẽ. impubes.* ergo in adulto non habet locum hæc ſtipulatio, etiam ab initio.

d *In pupilla.* Nam appellatione pupilli & pupilla continetur, ſed non econtra: vt infra de leg. iij. l. ſeruis legatis. §. ſed pueris.

e *Nam & fœmina. Adrogari.* paſſiue, non actiuè, niſi impetrẽt à principe ſolatium liberorum amiſſorum: vt. C. eod. l. mulierem. & inſtit. eod. §. fœminæ.

Si adrogator.] CASVS. Adrogator deceſſit filio adoptiuo relicto impubere. deceſſit tandem impubes iſte. tenentur heredes adrogatoris bona reſtituere impuberis, his qui veniſſent ad ſucceſſionem eius ab inteſtato, ſi adrogatus non fuiſſet: & dare etiam quartam partem, quantam reliquit ei adrogator. & in iſta quarta poteſt ei ſubſtituere vſque ad pubertatem, & non vltra. Vltimo dicitur quòd hoc locum habet etiam ſi quis adrogauerit in locum nepotis. Viuianus.

f *Si adrogator.* hæc lex loquitur cum adrogator prius in fata conceſſit, & bene. & ſic poſtea pubere decedente ſubſtitutus ei in paterno teſtamento admittetur per bonorum poſſeſſoriam hereditatis petitionem: quia tempore mortis inueniebatur ſui iuris: & ſic reconfirmata eſt ſubſtitutio extincta per adrogationem: vt inſtitu. quibus modis teſtamen. infir. §. non tamen. ſed quid ſi prius deceſſiſſet impubes? videtur ſubſtitutus nõ admittiſſed illi qui ſuccederent ab inteſtato ſi adrogatus remanſiſſet in ſuo ſtatu: vt inſtitu. quibus modis teſtamen. infir. §. non tamẽ. & ſupra eodem. l. nec ei. §. eorum. ſed dic ſubſtitutum admitti ex ſtipulatione tacita, vel expreſſa, quaſi lex fingat teſtamentum non rumpi: vt ſupra eodem. l. his verbis. ſed pone adrogatorem ſubſtituiſſe aliquem in quartam quam ei dat ex bonis propriis, & impuberem poſt adrogationem deceſſiſſe. numquid dicam admitti ſubſtitutum in quarta ad ipſam quartam, & veniẽtes ab inteſtato ad alia bona, ſi ponas nullum ſubſtitutũ à patre naturali? non audeo hoc dicere, cum nemo pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus decedere poteſt: vt infra de regulis iuris. l. ius noſtrum. ſed numquid dicam ſubſtitutum à patre naturali in cæteris bonis admitti in quartam: ſubſtitutum ab adrogatore, quaſi ex duobus teſtamentis ſucceſſerit? dicam ergo ſubſtitutum in quarta, & quartam iure inſtitutionis, & eius occaſione etiam alia bona habiturum. & tenetur ſubſtitutus in teſtamento patris naturalis ſi habet: vel ſi nullus fuerit ſubſtitutus, tenetur veniẽtibus ab inteſtato vtili actione ex ſtipulatu reddere bona adrogati. vel dic quòd heredes adrogatoris teneantur vtili actione, ſcilicet petitione hereditatis ſubſtituto à patre naturali eo caſu quãdo habuit ſubſtitutum. Et ſic ex prædictis videbitur iſte adrogatus deceſſiſſe duobus teſtamentis conditis pro ſe: vno à patre naturali: alio ab adrogatore: quod eſt mirabile, nec alibi inuenitur, niſi in milite: vt infra de mili. teſtamen. l. quærebatur. in principio. & inſtitu. de heredi. inſtitu. §. hereditas. verſicu. non autem.

Decedere quo poteſt duobus teſtamentis conditis.

TAntæ ſunt, & multo magis ſubſtituto ſeruo, item legatariis, nemo dubitat [a]. quæ ſatiſdatio ſi omiſſa fuerit, vtilis actio [b] in adrogatorem datur.

XX. MARCELLVS libro vicẽſimoſexto Digeſtorum.

HAec autem ſatiſdatio locum habet ſi impubes [c] deceſſit. ſed etſi de pupillo loquitur, tamen hoc & in pupilla [d] obſeruandum eſt:

XXI. GAIVS libro ſingulari Regularum.

NAm & fœminæ ex reſcripto principis adrogari [e] poſſunt.

XXII. VLPIANVS libro vicenſimoſexto ad Sabinum.

SI adrogator [f] deceſſerit impubere relicto filio adoptiuo [g], & mox impubes decedat, an heredes adrogatoris teneantur? [h] Et dicendum eſt heredes quoque reſtituturos [i] & bona adrogati, & præterea quartam partem [k]. Sed an impuberi adrogator ſubſtituere poſſit quæritur. & puto non admitti ſubſtitutionem, niſi fortè ad quartam ſolam [l] quam ex bonis eius conſequitur, & hactenus, vt ei vſque ad pubertatem ſubſtituat. Cæterùm ſi fidei eius committat, vt quandoque reſtituat, non oportet [m] admitti fideicõmiſſum: quia hoc non iudicio [n] eius ad eum peruenit, ſed principali prouidentia [o]. Hæc omnia dicenda ſunt ſiue in locum filij ſiue in locum nepotis aliquis impuberem adrogauerit.

XXIII. PAVLVS libro trigenſimoquinto ad Edictum.

QVi in adoptionem datur: his quibus adgnaſcitur [p], & cognatus fit: quibus verò non adgnaſcitur, nec cognatus fit. adoptio enim non ius ſanguinis, [q] ſed ius adgnationis [r] affert. & ideo ſi filium ſecundum eos inuenitur plus adoptiuus quàm legitimus habere: ſi fortè ſunt quatuor legitimi vel plures, & vnus adoptiuus. vnde dic quartam, ſcilicet ſibi debitæ portionis ab inteſtato, vt in naturali quem pater vult exheredare: vt. C. de inofficioſo teſtamen. l. parentibus. cum adoptio naturam imitetur: vt ſupra eodem. l. adoptio enim. Accurſius.

a *Adoptiuo.* non herede relicto, ſed aliis extraneis inſtitutis. Accurſius.

b *Teneantur.* ſcilicet ſubſtitutis in teſtamento patris naturalis: vel etiam agnatis.

i *Reſtituturos.* ſcilicet eis qui veniſſent ſi adrogatus non eſſet, & hoc per directam actionem ex ſtipulatu, id eſt natam ex verbis expreſsis ſi ſatiſdatum eſt ſeruo publico: vel ſi non, tunc per vtilem: vt ſupra eodem. l. non aliter. &. l. his verbis. & infra de vul. ſub. l. cauſa. & per bonorum poſſeſſoriã hereditatis petitionẽ: vt in alia gloſſa.

k *Quartam partem.* id eſt ex cõſtitutione diui Pij: vt infra de col. bo. l. j. §. ſi impuberi. & infra de inofficioſo teſtamen. l. Papinianus. §. ſi quis impubes. & inſtit. eodem. §. cum autem. & hæc quarta petitur condictione ex dicta lege diui Pij, cum ad eum ſtipulatio porrigi non videatur: vt ſupra eodem. l. non aliter. & inſtitu. eodem. §. cum autem. ſed an hæc quarta eſt omnium bonorum, vel portionis ſibi ab inteſtato debitæ tantum? Reſpond. quidam, omnium. &

C

l *Quartam ſolam.* ſubaudi, & ad cætera quæ beneficio adrogatoris ad eũ peruenerint: vt infra de vulg. ſubſti. l. ſed ſi plures. §. in adrogato quoque. quæ eſt contra. vel dic quartam ſolam, id eſt tantum. & ſubaudi, & eam partem quam &c. & eſt ſimilis lectura. C. de ſacroſan. eccle. l. placet.

m *Oportet.* ſed ſi aliud vltra quartam ei reliquit, poterit ei ſubſtituere in eo poſt pubertatem: vt. j. ſubiicit.

n *Iudicio.* id eſt non mera liberalitate.

o *Prouidentia.* quæ iſtud ſtatuit, ſcilicet conſtitutione diui Pij.

Qui in adoptionem.] CASVS. Filius meus quem in adoptionem tibi dedi, efficitur quidem iſte filius poſt adoptionem cognatus illis quibus erat adgnatus ante adoptionem. Vel aliter dic, efficitur cognatus his quibus adgnaſcitur. & de hoc ponit exemplã, ita quod ſi filium adoptauero, vxor mea iſti

D

filio adoptiuo non ſit mater: nec eius cognata ſit, vel agnata. Item mater mea non eſt illi auia. ſed ſi habeo filium, efficitur frater filiæ meæ: dum tamen nec vxorem meam, nec matrem meam ducat in vxorem. Viuianus.

p *Adgnaſcitur.* id eſt quibus erat adgnatus ante adoptionem, efficitur cognatus poſt adoptionem, ſecundum M. ſed male. quid enim ſi prorſus ab extraneo adrogetur? non fieret adgnatio, vel cognatio, ſecundum eum: quod eſt falſum: vt infra vnde cog. l. j. §. cognationem. ſed ipſe de primis adgnatis fortè intellexit, qui per capit. demi. definunt eſſe adgnati, ſed remanent cognati. dic ergo, adgnaſcitur his tantum quibus eſt adrogator adgnatus. ſed in quo apparebit hæc adgnatio, vel cognatio? Reſpond. in iure quod habent adgnati inter ſe, & conſequenter in eo quod habent cognati in ſuccedendo, & aliis: vt infra de ſu. & legi. l. ij. §. hereditas. ſed hodie hoc habet locum tantum in adrogatione, non in adoptione, niſi detur non extraneo: vt. C. de adopt. l. cum in adoptiuis. §. ſed ſi quidem. & inſtitu. eodem. §. ſed hodie.

q *Sanguinis.* id eſt cognationis.

r *Adgnationis.* quod eſt ius ciuile. & ſic ciuile ciuili ſe applicat

cat non naturali.

a *Matris loco nõ eſt.* ſed nouercæ: vt infra de ri. nup. l. adoptiuus. primo reſpon.

b *Familiam.* hic ponitur familia pro adgnaticia cognatione. infra de verb. ſigni. l. pronunciatio. §. communi.

c *Nuptiis.* hoc tamen aduerſatur ei quod de matre & vxore adoptãtis dicitur: & hoc perpetuo. ſororem autem ſoluta adoptione accipere poſſumus: vt. j. de ri. nu. l. adoptiuus. in prin. & l. quinetiam. in princ. & §. item patris. Accurſius.

Neque.] *CASVS.* Si volo aliquem adrogare, debet expreſſim is qui adrogatur, conſentire. vnde ſi eſt abſens, vel diſſentiat: adrogare eum nõ poſſum. Viuia.

d *Neque.* facit ſupra eodem. l. in adoptionibus. Accurſius.

Poſt mortem.] *CASVS.* Filiam habebam quæ à me emãcipata ita vixit, quaſi ſui iuris eſſet. tandem deceſsit, & heredem ſibi inſtituit. vtrũ poſſim mouere quæſtionẽ non iure eam emancipatam fuiſſe? Reſpon. quòd non. ſecundo dicit, per alium quis abſens adrogare non poteſt. Viuianus.

e *Factum ſuum.* No. quem non poſſe venire contra factum ſuum. ſic. j. de ſer. ruſt. prædi. l. per fundũ. in glo. fi. &. C. de ſeruo pi. da. l. ſi creditoribus. &. C. de reuo. do. l. cum profitearis. &. C. de remiſ. pig. l. j. Sed argu. cõtra C. de agri. & cẽſi. l. quẽadmodũ. lib. xj. & . C. de lib. cau. l. j. &. C. de murile. l. murileguli. li. xj. Sol. refert an aliquis faciat quod eſt prohibitum à lege, an quod non eſt prohibitum: vt emancipare non ſolenniter: ſed tamen eſt eius contrarium permiſſum, (vt emãcipare ſoleniter) id eſt facit aliquid omiſſa illa ſolennitate quam vult lex intercedere. In primo caſu non obſtat factum ſuum alicui. In ſecundo obſtat, vt. C. de agri. & cẽſi. d. l. quemadmodũ. *ADDITIO.* Dic quòd ibi fuit factum contra legem, hic autẽ præter, ſecundum Bart.

Contra factũ ſuũ an quis venire poſſit.

f *Prohibetur.* immò videtur pater admittendus: vt. C. ſi aduer. rem iudi. l. ſi cum pater. &. C. ne de ſta. defun. l. quod eſt conſtitutũ. & infra de proba. l. ab ea parte. in fi. quæ ſunt cõtrariæ. ſed dic q̃ hæc duo obſtant patri, & factum ſuum, & longi temporis curſus, puta decenniũ, vel plus: in legibus contrariis vnum tantum, ſcilicet factum: ar. C. de fun. pa. l. fi. lib. xj. vel ibi in. l. illa, ne de ſta. defun. non admittitur pater, ſed heredes eius admittuntur: quoniam ſi illa veniret ad patris hereditatem, repellerent eam, niſi omnia quæ adquiſiuiſſet, reduceret in commune. vel ibi ab alio: hic à patre.

g *Nec per alium.* No. quædam poſſum per me, quæ per aliũ non poſſum: vt hic, &. C. de iudi. auth. ad hæc. &. C. de his qui ve. æta. impe. l. ij. in glo. per ſe. &. j. de adqui. heredi. l. ſi ſolus. in fi. & ibi glo. Sed arg. contra. j. de admi. tuto. l. ita autem. §. geſsiſſe. &. ã. de ſta. ho. l. Arethuſa. in fin. Sol. colligitur. C. de cadu. tol. l. j. §. ne autem.

Quædã poſſum per me, quæ per alium non poſſum.

adoptauerim, vxor mea illi matris loco non eſt [a]: neque enim adgnaſcitur ei, propter quod nec cognata eius fit.

Item nec mater mea, auiæ loco illi eſt: quoniam his qui extra familiam [b] meam ſunt, non adgnaſcitur. ſed filiæ meæ, is quem adoptaui, frater fit: quoniam in familia mea eſt filia, nuptiis [c] tamen etiam eorũ prohibitis.

XXIIII. VLPIANVS libro primo Diſputationum.

NEque [d] abſens neque diſſentiens adrogari poteſt.

Pater contra emancipationem à ſe factam & diuturnitate temporis roboratam venire non poteſt. Bartolus.

XXV. IDEM libro quinto Opinionum.

POſt mortem filiæ ſuæ, quæ vt materfamilias quaſi iure emancipata vixerat, & teſtamento ſcriptis heredibus deceſsit: aduerſus factum ſuum, [e] quaſi non iure eam nec præſentibus teſtibus emancipaſſet, pater mouere controuerſiam prohibetur [f].

Id quod per me poſſum, non poſſum per alium.

Neque adoptare neque adrogare quis abſens, nec per alium [g] eiuſmodi ſolennitatem peragere poteſt.

XXVI. IVLIANVS libro ſeptuagenſimo Digeſtorum.

QVem filius meus emancipatus adoptauerit, is nepos meus non erit [h].

XXVII. IDEM libro octagenſimo Digeſtorum.

A QVem filium.] *CASVS.* Titius filius meus emancipatus aliquem adoptauit: an ſit iſte quem filius meus adoptauit, mihi loco nepotis? Reſpondeo quòd non eſt nepos meus. Viuia.

h *Non erit.* quia filius meus deſiit eſſe per emancipationem adgnatus: vnde nec per eum alius fit mihi adgnatus: vt. ĩ. e. l. qui in adoptionẽ. Hodie tamen cũ filius per emãcipationem non deſinat eſſe adgnatus, videtur quòd ille ſit nepos: vt inſti. de leg. agnat. §. fina.

EX adoptiuo [i] natus, adoptiui locum obtinet in iure ciuili [k].

XXVIII. GAIVS libro primo Inſtitutionum.

LIberum arbitriũ eſt ei qui filium, & ex eo nepotem in poteſtate habebit, filium quidem poteſtate demittere, nepotem verò in poteſtate retinere: vel ex diuerſo filium quidem B in poteſtate retinere, nepotem verò manumittere [l]: vel omnes [m] ſui iuris efficere. eadem & de pronepote dicta eſſe intellegemus.

Nota quòd in adoptione verborum expreſſio non requiritur.

XXIX. CALLISTRATVS libro ſecundo Inſtitutionum.

SI pater naturalis loqui quidem non poſsit, alio tamen modo quàm ſermone manifeſtum facere poſsit velle ſe filiũ ſuum in adoptionẽ dare: perinde confirmatur adoptio, ac ſi iure [n] facta eſſet.

C XXX. PAVLVS libro primo Regularum.

ET qui vxores nõ habent [o], filios adoptare poſſunt.

Opponitur de. l. ſi ſemnes. C. de epiſc. au. Sol. hac regula fallit in caſibus hic notatis, & ne. inſtitu. qui. mod. im. pa. po. ſol. §. ſi. ſed quid econtra, vide glo. l. nec eum. C. de emanci. libe. Nam beneficium non confertur in inuitum &c. Bart.

XXXI. MARCIANVS libro quinto Regularum.

NOn poteſt filius qui eſt in poteſtate patris, vllo modo [p] cõpellere eũ ne ſit in poteſtate: ſiue naturalis, ſiue adoptiuus. §. filio. Accurſius.

D SI pater.] *CASVS.* Pro intellectu huius legis præſuppone quòd qui dat filium ſuum in adoptionem, conſentire debet. vnde pone quòd pater conſentire non poteſt expreſsim, quia mutus: ſi conſentiat alio modo quàm verbis expreſsis, valet adoptio. Viuianus.

n *Iure.* id eſt expreſsis verbis. vbi enim ſermone opus non eſt, ibi conſenſus ſolus ſufficit: vt infra de actio. & obliga. l. in quibuſcunque. & infra de verb. oblig. l. ſi ſtipuler. §. fin. & facit infra ſi cer. peta. l. cum quid. & infra de regu. iur. l. vbi. Accurſius.

o ET qui vxores non habent. ſubaudi, tamen habere poſſunt. vnde ſpadones adoptare poſſunt: caſtrati nõ: vt infra eo. l. adrogato. §. fin. & inſtitu. e. §. ſed & illud. & ſupra eo. l. ij. §. fin. & infra de iure do. l. ſi ſerua ſeruo. §. ſi ſpadoni. Accurſius.

NOn poteſt.] *CASVS.* Hac. l. traditur quòd filius patrem cogere non poteſt quòd emancipet eum: ſiue ſit filius naturalis, ſiue adoptiuus. vnde pone: Vitricus cum eſſet tutor, priuignum adoptauit: quod poteſt: cogitur tamen cauſa cognita eum emancipare. nam ſi pubes ſit factus, bene cogetur vitricus priuignum emancipare, ſi non expediat priuigno quòd ſit in poteſtate vitrici. & hoc dicit hæc lex cum duabus. ll. ſequentibus. Viuianus.

Pater cogitur aliquãdo filium emancipare.

p *Vllo modo.* ſcilicet regulariter. nam in caſibus quatuor ſecus

Manumiſſio ſeruos tãtùm reſpiciat.

i *Ex adoptiuo.* ſcilicet filio.

k *Ciuili.* ſ. ſuccedendo ei ab inteſtato. & hoc ſi natus fuit poſt adoptionem: ſecus in adrogato. nam & natus ante adoptionem, & natus poſt, in adrogatoris erit poteſtate: vt j. eo. l. adrogato.

l *Liberum manumittere.* impropriè ponitur, cum manumiſsio ſeruos tantùm reſpiciat: vt infra quãdo actio de pecu. eſt an. l. j. §. j.

m *Vel omnes.* id eſt ambos. & eſt pro nobis in eo quod dixim' ĩ. eo. l. ſed &. facit ad hanc legem inſti. qui. mo. ius pa. po. ſol. §. admonendi. Sed ar. contra infra de vul. & pupil. ſubſti. l. ſed & ſi plures. §. filio. Accurſius.

vt ſi filiæ neceſsitatē peccandi imponat: vt C. de epiſc.audi.ſi lenones. Item ſi male ſe pater contra filium habuit: vt infra ſi à paquis fue.ma.l.fin. Item ſi legatum ſit patri relictum hac conditione, vt filium emancipet, & accepit: vt infra de condit.& demon.l.ſi cui. Item eſt quartus, vt infra.l.proxi. quæ in vitrico & priuigno loquitur. Idē eſt generaliter in quolibet minore adrogato: vt infra de mino.l.iij.§.ſi quis minor. & facit ad hāc legem inſti.quib.mo.ius pa.po.ſol.§.fi.& C.de emā.libe.nec auus. & ī.vnde libe.l.fili⁹.in fi. Accur.

a *Nonnunquā. Conſa cognita.* vt ſi locuples ſit pupill⁹ adrogat⁹ à paupere vel prodone. ſic.ī. de mino. l. iij.§.ſi quis minor. Ac.

b *Adoptare.* Not. vitricum poſſe eſſe tutorem priuigni ſui: vt. C. de cōtra.iudi.tute.l.fi. item no. q̄ poteſt eum adrogare. Sed cōtra.ī. e.l.nec ei. in pric. Sol. vt ibi. vel dic ſpecialiter à principe fuit impetratum, ſecundū Io.

c *Et ſi pubes.*] *Redigi.* id eſt redactum fuiſſe. Accurſius.

Si tibi.] *CASVS.* Filium meum hoc pacto in adoptionem tibi dedi, vt poſt triennium cum in adoptionem mihi des. non valet quidem talis adoptio. Viuia.

d *Si tibi.* aliàs incipit, ſi tibi. & aliàs, quæſitū eſt. Accur.

e *Datus.* à me patre, vel ab alio. Accur.

f *Actio.* id eſt actus. ſic. C. de ſacroſan. eccle. authen. hoc ius. vel dic propriè. Accur.

g *Actionem.* i. actum. vel dic propriè, vt mode. vnde nota q̄ dies habetur pro nō appoſita, & pactum totum, vt ī. de reg. iur. l. actus legitimi. & ī. de hered. inſti. hereditas. Accur.

† *Vide omnino quod no. Inno. extra de offic. lega. c. quod tranſlationem. & ea. ti. c. nouit.*

Per adoptionē.] *CASVS.* Si plebeius ſenatorem adopter, manet ſenator. & qui adoptatus eſt, ſi eſt filius ſenatoris, manet filius ſenatoris Viuianus.

h *Argum.* domicilium etiam adiicitur: vnde ibi poteſt conueniri: vt. ī. ad munici. l. ordine. in fi. Item nota nō minui dignitatē adoptione. ſic. ī. de ſena. l. ſenatoris filius. § à ſenatore. ſecus per matrimonium: vt infra eod. tit. l. fœminæ. &. C. de dignitatibus lib. duodecimo. &. l. mulieres. Accurſius.

Emancipari.] *CASVS.* Filium meum quocumque loco, dum tamen idoneo, emancipare poſſum. Item poſſum emancipare filium coram præſide, etiam ſi non regat prouinciam illā vbi emancipo filium meum. Viuianus.

i *Loco.* idoneo tamen. ſic. ī. de cōſtitu. pecu. l. qui autem. in fin. &. l. ſi duo. vel nō honeſto: vt. ī. de arbi. l. ſi cum dies. §. ſi arbiter. dic ergo, in quacumque prouincia, & in quacumq; ciuitate coram iudice tamen: vt inſti. quib. mo. ius pa. po. ſol. §. noſtram autem. ſit ordinarius vel non: vt infra de manu. vin. l. etiam. §. fin. dico enim magiſtratus municipales habere hāc poteſtatem: vt. C. de magiſtra. munici. l. ij. Accurſius.

k *Non eſt.* nō ergo debuit ei pareri: vt infra de iuriſ. om. iu. l. ſi quæ eſt contra. ſed hic de voluntaria, ibi de contentioſa iuriſdictione dicit: arg. infra de offic. proconſ. & leg. l. ij. in princi. vel hic inter homines ſuæ iuriſdictionis: ibi non.

Adoptare.] *CASVS.* Si filium non habeo, poſſum nihilominus aliquem in nepotem adoptare. Secundo dicit, quòd ſi emancipo illum quem adoptaui, vel alij do in adoptionem, non poſſum eum iterum adoptare. Viuianus.

l *Adoptare.* facit inſti. eod. §. licet. Argu. cōtra ſupra eod. l. adoptio enim.

m *Non poteſt.* ne leges ſint ludibrio: vt. C. de bo. quæ libe. l. fin. circa finem. &. C. de cura. furi. l. cū aliis. in fi. & infra de iudi. l. ſi prætor. ſecus in naturali, qui non tranſlatus ſed redditus videtur: vt. ī. de libe. & poſthu. l. filio. quæ eſt contra. &. ī. eo. l. ſi pater. §. qui duos. & infra eo. l. ſi pater.

Adoptio.] *CASVS.* Si adopto aliquē non rectè, vt quia debebam coram principe, & adrogaui coram magiſtratu, princeps poteſt hoc confirmare: & in iſta confirmatione debēt eſſe illi q̄ læderentur ex hac vel per hanc confirmationem: vt in. l. ſequenti, quæ continuatur cum iſta. Viuianus.

n *Facta.* vt corā magiſtratu: cum eſſet ſui iuris, vel coram ſenatu: vel ſecundū H. coram magiſtro de Grāmatica: vel facti ſine teſtibus, vel ſine ſcriptura. Accurſius.

o *Nam ita. Deſiderat.* vt adoptio non iure facta confirmari poſſit.

q *Qui læderentur.* ſi nō intereſſent confirmationi: vt ſunt tutores & curatores: & filius, cū loco nepotis aliqs adoptatur: vt. ī. eo. l. cum nepos. nam quod omnes tangit &c. vt. C. de auctorita. præſtan. l. fin. ſed an adgnatorum? Reſpon. forte hc, ſecundum Ioan. nec ob. ſupra eod. l. cum adoptio. quia hic loquitur quando per reſcriptum confirmatur. Vnde eſt hic arg. quòd quando reſcripta impetrantur, debeant interuenire qui per reſcriptum læderentur: vt ar. infra de na. re. l. fina. & infra de mino. l. in cauſæ. ī. §. cauſa. & in authen. vt ſpon. lar. §. ad hæc. colla. viij. & negotiorum merita, partium &c. vt. C. ſi per vim vel alio modo. l. fina.

Reſcripta impetrandis debent interuenire qui per ea læsi poſſūt.

Drogato.] *CASVS.* Si adrogo aliquem, efficitur in mea poteſtate: & filij ſui. ſecus in adoptione eſt. nam pater naturalis retinet nepotes in ſua poteſtate. Item dicit quòd adoptator debet eſſe maior xviij. an. eo quem adoptat. Item dicit quòd ſpado adrogat, & poterit ſibi inſtituere. Viuianus.

q *Poteſtate.* vt hic, & ſupra eod. l. ij. §. fi. &. l. ſi paterfa. in princ. & infra de cap. de. l. iij. in prin.

r *Retinentur.* ſed an recidant in poteſtatem adrogatoris, ſi poſtea auus naturalis moritur? Reſpon. ſic, vt ſupra eod. l. paterfamil.

f *Plena.* Nota: plena dicitur quandoque. xiiij. annorum: vt inſti.

Pubertas triplex.

XXXII. PAPINIANVS libro trigeſimo primo Quæſtionum.

NOnnunquam autem impubes qui adoptatus eſt, audiendus erit, ſi pubes factus emācipari deſideret. ídque cauſa cognita[a] per iudicem ſtatuēdum erit. Imperator Titus Antoninus reſcripſit, priuignū ſuum tutori adoptare[b] permittendum:

XXXIII. MARCIANVS libro quinto Regularum.

ET ſi pubes factus non expedire ſibi in poteſtatem eius redigi[c] probauerit: æquum eſſe emācipari eum à patre adoptiuo, atque ita priſtinum ius recuperare.

XXXIIII. PAVLVS libro vndecimo Quæſtionum.

QVæſitum eſt, ſi tibi[d] filius in adoptionē hac lege ſit datus[e], vt poſt trienniū puta cūdem mihi in adoptionē des, an actio[f] vlla ſit: & Labeo putat nullam eſſe actionē[g]. nec enim moribus noſtris conuenit filium temporalem habere.

XXXV. IDEM libro primo Reſponſorum.

PEr adoptionē dignitas non minuitur, ſed augetur[h]. vnde ſenator etſi à plebeio adoptatus eſt, manet ſenator. ſimiliter manet & ſenatoris filius.

Emancipatio & adoptio quæ deuoluntaria a iuriſdictione ſunt, poſſunt fieri quocūq; loco: dum tamen idoneo. Bart.

XXXVI. IDEM libro octauodecimo Reſponſorum.

EMancipari† filium à patre quocumque loco[i] poſſe conſtat, vt exeat de patria poteſtate. Apud proconſulem etiam in ea prouincia quā ſortitus nō eſt[k], & manumitti, & in adoptionem dari poſſe placet.

XXXVII. IDEM libro ſecundo Sententiarum.

ADoptare[l] quis nepotis loco poteſt, etiam ſi filium non habet. Eum quem quis adoptauit, emancipatum vel in adoptionem datum iterum non poteſt[m] adoptare.

B *Hæc lex cum ſequen. eſt bona, & quotidie allegatur. In confirmatione adoptionis non iure facta, requiritur citatio illorum qui ex confirmatione poſſunt læsi.*

XXXVIII. MARCELLVS libro vicenſimo ſexto Digeſtorum.

ADoptio non iure facta[n], à principe cōfirmari poteſt:

XXXIX. VLPIANVS libro tertio de officio Conſulis.

NAm ita diuus Marcus Eutychiano reſcripſit: Quod deſideras[o], an impetrare debeas, æſtimabunt iudices adhibitis etiam his qui contradicēt: id eſt, qui læderentur[p] confirmatione adoptionis.

C *In poteſtatē adrogatoris non ſolum trāſit adrogatus, ſed & filii eius. Bartolus.*

XL. MODESTINVS libro primo Differentiarum.

ADrogato patrefamilias, liberi qui in eius erant poteſtate[q], nepotes apud adrogatorem efficiuntur: ſimúlque cum ſuo patre in eius recidunt poteſtatem. quod non ſimiliter in adoptionē contingit. nam nepotes ex eo, in aui naturalis retinentur[r] poteſtate.

Nō tantū cum quis adoptat, ſed & cum adrogat, maior eſſe debet eo quem ſibi per adrogationem vel per adoptionem D filium facit: & vtique plenæ[ſ] auctoritatis. præſtan. l. fin. ſed an adgnatorum? Reſpon. forte hc, ſecundum Ioan. nec ob. ſupra eod. l. cum adoptio. quia hic loquitur quando per reſcriptum confirmatur. Vnde eſt hic arg. quòd quando reſcripta impetrantur, debeant interuenire qui per reſcriptum læderentur: vt ar. infra de na. re. l. fina. & infra de mino. l. in cauſæ. ī. §. cauſa. & in authen. vt ſpon. lar. §. ad hæc. colla. viij. & negotiorum merita, partium &c. vt. C. ſi per vim vel alio modo. l. fina.

[ſ] *plena puberate.*

inſtit. quibus mo. tute. fin. in princip. plenior. xvij. an. in qua quis poſſulare poteſt: vt infra de poſtulan. l. j. §. p ueritiam. & inſtitu. qui manumit. nō poſ. §. finali. alia pleniſsima: ſcilicet. xviij. an. vt hic: & quando relinquuntur alimenta impuberibus: vt infra de alimen. & ci. leg. l. Mela. in princip. Sed numquid ſi plures adoptat, pluribus pubertatibus præcedere debet? Videtur quòd ſic: vt infra de no. ope. nuncia. l. de pupillo. §. ſi in pluribus. ibi, quia in re? Sed id non credo, cum & naturaliter plures naſci poſſunt: vt infra de ſolu. l. ſi pater. & infra ſi pars here. peta. l. antiqui. & adoptio naturam imitatur.

*accerſere.

a *Accerſere.* id eſt ſibi heredem ſuum conſtituere, ſeu adſciſcere (vt vult Bu.) vt hic, & ſupra eo. l. ij. §. illud.

Si pater.] *CASVS.* Filium habebā Titium, & ex eo nepotem. emancipaui Titium filium meum, & nepotem in poteſtate mea retinui: & poſtea illum filium meum emancipatum adoptaui: & poſtea deceſsi. nunquid nepos meus recidit in poteſtatem Titij? & reſpōdetur quòd nō. Secundo dicit: Pone, Titium alij in adoptionem dedi: & nepotem in poteſtate mea retinui: & iterum Titium adoptaui. in hoc caſu non recidit in Titij patris ſui poteſtatē iſte nepos. Viuianus.

*vel diuerſ.

b *Si pater.* Duos ponit caſus. primo emancipauit filium pater nepote in poteſtate ſua retento. ſecundo caſu dedit eum alij in adoptionem. & totū intellige in patre naturali. nam adoptiuus redadoptare nō poſſet: vt ſupra eod. l. adoptare. §. eum. ſed quæ eſt ratio quare non recidit, cum in priſtinum ſtatum redierit? Reſpon. quia quaſi liberatus fuit hic nepos à patris ſui poteſtate, eo ſcilicet patre emancipato: id eſt hoc conſecutus eſt, q̄ non debeat auo mortuo in eius recidere poteſtatem. & qui liberatus eſt, poſtea reuerti non poteſt niſi per adoptionem, vel niſi ingratus exiſtat: vt ſupra eod. l. qui liberatus. & in auth. cōſtit. quę dig. §. illud quoque. col. vj. & in authen. de ſanc. epiſ. §. ſed hoc quidem. colla. ix. eſt & alia ratio, quia emācipatus filius naturalis, poſtea adoptatus, conſequitur id per adoptionem, quod quilibet alius extraneus ſi adoptaretur: & nihil amplius. ergo ſmita adoptione, quod ſit morte patris, omnia iura per eum quæſita perdit: vt ſupra eod. l. in omni.

c *Mortuo eo.* ſcilicet auo.

d *Quem.* ſ. filium. & hæc non ſunt vera, ſi filius de poteſtate exiuit per dignitatem, quia omne bonum &c. vt in auth. conſti. quę dig. §. illud. quæ eſt contra. col. vj.

Etiam.] *CASVS.* Filium meum infantem dedi in adoptionē. an poſſum, quæritur. Et dicitur quòd ſic. Viuianus.

e *Etiam infantem.* qui eſt vſque ad. vij. an. vt. C. de iure delibe. l. ſi infanti. item hoc in adoptione: ſecus in adrogatione: vt. ſ. eo. l. in adoptionibus. niſi fieret vt diximus ſupra eo. l. ij.

f *A Doptiones. Deinceps.* vt ſi pronepotis loco aliquem adoptē, quaſi ex nepote natum: & ſic de ſingulis. & facit ad hoc inſtitu. eod. §. licet.

Si ii.] *CASVS.* Nepotem habebam ex filio meo. poſtea quendam alium in loco nepotis adoptaui. deceſsi tandem. an ius paternitatis ſit inter iſtos, quæritur. diſtinguitur: aut adoptaui quaſi ex filio mortuo: & hoc caſu non erunt fratres. aut quaſi ex filio viuo: & erunt fratres. Sed dominus V. aliter diſtinxit. aut

ſſ. Vetus:

pubertatis, id eſt decem & octo annis eum præcedere debet.

Spado adrogādo ſuū heredē ſibi adſciſcere * * poteſt: nec ei corporale vitium impedimento eſt.

Emancipato filio, vel in adoptionem dato, nepos ex eo poſt mortem aui non recidit in poteſtatem ipſius.

XLI. IDEM libro ſecundo Regularum.

SI pater [b] filium ex quo nepos illi eſt in poteſtate, emancipauerit, & poſtea eum adoptauerit: mortuo [c] eo nepos in patris nō reuertitur poteſtatē. nec is nepos in patris reuertitur poteſtatem, quem [d] auus retinuerit filio dato in adoptionē, quē denuo redadoptauit.

XLII. IDEM libro primo Pandectarum.

ETiam infantē [e] in adoptionem dare poſſumus.

XLIII. POMPONIVS libro vicenſimo ad Q. Mucium.

ADoptiones non ſolùm filiorum, ſed & quaſi nepotū fiunt: vt aliquis nepos noſter eſſe videatur, perinde quaſi ex filio, vel incerto [f] * natus ſit.

XLIIII. PROCVLVS libro octauo Epiſtularum.

SI is qui nepotem ex filio [g] habet, in nepotis loco aliquem adoptauit: nō puto mortuo auo iura conſanguinitatis [h] inter nepotes futura [i] eſſe. ſed ſi ſic adoptauit, vt etiam iure legis [k] nepos ſuus eſſet, quaſi ex Lucio puta filio ſuo [l], & ex matrefamilias eius natus eſſet, contra puto [m].

XLV. PAVLVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

ONera eius [n] qui in adoptionem datus eſt, ad patrem adoptiuum transferuntur.

XLVI. VLPIANVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

IN ſeruitute mea * quæſitus mihi filius, in poteſtatē meam redigi beneficio [p] principis poteſt: libertinum tamen eum manere non dubitatur.

DE DIVISIONE RERUM & qualitate.

TITVLVS VIII.

Lex iſta ordinatè procedit, quòd res quædam ſunt diuini iuris, quædā humani: quædam ſunt publicæ, quædam priuatæ: quædā incorporales, quædam corporales.

I. GAIVS libro ſecundo Inſtitutionum.

SVmma ¶ rerum diuiſio in duos articulos deducitur. nam aliæ ſunt diuini iuris, aliæ humani. Diuini

A adopto expreſſe ex tali filio, cum plures habebā, vel habere poſſum: quo caſu erunt fratres, vt in fin. legis dicitur. aut nō dixi ex quo filio: & tunc non erunt fratres: vt in principio legis. & ſic duobus modis ponitur caſus. Viuianus.

g *Ex filio.* ſcilicet mortuo, ſecundum Ioan. vel dic, vt Ir. velle videtur, ex filio, ſcilicet viuente, ſed nō expreſsit ex quo, cū plures filios haberet. infra autem in ſecundo caſu legis expreſsit. & ſic primum non valet: quia non apparet ex quo velit.

h *Conſanguinitatis.* ſcilicet fraternitatis, quaſi ex eodē ſanguine proceſsiſſe videantur. ſed iura agnationis bene erunt inter eos: vt ſupra eo. qui in adoptionem dantur. & ſic vt agnat' admittetur, nō vt conſanguineus: & ita frater legitimus & naturalis, qui habet iura cōſanguinitatis, iſti præfertur: & hoc ſecundum quoſdam. Tu dic quòd auo mortuo etiā ius agnationis ſit ſublatum. argu. ē. eod. in omni. ſecundum Io. ſ. in caſu quem poſuit Ioan. ſ. cum ex mortuo adoptatur.

i *Futura.* quia nec eo auo viuente fuerit: vt ſupra eo. l. qui in adoptionem.

k *Iure legis.* filius videtur alius iure naturæ, vt naturalis: alius iure legis, vt adoptiuus: vt hic, & ſ. eo. l. j. *Filii ſunt duplices.*

l *Filio ſuo.* ſcilicet viuente, ſecundum Ioan. & conſentiente: vt ſupra eo. ſi quis. vnde ſecūdum hoc eſt ratio in promptu: quia vbi viuēte filio meo, & conſentiente & volente tanquam ex eo nepotem adopto, me decedente recidit hic nepos in eius poteſtatem: vnde & agnatus eſt eidē, & alteri fratri. vbi vero filius erat mortuus, non poteſt in eius poteſtatem recidere, qui non eſt. vnde inter nepotes meos me mortuo ius agnationis nō eſt. idē eſt ſecundum caſum Ir. vt ſi filios habebam, nec expreſsi ex quo adoptarem. nam tunc propter ambiguitatem in nullius recidit poteſtatem.

m *Puto.* quia iura fraternitatis ſunt inter eos.

Onera.] *CASVS.* Titius adoptauit Seium. Titius tenetur de oneribus Seij. Viuia.

n *Onera eius.* vt eum alat & ſuſtentet, & de peculio eius nomine teneatur ex contractibus qui poſtea ſecum fient, non prius: vt. ſ. de pecu. in adrogatorem. & inſt. de acqui. per adrogationē. §. ſi.

In ſeruitute.] *CASVS.* Cum ſeruus eſſem, filium habui. poſtea fui cum filio meo manumiſſus. potero quidem beneficio principis filium meum in poteſtatem meam redigere. libertinus tamen erit iſte filius meus. Viuia.

o *In ſeruitute mea.* modo manumiſſo vnà cum filio: vel etiam ex interuallo.

p *Beneficio principis.* id eſt per adrogationem: ſed non per adoptionem, ſecundum Ir. & ſic ſoluitur contra. ē. eo. ſi pater. §. fin. & ſupra de ſta. ho. l. ſi. Tu dic, beneficio, id eſt principis priuilegio fieri poſſe: & ſine eo nullo modo poſſe. nam nō ſolum alienum libertū adoptare, permittere poteſt, vt hic, ſed etiā ſeruum alienum manumittere, & reſtituere natalibus: vt infra de na. reſti. l. quæris.

DE DIVISIONE RERUM & qualitate.

q *Summa.* quia in tractatu eſt prima, vel nulla eſt compendioſior ea.

iuris ſunt veluti res ſacræ, & religioſæ: ſanctæ quoque res, veluti muri & portæ [a], quodãmodo [b] diuini iuris ſunt. Quod autem diuini iuris eſt, id nullius [c] in bonis eſt. id verò quod humani iuris eſt, plerunque alicuius in bonis eſt: poteſt autem & nullius in bonis eſſe. nam res hereditariæ, antequam aliquis heres exiſtat, nullius in bonis ſunt. Hæ autem res quæ humani iuris ſunt: aut publicæ [d] ſunt, aut priuatæ. Quæ publicæ ſunt, nullius [e] in bonis eſſe creduntur: ipſius enim vniuerſitatis eſſe creduntur. Priuatæ autem ſunt, quæ ſingulorum ſunt. Quædam præterea res corporales ſunt, quædam incorporales. Corporales hæ ſunt, quæ tangi poſſunt [f]: veluti fundus, homo, veſtis, aurum, argentum, & denique aliæ res innumerabiles. Incorporales ſunt, quæ tangi non poſſunt: qualia ſunt ea quæ in iure [g] conſiſtunt, ſicut hereditas, vſusfructus, obligationes quoquo modo contractæ [h]. Nec ad rem pertinet, quòd in hereditate res corporales continentur. nam & fructus qui ex fundo percipiuntur, corporales ſunt: & id quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerumque [i] corporale eſt, veluti fundus, homo, pecunia. Nam [k] ipſum ius ſucceſſionis, & ipſum ius vtẽdi fruendi, & ipſum ius obligationis [l] incorporale eſt. Eodem numero ſunt & iura prædiorũ vrbanorum, & ruſticorum: quæ etiam ſeruitutes vocantur.

Res multipliciter in nullius bonis dicũtur.

a *Portæ.* ciuitatum, aliàs eſt in textu, aliàs non eſt, ſed magis conuenit vt ſit: ſicut & inſtit. eo. §. ſanctæ quoque.

b *Quodammodo.* non enim vere ſunt diuini iuris: quia nec religio, nec conſecratio in eis eſt: ſed quia ſancita eſt in eos pœna, qui eas violant: & ideo ſanctæ dicuntur: vt inſti. eo. §. ſanctæ.

c *Nullius.* ſcilicet priuati hominis ſubaudi, ſed dei hominum cenſura, ſiue iudicio. Vnde dic, quòd res dicitur in bonis nullius, multis modis: natura, vt feræ beſtiæ. & in his habet locum regula, quod nullius eſt, occupanti conceditur: vt inſtit. eod. §. feræ. Item cenſura, vt res ſacræ, & religioſæ, & ſanctæ: vt hic, & inſti. eod. §. nullius. & hic non habet locũ regula: immo pœna imponitur ſi quis tetigerit: vt infra ne quid in loco ſacro. per totum. & inſtit. eod. §. ſanctæ. Item factio, vt ſi res pro derelicto habeatur: & hic habet locum regula: vt inſtitu. eo. §. penul. Item tempore, vt in theſauro: vt infra de adqui. re. do. nunquam. §. theſaurus. & hic habet locum regula, ſcilicet vt dimidia eius quod inuenitur, ſit eius qui inuenit: alia dimidia ſit domini ſoli in quo inuenitur: vt inſti. eo. §. theſauros. Item caſu, vt hereditas iacens: vt infra proxi. reſpõ. & hic non habet locum regula, cum fingatur ex tempore mortis fuiſſe heredis, quando poſtea aditur: vt infra de ſtipul. ſer. ſi ex re. §. fin. & de regu. iur. omnis hereditas.

d *Aut publica.* impriè. i. vniuerſitatis. res enim tantum Romanæ ciuitatis publicæ dicũtur: vt. ĩ. de verb. ſigni. l. eũ qui vectigal. aliàs publicum dicitur ius diuino oppoſitum: vt. C. de ſacroſanct. eccle. l. fina. in princip. Accurſius.

e *Nullius.* ſ. hominis priuati, ſed communitatis: vt ſequitur. & pone exempla vt theatra, & ſtadia, & ſimilia: vt inſtit. eo. §. vniuerſitatis. & ſic no. arg. quod commune eſt, meum non eſt. ſic infra eod. l. intantum. § j.

f *Poſſunt.* id eſt aptæ ſunt ſui natura vt tangi poſſint. nam rem quæ eſt in profundo maris, tangere non poſſumus, & tamen eſt corporalis.

g *In iure.* id eſt ſub hoc prædicabili ius, continetur. nam in definitione cuiuſlibet rei incorporalis oportet te aſſumere ius: vt ecce, hereditas eſt ius ſuccedendi &c. vt infra de regu. iur. l. hereditas. item, vſusfructus eſt ius vtẽdi &c. vt inſtitu. de vſufruct. in prin. item, obligatio eſt iuris vinculum &c. vt inſtit. de oblig. in princ. item, actio eſt ius perſequendi &c. vt inſtit. de actio. in princ. & ſic de aliis ſimilibus.

h *Obligationes quoquo modo contractæ.* non dicit contractus: quia ipſi magis facti ſunt quàm iuris: vt infra de cura. fu. conſilio. §. quæſitum eſt. verſi. eum quoque. quæ eſt contra.

i *Plerumque.* quia quandoque etiam incorporalis res nobis debetur: vt ſeruitus: vt. ĩ. famil. erciſ. heredes. §. cõtra ſi promiſſor.

k *Nam.* pro certe. aliàs pro ſed.

l *Ius obligationis.* intranſitiue lege, id eſt ius quod eſt obligatio. & ſic de aliis. ſed de quibuſdam dubitatur, ſcilicet de fumo, aëre, & anhelitu hominis. ſed dic corporalia. ſed quid de angelis bonis & malis, & animabus dic incorporalia: licet de his nihil ad nos.

Quædam naturali [m] iure cõmunia ſunt omnium [n], quædam vniuerſitatis, quædam nullius, pleraque ſingulorum: quæ variis ex cauſis cuique adquiruntur. Et quidem naturali iure [o] omnium communia ſunt illa, aër, aqua profluens, & mare, & per hoc litora [p] maris.

m *Quædam naturali.* i. gentium.

n *Omnium.* ſubaudi, & quædam publica: vt inſtit. eod. §. j. nam & de his tractat. j. eod. nemo. in fin. & l. ſequen.

o *Naturali iure.* i. iure gentium, quod eſt inſtinctu naturæ inductum: vt ſupra de iuſti. & iu. l. omnes. §. quod vero. ſic exponitur inſti. e. §. j. & §. ſingulorum. & § feræ. & §. per traditionem.

p *Litora.* communia ſunt quo ad vſum, & dominium: vt hic. ſed quo ad protectionem ſunt populi Romani: vt infra ne quid in lo. publi. l. litora. quæ eſt contra. *ADDITIO.* Pro declaratione huius glo. dic quòd mare eſt commune quo ad vſum: ſed ꝓprietas eſt nullius: ſicut aër eſt cõmunis vſu: proprietas tamen eſt nullius, ſecundum Ia. de Ra. ſed iuriſdictio eſt Cæſaris: & ſic iſta tria ſunt diuerſa. ſ. ꝓprietas, vſus, & iuriſdictio, & protectio: ſecundum Bal.

Item lapilli, gemmæ [q], cæteraque quæ in litore inuenimus, iure naturali noſtra ſtatim fiunt.

q *Item lapilli, gemmæ.* gemmæ ſunt perlucidæ materiæ: lapilli verò obſcurioris: vt. j. de aur. & arg. le. & ſi non ſunt. §. peruenimus. verſi. gemmæ. & collige ex hac. l. q. ea demum dicũtur cõmunia, quæ cum ſint in communi vſu omnium animantium, occupanti conceduntur. Publica autem ſunt communia, vel in communi vſu: ſed non concedũtur occupãti: quod eſt cõtra Pla. qui dicebat omnia publica eſſe communia: & ecõtra cõmunia dicebat eſſe publica, ex eo quòd omnibus animãtibus permittitur publicè his vti ſicut cõmunibus: vt in lauando, bibendo, & ſimilia faciendo. communia dicebat eſſe publica quo ad quoſdam vſus qui tantum hominibus competunt: vt nauigare, & piſcari. item eſt contra eum inſt. eo. §. j. vbi ponuntur vt contrariæ ſpecies. item quia in publicis non ſolum permittitur alicui aliquid facere, ſed etiã interdicta prohibitoria apponuntur: vt. ĩ. ne quid in flu. pu. Illud autẽ ſatis videtur, quòd aqua fluminis ſit communis: quia conceditur occupanti: & etiam irrationabilibus: ſed ipſe alueus eſt publicus: quia occupanti non conceditur. item nec aquam alicui alibi deriuare licet: vt infra de flumi. l. quo minus.

Communia quæ dicuntur. *Publica quæ dicuntur.*

Capuani.

r *Emo igitur. Pillius.* id eſt ædificiis ab alio ibi poſitis.

ſ *Inter gentium.* i. communia iure gentium, ſicut mare.

t *Flumina penè.* penè dicit propter ea quæ ad tempus fluunt, vt Rapo & Meloncellon, quæ ſunt priuata: vt. ĩ. de flumi. l. j. §. fluminum. alij dicunt propter flumina manufacta, quæ dicũtur eſſe priuata: quod eſt falſum: vt. ĩ. de flumi. l. j. §. ſi foſſa. Accur.

v *Riparum.* ſ. fluminis.

x *Et ex mare.* i. flumine. vel dic ꝓprie. Reducere, hyſterõ proteron

proteron.i.ordo cõuersus.sic insti.eo.§.littorũ.sed quid si vnus vult retia siccare,alius incidere arborẽ? Respõ.præferendũ eum qui vult siccare:quia publicam vtilitatem prætẽdit,alius priuatam:vt ar.in auth.de non alie.§. quia vero verisimile.in fin.ibi, oportet enim ea.coll.ij.alij deferũt occupãti:vt ar.j. de vsuca.l. fi.sed si simul veniant, die vt supra.& facit ad legem istam infra de flumi.& ne quid &c.l. j.§.ripa.&.l.pe.&.j.de acquirẽ.re.domi.l.penult.§.fin.& instit. eo. §.riparum.in fine.

Publica priuata præferri debet.

a *Ntantum. Soli.* i.terræ domini constituantur &c.sed contra instit.eo.§.cum in suo. & idẽ infra de adqui. re.domi. adeo .§. cum in suo. sed illud regulare, & ædificiũ cedat solo:hoc speciale.

b *Iure postliminii.* nec poterit præscriptionẽ opponere quasi longo tẽpore tenuerit : vt.j. de vsuca.l.fi. nisi nunc possideat : vt infra de diuer. & tẽp.præscrip. si quisquã. & facit infra de reli.cum loca.

c *Theatra.* à theorein, quod est inspicere : vt est arena Veronensis.

d *Stadia.* à stãdo,vbi currebãt: & præfixum erat vsquequo currerent. & fertur & Hercules vno anheliru per octo stadia currebat.

e *Rescripserunt.* an ergo testimonium possit ferre vnus de collegio contra collegium , vel pro collegio? Respon. sic:quia non est prohibitũ, ergo permissum: vt.j. de testi.l.j.&.l.ex eo.in gl. ij.&.j.de pac. do. inter socerum. §. cum inter.& hic subiicit.Accursius.

Permissum videtur qd non est prohibitum.

f *Veniam.* vt hic,&.j. de in ius vo. sed si hac. §.qui manumittitur.& facit ad hũc.§.j. quod cuiusque vni.l.sicut.§. ij.& infra ad Treb.l.j. §.fuit quæsitum.in fin. &.j.de adqui.re. dom. statuas.& infra de quæstio.l.j.§.seruum. Accursius.

g *Priuatè.* Not. quid publicè permitti, qd priuatim non permittitur,vt hic,&.j.de admi.tu. l.non existimo. &.j. de pol.l.j.in prin. &.j.de ri.nup.l.fi.

Vide Aut. August. emen. lib.1. cap.2.

h *Manet.* vt hic,& institu.e.§.sacræ. &.j.de contrahen.empt.l.æde.quandoque tamen definit:vt si capiatur ab hostibus:vt infra de reli.l.cum loca. sed communis locus , vt littus maris, leuiter potest fieri priuatus , & in eundem statum redire:vt supra ea.l.in prin.

i *In locum suum.* quandoque etiam in non suum:vt infra de relig.l.scriptus.in princ.

k *Inuitis cæteris.* non ergo est potior conditio prohibentis . sic insti.eo.§.in commune.Sed ar.cõtra.j.communi diui. Sabinus.

quid in his reponere cuilibet liberũ est, sicuti per ipsum flumen nauigare. sed proprietas illorum est, quorũ prædiis hærent:qua de causa arbores quoque in his natæ eorundem sunt.

In mare piscantibus liberum est casam in litore ponere, qua se recipiant.

VI. MARCIANVS libro tertio Institutionum.

INtantum, vt & soli[a] domini constituantur, qui ibi ædificant, sed quamdiu ædificium manet : alioquin ædificio dilapso quasi iure postliminij[b] reuertitur locus in pristinam causam : & si alius in eodem loco ædificauerit, eius fiet. Vniuersitatis sunt, nõ singulorum, veluti quæ in ciuitatibus sunt theatra,[c] & stadia,[d] & similia,& siqua alia sunt communia ciuitatium. Ideoque nec seruus cõmunis ciuitatis,singulorum pro parte intellegitur, sed vniuersitatis: & ideo tam contra ciuem, quàm pro eo posse seruum ciuitatis torqueri diui fratres rescripserunt.[e] Ideo & libertus ciuitatis non habet necesse veniam[f] edicti petere, si vocet in ius aliquem ex ciuibus. Sacrę res, & religiosæ, & sanctæ, in nullius bonis sunt.Sacrę autem res sunt hæ, quæ publicè consecratæ sunt, non priuatè.[g] Si quis ergo priuatim sibi sacrum constituerit:sacrum non est,sed prophanum . Semel autem æde sacra facta , etiã diruto ædificio locus sacer manet.[h] Religiosum autẽ locum vnusquisque sua voluntate facit, dum mortuum infert in locum suum.[i] In cõmune autem sepulchrum etiam inuitis cæteris[k] licet inferre. Sed & in alienum locum concedente domino licet inferre : & licet postea ratum habuerit[l] quàm illatus est mortuus , religiosus locus fit.[m]

Cenotaphium[n] quoque magis placet locũ esse religiosum: sicut testis[o] in ea re est Vergilius.

VII. VLPIANVS libro vicẽsimoquinto ad Edictum.

SEd diui fratres contra rescripserunt.

VIII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

SAnctum[p] est quod ab iniuria hominum defensum atque munitum est. Sanctum autem dictum est à sagminibus.[q] Sunt autem sagmina quædam herbæ[r] quas legati populi Romani ferre solent, ne quis eos violaret:[s] sicut legati Græcorũ ferũt ea quæ vocãtur cerycia.[†]

In municipiis quoque muros esse sanctos, Sabinum recte respondisse Cassius refert : prohiberique oportere ne quid in his immitteretur.[t]

IX. VLPIANVS libro sexagensimooctauo ad Edictum.

SAcra loca ea sunt, quæ publicè[u] sunt dedicata , siue in ciuitate sint, siue in agro.[x] Sciendum est, locum publicum tunc sacrum fieri posse, cum princeps eum dedicauit,[y] vel dedicandi[z] dedit potestatem.

Illud notandum est,aliud esse sacrum locum , aliud sacrarium.Sacer locus est locus consecratus . Sacrarium est locus in quo sacra reponuntur: quod etiam in ædificio priuato esse potest . Et solent qui liberare eum locum religione volunt, sacra inde euocare.[†] Proprie[a] dicimus sancta, quæ neque sacra,neque prophana sunt, sed sanctione quadam confirmata: vt leges sanctæ sunt . sanctione enim quadam sunt subnixæ . Quod enim sanctione quadam subnixum est , id sanctum est , etsi deo non sit consecratum . Et interdum in sanctionibus adiicitur , vt qui ibi aliquid commisit , capite puniatur. Muros[b] autem municipales nec reficere[c] licet[d] sine principis vel præsidis auctoritate, & facit infra de vsufruct.l.arboribus.§.nauit. ADDITIO. Pro solutione huius contrarij vide Dy.in regula,in re communi. de regu.iur.lib.vj.

l *Habuerit.* vulg.non habuerit,id est pœnituerit.

m *Religiosum fit.* id est manet:quia semel concessisse sufficit : vt hic, & .j. de aqua pluuiarcen.l.in diem.

n *Cenotaphium.* locus vel res parata ad sepeliendũ:non tamen fuit ibi aliquis missus adhuc. ADDITIO. Immo verò cenotaphiũ imaginariũ sepulchrũ est , quale describitur Vergilio li. Aeneidos iij. Solennes tum forte dapes &c.Hectoreũ ad tumulum &c.

Cenotaphiũ quid sit.

o *Vergilius.* sed falsus testis est: vt infra.l.p. ti.& de relig. l.is qui. & est hic argum.quod auctoritates poëtarum sunt in causis allegandæ: vt supra de ita.ho. septimo. & de solut. si pater.sed infra.l.prox. est argu.contra,& sint reprobandæ.

† *Cerycia Gratis dicuntur,quæ Latinis caduceæ. Budæus.*

p *Sanctum.* vt muri & portæ ciuitatis: vt insti.eo.§.sanctæ.& j.proxi. l.§. penult. & antepenult.

q *Sagminibus.* immo à sanctione:vt instit.e. §.sanctæ.&.j.e.l. prox. in.§.proprie.

r *Herba.* fortè saturciæ.

s *Violaret.* vnde etiã sancti dicuntur: vt infra de legationibus.l. fi.in prin.

† *Sacrorum euocatio quid sit, & qualiter olim fieri solita, Macro. libr. j. Satur. ca.8. pulchrè declarat: similiter & Liuio facile est videre lib 5. ab vrbe condita.*

t *Committeretur.* scilicet sine licentia principum: vt hic, & infra ne quid in loco sacro l.penult.& fi.&.l.proxi.§.fi.

Imperatores olim erant sacerdotes.

u *Sacra.* aliàs nõ est vlex. *Publicè.* cũ auctoritate imperatorũ: vt infra vt in possess. lega.l.vltima.

x *In agro.* i.in villa.

y *Dedicauit.* proprie potest poni, quia olim imperatores sacerdotes erant. vnde Dauid ait de seipso, In sacerdotib' eius: & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius . vel dic, ipse dedicauit.i. proprio motu & sua sponte voluit aliquam rem à põtificibus dedicari.

z *Vel dedicandi &c.* id est cum aliquis impetrauit vt liceret sibi facere aliquam rem dedicari,& ipse ei permisit.

a *Proprie.* in sanctionibus:vt infra de pœ.per totum ti.fere,& in aliis pluribus in quibus pœna imponitur.vel dic,vt Irn. vt si circa leges id facias quo minus sit lex , vel aliquid pro lege falsum subrogetur:vt.j.ad leg.Cor.de fal.l.j.

b *Muros autem municipales.* i.ciuitatũ.sic ponitur.j.ad munic.l.j.

c *Nec reficere.* quasi dicat nedum facere.

d *Licet.* alicui priuato: sed ipsi vniuersitati licet : vt C.de ope. pub.l.

pub.l.omnes.ij.&.l.intrà.

a *Res ſacra non recipit.* immo quandoque ex cauſa ſpeciali: vt C.de ſacroſan.eccle.l.ſancimus.in fi.& in authen.præterea.

Aristo.] *CASVS.* Hic dicit q̃ ſicut quando quis ædificat in mari, efficitur ædificium priuatũ: ita ſi mare aliquid occupet, fit commune & publicum id quod occupatur. Viuia.

b *Ita.* ſimilitudo per cõtrariũ. Ioã. vt ibi,& Lazar' ſimiliter mala.

† *Concor.c. 2.cũ glo. 1. extra de re iu.& poſſe. ſan.*

c *Occupatum.* non inundationẽ temporalẽ vt inſtit.eo.§.alia.

d *Publicum.* id eſt cõmune.

Si quis violauerit.] *CASVS.* Duo fuerunt fratres, qui Ro. ciuitatem fecerũt. & cum eſſet contentio cuius nomine vocaretur, an Roma à Remo, vel Roma à Romulo: forte obtinuit Romulus, & dominus remãſit. Et poſtea fratrem ſuum fecit occidi: quia contra ſuũ fecerat interdictũ, cũ præceperat vt nemo muros tranſcenderet. Viuianus.

e *Admotis.* id eſt appoſitis. Accurſius.

f *Remus.* duo fuerunt fratres qui Romam fecerunt. & cum eſſet cõtétio cuius nomine vocaretur, an Roma à Remo, vel Roma à Romulo: forte obtinuit Romulus, & dominus remãſit: qui poſtea fratrem ſuum occidi fecit, quia contra ſuum fecerat interdictũ trãſcendendo muros. vnde Lucanus: Fraterno primi maduerunt ſanguine muri. & eſt arg. quòd iudex ita proximum puniat & magnum, ſicut extraneum & paruum. Argu. contra infra de recept. l.j.& infra de incen.rui. nau. Pedius. & omnino in glo. conditione. dic vt ibi Ir. *ADDITIO.* Solue ſecundum Bar. ſic quòd tempore punitionis iſtius non erant iſtæ leges, quia habuimus poſt leges. xij. tabu. quæ fuerunt poſt mortem Romuli & reges expulſos: vt ſupra de origi. iur. l.ij.§. exactis. & ſic poteſt reſpõderi ad omnia præcedentia.

Romulus ſe cis occidit fratrẽ ſuũ Remum.

† *Vide quæ ſcripſit elegãter in hanc legem Marius Sol monius.*

g *Voluerit.* ergo pro ſolo conamine punitus eſt. nam non legimus quòd tranſcenderit. & ſic eſt contra infra de pœn. l.cogitationis. ſed dic quòd pertinet ad aliquem actum. vel expone voluerit, id eſt voluntariè tranſcenderit. ſic infra ſi cer. pera. l. quòd ſi ab initio. &.l.fin.j. reſpon. &.C.ſi.regun. ſi conſtiterit. & infra de lega. ij. l.j.

nec aliquid eis coniungere, vel ſuperponere. Res ſacra non recipit[a] æſtimationem.†

x. POMPONIVS libro ſexto ex Plautio.

ARiſto ait, ſicut id quod in mare ædificatum ſit, fieret priuatum: ita[b] quod mari occupatum[c] ſit, fieri publicum.[d]

xi. IDEM libro ſecundo ex variis lectionibus

SI quis violauerit muros, capite punitur: ſicuti ſi quis tranſcendet ſcalis admotis,[e] vel alia qualibet ratione. nam ciues Romanos alia quàm per portas egredi non licet: cum illud hoſtile & abominandum ſit. nam & Romuli frater Remus[f] occiſus traditur ob id, quòd murum tranſcendere voluerit.[g]

DE SENATORIBVS.

TITVLVS IX.

Vir in dignitate poſitus, præfertur in dignitate vxori: & dignitas nõ tranſit de inferioribus ad ſuperiores Bartolus.

i. VLPIANVS libro ſexagenſimoſecundo ad Edictum.

COnſulari † fœminæ[h] vtique conſularem virum præferendũ[i] nemo ambigit. ſed vir præfectorius an conſulari fœminæ præferatur, videndum. putem præferri: quia maior dignitas

Cõtinuatio. *Quia de ſtatu hominũ, & diuiſione rerum vidimus, ſequitur de actionibus & iudiciis. quæ quia per officiales explicantur: vt ſupra de orig. iur. l.2.§. poſt originem. ideo de officiis dicit. primo præmittendo de ſenatoribus, vt de dignioribus, qui erant centum numero: vt C. de peti. here. l. fin. in princip. Accurſius.*

† *Conſulari.*] *CASVS.* Vir conſularis præfertur fœminæ conſulari. Item vir præfectorius fœminæ conſulari præfertur. de his pone exemplum, quia ſi inſtituo filiũ & filiam conſules: tabulæ teſtamenti deponendæ ſunt penes virum, non apud fœminam: vt infra de fid. inſtru. l.fin. Item dicit quæ ſit fœmina conſularis. Item dicit quòd matres conſulũ non ſunt conſulares. Viuianus.

h *Conſulari fœmina.* quæ ſit hæc, habes. j. ea. l. in fine.

i *Præferendum.* priuilegio ſexus: vt ff. de ſtatu hominũ. l. in mul

A tis. prodeſt autem hæc prælatio cum tractatur de bonis debitoris vendendis: vel parte debiti remittenda: vt infra de paſt. l.ſi plures. § fina. &.l.maiorem. vel de dilatione danda: vel ceſſione bonorum accipienda: vel certa portione accipiẽda: vt C. qui bo. cede. poſſ. l.ſi. itẽ in tutore qui præfertur in adminiſtrãdo: vt inſtit. de ſatiſda. tuto. §. quod ſi nemo. vel in depoſitione tabularũ: vt infra de fide inſtrumen. l. fin. vel decretos vt infra ad municip. l. quod maior. hoc vltimum non placet. Accurſius.

eſt in ſexu virili.[k] Conſulares autem fœminas dicimus conſularium[l] vxores. Adiicit[m] Saturninus etiam matres:[n] quod nec vſquam relatum[o] eſt, nec vnquam receptum.

Remotus à ſenatu tanquam infamis, non poteſt eſſe iudex, nec teſtimonium perhibere.

ii. MARCELLVS libro tertio Digeſtorum.

B CAſsius Longinus non putat ei permittendum, qui propter turpitudinem[p] ſenatu motus, nec reſtitutus eſt, q̃ iudicare, vel teſtimonium dicere: quia lex Iulia repetundarũ hoc fieri vetat.

Remotus à ſenatu non propter infamiã, retinet dignitatem. & filius ſenatorius appellatur non ſolum naturalis & legitimus, ſed etiam legitimus tantùm. & filius à ſenatore adoptatus & poſtea emancipatus, per emancipationem dignitatem perdit: & per adoptionem dignitas non munitur. hoc dicit cum. l. ſenatorie. 1. & 2.

iii. MODESTINVS libro ſexto Regularum.

C SEnatorem remotum ſenatu, capite non minui, ſed Romæ morari[r] diuus Seuerus & Antoninus permiſerunt.

Qui indignus eſt minori ordine, multo magis indignus eſt maiori. Bartolus.

iiii. POMPONIVS libro duodecimo ex variis lectionibus.

QVi † indignus[s] eſt inferiore ordine, indignior eſt ſuperiore.

k *Virili.* hic not. vt ſupra de ſta. hom. l. in multis

l *Conſularium.* ſubaudi etiã, non ſolum conſulum. Accurſius.

m *Adiicit.* & male.

n *Matres.* ſcilicet cõſularium, non dico cõſulum. Accurſius.

o *Relatum.* ſcilicet ab alio quàm à Saturnino. & ſic no. hic quòd in generali ſermone quædam excipiuntur. ſic & C. de ſolu. l. inquiſitio veritatis. arg. contra infra de pigno. Paulus. §. fin.

a *Tu dic quòd perſona loquendo cõtinetur, vt in.d. l. Paulus. ſi alia cauſa ipſa ipſi dat: vt in.l. quæſitio. ff. alio. in glo. ſecundum Bar.*

[a] Item not. hic quòd dignitas inferiorum nõ tranſit ad ſuperiores, ſed contra. C. de proxi. ſa. ſcri. l. in ſacris. in princip. lib. xij. & C. de meta. l.fin. in princip. in glo. ij. lib. xij. Solu. ſpeciale eſt in illis priuilegiis quæ ibi dicuntur: hic autem regulariter. ſic & ſpeciale eſt in ludis in quib' ſe immiſcet mater volente filio conſule vnà cum eo: vt in auth. de conſuli. §. hæc itaque. ver. ſi vero non compellatur. colla. iiij.

† *Ad hunc locum vide Ant. Aug. in cap. 14. De excuſationibus ad Modeſtinũ, & Alcia. lib. diſpun. 3. cap. 4.*

CAſsius.] *CASVS.* Titius turpiter fuit à ſenatu remotus. Dicitur quòd non poterit amodo iudicare, nec dicere teſtimonium. Viuianus.

p *Turpitudinem.* aliquam quam in officio commiſit: vt in fin. huius. l. &.j. ad legem Iuliam repe. l. eadem. §. j.& no. quòd ſiue ei irrogetur infamia iuris, ſiue facti tantum, locum habet quod hic dicit: & infra de iudi. l. cum prætor. §. non autem. & C. de D dign. l.ij. &.l. iudices. lib. xij. Item not. argum. quòd qui ſemel male fecit, præſumitur aliàs male facturus: vt hic, & infra de accu. l. ſi cui. §. j.

q *Nec reſtitutus eſt.* ſcilicet per principem: vt C. de ſen. paſ. l.j. &.j. de poſtu. l.j. §. eum qui. ver. de qua.

r *SEnatorem. Morari.* hoc verum ſi ex ea cauſa remotus eſt quæ infamiam non importat. aliàs non poteſt Romæ morari: vt infra de excu. tuto. l. ſed & milites. §. qui nimirum. & facit inſtitut. de capit. demi. §. quibus.

s *QVi indignus.* ſunt enim multi ordines: alij maiores, alij minores. Eſt enim maior ſuperilluſtris. ſecundus illuſtris. tertius ſpectabilis. quartus deſcenſiue eſt clariſſimus. qui ergo indignus eſt eſſe de ſpectabilibus, multo magis indignior erit eſſe de ſuperioribus: vt hic, & infra de inter. & rele. l. relegatorũ. §. poteſt. &. §. fin. & infra de ſer. expor. l. cui pacto. Sed opponitur: Imperator indignus eſt quòd ſit præſes: ergo indignior imperio? Reſpon. minores ordines ſunt indigni eo: non ipſe eis. vel ſecundum Io. licet non ſit dignus: nõ tamen eſt indignus. & facit infra de vul. ſubſtitu. ex facto. §. finali.

SEnatoris.] *CASVS.* Quis ſit ſenatoris filius, hac lege dicit. nam ſenatoris filius eſt, non tantum naturalis & legitimus:

& legitimus: ſed & ſi aliquē adoptauit ſenator: & nihil intereſt an habeat filium ipſo ſenatore exiſtente: vel ante ſenatoriam dignitatem. Viuianus.

a *Qui naturalis eſt.* ſcilicet & legitimus.

b *Adoptiuum.* ſed cum hodie in eius poteſtatem non tranſeat, niſi ſit auus paternus, vel maternus, an eadē dignitate fruetur? Rñ. ſic, ſecundum Azo. ſicut & ab inteſt. ſuccedit: vt C. de adoptionibus. l. cū in adoptionis. §. penultimo.

c *A quo.* ſpectabili. ſ. vel illuſtri, vel clariſſimo. ego contra. nam ab illuſtribus tantum, vel ſuperilluſtrib' debet adoptari, vt dicatur filius ſenatoris: vt infra eod. liberos. & l. vlt. in fi. Azo.

d *Vel qualiter.* id eſt corā principe, vel præſide: cum his duobus modis fiat: vt inſtit. de adopt. §. ij. & ſupra de adop. l. ij. Accurſius.

e *Nec intereſt.* Quia vtrobiq; ſunt filij clariſſimi. intereſt tamē: quia poſt dignitatem ſuſcepti ſunt illuſtres, & non primi: vt C. de digni. ſi ſenator. quæ eſt contra. lib. xij.

Senatorum.] C A S V S. Hæc lex addit ſuperiori. dicit enim quòd ſi ſenator adoptet aliquē, is videtur filius ſenatoris. ſed ſi emancipetur, deſinit filius eſſe. ſ. ſenator filium ſuum in adoptionem det alij inferioris gradꝰ, manet filius ſenatoris. Viuianus.

f *Senatoris.* Repetit ſenſum ſuperioris. l. in principio, vt addat, ibi, quamdiu &c.

g *Aliter.* ſecus in naturali: vt infra. l. proxi. in princip.

h *Non amittitur.* vt hic, & ſ. de adopt. l. per adoptionem. item nec cognatio: vt. j. vnde cognati. l. j. §. cognationem. nec origo: vt. j. ad municip. l. ordine. §. fi. & facit. i. de bo. liber, ſi filius qui patri. in fin. j. reſpon. Argu. contra ſupra de adopt. l. in omni.

Emancipatum.] C A S V S. Filius naturalis ſenatoris eram. ſi emancipet me, vel poſt mortem patris mei ſenatoris natus ſum: filius ſenatoris ero. ſi patre meo moto à ſenatu conceptus fuero & natus, non ero filius ſenatoris. Si autem conceptus fui antequam pater meus mouebatur à ſenatu, & poſt natus ſum: filius ſenatoris ero. Item dicit: ſi habeo auum & patrē ſenatores, ero filius & nepos ſenatoris: & ſi pater meus amittat ſenatum, ero nihilo minus nepos ſenatoris. Viuianus.

i *Emancipatum à patre.* ſcilicet naturali. lo. aliàs cótra. ſ. l. proxi. in princip.

k *Antequam iſte naſceretur.* & conciperetur. Ioan. & probatur ex proxi. §. Accurſius.

a Tu dic quid filius legitimus & naturalis propter emancipationem non amittit: vt i. ſecus in legitimo tā: vt ibi in cōtrario, ſcum. Bar.

V. VLPIANVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

SEnatoris filiū accipere debemus non tantùm eum qui naturalis eſt, [a] verum adoptiuum [b] quoque. neque intererit à quo [c] vel qualiter [d] adoptatus fuerit. nec intereſt, [e] iam in ſenatoria dignitate conſtitutus eum ſuſceperit, an ante dignitatem ſenatoriam.

VI. PAVLVS libro ſecundo ad legem Iuliam & Papiam.

SEnatoris [f] filius eſt & is, quem in adoptionem accepit, quamdiu tamen in familia eius manet. emancipatus vero nomen filij emancipatione amittit. [g] A ſenatore in adoptionem filius datus ei qui inferioris dignitatis eſt, quaſi ſenatoris filius videtur: quia non amittitur [h] ſenatoria dignitas adoptione inferioris dignitatis: non magis quàm vt conſularis deſinat eſſe.

Filius legitimus & naturalis emācipatus à patre, nihilo minus filius ſenatoris dicitur: & conceptus ante remotionem patris à ſenatu, ſicet poſt remotionem natus, ſenatoris filius dicitur. b. d. vſque ad. § ſi quis.

VII. VLPIANVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

EMancipatum à patre [i] ſenatore, quaſi ſenatoris filium haberi placet. item Labeo ſcribit etiam eum qui poſt mortem patris ſenatoris natus ſit, quaſi ſenatoris filium eſſe. Sed eū qui poſtea quàm pater eius de ſenatu motus eſt, concipitur & naſcitur, Proculus & Pegaſus opinantur nō eſſe quaſi ſenatoris filium. quorum ſententia vera eſt. nec enim priē ſenatoris filius dicetur is, cuius pater ſenatu motꝰ eſt antequam iſte naſceretur. [k]

Macula patris non nocet filio quo minus ipſe filius vti poſſit priuilegio & dignitate ex perſona ani. hoc dicit vſque ad finem. Bart.

Si quis cōceptus quidem ſit antequam pater eius ſenatu moueatur, natus autem poſt patris amiſſam dignitatem: magis eſt vt quaſi ſenatoris filius intellegatur. tempus enim cōceptionis [l] ſpectandum pleriſque placuit. Si quis & patrem & auum habuerit ſenatorem: & quaſi filius, & quaſi nepos ſenatoris intellegitur. [m] Sed ſi pater amiſerit dignitatem ante cō ceptionem huius, quæri poterit, an quamuis quaſi ſenatoris filius non intellegatur, quaſi nepos tamen intellegi debeat. Et magis eſt vt debeat: vt aui potius ei dignitas proſit, quàm obſit caſus patris. [n]

Vxores coruſcant radiis maritorum. & earum dignitate & priuilegio gaudent etiā poſt mortem ipſorum, donec nubant alii inferioris gradus: quo caſu dignitatem amittunt. hoc dicit vſque ad finem.

VIII. IDEM libro ſexto Fideicommiſſorum.

FOeminæ nuptæ clariſſimis [o] perſonis, clariſſimarum perſonarum appellatione continentur. Clariſſimarum fœminarum nomine, ſenatorum filiæ, niſi quæ viros clariſſimos ſortitæ ſunt, non habentur. [p] Fœminis [q] enim dignitatem clariſſimam mariti tribuunt: [r] parētes [ſ] vero, donec [t] plebeij nuptiis fuerint copulatæ. Tamdiu igitur clariſſima fœmina erit, [u] quamdiu ſenatori

A l *Tempus conceptionis.* Not. in hoc inſpici tempus cōceptionis. ſic. C. de ſuis & legitimis. l. ex libera. in gloſſa fi. & de nuptiis. l. imperialis. §. his illud. & inſtit. quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluitur. §. finali. argu. contra. C. de naturalibus liberis. l. pe. in fi. ſed ibi ſpeciale eſt fauore liberorum: vt ibidem dicitur. *Conceptionis tempus quandoque inſpectum.*

m *Intelligitur.* quod prodeſt ei: quia vno amiſſo retinetur aliud: vt infra proxi. reſpon.

n *Patris.* electiue, quaſi non obſit caſus patris. & ſic eſt contra C. de quæſtio. l. diuo Marco. ſol. hic quo ad honores, quos non amittit: non vt euitet tormenta quæ ſuſtinēt plebeij, vt ibi, ſecundum quoſdam. Alij dicunt quòd hic fuit remotꝰ ex cauſa quæ infamiam non importat, vt ob inualitudinem. ibi ex ea quæ importat. alij dicunt ꝙ hic nepos erat in poteſtate auitibi non. Tu dic, aut ante remotionem patris erat ſaltem conceptus, & tunc caſus patris non nocet in aliquo: vt ſupra proxi. §. ſi vero poſt caſum, ex perſona aui retinet, vt hic: nō patris ſui, vt ibi. Item no. hic arg. pro feudo, quòd licet filius per culpam ſuam debeat amittere feudum, nepos tamen retinet ex pſona aui ſui. ſic. j. de interdi. & rele. l. iij. & j. de iure patro. diui fratres. & dixi. j. de ī ius voc. l. adoptiuum. §. fi. Accur. *Patris cauſa non nocet filio.*

Fœmine.] C A S V S. Si qua plebeia nubat clariſſimo, clariſſima erit fœmina. ſi filia ſena. nubat nō clariſſimo ſed plebeio, nō erit clariſſima. & de his in litera rationē reddit. Vltimo dicit ꝙ hæc vera ſunt, quòd vxor eſt clariſſima quæ nubit clariſſimo, ſi nupta manet: vel ſi diſſoluto matrimonio alij non nubat inferioris dignitatis vel gradus.

o *Clariſſimis.* largè accipe clariſſimis, id eſt nobilibus. & eſt ratio huius dicti, quia fœminæ coruſcant radiis maritorum: vt in authen. de cōſuli. §. hoc itaque. verſi. decet enim. collatio. quarta. Accurſius. *Fœmina coruſcat radiis maritorum.*

p *Non habentur.* id eſt ſi ſunt ſortitæ non clariſſimum, ſed plebeium, non ſunt clariſſimæ. & ſic ponitur niſi, pro ſi non. ſic. C. ſi manci. ita fue. ali. l. ij. in fine.

q *Fœminis.* refert ſe ad primum. Accurſius.

r *Tribuunt.* quoad nubant homini inferioris dignitatis: vt C. de dig. l. j. libro vndecimo. & infra eodem. l. fina. j. reſpon. & in fine huius legis. Accurſius.

ſ *Parentes.* refert ſe ad ſecundum. Accurſius.

t *Donec.* id eſt vſquequo copulentur nuptiis plebeiorum. & ſic not caute differentiam patris & mariti. maritus enim ſuæ vxori dignitatem non præſtat ſi alij nupſerit poſtea qui ſit inferioris dignitatis. pater vero præſtat, etſi is cui nupſit filia, ſit inferioris dignitatis, dum tamen non ſit plebeius.

u *Clariſſima fœmina erit.* ſcilicet gratia mariti. Accurſius.

Filiam.]*CASVS.* Si ſenatoris filia liberto nubat, non valet matrimonium. ſed pone quòd filia ſenatoris nupſit liberto. poſt pater remotus eſt à ſenatu: nunquid remanet vel erit modo vxor, quæritur. Dicitur quòd non, quia quæſita dignitas propter caſum patris non auferetur filiis.

a *Nuptiæ.* ſcilicet de facto. nam de iure non tenet: vt hic, & infra de rit. nup. l. generali. §. fin. & l. oratione. in princ. ſed hodie tenet, dummodo dotalia inſtrumenta ſint iure cõfecta: vt in authen. vt liberti decætero. §. ſi quis. coll. ſexta.

b *Patris caſus.* qui aliquo caſu fuit remotus à ſenatu. vnde videbatur valere, quia peruenit ad eũ caſum à quo incipere poteſt matrimonium, ſi ſemper in eodem ſtatu fuiſſet, id eſt non habuiſſet patrẽ ſenatorem.

c *Facit.* ſed contra ſupra. l. prox. vbi amittit dignitatẽ, ſi nubat plebeio. Solu. hic non valuit matrimonium.

Pater non portabit iniquitatẽ filii.

d *Non eſt.* neq; enim pater portabit iniquitatem filij, neque filius patris, vt infra de pœ. l. crimen. & ſupra eo. emancipatum. §. fin. & infra de in ius vocan. adoptiuum. §. finali.

Liberos.] *CASVS.* Qui dicuntur filij ſenatoris, dicitur in. l. iſta: quia non ſolum filius ſenatoris dicitur qui natus eſt ex ipſo ſenatore: ſed etiam qui nati ſunt ex filiis eius, ſiue naturales & legitimi, ſiue adoptiui, dicũtur filij ſenatoris. Sed pone quòd aliquis natꝰ eſt ex filia ſenatoris: quid erit tunc? nũquid dicetur filiꝰ ſenatoris? Reſpon. quòd origo patris ſpectanda eſt: vt ſi pater eſt ſenator, erit etiam filius ſenatoris.

e *Ex liberis.* vſque ad infinitum: vt infra de verborum ſigni. liberorũ. priuilegia tamen vſque ad pronepotes tantùm extenduntur: vt. C. de quæſtio. diuo. ſed veteranorum, ad primum: vt. C. de pœ. l. honor.

f *Naturales.* & legitimi. Accurſius.

g *Conditionem.* quo ad honores & dignitatem: vt ſupra de ſtatu hominum. l. cum legitimę. nõ quo ad ſtatum: vt. C. de rei vin. l. partum.

h *Senatores. Intelliguntur.* quantum ad honores, non quantum ad onera: vt infra ad munici. l. municeps eſſe definit.

i *Adiectionem.* non transferrur, ſed adiicitur. ſic infra de condi. & de. l. falſa. §. j. & infra de exer. l. ſi cum. §. j. ibi, hoc enim edicto &c. ſic ergo duobus locis habet domicilium: quod eſſe poteſt: vt infra ad mu. l. aſſumptio. §. iuris prudentibus. An autẽ poſſit mutari, quæritur. Diſtingue ſecundum Io. vtrum ex origine: & tunc non poſſit. an ex conſtitutione: & tunc poſſit: vt. ff. ad mu. l. domicilium.

Nupta]*CASVS.* Si qua nupta fuerit clariſſimo, & poſtea nubat plebeio: impetrabit vt maneat clariſſima: ſed raro. Vltimo dicit qui ſint ſenatores.

nupta eſt, vel clariſſimo: aut ſeparata ab eo, alij inferioris dignitatis non nupſit.

Sicut caſus patris non nocet filio, ita nec debet prodeſſe: nec illicite facta ſumunt vigorem. Bartolus.

11. PAPINIANVS libro quarto Reſponſorum.

FIliam ſenatoris nuptias [a] liberti ſecutam, patris caſus [b] non facit [c] vxorem. nam quæſita dignitas liberis, propter caſum patris remoti à ſenatu auferenda non eſt. [d]

Appellatione Liberorum continentur omnes deſcendentes per lineam maſculinam: ſiue ſint naturales & legitimi, ſiue legitimi tantum. Bal.

1. VLPIANVS libro trigẽſimoquarto ad Edictum.

LIberos ſenatorum accipere debemus non tantùm ſenatorum filios, verùm omnes qui geniti ex ipſis, ex ve liberis [e] eorum dicantur: ſiue naturales, [f] ſiue adoptiui ſint liberi ſenatorum, ex quibus nati dicuntur. Sed ſi ex filia ſenatoris natus ſit: ſpectare debemus patris eius conditionem. [g]

Dignitas ſenatoria non mutat proprium domicilium. Bartolus.

11. PAVLVS libro quadragẽſimo primo ad Edictum.

SEnatores licet in vrbe domicilium habere videantur, tamen & ibi vnde oriundi ſunt, habere domicilium intelleguntur: [h] quia dignitas, domicilij adiectionem [i] potius dediſſe quàm permutaſſe videtur.

Priuilegium poteſt princeps facere, vt conſularis fœmina nupta plebeio conſulatum retineat dignitatem.

12. VLPIANVS libro ſecundo de Cenſibus.

NVptæ prius conſulari viro, impetrare ſolẽt à principe (quãuis, perraro) vt nuptæ iterum minoris dignatatis viro, nihilo minus in conſulari maneant dignitate: vt ſcio Antoninum Auguſtum Iuliæ Mammææ conſobrinæ ſuæ indulſiſſe. Senatores autem accipiendum eſt eos qui à patriciis [k] & conſulibus * vſque [l] ad omnes illuſtres viros deſcendunt: quia & hi ſoli in ſenatu ſentẽtiam [m] dicere poſſunt.

DE OFFICIO Conſulis.

TITVLVS X.

Conſulatus officium circa manumiſſiones verſatur, & conſules habent adminiſtrationem in ſolidum: & cauſa coram vno ex conſulibus cepta, non poteſt per alium explicari, niſi in caſu neceſſitatis. & conſules apud ſeipſos poſſunt ſuos ſeruos manumittere, niſi ſit minor. Bartolus.

1. VLPIANVS libro ſecundo de officio conſulis.

OFficiũ conſulis eſt, cõſilium [n] prębere manumittere volentibus. Conſules & ſeorſum [o] ſinguli manumittunt: ſed non poteſt is qui apud alterum nomina [p] ediderit, apud alterum manumittere. ſeparatæ enim ſunt manumiſſiones. [q] Sane ſi qua ex cauſa collega manumittere [r] non poterit infirmitate vel aliqua iuſta cauſa impedit': collegam poſſe manumiſſionem expedire [ſ] ſenatus cenſuit. Conſules [t] apud ſe ſeruos ſuos manumittere poſſe nulla dubitatio eſt. ſed ſi euenerit, vt minor viginti annis conſul ſit, apud ſe manumittere non poterit: [u] cum ipſe ſit qui ex ſenatuſ

k *A patriciis.* quaſi dicat, intelligendum eſt eos eſſe ſenatores, qui à pa. &c.

l *Vſque.* incluſiue ponitur inter omnes tamen non erant vltra centum vt. C. de pe. here. l. h. vel largius hic accipit ſenatores.

m *Sententiam.* ſcilicet recitando.

Patricii ſecũdũ Budæũ, dicebantur nobiles Romani, qui à primis ſenatoribus oriũdi erãt. Alcore vero Suida patricius dicebatur pater communis reipublicæ.

DE OFFICIO conſulis.

Et conſul eſt illuſtris: vt in authen. de app. & intra quæ tempo. §. illo videlicet obſeruando. collatio. quarta.

Officium. *CASVS.* Quod ſit officiũ cõſulis, hac lege oſtenditur. Dicit enim quòd officium conſulis eſt præbere auctoritatem illis qui volunt manumittere. & hanc auctoritatẽ præbere poteſt ſeparatim cõſul. Vltimo dicit, ſi conſul maior eſt viginti annis, poterit ſeruos ſuos manumittere: & ſi minor eſt. xx. non poteſt, niſi cauſam apud collegã probet.

Budæus cenſulibus legendum putat.

n *Conſilium.* id eſt auctoritatem in conſilio. hunc autem ſublimat ordinaria profeſſio, & principis cõmendatio: vt. C. vbi ſenat. vel cla. l. ij. ibi, conſulari &c. &. §. viros. à contrario ſenſu. Et not. quòd voluntariam tantũ iuriſdictionem habet: olim merum imperium: vt in ſumma Azo.

o *Seorſum.* i. ſeparatim præſtant auctoritatem manumiſſioni. ſed cõtra infra de re iudi. duo ex trib'. ſed ibi iuſſum erat vt oẽs iudicarent.

p *Nomina.* [a] id eſt ꝓbationes cauſarũ: quæ ſunt inſtitu. qui ma. nõ poſ. §. eadem.

a Edere nominationes (inquit Budæus) hoc loco) eſt cauere nomen ſuum, & velut ſe inſcribẽdo, nomẽ profiteri alijs. quẽ manumiſſuri ſint: id quod fiebat ante cognitionẽ conſulis.

q *Manumiſſiones.* id eſt cauſæ propter quas manumiſio fit & auctoritas: quod non debet eſſe: & ſic idem qui cognoſcit, debet auctoriſare: vt hic, & in authẽ. vt defun. ſeu ſu. §. ſanem'. ſed quod cimus. coll. v. & in authen. vt iudices non expectent ſacras iuſſiones. collatio. nona.

r *Manumittere.* id eſt manumittere volenti auctoritatem præſtare, & cauſam approbare poſſunt.

ſ *Expedire.* licet alius audiuerit cauſas. & ſic no. quòd neceſſitas non habet legem. i. ceſſat lex vbi venit neceſſitas. ſic & infra de excu. tu. l. non ſolum. §. ſi & infra de offi. procon. l. aliquando. & infra qui. ex cau. ma. ſed & ſi per. §. fin. & infra de offi. eius cui man. eſt iuriſdi. l. j. §. primo.

Neceſſitas non habet legem.

t *Conſules.* maiores viginti annis.

u *Non poterit.* huic dicto eſt contra. ff. de manu. vin. ſi rogatus. §. ſi quia ibi dicit quòd poteſt apud ſe manumittere. Sol. retorq. an ipſe apud ſe cauſam probauerit & approbauerit: & tũc non poteſt: vt hic. & ſic ponitur hic cum, pro quando. an non, ſed apud collegam: & tunc poteſt: vt ibi, & hic in ſi. ſecundum Io. & ſecũdum R. alij dicũt quòd poteſt, vt ibi, ſi adeſt & collega. aliàs nõ, vt hic. alij exponunt hic, non poteſt manumittere. i. cauſam manumiſſionis approbare: quod eſt idem cum primo. & not. quòd hic conſul tantum voluntariam iuriſdictionem habet. & hoc dicunt

cunt quidam, & bene. & alij etiam contentioſam. & quod hic dicit, gratia exempli dicit. alij quòd hic dignitatem habet ſine adminiſtratione: ad quod eſt infra de arbit.l.iij.§. fin. & lege ſequenti.

a *Probata poteſt.* huic eſt cõtra.j.de manu.l.apud eum. in prin. quia non videtur poſſe:vt ibi dicit. Sol.lege hanc literam vt punctues ibi:probata poteſt-ſ. apud ſe &c. vel hic erat collega, ibi non.vel hic non videtur par,ſed idẽ habet imperium collega. itẽ contra infra de manu. vin. l. apud filium. §. j. ſi eſt ibi,nõ. ſed ſolue punctuando hanc literam vt modo dixi. ſi autem non eſt ibi non,non eſt contras ſed ſimile.

† *De præfectis prætorio vide Alc. l.1. de præfect.prætorio lib.C.12.& Budæũ loc.*

b *DE OFFIC. præfecti prat.*

Licet de officio eius inſtitutum: de priui. tamen eius tantum dicit. Officiũ autem eius eſt. C.e.l.1.& 2.& eſt hic illuſtris: vt in auth.de appella. & itra quæ tempo.§. illo videlicet.colla.4.

c *Reuiter.*] CASVS. Antiquitus erant dictatores & nõ principes,qui habebãt poteſtatem quam habet hodie princeps: & iſti faciebant leges, & fecerunt magiſtros militũ:& eos ſibi adſociauerunt,& per eos multa expediebant. hodie poſtquam illorum poteſtas tranſlata eſt in principẽ,princeps loco illorum magiſtrorũ equitum elegit præfectos prætorio: & eis plenam poteſtatẽ largitus eſt:ſcilicet faciẽdi leges,& remouendi iudices inutiles:habẽtque iſti in duobus priuilegia. Primum,quòd non appellatur ab eorum ſententia. Secundum, quia ipſi poſſunt reſtituere minores ſi dicant ſe læſos: quod non eſt in aliis iudicibus.& h.d.hæc lex.

* *principipali cura, militia gratia fec.*

† *Vide Euaſ. Chil.1. cẽt.7.prou. 3.*

Præfecti fuere ſi duobus ſum priuilegiati.

d *Neceſſe.*i.vtile.Io.

e *Ad tempus.*ſ.ſex meſium:vt.ſ. de ori. iur.l. ij.§.poſt deinde. verſi. itaque dictator.& verſicu.& his dictatorib⁹.

f *Principali.* id eſt maiori.ſ.dictatorum.

g *Tranſlatio.* argu.pro eo quod dixi.ff. de legi. & ſenatuſcon. non ambigitur.&.C.de vete.iur.enu.l.j.§.huius ſtudij.

h *Plenior.*i.plena.vel plenior.ſ.quàm olim competeret magiſtro equitum. Accurſius.

i *Emendationem.*ſ.vt iudices inutiles remoueant,& leges conſtituant:vt.C.eo.l.j.ij.&.iij. Accurſius.

k *Non poſſit.* ſed ſupplicari ſic:vt.C.de ſen.præf.præ.l.j.

Cardinales & epiſcopi comparã-

l *Iudicatum.*No.pro epiſcopis & cardinalibus qui ſimiles ſunt præfectis prætorio.C.de epiſco.audien.l.epiſcopale.non in retinendis fœminis:vt.C.de epiſc.& cler.l.eum qui.

consulto consilij causam examinat:apud collegam vero cau ſa probata poteſt.[a]

DE OFFICIO PRAEfecti prætorio. [b] † *Tit. XI.*

A ſententia præfecti prætorio non appellatur,licet poſſit peti in integrum reſtitutio. Diuiditur in duas partes. Primo ponit vnde ſumpſit originem officium præfecti prætorio. Secundo tractat de priuilegiis quibuſdã eidẽ cõceſſis.ſecũda ibi,hiis. Bar.

1. AVRELIVS Arcadius Charisius magiſter libellorum libro ſingulari de offi.præfecti prætorio.

BReuiter [c] commemorare neceſſe [d] eſt vnde conſtituendi præfectorum prætorio officio origo manauerit. Ad vicem magiſtri equitum præfectos prætorio antiquitus inſtitutos eſſe,à quibuſdam ſcriptoribus traditum eſt.nam cum apud veteres Dictatoribus ad tempus [e] ſumma poteſtas crederetur, & magiſtros equitum ſibi eligerent, qui adſociati participales [f]* curæ [admilitiæ gratia] ſecundam poſt eos poteſtatem gererent: regimentis reipublicæ ad imperatores perpetuos tranſlatis, [g] ad ſimilitudinem magiſtrorum equitum præfecti prætorio à principibus electi ſunt. data eſt plenior [h] licentia ad diſciplinæ publicæ emẽdationem. [i] His cunabulis † præfectorum auctoritas initiata,in tantũ meruit augeri,vt appellari à præfectis prætorio non poſſit. [k] nam cum antè quæſitum fuiſſet an liceret à præfectis prætorio appellare, & iure liceret, & extarent exempla eorum qui prouocauerint: poſtea publicè ſententia principali lecta, appellandi facultas interdicta eſt. Credidit enim princeps, eos qui ob ſingularem induſtriam, explorata eorum fide & grauitate,ad huius officij magnitudinem adhibentur, non aliter iudicaturos eſſe pro ſapientia ac luce dignitatis ſuæ, quàm ipſe foret iudicaturus. [l] Subnixi ſunt etiam alio priuilegio præfecti prætorio, ne à ſententiis eorum minores ætate ab aliis magiſtratibus niſi ab ipſis [m] præfectis prætorio reſtitui poſſint.

DE OFFICIO præfecti vrbi. [n] †

TITVLVS XII.

Præfectus vrbi habet commiſſionem ſeu cognitionem de omnibus intra vrbem,& centeſimũ miliarium:& cõmiſſi delicti habet cognitionem: & poteſt cognoſcere de querela pro ſeruis contra ſuos dominos: & de querela parentis per patronos contra liberos: & poteſt relegare, & in inſulam deportare:& cognoſcit & punit tutores male adminiſtrantes negotia pupillorum: & habet cognitionem circa nummularios,& libertos,& magiſtratus:& pro modo culpæ poteſt corrigere & caſtigare.h.d. vſque ad.§.cura carnis.

1. VLPIANVS libro ſingulari de officio præfecti vrbi.

OMnia omnino crimina [o] præfectura vrbis ſibi vindicauit:nec tantùm ea quæ intra vrbẽ admittũtur: verũ ea quoq; quę extra vrbẽ ĩtra Italiam [p] epiſtula [q] diui Seueri ad Fabium Cilonem præfectum vrbi miſſa declaratur.

Seruos qui ad ſtatuas confugerint, [r] vel ſua pecunia [ſ] emptos vt manumittantur,de dominis querentes audiet. ſed & patronos egentes [t] de ſuis libertis querentes audiet: maximè ſi ægros ſe eſſe dicant,deſiderẽtque à libertis exhiberi. [u]

Relegandi deportandique in inſulam quam imperator aſſignauerit, [x] licentiam habet.

Initio eiuſdem epiſtulæ ita ſcriptum eſt: *Cum vrbem noſtram fidei tuæ commiſerimus.* [y] Quic-

A m *Ab ipſis.* vel à principe.& ad hoc infra de mino.l.in cauſæ. ij.in fi.legis.&.l.ſequenti.

tur præfectus prætorio.

n *DE OFFI. PRAEFE. VRBI.*

Illuſtris eſt: vt in authen.de app.& intra quæ tempo.§.illo.& ibi gloſ. illo. coll.4. ADDITIO. Aduerte hic quid poteſtas præfecti vrbi eſt maxima in ciuilibus cauſis & criminalibus.nam in ciuilibus contingentibus in ipſa vrbe vel extra intra centeſimum miliare contentioſam iuriſdictionẽ ſibi vindicauit: vt. C. eo.l. 1. Iteſſõ.In criminalibus pœnã capite,etiã inconſulto principe:vt.ff. de leg.3.l.1.

B *Admonia.*] CASVS. Quod ſit officiũ præfecti vrbi, hac.l. dicitur Nam præfectus crimina quæ fiunt in ciuitate Romana, poteſt punire.Item audiet patronum ſi à libertis ſe ali petit.Item præfectus poteſt aliquem relegare.verba habentur epiſtolæ: cuius epiſtolæ verba ſignificant,vt in ciuitate Romana habeat iuriſdictionem,& intra centum miliaria, non vltra.Item audiet dominum de ſeruo cõquerẽtem, quem dicit cum vxore adulterium commiſiſſe. Item eum quivult cõqueri de ſęuitia domini:nõ ſi velit dominum accuſare. Item ſi dominus vult ,pſtituere ancillas,audiet:& ſeruos conquerẽtes de dominorũ ſæuitia : nõ ſi velint dominum accuſare. Item ſi dominus vult proſtituere ancillas, audiet præfectus.Item procurat vt campſores bene & fideliter exerceant artem ſuam.Item ſi patronus conqueritur de liberto,cognoſcit præfectus vrbi. Itẽ debet curare præfectus vt iuſto pretio carnes vendantur,& ꝙ ſit pax in ciuitate. Itẽ multis modis alicui intercedere poteſt:vt ſi ſi.l.dicitur.

† *In hũc titulum vide Gell. lib.15. cap.8. Crimiũ libr.1. cap.12.*

C o *Crimina.*ſcilicet puniẽda. Accurſius.

p *Italiam.* ſed intra centeſimũ miliariũ:ergo videtur quòd Italia claudat intra cẽteſimũ miliariũ:vt infra eodẽ §.cum vrbem.ſed falſum eſt:quia vſque in Galliam & Siciliam Italia extenditur,vt infra de verb.ſigni.l.notionem.§.j.Azo.

q *Epiſtula.* quam non habemus,niſi parum:vt.j.§.initio.

r *Confugerint.* vt ſupra de his qui ſunt ſui vel alic.iur.l.ij.

ſ *Sua pecunia.* impropriè:vt infra de manum.l.iiij.

t *Egentes.* audiet præfectus vrbi.

D u *Exhiberi.* vt infra de li.agno.l.fin.&.l.alimenta.§.j.

x *Aſſignauerit.* hodie etiam antequam aſsignet.ſed ſecus in præſide:vt.j.de lega.iij.l.j.§.j.&.j.de inter.& rele.l.inter.&.j.de pœ.l.aut damnum.§.eſt pœna.

y *Commiſerimus.*nõ ſunt plura hic verba de epiſtola.quod aũt ſequitur,

ſequitur,expoſitio eſt Vlpiani:& quidem largiſſima:vt fieri debet:vt ſupra de conſtitu.prin.l.finali.

a *Pertinere.* falſum ergo dicũt,qui dicunt quòd Roma eſt ſub papa.imò verum:quia poſtea per Cõſtantinum ei fuit conceſſa, qui multũ auxit eccleſiæ Romanę ſtatũ:vt in auth.de nõ ali.aut permu.in prin. coll.ij. *Roma papæ ſubdita eſt.*

b *Tutelam occupaſſe.* per quandam quaſi ſimoniam.& ſic eſt arg. contra eos qui pecunia data inueniũt ſcholare::vt inſt.de ſuſpect. tuto.§.ſed & ſi quis.& j.de tut.l.in eos.

c *Conſulto.* id eſt malitioſè.

d *Edendum patrimonium.* id eſt in faciendo inuentario.

e *Dictum eſt.* ſ. ſupra eodem.§.ſeruos.

f *Receptis.* vt infra de iudi.l.vlt.

g *Oſſanitatem.* i. turpitudinem,ex quo hodie etiam liberi ſiunt: vt.C.de epiſc.aud.l. ſi lenones.

h *Comminari.* ſic.C. cõ.epiſtolas.l.j. &.iiij. & hæc eadem in filio ſeruantur:vt.j. de obſequiis.l.j.&.j.de offi. procõ.l.nec quicquã. §.de plano.&.j. de iure patro.l.j.

i *Fuſtibus.* ſic infra de in ius voc.l.ſi.

k *Delatum.* i. accuſatum. Accurſius.

l *Cum inimicis.* no.ar. in feudis,ſi vaſſallus ſecit amicitiam cum inimicis domini,& aufertur ei feudum:vt.C.de inof.teſt.l.liberi.i glo. amicitias. Accurſius.

m *Pœna.* hic potes diſtinguere vt diximus C. de libertis & eorũ lib.l.j.

n *Suarium.* forũ ſuariũ dicitur in quo ſues vẽdũtur: ſicut boariũ in quo boues. ſed contra hũc.§.eſt.C.de Iudę.l. nemo.&.j.rerũ amo.l. nõ eñ. Sol. hic de his loquitur,quib' oportuit vti ab omnib',cũ ſine his nemo viuere poſſit:argu.j.de mune. & ho.l.ſi.§. Irenarchę. verſi. itẽ epiſcopi. ſed contra.j. ad.l. Iul. de anno.l.ſi.ſed ibi ad negotiãdum non ſtatuitur:ſed ad alẽdum ſic. vel non licet decurionibus,ſed licet maiori: vt præfecto vrbi. vel hic[a] aliàs erat vẽditurus,ibi nõ. Accurſius. *a Iſta ſol. eſt melior ſecundum Bart. hic.*

o *Malites.* vt.j. de offi. procõ.l.iiij.§.nemo.& j.ex quib' cau.maio.l. qui mittuntur.§. quæſitum. Accurſius.

p *Reſeruandum.* ſic infra de rebus eorum qui ſub tut.l.magis.§. nec tamen.&.C.de curioſis.l.j.libro.xij.

quid igitur intra vrbem admittitur, ad præfectum vrbi videtur ptinere.[a] Sed & ſi quid intra centẽſimum miliarium admiſſum ſit,ad præfectum vrbi pertinet.ſi vltra ipſum lapidem, egreſſum eſt præfecti vrbi notionem. Si quis ſeruum ſuũ adulterium commiſiſſe dicat in vxorem ſuam, apud præfectum vrbi erit audiendus. Sed & ex interdictis, *Quod vi aut clam*, aut interdicto, *Vnde vi*, audire poteſt. Solent ad præfecturam vrbis remitti etiã tutores ſiue curatores qui male in tutela ſiue cura verſati,grauiori animaduerſione indigent, quàm vt ſufficiat eis ſuſpectorum infamia:quos probari poterit vel nummis datis tutelam occupaſſe,[b] vel præmio accepto operam dediſſe vt non idoneus tutor alicui daretur, vel conſultò[c] circa edendum[d] patrimonium quantitatem minuiſſe,vel euidenti fraude pupilli bona alienaſſe. Quod autem dictũ eſt,[e] vt ſeruos de dominis querentes præfectus audiat:ſic accipiemus, non accuſantes dominos (hoc enim nequaquam ſeruo permittendũ eſt,niſi ex cauſis receptis)[f] ſed ſi verecunde expoſtulent,ſi ſæuitiam, ſi duritiam, ſi famem qua eos premant, ſi obſcœnitatem[g] in qua eos compulerint, vel compellãt,apud præfectum vrbi exponant. Hoc quoque officium præfecto vrbi à diuo Seuero datum eſt, vt mancipia tueatur ne proſtituantur. Præterea curare debebit præfectus vrbi,vt nummularij probe ſe agant circa omne negotium ſuũ: & temperent his quæ ſunt prohibita. Cum patronus contẽni ſe à liberto dixerit,vel contumelioſum ſibi libertum queratur,vel conuicium ſe ab eo paſſum,liberoſque ſuos,vel vxorẽ, vel quid huic ſimile obiicit: pfectus vrbi adiri ſolet:& p modo querelæ corrigere eũ,aut cõminari,[h] aut fuſtib'[i] caſtigare, aut vlterius procedere in pœna eius ſolet. Nã & puniendi pleq *Regionum.* i. contratarum quæ ſunt in vrbe Ro.quæ regiones Romani appellant:vt.j.de offi.præfect.vigi.l.iij.in prin. A

r *Et foro.* qđ etiã graui' eſt:vt.j.de pœ.l.moris.§. & nõnũquã.

ſ *Et in perpetuum.* imò videtur q nõ vltra tempus ſuæ adminiſtrationis:vt.j.de pœ.l.ſi.quę eſt cõtra. Sol. hic definitiue ſcitẽtiãdo:ibi iterloquẽdo.

t *Extra à prouincia.* ſi hoc expreſſe dicat. nõ autem ſi cui vrbe vel Italia eſt interdictum, patria ſua ei interdici videtur:vt.j.de interd. & rele.l.relegatorũ.§. conſtitutũ eſt.quæ eſt contra. ADDITIO. Pro ſolu.huius cõtrarij vide quod not. extra de æta. & quali.ca. cum bonæ.per In.

u *Illicitum.* quod eſt omne,niſi probetur licitũ:vt infra de colle. illi.l.iij.§.j.

PRæfect'.] CASVS. Præfectus vrbi de cauſis quæ ſunt in ciuitate Romana, cognoſcere poteſt,ſi ſit in ciuitate.ſi extra,non niſi de illis quæ ſunt intra centeſimum miliariũ.ſi extra centeſimum lapidem,non poterit iudicare:ſed poterit alij delegare. Viuianus. **quæſtio alia.*

x *Terminos.* i. centeſimum miliarium, vt.j. l.j.in prin.

y *Vrbẽ.* poteſt legi.ſ. & infra. & ſub.tãtùm.

z *Iubere.* quidam intelligũt hãc legem vt in cauſis meri imperij habeat poteſtatem do nec eſt in vrbe,vel in eius.c.miliario, tã cõdemnandi quàm puniendi.ſed cum eſt extra, non puniendi,ſed iudicãdi & delegãdi ſic: **Argentarii*, vt.j.de offi.ei' cui mã- *trapeda.* eſt iur.l.j.§.j.tu dic, *vita ſunt*, in qualibet cauſa:quia *qui pecuniã* ſi eſt extra fines ſuę iu- *tã jnã quã* riſdictiõis,priuat' eſt: *alienã ſer-* vt.j.de offi. præſidis.l. *ui dabãt* iij.&.j.eo.l.j.§.ſed & ſi *rationes ne-* quid.vnde non poteſt *gotiationis* iudicare. Itẽ quia non *conficiãtes.* poteſt ſeruare morem maiorũ, quem ſeruare debet:vt.j.deiuſt.& iu. l.pe.ſed delegare poteſt,& iubere delegato vt iudicet: vt hic. & hæc ſunt vera de contentioſa iuriſdictione: in voluntaria ſecus:vt ſupra de adop.l.emancipari. Accurſius.

a *DE OFFICIO quæſtoris.*

Illuſtris eſt: vt in auth. de appella. & intra quæ tẽpo.§.illo.coll.4. ſed hic pro eo qui præſt ærario: & ſic non eſt illuſtris: vt infra ſecundum Io.

DE OFFICIO quæſtoris.[a]

TITVLVS XIII.

Primo ponit vnde ſumpſit quæſtor originẽ:ſecundo dicit quod ſit ei' eff.ciũ, & vnde ſint.ſecũda ibi,ex quæſtoribus. Bartolus.

1. VLPIANVS libro ſingulari de officio quæſtoris.

ORigo quæſtoribus creandis antiquiſſima eſt,& penè ante omnes magiſtratus. Græchan' deniq; Iunius libro

ORigo.] CASVS. Quo tempore fuerint creati quæſtores,& quod ſit eorum officium,hæc.l.dicitur.nã ita inuenimus

r *Et foro.* qđ etiã graui' eſt:vt.j.de pœ.l.moris.§. & nõnũquã.

ſ *Et in perpetuum.* imò videtur q nõ vltra tempus ſuæ adminiſtrationis:vt.j.de pœ.l.ſi.quę eſt cõtra. Sol. hic definitiue ſcitẽtiãdo:ibi iterloquẽdo.

t *Extra à prouincia.* ſi hoc expreſſe dicat. nõ autem ſi cui vrbe vel Italia eſt interdictum, patria ſua ei interdici videtur:vt.j.de interd. & rele.l.relegatorũ.§. conſtitutũ eſt.quæ eſt contra. ADDITIO. Pro ſolu.huius cõtrarij vide quod not. extra de æta. & quali.ca. cum bonæ.per In.

u *Illicitum.* quod eſt omne,niſi probetur licitũ:vt infra de colle. illi.l.iij.§.j.

PRæfect'.] CASVS. Præfectus vrbi de cauſis quæ ſunt in ciuitate Romana, cognoſcere poteſt,ſi ſit in ciuitate.ſi extra,non niſi de illis quæ ſunt intra centeſimum miliariũ.ſi extra centeſimum lapidem,non poterit iudicare:ſed poterit alij delegare. Viuianus. **quæſtio alia.*

x *Terminos.* i. centeſimum miliarium, vt.j. l.j.in prin.

y *Vrbẽ.* poteſt legi.ſ. & infra. & ſub.tãtùm.

z *Iubere.* quidam intelligũt hãc legem vt in cauſis meri imperij habeat poteſtatem do nec eſt in vrbe,vel in eius.c.miliario, tã cõdemnandi quàm puniendi.ſed cum eſt extra, non puniendi,ſed iudicãdi & delegãdi ſic: **Argentarii*, vt.j.de offi.ei' cui mã- *trapeda.* eſt iur.l.j.§.j.tu dic, *vita ſunt*, in qualibet cauſa:quia *qui pecuniã* ſi eſt extra fines ſuę iu- *tã jnã quã* riſdictiõis,priuat' eſt: *alienã ſer-* vt.j.de offi. præſidis.l. *ui dabãt* iij.&.j.eo.l.j.§.ſed & ſi *rationes ne-* quid.vnde non poteſt *gotiationis* iudicare. Itẽ quia non *conficiãtes.* poteſt ſeruare morem maiorũ, quem ſeruare debet:vt.j.deiuſt.& iu. l.pe.ſed delegare poteſt,& iubere delegato vt iudicet: vt hic. & hæc ſunt vera de contentioſa iuriſdictione: in voluntaria ſecus:vt ſupra de adop.l.emancipari. Accurſius.

uenimus ſcriptum,quòd tempore Romuli primo inuenti fuerunt quæſtores:ſed de hoc dubitabatur,vnde tẽpore Tulli Hoſtilij creati fuerũt:quod eſt verũ,& de hoc nõ dubitabatur.Officiũ quæſtoris eſt,vt exigat tributa.& populo quærente creari poteſt plebeius.Alij erant quæſtores,qui vocabantur principis cãdidati:& iſti legebãt libros.interpretant' autem iſti candidati illuſtres. Viuianus.

Suffragium quæ ſit.

a *Suffragio.*i.conſenſu & electione. & ſic populus conſentit. ſic In auth.de defen. ciui. §.interim.verſi.decreto.coll.iij. & ſupra de legi.& ſenatuſcon.l.de quibus.in fine.ſic&.C. de legi.& con.l.humanũ.& infra titulo primo.l.Barbarius.ibi,cũ etiam potuit &c.

b *Refert.*de auditu.& ſic.non ob.infra prox. vbi dicit dubium eſſe. Accurſius.

c *Sortiri.*ſ. ad regendum,vt in authen. de man. princ.§.j.coll.iij. vel dic,vt ibi pecunias Romanorũ quærerẽt.

d *Legendis.* non ſententiis:quia non erant Illuſtres:vt ſupra de ſena.l.ſi. nam creabãtur plebeij:vt hic ſubiicit.

†*Quinã cãdidatis prin cipis, vide Lazij cõmen. lib.2. cap.14.*

e *Quæſtores.* ad quærendã pecuniam.*ADDITIO.* In Pandect. Floren. legi: Hodieq; optinuit in vt differẽter quæſtores creari, aſſerit Anto. Auguſt. lib.2.cap.1. Græco dicẽdi genere videlicet.

f *Plebeios.*cũ iſti quæſtores ſint illuſtres: vt in authen.de ap.§.illo. colla.iiij. &.C. de ap. præcipimus.§.j.ibi,virum etiam illuſtrem. quomodo poterãtcreari plebeij, cum gradatim honores adipiſci oporteat:vt primo clariſſimus,ſecundo ſpectabilis,tertio fiat illuſtris:vt infra de mu. & hono.l.honor.§.gerendorũ? Reſpõ. triplex eſt quæſtor: vn' qui habebat officium pecuniæ quærendæ.& iſte poterat fieri ex plebeiis.alius erat qui præerat capitalibus cauſis & ſentẽtiis.Itẽ alius qui legendis libris:& iſti erant illuſtres:vt hic,& ſupra de ori.iur.l.ij.§.& quia vt diximus.&.§.deinde cum ærarium. ſed Azo dixit hunc vltimum non eſſe illuſtrem.

Quæſtor triplex eſt.

g *Ingreſſus.* id eſt eſſe quæſtorem, eſt ingreſſus ſiue aditus ad maiores honores.

h *DE OFFICIO PRAETORVM.*

Hucuſque de illuſtribus,nunc de ſpectabilibus.nam prætor eſt ſpectabilis:vt in authen.de ap.coll.4.§ ſimili quoque modo. Accurſius.

Pater.]*CASVS.* Pater an poſsit manumittere ſeruum ſuum apud filium ſuum prætorem,quæritur.Et reſpondet quòd ſic.

i *Manumittere.* quod enim ad ius pu.&c.vt infra ad Tre.l.nam quod.ſecus in contentioſa iuriſdictione:quia tunc diſtinguitur an ſit legatus:& tunc poteſt:vt infra de iudi.l.in priuatis.an ordinarius:& tunc non:vt infra de iur.om.iudi.qui iuriſdictioni. Accurſius.

Filius per dignitatẽ eſt ſui iuris.

Sed etiam.]*CASVS.* Titius erat filius familias,& erat prætor.poteſt quidem pater Titij ipſum Titium manumittere apud ſeipſum,vel alij in adoptionem dare.

k *Ipſum.*ſ.filiumfa.prætorem.hodie vero per dignitatẽ efficitur ſui iuris,vt.C.de decu.l.fi.li.x.& an authẽ. conſtit.quę dig. §.generaliter.colla.vj.Item not.hic quòd vnus obtinet vicem duorum. ſic ſupra de adop.ſi conſul.arg.contra.ſ.de pac.ſi plures.ibi,nam difficile eſt. Accurſius.

A

Barbarius.]*CASVS.* Tria dicit hæc lex.Pone:quidam Barbarius nomine,ſeruus erat.fugit à domino ſuo, & Romam iuit,& præturam petiit,& prætor eſt factus. Hic tria quærũtur.An fuit prætor? & reſpõ.quod ſic:ibi,ſed nihil &c.Item quæritur an fuerit liber? & ad hoc nõ reſpon. ſed dicit quòd Rom. popu.potuit ſeruũ liberum facere: & ex hoc colligitur populũ tacite voluiſſe eum liberum eſſe:& ſic liber fuit:& multo magis potuiſſet imperator. Viuianus.

l *Barbarius.* Tria quęruntur in hac lege. Primo, an Barbarius qui præturam petiit,fuerit prætor.Secundo,an ea quæ geſsit ſeruentur. Tertio, an libertatem fuerit conſecutus. Primæ non reſpondet,ſecundum quoſdam:ſecundæ ſic:item tertiæ, ſed confuſè: vt dices exponendo literam.

m *Deſignatus.* & quomodo hoc fuit, cum in legem Iul. ambitus commiſit: vt.C. de epiſco.& cler. ſi quemquam?Reſpon. fieri nõ debuit: factum tamen tenuit. Idem & in eo qui ſimoniace ordinatur.nam & ipſe ordinem & dignitatem habet:ar.infra quando ap.ſit.l.j.§.biduum.ſecundum quoſdam. ſed Io.dixit quòd publice petiit, quod licuit: vt infra de pol.l.j.§.j. & infra de admi. tu.l. nõ exiſtimo. Sacerdotium tamen,id eſt epiſcopatus datur inuito tantùm: vt.d.l. de epiſco.& cle.l.ſi quenquam. Tu die melius,quòd hoc fuit Romæ,vbi non habet locum lex Iulia de ambitu:vt infra ad legem Iuliam de ambitu.l.j. Accurſius.

† *Cõmunis error facit ius.ad hoc ſemper allegatur. cor.ord.ſtatu. de reſcript. extra text. in.c.probandum.extra ibi not.de re.iu. extra Bal.*

n *Latuit.* ſcilicet hoc,an fuerit ſeruus. Accurſius.

o *Functus ſit.* huic quæſtioni primæ ſecundum quoſdam non reſpondet:ſed dicunt quòd non fuit prætor.& pro eis eſt infra de decur.l.Herẽnius.item quia debet dici quòd talis fuerit medio tempore,qualis poſtea deprehenditur:& ſic ſeruus: vt.C. ſi ſer.export.l.moueor.in fi. tu dicas huic quęſtioni reſpõderi ibi ſupra,ſed nihil ei &c. & ſic fuit prætor. nam cum incertum eſt aliquid,perinde eſt ac ſi nec illud ſit:vt.C.de teſta.l j.& inſtitu. de teſta.§.ſed cum aliquis.nec obſt.d.l.Herennius.quia ibi ſolum ſalarium non facit.hic autem eſt plus, ſcilicet communit error,qui facit ius.infra de ſupel.leg.l.iij.in fin.Item nõ ob.lex illa,moueor.quia hic medio tempore fuit liber: vt in fine huius legis dicam. & ſic non ob.infra ſi quis cautionib.l. ſi quis ſeruum.

p *Quid dicemus.* nunc ad ſecundam quæſtionem procedit. Accurſius.

q *Quæ edixit.* pronuntiando.ſ. inter litigatores. Acc.

r *Decreue* edicta proponendo.

ſ *Momenti.* dicemus.

t *Vel lege.* id eſt iudicio ordinario peracto.

u *Alio iure.* ſcilicet extraordinario,vt per officium iudicis, de quo magis dubitabatur.

x *Reprobari.* & ſic ſoluta eſt ſecunda quæſtio. nam & li-

B

1. VLPIANVS libro vicẽſimo ſexto ad Sabinum.

APud filiumfamilias prætorem poteſt pater eius manumittere.[i]

II. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

SEd etiam ipſum [k] apud ſe emancipari, vel in adoptionem dari placet.

Hæc lex dividitur in tres partes. Primo ponitur thema. Secundo elicitur ex eo tres quæſtiones,ſecundum gloſ. Tertio infra in creato à populo, extenduntur ad creatum ab imperatore. ſecunda ibi, ſed nihil ei.tertia ibi,quod. Et breuiter hoc intendit:Propter publicam vtilitatem, & communem errorem prætura ſerua decreta cum prætorem effecerit:geſta teneri:& ſeruum in libertatem deduci. Et hæc ſunt vera in prætore creato à populo Romano:multo magis ſi ab imperatore, ſecundum Cu. Bartolus.

C

III. VLPIANVS libro trigẽſimooctauo ad Sabinum.

BArbarius [l] † Philippus cum ſeru' fugitiuus eſſet,Romæ prętu ram petiit,& prætor deſignatus [m] eſt:ſed nihil ei ſeruitutem obſtitiſſe ait Pomponius, quaſi prætor non fuerit, atquin verum eſt prætura eum functum. & tamen videamus ſi ſeruus quandiu latuit [n] in dignitate prætoria,functus ſit: [o] quid dicemus? [p] quæ ẽdixit,[q] quæ decreuit,[r] nulli' fore momẽti?[ſ] an fore,ppter vtilitatem eorum qui apud eũ egerũt vel lege,[t] vel quo alio iure?[u] Et verũ puto nihil eorũ reprobari.[x]

D

bertas data ab eo qui poſtea ſeruus pronunciatur, valet: vt infra qui & à quibus. l. competit. Item pro hoc eſt infra de teſta. l. ad teſtium. & C. de ſenten. l. ij. Et no. hic, q circa factum error communis facit iur. ſic & infra de ſupel. leg. l. iij. in fin. & C. de teſta. l. j. & infra ad Mac. l. iij. Item no. quod bene geſtum eſt, non debet ex alio euentu reſuſcitari. ſic. C. de admi. tu. l. ſancimus. j. & infra de iti. actuq; priua. l. j. in ſ. & l. ij. & j. de bo. auctо. iu. poſ. l. ſi non expedierit. §. j. & infra de re. eor. qui ſub tut. l. fin. arg. contra. infra de neg. geſt. l. qui aliena. §. quanquam. ſed ibi non fuerat legitime factum.

a *Humanius eſt.* q. d. de iure ſtricto aliud eſſet. Et ſic not. quòd benignitas præfertur rigori: vt infra de pact. l. maiorem. & C. de iu di. l. placuit. Accur.

b *Seruo.* etiam exiſtẽte in ſeruitute: ſi voluiſſet ſcilicet tollere legem illam, quæ conſtituit ſeruum non poſſe frui dignitate.

c *Effeciſſet.* id eſt efficere potuiſſet. vel credimus q fecisſet potius quàm dignitatem eriperet. ſed an hoc caſu quando ignorauit fuerit liber? Dic quòd ſic: ne homines decipiantur: vt C. de Lati. li. tol. §. ſed quid ſi domini. licet hæc litera obſcure pertranſeat. Accurſius.

d *Multo magis.* immo perinde debuit dicere: vt C. de adop. l. ij. in ſ. ſed ideo dixit, quia facilius conſentit ſolus princeps in manumittendo, vel aliud faciendo, quàm populus: vt infra de liber. vni. l. j. & j. de arbi. l. item ſi vnus. §. principaliter. vnde Perſius: Mille hominum ſpecies, & rerum diſcolor vſus. Velle ſuum cuique eſt: nec voto viuitur vno. Et ſecundum hoc dices, quod ius, ſcilicet in conferendo libertatem, non dico in faciendo ſeruum prætorem: imò & idem de prætore. Sed an vel imperator vel populus teneatur ad precium ſeruiReſpon. non, maxime ſi propter publicam vtilitatem fuerit: vt C. pro quibus cau. ſer. li. accipi. l. antepen. & ſic e no. quòd ex cauſa iuſta princeps alienum ſeruum manumittit, non aliàs, vt puto: quia licet omnia principis intelligantur, verum eſt quo ad protectionem, vt C. de quadri. præſcrip. l. fina. in princ.

e *Obſeruandum.* ſcilicet hodie: vt ſupra de conſtitu. princ. l. j.

f PRætor. *Tutorem.* vt infra de tut. & cura. da. ab his. l. iiij. & infra de officio præſidis. l. v.

g *Dare poteſt.* ſed cur ſecus in emancipatione: vt ſupra e. l. ij. quæ eſt contra? Sol. illud honor eſt: vt inſtit. per quas perſo. no. adqui. §. hoc quoque. &. §. vlti. in princ. tutela eſt onus: & ſuſpectus præſumitur, qui ſe ingerit: vt infra de procura. l. quæ omnia. §. j. eadem ratio poteſt aſſignari in iudice. nam & ibi eſt onus: ſed certe & honor. vnde redde aliam rationem: ſtatutum eſt enim, vt à delegato appelletur ad delegantem. ſi ergo ipſe ſe daret iudicem, ab eo ad ſeipſum appellaretur: quod ratio prohibet: vt C. de ap. l. eos qui. j. in prin. ibi, recurſus fieri. & C. de epi. au. authen. ſi quis litigantium. & præterea hic dicitur quòd non dat ſe tutorem: & ibi, ſcilicet ſupra eo. l. ij. non ſe emancipat: imò alius emancipat, & ipſe conſentit: & ſic non eſt contra. ſed tunc eſt contra infra de offic. præſi. l. ij. ſed ibi non ſe, ſed alium. Dic ergo in tutore: quia ſuſpectus præſumitur: & in

hoc enim humanius eſt: a cum etiã potuit populus Romanus ſeruo b decernere hanc poteſtatem. Sed & ſi ſciſſet ſeruum eſſe, liberum effeciſſet. c quod ius multo magis d in imperatore obſeruandum e eſt.

IIII. IDEM libro primo de omnibus tribunalibus.

PRætor neque tutorem, f neque ſpecialem iudicem ipſe ſe dare poteſt. g

DE OFFICIO PRAEfecti vigilum. h

TITVLVS XV.

Hæc lex primo ponit qualiter præfecti vigilũ in principio fuerunt inuenti & creati, & à quo. ſecundo dicit quod ſit eorum officium: & circa qua habeãt iuriſdictionem. & hoc dicit totum textus. ſecunda in. l. iiij. ibi, cognoſcit.

I. PAVLVS libro ſingulari de officio præfecti vigilum.

APud veteſtiores incendiis arcẽdis trium uiri i præerant: qui ab eo quòd excubias k agebãt, nocturni dicti ſunt. Interueniebãt nonnunquam & ædiles, l & tribuni plebis. Erat autem familia publica circa portam & muros diſpoſita: vnde ſi opus eſſet, euocabatur. m Fuerant & priuatæ familiæ, quæ incendia vel mercede vel gratia extinguerent. deinde diuus Auguſtus maluit per ſe huic rei conſuli, iudice, vt diximus, propter appellationem.

h *DE OFFICIO PRAEFECTI VIGILVM. Hic ſpectabilis eſt: vt infra eo. l. 3. in ſi. i. reſpon. Accurſius. Apud veteſtio.*] CASVS. Olim oriebatur ignis in ciuitate Romana: vnde conſtituti ſunt triumuiri qui ignem extinguerent: & vocabantur nocturni. Item electi ſunt alij, qui vocabantur ædiles, ad ignem extinguendum. Item electa fuit familia quæ vocaretur cum ignis ortus eſſet. & cum iſti non ſufficerent, electus fuit præfectus vigilum, qui ſuper omnes eſt: cuius officium eſt tale, quia cognoſcit de furibus nocturnis, & de receptatoribus, & punit: illos autem qui acrius puniẽdi ſunt, remittit ad præfectum vrbi. Item punit ille eos fuſtibus caſtigando, aut eis cõminando qui non bene cooperuerũt ignẽ. & ideo fit interdictũ. Qui ſint fures nocturni, dicit quòd illi ſunt, qui frangunt domos & cameras. & poteſt præfectus facere torqueri ſeruos. Item ibit præfectus vigilum per ciuitatem, per totam noctem: & præcipiet quòd vnuſquiſque aquam in domo ſua habeat. Item præfectus vigilum ius dicit de cuſtodientibus veſtimenta balneantium, ſi ea ſurripiunt.

II. VLPIANVS libro ſingulari de officio præfecti vigilum.

PLuribus vno die incendiis exortis.

III. PAVLVS libro ſingulari de officio præfecti vigilum.

NAm ſalutem reipublicæ tueri, nulli magis credidit conuenire, nec alium ſufficere ei rei, quàm Cæſarem. n itaque ſeptem cohortes oportunis locis conſtituit, vt binas regiones vrbis vnaquæque cohors tueatur, præpoſitis eis tribunis, & ſuper omnes ſpectabili o viro, qui præfectus vigilum appellatur. Cognoſcit præfectus vigilum de incendiariis, effractoribus, furibus, p raptoribus, receptatoribus: niſi ſi qua tam atrox tamque famoſa perſona ſit, q vt præfecto vrbi remittatur. Et quia plerumque r incendia culpa fiunt inhabitantium: aut fuſtibus caſtigat eos qui negligentius ignẽ habuerunt: aut ſeuera interlocutione comminatus, fuſtium caſtigationem remittit.

Effracturæ fiunt plerumque in inſulis, ſ in horreiſq;, vbi homines precioſiſſimam partem fortunarum ſuarum reponunt: cum vel cella effringitur, vel armarium, vel arca. & cuſtodes plerumque puniũtur: & di-

i *Triumuiri.* forte quia quilibet eorum tribus præerat qui cuſtodiam ignis habebant.

k *Excubias.* id eſt nocturnas vigilias.

l *Ædiles.* ſic dicti quia curam ædium habebant: & edendorum animalium, vt ſana venderentur: vt diximus infra de ædil. edict. l. j. j. reſpon.

m *Euocabatur.* quia illa familia vocabat homines vocibus & cornibus, vt irent ad extinguendum ignem.

n *NAm ſalutem. Cæſarem.* de ſeipſo loquitur imperator in tertia perſona.

o *Spectabili.* quod hic dicitur, confundit Placen. qui dicit præfectum vigilum non eſſe ſpectabilem, ratione ſubiecto, quia in Codice ponitur poſt præſidem, qui eſt clariſſimus: vt C. de priua. car. l. j. ſed certe hic inter ſpectabiles ponitur. ergo eſt ſpectabilis, & hoc expreſſe dicit. ſed quomodo eſt ſpectabilis, cum nec magiſtratus ſit: vt ſupra de ori. iur. l. ij. §. & hæc omnia. verſi. nã præfectus. quæ eſt contra? Reſpon. duplex eſt præfectus vigilum. vnus qui eſt Cæſaris imperio conſtitutus, & de eo hic dicit: & eſt ſpectabilis. eſt & alius qui præerat antiquo tempore excubiis: nondum ſibi collata dignitate per principem: & ille non erat magiſtratus: vt ibi.

p *Furibus.* modice puniendo, vt ſubiicit: non capitaliter, vt dixi. Accurſius.

q *Perſona ſit.* pone de hoc exemplum: vt infra eod. l. fina. Item in qualibet capitali cauſa eſt idem: vt non cognoſcat: vt C. eod. l. j.

r *Plerumque.* immò ſemper cum culpa: vt infra de peri. & commo. rei ven. l. ſi vendita. quæ eſt contra. Sol. illa generalitas eſt cum hoc temperamento intelligenda.

ſ *In inſulis.* id eſt domibus. & ponitur impropriè nomen inſulæ. b proprie autem ſignificat terram aqua circundatam: vt inſtit.

tamẽ liſtorii, matronã quandã à Philippo Macedone clario ad cẽſũ, ſed ſeruum appellaſſe. Aug. Per.

a Nat. glo. ad hoc quòd alienus ſeruus ex cauſa manumiſſus à prĩcipe, liber eſt inuito domino: tamẽ princeps tenetur ad p̃cium domino. & adde quòd de hoc non eſt mirãdũ: quia id poteſt ſocius habens ſeruũ cõmunem. Bolo.

b Imò proprie ponitur, inquit Budæus. ff. loca. l. ſi inquilinus. cũ inſula ſit nõ modo terra quæ aqua vndique circundatur: ſed domus nisi quæ nõ coniungitur cõib⁹ parietibus cũ vicinis: circũq; publicis aut priuatis cingitur. Inſula proprie quæ ſit.

instituto.de rerum diui.§.insula.

a *De seruis.* item de liberis haberi potest: vt C. de abol. fallaciter.§. quòd si ingenuorum.& infra de quæstio.l.vnius.§.testes. & potest hic distingui vt diximus infra loca. l.dominus horreorum.

b *Et coerrare.* id est frequenter ire, quasi errando,vt non teneat viam rectam: vt sic citius capiat aliquē malefacientē. vel dic coherare,id est frequenter præcipere. à con, quod est simul: & hic denotat frequentiam: & hero, heris, id est præcipio præcipis. & descēdit ab hero,id est domino: vt infra ad legem Aquil.l.item Mela.§. legis. qui solet p̄cipere. & sic scribitur per vnum r, hæc dictio coherare.

c *Dolabris.* genus armorum.

d *Iubetur.* scilicet à lege.

e *Admonere.* scilicet præfectum vigilum.

f *Aduersus capsarios.* aliàs dicitur capsarius, qui libros portat: vt.j. de manu. vin. l.fi collactaneus.in princ.

Capsarius quid.

g *Mercede.* constituta vel à domino balnei, vel ab eo qui se lauat.

h *Constitutus.* præfectus.Accursius.

i *Fraudulēter.* quia facit quòd alius surripiat vestimenta. Accur.

Imperatores.] *CAESVS.* Distinguit hęc lex. aut incendium fit per neglegentiam: & tunc punitur, & fustibus castigat apud præfectum vigilū. aut dolo: & tunc punitur apud præfectum vrbi. & præfectus vrbi requiret seruos fugitiuos, & omnes reddet dominis.

Cic. lib.1. epistol. ad Q. fratrē ep.5.1. quæ lex oportet esse proconsulem, paulatim docet.

k *Insularios.* id est dominos ædium.

l *Remittes.* vt ille grauiorem pœnam imponat: vt.ī. eod. l.iij.§.j. in fi. & infra de incendiis.nau.l.pe.& dic remittere,scilicet debet:quod est in fine.

m *Debes.* scilicet tu præfecte vrbi.immo præfecte vigilum. & hoc est vnum de præceptis naturalis iuris: vt supra de iusti. & iur.l.iustitia.§.j. Accursius.

DE OFFICIO PROCONSVLIS ET LEGATI.

Hic spectabilis est:vt in authen. de non ali.§ fina. collat.2. & de appella.§ similiter collatione.iiij.

Proconsul.] *CAESVS.* Ciuitas Ro. mittebat proconsules in prouincias:& postquam exibant Romam,portabant insignia proconsulum: sed habebant iurisdictionem contentiosam in prouincia isti proconsules tantùm. nunc quæritur,an aliquis in ipso itinere filium emancipet,vel seruum manumittat apud procōsulem:Et respon.quòd potest: sed apud legatum proconsulis nemo adoptare poterat quemquam, nec quis manumittere seruum suum. Vsuianus.

n *Proconsul.* id est consul procul missus.

o *Potestatem.* id est iurisdictionē contentiosam:sed voluntariā uus Antoninus Erycio Claro rescripsit. Ait enim posse eum horreis effractis quæstionē habere de seruis [a] custodibus, licet in illis ipsius imperatoris portio esset. Sciendum est autem,præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere, & coerrare [b] calciatum, cum hamis & dolabris. [c] vt curam adhibeant, omnes inquilinos admonere, ne neglegentia aliqua incēdij casus oriatur: præterea vt aquam vnusquisq; inquilinus in cœnaculo habeat,iubetur [d] admonere. [e] Aduersus capsarios [f] quoque, qui mercede [g] seruanda in balineis vestimenta suscipiunt,iudex est constitutus: [h] vt si quid in seruandis vestimētis fraudulenter [i] admiserint,ipse cognoscat.

IIII. VLPIANVS libro singulari de officio præfecti vrbi.

IMperatores Seuerus & Antoninus Iunio Rufino præfecto vigilum ita rescripserunt: Insularios, [k] & eos qui neglegēter ignes apud se habuerint, potes fustibus vel flagellis cædi iubere. eos autem qui dolo fecisse incendium conuincentur, ad Fabium Cilonem præfectum vrbi amicum nostrum remittes. [l] fugitiuos conquirere, eosque dominis reddere debes. [m]

DE OFFICIO PROconsulis * & legati.

TITVLVS XVI.

Proconsul antequam ingrediatur prouinciam sibi deputatam,iurisdictionem voluntariam exercere potest, non contentiosam:sed legatus proconsulis nullam. hoc dicit vsque ad.l.observare. Intellige secundum

A *sic:vt.j.l.proxi.& facit.j.l.fin.& de offic.præsi.l.iij.*

p *Decreta.* id est quæ data est ei regenda.

q *Omnes. Contentiosam.* Contentiosa dicitur quæ redditur in inuitum:vt infra de verbo.oblig.l.inter stipulantem.§.j. & infra de iurisdi.om.iudi.l.fi. & si quis iusdi. non obtem.l.j. voluntaria vero dicitur, quæ inter volētes tantùm: vt hic subiicitur.

Iurisdictio contentiosa, & voluntaria, quæ dicantur.

Cuil.quòd respectu iudicis est necessaria: licet respectu partium sit voluntaria.

I. VLPIANVS libro primo Disputationum.

PRoconsul [n] vbique quidem proconsularia insignia [†] habet statim atque vrbem egressus est: potestatem [o] autem non exercet nisi in ea prouincia sola quę B ei decreta [p] est.

† *Facit.c. consis.cū gl. 1.extra de auctor. & vsu pal.*

II. MARCIANVS libro primo Institutionum.

OMnes proconsules statim quàm vrbem egressi fuerint, habent iurisdictionem, sed non contentiosam, [q] sed voluntariam: vt ecce manumittit [r] apud eos possunt tam liberi, quàm serui, & adoptiones fieri. Apud legatum verò procōsulis nemo manumittere potest:quia non habet iurisdictionem talem. [s]

III. VLPIANVS libro vicésimosexto ad Sabinum.

NEc adoptare potest.omnino enim nō est apud eum legis [t] actio.

Proconsul post suum ingressum potest facere legatum, & eidem iurisdictionem committere. & legatus proconsulis antequam proconsul ingrediatur, iurisdictionem non habet: & ratihabitio proconsulis non confirmat acta per legatum, nisi ex nunc. & proconsul si sit impeditus ex causa necessaria, ante ingressum legatum potest mittere in prouinciam.h.d.vsque ad.l.solent.

IIII. IDEM libro primo de officio proconsulis.

OBseruare autem proconsulem oportet, ne in hospitiis [u] prębendis oneret prouinciam: vt imperator noster D cum patre Aufidio Seueriano rescripsit. Nemo proconsulū habere,sed bonos. *Proficisci.*] In hoc.§.dicitur q̄ procōsul potest secū ducere vxorem suam:sed meliu facit si non ducat.nam tenebitur pro delictis vxoris. Item consequenter dicit q̄ procōsul debet mittere in literis populo quomodo ciuitatem dilexit,& etiam eos,& q̄ nullus ei veniat obuiā. Item mittere debet epistolam antecessori suo,q̄ tali die ibit. Et hæc omnia facit,ne populus à suis negociis auocetur. Item debet intrare per partē per quam alij intrauerunt. Item quando procōsul intrabit prouinciam,debet habere legatum suum: & cōmittere ei cognitiones eorum. ante vero quàm prouinciam ingrediatur, mandare iurisdictionem legatis non debet: cū etiam ipse cognoscere nō possit.h.d.& continuator cum.l.seq.in qua dicitur quòd etiam antequam proconsul ingrediatur prouinciam, mandat iurisdictionem:puta si procōsul non potest venire iusta causa impeditus:legatus vero suus potest venire in prouinciam.

u *Hospitiis.* ar.contra prælatos requirentes procurationem à clericis in ciuitatibus ad quas veniunt.

Straueri.

a *Stratores.* qui vulgo ſcarij Bononiæ, caſtaldi in Tuſcia appellantur ſecundum Bãdinum. immò Berosrij vocantur. & de his habes. C. de ſtra. l. j. libro. xij. quæ eſt contra. ſolu. vt ibi. *ADDITIO.* Tu dic quòd aliud eſt in præſide, & aliud in proconſule: vt hic.

† *Stratores dicebantur, qui caſtra præibãt: vt loca accõmodatiora ad exercitũ traducendũ eligerent. Alii hoc loco legũ ſtatores, quaſi decuriones apparitores, ſeu magiſtratũ nũcios.*

b *Milites.* iuſtitiæ.

c *Ratio & vindicta exigatur.* i. rationabilis vindicta: vt reſoluat ſubſtantiuum in adiectiuũ. ſed nõ videtur maritũ pro vxore cõuenire debere: vt. C. ne vxor pro mari. l. ij. & iij. quę ſunt cõtra. Sol. hic maritus magis ex ſua culpa quàm alteri⁹ cõuenitur. i culpa eſt em, qui ſecum ducit vxorem: ſicut in caupone, nauta, & ſtabulario cõtingit, qui vtitur opera malorũ hominũ: vt inſtitu. de obli. quæ ex quali delic. §. pe. ſic & in ſeruo commodato, qui periit ſub machina, quia male erat ligata: vt infra cõmo. ſi vt certo. §. ſed interdũ. in fin. §. ſi ergo ipſa ſurripuit, nũquid actione furti marit⁹ cõuenitur propter ſuam culpã, vt dixi? Reſpon. quidam quòd ſic: nec tamẽ infamatur, quia alieno nomine, licet propter ſuam culpam, conueniatur: vt infra de his qui no. infa. l. furti. §. ſi quis alieno. Tu dic tutius, vt in factũ actione, non furti teneatur. Item hæc habet locũ in pecuniariis, in criminalibus autem in ipſam vxorem datur iudicium: vt argu. C. de iniur. l. fina.

d *Sui.* ita ſcilicet: vos dilexi, vos vtique honoraui, & ab inimicis defendi. Accurſius.

e *Occurrat.* dicens, Nolo quòd inocemini à negotiis veſtris, quod graue eſt: vt infra quemadmo. teſta. aperiãtur. ſed ſiquis ex ſignatoribus.

f *Excipere.* hæc ſunt de verbis ſuis. Acc.

g *Actus.* id eſt actiones & negotiationes eorum. Accurſius.

h *Conſuetudinem.* Not. de vi & auctoritate conſuetudinis. ſic &. j. eo. ſi in aliquam. & hoc eſt quando probabilis: ſecus ſi improbabilis: vt. C. de vſur. l. eos. §. cæteros. & in auth. vt nulli iudi. §. j. colla. ix. Accurſius.

i *Debet.* i. poteſt per legem. vt. j. eo. l. ſolent. § ſicut. &. j. de iudi. cum prætor. §. j & ſic ponitur infra de leg. ij. l. ſi quis ſeruum. §. ſi inter. in fi. §. & infra de here. inſti. l. j. j. reſpon. & infra an per ali. cau. ap. l. ij. ſic ecõtra poteſt, pro debet ponitur: vt. C. de pe. da. iu. l. ij. in fi. & infra man. ſi man dauero. §. fi. & infra qui po. in pig. ha. creditor. j. fi. & infra de qui. re. ad eundem iu. catur. l. j.

k *Ingreſſus.* hodie contra: vt dices infra. l. proxi.

l *Nãciſcatur.* alij eam &c. & quod ſubiicit hic, eſt interpoſitio. ſic. j. de reg. iur. l. nemo plus iuris. ſed arg. contra infra de adqui. re. do. l. non eſt.

m *Credendum.* no. ſufficere non reuocare, licet datio nõ tenuerit: vt. C. de dona. ſiue. Item no. actus viuentiũ eſſe in pendentia: vt infra communia præ. l. fin. in fine. Itẽ not. ratihabitionem non retrotrahi: vt infra de his qui no. infa. l. quid ergo. in princ.

n *Liquando. Neceſſariã.* & ſic ſpecialis erat hic caſus olim. aliàs nó: vt ſupra. l. proxi. in fin. ſed hodie vicariũ ſiue delegatũ ſiue legatũ cõſtituit, cũ ipſe nõdũ venit: vel ſi poteſt, exit de prouincia: quia omnia poteſt quę ipſe proconſul, præter mortis illationem, & membri abſciſionem: vt in auth. de collatorib. §. ad hoc prohibemus. coll. ix.

o *Sa.* reſpon. certo bene poteſt.

Solum.] CASVS. Hic dicit quòd pcõſul poſtquam intrauerit prouinciam ſibi decretam, poteſt mandare legatis vt ipſi legati audiant cuſtoditos, vel ipſos cuſtodes. Et poſtquam audiuerit, quòd ipſi legati remittant ad proconſulem, vt ipſe proconſul damnet, vel abſoluat. q. d. legati proconſulis poſſunt cognoſcere de criminibus: ſed procõſul ſententiabit. & eſt hic ſpeciale. nam aliàs non⁹ poteſt quis gladij poteſtatem alij mandare. Secundo dicit ꝙ proconſul poteſt adimere iuriſdictionẽ ſuo legato, cũ cõſenſu tamen principis: & dare poteſt. Tertio dicit ꝙ legati procõſulis ſi dubitant in aliquo, ipſum proconſulem conſulere debent: non principem. Quarto, in. §. ſed interdũ. dicitur quòd proconſul poteſt accipere xenia. i. munera. nã non debet ex toto abſtinere: nec excedere modum in accipiẽdo. & hoc idem quidã imperatores per ſuam epiſtolam reſcripſerũt. nec obſtat quòd proconſul non poteſt emere, vel munus accipere, vel donum. nam appellatione doni vel muneris, xenia nõ cõtinentur. Vltimo dicit quòd proconſul non debet cogere homines ad dandum xenia. Viuianus.

p *Cuſtodiarum.* id eſt cuſtoditarum perſonarum: vt ſic continens ponatur pro contento. & ſic expone ſtatim, vt præauditas cuſtodias. i. cuſtoditas perſonas. & tunc legatus faciet ea quę dicuntur. C. de cuſto. reo. l. fi. &. C. de epi. audi. l. iudices. Vel dic cuſtodiarum proprie poni. nam & ipſi cuſtodes ſunt puniendi ſi delinquant in cuſtodiendo, vt infra de cuſto. reo. l. carceri. & l. milites. Accurſius.

q *Ad ſe.* id eſt ad proconſulem.

r *Liberet.* vel condemnet nocentem: quod non poteſt facere legatus: vt infra eo. l. ſi quid. & infra de regu. iur. l. nemo poteſt. & infra de offi. eius cui man. eſt iuriſdi. l. j. in fi.

ſ *Mandati.* i. delegationis. Accurſius.

t *Extraordinarium.* ſpeciale eſt.

u *Poteſtatem.* id eſt merum imperium. Accurſius.

Coercitionis,

Epidemia eſt acceſſus ad ciuitatẽ aliquã plerũque obſeruari ſolitos. cataplus vero portũ ſignificat ad quẽ plerũque proconſules applicare ſolent.

Conſuetudinis auctoritas.

A *Liquando. Neceſſariã.* & ſic ſpecialis erat hic caſus olim. aliàs nó: vt ſupra. l. proxi. in fin. ſed hodie vicariũ ſiue delegatũ ſiue legatũ cõſtituit, cũ ipſe nõdũ venit: vel ſi poteſt, exit de prouincia: quia omnia poteſt quę ipſe procõſul, præter mortis illationem, & membri abſciſionem: vt in auth. de collatorib. §. ad hoc prohibemus. coll. ix.

i. & metropolim Epheſum.

o *Sa.* reſpon. certo bene poteſt.

Solum.] CASVS. Hic dicit quòd pcõſul poſtquam intrauerit prouinciam ſibi decretam, poteſt mandare legatis vt ipſi legati audiant cuſtoditos, vel ipſos cuſtodes. Et poſtquam audiuerit, quòd ipſi legati remittant ad proconſulem, vt ipſe proconſul damnet, vel abſoluat. q. d. legati proconſulis poſſunt cognoſcere de criminibus: ſed procõſul ſententiabit. & eſt hic ſpeciale. nam aliàs non⁹ poteſt quis gladij poteſtatem alij mandare. Secundo dicit ꝙ proconſul poteſt adimere iuriſdictionẽ ſuo legato, cũ cõſenſu tamen principis: & dare poteſt. Tertio dicit ꝙ legati procõſulis ſi dubitant in aliquo, ipſum proconſulem conſulere debent: non principem. Quarto, in. §. ſed interdũ. dicitur quòd proconſul poteſt accipere xenia. i. munera. nã non debet ex toto abſtinere: nec excedere modum in accipiẽdo. & hoc idem quidã imperatores per ſuam epiſtolam reſcripſerũt. nec obſtat quòd proconſul non poteſt emere, vel munus accipere, vel donum. nam appellatione doni vel muneris, xenia nõ cõtinentur. Vltimo dicit quòd proconſul non debet cogere homines ad dandum xenia. Viuianus.

ſtratores † ſuos habere poteſt: ſed vice eorũ milites b miniſterio in prouinciis funguntur.

Proficiſci autem proconſulem melius quidem eſt ſine vxore. ſed & cum vxore poteſt: dummodo ſciat ſenatum Cotta & Meſſala conſulibus cenſuiſſe futurum, vt ſi quid vxores eorum qui ad officia proficiſcuntur, deliquerint, ab ipſis ratio & vindicta exigatur. c

Antequam vero fines prouinciæ decretæ ſibi proconſul ingreſſus ſit, edictum debet de aduentu ſuo mittere, continens commẽdationem aliquam ſui, d ſiqua ei familiaritas ſit cũ prouincialibus vel coniunctio: & maxime excuſantis, ne publicè vel priuatim occurrant e ei. eſſe enim congruens, vt vnuſquiſque in ſua patria eum exciperet. f Rectè autem & ordine faciet, ſi edictum deceſſori ſuo miſerit, ſignificetque qua die fines ſit ingreſſurus. plerũque enim incerta hæc & inopinata turbant prouinciales, & actus g impediunt. Ingreſſum etiam hoc eum obſeruare oportet, vt per eam partem prouinciam ingrediatur, per quam ingredi moris eſt: & quas Græcia ἐπιδημίας appellat, ſiue κατάπλους obſeruare, in quam primùm ciuitatem veniat, vel applicet. Magni enim facient prouinciales ſeruari ſibi conſuetudinem h iſtam, & huiuſmodi prærogatiuas. Quædã prouinciæ etiã hoc habent, vt per mare in eã prouinciã procõſul veniat: vt Aſia ſcilicet, vſque adeo vt imperator noſter Antoninus Auguſtus ad deſideria Aſianorum reſcripſit, proconſuli neceſſitatẽ impoſitam, per mare Aſiam applicare: καὶ τῶν μητροπόλεων ἔφεσον * primam attingere. Poſt hęc ingreſſus prouinciam, mandare iuriſdictionem legato ſuo debet: k nec hoc antè facere, quàm fuerit prouinciam ingreſſus. l Eſt enim perquam abſurdum, antequam ipſe iuriſdictionem nanciſcatur, l (nec enim prius ei competit, quàm in eam prouinciam venerit) alij eam mandare, quã non habet. Sed ſi & ante fecerit, & ingreſſus prouinciam, in eadem voluntate fuerit: credendum m eſt videri legatum habere iuriſdictionẽ, non exinde ex quo mandata eſt, ſed ex quo prouinciam proconſul ingreſſus eſt.

V. PAPINIANVS libro primo Quæſtionum.

ALiquando mandare iuriſdictionem proconſul poteſt, etſi nõdum in prouinciam peruenerit. quid enim ſi neceſſariam n moram in itinere patiatur, maturiſsime autem legatus in prouinciã peruenturus ſit? o

Proconſul poteſt quantum ad cognitionem cauſæ mixti imperii ſuo legato committere: non quantum ad deciſionem. & proconſul non debet paſſim xenia recipere, licet quandoque poſſit: non tamen ea quæ in manus tranſeunt. hoc dicit vſque ad finem. Bartolus.

VI. VLPIANVS libro primo de officio proconſulis.

SOlent etiam cuſtodiarum p cognitionem mandare legatis: ſcilicet vt præauditas cuſtodias ad ſe q remittant: vt innocẽtem ipſe liberet. r ſed hoc genus mandati ſ extraordinariũ t eſt. nec enim poteſt quis gladij poteſtatem u ſibi datam,

a *Coercitionis.* etiam ad cognoscendum,nisi in hoc legato: vt dixi.sed in alio legato trãit modica coërcitio:vt infra de offi. eius cui man.est iurisdi.l.fin.§.fi.non quæ sit merum vel mixtũ imperium:vt hic.

b *Non possint.* immo potest:vt.C.eo.l.j.quæ est contra.Sol.nó potest vt iudicet: potest vt audiat,& pconsuli referat:vt ibi,& supra proxi. Itẽ videtur quòd possit iudicare legat⁹:sicut facit in suspecto tutore: vt infra de suspec. tu.l.j.§.damus.& insti.de suspec. tu.§.j. quæ est contra. Sol.in legato proconsulis duo specialia sũt. Primum,quia de omni crimine cognoscit: vt hic dicitur,licet alius delegatus non possit, nisi in casu necessitatis:vt infra de off. eius cui man. est iurisdi.l.j. §.j.Secũdũ,quia suspectum tutorẽ remouet, licet alius delegat⁹ de remouendo tantũ cognoscat:vt.j.de suspec. tut.l.j.§. damus. versi. an autẽ.non autem vt remoueat: vt infra ad Turpi.l.j.§.suspecti.

Legat⁹ proconsulis duo specialia habet.

† *De hoc munerũ modo pulchre Ouid. lib.2. elegi. elegia.10.*

c *Ita adimere.*vt infra de iudi.l.iudicium.

d *Debet.*ex honestate. potest tamẽ, vt prædiximus proxime, & in authen.de iudi.§.si vero iudex. colla. vj. fic C.de pigno.l.iij.

† *id est nec tũ, nec passim, nec ab oĩb⁹. Ang. Politianus Miscel.95.*

e *Principem.* quia sic fieret per saltum,quod per gradus fieri debet: vt.j.de ap.l.imperatores.j. respon. & in authen.de man.prin.§.fit

† *Cicer.ser. in ca.qui vel le.11.q.3. & c. no liet. & c.14. q.5.nõ sane.* tibi quoq;.col.iij. Acc.

f *Respondere.* de iure cum consilio sapientũ, cum ipse sit laicus: nó de facto:vt.j.de iudi.l. eum.ij.§.j.

g *Vetus proverbium* ſ. hoc subaudi, secũdum Ir.i. neque omnino, neque semper, neque ab omnibus.vel dic de litera quæ sequit. Acc.

h *Sed passim.* scilicet accipere,id est sine delectu:vt.j. de rit. nu.l. palam.

i *Auariſſimum.* & sic prohibitum.& sic medium tenẽdum est: vt.j.de pig.ac.si seruos.in gl.fina.& in fi.hui⁹.l.& j.mã.l.ita vt.

k *Nisi.* ab emptione excipit. Accursius.

l *Non pertinet.* & sic appellatione doni vel muneris non cõtinentur xenia,per interpretationem: pertinent tamen ex verbi significatione:vt infra titu.ij.l.plebiscito.

a ista glo. est nõ.secũdũ Bal. ad hoc quòd donatio fallagratis, non inducit obligationẽ in futurum in necessitate,sicut

m *Qualitatem* ª.i.necessitatem.& sic no.quod fit gratis,nó debet ad necessitatem deduci.& sic facit pro rustico qui aliquid præstitit aliquandiu.sic infra de annu.leg.l.Seio.§.j.&.C. de agri.& censi.l.litibus.in gl.colonorum.

I in aliquam.]CASVS. Tria dicit hęc lex. Postquã in metropolim venerit procõsul,si ciuitas se illi velit commendare: non debet de hoc dolere,immo libenter audiat. Secundo dicit quòd debet indicere festa secũdum antiquam consuetudinem, postquam intrauerit prouinciam sibi decretam. Tertio dicit quòd debet circumire ciuitatem, & curatores constituere,vt opera incepta compleantur. Quarto dicit quòd tantam iurisdi-

ſ. Vetus.

vel cuius alterius coërcitionis ª ad alium transferre: nec liberandi igitur reos ius, cum accusari apud eum non possint. ᵇ Sicut autem mandare iurisdictionem, vel non mandare, est in arbitrio proconsulis:ita adimere ᶜ mandatam iurisdictionem licet quidem proconsuli,non autem debet ᵈ inconsulto principe hoc facere. Legatos non oportet principem ᵉ consulere,sed proconsulem suum: & is ad consultationes legatorum debebit respondere.ᶠ Non verò in totum xeniis abstinere debebit proconsul, sed modum * adiicere: vt neque morosè in totum abstineat, neque auarè modum xeniorum excedat. quam rem diuus Seuerus & imperator Antoninus elegantissimè epistula sunt moderati:cuius epistulæ verba hęc sunt:Quantum ad xenia pertinet,audi quid sentimus. Vetus prouerbium ᵍ est:ὅτι πάντα, ὅτι πάντοτε,ὅτι παρὰ πάντων. † Nam valde inhumanum est à nemine accipere:sed passim ʰ vilissimũ est:& omnia auarissimum.ⁱ Et quod mandatis continetur,ne donum vel munus † ipse proconsul,vel qui in alio officio erit, accipiat, emátve quid, nisi ᵏ victus cottidiani causa, ad xeniola non pertinet,ˡ sed ad ea quæ ᵐ duliũ excedant vsum. Sed nec xenia producenda sunt ad munerũ qualitatem. ᵐ

Proconsul debet obseruare ea quæ inferius describuntur:& in prouincia sibi deputata habet pleniorempotestatem omnibus præter principem: de causa tamen quæ vertitur inter fiscum & priuatum,non cognoscit,licet cognoscere possit.hoc dicit vsque ad.§.vbi decretum.in.l.nec quicquam.

VII. IDEM libro secundo de officio proconsulis.

SI in aliam quàm ª * celebrẽ ciuitatem vel prouinciæ caput * aduenerit:pati debet cõmendari sibi ciuitatem,laudésque suas ᵖ non grauatè audire, cum honori suo prouinciales id vindicent: & ferias secundũ mores,& consuetudinem ᵍ quę retro obtinuit,dare:ʳ ædes sacras,& opera ˢ publica circumire inspiciendi gratia, an sarta tecta quæ * sint, vel an aliqua refectione indigeant: & si qua cœpta sunt,vt consummentur, prout vires eius reipublicæ permittunt,curare debet: curatoresque operum diligentes sollemniter præponere:ᵗ ministeria ᵘ quoque militaria,si opus fuerit,ad curatores adiuuandos dare. Cum plenissimam ˣ autem iurisdictionem proconsul habeat: omnium ʸ partes qui Romæ vel quasi magistratus, vel extra ordinem ius dicunt,ᶻ ad ipsum pertinent.

VIII. IDEM libro trigẽsimonono ad Edictum.

ET ideo maius imperium in ea prouincia habet omnibus post principem:

IX. IDEM libro primo de officio proconsulis.

NEc quicquam est in prouincia, quod non per ipsum expediatur. Sanè si fiscalis pecuniaria causa sit,quæ ad procuratorem principis respicit: melius ª fecerit si abstineat.

a *Ita glo. est nõ.secũdũ Bal. ad hoc quòd donatio fallagratis, non inducit obligationẽ in futurum in necessitate,sicut*

a *Cognitionem.* etiam ad cognoscendum,nisi in hoc legato: vt dixi.sed in alio legato trãit modica coërcitio:vt infra de offi. eius cui man.est iurisdi.l.fin.§.fi.non quæ sit merum vel mixtũ imperium:vt hic.

b *Non possint.* immo potest:vt.C.eo.l.j.quæ est contra.Sol.nó potest vt iudicet: potest vt audiat,& pconsuli referat:vt ibi,& supra proxi. Itẽ videtur quòd possit iudicare legat⁹:sicut facit in suspecto tutore: vt infra de suspec. tu.l.j.§.damus.& insti.de suspec. tu.§.j. quæ est contra. Sol.in legato proconsulis duo specialia sũt. Primum,quia de omni crimine cognoscit: vt hic dicitur,licet alius delegatus non possit, nisi in casu necessitatis:vt infra de off. eius cui man. est iurisdi.l.j. §.j.Secũdũ,quia suspectum tutorẽ remouet, licet alius delegat⁹ de remouendo tantũ cognoscat:vt.j.de suspec. tut.l.j.§. damus. versi. an autẽ.non autem vt remoueat: vt infra ad Turpi.l.j.§.suspecti.

Legat⁹ proconsulis duo specialia habet.

† *De hoc munerũ modo pulchre Ouid. lib.2. elegi. elegia.10.*

c *Ita adimere.*vt infra de iudi.l.iudicium.

d *Debet.*ex honestate. potest tamẽ, vt prædiximus proxime, & in authen.de iudi.§.si vero iudex. colla. vj. fic C.de pigno.l.iij.

† *id est nec tũ, nec passim, nec ab oĩb⁹. Ang. Politianus Miscel.95.*

e *Principem.* quia sic fieret per saltum,quod per gradus fieri debet: vt.j.de ap.l.imperatores.j. respon. & in authen.de man.prin.§.fit

† *Cicer.ser. in ca.qui vel le.11.q.3. & c. no liet. & c.14. q.5.nõ sane.* tibi quoq;.col.iij. Acc.

f *Respondere.* de iure cum consilio sapientũ, cum ipse sit laicus: nó de facto:vt.j.de iudi.l. eum.ij.§.j.

g *Vetus proverbium* ſ. hoc subaudi, secũdum Ir.i. neque omnino, neque semper, neque ab omnibus.vel dic de litera quæ sequit. Acc.

h *Sed passim.* scilicet accipere,id est sine delectu:vt.j. de rit. nu.l. palam.

i *Auariſſimum.* & sic prohibitum.& sic medium tenẽdum est: vt.j.de pig.ac.si seruos.in gl.fina.& in fi.hui⁹.l.& j.mã.l.ita vt.

k *Nisi.* ab emptione excipit. Accursius.

l *Non pertinet.* & sic appellatione doni vel muneris non cõtinentur xenia,per interpretationem: pertinent tamen ex verbi significatione:vt infra titu.ij.l.plebiscito.

a ista glo. est nõ.secũdũ Bal. ad hoc quòd donatio fallagratis, non inducit obligationẽ in futurum in necessitate,sicut

m *Qualitatem* ª.i.necessitatem.& sic no.quod fit gratis,nó debet ad necessitatem deduci.& sic facit pro rustico qui aliquid præstitit aliquandiu.sic infra de annu.leg.l.Seio.§.j.&.C. de agri.& censi.l.litibus.in gl.colonorum.

I in aliquam.]CASVS. Tria dicit hęc lex. Postquã in metropolim venerit procõsul,si ciuitas se illi velit commendare: non debet de hoc dolere,immo libenter audiat. Secundo dicit quòd debet indicere festa secũdum antiquam consuetudinem, postquam intrauerit prouinciam sibi decretam. Tertio dicit quòd debet circumire ciuitatem, & curatores constituere,vt opera incepta compleantur. Quarto dicit quòd tantam iurisdictionem habet proconsul,quantam habent omnes magistratus de ciuitate Romana:excepto principe,consule,& prefecto. Sed si sit inter fiscum & priuatum aliqua causa, non proconsul,sed procurator Cæsaris cognoscet. In.§.vbi.sic ponitur casus:Si iudex vult mittere sententiam definitiuam in scriptis,non potest partib⁹ absentib⁹. vel aliter secundo dicas, quòd libellus non sit dandus vbi exigitur causæ cognitio sũmaria: vt in alimentis & trãsactionib⁹. Vel tertio dicas hunc casum, * quòd ea quæ desiderãt causæ cognitionẽ plenam,& officio iudicis explicantur, non iure actionis,& hoc veri⁹ delegari non possunt. Vel quarto dicas, ᵠ in illo casu vbi decretum exigitur:non potest ipse pronunciare, & alij legendam committere. Tertio dicit hæc lex:Proconsul debet legitimè aduocatos audire. Item audiet patrem & patronum de libertis & filiis cõquerentes. Item dicit quòd primo venientes aduocatos primo admittet proconsul : sed non ita ne alij inferiores aduocati nõ audiãtur. Item dicit quòd si aliquis non potest habere aduocatum,quòd proconsul det ei, aliàs esset ei blasmum. Vltimo dicit quòd hęc oĩa locum habent in aliis magistratibus.h.d. vsque ad.l.meminisse.

si fierent plures. Bolo.

in aliquã cõle.

* *sarta tecta quæ sint.*

m *Si in aliam.* hęc lex docet mores præsidẽtum : & bene seruant eam Italici. Accursius.

o *Caput.*quæ est metropolitana.

p *Suam.* proconsulis, vel ciuitatis.

q *Consuetudinem.* no. p cõsuetudinib⁹ collegiorum.sic supra co. l.iiij.§.ingressurum.

r *Dare* i.datas obseruare,& confirmare. sic infra de verb. signi.l. lege. in fine. nam nouas dare non potest:vt C.de feriis.l.à nullo.

s *Opera.* si tamen sunt muri ciuitatis,vel castri, non fiat sine licentia principis,vel sui proconsulis:vt supra de rerum diui.l. sacra.§.pe.& dic vt ibi.

t *Præponere.*nec eñ sufficit præponere,nisi & præpositi gerãt: vt.j.ad Tertul.l.ij.§.non solum.&.§.seq.&.§.quid tamen.

u *Ministeria.* id est ministros militares.

x *Cum plenissimam.*cui adhæret merum imperium. plenior,cui adhæret mixtum semiplena,cui modica coërcitio:vt in delegato:vt dicemus infra de offi.eius cui man.est iurisdi.l.fina. in fine.

y *Omnium.* scilicet magistratuum.

z *Dicunt.*excepto cõsule,qui præerat senatoribus: & præfecto præ.qui magnum habent priuilegium:vt supra de offic.præfec. præ.l.j.§.his cunabulis.

a *Nec quicquam. Melius.*bono melius inuenitur:vt hic,&.C. de procu.exigendi.in glo.non iniustæ.& infra de verb. oblig.l.vbi autem non.§ j.vel electiuè. sed quæ sunt illæ quæ procuratorem Cæsaris respiciunt? Respon. si agatur inter

Bono melius inuenitur.

e fiscum

fiſcum & priuatum:vt.C.vbi cau.fla.iamdudum.&.C.ſi aduer. fiſcum.l.j.&.ij.

a *Decretum.* ſi vis omnia habere plana,dic decretum,id eſt definitiua ſententia.namtunc per libellum,id eſt per ſententiam partibus abſentibus datam,& ad eas partes velut epiſtolam miſſam ferri non poteſt. & ſic etiam ſequentem regulam hic intellige: vt hic,& ifra de re iud. l.de vnoquoque.&.C. de ſen.ex bre.recitā.l. j. Sed interlocutoria poteſt abſentibus partibus ferri:vt infra de arbi.diem proferre.in prin. Item quod dicit, cauſæ cognitionē, dic ſ.plenam,quod eſt vbicunque eſt dāda definitiua : vt.C. de iud. l.iudices. Alij dicunt, per libellum.ſ. datum iudici:vt.ſ.non debeat dari libellus.& erit exemplum in tranſactione alimentorum,& in alienationibus rerum minorum,& in ſimilibus.hanc reproba. nā excuſatio à tutela non datur niſi cauſa cognita,& tamē libellus dari debet:vt ifra de excu.tut.l.ſcire oportet. §.poteſt.& quod dicitur in eo. titu.l. excuſare.eſt verū de abſente,vt abſens per epiſtolam & per libellum non poſſit ſe excuſare: præſens vero ſic. Tertij dicunt, per libellū, ſcilicet datum ab ordinario alicui delegato, in quo cauſæ demandatio contineatur. & hæc videtur communis poſitio. Oppo. ergo de in iteg.reſtli.quę datur cauſa cognita:vt infra de in iteg. reſt.l. omnes. & tamen demandatur:vt.C. vbi & apud quem.l.ſi . ſed in ea ſpeciale Item opponitur de his quæ ſummatim cognoſcuntur: vt ifra de offi.eius cui man.eſt iuriſdi.l. pe.§. vt poſſeſſio. & ifra de ven.in poſ.mit.l.j.§. ſi ea.& de ſimilibus quæ dices ifra ad exhi.l.iij. §.ibidem. vt eſt actio ad exhibendum. Reſpō.locum habere regulam in his quæ plenam, non ſemiplenam cauſæ cognitionem deſiderant. Item opponitur de cognitione ſingularū cauſarum ciuilium,quæ fit pleniſsime:vt.C.de iudi.l.iudices. & tamen demandatur:vt.C.qui pro ſua iuriſ.l.j.Reſpon. hic loquitur de his quæ magis iudicis officio, quàm actionis iure expediuntur:vt eſt in tranſactione alimentorum,& in bo.poſ.dādis: vt.j.de tranſac.l.cum hi.§.ſi prætor.&.§.ſed nec.itē in dilatione indulgenda:vt.C.de dila.à procedēre.Item oppo.C.de offi.eiꝰ qui vicem alt.ge.l.ſuggerente.Reſpon.hi qui in locum decedētium ſubſtituuntur, non habentur pro delegatis: cum ordinariam iuriſdictionem à lege conſequantur:vt infra de tut. & cu. da.ab his.l.j. Quartò ponunt quidam caſum quòd non poſſit delegare, vt vnus ſcilicet ſcribat ſententiam,& alij iudici committat legendam : vt.C.de ſenten.ex breuicu. recit.l.j. vel

† *Vide p.§. huius intelligēta Alex.li. parado. 2.c.3. & Bud. qui interpretatur libellū hoc loco ſchedulā ſupplicem, qua poſtulata principibus populares exponere ſolent.*

† *Qui cōcinnatores vel redēptores cauſarū dicantur,pulchrè Alex. ab Alex.li. 4.ca.15.*

† *Vide quæ ſcripſit elegāter i hūc locū Marius Salamoniac.*

† *Cic.inuehit.pro Fōteio, docet quā iudicē obſeruare deceat.*

Cauſa in quibus plena cauſæ cognitio & decreti interpoſitio requiritur,non ſunt delegabiles.h.d.iſte.§.

Vbi † decretum [a] neceſſarium eſt,per libellum id expedire proconſul non poterit. Omnia enim quæcunque cauſæ cognitionem deſiderant,per libellum non poſſunt expediri. Circa aduocatos patientem eſſe procōſulem oportet, ſed cum ingenio,ne contemptibilis videatur: nec adeò diſſimulare, [b] ſi quos cauſarum [c] concinnatores vel redemptores † deprehendat:eóſque ſolos pati poſtulare, quibus per edictum [d] eius poſtulare permittitur.

Proconſul de plano cognoſcit inter patrem & liberos,patronos & libertos obſequia non præſtantes.h.d. Bartolus.

De plano [e] autem proconſul poteſt expedire hæc,vt obſequium parentibus & patronis,liberiſque patronorum exhiberi iubeat: comminari etiam,† & terrere filium à patre oblatum, qui non vt oportet conuerſari dicatur. Poterit de plano ſimiliter & libertum non obſequētē emendare aut verbis,aut fuſtium caſtigatione.

Proconſul ordinem ſeruare debet circa aduocatos audiendos: & non habentibus aduocatos,dare debet:& curare debet, ne imbecilles à potentibus opprimantur.hoc dicit vſque ad ſ. Bartolus.

Obſeruare † itaque eum oportet,vt ſit ordo [f] aliquis poſtulationum: ſcilicet vt omnium [g] deſideria audiantur: ne forte dum honori poſtulantium datur, [h] vel improbitati ceditur,mediocres deſideria ſua nō proferāt,qui aut omnino non adhibuerūt, [i] aut minus frequentes neque in aliqua dignitate poſitos aduocatos ſibi ꝓſpexerūt. Aduocatos quoque petentibus debebit [k] indulgere plerumque fœminis, vel pupillis, vel aliàs debilibus,vel iis qui ſuæ mentis non ſunt, ſi quis eis petat:vel ſi nemo ſit qui petat, vltro eis dare debebit. Sed ſi qui per potentiam aduerſarij non inuenire ſe aduocatum dicat,æque oportebit ei aduocatum dare. Cæterum opprimi aliquem per aduerſarij ſui potentiam non oportet.hoc enim etiam ad inuidiam [l] eius qui prouinciæ præeſt,ſpectat, ſi quis tam impotēter ſe gerat,vt omnes metuant aduerſus eum aduocationem ſuſcipere. Quæ etiam omnium præſidum cōmunia [m] ſunt, & debent & ab his obſeruari.

Proconſul debet de cauſis cognoſcere,& omnia agere vſque in aduentum ſucceſſoris.h.d.hoc principium: & eſt optimum.

x. IDEM libro decimo de officio proconſulis.

MEminiſſe oportebit, vſque ad aduentum [n] ſucceſſoris omnia debere proconſulem agere,cum ſit vnus proconſulatus, [o] & vtilitas prouinciæ exigat eſſe aliquem per quem negotia ſua prouinciales explicent. ergo in aduentum ſucceſſoris debet ius [p] dicere.

Proconſul non debet remittere legatum ſuum antequam de prouincia recedat.hoc dicit. Bartolus.

Legatum ſuum ne ante ſe [q] de prouincia dimittat, & lege Iulia repetundarum, & reſcripto diui Hadriani ad Calpurnium Ruſum proconſulem Achaiæ admonetur.

Cauſa quæ animaduerſionem requirit, non ſpectat ad legatum proconſulis. hoc dicit. Bartolus.

XI. VENVLEIVS Saturninus libro ſecūdo de officio ꝓcōſulis.

[a] *Decretum.* ſi vis omnia habere plana,dic decretum,id eſt definitiua ſententia.namtunc per libellum,id eſt per ſententiam partibus abſentibus datam,& ad eas partes velut epiſtolam miſſam ferri non poteſt.

[b] *Nec adeo diſſimulare.* id eſt nimium, vel intantum,vt contemptibilis videatur. ſed medium teneat:vt infra de offi. præſi. obſeruandum.§.ſed & in cognoſcendo.

[c] *Cauſarum.* id eſt falſarum cauſarum compoſitores.

[d] *Per edictum.* ꝓpoſitum,vt infra de poſtu. l.j.in princ.

[e] *De plano.* q.d.in ꝓceſſu.ſ. eundo p palatium,& ſine cauſæ cognitione : vt infra de accu.leuia. & infra de obſe.l.j.C.de pat.po.l. ij.& ſupra de offi.præſe.vrb.l.j.§. cū patronus . & facit infra de iur.pa.l.j &.l.diuus.

[f] *Ordo.* not.ordinem eſſe ſeruandum: vt infra de ſideicō.lib.l.generaliter.§.quid ergo. *Ordo ſeruādus eſt.*

[g] *Omnium.* clientulorum:vt innuit ſtatim.

[h] *Datur* i.defertur.

[i] *Adiuuentum.* ſcilicet aduocatos. & facit vt C.de poſtu.prouidendum.

[k] *Debebit.* ſi tamē inuenire non poſſint:vt infra de poſtu.l j.§.aut prætor. Accurſius.

[l] *Ad inuidiam.* * ſcilicet reprimendam. cū enim vilior videatur, & malemātō minꝰ ei inuidei:& econtra. ſic Horatius: Inuidiam placare paras virtute relicta. ** Inuidiam hic prodidit enim vilior videatur, & malemātō minꝰ ei inuidei:& econtra. ſic Horatius: Inuidiam placare paras virtute relicta. Verſus. lētia interpretare.*

[m] *Communia .* ſcilicet quæ diximus ſupra eo. ti.per totum, exceptis pancis : vt ſupra eo. l. ſoient. circa princip. ibi, ſed hoc &c. Accurſius.

[n] *Eminiſſe.*] CASVS. Poteſtas Boñ. vſque ad Ianuarium ſtare debet.nunc quæritur ſi in Ianuario nō veniat alius poteſtas : an poſſit vltra Ianuarium ſtare? & dicit quòd ſic. Secundo dicit quòd legatus ꝓconſulis, & ipſe proconſul debēt ſtare in ciuitate, quam adminiſtrant. Viuianus.

[o] *In aduentum.* quod fieri debet per ſe,ſi poteſt:vel per legatum ſuum ante per duos dies proconſulatus ſui prædeceſſoris, vt hic,& in auth.de adminiſtra.in ſi col.vij.

[p] *Proconſulatus.* vtriuſque proconſulis.vel dic,primi ante tēpus ſuum finitum,& poſt vſque in aduentum ſucceſſoris.

[q] *Debet ius .* etiam ſi vltra ſuum tempus ſit,propter ciuiū vtilitatem:vt hic dicit.& dicitur idem magiſtratus,vt infra de preca.l.ſed & ſi manente. & ſic poteſt etiam delegare vltra ſuum tempus.ſed contra infra de iuriſd.om.iudi.eum qui.§.magiſtratus. ſed dic quòd non dicitur finitum officium, nec dicitur priuatus,donec ſucceſſor aduenerit:& ipſe ſciuerit : vt infra titu. ij.ſi forte.&.j.tit.j.l.j.

[r] *Ante ſe.* nā finito offi.vterq; remanebit ꝓ quinquaginta dies: vt.C.vt oēs cauſę tā ciui.quā cri.l.j.& ī aut.de admi.§.h.col.vij.

si quid

a *Si quid erit. Atrociter.* sed modice: vt infra de offic. eius cui man. est iurisdi. l. j. in fin. & l. fin. §. fina.

b *Legatus. Habet.* si habes, ius habet: concor. ĵ. de iudi. l. cum prætor. §. ij. sed contra. C. de iudi. à iudice. Sol. speciale est in legato proconsulis: idque ex eo apparet, quia intitulatur de offic. procon. & lega. in cæteris non repetitur de legato quicquã. vel hic post litem cõtestatam, ad similitudinem procuratoris. ar. ĵ. de iur. om. iu. & quia. & C. de pcur. l. neq; in fi. vel hic loquit cũ quis ad plures causas vel vniuersitatem est delegat[a] vniuersaliter: & tunc demandat vnã: vt. ĵ. quis & à quo ap. l. j. in fin. si autem ad vnã tantũ, illã non demandat alij: idque ex eo innuitur, quia sicut qui vniuersaliter delegatã habet, non potest totã demãdare: sic nec iste: vt. ĵ. de iu. om. iud. l. foleet. nec est correctum per authẽ. vt defun. seu fu. §. fin. col. vj. s. quòd delegatus ad vniuersitatem non possit vnã litẽ subdelegare, quia verum dicimus esse vt ter debeat audire causam si velit dare definitiuã sententiam. Alij libri habent, hoc ius non habet: & tunc cõcor. d. l. C. sed cõtra. ĵ. de iudi. l. cum prætor. §. j. sed solue illam ab ista, sicut soluisti istam ab alia. C. secundum aliam lect.

[a] vide Pofsum.

c *Legati.* scilicet futuri.

d *Propriũ.* immo ꝓpriam: vt infra de offi. eius cui man. est iurisdi. l. cognitio. §. cum propriam. quæ est cõtra. Sol. expone vt ibi. Vel dic, habet ibi propriam post delegationem, vt hic subiicit.

e *Proconsules. Fascibus.* id est vicibus vel mensibus: vt supra de orig. iur. l. ij. §. exactis. in fi. illius. §. *ADDITIO.* Fasces proprie dicuntur à fasciculis virgarum cũ quibus securis alligata erat.

[a] Post Actiũ bellum victis Antonio & Cleopatra Augustus prefectũ cõstituit in Aegypto, qui ideo Augustalis dict. Strabo lib. 7. cõfumendi ei[us] causam cõmoratus: Tacit[us] lib. 2.

Et legati.] CASVS. Hac lege dicitur quòd legati proconsulis tutorem dare possunt. & postquam proconsul redit de prouincia sibi decreta, & intrat Romam, deponit suum imperium: vt puta deponit vexillum. Viuianus.

f *Dare possunt.* immo videtur quòd non: vt infra de tu. & cu. da. ab his. nec mandante. in prin. quæ est contra. Sol. non facit hoc ex delegatione proconsulis, sed legis beneficio: vt infra de tut. muto. §. tutoris.

g *Proconsul. Ingressus.* in redendo.

h *Imperium.* quantum ad exercitium etiam voluntarie, & etiam quantum ad insignia: vt supra eo. l. j. Sed contra videtur, quia Roma communis est patria: vnde non videbatur deposuisse imperium, quasi in sua etiam prouincia: vt infra ad mu. l. Roma.

Roma cõmunis patria.

DE OFFICIO PRAEFECTI AVGVSTALIS.

Hic spellabilis est: vt. C. de prima. car. l. j. §. viro quoque.

Præfectus Aegypti.] CASVS. Hunc præfectum constituit & ordinauit Augustus Imperator. vnde præcipit hæc lex, vt iste præfectus non recedat nec deponat

f. Vetus.

SI quid erit quod maiorem animaduersionẽ exigat, reiicere legatus apud ꝓconsulem debet. neque enim animaduertendi, coërcendi, vel atrociter[a] verberandi ius habet.

XII. PAVLVS libro secundo ad Edictum.

LEgatus mandata sibi iurisdictione iudicis dandi ius habet. [b]

XIII. POMPONIVS libro decimo ad Qu. Mucium.

LEgati [c] proconsulis nihil proprium [d] habent, nisi à proconsule eis mandata fuerit iurisdictio.

XIIII. VLPIANVS libro vicẽsimo ad legem Iuliam & Papiam.

PRoconsules non amplius quàm sex fascib[e] vtuntur. †

XV. LICINNIVS Rufinus libro tertio Regularum.

ET legati proconsulum tutores dare possunt. [f]

XVI. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

PRoconsul portã Romæ ingressus [g] deponit imperiũ. [h]

DE OFFICIO PRAEfecti Augustalis. *

TITVLVS XVII.

Præfectus Augustalis ipso imperium amittit, quòd successor intrauit Alexandriam. b. d. Bartolus.

I. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

PRæfectus [i] Aegypti [k] non prius deponit præfecturã & imperiũ quod ad similitudinem proconsulis lege sub Augusto ei datum est, quàm Alexandriam [k] ingressus sit successor eius, licet in ꝓuinciam venerit. & ita mandatis eius continetur.

DE OFFICIO præsidis. †

TITVLVS XVIII.

Appellatione præsidis continetur quicunque tenor prouinciæ: & apud se talis præses potest manumittere. b. d.

I. MACER libro primo de officio præsidis.

PRæsidis [l] nomen generale est, eoque & proconsules, & legati Cæsaris, & omnes prouincias regentes, licet senatores sunt, præsides appellãtur: proconsulis [m] appellatio specialis est.

Præses prouinciæ cognoscit de criminibus in sua prouincia per quoscunque commissis: & eos punit donec est in prouincia. at si excesserit: priuatus est quantum ad exercitium. Bartolus.

II. VLPIANVS libro vicẽsimosexto ad Sabinum.

IPRæses apud se adoptare potest, quemadmodum & emancipare filium, & manumittere seruum [a] potest.

III. PAVLVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

2 PRæses prouinciæ in suæ prouinciæ homines tantùm imperium habet: & hoc dũ in prouincia est. nã si excesserit, priuatus est. [o] Habet interdum imperiũ & aduers[us] extraneos [p] homines, si quid manu * cõmiserint. nam & in mandatis principum est, vt curet is qui prouinciæ præest, malis hominibus prouinciã purgare: nec distinguitur [q] vnde sint.

† *De præsidib. copiosè vide apud Lazium libro secundo Cõ. Reip. Rom.*

DE OFFICIO præsidis.

Nunc de clarissimis incipit tractare. nã præses est clarissimus: vt. C. de prima. carce. l. j.

l *Præsidis nomẽ.* scilicet prouinciæ. sed nomen præsidis, non addito, prouinciæ, est generalissimum.

m *Et proconsulis.* sed quæ est differẽtia inter præsidem, vt in hoc titulo accipitur, & proconsulem? Rõ. procõsul ex consulibus eligebatur, & ad remotam prouinciam regẽdam mittebatur extra Italiam: sed præses nõ ex consulibus: vt sic à nomine argumẽtetur vt insti. de don. §. est & aliud. & sic tribus modis dicitur præses: stricte: vt in hoc titu. largius: vt hac. l. largissime: vt in glo. parua, quæ incipit, scilicet ꝓuinciæ.

Præses & proconsul differunt.

n *Præses. Serum.* & sic obtinet vicẽ duorum: vt. s. de adop. si cõsul. & speciale est in voluntaria iurisdictione: aliàs secus: vt. ĵ. de pac. fi plures.

* *si quod malum.*

o *Præses. Priuatus est.* quantum ad contentiosam iurisdictionem exercendam, non quantum ad voluntariam: vt supra tit. ij. l. j. & l. ij. item hoc, si volebat aliquid exequi extra prouinciam puta demandare sententiam executioni de re existente extra ꝓuinciam, vel intra, per se: sed per delegatum sic potest: vt supra de offic. præfe. vr. l. fin. quod non potest plusquam priuatus: vt infra de bo. aucto. in. pos. cum vnus. §. pen. non autem dico si exierit, vt ob hoc videatur in prouincia amisisse imperium: vt dicunt Vascones, qui dicunt se non teneri sub rege Angliæ nisi ipse sit in Vasconia: aliàs nolunt ei seruire: sed dicunt eum priuatum: & non esse eorum regem. sed male intelligunt. nam non est priuatus: sicut nec sacerdos dẽfinit esse, cui interdicitur officium. hoc tamen est quòd non habet exercitium iurisdictionis extra prouinciam suam: quia in dicendis sententiis morem suorum maiorum debet seruare: vt supra de iusti. & iur. l. pen. potest tamen & debet delegare etiam extra, vt delegatus intra prouinciam cognoscat: vt dixi supra de offic. præfe. vrbi. l. fin.

p *Extraneos.* sed & sui dici possunt ratione delicti: vt. C. vbi de cri. agi opor. l. j. & in authen. qua in prouincia. in princip. & C. vbi sena. vel cla. l. j.

q *Nec distinguitur.* sic nec nos distinguimus: vt infra de postu. l. imperator. ar. contra. j. de testi. quæstiũ. Item ar. quòd reſcripta

largè ſunt interpretanda. ſic &.ĩ. de offic. præſe. vr. l.j.§. initio. Accurſius.

a *Præſes. Poſt principem.* vt.ĩ.tit.ij.l.& ideo. Accurſius.

b *Præſes prouincie. Dare poteſt.* hoc dic vt ſupra de offic. præfecti vrbi.l.fi. Accurſius.

Illicitas.] CASVS. In primis hæc lex p̃cipit vt p̃ſes curet ne extorqueat aliquid per metum, nec aliud illicitũ fiat, & prouideat ne aliquid malo modo lucretur. [VERITAS.] Secundo dicit, pone quòd aliud erat actũ: & aliud ſcriptum. poſtea probatũ fuit per teſtimonium quid actum eſt. ſequimur quod actum eſt. [NE POTENTIORES.] Tertio dicit quòd curet p̃ſes ne potentiores opprimant tenuiores. Quarto dicit. Pone q̃ poteſtas Bonoñ. mittat ſuos ambaſiatores vel pro tributis, vel pro alio: præcipitur hic, q̃ iſti ambaſiatores non debent ducere malos homines ſeruientes, vt turẽt prouinciam: & hoc curet p̃ſes p̃uinciæ. Item in § ne tenuis. dicitur quòd aliquis non prohibeatur negotiari, nec exercere negotiationem non prohibitũ: & hoc curet præſes p̃uinciæ. Itẽ dicit quòd illi ſeruientes accipiebãt fœnus, & alia lucrabãtur: & hoc non faciebant p̃pter milites. hoc debet p̃ſes curare ne fiat. Item dicit quòd ſi medicus medicauit p̃ imperitiã, tenet. ſed nõ tenet ſi moriat æger nõ per ip̃eritiã. Itẽ dicit q̃ vniuerſi qui regunt prouincias, habẽt ius & poſſunt dãnare in metallum. Item dicit quòd ſi præſes aliquem pecuniariter cõdemnauit, nec ille cõdemnatus ſoluere poſſit, quòd remittitur ei pœna propter inopiã. vnde & ſi fiat poſtea ſoluẽdo, nõ tamẽ debet iterũ exigi. Vi.

* *Cell. lib. 14. ca. 2.*

† *Vide l. 2. Cod. de offic. recti. prouin.*

IIII. VLPIANVS libro trigeſimono ad Edictum.

3 PRæſes prouinciæ maius imperium in ea prouincia habet omnibus poſt principem. a

V. IDEM libro primo de omnibus tribunalibus.

4 PRæſes prouincię non magis tutorem quàm ſpecialem iudicem ipſe ſe dare poteſt. b

VI. IDEM libro primo Opinionum.

ILlicitas exactiones, & violentia factas, & extortas metu venditiones & cautiones, vel ſine pretij numeratione c prohibeat d præſes prouinciæ. Item ne quis iniquum lucrum aut damnum ſentiat, e præſes prouinciæ prouideat.

Allegatur quòd iudex debet iudicare ſecundum allegata & approbata, non autem ſecundum conſcientiam. Bartolus.

Veritas f rerum erroribus geſtarum non vitiatur: & ideo præſes prouinciæ id ſequatur,* quod conuenit eum ex fide eorum quæ probabuntur.

Ad præſidem ſpectat, ne impotentes à potentibus opprimantur. Bartolus.

Ne potentiores viri humiliores g iniuriis adficiãt, néve defenſores h eorum calumnioſis criminibus inſectentur innocentes, ad religionem præſidis prouinciæ pertinet. Illicita miniſteria i ſub prętextu adiuuantium militares viros ad concutiendos k homines procedentia prohibere, & deprehenſa coërcere præſes prouinciæ curet: † & ſub ſpecie tributorum illicitas exactiones fieri prohibeat. Neque licita negotiatione aliquos prohiberi, l neque prohibita exerceri, neque innocentibus m pœnas irrogari, ad ſollicitudinem ſuam præſes p̃uinciæ reuocet. Ne tenuis vitæ homines ſub prætextu aduentus officiorum n vel militum, lumine o † vnico vel breui ſupellectili ad aliorum vſus tranſlatis, iniuriis vexentur, præſes prouinciæ prouidebit. Ne quid ſub nomine militum, quod ad vtilitates eorum in commune non pertinet, à quibuſdam propria ſibi commoda iniquè vindicantib' committatur, præſes prouinciæ prouideat.

Caſus humanæ fragilitatis medico non imputatur, ſed imperitia. h.d. Et ex hoc aliud concluditur de iure canonico: quòd ſicut imperitia nocet, ita caſus non nocet ſibi quantum ad irregularitatem, quo minus ad alios ordines poſſit aſcendere: vt in ca. ſua nos. extra de homi.

Sicuti medico imputari euẽtus mortalitatis non debet: p ita quod per imperitiam commiſit, imputari ei debet. Prætextu q humanæ fragilitatis r delictum decipientis s in periculo homines, innoxium eſſe non debet. Qui vniuerſas t prouincias regunt, ius gladij u habent: & in metallum x dandi poteſtas eis permiſſa eſt.

Mulcta ex cauſa neceſſitatis & paupertatis remitti poteſt: & licet ille cui eſt facta remiſſio, efficiatur ſolubilis, nõ tamẽ propter hoc tenetur. h.d. vſque ad fi. & ſigna gl.

Præſes prouinciæ ſi mulctã quam irrogauit, ex præſentibus facultatibus eorum quibus

† *Limine, legẽdũ potius Caſtellanus Cotta, hoc ſenſu, vt tenuis fortuna homines vnicum limẽ. i. domunculã caſamue habentes, breuique ſupellectile, non debeat cogi ad ſuſcipiẽdos hoſpitio milites.*

† *Delictum fragilitas non excuſat.*

a *Præſes. Poſt principem.* vt.ĩ.tit.ij.l.& ideo. Accurſius.

b *Præſes prouincie. Dare poteſt.* hoc dic vt ſupra de offic. præfecti vrbi.l.fi. Accurſius.

c *Numerationę.* hoc refertur tantum ad venditiones.

d *Prohibeat.* quod cauetur per totum ti.ĩ.de dolo. & præcipuè in.l.arbitrio.& quod metus cauſa.& præcipue in.l.ſi cum exceptione.§.Pedius.&.l.fin.§.ſi iuſto.&.§.fin.Azo.

e *Sentiat.* vel dolo, vel facilitate: vt cauetur per totum titu. de mino.xxv.an.& præcipue in.l.quod ſi minor.in fi.& infra qui. ex cau.ma. vel re ipſa: vt. C.de reſcin.ven.l.ij.

f *Veritas.* Pone caſum, aliud erat ſcriptum, aliud actum. ſi ex fide teſtium qui probant, apparet quid eſt actum, id ſequimur: vt hic, &.C. plus valere quod agitur p to.tit.&.C. de errore ad.l. ij. Item pone exemplũ vt.ĩ.fi.er.ſi hlia. in prin. & vt.ĩ. de neg. geſt. item ſi cum.§.fi.&.ĩ.de iur.om.iu.ſi per errorẽ.&.ĩ.ad muni. l. aſſumptio.& ſupra de ſta. ho. imperator.&.ĩ.de re.iu.l. ſi librarius. in eo ergo quod dicit, ex fide eorum &c. eſt ar. pro Io. quòd ſecundum allegata debet iudex iudicare, non ſecundum conſcientiam. ſed M. contra.& pro eo eſt.ĩ. de fer. eadem. in fi. &.ĩ. finium reg. ſi irruptione.§.fi. ſed ibi vt iudici erat notum: ſecus ſi vt priuato. Accurſius.

g *Humiliores.* Largius appellat hic humiles, quàm. C. de incenup. l. humilem.

h *Néve defenſores.* dupliciter lege hanc literam. item facit infra ea. l.§. ne tenuis. Accurſius.

i *Illicita miniſteria.* id eſt miniſtros.

k *Concutiendos.* occaſione militum qui licite mittebantur: vt.ĩ. de offic. procon. l. iij. §.j. procedebant quidã cũ eis qui inferentes cõcuſſiones ſiue timores hominibus, aliqua ab eis extorquebãt: & ſic veniebant in veſtimẽtis ouium, intus autem erant lupi rapaces. & ſic nor. quòd prætextu liciti non debet committi illicitum: vt infra ea. l.§. ne tenuis. & infra de iureiur. ſi duo. §. idem. &. C. qui le. p. ſo. l. fi. &. C. de fac. ſan. eccl. qui ſub prętextu.

l *Neque prolabeni.* niſi in pœna: vt hic, & infra de pœnis. l. moris. & ſupra de offic. præfect. vrb. l.j.§. fi. verſi. & vrbe. q̃ ſunt contra.

m *Innocentibus.* ſanctũ eſt enim &c. vt infra de pœnis. l. abſentem.

n *Officiorum.* id eſt officialium. Accurſius.

o *Lumine.* puta candela vna vel lucerna. vel dic quòd per ſimilitudinem loquitur. nã ſi etiam porcellum habeat tenuis homo, tãquam oculum ſuũ ſeruat illum: & ſic in aliis etiam minimis: vt ſubiicit. & facit ſupra ea. l.§. illicita. Accurſius.

p *Non debet.* Non eſt in medico ſemper releuetur vt æger. Item & alibi, Et ſi non perſuadet orator &c.

q *Prætextu.* non potes tuum delictũ prætextu fragilitatis excuſare: vt hic, & infra ad. l. Aqui. ſi ſeruus ſeruum.§. ſi fornacarius. in fin.

r *Fragilitatis.* quam aſſerit fuiſſe in ægro.

ſ *Decipientis.* ſcilicet medici.

t *Qui vniuerſas.* id eſt vniuerſi qui regunt prouincias, ſcilicet præſides vel proconſules, vel quicunque ſint: vt ſupra eodem. l. j. ſecus in magiſtratibus municipalibus: vt infra de iur. om. iudi. l. magiſtratibus.

u *Ius gladii.* quod eſt merum imperium, vt infra de iur. om. iud. l. imperium. ſic nor. quòd clariſſimi habent merũ imperiũ: multo magis ſpectabiles: multo plus illuſtres & ſuperilluſtres. excipitur præfectus auguſtalis: qui licet ſit ſpectabilis, nõ tamen habet merum imperiũ: vt. C. de offi. præfect. aug. l. ij. quæ eſt cõtra. vel illud quantum ad iudices qui ei ſubſunt, vt in eos non habeat merum imperium: in alios autem ſic: vt hic dicit.

x *In metallum.* Dicitur in metallum dari, quando magno pondere metalli premitur: in opus metalli, quãdo minoris: vt ifra de pœ. l. aut dãnum.§. inter eos. Sed cur nõ multo magis habet poteſtatem deportãdi ipſo facto exequendos: vt infra de leg. iij l.j. §. hi quibus. ver. deportatos. cum maiꝰ ſit damnari in metallũ, quàm deportari: cum ex prima maxima capitis deminutio interueniat: ex ſecũda media: vt inſti. de ca. dem. §. maxima. &. §. media. Reſpon.

dia? Reſpon. hoc forte contingit propter inſularum aſsignationem, quæ erant in proprio dominio principis. vnde cum deportatio ſine aſsignatione inſulæ fieri non poſsit, merito in eo expectatur iuſſus principis, niſi ſit maximus iudex.

a *Neceſsitate.* Not. ratione neceſsitatis pœnã remitti: vt hic, & C. de modo multa. l. fi. in fin. aliàs non immutatur: vt. C. de pœn. l. pœnam. & infra de re iudi. l. quod iuſsit. in fin. quæ ſunt contra. [a] ſic & ſatiſdatio remittitur ratione paupertatis: vt infra ſi cui plus quàm per leg. Falc. cũ non facilè. & appellatio ratione paupertatis: vt infra manda. ſi procuratorẽ. §. ſi ignorantes, ſic ſi non intereſt actoris quando remittitur pœna: vt infra ſi quis in ius voca. l. ij. in fine. & infra de in ius vocan. l. quamuis.

b *Reprehenſa.* aliàs apprehenſa, aliàs deprehenſa. & eſt caſus, quia ſi fuit remiſſa pœna propter inopiam: licet fiat poſtmodum ſoluendo, tamen non debet iterum exigi. [b] & hoc dicit, reprehenſa &c. ſecus in colono: vt infra loca. ſi vno. in principio. Item ſecus in eo qui ceſsit bonis: vt infra de ceſ. bo. l. is qui bonis. ij.

c *Præſes prouincie. Detractantem.* id eſt inobedientem, ſiue recuſantem.

d *Competenti.* vt ſi quidam ſint ſocij, & vnus velit reædificare, alij compellantur: vt infra pro ſocio. l. ſi fratres. §. idem reſpon. ſocius. & C. de ædi. pri. ſi vt proponis. ſi autem nó ſint ſocij, idem eſt, ſcilicet vt reficiãtur: vt hic, & plus, vt etiam de nouo faciant: vt hic, ſi tamen ſint curiales. aliàs non conſtructio, ſed reſtructio præcipitur, & deſtructio inhibetur vt hic, &. C. de ædi. pri. ſingularum. & de iur. reip. l. fin. libro vndecimo. & infra de leg. j. cætera. in principio.

e *Deformitati.* quia ciuitas non debet deformari.

Aept.]C A S V S. Si imperator remittit negotia ad præſidem prouinciæ, & dicit in reſcripto: Eum qui præeſt prouinciæ, adire potes, vel poteris: non cogitur præſes vel proconſul vel eius legatus de hoc cognoſcere: ſed in voluntate præſidis eſt an velit cognoſcere, vel alij delegare: vt dicit hæc lex, & alia ſequens, quæ continuatur cum illa.

f *Neceſsitatem.* nam non quicquid iudicis poteſtati permittitur, id ſubiicitur iuris neceſsitati &c. vt hic, & infra de iudi. l. nõ quicquid. &. C. quomodo & quando iudex. l. j. Item hoc quando verbum potes, vt hic: vel poteris, vt infra. l. proxi. fuit propoſitum. Quid autem ſi verbum, debes? Reſpó. ibi aliud dici poteſt. nam per verbum, potes, liberam dat poteſtatẽ huic adeundi, & ex quadam conſequentia liberam dare videtur ei qui fuit aditus. ſed econtrario contraria ratione in verbo, debes. tu dic idem in vtroque. at in volũtatibus vltimis omnia talia neceſsitatem important: vt infra de leg. iij. l. fideicommiſſa. §. ſi quis ita. Item hoc, ſi ſint directa verba ad hos qui petebant à principe. quid autem ſi verba fuerint directa in ipſum præſidem? diſtin-

eam dixit, redigi non poſſe deprehẽderit, neceſsitate* [a] ſolutionis moderetur, reprehenſa [b] exactorum illicita auaritia.

Remiſſa ꝓpter inopiam multa, à prouincias regentibus exigi non debet.

Ad iudicis officium ſpectat, facere ædificia reſici. hoc dicit. Bartolus.

VII. IDEM libro tertio Opinionum.

[1] PRæſes prouinciæ inſpectis ædificiis dominos eorum cauſa cognita reficere ea compellat: & aduerſus detractantẽ [c] competenti [d] remedio deformitati [e] auxilium ferat.

Verba neceſsitatiua à principe prolata, ad imperantem reſcripta directa, non imponunt neceſsitatem iudici. Bartolus.

VIII. IVLIANVS libro primo Digeſtorum.

SAepe audiui Cæſarem noſtrum dicentem, hac reſcriptione, *Eum qui prouinciæ præeſt, adire potes*: non imponi neceſsitatem [f] proconſuli, vel legato eius, vel præſidi prouinciæ, ſuſcipiendæ cognitionis: ſed eum æſtimare debere, ipſe cognoſcere, an iudicem dare [g] debeat.

IX. CALLISTRATVS libro primo de cognitionibus.

GEneraliter quotiens princeps ad præſides prouinciarũ remittit negotia per reſcriptiones, veluti, *Eum qui prouinciæ præeſt, adire poteris*: [h] vel cũ hac adiectione, *Is æſtimabit quid ſit partium ſuarum*: [i] non imponitur neceſsitas proconſuli vel legato ſuſcipiendæ cognitionis, [k] quamuis [l] non ſit adiectum, *Is æſtimabit quid ſit partium ſuarum*: ſed is æſtimare debet, vtrum ipſe cognoſcat, an iudicem dare debeat.

Præſidis prouincia eſt ampla: & cognoſcit in prouincia ſua de omnibus de quibus alii magiſtratus Romæ cognoſcunt. Bart.

X. HERMOGENIANVS lib. 2. iuris Epitomarum.

EX omnibus cauſis de quibus vel præfectus vrbi, vel præfectus prætorio, itemq; cõſules & prætores [m] cæteriq́ue Romæ cognoſcunt: correctorum [n] † & præſidum prouinciarum eſt notio.

XI. MARCIANVS libro tertio Inſtitutionum.

OMnia enim prouincialia deſideria, [o] quę Romę varios iudices habent, [p] ad officium præſidum pertinent.

XII. PROCVLVS libro quarto Epiſtularum.

SEd licet is qui prouinciæ præeſt, omnium Romæ magiſtratuum vice & officio fungi debeat, non tamẽ * ſpectandum eſt quid Romæ factũ eſt, quàm quid fieri debeat. [q]

Ad præſides ſpectat generaliter contra latrones inquirere, & homines mala conditionis & vita punire, atque eorum receptatores. & ad præſidis officium ſpectat, vt furioſi in carcere detineantur, ſi aliàs commode retineri non poſſunt. Et delictum per furioſum tempore furoris commiſſum, puniri non debet. ſecus ſi fuiſſet commiſſum tempore ſanæ mentis. & ad cuſtodiam furioſorum debet aliquis deputari: qui ſi ſit negligẽs, punitur. hoc dicit vſque ad finem. Bartolus.

XIII. VLPIANVS libro ſeptimo de officio proconſulis.

Omnia]C A S V S. Hæc lex dicit idem quod ſuperior: & cõcordat cum ea. nam omnia negotia de prouincia, pertinẽt ad præſidem prouinciæ. & hoc licet ſit ita, non tamen eſt conſiderandum quid Romæ fiat: ſed quid fieri debeat.

o *Deſideria.* id eſt negotia quibus ipſi deſiderãt iuſtitiam fieri: non autem omnia priuilegia. nam præfectus vrbi poteſt relegare vel deportare, præſes non: vt diximus ſupra eodem, illicitas. §. qui vniuerſas.

p *Habent.* inter Romanos.

q *Sed licet. Fieri debeat.* quia nõ exemplis &c. vt. C. de ſentẽ. l. nemo. niſi ſit factum hac mente, & ex certa ſcientia contra legem, vt quia ſemper ita voluerit iudicari, inducendo conſuetudinem: vt inſtit. de ſatiſda. §. fin. & ſupra de leg. & ſenatuſcon. de quibus. in princip. & in fin. quæ ſunt contra. Item not. hic q̃ aliud inſpicitur, & aliud fit: vt ſupra de inſti. & iur. l. pen. §. fi. item not. arg. contra eos qui in defectum legum probationem gloſſarum inducunt. Accurſius.

Congruit.]C A S V S. Hæc lex dicit quòd præſes debet curare vt prouincia ſua ſit in pace: quod fieri facile poterit, ſi præſes prouinciam ſuam malis hominibus purgarì faciat. Item dicit quòd præſes debet punire latrones, & receptatores latronum, quam. in fine. Accurſius.

a Tu die quid ibi loquitur in pœna tẽporali, vel ꝓpetua: hic in multa.

b Bald. hic dicit iſtam l. ſine valde ſing. ad hoc, quid pœna vel multa remiſſa alicui propter inopiam, nõ poteſt peti ab eo, licet poſſet ſoluendo efficaciter idem tenax Bart. hic. Bolo.

c iſtam diſtinctionem gl. mãi cõmendabit: quia nõ eſt alibi, ſciendum Bal.

† *De Correctorum nomine, ciuſmodi, & officio, vide Liuium Cõm. Reip. lib. 2. ca. 2. & 8.*

** vide Am. Auguſt. emend. li. 4. cap. 8.*

num. Vltimo dicit. pone: Titius erat in furore, & nõ poterat per suos consanguineos detineri. præcipitur hic vt in carcere ponatur. Lex seq. dicit. pone: cum Titius erat furiosus, matrem suam occidit. vtrũ puniatur, aut in carcere ponatur. aut erat sanæ mẽtis: vt quia habebat dilucida interualla: & tunc punitur. Item dicit quòd illi qui hunc furiosum custodiebãt, si neglegentes fuerunt in custodiendo cũ, ꝙ illi custodes similiter puniãtur. Viuianus.

a *Pacata.* id est pacificata.

b *Malis hominibus.* vndecũque sint: vt supra eo. l. iij. licet hæc conditio vix possit adimpleri. Accursius.

c *Conquirat.* id est cõquirat: faciat: vt in authen. vt nulli iudi. in prin. coll. ix. & infra de his qui no. infa. l. furti. §. mandati. in glo. si te. licet præfectus vigilũ per se hoc faciat: vt supra de offi. præfe. vigi. l. nam salutem. §. penultimo.

d *Latrones.* de die.

e *Plagiarios.* qui surripiũt filios vel seruos alienos. Accursius.

f *Fures.* de nocte.

g *Non poteſt.* vt infra de receptatoribus. l. j. & infra de incen. rui. nau. l. iij. §. non tantũ. & §. pe. & C. de agri. & cẽ. l. omnes. & l. seruos. lib. xj. & infra nau. cau. sta. l. j. §. j.

h *Neceſſarios.* i. affines & cognatos: vt supra de iustitia & iure l. vltima.

i *Parricidiũ.* quia interfecerat patrem.

k *Plecteretur.* plerique enim fingunt dementiam vel propter huiusmodi crimina, vt hic dicit, vel vt curatore accepto detrectẽt ciuilia munera: vt infra de cura. fu. obseruare. & cõtinua legem proximam cum illa.

Dementia nonnunquã fingitur propter crimina.

Iuus Marcus. Cum ſatis. Not. non debet addi afflictio afflicto: vt hic, & C. de epi. audi. l. tam dementis. & in decret. vij. q. j. cum percusio. & dis. v. c. si mulier. & C. de epi. & cle. omnes. §. ꝓterea. & C. de pœn. l. antepenult. & j. ad. l. Rho. de iac. l. nauis onustæ. §. quid ergo. & infra de vulg. sub. ex facto. §. Iulianus. & infra ad. l. Pomp. de paric. l. pen. & infra ad. l. Corn. de sic. l. insans.

Afflictio non debet addi afflicto.

m *Et tamen.* licet non sit puniendus.

n *Quoniam.* aliàs quod non tam.

o *Nec mortuo.* hic est interpolitio. Accursius.

p *Compererit.* scilicet quòd finxerit.

q *Consules nos.* super dubio iuris, licet iam semel consulueris, & rescriptimus qualiter pronunciare debeas. quæ consultatio nec hodie nec olim est prohibita: vt in authen. de iud. §. fina. col. vj.

COngruit bono & graui ꝓsidi curare vt pacata [a] atque quieta prouincia sit quam regit. quod non difficilè obtinebit, si sollicite agat vt malis hominibus [b] prouincia careat, eosq́ conquirat. [c] nã & sacrilegos, latrones, [d] plagiarios, [e] fures [f] conquirere debet: & prout quisque deliquerit, in eum animaduertere: receptoresq́ eorum coërcere, sine quibus latro diutius latêre non potest. [g] Furiosis, si non possint per necessarios [h] contineri, eo remedio per præsidem obuiam eundum est, scilicet vt carcere contineantur. & ita diuus Pius rescripsit. Sanè excutiendum diui fratres putauerunt in persona eius qui parricidium [i] admiserat, vtrũ simulato furore facinus admisisset, an verò re vera compos mentis nõ esset: vt si simulasset, plecteretur: [k] si fureret, in carcere contineretur.

XIIII. MACER libro secundo de iudiciis publicis.

DIuus Marcus & Commodus Scapulæ Tertyllo rescripserunt in hæc verba: Si tibi liquidò compertum est Aelium Priscum in eo furore esse, vt continua mentis alienatione omni intellectu careat, nec subest vlla suspicio matrem ab eo simulatione dementiæ occisam, potes de modo pœnæ eius dissimulare: cum satis [l] furore ipso puniatur: & tamen [m] diligentius custodiẽdus erit, ac (si putabis) etiam vinculo coërcendus: quoniam tam [n] ad pœnam, quàm ad tutelam eius, & securitatem proximorũ pertinebit. Si verò (vt plerũque adsolet) interuallis quibusdam sensu saniore non forte eo mométo scelus admiserit, (nec morbo [o] eius danda est venia) diligẽter explorabis: & si quid tale cõpereris, [p] consules nos: [q] vt æstimemus [r] an per immanitatem [s] facinoris, si cum posset videri sentire, commiserit, supplicio adficiendus sit. Cum autem ex literis tuis cognouerimus talem eum loco atque ordine * esse, vt à suis vel etiam in propria villa custodiatur: rectè facturus nobis videris, si eos à quibus illo tempore obseruat' esset, vocaueris: [t] & causam tantæ neglegentiæ excusseris: [u] & in vnumquenque eorum prout tibi leuari vel onerari culpa eius videbitur, constitueris. Nam custodes furiosis non ad hoc solum adhibentur, ne quid perniciosius ipsi in se moliantur: sed ne aliis quoque exitio sint. quod si cõmittatur, nõ immeritò culpæ eorum adscribendũ est, qui neglegentiores in officio suo [x] fuerint.

XV. MARCIANVS libro primo de iudiciis publicis.

CIlud obseruãdum est, ne qui prouinciam regit, fines eius excedat, nisi voti [y] soluẽdi causa, dum tamen abnoctare [z] ei non liceat.

Primo ponit de actionibus competentibus præsidi, vel eius familiæ ex contractibus, vtrum durante officio possint intentari: & qualiter ei consulatur si non possint intentari. Secundo ponit de actionibus competentibus ex maleficio. secunda ibi, si quid tamen. & prima subdiuiditur in duas: quia primo prohibet: secundo remedium adhibet. secunda ibi, ita vt actiones. & breuiter. h. d. Actiones præsidi vel eius familiæ competentes non possunt intentari efficaciter durante officio: licet si tempore amissa forent, daretur ei restitutio, & hoc in actionibus competentibus ex contractibus. competentes autem ex delicto possunt intentari, vt lis in eis contestetur. Bartolus.

XVI. MACER libro primo de officio præsidis.

SEnatusconsulto [a] cauetur, vt de his quæ prouincias regentes, comites, aut libertini [b] eorum, antequam in prouinciam [c] venerint cõtraxerunt, [d] vel dic quòd etiã de facto consulitur principi, licet præses nõ: vt infra de iudi. eum qui. §. j. & hic dicitur.

r *Æstimemus.* non ergo statur inquisitioni præsidis.

s *Immanitatem.* quia crimen est magnum.

t *Cum autem vocaueris.* id est citari feceris eos coram te.

u *Excusseris.* i. inquisieris. Accursius.

x *In officio suo.* Not. quòd quilibet in officio suo debet diligens esse, non neglegés: vt hic, & infra de excu. tu. si duas. §. decet autem. versic. minuere. & de admi. tut. cum plures. §. nimium. & C. de off. præfe. præto. Orie. tis. si quos. nam neglegentia omnia lædit: vt in authen. de quæstore. in princ. iij. colum. colla. vj. & C. de anna. excep. l. penultima.

† *id eſt ſatis, vt vulgo dicunt. grati τῶξη vocam. Bu.*

Llud.] CASVS. Præcipit hęc lex, vt præses prouincię nõ exeat prouinciam, nisi causa voti: dum tamen non stet per totam noctem erat prouinciam. Viuianus.

y *Voti.* Not. ꝙ quædam ratione voti conceduntur, quæ aliàs nõ concederentur: vt infra de procur. l. aut religionis. & l. aut lõga. Accursius.

z *Abnoctare.* i. per totam noctem extra prouinciam stare: vt infra de verb. signi. l. vrbana familia. §. fin. hodie diceré ꝙ noctẽ & per noctes extra prouinciam stare posse, cũ dicat propheta: Vouete & reddite domino deo vestro &c. cui est standum: vt in authen. vt cleri. apud propri. epi. §. j. coll. vj.

Enatusconsulto.] CASVS. Titius tenebatur mihi in decem vel seruus Titij. postea factus est potestas Bonoñ. Titius. nunquid possum Titiũ vel familiarem suum conuenire coram Titio, quæritur. Et respon. quòd non, quia actio restituetur mihi finito officio Titij, quæ amissa fuerat eo quòd non fuit instituta: puta actio tẽporalis. [SI QVID.] Sed pone quòd familiæ Titij factum est furtum. nunquid potest familia admitti ad agendum vt litem contestetur? Et respon. quòd potest.

a *Senatusconsulto.* cuius nomen non habemus.

b *Libertini.* id est familares.

c *Antequam in prouinciam.* multo minus de his quæ postea cõtraxerunt: vt infra de in ius vocan. l. ij. & infra de iudi. l. pars literarum. cum hic præses non sit de minoribus magistratibus: vt infra de iniu. l. nec magistratibus.

d *Contraxerunt.* scilicet cum aliquo de ea prouincia.

Parciſſimè.

parciſſimè[a] ius dicatur[b]: ita vt actiones quæ ob eam cauſam inſtitutæ non eſſent, poſteaquã quis eorum ea prouincia exceſſerit, reſtituantur[c]. Si quid tamen inuito[d] acciderit, veluti ſi iniuriam aut furtum paſſus eſt, hactenus ei ius dicendum eſt, vt litem conteſtetur, [e] réſque ablata exhibeatur, & deponatur[f], aut iſti exhiberíve ſatisdatò[g] promittatur.

XVII. CELSVS libro tertio Digeſtorum.

SI fortè præſes prouinciæ manumiſerit[h], vel tutorem dederit, priuſquam cognouerit[i] ſucceſſorem aduenisſe: erunt hæc rata.

XVIII. MODESTINVS libro quinto Regularum.

PLebiſcito continetur, vt ne quis præſidum munus[k] donum caperet, nisi eſculentum poculentúmve[l], quod intra dies proximos prodigatur[m].

Magiſtratus non debet leuis eſſe ſuis officialibus ſeu ſubditis aut aliàs contemnatur. Bartolus.

XIX. CALLISTRATVS libro primo de cognitionibus.

OBſeruandum eſt ius reddenti, vt in adeundo quidem facilé ſe præbeat, ſed contemni non patiatur. vnde mandatis adiicitur, ne præſides prouinciarum in vlteriorem[n] familiaritatem prouinciales admittant. nam ex conuerſatione æquali contemptio dignitatis naſcitur. Sed & in cognoſcendo neque excandeſcere[o] aduerſus eos quos malos putatne; precibus calamitoſorũ inlacrimari oportet. id enim nõ eſt conſtantis & recti iudicis, cuius animi motum vultus detegit[p]. Et ſummatim[q] ita ius reddi debet, vt auctoritatẽ dignitatis ingenio ſuo augeat[r].

Donatio facta à Conſtantino nihil valuit: quia à ſeipſo non potuit abdicare niſi in manibus populi Romani. ita Bu.

XX. PAPINIANVS libro primo Reſponſorum.

LEgatus Cæſaris, id eſt præſes vel corrector[s] prouinciæ, abdicando[t] ſe non amittit imperium[u].

XXI. PAVLVS libro ſingulari de officio adſeſſorum.

PRæſes cum cognoſcit de ſeruo corrupto, vel ancilla deuirginata, vel ſeruo ſtuprato: ſi actor[x] rerum agentis corruptus eſſe dicetur, vel eiuſmodi homo, vt non * ſolam iacturam aduerſus ſubſtantiam,[y] ſed ad totius domus euerſionẽ pertineat: ſeueriſsimè debet animaduertere.

DE OFFICIO PROCVratoris Cæſaris, vel rationalis.

TITVLVS XIX.

Geſta per procuratorem Cæſaris, tenent & valent, dummodo diligenter & non cõtra commodum Cæſaris ſint geſta. & per procuratorem Cæſaris quæritur hereditas Cæſaris: quaſi appareat poſtea non ſolemnio, habetur pro non adita. h. d. vſque ad. l. curatores. Diuiditur in quatuor partes. In prima ponit vnum dictum generale. In ſecunda ponit aliud dictum, cum quadam limitatione primi dicti. In tertia ponit vnum ſpeciale circa procuratorẽ Cæſaris. In quarta ponit aliud ſpeciale. ſecunda ibi, ſi rem Cæſaris. tertia ibi, oſt & hoc præcipuum. quarta ibi, quòd ſi ea.

XXII. PAPINIANVS libro primo Reſponſorum.

OBſeruandum.] CÆSVS. Præcipitur hic vt præſes prouinciæ quando reſidet pro tribunali, debeat omnibus præbere aditum vt poſsint ad eum ire: ſed hoc ita faciat, vt non contemnatur. Iterum dicit, quòd quando cognoſcit, nõ debet clamare contra malos homines: nec etiam lacrimari debet ſi veniat aliqua vel aliquis plorando. Vltimo reddit rationẽ de hoc. Viuianus.

PRæſes.] CÆSVS. Si ſeruus vel ancilla corruptus vel corrupta ſit, & de hoc cognoſcit præſes: ſi is ſeruus vel alius fuerit bonus, vel actor, puniat hunc corruptorem ſeueriſsimè. nam plus punitur qui bonum corpit, quàm qui malum deteriorauit. Viuianus.

QVA.] CÆSVS. Dicit hæc lex, quòd quæ procurator Cæſaris facit, rata ſunt ac ſi princeps feciſſet, dum tamẽ commodum principis faciat: vt ſubiicit. Item dicit quòd ſi iſte procurator rem Cæſaris vendat vt ſuã, nõ tranſfert dominiũ. vnde nihilominus vẽdere vel trãſigere quo ad cõmodũ Cæſaris poteſt. nã bene gerere rẽ Cæſaris debet. Iré ſi ſeru⁹ Cæſaris heres inſtituatur, ꝓcurator Cæſaris poteſt iubere ſeruo vt hereditaté adeat. Itẽ ſi Cæſar inſtituatur heres, ſi iſte ꝓcurator adeat illã hereditatẽ, adquirit eã Cæſari: & hoc ſi illa hereditas eſt ſoluendo

---

a *Parciſſimè.* id eſt nõ etiam coram ſuperiore. vel ideo dicit parciſſimè, quia per executorẽ permittitur perpetuatio vel conteſtatio: vt infra dicit in fine legis.

b *Ius dicatur.* ipſis agentibus vel conuentis.

c *Reſtituantur.* quomodo hoc, cum non videantur amiſiſſe: vt infra de iudic. l. ſecunda. §. pen. Reſpond. ibi amittuntur, ſed datur reſtitutio: vt hic, & ita ſine dãno dicitur procedere dilatio. nec ob. quod dicitur. C. de an. exce. l. j. in fin. quia ſaltem per executorẽ potuit hic perpetuare actionem: & ideo amittitur actio: vt. C. de an. ex. l. vt perfectius. ſed tamen quia non facile vel commode præſides vel eorum comites idé facere poſſent propter multitudiné negociorum, ideo datur reſtitutio. eadem eſt ratio in prouincialibus: quia & eis eſt graue cũ domino vel ſubiectis domini litigare: vt. C. de epi. audi. l. ſi præſens.

d *Inuito.* ſcilicet liberto, vel alij familiari ſuo, non autem ſibi: quia tũc nõ fieret etiã conteſtatio: vt. C. ne quis in cauſa ſua iudi. l. j. quæ eſt cõtra. Azo. vel hic ſpeciale vſque ad litem cõteſt. ſecundum Ioan. aliàs non: vt ibi, & infra de iu. om. iud. qui iuriſdictioni. Vel dic, corã ſuperiore. idem econtra ſi eius familiaris intulit alij iniuriam.

e *Conteſtetur.* quæ non facta datur reſtitutio: vt. j. qui. ex cau. ma. l. j. & ſupra eod. l. prima in principio.

f *Et deponatur.* apud iudicem vel aliquem ſequeſtrum, ideo quia perſona erat ſuſpecta: vt infra qui ſatisdare cog. ſi fideiuſſor. §. fin. aliàs non fieret: vt. C. de prohi. ſequeſtra. l. j. quæ eſt contra. *ADDITIO.* Solue ſecundum Bart. & dic quòd ibi eſt regulare. hic eſt caſus ſpecialis quando eſſet perſona ſuſpecta. dic vt no. in. d. l. ſi fideiuſſor. §. ſi.

g *Satisdatò.* id eſt cauto cum fideiuſſore. & dic quòd ſatisdatò, eſt aduerbium.

h *Manumiſerit.* i. auctoritatem præſtiterit manumittenti. ſimilem expoſitionem habes ſupra de offi. procon. l. ij.

i *Cognouerit aduenisſe.* vſque ad cuius euentum durat eius iuriſdictio: vt ſupra de offic. procon. l. meminiſſe. licet ſit ar. contra ī. titu. ij. l. vlti. & ſic no. quòd poteſt ignorans quod non poſſet ſciens. ſic. ī. de offi. præfect. vr. l. Barbarius. & inſtitu. de teſta. §. teſtes. Ar. cõtra. j. de vſucap. Labeo. quia ibi paria ſunt ſciens & ignorans. Accurſius.

Ignãs poſſ aliquãdo, qđ ſciẽs non poteſt. Munus & donũ differunt.

k *PLebiſcito. Munus.* Donum eſt genus, munus ad nuptias, vel ad aliud doralicium, & ſic eſt ſpecies: vt infra de verborũ ſignificatione. l. inter donum.

l *Poculentúmve.* quod non eſt propriè donum vel munus, ſed xenium: vt ſupra de offi. procon. l. ſolent. §. fi. hodie autẽ nec hoc ff. Vetus.

m *Prodigatur.* i. cõſumat. ſic. C. de ſi. inſtr. & iur. ha. fiſc. l. pe. li. x.

n *In vlteriorem.* ſcilicet quàm oporteat.

o *Excandeſcere.* i. fortiter acclamare.

p *Deteget.* i. diſcooperit. ſic inſtitu. de lib. ij. reſpon. & infra de adqui. re. do. adeo. §. eſt tamen. in fin. ſed nec omnino debet diſſimulare: vt ſupra de offic. procon. l. nec quicquã. §. circa. & no. mirabilé maliciam quam docet hæc lex, quòd aliud gerant in corde, & aliud ſimulent. quod o- *non ſolum ad iacturã.*

q *Summatim.* id eſt vt *non ſolũ ia-*

r *Augeat.* vt infra de poſtu. l. j. in principio. Accurſius. *cturã.*

s *LEgatus. Corrector.* Hic à quæ expone vt. ī. *Strabone* eodem. l. ex omnibus. *vocatur lib.*

t *Abdicando.* id eſt 17. *Dias Mevolens* ſe ab imperio, *yos.* id eſt iuriſdictione abdicare, id eſt ſeparare non poteſt: niſi faciat in manu principis à quo habet. tunc enim poſſet: ſicut & quando habet à populo, poteſt populo petente vel volente dimittere: vt. ī. de orig. iur. l. ij. §. & cũ pla cuiſſet. quæ eſt contra.

u *Imperium.* id eſt iuriſdictionem. Accurſius.

x *Actor.* id eſt caſtaldus. ſic inſtit. de iniur. §. pœna. Accurſius.

y *Subſtantiam.* ſcilicet particularem.

DE OFFICIO PROCVRATORIS Cæſaris vel rationalis.

a *Pro ſol. huius cõtrarium vide qđ not. per Imo. in ca. qđ in dubiũ. & ca. ſi de re permuta. & ca. ſi. de reſtitu. in integ.*

b *Sic & epiſcopus non poteſt renunciare niſi in manu papæ: vt in decreto. xvij. quæſtione. ij. Gonſaldus. & vj quæſtione. iij. denique.*

uendo & locuples. ſi non ſit locuples nec ſoluendo, imperator poteſt repudiare illam hereditatem.h.d.cum.l.ſeq.

Acta,& geſta differūt.

a *Quæ acta.* Acta, nomen generale, ſed geſta rem extra iudicium tantum factā ſignificat: vt infra de verborum ſignific. Labeo.in princip.&.§.fin.Accurſius.

b *Ab eo.*ſ.Cæſare.

c *Quaſi rem propriam.* ſcilicet procuratoris.

d *Dominum.*quia nemo errans &c. vt infra de adqui.re.do.ſi procurator. ij. Sed contra infra man.ſeruum Titij.ij.reſpon. ſed ibi dominus de re ſua vendēda, licet ſuam ignoret, mandauit. hic autem Cæſar in hoc non fecit eum procuratorē.loā.& vt plene hæc ſcias,diſtingue, cū geſtor negotiorum alicuius vendit: aut rem quæ verè ipſius domini eſt: aut quæ vere eſt ipſius geſtoris. ſi vere geſtoris,ſi quidem geſtor ſciens eſſe ſuā tradat,transfert dominiū, etiam ſi tanquā ſit domini tradat:vt.j.de cu. fu. Iulianus. §. j. ſi vero neſciens geſtor eſſe ſuam tradat: ſi quidem tanquā domini, & velut procurator tradat: nec transfert dominiū, nec ei obſtat exceptio: vt infra de adqui. rerū do.ſi procuratori. vel quod verius eſt, licet non transferat, tamen repellitur:quia etſi tāquam procurator vendit,tenetur de euictione:quia vendit ſponte: ſicut & in fideiuſſore: quia ſecus eſt ſi ex neceſſitate : quia non tenetur de euictione:vt officialis : vt.C.de euict.l. exceptione. & infra familiæ erciſcun.qui erat.& infra man.ſeruum Titij.ſi vero velut ſuam venderet & traderet,& vere eſſet ſua,ſed nō credebat eſſe ſuam ex ea cauſa ex qua erat: dominium quidem non transfert, ſed exceptionem patitur : vt.j.man.l. ſeruum Titij.j. reſpon.illius.l.cum autē rem domini vendit:ſi quidem nō vendat tanquam domini,ſed putans eſſe ſuam,tanquam ſuam:nullo modo trāsfertur dominiū:vt hic,&.j.de curat.fur. Iulian°.§.j.ſi vero vendat tanquam domini,& ſciat eſſe domini: vel non etiā vendat tanquam domini,ſed vt ſuam,ſciens eam eſſe domini, & gerens officium domini:cū in tribus caſibus alienat:vt ſi habeat ſpeciale mandatū:vel ſi generale,& habeat liberam adminiſtrationem:vel in rem ſuam ſit procurator:vt.j.de iureiur.l.iuſiurādum.ij.§.ſi.&.l.ſequen.&.j.de procu.l.procurator totorum. & l.procurator cui.niſi in hoc caſu vbi habet liberā,& tamen non alienat niſi expediat:vt in prin.huius legis.

Procurator an poſſit vē domini ſui alienare.

Vide Aut. Aug. lib.3. emend.cap. 6.

e *Conſenſu ipſius.* ſcilicet Cæſaris.ſed etiam ſine conſenſu eius, ſi tamen ei expediat,dico eum vendere,& dominium transferre poſſe : argu. j. ad Trebel. l. mulier quæ duobus. §. ſed enim. verſicu.ſed & ſi cum diſtrahere deberet.

f *Quid agat.*ſcilicet cōtra cōmodum Cæſaris, alioquin poteſt: vt in princ.huius legis. &.j.de iure fiſc.l. aufertur.§. actores.& idem in ſimilibus:vt.j.de tranſactio.l.cum hi.§.ſi prætor.&.j.de pactis.l.contra iuris.§.ſi filius.&.j.de admini.tut. Lucius.ij. §.finali.Accurſius.

g *Diligenter gerere.*ſed nonne bene poteſt gerere alienando:vt C.de admini.tuto.l.non omni.& infra ad Trebel.mulier.§.ſi is. ſed hic loquitur cum non expediat alienare:alioquin contra: vt infra pro emptore.l.qui fundum.§.ſi tutor. &.C.de admi. tut.l. lex quæ tutores.§.fina.quia hic habet liberam adminiſtrationē: vt ſupra eodem in princip.vnde videtur poſſe alienare. ſed ſpeciale eſt,ne in Cæſaris præiudicium alienet.aliàs cōtra: vt infra de procur.l.procurator cui.Az.

h *Eſt hoc præcipuum.*i.ſpeciale,vt hic,& infra de adquiren. hereditā.ſi quis mihi bona.§.ſi ſeruus fiſci.

i *Seruus Cæſaris.* inſtitutus.

k *Cæſarē facit.* in alio procuratore ſecus: vt infra de adquirē. here. l.Paulus reſpon.

l *Quod ſi.* Imperatori. vt liceat ei abſtinere : vel qd melius eſt,vt perinde habeatur ac ſi adita nō fuiſſet : vt.j.de iure fiſc.l.).§.an bona.

m *Huiuſmodi hereditatibus.*& in aliis:vt inſtitu. de hered. qua. & diff.§. fina. &.j.de ſuc. edi.lege prima. §.vnuſ quiſq;. niſi in furioſis & pupillis, vbi tutoris exigitur voluntas:vt.j. de auctо. tuto. l. ſi ad pupillum.

Curatores. CASVS. Denegatū eſt procuratori Cæſaris vt poſſit aliquem deportare:quia nō habet ius eius pœnæ cōſtituēdæ: quia nō poteſt permittere vt aliquis redeat de pœna deportationis:vt in ſi.l.huius.Sed pone quòd procurator prohibuit alicui ne ad prædia Cæſaris veniret.nō debebit is cui prohibuit, ad prædia Cæſaris venire.

n *Curatores.* id eſt procuratores.

o *Non habent.*i.denegatum eſt eis: alioquin nulla eſſet ratio, cùm idem poſitum cum ratione eſſet.

p *Tumultuoſum.* ſcilicet aliquem hominem.

q *Prohibuerint.*quod ſine cauſa non fit:vt no.infra de publica.l. cotem.§.agri.

r *Deinde.*hoc referūt quidā ad id quod in principio.l.dicitur. dixerat eū non habere ius deportādi: ſic nec habet ius vt poſſit permittere aliquē redire à pœna deportationis.q enim nō poſſunt dānare, nec abſoluere:vt.j. de regulis iuris.l.nemo.&.j.de re iudicata. l. qui condemnare. & eſt pro eis infra de pœnis.l. quarta.§.fina.&.j.de publi. l.cotem.§.ſi.ſed Ioan.refert ad proximum dictū:quia ſi prohibuit aliquē accedere ad prædia Cæſaris,nō poteſt poſtea permittere vt redeat ad ea:quia ſemel ſiue bene ſiue male functus eſt officio ſuo: vt infra de re iudi.iudex.&.l.quod iuſſit.in fi.l.& not. officium eius eſſe in negociis maximis.ſed & iuriſdictionem habet inter fiſcum & priuatum.

DE OFFICIO IVRIDICI.

Deportare. Legis actio. id eſt legitimi actus perficiuntur: vt emancipatio,& ſimiles:vt in authen. de defen.ciui. §.nulla.colla.iij.

DE OFFICIO EIVS CVI mandata eſt iuriſdictio.

Dictum eſt de officio ordinarii, nunc delegati: licet & de ordinario aliqua leges dicant.alii ſic: a *Dictum eſt de iuriſdictione ordinaria quæ eſt in cognoſcendo: nunc de ea quæ eſt in delegando, ſcilicet quis delegat, & cui,& qua cauſa, & qualiter officium ſuum explicat delegatus. de primo infra.l.fina.in princ.de ſecundo nihil. de tertio hac lege per totū. de quarto infra.l.fin.&.l.1.in fine.*

Cōtinuatio. Et male. P. quamuis ius ſalvare.

Vacunque.] *CASVS.* Hæc lex tractat de iuriſdictione iudicis quæ ſit, & qualiter poſſit alicui delegari. Circa quod proponit duas regulas primo.ſecundo infert ex prima regula.tertio probat primam regulam.quarto dat exemplū ad regulā.Et ſic dicit quatuor hæc.l. Prima regula eſt, quòd

A

B

C

D

1. VLPIANVS libro ſextodecimo ad Edictum.

Væ acta a geſtáq; ſunt à procuratore Cæſaris, ſic ab eo b comprobantur,atq; ſi à Cæſare geſta ſunt. Si rem Cæſaris procurator eius quaſi rem propriam c tradat,nō puto eum dominium d transferre: tunc enim transfert,cum negocium Cæſaris gerens conſenſu ipſius e tradit. Denique ſi venditionis, vel donationis,vel trāſactionis cauſa quid agat f:nihil agit.nō enim alienare ei rem Cæſaris, ſed diligenter g gerere cōmiſſum eſt.

Eſt hoc præcipuum h in procuratore Cæſaris, quòd & eius iuſſu ſeruus Cæſaris i adire hereditatem poteſt:& ſi Cæſar heres inſtituatur,miſcendo ſe opulentæ hereditati procurator heredem Cæſarem facit k.

II. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

QVòd ſi ea bona ex quibus imperator heres inſtitutus eſt, ſoluendo non ſint:re perſpecta cōſulitur imperator l.* heredis enim inſtituti in adeundis vel repudiandis huiuſmodi hereditatibus m voluntas exploranda eſt.

Procurator Cæſaris non poteſt imponere pœnam deportationis, ſed colonos improbos poteſt a colonia remouere:neque ad eandem iterum reuerti poſſunt.

III. CALLISTRATVS libro ſexto de cognitionibus.

CVratores n Cæſaris ius deportandi nō habent: o quia huius pœnæ conſtituendæ ius non habent. Si tamen quaſi tumultuoſum p vel iniurioſum aduerſus colonos Cæſaris prohibuerint q in prædia Cæſariana accedere:abſtinere debebit. ídque diuus Pius Iulio reſcripſit. deinde r neque redire cuiquam permittere poſſunt. ídque imperatores noſtri Seuerus & Antoninus ad libellum Hermiæ reſcripſerunt.

DE OFFICIO iuridici.

TITVLVS XX.

1. VLPIANVS libro vicenſimoſexto ad Sabinum.

ADoptare quis apud iuridicū poteſt : quia data eſt ei legis actio s.

II. IDEM libro trigenſimonono ad Sabinum.

IVridico, qui Alexādriæ agit, datio tutoris cōſtitutione diui Marci conceſſa eſt.

quòd omnis iudex cui competit merum imperium vel mixtum, alij id delegare non poteſt. Secunda regula eſt, quòd ea quę cõpetunt iudicibus iure magiſtratus, delegari poſſunt. vnde infert ex prima regula, quòd omne quod eſt meri vel mixti imperij, nõ poteſt delegare: vt cauetur. l. Iul. de adul. quia ille magiſtratus cui cõpetit illius. l. cognitio, poterit delegare. Item probat alio argu. quia ſi dominus ſit à familia occiſus, prætor de hoc cognoſcet ex ſpeciali mandato, ſicque ſimul & propter hoc non delegatur. Deinde quæritur, an is qui habet cognitionem cuiuſdam cauſæ, habeat aliquam iuriſdictionem propriã. Et reſpon. quòd habet modicam coercitionem vel iuriſdictionem delegatam quaſi ex alio: non autem habet imperium merum. q. d. non habet iuriſdictionem ordinariam. Nam licet proconſul mandet legato ſuo iuriſdictionem: tamen non transfert merum imperium in legatum ſuum. & ita ponas: Mihi mandata fuit iuriſdictio, an mea propria, ſiue illius qui mandauit? Et reſpon. quòd mea. Deinde ſi ille qui mihi illam mandauit, merum habet imperium, non videtur demandaſſe illud. attamen quamuis ex ſuo mandato non habeam imperium merum vel mixtum, tamen habeo coercitionem.

Ad. Fach. Con. lib. 9. cap. 97.

† *Alc. li. pra. 2. primo &. 6. d. hanc egregie declarat.*

DE OFFICIO EIVS cui mandata eſt iuriſdictio.

TITVLVS XXI.

Cauſæ meri & mixti imperii concedũtur maioribus iudicibus ſpecialiter & expreſſe in priuilegium: & ideo non poſſunt delegari niſi in caſu abſentiæ. cauſæ vero iuriſdictionis in fine committuntur, & competunt cuilibet magiſtratui: & delegari poſſunt. h. d.

1. PAPINIANVS libro primo Quæſtionum.

QVæcunque [a] † ſpecialiter [b] lege [c], vel ſenatuſconſulto [d], vel cõſtitutione [e] principum tribuuntur [f]: mandata iuriſdictione [g] non tranſferuntur. quæ verò iure magiſtratus [h] competunt, mandari poſſunt. [l] & ideo [k] videntur errare magiſtratus, qui cum publici iudicij habeant exercitionem [l] lege vel ſenatuſconſulto delegatam, veluti legis Iuliæ de adulteriis, & ſi quæ ſunt aliæ ſimiles, iuriſdictionem [m] ſuam mandant. huius rei [n] fortiſſimũ [o] argumentum eſt, quòd lege Iulia de vi nominatim cauetur, vt is cui obtigerit exercitio, poſſit eã [p] ſi proficiſcatur [q] demãdat de his quæ non ſpectant ad merum vel mixtum imperium: vt in authen. de man. prin. in prin. & §. ſit tibi. & in illo. §. ſi quis autem. verſi. quòd ſi delinquentes. col. iij. & ſupra de officio procõ. ſi in aliã quam. §. fin. & ſupra de offi. præfec. vrb. l. j. §. cum vrbem. & de offi. præſi. l. omnia. vis ergo eſt faciendi in illo verbo, ſpecialiter. q. d. committuntur in priuilegium: & quia de maioribus eſt.

a *Quæcunque.* hoc ſignum, quæcunque, comprehendit ea quæ ſpectant ad merum imperium vel mixtum: quia hæc ſpecialiter mandantur maioribus. iuriſdictio enim & ſi demandetur per legem, imò quia per legẽ demandatur, alteri delegatur: vt. j. de in. om. iud. l. more. & l. & quia. quia nõ ſpecialiter mandatur alicui.

b *Specialiter.* duo dicit, ſpecialiter, id eſt expreſſe: item in priuilegium, quia de maioribus: & ambo ſunt neceſſaria, & alterum nõ ſufficit: vt hic, & in gl. in verbo. quæ vero. infra hac. l. & ideo dicit, ſpecialiter &c.

c *Lege.* vt. l. Iul. de adul. & de vi pub. & pri. vt hic ſubiicit.

d *Senatuſconſulto.* ſ. Silaniano: vt infra hac. l. §. & ſi à familia.

e *Conſtitutione.* pone exemplum vt. C. de peda. iudi. l. ij. in fi. vbi dicit de ingenuitate & libertinitate. Item vt. C. ne li. po. l. j. Itẽ vt infra de re. eo. l. j. §. j. Item vt infra de tranſact. l. cum hi. §. ſi prætor. in fi.

* *Iſta duo tripla reperiuntur ſolum in Aſſi. dic tamen quòd omnia exẽplaria gl. ſunt bona, ſecundum Alex. & Iaſoñ. b tuo ſunt quinque, ex quo reperiũtur ſuperiluſtres. Bar. & Iaſon.*

f *Tribuuntur.* hic no. quatuor b eſſe ordines magiſtratuum: illuſtres, ſpectabiles, & clariſſimi, & ſimplex magiſtratus. primis tribus tribuuntur hæc quæ ſunt de mero vel mixto imperio. nam dãtur præſidi prouinciæ: vt ſupra de offi. præſi. illicitas. §. qui vniuerſas. qui eſt clariſſimus: vt. C. de pri. car. l. j. ergo multo magis ſpectabilibus, & fortius illuſtribus. qui autẽ ſint de quolibet ordine, notauimus in authẽ. vt ab illuſtri. & qui ſupra eã digni. ſunt. in prin. col. v. Dic ergo tribuũtur, vt maioribus magiſtratibus: ſecus vero ſi municipalibus magiſtratibus qui minimi ſunt, aliquid etiam ſpecialiter demandetur: ſicut eis mandatur in authẽ. de defen. ci. §. & iudicare. & §. audiẽt. & §. ſed nec proprias. col. iij. tunc enim demandatur, quia iure magiſtratus competit: vt hic dicit. vel dic melius, etiã ſi aliquid mandetur minimis ſpecialiter, non tamen dicitur ſpecialiter committi, vt dicemus infra in gl. quę incipit, id eſt propter vim &c. & ſic dic ſpecialiter, ſ. in priuilegium. Sed vbi cauſæ meri vel mixti imperij ſpecialiter vel in priuilegiũ cõmittuntur? Reſpon. eo ipſo, q inferioribus negatur: vt infra titu. ij. magiſtratibus. ſed & committuntur: vt ſupra de officio præſid. l. illicitas. §. qui vniuerſas. habẽt enim vt maiores: ſed hæ committuntur.

g *Iuriſdictione.* ſcilicet tota. idem puto & ſi id nominatim committat præſes, quod ei ſpecialiter eſt tributum, ſecundum Azo. vt infra de reg. iu. l. nemo poteſt.

h *Quæ vero iure magiſtratus.* id eſt propter vim magiſtratus cuiuſlibet: vt infra de iudi. cum prætor. §. item. dicitur ergo iure magiſtratus aliquid alicui cõpetere, quod comperit eo ipſo q magiſtratus eſt: hoc eſt, id haberet etiam ſi viliſſimus eſſet magiſtratiunculus. licet ergo & merum imperium competat cuilibet illuſtri & clariſſimo, eo ipſo quòd eſt in eo magiſtratu: non tamen competit niſi eis maioribus. nam non minimis. & dic, quæ vero iure magiſtratus, ſcilicet cuiuſlibet, vt auctoritatem præbere manumittentibus. ſed hoc ſecundum has leges non videtur demandari: vt infra eod. l. ij. in princi. ſed expone eam vt ibi diximus. item vt apud ſe teſtamenta aperiantur. Item pecuniarias cauſas, & maxime viles audire, & criminales leues, & ſimilia: vt in authen. de defen. ci. §. ſed neque. &. §. ex prouinciali. &. §. audient quoque. coll. iij. &. C. de magiſt. muni. l. ij. & C. de iudi. l. fin. ſi vero quia de maioribus eſt, aliquid habet i priuilegiũ ſpecialiter lege vel ſenatuſcon. ſibi iniunctum, illud non demãdat. ſpecialiter ideo dixi, quia ſi non ſpecialiter alicuius rei cognitio, ſcilicet in priuilegium (alij dicunt. i. expreſſim & ſingulariter in priuilegium) ſed generaliter omnium cauſarum diſcuſſio alicui iudici etiam maximo, puta quæſtori, demandetur, ſecus eſt: quia

i *Mandari poſſunt.* ſed tutelæ datio videtur competere iure magiſtratus: vt infra de tuto. & cur. da. ab his. l. ius dandi. & tamen non delegatur: vt in eod. titu. nec mandante. quæ eſt contra. ſed dic quòd datio tutoris non competit iure magiſtratus: vnde non mandatur niſi habẽti iuriſdictionem, vt alicui magiſtratui: & tunc non iure magiſtratus, ſed propter iuſſum legis dicitur competere. & ſic. d. l. ius dandi. intelligitur: vt inſtit. de Attil. tu. §. antepe. hodie autem iure magiſtratus dico cõpetere ſi pupilli ſubſtantia ſit infra quingẽtos aureos: vt inſtitu. de Attil. tu. §. antepe. Item cõtra in authen. de man. prin. §. illud tamen. verſi. eos autem. col. iij. & in authen. vt iudi. ſine quoquo ſuff. §. nulli quoque. col. ij. & in authen. vt nulli iudi. §. j. col. ix in quibus legibus prohibẽtur loci ſeruatores. ſed certe lõge aliud eſt aliquam cauſam alicui cõmitti: quod fieri poteſt, vt hic: aliud prohiberi huius loci ſeruatores per prouinciam ire ad crimina explorãda, & præſidi referenda: quia plerumque malum ſub velamine boni faciebant: vt dictis. ll. dicitur.

k *Et ideo.* duo generalia poſuit. primum circa merum & mixtum imperium: ſecundum circa ea quæ iuriſdictionis ſunt. nunc infert ex primo.

l *Exercitionem.* id eſt cognitionem, aliàs executionem. & de maioribus magiſtratibus dicit.

m *Iuriſdictionem.* hic no. etiam mero imperio iuriſdictionem ineſſe.

n *Huius rei.* quòd prædicta regula ſit vera, ſic probat. Accur.

o *Fortiſſimum.* ideo quia hęc dictio ſi, infra poſita, ponitur pro quia. vnde ratione ceſſante ceſſat effectus: vt infra de iure pat. adigere. §. quamuis. quãdoque autem ponitur ſi, pro quamuis: quandoque in vi conditionis, & tunc hic arg. à contrario ſenſu ſumi non poteſt. & ſic ſoluitur contra. C. de condi. inſer. l. cum patrẽ. vel ſpeciale ibi, (& hic in vi cõditionis ponitur): quia prauus eſſet ſenſus. & quod ſubiicit, non aliter &c. eſt à contrario ſenſu. vel aliter, cauebatur in. l. Iul. cognitionem mãdari poſſe: ergo idem in alia criminali & publica accuſatione: cũ ratio diuerſitatis reddi non poſſit: vt infra de verborum obli. l. à Titio. in fin. j. reſpon. & ita non dicitur à cõtrario ſenſu, ſcilicet fortiſſimum argu. ſed de ſimilibus ad ſimilia.

c *Et tunc nõ valet aliquando à cõtrario ſenſu. Ale. & Iaſon.*

p *Poſſit eam.* ſcilicet cognitionem tantum, non etiam definitionem d, maxime in capitali cauſa vel membri abſciſsione: vt in authen. de col. §. ad hoc prohibemus. verſi. antequam. colla. ix. ſed aliud eſt in eo qui ſubſtituitur aliquo defuncto, cui omniũ exẽcutio datur: vt. C. de offic. eius qui vicem ali. iu. ob. l. ij. ſecũdum quoſdam. vel dic vt ibi. item excipe legatum proconſulis, qui de omni crimine cognoſcit, & de ſuſpecto etiam pronunciat: vt ſupra de offi. proconſ. ſolent. in princi. & infra eodẽ. l. cognitio. in principio.

d *Cl. ſequitur Bar. & Bal. cõtrarium tamẽ tenet Sal. Fal. & Ia.*

q *Proficiſcatur.* id eſt ex neceſſitate contingat eum abeſſe. ſic in authen.

authen. de iudi. §. j. coll. vj. & in authen. vt defun. ſeu fune. §. illud. circa princ. coll. vj.

a *Non aliter.* argu. triplex hic collige. primum: quia ſumendum eſt argu. à contrario ſenſu. ſic infra man. ſi procuratorem. §. ſi ignorantes. ſecundum, quia aliàs prohibita ex neceſſitate conceduntur: vt ſupra de offic. conſul. l. j. §. j. Tertiũ, quia quod in vno conceditur, in cæteris prohibetur. ſic. C. de procu. l. maritus. & infra de ſupel. lega. l. legata. Item quartũ, quia ea demũ generali conceſſione facta trãſeũt, quæ ſpecialiter poſitũ cõcedi: ex eo quod diximus ſupra, mandata iuriſdictione &c. & tradit nunc: quia ſpecialiter non conceditur. ſic infra de lib. & poſthu. Gallus. in princ. & C. de quadri. præſcript. l. ij. in princ. arg. contra infra de adqui. re. do. quædã. *ADDITIO.* Dic quòd aliud eſt generalitas, aliud vniuerſitas. nam in generalitate quælibet ſpecies cõſideratur de per ſe: ſed in vniuerſitate nõ: quia omnes faciunt vnum totũ: vt in. l. eum qui ædes. de vſucap. ſecundum P. de Caſt. poſt Pe.

Prohibita ex neceſſitate conceduntur.

b *Quam.* pro quãuis.

c *Iuriſdictio.* ſcilicet iure magiſtratus competens.

d *Senatuſconſulto.* ſcilicet Silaniano, cuius auctoritate cognoſcitur an ſit dominus à familia occiſus vel non: vt infra ad Sila. l. j. in principio. Accurſius.

† *Conſilium exercere interpretatur hic Marinus pro eo quod eſt conſiliarios præſidis in cõſilium cogere. de qua re vide Alciat. lib. 3. paterg. cap. 41.*

e *Qui mandatam.* mandata & delegata iuriſdictio idem eſt. [a] vel dic, mandari, quando vniuerſitas cauſarum: ſed delegari, quando ſpecies vna committitur: vt colligitur infra de iur. om. iu. l. ſolet. vnum tamen quandoque pro alio ponitur.

f *Nihil habet.* immo videtur habere proprium: vt. j. eo. l. cognitio. §. cum propriam. quæ eſt contra. ſed dicitur hic non habere proprium improprie, eo quòd propter reuocationem cito amittere poteſt: vt ar. C. communia de le. l. ſi. §. ſed quia. & j. de reg. iur. plerumque. vel dic, non habet proprium. ſ. quod ſit ordinarium: habet tamen delegatum: & hoc ſubiicit, verius eſt &c. vel continua, ideo vtitur, quia verius eſt &c. prout dicis ſecundum dictas expoſitiones permitti vel concedi. nec obſtat prout dixi transferri, infra de re iudi. ait prætor. quia ibi propter arbitrum dicit, non propter delegatum iudicem.

[a] *Iſtã ſequitur Ia. ſeccãdam tamen reprobat per l. ſi. infra eod.*

g *Iuriſdictionem.* ſcilicet delegatam in delegatum.

h *Transferri.* id eſt permitti vel concedi, ſcilicet ordinariam. & ſic non ob. princ. huius. §. ſic forte ponitur. j. de in rem verſo. l. pe. §. fin. ſic. j. de pac. l. j. §. fin. Vel dic transferri delegatam, nõ ordinariam, ſecundum duas primas expoſitiones.

i *Transire.* no. ſubtilem rationem, iuriſdictionẽ transferri: quia habet ex ſe iure magiſtratus merum imperium: non quia habet ſpecialiter à lege, vt de maioribus.

k *Paulus notat.* determinando, non corrigendo.

l *Imperium.* id eſt modicam coërcitionem.

m *Coharet.* hic quidam dicunt eſſe mixtum imperiũ, id eſt modicam coërcitionem: nos contra: vt. j. eo. l. fina. in fi.

Mandata.] *CASVS.* Præſes mãdauit mihi cognitionẽ cauſarum generalẽ alicuius loci, puta alterius partis prouinciæ, vel regni. & quidam minor. xx. an. vult manumittere ſeruum ſuũ. nunquid poſſum ei minori manumittere volẽti auctoritatẽ præſtare, quæritur? Reſpon. quòd nõ. Item pone: tutor prædium minoris vendere vult: quia tenetur pupillus ære alieno: vnde prætor debet per ſe cognoſcere, an ſit illud prędium alienandũ. nunquid poteſt prætor illam cognitionem alij delegare? Et reſpon. quòd non, ſed ipſe cognoſcat. Viuianus.

n *Mandata iuriſdictione.* ſpecialiter vel generaliter.

o *Conſilium.* i. auctoritatem manumittendi præſtare: vt. ſ. de offic. procõ. l. ij. in fi. & ſ. c. l. j. j. reſpõ. & hoc quãdo cauſa manumittẽdi probanda eſt: vt cũ minor. xx. an. manumittit: vt inſti. qui. ex cau. ma. non li. §. eadẽ. aliàs contra, quia nõ interuenit cauſæ cognitio.

p *Cauſa cognita.* ſcilicet ſi grauati ſunt minores mole ęris alienii vt C. de præ. minorũ. l. ob ęs. & j. de re. eo. l. j. §. quòd ſi forte. & l. magis. §. fi æs. vel forte ad inſtar Eccleſię quãdo plus incõmodi affert, quàm cõmodi: vt arg. in authen. de non alie. §. penult.

q *Nequaquã.* quia ſpecialiter eis demãdatur diui Seueri cõſtitutione: vt. j. de re. e. l. j. præfectus tamen hãc iuriſdictionẽ ordinariã habet interponẽdi decreti lege ſibi cõceſſam: vt C. de off. eius qui vicẽ alicui' iudicis obtinet. l. ij. quę eſt contra. Ac.

† *Vide pro hoc inter legiſta Al. li. 2. para. cap. 1.*

Eſt prætor.] *CASVS.* Magiſter delegauit cauſam inter ſcholares domino epiſcopo, vel poteſtati. non cognoſcet epiſcopus vel poteſtas pro ſua iuriſdictione, ſed tanquam magiſter.

r *Sit ſi.* Pone exemplum, quòd magiſter delegat cauſam inter ſcholares poteſtati vel epiſcopo. & trahe ex hac lege argumentum, quòd quis facit non tanquam ipſe, ſed tanquam alius. ſic. ĩ. de adopt. ſi pater. §. qui duos.

Qui aliquando facit nõ tanquã ipſe. ſed tanquã alius.

ſ *Alienam.* ordinariam, ſuam tamen delegatam.

t *Imperio.* id eſt pro ſua iuriſdictione.

u *Agit.* id eſt cognoſcit. Accurſius.

Cognitio.] *CASVS.* Dicitur in hac. l. quòd proconſul poteſt cognoſcere de ſuſpecto, & ſuo legato delegare. & hoc dicit in principio in genere: & poſtea in ſpecie: quia probat per verba cuiuſdam imperatoris. Vltimo ponit quatuor caſus quorum cognitiones delegari poſſunt aliis.

x *Mandari poteſt.* datio autẽ delegari non poteſt: vt. j. de tut. & cu. da. ab his. l. nec mãdante. niſi ei qui ſubiectus eſt, & cui imperari poteſt, & qui aliàs iuriſdictionẽ habet: vt inſt. de Attil. tu. §. ſed hoc iure vtimur. per. l. tamẽ quæ dat ei priuilegiũ, cõperit legato proconſulis: vt. ĩ. de off. procõſul. l. pe. ſed certe nec cognitio de ſuſpecto videt poſſe delegari, quãuis hoc dicatur: vt. j. ad Turpil. l. j. §. ſuſpecti. quę eſt cõtra. So. ibi præſidis appellatio generaliter ponitur vt cõprehendat etiã delegatum hunc: vt. ĩ. de off. præſi. l. j. & exclusio quæ ibi ponitur, excludit illos qui nullã habẽt iuriſdictionẽ: qui etiã ex delegatione cognoſcere nõ poſſunt. hi vero legati iuriſdictionẽ habent aliquã. arg. tamẽ cõtra. huic ſolutioni. ſ. l. pri. Vel dic ſpeciale in legato procõ. in hoc. nã & alia habet ſpecialia: vt. ĩ. de off. procõ. l. ſolent. hic enim in legato procõ. Africæ loquitur: ſecus [b] autẽ in legatis cæterorum rectorum prouinciarum. nõ autem ſecus in legato prætoris qui Romæ reſidet: vt. j. de ſuſpec. tu. l. j. §. an autem. Accurſius.

[b] *Imò ideẽ, ſecundum P.m.*

y *Cum propriam.* id eſt quæ erat tua propria, non quæ fiat eorum propria: aliàs contra: vt ſupra de offi. proconſ. l. legati proconſulis. & ſupra eo. l. j. §. fina. Accurſius.

A

B

C

D

Delegatus licet ſit aliàs ordinarius, tamen vice delegantis fungitur in cauſa delegata. Bartolus.

III. IVLIANVS libro quinto Digeſtorum.

ET ſi prætor ſit is [c] qui alienam [f] iuriſdictionem exſequitur, non tamen pro ſuo imperio [t] agit, [u] ſed pro eo cuius mandatu ius dicit, quotiẽs partibus eius fungitur.

Cognitio de ſuſpectis tutore poteſt delegari.

IIII. MACER libro primo de officio præſidis.

COgnitio [†] de ſuſpectis tutoribus mandari poteſt: [x] immo etiam ex mandata generali iuriſdictione propter vtilitatem pupillorum eam contingere conſtituũ eſt, in hæc verba: Imperatores Seuerus & Antoninus Braduæ proconſuli Africæ: Cum propriam [y] iuriſdictionem legatis tuis dederis: conſequens eſt vt etiam de ſuſpectis tutoribus poſſint cognoſcere.

Ea quæ ſemiplenã cauſa cognitionem requirunt, & in quibus decretum interponitur, delegantur. hoc dicit.

Mandata iuriſdictione.] *CASVS.* Præſes mãdauit mihi cognitionẽ cauſarum generalẽ alicuius loci, puta alterius partis prouinciæ, vel regni. & quidam minor. xx. an. vult manumittere ſeruum ſuũ. nunquid poſſum ei minori manumittere volẽti auctoritatẽ præſtare, quæritur? Reſpon. quòd nõ. Item pone: tutor prædium minoris vendere vult: quia tenetur pupillus ære alieno: vnde prætor debet per ſe cognoſcere, an ſit illud prędium alienandũ. nunquid poteſt prætor illam cognitionem alij delegare? Et reſpon. quòd non, ſed ipſe cognoſcat. Viuianus.

Mandata iuriſdictione. ſpecialiter vel generaliter.

Conſilium. i. auctoritatem manumittendi præſtare: vt. ĩ. de offic. procõ. l. ij. in fi. & ſ. c. l. j. j. reſpõ. & hoc quãdo cauſa manumittẽdi probanda eſt: vt cũ minor. xx. an. manumittit: vt inſti. qui. ex cau. ma. non li. §. eadẽ. aliàs contra, quia nõ interuenit cauſæ cognitio.

Cauſa cognita. ſcilicet ſi grauati ſunt minores mole ęris alienii vt C. de præ. minorũ. l. ob ęs. & j. de re. eo. l. j. §. quòd ſi forte. & l. magis. §. fi æs. vel forte ad inſtar Eccleſię quãdo plus incõmodi affert, quàm cõmodi: vt arg. in authen. de non alie. §. penult.

Nequaquã. quia ſpecialiter eis demãdatur diui Seueri cõſtitutione: vt. j. de re. e. l. j. præfectus tamen hãc iuriſdictionẽ ordinariã habet interponẽdi decreti lege ſibi cõceſſam: vt C. de off. eius qui vicẽ alicui' iudicis obtinet. l. ij. quę eſt contra. Ac.

† *Vide pro hoc inter legiſta Al. li. 2. para. cap. 1.*

Eſt prætor.] *CASVS.* Magiſter delegauit cauſam inter ſcholares domino epiſcopo, vel poteſtati. non cognoſcet epiſcopus vel poteſtas pro ſua iuriſdictione, ſed tanquam magiſter.

Sit ſi. Pone exemplum, quòd magiſter delegat cauſam inter ſcholares poteſtati vel epiſcopo. & trahe ex hac lege argumentum, quòd quis facit non tanquam ipſe, ſed tanquam alius. ſic. ĩ. de adopt. ſi pater. §. qui duos.

Qui aliquando facit nõ tanquã ipſe. ſed tanquã alius.

Alienam. ordinariam, ſuam tamen delegatam.

Imperio. id eſt pro ſua iuriſdictione.

Agit. id eſt cognoſcit. Accurſius.

Cognitio.] *CASVS.* Dicitur in hac. l. quòd proconſul poteſt cognoſcere de ſuſpecto, & ſuo legato delegare. & hoc dicit in principio in genere: & poſtea in ſpecie: quia probat per verba cuiuſdam imperatoris. Vltimo ponit quatuor caſus quorum cognitiones delegari poſſunt aliis.

Mandari poteſt. datio autẽ delegari non poteſt: vt. j. de tut. & cu. da. ab his. l. nec mãdante. niſi ei qui ſubiectus eſt, & cui imperari poteſt, & qui aliàs iuriſdictionẽ habet: vt inſt. de Attil. tu. §. ſed hoc iure vtimur. per. l. tamẽ quæ dat ei priuilegiũ, cõperit legato proconſulis: vt. ĩ. de off. procõſul. l. pe. ſed certe nec cognitio de ſuſpecto videt poſſe delegari, quãuis hoc dicatur: vt. j. ad Turpil. l. j. §. ſuſpecti. quę eſt cõtra. So. ibi præſidis appellatio generaliter ponitur vt cõprehendat etiã delegatum hunc: vt. ĩ. de off. præſi. l. j. & exclusio quæ ibi ponitur, excludit illos qui nullã habẽt iuriſdictionẽ: qui etiã ex delegatione cognoſcere nõ poſſunt. hi vero legati iuriſdictionẽ habent aliquã. arg. tamẽ cõtra. huic ſolutioni. ſ. l. pri. Vel dic ſpeciale in legato procõ. in hoc. nã & alia habet ſpecialia: vt. ĩ. de off. procõ. l. ſolent. hic enim in legato procõ. Africæ loquitur: ſecus [b] autẽ in legatis cæterorum rectorum prouinciarum. nõ autem ſecus in legato prætoris qui Romæ reſidet: vt. j. de ſuſpec. tu. l. j. §. an autem. Accurſius.

[b] *Imò ideẽ, ſecundum P.m.*

Cum propriam. id eſt quæ erat tua propria, non quæ fiat eorum propria: aliàs contra: vt ſupra de offi. proconſ. l. legati proconſulis. & ſupra eo. l. j. §. fina. Accurſius.

Vt poſſeſſio bonorum[a] detur,[b] vel ſi cui damni infecti nō caueatur, vt is poſsidere iubeatur: aut ventris nomine in poſſeſsionem mulier, vel is cui legatum eſt, legatorum[c] ſeruandorum cauſa in poſſeſsionē mittatur, mandari poteſt.[d]

Index delegatus non delegat, modicā tamen coercitionem habet.

V. PAVLVS libro octauodecimo ad Plautium.

MAndatam ſibi iuriſdictionem mandare alteri non poſſe[e] manifeſtum eſt. Mandata iuriſdictione priuato, etiam imperium[f] quod non eſt merum, videtur mandari: quia iuriſdictio ſine modica coërcitione nulla eſt.

DE OFFICIO ADſeſſorum. †

TITVLVS XXII.

I. PAVLVS libro ſingulari de officio adſeſſorum.

OMne officium adſeſſoris, quo iuris ſtudioſi[g] partibus ſuis fungūtur, in his ferè[h] cauſis cōſtat: in cognitionibus,[i] poſtulationibus,[k] libellis,[l] edictis,[m] decretis,[n] epiſtulis.[o]

II. MARCIANVS libro primo de iudiciis publicis.

LIberti adſidere poſsūt:[p] infames autem licet non prohibeantur legibus adſidere, attamen arbitror (vt aliquo quoque decreto principali refertur conſtitutum[q]) non poſſe officio adſeſſoris fungi.[r]

III. MACER libro primo de officio præſidis.

SI eadem prouincia poſtea diuiſa ſub duobus præſidibus conſtituta eſt, velut Germania, Myſia: ex altera ortus, in altera adſidebit:[s] nec videtur in ſua[t] prouincia adſediſſe.

Mortuo præſide ante finem officii ſui, adſeſſori ſalarium pro toto tempore officii debetur, ſi operas ſuas alteri non locauit: ſecus ſi adſeſſor fuerit ſua culpa remotus, vel præſes propter culpam adſeſſoris ante finem officii. hoc dicit ſecundum varias lectiones. Alex. de Imo.

IIII. PAPINIANVS libro quarto Reſponſorum.

DIem functo † legato Cæſaris,[u] ſalarium comitibus[x] reſidui temporis quod à legatis[y] præſtitutum[z] eſt, debe-

† *Adſeſſoribus ſalaria inſunt Imperator Alexander ſeuerus: quāmſape dixerit eos officio promouēdos, qui per ſemetipſos gerere poſſint, non per adſeſſores, & vnūquemq; hos agere debere. qd notat Acurſius. Lāpridius in eod. Idē Plato dialog. 2. de legibus.*

Delegatus nunquā delegare poſſit.

a *Vt poſſeſſio bonorum.* ſic pone, vt ſint duæ partes. Vel dic quòd vna, & conuerte: & ſic dic bono. poſ. & exaudias non in omni bo. poſ. ſed in his tantum quæ ius non tribuunt: vt Carboniana, & quæ ventris nomine datur, & quę datur filio emancipato gratia agnoſcendæ litis in querela inofficioſi teſtamenti, de qua dicitur. j. de inoffic. teſta. Pap. §. j. ſex vero ordinariæ & ſeptem extraordinariæ ius tribuunt, ideoque cauſa cognita dantur: vt infra quis or. in bo. poſ. ſer. l. ij. §. dies. & infra de bo. poſ. l. iij. §. ſi cauſa. & idcirco non demandātur: vt ſupra de offi. procō. l. nec quicquam. §. j.

b *Detur.* id eſt pronuncietur danda.

c *Legatorum.* ſed nōne hoc exigit cauſæ cognitionem: vt infra vt in poſ. le. l. ſi is à quo. in fi. j. reſpō. ergo non demandatur: vt ſupra de offic. procon. l. nec quicquam. §. j. Reſpōdeo, ſummaria nō plena exigitur cognitio cauſæ: vt. d. l. dicitur. ſi is à quo.

d *Mandari poteſt.* immo videtur q̄ mandari non poſsit, cum ſit mixti imperij: vt. j. de iur. om. iu. l. iubere. q̄ eſt contra. Sol. ſecundum R. & Azo. quod hic dicitur mādari poſſe vt bo. poſ. detur, ſic intelligiuur vt delegatus cognoſcat dāda ſit vel non poſſeſsio: & etiam pronunciet mittendum vel non. cætera rum vt cognoſcat & pronunciet, & re ipſa mittat, mandari non poteſt: vt ibi, & infra ad muni. ea quæ. §. magiſtratibus.

Mandatam.]CASVS. Primo dicit quòd delegatus delegare non poteſt. Secundo dicit quòd ſi alicui cauſa delegatur, imperium mixtum vel merum ei non delegatur, ſed modica coërcitio tranſit ad eum delegatū. vnde iſte delegatus poterit punire illum qui fuit contumax coram ſe. Viuianus.

e *Non poſſe.* Not. delegatum delegare non poſſe: vt hic, & infra de iur. om. iud. l. more. & C. de iud. à iudice. in principio. Sed cō tra infra quis & à quo ap. l. j. §. fin. ſed dic ibi delegatam vniuerſitatem cauſarum: quo caſu vnam ex his poteſt delegatus delegare, vel quaſdam: vt infra de iur. om. iud. ſoler. hic autem tantū vna vel certæ cauſæ erant commiſſæ. Item contra infra de iudi. eum prætor. §. j. ſed ſpeciale in legato proconſulis. Item contra C. de iudi. à iudice. in fin. ſed ibi ſpeciale.

f *Etiam imperium.* non dicas merū vel mixtum imperium: licet hoc quidam dicant: quia illud delegari non poteſt: vt. ſ. eo. l. j. j. reſpon. ſed modicam coërcitionem: id eſt caſtigationem, vt ſtatim ſupponit. j. de iuriſdictio. om. iud. l. magiſtratibus. in fine.

DE OFFICIO ADSESSORVM.

g *Omne officium. Studioſi.* id eſt adſeſſores.

h *Fere.* hoc ideo, quia aliàs eius, ſcilicet præſidis occupationes adimplent præter infraſcriptas: vt in authen. de iudi. col. vj. §. j. ibi, noſtris enim. & c. Accurſius.

i *Cognitionibus.* ſcilicet cauſarum ciuilium & criminalium, quid iuris eſſe debeat: vt ei cui adſidet indicet. Azo.

a Gloſ. quid videtur poſſe infamem repellere ab officio adeo cauſ. licet ei nemo ſe oppoſuit.

k *Poſtulationibus.* vt videat an ſit infamis qui poſtulat, vel non: vt. j. de poſtul. l. quos prohibet. itē vt eum interroget, & ei opponat[a] ad veritatē inquirendā, & eum tacere faciat quādo ſibi videbit: vt. j. de his quę in teſt. delē. l. primè. circa fi. & ſeruet ordinē poſtulatorū: vt. ī. de off. pcō. l. nec quicquā. §. obſeruare. Ac.

l *Libellis.* conuentionalibus recipiendis, ſi bene concipiantur. ſi male, vt reſpuat: vel non recipiat de re illicita: vt. C. vt nemo priua. l. fi. in fin. Azo.

m *Edictis.* ſ. gñalib⁹ in cōmuni totius ciuitatis, & in omniū perſonis, ſecundū Azo. vt ſunt bāna quæ ponūtur cōſilio adſeſſorū.

n *Decretis.* ſcilicet ſpecialibus in cauſa vna, ſcilicet vt permittatur alienatio, vel non: vt in perſonis minorū: ipſe tamen præſes debet auctoritatem præſtare, & ſubſcribere: b vt C. eo. l. ij.

b *Hoc tamen de conſuetudine non ſeruatur. Bart.*

o *Epiſtulis.* iudicibus alterius ꝓuinciæ mittēdis, maxime pro exequendis ſententiis, ſecundū Azo. Itē vt teſtes recipiantur, & ſibi caute remittātur: vt in auth. de teſti. §. & quoniā. col. vij. Sed an iudicare poterit in cauſa in qua eſt adſeſſor? Rñ. non, niſi fuerit ei delegata cauſa. vnde ſi eſt talis quæ delegari non poſsit, ipſe præſes tantum iudicabit: vt C. e. l. ij. & in authen. de iudi. §. j. col. vj.

p *Liberti. Poſſunt.* & aduocare: vt C. de poſtu. l. ij.

q *Conſtitutum.* vt C. de dig. l. neque. lib. xij.

r *Fungi.* ſed arbitet eſſe poteſt: vt. j. de ar. l. Pedius. aliàs ſicipit, paruī. Et ſic no. hic, q̄ vbi lex non diſtinguit, tamē nos diſtinguimus. ſic. j. de teſti. l. quæſitū. Arg. contra. ī. de offic. ꝓſi. l. iij. in fi. ADDITIO. Pro ſolutione huius contrarij, vide quæ dixi in. d. l. iij. in gloſ. fin.

† *Cap. 19. locati, ad finem.*

Eodem

s *Eodem.*]CASVS. Ita ponas exemplū: Anglia & Gallia fuit diuiſa in duas prouincias, & ſub duob⁹ præſidibus conſtitutæ. nā Anglia & Gallia fuit vna terra ab initio. nūquid ille qui natus erit ex parte prouinciæ diuiſæ, poterit adſidere: id eſt nūquid Anglicus poterit adſidere in Gallia, & ecōtra? Et reſp. q̄ ſic, licet quis in ſua ꝓuincia nō poſsit adſidere. Vi.

t *Adſidebit.* ſed in ſua nemo adſidere poteſt, niſi quatuor mēſibus: & tūc cū permiſſione principis, aliàs duriter punitur: vt C. e. de adſeſſo. in cōſiliariis & ī. qui. ex cau. ma. l. hi qui. & l. ſi cui.

t *In ſua.* ſua tamē fuit, inſpecta origine: ꝓpter qd in vtraq; videbatur prohiberi adſidere: ſed nō eſt ita, ſecūdū Azo. & ſic no. quòd non ſpectamus originalem cauſam, quòd iſtæ duę fuerunt vna: ſed accidentalem. ſic. ī. de orig. iur. l. ij. §. qui & ipſi animaduerterunt. Arg. contra. ī. de poſtulan. l. j. §. beſtias. ADDITIO. Tu dic quòd immo concor. ſecundum Ia. hic.

u *Legato Cæſaris.* i. præſide ꝓuincię: vt. ī. de offi. præſi. l. pe. Azo.

x *Comitibus.* id eſt adſeſſoribus: de quibus hic titulus tractat. ADDITIO. Tu dic melius, ſecundum Ang. & I. comitibus, id eſt omnibus qui cum eo vadunt ad ſibi miniſtrandum.

y *Legatis.* quidā libri habēt, à legatis, nempe Flo. & dic, præſtitū. i. pſtādū: & tūc plana. Alij habēt legatis ſine à: & tūc ſubaudi à. vel dic, ipſis legatis præſtandū erat pro ſe & ſuis adſeſſoribus.

z *Præſtitum.* id eſt præſtandum. & ſic duo dicit, ſcilicet comitibus legati dandum, & heredibus legati. ſed contra. C. de aduo. diuer. iudi. l. petitionem. § quando autem fiſci. ſed dic, non dari heredibus patroni fiſci ratione aliorum annorum: ſed illius ſic quo moritur: vt C. eo l. ſi poſt duos. & ita etiam eſt hic. vel dic omnia plana: ſcilicet quòd iam erat præſtitum. Accurſius.

Testum habet præſtitutum.

a *Eodem tempore.* poſt mortem legati. ſed quid ſi non fuit, ſed eſſe potuit cum alio? dic perinde ac ſi fuiſſet, ſecundum Io. & facit infra loca. ſed addes. §. ſi.

b *In eo.* ſ. adſeſſore. vel dic: ſcilicet legato: a vt aſſeſſor nihil habeat: & erit ratio: quia præſumitur legatum depoſitum propter culpã aſſeſſoris: vt argu. infra tit. ij. l. ij. Vel dic e contra, ſcilicet legato: vt totum ſalariũ debeatur comitib^b, & indiſtincte, quando legatus propter ſuã propriam & euidentẽ culpam fuerit remotus.

a Vtraque lectura eſt bona, ſecundum Bart. Alex. & Ia. & ſecũdum iſtas duas lecturas referas iſtum verſi. ad principium legis.

b Et male: quoniã vt docet Pyr^o in. l. 1. de in reſciſ. li. C. x. magna eſt iter rẽp. & fiſcũ diſ ferentia.

c Sequitur glo. Barto.

d Idẽ Lã celo. & Ia.

** Cõſiliari, poſſũ videtur pro conſiliario: vt & per tertiam declinationẽ inflectatur, proinde atque conſulario.*

TVRPILIANVS libro primo Sententiarum.

Conſiliari [c] * eo tempore quo adſidet, negocia [d] tractare in ſuum quidem auditorium nullo modo conceſſum eſt: in alienum autem non prohibetur. [e]

VI. PAPINIANVS libro primo Reſponſorum.

IN conſilium [f] curatoris reipublicæ [g] vir eiuſdem ciuitatis adſidere non prohibetur: quia publico ſalario [h] non fruitur.

Conſiliari.] CASVS. Iudex poteſtatis Bononiẽſis cũ aſſideret, tractare negocia ſua coram ſe nõ poteſt, coram alio poteſt: quia aſſeſſor non debet poſtulare in ea B cauſa in qua fuit aſſeſſor.

c *Conſiliari.* id eſt aſſeſſori.

d *Negocia.* eorum pro quibus aduocare volunt. Accurſius.

e *Non prohibetur.* ſcilicet tractare tanquam aduocatus, ſed hodie nec in alieno: ne cum &c. vt C. eo. l. ſi.

IN conſilium.] CASVS. Hæc lex dicit, & poteſt quis aſſeſſor & procurator eſſe in terra ſua: quamuis alius in terra ſua aſſeſſor eſſe non poſſit. iſte aſſeſſor procuratoris Cæſaris habet ſalarium ab ipſo procuratore: non à republica illius ciuitatis. puta imperator mittit aliquẽ Bononiam, vt de aliqua cauſa cognoſcat inter eũ & priuatos. nunquid poterit habere Bononienſem aſſeſſorem, quæritur: & dicitur quòd ſic.

f *In conſilium curatoris.* i. procuratoris: vt C. de modo multa. l. curator. ADDITIO. Glo. & cõmuniter ſcriben. intelligũt curatorẽ reip. id eſt procuratorẽ fiſci vel Cæſaris: quod eſt violare tex. ideo Paulus rectiſ ſentit curatorem. i. adminiſtratorẽ reip. Itẽ glo. ſequẽs ponit rempublicã & fiſcum pro eodem: b de quo per Bart. & doc. in rub. de iure fiſ. l. x. C.

g *Reipublica.* id eſt Cæſaris: vel dic etiam fiſci. Accurſius.

h *Quia publico ſalario.* quaſi dicat, damnum reſpublica illius ciuitatis non habet, cum ſalarium non præſtet: ſed ipſe debet de burſa ſua. c Item eſt & alia ratio, quia ſibi inuidere ſui conciues non poſſunt. nec enim ciuium agit negocia, ſed inter fiſcum & priuatum: quæ negocia raro eueniunt: vnde parum amicis prodeſſe, & inimicis nocere poteſt. item patrimonialia gerit negocia. Alij dicunt d quòd gratis ſeruit: vnde difficulter aliunde illuc traheretur: & ideo de illa ciuitate habere permittitur, ſecundum H. aliàs non: vt diximus ſupra eod. l. ſi eadem.

IVRISDITIONVM DIVISIO.

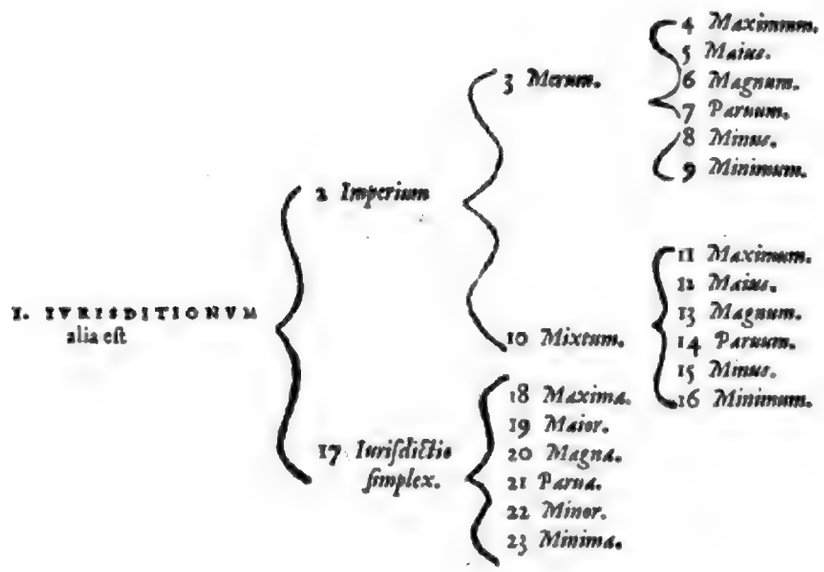

Definitiones & declarationes iuriſdictionum.

1 IVriſdictio in genere ſumpta diuiditur ſecundum Pe. & Bart. in duas ſpecies (reiectis opinionibus glo. in. l. imperium. ff. de iuriſdi. om. iud. & doc. aliorum) ſcilicet in imperiũ: & in iuriſdictionem ſimpliciter ſumptam. Ideo operæpretium duxi nonnullas hic ſubiicere declarationes, ſeu potius definitiones ad huius diuiſionis iuriſditionum notitiam. Et primo quid ſit iuriſditio. Eſt autem iuriſditio in genere ſumpta, poteſtas de publico introducta cum neceſsitate iuris dicendi, & æquitatis ſtatuendæ. Glo. & ibi Bart. in. l. j. ff. de iuriſ. om. iudi. glo. in authen. de defen. ciui. §. iuſiurandum. in glo. mag. circa medium. collat. iij. Idem Barto. in. d. l. imperium. & ibi Iaſ. dicit quòd ſi verba dictæ definitionis proprie intelligantur, non eſt opus ad. d. definitionem aliqua ſuppletione, prout facit Bart. imo veriſsima & perfecta eſt: vt ibidem late per eundem. Et dicitur iuriſditio, à iuris, & ditione, quod eſt poteſtas: vt inſtit. in procœ. §. quorum. in ver. ditioni. & in. l. ij. C. de liber. & eo. libe. ſic dicitur iuriſditio, quaſi iuris poteſtas. Circa iſta quæro de quæſtione vtili. Princeps conceſsit alicui iuriſdictionem, nihil aliud addendo. vtrum per hoc videtur conceſsiſſe merum & C mixtum, an tãtummodo iuriſdi. in ſpecie ſumptam? Ange. & Iaſ. in. diſt. l. imperium. in. vj. col. dicunt (licet communiter doc. tenent contrarium) quòd princeps concedendo iuriſditionem, concedit tantùm ſimplicem iuriſditionem, & non merum & mixtum imperium: niſi princeps conceſsiſſet pleniſsimam iuriſdi. quia in tali ſuperlatiuo cenſetur conceſsiſſe merum & mixtum imperium. l. ſi in aliquam. §. cum pleniſsimam. ff. de offic. procon. & lega. idem & ſi per verbum, omnimodam. glo. in Cle. j. in verbo, omnimodam. de fo. compe.

2 *Imperium*, eſt iuriſdictio quæ officio iudicis nobili exercetur. & ponitur in definitione iuriſdi. pro genere: & verba, officio iudicis nobili, ponuntur ad differentiam iuriſdictionis ſimplicis, quę exercetur officio iudicis mercenario. Et quia hæc definitio conſtat ex genere & differentia, ideo eſt bona. Bart. in. l. j. ff. de teſta. Et dicitur imperium, quia ex imperio & auctoritate iudicis procedit, & non ex aliquo iure quod reſideat apud partem. Bart. in. d. l. imperium. Et diuiditur imperium, in merum, & mixtum.

3 *Merum imperium*, eſt iuriſdictio quæ officio iudicis nobili, vel per accuſationem exercetur, publicam vtilitatẽ reſpiciens. Et dicitur

citur merum, quod eſt purum & ſimplex, & cum nullo alio mixtum.l.qui res.§.mihi Romæ.in parua glo.in verb.merum.ff. de ſolu.& inſti.de diuiſi.ſtipu.§. prætoriæ. Et diuiditur ſecundum Bart.in ſex gradus:vt in hac figura patet intuéti: licet Iaſ.ponit tantum quatuor gradus,& melius: quia ſecundum eundem maius & magnum conſtituunt tantum vnum gradum:& paruum & minus,conſtituunt tantum vnum.

4 *Maximum*, eſt condere legem,ſecundum Bart. & alios in.d. l.imperium.aliud exemplum, congregare concilium generale, ſecundum Inno.in ca.trãſmiſſam. de elec.patet, quia ſolus papa poteſt congregare.glo.in.c.quod tranſlationem.de offi.lega.& in ca.ſicut vnire.de exceſsi.præla.& deficiéte papa poſſet collegium cardinalium,ſecũdum glo.in cap.ſi duo.lxxix.di. Bal.in.c. olim ex literis. de reſcript. vbi ſubdit quòd nec imperator, nec rex Francię poſſunt facere congregari concilium. Aliud exemplum,publicare bona delinquentis,contra authen.bona damnatorum.C.de bo.dam. quia eſt de reſeruatis principi, & ſic meri imperij maximi.Bal.in.c.j.in princip.de pa.te.in vſi.feu.

5 *Maius*,eſt adimere vitam corporalem & particularem,habereq; gladij poteſtatem in animalibus ratione pollentibus. gl. in d.l.imperium.& etiã in irrationalibus.rex.eſt in cap.mulier.xv. q.j.& etiam animaduertere in corpus inanimatum.gl.eſt magiſtralis inſtitu.de here.quæ ab inteſta.defe.§.per contrarium.plenior gloſ.in.l.ex iudiciorũm.ff.de accuſatio.& in caſu quem ponit gloſ.ſingu.in.l.ij.ff.arb.fur.cæſa.

6 *Magnum*, eſt imponere pœnam per quam amittatur ciuitas, vel deportatio conſtituatur.glo.& Barto.in.l.imperium.ſed ſecundum Iaſ.ibi,iſte gradus continetur ſub præcedenti:& ambo non conſtituunt niſi vnum gradum.

7 *Paruum*, eſt relegare.gloſ.in.l.nulli.C.de ſentẽ. & interlocu.om.iudi.& in.§.relegati.inſtit.qui.mo.ius pa.po.ſol.& flagellare. immo omnis pœna corporis afflictiua eſt iſtius gradus.l.ſi quid erit.ff.de officio procon.

8 *Minus*, eſt modica coërcitio, quæ competit omnibus magiſtratibus:vt in.l.magiſtratibus.ff.de iuriſ.om.iudi.& cognoſcere de leuibus criminibus.l.leuia.ff.de accuſa.& iſtud membrum cum præced.vnum tantum faciunt membrum:& ſic proprie nõ faciunt niſi quatuor ſpecies meri imperij, ſecundum Iaſ. in.d.l. imperium.xij col.

9 *Minimum*, eſt per quod mulcta pecuniaria imponitur.l.fi.C. de modo mulctarum.in.l.j.cum ibi no.ff. ſi quis ius di. non obtem.l.ij.C.de ſportu.

10 *Mixtum imperium*, eſt quod officio iudicis nobili exercetur, priuatam reſpiciens vtilitatem.ita Bart.in.d.l.imperium. & cõmuniter moderni approbant.Et dicitur mixtum quaſi ex diuerſis cõſtitutum.ſ.ex imperio & iuriſdictione.glo. in.d.l.imperiũ. Capit enim ab imperio partem, eo quòd officio iudicis nobili expeditur.Capit autem à iuriſdictione partem:quia priuatã vtilitatem reſpicit.Et ſic no.quòd illud dicitur mixtum,quod participat de duobus vel pluribus. Et quæ ſit differẽtia inter mixtũ & confuſum,vide per glo.in.l.idem Pomponius.§.ſed ſi plumbum.in ver.vtraque.ff.de rei vin.Et diuiditur etiam ſecundum Bar.in ſex gradus:vt in figura.Sed dic melius ſecundũ Iaſ.quòd tantum diuiditur in tres:vt infra patebit.

11 *Maximum*, eſt quod ſoli principi competit, actus voluntarios cõcernens,de quo in.l.ij C.de his qui ve.ætа. impe.l.ij.ff. de adop.l.ij.C.de eman.lib.in auth.qui.mo.natu.effi.ſui.col.vj. & iſtud cum ſequenti gradu debet ſimul adiungi.

12 *Maius*, eſt cognoſcere de ſupplicatione aduerſus ſentẽtiam latam ab eo à quo nõ poteſt appellari:quod ſoli principi & prefecto prætorio conuenit.l.j.C.de ſen.præfec.prẽto.authen.quæ ſupplicatio.C.de preci.imper.offe.

13 *Magnum*, eſt cognitio earum cauſarum quę important plenam cautæ cognitionem,& coërcitionem realem, vel perſonalem:vt mittere in poſſeſsionem ex ſecundo decreto: reſtituere in integrum:expellere aliquem de poſſeſsione re ipſa. hæc probantur in.l.ea quæ.j.§. magiſtratibus. infra ad municipalem. & iſtud membrum cum ſequenti debet ſimul iungi,ſecundum Iaſ. A in.d.l.imperium.

14 *Paruum*, eſt cognoſcere de cauſis quæ habent plenam cognitionem,licet non habeat coërcitionem realem,vel perſonalem:vt dare bonorum poſſeſsionem,quę tribuit ius:pronunciare aliquem mittendum in poſſeſsionem ex ſecundo decreto:interponere auctoritatem in alienationibus, & tranſactionibus alimentorum.Et iſta quatuor membra mixti imperij non poſſunt delegari.l.iiij.§ j.verſi.duas.ff.de dam.infec.l.nec quicquã. §.vbi decretum.ff.de offic.procon.

15 *Minus*, eſt dare bonorum poſſeſſ. ex edicto Carboniano:in poſſeſ.mittere ſummariè cognoſcendo.& ſic omnia requirentia cauſæ cognitionem tantum ſummariã,ſunt iſtius gradus:& poſſunt delegari.l.cognitio.§.vt poſſeſsio.ff.de offi.eius cui mãda. eſt iuriſdictio.Et iſte gradus cum ſeq.ſub eodem cõprehenduntur:& ſic proprie non ſunt niſi tres gradus mixti imperij,ſecundum Iaſ.in.d.l.imperium.

16 *Minimum*,eſt eorum quæ expediuntur abſque cauſæ cognitione:vt interponere auctoritatem manumiſsioni,& emancipationi: competuntq; iſta iure magiſtratus, & ſic ſunt delegabilia. B l.ij.in princip.ff.de offic.eius cui mandata eſt iuriſdi.

17 *Iuriſdictio ſimplex*, eſt quæ officio iudicis mercenario expeditur,priuatam vtilitatem reſpiciens.Barto.in.d.l.imperium.Et diuiditur etiam in ſex gradus:ſed melius ſecundum Iaſo.in tres: vt patet per ea quæ infra dicentur.

18 *Maxima*, in qua vertitur res magni præiudicij,vt cauſa ſtatus,ingenuitatis,& libertinitatis.l.placet.C. de peda.iudi. vide Bald.in ca.edoceri.de reſcrip.quòd negocium arduum dicitur, in quo agitur de ſtatu.& idem in.c.ex ratione.de appel.quòd omnis cauſa famoſa eſt quando agitur de fama hominis, & tunc dicitur ardua.

19 *Maior*, eſt quando ex cauſa deſcendenti ex delicto quis fuit condemnatus ciuiliter: & quia non habet in bonis, luat in corpore.l.quicumque.C.de ſer.fugi. Et cum ſit quædam executio, non poteſt delegari,ſecundum Bart.in.l.placet.C.de peda.iud. vbi dicit hos duos primos gradus proprie facere vnum: quamuis in.l.imperium.dicat duos eſſe gradus diſtinctos.

20 *Magna*, vt eſt vltra.ccc.aureos:& non poteſt delegari.§. & iudicare.in authen. de defen.ciuita.col.iij.niſi propter occupationes vel longam abſentiam.in.l.placet.& ibi Bar.C.de pe.iudi.& Ange.in.l.imperium. C

21 *Parua*,A.ccc.aureis infra:& illa poteſt delegari indiſtincte. tex.in.l.imperium.in fin. & iſte gradus cum præcedenti poſſunt ſimul iungi.

22.23. *Minor & Minima*, quæ dicantur, remittendum eſt arbitrio iudicis: cum non ſit à iure determinatum. per regulam.l.j. §.fi.ff.de iure delibe. & hæc duo computari debent pro vno: & ſic proprie nõ ſunt niſi tres gradus iuriſdictionis ſimplicis,ſecũdum Bart.in.d.l.placet. & Iaſo.in.d.l.imperium. quamuis Bart. hos ſex gradus hic proſequatur.

Quædam ſunt quæ poſſunt eſſe meri imperij,& iuriſdictionis ſimplicis:diuerſis tamen reſpectibus.primò tortura,quando aliquis torquetur ad pœnam,eſt meri imperij:& ſi in criminalibus imponatur ad veritatem eruendam,eſt etiam meri imperij, ſecundum Bart.in.l.interdum.ij.§ qui furẽ.ff.de fur.ſi imponatur in ciuilibus quia teſtes vacillãt,eſt iuriſdictionis.in auth. de teſti.§.ſi vero ignoti.col.vij.Secũdò leuis coërcitio,quæ imponitur ad pœnã leuis delicti, eſt meri imperij.ſic in ciuilibus cõtra contumacem eſt ſimplicis iuriſdictionis,ſecundum Ange.& Ia. D in.l.illa,imperium. Tertiò incarceratio,quæ ſit de iure canonico ad puniendum delictum,eſt meri imperij: aliàs eſt ſimplicis iuriſdictionis:ſecundum Guil.Albe.Bal.Sal. Alex.& Iaſ.in.d.l. imperiũ.licet aliter Bart.in ſecunda ſpecie meri imperij.Quartò excommunicatio,quę ex publica cauſa imponitur contra rebelles vel contumaces,eſt meri imperij:ſed ad inſtantiam partis conceſſa,eſt ſimplicis iuriſdictionis: ſecundum Panor.in.c. cum contingat.col.v.de ſo. compe. Quintò appellatio in cauſa criminali,eſt meri imperij.in ciuili,eſt iuriſdictionis,vel mixti imperij.Et hæc ſufficiant ad materiam præcedentis figuræ.

Hallenus per ſingula de officiis locatus eſt deſignando quod proprium officium vniuſcuiuſq; ſit: nunc communiter de omni iuriſdictione dicit. Sed qua eſt differentia inter hunc ti. & illum ſupra de offic. eius &c. cum & ibi tã de ordinariis quam de delegatis tractetur? Reſpon. ibi principaliter tractatur de iure delegandi, quod contrahitur ex ipſa delegatione ordinaria vel delegata iuriſdictionis, id eſt iuriſdictionis quæ habetur in delegando, nec in cognoſcẽdo. vel hic generaliter de omni virtute iuriſdictionis: quaſi hic genuisibi ſpecies: vel ibi de delegato principaliter. vel dic aperte. Ideſt dictum eſt ſeparatim de iuriſdictione ordinaria & delegata: nunc communiter. Accur.

Vide de iuriſdictione omnium iudicum.

Digeſtorum ſeu Pandectarum liber ſecundus.

DE IVRISDICTIONE.*

TITVLVS I.

Officium iudicis eſt genus generaliſſimum, continens omnia quæ poſſunt expediri per iudicem. hoc dicit uſque ad finem.

I. VLPIANVS libro primo Regularum.

Quid ſit iurisdicere, expedit Duare. 1. Diſput. ca. 13.

IVris dicentis[a] *officium latiſsimũ eſt. nam & bonorum poſſeſsionem[b] dare poteſt[c], & in poſſeſsionem[d] mittere: pupillis non habentibus tutores conſtituere: *iudices litigantibus dare[e].

Ad conceſsionem iuris expreſsè, videntur tacitè conceſsa illa ſine quibus conceſsio expreſſa eſſet inutilis. hoc dicit. Alexand. de Ime.

II. IAVOLENVS libro ſexto ex Caſsio.

CVi iuriſdictio data eſt: ea quoque conceſſa eſſe videntur, ſine quibus iuriſdictio explicari non potuit[f].

Iuriſdictio dividitur in imperium & iuriſdictionem. Et imperium dividitur in merum & mixtum imperium. Bart.

III. VLPIANVS libro* ſecundo de officio Quæſtoris.

Libro ſingulari.

IMperium† aut merũ eſt, aut mixtũ eſt. Merum eſt[h] imperiũ, habere gladij poteſtatem[i], ad animaduertendum[k] [in] facinoroſos homines: quod etiam poteſtas[l] appellatur. Mixtum[m] eſt imperiũ, quod prohibetur, & id quod ex eo ſequitur, videtur eſſe prohibitum: vt. C. de leg. & conſt. l. non dubium. & infra de ſpon. Loratio. Accurſius.

† *Hoc caput eleganter explicat Ioan. Longolius.*

Vis dicẽtis. CASVS. Hac lege dicitur quãdoritas iudicis magna eſt: qui habet imperiũ. nã hæc lex tota in mixto imperio locũ habet. nam poteſt bo. poſſeſs. dare: & poteſt aliquem in poſſeſsionem mittere. Item poteſt tutorẽ dare illi qui nõ habet tutorem. Item poteſt iudicem dare litigãtibus. & ſic cõſiſtit in quatuor. Viuianus.

a *Ius dicentis.* Caute dicit, ius dicentis: & non iudicis dicentis. nam non de omni iudice dicit: ſed de eo tantum qui habet merum & mixtum imperium: vt patet per exempla hic poſita, quæ ſunt de mixto imperio omnia præter vltimum.

b *Bonorum poſſeſsionem.* mixti imperij eſt. cum enim non cõſtet in animaduerſione, ergo non eſt merum imperium: & cum cauſa cognita detur: vt. j. quis or. in bo. poſ. ſer. l. ij. §. dies. ſicq; nõ demandatur: vt. ã. de offi. procon. nec quicquam. §. vbi decretũ. ergo[a] non eſt iuriſdictionis: cum eius ſit proprium vt delegetur: vt. j. e. l. iij. §. fi. ſupereſt igitur vt bo. poſ. mixti imperij cenſeamus. Azo. ſed hodie contra, quòd videtur competere iure magiſtratus: vt. C. qui admit. ad bo. poſ. l. fi.

a Iſta conſequentia nõ eſt bona: quia ea quæ ſunt mixti imperii, inferioris ſunt delegabilia. Ia.

c *Poteſt.* & neceſſe habet: vt patet ex definitione eius. Eſt enim iuriſdictio poteſtas de publico introducta, cum neceſsitate iuris dicendi, & æquitatis ſtatuendæ.

d *In poſſeſsionem.* ſi dicas mittere re ipſa vt quis poſſideat, mixti eſt imperij. ſi dicas de pronunciatione definitiua inter partes faciẽda poſſidere debeat necne, iuriſdictio eſt: quia & demãdatur: vt. ã. tit. ij. l. pe. §. fi. ſecundũ Azo. ſed nonne per vnũ nuncium fit miſsio in poſ. re ipſa, nedũ per delegatum iudicẽ? Reſpon. nõ fit vt trãſeat iuriſdictio, ſed vt per eũ expediatur: vt. C. de execu. rei iud. l. executorẽ. Vel dic, aliud iubere, aliud vero delegare eſſe: vt inſt. de Attil. tu. §. pe. & potes hic dicere quę habes. j. eo. l. iubere.

Tutoris datio an ſit meri imperii.

e *Tutores conſtituere.* hoc eſt mixti imperij. ſ. datio tutorũ. nam nec mandatur: vt. j. de tut. l. muto. §. tutoris. & de tu. & cu. da. ab his. l. nec mandante. econtra iuriſdictionis videtur: quia cuilibet magiſtratui cõpetit: vt. j. de tu. & cu. da. ab his. l. ius dãdi. ſed certe non cõpetit niſi ex demãdatione, & ea facta habenti iuriſdictionem: vt inſti. de Attil. tu. §. pe. Azo. Sed nonne alia quæ ſunt mixti imperij, delegantur ſimiliter habenti iuriſdictionem? Reſpon. non, ſed fauor pupillorum hoc facit. ſed ſecundũ hoc quid ſi pupillus petat bo. poſ. quæ ſimiliter eſt mixti imperij? Reſpõ. non idem. Conſideratur enim quod plerumq;, non quod raro[b] euenit: vt ſupra de leg. & ſenatuſconſul. nam ad ea.

b Iſta ratio diuerſitatis eſt falſa, ſecundũ Ia.

f *Litigantibus dare.* ſcilicet in cauſis quæ poſſunt delegari: vt cauſæ quæ competunt iure magiſtratus. in aliis non. & hoc eſt exẽplum de iuriſdictione: vt. j. l. iij. §. fina.

CVI. CASVS. Si quis delegat aliquam cauſam alicui, inter Titium & Seium puta: videtur ei mandare & committere modicam coërcitionem: vnde poterit partes citare & coërcere, niſi ei aperte pareant.

g *Non potuit.* vt medica coërcitio[c]: vt. ã. de offi. eius cui mãda. eſt iuriſd. l. fin. § fi. item vt poſsit citare re & verbo lite conte. coram ſe vt in auth. de exhi. § fi vero etiã. col. v. vel etiã ante litẽ cõte. ſi ſit delegatus à principe: vt in auth. de litig. §. omnẽ vero. col. viij. Si vero quæras an poterit iſte delegatus in poſ. mitteret Reſpõ. nõ, cũ mixti ſit imperij miſsio re ipſa. Lex tamẽ dicere videtur q̃ poſsit. Non tamẽ aperit an loquatur de ordinario, an de delegato: vt in authen. de exhi. & intro. reis. §. ſi vero. col. v. ſecũdũ H. Sed ad delegantẽ refer as: vel dic, ad delegatum à principe. Et forma hic generale: cum quid conceditur, & id quod ex eo ſequi poterit: vt hic, & C. de ord. iud. l. j. & de iud. l. quotiens. & j. de ali. leg. l. legatis. & ã. tit. ij. l. j. in fi. & l. fin. in fi. & infra quẽad. teſta. ape. l. ij. §. ſi dubitetur. verſi. inſpectio. in glo. &. j. ſi vſusfructuet. pet. l. j §. j. & infra de ſer. ruſt. prædi. l. iij. §. qui habet. & infra de procu. l. ad rem. & l. ad legatum. Argu. contra infra de vſufru. l. vſufructuarius. ij. §. ædificium.

[c] *Scilicet verbalis. Bar. & reliqui Alex.*

[d] *Dic quòd hoc nõ contingit: quia ſi perficeretur ædificiũ, mutaretur forma rei: & ſic finiretur vſusfructus. Iaſ.*

[e] *Et male: vt colligitur ex doctrina Bar. Alex. & Iaſ.*

[f] *Reprobatur: quia cognitio ſtat eſt iuriſdictionis: & tamen non competit iuri magiſtratus. B. Bal. & Ale. & Ia*

* *Ad hunc locum vide Alciat. lib. Parerg. 2. cap. 6.*

& supra titu.ij.l.fina.§.fi.Prima duo non delegantur,etiã quo ad cognitionem,nisi in casu quando proficiscitur:vt.ff.de offi. eius cui man.est iurisd.l.j.in princ.&.§.huius rei.& in alio casu:vt.ff. tit.ij.l.cognitio.&.ff.de offi.procon.l.solent.in prin.& ĩ alio,vt instit.de Attil.tu.§.antepe. Quidam tamen dixerũt vt diximus, vt P. & Guil. ꝙ iurisdictio, & mixtũ imperium idem erant:& vnum sine altero esse nõ posset, ex eo quod legitur.ff.tit.ij.l.fin.§.fin. & secundum eos quicquid esset de mixto imperio,delegari posset: cum idem esset & de iurisdictione: quod est aperte falsum. & in. d. l.fi.imperium, ponitur pro modica coërcitione:non pro mixto imperio. Ex his ergo patet, quòd etiam pecuniariam causam vltra ccc.aureos præses non delegat:vt.C.de peda.iudi.l.ij.quia non cõpetit iure cuiuslibet magistratus. Accursius.

cui etiam [a] iurisdictio [b] ineſt: quod in danda bonorũ possessione consistit. Iurisdictio [c] est etiam iudicis dandi licentia.

Iubere quòd caueatur, item mittere in possessionem: sunt mixti imperis. Barto.

IIII. IDEM libro primo ad Edictum.

IVbere caueri [d] prætoria stipulatione, & in possessionem mittere, imperij [e] magis est ꝙ iurisdictionis.

Qui habet iurisdictionem in sua persona residentem, potest delegare: aliàs secus.

a *Etiam.*q.d.non solum merum imperium. Accursius.

b *Iurisdictio.*id est de natura iurisdictionis est, non de sua tantum. Accursius.

c *Iurisdictio.*i. de iurisdictione sua est.nam vt ait Ir.non ponit definitionem,sed generis prædicationem,vel nomen speciei ponit,vel effectum. Eius autem definitio est vt diximus.ff.eo.l.j.Sed cum delegat' iudex saltem habeat delegatam iurisdictionem:vt supra de offi.eius cui man.est iurisd.l.j.§.fi.ibi,veri' est &c.ergo delegare potest: quod est falsum:vt supra de offi.ei'.l.j.j.respon . sed dic eum non habere generalem iurisdictionem, sed speciem iurisdictionis. Si autem vniuersitatẽ iurisdictionis haberet,vnam causam delegare posset:vt infra eo.solet.&.j.quis& à quo ap. l. j.§.fin. Vel dic, de iurisdictione, scilicet ordinaria. Accursius.

Iubere.] CASVS in hac.l. vsque ad finem talis est : Domus tua minatur ruinam domui meæ. iudex debet iubere tibi vt mihi caueas de damno infecto:& si non vis cauere,quòd mittat me in possessionem:& hoc est mixtum imperium:& habet plus à mero imperio,quàm à iurisdictione . & fit iussio vt mihi caueatur . & mittere in pos. plus habet imperij, ꝙ iurisdictionis. Vel aliter dicas retento primo casu,quòd si domus tua meæ ruinam minatur:prætor iubere debet quòd tu mihi caueas . Itẽ si habeo debitorem,poterit me prætor in possessionem mittere, si nõ soluat ille debitor.& sic sunt duo casus,secundum illam vltimam. Viuia.

d *Iubere caueri.* Pone quòd sit tantum vnus casus , scilicet ex causa damni infecti,vel pone quòd duo:primus in causa damni infecti:secundus in missione[a] ex alia causa.& quod subiicit,magis est &c.comparatiuè intelligas, non electiue. Habet enim ab imperio mero quod est eius præcipuum [b], scilicet vt demãdari nõ possit:& à iurisdictione quod est eius minimũ, scilicet quod consistit in pecuniario commodo . Iurisdictionis enim est præcipuum vt demandetur.Si ergo est mixti imperij missio in possessionẽ,ergo delegari non potest : vt supra de offi.eius cui mã. est iurisd.l.j.in princip.Sed contra.ff.tit.ij.l.pen.§.vt bonorum. Sol.vt ibi [c]. Item cõtra in authẽ.de exhi. & introd.reis.§. si vero.col.v.Sed ibi nõ aperit an dicat de delegato, vel de ordinario.vnde de ordinario faciã loqui. Vel dic aliud:quia totum est pœna tã ex parte actoris,quàm ex parte rei: vt infra ad.l. Aquil. item Mela.§ fi plures.secus est in interdicto de eo per quem factum erit:quia si vnus ibi præstiterit,cæteri liberantur : quia vt interesse petitur ex parte actoris : vt infra de eo per quem factũ erit.l.j.§.si plures.quæ est contra.vnde no.tres regulas.Quoties eadem actio cõtra plures competit eiusdem facti nomine, & est pœnalis ex vtraq; parte,vnus soluens alium non liberat:vt hic, & infra ad leg.Aquil.itẽ Mela.§.si plures.&.ff.de iurisdict.omn. iu.l.adeo.Si autem ex vna tenetur, vel si ex neutra est pœnalis: tolluntur adinuicẽ:vt infra de eo per quem fac.erit.l.j.§. si plures.& infra de condic.fur.si pro fure. Vel dic,ibi de delegato à principe:licet & de delegato ab alio ibi fecerat mẽtionem.Item cõtra.ff.de dam.infec.l.iij.§.duas.vbi prætor delegat missionẽ. Sol.speciale ibi:quia causa illa celeritatẽ desiderat:vt in eo.titu. l.j.Vel dic,mittere in possessionem ex secundo decreto, vt quis constituatur possessor,& vt incipiat vsucapere: magis est imperij,quàm iurisdictionis:vt quia delegari non potest. tunc enim

a Iste intellectus reprobatur.B.B. P.Alexan. & Ias.

b Nihil est. Alex.& Ia.

c Dic secundum Bar. & Ia.quòd ibi loquitur de reali missione ex causa summaria, nõ subordinata ad aliquod maius præiudicium.

A causa cognita interponitur secundum decretum : vt.ff.de adqui. poss.l.iij.§.fi.ergo non delegatur:vt.ff.de of.procon. l.nec quicquam.§.j.habet tamen aliquid ex iurisdictione:quia cõtinet pecuniariam cõtrouersiam: & ita est mixti imperij. verbum enim magis,cõparatiue nõ electiue ponitur:vt dixim'.ff. Cæterũ mittere in poss.causa custodiæ ex primo decreto, semiplenam causæ cognitionẽ desiderat : vt infra vt in poss.leg.fi is à quo. & ideo mandatur,& iure magistratus dicitur competere. vel dic, (quod est verius) quòd ipsum mittere in pos. vt fiat re ipsa possessor ex primo vel secundo decreto,non cõpetit iure magistratus: vt infra ad munic.l.ea. j.§.magistratibus. nam ibi non loquitur in secũdo decreto: quia ibi non interponitur secundum decretum pro legato vel rei seruandæ causa,nisi in dãno [d] infecto:tamen delegatur cognitio,mitti debeat vel non ex primo decreto.sed secundum decretum non delegatur etiã quo ad cognitionẽ.Lex tamen ista etiam primum decretum dicit nõ delegari.i.iubere cauere.sed intellige de iussu qui inferat ipsam necessitatem : & non stat in finibus sententiæ . Vel dic [e] secundo casu,vt ponatur tantũ pro vno casu:vt diximus.q.d.hoc totũ,iubere cauere,& in possessionem mittere,magis est &c.aliud si loquaris de bo. pos. quæ tribuit ius, vbi nec cognitio delegatur, sicut in mero imperio diximus.ff.l.proxi.§.mixtum.

Morem.] CASVS. Hæc lex cum sequenti cõtinuatur. & in ista prima est regula. Sequens lex assignat duas rationes ad regulam.postea infert ex rationibus & ex regula. & est talis regula:quia delegatus ab alio delegare non potest:sed iudex ordi. bene potest delegare. & quod delegatus non possit delegare, ponit duas regulas:quia delegatus ab alio quàm à principe:item habet iurisdictionem non à se : item non habet à lege. Vltimo dicit, quòd si tu delegasti mihi aliquam causam, & antequã aliquid geram in ista causa,tu decedas: finitur & expirat officium meum siue iurisdictio:sicut quodlibet mandatũ reuocatur mortuo mandatore re integra Viuia.

d Immo & in alio casu sis, secundum prædic.

e Ista lectura placuit soli Fal.reprobatur tamen per Ia. hic.

f *Morem.*No.morem antiquorum seruari.sic.C.de testa.l.testamenta omnia.

g *Suo iure.* scilicet ordinario. Accursius.

h *Alieno beneficio.*ac si diceret,delegatus delegare non potest: vt.ff.ti.ij.l.fi.in princ.Sed nonne imperator habet iurisdictionẽ alieno beneficio.i.à populo Romano:Respõ.habere ex lege regia dicitur,licet etiam populus dederit:vt ff.de cõsti.prin.l. j.in princ.Itẽ nonne quilibet ordinarius habet beneficio principis, & tamẽ demãdat'sed dic quòd princeps est lex animata [f] in terris:vt in authẽ.de consul.§.fi.in glo.legem. Item nonne legatus proconsulis habet à proconsule:vt.ff.de offi.proconsul.& leg.l. legati.& tamen delegat:vt.j.de iudi.l.cũ prætor.§. his quoque. quæ est contra.sed dic in legato procõsulis speciales: vt.ff.de offic.procon.l.solent. in prin. vel dic quòd vnam ex multis delegat:vt.j.eod.solet.vel dic quòd est sua propria iurisdictio: vt.ff. tit.ij.l.cognitio.§.cum propriam. Accursius.

f Istud non placet communiter scribentibus hic. nã lex nullum habet effectũ nisi ex persona condẽtis. sed legẽ condidit populus Romanus:ergo ab hominibus præceps habuit iurisdictionẽ secundam Bart.

i *Et quia.* Duas reddit rationes quare qui habet alieno beneficio,non delegat,antemissa copula,& alia secuta, & inclusa in illa dictione,nec,quæ secundo loco ponitur.prima,& quia &c.secunda,nec ipsa &c.

k *Principaliter.*i.à principe delegata,secundũ quosdam.& hac ratione,& sequenti,ideoque &c.videtur quòd delegatus à principe cognoscat etiam si moriatur princeps delegãs antequã res incipiat geri.Item alia,quia imperiũ semper est:vt in authẽ.quo modo oport.epi.§.fin.colla.j.secundum Azo.sed contra puto.& hoc intellige de iurisdictione data à principe:vt faciat eũ ordinarium cui datur:vt extra de offic.iudi.delega.ca.licet.*

l *Nec ipsa lex.*id est consuetudo, quæ iurisdictionem ordinariam dat:vt.C.de emãc.l.j.vel lex.ff.scripta. & tunc distingue an specialiter deferat in priuilegium,vt maiori: vt tunc non deleget.an generaliter,& tũc sic:vt supra de offi.eius cui man.est iurisd.l.j.respon.& in authen.de man.princ.§.j.col.iij.Sed cum lex cõfirmat delegatam,vt subiicit:ergo eam dare videtur:vt in authen.de defen.ci.§.interim.colla.iij.ibi, vt inde fiat iure priuato,

** quidã tanc.g.tum.*

uato,&c.ergo delegatus delegat,cū habeat à lege.Reſpon.quidam, confirmat eoipſo quòd non infirmat: & ita hic exponunt. Aliud ergo eſſet ſecundum eos ſi expreſſe confirmaret.ſed certe immo expreſſe lex confirmat delegatam iuriſdictionem:vt.ff. tit.ij.l.j.§. quæ vero iure. Dic ergo non eſſe hic per omnia paris, aliquid ab aliquo dari,& aliquid confirmari.Et not.hic breuiter quis dat ordinariā vel delegatam iuriſdictionem. ordinariam dat papa ordinando epiſcopos. Itē imperator:vt C.de cri.ſacri.l. ne quis ſine ſacrilegij. & ſupra de off. præfe. vr. l.j.§. cum vrbem. Item lex ſcripta:vt hic. & ff.tit.ij.l.j.§.& ideo. Item cōſenſus vniuerſitatis, licet à præfecto confirmari debeat: vt in authen.de def:n.ciui. §. interim illud. & §.& ſi eadem.Item cōſenſus aliquorum qui ſunt de eadem profeſſione:vt C. eo.l.ſi. Itē conſuetudo: vt C. de eman.l.j. & ſi. & infra de albo ſcri.l.j. nō autem priuatorum conſenſus:vt C.e.l.priuatorum. Delegatam autem iuriſdictionē dat omnis qui dare poteſt ordinariam. item quilibet ordinarius dat delegatam : vt hac.l.probatur.item delegatus à principe: vt C.de iud. à iudice. item delegatus ad vniuerſitatem : vt infra quis & à quo.l.j.§.fin. vel legatus proconſulis: vt infra de iud. l.ait prætor.§.j.alius non: vt ſupra tit.ij.l.fin.j. reſpon. niſi forte lite conteſtata coram ſe,ad inſtar procuratoris: vt C.de procur.l.neque.

Errāt autem iuriſdictionis perpetuæ, cum prætor generaliter edicebat quib⁹ de rebus aut quomodo in oīb⁹ cauſis & omnibus perſonis eius eſſet dicturus quādiu magiſtratū ſuge retur.l.2.§. de orig.iur. Duar.j. diſſert.ca.48.

a *Ideoque.* ſupple quia alieno non ſuo iure habet : & ceſſante cauſa debet ceſſare effectus.ergo ſi is &c.

b *Antequam.* alioquin non:vt infra de inſtito.ac. ſi quis mancipiis.§.ſi impubes.&.§.eius.&.j.de iud.venditor.§.iudices.quę eſt contra.&.l.vbi.Sed qualiter incipit geriſdic lite conteſt.nō enim cœptum videri poteſt ante litem conteſtatā,cum & iudex poſſit recuſari,& euitari:vt C.eo.l.nemo.&.j.de ędil.edict.quis ſit fugitiuus.§.idem ait.& infra de no.ope.nun.l.ſtipulatio.§.opus.& C.quando liceat ab empt.diſ.l.j. &.ij. & lex videtur hoc dicere in authent. de litig.§.ſi vero apud iudicem initium.& in auth.in medio litis non ſi.ſac. for.§.ſi.coll.viij.item pro hoc eſt infra de procu.l.ante litem.&.l.poſt litem.& C. de procu.l.nihil.&.l.procuratoribus.Alij dicunt, cōuento reo per executorē vt veniat , vel per aliū iuſſu iudicis delegati.& pro eis.j.de aur. & argen.lega.l.& ſi non ſint.§.quid ergo.&.§.ſi cui.&.j. de inoff.teſtamē.poſthumus.§.fina.&.l.ſequen.& de peti.here.ſed & ſi lege.§.ſi ante.& C. de præſcript.triginta an.l. ſicut.ibi, aut in iudicio &c.&.l.cum notiſsimi.in princip.ibi, per ſolam conuentionem &c.& arg.infra de polli.l.j.§.cœpiſſe. prima tutior eſt. Sed videtur etiam re nullo modo cœpta tranſmitti , vt morte non extinguatur:vt in authen.vt nulli iudi.§.& hoc vero iubemus.collat.ix.quæ eſt contra.Solut. ibi non fuit cognitio cauſæ mandata:ſed quoddam negocium.Vel ibi de præcepto quod imponit neceſſitatem: hic de mandato. vel verius (vt puto) ibi in principio.§.non deceſſit qui mandauit, ſed cui fuit mandatum: quo caſu diſtinguitur , vt ſi ipſi dignitati fuerit commiſſum non expreſſo proprio nomine,vt præſidi Longobardiæ,vel poteſtati Bononienſi, habeat locum quod ibi dicitur.aliàs nō:vt extra de offic.iudi.delega.c.quoniam abbas.

c *Reliquis cauſis.* non eſt per omnia ſimilitudo hæc bona:vt diximus infra de iudi.l.iudicium ſoluitur. Accurſius.

Si quis.] CASVS. Olim conſueuit eſſe quædam prætoria dealbatio,in qua prætoris edicta cōſueuerūt ſcribi:in loco cuius dealbationis ſucceſſerūt iſta tam in charta cōmunitatis,quā in aliis vbi ſcribuntur ea quę in palatio geruntur.Hac.l.dicitur quòd ſi quis album prætoris corrumpat,ꝙ punitur in quingentis aureis:& quilibet de populo poterit agere pro iſtis quingentis aureis.Item tenentur ſerui & alij. Item vir & mulier tenetur

mādatam iuriſdictionem: ideoque a ſi is qui mandauit iuriſdictionem,deceſſerit antequam b res ab eo cui mandata eſt iuriſdictio,geri cœperit: ſolui mandatum Labeo ait, ſicut in reliquis cauſis. c

Contra corrumpentem vel corrumpi facientem album propoſitum, vel quod in albo proponitur, datur actio popularis in quingentos aureos: qua in defectum eſt corporalis.Barto.

B

VII. VLPIANVS libro tertio ad Edictum.

SI quis id quod iuriſdictionis perpetuæ d * cauſa, non quod prout res incidit, e in albo f vel in charta vel in alia materia propoſitum erit, dolo malo corruperit: datur in eum quingentorum g aureorum iudicium, quod populare h eſt. Serui quoque i & filiifamilias verbis edicti continentur. Sed

& vtrumque ſexum prætor cōplexus eſt . Quod ſi dum proponitur, vel ante propoſitionē quis corruperit, edicti quidem verba ceſſabunt , Pomponius autem ait ſententiam k edicti porrigendam eſſe ad hæc. In ſeruos autem, ſi non defenduntur à dominis, & eos qui inopia laborant, corpus * torquendum eſt. l Doli mali autem ideo in verbis edicti fit mentio , quòd ſi per imperitiam, m vel ruſticitatem, n vel ab ipſo prætore iuſſus, o vel caſu aliquis fecerit , non tenetur. Hoc vero edicto tenetur & qui tollit,quamuis non corruperit. Item qui ſuis manibus facit, & qui alij mandat . Sed ſi alius ſine dolo malo fecit, alius dolo malo mandauit : qui mandauit, tenebitur. p ſi vterque dolo

A hoc edicto . Sed pone quòd edictum nondum propoſitum vel ſcriptum quis corrumpat: nunquid tenetur?& reſpondetur,tenetur ſententia edicti. Item quòd ſi quis quingentos aureos ſoluere non poteſt, vt ſeruus, & non vult eum dominus defendere : in corpore punitur . ſed ſi aliquis fecit iuſſu prætoris , vel per imperitiam, vel ruſticitatem : non tenetur. Item qui amouet, licet non corrumpat, vt quia duo folia accepit de quaterno, nō tamen deſtruxit : dicit quòd tenetur. Item ꝙ qui dolo alij mandauit vt tollat album,tenetur tali mandato:etiam ſi nō tenetur mandatarius.ſed ſi mandator & mandatarius dolum commiſerunt,ambo tenentur. & ſi plures corruperint , quilibet in ſolidum tenetur : nec vnus ſoluendo aliū liberat. Viuia.

† *Ariſt.lib. 5. Hecatonem. idem Seruiū cēſuiſſe refert,& Xenophon.l. Xenopha.*

d *Perpetuæ.* id eſt generalis : vt inſtitu. de ſatiſdatio . tutorum & curatorum . §. primo. edicta enim quæ in hoc albo ſcribebātur, quędam erant generalia, & in perſonis omnium tenebāt: vt illud de pactis : Ait prætor, pacta ſeruabo . & illud de conſtituta pecunia , & ſimilia: & in horum corruptione habet locum hæc lex. Alia ſpecialia , vt de vocando aliquem in ius. nam & alia etiam ibi ſcribebantur : vt in authen.de liti.§.omnem vero. Sed an & hæc ſententia* ſaltem huius edicti teneat? Reſpon. de æquitate hic eadem pœna locum habet. Accurſius.

** Illud dicta gl. communiter reprobat, ex quo edictū prætoris ſpecialiter excipit hūc caſum: vt patet in hoc tex.in verſ. nō quidem. ſecundū Ia.*

e *Lucidit.* vt de aliquo vocando in ius.Accurſius.

f *In albo.* id eſt in dealbatione quadam,& in muro forte: vt in palatio Bononienſi.Accurſius.

g *Quingentorum.* aliàs quinquaginta. pœna etiam falſi tenetur: vt infra ad legem Corneliam falſis.l.hodie.& actori datur: vt.j. de ſepulchro violato.l.iij.ij.reſpon.

h *Populare.* eius enim executio cuilibet de populo datur: vt.j. de popu.ac.l.j.Accurſius.

i *Serui quoque.* ſuperiora verba ſunt edicti:inferiora Vlpiani.

k *Sententiam.* not.quando directa datur:vt quando locum habent verba & ſententia.& quando vtilis, vt cum ſententia tantum : vt hic, & infra ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur.l. penulti.

l *Corpus torquendum eſt.* quod eſt generale in omni crimine publico & priuato:vt infra de pœ.l.j.§.ſi.& C.de ſer.fug.l.quicūque.§.quod ſi.j.& infra de mino.quod ſi minor.§.ſi ſeruus.verſi.ſi ex neutro.& infra de in ius vocan.l.ſi.

m *Per imperitiam.* No.imperitiam ſiue errorem excuſari.argu. D contra infra de ap.l.j.§.ſi quis. *ADDITIO.* Pro ſol.huius cōtrarij dic quòd imperitia excuſat à dolo.quod limita verum,dum tamen ignorantia:ſed poſtquam ſciuit, perſeuerando conſtitueretur in dolo:& ſic puniretur,ſecundum Bart.hic per tex.no.in l.cum ancillis.C.de inceſt.nupt.

Imperitia ſiue error excuſat.

n *Vel ruſticitatem.* not. ruſticitatem excuſari: vt infra ſi quis in ius voca.non ie.l.ij.§.pe.& C.de teſta. l.ſi. arg. contra.C. de in ius vo.l.ij. *ADDITIO.* Dic quòd generaliter ruſticus nō excuſatur,niſi in caſibus à iure expreſſis.ſecundum Ant.de But.in c.ij.in.iiij.col.de conſi.& gloſſ.j.iiij.c.fina.

o *Iuſſu.* no. quòd iuſſus prætoris excuſat. ſic infra de mino.l. ait prætor.§. permittitur. ibi, quid tamen . & infra de aqua plu. arcen.l. quanquam.in ſi.j.reſpon. Accurſius.

p *Qui mandauit, tenebitur.* not. mandantem ex delicto teneri, licet à mandatario non contrahatur delictum. ſic infra de eo per quem fa.eſt.l.j.§. feciſſe. ſecus in furto : vt infra de fur. ſi is qui rem.§.ſi tu Titium. &.l.ſi quis quid perferendum . quæ ſunt contra. Sed dic quòd ibi non fuit furtum , vnde non poteſt dici quòd aliquis tulerit conſilium vel opem ei quod non eſt. nō enim furtum ſit ſine dolo:ſed album poteſt corrumpi etiam ſine dolo.

Mandans ex delicto tenetur.

Adu.

Alter alterū in pœnis nō liberat.

a *Deo. Non ſufficiat.* Not. in pœnis vnum alterum non liberare: vt infra ne quis eum qui in ius vocat. l. pe. §. fin. & l. fi. Sed contra in l. a de eo per quem fac. l. j. §. ſi plures. Solu. quod hic ſoluitur, pœna eſt reſpectu accipientis & dantis: vnde vni per alium non contingit liberatio: & hoc eſt generale: vt infra ad legem Aquil. item Mela. §. ſed ſi plures. & C. de condic. fur. l. j. ibi autem eſt intereſſe, quod eſt pœna reſpectu rei: quia ſibi non adeſt aliquid. ſed non actoris: quia ſibi tantundem abeſt.

malo fecerit, ambo tenebuntur. nã & ſi plures fecerint, vel corruperint, vel mandauerint, omnes tenebuntur:

VIII. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

ADeo quidem, vt non ſufficiat[a] vnum eorum pœnam luere.

Plura facta vnius familiæ puniuntur vt plura, vbi de publica vindicta tractatur: aliàs vt vnum. h. d. vſque ad finem. Bart.

IX. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

SI familia[b] alicuius† album corruperit: non ſimiliter hic edicitur[c] vt in furto, ne in reliquos[d] actio detur, ſi tantum dominus cum defendere voluit, vnius nomine præſtiterit quantum liber præſtaret: fortaſſe quia hic[e] & contempta maieſtas prætoris vindicatur,[f] & plura[g] facta intelleguntur, quemadmodũ cum plures ſerui iniuriam fecerunt, vel damnum dederunt: quia plura facta ſunt, non (vt in furto) vnum: [h] Octauenus hic quoq; [i] domino ſuccurrendum ait.[k] ſed hoc [l] poteſt dici, ſi dolo malo curauerint [m] vt ab alio album corrũperetur,[n] quia tũc

† *Vide ad hanc legem Alciat. lib. 2. Parad. cap. 16.*

Si familia.] CASVS. Serui mei albũ prætoris corruperunt: vtrum liberer præſtando. l. aureos, ſicut ſi liber homo feciſſet? Reſpon. quòd non, ſed præſtando pro quolibet ſeruo. l. aureos: licet ſi furtum feciſſet vel damnum vel iniuriam, liberer præſtando tantum quantum ſi vnus liber feciſſet. Sed pone, ſerui mei curauerũt album corrumpere: nunquid liberer tunc præſtando. l. aureos? Reſpon. quòd liberor præſtando. l. aureos: quia vnum eſt factum. Viuianus.

b *Si familia.* id eſt ſi collectio ſeruorum alicuius.

c *Edictur.* id eſt edictũ ponitur & pœna.

d *In reliquos.* id eſt nomine reliquorum. ſic & infra de ſepulc. violato. l. iij. §. pen.

e *Quia hic.* ſ. in albo à familia corrupto.

f *Vindicatur.* no. non licere prætorem contemnere. vnde Cato: Pare foro. & ad hoc. j. de interro. act. de ætate. §. qui tacuit.

g *Et plura facta.* Hæc non eſt ratio, ſecundum Azo. ſed certe imò videtur. & dic, intelliguntur, ſcilicet à iure. Accurſius.

a Dic quòd iſtud notabile eſt falſum, attẽta opi. Io. quã approbans hic Bar. P. Ale. & Ia.

h *In furto vnum.* Colligitur[a] ergo hic quòd idem iuris eſt in damno à familia dato, & in iniuria data, quod eſt in albo, ſcilicet vt dominus non liberetur ſi præſtet quantum ſi liber feciſſet. ſed contra infra ad le. Aquil. l. illud. Sol. iſtud intellige in eo caſu quo factum vniuſcuiuſque per ſe diſcernitur, id eſt cũ propria volũtate vnuſquiſque album corrupit, vel damnum dedit. ibi vero cum nõ quiſque, ſed communi voluntate damnum dederint vel iniuriam, ſecundũ M. vt argu. infra quod vi aut clam. l. ſemper. §. ſi in ſepulchro. Tu dic ſecundum Io. ſpeciale eſſe in albo: quia contempta &c. & in iniuria & damno idem quod in furto: vt. l. illud. nec ob. quẽadmodum &c. quod eſt in hac lege: quia notat ſimilitudinem in hoc vt ſint plura facta, non vt ſit idem ius quod eſt in albo. Diſtinctionem M. in aliis quàm in albo intelligas. hinc eſt quod de iniuria diximus, vt dominus tanquam pro vno teneatur. eſt contra infra de iniur. l. ſi plures. ſed dic, ibi de rigore. Vel dic quòd diuerſorum dominorum erant ibi ſerui.

i *Hic quoq;* ſcilicet in albo corrupto.

k *Ait.* vt debeat tantum præſtare quantum præſtaret quidam liber ſi corrupiſſet.

l *Sed hoc.* modo dicit author legis.

m *Curauerit.* ſcilicet familia.

n *Corrumperetur.* At ſi omnes corruperint, quilibet tenebitur.

o *Notũ.* id eſt probat.

Qui iuriſdictioni.] CASVS. Filium poteſtatis Bonoñ. volo conuenire coram poteſtate. nunquid poſſum? Et reſpon. quòd non: quia poteſtas non eſt idoneus iudex ſuper ſuos domeſticos. Viuianus.

p *Vel liberis.* imò liberis: vt. j. de iudi. l. in priuatis. quæ eſt cõ-

A tra. Solu. dicunt quidam, hic in ordinario: ibi in delegato. alij, hic in criminalibus: [b] ibi in ciuilibus. Vel dic, [c] hic quando agit: ibi quando conuenitur ille cui redditur ius: vt arg. j. ad Trebel. ille. §. fin. & l. ſequen. prima placet.

q *Secum habet.* quibus vt ſeruis vtitur: vt inſtit. de vſu. & habit. §. item is qui. & huius legis prohibitionem accipe, niſi actio finiri ſperetur: quia tunc vſque ad litẽ cõte. permittitur: vt. ſ. de offic. præſi. ſenatuſconſulto. quæ eſt contra[d] facit ad hanc. l. C. de exeu. tut. & cur. l. humanitatis. & infra de iniur. l. Cornelia. in princ. Accurſius.

b Iſta non placet: quia nimis reſtrigit textũ. Ias.

c Iſta etiã non placet, ſicut ſecunda. Ia.

d Solue ſecũdũ Bart. hic: & dic quòd vſque ad litẽ cõt. poteſt eſſe

B *Non debet fieri coacernatio pluriũ ſummarum ex diuerſis actionibus debitarũ ad iuriſdictionem impediendam. Bart.*

XI. GAIVS libro primo ad Edictum Prouinciale.

SI idem cum eodem pluribus actionibus[e] agat, quarũ ſingularum quãtitas intra iuriſdictionem iudicantis[f] ſit, coacernatio verò omniũ excedat modum iuriſdictionis eius: apud eum agi poſſe,[t] Sabino, Caſsio, Proculo placuit. quæ ſententia reſcripto imperatoris Antonini confirmata eſt.

Petitiones mutuæ cerã eodem iudice debent expediri. Bartolus.

C Sed & ſi mutuæ ſunt actiones, & alter minorem[u] quantitatem, alter maiorem petat: apud eũdem iudicem agendum eſt ei[x] qui quantitatem minorem[y] petit: ne in poteſtate[z] ca-

si idem.] CASVS. In hac. l. dicitur q̃ defenſor habet poteſtatẽ iudicandi vſq; ad ccc. aureos. modo conuenio te cerã illo defenſore ex vna parte ad. cc. in alia ad. c. item in alia ad. c. ita quòd ſi iſte ſummę eſſẽt coadunatæ, defenſor non poſſet cognoſcere. nũquid iſte defenſor cognoſcet inter me & te? Et reſpon. quòd ſic: quia non coadunamus illas ſummas. Secũdo dicit hæc. l. Cõueni te coram præſide ad quingenta. tu vis me reconuenire ſub defenſore ad. l. nõ potes quidem: imò in vtraq; erimus ſub præſide: & ipſe poterit iudicare. Dic aliter caſum, q̃ prius egi ad. l. coram defenſore: ſed vis me recõuenire in. c. ſub præſide: quia

index ſi vna erat pertinax, vt ibi: aliàs ſecus vt hic.

defenſor non potuit cognoſcere vltra. ccc. dicit quòd non poteſt. Vltimo dicit. tres eramus coheredes in hereditate quæ valebat. ccc. & iudex non poterat vltra centum iudicare. nunquid iſte iudex eſſe poterit inter nos? Reſpon. quòd ſic: & ita ſuam iuriſdictionem excedit, ſecundum quorundam ſententiam.

r *Alhonibus.* Secus ſi vna, licet in ea de pluribus quæratur: vt j. ea. l. §. fi. & j. de appel. l. ſi qui. §. j.

ſ *Iudicantis.* Pone exemplum in defenſore ciuitatis: qui olim vſque ad quingentos, hodie vſque ad. ccc. aureos poteſt iudicare: vt in authen. de defen. ciui. §. & iudicare. colla. iij.

t *Poſſe.* ſcilicet non facta coacernatione. ſic & C. de dona. ſan-

D cimus. §. ſi quis autem. j. argu. contra infra de pactis. l. ſi plures. §. penult. & fin. Accurſius. *ADDITIO.* Solue ſecundum Bartol. quòd ibi admittitur coacernatio in fauorem: hic ſi admitteretur, induceret odium, & excluderet omnem iuriſdictionem iudicis.

u *Alter minorem.* quę ſcilicet clauditur iuriſdictione iudicãtis.

x *Ei.* id eſt ab eo.

y *Minorem.* ſi habes minorẽ, dic me egiſſe ſub præſide in quingentis: tu vis me recõuenire ſub defenſore in quinquaginta, nõ potes: immo in vtroque erimus ſub præſide. ſi habes maiorem, dic quòd prius egi ad quinquaginta ſub defenſore. ſed ſi vis me reconuenire ſub præſide in quingenta, non potes: immo defenſor de vtroque iudicabit: vt arg. C. de iudi. quotiens. & de ordi. iudi. l. adite. R. tamen dixit me egiſſe ſub defenſore in minori ſumma. vis me reconuenire ibidem in maiori: ego nolo, ſed ſub præſide eſſe volo: & dicit quòd non poſſum: vt C. de ſen. & inter. l. penult. & authen. & conſequenter.

z *Ne in poteſtate.* not. non debere conferri in poteſtatem aduerſarij mei id negocium quod mecum habet facere: vt infra de eo quod cer. lo. l. ij. in princip. & infra de arbi. ſi quis rem. & infra de iudi. l. ij. §. ſed & ſi agant. & C. de contrahen. empt. l. in vendentis.

Non debet aduerſarius præſſe negocio quod ad eum ſpectat.

a *Aduerſarii mei.* id eſt reconuenientis me.
b *Poſſim.* ego primo agens, ſecundum primum caſum. Accur.
c *Si vna familiæ erciſcundæ.* puta tres ſunt heredes æquales in hereditate valente. ccc. & iudex non poſsit vltra centum iudicare. Accurſius.
d *Adiudicari poteſt.* Not. inſpici quod euenire poteſt. ſic inſtitu. de rerum diuiſione. §. illud quæſitum. & j. ad legem Falcidiã. l. in quantitate. §. magna dubitatio. & infra de ſer. ruſti. præ. qui ſella. in principio. & infra loca. ſi quis domum. §. j. in fin. argu. contra infra qui ſatiſda. cog. l. ſciendum. §. penultimo. a & infra de tranſact. cum hi. in fine. & infra de in lit. iuran. l. j. b & infra eo. l. penulti. §. fina. & infra de pecu. l. eo tempore. j. reſpon.
e *Eorum ſententia.* ſcilicet Caſtij & Pegaſi, ſecundum Lot. & Io. vt ſic referatur ad proximum dictum: vt infra de poſtu. l. j. §. deinde. &. §. eum. & erit ratio, quia intendebat actor vt vel diuideretur, vel tota ſibi adiudicaretur. quidam tamen referunt ad primum, propter id quod eſt infra eo. cum quædam. §. fin. & eſt ſimile ſupra de adop. l. qui in adoptionem. in fin. ſed ſi non eſſent ſupradictæ ſententiæ contrariæ, ad totũ referrem: vt infra de leg. j. talis. §. fin. Accurſius.

a *Dic quòd ibi erat diſpoſitio de præſenti cui effectus non ſuſpenditur in futuro. ideo non conſideratur quod euenire poteſt: ſecundũ Bar. hic*
b *Dic quod ibi præſens ſtatus rei nõ iudicabat exigentiam de futuro: hoc ſic, ſecũdum Bart. & eodẽ modo ſolue leges ſequẽt. aliæ. in contrarium.*

Lumnioſa aduerſarij mei a *ſit, an apud eundem litigare poſsim.* b

Eã pluralitate perſonarum non ſit diuiſio rerum in actione communium. hoc dicit vſque ad finem.

Si vna actio communis ſit plurium perſonarum, veluti familiæ erciſcundæ, c communi diuidundo, finium regũdorum: vtrum ſingulæ partes ſpectandæ ſunt circa iuriſdictionem eius qui cognoſcit? quod Oſilio & Proculo placet: quia vnuſquiſque de parte ſua litigat. an potius tota res, quia & tota res in iudicium venit, & vel vni adiudicari poteſt? d quod & Caſſio & Pegaſo placet. Et ſane eorum ſententia e probabilis eſt.

Magiſtratus municipalis non poteſt ad mortem damnare, ſed modice caſtigare. Bartolus.

XII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

MAgiſtratibus municipalibus ſupplicium f à ſeruo ſumere non licet: modica autem caſtigatio eis non eſt deneganda. g

Ille poteſt delegare, & delegatum cogere, qui iuriſdictionem habet: item delegatio non debet fieri vt iudicetur vltima die officii. hoc dicit.

Magiſtratibus.] CAVS. Hac. l. dicitur quòd ſi ſeruus alicuius damnari debet ad mortem, quòd magiſtratus municipalis, id eſt qui non habet imperium merum, hunc ſeruum damnare non poteſt: ſed poteſt verberare eum, vel aliter caſtigare legitimè.
f *Supplicium.* id eſt ſeruum vltimo ſupplicio afficere non licet. nam vltimum ſupplicium &c. vt infra de pœn. l. vltimum.
g *Deneganda.* etiã in libero. & hæc coërcitio dicitur, ſine qua iuriſdictio eſſe non poteſt: vt ſupra titu. ij. l. fin. §. fin. c & in authen. de defen. ci. §. audient quoque.

c *Dic quòd ibi loquitur de alia coercitione quàm hic. Bart. Alc. & Ias.*

Eſſe.] CAVS. Hic dicit, quòd ille qui delegat, debet eſſe ordinarius iudex. Secundo dicit: pone, Iudex erat cuius tempus finiebatur biennio vel triennio: non poteſt iſte iubere aliquem iudicare eo die quo amplius non erit iudex.
h *Magiſtratum.* ſcilicet ordinarium. Et not. duo eſſe neceſſaria vt delegatio teneat: & tria vt poſsit iubere iudicare. primum, vt ſit ordinarius delegans. nam delegans non delegat: vt ſupra eod. more. item vt eius cauſæ quam delegat, ſit ordinarius: vt ſupra titu. ij. & ſi prætor. & C. qui pro ſua iuriſdic. l. j. item tertium, vt poſsit iubere, ſcilicet quòd ille cui delegatur, ſit de iuriſdictione ſua: ad inſtar tutoris dati: vt infra de tu. & cu. da. ab his. l. ius dandi. in fin. & ſic poterit iubere: vt C. de aduo. diuer. iu. ſancimus. j §. nulla. ibi, præter arbitriũ &c. & in authent. de defen. ciui. §. ſi vero. ſi autem eſt extra iuriſdictionem delegantis, delegatus nõ poteſt iuberi vt iudicet: licet teneat delegatio: vt infra eod. l. fina. ſic & infra de arbi. non diſtinguemus. §. ſacerdotio. Accurſius.
i *Iudicare iubere* puta erat iudex cuius tẽpus limitabatur biennio: nõ poteſt iubere aliquem debere iudicare vlteriori die, puta per triennium, vel ſimile: vt argu. j. de pœ. l. ſi. in princ. &. j. de vulga. & pupil. ſubſti. l. in pupillari. & ſecundum hoc duo ablatiui caſus præcedentes, ſcilicet eo die, primum determinant infinitiuum, iudicare. & ſic eſt contra infra de iudi. l. vendi-

A tor. §. fin. Solu. ſecundum quoſdam non mandat vt finito officio fiat, vt hic: ſed primum mandatum ſi fuerit poſtea executum, tenet: vt ibi. Vel verius dic, ibi cœperat cognoſcere durante primo magiſtratu: & ideo cogitur etiam poſtea à ſucceſſore illius qui delegauit. Alij ſic ponunt hunc caſum, quòd vltima die ſui regiminis non poteſt iubere etiam vt eadem die iudicet: quod eſt falſum, cum d ipſe poſſit iudicare: vt. ſi. de officio. proconſu. l. meminiſſe. quæ eſt contra. præterea nec forte eadem die ſunt priuati futuri, cum vſque ad aduentum ſucceſſoris debeant durare: vt dicta. l. dicitur, & ſupra de officio præſid. ſi forte. Tamen ipſi reſpondent, non poteſt iubere vt neceſsitatem imponat. ſi tamen fuerit ei paritum ante aduentum ſucceſſoris, tenet. Vel dicunt quòd quo ad alia durat eius imperium: non quo ad delegationẽ. Vel non habet abſurdum eum poſſe iudicare, alij tamen non delegare. nã & hoc euenit aliàs: vt in mero & mixto imperio. Hodie tamẽ videtur ſecundum Ioan. quòd p duos dies ante aduentum ſucceſſoris deponat imperiũ: vt in authent. de adminiſtratoribus. collatio. ſeptima. §. finali. & infra de fer. l. pridie. ſed ibi ſucceſſor venerat. Accurſius.

d *Immo vt ſupra. Alc. & Ias.*

XIII. IDEM libro quinquagenſimoprimo ad Sabinum.

EVm qui iudicare iubet, magiſtratũ h eſſe oportet. Magiſtratus autem, vel is qui in poteſtate aliqua ſit, vt puta procõſul, vel prætor, vel alij, qui prouincias regunt, iudicare iubere i eo die quo priuati futuri eſſent, non poſſunt.

Iudex maior poteſt ſe ſubmittere iuriſdictioni minoris, vel æqualis. Bartolus. B

XIIII. IDEM libro trigenſimonono ad Edictum.

ESt receptum, eoq; iure vtimur, vt ſi quis maior k vel æqualis ſubiiciat ſe iuriſdictioni alterius: poſsit ei & aduerſus eum ius dici. l

Iuriſdictio ſine conſenſu non prorogatur: & ille errat qui non conſentit. ergo quia erratur, iuriſdictionem non prorogat. Bart.

XV. IDEM libro ſecundo de omnibus tribunalibus.

SI per errorem alius pro alio m prætor fuerit aditus: nihil n valebit quod actum eſt. Nec enim ferendus eſt qui dicat conſenſiſſe eos in præſidem: cum (vt Iulianus ſcribit) non conſentiant, qui errent. o quid enim tam contrarium p con-

e *Sol. & dic quòd hic p conſenſum ſingulos ſol limauerunt quæ erat cauſa impedimẽti: ſed ibi p pactũ dominis nõ tollitur, ſecũdum Bart.*

Eſt.] CAVS. Poteſtas Bonoñ. compromiſit ſub domino Azone: quia cũ ille nobilis haberet cauſam cum epiſcopo, vel poteſtate: dicit epiſcopus, vel poteſtas: coram quocunque conuenias me, tibi reſpondebo. & ita ſubiecit ſe epiſcopus vel poteſtas iuriſdictioni domini Azonis tũ quocũque alio nobili. nunquid valet? Et reſpondetur quòd ſic: & poterit condemnare vel abſoluere, id eſt, dominus Azo poterit ita dicere, condemno ſiue abſoluo tu poteſtatem vel epiſcopum. Vel aliter dicas caſum vt quia poteſtas agat corã domino Azone, poterit ille conueniri ſub domino Azone.
k *Maior.* quàm ille cuius iuriſdictioni ſe ſũpponat. ergo & imperator ſi habeat litem cum aliqua vniuerſitate, vel homine priuato. Argu. tamen contra. C. de libe. cau. cum affirmes. &. l. poſt certi. e & accipe hanc. l. in iuriſdictione contentioſa, non volun- D taria: vt infra de manu. vin. l. apud. ſecunda. §. apud. & C. de emanci. l. finali. Accurſius.
l *Ius dici.* id eſt ſententia. vel dic, id eſt actio moueri. nam ſi agat, poterit ibi reconueniri: vt C. de ſen. l. penulti.

Si per errorem.] CAVS. Elegimus prætorem vrbanum pro peregrino, cum in ciuitate Romana eſſemus, & per errorem. vtrum valeat talis conſenſus? Reſpon. quòd non.
m *Alius pro alio.* puta vrbanus pro peregrino.
n *Nihil.* quandoque tamen error facit ius, ſi eſt communis: vt infra de ſupel. leg. l. iij. in fi. & ſupra de offic. præto. l. Barbarius.
o *Qui errent.* ſcilicet in facto. ſecus ſi in iure, ſecundum Guliel. vt infra de confeſ. l. ij. immo ſecundum nos idem & ſi in iure. ibi autem in iudicio litis conteſta. & in iure fuit erratum, hic vero in iudicio. ſed in principio ante litis conteſta. vt hic, circa iuriſdictionem fuit error: ibi in alio, ſcilicet de quo erat iudicium. Accurſius.
p *Tam contrarium.* hyperbolicè loquitur. nam metus magis contrarius eſt: vt infra quod metus cauſa. l j. dic ergo, non facile. & ſic infra de dolo. l. ſed ſi ex dolo. §. ſed an. ſequitur ergo quòd ſententia non valet, quaſi à non ſuo iudice dicta: vt

C.si à non compe.iudi.l.j.&.ij.

a *Error.* Not.errantem non consentire.sic infra de adquir. re. do.si procurator.Arg.contra infra de iniu.eum qui.§.si iniuria. & infra ad.l.Fal.l.j.§.si legatarius.*ADDITIO.* Tu dicas secũdum Bart.hic quòd ibi consensit in soluendo, licet errauerit in quãtitate patrimonij.

& sic error impedit etiam consensum circa id in quo erratur, non circa id in quo cõsentit,vt in contrario. ita loquitur totus titul.de cõdict. inde. vbi erratur in causa solutionis, non in soluendo.

b *Detegit.*i.discooperit.Et not.quòd Guil. hic tria dicit, & male quodlibet. primo distinxit inter erroré facti : vt ille & ante lit. cõtest. & post noceat. & iuris, vt ille ante lit. conte. noceat, postea non. error facti est, si credo prætorem vrbanum peregrinum : vel econtra. Error iuris, si credo vrbanum posse cognoscere de causis peregrinorũ. Item secundo distinxit in facti errore. si errauit actor, & tunc non noceat. an reus, & tunc noceat: quia forum ex eius persona metitur: vt C.eo.iuris.tertium dixit ex tali consensu, si non erramus, etiã sine contestatione dari ei iurisdictionem sola aditione, vel libello postea dato: vt infra eodem, si conuenerit. primum reprobo duabus rationibus. nam inter errores nõ est distinguendum: vt infra de iudi.l.ij.vbi de vtroque errore dicit:& vtrumque dicit iudicium impedire. item alia ratione, quia hic dicit imperitiam, quæ ad ius refertur. Item secundum reprobo aliis duabus rationibus : quia non debet claudicare iudicium, vt aliud vni, aliud alij liceat: vt infra de arbi.l.litigatores.§.item Iulianus. itẽ quia lex Iulia iudiciorum dicit : si quid est quo minus conueniat inter priuatos, nõ est iurisdictio: vt infra de iudi.l.ij.§.j. Item tertium improbo, quia demum lite cõtest. confertur in eum iurisdictio: vt infra solu.ma. si cum dotem.§. eo autem tempore. & infra eodem, si conuenerit. Accursius.

Solet.] *CASVS.* Iudex potest totam iurisdictionẽ suam alij demandare, & etiam partem: & aliam partẽ retinere: nec desinit esse iudex cum totam mandat. Idem dicit lex sequens: quia dicit quòd vniuersitatem causarũ potest delegare: & inter personas extraneas. adiungit tamẽ & dicit, quòd si sim in aliqua ciuitate aduocatus, & postea factus prætor, quòd potero illam causam delegare alij in qua postulaui. Viuianus.

c *Omnem.* hac generali demandatione continetur ea quæ competit iure magistratus, non quæ inest mero imperio, vel mixto, quod specialiter delegaturus non esset : vt argu. infra de pig.l. obligatione. sed cum omnem mandat iurisdictionem, ergo & iudicis dandi licentiam: vt supra eodem.l.imperium.§.fi. ergo demandare causam vnam poterit. & in eo casu loquitur lex infra quis & à quo ap.l.j.in fin. sed non omnes. vbi autem vna species demandatur, non potest delegari: quia non iurisdictio, sed species iurisdictionis est delegata, secundum Io.

d *Speciem vnam.* id est vnam vniuersitatem causarum in aliqua villa vel castro, sibi in aliis locis seruata. sed supra omnem mandauit. & hic non delegat, secundum eos: h vt argu. infra de adminis.tu. si duo.in fi. sed superior sic. vel dic, speciem, id est vnicam causam.

c Contrarium tenet Bar. & Alexan. hic per.l.1.§.fi. j. quo & à quo ap.

e *Et ir.* aliàs.nam & is.bona ratio. videbatur enim non valere mandatum omnis iurisdictionis: vt.ff.de off.præs.l.pe. sed certe valet, quia non prorsus amittit qui delegat. & hoc est, nam &c.

f *Non sua.* Ex hoc quidam dicunt delegatum iurisdictionem non habere, & ex eo quod est infra de re iudi. l.ait prætor. sed dic, non habet ordinariam: habet tamen delegatam: vt supra eodem.l.more &.ff.titu.ij.l.j.in fine. nec ob.dicta lex, quia ibi propter arbitrium compromissarium dicit.

ff. Vetus.

A g *Prætor. Personas certas.* vt inter pauperes, vel pupillos. Accursius.

h *Speciẽ.* inter Lucium & Titium.

i *Cum iustam causam.* & necessariam hodie. licet hic excusatiuè proponat: vt C.de adsess.l.fin.in fin.& quia cordi nobis est liter sine suspicione procedere : vt C. de iudi. l.apertissimi.§.licet.

Sed Fach. Contr. Iur. lib. 1. cap. 61.

SI conuenerit vt alius prætor, quàm cuius iurisdictio k esset, ius diceret: & priusquam adiretur, l mutata voluntas fuerit : proculdubio nemo compelletur eiusmodi conuentioni stare. m

Mutatio fori post sententiam, vel litis contesta. priorũ iudicũ iurisdictionem non impedit.

XIX. VLPIANVS libro sexto fideicommissorum.

B CVm quędam puella apud competentem iudicem litem susceperat, deinde cõdemnata erat, posteaque ad viri matrimonium alij iurisdictioni subiecti peruenerat : n quærebatur, an prioris iudicis sententia exequi o possit. dixi posse, quia antè fuerat sententia dicta. Sed & si post susceptam cognitionem, ante sententiam hoc eueniet, p idem putarem : sententiáque à priore scriptis. hoc non valet : vt C. de pactis. l. pactum. Alij, illud in reo : hoc in actore. hoc non valet : vt infra de regulis iuris. l.non debet actori. dic ergo, hic fuit pactum quòd fieret iudex qui non erat : quod erat graue. ibi autem vt non esset qui erat: quod erat leuius: vt in scholaribus patet, qui plures habent iudices:& vni eorum renunciare possunt : & vt sub præside sint, consentire : quia & eorum iudex ipse est : vt in authent. de san. epis. §.si quis autem pro pecuniaria. colla.ix.& in proœmio Digestorum in fin. Accursius.

Scholares plures habẽtes iudices.

C *Vm quidam.*] *CASVS.* Adultam quandam Bononiensis conuenit Bononiæ: quia Bononiensis erat. lite cõtestata Bononiæ tandem condemnata fuit illa puella : & ante executionem maritauit se cuidam de ciuitate Mutinæ. nunquid poterit iudex Bononien. mandare sententiam executioni? & respondetur quòd sic. Sed pone quòd lite contesta. se maritauit, ante sententiam tamen: nunquid iudex Bononien. poterit dare sententiam nihilo minus? Respondetur quòd sic poterit iudex Bononiẽ. dare sententiam. Vltimo dicit, pone: petit à me Titius trecenta coram iudice qui non poterat cognoscere vltra summam centum aureorum. nolebat respondere coram eo. Titius volebat quòd coram eo iudice respõderem, eo prætextu quòd si plene non probaret, quòd iudex condemnaret me in summa consistente secũdum suam iurisdictionem. an sit cõsiderandum quod Titius petit in libello petitorio: an in quo condemnare potest? Et respondetur quòd illud quod in libello comprehenditur, & non id in quo iudex condemnare potest. Vel pone: Titius petit quantitatem trecentorum excedentem sub defensore. quæritur an inspiciendum sit quantum petit, vt sic coram præside litigetur: an quantum debeatur opposita exceptione de parte indebita: vt sic coram defensore agatur? Respondetur quòd petitur & inspicitur. vel pone sic casum: Cõueniſti me coram iudice ad.c. qui iudex vltra centum cognoscere non potuit. volebam examen illius effugere, quia illa causa crescere potest propter expẽsas faciẽdas in lite:& ita iurisdictionem illius excedet. vnde volo adire iudicem alium: nunquid possum, quæritur. Et respondetur quòd non: quia ista considerãda non sunt.

D

h *Species.* inter Lucium & Titium.

i *Cum iustam causam.* & necessariam hodie. licet hic excusatiuè proponat: vt C.de adsess.l.fin.in fin.& quia cordi nobis est liter sine suspicione procedere : vt C. de iudi. l.apertissimi.§.licet.

k *Iurisdictio.* hoc tollit contrarium.

l *Adiretur.* id est repręsentaremus nos, secundum Gulielmum, sed secũdum nos vsq; ad litem cõtesta. vt infra solut. ma.l. si cum. §.eo autem tempore.

m *Stare.* immo compelli videtur : vt C.de pactis.l.si quis in conscribẽdo. quæ est contra. Sed ibi in scriptis pepigerunt, hic sine scriptis. hoc non valet : vt C. de pactis. l. pactum. Alij, illud in reo : hoc in actore. hoc non valet : vt infra de regulis iuris. l.non debet actori. dic ergo, hic fuit pactum quòd fieret iudex qui non erat : quod erat graue. ibi autem vt non esset qui erat: quod erat leuius: vt in scholaribus patet, qui plures habent iudices:& vni eorum renunciare possunt : & vt sub præside sint, consentire : quia & eorum iudex ipse est : vt in authent. de san. epis. §.si quis autem pro pecuniaria. colla.ix.& in proœmio Digestorum in fin. Accursius.

Scholares plures habẽtes iudices.

C *Vm quadam.*] *CASVS.* Adultam quandam Bononiensis conuenit Bononiæ: quia Bononiensis erat. lite cõtestata Bononiæ tandem condemnata fuit illa puella : & ante executionem maritauit se cuidam de ciuitate Mutinæ. nunquid poterit iudex Bononien. mandare sententiam executioni? & respondetur quòd sic. Sed pone quòd lite contesta. se maritauit, ante sententiam tamen: nunquid iudex Bononien. poterit dare sententiam nihilo minus? Respondetur quòd sic poterit iudex Bononiẽ. dare sententiam. Vltimo dicit, pone: petit à me Titius trecenta coram iudice qui non poterat cognoscere vltra summam centum aureorum. nolebat respondere coram eo. Titius volebat quòd coram eo iudice respõderem, eo prætextu quòd si plene non probaret, quòd iudex condemnaret me in summa consistente secũdum suam iurisdictionem. an sit cõsiderandum quod Titius petit in libello petitorio: an in quo condemnare potest? Et respondetur quòd illud quod in libello comprehenditur, & non id in quo iudex condemnare potest. Vel pone: Titius petit quantitatem trecentorum excedentem sub defensore. quæritur an inspiciendum sit quantum petit, vt sic coram præside litigetur: an quantum debeatur opposita exceptione de parte indebita: vt sic coram defensore agatur? Respondetur quòd petitur & inspicitur. vel pone sic casum: Cõueniſti me coram iudice ad.c. qui iudex vltra centum cognoscere non potuit. volebam examen illius effugere, quia illa causa crescere potest propter expẽsas faciẽdas in lite:& ita iurisdictionem illius excedet. vnde volo adire iudicem alium: nunquid possum, quæritur. Et respondetur quòd non: quia ista considerãda non sunt.

n *Peruenerit.* & sic domicilium mutauit: vt infra de iudi.l.exigere.& infra ad munici. l.finali.§.ij. sed concubina domicilium non mutat. infra ad municip.l.de iure.§.finali. Accursius.

o *Exequi.* passiue, id est an debeat per eundem iudicem mandari executioni.

p *Hoc euenire.* scilicet quòd predicto mutet domicilium. quid si ante ductionem? Respon. vt not.j. ad municip. l.ea quæ.

a *Quod generaliter.* ſcilicet vbicunque accepto iudicio mutatur forum, ibi finiatur vbi eſt inceptū: vt infra de iudi.l.ſi quis poſtea.& l.vbi.& facit infra de excu.tuto.& curato. tutor petitus.j. reſpon.& in authen.vt fac.nouæ conſtitu.§.prouinciarum.in fi. ibi, erit namque &c. item ibidem executioni mandatur, vt hic. ſed ſi non habet ibi de bonis, iudex loci vbi ſunt, executioni mandat ad literas primi iudicis: vt infra de bon. auctо.iudi.poſſiden.l. cum vnus.§. penultimo. Accurſius.

b *Debeatur.* ſic ergo eſt in actoris optione. ſed ſi dolo faciat, ad omnes expēſas tenetur: vt in authen.de defen. ciui.§ & iudicare. item no. hic non inſpici qđ euenire potuerit. Arg. contra ſupra eodem, ſi idem. in fine. & ſupra de officio præſidis. ſed licet. Accurſius. *ADDITIO.* Dic quòd hic hoc propterea cōtingit, quia attēto ſtatu præſenti, res nō ordinatur ad euentū futurum. Bartolus, Alexander, & Iaſon in.d. l.ſi idem.

iudice recte ſertur. Quod generaliter a & in omnibus huiuſcemodi caſibus obſeruandum eſt.

Quæſtio iuriſdictionis expeditur ſecundum formam libelli, non ſecundum id quod debetur.

Quotiens [de] quantitate ad iuriſdictionem pertinente quæritur: ſemper quantum petatur quærendum eſt, non quantum debeatur. b

XX. PAVLVS libro primo ad Edictum.

EXtra territorium c ius dicenti impune non paretur. d idem eſt & ſi ſupra e iuriſdictionem ſuam velit ius dicere.

QVOD QVISQVE IVris in alterum ſtatuerit, vt ipſe eodem iure vtatur.

TITVLVS II.

** Ad hunc titulū pertinent inſignia exempla Valer. Max.lib.8. cap.6.*

EXtra.] *CASVS.* Poteſtas Bonoñ.ci tauit quendam Imoleñ.nunquid cogitur ille Imoleñ.huc venire? Et reſpondetur quòd non: quia poteſtas Bonoñ. non poteſt cognoſcere inter non ſuos ſubditos.

c *Extra territorium.* die quid ſit, vt infra de verborum ſignificatione.l.pupilli.§.territorium.

d *Non paretur.* ſiue dicas inter non ſuos ſubditos, ſiue inter ſuos ſubditos: de poſſeſſionibus tamen quæ ſunt in alterius territorio, in quibus vult facere executionem: vt infra de bo. auctor.iu.poſſ. cum vnus.§.pen. ſiue etiam inter ſuos, & de rebus intra territorium: ipſe tamen eſt extra territorium quando iudicat: vt ſupra de officio præfecti vrbi.l.finali.& hoc in cōtentioſa iuriſdictione. in voluntaria ſecus, vt ſupra de adopt. emancipari.§.j.& ſupra de officio procon.l.ij.

e *Supra.* niſi partes prorogent iuriſdictionem: vt infra de iudi. l.de qua re.§.j. Sed quid ſi vltra iudicauit? Reſpon. nil valere: vt a infra familiæ erciſcun. in hoc iudicio. Argu. contra, vt vtile per inutile non vitietur: vt C.de ap.l.ampliorem.§.fina.& C.de don.l.ſancimus. b in glo.ſuperfluum.& facit.C. ſi à non compe. iudi.l.fina.& ſupra de officio præſi.l.iij.

a Et hoc quando non continet capitula diſtincta: alias bene poſſet valere pro parte, & pro parte non. Bart. Alc. & Iaſon.

b Tu dic quod ibi loquitur in his quæ ſunt diuina: hic in indemnidatum. Bart.

QVOD QVISQVE IVRIS &c.

HOc edictum.] *CASVS.* Primo Vlpianus commendat edictum prætoris: quia non debet quis moleſte ferre ſi id ſtatuatur circa ſe quod ipſe ſtatuit, vel ſtatui fecerit. Secundo dicitur quòd hoc edictum tria habet capita. Primum eſt, ſi poteſtas Bononienſis iniquum ſtatuit, puta quòd debitores non teneantur ſuis creditoribus aliquo modo ſoluere: dicitur hic quòd debitor poteſtatis contra poteſtatem eodem iure vtetur, vt non ſoluat poteſtati. Secundū caput eſt de illo qui ius iniquum impetrauit: puta cum ipſe debitor impetrauit ne ipſe ſuo creditori teneretur ſoluere vſq; ad quinque annos, vel nullo modo teneretur creditori ſuo: ſi iſte impetrans habet debitores, illi vtentur eodem iure aduerſus iſtum impetrantem. vnde pone quòd poteſtas volebat ſtatuere ius iniquum, ſcilicet vt debitor non teneatur ſoluere creditoribus ſuis vſque ad quinque annos. non potuit hoc facere: quia fuit impeditus. non tenetur quidem poteſtas eodem iure. Item dicit quòd poteſtas Bononienſis voluit ſtatuere vt nullus debitor de ciuitate Mutineñ.& ſic inter non ſubditos, vſque ad quinque annos teneatur: & ideo non valuit decretum. nunquid poteſtas vtetur eodē iure? Et reſpon. quòd non. Vivianus.

f *Hoc edictum.* quod eſt infra eodem.§.primo & ſecūdo: & loquitur hic Vlpianus.

g *Summam.* quia nititur ex lege diuina: vt quod tibi non vis fieri, alij ne feceris: vt in decretis diſtinctio.j can.j.& Cato: Patere legem quam ipſe tuleris.

h *Aliū dixit.* cum eſſet magiſtratus.

i *Dici effecit.* cum eſſet litigator.

k *Qui magiſtratum.* Per hunc intellige municipalem: per poteſtatem eum qui habet merum imperium: vt ſupra titu.j.l. imperium. quales ſunt regentes prouincias, vel clariſſimi & ſuperiores: vt ſupra de officio præf.l.illicitas. §.qui vniuerſas. poteſt enim quilibet magiſtratus legem condere, non generalem, ſed ſpecialē: vt C.de long. conſue.l.j. & inſtit.de iure naturali.§.ſed ius. præterea cum ipſi faciant, ipſe princeps facere videtur: vt C. de ve.iur.enu.l.j. in prin. tertię col. & ſic nō ob. quod hic obiicitur, q ſoli principi liceat facere legem: quia verum eſt generalem: vt C.de leg. & conſtit. l. j.& l.ſi. vel ſecundum alios loquitur hic ſecundum antiqua tempora antequam omne ius eſſet à populo trāſlatum in principem.

Magiſtratus qui ius iniquum contra aliquem ſtatuit, & etiam priuatus qui illud ad ſui vtilitatem ſtatui fecit, cogunt̄ aduerſario poſtulante vti eodem iure. hoc dicit vſque ad. §. hac autem verba. Bart.

Legē facit quilibet magiſtratus.

Principi ſolū licet legē generalem condere.

1. VLPIANVS libro tertio ad Edictum.

HOc edictum f ſummam g habet æquitatem, & ſine cuiuſquam indignatione iuſta. Quis enim aſpernabitur idem ius ſibi dici quod ipſe aliis dixit, h vel dici effecit? i *Qui magiſtratum* k *poteſtatémve habebit, ſi quid in aliquē noui iuris* l *ſtatuerit,* m *ipſe quandoque aduerſario* n *poſtulante eodem iure vti debet. Si quis* o *apud eum qui magiſtratum poteſtatémque habebit, aliquid noui iuris obtinuerit:* p *quandoque poſtea aduerſario eius poſtulante, eodem iure aduerſus eum*

l *Noui iuris.* quod ſcit eſſe nouum, & ita facit dolo. aliàs cum magiſtratus non ſit iurperitus, non tenetur: vt infra.l.ij. Et eſt exemplum ne Titius à creditoribus ſuis conueniatur vſque ad diem illum: quod tamen præceptum vltra tempus ſui magiſtratus non durat: vt infra de pœ.l.fin. & infra qui. ex cau.ma.l. ſed & ſi per prætorem.§. ait. vel ſic, habito tractatu omnium procerum de ciuitate illa, conſtituit vt nullus debitor ante tale tempus conueniatur à creditoribus ſuis: & ſic voluit eſſe ius commune in perſonis omnium. Sed ſi populus ratum habuit tale ius nouum, nonne quilibet de populo neceſſe habet vti eodem iure, vt in procuratore dicitur: vt infra eo.l. iij.§.ſi procurator? Reſpon. licet populus faciat, non tamen quilibet homo de populo c ſingulariter poterit conuenire eodem iure: vt infra de in ius voc. l. ſed & ſi hac. §. qui manumittitur. Quid ergo ſi cognoſcendo in cauſa vna ſententiam interlocutoriam dolo ferat? puto quòd habeat locum hoc edictum, argu. huius.l.in fi.vbi ſententię facit mentionē: & infra eo.l.iij.§.ſi is. & quod in ſentētia dixit, intellige in ſententia lata contra legē vel contra ius litigatoris, non ex preſſo errore in ſententia. alias non teneret ipſo iure: vt C.quando prouoc. non eſt neceſſ.l.ij. item hic in interlocutoria. Quid autem in definitiua? dicunt quidam quòd non idem, quaſi ſit ei imputandum quòd non appellauerit. tu dic contra, quia cauſa ſubeſſe potuit: vt infra man.l.ſi procuratorem.§.ſi ignorantes. Item no. ex eo quod dicit noui. nam per hoc colligitur quòd ſi quid eſt factum contra legem, conſuetudine tamen roboratum, non pertinebit ad hoc edictum: quia tunc dicitur inueteratum: vt ſupra de le. & ſenatuſcō. de quibus. Sic eſt ergo nouum, quod non eſt de iure ſcriptum, nec conſuetudine roboratum. Accurſius.

c Sed bene conſiderā & caue. Bar. ante. & Iaſon.

Ius nouum.

m *Statuerit.* ita quòd teneat: vt arg. infra in fi. ſiue vſus eſt quis, ſiue non: vt infra.l.iij.§.finali. Accurſius.

n *Aduerſario.* ſcilicet illo contra quem ipſe ſtatuit, quando ius ſingulariter iniquū conſtituit: vel quocunque, quando vt eſſet commune ius iniquum fecit: vt.j.e.l.iij.§.hæc pœna.

o *Si quis.* duo capita habet hoc edictum. primum fuit in conſtituente ius iniquum. ſecundum in eo qui facit conſtitui, ſiue aſſeſſor, ſiue litigator: vt infra.l.ij. ſed & contra alios: vt infra eo.l.iij.§.ſi procurator.&.§.ſi tamen.&.§.ſi is.&.§.ſi filius.&.§. quod autem. Sed nunquid in impetrante ſicut in conſtituente diſtinguitur, impetrauerit dolo, vel non: vt infra e.l.ij? Reſpon. non, duplici ratione. prima, quia ad impetrantem aliquid peruenit ſemper: ad iudicem non ſic. item quia hæc litera infra dicit credidiſſe, quod innuit vt etiam ſi ſine dolo impetrauit, tenetur. item & hic pone quæſtionem quæ eſt infra.l.proxi. Accurſius.

p *Obtinuerit.* dilatorium, vel etiam peremptorium. quod dic vt infra eodem.l.iij.§.ſi is.

decernetur: [a] ſcilicet vt quod ipſe quis in alterius perſona æquum eſſe credidiſſet, [b] id in ipſius quoque perſona valere patiatur.

Si non habet effectum ſtatutum noui iuris, non habet locum retorcutio ex hoc edicto. Bartolus.

Hæc autem verba, [c] *Quod ſtatuerit qui iuriſdictioni præeſt*: cũ effectu accipimus, non verbo tenus: & ideo ſi cum vellet ſtatuere, prohibitus ſit, nec effectum decretum habuit: ceſſat edictum. Nam *ſtatuit* verbum, rem perfectam ſignificat, & cõſummatam iniuriam, non cœptam. Et ideo ſi inter eos quis dixerit ius, inter quos iuriſdictionem non habuit: quoniam pro nullo hoc habetur, nec eſt vlla ſententia, ceſſare edictum putamus. [d] quid enim obfuit conatus, cum iniuria nullum habuerit effectum?

Imperitia adſeſſoris excuſat magiſtratũ, non ipſum adſeſſorem. Bartolus.

11. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

HOc edicto dolus debet ius dicentis puniri. nam ſi adſeſſoris imprudentia ius aliter dictum ſit, quàm oportuit: non debet hoc magiſtratui officere, ſed ipſi adſeſſori. [e]

Contra impetrantem ius iniquum ſit retorcutio, etiam ſi illo non ſit vſus. ſed contra eum qui non impetrauit, ſed proprio motu ſuperioris obtinuit, non ſit retorcutio, etiam ſi illo ſit vſus. Bartolus.

111. VLPIANVS libro tertio ad Edictum.

SI quis iniquum ad edictum ius aduerſus aliquem impetrauit: eo iure vtatur ita demũ, ſi per poſtulationem eius hoc venerit. cæterum ſi ipſo non poſtulante, non coërcetur. [f] Sed & ſi impetrauit, ſiue vſus eſt iure aliquo, ſiue impetrauit vt vteretur, licet vſus non ſit, [g] †hoc edicto punitur.

Ex impetratione procuratoris habenti ſpeciale mandatum, vel ratihabitione ſecuta, coercetur dominus: ſecus ſi habeat generale: vel ſi in rem ſuam: tunc coercetur procurator, inter vero ſempe'. Bart.

Si procurator meus poſtulauit, quæritur quis eodem iure vtatur. & putat Pomponius lus hoc edicto. Vnde pone: Titius mihi debebat decem, erat tamen tutus aduerſus me exceptione temporali: donaui tibi hanc actionem: & ſic feci te procuratorem in rem tuam. impetraſti tamen vt ille Titius ſtatim tibi teneretur ſoluere. vti quidem debebis tu procurator aduerſus tuos creditores eodem iure vt eis ſtatim ſoluas. Itẽ dicit: ego impetraui vt nullus meus creditor vſque ad. v. an. conueniret me. vti debeo eodem iure, vt debitores mei vtantur eodem iure aduerſus me: & etiam nõ ſolum ille qui vſus eſt. i. contra quem vſus ſum, ſed etiam alius vtatur. quod dic, impetraui quòd nullus debitor meus exceptione vtatur: eodem iure vti debeo. Idem dicit, puta Titius fideiuſsit pro Seio apud Gaium creditorẽ. Seius acquiſiuit pactũ de non petẽdo: quia Gaius fecit ei pactum de non petendo: & ſic Titius & Seius fideiuſſor habebant exceptionẽ. poſtea Sei⁹ adquiſiuit ius iniquum: & impetrauit vt debitor ſuus non vtatur exceptione aduerſus eum. nũc Gaius conuenit Seium & fideiuſſorem. quæritur an Seius debeat vti eodem iure? Et reſpon. quòd Gaius creditor Seium cõuenire poterit. & hoc etiam Titio fideiuſſori non proderit. Sed pone quòd Titius fideiuſſor hoc ius iniquum impetrauit, vt debitor ſuus, ſcilicet Seius, non vtatur aduerſus Titium exceptione. nunquid Gaius poteſt iſtum Titium conuenire? Et reſpondetur quòd poteſt: non tamen hoc nocet Seio principali reo: nec conuenitur Seius, ſed Titius tantum: nec ſi ſoluerit fideiuſſor pendente dilatione, puta quinquennali reo competenti, aget contra reum actione mandati: & ſi impetrauit perpetuam, nunquam. Item dicit, filius meus in magiſtratu poſitus erat: & conceſsit tibi quòd debitor tuus non vtatur aduerſus te exceptione, vel vt non tenearis vſque ad. v. annos creditoribus tuis. nũquid noceat mihi patri, ſi agam contra debitores filij mei poſt finitam adminiſtrationem? Reſpon. quòd non: nec ego pater vtar eodem iure. Item dicit quòd ſi impetraui ius iniquum vt non tenear creditoribus meis vſq; ad. v. an. & deceſsi: poſtea heres meus vtetur eodem iure. Cõſequẽter in. §. quod autem. dicitur quòd ſi ego impetraui ius iniquum aduerſus alium, nõ ſolum vtetur ille iure eodem contra me, ſed & cõtra heredem meũ. Item dicit, puta Titius impetrauit vt non teneatur ipſe creditoribus ſuis vſque ad. v. annos. vti debet Titius eodem iure contra preſentes & contra futures debitores. quaſi dicat, non ſolum ſi iſte creditor Titius poſtea efficiatur debitor Titij, vtetur exceptione, ſed quilibet alius, vt Titius non poſſit petere vſque ad. v. an. Et ſic hoc edictum extenditur ad eum qui fuit tempore impetrationis non ſolum, ſed ad futurum. [*ILLVD.*] Item dicit: Impetraui ius iniquum vt nõ tenear creditoribus meis vſque ad quinquennium, cum pure eis tenear: & v. ſolui creditoribus meis: nunquid poſſum repetere illud quod ſolui? Reſpon. quòd non. vel dic q̃ tu debitor meus ſoluiſti mihi creditori tuo. omiſſa exceptione proximi quam impetraui aduerſus te creditorem meum ante quinquennium cum haberes exceptionem, à me repetere non poteris.

---

a *Decernatur.* imò non videtur in eum retorqueri: vt ſupra de leg. & ſenatuſcon. l. nulla. & C. de legib. & conſti. princ. l. quod fauore. & inſtit. de iure na. §. plane. quæ ſunt contra. ſed diſtingue an ad ſui poſtulationem, vt hic: an non fuerit indultum, vt ibi: & vt infra eod. l. iij. j. reſpon.

b *Credidiſſet.* no. quòd debet cuiqi in ſua perſona placere quod placuit in aliena: vt infra man. ſi negocia. in fin. & C. de rebus credi. l. pe. §. ſed iuramẽto. ibi, quis enim ferẽdus eſt. & infra de iureiu. l. iuſ iurandum. iiij. §. datur autem. & l. ſi duo. §. ſi quis iurauerit. & §. ſequen.

c *Hæc autem verba.* loquitur Vlpianus.

d *Putamus.* Nor. non nocere conatum, niſi ſequatur effectꝰ. ſic infra de re iudi. l. ſi ſe. §. cõdemnatum. in gl. & infra ne quis eum qui in ius vo. l. pe. in. §. docere. ſed contra. C. de reſcin. vẽ. ratas. vbi dicit impetrantem reſcripti eadẽ lege cõueniri: & tamen erat tale reſcriptum quod ius alterius totum conſumebat: ideoque non valebat: vt C. de pre. impe. offe. quotiẽs. ſed dic quòd ibi non fuit reſcriptum, ſed poſito illo falſo ſequit illud abſurdum. Alij dicunt hoc ſpeciale. ſ. quia inter non ſubditos iudicauit. Item contra arg. prædictæ notulæ. j. de extraor. cri. l. ſi. in prin. & C. ſi quacunq; prædi. po. l. j. in prin. ſed ibi propter enormitatem criminum. Item contra argu. C. de fur. l. ſi quis. ſed illud ideo, quia tale delictũ de leui poterat trahi in exemplum. Item ar. contra. j. de calum. l. & generaliter. §. ſi igitur. ſed ibi ad eum aliquid peruenit, quare tenetur.

Hoc edicto.] *CASVS.* Si poteſtas inſtituat ius iniquum: ita demum tenetur poteſtas, ſi dolo faciat. alioquin tenentur adſeſſores, qui vt ſtatueretur conſilium dederunt. & ita eodem iure debent vti ſi per imperitiam faciant.

e *Adſeſſori.* cur hoc tam varie, quòd magiſtratus de ſolo dolo teneatur, ſed adſeſſor de imperitia? Reſpon. quia adſeſſor non conſueuit eligi niſi propter peritiam: vt C. de adſeſſ. l. j. cum ergo ipſe conſenſerit electioni de ſe factæ, vt ſit adſeſſor: videtur affirmare ſe ſapientem. & inde eſt quòd ſua tacita adſeueratio ſibi præiudicat [a] propter imperitiam: vt infra de actio. empt. l. Iulianus. §. quod autem. verſi. quid tam. ſic & in medico: vt. ff. de offic. præſi. illicitas. §. ſicuti. Magiſtratus vero etiam imperiti literarum, & bene experti negociorum, ſæpiſſime eligũtur, & etiam inuiti ſubeunt alia munera, vnde non debet eis iuris imperitia adſcribi: cum nec ob hanc cauſam electi fuerint. Quidam tamen dixerunt quòd de imperitia tenetur magiſtratus: vt infra de variis cogn. l. ſi iuder. quod hic non negatur. ſed poteſt dici quòd illud eſt verum quo ad hoc vt faciat litem ſuam, nõ quo ad hoc edictum: vt inſtit. de oblig. quæ ex quaſi delict. in princ.

Si quis.] *CASVS.* Titius impetrauit ne creditoribus ſuis teneretur. & non tenetur. nunquid Titius vtetur eodem iure ſi habeat debitores, vt Titio non teneantur debitores, quæritur. Rñ. aut impetrauit ad ſuam poſtulationem: & ei conceſſum fuit: & tunc tenetur vti eodem iure Titius. aut non ad ſuam poſtulationem: & hoc caſu non vtitur. vnde dicit quòd ſi Titius impetrauit ne creditoribus ſuis teneretur: ſiue vtatur Titius, ſiue nõ: ſemper punitur. i. ſemper huic edicto locus erit, vt eodem iure vtatur. Itẽ dicit q̃ ſi procurator meus impetrauit ne tenear creditoribus meis vſque ad. v. annos, vti debeo eodẽ iure ſi ei mandaui, vel ratum habui: aliàs procurator tenetur. Item dicit quòd ſi tutor vel curator impetrauit vt adoleſcens non teneatur vſq; ad. v. an. an ipſe tutor vel curator punitur? & nõ tenetur pupil-

a *Quia eſt imperitus?*

† *Iſte text. eſt not. ſecundũ Bal. ad hoc quòd pœna incurſa ratione iniqua impetrationis, non euitatur licet ei renũcietur. de quo per Imo. in. c. ex conqueſtione. de reſtit. ſpo. vbi hoc limitat Bulo. vltra not. diſtinc. text. quia ſingularis & vnica in iure, ſecundum Bald. Ang. P. & Iaſo. hic.*

a *Licet vſus non ſit.* tamen vti potuit. aliàs contra: vt ſupra eo. l. j. §. fin. patet ergo quòd etiam ſi pœnitere vult, non poteſt: vt hic: licet R. ſcripſit in hoc ti. contrarium. & pro eo eſt infra ad le. Cor. de fal. qui falſam. & C. de appel. l. ſi quis libellos. & C. de apoſtatis. l. apoſtatarum. & C. de ſum. tri. l. fin. in fi. & facit infra de poſtu. l. j. §. beſtias.

x *Me ſolum.* Immo & procurator teneri videtur: vt infra de vi & vi ar. l.j.§.quotiens. quæ eſt contra. ſed ibi delictum interuenit procuratoris, cum parere non debuerit: hic non. Item quid ſi generalis erat procurator, & habebat liberam adminiſtrationẽ, an teneatur? Reſpon. non: quia extra negocia mea adminiſtrauit impetrando. Item quia ſibi iniquum mãdare non videor: vt.j. de pecul. l. qui peculij. & infra de pac. l. contra iuris regulas. §. ſi filius. & infra de condi. indebi. ſi ꝓcurator. §. quòd ſi indebitũ. Ipſe autem tenetur. Sed quomodo ipſe teneꝰ, cum eo priuilegio vti ſibi nõ poſſit hic procurator? Reſpõ. ſatis [a] eſt ꝙ aliquis eo poſſit vti, vt in tutore hic dicitur. Item quare non tenetur procurator ſicut tutor? Reſpõ. quia tutor [b] dat̃ inuito: non ſic in procuratore. & facit. C. vnde vi. l. meminerint. & ſic facilius releuatur pupillus. vel quia in ꝓcuratore voluit expreſſe, quod in tutore ſecus. Itẽ an ipſe ꝓcurator impetrans vtitur eodem iure contra dominum, cum nõ dicatur delinquere? puto quòd ſic.

a *Imò dic quòd procurator notanter. Bar. hoc in ſ. & ſequitur Bal. Alex. & Ias.*

b *Nihil valuit. Ias.*

b *Coercetur.* ſed hoc priuilegiũ ꝓficiet pupillo, & ad tutoꝛé pœna ſpectabit: quod eſt iniquum. Dic ergo & pupillum teneri quatenus vtitur: vt infra de dol. l. ſed ſi ex dolo. Vel dic ipſe, ſcilicet pupillus. Nam aut in totum debet probare: aut in totum reprobare: vt infra de admini. tut. l. cum quæritur. prima placet. & ſibi imputet.

c *Obſeruandum.* quod diximus. ĩ. de tutore: cum ad proximum ſit relatio facienda: vt. ĩ. titu. proxi. l. ſi idem cum eodem. in fin.

d *Quandoque experitur.* hoc habet locum quando & ipſe impetrauit contra omnes, licet contra vnum tantum ſit vſus. & ſic læſus & nõ læſus dicitur eo inſpecto quòd poteſt lædi: vt in prin. & ſic non ob. C. res inter alios actas. quia vere cũ omnibus fuit factum. vbi vero contra vnum impetrauit, non punitur quo ad alios: vt ar. C. res inter alios actas. per totum. & C. de pœ. l. ſancimus. Alij contra: vt ſi contra vnum impetrat, tamen teneatur omnibus. & dicunt hoc ſpeciale contra prædictum titulum. Ac.

e *Exceptione.* ſcilicet dilatoria, ſecundum quoſdam. & ſic non ob. C. de pre. impe. offe. quotiens. quæ eſt contra. quod non placet: cum in fine dicatur fideiuſſorem actionem mandati non habere, cum deberet habere ſaltem adueniente die: vt infra manda. l. ſi mandauero tibi. in princ. Dic ergo quòd hic impetrauit peremptoriam, & imperator reſcripſit ex certa ſcientia, & apponens, lege aliqua non obſtante. Accurſius.

f *Exceptione vti.* ſcilicet pacti de non petendo facti reo principali à creditore apud quem interceſiſti, & poſtquã impetrauit ius iniquum. & ſic nunquam competit cum efficacia fideiuſſori: aliàs aliud eſſet: vt. ĩ. de pac. l. ſi. quæ eſt contra. Vel dic quòd etiam prius fuit acquiſita exceptio pacti: ſed cõſenſu fideiuſſoris ius iniquum fuit impetratum: & ſic lex prædicta non obſtat. Ac.

g *Iniuriam.* id eſt damnum: quia agens actione mandati non poteris conſequi: vt hic, & infra de dolo. l. nam is. factum ergo alterius nocet alteri: arg. cõtra infra de alie. iud. mu. cau. fac. l. j. ſed hoc non eſt mirum: cum & mora rei ſimiliter noceat fideiuſſori: vt infra de verb. oblig. l. mora. & hoc ab initio debuit ſcire, vt infra de condic. inde. l. indebitum. vnde ſibi imputatur: vt infra loca. ſi quis domum. §. j.

me ſolum: [a] vtiq; ſi hoc ei ſpecialiter mandaui, vel ratum habui. Si tamen tutor vel curator furioſi poſtulauerit, vel adulescentis: ipſe hoc edicto coercetur. [b] Item aduerſus procuratorem id obſeruandum [c] eſt ſi in rem ſuam fuerit datus.

Hæc pœna aduerſus omnem ſtatuitur, qui in edictum incidit: non ſolùm eo poſtulante qui ab eo læſus eſt, ſed omni qui quandoque experitur. [d]

Impetratio principalis nocet fideiuſſori, non econtra. Bart.

Si is pro quo ſpopondiſti, impetrauerit ne aliquis debitor ipſius aduerſus eum exceptione [e] vtatur: deinde tu in negocio in quo ſpopondiſti, velis exceptione vti: [f] nec te nec ipſum oportet hoc impetrare, etſi interdum patiaris iniuriã [g] ſi ſoluendo debitor non ſit. Sed ſi tu [h] incidiſti in edictum, reus quidem vtetur exceptione, [i] tu non vtaris: nec pœna tua ad reum promittendi pertinebit: & ideo mandati actionem non habebis. [k]

Impetratio filii non certat patrem. hoc dicit.

Si filius meus in magiſtratu in hoc edictũ incidit, [l] an in his actionibus quas ex perſona eius intendo, [m] huic edicto locus ſit? & non puto: [n] ne mea cõditio deterior fiat.

Pœna huius edicti tranſit ad heredem. hoc dicit.

Quod autem ait prætor, *vt is eodem iure vtatur*: an etiam ad heredem hæc pœna tranſmittatur? & ſcribit Julianus non ſolum ipſi denegari actionem, ſed etiam heredi eius. [p]

Pœna huius edicti porrigitur ad actionẽ quæ poſt impetrationem quæritur. Bart.

Illud quoque non ſine ratione ſcribit, non ſolum in his actionibus pati eum pœnam edicti, quas tũc habuit cum incideret in edictum: verùm ſi quæ poſtea [q] ei adquirentur.

Hoc edictum naturalem obligationem non tollit: ergo ſoluti repetitionem non inducit. Bart.

Ex hac cauſa [r] ſolutũ repeti nõ poſſe Iulianus putat. ſupereſſe enim naturalẽ cauſam, quæ inhibet repetitionem.

Qui facit lege permittente, non incidit in hoc edictum. hoc dicit vſque ad ſ. huius leg. Bart.

IIII. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

ILlud eleganter prætor excepit, [s] *præterquam ſi quis eorum*

h *Ed ſi tu.* ſcilicet fideiuſſor.

i *Vtatur exceptione.* ſibi facta de non petendo.

k *Non habebis.* interim ſubaudi, ſi velis tueri eum impetraſſe dilatoriam. Vel dic, nunquam: propter ius iniquum impetratum circa peremptoriam, ſecundum aliam poſitionem.

l *Incidit.* dando dilationem vel exceptionem non habenti.

m *Inædo.* quę ſunt ex peculio qđ ad me ſpectat profecticio, vel etiam aduenticio: cũ ratione vſusfructꝰ qui ad me ſpectat, eas intendo. & hoc accipe ſiue ſint acquiſitæ ante ius iniquum ſtatutum, ſiue non: licet quidam diſtinguant.

n *Non puto.* contra videbatur: cum eadem perſona vnus cum alio cẽſeatur, & in obligationibus quaſi eius fideiuſſor ſit: vt infra de verb. oblig. cũ filius. in princ. & ſ. j. ad munic. l. ij. ſed illud eſt verum quando conuenitur [c] ex perſona filij, non cũ agit. [d] Accurſius.

o *Vti.* qui impetrauit vt creditori ſuo nõ teneatur.

p *Etiam heredi eius.* ſcilicet impetrantis. qđ videtur miꝝ: cum priuilegium indultum viuenti, cũ eius perſona ſit finitum, vt perſonale beneficium: vt. ĩ. de reg. iur. l. in omnibus. ij. Sed dic cum impetraſſe priuilegium ſibi heredique ſuo. & ſæpe ſic indulget imperator: vt. ĩ. de regu. iur. l. Neratius. Alij dicunt heredem debere vti eodem iure in actionibus quę defuncto cõperebant, & heredi ex eius perſona. quod nõ placet ratione prędicta: quia priuilegium eſſet extinctum: vnde nulla pœna deberet imponi: vt. ĩ. eo. l. j. in fi. Item alia ratione videtur ad heredẽ non tranſire, quia pœnæ delictorum non tranſeunt ad heredes: vt C. ſi ex delic. defunct. l. vnica. quæ eſt contra. Solu. hic ad heredem tranſit priuilegiũ, cum ſibi & heredi impetrauerit: prout dixi. Vel dic, hic erat ſtatuta pœna in viuentem à lege: & ideo tenetur heres. ſecus eſſet ſi non eſſet impoſita viuenti, ſed haberet aliquis actionem ad imponendam. tunc enim habet locum quod ibi dicitur, nec tranſit hic vt contra eum detur actio, ſed vt exceptione remoueatur. *ADDITIO.* Iſta gloſ. innuit quòd ex hoc dicto non oriatur actio. quod diſplicet Bart. & Ias.

c *Id eſt quãdo curatus filius ſe obligando. Ias.*

d *Id eſt cum cõtrahit obligando. Ias.*

q *Poſtea.* hoc poteſt dici quãdo generaliter impetrauit vt nullus debitor creditori ſuo teneretur vel ad tempus, vel in perpetuum: non aliàs: vt dixi ſupra eod. §. hæc pœna. vel etiam ſi ſpecialiter. Accurſius.

r *Ex hac cauſa.* iſtud ex hac cauſa, non refertur ad id quod dicit, ſolutũ, ſed ad verbũ illud, repeti: id eſt dicere [e] propter priuilegium induhũ vt non teneatur ſtatim ſoluere: ſed poſt annũ non repetit: vt. ĩ. de cõdic. indeb. l. in diem. Idem ſi in perpetuũ. vel dic quòd loquitur de eo qui poterat vti eodem iure: qui ſi ſoluat, non repetit. & eſt ratio in vtroque, vt ſubiicit. Accur.

e *Iſta prima lectura eſt intelligẽda in poſſeſſorio. ſecũda loquitur de illo quẽ poterat vti retractione, & ſoluẽte. & vtrũque hæc ſententia Bart. Paul. Alexã. Ias.*

s *Illud.* CASVS. Impetraui ius iniquum vt vſque ad. v. an. nõ tenear creditoribus meis. & nunc video quòd duo ſumus qui tenemur hoc edicto: & ille qui cõceſit mihi, & etiã ego teneor. nunc conuenio debitores meos. ipſi impetrant vt vtantur eodẽ iure cõtra me. nunquid iſti debitores mei hoc edicto tenebãtur, ſcilicet vt debitores iſtorum debitorum meorum vtãtur aduerſus debitores meos, quo iſti vtuntur aduerſum me? Et reſpon. ꝙ non: nec ille magiſtratus qui conceſſit eis de me, tenetur edicto.

f *Excepit.* hæc exceptio ſit ab eo quod dicitur in rubrica. vel dic

dic, ab eo quod dixit in edicto, hoc modo: dictum est ibi, quòd qui nouum ius statuit, vel statuere facit, incidit in edictum. sed prætor excipit in edicti parte, quam non habemus, ipsum magistratum, qui cum iudex erat, nouum ius instituit: & secũdum litigatorem, qui aduersus eum statuere facit: qui aduersus ipsum vel aduersus alium ius iniquũ statuit, vel statui fecerat. & hoc ideo excipit, ne magistratus &c. sed certe hæc exceptio fieri videtur nõ eleganter. quid enim op' fuit hac exceptione nam satis exceptum erat per hoc quod fuerat dictum ita demum quem teneri si fuerit in dolo: vt. ff. eo. l. ij. Respondeo: non fuit opus, sed ad maiorem fecit cautelam. sic. ff. de iniu. l. item apud Labeonem. §. ait prætor, ne quid. vel dic quòd in verbis prætoris supradictis non erat de dolo, licet Paulus [a] sic intellexerit per. l. ij. & ideo necessarium fuit subiicere.

a Notabili glos. secundum Bal. quod statuta penalia semper intelligantur habere clausulam in se, si delicta dolo cõmissa fuerint.

a *Eorum quid.* legitur totum neutraliter, scilicet dictio eorum, & dictio quid, scilicet quod statuit, vel impetrauit.

b *Et vetãs.* scilicet excipit. Accursius.

c *Commitat.* quod esset, nisi fuisset de hoc cautum. Sed quid si impetrauit ius iniquum contra eum qui impetrauerat contra alium: sed in alio facto, nó dico vtẽdo eodem iure quod in alium statui fecerat? Respon. me teneri: cum hic nó sit exceptũ: sed tãtum quando eodem iure vtor: vt argu. C. de pœ. sancimus.

contra eum fecerit, qui ipse eorum quid [a] fecisset. & recte: [b] ne scilicet vel magistratus dum studet hoc edictum defendere, vel litigator dum vult beneficio huius edicti vti, ipse in pœnam ipsius edicti committat. [c]

SI QVIS IVS DICENTI
non obtemperauerit.

TITVLVS III.

Omnes iudices possunt inobedientes punire: videlicet magnus in magnis causis, & magnis multis: parvus in parvis, & parvis multis. hoc dicit text. cum glos. Bartolus.

I. VLPIANVS libro primo ad Edictum.

SI QVIS IVS DICENTI non obtemperauerit.

Omnibus.] CASVS. Hic dicit quòd si quis non obediat in magnis, imò & paruis: iudex potestatẽ habet inobedientiam punire: & sic defendit iurisdictionem per aliquam pœnam. Item dicit quòd ille non obedit, qui etiam in leuissimis non paret iudici. Tertio dicit quòd si procurator meus sit inobediens, quia non vult iudici parere: non punior ego dominus, sed ipse procurator punietur. Quarto dicit quòd si actor & reus sint inobedientes, puniuntur. Quinto quòd inobediens tenetur ad interesse eius qui læsus est, expẽsarum & damnorum: non tamen veniet in eo res petita. Vltimo dicit quòd hæc actio non datur post annum: nec in heredem: cum sit pœnalis. Viuianus.

d *Dumuiris.* id est defensoribus municipiorum vel ciuitatum: vt. C. de iudi. l. fin. & hoc olim: hodie forte possunt & ipsi defendere tã iure Cod. vt. C. de spectatulis. l. fi. §. j. quàm authenticorũ: cum de leuibus criminibus cognoscant: vt in authen. de defen. ci. §. audient. colla. iij. sed certe & iure veteri modica coërcitio non erat eis deneganda: vt supra titu. ij. l. magistratibus. & secũdum hoc potest hic esse in litera, non tantum duumuiris &c. Alij contra, [b] vt Azo. & pro eis est. C. de modo multa. l. eos. & de defen. cui. defensores. ij. & infra de verb. signifi. aliud. circa fin. & infra de iudi. l. ij. §. his. & est. §. fi. & quòd hic subiicit, potestatis &c. & habent literam hic, [c] non tamen &c. his legibus prohibetur multam à magistratibus talibus imponi. & dic hoc secundum literam istam, non tamen in magnis negotiis, nõ in paruis. & hoc litera sequens innuit, secundum ius potestatis suæ &c. Accursius.

b Istam sequitur Fulgo. Paul. & Iaso. dissentit Bar. c Et bene. Bar. Paul. Alex. & Ias.

c *Penali.* i. multa. & dic differentiam inter pœnam & multam: vt. j. de verb. sig. l. aliud. §. j. Accursius.

d Et etiam officio iudicis. Bar. B. Alex. & Ias.

f *Iudicio.* vt pœnam imponat pecuniariam, quam potest secũdum suam potestatem: vt hic, & C. de modo mult. l. eos. in prin. quæ petetur à fisco: vt. C. de modo mult. l. v. & actione in factum, [d] cum ex edicto detur: sicut fit mentio eius edicti, (licet verba non habeamus) vt. j. eo. §. non solum. Accursius.

e Immo quinque secundũ Angelum. Cæterũ quid dicam ex-

g *Qui quod extremum.* tribus [e] modis lege. Primo, extremum id est minimum, vel vilissimum, vel infimum. multo ergo fortiꝰ tenetur qui id non fecit quod erat potissimum. & duo exempla quæ sequuntur, sunt plana: quorum vnum respicit inobedientiam factam in principio causæ, quia non venit in ius: & sic non fuit passus rem à se vindicari. aliud respicit inobedientiam quæ

A est in fine causæ, videlicet in executione sententiæ: ibi, cæterum &c. Secundo dic secundum Bul. extremum, id est vltimum, hoc est executionem sententiæ, & missionem in possessionẽ rei quæ petitur, quæ vltimo fit, id est post vocationes. & exemplum quod sequitur, veluti &c. non ad positum casum, scilicet quando videtur nõ obtẽperasse: sed ad subauditum, scilicet quando videtur obtemperasse, refert ipse Bul. q. d. is demum incidit, qui non paruit vltimo: & non is qui non paruit primo. Is autẽ primo non paret, qui in iudicio cũ vindicatur à se, euincì non patitur, absentat enim se, sed patitur rẽ sibi auferri. hic paret vltimo, & non incidit in hoc edictum, Cæterum si &c. sed sibi potest opponi quod est. ff. eo. §. non solum. nam secundum eũ non videtur habere locũ nisi in reo, quod ille. §. non patitur. Itẽ illud quod est. ff. eo. §. hoc iudicium. ob. Bul. quia si secundũ eum punit tantùm inobedientiam quæ est in fine, & in fine est hoc quòd rem non patitur duci, & tunc nõ datur actio ad interesse totius rei: erit hoc falsum. sed poterit dicere, non ex hoc edicto, sed per. l. qui restituere, iuret etiam in litem: vt infra de rei vindi. qui restituere. Tu autem secundum Io. dicas tertio modo extremum, id est primum & vltimum iurisdictionis. nã & in syllogismis extremitas dicitur primus & vltimus terminus cum termino alio in medio coniuncto, hoc modo: Omnis homo est animal: sed omne risibile est homo: ergo omne risibile est animal. quod enim prædicatur in positione & conclusione, id est hoc nomen animal, dicitur extremitas maior. quando autem subiicitur in cõclusione & assumptione, est extremitas minor: vt est hoc nomẽ risibile. medius terminus est id quod subiicitur in prima, & prædicatur in secunda: vt hoc nomen, homo. Et quod dicit, veluti &c. ponit gratia exempli eius quod primum est in iurisdictione. Et cæterum quòd sequitur, cõtinuatiuè ponitur: quod patet per sequẽtem copulam, si &c. q. d. sed & si sequentia &c. nam omnis vocatus non veniens vel inobediens puniendus est: vt. ff. titu. ij. l. ij. Sed quid de mediis? Respon. nil inuenitur medium, cum res sine contestatione processit: est enim sola citatio, quæ est prima extremitas. & si nõ venerit, est missio in pos. quæ est alia extremitas. Quid ergo si res processit ordinariè per contest. litis: nunquid in mediis puniet eum? immo etiam & quando sine litis contest. procedit, aliquid medij potest inueniri: eum & citari pluries debeat. Dic ergo de his mediis trib' modis, vel extremitatem quamlibet vsque ad medium procedere. Vel puto literam hanc legi sic quarto modo: vt dicam extremum pro primo & vltimo: & exemplum veluti ponat de inobedientia principij, & de inobedientia finis. & quod dicit, cæterum &c. ponat de mediis. Vel dic quinto extremum, id est vltimũ. & quod dicit veluti, supple vel etiam si non obtẽperes primis: & de hoc ponit exemplum. & quod dicit cæterum, de mediis dicat. Item quid differt hic ti. ab eo, Si quis in ius vo. non ierit? Respon. in quatuor. primo quia hic generalior est, cum tam de multa quæ datur in fiscum, quàm de interesse actoris dicatille autem tantum de pœna quæ datur fisco. Item alia est differentia: quia hic est edictum: ibi non, sed ibi agitur ex isto. sed econtra aliquid ibi continetur quod non est hic, scilicet de stipulatione certi vel incerti, si non venerit in ius: vt infra eo. titu. l. j. & l. fi. Item de extraneo [f] iudice ibi dicit quod hic non specificat: vt infra eo. titu. l. ij. & sic videntur se habere vt excedens & excessum: licet hic in dignioribus illum præcellat: & ita non est superflua illius tit. repetitio: vt. C. de vet. iur. enuc. l. j. §. nulla itaque. versi. sed & similitudinem.

tremũ in iurisdictione, vide Zasium in hãc legẽ.

f Immo erat sanus, ratione dubitationis. Bart.

h *Mobilem.* de mobili ideo dicit, quia statim dicet de deductione quæ nõ potest fieri nisi in re mobili, quo nomine se mouentia continentur: vt. j. de verb. signi. l. mouentium. idem tamẽ de immobili. Accursius.

i *Ferri.* quod propriè dicitur cum corpore baiulatur: vt. j. de verb. signifi. l. ferri.

k *Obtemperasse.* & habet locum edictum, Ne vis fiat ei qui in poss. missus est: vt. j. ne vis fiat ei. l. j. j. respon.

a *Si procurator tuus.* non ad hoc,ſed ad alia conſtitutur:vt.ſ.tit. j.l.iij.§.ſi procurator.&.§.ſi tamen. & facit.j. quod fal. tu.au.l. nouiſſime.&.C.vnde vi.l.memineriot. Accurſius.

b *Non ſolum.* hic.§.eſt contra Bul.vt paulo.ſ.dixi.& facit.j.de reg.iur.l.non debet actori.

c *Patiterem.* id eſt actorem.

d *Non ad id quod intereſt.* Hic nota ex hoc edicto duas naſci actiones,quarum quælibet dicitur in factum. vna datur reipublicæ ad pœnã impoſitã [a] à iudicente: vt ſupra eo. in princip.&.C.de modo mul.l.v. alia datur actori quando reus non obtemperauit vel reo quando actor non obtemperauit: vt hic dicit.prima pœna ſtatuitur à iudice ſiue à prætore viuo,ſecunda à mortuo,ſcilicet quãti ea res eſt.Ité no. quòd hæc litera poteſt trib' modis exponi. primo (& bene) vt loquatur de actione ſiue iudicio quæ datur parti quando alia non obtemperauit iudici, & dat nõ ad intereſſe,ſcilicet totius cauſæ quæ agebatur:ſed quãti ea res eſt,id eſt ad ſumpt' litis quos fecit in aduocatis & in aliis.Item propter damna rerum ſuarum, quæ eſt paſſus ex eo quòd aduerſarius nõ paruit:vt infra ſi quis cau.l.ij.§.fin.&.l.ſequen.& hic intelligas quòd non plus punitur,ſcilicet per hoc edictum.ſi enim in eo quod eſt vltimum iuriſdictionis non pareat,poterit puniri per aliam legem in omni intereſſe:vt ſi nolit rem reſtituere:quia tunc in omni intereſſe damnatur,delato ſacramento in litem:vt infra de rei vindi.l.qui reſtituere.Secundo exponitur vt loquatur de ea actione quæ datur parti vt non detur ad intereſſe,ſcilicet ſingulare, [b] ſed quãti ea res eſt,id eſt ad totam litem vere æſtimatã:vt infra de ver. ſig.l. hæc verba,quanti.& in hac poſitione multa iura concordãt: vt infra vi bo.rapt.l.prætor.§.hæc autẽ actio.& infra de no. ope. nũ.l.antepen.§.ſiue autem.& ſupra ad leg.Fal.l.in lege.iiij.§.corpora.& infra de ædil.edi.l.illud.§.cõdemnatio. & hæc poſitio eſt fatua, [c] vt propter vnam leuem inobedientiã tam inique per hunc titulum puniretur.nec ob.dicta lex,hæc verba.quia & hic ad verã æſtimationem agitur,ſcilicet expenſarum,vt dixi.& eodem modo dicas ad alias modò nominatas leges.Tertio dici poteſt quòd hic loquatur de actione quæ fiſco datur ex hoc edicto,vt illa nõ detur ad intereſſe,ſcilicet quãti interſit reipublicæ:ſed quãti ea res eſt,id eſt quantum in ſententia ius dicentis expreſſum eſt.prima verior eſt.Item nõne facit hoc pro eis qui dicũt extremum,id eſt vltimum,ſcilicet vt damnetur pro æſtimatione rei ſi nó patiatur rem duci:certe non facit:quia ſecundũ hoc falſum eſſet quod hic dicitur,non ad intereſſe agi. agitur enim quantum in litem iuratum eſt:vt infra de rei vin.l.qui reſtituere.Sed poſſet reſponderi,hoc nõ fit per hoc edictum.tu ergo expones vt primo dixi,vt de expẽſis & ſimilibus loquatur. Item nonne ſatis eſt in poſſeſſionem mitti contra eum qui non obtemperat:vt.j.tit.j.l.ſatiſque.nam ſi illud eſt ſatis,ergo huius edicti pœna eſt nimis?Reſpon.ſatis eſt,vbi ſcilicet quis nõ venit,venire tamen non contemnit,quia abſens eſt,vel præſens, habet tamen cauſam licet iniuſtam [d] quare nõ veniat.vbi vero venire dedignatur contẽnendo iudicem,vel actorem,ſecus eſt: vt hic:quia debet poſſe puniri.

e *Meram pœnam* ſ.reſpectu ſoluentis, [e] & ſecundum hoc totus §.loquitur in pœna quę parti datur:ſed ſecũdũ Azo.(vt in ſumma huius ti.)principium huius.§.loquitur de ea quæ parti,finis de ea quæ reip.quæ vere cõtinet pœnam hinc inde:& ideo nec poſt annum competit,nec in heredem:vt hic dicit.Cæterum de heredibus non eſt quærẽdum,cum ſemper adminiſtratori reip. detur. Alia autem quę parti datur,videtur dari poſt annum,cũ ſit rei perſecutoria quo ad actorem.Item heredi datur eadẽ ratione:ſed in heredem non:quia ex delicto:vt.j.de alie.iud. mu. cau.fac.l.nõ ſolum.§.fin.Sed videtur melius in fiſco loqui præcedens reſponſum,cui adiungitur hoc:licet ipſe contrariũ dicit in ſumma ſua.

f *Neque poſt annum.* quia prætoria.

g *In heredem.* quia pœnalis:vt.j.de act.& oblig.l.i honorariis.

videtur. Si procurator tuus [A] vel tutor vel curator ius dicẽti non obtemperauerit:ipſe punitur,non dominus vel pupillus. Non ſolum [b] autem reũ qui non obtemperauit,hoc edicto teneri Labeo ait: verumetiam peritorem. [c] Hoc iudicium [d] non ad id quod intereſt,ſed quanti ea res eſt,concluditur:& cum meram pœnam [e] contineat,neque poſt annum, [f] neque in heredem [g] datur.

a Imò antequã ſit impoſita,dabitur actio. But. & Alex. licet glo. ſequãtur Cy. & Bal.

DE IN IVS VOCANDO.*

** In ius vocare quid ſit, pulchrè explicat Frãc. Duarenus Diſp. anniuerſ. cap.1.*

TITVLVS IIII.

1. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

IN ius vocare, eſt iuris experiundi [h] cauſa vocare.

Hic enumerantur perſonæ quæ non poſſunt in ius vocari.& hæc lex ſeruatur de facto vt iacet.

Quid autẽ differat in à iudicio, docet elegãter Franc. Hotman' in commen. ad tit. de act. inſtit. lib.4. circa princip.

b Immo ad particulare intereſſe cõmune, non ſingulare: & tunc ſatis placet Iaſ. & concer. cũ præcedenti.

c Licet hæc ſententia non ſit fatua,ſecundũ Bar. nõ eſt tamẽ bona. Ale. & Bar. & Ia.

d Singularis glo. ſecũdum Iaſ. in.l.2.C. de Carb. edic. diſplicet tamen Cy. Alex. & Iaſ.

e Iſta expoſitio eſt contra text. in eo quod dicit, meram: innuit quòd ex vtraque parte ſit pœnalis. B.B. P. Alex. & Iaſ.

f Not.glo. quòd iudicio incipit à citatione. ita voluit gl. in rubri. C. eo. vbi Bal. & modernes & præcipue do. Iaſ. ex quo habes citationem dici de proceſſu, prout expiſſime tenuit gl. in c. præterea. in princ. extra de offic. & poteſt. iudi. deleg.

DE IN IVS VOCANDO.

Tractaturus de iudicio, præmittit de in ius vocando: cũ ab ea parte iudicia [f] incipiãt: vt inſti. de pœn. temer. lit. § fina.

2. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

IN ius vocari non oportet [i] neque conſulem,neque præfectum, neque prætorem, neq; proconſulem, neque cæteros magiſtratus qui imperium [k] habent,qui & coërcere [l] aliquem poſſunt, & iubere in carcerem duci.Nec põtificem [m] dum ſacra facit. [n] Nec eos qui propter loci religionem inde ſe mouere non poſſunt. Sed nec eum qui equo publico in cauſa publica tranſuehatur. [o] Præterea in ius vocari non debet qui vxorẽ [p] ducat,aut eã quæ nubat: nec iudicẽ dum de re cognoſcat:nec eum dum quis apud prætorem cauſam agit: [q] neque funus ducentem familiare, [r] iuſtáve [s] mortuo facientem:

[h] In ius vocare. Iuris experiũdi. id eſt vt experiatur actor an ius ſibi cõpetat,vel non. hoc tamen intelligunt quidam, ſi reus veniat & reſpondeat:non aliter:quia verba cum effectu &c. vt.j. ne quis eũ qui in ius voc.l.pe. §.docere.quod nõ placet:immo & ſi nõ reſpondeat,id eſt nõ veniat,ſi tamen vocetur per executorẽ,ſine dubio eſt vocatus.hoc enim verba edicti,quæ non habemus, exigũt: licet ſi nõ reſpondeat vocat' ab eo à quo vocari non debuit,vt à liberto patronus, facilius remittatur pœna vocãti:vt.j.eo.quamuis Item no. & libelli oblatio nõ habetur pro vocatione:vt.j.eo.libertus aduerſus.

i In ius vocari non oportet. cõuerte,id eſt oportet non vocari.

k Imperium. ſcilicet merum,quod eſt gladij poteſtas: vt ſupra de iur.om.iu.l.iij.in princip.& quòd hi non poſſint conueniri, probatur hic,&.j.qui.ex cau. ma. ſed & ſi per prætorem.§.ij. & j.de accu.l.qui accuſare.§.ij.& infra iudi.ſol. ſi reus. At minores magiſtratus etiam durãte officio poſſunt vocari in ius:vt infra de iniur.l.nec magiſtratibus. Immo & maiores quandoque: vt ſi dicãtur in ſuo officio deliquiſſe:vt.C.ad leg.Iul.repe.l.iubemus.& de furto cõueniri poſſunt:vt in auth.vt iud.ſine quoquo ſuf.§.illud.colla.ij.& in authen. vt dif.iu.§. ſi vero.col.ix. Item nec alios conuenire poſſunt hi maiores:vt.j.de iud.l.pars literarum.quæ eſt Græca.

l Coercere. ſcilicet graui pœna.nam & minimi leuiter coërcerent:vt in auth.de defen.ciui.§.audiant.col.iij.

m Pontificem. id eſt epiſcopum dum miſſam canit. & idem de quolibet clerico.& eſt ratio,vt.C.de epiſ.& cle.l.omnes qui vbiq; ſunt.cũ ergo finita fuerint illa ſacra quæ faciunt,vt miſſa vel veſperæ,cõuenientur ſecundum ius:vt clericus ſub epiſcopo,epiſcopus ſub archiepiſcopo conueniatur:vt in auth.de ſan. epiſ.§.pro omnibus.&.§.ſi autem.colla.ix.

n Non poſſunt. vt ſunt monachi & eremitæ,ſed eorum prælatus:vt in auth.apud quos opor.cau.di.mo.colla.vj.in prin.

o Tranſuehatur. vt præconem Theobaldum.

p Vxorem ducat. interim dum ducit.

q Agit. niſi vocetur ante maiorem magiſtratum:vt.j.de re iudi.l.contra pupillum.§.is qui ad maius.

r Familiare. ſed nec poſt vſq; ad nouẽ dies aliquis de ſua familia poterit cõueniri:vt in auth.vt cum de app.cog.§. hæc autẽ. col.viij.& accipe familiare,ſiue eſt de genere ſuo,ſiue de ſeruis, ſiue de ſeruitorib': vt.j.de verb.ſigni.l. proficiſcitio.§.cõi iure.

s Iuſtáve mortuo. quidam libri habent iuſta, ſcilicet obſequia, vt lauare corpus,vel ſimilia.alij habent buſta,id eſt combuſtiones. comburebantur enim corpora in rogo:vt cinis reſeruaretur

Vuaretur.ſic.ĩ.de adqui.here.l.prō herede.§.j.in gl. iuſta.

a *El qui cadauer.*ſ.familiare:vt dixerat.ĩ.l.proxi.

b *Quæque litigandi.certo loco.* niſi ad maius auditorium vocaretur:vt dixi ſupra proxi ĩ.l.ij.& facit.ĩ.de iudi. l.ij.§. legatis.in princip.

c *Infantes.*ſed ſi hanc ætatē exceſſerint, cōuenient tutore auctore,vel ipſe tutor: vt.ĩ. de admi.tut.l.j §.j.

d *Prætor ait.*ſuperiores phibentur iure ciuili vocari in ius: iſte aũt iure prætorio tantum.& not. quòd hæc verba prætoris Vlp.exponit per ordinē. Parentem exponit ſtatim vſque ad illum §. patronum.in.l.adoptiuũ. Patronum exponit ibi vſque ad illum.§.liberos.qui eſt.ĩ.in.l.ſed & ſi hac lege.Liberos exponit ibi vſque ad illū §.parentes. & ibi exponit qui ſunt parētes patroni.*Itē* vltimū verbum,*ſine permiſſu*,exponit in pe.§.eiuſdem legis.in aliis autem legibus quæſtiones extrauagantes ponuntur de hac materia,& ſoluuntur.

e *Sed an in infinitū.* Nor.parentes & liberos in infinitum dici: vt hic,& ifra de verb. ſig.l.liberorum appellatione. &.l.cognoſcere.§.liberorum. & infra de le.præſtan.l.j.§. generaliter. & ifra eo. ſed & ſi hac lege.§.liberos autem. ſed contra.ĩ.degrad.l.iuriſcōſultus.§. parentes. ſed illud ſecundum vocabuli propriam ſignificationem: quia vſque ad tritauum dicũtur parentes:ſuperiores vero maiores.hoc autem ex interpretatione benigna legis.

Parētes & liberi in infinitum dicuntur.

Seruius.

f *Nec tamen.*hoc tamen aduerſatur Seruio,qui dicebat ad ſolos iuſtos liberos hoc pertinere,vt debeāt ipſi ſoli qui iuſti ſunt liberi,reuerentiam patribus.quod non eſt verum. Poteſt etiam dici quòd Seruius bene dixerit,& tamē aduerſetur aliis qui illud dicebant,quòd ad ſolos iuſtos hoc pertineret.nam etiā ad naturales tantùm pertinet,vt ſubiicit,&.ĩ.eo.l.parentes.

g *Quia. Is eſt, quem nuptiæ.*etiam de facto tantum: vt inter ſeruum & ancillam: ſed non ſi inceſtuoſus ſit, ſecundum Ioan.quia hic patrem non habet: vt inſtitut.de nup.§.ſi aduerſus. Item quod dicit is &c. verum eſt præſumptione iuris: vt ſupra de his qui ſunt ſui vel alie. iur.l.filium. ſcire enim hoc eſt impoſsibile,quis cuius filius ſit:vt.ĩ.de condi.& demon.l.Lucius.

Parentes.]C *A S V S.* Sicut legitimū patrem filius in ius vocare non poteſt ſine venia:ita parentes naturales filij non vocant ſine venia.

h *Naturales.*& tantum naturales,ſecundum Ioan.& ſic no.appellatione parētum etiam naturales contineri.ſic.ĩ.e.l.quique. §.ſi.ſed ar.contra.C.ad le.Iul.de adul.l.iij.

Patris.]C *A S V S.* Titius habebat filium emancipatum: iſte filius adoptauit.adoptatus ab iſto filio,an in ius vocare poteſt patrem adoptantis,ſcilicet Titium? Et reſpondet quòd poteſt,quia ei non adgnaſcitur:& ex quo non eſt ei adgnatus,nec cognatus. Viuianus.

i *Patris.* ſcilicet emancipati à ſuo patre. Accurſius.

k *Impune vocabit.* ſcilicet filius patris adoptiui & emācipati.

l *Adgnatus.* Sed nōne adgnaſcitur auo,cū auus proximus eſt adgnatus adoptāti:vt.ĩ.de ſuis & leg.l.filius? Reſpon. illud verū eſt,quando hic adoptāns non eſſet emancipatus. Hic autem emancipatus erat:aliās adoptare non poſſet:vt infra eo. ſed ſi.§. liberos.verſi.parentēs.& ideo ſublatum erat ius adgnationis p minimam capitis demi.vt.ĩ.de cap.de.l.tutelas.& ſic pater filio non erat adgnatus:per conſequens ergo nec adoptat⁹ adgnaſcetur auo:vt ſupra de adop. l.qui in adoptionem. hodie contra:vt inſtit. de leg.adgna.ſuc.§.vl. Sed quid ſi per dignitatem eximatur adoptans de poteſtate? Dic idē,quia nihil ab auo cōſequitur hic adoptiuus nepos:licet videatur argu. contra in authen.conſtitut. quæ dig.§.illud.colla.vj. & facit infra eo.l.ſed ſi §.ſi filius. vertic. ſed ſi filius meus. Accurſius.

A Solu.ibi quo ad patrem filii qui per dignitatē eximitur poteſtatem ſine venia, ſecundū Bar.

Adoptium.]C *A S V S.* Hæc lex dicit quòd filius adoptiuus non poteſt in ius vocare patrem adoptātem,niſi vel caſtrēſe peculium vel quaſi habeat.ſed iſte filius adoptiuus patrem ſuum naturalem in ius vocare non poteſt. Item dicit quòd multis modis quis ſit patronus:ſi manumittat ſeruum ſuū, vel detegat colluſionē.ſi agā prætiudiciall in rē actione cōtra aliquem:& pronuncietur eſſe meus libertus. Item ſi iurauero meū libertum eſſe.Sed pone quòd cōpuli libertum vt iuraret ne duceret vxorem: vel libertam ne nuberet. amitto quidem ius patronat⁹: ſed filius me⁹ naturalis habebit. Item ſi aliquis inſtituit me heredē,& rogauit vt ſuum ſeruum manumittam,& manumiſi:ero patronus.

m *Quàm præcepto.*ſi enim præcepto prætoris impediretur,ergo cum venia permitteretur:quod eſt falſum,vt infra de iudi.l. iis nulla.&.C.eo.qui in poteſtate.

n *Caſtrenſe.* vel quaſi. Accurſius.

o *Peculium.*in eo enim vice patriſfa.fungitur:vt infra ad Maced.l.ij.& ideo in cauſis quæ ſunt de caſtrenſi peculio,non pater,ſed filius iurabit de calumnia. ſed in cauſis alterius peculij iurat pater:vt.C.de iura.cal.l.ij §.quod obſeruari.ibi,vel aliam legitimam &c.&.C.de bo.ma.l.j.&.C.de bo.quæ lib.l.fi.§. finautem in ſecunda.verſi.ſinauté patre recuſante &c. Sed cum hic filius hodie non tranſeat in eius poteſtatem,an eum ſine venia vocabit? Reſpon.non:quia filius dicitur,& quia ſuccedit ab inteſtato:vt.C.de adop.l.cum in adoptiuis.§ ſed ne articulum. in verſ.ſed ſi quidem. Et eſt arg.quod de matre habes ſupra eo. l.quique. in fin.quæ ſimiliter non habet filium in poteſtate: vt inſtit. de adop.§.fœminæ. & hoc quidam,vt Azo. Arg. contra: quia per omnia pro non facta dicitur adoptio,præterquam ad ius ſuccedendi:vt.C.de adop.l. cum in adoptiuis.§. ſed ſi quidem. in fin.

p *Cauſa cognita.* id eſt venia petita.

q *Vocari.* pmittitur,niſi ex caſtrēſi peculio,& tūc cū venia &c.

r *Patronum.* maſculum vel fœminam.

ſ *Detexit.* nam ſi quis ſeruus vel libertus,vt iudicetur ingenuus,facit ſibi moueri litem à domino vel patrono cum quo colluſit:efficitur illius libertus qui huiuſmodi colluſionem detexit:vt hic,&.ĩ.de col.deteg.l.j.

t *Prætiudicio.* id eſt prætiudiciali actione in rem: vt inſtit. de actio.

III. CALLISTRATVS libro primo Cognitionum.

VEl qui cadauer [a] proſequũtur.quod etiam videtur ex reſcripto diuorum fratrũ comprobatum eſſe.

IIII. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

QVique litigandi cauſa neceſſe habet in iure vel certo loco [b] ſiſti.nec furioſos, vel infantes. [c] Prætor ait: [d] *Parentē, patronum,patronam, liberos, parentes patroni, patronæ in ius ſine permiſſu meo ne quis vocet.* Parentem hic vtriuſque ſexus accipe. Sed an in infinitum, [e] quæritur. Quidam parentem vſque ad tritauum appellari aiunt: ſuperiores, maiores dici.hoc veteres exiſtimaſſe Pomponius refert.ſed Gaius Caſsius omnes in infinitum parentes dicit. quod & honeſtius eſt, & meritò obtinuit. Parentes etiam eos accipi Labeo exiſtimat, qui in ſeruitute ſuſceperunt. Nec tamen [f] (vt Seuerus*dicebat) ad ſolos iuſtos liberos [pertinet:] ſed & ſi volgo quæſitus ſit filius,matrem in ius non vocabit:

V. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

QVia ſemper certa eſt,etiam ſi volgo conceperit. Pater verò is eſt,quem nuptiæ [g] demonſtrant.

VI. IDEM libro primo Sententiarum.

PArentes naturales [h] in ius vocare nemo poteſt.vna eſt enim omnibus parentibus ſeruanda reuerentia.

VII. IDEM libro quarto ad Edictum.

PAtris [i] adoptiui parentes impune [k] vocabit:quoniam hi eius parentes non ſunt: cum his tantùm cognatus fiat, quib⁹ & adgnatus. [l]

VIII. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

ADoptiuum patrem,quandiu in poteſtate eſt, in ius vocare non poteſt, iure magis poteſtatis, quàm præcepto [m] prætoris:niſi ſit filius qui caſtrenſe [n] habuit peculiū. [o] tūc enim cauſa cognita [p] permittitur. ſed naturalem parentem, ne quidem dum eſt in adoptiua familia, in ius vocari. [q] *Patronū*, [r] inquit, *Patronam*. Patroni hic accipiendi ſunt,qui ex ſeruitute manumiſerunt:vel ſi colluſionem detexit: [ſ] vel ſi qui prætiudicio [t] pronuntietur eſſe libertus, cum alioquin non

Sententia quandoque facit ius.

actio. §. præiudiciales. Et ſic not. quòd hic ſententia facit ius: vt ſupra de ſtat.ho.l.ingenuum.& infra de regu.iur.l. res iudicata. Accurſius.

a *Iuraui.* hoc caſu ero patronus quo ad hoc edictum, non quo ad ſucceſſionem: vt infra de iure pat.l.ſi iurauero.

b *Non eſſe.* vt infra de iureiur. l. eum qui. §. penulti.

c *Adegi.* id eſt compuli. Accurſius.

d *Nubat.* hoc ſi vt in perpetuum non nuberet. ſecus ſi ad tempus: vt infra qui & à qui. ma.li.l.antepe. licet ſit arg.contra.ĵ.de ſuis & legi.l.inteſtato. §.ſi qs libertam. Item hoc intellige quãdo filios tollere poteſt. ſecus ſi eſt ſterilis: vt. ĵ. de iure pat.l.adigere. §.quamuis.

e *Liberto ius.* ſcilicet patronatus.

f *Vocetur.* ſ. impune.

g *Innocẽs.* ſecus ſi nocens & conſcius fuiſſet: vt. ĵ. de iure pa. l. qui contra legem. quæ eſt contra. Et not. hic argu. pro feudo, quòd licet vaſſallus fuerit infidiatus domino, quòd ipſe amittit feudum, filius non. ſic. ĵ.de ſerna.l. emãcipatum. §.fi. &.l. filiam. &.ĵ.de decu.l. ij.§. nullum. &.ĵ. de iure pa. diui fratres. in fin. & infra de contra tab. l. iij. §. ſi emancipatus. Ar. contra. C. de quæſtio. diuo Marco. Sed an patre viuente admittetur ad contra tab? Diſtingue, an ſit emancipatus, vel non. primo caſu vocatur, ſecundo non: vt infra de bo.lib.l.quæritur.

a Pro ſil. huius cõtra. vide cap. 1. qui, mo. fund. amittẽ. illa.m.

fuerit: aut ſi iuraui [a] eum libertum meum eſſe. quemadmodum per contrarium pro patrono non habebor, ſi contra me iudicatum eſt: aut ſi me deferente iurauerit ſe libertum non eſſe. [b] Sed ſi ad iuſiurandũ adegi [c] ne vxorem ducat, ne nubat [d]: impune in ius vocabor. Et Celſus quidem ait, in tali liberto ius [e] ad filium meum me viuo non tranſire: ſed Iulianus contra ſcribit. Plerique Iuliani ſententiam probant: ſecundum quod eueniet vt patronus quidem in ius vocetur [f], filius quaſi innocens [g] non vocetur.

IX. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

IS quoque qui ex cauſa fideicommiſſi manumittit, nõ debet in ius vocari [h]: quamuis vt manumittat, in ius vocetur.

X. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

Iſ quoque. Vocari. poſtea, & ex alia cauſa. Item huic non poſſunt imponi operæ, niſi fuerit teſtatoris filius de manumiſſione rogatus: vt ſupra de bo.lib.l.qui ex cauſa fideicõmiſſi. habet etiam hic filius de manumittendo rogatus, bo. poſſ. contra tab. vt. C. de bo.poſ.contra tabu.quæ pa.& lib.eius.l.j.

Sed ſi hac lege.] *CASVS.* Si emi ſeruum eo pacto à te vt manumittam intra certum tempus, & non manumiſi: erit quidem liber poſt illud tempus, ex conſtitutione diui Marci & Commodi ad Aufidium Victorinum: & ero ſuus patronus: vnde mihi debet reuerentiam. & hoc quando meis numis. ſi autem numis ſerui eum emi prædicto pacto, & non manumiſi: non ero patronus ſuus. [*PROSTITVTA.*] Vnde pone, vendidi tibi ancillam eo pacto, ne eam proſtitueres: & ſi proſtitueris, ſit libera ex conſtitutione Hadriani. ero quidem ſuus patronus ego venditor: & non tu: cum ſit facta libera. & hoc quando proſtituiſti tu emptor. ſed ſi ego venditor proſtituo: nec ego nec tu erimus patroni, & ſic illa nullius erit liberta: & ſine venia poſſet me vocare in ius. [*PATRONVM.*] Item dicit, quòd ſi dedero me in adrogationem, remaneo patronus. & ſi libertus meus dedit ſe in adrogationem per mendaciũ, non ſit ingenuus: immo remanet libertus: & debet etiam reuerentiam adhuc: licet habeat omnia inſignia ingenuitatis: ſed libertus natalibus reſtitutus ingenuus ſit. *QVI MANVMITTITVR.*] Item dicit, quòd ſi ciuitas Bonon. manumiſit ſeruum ſuum: ille ſeruus poterit quemlibet de populo in ius vocare ſine venia: ſed ſyndicum ciuitatis vocabit venia impetrata. [*LIBEROS.*] Item dictum eſt ſupra eod. l. quique. §. prætor ait. liberos parentes non vocare in ius. & quòd libertus non vocet liberos patroni & parentes in ius: illud intelligendum eſt tam de maſculo quàm de fœmina. [*SED ET SI.*] Item dicit quòd ſi patronus propter delictum ciuitatem amittat: honorem quem habet à libertis, amittit. q. d. interim ceſſabit edictum. ſi autem poſtea fuerit reſtitutus, competet edictum. Et dicit quòd quo ad quædam ceſſat edictum: quo ad quædam non. non enim habetur pro patrono vt eidem debeatur honor in aſſurgendo, & ſalutando: in ius tamen ſine venia non vocabitur. [*PARENTES.*] Item dicit, quòd ſi habeo libertum, & poſtea dedi me in adoptionẽ, quòd iſte libertus meus non vocabit in ius iſtũ patrem meum adoptiuum. Itẽ adoptaui aliquem in filium vel nepotem: nũquid libertus meus illi præſtabit reuerentiam? & dicitur quòd ſic, quandiu durat adoptio, & poſtea non. Item dicit, quòd libertus meus non vocat filium meum in ius ſine venia, etſi filius meus dedit ſe in adoptionẽ: vel ego dedi. Item dicit, quòd liberi dicuntur in infinitum. [*SI LIBERTA.*] Item dicit, quòd ſi liberta mea habet ex me filiũ, iſta liberta non poterit hunc filium communẽ in ius vocare ſine venia: nec ille filius hanc matrem libertam meã.

SEd ſi hac lege emi, vt manumittam, & ex conſtitutione diui Marci [i] venit ad libertatem: cum ſim patronus, in ius vocari non potero. Sed ſi ſuis numis emi, & fidem fregi, pro patrono non habebor [k].

Proſtituta [l] contra legẽ venditionis, venditorem habebit patronum [m], ſi hac lege venierat, vt ſi proſtituta eſſet, fieret libera. at ſi venditor qui manus iniectionem excepit [n], † ipſe proſtituit [o]: quoniam & hæc peruenit ad libertatem: ſub illo quidem qui vendidit, libertatem conſequitur: ſed honoré haberi ei æquum nõ eſt [p]: vt & Marcellus libro ſexto digeſtorũ exiſtimabat. Patronũ autẽ accipimus, etiam ſi capite minutus [q] ſit: vel ſi libertus capite minutus [r], dum adrogetur per obreptionem [s]. cum enim hoc ipſo quo adroga-

B

[*SINAVTEM.*] † *Excipere* Item dicit, quòd ſi filij *manus* mei libertũ meum ac- *iectionẽ*, *eſt* cuſauerint calumnio- *retinere ſe* ſe, quòd iſti filij mei *cuſtati re* amittunt ius patrona- *prehẽdenda* tus. Item dicit, quòd *rei alienæ* prætor permittit liber- *t.i. ſuapte* to accuſare patronum *poteſtate ſe* ſi non ſit accuſatio ſa- *ſire, vt non* moſa: ſed ſi patronus *ſtri lequm* iniuria afficiat liber- *iniuria afficiat liber-tur. Bud.* tũ, poterit talis libertus hunc patronum in ius vocare, ſiue actio ſit famoſa, ſiue non. Itẽ dicit, quòd ſi ego patronus tutor eram Titij: nunquid libertus meus vocabit me in ius ſine venia? Reſpon. quòd non. Item ſi ego habeo tutorem, poterit libertus meus vocare iſtum tutorem de ſuo facto, & forte de meo. Viuianus.

C

i *Marci.* & Commodi, ad Aufidium Victorinum: vt. C. ſi man. ita fue. alie. vt ma.l.ij.&.iij. ſecundum Ioan.

k *Non habebor.* cur ergo in ſuperiori caſu pro patrono habeor? Reſpon. duplex eſt ratio. & quia priori caſu meis numis emi: hic autem numis ſerui. quod cõniuentibus oculis dicemus: vt infra de manu.l.iiij.in princ. & quia in primo fregi fidem venditori, hic ſeruo: quod plus ſibi valet quàm ſi venditori rupiſſem. Item quid ſi non fregi, ſed manumiſi? forte habet beneficiũ edicti huius, licet non habeat contra tab. vt. C. de bo.lib.l.j.

l *Proſtituta.* id eſt propoſita ad meretricandum.

m *Patronum.* hoc eſt ex conſtitutione diui Veſpaſiani: vt infra de iure pa.l.diuus Veſpaſianus. vel dic, diui Hadriani: vt. C. ſi man. ita fue. ali. ne proſti. l. j. primum verius. Sed videtur quòd non venditorem, ſed emptorem habeat patronũ, cum ab eo videatur manumiſſa: vt infra de euictio. l. ſi mancipium. quæ eſt contra. ſed certè illud eſt in eius præiudicium vt non habeat regreſſum pro euictione.

D

n *Excepit.* ſcilicet ſi emptor proſtituit. Accurſius.

o *Proſtituit.* poſt iniectionem manus: vel poſt venditionẽ, ante traditionem. vel dic, cum poſtea redemiſſet: vel alia cauſa ad eũ rediiſſet.

p *Æquum non eſt.* quia quod quiſque iuris &c. & ſic not. quòd nullius erat liberta, & quemlibet vocabit in ius ſine venia.

q *Minutus.* ſcilicet per minimam ca. de. vt quia emãcipatus, vel in adrogationẽ datus: ſecus ſi per maximã vel mediam: vt. ĵ. ea. l. §. ſi. per pœnã. Sed ar. cõtra inſt. de adqui. p adroga. in prĩ. Acc.

r *Capite minutus.* quid eſt quod dicit eum capite minui, cum lex dicat libertum alienum non poſſe adoptari: vt. ĵ. de adop. l. ſi pater. in ſi? Reſponderi poteſt, hoc quo ad propoſitum adrogantis eſt, non pro veritate. Vel dic quòd licet fieri non debuerit: facta tamen tenet donec retractetur: vt in ſententia per falſa inſtrumenta lata: quæ retractatur per in integ. reſti. vnde valet: vt. ĵ. de re iudi. diuus.

s *Obreptionem.* id eſt per mendacium quod eſt in fraude tacẽdi: vnde non valet cum effectu: vt. C. ſi contra ius vel vti. publi. l. ij. ſed ſuum quis poteſt adoptare libertum, non tamen ſit ingenuus: vt ſupra de ſtat. ho. l. fin.

Conditionem.

a *Conditionem.* cum aliàs non inueniret adrogantem.
b *Habet.* nisi in contra tab. & in venia: vt hic, & .ĭ. de iur. au. annu. l. pe. & .ĭ. de bo. li. l. etiam si ius. in princ.
c *Ingenuum facit.* vt .ĭ. de nat. re. l. quæris. & l. fin. in fine. Accur.
d *Ciuitate.* quod fit per defensorem ciuitatis, vel maiorem partem illius corporis, auctoritate præfidis: vt C. de ser. reipu. l. j.

† *Ius anulorũ donare, apud antiquos erat id ferme qđ equitem facere dicim⁹*: *accipere vero, equitem fieri. Bud.*

e *Illorum.* quia nec fuit illorum seruus: vt supra de re. diui. intantum. §. vniuersitatis. & dic arg. quod ibi not. sed argu. contra infra de colle. illi. l. j. in fine dic vt ibi.
f *Reipublicæ.* id est ciuitati.

†*Natalibus restituere, hodie nobilitare vocamus: & nobilitationẽ, natalibũ restitutionem. Bud.*

g *Constitutum.* sed videtur quòd etiam sine venia: vt infra eod. l. in fin. sed dic vt ibi. & facit infra quod cuiusq; vni. l. si municipes.
h *Liberos.* facit infra qui satisda. cog. l. iij. §. quod ait. & .ĭ. eod. l. quique. §. parentes. Accursius.
i *Ad peregrinitatem.* quia ciuitatẽ amisit per deportationem: vnde peregrinus dicitur: vt C. de here. instit. l. j.
k *Honorem.* quem scilicet habebat de salutando & assurgendo, & similibus. In ius autem nec nũc ab eo vocari poterit: quia aliud impedit: vt puta deportatio: vt .ĭ. de ca. de. tutelas. §. finali.
l *Etiam adoptiui.* Sed nunquid plures patres adoptiuos habere poterit? Respon. non: sed in plurali ideo loquitur, quia potest esse adoptatus loco nepotis. vnde duos habet parentes: vnum loco patris, alterum loco aui. Accursius.
m *Si filium meum in adoptionem.* & transiuit in potestatem patris adoptiui: vt qa auo paterno, vel materno, quando est emancipatus, etiam hodie.
n *Susceptus.* à filio meo in adoptionem dato.
o *In ius vocari.* scilicet à liberto meo: vt .ĭ. dictum est. Sed quid erit me auo mortuo? nonne adoptatus, vt filius patroni, habet beneficium? Respondetur, ita, secundum Azo.
p *Liberos.* facit .ĭ. de verbo. sig. liberorum appellatione.
q *Non vocabit.* ipsa eum, quia patroni filius. ipse eam, quia mater: vt .ĭ. eo. quique. §. prætor. & §. finali.
r *Capitis.* id est de crimine capitali.
s *Accusauerunt.* maiores. xxv. an. & de tali crimine cuius pœna sit mors vel exilium, & si perduxerint accusationem ad finem: vt .ĭ. de iure pa. cum patronum. & .ĭ. de bo. li. qui cum maior. & l. in seruitutem. Item hic accipe per calumniã. Io. vt .ĭ. de bo. lib. qui cum maior. in fi. & l. idẽ. in fi. Sed an idem in patrono si ipse accusat? Dicunt quidam vtique: vt .ĭ. de iure pa. l. eum. immo non: quia loquitur ibi de liberto patris, qui suus dicitur: vt .ĭ. de verb. sig. licet inter gesta. §. patronos. & arg. pro hoc .ĭ. de fideicõ. li. l. si filius. §. erit. in fine. sed hoc non bene dicit. Accursius.
t *Famosa.* vt furti.
u *Pudorem.* i. opinionem siue famam bonam.

tur, celat conditionem [a], non id actum videtur, vt fieret ingenuus. Sed si ius anulorum † accepit, puto eum reuerentiam patrono exhibere debere: quãuis omnia ingenuitatis munia habet [b]. aliud si natalibus sit restitutus †. nam princeps ingenuum facit [c]. Qui manumittitur à corpore aliquo, vel collegio, vel ciuitate [d], singulos in ius vocabit. nam non est illorum [e] libertus, sed reipublicæ [f] honorem habére debet. Et si aduersus rempublicam vel vniuersitatem velit experiri, veniam edicti petere debet: quamuis actorem eorum constitutum [g] in ius sit vocaturus. *Liberos* [h], *parentésque patroni patronæque*, vtriusque sexus accipere debemus. Sed si per pœnam deportationis ad peregrinitatem [i] redactus sit patronus, putat Pomponius eum amisisse honorem [k], sed si fuerit restitutus, erit ei etiam huius edicti commodum saluum. Parentes patroni etiam adoptiui [l] excipiuntur: sed tandiu, quãdiu adoptio durat. Si filius meus in adoptionem [m] datus sit, vocari à liberto meo in ius non poterit: sed nec nepos in adoptiua familia susceptus [n]. Sed si filius meus emancipatus adoptauerit filum, hic nepos in ius vocari [o] poterit. nam mihi alienus est.

Hic incipit iurisc⁹. exponere verbum liberos, & verbum parentes, & verbũ permissu meo. posita in edicto prætoris. & hoc sit loco summarii vsque ad. §. semper.

A x *Suggillat.* [t] id est deminuit: à fugo, gis. Vel dic suggillat. i. aggrauat apud bonos viros: vt. C. ex qui. cau. infa. irro. l. verbum. & erit exemplum de condic. fur. quæ non infamat, sed opinionem aggrauat. & idem in interdicto vnde vi: vt .ĭ. de obsequiis liber. l. honori. & .l. licet.

Liberos [p] autem secundum Cassium vt in parentibus & vltra trinepotem accipimus. Si liberta ex patrono fuerit enixa, mutuo se ipsa & filius eius in ius non vocabunt [q]. Sin autem liberi patroni capitis [r] accusauerunt [s] libertum paternum, vel in seruitutem petierunt: nullus eis honor debetur. Prætor ait:

B *In ius nisi permissu meo ne quis vocet.* permissurus enim est, si famosa [t] actio non sit, vel pudorem [u] non suggillat [x], qua patronus [y] conuenitur, vel parentes. & totum hoc causa cognita debet facere. Nam interdum etiam ex causa famosa (vt Pedius putat) permittere debet patronum in ius vocari à liberto, si eum grauissima [z] iniuria adfecit, flagellis † forte cecidit.

Patrono debetur reuerentia etiam si tutorio nomine alterius conueniatur: secus si alius pro eo tutorio nomine iudicium suscipiat.

Semper autem hunc honorem patrono habendum, etsi C quasi tutor vel curator vel defensor [a] vel actor interueniat patronus. sed si patroni tutor vel curator interueniat [b], impune posse eos in ius vocari [c] Pomponius scribit, & verius est.

Pœnitenti & actionem remittenti venia conceditur.

XI. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

QVamuis nõ adiiciat [d] prætor causa cognita se pœnale iudicium daturum: tamen Labeo ait moderandam iurisdictionem: [e] veluti D vt actor vniuersitatis: vt. ĭ. e. §. qui manumittitur. quæ est contra? sol. secundum quosdam hic loquitur quando tutor de suo facto conuenitur, non pupilli eiusdem patroni. Alij dicunt vim faciendam in cuius persona concipiatur libellus: vt si tutoris, obtineat quod hic dicit. si vniuersitatis, siue pupilli: quod ibi. Tu dic, aliud in vniuersitate, quæ tantum per alium conuenitur: vt ibi. & aliud in singulari persona: vt hic. Item aliud in procuratore patroni: vt .ĭ. de obse. liber. l. honori. & est ratio, quia ipse patronus videtur vocari, cum ipse iuret de calumnia: non procurator: vt. C. de iureiur. propter calum. l. ij. §. quod obseruari. & §. finautem.

QVamuis.] CASVS. Libertus meus me in ius vocauit sine venia, & sic tenebitur mihi præstare quinquaginta aureos: vt .ĭ. eo. l. in eum. & si postea pœnituit, vel ego non iui: nunquid non remittitur pœna quinquaginta aureorum illi liberto? Et respõ. quòd sic remittatur. Viuianus.

d *Quamuis non adiiciat.* in quibusdam verbis adiunctis: vt suprà eo. quique. §. j.
e *Iurisdictionem.* No. vbi lex non distinguit: nos tamen distinguim⁹. sic .ĭ. de testi. quæsitum. in fi. Arg. contra .ĭ. de offi. præsi. l.

y *Patronus.* vel alius pro eo: vt .ĭ. proxi. §.
z *Grauissima.* secus si leui: vt .ĭ. de iniu. l. prætor edixit. §. præterea. & facit. C. in qui. cau. co. cen. do. accu. pos. l. ij. in fi. lib. xj.
a *Vel defensor.* secus si alius pro eo: vt .ĭ. proxi. §.
b *Interueniat.* sed cur patrono præstatur reuerentia, etiam cuiuscunq; nomine ipse cõueniatur, vt hic dicitur: & non præstat libertus cuiuscunq; nomine ipse agat: vt .ĭ. e. l. quæsitum? Respon. ex parte patroni fauor est in hoc, quòd debetur ei reuerentia. qui fauor producitur cuiuscunque nomine cõueniatur. ex parte vero liberti est pœna: ideoque nõ arctatur si ipse alterius nomine agat: quia odia restrigũtur: vt .ĭ. de libe. & posthu. cum quidam. Præterea in. l. illa, quæsitũ. si non ageret libertus, pupillo teneretur: sicque officium suum sibi esset damnosum: quod esse non debet: vt .ĭ. ex qui. cau. ma. l. videlicet. & .ĭ. quẽadmo. testa. apefiquis ex signatoribus. ideoque propter necessitatem toleratur.
c *In ius vocari.* etiam famosa actione: quia patronus condemnato eo non efficitur infamis de facto: quia per tutorem litigat: nec ipse tutor q alieno nomine conuenitur: vt .ĭ. de insa. furti. §. si quis alieno. & facit .ĭ. de obse. l. licet. in fi. Sed quare nõ repræsentat personam patroni tutor, vt actor vniuersitatis: vt .ĭ. e. §. qui manumittitur. quæ est contra? sol. secundum quosdam hic loquitur quando tutor de suo facto conuenitur, non pupilli eiusdem patroni. Alij dicunt vim faciendam in cuius persona concipiatur libellus: vt si tutoris, obtineat quod hic dicit. si vniuersitatis, siue pupilli: quod ibi. Tu dic, aliud in vniuersitate, quæ tantum per alium conuenitur: vt ibi. & aliud in singulari persona: vt hic. Item aliud in procuratore patroni: vt .ĭ. de obse. liber. l. honori. & est ratio, quia ipse patronus videtur vocari, cum ipse iuret de calumnia: non procurator: vt. C. de iureiur. propter calum. l. ij. §. quod obseruari. & §. finautem.

Suggillare pudore, inquit Bud. metaphoricè ponitur pro eo quod est infamia notam inurere. vulgus diffamare vocat.

† *Ipsum text. Bal. hic mã dat not. ad hoc quòd iniuria est sla gellare aliquẽ. idem si fit percussio in oculo, vel sanguinis effusio. Bo. leg.*

Distinguere an debeamus vbi lex non distinguit.

iij. *ADDITIO.* Tu dic ſecundū Bar. hic, quòd nos nō debemus diſtinguere, niſi illa lex diſtinguatur per aliā. vnde niſi iuriſconſultus hanc.l. feciſſet, per magiſtralem interpretationē nō debet dici, ℞ ſi quis incidit in aliquam pœnā ſtatuti, porrigēdo petitionem vel exceptionem prohibitam, quòd ei nō detur excuſatio ex pœnitentia.

non habemus. l. hoc dicentē. nam verba legis hoc nō patiuntur: vt. j. de fur. l. qui ea mente.

† *Illud triū & vulgatū colligitur ex iſto text. quòd volēti nō fit iniuria. contr. text. in d. l. ius ignorās. C. de donatio. inter. vi. l. i. §. non vſque adeo. & ibi Bar. not. de iniur. ff.*

a *Poniteat libertū. & actionem.* duob' modis expone. primo℞ libertum pœniteat, & actionem remittat qua conueniebat patronum. vtrumq; enim eſt neceſſariū. Sed an idem erit C. de iur. omn. iud. l. in criminali? Reſpon. ibi non eſt locus pœnitētiæ, nec eſt ibi loc' remiſſioni actionis: cum actio ſit amiſſa ipſo iure, ſecundum quoſdā. Vel dic ℞ & ibi locū habet pœnitentia vſq; ad ſententiā: vt ibi no. Secūdo dic ℞ libertū pœniteat, & patronus actionē remittat, ſcilicet pœnalē quinquaginta aureorū: vt. j. eo. l. pe. & fin. Et ſic no. ℞ cōmiſſa[a] fuit pœna etiam ex ſola vocatione in ius: licet nō veniat. aliās quare remitteret niſi eſſet pri' cōmiſſa? Alij contra. & pro eis infra, rem ra. ha. l. amplius. & ſecundum eos ſit remiſsio pœnæ non commiſſæ.

a Commiſſa pœna. i. incurſa.

b *Edicti verba.* quæ nō habemus in hac parte: ſed erant talia vt. j. l. ſi.

c *Non patiantur.* ſ. fieri remiſsionem pœnæ commiſſæ. vel ſecundo dic, ſcilicet remiſsionē pœnæ non commiſſæ: & ſecundum hoc licet offendere verba legis tantum. Arg. contra. j. de exercito. l. j. §. ſi is qui nauē. verſi. ſed ſi ſciente. ſed certe hic offenduntur ex permiſsione huius legis: aliàs eſſet ſecus. Accurſius.

si pœniteat[a] libertum, & actionem remittat: vel ſi patronus vocatus non venerit: aut ſi non inuitus † vocatus ſit, licet edicti verba[b] non patiantur[c].

Abſente patre præſens filius poteſt agere pro ſua iniuria. Bar.

XII. VLPIANVS libro quinquagēſimo ſeptimo ad Edictum.

SI libertus in ius vocauerit contra prætoris edictum filium patroni ſui, quem ipſe patron' in poteſtate[d] habet: probandum eſt abſente patre ſubueniendum eſſe filio qui in poteſtate eſt, & ei pœnalem in factum actionem, id eſt quinquaginta aureorum aduerſus libertum competere.

XIII. MODESTINVS libro decimo Pandectarum.

GEneraliter eas perſonas quibus reuerentia præſtāda eſt, ſine iuſſu prætoris in ius vocare non poſſumus[e].

Non videtur in ius vocare qui offert ſeipſum paratum defendere. h. d. vel aliter: Qui ſe defendit in crimine, accuſare non videtur, licet iudicem interpellet vt ſine debito terminetur. idem ſi accuſatus vocauerit accuſat. h. d. text. cum glo.

XIIII. PAPINIANVS libro primo Reſponſorum.

LIbertus à patrono reus[f] conſtitutus, qui ſe defendere paratus pro tribunali præſidem prouinciæ frequenter[g] interpellat, patronum accuſatorem in ius nō videtur vocare[h].

Libellus vim citationis non habet. Bar.

XV. PAVLVS libro primo Quæſtionum.

2 LIbertus aduerſus patronum dedit libellum[i], non diſſimulato ſe libertum eſſe ei[k]. an ſi ad deſiderium eius reſcribatur, etiam edicti pœna remiſſa[k] eſſe videtur? Reſpondi: Non puto ad hunc caſum edictum prætoris pertinere. Neque enim qui libellum principi vel præſidi dat, in ius vocare patronum videtur[l].

Libertus alieno nomine poteſt in ius vocare patronum ſine venia. h. d. vſque ad finem. Bart.

XVI. IDEM libro ſecundo Reſponſorum.

QVæſitum eſt an tutor pupilli nomine patronam ſuam[m] ſine permiſſu prætoris vocare poſsit. Reſpōdi eum de quo quæritur, pupilli nomine etiam in ius vocare patronam ſuam potuiſſe[n] ſine permiſſu prætoris.

Cogitur qui ad implendum quod apud acta promiſit. h. d. vſque ad finem. Bar.

XVII. IDEM libro primo Sententiarum.

EVm pro quo quis apud officium[o] cauit, exhibere cogitur. Item eum qui apud acta[p] exhibiturū ſe eſſe quem[q] promiſit[r], etſi officio non caueat, ad exhibendum[s] tamen cogitur.

f *Libertus. Reus.* id eſt accuſatus.

g *Frequenter.* i. eum prætorem inquietat & ſolicitum reddit quatenus faciat citari accuſatorem. ſ. patronum, & de cauſa cognoſcat, ſcilicet præſes, & debito fine decidat. Quid ergo ſi vult eum patronum de calumnia puniri, & hoc petat, vel velit aliquod in eum retorquere crimē redaccuſando eum? poteſt ſorte ſine pœna, ſicut & patronus hoc ſine pœna committit in libertum: vt. j. de bo. lib. qui cum maior. §. ſi libertus.

h *Vocare.* vt ob hoc incidat in hoc edictum.

Libertus aduerſus.] CASVS. Super cauſa quam contra me habebat libertus meus, iudicem ſibi petiit delegari: & ſuper hoc libellum dedit: nonne videtur me in ius vocare? Et reſpon. quòd non videtur, & ſine venia.

i *Libellum.* ſupplicatorium vt iudex delegetur, non vt ipſum coram præſide conueniret, vel coram principe: ſed vt ſuper cauſa quam contra patronum habet, iudex delegaretur. alioquin cōtra: vt ſupra eod. l. j. & l. quamuis. b Vel etiam dic quòd ſola libelli conuentionalis datio non facit vt videatur vocari in ius, niſi nuncius mittatur. Accur.

b Tu dic quòd hic libellus fuit oblatus ſimpliciter: ibi vero enarrat citatio.

k *Remiſſa.* quaſi inciderit in eam, ſic quærit an videatur eſſe remiſſa propter reſcriptum: ſed reſpondetur pœnam nō eſſe remiſſam: quia nec fuit commiſſa: vt infra de verb. oblig. decem. §. ſed & ſi decem.

l *Videtur patronum.* quo ad pœnam huius edicti. ſed quo ad perpetuationem actionis annalis & prætoriæ ſufficit dari principi libellum, & ad eum reſcribi: vt. C. quando lib. princ. da. l. j. & ij. quæ eſt contra. *ADDITIO.* Solue ſecundum Barto. ſic, & dic quòd quantum ad interrumpendum præſcriptionem libellus habet vim citationis, vt ibi: ſecus quantum ad pœnam huius edicti vt hic.

m *Quæſitum. ſuam.* ſcilicet tutoris.

n *Potuiſſe.* niſi ſit actio famoſa, ſecundum M. vt. C. ſi tu. non geſ. l. j. & C. de obſe. à lib. pa. præſtan. l. j. Tu dic etiam famoſam nomine pupilli poſſe intendi actionem, per hāc l. quæ non diſtinguit: ſed non accuſationē. & ſic loquitur. l. illa C. ſi tutor non geſ. l. j. ſed ſuo actionem famoſam non poteſt. & ſic loquitur. C. de obſe. lib. l. j. & ſecundum hanc vltimā diſtinctionem loquitur infra de iniur. l. non ſolum. §. ſi mādato. verſi. quāquam. ibi, ex quibus apparet &c. nam ibi nomine ſuo agebat pro iniuria facta vxori: quod non poteſt, vt ibi dicit.

EVm.] CASVS. Promiſiſti te mihi exhibiturum Titium & hoc iudici vel mihi aduerſario promiſiſti. teneris quidem eum exhibere.

o *Officium.* i. officiales, ſcilicet ſatiſdando vel promittendo ſe illum exhibiturum. & ex tali pacto officiali adquiritur actio vtilis: vt. j. rem pu. ſal. fo. l. non quaſi. in princ.

p *Acta.* i. coram iudice. promiſit tamen alteri parti: vt ſic differat à caſu præcedenti: & hoc ſubiicit, etſi officio &c.

q *Quem.* id eſt aliquem, &c.

r *Promiſit.* ſcilicet actor.

s *Ad exhibendum.* non eſt propriū nomen actionis: ſed factum denotat.

denotat.agitur ergo cõdictione certi ad intereſſe:vt.ĩ.qui ſatiſda.cog.l.ij.§.pe. Alij dicunt agi ad exhibendum actione, vt exhibeatur ei cuius intereſt exhiberi: vt.ĩ.ad exhi.l.iij.§. ſciendũ. quod nihil eſt. Sed quid hæc lex ad titulũ facit? Reſpõ. quia pro hoc in ius vocabitur,vt exhibeat reum ſicut promiſit.alioquin ſi non exhibeat,ad intereſſe condemnabitur.

Inuitus quis de domo non debet extrahi, ſed ibi exiſtens poteſt verbaliter citari: & contra contumacem ſit miſſio in poſſeſſionem. Bartolus.

XVIII. GAIVS libro primo ad legem XII. tabularum.

PLerique putauerunt nullũ de domo ſua in ius vocari licere: quia domus tutiſsimum cuique refugiũ atque receptaculũ ſit:eúmque qui inde in ius vocaret,vim inferre videri[a]:

XIX. PAVLVS libro primo ad Edictum.

SAtíſque[b] pœnæ ſubire eum, ſi non defendatur & latitet, certum[c] eſt, quòd mittitur aduerſarius in poſſeſſionem bonorum eius.ſed ſi aditum ad ſe præſtet, aut ex publico conſpiciatur:[d] recte in ius vocari[e] eũ Iulianus ait.

XX. GAIVS libro primo ad legem XII. tabularum.

SEd etiam à vinea,& balineo, & theatro, nemo dubitat in ius vocari[f] licere.

XXI. PAVLVS libro primo ad Edictum.

SEd etſi[g] is qui domi eſt,interdum[h] vocari in ius poteſt: tamen de domo ſua nemo extrahi[i] debet.†

Impubes conſtitutus in patris poteſtate, citari non poteſt verbaliter, nec etiam realiter:id eſt capiendo perſonam. Bart.

XXII. GAIVS libro primo ad legem XII. tabularum.

NEque impuberes puellas, quæ alieno iuri ſubiectæ eſſent, in ius vocare permiſſum[k] eſt. Qui in ius vocatus eſt,duobus[l] caſibus dimittẽdus eſt, ſi quis eius perſonam defendet, & ſi dum in ius venitur,de re tranſactum fuerit.

XXIII. MARCIANVS libro tertio Inſtitutionum.

COmmunis libertus licet plurium ſit,debet à prætore petere[m] vt ei liceat vel [n] quendam ex patronis in ius vocare:ne in pœnam incidat ex edicto prætoris.

XXIIII. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

IN eum qui aduerſus ea fecerit, quinquaginta aureorum iudicium datur:quod nec heredi,nec in heredem,nec vltra annum[o] datur.

Qui panam hic inferam non poteſt ſolvere,ſuas in corpore. Bart.

XXV. MODESTINVS libro primo de pœnis.

SI ſine venia edicti impetrata libertus[p] patronum in ius vocauerit: ex querela patroni vel ſupradictam[q] pœnam,id eſt quinquaginta aureos[r] dat: vel à præfecto vrbi quaſi inofficioſus caſtigatur,ſi inopia[s] dinoſcitur laborare.†

SI QVIS IN IVS VOcatus[t] non ierit: ſiue quis eum vocauerit,quẽ ex edicto non debuerit.

TITVLVS V.

Non videtur fideiuſſorem dediſſe,qui dedit eum qui ſori priuilegio tuetur eſt: niſi renunciauerit.b.d.

I. VLPIANVS libro primo ad Edictum.

SI quis in ius vocatus fideiuſſorem dederit[u] in iudicio ſiſtendi cauſa non

A NEque.] CASVS. Filiumfa. in ius vocare non poſſum. Sed pone quòd aliquis me defendat quòd promiſi iudicio ſiſti: tranſigo cum aduerſario meo.his duobus caſibus non committitur cautio contra me iudicio ſiſti.

k *Permiſſum.* Dicunt quidam:verum eſt ſine venia. tu dic etiã cũ venia. ſed pater tenetur de peculio in quantũ locupletius eſt peculium: vt.ĩ. de pecu.l.j.§.ſi cum impubere.ſed ſi eſſent ſui iuris, poſſent vocari cũ auctoritate tutoris: vt.ĩ. de admi.tu.l.j.§.j.

l *Duobus.* quibus interuenientibus non cõmittitur cautio iudicio ſiſti: vt.ĩ. ſi quis cau.l. ij.in prin.

Communis.] CASVS. Si ego & tu habemus libertum, nõ poterit talis aliquẽ noſtrũ in ius vocare, niſi venia impetrata. Viui.

m *Petere.* argu.quòd res communis cuiuſlibet dicitur: arg. cõtra ĩ.eo.ſed & ſi hac.§.qui manumittitur.

n *Vel.*id eſt etiam.

IN tum.] CASVS. Si libertus vocet patronum in ius ſine venia,præſtabit.l.aureos: quos ſi præſtare nõ poteſt,caſtigabitur:vt in l.ſequenti. Viuianus.

o *Vltra annum.* cum ſit prætoria& pœnalis: vt.ĩ.de actio. & obli.l. in honorariis. & inſtitut.de perpe. & temp. actio.§.j. Accurſius. † *Idem aduerſus furẽ conſtitutum eſt Exodi 22.*

p SI ſine.Libertus. vel filius patrem: vt inſtit.de pœ.te.lit.§.ſi.

q *Supradictam.* vt.ĩ.l. proxi.&.l.ſi libertus.

r *Aureos.*quod hic aureos dicit,inſti.de pœ. te.li. §. fin. ſolidos appellat:vnde collige au reum & ſolidum idem eſſe.&. lxxij. aurei faciunt libra auri: vt.C. de ſuſcep.& arc.l.quotienſcunq;. Item quære,an hæc pœna locum habeat vocatis illis perſonis in ius ſine venia quæ ſunt in.ij.&. iij.l.huius titu. & iiij. Reſpon.cum hæc pœna à prætore tantum ſit inducta, in his perſonis tantum locum habet quæ eius edicto continentur:non quæ iure ciuili prohibentur:cum pœnas reſtringere debeamus: vt.ĩ.de pœ.l.penul. *Aureus & ſolidus in iure idem ſunt.*

s *Si inopia.*cum enim deficit quis in pœna pecuniaria, ſupplet in corpore:vt hic,&.ĩ.de pœ.l.j.in fine.

t SI QVIS IN IVS VOCATVS NON IERIT: *ſiue quis eum vocauerit,quem ex edicto non debuerit.*

Quid hic titulus differt à ſuperiori,ſi quis ius di.non obtempe? Reſpon. in quatuor, vt ibi dixi in fin. illius gloſ. tribus modis lege &c. quæ eſt glo.4.legis.1.

SI quis.]CASVS. Vocaui te ad iudiciũ. peto fideiuſſorẽ iudicio ſiſti.tu dare vis,ſed talem qui non eſt ſubiectus iuriſdictioni illius iudicis ad quem te voco.non teneor illum fideiuſſorem recipere,niſi ille renunciet priuilegio ſuo.

u *Dederit.*id eſt dare voluerit,ſecundum P.vel verius proprie. Sed quid hæc lex facit ad tit? Reſpon.olim liberabatur vnò caderet in inobedientiã iudicis,ſiue ipſe vocatus vadat,ſiue alium mittat qui ſatiſdaret:vt infra proxi.rubri.& infra qui ſatiſd.cog. l.ſi vero.§.fin.ſi ergo non eſt fideiuſſor idoneus, nec ipſe vadit, cadit in edictum.ſed hodie & ipſe ire & fideiuſſorem dare debet:vt

Ad hoc vide bo. gloſ. in cui cauſam. ſuper verbo, in domo. de elec.

c *Certum eſt.* videtur quòd tantùm contra latitãtem,id eſt turpiter ſe occultantem detur poſſeſſio. ſed certe imò ſufficit ſi non defendatur vt fiat miſſio. ſed venditio nõ fit niſi contra latitãtem fraude: vt.ĩ.qui. ex cau.in poſſ.ea.Fulciniur.§.cũ hoc.&.§.quid ſit. &.§. adeo. & fiebat olĩ hæc miſſio in omnia bona occaſione etiam parui debiti.hodie vero pro menſura debiti declarati:vt.ĩ.qui.ex cau. l.j.& in auth.de exhi.& intro. §. ſi vero ſemel. verſi.igitur. ibi, tunc ſecundum.col.v.

Oculorũ inſpectio malum operatur.

d *Conſpiciatur.* Nor.multum facit oculorum inſpectio: vt.ĩ. de adqui.poſ.l.quod meo.§.ſi venditorem.

e *Vocari.*ſcilicet verbo,vt hic:non re:vt.ĩ.eo ſed & ſi is.

f *Ed etiam.In ius vocari.*etiam ſi non præſtet aditum,etiam re.

g Sh *Interdum.* vt quando ex publico conſpicitur, vel præſtat aditum.

a ſic gloſ. nota. ſecundi Bal. ad hoc quod notari cau ſa criminalis poteſt incipere a captura, & tunc habere delinquẽtẽ de domo propria. Bal.

i *Nemo extrahi.*ſed nec quælibet materfamilias: vt.C.de offic. diuer.iudi.l.j.ſecundum lo.Item hoc in cauſa ciuili:ſecus in criminali:a vt in auth.vt nulli iud.§.ſi vero quis comprehenſorũ. col.ix.Et ſecundum hoc no.quòd vocatio alia eſt verbo tantũ: alia re & verbo.de prima ſunt tria exempla:vt in matrefamilias: vt modo dixi. Item ille qui eſt in domo ſua,ſi præſtet aditum ad ſe,vel ex publico conſpiciatur:aliàs nec verbo vocatur,vt dicitur hac lege. Item ille qui à delegato vocatur, & qui ab arbitro multo magis:vt in authen.de exhi.§.ſi vero ſemel. verſi.ſi verò etiam quidam.col.v.alij autem omnes poſſunt vocari verbo & re,vt trahantur inuiti.cum enim ſit certis perſonis datum priuilegium, conſtat aliis denegatum: vt infra ad muni.l.j. & infra de iud.l.cum prætor.

bet:vt.C. de lit.con.authen.offeratur.

a *Pro non dato.* quare hoc,cum ſaltem in ſuo foro pro hac promiſsione poſsit conueniri?nec enim turpe promiſit,vel tale quod non valeat:imò etiam coram eodem iudice,vbi cauet,conueniri poteſt ratione contractus:vt infra de iudi.l.omnem.&.l. cum furioſus.§.j.& de act. & obl.l.cõtraxiſſe.Ad hoc dicunt quidã haberi pro non dato quo ad proficuũ dantis.ſed hoc nihil eſt. Alij dicunt hoc ſpeciale vt licet hic caueat,non tamen ibi cõuenitur, vt in mercatore aduena: vt infra de iud. heres. §.at ſi quis. ſed Io. dicit:licet ratione contractus hic detur forũ, non tamen datur iuriſdictio ratione iudicis: niſi hoc conueniat coram quo iudice ſint:cũ forte plures habeat iudices in eodẽ loco hic fideiuſſor, & quodam ſpeciali priuilegio eligere poſsit:ſicut eſt in ſcholaribus. & ſecundum hoc non fori,ſed iudicis priuilegio renunciat. Tu potes attentare,vt dicas quòd licet ratione cõtractus hic ſortiatur forum:verum eſt ſi ibi inueniatur.ſed per hoc pactum,ſcilicet renunciationis,erit hoc plus,vt etſi ibi non inueniatur,tamen ſit remittendus:vt in delictis:vt in authẽ. vt nulli iudi.§.ſi vero quis comprehenſorum.col.ix. Item nonne videtur eũ approbare,ex quo recepit:vt infra de fideiuſ.l.iij.in fine? Reſpon.ibi dicit de non idoneo quo ad facultates: ſecus in nõ idoneo quo ad facilitatem cõueniendi:vt.j.ea.l.dicitur. & hoc ſecundum Bart.

† *Tu extimpti ca in exiptiõ qui in alio tenẽtur cõparere ordinario allegãti exceptionis priuilegiõ. concor.auc. in.c.1.& c. cõ perſona. de priuile. lib.6. hoc etiam dicit Iaſo.in.l. ſi quis ex aliena.in fi. ff. de iudi.*

b *Specialiter.* Not.ſpecialiter.nam generalis renunciatio non valet:vt.j.ſi quis cau ſed & ſi quis.§.quæſitum.& facit.j. qui ſatisda.co.l.ſi fideiuſſor. in fi.j.rñ.&.j.nau.cau. ſta.l. debet.§. itẽ. ſed hęc renunciatio videtur non valere:vt.ſ. de iur.om.iu.ſi cõuenerit.ſed ibi tractabatur de iuriſdictione danda ei qui nõ habebat:hic autem habebat.& ſi nõ habebat,eoipſo tamen quòd ibi cauebat,ratione contractus tenebatur ibidem. Accurſius.

Ex quacunque.] *CASVS.* Si dubium eſt vtrum ſis de iuriſdictione illius iudicis ad quẽ te voco : venire debes,vt ſciatur an ſis.Secundo dicit quòd ſi voco te in ius,& non venis,punieris:niſi ſis ruſticus.nam ruſtico pœna remittitur. Item ſi feci te vocari ad ius in die feriato,& nõ venis:remittitur tibi pœna. Viuianus.

c *Ex quacunque.* criminali vel pecuniaria.

d *Sciatur.* ſed quomodo hic iudex in ſua propria cauſa ferat ſententiam?Reſpon.non eſt propria.nam ipſe non agit:imò ille qui vocauit eum,agere videtur.Item emolumenta & damnum non habet:vt infra quando ap.ſit.l.j.§.in propria. Et diſtingue hic: quia aut certum eſt quòd eſt de iuriſdictione ſua:& tunc venire debet.aliàs punitur:vt.ſ.ſi quis ius di.nõ ob.l.j.in prin. Aut certum eſt quòd non eſt:& tunc non tenetur venire:vt.ſ. de iuriſ. om.iudi.l.fin. Aut eſt dubium:& tũc venire debet:vt hic. & tenebit hoc iudicium quo pronunciabit ſe iudicem eſſe,vel non eſſe:vt hic,& infra de iudi.ſi quis ex aliena.&.l.ij.§.ſed & ſi dubitetur.& ſic veritas de hoc iquiritur:vt infra ſi quis cau.l.ſi eũ. in prin.et ſi ſibi non opponatur aliquid quòd non ſit iudex,cognoſcet de facto principali:& tenebit etiam illud iudicium ratione dubitationis:vt infra ad muni.l.de iure.j. reſpon. & infra de liber.l.ordinata.in fine primi caſus.&.C.ſi cõtra ius vel vtili.publi.l.ij.&.C.ſi aduer.rem iudi.l.ij.vnde non poteſt dici nõ valere ſententia quaſi à non ſuo iudice dicta:vt.C.ſi à non compe.iu.l.fi.cum partium conſenſu iuriſdictio prorogata videtur:vt infra de iudi.l.j.Et not.quòd hic dicunt quidam quòd etiam cauſam ſuſpicionis [a] ipſe qui recuſatur debeat examinare, ſicut examinat cauſam iuriſdictionis.quod non eſt verum:cum nihil ſit tam graue,quàm coram ſuſpecto iudice litigare:ſed arbitri eliguntur:vt.C.de iudi.l.aperti ſſimi.& extra de appel. ca. ſecundo requiris.

a iſtã glo. dicit ſingu. Bal.hic ad hoc,quòd iudex nõ poteſt diſcutere vt ſine cognoſcere de exceptione ſuſpicionis tangendo ipſius propriã perſonã. Baleg.

ſuppoſitum iuriſdictioni illius ad quem vocatur:pro non dato [a] fideiuſſor habetur,niſi ſuo priuilegio ſpecialiter [b] renunciauerit.

Citatus in termino debet comparere : aliàs multabitur, niſi ex cauſa excuſetur, vel non interfuerit actoris ipſum in termino comparere. Bartolus.

II. PAVLVS libro primo ad Edictum.

EX quacumque [c] cauſa ad prætorem vel alios qui iuriſdictioni præſunt, in ius vocatus venire debet:† vt hoc ipſum ſciatur, [d] an iuriſdictio eius ſit. Si quis in ius vocat' nõ ierit, ex cauſa [e] à competenti iudice multa [f] pro iuriſdictione iudicis damnabitur. Ruſticitati [g] enim hominis parcendum erit. Itẽ ſi nihil interſit [h] actoris eo tempore in ius aduerſarium veniſſe,remittit prætor pœnã: puta quia feriatus [i] dies fuit.

In obligatione falli.poſt moram ſuccedit obligatio & actio ad intereſſe Bart.

III. VLPIANVS libro quadrageſimoſeptimo ad Sabinum.

CVm quis in iudicio ſiſti promiſerit, neque adiecerit pœnam ſi ſtatus non eſſet: incerti [k] cum eo agendum eſſe in id quod intereſt, [l] veriſsimum eſt:& ita Celſus quoque ſcribit.

IN IVS VOCATI VT eant, aut ſatis vel cautum dent.

TITVLVS VI.

Fideiuſſor de veniendo ad iudicem debet dari idoneus:& coniunctæ perſonæ habentur vt idoneæ:& recuſans eas recipere, punitur.b.d.cum.l.ſequenti.

e *Ex cauſa.* No.ex cauſa.nam ruſticitati parcitur,vt hic ſubiicit.& competentem iudicem vocat eum qui vocauit,licet is de iuriſdictione eius non ſit:aliàs autem non,licet ſententia teneat ratione dubitationis inter non ſuos,vt dictũ eſt.nõ tamen mandabit eam executioni niſi ſu' iudex ex relatione iudicãtis : vt.j. de bo. auctо.iu. poſ.l. cũ vnus.§. pe. &.j. de re iudi.l.à diuo Pio.§. j.&.j. de iudi. pperandum.§.ſinautem reus.

f *Multa.* i. pœna quæ dabitur fiſco: vt.C. de modo multa.l. v. quæ pro iuriſdictione iudicãtis imponitur:vt hic, &.ſ. ſi quis ius di. non ob.in prin.vt plus.ſ.puniat maior iudex quàm minor : vt.C.de modo mulc.l.eos.

g *Ruſticitati.* no.parci ruſticitati : vt.ſ. de iur.om. iu.l. ſi quis id. §.doli.Accurſius.

h *Interſit.* Not. hanc pœnam fiſco dandam imponi ſi interſit actoris. ſed non videtur in pœna debere ſpici intereſſe:vt iſti.de inuti. ſtipu.§. alteri. quæ eſt contra.Solu.hic in pœna. i multa à prætore indicta.ſed ſecus in cõuentionali pœna:vt.j.de verbo.obli.ſtipulatio iſta.§.alteri.

i *Dies feriatus.* idem & ſi iudex ſe abſentauit:vt.j. de arb.l.arbiter.ſecus ſi actor non fuit:vt no.j.de eo per quem fac.eſt.l.ſi.§.j. ſed dic hic in fiſco:ubi in aduerſario.idem ſi locus vbi fuit vocatus,periculoſus ſibi erat:vt.j.ſi quis cau.l.ij.§. pe.ibi, cum tamẽ &c.ſed quid ſi fuerit vocatus pro eo quod etiam die feriato agitur:vt ſunt multa:vt.j.de feriis.l.ij.&.iij?Reſpon. venire debet: vt.j.de adul.l.miles.§.ſexaginta. No.ergo die feriato aliquẽ ad iudicem venire non compelli.ſic.j. de feriis.l.ij.&.iij. & infra de damn.infe.l.iiij.§.poſtulare.

Die feriato non compellitur quis ad iudicem venire.

CVm.] *CASVS.* Promiſiſti mihi aliquem ſiſtere in iudicio.non ſiſtis.modo agam contra te actione ex ſtipulatione ad intereſſe.

k *Incerti.* id eſt actione ex ſtipulatu,quæ datur ad incertum,id eſt ad intereſſe:vt inſtitut. de verb.oblig.in princip.ſecundum quoſdam. Tu dic,cõditione incerti.i. ad incertum,ſcilicet ad intereſſe cõditione certi:vt dixim'.j. ſi cer.pe.l.certi cõditio. in prin.& ſecundum hoc videtur eſſe in obligatione.vel dic incerti,id eſt ex ſtipulatu ad hoc vt ſiſtatur in iudicio.

l *Intereſt.* Not.in hac ſtipulatione iudicio ſiſti,venire intereſſe:vt hic,& infra qui ſatisda.cog.l.ij §.fin.& infra de verb.ob.l. quoticns quis.in princip.& facit infra de arbi.l.diem preferre. in fin.Item no.quòd vbi factum promittitur,intereſſe venit in obligatione:vt hic,& infra rem ra.ha.l.in ſtipulatione.&.l.ſi cõmiſſa.& infra de eui.ſi ita quis.Sed quid ſi adiecit pœnam,& eſt minor quàm intereſſe:nunquid ad intereſſe agere poterit? Reſpon.ſic,niſi nouatio fuerit,quæ præſumitur ſecundum veteram iura:vt.j.de act.& obli.l. obligationum.§.ſi. hodie non : vt.C. de nouatio.l.fin.

Intereſſe aliquãdo venit in obligatione.

IN IVS VOCATI VT EANT, aut ſatis vel cautum dent.

Olim enim cuitabat multam, ſiue ipſe iret, ſiue alium mitteret qui ſatisfaceret ipſum ſiſtere: vt dixi ſupra tit.1.l.1. hodie contra : vt ibi dixi. vel dic,etiam hodie eſſe ſatis ſi ille qui vadit,pro eo ſit paratus ſuſcipere iudicium animo transferendi in ſe obligationem:vt infra de ſolu.l.ſolutionem.aliquando vtrunque intervenire neceſſarium eſt : vt in authen. offeratur.qua ratione.C.de lit.con.§.1. & primo modo improprie dicitur fideiuſſor.vel dic tertio,aut pro & accipi:vt.C.de verb.ſignifi.l.penul. & ſic concordat cum iure nouo:vt in ſumma. Accurſius.

Edicto.] *CASVS.* Conuenio te,& peto fideiuſſ.iudicio ſiſti dari.debes quidem dare fideiuſſorem pro rei quantitate,id eſt pro magnitudine rei quę petitur. Excipiuntur ab iſta regula ſerui neceſſarij,coniunctæ perſonæ:in quibus caſibus,qualemcunque fideiuſſ.tenetur recipere actor:& ſi non recipiat,punitur actor in.l.aureis. eſt ratio,quia habetur pro locuplete. Viuianus.

Edicto.

a *Edicto.* quod non habemus niſi in rubrica: vt hic dicitur.
b *Datus.* id eſt dandus. ſic tempus pro tempore ponitur. j. de leg. iij. l. etiam. §. j. in glo. j.
c *Pro rei.* hæc dictio rei, poteſt eſſe generis fœminini, vt ſit ſenſus, id eſt pro magnitudine cauſæ: vt infra qui ſatisda. cog. l. ſi vero. §. fi. & infra de verbo. ſig. quos nos hoſtes. §. j. Item maſculini, vt ſit ſenſus. id eſt, p cõditione rei cõuenti, vel accuſati: vt in criminali cautius caueatur quàm in ciuili: vel vt etiam in carcerem detrudatur: vt. j. de cuſto. reo. l. j. ij. &. iij.

d *Item pro patrono.* De eo dicitur ſecundum Io. qui pro patrono fideiubet, vel p parente, non de patrono vocantis: licet hoc quidam dicant. nã tũc raro accideret quòd ſuam neceſſitudinem ignoraret: vt. j. l. proxi. & quia ille caſus ponitur. j. qui ſatisda. cog. l. ij. §. prætor. Sed quare hæc iniquitas fit, quòd actor compellitur minus idoneum fideiuſſoré recipere? Reſpon. quòd habetur pro locuplete: vt. j. l. quoniã. Sed adhuc quæritur, quare hoc? Reſpõ. habuit ius pro conſtanti, quia neceſſarius neceſſariũ illaqueatum nõ ſinat: ideoq; ſe iudicio præſentabit. quis enim vnquam carnem ſuã odio habuit? vt. j. de recep. l. ij. Eſt & alia ratio: quia ſi patronus p liberto fideiubeat, ſaltẽ timore patroni ſe præſentabit libertus: e contra ſi libertus fideiubet pro patrono cogitabit patronus quòd ſi libertus haberet dãnum pro ſe, hoc eſſet ſuum: quia bona liberti ad patronum pertinebunt: vt inſtit. de ſucceſſ. lib. in princ. & idem in ſimilibus.

† *Adde textum in. c. dejicat petentem. cum glo. ac regu. ejus. c. ſpolia.*

* *vocatus eſt.*

e *In eum.* ſcilicet agentem.
f *Eam neceſſitudinem.* forte, vel ſimilem: vt arg. infra ad. l. Aquil. l. illud.

QVI. JC. AS V S. Promiſiſti mihi ſiſtere duos: & vnum ſtitiſti tantum. non videris ſtitiſſe quod promiſiſti. Viuianus.

g *Qui duos homines.* liberos, vel ſeruos.
h *Promiſit.* ſub pœna.
i *Non videtur.* No. nihil actum eſſe credimus &c. vt hic, & C. de his quib. vt indi. & ad ſenatus. Sila. l. cum Silanianum. in fi. hoc tamẽ de mero iure intelligitur, nã de æquitate ob. exceptio pro parte, ſi pœna petatur in totũ: vt. j. ſi quis cau. l. ſi ſeruus. §. ſi pluriũ. niſi per cõtumaciam alterum non exhibuiſſet: vt. j. de col. bo. l. j. §. ſi cũ duobus. vel in. d. §. ſi plurium. ſpeciale in ſeruis: vt arg. inſti. de noxa. §. ſumma. & facit ad hãc legem. j. ad Sila. l. ſi quis in graui. § quod ad cauſam. verſi. ſi quis tabulas.

NE QVIS EVM QVI IN IVS. &c.

Quæ eſt differentia inter hunc titulum & illum infra de eo per quem factum eſt? R. ſpon. vt ibi diximus in rubrica. Accurſius.

[1 100 1548] *Hoc edictum.*] CAS V S. Hoc edictum propoſuit prætor vt vnius pœna ſit metus multorum. Secũdo dicit quòd ſi ſeruꝰ meus eximit debitorem meũ, teneor ſerui nomine, non aliter: quia potero eum dare p noxa ſi ignoraui. ſi autem ſciui, teneor in ſolidũ. vnde pone: Libertus meus me in ius ſine venia vocauit: & cum venirem ad iudicium, tũ eximiſti me: non teneris tu quòd exemeris me. Item vocaui te ad iudicẽ non tuum. ſi quis te exemerit: hoc edicto ille eximens nõ tenetur. Itẽ dicit: ſi tu eximiſti legatum qui habet ius reuocandi domum, non teneris hoc edicto. Item ſi tu eximiſti ſeruum, non teneris hoc edicto. Item ſi vocaui te ad iudicẽ pedaneum, & aliquis te eximit: non tenetur ille eximens. Item dicit quòd ſufficit vt aliquis eximat, ſcilicet quo ad exemptionẽ, & ſi nõ faciat dolo. Item dicit quòd eripere eſt aliquid de manu auferre: ſed eximere eſt facere aliquẽ in ius vocatum morari in loco aliquo, vel detinere eũ in aliquo loco. Item ſi voco aliquem ad iudicium per calumniam, & tu cũ eximas, teneberis hoc edicto. Item dicit, ſi aliquis non dolo eximat: non tenetur hoc edicto.

* *huic.*

k *Hoc edictum.* quod non habemus, niſi vt indicat rubrica, &. j. co. l. iij. in fine.

l *Metu pœna.* nã pœna vnius eſt metꝰ multorum: vt. C. ad le. Iul. repetũ. l. j. &. C. de pœ. l. ſi vindicari. &. j. de pœ. l. aut facta. §. ſi.

Pœna vnius eſt metus multorum.

1 *No. quòd vbi delictũ eſt ex parte vtriuſque, ſcilicet actoris & rei, deterior eſt conditio petentis: tamẽ iſte textus hoc no probat ſi obſtitiſſet eximendo.*

m *Sciente.* & prohibere valente: vt infra de noxa. ac. l. ij. §. isqui. & l. iij. Azo.

n *Tũc enim ſine noxa.* etiam ſubaudi. Ac.

o *Non potuit.* ſine impetratione veniæ.

p *Non deliquit.* vt puniatur. deliquit tamen vterque: vt. j. l. proxi. quæ eſt contra. *A DDITIO.* Pro ſolu. huius contra. intellige ſecundum Bart. ſic, non delinquit qui eximit. ſed ſi tu diceres eum delinquere, deterior eſſet conditio liberti petentis quàm iſtius conuenti: vt in. l. cõtra. in princip.

q *Nam cum. Deterior.* No. triplex arg. Primũ, q̃ in pari cauſa potior eſt cõditio rei: ſicut in pari cauſa potior eſt cõditio poſſeſſoris. ſic. ĩ quod vi aut clã. l. ſi aliꝰ. §. beliſſime. & de do. ma. excep. apud. §. Marcellꝰ. & l. ſi. §. ij. & de verb. obti. ſi ſeruũ. §. ſequitur. in fi. & ĩ. de condic. ob turp. cau. ſi ob turpẽ. Secũdum, quòd paria delicta mutua compenſatione tolluntur. ſic j. ſolu. ma. l. viro. & j. de eò per quem fac. eſt. l. fin. §. fin. Tertiũ, q̃ nõ videtur factũ quod non eſt legitimè factu. ſic. ĩ. tit. ij. l. j.

In pari cauſa melior eſt conditio poſſidentis.

r *Puniri.* in eo quòd petit pœnam ab eximente.
ſ *Qui alio.* i. ab alio. vel dic aliò, ſcilicet loco: puta Mutinæ, vbi nullum forum habebat vocatus. Azo.
t *Sed & fortius.* facias vim in eo quod dicit, ſed & fortius. nam per hoc quod dicit, &, no. idem eſſe in ſuperiori proximo caſu quod in hoc ſequenti. Itẽ per hoc quod dicit fortius, not. differentiã inter hos duos. & primũ de patrono. in primo ergo dicit eximentẽ per exceptionem defendi: in his autem ipſo iure.
u *Non conueniri.* vt quia habeat ius reuocãdi domum: vt quia legatus, vel ſimilis: vt infra de iudi. l. ij. §. legatis. Accurſius.

Quod.

I. PAVLVS libro primo ad Edictum.

HEdicto[a] cauetur, vt fideiuſſor iudicio ſiſtendi cauſa datus,[b] pro rei[c] qualitate locuples detur: exceptis neceſſariis perſonis. ibi enim qualemcũque accipi iubet, veluti pro parente, patrono:

II. CALLISTRATVS libro primo ad Edictum monitorium.

ITem pro patrona,[d] liberiſſve ſuis, vel vxore, nurúve. tunc enim qualiſcumque fideiuſſor accipi iubetur: & in eũ[e] qui non acceperit, cum ſciret eam neceſſitudinem[f] perſonarum, quinquaginta aureorũ iudicium competit:

III. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

QVoniã pro locuplete accipitur fideiuſſor in neceſſariis perſonis.

Qui vnum de duobus fecit, nihil feciſſe videtur.

IIII. VLPIANVS libro quinquagẽſimooctauo ad Edictum.

QVi duos homines[g] in iudicio ſiſti † promiſit,[h] ſi alterum exhibet, alterum non: ex promiſsione non videtur[i] eos ſtetiſſe,* cũ alter eorum non ſit exhibitus.

NE QVIS EVM QVI in ius vocabitur,* vi eximat.

TITVLVS VII.

Primo commendat edictum. ſecundo incipit exponere. ſecunda ibi, Denique. & incipit exponere verbum quis, poſitum in rubrica. In. § Oſilius. exponit verbum, cum. & breuiter. h. d. Qui eximit eum qui non debebat trahi ad ius ratione perſonæ vel fori; hoc edicto non tenetur. h. d. cum. l. ſeq.

I. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

HOc edictum[k] prætor propoſuit, vt metu pœnæ[l] compeſceret eos qui in ius vocatos vi eripiunt. Denique Pomponius ſcribit, ſerui quoque nomine noxale iudicium reddendum, niſi ſcienB te[m] domino id fecit. tunc enim ſine noxæ[n] deditione iudiciũ ſuſcipiet. Oſilius putat locum hoc * edicto non eſſe, ſi perſona quæ in ius vocari non potuit,[o] exempta eſt: veluti parens, & patronus, cæteræque perſonæ. quæ ſententia mihi videtur verior. Et ſane ſi deliquit[p] qui vocat, non deliquit qui eximit.

II. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

NAm cum vterque contra edictum faciat, & libertus qui patronum vocat, & is qui patronum vi eximat: deteriore[q] † tamen loco libertus eſt, qui in ſimili delicto petitoris[r] partes ſuſtinet. Eadem æquitas eſt in eo qui aliò[ſ] quàm quò debuerat, in ius vocabatur. Sed & fortius[t] dicendum eſt, non videri vi eximi eum, cui ſit ius ibi non conueniri.[u]

III. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

QVòd ſi ſeruũ quis eximit in ius vocatum, Pedius putat ceſſare edictum: quoniam non fuit perſona quæ in ius vocari potuit. Quid

D

a *Quod ſi quis. Exhibendum.* ſ. vocanti. & hoc contra poſſidẽtem quemlibet, vel etiam rei vin. ſi & ſe dominum dicat. vel alia competenti pro illo ſeruo.

b *Ceſſabit.* hoc propter vtilitatem iudicis. eſt enim pedaneus, qui humiliora negocia ex delegatione diſceptat arg. C. de pedan. l. pe. Item quia recuſari poteſt: vt. C. de iudi. apertiſsimi. idẽ forte erit in compromiſſario: cum & eius ſententia non infamet: vt infra de his qui no. infa. l. quid ergo. §. ex compromiſſo. ſed forte tenebuntur ex alio edicto, infra de eo per quem fac. eſt. vel actione de dolo, ſi res eſt amiſſa: vt infra de dolo. l. pen. Accurſius.

c *Vi eximat.* adde, ne quis eũ qui in ius vocatur. noluit enim ponere niſi ea quorũ expoſitionem eſſet facturus.

d *Ceſſat.* quantum ad exemptum: quia non oportet quòd fiat exemptio eo animo vt noceat exempto: ſed quantum ad vocantem neceſſe eſt dolum cõmitti: vt. ſ. ſibi non noceat: vt infra. l. proxi. §. fin. quæ eſt contra. & ſic non ob. infra vi bono. rap. l. ij. §. doli. & quod me. cau. l. j. quę dicunt cum vi ſemper eſſe dolum. ſiue ergo fecerit dolo malo. i. vt noceret vocanti tantum, & non vocato, ſiue etiam vtrique: locũ habet hoc edictum: quia iniquũ eſſet vocantem in litem iurare: quod facit? vt infra eo. l. pen. §. j. niſi contra eum fuiſſet dolus commiſſus: vt infra de in lit. iuran. l. in actionibus. ij. reſpon.

e *Sed eximendi. Rapuerit.* trahendo de itinere: quoniam non eſſet dubium.

f *Fecerit.* per vim in ipſo itinere. Accurſius.

g *Alienus.* ſi erat perſonalis, vt redhibitoria.

h *Amitteretur.* cum agebatur in rem, & fuit vſucapta interim: quo caſu etiam exemptus cõueniri poterit actione reſtitutoria, ſecũdum Azo. ſi tamen doloſe eximi fecit: alioquin non, niſi in ſubſidium, quando eximens non eſſet ſoluendo: vt infra de eo per quem fac. eſt. l. ſi. ſed nonne per huiuſmodi citationem etiã iure veteri perpetuatio fiebat. j. de actio. & obli. cõſtitutionib' Reſpõ. vt. j. de eo per quem fac. eſt. l. ſi. in prin. in gl. iij. diximus.

i *Reſumerit.* vbi erat quando vocabatur, etiam per vim.

k *Abduxit.* facit. j. de eo per quem fact. eſt. l. j.

l *Teneri.* ſed quare hoc, cum vocare non debuerit: vt ſupra eo. l. j. in fi. & l. ij. Reſpon. ſecundum Io. hic non in vocando, ſed in calumniando deliquit.

m *Cum iuſta cauſa.* puta locus erat inſidioſus per quem ibat ad iudicium: & forte mortuus eſſet ſi iuiſſet. vel pone exemplũ, vt ſupra eo. l. j. in fi. & l. ij.

Si per alium.] CASVS. Siue per ſe, ſiue per alium quis exemerit, tenetur hoc edicto: & in litem iurabo contra eum. Itẽ dicit, quòd ſi debitorem meum eximere voluiſti, nec potuiſti, quia venerat debitor meus per aliam viam: non teneris hoc edicto. Item dicit, quòd ſi plures exemerint, quòd omnes tenentur: nec vnus ſoluendo alium liberat: nec reus etiam principalis liberatur. i. exemptus.

n *Si per alium.* & facit. j. de eo per quem fac. eſt. l. j. in princi.

o *Non id conſequatur.* ſcilicet tantum.

ergo? ad exhibendum [a] erit agendum. Si quis ad pedaneum iudicem vocatum quem eximat, pœna eius edicti ceſſabit.[b] Quod prætor præcepit, *vi eximat*:[c] vi, an & dolo malo? ſufficit vi, quamuis dolus malus ceſſet.[d]

IIII. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

SEd eximendi verbum generale eſt, vt Pomponius ait: Eripere enim, eſt de manibus auferre per raptum: eximere, quoquo modo auferre: vtputa ſi quis non rapuerit [e] quẽ, ſed moram fecerit [f] quo minus in ius veniret, vt actionis [g] dies exiret, vel res tempore amitteretur,[h] videbitur exemiſſe, quãuis corpus non exemerit. Sed & ſi eò loci retinuerit,[i] non abduxit,[k] his verbis tenetur. Item ſi quis eum qui per calumniam vocabatur, exemerit: conſtat eum hoc edicto teneri.[l] Prætor ait. *Né ve faciat dolo malo quo magis eximeretur*. nam poteſt ſine dolo malo id fieri: veluti cum iuſta [m] cauſa eſt exẽptionis.

V. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

SI per alium [n] quis exemerit, hac clauſula tenetur, ſiue præſens fuit, ſiue abſens.

Hæc actio datur ad pœnã, quia eſt quãſi actor in litem iurauerit.

In eum autem qui vi exemit, in factum iudicium datur: quo non id cõtinetur, [o] quod in veritate [p] eſt, ſed quanti ea res eſt ab actore æſtimata, de qua controuerſia eſt. hoc enim additum eſt, vt appareat etiam ſi calumniator quis ſit, tamen hanc pœnam eum perſequi.

Probationes debent neceſſario concludere, vt condemnatio ſequi poſſit.

Docere [q] autem debet quis [r] per hanc exemptionem factum quo minus in ius produceretur. Cæterùm ſi nihilo minus produc' [ſ] eſt, ceſſat pœna: quoniam verba cum effectu [t] ſunt accipiẽda. Hoc iudiciũ [u] in factum eſt: & ſi plures deliquerint, in ſingulos [x] dabitur: & nihilo minus manet qui exemptus eſt, obligatus. Heredibus autem ita dabitur, ſi eorum interſit.[y] Neque autem in heredem, neque poſt annum dabitur.

VI. IDEM libro trigenſimo quinto ad Edictum.

IS qui debitorem vi exemit: ſi ſoluerit [z], reum non liberat: quia pœnam ſuam ſoluit.[a]

QVI SATISDARE COGANTVR, vel iurato promittãt, vel ſuæ promiſſioni cõmittantur.

TITVLVS VIII.

p *Quod in veritate.* id eſt non continetur intereſſe cõmune, vel ſingulare, ſed quanti in litẽ iurauerit. ſed nunquid in hoc ſacramẽto venit etiam quod debetur à reo? Quidam hic diſtinguunt: aut ſublatum eſt ius quod cõtra reum habebam, tẽpore, vel alio modo: & tunc venit. aut non: & tunc non venit: vt arg. infra de verb. obli. ſi quis ſtipulatur. in fi. Tu dic indiſtinctè venire, ſaltem quia mea intereſt plures eiuſdem rei debitores habere: vt. j. de lib. leg. l. iij. ſecundũ Azo. & prout venit in ſacramento quòd à reo debetur, non eſt pœna: & vnus ſoluendo liberat alium: vt. j. de condic. furti. ſi pro fure. §. furti. & idẽ quo ad expenſas puto. in eo vero qđ excedit, ſi iurem in litem, eſt pœna: & vnus ſoluendo non liberat alium: vt. j. e. l. §. fi. & l. ſeq. Itẽ nota hic quòd iuratur in litem etiam in hac actione, quæ eſt ſtricti iuris: quod ſpeciale eſt propter rigorem iudicij ſeruandũ, & auctoritatem iudicis contemptã: aliàs non: vt. j. de in lit. iuran. l. in actionibus. in prin. & §. plane.

q *Docere.* id eſt ꝓbare.

r *Quis.* ſcilicet actor. Accurſius.

ſ *Prodũctus.* id eſt forte venit alia via.

t *Cum effectu.* No. verba cum effectu accipi: vt hic, & j. ne vis fiat ei l. j. §. hæc verba. & j. de verb. ſig. l. nomẽ filiarum. §. ſi. & j. ad Turp. l. j. §. accuſationem. ibi, multóque magis &c. & ſ. quod quiſque iur. l. j. in fin. & j. de verb. ſig. l. debitor. *Verba cum effectu debent accipi.*

u *Hoc iudicium.* id eſt hæc actio appellatur in factum. Sed quãdo incipit cõpetere? Reſpon. ſtatim exemptione facta. Sed in quãtum? Reſpon. in quantum æſtimauerit per iuſiurandum ſuũ: vt. ſ. eo. §. j. Accurſius.

x *In ſingulos.* & hæc pœna præſtita ab vno, non liberat alium: quia totũ eſt pœna tam ex parte rei, quàm actoris: vt. j. ad l. Aquil. itẽ Mela. §. ſed ſi plures. ſecus in edicto de eo per quem fac. erit. quia ſi vnus ibi præſtiterit, cæteri liberãtur: quia vt intereſſe petitur ex parte actoris: vt. j. de eo per quẽ fac. eſt. l. j. §. ſi plures. quæ eſt contra. Vnde no. tres regulas, quotiens contra plures eadem actio competit eiuſdem facti nomine, & eſt pœnalis ex vtraque parte, vnus ſoluens alium non liberat: vt hic, & j. ad leg. Aquil. item Mela. §. ſed ſi plures. & ſ. de iur. om. iu. l. adeo. ſi autem ex vna tantum: vel ſi neutra eſt pœnalis, tollũtur adinuicem: vt. j. de eo per quem fac. eſt. l. j. §. ſi plures. & j. de condict. fur. ſi pro fure. §. furti. *Vnius ſolutio an alios liberet.*

y *Si earum interſit.* ſecus in defuncto. nam ei datur, etiam ſi eius non interſit: vtpote cum ei etiã calumnianti detur: vt. ſ. eod. ſed eximendi. §. item ſi quis. Sed cur aliud in herede? Reſpon. quia ſolam continet vindictam: & ideo non ei datur: vt in actione iniuriarũ, niſi ſua intereſſe probet: & tunc datur: quia intereſt, non in quantũ intereſt ſolũ, ſed in quãtum iurauerit. ſic & in actione furti, quæ datur ſi intereſt: nõ tamen ad intereſſe tantum, ſed ad duplũ, vel quadruplũ: vt infra. de eb. quæ ex deli. §. furti. ſed ſecũdũ M. heredi datur ad intereſſe tantũ, quicquid ſit in defuncto.

z *Si qui.*] CASVS. Tu exemiſti debitorem meum, ideoque pœnã ſoluiſti: non liberatur debitor. Viuianus.

a *Soluit.* per hoc edictum. Et no. hic, quòd ſi quis ſoluit propter ſuum *Soluẽs propter ſuum delictũ, alijs nõ prodeſt.*

ſuum malum.i.delictum,alij non prodeſt.ſic.j.de tab.exhi.locũ. §.pe.&.j.de interro.actio.l.qui ſeruum.in prin. &.j. de tute. & ratio.diſtra.ſi ex duobus.&.j.qui.ex cau.in poſſeſ. eatur.l.pe.& j.quod vi aut clam.ſemper.§.ſi in ſepulchro.Accurſius.

QVI SATISDARE COGANTVR.

Sed nonne de hoc eſt ſuperior tit. In im vocati vt eant? Reſpon.ſ.de cau. iudicio ſiſti tantùm eſt locutus. hic & de ea & de aliis:ſcilicet indicatũ ſolui, & rem ratam haberi: & de neceſſaria, & voluntaria: vt.j.ro.l.de die. §.tutor.vſq; in fi.l.& l.ſi fideiuſſor. §. pen. Vel dic quòd hic dicit de perſonis quæ debent ſatiſdare: ibi de ipſa ſatiſdatione iudicio ſiſti.de ſatiſdatione autem iudicatũ ſolui inciditur hic dicit:cũ in ea contineatur defenſio,quæ reſpicit iudicio ſiſti. Accurſius.

1. GAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale.

SAtiſdatio[a] eodem modo appellata eſt,quo ſatisfactio. nam vt ſatisfacere dicimur [b] ei cuius deſiderium implemus: ita ſatiſdare dicimur aduerſario noſtro, qui pro eo quod à nobis petiit,ita cauit, vt eum hoc nomine ſecurum faciamus datis fideiuſſoribus.[c]

Fideiuſſor de iudicio ſiſti debet eſſe idoneus facultatibus, & facilitate conueniendi. Bartolus.

II. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

FIdeiuſſor in iudicio ſiſtendi cauſa locuples videtur dari non tantũ ex facultatibus,[d] ſed etiam ex conueniẽdi facilitate.

Satiſdatio de iudicio ſiſti, præſtata ei qui non poteſt eſſe in iudicio, vel ab eo qui non poteſt ſe obligare, non valet.h.d. ſecundum omnes lec. Bar.

Si quis his perſonis[e] quæ agere non potuerunt, fideiuſſorem iudicio ſiſtendi cauſa dederit:fruſtra erit datio.

Si conueniantur perſonæ hic enumeratæ, poſſunt dare fideiuſſores etiam non idoneos facultatibus.h.d.vſque ad.§.fin.

Prætor ait:*Si quis parẽtem, patronum, patronam, liberos aut parentes patroni,patronæ, liberóſve ſuos,*[f] *cúmve* [g] *quem in poteſtate habebit,* A *conuenitur, & dedit fideiuſſorem hominem libetum: non tenetur: vt infra ſi quis cau. l. ſi ſeruus.in princip. ſed in contractibus extra iudicium tenetur: vt infra de fideiuſſo. l. cum fideiubeat.& his tribus vltimis modis legitur cum ex. Sed quid ſi agere non poteſt, non ratione perſonæ, ſed quia actionem non habet? Reſpõ. tũc fideiuſſoris datio tenet: vt.j. ſi quis cau.ſi eũ.j.reſpon. nec ob.q principalis non tenetur: quia nõ debet qui iudicio ſiſti aliquem promittit,fideiuſſor dici: cum principaliter in ſe obligationem inſtituat. & ſiquando inueneris cum ſic vocari, expone.i. in fide ſua aliquem recipientem, vt exhibeat. ſic ergo debet ſiſtere,vt veritas inquiratur.*

vel vxorem, † *vel nurum* [h] *in iudicio vocabit:* [i] *qualiſcũque fideiuſſor iudicio ſiſtendi cauſa accipiatur.*

Quod ait[k] prætor, *liberóſve ſuos*:accipiemus & ex fœminino ſexu deſcendentes liberos. Parentique dabimus hoc beneficium non ſolum ſui iuris, ſed etiã ſi in poteſtate ſit alicuius.[l] hoc enim Põponius ſcribit. Et filius fideiuſſor pro patre fieri poteſt, etiam ſi in alterius poteſtate ſit. *Nurum*[m] etiam pronurum & deinceps accipere debemus. Quod ait prætor, *Qualiſcunque fideiuſſor accipiatur*: hoc quantum ad facultates,[n] id eſt etiam non locuples. B

Fideiuſſor de iudicio ſiſti tenetur ad verum intereſſe, niſi in certam quantitatem interceſſit: hoc etiam ſi actio ſit penalis.h.d.cum.l.ſeq.

In fideiuſſorem,qui aliquem iudicio ſiſti promiſerit, [o] tanti quanti ea res erit, actionẽ dat[p] prætor. Quod vtrum veritatem[q] contineat, an verò quantitatem,videamus.Et melius eſt vt in veram quantitatem fideiuſſor teneatur, niſi pro certa quantitate acceſſit.[r] C

Summata eſt in.§.in fideiuſſorem.

III. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

SIue in duplum[s] eſt actio, ſiue tripli,aut quadrupli,tanti liter-&facit.C.de fideiu.l.pe.&.j.de fideiu.Gracè.§.& poſt litẽ. D

† *Adde quòd maritum poteſt eſſe fideiuſſor pro vxore in omni cauſa ſiue ciuili ſiue criminali. iſte eſt tex.in.l.pe. & ibi Bal. C. ne vxor pro, mari. quamuis nõ contrad.l. eo. tit. adde Pe. de Ancha.ſ c.per veſtras. de do.inter vi. & vxo.*

a *Satiſdatio.* alluſio quædam eſt vocabuli. ſic.j.ſi cer.pe.l.ij.§.appellata.

b *Satisfacere dicimur.* aliàs dicimur: & aliàs dicimus,ſcilicet nos.

c *Fideiuſſoribus.* generaliter de ſatiſdationibus iudicialibus dicit, vt iudicio ſiſti,& iudicatum ſolui: & de aliis in quibus debent fineiuſſores ex natura eorũ interuenire:vt infra de prætor. ſtipu.l.j.& .l. generaliter. ſed & de pignoribus poteſt ſi velit quis cauere:vt infra de col. bo. l.j.§.iubet. non tamen cogitur:vt.j.de prætor.ſtip.l.prætoriæ.Quibuſdam tamen hæc neceſsitas remittitur:vt illuſtribus & ſuperilluſtrib⁹:vt.C.de dig. l.quotiens.lib.x.itẽ proximis ſacrorũ ſcriniorũ : vt.C.de proxi. ſacro.ſcri.l.j.lib.xij.item clericis:vt.C.de epiſc.& cler. l.cũ clericis.in glo.fideiuſſorẽ.& in authen.de ſan.epiſ.§.ſi quis contraverſi.ſi quis autẽ pro pecu.cau.col.ix.Si autẽ qui fideiuſſorẽ dare debet,dare nõ poteſt: remittitur iuratoriæ cautioni , vt iuret ſe fideiuſſorẽ dare nõ poſſe,& ſe facere quod caueat: vt inſtitu. de ſatiſda.§.ſed hodie.&.C.de epiſc.& cle.authen.generaliter. ſed etiam nuda promiſsio ſufficit,ſi hoc partibus placeat : vt inſtitu.de re.diui.§.venditæ.&.j.de verbo.ſigni.l.ſatiſdationis.

d *Fideiuſſor. Ex facultatibus.* quæ conſiderantur pro magnitudine rei quæ petitur:vt.j.de verbo.ſig.l.quos nos.§.j.& ſupra in ius voca.vt eant.l.j.Facilitas autem cõueniendi inſpicitur ratione loci,quòd non ſit in munitiſsimo loco,vel caſtello, vel ratione priuilegij,vt ſcholaris,vel clericus.

e *Si quis his perſonis.* Quidam libri habent , his:alij habent, ex his.Et tribus modis pone caſum. Primo ſecundum primã lect. dic quòd ſeruus vel ſimilis qui agere non poteſt,egit cõtra liberum:& fideiuſſorem accepit : & non valet : vt infra ſi quis cau. l.quotiens.& dic quòd ſi quis, ſcilicet reus conuentus à ſeruo. Secundo dic,quòd ſeruus fuit datus fideiuſſor,qui per ſe agere non poſſet:& non tenet datio: vt infra eo.l.de die.§. ſi ſeruus. & leges ita:Si quis conuentus dederit fideiuſſorem ex his perſonis &c. Tertio dic,quòd ſeruus agebat, & dedit fideiuſſorem de complenda cauſa:quod iure nouo cauetur : vt. C.de epi.& cle.authen. generaliter. Item quarto dic , quòd ſi ſeruus

f *Suos.* ſcilicet parentis patroni,qui ſunt fratres patroni.Item liberos parentis, qui ſunt fratres vocantis.

g *Cúmve.* i.adoptiũ, a patrono.ſ.

h *Nurum.* ſ.patroni.

i *Vocabit.* ſcilicet cũ venia . aliàs enim non poteſt.

k *Quod ait.* & facit.ĩ. de in ius voc.ſed ſi hac. §.liberos.

l *Alicuius.* vt quia ſe in adoptionem poſtea dedit.

m *Nurum.* & facit.j. de verb. ſigni.l.nurus. &.j.de poſtu.l.j.§.ſi.

n *Ad facultates.* ſ.intelligẽdũ eſt:nõ tamen furioſus,vel pupillus.

o *Promiſerit.* quod videtur promitti vſq; ad ſententiam, ſi ſimpliciter promittat: vt in actore dicitur:vt. C.de epiſ.& cle.auth.genera

p *Dat.* ſcilicet in factum.& etiam certi cõdic. generali tenetur ex ſua promiſsione:vt in ſumma huius tituli.

q *Quod vtrum veritatem.* quærebatur vtrũ veritatem, id eſt cõmune intereſſe & verum an quãtitatem,ſcilicet quam æſtimaret iudex,contineret.& certe veritatẽ,id eſt verum intereſſe & cõmune:vt.ĩ.ſi quis in ius vo.non ierit.l.fin. & hoc in pecuniariis cauſis.ſed in criminalibus iudex æſtimat quandoque: vt infra de cu.re.l.iiij. & intereſſe venit quod etiam principaliter petebat: vt infra.l.proxi.& ar.j.de eo per quem fac.eſt.l.vlti.§.vlti.

r *Acceſſit.* ſed an compellatur certam quãtitatem promittere? Videtur quòd ſic:vt.j.de præ.ſti. l.ſi.& inſti.de verbo.ob.§.pe. econtra non:vt hic,&.j.ſi quis cau.ſed & ſi quis.§.ſi. & facit. ĩ.ſi quis in ius voc.l.ſi.

Siue in duplum. CASVS. Cõueniebam Titiũ:to promiſiſti pro eo fideiubendo quòd eum ſiſteres.teneberis mihi in omne id quod petam,quacunque actione petam:ſiue in duplũ &c. Viuia.

s *Siue in duplum.* Pone exempla de duplo & quadruplo:vt in actiõe furti nõ manifeſti,& manifeſti:vt inſti.de obli.quæ ex deli.§.pœna autẽ.in triplo da exẽplum in actore qui maiorẽ quãtitatẽ in libello poſuit vt reum grauaret in expẽſis maioribus:qui de omni dãno tenetur in triplũ:vt inſti.de act.§.tripli.Sed quid ſi ab initio erat in ſimplũ:ſed poſtea creuit per inficiationẽ? Rñ. nõ teneri fideiuſſorẽ niſi in ſimplũ:vt infra ad munici.l. libert⁹. §.fin.& arg.j.de peti.here.itẽ veniũt.§.cum prædiximus.Ar.cõtra.j.de fideiuſ.ſi quis pro eo.§.ſi nũmos.Itẽ quid ſi per iuſiurandum in litem creuit lis? Rñ.nõ tenetur in plus fideiuſſor qui indicio ſiſti ꝓmiſit:vt.j.de in lit.iur.l.j. An idẽ in eo qui iudicatũ ſolui promiſit? & puto idem:vt.j.de fideiuſ.l.fin.licet quidam in

hoc vltimo dicant contra, quaſi factum rei debeat fideiuſſori nocere, per.d.l.ſi quis pro eo.§. ſi nummos. & infra de verbo. obli.l.mora.

Si deceſſerit..]*CASVS.* Fideiuſiſti pro aliquo vt eum ſiſteres: & ille reus deceſsit: iudex præcepit tibi quòd tu eum exhiberes, cum iam eſſet mortuus. non valet præceptum, nec teneris tu ſi non exhibes. Ité ſi deceſsit poſt præceptum, & ante diem exhibitionis: non teneberis tu fideiuſſor. ſed ſi tu fuiſti in mora exhibendi eum, & poſt moram deceſsit: teneberis quidem. Si vero Titium exhibere promiſiſti in cauſa ciuili, qui Titius antea erat ab alio criminaliter accuſatus: & cum eſſes in mora exhibẽdi, Titius condemnatus eſt poſtquam debuit exhiberi: teneberis quidẽ. Secundo dicit, Vocaui te ad ius: tu autem non veniſti, ſed miſiſti quendam fideiuſſorem qui fideiuberet pro te iudicio ſiſti. & cum eſſet idoneus ille fideiuſſor, ego eum non recepi. teneor tibi & fideiuſſori iniuriarũ actione. Viuianus.

* *tenere.*

* *exhiberi.*

† *No. qualiter mors naturalis & ciuilis æquiparãtur. facit. l. 1. §. pe. de contra tab. adde Bal. in authen. ſi qua mulier. de epiſc. & cle.*

a *Si deceſſerit.* ſcilicet ſine dolo & culpa promiſſoris: alioquin contra: vt infra ſi quis cau. ſi cum. §. homo. *ADDITIO.* Tu dic quòd ibi deceſsit culpa promiſſoris: hic ſine culpa, ſecundum Bart.

b *Siſtendi cauſa.* cum dies non eſſet appoſita: vel ſi eſt, ante diem tamen deceſsit. tres enim caſus tantum ponit hæc lex. Primus, quando tempore præcepti non erat viuus, qui exhiberi debebat: & tunc nõ valet præceptum: vt hic, & infra quæ ſententiæ ſine ap. l. peñ. Sed cur non transfertur in heredem decretum, vt heres exhibeatur: vt infra de fideicom. liber. cum quaſi. in prin. quæ eſt contra? Reſpon. in heredem debet transferri, vt ei proſit, vt ibi: non vt noceat: vt hic. Secundus caſus eſt, quando præcepit vt poſt. x. dies exhiberetur, & intra hoc tempus deceſsit: in quo caſu eſt idem quod in primo. Sed quid ſi deceſsit (vt dixi) ante diem exhibitionis, cum tamen certum eſſet intra diem exhiberi non poſſet Reſpõ. hoc factum duo habet in ſe: diem ſcilicet, & conditionem: ſcilicet ſi tunc viuat. ex eo ergo quòd eſt conditionale, ſtatim debet agi: cum certum ſit iam conditionem non extituram culpa ſiuẽ mora ſua præcedente, ex eo quòd in diem debet expectari: & hoc præualet: vt infra de verbo. obliga. l. in illa. j. & l. cum ſtipulatus ſim mihi & Proculo. & l. inſulam. Ité quid ſi promiſiſti mihi Stichum: & ſi non dares, promiſiſti decem: & ante moram moritur Stichus: an teneris ad pœnam, videlicet ad decem? Videtur quòd non: vt hic, & infra ſi quis cau. l. ij. in princ. vel forte aliud eſt extra iudicia: vt infra de verbo. obli. in illa ſtipulatione, ſi kalendis. Tertius caſus eſt planus, quando poſt moram deceſsit.

c *Ciuitatem.* quæ eſt mors ciuilis: vt infra de contra tab. l. j. §. filium.

d *Si vero pro condemnato.* quidã libri habent, pro non condẽnato: & tunc plana eſt litera: quia poſtea fuit condemnatus. ſ. poſtquã debuit exhiberi: ſiue poſt morã. vnde fideiuſſor tenet. & dic condemnatum in aliqua cauſa criminali, vnde ſaltem relegationem eſt paſſus: vt. j. ſi quis cau. ſed & ſi quis. in prin. non in eadẽ qua conuenitur. Alij habẽt ſine non: & tunc dic pro cõ-

eũdem fideiuſſorem omnimodo teneri * dicem', quia tãti res eſſe intellegitur.

Si reus deceſſerit ciuiliter vel naturaliter ante moram, fideiuſſor de iudicio ſiſti liberatur: ſecus ſi poſt moram. Bar.

* *teneri.*

IIII. PAVLVS libro quarto ad Edictum.

SI deceſſerit [a] qui fideiuſſorẽ dederit iudicio ſiſtendi cauſa, [b] non debebit prætor iubere exhibere * eum. Quòd ſi ignorans iuſſerit exhiberi: vel poſt decretum eius ante diem exhibitionis deceſſerit: deneganda erit actio. Si autem poſt diem exhibitionis deceſſerit, aut amiſerit ciuitatem [c] †: vtiliter agi poteſt.

* *exhiberi.*

Iſta lex ſecundum glo. dicit idem quod dictum eſt in præcedenti. ſecundum alios bene ſtat. h. d. Fideiuſſor quantitatis non liberatur res ciuiliter vel naturaliter mortuo. h. d.

† *No. qualiter mors naturalis & ciuilis æquiparãtur. facit. l. 1. §. pe. de contra tab. adde Bal. in authen. ſi qua mulier. de epiſc. & cle.*

V. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

SI verò pro condemnato [d] fideiuſſerit, & condemnatus deceſſerit, aut ciuitatẽ Romanam amiſerit [e]: recte nihilo minus cum fideiuſſore eius agetur.

Qui recuſat recipere fideiuſſorem idoneum, iniuriarum actione tenetur.

Qui pro rei qualitate euidentiſsime [*] locupletem [f], vel, ſi dubitetur [g], adprobatum fideiuſſorem iudicio ſiſtẽdi cauſa non acceperit, iniuriarum actio aduerſus eum eſſe poteſt: quia ſanè non quælibet [h] *iniuria eſt, duci in ius eum qui ſatis idoneum fideiuſſorem dat. Sed & ipſe fideiuſſor qui non ſit acceptus, tanquam de iniuria ſibi facta queri poterit.

* *id eſt non parua, non vulgaris. Vide Anto. Aug. lib. 1. emend. 2. ca. 1.*

Non refert, non ſiat, vel male ſiat. Bartolus.

VI. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

QVotiens [i] vitioſe cautum vel ſatisdatum eſt, non videtur cautum.

Qui habet præſcriptionem fori, non eſt idoneus fideiuſſor de iudicio ſiſti, niſi in ſubſidium. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

SI fideiuſſor non negetur [k] idoneus, ſed dicatur habere fori præſcriptionẽ, & metuat [l] petitor ne iure fori vtatur: videndum quid iuris ſit. Et diuus Pius (vt & Pomponius libro epiſtularum refert, & Marcellus libro tertio Digeſtorũ, & Papinianus libro tertio *quæſtionum) Cornelio Proculo reſcripſit, merito petitorem recuſare [m] talem fideiuſſorem. ſed ſi aliàs caueri non poſsit: quemlibet idoneum præſumi, intelligitur quo ad morem: vt. j. de leg. ij. cum quidam ita. in glo. qui non. in fin.

* *quarto.*

a *Locupletẽ.* nec forte negabat locupletẽ: ſed tamen non recipit eũ.

b *Dubitetur.* hic non ſufficit ſola negatio: vt aliàs: cum ſit præſumptio quòd quilibet ſit ſoluendo: vt. j. de priui. cre. l. ſi creditores. vel hoc, vt detur actio iniuriarũ. Sed quidã diſtinguunt, aut vult admitti aliquis tanquam diues, & probat: vt hic, & ff. de priui. cre. l. ſi creditores. in fin. aut vult excuſari tanquam pauper: & tunc probet paupertatẽ: vt infi. de excu. tu. & cu. §. itẽ ꝓpter. & qd aliàs dicitur

c *Manifeſta, probatione non indigent.*

d *Qualiter.* aliàs nõ ſine qualiter: & aliàs nõ quælibet, id eſt nõ vilis. aliàs, ſine nõ qualibet. & no. iniuriã eſſe trahi aliquẽ indebite ad ius: vt hic, &. j. de iniu. l. iniuriarũ. §. ſi quis per iniuriam. & l. item apud Labeonẽ. §. ſi quis libello. & l. ſi creditor meus.

Qvotiens.]*CASVS.* Dediſti mihi fœminam, vel alium non idoneum fideiuſſorem. non videtur ſatisdatio: & ideo teneris iterum ſatisdare.

i *Quotiẽs.* Pone exẽplũ in milite, vel minore, vel ſeruo dato ꝓ fideiuſſore: & ideo ex integro ſatisdandũ eſt: vt. j. e. de die. §. j. & §. ſi ſeru⁹. Et no. ꝙ nõ refert an aliqd nõ fiat, vel min⁹ bene fiat. ſic. j. de edẽ. l. vbi. j. ff. j. rñ. & . j. ad Vell. l. quãuis. §. ſi cõuenerit. & j. qñ cu. vni. l. j. §. pe. ſi. ñ. ſi qs ĩ ius vo. nõ ie. l. j. & de adẽp. lib. l. j.

SI fideiuſſor.]*CASVS.* Tu mihi quendã clericum pro fideiuſſore dare volebas: non teneor eũ recipere. ſed ſi nõ poſsis mihi aliter ſatisdare, debeo prædicere illi fideiuſſori vt nõ vtatur fori præſcriptione, cum recipiã eũ. Secundo dicit, tutor debet ſatisdare rem pu. ſal. fo. ſed ſi non poteſt ſatisdare in ciuitate, nunquid poterit ſatisdare in municipio? Et rñ. ꝙ ſic. & hæc eſt neceſſaria ſatisdatio, vt dixi. ſi autẽ eſſet voluntaria, nõ poſſet in municipio ſatisdare: vt ecce, vẽdidi tibi rem, & ſponte me obligaui vt fideiuſſorẽ darem: nõ ſatisdo in municipio, ſed in ciuitate in qua conuenior. Vltimo dicit, quòd ſi te cõuenio pro re mobili, nec potes iudicio ſiſti ſatisdare: ſequeſtrabitur vel deponetur iſta res donec ſatisdetur. Viuianus.

k *Non negetur.* quo ad facultates.

l *Et metuat.* præſcriptionẽ fori quo ad iudicẽ: nõ quo ad locũ: cũ ibi cõtrahat ſe obligãdo, ſecũ lũ Io. & Azo. j. de iudi. l. omnẽ.

m *Recuſare.* quia pro non dato habetur, niſi renunciet priuilegio:

priuilegio:vt ſupra ſi quis in ius vo. l.j. ſed ſi non renunciat, & aliàs caueri non poſſet:debet ei prædici: vt hic.ſed an prædictio faciat ei præiudicium?puto quòd ſic,ſi taceat: ſecus ſi reclamet, & dicat:immò ego vtar:vt ar.infra nau.cau.ſta.l.fin.§. item ſi.& infra de ædi.edict.l.itaque.

a *Si neceſſaria.* neceſſaria dicitur,qa ex neceſſitate à iure impoſita præſtatur. & pone exempla eius vt infra e.l.de die.§. tutor. vſque ad.§.plane.voluntaria autem poteſt dici cum plures ſunt tutores, & vnus offert alij ſi vult ſatiſdare. nullus enim cogitur: vt inſti. de ſatiſ.tu.§.j. item iudicialis, vt de rato, vel ſimilis ſi fiat ex conuẽtione: vt infra rem ra. ha. interdum. Item cũ vendo rem, & ſponte me obligo vt fideiuſſorem dem: vt infra de euic.l.emptori.

b *Neceſſitatem.*no.nõ ſuccurri ei qui ſeipſum in neceſſitate ponit:vt infra ſi quis cau. l.ij.§. ſi quis tamen.in gl. artauerit.& infra eo.l.de die. §.fi.&. C.de act.& oblig.l.ſicut.in prin.& inſtit.de excu. tu. §.itẽ tria.in eo quod ibi dicit,affectatæ &c.

prædicẽdum ei non vſurũ eum priuilegio,ſi conueniatur.

Fauetur ei qui eſt in neceſſitate ,ſi ipſe ſe in eam non poſuit. Barto.

Si neceſſaria[a] ſatiſdatio fuerit,& non facilè poſsit reus ibi eam præſtare, vbi conuenitur: poteſt audiri ſi in alia eiuſdem prouinciæ ciuitate ſatiſdationem præſtare paratus ſit. Si autem ſatiſdatio voluntaria eſt, B non in alium locum remittitur. neque enim meretur,qui ipſe ſibi neceſsitatem[b] ſatiſdationis impoſuit.

Si perſona eſt ſuſpecta , poteſt res de qua litigatur, ſequeſtrari.item ſequeſtrum tollitur dato fideiuſſore, vel lite finita. Barto.

Si ſatiſdatum pro re mobili non ſit, & perſona ſuſpecta ſit, ex qua ſatis deſideratur: apud officium[c] deponi debebit [d], ſi hoc iudici ſederit [e], donec vel ſatiſdatio [f] detur,vel lis finem accipiat.

In his quæ pertinent ad litis ordinationem, ſæpenus actori potius quàm reo. b. d. Bartolus.

VIII. PAVLVS libro quartodecimo ad Edictum.

DE die[g] ponenda in ſtipulatione ſolet inter litigatores conuenire.[h] ſi non cõueniat,Pedius putat in poteſtate ſtipulatoris[i] eſſe, moderato ſpacio de hoc à iudice ſtatuendo. B

Mulier & miles non ſunt idonei fideiuſſores,niſi in rem ſuam.b.d. intelligis glo. in clerico,& minore:vt ſupra eo.l. quotiens.

Qui mulierem adhibet ad ſatiſdandum,non videtur cauere:ſed nec miles, nec minor viginti quinque annis probandi ſunt[k]: niſi hæ perſonæ in rem[l] ſuam fideiubeant, vt pro ſuo procuratore. Quidã etiã,ſi à marito fundus dotalis petatur, in rẽ ſuam[l] fideiuſſurã mulierem. aut agebat quilibet de certa die ponenda,& tunc obtinet infra ſi cer.peta.l.cum quid.aut nullus:& tunc quod hic dicit. aut alter tantum: & tunc obtinet. j.de verb.obli. quidquid. Item adhuc videtur quòd non ſtipulatori ſit credendum, ſed ſit diſtinguendum an per errorem omittatur dies:& tunc non valet ſtipulatio.aut ex certa ſcientia:& tunc committitur pœna quæ eſt appoſita,cum certum eſſe cœperit amplius ſiſti non poſſe:vt infra de verb. obli.ita ſtipulatus. in prin. quæ eſt contra. Sol. ſecundum quoſdam ſtatur illi diſtinctioni,eo addito,vt ſi per errorem non omittatur,iudex poſsit ſupplere: vt hic. Alij dicunt hic ſtipulationem fuiſſe factã præſente iudice:ibi eo abſente.tu dic nil obſtare,cũ,vti prius dixi, hic loquatur de diſcordia quæ eſt inter partes in ipſa cõceptione ſtipulationis. Item adhuc nõ ſtipulatoris dicto,ſed conſuetudini, in quem ſcilicet diem conſueuit caueri,videtur ſtandum:vt infra de dam. infec.l.ſi finita. in princip.quæ eſt contra. Quidã dicunt ſpeciale in damno infecto:vt ſeruetur quod ibi dicit. Tu dic vt ſupra, ſcilicet quòd hic de diſcordia loquatur quæ erat inter partes i ipſa cõceptione ſtipulationis, vbi ſtatur dicto ſtipulatoris. ſed ſi nimis breue vellet actor,iudex temperat: ibi de eo quod dudum poſtea venit in dubium.Sed in quo moderabitur? dic dando diem pro xx. miliaribus: vt infra ſi quis cau.l.j.& infra de verbor. ſignific.l.iij.Item in dando dilationes ſuper libello: vt.C.de lit.cõteſt.authen.offeratur.& dando dilationes circa teſtes : vt. C.vt dila.l.j. Itẽ quid ſi nulla dies fuit appoſita, ſed poſtea iudex ſtatuere velit diem ad aliquid, & partes diſcordãt? Reſpon.& tunc habet locum quod hic dicitur, & ſecundum hoc dic,de die ponenda,id eſt ſtatuenda à iudice. Accurſius. D

Iſte tex. eſt no. ſecundũ Ang.hic ad hoc , quòd minor habẽs curatorẽ poteſt ſine eo ſe obligare fideiubendo pro ſuo procuratore . iſtũ tex. reputauit ad hoc ſingu. Fulgo. & Paul.de Caſtr. hic, & ſequitur Ludo. Ro. hic & Ia. poſt eos.

a *Officium.*id eſt apud officiales.& ſic no. ſuſpecto adminiſtrationem rei in qua eſt ſuſpectus,auferri: vt inſti.de ſuſpec.tut.§. ſi quis autem.ſed quæ faciunt aliquẽ ſuſpectũ? Reſpon. nõ poſſidere immobilia: vt infra.e.ſciendum. in prin. item immobilia pauca poſsidere:vt.j. de priui. cre.l.ſi creditores.itẽ mali mores quos modo habet:vt inſti.de ſuſpe. tu.§.fi.item quòd prius malefecerit:vt infra de accu.ſi cui.§.eiſdem. C

d *Debebit.* ſcilicet res.

e *Sederit.*ſ.in animo:vt inſti.de vſuca. in prin.

f *Satiſdatio.* ſed quæ? Reſpon. iudicio ſiſti:& de re non baratanda.de prima conſtat. de alia probo , vt ſupra de offi. præſi.l. ſenatuſcon. ſed nonne hæc ſequeſtratio vel coram iudice, vel coram alio eſt prohibita:vt.C.de prohi.ſequeſt. l.j.quæ eſt cõtra? Reſpõ.hic ſpeciale propter ſuſpicionem, ne eam rem habere deſinat.ſic & aliàs : vt.C.de agri.& cen.litibus.lib.xj & infra ſo.ma.l.ſi cum dotem.§.ſi autem.in fi.& infra de ap.l.imperatores.in fi.item vt.C.de aſſer.tol.l.j.§.ſuper peculio.item vt infra de colla.bo.l.j.§.ſi frater.

DE die.]CAIVS. Volebam re conuenire : ideo ad ius vocari te feci.tu autem miſiſti quẽdam qui fideiuberet pro te, id eſt promitteret ſiſtere iudicio: & eum nolebam recipere, ſed volebam quòd ſatiſdaret quòd exhiberet te poſt.x.dies:ipſe autem volebat ſatiſdare,vt exhiberet te poſt.xv.iudex quidem ſtatuit tempus:& per hanc poſitionem non obſtat aliquod contrarium. vel dic, vt videantur obſtare contra . quòd non erat dies in ſtipulatione expreſſus,nec tamen errore omiſſus:ne obſtet. j. de verb. obli.ita ſtipulatus. & mulier & miles & minor. xx. an. non poſſunt fideiubere:& ſi fideiubeãt,non valet ſatiſdatio, ſed per ſuos procuratores poſſunt fideiubere.Item ſi quis velit fundum dotalem vindicare à marito : mulier fideiubere poteſt pro marito ſuo.Item ſi ſeruus datus fuerit fideiuſſor,iterum ſatiſdabit:quia non valet fideiuſsio. Item ſi mulier vel minor fideiuſſerit pro aliquo,ſuccurritur eis. vel dic hoc caſu ſecũdum Ieco. quòd ſi minor vel mulier recipiat non idoneum fideiuſſorem: ſuccurritur eis.Item fideiuſsiſti apud me iudicio ſiſti, & poſtea mihi ſucceſsiſti,ex integro caueri debet. Itẽ cauere debet tutor rẽ pu.ſal.fo.& ſi nõ poteſt ſatiſdare in ciuitate,remittitur in municipiũ.Item ſi tu habes vſumfructum in fundo meo, debet mihi cauere de reſtituendo proprietatem: & ſi non potes ſatiſdare in ciuitate,remittendus eris ad municipium.Item ſi habes controuerſiam cum aliquo de hereditate: & legatarius legatum ſibi velit ſoluì:vel ſi plus accipere eum contigerit:debet in his caſibus legatarius cauere de reddẽdo legato,vel de eo quod pl' ac- A cipitur:& ſi non poteſt in ciuitate cauere, ſatiſdabit in municipio.Item heres remittitur in municipium, ſi velit cauere. ſed ſi ſine culpa heredis miſſus fuit in poſ. mittit heres in municipiũ. Vltimo dicit,q ille qui petit in municipio vt ſatiſdet,iurabit q nõ fecit animo calumniandi.& qualiter iurare debeat dicit. Vi.

g *De die.* ſcilicet in quo debet fieri exhibitio . nam venit amicus pro reo:vt no.ã.ſi quis in ius voc.nõ ierit. l.j.

h *Cõuenire.*ſ.quidoq;.

i *In poteſtate ſtipulatoris.* immò videtur in promiſſoris poteſtate: vt infra de verb.obli.l. quidquid.in princ.quę eſt contra. Sol. ſecundum quoſdam ſpeciale in iudiciis, vt pro actore verba interpretemur vt hic.aliàs reus ſemper negaret : vt infrà de verb.ob.inter ſtipulantem §.ij.& infra de iud.ſi quis. Vel verius non eſt contra . nã hic dicitur de diſcordia quæ erat in ipſa interpoſitiõe ſtipulationis: ibi autẽ erat ſuper verbis olim dudum perfectæ ſtipulationis, ſecũdum Ir. vnde fauet hic actori,ibi reo: cum ſtipulator debuit aperti' dixiſſe:vt infra de pac. l. veteribus. Vel dic, *lib.43.*

l *In rem ſuam.*ſua dicitur quo ad vtilitatem & commoditatem. nam dominium mariti eſt: vt inſti.quibus ali. lic. in princi. Sed quare præſtatur hæc ſatiſdatio iudicio ſiſti: cum ambo dicantur poſſeſſores immobilium,& maritus,& vxor,ratione huius fundi: vt infra eo.l. ſciendum. §. ſi fundus. quæ eſt contra? Sol. hic conueniebatur maritus, quia dolo deſiit poſsidere. Vel dic quòd hic ſponte fuit , non coacte. Vel dic, hic dubium erat an eſſet dotalis,cum de hoc ipſo fundo ageretur:& ideo ſatiſdatur. ibi autem de alia re conueniebatur maritus vel vxor. me-

diam approbo.

a *Si ſeruus.* ſic conſtrue: Si ſeruus interueniat, qui fideiuſſerit iudicatum ſolui &c. ſuccurrendum eſt actori antequam iudicio accipiatur, id eſt antequam lis conteſtetur. nam poſtea non auditur: vt infra de procu. l. Pomponius. §. rati. Accurſius.

b *Propter imperitiam.* ſcilicet legum: vt infra de iur. & fac. igno. l. regula. His ergo duobus ſuccurritur ſi pro alio fideiubeant: vt hic ponitur caſus. Nã eis qui tales acceperint fideiuſſores, errore etiam iuris, indiſtincte ſuccurritur: cum damnum vitare velint: vt infra de iur. & fac. igno. l. error. in fin. Sed Ioan. hic ponit caſum quando iſti recipiunt non idoneum fideiuſſorem. ſed quid, ſecundum eum, ſi ſcienter recipit? non ſoluit: poteſt ergo poni vt prius dixi.

Seruus non eſt idoneus fideiuſſor: ideo debet de nouo cauere. idem in minore & muliere. Bartolus.

Si ſeruus [a] inueniatur, qui antequam iudicium accipiatur, fideiuſſit iudicatum ſolui: ſuccurrendum eſt actori, vt ex integro caueatur. Minori quoque vigintiquinque annis ſuccurrendum eſt: fortaſſe & mulieri, propter imperitiam. [b]

Si fideiuſſoris datio euaneſcit, de nouo eſt B *cauendum. h. d.*

Si fideiuſſor iudicatum [c] ſolui, ſtipulatori heres extiterit, [d] aut ſtipulator fideiuſſori: ex integro [e] cauendum erit.

Neceſſaria ſatiſdatio eſt, ad quam quis à lege adſtringitur: licet cauſa fuerit voluntaria. Bar.

Tutor & curator vt rem ſaluam fore pupillo caueant, mittendi ſunt in municipio*: [f] quia neceſſaria [g] eſt ſatiſdatio. Item de re reſtituẽda [h] domino proprietatis cuius vſusfructus datus eſt. Itẽ legatarius, vt caueat euicta hereditate legata reddi, [i] & quod amplius per legem Falcidiã ceperit. [k] Heres quoque, vt legatorum * ſatiſdet, [l] audiẽdus eſt, vt in municipium mittatur.

municipium.

Contumacia facit quem perdere beneficium quod habebat in ſatiſdatione neceſſaria. Bartolus.

Plane ſi miſſo iam legatario in poſſeſſionem, cum per heredem ſtaret quo minus caueret, [m] heres poſtulet vti de poſſeſſione decedat, paratumque ſe dicat in municipio cauere: impetrare non debebit. [n] Diuerſum, ſi ſine culpa aut dolo heredis miſſus ſit in poſſeſſionem.

Qui petit remiſſionem in municipium, debet iurare de calumnia, ea forma qua hic ponitur. quod iuramẽtum parentibus & A *patronis remittitur. h. d. notabiliter. Bar.*

Iubetur iurare de calúnia, * ne quis vexandi magis aduerſarij cauſa forſitan, cum Romæ poſsit ſatiſdare, in municipium euocet. Sed quibuſdam hoc iuſiurandum de calumnia remittitur, [p] velut parentibus, & patronis. Sic autem iurare debet qui in municipium remittitur, Romæ ſe ſatiſdare nõ poſſe, [q] & ibi poſſe, quò poſtulat remitti: idque ſe non calumniæ cauſa facere. nam ſic non eſt compellendus iurare, alibi ſe, quàm eo loco, [r] ſatiſdare non poſſe: quia ſi Romæ non poteſt, pluribus autem locis poſsit, cogitur peierare. [ſ]

Culpa facit quem perdere beneficiũ prædictum reuocandi in municipium. Bar.

Hoc autem [t] tunc impetrabitur [u], cum iuſta cauſa eſſe videbitur. Quid enim ſi cum erat [x] in municipio, noluit cauere? hoc caſu non debet impe- C trare [y], cum per eũ ſteterit quo minus ibi vbi ire deſiderat, ſatiſdaret.

Notabilis lex eſt, & legitur tribus modis. Secundum primam lec. h. d. Si eligũtur arbitri ſuper incidenti vel emergenti, ab eorum ſententia poteſt appellari. h. d. ſecundam lec. ſecundam. Poteſt officium iudicis implorari, vt corrigatur quod per eos quibus vnus articulus cauſæ eſt commiſſus, improbe factum eſt. ſecũdum tertiam lec. hoc intendit: A ſententia delegati approbantis vel reprobantis fideiuſſorem, poteſt appellari. Barto.

IX. GAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale.

ARbitro [z] ad fideiuſſores probandos conſtituto, ſi in alterutram partem iniquum arbi- D terium* videatur: perinde ab eo atque ab iudicibus [a] appellare [b] licet.

Fideiuſſor videtur idoneus, ſi ab arbitro pore fideiuſſor efficiatur non ſoluendo: de nouo cauendum erit. Viuianus.

Expẽſa in poſ. miſſo ſunt reſtituenda.

q *Non poſſe.* ſ. cõmode: vt. ff. co. ſi fideiuſſor. §. ſi neceſſaria. &. j. de verb. ſig. l. Nepos Proculo. in fi.

r *Eo loco.* quo poſtulat ſe remitti.

ſ *Cogitur peierare.* id eſt cogetur: quod eſſet iniquum: vt. j. de in litem iuran. l. videamus. in prin. ibi, ſed nec.

t *Hoc autem.* ſcilicet quòd iuret ſe ibi poſſe, & alibi non poſſe. & ſic hæc dictio, hoc, refertur ad proxime dictum. Vel dic referri ad id quod dixi. ff. §. tutor &c. q. d. hoc quòd poſsit remitti in municipium, eſt verum, ſi iuſta eſt cauſa: alioquin non. & ponit exemplũ quando non eſt iuſta cauſa.

u *Impetrabitur.* ab eo cui cauetur, ſecundum primum caſum: ſecundum alium, impetrabitur à cauente.

x *Erat.* primo ob hoc remiſſus.

y *Impetrare.* ſ. remitti in municipium: niſi iuret ibi poſſe, & alibi nõ poſſe, ſecundũ primum caſum. ſecũdum alium planum eſt. Acc.

Arbitro.] CASVS. Conueni te, & fideiuſſorem petebam. offerebas aliquos, quos idoneos non eſſe dicebam: tu autem dicebas idoneos. vnde ſuper hoc iudex delegatus fuit: & eos idoneos eſſe pronunciauit. poſſum ab iſto iudice delegato appellare. & ſecundum hoc non obſtat contrarium. Et ſi nõ appello, videor eos approbare: vt in. l. ſeq. Si autem reprobo probatos, & accipio reprobatos: ero cõtentus illis fideiuſſo. Vltimo dicit, quòd ſi medio tẽ- * *arbitriũ.*

z *Arbitro.* ſcilicet delegato.

a *Iudicibus.* ordinariis. Accurſius.

b *Appellare.* appellatur à ſententia arbitri: vt hic. & ſic eſt contra. C. de arbitr. l. j. Sol. ſpeciale eſt hic, vt dicunt quidam. Alij dicunt, vt B. hic, per officium, non ex vi appellationis. Tu dic quòd hic de delegato iudice, ibi de compromiſſario arbitro: & quod dicit hic, vt iudicibus, ſcilicet ordinariis. Sed an hodie poſsit appellari ab arbitro cõpromiſſario ſine pœna electo? Videtur quòd ſic: quia ideo olim nõ appellabatur, quia actio nõ oriebatur. & hæc erat ratio: vt dicitur lege. j. de arbitr. ſed hodie datur: vt. C. de arbitr. l. cum antea. §. j. ergo appellatur. ſed dico quòd non: quia ante. x. dies actio non naſcitur, ergo nec appellatur: ſed poſt. x. dies quando nata erit, ſero prouocatur. *A ſententia arbitri an poſſit appellari*

Sed

Sed quomodo potuit iudex delegari ad cauſam iſtam, cum cauſa cognita fiat: vt infra. l. proxi. & ſupra de offi. procon. l. nec quidquam. §. j Reſpon. delegatus fuit ad cauſam principalem: & ita ſi in hac incidenti tulit ſententiam, appellari poteſt, licet ſit interlocutoria: quod eſt contra regulam: vt infra de ap. re. l. ij. & eſt ratio, quia in principali fit præiudicium circa executionem bene vel male faciẽdam. Itẽ ideo iudicat, quia aliter in negocio principali procedi non poteſt. Vel dic hac quæſtione eſſe ſpeciale vt poſſit delegari: vt in cauſa in iteg. reſt. vt. C. vbi & apud quem in integ. reſt. l. fina. in fin. vel delegauit cum inceperit abeſſe: vt & in mero imperio: vt ſupra de officio eius cui mã. eſt iur. l. j. §. ij. vel (quod verius eſt) hic non plene, ſed ſummatim cognoſcitur: vt infra vt in poſſeſ. leg. ſi is à quo. poſito caſu ꝙ ſpecialiter fuit delegata. Appellatur ergo à ſententia arbitri, id eſt delegati, vt hic. idem ſi ex neceſſitate fuerit electus in locum cuſtatis: vt. C. de iudi. l. apertiſſimi. &. l. fin. idem in epiſcopo electo arbitro: vt. C. de epiſc. au. l. ſi quis ex conſenſu. & authen. ſi quis litigantium. vel illa auth. loquitur quando vt iudex cognouit epiſcopus: & ſic ponitur ſuper. l. epiſcopale.

† iſte tex. facit cõtra differentiã poſitã per Ar. iſ. c. quæ iure. ff. diſt. vbi dicis differentiã inter paupertatẽ & inopiã: ſed iſti termini cõfundũtur: vt hic per do. ta.

Approbatur quæ ipſo quòd non reprobatur.

Quæ de nouo emerguũt, nouo indigẽt auxilio.

a *Si ab arbitro.* id eſt iudice delegato ad hoc: vt diximus ſupra eo. titu. l. proxi.

b *Querela.* id eſt appellatio. Sed quis eſt competens? Reſpon. delegans, ad quem appellatur à delegato: vt. C. de appella. præcipimus. §. hæc ſi appellatio. &. j. de ap. l. imperatores. in fi. j. reſpon. Item no. hic aliquem approbari eo ipſo quòd non reprobatur: vt infra furti aduer. nau. cau. ſta. l. j. §. pe. in glo. pe. & infra ad Mace. l. ſi filiusfamilias. §. is autem.

c *Quæ ex cauſa.* ſcilicet qualiquali.

d *Magis.* ſubaudi quàm. & dic acceperit, id eſt accepiſſet à prĩcipio, & ſine arbitro.

e *Inſignis.* id eſt magna.

f *Ex integro.* quæ enim de nouo emerguũt, nouo auxilio indigent: vt infra de interrog. act. l. de ætate. §. ex cauſa. & infra vt in poſſe. ſi is à quo. §. fin. &. l. ſeq. & argu. C. de teſti. l. ſi quis teſtibus. ibi, niſi oſtenderet. & infra de præto. ſtipul. l. prætoriæ. ij. & infra de peti. here. ſi quo tempore. & infra de arbi. nõ diſtinguemus. §. iij.

Iulianus.] CASVS. Ponas caſum in procuratore actoris qui egit ſine mandato, ad fundum puta, & fideiuſſiudi ſolui accepit. poſtea actor dominus habuit ratum: & ſic confirmatum eſt quod fecit. nunquid extinguitur fideiuſſio, vel annihilatur? & reſpondetur quòd non: immò tenetur fideiuſſor pro iudicato ſolui acceptus. Viuianus.

Ratihabitio an retrotrahatur.

g *Iulianus.* Pone caſum in procuratore actoris, qui egit ſine mandato, cuius iudicium eſt nullum: ſed per ratihabitionem confirmatur: vt hic, & infra de iudi. licet. Item dic quòd recepit ſatiſdationem iudicatum ſolui, quam præſtabat olim etiam ſuo nomine conuentus, & actione in rem: vt hic, & inſtitu. de ſatiſda. §. j. licet hodie non ita: vt inſtitu. eo. tit. §. ſed hodie. non autem in cautione iudicio ſiſti: quia eam non præſtaret cũ poſſideret immobilia: vt infra eo. ti. l. ſciendum. in prin. Sed cũ cõditio huius procuratoris ſit mutata, quia primùm non habebat mandatum quando ſatiſdationem accepit, poſtea habet: videtur annihilari ſatiſdatio: vt infra iud. ſol. ſi ante. in fi. l. quæ eſt contra. Sol. ibi in procuratore rei: hic in procuratore actoris. & eſt ratio: quia defenſor rei etiam ſine mandato eſſe poteſt, etiam ſi hoc conſtat, etiam inuito actore. cum ergo dominus ratum habet, mutatur eius procuratoris conditio: nec trahitur retro: quia hoc tunc demum fit, vbi quod factum eſt, non tenuit. At actoris procurator nullus eſt ſine mãdato, niſi ratum habeatur: & poſtea ſi ratum habeatur, quod factum eſt confirmatur, & eadem cauſa ſemper fuiſſe videtur. nõ enim cauſa mutata dici poteſt, cum primo nulla fuerit. ſed hæc ſolutio nulla videtur.

ſit approbatus, neque eſt reclamatum. idem ſi ſponte à parte fuerit acceptus, niſi inopia ſupereuenerit. hoc dicit.

X. PAVLVS libro ſeptuagenſimoquinto ad Edictum.

SI ab arbitro [a] probati ſunt fideiuſſores, pro locupletibus habendi ſunt: cum potuerit querela [b] ad competentem iudicem deferri. Qui ex cauſa [c] improbat ab arbitro probatos, aliàs improbatos probat: multóque magis [d], ſi ſua voluntate accepit fideiuſſores, cõtentus his eſſe debet. Quòd ſi medio tempore calamitas fideiuſſoribus inſignis [e], vel magna inopia † accidit: cauſa [f] cognita ex integro ſatiſdandum erit.

A tollitur enim expreſſe per legem quæ loquitur in procuratore actoris: qui ſine mandato poterat experiri: & ita erat aliqua eius conditio: & tamen dicitur poſtea committi ſtipulatio, ſi ratum fuerit habitum: vt infra iudi. ſol. l. iij. §. ſed & ſi forte? Reſpon. immò optima eſt ſolutio, ſi quis eam defendat. in procuratore enim rei dicitur aliquã eſſe conditionem, & mutari: quia ſine mandato, immo etiam cõtra mandatum, quis reſpondere pro alio poteſt: vt infra de ſol. l. ſolutionem. ſed nulla perſona agit cõtra mãdatum, etiam ſi aliquãdo ſine mandato experiatur: vt infra de procu. Pomponius. §. fin. vnde non poteſt dici ſic mutari conditio ex parte procuratoris actoris. Si autem inueniat aliquãdo aliquem agere pro inuito, ſicut notauimus infra de procu. l. Pomponi*. §. fin. dices mutata cauſa eius conditionis non cõmitti ſtipulationem. Adde & aliam ratio- † *iſta. l. eſt nem: quia in procura- ſing. ad hoc, tore actoris, ſiue à domino in eum, vel ecõtra, vel à procura- quòd licet re in procuratorem, vel de aliquo in ſeipſum (vt hic fuit) trans- dicatur in eadem perſtipulatione, ſcilicet domino directa, ſi ipſe fuerit ſtipulatus: vel dente cõdi- vtilis, cum procurator. ſimiliter ex perſona rei eſt certa: quia nõ tione, non mutatur: & ideo cõmittitur ſtipulatio. ſed cum ex parte rei mu- perdat ius tatur iudicium, non poteſt committi ſtipulatio iudicatum ſol- ſuum cõdi- uiſ: quia nec ex clauſula doli, quia nil dolo fit, licet tranſferatur tionẽ aduer- iudiciũ de vna perſona in aliã: nec ex illa de re defendẽda: quia ſionem: licet nil refert à quo fiat detentio, dum tamen bene fiat: nec ex illa de occupauerit iudicato: quia promiſiſſe videtur quòd ipſe, & non quòd alius propria au- fuerit dãnatus. arg. j. iud. ſolui. cũ quærebatur. §. fi. &. l. pe. Alij thoritate. vero ſoluũt quòd hic loquitur poſt acceptum iudicium mutata Bolo.* conditione: ibi ante: vt verba illius legis innuũt. hoc autem non eſt admittẽdum: quia ſi non committitur ſtipulatio, mutatur cõditio ante. multo minus ſi mutatur poſt: cum poſtea plenior ſit conditio eius. Porro etiam in procuratore actoris illud poteſt diſtingui, ſecũdum Azo. an mutetur conditio poſt illud tempus quo debuit ſatiſdari ex neceſſitate, qđ eſt in exordio litis, id eſt ante litem conteſtatam: vt infra de procu. l. Pomponius. §. ratihabitionis. & tunc nullo modo cõmittatur: quia aliqua fuit cõditio in iudicio. i. in cauſæ exordio, quę. ſ. mutatur. & hoc innuit l. contraria. ait enim, ſtipulationis interpoſitæ &c. ſi vero antea mutatur, contra eſſet: quia tunc nulla fuiſſet eius conditio in iudicio, licet agere propoſuiſſet, & extra iudicium ſatis accepiſſet. & quod hic dicit, agere inſtitueris: ſic expone, id eſt animo propoſueris: non tamen egeris eo tempore quo ratum eſt habitum. ſic infra de verb. ob. ſtipulatus ſum Damã. in prin. Alij vt B. ponunt caſum in cautione iudicio ſiſti: quam præſtat etiam cõuẽtus de re immobili: quia quantũ ad illam pro non poſſeſſore habetur, cũ ſit in dubio. & inducunt ſupra eo. de die. §. quidam, quod non placet: quia ibi ſponte fuit. Vel dic tertio, in cautione iudicio ſiſti, quam præſtat creditor, vel alius detentator: vt infra eo. l. ſciendum. §. creditor. &. §. item qui ſolam. qui tamen & rei vin. teneatur: vt infra de rei vin. officium.

Hæc lex eſt difficilis, & hoc dicit: Mutatio contingens ex parte actoris, ſatiſdationẽ non perimit. b. d.

XI. VLPIANVS libro ſeptuagẽſimoquinto ad Edictum.

IVlianus [g] ait, ſi antequã mãdarem tibi vt fundũ peteres, ſatis acceperis petiturus fundum, & poſtea mãdatu meo agere inſtitueris: fideiuſſores teneri.

Pro debito ſub conditione ex vltima voluntate, indiſtincte cauetur: aliàs non niſi cauſa cognita. hoc dicit. Primò loquitur in relicto in vltima voluntate. Secundò in debito ex alia cauſa. Tertiò redit ad primũ. ſotiũla ibi, & plerũq; tertia ibi, ſed ſi plures.

XII. IDEM libro ſeptuagenſimoſeptimo ad Edictum.

INter omnes [h] conuenit, heredẽ ſub conditione, pendente cõditione [i] poſsidẽtẽ [k] † heredi-

Inter omnes.] CASVS. Heredem inſtitui ſub conditione ſi nauis ex Aſia venerit vſque ad annum. & ſi non venit, volui admitti illum quem tibi ſubſtitui: poſſidebas tamẽ hereditatem de facto. teneris quidem illi ſubſtituto cauere de hereditate non deminuenda. poſtmodum ſi deficit conditio tuæ inſtitutionis, poterit ſubſtitutus hereditatem petere. & ſi fuerit in aliquo deminuta, committitur ſtipulatio. & hoc quidem habet locum in ſpecialibus ſubſtitutionibus. Viuianus.

g *Iulianus.* iuriſconſultos ſuper hac re interrogatos. ſic infra de vſufruct. accreſ. l. j. §. penulti. vel dic, id eſt nullus diſſenſit.

h *Inter omnes.* iuriſconſultos ſuper hac re interrogatos. ſic infra de vſufruct. accreſ. l. j. §. penulti. vel dic, id eſt nullus diſſenſit.

i *Sub conditione.* ſi nauis venerit de Aſia vſque ad annum: & ſi non, tunc admittatur ſubſtituitus.

k *Poſſidentem.* vt quia pendente conditione petiit bonorum poſſeſſionem

poſſeſſionem ſecundum tabu. vt infra de bo. poſ. ſecun. ta. l. ij. §. A ſi ſub cõditione. Vel dic quòd fuit datus curator bonis. Vel dic, poſidet, quia accepit de facto: non curo qualiter. Accurſius.

a *Hereditate.* ſcilicet non deminuenda: vt infra de peti. heredi.

a Bal. hic dicit iſtam glo. ſing. ad hoc, quòd adito hereditatis pertinet ad illũ ad quẽ diuello pertinet hereditas: aliàs autem non. & in ad quem ſpectat: ſi nõ adeat eo ipſo termino petito per legatarios ad adeundum: iudex prouidebit legatariis. Bol.

diuus. non dicas per fideicommiſſum reſtituenda: cum directo fit ei ſubſtitutus: vt patet infra vbi dicit, adeuntem here. &c. Vel dic, reſtituenda, licet non per fideicommiſſum. & hæc cautio generaliter præſtatur: vt infra de iud. in omnibus. ſed certe hoc caſu non videtur præſtanda: vt infra de præto. ſtipul. l. Paulus notat. quæ eſt contra. Solu. quidã dicũt, ibi prætor ſuum beneficium indulſerat, ſcilicet bo. poſ. ideoq; non debet eſſe captioſum: eſſet autem ſi cogeretur cauere. hic non indulſerat: ſed heres ſcriptus poſſidebat bona de facto. Alij dicunt quòd non cogitur cauere in diẽ longiorem: ſcilicet vt cogatur cauere etiam ſi extiterit conditio inſtitutionis: & quandocunque deſierit ad eum pertinere hereditas, q; reſtituat eã: & hoc eſt quod dicit, in diem lõgiorem. & ſecundum has duas ſolutiones legitur ibi notat, id eſt reprehendit. vel dic, notat, id eſt approbat: & quod ibi dicit in fine, lege interrogatiue: & ſubaudi, non. & ſic concordat cum iſta.

tatem ſubſtituto cauere debere de hereditate [a]: & ſi defecerit conditio [b], adeuntem [c] hereditatem ſubſtitutum & petere hereditatem poſſe: & ſi obtinuerit [d], committi ſtipulationem. Et plerumque ipſe prætor [e] & ante conditionem exiſtentem & ante diẽ petitionis venientẽ, ex cauſa iubere ſolet ſtipulationem interponi [f].

XIII. PAVLVS libro ſeptuageſimoquinto ad Edictum.

SEd & ſi plures ſubſtituti ſint, ſingulis cauendum eſt.

Pater pro filio, vel contra, nõ eſt idoneus defenſor ſine ſatiſdatione. Bartolus.

XIIII. IDEM libro ſecundo Reſponſorum.

FIliusfamilias defendit abſentem patrem. quæro an iudicatum ſolui [g] ſatiſdare debeat. Paulus reſpondit, eum qui abſentem defendit, etiam ſi filius vel pater ſit, ſatiſdare petituro * ex forma edicti [h] debere.

** petituri.*

b *Defecerit conditio.* ſcilicet inſtitutionis. Azo.

c *Adeuntem.* ergo directo fuit ſubſtitutus.

d *Et ſi obtinuerit.* ſcilicet in petitione ipſius hereditatis. aliàs nõ valet ſibi ſtipulatio, niſi in hac prima petitione obtineat.

e *Ipſe prætor.* non ſolum alij magiſtratus. Vel dic plerumq;, id eſt pluries: vt. ff. ſi ab arbitro. §. fin.

f *Interponi.* ſi perſona ſuſpecta eſt: vt. ff. de ap. imperatores. in fin. ſecundum Azo. & niſi caueat, vterq; in poſſeſſionem mittetur: vt infra vt in poſſeſſ. leg. l. etiam. §. finali.

Filiusfa.] CASVS. Hac. l. dicitur quòd filius meus ſi me defendat, vel ego filium: teneor ſatiſdare iudi. ſol. & filius etiã. idem in quolibet alio. Viuia.

g *Iudicatum ſolui.* Quid ad hũc titulum de hac ſatiſdatione iudicatum ſolui? Reſpon. ſatis: quia licet principaliter de cautione iudicio iſti dicat hic titu. de aliis tamen quandoque dicit, ſupra eo. l. j. & l. Iulianus. & hic. Item cum iudicatum ſolui ſtipulatio habeat in ſe tres clauſulas, ſcilicet de dolo quòd abſit: & de defendendo: & quod ſonat ipſum verbum: vt infra iudi. ſol. l. iudicatum ſolui. j. patet quòd vna earũ, ſcilicet de defendendo, pertinet ad hanc iudicio iſti. qui enim non iſtit, male defendit: vt infra qui. ex cau. ma. in integ. reſt. l. item ait. §. fi.

h *Forma edicti.* quod non habemus: ſed in eo cauebatur, vt nemo eſſet idoneus ſine ſatiſdatione defenſor: vt. ff. de procur. minor. in fin. & inſti. de ſatiſdat. §. pe. ſed videtur q; hic pater non debeat ſatiſdare, cum æquiparetur tutori in iuramẽto calumniæ. vterq; enim iurat: vt. C. de iure. prop. calũ. l. ij. §. quod obſeruari. & tutor non ſatiſdat: vt. C. de admini. tut. l. fi. §. defenſionem. quæ eſt contra. Reſpõ. hic filius emancipatus erat: vel dic, in caſtrenſi, vel quaſi: vel aliud erit hodie, ſecundum H. vel hic pater trãsferendo in ſe iudiciũ defendebat, ſecundum Azo. vel poteſt dici aliud in patre quàm in tutore: cũ illi. ff. tutori ſuum officium nõ debeat eſſe dãnoſum: vt. ff. ex qui. cau. ma. l. videlicet. tutor enim datur inuitus: ſed pater non fit inuitus. Accurſius.

Cendum eſt.] CASVS. Hæc lex eſt quaſi temperamentum legis ſuperioris. Dicit enim quòd qui immobilia poſident, non tenentur ſatiſdare, nec compelluntur: ſiue in villa, ſiue in ciuitate poſident: ſiue in ſolidum, ſiue in parte. nunquid poſſeſſor fundi emphyt. poſſeſſor eſt, & qui poſidet proprietatem nudam? Et reſpon. quòd ſic, poſſeſſor autem vſufru. poſſeſſor non eſt: creditor autem non poſidet, vt euitet ſatiſdationem: poſidet tamen. Item vir & vxor poſidẽt, vt non ſatiſdẽt. Sed pone quòd tu teneris mihi actione perſonali: & quia heres erat inſtitutus, & teſtator mihi aliquid legauit: fundum puta. tu autem es poſſeſſor: non ego. Item dicit quòd ſi tutor nomine pupilli conueniatur, à ſatiſdatione excuſatur, ſi poſidet fundum ipſe tutor vel pupillus. Itẽ dicit quòd ſi appellaui cum egiſſet aduerſus me, & obtinuiſſet q; poſſeſſor ſum. Vltimo dicit quòd ante litem conteſtatam ſciri debet verum quis ſit poſſeſſor immobiliũ, vel non. Viuianus.

Poſſidens immobilia, non tenetur ſatiſdare de iudicio iſti. ſecus ſi non poſideat. Bartolus.

XV. MACER libro primo de appellationibus.

SCiẽdum eſt poſſeſſores immobilium rerum ſatiſdare non compelli [i].

In hoc. §. & ſeq. declaratur quis dicatur poſſeſſor quo ad ſtandam ſatiſdationem. Bartolus.

Poſſeſſor autem is accipiendus eſt, qui in agro [k] vel ciuitate rem ſoli poſidet aut exaſſe, aut pro parte. Sed & qui vectigalem, id eſt emphyteuticum agrum poſidet, poſſeſſor intellegitur. Itẽ qui ſolã [l] proprietatem habet, poſſeſſor intellegendus eſt. Eũ vero qui tantùm vſumfructum habet, poſſeſſorem non eſſe Vlpianus ſcripſit. Creditor qui pignus accepit, poſſeſſor [m] †non eſt, tametſi poſſeſſionem habeat aut ſibi traditam, aut precario debitori cõceſſam. Si fundus in dotẽ datus ſit: tam vxor q; maritus propter poſſeſſionẽ eius fundi teſt. authen. offeratur? Reſpon. non iſta, ſed illa determinatur per iſtam: vt ſupra de leg. & ſenatuſcon. ſed & poſteriores. Tertio, an ille qui poſidet immobilia, ſaltem iuret ex quo non ſatiſdat? Reſpond. ſic, ad inſtar aliorum quibus hæc ſatiſdatio remittitur. C. de princ. agen. in rebus. l. fin. & de proxi. ſac. ſcri. l. in ſacris. ij. circa prin. & in glo. & fi. &. C. de dig. l. quotiens. lib. xij. Quarto, an pro vili ceſpite terræ euitet ſatiſdationem etiam in cauſa centum marcharum? Reſpon. ſecundum B. non euitat. argu. infra de priuil. cred. ſi creditores. eſſet enim abſurdum ſi quis conueniatur in magna quantitate pecuniæ, vt propter modicum ceſpitem terræ quam poſidet, poſſit euitare ſatiſdationem. Intellige ergo hãc legem quando nomine ipſius rei immobilis conuenitur, cuius nomine ſatiſdationem euitat. ſed certe ſi hæc eſt ratio, non videtur quare creditor vel fructuarius dicatur euitare, cum aliàs ſit locupletiſſimus. Tu dic ſecundum Ioan. quòd eſt æquum quòd non cogatur ſatiſdare poſſeſſor rei immobilis, ſi tamen res illa ſit idonea, & etiam ſufficiens ad litis æſtimationem, etiam ſi de alia re conuenitur. cum enim ſuccedat poſſeſſio loco ſatiſdationis, debet pro qualitate rei petitæ eſſe poſſeſſio. Item huic principio eſt vnum contrarium infra de incen. rui. nau. l. ne quid. §. à domino. Sol. ibi ſpeciale: vt & alia multa ſunt in illo titu. ſpecialia.

i *Non compelli.* Quatuor quæro. Primo, de qua ſatiſdatione loquitur hic? Reſpon. iudicio iſti. nã de hac ſpecialiter in hoc titulo tractat. illam enim, ſcilicet iudicatum ſolui, nõ præſtat hodie ſi ſuo nomine cõueniatur: ſed olim ſic, ſiue poſideat immobilia, ſiue non: vt inſtitu. de ſatiſda. §. ſed hodie. &. §. j. Secundo, an ſit hodie correcta, vt indiſtincte ſatiſdetur: vt. C. de lit. conteſt. authen. offeratur? Reſpon. non iſta, ſed illa determinatur per iſtam: vt ſupra de leg. & ſenatuſcon. ſed & poſteriores. Tertio, an ille qui poſidet immobilia, ſaltem iuret ex quo non ſatiſdat? Reſpond. ſic, ad inſtar aliorum quibus hæc ſatiſdatio remittitur. C. de princ. agen. in rebus. l. fin. & de proxi. ſac. ſcri. l. in ſacris. ij. circa prin. & in glo. & fi. &. C. de dig. l. quotiens. lib. xij. Quarto, an pro vili ceſpite terræ euitet ſatiſdationem etiam in cauſa centum marcharum? Reſpon. ſecundum B. non euitat. argu. infra de priuil. cred. ſi creditores. eſſet enim abſurdum ſi quis conueniatur in magna quantitate pecuniæ, vt propter modicum ceſpitem terræ quam poſidet, poſſit euitare ſatiſdationem. Intellige ergo hãc legem quando nomine ipſius rei immobilis conuenitur, cuius nomine ſatiſdationem euitat. ſed certe ſi hæc eſt ratio, non videtur quare creditor vel fructuarius dicatur euitare, cum aliàs ſit locupletiſſimus. Tu dic ſecundum Ioan. quòd eſt æquum quòd non cogatur ſatiſdare poſſeſſor rei immobilis, ſi tamen res illa ſit idonea, & etiam ſufficiens ad litis æſtimationem, etiam ſi de alia re conuenitur. cum enim ſuccedat poſſeſſio loco ſatiſdationis, debet pro qualitate rei petitæ eſſe poſſeſſio. Item huic principio eſt vnum contrarium infra de incen. rui. nau. l. ne quid. §. à domino. Sol. ibi ſpeciale: vt & alia multa ſunt in illo titu. ſpecialia.

† Baldus cõmendat iſtũ tex. pro fine inſtitu. de ſatiſda. §. ſed quòd creditor non habet poſſeſſionem rei ſibi pignoratæ, etiam ſi eam conceſſerit præcario ſuo debitori. Beleg.

k *Qui in agro.* id eſt in villa. ſed & poſſeſſor intelligitur, quia habet vtile dominium: vt infra ſi ager veſt. vel emphy. pe. l. j. in fin.

l *Item qui ſolam.* ad hoc facit inſtitu. de here. inſtitu. §. j. &. ij. & infra ad Silanianum. l. j. §. primo. &. §. tertio.

m *Poſſeſſor.* hæc litera ſibi ipſi contradicere videtur. dic ergo: creditor poſidere dicitur quo ad quædam, ſcilicet quo ad hoc, vt actione ad exhibendum conueniatur: vt infra de vſucap. l. ſerui nomine. in prin. Item quo ad hoc, vt rei vindicatione teneatur: vt infra de rei vin. officium. Item quo ad hoc, vt poſſeſſio præcedentis poſſeſſoris, id eſt debitoris ſibi addicatur: vt infra de vſucap. ſerui nomine. in fi. Item quo ad hoc, vt interdicto vti poſſidetis, vti poſſit: licet aliud ſit in miſſo in poſſeſſ. cauſſa rei ſeruandæ: vt infra vti poſ. ſi duo. §. creditores. Item vt impediat adquiri poſſeſſionem alicuius rei domino, licet nec ſibi adquirat: vt infra de adquiren. poſ. l. j. §. per ſeruum

uum corporaliter. Econtra quo ad quædam nõ dicitur poſſidere: vt quo ad vſucapionem: vt infra de adqui. poſſ. qui pignoris. Item quo ad euitandam ſatiſdationem, vt hic: poſſidet tamẽ ſecundum nos: vt infra de adqui. rerum domi. l. per ſeruum qui pignori. & infra de pigno. ac. l. cum & ſortis. & aliꝫ multæ. ſed Pla. dicit eum nullo modo poſſidere: vt C. de ꝓſcrip. xxx. an. l. cum notiſſimi. §. j. Accurſius.

a *Intelligũtur.* hoc intelligunt quidã reſpectu aliorum, nõ reſpectu agentium rei vindicatione: vt ſupra eo. de dic. §. quidã aiunt. quæ eſt contra. & l. Iulianus. qđ nil eſt. Dic ergo ꝙ in. l. de dic. ſatiſdedit ſponte, & in. l. Iulianus. ſatiſaccepit actor de iudi. ſoluẽdo, non iudicio ſiſti. vnde ſiue de eadem re, ſiue de alia agatur, idẽ eſt: vt no. ĩ. ea. l. in prin. Et intelligũtur ambo poſſidere, vt hic, quo ad euitandã ſatiſdationẽ. vxor enim nequaquã poſſidet: vtpote dominio & poſſeſsione ex cauſa dotis in maritũ tranſlatis: vt inſtitu. de re. diui. §. per traditionẽ. & ĩ. de adqui. poſſ. l. iij. §. genera. & l. Põponius. §. in dotem.

b *Diuerſa cauſa.* quia non duo, ſed vnus dicitur poſſidere. itẽ nõ actor, ſed reus. ſed contra. ĩ. de regu. iur. l. qui actionẽ habet. Reſpõ. verũ eſt ſpe. tamen minus eſt habere actionẽ, quàm ipſam rem: vt. ĩ. eo. titu. l. minus eſt.

c *Perſonalẽ.* vt ex teſtamẽto, vel ex ſtipulatu. idem ſi realem: vt. ĩ. ea. l. §. ſi fundum. & ĩ. eo. l. j. in princ.

d *Tutores.* ita apta literam: ſiue ipſi pupilli poſſideãt, ſiue tutores eorum, &c. ſecundũ Azo. Sed cur euitatur ſatiſdatio iudicio ſiſti, in perſona pupillorum, licet tutores rem pupilli poſſideãt: cum executio ſententiæ contra tutores non fiat, nec eis incũbat? Reſpon. hoc ideo, quia eos ſiſtere oportet pro pupillis: vt C. de admi. tu. l. ſi. §. defenſionem. ſecus in patre, vt. ĩ. eo. filius. Alij dicunt ꝙ pater aſsignauit tutoribus poſſeſsiones propter aduerſarios pupillorũ: & poſt reſtituere debebãt: ſicut ſit & alibi: vt. ĩ. de vſur. l. in fideicõmiſsis. §. cũ Pollidius. Sed nunquid qui alieno nomine defendit, vel cum mandato, vel ſine mãdato, iudicatum ſolui ſatiſdat ſemper? Poteſt dici quòd nõ, niſi executio ſententiæ contra eum fieri debeat: quod eſt in tribus caſibus, vt. ĩ. de procu. Plautius. non aliàs: vt. ĩ. de re iudi. l. ſi ſe. ſed cõtra eſt: vt C. de ſatiſda. l. j. in fin. *ADDITIO.* Pro ſolut. huius contrarij dic ſecundum Bart. quòd hic loquitur de ſatiſdatione de iudicio ſiſti, quæ extinguitur lata ſententia: vt. l. Græcè. §. poſt litem. ĩ. de fideiuſſ. & no. ĩ. e. l. ij. §. fin. in gl. promiſerit. ſed in iudicio tutor ipſe habet ſiſtere: ergo eius poſſeſsio ſufficit.

e *Habentur.* hoc verum eſt cum cõueniuntur pupilli nomine: quod patet, quia dicit tutores. ſecus ſi ſuo: quia tunc eis tutoribus pupilli poſſeſsio non prodeſſet.

f *Dicendũ.* hoc ſi ipſe poſideat qui cõuenitur: nõ ſi alius eorũ.

g *Poſſit.* & eſt ratio, quia nec cõdemnatus videtur: vt. ĩ. de pœ. l. ij. §. ſi cum nil nouari &c. vt. ĩ. nil nouari. l. j. Item not. non inſpici quod euenire poteſt: arg. ĩ. de iuriſ. omni. iudi. l. ſi idem. §. ſi.

h Item *b* quid ſi tempora appellationis exercendæ ſunt finita, vt certum ſit iam ſententiam executioni mãdarit Reſpon. idem: vt. ĩ. eod. §. ſi fundus. in ſi. §. ibi, diuerſa cauſa.

i *Tempus cautionis.* quod eſt ante lit. conteſta: vt infra de procura. l. Pomponius. §. rati.

a Dic vt ibi dixi in glo. ꝓpe. ad iſtud cõtrarium.
b Iſta gloſ. eſt ſing. ſecundo Bart. & Ang. ad hoc quod ꝓ deffectum appellationis poſſeſſio ſuccedit.

poſſeſſores intelleguntur. [a] Diuerſa cauſa [b] eſt eius qui fundi petitionem perſonalem [c] habet. Tutores, [d] ſiue pupilli eorum, ſiue ipſi poſſideant, poſſeſſorũ loco habentur. [e] Sed & ſi vnus ex tutoribus poſſeſſor fuit, idẽ dicendum [f] erit.

Etiam poſſeſſio rei quæ eſt in controuerſia, releuat poſſeſſorem ab omne ſatiſdandi quantum ad aliam qui de illa re cõtrouerſiam non facit. h. d. §. iſte. Quantum autem ad eum qui controverſiam facit: an releuet, dictum fuit in principio legũ. Bartolus.

Si fundum quẽ poſsidebam, à me petieris, deinde cũ ſecundum te eſſet iudicatũ, appellauerim: an poſſeſſor eiuſdẽ fundi ſim? Et rectè dicetur poſſeſſorem me eſſe: quia nihilo minus poſsideo: nec ad rem pertinet, quòd euinci mihi ea poſſeſsio poſsit. [g]

Tempus cautionis præſtanda inſpicitur, vt qui poſſideat immobilia: non autem tempus præcedens vel ſequens. h. d.

Poſſeſſor autem quis necne fuerit, tempus cautionis [h] ſpectandum [i] eſt. nam ſicut ei qui poſt cautionem [k] poſſeſſionem vendidit, nihil obeſt: [l] ita nec prodeſt [m] ei qui poſt cautionẽ poſsidere cœpit.

In iuramento videtur excepta auctoritas legis vel ſuperioris. h. d.

c Dic vt ibidem gl. 1. ſoluit iſtud contrarium. d Iſtam gl. dicit ſingu. Bal. ad hoc quod exhibẽda eſt ꝓſona delinquentis, vt cognoſci poſſit. idem vult Bal. in l. 2. ad exhib. d. Beleg.

XVI. PAVLVS libro ſexto ad Edictum.

QVi iuratò promiſit iudicio ſiſti, non videtur † [n] peierraſſe ſi ex conceſſa cauſa hoc deſeruerit.

SI EX NOXALI CAVSA agatur, quemadmodum caueatur.

TITVLVS IX.

Primò ponit verba edicti. Secundò incipit exponere ea. Secunda ibi, In eadẽ. Subdiuide textum, quia multa duplicat. Primò ponit ſummarium vnum, quid ſit dictum in eadem cauſa. Secundò illud ſummarium declarat per plura membra. Tertiò illa membra declarat. Secunda ibi, Si deſinat. Tertia ibi, Itaque. Bartolus.

I. VLPIANVS libro ſeptimo ad Edictum.

SI quis cũ [o] de quo noxalis actio eſt, iudicio ſiſti promiſit: prætor ait, *In eadem cauſa cum* [p] *exhibere, in qua tunc eſt,* [q] *donec iudicium* [r] *accipiatur.* In eadem cauſa ſiſtere quid ſit, videamus. & puto verius eum [s] videri in eadẽ cauſa, * qui ad experiẽdũ nõ facit ius [t] actoris deterius. Si deſinat ſeruus eſſe ꝓmiſſoris, [u] vel actio [x] amiſſa ſit: non videri in eadem cauſa ſtatum Labeo ait. vel ſi qui pari loco erat in litigãdo, cœpit eſſe in duriore, vel loco vel perſona mutata. [y] Itaq; ſi

m *Nec prodeſt.* ſi ei ſatiſdatio remittatur. & not. hic quòd contrariorum eadẽ eſt diſciplina: vt ſupra de his qui ſunt ſui vel alieni iur. l. j. in principio.

Cõtrariorũ eadẽ eſt diſciplina.

† *Colligitur exiſto text. no. regula, quòd in omni iuramẽto intelligitur excepta auctoritas legis & ſuperioris. facit. l. fin. in prin. ff. ad mun. in ea. reuẽtes. & ibi Cano. de iureiur. & per do. Iaſ. hic.*

QVI iurato.] CASVS. Cõueni te: & cũ non poſſes ſatiſdare, iuraſti ꝙ tali die ſiſteres iudicio: tu autẽ non feciſti aliqua iuſta ex cauſa. non videris peierare.

n *Nõ videtur.* quia lex ſibi remittit: vt & aliàs infra de iur. pa. l. adigere. §. ſi. & C. de non nu. pecu. l. fin. Sed an pro vero peierat? Quidam dicunt quòd non: quia ſemper dicunt ineſſe tacitam conditionẽ, niſi iuſta cauſa interuenerit: vt hic, & C. de tranſa. l. ſi falſis. vbi cõditionem dicunt ineſſe, ſi falſa non ſunt inſtrumẽta, cuius metu tranſactio fit. Tu dic quòd peierat, ſed remittit: alioquin non dicitur peierare, ſicut hic dicit. & *p* hoc infra de adquirend. poſſ. quod meo. §. ſi furioſo. Accurſius.

* *cauſa ſiſtere.*

SI EX NOXALI cauſa agatur, &c.

Dictum eſt qualiter pro liberis ſatiſdatur iudicio ſiſti: nunc qualiter pro ſeruis.

SI quis eum.] CASVS. Seruus tuus damnũ mihi dedit: vnde te noxali actione cõuenio. debebis mihi quidem promittere vt ſeruum ſiſtas in eadem cauſa vſque dum ſententia feratur. Et videtur ſiſtere quis in eadẽ cauſa, quãdo ius actoris deterius non facit: nõ aliter. tu illum ſeruũ ſimiliter alij, qui aduerſus te noxaliter agit, dediſti. nunquid videris eum in eadem cauſa ſiſtere? Dixerunt quidam ꝙ non. ſed ſecus eſt, quia bene ſiſtitur in eadẽ cauſa. Vel ſi ſeruus tuus, qui damnũ dedit, abſens fuit: vel defendes ſeruum: vel cauebis ꝙ exhibebis eum, cum habebis iſtum ſeruum. & hoc ſi dicas eum in tua poteſtate eſſe, ſuſcipies iudicium ſine noxæ deditione: quia teneris in ſolidum. ſed ſi ſeruus fuit præſens, & tu abſens: & cum nõ defenderetur, iuſſu iudicis accepi illum ſeruum: extincta fuit actio mea, cum ſeruus cœperit eſſe meus. ſi tu venias peteſ reſtitutionẽ, ad defenſionẽ audiris: ſed mihi actio aduerſus te reſtituitur. Viuia.

o *Si quis eum.* ſcilicet ſeruum cuius nomine dominus conuenitur noxaliter.

p *Eum.* ſcilicet fideiuſſorem.

q *Tunc.* cum promittitur.

r *Iudicium.* id eſt ſententia.

s *Eum.* ſcilicet dominum qui promiſit.

t *Non facit im.* quæ qualiter fiant, declarant ſequentia. Accur.

u *Promiſſoris.* vt quia pro derelicto habeatur: vt differat à ſequentibus. vel dic, manumiſſus. & ſic eſt contra infra. l. penult. in fin. Solu. vt ibi not. [c] in princ.

x *Vel actio.* quæ datur actori. Azo. & eſt amiſſa forte in re noxali: quia ille non exhibuit: & ſic actor nec teſtes eius poterunt eum cognoſcere quem exhibitum [d] cognouiſſent. Sed quomodo potuit amitti actio, cum per executorem fuerit facta conuentio? Reſpon. dic vt. ĩ. de eo per quem fac. erit. l. fin. j. reſpon.

y *Mutata.* i. mutatione perſonæ mutatur cauſa, vt hic, & inſti. de

here.inſti.§.ſeruus autem.& no.hunc alienantẽ tribus actionib⁹ poſſe conueniri.Primo,ex ſatiſdatione ad intereſſe:vt hic.Secũdo,quia dolo deſiit poſsidere,tenet᷑ vtili ex ea cauſa ex qua prius directa tenebatur:vt.ĩ.de reg.iur.l.paré. &.ĩ.de noxa. ſi pluriũ. §.ſi.Tertio tenetur actione in factum ex edicto de alie.iu. mutã. cau.facta.licet ea liberetur ſe offerendo defenſioni: vt.ĩ. de alie. iu.mutan.cau.fac.l.iij. §.finali.

a *Itaque ſi quis.* ſeruus promiſſus iudicio ſiſti. Accurſius.

b *Venditus.* alicui qui nõ ſit de foro promittentis. nam tunc fieret conditio melior: cum contra venditorem & contra emptorẽ agere poſsit.Accurſius.

Potentiorib⁹ pares eſſe non poſſumus.

c *Potentiori.* quia potentioribus pares &c. vt.ĩ.de ali.iu.mu. cauſa fac.l.iij.in princip.

d *Sed & ſi deditus.* ſ. alicui agenti noxaliter.

e *Cum noxa.* mala ratio eſt: & in hoc ſolo ſecũdum quoſdam reprehenditur.ĩ.l.proxi. non autem dicit ibi,an videatur ſiſti in eadem cauſa, vel nõ. Et dicũt tunc diſtingui, an potentiori ſit datus pro noxa: vt tunc non videatur ſiſti in eadẽ cauſa: vt hic. aliàs ſic: ſed melius eſt vt dicã corrigi totũ: vt videatur ſ.in eadẽ cauſa ſiſtere, ſi bona fide dederit ꝙ noxa.ſ. ex neceſsitate, & cui ſe teneri ſciebat: huic autem cui cauit, neſciebat adhuc ſe teneri: vt infrà de noxa. ſi quis à multis. Quid autem ſi vtrique ſe teneri ſciebat? Reſpon. præuenienti.ſ. ad ſententiam debuit dare: aliàs in dolo verſatur: vt infra de edẽ.l.quædam.§.is autem.

f *Putat.* & male:vt.ĩ. l.proxi.

quis [a] ei qui in foro promiſſoris conueniri nõ poteſt, vẽditus, [b] aut potentiori [c] datus ſit: magis eſſe putat vt nõ videatur in eadem cauſa ſiſti. Sed & ſi noxæ deditus [d] ſit, Ofilius non putat in eadem cauſa ſiſti: quum noxæ [e] deditione cæteris noxalem actionem perimi putat. [f]

II. PAVLVS libro ſexto ad Edictum.

SEd alio iure [g] vtimur. nam ex præcedentibus cauſis nõ liberatur noxę deditus.perinde enim noxa caput ſequitur, ac ſi veniſſet.

Iſte.§.diuiditur in duas partes. Primò loquitur quando dominus conuentus noxali erat præſens,& ſeruus abſens. Secundò loquitur econtra,quando ſeruus erat præſens, & dominus abſens. Secunda ibi, Si ſeruus. Item prima diuiditur in duas: quia primò ponit tria priuilegia quæ habet dominus. Secundo ponuntur duæ cauſæ in quibus amittuntur dicta priuilegia. Secunda ibi,Si vero falſo.Item ſecunda pars principalis diuiditur in tres partes:quia primò ponitur de remedio agentis, quod habet reſciſſa datione pro noxa ei facta per iudicem. Secunda ſecunda incipit ibi,Sed cauſa cognita.Tertia ibi,Actori.& hoc dicit in ſumma:Si dominus ſit præſens, & noxaliter conuenitur ex delicto ſerui abſentis: ſi dominus illum ſeruũ eſſe in ſua poteſtate fatetur, alterum de tribus eligere debet: vel promittere iudicio ſiſti ſeruum: vel iudicium noxalis ſuſcipere: vel cauere de dando eum pro noxa cum ad manum eius peruenerit.Si verò domino abſente præſens ſeruus non defenditur: inſpo iudicium ex primo decreto, deinde ex ſecundo capitur pro noxa. domino autem reuertente ex cauſa ſuccurritur: & datio ſeu noxa deditio reſcinditur, & noxalis actio reſtituitur agenti hoc dicit.

Si abſens ſit ſeruus pro quo noxalis actio alicui competit: ſi quidem dominus non negat in ſua poteſtate eſſe, compellen dũ putat Vindius vel iudicio [h] eum ſiſti promittere, vel iudicium accipere: [i] aut ſi nolit defendere, cauturũ, cum primùm potuerit, ſe exhibiturum. [k] Sin vero falſò neget in ſua poteſtate [l] eſſe, ſuſcepturum iudicium ſine noxæ deditione. [m] idq; Iulianus ſcribit & ſi dolo fecerit quò minus [n] in eius eſſet poteſtate. Sed ſi ſeruus præſens eſt, dominus abeſt, nec quiſquam ſeruum defendit, [o] ducendus erit iuſſu prætoris: ſed cauſa cognita domino poſtea dabitur defenſio, vt Pomponius & Vindius ſcribunt: ne ei abſentia ſua noceat. [p] Ergo & actori actio reſtituenda eſt, perempta eo ꝙ ductus ſeruus in bonis [q] eius eſſe cœpit.

Forma decreti quod interponitur contra fructuarium, eſt vt ei vſusfructus perſecutio denegetur Bartolus.

III. VLPIANVS libro ſeptimo ad Edictum.

SI cũ vſufructuario † noxali iudicio agetur, iſq; ſeruũ nõ defenderit: denegat᷑ ei per prætorem vſusfruct⁹ perſecutio. [r]

Qui alium ex neceſsitate defendat, videtur ſuo nomine eſſe in iudicio.hoc dicit.

IIII. GAIVS libro ſexto ad Edictum prouinciale.

SI cum vno ex dominis noxalis agetur, an pro parte [s] ſocij ſatiſdare deberet? [t] Sabinus ait non debere: quia quo-

a *Quo minus.* id eſt vt non:vt manumittendo eum dolo:vel interficiendo ipſum:vt.ĩ. de dol.l.arbitrio.§.non tamẽ.ſecus ſi nõ dolo:vt.ĩ.l.pe. quia verus dominus manumiſit: vt ibi not.ſed ſi alienauit,adhuc redimere poterit,qui dolo malo alienauit. nam ſine noxę deditione condẽnabitur:vt.ĩ.de noxa.de illo.&.l.electio.§.itẽ ſi ex plurib⁹.

Sed⁹ quãdoque cauſam domini facit deteriorem.

b *Vel iudicio.* ad quid ſiſtetur hic ſeruus in iudicio: & ad quid prodeſſe poteſt? Reſpõ.ſi dominus certus eſt de maleficio,quòd non ſit à ſeruo commiſſum,permittitur ei ſtatim iudicium accipere.ſi vero de his non ſit certus,non cogitur præcipiti feſtinatione reſpondere pro ſeruo: quia ignorat quid reſpondeat pro ſeruo.ſed ne fugiat ſeruus, cauere debet ſe exhibiturum ſeruum in iudicio,ad hoc,vt de facto reſpondeat negando,vel confitendo:vt C.de quæſtio.l.interrogari.& forte crederetur confeſsioni ſerui:vt.ĩ.de probat.cũ probatio.&.ĩ.de teſti.l.ſerui.quia in noxali cauſa permittitur ſeruo vt domini cõditionem faciat deteriorem:vt.ĩ.de vi & vi ar.l.i.§.quod ergo adiicitur. niſi aduerſarius contrarium [a] negationi,vel dominus contrarium confeſsioni paratus ſit probare:quia verbis ſeruorũ nõ eſt omnino credendum:vt.ĩ.de quęſtio.l.i.§.quęſtioni.aut eſt certus ꝙ cõmiſit delictũ,& habet locũ terti⁹ caſus ſcđm Azo. vt ibi, aut ſi nolit.

a Iſta glo. reputatur valde ſingularis: nec vt ponitur alibi, ſecũdum Paul.de Ca-

i *Accipere.* ſcilicet ſtatim defendendo ſeruum.

k *Exhibiturum.* item cauet ſe ceſſurum ius ſuũ:vt infra de nox. actio.l.non ſolum.

l *In ſua poteſtate.* id eſt facultate vel facilitate exhibendi eum.

m *Sine noxa deditione.* hoc ſi alio modo quàm per iuſiurandum ſit probatum:vt infra de iureiu.l.eum qui.in princ.

n *Eſt.ad hoc, quòd quan tũcunq; cõfeſſionis vnius ſtatur in priudicium cũ alterius ex forma legis vel ſtatuti, nihilominus ille alter poteſt contrarium probare, & illã confeſſionem retractare: vt §.heres. fuit ex poteſtate iuris. Vel ſolue aliter:& dic quòd hic res deſiit eſſe, quia cũ interfecit, vel manumiſit,ſecundum Barto.*

o *Defendit.* nec enim defendit, qui duci patitur:licet ſit argu. contra.ĩ. de procura.l.ſed & hę.§.fina.

p *Noceat.* vel proſit: vt.ĩ.quib⁹ ex cauſ.ma. l.j.&.l.videlicet. & ſic per reſtitutionem.

q *In bona.* ex hoc reprobat ſententia Io.qui dicebat miſſum in poſſeſsionẽ ex ſecũdo decreto,vſucapere,& nõ ſtatim dominũ eſſe.hic eni fuit ſeruus eius:vnde ei amiſſa actio reſtituitur, ob hoc ꝙ in cũ incipere nõ poteſt: vt.ĩ.ad leg.Aquil.quia in eũ. nos autem dicimus ipſum ſtatim dominũ, ſi is erat dñs qui parere noluit: alioquin vſucapit:vt.ĩ.de dã.infec.l.ꝓtoris officiũ. etiã ſciẽs alienum:vt.ĩ.de noxa. l.&generaliter.itẽ no. hic actionẽ ſemel extinctam reſuſcitari:ar. contra.ĩ. de ſol. l.qui res.§.aream. *ADDITIO.* Pro ſolu. huius cõtrarij dic ſecundũ Bar.ꝙ ſicut illa quæ reſtituitur abſenti, dicitur vtiliter illa quæ præſenti,contra quẽ petitur reſtitutio:& ſic non eſt eadem quæ reſuſcitatur:vt C.ſi aduer.tranſac.l.ij.

† *Nõ defendẽs ſeruum in cauſa noxali, dicitur vſufructum perdere. ſecutio.concurſus.text. in l. hoc amplius. in §. fin. cum l. ſeq. & l.ſi ſi is erat dñs qui parere ſtatu. §. ſi quæ ſunt iura. & §.ſi de vectigalibus ff. de l.&generaliter.itẽ no. hic actionẽ ſemel extinctam reſuſcitari:ar. contra.ĩ. de ſol. l.qui res.§.aream. ADDITIO.* Pro ſolu. huius

Reſuſcitatur.

Neceſſitas.

ſir. ad hoc, quòd quan tũcunq; cõfeſſionis vnius ſtatur in priudicium cũ alterius ex forma legis vel ſtatuti, nihilominus ille alter poteſt contrarium probare, & illã confeſſionem retractare: vt §.heres. fuit ex poteſtate iuris. Vel ſolue aliter:& dic quòd hic res deſiit eſſe, quia cũ interfecit, vel manumiſit,ſecundum Barto.

Potentiorib⁹ pares eſſe non poſſumus.

Sed⁹ quãdoque cauſam domini facit deteriorem.

a Iſta glo. reputatur valde ſingularis: nec vt ponitur alibi, ſecũdum Paul.de Caſtro.

Vſufructus.

Cum vno.] CASVS. Plures erant domini cuiuſdã ſerui qui mihi damnum dedit. conueni vnum ex dominis. nõ poterit quidem iſte dominus pro parte ſua tantum ſatiſdare: ſed & pro parte ſocij ſatiſdare tenetur,ſcilicet iudicio ſiſti.& pro ſua ſatiſdat.nam in totũ ſatiſdat.vel dic,de iudi. ſolui, quòd nõ ſatiſdat, cum non totus ſuus reputetur: nec conuentus de re ſua ſatiſdat iudi.ſolui.& ſic duobus modis ponitur caſus.Viuianus.

Cum vſufructuario.] CASVS. Tu habebas vſumfructum in ſeruo, pro quo te noxaliter conueni: tu non defendis iſtum ſeruum,amittis quidem vſumfructum.Viuianus.

Cum vno.] CASVS. Plures erant domini cuiuſdã ſerui qui mihi damnum dedit. conueni vnum ex dominis. nõ poterit quidem iſte dominus pro parte ſua tantum ſatiſdare: ſed & pro parte ſocij ſatiſdare tenetur,ſcilicet iudicio ſiſti.& pro ſua ſatiſdat.nam in totũ ſatiſdat.vel dic,de iudi. ſolui, quòd nõ ſatiſdat, cum non totus ſuus reputetur: nec conuentus de re ſua ſatiſdat iudi.ſolui.& ſic duobus modis ponitur caſus.Viuianus.

Pro parte. Pro ſua, non etiam iure veteri, cum ſit perſonalis: vt inſtitu.de ſatiſda.§.j.

Satiſdare deberet. ſ.iudicatũ ſolui:quaſi alienæ rei defenſor: vt.ĩ.de ꝓcura.l.minor.ĩ fi. nã iudicio ſiſti ſeruũ & ſe ſemper debet cauere:etiã ſi totus eſſet ſuus:vt.ĩ.eod.l.ij §.ſi abſens niſi poſsideat immobilia:quia tunc nõ ſemper:vt.ĩ.ti.j.l.ſciendũ.in prin. Vel dic ꝙ loquitur de cautionibus iudicio ſiſti: & qđ dicit,non debere,ſcilicet pro parte: ſed in totum, cum etiã hoc probet ſequens litera:ſed ſecũdum primum intellectum in nullo ſatiſdat.

a *Necessitas.* ſ. poſt litem conteſt. nam ante ſuam partem cedēdo liberatur: vt infra de noxa. ſi ſeruus cōmunis. Item not. quod commune eſt, meum eſt: vt. ĩ. de lega. j. ſerui electione. §. j. & ij. & l. Stichum. & infra de verbo. ſignifi. pupillus. §. fin. Sed arg. contra infra quando ap. ſit. l. j. §. in propria. Item argu. contra infra ſi pars here peta. l. permittendum. *ADDITIO.* Tu dic quòd hic in indiuiduis: ibi in his quæ recipiunt diuiſionē. hoc eſt, hic loquimur reſpectu indiuiſibilis definitionis: ibi loquitur reſpectu indiuiſibilis proprietatis: ſecundum Bald. hic.

Si ſeruū.] *CASVS.* Egi aduerſus te nomine ſerui tui publico iudicio: & tu promiſiſti ſiſtere in eadē cauſa: & ſi exhibes eum liberum, vtrum videaris exhibere in eadē cauſa, quæritur. Et reſpon. quòd non: quia aliter ſeruus quàm liber punitur: ſed quo ad priuatas cauſas bene videris in eadē cauſa ſiſtere. Sed ſi promiſiſti Stichum ſtatuliberum in eadem cauſa ſiſtere: tu autem exhibes eum liberum: videris quidem in eadem cauſa ſiſtere. h. d. cum. l. ſequē. b *Factus.* à domino, nō à promiſſore: quia promiſſor non erat domin': vt. ĩ. de verb. ob. ſi ſeruum. §. ſi autem. & ſic non ob. ĩ. l. j. §. ſi deſinat. vel ibi criminalis erat accuſatio: vt in princ. huius. l. vel refert doloſe, vel non: vt no. ĩ. l. ij. §. j.

†*Nota ista gl. quòd acrius puniatur ſeruꝰ in delictis q̄ liber. concor. text. in. l. in ſeruū. ff. de pœ. text. in. l. Pedꝰ. de incē. rui. nau. ff. et. l. 3. §. 1. ad. l. Cornel. de fic. ff. idem etiā dicimꝰ de ignobili; quia plꝰ punitur quàm nobilis.*

Bald. in. l. quidā. ff. de pœnis. Bar. in. l. nemo. de fun. tri. & fide cath. C. glo. c. non cogantur. 41. diſt.

c *Vindicta.* quæ vindicta. ſ. corporalis, non ita imponitur ſeruo, vt libero: quia acrior: vt infra ad. l. Cor. de fal. l. j. in fin. & ĩ. de incen. rui. nau. l. Pedius. Item condēnatio pecuniaria non imponitur ſeruo: vt. ĩ. de accu. l. hos accuſare. §. omnib⁹. Sed hic timor nō videtur neceſſarius: cum ſemper inſpiciatur in condemnationibus cōditio perſonæ, quæ fuit tempore commiſſi criminis, non ſententiæ: vt infra de pœnis. l. j. in prin. quę eſt cōtra. Sed hic de publicis: ibi de priuatis criminibus. nec ob. quod de actione iniuriarum hic dicitur: quia ſic intelligitur quādo de iniuria publico iudicio agitur: vt C. de famo. lib. l. j. & de iniur. l. iniuriarum cauſa. vel dic quòd hæc per illam corrigitur. vel hic ſecundum æquitatem, quæ mitigabat pœnas: ibi ſecundum ius ſtrictum. prima verior eſt.

** ſupplicio.*

d *Noxales.* vt quando agitur pro priuato crimine ciuiliter.

e *Peruenisse.* & ideo ſiſtere videtur in eadem cauſa: quia de noxali eſt facta directa: vt inſtit. de noxa. §. omnis autem. Item not. quòd liberatur quis faciēdo plus quàm debet, etiam me inuito. Arg. contra inſtit. de act. §. prēterea. & infra de vſu & ha. l. ſi. ſed hoc intellige, quia in eadem cauſa & forma exhibebat: vt infra de ſol. Pau. reſpon.

f *Sed ſi ſtatuliberū.* Statuliber eſt ſeruus ille, cui libertas ſub aliqua cōditione eſt relicta, ea. ſ. pēdente: vt. ĩ. de ſtatuli. l. j. Ac.

g *Implicitus.* id eſt annexus: quia vt liber puniendus eſt. infra de pœ. l. moris. in fin. & ĩ. de quæſtio. l. ſtatuliber. & hoc ſi deliquit in ſtatu libertatis. ſi autē prius, tunc punitur vt cæteri ſerui: vt. ĩ. de ſtatuli. l. ſtatuliberi à cęteris. in gl. pœnas. & facit. ĩ. de fideicom. liber. cum vero. in princ.

DE EO PER QVEM FACTVM erit quo minus quis in iudicio ſiſtat.

Sed nonne ſuperfluit hic tit. per illū ſupra, ne quis eum qui in ius voca.

dammodo totum ſuum hominem defenderet, cui in ſolidum defendēdi neceſſitas e eſſet: nec auditur ſi pro parte paratus ſit defendere.

Si ſeruus ſiſtatur liber factus in cauſis criminalibus, non videtur in eadem cauſa ſiſti, niſi ei libertas fuit annexa: ſecus in ciuilibus noxaliter intentatis.

V. VLPIANVS libro quadragenſimo ſeptimo ad Sabinum.

SI ſeruum in eadem cauſa ſiſtere quidam promiſerit, & liber factus f ſiſtatur: ſi de ipſo controuerſia eſt capitalium actionum iniuriarumque nomine, non recte ſiſtitur: quia aliter de ſeruo ſuppliciū, *& verberibus de iniuria ſatisfit: aliter de libero vindicta c ſumitur, vel cōdemnatio pecuniaria. Quod autem ad cęteras noxales d cauſas pertinet, etiam in meliorem cauſam videtur peruenisse. e

VI. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

SEd ſi ſtatuliberum f ſiſti ꝓmiſſum ſit, in eadem cauſa ſiſti videtur, quamuis liber ſiſtatur, quòd implicitus g ei caſus libertatis fuerit.

DE EO PER QVEM factum erit quo minus quis in iudicio ſiſtat.

TITVLVS X.

In eū cuius dolo factū eſt quo minus quis in iudicio ſiſtat, datur actio ad intereſſe. Bar.

I. VLPIANVS libro ſeptimo ad Edictum.

A *eſt, vt ex? Reſpon. non, quia in quatuor hic ab illo differt. Primo quia ille non habet locum niſi vbi vi facta eſt quo minus ſiſtat: vt eod. titu. l. 1. & 3. in princ. & §. exinde. hic autem habet locum etiam ſine vi: vt infra eo. l. 1. §. dolum. Secundo quia ille non conſulit niſi vocanti ad ius. i. actori: vt probari poteſt per. l. 2. eiuſdem titu. & per. l. 4. §. eximere. hic autem etiam vocato: vt in hoc titu. l. 1. §. ſi reus. in fin. & vocāti: vt infra eo. l. ſi. in princi. & §. ſed & ſi ſtipulator. Tertio quia ille agitur ad intereſſe: vt infra eo. l. fin. in princip. ille quanti in litem iuratum eſt: vt. ĩ. eo. titu. l. pen. §. 1. Quarto quia huc locū habet poſt vocationes, & ſatisdationes receptas, ille ante: vt patet ex ordine titulorum, qui eſt ſeruādus: vt. ĩ. de ſtatu ho. l. 2. Acc.*

Equiſſimum.] *CASVS.* Vocauit te ad ius: & cū deberes certa die venire ad iudiciū, quidam impediuit te quo minus ad iudicium venires. tenetur quidem ille eximēs, ſi dolo malo faciat per ſe, vel per alios. vnde ſi aliquis tibi aliquid triſte denūciet, hoc edicto tenetur. Vnde pone quòd dolo mei actoris non feciſti: nō poterir quidem me cōuenire. ſed ſi conuenio te ad pœnam, habebis exceptionem. Itē ſi ſeruus tuꝰ exemit debitoré meū in ius: teneberis actione noxali. Conſequenter dicit q̄ heredi vocantis intra annū datur hæc actio in factum. Item datur contra heredem eximētis, in id quod peruenit ad eum ex dolo defuncti, qui exemit. Viuianus.

** Stiterit legas Gellius lib. 2. noct. Attic. cap. 14. vt & j. hoc titu. ſæpe ſiſtis pro ſtatis.*

B

C

D

h *Prætor.* in quodam edicto, cuius verba non habemus.

i *Per ſuos.* ſcilicet ſeruos.

k *Alios quoque.* Not. quòd qui per alium facit, ipſemet feciſſe videtur: vt. ĩ. ad leg. Aquil. liber homo. ij. in prin. & ĩ. de vi & vi arma. l. j. §. deiecisſe. & ſ. de iuriſdi. om. iudi. ſi quis id. §. pen. & ĩ. ne quis eum qui in ius voca. l. ſi per alium. in princip. & de admi. tuto. l. ita tamen. §. geſsiſſe autem. verſic. geſsiſſe enim.

Facere quis videtur qđ per alium facit.

l *Communiſceretur.* id eſt quod fieret, vel quod detineretur. Ar. contra. ĩ. de adquiren. hered. cum quidam. §. penultimo.

m *Propter quod.* id eſt ſi faiſſet verum, non habebat iſte neceſſe venire: vt ſupra de in ius vocan. l. ij. in fin. & facit infra de vi & arma. l. vim facit.

n *Quamuis.* iſtud quamuis, non correctiuè eſt intelligendum: ſed aduerſatiuè tantum. licet enim nimiū credulus fuerit in culpa, eximens tamen fuit in dolo. vnde doli ad culpam non eſt bona compēſatio: vt. ĩ. ad legem Aquil. item ſi obſtetrix. in fine. & l qui foueas. §. hęc tamen actio. & l. ſi putator. quamuis culpa cū culpa, dolus cum dolo compenſetur: vt. ĩ. eo. l. fi. §. pe. Item not. hic nō debere aliquem eſſe nimis credulum: vt. ĩ. de in rem ver. l. iij. §. ſed ſi ſic accepit. C. de accu. l. fi. in prin. & ĩ. quod fal. tu. authore. ſi id inquit. arg. ĩ. de li. leg. l. quod mihi. Accurſius.

Credulitas nimia reprobatur.

o *Contentus eſſe.* Not. contentum exceptione. ſic. ĩ. vt in poſſ. leg. l. j. §. ſi debitori. arg. contra. ĩ. de lib. leg. quod mihi. Accur.

p *Ab alio.* ſcilicet priuato. ſecus ſi à magiſtratu: vt infra eodē titu. l. ij. §. fina. & l. iij. Azo.

q *Aduerſus eum.* id eſt aduerſus ſe exemptum, exercebit cōtra eximentem: vt quod reddet actori, conſequatur ab eximente: vt infra titu. j. l. iij. & ſecundum hoc dic propoſitam actionem, ſcilicet

licet in genere, non in specie: cū altera sit ex stipulatu ad pœnā: altera in factum ad interesse. Vel dic propositam actionem, scilicet in edicto: vt infra eo. l. fina. in principio.

a *Pœnam.* i. interesse: vt hic subiicit: quæ pœna est regulariter respectu soluentis, non recipientis. si autē ex vtraque parte esset pœna, vnus alium non liberaret: vt. ff. ad. l. Aquil. l. iteꝝ Mela. §. si plures. &. ff. de iurisdi. om. iudi. l. adeo. &. ff. ne quis eum qui in ius voca. l. pe. § fina. &. l. fina. quæ sunt contrariæ. fallit in casu, vbi licet sit pœna hincinde, tamen vnus soluēdo alium liberat: vt infra quod me. cau. si cum ex. §. finali. & lege sequenti. & facit ad hunc. §. infra quod vi, aut clam. semper. §. si in sepulchro. & infra de leg. j. si ex toto. §. si ita scriptum.

b *Serui nomine.* qui dolum adhibuit quo minus quis in iudicio staret. Accursius.

c *Non vltra annum.* quando nil ad cū eximentem puenit. aliàs sic: vt. j. de act. & oblig. l. in honorariis. in pri.

d *Heres non lucretur.* Sed qualiter ad heredem ex hoc maleficio aliquid peruenire potest? Respō. pone quòd rem meam possides, & vsucapis: & postea instituit te aliquis heredem, & rogauit vt cāde alicui des. adita hereditate cōuenio te rei vendi. legatarius volēs rem habere, vt cōpleatur vsucapio, dolo fecit ne heres in iudicio esset: ficque completa est vsucapio, & rē sibi legatam habet. sic ergo agitur contra heredē legatarij: quia propter maleficiū defuncti habet quod alàs non haberet. i. occasione maleficij cōuenio heredē, secundū Azo. Vel dic breuius, quòd aliquis exemit per ptiū: qd pretiū ad heredē peruenit. Vel dic q̄ fideiussor reū exemit: & sic ad heredem fideiussoris liberatio peruenit: vt. j. de dol. l. in heredē. &. l. itaque. &. j. quod me. cau. illud. Item ei qđ hic dicit, non dari in heredē, est contra. j. de dam. infect. l. si quis missum. §. actio. sed ibi ad heredem videtur peruenisse: cum heres possit, offerendo cautionem, euitare actionem, vel aduersarium recipiendo: vt. j. ne vis fi. ei qui in possess. mis. l. j. §. j. &. §. fi.

Si alteris.] CASVS. Vocaui te ad ius: & cū certa die sistere deberes, illa die seruꝰ meus te impediuit quo minus sisteres: & me sciēte. si conueniam te ad pœnam: habebis aduersum me exceptionē doli. Si vero hoc ignoraui, potero illum seruū dare tibi pro noxa. Item potest poni in persona alterius. Viuianus.

Lucrari nō debet quis ex suo dolo.

c *Ne ex dolo.* Not. quē non debere ex suo dolo, vel quasi suo, lucrari: vt. j. titu. j. l. si duo. in prin. &. j. de recep. arb. l. ita demū. in prin. &. ff. l. pro. §. si reus. Item facit ad hanc. l. j. de noxa. l. j. & C. de noxa. si seruus. &. j. de fur. l. si seruus cōmunis. in prin. &. ff. ne quis eum qui in ius vo. l. j. in prin.

f *Ipse.* scilicet dominus.

Ex hoc edicto.] CASVS. Feci te vocari ad ius: & tenebaris mihi tēporali actione: & iudex præcepit tibi, vt tertia die sisteres. tenebitur Titius mihi qui exemit, ad omne interesse meū, & in id quod perdidi per actionem amissam: & hoc per actionem in factum. sed si Titius nō potest mihi satisfacere, restituetur mihi actio amissa in te veterē debitorem. Sed pone quòd Titius me impediuit venire ad iudicium: & Mæuius te impediuit. ego potero aduersus Titiū, & tu aduersus Mæuium agere. Sed pone, impediui te, & tu me: compensabitur dolus meus cum tuo. Sed pone, tu dedisti mihi fideiuss. qui promisit te sistere cum te ad. c. cōuenirem: & si non stes, promisit. l. nomine pœnæ. Sempronius postea impediuit quo minus starēs. potero quidem aduersus Sempronium in. c. agere, à fideiussore nihilo minus quinquaginta cōsecuturus.

g *Ex hoc edicto.* quod non habemus, nisi vt colligitur ex rub.

h *Quanti actoris.* nec minus cōpetit ipsi reo auxilium: vt supra eo. l. j. §. si reus. Accursius.

i *Adquirat.* Sed nonne ppetuata est actio etiam secūdum has. ll. vt infra de actionib. & oblig. l. constitutionibus. &. C. de præscrip. triginta annorum, cū notissimi. in princip? Respon. ibi conuentus fuit precibus porrectis tráquillitati principis: vt. C. quando li. princ. da. l. j. &. ij. vel quod est tutius, hic nō fuit conuētus per executorem: sed per simplicem denuntiationē aduersarij, cui satisfecit quòd ad causam veniret. Vel dic quòd iure veteri non perpetuabatur per executorem: arg. supra de offic. prætō. l. senatusco. sulto. sed fiebat transitoria ad heredes: & sic loquitur lex illa, constitutionibus. &. l. cum notissimi. &. l. sicut. C. de præscrip. xxx. an. est ius nouū: sed sola contestatio interrūpebat olim actionem: vt in. l. senatusc. Vel dic vt dixim⁹. j. ex qui. caus. ma. l. ait prætor. §. fi. &. l. sequen.

†*Cōcor. text. l. l. vtro atque vxore. & in. l. cum mulier. ff. sol. mat. per cano. in. c. belleximus. de adul. facit glo. in. c. cupietes. in verb. malignantiū. de elect. in. 6. per doct. in. c. sicut. de iureiuran.*

Si impeditus venire ad iudicium, eo tempore liberetur, contra impedientē actio datur: & si non fuerit soluendo, in pristinū debitorem actio restituitur.

III. IVLIANVS libro secundo Digestorum.

EX hoc edicto B aduersus eū qui dolo fecit quò minus quis in iudicium vocatus sistat, in factum actio cōpetit quanti actoris h interfuit eum stetisse. in quo iudicio deducitur si quid amiserit actor ob eam rem: veluti si reus tēpore dominiū rei iterim sibi adquirat, i aut actione liberatus fuerit. Planè si is qui dolo fecerit quò minus in iudicio sistatur, soluendo non fuerit: æquum erit aduersus ipsum reum restitutoriam actionem k competere: l ne propter dolū alienū reus lucrū faciat, m & actor damno adficiatur.

Hac actio potest actori & etiam rei fideiussori contra diuersos competere. Bartolus.

B Si & stipulator † dolo Titij, & promissor dolo Mæuij impeditus fuerit quò minus in iudicio sistatur: vterque aduersus eū cuius dolo impeditus fuerit, actione in factum n experietur.

Dolus cum dolo compensatur. Bartolus.

Si & stipulator dolo promissoris, & promissor dolo stipulatoris impeditus fuerit quò minus ad iudicium veniret: neutri eorum prætor succurrere debebit, ab vtraque parte dolo compensando. o

Hac actio contra impedientem datur ad interesse, licet promissio fideiussoris minorem quantitatem contineat. Bartolus.

C Si à fideiussore quinquaginta stipulatus fuero p si in iudicium reus non venerit, petiturus à reo centum, & dolo malo Sempronij factum fuerit ne in iudicium reus veniat: centum à Sempronio consequar. q tanti enim mea interfuisse videtur: quia si veniſſet in iudicium, actio mihi cētū aduersus reū, vel aduersus heredem eius competebat: licet fideiussor minorem

k *Actionem.* vtilem, quæ primo erat directa, habita restitutione in integrum ex clausula generali. Vel dic directam: quia ipso iure non fuerat amissa: vt infra de act. & oblig. l. obligationum fere. §. placet.

D l *Competere.* facit infra de leg. j. plane si filium. §. j. in fin. & infra de inflito. l. ij.

m *Lucrum faciat.* facit. j. qđ me. cau. si cū exceptione. §. Pedius. &. j. de regulis iuris. l. nō debet alteri. &. l. alterius circunuētio.

n *In factum.* Quæritur qualiter hoc casu reus aduersus eū cuius dolo factum est quo minus sistat in iudicio, actionē habeat. Item quid per eam consequi possit, cum hoc edictum interesse contineat. Eius autem nihil interesse videtur, cum actori non teneatur ex stipulatione iudicio sisti: quia per eum non est factum quo minus stetisset. Nam & si veniſſet, non esset cum quo litigaret, secundum M. vt infra de arbi. l. arbiter kalendis. sed forte aliud erat in hac stipulatione iudicio sisti: argu. infra titu. j. l. ij. §. fin. &. l. sequen. secundum H.

o *Dolo compensando.* Not. dolum dolo compensari: vt infra de dolo. si duo. & infra de cōtrahen. empt. si domū. in fi. Item delictum cum delicto: vt infra solu. ma. l. viro. Item negligentiā cū negligentia: vt. j. de compensa. si ambo. in prin. l. ē pœnam cum pœna: vt. j. de regu. iur. cū par. §. fi. non autē pudicitiā pudicitia: vt. j. ad legem Iul. de adul. l. j. §. si publico. &. l. si vxor. §. iudex.

p *Stipulatus fuero.* scilicet nomine pœnæ. Accursius.

q *Consequar.* Sed hoc videtur falsum esse in eo casu. cum enim actor

actor à reo fuerit ſtipulat' iudicio ſiſti,& reus à Titio impediatur,atque ideo actio expiret:habet ergo actor aduerſus reū liberatum actionē ex ſtipulatu ad intereſſe:vt ſupra ſi quis in ius voc.non ie.l.fina.& infra titu.j.l.ſecunda.§.fina.&.l.tertia. vnde nō debet teneri is qui impediuit.Rñ.licet reus teneatur,nihilo minus tamen & ille.nam ex diuerſa cauſa tenetur: & intereſt actoris plures habere debitores: vt infra de lib.le.ſi quis decedens. §.fina. vno tamen ſoluēte alius liberatur cū ad intereſſe agitur: vt ſupra eodē.l. prima. §. ſi plures.[a] Itē poteſt eſſe q̄ reus non promiſerit: vt hac.l. ſed ſi exegero itereſſe ab eximente:an poſſim exigere quīquaginta à fideiuſſore? Reſpon.nō videtur:vt infra tit.primo.l. ſi duo.§. ſi duo. Vel dicas quòd vtrūque ſtatur. nec enim pœna fideiuſſoris releuat ipſū eximētē ab intereſſe:nec ecōuerſo: quia ob delictum ſuū ſoluit eximens.Vel dic quòd fideiuſſor nō erat ſoluendo.ſed melius eſt vt dicamus creditorem habere pœnā ex ſuo prouidenti animo: & ideo actorem non impediri centum petere ab eximēte:quātum ſua intereſt:nec cētra videtur infra de act.emp.l.prædia. quæ eſt contra.nam ex diuerſis cauſis pendēt obligationes eximētis & fideiuſſoris:at fideiuſſoris & rei,ſeu ſortis & pœnę ei accedētis,non:vt in.l.prædicta:ne dicat quis hunc fideiuſſorem liberatum ꝓpter reum:& ſic propter eximentem qui ſuccedit loco rei in intereſſe toto.nā ex alia cauſa quàm reus tenetur eximēs:imò ideo dicitur teneri,quòd reus liberatur. Azo.

[a] *Dic quòd ibi loquatur in pluribus obligationib' ex eadem cauſa, non diuerſis: vt infra patebit. Paulus.*

† *Paſſus eſt quinque pedum.gl. & Bar.in.l.3. ff. de verb. & rer.ſig. ſecundū Bart. Aug.& alios hic. pes autē eſt.16. digitorum. text. eſt & ibi gl. expreſſa in ca. ſicut.1. 17.q.4.*

* *aliàs ſi modò prius.*

SI QVIS CAVTIONIBVS IN IVDICIO ſiſtendi cauſa factis non obtemperauerit.

Nota quòd ſuperiora edicta locū habēt quādo dolo vel vi alterius factū eſt quo minꝰ quis in iudicio ſiſtat:hoc aūt,quādo ꝓ caſum fortuitū.

VIcena milia.]*CASVS.* Feci te ad ius vocari:tu petis ſpacium,quia vis ire domum.debet quidem iudex dare viginti miliaria ꝓ ſingulis dieb':nec cōputabitur dies in quo fuit interpoſita ſtipulatio:nec dies in quē ſtatutū erit. Vi.

a *In ſingulos.*i. ꝓ ſingulis diebus dantur viginti miliaria. mille enim paſſus faciūt miliarium:vt hic,&.j.de verborum ſignificatione.l.in itinere.&.l.mille paſſus.& inſtit. de excuſatio.tuto.§. qui autem.Sed videtur hoc ſtare non poſſe:nam aut litigatores conueniunt de certa die,& tunc id ſeruabitur:vt.j. de verborū obligatio.cōtinuus.§.cum ita.in fine.& de verborum ſignificatione.l.tertia. aut non:& tūc iudex ſuo arbitrio ſtatuet:vt ſupra qui ſatisdare cogantur.l.de die.Reſpō.in arbitrio iudicis eſt:vt ſecūdum hanc.l.ipſe diſtribuat.in hoc enim verſatur eius arbitrium.vel dic,hoc ſpatium datur ad veniēdum.aliud datur ſpacium ad deliberādum,pro arbitrio iudicis.Item hic in iudiciis: in contractibus ſecus:vt dicta.l.continuus.§.cum ita.licet in cōtractibus quidam dicant idem.

b *Prater eum.*i.dies ille nō debet numerari in quo ille promittit iudicio ſiſti:& ille ſimiliter in quo ſiſtere deber.vel aliter ille dies nō debet ei numerari in quo ille promittat cautū fore:ſubaudi,& cum effectu:ſcilicet eo die in quo ſiſtere debet in iudicio:hoc eſt eo die quo lis conteſtatur.nam illa die cum effectu promittitur iudicio ſiſti.ſic.j.de actionibus & obligationibus.l. cum quis.& ſic ablatiuus,quo,& accuſatiuus,quem,cūdem diem ſupponunt.vel breuius,& pro etiam ponitur:& erit idem.

c *Oneroſa.* Not.iudicem [b] id debere facere quod non ſit partibus oneroſum.ſic in auth.de appel.§.j.col.viij.

[b] *Adde ad iſtam gl.& tex.in quod no.in.l. continuus.§.cū ita.de verb.ob.vnde nam alio addito, Pontefice di latronis maxime fecūde, debet ſeri cū cautela ſecundū Bolog.*

Per tranſactionem à cautione de iudicio ſiſti contingit liberatio:& ſi erat commiſſa,poterit exceptio.

II. VELPIANVS libro ſeptuageſimoquarto ad Edictum.

NOn exigimus reum iudicio ſiſti,ſi negotium propter quod iudicio ſiſti promiſit,fuerit tranſactum.[d] ſed hoc ita,ſi non priùs * id negotium tranſactū ſit,quàm ſiſti [e] oporteret.Cæterum ſi poſtea tranſactum eſt,exceptio doli opponi debet.[f] Quis enim de pœna [g] promiſſa laborat poſt negotium tranſactum?[h] cum etiā tranſacti negotij exceptionem putauerit [i] quis nocere, quaſi etiam de pœna tranſactum ſit: niſi cōtrarium ſpecialiter partibus placuerit.

Impeditus impedimēto publico & neceſſario,in pœnā non incidit cū effectu. Bart.

Si quis municipalis muneris [k] cauſa ſine ſuo dolo malo impeditus,in iudicio ſecundum ſuam promiſsionem non ſterit: æquiſsimum eſt tribui ei exceptionem. Simili modo & ſi ad teſtimoniū deſideratus, ad iudicium occurrere non potuit,[l] erit ei ſubueniendum.

Si iuſtum impedimentum ſuperueniat in perſona eius qui ſiſtere debet,vel in itinere, vel in loco vbi debet ſiſtere, abſque culpa promiſſoris,ei exceptio conceditur. Bart.

Si quis iudicio ſe ſiſti promiſerit:& valetudine,vel tēpeſtate, vel vi fluminis prohibitus ſe ſiſtere non poſsit: exceptione adiuuatur.[m] nec immeritò.

d *Tranſactum.* ſcilicet poſt promiſsionem,non ante : vt infra eo.ſi eum.j.reſpon. & facit ad hoc reſponſum ſupra de in ius vocan.l.neque §.qui in ius.

e *Siſti.* quo caſu ipſo iure non tenetur,ſed in ſequenti tenetur:ſed ex æquitate datur exceptio:vt infra de verborum obligatio.cum ſtipulatus ſim.& infra loca.& conduc.l. cum in plures.§.lege dicta. Accurſius.

f *Debet.* ſcilicet in ſorte:& ſubaudi idem in pœna.

g *Quis enim de pœna.* quaſi dicat,nullus,vt hic, & infra de eo quod certo loc.l.finali in fine.&.l.cētum.&.C.depoſi.l. quarta. & infra de arbi.l.Celſus.ij.reſponſo.&.l.nō diſtinguemus.§.itē nō eſt.& infra eo.ſi duo.§.fina.& infra ſi certum peta.l. lecta.§. ſed cum ſortis.& infra de libera.lega.l.non ſolum.§.illud.& infra de operis noui nūciatione.l.prima.§. item quæritur. Argu. contra infra de verborū obligatio.l.cum ſtipulari ſumus.&.C. de iudi.l.prima.Sed ibi nec ſolutū erat,nec tranſactum quo minus currat vſura.Itē argu.contra infra de eo quod certo loco.l. tertia.§.item Iulianus.ſed ibi nō ſoluerat vbi debuerat:& ideo non habetur pro ſoluto,vel tranſacto.& plene dicas vt infra de eo quod certo loco.l.fin.in fine.

h *Negotium tranſactum.* de ſorte.

i *Putauerit quis nocere.* in pœna etiam,nedum in ſorte.

k *Muneris.* ad quod inuitus cogitur:vt.j.de mu.& ho.l. ſi quis magiſtratus.& in auth.de defen.ciui.§.interim.colla.tertia.

l *Non potuit.*quia inuitus ad teſtimoniū reddendum cogitur: vt hic,&.C.de teſti.ſiquando.&.j.de tabu.exhi.locſi.§. hoc interdictum.verſic.exhibere.&.j.de teſti.inuitu.&.l.lege Iulia. *Inuitus quis teſtimoniū reddere cogitur.*

m *Adiuuatur.* No.iuuari valetudine impeditum:vt hic,& infra quibus ex cauſis ma.l.ſi cui.in fine.& infra de excuſa.tuto.l. non ſolum.§.vltimo.& infra ad.l.Rho.de iact.l.finali.§.idē iurit.Sed quid ſi potuit mittere procuratorem?argu.huius.l.non.

obeſt

obeſt ei ad hoc quòd mittere teneatur.argu.tamen contra infra de mino.Papinianus libro ſecundo reſpõſorum ait,exuli.& infra ex quibus cauſis maio.ſed & ſi p.§.aduerſus.ſed ibi ex iniuſta cauſa abeſt.Itẽ argu.cõtra infra de diuer. & temp.præſcript. lege prima.ſed ibi in actore qui præuidere potuit quãdo cœpit agere. Item vnum eſt pro eo:quia vtiles dies ei dantur.aliud ergo ſi cõtra eum:vt ſufficiat quòd procuratoré poſſit mittere.

a *Sontico.*morbꝰ ſonticus, eſt morbus nocens cuilibet rei quam ꝙs agere vult: vt.j. de re iudi.queſitũ.&.j. de verbo.ſignifi.l.morbꝰ.

† *Vide ad hunc locum Cel.lib.10. cap.1. & Angel.Polit.miſcell. ca.41.Budans tamen diffiſum nõ male legi contendit, quaſi dicas in poſterum diem reiiciendũ.*

b *Diffiſum.*id eſt differendum.

c *Grauida.* Sed nonne ſe artauit ad hoc? videtur ergo quòd ei non proſit:vt.j.eo.§.ſi quis tamen.Sed dic ꝙ duplex ratio eam excuſat.prima,quia lex pepercit vitio naturali mulieris: quod vitiũ naturale nõ imputatur mulieri: vt.j. de dam. infect.l.fluminũ.§. vitiũ.j.ad.l.Aquil. ſi ſeruus ſeruum.§.ſi fornacarius.& ar. contra in auth.de reſti.& ea quę pa.i.xj.men. poſt mor. vi.§.fina.colla.iiij.ibi, porro &c. Item quia debitũ viro reddit,ad quod iure diuino tenetur,quod noſtræ leges imitãtur:vt in authen.vt cle. apud pro. epiſ.§.ſi.col.vj.

Leges ius diuinum imitantur.

d *Marina.* aliàs maritima:& tũc expone.i. marina. Accurſius.

e *Vel nauigiũ non ſtet* quo flumẽ traiiciebatur:quos quãdoq; põtones appellamus:vt.j. de ſer.ruſt.prędio.l.ſi.

f *Artauerit.* ar. quòd non ſuccurritur ei qui in neceſſitate ſe poſuit: vt dixim.ſ. qui ſatisd. cog.ſi fideiuſſor.§.j.& facit.j.qui.ad liber. pcla. non licet.l. pe. & quod vi aut clam.l.aut qui.§.j.&.j. de dam.infect.cum poſtulaſſem. in princ.&.j. de adqui. here.is qui.

g *Cauſari.*i. allegare.

h *Vel vim fluminis.*nota, vitatur amaritudo, & ex duobus contrariis fit optimum temperamentum. ſic infra de verbo.obliga.l.continuus.§.item qui inſulam.

i *Patrocinatur.* reſpon.vtique.

k *Angoſtia.*i. nimia breuitas temporis.non enim dat tantũ exceptionem temporis breuitas,ſed etiam ipſo iure reddit quandoque inutilem ſtipulationem:vt inſtit. de verb.oblig §. loca. & infra de verb.obli.continuus.§.cum ita.&.l.fin.§.ſi inter eos. ſecus in legatis:vt.j.de lega.j.ſi mihi & tibi §. ſi quis ſeruos. vel ibi poteſt dici quòd non intra tres primos dies ſtatim hoc præcipiebatur:ſed intra tres proximos dies morti.

l *Periculoſam.* quia flumina creſcebant. Accurſius.

m *Retentus.*& forte etiã in vinculis:vt.C.qui.ex cau.ma.l.ſi idcirco.vel etiã nõ in viculis:vt.j.quod fal.tu.auth.l.interdũ.&.l. cum enim in tali promiſsione præſentia opus ſit,quemadmodum potuit ſe ſiſtere, qui aduerſa valetudine impeditus eſt? Et ideo etiam lex duodecim tabularum,ſi iudex,vel alteruter ex litigatoribus morbo ſontico a impediatur,jubet diem iudicij eſſe diffiſum.† b

Satis ſummatim eſt per ſummariũ præcedentis.§.

Si non propter valetudinem mulier non ſteterit iudicio,ſed ꝙ grauida c erat:exceptionem ei dandam Labeo ait. Si tamen poſt partum decubuerit, probandum erit quaſi valetudine impeditam. Idem eſt & ſi quis furere cœperit. nam qui furore impediatur, valetudine impeditur. Quod diximus ſuccurri etiam ei qui tẽpeſtate aut vi fluminis prohibitus non venit:tempeſtatem ſic intellegere debemus, ſiue maritima, d ſiue terreſtris ſit.tempeſtatem intellegere debemus talem,quæ impedimento ſit itineri, vel nauigationi. Vis fluminis etiam ſine tempeſtate accipienda eſt. Vim fluminis intellegimus & ſi magnitudo eius impedimẽto ſit,ſiue pons ſolutus ſit,vel nauigium non ſtet. e Si quis tamen cum poſſet non incidere in tempeſtatem,vel in fluminis vim,ſi antè profectus eſſet,vel tempore oportuno nauigaſſet, ipſe ſe artauerit: f nunquid exceptio ei minime proſit?quod quidem cauſa cognita erit ſtatuendum.Nam neque ſic artãdus ſit, vt poſsit ei dici cur non multò antè profectus eſt,quàm dies promiſsionis veniret: neque iterum permittendum ei ſi quid ſit quod ei imputetur,cauſari g tempeſtatem,vel vim fluminis. h Quid enim ſi quis cum Romæ eſſet ipſo tempore promiſsionis ſiſtendi, nulla neceſsitate vrgẽte voluptatis cauſa in municipium profectus ſit? nónne indignus eſt cui hæc exceptio patrocinetur? i aut quid ſi tempeſtas quidẽ in mari fuit, terra autem iſte potuit venire, vel flumen circumire? Aeque dicendum, non ſemper ei exceptionem prodeſſe,niſi angustiæ k nõ patiebantur terra iter metiri,vel circumire. Cum tamen vel flumen ſic abundaſſet, vt impleſſet omnem locum in quo ſiſti oportuit, vel aliqua fortuita calamitas eundem locum euertit,vel pręſentiam venienti periculoſam l fecit: ex bono & æquo & hic exceptio ei adcommodanda eſt.

Impedimentum ſuperueniens facto magiſtratus,dat exceptionẽ rei: ſecus ſi eſt impedimentum facto priuati contingens. Bar.

Simili modo exceptio datur ei,qui cum ad iudicium venire volebat,à magiſtratu retẽtus m eſt,& retentus ſine dolo malo ipſius.nam ſi ipſe hoc adfectauit, n vel cauſam præſtitit, o nõ ei proderit exceptio:ſed ipſius quidẽ dolus ei oberit,cæterorum p nõ oberit, qui malo dolo fecerunt vt retineretur.ſed ſi priuatus q eũ detinuerit,nullo modo ei ꝓderit hæc exceptio:

III. PAVLVS libro ſexagẽſimonono ad Edictum.

SEd actio ei datur aduerſus eum qui detinuit,in id quod eius intereſt. r

Capitalis condemnatio,vel relegatio,eſt iuſta cauſa in iudicio non ſiſtendi. Bart.

III. VLPIANVS libro ſeptuageſimoquarto ad Edictum.

SEd & ſi quis rei capitalis antè condẽnatus s iudicio ſiſtere ſe nõ potuit,meritò huic ignoſcitur. Rei capitalis condemnatum accipere debemus, renuntiatio eſt generalis tantum.ſecus ſi eſt ſpecialis in omnibus vel in quibuſdam.vnde in expreſsis tãtum valet ſtipulatio: vt ſubiicit Vlpia.& ſecundum hoc verbum deſerta,eſt nominatiui caſus. & dic deſerta,ſcilicet exceptio. Vel aliter dicas caſum,quia generaliter fuit facta renunciatio:non ſpecialiter:nec hoc caſu valet,quòd ſecundum caſum deſerta eſt. Item cum tu poſſideres immobilia,& non tenebaris ſatiſdare,ſed ſatiſdediſti:an teneris quæritur. Et reſpon.quòd aut promiſiſti vel ſatiſdediſti errore:& tunc non teneris.aut ex certa ſcientia: & tunc teneris. Viniahus.

n *Affectauit.* Nor. aliquid prodeſſe ql deſideratũ non prodeſt: vt inſtitu.de excu. tut. §.item tria &.j.quibus ex cau.ma.l.itẽ hi.&.l. qui data.& vt.j. ſi quis omiſſ.cau. teſt.l.j.&.l. pen.&.j. de accu.l.hos accuſare.in fi.j.reſpon.

Aliquid cum pitum nocet quod ſecus prodeſt.

o *Præſtitit.* delinquẽdo poſtea:vt.j. eo. ſed & ſi.§.illud.

p *Caterorum.* ſcilicet magiſtratuũ, ſecũdum Jo. vel dic.ſ. actorum: quia tunc exceptionẽ haberet:vt.ũ.tit.j hj.§. ſi reus. & hoc innuit ſequens litera.

q *Sed ſi priuatus.*ſ.aliꝰ q̃ actor: vt modo dixi.

r *Ed actio. Intereſt.*ſ. detentũ non eſſe: vt.ũ.titu.j.l.ex hoc edicto.j.reſpon.

SEd & ſi quis.] CASVS. Tu debebas certa die in iudicio ſiſtere te: & ante diem exhibitiõis deceſsiſti: quia fuiſti dãnatus ad mortẽ,vel alio modo: nõ teneberis quidẽ eo modo ad pœnã quo ad fideiuſſorẽ & defenſorẽ:quia ꝓdeſt eis. ſed ſi fuiſſes accuſatꝰ tãtũ, & nõ condẽnatus:non haberes exceptionem. [PLANE.]Si magiſtratus te detinuit,vel cum funere domeſtico iuiſti,vel captus fuiſti ab hoſtibus, ꝓpter qđ in iudicio non ſtetiſti: his caſibus habebis exceptionẽ. [QVAESITVM.]Caſum huius.§. dic duobus modis. Primo modo ſic: Vocaui te ad iudiciũ, & tu ꝓmiſiſti ſtare iuri:& dixi,ego ſtipulor ꝙ ſi tu nõ ſtares, ꝓpter valetudinẽ, vel ꝓpter tẽpeſtatẽ, ꝙ nõ poſsis mihi obiicere.& poſtea ſubieci,ꝙ nullã aliã obiiceres.nõ valet quidem, ſed excuſaberis: quod eſt verum quãdo

s *Ante condemnatus.* ſcilicet ante diem exhibitionis: vt hic,& ſupra qui ſatiſda.cog.l.ſi deceſſerit.ſecus ſi poſt:vt.ũ.qui ſatiſda. cog.ſi vero pro condemnato.quæ eſt contra. a

a *Sidonius ibi.*

Morte.

qui morte [a] exilióve [b] coërcitus eſt. Dixerit aliquis, Quò ergo [c] hæc exceptio damnato? † Sed reſpondebitur, fideiuſſoribus eius eſſe neceſſariam, aut ſi forte in exilium [d] ſalua ciuitate abiit, [e] vbi defenſori eius exceptio iſta proderit.

Si quis citatus vel accuſatus eſt ex cauſa capitali, non eſt inſta cauſa in iudicio non ſiſtendi. ſecus ſi detineatur. hoc dicit.

Illud ſciendũ eſt, eum qui idcirco non ſtetit, quia capitis reus [f] factus eſt: in ea cauſa eſſe, vt exceptione vti non poſſit. [g] damnato [h] enim datur. Plane ſi vinculis [i] vel cuſtodia militari impeditus ideo nõ ſtetit: in ea erit cauſa, vt exceptione vtatur. Præterea ſi funere quis domeſtico [k] impeditus non venit, debet ei exceptio dari. Item ſi quis in ſeruitute hoſtium fuerit, ac per hoc in iudicium non ſtetit, debet exceptione adiuuari.

Generalis renuntiatio caſuũ fortuitorum, non valet in iudicio: ſecus ſi ſpecialiter exprimantur. Bartolus.

Quæſitũ eſt an poſsit cõueniri [l] † ne vlla exceptio in promiſsione deſerta [m] iudicio ſiſtendi cauſa facta, obiiciatur. & ait Atilicinus conuentionem iſtã nõ valere. ſed & ego [n] puto conuentionem iſtam ita valere, ſi ſpecialiter [o] cauſæ exceptionũ expreſſæ ſint, [p] quibus à promiſſore ſponte renuntiatum eſt. Item quæritur, ſi quis cum iudicio ſiſtendi cauſa ſatisdare non deberet, [q] ſatisdatò promiſerit: an fideiuſſoribus eius exceptio detur. Puto intereſſe, [r] vtrum per errorem ſatisdatò promiſſum eſt, an ex conuentione. [s] ſi per errorem, dandam fideiuſſoribus exceptionem: ex conuentione, non dandam. Sed & ego puto, ſi ſpecialiter exceptio non obiecta ſit, non dandam. Quod ſi ſpecialiter obiecta ſit, dandam. Quæ aduerſatiua, ſcil. dic in eo [p] Atilicinus hoc omiſerat, nec plene diſtinxerat. ſic & alibi. ff. ad l. Rho. de iac. l. fi. §. pe. & fi. Item no. quòd quędam dicta ſpecialiter valẽt quę generaliter dicta nõ valerent: vt. ff. ſi quis i ius vo. nõ ie. l. j. in fi. & ff. de procur. l. nõ ſolũ. in fi. & l. Põponi⁹. in prin. & l. qui duos. & C. de negeſt. negotium gerentes. & ff. de mino. illud. §. ſi talis. & in auth. de nup. §. ſoluto. col. iiij. ibi, aut moriẽs nõ expreſsim &c. in glo. nõ expreſsim. & i auth. vt om. ob. iu. puin. §. arripiat. in prin. col. v. & ff. de leg. iij. l. vxorem. §. fœliciſsimo. in fine illius. §. & C. de tempo. appel. l. fi. §. illud. & ff. de dona. l. filiusfa. & ff. de adqui. here. l. ſi quis mihi bona. §. iuſſũ. Econtra quę valent ſpecialiter, valẽt & generaliter: vt ff. quod iuſſu. l. j. §. j. & ff. de pac. iurisgẽ. §. itẽ ſi quis pactus. & ff. cõmo. ſi vt certo. §. nunc videdũ. & ff. man. l. & Ariſtoni. & C. de præſcript. xxx. an. l. omnes. & C. quando mu. tu. of. fun. poteſt. l. fi. Item quid ſi in iudicio quædã ſunt expreſſa, poſtea generalis clauſula adiecta, an valet in ſpecificatis? Rñ. ſic: quia hic ſola generalis negatur valere: præterea nõ debet vitiari vtile p inutile: vt. ff. de verb. obli. l. j. §. pe. Extra quæro, an hoc p debeãt exprimi cauſæ ſingulariter, habeat locũ in quolibet caſu etiã extra iudiciũ, vt in cõtractibus: vt fuit hic ſecundũ primã caſus poſitionẽ, ad hoc vt de omni periculo teneatur? & ait M. p nõ, immo in cõtractibus ſufficiat generaliter ſuſcipere periculũ. & p eo. ff. de pac. iurisgen. §. itẽ ſi quis pact⁹. & ff. man. l. & Ariſtoni. Sed Io. cõtra. dicit enim eſſe neceſſe omnes ſpecialiter dici: ſicut & in iudiciis: vt hic, & C. de poſi. l. j. & ff. ad Vell. l. iubemus. etſi alicubi iueniatur p generale pactũ facit tranſire periculũ: vt inuenitur. ff. commo. ſi vt certo. §. nunc videndũ. & aliàs exponit. ff. ſpecialiter expreſſum. vel aliter. i. periculum per omnẽ culpã interueniẽs: ſiue in latã, ſiue in leuem, ſiue in leuiſsimã: nõ autẽ caſum fortuitum. quæ reſpõſio probatur euidẽter. ff. de neg. geſt. l. litis. §. ſi pecuniæ. & in duabus aliis legib. ſeq. & de mag. cõue. l. nõ ſimiliter. & ff. de adm. re. ad ciui. perti. l. ij. §. ſi eo tẽpore. Bul. autẽ idẽ dixit quod Io. hoc addito, p ſi quædam ſpecificẽntur: ſufficiat generalẽ ſubiici clauſulã. & eſt p eo in auth. vt ſine prohi. ma. debi. & cre. tu. ge. mi. §. præterea igitur. coll. v. & quod dixit hic Atilicin⁹ negãdo in iudiciis, prout dixi exceptiõe deſerta, quaſi valeat hoc in cõtractib⁹: vt. ff. ad l. Aquil. ſi ſeru⁹ ſeruũ. §. inquit lex. & hoc caſu videt approbari. Sed quid ſi dicat quis, ego ſuſcipio periculũ caſus fortuiti i meã Rñ. ſatis exprimitur, vt puto. ſecus ſi diceret, periculum tãtum: vt dictũ eſt: aliàs nihil operaretur: quod eſſe non debet: vt. ff. de leg. j. fiquãdo. ſed. ſ. operatur leuiſsimã ſaltẽ culpã. Quid ergo ſi ſui natura veniat leuiſsima: vt in cõmodato? Rñ. tunc dicam quòd pactum appoſitum ſuper periculo preſtando, inducit caſum fortuitum: licet dicat de periculo: arg. d. l. ſiquãdo. de leg. j. ſed alij dicunt non valere, ar. huius. §.

† *Vide in hunc locum Aut. Aug. Emíd. lib. 3. cap. 6.*

† *Not. ſeu. inclia glo. ad hoc ſecundũ Bal. quòd cõfeſſio facta in iudicio, ſſumitur facta ſſtote, & nõ p vim: ideo renũciationes quas faciunt malefactores in iudicio, valent. ita volunt Dy. in regula qui ſemel. de reg. iur. in ſexto. Bolo.*

Poſſidẽs im mobilia, ſatisdare non debet.

a Nota quod vxor, tanquã domeſtica, reputatur à teſtimonio & tacito. cõcu. gl. in. §. ſed ſi filius. inſti. de teſt. gl. in. l. quicunque. de re mili. lib. 12. C. gl. 4. q. 3. §. item ideo.

a *Morte.* ſcilicet naturali, vel ciuili: vt ſeruus pœnæ.

b *Exilióve.* id eſt deportatione. & facit. j. de bo. poſ. l. edicto. §. rei autem capitalis.

c *Quò ergo.* aliàs quid ergo. & aliàs, quorſum ergo. & aliàs, quo ergo. i. caſu. ac ſi diceret, nil videretur ꝓdeſſe: quia ipſo iure deportat⁹ liberatur: vt. j. de fideiuſſ. ſi debitori. ſed reſpõdeo fideiuſſoribus ꝓdeſſe, vt ſubiicit: quia iure cõmuni teneretur. ſ. in contractibus, cũ exceptio reo cõpetens non cõpetit ei niſi integro ſuo ſtatu: vt. C. de fideiuſſ. l. j. quæ eſt cõtra. & C. de except. l. defenſiones. & inſti. de repli. §. pen. ADDITIO. Dic p hic eſt ſpeciale, quòd exceptio ſeu defenſio competẽs reo, propter mutationẽ ſtatus trãſit ad fideiuſſorem: ſecũdum Bart.

d *Exilium.* ſ. relegationis. ADDITIO. Quanquã miretur quidam exiliũ ſalua ciuitate fieri poſſe: Accurſius tamen rectè interpretatus eſt, qui deſcribere relegatũ voluerit, qui ſalua ciuitate exul erat. Cicero in oratione pro A. Cecinna. Nõ adimitur exulibus ciuitas, ſed ab eis relinquitur, inquit, atque deponitur. Nam cum ex noſtro iure duarũ ciuitatum nemo eſſe poſsit: tum amittitur hæc ciuitas denique, cũ is qui profugit, receptus eſt in exiliũ: hoc eſt in aliam ciuitatem. Ouidius quoque cum ſe relegatum diceret, ita ſe verſib. conſolatur:

Ira quidem moderata tua eſt, vitámque dediſti:
Nec mihi ius ciuis, nec mihi nomen abeſt.
Nec mea conceſſa eſt aliis fortuna, nec exul
Edicti verbis nominor ipſe tui.
Arua relegatum inſtiſti viſere Ponti,
Et Scythicum profugæ findere puppe fretum.

Alio tamen loco exulem ſe, quod notius nomen eſt, appellat.

Vade (libro ait) *ſed inculte, qualem decet exulis eſſe:*
Inf elix habitum temporis huius habe. Anto. Auguſtinus.

e *Abiit.* ſcilicet ante diem exhibitionis, & hoc caſu nõ eſt rei capitalis damnatus: vt. ff. de pub. iudi. l. ij. & de pœ. l. ij.

f *Reus.* ſcilicet accuſatus de crimine capitali. ſic. C. de procur. l. reum. & ff. de adqui. here. Pantonius. §. rei.

g *Vti non poſſit.* immo videtur quòd hanc exceptionẽ habeat: vt. ff. de cuſto. reo. l. ij. §. fin. Sol. exceptionem habet: vt ibi, ſi tamen vltro ſatiſdedit, tenetur: vt hic. hoc reprobatur ibidem. Vel dic quòd ibi ita impeditus erat, quòd venire non poterat: hic poterat. vel dic (quod eſt verius) quòd hic commiſit crimen de quo nunc accuſatur poſtquam promiſerat ſiſtere: ibi vero ante: vt ibi probatur. Arbiter autem excuſatur propter talem cauſam ab arbitrando: vt. ff. de arbi. l. arbiter iudicij.

h *Damnato enim datur.* vt. ff. proxi. §. q. d. non accuſato.

i *Plane ſi in vinculis.* facit. C. qui. ex cau. ma. l. ſi idcirco. & ff. ex qui. cau. ma. l. ſuccurritur.

k *Domeſtico.* quod dic vt. ff. de in ius vocan. l. ij. & not. ex hoc quod hic dicit, & ff. de iudi. l. interdum. quòd vxor e eſt domeſtica: & ideo à teſtimonio repellenda: vt. C. de teſti. l. etiam.

l *Conueniri.* ſ. de iure per pactũ per quod promiſerat. & dic caſum, quòd quibuſdã ſpecialiter renũtiauerat, & poſtea generalẽ clauſulam ſubiecerat: vt hic aperte dicit, & tamẽ dicit Atilicin⁹ non valeret & eſt ratio, ſecundum M. quia iudicium redditur in inuitũ: & ideo per metũ renũtiaſſe videtur: vt. j. de verb. oblig. inter ſtipulãtem. §. j. quod & hic. §. videtur innuere poſtea cum dicit ſponte &c. Sed & cõtra hãc rationẽ eſt ff. quod met. cau. l. fi. in prin. & contra Atilicinũ eſt. j. ad. l. Aquil. ſi ſeruus ſeruũ. §. inquit lex. in fin. Vel pone caſum, quòd generaliter renũtiauit. & tunc dic deſerta, ſcilicet promiſsione: ſed ſecundum primum caſum dic deſerta, ſcilicet exceptione.

m *Deſerta.* deſeritur promiſsio, cum non ſeruatur promiſſum vel dic deſerta, ſcilicet exceptione: vt modo dixi.

n *Sed & ego.* ſcilicet Vlpianus.

o *Specialiter.* Not. duo neceſſaria: quę exprimantur, & quòd ſpecialiter. i. ſingulariter exprimãtur. ſed hoc non eſt contra Atilicinũ. nam & ipſe idem reſpõdiſſet. In quo ergo aduerſatur hæc aduerſatiua, ſcil. dic in eo quę Atilicinus hoc omiſerat, nec plene diſtinxerat. ſic & alibi. ff. ad l. Rho. de iac. l. fi. §. pe. & fi. Item no. quòd quędam dicta ſpecialiter valẽt quę generaliter dicta nõ valerent: vt. ff. ſi quis i ius vo. nõ ie. l. j. in fi. & ff. de procur. l. nõ ſolũ. in fi. & l. Põponi⁹. in prin. & l. qui duos. & C. de negeſt. negotium gerentes. & ff. de mino. illud. §. ſi talis. & in auth. de nup. §. ſoluto. col. iiij. ibi, aut moriẽs nõ expreſsim &c. in glo. nõ expreſsim. & i auth. vt om. ob. iu. puin. §. arripiat. in prin. col. v. & ff. de leg. iij. l. vxorem. §. fœliciſsimo. in fine illius. §. & C. de tempo. appel. l. fi. §. illud. & ff. de dona. l. filiusfa. & ff. de adqui. here. l. ſi quis mihi bona. §. iuſſũ. Econtra quę valent ſpecialiter, valẽt & generaliter: vt. ff. quod iuſſu. l. j. §. j. & ff. de pac. iurisgẽ. §. itẽ ſi quis pactus. & ff. cõmo. ſi vt certo. §. nunc videdũ. & ff. man. l. & Ariſtoni. & C. de præſcript. xxx. an. l. omnes. & C. quando mu. tu. of. fun. poteſt. l. fi. Item quid ſi in iudicio quædã ſunt expreſſa, poſtea generalis clauſula adiecta, an valet in ſpecificatis? Rñ. ſic: quia hic ſola generalis negatur valere: præterea nõ debet vitiari vtile p inutile: vt. ff. de verb. obli. l. j. §. pe. Extra quæro, an hoc p debeãt exprimi cauſæ ſingulariter, habeat locũ in quolibet caſu etiã extra iudiciũ, vt in cõtractibus: vt fuit hic ſecundũ primã caſus poſitionẽ, ad hoc vt de omni periculo teneatur? & ait M. p nõ, immo in cõtractibus ſufficiat generaliter ſuſcipere periculũ. & p eo. ff. de pac. iurisgen. §. itẽ ſi quis pact⁹. & ff. man. l. & Ariſtoni. Sed Io. cõtra. dicit enim eſſe neceſſe omnes ſpecialiter dici: ſicut & in iudiciis: vt hic, & C. de poſi. l. j. & ff. ad Vell. l. iubemus. etſi alicubi iueniatur p generale pactũ facit tranſire periculũ: vt inuenitur. ff. commo. ſi vt certo. §. nunc videndũ. & aliàs exponit. ff. ſpecialiter expreſſum. vel aliter. i. periculum per omnẽ culpã interueniẽs: ſiue in latã, ſiue in leuem, ſiue in leuiſsimã: nõ autẽ caſum fortuitum. quæ reſpõſio probatur euidẽter. ff. de neg. geſt. l. litis. §. ſi pecuniæ. & in duabus aliis legib. ſeq. & de mag. cõue. l. nõ ſimiliter. & ff. de adm. re. ad ciui. perti. l. ij. §. ſi eo tẽpore. Bul. autẽ idẽ dixit quod Io. hoc addito, p ſi quædam ſpecificẽntur: ſufficiat generalẽ ſubiici clauſulã. & eſt p eo in auth. vt ſine prohi. ma. debi. & cre. tu. ge. mi. §. præterea igitur. coll. v. & quod dixit hic Atilicin⁹ negãdo in iudiciis, prout dixi exceptiõe deſerta, quaſi valeat hoc in cõtractib⁹: vt. ff. ad l. Aquil. ſi ſeru⁹ ſeruũ. §. inquit lex. & hoc caſu videt approbari. Sed quid ſi dicat quis, ego ſuſcipio periculũ caſus fortuiti i meã Rñ. ſatis exprimitur, vt puto. ſecus ſi diceret, periculum tãtum: vt dictũ eſt: aliàs nihil operaretur: quod eſſe non debet: vt. ff. de leg. j. fiquãdo. ſed. ſ. operatur leuiſsimã ſaltẽ culpã. Quid ergo ſi ſui natura veniat leuiſsima: vt in cõmodato? Rñ. tunc dicam quòd pactum appoſitum ſuper periculo preſtando, inducit caſum fortuitum: licet dicat de periculo: arg. d. l. ſiquãdo. de leg. j. ſed alij dicunt non valere, ar. huius. §.

p *Expreſſa ſint.* omnes: quod difficile eſt: vel illæ de quibus nominatim renuntiatum eſt.

q *Satisdare non deberet.* vt quia poſſidebat immobilia: vt. ff. qui ſatisda. cog. ſciendum. vel quia priuilegiatus eſt: vt. C. de princ. agen. in re. i. fi. lib. xij. & C. de digni. quotiens. lib. xij.

r *Intereſſe.* id eſt differentiam eſſe. Accurſius.

ſ *Ex conuentione.* No. quædã valere ex certa ſciẽtia, quæ facta per errorẽ nõ valent: vt hic, & ff. de fideiuſſ. ſi quis poſtquã. & ff. ſi men. fal. mo. di. l. j. §. ſed ſi mercedẽ. & ff. vt in poſſ. le. l. j. in princ. & §. j.

3 §.j.&.j.de noua.ſi quis delegauerit.&.j.de lega.j. ſi res obligata.&.ij.de le.& ſenatuſc.quod non ratione.& C.de iur.& fac. igno.l.error.&.j.de verb.obl.ita ſtipulatus.Ecôtra quędã valét etiã per erroré factã:vt.j.de dã.infec.ſi finita.j.fñ.&.§.Iulianus. &.j.de arbi.nõ diſtinguemus.§.Iulian'.&.j.de cõſeſ.l. nõ fatet.

Falla per errorẽ quãdoq; valẽt.

a *Ex cõuentione.* id eſt ex certa ſcientia.

b *Nam & Iulianus.* No.hic:quod iuris eſt in toto quo ad totum, idẽ i parte quo ad partem:& contra. ſic.j.de vſur.l.qui ſcit.in prin.

* *plus.*

c *Plus quàm ſtatutum eſt.* ſ.in intereſſe:vt ecce vltra duplũ per erroré promiſit,ſecundũ quoſdam:vt C.de ſen. quæ ꝓ eo.l.j. quod eſt falſum: qa illud habet locũ vbi quantitas vel res certa eſt in obligatiõe, vbi pœna nõ excedit duplũ intereſſe cõmunis: ſed hic eſt factũ.ſ.ſiſtere in iudicio. Alij dicunt ꝙ hic ſtatuit iudex certã ſummã.ſed hoc eſt falſum: quia iudex ſtatuere nõ poteſt i ciuili:vt.ĩ. qui ſatiſd.cog.l.ij.§.ſi. ſed in criminali ſic:vt.j.de cuſt.re.l.iiij. Tu dic ꝙ ſtatuta eſt à iure quãtitas i quã ſatiſdare debet in intereſſe: vt.ĩ.ſi qs in ius vo.l.ſi.& ꝙ ſatiſd.cog. l.ij.§.ſi. ſi ergo ꝓmiſit vltra vel nomine pœnæ, vel alio modo,diſtinguiẽ vt hic.

d *Exceptionem.* quã ꝓmiſſor opponit, quaſi plꝰ q̃ debuit ꝓmiſerit.

e *Infirmandam.* quia ex certa ſciẽtia cõuenrũt:nec ob.C. de vſur. l.cum allegas.quia hic factũ erat in pricipali obligatione:vnde non reducitur ad legitimũ modum vſurarũ:vt.j.de act.emp. Luciur.

Si duo.] CASVS. Ego & tu eramus duo rei ſtipulãdi,& debitor cõmunis cũ cõueniré eum,promiſit mihi ꝙ ſtaret iuri:& ſi nõ ſtaret,pœnã promiſit.tu hunc debitoré impediſti vt nõ ſiſteret i iudicio.nõ potero petere ab iſto pœnã quaſi nõ ſteterit. & hoc eſt verũ ſi ſocij ſum'.Ité pone,duo rei ſumus,& ꝓmiſim' ereditori noſtro,ꝙ certa die i iudicio ſtaremus,& ego nõ iui ad iudiciũ.actor vindicat à me rẽ, & debitũ exegit. vult à me petere pœnam.vtrũ poſſit,quæritur.& reſpon.ꝙ non poteſt. Viuia.

f *Impedierit.* ſ.ex reis ſtipulãdi.ſ.quo minus in iudicio ſiſtat.Ac.

g *Alterum.* ſ.recipientem cautionem de iudicio ſiſti.

h *Si ſocii ſint.* Hoc eſt pro nobis,qui dicimus quòd duo rei nõ videanꝰ inuicẽ fideiubere.nã ſi ſemper viderẽtur fideiubere:fruſtra diceret,ſi ſocij ſint:q̃ plene dices.j.ad Velleia.l. vir vxori. in fi.ſed hoc in reis ſtipulandi nõ promittẽdi procedit.Ité not. quod dicit de ſociis omniũ bonorum, vel de illa lite ad minus.

i *Ne proſit.* qui dolus prodeſſet cũ ille qui non impediuit, cõmunicaret quicquid conſequeretur.& ſic no. quòd vnus perdit propter alium.ſecus in legato,vbi nõ capax capit propter capacẽ:vt.j.de lib.le.ſi is qui duos.& facit.j.de arbi.ſi duo.

k *Item ſi duo rei promittendi.* hic cæue,ſecundum Io. quia ſi ſocij ſunt,non diſtinguo,an prius rem vel pœnã exegerit:niſi plus ſit in re,quàm in pœna: vel econtra in pœna : quia tunc quod plus eſt,conſequitur:vt.j.de act.emp.prædia.&.j.pro ſoc.ſi quis à ſocio.ſed in non ſociis diſtinguo:vt ſi primo peto rem,non agam ad pœnam,ſ. cus econtra: vt.j. de peti.here. l.etiam §.§. item ſi quis dolo.&.j.de ſol.Stichum aut Pamphilum.§.dolo.

l *Rem petat.* & exigat,ſupple.

m *Ab altero.* ſcilicet & exegit.

nem.ſi ex conuentione,[a] minimè dandam. Nam & Iulianus[b] ſcribit, ſi iudicio ſiſtendi cauſa pluris[*] quàm ſtatutum eſt, [c] per ignorantiam promiſſum fuerit: exceptionem dari debere.ſi autem ex conuentione tantę ſummæ promiſsio facta ſit:exceptionem[d] pacti cõuẽti replicatione infirmandam[e] Iulianus ait.

Culpa vnius ex reis credendi in adquirendo nocet alteri,ſi ſunt ſocii. Bart.

v. PAVLVS libro ſexagenſimonono ad Edictum.

SI duo rei ſtipulandi ſunt, & vni debitor iudicio ſe ſiſti cum pœna promiſerit,alter autem impedierit:[f] ita demũ exceptio aduerſus alterũ[g] danda eſt,ſi ſocij[h] ſint:ne proſit[i] ei dolus propter ſocietatem.

Si ſunt duo rei, vt pater & filius:nõ poteſt ab vno peti res,& ab alio intereſſe. Bart.

Item ſi duo rei promittẽdi[k] ſint,& vnus ad iudicium nõ venerit,contẽpta ſua promiſsione iudicio ſiſtẽdi cauſa facta:actor autem ab altero rem petat,[l] ab altero[m] pœnam deſertionis:petendo pœnam exceptione ſummouebitur.[n] Aequè[o] ſi à patre facta fuerit promiſsio iudicio ſiſtendi cauſa ex filij contractu, deinde de re actor egerit[p] cum filio : exceptione ſummouebitur ſi cum patre ex eius promiſſione agat.[q] Et cõtra idem erit ſi filius promiſerit,& actor egerit cum patre de peculio.

Exceptio ſuperueniens rei, prodeſt ſi deinſſori.b.d.vſque ad finem.

VI. GAIVS libro primo ad legem duodecim tabularum.

SI is qui fideiuſſorem dedit, ideo nõ ſteterit, ꝙ reipublicæ cauſa abſuit, iniquum eſt fideiuſſorẽ ob alium neceſsitate ſiſtendi obligatũ eſſe,cum ipſi[r] liberum eſſet non ſiſtere.

Qui fideiuſſit pro ſeruo, habet eas exceptiones quas haberet ſi pro libero fideiuſſiſſet:ſaluo quòd ſeruus reipubl. cauſa abeſſe non poteſt. Bart.

VII. PAVLVS libro ſexagenſimonono ad Edictum.

SI quis ſeruum in iudicio ſiſti promiſerit, vel alium qui in aliena[s] poteſtate eſt: iiſdem exceptionibus[t] vtitur, quib' ſi ꝙ libero vel patrefamilias fideiuſſit : præterquam[u] ſi reipublicæ cauſa abeſſe diceret ſeruus. Nã ſeruus reipublicæ cauſa abeſſe non poteſt.[x] Præter hãc autem exceptionem[y] cæteræ, quia cõmunes ſunt, tã in libero homine quàm in ſeruo locum habẽt.

In ſtipulationibus iudicialibus, vbi eſt dies & pœna,admittitur purgatio more in ſtipulationibus temporis,ſi tus actor non eſt factum deterius. Bart.

VIII. GAIVS libro vicenſimonono ad Edictum prouinciale.

ET ſi poſt tres aut quĩq; plures[z] dies ꝙ iudicio ſiſti

a *Ex conuentione.* id eſt ex certa ſcientia.

b *Nam & Iulianus.* No.hic:quod iuris eſt in toto quo ad totum, idẽ i parte quo ad partem:& contra. ſic.j.de vſur.l.qui ſcit.in prin.

c *Plus quàm ſtatutum eſt.* ſ.in intereſſe:vt ecce vltra duplũ per erroré promiſit,ſecundũ quoſdam:vt C.de ſen. quæ ꝓ eo.l.j. quod eſt falſum: qa illud habet locũ vbi quantitas vel res certa eſt in obligatiõe, vbi pœna nõ excedit duplũ intereſſe cõmunis: ſed hic eſt factũ.ſ.ſiſtere in iudicio. Alij dicunt ꝙ hic ſtatuit iudex certã ſummã.ſed hoc eſt falſum: quia iudex ſtatuere nõ poteſt i ciuili:vt.ĩ. qui ſatiſd.cog.l.ij.§.ſi. ſed in criminali ſic:vt.j.de cuſt.re.l.iiij. Tu dic ꝙ ſtatuta eſt à iure quãtitas i quã ſatiſdare debet in intereſſe: vt.ĩ.ſi qs in ius vo.l.ſi.& ꝙ ſatiſd.cog. l.ij.§.ſi. ſi ergo ꝓmiſit vltra vel nomine pœnæ, vel alio modo,diſtinguiẽ vt hic.

d *Exceptionem.* quã ꝓmiſſor opponit, quaſi plꝰ q̃ debuit ꝓmiſerit.

e *Infirmandam.* quia ex certa ſciẽtia cõuenrũt:nec ob.C. de vſur. l.cum allegas.quia hic factũ erat in pricipali obligatione:vnde non reducitur ad legitimũ modum vſurarũ:vt.j.de act.emp. Luciur.

Si duo.] CASVS. Ego & tu eramus duo rei ſtipulãdi,& debitor cõmunis cũ cõueniré eum,promiſit mihi ꝙ ſtaret iuri:& ſi nõ ſtaret,pœnã promiſit.tu hunc debitoré impediſti vt nõ ſiſteret i iudicio.nõ potero petere ab iſto pœnã quaſi nõ ſteterit. & hoc eſt verũ ſi ſocij ſum'.Ité pone,duo rei ſumus,& ꝓmiſim' ereditori noſtro,ꝙ certa die i iudicio ſtaremus,& ego nõ iui ad iudiciũ.actor vindicat à me rẽ, & debitũ exegit. vult à me petere pœnam.vtrũ poſſit,quæritur.& reſpon.ꝙ non poteſt. Viuia.

f *Impedierit.* ſ.ex reis ſtipulãdi.ſ.quo minus in iudicio ſiſtat.Ac.

g *Alterum.* ſ.recipientem cautionem de iudicio ſiſti.

h *Si ſocii ſint.* Hoc eſt pro nobis,qui dicimus quòd duo rei nõ videanꝰ inuicẽ fideiubere.nã ſi ſemper viderẽtur fideiubere:fruſtra diceret,ſi ſocij ſint:q̃ plene dices.j.ad Velleia.l. vir vxori. in fi.ſed hoc in reis ſtipulandi nõ promittẽdi procedit.Ité not. quod dicit de ſociis omniũ bonorum, vel de illa lite ad minus.

i *Ne proſit.* qui dolus prodeſſet cũ ille qui non impediuit, cõmunicaret quicquid conſequeretur.& ſic no. quòd vnus perdit propter alium.ſecus in legato,vbi nõ capax capit propter capacẽ:vt.j.de lib.le.ſi is qui duos.& facit.j.de arbi.ſi duo.

k *Item ſi duo rei promittendi.* hic cæue,ſecundum Io. quia ſi ſocij ſunt,non diſtinguo,an prius rem vel pœnã exegerit:niſi plus ſit in re,quàm in pœna: vel econtra in pœna : quia tunc quod plus eſt,conſequitur:vt.j.de act.emp.prædia.&.j.pro ſoc.ſi quis à ſocio.ſed in non ſociis diſtinguo:vt ſi primo peto rem,non agam ad pœnam,ſ. cus econtra: vt.j. de peti.here. l.etiam §.§. item ſi quis dolo.&.j.de ſol.Stichum aut Pamphilum.§.dolo.

l *Rem petat.* & exigat,ſupple.

m *Ab altero.* ſcilicet & exegit.

n *Summouebitur.* niſi in eo q̃d plꝰ eſt:vt modo dixi.& facit.j.de eo qđ cer.lo.l.ſi.j fi.& de do.exce.apud.§.Labeo.&.ĩ.c.l.ij.j.reſpõ.

o *Aequè.* duobꝰ modis poteſt legi hic.§.vel ꝙ ponat duos caſus tantũ,& nõ erit.§.idẽ erit &c. Caſus primus erit,qñ pater actione de peculio cõuẽtus ſatiſdedit iudicio ſiſti:& incidat in ſtipulationẽ,qa nõvenit:& poſtea cõuentus eſt & exactus filiꝰ,qui poteſt pricipaliter cõueniri: vt.j.de iudi.l.tã ex cõtractibus. nã non cõuenitur pater ad pœnam poſtea.& idẽ ecõtra ſi egit contra filiũ qui filiꝰ ſatiſdedit,& in ſtipulationẽ incidit,& poſtea pater fuit cõuẽtus& exactus. nã non cõuenitur amodo filius ad pœnã.Secundo poteſt legi vt ponat quatuor. Primꝰ nõ mutatur. Secundus erit in verbo, contra : vt ſi ſit primo pœna petita à patre.nã nõ petetur poſtea ſors à filio: vt.j.de pac. do. ſi pater. §. ſi mulier.& poſt erit. §. idẽ erit. & etiã non mutaꝰ primus caſus ab eo quẽ prius dixi.& in fi.ſubaudi cõtra.& pones caſum qñ primo ad pœnam fuit facta exactio : vt.j.per eandem.l.de pac. dot. ſi pater.§.ſi mulier.

p *Egerit.* i. exegerit.

q *Agat.* ad pœnam.

r *Cũ ipſi.* ſcilicet reo. & ſic no.quod prodeſt reo,& fideiuſſori prodeſſe debet: vt hic,& infra de libe. leg. l.ij. & C.de vſur.rei iudi.l.ſi.§.ſi.& infra de except.l.omnes. *Fideiuſſori prodeſſe debet qđ reo prodeſt.*

Si quis ſeruum.] CASVS. Promiſiſti tu dominus ſeruũ in iudicio ſiſtere,cũ noxaliter te cõueni.poteris illis exceptionibus vti,quib' vtereris ſi pro libero promiſiſſes ſtare.ſed ſi ſeruus abſit cauſa reipub.nõ poteris vti exceptione:quãuis ſi liber homo abeſſet,vteretur exceptione:& eſt ratio,quia ſeruus &c. Vi.

s *Qui, in aliena.* vt filiumfami.

t *Iiſdem exceptionibus.* Hoc accipe quando ſeruus poteſt cõueniri:qđ eſt in caſu:vt C.vbi cau. fiſ.l.ſi. Item in criminalibus:vt.j. de accu.l.hos accuſare.§.omnibus.Ité & aliàs:vt.j.de iudi.l.vix. quod vltimum non placet,quia in illa. l.vix, ſunt caſus quando agit,non quando conuenitur . idem & ſi non poteſt conueniri, ſed conuenitur dominus:vt no.ĩ. ſi ex noxa.cau.aga.l.ij.§.j. *Seruus an poſſit conuenirí.*

u *Præterquã.* hoc referẽ ad alterã partẽ rãtũ.ſic & aliàs:vt C.de vſuf.l.ſi.&.j.de cõdi.fur.l.iiij.& facit ad hãc legẽ.j.de re.iu.l.ſi.

x *Nõ poteſt.* niſi error cõmunis eſſet:vt.ĩ.de oſt.p̃ſi.l.Barbarius.

y *Exceptionem* eſt enim exceptio:vt.ĩ.l.proxi.ſicut & alię quę ſunt ſupra eod.l.ij.

ET *ſi poſt.*] CASVS. Cõueni te qui caueras iudicio ſiſti cum pœna:& iudex præcepit tibi,vt venires intra.x.dies ad iudicium:tu autẽ non veniſti intra.x.dies,ſed veniſti poſt.xiiij. dies vel.xv.an committatur quęque pœna ſcilicet,& vtrum teneris, quæritur.& reſpon.quòd non teneris eam mihi dare:imò habebis aduerſus me exceptionem ſi agam ad pœnam. & hoc verum eſt,ſi ius meum non eſt factum deterius.Viuianus.

z *Pluréſve.* Ad paucos referẽ hęc adiectio:vt.j.de ver.ſig.l.hęc adiectio.aliàs nõ liceret pœniterе:vt.j.loc.ſi in lege.§.colonus. forte qoarta rotiꝰar. C.de inof.teſta.ſi quis in ſuo.vel dic,duos: ar.j.de teſti.vbi.Vel dic,ad arbitriũ iudicis:vt.j.de iure deli.l.j.

ſed

ſed hodie iure nouo videtur, q̃ etiam poſt multos dies & menſes poſsit audiri: vt C. de fideiuſ. l. ſancimus. Vel dic (quod eſt verius) quòd illa in fideiuſſore loquitur: hæc in principali reo tantum: vt hic ſequitur. Item alia ratione veniens poſtea auditur, etiam ſi non eſſet hæc lex: quia cum hæc actio detur ad intereſſe: ſi non eſt factum iuſ actoris deterius, & ſic ſua non interſit: debet veniens audiri, nec debet teneri, quia nõ venit: vt. ĩ. ſi quis in ius vo. l. ij. in fin. & ſic videtur quòd hęc lex nil inducat: ſed dic quòd duo inducit. primum, quia fuit pœna promiſſa certa, & commiſſa quia non venit, remittitur ei ſi veniat intra paucos dies. quod non eſſet aliàs: vt. j. de act. & obl. l. traiecticiæ. §. de illo ſane poteſt. licet in hoc quidã contradicant, & dicãt, quòd intereſſe tantum fuit promiſſum. ſecus ergo, ſecundum eos, ſi certa pœna. Item ſecundũ inducit: quia licet fecerit actor impẽſas, tamẽ non dicitur fieri eius ius deterius quod habet circa actionem quam intẽdit: arg. ĩ. de eo per quem fac. erit. l. fin. in prin. in quo hæc lex valet ſi veniat intra paucos dies. quaſi enim pro eo habetur ac ſi die ſtatuta venerit: vt ar. j. qui. ex cau. ma. l. ab hoſtibus. §. fi. pro his expenſis tamen poteſt agi ex edicto, ſi quis ius di. ſi iudex præceperit venire.

Pœna ſtipulationi apoſita, quãdo committitur.

a *Si rem promiſerit.* not. quòd reus ſe ſiſti promiſit. ſecus in fideiuſſore: vt modo dixi. Item ſiue ſub certa pœna, ſiue non: vt. ĩ. di xi. Item quod dicit ſecũ agendi &c. id eſt quia facit ea quæ ſunt j. qui. ex cau. ma. item ait prætor. §.

b *Deterius.* vt quia actio tempore non perit realis, vel perſonalis, vel temporalis, vel perpetua. ſecus ſi expenſas facit: vt modo dixi. Sed qualiter dicitur fieri deterius, cum totũ perimatur? reſpon. bene: vt infra de peti. here. l. deperditum. & infra de tribu. illud. §. ſi cuius. verſi. minus.

c *Exceptionem.* nam ipſo iure erat ſtipulatio pœnalis cõmiſſa, ſed purgatur. quæro ergo quando hæc & quælibet ſtipulatio cõmittatur? Quidam dicunt quòd tantum lite conteſtata: vt C. de contrahen. & commit. ſtip. nuda. Alij cum potuit facere, & non fecit: vt. j. de ver. obli. ita ſtipulatus. tu dic, aut ſtipulatio eſt ſimplex, & tunc pura, id eſt ſine pœna ſtatim committitur in diem quando dies venerit. Et conditionalis, quando cõditio aduenerit: vt. j. de verb. ſig. l. cedere diem. ſi autem eſt pœnalis: aut eam præceſſit conditio. hoc modo, ſi Stichum nõ dederis. x. dabis: & tunc committitur cum dare vel facere poſſe deſiit: vt. d. l. ita ſtipulatus. niſi in quatuor caſibus: vnus, propter perplexitatẽ: vt. j. de ver. obl. ſi Titius. Secũdus: vt. j. de fideiuſſor. l. fideiuſſor. §. fi. ſed ibi ideo, quia obligationẽ fideiuſſoris ꝓcedit obligatio rei. Itẽ alius: vt. j. ad. l. Fal. l. j. §. itẽ ſi ita. ſed hoc fauore vltimæ volũtatis. Itẽ alius fauore libertatis: vt. j. de manu. teſt. l. libertas. §. j. in his caſibus non expectatur tantum tempus, ſed agitur cum potuit facere vel dare, & nõ fecit. ſi autem pactio alia præceſſit: & tunc aut nuda, aut veſtita. primo caſu committitur lit. cõteſt. in principali: vt C. de cõtrahen. ſtipu. l. nuda. ſi vero veſtita pactio præceſſit, cõmittitur quãdo dare vel facere potuit, & non fecit: vt. d. l. ita ſtipulatus. q. d. non ante. nam & alia ſunt neceſſaria vt committatur: ſcilicet vt ſit in mora: ad quod exigitur quòd intelligat ſe debere, vel intelligere debeat: vt. j. ſi cert. pe. quod te. & quòd aliquod modicũ ſpacium præcedat: vt. j. de col. bonorũ. ſi quis filium. §. fi. & ꝙ ita ſit diſtinguendum, probatur. j. ad. l. Fal. l. j. §. item ſi ita. & quando dies le. ce. cum ſine præfinitione. ea commiſſa quando purgatur? Reſpon. triplex eſt hic opinio. Ait enim M. ꝙ ſiue ſit pœnalis, ſiue non: ſiue in iudicio, ſiue extra: purgatur mora: niſi ſit lis conteſtata: vt. j. de verb. obl. ſi inſulam. vel ius actoris deterius: vt hic, & . j. de arbi. l. ſi cum. in ſi. & . l. ſeq. Bul. autem dicit idem in ſtipulatione, puta quæ nõ eſt pœnalis: vt promittis facere inſulam? vt. j. de verb. obl. ſi inſulã. & . l. ſi ita quis promiſerit. §. Scia. & . l. ſeruum. §. ſequitur. ſi autem eſſet pœnalis, tunc non licet purgare: vt C. de cõtrahen. & cõmit. ſtip. l. magnam. & . j. de ac. & oblig. traiecticię. niſi circa iudicia: vt hic. nam & alia multa ſunt ſpecialia in iudiciis: vt patet in exceptionibus quæ in. l. ij. huius ti. cõtinentur. aliàs enim in cõtractibus difficultas talis ad incommodum pertinet promiſſoris: vt. j. de verb. oblig. l. ij. §. quædam. & . l. continuus. §. illud. in fi. Item pa-

Vbi obligatio rei principalis eſt nulla, ſimiliter erit nulla obligatio fideiuſſoris. Bar.

IX. VLPIANVS libro ſeptuagenſimo ſeptimo ad Edictum.

SI ſeruus iudicio ſe ſiſti promittat: d non cõmittitur ſtipulatio neque in eum, neque in fideiuſſores eius.

Si ſtipulatio facti diuidui in præparatorium iudiciorum pro parte non impletur: committitur ſtipulatio pœnalis in ſolidum vtre iure. ſol pro parte, pro qua fuit impleta, obſtat de æquitate exceptio Bart.

Si plurium ſeruorum nomine e iudicio ſiſtendi cauſa vna ſtipulatione promittatur: pœnam quidem integram committi, f licet vnus † ſtatus non ſit, Labeo ait: quia verum ſit omnes ſtatos non eſſe. g verum ſi pro rata vnius offeratur pœna, exceptione h doli vſurum eum qui ex hac ſtipulatione reus a promiſit, ſecum agendi poteſtatem fecerit, nec actoris ius ex mora deterius b factũ ſit: conſequẽs eſt dici defendi eum debere per exceptionem. c

A tet, quia liberatur à pœna pro parte, ſatisfaciẽdo pro parte: vt. j. l. proxi. §. j. aliàs contra: vt. j. de verb. oblig. ſtipulationum. §. fi. ſed hoc exemplũ non valet: vt dixi. j. l. proxi. §. j. eſt & aliud ſpeciale: vt. j. eo. qui autem. §. j. aliàs cõtra: vt. j. cõmo. ſed mihi. §. in hac. Item niſi circa arbitria: vt. j. de arbi. l. ſi cũ dies. §. fi. & . l. ſeq. & hanc opi. approbat Io. & nos. Tertij dicũt idem, quod M. ſi conditio poteſtatiua præceſſit pœnalem ſtipulationẽ. ſi vero caſualis, tũc id quod Bul. vt ſi nauis ex Aſia venerit, decẽ mihi ꝓmittis? & ſimilia. qđ nihil eſt.

a *Dic quòd ibi erat in obligatione dato: hic facto. Bar.*

Si ſeruus. CAEVS. Seruus cõueniebatur ex cauſa non licita, in qua non poterat in iudicio eſſe: & dedit fideiuſſorẽ. nõ tenet datio fideiuſſoris: adeo quòd nec ipſe ſeruus, nec ipſe fideiuſſor teneatur. & hoc dicit. j. l. & alia. ĩ. e. quotiẽs. [SI PLVRIVM.] Serui mei damnum tibi fecerunt: vnde me conueniſti noxaliter: & eos ſiſtere in iudicio promiſi, & ſtiti vnum. committitur quidem tota pœna de rigore iuris: ſed de æquitate dando partẽ prø illo qui non eſt ſtatus, habeo exceptionem contra te, ſi conueniàs me pro illis quos ſtiti. Viuianus.

† *id eſt licet omnes ſtati ſint præter vnum.*

d *Promittit.* ſcilicet illis caſibus quibus in iudicio eſſe non poteſt: aliàs ſecus: vt ſupra eo. ſi quis ſeruum.

e *Nomine.* vt quia ipſi conueniebantur ex cauſa qua poterant: vt. ĩ. eo. ſi quis ſeruum. vel dominus noxaliter eorũ nomine conueniebatur: vt. ĩ. ſi ex noxa. cau. agatur. l. j.

f *Integram committi.* imò pro parte tenetur: vt. j. rem ra. ha. ſi ꝓcurator. quę eſt contra. Sed ibi erat intereſſe: hic pœna, in qua non conſideratur intereſſe: vt inſtit. de inuti. ſtipu. §. alteri. Acc.

g *Omnes ſtatos non eſſe.* id eſt nõ ſit verũ omnes ſtatos eſſe: aliàs C eſſet falſum qđ dicit: vt. j. de re. du. l. ſi is. §. vtrũ. ibi, nã & hoc falſum erit &c. vel ibi affirmatiua: hic negatiua. Itẽ eſt hic ar. ex ſi. l. quòd pluralis oratio nõ geminat ſignificationẽ ſingularis: vel pluralitas non conuertitur in plures ſingularitates. Sed arg. con tra. j. de cõdi. & demon. l. falſa. §. fi. & de leg. iij. qui concubinã. §. ſi Stichus. ADDITIO. Pro ſolu. huius contra. diſtingue ꝙ hic pluralitas reſpicit vnum & eundẽ effectum, licet cõmunem pluribus, videlicet quòd iſti plures ſerui ſiſtantur pro vna cauſa noxali: ideo iſta pluralitas nõ reſoluitur in ſingularitates: vt hic, & in. l. quamuis. C. de impu. & aliis ſubſti. ſed quando pluralitas reſpicit diuerſos effectus, puta reſpicit diuerſa legata: tunc reſoluitur in ſingularitates: vt probatur in iuribus prælleg. ita diſtinguitur per Bart. & communiter per docto. hic.

Pluralitas an in pluribus ſingularitates conuertatur.

h *Exceptione.* Hic cautè diſtingue: quia aut aliquid eſt dandũ vel faciendũ cauſa implẽdæ conditionis: aut ipſa datio vel factũ eſt in obligatione. Primo caſu: aut ab vno vni, puta promiſi tibi fundum vel legaui ſi quid dares vel faceres: aut à pluribus. Si ab vno, agere non potes ad aliquid, niſi id totũ qđ iniunctum eſt facias: vt. j. de cõdi. & demon. qui duobus. & . l. cui fundus. j. reſpõ. excipere tamẽ poſſet ſi poſſideret partẽ illius qđ ſibi legauit, & D partẽ dediſſet vel feciſſet, ar. huius. §. Si autẽ à plurib': aut pecunia, aut ſpecies certa: aut incerta: aut factũ. primo caſu quis parte ſoluta cõſequitur partẽ: vt. d. l. cui fundus. j. reſpon. idem in ſpecie certa: ar. j. de ſolu. ſi ſtipulatus. §. j. Si incerta, vt hominẽ in genere: pro parte tenetur tantũ: ſed pro parte ſoluta nõ agit, nec liberatur: & ſic non dicit verè impleuiſſe cõditionẽ: ar. j. de verb. obl. l. ij. §. quædã. & . l. in executione. §. pro parte. ſi vero ſit faciẽdũ aliquid à pluribus, neceſſe eſt vel ab vno, vel à plurib', vel ab oĩbus adimpleri vt aliquid poſsit peti: vt. j. de ma. teſta. l. ſi ita fuerit. §. iij. In cõtrario vero caſu ſi vni vel pluribus ſit dandũ, non eſt vis: quia nõ poteſt ſcindi: vt. d. l. qui duobus. Secũdo caſu, ſcilicet qñ datio vel factũ eſt in obligatione: ſi quidẽ factum eſt in obligatione, non cõtingit liberatio, licet in aliquo inceperis ſa cere, niſi cõſummaueris: vt. j. de ver. ob. l. ſtipu. nõ diuiduntur. & in executione. & hoc ſiue vni ab vno, ſiue pluribus ab vno, vel ecõtra: vt dictis legibus. Si vero datio ſit in obligatione, diſtinguit: aut eſt pecunia, aut ſpecies certa, aut genus. primo caſu liberor quatenus ſoluo: licet creditor recipere nõ teneatur: vt. j. de vſur. tutor. §. Luci'. Idẽ in ſecũdo. & ſi decedã, quiſq; meorũ heredũ ꝙ tenetur ꝙ parte: vt. j. de ſolu. ſi ſtipulatus. §. j. In tertio nõ liberor ſoluẽdo partẽ: nec vnus de heredibus meis ſoluẽdo partẽ ſuam,

Solutio pro alio, an accedere liberet.

ſuam,liberatur:ſed eſt in pendenti donec alia pars in eodē homine perſoluatur:vt.ĩ.de condic.inde.ſi non ſorte.§.fin.& no.ĩ. de verb.obl.l.ij.§.j.Et hoc in principalibus.in acceſſoriis,vt in pignore,dic vt.C.de diſtract.pig.l.quandiu. In pœna diſtigue: aut accedit dationi quātitatis,vel ſpeciei,vel generis: & tūc nihil prodeſt partē ſoluere:vt.ĩ.fami.ercis.l. heredes.§. in illa. &.ĩ. de verb.obli.l. v.§.vl. licet hoc caſu dicat M. quòd exceptione repellat à pœna pro rata ſoluꝫ partis:ar. huius §. Si vero in faciendo eſt adiecta pœna: aut eſt indiuiduū:& tūc eſt idem ac ſi eſſet in dando:vt.ĩ.de verb.oblig. ea.§. Cato.ibi,ab omnibus &c.&.l.in executione. §. ij. ſi diuiduū: adhuc in ſolidū cōmittitur in iudiciis:ſed exceptio in parte opponitur:vt hic,&.ĩ.in ius vo.vt eant.l.qui duos. ſed exceptione defenditur: vt hic.ſecus in cōtractibus,vbi etiam commiſsio ſit pro parte:vt.ĩ. de verb. oblig. l.ea.§.Cato. Et eſt ratio,vt ibi not.Vel poſſet dici,q̄ ibi in perſonis heredum loquitur: ſed aliud in ꝑſona ꝓmiſſoris:vt ſit idem qđ in dādo.Quidam tamē hoc caſu,quādo eſt diuiduū,diſtinguunt:aut potuit totum facere,& non fecit: aut propter inopiā nō fecit.Primo caſu in ſolidū cōmittitur,& exigitur:in alio pro parte committitur & exigitur:vt arg.ĩ.de colla.bo.l.j §.ſi cum duobus.immo committi pro parte videtur.ĩ.rem ra.ha.ſi procurator.quę eſt cōtra. ſed ibi erat intereſſe:hic pœna,in qua non conſideratur intereſſe:vt inſti.de inuti.ſtipu.§. alteri. Accurſius.

ne conuenitur.

Ratione dubitationis permittitur quod aliàs non permitteretur. Bartolus.

x. PAVLVS libro primo ad Plautium.

SI eum iudicio ſiſti promiſero,qui iam tempore liberatus eſſe dicebatur,quia iam actione forte non tenebatur:[a] actio in me danda eſt,[b] vt vel exhibeam eum, vel defendam, vt veritas inquiratur.[c]

Vbi eſt dies & conditio,expectatur dies: licet conditio euenerit.b.d.

Homo ſiſti promiſſus,ante diē [d] dolo promiſſoris periit.[e] certo iure vtimur,nō antè pœnam peti poſſe, quàm dies venerit. tota enim ſtipulatio in diem collata videtur. [f]

Stipulatio alteri acceſſoria, aſſumit ſibi naturam eius cui accedit. Bartolus.

Qui iniuriarū actur' eſt,[g] ſtipulatus erat ante litē conteſtatam vt aduerſarius ſuus iudicio ſiſtat. commiſſa ſtipulatione [h] mortuus eſt.non cōpetere heredi eius ex ſtipulatu actionem placuit: quia tales ſtipulationes propter rem ipſam [i] darentur. iniuriarum autem actio heredi non competit.quāuis enim hæc ſtipulatio iudicio ſiſtendi cauſa ſacta ad heredem tranſeat:[k] tamen in hac cauſa dāda nō eſt. [l] Nam & defunctus ſi vellet omiſſa [m] iniuriarū actione ex ſtipulatu agere,non permitteretur ei.Idem dicēdū eſſe & ſi is cum quo iniuriarū agere volebam,ſtipulatione talī commiſſa deceſſerit.nam non cōpetit mihi [n] aduerſus heredem eius ex ſtipulatu actio.[o] & hoc Iulianus ſcribit. ſecūdum quod & ſi fideiuſſores dati erant: minime dabitur in eos actio mortuo reo. Idem Pomponius [p] ſi nō [q] poſt longum tempus [r] deceſſerit:quia ſi ad iudicium veniſſet,litem cum eo conteſtari actor potuiſſet. [s]

Hominem promiſſum debet quis ſiſtere in eadem cauſa quo ad forum non quo ad facultatem. Bartolus.

XI. VLPIANVS libro quadragēſimoſeptimo ad Sabinum.

SI quis quendam [t] in iudicio ſiſti promiſerit,in eadē cauſa [u] eū debet ſiſtere.In eadē autem cauſa ſiſtere,hoc eſt ita ſiſtere,vt actori perſecutio loco deteriori non ſit:quamuis exactio rei poſsit eſſe difficilior. Licet enim difficilior exactio & vxo.ſi donāte.§.ſi ſpōſus.in gl.ſi.in prin.&.ĩ.de condi. & demō.filia.§.Titia.&.ĩ.de iureiu.l.duob'.§.j.& inſti.de act §.fuerat.Arg.cōtra.ĩ.de pe.here.itē veniunt.§.cū prædiximus. [b] &.ĩ. de iure do.cum in fundo.§.ſi fundus cōmunis.& ſic iſta ratione attenta nō ob.ĩ.de act.& obl.l.ex contractibus.&.l.ex depoſiti. &.l.conſtitutionibus.*ADDITIO.* Dic quòd ibi actiones ex cōtractibus tranſeunt ad heredem:niſi ſint acceſſoriæ illis quæ non ſunt tranſitoriæ:vt hic,ſecundum Bartolum.

a *Non tenebatur.* vel tenebatur forte. Accurſius.

b *Danda eſt.* immo videtur nō danda:vt.ĩ.qui ſatiſda.cog.l.ij. §.ſi quis his.ſed hic ratione iuris qđ nō habebat,impedit agere: ibi ratione perſonę:quia in ius ſtare non poterat. Sed pro quo intereſſet? Rñ.pro eo quod probabit ratione expenſarū,nō debiti à quo erat liberatus:vt.ĩ.de eo per quem fac.erit.l.h. Ac.

c *Inquiratur.* Hic no.ratione incertitudinis veritatē inquiri:vt ĩ.de ac.emp.l.Iulian'.§. ſi qs colludēte.&.ĩ.ſi quis in ius voc.nō ierit.l.ij.&.ĩ.rē ra.ha.ſi indebitū.ibi,vt poſsit dignoſci. Acc.

d *Ante diem.* nam ſi poſt diem,ſemper tenetur:vt.ĩ.qui ſatiſda. cog.ſi deceſſerit.in fi. Accurſius.

e *Periit.* vt quia occidit eum:vt.ĩ.de verb. oblig. ſi ſeruum. in prin.ſecus ſi non dolo eius periiſſet.Nam tunc non tenetur: vt ĩ.qui ſatiſda.cog.ſi deceſſerit. Accurſius.

f *Videtur.* ſic.ĩ.de verbo.oblig.l.in illa.

g *Actionis.* ſ.deſtinatione.ſic &.ĩ.ſi.cer.pet.l.qui pecuniā. Ac.

h *Commiſſa ſtipulatione.* ſcilicet ante litem conteſtatam tantum.

i *Propter rem ipſam.* id eſt,ꝓpter actionē iniuriarū,quę nō rē proſequitur, ſed vindictā: vt.ĩ. de iniur.l.j.§.j.in fin.&.ĩ. de colla. bo.l. cum emancipati,

k *Ad heredē tranſeat.* ſcilicet ſui natura,cum ſit perſonalis & perſecutoria: vt.ĩ.de act. & obl.l.ex contractibus.

l *Danda non eſt.* ipſo iure.an idem in redhibitoria,vel alia actiōe curſu tēporis ſublata? Rñ.non:vt.ĩ. de conſti.pecu.l.item illa.§.j. ſecūdum Io. & eſt ratio,quia tēp' ipſo iure nō tollit actionem,licet elidat: vt.ĩ.de act. & obli.l. obligationū. §. placet. vnde nihilo minus agitur ex ſtipulatiōe:vt.ĩ.e. qui autē. §. illud.ſed per exceptionē puto eū remoueri ꝑ dictam.l. obligationū fere.§.placet. at hic morte tollitur ipſo iure.Item no. hic actionem quæ in locū alterius ſubrogatur,eiuſdē poteſtatis & effectus eſſe cuius eſt illa in cuius locū ſubrogatur.ſic.ĩ.de do. iter vi.

a *Tu dic ſecundū Bart. quòd actio quæ ſurrogatur loco alterius, aſſumit naturā primordialis eius, non autē accidēs tale:nisi eſt cā quā habitura eſt ex poſt facto:vt puta quia creſcit per inſectationem. & materiam iſtam ponit plene.l.i. §. hoc autē. ſi quis teſta. lib.eſſe inſ. fuerit.*

b *Dic breuiter ſecundum Cuil. quatum ad dictionem niſi, dicēdū quòd ante precedit oratio negatiua: & dictio niſi, poſt.aut præcedit oratio affirmatiua, & tunc excipit: vt d.l. actio. C. de tranſac. & ſimilibus.*

dus:vt.ff.ſi ex noxa.l.j.& ſupra de verb.obli.inter ſtipulantē.§.fi.

a *Iudicatus.* id eſt condemnatus.ſic.j.eo.l.ſi.

QVI autem.] CASVS. Sed pone quòd Titius nouū priuilegium impetrauit:puta quòd non teneatur iurare de calūnia.hoc caſu non videor Titium in eadem cauſa ſiſtere. [ILLVD.] Tu tenebaris mihi redhibitoria,& non reſtabant niſi octo dies:vnde vocaui te ad ius.iudex p̄cepit tibi vt poſt quinque dies venires ad iudiciū.nō veniſti, & ita actio mea amiſſa eſt.cōueni te ad intereſſe:tu dicis quòd mea nō intereſt:cum non habebam actionē. & ſic volebas quòd inſpiceretur præſens tēpus.ego autem dicebam vt inſpiciatur illud tempus quo habebā actionem. & ſic teneberis mihi ad intereſſe,& condēnaberis ad intereſſe meum. vel dic caſum vt.ff.e.l.ſi eum.in fi.Vi.

ſtitiſſe.

b *Qui autem nouo.* vt quia habuit tale priuilegium,ne in illa cauſa iuraret de calūnia, vel vt omnino non teneretur reſpondere. Sed videtur quòd hoc priuilegium non valeret, quaſi præuentus ſit:vt j.de iud.ſi quis poſteā Reſpon.ibi ad ſui poſtulationem, hic non: ar.ff.quod quiſque iur. l.iij.in prin.nam & legatus ſi non data opera in legationē miſſus fuerit,à cauſis inchoatis antè interim excuſatur:vt.j. de arbit. nō diſtinguemus.§. itē ſi quis Romæ. Alij dicunt quòd hic impetrauit etiā de cauſa iſta priuilegium:ibi autem de futuris tantū datum intelligitur:quod puto verum.

SIT tamen dicendum eſt videri in eadem cauſa eum ſtetiſſe.* Nam etſi nouum æs alienum contraxiſſet,vel pecuniam perdidiſſet, videtur tamen in eadem cauſa ſtetiſſe. ergo & qui alij iudicatus [a] ſiſtitur, in eadē cauſa ſtare videtur.

XII. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

QVi autem nouo [b] priuilegio vtitur,non videtur in eadem cauſa ſiſti.

Sufficit ab initio intereſſe, licet deſinat ex poſtfacto. Bart.

Illud tenendum eſt,quòd æſtimationem eius quod interſit agentis,ad illud tempus referendum eſt,quo ſiſti debuit: non ad id quo agitur,quamuis deſierit eius intereſſe.[c]

Qui promiſit eum ſiſtere qui non poteſt eſſe in iudicio,non tenetur. Bart.

XIII. IVLIANVS libro quinquagēſimoquinto Digeſtorum.

QVotiens ſeruus iudicio ſiſtendi cauſa vt ipſe litigaturus [d] vel ab alio ſtipulatur,vel ipſe promittit:[e] nec committitur ſtipulatio,nec fideiuſſores tenentur:[f] quia ſeruus conueniri vel conuenire non poteſt. [g]

Stipulatio procuratoris ſuper re domini, in dubio intelligitur facta procuratoris nomine, & ad domini intereſſe refertur. Bar.

XIIII. NERATIVS libro ſecundo Membranarum.

SI procurator ita ſtipulatus eſt, [h] vt ſiſtat dumtaxat eum quē ſtipularetur, non etiā pœnam ſi ſtatus non eſſet ſtipularetur:propemodū nullius momēti [i] eſt ea ſtipulatio: quia p̄curatoris,quod ad ipſius vtilitatem pertinet,nihil intereſt ſiſti. [k] Sed cum alienū negotium in ſtipulando egerit, poteſt defendi,nō procuratoris, ſed eius cuius negotium geſſerit, vtilitatem in ea re ſpectandam eſſe: vt quantum domini litis interfuit ſiſti,tantū ex ea ſtipulatione non ſtato reo procuratori debeatur. [l] Eadem & fortius adhuc dici poſſunt, ſi procurator ita ſtipulatus eſſet, *Quanti ea res erit*: vt hanc conceptionem verborum non ad ipſius,ſed ad domini vtilitatem relatam interpretemur.

Si promittens iudicio ſiſti, deſiit poſſe cōuenire, ſtipulatio euaneſcit. Bart.

XV. PAPINIANVS libro ſecundo Quæſtionum.

SI tutor iudicio ſiſti promiſerit, [m] & ſtipulationi non obtemperauerit, [n] & interea pupillus adoleuerit, aut mortem obierit, aut etiam abſtētus ſit [o] hereditate: denegabitur ex ſtipulatu actio. nam & ipſius rei quæ petebatur, ſi tutor iudicatus [p] fuerit,& eorum [q] quid acciderit, non eſſe dandam in domino mandati conuentus:vt infra de adqui. poſſ.l. poſſeſſio quoque.§.fi.Item no.factum procuratoris ad vtilitatē domini referri:vt.j.de noui ope.nun.l.ſtipulatio.§.fin. & j. ne vis fiat ei.l.ij.& de procu.l.qui p̄prio.§.procurator vt in cæteris. & j. de in lit.iuran.videamus.§ curatores. verſi. ſi tamen. quod eſt verum ſi tanquam procurator faciat.ſecus ſi tanquam dominus contrahat:vt.j.de contrahen.empt.l. in huiuſmodi. & l.ſeq.& j.de adqui.poſſ.ſi me in vacuam.§.penult.

Falſū procuratoris ad vtilitatē domini refertur.

SI tutor.] CASVS. Titius erat tutor Seij: & cum immobilia non poſſideret,conuētus fuit nomine pupilli Seij:& ſatisfecit.& anteqnā veniret dies in quo Titi[p] ſiſteret,finita eſt tutela,& non ſtetit:nunquid tenetur tutor?& reſpon.quòd tutor nō tenetur:imò plus dico,quòd ſi tutor finita tutela condemnatus ſit,non fit executio in tutore. Viuianus.

a *Dic ſecūdum Bart. quòd hoc potuit intereſſe: in aliis enim caſibus contrarium petitur ex:quia intereſſ.*

b *Qui autem nouo.* vt ſupra co.l.ſi ſeruus.

c *Quamuis deſierit intereſſe.* ſcilicet reum ſiſti. poteſt enim eſſe, quòd interfuit mea quādo debuit ſiſtere,nunc nō: vt ſi iniuriarum aliquem conuenieba,qui poſt deceſſerit poſt longum tēp' in quo debuit ſiſtere.aliàs nec fideiuſſor tenetur:vt.ff.e.l.ſi eū.§.fi. Item poteſt eſſe,quia actio temporalis erat alia quàm iniuriarū quæ perpetuaſſem.ſed certe immo videtur tēpus lit.cōteſt. ſpectari:vt.j.commo.l.iij.§. in hac.Itē ſi deſierit intereſſe, videtur definere teneri:vt.j.man.ſi procuratorē.§.mādati.quæ ſunt cōtrariæ.ſed hic ſpeciale in iudiciis:vt & alia multa dixim'.ff.eo.& ſi poſt tres.vel dic vt diximus.j.de condic.triti.l.iij.nam & aliàs in multis locis quis tenetur,licet deſierit actoris intereſſe:vt patet p hæc exempla.j.de ſer.cor.l. doli.§.h.& j. de vi & vi ar.l.j. §.rectiſſime.& j.de fur.inter omnes.in prin.& j. de euic.l.euicta.§.ſi ſeruus.& j.de ædil.edict.iuſtiſſime.§.fi.& j.de re iudi.ſi kalendis.& j.de eden.vbi exigitur.§.is autem.& j.de iniu.l.iniuriarum æſtimatio.& j.ad le.Aquil.l.antepenul.Ar.cōtra.). ad exhi.l.tigni.§.fi.& in decre.j.quæſt.j.eos qui.& j.de rei vindi. ſinautem.§.j. [a] Et not.quòd vbi morte deſinit mea intereſſe, tunc ipſo iure non tenetur fideiuſſor ad pœnam.ſi alio modo, per except.vt.ff.eo.ſi eum.§.qui iniuriarum.& hic.

d *Quotiens. Ipſe litigaturus.* cæterum ſi tāquam dominus litigaturus ſtipulatur,adquirit domino,& ſic valet.Ac.

e *Promittit.* cum ſit reus.

f *Tenetur.* vt ſupra co.l.ſi ſeruus.

g *Non poteſt.* hoc regulariter.in caſibus enim & conuenire & cōueniri poteſt:vt ibi a de ali.& ci.le.ſeruos.& C.qui legi.per. ha.ſtan.in iudi.l.fin.& C.ſi per vim vel alio modo.l.j.& C.vbi

A cau.ff.l.fin.& infra de iudi.l.vlt.& facit:C.de iudi.l.ſeruus.

Si procurator.] CASVS. Aduerſus te p̄curator meus agebat, & ſtipulatus eſt à te vel ab alio, qui p̄mittebat ſiſtere,quòd iudicio ſtaret:& hoc ſine pœna fecit.vtrum valeat talis ſtipulatio?valet:& venit in hac ſtipulatione intereſſe meū,nō procuratoris. & videtur q̄ alteri ſtipulari quis nō poſſet.ſed dic quòd talis ſtipulatio valet: & venit ī hac ſtipulatione intereſſe meū,non p̄curatoris. idē ſi ſtipulatus à te,pro quāti res erit, p̄mittis ſi non ſtares in iudicio. Vi.

h *Stipulatus eſt.* à fideiuſſore. Accurſius.

i *Nullius momenti.* allegando dicit.

k *Intereſt eum ſiſti.* niſi quatenus domino tenetur actione mādati, ſi ſtipulatus nō fuiſſet vt ifra de eden. ſi quis ex argētariis.§. pertinere.verſi.procuratori.ſed ratione illius intereſſe nō videtur interponi:tamen totum allegando dicit.

l *Procuratori debeatur.* ſed & domino ex hac ſtipulatione vtilis datur: vt infra de procu. in cauſæ.ī fi.& eſt ſpeciale in iudiciis vt per liberam perſonā actio adquirat. ſecus in cōtractib'.vt.C.per quas perſo.no. adqui.l.j.& infra de verb.oblig. ſi ita ſtipulatus fuero.vj. §.Chryſogonus.niſi in caſibus: vt.j.de verb. obl.ſi procurator preſentis. ſed illā intelligunt quidam,quòd in iudiciis loquatur,& in aliis,quos no.inſtit.de inut.ſtip.§.eivero qui. ſed in cōtractibus cogitur cedere actionem

B

C

D

m *Promiſerit.* in cauſa pupilli:quia nec ipſe nec pupilli poſſidebat immobilia:vt.ff.qui ſatisda.cogan.l.ſciendum.§.tutores.

n *Obtemperauerit.* vt quia pupillus adoleuerat antequā tutorē ſtere cp̄orteret.& ordina literā iſtam ita:ſi tutor ſiſti promiſerit,& ita interea pupilli adoleuerit,& ſtipulationi nō obtēperauerit:nec enim tenetur:vt.j.de admi. tuto.l. tutor p̄ pupillo. in prin. aliàs ſi poſſet ei obiici dolus,teneretur ij ſe,nō pupilli: vt.j.de acti.em.p.t.lul.§.idē Iulianus.in fi.§.idē ſi culpa,vel mora,vel alia:vt.ff.eo.ſicut.in fi.& C.vnde vi.remiſerint.in fi.niſi pupillus ſit locupletior:vt.j.quando ex fact.tuto.l.iij §.dolus.

o *Abſtinuerit.* per in integ.reſt.& ob hoc non ſtetit tutor.

p *Iudicatus.* id eſt condemnatus.ſic.ff.eo.ſi quis quenquam. in fi.& j.de admi.tuto.l.ij. Accurſius.

q *Et eorum.* ſcilicet ſupradictorū:vel quòd adoleuit,vel quòd

mortuus eſt:vel abſtẽtus:quibus primis duabus cauſis cũ finiatur tutela,non ſit executio in tutorem:vt hic ſubiicit,& C.quãdo ex fact.tuto.l.j.&.j.de re iudi.ſi ſc.§.tutor.&.j.de euic.illud.§.j. Et idẽ in quolibet ſimili adminiſtratore,vt finito officio nõ ſiat in eum executio:vt.j.quãdo ex fact.tu.vel cura.l.poſt mortem.ſecus in procuratore extra iudicia:vt.j.de procu.l.procurator qui pro euic.

† *De his Plato dialogo. 2. de legib. Macrob. Saturna.li.1. ca. 16. Gell.lib. 3.cap.17.*

DE FERIIS & dilationibus &c.

Hac pars de feriis, dicitur infra eo. vſque ad.l. oratione. & in.l. pen. ſequens de dilatio. dicitur in.l.oratione.&.l. more. &.l. fin.

† *Quidam ad hunc ſit ſic legũt, & dicunt ſic tẽporibus earũ: & ex quib' cauſis feria nõ impediãtur.*

TITVLVS XII.

Tempore vindemiarum vel meſſium nemo compellitur in ius venire: ſi tamen ſponte venerit, & litigauerit, lata ſententia tenet: lata vero contra non comparentẽ, nulla erit.h.d. vſque ad.§. ſed excipiuntur.

1. VLPIANVS libro quarto de omnibus tribunalibus.

NE quis] CAIVS. Volo tẽpore vindemiarum vel meſſiũ te ad iudicium vocare: & ſi nõ venias, volo quòd cogaris. non poſſum quidem hoc facere, vt cogaris: ſed ſi venias, & pſeueres ſpõte, & ſententia lata fuerit: valet quidẽ ſententia. Si nõ perſeueraſti ſpõte, ſed te abſente lata fuit ſententia, nõ valet ſententia ipſo iure. Sequẽtia plana ſunt vſque ad.l. præſides. Viuianus.

† *No. quòd feriis poteſt renunciari non ſolũ ex preſſe, ſed etiã tacite. concor. extra. 5.l. ſi feriis. infra eo. tit. in.c.ſi. ant.eo.*

a *Cogat.* i.cogi faciat. ſic.j.de his qui no. infa.furti.§.mandati.

b *Exprimitur.* Hanc orationem non habemus, ſed eius ſententia eſt tam in feriis vt hic, &.j.eo.l.ij. quàm in dilationibus: vt.j.eo.l.oratione. Accurſius.

c *Occupati.* bona ratio: vt.C.de agri.& cẽſi.l.j. quid ergo ſi non ruſticus fuerit, ſed miles vel clericus, qui procul à rure ſunt? Dicũt quidam, quia hæc cauſa ceſſat, quia occupati &c. ceſſat prohibitio legis: vt ar.j. de repu.l.ſi.§.pe.&.j.de pac. quod dictũ.& ex duabus legibus.j.de rit.nup.l.pe.§.de vno.&.C.de iterdicto ma.ſi tutor. Itẽ totũ illud generale quod primo generaliter dicitur, per ſubſequens quia, reſtringitur: vt infra de calum. hęc actio. item.j.de iure immu.l.ſemper.§.negotiatores.&.§.diuus. ſed tu dic contra, quia poteſt occupari & auocari per alios, ſcilicet per teſtes vel auuocatos quos tunc non poſſet habere. Præterea hæc non fuit cauſa finalis circa ipſum vocatum, ſed impulſiua: vnde non ceſſat prohibitio, licet ceſſet cauſa: ſicut fuit in Calphurnia. nam ſi ibi fuiſſet cauſa finalis, hodie poſſent bonæ mulieres poſtulare: quod non poſſunt: vt infra de poſtul.l.j.§.ſexũ. Item pro hoc.j. qui & à qui.l.proſpexit.

d *Compellendi.* libellus tamen dari poteſt: vt infra de adul. miles.§.ſexaginta.

e *Per ignorantiam.* ſcilicet iuris.

f *Socordiam.* id eſt per contemptum iuris, cum illud ſciat.

g *Sententia valebit.* hic no. tria: primo, quia etſi non ſpõte litigarent, tamẽ ſententia videtur valere: vt.j.de arbi.ſi feriatis. quę eſt contra. Sed dic quòd ibi dies cõpromiſſi exitura erat. hic nõ erat exitura dies iudicij. Vel dic quòd & ibi partes cõſenſerunt ſed arbiter nõ volebat: vnde fuit compulſus. Item ſecũdum Io. no. quòd partiũ conſenſu aliquid de iure relaxatur: vt hic,&.j. e.l.ſi feriatis.& infra de iudi.l.ij.in prin.&.C.de temp.& repa. ap.l.ſi.in fi. Sed an idem in teſte, vt partium cõſenſu poſsit ei ſacramẽtum remitti? dic quòd ſic, eiſdem argumentis: licet in ſacramento calumniæ ſit ſecus: vt.C. de iura.calum.l.ij.§. ſed quia. Item tertium no. quia quod fieri non debet, factum tamen tenet. ſic.j.de interdict. & releg.l. relegatorũ.§.ad tempus.&.j. quando ap.ſit.l.j.§.biduum.&.j.de re.eo.qui ſub tut. vel cu.l. ſi

Partiũ conſenſu aliquid de iure laxari poteſt.

a Scribites hic, & præſtat Bal.

eum actionem iudicati probatum eſt.

DE FERIIS † ET DIlationibus, & diuerſis temporibus. †

TITVLVS XII.

Tempore vindemiarum vel meſſium nemo compellitur in ius venire: ſi tamen ſponte venerit, & litigauerit, lata ſententia tenet: lata vero contra non comparentẽ, nulla erit.h.d. vſque ad.§. ſed excipiuntur.

1. VLPIANVS libro quarto de omnibus tribunalibus.

NE quis meſsium vindemiarumque tempore aduerſarium cogat [a] ad iudicium venire, oratione diui Marci exprimitur: [b] quia occupati [c] circa rem ruſticam in forum compellendi [d] non ſunt. Sed ſi prætor aut per ignorantiam [e] vel ſocordiam [f] euocare eos perſeueraſſet, hique ſponte venerint: ſi quidem ſententiam dixerit præſentibus illis, & ſponte † litigantibus, ſententia valebit, [g] tametſi non rectè fecerit qui eos euocauerit. Sin verò cum abeſſe perſeueraſſent, ſententiã protulerit [h] etiam abſentibus illis: conſequens erit dicere ſententiam nullius eſſe momenti. [i] neque enim prætoris factum iuri derogare oportet. [k]

Et citra appellationẽ igitur ſententia infirmabitur. [l]

In hoc.§. & in.l.ſeq. excipiuntur multi caſus, in quibus non obſtant feria. & hoc ſit loco ſummarii.

Sed excipiũtur [m] certæ cauſæ ex quib' cogi poterimus & per id tẽporis cum meſſes vindemiæq; ſunt, ad prætores venire: ſcilicet ſi res tẽpore periturа ſit: hoc eſt, ſi dilatio actionẽ ſit peréptura. Sane quotiens res vrguet, [n] cogẽdi quidẽ ſumus ad prætorẽ venire: verũ ad hoc tantũ cogi æquum eſt, vt lis conteſtetur. [o] & ita ipſeis * verbis orationis exprimit. Deniq; alterutro [p] recuſante poſt litem conteſtatam litigare, dilationem oratio conceſsit.

2. IDEM libro quinto ad Edictum.

EAdẽ oratione diuus Marcus in ſenatu recitata effecit, de aliis ſpecieb' prætorem adiri etiã dieb' feriaticis: * vtputa vt tutores aut curatores dẽtur: ¶ † vt officia [q] admoneantur: ceſſantes * excuſationes [r] allegentur: alimenta [s] cõſtituantur: ætates [t] probentur: ventris nomine [u] in poſſeſsionem mittatur, vel rei ſeruandæ cauſa, [y] vel legatorũ, fideiue commiſſo-

a Cogat. i.cogi faciat. ſic.j.de his qui no. infa.furti.§.mandati.

b *Exprimitur.* Hanc orationem non habemus, ſed eius ſententia eſt tam in feriis vt hic, &.j.eo.l.ij. quàm in dilationibus: vt.j.eo.l.oratione. Accurſius.

c *Occupati.* bona ratio: vt.C.de agri.& cẽſi.l.j. quid ergo ſi non ruſticus fuerit, ſed miles vel clericus, qui procul à rure ſunt? Dicũt quidam, quia hæc cauſa ceſſat, quia occupati &c. ceſſat prohibitio legis: vt ar.j. de repu.l.ſi.§.pe.&.j.de pac. quod dictũ.& ex duabus legibus.j.de rit.nup.l.pe.§.de vno.&.C.de iterdicto ma.ſi tutor. Itẽ totũ illud generale quod primo generaliter dicitur, per ſubſequens quia, reſtringitur: vt infra de calum. hęc actio. item.j.de iure immu.l.ſemper.§.negotiatores.&.§.diuus. ſed tu dic contra, quia poteſt occupari & auocari per alios, ſcilicet per teſtes vel auuocatos quos tunc non poſſet habere. Præterea hæc non fuit cauſa finalis circa ipſum vocatum, ſed impulſiua: vnde non ceſſat prohibitio, licet ceſſet cauſa: ſicut fuit in Calphurnia. nam ſi ibi fuiſſet cauſa finalis, hodie poſſent bonæ mulieres poſtulare: quod non poſſunt: vt infra de poſtul.l.j.§.ſexũ. Item pro hoc.j. qui & à qui.l.proſpexit.

d *Compellendi.* libellus tamen dari poteſt: vt infra de adul. miles.§.ſexaginta.

e *Per ignorantiam.* ſcilicet iuris.

f *Socordiam.* id eſt per contemptum iuris, cum illud ſciat.

g *Sententia valebit.* hic no. tria: primo, quia etſi non ſpõte litigarent, tamẽ ſententia videtur valere: vt.j.de arbi.ſi feriatis. quę eſt contra. Sed dic quòd ibi dies cõpromiſſi exitura erat. hic nõ erat exitura dies iudicij. Vel dic quòd & ibi partes cõſenſerunt ſed arbiter nõ volebat: vnde fuit compulſus. Item ſecũdum Io. no. quòd partiũ conſenſu aliquid de iure relaxatur: vt hic,&.j. e.l.ſi feriatis.& infra de iudi.l.ij.in prin.&.C.de temp.& repa. ap.l.ſi.in fi. Sed an idem in teſte, vt partium cõſenſu poſsit ei ſacramẽtum remitti? dic quòd ſic, eiſdem argumentis: licet in ſacramento calumniæ ſit ſecus: vt.C. de iura.calum.l.ij.§. ſed quia. Item tertium no. quia quod fieri non debet, factum tamen tenet. ſic.j.de interdict. & releg.l. relegatorũ.§.ad tempus.&.j. quando ap.ſit.l.j.§.biduum.&.j.de re.eo.qui ſub tut. vel cu.l. ſi pupillorũ.§.ſi prætor.&.j. quæ in frau.credi.l.j. vel dici poteſt q̃ vocatio prima nõ tenuit, ſed ex quo vocatus conſenſit ſpõte, extũc tenet principaliter iudiciũ: quia iuri ſuo renũciauit: quod poteſt: vt ar.C.de pac.l.pe.&.j. quãdo ap.ſit.l.ſi & ſic tenet, cum nõ ſit contra legem. aliàs non: vt.C.de leg.& con.non dubium.

Dicunt iſtã gloſſ. ſingu. ad hoc, quod poteſt renũciari iuramentum teſtibus cõſenſu partiũ: ſed nouam cautelã ſummia nõ: quãuis tacite ſic.l.2.§. quod obijcitur. C. de iura. calũ. iunctis ibi no. Bolo.

h *Protulerit.* lite conteſtata ante ferias.

i *Nullius eſſe momenti.* hoc idem in dilatione quæ vocato datur, vt in medio ſententia lata non teneat: vt in authen. de exhi. & intro. reis. §. ſancimus. col. v. ibi, ĩ medio &c. Sed nõne debeũt venire ad allegãdũ priuilegia ſua? Reſpon. nõ, ſi certum erat eo tẽpore eos vocari non debere: vt.ſ. de iuriſ. omn. iu. l.ſi. ſecus eſt quãdo eſt dubium: vt.j. de iudi.ſi quis ex aliena. & ſ.ſi quis in ius vo. non ie.l.ij.

* *ipſis.*

k *Derogare oportet.* imò derogat & corrigit: vt.ſ. de iuſti.& iur. l.ius ciuile.§.ius prætorium. quæ eſt cõtra. Sed dic illud ꝓpter publicã vtilitatẽ. vel dic quòd nõ derogat vnã ſententiã dãdo: vt hic, ſed legem faciẽdo ſic, cũ legẽ facere poſsit: vt infra. de iure natu.§. prætorum quoque.

* *feriatis.*

† *Adde q̃ iſtud procedit etia diebus feriatis in honorem dei: quia iſte eſt actus pius. m.c. ſi. ver. pietas. extra. e. per quẽ testium ita tenuit Albe. hic, & Ang. in l. 1. in prin. ff. eo. & poſt eos Ia. hic.*

l *Infirmabitur.* i. infirma eſſe oſtendetur. ſic C. de reſcin. vẽd. ſi dolo. &.C. quãdo prouo. nõ eſt neceſſe. l. certa. &.C. de prædi. mino. l. & ſi is. Vel dic, infirmabitur quatenus de facto proceſſit & lata fuit. Et ſic not. quòd vbi non tenet ſententia ipſo iure, nõ eſt neceſſe appellari. ſed ſi appellaretur, an ſententia lata confirmetur dato quòd non proſequatur? Reſpon. nõ: vt infra de appel. ſi expreſsim. niſi in caſu, vt in falſo procuratore qui egit iudicium, & ſuccubuit, & dominus appellauit. nam per hoc ratum habuit: vnde retrotrahitur: vt infra rem ra. ha. cum minor. §. fin.

m *Sed excipiuntur.* ſcilicet à generali dicto orationis: & ipſa eadem oratio excipit: vt.j.l.proxi. in prin.

n *Vrguet.* ſume argu. quod aliàs prohibitũ, ex neceſsitate toleratur. vt.ſ. de offi. con. l.j.& de officio præfidis. l. ſenatuſconſulto.§.ſi quid. Accurſius.

o *Conteſtetur.* forte hodie ſatis eſt executoris conuentio, cum per eam fiat interruptio: vt.C. de præſcript. xxx. an. l. ſicut.

p *Alterutro.* id eſt altero. ſic.j. quemad. teſta. ape. l. ſi in duobus. & infra de pac. reſcriptum. §. ſi pacto.

¶ *Eadem oratione. Aut curatores dentur.* ad omnes ſequentes caſus ſpeciales ſunt reddendæ cauſæ ſpecialitatis: & hic erit iſta, ne minorum res pereant.

r *Officia.* id eſt tutores dati, qui officium habere dicũtur: vt in rub. C. quando mu. tu. of. fun. poteſt. vel dic. i. officiales etiã quilibet: ſicut &.ſ. de offi. proconſul. ſi in aliquam. §. j.

ſ *Excuſationes.* Ne periculo tutelæ inuitus quis ſubiiciatur.

t *Alimenta.* pupillis à tutoribus: vt infra vbi pu. educ. l. j. & hoc ne fame pereant.

u *Ætates.* quia facilè poſſunt perire ſenes, per quos probãtur ætates. j. de Carb. edi. l. iij. §. duæ. quæ probatio valet ad multa: puta ad matrimonia contrahenda. Itẽ ad in integ. re. petendas. Item ad finiendam tutelam, & ſimilia.

Ætas ſeniæ in ad quid prodeſt.

x *Ventris nomine.* ne mulier fame pereat. idem in Carboniano: vt.j. quis or. in bo. poſ. l. ij. §. dies.

y *Vel rei ſeruandæ cauſa.* videtur hic q̃ in nullo iã ꝓſit hic tit.

cum

cum ſemper poſſim petere mitti in poſſeſſionẽ:quod erit peius ſibi quàm ſoluere:ſed reſtringe ad eum caſum,quando eſt debitor ſuſpectus ne dilapidet:vt infra de ap.imperator.Item quando dilatione ſit actio peritura,aliàs non:vt ſupra.l.proxi. & idẽ diei poteſt in ſequenti ſatisdatione,de qua dicitur infra vt le. vel fideicom.no.caue. per totum.

a *Damni.* quod celeritatem deſiderat:vt.ĩ. de dam.infect.l.j.

b *De teſtamentis exhibendis.*ſ.in publicũ, & petẽdis dari ſine die & conſule:ne detur materia fabricãdi falſum: vt.ĩ.quemad.teſt. ape. l.ij.§.diem.& facit infra de ap.re.l.fina.

c *Incertum eſt.*vt quia ſub conditione eſt aliquis heres inſtitut[a]:vel aliàs eſt incertum:vt.ĩ. de cu.bo.dan.l.j.

d *Patronis.*id eſt qualiter pater à filio, & ecõuerſo:vt in authen. qui.mo.nat.effici. ſui. §.ſi.col.vij.& qualiter patroni à libertis & econtra ali debeant:vt infra de lib. agno.l. ſi quis à lib.§.ſolent.

e *Hereditate.* Et ſic fideicommiſſario reſtituere.nam ſi ante aditam hereditatem decedat,non tranſmittit ad heredem,niſi in caſu: vt.C.de his qui ante aper. tabu.l.j. &.C. de cadu.tol.§.in nouiſſimo.& ſic non eſſet qui eam reſtitueret.

f *Aſpectu atrox.* & ſic ſecũdum M.poteſt iudex ferre ſententiã vt de facto vidit & ſcit. ſed ſecũdum Io.poteſt de facto ſibi vt iudici cognito, id eſt ſecũdum quod eſt ſibi p̃batum p teſtes vel inſtrumenta & præſumptiones:vt hic,&.ĩ.de offic.præſi.illicitas.§.veritas.&.ĩ.de teſti.l.iij.§.ideoque. ibi,tu magis ſcire &c.&.ĩ.fini.reg.l.ſi irruptione.§.fi. & ſimilibus. de facto autem ſibi cognito vt priuato, non poteſt.

g *Libertas.* hoc fauore libertatis.

h *Solet. Morte.* Primo ponit exẽplum de morte: vt in furti actione quæ moritur cum fure,& de actione legis Aquilię, quæ moritur cum dante damnum:vt inſtit.de.l.Aquil.§.his autem verbis.& idem de actione iniuriarũ pro iniuria atroci,vel non atroci.hæc tamen tempore tollitur:vt.C.de iniuriis.l.ſi nõ conuicij. & idem de actione in factũ quæ datur in quadruplum pro eo quod de incendio vel ſimilibus raptum eſt:ſed hæc tẽpore tollitur:vt ſubiicit,& infra de incen.rui.nau.l.j.Item ſecũdum quoſdam ſimilis eſt actio quæ pro mortuo inferendo proponitur:vt.ĩ.de reli.& ſum.fune.l.liberũ.in fi.Itẽ no. quod dicitur de morte,poteſt etiã intelligi de morte rei debitæ:vt quia erat bos,vel ſimile,cuius interitu reus liberatur:vt ifra de verb. oblig.ſi ex legati.de tempore autem dicit,vt quia dies actionis exit.Sed quid hæc lex adiicit primæ in.§.fi Reſpon. hic morte & tempore,ibi tempore tantũ.& facit ad hoc.ĩ.de iure delibe. l.Ariſto.§.fi.&.l.ait.§.fi.

i *Rate.* fluuiali.

k *Nane.* marina.

l *Dicuntur.* ſcilicet aliqui.

m *Item res.* id eſt actio in rem.

n *Actionis.* ſcilicet perſonalis.

o *Qui quid.* hoc eſt aliquid.

p *Nundinarum.* Puta,accepit pecuniam à vicinis vt ſuum frumentum nõ portaret,vt alij carius venderent:& ſic incidit in.l. Iul.de anno.vt.ĩ.ad.l.Iul.de anno.l.ij.

P*Ræſides*]*C A S V S.* Poteſtas Boñ.debet procurare vt feriæ

rum,vel damni [a] infecti. Itẽ de teſtamentis exhibendis:[b] vt curator detur bonorum eius cui an heres exſtaturus ſit,incertũ eſt:[c] aut de alendis liberis, parentibus, patronis:[d] aut de adeunda ſuſpecta hereditate:[e] aut vt aſpectu atrox [f] iniuria æſtimetur:vel fideicommiſſaria libertas [g] præſtanda.

Hic enumerantur alii caſus in quibus non obſtant feria.

III. IDEM libro ſecundo ad Edictum.

SOlet etiã meſsis vindemiarumque tẽpore ius dici de rebus quæ tempore vel morte periturę ſunt. morte,[h] veluti furti,damni iniuriæ,iniuriarum atrociũ:qui de incendio,ruina, naufragio,rate,[i] naue [k] expugnata rapuiſſe dicuntur:[l] & ſi quæ ſimiles ſunt.Itẽ ſi res [m] tẽpore periturę ſunt: aut actionis [n] dies exiturus eſt.Liberalia quoque iudicia omni tempore finiuntur.Itẽ in eũ qui quid [o] nundinarũ [p] nomine aduerſus cõmunem vtilitatem acceperit, omni tempore ius dicitur.

IIII. PAVLVS libro primo ad Edictum.

PRæſides prouinciarum ex cõſuetudine cuiuſque loci obſeruentur:& debet indicere eas ſicut olim eſt ſtatutũ ab anteceſſoribus eius.

q *Statuere.*ſed videtur quòd nõ poſſunt:vt.C.eo.l.à nullo.quę eſt contra.ſed dic ſtatuere.i.ſtatutas antiquitus ferias indicere. ſic.ĩ.de offi.procon.ſi in aliquam.in prin.ibi,& ferias.

ſolent meſsis vindemiarumque cauſa tempus ſtatuere.[q]

V. VLPIANVS libro ſexagẽſimoſecundo ad Edictum.

PRidie [r] kalendas Ianuarias magiſtratus neque ius dicere,ſed nec ſui poteſtatem facere conſuerunt. [ſ]

VI. IDEM libro ſeptuagẽſimoſeptimo ad Edictum.

B SI feriatis diebus fuerit iudicatum, lege cautum eſt ne his diebus iudicium ſit, niſi ex voluntate partiũ:[t] & qđ aliter aduerſus ea iudicatum erit, ne quis [u] iudicatum facere,[x] néve ſoluere debeat:[y] néve quis ad quem de ea re in ius aditũ erit, iudicatum facere cogat.

Poſt primam dilationem alia dilatio nõ eſt danda, niſi cauſa cognita. Bart.

VII. IDEM libro primo de officio Conſulis.

ORatione quidẽ diui Marci amplius quàm ſemel [z] non eſſe dandam inſtrumentorum dilationem expreſſum eſt:ſed vtilitatis litigantiũ gratia,cauſa cognita† & iterum [a] dilatio tam ex eadem,quàm ex alia prouincia ſecundum moderamen [b] locorum impertiri ſolet:& maxime ſi aliquid inopinatum emergat.[c] Illud

PRidie.]*C A S V S.* Hic dicitur quòd per duos dies ante terminũ magiſtratus ſui nõ debet ius reddere, nec ſui poteſtatem facere. Viuianus.

r *Pridie.*i. præcedenti die kalendas: quia tũc claudebat veterũ magiſtratuũ iuriſdictio, & nouorũ incipiebat, licet prius eligerẽtur: vt infra de cõdi.& de. Publius.Hodie tamen ante aduentum ſucceſſoris duob[a] dieb[a] deponit cingulum: vt in auth.de admi.§.deponet autem.col.vij.

ſ *Conſuerunt.* ſcilicet ſi ꝑſens ſucceſſor fuit ei ſubſectus: alioquin poſſet etiã poſt kalendas:vt.ĩ.de of. procõ. l.meminiſſe.Sed hodie alia eſt ratio quare hoc eſſe nõ poteſt.nam die natiuitatis domini,& ſeptem præcedentibus & ſeptem ſequentibus nõ poteſt,ſicut ĩ reſurrectione domini dicit, vt argu.C.eo.l.oẽs.ſed dic q̃ non ita forte eſt in natiuitate ſicut eſt ĩ reſurrectione:vt ibi dicitur. Vel dic quòd tẽpore huius legis Chriſtus nõ venerat in virgine.vel ibi de reſurrectione:hic de natiuitate.prima placet. Ac.

SI feriatis.]*C A S V S.* Sententia lata feriatis diebus,non valet: nec aliquis ex ea tenetur illi obedire,niſi partes aliter ſtatuant conſentiendo iudicatis.

t *Voluntate partium.* ſed an idẽ in feriis in honorem dei ſtatutis,quod hic in feriis vindemiarum & meſsium dicitur? Reſpõ. non:vt.ĩ.de arbi.idem Põponius.§.ex compromiſſo. &.l. ſi feriatis.quæ ſunt cõtra:quia legẽ ſuperioris tollere nemo poteſt. ĩ.de arbi.l.nam magiſtratus. *ADDITIO.* Pro declaratione huius glo.dic ſecundum Bal.quòd per ſtatuta & cõſuetudines locorũ poſſunt feriæ indici,& indictæ tolli:quia decretalis, dicit quòd etiam in feriis ad honorem dei ſeruantur conſuetudines & ſtatuta locorum:vt extra de feriis.c.capellanus.& hoc tãgit Odof.ĩ.eo.pridie.

u *Ne quis.* ſcilicet reus.

x *Facere.* ſi eſt in faciendo.

y *Soluere debeat.* hoc tantũ ad litigantem:& quod ſubiicit,quo ad iudicem exequentem.

ORatione.]*C A S V S.* Hic dicitur quòd in cauſa ciuili tantũ vna datur dilatio.ſ.gratia inſtrumentorum exhibendorum:niſi neceſsitas interueniat.tunc enim plures dãtur. Secundo dicit quòd ſi impetraui dilationem,& deceſsi:nũquid heredi meo dabitur dilatio? Et reſpon.quòd etiam heredi meo dabitur,cauſa tamen cognita. Viuianus.

z *Semel.*& quod hic de inſtrumẽtis dicit,accipe large:vt infra de fid.inſtru.l.j.& de verbo.ſignifi.notionem.§.inſtrumentorũ.

a *Et iterum.* quod ſignificat quotiens opus erit:vt infra titu.j. l.veluti.§.j.

b *Moderamen.* vt ſi eſt ex eadem prouincia,dentur tres mẽſes. ſi ex contigua,ſex:ſi ex tranſmarina,ix.vt.C.de dila.l.j.ſed contra.j.l.fin.Sol.vt ibi.

c *Emergat.* q̃ em̃ de nouo emergũt,auxilio nouo indigẽt:vt.ĩ. de interrog.actio.de ætate.§.ex cauſa.&.ĩ.de vẽ.inſpi.l.j.in pri.

† *Nota quæ conceſſio maximè ſecunda dilationis debet fieri cũ cauſa cognitione. vide Alexan. in l.ſi.infra.ea & adde qđ dicit Dolo. ſ.l.i. ſupra ſi quis cau. in ſuis interpretationibus.*

a *Et hic.* ſic & ſi iudex dederit omne edictum, adhuc eius ſucceſſor debet vnum edictum dare: vt. ĩ. de iudi. l. edictum.

MOre.]CASVS. Ita ponitur hic caſus vt ſtat in litera: quis dies incipit in media nocte, & in medietate ſequentis noctis finitur: & quod in iſta media nocte fit, videt fieri in die. Vi-

b *More Romano.* No. Romano. nam Athenienſes ab occaſu: Babylonij ab ortu: Arabes à meridie, quod eſt nimis abſurdum: vt M. Varro in lib. rerũ humanarum, ſecundũ Io. & hic loquitur de die naturali, qui habet. xxiiij. horas: vt dicunt philoſophi, & innuitur infra ad. l. Iul. de adul. l. capite. & ĩ. de vſuc. l. ideoque. artificialis autẽ incipit à mane vſque ad veſperas, ſecundum Romanam Eccleſiã: vt in pſal. vel in hymno beati Ambroſij: Lucis creator &c. ibi, Qui mane iunctum veſperi diem &c. & in principio veteris teſtamenti: Et factũ eſt veſpere & mane dies vnus. Item illud: Dies eſt ſol lucens ſuper terram. *ADDITIO.* More &c. Conſtãtinus Harmenopulus libro vltimo Prochiri, tit. de verborum ſignific. ita Græcè hoc caput interpretatur: ἐν ἡμέρᾳ καὶ τῆς ἐσπέρας ἡμέρας ὅρος ἐστὶ τοῦτο· ἀπὸ ἑπτὰς τῆς νυκτὸς ἀρξάμενος, καὶ τὴν τετάρτην ὥρας τῆς ἑπομένης νυκτὸς, ἔστι καὶ ἡ μεσημβρία ἀπὸ μιᾶς πάντων τῶν κατ' ἐκεῖνο, ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐπιτελουμένων. Cũ dies, inquit, à ſeptima noctis hora incipiat, & in ſextam ſequẽtis noctis terminetur: quod in aliqua harum viginti quatuor horarum factum eſt, eadẽ die fieri intelligitur. Septimam horam apud Conſtantinum intelligere oportet non exactã, ſed incipientem: alioqui tres tantũ & viginti horæ eſſent. Ad hæc ſcire oportet veteres dies in duodecim horas diuiſiſſe, totidemque noctes, eaſque de cauſa ſextam diei horam ſemper meridiem fuiſſe, ſextam noctis mediam noctem. Maiores tamen æſtate dieĩ horas, vt neceſſe erat, fuiſſe: brumæ vero tẽpore noctis horæ cæteris maiores erant. Anto. Auguſt. lib. iiij. cap. xiij.

Dies naturalis & artificialis differunt.

† *Ad hunc locum vide Macrobiũ lib. Saturn. 1. ca. 3. & Gell. lib. 3. cap. 2.*

c *Lucis.* id eſt diei artificialis: & ponit Ioan. exemplum, cũ quis habuit dilationem à iudice vt poſſet ſe etiam media nocte præſentare, vel dare pignora in communi, & ſimilia: ſicut de facto videmus: & ſic facit ad titu. de dila. Secus in contractibus: quia ibi tacite agitur vt ſoluatur in die. ergo habendum eſt ꝙ expreſſe: vt infra ſi cer. pe. cũ quid. Item ſecus in ſententia, quæ de die ferri debet: vt in authen. de iudi. §. ſedebunt. col. vj. Sed quidam exponunt, ſedebunt ex neceſſitate vſque in veſperas. Si autẽ generaliter velis legem hãc intelligere, multa ſunt exempla: vt. C. de tranſac. l. nõ minorem. & ĩ. de teſta. l. ad teſtiũ. §. poſſe. Item in omnibus his quæ complentur ſi tangatur aliqua hora vltimi diei: vt infra de teſta. l. qua ætate. & infra de manu. l. j. & infra de vſuca. l. ideoque. & de diuer. & tẽporal. præſcript. l. in vſucapione. in prin. Item econtra in illis in quibus quæritur tẽpus de momento ad momentum: vt infra de mino. l. iij. §. minorem. & infra de actio. & obli. l. in omnibus.

DIuus.]CASVS. Vtrum quis poſſit militare in die feriato? & reſpon. quòd ſic. & poteſt inquiri de perſonis etiam cuſtoditis in diebus feriatis. cauſas vero agitari feriatis diebus nõ licet in pecuniariis. ſi ciuiliter aduerſus te agam, mea dilatio mihi datur: hoc eſt, in cauſa ciuili pro qualibet mea neceſſitate dabitur mihi vna dilatio. ſed ſi accuſo te criminaliter: mihi tantũ duæ dilationes dantur, tibi vero tres dilationes dantur pro ſingulis neceſſitatibus.

d *A forenſibus.* i. ab his quę ſi unt in foro vbi redditur ius. ſic accipitur & C. de fide inſtru. comparationes.

a *Nota in glo. iuncta text. quòd eſt licitum ſcholaribus ſtudere & ſcribere diebus feriatis.*

e *Militarem.* ſcilicet armatam, vel inermem, vt legalem: & ſic ſcholares ſcribere & legere poſſunt: vt ar. C. de aduo. diuer. iudi. l. aduocati.

f *Cuſtodiarum.* vel actiuè legas: vt infra de cuſto. re. l. ſi. vel paſſiue, id eſt cuſtoditarum perſonarum: vt videant an habeãt quid comedant, vel qualiter iaceant: vt. ĩ. de offic. procon. ſolent. in prin. & facit. ĩ. de publi. iudi. l. cuſtodias.

VIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

MOre† Romano b dies à media nocte incipit, & ſequẽtis noctis media parte finitur. itaq; quidquid in his viginti quatuor horis, id eſt duab' dimidiatis noctib' & luce media actũ eſt, perinde eſt quaſi quauis hora lucis. c actum eſſet.

Dies incipit à media nocte, & alia media nocte finitur. Bartolus.

A g IN pecuniariis hac. l. duæ dãtur regulæ. primæ contradicitur: quia pluries dari debere dilatic videt: vt. ĩ. co. l. oratione. ij. reſpon. &. C. eo. l. j. ibi, & non facilè ampliũ quàm ſemel &c. & ĩ. de iudi. l. interdum. quæ ſunt cõtra. Sol. ſecundum quoſdã prima datur ſine cauſæ cognitione, vt hic: aliæ exquiſita cauſa: vt. ll. cõtrariis. ſed hoc nõ valet: quia nulla ſine cauſæ cognitione datur: vt. C. e. de dila. l. j. in fi. & l. à ꝓcedente. in fi. eſt enim materia dilationum amputãda: vt. C. de tempo. ap. l. ij. in prin. Alij dicunt ꝙ vide ꝙ ſatis à principio vnam dari fuit ſtatutũ, vt hic: ſed poſtea ꝓpter neceſſitatem ſtatutũ eſt vt plures dẽtur. Tu vero dic quòd prima datur cũ leui cauſæ cognitione. nã eoipſo quòd petitur, gratia teſtium vel inſtrumentorum danda eſt niſi euidens appareat calũnia. & erit cognitio hæc leuis in moderamine locorũ: vt. ĩ. eo. eadẽ. Secunda vero dilatio ita demum datur, ſi ꝓbat ſe iuſta cauſa impeditum

Negotia militaria poſſunt quolibet tempore expediri. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro ſeptimo de officio proconſulis.

DIuus Traian' Minicio Natali reſcripſit, ferias à forenſibus d tantùm negotiis dare vacationem: ea autem quæ ad diſciplinã militarem e pertinent, etiam feriatis diebus peragenda: inter quæ cuſtodiarũ f

B quoque cognitionem eſſe.

X. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

IN pecuniariis g cauſis omnis dilatio ſingulis h cauſis i plus ſemel tribui non poteſt: in capitalibus autem reo tres dilationes, accuſatori duæ dari poſſunt: ſed vtrunque cauſa cognita.

in prima: vt ar. ĩ. ti. j. ſi quis ex argẽtarijs. §. fi. & l. ſeq. huic lecturæ bene adaptatur quod hic dicit, ſingulis cauſis. i. rationib' vel impedimẽtis. nam per ſingulas rationes, id eſt cauſas quib' fuit impeditus, vnica datur dilatio. Sed in criminali cauſa, de qua loquitur ſecũda regula, nulla exquiſita ratione impedimẽti: in ſecunda vel tertia dilatione dabitur dilatio cum eadem cauſæ cognitione qua data eſt prima, id eſt ſecundum moderamen locorum: & ita, ſi bona fide poſtulari videatur. ſed vlterior cognitio

C non adhibetur de probatione impediměti in cauſa criminali: cũ non dicatur, ſingulis cauſis &c. niſi in ciuili. Item eſt contrariũ primæ regulæ, quia plures debẽt dari: vt. ĩ. de iudi. ad peremptorium. & in authẽ. vt cum de ap. cog. §. ſed hoc præſenti. col. viij. quæ eſt. C. de iudi. authen. iubemus. & C. quomodo & quando iudex. authen. qui ſemel. & de iudi. properãdũ. §. ij. Sol. hic præſenti & poſtulanti dilatio dabatur: in legibus autẽ cõtrariis abſenti ad eius malitiã ſuperandam, & contumaciam præſumendam. Item eſt cõtra in authen. de teſti. §. quia vero. coll. vij. vbi vſque ad quartam productionem datur dilatio. ſed dic quòd ibi vna tantũ erat dilatio intra quam fiunt ſupradictæ productiones. Vel ſi dicas ibi plures dilationes, vt dixerunt ibi quidã, dicas ſecundam & tertiam dari exquiſita ratione impedimenti. in quarta hoc plus eſt, quia iurat. quinta vero nõ datur. Secundæ autẽ regulæ qua dicitur duas vel tres dilationes dari in criminali, eſt cõtra. ĩ. de adul. l. in crimine. vbi nulla datur niſi cauſa plene cognita, & tũc non datur niſi vna: ſed ſpeciale ibi propter eius immanitatẽ. & dicas qđ ſit crimẽ capitale, vt. ĩ de bo. poſſ. l edicto. §. rei autẽ capitalis. & ĩ. de publi. iudi. l. ij. Itẽ quod dicit

D in fi. ſed vtrique &c. ad vtrãque regulã referatur: & de leui cauſæ cognitione intelligas: vt dictum eſt. Item not. ex hac lege quòd in ciuili cauſa tot actor quot reus habet dilationes: ſed nõ ſic in criminali. primũ tamẽ fallit: vt. C. de temp. in iteg. reſt. l. petẽdẽ. & C. de dila. ſiquando. & l. cũ à nobis. ſed nos intelligimus legem illam, cum à nobis. in relatione facta imperatori, vbi nõ datur dilatio: cum omnia plene inſtructa imperatori remittantur. Item quare plures in criminali dantur? Reſpon. quia non ſic cito ibi eſt recurrendum: vt infra de quæſt. l. j. §. diuus Seuerus. & ĩ. de pœ. l. abſentem. & C. de requi. reis. l. j. Itẽ ideo plures reo, quia fauorabilior eſt: vt infra de re. iur. l. fauorabiliores & quia non ſic inſtructus eſſe potuit vt accuſator: vt infra de excep. do. l. pure. §. fi.

Aller in cauſa ciuili tot habet dilationes, quot reus.

Reprobatur ꝙ Bart. & P. & ꝙ eũs. C. eo.

Idem dicit quòd iuriſcõſultus in ſedibus tradere de editione prout eſt in ſtatu & ſic ponitur per gerũdũ, quod ſignificat actiuũ aliter nõ intelligo de ſubſtãtia Reſpon. ideo

h *Singulis.* vel ſupponit pro eodem pro quo primo.

i *Cauſis.* id eſt inſtantiis: vel. i. capitulis: vel. i. impedimentis: nõ tamen vltra triennium.

DE EDENDO.

Id eſt demonſtrando: ab edo edis dicitur. ſed quare non poſuit ablatiuum, ſcilicet de editione, ſicut poſuit in aliis titulis de pa. & ſimilibus? b vt oſtenderet quandam neceſſitatem imponi edendi, qua ita & eam nõ imponitur paciſci valemi. Item quare non ſubiunxit accuſationũ. ſ. de offic. edendo

edendo actionem? Respondeo, quia non de ea sola, sed de triplici editione tractat. s. actionis: vt infra eo. l. 1. in prin. & instrumentorum: vt infra eo. l. 1. §. editiones. Item rationum: vt infra eo. l. 1. §. rationes. & l. prator. in prin. sed actio editur in principio: cætera in processu causæ. Item acta sunt edenda: vt. C. eo. l. in apud quē. sed hic tit. nō dicit aliquid de actis. &c.

DE EDENDO.

TITVLVS XIII.

Petitio debet exhiberi res, vt possit declarare an velis cedere, vel contendere. h. d. Diuidit primo ponit dictum. secundo rationem. tertio declarat dictum. secunda ibi, nē æquissimum. tertia ibi, edere.

1. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

VA quisque actione [a] agere volet, eam edere [b] debet. nam æquissimum † videtur, eum qui acturus est, edere actionem: vt proinde [c] sciat reus vtrum cedere, an contendere vltra debeat: & si contendendum putet, veniat instructus ad agendum, [d] cognita actione qua conueniatur.

Edere [e] est etiam copiam describendi facere, vel in libello complecti, & dare, vel dictare.

[QVA quisque.] CAEPS. Hæc l. dicitur quòd si voco te ad ius, debeo demōstrare actionem qua volo agere, vel te cōuenire: vt sic videas velis litigare, vel non: & vt venias instructus ad iudicium, si vis litigare. [EDERE.] Iste. §. ponit. v. modos quibus olim fiebat editio actionis. Primo, si conueni te, & feci libellum: debeo tibi dare libellum vt exemplifices: reddasque mihi ipsum libellū postea. Secundo quòd possim tibi dare vt teneas, & non reddas. Tertio, vt ego dicam vt tu scribas. Quarto, vt ducam te ad aduocatum meum: quī aduocatus dicet tibi qua actione te volo conuenire: vt ego dicam tibi mentetenus, & tu retineas mentetenus. [EDITIONES.] Conuenio te cū instrumento debiti: & tu petis vt tibi edam instrumentum. debeo quidē edere sine die & consule? & hoc ne committatur aliquid falsitatis: sed dies solutionis. i. in quo debet fieri solutio, est edēdus: quia dies solutionis est pars instrumenti sicut ipsa quantitas. [RATIONES.] Apud campsorem centum marcas deposui, quas recepi minutatim. modo volo quòd edat librum, diem & cōsulem. nūquid edere debet cū die & cōsule? & respon. q̄ sic. [EDENDA.] Si ago aduersus te, debeo tibi edere instrumēta quib' vsurus sum. nō autem edam illa instrumenta quibus nolo vti. [EDERE.] Instrumentū quo continebatur stipulatio facta sub conditione, edidisti mihi reo: sed conditionem non edidisti: nō videris stipulationem edere. [EIS.] Si minor sit, vel mulier, vel miles, & nō edant rationes: nō tenētur ad interesse eius qui agit.

a *Actione.* largissimè hoc nomen actionis ponitur, vt etiā iudicis officium cōtineat, & similia: vt. j. de oblig. & act. l. actionis verbo. aliàs stricte: vt. j. de oblig. & act. l. actionum genera. strictissimè, vt in eo. titu. actio in personam.

Actionis nomen triplicitèr capi potest.

b *Eam edere.* id est eam demonstrare olim quocunque modo: hodie per libellum: vt infra proxi. §. &. C. de lit. contesta. auhen. offeratur.

c *Vt proinde.* aduerbiū temporis, id est vt exinde: vel dic vt ex hoc sciat reus &c. sed quomodo potest reus hoc scire per solam actionis propositionem? Dic ergo eam edendam sic vt speciem litis demonstret: & ita reus sciet: vt. C. eo. edita. quod fiet si duo dixerit cū ipsa actione, scilicet rem & causam. de re enim patet quòd edi debeat cum actione: siue agam actione reali: vt. j. de rei vin. si in rem. in princ. vbi debet designare rem. siue personali ad aliquam speciem: vt in ea. l. §. & si vestimenta. vbi vestimētorum debet dici color & numerus. siue personali ad quantitatē: vt. C. de epi. & cle. authen. generaliter. de causa similiter cōstat: vt. C. de edic. diui Hadri. tol. l. fi. § sinautem aliquis. ibi, arbitrio requiratur & causa. & infra de excepti. rei iudi. l. & an eadem. §. actiones. Rei designatio tamē fit aliter & aliter. vnde distingue: quia aut est actio vniuersalis: vt petitio hereditatis: vt sumitur infra de rei vin. l. j. in princip. aut generalis, vt neg. gest. & tutelæ, & similes: aut singularis, vt de mutuo & locato, & similes: vt infra pro socio. l. pro socio arbiter. in prima res est vniuersaliter designanda: vt peto à te hereditatem quæ fuit Sempronij: quia sum eius heres: & hoc per petitionem hereditatis. & ideo quia non specificantur res, cuiūta hereditate inquiritur per executorem quid debeat restitui: & quædam retinētur, vt impensæ funeris, & soluta creditoribus: vt. C. de peti. heredi. l. j. &. l. in restituenda. &. l. de hereditate. &. l. fi. §. finautem. Item in generali sufficit rem generaliter dici: vt peto à te vt rationem tuæ administrationis reddas, [a] quia negotia mea administrasti: & hoc per act. neg. gest. sed iudicio pendente potero quædā persequi simili iuditio personali: vt. C. de iud. licet. In singulari autem rem singulariter designari oportet: vt. d. l. si in rem. j. de rei vin. Item & causa talis debet dici qua probata debeat sequi condēnatio: aliàs quid si dicam, peto à te decem, quia est rex in Frācia: vel quia ego sum hic? Certe non sufficit. Quod autem de causa dixi, habet locum in aliis, non in actione in rem. ibi enim sufficit actionē proponi, cum non sit nisi vnum tantum dominium,

a *Cōsultus dicens, peto te cōdēnari vt reddas rationē, & reliqua restituas Bart. & Ias.*

f. Vetus.

A & ex vna causa, & non læditur reus: imò ei prodest, cum actor omne ius suum in iudiciū deduxisse videatur. j. de excep. rei iudi. si mater. §. eandē. in fi. §. sed si egi ad librū actione ex empto, oportet dici causam [b] quia potest esse quòd emi, & non cōpetat actio propter lapsum temporis: & econtra quòd competat actio, & non emi: quia sufficit mihi sit cessa: sed non potest esse quòd habeā rei vin. quin habeā & dominium: & econtra si habeo dominiū, habeo in rem actionem, vel rei vin. cum idem tempus: & nihil potest esse in medio inter rei vin. & causam: sed secus in personalibus actionibus: quia eadē res ex pluribus causis deberi potest. vnde vt infra de reg. iur. l. nemo ex his. §. quotiēs. nisi in casu: vt infra quorum lega. l. j. §. quia autem nonnunquam. sed secus in exceptione: vt infra de excep. l. nemo.

b Reprobatur, quia sufficit limihi sit cessa: sed non potest esse quòd habeā rei vin. quin habeā & dominium: & econtra si habeo dominiū, habeo in rem actionem, vel rei vin. cum idem tempus: & nihil potest esse in medio inter rei vin. & causam: sed secus in personalibus actionibus: quia eadē res ex pluribus causis deberi potest. vnde vt infra de excep. rei iudi. l. si mater. §. si quis autem. Sed nonne idem in qualibet personali actione: vt actione & re specificata semper causa intelligatur: vt ago ad. x. condictione certi ex mutuo? Respon. non: sed hoc quod dico ex mutuo, inest causæ. & sic patet in aliis, vt non intelligatur causa, nisi specificetur: at in actione in rem, eius causa nulla alia est quàm dominium, quod omne in iudicium deducit: & sic prodest, nō nocet reo: vt dictū est. causa enim prima siue immediata vna est, scilicet dominiū, licet mediatæ plures, vt emptio & donatio. vnde in reali omne ius deducit in iudiciū. Itē & circa propositionem actionis quæro, nūquid sufficit rem designari, & causam exprimi? Dicit Pla. quòd sic, quia causæ expressio est idē quod actio. quod nihil est.

† Super isto verbo desistit vna glo. cuius verba sunt hæc. s. ob naturam eam æquitatem æquè nudeberi potest. tari non potest: vt in. §. sed naturalia. instit. de iu. na. gen. & ci. & de ista gl. quæ huc deficit, meminit Bolo. hic in suo interpretationibus: quē videas. l. neque. eo. tit. Alexā.

C nam hæc tria, obligatio & contractus, & actio, diuersa sunt: cum primo cōtractus, secūdo obligatio (quæ duo possunt dici causa) & actio tertio sit: vt probatur. j. de procu. licet. §. ea. Itē alia ratione apparet aliud esse causam, & aliud actionē: quia potest esse vera causa, & tamen actio nō est vera: vt quia vere contraxi, & fuisti mihi obligatus: sed soluisti, vel remisi: & econtra potest esse vera actio, & causa falsa: vt quia mihi te nō obligasti: sed ire cesso ago: & sic cōpetit mihi actio. ergo his duabus rationibus aliud est causa, & aliud est actio: Alij vero dicunt quòd sufficit rem & causam dici, duabus rationibus aliis. Prima scilicet quia habes effectum quem hæc lex vult, scilicet quòd reus sciat cedat vel cōtendat: vt hic, &. C. eo. edita Secūda, quia nihil interest an res ꝓprio nomine appelletur, an digito ostēdatur &c. vt. j. si cer. pet. l. certū est. versi. nā &. Et hoc seruatur Bononiæ. & hoc etiā fallit secundum eos in illis casibus vbi ex vna causa oriuntur actiones plures quæ electione tolluntur, vbi actio est proponenda: vt patet his legibus: vt. j. de tribu. l. quod in heredem. §. eligere. & de leg. ij. cū filius. §. variis. &. C. de fur. l. j. & si seru' extero emi se manda. l. j. &. C. de codi. l. fi. &. C. de pac. inter empt. & vē. l. cōmissoriæ. &. j. de iureiu. l. duob'. §. exceptio.*

D *Legi autem. C. eo. edita. quæ dicit actionem demonstrare speciē futuræ litis, respondeo: verum est: sed non solū actio, sed alia sunt quæ demonstrāt speciem futuræ litis: sicut vna est via quæ ducit Romā, sed non sola. & huic præsenti legi dicere possunt quòd eā edere debet, vel aliquid simile facere. & in hac sententia est Io. & Azo, & alij. sed certe videtur satis actiones semper edi per hāc. l. in prin. & in fi. j. respō. &. j. de admi. tu. l. quotiēs. §. item si temporali. nā potest interesse rei alia ratione: quia forte ꝓponet actor actionem ineptam [d] qua proposita sciet se cōtēdere posse: vt. j. fi mē. fal. mo. di. l. j. §. ij. Item & aduocatos decētes exigit prætor gratia honoris: licet per seipsos aliqui sua possunt ꝓponere negotia: vt. j. de postu. l. j. in prin. & hoc i mul tis seruatur ꝓuinciis, vt sine actione proposita nemo experiatur. Item no. vnā proponere debet tantùm, non plures: vt infra de reg. iur. l. nemo ex his. §. quotiēs. nisi in casu: vt infra quorum lega. l. j. §. quia autem nonnunquam. sed secus in exceptione: vt infra de excep. l. nemo.*

d Difficet B. B. Fulg. P. & Ale. licet Ang. & Ias. sequantur.

d *Ad agendum.* id est ad defendendum. sic econtra. C. de testi. l. j. sic &. l. de re iudi. sæpe.

e *Edere.* scilicet actionē. & no. quia patet per hunc. §. & per. l. C. de dig. l. quotiens. lib. xij. q̄p olim non erat necesse poni in

h iij libello

libello actionem:ſed ſufficiebat etiam ſine libello eam certificare,niſi in illuſtribus conuentis:ſed hodie contra:vt.C.de lit.cõteſt.authen.offeratur.

a *Ad album.* aliàs ad alium,ſcilicet aduocatum vel aliqué iuriſcõſultum:qui ſcilicet aduocatus demõſtret quid dicturus eſt actor aduerſus reum.

† *Vide Angel. Politianum in Miſcella. ca. 82. & Alciatũ in ſine lib.2. diſpunct.*

Vel dic,ad alium:puta fideiuſſor reũ pro quo fideiuſſerat, ducebat ad creditorẽ:vt inquãtum creditor fideiuſſorẽ conueniret,in tantũ conueniat ipſe fideiuſſor reũ. Et quod ſubiicit, vel id dicendo, ſcilicet aduocatum:vel repete, edere eſt vel id dicendo,&c. Et no. quòd totus hic.§. poſſet legi de editione inſtrumentorũ:niſi eſſet hic verſus:vel id dicendo &c. Nam ſufficit dicere, hoc inſtrumẽto vtar,niſi exẽplũ edam:vt.§.editiones.

† *Net.quòd eſt obuiadũ fraudi,inquantũ fieri poteſt.*

Eum † quoque edere Laleo ait,qui producat aduerſarium ſuum ad album,[a] & demõſtret quod dictaturus eſt:vel id dicendo,quo vti velit.

Inſtrumenta debent edi ſine die & conſule:in rationibus vero ſecus. Bartolus.

Editiones [b] ſine die & conſule[c] fieri debent:[d] ne quid excogitetur † è die & cõſule,& plato die fiat. Diem autem & cõſulem excepit prætor, quo inſtrumentum conſcriptum eſt,[e] non in quem ſolutio concepta eſt. nam dies ſolutionis, ſicuti ſumma,[f] pars eſt ſtipulationis. Rationes tamen cum die & cõſule edi debent: quoniam accepta & data non aliàs poſſunt apparere,[g] niſi dies & conſul fuerit editus.

Ea ſola quibus quis vſurus eſt in iudicio,edere debet aduerſarius:nec dicitur edidiſſe niſi totum contractum ediderit:& non edenti aliquando partiter propter ſtatum, ſexum,vel ruſticitatem.hoc dicit.

Edenda [h] ſunt [i] omnia quæ quis apud iudicem editurus eſt: non tamen vt & inſtrumenta quibus quis vſurus [k] non eſt, compellatur edere. Edere [l] non

b *Editiones.* ſcilicet inſtrumentorum publicorum:& ſic facit tranſitum ad ſecundam ſpeciem editionis.

c *Die & conſule.* hæc debent apponi in inſtrumentis:aliàs non valent:vt in authen.vt præ.no.impe.in princip.&.§.j. col.v. nõ tamẽ exhibentur,ne detur materia falſi fabricandi:vt hic,& infra quemad.teſta.ape.l.ij.§.diem.&.C. de fideicom.l.fi. in medio legis.Ne quid fiat.repete prolato die,id eſt mutato ſiue prolongato:vt patet infra de fide inſtru.l.repetita.& hunc.§. accipe ſecundum Io. & H.quãdo reus petit ab actore vt exceptionem ſuam inde fundet : & econtra quando actor à reo ad ſuam replicationem iuuandam:quod poteſt ſecundum eoſdem,etiam ſi non vtatur:vt.C.eo.l.non eſt nouum.&.l.fin.&.l. iuſtum. ſed ſecundum Azo.intellige hunc.§.quando reus ab actore vtente, vel econtra,petit:vt videat qualiter faciat pro producente cum eo vtaturinon autem petit vt inde ſe iuuet ſi alius non vtatur:vt C.eo.l.qui accuſare.& dictæ leges à Ioanne inductæ loquuntur in rationibus quæ communes ſunt. Vt plene ergo ſcias,diſtingue an ſint acta quæ edi petuntur:de quibus hic titulus nihil dicit:& tunc edenda ſunt in totum,id eſt cum die & conſule:vt.C.eo.l.ij.quæ expedit edi coram iudice appellationis: vt C.de ap.l.à proconſulibus.&.l.ne cauſas.vel quia dudũ abfuerat actor vel reus:vt.C.de iudi.properandum.§. ſi quidem. vel quia cauſam delegauit adminiſtratoribus tãtum audiendam:vt in authen.vt defun.ſeu fu.§.illud.col.v.vel quia teſtes petuntur publicari:vt.C.vt lit.pen.l.ij.de quibus actis nihil in hoc titu.dicitur.Aut ſunt inſtrumenta:& tunc aut ſunt communia: & tũc ex toto ſimiliter edenda ſunt cum die & conſule:vt infra tami.erc.ſi quæ ſunt cautiones.&.C.eo.procurator.ſi autem propria alicuius eorum,aut petit alius edi tãquam propria:puta per actionẽ in rem,& ad exhibendum:aut vt de falſo redarguat alio vtẽte: aut vt videat an poſsit inde probari intentio aduerſarij vel non quando vtitur:aut vt inde fundet intemtionem ſuã vel exceptionem vel replicationem alio non vtente.primo caſu totum,ſecundo idem:vt.C. de contrahen. & commit.ſtipu.l. optimam.in fi.hic tamen ſubdiſtinguetur:aut circa diem & cõſulem dicit falſitatem:& tũc obtinet quod dixi: aliàs non. vnde de hoc dico eum diligenter interrogari in quo falſum dicere velit:vt arg.infra de iniur.l.prætor.in princip.& infra de dolo. ſed ſi ex dolo.§.vl.in tertio dic exhiberi ſine die & conſule : vt hic ſecundũ Azo.In quarto eſt opinio.nã dicunt quidam quòd actor reo debet edere ad adiuuandam& probandam exceptionem, & reus actori ad probandam replicationem,etiam ſi non ſit vſurus qui edit.& ſic intelligunt.C.eo.l.fin.&.l. iuſtum. &.l. non eſt nouum.&.C.de fide inſtru.l.illatæ.nõ autem ad intentionem probandam,niſi in caſibus:vt in fiſco : vt.j.eo.l.iij.Item in argentario:vt.j.eo.l.argentarius.j.reſpon.& quando reus eſt vſurus:vt infra ea.l.§. edenda ſunt.Alij,vt Azo, dicunt quòd nec reus actori,nec econtra edunt:vt principaliter inde iuuetur ille cui editur alio non vtente:niſi in caſu vno alio non vtente: vt infra eo.l.iij.ſed vt videat an ex eo fiat plena probatio pro producente:& hoc quando eſt eis vſurus,aliàs non:vt.C.eo.qui accuſare.& quod dicitur in.d.l.illatæ. &.C.eo.l.fi.&.l.non eſt. &.l.iuſtum.in rationibus intelligunt:quæ quia ſunt quaſi communes,ſunt edendæ hincinde : licet non ſit vſurus aduerſarius.

A argu.j.l.prætor.§.j.non dico quòd ſint communes : quia idem tunc eſſet quod in inſtrumentis cõmunibus:vt dixi.Sed quo iure cõpellitur quis ad huiuſmodi editiones quãdo faciẽdæ ſunt? Reſpon.officio iudicis.& ſi ad præceptum iudicis nõ ediderit, actione in factum ad intereſſe tenetur:vt.j.eo.vbi.§.fi. & dic vt ibi.Item quid ſi ſpõte iudici obtulerit inſtrumẽtum ex quo aduerſari⁹ iuuari poſſet:Reſpon.iuuatur eo ad iudiar teſtiũ [a] quos contra ſe producere nemo tenetur:vt.C. de teſti. l.nimis. ſi tamen produxerit,creditur eis:vt C.de epi.& cle.authẽ. ſed iudex.cum inſtrumentorũ & teſtium ſit ſimilitudo:vt.C. de fide inſtru.l.in exercendis. Item nunquid nomina teſtiũ debent edi & tabellionum? Videtur quòd non:quia falſitãs poſſet cogitari. Itẽ ſecundo,quia ſi dies

a *Iſtam gl. no. Bal. & teſtis eſt pars inſtrumẽti. Bolo.*

B ſolutionis eſt ideo edendus,quia eſt pars ſtipulationis:ergo econtra non editur quod non eſt pars ſtipulationis,licet ſit pars eius inſtrumenti.Econtra quòd ſic:quia eſt vſurus dictis nominibus vtendo [b] ipſo contractu vt ſolenni.Item quia ſolus dies & conſul de ſubſtantialibus cuiuſlibet inſtrumenti excipitur,& de non ſubſtantialibus ſtipulationis:ergo cætera non ſunt excepta.& hanc approbo. Accurſius.

b *Bart.hic dicit iſtam gl. non eſſe aliter: & ſic eã facit ſingu. ad hoc quòd inſtrumẽtũ edendũ probat contra ſe ducentem, etiã ſi proteſtetur ſe non producere niſi quãtũ facit pro ſe. Bolo.*

C d *Debent.* vel reo ad exceptionẽ,& actori ad replicationem, etiam non vſuro.ſed ſi vſurus,tunc totum:[c] vt.j.§. edenda. ſecundum Io.tu dic quòd hic vtitur:vt hic notatur.

e *Conſcriptum eſt.* econtra eſt in accuſatione vt edi debeat dies commiſſi criminis,ſed dies conſcripti ſiue dati libelli ſic:vt.j.de accu.l.libellorum.

c *Male loquitur, imò ſine die & conſule: ſecũdũ Bart. & alios.*

f *Summa.* id eſt quantitas.idem & ſi ſpecies dicatur in inſtrumẽto contineri:& quod dicit,ſtipulationes.i.inſtrumẽti in quo cõtinetur ſtipulatio.quod ex eo probatur,quòd ſit dies vt ſumma edẽdus:quia qui ante diẽ vel poſt ſoluit,minus vel plus ſoluere dicitur:vt infra de verb.ſignifi.l.minus.&.l.ſi cui.§.min⁹. & inſti.de act.§.tempore.

g *Apparere.* ſcilicet cõmode vel facile:vt.j.de verb.ſigni. nepos.Nec enim melius poſſunt reduci ad mentẽ accepta & data quàm declarato quo die ſingula facta ſunt.Sed cur ſec⁹ in inſtrumentis,cũ ibi eadem ratio ſit? Reſpon.hæc non eſt ſufficiens ratio:imò hæc,quia quodãmodo meum peto mihi edi : vt.j.eo.l. prætor.§.j.ſed nec hæc:ſed eſt neceſſe quòd me mãdante factæ ſint,vel procuratore meo:vt.j.e.l.ſi quis ex argẽtariis.§. ex hoc edicto.verſi.pertinere.Nam ſi hæc ratio ſufficeret,quia quodãmodo meũ poſtularem:iam diem & conſulem teſtamenti peteré,cum quid mihi eſt ibi relictum:quia eſt quodammodo omnium eorum quibus ibi eſt aliquid aſſcriptum:vt.j.quemad. teſta.ape.l.ij.in prin.ſed tamen hoc eſt falſum:vt.C. quemad. teſta.ape.l.iij.&.j.quemad.teſta.ape.l.ij.§.diem.ſed arg. cõtra.C. de his qui.vt indig.l.cum Silanianum.in fi.

D h *Edenda.* hoc primum & ſecundum reſponſum duobus modis intelligitur.

i *Sunt.* ſcilicet in prin.cauſæ parum poſt lit.conteſt. vt innuit ſequens verbum futuri temporis.ſ.editurus & vſurus,ſecundũ quoſdam. Item eſt faciendæ copia legendi & deſcribendi ei cui eduntur:vt.j.ad.l.Fal.l.pe.§.fin.&.j.quemad.teſt. ape.l.ij.§.diẽ. &.j.de bo.auth.iud.poſ.l.fi.Item not.q arg.huius.§.dicũt quidam quòd poſt atteſtationes publicatas nõ poſſunt produci inſtrumẽta niſi prius ediderit.tu dic d cõtra,cũ quælibet exceptio peremptoria ꝓponatur:vt.C.ſen.reſcin.non poſ.l.perẽptorias. & quod hic dicit,expone edẽda ſunt omnia.ſ. aduerſario quæ iudici editurus eſt.q.d.nõ iudici tanũ ſit editio:ſed etiã aduerſario:nõ tamen dici & cõſulis,ſecundũ Azo.Sed Io.in totum e quãdo eſt vſur⁹:vt.ẽ.e.§.editiones.ſec⁹ in teſtibus:quia poſt publicationẽ nõ producuntur:quia ibi falſitas timeri poteſt : vt in auth.de teſti.§.quia vero.col.vij.& hoc approbat conſuetudo.

d *Et bene Alexan.de quo eſt tex. in.c.cũ dilect⁹. extra de fi. inſtru.*

e *Et male, ſecundum Pan. & alios in.§. ſi ſcelens.*

k *Quis vſurus.* ſ.ille qui petit ea edi:vt.j.eo.ne quiſquã. ſecundum Io.vel dic ſecundũ Azo.quòd ea quibus vti nolo,nõ edã etiam ad videndum:ſed ea tantum quibus ſum vſurus.

l *Edere.* ſtipulationem totã:veluti ſi edidit inſtrumentũ quo cõtinetur ſtipulatio facta ſub conditione : conditionem tamen

non

non edidit,vel edidit ſtipulationem: ſed non pœnam quæ in ea continebatur.vnde quia neſciuit,incidit in pœnam:vt.ĭ.fa.erci. l.heredes.§.idem iuris.& facit.C.de his qui. vt ind. & ad Sila.l. pe.in fi.&.ĭ.de tranſact.cum hi.§.ſed & ſi non.

a *Eis qui ob ætatem.* vt minores.

b *Rusticitatem.*vt.ĭ.de iuriſdi. om. iud.ſi quis id.§.in ſeruos.ibi,doli. &.ĭ. ad Sila. ſi quis in graui.§.ſi quis ignorãs.

c *Sexum.*vt.C.de iur. & fac.ign.l. ne paſſim.

d *Iuſta.*vt quia in vinculis poſiti, vel aliàs detẽti:vt.ĭ. qui.ex cauſa.l.ſuccurrit.&.l.itẽ.

e *Subuenitur.* vt non teneantur ad intereſſe, quamuis nõ ediderint ad quod aliàs tenerentur:vt not.ĭ. eo.ſi quis ex argentariis.§.ex hoc edicto.&.ĭ. de tab. exhi.locum.§.cõdemnatio. vel aliter,aliis denegatur actio ſi non edant, his ſubuenitur. prima placet.

f *Si legatum.* Duobus modis pone caſũ. Primo: non iubet iudex ſcilicet legatario exhibere heredi verba teſtamenti: quia heres eſt in ea cauſa, vt aliis debeat edere:nõ vt ſibi edat. & hoc niſi ex cauſa:vt.ĭ.eo.ſi quis ex argentariis.§. prætor. verſi.prohibet. &.ĭ.de tab.exhi. locũ.§. ſolẽt. Secundo dic, non iubet.ſ.heredem exhibere legatario.ſ.originale vel authẽticum: niſi forte dubitetur de legato: nam tunc etiam originale debet edi: vt C.eo.procurator. & ideo dico eſſe edẽdum tantum exemplũ quia ſi originale portaretur per ciuitatẽ,forte perderetur. & hoc de cõmuni, non ſuetudine approbatur.

g *Senatus cenſuit, ne quiſquam.* Bona quædam vacantia detulit quidam ſiue nunciauit in fiſcum: quod ex multis cauſis eſſe poteſt:vt.ĭ.de iure fiſ.l.j.poſſeſſor horum bonorũ tenetur inſtrumenta facientia contra ſe pro fiſco edere delatori deferenti & agenti contra ſe nomine fiſci:nõ autem alia quæ non faciunt ad iſtam cauſam. Et eſt ſpeciale:aliàs non:vt.C.e.qui accuſare.quæ eſt contra. Vel dicunt alij quòd hic excipiebat reus:vnde replicabat actor:ad cuius iuuandam replicationem reus edit:vt.C.e. l.fi.in fi.& ſi iſte non exhiberet,præſumitur ſubtraxiſſe quaſi ſibi nocitura eſſent:vt infra de iure fiſ.l. ij.§. diuus Hadrianus. ipſe autem fiſcus contra ſe non edit:quòd ſi edit,conditione appoſita edit,ne is qui deſcribit,contra eum illis vtatur:vt.ĭ.de iur.fiſ. l.in fraudem.§.neque.quod dic vt ibi. Accurſius.

h *Cogatur edere.*ſcilicet officio iudicis:vel per hoc edictum:ſed iure actionis omnia,ſi petens edi, actionem habeat: vt infra eo. quædam.in prin.

i *Prætor. Exercitores.* iſti non erãt campſores:cum de eis dicatur ſpecialiter infra eo. quædam. §. nummularios. vel dic quòd ſic erant:ſed de argento tantum dando & recipiẽdo: quia argentifodinis erant præpoſiti.& hoc indicat ipſum nomen argentariorum:quod debet eſſe conſequens rei:vt inſti. de dona.

videtur, qui ſtipulationem totam nõ edit. Eis qui ob ætatẽ [a] vel ruſticitatẽ [b], †vel ob ſexũ [c] lapſi non ediderunt, vel ex alia iuſta [d] cauſa,ſubuenietur [e].

Legatarius petens legatum,ſicut in libello faciat mẽtionem de teſtamẽto, non tenetur heredi dare illius copiã ad inſtructionẽ ipſo, cũ ſoleat penes ſe exẽplũ habere.b.d.

II. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

SI legatum [f] petatur, non iubet prætor verba teſtamenti edere, ideo fortaſſe,quia heredes ſolent habere exemplum teſtamenti.

Lex iſta legitur duobus modis.ſecundum vnam lecturam citatur ius ſpeciale.ſ. quòd fiſco editur ad ſuam intentionẽ fundandã. ſecundum aliam,quòd fiſco editur ad ſuam replicationem fundandam. b.d.

III. MAVRICIANVS libro ſecundo de pœnis.

SEnatus cenſuit,ne quiſquã [g] eorum à quibus quid fiſco petetur, alia inſtrumenta delatori cogatur edere [h],quàm quę ad eam cauſam pertinerent, ex qua ſe deferre profeſſus eſſet.

Argentarius rationes edere tenetur cum die & conſule his ad quos pertinet, ſiue ſit argentarius ipſe ſui iuris,ſiue ſit filiusfamilias:quo caſu etiam pater eius tenetur edere, ſi filius quæſtum argentariæ ad patrem referebat: & ſic pater tacite conſentiebat argentariæ. Item ſi ſeruus eſt argentarius, edere tenetur dominus ſuus, ſi ſeruꝰ ipſo volente argentariam exercuit: vel dominus rationes penes ſe habeat: vel ſi argentaria peculiaris erat:aut quæſtus eius in rẽ domini verſus eſt.h.d.vſque ad.§.in etiam.

IIII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

PRætor ait, *Argentariæ menſæ exercitores [i] rationem quæ ad ſe pertinet [k], edant adiecto die & conſule.* Huius edicti ratio æquiſſima eſt. nam cum ſingulorum rationes argentarij conficiant: æquum fuit, id quod mei cauſa confecit, meum [l] quodammodo inſtrumentum mihi edi. Sed & filiusfamilias [m] continetur his verbis, vt vel [n] ipſe cogatur edere.an & pater, quæritur. Labeo ſcribit patrem non cogendũ: niſi ſciente eo argentaria exerceatur.ſed recte Sabinus reſpondit tunc id admittẽdum [o], cum patri quęſtum refert. Sed ſi ſeruus argentariam faciat, (poteſt enim [p]) ſi quidem voluntate domini fecerit, cõpellẽdum dominum edere. ac perinde in eum dandum eſt iudicium, ac ſi ipſe feciſſet [q].ſed ſi inſcio domino fecit, ſatis eſſe dominum iurare [r] eas ſe rationes non habere. Si ſeruus peculiarem faciat argentariam [s], dominus de peculio vel de in rẽ verſo tenetur [t]. ſed ſi dominus habet rationes, nec edit:in ſolidum tenetur. Etiam is qui deſiit argẽtariam facere, ad editionẽ cõpellitur. ſed ibi quis cõpellitur edere,vbi argẽtariam exercuit [u].& hoc eſt cõſtitutũ. Quòd ſi inſtrumentum argentariæ in alia prouincia habeat,in alia adminiſtrauerit: ibi puto cogendum edere, vbi argentariam exercuit. hoc enim primùm deliquit,& aliò inſtrumentum tranſtulit [x]. Quòd ſi in alio loco argentariam exercet, alibi autem ad editionem compelletur: minimè hoc facere cogitur, niſi deſcriptum [y] velis, vbi de ea re agitur, eum tibi dare, tuis videlicet ſumptibus.

† *Paretur ago ſperia. & cõtra. glo. in ſ. ſuper litteris. ſuper verb.ſimplicitatẽ. poſt prin. extra de reſcrip. & c.cũ vniuerſorũ.extra de rerũ permu.*

† *Bal. dicit iſtum textũ eſſe ſingul. ad hoc quòd pater teneatur ex facto filii, quãdo ex eius facto ſentit commodum vel lucrum. Boleg.*

a *No.glo. quid vbi quis tenetur edere infra cõmuni, non conſuetudine approbatur. cogitur edere vt originale,ſed copiã vel exẽplũ. ſuper his.de appel.C.& in gl. & Bartol.*

k *Ad ſe pertinet.*vt.ĭ.eo.§.pertinere.

l *Meum.*non quòd ſit meum inſtrumentum.tunc enim poſſem vindicare. vel quod ſit commune: quia tunc actionis iure poſſem petere:vt.ĭ.eo. quædam.ſed ideo dico quaſi meum, quia vtilitas mea ibi cõſiſtit: vt & de teſtamento dicitur infra quemadm. teſ.ape.l.ij. in princip. ſcriptum enim erat in chartis argentarij inſtrumentum,vnde ſuus liber eſt:vt inſti. de re. diui.§.literæ. Sed hæc non eſt ſufficiens ratio vt edatur:ſed alia,quia me mandante: vt.ĭ.eo. ſi quis ex argentariis. §.ex hoc edicto. Sed cũ hodie ſemper faciant tabelliones ſibi mandari hinc inde: ergo ſemper edetur & cum die & conſule ad inſtar rationum. Reſpõ.non eſt verum: quia in inſtrumento licet vterq; mandet, ad vtilitatem tamen vnius fit tãtum: niſi expreſſe agatur vt ſit cõmune.vnde quod eius ſit fauore,non debet cõuerti in eius læſionem:vt.C.de leg.& conſti.quod fauore.ſecus in rationibus.

m *Sed & filiusfamilias.*argentarius.

n *Vel.* pro etiam.

o *Admittendum.*ſcilicet demum vt pater cogatur edere,cum patri &c.& hoc ad ſimilitudinem inſtitoris:vt infra de inſti.l.j. in prin. & ſic ſi fuerit tutor filiusfa. teſtamentarius. nam pater non tenetur licet ſciat: niſi periculum in ſe ſuſcipiat: vt infra de admi. tuto. Lucius.ſecus ſi à iudice ſit datus tutor filiusfam. quia tunc eo ipſo quòd agnouit pater, quoquo modo fideiubere videtur: vt.ĭ. de tute. l. ſi filiusfamilias. vel ſubaudi hic, maxime: & alius erit ſenſus & verior: vt.ĭ.§. pxi.

p *Poteſt enim.*ergo non eſt officium publicum:vt infra de reg. iur.quod attinet.Accurſius.

q *Si ipſe feciſſet.*per officium iudicis:aliàs ad intereſſe agitur actione in factum ex hoc edicto: vt infra eo. quædam. in prin.& facit inſti.quod cum eo.§.ſi.& infra quod iuſſu.l.ſi.

r *Iurare.*not.quòd ſtatur ſacramẽto ſuo,& pro ſe.ſic.C.de iur. deli.l.ſin.§.licentia.&.C.de his qui ad eccle.confu.l.ſin.§.ſane. verſi.ſicubi.&.C.de iud.proper dũ.§.ij.&.C.ad.l.Cor.de fal.ſi quis decurio.&.ĭ.de arb.idem Põpo.ſcribit, ſi de meis.§. fin.& infra depo.l.j.§.ſi quis argentum.& infra de fur.l.actione.§.j.

s *De in rem verſo tenetur.*ſi ex contractu ſerui cõueniatur is. Vel dic,ad intereſſe actione in factum ſi non edat ipſe dominus ad præceptum iudicis.

t *Exercuit.* ſicut & quãlibet rationẽ tenetur quis reddere vbi eam adminiſtrauit:vt.ĭ.de iudi.l.heres.§.ſi quis.&.l.argentariũ.

u *Tranſtulit.*vnde reducere tenetur ei ſuis ſumptibus: vt infra de leg.j.cum res.§.ſed ſi alibi.& infra ad exhiben.ſed & ſi.§.plane.verſi.interdum.

x *Reſcripſit.*id eſt decretũ iudicis.& facit.ĭ.de rei vĩ.l.ſi res mobilis.

bilis. & l. niſi. & j. ad exhibē. ſed & ſi hereditas. §. j. & ſupple, per quod compellas eum vbi de ea &c. vel dic librum rationum.

a *Patium. Eas.* ſ. rationes quas modo appellauit reſcriptum, ſecundum ſecundam expoſitionem.

Si quis. CASVS. Hæc lex cū ſuperiori continuatur: & eius caſus eſt. Pone: Peto ab argentario rationes mihi edi: ipſe autē dicit ſe in villa habere: debet me ducere ad illum locum vbi habet. [*COGENTVR.*] Si argētarius decedat, heres eius tenetur edere: & hoc ſiue ſint plures, ſiue vnus habet: ille ſolus edere tenetur. & ſi habent omnes, tenētur edere. & ſi vnus edat, debēt alij ſubſcribere. hoc idem ſerua in ipſis principalibus argentariis. [*NAM ET SI.*] Ita ponas caſum: Habebam plures tutores, & exercebam argentariam per ſeruos meos. debēt quidem illi mei tutores edere, ſecundū qđ dictū eſt in plurib⁹ heredibus. [*RATIONEM.*] Quis ſit liber rationum, dicitur hic. nā ille eſt liber rationū, vbi ſunt data & accepta. Si autem ibi forte ſcriptū eſt quod acceperat, ſed non quod dedit: nō erit liber rationū. [*EX HOC.*] Hic dicitur quòd argentarius qui nō edit, ad intereſſe peretis tenetur. & hoc nō ad me ptinet: vt quia me mādante procuratori aliquid mandauit argentario per procuratorē vel capiferum meum poterit quidem nihilominus mihi domino edi. Itē argētarius poteſt illi capifero meo edere rationes, dummodo ille capifer caueat de rato, ſi dubitatur an habeat mandatum. [*SI INITIVM.*] Ratio Titij ſcripta fuit in libro rationum cum die & conſule: & mea ſine die. potero petere vt dies & conſul mihi edatur. [*PRAETOR.*] Duo ponit, primo modo quæritur ſi argentarius perat à ſcholari ſibi edi inſtrumentum: an ſcholaris teneatur edere argentario? Et reſpon. quòd non, nec ipſi argentario, nec heredi eius. hæc vera ſunt niſi aliqua ſit iuſta cauſa propter quam edi debeat ipſi argentario vel heredi eius. Secundo quæritur an argentarius teneatur edere ſcholari iterū ſi edidit ſemel. & reſpondetur quòd non: niſi ſint aliquæ iuſtæ cauſæ, quæ in l. ſeq. enumerātur. & hoc verbo, iterum, ſignificatur hoc caſu quantum erit opus.

† Not. ex iſto tex. quòd ſdē eſt tatā ſcripturam ſcripſiſſe, vel eis tantū ſe ſubſcripſiſſe. cocor. tex. inſti. de emp. & vē. in prin. ibi, ſubſcripta.

b *In villa.* prima: vt differat à ſuperiori. l. prætor. §. ſed hoc eſt.

c *Succeſſores.* vt infra. l. ſe. quædam. §. nihil intereſt.

d *Habeat ſolus.* no. quòd vbi vnus heredū habet, ipſe ſolus tenetur: vt infra commoda. l. iij. §. heres. & infra pro ſocio. l. actione. §. ſi communis.

e *De fide editionis.* ſcilicet an edat falſum: ſcilicet plus vel minus, vel aliud: vt quia iam & aliis multis vicibus ſimilia fecit: vt infra de accuſa. ſi cui. §. primo. & ita eſt qualequale argu. quòd licet tabellio deliquerit in officio, adhuc tamen poſſit gerere: licet non ſic ei credatur: cum & horum vt tabellionum publicum erat officium: vt. j. eo. argentarius. §. ideo. ſed tamen contrarium

Tabellio deliquens in officio, an poſſit iterū gerere.

V. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

SPatiūq; ad perferēdas eas [a] tribuendum eſt.

VI. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

SI quis ex argentariis, vt plerique eorum, in villa [b] habeat inſtrumentum, vel in horreo: aut ad locum te perducet, aut deſcriptas rationes dabit.

Succeſſor tenetur hoc edicto, ſicut ille qui poſſidet: ſiue ſit vnus, ſiue plures. idem in pluribus intoribus. B

Cogentur & ſucceſſores [c] argentarii edere rationes. quòd ſi plures ſunt heredes, & vnus habeat: ſolus [d] ad editionem compelletur. ſed ſi omnes habeant, & vnus ediderit: omnes ad editionem compellēdi ſunt. quid enim ſi humilis & deploratus vnus edidit, vt dubitare quis meritò de fide [e] editionis poſsit? Vt igitur comparari rationes poſsint, etiā cæteri edere debēt: aut certe vni⁹ editiōi ſubſcribere. Hoc idē erit [f] & ſi plures [g] fuerint argētarij à quib⁹ editio deſideratur. Nā & ſi plures tutores tutelā [h] adminiſtrauerūt ſimul: aut omnes edere [i] debent, aut vnius editioni ſubſcribere [k]. C

Qui petit editionem, debet iurare de calumnia.

Exigitur autē ab aduerſario argētarij iuſiurādum, nō calumniæ [k] cauſa poſtulare edi ſibi: ne fortè vel ſuperuacuas rationes, vel quas habet, edi ſibi poſtulet vexandi argentarij cauſa.

Illa ratio eſt edenda quæ ad argentariam pertinet: ſecus in inſtrumentis ex alia cauſa confectis. Bart. D

Rationem [l] autem eſſe Labeo ait vltro citro [m] dandi, accipiēdi, credendi [n], obligandi, ſoluēdi ſui cauſa negociationem: nec vllam rationem [à] nuda duntaxat ſolutione debiti incipere [o]; nec ſi pignus acceperit, aut mādatum, compellendum edere. hoc enim extra rationem eſſe. Sed & quod ſolui conſtituit, argentarius edere debet. nam & hoc ex argentaria venit.

Contra non edentem datur actio in factum ad intereſſe: & rationes dicuntur ad aliquem pertinere, quando eo mandante vel eius procuratore confecta ſunt: & ideo tam ſibi quam procuratori ſunt edenda. h. d. vſque ad. §. ſi initium.

Ex hoc edicto in id quod interfuit, actio [p] competit: vnde apparet ita demum tenere hoc edictum, ſi ad eū pertineat. Pertinere autē videtur ad me ratio, ſi modò eā tractaueris me mandante. Sed ſi procurator meus abſente me mandauerit: an mihi edenda ſit, quaſi ad me pertineat [q]? & magis eſt vt edatur. Procuratori quoq; meo edendam rationem quam mecū habet [r], non dubito, quaſi ad eum pertineat: & cauturum de rato, ſi mandatum [ſ] ei non ſit.

Dies & cōſul appoſitus in principio, refertur ad ſequētia quæ non habent diem & cōſulē. h. d. & non eſt alibi, ſecundum Bal.

Si initium† tabularum habet diem, in quibus Titij ratio ſcripta eſt, poſtmodum mea ſine die & conſule: etiam mihi edendus eſt dies & conſul. Cōmunis enim omnis rationis [t] eſt continentur hæc & ſimilia. Accurſius.

† Bal. hic dicit ſibi tex. eo. prætor. in prin. Accurſius & m Vltro citro. id eſt *ſing. ad hoc* hincinde: vt infra de negociis geſtis. l. j. *quòd dies poſitus in prin. libri, vel rationum, vel inſtrumentorum, dicitur eſſe commune ad omnia ſequentia. idem Bar. to. hic. & ſubdunt idē eſſe in loco poſito in principio libri, vt ſit communis. Bol.* §.

a Patium. Eas. ſ. rationes quas modo appellauit reſcriptum, ſecundum ſecundam expoſitionem.

Si quis. CASVS. Hæc lex cū ſuperiori continuatur: & eius caſus eſt. Pone: Peto ab argentario rationes mihi edi: ipſe autē dicit ſe in villa habere: debet me ducere ad illum locum vbi habet. [COGENTVR.] Si argētarius decedat, heres eius tenetur edere: & hoc ſiue ſint plures, ſiue vnus habet: ille ſolus edere tenetur. & ſi habent omnes, tenētur edere. & ſi vnus edat, debēt alij ſubſcribere. hoc idem ſerua in ipſis principalibus argentariis. [NAM ET SI.] Ita ponas caſum: Habebam plures tutores, & exercebam argentariam per ſeruos meos. debēt quidem illi mei tutores edere, ſecundū qđ dictū eſt in plurib⁹ heredibus. [RATIONEM.] Quis ſit liber rationum, dicitur hic. nā ille eſt liber rationū, vbi ſunt data & accepta. Si autem ibi forte ſcriptū eſt quod acceperat, ſed non quod dedit: nō erit liber rationū. [EX HOC.] Hic dicitur quòd argentarius qui nō edit, ad intereſſe peretis tenetur. & hoc nō ad me ptinet: vt quia me mādante procuratori aliquid mandauit argentario per procuratorē vel capiferum meum poterit quidem nihilominus mihi domino edi. Itē argētarius poteſt illi capifero meo edere rationes, dummodo ille capifer caueat de rato, ſi dubitatur an habeat mandatum. [SI INITIVM.] Ratio Titij ſcripta fuit in libro rationum cum die & conſule: & mea ſine die. potero petere vt dies & conſul mihi edatur. [PRAETOR.] Duo ponit, primo modo quæritur ſi argentarius perat à ſcholari ſibi edi inſtrumentum: an ſcholaris teneatur edere argentario? Et reſpon. quòd non, nec ipſi argentario, nec heredi eius. hæc vera ſunt niſi aliqua ſit iuſta cauſa propter quam edi debeat ipſi argentario vel heredi eius. Secundo quæritur an argentarius teneatur edere ſcholari iterū ſi edidit ſemel. & reſpondetur quòd non: niſi ſint aliquæ iuſtæ cauſæ, quæ in l. ſeq. enumerātur. & hoc verbo, iterum, ſignificatur hoc caſu quantum erit opus.

b In villa. prima: vt differat à ſuperiori. l. prætor. §. ſed hoc eſt.

c Succeſſores. vt infra. l. ſe. quædam. §. nihil intereſt.

d Habeat ſolus. no. quòd vbi vnus heredū habet, ipſe ſolus tenetur: vt infra commoda. l. iij. §. heres. & infra pro ſocio. l. actione. §. ſi communis.

e De fide editionis. ſcilicet an edat falſum: ſcilicet plus vel minus, vel aliud: vt quia iam & aliis multis vicibus ſimilia fecit: vt infra de accuſa. ſi cui. §. primo. & ita eſt qualequale argu. quòd licet tabellio deliquerit in officio, adhuc tamen poſſit gerere: licet non ſic ei credatur: cum & horum vt tabellionum publicum erat officium: vt. j. eo. argentarius. §. ideo. ſed tamen contrarium eſt: vt. C. de ſuſcep. & arca. l. ſi aliquid. libro decimo. Item & alia ratione dubitari poteſt: vt quia librū vituperatum edit: vt. C. de edict. diui Hadriani tollen. l. finali. §. primo. quare cæteri edere debent: vt ſubijcit. Et ſic no. quòd tanto validior eſt probatio, quanto quis maiori nititur auctoritate: vt. C. de legibus & conſtitutionibus. l. humanum. Item aliud, vt qđ omnes tangit, ab omnibus comprobetur: vt C. de auctorita. præſ. l. finali. Accurſius.

f *Idem erit.* quod dictum eſt. §. proxi. vt ſi plures ſunt heredes argentarij apud quos eſt liber rationum, quòd vel omnes teneantur edere, vel editioni vnius cōſentire. hoc habebit locum & ſi plures ſint argentarij.

g *Et ſi plures.* non ſolum argentarij heredes. Accurſius.

h *Tutelam.* & argentariam pro pupillo faciant. vel dic quòd dicit de ratione tutelæ.

i *Edere.* & coram eodem iudice: vt. C. arbitru. l. omnes. cum loco vnius ſint: vt. j. titu. j. ſi plures. Accurſius.

k *Calumniæ.* vt & in aliis ſimilibus: vt infra eod. quædam. §. ſi. & §. qui ſatisda. cogan. l. de die. §. iubetur. & §. j. de dam. infec. qui bona. in. §. qui damni. quod eſt hodie verū ſi à principio non fuerit iuratum, cum ſemel tātum in tota lite debeat iurari: vt. C. de iureiur. propter cal. authē. hoc ſacramentum. ſed hic non fuit iuratum. Acc.

l *Rationem.* id eſt librum rationum: vt ita veniat in hoc edictum edendus ille liber: vt. §. *cit ſſū tex.* eo. prætor. in prin. Ac. *vnicum &*

m *Vltro citro.* id eſt *ſing. ad hoc* hincinde: vt infra de negociis geſtis. l. j. Accurſius. *quòd dies poſitus in prin. libri, vel rationum, vel inſtrumentorum, dicitur eſſe commune ad omnia ſequentia. idem Bar. to. hic. & ſubdunt idē eſſe in loco poſito in principio libri, vt ſit communis. Bol.* §.

n *Credendi.* i. in quo continentur hæc & ſimilia. Accurſius.

o *Incipere.* ſcilicet ſi in libro ſit ſcriptum quod eſt ſolutum ei tantum: & de datione vel mutuatione nil dictum eſt: non eſt ratio ideo vel rationum liber dicendus. idem & in quolibet alio ſolo contractu: & idem in conſtituto: vt innuit ſequens copula, ſed &. licet dicatur edere debere: verum eſt quādo hæc & alia ſimilia ibi continentur, non ſolum conſtitutum. Alij dicunt ſpeciale in conſtituto, vt edatur conſtitutum: licet illud ſolū ibi contineatur: quia eorum officium maxime in hoc conſiſtebat.

p *Actio.* ſcilicet in factum: non in hoc vt edere cogatur: quia illud fit per officium iudicis. ſed ad intereſſe, ſi officio non pareat. vel dic etiam actionem & officium dari ad hoc vt fiat editio: vt infra ne vis fiat ei. l. ſi quis miſſus.

q *Pertineat.* ex eo quod mihi tenetur. Accurſius.

r *Habet.* ſcilicet argentarius.

ſ *Mandauit.* nā tūc exigitur cautio ratihabitionis: vt. C. de procu. l. j. & j. vt in poſſeſ. leg. no. l. ſi is. §. ſi procurator. niſi in caſibus: vt. j. de no. ope. nun. qui viam. & §. j. ad Treb. qui ita. §. etiam.

t *Rationis.* ſcilicet ſequentis. eo enim quòd in ſequētibus rationibus continetur, eodem die &c. inducitur repetitio diei: vel etiam ſi non continetur. ſic & inſti. de. l. Aquil. §. ex hoc ramē capite. & ſic facit pro molēdino eius cuius aquam facit reſtagnare dominus

dominus ſuperior,vt currere non poſſit.ſic & contra.ĩ.de aqua plu.arcen.l.j.§.ſicut autem.&.l.ij.§.idem Labeo.

a *Edere.*ſcilicet rationes.nam de editione actionis dixit.ĩ.eo. l.j.in prin.&.§.j.

b *Dictare.* ſcilicet ex libro.

c *Libellum.*i.in aliquo libello.

d *Pretor.* duo dicit quæ exponuntur in.§. prohibet.&.§.nec iterum.& no.quòd ſic loquitur quaſi prima editio fine cauſæ cognitione fieret, quod falſum eſt:vt ſupra ea.l.§. exigitur. ſed hoc ideo dicit,quia maior cauſæ cognitio deſideratʳ in ſecũda editione quàm in prima:vt.ĩ. proxi.§.

e *Prohibet.*ſcilicet nõ recte,ſed per quandam conſequentiam: vt. ĩ. tit̃u. j.l. iuriſgẽtium.§. prætor ait.&.§.dolo.

f *Profeſſionis.*aliàs poſſeſſionis, & aliàs profeſſionis.

g *Vt edatur ei.* No.nõ debet quis ab alio petere quod ipſe habet, & aliis dare debet: vt hic,& ĩ authẽ. de ſanc. epi.§.damus.ibi,qui enim alios. col. ix. &.ĩ. ad. l. Iul. de adul. ſi xor.§.iudex.ibi, perinde enim.&.C.de epi.& cler. l.cũ clericis. & in eo quod dicitur quòd œconomus debet pro aliis fideiubere, non alij pro eo: vt ĩ.eo.ſi legatũ.&.xviij. diſt.c.de Syracuſanæ. §.ecce.&.ĩ.de iniu. ſed ſi vnius.§.ſi ſeruus.

h *In longinquo habere.* ſcilicet probet. ſed cur probat iſte argẽtarius à prin.caſum? Primo enim is qui agit, ſecundum ius commune debet probare dolum vel latam culpam argentarij intereſſiſſe in amiſſione probata per eum: vt. ĩ. eo. l. vbi.in prin.&.C.de dolo.l.dolum.& vt arg.infra de lega.ij. cũ ita legatur.§.ſpecies.quo non probãte dolum,vel culpam,ſequi debet abſolutio:& ſic abſoluetur argentarius,etiam ſi nihil probet:vt.C.de pig.act.ſi nulla.& ita hic argentarius vincere debet non probata culpa contra eum:licet ipſe non probet caſum.Reſpon.hoc eſt ſpeciale propter hoc officium publica auctoritate argẽtario iniunctum:quia principalis eſt eorum opera cuſtodire rationes:vt infra eo.l.argentarius.§.& ideo.& idem in ſimili: vt infra de cuſto.re.l.fin.§.pe.& forte idẽ in tutoribus: quia ſimilis eſt ratio:nec obſtat. ĩ.de admi. tuto. l. chirographis. quia ibi tutor probauerat caſum.Sed cõtra eum culpa poteſt probari.Item poteſt eſſe alia ratio: quia cum benigne ſecum agatur vt pluries audiatur poſtulans ab argentario:vt infra proxi.§.vel quia habere debet vt hic,ſcilicet poſtulans editionẽ:non ſit mirum ſi in hoc grauetur.ſic & infra de iureiur.l.cum qui.in prin. vel aliter,quod dicitur quòd qui dolum vel culpam dicit alium commiſiſſe,probet:hoc eſt verum quando ex hoc dico cum mihi obligatum: at hic ſolum volebã eum à priuilegio remouere. vel verius non habet locum priuilegium niſi probato caſu.& ſic ſunt quatuor reſponſiones.Accurſius.

i *Iterum.*facit infra de pecu.l.ſi noxali.§ eſt autem.

k *Poſtulanti.*ſcilicet fieri editionem.Accurſius.

l *Veluti ſi peregre.*i.alibi habere quàm &c.

m *Doceat.*id eſt probet.

n *Minus plenè editum.*ſcilicet doceat.

o *Perdiderit.*ſcilicet probet ſe habuiſſe.

præpoſitio diei & conſulis.

Edi[a]**autem eſt vel dictare,[b] vel tradere libellum[c],vel codicem proferre.

Argentarie nõ ſit editio rationum ſuarum, niſi probet quòd rationes quæ apud ipſum remanſerunt, perdidit caſu fortuito: vel niſi ſubſit alia iuſta cauſa. h.d. vſque ad.§.hac vox Barto.

Prætor[d] ait, *Argentario, cíve qui iterum edi poſtulabit, cauſa cognita edi iubebo.*Prohibet[e] argẽtario edi illa ratione, q̃ etiam ipſe inſtructus eſſe poteſt inſtrumento ſuæ profeſsionis[f]. & abſurdum † eſt, cum ipſe in ea ſit cauſa,vt edere debeat, ipſum petere vt edatur ei[g]. An nec heredi argentarij edi ratio debeat,videndũ.& ſi quidẽ inſtrumentũ argentariæ ad eum peruenit,non debet ei edi.ſi minus, edẽda eſt ex cauſa. Nam & ipſi argentario ex cauſa ratio edenda eſt, ſi naufragio, vel ruina, vel incendio, vel alio ſimili caſu rationes perdidiſſe probet, aut in longinquo habere,[h] veluti trans mare. Nec iterum[i] poſtulanti[k] edi prætor iubet, niſi ex cauſa:

† *Colligo ex iſto text. quid quis non debet in ſtrui, qui alios inſtruere debet. vna de turpe eſt doctori ſic cõ ſuam partẽ à ſcholare: ſecũdo. Pan. in Cap. hinc. vbi text. ſecunda ex hoc tex. l.2. §. Sed⁹ an ſi Sulpit⁹. ff. de orig. in. nõ tamẽ (dicit ipſe) ægre ferre debet ſenio res ſuas tuue tutus qui ſubulcus inſeſſigat, reprehendantur.l.potest. de offic. pret. C.*

VII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

VEluti ſi peregre[l] habere qđ primũ editũ eſt doceat,[m] vel minus plenè editũ[n]: vel eas rationes, quas caſu maiore,non vero neglegẽtia pdiderit[o]. Nã ſi eo caſu amiſit cui ignoſci debeat,ex integro edi iubebit.

Rationes ſemel edita non ſunt iterum edenda, niſi ex cauſa legitima, & probata: quo caſu totiens quotiens cauſa ſuberit, facienda erit editio.h.d.vſque ad.l.vbi.

Hæc vox *iterum*, duas res ſignificat.alterã,qua demõſtraretur tẽpus ſecundũ, quod Græci δεύτερον dicunt[p]. alteram quæ ad inſequentia quoq; tempora pertinet,quę Græce dicitur πάλιν.quod ita accipitur,quotiens opus erit.nam poteſt fieri vt bis editam ſibi rationem quis perdiderit: vt verbum *iterum*, pro *ſæpius*[q] accipiatur.

Argentarius vel dolo vel lata culpa non edens, damnatur in id quod intereſt petentis:cuius quantitas ſecundum tempus decreti prætoris iubentis edi æſtimatur: non inſpecto ſi poſt deſierit intereſſe, aut creuerit ſeu decreuerit.h.d.tota.l.Bartolus.

VIII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

VBi exigitur argentarius rationes edere, tunc punitur,cum dolo malo[r] non exhibet: ſed culpam non præſtabit, niſi dolo proximam[ſ]. Dolo malo autem non edit & qui malitioſe[t] edidit, & qui in totum non edit. Is autem qui in hoc edictum incidit : id præſtat, quod interfuit mea rationes edi cum decerneretur à prætore, non quod hodie intereſt. & ideo licet intereſſe[u] deſiit, vel minoris vel pluris ij.Neque mulier,vt.ĩ. ad Vell.ſi decipiendi? Reſpon. in hoc vt dolus[x] non præſumatur à iure,nec etiam lata culpa.

p *Græci dicunt.*ſenſus Græci huius eſt,id eſt bis. ſic ponitur infra de bo.auctio.iudi.poſſ.l.fin.§.fi.& infra de lega.iij. fideicommiſſa.§.ſi quis decem.Accurſius.

q *Pro ſæpius.*id eſt quotiens opus ſit.ſic ponitur.ĩ. titu.j.l.oratione.& ita accipitur hic. quandoq; ponitur pro poſtea hæc dictio vel ſimilis,vt rurſus: vt.ĩ. cõmuni diui. arbor.in prin. ibi,nam quod.

B

VBi.] CASVS. Niſi argẽtarius edat rationes,punitur ſi faciat dolo malo.nã duobus modis quis dolo non exhibet.[IS AVTEM.]Volebam vindicare prædium à Titio: ipſe autem Titius dicebat quòd non erat meum: quia non ſolui precium. ego autẽ me ſoluiſſe precium dicebam:& volebam oſtẽdere librum argentarij mei qui ſoluit venditori. ipſe argentarius nolnit mihi oſtendere librum rationum, cum iudex argentarij mei qui ſoluerat, præcepit vt oſtenderet: vnde amiſi cauſam. propter hoc tenebiʳ mihi quidem argentarius ad intereſſe, ſcilicet quantum interfuit mea quãdo petij exhibitionem rationum: non autem aliud tempus inſpicimus.

C

r *Dolo malo.* qui eſt ſi habet & non edat. Itẽ ſi dolo habere deſiit:vt ĩ.eo.l.quædam.§.is autem.in ver.ſed ſi &c.

ſ *Niſi dolo malo proximam.* i.latam : ſed in quo minori & mulieri ſuccurritur. ĩ.eo.l.j.§. fi.cũ nec minor in dolo excuſet:vt.C.ſi minor ſe maio. dixerit. l.

D

t *Et qui malitioſe.*litera iſta ſibimet contradicere videtur.nam qui malitioſe edidit:dolo malo edidit.dicas ergo,dolo malo nõ edidit.i.editionẽ fidelẽ omiſit:vt ſit verbũ infinitũ.vel dic veriʳ, nõ edidit:ſcilicet iuris fictione.ſic &.ĩ.qui fatiſ.cog.l.quotiens.

u *Intereſſe deſiit.*hic tria pone exempla. Primo,quãdo deſiit intereſſe:vt extiti heres ei quẽ ex rationibus cõuincere volebam. vel dic quòd actio quã intẽtabam,finita eſt tẽpore : vt.ĩ. ſi quis cau.ſi eã.§.qui iniuriarũ.Secundo, quãdo minoris mea intereſt: vt quia fundus quẽ ex rationibus cõuincere volebã,tũc valebat decẽ:nunc quinq;.Tertio qñ pluris: vt quia hodie decem, tunc quinq; tantũ valuit.nã & in litibus quas cõtra quẽlibet habebã, probare poteram per rationes:vt.j.c.argentarius.ſed videtur q̃ in alio tẽpore quàm decreti iudicis conſideretur intereſſe: vt.ĩ. cõmo.l.iij.§.in hac.quæ eſt cõtra duobʳ.modis.Primo prout eſt hic act.bo.fidei.Secũdo prout eſt ſtricti iuris. Solu. hic erat lata ſentẽtia de exhibitiõe facienda per decretũ iudicis.Vlterius ergo nõ debet conſiderari interſit mea vel non. nam nec vlterius cõſideratur in contractu bonæ fidei: vt ibidem no. Si opponas: cum hæc actio ſit ſtricti iuris,cur nõ cõſideratur tẽpus li.conte. in iudicio quo hic agitur per officium? Rñ.quia hic in dolo vel culpa ante decretum nõ erat qui conueniebatur. nec enim credebat ſe teneri exhibere:nec cõſtabat ei actorẽ nõ petere calũniãdi animo:ideo tẽpus decreti tantũ inſpicitur:ſed ibi etiã ante lit.conte.cœperat ex culpa teneri vel mora: vnde vſq; ad tẽpus lit.conteſt.intereſſe conſideratur.ſed ibi plenius not. Item ſunt hic multa ſimilia quæ not.ĩ.ſi quis cau.qui autem.§.illud.

x *Et qui malitioſe.*litera iſta ſibimet contradicere videtur.nam qui malitioſe edidit:dolo malo edidit.dicas ergo,dolo malo nõ edidit.i.editionẽ fidelẽ omiſit:vt ſit verbũ infinitũ.vel dic veriʳ, nõ edidit:ſcilicet iuris fictione.ſic &.ĩ.qui fatiſ.cog.l.quotiens.

a Bald. hic dicit iſtam glo. valde not. ad hoc quòd licet in delictis præſumatur dolus. C. de fica. l.j. & vt quia fundus l.ſi non cõtitii. cum ibi not.C.de iniur. tamẽ fallit in mulierem, & in hic oportet probare dolum in eis. Dolo.

Intereſſe.

a *Intereſſe.* vt ſcilicet rationes edat.

QVædam.] CASVS. Si volo petere rationes à procuratore meo, petam actione mandati. Item ſi volo petere à tutore, actione tutelæ petam. [SI AVTEM.] Argentarius legauit librum rationum ſuarum Titio: nunquid tenebitur Titius legatari⁹ edere? Et reſpon. quòd non: ſed heres tenetur ſi habet: vel ſi fuit ei denunciatũ vt non ſolueret Titio. vel tenetur Titius ſi heres in dolo nõ fuerit, cauſa cognita legatariis edere. [NVMMVLARIOS.] Dicitur hic quòd nummularij tenentur edere rationes: & reddit rationem litera: quia &c. veruntamẽ debet iurare de calumnia ille qui petit exhiberi: quo præſtito cuilibet petenti eduntur.

b *In factum.* quæ pœnalis eſt reſpectu ſoluentis. & facit. ff. mã. ſi procurator ff. in princ.

c *Geſſit.* id eſt librum rationum fecit.

d *Sed iudicio.* ſed & aliis multis modis quis compellitur: vt per actionem fami. erci. inter coheredes: vt. ff. fami. erci. ſi quę ſunt cautiones. Item per actionem ad exhi. C. ſi charta ſit mea: aliàs actione in factũ, ſi mea interſit exhiberi. quod eſt notabile: cum aliàs in rebus aliis detur ad exhi. etiã ſi res non ſit mea, interſit tamen mea exhiberi mihi: vt. ff. ad exhi. l. iij. §. eſt autẽ. & §. ſciendum. & §. ſi quis autẽ. & §. pe. Item per actionem vel interdictũ de tab. exhi. ſi neget ſe tabulas habere, vel debere exhibere: vt. ff. de tabu. exhi. l. j. aliàs ſi confiteatur, locum habet edictum quemadmo. teſt. ape. vt. ff. quemad. teſta. ape. l. ij. §. fin. Item per act. neg. geſt. à ſpontaneo geſtore.

† *Bald. bis iſtũ tex. reputat ſingu. ad hoc quod notarius poteſt donare ſeu vendere ſuam abbreviationem ſeu protocollum. Beleg.*

e *Profeſſionis.* vel non, ſubaudi: quia eiuſdem iuris debet eſſe ſucceſſor: vt hic, & C. eo. prętor. §. ſed & ſi ſeruus, & l. ſi quis ex argẽtariis. §. cogẽtur. & ff. de reg. iur. l. in oĩb⁹ officiis. §. nõ debet.

f *Continuo.* niſi cum heres dolo nil fecit: vt. ff. §. quòd ſi nihil.

g *His verbis.* quæ ſunt ſupra eod. ſi quis ex argentariis. §. j. & not. hic quòd non ſunt pares ſucceſſor rei & iuris: vt infra ad Treb. l. j. §. ſi heres. Argu. contra infra de excep. rei vend. l. vlti. & infra de iureiur. l. etiam.

h *Dolo malo.* vel lata culpa: vt. C. eo. vbi.

i *Ei.* ſcilicet heredi.

k *Tenebitur.* ſcilicet actione in factum ad intereſſe. & not. hic denũciationem quem (id eſt aliquem) facere eſſe in dolo: vt hic, & ff. quæ in frau. cre. ait prætor. §. ſi quis particeps. & C. de rei vin. ſi fundum. & facit ad vim nunciationis. ff. de adul. l. qui vxori. & in auth. vt cum de app. cog. §. ſi igitur. col. viij. Item ad id quod debet heres retinere antequam tradat, facit infra de tribu. quod in heredem. §. ſi ſeruo.

l *Cogendus eſt edere.* ſcilicet vtili actione in factum.

m *Quia & hi.* No. ex quo eſt eadem ratio, debet eſſe idem ius vt infra ad. l. Aquil. illud.

n *Decurritur.* ſed an hodie idem, vt eorũ fidei & rationibus credatur? videtur idem. Primo, quia non inuenitur mutatum: ergo ſtet: vt C. de teſta. ſancimus. Secundo, quia videtur iure nouo

Intereſſe[a] cœpit, locum actio non habebit: neque augmentũ, neque deminutionem.

Vbi poteſt dari actio ordinaria ex contractu vel quaſi ad edendum, ceſſat officium iudicis, & actio in factũ ex hoc edicto: quæ ſunt remedia ſubſidiaria.

IX. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

QVędam ſunt perſonę, quas rationes nobis edere oportet, nec tamen à prætore per hoc edictum compelluntur: veluti cum procurator res rationéſve noſtras adminiſtrauit, non cogitur à prætore per metum in factum[b] actionis rationes edere: ſcilicet quia id cõſequi poſſumus per mandati actionem. Et cum dolo malo ſocius negocia geſſit,[c] prætor per hanc clauſulam non interuenit. eſt enim pro ſocio actio. Sed nec tutorem cogit prætor pupillo edere rationes: ſed iudicio[d] tutelæ ſolet cogi edere.

Hoc edictum habet locum in ſucceſſores vniuerſales argentarii, licet eiuſdem profeſſionis non ſint: tamen ſecus in ſucceſſoribus ſingularibus: ſed ad eos in ſubſidium recurritur vtili actione. h. d.

Nihil intereſt ſi ſucceſſores aut pater aut dominus argentarij eiuſdem fuerunt profeſſionis:[e] quia cum in locũ & in ius ſuccedãt argentarij, partibus eius fungi debent. Is autem† cui argentarius rationes ſuas legauit, non videbitur contineri,[f] quia iuris ſucceſſor his verbis[g] ſignificatur: non magis q̃ ſi ei viuus eas donaſſet. Sed nec heres tenebitur, cum nec poſſideat, nec dolo malo[h] fecerit. Sed ſi ei[i] antequam eas legatario traderet, renunciatum* fuerit ne ante eas tradat, tenebitur[k] quaſi dolo fecerit. Item antequam eas tradat, tenebitur. Quòd ſi nihil dolo fecerit, cauſa cognita legatarius cogendus eſt edere.[l]

Numularii coguntur edere ſuas rationes ſicut & argentarii, eadem ratione. Bart.

Nummularios quoque non eſſe iniquum cogi rationes edere Pomponius ſcribit: quia & hi[m] nummularij ſicut argentarij rationes conficiunt: quia & accipiunt pecuniam, & erogant per partes: quarum probatio ſcriptura codicibuſque eorum maxime continetur: & frequentiſsime† ad fidem eorũ decurritur.[n] Cæterum[o] omnibus poſtulantibus, & iurantibus[p] non calumniæ cauſa petere: rationes quæ ad ſe pertineãt, edi iubet.[q] Ad nos enim pertinet[r] non tantùm cum ipſi contraximus, vel ſucceſsimus ei qui contraxit: ſed etiam ſi is qui in noſtra poteſtate eſt, contraxit.

Argentarii, & omnes qui gerunt officia publica, cogantur ſuas rationes edere. Bart.

X. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

ARgentarius rationes edere iubetur. nec intereſt, cum

& nouiſsimo cõfirmatũ: vt C. de cõſti. pe. l. ij. in fi. & in auth. de fideiuſ. §. fin. col. j. Tertio, quia hodie iurãt vbiq; vel inter ſe, vel cõmuni ſuarũ ciuitatũ, omnia legaliter agere: vnde inſtar tabellionũ debet eis credi: vt hic, & C. ad. l. Cor. de fal. ſi qs decurio. Quarto, quia minus publicæ auctoritatis exigitur in his q̃ in tabellionibus: cũ tabellio non poſsit eſſe ſeruus: vt C. de tabu. l. generali. lib. x. & ff. de teſta. l. qui teſtamento. §. ſeruus. ſed argentarius ſic: vt. ff. e. prętor. §. ſed & ſi ſeruus. Sed nõ obſtãtib⁹ ſupradictis puto contra. ſ. vt non ſit hodie eis vel eorũ rationib⁹ credendũ pro ſe: ſed cõtra ſe ſic, cum ſint priuatæ ſcripturæ: vt C. de ꝓba. l. inſtrumẽta. & l. exemplo. & l. rationes. nam tẽpore harum legum publica auctoritate eligebãtur à fiſco forte: vt. ff. l. pr. §. ideo. & forte vſque ad certum numerũ: vt & medici: vt C. de epiſ. & cle. parabolani. ſed hodie q̃libet eſt pro voluntate ſua.

Denũciatum.

o *Cæterũ.* id eſt certe.

p *Iurantibus.* no. de hoc iuramento vt hic, & ſupra eod. ſi quis ex argẽtariis. §. exigitur.

† *Iſte text⁹ eſt valde notabilis. q̃ quãdam cõſuetudo data iuriſdictionẽ, ita dat fidẽ ſcripturibus. Bele.*

q *Iubet.* ſcilicet ꝓtor.

r *Pertinet.* facit. ff. eo. ſi quis. §. pertinere.

ARgentarius.] CASVS. Dictum eſt ff. in multis locis quòd argentarius cogitur edere rationes. hoc eſt verũ ſiue litigetur cõtra eum, ſiue contra alium. & eſt ratio, quia &c. [EDI.] Hic dicit q̃ rationes cum die & cõſule edi debẽt. aliter enim intelligi non poſſunt: ſed vniuerſitas, id eſt liber rationũ ipſarum nõ editur: ſed id tantum quod eſt neceſſarium. [CVM AVTEM.] Petij mihi edi rationes ab argentario meo dũ cõueniret ab aliquo, vel cũ ego aliũ conuenirẽ: & tunc argẽtarius nõ edidit: ideoq; fui cõdẽnatus: vtputa quia cõtinebat in inſtrumento rationum q̃ mutuaui. x. Titio: & cũ conuenirẽ Titiũ argentariũ, nõ exhibuit librũ rationũ: vnde perdidi cauſam. iſtud refertur ad id quod dico ſcilicet, cauſam meã perdidi. Exemplũ illius dicti, Vel fui condemnatus &c. eſt tale: vtputa quia ſcriptum erat in libro rationum argentarij quòd ſoluerã creditori meo: ipſe autem creditor hoc negabat. & cum argentarius non exhibuerit librum, fui condẽnatus illi creditori meo, in quo cõtinebatur quòd ſolueram. tenetur quidem argẽtarius ad intereſſe meum. Sed huic caſui ſic opponitur: immo videtur quòd argentarius nõ tenetur. nam aut probaui: & imputabitur mihi. aut iudex non admiſit probationes meas, & imputabitur ei. aut non poſſum nunc probare cõtra argentariũ, & potui tunc: & ſic imputetur mihi ſi non probaui cum potui. ad quod dicit iuriſconſ. quòd bene potuit eſſe q̃ tunc non potui probare: ſed nunc poſſum probare. Pone: nunc habeo inſtrumentũ vel teſtes: vel editum mihi inſtrumentũ rationũ: quæ omnia tũc nõ habebã. & ad hoc inducit vnũ ſimile: Ecce inſtrumentũ quo Titius erat mihi obligatus, vel ſubripuiſti, vel in aquã proieciſti. egi cõtra Titiũ debitorem meũ: & probare non potui q̃ haberem probationes aliquas: nunc ago cõtra te: & habeo probationes quibus in principali negocio vti potuiſſe ſi tũc habuiſſe: vnde poteſt hoc eſſe.

Controuerſia.

a *Controuerſia.* ſed ſi contra ipſum ago: non videtur q̃ debeat mihi actori edere: vt C. eo. qui acuſare. quæ eſt contra. ſed ibi in inſtrumentis, quæ ſunt rei tantùm: hic in rationibus, quæ quaſi communes ſunt: vt ſupra eo. prætor. §. j.

b *Vllos.* vt ſcho. ares, magiſtros. Accurſius.

c *Abſimiles.* ſimiles enim cogit: vt nummularios: vt. ĩ. eod. quædam. §. pen. Item tabelliones ſunt cogendi argu. hui⁹. l. rationes exhibere cum opus fuerit: licet non niſi data pecunia edere velint.

d *Publicam habeat.* nõ tamen officium publicum dico, cum ſerui etiam admittantur: vt ſupra. e. l. prætor. §. ſed & ſi ſeruus. qui ad publica facta non admittũtur: vt infra de teſtil. iij. & l. qui teſtamento. §. ſeruus. ſic. j. de excu. tu. l. athletæ. §. ij.

† *Ratio debet edi à capite. cõcor. gloſ. 2. in. c. fedes. de reſcript.* * *niſi à capite inſpiciatur.*

e *A capite.* id eſt cum die & cõſule, quæ ſunt in capite: vt ſupra eo. l. j. §. rationes. & l. ſi quis ex argentariis. §. ſi initiũ. ſed ſecus in inſtrumentis: vt. ĩ. eo. l. j. §. editiones. & facit ſupra de ori. iur. l. j.

f *Et deſcribatur.* Not. partem neceſſariã tantùm edi: vt ſupra eo. ne quiſquam. & ſecũdum hoc intelligitur. ĩ. de legi. & ſenatuſcon. l. inciuile.

Pars neceſſaria tantùm debet edi.

† *Pro intellectu huius §. vide qđ not. Pan. de Lauz. a. in. c. conſtitutum. de elect. in cle.*

g *Interſit.* ſcilicet in factum: vt ſupra eo. vbi. §. is. & l. ſi quis. §. ex hoc edicto.

h *Condemnatus ſit.* alicui enim ſoluerat: quã ſolutionẽ poterat probare ex libro rationũ. & qđ ſubiicit, ſiue qđ petierit &c. quia mutuauit alicui, qđ pcũdẽ libru probare poterat.

i *Hoc procedat.* id eſt an iſtud verum ſit.

k *Poteſt probare.* hoc dicit opponendo, non ponendo.

l *Probantem.* ſ. eum.

m *De ſeipſo.* cum non probauit.

n *De iudice.* quando eum probantem non admiſit: quo caſu actione in factũ iudicem conueniet in quantũ viro bono videbitur: vt inſtit. de obli. quę ex quaſi delic. in princ. & facit infra de eui. ſi per imprudẽtiam.

o *Sed non ita eſt.* nunc ſoluit.

p *Condictio.* primo caſu datur condictio furtiua, & actio furti ad duplum quantitatis quæ continebatur in cautione. In ſecundo datur actio damni iniuriæ, ſiue legis Aquiliæ ad intereſſe, ſiue ad damnum: vt hic, & infra de fur. l. qui tabulas. §. penul. & l. quidam tabularum. in prin. & §. fin. & j. ad. l. Aquil. l. in lege Aquilia. Accurſius.

q *Probare.* ſcilicet contra debitorem: non contra corrumpentem vel ſurripientem.

r *Probare poſſumus.* ſi enim probare nunc nõ poſſumus nos vincere potuiſſe, ergo non probamus noſtrum intereſſe: & ſic non fieret condemnatio nec hic, nec in ſuperiori caſu.

Exemplo.] CASVS. Inſtrumenta edebantur ſine die & conſule: ſed quæro an ille qui edit, debeat ſubſcribere vt conſiteatur ſe edidiſſe: & reſpondetur quòd non.

ipſo argentario controuerſia[a] ſit, an cum alio. Ideo autem argentarios tantum, neque alios vllos[b] abſimiles[c] eis edere rationes cogit, quia officium eorum atque miniſterium publicam habeat[d] cauſam: & hæc principalis eorum opera eſt, vt actus ſui rationes diligenter cõficiant.

Non debet edi totus liber, ſed tota ratio prout pertinet ad petentem. Bart. B

Edi autem ratio† ita intelligitur, ſi à capite[e] edatur. nam ratio ni inſpiciatur, *intellegi non poteſt: ſcilicet vt nõ totum cuique codicem rationum, totáſque membranas inſpiciendi deſcribendiq́ue poteſtas fiat: ſed vt ea ſola pars rationum, quę ad inſtruẽdum aliquem pertineat, inſpiciatur & deſcribatur.[f]

Iſta actio datur ad intereſſe, quod poſſibile eſt probari in ſecundo iudicio, licet in primo non potuerit.

Cùm autem† in id actio cõpetit, quanti agentis interſit[g] editas ſibi rationes eſſe: eueniet C vt ſiue quis condemnatus ſit,[h] ſiue quod petierit non obtinuerit, eo quòd non habuerit rationes, ex quibus cauſam ſuam tueri poſſit: idipſum quod ita perdiderit, hac actione conſequatur. Sed an hoc procedat,[i] videamus. nam ſi apud hunc iudicem qui inter eum & argẽtarium iudicat, poteſt probare[k] ſe illo iudicio quo victus eſt, vincere potuiſſe: poterit & tunc probare. & ſi non probabit, aut probantem[l] iudex non curabit, de ſeipſo[m] aut de iudice[n] queri debet. ſed D non ita eſt.[o] fieri enim poteſt, vt nunc rationes vel ipſo edente, vel alio modo nãctus, aut aliis inſtrumentis vel teſtibus, quibus illo tempore aliqua ex cauſa vti nõ potuit, poſſit probare potuiſſe ſe vincere. ſic enim & de cautione ſubrepta aut corrupta competit cõdictio,[p] & dãni iniuriæ actio: quia quod antè non potuimus intercepta cautione probare,[q] & ob id amiſimus, hoc nunc aliis inſtrumentis aut teſtibus, quibus tum vti non potuimus, probare poſſumus.[r]

XI. MODESTINVS libro tertio Regularum.

EXempla[f] inſtrumentorum etiam ſine ſubſcriptione edentis edi poſſe receptum eſt.

XII. CALLISTRATVS libro primo Edicti monitorij.

FOeminæ remotæ videntur ab officio argentarij, cum ea opera virilis[s] ſit.

XIII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

HAec actio[u] neque poſt annum, neque in heredem[x] niſi ex ſuo[y] facto dabitur: heredi autem dabitur.

DE PACTIS.†

TITVLVS XIIII.

Hic incipit materia ſubtilis & bona: & in hoc principio primò ponit edictum: ſecundò eius derivationem: tertiò definitionem. Secunda ibi, pactum. Tertia ibi, eſt autem. Bartolus.

I. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

HVius edicti[z] æquitas naturalis eſt. Quid enim† tã congruum fidei humanæ, vt quæ inter eos placuerunt, ſeruentur? Ait prætor: pacta conuenta quæ neque dolo malo, neque aduerſus bonos mores fiunt, ſeruabo. Labeo libro primo Prætoris urbani tractatus ait, ſi conuentum ſit ne omnino agatur, ſi quidem ex bono & æquo pactum ſit, ſummouendum prætorem: ſi verò non ex bono & æquo, non eſſe locum pactis. Idem ait, ſi conuentum ſit ne ab heredibus agatur, ſi quidem ex bono & æquo pactum ſit, ſummouendum prætorem: ſi verò non ex bono & æquo, non eſſe locum pactis. Idem ait, ſi conuentum ſit ne ab heredibus agatur, ſi quidem ex bono & æquo pactum ſit, ſummouendum prætorem: ſi verò non ex bono & æquo, non eſſe locum pactis.

Exempla. quæ dantur ſine die & conſule: vt ſupra eod. l. j. §. editiones. & ex quibus exemplis non fit probatio: & ideo non ſit neceſſe ſubſcriptionẽ fieri: vt hic, & C. eo. procurator. Accur. A

Fœmina. Virilis. eadem ratione à tutela: vt. C. quando mu. tu. off. fun. poteſt. l. j. ſic & à poſtulatione: vt infra de poſtu. l. j. §. ſeruum. ſic & in ſimilibus: vt infra de reg. iur. l. ij.

Hæc actio.] CASVS. Hic dicitur quòd hæc actio eſt in factum, quæ competit contra argentariũ non edentem: & non datur poſt annum: nec in heredem argẽtarij datur: ſed heredi eius cuius intereſt datur.

u *Hæc actio.* in factũ.

x *Neque in heredem.* videtur quòd hæc actio non ſit ex maleficio: quia de peculio datur: vt. ĩ. eod. prætor. §. ſed & ſi ſeruus. qđ non eſſet ſi eſſet ex maleficio: vt. j. de his qui dele. vel effu. l. j. §. cũ ſeruus. Item nec ex contractu: quia in heredem, & perpetuo daretur: vt. j. de act. & oblig. l. in honorariis. & l. ex cõtractibus. qđ non eſt hic. Ad hoc dicunt quidã eam anomalam. Vel dic quòd eſt ex contractu. nã & in quibuſdam aliis hoc euenit quæ ſunt ex cõtractu, quòd nec in heredem, nec perpetuo dantur: vt ſupra ſi quis cau. ſi eum. §. qui iniuriarum. & infra de tribu. quod in heredem.

† *Fo hunt &. j. de ædi. edi. l. ſcien dum. §. fin. vel dic eam non natiuam, ſed datiuam: vnde amodo non debet quæri detur in heredem, vel non.*

y *Ex ſuo.* heredis ſcilicet, quòd habeat lucrum: vt ſupra eo. quędam. §. j.

DE PACTIS.

Hvius.] CASVS. Prætor† in huius edicti principio laudat edictum iſtud. ſecundo dicit vnde dicitur. tertio quid ſit pactum. [CONVENTIONIS.] Hic dicit q̃ nomen conuentio generale eſt ad omne pactum. nam omne pactũ eſt conuentio: & conuentio eſt genus: & ad omnia pacta pertinet verbum conventionis. nam & in vnum conueniunt qui contrahunt, ſicut ſcholares in ſcholis. [SED ita iſtius pu CONVENTIONVM] Conuentiones quædam remanent tam, vt in in ſuo nomine, vt vocentur cõuentiones: nec tranſeunt in aliud ri præſtare nomen: & remanẽt in ſuo nomine proprio cõtractus: & ideo cõ dicatur. uẽtiones vocãtur. alię vero trãſeunt, & ob hoc nomẽ gñale exuunt, & nomẽ ſpeciale aſſumũt: vt emptio & vẽditio vt hic dicit.

† *Cicero li. 2. de inuentione rhetor. pactum, inquit, eſt qđ inter alios*

z *Huius edicti.* quod eſt. ĩ. e. iuriſgentium. §. prætor ait. ſic & aliis laudat Vlpi. edictum ſequens: vt. ĩ. quod quiſque iur. in prin. & qđ dicit, naturalis, dic, id eſt à naturali ingenio vel induſtria hominum introducta: quod eſt ius gentiũ. & ſic ponitur ius naturale inſti. de re. diui. §. ſingulorũ. proprie aurẽ non ſignificatur niſi ea æquitas quę cõmunis eſt omniũ animãtiũ: vt. ĩ. de iuſti. & iu. l. j. §. ius naturale. Et quia eſt hic naturalis æquitas, inducitur naturalis obligatio per pactũ: vt. j. de fideiuſ. heres à debitore. §. ſeruo.

ſeruo.&.l.fideluſſor.§.fideiuſſor.

a *Inter eos.* hyperbolicè loquitur:quia deum colere magis grauit:cū anima ſit rebus quibuſlibet preferēda:vt C.de ſacroſanctis eccleſiis,ſancim'.in h.fic.ī. de iuriſ.om.iud.ſi per errorē.& C.de tranſac.non minorem.&.j.de act.emp.l.ex empto.in prin.

b *Pactū.* Not.tria:pactio, & ex ea pactū, & & ex pacto pax pacis: vt hic videtur dicere.

* *Sine à pago aut pacisc. hoc enim verbale pro verbo poſitum eſt:* vt C. *l.j.de dōnā. infec.* j.

Sed ſecundū Iſido. eſt totū econtra.nā à pace pactū:& à genitiuo pacti, addita o fit pactio. ſed dic & noluit deriuare: ſed deſignationē facere quandā:vt à pactione,id eſt à pacis actione dicatur pactū. nam in pacto pacis & concordiæ eſt actus.& hoc ſubiicit,vnde &c. vel dicit' pactū à percuſſione palmarū:vt.j. de cen.l.j.circa princ.

† *placitum & cōſenſus.*

c *Duorum.* per hoc à pollicitatiōe differt,cū pollicitatio ſit ſoli' offerētis,promiſsio:& ideo nō valet niſi i caſib':vt j. de polli. l.pactū. ſed promiſsio ad pollicitationē,& ad nudū & ad veſtitum pactum ſe habet:vt.j. de ædil. edic. ſciēdū.§.j.Si tñ in charta inuenitur promiſsio: dic vt.j.l. iuriſgētiū.§. quod fere.& inſtit. de inuti.ſtipu.§.ſi ſcriptū.

d *In idem.* dandū vel faciendū vni noſtrū alteri veſtrū.Sed quid ſi paciſcamur ego & tu quòd tertius det cuidā quartoꝰ R'ſi.nō eſt pactum.

a *Bald. hic dicit iſtam glo.ſing. q pactū inter aliquos vt tertius det alteri tertio ſine quarto, nō valet:vno addito, quòd omne pactū ſ qđ vnus debet cōſequi eſt ſine lucrum, alius omne dānum: nō valet. l.ſi nō ſoluerit. §. ff. pro ſoc. Boleg.*

e Item quid ſi vt tertius det vni noſtrū:hoc eſt aliū daturū vel facturum promiſit?Rñ.nec hoc valet:vt.j.de verb.ob.ſtipulatio iſta.in prin.Item quid econtra ſi ab vno noſtrū alteri: hoc eſt quod dicitur alteri paciſci.ſ.quando mea nō intereſt.aliàs enim bene eſſet pactū?& dicunt quidā non eſſe pactum:quia non eſt ei cautū cui ſum pactus:vt.j.de reg.iur.quo tutela.§.fi. & ita cum agere non poteſt, non habet ea quæ ſunt pacti veſtiti.Item nec ſolui ei poteſt: quia non eſt ei adiectus: & ſic non liberatur quis ſi mihi tenebatur:& ſic non habet ea quæ ſunt nudi:vt.j.de verb.obli.eum qui ita ſtipulatur.§.qui ſibi.ſed Io. dixit eſſe pactum,quod eſt verum:vt C.eo.l.debitorem.&.l.pacto.Accur.

e *Placitum & conſenſus.* id eſt placitus cōſenſus.q.d.ſi ōtaneus. ſed & non ſpontaneus poteſt dici pactum:vt.j.quod me.cauſ. ſi mulier.§.ſi metu.& eſt hic quædā figura quæ vocatur endiadys: ſicut alibi,Arma virumque cano,id eſt armatum virum.

f *Generale.* magis quàm pactionis.

g *Negotii contrahendi.* id eſt obligationis conſtituendæ.

h *Tranſigendiq;.* id eſt obligationis tollendæ. ſed ſi hoc eſt pactum,in quo ergo eſt cōuentio generalior pacto? Reſpon.quia qui conueniunt in ſcholis,vel in comedendo,conuenire dicuntur:non tamen paciſci:vt hic ſubiicitur.

i *Agunt.* id eſt aliquid faciunt.

k *Et veniunt.* ſic infra. e.l.reſcriptum.in princ.

l *In vnam ſententiam.* id eſt voluntatem: vt hic,& C.de reſcin. ven.ſi voluntate.Accurſius.

m *Contractum.* contractus præcedit obligationem, & obligatio actionem:vt diximus ſupra de æden.l.j.in princ.

n *Quæ verbis.* qnque tamē fingitur ſine verbis:vt in dote:vt C. de rei vxo.ac.l.j.in prī.Itē in adoptiōe:vt.ī.de adop.his verbis.

o *Conſenſum.* no.ſtipulationē debere habere cōſenſum:vt.j.ti.j. l.cū Aquiliana.&.j.de act.& obl.l.obligationū ſubſtātia.§.fi.& cōſenſus inducit naturalē obligationē:vt.j.de fideiuſſo. heres à debitore.§.ſeruo.&.ī.e.l.in prin.ergo & ſtipulatio habet naturale vinculū.de ciuili conſtat,cum à iure ciuili ſit inducta, ſecūdum Io.& Azo.ſed Albe. dixit ᵇ non habere in ſe naturale vinculum,ſed ciuile tantùm:vt inſtit.de act.§.de conſtituta.& infra ſolu.ma.l.ex diuerſo.§.j.poteſt etiā hoc defendi,quaſi hic ciuilis habeat robur,vt in chirographo,& in re iudicata. ſed prima verior eſt . licet autem in ſtipulatione ſit neceſſarius conſenſus, tamen non ſufficit, niſi exprimatur verbis:vt infra de verb.obli ga.l.j. in princ.licet in quibuſdam aliis , vt in venditione & ſimilibus ſufficiat : vt inſtit. de ob.ex con.

p *Sed conuentionū pleraque.* hoc propter quatuor contractus innominatos : vt dices in.l. iuriſgentium.in prin.

Conuentionum alia tacita, alia expreſſa: & hoc quandoque ſit inter abſentes per nuncium, vel per epiſtolam: quandoque inter præſentes. Et ſi debitor creditori ſuo cautionem dederit, intelligitur tacite pactus de non petendo : & debitori debitor exceptio pacti:ſecus ſi pignus redditum ſit, niſi contrarium ſit actum.h.d.cum.l.ſequenti.

II. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

LAbeo ait, conuenire poſſe vel re,ᵠ vel per epiſtolam, vel per nuncium . inter abſentes quoque poſſe.ʳ Sed etiamˢ tacitè conſenſu conuenire intellegitur . Et ideoᵗ ſi debitori meo reddiderim cautionem,† videtur inter nos conueniſſe ne peterem:proſuturamque ei cōuentionis exceptionē placuit.

III. MODESTINVS libro tertio Regularum.

C POſtquam pignus vero debitori reddatur : ſi pecunia ſoluta non fuerit , debitum peti poſſe,ᵘ dubium non eſt.ᵘ

† *Notanter. quod ſi creditor reddat ſuo debitori inſtrumētū credi, hoc ipſo intellegitur remiſiſſe debitum:& debitor habet exceptionē taciti pacti. adde bene facere & cōcor. text.ī c. eccliā. 2. in fi. vt lite pen. extra. & ibi glo. & caueaſſumūt materiā legis noſtræ.*

q *Vel re.* apertius potuit hanc diuiſionem pactorum dicere: alia ſit inter præſentes , & alia inter abſentes. Item alia expreſſa: alia tacita. Dic tamen re, id eſt ſine verbis,vt in reddita cautione:& in aliis tacitis:vt.j.e.l.item quia.& in duobus.ll.ſeq.quę ſunt re:vt inſtit.quibus modis re contra.obli.per totum. & ſupple, vel verbis expreſsis. & vnus & alter modus ſit inter abſentes:vt per nuncium,vel per epiſtolam: vt ſubiicit. & inter præſentes:vt colligitur ex verbo,quoque,quod ſubiicitur.& expreſſum eſt infra de conſtit. pecu. l.qui autem.§. fi. ſic & in conſtituendo procuratore:vt infra de procu.l.j.§.j.

r *Poſſe.* ſcilicet prædictis modis.

ſ *Sed etiam.* redit ad rem.

t *Et ideo.* non eſt bona ratio vel illatio ſi dicam,quia ita eſt in quibuſdam,ideo eſt hic.vel ſic eſt in aliquibus,ergo eſt hic.Vnde ſic apta literam: & ſi debitori meo reddidi cautionem : ideo videtur inter nos &c.Alij ſubaudiunt, nec in aliis eſt maior ratio:ergo hic ſimiliter eſſe debet:vt arg.j.de verb.obli.à Titia. in fi.j.reſpon.eodem modo dicitur & obiicitur.j.eo.l.item quia conuentiones.vbi fit alia diuiſio pactorum.

u *Poſtquam. Dubium non eſt.* ſed quæ eſt diuerſitatis ratio inter pignus & cautionem? Reſpon. ſecundum M. & H. quia in cautione ius conſiſtit obligationis : in pignore non.ſed hoc falſum eſt,quòd in ſcriptura ſit ius obligationis:vt infra de pign.l.contrahitur. Dic ergo ſecundum Ioan.quia reddita cautio non affert aliam vtilitatem debitori . afferat ergo iſtam, ſcilicet vt libereturꝰ:ne aliàs nil agatur:vt infra de leg.j.ſi quando.& ſupra ſi quis cau.l.pe. ſed pignus redditum plerumque vtilitatem affert aliam, & maximè ſcholaribus in libris : vt infra de preca. l. certe. §. fina. Item quid ſi apud debitorem meum inuenitur cautio cancellata , vel non cancellata: nunquid præſumitur ei reddita? Reſpon. non. & quod hic dicitur , verum eſt quòd præſumitur liberatus , ſi probet , vel aliàs conſtet reddium. & facit pro hoc . C. de Lat. liber. tol. authen.ad hoc.§.ille autem. Item vt tollatur occaſio inſidiarū per vxorē,vel per alium,qui ſurriperet inſtrumenta,& debitori daret:vt

ret: vt inſtit. de pupil. ſub. §. igitur. & ſecundum hoc intelligitur ff. de probat. ſi chirographū. vel dic quòd hic inueniebatur cancellata penes creditorē. Item facit pro hoc. ff. de dona. cau. mor. l. mortis cauſa. le. v. §. Titia. & ff. de li. leg. l. iij. in prin. & C. de remiſ. pign. l. creditricem. nam ibi conſtat cautionem redditam. cauti[a] eſt ergo debitori vt faciat ſibi fieri cōfeſsionem de ſolutione: vt C. de ſo. pecunię. & C. de teſti. teſtium. & in auth. de teſti. §. licet. coll. vij. quanuis autē nō faciat plenam probationē, tamē aliquam præſumptionem facere, negari nō poteſt, ſecundū perſonarum varietatem.

iſta reprobauit p B. B. P. Ale. & Iaſon.

a *Niſi ſpecialiter.* hoc refertur tam ad proximum ſuperioré caſum: vt ff. de liber. leg. l. j. §. ſi. quàm ad ſuperiorē: vt ff. de proba. ſi chirographum.

Item quia.] CASVS. Secundū exemplum de tacito pacto: quia ſi cōduco hoſpitiū: quidquid ibi inferā, eſt domino domus obligatū locatori tacite. Tertiū exemplum eſt, vt ecce cōtrazi matrimonium cum muliere. ſtipulatus fui dotem. ſi petam ante nup. non poſſum: quia videor ſtipulatus tacite ſi matrimonium ſequatur. vnde matrimonio nō ſecuto euaneſcit ſtipulatio. [IDEM.] Hic ponit quartum exemplum, de tacito pacto. Pone, decem tibi mutauit: & inter me & te conuenit ante contractum quòd nō poſſem petere illa decem quamdiu mihi ſolueres vſuras. poſtea ſtipulatus ſum purè vt non repetem ſortem. dicitur hic quòd nihilo minus illa conditio, quamdiu vſuras &c. videtur tacite repetita.

b *Item quia conuentiones.* lege ſic: Item conuentiones etiam tacitæ valent: quia placet &c. vel dic, directæ: & ſubaudi, nec in aliis maior eſt ratio: ergo & hic idē: vt dixi. ff. eo. l. Labeo. §. ſed &.

c *In vrbanis.* non idem in ruſticis: vt infra in quibus cau. pign. ta. contra. l. eo iure. niſi dominus ſciuerit quæ inducta ſunt: vt C. loca. l. certi iuris.

d *Illata.* vt perpetuo ibi ſint, quamdiu conductor ibi manebit: vt infra de pign. debitor. Item hoc accipe de rebus coloni vel Inquilini, non alienis, niſi aliàs domini conſentiant illationi: & per conſequens tacitæ obligationi. Sed quid ſi pupillus intulit res quę ſine decreto obligari non poſſunt? Reſpon. non poſſunt obligari tacitè. idem dico de aliis quæ poſſunt ſine decreto obligari: ſi tamen non interuenit tutor illationi: ne plus valeat tacitus conſenſus quàm expreſſus.

e *Et mutus.* maximè: nam & expreſſe conſentire poteſt. nec enim intelligo vt vbicunque contrahat mutus, & tacite paciſci dicatur. ſi enim annuit vel capite, vel humeris, vel aliis ſignis expreſſe, contrahit. infra de verb. oblig. ſi ſtipuler. §. ſi.

f *Horum tri.* quòd tacita pactio fieri poſsit.

g *Male petitur.* ſed cū hæc promiſsio habeat in ſe conditionē, ſi matrimoniū fuerit ſecutū. ff. de iure do. plerūq;. §. ſi ante. & l. ſtipulationē. ergo nullo modo debet agere poſſe ante conditionē: vt ff. de verb. ſign. l. cedere. debuit ergo dicere, nullo modo agit: vel nil agit. ſed quādo eſſet in diem, tūc poſſet dicere, male agit ante diē: quia aliquid agit, cum ſit obligatio, ſed male: quia ante diem: vt ff. quādo di. vſusfr. le. ce. l. j. in fi. quæ eſt cōtra. ſed expone hic, ſecundū Io. id eſt nimis feſtinanter vel propere. q. d. nullo modo. Alij diſtinxerunt inter expreſſam cōditionem, de qua intelligitur. d. l. cedere. & l. contraria. & tacitā, in qua ſit obligatio etiam ante conditionē: & vt ar. ff. de cōdi. & demō. l. cōditiones extrinſecus. Sed certe quod ibi dicitur legata non fieri conditionalia ex tacita cōditione, verum eſt quo ad trāſmiſsionem: niſi ſpecialiter[a] contrarium actum eſſe probetur.

Proſequitur eandem materiam, ſcilicet de tacita conuentione, & breuiter hoc intendit: Inuecta in domum conductam, ſunt tacite obligata pro penſione. Bartolus.

IIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

ITem quia conuentiones[b] etiam tacitæ valent, placet in vrbanis[c] habitationibus locandis inuecta illata[d] pignori eſſe locatori, etiam ſi nihil nominatim conuenerit. Secundum hæc & mutus[e] paciſci poteſt.

In ſtipulatione dotis ineſt tacita cōditio, ſi matrimonium ſequatur. Bartolus.

Huius rei[f] argumentum etiā ſtipulatio dotis cauſa facta eſt. nā ante nuptias malè petitur,[g] quaſi ſi hoc expreſſum fuiſſet: & nuptiis non ſecutis[h] ipſo iure euaneſcit ſtipulatio.

Quę in præfationibus dicūtur, in ſequentibus repetita intelliguntur. Bart.

Idē Iuliano placet. Ex facto etiā cōſultus,[i] cum cōueniſſet[k] vt donec vſuræ ſolueréntur, ſors non peteretur, & ſtipulatio purè concepta fuiſſet: conditionem ineſſe ſtipulationi, atque ſi hoc expreſſum[l] fuiſſet.

Iuriſconſultus proſequitur hic aliam diuiſionem.

V. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

CONuentionum autem tres ſunt ſpecies. aut enim ex publica[m] cauſa fiunt, aut ex priuata.[n] priuata aut legitima, aut iuriſgentium.[o] Publica cōuentio eſt, quæ fit per pacem, quotiens inter ſe duces belli quædam paciſcuntur.[p]

Hic proſequitur iuriſconſultus vnū membrum diſtinctionis poſita in. l. precedenti. & hoc intendit: Illa dicitur eſſe legitima cōuentio, quæ lege aliqua cōfirmatur. & tunc ex ea actio naſcitur, ſi conuentio ordinabatur ad actionem producendam. Si vero ordinabatur ad tollendam actionem tunc tollit actionem hoc dicit. Et diuiditur in duas partes. prima ponit dictum in genere, deſignando qua dicatur legitima conuentio. ſecundò, in ver. Et ideo &c. infert ex iam dicto ſecundum intellectum.

VI. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

LEgitima[q] cōuētio eſt, quæ lege aliqua confirmatur: & ideo interdū ex pacto actio naſcitur: interdum, quia non ſemper: vt ecce naſcitur cum iuuatur lege: vt in cōtractu donationis: [r] C. de dona. ſi quis argentū. §. fin.

Conuentionum.] CASVS. Dictum eſt ſupra de duplici diuiſione pactorū, quia alia ſunt tacita, alia ſunt expreſſa. Item alia inter præſentes, alia inter abſentes. hic autem ponit aliam diuiſionē: quia alia ſunt publica, vt inducię & fœdera, amicitiæ & treugę inter aliquos duos: alia priuata. ſed priuata aut ex ipſo iure ciuili introducūtur, vt illa quæ. l. cōfirmātur: aut ex iuregētium introducuntur, tamen auxilio. l. pariunt actionem. & hoc eſt quod dicit, & ideo interdum &c.

m *Aut enim ex publica.* quæ ſit publica, per exempla dicit, non per definitionem: ſed definias ius publicum vt. ff. de iuſti. & iur. in. l. j. §. publicum. ſed nonne publica eſt de iure gen. quia ſtatim fuit cum homines fuerunt? quomodo ergo vt ſpecies oppoſita ei hic ponitur? melius diciſſet, conuentionum alia eſt iuriſgen. alia legitima: & iuriſgen. alia publica: & alia priuata. Sed dic quòd hoc genus iuriſgen. reſtringitur, vt non comprehendat hanc ſuā ſpeciem, ſcilicet publicam. ſic & ff. de adop. l. ij. §. j.

n *Priuata.* nec de priuato iure definiendo dicit: definias tamē vt ſupra de iuſtitia & iure. l. j. §. priuatum.

o *Iuriſgentium.* nec de hoc definiendo dicit: ſed diuidendo: vt infra. l. iij. in princ. ſed innoteſcit tibi per hoc quod habes. ff. de iuſtitia & iure. l. ex hoc.

p *Paciſcuntur.* vt treugas, quę ſunt in longum tempus. Item induciasᶜ quæ ſunt in breue: vt infra de cap. l. poſtliminium. §. induciæ. Item fœdera amicitiæ æqualia vel inæqualia: vt infra de cap. l. non dubito. & hoc in expreſsis. tacite etiam paciſci videntur, eo quòd legati hoſtium ſecuri ſunt tacite eis ſecuritate data per. l. vt infra de lega. l. fina. eſt & in multis aliis officium ducis belli, quæ patent infra de re mili. l. officium.

q *Legitima.* id eſt de iure ciuili: vt contractus emphyteuticus: vt inſtitut. loca. & cōducti. §. adeo. & literarum obligatio: vt inſtitut. de lite. obliga. in princ. & verborum: vt inſtit. de act. §. de conſtituta. Dictæ enim conuentiones ſupradictis legibus confirmantur: vt ſpon. largitas, vt in auth. vt ſpon. largi. in princ. col. ix. & quod ſequitur, & ideo &c. quaſi dicat: quia pacta, nuda ſcilicet & veſtita[d] etiam, fomētum, id eſt auxilium per legem accipiunt, ex pacto ſcilicet nudo interdum actio naſcitur: interdum, quia non ſemper: vt ecce naſcitur cum iuuatur lege: vt in cōtractu donationis: [e] C. de dona. ſi quis argentū.

b *Dic quòd ibi tacita conditio ineſt exceptionem obligationi. B. B. Ale. & Iaſon.*

h *Non ſecutis.* ſ. nec re nec ſpe. ſ. facto diuortio, vel repudio: aliàs non, vt. ff. de iure do. l. dotis fructus. §. fi. & ff. de condic. cau. da. l. qđ ſeruus. Accurſius.

i *Ex facto etiam conſultus.* i. interrogatus.

k *Conuenſſet.* ſcilicet ante contractum.

l *Expreſſum.* i. repetitū. & ſic no. quòd ea quæ prius dicuntur, poſtea repetita intelliguntur: vt. ff. de verborum oblig. Titia. §. idē reſpondit. & ff. ſi certum pet. l. lecta. §. dicebā. Item no. pro hoc tacito pacto, vt hic, & ff. de libe. leg. non ſolum. §. ij. & ff. quib. mo. pign. vel hypo. ſol. l. ſoluitur. §. ſi paciſcat. C. e. ſi creditores. & ff. eod. qui in futurum.

c *Cl. ſequitur quòd appellatione pacti nō venit treuga, nec inducia.*

d *Iſta ſubaudito non placet Ale. & Iaſoni.*

e *Iſtud exē plū diſplicet B. B. Pau. & Ia.*

§.fin.licet hoc ſit nouum ius.Item in dote: vt.C.de do. promiſ. A l.ad exactionem.&. C.de rei vxo.ac.l. vnica circa princi. & in aliis idem vbi nuda pactio parit actionem: ſiue iure ciuili, ſiue prætorio:vt infra eod.ſi tibi. §.de pignore. nam hic generalius procedit quàm huius.l.princi.Sed quando ex nudo pacto datur actio: poteſt dici veſtitum legis auxilio. & quod in fin.dicitur,ſenatuſcõ. adiuuatur:ſcilicet ad eam dandam, vt pactum quod fit inter heredem & fideicommiſſarium de ſoluendis legatis debitis: quod etiam tacite intelligitur:vt inſtitu.de fideicom.here.§.ſed quia.&.§. poſtea.& quando reſtituitur creditor in antiquum debitorẽ muliere ſubducta:vt infra ad Vell.quamuis.§.ſi cum eſſem.Item exemplum infra de dona.inter virum & vxorem.l.ſi ſtipulata. tollitur autem.l.coadiuuante:vt per acceptilationem à Gallo Aquilio inductam:vt infra de accepti.& vno. §.eius. Item per pactum nudum tollitur iure prætorio etiam ipſo iure:vt in actione furti & iniuriæ,& ſimilibus:vt infra eo.ſi tibi.§ quædam. aliàs naturalis tantum tollitur:vt infra de ſolu.Stichũ.§. naturalis. ſed ſenatuſcon. [a] adiuuante pactum,tollitur actio:vt ſi fiat pactum inter heredem & fideicommiſſ.vt alter eorum tãtùm legata ſoluat & debita.Item exemplum poteſt poni vbicunque tollitur Macedo.vel Vell.ſenatuſconſ.non tollitur tunc contractus conuẽtione tacita per ſenatuſcon.inducta.& exponitur ſic,iuuatur,ſcilicet pactio.vel dic,iuuatur,ſcilicet mulier.l.Iuſtiniani,quæ dicit eam non teneri,niſi in caſibus:vt.C.ad Vell.antiquæ.vel ſenatuſcon.vt infra ad Vell.quamuis.§.ſi cum eſſem.vel ſi vis, intellige totam legem in veſtitis.& quòd dicit,interdũ: hoc ideo, quia quandoque non:vt infra de verbo.oblig. generaliter.&.l. ſequen.& ſecundum hoc iuuatur eo ipſo quod nõ infirmatur. [b] Sed opponitur,ſecundum primum intellectum: aut enim valet pactum,& tunc non confirmatur:quia non oportet.aut non: & tunc non poteſt confirmari: vt infra de actionibus & obliga.l. obligationes.Reſpon.illa intelligitur in prorſus prohibitis cõuentionibus,hæc autem in his quæ præter legem ſunt:arg. infra de verborum obli.generaliter.&.l.ſtipulatio iſta habere.§.alteri.Accurſius.

a Iſtud reprobatur ꝑ Bar.ſuſtinetur tamen per Ange. Alc.& Ia.

b Bal.dicit iſtã.gl.valde nota. ad hoc quòd cõtractus in dubio præſumitur factus licitè & licitus, non illicite. Dolo.

Conuentio iuriſgentium nominata, parit actionem: ſecus ſi eſt innominata: niſi implemento iuſta cauſa, vel coherentia contractus veſtiatur. hoc dicit vſque ad. §. ſi ob maleficium.

Iuriſgentium.] CASVS. In hac.l.dicitur, quòd iuriſgentium conuentiones ſunt,quarum altera parit exceptionem, de qua nihil hic dicit: altera vero parit actionem, & non vocatur conuentio,ſed in ſuo proprio nomine ſpeciali remanet: vt emptio, & alia quæ hic ponuntur.quædam autem ſunt quæ non trãſeunt in ſpeciale nomen contractus,ſed remanẽt in generali nomine, vt vocentur conuẽtio:vt ecce dedi tibi aliquid vt aliquid mihi dares.ſed ſi dedi,& non das:teneris actione præſcriptis verbis. vel ſi dedi tibi aliquid vt aliquid facias. his enim caſibus actio præſcriptis verbis oritur. Itẽ ſi dedi tibi Stichum vt Pamphilũ manumittas:& manumiſiſti:ſi Stichus à tẽ euincatur, habes act. præſcriptis verb.non autem neceſſe eſt reuerti ad actionem in factum,informandam à prætore:quod dixit quidam iuriſcõ.ſed male dixit.Si promiſi tibi decẽ ne mihi iniuriam facias, nũquid quidem teneor tibi?Et reſpon.quòd non.[*SED CVM.*]Cõuenit inter me & te,quòd permutaremus codices noſtros adinuicem:& ego antequam darem meum,volo agere aduerſus te vt tuum mihi des:nunquid poſſum?Et reſpon.quòd non: quia fuit nuda pactio,quæ actionem non parit,ſed exceptionem. & eſt in hoc caſu verum, quòd non parit actionem,nec in cõtractu permutationis,nec vllo alio cõtractu.Sed dominus M.aliter caſum huius.§.ponit.dixit enim, quòd credebat aliquis ſe mihi teneri, cum non teneretur:& promiſit ex ea cauſa, & non ſuberat. hoc caſu non valet promiſsio.ſed prima verior eſt. [*QVIN IMMO.*] Pone:vendidi ego librum,& incontinenti paciſcor vt Romam vadas.ex iſto enim nudo pacto oritur act. præſcrip. verb. imò plus operatur, ſed informat actionem vetrem ex vendito, vt poſsit agi contra te vt Romam vadas.Sed reſpon. quòd talis actio non eſt nuda,imò veſtita vicinitate contractus. ſed ſi eſſet nuda,vt quia facta eſſet ex interuallo, non pareret actionẽ: ſed expone,parit,reo ſcilicet. Ad id autem quod dicit, quòd nuda pactio ex interuallo facta,non parit actionem, ſed exceptionẽ: readducit tria exempla. Primum,certum eſt quòd mulieri debet dos reddi annua,bima,trima die. vnde ſi pacta fuit mulier cum viro,vt dos prius vel ſtatim reſtituatur,nõ valet pactum. Secũdum exemplum eſt, bene ſcis quòd tutor tenetur aliquando ad pupillares vſuras, aliquando ad centeſimas. pone ergo quòd tutor conuenit ex interuallo vſuras præſtare pupillo. nunquid valet pactum? Reſpon. quòd non. Tertium exemplum ponit: pactus fui tecum vt Romam vadas, & hoc ex interuallo cum tibi aliquid venderem. non valet tale pactum, puta vt actionem pariat, ſed exceptionem:& non fuit de ſubſtantia prioris contractus. & hoc ſubiicit, adeo autem. [*ADEO.*] Vendidi tibi librum pro decem: nec dediſti mihi decẽ, nec ego tibi librum: nunquid poſſumus nudo conſenſu recedere à contractu?Et reſpon. quòd poſſumus in totum: & valet pactum tale. ergo ſi in totum recedere poſſumus, & in partem:vt ſi vendidi tibi pro.x.poſſumus conuenire in idem pro.viij.vel pro.vj.Item etiam pone: vendidi tibi codicem, & poſſumus conuenire codicem eſſe tantùm venditum.valẽt talia pacta:& reuocatur cõtractus totus.ſubiicit tamen vnum in quo non reuocatur contractus totus:vt ecce vendidi tibi librum: & tu duobus heredibus deceſsiſti relictis.ſi cum vno herede paciſcar:& cum alio non: dicitur hic quòd non reuocatur totus cõtractus, ſed pars tantum. [*PRAETOR AIT.*] Dictum eſt ſupra eo.titu.quòd quædam pacta valẽt, de quibus pactis intelligatur,hic dicitur:nam illa pacta ſunt ſeruanda, quæ nõ ſunt dolo, neque contra legem, neque contra edictum principum facta. [*PACTORVM.*] Hic dicitur, quòd quædam pacta ſunt in rem & generaliter concepta:vt ſi paciſcar quòd non petamnam tale pactum reo & fideiuſſori prodeſt.quædam ſunt in certam perſonam:vt ſi paciſcar ne à Titio petam: vtrum ſit pactũ perſonale,aut generale,ex verbis in pacto appoſitis cognoſcere potes:cum perſona pacto inſerta nõ ſemper faciat pactum perſonale.[*DOLO MALO.*] Iſte.§.continuatur ad ſuperiora ſic: Dictum eſt ea.l.§. prætor ait. quòd pacta ſeruanda ſunt quæ non ſiunt dolo:ſed quid ſi fiant dolo?dicit iſte.§.& quidem ſi fit pactum dolo,non ſeruatur.& fit pactum dolo malo, vt ecce induxiſti me dolo vt fundum venderem:& hoc dolo malo,quia pacto fraudulento.& de hoc nihil dicit prætor:ſed iuriſcon. dicit quòd aliud eſt iniquum:vt ecce feci tibi pactum de non petendo:poſtea volo fraude te inducere ad hoc vt facias mihi pactum de petẽdo:& vt liceat mihi petere.iniquum quidem peto, & pactum ſuperuacuum:vt ecce induxiſti me dolo vt remitterẽ: remiſi,& ſic non valet pactũ.Si volo laborare vt facias mihi pactũ de petendo.i.vt liceret mihi petere:nõ eſt neceſſe.[*QVOD PERE.*] Inuenitur in prima parte inſtrumenti, quòd Mæuius ſpopondit Titio.x.ad interrogationem Titij: & non erant ſtipulati:quia tunc temporis fuerũt abſentes:& ideo dubitatur: aliter non dubitatur:vt inſti.de inuti.ſtipu.§. ſi ſcriptum. & de fideiuſ.§.fin.præſumitur quidem interceſsiſſe ſtipulatio:niſi cõtrarium probetur.[*SI PACISCAR.*]Tu mihi condemnatus fuiſti,vel domum meam combuſiſti: remitto per pactum, vt non tencaris. bene valet pactum. [*SI PACISCAR.*] Tibi nouum opus nunciaui,ne ædificares: ſi poſtea quàm denũciaui tibi, remiſi: ſi quidem in publico: & tu poſtea ædificabas: non valet pactio, nec remiſsio.ſi autem in priuato, valet pactũ. idem in aliis:quia ſi paciſcar vt furti non tenearis: ſi quidem de iam facto,valet:aliter non. [*SED ET SI QVIS.*] Apud te rem meam depoſui,in qua re tu dolum commiſiſti: pactus fui tecum,vt de illo dolo non tenearis.valet pactum. [*ET GENERALITER.*] Hic dicit,quòd quando pactũ eſt contra ius,nõ poteſt aliquo modo cõfirmari: nec valet ſtipulatio ſuper eo facta:vt in prin.l.ſequen. quæ continuatur cum iſta. ſi ante aditam hereditatem pactus eſſem cum creditoribus, vt partem tantum præſtarem: valet quidem tale pactum. Sed pone quòd ſeruum meũ ſub conditione heredem inſtitui,qui pactus fuit cõditione pendente,vt partẽ tantũ præſtaret. & videtur quòd pactum nõ valeat de rigore iuris:cum alterius conditionis inueniatur tempore exiſtẽtis cõditionis:quia inuenitur liber: ſed de æquitate valet:vt.j.e.§.Idẽ probat.& adducit duo exempla.nam ſi extraneus me filium fa.heredẽ inſtituat:& paciſcar cum creditoribus hereditariis de parte ſoluenda:poſtea emancipatus adeã hereditatem:valet pactum quantum ad hereditatem,vt mihi pariat exceptionem doli.Idẽ eſt ſi ante mortem patris mei pactus fui cum creditoribus patris mei,vt partem ſoluerẽ: valet pactũ, & parit mihi doli exceptionẽ. Idem eſt ergo in ſeruo: vt in hoc §.ſed ſi.qui continuatur cũm iſto. Vinianus.

VII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

IVriſgentiũ conuẽtiones quædam actiones pariunt, quædam exceptiones [a]. Quæ pariũt actiones, in ſuo nomine [b] non

a *Exceptiones.* De his nõn dicit hic,ſed.j.eo.ſi vnus.§. pactus. imò & hic aliqua dicuntur: [c] vt infra eod.§. ſed cum nulla.&.§. quinimmo.& in ſequentibus.§.§.

b *In ſuo nomine.* Scilicet generali: vt dicatur conuentio, ſiue contractus

c *Incidenter, & non principaliter, ſecundũ An. & Ia.*

contractus tantum: ſed ſpeciale ſibi aſſumit nomen: vt infra de donatio.cau.mor.l.mortis cauſa capitur.& de bo.li.ſi patronus. §.ſi quis cum eſſet.non enim amittit generale nomẽ: vt.ff. eo.l.j. §.adeo.&.ff.de offic.eius cui man. eſt iurisdi. l.j.in fi.& patenter probatur infra de præſcrip. verbis.l.naturalis.j.reſpon. quia ibi ponitur emptio ſub illo innominato, do vt des:& cæteri.

a *Similes.* vt mandatũ, mutuum,& pignus: vt ff.eo.l.j.§.fin.Accur.

b *Res.* id eſt pactio, vel conuẽtio: eſt enim rei verbum generale: vt infra ſi certum peta. l.j.in fine.

c *Cauſa.* id eſt datio vel factũ quod veſtiet pactionem.

d *Facias.* Idem in aliis innominatis duobus:licet alia ibi detur actio. Sed quare permutatio, quæ eſt ſpecies de do vt des, nomẽ ſpeciale habere nõ dicitur: vt hic, cũ permutatio elegantius nomen habeat quàm emptio: cum vno nomine,ſcilicet permutare, vel permutatio, hinc-inde, id eſt vtramque partem comprehẽdat: quod nõ facit emptio: ſed partẽ emptoris ſignificat, vt venditio partem vendentis? Reſpon.hi dicuntur nominati,qui conſenſu contrahuntur.in permutatione non conſenſu, ſed rei interuẽtu contrahitur obligatio: & colligitur hæc ratio infra de rerum permu.l.j.§.item emptio.ſecundum Ioan.ſed hæc ratio non videtur valere: quia commodatum, & depoſitum, dicuntur hic nominati,& tamen non conſenſu, ſed re contrahuntur. Quare dicas quòd permutatio ideo non eſt nominatus,quia non ſtatim cum facta eſt voluntate partium,dat actionem,imò exigitur rei interuentus:& tunc non ex rei interuentu, ſed ex præcedẽti pacto agitur:vt.C.de rerum permuta.ex placito. ſed commodatũ, & depoſitum,& ſimiles, ſtatim vt fiunt, dant actionem: non tamen ſunt niſi re tradita: vnde re dicitur obligatio contrahi: & ideo nominati dicũtur:& ſic prima ratio valet. vel dic vt no.C. de rerum permu.in rub. Præterea donatio olim erat innominatus,hodie vero nominatus ſecundũ Io.cum ex ſolo pacto & cõſenſu naſcatur actio:vt.C.de dona.ſi quis argentũ. §.pe. &.ff.de rerũ permut.l.j.§.item emptio. Item quid ſi in permutatione nõ dedi,ſed paratus fui dare? Reſpon. non habetur pro dato: cum in his caſibus liceat pœnitere:vt infra de cõdict.cau.da.dedi.§. primo,& ſecundo.&.l.ſi pecuniam.§ ſi ſeruum. ſed ſecus in cõtractibus nominatis,vel legatis:vt infra de condit. inſtitu.l.vter ex fratribus. & infra de annuis legatis. l. Mœuia. in principio.

ADDITIO. Hanc vltimam partem gloſſ. ſequuntur docto. hic. Ex qua habes, quòd ſola oblatio in contractibus innominatis non habet vim implementi, adeo quòd poſſit agi ſicut ſi vere fuiſſet impletum: imò oblatio non impedit quin ſit locus pœnitentiæ,ſecundum Iaſonem hic.

e *Ciuilem obligationẽ.* id eſt quæ parit præſcriptis verbis actionem:vt infra proximè.

f *Stichum.* ignorans alienum:aliàs de dolo teneor: vt infra de præſcript.verb.naturalis.§.ſed ſi dedi.

g *Manumiſiſti.*& ideo tenuit libertas,qa tuus fact⁹ erat:quę reuocari nõ poteſt ſemel præſtita:vt inſt.qui ma. nõ poſ.§. ſemel.

h *A prætore.* ſcilicet viuo q.d.nulla ſit de iure: vel dic in factũ ſubſidiaria,quę eſt prætoria.q.d.ciuilis deficiat:vel certe nõ deficit ciuilis:vt ſubiicit. & ſic dictum Iulia. quod eſt hic, & infra de præſcrip.ver.l.naturalis.§.ſed ſi dedi.corrigitur per Marcianum & Vlpianũ, qui reprobant eum hic. Plus etiam dicũt quidã quòd tota diſtinctio Iuliani facta in. d. §.ſed ſi dedi. corrigit, vt hodie indiſtinctè præſcriptis verbis actio detur: vt hic dicit.

i *Nulla.* contra videbatur,quaſi cauſa ſubeſſet:ſed tamen quia eſt pro nõ cauſa,nulla obligatio naſcitur,ſcilicet efficax ad agẽdum vel ad excipiendũ,ſiue fuerit promiſſio per ſtipulationem:

ſtant, ſed tranſeunt in proprium nomen contractus: vt emptio, venditio,locatio, conductio, ſocietas, commodatum, depoſitum, & cæteri ſimiles [a]contractus. Sed etſi in alium contractũ res [b] non tranſeat, ſubſit tamen cauſa: [c] elegãter Ariſto Celſo reſpondit eſſe obligationem: vt puta dedi tibi rem, vt mihi aliam dares: dedi vt aliquid facias: [d] hoc συνάλλαγμα eſſe: & hinc naſci ciuilem obligationem. [e] Et ideo puto rectè Iulianum à Mauriciano reprehenſum in hoc, Dedi tibi Stichum [f],vt Pamphilum manumittas.manumiſiſti.[g] euictus eſt Stichus. Iulianus ſcribit in factum actionẽ à prætore [h] dandam: ille ait ciuilem incerti actionem, id eſt præſcriptis verbis ſufficere. Eſſe enim contractum, quod

A ſiue nudo pacto:ſiue naturalis cãtum:ſiue naturalis & ciuilis nata fuerit obligatio.nam & ſolutum repetitur:vt infra de condic. ob tur.cau.l.idem.§.quoties.Idem in pignore dato multo magis.Eſt tamen aliqua,quia non eſt turpe quid promiſſum: ſecus ſi vt fiat,aliquid turpe promittatur: quia nulla eſt ipſo iure: vt

Ariſto συνάλλαγμα dicit, vnde hæc naſcitur actio.

Implementum cauſa iuſta non veſtit contractum innominatum.b.d. & loquitur iſte tex. quando turpitudo non erat ex parte promittentis:ſed recipientis tantum: quia quando recipit aliquid, vt faciat illud ad quod gratis tenebatur, dicitur turpiter accipere.l fina.infra de cõdic.ob tur.cau. Bar.

Si ob maleficium ne fiat, promiſſum ſit,nulla [i] eſt obligatio ex hac conuentione.

B *Simplex conuentio innominata, ſi non veſtitur implemento iuſte cauſæ,dicitur nuda.ideo non parit actionem. ſed ſi fiat ad liberandum, bene parit exceptionem. b. d. vſque ad.§.quinimmo.*

Sed cum nulla [k] ſubeſt cauſa [l] propter conuentionem:hic conſtat non poſſe conſtitui obligationem. Igitur [m] nuda pactio obligationem [n] non parit, ſed parit exceptionem.

Pacta incontinenti apposita nouam producunt actionem,& veterem informant,ſecus ſi ex intervallo. Bartolus.

Quinimmo [o] interdum for-

infra de verb.obli.generaliter. &.l.ſi plagij. & ſolutum nõ repetitur:vt. C.de cõdict.ob tur.cau.cũ te. Sed quid de pigno redato vt maleficium fiat? Reſpon. repeti poteſt per rei vin.vt.j.ad exhi.de eo. §.pe,& fin. non cõdic. ob tur.cau. vt.j.de cõdict. ob tur. cau. ſi ob turpem cauſam. ſed fiſcus hoc repetit, ſi ille non vindicat: vt. j. de iure fiſci.l. Lucius.Ac.

k *Sed cum nulla.* hic §.continuatur cum ſuperiori. §. ſed & ſi in alium.

l *Cauſa.* id eſt datio, vel factum ex quo veſtiatur contractus innominatus, do vt des. Nam de his dicit adhuc:vt patet ex cõiunctione.§.§.iſtorum. Et ideo gl.M.qui dicit etiã ſi ſtipulatio interceſſit nõ tenere,reprobatur per. l. C.de rerũ permu.l.ex placito.ſed

Azo hunc.§.Jaliter intelligebat: vt puta quia credebat quis ſe mihi teneri,cũ non teneretur: & promiſit ex ea falſa cauſa quæ nõ ſuberat:quo caſu nõ valet promiſſio:vt.j.de excep.do.l.ij.§. circa.vnde ſua gl.bona eſſet:ſed primus intellectus verior eſt.

m *Igitur.* caute incipit facere tranſitum ad cõtractus nominatos:ac ſi diceret:ſi in contractibus innominatis non valet conuentio ſine cauſa, id eſt ſine veſtimento: etiam in contractibus nominatis vel factis aliis eſt radem ratio:ergo ſit idẽ ius: vt hic, & vt ar.C.ad.l.Fal.l.fin.&.j.ad.l.Aquil. illud.vt ſic iam generaliter nuda pactio nõ pariat actionẽ,ſed exceptionem. Sed quod eſt nudum pactum? Reſpon. quando hoc cõtrahentes voluerũt vt eſſet nudum:vt.j.eo.§.quod fere. Item quando fuit ſola ſpõſio ſine interrogatione: vt.j.de polli. l. pactum. vel verius non eſt pactum: vt ibi. Item quando ſtipulatio [a] eſt inutilis: vt quia vel inter abſentes:vel quia præceſſit reſponſio interrogationẽ: quod eſſe nõ debet:vt.C.de vſur.l.j.vel aliàs ſit inutilis. Habet enim in ſe pactum nudum: [b] vt.j. de accepti.l.an inutilis. j.reſp. ſecundum Piſanam literam,quæ eſt ibi.&.j.eo.ſi vnus.§.ſi acceptilatio.Sed hæc regula,quòd pactum nudum nõ pariat actionem:fallit in caſibus qui in his legibus inueniũtur:vt. C.de do. promiſ.l.ad exactionem.[c] &. C.de dona.ſi quis argentum.§.pe. & ar.inſt.de act.§. de cõſtituta. [d] &.j.de nau.fœ.l. periculi.&.j. de vſur.l.etiam.&.C.de vſur.l. frumenti.& infra de polli.l.pactum. vel ibi non eſt pactum. his enim caſibus ex nudo pacto naſcitur actio,ſed poteſt dici veſtitum legis auxilio:vt ſupra eo. legitima.cum nudum pactum parere actionem,tale ſit ac ſi prorſus ſterilis mulier generaret: vel virgo pariat.ſed dicatur nudũ ab aliis veſtimentis quæ habent pacta: vt iam dicam. ſic & dici poteſt venditio nudum pactum ab aliis veſtimentis præterquam à conſenſu. Accurſius.

n *Obligationem.* ſcilicet efficacem.

o *Quinimmo.* quin pro etiam:& hæc dictio imò, poteſt aduerſari ei quod dixerat de exceptione danda quaſi minus plene dixerit.ſic corrigitur minus plene dictum: vt infra ad.l. Rho.de iac.l.ſi.§.pe.&.§.ſi. Vel verius aduerſat ei quod dixerat actionẽ non dari:ſed certe hoc dari non infert,ſed infert informari. Sed dic ex vi attractiua [e] illius dictionis etiam, quæ ſumitur ex illa quin,hanc dictionem imò,duo operari:& quòd actionem pariat: vt. C.de pact. inter empt. & ven.l. ij. & quòd informet: vt ponit exempla:& ſic hæc dictio,vt, exemplificatiue ponitur. vel dic nouum intellectum: vt quod dixit, pariat exceptionem, ſcilicet perpetuam: vt pactum de non petendo in perpetuum: imò & plus,quia informet & pariat temporalem: vt ſi feci pactum

a *Iſtã glo. dicit Bald. eſſe valdè ſingularem hic.*

b *Niſi conſtet de contraria voluntate partiũ. Bar.& Ia.*

c *Dic quòd ibi eſt contractus nominatus,nõ pactum nudũ, ex mẽte Bar.*

d *Diſplicet omnibus:& dic quòd ibi non oritur actio ex pacto: ſed ex lege ſecundum caſo.*

e *Alias ſchola.*

ſtum vſque ad annum non petere. quo caſu noua forma datur & meta actioni meæ, vt ante annum non agam: & ſi agam, exceptione repellar: & quod ſubiicit, vt in bo. fid. &c. ſimilitudinariè ponatur, & dicat de ea informatione de qua prius dicebam. Et dicitur ideo actio informari à pacto, quia cum actio ex vendito conſueuerit dari ad precium, hic poterit dari ad hoc vt Romam vadas, ſi hoc incontinenti conuenit: & ita impletur hæc actio à pacto: vt veſtis implei ab homine: & informatur vt ſaccus à frumento: vt hic, & C. de pact. inter empt. l. ij. Item & ideo dici poteſt informari, quia cũ actio ex vendito ſit bonæ fidei ſui natura, [a] erit ſtricti iuris: cũ loco eius præſcriptis verbis actio detur: quę eſt ſtricti iuris: vt ſupra ſi quis cau. ſi eum. §. fin. nec enim actio præſcriptis verbis ſuam naturã immutat, vt ſit bonę fidei: immo eſt ſtricti iuris: vt argu. infra de act. empt. l. idem. §. j. Item interdum ideo dicit, quia ſi ex interuallo, nõ informat: vt ſequitur. ſed cum velit probare quòd nudum pactum hoc faciat: quare de eo non poſuit exemplum: ſed de veſtito cohęrẽtia contractus: ſed dic hoc eſſe nudum ſui natura: ſed cum naſcitur, veſtimenta ſibi proxima ſunt quę aſſumit. Et nor. quòd pactum ſex modis veſtitur: Re: vt in mutuo & ſimilibus: vt inſtitu. quibus modis re con. oblig. in principio. & per totum. Item verbis: vt inſtitu. de verborum obliga. in principio. Item literis: vt poſt biennium [b] in chirographo: vt inſtitu. de lit. ob. Item conſenſu: vt inſtit. de ob. ex conſenſu. Item cohęrentia contractus: vt hic. Item rei interuentu: vt in contractibus innominatis, vt ſupra. e. §. ſed & ſi in alium. Sed quæ eſt differentia inter hoc veſtimentum rei interuentu: & illud re? Reſpon. quia [c] veſtimentum re vna cum pacto naſcitur: ſed rei interuentu poteſt eſſe quod dudum poſtea: vt ſi modo conueniam de permutando, & poſt annum tradam. tunc enim veſtitur primum pactum: vt C. de re. permut. ex placito. Poſſunt addi duo modi, ſcilicet rei principio: vt infra de pollic. l. j. §. j. Item legis auxilio, quod poteſt dici in omni nudo pacto quod actionem parit: vt dixi ſupra proxi. §. Item ſecundum quoſdam veſtitur iureiur. vt infra de ope. lib. l. vt iuriſiurãdi. ſed videtur quòd nullum pactum ſit nudum: cum quodlibet habeat in ſe conſenſum: vnde veſtiri conſenſu videtur: vt ſupra eod. l. j. §. j. Reſpon elegans & tenuis veſtis eſt conſenſus, quæ non datur niſi certis contractibus enumeratis, vt inſtit. de oblig. ex conſenſu, in princ. qui cum ſint fauorabiles & pingues & calidi, leui veſte veſtiuntur. ſed quidam dicunt non veſtiri [d] niſi rei interuẽtu, cum alia veſtita naſcantur. ſed contra eos eſt quod dicit Iob, Pelle & carnibus veſtiſti me, &c.

mat ipſam actionem: vt in bonæ fidei iudiciis. ſolemus enim dicere pacta cõuenta ineſſe bonæ fidei iudiciis. [a] ſed hoc ſic accipiendum eſt, vt ſi quidem ex cõtinẽti [b] pacta ſubſecuta ſunt, etiam ex parte [c] actoris inſint: ex interuallo non inerunt: nec valebunt, ſi agat: *ne ex pacto [d] actio naſcatur:

Continua. quia dixit ſupra pacta apposita incontinenti, actionem producere, secus ſi ex interuallo: nunc ponit exemplum de pacto apposito ex interuallo: & vnum exemplum ponit author legis: secundum ponit Marcellus: tertium Papinianus. secunda ibi, idem Marcellus. tertia ibi, idem respondit. & iste versiculus legitur duobus modis. Vno modo secundum Marcellum, cuius opi. reprobatur per. l. quotiens. infra ſolu. ma. Secundo modo secundum Ioan. cuius positionem tenet Barto. B

Vtputa poſt diuortium [e] conuenit ne tempore ſtatuto dilationis dos reddatur, ſed ſtatim. hoc non valebit, ne ex pacto [f] actio naſcatur. Idem Marcellus ſcribit: Et ſi in tutelæ actione conuenit, [g] vt maiores quàm ſtatutæ ſunt [h] vſuræ præſtentur, [i] locum non habebit: ne ex pacto naſcatur actio. ea enim pacta inſunt, quæ legem contractui dant, id eſt quæ in ingreſſu [k] † contractus facta ſunt. Idem reſponſum ſcio à Papiniano, & ſi poſt emptionem ex interuallo aliquid extra naturam [l] contractus conueniat, ob hanc cauſam agi ex empto non poſſe propter eandem regulam, ne ex pacto [m] actio naſcatur. quod & in omnibus bonæ fidei [n] iudiciis [o] erit dicendum. ſed ex parte rei locum habebit [p] pactum: [q] quia

a *Cõtrariũ eſt verum, ſecundũ B. B.P. Ale. & Iaſ.*

b *Imò etiã ante biẽniũ actio oritur inefficax: tamen poſt biennio dicitur efficax. Bart. & Iaſ. hoc reprobatur. ideo dicit quòd veſtimentum re facit cõtra te actionem pro eadem ſpecie, ſed inſtrumẽtũ rei pro diuerſa. Bar. P. & Iaſ. Et male, ſecundum Bar. & Ia.*

a *Bonæ fidei iudiciis.* id eſt contractibus. ſed quid in iudiciis ſtricti iuris? Reſpon. idem vt pariant & informent: vt. j. ſi cer. pe. lecta. & C. eod. petens. quidam tamen dicunt tantũ nouam parere: vt C. de dona. l. legẽ &. l. cũ res. & C. de re. permu. l. rebus. & de rei vxo. act. §. accedit. Item quid ſi nudum pactũ non eſt principale, ſed acceſſorium puta pœnale veſtitum? Reſpon. non veſtitur principale ab acceſſorio: vt C. de contrahen. ſti. l. nuda. Item quid ſi tale eſt pactũ veſtitum ex quo vna pars tãtum agit, vt ſtipulatio, & aliquod pactum pro promittente ponatur? Rñ. non dicitur veſtiri: cum non habeat pro ſe à quo veſtiatur.

b *Ex continenti.* id eſt antequam ad alia diuertant negocia: vt infra de duo re. ſti. l. duos. in fin. & l. ſi ex duobus. & infra de teſta. l. heredes palam. & infra de adul. l. quod ait lex. §. fin. & infra de verbo. oblig. continuus. in princ. ſed an ex talibus pactis non ſeruatis poſſit dari rei vindi? Reſpon. non: vt C. de proba. cum res. niſi in caſibus quatuor: vt C. de dona. quæ ſub modo. l. j. & C. de pact. inter empt. & ven. l. cõmiſſoriæ. &. j. de in diem addi. l. ſi ex duobus. §. ſed & Marcellus. & ad idem. j. de rei vin. ſi quis hac. quartus. j. de cõtrahen. empt. l. ſi quis ſub hoc. vel dic vt ibi.

c *Ex parte.* id eſt vt pariant actionem.

d *Ex pacto.* ſcilicet nudo.

e *Vtputa poſt diuortium.* ſecundum M. [e] pone exemplum. ſol. ma. tri. ex interuallo quis fecit pactũ de dote reddẽda vlteriori die. non valet: ne ex pacto &c. ſed ſi ante finitum matrimonium: valet quandocumq; cum videatur fieri incontinenti: vt argu. j. man. qui negocia. & ſecundũ hoc verba illa, poſt diuortiũ, determinant verbum, conuenit. Sed Ioan. ponit cum pactum factum fuit ante contractum matrimoniũ, vel poſt ex interuallo etiã durante matrimonio. nam lex dicit quòd etiam durante matrimonio dicitur † fieri ex interuallo: vt j. ſol. ma. quotiẽs. & ſecundũ hoc verba, poſt diuortiũ, determinant verbum, ſtatuto. ſed cõtra vtrumque eſt. j. de pact. do. l. de die. & l. ſequẽ. Sed dic quòd ibi fuit facta incontinenti: aliàs obtinet qđ hic dicitur. Sed adhuc videtur quòd mulieri replicatio tantùm detur ex huiuſmodi pacto, cum per ſe habeat actionem quam non habet: vt ſtatim dicet. ſed ſecundum hoc quòd ſic ponimus caſum huius. §. ſecundum Io. quęritur, ſi promiſſum eſt aliquid mihi ſub conditione: & interim pendente conditione remittatur mihi à debitore cõditio: an ſtatim poſſim agere? videtur quòd non. nam & huic mulieri debetur dos ſub conditione ſi ſoluatur matrimonium: & licet interim ei conditio ſit remiſſa, non tamen agit. quod in omni conditione recipias. nam ex ſtipulatu interim nõ agitur: quia non extitit interim conditio. nec ex pacto: quia nudum eſt: argu. j. de conſtit. pecu. id quod. Sed arg. contra. j. de peri. & commo. rei ven. ſi in vẽditione. [f] præterea pactũ prorogat commiſſionem pœnę: vt diximus. j. de ver. obli. cum ſtipulatus ſim mihi. & j. de arbi. Celſus. §. idem ait. cur ergo vt citius committatur inducit? ſed taciliores ſumus ad liberandum. Item arg. contra. j. de adimen. leg. l. iij. §. conditio. & inſtitu. de codicil. §. vl. & Item quid ſi in ipſo fine matrimonij? Reſpon. non dicitur fieri incontinenti, cum prius ſit nata actio: vt ſtatim dices.

† *Ad hunc locum vide j. ſol. ma. quotiẽs. & ſecundũ hoc verba, poſt diuortiũ, determinant verbum, ſtatuto. ſed cõtra vtrumque eſt. j. de pact. do. l. de die. & l. ſequẽ. Sed dic quòd ibi fuit facta incontinenti: aliàs obtinet qđ hic dicitur. Sed adhuc videtur quòd mulieri replicatio tantùm detur ex huiuſmodi pacto, cum per ſe habeat actionem quam non habet: vt ſtatim dicet. ſed ſecundum hoc quòd ſic ponimus caſum huius. §. ſecundum Io. quęritur, ſi promiſſum eſt aliquid mihi ſub conditione: & interim pendente conditione remittatur mihi à debitore cõditio: an ſtatim poſſim agere? videtur quòd non. nam & huic mulieri debetur dos ſub conditione ſi ſoluatur matrimonium: & licet interim ei conditio ſit remiſſa, non tamen agit. quod in omni conditione recipias. nam ex ſtipulatu interim nõ agitur: quia non extitit interim conditio. nec ex pacto: quia nudum eſt: argu. j. de conſtit. pecu. id quod. Sed arg. contra. j. de peri. & commo. rei ven. ſi in vẽditione. [f] præterea pactũ prorogat commiſſionem pœnę: vt diximus. j. de ver. obli. cum ſtipulatus ſim mihi. & j. de arbi. Celſus. §. idem ait. cur ergo vt citius committatur inducit? ſed taciliores ſumus ad liberandum. Item arg. contra. j. de adimen. leg. l. iij. §. conditio. & inſtitu. de codicil. §. vl. & Item quid ſi in ipſo fine matrimonij? Reſpon. non dicitur fieri incontinenti, cum prius ſit nata actio: vt ſtatim dices.* 1.

f *Ex pacto.* ſcilicet nudo.

g *Conuenit.* nõ ſtatim finita tutela: ſed ex interuallo poſtea vel prius: vt quidam dicunt (& bene) in actione tutelæ. Nam non poteſt dici actio tutelæ naſci non finita tutela: vt. j. de tut. & ra. diſ. ſi tutor. §. ſi. & l. ſeq. ſed in dote etiam ante [h] ſolutum matrimonium: niſi in caſu: vt. j. de bo. dam. l. ſed ſi alia. in fi. Item quid ſi in prin. tute. apponatur pactum? Reſpõ. ex interuallo [i] fit: cum ante tutelam finitam actio non naſcatur.

† *Ad hunc locum vide j. ſol. ma. quotiẽs. & ſecundũ hoc verba, poſt diuortiũ, determinant verbum, ſtatuto. ſed cõtra vtrumque eſt. j. de pact. do. l. de die. & l. ſequẽ. Sed dic quòd ibi fuit facta incontinenti: aliàs obtinet qđ hic dicitur. Sed adhuc videtur quòd mulieri replicatio tantùm detur ex huiuſmodi pacto, cum per ſe habeat actionem quam non habet: vt ſtatim dicet. ſed ſecundum hoc quòd ſic ponimus caſum huius. §. ſecundum Io. quęritur, ſi promiſſum eſt aliquid mihi ſub conditione: & interim pendente conditione remittatur mihi à debitore cõditio: an ſtatim poſſim agere? videtur quòd non. nam & huic mulieri debetur dos ſub conditione ſi ſoluatur matrimonium: & licet interim ei conditio ſit remiſſa, non tamen agit. quod in omni conditione recipias. nam ex ſtipulatu interim nõ agitur: quia non extitit interim conditio. nec ex pacto: quia nudum eſt: argu. j. de conſtit. pecu. id quod. Sed arg. contra. j. de peri. & commo. rei ven. ſi in vẽditione. [f] præterea pactũ prorogat commiſſionem pœnę: vt diximus. j. de ver. obli. cum ſtipulatus ſim mihi. & j. de arbi. Celſus. §. idem ait. cur ergo vt citius committatur inducit? ſed taciliores ſumus ad liberandum. Item arg. contra. j. de adimen. leg. l. iij. §. conditio. & inſtitu. de codicil. §. vl. & Item quid ſi in ipſo fine matrimonij? Reſpon. non dicitur fieri incontinenti, cum prius ſit nata actio: vt ſtatim dices.* 2. *paterg. cap. 34.*

f *Ibi loquitur de pacto incõtinenti facto: hic ex interuallo. Bar. Ale. & Ia.*

g *Ibi loquitur in diſpoſitione facẽdi nihil hic in pacto. Ale. & Iaſon.*

h *Cõtrariũ eſt verũ, ſecundũ præd dict.*

i *Cõtrariũ eſt verũ, ſecundum B. B. Ale. & Iaſonem.*

* *Natura lia cõtractũ quæ ſit, quæ nõ ſubſtantialia, pulchre Zaſius in ſuis ſutilibus ubi ſubtiliter admodum diſputat, poſſintne mutari ſolita contractus pactis nudis tollere*

h *Quam conſtituta ſunt.* maxime: nam idem & ſi minores cum ex interuallo pepigit de eis præſtãdis tutor pupillo. Vel dic, maiores ꝯ conſtituræ ſunt in ciuitate, minores tamen legitimis: in maioribus tamen etiam ſi fieret pactum incontinenti, non valet: vt C. de vſur. l. eos. §. ſi quis autem aliquid. ſed an etiã incontinenti pactum ſine ſtipulatione valeat? Videtur quòd non: vt. C. de vſuris. l. iij. ſed reſpon. illud locum habet in mutuo tantum, & nõ in omni: ſed tantum in pecunia mutuata: ſecus in alio mutuo: vt C. eodem titu. de vſur. l. frumenti. Item ſecus in omni contractu bonæ fidei: vt C. de pact. inter empt. l. initio. &. j. de vſur. l. cum quidam. §. ex locato. &. j. depoſi. Publia. §. Lucius.

i *Præſtentur.* à tutore ipſi pupillo.

k *Ingreſſu.* vel egreſſu: multo magis ſi in ipſo contractu.

l *Extra naturam.** id eſt ſubſtantiam: vt de commodando librum ad auſcultandum. Alij dicunt id naturale quod nos ſubſtantiale: vt dicam infra proxi. in diſtinctione pactorum.

m *Pacto.* ſcilicet nudo.

n *Bonæ fidei.* & ſtricti iuris multo magis locum habet.

o *Iudicium.* id eſt contractibus.

p *Locum habebit.* quod eſt quando parit exceptionẽ: vt ſubiicit.

q *Pactum.* etiam nudũ: vel etiam ſi ex interuallo: vt ſi cõuenit ne fideiuſſor

ne fideiuſſor daretur qui dari debeat.

a *Adeo.* pacta ex interuallo facta non valent extra ſubſtantiam contractus: ſed de ſubſtantia ſic: vt ſupra proxi. de quo colligitur, adeo autem &c.

b *Ex eodem.* id eſt de ſubſtantia.

c *Nondum ſecuta.* neque precio dato, neq; re tradita: vt inſti. quibus modis tol. ob. §. fi.

d *Ab emptione.* ſcilicet in totum.

e *Ex parte.* quando ad eius commodū fit.

f *Eadem ratione.* ſcilicet quæ eſt in toto quo ad totum: vt ſupra proxi. reſpon. erit hic in parte quo ad partē: vt ſubiicit: & fa. ſupra ſi quis cau. ſed & ſi. §. ſi. in gloſ. nā &. &. ï. de in litem iuran. l. videamus. §. pen. & infra de vſur. l. qui ſcit. in princi. Ar. cōtra. ï. de teſta. l. heredes palam. §. j. & infra de inoff. teſta. Papinianus. §. ſed nec impuberis. & facit. ï. de adi. le. l. legata. §. fi.

g *Non inſubtiliter.* ſed ſubtiliter. ſic. ï. de he. re. inſtit. l. j. §. fic autē.

h *Vnde illud.* hæc licentia idem repetere vi detur multotiens: ſed nō facit. nam prius dixit quando in totum receditur: ſecūdo quādo deminutū fuit precium tantum, vel actum. hic autem quando res fuit tantùm aucta vel deminuta. Sed quidam dicūt, quòd ſuperius reſpōſum loquitur quando res & precium fuerūt deminuta, vel aucta: hic in precio tantum: alijs cōtra, & in his caſibus videtur renouatus totus contractus: vt. ï. proxi. & videtur repeti pactum: vt. ï. proxi. ſed ſi cum vno de heredibus emptoris fiat pactum, non renouatur totus: & hic dicit aduerſando, ſed cum &c. & de vi huius pacti ſubſtantialis dices in diſtinctione pactorum infra ſtatim.

i *Quoniam & ex alio cōtractu.* ſcilicet quocūque, vt mutui. & ſic not. quod non valet in pluribus, ſcilicet renouatio contractus, valet in vno: vt infra de le. j. l. legatarius. j. reſpon. argu. infra de condic. inde. Iulianus. in fi. & infra ſi cer. pet. ſingularia. j. reſpō.

ADDITIO. Dic quòd ibi ex pluralitate perſonarum non variatur ratio. Bart. & Alexan.

k *Iulianus.* ſcilicet modo: & quod Pompo. ſupra proxi. reſpon. ſed Ir. dixit vtrumque idem, & quòd pro parte emptio contrahatur: & quòd pro parte diſſoluatur. ſed primū videtur verius. quia ergo de diuerſis generibus pactorum dictum eſt ſuperioribus. §. §. ideo diſtingue, pactorum quædā ſunt de ſubſtantia contractus, vt de augendo &c. quæ dic vt dixi. ï. de cōtrahen. empt. l. pacta. in glo. noua emptio.

l *Ait prætor.* ſuperius dictum eſt pacta quædam ad excipiendū, quædam ad agendum valere. de quibus autem pactis intelligat prætor, determinat, ſecundum M.

m *Conuenta.* ſcilicet ſeruabo: quod eſt infra, id eſt ſeruari faciam. ſic infra de his qui not. infa. l. furti. §. mandati. ſeruabo dico ea quæ neque &c.

n *Dolo malo.* ex parte eius qui deſiderat pacta ſeruari. nam & ſi dolo initus ſit cōtractus: qui dolum adhibuit, inuito altero non recedit à contractu: vt C. de tranſact. l. tranſactione finita. & C. de ſer. pign. da. ſi creditoribus. & C. de reuo. do. l. cum profitearis. & C. de reuocan. his quæ in frau. cre. l. filios. & hoc membrū exponetur infra. §. dolo malo.

o *Aduerſus leges.* hoc capitulo & ſequētibus ſunt neceſſaria duo exempla. Vnum quando contra, aliud quando in fraudem, propter illud verbum, neque quò fraus &c. Dic ergo aduerſus legē: vt l. Iulia fundi dotalis: vt inſti. qui. ali. licet in prin. in cuius fraudem fieri poſſet in prædio quaſi dotali: vt. ï. de fū. dota. l. fundus dotalis ſeruo. & caue quia nō fuit hæc lex Iulia à Iulio Cęſare inducta, ſed à Iulio Paulo iuriſcōſul. aliàs ſuffeciſſet qd dicit. ï. edictū pricipis.

p *Plebiſcita.* veluti ne prędes paciſcatur vltra eſculentum & poculentum: vt. ï. de offici. *iſta gl. gl. ſ* pſi. plebiſcito. in cuius fraudē fieret ſi trahetur ad munerū qualitatē vel quātitatem: vt. ï. de offi. proconſ. l. non licet ſolent. §. fi. item poteſt poni exemplum vt nō agam de dāno dando: quod non valet: vt. j. e. l. ſi vnus. §. pacta quæ turpem.

q *Senatuſcōſulta.* ſcilicet quod vetat in pecunia ludere, niſi in caſib⁹: vt. ï. de alea. l. ſolēt. §. ſenatus. & l. quibus. vel pone ſenatuſcon. Vell. & Macedo. in cuius fraudem etiam fieri poteſt: vt. ï. ad Vell. quamuis. §. ſi cū eſſem. &. ï. ad Macedo. ſi filiꝰ. §. is autem.

r *Edicta.* ſ. prætorū: vt habes exemplum. ï. ea. l. §. ſi paciſcar. ibi, ſi paciſcar ne operis. & j. eo. ſi vnus. §. illud. & ï. quarū re. ac. non da. l. j. §. quæ onerandæ. in cuius fraudem fit quādo grauior imponitur opera: vt infra de bo. lib. l. j.

s *Decreta principum.* vt C. ne li. poten. l. j. in cuius fraudem fit ſi procuratorio nomine ſe agere fingat in re ſua, cum commodum ad eum ſpectet: vt C. manda. per diuerſas.

t *Non minus.* lege rectè, & dic non minus, id eſt magis. ſic. C. de iur. & fac. igno. l. non idcirco. magis enim per verba, quàm ex mente colligitur: cum nullus alterius ſciat ſecreta, niſi ille exprimat verbis: vt infra de ſupel. leg. l. Labeo. in fin. vel conuerte, id eſt non minus ex mente, quàm ex verbis. ſic inſtit. de. l. Aquil. §. ſecundo. & ſupra de re. di. l. riparum. & ſic eſt figura hyſteron proteron, id eſt ordo conuerſus.

u *Pacto.* in ſcriptis facto, vel etiam non. Accurſius.

x *Vt perſonale.* ſed vt generale: vt infra eod. tale. in prin. & infra de pig. act. ſi neceſſarias. §. penult. & infra de proba. ſi pactū. Et nor. argu. ex eo quod fieri ſolet. ſic ſupra eod. Labeo. Item no. pactum perſonale dici duobus modis. Primo, quod ad vnam perſonam tantùm porrigitur, non vltra. & ita infra eod. idem. §. perſonale. Secundo ideo, quia cum perſona extinguitur, ſed ea viuente ad plures competit: & de hoc ſunt quatuor exempla: cū venditore: cum donatore: cum filio, ſeruo ve, quorum pactum proficit emptori, donatario, patri. & domino: ſed viuentibus paciſcentibus: vt infra eod. & heredi. in princ. & l. ſi tibi. §. pactum conuentum. In rem autem poteſt dici ex perſona actoris & rei: vel actoris tantum: vel rei tantum: vel vtriuſque: vt infra eo. qui in futurum. §. ſi ex altera.

Adeo[a] autem bonæ fidei iudiciis exceptiones poſtea factæ quæ ex eodem[b] ſunt contractu, inſunt, vt conſtet in emptione, cæteriſque bonæfidei iudiciis, re nondum ſecuta[c] poſſe abiri ab emptione.[d] Si igitur in totum poteſt, cur nō & pars eius pactione mutari poteſt? Et hæc ita Pomponius libro ſexto ad edictum[f] ſcribit. Quod cum eſt, etiam ex parte[e] agentis pactio locum habet, vt & ad actionem proficiat nondum re ſecuta, eadē ratione.[f] Nam ſi poteſt tota res tolli, cur non & reformari, vt quodammodo quaſi renouatus contractus videatur? quod non inſubtiliter[g] dici poteſt. Vnde illud[h] æquè non reprobo, quod Pomponius libris lectionum probat, poſſe in parte recedi pacto ab emptione, quaſi repetita partis emptione. Sed cum duo heredes emptori extiterunt, ſi vēditor cum altero pactus eſt, vt ab emptione recederetur: ait Iulianus valere pactionem, & diſſolui pro parte emptionem: quoniam[i] & ex alio cōtractu paciſcendo alter ex heredibus adquirere ſibi potuit exceptionem. vtrumque itaque rectè placet, & quod Iulianus,[k] & quod Pomponius.

Pacta ſeruāda ſunt niſi rationabilis cauſa à iure ſtatuta ſuadeat non obſeruari. hoc dicit. Alexander de Imola.

Ait prætor,[l] *Pacta cōuenta,*[m] *quæ neque dolo malo,*[n] *neque aduerſus leges,*[o] *plebiſcita,*[p] *ſenatuſconſulta,*[q] *edicta,*[r] *decreta principum,*[s] *neque quò fraus cui eorum fiat facta erunt, ſeruabo.*

Pactum de non petendo, aliquando eſt in rem, aliquando in perſonam. Et ſi dubitatur, intelligitur eſſe in rem: licet perſona pacto comprehenſa ſit. & pactum dolo initum non ſeruatur. qui dolus committitur pluribus modis hic in textu expreſſis. hoc dicit vſque ad. §. ſed ſi fraudandi. Bartolus.

Pactorum autem quædam in rem ſunt: quędam in perſonam. In rem ſunt, quotiens generaliter paciſcor ne petam. In perſonam, quotiens ne à perſona petam, id eſt ne à Lucio Titio petam. Vtrum autem in rem, an in perſonam pactum factū eſt, non minus[t] ex verbis, quàm ex mente conuenientium æſtimandum eſt. Plerumque enim (vt & Pedius ait) perſona pacto[u] inſeritur, non vt perſonale[x] pactum fiat, ſed vt demonſtretur cum quo pactum factum eſt.

a Dic quòd ibi loquitur in forma qua eſt inſtitutus, & quibus non habet locū hæc regula. vel illa lex circadat cū ipſa ſecūdū Bart. Ale. & Ia. Sici. Pād. Fla. aduertendū tamē Paponiū ad Sabinū tam & ad Plautiū, nō ad Edictū ſuperius reſpōſum loquitur quando res & precium fuerūt deminuta, vel aucta: hic in precio tantum: alijs cōtra, & in his caſibus videtur renouatus totus contractus: vt. ï. proxi. & videtur repeti pactum: vt. ï. proxi. ſed ſi cum vno de heredibus emptoris fiat pactum, non renouatur totus: & hic dicit aduerſando, ſed cum &c. & de vi huius pacti ſubſtantialis dices in diſtinctione pactorum infra ſtatim.

b Ibi nō eſt oratio totius partis. Bar. P. Alex. & Ia.

c Iſta diſtinctio communiter ſcribitur. & Fili, nō vere. Bart. Aug. Ale. & Iaſon.

e Adde ad iſta gl. gl. ſ pſi. plebiſcito. in cuius c. non licet ff. q. ſ. qua vult quòd non debent ſolent. §. fi. item poteſt excedere in poni exemplum vt nō anno citius agam de dāno dando: aurtes. Et quod non valet: vt. j. e. ſequuntur l. ſi vnus. §. pacta quæ hāc gl. vſq; turpem. ad ſ. Bart. Ale. & Ia.

Dolo malo ait prætor [a] pactum ſe non ſeruaturum. Dolus malus ſit calliditate [b] & fallacia. Et (vt ait Pedius) dolo malo pactū ſit, quotiens [c] circunſcribendi alterius cauſa aliud agitur, & aliud agi ſimulatur.

De pacto inito per fraudem, edictū prætoris non facit expreſſam mētionem, ſed ſolum de inito per dolum. nec expediebat mentionem facere de fraude: quia fraus eſt ſpecies doli, & ineſt dolo, quia ſpecies ineſt generi: & ad remotionem generis ſequitur remotio cuiuſlibet ſpeciei. Vnde cum in edicto prætoris cautum ſit non eſſe ſeruandum pactum dolo initum, per conſequens etiam nec fraude initum. Item omne pactum fraudulenter extortum vel eſt iniquum, vel ſuperfluum. iniquum, quando exigit quod exigi non debebat. ſuperfluum, quando exigitur id quod exigi non erat neceſſe. b. d. in effectu, ſecundum primam lectionem glo. Alexander de Imola.

Sed ſi fraudandi [d] cauſa pactum factum dicatur, nihil prætor adiicit, ſed eleganter Labeo ait hoc aut iniquū [e] eſſe, aut ſuperuacuum. iniquum, ſi quod ſemel remiſit creditor debitori ſuo bona fide, iterū hoc conetur deſtruere. [f] ſuperuacuum, ſi deceptus hoc fecerit. ineſt enī [g] dolo & fraus.*

Sive dolus committatur ab initio in contractu, ſive ex poſtfacto, parit exceptionem doli. Alexand.

Siue autem [h] ab initio dolo malo pactum factū eſt, ſiue poſt pactū dolo malo aliquid factū eſt: nocebit exceptio, [i] propter hæc verba edicti, *neque fiat.* [k]

Si præcedit interrogatio, & ſequatur reſponſio: præſumitur ſtipulatio, niſi probetur contrarium. Bartolus.

Quod ferè nouiſsima [l] parte pactorum [m] ita ſolet inferi, *Roganit Titius, ſpopondit Mænius*: hæc verba non tantùm pactionis loco accipiuntur, ſed etiam ſtipulationis, [n] ideoque ex ſtipulatu [o] naſcitur actio: niſi contrarium ſpecialiter adprobetur, [p] quòd non animo ſtipulantium hoc factum eſt, ſed tātùm paciſcentium.

Pactum per quod tollitur im priuati, ſibi publica auctoritate conceſſum, valet: ſecus ſi tolleretur im publicum: quia tunc non valet, etiam ſi fuerit iuramento vel ſtipulatione firmatum. Bartolus.

Si paciſcar, ne pro iudicati, [q]* vel incenſarum [r] ædium agatur: hoc pactum valet. Si paciſcar ne operis noui nunciationem [s] exſequar, quidam putant non valere pactionem: quaſi in ea re prætoris imperium [t] verſetur. Labeo autem diſtinguit, vt ſi ex re ſimiliari operis noui nunciatio ſit facta, liceat paciſci: ſi de re publica, non liceat. [u]

a *Ait prætor.* ſcilicet tacite. ſic ſupra titu. j. l. ſi quis ex argentariis. §. prohibet. & eſt ideo, quia ſubauditur demum.

Calliditas & fallacia differunt.

b *Calliditate.* calliditas eſt in tacendo, vt infra de act. empt. l. j. §. finali. ſed fallacia eſt in mentiendo: vt infra de furtis. falſus. §. ſi quis. Accurſius.

c *Quotiēs.* hæc definitio Pedij conſonat definitioni Seruij: ideoque reprobatur per Labeonem: vt. j. de dolo. l. j. §. j. ſecundū quoſ dā. ſed Io. dicit quòd ibi largius pro omni calliditate dolus accipitur: hic autem pro ea ponitur tātum quæ fit in ſimulatione.

d *Sed ſi fraudandi.* nihil prætor adiicit, ſcilicet expreſſe habita mētione fraudis: ſed tacite adiicit. cū enim dicit, nec dolo malo, videtur & hic notare, ſcilicet de fraude. ſed tamen neglectum videtur, cum ea quæ &c. vt infra de iniur. l. item apud Labeonē. §. hoc edictum. & ſecundum hoc dolus eſt genus, & ineſt fraus ei vt ſpecies generi: vt fraus tunc tantū dicatur, cum mei cōmodi cauſa: ſed dolus dicatur etiam ſine meo commodo: & erit bona argumentatio de toto ad partem negando, hoc modo: nō ſeruabit prætor pacta dolo inita: ergo nec fraude. ſed non valet affirmando. Alii dicunt fraude, id eſt reipſa ſine conſilio. dolo, quādo re & conſilio. ſed cōtra: vt infra de reg. iur. fraudis. ſed nō obſtat, quia duplex eſt fraus. vna re & conſilio. & de hac loquitur. d. l. fraudis. alia re tantū, quam facio quādoque gratia iuris mei conſeruandi vel habendi: vt. j. de verbo. oblig. ſi quis cum aliter. in fin. cuius exemplū erit. C. de reſcin. ven. l. ij. & ſic bene ſequitur: ineſt dolo & fraus, vt dicitur ineſſe genus ſuæ ſpeciei: quia fraus poteſt eſſe dolus: & poteſt nō eſſe: & ita fraus eſt generis ſpecies. Tertij dicunt hic loqui de fraude expreſſa: vt de metu & vi, de qua prætor nō dixit, ſed de ſimulata tantum. & ſecundum hanc ſimiliter ineſt dolo fraus vt genus ſpeciei. & ſic non erit dolus, vbi eſt vis & metus, quod eſt verum per hanc. l. ſecus per aliam: vt. j. de dolo. l. j. §. j. cum omnis machinatio & fallacia & ſimilia faciant dolum. Vel dic quarto, q ſunt nomina per omnia paria, & vnum in altero ineſſe, & econtra. & ſecundum has quatuor expoſitiones hic verſi. ineſt enim &c. non ad proxi. ſed ad ſupradicta refertur diuerſimode, ad excuſationem quare prætor de fraude non dixit. Vel poteſt referri ad dictum proxi. tamen ita bene dico eſſe ſuperuacuum. cum enim in primo pacto fuerat dolus, & per cōſequēs fuerat fraus, prout fraus eſt ſpecies. ſi ergo excipiatur de pacto illo, & poſsit de dolo & fraude replicari: ſuperfluum quidem eſt plus de cætero tractare de pacto de petendo.

Fraus duplex eſt.

Dolo ineſt fraus.

e *Aut iniquum.* ſi nitor pacto expugnare quod aliàs efficax eſt, inique facio. ſi autē ius tuum inefficax eſt, ſuperuacue facio, ſecundum Ir. cum ergo iniquum eſt vel ſuperuacuum, non datur actio: vt. j. man. l. ij §. j. &. §. de procu. licet. §. ea. Arg. contra. j. de nego. geſt. ſi pupilli. §. item ſi procurator. in fi. &. j. e. non impoſſibile & C. de iur. do. l. ij. & de rei vxo. ac. in prin. §. j.

f *Deſtruere.* ſcilicet per fraudem.

g *Enim.* pro quia. Accurſius.

h *Sive autem.* & ſit dolus in initio pacti, quādo dolo quis inducitur ad paciſcendum: vt C. de tranſac. ſub prætextu inſtrumenti. §. j. &. j. de dolo. l. & eleganter. §. j. poſt pactum ſit, quando in pacto conuenta non ſeruantur: vt C. de pac. cū proponat. & C. de tranſ. ſiue apud acta. &. j. de exce. doli. palā. §. quæriſ ſi quis.

i *Exceptio.* doloſo: & large ſumitur pro actione, exceptione, & replicatione.

k *Ne quid fiat.* ſed vbi ſunt hæc? Reſpon. non habemus ea: ſed æquipollētia: vt. §. e. §. prætor ait. & facit ad iſtum. §. j. de pecu. here. l. ſed & ſi. §. ſi quod ab initio. & j. q. d me. cau. l. j. & l. ſi mulier. §. qd ait. & j. de condic. ſine cau. l. j. §. ſiue autem.

l *Quæ ſit nouiſſima.* id eſt vltima. nam in fine ſubſcribūtur teſtes: vt in authen. de fid. inſtru. §. ſed ſi inſtrumenta. in prin. col. v. antea anni domini, & poſtea narratio cōtractus: vt in authent. vt præpo. no. impe. in pri. col. v. circa ſi. ergo ſtipulatio ponii: vt hic. & quòd dicit pactorum, dic, id eſt inſtrumētorum in quibus continētur pacta: & ſic ponitur [a] cōtentum pro continēte. & dic rogauit. i. interrogauit: vt. ī. de adop. l. ij. §. j. Accurſius.

m *Pactorum.* id eſt inſtrumentorum, in quibus pacta continētur.

n *Stipulationis.* licet re vera ſtipulati nō ſint, ſecundum Ir. quod H. non placet.

o *Ex ſtipulatu.* ſi eſt incertum ibi deducū. ſi autē certū, certi condictione agitur: vt inſtit. de ver. obli. in pri.

p *Contrarium approbetur.* ſed qui contrariū dicit, nōne dicit quòd inſtrumentum eſt falſum? nam inſtrumentum dicit rogauit. fuit ergo ibi interrogatio & reſponſio: ergo ſtipulatio. Reſpon. non ſequitur. [b] quid enim ſi ex interuallo? Reſpon. nō eſt ſtipulatio: vt. j. de verb. oblig. l. j. §. j. vel inter abſentes: [c] vt inſtit. de inuti. ſtip. §. item verborum. non ergo falſum dicit ideo inſtrumentū. Item nunquid fiet hæc probatio per ſcripturam tantū aliam cōtra hanc ſcripturā? videtur quòd ſic: vt C. de non nu. pecu. l. generaliter. ſed illa lex loquitur circa ſubſtantiā ſiue cauſam obligandi: hæc autem circa ſolennitatem obligandi: ideoque etiam per teſtes in contrarium recipiam [d] probationes: vt C. de cōtrahen. & commit. ſtipu. optimam. in fin.

[a] *Hoc verum, quādo aliter nō poteſt ſeruiri effectū. P. in l. certo j. de ſerui.*

[b] *Decisionē gl. ſequitur Bart. Pau. Ale. & Ia. c In hoc gl. aſſpitet B. Bal. Ang. Pau. & Alexan.*

[d] *Bal. dicit ipſum gloſ. ſing. ad hoc quod falſitas probatur niſi de neceſſitate probetur, & eſtā neceſſario concludat. Belog.*

q *Si paciſcar, ne iudicati.* ſed tranſactio ſuper iudicato nō valet, niſi ſententia in dubium reuocetur: vt. j. de tranſ. l. & poſt rem.

r *Vel incenſarum.* ſcilicet iam. aliàs ſecus: vt infra eo. ſi vnus. §. pacta quæ turpem.

ſ *Nunciationem.* quæ fit tribus modis. per prætorem. item per iactum lapilli. & his duobus modis retinemus poſſeſſionē ſi habemus. & per ſimplicem nunciationem: & hoc caſu perdimus poſſ. vt infra de no. ope. nun. l. de pupillo. §. meminiſſe.

t *Imperium.* quia prætor ad ſuam curam adeo reuocat nunciationem, vt etiam iuſte ædificatum faciat deſtrui: vt infra de ope. no. nun. l. prætor. ideo non videbatur poſſe tranſigi ſine eo.

u *Non liceat.* ſit enim nunciato & de re priuata, & publica: vt infra de no. ope. nun. l. j. §. nunciatio. &. l. de pupillo. §. ſexus. primo caſu tenet remiſsio: vt hic, & infra de ope. nun. l. j. §. inde quæritur. ſecundo non. Sed an idem qui remiſit nuncia. de ope. pub. aget poſtea? Reſpon. quidam quòd non: vt infra de adul. ſi maritus. §. ſi negauerit. & C. ad Turpil. quamuis. ſed Ioan. eundem admittit: vt infra de ſepul. vio. l. iij. §. antepenult. aliàs non eſſet differentia inter publicum & priuatum: vt infra eod. ſi vnus. §. item ne. nec obſt. d. l. de adult. quia ibi erat iam lis ab alio conteſtata. vel ſpeciale in adulterio. item illa ad Turpil.

** Vide Alcia. in. l. aliud eſt fraus. j. de verb. ſig.*

Turpil. quia de tali crimine ibi intelligitur de quo poterat trãsigi. vel dic vt ibi not. Item quid si partim de publico, partim de priuato commodo agitur? Respon. pro priuato tenet remissio & pactio, pro publico non: vt infra de procur. l. licet. in prin. & l. non cogendum. §. qui ita.

a *Ad edictum.* quo aliquid prohibetur, vel præcipitur. & no. quòd in genere dicit, scilicet quodlibet edictum. & accipe exemplũ ex inferioribus. s. furto, & deposito, & similibus.

b *Nam & de furto.* scilicet iam facto. nam de futuro non: cum tali pacto homines ad furandum inuitentur: vt j. de pa. do. l. cõuenire.

c *Ne depositi.* dic ratione præteriti doli vel culpæ: vt concordet præcedentibus. vel dic etiã ratione futuri: & sic etiam dolus[a] remittitur tacitè: vt j. eod. si vnus. §. illud. Accur.

a Nihil est, Bar. & P.

d *Omne periculũ præstet.* id est periculum adueniens per omnem culpam: non vt de casu fortuito teneatur.

e *Pactionem.* valet generaliter suscipere periculum: vt hic. sed cõtra. ĩ. si quis cau. sed & si. §. quæritur. sed dic tres esse in hoc sententias: vt ibi diximus.

† *An & quãdo pacta & promissa non seruare liceat, pulchre Cic. li. j. offi.*

f *Nec quasi.* Not. duę negationes faciunt affirmationem vnam: vt infra de verbo. signi. duobus.

g *Remotum est.* id est contrarium iuri communi. vel dic aliter, id est remotum est à iure communi singulorum priuatorũ, id est quod spectat singulariter & specialiter ad singulos: secundariò tamen pertinet ad rẽpublicã: vt insti. de his qui sunt sui vel ali. iur. §. expedit enim &c.

* *adipiscatur.*

h *Legari.* vt si lego campum Martium, vel columnas domus: vel vestes dicat secum funerari: vt infra de leg. j. apud Iulianum. §. fin. & l. cætera. & l. si seruo alieno. §. fin.

i *De hoc.* scilicet pacto inito contra ius cõmune vel publicum: vt C. de nup. authen. quod eis. arg. j. de leg. j. si quis inquilinos. §. vlr. & facit. C. de instit. & substit. reprehendenda.

k *Et si stipulatio.* aliàs lex incipit hic: aliàs non.

l *Interposita.* vt super principali: vel super pœna.

m *Non licet.* id est non est licitum: alioquin contra: vt vbi quis alteri stipulatur. fit enim stipulatio quandoque secũdum legem: & tunc valet principalis & pœnalis, si fuerit interposita. quandoque contra legem: & tunc neutra: vt hic, & j. de verb. oblig. l. stipulatio hoc modo. & C. de legi. l. non dubium. quandoque præter legem: & tunc valet pœna: vt infra de verb. oblig. l. stipulatio ista. §. alteri. secundum Io.

Stipulatio simpliciter non potest.

n *Quæ.* futurus heres, post mortem tamen: aliàs doli exceptio datur: [b] vt infra eod. l. proxi. §. idem probat & si filius.

b Clos. sequitur Ale.

o *Creditoribus.* hereditariis. Accursius.

p *Valiturum est.* licet in rem nondum suam factam.

c Idẽ Alexand.

q *Quia sub cõditione.* secus si pure: [c] vt j. prox. rñ. & est ratio: qa tunc statim mortuo testatore etiã inuitus & ignorans esset liber: vt insti. de here. qua. & dif. in prin. & j. si cer. pe. l. eius qui. in fi.

quæ distinctio vera est. Et in cæteris igitur omnibus ad edictum[a] prætoris pertinentibus, quæ non ad publicam læsionẽ, sed ad rem familiarem respiciunt, paciscí licet. nam & de furto[b] paciscí lex permittit.

Sed & si quis paciscatur ne depositi[c] agat, secundum Pomponium valet pactum. Item si quis pactus sit, vt ex causa depositi omne periculum[d] præstet, Póponius ait pactionem[e] valere: nec quasi[f] contra iuris formam factam non esse seruandam. Et generaliter quotiens pactum à iure communi remotum est,[g] seruari hoc non oportet, nec legari,[h] nec iusiurãdum de hoc[i] adactum ne quis agat, seruandum Marcellus libro secundo digestorum scribit. Et si stipulatio[k] sit interposita[l] de his pro quibus paciscí non licet,[m] seruanda non est: sed omnimodo rescindenda.†

Expeditus imperator. de literali expositione edicti, nunc venit ad tractandũ quasdam varias & diuersas quæstiones circa materiam istam: & breuiter hoc intendit: Pactum factum ei qui est vel futurus est heres, statu non mutato valet quo ad pacti exceptionem: sed statu mutato valebit quo ad exceptionem doli, vel vtilis pacti. Bartolus.

Si ante aditam hereditatem paciscatur quis[n] cum creditoribus,[o] vt minus soluatur, pactum valiturum[p] est. Sed si seruus sit qui paciscitur priusquã libertatem & hereditatem apiscatur,* quia sub conditione[q] heres scriptus fuerat, nõ profuturum pactum Vindius scribit.

Hodie in his quæ sunt communia pluribus vt singuli: quod fit à maiori parte, præiudicat aliis fauore liberationis. Bartolus.

Marcellus autem libro octauodecimo digestorum, & suum heredem,[r] & seruum necessarium pure scriptos, paciscentes prius quàm se immisceãt, putat rectè paciscí: quod verum est.

B Idem & in extraneo herede: qui si mãdatu creditorum[f] adierit, etiam mandati[t] putat eum habere actionem. Sed si quis, vt supra retulimus,[u] in seruitute pactus est, negat[x] Marcellus: quoniam non solet ei proficere si quid in seruitute egit, post libertatem. quod in pacti exceptione admittendum[y] est. Sed an vel doli ei prosit exceptio, quæritur. Marcellus in similibus speciebus, licet antea dubitauit, tamen admisit: vtputa filiusfamilias heres institutus[z] pactus est cum creditoribus, & emãcipatus adiit hereditatem:[a] & dicit doli eum posse vti exceptione.[b] Idem probat & si filius viuo patre cum creditoribus paternis pactus sit. Nam & hic doli exceptionem profuturam. immo & in seruo doli exceptio non est respuenda.[c] Hodie tamen ita demum pactio huiusmodi[d] creditoribus[e] obest, si conuenerint in vnum, & communi consensu declarauerint quota parte[f] debiti contenti sint. Si vero dissentiant, tunc prætoris

A [ET SVVM.] CASVS. Si filium instituam vel seruum pure: si paciscar cum creditoribus, valet pactum. [IDEM PROBAT.] Cum plures essẽt creditores in hereditate, quorundam mandato hereditatem adiui. si alij qui non mandauerunt, me inquietant: habeo actionem mandati contra illum qui mãdauit. [HODIE.] Dictum est supra proxi. vtrum pacta heredibus proficiant. hic autẽ vult dicere an talia pacta noceant aliis creditoribus. & quidẽ si omnes consentiunt, omnibus nocet. si vero dissentiũt, quia quidam vult remittere. c. alter vero, l. voluntatem illius qui plus vult remittere, sequimur. nam illa maior pars dicitur: vt in l. maiorem. quæ continuatur cum ista: & plana est.

r *Et suũ heredẽ.* aliàs incipit lex: & aliàs nõ.

f *Mandato creditorum.* quorundam.

t *Etiam mandati.* si forte inquietetur ab aliis qui non mandauerunt. & hoc si non omnes, vt dixi: vel non maior pars mandauit. tunc enim sufficit exceptio. [d] sed si dolo vnius adeo hereditatẽ: cum eo qui solus est, to potest cõago de dolo: vt infra de dolo. l. fi. & facit ad istum. §. j. manda. si vt hereditatem.

d Etiam actio mãdati potest cõuenire Ale.

u *Retulimus.* vt supra. §. sed si seruus.

x *Negat.* scilicet ei prodesse exceptionem.

y *Amittendum est.* scilicet vt ei non prosit.

z *Institutus.* ab aliquo extraneo.

a *Hereditatem.* alienam, non patris.

b *Vti exceptione.* eadẽ potest dici vtilis pacti.

c *Non est respuenda.* duobus casibus valet seruo etiam in libertate, quod fecit in seruitute. vnus vt hic: alius vt infra de except. rei vendi. l. j. §. si seruus. aliàs non: [e] vt infra de regu. iur. quod quis. quæ est contra. Item filiofamilias quare non datur directa pacti exceptio? Respondeo: [f] quia alius homo esse nunc videtur. sic & aliàs vtilis actio datur: vel in factum de æquitate filiofamilias postea sui iuris facto datur eadem ratione: vt infra de here. institu. quidam, in fin. & infra manda. si vero non re. §. sed si filiusfa. non autem directa: vt infra de verb. oblig. si filiusfa. Sed videtur vtroque casu directa quæri: quia hereditati adquiritur directa: & per consequens heredi futuro ipsi filio vel seruo: vt infra de stipu. ser. l. si seruus. Respõ. & illud [g] obtinet cum hereditati fuit pactus: hic autem sibi voluit per pactum adquiri. Item not. similitudinem inter filium & seruum: quia vterque fuit alterius conditionis tempore pacti, & alterius tempore additionis.

e Clos. sequitur Ale.

f Ista gloss. est de mente scribẽtis.

g Idem Alexã. & est de mente aliorum.

d *Pactio huiusmodi.* scilicet de remittenda parte debiti heredi.

e *Creditoribus.* scilicet omnibus. sed si non omnes consentiant, eis tantum qui consentiunt nocet.

f *Quota parte.* habet locum dictum huius. l. & sequentiũ secundum Ir. & secundum omnes, quando omnes vel maior pars consentiunt in remittendo: sed est discordia quantũ quilibet remittat. Sed quid si quidam sunt qui volunt aliquid remittere? Dicũt quidã non habere locũ has leges: vt innuit hęc litera, quota &c.

Sed contrarium poteſt dici: quia eadem eſt ratio. Sed quæ eſt hæc æquitas ſiue ratio quòd alij adſtringuntur pactis aliorum ſtare? Reſpon. quia pro eorum vtilitate ſteri videtur: cum talia tunc fiant quando debitor non eſt ſoluendo, nec enim aliàs eſt veriſimile quòd illi iactarent vel effunderent pecunias ſuas: vt infra de proba. cum de indebito. §. j. Item nó haberet defunctus heredem. Item non haberent creditores quem conuenirent. Item not. hic quòd omnes facere videntur quod facit maior pars: vt infra ad municipa. l. quod maior. & de regu. iur. l. aliud. §. j. & infra de bo. auctori. iu. poſ. l. fin. in princip. & infra de cu. bo. dan. l. ij. in princi. & infra de admi. tu. l. iij. §. penult. & inſtit. de fatiſda. tuto. §. ij. in fin. & infra depoſiti. l. ſi plures. & infra de teſti. ob carmen. §. fin. & in auth. de alie. & emphy. §. emphyteuſis. in fine. coll. ix. quandoque etiam duæ partes neceſſariæ ſunt: vt infra quod cuiuſque vni. l. nulli. & infra de decre. ab ordi. l. ij. & C. de decu. l. nominationũ. Accur.

† *Ex iſto tex. colligitur quòd numerus perſonarũ præualet dignitati. facit. l. fin. C. de bo. auctorit. iu. poſ. qđ vtũ intellige quando de commodo bonorũ ſalis traſtatur. ſecus ſi de fide vel probatione veritatis: ſecundũ Iaſ. hic; quem vide.*

a *Partes.* vel per ſe: vel per iudices ſuos.

b *Maiorem. Non pro numero.* ſic &. j. de priui. credi. l. j. & dic pro modo, id eſt quantitate.

c *Dignitate.* id eſt meliori ſtatu, ſiue opinione: vt hic, & infra de vſufruct. ſed & ſi quis. §. j. non tantùm honore publico. & facit infra de re mili. non omnes. §. à Barbaris. & infra de fid. inſtr. l. fin. & infra de iudi. ſi lõgius. in fin. & infra de teſti. ob carmen.

d *Humanior.* ſcilicet quæ melior ſit debitori: vt arg. C. qui bo. ce. poſ. l. fin.

Si plures.] *CASVS.* Dictum eſt ſupra quòd maior eſt pars creditoris pro modo debiti. hic autem dicit qualiter: & vtrũ plures vnius loco accipiantur. & dicit quòd ſi duo ſunt argentarij, vel rei ſtipulandi, habentur loco vnius. Item dicit, quòd ſi pupillus ſit creditor alicuius: qui pupilli habeat tutores plures: iſti tutores ſunt loco vnius. Idem eſt cõtra, quando plures pupilli creditores ſunt alicuius qui in eodem debito vnum tutorem habent. nam loco vnius habetur tutor. & eſt ratio in litera. Item dicit, quòd ſi quis eſt creditor qui habeat plures actiones, quòd ille habetur loco nõ vnius, ſed plurium. Item dicit, pone: debebat mihi Titius ex vna parte. x. & ex alia. xij. & ex alia. xx. nunquid coaceruabuntur omnes iſtæ ſummæ meæ, vt ſic tibi præferar? Et reſpon. quòd ſic: & poteſt in ſumma vſura computari.

e *Facta ſunt.* id eſt ſcripta.

f *Vnum debitum eſt.* quantum ad vnam ſolutionem, vel exactionem: vt. j. de duo. reis. l. iij. §. fi. ſed etiam plura dici poſſunt propter multas partes, ſiue propter multos creditores: vt. j. de cõdi. & demon. hæc ſcriptura. &. j. de duo. reis. l. eandem. §. fi.

g *Quia vnius.* ſubaudi debiti: aliàs eſſet mala ratio: vt ſtatim probari poteſt.

h *Si conuenerit.* ſcilicet vt quota parte debiti ſit contentus.

i *Nam difficile eſt.* id eſt impoſſibile hoc caſu. & not. vnum non poſſe ſubire vicem duorum: vt hic, & C. de aſſeſ. l. fi. in princ. & C. de poſtu. l. quiſquis. ecõtra not. vnum plurium vicem ſubire: vt. ſ. de adopt. ſi conſul. a & ſ. de ſena. l. emancipatum. §. fin. & C. ad leg. Cor. de fal. ſi quis decurio. & infra de ſtipu. ſer. l. j. §. communis. & infra de teſta. Domitius. & infra de ap. l. imperator. §. j. & infra de fideicõmiſſ. lib generaliter. in fi. & l. ſeq. Tertio not. quòd plures vt tres ſuſtinẽt vicem vnius: vt infra de colli. bo. l. ij. §. ſi tres. & de condit. & demõ. cui fundus. §. fi. & ſ. eo. l. j. ij. reſpon.

a Dic quòd hic habetur reſpectu ad perſonã: & ſic eſt in poteſtate quẽ ſuſtinere vicem plurium: ſecus ſi habetur reſpectus ad ꝑſonã rationẽ officii: ſecũdum Bart. Fal. & Albe. quid dicat Iaſon.

k *Nec n.* ſ. creditor.

l *Plures actiones.* non tamen ſua quãtitas excedit, vt ſubiicit, cumulum &c. Accurſius.

m *Aduerſus eum.* ſcilicet creditorẽ alium qui non vult remittere, vel non tantum.

B

n *Coadunata.* Et quæ non proſunt ſingula, multa iuuant. ſic. ſ. de iuriſd. om. iud. ſi idem. §. fi. Sed arg. contra. C. de dona. ſancimus. §. ſi quis autem. & ſ. de iuriſd. om. iudi. l. ſi idem. in prin. *ADDITIO.* Dic quòd ibi loquitur in odioſis: hic in fauorabilibus. Pau.

o *Vſuras.* ſiue pacto ſolenni ſiue veſtito, ſiue officio debitas.

Reſcriptum.] *CASVS.* Dictum eſt ſ. de creditoribus præſentibus qui paciſcuntur vt quota parte debiti ſint contenti. hic autem dicit, quidã abſentes, & quidam præſentes ſunt. & dicit q̃ ſi præſentes paciſcantur vt ſiot certa parte contenti, quòd abſentes teneantur ſequi exemplum iſtorum præſentium, etiam ſi ſint illi abſentes priuilegiati: & ſic præiudicetur abſentibus per preſentes. hæc vera ſunt niſi habeant abſentes tacitas hypothecas. [*SI PACTO.*] Cum tibi. x. deberem, feciſti mihi pactum de non petendo: & promiſiſti mihi pœnam ſi amodo me cõuenires. nunc tu cõuenis me. Dicitur quòd poſſum te exceptione pacti ſubmouere: vel ſi volo, poſſum petere pœnã. finaliter exceptione pacti debeo me liberare: & te à pœna quæ cõmiſſa ſit. [*PLERVMQVE.*] Quia crederet aliquis quòd ſemper pactum generaret pacti exceptionem directam: quod nõ eſt verum, quia doli aliquando generat exceptionem: inde iuriſ con. hunc. §. hic ponit: & eius caſus eſt talis: Ego eram debitor tuus in. x. tu feciſti cum procuratore meo pactum vt à me non peteres. Dicitur hic quòd mihi doli exceptio adquiritur per procuratorem iſtum. nam poſſet iſte procurator meus facere pactũ de non petendo à debitore meo: & nihil domino nocet niſi in tribus caſibus: ſi ei mandauit: vel ſi habet liberam adminiſtrationem: vel ſi eſt procurator in rem ſuam. ſed ſi dedi eum ad agendum tantum: ſi faciat pactum, domino non nocet.

p *Reſcriptum.* Cuius ſententiam habuimus. ſ. eo. l. & ſuum heredem. §. hodie. & l. maiorem. in fi.

q *Debeant.* Reſpon. ſic, vt ſtatim dicit.

r *Conuenire.* ſcilicet præſentialiter.

ſ *Quid ergo.* tractatur diſquirendo.

t *Repeto.* id eſt recordor.

u *Hypothecas.* ſcilicet tacitas, vel expreſſas: vt quia ſucceſſit ei qui non habet hypothecam. tunc enim iure eius vtitur: vt infra de iu. fiſ. fiſcus. Itẽ quia ſit ex maleficio quis fiſco obligat. quo

b Hæc glo. nõ negat ſi-ſcũ ex maleficiis hypothecã habere. Bar. Ang. & Iaſ.

caſu

Digitized by Google

partes a neceſſariæ ſunt: qui decreto ſuo ſequẽ maioris † partis voluntatem.

Maior pars intelligitur pro cumulo debiti, non pro cumulo perſonarum: niſi quando in cumulo debiti eſſet æqualitas. Bart.

VIII. PAPINIANVS libro decimo Reſponſorum.

MAiorem eſſe partem pro modo debiti, non pro numero b perſonarum, placuit. Quòd ſi æquales ſint in cumulo debiti: tunc plurium numerus creditorum præferẽdus eſt. In numero autem pari creditorum, auctoritatẽ eius ſequetur prætor, qui dignitate c inter eos præcellit. ſinautem omnia vndique in vnam æqualitatem concurrant, humanior d ſententia à prætore eligenda eſt. Hoc enim ex diui Marci reſcripto colligi poteſt.

Prætendentes vnum debitum vel plura debita, ſi competant vni, ſemper loco vnius habentur. Bartolus.

IX. PAVLVS libro ſexagẽſimo ſecundo ad Edictum.

SI plures ſint qui eandem actionem habent, vnius loco habentur: vtputa plures ſunt rei ſtipulandi, vel plures argentarij, quorum nomina ſimul facta ſunt, e vnius loco numerabuntur: quia vnum debitũ eſt. f Et cum tutores pupilli creditoris plures conueniſſent, vnius loco numerãtur: quia vnius g pupilli nomine conuenerant. Nec non & vnus tutor plurium pupillorum nomine vnũ debitum prætendentium, ſi cõuenerit, h placuit vnius loco eſſe. nam difficile eſt i vt vnus homo duorũ vicẽ ſuſtineat. nam nec is k qui plures actiones l habet, aduerſus eum m qui vnam actionem habet, plurium perſonarum loco accipitur. Cumulũ debiti & ad plures ſummas referem', ſi vni forte minutæ ſummæ centum aureorum debeantur, alij verò vna ſumma aureorũ quinquaginta. nã in hunc caſum ſpectabimus ſummas plures: quia illæ excedũt in vnam ſummam coadunatę. n Summę autẽ applicare debemus etiam vſuras. o

Pactum maioris partis creditorum præſentium nocet abſentibus & priuilegiatis, hypothecam tamen non habentibus. Bart.

X. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

REſcriptũ p autem diui Marci ſic loquitur, quaſi omnes creditores debeant q conuenire. r Quid ergo ſ ſi quidam abſentes ſint? num exemplum præſentium abſentes ſequi debeant? Sed an & priuilegiariis abſentibus hæc pactio noceat, eleganter tractatur: ſi modò valet pactio & contra abſentes. Et repeto t ante formam à diuo Marco datam diuum Pium reſcripſiſſe, fiſcum quoque in iis caſibus in quibus hypothecas u non habet, & cæ-

a *Dic quòd hic habetur reſpectu ad perſonã: & ſic eſt in poteſtate quẽ ſuſtinere vicem plurium: ſecus ſi habetur reſpectus ad ꝑſonã rationẽ officii: ſecũdum Bart. Fal. & Albe. quid dicat Iaſon.*

a Habeta men tacitã hypothecã: sed sine effe Bar. Ale. & Ia.

casu fiscus aliis non præfertur: a vt C. pœ. fis. credi. l. j. lib. x. & de iur. fis. l. quod placuit. alioquin ex suo contractu habet tacitam hypothecam: vt C. in qui. cau. pig. taci. con. l. j. &. ij. & infra de iur. fisc. aufertur. §. fiscus.

a *Priuilegiarios.* vt quia funerauit testatorẽ: vel depositi apud mensularios: vt infra de relig. l. impensa. & j. de priui. cre. si vẽti. & illi & quidã alij similes sunt priuilegiati in actione personali: non autem habent tacitum pignus: vt diximus. C. qui po. in pig. habe. l. eos.

teros priuilegiarios [a] exemplũ creditorum [b] sequi oportere. hæc enim omnia in his creditoribus, qui hypothecas [c] non habent, conseruanda sunt.

Conuentio liberatoria non nocet per stipulationem pœnalem sequentem: sed aut pœna petitur, aut exceptio opponetur. Bart.

Si pacto [d] subiecta sit pœnæ stipulatio, quæritur vtrũ pacti exceptio locum habeat, an ex stipulatu [e] actio. Sabinus putat (quod est verius) vtraque [f] via vti posse, prout elegerit qui stipulatus est: si tamen ex causa pacti exceptione vtatur, æquum erit acceptò eum stipulationem ferre. [g]

Pactum procuratoris prodest domino, & nocet domino si habet speciale mandatum, vel generale cum libera, secus si ad agendum tantùm sit datum. Bart.

Plerumque solemus dicere, doli exceptionem subsidium esse pacti exceptionis. Quosdã denique qui exceptione pacti vti non possunt, doli exceptione vsuros & Iulianus scribit, & alij plerique consentiunt: vt puta si procurator meus paciscatur, [h] exceptio doli [i] mihi proderit: vt Trebatio videtur: qui putat sicuti pactum procuratoris mihi nocet, ita & prodesse:

b *Qui venit in diem. B. Alb. Sal. & Ale. contra P. Aug. & Iaso.*

b *Creditorum.* scilicet præsentium: sed videtur absenti non fieri præiudicium, nec priuilegiato: vt infra mã. si præcedente. §. fin. quę est contra. sed dic quòd ibi habebat pignus, hic nõ. sed alij dicunt, quòd hic non totum remittebat: ibi sic: & ideo nõ fieri ei præiudicium. Item hoc intellige, quando & hi absentes haberent necesse cõsentire si præsentes essent: vt quia præsens sit maior pars: vt. j. eo. l. iurisgẽtium. §. hodie. & in. l. maiorem. nam absens [b] dissentiens esse dicitur: vt infra de ritu nupt. l. in eo. §. deinde.

c *Hypothecas.* aliter est cum creditores dãt inducias quinquennales ei qui vult cedere bonis. nec enim habet locum ratio eorũ qui hypothecas habent: vt C. de cess. bo. l. fin. §. si vero. ibi, nulla.

d *Si pacto.* scilicet facto de non petendo.

e *Ex stipulatu.* id est ex stipulatione certi condictione: vt. j. si cer. pe. si quis certum. Vel dic quòd factum nomine pœnæ fuit promissum, quod est res incerta: vt. j. de verb. obli. l. vbi autem. §. qui id. vnde agitur ex stipulatu: vt insti. de ver. oblig. in princ.

f *Vtraque.* id est altera vel vtrauis: vt subiicit: vt. j. de pact. do. si pater. §. si mulier. & C. eo. si pacto. &. j. de rei vin. nõ solum. in fi. & C. de transac. cum mota. &. j. de do. ma. excep. apud Celsum. §. Labeo. similis expositio est. C. de bo. quæ lib. l. fi §. ipsum autẽ filium. Et hæc sunt vera nisi transactio fuerit facta per Aquil. stipulationem. tũc enim reus petit pœnam, & perpetuam habet securitatem: vt C. de transact. vbi. quæ est contra. Item hæc vera in pœna conuentionali: secus in legali: vt infra de condi. fur. si pro fure. §. furti. quæ est contra.

e Bal. repetitã ſſã glo. ſing. ad hoc, quòd ſicut poteſt fieri nouatio alicuius l. j. per totã de noua. ita fieri poteſt nouatio exceptionis. ita vult glo. in l. j. §. cõtinuatis in g. l. magnus ciuis ff. de ſtipu. Bolog. & Idẽ Bar. & Ia. & eſt de mente eorum.

g *Ferre.* nisi aliud conuenit: vt. j. de verbo. obli. ita stipulatus. in fi. & C. de transa. cum proponas. &. j. rit. j. l. qui fidẽ. vere enim est commissa pœna: vt. j. de ver. obli. qui Romæ. in fi. quæ est cõtra. Sed obiicitur ei exceptio, [c] quod accepto ferre tenetur: vt hic. econtra si vtatur actione ex stipulatu ad pœnam, exceptio non erit obiicienda actori nisi similiter rato manente pacto fuerit stipulatus. Et hoc faciebat in. l. ista dubitationem: quia videbatur exceptio pacti sublata ex stipulatione pœnæ animo nouandi secuta: cum olim semper præsumebatur: vt. j. de act. & obliga. l. obligationum fere. §. fin. sed hodie contra: vt C. de noua. l. fin. vnde si agitur vt fiat nouatio, tantum ad pœnam agitur: & sic non habet locum quod hic dicitur. Quòd autem huiusmodi pactum possit in aliam obligationem trãsfundi: probatur ex eo, quòd ex huiusmodi pacto naturalis nascitur obligatio: vt dicemus infra eo. si vnus. §. pactus. quæ naturalis potest nouari: vt infra de noua. l. j. Restat ergo quòd hic loquitur secundum iura hodierna: vel secundum vetera, si fuit actum quòd non fiat nouatio. Sed quid si centum sub pœna promisisti, an rem & pœnam petam? Videtur vtrumque peti: quia hoc contrahentes sensisse videntur. sed hac. l. non fuit actum tacite vel expresse quòd fiat nouatio: & ideo non ob. infra de ac. & obli. l. obligationum fere. §. fin. quia tunc non fiebat, nisi tacite vel expresse hoc agebatur: vt infra de noua. l. omnes. item non ob. prædictis infra de excep. do. apud Celsũ. §. Labeo. videtur ergo referre, an cẽtum, & si nõ dederit, det. cc. nomine pœnæ: an. c. sub pœna. cc. promittat. sed cõtra puto in quæstione prædicta: quia tantum valet sub pœna quantum si diceret, promittis. x. quę si non dederis, promittis. xx. vt infra famil. erciscũ. heredes. §. idem iuris. & argu. infra de pœ. si præses.

h *Paciſcatur.* cum creditore meo ne à me petat.

i *Doli.* non pacti: quia alteri non potest quis paciscì: vt. j. de verbo. oblig. stipulatio ista. §. alteri. Accursius.

k *Quia.* non est bona ratio. nam & adiecto soluitur eius statu non mutato: vt infra de sol. cum quis. in prin. non tamen mihi vel contra me paciscitur adiect*: vt infra de noua. l. cui recte. &. j. de constitu. pecu. sed si filio. §. j.

Nam & nocere cõstat. in tribus casibus: quorũ duo sunt in hac. l. tertius est. j. l. sed si tantum. §. sed si in rem.

m *Procurator fuerit.* scilicet & habuerit liberam administrationem: vt. j. de procu. l. procurator cui. &. l. procurator totorum. si vero habet generalem, tantùm prodest domino eius pactum: sed non nocet: quia bene gerere est ei concessum, nõ male: vt. j. de procu. l. quacũq; ratione. si vero habet speciale tantũ, in alio non prodest neq; nocet: vt. j. l. prox. & C. de trãs. l. transactionis.

n *Deducere.* litem scilicet contestando.

o *Sed si tantum. Solui ei.* vt. j. de solu. hoc iure. Accursius.

p *Sed si in rem suam.* facit ad hoc. j. de iureiuran. iusiurandum quod ex conuentione. in fi. & l. sequen.

D *Item magistri.*] CASVS. In hac. l. dicitur quòd si magister societatis paciscatur, quòd cęteris de societate prodest & nocet. Item pactum tutoris pupillo prodest, sed non nocet. Viuianus.

q *Item magistri.* scilicet pactum.

r *Constat.* cæteris de societate: vt sunt scholæ & societates sancti Ambrosij: sicut est & in magistratu: vt infra de magi. conuen. l. j. §. pen. Sed an ministrales hoc possint siue priores artium? Videtur quòd sic: sed hoc intellige quando eis specialiter vel libere est commissum: aliàs non. Accursius.

s *Tutoris. Pupillo prodest.* sed non nocet si fiat animo donandi: vt C. eod. l. pactum tutoris. & infra quib. mod. pign. vel hypotheca sol. si consenserit. in princip. aliàs tenet: vt infra de fur. interdum. §. qui tutelam. Et idem est in trãsactione quod in pacto, secundum Ioan. licet Pla. distinxerit vt pactum nõ valeat: sed transactio sic: vt C. de transact. præses. sed certe & pactum potest vtilitatem afferre: vt infra eod. l. contra iuris. §. fin. &. l. in persona. §. penult. Accursius.

Item.] CASVS. Titius me heredem instituit: & illam hæreditatem tibi vendidi: tu fecisti debitoribus illius hereditatis pactum de non petendo: puta Seio. volo scilicet ego vẽditor hereditatis illum debitorem hereditarium conuenire. nunquid

XI. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

QVia [k] & solui ei potest.

XII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

NAm & nocere constat, [l] siue ei mandaui vt paciscereturi: siue omnium rerum mearum procurator fuerit: [m] vt & Puteolan' libro primo adsessoriorum scribit: cùm placuit eũ etiã rem in iudiciũ deducere. [n]

XIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

SEd si tantùm ad actionem procurator factus sit, conuentio facta domino non nocet, quia nec solui [o] possit. Sed si in rem suam [p] datus sit procurator, loco domini habetur: & ideo seruandum erit pactum conuentum.

XIIII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

ITem magistri [q] societatium pactum & prodesse & obesse constat. [r]

XV. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

TVtoris quoque (vt scribit Iulianus) pactum pupillo prodest. [s]

Pactum factum ab eo cui comptãt vtiles, præiudicat ei cui cõptant directæ. Bart.

XVI. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

pòſſum, quæritur. Et reſpon. quòd non, quia repellet me exceptione pacti. nam & ſi tu ageres antequam pactum de non petendo faceres: non poſſet te exceptione repellere. Secundo dicit, pone: iuſſi vel mandaui tibi vt quendã meum ſeruum venderes: tuque illum ſeruum Seio vendidiſti: poſtea diſplicuit Seio talis emptio: & mihi diſplicuit: vnde dixi Seio, q̃ tibi illum ſeruum redderet. nunquid poteris pro precio aduerſus Seium agere? Et reſpõ. quòd non: quia te repellet exceptione. Vi.

a *Si cum emptore.* qui liberauit debitorẽ hereditarium.

b *Doli exceptio nocet.* ſcilicet ſubſidiaria: vt ff. eo. reſcriptum. §. fin. Sed quid ecõtra ſi venditor paciſcatur poſt traditam hereditatem? Reſpon. nõn obſtabit emptori pacti exceptio: niſi paciſcat̃ antequam cum eo litem cõteſtetur emptor: vel aliquid ex debito accipiat: vel ei debitori denunciatum ſit: vt C. de noua. l. iij. Si autem heres qui reſtituit hereditatẽ per fideicõmiſſum hoc fecerit, nullo modo obſtabit exceptio fideicommiſſario: etiam ſi non fecerit aliquod ſupradictorum trium caſuum: quia actiones hereditariæ inanes remanſerunt penes eum reſtituta hereditate: vt infra ad Trebel. l. j. cir ea princ. hoc autem accipe cum nó obſtat emptori pactum venditoris, vel hereditatis, cum debitor ſciebat hereditatem venditam, vel reſtitutam. ſi autem ignorabat, habet exceptionem propter probabilem cauſam: vt infra titu. j. l. ſi.

c *Emptori.* ſed non dantur contra eum hereditariæ actiones: ſed ex vendito tenetur heredi: vt C. de here. ven. l. emptor. & l. ij. & infra de procur. licet. §. ea.

d *Hereditatis.* cui eſt factum pactum ne ab eo petatur.

e *Vti poteſt.* quaſi factum ſit ab eo. emptor enim vice heredis eſt: vt infra de here. ven. l. ij. §. cum quis. & ideo valet. aliàs enim non eſt ita: vt infra de excep. rei iudi. ſi à te. §. fina. Sed hic eſt ſpeciale. vel lege vt ibi gloſſaui.

f *Sed & ſi inter dominum.* cuius mandato procurator vẽdiderat.

g *Pro domino.* id eſt domini mandato. Vel dic quòd dixerat ſe dominum, vt melius venderet: vt C. de bon. ma. l. j. & ſubaudi, & conuenit vt precium non peteretur. Vel dic tacite hic ineſſe ex quo conuenerit de re reddenda, quod & de precio conueniſſe videtur: argu. infra de rei vin. l. emptor.

Si tibi.] *CASVS.* Mutuaui tibi. x. & pactus fui vt. xx. redderes. dicitur hic quòd tãtùm in. x. teneris. [*QVAEDAM.*] Tu tenebaris mihi actione furti vel iniuriæ: feci tibi pactum ne agerem iniuriarũ vel furti: per pactum tollitur actio quæ mihi competebat. [*DE PIGNORE.*] Mutuaui tibi. x. propter qđ mihi pignus dediſti aliquod. dicitur hic, naſcitur mihi actio hypothecaria etiam ſi nõ tradidiſti. vnde ſi facio tibi pactum poſtea de non petendo, tollitur hypothecaria actio per exceptionem. [*SI QVIS.*] Feciſti mihi pactum perſonale. non proderit quidem illud heredi meo. [*SI PACTVS.*] Pactus fui tecum ne à me peteres: nec à Titio nec à filia. iſtud vero pactũ Titio non proderit: nec filiæ proderit, etiam ſi ſuccedant mihi. [*PACTVM.*] Tu poſſidebas rem quam poteras vindicare: & feci tibi pactum de non petendo illam rem: poſtea vendidiſti illam rem Titio, vel donaſti: volo nunc illam rem à Titio vindicare, vel Titium conuenire, nunquid poſſum? Reſpon. quòd non: quia remouebis me exceptione. nam pactum tuum illi donatario prodeſt vel emptori. hoc verum eſt etiam ſi eſt pactum perſonale. [*CVM POSSESSOR.*] Titius te inſtituit heredem: ego autem credens illam heredi. ad me pertinere, cum non pertineret, accepi illam hereditatẽ & feci pactum cum creditoribus heredi. vt à me non peterent. vel cum creditoribus, vt ab eis non peterẽ. ſi poſtea euincas à me, tibi pactum meum non nocebit nec proderit. [*FILIVS.*] Hic dicitur quòd ſi filius vel ſeruus paciſcatur ne à patre vel domino petatur, q̃ adquiritur patri vel domino exceptio. nam illi qui bona fide ſeruiunt,

Si cum emptore[a] hereditatis pactum ſit factum, & venditor hereditatis petat: doli exceptio nocet.[b] nam ex quo reſcriptum eſt à diuo Pio vtiles actiones emptori[c] hereditatis[d] dandas: meritò aduerſus venditorẽ hereditatis exceptione doli debitor hereditarius vti poteſt.[e]

Pactum eius cui ſunt cedenda actiones, nocet ei qui eas habet, & cedere debet. Bart.

Sed & ſi inter dominum[f] rei venditæ & emptorem conueniſſet, vt homo qui emptus erat, redderetur ei qui pro domino[g] rem vendidit: petẽti ei precium, doli exceptio nocebit.

Obligatio quæ re contrahitur, non poteſt trahi vltra quàm peruenit. h. d. & iſta lex eſt tota notabilis & vtilis, & multum ſubtilis. Bartolus.

A poſſunt bonæ fidei poſſeſſori pacti exceptionem adquirere.

h *Si tibi decem dem.* ex cauſa mutui: vt ſubiicit: re enim &c.

i *Re enim.* immo videtur vt. j. eo. in traditionibus. & C. de rerum permu. l. rebus. quæ ſunt contra. Sed hic dicit de obligatione quæ contrahitur re, non pacto tantum: vt hic dicit, & j. ſi certum pet. l. rogaſti. §. ſi tibi. & j. de conſti. pecu. l. hactenus. in fin. & C. de non nu. pecu. cũ vltra. nec ergo vt res, neq; vt vſura: quia ſtipulatio non intercedit: & vſura citra vinculum ſtipulationis non debetur: vt C. de vſu. l. iij. neque vt donum poteſt peti: cũ ſine ſtipulatiõe donatio hoc iure non fieret. hodie contra:[k] vt C. de dona. ſi quis argentum. §. pe. ſed quid ſi mutuo x. & præter hoc paciſcar vt vadas Romam? Sol. vt. j. ſi cer. pe. l. rogaſti. §. ſi tibi.

XVII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

Si tibi decem † dem,[h] & paciſcar vt viginti mihi debeantur: non naſcitur obligatio vltra decem. Re enim[i] non poteſt obligatio cõtrahi, niſi quatenus datũ ſit.

Actiones deſcendentes ex maleficiis, ipſo iure tolluntur per pactum. Bartolus.

B Quædam actiones per pactũ ipſo iure tolluntur:[k] † vt iniuriarum: item furti.

Pignus ſolo conſenſu contrahitur de iure prætorio: ſed ſolo conſenſu non tollitur. Bartolus.

De pignore iure honorario naſcitur pacto actio,[l] tollitur autem per exceptionem, quotiens paciſcor ne petam.[m]

† *De materia præſentis. l. planiſſime per do. l. a. in. l. rogaſti. §. ſi tibi. infra ſi cer. pet.*

a *Diſſident Bart. Pan. Alex. & Iaſ. quia il la. l. loquitur in donatione vera nõ præſumpta, ſecundũ B. B. P.*

† *Concor. text. in. l. ſi vnus. §. pactus ne peteret. j. e. & eſt ratio ad iſtum text. quia tales ſunt pœnales: & ſic odioſa: quæ re de facili volunt iura vt tollerentur.*

b *Glo. male loquitur in hypothecaria, quæ nõ præſuppo nit obligationẽ, cui ſit realis. Bart. Bal. Pan. Alex. & Iaſ.*

tolluntur obligationes quæ naſcuntur ex contractibus certis, ſolo conſenſu re integra: vt. j. e. ab emptione. & inſt. quib. mo. tol. ob. §. fi. Item illę quę ſunt ex maleficiis: vt iniuriæ: furti: vt hic. & idem puto in ſimilibus quæ continent famoſam cauſam: vt ſunt pœnales, cum ſit eadem ratio: vt arg. j. ad. l. Aquil. illud. Accur.

Actio. ſ. hypothecaria. datur enim ex pacto qđ tuetur prætor: vt hic, & ff. eo. iuriſgentium. §. prætor ait. Non autẽ eſt ita in pi- C gnoraticia, quæ debitori datur, ſed re tantum interueniente cõtrahitur: vt inſti. qui. mo. re con. ob. §. fi. quæ eſt cõtra. Qualiter autem tollatur hypothecaria, ſic breuiter veteres diſtinxerunt: quia aut remittit creditor pignus: & tunc ipſo iure. aut debitum, & tunc exceptione tollitur: vt hic. nos autem ſecundum Io. plenius diſtinguemus: (non vt tollatur ſupradicta diſtinctio) quia aut contrahitur pignus ſolo cõſenſu, quod fieri poteſt: vt hic, & j. de pign. acti. l. j. aut re interueniẽte & tradita creditori: quod fieri poteſt: vt hic, & inſti. qui. mo. re con. ob. §. fi. & ſi ſolo conſenſu: aut ſit pactum de ipſo pignore non petendo, aut de debito. ſi de pignore, ſiquidem tacite, vt quia debitor patiente creditore vendit pignus: & pignus tollitur per exceptionem tantum: vt C. de remiſ. pig. l. ij. ſi expreſsim, ipſo iure tollitur: vt C. de pi. maior. & j. de regu. iur. l. nihil. ſed illud hic quæro, cum nata[b] eſſet naturalis & ciuilis obligatio: quomodo vtraque tollitur per pactum, vt j. de ſol. Stichum. §. naturalis? reſpon. quia eſt res integra quo ad pignus: vt infra cod. ab emptione. Si vero debitum remittatur: aut vtiliter, aut inutiliter. ſi inutiliter, aut propter eandem inutilitatem poteſt fieri inutilis & pignoris remiſſio: vt quia per metũ vel dolum fuit debitũ remiſſum: & tunc pi- D gnoris remiſſio nulla eſt: vt C. de remiſ. pign. debitũ. nam etiam pignus per metum vel dolum remitti non poteſt. ſi autem eadem inutilitas non trahitur ad pignus: puta inter virum & vxorem pactum factum eſt de pignore remittendo, tenet quidem: vt C. ad Vell. l. etiam. ſed de debito non tenet: vt infra de do. inter vi. & vxo. l. iij. §. ſtipulanti. in hoc ergo caſu licet remiſſio debiti ſit inutilis, tamen tacite remiſſio facta in pignore tenet: vt infra quib. mod. pignus vel hypo. ſol. l. j. §. cum venditor. Si vero vtilis eſt remiſſio in debito: ſi quidem ſic vt ipſo iure tollat principalem obligationem, puta in venditione re nondum ſecuta: & hic ipſo iure tollitur pignus: vt infra quib. mo. pignus vel hypo. ſol. l. ſoluitur. in princ. &. §. j. aliàs ſi per exceptionem debitum ſublatum ſit: & hypothecaria per exceptionẽ tollitur: vt hic. ſi vero re interueniẽte: ſiue remittatur principale debitũ, ſiue pignus, tollitur per exceptionẽ tantũ hypothecaria, vt hic, ſecundum Io. Sed in hoc membro quando pignus eſt remiſſum, videtur contra: quia hypothecaria ſemper ſolo conſenſu cõtrahitur: & ſic contrario conſenſu tollitur. ſed illud quando re integra: vt. j. de reg. iur. l. nihil. ſed in pignoratitia neceſſe eſt rem interuenire: vt inſtit. quib. mod. re con. ob. §. finali.

k *Tollitur.* hic not. q̃ omnis naturalis obligatio tollitur per pactum ipſo iure: vt. j. de ſol. Stichum aut Pamphilum. §. naturalis. Item

l *Actio.* ſ. hypothecaria. datur enim ex pacto qđ tuetur prætor: vt hic, & ff. eo. iuriſgentium. §. prætor ait. Non autẽ eſt ita in pi- C gnoraticia, quæ debitori datur, ſed re tantum interueniente cõtrahitur: vt inſti. qui. mo. re con. ob. §. fi. quæ eſt cõtra. Qualiter autem tollatur hypothecaria, ſic breuiter veteres diſtinxerunt: quia aut remittit creditor pignus: & tunc ipſo iure. aut debitum, & tunc exceptione tollitur: vt hic. nos autem ſecundum Io. plenius diſtinguemus: (non vt tollatur ſupradicta diſtinctio) quia aut contrahitur pignus ſolo cõſenſu, quod fieri poteſt: vt hic, & j. de pign. acti. l. j. aut re interueniẽte & tradita creditori: quod fieri poteſt: vt hic, & inſti. qui. mo. re con. ob. §. fi. & ſi ſolo conſenſu: aut ſit pactum de ipſo pignore non petendo, aut de debito. ſi de pignore, ſiquidem tacite, vt quia debitor patiente creditore vendit pignus: & pignus tollitur per exceptionem tantum: vt C. de remiſ. pig. l. ij. ſi expreſsim, ipſo iure tollitur: vt C. de pi. maior. & j. de regu. iur. l. nihil. ſed illud hic quæro, cum nata[b] eſſet naturalis & ciuilis obligatio: quomodo vtraque tollitur per pactum, vt j. de ſol. Stichum. §. naturalis? reſpon. quia eſt res integra quo ad pignus: vt infra cod. ab emptione. Si vero debitum remittatur: aut vtiliter, aut inutiliter. ſi inutiliter, aut propter eandem inutilitatem poteſt fieri inutilis & pignoris remiſſio: vt quia per metũ vel dolum fuit debitũ remiſſum: & tunc pi- D gnoris remiſſio nulla eſt: vt C. de remiſ. pign. debitũ. nam etiam pignus per metum vel dolum remitti non poteſt. ſi autem eadem inutilitas non trahitur ad pignus: puta inter virum & vxorem pactum factum eſt de pignore remittendo, tenet quidem: vt C. ad Vell. l. etiam. ſed de debito non tenet: vt infra de do. inter vi. & vxo. l. iij. §. ſtipulanti. in hoc ergo caſu licet remiſſio debiti ſit inutilis, tamen tacite remiſſio facta in pignore tenet: vt infra quib. mod. pignus vel hypo. ſol. l. j. §. cum venditor. Si vero vtilis eſt remiſſio in debito: ſi quidem ſic vt ipſo iure tollat principalem obligationem, puta in venditione re nondum ſecuta: & hic ipſo iure tollitur pignus: vt infra quib. mo. pignus vel hypo. ſol. l. ſoluitur. in princ. &. §. j. aliàs ſi per exceptionem debitum ſublatum ſit: & hypothecaria per exceptionẽ tollitur: vt hic. ſi vero re interueniẽte: ſiue remittatur principale debitũ, ſiue pignus, tollitur per exceptionẽ tantũ hypothecaria, vt hic, ſecundum Io. Sed in hoc membro quando pignus eſt remiſſum, videtur contra: quia hypothecaria ſemper ſolo conſenſu cõtrahitur: & ſic contrario conſenſu tollitur. ſed illud quando re integra: vt. j. de reg. iur. l. nihil. ſed in pignoratitia neceſſe eſt rem interuenire: vt inſtit. quib. mod. re con. ob. §. finali.

m *Ne petam.* ſcilicet debitum.

a *Non proderit.* quia eſt pſonale:vt.ĩ.c.iuriſgentiũ.§. pactorũ.
b *Si pactus ſim.* à Titio extraneo omnino,vt differat à ſequẽti.
c *Proderit Titio.* pactum ſcilicet conceptum in pſona ſui Titij. ſed an pro parte ſui teſtatoris ꝓfit ei vt heredi?quidã ſic. Tu dic ꝙ non,quia pſonale fuit:& tantũ viuẽte me volui Titio ꝓdeſſe. & idẽ in filia dicas.ſed ei qđ de filia dicit, eſt contra.ĩ.c.l.auus. &.l. & heredi.§.nos aũt.Vt ergo omnia ſint clara: diſtingue an paciſcatur filiæ vt heredi:& tũc directa pacti exceptio datur:vt.ĩ.c.l.auꝰ. vel quia hoc exprimat. aut vt filiæ qa filia eſt: nõ quia meruit:& tũc datur doli exceptio:vt in illa.l. & heredi. aut vt extraneo.ſ.quia meruerat: & tunc datur nulla vel me mortuo, vt hic: vel me viuo: quia ſibi ſtipulari vel paciſi non poſſum: vt ĩ.deverb.oblig.eũ qui. §.ij.ĩ fi.&.l.qđ dicitur. ſed ſi poſtꝰ morte meã ſibi dari ſtipulor,vtilis adquiritur ei: vt.ĩ. de verb.obli.quicũque.§. ij. Sed quid ſi dubitet qualiter fuerit pactus? Rñ.quòd ſi nec ex verbis,nec ex alia coniectura id ꝓpendã, præſumo quòd tanquam heredi: vt arg.ĩ. vnde lib.ſcripto.in fi.&.ĩ.de inoffi.teſ. nã & ſi.&.ĩ. de proba.ſi pactũ.Item not.qđ à principio nõ valet,non cõfirmatur: vt.ĩ.de reg. iur. quod ſ initio.Ar.cõtra.ĩ. cõmunia prædio.l. fi. in princi. *ADDITIO.* Ibi ab initio actus nõ erat nullus,ſed remanebat in ſuſpẽſo:ideo tractu temporis conualeſcit. Bartolus.

Pactum perſonale non porrigitur ad heredem.hoc dicit.

Si quis paciſcatur ne à ſe petatur,ſed vt ab herede petatur: heredi exceptio non proderit. a

Si paciſcor ne petas à me neque à Titio: tale pactum non proderit Titio:ſiue ſit filius meus ,ſiue extraneus :ſi poſtea mihi heres exiſtas. Bartolus.

Si pactus ſim b ne à me néve à Titio petatur, non proderit Titio c etiam ſi heres extiterit: quia ex poſt facto id confirmari non poteſt. hoc Iulianus ſcribit in patre, qui pactus erat ne à ſe néve à filia peteretur,cum filia patri heres extitiſſet.

Pactum perſonale viuo paciſcente porrigitur ad ſucceſſorem in rem etiam titu. ſingulari. Bartolus.

Pactum conuentum cũ venditore d factum e ſi in rem cõſtituatur , ſecundum plurium ſententiã & emptori prodeſt: f & hoc iure nos vti Pomponius ſcribit. Secundum Sabini autem ſententiam etiam ſi in perſonam conceptum eſt,& in emptorẽ valet. Qui hoc eſſe exiſtimat g & ſi per donationem ſucceſsio facta ſit.

Pactum poſſeſſoris non prodeſt neque nocet vero heredi. Bartolus.

Cum poſſeſſor † alienæ hereditatis pactus eſt:h heredi, A poſt.quæ eſt cõtra.qđ quidã dicũt.Alij ꝙ hic de malæ fidei poſſeſſore tibi de bonę fidei.vel hic d de rigore iuris:ibi de equitate: vel hic de exceptione pacti directa denegãda:ibi de vtili dãda.

k *Adquirent.* ſcilicet domino vel patri: vt hic,&.ĩ. de pac. dot.l.cum dos.§.ſi vero filia.

s Idẽ Sal. & Ange. hic,ſed diuinat ſecũdum Iaſ.

d Iſta & ſequẽti diſſentiunt Bart. P. Alex. & Iaſ.

si euicerit,neque nocere neque prodeſſe plerique putãt. l

Quandoque filius paciſcitur directè patri: & hoc primo.quandoque filius paciſcitur directo ſibi, Bart.

Filius ſeruúſve ſi paciſcãtur ne à patre dominóve petatur,

XVIII. GAIVS libro primo ad Edictum Prouinciale.

SIue de eo paciſcantur quod cũ ipſis, ſiue de eo quod cũ patre dominóve contractũ eſt: B

XIX. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

ADquirent k exceptionem. idem eſt & in his qui bona fide ſeruiunt. l

Pactum perſonale filii tranſit ad patrẽ, & ad heredem eius viuo filio. Bart.

Item ſi filiusfamilias m pactus fuerit ne à ſe petatur, proderit ei,& patri quoque ſi de peculio conueniatur,

XX. GAIVS libro primo ad Edictum Prouinciale.

VEl de in rem verſo:vel is quaſi defenſor, filij, ſi hoc maluerit,conueniatur: n

Supra dixit ſi filius pactus eſt, ne petatur à patre:hic ne petatur à ſe. Bart. C

XXI. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

ET heredi patris viuo filio: poſt mortem vero filij nec patri,nec heredi eius: o quia pſonale pactum eſt. p

Pactum perſonale ſerui non porrigitur ad dominum, niſi ope exceptionis doli. Bartolus.

l *Seruiunt.*ex re enim poſſeſſoris ſit:& ex operis paciſcentis: vt.ĩ. de acceptil.ſpecies. ex quibus cauſis adquiritur bonæ fidei poſſeſſio: vt inſtit. per quas pſonas nobis adqui.§. de his.

m *Item & ſi filiusfamilias.*ſupra dixit quãdo patri vel domino pacto adquiſiuit: nunc quando ſibi paciſcitur filius. Nõ autẽ de ſeruo dicit. Accurſius.

n *VEl de in rem verſo. Conueniatur.* nec enim cogitur pater præciſe defendere filium.Accurſius.

ET heredi.] *CASVS.*Superiora habent quando filius pactus eſt ne à patre petatur.ſi vero filius paciſcatur ne à ſe filio petatur:ipſi filio & patri proderit ſi parer conueniat de peculio &c. nam & viuo filio prodeſt heredi patris: poſt mortem filij non prodeſt: [*QVOD SI SERVVS.*] Dictũ eſt.ĩ.de liberis qui paciſcuntur:nunc de ſeruis:qui ſeruus ſi paciſcatur ne à ſe ſeruo petatur:ſi in iure,vt verba ad ius referãtur,nõ valet pactum.ſed ſi ſeruꝰ realiter paciſcatur, adquiritur tunc exceptio præſcrip.ſi in perſonam pactum conferatur.vel dic in vtroque caſu dari excepti. doli,non pacti: & adquiritur domino exceptio doli. [*NOS AVTEM.*] Dictum eſt quando ſeruus vel filius paciſcatur:nunc autem dicit quando pater vel dominus:& dicit quòd ſi paciſcor ne à filio meo petatur:iſtud pactum filio meo non prodeſt quo ad pacti except.ſed exceptio doli datur filio:vt.§. Iulianus ſcribit &c. qui continuatur cum iſto.& etiam mihi patri prodeſt pactũ,ni- D ſi hoc agã vt proſit mihi patri quod feci:nec ꝙ à filio petatur: cum ipſi filio non proſit.[*FILIAM.*] Dictum eſt ſupra ꝓximo quando pater vel dominus pactus fuit.hic autem quando filia paciſcatur dicit.& caſus eſt talis:Berta maritauit ſe Titio:& fecit pactum tum Titio quòd nõ ageret de dote eo tẽpore quo ei eſſet actio de dote cõpetitura. vel dic quòd erat ſui iuris eo tempore quo paciſcebatur.an valeat pactum, quęritur?Reſpon. quòd valet. Idem dico ſi mihi filiofa.aliquid ſit legatum ſub cõditione,& paciſcor ne illud legatum petam adueniente conditione ſi fuero mei iuris.nam de hoc valet pactum. [*IN HIS.*] Dictum eſt ſupra quando alicui actio ſingulariter competit:vel aliquis ſingulariter tenetur.hic aũt dicit quãdo duobꝰ in ſolidũ cõpetit actio.& de hoc non dicit in.l.iſta: ſed ſequen. dicit.§.ſi vnus.in prin.Item dicit etiam quãdo duo in ſolidum teneãtur. & de hoc dicitur hic:circa quod ponit talem caſum: Debebam tibi decẽ pro quibus Titius apud te fideiuſſit pro me.feciſti mihi pactum de non petendo.dicitur hic quòd ꝓderit Titio fideiuſſori,quia intereſt mea Titium liberari:niſi aliud inter me & te agatur.tunc enim fideiuſſori non prodeſt.

o *Heredi eius.*ſcilicet patris,non filij:quia ſecundum has leges non habet filius heredem:vt.ĩ.de caſtren.pecu.l.ij.

p *Pactum eſt.*qđ cũ filij pſona debeat extinguiꝰ:quo tamẽ viuẽte

† *Concur. tut. in.l.ſi alienũ.C. eo.tit.*

a Iſte intellectus non placet Pan. & Ia. tanquam diminutus.

Creditor de meliore tenetur.

b Ille text. nõ bene allegatur ad propoſitum. Alex.

a *Non proderit.* quia eſt pſonale:vt.ĩ.c.iuriſgentiũ.§. pactorũ.
b *Si pactus ſim.* à Titio extraneo omnino,vt differat à ſequẽti.
c *Proderit Titio.* pactum ſcilicet conceptum in pſona ſui Titij. ſed an pro parte ſui teſtatoris ꝓfit ei vt heredi?quidã ſic. Tu dic ꝙ non,quia pſonale fuit:& tantũ viuẽte me volui Titio ꝓdeſſe. & idẽ in filia dicas.ſed ei qđ de filia dicit, eſt contra.ĩ.c.l.auus. &.l. & heredi.§.nos aũt.Vt ergo omnia ſint clara: diſtingue an paciſcatur filiæ vt heredi:& tũc directa pacti exceptio datur:vt.ĩ.c.l.auꝰ. vel quia hoc exprimat. aut vt filiæ qa filia eſt: nõ quia meruit:& tũc datur doli exceptio:vt in illa.l. & heredi. aut vt extraneo.ſ.quia meruerat: & tunc datur nulla vel me mortuo, vt hic: vel me viuo: quia ſibi ſtipulari vel paciſi non poſſum: vt ĩ.deverb.oblig.eũ qui. §.ij.ĩ fi.&.l.qđ dicitur. ſed ſi poſtꝰ morte meã ſibi dari ſtipulor,vtilis adquiritur ei: vt.ĩ. de verb.obli.quicũque.§. ij. Sed quid ſi dubitet qualiter fuerit pactus? Rñ.quòd ſi nec ex verbis,nec ex alia coniectura id ꝓpendã, præſumo quòd tanquam heredi: vt arg.ĩ. vnde lib.ſcripto.in fi.&.ĩ.de inoffi.teſ. nã & ſi.&.ĩ. de proba.ſi pactũ.Item not.qđ à principio nõ valet,non cõfirmatur: vt.ĩ.de reg. iur. quod ſ initio.Ar.cõtra.ĩ. cõmunia prædio.l. fi. in princi. *ADDITIO.* Ibi ab initio actus nõ erat nullus,ſed remanebat in ſuſpẽſo:ideo tractu temporis conualeſcit. Bartolus.

d *Pactum conuentum cum venditore.* poſſidente fundum alienũ.
e *Factum.* à domino fundi. Accurſius.
f *Emptori prodeſt.* cum poſt pactum vendiderit.Vel dic etiam ſi ante.ſed certe cum ſit in pſonam,videtur quòd ita demũ emptori ꝓfit,ſi poſt venditionem factum fuerit.nec ob.ĩ.co.l.niſi. &.ĩ.de excep.l.vij.in.§.rei.&.ĩ.c.idem.§.j. quæ ſunt cõtra:quia iã nihil operaretur hæc pactio,niſi in emptore operaret:vt arg. ĩ.de leg.j.fiquãdo.cũ bo.ſi.venditor alienauit. vnde nec habet, nec dolo deſiit habere,cũ ante pactũ alienauerit.vel dic ꝙ etiã ante:& eſt ratio:quia pcõſequẽs rediret cõtra vẽditorẽ q de euictiõe tenet:vt.ĩ.eo.qđ dictũ eſt.& eſt ar.C.de vſur.rei iudi.l.ſi.in fi.&.ĩ.de peti.her.ſed & ſi.§.item ſi res.&.ĩ.ſi fa.fur.fe.di.l.quotiẽs.§.plane.ſed mortuo vẽditore emptori nõ ꝓdeſt,licet vẽditoris heredes teneãtur de euictiõe:qa ſi ipſi heredes poſſideãt, poſſunt cõueniri:vt.ĩ.e.& heredi.in prin.Sed ſecũdũ hãc rationẽ videtur ꝙ nõ debeat ei ꝓficere q ꝓ donationẽ ſucceſſit,cum regreſſum nõ habeat:vt.ĩ.e.qđ dictũ eſt.ſed dici poteſt hic ſ.intelligi de eo q habet regreſſum cũ ꝓmiſſum fuit: vt.C. de euic.l.ij. Vel à pactiõe incepit:vt.C.de iure do.l.j.Vel veriꝰ dic ꝙ emptori ideo & donatario ꝓdeſt,quia ſucceſſit in rẽ ipſam in quã pactũ factũ eſt.ſic eſt in fideiuſſore,ꝙ ſi fiat ei pactũ, ꝓdeſt reo: licet nõ iterſit fideiuſſoris:qa ſit pactũ in rẽ ipſam:vt.ĩ.e.idẽ.§. fi.&.l.ſeq. b nec obſtat ſi dicas ꝙ in.d.l.idem.loquitur de generali pacto pſonali:quia hoc eſt generale iſto viuente. Acc.
g *Exiſtimat.* ſcilicet vt pactum factum donatori proſit donatario:ſiue in rem ſiue in perſonam factum ſit pactum.
h *Pactus eſt.* cum creditore vel debitore.
i *Putant.*ſed male certe videtur putare:vt infra de conſti.pe. ſi

cuilibet cõpeteret. & de eodẽ pacto perſonali loquitur. j. §. proxi. Sed quid ſi eſſet ita perſonale, vt ſoli filio proficeret, vel ſeruo? Reſpõ. in filio non tranſire ad patrem, ſed ſoli filio competere: quia facti eſt: vt. j. de cõdi. & demon. qui heredi. j. & ij. rñ. Et idẽ eadẽ ratione in ſeruo eſt: quia ab eo nõ trãſit in dñm: nõ tamen ſeruo cõpetit: quia in iure ſtare non poteſt. nec eſt contra qđ dicit C. de vſufruc. l. fi. quia ibi non apparebat actum ne peruenire ad dominum vel patrem: ſicut nec infra. §. proxi. vbi exceptio doli domino datur.

a *Nihil valebit.* nam etiam prius ab eo peti nõ poteſt. Vel dic quo ad directam: ſed doli ſic, etiam poſt mortem ſerui. [a] & ſecundũ primum ſenſum verba illa, ne à ſe pe. ad iut, nõ ad factum referuntur: quaſi in iure nõ petat: vt ifra de verb. oblig. ſtipulatio. ij. §. hi qui. & quod dixi ſerui pactionẽ non valere, fallit in caſu: vt ſupra eo. iuriſgẽtium. §. ſed & ſi quis. &. j. retulimus.

a In hoc glo. reprehẽditur per Bar. An. P. & Ias.

b *Exceptio.* ſcilicet directa.

c *Exceptio.* ſcilicet quamdiu ſeruus viuit. Vel dic etiam poſtea. Sed cur non ex pacto ſerui, vt ex pactõ filij datur patri: vt in prin. huius legis dicitur? Reſpon. quia pactum in filio validũ eſt: & ideo ex eius perſona datur patri: ſed in ſeruo qui etiam ante pactum in iudicio conueniri non poteſt, pactum ſuperuacuum eſt: & ideo ſicut ſimile pactum eſt domino inutile ad agendum: vt infra de verbo. oblig. ſtipulatio iſta. §. hi qui. ita eſt hoc inutile ad excipiendum directo. vtilis tamen datur exceptio doli: vt hic dicitur.

d *Non poſſumus.* quantum ad pactum. nam de dolo excipient: vt infra ea. l. §. Iulianus. & infra de iureiur. qui iuraſſe. §. ſi pater. Sed contra infra eo. auus. Solu. vt dixi. ſ. eo. ſi tibi. §. ſi pactus. Accurſius.

e *Actum.* vt nobis profit. nam tunc directò prodeſt.

f *Nec à Titio.* ſcilicet filio meo.

g *Defenſores.* vel patri. Et not. hanc regulã quæ quandoque fallit: vt in actione quam cedit vel dedit creditor, quæ inutilis ſibi erat: eſt tamen vtilis ei cui ceditur: vt infra de ſolu. Stichum. §. pe. Item fallit. j. rem ra. ha. l. procurator. ij. in fi. &. C. de iur. do. l. fi. in princip.

h *Profit.* non idem in extraneo. an ergo prodeſt patri? quod videtur propter rationem prædictam.

b Idẽ ſi nõ cõſert in id tempus quo non erat ſui iuris. P. Alex. & Ias.

c Idem B. tamẽ Bal. Pau. & Alexã. intelligunt ſi pactũ nõ fit in præiudicium dotis.

i *Filiafamiliæ.* vel dic quòd tunc erat ſui iuris quando pacifcebatur. vel dic quòd erat in poteſtate patris: ſed in id tempus fuit [b] pacta quo ſui iuris futura eſſet. nam dum eſt in poteſtate, agere non poteſt: quia licet ſit cõmunis actio patris & filiæ, pater tamen ſolus agit: vt infra ſolu. ma. l. ſi cum dotem. §. eo autẽ tempore. Item ſem per intelligas [c] ante nuptias factũ: poſt nuptias autem contractas & durantes non valet: vt. j. de pact. do. l. ij. & l. ſi pater. §. j. & l. Atilicinus.

k *Legatum eſt.* ſecus in ſtipulatione & aliis contractibus cõditionalibus: quia tunc habet actionem pater. infra de verb. obligã. ſi filiusfami. in prin. ſed legatum filio quæritur, ſi tẽpore exiſtentis conditionis ſui iuris ſit. Sed quid hodie cum tantùm vſusfructus adquiratur patri: nũquid pactũ filij oberit patri? Non videtur: quia melius eſt coarctare & c. vt. C. de bonis quæ libe. l. Quòd ſi ſeruus ne à ſe peteretur pactus fuerit, nihil valebit [a] pactum. De doli exceptione videamus. Et ſi in rem paciſcatur, proderit domino & heredi eius pacti conuenti exceptio. [b] Quòd ſi in perſonam pactum conceptum eſt: tunc domino doli ſupereſt exceptio. [c]

Si pater paciſcatur pro filio vt extraneo, non prodeſt filio: ſecus ſi filio vt filio: patri tamen proderit, ſi eſt actum. Bart.

Nos autem his qui in noſtra poteſtate ſunt paciſcendo prodeſſe nõ poſſumus: [d] ſed nobis id profuturum, ſi nomine eorũ cõueniamur, Procul' ait. quod ita recte dicitur, ſi in paciſcendo id actum [e] ſit. Cæterùm ſi paciſcar ne à Titio [f] petas, deinde actionem aduerſus me nomine eius inſtituas: non eſt dãda pacti conuenti exceptio. nã quod ipſi inutile eſt, nec defenſori [g] competit. Iulianus quoque ſcribit, ſi pater pactus ſit ne à ſe, néve à filio petatur: magis eſt vt pacti exceptio filiofamilias danda non ſit, ſed doli proſit. [h]

Exiſtens in poteſtate patris, poteſt per pactum remittere ius quod ſperat ſibi adquiri cum erit ſui iuris. hoc dicit vſque ad §. in his. Alexan. de Imo.

Filiafamilias [i] paciſci poteſt ne de dote agat cum ſui iuris eſſe cœperit. Item filiusfamilias de eo quod ſub conditione legatum eſt, [k] rectè † paciſcetur.

Iuriſconſultus ponit ſummarium. Ll. ſe quentium: vbi, & in rem pacta &c. Pactũ in rem, porrigitur ad omnes quorum pecuniariter intereſt: & ad quos porrigi intereſt pecuniariter paciſcentis: & pactũ perſonale perſonam non egreditur. b. d. vſque ad l. ſi vnus. Bartolus.

B In his qui eiuſdem pecuniæ exactionẽ habẽt in ſolidum, [l] vel qui eiuſdem pecuniæ debitores ſunt: quatenus alij quoque proſit vel noceat pacti exceptio, quæritur. Et in rem pacta omnibus [m] profunt, quorum [n] obligationem diſſolutã eſſe, eius qui paciſcebatur, interfuit. [o] Itaque debitoris [p] cõuẽtio fideiuſſorib' proficiet: [q]

XXII. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

NIſi hoc actum eſt, vt dumtaxat à reo non petatur, à fideiuſſore petatur. tunc enim C fideiuſſor exceptione non vtetur. [r]

XXIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

FIdeiuſſoris autem conuentio nihil proderit reo: [s] quia nihil eius intereſt à debitore pecuniam non peti: immo nec confideiuſſoribus proderit. [t]

l *In ſolidum.* de hoc. j. e. l. ſi vnus. in prin. & ideo nõ reſpõdet.

m *Omnibus.* ſcilicet fideiuſſoribus.

n *Quorum.* ſcilicet fideiuſſorum.

o *Interfuit.* ſ. principaliter: vt infra. e. l. fideiuſſor. §. cum alio.

p *Debitoru.* id eſt debitori facta.

q *Proficiet.* niſi animo donandi fideiuſſerit: vt infra eo. quod dictum eſt. vel in rem ſuam: vt infra. l. iiij. & infra de libe. leg. ſi quis reum. in prin. ibi, quid tamen. & eſt pro contradicente: vt. infra manda. ſi pro te. & niſi cum hoc actũ eſt: vt ſubicit. j. l. proxi. ſtatim.

† *Calige q idẽ vſ alĩquid fieri tẽpore contrario, vel in illud tẽpus conferri. cõtra. in quis reum. in prin. ibi, arg. in l. in tẽpus. ff. de here. inſtit. tex. in l. qđ ſponſa. C. de donat. ante nup.*

r *Niſi hoc. Non videtur.* hoc non videtur ſtare poſſe veteri vel nouo iure. veteri, quia cum creditor fideiuſſorem cõuenit, tenet ei cedere actionem: quod is non poteſt facere: ergo exceptione repellitur: vt. j. de ſol. Stichum. §. pen. nouo non: quia cum nouo habet prius reum cõuenire, repellet fideiuſſor creditorem, niſi reum principalem conuenerit: quem cõuenire iam nõ poteſt: vt in authen. de fideiuſſo. §. j. col. j. Solu.

d Omnes ſolutiones placent Bar. & Ias. dẽ pacta ſecunda: quãuis Alex. ã. dicat & iſta eſt diuinatiua.

d ad vtrũque fideiuſſor hic cõſentit huic perſonæ pacto. vnde nil iam poteſt obiicere fideiuſſor. & ſic etiam nõ obſtat infra. e. l. fi. in prin. &. C. de vſu. rei iudi. l. fi. in fi. &. j. de iurciur. l. duobus. ij. reſpõ. Alij dicunt quòd hic reus non erat ſoluẽdo: vnde actionem cedi, vel prius cum conueniri, fideiuſſori non expedit. Alij dicunt quòd licet pacti exceptio ſibi non proſit, doli tamen prodeſt: vt. ſ. eo. reſcriptum. §. plerunque. Alij dicũt quòd renunciauit beneficio cedendarum actionum, & beneficio nouæ conſtitutionis: quod facere potuit: vt. C. e. l. penul.

Fideiuſſoris.] CASVS. Lex ſequens quæ continuatur cũ iſta, dicit quòd ſi Titius fideiuſſor pactum faciat de non petẽdo, D quòd illud pactum mihi reo non prodeſt. nam & ſi habuiſſes alios cõfideiuſſores, non prodeſſet: quia non intereſt Titij fideiuſſoris quòd nõ petatur à confideiuſſore, vel à reo. [CVM ALIO.] Hic ponitur caſus ita, quòd ſi reus principalis liberetur, & fideiuſſ. ab eo datus: quia principaliter intercrat rei fideiuſſorem liberari. & pro hoc hic. §. vel iunge eum ſuperiori: & tunc expone vt in apparatu. Accurſius.

s *Prodeſt reo.* niſi cũ ſolutionis locũ obtinet: vt In iureiur. qđ circa rẽ interponi inuenitur: vt infra de iureiur. l. duobus. §. à fideiuſſore. Item cum pactum in rem eſt: vt infra eo. idem eſt. in fi. &. l. ſeq. Item quãdo pro ſuo procuratore: vt ſupra qui ſatiſda. co. de dic. §. j. & infra. l. proxi. Item & ſi aliter ſua interfuit: vt infra de arbi. l. aduerſus. in fi. & in hac litera, quia nihil &c. aliàs non: vt in prin. huius. l. & infra de condic. inde. cum is. §. fideiuſſor. ſed videtur ſemper prodeſſe reo, cum ſit hæc exceptio in rem ex parte opponentis ſemper: vt infra de exceptione doli. l. ij. §. j. ſed ibi dolus fuit commiſſus in re adquirenda, ſiue actione qua nũc agit. vnde exceptio doli eſt in rem ex parte opponẽtis: hic nõ ſic: ſed in paciſcendo de nõ petẽdo fuit quæſita exceptio. ſed tã remittẽdo quã extorquẽdo debitori dolũ non facit.

t *Nec fideiuſſoribus proderit.* ſ. pactum factum vni ex fideiuſſoribus.

bus ſed cũ fideiuſſori cõtra fideiuſſorẽ deberet actio cedi quando ſoluitur:vt.j.de fideiuſ.l.fideiuſſoribus.licet nõ poſtea:vt.j.e.titu.l. fideiuſſor. quomodo creditor alium conueniendo cedit contra iſtum cui fecit pactum?Reſpon.vt dixi.ã.l. pri.

a *Neque enim.* i.nullo modo intereſt alicuius fideiuſſorũ à reo vel à fideiuſſoribus nõ peti.& ſecundum hoc eſt.§.cum alio &c.hæc eſt plana.vel lege ſine.§. hoc modo: nec enim conuentio cum alio facta prodeſt alij quoquo modo cuiuſq; ſcilicet paciſcentis intereſt.i.ratione cuiuſlibet intereſſe etiã mo dici:ſed tũ demum &c. Innuitur ergo q aliquo modo fideiuſſoris interſit à confideiuſſore nõ peti.ſed quomodo? Rñ. forte ratione affectionis & conſanguinitatis:cuius hic ratio non habetur: licet in iudicio bonæ fidei habeatur:vt.j. man. cũ ſeruus.ibi,placuit enim. Nec dico eius intereſſe ratione ceſſionis faciendæ confideiuſſori contra hunc liberatũ: quia in eum iam fieri non poteſt cũ ſibi pactum factum eſt:licet hoc quidam dicant per.l.j.de fideiuſſo.l.ſi fideiuſſores.§.idem reſpondit.

neque enim[a] quoquo modo cuiuſque intereſt. Cũ alio conuentio facta prodeſt: ſed tunc demum,cum per eum cui exceptio datur,principaliter[b] ei qui pactus eſt,proficiat:ſicut in reo promittendi,& his qui pro eo obligati ſunt.[c]

XXIIII. IDEM libro tertio ad Plautium.

SEd ſi fideiuſſor in rẽ ſuam[d] ſpopondit,hoc caſu fideiuſſor pro reo accipiendus eſt:& pactum cum eo factũ, cũ reo[e] factum eſſe videtur.

Pactum de non petendo, factum vni ex duobus reis, prodeſt alteri ſi ſua intereſt quòd præſit, non aliter: & pactum perſonale non egreditur perſonam: & pactum fideiuſſoris ne petatur à reo, prodeſt reo quantum ad exceptionem doli:licet paciſcentis non interſit pecuniariter: & hoc eſt propter connexitatem quam habet obligatio fideiuſſoris cũ obligatione rei.h.d. in effectu vſque ad.l.ſi vnus Alexan. de 1mo.

XXV. IDEM libro tertio ad Edictum.

IDem in duobus[f] reis promittendi,& duobus argentariis ſociis. Perſonale pactum ad alium[g] non pertinere,[h] quẽadmodum nec ad heredem, Labeo ait. Sed quamuis fideiuſſoris pactum reo nõ proſit:plerunque[i] tamen doli exceptionem reo profuturam Iulianus ſcribit:

XXVI. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

VIdelicet † ſi hoc actum ſit,ne à reo quoque petatur. Idem & in confideiuſſoribus[k] eſt.

Per pactum vel novationem vnius ex duobus reis credendi ſocius, alteri præiudicare non poteſt: ſecus per ſolutionis receptionem, vel litis conteſtationem. Bar.

A quiritur etiã exceptio mihi p prorſus extraneũ:vt.ã.eo. ſi tibi.§. ſi pactus ſim.&.§.cum poſſeſſor.&.l.ſi vnus.§.ſi cũ reo. verſi. q ſi ſine.&.j.negotiorum geſtorum.Pomponius. Accurſius.

k *Videlicet. Et in confideiuſſoribus.* ſcilicet ſi hoc actum eſt. aliàs non:vt.ã.e.l. fideiuſſoris.

SI vnus.] CASVS. Dictum eſt ſupra.l. & heredi.de duab' dotibus:&.§.in his. dictum eſt de vna,ſcilicet quãdo plures ſũt obligati ſimul: an p ſit alteri conreo pactũ alterius de non petendo.nunc autẽ & quando pluribus in ſolidũ tenetur aliquis: & an noceat pactũ vnius rei credẽdi alteri reo credẽdi.& eſt caſus talis: Pone:Duo ſunt argẽta.vel duo rei ſti.vnus ex creditorib' fecit pactum de non petendo: nũquid nocet alij? Et reſpõdeo quòd nocere non poteſt:quamuis quilibet in ſolidũ poſſit petere. Item vnus de argentariis & de reis renouare non poteſt:ſed vni reo credẽdi vel argentario recte ſoluitur.nam & filiusfamilias nõ põt nouare, licet poſſit ſolui filiofa.[SI VNVS.] Creditor me' fecit mihi pactũ q à me nõ peteret vſq; ad annũ. dicitur hic quòd tale pactum mihi & fideiuſſori meo p deſt ad annum:ſed vltra annũ nec fideiuſſori nec mihi p deſt.[QVOD SI SINE.] Debebã tibi decem, p quib' Titius fideiuſſit.cõuenimus inter me & te quòd tu faceres pactũ de nõ petendo tãtũ Titio fideicommiſſi.i.feciſti pactum tantũ fideiuſſi.& nõ mihi:nunquid valeat pactum tale quæritur.Et reſpon.quòd bene valet:& eſt ratio:quia videor mihi adquirere exceptionẽ, licet quidam iuriſtæ contradixerunt: & male. [PACTVS.] Feci pactum de nõ petendo,cum mihi deberes decem:poſtea feciſti mihi pactũ vt liceret mihi petere.Dicitur hic quòd ita erit p cedẽdum:quia agã priſtina actione.Et ſi tu obiicias mihi excep. pacti de nõ petendo:ego autem replicabo,quia feciſti mihi pactum de petendo: primũ pactum elidit, & potero etiã agere cõtra fideiuſſorem:quia pactum de non petendo non p deſt eis:vt ã.eo.dictum eſt.nam prius pactum non tollitur ipſo iure, ſed p exceptionẽ.Hæc autem vera ſunt in pacto:ſecus in ſtipulatione.nam ſtipulatio tollitur per ſtipulationem:vt ecce,tenebaris mihi ad decem ex ſtipulatione.ſtipulatus fui illa decem à te vel ab alio animo nouandi.tollitur quidem prima ſtipulatio p ſecundam ſtipulationem:vt dictum eſt.& eſt ratio:quia in pactis verſatur ius naturale,quod eſt immutabile.in ſtipulatione verſatur ius ciuile,quod tollitur p aliud ius ciuile.vel dic vt ibi no. vel dic quòd p hoc pactum de petendo non agitur inter contrahentes vt aliud pactũ tollatur:ſed vt replicationẽ inducat, ſiue naturalẽ obligationem,ſecundum Bul. [SED SI PACTVM.] Tenebaris mihi actione iniuriarum.feci tibi pactum ne agam iniuriarũ.ſi poſtea paciſcamur vt liceat mihi agere, nõ naſcitur mihi actio:quia non valet poſterius pactum, quia hoc facere non poſſumus & eſt ratio:quia ex pacto actio iniuriarũ non naſcitur. [IDEM.] Vendidi tibi fundum p decem.re integra.i.antequam ego tibi traderem fundum,vel tu mihi pretium.i.decem: pacti ſumus de non petendo poſtea:& ſic diceſſimus.Dicitur hic quòd ſi poſtea paciſcamur de petẽdo vt agamus adinuicem,id eſt vt ego pretium peterem, & tu fundum: quòd prima obligatio non reſuſcitaretur:ſed nouus quaſi contractus fit.q.d.iſtud poſterius factum de petendo,non reſuſcitat priorem obligationem f ctam de fundo vendendo: ſed profi cit ad nouum contractum, id eſt ad nouam venditionem. [QVOD SI NON.] Vendidi tibi pro decem fundum, vt dixi:poſtea feci tibi pactum de non petendo niſi.viij vel v.poſtea conuenimus,vt petam integra.x. Dicitur hic quòd primus contractus valet nihilo minus:& iſtud vltimum pactum renouat priorem contractum, id eſt nouam formam edicit. [QVOD ET IN SPECIE.] Scire debes quòd

† *No. q de natura huius diſtinctionis, videlicet, eſt quid non ſolũ ſit declaratiua: ſed etiã reſtrictiua, concor. l. ſũ quidam. §. 1. ff de ſuſ. no. Bar. in d. l. ff. ad leg. Aquil.*

ſecundum iura iſta dos mulieri reddi debet annua, bima, trima die. Vnde pone quòd Berta cum viro ſuo fecit pactũ vt ſtatim ſibi dos reddatur: poſtea fecit pactum cum viro vt reddatur annua, bima trima die. valet iſtud pactum vltimũ: & dos reddi debet annua, bima trima die: quia poſterius pactum primum reuocat. [*ILLVD.*] Depoſui apud te aliquid: & pacti ſumus vt non tenearis de dolo futuro: non valet pactum. ſed ſi paciſcor tecum vt nõ agã depoſiti: valet pactum. nam video paciſci vt ne agam de dolo futuro. [*PACTA.*] Hic dicitur q̃ pacta turpia non valent. nam non poſſum paciſci ne agam pro futura iniuria, vel furto: ſed facta iniuria vel furto paciſci poſſum ne agã: quia quatenus pactum alicuius priuati cauſam ſiue vtilitatem publi. contingit, nec nocet nec proſeſt factũ: quia videtur cõtra reipub. vtilitatem quando de futuro flagitio paciſcuntur, ne quis teneretur. expedit enim &c. cum etiã per hoc homines ad delinquendũ, etiam in re aliena, inuitarentur. nam cõuentio facta in vna re non debet nocere in alia: vel non debet nocere alij perſonæ. [*SI CVM.*] Debebas mihi. x. feci tibi pactum ne petam. xx. vel cum mihi. xx. deberes, feci tibi pactum ne petam. x. valet quidem pactum in vtroque caſu in. x. & alia. x. petam. [*SED SI STIPVLATVS.*] Promiſiſti mihi alternatiue. x. aut Stichum: & poſtea feci tibi pactum ne. x. petam. nõ potero agere nec prim decem, nec pro Sticho. nam in vtroque mihi præiudico, niſi aliud inter nos agatur. [*SED SI GENERALITER.*] Promiſiſti mihi hominem in genere: poſtea facio tibi pactum de non petendo, Stichum pura: non potero amodo petere Stichum, ſed alium bene petã, & bene petere poſſum. [*ITEM SI PACTVS.*] Supra dictũ eſt quando aliqui de re aliqua ſingulari paciſcũtur: nunc autem dicit quando de vniuerſitate. & eſt caſus talis: Tu poſſidebas quandam hereditatem, pro qua egi aduerſus te petitione hereditatis: & tandem tibi feci pactum de non petendo. vel egi aduerſus te pro naui: & tandem feci pactum de non petendo. ſi poſtea aliquam rem ſit. gularem illius hereditatis petam, vel vſumfructum cauſalem dicens mihi deberi: denegatur mihi actio. vel dic, ſi petam poſtea ſingulares nauis: repelles me exceptione pacti facti de non petendo. His enim tribus caſibus ego repellar à te exceptione pacti facti. [*SI ACCEPTILATIO.*] Dicitur hic quòd acceptilatio, ſcilicet inutilis, puta quando inter partes agitur de aliquo contractu tollendo alio quam ſtipulatione per acceptilationem &c. [*SERVVS.*] Titius me inſtituit heredem in quadam hereditate, in qua erat quidam ſeruus, qui mihi heredi futuro ſtipulatus fuit: an valeat tale pactum, quæritur. Et reſpon. aut expreſsit proprium nomen mei heredis futuri: quo caſu non valet pactum. aut non expreſsit nomen meum proprium, & tunc valet. Viuianus.

a *Socijs.* quibus idem in ſolidum debeatur.

b *Pactus ſit.* de non petendo.

c *Alteri nocere.* imò videtur nocere: vt infra de arbi. ſi duo. quæ eſt contra. Sol. dicunt quidam hoc ſpeciale in argentarijs: quod nil eſt, quia in. l. contraria ſpecialiter in eos dicit valere. nam ſimiles ſunt aliis reis: vt ſupra eod. idem. Alij dicunt [a] quòd hic erant ſocij re, nõ conuentione: vt inſtitu. de ob. quæ ex qua. ſi con. §. item ſi inter aliquos. Alij dicunt illud in ſententia, hoc in ſimplici pacto. Vel verius [b] hic cum ab alio eſt iam lis conteſtata: vt infra de duo. re. ex duobus. vel ibi de re dubia: hic de certa donanda. Item alia ratione videtur nocere: vt infra de iureiur. l. duobus. in princip. quæ eſt contra. Sed illud in delatione ſacramenti, quæ eſt maioris authoritatis: cum loco lit. cõteſt.

a *Nõ tenetur ſecundũ B. B. Alexan. & Ia.*

b *Eſt vera in ſe: ſed nõ quo ad contrarium, ſecundũ prædicta.*

XXVII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

SI vnus ex argentariis ſocijs [a] cum debitore pactus ſit [b], an etiam alteri noceat exceptio? Neratius, Atilicinus, Proculus, nec ſi in rem pactus ſit, alteri nocere: [c] tantùm enim [d] conſtitutum, vt ſolidum alter petere poſsit. Idem Labeo. nam nec nouare [e] aliũ poſſe, quamuis ei B recte ſoluatur [f]. ſic enim & his qui in noſtra poteſtate ſunt, recte ſolui quod crediderint, licet nouare non poſsint. quod eſt verum. Idémque in duobus reis ſtipulandi [g] dicendum eſt.

Exceptio pacti porrigitur ad fideiuſſores eatenus quatenus competit principali. Item principalis poteſt paciſci fideiuſſori. Bartolus.

Si cum reo ad certum tempus pactio facta ſit: vltrà neque reo habeatur: vt eod. tit. nã poſtea. §. ſi is. ſed lit. conteſt. ab vno alteri nocet: vt infra de duo. reis. l. ex duobus. Vel dic hic re, [c] non conuentione ſocij erant: vt modo dixi in ſolutione alterius contrarij. Isé videtur adhuc hic nocere: vt infra de accepti. l. & per iuſiurandum. §. fin. & infra de duo. re. l. iij. quæ ſunt contra. ſed neque fideiuſſori [h] prodeſt.

Quòd ſi ſine perſona ſua reus pepigerit ne à fideiuſſore petatur, nihil id prodeſſe fideiuſſori quidam putant, quanquam id rei interſit: quia ea demum [i] competere ei debeat exceptio, quæ & reo. Ego dicidi prodeſſe fideiuſſori exceptionem. non ſic enim illi [k] per liberam perſonam adquiri, quàm ipſi [l] qui pactus ſit, conſuli videmur. [m] quo iure vtimur.

Licet ſtipulatio per ſtipulationem tollatur ipſo iure: tamen pactum liberatorium per ſecundum ope replicationis elidetur, ſi prima actio data. ſed ſi eſt extincta, per actum non reſtituitur, ſed in obligationibus quæ conſenſu contrahuntur, nona actio naſcitur: & res de facili ad ſuam naturam reuertitur. Bart.

Pactus ne peteret, poſtea conuenit [n] vt peteret. prius pactum per poſterius elidetur: [o] non quidem ipſo iure, [p] † ſicut aliud eſt in acceptilatione quàm in pacto: vt hic, & infra de lib. lega. ſi is qui. §.) &. l. ſi quis reũ. in princip. &. §. j.

d *Tantum enim.* id eſt tantam ſortitur de iure poteſtatem. q.d. non remittere.

e *Nam nec nouare.* imò videtur quòd poſſit nouare. nam cum hi argẽtarij inſolidum agerent, ergo erant duo rei credendi, re ſaltem, licet non ſint ſocij: vt infra de duo. re. eandem. & quia hic dicit ſocijs: ſed alter reorum credendi poteſt nouare: vt infra de noua. ſi rem. §. ſi duo. quæ eſt contra. ſed dic vnum non poſſe nouare, vt hic, quin teneatur ſocio: vt ibi. vel dic non poſſe cũ ab alio lis eſt cõteſtata: [d] vt infra de duo. re. l. ex duobus.

f *Recte ſoluatur.* ſcilicet antequam ſit lis ab alio conteſtata: vt. j. de duo. re. l. ex duobus. quæ eſt contra. Vel dic, ſi ſint ſocij: vt hic, C etiam poſtea: aliud ſi non ſint ſocij, vt ibi.

g *Stipulandi.* qui ſcilicet non ſunt argentarij: ſunt tamen ſocij. nam. j. de duo. re. ſimiliter locutus eſt, & ſocius. & poſſunt omnia plane intelligi cũ vnus eſt primo litem cõteſtatus: vel ei eſt cõſtitutum: vt. j. de conſtit. pecu. l. idem eſt.

h *Neque fideiuſſori.* de fideiuſſore ideo dubitabatur, quia pactũ rei duplex eſſe videbatur: & de non petendo vſque ad tempus: & de petendo poſt tẽpus: vt arg. j. de arbi. Celſus. §. idem ait. pactum autem de petendo fideiuſſori nõ nocet: vt. j. eod. l. fi. [e] poſt tempus autem nõ poſſe conueniri videbatur: ſed nõ eſt ita. nam infinito tempore non ex pacto aliquo, ſed prima actio efficaciter intenditur: vt arg. j. de preca. ſed & ſi manente.

i *Quia ea demum.* bene dico non prodeſſe, quia &c.

k *Tam enim illi.* fideiuſſori.

l *Quam ipſi.* ſcilicet reo.

m *Videmur.* non quòd ipſe liberetur: ſed quia amicus ſuus grauatus non manebit: quod eſt magnum: vt arg. infra vt in poſ. leg. ſi is à quo. in fin.

n *Conuenit.* conſenſu vtriuſque: aliàs non eſſet pactum: vt ſupra eod. l. j. §. j.

o *Elidetur.* vt dixi ſupra.

p *Ipſo iure.* imò videtur q̃ ipſo iure tollatur: vt. j. de ſol. Stichũ. §. naturalis. contra. Sol. dicunt quidã q̃ ibi erat ciuilis & naturalis obligatio: & ideo naturalis ipſo iure tollitur. cũ enim naturalis ſit quaſi ſocia ciuilis obligatiõis, ex ei⁹ ſocietate corruptionẽ cõtrahit: [f] modicũ enim ferméti totã maſſam corrumpit. hic vero cũ ſola naturalis ſit, ſolo pacto tolli nõ poteſt: ſecũdũ Irne. ſed hæc ſolutio diſplicet & nobis & legi: vt. j. de iureiu. l. fi. j. reſpõ. Alij dixerũt, vt R. tolli ipſo iure. ſ. exceptiõe. ſed hoc diſplicet: quia hoc nõ eſt tolli obligationẽ, ſed elidi. Alij dicunt ecõtrario ad primã, quòd ſi inueniatur naturalis cum ciuili, nõ poſſit naturalis tolli per pactum: quia vna [g] eſt ſubſtãtia vtriuſque, vnde vna ſublata neceſſarium eſt & ciuilem tolli: quod eſſe non poteſt. Et quòd ſit vna ſubſtãtia, innuitur. j. vbi dicit, totã obligationẽ &c. ſed expone ibi, totam, id eſt omnem. at quando ſola, dic vt ibi. nã poſſeſsio animi & corporis aliter amittit, quàm poſſeſsio ſolius animi. ſed hoc non valet, quia iuncta ciuili tollitur: vt. j. de iureiur. l. ſi. Nos verò omnino obligationẽ naturalẽ tolli per pactũ dicimus: ſiue ſimplex ſit, ſiue cũ alia. qualiter ergo huic. §. reſpõdebimus? Aliud [h] certe eſt in pacto de non petẽdo: aliud de petendo. nam pactum de non petendo, ſit ad liberationem:

a *Ista fuit reprobata per omnes in. l. parte glo.*

b *videmus. Hal. videtur.*

c *Iſta ſol. diſſicent ſcribentes. ideo dic quòd hic erat ſocius: in cõtrarium nũ. Bar. Alb. Ang. P. contra Bal. Fulg. & Iaſo.*

† *Bal. hic reputat iſtum tenſing. ad hoc quòd ſtipulatio cõtinet in ſe inſ: ſed pactũ continet in ſe factũ. Bolog.*

d *Dic quòd ille tex. loquitur quãdo tẽpus nõ fuit ſtatutũ: hic vero fuit. Alex. & Iaſ.*

e *Nihil eſt: imò magis cõfirmatorem trahit. B. B. P. Ale. & Ia.*

f *Nihil eſt, ſecundum prædict.*

g *Imò non eſt aliud quo ad tollendã obligationẽ naturalem. B. B. P. Alexand. & Iaſ.*

Ad §. Paulg. Ad. Fach. Cons. Sur.
lib. 10. ca. 96.

rationem:pactum vero de petendo,ad obligationem.& pactum de non petẽdo,tollit ipſo iure naturalem obligationem:pactum vero de petendo, non reſuſcitat naturalẽ obligationem ſublatam:quia proniores ſumus ad liberandum: vt.j.de act.& oblig. Arrianus. & ſic non eſt contra, nec poſſunt inſultare aduerſarij vt dicant:nõne vos ſoli dicitis oriri obligationem ex pacto de nõ petendo? cur ergo illa per pactũ poſterius nõ tollitur? Reſpon. quia nõ omnis naturalis tollitur.nam ea quæ fit ad liberandum, non tollitur:& hoc fit propter liberationem:ideoque non tollitur.nã hic talis obligatio,quæ liberandi cauſa eſt,ad exẽplum veræ liberationis quæ fieret per ſolutionem,ipſo iure non tollitur.Nec mirum ſi dicamus obligationẽ, liberationem:quia & libertas dicitur ſeruitus:vt.j.de ſerui.vrb.præ.l.j. Quod ergo hic dicitur in pactis factum verſari,ſubaudi talibus,id eſt ad liberationem factis: vt non poſsit tolli per pactum de petendo. Præterea alia ratione dicendũ eſt poſterius pactum non tollere pactum de non petendo.Nam pactum de non petẽdo factum, tria operatur.Nam ipſo quoque iure tollit naturalem,& elidit ciuilem:obligat quoque paciſcentem naturaliter ad non petendum. quod patet,quia ſi ſtipulatio interceſsiſſet, eſſet obligatus ciuiliter & naturaliter:ergo ſi nudum pactum,tantummodo naturaliter:& quia naturaliter eſt obligatus aliquis furtum non faceret vt inſti.de ob.quæ ex quaſi deli.in princip. Itẽ pro me eſt ar. C. de trãſact.vbi pactum.vbi acceptilationem vocat vinculum.nec ob.infra de iur.do.ſi pater.j.§.qui debitorem.vt ibi notaui. pactum autem de petendo, naturalem obligationem ſublatam per pactum de non petendo,non reſuſcitat: ſed obſtaculum ſcilicet exceptionis contra ciuilem oppoſitum reiicit:nec naturalem inducit obligationẽ:& forte naturalẽ tollit.quare ſit vt vetus obligatio cum effectu inſtituatur:nõ vt noua inducatur:ſed cõtra eſt in pacto de non petẽdo.Si obiiciatur, cum ciuilis ſola remanſit obligatio:quomodo effectum ſortiri poterit?Reſpon.bene.nam & hoc idem contingit in chirographo poſt bienniũ:& in re iudicata:ſiue prius nõ debeas, ſiue debeas.Hæc enim nõ poteſt dici naturalis obligatio. Io.vero dixit aliquando quòd ex vltimo pacto naſcitur naturalis obligatio : & ipſa cum ciuili iungitur. quod mihi nõ videtur,cum nõ ad hoc fieri videtur. Porro ſecũdum pactum de nõ petendo interpoſitũ poſt pactum de petẽdo, non operatur illa tria.quid mirit,quia primũ iam fecit quod fieri à ſequenti nõ potuit. Alij dicunt q̃ operatur quatuor primũ, & quatuor ſecundũ.tollit enim primũ naturalem,& inducit aliã naturalem:& inducit exceptionẽ: & elidit ciuilem. ſic & ſecundum tollit naturalem, & inducit naturalem , & elidit exceptionem:& coadiuuat ciuilem,ſecundum Bal.& Azo.

Videſtactio. nã actionẽ iuris eſſe offendit eius definitio, ſi. de act.§. 1.in prin.

Id eſt exceptio ne petatur, quã pleriq; tradũt non tollitur.nã hic tacitis eſſe. l. 1. in fin. C. de li. prælegad. c. vl.

Pactum de non petẽdo, tria operatur.

a *Per ſtipulationem.* Aquilianam factam animo nouandi, hodie expreſſe,olim tacite:nõ aliàs:vt ſubiicit hic,&.C.de noua.l.ſi.& ſic non eſt contra.j.de verb.obli.ſi dari. quia ibi non fuit actum tacite vel expreſſe.vel dic,per ſtipulationẽ. i.per acceptilationẽ quæ ſequitur Aquilianam ſtipulationẽ:vt inſt.qui.mo.tol. obli. §.eſt autẽ.ſed videtur per aliam ſtipulationẽ non tolli : vt.C.de tranſac.vbi.quæ eſt cõtra.Sol.ibi non dicit actionem extinctam intẽtari:ſed metu pœnæ nec de facto agi:quia vetus actio eſt extincta:vt hic.nec enim pl⁹ dabit ei pœnæ ſolutio,quàm aliàs aduerſarij dolus:vt.C.de trãſac.l.actione.& l.ſub prætextu. vbi ſi eſt extincta,nunquam reſuſcitatur,licet agatur actione de dolo.

b *Quia in ſtipulationibus.*quod conſiſtit in ſolẽnitate verborum.

c *Ius.*ſcilicet ciuile:vt inſti.de actio.§.de conſtituta.

d *In pactu factum.*id eſt in opponendo* beneficio pacti verſatur factum:ſcilicet quia allegat pactum factum,licet de ſolennitate nihil dicat Io.Eo ergo inſpecto quòd in pacto factum verſ. *titur,non poteſt tolli alio pacto interueniente poſtea, vt in au- ſtio intel- lectus nõ cõ- uenit Bar- tho.& Ia.* then.de æquali.do.§.j.col.vij.& infra de capti.in bello.§. factæ. ſed eo inſpecto quòd in eo pacto ſtipulationis vertitur ius,vt in ſtipulatione:tolli poteſt alio iure ciuili:vt hic. Vel dic factũ verti in pactis,id eſt ius naturale,id eſt naturalem obligationẽ:arg. j.de pecu.nec ſeruus quicquã.nam immutabile eſt : ius vero ciuile quod ex ſtipulatiõe ſoléni inducitur,per aliud ius,id eſt per aliam ſtipulationẽ tollitur:vt inſt.de iur.na.§.pe.& inſti.de leg. ag.tu.§.ſi. Hæc reſponſio diſplicet:quia omnis obligatio,ſiue ciuilis,ſiue naturalis tantum,per ius ciuile.i.per ſtipulationem ſolennẽ tollitur:vt infra de noua.l.j.§.illud præterea.& in ſtipulatione ius naturale continetur, vt.ĩ.e.l.j.§.ſi.dixi. quinetiã pactũ non tollit ius ciuile, id eſt ciuilem obligationem.poteſt tamen hæc opinio defendi : vt ſic factũ non tollat factũ: ſed ius tollat ius:& factum tollat ius,& ecõtra ius tollat factũ:imò ideo factum b verſari dicitur in pacto, vt,ſupra dixi, quia hoc ſolũ ſufficit allegare,q̃ mihi ſit factum pactum, etiam ſi cõfiteor pactũ poſtea interceſsiſſe de petẽdo.nam nihilominus primi pacti durat exceptio:vt inſt.de repli.in prin. etiã ſi confiteor mihi factum inter abſentes,vel dolo,vel metu:& ſic intellige.at in ſtipulatione ius continetur:nec enim ſufficit dicere:ego ſum ſtipulatus.ſi dicam acceptò tuliſſe:non ſufficit ſi dicam, ego iterrogaui,& ipſe reſpondit:niſi hoc factum iure allegem.i. inter præſentes , & in cõtinenti. quia ergo is qui ex ſtipulatione agit,ĩ vno oneratur, id eſt probanda ſolennitate ſtipulationis: ipſe debet in alio releuari,&benigne debet cum eo agi,ſcilicet vt ipſo iure prima ſtipulatio per ſecundam tollatur.at in contractibus,& in pactis cæteris,onus probandi ei non incumbit:vnde in eis ſua natura cuſtoditur:arg.ad hoc.j.de iureiur.cum qui.j.reſpõ.&.ĩ.de proba. cum de indebito.j.reſpõ.&.§.j.vel melius c ponitur ius pro vinculo vel obligatione . et pactum de non petendo interponitur potius ad extinguendum obligationem,quàm ad cõtrahendam: &ideo non tollitur ipſo iure per pactum de petendo niſi forte ĩ eo quod obligatur naturaliter non petere:& ita dico omne pactum obligatorium tolli per contrarium pactum:vt ifra de reg. iur.l.nihil tam.re tamen integra:vt in emptione : ſi tamen pactũ primum ius.i.obligationem continet.ſecus ſi extiguat.nam nec acceptilatio extinguitur per contrariam acceptilationem.

Oneratus in vno,in alio debet releuari.

Dicit B quòd iſte ſcilicet tẽdit ad declarationẽ: quãm Ia. dicat quòd eſt valde ſeparatus.

e *Elidit.*vt ſupra dixi.

f *Ne fideiuſſoribus.*ſ. conſentientibus ĩ vltimo pacto de petẽdo.

g *Proſit.*imò videtur prodeſſe:vt.j.eod.l ſi.quæ eſt contra.ſed hic cõſenſit ſecundo pacto : ibi non . vel dic quòd hic ex poſt facto interuenit fideiuſſor:ibi ab initio.

h *Tollret.*ſcilicet ipſo iure.

i *Velut iniuriarum.* vt non poſsit de iure intẽtari:licet de facto intentetur:vt.C.de tranſac.vbi.quæ eſt contra.

k *Iniuriarum.*quæ nudo pacto tollitur ipſo iure : vt ſupra eod. ſi tibi.§. quædam .& etiam diſsimulatione : vt infra de iniuriis. non ſolum.§.j.

l *Sed ex contumelia.*vel alio modo facta iniuria:vt.j. de iniur.l. j.§. iniuriam.Accurſius.

m *Idem dicemus.*vt prima obligatio ipſo iure per pactum tollatur in bonę fidei contractibus,& non reſuſcitetur:non vt noua non naſcatur:& ſic non per omnia idem.

n *Totam.*Not.totam.nam ex hoc colligitur quòd vna ſit ſubſtantia ciuilis & naturalis obligationis. ſic &infra eod . §. ſed ſi ſtipulatus.& hoc quidam dixerunt,ſed male.nam quare diceret tolli naturalis, ſi ſeparationem non reciperet?dic ergo totam,id eſt omnem vel vtranque.

o *Ad nouum contractum.* primo ſublato:vt hic, &.ĩ. de reſcin. ven.l.ſi quam rem.&.ĩ.eo.iuriſgentium.§.adeo.& dixi modo in diſtinctione pactorum.

p *Imminuerat.*vt quia rogauit vẽditorem vt de precio ſibi animo donandi remitteret:& tunc nihilominus tenet primus contractus:vt infra loca.ſi tibi habitationem.& infra eod . emptor. in princip.aliud eſt ergo ſecundam venditionem facere , verbi gratia vt quod pro.x.dedi,do pro.v.& aliud deminuere tantum de precio,vel de re.

q *Poſterius.*ſcilicet tertium de petendo toto precio, & tota re: vt ab initio conuenerat.Vel dic quòd de eodem dicit quo precium fuit deminutum.& tunc ſecundũ quoſdam dic renouatur, id eſt quoddam nouum pactũ adiicitur, ſcilicet minoratio precij.& quod dicit,poteſt.i.poſsibile eſt ſi agatur:vt diximus.ĩ.eo. in diſtinctione illa pactorum.

a *Renouare.* i. reformare. vel i. nouum pactum conſtituere, primo ſublato: quod dic vt in diſtinctione pactorum.

b *Procedere poteſt.* ſcilicet vt poſterius pactum renouet primũ. i. nouam formam ei præſtet.

c *Pactam mulierem.* ſ. incõtinenti, ſcilicet quãdo dedit, vel quãdo diuertit. nam aliàs actio ſibi ex pacto non datur: a vt. ff. eo. iuriſdigentium. § quinimo.

d *Legibus dato.* ſ. annua, bima, trima die, ſequẽtibus. nec dicẽdum e eſt deteriorem conditionem dotis fieri per pactũ. Quotiẽs enim ad ius quod lex naturæ eius tribuit, de dote actio redit: non fit f cauſa dotis deterior, ſed formæ ſuæ redditur g. Hæc & Scæuolæ noſtro placuerunt.

Dolus futurus non poteſt remitti: ſecus in præterito. Bart.

Illud nulla pactione h effici poteſt, ne dolus i præſtetur k: quãuis ſi quis paciſcatur ne depoſiti agat l, vt ipſa m id pactus videatur, ne de dolo agat. quod pactum proderit.

Pacta quæ ſeruiunt turpem cauſam, vel publicam vtilitatem, non ſunt obſeruãda. Bart.

Pacta quæ turpẽ cauſam continent, non ſunt obſeruanda n: veluti ſi paciſcar ne furti o agã, vel iniuriarum, ſi feceris. Expedit enim timere furti vel iniuriarum pœnam. ſed poſt admiſſa hæc paciſci poſſumus. p

Itẽ ne experiar interdicto *vnde vi,* q quatenus r publicũ cauſam contingit, paciſci non poſſumus. Et in ſumma ſi pactum conuentum à re priuata f remotum ſit, non eſt ſeruandum.

Quia ſupra tractauit vſq; ad. §. pactus. a. l. ſi tibi. § 3. qualiter pactum extendatur de perſonã ad perſonã: hic incipit tractare quomodo pactum factum in vna re porrigitur ad aliam, per totam hanc. l. poſtea per totum ti. tractat quæſtiones extranagãtes quæ non continuantur.

Ante omnia t enim animaduertendum eſt, ne conuentio in alia re facta, u aut cum alia perſona: in alia re, aliáve perſona noceat. x

Minor ſummæ ineſt maiori. Bart.

Si cum decem mihi deberes, pepigero ne à te viginti petam: in decem prodeſſe y tibi pacti conuenti vel doli z exceptionẽ placet. Item ſi cum viginti deberes, pepigerim ne decem petam: efficeretur per exceptionem mihi opponendam, vt tantùm reliqua decem exigere debeam.

In obligatione alternatiua pactum de altero non petendo, totam obligationem elidit. ſecus in obligatione generis, ſi eſt electio creditoris. l. d. cum. §. ſeq. Bartolus.

Sed ſi ſtipulatus decẽ aut Stichum, a de decẽ pactus ſim b, & petam Stichum aut decẽ c: exceptionẽ pacti conuenti in totum obſtaturam. Nam vt ſolutione & petitione d & acceptilatione vnius rei tota obligatio ſolueretur: ita pacto quoque conuento de vna re non petenda interpoſito, totã obligationem ſummoueri e. Sed ſi conuentum ſit, non eſt ſeruandum.

---

a *Iſte iure digeſtorum: ſecus de iure Codicis, quo iure ineſt tacita ſtipulatio. tex. in. l. vnica. C. de reiuxo. act.*

b *Iſta glo. reprehenditur per Bar. Alexã. & Ia. quia lex nihil facit ad iſtam quæſtionẽ.*

c *Imò principiũ loquitur in dolo futuro: & ſunt in præterito. Bar. Pau. & Ia. ad Imò eodẽ modo, ſecũdum Bar.*

a *Aut Stichum.* ſub alternatione.

b *Pactus ſim.* de non petendis.

c *Decem.* alternatiue: vt promiſſum fuit.

d *Solutione & petitione.* ſ. facta cõtra alium animo nouãdi: vt. ff. de noua. l. delegare. & ff. de in rem ver. ſi pro patre. in pri. & ff. de ſolu. l. ſolutionem. Vel dic petitione, cum res. ſ. æſtimata fuerit, & præſtita rei æſtimatio. Vel pone ab vna parte petitione & ſolutione. Vel dic quarto, petitione, abſolutione tamen ſecuta per ſententiam: quo caſu ſit per exceptionem: vt. C. de vſur. rei iudi. l. ſi. § ſi. item. facit. ff. de libe. leg. l. non ſolum. ff. ff. in fin.

e *Obligationem ſummouetur.* imò videtur nõ tota: vt. ff. de accep. & per iuſiurandũ. § ſi Stichum. quæ eſt contra. ſed hic actũ fuit vt tota tolleretur obligatio: ibi nõ: imò vt maneret alter in obligatione. Vel aliter & melius ibi ideo in altero nõ tollitur obligatio, quia fuit facta acceptilatio in Sticho: & ipſe deceſſit pendente cõditiõe ſub qua promiſſio. x. vel Stichi ante fuerat facta. & ſic patet q̃ nulla fuit acceptilatio in Sticho de quo fuerat expreſſum: vt. ff. de noua. l. quotiens. nec ergo in tacito: vt arg. ff. de ſer. ruſti. præ. l. item. §. qui habet. quare alter remãſit in obligatione: ſed hic ſtatim valuit pactum in. x. quia pure promiſit. x. aut Stichum.

e iſta non placet Bar. B. & Ia.

---

a *Iſte iure digeſtorum: ſecus de iure Codicis, quo iure ineſt tacita ſtipulatio. tex. in. l. vnica. C. de reiuxo. act.*

b *Iſta glo. reprehenditur per Bar. Alexã. & Ia. quia lex nihil facit ad iſtam quæſtionẽ.*

c *Imò principiũ loquitur in dolo futuro: & ſunt in præterito. Bar. Pau. & Ia. ad Imò eodẽ modo, ſecũdum Bar.*

a *Renouare.* i. reformare. vel i. nouum pactum conſtituere, primo ſublato: quod dic vt in diſtinctione pactorum.

b *Procedere poteſt.* ſcilicet vt poſterius pactum renouet primũ. i. nouam formam ei præſtet.

c *Pactam mulierem.* ſ. incõtinenti, ſcilicet quãdo dedit, vel quãdo diuertit. nam aliàs actio ſibi ex pacto non datur: a vt. ff. eo. iuriſdigentium. § quinimo.

d *Legibus dato.* ſ. annua, bima, trima die, ſequẽtibus. nec dicẽdum e eſt deteriorem conditionem dotis fieri per pactũ. Quotiẽs enim ad ius quod lex naturæ eius tribuit, de dote actio redit: non fit f cauſa dotis deterior, ſed formæ ſuæ redditur g. Hæc & Scæuolæ noſtro placuerunt.

Dolus futurus non poteſt remitti: ſecus in præterito. Bart.

Illud nulla pactione h effici poteſt, ne dolus i præſtetur k: quãuis ſi quis paciſcatur ne depoſiti agat l, vt ipſa m id pactus videatur, ne de dolo agat. quod pactum proderit.

Pacta quæ ſeruiunt turpem cauſam, vel publicam vtilitatem, non ſunt obſeruãda. Bart.

Pacta quæ turpẽ cauſam continent, non ſunt obſeruanda n: veluti ſi paciſcar ne furti o agã, vel iniuriarum, ſi feceris. Expedit enim timere furti vel iniuriarum pœnam. ſed poſt admiſſa hæc paciſci poſſumus. p

Itẽ ne experiar interdicto *vnde vi,* q quatenus r publicũ cauſam contingit, paciſci non poſſumus. Et in ſumma ſi pactum conuentum à re priuata f remotum ſit, non eſt ſeruandum.

Quia ſupra tractauit vſq; ad. §. pactus. a. l. ſi tibi. § 3. qualiter pactum extendatur de perſonã ad perſonã: hic incipit tractare quomodo pactum factum in vna re porrigitur ad aliam, per totam hanc. l. poſtea per totum ti. tractat quæſtiones extranagãtes quæ non continuantur.

Ante omnia t enim animaduertendum eſt, ne conuentio in alia re facta, u aut cum alia perſona: in alia re, aliáve perſona noceat. x

Minor ſummæ ineſt maiori. Bart.

Si cum decem mihi deberes, pepigero ne à te viginti petam: in decem prodeſſe y tibi pacti conuenti vel doli z exceptionẽ placet. Item ſi cum viginti deberes, pepigerim ne decem petam: efficeretur per exceptionem mihi opponendam, vt tantùm reliqua decem exigere debeam.

In obligatione alternatiua pactum de altero non petendo, totam obligationem elidit. ſecus in obligatione generis, ſi eſt electio creditoris. l. d. cum. §. ſeq. Bartolus.

Sed ſi ſtipulatus decẽ aut Stichum, a de decẽ pactus ſim b, & petam Stichum aut decẽ c: exceptionẽ pacti conuenti in totum obſtaturam. Nam vt ſolutione & petitione d & acceptilatione vnius rei tota obligatio ſolueretur: ita pacto quoque conuento de vna re non petenda interpoſito, totã obligationem ſummoueri e. Sed ſi

---

a *Aut Stichum.* ſub alternatione.

b *Pactus ſim.* de non petendis.

c *Decem.* alternatiue: vt promiſſum fuit.

d *Solutione & petitione.* ſ. facta cõtra alium animo nouãdi: vt. ff. de noua. l. delegare. & ff. de in rem ver. ſi pro patre. in pri. & ff. de ſolu. l. ſolutionem. Vel dic petitione, cum res. ſ. æſtimata fuerit, & præſtita rei æſtimatio. Vel pone ab vna parte petitione & ſolutione. Vel dic quarto, petitione, abſolutione tamen ſecuta per ſententiam: quo caſu ſit per exceptionem: vt. C. de vſur. rei iudi. l. ſi. § ſi. item. facit. ff. de libe. leg. l. non ſolum. ff. ff. in fin.

e *Obligationem ſummouetur.* imò videtur nõ tota: vt. ff. de accep. & per iuſiurandũ. § ſi Stichum. quæ eſt contra. ſed hic actũ fuit vt tota tolleretur obligatio: ibi nõ: imò vt maneret alter in obligatione. Vel aliter & melius ibi ideo in altero nõ tollitur obligatio, quia fuit facta acceptilatio in Sticho: & ipſe deceſſit pendente cõditiõe ſub qua promiſſio. x. vel Stichi ante fuerat facta. & ſic patet q̃ nulla fuit acceptilatio in Sticho de quo fuerat expreſſum: vt. ff. de noua. l. quotiens. nec ergo in tacito: vt arg. ff. de ſer. ruſti. præ. l. item. §. qui habet. quare alter remãſit in obligatione: ſed hic ſtatim valuit pactum in. x. quia pure promiſit. x. aut Stichum.

e iſta non placet Bar. B. & Ia.

---

f *Priuata.* id eſt familiari. & ſic eſt de eo quod publicum tãgit: vt de furto futuro.

t *Ante omnia.* optime adaptatur ad ſuperiora, quoniam ſi fuerit cõuentio in re non familiari. i. in re quæ cõtingit publicã vtilitatem, obeſſet in alia re, puta in familiari re alterius. ſed ſi fiat in re familiari alicuius paciſcẽtis, valet: quia nõ fit in his quæ contingũt publicã vtilitatẽ. de perſona autẽ ſupponẽ gratia vberioris doctrinæ. vel dic q̃ & ipſũ optime cõuenit prædictis.

u *Re facta.* ſ. quàm in familiari: vt. ff. eo. iuriſgẽtiũ. §. & generaliter. vel lege ſimpliciter vt diſtinguit ibi glo. optime &c.

x *Nocet.* vel profit: vt. ff. e. ſi tibi. §. ſi pact. & niſi in caſib' in quibus ſentẽtia inter alios lata, inter alios tenet: vt infra de re iudi. l. ſæpe. Item niſi in caſibus illis in quib' alteri per alterum actio adquiritur: vt no. iſti. de inuti. ſtip. §. ei vero qui. Item niſi pricipaliter interſit paciſcentis: vt. ff. e. fideiuſſoris. §. cũ alia cõuẽtio. vel niſi vna perſona reputetur: vt. ff. e. ſi cum emptore. Item quod dicit de re, fallit quãdo alia eſt acceſſoria illius in qua pactum fit: vt. ff. e. l. §. ſed ſi ſtipulatus. & ſupra ſi quis cau. l. ij. in prin.

y *In decem prodeſſe.* in toto enim pars cõtinetur: vt. ff. de excep. rei iudi. ſi quis cum totũ. in prin. & ff. de verb. obliga. l. j. §. ſi ſtipulanti. & arg. ff. de arbi. diem proferre. §. ſi plures. vel ſi. inde quæritur.

z *Doli exceptionem.* hæc locum habet vbicunque & prima: niſi iuſta ignorantia vel perſonæ reuerentia aliud inducat: vt. ff. de except. do. l. ij. §. item quæritur. & l. apud. §. aduerſus.

Google

Stichum. Item eſt cõtra.ĩ.de reſcin.ven.l.ſi emptio. Sol.ibi[a] cõuenit ne alterius tantum eſſet emptio:hic ſimpliciter fecit pactũ de vno non petendo:quia videtur & in alio remiſiſſe.

a *Idem eſt.* ſcilicet per contrarium.

b *Conuenerit.* & de decem petendis conuenit,ſubaudi.

c *Opponitur.* imò & ſine pacto non fuit in obligatione: nec peti potuit:vt inſt.de act.§. præterea. [b] Itẽ ſi quiſlibet homo eſſet in obligatiõe: ſi Stichus fieret meus, licet deſineret, non poſſet mihi ſolui: quod falſum eſt: vt infra de ſo.qui decem. §. Stichum.dic ergo, opponetur exceptio intẽtionis,non iuris.ſed ecõtra videtur quemlibet hominem eſſe in obligatione tali caſu: vt.ĩ.de leg.ij. Mæuius. §. duobus. Sed dic illud de ſtricto iure:hoc de æquitate. & ſecũdũ hoc indiſtincte petam alium.vel verius dic q̃ hic ſtipulator habebat electionẽ ex pacto expreſſo.ſi autẽ promiſſor haberet electionẽ, illũ elegiſſe videretur de quo eſt pactum factum. Sed an cadẽ diſtinctio in eligendo in alternatiua ſtipulatione ſit faciẽda? Videtur quòd ſic: vt.ĩ. de condic.inde.cum is. §. fin. ſed Azo contradicit. Dicit enim quòd iſto mortuo vel pacto facto non tenetur in altero:licet ſtipulator habeat electionẽ.ſed non ſic quando in genere tenetur. Item ad id quod hic dicit aliũ poſſe peti,eſt contra.ĩ.de accepti.& per iuſiurandum.§.ſi is.Sol. ibi in totum renunciauit[c]:hic non.vel aliud dic in acceptilatione, vt ibi,quãm in pacto:vt hic:cum acceptilatio ſit imaginaria ſolutio:vt inſti.qui.mo.tol.ob.§.item per acceptilationem. & hæc vera eſt,ar.ĩ.de lib. leg. ſi quis reum.circa princip. Alij dicunt quòd ibi erat electio promiſſoris.Itẽ opponitur:quia etiã eundem videtur poſſe eligere de quo pepigit:vt infra de op.le.l.homine legato.quæ eſt contra.ſed illud in legatis[d]. Sed quare diuerſum? Reſpon.ſecundum R.quia ibi repudiauit vnum ex ipſis tunc temporis quando adhuc non erat tranſlata electio ad legatarium.vnde non tenuit quo minus eundem eligat poſtea, cum electio ad eum trãſierit: quia nõ poteſt repudiatio valere in his quæ non præciſe debentur:vt infra de adqui. here.is qui.& de leg.ij.ſi ita ſcriptum.§.j.ſed pactum ſic:vt hic,& ſupra eo.& heredi.§.filiafam. Tu dicas[e] plenius qa quod in.l. prædicta de op. le.dicitur eundem poſſe eligi:verum eſt ab herede,non à repudiãte:vt hic.nam ſemper eſt legatarij electio,etiam à principio & herede non exiſtente in mora : vt inſtitu.de leg.§ ſi generaliter.licet R. contra dixit : vt dictum eſt.& infra fami.erciſcun. heredes.§.ſi incerto.

d *Singulas res.* aliud in exceptione rei iudi.vt infra de excep. rei iudi.ſi quis cum totum.§ ſi ancillam. quæ eſt contra. & hoc ideo,quia hic conſentio:ibi non:vt infra de verbo.ob. inter ſtipulantem.§.j. Item quia qui rem petit, cauſam exprimit : ex qua cauſa ſi abſoluitur reus, non nocet petenti ex alia . Sed in pacto non ponitur cauſa:vnde generaliter abſolutus ſeu liberatus videtur. Accurſius.

e *Vſumfru.* ſed qualiter ex eadem cauſa poteſt peti vſusfru. nã ſi dominus fuerit,vt dixit,ergo vſumfruct.habere non potuit ea cauſa qua dominus erat. Reſpon.petit ex eadẽ cauſa nõ ſibi dari,ſed aduerſario denegari,ũc.ſ.vt vti frui non poſſit.nam actio negatoria domino fundi datur etiam nõ poſſidenti:vt.ĩ.ſi vſusfru.pe.l.vlt.&.l.pe.§.ſi.& poteſt hic prõpte in vſufru.dici, cum vſusfr.pars rei ſit.Sed quid in aliis ſeruitutibus? Reſpon.aliud: vt arg.infra de lega.ij.cum filius.§.dominus.& l.it cuius.

f *Inutilis fuit.* hic eſt arg.pro M.qui dixit ſemper ex inutili acceptilatione tacitum induci pactum,niſi eos contra ſenſiſſe probetur.& facit pro eo.ĩ.de accepti.l.an inutilis.in prin.prout eſt ibi litera Piſana . ſed Bul.ecõtra dicebat per eandem.l.prout eſt ibi communis antiqua litera.& quod hic dicit, exponebat, ſi in hoc quo conſenſum habebat. Nos autem ſecundum Io.dicimus idem quod Bul.ſi eſt inutilis ratione cõceptiõis inceptæ:vt quia inter abſentes:vel ſub cõditione vel in diem: vt ar.ĩ. de conſt.pec.l.j.§.eum qui. ſi autẽ ratione rei quæ interponit,eſt inutilis, idem dicimus qđ M.vt.ĩ.de reſcin.vẽ.l. cũ emptor. &.ĩ. de accepti.l. acceptilatio.& l.ſi acceptolatum.&ita hic intelligitur.Ac.

g *Nominatim,* Facias tres caſus.aut nominatim proprio nomine[g] expreſſo futuri heredis ſtipulatur vel paciſcitur:& tunc non valet, vt hic.aut appellatiuo, puta heredi futuro : & tunc valet : vt infra de ſtipu.ſer.l.ſeruus hereditarius. & l.ſi ex re.§. fin.aut neque proprio, neque appellatiuo : & ita in rem:& tũc valet: vt hic in fine dicitur.

Contra.] CASVS. Pupillus fecit debitori ſuo pactũ de nõ petendo ſine tutoris auctoritate:an valeat pactum, quæritur. Et reſpon.quòd non,nam pupillus nõ poteſt facere pactum de nõ petendo.Sed ſi creditor fecit pactũ de non petendo ipſi pupillo:nunquid valeat? Et reſpon.quòd ſic:& eſt ratio in litera. [SI CVRATOR.] Hic dicitur quòd ſi curator furioſi vel prodigi facit pactum ne petatur ab ipſo furioſo vel prodigo:quòd valet tale pactũ.ſed ſi prodigus vel furioſus paciſcatur ne ipſe petat: tale pactum non valet. [SI FILIVS.] Hic dicitur quòd ſi filius vel ſeruus paciſcatur ne ipſe filius vel ſeruus petãt à debitore peculiari:quòd tale pactum non valet.Sed pone q̃ ipſe fecit pactum ne ipſo filius petat,nec etiam pater : nunquid valet pactum? Et quidam diſtinxerunt,an filius vel ſeruus liberam peculij adminiſtrationem habeant: & hoc caſu valet pactum : nec patri vel domino prejudicatur.ſed hæc diſtinctio reprobatur,& aliter diſtinguitur:quis aut fit pactum,& in præiudicium patris: vt quia facit animo donandi:& hoc modo valet pactum. aut nõ facit animo donandi : & tunc quia ipſi non præiudicatur , valet pactum. Viuianus.

h *Ciuilis.* idem ſi contra ius naturale vel prætorium,vel quamlibet partem iuris:vt.ĩ.eod.iuriſgentium.§ prætor ait. vel cõtra bonos mores:vt.ĩ.ſo.ma.l.alia.§.eleganter.& C.e.pacta quæ.

i *Petere.* ſed an ipſo iure nõ obſtat pactum? Quidam dicunt q̃ ſic:vt.ĩ.quarum re.act.non da. l.j. §.j. Tu dic per replicationis remedium,vt quia pupillus:vt.ĩ.de iureiur.l.iuſiurandum.§.j.

k *Poteſt.* vt liberetur ſoluẽs:niſi habeat pecuniã ſaluam:& tunc per exceptionẽ doli tãtum defenditur debitor:vt.ĩ.de ſolu.l.in pupillo. Cum auctoritate autẽ tutoris ſolutione facta liberatur ſoluens:ſed reſtituitur pupillus ſi pecuniam amiſiſſet: ſed cũ iudice facta tutiſſima eſt:vt inſti.qui.ali.li.§.nunc admonendi.

l *Conceſſum eſt.* hæc eſt regula iuris ciuilis:vt inſti. de au.tut. in princ.& idem eſt per omnia in adulto curatorem habẽte:vt.C. de in integ.reſti.mi.l.ſi curatorem.

m *A furioſo.* paſſiue,id eſt,ne creditor petat à furioſo.

n *Sed non contra.* id eſt non poſſunt debitoribus iſtorum facere pactum

a Diſſicet B.B.& P. ideo dicit quod ibi cõtractus fuit celebratus gratia vtri usque : hic gratia vnius tantũ,ſecũdo Bar.& alios.

b Ibi erat electio debitoris, hic creditoris.Bar. & Ia.

f Imò idẽ, ſecundum Bar.& P.

g Idem ſi exprimat nomen proprium & appellatiuum puta heredi futuro : & ſimul.B.B. P.& Ia.

Pactum de non petendo,factum ab eo qui non poteſt petere:eſt nullum. Item in generali & libera conceſſione non venit donatio. Item in ipſo contractu poteſt filius paciſcendo præiudicare patri,& ſeruus domino. Bartolus.

Pupillus paciſcendo non poteſt ſuã conditionem deteriorem facere , ſed meliorem. Bartolus.

i Diminutionem ſa.ſecundũ dicta.

d Diſſicet dicta.

etiã etiam diſſicet dicta.

XXVIII. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

CONtra iuris ciuilis [h] regulas pacta conuenta rata nõ habentur: veluti ſi pupillus ſine tutoris auctoritate pactus ſit ne à debitore ſuo peteret [i], aut ne intra certũ tẽpus(veluti quinquenniũ)peteret. nam nec ſolui ei ſine tutoris auctoritate poteſt. [k] Ex diuerſo autem ſi pupillus paciſcatur, ne quod debeat, à ſe peteretur , ratum habetur pactum conuẽtum , quia melioré conditionem ſuam facere ei etiã ſine tutoris auctoritate conceſſum eſt [l]. Si curator furioſi aut prodigi pactus ſit ne à furioſo [m] aut prodigo peteretur,longe vtile eſt curatoris recipi pactiones:ſed non cõtra [n].

In pactis liberatoriis ſi non valet quod ago vt ago,valet vt valere poteſt. Bar.

pactum cauſa donandi:vt hic,&.C.eo.pactum.iij.ſed tranſigendi ſic ſecundũ quoſdam,cum generalẽ habeãt adminiſtrationẽ: vt.C.de tranſac.præſes.vel dic vt diximus.ũ.e.l.tutoris quoque.

a *Inutile eſt*.i.inefficax omnibus in ſuo ſtatu manẽtibus:quia & ſine pacto agere non poteſt,niſi in cãlibus quibuſdã exceptis in perſona ſerui: vt.j. de iud.l.vix.& in perſona filij:vt.j.de iud.l.lis & l.ſi filius.&.l.ſi lõgius. §.ſi filiusfa.&.j.de act. & ob.filiusfa.&.l.in factum.in quibus cãſib' poteſt dici quòd valet pactum:vt infra eo. in perſona.j.reſpõ. ſed & ſtatu filiæ vel filij mutato poſſunt valere q̃dam pacta: vt diximus ſupra eo.& heredi.§.filiafa.ſed ſeruus manumiſſus ex ante geſto nõ agit:vt ifra de reg.iur. quod quis cũ ſeruus.& ideo pactũ ſerui nõ confirmatur ex poſt facto: ſed ſi pacti ſunt ne alius petat ab eis, plene habuimus ſupra eo.ſi tibi.§.fi. &.l. ſeq. ſed & hodie locũ habebit hic.§.in actione ꝓfecticij peculij & aduẽticij quo adv ſumfructum tantũ: vt. C. de bo. quæ lib.l. fin.§. fiſij autem.

b *Expeditum*. i. non ſemper eſt verum.

c *Placet*.& aliis: vt.j. ad Macedo.l. filiusfa. in princip.

d *Maxime*. tunc magis videretur dubiũ.ſic C.quod met.cau.l.iij.

e *Non habent*. niſi in cãlibus: [a] vt ſi iuſta ratione motus donet:vt puta magiſtro:vel hoc ſit ei expreſſe permiſſum,vel ſit fili' ſenatoris, vel de caſtrenſi peculio vel quaſi donet:vt infra de admi. tu.l.cum plures.§.cũ tutor.verſ. in primis. & infra de tut. & ra. diſtra.l.j.§.j.& infra de dona.l.filiusfa.Item no.ex hoc quod hic habes,quòd in generali permiſtione non cõtinetur donatio vel dilapidatio:vt.ũ.de offi.procu.cæſa.l.j.§.j.&.ij.&.j.de ſol.l.ſi is. §.fi.in fin.& infra quod vi aut clam.l.prohibere.§.plane.&.j.de polli.ſi quis rem.§.voto.&.j.quę res pig.ob.poſ.l.j.§.j.&.j.mãda.l.antepe.§.fi.&.l.cum ſeruus.in fi.j.reſpon.

[a] *Iſta limitationes nõ ſunt ꝓprię limitationes, ſed ãdũ Bart.*

f *Pro eo*. id eſt ideo.

g *Amplius*.idem ſi minus,vel etiã nihil:ſi tamen bona fide nõ animo donandi faceret:forte quia non habet probationes: & ſic non confidit de iure ſuo.hoc autem exemplum ponit ad maiorem euidentiam fraudis non præſumendæ.

Si autem.] C A S V S. Dictũ eſt.ũ.l.proxi.§.ſi filius.quãdo ſeruus vel filius de pecunia paciſcuntur:hic autem dicitur,quãdo ſeruus paciſcitur de pecunia dominica.& caſus qui hic ponitur,eſt talis:Seruus meus mutuis pecuniis præpoſitus,meam mutuam pecuniam mutuabat:& aliquod pactũ in mutuo cõtractus appoſuit,puta ſuper vſuris:nunquid valet tale pactum? Et reſpõ. quòd valet. nam ſeruus poteſt ab initio paciſci in domini præiudicium:quamuis ex interuallo non poſſit. Viuianus.

h *Si autem dominicam*.nam.ũ.de peculiari dixit.

i *Valet Celſus*. ſiue de die reddendi, ſiue de vſuris fecerit pactum. non autem pactum de non petendo facere poteſt: vt.ũ.l. proxi.§.ſi filius.& intellige hanc legẽ quando ſeruus mutuis pecuniis tantum præpoſitus eſt.vnde ſi poſt contractum factum ex interuallo aliquid paciſcatur quod noceat domino,nõ valet: vt infra de excep.do.l.apud.§.aduerſus.verſi.in hac.nam in adquirendis nõ in adquiſitis præiudicat ſeruus domino: vt.C.de adquir.poſ.l.fin.ſed ei ꝓdeſſe poteſt etiam ex interuallo. ſi aliter dixeris,hæc lex ſtare non poteſt:ſiue dicas eam loqui cum habet liberam adminiſtrationem in omnibus:quia tunc quãdocũque

Si filius aut ſeruus pactus ſit ne ipſe peteret:inutile eſt [a] pactum. Si verò in rẽ pacti ſunt, id eſt ne ea pecunia peteretur: ita pactio eorum rata habenda erit aduerſus patrẽ dominúmve, ſi liberam peculij adminiſtrationem habeant: & ea res de qua pacti ſint, peculiaris ſit. quod & ipſum non eſt expeditum. [b] Nã cum verũ eſt,(quod Iuliano placet) [c] etiam ſi maxime [d] quis adminiſtrationem peculij habeat conceſſam, donandi ius eum nõ habere: [e] ſequitur,vt ſi donandi cauſa de non petẽda pecunia pactus ſit, non debeat ratũ haberi pactũ conuentum. Quòd ſi pro eo [f] vt ita paciſceretur, aliquid in quo non minus vel etiam amplius [g] eſſet,conſecutus fuerit: rata habenda eſt pactio.

XXIX. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

SIn autem dominicam [h] pecuniã crediderit: quod credendi tempore pactus eſt, valere Celſus [i] ait.

Nota glo.huius.l.ex qua habes quòd pater poteſt facere remiſſionẽ de iniuria facta filio:quod eſt vtile pro ſtatutis.ideo vide glo.& no.eam. Bart.

A valeret.ſiue nullo modo:& tunc nullo tempore nocet:vt.C. ꝙd cum eo.ſi liberam.&.C.eo.l.ſeruus.Caute ergo dic quòd habebat poteſtatem tantùm mutuandi.

In perſona.] C A S V S. Id quod mihi Titius debebat,à ſeruo ſtipulatus fui animo nouãdi.modo nihilo min' peto à Titio. an poſſit Titi' me creditoré remouere à petitione: quæritur. Diſtinguitur,& reſpõ. ꝙ ſi ſeruus tuus ſe voluit obligare, vt tu dominus tenearis:& hoc fecit iuſte, quia in tanto debitor erat ex cauſa peculij:tu domin' ſerui teneberis, & Titius primus liberabitur. ſi vero ſeruus tuus fideiuſſit: non liberabitur Titius prim' creditor.

XXX. GAIVS libro primo ad Edictum Prouinciale.

IN pſona [k] tamẽ filiifamilias videdũ eſt ne [l] aliquãdo & ſi pactus ſit ne ageret, valeat pactio: quia aliquando filiusfamilias habet actionẽ, veluti iniuriarum. ſed cum propter iniuriã filio factam habeat & pater actionem:quin [m] pactio filij nocitura non ſit patri agere B volenti, [n] dubitari nõ oportet.

Per ſtipulationem nouandi animo interpoſitam prima tollitur vel eliditur,ſi ſequens commiſtitur, vel commiſti poſſe ſperatur.aliàs ſecus. Bartolus.

Qui pecuniam à ſeruo ſtipulatus [o] eſt,quam ſibi Titius debebat:ſi à Titio petat,an exceptione pacti conuenti ſummoueri & poſſit & debeat,quia pactus videatur ne à Titio petat, quæſitum eſt. Iulianus ita ſummouendũ putat,[p] ſi ſtipulatori in dominũ iſtius ſerui de peculio actio danda eſt:id eſt ſi iuſtã cauſam intercedendi ſeru' habuit:quia forte tantandẽ pecuniã Titio debuit. Quòd ſi quaſi fideiuſſor [q] interuenit,ex qua cauſa in peculiũ actio non daret:nõ eſſe inhibendũ creditorem quò minus à Titio petat. [r]

k *In perſona*. hæc lex continuatur cum. §. ſi filius.

l *Ne*.pro an.

m *Quin*. pro quòd. Et not. quòd non tangit a l illam quæſtionem,an filio ſit nociturа. Tu dic quòd ſic in præiudicium ſui, id eſt ipſius filij:vt.ũ.e.& heredi.§.filia. Sed id verũ b eſt quòd filius inuito patre non poteſt actionem iniuriarũ ſibi competentem remittere in præiudicium patris:ſed pater poteſt inuito filio:niſi patris perſona ſit vilis & abiecta: vt.j.de iniur.l.ſed ſi.§.filiofam.ſecus in querela inofficioſi teſtamenti quã pater filio inuito non intentat:vt infra de inoffic. teſt. Papinianus.in princ. Item not. actionem iniuriarum dari filiofamilias, ſicut & aliæ quædam:vt infra de iudi.ſi longius.§.j.& infra de act.& obli.filiusfamilias.&.l.in factum.

[b] *Cõmẽdabis mẽti & valde iſtã gl.quòd licet filius nõ poſſit remittere actionẽ iniuria acquiſitã patri ex perſona filij,tamẽ pater poteſt etiã iuuito filio:qđ eſt ſingẽdum corde:& habui iſtã glo. ĩ practica, non eſt dim. & lucrauit ſummã nõ habẽtã peciam pecuniã. & eſt vale pro ſtatutis ſecũdũ Bart. quæ remittunt pœnam habẽti cordiam de offenſa. nã ſi offendit filius,ſufficit cõcordia patris. Dimitat ad textum. Pau. & Ia. d iſta eſt falſa ſecũdũ B. Pau. Ange. & Ias.*

n *Volentis*.nomine ſuo,vel filij.

o *Stipulatus*. animo nouandi.

p *Putat*.imò videtur quòd iure iſto habeat electionem creditor:vt.C.de fideiuſ.non recte. hodie nõ, ſed rcum tantũ prius eligat:vt in authen.de fideiuſ.§.j.col.j. non ergo debet liberari D prior debitor.ſed dic quòd intercedẽdi modi quinque ſunt:mãdando,conſtituendo,fideiubendo, alienando, obligationem ab initio ſuſcipiendo, & alienam iam natam animo nouandi in ſe transferendo:vt poteſt notari.C.ad Velle.l.j. & hoc vltimo modo hic accipitur.Sed ſecundum hoc quare dicit exceptionem à debitore repelli,cum per nouationem ipſo iure fiat nouatio:ſiue hoc agatur tacite vel expreſſe olim: ſiue expreſſe hodie: vt inſti.quib.mo.tol.ob.§.præterea.&.§.ſed cum hoc reſpon.improprie [c] dicit exceptionem facti ſiue intentionis,nõ iuris. Vel dic quòd hic fuit actum in contrarium,vt non liberaretur prior debitor ipſo iure:vt arg.ſupra eo.niſi. vel poteſt poni dita ꝙ ſit nouatio,& non ipſo iure:cum in pecunia mihi debeas.x.ſtipulor à te.xx.cum ex alia cauſa,alia.x.mihi debere incipias: & cõuenio de reddendo chirographo prioris debiti,hoc caſu per exceptionem liberaris:vt.j de præto.ſtipu.l.penul.

q *Quaſi fideiuſſor*. hæc dictio quaſi, vitium importat. nam improprie fideiuſſor dicitur,qui animo nouandi ita pro alio ſuſcipit obligationem, ſicut hic fecit.

r *A Titio petat*. ſed cum naturaliter teneatur ſeruus:ſaltem videtur fieri nouatio,vt prior in nihilo teneatur.ſed dic quòd hic non naturaliter ſeruus obligetur intercedẽdo pro alio in cauſa: vt.j.

vt.j.de fideiuſſ.l.ſeruus inſcio.& l.ſeq.ſecus in pupillo,qui naturaliter ſaltem tenetur:vt inſti.qui.mo.tol.ob.§.præterea.

a *Aeque nullo.* forte detur vel non detur actio de peculio in dominum.& facit.j.ſolu.ma.l.ſi cum dotem.§.fi.

b *Credidiſſet.* & non habuit cauſam intecedendi:vt.ff.proxi.

c *Opponendam.* nouatio enim non fit ea ſtipulatione,quæ nõ cõmittitur niſi aduenięte conditione:vt infra de noua.l. quotiens. &.l. nouatio.&.j.ſi cer.pet. l.pecuniam.& infra de condic. inde.l. Iulianus.in fin.

Aequè nullo [a] modo prohiberi eum debere ſi eum ſeruũ liberum eſſe credidiſſet. [b] Si ſub conditione ſtipulatus fuerim à te, quod Titius mihi purè deberet: an deficiente cõditione ſi à Titio petã, exceptione pacti conuenti & poſsim & debeam ſummoueri? & magis eſt exceptionem non eſſe opponendam. [c]

Contra tenorem legis priuatam vtilitatem continentis paciſci licet. Bar.

XXXI. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

PAciſci contra [d] edictum ædilium omnimodo licet: ſiue in ipſo negotio venditionis gerendo conueniſſet, [e] ſiue poſtea. [f]

Ceſſante ratione legis ceſſat ipſa lex.hoc dicit.

XXXII. PAVLVS libro tertio ad Plautium.

QVod dictum eſt, [g] ſi cum reo pactum ſit vt non petatur,fideiuſſori quoque competere exceptionem: propter rei perſonam placuit, ne mandati iudicio [h] conueniatur.Igitur ſi mandati actio nulla ſit,forte ſi donãdi [i] animo [k] fideiuſſerit: [l] dicendum eſt non prodeſſe † exceptionem fideiuſſori.

Per pactum liberatorium poteſt quis vni ex heredibus prouidere. Bartolus.

XXXIII. CELSVS libro primo Digeſtorum.

AVus neptis nomine quã ex filio habebat, dotẽ promiſit: [m] & pactus eſt ne à ſe,néve à filio ſuo dos peteretur. [n] Si à coherede filij dos petatur,ipſe quidem exceptione conuentionis tuendus non erit: [o] filius verò exceptione conuẽtionis rectè vtetur. quippe heredi conſuli conceſſum eſt. Nec quicquam obſtat,vni tantùm ex heredibus prouidere ſi heres factus ſit:cæteris autem non conſuli.

Iura generis non poſſunt dirimi. Bar.

XXXIIII. MODESTINVS libro quinto Regularum.

IVS P adgnationis non poſſe pacto repudiari, non magis quàm vt quis dicat nolle ſuũ [q] eſſe,Iuliani ſententia eſt.

† *Cõcor.66 di.§. his ambus.*

a *Cõtrariũ tenet Ia.ſed Bal.& Alexa. tenẽt cum gl.*

b *Nil eſtatis ſi pro parte ſua, ſecundũ oẽs doc. dẽ pto Bar. qui non tangit.*

c *Illa lex loquitur quãdo obligatio fuit inchoata i psona heredis: hic in persona defuncti. Ia. & eſt de mẽte aliorum.*

d *Vera in ſe: ſed diuinat, ſecundum Ia.*

e *Aut fuit ſtipulat' ſibi vt heredi. B. Bo. & omnes in ea.l. contraria.*

f *Poſtea.* cum hoc pactum fiat ad excipiendum tantùm, valet etiã ex interuallo:vt.ff.eo.iuriſgentium.§.ſed cum.&.j. de contrahen.emp.l.pactã.ſed forte fallit:vt.C. quando lice. ab emp. diſſ.l.j.&.C.de arbi.l.antepe.

Quod dictum eſt. JCTVS. Dictum eſt.ff.eo. & heredi.§.fi. quòd pactũ rei fideiuſſori prodeſt.& hoc idem dicit hic, quòd pactum rei prodeſt fideiuſſori:& reddit hæc lex rationem quare prodeſt fideiuſſori pactum rei: quia fideiuſſor poſſet conuenire reum actione mandati.ſi tamen aliquis fideiuſſit animo donãdi,hoc caſu pactum rei non proderit fideiuſſori.

g *Quod dictum eſt.*ff.eo.& heredi.§.fi.

h *Iudicio.* vel alio:vt neg.geſt.quo quandoq; agitur:vt quando ſine mandato fideiuſſit: vt.j.man. ex mandato.§.j.gratia ergo exẽpli poſuit.de hac ſimilis ratio eſt.C.de vſur.rei iudi.l. fi.§.fi. &.j.ad Mace.i.fi.& ſi.§.non ſolũ.&.j.de mino. patri. in princ. &.j.de fideiuſſ.Marcellus.&.j.de lib.leg.l.ſi quis reũ.j.&.ij. rñ. ſed licet pactũ rei fideiuſſori prodeſt propter ſeipſum,vt hic:tamẽ non poteſt vti fideiuſſor beneficio perſonali quo poteſt vti reus,vt quia ſit minor,vel talis qui inquantum facere poteſt,tenetur:vt.C.de fideiuſſ.mi.l.j.quę eſt contra.& infra de re iudi.l. & ſi fideiuſſor.quæ eſt cõtra:quia pacti beneficium eſt reale,nõ perſonale:vt.j.de exceptionibus.l.exceptiones.j. reſpõ.&.§.fi.

i *Donandi.* & idem in aliis caſibus, quos diximus ſupra eo. & heredi.in fi.

k *Donandi animo.* ſcilicet reo.

l *Fideiuſſerit.* hoc ita,niſi ſpecialiter ſit actum vt etiam huic fideiuſſori pactum proſit:quo caſu [a] doli exceptio datur. nã cũ fideiuſſoris pactũ pũt reo,ſi hoc egit fideiuſſor:vt.ff.eo.idem.§. A fi.&.l.videlicet. licet conſtet fideiuſſoris nõ intereſſe:igitur & hic,licet non interſit,proderit tamem fideiuſſori ſi hoc actum fuit ſpecialiter ſecundum Io.

AVus. JCTVS. Nomine neptis meæ tibi.x.pro dote promiſi:quia tu eam volebas accipere in vxorem:& feci tecum pactum ne à me nec à filio meo me mortuo peteres.deceſſi,& filiũ meum cum quibuſdã aliis heredem inſtitui. quibus proſit illud pactum quæritur. Et reſpon. quòd filio prodeſt: non autem aliis coheredibus.& eſt ratio: quia voluit heredi filio prouidere tantùm. Viuianus.

m *Promiſit.* marito futuro. *ADDITIO.* Põdera tex. hic dũ dicit, promiſit:quaſi velit innuere quòd aliàs non tenebatur niſi promiſiſſet.dic tamen ſecundũ Ia.hic quòd etiam ſine pacto tenetur dotare neptẽ.text.eſt in.l. dedit dotẽ.& ibi Bart. in ij.not.ff. de col. bo. & tex.in.l.& ideo.§.fi.cũ l.ſeq.ff.de in rem verſo.& eſt glo. expreſſa in.l.ſi vero.j. de in rẽ verſo.Ae.P.

n *Peteretur.* ne maritus neptis petat dotẽ.

o *Non erit.* ſed an tota dos poterit peti ab eo:an vero pro hereditaria parte? Reſpon. tota: vt arg.j.de leg. j.ab omnib'.in prin. arg.contra.infra de le.j.ſi fundũ ſub conditione.§.ſi libertus.Ergo quod dicit quòd vni prouidetur,alij non:vt in ſi. huius.l. eſt contra.infra de verbo.obli.eo qui ita ſtipulatur.§.te & Titium.Sol.ibi ad obligandum vnum,quod fieri non poteſt: hic ad liberandum:quod fieri poteſt: vt infra de act. & ob. Arrianus. vel ibi credebat illum ſolum futurũ heredem:hic ſciebat & alios eſſe futuros:vt arg.infra eo.tale.§. fi. prima verior eſt:vt ex.l.contraria patet in fin.§.vbi aperte innuit pactum valere ad liberandum.Item ad idem eſt cõtra.infra de verbo.obl. continuus.§.fin.vbi dicitur quòd non poſſum vni ex heredibus ſtipulari quod eſt in dando:ſed quod in faciendo ſic. Sol. ibi in dando:hic autem in retinendo. vel verius ibi adquiritur omnibus ſtipulatio:ſed exceptione remouetur,quem ſtipulator petere noluit:vt arg.infra de his qui.vt indig. cum quidam.&.C. fa.erci.filiæ.ſic & hic adquiritur exceptio vtriq;:licet vni tantũ pdeſt.Item ei quod dicit filio directã exceptionẽ pacti adquiri, eſt cõtra ſupra eo.& heredi.§.nos autẽ.ſed diſtingue vt diximus ſupra eo.ſi tibi.§.ſi pactus. [c] Itẽ ei quod dicit patrẽ filio adquirere,eſt cõtra.j.de verb.obl.qd dicitur.vbi dicit qꝺ ea quæ ſunt in faciẽdo,pater filio nõ quęrit.Sed dic quòd hæc exceptio magis videtur datio quàm factũ.& facit ad hãc.l.ĩ.de pac do.l.au[c]. IVS autem. JCTVS. Hac.l.dicitur quòd ſi habeo te adgnatũ, non poterimus paciſci adinuicem vt tu meus adgnatus non ſis:nec paciſci poſſumus vt non habeamus adgnationes. nam ſi dico filio meo,nolo quòd ſis filius meus:non poſſumus ita paciſci,nec remittere. Viuianus.

p *Ius* id eſt ius quod habet quis ideo quòd eſt adgnatus:vt in hereditatibus,& tutelis,& in aliis.& idem dico ſi eſt cognatus: vt infra de regu.iu.l.iura ſanguinis.& idẽ in iure affinitatis,vel quolibet alio ſimili quod renuntiari non poteſt:vt arg.C.eo.l. fin.ſed p ſententiã tollitur ius tale:cum tali caſu faciat ſententia ius:vt.j.de li.agno.ſiue contra.Sed nũquid per iuſiurandũ? Rñ. ſic,ſecundũ Io.vt.j.de iureiu.l.iij.§ ſed & ſi de conditione. vel dic ius adgnationis i.neceſſitudo:vt.ff.de iuſti.& iur.l. fin.

q *Nolle ſuum liberum.* id eſt filiũ. Piſana litera nõ habet liberũ.

TRES. JCTVS. Titius & Seia & Mæuius erant fratres: & mater eorum Arimini deceſſit:& tunc temporis Mæuius & Seia

& Seia abſentes erant: Titius erat præſens. vnde iſte Titius aliquid de iſta hereditate ſubtraxit. tãdẽ iſti abſentes, ſcilicet Mæuius & Seia reuerſi diuiſerunt hereditatem cum Titio: & de hac diuiſione factum eſt inſtrumentum, quo continetur qualiter ſit facta diuiſio, & quòd amodo non agerẽt: & poſtea Seia & Mæuius inuenerunt ſe deceptos de eo quod Titius furripuit. modo & Seia & Mæuius volunt agere contra Titium: nũquid poſſunt? Et reſpon. quòd bene poſſunt Seia & Mæui[a] pro ſuis portionibus. & ſi Titius opponat exceptionem tranſactionis quaſi ſit generaliter trãſactũ: Seia & Mæui[a] de dolo replicabunt. Viuianus.

Ad ſpecies de nouo reperta dolo contrahentiũ in diuiſione non cõprehenſa, gens valet quietatio ne porrigitur ẽ effectu. Bart.

XXXV. IDEM libro ſecundo Reſponſorum.

TRes fratres[a], Titius[b] & Mæuius & Seia, cõmunem hereditatem inter ſe diuiſerũt, inſtrumentis interpoſitis, quibus diuiſiſſe maternam hereditatem[c] dixerunt, nihilque ſibi commune remãſiſſe cauerũt[d]. Sed poſtea duo de fratribus, id eſt Mæuius & Seia[f], qui abſentes[e] erant tempore mortis matris ſuæ, cognouerunt pecuniã auream à fratre ſuo eſſe ſubtractam, cuius nulla mentio inſtrumento diuiſionis continebatur. Quæro, an poſt pactum diuiſiõis, de ſubrepta pecunia fratribus aduerſus fratrem cõpetit actio. Modeſtinus reſpõdit, ſi agentibus ob portionem eius quod ſubreptum à Titio dicitur, generalis pacti conuenti exceptio his qui fraudem à Titio commiſſam ignorantes tranſegerunt, obiiciatur, de dolo vtiliter replicari poſſe[f].

Pactum de ſoluendo alteri, inducit exceptionẽ ſolutionis facta: vel ſi per eum non ſtat, cuius gratia pactũ fuit appoſitũ. Bar.

XXXVI. PROCVLVS libro quinto Epiſtularum

SI cum fundum meum poſſideres[g], conueniſſet mihi[h] tecum vt eius poſſeſſionem Actio traderes: vindicantem eum fundum à te[i] non aliter me conuentionis exceptione excludi debere, quàm ſi aut iam tradidiſſes, aut ſi tua cauſa id inter nos conueniſſet, & per te non ſtaret quo minus traderes.

Adminiſtratores reipub. non poſſunt quẽ liberare pacto gratuito. Bar.

XXXVII. PAPIRIVS Iuſtus libro ſecundo de conſtitutionibus.

IMperatores Antonin[a] & Verus reſcripſerũt, debitori reipublicæ à curatore permitti* pecunias[k] non poſſe: & cũ Philippenſibus remiſſæ eſſent, reuocandas[l].

XXXVIII. PAPINIANVS libro ſecundo Quæſtionum.

IVS publicum[m], priuatorum† pactis mutari non poteſt.

---

a *Tres fratres.* Not. q̃ appellatione fratris & ſoror continetur: vt. j. de leg. iij. Luci[a]. §. quæſitum.

† *Not. ex iſto tex. n. e. limus quàm alibi in tribus locis, quòd appellatione fratris venit ſoror. facit. l. Lucius. §. quæſtũ. de leg. 3. l. Lucius. §. Maruit. vbi gl. & Bar. & l. ſi. vbi gl. in fi. ad Trebe.*

b *Titius.* præſens: ſed alij duo abſentes.

c *Hereditatem.* ſcilicet matris.

d *Cauerunt.* id eſt promiſerunt ne cõmuniũ rerum nomine decæ tero agerent: vt patet ex vi huius verbi, cauerunt. ſi autem ſimpliciter fuiſſent cõfeſſi, nulla exceptio daretur ex tali erronea confeſſione: & ſic non haberet locum hæc lex.

e *Abſentes.* maxime. nam idem ſi præſentes: cum reſpon. legis ſit generalis.

f *Poſſe.* quia non videtur pacto perimi, de quo non eſt cogitatum: vt infra de condic. inde. l. fin. §. pe. & infra tit. j. qui cum. §. fi. & infra eo. emptor. §. Lucius. Sed contra C. de tranſac. ſub prætextu. vbi dicitur quòd prætextu ſpeciei repertæ nõ reſcinditur tranſactio. Sol. Secundum quoſdam hic fuerunt dolo inducti duo à tertio: ibi non: vt ar. C. eod ti. l. ſub prætextu inſtrumenti. §. ſane. quod eſt falſum: immo ab vtraq; parte erat voluntas diuidendi, licet quædam ſubtraxerit vnus. Tu dic quòd aut eſt petitio ſpecialis & tranſactio: & tunc alteri rei vel perſonæ non præiudicat: vt ſupra eo. ſi vnus. §. ante omnia. ſi autem ecõtra vtrunque generale, vt hic, in omnibus præiudicat: vt in. l. cõtraria. niſi in duobus caſibus: quando aliquid eſt ſubtractum, vt hic: & quando dubium pendet ex teſtamento: vt infra titu. j. l. nõ eſt. ſi vero ſpecialis eſt petitio, & generalis tranſactio quo ad verba trãſactio reſtringitur ad ſpeciẽ petitam: vt. C. de tranſac. l. ſi de certa. ſi autem petitio generalis, & trãſactio ſpecialis, in aliis reſtat actio: vt. C. de iudi. licet. &. C. de tranſac. l. age. Itẽ adhuc contra infra de verbo. oblig. l. qui Romæ. §. fin. vbi dicit quòd ſi fratres cauerunt ſub pœna ſe nihil facturos contra diuiſionem quam de hereditate paterna fecerunt: ſub illo generali pacto etiam fideicom. à fratre fratri in tempore mortis relictum continetur, vt peti non poſſit. ſed dic illud ideo, quia ſciebãt de hoc fideicom. futuro. hic autẽ non de hac pecunia ſubtracta. vel dic quòd licet ita pronunciauerit ibi quidam, tamen male pronunciauit. & ſi petatur fideicom. & obiiciatur exceptio pacti generalis, replicatio detur: vt hic. & ſic in. d. l. obiiceretur exceptio petitioni pœnæ.

I com.] CASVS. Tu meum fundum poſſidebas: & feci tibi pactũ de non petendo ſi dares Titio. poſt pactum illud peto à te eundem fundũ rei vindicatione. Dicitur hic q̃ poſſum pœnitere pacti, & fundũ petere: niſi in duobus caſibus: ſi tradidiſti: vel ſi tua intereſt fundum Titio dare: puta quia ſibi ſub pœna promiſeras, & per te non ſtat quo minus des.

a Iſtaglo. melius fuiſſet poſita in fin. huius. l. ſecundũ Taſ.

g *Poſſideres.* a ſecus ſibi tradidiſſem cum poſſiderem, hoc pacto vt alij traderes: quia tunc haberet locum pœnitẽtia, cum eſſet contractus innominatus: vt infra de condic. cau. da. l. dedi. §. j. & l. ſi pecuniam. in prin.

h *Mihi.* vindicanti fundum: vt. j. ſequitur.

i *A te.* hic puncta. nam adhuc licet fecerim pactum, poſſum vindicare à te, niſi in duobus caſibus. Primus quando iam tradidiſti. Sed ſi tradidit, qualiter habet locum exceptio, cum ipſo iure non teneatur: nec enim poſſidet, vel dolo vel culpa deſiit poſſidere? Reſpon. exceptionem habet non actionis, ſed intentionis. vel dic quòd de alio quodam debito feci pactum ſi illi poſſeſſionem traderes. Secundus eſt, quando tua cauſa hoc conuenit: & paratus es dare, licet non tradideris: & ſic proximus es ſoluenti: vt in auth. vt exacti. inſtando. §. fin. colla. vij. Poteſt eſſe tua cauſa: vt quia alij eundẽ fundũ ſub pœna dare promiſeras, cui te dare promiſi vt in pœnam non caderes. Item forte litigare nolebas: vnde tuo actori cedere volebas, vt ego contra eum litigarem. niſi ergo vel tradideris, vel paratus fueris tradere, & tua cauſa ſit actum, beneficio pacti renunciaſſe videris.

remitti. vide ad hanc l. infra. l. vlt. de admini. rer. ad ciuita. perti.

Mperatores.] CASVS. Dicitur in hac l. quòd curator reipub. non poteſt remittere debitum debitori reipub. & ſi remittat, non valet remiſſio: & ſi remittat curator, reuocatur. Viuianus.

Aldo quòd nec pacto publicatũ perſonarum, in. l. ſ. ius reipu. de admin. rer. ad ciu. perti. & l. 2. C. de commẽt. fiſci de. lib. 10. iſta ſunt exteſtio de. La. hic.

k *Pecuniat.* aliàs pecunias, aliàs vſuras: & hoc in pacto. ſecus in tranſactione, ſecundum Ir. ſed tu dic idem in vtroque: vt diximus ſupra eod. tutoris. ſed videtur valere remiſſio: vt. C. de vſur. l. aduerſus. quæ eſt contra. vbi ſi non petiit publicus adminiſtrator vſuras, videtur eas remiſiſſe, & valet. ſed tu dic, valet tacite: vt ibi. non expreſſe: vt hic: arg. infra de procurato. l. filiusfa. §. veterani. Item eccleſia vel eccleſiaſtici tacite poſſunt remittere, non expreſſe: vt in authen. vt cum de ap. cog. §. ſi vero liberi. col. viij. & in authen. de ſan. epiſc. §. ſi vero intra annum. colla. ix. Alij dicunt quòd hic erat liquidum: ibi non: vt arg. C. de tranſac. l. præſes.

l *Reuocandas.* quia publica eſt vtilitas: aliàs remiſſio non reuocaretur: vt infra de decre. ab or. fa. l. penul. & antepe.

m *Ius publicum.* Poteſt poni caſus, vt ſi faciam pactum ne exequar nunciationem operis in publico factam: vt ſupra eod. iuriſgentium. §. ſi paciſcar. Item poteſt poni vt infra eod. inter debitorem. Item infra ad. l. Falcid. quod de bonis. §. j. Item ſi conueniant magiſtratus vt alterius tantum periculo tutor pupillo detur: vt infra de magi. con. l. j. §. ſi inter magiſtratus. & vbicunque aliquid fiat ſiue contra ius publicum, prætorium, vel ciuile: vt ſupra eod. l. contra. & infra de reg. iur. l. nec ex prætorio. & C. de teſta. l. teſtandi. &. j. de ope. lib. l. cerdonem. & infra de admi. tu. l. quidam decedens. & infra de reli. l. Neratius. & infra de admini. re. ad ciui. perti. l. j. §. ius rei. & C. ſine cen. vel re. l. j. &. ij. ſed cum ius publicũ aliud ſit auctoritate & vtilitate: vt ſunt illa iura quæ tractant de iure fiſci: vel quod in cõmuni ſeruatur, id eſt publica vtilitate: aliud vtilitate priuatum, quod & publicũ dicitur auctoritate: vt inſti. de excu. tut. §. j. de quo loquitur hic? Reſpõ. de primo conſtat. in ſecundo autẽ dicunt quidam idem, propter caſus multos, quos notauimus. C. eod. l. penul. in quibus eſt publicum ius auctoritate: ſed priuatum vtilitate: in quo caſu renunciare non poteſt. Sed tu dic quòd poteſt quis contra paciſci, nec obſtant illi caſus: quia in quolibet eorum poteſt ſpecialis ratio reddi quare non valet pactum de remiſſione iuris mei. at aliàs ſiue renuncietur iuri quod eſt in priuilegium indultum, ſiue iuri communi lege hoc ſtatuente, poſſum renunciare: & mihi præiudico, ſicut dicitur per hunc totum tit.

tum titu.& per totum titu.de tranſac.& etiam in. C.& infra de accep.& de noua.in.C.& in.ff.per totum.& inſti.quib. mo.tol. ob.ſpeciales etiam leges addo ſupra eo. iuriſgentium.§. ſi paciſcar.&.C.eo.l.penul.& eſt idē in iure preſenti & in futuro:vt.j. eod.pactum.&.C.de temp.ap.l. fi.& hoc etiā dicimus ſupra eo. paciſci. & de hoc dixi in authē. vt ſine prohi. ma.debi.&c.§.quia vero.col.vij.

Ambigua conuentio interpretatur cōtra eum pro quo profitur. Bartolus.

XXXIX. IDEM libro quinto Quæſtionum.

VEteribus placet [a], pactionem obſcuram [b] vel ambiguam, venditori, & qui locauit, nocere, in quorum fuit poteſtate legem [c] apertius conſcribere.

Confeſſio ſine cauſa etiam extra iudicium, ad liberandum diſpoſitionem inducit. Bartolus.

XL. IDEM libro primo Reſponſorum.

TAle pactum, *Profitetur* [d] *te non tenuiſſe*, non in perſonam dirigitur: ſed cum generale ſit, locum inter heredes quoque litigantes habebit. Qui prouocauit, pactus eſt intra diem certum pecunia quam *tranſegerat [e], non ſoluta, iudicatis ſe ſatisfacturum. Iudex appellationis nullo alio [f] de principali cauſa diſcuſſo, iuſtam cōuentionem veluti confeſsi ſequet [g].

Perceptio vſurarum ab vno, non permittit actionem aduerſus alios competentem inſolidum. Bart.

Poſt diuiſionem [h] bonorum & æris alieni, ſinguli creditores à ſingulis heredibus, non interpoſitis [i] delegationibus, in ſolidum vt conuenerat [k] vſu-

VEteribus.] CASVS. Vendidi tibi equum, & dixi ſic: vendo tibi equum, qui eſt ſine vitio & morbo, excepto quòd non aſcendit arborem. non autem aſcendebat pōtem ligneum. vnde credebam quòd eſſem excuſatus, vt non tenerer. tamen nō ſum excuſatus. vnde fit interpretatio contra me, cū potui apertius hoc dicere. Idem in locatore, quia & locatori nocet. Viu.

a *Veteribus placet.* ergo & nobis debet placere: vt. C. de teſta. l. teſtamenta omnia. & C. de appel. l. præcipimus. in fin.

b *Obſcuram.* quidam dicunt quòd obſcuritas & ambiguitas idē eſt. tu dic quòd vertitur obſcuritas circa dictionem aliquam ex eo quòd multipliciter intelligi poteſt: vt. j. de iur. fiſ. l. ita fidei. in fi. j. reſpō. & ita ex gñalitate fit. fit etiā ex alternatione obſcuritas: vt. j. de iniu. l. prætor. §. quod autē. ſed ambiguitas eſt circa orationem: vt, Aio te Aeacidē Romanos vincere poſſe. ſic &. j. de his qui not. infa. l. vxores. &. j. de bon. liber. l. & ſi ex modica. in fin. j. reſpon. ſed econtra plerumque vnum pro altero ponitur. nam in verbo vno quandoque reperitur ambiguitas: vt. j. de peti. here. l. vtrum. verſi. & verbum. &. j. de re. du. vbi. & infra de verb. ſign. l. nepos Proculo. in fi.

c *Legem.* id eſt pactum, ſiue verbum. ſed videtur quòd ſecundum proferentem debeat interpretari: vt infra de iud. ſi quis intentione. ſed illud ſpeciale in iudiciis. aliàs ſemper alius negaret ſe ſic intellexiſſe: vt infra de verbo. oblig. inter ſtipulantem. §. j. Item adhuc eſt contra infra de cōtrahen. emp. l. ſi in emptione. in prin. So. hic in principali: ibi in acceſſorio. ſed hoc non placet: vt infra de contrahen. emp. cum in lege. Dic ergo, ibi fuit appoſitum pactum ab emptore: hic à vēditore. ſed & hoc videtur reprobari. j. qui po. in pig. ha. l. inſulam. ſed dicas ibi pactum fuiſſe appoſitum ab emptore: vel perinde haberi, ac ſi ipſe appoſuiſſet. Item facit infra de ſer. vr. prædi. ſi arborem. § ſi. &. l. ſi ſeruitus. in prin. Sol. illa interpretatio ſit ex verbi ſignificatione, quod eſt ſpeciale. Item contra eſt infra de contrahen. emp. ſi ita. ſed dic illa ibi fuiſſe verba emptoris, vel dic illud eſſe ex natura alternatiui debiti, vbi debitor eligit: vt infra de iur. do. plerumque. in fin. Item contra infra de verb. ob. eum qui kalendis. vbi primæ kalendæ intelliguntur ſecundum voluntatem ſtipulātis. Sed illud ideo, quia aliàs ſtipulatio inutilis redderetur, ſi de vltimis kalendis mundi intelligeretur: quod eſſe nō debet, vt. j. de rebus du. quotiens. ij. & de verb. ob. quotiens. ij. Et vt omne tollas contrarium, diſtingue ſecundum Io. cum pactio obſcura vel ambigua apponitur in contractu: aut conſtat quòd conſenſerūt de quo agere velint: & tunc valet: vt infra de reg. iur. ſemper. in prin. & infra de re. du. in ambiguo. aut certum eſt quòd diſſenſerunt, & tunc nihil valet contractus: vt infra de verb. obl. continuus. §. j. &. l. inter ſtipulantem. §. j. & infra de contrahē. emp. l. in venditionibus. Si autem dubium eſt, aut verbum poteſt interpretari ſecundum vnum tantum: aut ſecundum vtrumq;. primo caſu ſecundum illius intellectum valet ſecundum quē valere poteſt: vt. j. de verb. ob. quotiēs. ij. & infra de re. du. quotiēs. ij. &. l. vbi. ſi ſecundum vtrumque: tunc quod veriſimile eſt: vt. j. de reg. iu. l. in obſcuris. &. j. de verb. ob. eum qui ita ſtipulatur. in prin. ſi dublum eſt, quod ſit magis veriſimile ſeruatur: quod in hac. l. dicitur, &. j. de verb. obli. quidquid. &. l. qui ex pluribus ſundis. &. l. ſtipulatio iſta. §. alteri. verſi. in ſtipulationibus. Vltimo in hac. l. no. ar. q quādoq; ratione ambiguitatis neutrum valet. ſic. j. de re. du. ſi quis de pluribus. &. j. de adimen. leg. l. iij. §. ſi quis duobus. ſecundum primam lecturam glo. j. illic poſitæ. &. j. de teſta. tu. l. duo. &. j. de vſufru. leg. l. qui plures.

TAle.] CASVS. Debebas mihi decem: & cum vellē tibi facere pactum de non petendo, ſic dixi: profiteor te non teneri. nunquid valet pactū? & an ſit reale, an perſonale, quæritur. Reſpon. quòd reale eſt: vnde competet heredibus: & heredes eo pacto vtentur etiam cōtra heredes. [*QVI PROVOCAVIT.*] Mihi in decem tenebaris: ad quę, vt mihi redderes, te cōueni: & mihi in decem condēnatus fuiſti: & tu appellaſti: tādem trāſegimus, vt tu mihi quinq; dares vſque ad paſcha: & ſi non dares, conuenimus & cōſenſimus q valeret ſententia pro me lata. non dediſti in paſcha: nunquid prima ſentētia valebit? Et certe ſic: vnde executioni mandari poterit. [*POST.*] Titius tenebatur mihi in aliqua pecuniæ quantitate: & deceſſit iſte Titius meus debitor, & etiam aliorum: & reliquit iſte Titius tres heredes. conuenerunt inter ſe, & fecerunt q vnus ſolueret iſta debita: & dederunt iſti heredi aliquid ante partem. iſte heres mihi ſoluit magno tempore vſuras. modo non vult ſoluere. volo repetere ſortem. nunquid poſſum conuenire omnes alios tres heredes, quæritur. Et reſpon. quòd omnes alios tres heredes debitoris cōuenire potero, non obſtāte quòd vſuras ab alio accepi. [*PATER.*] Nomine filiæ meæ quam tibi maritabā, pro dote cērum tibi promiſi: ſed nondum ſolui: & feci tecum pactū q apud fratrem meum qui erat mihi heres inſtitutus, portio. i. dimidiū dotis remaneret ſi filia ſine liberis decederet. poſtea ſuſtuli liberos. modo quæritur an illi filij habeant exceptionem cōtra maritum filiæ meæ pro dimidia. i. pro illis. l? Et reſpō. quòd habent exceptionem cōtra te maritū. nam illud pactum quod fratri pro fratre feci, prodeſt iſtis filiis meis poſtea natis. Viuianus.

d *Tale pactum, profitetur.* ſ. me velle &c. vel ſimpliciter pone. Et no. pactum fieri per verba de præſenti. ſecus in ſtipulatione, quę fit per verba de future: vt. j. de verbo. oblig. l. v. §. ſtipulatio. Sed quomodo hoc, cum confeſsio extra ius non præiudicat ſine causa: vt. j. de proba. cū de indebito. §. fi. Rñ. hæc cōfeſsio vel pfeſsio quæ hic fit, habet vim pacti: & liberationē iducit: in quo magis ſenſus quā verba ſpectatur: vt. j. e. iuriſ. cētiū. §. pactorū. &. j. de proba. ſi pactum. ibi autē ad obligādū cōfeſsio inducebatur.

e *Tranſegerat.* ſcilicet poſt prouocationē appellatione pēdēte.

f *Nullo alio.* debeat vel non: ſit iuſta ſententia vel non.

g *Sequetur.* ſed nūquid ſtatim facta prouocatione extinguitur pronunciatū: vt. j. ad Turpil. l. j. in fi. Reſpon. nō, ſed ſuſpēditur: & propter hoc pactum remanet firma ſententia ac ſi appellatum non eſſet, & diu ſtotiſſet: vt. C. de temp. & re. ap. l. fi. §. pe. Item quid ſi ante ſententiā pactus eſt ſe iudicatis ſatisfacturū. i. quòd ſtaret ſententiæ quæcunq; eſſet? reſpon. nō poſſe poſtea à ſententia appellare: vt. j. de re iudi. ſi conuenerit. &. j. à quibus ap. non li. l. j. &. C. de temp. & re. ap. l. fi. §. fi. Arg. tamē contra. j. rē ra. ha. l. iij. §. fi. [a] &. j. iudi. ſol. l. pe. [b] Item quomodo ſequetur: ex ſententia non: quia eſt extincta per appellationem. Item ex pacto non: quia nudū eſt. Reſpon. poterit damnari vt ſtet cōuentioni: & ex ſententia illa agetur. vel (quod verius eſt) iſte qui prouocauit, poſtea trāſigendo videtur appellationi renunciaſſe: vt. C. de re iud. ad ſolutionem. &. C. eo. poſtquā. ſicut & ille qui appellationem factam tempore legitimo nō proſequitur: vt. C. de tē. & re. ap. l. fi. §. fi. &. C. de ap. ſi cōtra. in vtroq; ergo caſu ſin gitur nec appellatū: ideo quia ſententia prima executioni mandetur per iudicem delegantē qui mandat ſententias ſuorum delegatorū executioni: vt. j. de re iud. l. à diuo Pio. ſiue per iudicē appellationis, qui delegauit cauſam appellationis: & ſic eſt vt executor: vt. C. de ap. l. à proconſulibus.

h *Poſt diuiſionem.* id eſt qualemqualem aſſignationem. nec enim proprie ponitur diuiſio quo ad æs alienum.

i *Interpoſitis.* quia ſi interpoſitæ eſſent: tunc non haberent regreſſum aduerſus alios coheredes: vt. C. de noua. & deleg. l. ij.

k *Conuenerant.* iſti debitores inter ſe. & dic acceptauerūt, id eſt frequenter acceperunt: vel dic, vt cōuenerat inter creditores & debitores: acceptauerūt, id eſt per acceptilationē de vſuris libe-

a *Dic quòd ibi non fuit promiſſio de ſtando ſententiæ: ſed p curator promiſit per ſtipulationem de minū ratiſcaturū. l. ſi.*

b *Ibi loquitur in ſtipulatione prætoria, quæ neceſſario interponitur huic in volūtaria. l. ſi.*

rauerunt. in ſorte tamen manet petitio, vt ſubiicit, & ſecundum hoc non erit ibi, à ſingulis, &c.

a *Offerant.* & illi recipiant: ſi nõ recipiũt, offerant, & cõſignẽt: & ſic impedientur vſuræ: vt. C. de vſu. l. acceptam.

b *Pactus eſt.* vel ita vt. ſ. eo. l. auus. & hoc ſi nõ ſoluit: vel ſi iam ras acceptauerunt. actiões, quas aduerſus omnes pro partibus habent, impediendæ non erũt, ſi non ſinguli pro fide rei geſtæ totum debitum ſingulis † offerant[a].

Pactum factum vni qui ſolus teneſſetur ſterabatur, prodeſt alio præter ipſum ſuccedentibus. Bart.

Pater qui dotem promiſit, pactus eſt[b] vt poſt mortẽ ſuam in matrimonio ſine liberis defuncta filia, portio[c] dotis apud heredem ſuum fratrem remaneret[d]. ea conuentio liberis à ſocero poſtea ſuſceptis, & heredibus teſtamento relictis, per exceptionem[e] doli proderit: cum inter contrahentes id actum ſit, vt heredibus conſulatur: & illo tempore quo pater alios filios nõ habuit, in fratrem ſuum iudicium ſupremũ contuliſſe videatur.

Ex pacto de liberando impleta conditione non competit actio, ſed exceptio. Bar.

XLI. IDEM libro vndecimo Reſponſorum.

S*I *intra illum diem debiti partem mihi ſolueris, acceptum tibi reſiduum feram, & te liberabo* †. licet actionem non habeat[f]: pacti tamen exceptionem competere debitori[g] conſtitit.

Pactum priuatorum iuri publico non præiudicat. Bart.

XLII. IDEM libro ſeptimodecimo Reſponſorum.

INter debitorem & creditorem conuenerat, vt creditor onus tributi prædii pignerati non adgnoſceret: ſed eius ſoluendi neceſsitas debitorem ſpectaret. talem conuentionem quantum ad fiſci[h] rationem non eſſe ſeruandam reſpondi. Pactis etenim priuatorũ formã iuris fiſcalis cõuelli nõ placuit.

Contrahentes tenentur ad naturalia contractus, niſi aliud actum ſit. l. d. Pol. Naturalia contractui transeunt ſine pacto: ſed poteſt contrarium pacifci. Bar.

XLIII. PAVLVS libro quinto Quæſtionum.

IN emptionibus ſcimus[i] quid præſtare debitor * debeat, quidque ex contrario emptor. quòd ſi in contrahendo aliquid exceptum fuerit, id ſeruari debebit.[k]

Tutor idemq; creditor debet eſſe contentus ea parte ad quam creditores alios reuocauit. Bart.

XLIIII. SCAEVOLA libro quinto reſponſorum.

CVm in eo[l] eſſet * pupillus, vt ab hereditate patris [m] abſtineretur: tutor cum pleriſque creditoribus [n] decidit, vt certam portionem acciperent. idem curatores [o] cum aliis fecerunt. quæro an & tutor idémque creditor patris, eandem portionem retinere debeat. Reſpondi, eum tutorem qui cæteros [p] ad portionem contractus innominatus, facio vt des: licet ſit præuẽtus in tradẽdo ex quo datur actio de dolo: vt. j. de præſcrip. l. naturalis. §. cp ſi faciã. quæ ceſſat quoties alia actio vel exceptio locũ habet: vt. j. de dolo. l. j. §. fin. ſed nõne ſi nudo, quæ præueniſti in dãdo, eſt actio præſcriptis verbis: vt. C. de trãſac. l. cũ ſimotaſ Rã. non, immo cum ſecundũ ſuit ibi do vt facias: licet in faciendo fuerit præuentum.

a Idẽ ſi per pactum, ex quo nõ agitur de præiudicio filia. Aug. P. & Ia.

† *Diligẽter iſte text' eſt ponderãdus, quòd ſicut quilibet extraneus poteſt ſoluere pro debitore etiã inuito, & cũ liberare. l. ſoluẽdo. de neg. geſt. l. ſolutionem. de ſol. ita põt ſoluere creditore inuito. ita colligũt hic Ang. Fulg. & P. & dicit P. quòd iſtud eſt per primo menti tenendum.*

Intra il. d. de. p. mihi ſi ſcisne. Fl.

‖ *Nõ ſecundum Bar. Aug. & alios quòd poſſit de tali tradẽdo in futurũ, quia cum exceptionẽ in præſenti quod eſt per primo menſis tenendã ſecundũ Bal.*

b Immo ſen. improprie legitur. Iaſ.

c Iſta nihil valet. Iaſ.

d *Remaneret.* id eſt ſuo fratri heredi ſoluetur, ſi ſolueret: vnde ex hoc verbo etiam actio datur: vt. C. de do. de neg. geſt. l. ſolutionem. de ſol. ita põt ſoluere creditore inuito. ita colligũt hic Ang. Fulg. & P. & dicit P. quòd iſtud eſt per primo menti tenendum.

e *Per exceptionẽ.* proſequitur tantum cũ caſum quãdo fuit ſoluta. & dic per exceptionẽ oppoſitã à marito fratri iſtius teſtatoris, qui frater prætendebat ſibi totũ deberi. & maritus dicit, dolo facis, quòd petis totum: cum pater videatur voluiſſe ſe prouidere & aliis coheredibus: argu. infra de leg. ij. l. cũ pater. §. eum exiſtimaret. & arg. infra de codicil. l. pen. & ſic ego teneor ſimiliter aliis. proderit ergo maritus iſte & aliis coheredibus per iſtam exceptionem. Vel dic quòd opponet eam in totum alteri fratri, qui erat frater patris, ſi in nullo eſt heres frater: vel dic ſecundo exceptionem, id eſt replicationem [b]. & ſecundum hoc proſequitur hæc glo. tota tantum eum caſum quando fuit ſoluta. & facit infra de pac. do. ſi pater. Et no. hic arg. in reſcriptis, quòd ſi papa mandat alicui epiſcopo, & iam mortuus erat, quòd ſucceſſor eius tenetur obedire: vel debet gaudere beneficio & iure eius. & eſt ad idem infra de leg. ij. l. cum pater. §. cum exiſtimaret. & l. quod principi. arg. contra. infra quæ ſen. ſine ap. l. pe. ſed illi legi reſpondent quidam, aliud eſſe cum agitur de obligando. cui ſolutioni videtur contra. infra de regu. iur. l. Neratius. Alij diſtinguunt, an proprium nomen epiſcopi ſit appoſitum: & tunc non porrigetur ad ſucceſſorem. aut non: & tunc porrigetur: vt in auth. vt nulli iud. §. & hoc vero iubemus. col. ix. & infra de an. le. annua. § j. Item no. id eſſe de iure ſeruandum, licet non ſit ſtatutũ, quod veriſimile eſt ſtatuẽdũ fuiſſe ſi hoc quęſitũ fuiſſet: vt. C. de inoffi. dona. ſi totas. & intra de verb. obli. cũ qui. §. j. & j. de iure codicil. l. qui graui. & infra de heredi. inſti. l. fin. & infra de leg. j. ſi duobus. §. heres.

S intra.] *CASVS.* Debebas mihi. x. feci tibi pactum vt non petam niſi. v. ſi vſque ad diem dominicã. v. ſoluas. dicitur hic, quòd ſi ſoluas mihi. v. non habes actionem contra me vt te liberem, ſed exceptionem habebis. Viuianus.

f *Non habet.* ſcilicet vt liberetur. ſed videtur quòd habeat. veſtitum enim fuit pactũ traditione rei: vnde valet: vt. j. eo. in traditionibus. & C. de re. permuta. l. rebus. & l. ea placito. Ad hoc rñ. duobus modis. Primo [c], & verius, quia de facto nõ fuit pactũ in traditione rei Secundo, quia eadẽ traditio & ſi eſſet, non debet parere liberationem & actionem circa eandem cauſam: quia circa diuerſas poteſt d: vt. j. de ſol. l. in numerationibus. in fi. ſed nõne vẽditor rẽ tradẽdo ſe liberat, & aliũ ſibi obligat? Rñ. hoc ideo, quia hic agit: ſed hic tantum de obligatione reſcindenda agitur. immo ſi venditor ſum, liberor. ſed nõ alium obligo: quia ante erat obligatus emptor. vel dic ſecũdum Io. [e] quòd hic fuit

d Diſplicet iſtud.

e Iſta ſolutio diſplicet Bar. Aug. P. & Iaſ. ideo dic ‖ *implemẽto l. naturalis. §. cp ſi faciã. conditionis vel instrumẽtalia actio vel exceptio tus rei non locũ habet: vt. j. de dolo. l. j. §. fin. ſed nõne ſi nudo, quæ præueniſti in dãdo, eſt de illa non do vt des: & ſic datur erat in ea actio præſcriptis verbis: vt. C. de trãſac. l. cũ ſimotaſ Rã. non, immo cum ſecundũ ſuit ibi do vt facias: licet in faciendo fuerit præuentum.*

g *Debitori.* ſcilicet tibi ſi partem ſolueris.

INter debitorẽ.] *CASVS.* Prædiũ ex quo debebam fiſco tributũ, tibi obligaui: & cõuenit inter me & te, vt ego debitor ſoluerẽ tributum, cum non poſſiderẽ. dicitur hic, quòd tale pactum non valet quantum ad fiſcũ: quia pactis priuatorum &c. Viuianus.

h *Quantum ad fiſci.* quo minus conueniat ſemper poſſeſſorem: vt *l. tutores. de* C. ſine cen. vẽl reli. l. *condẽt.* omnes. Sed quantũ ad *deb. Duar.* paciſcenter ſeruari debet, vt inter ſe agant ex hoc pacto: vt. j. eo. epiſtola. §. pactum. quę eſt cõtra. ſic &. C. de pig. in ſumma. Alij diſtinguunt an paciſcatur ? poſſeſſor nõ ſoluat, & tunc non valet: vt hic: an quòd alius ſoluat pro eo, quod valet inter eos: vt ibi. Hodie tamen qui alienat, periculum functionum in ſe recipere tenetur, ſi ille in quem transfertur, minus idoneus inueniatur: vt in authen. de mand. prin. §. non permittas. col. iij. Item ſumitur hic ar. quòd creditor poſsidet: quod diximus ſupra qui ſatisda. cogan. l. ſciendum. §. creditor.

IN emptionibus.] *CASVS.* Scire debes, quòd empter dare debet precium venditori: & ſi venditor & emptor conueniant inter ſe, puta de precio deminuendo, valebit pactum.

i *In emptionibus ſcimus.* per legẽ: vt infra de act. emp. l. ex empto. in princ. & §. j. & l. Iulianus. §. ex vendito.

k *Seruari debebit.* quo ad actionem, & quo ad exceptionem ex interualio: vt diximus ſupra eo. iuriſgentium. §. adeo. vt ſi paciſcatur emptor, quòd non teneatur ad euictionem venditor: vel (quod plus eſt) vt etiam precium non teneatur reddere: valeat pactum: vt infra de actio. emp. l. emptorem. §. finali.

CVm in eo.] *CASVS.* Eram tutor tuus, vnde cum nolebam te abſtinere ab hereditate patris tui propter æs alienum, pactus ſum cum creditoribus tuis vt parte debiti eſſent contenti. dicitur hic, quòd ſi ſum tuus creditor: ego tutor teneor tibi partem remittere: ſicut cæteri creditores. Viuianus.

l *Cum in eo.* ſcilicet ſtatu.

m *Patris.* ſcilicet pupilli. ſed hodie non poteſt eſſe creditor tutor pupilli debitoris: vt in authen. vt hi qui ob. ſe habe. per. remi. § primo. coll. ſexta.

n *Creditoribus.* ſcilicet hereditariis.

o *Curatores.* adiuncti tutoribus non ſufficientibus: vt inſtitu. de cura. §. interdum.

p *Qui cæteros.* ſcilicet creditores.

Eadem

a *Eadem parte.* Not. arg. qđ in alterius persona seruat, & in sua seruare teneatur: vt. ẽ. quod quisq; iur. l. j. &. j. de cõdic. inde. frater à fratre. &. j. de admi. tu. cum hereditas. &. l. quotiens. §. j. &. j. mã. si negocia. &. j. si ser. vin. altius. & infra de euic. vindicantem. & in authen. vt diff. iudi. §. si tamẽ. col. ix. &. j. de verb. obli. stipulatio ista. &. C. ne fis. rem quam ven. l. j. &. ij. & infra de distra. pig. l. rescriptum. Sed quid si alij diuersis partibus sunt contenti? Rñ. non in minimã, nec in maiorẽ: vt arg. j. mã. l. si fundum. in fin. &. l. se. Itẽ not. ꝙ sustinetur iniquitas: quia officiũ istius est sibi damnosum, si cũ posit pactũ à creditoribus adquirere, hoc non fecit. & si facit, sibi est damnosum, cum ad eandem partem teneatur remittẽdã. arg. contra a j. quẽad. test. ape. sed si quis ex signatoribus. & infra de cõdic. inde. l. eleganter. §. penultimo.

Iniquitas quandoque sustinetur.

a Dic quòd officium hic non est sibi dãnosum: sed pactum maioris pars in creditorum. Bart. Pau. & Ia.

Diuisionis.]*CASVS.* Ego & tu habebamus rem communem, & conuenimus inter nos de diuidenda re illa nudo pacto: nunquid habeo actionẽ aduersus te pro parte illius rei? Et respon. quòd non: quia nudum pactũ fuit quod actionem nõ parit. Viuianus.

b *Diuisionis.* quidam dicunt non rei communis sed alterius ciorum. tunc enim nõ ex pacto actio, sed liberatione adquisita tũ dic, c etiam rei cõmunis: & tũc agit tradẽs vt consequatur aliam rem communem secundum pactum, vel si quid aliud conuenit:

c Idẽ Bart. qui dicit quid diuiso est communis inter eos.

c *Vel stipulatione.* vel alio simili modo vestiatur pactum nudũ: vt diximus. ẽ. eo. iurisgentium. §. quinimmo.

d *Nudum.* quod non parit nisi in casibus: vt diximus supra eo. iurisgentium. §. sed cum nulla.

Pactum.]*CASVS.* Scire debes, quòd quando aliquis legat in diem vel sub cõditione, ꝙ heres tenetur cauere de soluẽdo his aduenientẽ die vel cõditione: vt. C. vt le. vel fi. no. ca. aliàs incipit: vt cum poss. lega. vel fidei. &. c. l. scire. j. respõso. vnde casum hic ita ponas: Titius te heredem instituit, & mihi. x. legauit sub conditione, si nauis ex Asia venerit. vnde cum tu tenearis mihi satisdare, remisi tibi satisda. an valeat remissio, quæritur. Respon. quòd valet, adeo ꝙ non possum eam remissionẽ reuocare. Nam testator potest remittere ne heres caueat. & ita continetur in consti. diui Marci. & hoc dicit. Viuianus.

e *Pactum.* scilicet inter viuos.

f *Accipiatur.* nomine legati in diem, vel sub conditione relicti: vt infra vt leg. nomi. caue. l. j. j. respon.

g *Cum in semestribus.* nomen libri est, qui in sex mensibus anni liebat: in aliis operam bello dabant.

h *Diui Marci.* dicentis hoc quod sequitur. & habes eam. C. vt in pos. le. l. ij. §. j. Et sume hic ar. si in testamẽto aliquid valet, idẽ inter viuos valeat: vt infra de pig. ac. non est mirum. Sed econtra non est bonum ar. secundum Io. nam Falcidiam remittit heres per pactum: quod defunctus in testamento non potuit iure isto: vt infra ad. l. Fal. quod de bonis. §. fi. &. l. potest. idem in satisdatione quæ præstatur à fructuario: vt. C. vt lega. vel fideicõ. no. ca. l. scire debetis. sed contra Ioã. est argu. institu. de lege Fu. Ca. tollen. in fine.

i *Cum liceat.* vt hic, & infra de mino. si iudex. &. C. eo. si actionem. &. C. de dona. spem. & supra eo. iurisgentium. §. si paciscar. Fallit tamen hoc in casibus in quibus iuri suo competituro vel competenti per pactum renunciare non licet: vt de dote vlteriori die reddenda: vt infra de pac. do. de die. Item pactum ne liceat reuocare precarium: vt infra de preca. l. cum precario. licet aliter dicta lex posset exponi. Item vt quis nõ damnetur in quantum facere potest: cum fauore personæ: hoc conceditur: vt

Iuri suo an semper possis quis per pactum renunciare.

vocaret, eadem parte a contentum esse debere.

Conuentio nuda non sufficit ad agendũ, nisi vestiatur traditione vel stipulatione. h. d. Pau. de Cast.

XLV. HERMOGENIANVS libro secundo iuris Epitomarum.

DIuisionis b placitũ nisi traditione vel stipulatione c sumat effectum: ad actionem, vt nudum d pactum, nulli prodesse poterit.

Possit testator, & possunt contrahentes renunciare iuribus pro se introductis. h. d.

XLVI. TRYPHONINVS libro secundo Disputationum.

PActum e inter heredem & legatarium factum neq; eo fatis accipiatur; f cum in semestribus g relata est constitutio diui Marci, seruari in hoc quoque defuncti voluntatem validum esse constat nec a legatario remissa heredi satisdatio per pactionem ex præsentia reuocari debet? Et sane licet

A infra sol. ma. l. alia. §. eleganter. secus si iure contractus: vt. j. de re iu. si conuenerit. Item vt miles sit procurator: vt. j. de procu. filius. §. veterani. Itẽ vt possit postulare cui per edictum nõ licet vt infra de postu. l. quos prohibet. Item pactũ legis cõmissoriæ in pignore: vt. C. de pac. pig. l. j. &. l. quoniã. Item de iure adg. vt ẽ. ius adgnat. Item de iure pa. po. vt. C. de patri. po. l. abdicatio. Itẽ de remittendo iuramẽto calumniæ: vt. C. de iura. calum. l. ij. §. sed quia. Item de dolo futuro: vt. ẽ. eod. si vnus. §. illud. Item vt liber sit seruus: vt. C. de lib. cau. nec si. licet possit dici quòd ibi nõ erant verba pacti. Item de seruo in dominum torquendo: vt. C. de quæstio. seruos. licet ibi nõ videatur loqui de pacto. Item vt si quis succedat certo homini, vel non succedat: vel certo modo succedat: nisi inter milites: vt. C. e. l. licet. &. l. fi. &. C. de inoffi. testamẽ. siquando. §. illud. & de colla. l. pactã. Item vt sit iudex meus qui non est meus: vt supra de iurisdi. omni. iu. si conuenerit. Item ne liceat vẽdere pignus: vt infra de pign. act. l. quarta. Itẽ pactum ne quis se defendat in quæstione status vel criminis: vt. j. de

†Bal. pẽdẽ ratisti texting. quòd contrahẽs qui solo cõsensu perficitur, eam solo cõsensu dissolutur re integra. ut l. sicus. C. de act. & obligat. text. in. l. nihil tam naturale. ff. j. de reg. iur. facit text. in. c. 2. extra de spon. posit.

-iij. &. iiij. & infra de ap. non tantum. Item vt sit seruitus: vt infra de vsufr. sed & si quis. in fi. & infra de vsu & vsufr. leg. l. j. Item de alimentis: vt. j. titu. j. l. cum hi. Itẽ ne obiiciatur exceptio impedimenti quare ad iudiciũ non venit: vt. ẽ. si quis cau. l. sed & si. §. quæsitum. Item est alius. C. de aduo. diuer. iud. l. ne quis. Item de quæstionibus ex testamento vel codicillis prouenientibus: vt infra tit. j. ex his. secus si ex aliis instrumentis: vt. C. de transa. sub prætextu. Item alius ne quis deponat officii: vt supra de offic. præsi. l. legatus. in his autem speciales rationes reddi possunt quare non valeat: vt no. Io. C. e. l. pe.

Emptor.]*CASVS.* Fundum tibi pro viginti vendidi. postea conueni tecum, vt mihi. xiij. solueres intra. xx. dies: & si nõ solueres. xiij. vt petã. xx. vnde conueni te ad. xiij. & pacti iterũ sumus vt intra alios. x. dies solueres: aliàs teneris ad viginti. non soluis modo intra. x. dies. nũquid potero petere. xx. à tel& respõ. ꝙ sic. [*LVCIVS.*] Quidam campsor misit mihi quandã epistolam in qua tria continebantur. ſ. confitebatur, quòd debebat mihi ccclxxxvj. cũ vsuris. Secundo continebatur quòd redderet mihi id quod apud eum deposueram. Tertio continebatur, quòd omnia alia instrumẽta essent vacua & vana, præter duo prædicta: & ego consensi illi epistolæ: sed mandaueram isti campsori iam diu est quòd daret. ccc. cuidam nomine meo, ipse nõ dedit: volo actione mandati conuenire ex eo quòd non dedit. ipse autem campsor mihi excep. pacti. ſ. generalis obiiciebat, quo continebatur, ꝙ omnia alia instrumẽta essent vacua. nunquid potest talem exceptionem obiicere? & ad hoc non respõ. iurisco. sed dicit quòd cæteræ obligationes remanent in suo statu.

Liberatio generalis restringitur ad ea ibus est actum. Bar.

XLVII. SCAEVOLA libro primo Digestorum.

EMptor † prædij viginti cauerat se soluturum k, & stipulanti spoponderat. postea venditor cauit l sibi conuenisse m vt contentus esset tredecim, & vt ea n intra præfinita o tempora acciperet. debitor ad eorum p solutionem cõuentus, q pactus est, si ea r soluta intra præfinitum tempus s non essent, vt ex prima cautione ab eo petitio esset. Quæsitum est, an cum posteriore pacto satisfactum non sit, omne debitum ex prima cautione peti possit t. respondi, secundum ea quæ proponerentur, posse.

Pacta vltima sunt seruanda. Bartolus.

k *Se soluturum.* scilicet venditori.

l *Cauit.* in instrumento.

m *Conuenisse.* cum emptore, id est conuenit.

n *Ea.* scilicet. xiij.

o *Præfinita.* puta decem dierum.

p *Ad eorum.* scilicet. xiij.

q *Conuentus.* in iudicio vel extra.

r *Si ea.* xiij.

s *Tempus.* idem, vel aliud.

t *Posse.* quia pacta nouissima sunt seruãda: vt. C. e. pacta no. maxime talia per quæ redditur ad primã: vt hic, &. ẽ. e. tale. §. j. &. l. si intra. &. l. si vnus. §. idẽ dicemus. versic. quod & in specie. sed nõne per secũdũ pactũ quo conuenimus vt dares. xiij. & remitteres.

Pacta vltima sunt seruanda.

vij.eſt ipſo iure receſſum à primo contractu, & quaſi nouus cõtractus factus:vt.ff.eo.ſi vnus.§.idem dicemus:Reſpon.dic quòd egerunt inter ſe vt nõ tolleretur prorſus primum per ſecundũ: ſed naturalis tantum:vnde ciuilis remaneret quę modo replicatione iuuatur. vel dic quòd non totum primum fuit ſublatum, ſed pro parte precij: quo caſu non tollitur primum:vt.ff.eo.l.ſi vnus. §. quòd ſi non vt totum contractum tolleret.

Lucius Titius Gaium Seium menſularium, cum quo rationem implicitam habebat propter accepta & data, debitorem ſibi conſtituit [a]:& ab eo epiſtulam accepit [b] in hæc verba: *Ex ratione menſæ quam mecum habuiſti [c] in hanc diem, ex contractibus plurimis remanſerunt apud me [d] ad menſam meam trecenta octogintaſex, & vſuræ quæ competierunt. ſummam aureorum, [e] quam apud me tacitam habes, refundam tibi. ſi quod inſtrumentum à te emiſſum, id eſt ſcriptum, cuiuſcũque ſummæ ex quacunque cauſa apud me remanſit: vanum & pro cancellato habebitur.* [f] Quæſitum eſt, cum Lucius Titius ante hoc chirographum [g] Seio nummulario mandauerat, vti patrono eius trecenta [h] redderet: [i] an propter illa verba epiſtulæ, quibus omnes cautiones ex quocunque contractu vanæ & pro cancellato vt haberentur eatenus eſt: neque ipſe neque filij eius eo nomine conueniri [l] poſſunt. Reſpondi ſi tantùm ratio accepti atque expenſi eſſet cõputata, cæteras obligationes manere in ſua cauſa. [m]

a *Conſtituit.* id eſt Gaius conſtituit Lucium ſibi creditorem.

b *Accepit.* Lucius.

c *Habuiſti.* olim. Io. & loquitur mẽſularius.

d *Apud me.* Gaium Seium.

e *Aureorum.* prædictorum. ccclxxxvj. ſecundum quoſdam: vel verius de quadam alia quantitate dicit in ſecreto depoſita.

f *Habebitur.* quo Lucius eſſet obligatus. ſi autem dicas econtra, dices Lucium epiſtolæ conſenſiſſe:vt.j.depoſiti.l.Publia.in fine.

g *Hoc chirographum.* id eſt ante hanc epiſtolam.

h *Trecenta.* quæ trecenta mittebat ei Lucius, ſecundum vnum ſenſum. vel dic, vt de ſuo daret Gaius.

i *Redderet.* vel propriè: vel dic id eſt daret:vt.j.de verb. ſignifi.l.verbum reddere. vel ſubaudi,& dedit.

k *Neque ipſe.* ſcilicet Lucius Titius, vel eius filius à Gaio Seio. vel dic Gaius Seius:vel eius filius à Lucio Titio.

l *Conueniri.* mandati directa vel contraria, ſecundum quòd diuerſificabis factum.

m *In ſua cauſa.* minus apte reſpondet. vnde dicit Ioã. quòd reſtringitur pactum ad id de quo dicebatur cogitatum per mẽſularium:vt infra de tranſac.l.qui cum tutoribus. in fi. & infra de condic.inde.l.Stichus.§.quæſiuit.&.C.de trãſact.ſi de certa. alij reſtringunt ad ea de quibus ſuo nomine eſt obligatus:& ipſi Lucio,non ad eã quam alij mandato Lucij dedit:vt ar.de ſol. l.iiij. Tu dic ſtandum generalibus verbis:vt omnia videantur remiſſa,niſi aliud appareat:vt.j.de leg.iij.l.non aliter.ſed aliud in generali tranſactione quæ reſtringitur ad ea de quibus erat cõtrouerſia:vt.j.tit.j.l.cum Aquiliana.&.l.cum qui.in prin.&.§.pe.& § fi.& facit ad hoc,quòd generaliter videtur remiſſum. j.de iur. & fac.igno.l.regula.§.j.& de leg.præſtan.l.j.§.generaliter.

IN traditionibus.] CASVS. Si trado tibi rem aliquam ex cauſa forte venditionis vel donationis:& apponimus pactum:bene valet pactum,& obſeruandum erit. Vtuianus.

n *In traditionibus.* in caſibus etiam in traditione factum nõ valet:vt.j.de reli. quòd ſi locus. [a] &.C. de vſur. quamuis.j. [b] &.j. e.l.pen.&.j.de diſtrac. pign.ſi creditor. §.fin.& de iur.do. anuia.&.j.eo-ſi tibi decẽ.&.j.ſolu.ma. quotiens.itẽ & vbi eſt tale per quod volo mihi in aliqua re quærere dominium, quod fieri per pactum non poteſt:vt.C.eo.traditionibus.niſi in caſibus: vt in pacto legis commiſſoriç,& aliis:vt ditimus.ff.e.iurisgentium. §.quinimmo. Item & vbi eſt turpe,non valet, etiam in traditione factum,vel à legibus improbatum:vt.ff.e.ſi vnus.§.pacta.&.l. cõtra iuris.vel impoſsibile:vt infra de reg.iur.l. impoſsibilium. Item quod dicit valere,dic etiam ad actionem:quia veſtitum eſt rei interuẽtu:vt.ff.e.iurisgentiũ.§.quinimmo. Sed quid ſi hodie rem tibi promiſi,vel vendidi:& ex interuallo cũ trado,aliquod pactum apponc ad agendum? Reſpon.non valet: quia traditio fiebat tantùm ad me liberandũ principaliter ex præcedẽti obligatione: vnde non poteſt operari etiam obligationem: vt diximus ſupra eo.ſi intra. Sed ſecus in contractibus innominatis: quia etiam ſi ex interuallo trado,& tunc pactum valet: quia tũc ad me liberandum principaliter non fit traditio, cum nõ tenear niſi naturaliter.C.de re.permu.l.ex placito. interdũ etiam poſitum ad excipiendum,valet [c] ad agendum:licet prius factum tra-hatur ad tempus traditionis:vt.j.de act.emp.ſi tibi liberum.&.j. de ſerui.vrba. prædio. ſi binarũ.&.j.de cõdic. inde.l. ſed & ſi me putem.§.cum iter.

a *Speciale eſt, fauore religionis. Ia.*

b *Speciale, odio vſurarum, ſecundum eandẽ. Ia.*

c *Nihil eſt, quanis aliquando hoc pactũ videatur plus debito ſolutũ: & illud plus repetitur condict. indebiti: nõ amẽ agitur ex pacto & ita loquuntur iura alia. leg. in glo.*

SI quis crediderit.] CASVS. Mutuaui tibi.x.& cõuenit inter me & te,q̃ non tenearis niſi ad id q̃d facere poſſis: id eſt dedu cto ne egeas. an valeat pactum, quæritur. Et rñ.quòd valet pactum: & eſt ratio (vt i litera) quia non eſt improbũ tale pactum.Viuianus. o *Quatenus.* id eſt in quãtum facere poteſt. nam verbum, facultates, quandam facilitatẽ denotat:vt.j.de verborum obligationib.l. cõtinuus.§.illud.& ſic habetur ratio ſui ne egeat:vt.j. de regu. iur. l.in condẽnatione. Sed quid ſi ecõtrario conueniã cũ eo qui tenetur in quantum facere poteſt:vt.ſi ſolidũ teneatur?rñ. valet ſi iure contractus hoc eueniebat, vt in actione pro ſocio,& ſimilibus:vt.j. de re iudi.ſi conuenerit.ſecus ſi fauore perſonę:vt.j.ſol.ma.l.alia. §.eleganter.

† *Pactũ in restraditione appoſitũ, valet & retinet cohærẽtia traditionis. contra. in l.legẽ.C.eo. & in l.rebus. de re permu. per Bartol. & alios in l.ſi intra.ff.eo.*

* *improbãdum eſt ſi quis hactenus deſ. cõuenir. quat. facultates eius patiantur.*

a *Agat.* ſcilicet creditor.

NON impoſsibile.] CASVS. Apud te ſeruum meum depoſuit vel tibi ſeruum meum commodaui: & teci tecum pactum ne eum facias furem vel fugitiuum.an valeat pãctum,quæritur. Et reſpõ.q̃ valet,& ſeruari debet.aliter teneris actio.ſerui corrupti,& act.præſcrip.verb.& act.ex huiuſmodi cõtractu. Viu.

q *Non impoſsibile.* ſcilicet de iure, vel de facto.

r *Similibus.* ſcilicet qui re contrahuntur.idem & in aliis. de his tamen frequẽtius accidit.& ideo hic expreſsit:vt arg.in authen. vt ſine prohi.ma.debi.& cre.tu.ge.mi.colla.ſeptima.

ſ *Furem ſeruum.* quem accõmodo vel depono apud te. Sed videtur vna ratione eſſe improbũ ſiue turpe ex parte accipiẽtis,ſicut illud:ne facias homicidiũ,& ſimilia:vt.ff.e.iurisgẽtiũ. §.ſi ob maleficium.alia ratione ſuperuacuũ eſſe videtur,cũ & iure contractus ad hoc teneatur. ad quod dicas, q̃ per pactum etiam tenebitur curare ne hæc fiãt:vt.j.de verb. obl.inter ſtipulan.cẽ. §. j.&.j.loca.l.in lege.j.rñ.vnde non eſt iniquum,nec ſuperuacuũ.

d *Vera in ſe, ſed dimittas.*

Item poteſt eſſe quòd apponitur pœna. d Item in actione ſerui corrupti venit dolus:vt infra de ſer.cor.l.j. amodo etiam culpa. præterea ſi etiam iure communi conueniret, tamen vtile eſt pacto dicere:vt infra man.l. qui mutuam. in prin. ſed quidam dixerunt quòd ſuperfluum eſt, niſi pœna apponatur. & ideo non valere dicunt:vt ſupra eodem,iurisgentium. §. ſed ſi fraudandi. Sed contra eos eſt prædicta lex, qui mutuam.& litera hæc, ſicut enim &c.ex qua collige,quòd ſi obligatio e fieri poteſt per legem:ergo idem poteſt per pactum conueniri. & facit ſupra eodem,pactum.

e *Bald. iuic dicit iſtam glo.ſing. ad hoc, quod pœna poteſt adiici pacto: quod pactũ continet idem quod lex. Boiog.*

SI cum ſe.] CASVS. Titius inſtituit me heredem: ego heres credens eum grauaſſe me, vt meo proprio debitori facerem pactum de non petendo, & non grauauerat, feci debitori meo pactum de non petendo.dicitur hic quòd non liberatur meus debitor:imò potero eum conuenire. & ſi obiicit exceptionem: ego replicabo.[IDEM.]Retento eodem caſu dicit,quòd credebam me grauatum ab eo qui fecit me heredem in decem dandis Titio: cui puta Titio legatario delegaui debitorem meum Mæuium: qui Mæuius erat in alia manu creditor Titij: & ideo compenſauit ſtatim Mæuius. cum igitur appareat, quòd non

non eram grauatus,omnia in ſtatum priſtinum reducuntur. vnde potero agere cõtra debitorem meum.ſ. Mæuium: & Mæuius aget contra Titium ſuum debitorem. Viuianus:

a *Debere.* putabat heres ſe grauatum facere pactum de non petendo,cum non eſſet.nam ſi eſſet,valeret legatum:vt inſti.de lẽ. §.ſi quis debitori.

b *Tuo.* vel hereditario,vel tuo proprio.

c *Neque petitem.* ſi heredem petentem actione antiqua, nõ obſtãte exceptione pacti.

d *Exceptione.* imò videtur ſummoueri pacti exceptione : cum poſſeſſio rei corporalis trãſeat etiã herede errante:vt.j.ad.l. Falci.l. j. §. ſi legatarius. item totus titu. de condict. inde.& ſine cau.locum habent quando errando quis dominium vel poſſeſſionem tradit.aliter non daretur condictio aliqua : vt infra vſufru.quemad.ca.l.ſi. in ſi. Dic ergo nõ ſummoueri exceptiõe &c. ſcilicet efficaciter:quia replicabitur de dolo à te herede. Quod dico habere locum etiam ſi per acceptilationem eum liberaſſet : licet quidam contra . Sed videtur alia ratione, quòd non poſſit cum effectu repetere : quia falſa demonſtratio non vitiat legatum:nec ergo opinio falſa pactũ tale.Sed certè imò vitiat legatum, ſi aliter eſt, ne ſollicites vt fur fiat, vt fugitiuus fiat: ne ita neglegas ſeruum , vt fur efficiatur . ſicut enim ſerui corrupti actio locum habet:ita poteſt etiam hæc pactio locum habere , quæ ad non corrumpendos ſeruos pertinet.

Pactum factum per errorem cauſa, actionem in effectu non perimit. Bar.

LI. IDEM libro vicenſimo ſexto ad Edictum.

SI cum te ex cauſa legati debere [a] paciſci debitori tuo [b] exiſtimas , pactus ſis ne ab eo peteres : neque iure ipſo liberatur debitor , neque [c] petentem ſummouebit exceptione [d] conuentionis: vt Celſus libro vicenſimo ſcribit . Idem eodem loco ſcribit , ſi debitorem [e] tuum [f] iuſſiſti ſoluere Titio , cui [g] legatum falſò debere exiſtimas , & debitor [h] pactus [i] ſit cum Titio ſuo debitore [k] conſtituto : [l] neque tibi aduerſus tuum debitorem , [m] neque ipſi aduerſus ſuum [n] actionem peremptam [o].

Verba enunciatiua cum propter aliud, diſpoſitionem non inducunt. Bar.

non erat legaturus: vt infra de conditionib. & demonſt. l. cum tale.§.falſam.&.C.de fal.cau.adiec.leg.l.j.ſic & hic nõ eſt veriſimile hũc feciſſe pactum ſi ſciſſet nihil legatum eſſe:quare poteſt repetere:& contra exceptionem replicabit : cum ideo fecit, quòd ſe aſtrictum putauit:vt infra de condic. inde. damus. nam nõ tam paciſcitur quàm decipitur:vt.j.tit.j.qui cũ.§.qui per fallaciam.vel dic,falſa cauſa nõ nocet quam teſtator credebat. hic autem nõ teſtator,ſed heres tantum.nec enim teſtator vllo modo legauerat.

e *Si debitorem.* ab eo qui me heredem fecit, credebam me grauatum in.x.dandis Titio:cui puta Titio legatario delegaui debitorem meum Mæuium,qui Mæuius erat in alia manu creditor Titij.ideoq; compenſauerunt ſtatim Titius & Mæuius.cum igitur apparet quòd non eram grauatus,omnia in priſtinum reducuntur ſtatum,non ipſo iure,ſed iure replicationis doli:& delegatus cõtra eum cui delegatus eſt,obiiciet doli exceptionem: vt hic,&.j.de dona.l.ij.§.cum vero.& de do.excep.Iulianus.

f *Tuum.* Mæuium.

g *Cui.* ſcilicet Titio.Ioan.

h *Debitor.* Mæuius.

i *Pactus.* de non petendo admiſſa compenſatione.

k *Debitore.* ſcilicet Mæuij.

l *Conſtituto.* ſcilicet prius ex aliqua cauſa.

m *Debitorem.* ſcilicet Mæuium.

n *Suum.* ſcilicet Titium.

Falſa credulitas non confirmat quod agitur.

o *Peremptam.* ſcilicet quo ad effectum. Et not.ex hac.l.ex falſa credulitate vel opinione, quod agitur, non confirmari. ſic. j.de pign.ac.ſi quaſi.&.C.de reſcindenda ven. venditor.&.j. de ac. em.& ven.ſi heres.&.j.de conſti.pe.l.ſi.&.j.de adqui. here.ſi is ad quem. &.j.de condic.inde.ſi non ſortem.§.ſi centum. &.j.de inofficio.teſta.nihil.§.ſi cum.&.j.de iudic.l.de qua re.Argu.contra.C.de condic.ob cau.l.ſi repetendi.

EPiſtula.] CAIVS. Titius inſtituit me ſolum heredem:ego autem credens te coheredem meum,miſi tibi epiſtolam hoc modo:talis tali coheredi meo ſalutem. quæritur modo, an propter hoc ſis coheres meus? E reſpon.q̃ non. [SI INTER.]

ſi. Vetus.

A Obligaui fundum meũ Titio:tu cum eſſes meus amicus,dixiſti mihi quòd volebas illum fundum luere.dixi,libenter.luiſti quidẽ:& cõuenit inter me & te poſt luitionem , vt fructus quos ex illo fundo perciperes, in ſortem & vſuras computares. & quòd ſi ſoluã reliquum,reddas mihi fundũ . nunquid valet tale pactũ? Et reſpon.quòd valet iſtud pactum, vt inter coheredes locum habeat. [PACTVM.] Mihi tuum prædium obligaſti, & conuenit inter nos vt tu debitor debita præterita & futura ſolueres.nunquid valet pactũ? Et reſpon. quòd valet inter contrahentes, & quantum ad ipſos. [DE INOFFICIOSO.] Pater meus me exheredauit, & inſtituit extraneũ heredem. ego autem cum agerem contra heredem extraneũ querela inofficioſi,pactus fui cum extraneo herede vt mihi alimẽta præſtaret, & præſtitit: & ego ei querelam remiſi.tandem deceſſi. vnde heres meus, puta filius meus,petit alimẽta ab illo extraneo herede. Dicit hic q̃ iſte filius meus idẽmq; heres meus non habebit alimẽta, qa illud pactũ in tertiam perſonã extẽdi nõ debet. vel dic quòd petebam pactum fieri mihi,quòd perpetuo præſtaret alimenta tam mihi,quàm meis heredibus.hoc pactum

LII. IDEM libro primo Opinionum.

EPiſtula, qua [p] quis coheredem ſibi aliquem eſſe cauit , petitionem nullam [q] aduerſus poſſeſſores rerum hereditariarum dabit. Si inter debitorem,& eum qui fundum pigneratum à creditore, [r] quaſi debitoris negocium gereret, emerit, placuit [f] vt habita [t] compenſatione fructuum , ſolutoq; quod reliquum deberetur,fundus debitori reſtitueret:etiam [u] heres [x] pacto quod defunct' [y] fecit,fidem præſtare [z] debet.

Pactum circa ſolutionem tributorum, valet inter priuatos, quo ad ipſos tantum.

Pactum vt ſi quas ſummas propter tributiones [a] prędij pignori nexi factas creditor ſoluiſſet, à debitore reciperet, & vt tributa [b] eiuſdem prædij debitor pénderet:[c] iuſtum, ideoque [d] ſeruandum eſt.

Pactum perſonale non extenditur ad heredes. Bart.

De inofficioſo patris teſtamento acturis vt eis [e] certa quãtitas quoad viueret heres [f], præſtaret, [g] pactus eſt . produci erat contra iura, quòd etiam heredibus præſtarentur alimenta: quare meum deſiderium non admittitur. Viuianus.

p *Epiſtola.* qua ſalutabat eum vt coheredem. Accurſius.

q *Nullam.* per legẽ enim,vel per ſimilẽ iuris partẽ, vel per teſtationes fiunt heredes:vt.j.de peti.here. l.j.& inſtit.de bo.poſ. §.quos autem.non autem epiſtolis:vt.C.de proba.non epiſtolis. & bene dico nullã,niſi eſſet [a] lata ſententia:quia tunc pro heredibus habentur:vt.j.fami.erciſcun.l.cum putarem. Accur.

[a] Nam ſen tentia lata in petitione hereditatis, tribuit ius & nomen heredis. B.

r *A creditore.* ſed nõne debitor poteſt vindicare? Reſpõ.nõ,cũ creditor vẽdidit ex pacto, vel ex lege:vt.C.de iur.do.ipe. l.vlt.

ſ *Placuit.* id eſt conuenit ita &c.

t *Habita.* ſcilicet vt pro eo quod creditori ſoluerat,fructus ſibi computaret hic amicus debitoris: & ſoluto reliquo à debitore fundum redderet ipſi debitori.

u *Etiam.* nunc reſpondet.

x *Heres* emptoris,vel debitoris.

y *Defuncti.* amicus debitoris.

z *Fidem præſtare.* Sed quare,cũ nudũ ſit? Rã.imò forte veſtitũ. mãdauit enim debitor amico vt hoc faceret: vt.j.mã.ſi mãdauero.j.§.ſi hi.vel ſtipulatione forte. ſed & ſi nudũ fuiſſet, valet ad vſuras remittẽdas:quas præſumo remiſſas,ex quo dixit ſe fructũ eũ ſorte cõpenſaturũ.aliàs venirent in contrariã mandati actionem:vt.j.manda.ſi vero non remunerandi.§.ſi mihi. Acc.

a *Tributiones.* ſcilicet præteritas.

b *Tributa.* ſcilicet futura.

c *Pénderet.* i.daret creditori,vt creditor daret fiſco.

d *Ideoque ſeruandum.* vel per actionem contrariã pigneraticiã informatam: vel per certi condictionẽ ex ſtipulatu ſi ſtipulatio interceſſiſſet:vel per retentionẽ:vt infra de pigne.actio. l. tutor.§.contrariã.Sed arg.contra.ã.eo.l. inter debitorem. Sol. vt ibi,& eodem modo ſolue. C.ſine cen.vel reli.l.fina.

e *Eũ.* ſcilicet filiũ.

f *Heres.* primo pũcta quoad viueret.ſ.filiꝰ:& habeas, præſtare. vel ſic:quoad viueret heres.ſ.qui dat.& tũc habeas,præſtaretur.

g *Præſtaretur.* aliàs præſtaret,& aliàs præſtaretur.& hæc placet, quia planior eſt.

a *Ad perpetuam.* mortuo eo qui de inofficioſo acturus erat, ſecundum primam: & econtra vt heres heredis præſtaret, ſecundum aliam.

b *Admitti.* vt hic, & infra de lib. leg. Aurelio. j. reſpon. nec ad querelã tranſactionis ſopitã reuertetur heres filij: vt. C. de trãſact. cum mota. vel ipſe ex quo ſeruatur ei cõuentio: vt. C. de inoff. teſta. parentibus. niſi forte ad tempus tantũ remiſit: vel non ei ſeruatur fides dum viuit: vt infra de inoffi. teſta. ſi inſtituta. j. reſpon. & ſupra eod. l. ſi vnus. §. ſi cum reo.

a Vel dic prarogare, prius rogare. i. rogãdo petere ſalaria à litigãtibus. i. ab his qui litẽ habent. poſſunt enim conſiditi ante litis ingreſſum pacisci de ſumptibus litis, non autẽ de quota litis. Ar. P. Pacisci an liceat de quota litis.

SVmptus.] *CASVS.* Dicitur hic ꝙ ſi habeo procur. vel aduocatum, quòd poſſum pacisci vt dem ei ſumptus. & hoc eſt honeſtum. ſed ſi paciſcar vt dem ei partem litis: nõ valet pactũ tale. Viuia.

c *Prorogare.* id eſt dare, vel præſtare.[a]

d *Litigãti.* id eſt procuratori vel aduocato.

e *Datum.* per ſententiam ſcilicet latam cõtra reum aduerſarium. Et not. hic quòd non licet paciſci de quota litis: vt hic, & infra manda. ſi remunerandi. §. fi. & l. ſalariũ. C. de procu. l. litem. & C. man. ſi contra licitũ. qđ dicas ſiue dimidia ſit, ſiue tertia, ſiue quælibet quota. licet M. dixerit ita demũ ſi eſt dimidia non valere: vt hic. ſed quid ſi nõ ſub hoc nomine quotæ, ſed cũ lis eſſet de decem, pactus eſt de octo quæ erant in lite, ſibi dandis? Reſpon. quidam non valere. qđ credo, ne fraus fiat: vt. j. man. ſi remunerandi. §. fi. Io. contra. dicit enim valere: vt argu. inſtit. de fideicommiſ. here. §. nihil autem. & C. de ſen. paſſi. ſi debitor. Accur.

SI pactus.] *CASVS.* Feci tibi pactum, ne Stichum (qui mihi debebatur) peterem intra annum. non teneberis quidem. vel aliter dic hunc caſum: ſi Stichus decedat, non teneberis ipſo iure. Viuianus.

f *Petam.* ad tempus: aliàs non videtur quæſtio, moriatur vel non: cum per pactum in perpetuum eſſet per exceptionem liberatus. Vel dic it. perpetuum: ſed ante mortem Stichi exceptione defenditur: poſtea ipſo iure teneri deſit: vt infra de verborum obligationib. l. ſi ex legati.

g *Mora.* & tunc ipſo iure in eam non incidit. ſi autem omnino iam commiſſa fuiſſet, per exceptionem poſtea defenditur: vt ſupra ſi quis cautionibus. l. ij. in prin. & hoc ſiue fuerit ad tempus dilatio: vt infra ſi cer. pet. l. lecta. ſiue perpetua: quia nulla mora eſt ibi, vbi nulla eſt petitio: vt infra de regulis iuris. l. nulla. & infra de verborum obligationib. ſi pupillus. & facit ad hoc infra de noua. l. quotiens. in principio.

SI debitor.] *CASVS.* In quodam ſeruo vſumfructum habebam: iſte ſeruus fecit pactum creditori meo, ne petat ille creditor meus à me. Valet quidem pactũ. Sed pone quòd erã creditor tuus, & tibi feci pactum de non petendo. iſte ſeruus vſufruct. conuenit tecum vt mihi petere liceret. valet pactum, & adquiritur mihi replicatio: quia ſi agam cõtra te, excipies de pacto quod tibi de non petendo feci: & ego replicabo, quia tu feciſti ſeruo in quo habeo vſumfructum, pactum de petendo. hoc dicit iſta lex. Viuianus.

h *Si debitor ſit fructuarius.* ſerui. Accurſius.

ad perpetuam [a] præſtationem id pactum poſtulabatur. Reſcriptũ eſt, neque iure vllo, neque æquitate tale deſiderium admitti.[b]

Pactum de reddendis ſumptibus, valet: ſecus in pacto facto de quota litis. Bartolus.

LIII. IDEM libro quarto Opinionum.

SVmptus quidem prorogare[c] litigãti,[d] honeſtum eſt: paciſci autem vt non quantitas eo nomine expenſa cum vſuris licitis reſtituatur, ſed pars dimidia eius quod ex ea lite datum[e] erit, non licet.

Non eſt in mora, qui poteſt exceptione legitima ſe tueri. Bart.

LIIII. SCAEVOLA apud Iulianum libro vicenſimoſecundo Digeſtorum.

SI pactus ſim ne Stichum qui mihi debebatur, petam,[f] nõ intellegitur mora[g] mihi fieri: mortuóque Sticho puto nõ teneri reum, qui ante pactum moram non fecerat.

Per ſeruum in quo habemus vſumfructum, adquiritur nobis exceptio & replicatio. Bartolus.

LV. IVLIANVS libro trigenſimoquinto Digeſtorum.

SI debitor ſit fructuarius,[h] & paciſcatur ſeruus in quo vſumfructum habet, ne ab eo[i] petatur: paciſcendo meliorem conditionem eius facit.[k] Item ſi creditor eſſet fructuarius, & pactus[l] eſſet ne peteret: ſeruus autem fructuarius paciſceretur vt peteret: beneficio pacti quod ſeruus interpoſuiſſet, vtiliter[m] ad petitionem admittetur.[n]

Ex cauſa poteſt vna pars cõtractus tolli alia remanente. Bart.

LVI. IDEM libro ſexto ad Minicium.

SI conuenerit ne dominus à colono quid peteret, & iuſta cauſa conuentionis fuerit: nihilo minus colonus à domino petere poteſt.[o]

Pro tempore pro quo vſura ſoluitur, tacitum pactum de non petendo inducitur. Bartolus.

LVII. FLORENTINVS libro octauo Inſtitutionum.

QVi in futurũ[p] vſuras à debitore acceperat, tacite pactus videtur ne intra id tempus ſortem petat.

Ex ea parte qua pactum eſt in perſona, non porrigitur ad heredem. Bart.

Si ex altera parte† in rem, ex altera in perſonam pactum conceptum fuerit, ſ. reluti ne ego petam, vel ne à te petatur: heres meus ab omnibus vobis petitionem habebit:[q] & ab herede tuo omnes petere poterimus[r].

Contractus qui conſenſu celebrantur, ſolo conſenſu diſſoluuntur re integra: alias non, niſi actus retro ſimilis interceſſerit. hoc dicit.

LVIII. NERATIVS libro tertio Membranarum.

QVi in futurum.] *CASVS.* Accepi à te decem, & tu pro futuro tempore vſuras accepiſti. dicitur hic quòd videris tacite paciſci ne petas à me illa decem vſque ad illud tempus cuius nomine vſuras accepiſti. [SI EX ALTERA.] Debebas mihi decem, & feci tibi pactum de non petendo, hoc modo ſcilicet, ne ego ſolus petam. hoc caſu remouebor à te & ab heredibus tuis: quia ex parte mea perſonale eſt. vel ſi dixi ne à te petatur, ſi tu decedas: cum ex parte tua ſit perſonale: petere potero ego & heres meus, nõ à te, ſed à tuo herede: vnde ſolus à te remouebor ego & heredes mei, & non ab heredibus tuis. Viuianus.

i *Ab eo.* ſcilicet fructuario.

k *Facit.* quia eſt ex re fructuarij, & opera ſerui: vt ſupra eo. adquirent. j. reſpon. eſt enim ſpecies adquirendi, liberare fructuarium ab obligatione: vt infra de accepti. l. ſpecies. & quod dicit meliorem, non deteriorem ſupple: vt. C. eo. ſeruus.

l *Et pactus.* ſcilicet fructuarius.

m *Vtiliter.* id eſt efficaciter.

n *Admittetur.* ope replicationis.

SI conuenerit.] CASVS. Titius locauit fundum Seio vſq; ad decem annos. emerſit ſterilitas, cuius gratia dominus remiſit vnius anni vel duorũ penſionẽ. nihilominus manet locatio, & tenetur dominus ei ſuper his quæ lege locationis conductori præſtari ſolent. infra loca. & conduc. l. ſed addes. §. illud. Viuianus.

o *Poteſt.* Et ſic nota contractum iſtum ex vna parte tantum reſolui ex huiuſmodi cõuentione: vt hic, & infra loca. & con. ſi tibi habitationem. Sed cõtra infra de reſcinden. vendi. l. cum emptor. & infra de act. empt. & ven. l. fina. quę ſunt cõtra? Reſpon. hic fuit res non integra: ibi integra. Item hic fuit iuſta cauſa conuentionis ex vna parte tantum: pura ſterilitas: vt infra loca. ſi vno. ibi æqualiter. Alij dicunt quòd hic expreſſe fuit actũ, vt ex vna parte tãtum tollerctur: ibi nor. remanet ergo, locator obligat[s] ad ea quæ cõſueuerunt præſtare locatores colonis: quæ enumerantur infra loca. ſed addes. §. illud. Accurſius.

† *Ad hoc propoſitum dicit Inno. quod tractamus ex parte inrã. in ſemper eſt perſonale: ex parte autem eius cum tractatur, eſt reale: vt ipſe not. in c. 9 visitatis. extra de iniuriis.*

p *Qui in futurum.* id eſt pro futuro tempore. & nota tacitã remiſionẽ: vt hic, & infra de doli excep. l. ij §. non male. & infra de le. commiſſ. l. de lege. §. fi. & C. de pactis inter emp. & vend. l. commiſſoriæ. & j. de eo quod cer. lo. l. fina. in fine.

q *Habebit.* in primo caſu.

r *Poterimus.* ſcilicet in caſu ſecundo. & ſic redde diuerſis reſpectibus ſingula ſingulis, hoc eſt tertium primo: & quartum ſecũdo. Accurſius.

A te emptione.] CASVS. Tria dicit hæc lex. primo pone quòd codicem vendidi tibi: & antequam eum tibi traderem, vel tu mihi precium ſolueres, diſcedi ab emptione placuit: quod potuit. Idem ſi vltra proceſſum eſt, quia res vendita tradita eſt: ſed precium nõ dediſti: poſtea dixi tibi, reſtituas codicem mihi, & nõ tenearis ad precium. ſi quidem reſtituas, non teneberis ad precium, imò liberaris à precio præſtãdo. Tertio dicit: Pone ꝙ codicẽ tibi tradidi, & tu mihi preciũ ſoluiſti: vel nõ dediſti pre-

diſti preciũ & conuenimus poſtea vt diſcederemus à contractu. dicit hic quòd non potero re conuenire, vt rem mihi reſtituas quam tibi vendidi, & tradidi. Viuianus.

a *Ab emptione.* tres ponit caſus. Primo, quando res eſt integra. Secundo, quando ex vna parte facta fuit traditio. Tertio, quando ex vnavel vtraque: quæritur tamen an actio detur ad reſoluendum: quod negat.

b *Recedi.* ipſo iure, & etiam arris datis: vt. C. qñ li. ab emp. diſ. j.

c *Præſtitis.* id eſt redditis: nõ vt quidam dicunt, iterum à te mihi venditis.

d *A te.* ſcilicet emptore.

e *Præſtitiſſes.* ſponte. nec enim is cogi poteſt: vt in fine huius legis.

f *Deſinere.* nunquid ipſo iure? puto ſic, vt ſtatim dicam.

g *Intereſt.* quo ad hoc vt precium non debeatur cum effectu. ſed re integra ipſo iure in altero caſu per exceptionem, ſecundum Io. vel dic (vt puto) ipſo iure in vtroque caſu: vt hic: licet agi nõ poſſit ex pacto tali: vt in fi. huius legis.

h *Cogam.* quid ergo de lege commiſſoria, & pacto addictionis in diem, vbi dominium trãsfertur ex pacto: vt C. de pactis inter emp. & ven. l. commiſſoria? Reſpon. illud re integra, & in ipſo contractu.

i *Conſtituantur.* ad qd pactũ nudum non ſufficit. Io. ſed nunquid etiam exceptionem in precio pariet? reſpon. non. Sed quid ſi venditor fuit confeſſus poſſidere nomine emptoris: nec tamen tradidit? videtur tradita: vt infra de rei vind. quædam. & de adquirenda poſſeſſ. quod meo. Item ſufficit aliquid fieri per quod venditor liberetur: vt infrà de reſcindenda vendi. l. cum emptor. Item non parit exceptionem hæc conuentio: quia ad hoc non apponitur, ſed vt contractus diſſoluatur.[a] Item & ſi fieret ad liberandum à primo contractu, non oportet: quia ab eo iam erat liberatus. ſed rei vin. habet emptor, vel vti poſſi. ad quod infra de contrahen. empt. l. ſi cum fundum venderes. §. fere. de qua tollenda non fuit actum: vt infrà tit. j. cum Aquiliana. Item actus econtra ſimilis priori hic non fuit, quod eſt opus: vt. C. quando li. ab emp. diſce. l. j. econtra hic videtur ſimilis actus retro eſſe: cum res erat apud venditorem: vt inſtit. de re. di. §. interdum. ſed certe ibi dicit cõtra. ſcilicet non eſſe traditam. at hic verus actus deſideratur: vt. C. quando lic. ab empt. diſce. l. j. Item pro hoc, quia tradito inſtrumento: ergo res: vt. C. de don. l. j. ergo econtra eo inciſo: vt infra de regulis iuris. l. nihil tam naturale. ſed illud re integra. Item liberatur fideiuſſor & venditor etiam ſi promiſerit animo nouandi: & ſic liberatus videtur à prima: vt infra de reſcindenda ven. l. emptio. ſed ibi res eſt integra: & ſecunda obligatio eſt liberatio primæ. Item ad donationem trahe: nec ob. inſtitut. quib. mo. tol. ob. §. vlti. quia & hæc fit conſenſu: vt. C. de dona. ſi quis argentum. §. fin. præterea non dicit lex, quòd non exigatur retro actus in aliis: ſed re integra in aliis non ipſo iure: ſed per exceptionem re integra: hic ipſo iure: vt ſupra eodem. l. ſi vnus. §. pactus ne peteret.

Bald. hic dicit iſtam gloſſ. ſingul. quod vbi productio contractus eſt bona fides ibi eſt eius diſſolutio ſine diſtractus. Bolog.

PEr quos.] CASVS. Filius & ſeruus nobis adquirere poſſunt, & aliæ perſonæ quæ enumerantur inſti. per quas perſo. no. adqui. vſque ad. §. ex his. ſic ergo iſtæ perſonæ nobis adquirere poſſunt per ſtipulationem, ſi pacifcãtur nc à nobis petatur: & bene valet pactũ: & poſſunt nobis adquirere. Viuianus.

k *Pactis.* fallit in illis caſibus in quibus ſtipulatio ſufficit, ſed nõ pactum: vt diximus ſuprà eodem, in traditionibus.

l *Placet.* ſcilicet tam ad agendum quàm ad excipiendum, ſecundum Io. & ſunt iſtæ perſonæ ſex: filius, ſeruus proprius, & ſeruus alienus bona fide poſſeſſus: & liber homo quem bona fide poſſideo: & ſeruus in quo habeo vſumfructum: & ille in quo habeo vſum: vt dicitur per ordinem inſti. per quas perſo. no. adqui. vſque ad §. ex his. addo etiam per procuratorem. nam licet ſtipulatione nobis non quærat niſi in caſibus: vt no. inſti. de inuti. ſtip. §. ſi quis alij. tamen pacto nobis adquirit exceptionem dolivt ſupra eo. reſcripti. §. ſi.

IMperator.] CASVS talis eſt: & trib[m] modi ſcõſueuit notari. Primo ſic: Pone Titium eſſe mortuum, & feciſſe teſtamentum, & inſtituiſſe ſibi quoſdam ſuos cognatos hæredes, qui erant abſentes. venerunt quidam extranei qui credebãt ſe inſtitutos eſſe, & adierunt hereditatem. veniunt creditores here. & faciunt pactum de non petendo parte de biti iſtis poſſeſſoribus hereditariis: & aliam partem volunt ſibi ſolui. quæritur an pactum proficit adgnatis inſtituris? Et reſpon. quod prodeſt: & creditores debent ſtare pacto, ſi idonei ſunt. & hoc litera dicit. Secundo ponitur ſic: Titius fecit teſtamentum, & inſtituit ſibi heredem adgnatum: alij agnati cum quibuſdam creditoribus extraneis, qui ſcilicet adgnati creditores erãt teſtatoris, & pares ſunt in debito, & in numero, volunt remittere debitorum partem, & aliam recipere cum ſint pares: quorum dicto potius ſtabitur, quæritur. Et reſpon. quòd habenda eſt ratio neceſſariarum perſonarum, ſi idoneæ ſint. vnde iſtæ coniunctæ perſonæ præferentur aliis creditoribus. Tertio modo ponitur hic caſus: Pone quòd Titius inſtituit ſeruum vel filium heredem: poſtea extraneus cœpit poſſidere hereditatẽ, & adquiſiuit pactũ de nõ petendo creditorib[o] hereditariis. creditores, quia non fecerunt ei pactum, conuenerunt eos, id eſt ſeruum vel filium. ſed illi extranei fecerunt pactum. quæritur nunquid pactũ extranei proſit eis? Et reſpõ. quòd ſic. Viuianus.

m *Imperator.* Pone caſum tribus modis: primo extraneus qui poſſidet alienam hereditatem, pactus eſt cum creditoribus vt ſint certa portione contenti. adgnati vel cognati vindicant ab eo hereditatem.

n *Partem.* ſcilicet debiti.

o *Ex bonis.* ſcilicet defuncti.

p *Prius.* id eſt potius dicendum eſt habendam rationem neceſſariarum perſonarum, quàm contrariarum, vel quàm extraneorum: vt ſcilicet doli exceptio eis patrocinetur, nõ pacti directa: vt ſic tollantur contraria duo ſupra eodem. ſi tibi. §. cum poſſeſſor. & infra titulo primo. l. tertia. §. finali. quæ ſunt contra. Sed nonne dicit, licet ab extraneo? Reſpon. ita, quia videbatur non prodeſſe pactum, niſi ab aliis eſſet adgnatis in remotiori gradu conſtitutis factum. & dic, ſi idoneæ ſunt, id eſt quamuis idoneæ ſint perſonæ neceſſariæ ad ſoluendum totum. & hoc non affectione heredis extranei fecit: vt. C. eodem. ſi actionem. Secundo pone quòd bona cuiuſdam vendebantur, quia heres nolebat adire, qui habet creditores adgnatos

ABemptione[a], venditione, locatione, conductione, cæteriſq; ſimilibus obligationibus, quin integris omnibus, cõſenſu eorum qui inter ſe obligati ſint, recedi[b] poſſit, dubium non eſt. Ariſtoni hoc amplius videbatur, ſi ea quæ me ex empto præſtare tibi oporteret, præſtitiſſem: & cum tu mihi precium deberes, conueniſſet mihi tecum, vt rurſus præſtitis[c] mihi à te[d] in re vendita omnibus quæ ego tibi præſtitiſſem, precium mihi nõ dares, tũque mihi ea præſtitiſſes[e]: precium te debere deſinere[f]: quia bonæ fidei (ad quam omnia hæc rediguntur) interpretatio hanc quoque conuentionem admittit. nec quicquam intereſt[g], vtrum integris omnibus in quæ obligati eſſemus, conueniret vt ab eo negocio diſcederetur: an in integrum reſtitutis his quæ ego tibi præſtitiſſem, conſentiremus ne quid tu mihi eo nomine præſtares. Illud plane conuentione quæ pertinet ad reſoluendum id quod actum eſt, perfici non poteſt, vt tu quod iam ego tibi præſtiti, contrà præſtare mihi cogaris[h]: quia eo modo non tam hoc agitur, vt à priſtino negocio diſcedamus, quàm vt nouæ quædam obligationes inter nos conſtituantur[i].

Quorum ſtipulatione nobis adquiritur, eorundem & pacto. hoc dicit. qui ſunt iſti, ponitur in gloſſ. Bartolus.

LIX. PAVLVS libro tertio Regularum.

B PEr quos adquiri nobis ſtipulatione poteſt, per eoſdem etiam pactis[k] conuentis meliorem conditionẽ noſtram fieri poſſe placet[l].

Iſta lex in gloſſ. legitur tribus modis. pone caſum ſecundum lect. quæ eſt melior, & magis notabilis. vbi eſt paritas in cumulatione debiti, dignitatis, & numero perſonarum, præſtruntur voces conſanguineorũ. hoc dicit. pro hac lect. facit. l. 1. infra de priuileg. cred. ſed ſecundum alias duas lect. hoc dicit. Pactum factum ei qui putabatur heres, porrigitur ad eum qui in veritate eſt heres. hoc autem intelligitur ſi contemplatione hereditatis ſit factum: non ob. ſupra eod. ſi tibi §. penul. Bartolus.

LX. PAPIRIVS IVSTVS libro octauo Conſtitutionum.

C IMperator[m] Antoninus Auidio Caſsio reſcripſit, ſi creditores parati ſint partem[n] ex bonis[o] licet ab extraneo conſequi rationem habẽdam prius[p]

ſuos quoſdã,& alios extraneos.pares ſunt adgnati aliis extraneis & in cumulo debiti,& in numero,& in dignitate.neceſſariarum perſonarum ſentẽtia eſt eligenda,ſiue eligant minorem partem debiti,aliis eligentibus maiorẽ,vel econtra.& pones ibi,ſi idoneæ ſunt ſcilicet alijs in cumulo debiti, & in numero, & in dignitate. Terto pone, plures gradatim ad hereditatem vocãtur. pacti ſunt creditores cum eo qui erat extraneus heres ab inteſtato & in vlteriori gradu, vt certa parte ſint contẽti aduerſus eum: multo magis hac parti contenti eſſe debent contra neceſſarios heredes, puta filios vel ſeruos. Alij enim qui in poteſtate defuncti nõ erant, extranei heredes dicuntur: vt inſtitutionibus de heredum qualitate & differentia. §. extranei. & C.de rei vxoriæ actione.§.extraneum. & ſecundum hoc dic, ſi,id eſt quanuis idonei ſint ad ſoluendum.vel dic, ad ſuccedendum: & dictio, ſi,propriè ponitur. Et ſic not. quòd ſecundum tertium caſum,neceſſariæ perſonæ appellantur filii & ſerui: vt inſtitutionibus de hæredum qualitate & differentia, in principio. &.§. ſui. & in aliis duobus dicuntur adgnati & cognati:vt ſupra de iuſtitia & iure.l.finali.

† *Bal.dicit iſtum textũ eſſe ſing.ſecundũ vnã lec. gloſ.ad hoc quòd vbi cõſulta perſona & extraneus deputantur ad aliquid faciendum: ſi diſcordãt, præfertur opinio coniuncta.Bolog.*

Necẽſſaria perſonæ quæ dicantur.

a *Si idoneæ ſint.* ſcilicet ad ſoluendum, ſecundum primum caſum:vel dic,ad remittendum,ſecundum ſecundũ caſum.vel dic, ac ſuccedendum,ſecundum tertium.

NEmo] *CASVS.* Si paciſcar tecum ne vendam fundum meum,vel ne faciam locum meum religioſum,vel quocũque alio modo paciſcar:non valet tale pactum. Viuianus.

b *Nemo paciſcendo.* Primo dicto huius legis & ſecundo eſt contra.C.de pac.inter emp.& ven.l.ſi.Sed ibi in traditione factum fuit.Et ſic ſoluitur aliud cõtra quod toti huic legi contradicit. ï.e. in traditionibus.&.C. de re. permu.l. rebus.&.ĵ. de reli.l. quod ſi locus.Item toti legi contradicit.ĵ. de aqua quoti & eſti. l.j.§.ſi quis.ſed ibi intereſt paciſcentis vt alius nõ quęrat aquam in ſuo,ne ſuus fons exicceturvt.ĵ. de ſerui. quotiens. vel quod dicit hic non poſſe agi:verũ eſt præciſe:ſed ad intereſſe agi poteſt,ſi intereſt:vt ibi.Item ad primum & ad ſecundum eſt contra.C.de re.ali.l.ſi.ſed ibi nõ dicitur valeat vel non valeat tale pactum:ſed dicit quòd videantur eſſe prohibita,ſi alienatio alicuius rei eſt inhibita. Item ad vltimum eſt contra.ĵ. de diſtrac. pig.ſi creditor.§.ſi.ſed ibi manifeſte intereſt creditoris ne debitor vendat pignus. Accurſius.

SI reus.]*CASVS.*Feciſti mihi pactum de non petendo,cum tibi.x.deberẽ:& ſic & ego & fideiuſſor meus ſumus liberati. poſtea feci tibi pactum vt liceret tibi à me petere.an fideiuſſor cum iam ſit liberatus,reincidat in obligationem primã,quæritur.Et reſpon.quòd fideiuſſor non reincidit in primam obligationem. Viuianus.

Reo principali liberato,liberatur & fideiuſſor.

c *Prodeſſe.* nã reo liberato,per conſequens fideiuſſor liberatur:vt.ĵ.de reg.iur.l.cum principalis.&.ĵ.de noua.l.nouatio.

Liberatio ſemel cõpetens eſt perpetua.

d *Poſſe.* Not.liberationem ſemel competentẽ perpetuam eſſe, niſi liberatus velit iterũ obligari:ſicut & omne beneficiũ perpetuum eſt:vt in auth.cõſti.quæ de dig.§.illud.col.vj & facit.ĵ. de reg.iur.id quod noſtrũ.&.C.de loca.& con.ſi cum Hermes. &.C.de fideiuſ.nouatione.Sed cõtra.ï.eo.ſi vnus.§.pactus.in fi. § Sol.vt ibi.Item cõtra.ĵ.quod me.cau.l.metum.§.fin.&.l.illud. vbi fideiuſſor reincidit in obligationem.Sed ibi fingitur nec liberatus,cum prætor eum in integrum reſtituere polliceatur:vt ĵ.de in integ.reſti.l.nemo videtur.

DE TRANSACTIONIBVS.

Dixit de pactis in genere:nunc in ſpecie.

QVi tranſigit.] *CASVS.* Hanc ſignat rationem inter pactum & tranſactum:& differentiam aſſignat.nam tranſactio fit cum dubium eſt debitum:vt ecce peto à te.x.tu autem negas te debere.vnde mihi das aliquid tranſactionis nomine: aliter non eſſet tranſactum:& ſic de re dubia, & lite incerta. ſecus videtur in pacto: vt ecce peto à te.x.quę mihi debes.tu autem non negas te debere. poſtea tibi facio pactũ de non petendo nullo mixto.& ſic in duobus differt tranſactio à pacto:vt hic. Viuianus.

DE TRANSACTIONIBVS.

TITVLVS XV.

I. VLPIANVS libro quinquagẽſimo ad Edictum.

QVi tranſigit,[a] quaſi de re dubia, & lite incerta neque finita [f] tranſigit. Qui verò paciſcitur, donationis cauſa rem certam & indubitatam [g] liberalitate remittit.

Tranſactio fit per pactum ſimplex,& per acceptilationem.h.d.

II. IDEM libro ſeptuagẽſimo quarto ad Edictum.

TRanſactum accipere[h] quis poteſt non ſolùm ſi Aquiliana ſtipulatio fuerit ſubiecta, ſed & ſi pactum conuentũ fuerit factum.

Tranſactio inter ſcriptum heredem,& venientem ab inteſtato,legatarii non præiudicat. Bartolus.

III. SCAEVOLA libro primo Digeſtorum.

IMperatores Antonin' & Verus ita reſcripſerunt: Priuatis pactionibus non dubium eſt tum,licet non ſit dubium quin debeatur. Eſt autem dubia res per negationem: vt C.quibus ad li.procla.non licet.l.fin.ſiue fiat extra iudicium,ſiue incerta lite,id eſt propter litem. & ſic tranſitiue,hoc eſt per iudicium:vt hic,&.ĵ.de condi. inde. eleganter.§.ſi quis.& ideo dic lite præſente,vel futura.& ſic totum pro vno ponitur.vel dic quod pro duobus.& quod dicit dubia, ſcilicet extra iudiciũ.& quod dicit,incerta lite,ſcilicet præſente iam conteſtata:& in idem recidit ſiue lis ſit iuſta,ſiue iniuſta: vt.C.e.l.ij.dummodo quiagit vel defendit,credat iuſtam cauſam ſe foueremon aliàs:vt.ĵ.de condic.inde.l.in ſumma.in prin. ſecũdum Fede.tu dic in actore idem:ſed in reo licet iniuſte reſiſtat,tenet tranſactio:vt.C.e.ſub prætextu.licet per actionẽ vel replicationem doli conſultur actori:vt ibidem dicitur. Item nõne fit ſuper certo:vt.ĵ.eo.de his.quæ eſt cõtra?Rñ.vt ibi.Ac.

Hoc verum vt pactũ fiat merẽ ex cauſa donationis: aliàs ſecus Iaſ.

Tranſactio duplicatur ſit.

Tranſactio ſit per pactum ſimplex,& per acceptilationem.h.d.

Tranſactio inter ſcriptum heredem,& venientem ab inteſtato,legatarii non præiudicat. Bartolus.

Dicit capitẽ dotis pactum in genere. aliàs pronotat,ſecundum quosdam: quia quandoque fit ſuper re non dubia: ſecundũ alios ſuper alimentis præteritis: vt.C.e. de alimẽtis. & infra eo.cum hi.§.cã. Item propter fideicommiſſum futurum:vt C.de pac.l.j.& C.e.de fideicommiſſo. tu dic quòd eſt veritatis expreſsiuum: & in dictis legibus verbum, tranſactio, impropriè ponitur. vel etiam eſt ibi prius dubium quãtum,licet non ſit dubium quin debeatur. Eſt autem dubia res per negationem: vt C.quibus ad li.procla.non licet.l.fin.ſiue fiat extra iudicium,ſiue incerta lite,id eſt propter litem. & ſic tranſitiue,hoc eſt per iudicium:vt hic,&.ĵ.de condi. inde. eleganter.§.ſi quis.& ideo dic lite præſente,vel futura.& ſic totum pro vno ponitur.vel dic quod pro duobus.& quod dicit dubia, ſcilicet extra iudiciũ.& quod dicit,incerta lite,ſcilicet præſente iam conteſtata:& in idem recidit ſiue lis ſit iuſta,ſiue iniuſta: vt.C.e.l.ij.dummodo quiagit vel defendit,credat iuſtam cauſam ſe foueremon aliàs:vt.ĵ.de condic.inde.l.in ſumma.in prin. ſecũdum Fede.tu dic in actore idem:ſed in reo licet iniuſte reſiſtat,tenet tranſactio:vt.C.e.ſub prætextu.licet per actionẽ vel replicationem doli conſultur actori:vt ibidem dicitur. Item nõne fit ſuper certo:vt.ĵ.eo.de his.quæ eſt cõtra?Rñ.vt ibi.Ac.

Bal. Iaſon. Fulg.

Et indubitatam. &,pro id eſt.ſed quid ſi erat cõtrouerſia lite etiam iam conteſtata: ego tamen gratis remitto?Reſpon.& tunc dicor[c] remittere rem certam,id eſt litigium,quod certum eſt:& ſic eſt pactum.

Tranſactum.]*CASVS.* hac lege dicitur quòd duobus modis fit tranſactio:per Aquil.ſtip.vt ecce cõuenio te ad.c.tu negas illa.c.debere.vnde tranſegimus pro.l.& ego te interrogaui,quicquid mihi debes vltra.l.promittis mihi animo nouandi? tu promittis:& poſtea interrogas me,habes ne acceptum?Et reſpon.quòd ſic.Alio modo ſimpliciter fit tranſactio:puta ſine Aquilia.ſtipulatione. Viuianus.

Tranſactum accipere. id eſt cõcedere.q.d.poteſt fieri tranſactio duobus modis.per Aquil.ſtipulationem,& ſine ea,& cũ ea: vt accepto eo quod nomine tranſactionis dari cõuenit,reſiduũ quod peto, deduco in ſtipulationẽ Aquil. & accepto fero. de qua habes inſti.qui.mo.tol.obli.§.idem per.verſi.eſt autẽ.& ꝓpter hunc modum quaſdam leges ponit in hoc tit. vt infra.e.l. Aquiliana.&.l.ſeq.&.l.pacto.

IMperatores.]*CASVS.* Titius me heredem ſcripſit,& annuã multa legata reliquit,& libertates.& mater Titij petiit à me hereditatẽ Titij:& dicit teſtamentum nõ valere:cũ ipſa ſit legitima heres.tandẽ tranſegi cũ ea,& aliquid ei dedi.veniunt modo legatarij:legata petunt,ego defendo me ab eis:cũ nõ habeã

à Titio,

à Titio,sed à matre per trãſactionem:vnde nolo ſoluere legata. nec propter trãſac.prejudicatur legatariis nec libertatib[a]: vnde teſtamentũ nihilo minus valet.[CVM TRANSACTIO.] Retẽto eodem caſu pone quòd Titius matri ſuæ & cuidam alij ec.legauit in codicil.vnde cum ignorauit.c.ſibi legata,tranſegit cum herede Titij pro l.apparuit poſtea oſtẽſis codicillis, q̃ matri e. erãt legata pro parte ſua . dicit hic quòd iſta mater alia. l.petit: quia nõ præiudicauit ſibi. & eſt ratio, quia codicilli non fuerunt oſtenſi de his.c.[DEBITOR.] Duobus modis ponitur hic caſus . Primo, Obligaui tibi codicem meum, & deceſiſti,inſtituiſti heredem Septiciũ : & cũ Mæuius poſſideret hereditatẽ tuam dicẽs ſe heredẽ : & cũ agerem aduerſus eum pig. act. tranſegimus ſuper pig. act. cum ipſo Mæuio. cum nõ redderet mihi codicem,& ego ei pecuniã ſoluere, reperitur quòd Septici[a] erat heres.volo agere contra Septiciũ verũ heredem pig.ac.hic dicitur quòd tranſactio quã feci cum Mæuio, non nocet mihi, nec prodeſt Septicio. Item Septici[a] nõ poterit repetere à Mæuio id qđ dedi Mæuio nomine tranſactionis . Secũdo modo ponitur hic caſus.Pone retento eodẽ caſu,quòd tranſactum eſt ſuper ſorte:vt puta tranſegi cum Mæuio ſuper ſorte. ſi ego debitor contra verum heredem ago pig. act.& heres petat debitum:an iſti heredi reo trãſactio noceat in petitione ſortis annuæ , & an petet Septicius à Mæuio quod actum eſt tranſactionis nomine?Reſpon.vt in litera.Viuianus.

non lædi ius cæterorum. [a] quare tranſactione quæ inter heredem [b] & matrem defuncti facta eſt,neque teſtamentum reſciſſum videri * poſſe, neq; manumiſſis vel legatariis [c] actiones ſuæ ademptæ.quare quicquid ex teſtamento petunt,ſcriptum heredem conuenire debẽt : qui in tranſactione hereditatis aut cauit ſibi pro oneribus hereditatis:aut ſi non cauit,non debet neglegentiam ſuam ad alienam iniuriam referre. [d]

Tranſactio non porrigitur ad codicillos poſtea repertos.hoc dicit.

Cum tranſactio propter fideicõmiſſum facta eſſet,& poſtea codicilli † reperti ſunt: quæro, an quanto minus ex tranſactione conſecuta mater defuncti fuerit, quàm [p] parte ſua eſt: id ex fideicommiſſi cauſa cõſequi debeat. Reſpõdit debere. [e]

Tranſactio facta cum putatiuo herede, ad verum heredem non porrigitur. Bart.

Debitor cuius pignus creditor diſtraxit: [f] cum Mæuio,qui ſe legitimum creditoris heredẽ eſſe iactabat, minimo [g] trãſegit. poſtea teſtamẽto prolato Septicium heredẽ eſſe apparuit.quæſitum eſt,ſi agat pigneraticia debitor cum Septicio:an is vti exceptione poſsit tranſactionis factæ cum Mæuio, qui heres eo tempore non fuerit:poſsitq; Septicius pecuniam [h] quæ Mæuio vt heredi à debitore numerata eſt,condictione [i] repetere,quaſi ſub prætextu hereditatis acceptam.Reſpondit, ſecundum ea quę proponerentur,nõ poſſe: [k] quia neque cum eo ipſe tranſegit:nec negocium Septicij Mæuius gerens accepit.

Per Aquilianam ſtipulationem omnes obligationes tolluntur ,ſi hoc actum eſt : ſed in dubio non tolluntur ,niſi illa de quibus eſt cogitatum.h.d.cum ſeq.l.Barto.

IIII. VLPIANVS libro quadragenſimo ſexto ad Sabinum.

AQuiliana [l] ſtipulatio omni modo omnes precedẽtes [m] obligationes nouat & perimit: ipſaq́ue perimitur per acceptilationem . & hoc iure vtimur. Ideoq́ue etiam legata ſub conditione [n] relicta, in ſtipulationẽ Aquilianam deducuntur. [o]

A quæri.& ſecundum hoc dic,an is,ſcilicet Septicius. vel dic ſecũdo tranſactũ de forte, [b] non de pignore.vnde queritur,an ſi debitor cõtra verum heredem agat pigneraticia actione, & heres petat debitum:an heredi facta trãſactio ſuper debito noceat: & an pecuniam Mæuio ſolutam ex cauſa trãſactionis repetere poſſit idem heres.& ſecũdum hoc dicit,an is,ſcilicet debitor.& ſecundum has duas expoſitiones caſus in fi.§.reſponſionem aptabis.

B

C

D

---

a *Ius intellectus eſt vt* — *rius in ſecundũ propter contrarium glo.ſeq.non eſt ver[a].Ia.*

b *Iſte intellectus quãuis placeat Ang.diſpõnet tamen Ia.& ver[a] intellectus eſt quòd tranſactio fuit facta ſuper debito & pigno re.Fulgo. Albe.& Ias.*

* *videtur eſſe.*

† *No. quòd licet tranſactio ſit generalis,non porrigitur ad codicillos poſtea reperto.*

a *Septicii.* ſcilicet publicorum,vel priuatorum:vt.ĩ.de pac. ius publicum.&.l.ſi vnus.§.item ne experiar.& infra de reg.iur. l.nemo poteſt.& infra ad legem Fal.l.iij. in princ.& quia ſic eſt generaliter dictum:ergo in caſu qui ſequitur,quare &c.

b *Heredem.* ſcilicet ſcriptum.

c *Legatarijs.* ſcilicet aliis.nam & manumiſſi legatarij ſunt:vt.ĩ. de lega.iij.l.cum in ſubſtitutione.

d *Reſerre.* vt hic,& ar.ĩ.de noxa.electio.§. penul.in fi.& quando actio de pecu.eſt anna.l.j.§.item.ſic ergo ſcriptus cõuenitur, vt hic.Sed contra.ĩ.eo.l.controuerſia.Solue vt ibi.

e *Debere.* imò videtur quòd non,niſi per reſtitutionẽ:ſicut ille qui prius fuit repulſus à petitione fideicõmiſſi vel legati , quaſi teſtamentũ non valuerit filio præterito : qui filius poſtea noluit agere per cõtra tabu.nã non redit ad fideicõmiſſi petitionẽ niſi per reſtitutionẽ:vt.ĩ.de excep.rei iudi.l.ij.quæ eſt cõtra.Sol.ſecundũ Ir.hic ſpeciale in matre.hoc non valet:vt in prædicto ti. de except.rei iudi.l.ſi mater.nam & ibi per reſtitutionẽ ſuccurritur.Dic ergo hic in trãſactione ſpeciale:quia de his &c.vt.ĩ.e. de his.ſed ibi nõ fuit tranſactio,ſed ſententia . Item alia ratione mater non videtur admitti,quia fideicõmiſſarius ſi trãſigat cum herede pro paruo,credens parum eſſe in hereditate,veniens nõ auditur contra trãſactionem,licet poſtea multa appareant: vt.ĩ. ad Treb.l.Lucius.§.fi.quæ eſt contra.Sol.quidam dicunt,immo auditur.& quod ibi dicit auditur,ſi nõ tranſegit, ſubauditur maxime.ĩ.e.qui cum.§.qui per fallaciã.Tu dic quòd ibi teſtamentum & omnis vltima voluntas fuit exhibita in tranſactione: ideoque tenuit,hic non:& ſic nõ tenuit,vt.ĩ.eo.de his.&.l.nõ eſt.

f *Diſtraxit.* non iure, ideoque cœpit teneri debitori actione pigneratitia.

g *Minimo.* dato debitori propter diſtractionẽ pignoris. [a] & ſecundum hoc dices ſolutam ſortẽ Mæuio, & de eius repetitione

[a] *Septicii.*

h *Pecuniam.* ſcilicet ſortem totã ſolutam. nam tranſactũ fuit de pignore.& hoc ſecundum primũ caſum. vel dic pecuniam , ſcilicet modicã nomine tranſactionis datam, cum fuit tranſactum de ſorte,ſecundum ſecũdum caſum.

i *Condictione.* certi: cum certũ petatur : vt infra ſi cer.peta.l.certi condictio.

k *Non poſſe.* neq; exceptio locum habet, neq; pecuniam à Mæuio repetit Septici[a].& ſic ad vtrũque reſpondet : vt ſtatim patet cũ reddit rationem: & ſic factum cum poſſeſſore,non præiudicat nec proficit vero heredi. ſic infra de peti. here. l.at vbi.&.ĩ.de pac. ſi tibi.§.ſi. &.l.ſi vnus.§. item ne experiar . Sed cõtra de peti.here.ſed & ſi lege.§. petitio. in gloſ. ſunt exacta. &.l. poſt ſenatuſcõſultum. &.l.euicta.&.l.ſi poſſeſſor.j.§.ait ſenatus.ibi,bonę fidei.in quib[a] dicitur quòd quicquid poſſeſſori eſt ſolutum,repetit peritor.& ideo hæc ſors ſecundum primum,vel quod datum eſt pro ſorte, ſecundum ſecundum,debet reddi vero heredi. Sol.illud verum eſt cum inſtitutus heres habet ratũ quod geſsit poſſeſſor illico cum ſcit ſolutum eſſe Mæuio.hic cum nõ habet ratum:& ſic ſtatim eſt adquiſita condictio indebiti debitori.hęc ſolutio ad primam caſus poſitionem refertur. vel dic hic [c] ad ſecundam non reſtituitur:quia videtur ex negatione ſua conſecutus: vt ar.ĩ. de here.ven.l.venditor. hoc ad ſecundum caſum. vel dic, Mæuius accipiẽdo accepit indebitum:quia iam debitum fuerat ſolutum creditori defuncto:& indebitũ quod recipit poſſeſſor hereditatis,vero heredi nõ reſtituitur:vt.ĩ. de peti.here. ſi poſſeſſor.j. §.ait ſenatus.ibi,bonæ fidei.& hoc ſecũdum primum caſum. ſed leges contrariæ loquuntur cum debitum eſt ei ſolutum . Item contra.ĩ.de conſtitu.pecu.ſi poſt.ſed ibi ceſſa à poſſeſſore fuit actio de conſtit.& ideo eam exercet.

c *Iſta ſolutio eſt verisſima:& ſ. cedit tamen do ſecundũ intellectum. Bar.& Ia.*

Aquiliana.]CASVS. Tu tenebaris mihi ad.x.ex cauſa venditionis.Item tenebaris mihi ex locato & ex multis aliis cõtractibus : & poſtea ſtipulatus fui à te ſic : quicquid mihi debes ex tali & ex tali contractu,& ex cauſa legati,promittis mihi animo nouãdi?dixiſti,promitto.& ego reſpondi,acceptũ habeo,ac ceptumque tuli,cum tu me interrogaſti.iſta eſt ſtipulatio.

l *Aquiliana.* à Gallo Aquilio ſic dicta:vt inſtit.qui.mo.tol. ob. §.eſt autem prodita.

m *Precedentes.* & etiam ſequentes ſi adiiciatur verbũ, oportebit:vt in.d.§.inſtit.&.ĩ.de accep.l.& vno.§.j.ita tamen ſi de omnibus eſt cogitatum:aliàs non:vt.ĩ.l.proxi.

n *Sub conditione.* quid autem ſi pure:aliàs in diem certam: & in ſpecie certa:nunquid poſſunt deduci in Aquilianam ſtipulationem?Reſpon.nõ ipſæ res obligatæ:quia ſunt in dominio legatarij:ſed per alium modũ deducentur à legatario in Aquilianã ſtipulationẽ.quem modũ habes.ĩ.de ver.obli.l.ſcire debemus.§.fi.

o *Deducuntur.* ſed cõditione demum exiſtente apparebit: vt.ĩ. de accept.l. quod in diem. & coniunge. l.proxi. cum iſta:& dic cum,id eſt quia,ſecundum Ioan.& leges reſtè.

Cum Aqui-

Cum Aquiliana.] CASVS. Hæc lex cum ſuperiori cõtinuatur. & caſus eſt talis: Debebas mihi. x. ex vno cõtractu, & .x. ex alio. Itẽ tenebaris mihi ex cauſa depoſiti: poſtea ſtipulat⁹ fui: promittis mihi quicquid debes, & animo nouãdi? Reſpondiſti, promitto: & tu dixiſti mihi, habes ne acceptum? ego reſpõdi, accep. habeo. & non cogitaui de depoſito: nõ videor tibi accep. tuliſſe depoſitum. Vi.

a *Liberalitatem.* ſtipulationẽ Aquilianã vocat liberalitatem: quia liberat à primis: & qa ſperarur acceptilatio.

b *Fregit.* Not. à verbo generali aliquid excipi: vt dices.]. de ſer. verba. prædio. ſi ſeruus. & C. ad Velleia. l. iubemus.

† *Adde ſecundũ Taſ. hic, quòd idẽ eſt in inſtamento: quod nõ extenditur ad incogitata. in ca. veniẽt. & ibi gloſſ. extra de ureior.*

* *Ex tit. quãd. teſta. aper.*

V. PAPINIANVS libro primo Definitionum.

CVm Aquiliana ſtipulatio interponitur, quæ ex conſenſu redditur: lites de quibus non eſt cogitatum, † in ſuo ſtatu retinentur. Liberalitatem [a] enim captioſam interpretatio prudentium fregit. [b]

Super dependentibus ex vltima voluntate non poteſt tranſigi niſi veritate reperta per inſpectionem vel cognitionem vltimæ voluntatis. Paul.

VI. GAIVS libro ſeptimodecimo ad Edictum Prouinciale.

DE his* cõtrouerſiis quę ex teſtamẽto proficiſcuntur, neque tranſigi, [c] neque exquiri veritas aliter poteſt, q̃ inſpectis cognitiſq́ue verbis teſtamenti.

Si de virilibus ſententia dubitatur, poteſt tranſigi. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro ſeptimo Diſputationum.

ET poſt rem iudicatã tranſactio valet, ſi vel appellatio interceſſerit, vel appellare [d] potueris.

Tranſactio facta cum principali, prodeſt fideiuſſori etiam condemnato. Item ſoluendum ex cauſa tranſactionis inualida, in debiti ſolutionem conuertitur.

Si fideiuſſor cõuentus & cõdemnatus fuiſſet, mox [e] reus tranſegiſſet cum eo cui erat fideiuſſor condemnatus: tranſactio valeat, quæritur. & puto valere: quaſi omni cauſa & aduerſus reum & aduerſus fideiuſſorem diſſoluta. [f] Si tamen ipſe fideiuſſor condẽnatus trãſegit, tranſactione non peremit rem iudicatam: tamen eo quod datum eſt, releuari rem iudicatam oportet. Vſque adeo autem quod datum eſt, etiam ſi non proficit ad tranſactionem, extenuat tamẽ rem iudicatã, vt inde ſit & edictũ [g] & reſcriptum, [h] circa alimẽtorum tranſactionẽ citra prætoris auctoritatem factã, vt quod datũ eſt, proficiat ad alimenta: ita vt ſi quid amplius ex cauſa alimẽtorum deberi poteſt, id præſtetur: quod autem datum eſt, imputetur. [i]

Iuriſconſultus primò ponit verba cuiuſdam orationis facta per imperatorem. ſecundò exponit illa per totam iſtam. l. Et breuiter hoc intendo: Super alimentis relictis non poteſt tranſigi, niſi cauſa cognita prætore auctorante. proſequere vt in gloſſ. iſtud principium, eiuſdem &c. hic incipit exponere verbũ alimenta. Hæc oratio &c. hic exponit verbum, relicta. Bartolus.

a *Liberalitatem.* ſtipulationẽ Aquilianã vocat liberalitatem: quia liberat à primis: & qa ſperarur acceptilatio.

b *Fregit.* Not. à verbo generali aliquid excipi: vt dices.]. de ſer. verba. prædio. ſi ſeruus. & C. ad Velleia. l. iubemus.

c *Tranſigi.* vt ſi dicat legatarius deberi ſibi .x. heres de nihilo, ſed tranſigit pro quinque. Et poteſt dici q̃ ipſo iure teneat tranſactio: vt ar. C. de dona. ſpẽ. & .ĩ. ti. j. l. pactum. in fi. quę ſunt ar. contra. ſed doli replicatione cõſulitur ĩ eo de quo nõ cogitauit legatari⁹ deberi vltra id quod ex trãſactione accepit. Nã cogitauit debere decem, cũ deberentur quindecim: & ſic in aliis quinquẽ præiudicat ſi ſciuit: vt. ĩ. ti. j. l. tres fratres. & ſic de nihilo cogitauit. ſ. plus debere quàm id quod ex trãſactione accepit: & ſi nihil cogitabat remittere, in nihilo præiudicauit: vt. j. eo. qui cũ. §. fi. ſic ergo in quinque valet remiſſio, ſi de his cogitauit. vel forte etiã in eo de quo cogitauit, non valet: vt. ĩ. l. iij. §. j. & multo minus valebit de eo de quo non cogitauit. ſed nũquid pactũ gratuitũ valet? Reſpon. non in eo quod non cogitauit, p prædictas tres leges. Itẽ nunquid expreſſe hoc agi poteſt, vt omnis ſpes remittatur p pactum vel per tranſactionem. i. renuntietur huic legi? puto q̃ ſic: vt. C. de pac. ſi quis in cõſcribẽdo. Itẽ quid ſi ipſe heres ſit in tali trãſactione deceptus: vt quia plus dedit quàm debeat? Reſpon. non tenet tranſactio: ar. huius legis, licet maxime hæc lex ſit facta in odiũ heredum: quia legata occultãt. Item an in codicillis hæc habeant locum? Rñ. ſic: vt. ĩ. e. l. imperatores. §. j. & j. e. l. non eſt. Item ſi inſpiciantur verba, nonne ſient certi? & ſic nõ valet trãſactio: vt. ĩ. l. j. quæ eſt contra. Solutio. adhuc poteſt eſſe dubia: quia cũ dixerit denarios, non intelligitur de quibus. Item nota hãc legẽ loqui in vltimis voluntatibus, vbi magis fides ſcripturę habetur: vt. j. de cõdi. & demõ. in his. & C. de reb. cre. l. ſi. & j. quemad. teſta. ape. l. j. ſecus in inſtrumẽtis factis inter viuos, quæ pòſt reperta non vitiant tranſactionem: vt. C. eo. ſub prætextu.

d *Appellare.* ſcilicet tunc cũ tranſactio eſt interpoſita, vel aliter ſit dubium: vt infra eo. l. poſt rem.

e *Mox rem.* nõ intra triduum vel biduum: quia tunc etiã ipſe fideiuſſor poſſet appellare: & ſic tranſigere: cũ ſit dubia: vt. ĩ. in prin. huius legis. Alij dicunt quòd intra triduum hoc fuit: & ſic habet per alium, quod per ſe habere non poteſt. prima placet: vt infra proxime probatur.

f *Diſſoluta.* per exceptionẽ tranſegit: quãdo nec appellauerat, nec appellare poterat.

g *Edictũ.* à prætore.

h *Reſcriptũ.* à pricipe,

i *Imputetur.* ſic ergo quod nõ valet vt ago, valet vt valere poteſt. ſic. C. de lati. liber. tol. l. j. §. penul.

* *Cum.*] CASVS. Teſtamentũm feciſti. mihi alimenta legaſti: volo trãſigere cũ herede tuo. vtrũ poſſum ſine prætoris auctoritate, quia forte parum præſens accipere poſſum? & prætor videbit vtrũ ſit tranſigẽdũ, vel non. [HAEC ORATIO.] Dicitur hic q̃ quocũq; modo alimenta alicui relinquãtur, nõ poteſt trãſigi ſine prætore. [PLANE.] Si alimẽta relinquãtur ĩter viuos: ſine prętore trãſigi poteſt. [SIVE.] In quocũq; tempore relinquantur alimenta, ſine prætore trãſigi nõ poterit. [SI INTEGRA.] Mihi. c. legaſti, vt ex illorum. c. vſuris alar: & cũ moriar, illa. c. reſtituere debeam. nõ potero ſine prætore tranſigere. [SED ET SI CERTA.] Planus eſt. §. iſte. dictum eſt q̃ alimẽtarius nõ poteſt trãſigere ſine prętore. Illud verũ eſt quãdo ſperamus q̃ conditionẽ ſuã deteriorẽ faciat alimentarius. ſi autẽ faciat meliorẽ: tranſigere poteſt alimentarius. qualiter autem ſuã conditionẽ poſſit facere meliorem: ponit hic exempla. [NIHIL.] Dictum eſt. ĩ. q̃ alimentarius tranſigere nõ poteſt. verũ eſt, ſiue alimentari⁹ ſit libertinus, vel ingenuus: ſiue ſit pauper, ſiue diues. vltimo dictũ eſt. ĩ. q̃ alimẽtarius trãſigere nõ poteſt ſine prætoris auctoritate. nũc videndũ eſt quid in cognitione prætoris vertatur. primo quidẽ inquiret prætor de cauſa, ꝓpter quã qs trãſigere velit. & qualiter poſſit eſſe, ponit hic plura exẽpla. Itẽ inquiret prætor quantũ velit dare heres ipſi alimentario nomine tranſactionis. nã plus iuueni q̃ ſeni dãdum eſt. Itẽ inquiret prætor, vtrũ ſit bonæ vitæ alimẽtarius. Itẽ inquiret prætor de pſona heredis qui debet alimenta præſtare, qualis ſit qui trãſigit. dicitur hic q̃ ſi tranſigit alimentarius ſuper alimẽtis, nõ videtur trãſigere de veſtibus, nec de habitatione, ſed ſpecialiter de his trãſigere oportet. cætera plana ſunt. [SI VNI.] Legaui plurib⁹ ſic alimenta. Lego vobis fundũ, vt ex fructibus inde pceptis vos alatis. ꝓ iſtis alimẽtis erat fund⁹ obligatus. iſti alimẽtarij non poſſunt trãſigere ſine prætore: vt ſi vnus velit habere fundũ, dare alij pecuniã. nec poſſunt etiã ſine prætore vendere. Itẽ ſi lego alicui alimẽta: puta. x. corbes vini: ꝓ quibus obligaui ei vnũ fundũ vt ex eo alimẽta præſtẽtur: dicitur hic q̃ liberatio pignoris ſine prætore fieri nõ poteſt. [ARBITRATV.] Dicit hic q̃ ſi de parte, ſiue de toto trãſac. fiat, debet fieri auctoritate prætoris. [SI PRAETOR.] Si alimentari⁹ trãſigat ꝓtore auctore: & ꝓtor de nullo cognitionẽ habuit: vel habuit cognitionẽ, ſed nõ de oĩbus iſtis caſib⁹ trãſactio nõ valet. Itẽ dicit q̃ prætor alij hãc cognitionẽ delegare nõ poteſt. [TRANSACTIONES.] Fiſc⁹ inſtitutus fuit à Titio: qui Titi⁹ mihi alimẽta reliquit. dicit hic q̃ ſi volo trãſigere cũ fiſco herede: ꝓcu. Cæſaris debet cognoſcere. i. corã ꝓcuratore Cæſa. ſit trãſactio. Itẽ pone ecõtra q̃ ꝓcu. Cæſa. ſit iſtitui⁹ à Titio: q Titius mihi alimẽta reliquit. ſi volo trãſigere cũ ꝓcu. Cęſa. ꝓcu. fiſci cognoſcet ĩter me & ꝓcu. Cęſa. [SI CVM LIS.] Cũ mihi eſſent alimenta

menta relicta,egi contra aliquē heredē pro alimentis,cum negaret ſe teneri ad alimēta.an poſsit ſine prætore tranſigi:quæritur.Et reſpō.q̄ nō poſsit:quia poſſet lis fingi vt fieret trāſactio. [*SI EIDEM.*] Titius mihi nomine alimētorū.x.corbes ſingulis annis reliquit.Itē in alia manu legauit mihi.x.denar.Bon. vt ſtatim mihi darētur.

VIII. Ipse x libro quinto de omnibus tribunalibus.

† *hinc ſumptum eſt ca. 1.de ali. leg.Duar.*

CVm hi quibus † alimenta relicta erant, facilè tranſigerent, contenti modico præſenti:[a] diu[a] Marcus oratione in ſenatu recitata effecit,ne aliter alimentorū [b] tranſactio rata eſſet,quàm ſi auctore prætore facta.Solet igitur prætor interuenire,& inter conſentientes arbitrari, an tranſactio, vel quæ admitti debeat. Eiuſdem prætoris notio ob tranſactionē erit, ſiue habitatio, ſiue veſtiarium, ſiue de prædiis alimētum legabitur. Hæc oratio pertinet ad alimenta quæ teſtaméto vel codicillis fuerint relicta, ſiue ad teſtamentum factis,ſiue ab inteſtato. Idem erit dicendum & ſi mortis cauſa donata fuerint relicta,vel ab eo cui mortis cauſa donata ſunt, relicta. [e]

Sed & ſi conditionis implēdæ gratia relicta ſunt, [d] adhuc idē dicemus.[e] Plane de alimentis quæ non mortis cauſa [f] donata ſunt,licebit & ſine prætore auctore tranſigi.[g] Siue igitur in menſes ſingulos,ſiue in dies, ſiue in annos fuerint relicta:oratio locū habet.Sed & ſi nō fuerint perpetuò relicta,ſed vſque ad annos certos,idem eſt. Si integra quantitas [h] alicui fuerit legata,vt ex vſuris eius ſe alat, & mortis tempore pecunias reſtituat:non ceſſabit oratio,licet nō in annos [i] ſingulos videatur id relictū. Sed & ſi ſit certa quantitas relicta Titio,vel res, ita vt inde [k] alimenta Seio præſtentur:magis eſt vt tranſigere Titius poſsit.[l] Nec enim trāſactione Titij minuūtur alimenta [m] Seij.Idemq; eſt & ſi per fideicōmiſſum [n] aliméta ad hoc [o] legatario [p] fuerint relicta.

Tranſactio quæ ſit ſine prætore, per quā conditio alimentarii fit deterior, improbatur. ſecus ſi melior. Bar.

Eam tranſactionē oratio improbat,quæ idcirco fit, vt quis repræſentatam pecuniam conſumat. Quid ergo ſi quis citra prætoris auctoritatem trāſegerit,vt quod per ſingulos annos erat ei relictum,conſequeretur per ſingulos menſes? aut quid ſi quod per ſingulos menſes ei relictum erat, conſequeretur [q] per ſingulos dies? Quid deinde ſi quod conſummato anno vt acciperet, [r] initio anni conſequatur?& puto eā tranſactionem valere:quia meliorē † cōditionem ſuam alimentarius [s] tali tranſactione facit. Noluit enim oratio alimenta per tranſactionem intercipi. Nihil autē intereſt vtrum libertini ſint, quibus alimenta relicta ſunt, an ingenui:[t] ſatis locupletes, an minus.[u]

Nunc exponit quod dixerat in oratione, prætorem debere arbitrari. & breuiter hoc intendit:vbi requiritur cauſæ cognitio, inquirendū eſt de modo, cauſa, & perſona. B.

Vult [x] igit oratio apud prætorem [y] de iſtis quęri:in primis

† *Alimentarius ſine prætore poteſt ſuam conditionē meliorē facere, Limēta ſingulariter vt per Bart. in §. ſi prætor. j. ta. l.*

te.verſi.quid tamen.ſed hic forte nō tenet in prætudiciū alimētarij:quia per cōſequentiam deminuerentur alimenta:quod oratio noluit:vt.j.e.l.§. eam tranſactionem. verſic. quid ergo ſi quis.in fi.§.& ar.C.de vſu.rei iu.l.fi.§.fi.& hoc ſi de eadē re ſint relicta.quid ergo ſi non de eadē re?reſpō.nec tunc valet tranſactio:vt infra de adi.le.l.modus.& de ali.leg. Gaio. in prin.& infra.e.l.§.ſi vni.verſi.idem eſt.

Verſus.

a *Modico præſenti.* iuxta illud Claudiani:Omne futurū Deſpicitur,ſuadētque ſui præſentia fructū. Et illud vulgare:Ad præſens oua,eras pullis ſunt meliora.

b *Alimentorum.* ſcilicet futurorum,ſed præteritorum ſic:vt.C. e.l.de alimentis.& hoc ſi in vltima volūtate ſint relicta.aliàs indiſtinctè poteſt tranſigi:vt.j.e.l.§.plane.Item nunquid pactum gratuitū de his valet?Reſpō.non:ne inueniatur fraus:vt.j.e.l.§. tranſactiones.verſi.ſi cū lis.ſed contra.C.de pac.l.pe.Sol.hic in alimentis ſpeciale.Item not. dici tranſactionē dē his quæ certa ſunt,ſed improprie.vel dic quòd licet certa ſint quo ad hoc,qa ſingulis tēporibus tantū debētur:neſcitur tamen quātū durent.

c *Relicta.* ſcilicet ſunt aliméta: qua donatione honoratus grauari poteſt:vt hic,& infra de lega.ij cum pater.§ j.

d *Sunt.* ab herede ſubaudi.vt inſtituo te heredem ſi illi dederis alimenta.

e *Idem dicemus.* quamuis legatarius hic dici non debeat:vt infra ſi quis omiſ.cau.teſta.l.ſi quis ſub conditione.

f *Mortis cauſa.* id eſt non in vltima voluntate.

g *Tranſigi.* Not. plus ſubuenitur legatariis quàm creditorib⁹. Sed ar.cōtra.C.de iure deli.l.fi.§.licētia.& eſt ratio,quia fauorabiliores. *ADDITIO.* Tu dic quòd vbi creditores & legatarij cōcurrūt ad aliquid exigendum,magis fauetur creditoribus: quia tractatur de damno creditorū,& lucro legatariorum.in aliis magis fauetur legatariis,ſiuore vltimę voluntatis.Et hoc voluit dicere glo.Iaſ. *Plus ſubuenitur legatario, quam creditorib⁹.*

h *Si integra quātitas.* puta centum.

i *Annos.* & ſic videbatur ceſſare oratio,q̄ loquitur quādo in ſingulos annos vel mēſes relinquuntur.

k *Vt vulg.* in vi modi.

l *Poſsit.* ſcilicet Titius cum herede.

m *Minuuntur alimēta Seij.* imò videtur cōtra:cum Titius nō vltra teneatur quàm ad ſe puenit: vt.j. de leg. iij.l.j.§.ſciendum.&.l. ſed & ſi.§.fi.Reſpō.totū ad ſe peruenisſe videtur: cum ſuper hoc trāſegerit:vt ar.j. ad.l. Fal.l.iij.ij.reſpon. cōſequitur ergo quis, ſcilicet heres per alium, quod per ſe cū alimētario non poteſt. ſic.j. de accep.& per iuſiurandū.§.& ſi fideiuſſori.&.j.quę res pig. ob. poſ.l.Ariſto.§.j. & de lib.leg.ſi is. ſecundum Io.ſed quid ſi hic Titius non habeat aliunde vnde poſsit alimēta præſtare,niſi ex hoc legato,& hoc per trāſactionē remittat? Reſpon.ſi in fraudem alimentarij fuerit tranſactum,locū habet Pauliana:vt.j.de vſur.l.videamus.ij.§. in Fauiana.aliàs de iure cōmuni nulla eſt actio:vt.j. ſi quid in frau.pa.l.j.§. j.& eſt ar.huius diſtinctionis.j.de le.ij.ſi ſeruus pluriū.§.ſi quis an-

n *Fideicommiſſum.* ſcilicet in vi modi.

o *Ad hoc.* quidam habent,ab hoc:& alij ad hæc.

p *Legatario.* vt alij pōſtent:vel vt alij præſtēt,ſecūdū aliā literā.

q *Conſequeretur.* ſcilicet pactus eſt.

r *Acciperet.* ſcilicet ei relictum.

ſ *Alimentarius.* Facit ar.quòd ſi vendit Eccleſia vel minor in cauſam nō conceſſam,quòd tenet ſi fecerit conditionem ſuam meliorem:vt.j.de reb.e.ſi fundus ſit ſterilis.&.C.pro empt.l.fi. & inſti.de auct.tu.in prin.

t *An ingenuus.* ſic.j.de condic.furti.l.parui.&.j.de inſtito.l. ſed & ſi quis.§.parui.& in authē.de mona.§.j.col.j. Quid de ſeruis? idem ar.vt.j.de ali.leg.l.ſeruos.quod eſt ſpeciale.aliàs etiā cum prætore eius pactum non tenet:vt.ſ. tit.j. & heredi.§. quod ſi ſeruus.&.l.contra.§.filius.

u *Minus.* contra.j.e.l.§ ſed & perſonarum. Solu.vt ibi.

x *Vult.* quia cauſa cognita prior debet de his ſtatuere.igit &c.

y *Apud prætorem.* & à prætore.

a *Tranſigentium.* & cum qua tranſigitur: vt. j. e. §. in perſona.

b *Audiet prætor.* ſine cauſæ aſſignatione non [a] auditur: vt hic, & arg. j. de leg. j. filiuſfa. §. diui. & j. de infa. l. ij. §. ignominiæ. & eſt hic ar. vt teſtis cauſam ſui teſtimonij dicere debeat: [b] vt. C. de teſti. l. j. & in authen. de teſti. §. & licet. colla. vij.

a *Vnde hæc excepio, in qua allegat cauſam impedit proceſſum Bal.*

b *Hoc verũ ſi interrogatur. Bal.*

c *Alter eorum.* ſic ergo videtur quòd alimenta ibi ſint petenda & præſtanda, vbi heres domicilium habet. aliàs fruſtra hæc cauſa allegaretur. & eſt arg. pro hoc de an. lega. l. j. & l. Mœuio. §. vxore. Sed ar. cõtra infra de ope. lib. quod niſi. in fi. ſed ibi ſpeciale. vel fi velis dic q̃ ſunt præſtanda vbi alimẽtarius habet domicilium. ſed ideo poſſet trãſigi, quia poſſent ĩ itinere deperire quãdo mitterẽtur. Itẽ ſunt petenda vbi habuit teſtator domicilium: & vbi eſt maior pars hereditatis, & vbi teſtator dixit, vel verisimile eſt eũ voluiſſe: vt. j. de iudi. ſi fideicõmiſſum. ĩ prin. & §. fi. & l. ſed & ſi ſuſceperit. §. ſi libertus. Accurſius.

d *Et minutatim.* particularis ſolutio eſt dãnoſa: vt hic & infra familiæ erciſcun. l. iij. j. reſpon. & j. de ali. & cibaria. l. iij.

e *Modus.* ſcilicet magnus, vel paruus. Acc.

f *Fides.* qualis qualis, non vt ei ſoli ſit ſtãdum: & ſic non eſt cõtra. C. de reſcin. vendi. l. dolus.

g *Cum iuuene.* & ſic æſtimabitur forte ætas ſingulorũ: vt dicitur infra ad. l. Fal. l. hereditatum.

h *An ſequioris.* id eſt tales qui ſequuntur alios ſemper vt victum habeant, & ſic pendet eorum vita de alimẽtis, vt nil quærere per ſe ſciant. & ſic not. q̃ habetur perſonarũ delectus. Sed contra. ĩ. ea. l. §. nihil. Sol. ibi dicit quando ſine prætore fieret: hic quando cum prætore, qui de his inquiret.

* *Id eſt deteriores, ait Buda: quã lectionẽ tuetur Alcia. Certè extat aliquot locis apud Apuleium hæc dicta, & apud Am. Marcellin. lib. 18. Diuerſarum. 2. diſpun. ca. 31. legis ſequioris. qd forte & aptius eſt, & in vetuſtiſſ. codicib. reperitur.*

i *Facultatibus.* facultas inſpicitur, & propoſitũ, ſcilicet an ſint futuri clerici, vel laici, vel ſimiles. ſic &. j. de teſti. l. iij. in princi. & ſupra de adop. nec ei. §. eorum. verſi. & primum. & infra de re mili. l. nõ omnes. §. à Barbaris. & ĩfra de quæſtio. l. de minore. §. fin. & j. de teſta. tu. l. teſtamento. ij. §. penul. &. §. fin. & infra de accuſa. ſi cui. §. iiſdem. Accurſius.

k *Neque de veſtiario.* & ſic appellatione alimentorum hæc non continentur. ſed contra infra de ali. & ci. leg. l. legatis. &. l. fin. So. fauor alimentorũ facit, vt eorum appellatio cum de his præſtandis tractatur, largius accipiatur: vt ibi dicitur. hic vero de his finiendis per tranſactionẽ agebatur, vnde ſtrictius accipit. arg. j. de li. & poſthu. l. cum quidã. in fi. vel hic loquitur eũ alimenta & veſtiariũ & habitatio ſpecialiter legata ſũt. vnde de vnoquoque ſpecialiter eſt tranſigendũ. vbi vero intelligũtur relicta ſub illo verbo alimentorum: eũ eſt tranſactum de alimentis, & de his tranſactã videtur. arg. C. ſi pen. ap. mors interue. l. iij. Similiter verbo victus, omnia cõtinentur: vt infra de verbo. ſignifi. l.

de cauſa tranſactionis: dein de modo: tertio de perſona trãſigentiũ. [a] In cauſa hoc erit requirendum, quæ cauſa ſit trãſigendi. Sine cauſa enim neminẽ tranſigentem audiet prætor. [b]

Cauſæ ſerè huiuſmodi ſolent allegari, ſi alibi domicilium heres, alibi alimentarius habeat: aut ſi deſtinet domicilium trãſferre alter eorum: [c] aut ſi cauſa aliqua vrgueat præſentis pecuniæ: aut ſi à pluribus ei alimenta relicta ſint, & minutatim [d] ſingulos conuenire difficile ei ſit: aut ſiqua alia cauſa fuit, vt plures ſolent incidere quæ prętori ſuadeant tranſactionem admittere. Modus [e] quoque pecuniæ quæ in tranſactionẽ venit, æſtimãdus eſt: vt puta quãtitas trãſactionis. nam etiã ex modo fides [f] tranſactionis æſtimabit.

Modus autem pro ætate eius qui tranſigit, arbitrandus eſt, & valetudine. nam aliàs cum puero, aliàs cum iuuene, [g] aliàs cum ſene tranſigi palam eſt. conſtat enim alimenta cum vita finiri.

Sed & perſonarum contẽplatio habenda eſt: hoc eſt, cuius vitæ ſint ij quibus alimenta relicta ſunt: vtrũ frugi vitæ hi ſint, qui aliàs ſufficere ſibi poſſint: an ſequioris, [h] * qui de alimentis pendeant. In perſona eius à quo alimenta relicta ſunt, hæc erunt ſpeciẽda: in quibus ſunt * facultatibus, [i] cuius propoſiti, cuius opinionis. tunc enim apparebit, nunquid circũuenire velit eum cum quo tranſigit.

Supra expoſuit verba orationis: nũc circa materiã format quæſtiones. Et breuiter hoc intendit: Tranſactio alimentorũ facta

A verbo victus. ſed aliud in verbo cibi vel diarij, ſub quo hæc nõ continentur: vt infra de ali. le. l. diariis. &. l. ſeq.

l *Si vnus.* ſed an ſic legãdo, ipſum fundum legaſſe videatur? Reſpon. ſic interim dum durant [c] alimenta: vt. ſ. §. modus autẽ. in fi. & ſi quid etiam vltra alimenta eſt, ibi illud habeat: vt infra de ali. & cib. le. l. iiij. & ar. infra de auro & argẽ. leg. l. ſpecies. & de vſufru. ea. re. quæ vſu cõ. l. fi. Sed arg. contra infra de ſer. ruſt. prædio. qui duo. *ADDITIO.* Ibi illud eſt propter vnitatẽ ſermonis. Bal. & Iaſ.

c *Immo tale legatum alimentorũ trãſit ad heredes. Bart. Alb. Bal. Iaſ.*

ſimpliciter, nõ porrigitur ad habitationem & veſtiariũ. hoc dicit. Et eſt notabilis & ſingularis caſus, & menti tenendus. Bart.

Qui tranſigit de alimentis, nõ videbitur neque de habitatione, neque de veſtiario [k] tranſegiſſe: cũ diuus Marcus ſpecialiter etiã de iſtis trãſigi voluerit.

Sed & ſi quis de alimẽtis tranſegerit: nõ habebit neceſſe etiam de habitatione vel cæteris inuitus tranſigere. Poterit igitur vel de omnibus ſimul, vel de quibuſdã facere trãſactionem. De calceario quoque arbitrio prætoris tranſigendum eſt.

In alienatione vel diuiſione fundi ob alimenta relicti, vel pro alimentis obligati, prætoris auctoritas requiritur. Bartolus.

Si vni [l] pluribuſve fundus ad alimenta fuerit relictus, [m] velintque eum diſtrahere: neceſſe eſt prætorẽ de diſtractione eius & tranſactione arbitrari. [n] Sed ſi pluribus fundus ad alimenta fuerit relictus, & hi inter ſe tranſigant: ſine prætoris auctoritate facta tranſactio rata eſſe non debet. [o] Idem eſt & ſi ager in alimenta fuerit obligatus. [p] nã nec pignus ad hoc datum incõſulto prætore poterit liberari. Arbitratu prætoris vel de vniuerſis alimẽtis, vel de parte eorum tranſigi oportere, plus quàm manifeſtum eſt.

Iudex non debet ſolennia iuris omittere: & eorũ omiſſio vitiat id quod agitur. Bar.

Si prætor aditus citra cauſæ cognitionẽ tranſigi permiſerit, tranſactio nullius erit momenti. [q] Prætori enim ea res quærẽda commiſſa eſt, non neglegenda, nec donãda. [r] Sed & ſi non de omnibus inquiſierit, quæ oratio mandat, hoc eſt de cauſa, toris auctoritas? nam & ſi ſine prætore facit meliorem cõditionem, tenet tranſactio: vt. ſ. ea. l. §. quid ergo. [e] Item ſi cũ prætore facit deteriorem, nõ tenet: ſicut & ſi ſine eo faceret: vt hic videtur? Reſpon. deciperis in hoc, & in aliis multis eodem modo. ſæpe enim quis putat tantũ eſſe duo quę ſunt tria vel quatuor. ponis enim quòd duo tantũ caſus ſint: quia aut facit deteriorẽ, aut meliorẽ: in quibus prætor nihil plus facit quàm ſi fieret ſine eo. ſed duo alij ſunt: quia poteſt eſſe quòd neq; melior neq; deterior fiat ſua cõditio: & tunc non valet ſine prætore, ſed cum prætore valet. item poteſt eſſe quòd ſit dubiũ an ſit melior vel deterior conditio, forte propter fundum qué habet ex tranſactione, ex quo ignorat quales fructus ſit habiturus. & tunc cum prætore facta iterũ teneret: ſine eo non. Poteſt & aliud dici, q̃ ſi prætor de omnibus diligenter quæſierit: & tamen poſtea male permiſit, vel nõ prohibuerit, decretum teneat. nec enim hoc dicitur nullũ eſſe decretum niſi quãdo de omnibus non inquirit.

d *Dic quãdo fundus eſt relict⁹ & alimẽtis ſolui ſolet quòd proprietas nõ ſit relicta, intelligitur obligatus. Bar. Ia. & alii, vt Iaſ. hoc refert.*

e *Ibi loquitur quando per tranſactionẽ non recedit à forma. Bar. & Ia.*

m *Relictus.* legas plane vt ſonat. ſ. vt fundus detur legatariis.

n *Tranſactione arbitrari.* quia forte alio poſſidente tranſigunt, & ſic alienant.

o *Non debet.* arg. quod non permittitur inter ſe, nec cum alio. ſic. j. de reb. eo. ſi pupillorũ. Ar. cõtra. C. de fideicom. l. voluntas. *ADDITIO.* Die quòd ſi eadem ſit æquitas in vtroque caſu tantũ, eſt idem ius: vt hic. Si autẽ ceſſat ratio & æquitas, tunc ceſſat diſpoſitio: vt ibi Iaſ.

p *Obligatum.* à teſtatore vel herede. & ſic aperte hac. l. probatur q̃ res ex qua præſtãda ſunt alimenta, non eſt tacite obligata pro alimentis: tradant alimẽtario, vel non: aliàs nõ cõgrue poneretur: idẽ eſt &c. ſi & ſupra fuiſſet obligata: quia hæc diſtio idem, ſignificat eãdem in pluribus caſibus cẽſurã. Vel dic. ĩ. loquebatur in agro ex quo præſtabantur alimenta: & pro eis erat obligatus: ſed non traditus. hic obligatus erat, & non d præſtabatur ex eo. & pro hoc q̃ ſit obligatus, facit. j. de vſufruct. hactenus. & de alimẽ. leg. l. ij. in fi.

q *Nullius erit momẽti.* Quid ergo in tranſactione operatur prætoris auctoritas? nam & ſi ſine prætore facit meliorem cõditionem, tenet tranſactio: vt. ſ. ea. l. §. quid ergo. [e] Item ſi cũ prætore facit deteriorem, nõ tenet: ſicut & ſi ſine eo faceret: vt hic videtur? Reſpon. deciperis in hoc, & in aliis multis eodem modo. ſæpe enim quis putat tantũ eſſe duo quę ſunt tria vel quatuor. ponis enim quòd duo tantũ caſus ſint: quia aut facit deteriorẽ, aut meliorẽ: in quibus prætor nihil plus facit quàm ſi fieret ſine eo. ſed duo alij ſunt: quia poteſt eſſe quòd neq; melior neq; deterior fiat ſua cõditio: & tunc non valet ſine prætore, ſed cum prætore valet. item poteſt eſſe quòd ſit dubiũ an ſit melior vel deterior conditio, forte propter fundum qué habet ex tranſactione, ex quo ignorat quales fructus ſit habiturus. & tunc cum prætore facta iterũ teneret: ſine eo non. Poteſt & aliud dici, q̃ ſi prætor de omnibus diligenter quæſierit: & tamen poſtea male permiſit, vel nõ prohibuerit, decretum teneat. nec enim hoc dicitur nullũ eſſe decretum niſi quãdo de omnibus non inquirit.

r *Nec donanda.* qui debet aliquid curare, nõ debet illud donare: vt hic, & ar. C. de præ. mi. l. minorũ. &. ĩ. de offi. procu. Cæſa.

l.j.§.ſi rem.& infra de fun.do.l.iij.§.prædij.&.C. de pac.l. pactum dotale.j.

a *Niſi omittatur lenis ſolennitas, ſecundum Bart. Bal. Paul. & omnes doct. in l. ſciendum. j. de verb.obli.*

a *Irritum.* ar.totũ haberi pro irrito,cum aliquid de faciendis omittitur.ſic infra fa.ercisc.heredes.§.an ea.&.j.de in integrum reſti.l.diuus.ibi,etſi nihil & c.& ſupra de edendo.l.j.§.edere.

b *Poteſt.* vt plene dixi.ſ.de offi. proconſ.l. nec quicquam.§.ij.

c *Præfectos.* i. procuratores fiſci,ſi lis agatur inter priuatos & procuratorem Cæſaris: vt C.ſi aduerſus fiſcũ.l.j. &.ij.in fi.&.j. ne quid in loco public. l.ij §. hoc interdictum.

† *Adde quod licet iure ciuili ea quæ ſunt meri & mixti imperii, nõ poſſint cõmitti vicario, & ſic delegari: ſecus de iure cano. vide ad iſtud omnino Bo. in ſuo interpreta. in l. imperium.ſ. de iuriſdi. om. iudic.*

d *Ne circumueniatur.* non debet via aperiri malitiis, vt hic,& infra de liti.l.j.§.ſi inter. & infra de Carbo.edi. l.j.§. ſed & ſi quis. & infra de libe.cau.ordinata.&.C.de indic.vitol.l.ij.

e *Legatum.* ſi creditor cõputat in duriorem cauſam,vel partẽ: vt infra de ſolu.l.j. & l.cæterum.

f *Cauſam.* ſcilicet ꝓteritam.

g *Minus.* ſ. quod debetur ob aliméta præterita:q̃ id quod datũ eſt cauſa tranſactionis.

h *Imputabitur.* nec repetetur per [b] condic. inde.cum ſit ſolutum [c] ex cauſa tranſactionis: vt.j.de cõdic.indebi.l. in ſumma.§.j. ſed per condictionẽ ſine cauſa quod vltra ſolutũ eſt, ſic:vt hic ſubiicit,&.j. de condic.ſine cau.l.j. §.fi.& ſi certum peta. ſi & me.& eſt ratio:quia non ſtatur tranſactioni: vt.j.de cõdi.inde. eleganter.§.penult.

b Contrarium tenet Albert. Fulg. Iaſ.

c Hoc procedit quando tranſactio nõ eſſet ipſo iure nulla: ſed hic erat penitus inualida. Alber. Fulg. Iaſ.

i *Factus ſit locupletior.* & hoc ſi erat [d] minor qui tranſigit:qui in plus q̃ ſit locupletior,non tenetur:vt infra de minor.l.patri pro filio. §. ſi pecuniã.ſecus in alio qui in ſolidũ tenetur etiam ſi nõ ſit locupletior,in id quod vltra eſt ei ſolutum:vt ar.C. ſi cer.petatur.l.incendium.vel aliud in cõdic.indebi.vel ſine cauſa cũ ei ſuccedit,quàm mutui:vt.d.l. infra de condic.inde.ſi nõ ſortem.§.libertus.

d Iſta ſolutio non tenetur per Bar. Bal. Paul. Iaſ.

k *Locuples.* vt infra de condic. inde.l. nam hoc natura.

l *Si in annos.* poteſt intelligi vt prima pars loquatur quando nõ nomine alimentorum fuit relictũ:quo caſu valet tranſactio.ſecunda quãdo nomine alimentorũ etiam ſi modicum ſit,non valet trãſactio. Vel aliter prima pars loquitur quãdo homini honeſtioris loci,id eſt homini diuiti:qui ſine his alimentis bene ſibi ſufficit.ſecũda quãdo non tali,ſed pauperi: quo caſu nõ valet.& ſecundũ hoc quod dicit,cæterũ:dic, id eſt de modo,de perſonis tranſigẽtium dicendum eſt,quamuis de quibuſdã quæſierit, tranſactionem eſſe irritam. a

Ea quæ ſunt mixti imperii, non delegantur. Bartolus.

Sed nec † mãdare ex hac cauſa iuriſdictionẽ vel præſes prouinciæ,vel prætor poterit. b

Ad auctorandum in tranſactione ille eſt index cõpetens coram quo cauſa agitur. Bartolus.

Tranſactiones alimentorum etiã apud procuratorem Cæſaris fieri poſſunt,ſcilicet ſi à fiſco petantur alimenta.ſecundũ quæ & apud præfectos [c] ærarij trãſigi poterit. Si cũ lis quidẽ eſſet de alimentis,tranſactũ autem de lite fuiſſet: trãſactio valere inconſulto prætore nõ poteſt:ne circumueniatur [d] oratio.Fingi enim lites poterũt,vt tranſactio etiam citra prætoris fiat auctoritatem.

Solutum ob tranſactionem inualidam conuertitur in aliud debitum, velut aliméta præterita: aliàs vt indebitum repetitur. Bartolus.

Si eidem aliméta, & præterea legatum [e] præſenti die datũ ſit, & tranſactum fuerit citra prætoris auctoritatem:id quod datum eſt, imputabitur prius in legatum,quod præſenti die datum eſt:ſuperfluum,in alimentariam cauſam. [f] Si quis de alimentis tranſegerit ſine prætoris auctoritate: id quod datum eſt,in præterita alimenta cedet. Nec intereſt,tantum in quantitate ſit debita,quantum datum eſt:an minus, [g] an plus. nam etſi minũs ſit,adhuc tamen id quod in ſolutum datum eſt,in præterita alimenta imputabitur. [h] Sanè ſi is qui de alimentis trãſegit,locupletior factus ſit ea ſolutione: in id quod factus ſit locupletior, [i] æquiſſimum erit in eum dari repetitionem. Nec enim debet ex alieno damno eſſe locuples. [k]

In relicto anno facto locupleti, nõ haberi locũ trãſactio: ſecus ſi fiat pauperi. Bar.

Si in annos [l] ſingulos certa quantitas alicui fuerit relicta homini honeſtioris loci,veluti ſalarium annuum,vel vſusfructus:tranſactio & ſine prætore fieri poterit. Cæterum ſi vſusfructus modicus alimentorum vice ſit relictus:dico trãſactionem citra prætorem factã, nullius eſſe momenti.

Permutatio rei ob alimenta ſoluenda non poteſt fieri niſi auctore prætore ſi alimentarii conditio ſit deterior. hoc dicit.

Si cui non nummus [m] ad alimenta,ſed frumentũ atq; oleũ, & cætera quæ ad victum neceſſaria ſunt,fuerint relicta:nõ poterit de his tranſigere : ſiue annua,ſiue menſtrua ei relinquãtur . Si tamen ita ſine prætore tranſegerit,vt in vicem eorum nummũ quotannis, [n] vel quot mẽſibus acciperet:& neq; diem neque modum permutauit,ſed tantũ genus: [o] vel ex contrario ſi pactus fuerit,vt in generibus alimenta acciperet, quæ in nũmis ei relicta fuiſſent:vel ſi vinum pro oleo,vel oleũ pro vino,vel quid aliud commutauit: vel locum permutauit, vt quæ erant ei Romæ aliméta relicta, in municipio, vel in prouincia acciperet, vel contra:vel perſonam commutauit,vt quod à pluribus erat accepturus,ab vno acciperet:vel alium pro alio debitorem acceperit : hæc omnia habẽt diſceptationẽ [p] prætoris:& pro vtilitate alimentarij recipienda ſunt.

Tranſactio per quam à forma legati nõ recedit, & alimentarii cauſa deterior nõ efficitur: valet ſine prætore. Bart.

Si ad habitationẽ certa quantitas ſit annua relicta : & ita ſit tranſactum ſine prætore,vt habitatio præſtetur, valet tranſactio:quia fructus habitationis præſtatur:licet ruinæ vel incendio ſubiecta trãſactio [q] eſt. Per contrarium quoque ſi pro habitatione quæ erat relicta, [r] placuerit certam quãtitatem præſtari:tranſactio rata eſt [ſ] & citra prætorem.

A ſi nõ ſit relictũ tali,ſed pauperi.& pro hoc caſu facit.ſ.e.l.§.ſed & perſonarum.ſed hoc nõ valet:vt.ſ.§.nihil. ſed dicas homini honeſtioris loci nobili:nõ ſolũ diuiti.ad quod eſt arg.j.de iudi. ſi longius.§.fi. Et ſic no.ſecundũ hunc caſum quòd magis puidetur pauperi q̃ diuiti.ſic.C.de epiſ.& cle.ſi quis ad declinandam.§. vbi autẽ. verſi. licentia . &.j. qui & à quibus.ſi quis habens.

m *Si cui non nummus.* id eſt nummi. & ponit ſingulare numerũ pro plurali:vt.j.de verb.ſignifi.l.in vſu.

n *Quotannis.* i. ſingulis annis.

o *Sed tantũ genus.* vt pro frumento accipiat vinum vel nummũ : vt dictum eſt.

p *Diſceptationẽ.* vt.ſ. eo.§.in cauſa. & ſic nõ tenet trãſactio ſine eo. huic.§.eſt argu. cõtra. C.de præd. cur.l. fi. [e] vbi dicit quòd donationes aut permutationes conceduntur, ſed non venditiones . ſed certe hic non conceduntur permutationes ſine prætore : vt dictũ eſt. Alij hic intelligunt vt etiã ſine prætore teneat:vt.ſ.e.§.cam trãſactionẽ.& infra prox.§.vel poteſt dici vt ſi non ſit damnoſa, teneat ſine prætore : vt hic,&.j. aliàs non : vt ibi. Accurſius.

e Iſta l. loquitur i caſu diuerſo. Bal. & Ia.

q *Tranſactio.* i. domus pro tranſactione data: & pro hac cauſa poſſet minor petere reſtitutionẽ:vt.j.de minori.l. verũ.§ pe.item fideiuſſor videtur in leuiorẽ cauſam acceptus : vt.j. de fideiuſſori.hi qui.

r *Relicta.* quotannis, ſecundum Al.

ſ *Rata eſt.* ſi tanta eſt quantitas quantus eſt fructus habitationis.

[*Qvi cum interrbus.*] CASVS. Duobꝰ modis ponitur caſus in hoc prĩcipio. Pater meꝰ me & fratrẽ meum æqualiter inſtituit,& rogauit nos vt alter alteri hereditatẽ reſtituat ſi ſine liberis decedat. vnde cũ quidam tutelam fratris mei & etiã meã adminiſtraſſent,egi contra tutores iſtos pro parte mea,& trãſegi.mortuꝰ eſt poſtea frater meus, & ſine liberis: vnde ei ſucceſsi:volo nũc pro parte fratris mei eos cõuenire.vtrũ poſsim, quæritur.Et reſpon.quòd poſſum.Secũdo modo ponitur caſus quãdo nõ ſumus rogati de reſtituenda heredi.ſed ſucceſsi fratri meo forte ab inteſtato:vel quia me inſtituit,etiã tũc dic idẽ quod in primo caſu,vt poſsim conuenire eos ex perſona fratris mei. & hæc eſt melior caſus poſitio. [*TRANSACTIO.*] Pone hic caſum per.l.ſ.e.cum hi quibus.&.j.e.l.§.fin. [*QVI PER FALLA-*

FALLACIAM.]Instituti sumus ego & tu in quadam hereditate quæ valebat mille. transegi: tamen ignorãs vires hereditatis, & accepi. c. nomine trãsac. pro parte mea & hereditatis. nõ valet quidẽ trãsactio: ideóque agere potero. [*EI QVI.*]Pater meus me exheredauit, egóque transegi cum instituto generaliter, & nõ super querela transegi. Dicitur hic q̃ hanc querelam non videor remittere, siue maior siue minor fuerim. Viuianus.

Transactio non porrigitur ad ius postea ex successione ab intestato prouenions. Bar.

IX IDEM libro primo Opinionum.

† *Nota ex toto prin. huius l. quòd transactio quantũcũque genera lissima non obstat agẽti ex alia re vel causa quàm illa super qua est transactum.*

QVi cum † tutoribus suis de sola portione administratæ tutelæ suæ egerat, & transegerat: aduersus eosdem tutores ex persona fratris sui, cui heres extiterat, [a] agens, præscriptione factę transactionis non summouetur. [b]

Transactio nõ porrigitur ad ea de quibus non est cogitatum. Bar.

Trãsactio quæcunque sit, de his tantùm de quibus inter conuenientes [c] placuit, interposita creditur. †

Transactio non porrigitur ad ea quæ dolo alterius partis celantur. Bar.

Qui per fallaciam coheredis, ignorans vniuersa quæ in vero erant, [d] instrumentum transactionis sine Aquiliana [e] stipulatione interposuit: nõ tam pacisci̇tur, quàm decipitur. [f]

Generalis transactio porrigitur ad ea de quibus esse actum per excipientem probatur. Bar.

Ei qui nondum certus ad se querelã contra patris testamentum pertinere, de aliis causis cũ aduersariis [g] pacto transegit: [h] tantùm in his interpositum pactum nocebit, de quibus inter eos [i] actum esse probatur. [k] His tantùm transactio obest, quanuis maior annis vigintiquinque eam interposuit, de quibus actum probatur [l]. Nam ea quorum actiones cõpetere ei postea compertum est: iniquum est perimi pacto, id de quo [m] cogitatum non docetur [n].

Transactio patris non præiudicat filio. Bartolus.

X. IDEM libro primo Responsorum.

DE re filiorum quos in potestate non habuit, [o] trãsigentem patrem minime eis obesse placet.

Si post sententiam potest esse dubium, potest transigi. Bartolus.

XI. IDEM libro quarto ad Edictum.

POst rem iudicatam, etiam si prouocatio non est interposita, tamen si negetur iudicatum esse, vel ignorari potest an iudicatum sit: quia adhuc lis subesse possit [p], transactio fieri potest.

Transactio facta super testamento, refertur ad quamlibet partem testamenti: non autem ad codicillos postea repertos.

XII. CELSVS libro tertio Digestorum.

NOn est ferendus, qui generaliter in his quæ testamento ei relicta sunt, transegerat, si postea causetur de eo solo cogitasse, quod prima parte testamẽti, ac non etiam quod generalis est petitio, & specialis trãsactio: nocet in ea specie tantũ. & idem econtra: vt. C. eod. si de certa. &. l. age. & supra eod. l. cum Aquiliana. & hic. si autem vtrunque speciale fuit, tunc sine dubio idem: vt. ff. titu. j. si vnus. §. pactus.

a Ista est diminutiua secũdũ Bart. Bal. & Ia.

b Ista procedit tenendo secũdum intellectum glo. l. Ias.

c Dic quòd ibi fuerunt omnia manifesta, hic

a *Exiterat.* Forte fuerunt rogati per fideicommiss. vt alter alteri restitueret. & secũdum hoc est contra signandum. sed si dicas aliàs fieri heredem eius, nihil obstat.

b *Nõ summouetur.* imò videtur summoueri p̃ parte fratris: vt infra de verb. obli. l. qui Romę. §. fi. vbi duo fratres diuiserũt, & nihil contra illã diuisioné se fecerũt: & tamẽ summouetur supstes si vult agere pro portione hereditatis superuenięntis: & sic fuit iudicatum: vt ibi dicitur. Sol. ibi forte fuit malè iudicatum: vel ibi actũ erat expresiè [3] vt neq; suo neq; alieno nomine ageretur. vel licet ibi repellatur exceptione, tamẽ replicat: & sic auditur: vt hic, &. j. ti. j. l. tres fratres. Vel melius: aliud est in diuisione q̃ quasi permutatio est: & tenet quis de euict. vt C. fa. ercis. si familię. & C. cõmunia vtriusque iud. l. si fratres. vnde nec alieno nomine potest agere: vt. j. de euict. l. vindicantẽ. &. j. de act. emp. si quis alienam. is vero qui transigit, de euict. nõ tenetur: vt. C. de trãsac. si pro fundo. & hæc solutio est ipsa veritas in hoc casu quãdo obuenit hereditas per fideicommiss. Qualiter autẽ in diuisione de euictione agatur: dices plenè. j. fa. ercis. l. cũ putarem. &. j. de verb. oblig. qui Romæ. §. fi. Vel dic q̃ non est contra. nã ibi agit de eadem re de qua diuisio erat facta: licet ex alia causa vel alia actione: licet secus esset in sententia: vt. j. de excep. rei iud. l. si mater. §. eãdem. hic autem de alia prorsus. vel pone hic casum quòd non per fideicõ. fuit heres, sed directo. vel hic actiue, ibi passiue. & facit ad hoc respõ. C. si aduer. rem iud. l. j. &. j. de duobus reis. si duo &. j. de excep. l. Modestinus respondit. &. j. de lega. j. si seruo meo Stichus.

d Id est de omnibus rebus detur trãsactum aut sub petitione vel actione de qua petitur. Bart. Bal. & Ia.

e Ista & sequẽs faciũt vnã solutionem: quãuis dicant quòd sunt diuersæ: & glos. in hoc approbatur per Ia. Bar. & Pau.

Non improbe.

non. Bart. Bal. Ang. & Ias. in dict. l. 3. §.

c *Inter consentientes.* siue fiat specialibus siue generalibus verbis: vt dices. j. §. fi.

d *In vero erant.* id est vere erant in hereditate.

e *Sine Aquiliana.* nam tunc non prima actione, cum sit sublata ipso iure, sed de dolo agitur: vt. C. eo. l. actione. &. l. sub prętextu instrumẽti. Sed quomodo potuit fieri acceptilatio in rei vin. cũ habeat fieri tantum in obligationibus, & in his tãtum quæ iuris ciuilis sunt? Respon. deducũtur aliæ prius in Aquilianam stipulationem: vt. ff. e. l. cum Aquiliana. & insti. qui. mo. tol. obli. §. est autẽ prodita. & facit supra de pac. tres fratres. Itẽ quid si per fallaciam extranei? Respon. quidã nocere: vt. j. de dolo. & elegãter. in prin. Sed Io. contra per eandem. l. secundum H. nam ibi nocet dolus serui, qui est extraneus ab emptore & venditore, vt teneatur de dolo, & non nocet quin teneat venditio & manumissio.

f *Decipitur.* & sic petit. sed cõtra. j. ad Treb. l. Lucius. §. fi. [c] Sol. subau. ibi, maxime: vt solui. ff. eo. l. iij. §. j. Accursius.

g *Aduersariis.* heredibus institutis.

h *Transegit.* generalibus verbis.

i *Inter eos.* & heredem.

k *Probatur.* & hoc inter minores: multo magis inter maiores: vt subiicit. Accursius.

l *Probatur.* per heredem institutum.

m *De quo.* id est de quibus, vt sit allœotheta: numer⁹ singularis pro plurali. ff. j. de pe. here. diuus. §. fi. &. j. de ac. emp. Iulianus. in fi. & l. fe. & infrà de noui ope. nun. l. j. §. ide quęritur. Itẽ no. hic quod dicit, cogitatũ non docetur, id est de quibus docetur non cogitatũ. docetur autem coipso q̃ non prodatur contrariũ. ff. j. de iure do. l. dotis. §. fi. & l. sed nisi. &. j. de arbit. si cum dies. §. ij. Vel dic quòd reo nõ incumbit probatio: quia cum generalis est petitio, & trãsactio generalis præsumitur. [d] nisi cõtrarium probetur: ar. j. de iud. l. solemus. quę est contra. Quod ergo hic dicitur, de quibus actum probatur: intellige hoc ipso quòd non probatur contrarium: vt dictũ est. vel verius dic, reo. i. heredi incumbit probatio. quod dic vt supra ti. j. emptor. §. fi. &. j. de arbi. si cũ dies. §. j. & vt plene videas, dic quòd quãdo est generalis petitio, & transactio obstat in omnibus: vt. j. eo. l. non est. &. C. eo. sub prætextu. dummodo constet generalẽ esse petitionẽ: nisi reus dolo occultauerit specię in qua deceptus est actor: vt. ff. proxi. §. &. ff. de pact. tres fratres. si autẽ generalis est petitio, & specialis trãsactio: nocet in ea specie tantũ. & idem econtra: vt. C. eod. si de certa. &. l. age. & supra eod. l. cum Aquiliana. & hic. si autem vtrunque speciale fuit, tunc sine dubio idem: vt. ff. titu. j. si vnus. §. pactus.

n *Docetur.* per heredem.

DE re.] CASVS. Pater de re filiorum transegit, vt filiis no ceat. non potest. Viuianus.

o *Non habuit.* Idem si habeat in potestate, iure veteri. & sic in castrensi vel quasi. sed hodie valet in aduenticiis, licet sint res filiorum: cum sit legitimus administrator pater filij in bonis aduẽticiis: vt Cod. de bonis ma. l. j. & Cod. eod. l. præses. Accursius.

p *Post rem. Subesse possit.* Sed quomodo potest esse quòd non semper valeat transactio, quærit Ald. cũ semper possit dãnatus per negationẽ facere rem dubiam: vt. C. qui. ad liber. proca. non li. l. iij. quod sufficit, etsi tantũ de facto fiat dubia: vt. C. eod. l. ij. Respond. potest esse quòd non diffitetur iudicatum, sed dicat se soluere non posse. hoc tamen dicit, quòd si cum eo trãsigatur pro medietate debiti soluenda, quòd eam inueniet & reddet. prætereà [e] si negatur iudicatum per calumniam. tunc enim nulla est vtique omnino transactio: vt infra de condict. indeb. in summa. j. respon. & hoc secundum quosdam. prætereà possunt esse adeo in promptu probationes, vt negari nõ possit: vt Cod. de pœnis. l. qui sententiam. & facit infra de condict. inde. l. elegãter. §. si quis. Accursius.

NON.] CASVS. Titius multa mihi legauit in principio testamenti & in fine & in medio. ostenso testamento transegi generaliter. postea volo rescindere transactionem, & alia ex testamento petere. non potero quidem, sed statur transactioni: nisi proferantur codicilli. tunc enim petam ea quæ mihi in codicillis relicta sunt. Viuianus.

a *Non improbe.* imò videtur quòd improbe: vt. C. eod. l. ſub prętextu. j. ſed hic fuit repertum inſtrumẽtum de alio legato quàm de quo tranſegit. ibi de eodem. vel ſpeciale in his controuerſiis: vt. ẽ. eod. l. de his. Item not. hic arg. quod factum eſt, ex ſuperuenienti cauſa vel poſtea apparenti immutatur: vt infra de excep. rei iudi. l. ſi cum teſtamẽto argentũ. in principio. & infra de inter. ac. de ętate. §. ex cauſa. & infra, de bonis lib. ſi vero non. in principio. & infra de teſtamen. tu. l. iiij. in fin. & infra de adminiſtra. tu. l. iij. §. quanuis. Accur.

b *Nulli. Tranſigere.* De re principis alienãda occaſiõe trãſactionis: quia ſic eſt in minoribus: vt. C. de prędi. mi. l. non ſolum. ſecus ſi ei' trãſactionis occaſione eã retineat: quia meliorẽ eius conditionẽ facere poteſt: vt ſupra de offic. procura. Cæſ. l. j. §. ſi rem. Accurſius.

Controuerſia.] CASVS. Inſtitutus fui à Titio. nunc venit quidam alius, & dicit ſe eſſe legitimũ heredem. vnde tranſegi cũ eo, & dedi ei dimidiam hereditatis, & aliam dimidiam hereditatis retinui. Dicitur hic quòd ſi iidem creditores ſunt adgnati in ſtitutorum: quod debent obſeruare tranſactam. ſinautem ſunt extranei creditores, debent heredes conuenire pro portione hereditatis quam quiſque poſsidet.

c *Si iidem.* ſcilicet ſcriptus & legitimus.

d *Conuenisset.* ſi ex tali conuentione poteſt agi: quia eſt veſtita. ſed quid ſi agi non poteſt ex ea, vel etiam nulla fuit conuentio? Reſpon. Azo: qui eorum erit creditor, aget contra reliquum pro rata hereditatis quæ apud eũ remanſit: vt. C. de nego. geſt. ſi ab eo.

e *Pro parte hereditatis.* imò in totum videtur conueniendus ſcriptus: vt ſupra eod. l. iij. in princip. quæ eſt contra. Sol. hic in creditoribus, ibi in legatariis: quorum cauſa pendet ex teſtamento: vt infra de pigno. l. iij. Alij dicunt quòd hic pro magna parte ad quemlibet bona peruenerunt: ibi vel nihil vel parum aduenit legitimo. Vel ſubtilius diſtingue an legitimus velit teſtamentum dicere irritandum, vt per querelam, vt ibi: an ipſo iure irritum eſt: vt quia falſum, vel alio modo nullum. primo caſu remanet heres ſcriptus. facta ſcilicet tranſactione: & ſic non eſt heres legitimus: vt infrà de inoffic. teſta. ſi ſuſpecta. §. quamuis. & l. Papinianus. §. meminiſſe. & de vulg. ſubſt. ex facto. §. Iulianus Longinus. nam tunc demum ſcriptus deſineret eſſe heres, quando querela talis eſt perlata, id eſt finita: vt infra de vulg. ſub. in ſubſtitutione. & ſic ante erat heres. nã aliter non poſſet deſinere: vt. j. de regulis iuris. l. nõ poteſt deſinere. In ſecũdo autem caſu ſubdiſtingue: quia aut res vna vel aliquę certæ dandæ ſunt legitimo ex tali tranſactione: & tunc idẽ eſt quod in ſuperiori caſu: vt inſti. de fideicõ. he. §. ſi quis vna. & j. ad Treb. l. ſi legatus. §. mulũ. & C. de ſentẽ. paſ. ſi debitor. & de here. inſt. l. quotiens. & in his duobus caſibus poteſt loqui lex cõtraria. Si vero detur quota portio creditores tũc quẽlibet pro portione quæ ſe cõtingit, conuenient. idem in legatariis peręterquam legata relicta ex teſtamẽto, facta repetitione, vel ab inteſtato, vel in codicillis: dummodo repetita in teſtamentis: non aliàs & hoc propter incertum ſucceſsionis. & ſic hic intelligitur. Sed nonne poterit legatariis opponi à ſcripto: conuenitis me, quia ſum ſcriptus: ergo legitimum conuenire non debetis: cum non potuit teſtatus & inteſtatus decedere: vt infra de regulis iur. l. ius noſtrum? Reſpon. huic quæſtioni reſpondere non tenentur: ſed dicent, neſcimus hoc, ſed ſcimus quòd tantum habes de bonis illius. ſic & aliàs ratione dubitationis actor non eligit actionem: vt infra quorum lega. l. j. §. quod autem. ſi autem in teſtamento ſint tantum relicta, nec ab inteſtato repetita: tunc tantum conuenitur ſcriptus, ſiue irritum, ſiue irritandum: cum ex teſtamẽto vim capiant talia legata: vt. j. de pigno. l. iij. & hoc etiã caſu poteſt intelligi lex ſuperior contraria. Itẽ quid ſi ad legitimum tota hereditas peruenit vnica reſcripto relicta? Reſpõ. dici poteſt d omnino ſcriptũ releuandũ: vt arg. j. de vul. ſub. & ſi cõtra. & j. ad l. Fal. ĩ ratione. §. j. & §. cum quidam. quia non eſt certũ eum heredẽ eſſe nec in parte, nec ĩ toto: nec quota portio apud eum (vt ſupra dictum eſt) remanſit. ſi autẽ apud eũ (vt dictũ eſt) quota remanſit: legatarij qui ex teſtamento tantum agere poſſunt, conueniunt ſcriptum in totum: ſed alij quorum legata ſunt repetita ab inteſtato, & creditores vtrunque pro rata. & ſic eſt idem quod ſupra, quando vna res vel quota data eſt legitimo. nam tũc idem quæritur & reſpondetur: licet ei poſsit obiici recte quare tranſegit. Alij vt H. dicunt eum ſcriptum grauandum in totum etiam à creditoribus. nec obſtat. quia ibi per contra tabu. ex neceſsitate minuitur ei portio, ſed hic ſponte. & etiam ſecundũ hunc caſum poteſt loqui lex ſuperior. Quid ergo ſi dicatur heredem ex teſtamẽto capere non poſſe? Reſpon. quantum ad hoc idem eſt vt legatariis teneatur ſcriptus. & ſic idem quod in primo caſu: quia & tunc heres eſt: quod patet: quia & eius actiones confundũtur: vt. j. ad Syllania. l. propter. §. neptis. & argu. j. de vul. ſub. ex facto. §. Iulianus.

Pacto.] CASVS. Tranſegi tecum, & cõſulit tibi hæc lex vt facias quòd te liberem à prima ſtipulatione, & hoc per acceptũ. Item quòd promittam tibi pœnam ſi cõtraueniam. Viuia.

f *Subiici.* & deinde etiam in acceptilatione. aliàs non eſſet trãſactio. & dic pacto conuento tranſactionis. de eo enim in hoc titulo tractat. omnis enim tranſactio dici poteſt pactum: vt. ĩ. tit. j. l. j. §. j. & ij. ſed non econtra.

g *Conſultius.* conſulit hęc lex: vt &. j. de rei vin. is qui deſtinauit.

h *Huic.* ſcilicet pacto.

i *Quoque.* pro etiam, quaſi diceret, nõ ſolum Aquilianam ſtipulationem. Sed ſecundum hoc quomodo poteſt reſcindi pactũ, vt ſubiicit: cũ ſit in perpetuũ extincta obligatio prima: vt. j. de ſol. qui res. §. aream? Rñ. reſcindi poteſt de facto, ſi nõ e opponatur exceptio pacti, & Aquil. ſtipulationis. ſi autem opponatur, non reſcinditur: neque pœna petitur, niſi aliter ſit dictum: vt infra l. proxi. vel dic vt. C. eod. l. vbi. Accurſius.

Qui fidem.] CASVS. Tranſegi tecum pro. l. & ꝓmiſi etiã tibi pœnam. ſi contraueniam, tenebor eam præſtare: & tu poteris except. tranſact. me repellere. Viuianus.

k *Qui fidem lucite.* ſecus in illicita: vt. ĩ. eo. l. cum hi. §. ſane.

l *Cogitur.* Sed quid ſi cœperit venire contra pactũ, & poſt pœnituit? Rñ. ſi fuit lis cõteſt. non poteſt pœnitere: & committit in pœnam. l. ſi non eſt locus pœnitentiæ: vt ſupra de in ius vocã. l. quamuis. & infra, rem ratam habe. l. amplius. & hoc ſi promiſit pœnam ſi amplius peteret: quia non videtur petere niſi in iudicio petat. Quòd ſi conuenit, vt daret ei penam, ſi quæſtionem ei faceret: qualitercunque petatur vel moleſtetur, committitur: vt infra de petitione hered. ſed & ſi. §. ſi ante. & C. de tranſac. ſi quis maior. Item no. hic, quòd ſi fiat nouatio, ſola pœna peteretur: vt. j. de actio. & obliga. l. obligationum ferè. §. fin. ſi non fiat nouatio, alterutra via vtendum eſt: vt ſuprà tit. j. reſcriptum

---

* *quod.*

* *Vtilibus actionibus conueniendus esse.*

d *Hoc verũ in creditoribus, & in legatis ab inteſtato repetitis: legatarij tamen quorũ legata non ſunt ab inteſtato repetita, ne eſſe habent heredẽ ſcriptũ conuenire. Bu. Bar. to. P. & Ia.*

† *Facit ad hanc l. gloſ. ſuper verb. bĩenium. in ca. vl. extra de empt. & vend.*

Imò idem etiã in legatariis, quando legata ſunt repetita ab inteſtato. Iaſ.

Singulariter eſt ſecundum Bald. & Iaſ.

Hoc procedit, quando

Imò non eſt neceſſe quod opponatur: cũ ex parte actoris nõ poſsit petitio fundari. Bald.

prum.§.j.ſi autem actum eſt vt vtraque valeat, ſtabitur vtrique: vt hic.Sed quid ſi hoc caſu quãdo conuenit rato manente pacto, vellet ſtipulator pœnæ pœnam omittere,& tranſactionem reſcindere:reus promiſſor pœnæ nollet?Reſpõ. præferend' eſt actor,id eſt ſtipulator pœnæ:quia præſumitur hoc pactum fauore eius inductũ:vnde non debet in eius læſionem retorqueri. & ſicut poſſet hoc ſi tale pactum ratum remanere non conueniſſet, ita & nunc debet poſſe.Forte dicet aliquis contra eum interpretandum,cum ſit ambiguum:& pro eo introductam ſtipulationem pœnæ.poſſet dici non introduci pro eo tanquã fauor.ſic.j.de pericu.& com.rei vend.l.ſi vina emerim. [a] Item quæritur eo caſu vbi non eſt facta nouatio: nec conuenit vt vtrũq; poſſet peti,& pœna,& intereſſe:an exacta pœna cum deficit aliquid ad intereſſe,poſſit agi ad id quod deeſt.ſimiliter etiam quæritur ſi plus ſit in pœna quàm in intereſſe.Arg.quòd poſſit, infra de act. empt. l. prædia. Item quæritur ſi veniat aliquis contra pactum,& pœnam ſoluat:ſi iterum veniat cõtra:an iterum ad pœnã teneatur:vt ſic ſæpius ſtipulatio committatur. quod dic vt infra de arbi.ſi duo.§.ſi.Accurſius.*ADDITIO.*] Dic,vt trãſactio valeat,primo debet pœna adiici.Secũdo clauſula,manente pacto. Tertio quòd pœna totiens committatur, quotiens fuerit conuentum.Sal.in.l.quotiens.C.de fideicom.& Bar.in.l.cũ pater.§.libertis.ff.de lega.ij.& Ia.hic,qui dicit quòd etiam iuramentum apponatur.

† *Vide ad hãc.l. quod no.Iaſo. in c. cũ inter R. ſeniorẽ. extra de electio.*

[a] *Dic quid licet iſtud pactũ a principio ſit cõmune vtrique parti: tamen veniens contra tranſactionẽ non poteſt ſe illa iuuare, ſecundũ. B. B.P.&Ia.*

VEnditor.]*CASVS.* Vẽdidi tibi hereditatem,in qua eram inſtitutus:poſtea tranſegi cum debitore ignorãte vẽditionem.valet trãſactio:& tibi emptori nocet.Item ſi fui tibi rogatus reſtituere heredi.& poſtquam reſtitui tibi,tranſegi cum debitoribus hereditariis:dicitur hic quòd nocet tibi fideicõmiſſario:debitor vero vtroque caſu habet excep.contra te,propter iuſtam ignorantiam.

a *Ignorabat.* ſecus ſi ſciuiſſet,& ei etiam emptor denuntiaſſet: vt.C.de noua.l.iij.vel etiam nõ denũtiaſſet,dummodo ſciret: vt.j.de act.emp.l.j,in fine.

b *Ab eo.* ſcilicet debitore.

[b] *In hoc gl. diſſidet P.Alber. Ful.& Ia.*

c *Debitore.* hæc tranſactio loco ſolutionis eſt.Ioan.Sed nũquid contra venditorem hereditatis,vel contra cũ qui reſtituit, datur emptori vel fideicommiſ.actio?Reſpon.ita: vt.j. de hered. vel act.ven.l.ij.§.non tantũ.&.§.ſed & ſi quid.verſ. faciſſe.& infra ad Trebel.l.mulier.§.ſi heres.Item no.hic ꝓficere ignorantiam debitori:vt.j.de leg.ij.l.fin.§.fina.& arg.infra de ſolu. l.ante reſtitutam.

DE POSTVLANDO. Dictum eſt ſupra de editione libellorum & actionum. vnde reſtat videre qui eas actiones proponat,& excipiat:quod quia principales perſona facere ex defectu ſcientiæ plerumque nequeunt:& opus eſt eis vt habeant aduocatos qui poſtulent pro eis ideo ponitur de poſtulando.

VNde titulum.]*CASVS.* Vlpia.iuriſcõſultus quare hũc tit.prætor propoſuit,dicit hic. nam proponit prætor ne omnes indiſtinctè poſtularent,& quia per hoc dignitas & honor prætoris ſiue iudicis cõſeruatur.nã quidã ſunt qui nec pro ſe nec pro aliis poſtulare poſſunt. Et quidam ſunt qui pro ſe tãtũ poſtulant, non pro aliis.alij ſunt qui poſſunt pro certis perſonis poſtulare:pro aliis non. [*POSTVLARE.*] Quid ſit poſtulare,id eſt aduocare:dicit hic.[*INITIVM.*] Dictum eſt ſupra quòd quidam non poſſunt nec pro ſe nec pro aliis poſtulare.& qui ſint illi,dicit hic.Ecce enim puer qui infra. xvij. annos eſt:non poteſt pro aliis nec pro ſe poſtulare: poſt.xvij. annos poterit poſtulare. Item ſurdus non poteſt pro ſe nec ꝓ aliis poſtulare.quare hoc ſic,in litera redditur ratio. [*AIT PRAETOR.*] Pupillus & ſurdus (vt dictum eſt)non poſſunt poſtulare pro ſe.quid ergo ſi non poſſunt habere aduocatum? Dicitur hic quòd prætor dabit eis:ſcilicet ſurdo & pupillo aduocatum.& non ſolũ iſtis dat prætor, ſed etiam aliis. [*SECVNDO LOCO.*] Ponitur hic ſecundum membrũ,ſcilicet quãdo aliquis non poteſt pro aliis poſtulare:pro ſe ſic. Ecce enim mulier non poteſt pro aliis poſtulare,ſed ꝓ ſe ſic.ſed iſte cæcus bene remanet iudex. Itẽ remanet in magiſtratu. Item remanet ſenator: ſed de nouo in magiſtratu creari non poteſt. Item turpes pſonæ non poſſunt ꝓ aliis poſtulare,ſed ꝓ ſe tantum. Quæ autem ſunt turpes pſonæ,dicit infra tit. de infa. [*REMOVET.*] Vera autem ſunt, niſi tutor vel curator ſit. tunc enim poſtulare ꝓ pupillo vel adulto. ſi prædictæ pſonæ cõtra hanc.l. poſtulare præſumpſerint,puniũtur.[*VT INITIO.*] Dictum eſt ſupra in prin.huius legis quòd tres ſunt ordines eorum qui poſtulare non poſſunt. & vſq; hue iam dixit de duobus,modo autem de tertio dicit hic,ſcilicet quando quis pro ſe & certis perſonis poteſt poſtulare:pro aliis autem non poteſt. [*AIT PRAETOR.*] Si præcipitur in aliqua parte de corpore iuris quòd aliquis non poſtulet niſi ꝓ certis pſonis:dicitur hic quòd iſti nõ poterunt pro aliis poſtulare:nec prætor audiet eos.hæc vera ſunt, ſi non fuerit in integrum reſtitutus.tunc enim non tamũ pro illis certis perſonis,ſed etiam pro aliis poſtulare poterit.Reſtitui autem poteſt ſi eſt de illis qui in capite tertio cõtinẽtur.aliàs enim ſi eſſet de illis qui ſecundo capite cõtinentur,reſtitui non poſſet: vt muliebra paſſus.hoc autem intelligẽdum eſt de reſtitutione quam facit princeps vel ſenatus.prætor enim nõ poteſt dare reſtitutionem infamiæ:nec eam infamiã tollere prætor poteſt:quamuis alibi ſubueniat hominibus:quia & ſi aliquis infamis per ſententiam reſtituatur in integrum,definit eſſe infamis.[*DEINDE.*] Audiſti quod quidam ſunt qui poſſunt pro certis perſonis poſtulare. Quæ autem ſint illę perſonæ ꝓ quibus perſonis poſſit poſtulari, enumerantur hinc vſque ad.§.illius.l.puto autem.§.ſi quis.&c.

1 XVII. PAPINIANVS libro ſecundo Quæſtionum.

VEnditor † hereditatis emptori mãdatis actionibus, cum debitore hereditario, qui ignorabat [a] venditam eſſe hereditatem,tranſegit. Si emptor hereditatis hoc debitũ ab eo [b] exigere velit: exceptio tranſacti negotij debitori propter ignorantiam ſuam accommodanda eſt. Idem reſpondendũ eſt & in eo,qui fideicommiſſam recepit hereditatem, ſi heres cum ignorante debitore [c] trãſegerit.

Primò ponit cauſam edicti. ſecundò ponit ſummarium intellectum tertiæ illæ explicat. ſecunda ibi, ea propter. tertia ibi, poſtulare. Bartolus.

1. VLPIANVS libro ſexto ad Edictum.

HVnc titulum prætor propoſuit habẽdæ rationis [d] cauſa, ſuæque dignitatis [e] tuendæ,& decoris [f] ſui cauſa:ne ſine delectu [g] paſſim apud ſe poſtuletur. Eapropter tres fecit ordines. [h] nam quoſdam in totum prohibuit poſtulare:quibuſdã vel pro ſe [i] permiſit:quibuſdam & pro certis duntaxat perſonis,& pro ſe permiſit. Poſtulare autem eſt deſiderium ſuum, [k] vel amici ſui in iure [l] apud eum qui iuriſdictioni [m] præeſt,

a *Ignorabat.* ſcilicet non poſtulantium.

i *Pro ſe.* ſcilicet tantum.

k *Suum.* quando pro ſe poſtulat.

l *In iure.* id eſt in loco in quo ſolet ius reddi:vt ſupra de iuſti. & iur.l.penul.§.fin.

m *Iuriſdictioni.* meli' dixiſſet notioni,vt delegatus [c] iudicet & arbitros compromiſſarios comprehenderet:vt infra de re iudi. ait prætor.nam apud iſtos poſtulatur:vt.j.ea.l.§.item ſenatuſcõ. & quia ad ſimilitudinem iudiciorũ ſunt:vt.j.de arbi.l.j.&.C.de iud.rem non nouam. Et iſti poſtulatores dicuntur aduocati: vt infra de var.cog.l.j.§ aduocatos.item patroni cauſæ: vt.C. eo. quiſquis.item tegati:quia forte togati incedebant:vt.C.eo.l.ſi quandoque tamẽ dicitur poſtulari id ſolum,quod iudice pro tribunali

[c] *Imò dicitur habet iuriſdictionem dicitur & tam citium eũ nara iuriſ dictione dicitur l.i.§.ne mandati. ſic eſſet nõ mã dem P.*

tribunali ſedente petitur:vt in damno infecto: vt.j. de dam.infect.l.iiij.§.poſtulare.

a *Exponere.* tã in iure quàm in facto quod negotio expediat: vt.C.eo.l.quiſquis.§.ante omnia.an ergo literas ſcire teneatur? videtur quòd ſic:ex quo de iure debet dicere:vt.C.e.l.nec cęterorum.Sed dic contra: quia illiteratus poteſt habere peritiã & conſuetudinem aduocãdi, ſicut etiam iudex iudicandi: vt.C.de iudi.l. certi.& in authẽ.de iudi.§.j.col.vj.

† *Ibetur* *facit quod quis poteſt eſſe doctor* l.17. *anno. Bart. & Alexã.* *hic ad rem.* *Ordines nõ poſtulantiũ tres ſunt.*

b *Contradicere.* legibus,aſſignando rationẽ,non probris: vt.C. eo.quiſquis.§.j.

c *Initium.* prætor ſecit tres ordines nõ poſtulantium.Primo ponit de his qui nec pro aliis,nec pro ſe poſtulant:vt hic. Poſtea de his qui pro ſe poſtulãt, pro aliis non: vt infra ea.l.§. ſecundo loco. Tertio de his qui pro ſe & certis ꝑſonis poſſunt:ſed pro aliis non: vt.j.ea.l.§.ait prætor.

d *In quo edicto.* id eſt in qua parte edicti.

e *Aut caſum.* aut pro &.& quod dicit,excuſauit,improprie ponitur,cum nec volentes admittãtur. nam illi ſe excuſare [a] dicũtur qui inuiti non cogũtur, & volentes admittuntur: vt ipſtit. de excu.tu.§. minores autem.ſic ponitur improprie in marito qui dicitur excuſari à cura vxoris: vt inſti.de excu.tu. & cu. §.pen. maritus tamen etiam volens non admittitur:vt.C.qui da.tuto.poſ.l.maritus.

[a] *Iſtã gloſ. dicit iungi. Bal.ad hoc quod ille dicatur ſe excuſare, qui inuitꝰ non cogitur ad aliquid faciendum: ſed volites admittuntur. alias autem ꝓprie quis dicitur ſe excuſare, qui nequit volens admitti. Bal.*

f *Compleuit.* ergo ſi compleuit,poteſt poſtulare:vt hic ſubiicit, & inſti.qui ma.non poſ.§.ſi.ſed contra.j.de procu.minor.&. C. de procu.l.exigendi.vbi dicit procuratorem nõ debere eſſe minorẽ.xxv.an. Sol.aliud in poſtulatore quàm in ꝓcuratore:quia aduocatus non timet damnum,cum ſe in aliquo non obliget: ſed procurator ſic.& hoc in ꝓcuratore ad iudicia:ſed ad negotia etiam qui habet.xvij.an.poteſt eſſe procurator:vt inſtit. qui ma.non poſ.§.eadem.Et ſic no.quòd ætas quandoque terminũ ſumit in.vij.an.vt infantia:vt.C.de iure deli.ſi infanti.j. reſpõ. quãdoque in.xij.vel.xiiij.an.vt in fiuienda tutela:vt inſtitu.qui. mo.tu.ſi.in prin.& in cõtrahendo matrimonio:vt inſti.de nup. in prin.quandoque in.xvij.vt hic.quãdoque in.xviij. vt in alimẽtis pueris vel puellis relictis:vt ĩtra de ali. & cib.leg.l. Mela. in prin.in.j.glo.item in venia ætatis in fœmina, ſed in maſculo in.xx.an.vt.C.de his qui ve.ætã.impet.l.ij.ſed ſi poteſt quis poſtulare in.xvij.an.ergo & pro ſe.nam & ꝓ ſe quis poſtulat: vt.ĩ. e.§.poſtulare.ſed cõtra.C.qui le.per.per totum.&.C. de auctо. præſ.l.clarum.Sol.non poteſt pro ſe:quia periclitari poſſet. ſed pro alio ſic:quia non timet periculum:ſed ſibi imputet qui talem elegit.infra de mino.cum mandato.in fin.vel dic pro ſe auctoritate curatoris.

g *Ratio.* id eſt cogitauit.& eſt mirabilis ratio. ſic inſtitu.qui. ex cau.ma.non li.in h.& talis ratio redditur de omnib' quę ſunt de poſitiua iuſtitia:vt de vſuca.& de præſcrip.quare tanto tempore & non minori vel maiori ſunt inductæ: vt inſtit. de vſuca. in princip.

h *Reſponſitaſſe.* id eſt docuiſſe vel aduocaſſe.

i *Propter caſum.* quod etiam ſcilicet non exaudire prætorem, non ſolũ prætori indecorum,ſed etiam &c.

k *Pœna.* extraordinaria.ſ.ex edicto,ſi quis ius dic.nõ ob.& ſic impropriè nomen pœnæ ponitur:vt.j.de verb.ſig.l.ſi qua.ſi ergo pro ſe prædicti poſtulare non poſſunt,nec habent aduocatum,quid erit?Reſpon.ait prætor &c.

l *Non habebunt.* id eſt habere non poterũt.ſic ponitur in actione aquæ pluuiæ:vt.j.de ſtatulib.l.Labeo.ibi,nocet,id eſt nocere poterit.nã ita demũ hoc fit,ſi de cauſa certa habere non poſſunt:vt hic ſubiicit,& ſupra de offic. procõſul.& leg.l. nec quicquam.§. obſeruare. & quod dicit hic, dabo, quomodo intelligitur? nũquid gratis? Reſpõ. non: ſed cum ſalario clientuli:& pro facũdia aduocati:& fori cõſuetudine:vt infra de variis cogni.l.j.§. in honorariis.Sed quid ſi eſt pauper clientulus? Reſpõ.de publico dabit.ſic enim olim erat, & hodie ſeruari videmus. An autem hoc caſu compellatur quis eſſe aduocatꝰ à prętore? Reſpon.ſic: vt & aliàs C.eo.l.prouidendum. In hoc tamen prætor debet eſſe diſcretus,ne faciat vel inimicũ iuuare,vel contra amicũ poſtulare:vt.C. de excu.tuto.l.humanitatis.

m *Nec ſolum his perſonis.* quæ in totũ prohibentur poſtulare. Ac. n *Ambitione.* quia omnes aduocati ambiũt honoré per illum aduerſarium,cũ ſit amicus principis.

o *Notauit.* id eſt notabiliter poſuit eodem ordine edicti, ſcilicet ſecũdo repellẽdo eos. & quod dicit de turpib', dicas de ſumma turpitudine.nam ſi eſt de alia,vt leui:tunc loquitur tertia pars edicti:vt.j.ea.l.§.vt initio.

p *Sexum.* ſcilicet excipit prætor.

q *Ne viribus officiis.* his rationibus ſcilicet ꝓpter pudicitiã, quæ competit ſexui:vt hic,& inſti.de ſuſpect.tu.§.cõſequens.& ne fungãtur opera virili,vt hic,repellũtur etiam à procuratione:vt.C.de procura.l.maritus.& infra de procura.l.neque fœmina.&.C.de procu.l.alienam.& ab aliis in quibus earũ dicitur deterior cõditio quàm maſculorũ:vt ſupra de ſta.ho.l. in multis.& eiſdem rationibus etiam monachi & canonici regulares prohibendi ſunt:vt in authen.de ſan.epiſ.§.deo autem.col.ix.& C.de epi.& cle.l.repetita.niſi ꝓ ſuo monaſterio: vt infra ea.§. his igitur.&.j.eo.ti.l.puto.j.reſpõ.&.j.de procu.l.filiuſſa.§.veterani.verſi.milites. Alij autem clerici in foro ſuo poſſunt,& non alibi:vt.C.de epiſco.& cleric.l.placet.

r *Cauſam.* quid ergo ſi aliqua bona fœmina ſueniatur:poteritne poſtulare?videtur quòd ſic:quia cauſa ceſſante ceſſat effectꝰ. Arg.C.de epiſ.& cleri.l.generaliter.ij.Sed dico cõtra: quia illud obtinet in cauſa ſin ali.hic autẽ.ſ.ĩprobitas Calphurniæ fuit impulſiua.nã alia fuit finalis.ſ.ne cõtra pudicitiã &c.& ne officiis virilibus &c.vt in prin.huius.§.ſic & aliàs eſt cauſa impulſiua:vt.C.de iure do.l.ſi mulier dotem.&.j.de neg.geſt.l.j.

ſ *Caſum.* ſcilicet excipit prætor.

t *A Bruto.* Brutus enim cũ iudex eſſet,ſellam ſuam aliqua de cauſa auerterat:& cũ cæcus retro poſt eum remanſiſſet, nihilo minus poſtulabat à tergo iudicis:& ſic habitus eſt in deriſum.

u *Fungitur.* ſcilicet remanendo iudex: vt hic,& infra de iudi. l.cæcus.item remanet tutor:vt infra de auctо.tuto.l. etiam ſi tutor cæcus.licet ſe poſſet excuſare: vt infra de excuſ.tuto.l.poſt ſuſceptam.

x *Magiſtratus.* vt cõſulatũ.& ſic ſunt in maiori dignitate quàm ſenatores. Vel dic nouiter acceptos:vel dic gerere ipſa re: & nõ ſoluitur hic,ſed.j.de iudi.cæcus.media placet.

qui prohibentur.

Aduocare pro alio an poſſit quis compelli.

* *Calphurnia, aut Calphurnia. Lucius. C. Aframia. Vide de Alcia. li.x. Paret. ca.37. & Valer. Max. lib. 8. ca.3.*

* *Hic forte eſt declinator laudans frequẽter à Seneca in lib. contra. Declamatores quia cauſas interdũ in foro agebant. Labeo autem hunc a filio (opinor) vocat, & hic filius lapſu debilitatus in iudicio Troiæ, & torque aureo ab Augusto donatus, partem ex aure cognomine clarꝰ. Aſprenatiũ nomen vitioſum ſit ſcilicet.*

* *Flo. Ex litis quidẽ*

qui geſsit. [a] Appius denique Claudius cæcus conſiliis publicis intererat, & in ſenatu ſeueriſsimam dixit ſententiam de Pyrrhi captiuis. [b] Sed melius eſt vt dicamus retinere quidem iam cœptum magiſtratum poſſe: aſpirare autem ad nouum penitus prohiberi. idq́ue multis comprobatur exemplis. [c] Remouet [d] autem à B poſtulando pro aliis & eum, qui corpore ſuo muliebria paſſus eſt. [e] Si quis tamen vi prædonum vel hoſtium ſtupratus eſt, non debet notari: [f] vt & Pomponius ait. Et qui capitali crimine damnatus eſt, non debet pro alio poſtulare. Item ſenatuſconſulto [g] etiam apud iudices pedaneos poſtulare prohibetur calumniæ publici iudicij damnatus: [h] & qui operas ſuas vt cum beſtiis depugnaret, locauerit. [i] Beſtias autem accipere debemus ex feritate [k] magis, quàm ex animalis genere. Nam quid ſi leo ſit, ſed manſuetus: [l] † vel alia dentata manſueta? Ergo C qui locauit, ſolus notatur: ſiue depugnauerit, ſiue non. [m] Quòd ſi depugnauerit, cum non locaſſet operas ſuas, non tenebitur. Non enim qui cum beſtiis depugnauit, [n] tenebitur: ſed qui operas ſuas in hoc locauit. Denique eos qui virtutis [o] oſtẽdendæ cauſa hoc faciunt ſine mercede, non teneri aiunt veteres: niſi in harena paſsi ſunt ſe honorari. [p] Eos enim puto notam non euadere. Sed ſi quis operas ſuas locauerit, vt feras venetur: vel vt depugnaret feram, quæ regioni nocet, extra harenam: [q] non eſt notatus. † His igitur perſonis quæ non virtutis [r] cauſa beſtiis pugnauerunt, pro ſe prætor permittit allegare: pro alio prohibet. [s] Sed eſt æquiſſimum, ſi † tutelam vel curam huiuſmodi perſonæ adminiſtrent, poſtulare eis pro his quorum curam gerunt, concedi. [t] Qui aduerſus ea feciſſe monſtretur, & pro aliis [u] interdicta poſtulatione repellitur, & pro æſtimatione iudicis extra ordinem pecuniaria pœna multabitur. Vt initio huius tituli diximus, tres ordines prætor fecit non D poſtulantium: quorum hic tertius eſt, [x] quibus non in totum denegat poſtulandi facultatem: ſed ne pro omnibus poſtularent: quaſi minus deliquerint, quàm hi qui ſuperioribus capitibus [y] notantur. Ait prætor: *Qui lege*, [z] *plebiſcito*, *ſenatuſconſulto*, *edicto*, *decreto* * *principum*, *niſi pro certis perſonis*, *pro quibus certa ratione introductum eſt*, *aut cognitorem aut procuratorem dare licet*, *poſtulare prohibetur*.

a *Qui geſsit.* ſcilicet magiſtratum nouiter acceptum.

b *De Pyrrhi captiuis.* nõ recipiendis in vrbẽ: vt ſupra de origi. iur. l. ij §. poſt hunc Appius. cum enim Græci Romam obſediſſent: & Pyrrhus Achilleides, filius Achillis, multos ex Romanis cepiſſet: & haberent Romani conſilium an eos redimerent: Appius iſte cæcus iudicauit nõ redimẽdos. quo audito durum Græcis viſum fuit: & receſſerunt. Vel dic, Pyrrhus rex Epirotarum. nam Pyrrhus, filius Achillis, fuit in obſidione Troiana: quæ fuit ante cõſtructionẽ Romæ per quingentos annos. ſed ille rex Epirotarum filius Achillis non dicitur, vel Pyrrhus Achilleides.

c *Exemplis.* ſcilicet legum, quibus dicitur quòd multa remanent facta quæ fieri prohibentur de nouo: vt diximus ſupra de his qui ſui vel alie. iur. ſunt. l. patre. in glo. retinere. Vel dic iudicũ: vt cõſonet ei quod dictum eſt de Appio. & erit argu. cõtra. C. de ſentẽ. l. nemo iudex.

d *Remouet.* hoc ſecũdo edicti ordine.

e *Paſſus eſt.* hic eſt infamis ipſo iure: vt. C. de adul. l. cum vir. Et not. quòd quidã dicũt, q̃ iſti & duo ſequentes nec pro ſe poſtulẽt, eo quòd quando ſunt damnati, ſtatim amittunt ciuitatem, & quãdoque libertatẽ: vt infra de pœnis. l. ij. & l. quod ad ſtatũ. & l. qui vltimo. Sed dic quòd admittuntur ante ſententiam pro ſe, ſcilicet vt hic dicit, cum ſint de ordine ſecũdo. imò dic poſt ſententiam. nã ante, nullam pœnam debent pati.

† *Allegatur iſte tex. ſecundum Bal. quòd potius debet iſpes cõſuetudo quàm ipſa natura.* vnde *Ariſto. conſuetudo eſt altera natura.*

f *Notari.* vt. C. ad. l. Iul. de adul. l. fœdiſsimam.

g *Item ſenatuſconſulto.* cuius nomen non habemus.

h *Damnatus.* quod eſt cum iudex dicit eum calumniatum.

i *Locauerit.* hic eſt infamis ipſo iure.

k *Ex feritate.* vt cũ effectu feræ ſint, non ex aliquo fero genere. & ſic accidens magis quàm natura inſpicitur: vt. j. de vſufru. leg. l. pe. & ſ. de oſſi. aſſeſ. l. ſi eadem. Sed arg. cõtra. C. de his qui ve. æta. imp. l. fi. & inſt. de rerum diui. §. pauonum. & j. ad legem Aquil. l. ij. §. fin. ſed hæc magis eſt propria.

l *Sed manſuetus.* tunc quidem non notabitur.

m *Sine non.* punitur ergo affectus, etiã ſi nõ ſequatur effectus: vt. C. de fur. & ſer. cor. ſi quis ſeruo alieno. in glo. extẽdatur. & j. de calũ. l. & generaliter. in pri in. & j. de condict. ob tur. cau. l. ſi à ſeruo. & ſ. quod quiſque iur. l. iij. j. reſpõ. in fi. ſec' autẽ eſt in eo qui locauit operas artis ludicræ cauſa: vt. j. tit. j. l. iij. q̃ eſt contra.

n *Depugnauit.* ſine locatione.

Gratia virtutis aliquid permittitur.

o *Virtutis.* Not. aliquid pmitti gratia virtutis, quod aliàs non permittitur: vt infra de aleato. l. ſolent. §. ſenatus. & infra ad. l. Aquil. l. qua actione. §. ſi quis in colluctatione. & infra titu. j. l. athletas. j. reſpon. Item nota quædã fieri gratis, quæ non gratis fieri non poſſunt: vt hic, & j. de iure fiſci. l. ij. in prin. & infra de condict. ob tur. cau. l. fi. in prin.

a Not. ex iſta glo. ſecũdo Bal. quod delin-

p *Honorari.* [a] Si habes honorari, dicas corona, vel alio ſimili præmio: vt arg. C. quę res pigno. ob. poſ. l. ſpem. & j. de re iudic. l. cõmodis. Si vero habes onerari, dic. i. niſi condemnati ſint vt depugnarẽt cũ beſtiis in harena. nec ob. qd dicit, paſſi ſunt &c. quaſi ſponte patiantur: quia cũ primò maleficium cõmittebant, videntur velle pati ſe poſtea in harenã damnari. ſi autem ſpõte ſit harenarius quis, nõ eſſet infamis: vt arg. C. de inoffi. teſta. l. in harenam. Item nota ſecundum primã literam quòd ipſo facto quis eſt infamis. ſic. j. tit. j. l. quid ergo. §. quod ait. & C. de adul. l. eum. & j. de ritu nup. l. palam. in fi. Acc.

quem videtur velle pati ſemper poſſe pro eo deliberare. Ita hunc ſ. quod dicimus ex ratione obligationis natural. Bal.

q *Extra harenam.* id eſt cũ non eſſet harenarius. Vel dic. i. cum non eſſet cõdemnat'.

r *Non virtutis.* ſed locationis ſupple.

ſ *Prohibet.* his ſunt ſimiles parabolani: vt C. de epiſ. & cle. l. parabolani.

t *Concedi.* No. ratione officij quædã permitti, quæ aliàs non permittuntur: vt. j. de iure fiſci. l. ex quibuſdã, in prin. & ſupra de in ius voc. l. quæritum.

† *Hanc tutel. quã dolo mal. §. nẽ qui ſe tecto ff. ad l. de ſe publ.*

u *Pro aliis.* nunc reſpondet. Accurſius.

† *No. ſecundum Bal. quod infamis non poteſt ſe tueri in addit. ſuis. dum cauẽt. glo. in l. j. de vſufr. ear. C.*

x *Hic tertius.* ſ. ordo, q̃ tractat ſcilicet de illis perſonis de quibus non in totũ &c. quem ordinẽ habes. j. proxi. §. Accurſius.

y *Capitib'.* i. ſuperiore capite. ſ. ſecundo. nã primo nullus eſt infamis: vtpote cũ in primo capite nõ niſi puer & ſurdus cõtineantur. ſic alibi ponitur plurale pro ſingulari: vt. ſ. de origi. iur. l. ij. §. exactis. & de peti. here. diuus. in fin.

z *Ait prætor: qui lege.* da exẽplum de lege, vt in. l. Iulia repetũdarũ: vt. j. ad. l. Iul. repe. l. eadem. §. j. De plebiſcito nõ inuenitur exemplũ. ſed dominus R. ponit exẽplũ. ſ. de offi. præ. l. plebiſcito. & de offic. procõ. ſolẽt. Exẽplum de ſenatuſcon. dic vt dãnatus lege Iul. ambitus, qui eſt infamis: vt. j. ad. l. Iul. ambitus. l. j j. reſpon. & ideo non poteſt poſtulare. vel melius vt. j. ad. l. Iul. de vi pri. l. j. De edicto dicas vt. j. tit. j. l. j. De decreto dicas, ſcilicet iudicis: vt facit iudex C. de poſtu. l. prouidẽdũ. §. ſi quis. & j. eo. l. ex ea. & l. puto. §. j. & C. eo. l. j. De plebiſcito principum, vt per conſtitutionem aliquam principis: vt C. de poſtu. l. hn. & C. de aduo. diuer. iudicũ. l. iubemus. §. ad hęc. & l. petitiones. §. ad hęc. & C. de trãſa. ſi qs maior. & ex qui. cau. infa. irro. l. improbũ. ſecundum R. Sed quomodo prohibiti prædictis legibus pro aliquo admittũtur: cum in dictis legibus non inueniãtur aliquæ perſonæ exceptæ? Reſpon. talia exempla inueniri nõ poſſent: ſed eoipſo quòd inueniuntur prohibitæ à prędictis legib', intelligitur eſſe conceſſum pro certis perſonis: quæ perſonæ ſunt. j. ea. l. §. fi. & l. ſequen. & eſt p hoc infra. e. l. ex ea. De infamibus autẽ dicas eſſe verum, niſi ſint infames ipſo iure, vel dãnati de publico iudicio, vel de calum. publici iudicij, quando pro ſe tantũ admittuntur: vt ſupra. e. l. §. remouer. & §. item ſenatuſconſulto. pro aliis non, niſi pro pupillis vel adultis ſuis: vt ſupra. e. l. §. his igitur perſonis. vel illa exceptio, ſed æquiſſimum &c. refertur tantũ ad locantes operas. Sed cum infamia etiam temporalis & perpetua eſſe poſſit, nũquid etiam perpetua notatus poterit pro certis perſonis poſtulare? Reſpon. ſic. nã omnes qui in edicto infra titu. j. continentur, perpetuo ſunt infames: & tamen pro certis perſonis poſtulãt: vt infra proxi. §. Sed argu. contra infra eo. l. ex eo. nam ibi innuit vt ſi infamia eſt ꝑpetua, pro nullo poſtulent: ſed ibi ſub. niſi pro certis perſonis: vt ibi dices.

Prohibentur.

ſtulare prohibentur: [a] *hi pro alio, quàm pro quo licebit, in iure apud me ne poſtulent.* Hoc edicto [b] cõtinentur etiam alij omnes qui edicto [c] prętoris vt infames notantur: qui omnes, niſi pro ſe & certis perſonis [d] ne poſtulent. Deinde adiicit prætor, *Qui ex his omnibus qui ſupra ſcripti ſunt, in integrum reſtitutus non erit.* [e] Eum, [f] *qui ex his qui ſupra ſcripti ſunt*, ſic accipe, ſi fuerit inter eos, qui tertio edicto cõtinentur: & niſi pro certis perſonis, poſtulare prohibentur. Cæterum ſi ex ſuperioribus, [g] difficilè [h] in integrum reſtitutio impetrabitur. De qua autem reſtitutione prætor loquitur, vtrum de ea quæ à principe vel à ſenatu, Pomponius quærit: & putat de ea reſtitutione ſenſum, quam princeps vel ſenatus [i] indulſit. An autem & prætor reſtituere poſſit, † quæritur. Et mihi videtur talia prætorum decreta [k] non eſſe ſeruanda, niſi ſicubi ex officio iuriſdictionis ſuæ ſubuenerunt: [l] vt in ætate obſeruatur, ſi quis deceptus ſit: cæteriſque ſpeciebus quas ſub titulo de in integrum reſtitutione exſequemur. [m] Pro qua ſententia [n] eſt quòd ſi quis famoſo iudicio condemnatus, [p] in integrum reſtitutionem fuerit abſolutus: [o] Pomponius putat hunc infamia eximi. [p]

Deinde adiicit prætor: *Pro alio ne poſtulent,* [q] *præterquam pro parente,* [r] *patrono,* [f] *patrona: liberis parentibúſque patroni, patronæ*, de quibus perſonis ſub titulo De in ius vocãdo, plenius diximus. [t] Item adiicit: *liberíſve* [u] *ſuis, fratre, ſorore,* [x] *vxore,* [y] *ſocero,* [z] *ſocru, genero, nuru, vitrico, nouerca,* [a] *priuigno,* [b] *priuigna, pupillo, pupilla,* [c] *furioſo, furioſa:* [d]

II. GAIVS libro primo ad Edictum Prouinciale.

FAtuo, [e] *fatuæ*: quum [f] iſtis quoque perſonis [g] curator detur.

III. VLPIANVS libro ſexto ad Edictum.

CVi eorum [h] *à parente, aut de maioris partis tutorum ſententia, aut ab eo cuius de ea re iuriſdictio fuit, ea tutela* [i] *curatióve data erit.* Adfinitates non eas accipere debemus, quæ † quõdam fuerunt, ſed præſentes. [k]

Item Pomponius, nurus & generi appellatione, & ſoceri & Pomponium, de quo ſubiicit infra ſtatim, male diziſſe. Acc.

p *Eximi*. Immo videtur remanere infamis: quia à pœna reſtituitur: vt. C. de generali aboli. l. ſi. quæ eſt cõtra. Sol. aliud eſt in reſtitutione, quæ omnino in ſtatũ priſtinum aliquem reducit: vt hic. & aliud in indulgentia, per quam ſola pœna remittitur, & ifamia remanet: vt ibi. pro qua ſolũ eſt C. de ſenten. paſ. l. j. & ifra de vſuris. l. videam'. ij §. in Fauiana. Alij diſtinguunt an dicat ſimpliciter, reſtituo te: vt ibi. an dicat, reſtituo te in integrum: vt hic. contra quos eſt predicta lex. C. de ſen. paſ. l. j. Accurſius.

q *Ne poſtulẽt*. qui tertio edicti ordine continentur: nõ qui ſecũdo vel primo. nam qui primo, pro nullo. qui ſecundo, pro ſe tantũ. Sed quidã dicunt hoc porrigi ad quoſdã qui ſecũdo ordine ſunt: & nulla ſunt aſperſi macula: vt ad mulierẽ, & cæcũ. nam cum ad eos ifames qui ſunt tertio edicti ordine porrigimus, multo magis ad eos: vt arg. infra de p. cur. fœminas. ſed hoc non placet: quia licet mulier & cæc' nõ ſint infames, nõ tamen pro aliis admittuntur, ſicut nec puer vel ſurd', qui ſunt de ordine primo: vt ſupra ea. l. §. initiũ. & §. propter caſum. & §. ij. & illa. l. fœminas. † *Iſte textus ſecundũ Bal. facit* † non vt aduocatrix, ſed vt procuratrix mulier admittitur. *5 arg. quòd ſicut quis & vxore fratris vitrici non poſſit teſtificari: tamen ſecundũ ſe videtur eſſe: quia abſoluta affinitas eſt tñc.*

r *Pro parente*. ſcilicet filius.

s *Patrono*. ſcilicet libertus.

t *Diximus*. ſcilicet de filiis & parentibus in. l. illa, quique. §. parentes. ff. de in ius voc. de libertis autem & patronis, in. l. adoptiuum. §. patronum. C. ti. de in ius vo.

u *Liberíſve ſuis*. ſcilicet pater.

x *Sorore*. ſcilicet frater.

y *Vxore*. ſcilicet maritus. Accurſius.

z *Socero*. ſcilicet gener. Accurſius.

a *Nouerca*. ſcilicet priuignus, qui loco eſt filij: vt inſti. de nup. §. affinitatis. Accurſius.

b *Priuigno*. ſcilicet vitricus.

c *Pupilla*. ſcilicet tutor. Accurſius.

d *Furioſa*. ſcilicet curator cuiuſuis eorum.

e *Fatuo*. Id eſt mente capto.

f *Quum*. id eſt quia.

g *Perſonis*. non ſolũ tutor pro pupillis, vt prædixi. Acc.

h *CVi eorum*. Exponit prędicta. q. d. diximus tutori & curatori quãuis aliàs ꝓhibito, tamẽ ꝓ officio poſtulare permitti. hoc ergo intellige de eo cui eſt à patre hoc demandatum. & ſic eſt tutor teſtamentarius, vel curator aſſignatus teſtamẽto, qui debet cõfirmari: vt inſtit. de cura. §. datur. ibi, ſed curator teſtamento &c. vel cũ plures dediſſent, ipſi inter ſe vnũ in adminiſtrãdo prætulerũt: vt infra de admi. tu. l. iij. vel iudex dedit tutorem vel curatorẽ: & ſic eſt datiuus. Sed quid in legitimo? hic nihil dicit. ſed dicas idẽ: quia eſt eadẽ ratio: vt infra ad. l. Aquil. illud. in glo. eſtimari. & quia lex dat tales tutores: vt ifra de legi. tu. l. legitimos. cui eſt dare pmiſſum, ſicut iudici: vt hic dicit. vel dic quòd omnem tutelam cõprehendit. ſupra. l. j. in fine. ſed ſpecificat hic de eo tutore cui eſt cõmiſſa adminiſtratio à teſtatore, vel iudice, vel à ſeipſo: vt inſti. de ſatiſda. tu. §. ij.

i *Tutela*. id eſt tutelæ adminiſtratio.

k *Præſentes*. no. præſenté inſpici affinitatẽ. ſecus cum tractatur

a *Prohibentur*. quod eſt eoipſo ꝙ ꝓhibẽtur tacite vel expreſsè.

b *Hoc edicto*. Vlpianus loquitur.

c *Qui edicto*. poſito. j. titu. j. l. j. Sed quare dicit hic, & alij omnes, quaſi aliquid accedat prædictis qui ſunt ſupra. §. proxi. nam ibi & de iſtis dicit? Reſpon. ſecundum quoſdam non eſt ita. nec enim dixit eos remoueri qui edicto prætoris ſunt ifames: ſed eos qui edicto ꝓtoris poſtulare ꝓhibẽtur. Vel dic quòd ibi dicit exponi etiam alij omnes &c. ſ. non ſolũ qui in prima parte edicti poſiti, infra titu. j. l. j. continẽtur, ſed etiam alij inferiores ſupra poſiti. Itẽ ſtellige hic de notatis, nõ tamen ſumma infamia. tunc enim locum habet ſecundũ edictum: vt. ff. ea. l. §. remouet. &. §. itẽ ſenat'.

d *Certis perſonis*. enumeratis. j. ea. l. §. deinde. ſed certe immo videntur generaliter infames poſſe poſtulare: vt inſti. de except. §. ſi. quæ eſt contra. Solu. ibi in procuratore: hic in aduocato. Si inſtes, quare diuerſum eſt in vno q̃ in altero? Reſpon. eſſe aduocatum, honor eſt: vt. C. de aduo. diuer. iudicior. l. laudabile. j. rñ. ideoq; eis multa dãtur priuilegia: vt. C. de aduo. diuer. iudicio. ſancim'. ſed eſſe procuratorẽ, onus eſt. honore ergo ꝓpter delictũ eſt priuandus, non onere releuandus: vt infra de interdi. & releg. l. releg atorũ. §. fi. & l. ſeq.

a Et ratio quia officiũ procuratoris eſt vilißimũ: & vbi agitur de vili officio, perſona dignitas non curatur. Bal.

† Vide tamen in ea. tñ P. tabellio. in. l. celsum. de fide inſtru. vbi potest quis poſſe reſtituere ſenã.

e *Non erit*. apud me non poſtulet, niſi pro certis perſonis.

f *Eum*. loquitur Vlpianus.

g *Ex ſuperioribus*. id eſt ex ſuperiori. ſ. ſecundo. nam ex primo null' eſt infamis: & ſic ponit plurale ꝓ' ſingulari: vt. ff. ea. l. §. vt initio. Et ſic not. hic quòd generalis clauſula in fine edicti poſita ibi, qui ex his &c. non cõprehendit omnia præcedentia. Sed arg. cõtra. j. de leg. j. talis ſcriptura. in fine. *ADDITIO*. Solutionem huius contrarij vide per Bar. in. l. cõtraria, qui latè illam materiam ibidem examinat.

h *Difficilè*. ſi tamẽ contingat in integrum reſtitui in ſecundo vel tertio capite, pro omnibus admittam ad poſtulandũ. & not. quòd ab illo verſu, eum qui &c. ſunt verba iuriſconſulti Vlpi.

i *Vel ſenatus*. ſcilicet totus cœtus, qui erat ex centum: vt ſumitur. C. de pe. her. l. fin. in prin. non tantũ vnus. Et not. hic quòd ſenatus parificatur principi in dando reſtitutionem: vt hic. Itẽ in vectãdo aquam duci ex flumine publi. vt. j. de flumi. l. quò minus. Item quia à nullo appellatur: vt infra à qui. ap. nõ licet. l. j. §. ſciendũ. Item & in componenda lege: vt ſupra de leg. & ſenatuſconſul. l. non ambigitur.

Senatus in quibuſdam principi paritiparatur.

k *Decreta*. quæ concedunt prohibitis poſtulare, dãdo reſtitutionem. vel dic ſimpliciter: vt hic dicit.

l *Subuenerũt*. ſ. prætores. aliàs ſubuenitur. ſcã prætore.

m *Exequitur*. ſcilicet prætor: vt de dolo & metu, & ſimilibus. nam tunc dat reſtitutionem lite cõteſtata, & cauſa cognita: non aliàs: vt ifra de minoribus. l. j. §. pe. &. l. in cauſæ. §. cauſa aũt. ſed hanc reſtitutionem infamiæ dare non poteſt: vt hic dicit. Acc.

n *Pro qua ſententia*. id eſt huic ſententiæ applicatur. & ſic ad proximum: vt ſupra de iuriſdi. om. iud. l. ſi idem cum eodem. in fin. l. Vel dic pro qua, ſcilicet quòd à principe vel ſenatu reſtitutus poſsit poſtulare. & ſic non ad proximum, ſed ad ſuperius refertur. Accurſius.

o *Abſolutus*. ſcilicet à principe. Alij dicunt, à prætore. & dicũt

de nuptiis impediẽdis ratione affinitatis: vt infra de nup. §. affinitatis. Itẽ ſecus in ſeruo, qui etiam in præteritum dominũ non debet interrogari: vt. C. de quæſt. l. ſeruos. & infra de quæſtio. l. vnius. §. penulti. Itẽ in meretrice quõdam præteritus ſtatus inſpicitur. ſic infra de rit. nup. l. palam. §. non ſolum.

a *Quibus.* id eſt quorũ appellatiuis nominibus deſignantibus affinitatem pro præpoſitio &c. & no. quòd ſecundum Ioan. non debet hic eſſe pro. nã idẽ dicit ſi ab, vel ad, apponit. Alij habẽt pro, & ſupplẽt idem eſſe in ſimilibus verbis. Item no. hic quòd non omnes perſonæ quæ ſunt hic, enumerantur infra de procur. l. ſed & hæ. in princ. ſed ibi & hæ intelligũtur, argu. harum legum.

* *Mutuum accipe eum qui intellectu præſtare valet. mutuum enim intelligens, omnia agere poteſt.*

b *In curatoribus.* ſcilicet dandis, id eſt cum de tutoribus dixit.

c *Debuiſſe.* immo forte nõ debuit: quia prodigo, de quo hic ſubiicit, vel ſimili nemo dat: ſed lex: vt. C. de epiſc. audi. l. de creationibus. Sed dic q̃ & de his hic ſubiicit quib' à lege nõ dantur. & ideo merito reprehẽdit. Ac.

† *Ex quibus cauſis aduocationibus interdicendum, Socrates apud Ariſtotelem lib. 7. Hecatonomiarum.*

d *Eum.* ſcilicet prætorem.

e *Muti.* aliàs eſt Vti, prout cui eorum, cæterorumque &c.

f *Silent.* ſcilicet curatores.

g *Et qui.* ſubaudi, p eis qui &c.

h *Non poſſunt.* ſubau. eos pro ſe & pro certis perſonis poſtulare nõ prohibendo. & ſic ſeparatim legitur. Vel dicit in princi. l. & his qui &c. & continuatur cum ſuperioribus.

Pvto autem.]CASVS in. §. ſi quis, talis eſt. Poteſtas Bonoñ. prohibuit me coram ſe poſtulare. Dicitur hic quòd potero coram ſucceſſore ſuo poſtulare. Viuianus.

i *Omnes.* vt breuius dicam quæ ſupra generaliter dicta ſunt.

k *Funguntur.* vt tutores & curatores.

l *Edicti.* ſcilicet ſecundi, vel tertij, ſecundum quoſdam: & bene hic. vel dic tertij tantũ: vt diximus ſupra. l. j. §. pe. quod eſt verum quando non ex officio, ſcilicet iudicis. Accurſius.

m *Poſtulare poſſunt.* vt. ff. eo. l. j. §. his igitur.

n *Apud ſe.* ſcilicet prohibitus eſt. & ſic videtur ei permiſſum apud alium: vt. j. de iudi. cũ prætor. in princip. & C. ex qui. cau. infa. irro. & ſi ſeuerior. ſi autem in perpetuũ, ſecus eſt: vt. C. eo. l. j. ſi autem ſimpliciter, præſumam quòd in perpetuum: vt infra de verb. oblig. & ideo. aliàs eſt ibi. l. ſi Stichum. §. ſtipulatio huiuſmodi. Si autem queras an poſſit in perpetuum prohibere: dicas quòd ſic ſententiando, & de cauſa cognoſcendo, & conteſtando cauſam propter quam prohibitus eſt, prohibetur: & tũc in perpetuum. ſi autem extra ordinẽ, quia forte nimis improbe poſtulat: tunc non extenditur vltra ſuam adminiſtrationem: vt infra de pœ. l. fin.

Qvos.]CASVS. Multæ ſunt perſonæ enumeratæ ſupra quæ poſtulare non poſſunt. ſed pone quòd aduerſarius eſi poſtulare prohibitum poſtulare patiatur. nũquid ad poſtulandum admittetur: quæritur. Et reſpon. quòd non: quia cõſenſus partis non facit quòd admittatur. Vi.

o *Prohibet prætor.* viuus vel mortuus.

p *Patiatur.* quia cauſa decoris prætoris ſit prohibitio: vt ſupra eo. l. j. in prin. & propter improbitatem aduocatorum ſit: vt hic, & infra de pœ. l. moris. ideoque non ob. ſupra de pac. l. pactum. & C. de pac. ſi quis in conſcribendo. quæ ſunt cõtrariæ. Itẽ not. ſocrus, & vlteriores, quibus * *pro* præpoſitio ſolet accedere, contineri ait. In curatoribus b debuiſſe c eum d adiicere: muti, * e cæterorumque, quibus dari ſolent: f id eſt ſurdo, prodigo, & adulescenti:

IIII. PAVLVS libro quinto ad Edictum.

ITem quibus propter infirmitatem curatorem prætor dare ſolet:

V. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

ET qui g negotiis ſuis aliquo perpetuo morbo ſuperesſe non poſſunt. h

VI. IDEM libro ſexto ad Edictum.

PVto autem omnes i qui nõ ſponte, ſed neceſſario officio funguntur, k poſſe ſine offenſa edicti l poſtulare, etiam ſi hi ſunt, qui non niſi pro ſe poſtulare poſſunt. m Si quis aduocationẽ præſtare fuerit prohibitus: † ſi quidẽ apud ſe, n vt ſolẽt facere tempore magiſtratus ſui: puto eum poſtea apud ſucceſſorem eius adeſſe poſſe.

VII. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale.

QVos prohibet prætor * apud ſe poſtulare, omnimodo prohibet, etiam ſi aduerſarius eos patiatur p † poſtulare.

Prohibitum ad tempus, poſt tempus videtur eſſe permiſſum. Bartolus.

VIII. PAPINIANVS libro ſecundo Quæſtionum.

IMperator Titius Antoninus reſcripſit, eum cui aduocationibus in quinquennio interdictum eſſet, poſt quinquẽnium pro omnibus poſtulare non prohiberi. Diuus quoque Hadrianus reſcripſerat de exilio q reuerſum poſtulare poſſe: nec adhibetur diſtinctio, r quo crimine ſilẽtium ſ vel exilium t ſit irrogatum: ne ſcilicet pœna tẽpore determinata, contra ſententiæ fidẽ vlterius porrigatur. u

Sententia iudicis quæ deminutionem ſtatus non continet, extra territorium iudicis ſuum effectum non porrigit. Bart.

IX. IDEM libro primo Reſponſorum.

EX ea cauſa x prohibitus p alio poſtulare, quæ infamiam non irrogat, y ideóque z ius pro omnibus poſtulandi non auferit: in ea tantùm prouincia pro aliis non recte poſtulat, in qua præſes fuit qui ſententiam a dixit: in alia verò quædã eſſe quæ conſenſu partium etiam relaxari non poſſunt: vt hic, & in milite, curatore: vt. j. de procu. filiusfa. §. veterani. & in iuramento calũniæ remittendo: vt. C. de iura. calum. l. ſi. §. ſed quia veremur. idem in quolibet pacto quod fiat contra publicã vtilitatem: vt infra de reg. iur. l. neque pignus. §. priuatorum. Et contra quædã partium cõſenſu relaxantur: vt. j. de fer. l. j. in prin. & quãdo agitur inter partes vt nõ appellent: vt. C. de tẽp. & re. ap. l. fin. quæ ſunt arg. contra.

Plura ſunt quæ et ſi partium conſenſu relaxari non poſſunt.

† *Par hanc l. dicitur gloſ. ſuper verbo ex ſe & re. ap. l. fin. quæ ſunt ſecus. nec cũ nobis. de elec. quia ſuperius habet oppoſitum, ceſſat in oppoſitum de nouis & ſuum electorum, & de non b el cito & ſciatis. cet. circa quæ vltra notã nõ diſtinguitur ſtatur.*

Imperatvr.]CASVS. Titius aduocatus erat: ſed propter ſuã magnã verboſitatẽ interdixit ei iudex ne poſtularet vſq; ad quinq; annos. nã poterit quidẽ finito quinquennio poſtulare: & ſic poſt quinque annos poſtulare poteſt. Vi.

q *De exilio.* quinquẽnali.

r *Diſtinctio.* ad vtrũque caſum refertur. & ſic & ſupra de offi. præ, l. iij. ſed certe imò videtur diſtingui: vt ſi ex graui delicto, vel tali ex quo infamia durat poſt pœnã, etiam poſt tempus prohibeatur. ſi ex leui, non: puta non famoſo: vel etiam famoſo, ſed infamia non durat poſt pœnam: vt infra de re mili. l. qui cum vno. §. ad tempus. & infra de decu. l. generaliter. circa princi. & l. ad tempus. & infra ad. l. Corne. de fal. l. falſi. §. ordine. & infra titu. j. l. ictus. quæ ſunt contrariæ. So. non diſtinguitur in hac conſtitutione: diſtinguendum tamen eſt per prædictas. ll. ſimile inſtitu. de vulg. ſubſti. §. ſed ſi inſtitutio. Vt dic, non diſtinguitur quantum ad vim interdictionis. nam ex vi interdictionis ex quocumque crimine fluxit, non prohibentur poſtulare. cæterum ex vi infamiæ quę conſecutiuum eſt pœnæ delicti, etiam poſt tempus, phiberi poteſt. & ſic quo ad infamiã eſt diſtinguendum quo crimine ſit damnatus. quando autem poſt tempus remiſſa ſit infamia, vel non, dices infra tit. j. l. quid ergo. §. pœna grauior.

ſ *Silentium.* primo caſu.

t *Exilium.* ſecundo caſu.

u *Porrigatur.* quia infamia vltra non prorogatur: vt. C. de his qui in exi. dantur. l. j. lib. x. Accurſius.

Ex ea.]CASVS. Quidam puta Titius prohibitus fuit ne poſtularet: vt quia nimis verboſus erat: & ſic infamis nõ efficitur. poterit quidem iſte Titius vbique poſtulare pro hominibus de altero territorio præterquam in ea prouincia in qua eſt qui prohibuit.

x *Ex ea cauſa.* vt quia nimis verboſus, vel ex crimine ſtellionatus, quod infamiam non infert, quando ex cauſa non famoſa damnatur: vt. j. de cri. ſtel. l. ij. & iij.

y *Non irrogat.* alioquin in nulla prouincia poſtularet, quaſi infamia ſemper ipſum concomitetur, ſicut lepra leproſum. ſic enim dicim' in ſentẽtia excõmunicationis: vt in decre. xj. q. iij. ſi quis à proprio. niſi pro certis perſonis: vt. ff. eo. l. j. §. ait prætor.

z *Ideoque.* maxime. nã infamis poſtulat pro certis perſonis: vt ff. eo. l. j. §. ait prætor. vel dic, pro omnibus: quia nõ pro illis qui ff. de alia terra ſunt. Accurſius.

a *Sententiam dixit.* Argu. quòd conſuetudo ciuitatis etiam in caſtris ſub ea ciuitate poſitis tenet. & forte ſeruat epiſcopus: licet maior a ſit quàm poteſtas qui decretum inducit. & facit ſupra eo. puto. §. j.

Mi qui.]

HI qui.] CASVS. Aduocatus fiſci poteſt eſſe aduocatus cõtra fiſcum,etiam in eadem cauſa,in cauſis pupilli ſui vel in aliis quæ hic ponuntur. Item decurio licet fiſco debeat deſeruire,non poteſt eſſe aduocatus contra fiſcum in cauſis pupillorũ, vel in aliis quæ hic ponuntur.

a *Agunt.* vt procurator fiſci, & aduocatus generalis. Accurſius.

† *De pœna eiuſdem minantis vide Alcia. lib. 2. parg. 8. ca. 20.*

b *Non prohibẽtur.* etiã in ea cauſa in qua iuerunt fiſcũ: vt. j. l. pzi. & eſt ſpeciale ꝓ huiſmodi pſonis & ſimilibus, vt etiã durante officio hoc poſſint, non ſolũ poſtea. ſed regulariter contra: vt C. de aduo. diuer. iudi. l. ij. quæ eſt contra. & C. de aduo. fi. l. j. & ij. quæ ſunt contra. quibus dicitur ꝙ durante officio generalis aduocatus fiſci ꝓ nullo cõtra eum aduocat. Item in cauſa in qua fuit ꝓ fiſco, etiam finito officio nõ erit contra eũ: ſed hic eſt ſpeciale, vt dixi. ſi auté in vna cauſa tantũ eſt pro fiſco, in alia cõtra eum eſſe poteſt ꝓ quolibet. Ité finito officio generalis aduocati in qualibet erit cõtra fiſcũ, niſi in quibus fuit pro fiſco.

† *Bal. dicit ſpecies ſingulares quod ſcias, reſpublica, & quid patria aquæ parãtur quo ad contumaciã ei exhibẽdam. Bala.*

c *Præter ſuperiores.* id eſt præterquã ad prædictarum perſonarum cauſas: parentum, filiorum, & pupillorum.

non prohibetur, licet eiuſdem nominis ſit. †

2. PAVLVS libro ſingulari Regularum.

HI qui fiſci † cauſas agunt, [a] ſuam, vel filiorum & parentium ſuorum, vel pupillorũ quorum tutelas gerũt, cauſam & aduerſus fiſcum agere non ꝓhibẽtur. [b] Decuriones quoque contra patriam ſuam cauſas agere prohibentur præter ſuperiores [c] perſonas.

11. TRYPHONINVS libro quinto Diſputationum.

A Principe noſtro reſcriptũ eſt, non prohiberi tutorem adeſſe pupillo in negotio in quo aduocatus contra patrem eius fuiſſet. [d] Sed & illud permiſſum ab eo [e] eſt agere tutorem pupilli cauſam aduerſus fiſcum, in qua aduerſus patrem pupilli antea aduocatus fiſci fuiſſet. Qui autem inter infames ſunt, ſequenti titulo explanabitur.

A Principe.] CASVS. Titius fuit aduocatus contra Seium, pro fiſco vel pro alio: & Seio decedẽte Titius fact' eſt vel fuit tor filiorum Seij. poterit quidem Titius pro iſtis pupillis aduocare contra fiſcum: & in eadem cauſa. Viuianus.

d *Fuiſſet.* Sed nonne hoc edictum erat in prin. l? Reſpon. ĩ. in genere: nunc in ſpecie, de qua dubitabatur. vel dic. ĩ. dixit adeſſe poſſe, nũc cauſam eius agere poſſe: quod pl' eſt. Et nota hic eſſe ſpecialia quædã. nam alias quilibet ſecundum ſuum pactum ſuo clientulo præſtat patrociniũ: vt. C. de poſtulã. l. quiſquis. §. ante omnia. Ex his ergo patet quòd licet tuæ cauſæ ſecreta mihi mãdaueris: nihilo minus tamẽ cõtra te aduocationis munere fungi potero etiã in eadem cauſa: alioquin iam nulli homini conſiliũ eſſet dãdum. & ſic de facto fuit iudicatum. & facit ad hoc. xciij. diſ. c. legimus. & ca. diaconi. Quid ergo ſi fidẽ tibi dedi quòd ꝓ te eſſem aduocat' in cauſa, & fui: & ſentẽtia lata fuit: an in cauſa appellationis contra te eſſe potero? Reſpõ. ſic. nam ſufficit ſi cui &c. vi. C. de nego geſtis. l. tutori. Item & aduocatus quõdã fiſci in alia cauſa in qua nõ præſtitit fiſco patrociniũ, poteſt eſſe contra fiſcũ: vt. C. de aduo. fiſc. l. ij. at cauſa appellationis nõ eſt eadem cũ prima, vt diximus in ſabbatina quæſtione. & hoc maxime ſi mihi non offers dignum ſalariũ in cauſa appellationis. in cauſa vero principali, quæ nondũ eſt finita in aliqua parte ſui, contra te nõ ero. alioquin crimine prœuaricationis inuoluor: vt infra titu. j. l. athletas. §. prœuaricator. & infra de prœua. l. iij. §. ꝙ ſi aduocatus. & C. de aduo. di. iud. l. j. excipitur in caſu pupillorum, eorum fauore: vt hic dicit.

e *Abeo.* ſcilicet principe.

DE HIS QVI NOTANTVR INFAMIA.

Quia à poſtulando remouentur infames: ideo de eis dicit.

PRætoris.] CASVS. Breuiter ſcias quòd omnes iſti qui enumerantur in iſta. l. ſunt infames, vel ipſo iure ꝓ ſententiã, vel ipſo facto. Ecce enim miles qui ignominioſe de militia remittitur, infamis eſt. Item qui facit ludibrium ſui corporis, infamis eſt & leno eſt infamis. Item qui dãnatus eſt de publi. iudicio: eſt infamis. Ité qui cõdemnatus eſt de prœuaricatione, eſt infamis. Item qui cõtrahit furtũ, vel vi bo. rap. & inde condẽnatus eſt vel pactus, eſt infamis. vel de infamia vel de dolo eſt condẽnatus, eſt infamis. Item ſi pactus eſt. Item qui cõdẽ-

A natus eſt in iudicio tutelæ, eſt infamis: vel ꝓ ſocio: vel mandati: vel depoſiti: & ſuo nomine: infamis erit. hoc verũ eſt ĩ his quatuor caſibus ſi ex dolo fuerint condemnati: non ꝓpter culpam. [QVI EAM.] Scire debes quòd mulier non debet nubere intra annũ poſt mortem viri ſui: & ſi nubat intra annum, efficitur ipſa infamis: & ſic ille infamatur qui eam duxit: & parẽtes etiam iſtorum infamãtur qui cõſenſerint tali matrimonio. Item qui bina ſpõſalia contraxit, ſua volũtate. ſ. infamatur.

DE HIS QVI NOTANTur infamia.

TITVLVS II.

Diuiditur in tres partes. primò ponit quoſdam caſus in quibus infamatur quis ipſo facto. ſecundò ponit alios in quibus infamatur quis per ſententiã. tertiò redit ad eos in quibus infamatur ipſo facto. ſecũda ibi, qui in iudicio. tertia ibi, qui eam. Bart.

1. IVLIANVS [a] libro primo ad Edictum.

B PRætoris verba dicunt: *Infamia notatur,* [f] *qui ab exercitu ignominiæ cauſa ab imperatore, cõue cui de ea re ſtatuendi poteſtas fuerit, dimiſſus erit. Qui artis ludicræ,* [g] *pronũciandíue cauſa in ſcenam prodierit. Qui lenocinium* [h] *fecerit. Qui in iudicio publico,* [i] *calũniæ, prœuaricationiſſue cauſa quid feciſſe iudicatus erit. Qui furti,* [k] *vi bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo malo & fraude,* [l] *ſuo nomine dãnatus pactúſue erit. Qui pro ſocio,* [m] *tutelæ, mãdati, depoſiti,* † *ſuo nomine, nõ cõtrario iudicio damnatus erit. Qui eam quæ in poteſtate* [n] *eius eſſet, genero mortuo, cum eũ*

C exponitur infra. l. proxi. §. ait prætor. & l. qui autem. & l. athletas. vſque ad. §. ait prætor.

h *Qui lenocinium.* hoc exponitur. ĩ. eo. l. athletas. §. ait prætor. vſque ad. §. calumniator. Accurſius.

i *Qui in iudicio publico.* facias ꝙ ſint tres caſus. Primus, quãdo iudicio publico iudicatus, vel condẽnatus erit. Secundus, quãdo de calumnia cõmiſſa in iudicio publico, vel priuato, cum ex ea cauſa deſcendit crimẽ priuatum, cuius eſt actio ciuilis, & infamiã irrogat: vt. j. de publi. iud. l. infamem. Tertius eſt de prœuaricatore. Sed quidã notant tantũ duos caſus, ſcilicet calumniæ, & prœuaricationis dãnatũ: ſequẽtes Vlpi. qui hæc duo exponit. j. eo. athletas. §. calumniator. &. §. item prœuaricator. item quod dicit de prœuaricatione dãnatum eſſe infamem, idem de tergiuerſatore: vt. C. vt intra certum tempus. l. prima & ſecũda.

k *Qui furti.* ſcilicet actione: vt patet: quia dicit, vi bonorũ raptorũ, ſecundum Io. & ſic tranſigens in condictione furtiua, nõ infamatur: vt in ſi. §. vbi pariſicat damnatum & pactum.

l *Fraude.* pro eodẽ ponit dolũ, & fraudem. & quod dicit, ſuo

D nomine: ideo eſt, quia ſec' ſi alieno: vt. j. e. furti. §. ſi quis alieno. & exponuntur hæc quatuor mẽbra ꝓ Vlpianum infra eo. athletas. §. fina. & l. ſequen. & l. furti. vſque ad. §. mandati. Ac.

m *Qui pro ſocio.* ponit quatuor caſus ex cõtractu, vel quaſi, quibus quis infamat dãnatus. & caue quia nõ repetit pactus, quod dixerat. ĩ. pxi. in delictis: vt hic, & infra eo. in actionibus. Item quod ſubiicit de dãnato tutelæ: hoc ſic eſt ſi ratione doli. ſecus ſi culpæ, etiam latæ: vt inſtitu. de ſuſpec. tu. §. ſuſpectus. & idẽ in cæteris quæ hic ſunt, vt demũ ratione doli in prædictis cõmiſſi damnatus infametur: vt. j. eo. furti. §. fin. Item quod ſubiicit, cõtrario iudicio dãnatum non infamari: fallit in caſu: vt. j. e. furti. §. mandati. in fin. Et not. quòd hic. §. totus exponitur per Vlp. infra eo. furti §. mandati. vſque ad. l. genero.

n *Qui eam quæ in poteſtate.* x. vel xj. caſus proſecutus eſt, in quibus quis ꝓ ſentẽtiam de iure infamis efficitur, ab illo verſu, qui iudicio &c. nũc reincipit dicere de his qui ipſo facto ſine ſentẽtia infamãtur. & ſunt octo vel nouem inter eos qui hic ſequuntur, & eos qui ſunt ſupra. §. ab exercitu. vſque ad. §. qui in iudicio. Et not. quòd quotiens lex notat factũ, quare aliquis notetur ipſo iure, tũc notatur infamia ipſo iure ex ipſo facto: quaſi ipſa lex notet talẽ, eo quòd tale quid fecit. & hoc optime elicit

7

* *Vlpianus fortaſſe. nã Iulianus nullet libret ſcripſit ad edictum.*

† *Cur depoſiti damnatus ſit infamis, tradit Ariſtoteles Probl. 29. part. problem. 2. Alciat. verũ lib. 2. Parerg. c. 36. hanc rationem affert, quia maior fides in depoſitario requiritur, quem quis ſponte elegit, & ſumma probitatis fiducia cauſis præſuit.*

Notari ipſo iure, quid ſit.

infra de rit.nup.palã.§.quæ in adulterio. &.ĩ.e.l. quid ergo.§. cum autẽ.Item ſunt & alij caſus in quibus quis notatur per ſententiam ipſo iure,qui non dicuntur hac.l. vt. ĩ.eo.l. notatur. & ſeq.& ĩ.de ſepul.vio.l.j.Idem dici poteſt in eo qui accepit aliquid ob negotium alicui faciendum,vel non faciendum. Itẽ in crimine expilatę hereditatis: vt.C.eo. ſi te. Idem dicunt quidã de actione quod me.cau. ſed certe de ea non inuenitur quòd infamet: nec etiam actio leg.Aquil.vt infra ad legem Aquil.ſi ſeruus ſeruũ. §. ſi cum maritus. nec ob.quòd propter dolum quis in prædictis condemnatur:quia idẽ eſt in cõdictione furtiua:& tamen non infamat: vt infra de act. & obl.ceſſat. & in interdicto vnde vi: nec tamen infamat: vt infra de vi & vi arma.l.j. §.hoc interdictum non ad omnem.verſi.ad ſelam.&.l.neque.

a *Id tẽpus.* ſcilicet annum: vt dices.ĩ. eo.l. genero.

b *Sciens.* vt infra eo. l.liberorũ.§.notatur.

c *Non iuſſu.* tũc enim excuſatur. velle enim &c.vt infra de reg.iur. l.velle.

d *Habuerit.* repete, infamia notatur:vt in prĩcipio poſuit.Et no. quòd ea quæ hic dicit prætor ab inde,qui eã &c.exponuntur infra eo.l.genero. cũ.l. ſeq. Item not.quòd omnes ſpdicti poſſunt dici capite minui:vt infra de va. cog.l. cognitionũ. §.j.& inſti.de capi.demi.in princ.ſecundum quoſdam.ſed certe in d.l.cognitionum. non dicit quòd capite minuantur ppter infamiam: ſed dicit minui fama,vel plecti circa ſtatũ.& no.ꝙ ſex caſus ſunt in hoc vlti.§.

† *Colligit quòd infamia ita bene ſigillat & ligat mentes, ſicut minores: nec ſ hoc eſt perſonarũ diſtinctio. nam dicit Bal.reatum omnẽ bonorẽ excludit. in.l.i. vbi ſenator vel clarij.C.*

Quod an.] CASVS. Vlp.(vt moris eius eſt) ꝓtoris verba exponere vult:& primo exponit primã partẽ:dicit enim quis miles dicatur dimitti.nã omnis miles,ſiue ſit paruus,ſiue ſit magnus,dimittitur.cætera plana ſunt. [EXERCITVM.] Nunc exponit verbum,exercitus:& dicit quòd exercitus dicitur,quando exercitus totus congregatus eſt. ſed pone quòd aliquis remittitur de aliquo numero militum.nunquid eſt infamis?& reſpon.quòd ſic. [IGNOMINIAE.] Nunc vult exponere iuriſcon.verbum ignominiæ.nam aliquãdo homines pro nulla cauſa remittuntur:aliquando ex cauſa, aliquãdo ꝓ ignominia.quæ plana ſunt. [SED ET SI.] Si alicui militi arma ablata fuerint: aut ſi fuerit exauctoratus: infamis erit.& eſt quartum genus miſſionis,quãdo quis vt munera non ſubiret,miles factus eſt.ſi iſte remittitur vt munera ſubeat,non erit infamis. [MILES.] Si miles de adulterio condemnetur,infamis efficitur: & deſinit eſſe miles ſtatim,& ſoluitur vel liberatur à iuramento: & morari non debet vbi eſt imperator. [AIT PRAETOR.] Nunc exponit Vlpianus ſecundum membrum edicti:vſque ad.§. illum, ait prætor. illius.l. athletas. dictum eſt enim ſupra in proxi.l. quòd qui facit ludibrium ſui corporis, prodeundo in ſcenam, infamis eſt. quid ſit ſcena,dicit: hoc eſt planum. [EOS.] Qui præmium aliquod accipiunt vt cum beſtiis pugnent,infames erunt. Viuianus.

e *Caligatum.* ſupple etiã:& dic,id eſt infimum & obſcurum: vt in authen.qui.mo.na.cũ.leg.§.quiſquis.col.vj.Accurſius.

mortuum eſſe ſciret,intra id tẽpus a *quo elugere virum moris eſt, antequam virum elugeret, in matrimonium collocauerit:cúmve ſciẽs* b *quis vxorem duxerit non iuſſu* c *eius in cuius poteſtate eſt:& qui eum quem in poteſtate haberet,eam de qua ſupra comprehenſum eſt, vxorem ducere paſſus fuerit. Quíve ſuo nomine,non iuſſu eius in cuius poteſtate eſſet,cuíus nomine, quem quámve in poteſtate haberet, bina ſponſalia,bináſve nuptias in eodem tempore conſtitutas habuerit.* d

Hic iuriſconſultus incipit exponere edictum:& ſunt expoſitiones multum notabiles:& veniunt ſæpe de facto. Bar.

11. VLPIANVS libro ſexto ad Edictum.

QVod ait prætor,*qui ab exercitu dimiſſus erit*: dimiſſum accipere debemus militem caligatum:e vel ſi quis alius vſque f ad Centyrionem, vel præfectum cohortis,vel alæ,g vel legionis,vel tribunũ h ſiue cohortis,i ſiue legionis dimiſſus eſt.Hoc amplius Pomponius ait, etiã eum qui exercitui præeſt,licet conſularibus inſignibus k vtitur,ignominiæ cauſa ab ĩperatore miſſum hac nota laborare. Ergo & ſi dux cum exercitui l præeſt, dimiſſus erit, notatur. † Et ſi princeps dimiſerit, & adiecerit, m ignominiæ cauſa ſe mittere (vt plerunque facit) non dubitabis & ex edicto prætoris eum infamia eſſe notatum: non tamen n ſi citra indignationem principis ſucceſſor ei datus eſt.

Exercitum autem non vnam cohortem, neque vnam alam dicimus, ſed numeros multos militum. Nam exercitui pręeſſe dicimus eum,qui legionem vel legiones cum ſuis auxiliis o ab imperatore commiſſas adminiſtrat. Sed hic p etiam eum qui ab aliquo numero militum miſſus eſt, quaſi ab exercitu miſſum ſic accipiemus.

Nota hic duo: primò,quòd in ſententia debet inſeri cauſa. ſecundò not. de degradatione ſeu exauctoratione. Bar.

Ignominiæ cauſa miſſum. hoc ideo adiectũ eſt,quoniam multa genera ſunt miſsionum. † Eſt honeſta,quæ emeritis q ſtipendiis,vel antè ab imperatore indulgetur:& cauſaria, quæ propter valetudinem r laboribus militiæ ſoluit: eſt ignominioſa. Ignominioſa autem miſsio totiens eſt,quotiens is qui mittit, addit nominatim, ignominiæ cauſa ſe mittere. ſemper enim debet addere cur miles s mittatur. Sed & ſi eũ exauctorauerit,id eſt inſignia militaria detraxerit,inter infames † efficit: t licet nõ addidiſſet,ignominiæ tamen eſt infamis.& ſic eſt arg.contra.infra de libe. & poſthu. l.cum quidam.Item arg.contra.C.de his qui non imple.ſtipẽ.l. fin.in fin.

f *Vſque.* aſcenſiue & incluſiue:vt patet infra ſtatim, hoc amplius &c.

g *Alæ.* vbi ſunt triginta equites:ſic dicti,quia tegunt pedites vice alarum.

h *Vel tribunum.* id eſt eum qui ex tribuum ſuffragio eſt electus vt pręeſſet cohorti vel legioni. Præfectus autem dicitur qui à principe quãdoque eligebatur ad regẽdũ exercitũ: vt.ĩ.de orig. iur. l.ij.§.eiſdem.

i *Cohortis.* Not.quòd cohors habet.x. alas: legio habet ſeptẽ milia,& centum pedites: & ſeptingẽtos. xxx. equites:& ſic ſunt.x.cohortes. prima vocatur miliaria,& habet pedites mille cẽtũ quinque: equites ſociatos cxxxvj.ſecunda, quingentenaria dicitur: & habet pedites quingẽtos &.lv.equites. Iavj. ſecũdũ Vegetium, qui tractauit de re militari. *Cohors & legio differunt.*

k *Inſignibus.* i.quibus cõſul diſcernebatur ab aliis.

l *Exercitui.* in quo ſunt ſex legiones, quia exercitus eſt collectio totius militiæ.

† *Ad hunc locum vide Ant. Aug. lib.ſingulari ad Modeſtinũ. ca.8.*

m *Et adiecerit.* idem & ſi nõ adiecerit: vt.ĩ. de re mili.l. milites.ij. §.miſsionum. quæ eſt contra.ſed ibi tecit æquipollens.

n *Non tamen.* ſcilicet notatur.

† *Hic colligitur arg. ſecundum Bal. quòd ſunt paria aliquẽ grauare facto, & per mijs recordãdũ cõcor.text. in arg.in.l.ſi quis prouocatione. de appel.C.*

o *Auxiliis.* i. auxiliãtibus militibus qui in legionibus ſunt.

p *Sed hic.* No.hic mirabile:quia odiũ ampliatur. nã hic nõ remittitur ab exercitu, qui à numero militum minori remittitur: &

Emeritis. ſcilicet.xx.an.vt.C.de excu.ve.l.j.&.C. de re mi.l. ij.&.C.de his qui non imple.ſtip.mi.l.fin.vel ſi ad certum tempus fuit aſſumptus,tunc eo finito.

Emerita ſtipendia dicuntur quæ peracta ſunt,cũ milites miſſionem impetrarũt.

r *Propter valetudinem.* arg.pro dãdo curatore debili epiſcopo. ſic inſti.de cura.§.ſi. Accurſius.

ſ *Cur miles.* Not.cauſam addendã quotiens ſit aliquid. ſic.ĩ. de tranſ.l.cum hi.§.in cauſa.&.C.de teſti.l.j.infra de ſuſpec. tu.l. iiij.in princ.&.C.de iud.properandum.§. illo. &.xxj.di.intantum.Arg.contra extra de re iu.ſicut.Item cõtra infra de re mili.l.milites.§.miſsionum.in fin.Sol.non eſt neceſſe vt dicat,cum ignominia mitto:ſed cauſam quare mittit,debet dicere:vt quia prodidit,vel quia arma vendidit cõtra præceptum ducis belli: vt hic.vel hoc quo ad infamiam,non quo ad cætera:vt ibi. Sed quid ſi neque exauctorauit,neque cauſam expreſsit?videtur infamis:vt.d.l.milites.§.miſsionum.Sed tu diſtingue quid militi obiiciatur,dolus,an culpa:vt & dicimus de tutore: vt infra de ſuſpe.tu.l.hæ enim.quod ſi non appareat, tunc in mitiorẽ partem præſumam,vt non ſit infamis:quaſi culpa obiecta,non dolo:vt infra de pœ.l.ſi præſes.

Item no. paria ſunt aliquid facto declarare, vel verbis. concor. text. in arg. in l. reprehẽdenda. C de inſtit. & ſubſtit. ſub cõdi. vbi dicitur quod voluntas datur intelligi ex facto.

t *Efficit.* immo videtur exauctoratus non infamari: vt.ĩ. de re mili.l.qui cũ.§.exauctoratus.quæ eſt cõtra.Sol.ibi ex cauſa quę eſt ſufficiens ad infamiam,fuit exauctoratus:quia propter litem vitandam militiæ ſe dederat.hic autem ex ſufficiẽti.Et no.quòd ſic etiã epiſcopus degradat clericum ſuũ.ad quod eſt in auth. vt cleri.apud ꝓprios epiſcopos.§.ſi.col.vj.Item no. a quòd tãtum

tum valet quid fieri facto, quantum ſi verbis dicatur: vt infra de ædilicio edic. l. ſi tamen. §. ei qui. & ſupra de legib. & ſenatuſcõſul. l. de quibus. in fi.

a *Exauctoraſſe.* id eſt à militia remouiſſe: vt infra de li. cau. l. qui ex libertate.

b *Eſt & quartum genus.* quo remittitur vt munera ſubeat, non vt infamis fiat.

c *Ledit.* etiã ſi ob eam cauſam fuit exauctoratus: vt. j. de re mi. l. qui cum vno. §. nõ omnis. & §. ſequenti.

d *Infamis.* immo cum capite damnatur: vt. C. de adul. quamuis. ij. in fi. ſit ſtatim ſeruus: vt infra de pœ. l. qui vltimo. Reſpon. illa pœna gladij non erat tẽpore harum legum. vel dic damnatum ex alio capite. l. Iul. quàm de adulterio, cũ multa ſint capita eius: vt infra de mino. l. auxilium. verbi gratia in ſtupro, vbi publicatio bonorum fit, niſi quando in puerũ, vel à tutore in pupillã, & à ſeruo in dominam commiſſo: vt inſtitu. de pub. iudi. §. ij. &. C. ſi tutor pu. l. j & de mu. lie. quę ſeruis propriis. l. j. Accurſius.

e *Sacramento.* iurat enim miles, ſecundum Vegetium, quòd mortem non euitabit cauſa reipublicæ. à quo ſacramẽto ſoluitur propter infamiam qua afficitur. ſi ergo ſoluitur à ſacramẽto militiæ ſecularis: multo magis ab eccleſiaſtico. & idẽ forte in omni publico officio, & omni publico crimine ex quo quis eſt damnatus. nam & qui infamis eſt, nõ fert teſtimonium: vt infra de teſti. l. iij. §. lege. quod eſt publicũ officium: vt infra de teſti. l. j. & infra quemadmo. teſta. ap. l. ſi quis ex ſignatoribus. eadem ergo ratione aliqua publica officia non exercebit: à dignitatibus autem conſtat eum eſſe remotum: vt. C. de dig. l. ij. li. xij.

f *In vrbe.* ex hoc facto pœnam patitur, & præmium: quia à tutelis vrbicis excuſatur: vt hic, & infra de excu. tuto. l. ſed & milites. §. ſcribit autem. verſi. ſed & ignominia.

g *Ait prætor, qui prodierit.* propter præmium ſecundum quoſdã: vt in fi. huius. l.

h *Deſinit.* obumbratio cortinarum ſiue pannorum quæ poſita ſint in publico vel in priuato loco. & dicitur ſcæna à ſcænon quod eſt chorda: quia ioculatores faciũt ire caballos per chordã, & ſimilia. & ſic patet quòd ioculatores omnes ſunt infames, ſcilicet ipſo iure: quia omnibus faciunt ſpectaculum ſui: licet nõ ſemper faciant cum obumbratione cortinarum: quia mercedis cauſa ludibriũ ſui faciunt. qui vero ludit cum cithara vel ſimili, licet coram pluribus: ſi tamen cauſa amœnitatis, non mercedis faciat, vt & Dauid faciebat, non infamabitur: huiuſmodi enim ludi reſeruantur: vt. C. de ſpectacu. l. j. lib. xj.

i *Spectaculum.* id eſt vt videant qui volunt.

k *Spectandi.* id eſt inſpiciendi.

l *Enim.* pro certe. q. d. & inferiores infames ſunt.

m *Deſcendunt.* vt pugnent cum beſtia dentata. & iſti ſunt infames ipſo iure: vt ſupra titu. j. l. j. §. beſtias. iſtis ſimiles videntur pugiles, & ſic infames. Vel dic non eſſe infames, quia gratia virtutis hoc faciunt: vt ar. infra ad. l. Aquil. qua actione. §. ſi quis colluctatione.

n *Famoſos.* & ſi eſt miles, dãnatur capite: vt. j. de pœ. l. quædam.

ff. Vetus.

niæ cauſa ſe eum exauctoraſſe[a]. Eſt & quartum gen[b] miſſionis, ſi quis euitãdorum munerum cauſa militiã ſubiiſſet. Hæc autem miſſio exiſtimationem non lædit[c]: vt eſt ſæpiſſime reſcriptũ. Miles qui lege Iulia de adulteriis fuerit dãnatus, ita infamis[d] eſt, vt etiam ipſa ſententia eum ſacramento[e] ignominiæ cauſa ſoluat. Ignominia autem miſſis neque in vrbe[f], neque alibi vbi imperator eſt, morari licet.

Ait prætor, *qui in ſcænam prodierit*[g], infamis eſt. Scæna* eſt (vt Labeo definit[h]) quæ ludorum faciendorum cauſa, quolibet loco vbi quis conſiſtat, moueaturq; ſpectaculum[i] ſui præbiturus, poſita ſit in publico, priuatóve, vel in vico: quo tamen loco paſſim homines ſpectaculi[k] cauſa admittantur. Eos enim[l] qui quæſtus cauſa in certamina deſcendunt[m], & omnes propter præmiũ in ſcænam prodeuntes, famoſos[n] eſſe Pegaſus & Nerua filius reſponderunt.

* *Scæna hoc verſatilis intelligẽda eſt, de qua Virgil. 3. Georgi. Vel ſcæna vt verſis diſtedas frondibus. & Pun. 7. Metaphoſt. lib. ca. 48.*

III. GAIVS libro primo ad Edictum prouinciale.

QVi autem operas ſuas locauit vt prodiret artis ludicræ cauſa, neque prodit, non notatur: quia non eſt ea res adeo turpis, vt etiam cõſilium puniri[o] debeat.

IIII. VLPIANVS libro ſexto ad Edictum.

ATHletas autem[p] Sabinus & Caſsius reſpõderũt omnino artem ludicram non facere: virtutis enim gratia hoc facere. & generaliter ita omnes opinantur, & vtile videtur: vt neque Thymelici[q], neque Xyſtici, *neq; agitatores[r], nec qui aquam equis ſpargũt[ſ], cæteraq; eorum miniſteria[t] qui certaminibus ſacris deſeruiũt, ignominioſi habeantur. Deſignatores[u] autem, quos Græci βραβευτὰς *appellãt, artem ludicram non facere Celſus probat: quia miniſterium, non artem ludicram exerceant. Et ſane locus[x] iſte hodie à principe non pro modico beneficio datur. Ait prætor[y], *Qui lenocinium fecerit.* Lenocinium facit, qui quæſtuaria[z] mancipia habuerit. Sed & qui in liberis[a] hunc quæſtum exercet, in eadem cauſa eſt. Siue autem principaliter hoc negocium gerat, ſiue alterius negociationis acceſsione[b] vtatur: vt puta ſi caupo fuit, vel ſtabularius, & mancipia talia

A QVI.] CASVS. Si quis locauit operas ſuas accipiendo aliquid vt ludibrium ſui corporis faceret, nec fecit: non erit infamis.

o *Puniri.* quia cogitationis &c. vt. j. de pœ. l. cogitationis. ſed aliter eſt in eo qui operas ſuas locauit vt cũ beſtiis pugnaret: vt ſupra tit. j. l. j. §. beſtias. quæ eſt contra. Ac.

Athletas.] CASVS. Qui cũ beſtia virtutis cauſa depugnauerit, nõ infamat. [ET GENERALITER.] Hic enumerantur quidã vſque ad. §. ait prætor. qui nõ ſunt infames, quàquam ſuũ officium exerceãt. [AIT PRETOR.] Si quis habeat ancillas, vel liberas mulieres: & propter quæſtũ proſtituit eas: ſiue habeat prĩ cipaliter ad hoc eas deſtinatas, ſiue ſecundario, vt caupo & quidã alij: infamis erit vtrobiq;. Item ſeruus ſi fiat liber, erit infamis ſi in ſeruitute ancillas pecu liares, pſtituit ad quæſtũ. [CALVMNIATOR.] Item calumnia ego accuſaui aliquem, & falſo: & ſic calũnioſe. vnde iudex me de calumnia condemnauit expreſſe: vel aliquis alius me accuſauit de calumnia. cõdemnatus fui, cũ non probaſſem crimẽ quod intẽdebã. ero quidem infamis. [ITEM PRAEVARICATOR.] Ego accuſabam aliquẽ de pub. iudicio: ſi fuero condẽnatus de prævaricatione, ero infamis. Quis autẽ ſit prævaricator, dicit. nã ille eſt prævaricator qui prodit cauſam ſuam: vt quia allegat pro aduerſario qđ facit contra ſe: & magis eſt ex parte aduerſarij, quàm ex ſua. [ITEM SI QVIS.] Illi qui iſtis quatuor actionibus condemnantur, infames erunt: ſiue paciſcantur. nã infames ſunt. & eſt ratio in. l. ſeq. quæ continuatur cum iſta.

* *Id eſt abſoluta qui in ampla portion per ingressum tẽporis ſub tecto exercebantur, iſta Virtuuius. Col. Rho. li. 11. ca. 52.*

* *Habeũtur quidã gymnicis agonib' præerant, qui diſtribuebãt ſymbola & præmia victoria.*

p *Athletas autem.* Athletam appellat hic depugnatorem cũ beſtia dentata gratis: vt. ff. ti. j. l. j. §. beſtias. verſi. quòd ſi depugnauerit. vel dic pugnantes in ludis qui tunc fieri ſolebant: vt. C. de athle. l. j. lib. x. & in authen. de conſu. §. quantumcunque.

q *Thymelici.* i. citharœdi, lyriſtæ, tibicines. Cœl. Rh. lib. 11. ca. 31.

r *Agitatores.* ſcilicet equorum qui olim in publico trahebant currũ. nomina enim ſunt officiorum quæ ignoramus. ſed fit in die Epiphaniæ in ciuitate Boñ. Vide Alcia. lib. 6. parer. ca. 1.

ſ *Aquam ſpargunt.* frigidam, vt citius currant. fiebat enim ludꝰ Romæ olim in quo hoc fiebat: & adhuc fit Conſtantinopoli.

t *Miniſteria.* id eſt cæteri eorum miniſtri.

u *Deſignatores.* ſcilicet locorum vel hominum, vbi debeant ſedere. & facit ad finem huius dicti. ĩ. de orig. iur. l. ij. §. primus. diuus Auguſtus. ad fi. l. Accurſius.

x *Locus.* id eſt officium iſtud.

y *Ait prætor, qui lenocinio.* hic eſt infamis ipſo iure. & ſic patet qꝰ nõ dicit de eo lenocinio qđ facit qui retinet vxorẽ in adulterio deprehẽſam: de quo habet mẽtio. j. ad legẽ Iul. de adulte. l. j. §. lenocinij. & l. mariti. nã ille nõ ipſo iure, ſed pſentẽtiã eſt infamis.

z *Quæſtuaria.* id eſt quæſtũ afferentia. ſed certe & idem ſi ſine quæſtu: vt. j. de ritu nup. l. palã. in fin. j. reſpon. vel diſtingue vt ſe etiam ſine quæſtu poſsit proſtituere: aliàs non: vt ibi innuit.

a *Sed qui in liberis.* fœminis. Accurſius.

b *Acceſſione.* vt cauponæ: vt hic, & infra de ri. nup. l. palam. §. ſi qua cauponam. &. C. de adul. l. quæ adulterium.

l iiij Quæſtum.

habuit miniſtrantia, & occaſione miniſterij quæſtum [a] facientia: ſiue balneator fuerit, velut in quibuſdam prouinciis fit, in balineis ad cuſtodienda veſtimenta conducta habent mancipia hoc genus [b] obſeruantia in officina *[c]: lenocinij pœna tenebitur. Pomponius & eum qui in ſeruitute [d] peculiaria mancipia proſtituta habuit, notari poſt libertatem ait. Calumniator ita demum notatur, ſi fuerit calumniæ cauſa damnatus [e]. neque enim ſufficit calũniatum.

Item præuaricator [f]. Præuaricator autem eſt, quaſi varicator, qui diuerſam partem adiuuat prodita cauſa ſua. quod nomen Labeo à varia certatione tractum ait. nam qui præuaricatur, ex vtraque [g] parte cõſiſtit, quinimmo ex aduerſa.

Item ſi qui furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo malo ſuo nomine [h] damnatus [i] pactúſve erit, ſimili modo infames ſunt:

officina quid ſit.

*non in officina.

Lenocinij pœna eſt quàm adulterium.

a *Quæſtum.* de corpore.

b *Hoc genus.* ſcilicet quærendi cum corpore. Accurſius.

c *Non in officina.* id eſt nõ principaliter ex officio quod gerit: & ſic eſt vna pars. vel dic, id eſt non in loco, id eſt proſtibulo principaliter ad hoc ſcilicet officium ſuũ illicitum deſtinato. nã officina dicitur locus vilis vbi coquitur & lauatur, & ſimilia fiunt, ſecundũ vulgare Gallorum. & ſecundũ hoc ſunt duæ partes.

d *Eum qui in ſeruitute.* id eſt donec fuit ſeruus, exercuit lenocinium, & non præcepto domini: hic erit infamis liber factus. Sed contra. j. eo. l. imperator. vbi in libertate nõ nocet. Sol. ibi in ſe deliquit: hic in alium: qd plus eſt: quia tunc & ſe & alium corrumpit: & ideo plus punitur: vt in authen. vt iudi. ſine quoquo ſuffrag. §. eos. col. ij.

e *Calumniator dãnatus.* ſi enim iudex dicit, calumniatus es: notauit eum. ſi ſic, non probaſti: pepercit ei: vt infra ad Turpillia. l. j. §. j. & facit infra eod. l. non alia.

f *Item præuaricator.* ſcilicet infamatur ſi de hoc ſit damnatus ſua cauſa. ſed & qui ſecreta ſua reuelat alteri parti: vt infrà de re mi. l. omne. §. exploratores.

*ime, ex vtraque. i. alterum & rei. Præuaricator qui proprie dicatur.

g *Ex vtraque.* ex vna corpore: ex altera animo*. & animus præualet, vt tantũ ex ea parte eſſe dicatur: vt ſubiicit, &. j. de captiui. nihil. ibi, nec enim. Dic ergo quòd proprie dicitur præuaricator accuſator publici iudicij: & aduocatus impropriè: & tamen vterque extra ordinem punitur: & de vtroque hic dicit: vt infrà de præua. l. j. ij. & iij. & ad Turp. l. j. §. præuaricatorem. Item no. quòd calumniator eſt qui falſa crimina ſcienter intendit: vt infrà ad Turp. l. j. in prin. Et dicitur quis calũniari eoipſo quòd nõ probat quod intendit: vt. C. de aduo. diuer. iud. l. j. & de pœna iu. qui ma. iud. in aut. nouo iure. & j. de teſti. l. iij. §. idem diuus. niſi officij [a] neceſſitas eum excuſet: vt. C. qui accu. nõ poſ. l. ij. & j. de his qui. vt indig. l. tutorẽ. vel perſonarũ nimia proximitas: vt. C. de calum. l. mater. & l. calumniæ. vel auctoritas eius cui ſucceſſit: vt. C. de calum. l. mater. §. ſed extraneus. & infra de bo. lib. qui cum maior. §. fi. vel damnum rei familiaris: vt prædicta. l. qui cum maior. §. ſi patris. vel intimus dolor admiſti criminis: vt in marito & eius cognato de adulterio accuſantibus: vt C. de adul. l. quamuis adulterij. vel delicti enormitas, vt facilius quis ad accuſationem eius proſiliat: vt. C. de fal. mo. l. j. ibi, & cũ accuſatoribus &c. vt in auth. de nõ alie. §. fi. col. ij. & in his prædictis caſibus & ſimilibus poteſt exaudiri qd dicitur. j. ad Turp. l. j. §. j. nõ enim vtiq; qui non probat &c. vt. C. de calũ. l. qui nõ probaſſe. vel ita intellige, non vtiq; qui non probat &c. q. d. nõ eſt neceſſarium argumentum: nõ probat, ergo calumniator. poteſt enim eſſe cõtra: licet ſit probabile ar. bene dico non eſſe neceſſariũ. iudex enim reo abſoluto incipit quærere de cõſilio accuſatoris, an animo calumniãdi accuſauit. & ſi inuenit eũ fuiſſe in iuſto errore, abſoluit eum. ſi vero in calumnia euidenti, condemnat eum in ſimilitudinem ſupplicij ſi eſt ordinarium crimẽ de quo accuſabat: vt. C. de accu. l. ſi extraordinarium, tunc in ſimilitudinem eius pœnæ quam verisimile eſt iudicẽ reo impoſuiſſe: vt infra ad Turp. & in priuatis. & de præuari. l. ab imperatore. Sed alij dicunt neminem præſumi calumniatorem, niſi demum probetur: contra quos ſunt prædicta argumenta. De hac autem calumnia punietur officio iudicis incontinenti cum reũ abſoluit: vt infra ad Turp. l. j. §. ſed non vtique. ibi, reo abſoluto &c. non poſtea ex interuallo: vt. C. de calum. l. j. niſi ſolenni accuſatione propoſita. nam quæ incontinenti fiunt, videntur ineſſe: vt infra ſi cer. pe. lecta. Vel dic in dicto. § ſed non vtique. ibi, abſoluto reo &c. ſcilicet quo ad animi deſtinationem: vt arg. j. de iureiur. l. admonendi. Accurſius.

a *Bal. dicit iſtã glo. no. ad hoc quòd denunciatio ſyndici vel alterius officialis deputati ad denunciandum malefitia, non præſumitur in dubio calũnioſa: ſed vite facta & bone anime. Bolo.*

h *Suo nomine.* hoc exponeſ. j. l. furti. §. j.

i *Damnatus.* Sed quid ſi fuerit condemnatus, & in veritate non fecerat furtum? Reſpondent quidam, vt M. non eſſe infamem. nã licet quantum ad ius litigatoris talis ſententia præiudicet: non tamen quo ad famam. & ſic intelligunt. C. eo. ſi furti. in fi. Sed tu dic contra: quia ſententia pro veritate accipitur, ex quo appellatũ non eſt: vt. ſ. de ſtatu ho. l. ingenuum. &. l. prædict., ſi furti. intelligas q durius fuit damnatus. ſ. rei vin. vel ad exhi. quia in immẽſum actor in litem iurauit. Item quid ſi non fecerit furtũ: ſed vt litẽ euitet pepigit: an ſit infamis? Videtur q ſic: vt hic ſubiicit. Et eſt arg. q lex ſic ſcripta, quãuis dura, eſt ſeruãda: vt. j. qui & à qui. L. proſpexit. Tu dicas q nõ ſit infamis: vt arg. j. de alie. iu. l. item. §. poteſt. Item pactũ intellige per pecuniã: vt. j. l. furti. §. pactus. Dic ergo furti quod conſtat eſſe factum.

k *Quoniam. Cõfiteri.* id eſt pro eo habetur ac ſi cõfiteretur in iure crimẽ: quia ſicut haberetur pro confeſſo tunc, ſic & modo. Iacobus autem voluit intelligere confiteretur crimẽ extra iudicium. nam dicebat confeſſionem extra iudicium factam præiudicare, & pro condemnato reum haberi: niſi probet contrarium: & pro eo eſt infra de iure fiſ. l. in fiſci. &. C. de interdicto ma. l. ſi tutor. nos dicimus quòd non valet: vt infra de inter. act. l. j. in fin. &. C. de iur. & fac. igno. l. cum falſa. & infra de confeſ. l. certum. §. ſed & ſi fundũ. ſed trãſactio etiam extra ius valet: vt hic, &. d. l. in fiſci. Sed pone quòd fur fuit comprehenſus, & rem reſtituit quam ſubtraxerat: an ſit infamis? Quidam dicunt q ſic, arg. huius. l. Sed dices contra. nam nulla lege inuenitur hoc caſu infamari eum.

l *Crimen.* quaſi dicat, hæc duo paria ſunt: confiteri crimen in iure: & paciſci extra ius, ſcilicet tranſigendo.

B Qvoniam intellegitur confiteri [k] crimen [l], qui paciſcitur.

VI. VLPIANVS libro ſexto ad Edictum.

C FVrti accipe, ſiue manifeſti, ſiue nec manifeſti. Sed ſi furti, vel aliis famoſis actionibus [l] quis condemnatus prouocauit, [m] pendẽte iudicio nondum inter famoſos [n] habe-

[SED SI.] Fgi aduerſus te furti, vel vi bo. rap. vel iniuriarum, vel de dolo: & tu mihi in his actionibus condemnatus fuiſti. tandem appellaſti. dicitur hic quòd appellatione pendente non es infamis. ſed diſtinguitur: aut proſequeris appellationem, aut non. ſi quidem non proſequeris, & ſic totum tempus fluit, videris infamis retro fuiſſe. ſi autem proſecutus es, & ſententia fuit pronunciata iuſta, & appellatio iniuſta, ex die ſecundæ ſententiæ eris infamis. *[SI QVIS.]* Si procur. meus, vel heres, vel alius meo nomine condemnatus fuerit, ego non ero infamis, cum non litigaui: nec fui condemnatus: nec procur. erit infamis: cum ſit alieno nomine condemnatus. *[PACTVS VE.]* Si quis furti paciſcatur, vel de aliis famoſis act. dando aliquid: infamatur. Item ſi tranſigat quis auctore iudice: non infamatur. Item ſi quis iuret ſe furtum non feciſſe: non erit infamis. *[MANDATI.]* Scias quòd actio directa datur domino contra procu. contraria autem datur procu. contra dominum. vnde pone quòd ego dominus egi act. mandati directa: & ipſe mihi in ea eſt condemnatus ob dolum. erit quidem infamis procur. ſed pone quòd procur. egit contra me actione mandati contraria, ero ſimiliter infamis: vt ecce ſi fideiuſiſti pro me, & ſoluiſti creditori, ſi poſtea conuenias me act. man. contraria, & condemnor tibi: ero infamis. *[ILLVD.]* Si heres depoſitarij vel procuratoris de dolo ſuo condemnetur: infamis erit. ſi heres tutoris vel ſocij, non poſſet ſic damnari vt fiat infamis: vnde heres ſocij vel tutoris infamis non erit. & ratio in litera redditur. *[CONTRARIO.]* Depoſui apud te rem aliquã: tu forte in illa re depoſita aliquas impẽſas feciſti, quas modo repetis: & ego nolo reddere. nunc quæritur an ſi condemner in iſta act. cõtraria, ſim infamis? Et reſpõ. quòd infamis non ero.

m *Prouocauit.* intra decẽ dies: vt in authẽ. de appel. §. j. col. iiij.

n *Inter famoſos.* quia extinctum eſt pronũciatum: vt. j. ad Turpil. l.

pil.l.j.in fin.& ideo poteſt etiam capitali crimine damnatus appel.pendẽ.facere teſtamentum:vt infra de teſta.l.qui à latronibus.in fi.& de cauſa nihil interim eſt nouãdum:vt infra nil no. ap.pen.per totũ.qui tamen emit à cõdemnato in omnibus bonis,incaute emit etiam ap.penden.vt infra de admi. tu.l. chirographis. §. fin. quæ eſt cõtra.Sed ibi non probauit ſe iuſte appellaſſe:& ideo fuit ſententia confirmata: vt hic ſubiicit. ibi nil noui fieri debuit appell. pẽ. vnde per officium iudicis reuocatur quidquid noui fuerit factũ. prima non placet.

a *Prouocationis.* ſcilicet faciendæ, ſecundũ Io.& ſecundũ hoc dicit quòd non appellauit: vel ſi appellauit, hoc poſt biduũ fecit. & facit pro eo litera, retro infamis eſt. Alij tamen dicunt exercendæ.& ſecundũ hoc dices, retro infamis eſt.i. fingitur. ꝓ iſtis eſt. C. de tem. & re. ap.l. fi.§. illud. ibi, & ſententia contra eum &c. Patet ergo ſecundum Ioã.ꝙ intra.x. dies intra quos poteſt appellare,eſt infamis:quia ſentẽtia ſtatim ſuum effectũ operatur:vt hic,& infra de pœ.in ſeruorum.§.qui ex cauſa. &.l. qui vltimo.& infra de iniuſto rup.teſt.ſi quis filio.§.hi autem.& infra de fur.l.non poteſt.Sed hic effectus annihilatur:& fingitur nõ fuiſſe appellatio facta: vt infra ad Turpil.l.j.in fi.& quia ceſſante cauſa ceſſat effectus: vt infra de excep.rei iudi.qui cum herede.& ea non proſecuta,fingitur nec facta: & ſic fingitur retro infamis. Sed quid ſi interim pro aliquo fert teſtimonium,an valeat?Arg.quòd non valet. infra de Carboniano edicto.l.tertia.§.duã. Alij dicunt ſententiã non infamare,niſi cum tranſierit in rem iudicatam:hoc eſt quãdo remedio appell.retractari non poteſt:vt arg.infra de re iudi. l.j.Accurſius.

b *Viſa.*per expreſſam ſententiam iudicis appellationis.

c *Hodie.*ſcilicet cum confirmatur prima ſententia, & ap. pronunciatur iniuſta.& ſic dicimus quòd ex ſecunda ſentẽtia naſcitur actio in factum,non ex prima:vt hic, & infra ad Turpil. l.ſi quis.§.j.& inſtit. qui. mo.teſta. infir. §. poſteriore. Arg.contra infra de admi.tu.l.chirographis.§.fi.Sed ibi reuocatur fundus p officium iudicis,non per actionem in factum deſcendentem ex re iudicata prima:quia nihil debuerat nouari appel.penden.

d *Procurator.*actoris ſcilicet quando reconuenitur actione famoſa,vel cum mandato.ſed defenſor, ſcilicet rei, vel ſine mandato.Sed quomodo in delictis procurator interuenit: vt infra de publi.iud.l.pe.§.j.quæ eſt contra?Solu.hic in priuatis,& quãdo ciuiliter:ibi cum criminaliter agebatur.Item quomodo alieno nomine?imò ſuo nomine: vt de fideiuſſore dicitur. C. de fideiuſſ. mi.l. ij. Sed aliud in fideiuſſore qui ex ſua obligatione cõuenitur,quàm in iſtis.ſed & ille propter alienum factũ tenetur:licet ex ſua obligatione.Item quod ſubiicit de herede:quomodo heres tenetur furti: cum non detur contra heredem hæc actio:vt inſti.de perpe.ac.§.ꝓReſpon.hic fuit lis conteſtata cum defuncto:vt.C.ex delic.defunct.l.j. Item quomodo alieno nomine heres dicitur damnari,cum eadem ſit perſona cum defuncto:vt in authen.de iureiur.à mo.præſti.in princ.colla. quinta? Reſpon. propter alienum factum,vnde non infamatur:vt hic,& infra de dolo.Sabinus.ſi autem ex ſuo, poſſet infamari: vt infra ea.l.§.illud.quæ eſt contra.& argu.contra.infra de dam. infect. l.qui bona.§.j.

e *Si ab initio.*maxime.nam idem ſi ex poſt facto interueniat: vt ar.ĩ.eod.ſeruus.in fi.&. C.de procur. l.nihil. cum ſit talis damnandus: vt infra de neg. geſt.l. liberto. in fine. Item quod dicit me non infamari: verum eſt de infamia iuris. de facto tamen nõ

A effugiam infamiam:vt infra de obſe.l.ſecunda.

f *Agitata.* id eſt defenſa.

g *Precio.*vel alio loco precij:vt.ĩ.de calumn.& generaliter.

h *Erit notatus.* & interrogatiuè & plane legi poteſt. & idem eſt ſenſus.

tur. ſi autem omnia tempora prouocationis [a] lapſa ſunt, retro infamis eſt: quãuis ſi iniuſta appellatio eiusviſa [b] ſit, hodie [c] notari puto,non retro notatur.

Dãnatus alieno nomine,non infamatur: nec is quẽ defẽdit.h.d. Alb. de roſa.

Si quis alieno nomine condemnatus fuerit,nõ laborat infamia:& ideo nec procurator [d] meus vel defenſor, vel tutor, vel curator, vel heres, furti, vel ex alia ſimili ſpecie condẽnatus,infamia notabuntur: nec ergo ſi ab initio [e] per procuratorẽ cauſa agitata [f] eſt. *Pactúſve,* inquit,*erit.* Pactus ſit, accipim[g], ſi cum precio [g] quantocunque pactus eſt: alioquin & qui precibus impetrauit ne ſecum ageretur,erit notatus,[h] nec erit veniæ vlla ratio: quod eſt inhumanum [i].

Iuſſus prætoris excuſat, & iuramentum non habet vim tranſactionis quo ad infamiam. Bar.

Qui iuſſu prætoris [k] precio dato pactus eſt: non notatur. Sed & ſi iureiurando delato iurauerit quis non deliquiſſe, non erit notatus. [l] nam quodãmodo innocentiam [m] ſuam iureiurando adprobauit.

In directis actionibus de quibus loquitur iſte.§. quia regulariter infamatur: in contrarijs cauſaliter.h.d. vſque ad finem.d. Alb. de roſa.

Mandati condemnatus: [n]

B Verbis edicto* notatur non ſolùm qui mandatum ſuſcepit, ſed & is qui fidem quam aduerſarius ſecutus eſt,non prẽſtat [o]: vt puta fideiuſſi pro te, & ſolui: mandati te ſi condemnauero [p], famoſum facio. Illud plane addendum eſt, quòd interdum & heres ſuo nomine damnatur:& ideo infamis fit,ſi in depoſito vel in mãdato male [q] verſatus ſit. Non tamen in tutela, vel pro ſocio heres ſuo nomine damnari poteſt [r]: quia heres neque in tutelam, neque in ſocietatem ſuccedit [ſ]: ſed

C poteſt.Itẽ quid in arbitro? Rñ. ibi forte ſecus:quia nõ infamat: ergo nec ab infamia excuſabit eius auctoritas:vt infra eo.l.quid ergo.§.ex compromiſſo. Et ſic no.hic quòd iudicis iuſſus facit licitum quod aliàs nõ liceret:vt infra de aqua plu.arcen. l.quãquam.in prin.&.ĩ.de re.eo.l.ſed ſi pecunia.§.j.& infra quod fal. tu.auct.l.interdum.& infra de admi. tu.l. tutor qui.§.j. & infra de ſolu.l.ſi ſtipulatus.§.ſi lancem.

i *Inhumanum.* & legi & euangelio contrarium:vt patet de ſeruo nequã cui omne debitum eſt dimiſſum. & in Pater noſter,vbi dicit: Dimitte nobis debita noſtra &c. Et ſic no. quædam gratis licere, quæ non gratis *Gratis quæ dam licent,* non licent: vt hic, & *quæ alias* ĩ.de iur. fiſ.l. in fiſci. & *non licent.* ad.l.Iuliã de vi pub.l. qui cœtu.§.qui vacantem. &.ĩ. ad.l.Iuliã de adul.l.mariti.§. plecti- * *edicti.* tur. & infra quod me. cau.l.iſti.in prin.& infra de condi. ob tur. cau.l. fi.&.C. eo.l.non damnatos.

k *Qui iuſſu prætoris.* Quid ſi iuſſu delegati iudicis?Rñ.Io.ſecus videtur:quia nõ importat neceſſitatem iuſſus eius ſuper quibus non eſt delegatus, & ideo dicitur ipſum nil agere:vt.C.ſi à nõ compe. iu. l. j. Videtur tamen contra: quia nec ordinarius poteſt iubere tranſigere,ſed hortari: & ſic etiam delegatus

l *Notatus.*licet ſacramentum loco precij eſſe videatur: vel licet obtineat vim tranſactionis:vt infra de iureiur.l.ij.hic tamen non.& hæc vera ſunt,niſi poſtea nihilominus condemnetur: vt infra de iurciur.l.nam poſtea.§.ſi damnetur.

m *Innocentiam.* [a] No.iureiur.innocentiam approbari:vt hic,& infra de iureiu.ſi duo. §.idem Iul.& ſic eſt argu. quòd de ſuſpi- *a Vide per Archi.in c.* cione debeat quis ſatisfacere:vt.C.de his qui ad eccle. confu.l. *omnibus.* 2. præſenti.§.penultimo. q.4.

n *Mandati condemnatus.* ſcilicet directa, nõ contraria actione: vt.ĩ.§.fina.niſi in caſu: vt in fine huius. §. Item hoc quando per dolum:vt in act.tutelæ dixi.ĩ.eod.l.j.§.qui pro ſocio.Ac.

D o *Non præſtat.* noli repetere omnia ſupradicta, ſcilicet verbis edicti notatur.nam verbis edicti in cõtraria nõ infamatur:vt. ĩ. e.l.j.§.qui pro ſocio. Dic ergo,ſed is qui &c. ſcilicet infamatur nõ verbis edicti:ſed per ſententiã.damnatur enim propter fraudem.ſic & infra de Carbo.edic.l.ſcriptus heres. Accur.

p *Si ſe condemnauero.*id eſt cõdemnari fecero.ſic.C.de ſuſpect. tu.l.pietatis.& infra de cap.demi.l.nam &.& infra de admi.tu.l. ſi tutor condemnatus.Accurſius.

q *Male.*id eſt doloſe:aliàs non infamaretur.

r *Poteſt.*tanquam ipſe ſit tutor vel ſocius, etiam ſi dolus committatur:ſed vt aliàs geſtor:& ideo nõ infamatur:cum ſolæ iſtæ quatuor cauſæ infament de dolo damnatum.

ſ *Succedit.* niſi in ſocietate vectigalium: vt infra pro ſocio.l. adeo.Sed quomodo magis ſuccedit in mandato quàm ſocij vel tutoris heres?nam ſicut mandatum heres tenetur exequi: ita & ſocij heres quæ completa non ſunt: vt infra pro ſocio. l. heres ſocij. &. l. verum. §. patri. & l. actione. §. morte. Item heres tutoris: vt infra de fideiuſſ. & nom.& heredi.tuto. l.cum oſtendimus. in prin. quæ eſt contra? Reſpon. quòd heres tutoris vel ſocij non eſt tutor vel ſocius: vt in ſupradictis legibus patet.vnde magis aliene quàm ſuo nomine damnari videtur.ar heres mãdatarij vel depoſitarij eſt mãdatarius vel depoſitarij,ea

(vt credo)

(vt oredo) ratione, quia eodem modo omnino tenetur quo defunctus in depoſito de dolo & lata culpa: vt infra depoſiti. ſi duo. & in mãdato de dolo, & lata culpa, & leui, & leuiſſima. ſed in herede tutoris falſum eſt: vt. C. arbi. tute. l. quicquid. & C. de here. tu. l. j. Itẽ falſum eſt in herede ſocij quòd teneatur vt ſocius, qui de ſolo dolo tenetur: vt. j. pro ſocio. l. heres ſocij. aut ſi plus tenetur, in tantum tenetur ad plus quantum diligens eſt in ſuis: quod diſſimile eſt ei ad quẽ defunctus tenebat. defunct⁹ enim forte fuit negligens, heres vero diligẽtiſſimus. Accur.

a *In æs alienum.* vt ſoluatur: vt infra pro ſo. l. actione diſtrahitur. §. morte.

b *Non erit infamis.* niſi in caſu: vt ſupra eo. l. §. mandati. Sed quid ſi & aliàs fieret perfidia: an ſemper dãnatus fiet infamis? Quidam ſic: Io. contra: quia in dubiis pœnæ potius mollendæ ſunt quàm exaſperandæ: vt infra de pœn. interpretatione. & odia reſtringẽda: vt infra de lib. & poſthu. l. cum quidam. & quia non differ ſit directę à cõtrario, quod prętor voluit, vt ſcilicet differant: vt ſupra eo. l. j. §. qui pro ſocio.

† *Iſte text. eſt mẽti tenãdus ſecũdũ Bal. ad hoc quòd dicãs in vno capitulo legis non tenẽtur repetitũ in alio quotiẽs non militat eadem ratio.*

c *Calculo.* id eſt computatione. q.d. ſi contraria conuentus dicat ſe velle computare quod debet reddere, non eſt perfidia: vt hic, & infra de dolo. Sabinus. & infra depoſi. l. ei apud quẽ. j. reſpon. quia calculus vix etiã per iudicem (vt hic ſubiicit) expeditur: vt infra de rei vin. l. quæ de tota. §. inceritæ. ſed conuentus directa, perfidè agit ſi non ſ. ruat quod conuenit.

d *Fere.* id eſt vix. poteſt tamen videndo rationes cẽ die & conſule: vt notaui. ĩ. de eden. l. j. §. rationes. & ar. j. de rei vin. l. quæ de tota. §. primo.

INactionibus.] *CASVS.* Si quis tranſigat ſuper actione pro ſocio, vel mandati, vel tutelæ, vel depoſiti, non erit infamis: quamuis ſi condemnaretur, eſſet infamis. ſed ſi paciſcatur in actione vi bono. rapto. vel iniuriarum, vel de dolo, vel furti: eſſet infamis. Viuianus.

e *Famoſa ſint.* ſ. quædam: vt ĩ. in. l. j. §. qui pro ſocio.

f *Superioribus.* id eſt furti, vi bonorum raptorum, & iniuriarũ, de dolo malo: in quibus non ſolum damnatus, ſed etiam pactus infamatur: vt ſupra eod. Athletas. §. finali.

GEnero.] *CASVS.* Dictum eſt. ĩ. e. tit. l. j. §. qui eam. quòd ſi pater mulieris ſcierit generum ſuum, id eſt maritũ filię ſuæ eſſe mortuum: & intra tempora luctus eam nuptiis tradiderit, efficietur infamis. hoc merito dictum eſt, quia ignorans nõ debet puniri. [*SED CVM.*] Annus intra quem mulier nubere non debet, currit etiam ignoranti ex die mortis mariti, cum continuus ſit. ſed ſi poſt annum cognouerit mulier maritum mortuũ, poterit aſſumere veſtem lugubrẽ: & eam ſtatim deponere. Viuianus.

g *Sciret.* de proximo.

h *Ne ignorantia.* ſcilicet facti. ſecus ſi iuris: vt infra eo. liberorũ. §. notatur. Item not. hic ignorantiã non puniri: vt infra de trib. l. illud. §. ſi tamen. & infra de Publi. in rem act. l. eum. j. reſpon. & §. ij. & ſi fra de act. emp. tenetur. in prin. Sed arg. cõtra. ĩ. de pig. act. tutor. §. j. in fine.

i *Ignorãti.* ſ. ſocero. idem in muliere: vt ſtatim ſubiicit. Accur.

Ignorãti cedit tẽpus.

k *Cedit.* No. tempus ignoranti cedere: vt &. ĩ. de iur. & fa. igno. l. j. in prin. in eo quòd ibi in iure erretur. vt. j. de cõd. inſti. quę ſub conditione. §. fina. Sed argu. contra inſtitu. de excuſa. tuto. §. qui autem. & infra de ædil. edic. l. cum ſex. ſed ibi fuit vtile tempus, ſaltem quo ad principium.

l *Legitimum tempus.* ſ. anni: vt. C. de ſecund. nuptiis. l. ij. §. j. Accurſius.

tantùm in æs alienum a defuncti. Contrario iudicio damnatus non erit infamis: b nec immerito. nam in contrariis non de perfidia agitur, ſed de calculo, c qui ferè d iudicio ſolet dirimi.

VII. PAVLVS libro quinto ad Edictum.

INactionibus quæ ex contractu proficiſcũtur, licet famoſæ ſint, e & damnati notantur, attamen pactus non notatur: meritò, quoniam ex his cauſis nõ tam turpis eſt pactio, quàm ſuperioribus. f †

Hic incipit exponere tertiam partem edicti, de his qui notantur infamia ipſo facto: & breuiter hoc dicit: Licitum eſt allegare ignorantiam ad commodum ignorantiæ. h. d. Iacobus But.

VIII. VLPIANVS libro ſexto ad Edictum.

GEnero inquit *mortuo*, meritò adiecit prętor, *cum eum mortuum eſſe ſciret:* g ne ignorantia h puniatur. Sed cum tempus luctus continuum eſt, meritò & ignoranti i cedit k ex die mortis mariti. & ideo ſi poſt legitimum tẽpus l cognouit: Labeo ait ipſa die & ſumere eam lugubria, m & deponere.

IX. PAVLVS libro quinto ad Edictum.

VXores viri lugere non cõpellentur. Sponſi n nullus luctus eſt.

X. IDEM libro octauo ad Edictum.

SOlet à principe impetrari, vt intra legitimum tempus mulieri nubere liceat. o Quæ virum eluget, intra id tempus ſponſam p fuiſſe non nocet. q

XI. VLPIANVS libro ſexto ad Edictum.

LIberorum autem & parentium luctus impedimento nuptiis non eſt. r

Quando aliquid prohibetur propter plures rationes, ſufficit quòd vna ratio prohibens vigeat, licet alię eſſent: quia illa ſola reſeruat prohibitionis effectum. h. d. ſecundum Iaco. Butri. & alios.

Et ſi talis ſit maritus, quem more maiorũ lugeri non oportet: f non poſſe eam nuptum intra legitimum tempus collocari. Prætor enim t ad id tẽpus fere vt nubat intra annum: & ſi cõcedatur ei nubere, poterit intra annum nubere. [*QVÆ.*] Certum eſt quòd mulier intra annum non poteſt nubere: vt dixi ſtatim: ſed bene poteſt contrahere ſponſalia per verba de futuro.

m *Lugubria.* id eſt triſtem habitum: forte nigras veſtes: quod hodie eſt correctum: vt. C. co. l. decreto. Sed nonne debet eum expectare diu: & tandem exigere ſacramẽtum à nuncio: vt in auth. vt li. ma. & auiç. §. illud quoque. verſi. quod autem. coll. viij quæ eſt contra? Solu. hic erat certum quòd erat mortuus: ibi dubiũ: & ideo ibi prædicta exiguntur.

VXores.] *CASVS.* Dicitur hic quòd viri non coguntur lugere vxores. & ſecundum hoc, vxores eſt accuſatiui caſus: & viri nominatiui. Vel dic aliter hũc caſum vt ſpõſa ſponſum lugere non teneatur, nec cogatur.

n *Sponſi.* i. mariti. & ſic idem eſt quod ĩ. Vel dic quòd ſponſus non luget. & ſic ſecundum hoc eſt ſimile infra de ſpon. l. oratio. & infra de fun. do. l. lex Iulia. & C. de bo. quæ lib. l. non ſine. Poſſet tamen intelligi finis, & ſonare, vt ſcilicet ſpõſa nõ habeat neceſſe lugere ſponſum. Et eſt ratio: quia non timetur perturbatio ſãguinis. Sed quid ſi acceptã per verba de præſenti non duxerit? Reſpon. idem quòd erit infamis prędicta ratione.

SOlet.] *CASVS.* Scire debes quòd mulier intra annũ luctus nubere non debet: ſed poteſt mulier impetrare vt nubat intra annum: & ſi cõcedatur ei nubere, poterit intra annum nubere. [*QVÆ.*] Certum eſt quòd mulier intra annum non poteſt nubere: vt dixi ſtatim: ſed bene poteſt contrahere ſponſalia per verba de futuro.

o *Liceat.* & tunc non patitur pœnas quas patiuntur aliæ: vt. C. de ſecun. nup. l. j. ſed poſt infamiam poteſt petere à principe remiſſionẽ: vt. C. ad Tertu. l. ſi qua. & in authen. de nup. §. pe. col. iiij. & ĩ. de poſtulan. l. j. §. de qua. Item facit contra ſupra de ſena. l. fina.

p *Sponſam.* ſcilicet per verba de futuro.

q *Non nocet.* Ex hoc a apparet quòd ius quod eſt in vxore, non a *Iſta gl. cõ* trahitur ad ſponſam. & no. odia reſtringenda: vt infra de libe. & *tex. facit ad* poſthu. l. cum quidam. Item not. alicubi poſſe eſſe ſponſalia vbi *ſtatutum*, matrimonium non poteſt eſſe: vt hic, & infra de ritu nup. ſi quis *quòd vxo-* efficium. Sed argu. contra infra de ſpon. l. oratio. Accurſius. *res bãnito-*

LIberorum.] *CASVS.* Nec filius patrem, nec pater filium lu- *rum nõ poſ* gere cogũtur. Ratio: quia matrimonium cõtrahere poſſunt. *ſint mortui*

[*ET SI TALIS.*] Si mortuus ſit qui non debeat lugeri, *in ciuitate.* ſicut hoſtis, vel malus alter: vt infra eo. §. non ſolẽt. vxor tamen *nam hoc nõ* intra annum nubere nõ poterit, propter turbationẽ ſanguinis. *pertinet* [*POMPONIVS.*] Si mulier intra annum pariat, poterit nu- *ad ſponſas* bere. [*NON SOLENT.*] Planus eſt. §. iſte niſi in fin. vbi *ſecundum* dicitur quòd ſi mulier poſt mortem viri intra annum nubat, in- *Bal. hic.* famis erit. [*NOTATVR.*] Si mulier nubat intra annum, erit infamis: & ille qui eam ducit ſciẽter, infamatur. excuſor, ſi iuſſu patris mei aliquam ducam in vxorem quæ duci non debet: pater autem meus infamatur: ego autem filius non ir famabor: imò ſi retineo eam poſtquam fui emãcipatus, non ero infamis. Viuia.

r *Non eſt.* vt infra eo. l. parentes. Accurſius.

ſ *Non oportet.* vt hoſtes & ſimiles: vt. ĩ. ea. l. §. non ſolent.

t *Prætor enim.* bona eſt ratio. q.d. quæ eſt ratio in vxore mariti lugendi, ſcilicet turbatio ſanguinis, id eſt ſeminis: quia neſcitur ex quo marito naſceretur filius qui poſt ſeptem menſes vſque ad xj. à tempore mortis mariti naſceretur: vt hic, &. C. de repud. l. conſenſu. §. hoc niſi. in fine. §. hæc eadem ratio & in non lugendo locum habet: ergo idem ius ſtatuẽdum eſt: vt hic, & infra ad. l. Aquil. l. illud. Eſt & alia ratio in vtroque caſu, ſcilicet ne qua maligna ſuſpicio ex tali facto ſecũdo viro pſtetur: vt

in authen.

in authen.de reſtit.& ea quæ pa.§.fi.colla.quarta.

a *Legitimum*. ſcilicet annum.Accurſius.

b *Collocare*. cum vir non eſt lugendus,ſecundum Io.ſed M.intellexit hunc.§.& in eo qui eſt lugendus,& in eo qui non: quaſi ceſſet ratio de perturbatione ſanguinis. ſed hoc Io. non placet: quia nõ illa ſola eſt ratio,ſed alia, ne mala ſuſpicio oriatur: vt in authẽ.de reſti.& ea quæ. §.fi.col.iiij.aliàs ſecundũ M.ſtatim poſt quatuor mẽſes à tempore mortis primi viri poſſet nubere : quia ſi extunc nubat : non poterit eſſe incertũ filio nato ex quo viro ſit natus: & hoc iure ciuili. ſed iure canonico ſtatim nubere poteſt mortuo primo viro : vt .ij. quæſtione.v. cõſuluiſtis.§.hoc autem.

c *Hoſtes*. populi Romani:vt.j.de cap.l.hoſtes.

d *Perduellionis*. qui aliquid in principẽ vel in rempublicã ſunt molititvt.j.de verb.ſignificatione.l.quos nos.

e *Suſpendioſi*. vt Iudas Iſcariotes.

f *Conſcientia*. ſcilicet commiſſi criminis: vt j.de bo.eo.l.ſi. Accur.

g *Siquis*. infert ex.§. & ſi talis.in principio.

h *Collocauerit*. intra tempus luctus.

i *Notabitur*. niſi primo peperit:vt ſ. pri.§.

k *Non iuris*. vt infra de iur.& fac.igno.l.ij. Item hoc in mare. in fœminis autem etiam iuris error excuſatur: vt ifra de adul.ſi adulterium.§.fratres.Item not.contra id quod dicimus quem de culpa etiam lata non infamari,ſed ob dolum tantum : vt inſtitut.de ſuſpect.tutoribus.§.ſuſpectus.& ignorare ius eſt etiam lata culpa,non dolus.ſed illud habet locum cum per ſentẽtiam quis infamatur.hic autem ipſo facto,& ſine ſententia.

l *Notatur*.ergo magis iubens.

m *Dignus*. velle enim non &c. vt infra de regu.iuris.l.velle.& l.ad ea.& infra ad legem Falcid. ſi tacitum.ſed hoc in atrocioribus fallit:vt infra de bo.dam.l.finali.in fi. & de actio.& obliga. l.ſeruus.Item no.obedienti parci: vt & ſupra eo.furti.§.qui iuſſu.Accurſius.

n *Paſſus*.non ſolum qui iuſſit,ſed & qui patitur:vt hic,& argu. infra de noxa.l.iij.in princi.& infra eo.l.quid ergo.§.j. Sed an qui patiẽte patre durit,ita excuſetur ſicut qui eo iubẽte?Reſpõ. non: quia & ſeruus qui domino patiẽte deliquit,factus liber tenetur:vt infra de noxa.l.iij.§.is qui. & ſic vterq; infamatur. Sed videtur quòd iuſſus non excuſet filium,cum cogi non poſſit : vt infra de ritu nup.non cogitur.quæ eſt contra.Sol.licet non præciſè cogatur:habet tamen obedire.

o *Qui iuſſu. Non notatur*.imò videtur quòd notetur : vt.C.de inceſt.nup.l.qui contra.quæ eſt contra. Sol.ibi inceſtuoſum erat:hic non.Item videtur quòd hic filius non ſit excuſatus:vt infra de rit.nup.l.non eſt.quæ eſt contra. Sol.ibi filius fuit volens:vel in alio caſu dicit.

Qui iuſſu.

Ignorantia, eſt lata culpa.

Obedientia parentis.

retulit,quo vir elugeretur : qui ſolet elugeri propter turbationem ſanguinis. Pomponius eam quæ intra legitimum[a] tempus partum ediderit, putat ſtatim poſſe nuptiis ſe collocare[b].quod verum puto. Non ſolent autem lugeri (vt Neratius ait)hoſtes[c],vel perduellionis[d] damnati, nec ſuſpendioſi[e], nec qui manus ſibi intulerunt non tædio vitæ,ſed mala conſcientia[f]. Si quis[g] * ergo poſt huiuſmodi exitum mariti nuptum ſe collocauerit,[h] infamia notabitur[i]. Notatur etiã qui eam duxit:ſed ſi ſciens. Ignorantia enim excuſatur, nõ iuris[k],ſed facti. Excuſatur,qui iuſſu eius in cuius poteſtate erat, duxerit : & ipſe qui paſſus eſt ducere,notatur.[l] vtrumque rectè. nam & qui obtemperauit, venia dignus[m] eſt : & qui paſſus[n] eſt ducere , notari ignominia.

* Si qua. quæſtione.v. cõſuluiſtis.§.hoc autem.

XII. PAVLVS libro quinto ad Edictum.

QVi iuſſu patris duxit,quãuis liberatus poteſtate patria eam retinuit, non notatur[o].

Quando conſenſus requiritur certo tempore : ratihabitio ſequens non retrotrahitur vt actum confirmet.

A conſenſit,vel paſſus eſt quòd filius duas acciperet : ſimiliter & hoc caſu infamis erit. Nec refert an hoc fiat vno & eodem tempore,ſiue diuerſis,dummodo in id tempus hoc concurrat . nam vtrobique infamatur pater. Item ſi quis acceperit ſponſam alterius per verba de præſenti,tenetur ex ſententia edicti. Sed pone quòd Titius paſſus eſt quòd filia nubat vni ſuo conſanguineo , & etiã alij extraneo:nunquid Titi[p] infamatur? Et reſpon.quòd ſic: & etiã ille qui ducit, infamatur.[EX COMPROMISSO]Ego & tu compromiſimus in arbitrum in actione mandati, vel depoſiti: vel etiam in certo,vel famoſo,dum tamen ciuiliter operatur.iſte arbiter condemnauit.an erit infamis? Et reſpõ. quòd non:quia ſententia arbitri nõ infamat. [QVANTVM.] Facit itte.§. differentiam vtrum aliquis condemnetur per ſententiam diffinitiuam: quo caſu efficitur infamis. an iudex iterloquatur:quo caſu non fit infamis. [POENA.] Iudex credebat me in partẽ bonorum condemnare:relegauit me. dicit hic quòd videtur remittere mihi infamiã: & ideo non ero infamis.& hoc dicit iſte §. vſque ad ver.quamuis &c. [QVAMVIS.] Sed pone quòd cum iudex cõdemnare me debebat in duplũ, condemnauit me in quadruplum:nunquid releuor ab infamia? Et rñ.quòd non:imò ero infamis:quia pœna corporalis pro pecuniaria inflicta releuat imò remittit infamiã:pecuniaria vero nõ. [CRIMEN.]Si conueni te crimine ſtellionatus,& conuictus es,eris infamis:puta ſi deſcendat ex actione famoſa:vt pote doli, vel conſimili:quia condemnatus inciuiliter infamatur.

B

Quando lex punit factum, non curatur de iuris effectu.

C Cùm autem factum notetur etiam ſi cum ea[t] quis nuptias vel ſponſalia conſtituat, quam vxorẽ ducere vel non poteſt[u], vel fas non eſt[x] : erit notatus.

Ex compromiſſo arbiter infamiam non facit[y], quia non

† *Bal.colligit quòd vbicũque tẽpus eſt de ſubſtantia pœna vel delicti, alio tẽpore facto vel ratiõ habitũ non punitur.vide.quod no.C. de pœti. hereti.l.ſi poſt mortem. & infra de nego.geſt.cum actum.*

XIII. VLPIANVS libro ſexto ad Edictum.

QVid ergo ſi non ducere ſit paſſus, ſed poſtea quàm duxit, ratum habuerit? vtputa initio ignorauit talem eſſe, poſtea ſcit? Non notabitur.prætor enim ad initium nuptiarum ſe retulit[p]. Si quis alieno nomine bina ſponſalia[q] conſtituerit,non notatur, niſi eius nomine conſtituat, quem quámve in poteſtate haberet . Certè qui filium vel filiam conſtituere patitur : quodammodo ipſe videtur conſtituiſſe[r]. Quod ait prætor, *eodem* † *tempore*: non initia ſponſaliorum eodẽ tempore factorũ accipiendum eſt[s], ſed ſi in id tempus concurrant.

Item ſi alteri ſponſa, alteri nupta ſit:ex ſententia edicti punitur.

p *Retulit*. Hic no.initium ſpectandum.quod dic vt dixi.ſ.de orig.iur.l.j.Itẽ no.quòd ratihabitio non trahitur retro. ſic infra de adqui.he.ſi quis mihi bona.§.iuſſum. &.ſ.de offic.proconſ.l. obſeruare.§.fi.& infra rem ra.habe.bonorum.§.fin.ſed regulariter contra:vt.C.ad Macedo.l.fina.

D q *Bina ſponſalia*. ſpondendo duobus de vna quòd ſit vtriuſque vxor. Accurſius.

r *Conſtituiſſe*. No.qui patitur quod poteſt prohibere,ipſe facere videtur:vt infra de noxa.l.tertia.& ſupra eo.liberorum.in fi. &.C.de ſa.ſan.ec.l.iubemus.§.œconomus.&.j.de iure pa.adigere.in prin.&.j.eo.non alia.in fi.

s *Accipiendum eſt*.ſcilicet tantum.

t *Cum ea*. in ea namque re non iuris effectus,ſed animi deſtinatio cogitatur:vt.C.de adul.l.cũ qui.&.C.de excu.tu.l.ampliſſimi.Et ſic not.ſufficere aliquid factum ad pœnam, vt ſic de iure nõ teneat,vt infra de bo.lib.filius patroni.& infra de euic.ſi per imprudentiam.§.pen.& ad Turpil.l.deſtitiſſe.& de iure pa.adigere.& ad Trebel.ſed & ſi ante.&.C.de lo.&cõdu.l.fi.Sed arg. contra.C.ſi man.ita fu.ali.l.ea quidem.Accurſius.

u *Non poteſt*.de iure ciuili.

x *Fas non eſt*.ſcilicet de iure naturali.

y *Non faciat*.nam & ipſe infamis eſſe poteſt:vt.j.de arbi.l.non diſtinguemus.§.Iulian⁹.in gl. famoſa. Et ſic no.quòd de famoſa etiã cauſa poteſt cõpromitti ſi ciuiliter agatur, non ſi de delicto famoſo.ſ.criminaliter:vt.j.de arbi.l.non diſtinguemus.§.Iulianus.Sed an[a] ſi quis fuit coram arbitro cõfeſſus ſe feciſſe furtũ: fit infamis? Reſpon.non:cum nec ſententia infamet.

a Bald.hic dicit iſtam gl. eſſe ſing. ad hoc quod confeſſio facta ab alquo coram arbitro non infamat ea in cauſa famoſa: quia cõfeſſio facta coram eo non infamat, cuius ſententia etiã non infamat.Bo.

Sententia

a *Sententia.* nam ex ea non datur actio: vt. C. de arb. l. j. nec exceptio: vt infra de arb. l. ij. nec cõmittitur euictionis ſtipulatio: vt infra de euic. l. ſi dictum. §. ſi compromiſero. Accurſius.

b *Pronunciatum ſit.* ſcilicet per definitiuam ſententiam.

c *Sint elocuta.* ſcilicet interloquendo: vt quia dixit vt ad frugem melioris vitæ rediret: vt. C. eo. l. interlocutio. Vel dixit: malus homo es: vel ſimilia: vt. j. eo. l. ob hęc. & C. eo. l. verbum. Et idem eſt ſi pater aliqua ignominioſa verba filio dixit: vt. C. eo. l. j. & l. ea quę pater. & hæc eſt infamia facti. Idem ſi interdicto vnde vi: vel condictione furtiua quis etiam definitiue damnetur: quia tantum de facto, non de iure infamatur: vt infra de ac. & obl. g. l. ceſſat. & de vi & vi arma. l. neque vnde vi. Et huius infamię duo ſunt effectus. Primus, quia à dignitate repellit: vt C. de dig. l. ij. lib. xij. niſi propter inopiam: vt infra de decu. l. generaliter. §. ſpurios. itẽ à querela: vt. C. de inofficioſi teſta. l. fratres. Item no. hic quòd quæ deliberatè fiunt, magnum ſortiuntur effectum: aliàs non: vt hic, & ſupra de tranſact. l. cum hi. §. ſi prætor. & infra de rebus eo. magis. §. non paſſim. & C. de repu. l. dubium non eſt. & C. de ſen. ex breuicu. re. l. fina. Accurſius.

per omnia ſententia [a] eſt.

Quantum ad infamiam pertinet, multum intereſt in cauſa quæ agebatur, cauſa cognita aliquid pronunciatum ſit [b]: an quædam extrinſecus ſunt elocuta [c]. nam ex his infamia non irrogatur. Pœna [d] grauior vltra legem impoſita, exiſtimationem conſeruat: vt & conſtitutum eſt, & reſponſum: vtputa ſi eum qui parte bonorum multari debuit [e], prędes relegauerit: dicendum erit duriori ſententia cum eo tranſactum de exiſtimatione [f] eius: idcircóq; non eſſe infamem. ſed ſi in cauſa furti nec manifeſti in quadruplum iudex condemnauit: oneratum quidem reum pœna aucta,

d *Pœna.* regulam ponit quam poſtea reſtringit.

e *Debuit.* pone exemplum in eo qui ſeruum tradidit caſtrandũ: qui in dimidia parte bonorum punitur: vt infra ad legem Cornel. de ſic. l. is qui ſeruum. Item in eo qui exercuit cauſam criminalem intra duos annos, & non compleuit: quia in quarta parte bonorum punitur: vt. C. vt intra cert. tem. cri. quæſt. ter. l. j. & ij. & hęc vera ſunt quando hoc fuit expreſſum quòd pro pecuniaria pœna imponat corporalem: alioquin vtraque imponeretur ſi tale eſſet crimẽ ex quo vtroque modo poſſet agi: vt in exemplo. C. de epi. audi. l. nemo. ij. Item in pœna ſtupri: vt infra. de pub. iudi. §. item lex. in fin. §. & ita eſt mirabile quòd hic in alio damnatur quàm actum eſt.

f *De exiſtimatione.* ſcilicet conſeruanda. & dic tranſact. vt ſicut tranſactione facta liberatur quis à debito: ita ab infamia duriori eximitur ſententia. non tamen ſpeciem tranſactionis per omnia tenet. nam per tranſactionem notatur: vt ſupra eo. athletas. §. ſi. cum hic euadat. Sed hic non ſuper delicto, ſed ſuper fama videtur tranſactum. vel dic tranſactum videtur cum prætore: & ideo non notatur: vt. ĩ. eod. l. ſi furti. §. qui iuſſu.

g *Non conſernaſſe.* imò videtur quòd ſic: vt. C. eo. l. furti. quæ eſt contra. Solu. hic deliquerat: ibi non, ſed tantum res furti. penes eum deprehenſa fuit: vnde furti concepti ibi fuit damnatus durius quàm debuit: & ſic fama eius ſeruatur. ſed Irne. & Pla. hanc reprobant: quia hęc actio furti concepti hodie ſublata eſt: vt inſtit. de obli. quæ ex deli. naſ. §. conceptum. verſic. ſed hę. alij dicunt, vt M. damnatum furti ita demum infamem eſſe, ſi iuſtè ſit dãnat': aliàs licet quo ad cauſam de qua agitur, ſibi præiudicet: non tamen quo ad famam: vt ibi: & argu. infra de publi. iud. l. generi. ſed certe illud ſpeciale eſt in patre. ſecus in aliis: vt hic, & j. de fur. non poteſt. Tu dic quòd in. l. contraria fuit propoſita rei vin. vel actio ad exhi. in qua delato ſacramẽto in litem fuit multo plus iuratum quàm veritas eſſet. ſic enim lata ſententia ſecundum iuramentum non infamat.

h *Eum.* quem actori in pecunia debuit cõdemnare. ſed in primo caſu fiſco.

i *Onaraſſet.* Sed quomodo poteſt pœnam iudex deminuere vel augere, cum ex legis hoc pendeat poteſtate: vt infra ad Turpil. l. j. §. finautem. & ad muni. ordine. circa prin? Reſpon. hoc verum eſt poſt ſententiam. ſed in ipſa ſententia poteſt vel minuere ratione forte iuuentutis vel ſenectutis, vel quia ſine dolo deliquerat: vt infra de pœ. ſi quis aliquid. ij. §. inſtrumenta. & l. abſentẽ. §. fi. & l. reſpiciẽdum. §. delinquunt. & infra de mine. auxilium. §. j. & infra ad leg. Cor. de Fal. l. j. §. fina. & infra ad leg. Cornel. de ſic. l. iiij. §. j. Vel augere: vt cum multis graſſantibus opus eſt exemplo: vt infra de pœ. l. aut facta. §. fi. Item qualiter in extraordinariis poteſt augeri vel minui, cum nulla ſit per legem ſtatuta certa? Reſpon. referas te ad id quod fieri ſolet ex cõſuetudine de tali crimine: quod cum exceſſeris, dicaris augere vel minuere: vt argu. infra de dam. infec. ſi finita. §. j. Et vt hoc plene habeas, dic quòd pœna pecuniaria aucta vel minuta fama nõ abolet: multo magis nõ minuitur ſi pro corporali infligatur pecuniaria. ſed ſi pro pecuniaria imponatur corporalis, ſine diſtinctione remittitur infamia, vt hic, & infra de pœnis. in ſeruorum. §. fi. ſed ſi pro corporali imponitur corporalis: aut maior, & tũc remittitur ifamia: vt infra de decur. l. ad tempus. & ad munic. l. ordine. in prin. aut minor: & tunc ſi cauſa cognita, remittitur infamia: vt. C. eo. l. & ſi ſeuerior. &. l. ſi Poſidonium. ſi ſine cauſæ cognitione, non remittitur: vt ſupra ea. l. §. quantum. Si quæras an interim dum patitur maiorem pœnã vel minorem, tamen cauſa cognita ſit infamis? Dico quòd ſic: ſi pœna ad certum tempus imponatur: vt prædicta. l. & ſi ſeuerior. ibi, ex tranſacto tempore &c. ſi vero damnatus ſtatim ſubeat pœnam: puta pro pecuniaria fuſtigetur: nec interim eſt infamis: vt in argu. cõtra. infra de pœ. l. in ſeruorum. §. ſed ſi quæratur an relegatus vel ab ordine motus veterem recuperet honorem, vel ad nouum aſpiret? Diſtinguo, quia aut ex damnatione perpetua perpetuã ſubit infamiã: quod ex prædictis colligi poteſt: aut temporalem. ſi perpetuam, ad nullum aſpirabit honorem: licet contradicere videatur infra de decu. l. generaliter. ij. & iiij. reſpon. ſed dic quòd ibi loquitur vbi cauſa cognita minuta fuit pœna: & ſic infamia. & ſic reſpõdebis ei quod eſt infra ad. l. Cor. de fal. l. falſi. §. ordine. nam ibi ex eo crimine damnatus fuit quod perpetuam irrogare poteſt infamiam. Si tẽporalem, interim dum eſt ir famis non aſpirat: ſed tempore trãſacto ad nouum non aſpirabit: niſi tantum temporis exp?ctauerit quantum caruit dignitate propter pœnam: vt infra ad munic. ordine. & de decu. l. ad tempus. &. C. de his qui in exi. dati. l. ij. lib. x. Sed ſi veterem velit recuperare: aut vacat, aut non. ſi nõ, veterẽ non recuperat. & ſunt hæc vera in relegato, & ab ordine moto. ſi autem vacat: aut fuit hic relegatus, aut ſimpliciter ab ordine motus. primo caſu noua electione admittitur. ſecundo ſcilicet ſi remotus ab ordine ſuo, iure recuperat: vt. j. de decu. l. ij.

k *Publicum.* imò eſt priuatum: vt hic, & ir fra de cri. ſtel. l. j. ſed videtur quòd non infamet: vt infra de cri. ſtel. l. ij. quę eſt cõtra. Sol. ibi dicit ipſo iure non infamare. hic dicit infamare per ſententiam ſecundum M. & Bul. Sed tu dic ſecundũ Io. diſtinguendum an cri. ſtel. deſcendat ex cauſa ex qua quis ciuiliter dãnatus infamatur, vt ex dolo: vt. j. de cri. ſtel. l. iij. vt patet per multa exempla infra de dolo. quo caſu infamat, vt hic. an non infamaretur ciuiliter condemnatus: & tunc nec de hoc crimine damnatus infamatur, vt in locũ contrariæ pigneraticiæ actionis: vt infra de pign. act. tutor. §. contrarium. & tunc hoc non infamat: vt in. l. cõtraria. & probatur hæc ſolutio infra de public. iudic. l. infamem. Accurſius.

Iudex an poſſit pœnã augere vel minuere.

A

B *Licet quis damnatur ſuo nomine, & ex ſuo facto ex inſtantia capta cum alio, non erit infamis.*

XLIII. PAVLVS libro quinto ad Edictum.

SEruus † cuius nomine noxale iudicium dominus acceperit, deinde eundem liberum & heredem inſtituerit: ex eodem iudicio damnatus, non eſt famoſus: quia non ſuo [l] nam ex furto non manifeſto in duplum conueniri debuit. verùm hanc rem exiſtimationem ei non conſeruaſſe: [m] quãuis ſi in pœna non pecuniaria eum [k], oneraſſet [i], tranſactum cum eo videtur. Crimen ſtellionatus infamiam irrogat damnato, quamuis publicum [k] non eſt iudicium.

† *Ang. & do. Ale. de imo. in l. Iulianus. in antepe. col. ff. qui ſatisda. cog. re. putat iſtum tex. ſing. ad hoc propoſitum quòd ſi cet aliàs per mutationẽ curatoris annulletur ſatisdatio: vt in. l. ſi an tem. ff. mod. neraliter. ij. & iiij. reſpon. ſed dic quòd ibi loquitur vbi cauſa cognita minuta fuit pœna: & ſic infamia. & ſic reſpõdebis ei quod eſt infra ad. l. Cor. de fal. l. falſi. §. ordine. nam ibi ex eo crimine damnatus fuit quod perpetuam irrogare poteſt infamiam. Si tẽporalem, interim dum eſt ir famis non aſpirat: ſed tempore trãſacto ad nouum non aſpirabit: niſi tantum temporis exp?ctauerit quantum caruit dignitate propter pœnam: vt infra ad munic. ordine. & de decu. l. ad tempus. &. C. de his qui in exi. dati. l. ij. lib. x. Sed ſi veterem velit recuperare: aut vacat, aut non. ſi nõ, veterẽ non recuperat. & ſunt hæc vera in relegato, & ab ordine moto. ſi autem vacat: aut fuit hic relegatus, aut ſimpliciter ab ordine motus. primo caſu noua electione admittitur. ſecundo ſcilicet ſi remotus ab ordine ſuo, iure recuperat: vt. j. de decu. l. ij. ſo. Bol.*

[Eum.] CASVS. Nomine ſerui mei Stichi me noxaliter conueniſti: & lite conteſtata mecũ, deceſſi: & illum ſeruum mihi heredem inſtitui. & cum eſſet heres meus, profecutus fuit cauſam, & cõdemnatus etiam. an efficiatur infamis, quæritur. Et reſpon. quòd non infamatur. Viuianus.

l *Noxæ.* ſed defuncti. & eſt bona ratio: vt ſupra eo. l. furti. §. ſi quis alieno. contra enim videbatur: quia propter ſuum factum fuit damnatus: vt infra mand. l. Papinianus. ſed & cum illa erat acceſſoria, & ſua erat principalis, videtur domini obligatio extingui: vt infra de fideiuſ. l. generaliter. Reſpon. quidam, hic vtraq; eſt principalis, vnde nulla tollitur: vt. j. de duo. re. ſi duo. Sed tu dic quòd hic principalis erat naturalis tantũ. vnde non

tollitur

tollitur:vt infra de fideiuſ.heres.§.quod ſi hic ſeruus. Sed nõne & hic ex ſua perſona poterit cõueniri,& erit infamis? Dic quòd ſic:vt inſtitut.de noxa.§.omnis autem. ſiue non fuit aliquid inchoatum contra dominum:ſiue fuit,& velit dimittere.ſed vtraque non poteſt,cui dentur ad idem.

Notatur.] CASVS. Berta ex viro ſuo mortuo ſe prægnãtem dicebat, & bene ſciebat quòd prægnãs non erat.ſi quidem conueniatur act.in factum ab his quorum intereſt,& cõdemnetur, & ipſam calumniæ cauſa in poſſeſ. miſſam iudex pronunciet, erit infamis: quia calumnioſè miſſa fuit in poſſeſ.Hæc vera ſunt ſi fuit ſui iuris. Sed pone quòd credebat ſe eſſe prægnãtem cũ non eſſet:hoc enim caſu non erit infamis. Idem in patre ſi pater patiatur filiam mitti in poſſeſ.nomine ventris & calumnioſe:erit pater infamis ſi condemnetur.

a *Prægnantem.* ſciens ſe non eſſe prægnantẽ: vt infra ſi mul.vẽ.no.i poſ.l.j §.per calũniã.

b *Debuit enim coercẽri.* non vi, ſed actione in factũ quanti interfuit eius qui experitur. ſed ſi filiaſ.ſit, dabitur inquantum ad patrem peruenerit: vt infra ſi mu.ven.no.in poſſ.l.j.§.j.vſque in fi. & l.ſeq.in fi. Et not. hic nõ impune prætorem decipi: vt hic,& infra de interroga.actio.de ætate.§.qui tacuit.in fine.§.Accur.

Prætorem fallere non licet.

c *Fecit.*ſi enim in poteſtate fuit,tunc dic vt j.l.non alia.

d *Non alia. Pronunciatum.* non enim ſufficit calumniatum, niſi & ſit pronunciatum: vt hic, & ſupra eo.l.athletas.§.calumniator.

e *Paſſus eſt.* No.patientiam haberi pro præcepto.vnde dicit canon,negligere cum poſſis perturbare peruerſos &c.& ad hoc ĩ. eo.l.liberorum.§.ſi.

Patientia pro præcepto habetur.

f *Nomine.*ſed ipſa videtur excuſari cum pater iubet:non tamen cum patitur:ar.ĩ.eo.l.liberorum.in fi.Accurſius.

O hæc.] CASVS. Si tua inſtigatione accuſem aliquem,quia tu dixiſti mihi,quare nõ accuſas talem? ſi quidem accuſare incepi, & tu condemnaris de inſtigatione tua, nõ eris infamis: ſed tua opinio quoquo modo grauatur.Viuianus.

g *Sententia.* vel definitiuę,vel etiã interlocutorię:vt in fi.l.not.

h *Irrogari.*imò damnatus ex inſtigatione eſt infamis ſicut ipſe accuſator:vt.ĩ.ad Turpil.l.j §.incidit.quæ eſt cõtra. Sol.hic interlocutoriè fuit dãnatus, & ſine cauſę cognitione:ibi definitiuè,& cum cauſæ cognitione:ar.ĩ.eo.quid ergo.§.quãtum.&.C. eo.l.verbũ.&.l.interlocutio.Alij dicunt,non notatur inſtigator, ſ.ex verbis ſenatuſcõ.Turpil.vt hic:ſed ea ſentẽtia ſiue mẽte ſic: vt ibi dicit.Vel dic,mãdator indiſſicte tenetur,ſed inſtigator ita demum ſi dat probationes,& inſtituat libellum accuſatoris,& promoueat accuſationem:non aliãs: vt hic ſubiicit,& in.l.contraria.Accurſius.

i *Exhortatur.* No.qui exhortatur,non mandat: vt hic.qui monet,non mandat:vt.ĩ.man.idémq;.§.ſi quis.Item qui cõmendat, non mandat:vt infra eodem titu.ſi vero nõ remunerandi.§.cum quidam. qui perſuadet,non mandat: vt infra depoſi.l.j.§.idem Pompo.qui conſulit vel permittit,non mandat: vt infra de leg. ij.cum pater.§.mando filiæ. qui demonſtrat,vt proxeneta, non mãdat:vt infra de proxene.l.ij.Accur.

Mandare non videtur qui exhortatur & monet.

k *Fugitur.* Not.aliud exhortari: aliud mandare: vt hic,& infra man.l.ij.§. vlti. & de tut.ſi filiusfami.in fin. Sed argu. contra infra de ſer.cor.l.j.§.perſuadere.

Obſ hæc verba ſententiæ [g] præſidis prouinciæ, *Callido commẽto videris accuſationis inſtigator fuiſſe*: pudor potius oneratur,quàm ignominia videtur irrogari. [h] non enim qui exhortatur, [i] mandatoris opera fungitur. [k]

Duas lecturas habet.ſecundũ primam.h.d. Si fides atteſtationibus non eſt habita, non quia teſtes falſum dixerunt, teſtes non B *infamantur.h.d. Sed ſecundum aliam lecturam ſumma ſic: Sententia lata cum producente falſos teſtes, non poteſt teſtibus infamiam irrogare. Bartolus.*

XXI. PAVLVS libro ſecundo Reſponſorum.

Lvcius Titius crimen [l] intendit Gaio Seio,quaſi iniuriam paſſus:atque in eam rem teſtationem [m] apud præfectum prætorio recitauit. præfectus fide non habita teſtationis, nullam iniuriam Lucium Titium paſſum eſſe à Gaio Seio pronũciauit. Quæro, an teſtes quorum teſtimonium reprobatum eſt, quaſi ex falſo teſtimonio C inter infames habentur. Paulus reſpondit,nihil proponi cur hi de quibus quæritur, infamium loco haberi debeant: [o] † cũ non oportet ex ſententia ſiue iuſta ſiue iniuſta pro alio habita, alium prægrauari. [p]

Diuiſitur.h.d.ſecundũ primam lect. Executio pœnæ corporalis ex cauſa famoſa, infamiam irrogat: licet ſententia non proceſſerit.h.d.ſecundò aliã lectionẽ hoc intendit.Si in executione ſponitur pœna corporalis & pecuniaria,infamia nõ remittitur. B.

XXII. MARCELLVS libro ſecundo Publicorum.

Ictus fuſtium [q] infamiam non importat: ſed cauſa propter D tra: vt.C.de tranſact.l.ſi quis maior. vbi dicit periurum infamem.Sed diſtingue cum quis iurat:ſi quidem de præſenti vel de præterito,putarem ſuam eſſe vel fuiſſe:& tunc non notatur: vt colligitur ex duabus legibus:vt.j.de cri.ſtel.l.ij.in fine.Sed arg. contra.in authen.vt lice.ma.& auię.§.quia vero.verſi.quod autem à nobis.colla.octaua.& argu.in authen.vt lit.iu.§.ſi quis autem litigantium. colla.nona. ſed in authen. non dicitur quòd ſit infamis:ſed tamen punitur. aliàs pro periurio hic nõ punitur quo ad infamiam.& in hoc eſt contra. Si autem de futuro quidẽ iurat, non fit infamis, niſi & contra ſacramentum & contra pactionem veniat:pura iurauit quid ſe daturum vel facturum:vt in l.contraria,ſi quis maior.alioquin ſi iurat quòd hodie comederet carnes:nõ ita.Sed ſi quæras an omnis periurus repellatur [b] à teſtimonio? Dico quòd ſic:quia præſumitur & aliàs facilè peierare: vt infra de accuſa.ſi cui.§.iiſdem.& de ſena.l.Caſſius.& in Lom barda in ti.de teſti.& adde quod no.C.de nup.imperialis.§.præſenti.in glo.omni macula.

Periurus infamis.

a Bal.hic reputat iſtã gloſ.melioꝛem de iure & quando periurus ſit infamis:& quãdo non. de quo tu vide gl.no. in.c.quicũque.& ĩ.c. infames. 3. q. 7. Bart. & ſẽi in.l. ſi quis macarios.C. de tranſa.Bo. b Coꝛoꝛ.c. teſtimoniũ. extra de teſti.

p *Prægrauari.* ad plenum præiudicium: ſit tamen qualequale præiudicium:argu.infra de ap.l.ſententia.quæ eſt contra.

q *Ictus fuſtium.* Pone caſum in fure ducto ad prętorẽ,qui fuit iuſſus verberari ſine cauſę cognitione:& ſine ſẽtẽtię definitiuę prolatione:

prolatione: quia deprehẽſus erat in facinore ab officialibus: vel erat notorium: vel ipſe extra iudicium confitebatur. talis quidẽ ictus non facit eum infamem: ſed cauſa propter quam paſſus eſt ictum, ſimul cum ictu: ſi tamen ſit talis ex qua damnatus vel pactus fieret infamis: vt ſit in furto: vt hic, & C.e. fuſtibus. & ī.eo. athletas. §. fi. extra iudiciū ideo dixi, quia ſi in iudicio confiteretur ordine iudiciario conuentus vel accuſatus, ipſa cõfeſſione eſſet infamis: vt. ī.eo. quoniã. & argu. j. de interrog. actio. l. j. in fi. nõ tamen pro condemnato habetur: immo danda eſt ſententia: vt infra de cuſto. reo. ſi confeſſus. Item poteſt poni in cri. ſtel. quod quandoque ex actione famoſa deſcendit: vt ex dolo: vt infra de dolo. ſi legatarius. & infra de cri. ſtel. l. iij. in prin. hoc ergo caſu verberatus ex ea cauſa, erit infamis, non ex ictu, ſed ex cauſa vnà cum ictu. Sed videtur q̃ huiuſmodi ictus non infamet: vt C.eo. l. nullam. quæ eſt cõtra. Solu. ibi nõ ſuberat cauſa: immo fiebat ibi quæſtio vt veritas erueretur: vt in. l. j. C. eod. titu. hic in pœnæ impoſitione ob delictum aliquod. Et ita eſt hic caſus vbi ex genere pœnæ quis infamatur. Et ſic nor. quòd quandoque infamatur quis per ſentẽtiã: quãdoque ipſo iure: vt ſupra. l. j. quandoque ex genere pœnæ: vt hic. ſi autem de publico iudicio quis damnatur, infamis eſt: vt. j. de pub. iudic. l. infamem. niſi in caſu: vt. j. de pub. iud. l. fi. Item pòteſt intelligi hæc lex in damnato actione furti, & poſtea verberato: quia verba non faciunt infamem, ſed ſententia prius lata. Item eſt contra. huic. l. ſupra tit. j. imperator. in eo quòd hic dicit inſpici cauſam propter quam ictus imponitur. Sol. ibi grauior eſt pœna impoſita quàm debet: & ideo eo reuerſo non habetur diſtinctio pro quo crimine ſit exilium irrogatum: ſed vbi non grauior, habetur diſtinctio ſecundum quoſdam: vt hic. Item contra. infra de var. cog. l. pen. Solu. vt ibi. Accurſius.

Infamatur quis quandoq; per ſententiã, quãdoque ipſo iure.

a *Generibus pœnarum.* quod dixi in pœna ictus, idẽ in ſimilibus.

b *Parentes. Voluerit.* eſt ergo talis luctus voluntatis, & non neceſſitatis. Azo. vt hic, & ī.e. l. liberorum. j. reſpon.

Imperator.] CASVS. Si aliqua mulier fuit meretrix in ſeruitute: ſi facta libera caſtè viuat, non nocet ei meretricium factum in ſeruitute.

c *Factum.* non omne punitur illicitum. Ioan. Item ſupra eo. Athletas. §. Pomponius. contra. Sol. vt ibi.

Exheredatum.] CASVS. Filius ſi exheredetur à patre, vel ad eum hereditas paterna non peruenit: caſu vtroque filius lugebit patrem & matrem: ſed ſecundũ ſui animi motum: nõ enim cogitur. [*SI QVIS.*] Si maritus alicuius mulieris moriatur in bello: lugendus erit ab vxore.

d *Placuit.* pro motu animi ſui: vt ſupra eo. l. parentes.

e *Si quis in bello ceciderit.* qui per gloriam viuere intelligitur: vt infra. de excuſatione tut. in prin. Accurſius.

f *Lugebitur.* ab vxore.

DE PROCVRATORIBVS ET defenſoribus.

Quia procuratores ſimiles poſtulatoribus ſunt: ponit de procuratoribus poſt titulum de poſtulando. Sed quid differs hic titu. ab illo mandati infra? Reſpon. in duobus: quia hic de procuratore ad iudicia loquitur: niſi in quibuſdam legibus: vt infra eo. l. procurator qui. & l. ſeq. ſed ibi loquitur ad negocia. Item hic de officio procuratoris: ibi de actione mandati principaliter: licet & hic de actione, & ibi de officio ſecundario quãdoque mentionem faciat.

TITVLVS III.

Primò ponit quid ſit procurator. ſecundò, ad quæ poteſt conſtitui procurator. tertiò, ad quid eſt vtilis. quartò, qualiter conſtituatur procurator. quintò, per quem conſtituatur. ſextò, quis conſtituatur procurator. ſeptimò ponit de effectu conſtitutionis procuratoris. ſecunda ibi, procurator autem. tertia ibi, vſus autem. quarta ibi, dari autẽ. quinta in. l. filiumfa. §. 1. ſexta in. §. ipſe quoque. ſeptima in. §. procuratorem. & de illa vltima tractatur vſque ad finem tit.

1. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

B PRocurator eſt, qui aliena [h] negocia mãdatu domini adminiſtrat. Procurator autem vel omnium [i] rerum, vel vnius rei eſſe poteſt, conſtitutus vel coràm, vel per nuncium [k], vel per epiſtulam: quamuis quidam (vt Pomponius libro vicẽſimoquarto ſcripſit) non putent vnius rei mandatum ſuſcipientem procuratorem eſſe: ſicuti ne is quidem qui rem perferendam, vel epiſtulam, vel nuncium perferendum ſuſcepit, propriè procurator appellatur. Sed verius [l] eſt, eum quoque procuratorem eſſe, qui ad vnam rem datus ſit.

C Vſus autẽ procuratoris perquam neceſſarius eſt: vt qui rebus ſuis [m] ipſi ſupereſſe vel nolunt [n], uel non poſſunt, per alios

Procurator.] CASVS. Quid ſit procurator, primo dicit: & eſt planũ. ſecũdo dicit q̃ vnius rei poterit cõſtitui procu. tertio dicit q̃ procu. poteſt fieri inter abſentes & præſentes: quãuis hoc referatur ad hoc qđ dicit vnius rei nõ poteſt eſſe procura. ſi aliquis eſſet vnius rei, & vnius nunciationis. & ſic illi iuriſcõſulti malè dixerũt. [*VSVS.*] Quæ ſit vtilitas, & q̃ cauſa fuerit, cõſtituẽdi procuratores, dicit. §. hic, & plene proſequitur. Viuia.

g *Procurator.* procurator dicitur ex parte actoris: defenſor ex parte rei.

h *Aliena.* Sed nonne q̃nque dicitur in rem ſuã: vt. j. eo. ſi quis in rẽ ſuam? Rñ. improprie [a] dicitur, ac ſi diceretur homo mortuus. vel dic dicitur in rẽ ſuã, id eſt in vtilitatem vel dãnũ ſuũ: vt. j. quãdo ap. ſit. l. j. §. in propria. & procurator. ſ. alieni iuris. nã in iurib⁹ ſit, quæ nõ poſſunt ſeparari à cedentibus: vt. j. de pec. l. quis ergo. in fi. l. & ſic caute dicitur in rẽ ſuã procurator. Item q̃ dicit negocia, ſcilicet plura vel vnũ: vt. j e. l. §. j.

a Bal. hic reputat iſtã glo. ſing. ad hoc quod procurator in rẽ ſuam propriè non dicitur procurator, pro quo facit quia nec ei nec contra alii datur actio mandati: de qua vide hic per me in mea interpreta. Belog.

i *Vel omnium.* & facit ad hoc vt vnius rei & plurium poſſit fieri procurator: vt infra man. l. ſi vero non remunerandi. §. cõtrario. & C.eo. ti. l. ſi procurator. & infra de ſolu. l. vero.

k *Vel per nuncium.* id eſt per nunciationem.

l *Sed verius.* vtrũq; corrigit. nã vnius rei eſſe poteſt: itẽ vni⁹ nũciatiõis: vt hic, & j. depoſi. l. j. §. ſi te rogauero. Sed differũt in officio exequẽdo. nã procurator vni⁹ rei in ſua pſona cõcipit cõtractũ: vt. j. de cõſt. pec. l. eũ. §. Iulian⁹. ſed nãci⁹ eius pſona dñi: vt vẽdis illi dño: vt. j. de cõſti. pec. l. qui autem. §. fi. & l. & licet. Ac.

Procurator & nuncius differunt.

m *Rebus ſuis.* id eſt cauſis ſuis.

n *Vel nolunt.* Not. regulam vt quod ipſe agere poteſt, per procuratorem

Item mandato ideo dicit, quia ſi ſine mandato, habet locum. j. ti. ij. Itẽ ideo domini, vt remoueat tutores vel curatores, & prælatos. Eccleſiæ, & adminiſtratores ciuitatis, & ſimiles, qui alios nõ poſſunt facere procuratores niſi lite conteſt. vt. j. e. l. nec ciuitatis. & C.eo. l. neque. & l. procuratoribus. fallit in procuratore in rem ſuã, qui etiam ante lit. cõteſt. facit alium procuratorẽ: vt. C. de dona. illã. Sed an poſſum facere procuratorẽ, vt poſſit alium facere procuratorẽ? Arg. q̃ ſic. j. de ſerui. ruſti. prædio. cũ eſſent. §. j. & j. quod cuiuſ. vniuer. l. itẽ eorũ. §. ſi decuriones. qđ poteſt eſſe verũ, ſi dixi q̃ faceret certũ: vt. j. l. ij. Sed nonne etiã ſeruus facit procuratorẽ: & tamẽ non eſt dominus: vt. j. e. ſeruum quoque? Rñ. illud ad negocia: ſed hic loquitur ad iudicia. nã procurator, tutor, & ſimiles poſſunt facere procuratores ad negocia: vt. j. mã. ſi procuratorẽ. §. ſi quis. Item nõne hic corrigitur qđ de prælato dixit? nã cauſa monaſterij videtur agi poſſe p procuratorẽ: vt in auth. de ſanc. epiſ. §. ſiquãdo. col. ix. ſed dico procuratorẽ pro ſyndico poni. Quod autẽ ſubiicit, adminiſtrat: dic vel adminiſtrãda ſuſcepit: vt. j. man. l. ſi remunerãdi. §. j. & ſubaudias gratis. nam mercede interueniente erit locatio: vt infra man. l. j. vel illicitum commercium: vt ſupra de pac. ſumptus.

Seruus procuratorem conſtituit.

curatorem hoc facere posſit: vt hic, & infra de iniur. ſed ſi vnus. §. idem Iulianus. & inſt. per quas perſo. agere poſ. §. pe. quod fallit in illuſtribus & ſuperilluſtrib. vt. C. e. l. pe. itē in cauſis publicis: vt. j. de pub. iudi. l. pe. §. ad crimen. item in actione popularī: vt infra eo. licet. item ſeruus qui prouocat in libertatē: vt. C. de aſſer. tol. l. j. itē & circa negocia eſt iſtud quādoque. nā dominus per ſe nouum emphyteutā debet mittere in poſſeſſionem, non per procuratorem: vt. C. de iure emphy. l. fi. §. pen.

D*Vmmodo.*] *CASVS.* Dicit. ī. e. l. j. §. conſtituitur. quòd procurator fieri poteſt inter abſentes: & idem dicit hic, ſcilicet quòd fieri poteſt inter abſentes, dummodo ille abſens qui procurator cōſtituitur, certus ſit, & ratū habeat: vt in prin. l. ſeq. quæ continuantur iſti §. & omnes aliæ leges vſque ad. l. filius. [*FVRIOSVS.*] Dicitur hic, q furioſus loco abſentis eſt: quia nō habet diſcretionē. Itē poteſt dari procurator ad litem futuram, & ad diem, & in diem, & in perpetuū: vt in. l. ſeq quæ continuatur cum iſta. Viuianus.

a *Dūmodo certus.* No. duo eſſe neceſſaria vt abſens cōſtituatur procurator: & q ſit certus, & quòd ratum habeat. quorum vnum deficit in furioſo: quia nō habet animum id eſt diſcretionem: vt inſtitu. qui. non eſt permiſ. face. teſt. §. ij. & ideo non poteſt habere ratum: nec habetur vt abſens: vt ſcilicet conſtituatur procurator vt abſens. aliàs autem loco abſentis habetur: vt. j. de iure codi. l. ij. §. furioſus. & ī. j. de reg. iur. vbi non. §. furioſus. quæ ſunt arg. contra.

Procurator vt conſtituatur abſenti, duo requiruntur.

** præſentia, vel ꝙ præſens.*

b *Poſſit.* quidam libri habent non: & tunc plana: & refert ſe ad proximum dictum. Alij ſine non: & tunc refertur ad primū, ſcilicet nō eſt habendus loco abſentis, ſcilicet vt ratum habere poſſit. & ſic non ob. j. de iure codici. l. ij. §. ij.

c I*Tem & ad litem futuram.* ſed contra: quia ad præſentem tantū videtur debere conſtitui: vt. j. ti. j. l. itē. §. ſed ſi ita. Sed aliud in actore vel ſyndico quàm in hoc procuratore. Vel dic, aliter fuit ibi electus quàm mandatum fuiſſet eligentibus, cū pro præſenti fuiſſet mandatum: & ipſi etiam ad futura elegerunt.

d *In diem.* id eſt ex die, propter id quod ſubiicit hic, vſque ad diem &c. vt infra de actio. & oblig. l. obligationum fere. §. ij. Accurſius.

e E*T in perpetuum.* id eſt dum viuit: vt. j. pro ſoc. l. j.

P*Ræſens.*] *CASVS.* Dixit ſupra eo. l. j. §. vſus. & §. fi. quòd abſens fieri poteſt procurator. vnde vult hic exponere quis præſens dicatur. nam ſi videmus quis ſit præſens, per conſequēs intelligimus quis abſens ſit: quia cōtrariorum eſt eadē diſciplina: vt. ī. de his qui ſui vel alie. iur. ſunt. l. j. & inſtit. de tutelis. in princ. arg. cōtra. eſt. j. l. qui proprio. §. antepenul. & quis ſit præſens, dicit hic vſque ad. l. filius. Viuianus.

f *Præſens habetur.* ſcilicet procurator, ſi attendas ad ſuperiora. vel verius dic, dominus: vt. j. eo. l. & ideo. quæ eſt. l. fi. & ſecundū hoc procurator ſi eſt actoris, non ſatiſdabit de rato: vt. j. eo. l. mutus. §. is qui. ſi rei, non ſatiſdat de iudicato ſoluendo, ſed ipſe dominus. ſecus ſi abſens: vt. j. iudi. ſol. ſi ad defendendum. & inſti. de ſatiſda. §. ſinautem. verſi. ſi vero aliquis. Item nō compellitur præciſe accipere iudicium: vt infra eo. l. vel hereditas. Et nota quòd multis modis dicitur quis abſens ſecundum diuerſos tractatus. vno vt hic, & infra de verbo. ſignifi. l. abſentem. ſecundo qui à iudicio abeſt: vt infra de fideicom. lib. l. non tantum. §. ſe- natuſcō. verſi. abeſſe. &. j. de dam. infec. l. uij. §. abeſſe. & in auth. de teſti. §. pen. coll. vj.

Absens dicitur quis multis modis.

F*Lius familias* [h] † & ad agendum dare procuratorē poteſt, ſi qua ſit actio qua ipſe experiri poteſt: non ſolum ſi caſtrēſe [i] peculium habeat: ſed & quiuis filiusfamilias, vt puta iniuriam paſſus dabit [k] ad iniuriarum actionem, ſi forte neq; pater præſens ſit, nec patris procurator velit experiri: & erit iure ab ipſo filiofamilias procurator datus. Hoc amplius Iulianus ſcribit, & ſi filiofamilias patri per filium [l] eius in eadem poteſtate manentem fiat iniuria, neque auus præſens ſit [m]: poſſe patrem procuratorem dare [n] ad vlciſcendam iniuriam quā nepos abſentis paſſus eſt. Ad defendendum quoque poterit filiusfamilias procuratorem dare. Sed & filiafamilias poterit dare procuratorem ad iniuriarum actionem. Nam quòd ad dotis exactionem cum patre dat ꝓcuratorē, ſuperuacuū eſſe Valerius Seuerus ſcribit: cum ſufficiat patrem dare ex filiæ voluntate [o]. Sed puto, ſi forte pater abſens ſit, vel ſuſpectæ vitæ (quo caſu ſolet [p] filiæ competere de dote actio) poſſe eā procuratorem dare. Ipſe quoque [q] fili⁹ procurator dari poterit † & ad agendū, & ad defendendum.

Videtur nec in. c. cū I. & A. de fi. rem. & eas inde cerum. de ata. & quali.

Item tertio qui in alia eſt prouincia: vt. C. de præſcript. lōg. temp. l. B Et *qui in ſuo.* ſcilicet rerum venalium: vel dic vbi redditur ius.

F*ilius ſa.*] *CASVS.* Dicitur hic quòd filiusfami. poteſt ordinare procuratorē qui filij nomine agat ſiue in cattrenſi vel quaſi, vel actione iniuriarū: vel ſi pater eſt abſens, & ꝓcurator patris defendit filium. [*HOC AMPLIVS.*] Filium habebā: & iſti filio meo facta eſt iniuria. auo eius abſente, id eſt patre meo, nunquid poſſum conſtituere procuratorem, & agere nomine filij mei? Et rñ. quòd ſic: quia auus eius. i. pater meus abſens erat. [*AD DEFENDENDVM.*] Dixit in principio huius legis quòd filiusfamilias poteſt dare procuratorē ad agendum: hic dicit ꝙ poteſt dare etiā ad defendēdū. [*SED ET FILIAFA.*] Dixit de filiofami. hic dicit de filia: quæ filia poteſt procuratorem dare in act. iniuriarum abſente patre: ſed i act. de dote pater ſolus dabit procuratorē: nec eſt opus q filia cōſentiat expreſſe. hæc vera ſunt niſi pater ſit malæ vitæ, vel niſi ſit pater abſens: quibus duob⁹ caſib⁹ cū filia dotē repetere poſſit: vt. j. ſol. ma. ſi cū ſuo. poterit & ꝓcuratorē dare. [*IPSE.*] Dixit. ī. ꝙ filiusfa. poteſt dare ꝓcuratorē. hic autē dicit ꝙ ipſe filiusf. dari poteſt ꝓcurator. [*PROCVRATOREM.*] I. te. § loquit⁹ in ꝓcuratore rei, qui procurator ſuſcipere cogitur iudiciū: niſi in quibuſdā caſibus quos enumerauit ab illo verſi. verū. vſq; ad. l. ſed etiā. in illa, ſed etiā, ponit caſum vnū: immo licet procu. hāc exceptionē opponat, nihilominus cogit⁹ ſuſcipere iudiciū, vt lis ſtatim cōteſtetur. & hæc omnia debent fieri cum cauſæ cognitione: vt in. l. ſed hæc. Viu.

Videtur nec in. c. cū I. & A. de fi. rem. & eas inde cerum. de ata. & quali.

Dic etiam immo patre. contra. & bene facit ad hoc text. in. l. quæſtus. ī. de in ius vo cā. text. in ea. qui ge neraliter. §. mediam. de procurā. in 6. adde Arclud. in ca. Cyprianus. 21. q. j. & Baldus.

h *Filiusfamilias.* paganus.

i *Caſtrēſe.* vel quaſi: vt. j. de colla. bo. l. ij. § nec caſtrēſe. in quibus tanquam patresfami. habentur: vt infra ad Macedo. l. ij.

k *Dabit.* ſ. procuratorē ad iniuriarū actionem: quia eſt propria filij: ſicut & aliæ quinque: vt. j. de iudi. ſi longius. §. j. in fi.

l *Per filium* id eſt nepotem ſui patris, & ſuus eſt filius.

m *Præſens ſit.* ſed ſi redeat, conſentit procuratori: quia & filio: vt. C. de bo. quæ libe. l. fi. § j.

n *Dare.* ſ. expreſſe, cum ſufficiat tacitus conſenſus, ſcilicet à lege præſumptus: vt hic ſubiicit, & infra ſolu. ma. l. ij § voluntate.

o *Voluntate.* ſ. tacita, vt modo dixi: niſi expreſſe cō. radicat: vt. j. de iur. do. poſt nup. & cauſā cōtradicēdi habeat: vt. j. ſol. ma. l. doté.

p *Solet.* vt. j. ſolu. matri. ſi cum doté §. eo autem tempore. idem dicam & in caſib⁹ aliis vbi ipſa agere poteſt: vt. C. de coll. auth. quod locum. vt ibidem dare poſſit procuratorem: vt hic.

q *Ipſe quoque.* nam & actor fieri poteſt: vt. j. tit. j. ite n. §. fi.

r *Iuitus.* per hoc apparet ꝙ eſt off. cium priuatum auctoritate & vtilitate

& vtilitate.aliàs cogeretur : vt.j.de mu.& hono.l.ſi quis magiſtratus.& inſtit.de ſatiſda.tuto.§.penul.

a *Dari*.vt hic,&.C.eo.inuitus. &.j.de regu.iu.l.inuitus.in prin. Sed datur quandoque inuito : vt.j.de lib.cau.l.iij.quæ eſt contra.& infra de appel.non tantum.

b *Non probatur*. No. *Taciturnitas conſenſui non cõparatur.*

taciturnitatem cõſenſui non comparari. ſic & in ſeruitute imponenda:vt.j.de ſer.vrb. prædi.l.inuitum.idem in ſoluendo matrimonio : vt.j.de rit.nup.in eo iure.§.deinde.Item in furto : vt.j.de furt. qui vas.§.vetare.Item in eo qui impedire nõ poteſt:& in eo qui erubeſcit loqui : vt infra de fur.l.pe. Item in eo qui ſcit ius ſuũ durare: vt infra quib.mo.pig.vel hypo.ſol.l.ſicut.§. non videtur.Arg.contra infra ſolu. ma. l.ij. §.volũtate. &.C.de epiſc.& cle.authen.ſi ſeruus.& infra de regu. iur.qui tacet.Solu.vbi tractat de aliquo obligando : habent locum prima arg. vbi vero de aliquo præiudicio tractatur,vel exceptione, habent locum ſequentia.excipe à primo, infra ad munici.l. ij.&.C.de filiiſſami.& quemadmo. pater . l.j. lib.x.& infra de ſponſalib.l.in ſponſalibus. vel hoc generale, qui tacet,cõſentit:ſed eius contraria ſunt ſpecialia. Vel dic vt not.infra de fur.quivas.§.vetare.in glo.ignorat.

dari [a].Inuitum accipere debemus non eum tantùm, qui contradicit : verùm eum quoq; qui conſenſiſſe non probatur.[b]

Veteranus poteſt eſſe procurator : miles non, niſi in duobus caſibus : tamen tenet iudicium ſi non fuit repulſus ab initio. Bart.

Veterani [c] procuratores fieri poſſunt. Milites autem,nec ſi velit aduerſarius, procuratores dari poſſunt : niſi hoc tempore litis conteſtatæ quocunque caſu prætermiſſum [d] eſt: excepto eo,qui in rem ſuam procurator datus eſt, vel qui communem cauſam omnis ſui numeri perſequatur,[e] vel ſuſcipit : quibus talis procuratio conceſſa eſt.

Pro quo ſcienter dominus ſatiſdedit, cogitur præciſe iudicium ſuſcipere, niſi ex cauſa legitima excuſetur. Bartolus.

Procuratorẽ ad litem ſuſcipiendã datum,pro quo conſentiente dominus iudicatum ſolui expoſuit : prætor ait, *iudicium accipere cogam.* [f]

Verùm ex cauſa non debebit compelli:vt puta inimicitiæ capitales interuenerunt inter ipſum procuratorem & dominũ: ſcribit Iulianus debere in procuratorem denegari actionem. Itẽ ſi dignitas † acceſſerit procuratori, vel reipublicæ cauſa abſuturus ſit:

IX. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

AVt ſi valetudinẽ, aut ſi neceſſariam peregrinationẽ [h] alleget:

X. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

VEl hereditas ſuperueniens eum occupet,vel ex alia iuſta cauſa . hoc amplius, & ſi habeat præſentem [i] dominũ, non debere cõpelli procuratorem:

XI. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

SI tamen dominus cogi poſſit.

XII. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale.

SEd etiam ex his cauſis [k] dicitur aliquando cogẽdum [l] procuratorem iudicium accipere,veluti ſi dominus præſens non ſit, & actor adfirmet tractu tẽporis futurũ vt res pereat. [m]

XIII. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

SEd hæc [n] neque paſſim admittenda ſunt,neq; deſtrictè deneganda:ſed à prætore cauſa cognita [o] temperanda.

XIIII. PAVLVS libro octauõ ad Edictum.

SI poſt [p] †datum procuratorẽ capitales inimicitiæ [q] interceſſerũt, non cogendũ accipere iudicium: nec ſtipulationẽ ob rem non defenſam committi,quoniam noua cauſa ſit.

pria cauſa videtur eſſe:vt infra quando ap.ſit.l.ij.§.pe.idem poteſt dici in alio:vt infra de ap.non tantũ.& cum admittitur,puto in ſatiſdatione & in aliis vt alium procuratorem ſe habere.

f *Suſcipiendam*.& ſic eſt procurator rei.

g *Cogam*.ſ.præciſe eum:vt hic,&.j.eo. ſi defunctus. j.reſpõ.niſi afferat cauſam, vt hic, & j.de arbi.licet.ſed vide tur non præciſe cogi : ſed ſufficit cõmitti ſtipulationem:vt j.eo. non cogendũ. §.Sabinus.in prin.legis, quæ eſt cõtra.Sed hic conſentiente procuratore dominus ſe grauauit. vnde fallit fidem duobus:domino,& actori: ibi ipſemet procurator ſatiſdedit:vel fidẽiuſſit,nõ tamen eo cõſentiente: vnde & tũc ſufficeret cõmitti ſtipulationẽ : vt.j.eo.ſi defunctus.ij. reſpõ. Item alia ratione videtur nõ præciſe cogi:quia in factis cõdemnatio fit ad intereſſe, non vero cogitur præciſè quis facere: vt j.de re iudi.l.ſi quis ab alio.§.fin.&.j. de ope. no.nun.l. ſtipulatio.§. ſi autẽ.quæ ſunt cõtra. ſed dic illud in geſtis extra iudicia:hoc in iudiciis,vbi ſtrictius agitur:vt arg.j.de ver.ob. inter ſtipulantem.§.j.

h *Vt.Neceſſariã peregrinationẽ. quia* deportat' eſt: vt.C.de hære. inſti.l.j. idem in volũtaria : vt quia iuit ad ſanctum Iacobum: vt.j.e.aut religionis.

†*Cancer.ãſtũ hac.l.glo.*

i *Vel hereditas. Præſentem.* qui cœperat abeſſe dato procuratore . Vel dic quòd dominus erat paratus ſpicionẽ. *in.c.ex parte desani. ſup verbo, propter ſuſpicionẽ. in prin. de reſcrip.* defendere: vt.j.e. ante litem. Nec tamen auditur , niſi talis erat vt cogi poſſit : vt infra. l. proxi. ſunt enim quidam qui cogi nõ poſſunt: vt ſupra de in ius vocan.l.ij.&.C. eo.l.quicunque.

k *Sed etiam ex his cauſis*.ſcilicet ſupradictis.

l *Cogendum*.id eſt non ſubleuandum : ſiue nec ſubueniendum ei.tale eſt infra de dolo.nõ debet.in ff. Et not.hic quòd per procuratorem fit conteſta.litis:vt.j.eo.per procuratorẽ.licet de calumnia non iuret:vt.C.de iura.calum.l.ij.§.finautem.

m *Res pereat*. No.quod fieri non debet:tamen fit,ſi timetur fieri non poſſe temporis curſu:vt.j.eo.mutus.§.ſi.&.j.de arbi.l.idẽ Pomponius.§.fin.&.j. de iudi.ſed & ſi reſtituatur.§.ædium.&.j. de peti.here.ſi bonæ fidei.&.ĩ.de feriis.l.j.&.l.ij.in ſi.

n *Sed has*.quæ excuſant vel cogũt procuratorẽ. Et nota quòd *De duobus* de duobus contrariis ſit optimum temperamentũ:vt hic, & *cõtrariis ſit* ĩ.de offi.proconſ.ſolent.§.ff.&.j.eo.mutus.§.ſi. ibi,Labeo &c.& *optimũ tem* dixi.ĩ.ſi quis cau.l.ij.§.ſi nõ propter.verſi.ſi quis tamen.in gl.ſi. *peramentũ.*

o *Cauſa cognita*. nam poterit eſſe quòd parua erit hereditas, vel parum ægrotet.& idem in ſimilibus.Accurſius.

p *Si poſt*.Quid differt hæc.l.ab illo.§.procuratorẽ.ĩ.eo. filius? Reſpon.hic procurator ſatiſdedit: ibi dominus pro eo. Vel dic quòd idem eſt caſus: ſed hic addit de ſtipulatione non committenda. Vel dic hic loqui in procuratore actoris . vel ibi fuit indiſtincte locutus:hic autem quando interuenerunt poſtea.

q *Inimicitiæ*.vt.j.eo.l.nõ cogendũ.§.Sabinus.in prin. legis. Ac. *Si defunctus.*] CASVS. Tu me conuenire volebas : ego conſtitui procuratorẽ qui me defenderet aduerſus te: & pro eo procuratore ſatiſdedi. Diſtinguitur.aut ſatiſdedi procuratore ſciẽte: quo caſu cõpellitur procurator ſuſcipere iudicium, quanuis deceſſerim

Taciturnitas conſenſui non cõparatur.

†*Iſtũ textũ alleg.Ro. in ſuis ſing. fol.4 ſing.v.c.in cui? deciſione cõcor.Or facit tex.in l.ſi.ĩ. de arbi. Belog.*

Tacite quadã fieri poſſunt, quæ non licet fatere expreſſe.

Exceptio dilatoria ante lit. cõteſta. propo ni debet.

ceſſerim ante litem cõteſtatam. aut ipſo ignorãte:quo caſu non cogitur iudicium accipere procurator.ſufficit tamen ſi clauſula de defendendo cõmittatur. [QVI AD.] Rem aliquam tecum communem habebam:conſtitui procuratorem vt illam rem diuidi peteret. Dicitur hic quòd iſte videtur eſſe ꝓcurator actoris & rei,id eſtvidetur datus ad agendũ & defendendũ.& talis ꝓcurator ſatiſdabit de rato,& de iudi.ſol.Viui.

a *Conteſtatam.* cũ procuratore ſuo.

b *Comp llendus.* præciſe. Sed contra.j.eod.l. non cogendum.§. Sabin⁹.Sol. vt diximus ſupra eo.filius.§.fin.Item cũ res ſit integra,quia nõ eſt lis conteſtata, vt in prin.huius legit:quare non finitur mandatum tale morte mandantis: vt inſti.de manda.§.recte. verſi. itẽ ſi adhuc. & ſupra de iuriſ. om. iudi.l.& quia.quę ſunt cõtra? Reſpon. immo nõ eſt res integra:quia promiſerat hic procura.iudi.ſol.& dominus fideiuſſit ꝓ eo: vt hic dicitur.quas obligationes nõ potuit mors domini extinguere. Sed nonne eadem ratio eſt quando ipſe procurator tãtum promiſit: & tamen dicit lex extingui mandatũ: vt infra manda.l.ſi præcedẽte. in princi?Sed dic ſecũdum M.ibi pro abſente domino ſatiſdedit: hic dñs preſens erat,& ſatiſdedit ipſemet pro procuratore ſuo.

c *Fecit.*i.ſatiſdedit.

d *Actum eſt.* quia dominus abſente procuratore ſatiſdedit.

e *Tenuit.*id eſt præciſe defendere.

f *Clauſula.*i.contra fideiuſſores illos quos dñs dedit,qđ nil tangit hunc procuratorem. Et quod dicit,clauſula:not.quòd ſtipulatio iudi.ſol quam præſtat ꝓcurator rei,tres habet clauſulas. prima, quod verbũ ſonat.ſecũda,quia ſine dolo.tertia, quòd defendet vſque in finem illum quem defendere incipit:vt.j.iudi.ſol.l.iudicatum ſolui.j.& hæc tertia clauſula committitur hic.

g *Qui ad cõmuni diuidũdo.*eſt ſpeciale in his iudiciis.nã licet aliàs procurator actoris defendat:vt.j.e.ſeruũ.§.ait prętor.illud facit quia agit, nõ quia ſit ei mandatum : vnde in eo ſolo pœnã patitur:vt.j.e.l.mutus.§.pœna.vel hic hominis mandatum:ibi legis.

h *Datus.*id eſt conſtitutus.

i *Ad defendendum datus.* vtpote cum quilibet ſociorum videatur eſſe actor & reus:vt infra fami.erciſ.inter.§.qui familiæ. Et idem dicas in aliis duplicibus iudiciis,quę multa ſunt:vt not.inſti.de interdic.§.tertia.verſi.duplicia.

k *Duplici cautela.*ſ.de rato, & de iudi.ſolu. Meli⁹ ſecundũ quoſdam dic.ſ.triplici propter cautionẽ de defenſione,quã debet interponere tanquã actoris ꝓcurator:vt.j.eo.ſeruũ.§.ait. Sed dic ꝙ hęc cõtinetur ſub illa iud.ſolui:vt.j.iudi.ſol.l.iudicatũ ſolui. j.Itẽ ſi ſatiſdat iudi.ſol.an debeat ſatiſdare iudicio ſiſti?Videtur quòd non.nam in iudi.ſol.continetur de defenſione: vt.j.iudi. ſol.l.iudicatum ſol.j. ſed defenderenon videtur &c. vt infra ex ex quib.cau.in poſ.ea.l.hoc autem.§.recte defendi.vnde ſupernacuis cautionibus &c.vt.j.vt in poſ.leg.§ is à quo. nam ad intereſſe cõmittitur:vt.j.de præ.ſtip.prætoriæ.Accurſius.

Satiſdatio pro procuratore præſente præſtita facit vt mandatũ morte domini non finiatur: ſecus ſi pro abſente & ignorante. Bartolus.

XV. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

SI defunctus ſit dominus ante litem conteſtatam [a] iudicatum ſolui ſtipulatione pro ſuo procuratore data,procurator compellendus [b] eſt ad iudicium accipiendum: ita tamen, ſi hoc dominus ſciente procuratore & non cõtradicente fecit. [c] Quod ſi aliter actum [d] eſt: inſcium quidem procuratorem teneri, [e] ſatis inciuile eſt. Committitur autem ob rem non defenſam ſtipulationis clauſula. [f]

Procurator datus in duplicibus iudiciis videtur fungi partibus actoris & rei: ideo vtrinque ſatisdationem præſtabit. Bart.

Qui ad communi diuidundo [g] iudicium datus [h] eſt ad agẽdum, item & ad defendendum [i] videbitur datus, duplici cautela [k] interponenda.

Ante litem conteſtatam poteſt procurator libere à domino reuocari: poſtea vero non niſi cauſa cognita.hoc dicit cum.l.ſeq. vſque ad.l.qui omnia. Bart.

XVI. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

ANte litem † conteſtatam libera poteſtas [l] eſt vel mutandi procuratoris, vel ipſi domino iudicium accipiendi.

XVII. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

POſt litem autem † conteſtatam reus qui procuratorem dedit,mutare quidem eum, vel in ſe litem trãſferre à viuo procuratore vel in ciuitate [m] manente poteſt: cauſa tamen prius cognita. [n] Nõ ſolùm autem ipſi qui dedit procuratorem, hoc permittitur : ſed etiam heredi eius , & cæteris ſucceſſoribus. In cauſæ autem cognitione nõ ſolùm hæc verſantur, quæ ſupra diximus [o] in procuratore non compellendo ſuſcipere iudicium:verum & ætas: [p]

XVIII. MODESTINVS libro decimo Pandectarum.

AVt religionis [q] beneficium.

XIX. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

ITẽ ſi ſuſpectus [r] ſit procurator,aut in vinculis,aut in hoſtium prædonúmve poteſtate:

XX. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

VEl iudicio publico priuatóve, vel valetudine, vel maiore re ſua diſtringatur.

XXI. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

VEl exilio, vel ſi latitet, vel inimicus poſtea fiat:

XXII. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

AVt adfinitate [s] aliqua aduerſario iungatur, vel heres ei exiſtat:

XXIII. VLPIANVS libro nono ad edictum.

AVt longa [t] peregrinatio, & aliæ ſimiles cauſæ impedimento ſint:

XXIIII. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

A rem dñs remouere poſsit. Et not.quia quidã direrũt hãc legem tantũ in ꝓcuratore rei loqui,ar.huius literę.ſ.iudiciũ accipiendi.ſed hoc eſt falſum: immo loquitur tam in ꝓcuratore actoris, quàm rei.& hoc dicitur expreſſe.j.eo.quæ omnia. in prin.qđ eſt verũ.Io.Et caſus huius.l.eſt talis:Tu cõuenire mevolebas,procuratorẽ cõſtitui ego te?qui me defenderet. Dicitur quòd poſſum hũc ꝓcuratorẽ remouere ante lit. conteſt. ſine cauſæ etiã cognitione:& ego dñs litigabo,vel cõſtituã aliũ ꝓcuratorem. poſt lit. vero conteſt.non poſſum illũ remouere ſine cauſæ cognitione : ſed cauſa cognita remouere eum potero.& ſicut ego poſſum remouere, ſic & heredes mei poſſunt procuratorem remouere. Viuianus.

B

l *Libera poteſtas.* ſi non ſit in rem ſuã : aliàs nõ poteſt: vt.j.e.quæ oſa. §.plane.&.l. ꝓcuratore.&.l.is cuius. quę ſũt contra: niſi re integra ipſe dñs velit experiri vt.C.man.ſi pater. Itẽ & in alio ſimplici de quo dicit hæc lex. Et hoc licet ſecundũ M. ita demũ ſi iudi.ſol.ſti. nõ ſit interpoſita.aliàs non:vt.ĩ.eo.l. filiusfa. §.fi.ſed certe immo & ſi ſit interpoſita.nã nihilomin⁹ res eſſet integra:vt in authen. de litig.§. ſi vero apud iudicem initium. collat. viij.& infra iudi.ſol.ſi ante.Sed videtur contra ſupra eo. ſi defunctus. Sed dic quòd aliud eſt in tacita reuocatiõe quæ fit per mortem, vt ibi: & aliud in expreſſa,vt hic. & nohic licere variare.ſic.j. de condic. cau. da. ſi pecuniam. §. item ſi quis.

Variare quandoque licet.

C

† *Faciunt ad hanc l. no.in ca. in cauſis in vl tim.glo.extra de elec.*

† *Sic in glo. in.ca.ex parte decani. ſuper verbo propter ſuſpicionẽ. poſt prin. extra de reſcrip.*

m *Poſt litem.Vel in ciuitate.*vel,pro &.nã ſi deſiit eſſe ciuis,certum eſt eũ ipſo iure mutatũ:vt quia deportatus.tunc enim habetur pro mortuo:vt.j.de bo.poſ.contra tab.l.j.§.filium.

n *Cognita.* Sed quare hoc, cum mandatum iuriſdictionis & ſine cauſæ cognitione reuocatur:vt infra de iudi.l. iudicium ſoluitur?Reſpõ.hoc ideo grauius reuocari,quia damnum pecuniariũ eſt hic,nõ ibi. Item hic aduerſarius oneratur propter mutationem perſonarum:vt argu.infra iudi.ſol.l. iam tamen.§.ſi tamen. & infra de exer.l.ne in plures.

D

o *Dixim⁹.*vt.ĩ.eo.filius.§.ſi.cum.l.ſeq.& earũ quaſdam repetit, vt alias addat:ex quibus ſe excuſat,& recuſatur.ſic.j.e.l.mutari.

p *Et ætas.*vt quia nimium ſenex, vel nimium iuuenis eſt procurator:non tamen minor: quia tunc de facto tantum mutaretur.

q *Aut religionis.*vt ſi monach⁹fiat,vel ſacerdos:vt ar.j.de arbi. nõ diſtinguemus.ad princi.§.ſumma.verſi.compromiſſo.

r *Item ſi ſuſpectus.* Sed an ſit probanda cauſa ſuſpicionis? Reſpon.ſic.aliàs quare ſpecificarentur hæ cauſæ, cum ſemper dicere poſſet,habeo te ſuſpectũ?ſecus in iudice recuſato : vt.C. de iudi.l.apertiſſimi. notauimus ſecundum nos. Sed de iure canonico etiam eſt ibi cauſa alleganda & ꝓbanda: vt extra de ap. ſecundo requiris.

Suſpicionis cauſa an ſemper debeat ꝓbari.

s *Aut adfinitate.* quia tunc eſſet iniquum compelli eſſe cõtra adfinem,& etiam iſti periculoſum : vt.C. de excu.tuto.l. humanitatis.

t *Aut longa.*ſemper repete,ſi.Accurſius.

MVtari.[a] debebit vel ipſo[b] procuratore poſtulante.

XXV. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

QVæ omnia non ſolùm ex parte rei,ſed etiam in perſona actoris[c] obſeruabuntur.

Suſpectus eſt qui ſe ingerit: & audiendus eſt qui vult ſuam pudorem purgare. Bart.

Sed ſi aduerſarius, vel ipſe procurator dicat dominũ mentiri:[d] apud prætorem hæc finiri oportet. Nec ferẽdus eſt procurator qui ſibi adſerit procurationem.nam hoc ipſo ſuſpectus[e] eſt, qui eperam ſuam ingerit inuito: niſi forte purgare magis conuicium, [f]quàm procurationem exequi maluit.

It hactenus erit audiendus, ſi dicat ſe procuratione quidem carere velle, ſed ſi id inlæſa exiſtimatione ſua fiat. Cæterùm[g] ferendus erit pudorem ſuũ purgans.

Si dicat in rem ſuam ſe conſtitutum, vel velle retentione vti, ſeu in totum revocari: audiendus eſt procurator revocationẽ recuſans.b.d.cum l.ſeq. vſque ad.§ ſi ex parte. Bartolus.

Planè ſi dicat in rem ſuam ſe procuratorem datum, & hoc probauerit: non debet carere propria lite.[h] Itẽ ſi retentione[i] aliqua procurator vti velit, nõ facilè[k] ab eo lis erit trãſferẽda:

XXVI. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

NIſi dominus ei ſoluere paratus ſit.

Stipulatio iudicatum ſolui, committitur ſiue à domino in procuratorem, vel conuerſo in alium procuratorem iudicium tranſfertur: & in iudicijs per procuratorem quæritur domino vtilis actio. Bartolus.

XXVII. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

IN cauſæ cognitione etiã hoc verſabitur, vt ita demũ tranſferri à procuratore iudiciũ permittatur, ſi quis omnia iudicij ab eo tranſferre paratus ſit. Cæterùm ſi velit quędã tranſferre, quædam relinquere: iuſtè procurator hanc conſtãtiam* recuſabit: [l]ſed hæc ita, [m] ſi mandato domini procurator egit. Cęterùm ſi mandatum non eſt, cum neque in iudiciũ quicquam deduxerit, nec tu ea cõprobaſti: quæ inuito te[n] acta ſunt, tibi non præiudicant: ideoque tranſlatio earum litium non eſt tibi neceſſaria, ne alieno facto onereris.[o] Hæc autem

Verecũdia quandoque parcitur.

*inciſtãtiã

a *Mvtari. Vel ipſo.* vel,pro etiam: quaſi dicat non ſolum domino petente,ſed etiam procuratore.

b *Vel ipſo.* Vel ipſe procurator vel vterque hoc dicit. & tũc dic vel,pro etiam.vel alter tãtùm.nam & rei poteſt intereſſe in mutatione talisquia omnia de nouo narrari oportebit.

Qva omnia.] CASVS. Dicitur quòd ex omnibus illis cauſis quæ numeratæ ſunt.ff.eo.l. filius.§. fin. cum.l.ſeq. poteſt procurator remoueri:& domin' poteſt procuratorem remouere vel reiicere.& ſubiicit quaſdam alias cauſas quibus remouetur procurator vel reiicitur, etiam lite cum eo conteſta.quas enumerat vſque ad hanc.l. quæ omnia.exinde dicit, ſupradicta locũ habent etiam in actore, ſcilicet vt actor remouere poſſit ex ſupradictis cauſis procuratorem ſuũ,æque ac reus. [*SED ET SI ADVERSARIVS.*] Conſtitui procuratorem vt aduerſus te ageret: & litem conteſtatus fuit ꝓcurator. vnde peto modo hũc ꝓcuratorẽ remoueri,allegata aliqua cauſa de ſupradictis : quia dico eum factũ affinem aduerſarij:ipſe procurator dicit me mentiri. Dicitur quòd cauſa iſta examinanda erit coram iudice, & procurator ille meus nõ admiſtrabit interim, niſi in quatuor caſibus. Primus eſt,ſi ipſe procurator nõ vult dimittere procurationem in omnem euentũ: ſed vult interim adminiſtrare lite iſta ſuſpecti pendente, & hoc ideo facit, vt ſeruetur honor ſuus. Secundus caſus eſt,ſi fuit procurator in rem ſuam. Tertius caſus, quando ipſe pro aliqua iuſta cauſa impendit. Quartus, quando partem dominus vult reuocare,& partem dimittere. his enim quatuor caſibus non reiicitur procurator ab adminiſtratione : ſed interim adminiſtrabit. & hæc vſque ad.§. ſed hæc ita.iſtius.l.in cauſæ. exinde dicit ꝙ ſupradicta locũ habent ſi iſti ꝓcuratori mãdaui:aliter mihi domino præiudicaui.

c *Actoris.* vt poſſit reiici etiam ante lit. conteſt. Sed an ipſe ſe excuſare poſſit?Reſpon.ſic:vt.ff.l.proxi.

d *Mentiri.* in eo quòd allegat aliquam de ſupradictis cauſis, ex qua procuratorem remouere vult: hoc certe debet finiri,id eſt inquiri & terminari an mẽtiatur dominus:& tũc remaneat procurator in procuratione:an mẽtiatur procurator:& tunc repellatur. nec interim debet adminiſtrare donec cauſa huius ſuſpicionis tractetur:licet hoc afferat & petat procurator:vt ſubiicit hic, nec ferendus eſt &c. vt inſti.† de ſuſpe.tuto.§.ſi quis.&.C. de ſuſpe.tuto.cum quem.& infra de ſol. & li. quod ſi forte. niſi in quatuor caſibus qui ſubiiciũtur ſtatim.primus quãdo ad exonerationem ſuæ famæ. ſecundus quando in rem ſuam. tertius quando expendit de ſuo quod vult retinere. quartus quãdo dominus partim vult reuocare,partim dimittere:vt infra eo.l.ſeq. &.l.in cauſæ.in prin.

† *In hãc ſententiã Ariſtotel.lib.2. Polit.ca.7.*

e *Suſpectus.* ergo quandocunque vellem remouere,ſi allegauero aliquam cauſam etiam falſo:niſi recedat,videtur ſuſpectus:& extũc remouebitur per legem iſtam:vt ſupra eo. itẽ ſi ſuſpectus. Sed reſpõ.ſi procurator ſolus reſiſtit,verum eſt.ſi autem aduerſarius ſolus,vel aduerſarius & procurator,tunc nõ. Vel dic haberi ſuſpectum qualitercunque:ſed non tantum quòd remoueatur vt ſuſpectus. Vel dic remoueri interim dum cauſa remotionis inquiritur: niſi in quatuor caſibus, quos ſupra no. Item not. hic argu. quòd quis ſit ſuſpectus quia ſe ingerit. ſic infra

Suſpectus eſt qui ſe ingerit.

f *Conuicium.* quia ſuſpectus dicebatur à domino:& ipſe dicit ſe omnino velle à procuratione recedere finita cauſa ſuſpecti, quẽcunque exitum habuerit. Et ſic nota ꝙ parcitur verecundiæ alicuius.ſic infra de don. ſi patronus.j.reſpõ. & infra de fur.l. pe. &.§. quod vi aut clam.l.j. §.ff.&.C. qui ma. non poſ. diuo. & ſupra de cõſti. prin.illud.&.C. de fide inſtru.l.ti.&.j. de alie. iudi. mu. cau. fac.l. iij.§.j. &.j. man. Quintus Mucius.in fi. j.reſpon.

g *Cæterùm.* iſtud cæterùm, non proximo ſuperiori aduerſatur: quia magis confirmat quàm aduerſetur: ſed aduerſatur ei quod ſupra in prin.§.dicit, nã hoc ipſo &c.q.d. ſed ferendus eſt &c. vt ſit quaſi expoſitio illius, niſi forte &c. vel dic quòd ponitur expoſitiue pro certe.

h *Lite.* nec etiam remoueri debet, cũ cauſa ſua ſit : vt hic,& infra eo.procuratore. Et not.ſupra eo.ante litẽ. & intellige hic lit. cõteſt. per hoc qd dicit, propria lite.ante enim remoueri vel reuocari poſſet,niſi in trib' caſib': vt.C.de noua. l.iij. &.j. de cõpen.l. in rẽ. & dic vt ibi in glo.j.

i *Item ſi retentione.* ſcilicet expenſarum à ſe in lite factarum.

k *Non facilè.* i.nullo modo,niſi &c.vt.j.l.proxi.

l *Neque.*[*SI EX PARTE.*] Tres caſus ponit.§.iſte. Primus eſt : Egi aduerſus te,& accepi ſatiſdationem iudicatum ſolui pro tuo procuratore. poſtea hanc litem in aliquem procuratorem tranſtuli. Dicitur hic quòd cõmittitur ſtipulatio iudi. ſol. Secundus eſt,quando conſtitui ab initio procuratorem: & ipſe accepit à reo ſatiſdationẽ iudi. ſol.ſecundũ prædictam formam: & litem cõteſtatus eſt:& hanc litem in alium procuratorẽ trãſtulit.nam & hic cõmittitur ſtipulatio iudi.ſol. Vltimo dicit quis agat:& dicit hãc act.dominum habere vtilem, & procuratorem habere directam,ſed inefficaciter. dubium non eſt quin ſemper habeat dominus actio. vtilem, quæ præfertur directæ, quamuis per procuratorem lis ſit peracta. Viuianus.

m *Recuſabit.* hoc poſt litem conteſtatam. Sed quid ſi ante? Reſpon.idẽ:licet ipſe procurator quibuſdam poſſit renunciare, licet nõ omnibus velit:vt inſti.man.§.fina. Et not. hic inconſtantiam recuſari:vt infra ad exhiben.Celſus.§.idem Celſus.& infra de dam.inf.&.l.prætor.§.vnde quæritur.& in authen.de here.& fal.§.nõ autem dabimus.colla.j.& infra de leg. commiſſo, poſt diem.& infra de vſur.Gaius.in fi.& infra de admi.tu.l.cum quæritur.&.C.de iur.delib.quidam. & infra de ope.liber. ſi ita ſtipulatio.in glo.fi.& de bo.li.l.& ſi ex modica.§.vlt.cum.l.ſeq. & infra pro derelicto.l.an para.in fi.&.C.de inoffi.teſta.fil.a. & infra de inſtito. ſed & ſi pupillus.§. item ſi plures.verſi. ſed & ſi alias.& infra de lega.j.legatarius.&.C.de agri.& cẽſi. quemadmodum.lib.xj.quãdoque tamen ſuſtinetur:vt infra de act. emp. ſi ſterilis.§.fi.& infra de lib.lega.l. Aurelianus.§.pen.& ſupra de tranſact.cum hi.§. qui tranſigit.& infra re.amo.de rebus.

Inconſtantia recuſatur.

*Item.

m *Hac ita.* ſcilicet quòd repellatur procurator poſt litis conteſtationem cauſa cognita. Accurſius.

n *Inuito te.* id eſt,te nolente:vt infra de iudi.licet.

o *Onereris.* quod eſſe non debet.infra de alie.iud.mu.cau.fac.l.j.in princi.

cognitio [a] procuratoris mutandi, *prætoris [b] eſt. Si ex parte actoris litis trãſlatio [c] fiat, dicimus committi iudicatum ſolui [d] ſtipulationem à reo [e] factam. Idque & Neratius probat, & Iulianus: & hoc iure vtimur, ſcilicet ſi dominus ſatis accepit. Sed & ſi procurator ſatis accepit, & trãſferatur iudicium in dominum: verius eſt committi, [f] & ex ſtipulatu actionẽ à procuratore [g] in dominũ tranſferri. [h] Sed & ſi à domino [i] vel à procuratore in procuratorẽ iudicium tranſferatur, non dubitat Marcellus quin committatur ſtipulatio. & hæc vera ſunt. Et licet procuratori [k] cõmiſſa ſit ſtipulatio: [l] tamen domino erit danda vtilis ex ſtipulatu [m] actio, directa penitus tollenda. [n]

Ex ſtipulatione procuratoris, & ex ſententia pro eo lata, domino competit vtilis actio: & ſimplex procurator nõ poteſt agere iudicati. Bartolus.

XXVIII. IDEM libro primo Diſputationum.

SI procurator meus [o] iudicatum ſolui ſatis acceperit, mihi ex ſtipulatu actio vtilis [p] eſt: ſicuti iudicati actio [q] mihi indulgetur. Sed & ſi egit [r] procurator meus ex ea ſtipulatione me inuito: nihilo minus tamen mihi ex ſtipulatu actio tribuetur. Quæ res facit vt procurator meus ex ſtipulatu agendo, exceptione debeat repelli: ſicuti cum agit iudicati non in rem ſuam datus, nec ad eam rem [f] procurator factus. Per contrarium autem [t] ſi procurator meus iudicatum ſolui ſatisfecerit: in me ex ſtipulatu actio non datur. [u] Sed & ſi defenſor [x] meus ſatisfecerit, in me ex ſtipulatu actio non datur: quia nec iudicati mecum agi poteſt. [y]

Iſta eſt bona & not. l. & breuiter hoc intendit: Poteſt quis eligere dominum conuenire potius quàm procuratorem in rem ſuam ſi eum putat legaliorem. Bartolus.

XXIX. IDEM libro nono ad Edictum.

SI actor [z] malit dominũ potius conuenire, quàm eũ qui ſicut & per procuratorem adquiritur vtilis: vt. ã. ea. l. Tu dic nec vtilis nec directa, vt hic: licet detur actio iudicati: vt. ĩ. e. l. Plautius. & in. d. l. iiij. de re iud. quod nec hic negatur. Sed quare vtilis per procura. adquiritur, & nõ grauatur ex eius promiſſione? Reſpon. quia cõditio domini per procuratorẽ deterior fieri nõ debet: vt. ĩ. eo. l. ignorãtis. eſſet autẽ deterior ſi dominus ex hac promiſſione procuratoris cõueniretur: cum ſi ipſemet iudicium ſuſcepiſſet, nihil ipſe promiſiſſet. At ecõtra ſi egiſſet per ſe, eãdem cautelam ſibi adhibuiſſet, quę non debuit ſibi auferri, licet per procuratorem egerit, & per procuratorem ſtipulatus fuerit. Item facilius debet mihi adquiri quàm grauer. nam emptori hereditatis actiones vtiles cõtra hereditarios debitores dãtur, nõ tamen in eundem: vt. C. de pact. l. ij. & de here. ven. l. ij. & ã. de pac. l. ſi cum emptore. ſed videtur adhuc me teneri: ſicut ex promiſſione inſtituri tenetur inſtitor: vt. ĩ. de inſtito. act. ſi quid mãcipiis. in prin. quæ eſt contra. ſed ibi ſpeciale in inſtitore. Vel verius dic, quòd ſi ipſe dominus ibi cõtraxiſſet, idem promiſiſſet: vt. ĩ. de act. emp. & ven. l. Iulianus. §. ſi procurator.

a *Hæc autem cognitio.* de qua habuimus. ã. eo. l. quæ omnia. §. j.

b *Prætoris.* vnde videtur quòd non poſſit delegari: vt. §. de off. eius cui man. eſt iur. l. j. j. reſpon. Sed dic cõtra ſecundum Azo. & Hu. & ſine libello poterit cognoſci, & à quolibet iudice.

c *Tranſlatio.* de domino in procuratorem.

d *Iudicatum ſolui.* lata ſententia pro procuratore.

e *A reo.* ſcilicet volente: vt argu. ſupra ſi quis cau. ſed & ſi. §. ſi. nec enim cogitur: vt inſti. de ſatisda. §. ſed hodie. quæ eſt contra. Alij dicunt hanc corrigi. Vel expone hic à reo, ſcilicet pro procuratore ſuo: cũ pro eo habeat ſatisdare: vt inſti. de ſatisda. §. ſin autem. verſ. ſi vero aliquis.

f *Committi.* immò nõ videtur committi mutatione huius impediẽte: vt infra quibus mo. pig. vel hypo. ſol. l. j. §. ſi. quæ eſt contra. & j. iud. ſol. l. ſi ante. quæ eſt contra. Sol. dicunt quidã illud ante lit. cõteſt. hoc poſt. Tu dic quòd illud in procuratore rei: hoc in procuratore actoris. Sed cur tam varie? Reſpon. vt diximus. ã. qui ſatisda. cog. Iulianus.

g *A procuratore.* in dominũ in quẽ tranſit iudicium lite pendente.

h *Tranſferri.* Sed qualiter fit hæc tranſlatio? Reſpon. ante lit. conteſt. ſola domini ſufficit reuocatio: vt. ã. eo. ante. poſt lit. cõteſtationẽ, quia quaſi dominus litis factus eſt procurator: vt. C. eo. l. nulla. & l. procuratoribus. oportet quòd illud ius cedat: quod etiã inter abſentes fieri poterit: vt ar. ĩ. eo. l. vel exilio. Sed quid de ceſſione [b] cuiuslibet actionis, an inter abſentes fieri poterit? Reſpon. ſic, vt quilibet procurator: vt. ã. eo. l. j. §. j. ſecus in delegatione: vt. C. de houa. l. j.

i *Sed & ſi à domino.* hunc caſum dixerat quando de domino in procuratorem: ſed vt alium addat, repetit. tres enim ſunt in hoc §. ſi ex parte.

k *Procuratori.* ſcilicet ſtipulanti.

l *Stipulatio.* vt in ſecundo & vltimo caſu.

m *Vtilis ex ſtipulatu.* Not. ſpeciale vt per liberam perſonam actio adquiratur. regulariter autem cõtra: vt. C. per quas perſo. no. adqui. l. j. quæ eſt cõtra. & hoc propter auctoritatẽ iudiciorum. immò ideo, quia eſt prætoria: & quælibet prætoria etiã per procuratorem quæritur: vt. ĩ. de præto. ſtipu. l. j. & l. in omnibus. ſunt & alij multi ſpeciales quos enumerauimus inſti. de inuti. ſtipu. §. ei qui.

n *Directa penitus tollenda.* Not. vtilẽ prævalere directæ: vt. ĩ. ſi ager vec. l. j. & ij. & prævalet ipſo iure exactione facta, vel per exceptionẽ ſi non exegit: vt. ĩ. de ſolu. hoc iure. & ĩ. l. proxi. §. j.

Si procurator.] CASVS. Hæc lex cum ſuperiori continuatur: & caſus eius eſt talis: Ego actor cõſtitui procuratorem vt ageret aduerſus aliquem: & accepit ipſe procurator cautionem iudi. ſol. & egit, & obtinuit. Dicitur hic quòd ego dominus habeo actionem vtilem ex ſtipulatu: & actionem in factum ex re iudi. Sed & ſi agat vtili, præfertur: quia habet iam directam: niſi in tribus caſibus in quibus habet actionem iudicati procurator. Primus eſt, ſi fuerit procurator in rem ſuam. Secundus, ſi ad hoc eum ſpecialiter inſtitui. & iſti duo ſunt hic. Tertius caſus eſt, quãdo fecit impenſas: qui caſus eſt. ĩ. e. actoris. quæ lex in prin. continuatur.

[PER CONTRARIVM.] Dictum eſt ſupra de procuratore actoris: nũc de procuratore rei dicit, & caſus duos ponit hic §. Primus eſt, quando ego reus cõſtitui aliquem vt me defendat: iſte procurator ſatisdabit iudi. ſol. Dicitur hic quòd ſi talis procurator ſuccũbat: hoc caſu actio ex ſtipulatu in me nõ dabitur, ſed

A actio iudicati. ſed hoc non dicit hic: ſed. ĩ. eo. l. Plautius. & de re iudi. l. iiij. Secũdus caſus eſt, qñ aliquis me ſine mãdato defendit: quo caſu nec actiõe ex ſtipulatu, nec actiõe iudicati tenetur. Vi.

o *Si procurator meus.* id eſt mei actoris.

p *Vtilis.* vt hic, & ſupra. l. proxi. in fi. & ĩ. tit. j. l. fi.

q *Iudicati actio.* ſic & in tutore: vt. ĩ. quando ex fac. tut. l. tutor. nec ob. quia per liberã pſonam adquiro: vt. C. per quas perſo. no. adqui. l. j. quę eſt contra: quia hoc ſpeciale eſt ĩ prætoriis: vt. ĩ. de præto. ſtipu. l. in omnib⁹.

r *Sed & ſi egit.* ſcilicet directa.

ſ *Ad eandem rem.* exigendam ſcilicet ad iudicati act. & ſic his duobus caſib⁹ agit iudicati procurator, & alio tertio: vt. ĩ. e. l. actoris.

t *Per contrariũ autem.* quia ſupradicta locum habent ex parte actoris, non rei. Item. ã. dixit actori per procuratorẽ quæri: hic reum per procuratorem nõ teneri. & ſic eſt cõtrarietas ſã in facto quãm in iure. & in primo ponit de eo qui habet mãdatum: & ideo dicitur procurator: vt hic, & ã. loc. l. j. reſpõ. & poſtea de eo qui non habet mandatum.

u *Non datur.* ſcilicet directa, ſed vtilis ſic ſecundum quoſdam: vt arg. ĩ. de re iudi. l. iiij. vtilis nec directa, vt hic: licet detur actio iudicati: vt. ĩ. e. l. Plautius. & in. d. l. iiij. de re iud. quod nec hic negatur. Sed quare vtilis per procura. adquiritur, & nõ grauatur ex eius promiſſione? Reſpon. quia cõditio domini per procuratorẽ deterior fieri nõ debet: vt. ĩ. eo. l. ignorãtis. eſſet autẽ deterior ſi dominus ex hac promiſſione procuratoris cõueniretur: cum ſi ipſemet iudicium ſuſcepiſſet, nihil ipſe promiſiſſet. At ecõtra ſi egiſſet per ſe, eãdem cautelam ſibi adhibuiſſet, quę non debuit ſibi auferri, licet per procuratorem egerit, & per procuratorem ſtipulatus fuerit. Item facilius debet mihi adquiri quàm grauer. nam emptori hereditatis actiones vtiles cõtra hereditarios debitores dãtur, nõ tamen in eundem: vt. C. de pact. l. ij. & de here. ven. l. ij. & ã. de pac. l. ſi cum emptore. ſed videtur adhuc me teneri: ſicut ex promiſſione inſtituri tenetur inſtitor: vt. ĩ. de inſtito. act. ſi quid mãcipiis. in prin. quæ eſt contra. ſed ibi ſpeciale in inſtitore. Vel verius dic, quòd ſi ipſe dominus ibi cõtraxiſſet, idem promiſiſſet: vt. ĩ. de act. emp. & ven. l. Iulianus. §. ſi procurator.

x *Defenſor.* ſine mandato.

y *Poteſt.* vt hic, & ĩ. eod. Plautius. in fin. ſed hæc mala eſt ratio: quia in proximo ſuperiori reſpõ. nõ datur actio iudicati in procuratorem: & tamen ex ſtipulatione datur: vt ibi diximus.

z *Si actor.* Caſum ponit in hac l. Pla. & Aldric⁹ per. l. j. de nox. de illo. & l. electio. & per. l. ĩ. de peti. here. l. etiam ſi. §. itẽ ſi quis dolo. Et poteſt poni caſus tribus aliis modis. Primo, conueniebas me rei vin. nomine vel ratione libri. hunc alienaui poſt lit. cõteſt. vel ante cauſa murandi iudicij. potes vel me vel illum cui alienaui, conuenire. ſed hunc reprobas: quia non procurator, ſed dominus hic debet dici: niſi dicas quòd donaui tibi id quod ex lite fueris cõſecutus: nõ vt tradiderim rei dominium. Secundo pone: cõuenis me tu qui es emptor hereditatis. poſſum vel te vel venditorem eundem heredem recõuenire. ſed etiam hunc reprobas: quia non poſſum te, niſi ſponte velis, recõuenire: vt. C. de here. vel act. ven. l. ij. & C. de pac. l. ij. ſed certe imò eſt bona poſitio: quia aliud eſt conueniri, & aliud recõueniri. ſed aliud eam reſcindit: quia ex cauſa nõ lucratiua. infra eo. ſi quis in rem. Tertio ſecundũ Io. & melius dicas quòd procurator quidã

Cõueniri & recõueniri differunt.

Nota quòd etiã poſt litem conteſt. procurator poteſt remoueri. l. ante lit. cõ ſeq. ĩ. eo. & ita in cauſa eſt ſummaria, vt hic i glo. adverb. prætum. Lud. Ro. in ſingularib. ſuis in verb. procurator. Boleg.

Vide gloſ. & valde nota. & mẽti tenenda, ſecundũ Bal. vt reperitur alibi ad hoc quòd vitã litigioſi impedit ceſſionẽ inſtantia.

factus eſt in rem ſuam, contra me ſibi ceſſa actione egit, & ſatisdedit de defenſione in alia cauſa: quod facere debet: vt.j.eo. ſed & hæ.§.defendere. ſed poſtea ego volo cõuenire eum ex cuius perſona ipſe egit contra me, non procuratorem: poſſum. ſed & procuratoré poſſum: quia ex cauſa lucratiua ſit factus. ſed ſecundum hoc quid proderit alicui procuratorẽ facere in rem ſuã: cum nihilominus ad voluntatẽ aduerſarij ipſe litigare teneatur? Reſpõ. multum: quia hoc tunc demum ſeruabitur, quando domini perſona legalior eſt, & melius nouit factũ: vt. C. eo. l. ſi. aliàs inuito aduerſario per procuratorem litigo, & facio in rem ſuam, & iurabit de calũnia: vt.j. famierci. l. plane. in fi. quæ eſt contra. & .j. de noxa. de illo. & .l. ſeq. & inſtit. de his per quos age. poſ. §. penul.

† *Bal. hic dicit iſtum textũ ſing. ad hoc q̃ licet procurator nõ poſſit agere in dicati niſi ſit ei mãdatum: tamen poteſt petere vt ſententia exequatur ꝛc; ad quamuis ſit per tum in cauſa expoſitam. ſi dominus non eſt ſolũdo. Bolog.*

a *Qui in rẽ.* quia trãſfert in ſe iudicium: vt infra de ſol. ſolutionem. Sed quid ſi actor dicat dominũ litis legaliorem: procurator dicit ſc̃ cui credemus? actori.

in rem[a] ſuam procurator eſt: dicendum eſt ei licere.

XXX. PAVLVS libro primo Sententiarum.

ACtoris † procurator non in rem ſuam datus, propter impẽſas quas in litem fecit, poteſt deſiderare vt ſibi ex iudicatione ſatisfiat, ſi dominus litis ſoluendo[b] non ſit.

Si procurator ſuccedit condemnato, in eum ſit executio: & pro portione hæredum a reo repetet à coheredibus. Bartolus.

XXXI. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

SI quis cum procuratorio nomine condemnatus eſſet, heres extiterit domino litis:[c] iudicati actionẽ non rectè recuſabit.[d] hoc ſi ex aſſe. ſin autẽ ex parte heres extiterit, & totum[e] ſoluerit: ſi quidem ei mãdatum. eſt hoc quoque vt ſoluat, mandati actionem aduerſus coheredes habebit.[f] ſi non ſit mandatum, negociorũ geſtorum[g] actio datur. quod eſt[h] & ſi heres procurator non extiterit, & ſoluerit. Vni[i] litis pluriũ perſonarum,[j] plures dari procuratores non eſt prohibitum.[k]

Per conſtitutionem ſecundi procuratoris videtur reuocari primus. b. d.

Iulianus ait eum qui dedit diuerſis temporibus procuratores duos: [l] poſteriorem dando, priorem prohibuiſſe videri.[m]

Per iſtam legem apponitur in inſtrumẽtis iſta clauſula, quòd non ſit melior conditio occupantis: & quod per vnum captum fuerit, alius poſſit proſequi & finire. de quo habemus hodie expreſſum in ca. ſi duo. de procura. lib. 6. Bartolus.

XXXII. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

PLuribus procuratoribus in ſolidum ſimul datis, occupantis[n] melior conditio erit: vt poſterior non ſit[o] in eo, quod occupare in actione de peculio: quia qui prior ad ſententiã peruenerit: vt infra de pec. ſi vero. idẽ in noxali: vt infra de noxa. ſi quis à multis. aliàs nec vni nec alteri prodeſt occupare: vt.j. vt in poſſ. leg. is cui. §. qui prior. & infra de damno infect. ſi finita. §. Iulianus. & hoc niſi vni tantum mandauerit de agendo: vt arg. infra eo. qui duos. Item melior conditio dicitur quo ad nutũ[b] agentis: licet ſit graue agere: vt argu. inſtit. de act. §. præterea ſi quis generaliter. Sed quid ſi plures dedi, nec dixi inſolidum? Reſpon. pro parte agent: licet in tutoribus aliud ſit: vt.j. tit. ij. cum alicui. & infra de admi. tuto. l. decreto. §. fi. & .l. Lucius. §. j. & .l. tutores. §. curatores. Nec ob. infra man. l. creditor. §. duobus. quia illud intelligas quando inſolidum cuilibet fuit mandatum. Accurſius.

b. Aliàs melius.

a *Iſta glo. eſt no. ſecũdũ Bal. ad hoc quod ꝓcurator dare ius ad lites mineri eũ decreto poteſt reuocari ante lit. cõteſt. ſi rẽ cui procurator maiorẽ. Bolo.*

n *Luribus. Occupantis.* & cõteſtando litem: vt in fi. l. vbi dicit, petiit: qđ eſt poſt litem cõteſtatam, non ante: arg. j. rem ra. ha. ampli⁹. vt & in legato pluribus relicto: vt infra de lega. j. l. ſi pluribus. §. fi. aliter dicitur

o *Non ſit.* ſcilicet procurator.

SEruum.][CASVS.] Vtrum filius fa. poſſit procuratorem dare, quæritur. Et reſpõ. quòd ſic. ſed in ſeruo dubitatur an poſſit procuratorem ordinare. Et reſpon. quòd ad iudicia ſeruus non poteſt procuratorem ordinare: ſed ad negocia gerenda ſeruus poteſt ordinare procu. [EVM.] Sed pone quòd aliquis litigat ſuper ſtatu ſuo: an iſte poſſit ꝓcu. ordinare, quæritur. Et reſpõ. quòd iſte qui de ſtatu ſuo litigat, bene poteſt ordinare procura. ſiue ad negocia, ſiue ad lites. Itẽ iſte talis q litigat de ſtatu ſuo, poteſt ab alio dari procura. [PVBLICE.] In tribus caſibus loquitur hic. §. Primo in ciuili: quia aliquis bene poteſt in ciuili cauſa ordinare ꝓcu. In ſecũdo caſu loquitur ſcilicet quãdo aliquis abſentem poteſt defendere: hoc eſt abſentię cauſas allegare in cauſa criminali. & ſecundum hanc poſitionem nõ obſtat infra de pub. iu. l. penul. §. ad crimen. Tertio caſu loquitur: puta aliquis fuſtigãdus vel relegandus erat: in quo tertio caſu poteſt quis abſentẽ plene defendere, & cum effectu. Vel dic quòd volebat plene defendere ſi volebat cauſas abſentię allegare: & hoc poteſt facere. [AIT PRAETOR.] Hoc dicit hic. §. quòd procurator actoris duo debet facere: ſcilicet quia debet cauere de rato, id eſt quòd dominus ratum habeat. Item debet cauere de defendendo, id eſt quòd defendat actorem dominũ ſi recõuenire eũ velit reus. hæc dicit prætor: & laudat Vlpianus, quia dicit quòd hoc æquum eſt quòd ꝓcura. actoris defendat actorem: & hoc quando eſt ſimplex procurator. Sed pone quòd ſit procu. in rem ſuam, defendere debet dominum quãdo ex cauſa lucratiua: vt quia ei actio manet. ſi autem non habet illam act. ex cauſa lucratiua, ſed ex alia cauſa, tunc dominum non defendet procurator: vt in.l.ſeq. quæ continuatur cum iſta: cuius caſus talis eſt: Titius erat creditor Seij. iſte Seius debitor inſtituit⁹ fuit ab aliquo: cui hereditati iſte Titius creditor tenebat. Seius debitor

a *Ctoris. Solumdo.* Not. in ſubſidiũ agi vbi aliàs nõ ageretur: vt ſuprà de eo per quem factum erit. l. fi. §. j. agit & in aliis duobus: vt ſ̃. e. l. ſi ꝓcurator. §. j. in fi. Ac.

Si quis.][CASVS.] Egiſti aduerſus me, & litem conteſtatus es: ego reus poſt lit. cõteſt. procuratorẽ mihi conſtituit: fui condemnatus. poſtea procur. meum heredem inſtitui: & ipſe heres extitit. nunquid fiet executio ſententiæ in procu? Reſpon. quòd ſic. vnde bene debet fieri in procu. executio. hoc autem verũ eſt ſi fuit iſte procu. meus heres inſolidum. nam & ſi poſt lit. cõteſt. contra me reum ordinem procu. qui poſtea condemnatus eſt: ſi iſte procurator mihi exiſtat heres, ꝓ parte ſcilicet fiet executio: & id quod ſoluit, recuperat ab heredibus, & pro partibus eorũ, vel act. mãdati ſi mandato coheredum ſoluit: vel act. neg. ſi ſine mandato. ſi autem iſte procur. mihi heres nõ exiſtat, dicitur hic quòd recuperat ab heredibus meis iſte procurator quod ſoluit vel act. mandati, vel neg. vt ſupra. [VNIVS.] Si plures ſunt rei credendi, puta tres: poſſunt tres conſtituere ꝓcuratores. Item ſi ſunt tres rei debẽdi, poſſunt tres procura. cõſtitui. [IVLIANVS.] Hodie tradidi vnum procuratorem: cras dedi alium, & ſic diuerſis temporibus. Dicitur hic, quòd dando poſteriorem procura. priorem videor remouiſſe. aut dedi ſimul, & inſolidũ: tunc ſi vnus litem cõteſtaſ, alij nõ poſſunt agere ꝓ illa re ſuper qua ille litem cõteſtatus eſt: nec in illa re procur. videtur: vt.j.l. proxi. quæ continuatur cum iſta. Viuianus.

c *Domino litis.* ergo ſi procurator lite cõteſtata à domino interueniat, debet damnari: vt hic. ſic enim dicitur dominus litis: vt.j. eo. licet. §. ſi plures.

d *Recuſabit.* etiam ſi ſuo nomine conueniatur: vt infra de ſolu. Stichum. §. aditio.

e *Extitum.* nõ tamen inſolidum tenetur, ſcilicet act. in factum de re iudi. ſecus ſi ex ſtipulatione ſua conueniatur: vt ſupra eo. ſi procurator. in fin.

f *Habebit.* Sed ſi eſt mandatum: nonne eſt morte extinctum? Reſpon. eſt: ſed actio mandati durat ſi ſponte fiat: vnde nõ finitur: vt.j. man. l. ſi præcedente. in prin. Item hic res nõ erat integra: vnde non finitur. & ſecundum hoc dic mandatum à defuncto. Vel planius dic mandatum coheredibus.

g *Negociorum geſtorum.* quia negocium pro parte potuit expediri: aliàs daretur famil. erci. iudicium: vt infra famil. erci. heredes. §. ſi vnus.

h *Quod eſt.* ſcilicet vt agam mandati vel negociorum geſtorum, ſi ſoluit.

i *Perſonarum.* ſcilicet conuenientium vel conuentarum.

k *Prohibitum.* imò videtur prohibitum: vt.j. iudi. ſol. iam tamen. §. ſi tamen plures. Sed dic quòd ibi loquitur de heredibus illius

l *Procuratores duos.* Quid ſi eundem? Videtur idem: vt.j. manda. l. qui mutuum. §. non ideo.

m *Videri.* aliud in tutela: vt. C. de teſta. tut. & ſ̃ patre. ſed certe non eſt aliud: quia datus ibi poſtea in codicillis videtur teſtamẽto datus, cum codicilli ad teſtamenta trahantur: vt.j. de iure codi. diui. §. vlti. in glo. fin. Item aliud[a] in curatore: quia quãdo ad litẽ eſt, nõ poteſt dari ali⁹ in eadem lite: vt.j. de tute. l. cum ſemel. vel dic idem. & quod dicit nõ poſſe remoueri: verum eſt ſine cauſa. nec etiam procurator, ſcilicet poſt lit. cõteſt. ſed ante & ille & iſte libere poteſt remoueri: vt ſ̃. eo. poſt litem conteſtatam. & .l. ante litem.

n *Luribus. Occupantis.* & cõteſtando litem: vt in fi. l. vbi dicit, petiit: qđ eſt poſt litem cõteſtatam, non ante: arg. j. rem ra. ha. ampli⁹. vt & in legato pluribus relicto: vt infra de lega. j. l. ſi pluribus. §. fi. aliter dicitur

o *Non ſit.* ſcilicet procurator.

SEruum.][CASVS.] Vtrum filius fa. poſſit procuratorem dare, quæritur. Et reſpõ. quòd ſic. ſed in ſeruo dubitatur an poſſit procuratorem ordinare. Et reſpon. quòd ad iudicia ſeruus non poteſt procuratorem ordinare: ſed ad negocia gerenda ſeruus poteſt ordinare procu. [EVM.] Sed pone quòd aliquis litigat ſuper ſtatu ſuo: an iſte poſſit ꝓcu. ordinare, quæritur. Et reſpõ. quòd iſte qui de ſtatu ſuo litigat, bene poteſt ordinare procura. ſiue ad negocia, ſiue ad lites. Itẽ iſte talis q litigat de ſtatu ſuo, poteſt ab alio dari procura. [PVBLICE.] In tribus caſibus loquitur hic. §. Primo in ciuili: quia aliquis bene poteſt in ciuili cauſa ordinare ꝓcu. In ſecũdo caſu loquitur ſcilicet quãdo aliquis abſentem poteſt defendere: hoc eſt abſentię cauſas allegare in cauſa criminali. & ſecundum hanc poſitionem nõ obſtat infra de pub. iu. l. penul. §. ad crimen. Tertio caſu loquitur: puta aliquis fuſtigãdus vel relegandus erat: in quo tertio caſu poteſt quis abſentẽ plene defendere, & cum effectu. Vel dic quòd volebat plene defendere ſi volebat cauſas abſentię allegare: & hoc poteſt facere. [AIT PRAETOR.] Hoc dicit hic. §. quòd procurator actoris duo debet facere: ſcilicet quia debet cauere de rato, id eſt quòd dominus ratum habeat. Item debet cauere de defendendo, id eſt quòd defendat actorem dominũ ſi recõuenire eũ velit reus. hæc dicit prætor: & laudat Vlpianus, quia dicit quòd hoc æquum eſt quòd ꝓcura. actoris defendat actorem: & hoc quando eſt ſimplex procurator. Sed pone quòd ſit procu. in rem ſuam, defendere debet dominum quãdo ex cauſa lucratiua: vt quia ei actio manet. ſi autem non habet illam act. ex cauſa lucratiua, ſed ex alia cauſa, tunc dominum non defendet procurator: vt in.l.ſeq. quæ continuatur cum iſta: cuius caſus talis eſt: Titius erat creditor Seij. iſte Seius debitor inſtituit⁹ fuit ab aliquo: cui hereditati iſte Titius creditor tenebat. Seius debitor

debitor idémque heres vendidit hereditatem. emptor hereditatis agebat aduerſus iſtum Titium. Titius autẽ petebat ſibi caueri quod iſte emptor defenderet Seium. vtrum teneatur emptor Seium defendere, ſi fiat per fraudẽ: puta ſi hac mente vẽdit quia ſciebat q̃ ipſum de proprio debito nõ cõueniret, niſi illũ prius de hereditate conueniſſet: & hoc ſi emptor hanc fraudem participauit. Viuianus.

a *Aiunt.* ſcilicet ſapiẽtes, & male.

b *Verum eſt.* quia poteſt ad negocia & ad litem. ſed in lite diſtinguitur: quia ſi defẽdat, poteſt: ſi agat, poteſt: ſi actio ſibi cõpetat, non aliàs: vt. ſ. eo. filiusfa.

c *Intendere.* vtputa in iudicio.

† Dic ſecũdũ Bal. idẽ eſſe dicẽdũ in monacho qui eſt commiſſa prædoũ adminiſtratio. nam mona chus & ſeruus æquiparantur vt inſt. de iur. na. gen. & ciu. in. princip.

d *Vetamus.* per prohibẽs curatorem: vt hic, & .j. qui. ex cau. ma. l. ab hoſtibus. primo reſpon. vel etiã per ſe, niſi cœpta fuerit quæſtio ſui ſtat': vt. j. proxi. §. ſi fi.

e *Litigat.* vel vt actor vel vt reus: vt ſubiicit.

f *Eum.* ſ. poteſt facere procuratorem in actionibus quę competunt ei contra quemlibet, & hoc ſiue &c.

g *Seruitutis.* imò prout prouocat de poſſeſſione ſeruitutis in libertatem, nõ videtur quòd poſsit habere procuratorẽ. C. de aſſer. tol. l. j. quæ eſt contra. Sol. illud ius nouum corrigit iſtud ſecundũ quoſdam. Alij diſtinguunt an non ſit lis conteſtata in quæſtione ſtatus: vt tunc non poſſit: vt ibi. an ſit, & tunc poſſit: vt hic: arg. ad hanc l. j. man. ſi procuratorem. §. j. & arg. C. de procu. neque. & l. procuratoribus. quia pro libero habetur extunc poſt lit. conteſt. vt infra de lib. cau. ordinata. & C. de lib. cau. l. lite. Tu dic quòd ibi prohibetur habere procuratorem in cauſa ſtatus: hic autem permittitur in aliis: licet de ſtatu ſuo litigetur.

h *Procuratorem.* de ſuo ſtatu litigantem. Sed nunquid ad omnia? quidam ad negocia. Tu dic ad omnia, etiam ad litem: ex hac litera, & arg. infra ex qui. cau. ma. l. is autem qui.

i *Poſſe.* ſcilicet ab alio.

k *Publice vtile.* Quid ſit vtile, habes hic, & .j. de ope. no. nun. l. nam reipublicæ intereſt quàm plurimos ad defendendam ſuam cauſam admitti. & .j. tit. u. j. l. j. §. fin. vbi ad ſimilitudinẽ cuiuſlibet priuati permittitur cuilibet defendere rempublicam: vt. C. e. exigendi. vbi abſentiæ cauſas allegat: ibi, iuſtius eſt filiũ patris defenſorem audire, quàm abſentem patrem quaſi contumacem & indefenſum graui condemnatione affici.

l *Defenſio.* ad allegandas cauſas abſentiæ, ſecundum Io.

m *Datur.* huic. §. eſt contra. j. de pu. iu. l. pe. §. ad crimen. Sol. vt tollas omnem dubietatem, diſtingue tria genera cauſarum. Primum capitale, & omne quo imponitur pœna vſque ad relegationẽ deſcenſiue: vt incipiamus à ſuperiori vſq; ad relegationẽ: & excluſiue, vt relegationem non contineat. Secũdũ vbi imponitur pœna relegationis, & infra, vt motionis ab ordine, & ſimilium. Tertiũ ciuilium cauſarũ. In primo dic regulariter nõ poſſe cõſtitui procuratorem: vt. l. cõtraria. & .j. an per alium cauſæ app. l. j. §. j. & .ij. Huic opponitur de eo qđ eſt. j. de app. Luci⁹. ſed ibi dominus vel procurator domini ad ſerui defenſionẽ admittebatur: nõ tanquã pro alio, ſed pro ſe, cũ ſua interſit. Item huic opponitur. C. de iniur. l. fi. ſed illud ſpeciale eſt in illuſtribus. Itẽ prædictæ regulæ obiicitur quod hic dicit, nam & in cap. &c. ſed

prior petit, procurator.

Seruus & filiusfamilias poſſunt conſtituere procuratorẽ in his quæ ipſi facere poſſunt. Bartolus.

XXXIII. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

SEruum quoque & filiumfamilias procuratorem poſſe habere aiunt.[a] Et quantum ad filiũfamilias verum[b] eſt: in ſeruo ſubſiſtimus. Et negocia quidem peculiaria† ſerui poſſe gerere aliquem, & hoc caſu procuratorem eius eſſe, admittimus: (quod & Labeoni videtur) actionem autem intendere[c] vetamus.[d] Eum verò qui de ſtatu ſuo litigat,[e] procuratorem habere poſſe non dubitamus, non ſolùm in adminiſtratione rerum, ſed etiam in actionibus quæ ei vel aduerſus eum[f] competant: ex poſſeſſione ſiue ſeruitutis,[g] ſiue libertatis de ſuo ſtatu litigat. Ex contrario quoq; eum procuratorem[h] dari poſſe[i] manifeſtum eſt. Publicè vtile[k] eſt abſentes à quibuſcunq; defendi. Nã & in capitalibus iudiciis defenſio[l] datur.[m] Vbicunq; itaque abſens quis damnari poteſt, ibi quemuis verba pro eo facientem,[n] & innocentiam[o] excuſantem, audiri æquum eſt, & ordinarium admittere. quod ex reſcripto imperatoris noſtri apparet.

Iuriſconſultus volens dicere de effectu mandati procuratorii, dixit primò de procuratore rei pro quo dominus ſatisdedit, in l. filius. §. 1. vſque hic. licet incidenter multa dixit de procuratore actoris, nunc principaliter intendit dicere de mandato procuratorio actoris. & hoc proſequitur vſque ad l. Pomponius. Et primò ponit edictum quod habet duo capita. primum de defenſione, ſecundũ de cautione de rato. primum caput exponitur vſque ad l. non ſolum. §. 1. vbi incipit expoſitio ſecundi capitis vſque ad l. Pomponius. Bartolus.

Ait prætor: *Cuius nomine quis actionẽ dari ſibi poſtulabit,*[p] *is cum viri boni arbitratu defendat:*[q] *& ei*[r] *quo nomine aget, id ratum habere cum ad quem ea res pertinet, boni viri arbitratu ſatisdet.*

Hic incipit iuriſconſultus exponere verba edicti: & primò exponit ibi, cuius nomine quis &c. & breuiter hoc intendit: Simplex procurator in rem ſuam, non factus ex neceſſitate, nec ex cauſa onoroſa, nec fraudulenta, tenetur defendere in cauſa reconuentionis. Bartolus.

Æquum[s] prætori viſum eſt, eum qui alicuius nomine procurator[t] experitur, eundem etiam defenſionem ſuſcipere.

Si quis in rem ſuam procurator interueniat, adhuc erit dicendum debere eum defendere: niſi forte ex neceſſitate[u] fuerit factus.

A M. dicit hic lit. conteſt. quod reproba: vt. C. eo. nihil. Tu dic, ſecundũ Io. quòd hic nõ defendebat vt ipſemet dominus: ſed cauſam abſentiæ tantum allegabat, & dilationem petebat: & ſic intelligitur. C. de accu. l. reos. Sed quid prodeſt huiuſmodi cauſas abſentiæ allegare, cum donec abſens eſt damnari nõ poteſt: vt. j. de pœnis. l. abſentem. j. reſpon? Reſpon. quia aliqua pecuniaria pœna ei imponitur quandoque: vt in d. l. abſentem. §. j. in fi. Item quia requiruntur & annotantur bona eius: vt. j. de requi. re. l. j. in fi. In ſecundo genere cauſarum dic q̃ poteſt dari procurator tali ratione: quia i eis poteſt dari ſententia in abſentẽ: vt. j. de pœn. l. abſentẽ. §. aduerſus. ibi, ſi ſępiꝰ. ergo & per procuratorem defendi: cum hæc duo pariter ſe habeãt vt hic, vbicunque &c. Itẽ alia ratione, ſi prohibetur dari in capitali, & deſcenſiue vſque ad illa crimina quæ relegationem imponũt: vt. j. an per aliũ cauſæ ap. l. j. §. ſed & ſi ea ſit cauſa. ergo in aliis inferioribus pmiſiſſe videtur: vt. j. de iudi. l. cũ prætor. in prin. & ſub iſto genere etiam poteſt poni quod eſt. j. e. ſed & hę. §. j. & .l. non ſolũ. §. fi. & .i. de accuſeuia. In tertio genere dic quòd poteſt dari: vt ſupra eo. l. j. §. vſus. & hic in prin. huius. §. & ſecundum hoc iſte §. tribus coloribus coloratur. nam primo de pecuniariis cauſis dicit: quod probat ab eo de quo minus videbat

† *Concor. tem. l. c. ſi indicia & a. non licet. de reg. in. li. 6. in. c. prudentiã. de mu. patio. extra. adde hoc facere text. in cap. dilecti. de iudi. extra.*

B

C

D

ineſſe, ſcilicet in capitalibus. & ſic dicit de primo & tertio genere cauſarum. In tertia autẽ parte. §. ibi, vbicunq; &c. incipit dicere de ſecundo genere cauſarum. & quod dicit, verba facientẽ: ſupple, & plenarie etiã defendentem. Sed in quem ſententia dabitur? Reſpon. in dominũ cuius iſte eſt defenſor: vt argu. C. de iniur. l. ſi. vel ſi vis dicas in tertio caſu. §. quod loquitur vt dixi, in ſecundo genere cauſarũ: ſed nolebat plene defendere: ſed tãtum cauſas abſentiæ proponere: quod poteſt: quia ſufficit ſi cui &c. vt. C. de neg. geſt. tutori. & ſecundũ hunc ſenſum & fœmina & minor admittitur: vt hic innuitur.

n *Pro eo facientem.* & plenarie etiã defendentẽ, ſecundũ primã.

o *Innocentiam.* ſ. criminis de quo accuſatur: de quo imponitur pœna relegationis, vel remotionis ab ordine.

p *Poſtulabit.* vt ſupra de orig. iur. l. ij. §. omnium.

q *Defendat.* cum ſtatim vult agere. aliàs cauet de defendendo quãdo agere volet: vt. j. rerum amo. l. & ideo. §. fi. niſi in caſu: vt j. eo. mutus. §. in popularibus. ſed ibi ſuo nomine magis agebat. Item cauet de iudi. ſol. ſi reconuenitur, ſecundũ Hu. vt infra eo. ſi minor. §. fi. cum duabus. ll. ſequen.

r *Et ei.* hic conſtrue: Et ſatisdabit ei. ſ. contra quem agit: eum ad quem ea res pertinet. i. dominum, habiturũ id ratum quo nomine agit. Et hæc ſatisdatio ſit arbitrio boni viri, cum ſufficiat ſolùm ſolidum. Sed ſufficientibus tamen: vt. j. de prætor. ſtipu. prætoriæ. vel quòd habebit ratum boni viri arbitrio: vt ar. j. de ſol. l. ratũ. & .j. rem ra. ha. l. quo enim. Vel referas ad vtrunque eodem modo quo dictũ eſt. Hæc ſecunda cautio præſtatur niſi cõſtet de mãdato: vt. j. eo. l. ſi procurator. & .j. vt in poſſ. leg. ſi is à quo. §. primo.

s *Vt procurator.* ſecus enim in tutore, ſecundum H. vt. j. de admi. tu. l. vel in partes. vel aliter illam expone vt ibi patet. Accurſius.

t *Eum neceſſitate.* veluti cum debitor inops creditori cedit

actionem quam ſolam habet, ſecũdum M. vel dic, quòd premiſſo præceſſit ceſsionem vnde licet ab initio fuerit voluntatis: vt C. de act. & ob. l. ſicut. tamẽ poſtea factum eſt neceſsitatis: vt. C. de iu. do. l. j. Vel dic tertio, quòd ex cauſa nõ lucratiua: vt infra l. proxi. & hoc ideo, quia talia fiunt ex neceſsitate rei familiaris: vt. C. de reſcin. ven. l. non idcirco. in quibus nõ eſt liberalitas: vt. j. de adi. leg. l. rem legatam.

Voluntarij ab initio, ex poſt facto fit neceſſarium.

a *Si quis. Nomine.* puta intentans directas actiones ſibi mãdatas, & nomine dñi. Quid autem ſi vtiles, & ſuo nomĩe: & pone ex cauſa lucratiua: nunquid cogitur defendere dominum? Forte nõ. nam lex ſcripta eſt: qui alicuius nomine &c. vt. ĩ. l. proxi. §. æquum. & facit. j. eo. procuratore. ſic enim & in ſacramento calumniæ diſtinxit P. & Io. arg. tamen contra. j. eo. non ſolum. §. ſed interdum. &. §. ſed & ſi. [*ADDITIO.*] Solue ſecundum B. & dic quòd licet ibi videatur agere ſuo nomine: agit tamen ad alienum commodum: hic vero agit ſuo nomine, & ad ſuum cõmodum intentando vtiles.

Si quis in rem ſuam procuratorio nomine agit, veluti emptor hereditatis: an debeat inuicem venditorem defendere? Et placet, ſi bona fide, & nõ in fraudem eorum qui inuicem agere vellẽt, geſtum ſit negocium, non oportere eum inuicem defendere.

Procurator in rem ſuam tenetur defendere dominũ, ſi eſt ex cauſa lucratiua. Item ex non lucratiua, ſi facta eſt in fraudem creditorum. Albe. de Rs.

XXXIIII. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

Si quis in rem ſuam procuratorio nomine agit, veluti emptor hereditatis: an debeat inuicem venditorem defendere? Et placet, ſi bona fide, & nõ in fraudem eorum qui inuicem agere vellẽt, geſtum ſit negocium, non oportere eum inuicem defendere.

Qui agit pro alio vt coniuncta perſona, tenetur in cauſa recõuentionis defendere. B.

XXXV. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

Sed & hæ perſonæ procuratorum debebunt defendere, quibus ſine mãdato agere licet: vt puta liberi, licet ſint in poteſtate: item parentes, & fratres, & adfines, & liberti.

Quãdo cauſa ſtatus agitur ciuiliter, admittitur procurator: ſed quando agitur criminaliter, nõ admittitur procurator. Bar.

Patronus libertũ & per procuratorem vt ingratũ accuſare poteſt: & libertus per procuratorem reſpondere.

Sine agatur per actionem, ſiue per officium iudicis, ſiue ordinarij, ſiue ſummarie, debet in cauſa reconuentionis defendi dominus in competenti tribunali. Hoc dicit. Et hic incipit exponere hoc verbum actionis. Bartolus.

Non ſolùm autem ſi actio poſtuletur à procuratore, ſed & præiudicium vel interdictum, vel ſi ſtipulatione legatorum, vel damni infecti velit caueri, debebit abſentem defendere in competenti tribunali, & eadem prouincia. Cæterùm cogi eum etiã in prouinciam de Roma abire, vel e contrario, vel à prouincia in aliam prouinciam, & defendere, durum eſt.

Hic incipit exponere verbum, defendat. noſtrum tex. Bartolus.

Defendere autem eſt id facere quod dominus in litem faceret, & cauere idoneè. Nec debebit durior conditio procuratoris fieri, quàm eſt domini: præterquam in ſatiſdando.

Procurator cogitur præciſè litẽ cõteſtari, rem agi: vt dixi. ĩ. eo. ſeruum. §. publice? Reſpon. hoc ideo, quia & pecuniarium reſpicit commodum, nõ ſolum ſtatum: & inde etiam actio dicitur proprius quàm accuſatio: vt. C. de lib. & eorum libe. l. pe. Alij diſtinguũt an agatur hic vt in ſeruitutem reuocetur: & tunc nõ licet per procuratorem. an vt tantum caligetur: & tunc liceat: vt hic. quod non placet.

Patronus in tribus caſibus defendere tenetur.

Not. text. ſecũd. Bal. quæ dicantur cõiuncta perſona. & in quantum dicit de affinitate, intelligo ſecũdũ Bal. cauſa affinitatis durante, nõ ceſſante. nã cauſa ceſſãte ceſſat ipſa affinitas.

b *Et non in fraudem.* Sed qualiter fit fraus iſta? Reſpõ. aliquis eſt creditor meus, & debitor cuiuſdã hereditatis quæ ad me pertinere cœpit: ſcio quòd non cõueniet me de proprio debito, niſi eum conueniam de hereditario. vnde alij hereditatem vendo. certe emptor idẽ que procurator in rem ſuam tenetur me defendere: quia in fraudem fuerit facta ceſsio. ſed hoc videtur falſum: quia non debet nocere dolus auctoris ei qui cauſam lucratiuam non habet: vt. j. quæ in frau. cre. l. qui autem. §. hoc edicto. & de do. excep. apud. §. de auctoris. &. §. ſi quis autem. Sed dic quòd ipſe participauit, vnde magis ſuus dolus dicitur ei nocere. Collige ergo procuratorem debere defendere in tribus caſibus. vbi eſt procurator ſimplex, non in rem ſuam. Item vbi eſt in rem ſuã ex cauſa lucratiua: vt. ĩ. l. proxi. §. æquũ. &. §. ſi. in prin. Item vbi eſt ex cauſa non lucratiua, ſed in fraudẽ creditorum: vt hic. In quarto vero non. i. vbi ex cauſa lucratiua & non in fraudem creditorum: vt hac. l. dicitur. Sed contra. j. eo. pater. in ſi. Sed dic, ibi erat cauſa lucratiua, ſcilicet legati. Sed an iure compenſationis? credo quòd non: arg. C. de compen. l. ij.

Sed & hæ.] CASVS. Coniunctæ perſonæ, quæ ſine mandato agere poſſunt, ſatiſdare debent de defendendo: & quæ ſint illæ cõiunctę perſonę, hic eas enumerat. [*PATRONVS.*] Sivolo libertum meum propter eius ingratitudinem in ſeruitutem reuocare: poſſum hoc facere per procuratorem: & libertus etiam poteſt per procuratorem reſpondere. [*NON SOLVM.*] Hic dicitur quòd procurator actoris quacũq; act. agat: ſiue præiudiciali, ſiue quacunque alia, debet dominum defendere. Item iſte procurator actoris geritrices actoris in omnibus: & nõ grauatur in alio plus quàm actor, niſi in ſatiſdando. Quid ſit defendere, dicit in prin. §. huius. Item quæritur an procurator actoris, qui promiſit defendere dominũ, ſit cogendus præciſè dominum defendere? Et reſpon. quòd ſic, niſi &c. [*DEFENDERE.*] Iſte. §. regulam ponit, & exemplum ad regulã, qua dicitur quòd etiam videtur procurator defendere ſi patiatur aduerſarium in poſſ. mitti. & vt probet iſtam regulã, quatuor ponit exempla ad eam probandam. vnde conſtitui procuratorem qui à te aliquid peteret, puta debitum meum: tu vis hunc meum procuratorem recõuenire nomine alicuius meæ domus quæ minabatur ruinã: vel petis à procuratore aliquod legatũ. ego teneor, quia erat relictum ſub cõditione: vel forte nunciaſti illi procuratori nouum opus. vel dic & verius, ſicut no. hic in glo. quę ſic incipit, regulã ponit &c. ibi, dic ergo &c. vel forte conuenis illum nomine alicuius ſerui mei actione furti noxali, procurator meus paſſus eſt in omnibus iſtis caſibus aduerſarium in poſſeſſ. mitti: nũquid videtur defendere? Dicitur quòd ſic: dum tamẽ caueat de rato. Viuic *Procuratorum.* improprie hoc nomen ponitur: vt ſupra eod. l. j. in prin. in. j. gloſſ. & infra iudi. ſol. l. iij. §. j.

a *Si quis. Nomine.* puta intentans directas actiones ſibi mãdatas, & nomine dñi. Quid autem ſi vtiles, & ſuo nomĩe: & pone ex cauſa lucratiua: nunquid cogitur defendere dominum? Forte nõ. nam lex ſcripta eſt: qui alicuius nomine &c. vt. ĩ. l. proxi. §. æquum. & facit. j. eo. procuratore. ſic enim & in ſacramento calumniæ diſtinxit P. & Io. arg. tamen contra. j. eo. non ſolum. §. ſed interdum. &. §. ſed & ſi. [*ADDITIO.*] Solue ſecundum B. & dic quòd licet ibi videatur agere ſuo nomine: agit tamen ad alienum commodum: hic vero agit ſuo nomine, & ad ſuum cõmodum intentando vtiles.

b *Et non in fraudem.* Sed qualiter fit fraus iſta? Reſpõ. aliquis eſt creditor meus, & debitor cuiuſdã hereditatis quæ ad me pertinere cœpit: ſcio quòd non cõueniet me de proprio debito, niſi eum conueniam de hereditario. vnde alij hereditatem vendo. certe emptor idẽ que procurator in rem ſuam tenetur me defendere: quia in fraudem fuerit facta ceſsio. ſed hoc videtur falſum: quia non debet nocere dolus auctoris ei qui cauſam lucratiuam non habet: vt. j. quæ in frau. cre. l. qui autem. §. hoc edicto. & de do. excep. apud. §. de auctoris. &. §. ſi quis autem. Sed dic quòd ipſe participauit, vnde magis ſuus dolus dicitur ei nocere. Collige ergo procuratorem debere defendere in tribus caſibus. vbi eſt procurator ſimplex, non in rem ſuam. Item vbi eſt in rem ſuã ex cauſa lucratiua: vt. ĩ. l. proxi. §. æquũ. &. §. ſi. in prin. Item vbi eſt ex cauſa non lucratiua, ſed in fraudẽ creditorum: vt hic. In quarto vero non. i. vbi ex cauſa lucratiua & non in fraudem creditorum: vt hac. l. dicitur. Sed contra. j. eo. pater. in ſi. Sed dic, ibi erat cauſa lucratiua, ſcilicet legati. Sed an iure compenſationis? credo quòd non: arg. C. de compen. l. ij.

Sed & hæ.] CASVS. Coniunctæ perſonæ, quæ ſine mandato agere poſſunt, ſatiſdare debent de defendendo: & quæ ſint illæ cõiunctę perſonę, hic eas enumerat. [*PATRONVS.*] Sivolo libertum meum propter eius ingratitudinem in ſeruitutem reuocare: poſſum hoc facere per procuratorem: & libertus etiam poteſt per procuratorem reſpondere. [*NON SOLVM.*] Hic dicitur quòd procurator actoris quacũq; act. agat: ſiue præiudiciali, ſiue quacunque alia, debet dominum defendere. Item iſte procurator actoris geritrices actoris in omnibus: & nõ grauatur in alio plus quàm actor, niſi in ſatiſdando. Quid ſit defendere, dicit in prin. §. huius. Item quæritur an procurator actoris, qui promiſit defendere dominũ, ſit cogendus præciſè dominum defendere? Et reſpon. quòd ſic, niſi &c. [*DEFENDERE.*] Iſte. §. regulam ponit, & exemplum ad regulã, qua dicitur quòd etiam videtur procurator defendere ſi patiatur aduerſarium in poſſ. mitti. & vt probet iſtam regulã, quatuor ponit exempla ad eam probandam. vnde conſtitui procuratorem qui à te aliquid peteret, puta debitum meum: tu vis hunc meum procuratorem recõuenire nomine alicuius meæ domus quæ minabatur ruinã: vel petis à procuratore aliquod legatũ. ego teneor, quia erat relictum ſub cõditione: vel forte nunciaſti illi procuratori nouum opus. vel dic & verius, ſicut no. hic in glo. quę ſic incipit, regulã

c *Procuratorum.* improprie hoc nomen ponitur: vt ſupra eod. l. j. in prin. in. j. gloſſ. & infra iudi. ſol. l. iij. §. j.

d *Defendere.* in recognitione. Accurſius.

e *Sine mandato.* non tamen contra mandatũ, niſi in caſu: vt infra. e. Pomponius. §. ſi.

f *Liberi.* hos accipe in infinitum: vt. ĩ. de verbo. ſig. l. liberorum. & idem de parentibus dicas: vt. ĩ. de in ius vocan. l. quiq;. §. parẽtes.

g *Et liberti.* quædam perſonæ quæ ſine mãdato agũt, hic enumerantur. ſunt & aliæ: vt maritus: vt. C. eo. l. marit. licet affinis nõ ſit, ſed cauſa affinitatis: vt j. de gra. cog. l. iuriſcõſultus. item conſortes: vt. C. de cõſor. e. litis. l. ij. idem ſecũdum Io. & H. in omnibus illis perſonis quæ enumerãtur. ĩ. de poſtu. l. j. §. fin. cum ſeq. & facit. j. de neg. geſt. ſi autẽ is. in prĩ. &. C. e. exigẽdi.

h *Accuſare.* Sed nonne poteſt dici cauſa capitalis, cum in ſeruitutem reuocetur. inſti. de capi. de. §. j. ergo non poteſt per procuratorem agi: vt dixi. ĩ. eo. ſeruum. §. publice? Reſpon. hoc ideo, quia & pecuniarium reſpicit commodum, nõ ſolum ſtatum: & inde etiam actio dicitur proprius quàm accuſatio: vt. C. de lib. & eorum libe. l. pe. Alij diſtinguũt an agatur hic vt in ſeruitutem reuocetur: & tunc nõ licet per procuratorem. an vt tantum caligetur: & tunc liceat: vt hic. quod non placet.

i *Actio.* ſtrictè accipe pro perſonali: vt. j. de act. & oblig. l. actio in perſonam. ſed large accepto vocabulo omnia cõtinentur ſequẽtia: vt infra de act. & obliga. l. actionis verbo. & quod dicit, poſtuletur: dic id eſt ipſe poſtulet nomine domini agere: vt colligitur. ĩ. e. ſeruum. §. ait prætor. Poſſet econtra legi. i. ſi reus poſtulet vt procurator dominum defendat in actione vel interdicto: quod etiam verum eſt: ſed primum eſt ſenſus huius literæ.

k *A procuratore.* ſcilicet actoris.

l *Præiudicium.* id eſt actiones præiudiciales, quæ plures ſunt: vt inſti. de act. §. præiudiciales.

m *Vel interdictum.* quodliber, cuius nomine hodie eſt actio in factum: vt inſtit. de interdict. §. ſi. Accurſius.

n *Velit.* ſcilicet procurator domino.

o *Tribunali.* ſed quod eſt competens? Reſpon. vbi agebat procurator: vt hic ſubiicit: & coram eodem iudice. Sed contra videbatur: quia actor debet ſequi forum rei. ſed tamen aliud eſt: quia ipſe dominus ſi egiſſet ibidem, deberet de hoc reſpõdere: vt. C. de ſen. & inter. om. iudi. l. cum Papinianus. & authen. & conſequenter. Et no. hic arg. pro aduocato, quòd non teneatur præſtare patrocinium ſi alibi cauſa mutata eſt: vt infra de arbi. ſi eũ dies. §. ſi arbiter. &. C. de aduo. di. iu. l. ſancimus. j. §. nulla. ibi, in eo duntaxat loco &c. Arg. contra. ĩ. de ope. lib. l. j. &. l. quod niſi. vbi dicitur quòd tenetur ſequi, niſi nimium vagauerit patronus. Sed poteſt diſtingui an remotè multum, vel parum: vt infra de annuis leg. Mæuia. §. ſi. in ſi.

Aduocatus an teneatur patrocinium præſtare ſi cauſa mutetur.

p *Cauere idoneè.* i. cum fideiuſſore vel pignore: vt. ĩ. man. ſi mandato. §. ſi. Sed de quo, nõ exprimit, an caueat de defendendo: an iudi. ſol. ſed tutius eſt dicere iudi. ſol. quia in parte illa procurator rei eſt. Et cautionem illam exponet demũ à reo porrecto libello: ſicut & aliæ huiuſmodi iudiciales cautiones præſtantur: vt. C. de lit. conteſt. authen. offeratur.

q *Durior conditio.* nec in principio cauſæ: nec in medio: nec poſt condem-

condemnationem:vt infra eo.non ſolũ.§.quæritur.in fin.& infra eo.minor.§.quoniã.& infra de re iudi.ſi cum procuratore. niſi in ſatiſdando:vt ſubiicit,ſcilicet de rato,& de defendendo: vt ſupra eo.l.ſeruum.§.ait prætor.& iu.ſol.quando reconuenitur:vt modo diximus.

a *Prætor ſatiſdationẽ.* ſcilicet quã debet præſtare.& ſic hæc dictiõ præter,nõ excludit. ſic ponitur. ĩ.e. Põponi⁹. §.ſed & is.& ĩ.de pig. act.l.j. ĩ fi.vbi tenetur pig.act.præter ſtellionatum quem fecit. vel ſecundo;id eſt ſatiſdatione nõ interuenientẽ:quia dicit procurator actoris,non oportet ſatiſdari:ſed ſtatim agas:quia ſum paratus ſuſcipere iudicium:vt arg.ĩ.vt in poſ.leg.ſi is à quo.Tu dic tertio diſtinguendum eſſe. aut ſunt iura rei qui vult reconuenire in promptu:aut non:vt in primo caſu audiatur procurator incõtinẽti volens defendere : in ſecundo non,ſed debet cauere:vt argu.ĩ.de col.bo.l.j.§.quamuis.& §.ſed cum poſsint.

† *Nota.hic qualiter quis cogitur præciſe ad factum. ſed dic quod illud eſt ne exclusitas prætoris eludatur, ſecundũ Bal.*

niſi cauſa cognita recuſauerit. Bart.

Præter ſatiſdationem [a] ꝓcurator ita defendere videtur,ſi iudicium accipiat. Vnde quæſitũ eſt apud Iulianum,an cõpellatur,[b] an verò ſufficiat ob rem non defenſam ſtipulationem committi.& Iulianus ſcribit libro tertio digeſtorum,cõpellẽdum † accipere iudiciũ,[c] niſi ad agendum cauſa cognita recuſauerit, vel ex iuſta cauſa remotus [d] fuerit.

In caſibus in quibus dominus non cogetur præciſe defendere ſe: nec procurator cogitur. Bartolus.

Defendere [e] videtur procurator [f] & ſi in poſſeſsionem venire patiatur,cum [g] quis dãni infecti [h] ſatis vel legatorum [i] nomine cauerit.

Tenetur quandoque quis præciſe ad factum.

Defendere præciſe an quis teneatur.

b *Compellatur.* præciſè.

c *Accipere iudicium.* ſcilicet præciſè.& ſic no.quem præciſè teneri ad factũ:vt.ĩ.quod me.cau.ſi cũ ex.§. ſed & ſi quis per vim. in fi.§.ſed cõtra.ĩ.eo.l.non cogẽdum.§.Sabinus.vbi dicit quòd nõ præciſè tenetur procurator defendere.Sol.ibi in ꝓcuratore rei:hic in ꝓcuratore actoris.Et vt plenius ſciatis:cũ quæritur an quis teneatur præciſe defendere:diſtingue:aut non eſt præſtita cautio de defendendo:& tũc nemo cogitur ex parte actoris vel rei:vt.C.eo.inuitus.quæ eſt cõtra.ſed tamẽ domino tenetur mãdati:quaſi & hoc quòd defenderet mãdaſſet per cõſequens:vt.ĩ. eo.ad rẽ.&.l.ad legatum.aut eſt præſtita cautio prædicta:& tũc ſi ex parte actoris,præciſe cogitur:vt hic.ſi ex parte rei,ſubdiſtĩguitur:quia aut ab eo procuratore fuit præſtita cautio:& tũc nõ cogitur:vt.ĩ.e.nõ cogendum.§.Sabinus.aut à domino:& tunc ſi procuratore ſciẽte & non contradicente,præciſe tenetur. aliàs non:vt.ĩ.eo.ſi defunctus.Sed quare procurator actoris præciſe cogitur:non autẽ rei,niſi ipſemet procurator ſatiſdederit ? Rũ ſecundum Ioan.Azo.& Hu.quia ꝓcurator actoris iam conſecutus eſt quod optauit,ſcilicet quia eſt admiſſus. ſed ꝓcurator rei nõ:quia optabat ſe abſolui,& abſolutus nõ eſt.vnde ſatis eſt condẽnari eum in pecuniæ quantitate,id eſt intereſſe:vt.ĩ.de re iud.ſi quis ab alio.§.fi.Vel dic quia ad maius eſt admiſſus.ſ.vt alterius actionẽ exerceat:& ideo plus grauatur: at procurator rei tantũ in onus:arg.ĩ.de noua.ſi Stichum.§.fi.diximus.ĩ.eo.tit. filius.§.fi.ſed procurator rei quãdo dominus pro eo ſciente ſatiſdedit,ideo præciſè cogitur defendere : quia iam falleret fidem duobus:quod non eſt quando ipſemet procurator ſatiſdedit:vt diximus ſupra eo.filiusfa.§ fi.vbicunque tamen dixi eum cogi:ſi iuſtam habeat cauſam,non cogitur:nec ſtipulatio committitur: vt dicto.§.Sabinus.& vbicũque excuſatur,vel non præciſe cogitur:ibidem ſi ſit actio peritura,cogitur præciſe : vt ſupra eo. ſed etiam.& infra eo.mutus.§.fin.

d *Iuſta cauſa remotus.* quæ enumerantur.ĩ.eo . filius. §.fin. cum l.ſeq.&.l.ante litem.cum ſequentibus legibus.

e *Defendere.* regulã ponit quam probat quatuor exemplis.duo ſunt in hoc.§.& duo in.l.proz.cui regulæ obiicio ſic:quomodo videtur defendere:imò ideo quia nõ defendit,ſit hæc miſsio:vt ĩ.ſi ex noxa.cau.aga.l.ij.in fi.Itẽ defendere,eſt præciſe iudicium ſuſcipere:vt.ĩ.§.proxi.&.§.defendere?Reſpõ.videtur defendere vt non incidas in ſtipulationẽ de defendendo.Itẽ vt domino mãdati non teneatur ſi dominus idem erat facturus.aliàs ei tenetur,ſed nõ aduerſario:quia dominus potuit idem facere. Sed nũquid dominus poſſet ſe liberare patiendo aduerſarium mitti in poſ.maxime in eo caſu quãdo fuit nunciatum nouum opus: quod eſt hic tertius caſus? Videtur quòd nõ:imò tenetur ad impenſas quæ fiunt in deſtruendo opere poſt nunciationem facto: vt.ĩ.de ope.no.nun.l.prætor.§.primo.&.ĩ.quod vi aut clã.l.cõpetit.§.in ſumma.Sed dic hic poni ſic caſum ſecundum quoſdã,

Defendere, eſt iudicium ſuſcipere.

A in ope.no.nũ.quia nũtiatio fuit facta procuratori facientis,nihilo minus agitur contra cũ vt tollat.ſi in iure nõ defendit,mittitur aduerſari⁹ in poſ.operis:vt.ĩ.de dam.infect.l.à quo. Quod non eſt verũ:quia tunc ad expenſas tenetur:cum eſſet ſibi nuntiatũ:vt in.d.l.quod vi aut clã.l.cõpetit.§. in ſumma. Dic ergo ſic caſum, & non obſtat obiectio, quia fuit nuntiatum illi cui heres ego ſum: vel illi à quo ego emi.hoc caſu nõ teneor niſi ad patientiam: & ſic liberor patiẽdo aduerſariũ in poſ.venire:ergo & ꝓcurator meus agendo nomine meo aliqua actione ſi de hoc opere reconueniatur,liberabitur eãdem patientiã præſtãdo:vt.ĩ. de ope. no.nun.l.pen.& fi.

f *Procurator.* ſcilicet actoris.

g *Cũ quo.* ſcilicet reconuenieus.

h *Infecti.* ꝓ his implorat officiũ iudicis: vt.ĩ.de act.& obliga.l. actionis verbo.

i *Legatorum.* in diem vel ſub conditione.

hic proſequitur expoſitionem verbi defendat: videlicet in quib⁹ actionibus teneatur defendere. & breuiter.h.d. Procurator debet defendere in cõmunibus actionibus & vna actio non debet diuidi in plures defenſores.ſecus ſi plures mouẽtur actiones. B.

XXXVII. VLPIANVS libro nono ad Edictum.

B OMniũ autẽ actionum nomine debet defendere, [m] etiam earũ quæ in heredẽ non dantur. [n] Vnde eſt quæſitum, deſideret: [k]

XXXVI. PAVLVS libro octauo ad Edictum.

VEl in operis noui nuntiatione. Sed & ſi ſeruum ex cauſa noxali patiatur duci,defendere videtur:ita tamen, vt in his omnibus ratam rem [l] dominum habiturum caueat.

k *Deſideret.* cum hereditas ſit onoroſa.vnde non expediret ei implicari. Accurſius.

l *VEl in operis. Ratam rem dominum.* prout refertur hic articulus ad primum,& ad ſecundum,& quartum:plan⁹ eſt.ſed prout ad tertiũ,ſcilicet de nuntiatione noui operis, habet contra.ĩ.de ope.no.nun.l. & ideo.cũ l.prætor.§.fi.vbi dicit de rato non præſtari cautionẽ.Sed dic,quod ibi dicit cautionem de rato non præſtari,eſt ideo quia eſt procurator rei,& in alio caſu quàm hic.hic autẽ etſi ſit procurator,in eo quòd reconuenitur vt procurator heredis eius cui eſt nuntiatum: tamen poteſt timeri ne dominus reuerſus reuocet poſſeſsionem,vel ſeruũ ductum ex cauſa noxali.ſic eſt in rei vin.vt.ĩ.eo. Pomponius.§.ſed & ſi is. Vel dic:aut nõ defendit ꝓcurator patiẽdo mitti in poſ. vt tũc caueat:vt hic.aut contendendo,& tunc nõ caueat:vt ibi. & iſtæ duæ ſunt veræ. Alij dicũt quòd hic loquitur quando nũtiatio fuit facta domino qui cauet de opere demoliẽdo,quę cautio cõmittitur ſiue ſit iudicatum,ſiue non defendat reus: vt.ĩ. de ope.no.nun.l.antepe.§.habet.ſi ergo ꝓcurator qui cauit de defendẽdo domino,cũ agit pro eo aliqua actione,patiatur aduerſariũ venire in poſ.videtur defendere,dummodo caueat de rato.ibi ecõtra fuit per procuratorem nuntiatio facta:qui procurator cõueniebatur poſtea interdicto.Sed non placet hic caſus,cũ dominus non liberaretur patientiam talem præſtando:vt dixi modo:ergo nec procurator:vt ſupra eo.ſed & hæ.§.defendere.niſi dicas ei cui ſucceſsit nuntiatum:& tũc eſt optima ſol. cum prima ſupra poſita.

C

m *Omnium.*] CASVS. Dictũ eſt.ĩ.quòd procurator dominũ defendere debet:& adhuc circa illam materiam tractat,id D eſt circa defenſionem.dicit enim quòd procurator dominum defendere debet.Sed pone quòd ꝓcurator reconuenitur pluribus actionibus,puta quatuor:& iſte cõſtituit defenſores in vnaquaque actione:non autẽ ipſe defendit:quorum quilibet paratus fuit ſuſcipere iudicũ vna act.nunquid iſte videbitur plene defendere dominum? Reſpon.quòd ſic.Sed pone quòd in vna actione fuit recõuentus procurator actoris:puta ad.vj.vnde extitit vnus defenſor in vna portione:alius in alia.Dicitur ꝙ non audientur:vt in.l.ſeq.quæ continuatur cum iſta.

n *Non dantur.* dũmodo deductę fuerint in iudicio eo viuo,nõ aliàs:vt.C.ne ex deli.defun.l.j.& hoc ſi mortuo fure agitur:ſed planius ſi dicas eo viuẽte.Sed nũquid etiam nomine futurarũ? Videtur ꝙ ſic:vt.ĩ.quod quiſq; iur.l.iij §.pe.Sed dic contra:vt arg.ĩ.de neg.geſt.nã & ſeruus.§.ſi viuo.& de dam.infect.l.dãni. §.ſi is.& de aur.& arg.leg.l.fi.it.Itẽ vt euitetur infinitas:vt.C. de ſac.ſan.eccle.l.fi.& quod dicitur in.d.l.iij.§.pe. quod quiſq; iuris.verũ eſt vt maleficia puniantur: quæ interdum non punirentur ſi ad præſens tempus referrentur:ſi forte tunc nullæ cõpeterent actiones:vt.ĩ.ad.l.Aqui.ita vulneratus.Item nunquid

etiã in perpetuum ratione earum quæ tunc competebant? Videtur quòd ſic, ꝓpter generalia verba caut.de defendẽdo:vt.j.de ſer.vr.prædi.ſi ſeruitus.§.fi.& de aleatorib'.l.j.§.quod autẽ. quod eſt abſurdũ dicere. Sed dic contra, vt in authen.de execu. §.j.&.§.fancim'.col.viij.vbi de duobus menſibus dicitur:& arg. C.de fideiuſ.l.pen. Vel dic verius, quòd iudex ſtatuit hoc tẽpus arbitrio ſuo, intra quod finietur iudiciũ: vt.j. de dam.infect.ſi finita.§.j. &.l.qui bona. ĩ fi. &.j. de iur.delib.l.j.ĩ fi. ſed intra quãtum tempus finiatur, hoc ſ legis eſt poteſtate:[a] vt.C.de iu di. ꝓpterãdum.in prin.

a Bal. hic dicit iſtã glo. valde notã. ad hoc quòd in determinatis à lege, non habet iudex arbitrari. ſecus autem ſ aliis. cũ qua ſtu: quia optimè probat: hoc addito, quòd habẽs arbitriũ in pœnalibus, debet ſequi pœnam cõſuetam: per gl.not.in.l. quid ergo. § pœna grauior. ĩ. de his qui no. infa. Bolo.

a *Defenſores*. procuratoris, vel domini.

b *Parati*. quid iuris ſit, ſubaudi. Iulia. ait eũ videri.

c *Non tamẽ. Petantur*. in reconuẽtione.

d *Audiantur*. ne in plures &c. vt.j. de exercito.l.ne in plures. & infra iud.ſol. iam tamen.§. ſi tamen plures.

si aduerſarius plures intendat actiones, & in ſingulas ſinguli exiſtant defenſores [a] ſuſcipere parati: [b] videri eum rectè defendi Iulianus ait. quo iure nos vti Pomponius ſcribit.

XXXVIII. IDEM libro quadrageſimo ad Edictum.

NOn tamẽ eouſque procedendum erit, vt ſi decẽ milia petantur, [c] & exiſtãt duo defenſores parati in quina defendere, aud. antur. [d]

Procurator qui debet defendere, non debet etiam reſpondere eo caſu quo dominus teneretur: & eius reſponſio & taciturnitas ei præiudicat. Bartolus.

XXXIX. IDEM libro nono ad Edictum.

NOn ſolùm autem in actionibus & interdictis & in ſtipulationibus debet dominũ defendere: [e] verũ in interrogationib' [f] quoq;, vt in iure interrogatus ex omnibus cauſis reſpõdeat [g] ex quibus dominus. An igitur heres ſit abſens, [h] reſpondere debebit: & ſi reſponderit vel tacuerit, tenebitur. [i]

Procuratoria ſtria ſunt genera.

Non ſolùm.] CASVS. Iuriſcon. adhuc proſequitur materiã ſuã, dicens quòd iſte procurator in omnibus actionibus debet defendere. vnde ad interrogationes debet reſpõdere, ſiue in curia, ſiue nõ interrogatus à reo. vtrũ dominus abſens ſit heres debitoris rei cõuenti, an non, tenebitur iſte procurator defendere. [QVI ALIENO.] Dictũ eſt.ĩ.l.ſeruum.§. ait prætor. de duobus articulis: & hucuſq; dictum eſt de vno, ſcilicet de defendendo: nũc autem vult dicere de alio, ſcilicet de rato. vnde regulã ponit, dicẽs quòd quicũque alieno nomine agit, in dubiũ tamen reuocato an habeat mandatũ: cauere debet quòd ille ad quẽ ea res ptinet, ratũ habebit. [SED INTERDVM.] Dicit quòd interdũ ſi quis ꝓprio nomine experiatur: quòd iſtã cautionẽ ſcilicet de rato, præſtare debet. & de hoc ponit duo exẽpla. Procurator meus detulit iuſiurandũ aduerſario vt iuret ſe dare non oportere. aduerſarius retulit ꝓcuratori meo. iurauit iſte ꝓcurator meus. ſi agat procurator meus actione in factum, quę oritur ex iureiurãdo, ſuo nomine agere videtur: & tamẽ cauere debet dominũ ratum habiturum. [SED ET SI.] Idem eſt ſi quis conſtituit ſe ꝓcuratorem meo nomine ſoluturũ quod mihi domino debet: quia ſi ꝓcurator de conſtituta agere velit, nomine ꝓprio agit: & tamen cauebit de rato ille procurator actoris. quæritur, ſi Seius habens creditorẽ, velit conuenire debitorem per ꝓcuratorem: an debeat iſte procurator cauere dominũ & alios creditores domini ratum habere. Et reſpõ. quòd ſufficit ſi caueat dominũ ratum habiturũ, duabus rationibus: quia ſub illis verbis prætoris. ĩ.e. ſeruũ. §. ait prætor. non continẽtur creditores. Item nec domino, id eſt ſi dominus agat contra iſtũ ſ.ũ debitorem: non tenetur cauere ratam rem creditores ſuos habere. Vel ſic: Habet quis plures creditores qui eũ miſerunt in poſſ.bo. miſſus eſt in poſ.bo eius: & data fuit ei licẽtia vt dominus cũ ordinaret procura.ad agendũ aduerſus debitores ſui debitoris. nũquid alios creditores debet ſatiſdare ratũ habere? Dicitur quòd non: ſed ratũ eum, id eſt dominum qui ipſum ordinauit, cauebit habere. [SI DE DOTE.] Fuit celebratũ diutiũ inter virum & filiam meam emancipatam. egi ego pater de dote. cauere debeo filiã ratum habituram: & debeo eam defendere. [SI PATER.] Filio meo facta eſt iniuria. vnde mihi filij nomine iniuriarũ actio competebat. ſi ego pater ago iniuriarum act. non tenebor cauere rem ratam filium habiturum. In iſtis trib'.§.§. cauet ꝓcurator de rato: de qua materia plenè notatũ eſt infra eo.l. Pomponius.§. ſed & is. [SI STATVS.] Sticho mouebã quæſtionem ſtatus: ſuper hac cauſa procuratorẽ ordinaui. Dicitur hic quòd iſte procurator meus cauebit vel ſatiſdabit de rato: ſiue petat Stichũ ex libertate in ſeruitutẽ, ſiue ecõtra, id eſt ſiue defendat dominũ, quia ſeruus prouocat in libertatem ſiue econtra. nã vtroque caſu cauebit de rato. [EST ET ALIVS.] Minor aliquis prædiũ ſuum alienauit ſine decreto prætoris. minor iſte petit cõtra iſtã vẽditionem reſtitui. emptor aliquẽ ordinauit ꝓcuratorẽ vt ſe defenderet. Dicitur hic quòd iſte ꝓcurator emptorit cauebit de rato, & de iudi. ſol. [ITEM AIT.] Titi' tutor alicuius fuit: qui Titius de ſuſpecto accuſatur. Dicitur hic ꝙ poterit iſte tutor ſcilicet Titius ordinare ꝓcuratorem in iſta cauſa, vt eum defendat: ſed de duobus iſte ꝓcurator tutoris cauebit: ſcilicet de rato habẽdo, & iudi. ſol. hæc vera ſunt ſi iſte ꝓcurator ſup hac cauſa ſpeciale mãdatum habeat, vel ſi aliàs remouendus erit iſte tutor. Vi.

e *Defendere*. vt.ĩ.eo. ſed & hæ.§. non ſolũ. ſecundum vnum ſenſum: & actio ſtrictè accipitur hic: vt & ibi.

f *Interrogationibus*. ſ ſcilicet hũt ante lit. cõteſt. & ex illo titulo.j. de inter. act. ſed tit. de confeſ. habet locũ poſt lit. cõteſt. & ſic & ante litem & poſt litem debet reſpondere, vt hic ſubiicit. Sed cũ ipſe dominus de calũnia hodie iuret: vt.C. de iur. calũ.l.ij.§. ſi autẽ. ergo ipſe debet interrogari: cum ad nil aliud iuret, niſi vt nõ calũnietur, & veritas p eũ poſſit ſciri. Ad quod dic tria eſſe genera ꝓcuratorũ. nã alius eſt in rem ſuã: & hoc ex parte rei vel actoris. & alius eſt cũ ſatiſdatione à ſe præſtita: & hoc ex parte rei. alius ad exercitium tãtũ: pro quo dominus ſatiſdat. Primo caſu diſtinguebat P. aut intẽdit vtilẽ nomine ſuo, & tunc ipſe iurat: vt arg.j.eo. procuratore. aut directã nomine domini: & tũc dominus. ſed tu dic vtrobique ꝓcuratorem talem iurare: cum ad eum lucrum & dãnum eueniat. & improprie dicitur ꝓcurator, cũ procurator ſit in alienis: vt.ĩ.eo.l.j in prin. In ſecundo dicũt Azo & H. quòd debet iurare ad inſtar fideiuſſoris, cũ ſe obligauerit de defendendo vel iudi. ſoluendo. vnde & olim præſumebatur nouatio: vt.j. de ſol.l. ſolutioné. ſed videtur debere diſtingui, an ex ſua ꝓmiſsione cõueniatur, vtputa poſt ſententiã: vel etiã ante ex clauſula doli: vt tunc iuret ſicut fideiuſſor de defendẽdo. aut ex actione qua dominus tenetur: & tunc dominus. nec dico fieri nouationem, etiã iure veteri: niſi hoc agatur tacite vel expreſſe: vt.j. de noua.l. omnes. quæ eſt.l. ij. quod hic nõ eſt: tamen ſatiſdare tenetur, cũ dominus abſens ſit: vt.j. iudi. ſol.l. ſi ad defendendum. ſi habet mãdatum vel non habet: dũmodo non ſit animus nouãdi. Præterea quid eſſet ſi ageretur vt dominus non liberaretur, & ꝓcurator ſatiſdederit? Certe durũ eſt dicere eum iurare. In tertio vero caſu indiſtinctè iurat dominus, non ꝓcurator: vt.C. de iureiur. prop. calum. dan.l.ij §. ſinautẽ. Vbicunque autem dixi procuratorem de calumnia iurare, ibidem dico cum interrogari: vt hic. Item quãdo dominus iurat, poteſt interrogari ꝓcurator, & ante lit. conteſt. vt hic, & etiã poſt, ſi iudici videbitur: vt arg.j. de inter. act.l. pe. cũ & ſacramentum calumniæ poſsit tacite omitti: vt argu.ĩ.eo. filiusfa.§. veterani. Vbi autem animo nouãdi quis in ſe ſuſcipit alterius obligationem, etiã in iudicio, quod eſt quãdo non habet mandatum: nõ dicã eum procuratorem, ſed dominum: quia ipſo iure deſiit teneri etiã prior dominus: vt inſti. qui.mo.tol. obli.§ præterea. & ita intelligitur.l. ſolutionem. licet quidã dicant per exceptionem, per.l.C. de pac.l.ij. ſed dic vt ibi: non ſic ceſſione: vt.j. de pecu.l. quis ergo. quæ nouatio ex parte actoris fieri nõ poteſt, niſi eo mandante: vt.j. de nous. ſi Stichum.§. fin. olim autẽ ꝓcurator ſemper iurabat: vt.j. de dam.infect. qui bona.§. pe. & ideo ſemper interrogabatur, vt hic. Accurſius.

g *Reſpondeat*. ante litem conteſtatam, vel poſt. Accurſius.

h *Heres ſit abſens*. id eſt ille qui per procuratorem defenditur, vel agit: quę interrogatio ſit vt ſciatur an quis poſsit conueniri perſonali actione qua tenebatur defunctus cuius heres dicebatur: vt.j. de interrog. act.l.j.

i *Vel tacuerit, tenebitur*. hic diligẽter attende: quia cum reſpondet heredem eſſe abſentem, cum ſit: eo caſu tenetur eum defendere in actione ꝑſonali: & præiudicat omnino domino. nec enim prohibetur bonã fidem agnoſcere: vt.j. de admi.tu.l. quotiens.§. ſicut. aut non eſſe, cum ſit: & tunc tenetur in ſolidũ, etiã ſi pro parte erat heres: vt.j. de interro. act. de ętate.§. qui tacuit. & domino præiudicat, cũ habeat mãdatum: vt.j. de interro. act. qui ſeruũ. in fi. primi reſpon. licet ſine mãdato domino nõ præiudicet: vt.j. e. ti. ſi defenſor. j. reſpõ. & hoc caſu poteſt intelligi quod hic dicitur: vt nõ videatur defendere: & ideo cõmittitur ſtipulatio. tenetur etiã vt poſſeſsionem hereditatis amittat, & amittere dominum facias ꝓpter mendacium: vt.j. de rei vin.l. vlti. vel ibi negat eũ poſſidere: hic heredem: aut cum nõ ſit heres, reſpondet eũ heredem: quo caſu tenetur actione perſonali,

& domino

Procuratorum cõfessio non nocet domino.

& domino præiudicat, vt diximus, ex confessione. Nó ob. quod dicitur domino non fieri præiudicium per confessionem ꝓcuratoris: vt. ĩ. de confes. cerũ. §. sed an & ipsos. quia verum est si ꝓbet contrarium: vt in aliis casibus ibi positis de tutore & curatore. Item nó ob. quod dicitur aliàs procuratorẽ teneri: vt. ĩ. ad legem Aquil. proinde si occisus. §. si ꝓcurator. quia nec ideo domin' excusatur. Si autem respõdet nó esse, & vere nõ est non tenetur aliquo modo. & primis trib' casib' intelligii hoc capitulũ. Et no. quòd vbicũque dixi fieri domino præiudicium per malã cõfessionẽ procuratoris, dicas quòd act. mãdati recuperat itereſſe: nisi specialiter sic confiteri mandauerit: vt. ĩ. mandati procuratorem. §. mãdati. Vbi autem tacuit: licet in solidum posset cõueniri: vt. ĩ. de interro. act. de ætate. §. qui tacuit. tamẽ ex clausula de defendẽdo tenetur: vt. ĩ. de interro. act. l. si defensor. ij. respon.

† *Intellectus. repetendo declarat quod dictũ est supra. s. l. sanam §. aut prætor. in. 2. resp.*

Claſſa continuat ad ſuperiora, & breuiter. h. d. Procurator actoris cauet de rato, ſi eſt dubium de mandato. Bar.

Qui alieno [a] nomine † agit quãcunque actionem: id ratum habiturum eum ad quem ea res pertinebit, cauere debet. [b]

Si aliquis agit nomine ſuo ad commodũ alienum, cogitur cauere de rato. h. d.

Sed interdũ licet suo nomine [c] procurator experiatur, tamen de rato debebit cauere: vt Pomponius libro vicensimo quarto scribit. vtputa iusiurandum procuratori retulit, [d] iurauit absenti dari oportere. agit hoc iudicio [e] suo nomine propter suum iusiurandum. neque enim hæc actio [f] domino competere potuit: sed debebit de rato cauere. Sed & si procuratori [g] cõstitutum est, & ex ea causa [h] agat: dubitandũ non est quin locus sit de rato cautioni. ídque Põponius [i] scribit.

Hæc verba, ſi ad quem ea res pertinet: referuntur ad dominum & heredem eius, non ad creditorem. Bart.

Quæritur [k] apud Iulianum, vtrum dominum solum ratam rem habere debet satisdare, [l] an etiam cæteros [m] creditores. [n] & ait dumxaxat de domino cauẽdum: nec illis verbis, *Ad quem ea res pertinet:* [o] creditores contineri. [p] nam nec [q] ipsi domino hæc incumbebat cautio. Si de dote [r] agat pater, cauere debet ratam rem filiã habituram. Sed & defendere eam debet: [s] vt & Marcellus scribit. Si pater [t] filij nomine iniuriarum agat: cum [u] duæ sint actiones, vna patris, altera filij: cessat de rato cautio.

In cauſa ſtatus procurator cauet de rato: ſiue ſit ex parte actoris, ſiue rei. Bart.

Si status controuersiam [x] cui

Procurator semper satisdat: nõ eorum procuratur assensu.

Negationis res dubia.

a *Qui alieno.* hucusq; de cautione de defendendo dictum est: nũc de cautione de rato.

b *Debet.* hoc cum dubium est de mãdato: vt. C. eo. l. j. secus si sit certum quòd habeat mãdatum. nam tunc non satisdat: vt. ĩ. eo. si procuratorem. & C. de satisda. l. j. & infra vt in pos. leg. si is à quo. §. si ꝓcurator. nec ob. ĩ. de ope. no. nũ. l. de pupillo. §. qui ꝓcuratorio. quia ibi verus erat procurator: sed de mãdato dubitabatur. Itẽ secus si cõstat quòd nõ habeat mandatum: quia etiam cum satisdatione nõ admittitur: vt. ĩ. de neg. gest. si pupilli. §. fin. nisi sit ex personis quæ possunt agere sine mandato: vt. ĩ. eo. sed & hæ. in princ. Sed procurator rei, etiã si constet de mãdato, satisdat de iudica. sol. vt inst. de satisda. §. pe. Et est ratio: quia reo satis cõsulit si postea à domino cõueniatur: quia habet exceptionem: vt. ĩ. vt in pos. le. l. j. §. si debitori. Sed non est ita consultũ actori si non satisdaret ꝓcurator rei. I ſt & alia ratio: quia itereſt sua plures habere debitores: sed ecõtra non interest rei pluries liberari. Sed in cuius electione erit vel mandatũ ꝓbare, vel cautionem rati præstare? Respõdet Pla. in electione rei: vt arg. C. eo. exigendi. & in auth. de colla. §. cos autẽ. col. ix. in fin. § sed certe. in. d. auth. non loquitur de ꝓcuratore agente causam pro alio, sed de constituto ad exactionẽ tributorum: vel ad exequendam sententiã in causis priuatorum, quos oportet insinuare mã datum, vt ibi dicitur. & idẽ dico in omni ꝓcuratore constituto ad accipiendum: vt infra de sol. hoc iure. B. autem dixit: refert an dicat aduersarius, non habes mãdatum: & tunc tenetur præcise probare mandatũ. an dicat, dubito: & tunc admittitur satisdatio: vt. C. eo. l. j. & ifra de peti. here. si debitor. & ifra vt in pos. leg. si is à quo. §. si ꝓcurator. Tu dic secundũ Io. quòd sit in electione illius qui debet cauere: vt insti. de act. §. huic. & infra de iure do. plerũque. in fi. nisi in casu, vt infra ad Trebell. l. qui ita. §. j. vbi de mãdato oportet constare. Item pro nobis. C. eo. exigendi. in prin. nam dicit quòd ab illo nõ exigitur mãdatum qui cauet. sic. ĩ. de dam. infec. inter. §. pe. Item nõne dubium est vbi negatur mandatum: ergo habet locum cautio: vt. C. eo. l. j. & sic nõ valet distinctio B. omnis enim res fit dubia negatione: vt. C. qui. ad li. procla. non licet. l. iij. &. ĩ. de transact. l. j. &. C. de adqui. pos. nemo. & insti. de inter. §. retinendę. versi. commodum. Item qualiter ad cautionẽ arctatur qui incõtinẽti paratus est probare id de quo dubitatur, id est mandatum: vt. ĩ. vt in pos. leg. si is à quo. in prin.

c *Nomine.* sed hoc est contra P. qui dixit dominũ de calumnia iurare, si ꝓcurator agat directa actione: vt not. C. de iure. prop. ca. dan. l. ij. §. finautem. nam non distinguitur hic cuius nomine agat: sic nec ibi.

d *Retulit.* reus: quia procurator actoris primo detulit.

e *Iudicio.* id est actione in factum. Accursius.

f *Actio.* scilicet in factum, quæ oritur ex iureiur. vt. C. de re. actori. sed certe videtur domino dari: vt infra de iureiur. l. nã posteaquã. §. iusiurandum. quæ est cõtra. Sol. hic directa domino denegatur: ibi vtilis conceditur: vt ar. ĩ. e. in causæ. in fin. Vel hic erat ꝓcurator in rem suam: ibi non. Vel dic, hic erat relatum: ibi delatum. vel quæritur mihi, id est ad meã vtilitatem, vt ibi: non vt agam, vt hic. prima verior est.

g *Procuratori actoris.*

h *Ex ea cauſa agat.* scilicet actione de cõstitura pecunia: vt ifra de consti. pecu. eũ qui. §. Iulianus libro. xj. ff. scribit procuratori.

i *Id q; Pomponius.* ratio hui' & superioris §. est, quia causam & originem &c. vt infra de dona. l. qui id quod. in princ.

k *Quæritur.* aliàs est hic principiũ. l. aliàs. §.

l *Satisdare.* s. procurator actoris.

m *Cæteros.* id est cæteras personas, scilicet creditores.

n *Creditores.* videtur ergo quòd dominus sit creditor: & sic esset creditor sui ipsius: qđ falsum est. dic ergo cæteros impropriè poni. q. d. cæteras personas scilicet creditores. sic & aliàs in diuina scriptura: Crucifix' est Christus, & alij duo nequam. sic in auth. de mã. princ. §. oportet igitur te. col. iij. & in authen. vt defunc. seu fu. coll. v. in princip. ibi, milites & seruos alios. & in glo. ij. tamen milites non sunt serui: vt C. qui mil. pos. vel non pos. sup seruis. li. xij. & infra ad Vell. hæ actiones. & mfra de mino. in causæ. ij. in princip. & infra de excusa. tuto. & curat. sed & reprobari. §. si autem.

o *Ad quem ea res pertinet.* quæ sunt in edicto: vt supra eo. seruum. §. ait prætor.

p *Contineri.* s. heredes qui in vniuersum ius succedunt, vt infra de ædil. edict. est sciendum. §. deinde.

q *Nam nec.* licet sit notabile hoc dictum: non tamen est bona ratio ad prædicta: vt. ĩ. e. sed & hæ. §. defendere. sed superior fuit bona, nec illis verbis &c.

r *Si de dote.* potest hic. §. loqui quãdo filia est sui iuris. Item in eo casu quãdo est absens filia: vt ĩ. so. ma. l. ij. § fin. Item quando pater est persona turpis, vel aliàs vilis, vt filiæ etiã detur repetitio: vt infra solu. mat. si cum dotem. §. eo autem tempore. si autẽ filia contradicat expresse, & causam contradicendi habeat, pater non admittitur etiam cum cautione: vt in. d. §. eo autem tẽpore. Item si præsens sit, & non contradicat, consentire videtur: vt infra solu. ma. l. ij. §. voluntate. Item si contradicat, & nõ habeat causam contradicendi, pro non contradicente habetur: vt infra sol. ma. dotem.

s *Defendere eam debet.* vt infra re. amo. l. & ideo. §. penul.

t *Si pater.* si ponas casum quòd actione sibi patri competẽte agat, planũ est. & quod dicit, nomine filij, id est nomine iniuriæ sibi p filium factæ. si vero ponas quòd egerit pater actione filio cõpetente, quod potest: vt infra de iniur. l. pater. &. l. sed si. §. ait prætor. &. §. idẽ ait filiofamilias. maxime hodie, quia est legitimus administrator: vt. C. de bo. ma. l. j. tunc est contra. ĩ. rem ra. ha. si fine. §. fin. Sol. hic agit pater: ibi procurator patris: qui plus debet arctari ad cautionem rati quàm ipse pater. Irne. tamẽ dixit quòd ibi agebat ꝓcurator ꝓ iniuria filio facta ex lege Cornel. ex qua actio nõ datur patri: & ideo etiam ipse pater tunc de rato caueret: vt. ĩ. de iniur. l. lex Cornelia. §. illud. hic autẽ prætoria actione iniuriarum agebatur.

u *Cum.* causatiue secundum primum casum: secundum alium, pro quamuis.

x *Si ſtatus controuerſiam.* siue procurator defendat dominum in eo ꝙ seruus ꝓuocat in libertatem: siue in eo quòd reuocat aliquem in seruitutẽ: nõ est contra. C. de asser. toll. l. j. quia ibi seruo negatur habere ꝓcuratorem quãdo in libertatem prouocat. hic conceditur ei qui se dominũ dicit. secundum primum casum

etiam

etiam reus dicitur facere controuerſiam: vt hic. ſic. ĩ. ſi pars here. pe. permittendum. in fi. & l. fi. & infra de Carbo. edic. l. j. reſpõ. & de exce. rei iu. l. j. § Latinus. Sed arg. contra in eo. tit. de Carbo. edic. l. iij. § quòd ſi ille. Et ſunt hæc arg. ad quæſtionem qua quæritur ſi quis promiſerit ſe non imbrigaturũ [a], an poſſit exceptionẽ opponere quaſi non videatur imbrigare, vel controuerſiam facere niſi agat: ſed hic innuit contra. Et eſt ar. infra rem ra. habe. quo enim. § fi. quidam etiam ponũt caſum vt ſit procurator ſerui. & tunc eſt contra dictam l. de aſſer. tol. l. j. & corrigitur hæc per illam.

a *Bal. hic dicit ſe neſcire alibi iſtã glo. inquantũ vitatur iſto termino ir gare ſine ibrigare: quod facit ad ſtatutum de eo qui promiſit ſe nõ imbrigaturum, ſecundum gl. noſtrã. no. hic. Et bene brigator ſecundũ qđ vulgo. eſt qui ſemper petit litigia & citat eos. vnde vulgo dicitur: tu me es veſtion qua vng brigator. et hoc potẽs diſcordiam.*

a *Procurator.* eius qui dicit ſe dominũ ſerui.

b *Habiturum.* & certa quantitas hoc caſu imponitur pro pœna. & tunc demum committitur ſi pro libertate iudicetur: vt infra rem ra. habe. procurator. § fiquis. Sed cur de rato cauetur, cum ſententia talis præiudicet omnibus? Reſpon. verum eſt, niſi vbi falſus procurator eſſet: vt. C. e. licet. ſed an eſt neceſſe hic ſatiſdari de iudi. ſolt Quidam dicunt ꝙ non: & idem eſt infra ea. l. § fi. quia nil eſt ſoluendum, ſed ſententiæ adquieſcendum. ſecus in rei vĩdicatione, vbi vtraque præſtatur: vt. ĩ. l. proxi. § ſed & is. hoc nõ placet, maxime propter alias duas cauſulas illi' ſtipulationis: vt etiã innuit. ĩ. proxi. §.

c *Quaſi actor.* id eſt procurator actoris.

d *Eſt & alius caſus.* ſcilicet à prædicto ſuprà proxi.

e *In venditione.* quã ipſe minor fecit cum decreto. & ita vult rem per officium iudi. reſtitui: & ipſe emptor vel eius procurator petit vel poteſt petere preciũ: vt infra de minoribus, quod ſi minor. § reſtitutio. & l. patri. § j. & hic ſubiicit: vt. C. de reputa. quæ fiunt in iudicio in integ. reſti. l. vna.

f *Procurator.* ſcilicet emptoris: & hoc propter precium.

g *Petere.* puta precium.

h *Debeat.* vt fructus rei reſtituæ.

i *Cauere.* non ſolum iudi. ſol. & hoc propter clauſulam doli, & de defendendo. &c.

k *Procuratorem.* ex parte accuſati interuenientem,

l *Accuſabitur.* aliàs excuſabitur. Sunt enim quatuor genera cognitionum. aut enim agitur de crimine capitali, aut de fama, aut de pecuniaria cauſa, aut de honoribus & muneribus: vt infra de var. cog. l. pe. hæc ergo eſt magis famæ quàm alterius generis: & ſic magis quàm pecuniæ: vt non obſtet quod dicitur in actione tutelæ, & ſimilibus famoſis vbi datur procurator: vt infra an per alium cauſa app. l. j. § planè. quia ibi principaliter ad pecuniam agitur. hic ergo condemnatus ob dolum, eſt infamis: ob culpam non: vt inſtit. de ſuſpe. tu. § ſuſpectus.

Cognitionũ quatuor ſũt genera.

m *Nominatim.* ſed quare exigitur hic ſpeciale mandatum, ſcilicet quòd per procuratorem quis litiget ne infametur: vt ſupra ti. j. l. furti. § fi quis? Rñ. fidelius litigabit pro ſe: ar. ĩ. de Car. edic. l. j. § fi. Item in interdicto de quo ſequitur, eſt ratio, vt factum ſi lij generali commiſsione non contineatur, ſicut nec generali obligationi: vt infra de pig. l. obligatione. & quia null' affectus vincit paternum: vt. C. de cura. fur. l. fi.

Nullus affectus vincit paternũ.

n *Cogniturus.* quo caſu bonum & æquum eſt defenſionem audiri. ſ. eo. ſeruum. § publicè. &. C. eo. exigendi.

Pomponius.] CASVS. Dicit hæc lex quòd non omnes actiones per procur. poſſunt expediri: quia pone quòd eram Bonoñ. ſtudiorum cauſa, & habebã rem cum aliqua, & ibi captus & retentus. ſi volo ego pater agere cõtra illũ qui filium meũ ſuum eſſe credẽs detinet: agam quidem interdicto de liberis deducẽdis, vt ille filiũ meũ mihi det. nõ potero hoc facere per procu. niſi duo interueniant. ſ. quòd ille procura. ſpeciale mandatũ habeat: & ego valetudine aliqua vel alia iuſta cauſa fuero impeditus ne agere poſsim. [*SI STIPVLETVR.*] Tua domus minabatur ruinã meæ: procurator meus ſtipulatus de dam. infect. cauere debet de rato. idem eſt ſi legatum mihi fuit relictũ in diem, vel ſub cõditione, & aduenĩte die vel cõdi procu. meus ſtipulatus fuit de legato ſoluendo aduenĩente die vel condi. quia & hic de rato cauet. [*SED ET IS.*] Contra te ego egi rei vin. & procu. cõſtituiſti: vel pro re defenſor interuenit. de rato qui dẽ cauere debet, & de iudi. ſol. poteſt enim eſſe quòd condemnatus rem reſtituet, & dominus rei vin. iterum veniens petat à me eã iterum: procurator duplicem cautionem præſtabit. ſ. de rato, & de iudi. ſolu. vt dixi ſtatim. Sed pone quòd ille qui pro te interuenit, erat procu. verus, & ſuccubuit: vel tu ipſe victus fuiſti. ſi poſtea agas, ſub moueris excep. rei iud. [*RATIHABITIONIS.*] Titius conſtitutus fuit procu. ante lit. conteſt. non debet quidẽ ab eo exigi cautio de rato poſt lit. cõteſt. etiam ſi dubiteretur de mãdato: niſi poſt lit. cõteſta fuerit conſtitutus. [*IN HIS.*] Certum eſt ꝙ cõiunctæ perſonæ poſſunt ſine mãdato agere. ĩ. eo. ſed & hę. in prin. vnde pone: vnus coniunctus vult agere pro alio coniuncto. nunquid cauebit de rato? Et rñ. ꝙ cauere nõ debet de rato: nec prohibetur, ſi non agit contra voluntatem illius quem defendit: quia tũc etiam cum ſatiſda. non admittitur niſi in caſibus. Viuianus.

Ceſſio ſpecialis præualet generali.

o *Interdictum.* de libe. exhibẽ. immo deducendis, quod eſt infrà de libe. exhiben. vel dedu. l. iij. j. reſpon. idẽ tamen dico & in illo de quo eſt in prima. l. prædi. tit.

p *Et pater valetudine.* duo ergo hic ſunt neceſſaria, & ꝙ nominatim mãdetur: & ꝙ pater impediatur. ſed. ĩ. l. proxi. in fi. ſufficit vnũ. ſ. nominatim mandare. Et no. hic plus valere ſpecialẽ cõceſſionẽ quã generalem: vt. ĩ. de mi. illud. § ſi talis. &. ĩ. e. qui duos. & l. ſi itaq;. & ĩ. l. proxi. in fi. & ĩ. de adqui. her. ſi quis mihi bona. § ſed vtrum. & ĩ. de rit. nup. l. generali. in princ. & ĩ. de actio. emp. ſi mercedem. § fi. & ĩ. ad. l. Cor. de fal. l. j. § inter.

Procurator rei, aliquãdo cauet de rato.

q *Si ſtipuletur.* id eſt ſtipulari velit.

r *De rato cauere.* etiam ſi habeat ſpeciale mandatum, ſecundum quoſdã: vt. ĩ. de no. ope nũ. l. de pupillo. § qui procuratorio. &. ĩ. ad Treb. qui ita. § j. Vel verius dic ꝙ non ſatiſdat ſi certum ſit de mãdato: vt. ĩ. vt in poſ. leg. ſi is à quo. § fi. procurator. ſed cur cauere debet hic de ratotnec enim videtur poſſe committi ſtipulatio: ergo præſtari non debet: vt. ĩ. eo. non cogendum. § fi. nã aut dñs ratum habet: & tunc nõ cõmittitur, cũ defecerit cõditio ſtipulationis. aut ratũ nõ haber, & tũc nõ cõmittitur. nã nõ debet cõmitti niſi ad intereſſe, cũ prętoria ſit ſtipulatio: vt. ĩ. de præto. ſtip. l. prætoriæ. nõ autẽ intereſt eius ratum haberi. nam ſi ratum haberet, ipſe & fideiuſſores eius tenerentur: & nunc nõ tenetur quis ſi damnum detur, cum ſtipulationem ratam nõ habuit? Rñ. immo poteſt eius intereſſe ratum haberi. finge ante damnũ datum dominum ratum non habentem deſiderare ſibi ſatiſdari, & me laborare & expenſas facere in fideiuſſoribus dandis: quippe ſi ratum habuiſſet, in quiete eſſem, & aliqua lucrarer, & nil expẽderem: quis negabit mea intereſſe ratum haberi? certe nullus: vt infra vt in poſſeſ. le. ſi is à quo. §. fin. & infra eod. qui abſentem. ſed hæc ratio in damno infecto nulla videtur: quia non eſt neceſſe ſatiſdari, ſed cauĕri: vt infra de dam. infe. prætor.

Sed

A

B

C

D

Cognituros. quo caſu bonum & æquum eſt defenſionem audiri. ſ. eo. ſeruum. § publicè. &. C. eo. exigendi.

In cauſa reſtitutionis in integrum cauetur de rato, & de iudicato ſoluendo. Bart.

Eſt & caſus [d] quo quis eiuſdem actionis nomine & de rato caueat, & iudicatum ſolui: vt puta poſtulata eſt cognitio de in integrũ reſtitutione, cum minor circumſcriptus in vẽditione [e] diceretur. alterius procurator [f] exiſtit. debet cauere hic procurator & ratam rem dominum habiturum, ne forte dominus reuerſus velit quid petere [g]: item iudicatum ſolui: vt ſi quid fortè propter hanc reſtitutionem in integrum præſtari aduleſcenti debeat [h], hoc præſtetur. & hæc ita Pomponius libro vicenſimoquinto ad edictum ſcribit. Item ait, ſi ſuſpectus tutor poſtuletur, deſenſorem eius oportere etiam de rato cauere [i]: ne reuerſus ille velit retractare quod actum eſt. Sed non facilè per procuratorem [k] quis ſuſpectus accuſabitur, quoniam famæ cauſa eſt: niſi conſtet ei à tutore mandatum nominatim: [m] aut ſi etiam abſente tutore, quaſi non defenderetur, prætor erat cogniturus [n].

XL. IDEM libro nono ad Edictum.

POmponius ſcribit non omnes actiones per procuratorem poſſe quem inſtituere. denique vt liberi qui in poteſtate abſentis dicuntur, ducantur, interdictum [o] non poſſe deſiderare ait: niſi (vt Iulianus ait) cauſa cognita, id eſt, ſi & nominatim ei mandatum ſit, & pater valetudine [p] vel alia iuſta cauſa impediatur.

Si ſtipuletur [q] procurator dãni infecti, vel legatorum, debebit de rato cauere [r].

Qui alium defendit in actione realí, etiam de rato debet cauere.

Sed certe interest conuẽti iterum non vocari, & per vocationẽ non inquietari: vt infra de mino. l. minoribus.

a *Defensor.* sine mandato.

b *Prater.* nõ excipit, sed includit. sic supra. l. sed & hæ. §. penul.

c *De rato.* si dubitetur de mandato. Et sic no. casum vbi procurator rei cauet de rato. sic ẽ. e. non solum. §. si status. &. §. est & alius casus. &. §. itẽ ait. & in omnibus duplicib⁹ iudiciis: vt. ẽ. eo. si defunctus. §. qui ad communi. aliàs non: vt infra eo. non cogendũ. §. fi. & infra de compẽ. postea. & ĩ. de ope. no. nũ. de pupillo. §. fi. Sed quare non sic in qualibet personali actione cauet de rato procurator rei? Respon. nõ est necesse: quia soluit de sua bursa procurator: & ideo non potest dominus repetere: vt infra de condic. inde. l. repetitio. Sed quid si species mihi debetur per actionem personalem, vt per actionem ex empto? hic dominus potest reuocare. quare ergo de rato non cauet etiam procurator rei? Respõ. quia in personali est obligatus dominus aliquid dare vel tradere, scilicet cum effectu vt nemo euincat: aliàs non videtur dedisse: ideoque adhuc procurator tenetur ex stipul. iudi. sol. quasi nil fecerit si dominus reuocet. sed secus in rei vindicatione, vbi nullo iure est obligatus: & ideo procurator liberaretur sola facti traditione: vt institutionibus, de actionibus. §. j. sic ergo nõ esset actori cautum, cum videretur fecisse iudicatum. cauet igitur de rato: vt hic dicitur.

†*Die quòd per quandã consequentiam. etcet. quod sic no. in cano. 1. in glo. super verb. probatur. l. diffinc. & Cost. in suis sing. in ordine allegat ipsum textũ ad hoc quod arg. à contrario sensu, in sententia est validum.*

Sed & is qui quasi defensor[a] in rem actione cõuenitur, præter [b] solitam satisdationem iudicatum solui, etiam de rato[c] debet cauere. Quid enim si in hoc iudicio rem meam [d] esse pronũcietur: reuersus ille cuius defensor extiterat, velit fundum vindicare: nonne ratum non videbitur habere quod iudicatum est[e]? Denique si verus procurator extitisset, vel ipse præsens causam suam egisset, & victus[f] esset: si à me vindicaret, exceptione rei iudicatæ summoueretur. & ita Iulianus libro quinquagensimo Digestorum scribit. Nam cum iudicatur rem meam esse[g], simul iudicatur illius non esse †.

Exceptiones procuratoris debent opponi ante litem contestatam, non post. hoc dicit. Ratio: quia ista exceptiones sunt dilatoria: vt dicit glo. Bartolus.

Ratihabitionis autem satisdatio ante litis contestationẽ [h] fit. Sed si ante litem contestatam à procuratore exigitur. Cæterũ semel lite contestata, non compelletur ad cautionem.

Cõuicta persona admittuntur sine mãdato, non contra mandatum. Bartolus.

In his autẽ personis in quibus mandatum non exigimus[i], dicendum est, si forte euidens sit contra voluntatem eos experiri eorum pro quibus interueniunt, debere eos repelli. Ergo non exigimus vt habeant voluntatem vel mandatum: sed ne contraria voluntas probetur, quamuis de rato offerant[k] cautionem.

Fœmina pro parentibus causa cognita agere permittitur. Bar.

XLI. PAVLVS libro nono ad Edictum.

FOeminas [l] pro parentibus agere interdũ permittetur, causa cognita †: si forte parentes morbus aut ætas impediat, nec quemquam qui agat habeant. [m]

a *Defensor.* sine mandato.

b *Prater.* nõ excipit, sed includit. sic supra. l. sed & hæ. §. penul.

c *De rato.* si dubitetur de mandato. Et sic no. casum vbi procurator rei cauet de rato.

d *Rem meam.* actoris.

e *Quod iudicatum est.* sed videtur quòd hodie non sit necessaria cautio de rato, cum dominus debeat iurare de calumnia: vt. C. de iura. prop. calũ. dan. l. ij. §. finaurem. cũ enim iurat, omnia videtur habere rata. Rñ. immo habet locũ. ná posset esse quòd ante lit. contest. interuenit procurator cuius factum dominus non vult habere ratum in iurãdo de calumnia. committitur enim stipulatio de rato ad interesse aduersarij: quia potest esse ꝙ multas fecit expensas in eundo & redeũdo ad iudicium. Item adhuc oportebit eum narrare negociũ: & iterum lit. contestari, & iterũ confessiones & interrogationes facere. sic. ẽ. eo. quę omnia. in fi. Item pone quòd dominus lit. contest. facta, sacramento præstito, postea vult agere per procuratorẽ: & dubium est an habeat mãdatum, vel non. constat enim quòd & post lit. cõtest. interuenit: vt. C. e. l. nihil. certe debet cauere de rato.

f *Vellus.* & mihi restituisset.

g *Rem meam esse.* No. in rei vindi. pronunciari rem esse actoris, non fieri eius: vt hic, &. ĩ. de rei vind. l. ex diuerso. §. vbi autẽ. & infra de excep. rei iudi. fi inter. §. j. & infra si ser. vind. secuti. §. sed si quæratur. & totam. aliàs esset incerta sententia: vt infra de verbo. signifi. l. pupillus. §. fi. & ideo non valeret: vt. C. de sentẽ. quæ sine cer. quanti. l. fin. Et no. hic quòd contrariorum eadem est disciplina. sic infra de instit. sed & si pupillus §. penul. Sed arg. contra. ĩ. eo. qui proprio. §. procurator. in fin. & infra ti. ij. si quis negocia. in glo. fi.

h *Contestationem.* idem ex parte rei in satisda. iudi. sol. vt. C. de satisd. l. j. in fin. & est ratio, quia est dilatoria hæc exceptio: vt. C. de proba. exceptionẽ. &. C. de excep. l. penul. & satis dicitur fieri ante etiam si post incontinenti fiat, vel etiam tunc: vt. C. de pact. petens. &. ĩ. de solu. Modestinus. Item hoc quãdo procurator ab initio interuenit. si autẽ post lit. cõtesta. & tũc satisdat: vt. C. de consor. eiusdem li. l. ij quæ est contra[a]. Item licet cauere nõ teneatur, núquid vt falsus poterit remoueri, si hoc probatur etiã post lit. contesta? Respon. sic: vt. C. eo. l. licet. Accursius.

a Die quòd sic loquitur in procuratore qui interuenit post mũ contest. hic ante secũdũ Bart.

i *Exigimus.* quia sunt coniunctæ.

A k *Offerant.* id est offerre velint. vel dic offerant, id est offerre debeant, scilicet cum admittãtur. Et sic colliges hic, quòd nõ solum de defendendo: vt. ĩ. eo. sed & hæ. sed etiã de rato debent satisdare huiusmodi personæ: vt hic, &. ĩ. de compen. l. fi cum filio. in fi. & infra solu. mat. si cum. §. fi pater. quandoque tamen & cõtra voluntatem admittuntur: vt in libertate, & in defensione damnati: vt. ĩ. de lib. cau. l. iij. &. iiij. & de ap. non tantum. & nota quòd satis offerre prodest aliàs, licet hic non profit: vt. ĩ. quorum lega. l. ij. §. j. &. ĩ. quod vi aut clam. l. iij. §. fi quis. & infra de ope. no. nun. stipulatio. §. j.

l *Fœminæ.* aliàs fœminas. & aliàs, fœminis.

m *Habeant.* scilicet idoneum: vt. ĩ. tit. j. l. j. in fin. Sed si mulier defendat, nunquid iuuabitur Velleia? Respon. non: vt & aliàs. ĩ. de ap. re. l. j. alioquin rei deciperentur. Sed quidam dicunt quòd debet renunciare: vt. C. quãdo mu. tu. of. fun. potest. si pater. Item nunquid filios defendit? quidam sic. Tu dic quòd non, quia tutorem debent habere: vt. C. eo. l. alienam.

†*Glo. super ista. l. quæritur quid in filio, an sit legitima responsalis mater: dicit quòd nõ. & est secundum Bal. no. ad hoc. dic secundum eũ nisi esset tutrix. satis text. in. l. qui alienæ. §. quãquã. infra de neg. gest. & l. fina. infra de solu.*

B *Fœminæ.* CASVS. Scire debes quòd fœminæ nõ possunt in iudicio defendere. infra eo. neque. hæc tamen lex ponit casum in quo potest fœmina patrem defendere, & procuratrix esse pro patre, si ab alio nõ defenditur pater, & ipse pater valetudine impediatur. Viuianus.

C *Licet.* CASVS. Tu prætoris album corrupisti, vel aliquid habuisti appensum in via publi. ista popularis actio est: & si velim te per procuratorem accusare, nõ possum. vnde merito si ex illa corruptione vel appensione sequatur damnum priuatũ, per procuratorem potero agere. postea dicit quòd crimẽ sepulchri violati per procuratorem intentari potest: & ad actionem illam prosequendam potest procura. constitui. [*AD ACTIONEM.*] Mihi iniuriã intulisti, possum quidem in act. iniuriarũ procura. constituere. & est ratio in litera, nam &c. [*EA OBLIGATIO.*] Titio mandaui vt esset procurator meus in quadam causa. mandatum intercedens mandati parit actio. tam directam quàm contrariam. & hoc in prima. Item in secunda dicit, quòd aliquando ex mandato non oritur actio mandati: & de hoc ponit duo exempla sic: Heres institutus vendidit mihi hereditatem: & cum creditores hereditarij conuenirent me, promisi iudi. sol. & eum fideiusso. dedi: & mandato meo fideiusit. dicit quòd si ille fideiussor pro me conuentus satisfecerit, quòd non

D agit act. manda. sed ex mandato. Item in alio casu licet mandatum interceserit, non tamen agitur mandati: puta si accepisti decem mutuo, & pro te fideiusi: & creditor me fideiuss. conuenit: ego te procuratorẽ cõstitui pro quo fideiusseram, & pro te tantum fideiusi, scilicet de iudicato soluen. & solueram: dicit quòd ex vltimo mandato non agitur: sed ex primo: & ita non parit act. manda. Vltimo loco dicit: fui rogatus vt tibi hereditatem restituerem, & restitui tibi: & cum hereditas est restituta, aliquis vult te conuenire de hereditate: vel conuentus fuisti actio. heredi. & constituisti me heredem institutum tuum procuratorẽ. dicitur hic quòd bene poteris. Sed pone, aliquis obligauit mihi rem aliquam: postea cecidi à possessio. pignoris: an procuratorem constituere possim debitorem ipsum quasi ad agendum scilicet contra possidentem? Et respon. quòd possum. Item pone quòd duo sunt conrei credendi: postea debitor communis constituit se soluturum alteri: ille cui cõstitutum est vult agere de constituta: & vult alium consocium constituere procura. dicitur quòd potest. Sed pone ꝙ duo sunt rei credẽdi: certe alter conuentus potest alium procura. constituere: sicut supra dictum est in aliis [*SI PLVRES.*] Titius fecit sibi plures heredes: isti cum here. diuidere vellent, & contingeret abesse

cui,

eos, procu. communem conſtituere voluerunt. Dicitur quòd nō poſſunt: & hoc propter adiudicationes & condemnationes quæ in iudicio diuiſorio contingebant. Sed pone, duo vel tres fuerant heredes: alter eorum deceſſit tribus heredibus relictis. dicit quòd illi tres loco vnius perſonæ ſuccedunt: vnde vnū procuratorem conſtituere poſſunt. [RECO.] Aliquis puta Titius in iudicio conuentus cauit iud. ſolui. & dedit fideiuſſ. poſt dum inciperet litigare, timuerunt fideiuſ. quòd ſtipu. iudi. ſolui. nomine illius particulæ de defendēdo committeretur, niſi aliquis ſuſciperet pro eo defenſionem. vnde dubitatur qualiter poſſint ſibi conſulere. Dicit quòd ſi vnus inſolidum ſuſcipiat defenſionem, vel ſi omnes conſtituāt vnum procura. liberabuntur, & videntur defendere. Vtuianus.

In actionibus popularibus procurator dari non poteſt, niſi ad vtilitatem priuatam agentis pertineant. Bartolus.

XLII. IDEM libro octauo ad Edictum.

* *Hinc ſumpta l. i. & ſ. de popular. act. Duar.*

LIcet* in popularib' [a] actionibus procurator dari non poſsit [b]: tamen dictum eſt meritò eū qui de via publica agit [c], & priuato damno ex prohibitione [d] adficitur, quaſi priuatæ actionis dare poſſe procuratorem. Multo magis [e] dabit ad ſepulchri violati actionem is, ad quem ea res pertinet.

In actionibus quæ competunt ad vindictam, poteſt conſtitui procurator. Bart.

Ad actionem iniuriarum ex lege Cornelia [f] procurator dari poteſt. nam & ſi pro publica [g] vtilitate exercetur, priuata tamen eſt.

Obligatio ex contractu mandati parit actionem mandati: niſi ex neceſſitate præcedentis contractus mandatum ſuit ſubſecutum. Bartolus.

Ea obligatio quæ inter dominum & procuratorem conſiſtere ſolet, mandati actionem parit [h]. Aliquando tamen non contrahitur obligatio mandati [i]: ſicut euenit cum in rem ſuā procuratorem præſtamus, eóque nomine [k] iudicatum ſolui promittimus. nam ſi ex ea promiſsione aliquid præſtiterimus, non mandati, ſed ex vendito [l], ſi hereditatem vendidimus, vel ex priſtina cauſa mandati agere debemus: vt ſit cum fideiuſſor reum procuratorē dedit [m].

Qui habet vtiles, poteſt facere procuratorem cum qui habet directas. Bart.

Is cui hereditas ex Trebelliano ſenatuſconſulto reſtituta eſt, heredem iure dabit procuratorem [n].

Qui habet ius in re, poteſt dominum illius rei facere procuratorem. Bartolus.

Sed & dominum pignoris creditor rectè dabit procuratorem ad Seruianam [o].

Vnus ex correis poteſt alium procuratorē conſtituere actiuè & paſſiue. h.d.

Porrò ſi vni ex reis credendi conſtitutum ſit, iſque alium in conſtituram [p] pecuniam det: nō negabimus poſſe dare [q]. Sed & ex duobus reis promittendi alter alterum ad defendendum procuratorem dabit [r].

In iudiciis diuiſoriis plures vnum procuratorem dare non poſſunt h.d. Vel aliter: Vnus non poteſt eſſe procurator condemnati, & eius cui ſit condemnatio. Bartolus.

Si plures heredes ſint, & familiæ erciſcundæ, aut communi diuidundo agatur [s]: pluribus eundem procuratorem non eſt permittendum dare: quoniam res expediri nō poteſt circa adiudicationes & condemnationes [t]. Planè permittēdum dare, ſi vni coheredi plures heredes exiſtant [u].

Si vnus vellet defendere reum, non committitur ſtipulatio ex clauſula de defendendo. Bartolus.

Reo latitante poſt litē cōteſtatā, ita demū fideiuſſores [x] eū ſponderint: nec enim compelleris: vt. C. de pactis. l. ſecunda. fideiuſſi pro te de iudi. ſoluen. & mandato tuo ſoluit: agam ex vēdito, & non mandati. Secundus, pro te fideiuſſi in. x. & cum conuenirer, feci te procuratorem: & fideiuſſi iterum pro te tuo mandato, & ſatiſdedi iudi. ſolui. & ſolui. agam ex primo mandato, non ſecundo: & ſic mandatum non parit actionem mandati &c.

Popularis actio quæ dicatur.

a *Licet in popularibus.* eſt autē popularis quæ iuris populi tuetur: vt infra de popula. act. l. j. & da exemplo vt ſupra de iuriſ. om. iudi. l. ſi quis id. & infra ne quid in loc. pub. l. ij. §. hoc interdictū perpetuum. & infra de lib. ho. ex. l. qd & lex. §. hoc interdictum. & infra de ſepul. vi. l. iij. in prin. & in fin. & infra de his qui deie. vel eſ. l. ſi vero. §. hæc autē actio. & infra ad Sill. l. antepe. §. fi.

b *Non poſſit.* ſcilicet ad agendū, ſed ad defendendum ſic: vt hic, & infra de popu. ac. l. qui populari. & eſt ratio, quia non ſua, ſed populi. Item quia ita procuratoris dicitur cauſa, vt ſua. [a]

c *Agit.* ſcilicet interdicto illo, ne quid in loco publico: vt infra ne quid in loco publico. l. ei qui. cuius loco hodie eſt actio in factum: vt inſtitu. de interdi. §. fi.

d *Prohibitione.* quia aliquid facis ibi vnde omnes læduntur: & ego maxime, cum ibi plerumque habeam vti. Accurſius.

e *Multo magis.* ideo magis, quia magis videtur priuata actio ſepulch. viol. quàm prædicta in factū: cū illa detur ei primo cuius intereſt, & deinde aliis: vt. j. de ſepul. vio. l. iij. in prin.

f *Ex lege Cornelia.* quæ in tribus caſibus loquitur: vt inſtit. de iniur. §. ſed & lex Cornelia.

g *Publica.* in duobus habet naturam publici iudicij: & quia publicè intereſt maleficia puniri: vt. j. ad legē Aquil. ita vulneratus. & quia principaliter ad vindictam. ſecus in actione Aquil. vbi principaliter agitur ad damnum. infra de iniur. l. prætor. §. j. in aliis duobus ſequitur naturam priuati iudicij: quia datur tantum illi qui paſſus eſt iniuriam. Item quia commodum pecuniarium reportat: vt inſtit. de iniur. §. pe. & ratione horum duorum datur procurator: vt hic dicitur. & hoc ſi agitur ciuiliter. ſi enim criminaliter: licet ſit priuatum delictum, non poſſet dari procurator: vt. C. de iniur. l. iniuriarum. ij. & l. fi. §. licere. & §. ita tamen. Accurſius.

h *Parit.* No. quòd parit obligatio actionem: vt inſtit. de verbo. obl. in princ. Et no. quòd hic. §. vnam ponit regulam, quam facit fallere in duobus caſibus. Primus, ſi tibi hereditatem vendidi, & cum à creditoribus hereditariis conuenireris, ſponte reiudicatum ſol. promiſit, & ſoluit. ſed hoc caſu videtur agi debere ex nouo mandato, non priſtino: vt infra manda. l. ij. in prin. ibi, quod ſi tua.

i *Mandati.* id eſt ex mandato.

k *Eoq; nomine.* id eſt eo cōuento à creditoribus, & eo mandante.

l *Ex vendito.* quia hereditate vendita omne commodum & omne incommodum ſpectat ad emptorem: vt. C. de hered. vend. l. ij. & infra de hered. ven. l. ij. §. non ſolum. verſi. ſicuti. quare ſi quid ſolui, per actionē ex vendito peto: quia mandati actionem abſorbet: vt hic. nec enim eſt veriſimile nos velle ex eo mandato naſci actionem, cum ſatis nobis cautum ſit ex veteri contractu.

m *Dedit.* ſupple & pro eo mandante iterū iudicatum ſol. promiſit, & ſoluit. ſed hoc caſu videtur agi debere ex nouo mandato, non priſtino: vt infra manda. ſi mandato meo. §. fin. qnæ eſt contra. Solu. ibi interceſsit ſecūdum mādatum animo nouandi primum: hic nō. Vel dic, ibi fuit geſtum negocium inter creditorem & fideiuſſorem: hic inter fideiuſſorem & reum

n *Procuratorem.* ad agendum contra hereditarios debitores.

o *Ad Seruianam.* id eſt quaſi Seruianā: quæ hypothecaria dicitur; quam intentat: vt inſti. de actioni. §. item Seruiana. Cōtra videbatur his duobus caſibus, quaſi dominus in ſua re non poſsit eſſe procurator: vt infra de reg. iur. neque pignus. & infra manda. l. ij. in prin. ibi, quod ſi tua.

p *In conſtituram.* id eſt ad agendum actione de conſti. pecunia.

q *Non negabimus poſſe dare.* quia iam iſte cui conſtitutum eſt, pro eo eſt ac ſi ſibi ſolutū eſſet: vt ipſe iure vel per exceptionem ab altero ſit liberatus debitor: vt infra de cōſti. pecu. l. idem eſt. ſed quando non eſt conſtitutum, an vnus alterū dare poſsit? forte non: vt arg. ſi. e. l. in prin.

r *Dabit.* quia duę ſunt obligationes, licet vna res debeatur: vt. j. de duo. re. l. iij. in fi. & l. eandem. §. fi.

s *Agatur.* erat ergo lis conteſta. quando procuratorem conſtituebant.

t *Adiudicationes & condemnationes.* Collige ergo ar. contra M. Procurator quia procurator etiam poſt lit. conteſta. interuenientes debet cōdemnari: vt hic, &. ſi. eo. ſi quis cum procuratorio nomine. &. j. eo. q proprio. &. C. eo. l. nihil. & plene dic vt infra tit. ij. l. liberto. §. fin. Item quare ſecus in tutore duorum pupillorum: quia vterq; erit actor. licet inter ſe agant: vt infra de auct. tu. l. accipientis. quæ eſt contra? Reſpon. ibi loquitur qñ vnus agebat cōtra extraneū: & idem extraneus conueniebat alium pupillum: nō autem pupilli adinuicem agebant.

etiā poſt litem conteſtatam inter nemem deuerq; cidem-pari.

u *Exiſtant.* quia omnes loco vnius ſunt.

x *Fideiuſſerit.* accepti de iudicat. ſol.

Videbuntur

[a] *Bal. hic dicit iſtam gl. eſſe ſing. ad hoc quòd procurator qui habet cauſam cōmunem cū alio, non poſſit exercere procuratorio nomine alteri' aquè principalis, & gl. eſt clara. Boloq.*

defendere† videbuntur [a], ſi vel vnus ex his eum pro ſolido defendat [b]: vel omnes, vel qui ex his vnum dederint, in quem iudicium tranſferetur.

Quilibet poteſt procuratorem conſtituere qui non reperitur prohibitus. h. d. Vel aliter: In genere permiſſorum omnia intelligantur permiſſa, quæ ſpecialiter non reperiuntur prohibita. Bar.

XLIII. IDEM libro nono ad Edictum.

MVtus & ſurdus per eum modum qui procedere [c] poteſt, procuratorem dare nō prohibetur. forſitan [d] & ipſi dantur, non quidem ad agendum, ſed ad adminiſtrandum.

Cum quæreturǂ an alicui procuratorem habere liceat, inſpiciendum erit an non prohibeatur procuratorem dare: quia hoc edictum [e] prohibitorium eſt. In popularibus actionibus, vbi quis quaſi vnus ex populo agit, defenſionem [f] vt procurator præſtare cogendus non eſt [g].

Minor ad petendum curatorem poteſt facere procuratorem: & ſi dubitatur de mandato, admittitur cū cautione de rato. Bartolus.

Is qui † curatorem alicui [h] præſenti petit: non aliter audietur, niſi adulto cōſentiēte [i]. quòd ſi abſenti [k], ratam rem eum [l] habiturum neceſſe habet dare [m].* Pœna non defendētis [n] procuratoris [o] hęc eſt, vt denegetur [p] ei actio.

† *Bald. hic no. iſtū tex. quòd fideiuſſor rei eſt eſtim procurator, & poteſt nam defendere etiā per procuratorē. Bal.*

† *Contr. hunc. §. ca. ad quæſtiones. cum gl. ſuper verb. inhibitum. extra de re. permuta.*

† *Aug. hic dicit iſtum tex. valde no. & māti tenendū ad limitationē omnium iurium de mādo dicentiū procuratorē debere admitti ad cautionem rati ſi de eo mādato dubitetur, non habere verū quādo dominus eſt præſens. quod dictū licet ſit in ſe verum, tamē iſte tex. hic non probat, vt poteſt videre hic in interpres. Bolo.*

* *ſatisdare.*

[a] *Videbuntur.* non tamen tenentur propter fideiuſſionem defendere: vt infra iudi. ſol. l. iā tamē. §. in hac. &. §. ſi tamē plures.

[b] *Defendat.* hic puncta. & quod ſubiicit, vel omnes &c. ſit ſenſus, quia ſiue omnes ſimul dent vnum procuratorem, ſiue quidam ex his dent vnum procuratorem, ſatis ſit. non autem eſt ſenſus, vel omnes, ſcilicet defendāt: quia hoc nō permittitur, cum grauue eſſet actori cum tot litigare: vt. j. iudi. ſol. iam tamen. §. ſi tamen plures. & ſuprà. e. non tamen. quę ſunt cōtra. vel dic quòd etiam omnes defendent, ſcilicet inſolidum. prima verior eſt.

[c] *Procedere.* vt nutu vel ſcribēdo, ſi ſit literat*: quia ſolo cōſenſu cōtrahitur obligatio talis: vt. j. māda. l. j. &. ſ. de pac. l. iuriſgētiū.

[d] *Forſitan.* philoſophicum temperamentum. ſic & infrà de arbit. ſi duo. ſic & ibi, Forſitan ſi non veniſſem, peccatum non haberent. nam pro certo poteſt dari procurator: vt hic ſubiicit. Sed tutor eſſe non poteſt: vt infrà de tute. l. j. §. mutus. &. §. ſurd*.

Quædā extra iudicia permittuntur, quæ in iudiciis nō.

Et not. hic quòd quædam permittuntur extra iudicia, quæ in iudiciis non: vt hic, & infrà manda. ſi procuratorem. §. ſi quis. & ſuprà eo. ſeruū quoque. in prī. &. ſ. de poſtu. l. j. §. propter caſum. & infrà de adquir. here. l. mutum.

[e] *Hoc edictum.* duobus modis expone. primo edictum quo dicitur ne quis prohibeatur dare procuratorem, eſt prohibitoriū: ſicut illud, ne ei vis fiat &c. nam ſicut illi, ſic iſti prohibetur fieri vis quò minus det procu. quilibet enim qui ſuo nomine habet actionem, dare procuratorem poteſt: vt infra de iniur. ſed ſi venias. §. idem ait. & ſi quis dicat non licere lege vel cōſtitutione, probet: vt infrà de proba. l. ab ea parte. &. l. in exceptionib*. ſed A hoc edictum non habemus. Vel ſecundò ſic, ſecundū Py. hoc edictū quo quis à procuratore cōſtituendo remouetur, eſt prohibitorium, ſupple ſcilicet certarum perſonarum: vnde aliis cōceſſiſſe videtur: vt. j. de iudi. cum prętor. & niſi ſic ſuppleres, magis eſſet ratio in cōtrariū ad id quod intendit. Et quę ſunt perſonæ quæ remouētur, dic per exempla: vt. ſ. eo. non ſolum. §. fi. &. l. Pomponius. &. l. licet. j. reſpon. &. j. de publi. iudi. l. pe. §. j. Itē tutor vel curator ante lit. cō teſt. vt. C. eo. neque tutores. &. l. procuratoribus. & etiam hoc edictum nō habemus quo ad verba.

[f] *Defenſionem.* vt defendat ſingulos de populo.

[g] *Non eſt.* duabus rationibus. Prima eſt vt euitetur infinitas: vt ar. C. de ſacroſan. eccl. l. fi. Secūda, quia ſuo nomine nō alterius agit, niſi pro priuato dāno agatur: & tunc dari poteſt procurator: vt ſupra eo. l. licet in popularibus. in prin. & tunc ſatisdat etiā de defendendo eum cuius nomine agit.

[h] *Alicui præſenti.* ſcilicet adulto: vt ſubiicit.

[i] *Conſentiente.* i. vocato vt conſentiat. compellitur enim velle ſi agat: quia aliter non poteſt agere. Item ſi conueniatur, compellitur ſimiliter habere curatorem: vt inſti. de cura. §. item inuiti. & infra de tutelis. l. qui habet. §. ſi pupillus.

[k] *Quod ſi abſenti.* ſcilicet curatorem petat.

[l] *Eum.* ſcilicet adultum. Accurſius.

[m] *Dare.* Ioan. dicit non animaduerti quo caſu hæc ſtipulatio cōmittatur curatori vel aduerſario. nam aut petebatur curator ad negocia: aut ad litē. ſi ad negocia: ſi quidem ratum habeat, nō committitur. ſi autem ratum non habeat, nec tunc committitur. nam cum debeat committi ad id quod intereſt illum ratū habere: hic autem nil intereſſet, immo noceret: quia tenetur adminiſtrare: non committitur ſtipulatio: quia prodeſt quòd non ratum habet. ſi ad litem: hic nunquam committetur curatori vel aduerſario: quia cogetur ſemper habere ratū, ſiue agat, ſiue cōueniatur: vt inſtit. de curato. §. item inuiti. pro eodem igitur habetur ac ſi ratū habuerit: vt infrà de negociis geſt. Pomponius. §. j. Reſpon. quod dicitur quòd inuitus accipit curatorem ad litem agendam, ſic intelligitur, vt non aliter audiatur vel admittatur ſi velit agere, niſi habeat curatorē. Quid ergo ſi adultus cōueniatur? hæc videtur multo durior oppoſitio: quia poteſt cogi & debet vt habeat curatorem: vt infra de tute. qui habet. §. idem Criſius. Reſponderi tamen optime poteſt, quia licet cogi debeat vt habeat curatorem, non tamen cogitur vt hunc vel illū habeat curatorem. ſic &. C. de iudi. apertiſſimi. hic ergo ſi velit adultus ratam habere defenſionem, non committitur: alioquin committitur ei qui volebat conuenire minorem, vel cōueniebatur nomine minoris: & ideo accepit ſatiſdationē rem ra. habe. ſi enim adultus habeat ratam defenſionem in primo caſu quādo fuit cōuentus minor (in quo caſu erat reus) fieret executio cōtra minorē. in ſecundo. ſ. quando alius cōueniebatur à minore, præiudicaretur minori per procuratorē: vt. j. de re iudi. ſi ſe. §. tutor. cū vero petitur curator ad negocia: ille tātum accipit ſatiſdationē qui petitur, & nō alius. & hic cōmitti ſtipulatio poſſit: vt ſi hic curator tanquam curator vendidit rem minoris: & de quadrupla cauit ex conſuetudine loci. intereſt enim curatoris q̄ ratum habeat minor: quia ſi ratū habet, non vindicabit rem quam vendidit curator alioquin cōtra. & ita curator de quadrupla teneretur. & ſic apparet ex prædictis ſatiſdari, ſcilicet aduerſario adulti quando ad litem, vel curatori quando ad negocia.

[n] *Pœna non defendentis.* id eſt nō cauētis de defenſione. vel proprio pone, vt ſupra eo. ſeruum. §. ait prætor.

[o] *Procuratoris.* ſcilicet actoris.

[p] *Denegetur.* & ſic remouetur ab adminiſtratione: vt hic, &. C. e. l. actionē. &. l. iij. & idem in omni adminiſtratore. & hoc quo ad aduerſarium: ſed quo ad dominum tenetur actione mandati ad in-

ad intereſſe:quia & hoc ſibi mandatum videtur,vt defendat:vt infra eo.l.ad rem.&.l.ad legatū.& ſupra de iuriſ.om.iudi.l.ij.

a *Si procurator agat.* in iudicio,& aliquid petat: & tunc cauebitur iudicatum ſol.vel iudicio ſiſti.Vel petebat ſtipulationem aliquam legati vel damni infecti: & tunc cauendum eſt ſeruo: quia meli⁹ videtur directam quæri quàm vtilem tantū:vt hic,& infra titu.j.l.fin. & infra rem pupil.ſal.fo.l.ij.& infra de adminiſt. tu.l.quotiens. in prin. Itē quia melius videtur ordinarium auxilium,id eſt directam actionem,quàm extraordinarium,id eſt vtilem quæri:vt infra de mino.in cauſæ. i prin. & ſupra de eden.quædam.in prin.

b *Abſentis.* id eſt domini,qui eſt actor.

c *Qui nō cogitur.* hoc primū reſponſum loquitur de procuratore rei.quod patet ꝓpter qualitatem ſatiſdationis, & quia dicit defendendi: vt inſtit.de ſatiſdatio.§. finautem. &.§.ſi vero aliquis. & de ope. noui nun. de pupillo.§. q remiſſionē.& qđ ſubiicit probando in alio reſpon. nam & eos &c. dicit de procuratore actoris.nam licet nec primus defendere,nec ſecundus agere pro alio, & ſic nec eū defendere compellatur:tamen poſt ſatiſdationem cōpelluntur: vt.C. eo.l. inuitus. Vel intellige primum reſponſum in procuratore facto in rem ſuam ex parte actoris ex cauſa nō lucratiua:quo caſu nō tenetur defendere niſi ſatiſdet:vt hic,& ſupra eo.ſi quis in rem. Vel tertio dic,quòd ꝓcurator actoris non tenebatur defendere:quia iuſtam cauſam habebat:vt ſupra eo. ſed & hæ.§. præter. quo caſu ſi ſatiſdedit,ſibi præiudicat:vt ſupra qui ſatiſdare cogan.l.ſi fideiuſſor.§.ſi neceſſaria.Vel quarto dic quòd dominus pro eo ignorante ſatiſdedit.vnde non tenebatur defendere niſi & ipſe ſatiſdediſſet:vt ſupra eodem,ſi defunctus.ij. reſpon. & ſecundum hunc caſum loquitur verſic. nam &c.in procuratore rei,vt ſuperior,qui non cogitur &c. Vel quinto dic quòd loquitur in tutore vel curatore qui non coguntur cauere de defendendo:ſi tamen cauerint,tenentur:vt.C.de adminiſt. tu.l.ſi. §.defenſionem.prima verior eſt.

d *Abſentem.* ſcilicet reum non cogitur agere vel defendere.

e *Satiſdationem.* de defendendo.

f *Cogi.* ſcilicet præciſè,prout hoc reſponſum intelligitur de procuratore actoris,ſecundum quod modo expoſuimus: vt ſupra.e.ſed & hæ.§.præter.

g *Labeo.* ait.licet dixerit ꝓcuratoꝛ rei poſt ſatiſdationem cogi indiſtinctē:tamē diſtinguēdū eſt ꝓpter tres caſus quos ponit.

h *Tractum.* qui eſt breuis.

i *Cogendum.* ſcilicet præciſè.& optime in hoc dicit Labeo: vt ſupra eo.ſed etiam ex. & ſequens litera non loquitur quando res eſt peritura.

k *Abſentis.* ſcilicet huius qui ſatiſdedit,qui abſens eſt à reo:& reus ab ipſo.& ſic non eſt cōtra infra eo.l. Titius. Vel aliter ſol. vt ibi.& hoc modo vt hic dicitur abſens.j.eo. ſi procuratorem.

l *VEl ſi longinquo. interuenerit.* quæ enumerantur.ĩ.eo.poſt litem.cum ſeq.ll.&.l.filiuſa.§.fi.cum ſequentibus.

Melius eſt habere actiones directas, quā vtiles. Bartolus.

Si procurator [a] agat,& præſens ſit abſentis [b] ſeruus: Atilicinus ait,ſeruo cauendum,non procuratori.

Procurator qui ſatiſdat de defendendo, cogitur defendere ſi actio eſt tempore peritura. Item ex cauſa poteſt libere non defendere. ſed ſi actio non eſt peritura,& ſine cauſa non defendit,non cogitur: ſed ſtipulatio committitur.h.d.cum.l.ſeq.

Qui non cogitur [c] defendere abſentem: [d] tamen ſi iudicatum ſolui ſatiſdedit defendendi abſentis gratia:cogendum procuratorem iudicium accipere, ne decipiatur is qui ſatis accepit. Nam eos qui non coguntur rem* [e] defendere, poſt ſatiſdationem [f] cogi. Labeo [g] cauſa cognita temperandum: & ſi captio actoris ſit propter temporis tractum, [h] iudicium eum accipere cogendum. [i] Quòd ſi aut adfinitas dirempta ſit, aut inimicitiæ interceſſerint, aut bona abſentis [k] poſſideri cœperint,

* rem.

XLIIII. VLPIANVS libro ſeptimo Diſputationum.

VEl ſi longinquo ſit abſuturus, vel alia iuſta cauſa interuenerit:[l]

XLV. PAVLVS libro nono ad Edictum.

NOn cogendum. [m] Sabinus [n] autem,nullas prætoris partes eſſe ad compellēdum defendere: [o] ſed ex ſtipulatu ob rem non defenſam agi poſſe: ac ſi iuſtas cauſas [p] habeat cur iudicium accipere nolit,fideiuſſores [q] non teneri: quia vir bonus [r] arbitraturus non fuerit,vt qui iuſtam excuſationem adferret,defendere cogeretur. Sed & ſi ſatis non dedit, [s] ſed repromittenti ei creditum eſt: idem ſtatuendum eſt. Qui ita [t] de publico agunt,vt & priuatum commodum defendant: [u] cauſa cognita permittuntur procuratorem dare:& poſtea alius agens [x] exceptione [y] repelletur.

Cautio quæ non poteſt committi,non debet interponi.hoc dicit.V⁹ el ſic:Cui commiſſa ſunt antecedentia,cōmiſſa videntur ſequentia.& ideo quaſi ſit de mādato certū, nō caret de rato,cū cōmitti nō poſſit. Bar.

Si procuratori [z] opus nouū nunciatum ſit, [a] isque interdictum deſenſio,non committitur ſtipu.nec quātum ad procuratorem,nec quantum ad fideiuſ. [QVIITA.] Contra te egi act.populari,quia album prætoris corruperas,vel quia aliquid habebas appenſum in via publ.propter priuatum damnum meum:vtputa appenſum in via publica:vnde popularis oriebatur queſtio:propinquus eras domui meæ: an in iſta act. procura. conſtituere poſſim, quæritur. Et reſpon. quòd ſic poſſum.[SIPRO-CVRATORI.] Procuratorem inſtitui ad negotia. iſte procura.incepit in meo ædificare. Mæuius nuntiauit ei nouum opus. procu. cauit de demoliendo opere ſi appareat iniuſte ædificatum:vnde Mæuius nūtiationē remiſit.poſtea ei ædificanti nuntiauit vicinus nouum opus. procurator iuit ad iudicium interdicti vti poſ.quod continet tale ius,quòd ex quo ille qui ædificare vult, ſatiſdederit de opere demoliendo,ſi appareat fore ædificatū iniuſte,quòd non debet ꝓhiberi ædificare. aduerſarius vult vt caueat procura. de rato, agens iſto interdicto. dicit quòd cauere non tenetur: & ſi cauerit, non committitur ſtipulatio iſta.Vi.

m *Non cogendū.* præciſe:nec ſtipulatio cōmittitur:vt.j. proxi. at ſi iuſtas cauſas &c.

n *Sabinus.* hic non debet eſſe.§.ſed groſſa litera:& quod dicit Sabinus,dicunt quidam quòd corrigit omnia prædicta. Sed tu dic ꝙ nō corrigit aliquid de dicto Labeonis: ſed dictū priorum ſic.ſi enim res ſit peritura,omnino cogitur ſecundū Labeonem, & bene:vt.ĩ.eo.l.ſed etiam ex.in fi.ſi vero iuſta cauſa interuenerit,non cogitur,vt ait Labeo:& bene:vt.ĩ.eo. ſed & hæ.§. præter.nec ſtipulatio committitur:vt hic ſubiicit,at ſi iuſtas cauſas. ſed ſi iuſta cauſa non interueniat,nec res ſit peritura,non cogitur:ſed ſtipulatio committitur:& hoc adiicit Sabin. dicto Labeonis:& corrigitur per hoc dictum priorum.collige ergo,quia in primo cogitur,in ſecundo non:nec ſtipulatio cōmittitur.in tertio nō cogitur:ſed ſtipulatio cōmittitur:& hoc in ꝓcuratore rei:nā ꝓcurator actoris præciſe cogitur:vt.ĩ.eo.ſed & hæ.§. ꝓter. Itē ad dictū Sab.qđ eſt hic,eſt contra.ĩ.eo. ſi defunctus.j.rſi. Sed dic quòd hic eo ignorante vel contradicente dominus ſatiſdedit,vel ipſemet procurator ſatiſdedit:ibi eo ſciente & non contradicente dominus ſatiſdedit:vt & ibi dixi.

o *Defendere.* ſcilicet præciſe.

p *Iuſtas cauſas.* aliquam de prædictis.

q *Fideiuſſores.* dati ab ipſo ꝓcuratore vel domino eo ignorāte.

r *Quiꝙ vir bonus.* ad cuius arbitrium debet defendi:vt infra eodem.l.Pautius.j.reſpon.

s *Sed & ſi ſatis non dedit.* ſcilicet cum fideiuſſoribus.

t *Qui ita.* pone caſum ſupra eo.licet.in principio.

u *Defendant.* ecce ꝙ actor dicitur defendere,& reus agere:vt ſupra eodem.non ſolum.§.ſi ſtatus.

Actor quāndoque defendit, & reus agit.

x *Et poſtea alius agens.* ex eadem cauſa.

y *Exceptione.* ſcilicet rei iudicatæ:vt infra de popu.act.l.iij.& hoc ſi non per colluſionem ſit actum:vt.j.de iureiur.l.eū qui.§. in popularibus.Contra enim videbatur:quia cum ſit priuatum damnum,videbatur alius non repelli.

z *Si procuratori.* ædificanti nomine domini.

a *Nunciatum ſit.* & ipſe cauit de opere demoliendo. aliàs non haberet locum hoc interdictum quod ſubiicit:vt infra de ope. no.nun.l.de pupillo.§.penultimo.

a *Interdicto vtatur.* ſcilicet vti poſſidetis:vt dicũt quidam: quia qui ædificare ꝓhibentur,& poſſidere prohibentur: vt infra de vi & vi arma.l.vim facit. & infra vti poſſi. ſi duo. Vel dic,hoc interdicto quod ſubiicit,ne ei vis &c. vt ſint verba cuiuſdam interdicti:vt infra de ope.no.nun.l.de pupillo.§.penult.

b *Defenſoris.* quãtum ad euitandam ſatiſdationem de rato. & eſt ratio:quia non poſſet committi ſtipulatio:vt ſubiicit:vere tamẽ eſt actor,cum agat interdicto:vt infra de ope.nõ.nũ.l. de pupillo.§. pen. quæ eſt contra.

c *Satiſdederis.* ſcilicet ſponte.

d *Nõ animaduerto.* nã aut ratũ habet,& ſic habet quod ꝓmiſit. aut non:& tũc poteſt etiã hodie prohibere.& ſic potius intereſt non habere ratum,quàm habere.ſed nonne ego animaduerto? pone q procurator iniuſte victus eſt interdicto qđ proponit. ſi dominus ratum habet, intereſt mea.nam ſi ratum habeat, potero prohibere. ſi non habeat: non nocebit domino ſententia:ideoque dominum prohibere non potero: & ſic poteſt committi ſtipulatio:vt infra rem ra.habe.ſi fine.§.quòd ſi procurator.nec placet vt dicatur non committi propter iniuriam: vt infra rem ra.hab.ſi fine.§.cum autem.quia iniuria ꝓcuratori meo facta,mihi nocet:vt hic,non ſi alteri fiat,vt ibi. An ergo cauebitur eo attento quod non iure fieri poteſt? Reſpon.nõ,vt hic,& infra de pecu.eo tempore.j.reſpon.vel dic,non committitur:quia totũ ſibi mandaſſe videtur: vt infra.e.l. ad rem.&.l. ad legatum.vnde non eſt expectandum vt ratum habeat:vt infra de condict.indebi.ſi procurator.ſecundum Azo.cum neceſſe habeat habere ratum. Vel dic,non committitur etiam ſi dominus non habeat ratum:quia eo non habẽte ratum,qui egit interdicto,per conſequens non videtur habere ratum primam ſatiſdationem quam fecit de opere reſtituendo.vnde tenet nunciatio.& ſic deſtrueretur opus factum poſt.potius ergo intereſt vt nõ habeat ratum,quàm habeat.ſic ergo ſuperflua eſt,cum nõ poſſit committi.

e *Committatur.* non ergo præſtatur,cum ſit ſuperflua. ſic infra vt le.no.ca. hæc ſtipulatio.§.primo.

dicto vtatur,[a] *Ne ei vis fiat ædificanti:* defenſoris [b] partes † eum ſuſtinere, nec compelli cauere ratam rem dominum habiturum Iulianus ait. & ſi ſatiſderit,[c] non animaduerto,[d] inquit Iulianus,quo caſu ſtipulatio committatur.[e]

Poſt litem conteſtatam rem poteſt facere procuratorem,& pro eo cauere. Bart.

XLVI. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale.

QVi proprio nomine iudiciũ accepiſſet,[f] ſi vellet ꝓcuratorem dare,in quẽ actor transferat iudicium, audiri debet,ſolenniterq́ue pro * iudicatũ ſolui ſatiſdatione cauere.[g]

Qui ſponte defendit, poteſt veram cauſam tamẽ defendere. Bartolus.

Ei qui defendit [h] eum cuius momine ipſe non agat,liberum eſt vel [i] in vnã rem defendere.

Nemo eſt idoneus defenſor alterius ſine ſatiſdatione. Bartolus.

Qui alium defendit, ſatiſdare [k] cogitur.nemo enim alienæ litis idoneus defenſor ſine ſatiſdatione intellegitur.

Qui defendit in antecedenti,cogitur defendere in conſequenti.hoc dicit.vel aliter: Qui defendit in præparatorio, cogitur defendere in procuratorio.

Item quæritur,[l] † ſi iudicium acceperat defenſor,& actor in integrum reſtitutus ſit:an cogendus ſit reſtitutorium iudicium accipere. & magis placet cogendum.

Procurator etiam ad lites tenetur reddere rationem,& reſtituere reliqua: hoc eſt quicquid eius occaſione ad eum peruenit:& repetere expenſas. Bartolus.

Procurator vt in cæteris quo-

f *Accepit.* ſcilicet per conteſtationem.

g *Cauere.* ſcilicet domin⁹,ſi præſens eſt. aliàs ipſe procurator ſatiſdat.inſtit.de ſatiſda. §. finautem. verſicu. ſi vero aliquis.&.j. iudi. ſol.ſi ad defendẽdum. Iteꝝ ex eo quod in principio dixit dominũ iudicium accepiſſe,ſcilicet lite conteſtata cõtra ſe,& hic ſatiſdat pro procuratore quẽ poſtea dat, colligitur quòd etiam poſt litem conteſtatã factus procurator debet cõdemnari.& pro hoc eſt ſupra eodem.l.licet.§. ſi plures. ſi enim dominus dãnaretur,non ſatiſdaretur,cũ per hoc fiat procuratoris conditio grauior:vt ſupra eodẽ. ſed & hæ §. defẽdere. Sed arg.cõtra. eſt ad prædicta inſt.de ſatiſdatio.§.finautẽ. in fin.verſic.alia. Acc.

† *Ludo.Ro. in ſuis ſing. fo.23. ſing. 638. repetat iſtũ tex. ſing. ſed cũ reuerentia ipſius, text. non probat id ad quod voluit eum alleg. vt videre potes hic in interpreta. Bal.*

h *Ei qui defendit.* in ſpõtaneo geſtore cum mandato vel ſine, intelligenum ſufficit ſi cui &c.vt.C.de nego. geſt. tutori. ſecus in tutore vel curatore:vt ibidem dicitur.item ſecus ſi agat nomine alterius:quia tunc cogitur in omnibus defendere: vt ſupra eodem.l.omnium.&.l.non ſolum.

i *Vel.* pro ſaltem.

k *Satiſdare.* ſcilicet iud.ſolui:vt inſtit.de ſatiſda.§.finautẽ.hoc tamen fallit in duobus caſibus ſecundum quoſdam:vt ſupra eodem.non ſolũ.§.ſi ſtatus.&.§.fina.ſed etiã ſine ſatiſdatione cõuenitur iudicati quandoque:vt infra eo. Plautius. Item nota hic defenſorem ſine ſatiſdatione non admitti:vt hic,& infra eo.minor.§.is qui.& infra de iudi.l.recte. Accurſius.

l *Item quæritur.* pone caſum quòd datus fuit defenſor aduerſus eum qui in integrum reſtitui volebat:eo quòd cũ minor eſſet, prædium ſuũ lapſus iuuentute vendiderat cum decreto: reſtitutus eſt vt vindicet.in vindicatione ergo cogitur defenſor iudicium ſuſcipere rei vindicationis,ſecundum Ioan. & eodem modo reſtitutus ad actionẽ perſonalem quã acceptilatione deceptus dimiſerat,cogitur defenſor hoc iudicium perſonale reſtitutorium ſuſcipere. Si autem quæras,cum quaſi dominus reſtitutionem imploraſſet:cur non eſt ei reſtituta magis res quàm actio? Reſpon. Io.quia non cõſtabat eum fuiſſe dominũ:ſed reſtitut⁹ eſt,vt id quod ei obſtabat in vindicãdo,ſcilicet vẽditio, nõ obſtet.alioquin ſi cõſtaret eum dominum fuiſſe:res nõ actio reſtitueretur.& eodem modo dicas in perſonali quòd non erat purum debitũ:alioquin ipſa pecunia nõ obligatio reſtitueretur. & ꝓbantur hæc omnia infra de mino.l.finali.& de condic.cau. da.ſi quis accepto tulerit.&.l.ſi mulier.& de his quæ in fraudẽ cre.l.ait prætor.§.partum.verſicu. ſi cõditionalis.Sed hæc poſitio non placet Azo.nam & ſi non conſtet ipſum eſſe dominum, officio iudicis etiam contra extraneum ſit reſtitutio rei, cũ habeat ab eo cauſam:vt infra de minori.l.in cauſæ.prima.§.interdum. Dic ergo quòd hic loquitur cum ipſe minor nõ tradidit: ſed ipſe emptor poſſidebat rem quam emit:& ideo emit ab eo, quia ſciebat eum dominum eſſe.& eſt ꝓ eo infra de adminiſtr. tuto.l.ſi fine herede.§.interpoſito. Vel planius pone quod dicit reſtitutorium iudicium,hoc eſt iudicium quo emptor repetit à minore pretium quod in vtilitatem ſuã cõuerſum eſt:quod poteſt facere:vt infra de mino.quòd ſi minor.§.reſtitutio. Vel pone caſum in eo maiore,cuius res dũ vſucaperetur,cœpit abeſſe cauſa reipublicæ,& interim cõpletur vſucapio:qui reuerſus impetrat reſtitutionẽ. Ego ſic pono caſum,quòd minor petiit rẽ rei vindica.vel alia quacunque actione:& fuit cõtra eum pro defenſore cuiuſdam ſententia lata.petit reſtitui cõtra ſententiam. idem defendet reum.& ſecũdum hoc dic reſtitutus,id eſt reſtituendus.Sed cõtra omnes prædictas poſitiones eſt.C.e.l.inuit⁹.

Iniuria ꝓ eam ſa ſta, nota domus.

* *pro m.*

vbi dicit procuratorem cauſam appellationis proſequi nō compelli. Sol. aliud eſt in appellatione, quæ eſt alia cauſa: alia in hac reſtitutione in integrū, quæ quaſi eſt de appendiciis primę: arg. infrà de mino. l. præfecti. Sed argu. cōtra. in eo. ti. l. præſes. Item eſt argu. quòd aduocatus i cauſa appellationis patrocinari tenetur. ſic & infra an per alium cauſa appell. l. finali. Sed contra eſt, cū ſit alia cauſa: vt. C. eo. l. inuitus. *ADDITIO.* Tu dic quòd non tenetur proſequi cauſam appellationis: quia dicitur alia cauſa: ſed iudicium reſtitutorū ſic: vt hic ſecundū Bartolum.

Aduocatus in cauſa appellationis patrocinari tenetur.

a *Gerendis.* ſ. extra iudicium vel ſine mādato: vt. ĩ. de negotiis geſtis. l. ij. vel cum mandato: vt. ĩ. mandati. l. idémque. §. primo. & l. ex mandato.

b *Nomine.* puta ipſam rem. extrinſecus autem vt fructus vel aliquid ex ſtipulatiõe propter rem non defenſam. & accipe hoc ſi tanquam procurator percepit. nã ſi tanquã quilibet, non cogeretur reſtituere: vt arg. ĩ. ſol. matrimo. ſi vero. §. item quicquid. & infra ad Trebellianum. debitor. §. finali. & ſic fuit definita cauſa quã habuerunt cõſules Mediolanẽſes miſsi ad imperatorem Conſtãtinopolitanum. Accurſius.

c *Debeat.* ſic infra titulo ſecũdo. l. ſi autem. §. item ſi fundum. Sed certe imò videtur quòd non, quia poſſeſſor hereditatis hoc indebitum non reddit: vt infra de petitione hereditatis. l. ſi poſſeſſor. §. ait ſenatus. verſic. bonæ fidei. quæ eſt cõtra. Solu. hic præceſsit cõtractus, ſcilicet mandati: ibi nullus inter poſſeſſorem & heredẽ. vel hic vt procurator habuit: & ſic nomine domini: ibi nomine ſuo. Item cõtra infra de doli mali exceptione. ſi procurator rei. quia ibi procurator ex colluſione pecuniã accepit: quã dicit eum retinere. ſed ibi retinet aduerſus dantem, non aduerſus dominum cuius procurator eſt.

d *Non debet.* Not. ſic & infra de noxalibus actionibus. l. ſi communi familia. & ſupra quod quiſque iur. l. tertia. §. quòd ſi is. in fi. §. & infra de tutelæ & rationibus diſtrahendis. l. prima. §. nunc tractemus. &. §. plane. Item not. ex hoc & ſuperiori reſpon. non eſſe eandem rationem contrariorum: ſic & infra titulo ſecũdo. l. ſi quis negotia. Sed arg. contra. inſtit. de tute. in principio, & infra de vſur. Gaius. in fine. *ADDITIO.* Dic ſecundum Paul. de Caſt. hic quòd hoc operatur culpa vel delictũ procuratoris: cũ non ſit eadem ratio contrariorum: vt infra pro ſoc. l. de illo. in fin. regulariter ſecus: vt. l. & ſi. infra de vulg. & pupil. &. l. fina. infra de leg. iij.

Contrariorum non eſt eadẽ ratio.

e *Suadet.* vt. ĩ. de pac. l. ſumptus. &. ĩ. man. l. idémque. §. idẽ Labeo ait. & infra titu. j. ſicut. §. j. & hoc in procuratore qui habet mãdatum omnino: ſiue perdat, ſiue vincat: vt. C. manda. l. etiam. in eo autem qui ſine mandato defendit: diſtingue an vincat, & tunc repetitam perdat, & tunc non: vt infra iudi. ſolui. l. iam tamen. §. in hac ſtipulatione.

f *Et vtique recte.* imò nõ recte: niſi nominatim mandatum ſit: vt infra. l. proxi. quæ eſt contra. Sol. hæc ſecundum illã: & ſic habet ſpeciale mandatum ſecundum Io. Alij diſtinguunt vtrum ſit procurator in exigendis debitis tantum: vt hic. an omniũ factorum domini: vt ibi: & erit ibi ratio, quia primo caſu cum mãdatũ ſit vt in iudicio exigat, hoc à ſe nõ poteſt. vnde eſt quòd hic alij intelligatur mandatum. in ſecundo non, niſi habeat ſpeciale mandatum: vt. ĩ. e. l. itaque. Vel dic quòd in hoc. §. fuit commiſſa adminiſtratio Italicorum: vni alij prouincialium negotiorum. vnde ſicut ſi eſſet vnus in totũ procurator, contra alium in omnibus ageret, quaſi ſit alter à toto ꝓhibitus: ſic & hic quaſi à parte prohibitus poterit alium pro ſua parte adminiſtrationis conuenire. nam quod facit in toto quo ad totũ denegata adminiſtratio, hoc in parte quo ad partem: vt infra de admi. tu. ſi duo. &. l. inter tutores. in ſequenti vero lege cuilibet in totũ adminiſtratio cõmiſſa erat. Vel diſtingue de quo debito agatur. ſi de eo quod erat ante mandatum, bene poſſet agi à procuratore cõtra aliũ procuratorem. ſi autem de eo quod poſt contigiſſet, non poſſet: licet actiones competant: ſed ex cauſa intrinſeca cœpit deberi. Si autẽ ex ipſa adminiſtratione, non ante eſt actio quàm finita ſit ipſa adminiſtratio: vt & diximus in tutela: vt infra de tute. & ratio. diſtr. ſi tutor. i ſi. &. l. ſeq.

QVI duos procuratores omnium rerum ſuarum reliquit, niſi nominatim præcepit vt alter ab altero pecuniam petat: non videtur [g] mandatum vtrilibet eorum dediſſe.

XLVIII. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

ITaque ſi hoc ſpecialiter mãdatum eſt: tunc excipiente eo cum quo agitur, *Si non mihi* [h] *mãdatum ſit, vt à debitoribus peterem:* actorem ita debere replicare: *Aut ſi mihi mandatum* [i] *eſt vt à te peterem.*

Procurator non poteſt facere conditionẽ domini deteriorem, ſed meliorem ſic. h. d. cũ l. ſeq. Bartolus.

XLIX. PAVLVS libro quinquagẽſimoquarto ad Edictum.

IGnorantis domini conditio deterior per procuratorẽ fieri non debet [k].

L. GAIVS libro vicenſimoſecũdo ad Edictum prouinciale.

QVacunque ratione [l] procurator [m] tuus à me [n] liberatus eſt, id tibi prodeſſe debet.

Qui poteſt in integrum reſtitui, non eſt idoneus defenſor: & reſtitutio principalis prodeſt fideiuſſori. Bartolus.

QVidus.] *CASVS.* Hæc lex cum ſuperiori continuatur: & eſt caſus talis: Cõſtitui duos procuratores, puta Titiũ & Seiũ: an Titius poſſit exigere ab illo? Dicitur quòd nõ, niſi ſpeciale habeat mandatũ: & ſi exigat, & alius excipiat quòd ſit procur. ſicut & ipſe, & ꝙ ipſe bene poſſet exigere ſi non eſſet procur. ſicut & ipſe: dicit quòd habens mandatum replicabit de ſpeciali mandato, dicens, tu bene exciperes ni. ſi haberem ſpeciale mandatum. Viuianus.

g *Non videtur.* ſed contra ſupra. l. proxi.

h ITaque. *Si non mihi.* verba ſunt exceptionis.

i *Mandatum eſt.* ſcilicet ſpecialiter. & ſic no. ſpeciale hoc caſu deſiderari mandatum: vt dixi plene ſupra eo. Pompo. in prin. Item no. quòd aliàs eſt non, in litera: aliàs non eſt, non: & ſunt verba hæc replicationis.

k IGnorantis. *Non debet.* niſi in tribus caſibus: quando ſcilicet eſt in rem ſuam: & quãdo ſpeciale habet mandatum: & quando generale, ſed habet liberam adminiſtrationẽ: vt infra de iureiu. l. iuſiurandum. ij. §. fi. &. l. ſeq. & ſupra de pact. l. reſcriptum. §. ſi. &. l. ſeq. quæ ſunt cõtra. Sed certe nec tunc quando generalem habet adminiſtrationem & liberam, poteſt donare: vt ſupra de pactis. l. contra iuris. §. ſi filius. ſed licet deteriorem facere nõ poteſt, tamen meliorem ſic: vt infra. l. proxi.

QVacunque.] *CASVS.* Quocunq; modo tuum procura. libero, hoc tibi proderit: hoc eſt videor te liberaſſe. Viuia.

l *Quacunque ratione.* ſiue ipſo iure, quod ſit multis modis: ſiue per exceptionem pacti vel aliam. aliud ſi non ratione, ſed contra rationem, vt per dolum vel metum vel ſimilẽs modos: quia non videtur hoc ei commiſſum: ſed vt bona fide faciat ſic, vt infra de condict. i. ade. l. ſi procurator. in prin. &. §. Celſus. in fin. ſed videtur quòd pactum non valet: quia tunc demum valet cũ principaliter ei prodeſt cui fit: vt ſupra de pac. l. fideiuſſoris. ibi, neque enim &c. quæ eſt cõtra. Sol. & hic intereſt procuratoris: quia mandati tenetur ſi non quæſiuit quod potuit: vt arg. C. ar. tu. l. quicquid.

m *Procurator.* ergo procuratorio nomine. *ADDITIO.* Bal. in. l. j. in fin. C. de ſen. & interlo. om. iudi. dicit iſtam glo. non eſſe alibi ad iſtud propoſitum quòd quando in ſententia dicitur, Cõdemno Titium procuratorem: perinde eſt ac ſi diceret procuratorio nomine. Bolog.

n *Mihi.* ſcilicet creditore tuo.

Minor.]*CASVS.* Dicit lex iſta quòd ſi minor vigintiquinque annis velit aliquem defendere, quòd non poteſt procur. eſſe nec defenſor: cum & ipſe minor & eius fideiuſſ. reſtitui poſsit. [*QVONIAM.*] Certum eſt quòd maritus in id quod facere poteſt, condemnatur: vt.j.ſo.ma. maritum. vnde pone: vir conſtituit procurat. ad ſuam defenſionē, cum actione de dote cōueniretur. ſol. mat. nunquid procur. condemnabitur in id quod facere poteſt vir? Et reſpon. quòd ſic. [*IS QVI.*] Cuiuſcunq; dignitatis ſit is qui defendit, ſatisdare debet iud. ſol. aliàs defendere nō videtur: vt in duabus ll. ſe. quæ continuātur cum iſta. Viuianus.

a *Minor exiſtat.* i. exiſtere velit: quod eſt cū intereſt eius, vt quia ſit obligat⁹. ſed certe imò hoc ipſo quòd implicatur: vt infra de mino. l. minoribus.

b *Poſsit.* quando eſt hoc quòd poteſt reſtitui, & quādo non? Reſpon. poteſt quādo ſine mandato, vt patet hic: quia dicit, defenſor non poteſt quādo habet mandatum: imò qui mādauit, ſibi imputet: vt.j. de mino. l. cum mādato. hoc nō placet: quia lex illa in negotiis loquitur: & hic nō habet legitimam perſonam: vt. C. qui legi. per. l.j. &.ij. & j. de leg. tut. l. fi. ſed dic quòd quādoq; etiā ſine mandato defendens non reſtituitur, vt ſi pro patre vel matre vel ſimilibus interueniat defenſor in ſubſidium: vt. ff. eo. l. fœminas. &.j. de tu. & ra. diſt. l.j. §. ſed nōnullos. & de admin. tu. cum plures. §. cum tutor. ibi, in primis. & de li. ho. exh. l. iij. §. ſed ſi mulier. his enim caſibus iure communi eſt vſus: vnde non reſtituitur: vt.j. de iureiur. nam poſtea. §. ſi minor. & C. de in integ. reſt. mi. l. non videtur. & C. eo. exigendi. in fi. Item quid ſi fideiuſſor animo donandi pro eo interueniat: an erit tunc idoneus? Reſpon. non: vt C. qui le. per. l.j. & ij.

aſſa gloſſ. ſing. ſaida Bald. & Angel.

Minor. 25. annis an poſsit eſſe procurat.

c *Non eſt.* Hic habes ergo quòd minor. xxv. an. non poteſt eſſe procurator: vt. C. eod. l. exigendi. in medio. l. Sed contra. inſtit. qui ma. non poſſ. §. eadē lege. & infra de manu. vin. l. ſi collactaneus. Sol. in illis. ll. ad negotia erat: hic ad iudicia prohibetur. nā & ſeruus ad negotia poteſt eſſe, ſed ad iudicia non: vt. ff. eo. ſeruum. Item contra. C. e. l. exigendi. in fin. Sol. ibi damnandus erat abſens: quia lis erat in eum conteſtata. hic non, ſecundum Irn. vt arg. ſupra eo. nō ſolum. §. fi. Sed quomodo ibi fuit admiſſus? aut enim quaſi procurator patrem defendere volebat, & tunc non debet admitti, quia perſonā nō habet legitimam: vt. C. ſi aduerſus iu. l. cum & minores. &. C. qui legit. perſo. lege ſecunda. Itē quia & ipſi & fideiuſſoribus ſuccurritur: vt hic dicitur: maxime ſecundum noſtram ſentētiam: qui dicimus procuratorem quandoque interuenientem debere damnari: vt. ff. e. l. qui proprio. in princ. diximus. aut allegando cauſas abſentiæ: & tunc quilibet debet admitti: vt. ff. e. ſeruum. §. publicè. dic ergo quòd ſpeciale fuit ibi vt pro parte admitteretur: quia in hoc caſu iure communi eſt vſus: vt hac lege modo notaur: & ſic nō reſtituitur ibi, maxime ne lex videatur homines decipere quæ facit eū admitti: vt ar. C. de his qui ve. æta. impe. l.j. Alij dicūt quòd ibi reſtituitur, vt hic, quod eſt falſum.

d *Succurritur.* imò videtur quòd licet ſibi ſuccurratur, fideiuſſores tamen teneantur: vt.j. de arbi. l. ſi pupillus. quæ eſt contra. Sol. ibi loquitur quando fideiuſſit in rem minoris: hic non. vel verius ibi non reſtituitur pupillus: quia nec tenebatur niſi naturaliter: & ideo fideiuſſoribus nō ſuccurritur: aliàs iuuaretur. Itē cōtra. C. de fideiuſ. mi. l.j. &.ij. j. reſpō. &.j. de mino. l. in cauſæ. j. in prin. Sol. P. dixit quòd hic fuit minor dolo inductus: quod nihil eſt: quia cum nec fuerit hic admiſſus, nō poteſt dici etiam de facto quòd fuit dolo inductus. vel ibi ſciebat ſe pro minori fideiubere: hic autē credebat eum eſſe maiorē. ſed hoc non valet: quia hoc caſu nō deberet fideiuſſori ſubueniri in necem creditoris: vt. d. l. in cauſæ. Alij dicunt hoc in iudiciis: ſed leges contrariæ in cōtractibus. & hoc non valet: quia idē debet eſſe vtrobiq;: vt. C. ſi tut. vel cu. inter. l. ij. Tu ergo dic: aut minore reſtituto datur in alium regreſſus: & tunc ſibi & fideiuſſori ſuccurritur: vt fuit hic. nā minore reſtituto remanet actio creditori contra debitorem ſuū quem defendere volebat minor. ſic & in minore qui hereditatē adiuit, & creditoribus hereditariis fideiuſſorē dedit. nam ſi reſtituitur & repudiet, reſeruatur actio in eum qui heres erit: & ideo fideiuſſori ſuccurritur: v.j. de admi. tut. l. ij. & de adquiren. hered. ſi pupillus. in fin. aut in aliū actio creditori nō ſeruatur, & tūc diſtinguitur an dolo aduerſarij inducitur minor: & tunc etiā fideiuſſori ſuccurratur nō vt minori, ſed vt ſua reſtitutio ſibi proſit: vt. C. de fideiuſ. mi. l. ij. ibi, verum &c. &.j. de except. l. exceptiones. ij. §. rei autem. imò & ſi minor non curaret reſtitui, fideiuſſor tamen iuuaretur: vt.j. de cōtra tabu. ſi poſt mortē. §. fin. aut non fecit dolū aduerſarius: & tunc fideiuſſor nō iuuatur: vt in cōtrariis legibus. Itē quid ſi ad agēdum minor cō ſtituitur procurator? Reſpon. idē: vt arg. C. qui le. per. l. ij. vel dic contra, quòd tunc nō poſsit reſtitui: & ſibi imputet qui eum cōſtituit: vt infra de mino. cum mandato. prima verior.

LI. VLPIANVS libro ſexagēſimo ad Edictum.

MInor vigintiquinque annis ſi defenſor exiſtat [a], ex quibus cauſis in integrū reſtitui poſsit, [b] defenſor idoneus non eſt: [c] quia & ipſi & fideiuſſoribus eius per in integrum reſtitutionē ſuccurritur [d]. Quoniam tamē defendere eſt eandē vicē quam reus ſubire [e]: defenſor mariti in amplius q̄ maritus facere poſsit [f], non eſt condemnandus. Is qui ſuſcepit defenſionē, etſi locupletiſsimus [g] eſt,

LII. PAVLVS libro quinquagēſimoſeptimo ad Edictum.

ET ſi conſularis ſit,

LIII. VLPIANVS libro ſexagenſimo ad Edictum.

NOn videt̄ defendere, niſi ſatiſdare [h] fuerit paratus.

LIIII. PAVLVS libro quinquagenſimo ad Edictum

NEque fœmina, [i] neque miles [k], neque qui reipublicæ cauſa abſuturus eſt, aut morbo perpetuo tenetur, aut magiſtratum initurus eſt, aut inuitus iudicium pati non poteſt [l], idoneus defenſor intellegitur.

Tutores qui in aliquo loco adminiſtrauerunt, eodem loco & defendi debent [m].

Vtilis præfertur directæ. Bar.

LV. VLPIANVS libro ſexagenſimoquinto ad Edictum.

PRocuratore in rē ſuam dato, præferendus non eſt dominus procuratoris in litē mo-

e *Quam reus ſubire.* Not. Qui eandem perſonam repræſentat, eadem habet & priuilegia: vt infra pro ſocio. l. verum. §.j. & de dam. inf. ff. l. qui bona. §. pen. & ſupra eo. ſed & hę. §. defendere. & infra ſol. ma. l. alia. Sed argu. contra infra de admini. tuto. l. ex pluribus. *ADDITIO.* Pro declaratione huius glo. cum dicitur quòd defenſor repræſentat per omnia vicem eius quem defendit: hoc intellige in defenſore voluntario. nam qui defendit ex neceſsitate, etiā ex ſua perſona poterit defenſionibus vti vt. l. idē nque. § generaliter. infra manda. cum concor. ſecūdum Bartolum.

f *Poſsit.* habita ratione ne egeat: vt infra de regulis iuris. l. in condemnatione. in principio.

g *Locupletiſsimus.* Hic eſt arg. contra. C. de epiſc. audiēn. l. de creationibus. § j.

h *Non videtur. Satiſdare.* ſcilicet iud. ſol. nemo enim alienæ litis &c. vt ſupra eo. l. qui proprio. §. qui alium. & inſtitu. de ſatiſda. §. fin. & infra de mino. quòd ſi de ſpeciali. in fin. & infra de iudi. recte. & infra rem ra. ha. l. actor. & infra de reg. iur. qui rem. ſecus in tutoribus & curatoribus: vt. C. de adminiſtra. tuto. l. fi. §. defenſionem.

i *Neque fœmina.* niſi in caſibus: vt ſupra eo. fœminas. & dic vt ſupra de ſtatu ho. l. in multis.

k *Miles.* ſcilicet armatæ militiæ, niſi in caſu: vt. C. eo. l. qui ſtipēdia. & in alio: vt. ff. e. filiuſfa. §. veterani. & idem dicitur in milite cœleſtis militiæ: vt in ſacerdote & clerico quolibet in ſacris ordinibus poſito: vt in authen. de ſan. epiſ. §. deo autem. ibi, aut procuratorem litis. & in glo. cauſis. col. ix. niſi in caſu ſimiliter vt. C. de epiſ. & cleri. l. placet. vel dic prædictum. §. alium loqui in ſpecialibus caſibus quos ibi ponit in textu.

l *Non poteſt.* quia eſt factus conſul, vel alterius [b] iuriſdictionis: vt ſupra de in ius vocan. l. ij. & ſupra de iuriſd. om. iu. l. fi. multo magis nec ille qui etſi vellet pati iudicium, non poſſet: vt illuſtris, & ſuperilluſtris: vt. C. eo. l. quicunque. & in authen. vt ab illuſtri. §. j. coll. v.

b Bald. hic dicit iſtam glo. ſing. ad hoc quòd defenſor nō poteſt aſſumi ſi ſit iuriſdictionis extranea. Bolog.

m *Debent.* cum enim ipſi debeant ibi reſpondere: vt infra de iud. heres. §. j. & defenſor ibi defendet: vt hic, & argu. ſupra eod. ſed & hę. §. non ſolum.

Procuratore.]*CASVS.* Habebam actionem quandam contra Seium: & illam ceſſi Titio: & cum conſtitui procura. in rem ſuam: poſtea quis noſtrum ſit præferendus: quæritur. Et reſpon. quòd procura. præfertur. Viuianus.

a *Suſcipiendam.* hoc verum eſt ſi litem conteſtatus eſt procurator: vel partem debiti accepit: vel denunciauit debitori ne ſolueret domino. aliàs dominus præferret, ſi vellet: vt. C. de nou. l. tertia. Item contra. huic. l. ſ. eod. l. ſi actor. Solu. ibi in procuratore rei: hic actoris. Item not. hic præferri eũ qui habet ius vtile, ei qui directũ habet: vt ſupra de pact. ſi cũ emptore. &. C. de noua. l. iij. & infra quib[a] mod. pig. vel hypo. ſolu. ſicut. §. ſecundo.

Ad rem.]CASVS. Aliquis conſtituit me procur. ad aliquam rem mobilem petendã. quæritur an poſsim agere ratione illius rei act. ad exhibendum. Et reſpon. q̃ ſic poſſum. Viuianus.

b *Ad rem mobilẽ.* bene dicit de mobili. nã pro immobili non poteſt agi ad exhibendũ: vt. C. quãdo & quibus quarta pars deb. l. ij. §. j. libro x.

amiſerit.

c *Recte aget.* cum ſit illius actionis præparatoria. cui ergo mandãtur ſequẽtia, & præcedentia videntur mãdata per quæ peruenitur ad ea: vt hic, & infra eo. l. ad legatum. & ſupra de iur. om. iu. l. ij. Sic ecõtra cui mandantur præcedentia, & ſequẽtia videntur mãdata: vt infra. l. prox. & ſupra eo. l. qui ꝓprio. §. item quæritur. &. C. eod. l. inuitus. & infra de condic. indebi. l. indebitum. in glo. videri.

Qui procuratorem.]CASVS. Te procur. conſtitui vt ſtatim ageres quandam cauſam quam habebam aduerſus Titium. quid tibi videor mãdaſſe: quæritur. Et reſpõ. q̃ cauſam agas: & ad finem & effectum perducas. Vel poteſt aliter poni exemplum: quia conſtitui te procur. vt litiges coram quodã iudice qui forte erat amicus meus: vnde ſperabam q̃ ſententia pro me daretur. finita eſt adminiſtratio illius iudicis, & alius ſucceſſit loco illius. nũquid videor tibi mãdaſſe vt corã iſto ſubſtituto agas? Et reſpõ. quòd ſic: quanquã ſit iſte primus intellectus: vnde ageres coram iſto ſubſtituto. [SI QVIS.] Litem tecum habebam: & conſtituiſti pro ea procura. qui procura. eſſe nõ poterat: quia forte erat miles: & aduerſus eum non excepi: ſed litẽ forte ſum conteſta. poſtea volo eum repellere, non poſſum. Viuian.

d *Peragere.* id eſt ad effectum ducere vſq; ad finem. Et eſt hæc ratio conuerſa ſuperioris legis: vt ibidem diximus. Sed nunquid qui delegat iudicem vt cognoſcat, definitionem committere videtur? Reſpon. non, vt arg. C. ad legem Corn. de fal. Lvbi. & pro hoc etiam poſſet induci. C. de iudi. authen. ad hæc.

e *Si quis omiſerit.* ſciens vel ignorans, non curo.

Exceptio procuratoria amplior eſt.

f *Procuratoriam.* hæc eſt duplex: vel quòd non ſit procurator: vt infra man. l. ſi fideiuſſor. j. §. quædam. vel quòd nõ poſsit eſſe vel fieri procurator: vt infra de proba. l. in excep. §. ſed & ſi procuratoriam. idem dicas ſi omiſerit petere cautionẽ de defendẽdo, & in qualibet ſimili idem: vt. C. de proba. l. exceptio. &. C. de excep. l. penul. & fin. ſed in prima quando non fuit procura. non habet locum hæc lex: vt. C. eod. l. licet.

Procurator.]CASVS. Si aliquem conſtitui procur. & cõceſsi liberam & generalem adminiſtrationem: procur. omnia poterit facere vt dominus. nouare enim poterit, & permutare, & ſoluere debita creditoribus. Viuianus.

g *Procurator.* ſed & his duabus legibus cõcor. j. de ſolu. l. quodlibet. ſed contradicit. j. e. procurator totorũ. &. l. mandato. & infra de iureiur. l. iuſiurãdum. ij. §. fin. &. l. ſequent. & ſupra de pactis. l. nam & nocere. &. j. de ſol. l. hoc iure. Solu. hoc verbum libera, quod hic ponitur, tollit illud cõtrarium. Item licet habeat liberam, nõ poteſt tamen donare: vt infra de dona. filiusfa. §. itẽ videamur. vel forte ibi non habet liberam.

uẽdã, vel pecuniã ſuſcipiẽdã[a]. Qui enim ſuo nomine vtiles actiones habet, rite eas intendit.

Cui committuntur ſequentia, videntur committi antecedentia. Bartolus.

LVI. IDEM libro ſexagenſimo-ſexto ad Edictum.

AD rem mobilem[b] petendã datus procurator, ad exhibendum recte aget.[c]

Procurator datus ad agendum, intelligitur ad litem perficiendam. Bar.

LVII. IDEM libro ſeptuagenſimoquarto ad Edictum.

QVi procuratorem dat vt conteſtim agat, is intelligendus eſt permittere procuratori & poſtea litem peragere.[d] Si quis remiſit[e]* exceptionem procuratoriam[f], non poterit ex pœnitentia eam opponere.

Procurator cum libera poteſt omnia facere quæ dominus facere poſſet: & etiam alienare ſi donationem non contineat. h. d. tex. cum glo.

LVIII. PAVLVS libro ſeptuagenſimoprimo ad Edictum.

PRocurator[g] cui generaliter libera adminiſtratio rerum commiſſa eſt, poteſt exigere: aliud pro alio permutare.

LIX. IDEM libro decimo ad Plautium.

SEd & id quoque[q] mandari videtur, vt ſoluat creditoribus.

Procurator generalis ſine libera non poteſt tranſigere.

LX. IDEM libro quarto Reſponſorum.

MAndato generali[h] nõ cõtiperi etiam trãſactionẽ[i] decidendi cauſa interpoſitam: & ideo ſi poſtea is qui mandauit, tranſactionem ratam non habuit[k]: non poſſe eum repelli ab actionibus exercendis[l].

In procuratorem ſimplicem non ſit executio iudicati ſecus in defenſorem. Bartol.

LXI. IDEM libro primo ad Plautium.*

PLautius† ait[m]: procuratorem[n] damnatum nõ debere conueniri, * niſi aut in rem ſuã[p] datus eſſet, aut obtuliſſet ſe, cum ſciret cautum[q] non eſſe: omnibus placuit. Idem erit

Mandato.]CASVS. Alicui puta Titio generalem adminiſtrationem conceſsi. nunquid poterit trãſigere? Et dicitur quòd non: & ſi tranſactio ſit, non tenebit. hæc vera ſunt niſi ratum habuero quod per eum geſtũ eſt qualitercunque. nam ſi nõ habui ratum: ſi agam, non repellar. Viuianus.

h *Mandato generali.* ſcilicet trãtum. & ſic nõ ob. ſupra eodẽ. l. procurator cui.

i *Tranſactionem.* nec pignoris remiſsionem: vt infra quibus modis pig. vel hypo. ſol. ſi cõſentit. §. j. Accurſius.

k *Nolebat.* alioquin contra: vt infra rem ra. l. ſi ſine. §. quod ſi procurator.

l *Exercendis.* vt hic, & C. eod. l. ſi procurator. &. C. de tranſac. l. tranſactionis. Sed quomodo non præiudicat: vt. C. de tranſac. l. præſes. Reſpon. hic forte non habebat generalẽ vel liberam: vel aliud in ꝓcuratore, & aliud in tutoribus & præſidibus & ſimilibus: vt dicta. l. præſes. qui habent liberam.

PLautius.] CASVS. Ad defendẽdũ bonis procur. datus ſuccubuit: an in bonis procur. executioni ſententia eſſet danda vel demandanda, inter partes erat quæſtio. Et reſpõ. quòd non: ſed in dominum ſit executio: niſi in tribus caſibus. Primus eſt quãdo procura. in rem ſuam eſt. Secundus, quãdo obtulit ſe defenſioni dicẽs ſibi fuiſſe mãdatum, & nõ erat. Tertius eſt, ſi in veritate nullum habuit mandatũ: tamen iſte defenſor ſatiſdedit: & ſic facias cõſtructionẽ. Plautius ait, ſcilicet hoc quod ſequitur. & incipias conſtructionem in fin. omnibus placuit, &c. Viuianus.

* *Quid ſibi velit inſcriptio ad Plautium, vide Ant. Aug. lib. 1. cap. 6.*

† *Bald. hic dicit iſtum tex. ſing. ad hoc quòd falſus procurator obligatur ex proceſſu per eũ agitato: cũque tamen nõ eſt ſtandũ, ſecundũ Bolo. hic.*

m *Plautius ait.* ſcilicet recitando quod ſequitur: quod omnibus placuit.

n *Procuratorem.* id eſt procurantem aliena negotia. large enim ponitur etiam pro eo qui mandatum non habet: vt patet per ſequentia. & ſic impropriè: vt. ſ. eod. l. j. & pro eo qui habet. Et ſic no. quòd verbum ſemel poſitum propriè & impropriè ponitur: vt ſupra de offi. proconſ. & lega. l. ij. in prin.

o *Conueniri.* ſcilicet actione in factum: ſed ex ſtipulatu ſic: vt ſupra eod. l. ſi procurator. §. fin. quæ eſt contra. ADDITIO. Tu dic ſecundum Barto. quòd ſententia non mandatur executioni contra procuratorem, ſed ex vigore promiſsionis factæ per eum de iudicato ſoluendo poterit conueniri & exigi, vt in contrario.

p *Niſi aut in rem ſuam.* ſed qualiter ex parte rei ſit procurator in rem ſuã? ex parte enim actoris cõſtat: vt. ſ. e. ſi quis in rem ſuã. ſed dic in reo ſic fieri, ſcilicet quòd vendam & cedam alicui hereditatem in qua ſunt creditores: vt infra de condic. inde. l. fin. §. Titius. Item in duplicibus iudiciis: vt ſi cedam alicui tale ius. nã cum ego eram actor & reus, videor hoc idem ceſsiſſe: vt infra de iudi. l. in tribus. Item pone exemplum vt infra de noxa. de illo. §. fin. &. l. ſeq. &. j. de peti. hered. ſed & ſi lege. §. item ſi rem. verſi. quid tamen. &. l. etiam. §. pe.

Procurator in rem ſuã ex parte rei dicitur.

q *Cautum.* id eſt mandatum ei non eſſe: ſed ipſe allegabat ſibi mandatum eſſe, & ſic mẽtiebatur: ſed in inferiori caſu idem erit etiam cum nõ allegabat, ſecundũ Ioan. Vel dic quòd primo hoc caſu fuit admiſſus ſine ſatiſdatione aſſeuerando ſatiſdatũ eſſe in alio caſu cum ſatiſdatione. Vel tertio hic cum dominus cauerat: ibi cum procurator. Sed hoc nõ placet: quia ſi dominus ſatiſdediſſet, ipſe cõueniretur ac ſi mandaſſet, vel ratum habuiſſet. Alij dicunt quòd habebat mãdatum non pro eo, tamen erat ſatiſdatum: vnde poterat defenſionẽ recuſare. Sed nec hoc placet, quia vt ſatiſdaret, videtur ei mandatum: vt ſupra eodem. l. ad rẽ mobilem. prima ergo & ſecunda verior eſt.

a *Idem erit obſeruandum.* vt cõueniatur ſicut in duobus præmiſſis caſibus: vt hic, & infra de mino. l. cum qui.

b *Defenſoris loco.* id eſt ſine mandato defendit. Quid ſi cũ mandato, ſed præſtita ſatiſdatione à ſet Reſpõ. dominum conueniri actione in factum: ſed procuratorem ex ſtipulatione: vt. j. de re iudi. l. iiij. in princ.

c *Obtulerit.* non allegando mandatum.

AD legatum.] *CASVS.* Rem aliquã mihi legaſti, & eã mihi petij tradi actione ex teſtamẽto. ſi heres tuus negauerit legatum, & tabulas teſtaméti exhibere noluerit: an poſſit procurator intẽdere interdictũ de tabul. exhib? dicitur quòd ſic: nec ei obſtabit exceptio quòd ei non fuerit mandatum. Viuia.

d *Ad legatũ.* Hic poſſum notare quod dixi ff. eo. l. ad rem. Itẽ not. hic quòd ſufficit fieri iuxta mãdatum, vel ſimile: vt. j. man. l. fin. §. fi. & infra ad Trebell. l. mulier. j. §. Sæuola.

PRocurator totorum.] *CASVS.* An poſſit procura. cui eſt cõceſſa totorum bonorũ adminiſtratio, ſeruos vel alias res alienare? non poteſt.

e *Procurator totorum.* ſecus ſi vniuerſorũ: vt infra de adqui. re. do. l. qua ratione. §. nihil. verſic. qua ratione. & in glo. libera. & inſtit. de re. di. §. vẽditæ. verſic. nihil. & ſupra eo. l. procurator cui. ſecundum M. quæ ſunt contra. ſed tu dic ſecundũ Io. quòd nõ eſt in hoc vis, ſed in hoc an non habeat liberam, vel ſpeciale de hoc mandatũ: vt tunc alienare nõ poſſit: vt hic, & ff. de offi. procu. Cæſt. l. j. §. j. & C. eo. l. procuratorem. & ſupra eo. l. mãdato. & l. ignorantis. & j. de pec. l. qui peculij. an habeat liberam: vt cũc poſſit, vt in dictis contrariis, & C. quod cum eo. ſi liberam. & infra de rei vin. ſi quis hac. §. fina. Accurſius.

Procurator an poſſit rẽ domini ſui alienare.

f *Speciali.* id eſt expreſſo. ſic. C. de neg. geſt. l. negotium. & ideo ſic dico quòd etſi non ſit ſpeciale, ſed generale: dum tamen habeat liberã, poteſt: vt modo dixi. Et quod dicit alienare, dic ſcilicet trãſferẽdo dominium: vt accipitur hoc verbum. C. de fun. do. l. j. ſed obligare poteſt etiã non habens liberam, ſi modo cõſueuit dominus talia facere, ſecundum Azo. vt infra de pigne. act. l. ſolutum. §. fi. & l. vel vniuerſorum. Accurſius.

Procurator domini obligare poteſt.

g *Corrumpi.* quæ poteſt diſtrahere: vt hic, & C. de admini. tu. l. ex quæ. in fi. & infra ad Trebell. mulier. j. §. ſed enim.

IS cuius.] *CASVS.* Conſtitui procuratorem, vt me in iudicio quo actor me voluit conuenire, defenderet. ante litem cõteſtatam an poſſum petere vt in me transferatur iudicium, quæritur. & reſpondetur quòd ſic, ante lit. conteſta. poſſum petere remoueri procur. & cauſa cognita. & ſubintelligas, maxime: quia idem eſt & ſine cauſæ cognitione: vt ſupra eodẽ, ante litem cõteſtatam. vbi de hoc notatur. Viuianus.

h *In præſentia.* id eſt coram iudice.

i *Cognita.* imò videtur etiam ſine cauſæ cognitione: vt ſupra e. l. ante litem conteſt. licet poſt litem cõteſt. exigatur cauſæ cognitio: vt. ff. e. l. poſt litem. & C. eo. l. procuratoribus. & l. nulla. Sed reſpon. hic ſubaudi maxime. Vel dic quòd etiam ante litem conteſt. inſpicitur aliqua cauſæ cognitio, ſcilicet an ſit in rẽ ſuã: vt ſupra. e. l. procuratore. ſed etiam vertitur tũc in cauſæ cognitione id quod eſt. C. de noua. l. iij. Item etiã ſi ſit ſimplex, inſpicitur an ille q remouere vult, & ipſe litigare, ſit illuſtris vel ſimilis qui per ſe nõ poſſet agere: vt. C. eo. l. quicunq;. vel ſi pupillus ſit. Item inſpicitur an ſe pro hoc in aliquo iudicio obligauerit: quia id abeſſe videtur: vt. j. titu. ij. ſi quis mandato. Accur.

SI procuratorem.] *CASVS.* Procurator meus agebat Mutinæ contra Seium, & petebat centum: Seius volebat vt procu. ſatiſdaret me ratum habiturũ quòd Bono. eſſem. an ab iſta ſatiſdatione procur. releuare poſſim, quæritur. & reſpon. quòd ſic. Item literas ad Titiũ miſi, & ei ſignificaui quòd talem ordinaueram procuratorem, & ad talem cauſam: & quod cũ eo actũ fuerit, ratũ habebo. vnde ſi poſtea procu. reuocare velim, & reuocem aduerſario & iudice ignorãtibus: nihilominus quod cũ eo geſtum eſt, ratum habendum erit à me domino. Viuianus.

Procurator de cuius mandato conſtat, nõ caret de rato. Item renocatio mandati qua in notitiam iudicii vel aduerſarii non peruenit, iudicium nullum non reddit. Bar.

LXV. IDEM libro ſingulari de Euremeticis.

SI procuratorem abſentem[k] dominus ſatiſdatione[l] releuare velit, literas ſuas ad aduerſarium[m] dirigere debebit, quibus ſignificet quem aduerſus eum procuratorẽ, & in qua cauſa fecerit: ratúmque[n] ſe habiturum, quod cum eo actũ ſit. hoc enim caſu literis eius adprobatis velut præſentis procuratorẽ interuenire intellegẽdum [o] eſt. Itaque & ſi poſtea mutata voluntate, [p] procuratorem eſſe noluerit, tamẽ iudicium quo quaſi procurator expertus eſt, ratum eſſe debet.

Electio facta per procuratorem ita conſumit ius eligendi, ſicut ſi facta eſſet per dominum. Bartolus.

LXVI. PAPINIANVS libro nono Quæſtionum.

SI is qui † Stichum vel Damã, [q] vtrum eorũ ipſe vellet, [r] ſtipulatus eſt (&) ratum habeat [q] alterum [r] procuratorio nomine Titius petit: facit vt res in iudicium deducta videatur: & ſtipulationem [s] conſumit. [t]

Procurator qui pro emiſſione promiſit, tenetur finito officio. Bartolus.

k *Si procuratorem abſentem.* dicitur abſens reſpectu domini qui abeſt ab eo.

l *Satiſdatione.* ſcilicet rem ra. habe. nam illam iudicatum ſol. nihilominus præſtat, etiam ſi milleſies cõſtet de mãdato: quinimmo etiam ſi in rem ſuam ſit procurator: vt. C. de ſatiſda. l. j. in fin. & ff. eo. l. ſeruum. §. fin.

m *Aduerſarium.* melius ſi ad iudicẽ: vt. j. rẽ ratã ha. l. ne ſatiſdatio.

n *Ratúmque.* hæc ſuperflua ſunt: nam præcedentia ſufficiunt.

o *Intelligendum.* literis ergo ſtatur: vt hic, & infra de conſti. pecu. l. quidam. &. C. de man. prin. l. j. & hoc verum quando fuerunt approbatæ: vt hic. ſed an approbatæ videãtur eo ipſo quòd ſigillatæ ſunt ſigillo domini? Aldri. dicit quòd non, niſi approbentur: vt hic. Alij econtra, ſcilicet vt credatur: ar. C. de epi. & cle. l. ſi qua per calumniã. & infra rem ratam ha. l. ne ſatiſdatio.

p *Mutata voluntate.* ante litẽ cõteſtatam: & intellige hoc ignorante aduerſario & iudice. nã ſi vtroq; ſciente, ſecus eſt: vt. j. iud. ſol. ſi ante. & j. de ſolu. cum quis. §. j. & l. vero procuratori. §. fina. arg. contra extra de procur. c. ex inſinuatione. Si autẽ ſciente altero tantum, ſi iudice, ipſo iure non valet ſententia: quia ſciens in non legitimã perſonam tulit ſententiam. ſi parte, ſcilicet actoris vel rei: quia iudex nihil de contingentibus omiſit, valet ſententia: ſed ope replicationis annihilatur ſi reus ſciens eſt abſolutus. ſi vero procurator actoris ſciuit, valet ſententia lata pro reo: vt hic: non contra eum, cum quo ad actorem per nõ legitimam perſonam fuit litigatum. Et hoc lite non cõteſtata: poſtea etiam domino inuito remanet procurator, niſi iuſta cauſa remoueatur: vt. ff. e. l. quæ omnia. ſed & ſi tunc patiatur ſe remoueri: idem erit quod dixi modo. ſ. ante litem conteſtatam.

SI is qui Stichum.] *CASVS.* Mihi Stichum aut Damam promiſiſti, ita vt eſſet electio mea. procur. meus petiit Stichũ. ſi petitionem illius ratam habeam, ſine dubio conſumpta eſt ſtipulatio quo ad Damam. Viuianus.

q *Ipſe vellet.* his ſcilicet verbis, quem voluero. vel etiam verbo, volam: & ideo non variatur hic talis caſu: quia lis erat cõteſtata: vt infra de verborum obliga. ſi quis ſtipulatus. in principio.

r *Alterum.* puta Stichum.

s *Stipulationem.* id eſt electionem ſibi ſtipulatione conceſſam. nam non licet ei poſtea variare, & Damam petere: ſicut ſi nec ipſemet egiſſet. & hoc dicit hic Ir.

t *Conſumit.* quantum ad priorem formam ex qua petere potuit

† *Bald. hic dicit iſtum text. ſing. ad hoc quòd electio per procuratorẽ facta valet: vno addito quod idẽ volunt Bart. hic idẽ in. l. ſi ita ſtipulatus fuero. de ver. obli. & Ful. in l. 1. qui admit. ad bo. poſ. Bolo.*

vtrum vellet.licet enim reus ante litem contestatã possit variare quotiens vult,vt infra de ver.oblig.l.eum qui certarum.§.fin.& est ratio vt ibi:nõ tamen est hoc in actore:vt dictum est.d.l.j.de verb.oblig.l.si quis stipulatus. Vel propriè pone stipulationem consumit,& hoc intelligas,scilicet exactione facta,non contest. lit. vt infra de,constit. pecu.l. item.§.fin. Vel dic, consumit, scilicet absoluto reo si stipulator habeat ratum.

Procurator.] CASVS. Hec lex & sequens quæ cõtinuatur cũ ista, loquitur de ꝓcur.ad negocia constituto.procur.ergo talis prædium meum vẽdidit,& de euictione cauit : postea defiit procur.esse:nũquid adhuc tenetur de euictione? & respon.quòd sic.

a *Procurator*. hac & seq.l.loquitur de procuratore ad negotia constituto.Accursius.

b *Non lesabitur*.sic & in administratore ciuitatis si quid officij tẽpore promisit animo nouãdi, & liberãdi rẽpublicam : vt infra de admi.re.ad ciui. perti. l.iij.§.in eum.sed secus si iudicũ pro alio subeat procurator: nisi in tribus casibus: vt supra eo.l. Plautius. & infra de re iudi.l. iiij. in prĩ. Et est ratio quare aliud in iudicio quàm in contractu:quia qui contrahit,solam intuetur personam venditoris:cum & rem alienam vendere possumus:vt infra de cõtrahen.empt.l.rem alienam.at in iudicio domini potius inspicitur persona.Itẽ in tutelis similiter secus.nã finito officio non tenetur tutor:vt.C.quãdo ex fac.tu.l.j. &.C.de admi. tu.l.cum quidã.& infra quando ex facto tu.vel cura.l.post mortẽ.& j.de euict.l.illud.§.j.quæ sunt contra.Et est ratio: quia illi ex necessitate suscipiunt officium:isti autem ex propria voluntate:vt.C.de nego.gest.tutori. Item tutor publica auctoritate,id est à lege suscipit officium:hic à priuato.

c *Recusat*.dominus etiã recte cõuenietur:vt infra de act.empt. l.Iulianus.§.si procurator. Accursius.

Quod procurator.] CASVS. Procuratorem ad negotia mea constitui,qui ex re mea aliquid stipulatus est. potero quidem hoc petere, velit nolit procurator iste meus:& est hic casus specialis in quo per liberam personam actio quæritur. Viuianus.

d *Ex re domini*.vt fructus & vsuras ex re domini,& quod dicit non refragante,ideo dicit,quia tunc nõ quæreret domino, licet secus in seruo:vt infra de verb.obli.l.seruus vetante.& j.de adqui.re.do.l.etiam inuitis.

e *Stipulatur*.scilicet ipsi domino vel sibi nomine domini dari.

f *Petere potest*.scilicet vtili actione:vt ẽ eo.in causæ.in fin. non directa,quæ per liberã personã quæri non potest:vt.C.per quas personas no.adqui.l.j.& hoc est verum generaliter secundũ M. quòd vtilis per procuratorem quæratur:sed tu dic esse regulare vt nec vtilis nec directa quæratur: sed fallit in casibus quos no. insti.de inuti. stipula.§.si quis alij.in glo. nihil . sed procurator cedere debet eam domino:vt.j.de adqui.pos.l. possessio.§. & si possessio.inter quæ specialia hoc est vnum,quando ex re domini,vt hic.& erit ratio:quia nihil apud eum remanere oportet: vt ẽ eo.l. qui proprio.§. procurator vt in cæteris. Alij intelligunt legem istam quando præsente domino stipulatur: vt.j.de verb. oblig.si procuratori præsentis. Alij dicunt circa iudicia specialia: vt supra si quis cau.l.si procurator.& secundum hanc die legem istam loqui in stipulatione iudicio sisti,vel iudi.sol.

Allio quãdoque per procuratorẽ domino qua ritur.

Paulus.] CASVS. Constitui te procuratorem in causa quam habebam aduersus Titiũ:timebã ne in propria persona mea adesse possem:sed hic respon. Pau.quòd adesse potero. Vinian.

g *Suscipiendam*.non solùm agendam.

LXVII. IDEM libro secundo Responsorum.

PRocurator[a] qui ꝓ euictione prædiorum quæ vendidit, fidem suam adstrinxit : etsi negotia gerere desierit, obligationis tamẽ onere prætoris auxilio non leuabitur[b].nam procurator qui pro domino vinculum obligationis suscepit, onus eius frustra recusat[c].

Ex re nostra quæritur nobis allio per alium.hoc dicit.

LXVIII. IDEM libro tertio Responsorum.

QVod procurator ex re domini[d], mandato non refragãte stipulatur[e], inuito procuratore dominus petere potest[f].

LXIX. PAVLVS libro tertio Responsorum.

PAulus respondit,etiam eum qui ad litem suscipiendam[g] procuratorem dedit,causæ suæ adesse non prohiberi[h].

Procurator in rem suam ex causa lucrativa debet dominum defendere.Bart.

LXX. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

PAter filio suo pupillo tutorem dedit Sempronium creditorẽ[i] suum[k],is[l] administrata tutela[l] reliquit fratrem suum heredem:qui & ipse[m] decessit,& per fideicommissum nomẽ debitoris[n] Titio reliquit:eiq; mãdatæ sunt actiones ab heredibus[o]. quæro,cum tam tutelæ[p] actio,quàm pecuniæ creditæ[q], ex hereditate Sempronij[r] descẽdãt:an non aliter mãdata* actio ei[s] detur, quàm si defendat heredes[t],à quibus ei actiones mãdatæ sunt.Respondi,debere defendere[u].

LXXI. PAVLVS libro primo Sententiarum.

ABsens reus[x] causas absentiæ per procuratorem reddere potest[y].

Per liberam personam alio habita & ius habitum conseruatur.Bart.

LXXII. IDEM libro primo Manualium.

Pater filio.] CASVS. Titio decẽ debebam. decessi quodã filio meo impubere relicto:puta Gaio:cui Titiũ creditorẽ meũ dedi tutorẽ.Titius malè administrauit:& fact[a] est debitor pupilli in. l.& inde ita est debitor & creditor pupilli in. l. tutor decessit,& fratrem suũ heredem instituit. frater similiter decessit,& hoc quod sibi debebatur à pupillo ex persona fratris sui cui succesſerat, legauit Mæuio. Mæuius agit cõtra pupillum iam factũ adultum pro illis. l. dicit Gaius quòd ille tutor tutelam malè administrauit: vnde vult eum conuenire : & petit vt eum defendat. dicitur hic quòd Mæuius debet eũ defendere. Viui *Creditorem*. Quem adhuc hodie potest dare,cum fides approbetur à testatore, secundum Azo. vt instit. de satisda.in princip. Vel dic quòd non potest: vt diximus in authẽ.vt hi qui ob.se hab.perhi.res mi.§.j. col.vj. Item & in hoc est vis si dari non potest,an teneat datio.quidam quòd sic:sed cadit creditor à debito.alij quòd non cadit si sciat, quod est verius:vt in authen.vt hi qui ob.§.j.col.vj.

† *Iste textus quotidie allegatur secundũ Bald. quòd creditor potest esse tutor.*

* *mandati.*

h *Non prohiberi*.Dubium erat ex eo quòd non potest reuocare mandatum lit.cõtesta.vt supra eo.quæ omnia.tamen dicit quòd potest adesse,quia forte timet ne colludatur:vt.j.de inoffi.test.si suspecta.&.C.de liti.auth.nũc si heres.&.j.de appel.l.à sentẽtia.§.si heres.&.l.si proluſorio.& infra de pig.si superatus.

i *Creditorem*. scilicet tutor.

k *Is*. scilicet tutor.

l *Tutela*.male scilicet:ideoque cœpit teneri in centum.

m *Ipse*. scilicet heres.Accursius.

n *Debitoris*.scilicet pupilli,cuius debitor pater fuit.

o *Ab heredibus*.fratris tutoris.

p *Tutelæ*. directa scilicet in centum.

q *Creditæ*.in ducentis. Accursius.

r *Sempronii*.quia Sempronius fuit creditor in ducentis ex mutuo,& debitor ex tutela in centum.Accursius.

s *Mandati allio ei*. scilicet directa. sed si intendat vtilem quam suo nomine habet:vt. C.de lega.l.ex legato.an teneatur tũc defendere:Respon.vt diximus supra eo.si quis in rem.

t *Heredes*. fratres tutoris.

u *Debere defendere*.immo videtur ꝙ non:cum ex necessitate facta heredi sit cessa actio:vt ẽ eo.seruum.§.fin. &.l.seq.quæ sunt cõtra.Sol.hic ex lucrativo ti.in rem suã procurator factus fuit, ibi nõ. Vel hic ex liberalitate propria testãtis. ẽ autẽ ex necessitate,à qua liberalitas est remota:vt.j.de adimen. leg.l.rẽ legatã.

Absens reus.] CASVS. Eram absens.si cõueniar ab aliquo,poteris me defendere in causa ciuili passim:& causas absentiæ allegare in criminali:vt ẽ eo.seruum.§.publicè. Viuianus.

x *Absens reus*.id est accusatus vel conuentus ciuiliter.

y *Potest*. Vt causæ absentiæ tantùm allegentur.si autem velit defendere plene in ciuili,potest.in aliis dic vt supra eo.seruũ. §. publicè. Accursius.

Ex procuratorem.] CASVS. Credis tu quòd officium procuſemper consistat in adquirendo . aliquando enim retinetur ius nostrum per procuratorem.de hoc enim ponit exemplũ duplex:tenebaris mihi actione temporali.vnde cum illa tẽpore foret peritura:quia tempus illud iam fere erat elapsum intra quod debuerat intentari:procur.ac.illam monet, & item est cõtestatus:perpetuatur actio,& retinetur per procuratorẽ istũ.idem est si dum vicinus meus ædificaret,procurator meus nũciauit nouũ opus.nam & in isto casu ius pristinũ,hoc est ius quod mihi propter clandestinũ opus competeret:nunc vi denunciationis pinguius conseruatur:sed forma agendi mutatur.prius enim interdicto

dicto quod clam, nunc quod vi agẽdum eſt. ſimiliter per procu. conſeruatur. Viuianus.

a *Actiones.* adquirimus enim quandoque, vt diximus ſupra eo. l. quod procurator.

b *Conuenias.* vt redhibitoria, vel quãto minoris. & ſic per procuratorem poteſt fieri conteſtatio litis: vt ſupra eo. ſed etiam.

c *Vtile ſit.* id eſt vtiliter cõpetat ſeu efficaciter: directum tamen, vt hic, & l. j. de ope. no. nun. ſi procurator. nã & hoc caſu prohibitio oſtẽdit eũ facere vim: vt magis ex facto deliquentis quàm per liberam perſonam dicatur adquiri: vt infra quod vi aut clã. l. iij. in prin. & l. j. de vſur. l. ſi quis ſolutioni. §. mora. vel dic proprie vtile.

d *Nam & hic.* Reſpõdet taciteæ obiectioni: nõne mihi de nouo datur interdictum? & reſpondet q̃ licet forma agẽdi de nouo quæratur: tamẽ ipſum ius nũciandi prius habebam: vel eram etiã hic acturus quod vi aut clam: & ſic conſeruat quo ad genus: nõ quo ad ſpeciem: & forte etiã alio modo iure poterã prohibere, vt negatoria: & ſic ipſum ius etiã prius competebat.

PEr procuratorem non ſemper adquirimus actiones [a], ſed retinemus: veluti ſi reũ cõueniat [b] intra legitimum tempus, vel ſi prohibeat opus nouum fieri: vt interdictum nobis vtile ſit [c], *Quod vi aut clam*. nam & hic [d] priſtinũ ius nobis conſeruet.

Qui paratus eſt ſoluere, non cogitur iudicium ſuſcipere. Bar.

LXXIII. IDEM libro ſingulari de Officio adſeſſorum. B

SI reus [e] paratus ſit ante litem conteſtatam pecuniam ſoluere [f], procuratore agente [g] quid fieri oportet [h]? nam iniquum [i] eſt cogi eum iudiciũ accipere, propter quod [k] ſuſpectus videri poteſt, qui præſente domino non obtulit pecuniam. Quid ſi tunc facultatem pecuniæ non habuit [l]? nunquid cogi debeat iudicium accipere [m]? Quid enim ſi & famoſa [n] ſit actio? Sed hoc conſtat [o], vt ante litem cõteſtatam præſes [p] iubeat † in æde ſacra pecuniam deponi. hoc enim fit & in pupillaribus pecuniis [q]. Quòd ſi lis cõteſtata eſt: hoc omne [r] officio iudicis [ſ] dirimendum eſt.

† *Bal. in l. cõſtitutũ. in 2. colũ. C. quando & quando iud. repetas ibi tex. ſingu. ad hoc quòd ſolus index ordinarius poteſt abſoluere reum ab obſeruãtia iudicii. de quo vide plene in meis repetitis. Bol.*

LXXIIII. VLPIANVS libro quarto Opinionum.

NEc ciuitatis actor negotium publicum per procuratorem agere poteſt [t].

Ab eo qui profeſtatur aliquid nomine alieno, poteſt peti cautio de rato ſi præmiũ intereſſe cauere.

LXXV. IVLIANVS libro tertio Digeſtorum. C

QVi abſentem emptorem, eundémque poſſeſſorem fundi [u] defendebat, & iudicium nomine eius accipiebat, poſtulabat à venditore fundi vt ab eo defenderetur: vẽditor deſiderabat caueri ſibi, ratã rem emptorẽ habiturum. puto eum vẽditori de rato ſatisdare debere [x]: quia ſi fundum agenti reſtituerit, nihil prohibet dominum [y] rem petere, & cogi vẽditorem rurſus defendere [z].

Inopia rei non excuſat defenſorem qui ſatisdedit: ideo ſi non defendit, ſtipulatio committitur. b. d. hac lex not. quæ eſt ſubtilis & bona. Bartolus.

Conuenire non debet qui ſoluere paratus eſt.

a *Actiones.* adquirimus enim quandoque, vt diximus ſupra eo. l. quod procurator.

b *Conuenias.* vt redhibitoria, vel quãto minoris. & ſic per procuratorem poteſt fieri conteſtatio litis: vt ſupra eo. ſed etiam.

c *Vtile ſit.* id eſt vtiliter cõpetat ſeu efficaciter: directum tamen, vt hic, & l. j. de ope. no. nun. ſi procurator. nã & hoc caſu prohibitio oſtẽdit eũ facere vim: vt magis ex facto deliquentis quàm per liberam perſonam dicatur adquiri: vt infra quod vi aut clã. l. iij. in prin. & l. j. de vſur. l. ſi quis ſolutioni. §. mora. vel dic proprie vtile.

d *Nam & hic.* Reſpõdet taciteæ obiectioni: nõne mihi de nouo datur interdictum? & reſpondet q̃ licet forma agẽdi de nouo quæratur: tamẽ ipſum ius nũciandi prius habebam: vel eram etiã hic acturus quod vi aut clam: & ſic conſeruat quo ad genus: nõ quo ad ſpeciem: & forte etiã alio modo iure poterã prohibere, vt negatoria: & ſic ipſum ius etiã prius competebat.

SI reus] CASVS. Decem mihi debebat: cum illa. x. multotiens petiiſſem, & mihi non redderes: dixi tibi, defende te ſi poteris: quia volo ea mihi dari per ſententiam. nũquid compelletur iſte ſubire iudiciũ? videtur quòd ſic: quia doloſe facit, cum domino non reddidit. ſed duæ rationes faciũt in cõtrarium: quia poteſt eſſe quòd illo tempore eam nõ habebat. Item poteſt eſſe quòd ex famoſa actione petatur, & tandem condemnatus efficeretur infamis. dicit quòd debitor pecuniã debet offerre, conſignare, & deponere officio iudicis ante lit. conteſt. poſt lit. vero cõte. officio cuiuſlibet etiã delegati: & ſic liberabitur. quia ſic debitor pupillaris liberaret. vel dic aliter caſum vt in gl.

e *Si reus.* caſus. ratio pro vna parte, duæ pro alia: & poſtea ſol. dic ergo quòd dominus à debitore pecuniã petiit & tũc noluit ſoluere debitor. vnde per procuratorẽ nunc dominus eũ conuenit, & debitor eã offert, dicens ſe paratũ domino ſoluere: an nihilominus condemnetur? videtur q̃ ſic: quia debitor malitioſe feciſſe videtur cum primo nõ ſoluit. econtra videtur q̃ nõ: quia forte tunc pecuniã non habebat: & quia forte actio eſt famoſa: quibus duobus caſibus maxime eſſet iniquum eum condemnari. ſoluit ergo diſtinguẽdo: aut nõ eſt lis conteſt. & tunc tantũ ordinarius faciet fieri depoſitionem. aut eſt conteſt. & tunc etiam delegatus: cum dominus litis poſtea ſit factus delegatus.

f *Soluere.* ſ. domino, qui tamen primo ei noluerat ſoluere.

g *Agente.* id eſt agere volente.

h *Oportet.* ſcilicet quæritur. & reſpon. nam iniquũ &c. q. d. ſuſpectus eſt qui præſente domino pecuniam nõ obtulit. nam calumnioſe videtur faciſſe: ſed propter hoc quòd poteſt videri ſuſpectus, iniquum eſt eum cogi accipere iudicium. Vel dic ſecũdum Io. ſubaudiri etiã. q. d. nam iniquũ eſt etiam cogi eũ ſuſcipere iudiciũ qui præſente domino pecuniã nõ obtulit: propter quod. i. quia nõ obtulerat pecuniã, poterat videri ſuſpectus, forte quia falſos nummos daret. Et ſic not. iniquum eſſe eum cõueniri qui ſoluere vult: vt hic, & infra de iudi. ſi debitori. & infra iudi. ſol. ex iudicatum. & inſti. de perpe. & tempo. ac. §. ſi.

i *Iniquum.* ratio quare non ſit condemnandus.

k *Propter quod.* ſubaudi hoc quod &c. q. d. ratione allegata proxi. non eſt ergo æquum reum cogi: immo iniquum.

l *Non habuit.* quando dominus petebat. & allegat nunc pro debitore. Et not. quòd hac lege dicitur de procuratore litis, id eſt qui debebat agere tantũ cauſam, & ſic ei ſolui non poteſt: vt infra de ſo. l. hoc iure. & ſupra de pac. l. ſed ſi tãtum. in prin. qualiter ergo ſit obligatio, vt poſtea auctoritate iudicis fiat depoſitio quę debet præcedere ad hoc vt fiat depoſitio in æde ſacra: vt. C. de vſuris. l. acceptam? Reſpõ. hic nõ fit procuratori, ſed domino dicit ſe ſoluere velle.

m *Accipere.* q. d. non cogitur.

n *Famoſa.* vel ex maleficio, vel ex contractu: ſicut eſt mandatis ex qua volebat eũ per ſententiam infamare: vt ſupra de his qui not. infa. l. j. §. qui furti. & §. qui pro ſocio.

o *Sed hoc conſtat.* nũc ſoluit quæſtionem.

p *Præſes.* i. talis qui ſit ordinarius iudex. ſed lite conteſt. etiã delegatus: quia lit. cõte. dominus eſt litis: vt in authen. de exhi. & intro. re. §. ſi vero. col. v. & ar. j. de ædili. edic. l. ædiles. §. item ſciendum.

q *Pecuniis.* vt. C. de vſur. pupil. l. pupillus. & in aliis quibuſlibet: vt hic, & infra man. qui mutuam. §. j.

r *Omne.* ſ. oblatio, cõſignatio, & depoſitio, & in æde ſacra, & qualitercunq; procurator in litem non procedat in litigando.

ſ *Iudicis.* etiam delegati.

t *Poteſt.* non poteſt actor facere procuratorẽ, ſcilicet ante lit. cõteſt, ſed poſt ſic: vt. C. eo. l. neque tutores. Et eſt ratio: quia nõ ſunt domini, & procurator eſt qui aliena negotia &c. vt ſupra eo. l. j. idẽ ergo in epiſcopo, & quolibet prælato. Sed quidã decretiſtæ dicunt contra in epiſcopo: vt ar. v. q. iij. quia epiſcopus. & quia non oportet ſeruum dei litigare: vt. ij. q. vij c. ſicut. in fi.

NEc ciuitas actori.] CASVS. Actor ciuitatis ꝑcu. conſtituere non poteſt ante lit. conte. ſed poſt ſic.

u *Fundi.* ſcilicet empti.

x *Satisdare debere.* hæc ſatisdatio ratione fundi cõmitti non poteſt: quia in eo expedit venditori magis etiã ratum non haberi, quàm haberi: quia poteſt eſſe ſi ratum nõ habeat, & velit rẽ petere à poſſeſſore, quòd obtineat: & ſic non tenebitur vẽditor de euictione. Dic ergo quòd committitur ratione ſumptus in litẽ facti. nam habebit neceſſe hic venditor emptorem agentem interim defendere: ſicq; litibus & ſumptibus vexabitur. [a] Vel melius dic, domino, id eſt, emptore non habente ratum, tenebitur ad ſumptus litis: & ſic bene probatur per legem iſtam venditorem teneri in ſumptibus litis emptori de euictione agenti, quas fecerit dum ab eo res euincebatur. ſic &. C. de euict. l. j. & infra de lib. leg. l. petitor. & infra ſi ven. no. muli. in poſ. mi. l. dolo. §. ſi. Arg. cõtra. j. de verb. oblig. l. venditores. Vel dic quòd poteſt intereſſe eius ideo, ne ab eo qui euincit inquietetur, cui forte de rato aut de iudi. ſol. ſatisdedit de defendendo emptorẽ ſeu eius procuratorem. nam vtranque ſatisdationem exponit hoc caſu defenſor: vt ſupra eo. Pomponius. §. ij.

y *Dominum.* id eſt emptorem. & ad hoc infra de fideiuſ. l. ſi. & infra vt in poſſ. leg. l. ſi is à quo. §. ſi.

z *Defendere.* ſcilicet emptorem, etiam in agendo.

Titius.] CASVS. Procurator rei cauit iudi. ſol. deinde igne vel chaſmate perierũt omnia bona illius rei: vnde factũ eſt nõ ſoluendo: & procur. iudicium accipere recuſauit. Dicitur q̃ ex quo cauit pro domino, habendus erit loco domini, & defendere debet: nec proderit ei ſi nõ compellatur: quia fideiuſ. ab eo dati

[a] *Iſta eſt gl. not. ſecundũ Bal. quòd debent defendere, tenentur ſuis propriis expẽſis defendere: adde quòd etiam cum armis ſi opus eſt. Bolog.*

dati conuenientur:qui deinde à defenſore recuperabunt quidquid nomine eius perſoluerint. Viuianus.

a *Satisfecit.* ſcilicet iudi.ſol.

b *Domini loco.* ſcilicet eius qui deſiit eſſe ſoluendo in primis in eo quòd dominum liberat:cum in eo fiat conteſtatio animo nouandi: vt infra de in rem ver.ſi pro patre.in prin. Sicut ergo dominus qui nihil habet,eſt tutus exceptione non facta hac nouatione:vt infra de dolo. nam is. & C.de bo.auc.iu.poſ. l.ex cõtractu. ita & hic defenſor eſt tutus eadem exceptione, licet ſit perſonalis excep. & fideiuſſoribus nõ proſit: vt. ſ. eo. minor. §. quoniam. & infra pro ſocio. verum.§.j. & de re iud.l.ſi cum procuratore. & ſicut fideiuſſores rei non eſſent excuſati propter prædictam cauſam, ſcilicet quòd reus non ſit ſoluendo, vt inſti. de repli. §. fi. & infra de re iud.l.& ſi fideiuſſor.ita nec fideiuſſores huius defenſoris:vt hic dicitur. & ſic eſt contra ſupra eo.l. mutus.in fi. & l.non cogendum.§. Sabinus.vbi dicit fideiuſſoribus etiam ſuccurri.Sol.hic dicit parum proceſſe defenſori ſibi tãtùm ſuccurri: ideoque ſuccurretur etiã fideiuſſori: vt ibi, arg.C.de vſur. rei iud. l.h.§.fi.Item & quia licet alia videatur obligatio fideiuſſorum: tamen ipſius eſt propria: arg.ĩ.ad Vell.l. aliquando. & ſic hæc ſecundũ illas intelligitur.Hæc ſolutio eſt contra caſus poſitionẽ. Vel dic quòd c bona defenſoris cœperunt poſsideri, excuſatur: nec ſtipulatio cõmittitur,vt ibi.ſi vero bona domini, tũc ſecus: vt hic,ſcilicet vt fideiuſſores nó excuſentur:licet ipſe ſit:vt dixi in caſu.Alij dicunt d quòd ibi omnia bona rei cœperunt poſsideri:& ſic in totum factus eſt non ſoluẽdo: hic vero pro parte. Vel hic de rigore iuris:ibi de æquitate:quæ æquitas prævalet.

c *Præſtaturus.* præſtat tamen ſecundum quòd poſci caſum.

d *Eum.* ſcilicet defenſorem.

e *Accipere.* ſcilicet præciſe.

f *Conſecuturi ſint.* ſcilicet actione mandati. Et eſt hic argu. ad quæſtionẽ qua quæritur de fideiuſſore qui denũciauit creditori ne numeret,quia reus factus eſt non ſoluendo, vt nõ excuſetur: ſed ibi videtur valere denunciatio ante numerationem:nõ poſt: vt infra de fideiuſſo.l.ſi fideiuſſor.

a Bal. hic dicit iſtam glo.fore ſingu. ad hoc quòd impia hic habetur pro executione quando notoria eſt:hoc tamen ſcilicet quòd hoc eſt notoria quãdo maior populi pars ſcit. Bolo.

LXXVI. IDEM libro quinto ad Minicium.

TItius cum abſentem defenderet, ſatisdedit a: & prius quàm iudicium acciperet,deſiit reus ſoluendo eſſe : quam ob cauſam defenſor recuſabat iudicium in ſe reddi oportere. quæro an id ei concedi oporteat . Iulianus reſpondit, defenſor cum ſatisdedit, domini loco b habendus eſt:nec multum ei præſtaturus c eſt prætor, ſi eum d non coëgerit iudicium accipere e: cum ad fideiuſſores eius iri poſsit: & hi quidquid præſtiterint, à defenſore conſecuturi ſint. f

Qui exceptiones calumnioſas opponit, non videtur boni viri arbitratu defendere, & ideo ſtipulatio committitur. Bartolus.

LXXVII. PAVLVS libro quinquagẽſimoſeptimo ad Edictum.

OMnis qui defenditur g, boni viri arbitratu h defendendus eſt:

LXXVIII. APHRICANVS libro ſexto Quæſtionum.

ET ideo non poteſt videri boni arbitratu litem defendere is qui actorem fruſtrando efficiat ne ad exitum controuerſia deducatur i. Ad

g *Omnis qui defenditur.*] *CASVS.* Hæc.l.cum prin.l.ſeq. cõtinuatur. Et hoc dicit vſque ad finẽ huius titu.quòd defenſor boni viri arbitratu debet defendere.vnde ſi aduerſarij verbis detineat friuolis opponendo exceptiones.vt negotium finẽ ſortiri non poſsit:non recte defendet: vnde committitur ſtipulatio de defendendo.[*AD DVAS.*] Titium procuratorem conſtitui vt à Seio peteret Stichum & Damam.Titius agit nomine vniuſtantum:nunquid poterit repelli quòd agat contra formam mãdati?& dicitur quòd non poterit. Viuianus.

g *Omnis qui defenditur.* in actore & reo poteſt loqui.

h *Arbitratu.* id eſt iudicis boni:vt infra de verb.obliga.continuus.§.cum ſic & infra de leg.iij.fideicommiſſa.& infra qui. ex cau.in poſcatur.l.hoc autem §.recte. & ſupra eo.non cogẽdum.§.Sabinus.

i *Et ideo. Deducatur.* Et ſic committitur ſtipulatio quam fecit de defendendo:vt ſupra eo.l.ſeruum.§.penul. Et not. fruſtrantes puniri:vt hic, & infra qui.ex cau. ma.l. ſed & ad eos.& infra de ap.reci.l.eius qui.

k *Excluditur.* ſcilicet ab ea quam petit, quaſi videatur aliter petere,quàm ſit ei mandatum. Item nec ab illa:quia licet ſeparatim petere:vt hic,& infra commo.l.in commodato.§.fina.

QVOD CVIVSCVMQVE VNIVERSITATIS nomine,vel contra eam agatur b.

b Vide quæ notata ſunt. in.c. ci accepiſſem. extra de conſti.

Supra dictũ eſt de procura.generaliter:nunc ſpecialiter de eo qui nomine vniuerſitatis agit, ſine cõmuni, ſine conuentus: qui proprié actor vel ſyndicus dicitur: vt infra eo.l. 1.§. quibus.& ſupple hic de eo negocio quod cunſcunque vniuerſitatem &c.

Neque ſocietatem.] *CASVS.* Hæc lex dicit quòd nõ omnibus indiſtincte permiſſum eſt facere congregationẽ, vt ita conſtitutõe inter ſe ſocietatẽ,vel faciant collegium,vel corpus. huiuſmodi enim corpora vel collegia prohibentur,ſi non à lege fuerint permiſſa. præſumitur enim quòd potius fiant propter malum,quàm propter bonũ. & hoc in prima. In ſecũda dicit q quòd huiuſmodi corpora fieri prohibeantur :tamẽ quibuſdam permiſſum eſt ea habere,vt cõductoribus vectigalium. Itẽ aurifodinæ, & argẽtifodinæ, & ſimiles. Itẽ piſcatores & nauicularij.[*QVIBVS.*] Et ſtatim dicit:quidam ſunt quibus permiſſum eſt habere huiuſmodi corpora: quibuſdã nõ. hic dicit q illi quibus permittitur,poſſunt ordinare in cauſa cõmuni ſyndicum vel actorẽ,p quẽ res & negotia vniuerſitatis expediãtur:& poſſunt arcã cõ nunẽ habere. & hoc eſt in prima. In ſecunda dicit q ſi vniuerſitas cõuenta nõ defendatur,fiet miſsio in bonis illius collegij ex primo & ſecundo decreto. ſi nõ ordinauit ſyndicũ vel actorẽ,& nõ potuit defendere defenſor ciuitatis:qa forte impediat,vel vilis ſit:perinde haberetur ac ſi nullus eſſet ſyndicus conſtitutus vel actor. & hoc eſt in ſecũda. In tertia dicit q ſi actor vel ſyndicus præſens nõ fuerit, & aliquis obtulerit ſe defenſioni illius:nunquid valet defenſio? Dicitur q ſic:& poteſt ille vniuerſitatem defendere. Viuianus.

** ſocietãt.*

† Vide Inoc.in ca. ea noſcitur. de his quæ ſ.à prela. ſine cõ. cap.

l *Neque ſocietatem.* puta negotiatorũ vel profeſſorũ qui nõ ſimul cohabitant:vt.C.de iuriſdi.om.iudi.l.ſi.& hoc etiã patet ex definitione ſocietatis:quam dic vt inſti.de ſocie.in prin.

m *Collegium.* cum ſimul cohabitant : quod ſic dictum eſt, quia ſimul colliguntur.

Collegium vnde dicatur.

n *Corpus.* cum ſimul cohabitãt,vel nõ:vt.ĩ. ponentur exempla.

o *Coercetur.* quandoq; pœna exilij:vt.C.de monopo. & cõ. l.j. quandoq; vltimi ſupplicij:vt.C.de his qui ad Eccle.confu.l.denunciamus.vt.ĩ.de col. illi.l.j.in prin. &. l.ij.&. iij.in prin.&.ĩ. ad.l. Iuliam ma.l. j. &.C.de ſeditio. l.j.& .ij. & ad hoc infra ad l.Iuliam de vi pub.l. iij.in prin.&.§.eadẽ & ſuper his cognoſcit præfectus vrb.vt ſupra de off.c.præfec.vr.l.j.in §.

p *Admodum.* id eſt valde.

q *Vectigalium.* faciũt enim qñq; ſocietatẽ vt publica vectigalia cõducant.& trãſit etiã ad heredes hæc ſocietas:vt.ĩ. pro ſocio.l. adeo.in prin.Itẽ vt ſimul fodiãt aurũ & argentũ:vt ſubiicit. Ac.

r *Aliorum.* quæ multa ſunt, vt enumerantur infra de iure immu.l.fin.Item & congregatio cuiuſcunq; ciuitatis vel villæ vel caſtri:vt inſti.de re.di.§.ſingulorũ.vnde relinqui eis poteſt:vt.ĩ. ad Trebel.l.omnibus.& de lega.j.l.ſi heres iuſſus.§.vicis.Itẽ cõgregatio decurionum:vt.C.de na.lib.l.ſi quis.&.l.quoniam.Itẽ quælibet congregatio pro iuſtitia conſeruanda : vt ſcholarium Thuſcorum,vel vniuerſitatis totius: vt.C.de iuriſdict. om.iu.l. ſi.cum

ſi.cū enim definitioni iuſtitiæ,iuriſque præcepto ſeruiat,debet valere:vt inſti.de iuſti.& iur.in prin.&.§.iuris præcepta.qđ dic vt not.C.de iuriſdi.omnium iud.l.fi.Item cauſa religionis:vt.j. de colle.illici.l.j.§.ſed religionis.vnde poteſt tali collegio legari:vt.C.de ſa.ſan.eccle.l.j. alias autem relinqui aliquid nō poſſet:vt.C.de here.inſti. l.collegiū. Et quia certa collegia permittuntur, vt dictū eſt : patet regulariter ea prohibita:vt hic,&.j.de colle. illi.l.iij. §. in ſumma. ſed an ſocietas quinq; vel ſex ſcholarium in vno hoſpitio faciat ſyndicū vel actorem? videtur quòd ſic, ſi tamen cauſa ſit ſocietatis,cum licita ſit ſocietas: vt patet ex definitione ſocietatis.

a *Alterius.* quæ diximus,vt piſtorum,& ſimilium.

b *Ad exemplum.* not. quòd ius quod ſeruatur in republica, ſeruatur & in priuata:vt hic & .j.de peti.here. item veniunt.§. in priuatorum quoque.&.C. de peti.he.l.j. Accurſius.

c *Syndicum.* Differunt hæc tria ſyndic⁹,œconomus, & actor. nam œconomus tantùm ab epiſcopo conſtituitur, & in rebus Eccleſiaſticis:vt.C.de ſa.ſan.ecc. l.iubemus.ij.ſ prin. & de epi. & cle.l.omnes qui.§.& hoc nihilominus.at ſyndicus pro qualibet vniuerſitate:vt hic.& pro pluribus tātum:vt patet ex interpretatione nominis, cui deſeruire debemus:vt.C.de epiſ.& cle.l.decernimus.& de defen.ciui.l.defenſores.ij.ibi,nominis ſui tantùm officio fungantur.& in fi.ibi, vt id tantum &c.& in glo.fi. nam dicitur ſyndicus quaſi ſingulorū cauſas dicens:licet lex videatur ſyndicum ſimpliciter defenſorē appellare:vt infra de mu.& ho.l.munerum.§.defenſores.ſed dic defenſorem, ſcilicet vniuerſitatis alicuius. actor autē dicitur in vna cauſa tantum:licet ſyndicus ad omnes:vt.j.e.l.item.§. ſed ſi ita.verſi.ſed hodie.& infra de mu.& ho.l.fi.§. defenſores. Item actor etiam ab vno conſtituitur quandoque : vt inſti.de cura.in fi.& quandoque ab vniuerſitate:vt hic.

† *Bal. hic reputat iſtū tex.ſing. ad hoc quod procurator infirmitas nō impedit quò minus fiat miſſio in poſſeſſionem contra eū dominū. Bolog.*

d *Agi.* ſcilicet in iudiciis.

e *Fieri.* ſcilicet extra iudicia.

f *Poſſideri.* ſcilicet ex primo decreto.

g *Admoniti.* ipſa ergo vniuerſitas debet admoneri vt veniat ad ſui defenſionem.

h *Se inſſurum.* ex ſecundo decreto.

i *Proconſul.* i. prætor faciet vendi bona cōmunia illius vniuerſitatis quaſi ex ſecundo decreto:vt hic, &.C.de bo.aut.iu.poſſ.l. cum proponas.& infra ex qui. cau. ma.l.item ait prætor.§. hæc autē.&.l.ergo.& infra qui.ex cau.in poſſ.ea.l.Fulcinius.§.j.Sed cum pupillus non patiatur venditionem,licet poſſeſſionem patiatur:vt infra qui.ex cau.in poſ.ea.l.apud Iulianum. in prin.& §.j.&.§.fi. & vniuerſitas ſimilis ſit pupillo : ergo nec vniuerſitas debet pati venditionem. Reſpō.in hoc non eſt ſimilis.Sed quid ſi nihil habent cōmune,quid faciet creditor?Reſpon. cōpellentur facere collectam,vt aliquid habeant commune.nam qui poteſt facere vt poſsit &c.vt infra de reg.iur.l.qui poteſt.

k *Aut inhabilis.* not. quòd nihil refert vtrum aliquid non fiat, an eo modo fiat quo non debuit : vt hic,& infra de fideiuſſ.l.iij. & ſupra qui ſatiſd.cog.l.quotiens.& infra de re iudi.l.iiij.§. condemnatum.& infra de mu.& ho.l.vt gradatim.§.ſed & ſi. & inſti.de leg. ag.tu.§. quod autem.&.C.de cura.fur.l.fi.§.finautē. &.j.qui.ex cau.in poſ.ea.l.hoc autem.§.j.in fi.

l *Sicut in priuatorum.* ſed in priuatis permittitur cum ſatiſdatione:vt hic,& ſupra tit.j.ſi minor.§.fi.ergo & hic debet ſatiſdare: vt hic,& infra e.l.item.§.actor.& facit ad hūc.§.ſupra tit.j. ſer-

ff. Vetus.

rorū,qui & in prouinciis ſunt.

Collegia licita poſſunt habere bona, & agere & conuenire per ſuos ſyndicos & actores. Bal.

Quibus autem permiſſum eſt corpus habere collegij, ſocietatis, ſiue cuiuſq; alterius, [a] eorū nomine proprium eſt ad exemplum [b] reipublicæ habere res communes,arcam communem, & actorem ſiue ſyndicum: [c] per quem tāquā in republica quod communiter agi [d] fieriſque [e] oporteat,agatur fiat.

Si vniuerſitas non defendatur, contra eam ad primum & ſecundū decretum procedetur. Bartolm.

Quòd ſi nemo eos defendat: quod eorum cōmune erit,poſſideri: [f] & ſi admoniti [g] non excitentur ad ſui defenſionē, venire ſe iuſſurū [h] proconſul [i] ait. Et quidem non eſſe actorem vel ſyndicum tunc quoque intellegimus,cum is abſit, aut valetudine † impediatur, aut inhabilis [k] ſit ad agēndum . Et ſi extraneus defendere velit vniuerſitatē, permittit proconſul:

A uum.§.publice.& infra tit.j.l.ſoluendo.

Si municipes.] CASVS. Aliqua vniuerſitas conſtituit te actorem in cauſa aliqua.ſi ille quem conuenis,vel conuenire volebas nomine totius vniuerſitatis, vult te recōuenire:an omnes defendere tenearis,quæritur.& dicitur quòd non:ſed ipſam ciuitatē poteſ defendere:quia ſingulorum actor cōſtitutus non es, ſed vniuerſitatis. Viuia m *Haberi.* ſcilicet vt ſingulos defendere cōpellatur.quare nó pro ſingulis, ſed pro vniuerſitate cauebit : vt infra.e.l.ſicut.§. ſi qđ. & eſt hic ar.qđ in cauſa vniuerſitatis quilibet de vniuerſitate poſsit ferre teſtimonium. nō enim dicitur vniuerſitaté teſtificari, ſed ſingulos.Similiter eſt argu.quòd vaſallus vniuerſitatis non ſit ſingulorum.& pro his eſt.ſ. de re.di.l.intantum.§. j.&.ſ.de in ius voc.ſed ſi hac.§.qui manumittitur.

Sicut in priuatis ſic in publicis. ſicut in priuatorū [l] defenſionibus obſeruatur : quia eo modo melior cōditio vniuerſitatis fit.

Actor vniuerſitatis non dicitur actor ſingulorum.hoc dicit.

II. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

SI municipes, vel aliqua vniuerſitas ad agendum det actorem:non erit dicēdum quaſi à pluribus datū ſic haberi. [m] Hic enim pro reipublica vel vniuerſitate interuenit : non pro ſingulis.

B

Siue mandato legis vel vniuerſitatis nemo poteſt experiri pro ipſa vniuerſitate. & dicitur habere mandatum ab ipſa vniuerſitate ille qui habet mādatum à maiori parte vniuerſitatis congregata: in qua congregatione requiruntur ad minus due partes omnium habentium vocem: & in iſtis duabus partibus connumeratur etiam ille qui eligitur: & vox patris prodeſt filio : & cōtra. Item vox fratris prodeſt fratri: niſi ſtatutum vel conſuetudo inter dicat.Io.d.Bal. vſque ad.§.ſi decuriones.in.l.item eorum.

III. IDEM libro nono ad Edictum.

NVlli † permittetur nomine ciuitatis vel curię [n] experiri, niſi ei cui lex [o] permit-

C

† *Cūcor.glo. ſup verbo, non inuenitur.in ca. extra de tranſla.epi.*

tes fuerit,& cum ordinauerit,tenet ordinatio: & ad hoc vt teneat,neceſſaria eſt præſentia duarum partium.Sed nunquid ille qui ordinatur,connumerabitur maiori?& reſpō.quòd ſic. Item ſi pater meus & ego ſumus de aliqua vniuerſitate, & tractetur de aliquo actore ordinando,ſimiliter ſuffragium patris,hoc eſt decretum,id eſt ſcriptura aliqua & cōſenſus patris mei poterit mihi valere,& econuerſo:item conſenſus eorum qui ſunt in eadem poteſtate,adinuicem.Idem eſt ſi de aliquo honore cōferēdo vel petendo publice tractatur: quia ſupradictorum ſuffragia ſi alij proderit adinuicem.[*SI DECVRIONES.*]Pone.Monachi alicuius Eccleſiæ volebant ſibi creare abbatem.vnde elegerunt tres monaches qui eligere deberēt:& ſtatim vt ille eſſet abbas,quem illi tres eligerent: erit actor vel abbas. Si vero vel maior pars ordinauit, vt ſi aliquam cauſam euenire contigerit, Titius exerceret: nonquid videtur recte ordinatus?& dicitur qđ non.Si actor poſtea prohibitus eſt agere, perinde eſt ac ſi ordinatus nō fuiſſet. [*ACTOR.*]Iſte.§.v. habet dicta. Primū eſt qđ

D actor nomine vniuerſitatis tenetur vniuerſitatem defendere ſi reconueniatur. Secundum eſt qđ actor nō debet cauere de rato. Tertiū eſt qđ cauet de rato ſi dubitetur fuerit actor nēcne.Quartum eſt qđ agat actor & defendat ac ſi eſſet procur. veruntamen ſi ex parte rei interueniat, & fuerit cōdemnatus, in bonis ipſius non mandabitur executio. Item ſi eo agente condemnatur aduerſarius,non dabitur ei actori actio iudicati: niſi fuerit conſtitutus procu.in rem ſuam.Idem iſti actori cōſtitui poteſt. [*EX IISDEM.*]Sicut procu. remoueri poteſt , ita & actor ex iiſdē cauſis.Item ſicut procurator ſi vniuerſitas agere velit,ordinare poterit actorem : ita poterit quis cōtra vniuerſitatem ordinare. Vel aliter dic hunc caſum. Siue vniuerſitas agat , ſiue aduerſus eam agatur:poterit ordinare ſyndicum vel actorem.[*IN DECVRIONIBVS.*] Omnes monachi ſancti Proculi receſſerunt ſucceſsiue : ita quòd nullus eſt hodie eorum qui fuerunt à centum annis retro:nunquid durat vniuerſitas?& reſpon. quòd ſic.Si vero vnus ſolus tantum remanſit, adhuc durat vniuerſitas.Viuianus.

n *Curia.* decurionum.Azo.

o *Lex.* id eſt conſuetudo. verbi gratia eſt forte conſuetudo vt agat antiquior:vt ar.infra de fide inſtru.l.fina.eſt enim cōſuetu-

Conſuetudo dat iuriſdictionem.

do altera lex: vt ſupra de leg.& ſenatuſcon.l.immo. Nam & dat iuriſdictionẽ: vt.C.de eman.li.l.j.& ſi.Vel dic lex permittit teſtati totius ciuitatis, cum non eſt qui experiatur nomine collegij alicuius quod eſt in ciuitate: vt ar.C.de epi.& cle.l.nulli.§. ſinautem perſonam.& infra eo.ciuitates.

a *Ordo.* ſcilicet decurionũ. erat enim quidã ordo in ciuitatibus prouidens ciuitati: vt eſt concilium, & hic habebat multa priuilegia: vt infra de verbo. ſigni.l.pupillus.§. decuriones.

b *Dedit.* auctoritate ſuperioris: vt C.de ſer. reipu.l.j. & de decu.l. ij.ſed ar.cõtra.ĩ.de tu. & cu.da.ab his.l.vbi.

c *Duæ partes.* duæ nãque partes ordinis in vrbe poſitæ totius curiæ inſtar exhibent: vt C.de decu.l. nominationum. li.x. ſecũdum Azo.& not.quòd non exigitur vt duæ partes cõſentiant in decurionem: ſed vt duæ partes affuerint: vt hic.ſed an cõſentientes debeant eſſe tot, ſcilicet vt ſit maior pars totius ordinis: an ſufficiat quòd maior pars conſentiat præſentium? quod eſt verius: ar.ĩ.de tu.& cu.da.ab his.l.vbi abſunt. ſecundum Azo. & ad idem poteſt induci infra de re.iur.l.aliud.§. refertur.&.C.de pręd. decurio.l.ij.ibi, totius vel maioris.& infra ad munic.l. quod maior.

†Suffragiũ, quod nẽ ſta bella ſolum ex ſcripto ferrebatur (vt credidit Accurſius) ſed etiã voce, quod erat ineptiſſimum ac magnificũm. Bud.in poſter. annot.

tit: aut lege ceſſante ordo [a] dedit, [b] cum duæ partes [c] adeſſent, aut amplius quàm duæ.

IIII. PAVLVS libro nono ad Edictum.

PLane vt duæ partes decurionum adfuerint: [d] is quoque quem decernent, numerari poteſt. [e]

V. VLPIANVS libro octauo ad Edictum.

ILlud notandum Pomponius ait, quòd & patris ſuffragiũ [f]†† filio proderit, & filij patri,

VI. PAVLVS libro nono ad Edictum.

ITem eorum, qui in eiuſdem poteſtate [g] ſunt. quaſi decurio enim hoc dedit, non quaſi [h] domeſtica perſona. quod & in honorum petitione [i] erit ſeruandum: niſi lex municipij vel perpetua [k] conſuetudo prohibeat.

Decuriones poſſunt eligere, & aliis electionem committere. hoc dicit. vel aliter: Quod ſit ab his qui habent auctoritatem à concilio: videtur fieri à concilio. hoc dicit.

Si decuriones decreuerunt actionem per eum mouendam, quẽ duumuiri [l] elegerint, is videtur ab ordine electꝰ: & ideo experiri poteſt. Parui enim refert, ipſe ordo elegerit, an is cui ordo negotium dedit. [m]

Secundum lect. quam teneo. h.d. Quod ſit præter formam commiſſionis, ipſo iure non valet. vel aliter ſecũdum aliam opinionem: Si actor conſtituatur ad lites futuras, ipſo iure non valet. h.d. Bart.

Sed ſi ita † decreuerint, [n] vt quæcunque incidiſſet [o] cõtrouerſia, eius petẽdæ negotium [p] Titius haberet: ipſo iure id decretum [q] nullius momenti eſſe: quia non poſſit videri, de ea re quæ adhuc in controuerſia nõ ſit, decreto datam perſecutionem. [r] Sed hodie hæc omnia [s] per ſyndicos [t] ſolẽt ſecundum locorum conſuetudinem explicari.

Non ſufficit alterum datum eſſe, ſi poſtea fuerit reuocatus.

Quid ſi actor datus, poſtea decreto decurionum prohibitus ſit? an exceptio ei noceat? Et puto ſic hoc accipiendum, vt ei permiſſa videatur, cui & permiſſa durat. [u]

Actor vniuerſitatis debet defendere: & de rato cauere ſi dubitatur de mãdato. B.

Actor vniuerſitatis ſi agat, compellitur etiam defendere: [x]

Suffragium quid ſit.

f *Illud notandum. Suffragium.* Suffragium dicitur illa ſcriptura quam quis facit cum de aliquo eligẽdo cõſentit. ſic ponitur ĩ.de le.& ſenatuſcon.de quibus.& intellige hoc quando ille qui vult prodeſſe, eſt de ordine decurionũ: vt.ĩ.l.proxi. diximus. ratio autem huius legis eſt, quia quod ad ius publicum attinet, patria poteſtas non curatur: vt.ĩ.ad Trebel.l.nã quod.&.ĩ. de iudi.l.in priuatis. Sed eſt arg.contra.ĩ.de iuriſdi.om.iudi.l. qui iuriſdictioni.&.C.de teſti.parentes.

g *Item eorũ. Poteſtate.* i. dicere, ſuffragiũ fratris pderit fratri. Ac.

h *Non quaſi.* arg.de tanquã: vt.ĩ.quod iuſſu.l.j.§.j.& dixi.ĩ. de adoptio.ſi paterfa.§.qui duos.in glo.j.

i *Petitione.* vt ſi quis publicè petierit honorem, patris ſuffragiũ ei prodeſt: priuatè vero nõ debet peti: quia incidit quis in legẽ Iuliam ambitus, vel ſimoniam: vt.ĩ.ad.l.Iul.ambi.l.j & infra de polli.l.j.§.ſi quis.nam & aliàs dicitur: Qui epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat: vt.viij.q.j.c.qui epiſcoparum.

k *Vel perpetua.* vel pro id eſt, vel ꝓprie. & ſic not. hic conſuetudinẽ etiã ſpecialem vincere legẽ in eo loco in quo eſt: vt hic, & infra cõmunia prę.l.venditor. §.ſi conſtat.& infra de iure immu.l.ſemper.§. legem quoque &c. & ĩ. de ſepul. vio.l.iij.§. diuus. ſicut generalis generaliter: vt ſupra de le. & ſenatuſcon.l. de quibus.in fi.

Conſuetudo etiã ſpecialis in quando vincit legem.

†*Infrin. eſt ſupra al hoc quod ſalua conſuetudo.*

l *Duumuiri.* hi minorem gerebant honorẽ quàm decuriones: & forte erant municipales magiſtratus: vt.C. de iudi.l.fin. vel forte maiorem.

Duumuiri ſimpliciter, intelligitur ad ſortem, ſuum.a. in quo locum nouis temporibus habet.

m *Negotium dedit.* id eſt poteſtatem eligendi. & ſic no. quod quis per alium facit, ipſe facere videtur: vt hic, & infra de admi.tu. ita autẽ.§. geſsiſſe.&.C. vbi & apud quem.l.fi.§. fi.

n *Sed ſi ita decreuerint.* ſ. ipſi decuriones. vel ſi nullum ius ſpeciale in hoc aliud quàm in ꝓcuratore decreuerint, ſcilicet illi duũuiri de quibus proxime dixerat, & aliter quàm eſſet eis iniunctum.

o *Incidiſſet.* etiam in futurum.

p *Negotium.* id eſt neceſsitatem & ad agendum, & ad ſuſcipiendum, & ad excipiendum.

q *Decretum.* ſcilicet in quo ſi conſtituitur actor, non valet, vt ſubiicit, ad lites futuras. & ſic patet quòd in hoc differt mandatum iſtud de eligendo actorem, à mandato priuatorum: quia illud de lite futura fieri poteſt: vt ſupra tit.j.l.iij. quæ eſt contra: iſtud non, vt hic. & hęc eſt ratio: quia cum hic decretum ſit ſententia: ſententia autem non teneat niſi ſuper re certa: vt inſti. de act.§.curare. & infra de iudi.l. non quemadmodum. & infra de vſur.l.j.§.j. ſequitur tale mandatum de futura lite, vtpote incertum, nõ valere. Vel dic non referre: quia nõ ipſi decuriones decreuerũt, ſed quidã quibus pro præſente lite cõmiſerãt electionem actoris. & ſic aliud fecerũt quàm qđ eis mandatũ eſt. Acc.

r *Perſecutionem.* ſcilicet de iure.

ſ *Hæc omnia.* id eſt, lites quandocunque emergentes etiam in futurũ. nec enim ad vnam cauſam tantum eligũtur: vt diximus ſupra eo.l.j.§.quibus.

t *Per ſyndicos.* id eſt defenſores: vt infra de mu.& ho.l. manerũ. §.defenſores.

u *Durat.* nõ videtur factum niſi duret: vt hic, & infra de in rem ver.l.ſi pro patre.§.verſum. Item hoc intellige lite non cõteſt. quid ſi poſtea? Reſpõ. idem quod in procuratore dixi.ĩ. de procura.l.quæ omnia.arg.infra.§.proxi.

Falſũ quid ſuerit niſi dura.

x *Defendere.* ſcilicet vniuerſitatem, nõ ſingulos: vt.ĩ.eo.ſi municipes. ſecus autẽ eſt in eo qui populari actione agit: quia quaſi ſuo nomine agit: vt ſupra de procura.l.mutus.§.in popularibus. quæ eſt cõtra. Sed an epiſcopo liceat conſtituere actorem? & videtur quòd nõ: quia ipſe nec vniuerſitas, nec corpus, nec collegium eſt. Io. tamẽ dicit quòd ſic, cum decreto ſuperioris tamen, ſtatuere ad inſtar tutoris: vt.ĩ.de admi.tu.l. decreto. Iteꝝ quis de calũnia iurat? Reſpõ. actor vel ſyndicus, ſecundum Ioan. vt.C.de iura. calum.l.ij.§. quod obſeruari. licet Aldricus cõtradixerit. nã per hos vniuerſitas iurare videtur: vt.ĩ.de cõdi.& demon.l.municipibus.& ſi vnus ſit conſul, ſufficit eum iurare de calumnia.

Epiſcopus an poſſit conſtituere actorem.

Iurat.

De rato.

a *De rato.* ſcilicet cum certum eſt eum eſſe actorem generaliter conſtitutum: licet ad hanc rem ſpeciale non habeat mandatum. Sed an iudicatum ſolui debeat ſatiſdare? Videtur quòd ſic: quia vice procuratoris eſt: vt ſtatim ſubijcit: procurator autem etiam verus ſatiſdat: vt. C. de ſatiſda. l. j. Sed dic cõtra: quia non eſt per omnia ſicut procurator. nã procurator ſine iudice conſtituitur, actor vel œconom[a] nõ: vt inſti. de cur. §. fin. & C. de epiſ. & cle. l. omnes qui. §. hoc nihilominus. cum ergo hic ſicut & tutor publica auctoritate experitur, dicẽdum eſt neutrum ad hoc cogi: vt argu. C. de admi. tu. l. tutores debita. & l. fi. §. defenſionẽ. & infra rem ra. habe. l. actor. & hac etiam ratione de calũnia iurat hic actor: vt modo dixi.

b *Dubitatur.* idem eſt in tutore: vt infra de admi. tuto. vulgo. ſed illud poteſt ſic intelligi, vt tutor debeat ſatiſdare de rato ſub hac exceptione, ſi apparuerit eum nõ eſſe tutorẽ. ad hoc refertur quod ibi dicitur, æquum eſt aduerſarium nõ decipi: & hoc dic vt infra rem ra. ha. l. actor.

c *Fungitur.* in hoc q̃ neuter ante lit. conte. dat procuratorem, ſicut nec tuto. & quia ſic ſatiſdat de defendendo, & etiam de rato, vt procurator: non tamen ſimiles ſunt in ſacramento calumnię, vt modo diximus. item cum conſtet de decreto: licet non habet mandatum ſpeciale ad hanc rem, nõ cauet de rato: ſed de defendendo: vt infra rem ra. hab. l. actor. ſed in procuratore ſecus quãdoque: vt dixi. ff. tit. j. l. Pomponius. in prin.

d *Non datur.* nec in eum: ſicut nec in procuratorem: vt ſupra tit. j. Plautius.

e *In rem ſuam.* vt. d. l. Plautius. & l. ſi procurator.

f *Conſtitui.* vt. j. de conſti. pecu. l. eum qui. §. item tutori.

g *Procuratorem.* quæ cauſæ ſunt ſcilicet tam ante lit conte. quàm poſt litem: vt ſupra ti. j. l. filius. §. fi. & legibus ſeq. & l. ante lit. cõteſt. & l. poſt litem. & ll. ſeq. vſque ad l. quæ omnia.

h *Dari poteſt.* vt procurator: vt. ff. tit. j. l. filiusfa. §. ipſe quoq; & decurio etiã fieri poteſt: vt. C. de decu. l. filios in poteſtate. lib. x.

i *Sicut. Dedit.* in edicto quod non habemus.

k *Edicendum.* id eſt, edictum proponendum, quo edicto detur actio contra eos.

l *Publicum.* impropriè ponitur: vt. j. de verbo. ſignifi. l. eum qui vectigal. & j. qui. ex cau. ma. ſed & ſi per prætorem. §. fi.

m *Actionem.* ſ. neg. geſt. ſi ſine mandato fecit: vt. ff. e. l. j. in fi. ſi autem cũ mandato, habet mãdati: niſi ſalariũ fuerit ei pro hoc conſtitutũ: vt. j. mãda. idẽq;. §. idẽ Labeo. verſic. ſed & ſi advecturas.

n *Non debetur.* ſed quid ſi diſſoluatur vniuerſitas illa: nunquid quilibet de vniuerſitate poterit petere partẽ ſuam vt propriũ & priuatum debitum ſuam & hoc vides in illicitis collegiis: vt. j. de colle. illi. l. iij. hic ergo videtur multo magis. Sed quid, ſi vniuerſitas aliqua habeat nemus cõmune: & quis eorũ ſit aliàs nõ ſoluendo: nunquid creditores erũt mittendi in poſſeſſionem partis nemoris quæ quaſi videtur ad eũ ſpectare? nõ puto: quia nec nemus illud nec pars eius alicuius intelligitur: vt. j. de re. di. l. in tantũ. §. j. Itẽ quid ſi quilibet de vniuerſitate tibi intulit iniuriã, nunquid vniuerſitas dicetur hoc feciſſe, & poterit à te cõueniri? Videtur quòd non: quia nõ vt vniuerſitas, ſcilicet concilio habito, & campana ſonata, vel aliàs eis cõuocatis feciſſet: ſed quilibet ſuo motu. Econtra quòd ſic: quia vniuerſitas nil aliud eſt

non autem compellitur cauere de rato. [a] Sed interdum ſi de decreto dubitetur, [b] puto interponendam & de rato cautionem. Actor itaque iſte procuratoris partibus fungitur: [c] & iudicati actio ei ex edicto non datur, [d] niſi in rem ſuam [e] datus ſit: & conſtitui [f] ei poteſt. Ex iiſdem cauſis mutandi actoris poteſtas erit, ex quibus etiam procuratoris. [g] Actor etiã filiusfamilias dari poteſt. [h]

Sicut vniuerſitas poteſt agere: ita poteſt conueniri.

VII. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

SIcut municipum nomine actionem prætor dedit, [i] ita & aduerſus eos iuſtiſsimè edicendum [k] putauit. Sed & legato qui in negotium publicum [l] ſumptum fecit, puto dandam actionem [m] in municipes. Si quid vniuerſitati debetur, ſingulis non debetur: [n] nec quod debet vniuerſitas, ſinguli debent.

Licet perſona mutentur, vniuerſitas tamen eadem remanet. item ſi vnus ſolus remanet: ius & nomen vniuerſitatis conſeruatur in illo. h. d.

In decurionibus vel aliis vniuerſitatibus nihil refert vtrũ omnes iidem maneant, an pars maneat, vel omnes immutati [o] ſint. Sed ſi vniuerſitas ad vnum redit: magis admittitur poſſe eum conuenire, & conueniri: cum ius omnium in vnum reciderit, † & ſtet nomen vniuerſitatis [p].

Si non reperiantur res mobiles & immobiles: perueniur ad nomina debitorum. Bartolus.

VIII. IAVOLENVS libro quintodecimo ex Caſſio.

CIuitates † ſi per eos qui res earum adminiſtrant, non defenduntur, nec quicquam eſt corporale reipublicæ quod poſſidetur: per actiones debitorum ciuitatis, agentibus ſatiſfieri oportet. [q]

Contra ciuitatem vel municipium poteſt agi demſorio iudicio. Bal.

IX. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

SI tibi cum municipibus hereditas communis erit: familiæ erciſcundæ iudicium inter vos redditur. Idémque dicendum eſt in finium regundorum, & aquæ pluuiæ arcendæ iudicio. [r]

Facit ad hoc glo. ſuper verb. pauciores. ff. ca. 2. extra de poſtu. pre. quæſi. ad hoc allegat. hanc. l.

† *An ciuitates. Flo. ſed obeliſco præfixo.*

A

B

C

D

o *Immutati ſint.* vt infra de iudi. proponebatur.

p *Nomen vniuerſitatis.* ſic extat rei memoria, nec tamen res: vt eſt ar. j. de le. j. ſi grege. §. j. licet ergo vnus non ſit vniuerſitas, nec vniuerſi nec vniuerſus: retinetur tamen per eũ ius vniuerſitatis: licet p vnũ ab initio cõſtitui nõ poſſit vniuerſitas, ſed per tres: vt. j. de verb. ſigni. l. Neratius. Nomen vero ideo dicitur retineri, quia adhuc dicetur ſchola ſanctí Ambroſij ſuper ſtite vno ſolo. Sed nũquid ſyndicũ hic poterit vnus cõſtituere, cũ ſyndicus plurium cauſam dicat? Vel quid ſi duo ſunt? videtur quòd ſic, vt hic. Itẽ quid ſi nullus omnino remanſit? Rñ. Io. ſolutũ eſſe collegiũ: & res in nullius bonis ſunt, ſicut & hereditariæ: ſed tamen ſi poſtea auctoritate domini papæ, vel eius ad quẽ ſpectat cura eiuſdẽ collegij, inſtituatur aliquis in eodem collegio, iuris artificio fingitur iſtius fuiſſe: vt. ff. de re. di. l. j. §. id vero. & j. de reg. iur. omnia fere. & l. omnis heredi tas. licet quidã archiepiſcopus Moyſes ipſos parietes poſſidere dixerit etiã durante collegio: quod duriſsimũ eſt dicere, & contra legem videtur: vt infra ſi quis in te. li. eſſe iuſſ. l. j. §. Scæuola. Verũ tamẽ id eſſe videtur, vt nullo modo dicãtur eſſe vllius. ſab eo tempore quo ſolutum eſt collegium: ſed ipſo iure ſint fiſco vel papę quęſita: vt. j. de pu. & veſt l. cõmiſſa. & de iure fiſ. l. j. §. an bona. & l. imperatores. & hoc quãtum ad dominium: ſecus quantũ ad poſſeſſionem: vt. j. de adqui. poſ. l. cũ heres. poſſet tamẽ pro Moyſe allegari quòd plerũque dicitur Eccleſia ipſe locus parietibus circundatus, & etiam conſecratus: & aliàs dicitur Eccleſia ius habere, & poſſidere, & vindicare: vt. C. de ſacroſan. Eccle. l. iubemus. §. ſciẽtes. & §. ſane. verſic. ſi quãdo igitur. Vnde videtur quòd talis locus ſiue parietes poſſideant etiam durante collegio: & vindicent per prælatos tanquam quilibet priuatus per procuratorem vel colonum.

q *Oportet.* ſic eſt & in priuatis debitoribus: vt infra de re iudi. l. à diuo. §. in venditione.

r *Iudicio.* ſi in loco municipij opus fiat ex quo timeatur ne aquæ pluuialis noceat: aliter dicitur de loco publico: vt. j. de aqua pluuia. arcen. l. ſi in publico. de his autẽ gratia exempli poſuit: quia magis dubitabatur: idem tamen in omnibus aliis caſibus.

Ciuitates.]*C. ASV S.* Vniuerſitas ſancti Proculi debuit mihi x. volui eã cõuenire: null[e] extat defenſor: nec aliqua habet vnde mihi in poſ. miſſio fieri poteſt. dicitur quòd ſi vniuerſitas habet nomina, quòd in poſ. nominũ illorũ fiet miſſio. Viuianus.

Sibi tib.]*C. ASV S.* Habebam hereditatem communem cum aliquibus municipibus, vel cum aliqua ciuitate: quia ego & vniuerſitas inſtituti ſuimus. poteſt celebrari inter nos iudicium fami. erciſ.

Conſtitui.]*C. ASV S.* Vicin[e] alicuius vniuerſitatis ædificauit ex quo ædificio timebatur damnum illi vniuerſitati. poteſt ordinari actor ad noui operis nunciationem. Item ſi fuit relictũ vniuerſitati in diem vel ſub cõditione, poteſt actor ordinari ad interponendam cautionem vel ſtipulationem de legato præſtando adueniente die vel conditione. Item ad ſtipulationem damni infecti vel iudi. ſol. ſed in omnibus iſtis caſibus ſi vniuerſitas vel curia habeat ſeruũ, ille illas ſtipulationes interponere debet.

debet. Si vero ipſe actor ſtipulatus eſt ciuitati vel vniuerſitati, vtilem actionem ex illa ſtipulatione habebit ciuitas vel vniuerſitas. Viuianus.

a *Seruo potius.* ſi præſens ſit: vt ſupra titu. j. Pomponius. §. j. & l. mutus. §. ſi procurator agat.

b *Actori.* qui deſiit eſſe, vel eſt prohibit⁹, vt etiam eſt.

c *Vtilis.* id eſt exercitiũ vtilis quæſitæ ciuitati, vel ipſi adminiſtratori datur vtilis: ciuitas directã habet actionẽ.

DE NEGOTIIS geſtis.

Dictum eſt ſupra de negotiis geſtis ſingularis hominis vel vniuerſitatis ex mandato: nunc quando ſine mandato.

[*Hoc edictum.*] CASVS. Iuriſcõ. in prin. tractatum hunc commendat, dicens ꝙ maximam continet vtilitatem tam abſentium quàm præſentium. niſi enim aliqui eſſent qui abſentium negotia gererent, multotiens ſuſtinerent abſentiæ iacturam, eo quòd remanerent indefenſi: & ita res eorum ab aliquib⁹ puta creditoribus poſſiderentur: aliquando etiã venderẽtur. Item incidetent in pœnam quam ꝓmiſerunt, niſi aliquis eorum defenderetur: & etiam creditores venderent pignora. Viuianus.

x. PAVLVS libro primo Manualium.

CONſtitui poteſt actor etiã ad operis noui nũciationẽ, & ad ſtipulationes interponendas: veluti legatorum, damni infecti, iudicatum ſolui: quamuis ſeruo potius [a] ciuitatis caueri debeat. Sed & ſi actori [b] cautũ fuerit, vtilis [c] actio adminiſtratori rerum ciuitatis dabitur.

DE NEGOTIIS geſtis.

TITVLVS V.

Lex iſta ponit cauſas huius edicti. Bar.

1. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

HOc edictum [d] neceſſarium eſt: quoniam magna vtilitas abſentiũ [e] verſatur, ne indefenſi rerum poſſeſſionem, [f] aut venditionẽ patiantur, vel pignoris [g] diſtractionem, vel pœnæ committẽdæ actionem, [h] vel iniuria [i] rẽ ſuam amittant.

d *Hoc edictum.* quod eſt. j. eo. l. iij. j. reſpon.

e *Abſentium.* maxime. nã hæc cauſa fuit impulſiua: vt infra de act. & obli. l. ex maleficiis. §. ſi quis abſentis. & inſtit. de oblig. ex quaſi contract §. j. ſed tamẽ & inter præſentes datur, vt inter curatorem datum in teſtaméto, & adultum: vt. C. e. l. curatoris. Itẽ cuilibet etiam maiori præſenti ſi tamen ignoret quid agatur: aliàs ſcientia cum præſentia inducit tacitum mandatum, & agitur mãd. vt infra man. ſi remunerandi. §. ſi paſſus. & l. ex mandato. §. j. & l. qui fidem.

f *Poſſeſſionem.* poſſeſsio datur ex illo ti. j. qui. ex cau. i poſ. ea. ſed vẽditio fit ab alio q ſequitur de bo. aut. iu. poſ. vt ex ordine eorũ patet: vt dicũt quidã, qđ mihi non placet: imò vtrũque fit ex illo, qui. ex cau. in poſ. ea. primũ. ſ. de miſtione, fit per. l. ij. j. rñ. ſecundũ. ſ. de vẽditione, fit ꝓ aliud edictũ quod eſt in eo ti. qui. ex cau. in poſ. ea. l. Fulcinius. §. j. at ille tit. de bo. aut. iu. poſ. tractat de modo vẽdẽdi & adminiſtrãdi huiuſmodi bona ſic poſſeſſa. Et ſic fit hæc venditio ita demũ ſi latitauerit: vt. d. l. Fulcinius. §. ij. & j. ex qui. cau. ma. in inte. reſti. l. item. §. hæc autem.

g *Pignus.* ſcilicet conuentionalis, vt differat à præcedenti: & hæc venditio fit ex pacto vel ex lege: vt. C. de iure do. impe. l. ſi. §. j. & ij.

h *Actionem.* quam ſola conuentione pariuntur.

i *Vel iniuria.* id eſt per ſententiã iniurioſẽ latam per quam res abſentis alicui daretur: & hic ad defendendum venit. Vel dic [a] etiã ad agendũ venit. & dices iniuria. i. vſucapione vel præſcriptione, quæ eſt cõtra naturalem æquitatem qua dicitur neminẽ cũ alterius & c. vt. j. de cõdict. indebi. l. nã hoc natura. pro bono tamẽ publico eſt introducta: vt. j. de vſuca. l. j. vnde improprie dicitur iniuria: vt. j. de iniur. l. iniuriarũ §. j. Sed quomodo geſtor ſine mãdato contra præſcribentem agit? Rñ. fuit de illis qui ſine mãdato admittuntur: vt. i. eo ſi autem. Vel dic eum geſtorẽ debere petere ●ratorẽ bonis qui vſucapiones interpellet: vt. j. de mu. & ho. l. j. §. illud. in fi. §. arg. contra. C. e. tutori. Alij dicũt quod deberet dicere ſe habere mandatũ. & ſic re ſ ẽta dubia ſa- tider, & dominus habebit ratum. & ſic valet quod fi: per ẽũ: vt in ſ a de iudi. licet.

a *Bal. hic dicit iſtam ſuſſ. ſing. ad hoc qđ ex eo poſſit ceſſare lucro ai gen. ad iniuriam pecuniæ præſcriptionẽ: & iſtud ſibi dicit ſine ibi, vel dic eum geſtorem. Bolog.*

[*Si quis abſentis.*] CASVS. Ego geſſi negotia tua. ſi aliquid in tua negotia impendi, vel me alicui obligaui: licet hoc ignores, tamen habeo contra te nego. geſt. actio. vt hoc mihi reſtituas: & ego tibi teneor ſi male geſſi: quia hoc æquum eſt, & debeo reddere rationem.

k *Vltro citróque.* id eſt hincinde: vt inſtit. de ob. ex quaſi contract. §. j.

Inter gerentem, & eum cuius negotia gerantur, datur actio negotiorum geſtorum vtrique. Bartolus.

11. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale.

SI quis abſentis negotia geſſerit, licet ignorantis: tamen quidquid vtiliter in rẽ eius impenderit, vel etiam ipſe ſe in rẽ abſentis alicui obligauerit: habeat eo nomine actionem. Itaque eo caſu vltro citroq; [k] naſcitur actio, quæ appellatur negotiorum geſtorum. Et ſanè ſicut æquũ eſt, ipſum actus ſui rationem reddere, & eo nomine condemnari, quidquid vel non vt oportuit geſſit, vel ex his negotiis retinet: [l] ita ex diuerſo iuſtum eſt, ſi vtiliter geſſit, præſtari ei quidquid eo nomine vel abeſt ei, vel abſuturum eſt. [m]

Iſtud dictum habet duo capita. Primò loquitur de eo qui geſſit negotia viuentis. Secundò loquitur de eo qui geſſit negotia morientis. Bartolus.

111. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

l *Retinet.* ſic & in ꝓcuratore: vt ſupra titu. ij. qui proprio. §. procurator vt in cæteris. & j. man. dolus.

m *Abſturum eſt.* quia id abeſſe videtur ei: vt infra eo. ſi quis mãdato. & ſibi proſpiciendũ eſt: vt hic, & intra pro ſocio. l. pro ſocio arbiter. ſecus in fideiuſſore qui non poteſt aliquid petere antequam ſoluat: niſi in caſibus: vt infra man. Lucius. bene dico ſecus: quia ab initio videtur mandatũ recepiſſe de ſoluẽdo: vt infra de cõdict. inde. l. indebitam. Ac.

An prætor.] CASVS.] Capita huius edicti ſunt duo. ſiue enim quis geſſit negotia alicui⁹ abſentis, dicit prætor ſe eo nomine daturum actionem: & iſtud eſt primum caput. ſiue geſſit quis negotia alicuius hereditatis vacantis, habebit hanc actionẽ: & iſtud eſt ſecundum caput.

[*HAEC VERBA.*] Hic vult exponere illa tria verba, ſi quis negotia alterius. planum eſt. [*PVPILLVS.*] Pupillus geſſit negotia alicuius. an iſta act. teneatur? & dicitur quòd ſic, in quãtum eſt locupletior. nũquid ſi non eſt locupletior factus, locum habet cõpenſatio: licet ratione naturalis obligationis conueniri nõ poſſit? & ſi in illo negotio aliqua de ſuo impẽdit, & illa petat pupillus: potero eum repellere ꝑ compenſationem: dicendo, tu petis decem quæ dicis te in negotiis meis impendiſſe: hoc eſt, ex geſtione illa. x. de bonis illis ad te peruenerũt: illa compenſes pro illis quæ debes. hoc verum eſt etiã ſi pupillus non eſt locupletior. [*ETSI FVRIOSI.*] Aliquis negotia furioſi geſſit: & ex hoc contra furioſum habet neg. geſt. actio. Itẽ curator ſi furioſi geſſit negotia: habet neg. geſt. actio. aduerſus furioſum. Vel dic vt in apparatu Accurſius. [*HAEC VERBA.*] Exponit Vlpianus ſecũdũ caput edicti prætoris in quo dicit ſe actio. daturum ſi quis geſſit negotia alicuius quæ fuerunt ſua cũ moreretur: & de illis negotiis fuit neceſſe edictũ proponere: quia illa negotia quæ geſta ſunt poſt mortem teſtatoris, ante tamen adnã hereditatem, neque ſunt defuncti, neque heredis: & tamen ſi quis geſſerit negotia hereditaria, ipſe obligatur hereditari, & hereditas ipſi, ſi aliquid impẽdit in hereditate. Itẽ fructꝰ & fœtus, & ea q̃ poſt mortẽ teſtatoris acceſſerũt, itẽ qđ ſerui adquiſierũt, venit in actio. neg. geſt. & datur his caſibus actio neg. geſt. ex interpretatione Vlpia. non ex verbis ſecundi capitis edicti. [*HAEC AVTEM ACTIO.*] Hic dicitur ꝙ act. neg. geſt. datur heredi, & in heredẽ. [*SI EXECVTOR.*] Ego contra te ad decẽ, & obtinui. iudex executorẽ dedit, qui miſit me in poſſeſſionẽ rei quæ valebat minus, puta. v. & res petita. v j. valebat. agam cõtra executorem act. neg. geſt. quia videtur dolo feciſſe. [*INTERDVM.*] Si tu geſſeris mea negotia q̃ nullus gerere volebat, hoc caſu tãtũ mihi de dolo teneris. [*HAC ACTIONE.*] Si ſpõte negotia mea geſiſti, habes neg. geſt. act. Itẽ ſi ex neceſſitate geſiſti. Item ſi credebat teneri ex neceſſitate, & nõ tenebaris: tu habes neg. geſt. act. iſtis omnib⁹ trib⁹ caſib⁹: ſi quãdo propoſuiſti gerere negotia, dum pergeres, mandauit aliquis mihi vt ea gererem, & geſi. & dicit quòd contra eum cuius negotia geſi, & cuius erant indemnitates, id eſt contra eum qui geri mandauit, habeo actionem, ſcilicet mandati, & neg. geſt. Item ſi propoſui gerere: & aliquis fideiuſſit de indemnitate mihi præſtãda ſi gererem, & geſi: duplicem habeo actionẽ.

An fide-

An fideiuſſor aliquam actionem habeat:dicitur quòd contra dominum habet neg.geſt.niſi animo donandi fideiuſſit.& hoc dicit cum.l.ſeq.quæ continuatur cum iſta. Viuianus.

a *Ait prætor.* ex hoc dicas q̃ hæc actio eſt prætoria: ſed quidã contradicunt:vt.j.commo.l.in commodato.§.ſicut.Sed ibi illa litera, ciuiles præſtationes &c.ad ſuperiora referturnon ad hãc actionem de qua ibi ſubiicit.

b *Alterius.*ſcilicet viuentis.

c *Geſſerit.* poſt mortem,& ante aditã hereditatem: vt.j.ea.l.§. hæc verba. & ſic duo dicit hoc edictum.

d *Sine quæ.* vt infra de conſti. pecu.l.j.§.j. & infra de verbo. ſignific.l.j.

e *Mulieres.* aliena negotia gerentes.

f *Non debitatur.* ſcilicet pro his quæ geſta ſunt ab eis extra iudicium,ſiue ſine mandato, vt hic,& infra.e.ſi filius.in fi. ſiue etiã cũ mãdato:vt infra de inſtito.actio. ſed & ſi qs. §.parui. & infra manda.idemq;.§.ſi cui. ſed in iudicio non poteſt: vt ſupra titu.ij. neque fœmina. niſi in caſib⁹: vt in.l. fœminis. ſuprà titu.ij.

g *Negotia.* id eſt hoc verbum negotia,quod eſt de verbis prætoris. Et not.hic quòd pluralis ſermo reducitur ad ſingularem:vt.j. de aſſig. lib.l.j.§. quãuis. &.j.de cõdi. & demõ. falſa.§.ſi.&.j.vi bono. rapto.l.ij.§.quòd ait prætor.&.C.quando di.le.ce.l.cumvxori. Arg.cõtra.j.de teſti.l.vbi.in fi.&.j.de pig.act. ſi neceſſarias.§. ſi annua.& facit pro prima parte.ĩ.ſi quis cau.ſi ſeru⁹.§. ſi pluriũ.

h *Alterius,inquit.* ſcilicet prætor.i.dixit.

i *Pupillus.*tria fecit hic pupill⁹,ſcilicet quinquagĩnta de pecunia domini cuius negotia gerebat,in rẽ ſuã vertit:& alia quinquagĩta ſua culpa amiſit:tertia quinquaginta de ſuo ꝓprio creditori domini ſoluit.de primis.l.reſtituẽdis dño tenetur:de aliis l.naturaliter tantũ tenetur:& ſic non poteſt cõueniri. ſi tamen agat ad tertia.l.patiť cõpẽſationẽ illorũ.l.naturaliter debitorũ.

k *Locupletior.* idem & ſi quid dolo fecerit:cum hæc duo paria ſint:vt.j.depoſiti.l.j.§.an in pupillum.& hæc ſunt vera etiam ſi ſine tutoris auctoritate geſſit:cum ex re veniat hoc negotium: vt.j.de act.& oblig.l.furioſus.

l *Agendo.* id eſt ſi ipſe agat contraria actione.Et ſic no.arg.q̃ multa conſequimur excipiendo,quæ non agendo.ſic.j. de compen.ſi cum filio.&.j.de condict.inde.ſi in area.

m *Ceſſit.* ſcilicet male amittendo culpa ſua.

n *Patitur.*quia naturaliter tenetur,licet cõueniri non poſſit: vt.j.de noua.l.j. in fi.&.j.quando di.le.ce.cum illud.§.j. patitur ergo compenſationem,vt quilibet maior,etiam eius in quo nõ eſt locupletior:vt infra de cõpen.l.etiam quod naturaliter.&.l. quæcũque.ſed licet ſit de iure communi, vt hic, tamen beneficio ætatis habet reſtitutionem vt ei compenſatio non opponatur:vel vt repetat ſi ſoluit etiã debitum naturale:vt.j.de cõdict. inde.l.interdum.&.C.ſi aduer.ſol.l.indebito.Itẽ hoc accipe in doli capace:aliàs nec naturaliter obligaretur ſi non eſſet locupletior:vt.j.de condict.inde.l.quod pupillus.

o *Et ſi furioſi.*quid ſi furioſus negotium geſſit forte in conſpectu inumbratæ quietis:non dico in dilucido interuallo:quia tunc omnia gerere poteſt:vt.C.qui teſt.fa.poſ.l.furioſum? Reſpõdent quidam non agi ex aliqua parte:vt.j.de re.iur.l. in negotiis.&.j. locati.qui ad certum. Tu dic contra:quia & quando alius agit eius negotia,& ipſe agit & cõuenitur vt hic,&.j.e.l. proxi.§.& infra de re.cre.l.& ſi a furioſo.& ſæpe extra id qd agitur,tacita naſcitur obligatio:vt.j.e.at qui natura.§.ſi libero.&.j. cõmo.ſi is qui.§.ſi libero. Quod aũt dicit dicta regula iuris,verũ eſt in veris cõtractibus:hic autẽ quaſi cõtractus eſt.Itẽ illud vbi exigitur expreſſus cõſenſus:hic autẽ tacit⁹. Sed argu. contra.j.eo. ſi ex duobus,ſcilicet vt idẽ in hoc negotio debeat dici quod in veris cõtractibus. Alij dant actionem in factum in dicto caſu. Agetur ergo cõtra eum in quantũ locupletior eſt. Ac.

Obligatio quandoque naſcitur ex eo quod agitur.

Et ſi furioſi.

B

p *Aduerſus eum.*ſcilicet furioſum. Vel dic geſtorem,vel geſtricẽ. & ſic ponitur autem pro ſed.

q *Hæc verba.* quę ſũt i ſecũdo verbo edicti.

r *Cum is moritur.*id eſt mortuus eſt: & ſic determinat verbum geſſerit. Vel dic proprie, vt determinet verbũ fuerint.

s *Negotia geſſit.* vt ꝓ tali negotio detur actio neg. geſt.ex ſecũdo capite edicti. & ſic eſt contra infra de reli.at ſi quis.§.Labeo.in eo quòd ibi dicit funerariam nõ habere locũ vbi alia datur:& ĩ videtur q̃ ſemper hæc locum habeat:ergo illa nũquam:& ſic cadit in abſurdum.Solu. hic loquitur de eo negotio quod viuo teſtatore potuit geri:pro quo detur hęc actio,ibi nõ. nam poteſt quis viuus funerari,& in eo impenſa fieri.Vel dic clarius:hic titu.in tribus caſibus locũ habet:quãdo ſunt negotia viuentis præſentialiter, vt in primo capite edicti.Item quãdo fuerunt viuentis,vel eſſe potuerunt:& tunc habet locum ſecundum.Item quãdo aliquid acceſſit dictis negotiis:vt part⁹ & ſimilia,vt adficitur p Vlpianum:vt infra proxi.paragrapho,ſed ſi quid &c.quorũ null⁹ poteſt funerariæ aptari:cum illud negotium ſit tantũ mortui. Sed contra,quia videtur fuiſſe viuẽtis:vt infra de religioſis.l.j. quæ eſt ſimiliter cõtraria huic legi.Sed illud quo ad ſeparationẽ impetrandã,vt hereditarius creditor dicatur,non vt actio hæc locum habeat ex primo capite:quaſi fuerit viuentis negotium.

t *Adiit.* hereditatem.imò videtur heredis:quia à tẽpore mortis videntur fuiſſe ſua:vt.j.de ſtipu.ſer.ſi ex re.§.ſi. &.j. de reg. iur.l.omnis hereditas.Sed dic quòd hic veritatem,non fictionẽ iuris conſiderauit.

u *Poſt mortem.* ante aditam hereditatem tamen.

x *His verbis.* ſcilicet edicti in ſecundo capite:& die,non continentur,ſcilicet expreſſẽ.

y *Accipi.* ex interpretatione.Accurſius.

z *Ex negotio.* id eſt non ex delicto.

a *Et in heredem.* aliter tamen quãdoque quam in defunctum: cum curator ex leui culpa teneatur:non heres eius:vt.C. de here.tu.l.j.&.C.arbi.eo.quidquid.

Curator de leui culpa tenetur.

b *Meo.* qui fui victor.

c *Actio.*ſ.de dolo.& ſic nõ ob.j.de euic.ſi pignora.quę eſt cõtra.ſed ſecũdũ hoc quid ad hunc titulum? R.ſi.quia de neg. geſt. dat.Vel dic,ibi datur de dolo.i.neg.geſt.nomine doli. Vel veri⁹ hic victori dat hæc actio,cuius negotiũ gerere ꝓpoſuit:ibi autẽ victo,cuius gerere nõ propoſuit:vt aperte litera illius.l.dicit.

d *Negotiis te meis.*ſ.deſertis quæ alius nõ erat geſtur⁹:& diſtingue hic,quia geſtor interdũ de dolo tãtũ tenetur,vt hic.& ſupple,etiã lata culpa:quę dolo cõparatur:vt.j.depoſi.l.quod Nerua.quãdoq; de leui:vt communiter:vt.C.eo.tutori.quandoque de leuiſſ.

Geſtor negotiorum de quibus tenetur.

Exceptio quandoque plus operatur quam actio.

Ipſe tutor. ſimp ad hoc allegat q̃ verba ſtatutorũ ſunt ſtricte & ꝓprie ſumẽda: nõ autem ficte ſeu impropria. Bal.

Qui gerit negotia deſerta, ſolum de dolo & lata culpa tenetur. Bart.

Hic iuriſconſultus incipit exponere ſecundum capua edicti: & breuiter hoc intendit: Statutum ſuper verbo non patitur ad illud quod ſecundum fictionem inducitur: niſi ſpecialiter exprimatur. Bartolus.

Hic expoſuit illa verba,*iudicium eo nomine dabo.*

C

D

It prætor: a *Si quis negotia alterius,* b *ſine quis negotia quæ cuiuſque cum is moritur fuerint, geſſerit:* c *iudicium eo nomine dabo.* Hæc verba, *Si quis,* ſic ſunt accipienda, *ſiue quæ.* d nam & mulieres e negotiorum geſtorum agere poſſe & conueniri nõ dubitatur. f *Negotia* g ſic accipe, ſiue vnum, ſiue plura. *Alterius*, inquit. h & hoc ad vtrunque ſexum refertur. Pupillus i ſanè ſi negotia geſſerit, poſt reſcriptum diui Pij etiam conueniri poteſt in id quod factus eſt locupletior. k agendo l autem compenſationem eius quod geſſit m patitur. n Et ſi furioſi o negotia geſſerim: competit mihi aduerſus eum p negotiorum geſtorum actio. Curatori autem furioſi vel furioſæ aduerſus eum eámve dãdam actionem Labeo ait.

Hæc verba, †† *ſine quis negotia quæ cuiuſque cum is moritur r fuerint, geſſerit*: ſignificant illud tempus, quo quis poſt mortem alicuius negotia geſſit. s de quo fuit neceſſarium edicere: quoniam neque teſtatoris iam defuncti, neque heredis qui nondum adiit, t negotium geſſiſſe videtur. Sed ſi quid acceſſit poſt mortem, u vtputa partus & fœtus & fructus,vel ſi quid ſerui adquiſierint: etſi his verbis x non continentur,pro adiecto tamen debent accipi. y

Hæc autem actio cum ex negotio z geſto oriatur:& heredi & in heredem a competit.

Si executor à prætore in negotio meo b datus dolum mihi fecerit:dabitur mihi aduerſus eum actio. c

Interdum in negotiorum geſtorum actione Labeo ſcribit dolum ſolúmodo verſari. Nam ſi affectione coactus, ne bona mea diſtrahantur, negotiis te meis d obtuleris:æquiſſimũ eſſe dolum duntaxat te præſtare.

†† *Ipſe tutor. ſimp ad hoc allegat q̃ verba ſtatutorũ ſunt ſtricte & ꝓprie ſumẽda: nõ autem ficte ſeu impropria. Bal.*

de leuiſſima: vt quando alius diligentiſſimus erat geſturus: vt. j. eo. ſi pupilli. §. videamus. & inſt. de oblig. ex quaſi cõtractu. §. j. in fi. quãdoque de caſu: vt in caſibus ſex poſitis. j. eo. ſi negotia.

a *Neceſſitate vrgente.* vt curator adulti: vt. C. eo. tutori. & curator furioſi, & ſimiliũ perſonarum: vt ſupra ea. l. §. curatori.

b *Vel neceſſitatis ſuſpicione.* pone exemplũ. j. eo. at qui natura. §. ſi libero homini. & j. eo. cum pater. & etiam in eo qui credebat ſe procuratorem cũ non eſſet. Sed an in eo qui ſe tutorem credit? Ir. & Azo idẽ, vt habeat locum negotiorum geſtorum actio: & eſt pro eo. C. qui da. tu. poſſ. l. militiæ armatæ. ſed poteſt dici contra ſecundum H. ſicut enim vbi eſt actio mandati, ceſſat iſta: vt inſti. de obli. quæ ex quaſi contract. §. j. & vbi eſt actio vera tutelæ, ſimiliter & hęc ceſſat: ita & vbi eſt alia actio. ſed i caſu tuo eſt actio protutelæ: vt infra de eo qui pro tu. l. j. ergo ceſſat iſta. nec ob. d. l. militiç. quia ibi non poteſt habere locũ hæc actio protutelæ cum miles non poſſit tutor eſſe. ibi enim poteſt habere locũ hęc actio protutelæ vbi quis eſt habilis: vt hic, &. j. de eo qui p tu. l. j. §. ſi quis quaſi. Acc.

quæ ſententia habet æquitatẽ.

Hac actio datur contra geſtorem etiam ex neceſſitate vera vel putatiua. Bart.

Hac actione tenetur non ſolum is qui ſponte & nulla neceſſitate cogente immiſcuit ſe negotiis alienis, & ea geſſit: verum & is qui aliqua neceſſitate vrguente [a] vel neceſſitatis ſuſpicione [b] geſſit.

Mandatum verum Titii vel putatiuum domini non impedit actionem negotiorum geſtorum contra dominum oriri. b. d.

B Apud Marcellum libro ſecũdo Digeſtorum quæritur, ſi cũ pposuiſſem [c] negotia Titij gerere, tu mihi mandaueris vt geram: an vtraque actione vti poſſim. Et ego puto vtrãque [d] locum habere: quemadmodum ipſe Marcellus ſcribit, ſi fideiuſſorem [e] accepero negotia geſturus. nam & hic dicit aduerſus vtrũque [f] eſſe actionem.

IIII. IDEM libro quadragẽſimo quinto ad Sabinum.

Sed videamus an fideiuſſor [g] hic habere aliquam actionem poſsit. & verum eſt negotiorum geſtorum eum agere poſſe, niſi donandi animo fideiuſſit.

Falſa opinio domini non impedit hanc actionem contra verum dominum. Bart.

I. IDEM libro decimo ad Edictum.

C ITem ſi cum putaui à te mihi mandatum, negotia geſſi: [h] & hic naſcitur negotiorum geſtorum actio, ceſſante mandati actione. Idem eſt etiam ſi pro te fideiuſſero, dum puto mihi à te mandatum eſſe. Sed & ſi cum putaui [i] Titij negotia eſſe, cum eſſent Sempronij, ea geſſi: ſolus Sempronius [k] mihi actione negotiorum geſtorum tenetur.

Actio competens contra eum ad quem ſpectat negotium cura & ſolicitudine non impedit oriri actionem contra eum ad quẽ negotium pertinet re ipſa. Bart.

i *Sed & ſi putaui.* recte hos coniungit: quia in vtroq; caſu plus valet veritas quàm falſa opinio.

k *Solus Sempronius.* niſi ad Titium cura & ſolicitudine vel alio modo pmeat: & ſic intelligitur infra eo. l. liberto. §. inter negotia. ſecũdum quoſdam. Et no. hic contra Io. pro eo quod dixi. ĩ. l. iij. ĩ fi. ſed ipſe reſpõdet: ſi tamen iſtius domini contẽplatione ſit geſtum hoc: aliàs non. vel ideo eſt, quia dominus neg. non habet actionem neg. geſt. aduerſus Titium: nec ei tenetur: quia nec ipſe geſſit p ſe, nec p alĩ: vnde eſt q mihi gerẽti debet tantùm teneri ver⁹ dominus, ſecũdũ Io. ſed hoc non placet: vt ibidem diximus. Itẽ no. ex tribus dictis huius legis quòd plus valet quod eſt in veritate, quàm quod in opinione. ſic infra ad le. Aquil. ſcientiam. §. pe. & infra de furt. l. vulgaris. §. ſed & is qui. verſi. ſi quis æ. &. §. ſe. in gloſ. ſit furtũ. &. C. plus va. quod agitur. p totũ. &. j. de ſeruo corrup. l. doli. §. j. arg. cõtra. j. de iniur. l. illud relatũ. in fi. [*ADDITIO.*] Aduerte hic q in actione quæ oritur ex prouidẽtia legis, ſi cut eſt vbicũque extra id quod agitur, naſcitur actio: plus veritas quàm opinio põderatur: & hoc in actibus licitis: ſed in delictis ſi quidem veritas excludit maleficium, põderabitur veritas: vt. l. fi. de crimine expila. here. & de furt. l. inter omnes. §. recte. Si vero opinio probabilis excludit maleficium, tunc plus põderatur opinio: vt in. d. §. recte. ſi autem non excludit maleficium, ſed attenuat vel reſtringit ſeu arctat, dic vt infra de iniur. l. eum qui nocentem. §. ſi nupta. &. l. fi. &. C. ad. l. Iuliam de vi. l. quoniã multa facinora. ſecundum Cy. & Bal.

C

Si pupilli.] CASVS. Geſiſti negotia alicuius pupilli cuius erã tutor: & cõtemplatione mei aliquid egiſti: quia nolebas vt tenerer act. tutelæ: vt quia incepi domũ ædificare, & nõ perficerem: dicitur quòd me habes obligatum neg. geſt. act. nam & pupillus tenetur in id quo factus eſt locupletior. [*ITEM SI.*] Ad neg. procu. conſtituiſti: & creditores tui infeſtabant procur. tuum nomine cuiuſdam debiti, dicentes velle ſe diſtrahere pignora eis obligata niſi eis ſoluat. ego contẽplatione tui mutuo ei pecuniam dedi. mihi act. neg. obligatus eris. procurator, ſi nõ ſtipulatus eram pecuniã mihi à procu. reddi, nõ erit obligatus mihi. [*SI QVIS.*] Pecuniã perferendam mihi, Titio tradidiſti.

D aduerſus eum habeo actio. neg. geſtorum: vt mihi illam pecuniã det. Si vero aliquis ad negotia mea gerẽda ſui lucri cauſa & nõ mei commodi acceſſerit: habeo contra eum act. nog. geſt. ſi vero aliqua impenderit, nõ repetet niſi quatenus fuerim factus locupletior. [*SI QVIS ITA.*] Titius credẽs gerere negotiũ meum, geſſit ꝓprium. nec mihi aduerſus eum, nec ei aduerſus me competit actio. Si vero credebat meum eſſe tantũ, cum & meum & ſuum erat: pro illa parte quæ ad me ſpectat, dabitur mihi act. pro alia non cõtra me. vnde ſi habeã negotium commune cum Titio, & mandaui tibi vt illud gereres, tu tanquam meum eſſet geſiſti ſciens in parte eſſe Titi: pro alia parte quæ Titij erat, habebis eũ obligatũ actio. neg. geſt. [*SI QVIS QVASI.*] Liberum hominem bona fide poſſidebam, quem credebã eſſe ſeruũ meum. negotia mea geſſit tanquã ſeruus. dabitur quidem nego. geſt. actio mihi cõtra eum, & ei contra me. [*SED SI ECO.*] Si geſſi negotia filij tui peculiaria vel ſerui: an tenear nego. geſt? Reſpõ. quòd ſi geſſi contemplatione tui: & tu mihi, & ego tibi tencor in ſolidũ. ſi filij tui: habeo patrum obligatum de peculio: nec diſtinguit crediderim eum ſui iuris: nec ne: quia ſemper eadẽ diſtinctio ſeruãda erit: vt ſi nomine patris, teneatur in ſolidũ: & ſi filij, de peculio, id eſt quatenus eſt in peculio. vnde ſi filij negotia geſſi, & cõtẽplatiõe filij, & pater habeat

ratum

a *Bal. dicit iſtam gloſſ. ad hoc quod fideiubẽs ſine mãdato ĩ caſibus no. ff. d. Lucius. ff. mandat. poteſt agere antequam ſoluat, vt principalis debitor eximat eũ ab obligatione ſi iſte bene geſſit negotia principalis, ſicut, ſi cum mandato fideiuſſiſſet. Bolo.*

ratum:nihil operatur ratihabitio:quia non tenetur niſi de peculio,id eſt quatenus locuples pater eſt vel dominus p peculiũ filij vel ſerui.ſi vero nihil ſit in peculio,quia tantũ debet dominо vel patri:dicit q tenebitur pater vel dominus quatenus peculiũ eſt locupletatũ,id eſt quatenus factus eſt pater vel domin locupletior ex parte ſerui vel filij interueniẽte geſtione mea. [*SED ET SI HOMINIS.*]Omnia hęc plana ſunt vſque ad.§. item quæritur.vbi dicit caſum: quia liberũ hominẽ poſsidebas aliquẽ qui bona duplicis generis habebat.nã habebat bona quæ ad eum pertinebãt, & etiã quæ ad te.geſſi bona quæ pertinebant ad te.cõtra te habeo act. Si vero quæ ad eũ:cõtra eum habeo act. & hoc qñ eum eſſe ſeruũ credebam. eadem diſſictio ſeruat ſi credebã eũ liberũ hominẽ. [*ITEM QUAERITUR.*] Gerens negotia tua petij a non debitore tuo,& exegi:quoniã credebam aliquid deberemihi tamẽ debebat:poſtea ratũ habuiſti. an detur tibi neg.geſt.act.cõtra me? Videtur quòd non:quia negotiũ tuũ non erat:quia nihil tibi debebatur:rati tamẽ habitione negotium fit tuum:& ei qui ſoluit,datur repetitio aduerſus te qui ratum habuiſti:vnde æquũ eſſe videtur dari act.contra me nego.geſt.[*IDEM AIT.*] Titius deceſsit qui habebat vnũ debitorem:& putabã te eſſe heredem Titij,cum Seius eſſet verus heres.geſſi negotia tua,& ab eo debitũ exegi:tamen poſtea ſciuiſti,& ratum habuiſti. Dicitur quòd ego tibi, & tu mihi eris obligatus actio.neg.geſt.nec ob.quia eſt aliãs negotiũ Seij:quia ratihabitio facit eſſe tuum negotium:veruntamẽ verus heres.ſ. Seius aget contra te peti.here.vt reſtituas debitũ quod habuiſti per tuã geſtionem. Sed quid? Pone quòd fulſi inſulam, credens te heredem,cum alius eſſet heres:nunquid ſi ratum habueris,me obligueris neg.geſt.act.quæritur. Et dicitur q non:nec ego te:quia iſtud negotium tuũ fieri nõ poteſt:quia alterius eſt ipſo geſto:ſed hoc caſu ver heres obligatur mihi geſtori [*VIDEAMVS.*] Si ad negotia mea gerẽda acceſsiſti: & quædam geſsiſti,& quædã neglexiſti:act.neg.geſt.mihi teneberis: & hoc eſt quia alius eſſet geſturus niſi tu geſsiſſes. Item ſi mihi.x.debebas,nec à te exegi:ſi debitum nõ fuit vſurariũ, incipit eſſe vſurariũ. veruntamen ſi tales eſſent debitores a quibus exigere nõ potuiſti,cum mãdatum nõ ſuſcepiſti:tractione illius debiti quod debebas,current decætero vſuræ:niſi fuerint remiſſæ:cum tantũ operetur mora cum officio iudicis in bonæ fi. iudi. quantum ſtipulatio in ſtricti iuris iudiciis. Si vero de cõunctis fuiſti, vnde ſine mãdato experiri potuiſti:niſi à debitoribus etiam extraneis exegeris,teneberis:quia de teipſo nõ eſt quæſtio quin teipſum debeas cõuenire.vnde ſi actio qua tenebaris,erat tempore peritura:ideo veniet ad actio.neg.geſt.& ſic ſit ppetua. Item ſi actio qua tenebaris, erat non trãſitura:efficietur tranſitura,& ſic tres pœnas patieris:quia teneris ad vſuras. Item quia actio tẽporalis ppetuatur. Item quia efficitur tranſitura quæ non erat. Itẽ geſſi negotia alicuius priuati vel alicuius ciuitatis petẽdo fundum,vel ancillã,confecutus ſum fructus maiores quàm debebãtur.totum ciuitati vel domino nego.geſt.act. reſtituere debeo. [*SI QUOCUNQUE.*] Geſsiſti negotia mea,& male.vnde tenebaris mihi in decẽ.ex alio latere ipẽdiſti.x.in negotio meo. egi directa act.ad.x.tu voluiſti cõpẽſare.iudex cõpẽſationẽ nõ admiſit,id eſt cognitioni ſuperſedit: & ita de ea non cognouit: ſed de principali.i.de neg.geſt.act.cognouit,& te mihi cõdẽnauit:nũquid poteris poſtea contrariũ inſtituere? Dicitur q ſic. ſi vero de cõpenſatione opponenda cognouit,& definiendo pronuntiauit cõpenſationi locum non eſſe:an potes contraria agere? Dicitur quòd non. Hoc dicit vſque ad.l.ſi ex duobus. Vi.

VI. IVLIANVS libro tertio Digeſtorum ſcribit:

SI pupilli tui negotia geſſero non mandatu tuo,[a] ſed ne tutelæ iudicio tenearis,negotiorum geſtorum te habebo obligatum:[b] ſed & pupillum, modò [c] ſi locupletior [d] fuerit factus.

Ex mutuo contractu cum procuratore contemplatione domini dominus tantum obligatur. Item obligato procuratorio non impedit actionem oriri contra dominum. hoc dicit.

Item ſi procuratori[e] tuo mutuam pecuniam dedero tui cõtemplatione,[f] vt creditorem tuum vel pignus tuũ liberet:[g] aduerſus te negotiorum geſtorum habebo actionem: aduerſus eum cum quo contraxi, nullam.[h] Quid tamen ſi à procuratore tuo ſtipulat[i] ſum? poteſt dici ſupereſſe mihi aduerſus te negotiorum geſtorum actionem: quia ex abundanti[k] hanc ſtipulationẽ interpoſui.

Mandatum factum ab alio mei cauſa, mihi actionem negotiorum geſtorum non tollit. Bartolus.

Si quis pecuniam vel aliam quandam rem ad me perferendam acceperit: quia meum negotium gſit, negotiorum geſtorum mihi actio aduerſus eũ competit.[l]

Qui gerit negotia animo depraedandi,

a *Non mandatu tuo.* ſi enim mandaſſes,mandati actio locũ haberet:vt.C.eo.l.ſi mandatum.

b *Obligatum.* ſcilicet in ſolidũ:quia tuum eſt negotium cura & ſolicitudine:& idem eſt ſi eras curator: idem & ſi procurator:cum in his ſit eadem ratio:vt infra eo.l. mandaſti.& arg. infra ad.l.Aquil. illud.

c *Modò.* id eſt ita demum.

d *Locupletior.* & ſic patet quòd ſi quid de geſtis periit etiam fortuito caſu,quòd ſit periculo gerentis,[a] ſicut & in aliis caſibus quos dicemus infra eo.ſi negotia.ſiue feci nomine tutoris tantum,vt hic. ſiue nomine pupilli,& contemplatione eius: vt. C. eo.l.ij. Et plene dic: quia aut impendit hic geſtor in rem neceſſariam pupilli:& tũc tenetur in ſolidũ pupillus, quemcũque exitũ res habuerit, dummodo vtiliter ſit cœptum: vt.j.eo.ſed an vltro.§. j.&.j.de ſol. in pupillo.§.plane &.j. de mino.l.verũ.§.ſciendum. verſi.itẽ non reſtituit. an vtiliter:& tũc obtinet qđ hic dicit, & inſpicitur tẽpus litis cõteſt.vt.j.e.litis.in prin. &.j. de ſolu.l. in pupillo.in prin. ſi autem voluptariæ, permittitur auferre: vt infra man.l.idẽque.§. Idem Labeo ait.non autem agit:vt infra eo.l. ex duobus.quæ autem ſint neceſſariæ vel vtiles vel aliç,habes.j. de verborum ſignifi.l.impenſæ.

a Facit gl. in cap. ſi cõpridem. ſupra verbo, effectus. in fin. extra de executionibus.

e *Item ſi procuratori.* & ita habebat mandatum:vt ſupra de procu.l.j.j.reſpon.

f *Contemplatione.* ſed ſi ſui,ipſe certi condictione tenetur: vt C.ſi cer.peta.l.eum qui.

g *Liberet.* proprie quo ad pignus:improprie quo ad creditorem.ſic &.j.de offi.proconſul.l.ij.

h *Nullam.* quia nolui eum mihi obligari:vt arg.j.ſi cer.peta.l. non omnis.& arg.infra communi diui.l.in hoc iudicium.

i *Stipulatus ſum.* poſt numerationem.

k *Quæ ex abundanti.* in vitium ſonat,vt non teneatur ſecundum quoſdam:vt arg.ſupra de pact.l.iuriſgentium.§.ſed ſi fraudandi.ſed tu dic contra ſecundum quoſdam:vt arg.infra de inſtit.act.l.in eum.in fi.j.reſpon.nam hic abundantia ponitur pro cautela:vt infra de here.inſtitu.l.j.§.qui neque. &.C.de teſta.l. teſtamentum.in fi. Et vt plenè ſcias, dicas quòd qui accepit in vtilitatem alterius:aut habet mandatum à domino,aut non habet. ſi habet:aut ad certum hominem,aut non.& ſi ad certum, aut vt nuntius,& tunc dominus tenetur ex eo contractu ac ſi ipſe contraxiſſet:vt infra quod iuſſu.l.fin.& infra quod cum eo.l. fi.& infra de conſtitu.pecu.l.qui autem.§.fi.&.C.quod cum eo. l.ſi ex contractu.aut vt procurator:vt vade ad illum, & accipe decem nomine meo.& tunc tenetur procurator ex cõtractu, & dominus contraria mandati:vt.C. manda.l. ſi literas. ſi non ad certum hominem:tunc aut qui mutuauit,hoc fecit contemplatione domini tantum:& tunc ipſe ſolus tenetur actione neg. geſt.aut procuratoris & domini: & tunc vterque tenetur: vt hic,& in principio.§.& in fin. Item tenetur dominus vtili inſtitoria:vt.C.de inſtit.act.l.ſi mutuam.aut contemplatione procuratoris tantum: & tunc ipſe ſolus: vt.C.ſi cer. peta.l. eum qui. ſi vero non erat procurator,ſed neg.geſtor, aut qui dedit fecit contemplatione domini negotiorum,& tunc tenetur dominus ſi vtiliter cœptum fuit:quia pecunia erat neceſſaria,licet fuerit amiſſa:vt.j.eo.ſiue hereditaria.&.l.ſed an vltro.§.j.& etiam ſic eſt in actione de in rem verſo:quæ huic comparatur:vt infra de in rem ver.l.iij.§.j.&.§.vnde. ſi contemplatione accipientis:tũc tenetur ipſe tantum,non dominus: niſi ratum habeat,vel in rem ſuam vertat:vel cum in eo,id eſt in eam rem in quam accepit,procuratorem conſtituat: vt.C. quod cum eo.l. ei qui.in fi. & infra ſi cer.pet.l.eũ.&.C.ſi tu.vel cu.inter.l. pe. & de inſtitu.l.ſi mutuã.ſi autem contemplatione vtriuſque,tenetur vterq;vt dixi in eo qui habet mandatum:vt hic,& infra eo.liberto.j.rñ. ĩ caſu tamẽ & ſi expreſſum nõ inꝛueniat mãdatum,datur inſtitoria vtilis:vt infra quod cũ eo.l.ſi. in rectore ciuitatis vel prælato Eccleſiæ vel tutore dic eos teneri tãtũ,niſi pecunia fuerit in vtilitatẽ ciuitatis vel Eccleſiæ vel minoris verſa:vt.j.ſi cer.pe.ciuitas.&.C.de ſacroſan.Eccle. authẽ. hoc ius. &.C.quando ex fa.tu.vel cura.l.ſi in rem.

l *Competit.* hoc concedunt quidã ſi mei contemplatione fecit, id eſt rem

i.rem perferẽdam accepit. Sed potest dici quòd semper mei cõ- templatione feciſſe videatur, cum cauſa cõmodi mei fecit: vt.j. proxi.§.ſi tamen id faciat ſciens. alioquin contradicimus ſecundum Io. vt in bona fide & mala fide ædificante datur etiam mihi actio furti: & furtiua condictio competeret ſi eſſet à me miſſus: vt.j. de fur.l. eum qui.

§. ſi epiſtola. & illi qui miſit, datur mãdati: vt infra manda.ſi vero.§. ſi mihi. ver. dedi. & etiã furti: vt.C.de furt ſi is cui.

a *Non mei cõtẽplatione.* i.cõmodo, vt ſtatim dicit ſecundum Io.

b *Suum eum potius.* id eſt ad ſuam vtilitatem ſecundum Ioan.

c *Actionem.* collige hic ſecũdum M. quod malæ fidei poſſeſſor etiam ſi ſuo nomine expenſas fecit, habeat nõ ſolum retentionem: vt j. de pe. here. plane. in fi. ſed etiam actionem: vt hic, quia nemo debet locupletari &c. vt j. de condict. inde. l. nã hoc natura. Ioan. contra. & B. & dicit intereſſe an nomine domini impendit: vt tũc repetat, vt hic: an ſuo nomine, vt tunc nõ: vt.j. de condict. inde. ſi in area. in fin. &.j. de do. ma. excep. Paulus. &.j. ad.l. Aquil. ſi ſeruus. ij. §. ſi oliuã. & ar. eſt ad hanc diſtinctionem. j. cõmuni diui. l. in hoc iudicium. §. diuerſum. &.j. mãda. creditor. & expone literã hic ſecundum Ioan. vt hic ſcripſi. & hoc quando in faciẽdo expẽdit nomine ſuo. ſi autẽ in reficiendo, iudicis officium imploratur etiam ſi eſt malæ fidei, pro neceſſariis tantũ: vtilibus permittitur auferre: vt.C. de rei vin. l. domum. Accur.

d *Quaſi meum.* ſ. ſciens: vt congruat ſequens exemplum ſecundũ Ioan. tũ contra, vt ibi dices. Accurſius.

e *Ex vtroque.* i. ex nullo latere naſcitur aliqua. nam in nullo caſu naſcitur actio ex vtroque latere.

f *Tenebitur.* act. neg. geſt. & ego ei.

g *Sciens.* ergo ſi ignorans, nec tu ſibi, nec ipſe tibi tenetur, ſecũdum Io. vt dixi. ĩ. eo. l. iij. in fin. ſed ſecundum nos idem ſi ignorans. & hic ſubaudi maxime.

h *Negotiorum geſtorum.* vt hic, &.j. eod. liberro. §. inter. ſed certe imò actio videtur eſſe in factum inter mandãtem & te, etſi hoc deficiat: vt.j. manda. ſi mandauero. ij §. ſi curator. quæ eſt cõtra. Sol. hic in rem ipſam quę erat abſentis, impendit: ibi non. Itẽ hic erat negotiũ domini reipſa: ibi ratihabitione. Alij tamẽ diuinãt quo ibi cõtẽplatione tantũ mandantis geſsit: hic etiam gratia dñi. & hoc videt colligi ex. l. cõtraria. Ar. tamẽ cõtra. C. e. ſi mãdatũ.

i *Actio.* vt hic, &.j. eo. at qui natura. §. ſi libero. &. l. ſi liber homo. & hoc caſu de leui culpa non tenetur, vt puto: arg. contra. j. de adqui. re. domi. l. homo liber. §. j.

k *Sed ſi ego filii tui.* magis tamen poſſunt dici patris vel domini: vt.j. de mino. l. denique. §. ſed vtrum. ibi, nec eo mouetur. &c.

l *Tu mihi tenearis.* in ſolidum, & ego tibi.

m *Amicitia.* ſcilicet tam adepta quàm etiam adquirẽda, vt ſubiicit: vel eorum cõtempla. &c. ſed tali caſu videtur quod nõ repetatur quod impenditur: vt infra eod. is qui amicitia. quæ eſt cõtra. Sed ibi eſt amicitia charitatiua, vt patris ad filium: vbi nõ repetit. hic autem vt amici qui non vult negotia alterius deperire: vt.ĩ. e. l. j. & facit ad hunc. §. j. de in rem ver. l. ſeruus. §. cum Sticho. &.j. ad Vell. ſi fideiuſſores.

Alioquin nẽg. geſt. tenetur: ipſe tamen agere non poteſt niſi quatenus dominus locupletior factus eſt. Bartolus.

Sed & ſi quis negotia mea geſſit non mei contemplatione, [a] ſed ſui lucri cauſa: Labeo ſcripſit ſuum eum potius [b] quàm meum negotium geſsiſſe. Qui enim deprædandi cauſa accedit: ſuo lucro, nõ meo commodo ſtudet. ſed nihilo minus immo magis & is tenebitur negotiorum geſtorum actione. Ipſe tamen ſi circa res meas aliquid impenderit: non in id quod ei abeſt, quia improbè ad negotia mea acceſsit, ſed in quod ego locupletior factus ſum, habet contra me actionem. [c]

Quatenus negotium ſpectat ad gerentẽ, actio iſta non oritur: ſed inquantum ſpectat ad alium, oritur.

Si quis ita ſimpliciter verſatus eſt, vt ſuum negotium in ſuis bonis quaſi meum [d] geſſerit, nulla ex vtroque [e] latere naſcitur actio: quia nec fides bona hoc patiatur. Quòd ſi & ſuum & meum quaſi meum geſſerit, in meum tenebitur. [f] Nam & ſi cui mandauero vt meum negotium gerat, quod mihi tecum erat commune: dicendum eſſe Labeo ait, ſi & tuum geſsit ſciens, [g] negotiorum geſtorũ [h] *Dantaxat.* quomodo eſt hoc negotium patris vel domini? Reſpon. reipſa. cur ergo non inſolidum tenetur: vt ſupra. e. item ſi. §. ſi. in fi. & poteſt dici ſecundũ Io. quòd hic nõ loquitur de negotio peculiari quod reipſa domino quæritur, ſed extrinſecus: puta emit res à ſeruo. Alij dicũt quòd ĩ. in. l. itẽ. loquitur quãdo nullo modo ſpectãt ad eum cuius contemplatione gerũtur. ſed hic aliquo modo ſpectant ad filium vel ſeruum. Tu dic apertius: vbi aliquo modo poſsũ habere obligatũ eũ cuius nomine gero: eũ cuius res eſt, ſuo nomine nõ conuenio: [a] vt dixi. ĩ. ea. l. §. ſi Titij. ſed filiũ vel ſeruum inſolidum naturaliter mihi obligo: & eadẽ obligatiõe patrem de peculio nomine filij, non ſuo: & eidem eſt in domino & ſeruo. ſed vbi nullo modo poſsũ obligare eũ cui nomine gero, quia nullo modo ſpectat ad eum: dominũ rei. conuenio: vt in. d. l. ſupra eodem, item ſi. §. fin.

a Bene accepit. ſ. poteſt cõtemplatione quandam actionem ne ſubaltera, ſicut eſt actio de peculio de eadem eſt in domino & ſeruo: vt hic ſecundum Bald.

o *Idémque.* ſ. vt detur act. neg. geſt. de peculio ſi eorum cõtemplatione geſsi.

p *Nec ſi.* Bene dixi dñm de peculio tantũ teneri: qa nõ tenetur niſi de peculio etiãvbi ratũhabuerit. Azo. vel ſecundum Ir. cõtinua. peculiare negotiũ nõ vtique ſic patris eſt, vt inſolidũ teneatur. nã nec ita vt ratum habere poſsit: vt infra de in rem ver. ſi res. in fine. &. l. ſeq. Itẽ proba ſimilitudinem per aliã l. eiuſdem tit. l. quòd ſi ſeruus. §. in rem. ibi, & generaliter &c. & quod ſubiicit hic, non neceſſarium: ſubaudi, maxime, ſecundum Azo. vt infra de in rem ver. quod ſeruus in hoc. Vel ideo dicit non neceſſarium: quia ſi neceſſarium, inſolidum dominus teneretur quaſi de in rem ver. ſiue inſtar inſtitoriæ: vt.C. quod cum eo. l. ei qui. Vel tertio ideo dicit non neceſſarium: quia ſi neceſſarium, cum vtiliter eſſet geſtũ, cogeretur habere ratum etiam non ſuo nomine geſtum: vt infra eod. Pomponius. & ſic inſolidum teneretur.

q *Filio tuo.* contemplatione eius.

r *Nihil agitur.* vt inſolidũ tenearis. & ſic no. q ratihabitio nõ reconciliat alieno nomine geſtũ: vt hic, &.j. de calum. l. ij. in fi. &.j. de preca. ſi ſeruus. niſi in caſibus: vt.j. e. l. ſi. &.C. de his qui à nõ do. l. j. Sed videtur quòd propter ratihabitionẽ inſolidum condemnandus eſt vel actione quod iuſſu, vel de in rem ver. vt j. quod iuſſu. l. j. §. ſi ratum. &.j. de in rem ver. ſi res. §. penul. quæ ſunt cõtra. Sol. illud locum habet cum dominus cõtractum ſerui ratum habet: ſecus vero cum contractũ alterius pro ſeruo cõtrahẽtis ratum habet: vt hic. b Item no. quòd ſicut negotiũ non meo nomine geſtum ratum habere non poſſum vt ob hoc conueniar inſolidum, vt dictũ eſt: ita nec habeo ratum vt agere poſsim. Quid ergo ſi rem meã tuo nomine vendidiſti, & ego ratum habeam vt te cõueniam neg. geſtorem meam amitto: vt.C. de rei vin. l. mater. Item precium exigere nõ poſſum. quid ergo faciã? Rñ. ſi quidem ratum habeam quòd vendideris nomine meo, & vendidiſti nomine tuo: nõ nocet mihi cõtra poſsidentem. ſi autem ratum habeam quòd vendidiſti tuo nomine, non habiturus ratum ſi ſcirem me precium petere non poſſe: tunc doli replicatione iuuabor contra poſsidentem: arg. ĩ. de pact. ſi cum te.

b Dic aliter vt per Dy. in ca. ratã. de reg. iur. lib. 6.

s *Pomponius ſcribit.* approbando quod dictum eſt: & adiiciendo quod ſequitur. ſed cui fiet hæc adiectio quæ ſequitur: an ei qui habuit

habuit ratum:an ſemper?Reſpon.quando habuit ratum.

a *Factus ſit.* Eſt ergo hic caſus vbi in actione de peculio nõ deducitur quod dño debetur.ſic.ĩ.de pecul.l.j.§.ſi cũ impubere.& ĩ.de alea.l.6.aliàs generaliter detrahit de peculio:vt.ĩ. de pecu. ſed ſi damnum. Vel dic quòd dñs nõ de peculio,ſed directa ſuo nomine inquãtũ fact⁹ eſt locupletior,tenetur: quaſi reipſa geſtũ negotiũ ſuum ſit, non peculiare,quia nullum erat peculium: cũ plus patri vel domino debeatur: & ſic non ob. quòd alieno nomine, quia res ipſa erat patris vel domini.

b *Sequi debent.* ex re vel ex opera: ſed ex hac diſtinctione nulla videtur colligi differẽtia:ſed Io.dicit hãc eſſe differentiã: quia vbi putaui ſeruũ, nomine rerum quæ poſſeſſorẽ ſequuntur,ago directa actione,non de peculio,inquantum ſ.locupletior eſt:vt ſupra p. ti.§.ſed vbi ſciui liberum,non niſi de peculio. vnde poſſeſſoris debitum deduceretur: qd nõ placet:niſi vt eſt diſtinctum ſupra ea.l. §.ſed ſi ego. Azo. & facit pro hoc hæc litera: ſed &.nam non aduerſatur.

c *Actionem.* directam, vel de peculio: vt eſt diſtinctum ſupra.§.ſed ſi ego.

d *Non tecum.* Etiã de peculio: quia nõ ex re vel ex opera, etiam ſi nomine domini geſſi.

e *Sed cum ipſo.* Hæc omnia vera ſunt ſi hoc caſu tantũ vbi non cõtemplatione poſſeſſoris geſtum ſit negotiũ. hic contradicit ſuperiori proti.glo.

f *Te ſequuntur.* ex re tua,vel opera eius:vt.ĩ.de adquiren.re.domi.l.adquiritur.§.de his.

g *Occideretur.* ſiue iuſte ſiue iniuſte occidebatur: quia potuit & iure occidi.ſic.ĩ.quod me.cau.l.iſti quidem.

Veritas plꝰ operatur quam opinio.

h *Sempronium.* plus ergo facit veritas,quàm opinio.ſic &.ĩ.eod. ſed an vltro.§.fin. ſed nonne ab eo cui dedi,repetam,quia turpiter accepit:vt infra de condic.ob tur.cau.l.j.Reſpon.non:quia meo nomine non dedi.alius enim videtur dediſſe cuius nomine dedi:niſi nõ habeat ratum:vt.C.ſi cer.pe.l.ſi abſentis.Azo.Item qualiter dicetur hoc negotium Sempronij? Reſpõ.ratihabitione.ſed ſi hoc eſt,qualiter ergo ratum habere poteſt:cum non ſit ſuo nomine geſtum?Reſpõ.immo & ſuo nomine geri potuit:licet Titius putaretur dñs:vt in bonę fidei poſ.hereditatis dicitur ĩ.eo.l.quæ vtiliter.§. Titius.vel non habet ratum.ſed cum ſit geſtum ad ſuam vtilitatem,perinde habetur ac ſi ratum haberetur. & hoc eſt quod dicit Scæuo. p rato debet haberi:vt.ĩ.e.l.Pomponius. Hæc bona ſolu.eſt. Vel dic in ſubſidium,ne res mihi pereat,tenetur Sempronius:quia Titius ratum non habet:ſecundũ Azo.Et ad euidentiam huius.§.& ſeq.diſtingue ſic,cũ quis gerit negotium quod poſſibile eſt eſſe alterius ratihabitione:licet nõ fuerit.ſ.re vera:aut geſtor gerit nomine ſuo,aut alterius.ſi ſuo, non poteſt agi: cum ratum haberi non poſſit negotium non ſuo nomine geſtum:vt.ĩ.ea.l.§.ſed ſi ego. niſi in ſubſidium re perẽpta vel preſcripta:vt ſi rem tuam meo nomine ex lucrativa cauſa mihi quæſitã vendam:vt.ĩ.e.l.ſi.&.C.de re.ali. non ali.l.j.&.ĩ.ſi cer. pet. ſi & me. ſed M. dicebat qꝫ licet eſſet ad rem regreſſus, tamẽ agi poſſet hac actione pro precio:vt.C.de rei vin.l.mater.

dominóve debetur: & in patrẽ dandam actionem in quantum locupletior ex mea adminiſtratione factus ſit.a

Contra eum ad quem ſpectat verè negotium,competit hæc actio, non inſpecta falſa opinione gerentis. Bartolus.

Sed ſi hominis liberi,qui tibi bona fide ſeruiebat, negotia geſſero:ſi quidem putans tuum eſſe ſeruum geſſi, Pomponius ſcribit,earũ rerum peculiarium cauſa,quæ te ſequi debent, b tecum mihi fore negotiorum geſtorum actionem: c earum verò rerum quæ ipſum ſequuntur, non tecum, d ſed cum ipſo. e Sed ſi liberum ſciui:earum quidem rerum quæ eum ſequũtur, habebo aduerſus eum actionẽ: earum vero rerum quæ te ſequuntur, f aduerſus te.

Expenſa facta ne res pereat, repetitur ab eo ad quem res ſpectat, nõ inſpecta falſa opinione gerentis. Bartolus.

Si Titij ſeruum putans, qui erat Sempronij, dedero pecuniam,ne occideretur: g vt Pomponius ait, habebo negotiorũ geſtorum aduerſus Sempronium h actionem.

Si negotium geritur nomine eius ad quẽ non ſpectat,ex eius ratihabitione negotium dicitur pertinere ad eum:& hæc actione tenetur ſi ſibi aliquid ex ratihabitione quæritur.aliàs ſecus.hoc dicit vſque ad.§. videamus.

Item quæritur apud Pedium libro ſeptimo, ſi Titium quaſi

A ſed illud cũ prædicta determinatione intelligitur. bene dixi ex lucratiua:aliàs ad precium nullo modo teneor:vt inſt.de leg.§. ſi res aliena.ſi alterius:ſi quidẽ domini ad quem pertinebat,agitur ſi ratum habet:aliàs non niſi vtiliter eſſet geſtum.tunc enim pro rato debet haberi:vt.ĩ.eo. Pomponius.ſi vero nomine alterius qui non erat dominus, geſſerit: ſi non habet ratum, agi non poteſt.ſi habet: ſi quidẽ ex ſua ratihabitione nihil poteſt ei queri,non tenetur: vt hic, & infra ea.l.§. quid ergo ſiquit.ſi vero ei queri poteſt,tenetur: vt.ĩ. §. proxi. itẽ quæritur. & infra eo. fideiuſſor. §.fi.&.ĩ.e.l.§.ſi quis pecuniam. ſi autem quoquo modo habeo obligatum cum cuius nomine gero, vt filiũ vel ſeruum:tunc dominus & pater etiã ratum habens tenetur de peculio tantùm:vt.ĩ.ea.l.§. ſed ſi ego.

i *Extra iudicium.* Hoc ideo dixit,vt locũ haberẽt ſequẽtia de cõdic.inde. nã aliter qui ratum habet,nõ tenetur condic. inde. vt.ĩ. man. ſi fideiuſſor.j.§. in omnibus. Itẽ ideo, quia non poteſt agere in iudicio: vt infra ea. l.§.videamus.

k *Debitor tuus non eſſet.* hoc faciebat dubitationem.

l *Sed ratihabitio.* nunc reſpondet.

m *Eum.* id eſt te. & mutat perſonas.

n *Repetitio.* id eſt condictio indebiti: vt hic, & infra de fur. ſi vendidero.§.ſi Titius. Ac.

o *Sed tui contemplatione.* ergo ſi nõ eſſet tuo nomine geſtum, non poſſes facere tuum ratihabitionem:vt hic,& ſupra ea.l.§.ſed ſi ego.

p *Cui.* ſcilicet Titio.

q *Conuenero.* extra ius.

r *Mox.* id eſt poſtquam ſciuiſti,quodam ſpatio nec minimo nec maximo interueniente : vt.ĩ.rem ra.habe.l. quo enim.in.§.j.& de ſol.l.ratum.& l.diſpenſatorem.in fin.

ſ *Negotiorum geſtorum.* immo mandati:cum ratihabitio mandato comparetur:vt infra de regu.iur.l.ſemper qui non prohibet. quæ eſt cõtra.Solu.hic ratum habet negotium geſtum ab abſente,ibi à præſente:& ideo nego.geſt.agitur in primo caſu : in ſecundo non,ſed mandati,ſecundum Io. vel ibi mandaueras mihi vt gererem, quod non ſuſcepi, ideoque indignabaris, & tunc geſſi, & tu ratum habuiſti. & ideo propter primum mandatum agitur mandati: ſecundum B. Alij dicunt ibi ſpeciale in fideiuſſione quæ fit in iudicio ſiſti : ſicut & alia multa in iudiciis ſunt ſpecialia:vt.ĩ.ſi quis cautio. & ſi poſt tres. Itẽ vnde naſcitur hæc actio neg. geſt? Reſpon.ex ratihabitione, nõ priſtina exactione: ſecus in actione pro ſocio,& tutelæ: quæ ex veteri contractu oriuntur,vel quaſi demum finita tutela vel ſocietate:ſicut ex cõtractu do vt des,demum ſecuta traditione oritur actio: vt.C.de rerum permu.l.ex placito.

Negotiorũ geſtorum actio vnde oritur.

t *Aliquem.* oppoſitio. Azo.

u *Sed ratihabitio.* reſponſio oppoſitionis Accurſiur.

x *Hereditas.* i.hæc pecunia petitione hereditatis,ſi modo contendas te heredem,vel pro poſſeſſore poſſideas : vt hic,& infra de peti.here.l.quòd ſi in diem.§.j.& ĩ.ſi pars here.peta.l.fina.in fin.& agit Seius verus heres petitione hereditatis.

Reipſa

a *Reipſa.* id eſt in veritate,quæ non vitiatur erroribus geſtorum:vt.ſ. de offic. præſi.l.illicitas.§.veritas. ſed ſuperiori caſu quaſi mihi exacta eſt pecunia:neque ita videtur factum creditoris cui debebatur.

b *Ipſo geſtu.* id eſt ipſa geſtione.& hoc eſt qđ ſupra dixit reipſa.

Et not. hic ꝙ quatuor modis dicitur negotiũ alienum:cura & ſollicitudine: itẽ reipſa:itẽ ratihabitione: itẽ ipſo geſtu. Cura & ſollicitudine,vt ſi illud negotium geſſeris quod ad me pertinet, quia ſum tutor vel curator vel procurator: & hoc caſu teneor ſi mei contẽplatione feciſti:ſed verus dominus indiſtincte:vt.ſ.e.l.iij.§.hac actiõe.&.l. ſi pupilli. in prin.Item re ipſa:vt cũ in rẽ meã aliquid impenderis, vel neceſſario vel vtiliter aliquid facis:& hic teneor ſiue geſſiſti nomine meo: ſiue alteri⁹ ad quẽ nullo modo pertinet:vt.ſ. eo. item ſi cum.§. fi. & l.ſi pupilli.§.ſi quis ita.

Negotium alienũ quatuor modis dicitur.

ſit locupletat⁹,& alterius re ipſa [a] geſtũ negotiũ ſit:nec poſsit quod alij adquiſitũ eſt ipſo geſtu, [b] hoc tuũ negotium videri.

Ceſſet tenetur de neglectis ſi alius erat geſturus:item ſi à ſe non exigit: ſecus ſi non exigit ab alio:niſi eſſet de illis perſonis quæ poſſunt agere ſine mandato.h.d.cum.l. ſeq. & principio ſeq. vſque ad.§.item ſi fundũ. Bartolus.

Videamus in perſona eius qui negotia adminiſtrat,ſi quædam geſsit, quædam non:contemplatione tamẽ eius alius ad hæc non acceſsit: & ſi vir diligens (quod ab eo exigimus [c]) etiam ea geſturus fuit: an dici debeat negotiorum geſtorum eum teneri & [d] propter ea quę non geſsit:quod puto verius. [e]

Certe ſi quid à ſe exigere debuit,procul dubio hoc ei imputabitur. [f] Quanquam enim hoc ei imputari non poſsit,cur alios debitores non conuenerit, quoniam conueniendi eos iudicio facultatem nõ habuit, [g] qui nullam actionem intendere potuit, tamen à ſemetipſo cur non exegerit, ei imputabitur. B Et ſi forte non fuerit vſurariũ [h] debitum,incipit eſſe vſurariũ: [i] vt diuus Pius Flauio Longino reſcripſit:niſi forte, [k] inquit, vſuras ei remiſerat: [l]

VII. PAVLVS libro nono ad Edictum.

QVia tantundem [m] in bonæ fidei iudiciis officiũ iudicis debet eſſe ei damnoſum: vt infra quemad.teſt. ape. ſed ſi quis ex ſignatoribus. Item ar.pro hoc infra man.ſi remunerandi.§.apud Iulianum.

C *Non habuit.* tria no. Primo an extra iudicium tẽtare debuit? arg.quòd ſic infra de admini.tut.l.tutor qui repertoriũ.§.pe.& infra de pe.he.ſed & ſi lege.§.quod ait. Alij vero vt Bul. dicunt quòd debet petere curatorem bonis:vt ar.infra de mu. & ho.l. j.§.ſi.hoc non placet. Tu dic quòd nec tentare tenetur niſi eſſet dubium de mandato.nec enim bonam fidem prohibetur adgnoſcere:vt infra de admini.tu.l.quoties.§.ſicut.Secundo not. quòd nõ debemus adſtringere quem ad id qđ nõ poteſt:vt hic, &.C.de anna.exce.l.j.in fi.& infra de vſur.cum quidam.§.ſi pupillo.in fin. Ar.cõtra.ſupra ſi quis cau.l.ij.§.pe.ſed ibi ſe arctauerat. Item ar.contra infra commo.l.in rebus. & infra eo. ſiue. ſed ibi culpa præceſſerat caſum. Tertio no.hic quòd nemo ſine actione experitur:vt hic,& infra de admini.tu.quotiens.§.item ſi temporali.&.l.tutores qui.in princ.& infra de pe.her.ſi quid. §.ſicut.verſi.illud.Sed arg.contra in eo.ti.ſed & ſi lege.§. quod autem ait.ſed ibi erat de cognatis:vt infra.l. proxi. & ſupra de procu.l.ſed & hæ.vel ibi mandatum habebat à vero herede.Vel dic quòd adhuc erat heres, licet ſciret inofficioſum teſtamentum,vel aliàs rumpendum teſtamentum: vt quia mortem defuncti non vindicat:vt.C.de his qui.vt indig.l.j. In caſu tamen etiã ſine actione quis experitur:vt.C.ſi p vim vel alio modo.l.j.

Quis nõ debet adſtringi ad id quod non poteſt.

Nemo ſine actione experitur.

D h *Vſurarium.* vt quia erat ex mutuo.

i *Vſurarium.* ab eo die quo ſoluere ſibi debuit: vt infra eo.l. qui ſine.&.l.diuortio.& hæc vera ſunt ſi domin⁹ ſolitus eſt fœnerare:non aliàs:vt ar.infra de vſur.qui ſemiſſes.§.fi.vel verius quòd omnino teneatur quaſi pecuniam domini verterit in vtilitatem ſuam:vt infra de pigne.actio.quamuis.§.fi.Vel dic vſurarium petendum modo per act.neg.geſt.in quam conuertitur prima actio.& ſic in ſequentibus.

k *Forte.* abundat forte:vt.j.de ari.bi.l.ſi duo.in prin.

l *Remiſerat.* huic geſtori antequã gereret. quæ vſuræ primò p ſtipulationem debitæ fuerunt.ex qua remiſsione colligitur vt etiam futuri temporis vel iure actionis vel offi.iu.non voluerit dominus negotiorum currere vſuras.Sed ar.cõtra.ĩ.de tranſac. l.qui cum tutoribus. Vel dic quòd non erant debitæ per ſtipulationem,& remiſit.ſed quomodo quod nõdum eſt debitum,remittitur?Reſpõ.improprie dicitur pro pacto facto vt non curãt,& ipſo iure impeditur curſus futurarũ:vt.j.de ver.ob.cũ ſtipulat⁹ ſim mihi à Proculo.quia dixit dñs: ſi cõtigerit te gerere negotia mea,nolo ꝙ tenearis ad vſuras, licet à te non exegeris.

m *Quia tantundem.* Bene dico vſuras deberi quaſi ex mora: quia tantundem &c.vt hic,&.j.depoſiti.l.Lucius Titi⁹ Sempronio.&.j.lo.& cõduc.l.quęro.circa prin.& inſti.de ob.ex cõſenſu,in fi.Eſt enim hæc actio bonę fidei:vt inſti. de act.§.actionũ.quandoq; tamẽ nõ ſimili modo tales iudicãtur vſuræ,cũ per officium debitæ petitio tollatur,ſi non petãtur:vt C.depoſi.

Ceſſet an de gerendis teneatur.

Concur. in ca. duũ. cũ glo. ſuper verbo, reprobare. in me. extra de elec.

a *Bal.nõ. ex hac glo. ꝙ poſſumus per noſtros nuncios vocabula rationes debita quæ non repetuntur.*

C.depoſi.l.iiij.ſed nõ ſic ſi per ſtipula.debeantur: vt infra de eo quod cer.lo.l.centum.

a *Valet.* ſcilicet circa vſuras propter moram.

b *In ſtipulatione.* & in contractibus ſtricti iuris.

c *Eam.* ſcilicet vſuræ.

d *Sed autem. Non exigebatur.* quia erat de coniunctis: vt.ĩ. de procu. ſed & hę. &.l. Pomponi⁹.in fin. &.j. de pac.do.l.ob res.§.ſi. & diximus.ĩ.c.l. ſi pupilli.in fin.& no.quòd ſicut huic imputat̃,ſic illi cui ſit mandatum,ſi poſtea non vult cauere de defendẽdo:quia tenetur mandati:vt ar. ĩ. de procu.l. ad rem. &.l.ad legatum.

e *Facile.* alioquin ei imputari nõ poſſet:vt arg.ĩfra de bo.lib. qui cum maior.§.ſed ſi minor.paupertas em̃ poteſt excuſare: vt infra mãd. ſi procuratorem. §.ſi ignorantes.

f *Indubitatũ eſt.* id eſt certũ eſt quòd, ei imputari debet quod à ſe non exegit.Azo. **teneatur.*

g *Erit obligatus.* ante enim cœpit teneri hac actione, quàm finiretur prima: quandoque tamen hoc fallit:vt infra eo.l.diuortio.§.ſed nec redhibitoriæ.

h *Idem erit dicendum.* vt perpetuetur actio contra heredes.

i *Tenetur.* puta pœnali:vt in maleficiis:vt inſt.de perpe.& temp. ac.§.non autem.

k *Item ſi fundum.* per obreptionem, forte dicẽs me habere mandatum,cum non haberẽ.

l *Oportuit.* errore,vel iudicis iniuria. Azo.

m *Non potuerim.* quia non habebam mandatum:vt.ĩ.in eo.ti.ſi pupilli.in fi.& etiam quia pro parte indebitè petebam.Et ſic no.geſtorem omnia debere reddere, quæ ſcilicet vt geſtor habuit.ſecus ſi aliàs:vt in procuratore dicim⁹:vt diximus ſupra de procu.qui proprio.§.procurator vt in cæteris.

n *A iudice.* vel quia noluit:vel quia non fuit petitum.

o *Reprobata.* per definitiuã ſententiam:alioquin contra: quia non omnis vox iudicis, iudicati continet auctoritatem &c. vt C.de ſen.& inter.l.ex ſtipulatione.

p *Quaſi.* expreſſiuum eſt veritatis.

q *Non poſſe.* ſcilicet efficaciter.

r *Opponenda eſt.* agenti contrario iudicio.Et not. quòd hui⁹.§. diſtinctio approbatur:vt infra de compen.l. quod in diem.§. ſi rationem.&.ĩ.de contraria & vti.act.tut.l.j.§.quid ergo.&.ĩ.de doli excep.l.apud.§.item quęritur.& ar.ĩ.de arb.l.quid tamẽ.in prin.& inſti.de inuti.ſti.§.quotiẽs.Sed videtur reprobari:vt.C. ſi aduer.rem iu.l.j.quę eſt cõtra.vbi dicit quòd nõ remanet petitio niſi iure ætatis,& tamen non fuit prohibita.ſed dic, immo fuit prohibita:in parte enim condemnauit:in alia abſoluit. aliàs non valeret ſententia:vt.ĩ.de rec.arbi.dicere.

Si ex duobus.]*CASVS.* Duo habebant rem communem:volente me gerere negotia ipſorum,alter mihi ꝓhibuit:an ſi iure illa communi adminiſtrauero,prohibentis facto non prohibẽs libereturꝰVidetur quòd ſic:quia eo exacto alter eo quòd ſocius eſt adſtringitur.ſed ſoluit in contrarium: quia ſi vno ꝓhibente

ff. Vetus.

dicio valet,[a] quantum in ſtipulatione [b] nominatim eius [c] rei facta interrogatio.

VIII. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

SI autem is fuit qui negotia adminiſtrauit, à quo mandatum non exigebatur:[d] poſſe ei imputari cur oblata de rato cautione eum non conuenit,ſi modò facile [e] ei fuerit ſatisdare. Certè in ſua perſona indubitatum eſt. [f] Et ideo ſi ex cauſa fuit obligatus quæ certo tempore finiebatur,& tempore liberatus eſt:nihilo minus negotiorum geſtorum actione erit obligatus.[g] Idem erit dicendum [h] & in ea cauſa ex qua heres non tenetur: [i] * vt Marcellus ſcribit.

Geſtor tenetur totum reddere quod ad ſe peruenit.

Item ſi fundum [k] tuũ vel ciuitatis per obreptionem petiero,negotium tuum vel ciuitatis gerens, & ampliores quàm oportuit [l] fructus fuero conſecutus: debebo hoc ipſum tibi vel reipublicę pręſtare,licet petere non potuerim. [m]

Sententia lata ſuper exceptione inducit exceptionem rei iudicatæ ſi illud poſtea per modum actionis proponitur. Bart.

Si quocũque modo ratio cõpẽſationis habita nõ eſt à iudice,[n] poteſt contrario iudicio agi.Quòd ſi poſt examinationẽ reprobatæ [o] fuerint compenſationes,verius eſt quaſi [p] re iudicata amplius agi cõtrario iudicio nõ poſſe:[q] quia exceptio rei iudicatæ opponenda eſt.[r]

Prohibitio impedit hanc actionem oriri contra prohibentem ſocium:non contra alĩ non prohibentem.b.d.

Iulianus libro tertio tractat,ſi ex duob' ſociis [s] alter me prohibuerit adminiſtrare,alter r õ: an aduerſus eum qui non prohibuit,habeam negotiorum geſtorum actionẽ. mouetur [t] eo, ꝙ ſi data fuerit aduerſus eum [u] actio:neceſſe erit & eum pertingi,* [x] qui vetuit.Sed & illud eſſe iniquum,eum qui non prohibuit, alieno facto [y] liberari: cum[&]ſi [z] mutuam pecuniam alteri ex ſociis prohibente ſocio dediſſem, vtique eum obligarem. [a] Et puto ſecũdum Iulianum debere dici ſupereſſe contra eum qui non prohibuit, negotiorũ geſtorum actionem: ita tamen, vt is qui prohibuit, ex nulla parte [b] neque per ſocium,neque ꝑ * ipſum aliquid damni ſentiat.

Diffiſilis lex eſt iſta,& hoc dicit ſecundum glo.& communiter omnes. Vbi negotium geſtoris ratũ habui,actio tollitur præterquam ratione doli, ſecundum Pomp. ſed ſecundũ Scæuolam & Vlpianũ durat ratione doli culpæ & reb quorum.b.d. cum principio legis ſequentis. diuiſionem & caſum ponit glo.quã legit iſtã legem per ſaltum. Ponuntur hic tria dicta Pomp.ſ.dictũ, exceptio:& ratio dicti.primum in prin.l. vſque ad ver. videndum. ſecundũ in verſi. ſed ſuperius.vſque ad verſi. Scæuola. tertiũ in verſi. ſed ea dictũ. vſq; ad verſi. & quẽadmodum. Cætera ſunt dicta Scæuolæ & Vlp.ſup-eluidentis Pompo.vt in glo. legas igitur primo omnia dicta Pomp. poſtea dicta aliorum ſecundum glo. Bart.

A alteri mutuũ detur,nihilo minus accipiens tenetur:ita & hic:& ita in non prohibentem danda erit actio:& ſic tenetur qui non prohibuit,quòd in nullo priuatur qui prohibuit.

f *Si ex duobus ſociis.* alicuius negotiationis:qui ſocietatem cõſenſu fecerunt.vel dic quòd inciderunt in eam,quod quandoque euenit:vt inſti. de obl.quæ ex quaſi contractu.§.item ſi inter. in text.& glo.j.nam in ſociis omnium bonorũ non videtur habere locum hæc lex.

t *Mouetur.* ſcilicet Iulian⁹ de ſeipſo loquẽs. ſic infra ſo.ma.ſi vero. ſic in euangelio beati Ioannis.

u *Eum.* ſcilicet qui non prohibuerit.

x *Perſtringi.* ſcilicet iure ſocietatis. **perſtringi*

y *Alieno facto.* ſcilicet prohibentis. & dic facto,ſcilicet tali. nam ſæpe alieno facto quis liberatur:vt infra eo. ſoluendo. & infra de ſolu.l. ſi debitor tuus. &.l.ſolutionem. & infra de conſtituta pecu.l.vtrum. & hoc cũ ſcit me adminiſtrare. quòd ſi ignorarer, ꝓhibitio ſocij vnius alium liberaret, ſecundum quoſdam. *Alieno facto quãdoque quis liberatur.*

z *Cõ & ſi.* probat per ſimile. ** per ſeipſum.*

B

C

a *Obligarem.* ergo & hic obligetur.

b *Ex nulla parte.* qz nullo modo conueniturꝑpro parte vna dimidia indiuiſa,quã habet in re adminiſtrata, nec à geſtore,nec à ſocio.ſed ſi ſocius conueniatur pro ſua dimidia, & ſatisfaciat geſtori:nõne à ſocio repetere poterit dimidiã huius dimidiæ, cũ hic vtiq; pariter profeceritꝰnam nec prohibuit nec prohibere potuit niſi pro parte vna dimidia?Reſpon. non, vt hic dicit.Item quia qui directo non tenetur,nec per obliquum debet teneri:vt.C.de vſur.rei iu.l.ſi.Item quia ꝓhibitio habetur ꝓ eo ac ſi pro ſua parte ſoluiſſet:vt.C.eo.l.ſi.& infra man.l. ſi pro te.ſed tunc in nullo poſſet conueniri,nec ergo nunc. Itẽ iam vnius negligentia alteri noceret:quod eſſe nõ debet:vt.C. depoſiti.l.fin.Item facit huic.l.infra de here.inſti.l.pater. & infra de exerci.ſi tamen.§.planè.& .ĩ. ad Mace. ſed Iulianus §.j. Sed arg.contra.C.de duo.re.l.ſi. *ADDITIO.* Tu dic quòd aliud eſt in iſta ꝓhibitione quæ habet vim particularis ſolutionis,& aliud in pacto, ſecundum Bartolum hic. *Negligẽtia vnius alteri nocere nõ debet.*

D

Pomponius.]*CASVS* in hac lege cum ſequen. talis eſt:domũ meam fulſiſti:ſeruum meum curaſti:& ita negotium meum geſſiſti:& male,ſine mandato:ego autem cum ſciui,habui ratũ. quæritur an detur mihi neg.geſt.act? Dicit Põpo.quòd neg.geſ. act.tollitur.q.d.non potes agere neg. geſt. act. ſecundum Põpo. ꝓ approbationem neg.geſt.propter ratihabitionem.& eſt iſtud primum dictum.Secũdum eſt quod excipit à primo dicto. dicit enim Pomp.hoc verũ eſt niſi dolus geſtoris interuenit. Tertiũ dictum eſt quòd allegat rationẽ primi dicti.ſ.quòd ex quo fictũ geſtoris ſemel ratũ habuero:nõ potero venire cõtra: & ſic ſunt tria dicta Pompo.quæ colligas ſic:Negotiũ meũ geſſiſti,& male:ſi ego ratum habuero,decætero nõ cõueniã te act.neg. geſt. Et hoc eſt verum ſi dolum non cõmiſeris.reprobare enim non

e poſſum

poſſum quod ſemel approbaui. Sed Scæuola dicit act. non tollit: quia pone nos eſſe in illo inſtanti quo negotium erat geſtum: nõ tamen adhuc fuit ratũ habitum: quæro an nata fuit illa actio, an non? Si non de hoc loquimur hic, conſtat quòd nata fuit. ſi ergo nata fuit, qualiter nuda voluntate tollitur? nõ ergo tollitur, ſed remanet poſt ratihabitionẽ actio: multo fortius debet hic remanere actio. Itẽ eſto quòd nõ remanet actio poſt ratihabitionem: qualiter à geſtore recuperabo quod de meo ad eũ puenit: & qualiter recuperabit quod de ſuo in meo impendit? videtur q̃ non vllo modo. Cõcludit ergo Scæuola quinto loco q̃ remaneat actio neg. geſt.

12. SCAEVOLA libro primo Quæſtionum.

POmponius ſcribit, [a] ſi negotium à te quamuis male geſtũ probauero, [b] negotiorũ tamen geſtorũ te mihi nõ teneri. Vidẽdum ergo, ne in dubio hoc, an ratũ habeam: actio negotiorum geſtorum pendeat. [c] Nam quomodo cũ ſemel cœperit, nuda volũtate [d] tolletur? Sed ſuperius [e] ita verũ ſe putare, [f] ſi dolus malus à te abſit. [g] Scæuola, immò puto & ſi comprobem, adhuc negotiorũ geſtorum actionem eſſe: [h] ſed cò [i] dictum te mihi non teneri, quòd reprobare nõ poſsim ſemel probatũ [k] †. Et quẽadmodum [l] quod vtiliter geſtũ eſt, tam directa quàm contraria. nam directa domino datur: contraria geſtori poſt ratihabitionem, niſi ſpecialiter ſit actum vt neuter contra alium actionem haberet: vt in princ. l. ſeq. quæ continuatur cum iſta. [IS AVTEM.] Ponit regulam quandam, & exceptionem ad regulã, quæ talis eſt: Ad hoc q̃ aliquis habeat neg. geſt. ac. & ea teneatur, ſufficit quòd vtiliter incepit gerere, etiã ſi ad effectũ non perduxerit. vnde ſi domum ædificauit vel fulſit, vel ſeruũ curauit: licet poſtea perierit, & ſic non habuerit effectum: hoc eſt ad vtilitatem domini: vel dic non habuit effectum, hoc eſt cum vtiliter ſit cœptum, & vtiliter geſtum, non tamen fuit conſummatum. & hoc ſine culpa gerentis: nihilo minus tenetur neg. geſt. act. Aliqui autem dicebant hæc fallere in caſu: puta domum incipiebas mihi ædificare: & ſic vtiliter impẽdiſti: ſi incepiſti domum, & tam amplam feciſti, quòd ſi omnia quæ haberẽ diſtraherem, ſumptus quos feciſti, tibi refundere nõ poſſem: in iſto caſu fallit regula: quia vtiliter fuit cœptũ: inutiliter cõpletum. & tunc nõ habet locũ neg. geſt. act. Sed oppoſitio illa falſa eſt: quia non fuit hic vtiliter inchoatũ: vnde mirandum non eſt ſi actio non detur. vnde ſi incepi domum ædificare quæ non expediebat domino: tunc non habeo actionem. Viuianus.

a *Pomponius ſcribit.* Tria dixit Pompo. ſ. poſitionẽ, & exceptionẽ, & poſitionis rationem. Item. v. Scæuo. primo an ſit in pendẽti. ſecundo vbi aperte reprobat dictum primum Pomp. tertio reprobat per ſimile. quarto per ratiocinationẽ indirectam. quinto cõcludit contradictionẽ oppoſitam primo dicto Pomp. Dic ergo quòd quidam geſſit mea negotia ſine mandato, quæ erant mea reipſa: vt ſeruum curauit, vel ſimilia. poſtea ego ſciens male geſtum, habui tamen ratũ vel intra me, vel cũ amicis meis: quæritur, an tollatur actio neg. geſt. dicit Pompo. quòd tollitur, niſi doloſe geſſerit. Et hoc ideo, quia non poſſum reprobare ſemel probatum. Scæuo. contradicit: aut actio nata erat antequam haberem ratum: aut non. ſi non erat nata: ergo naſcetur ſi non habuero ratum. ſed ſi ratum habuero, non naſcetur. ſic ergo ꝓbatur quòd ex volũtate naſceretur: quod eſſet incõueniens: & hoc capitulum non proſequitur hic. ſi vero erat nata, igitur non tollitur nuda voluntate. nam quomodo &c. remanet ergo ſi comprobem. prætera ſi cõpellor coram iudice habere ratum quod vtiliter geſtũ eſt: & tamen remanet actio: ita & cum ſponte habeo ratũ, debet remanere. Item ſi non remaneret, quomodo repetã à geſtore cuius factũ approbaui quod à debitore meo exegi? Itẽ ſi vendidit rem meã, & ecõtra ipſe qua actione aget cõtra me? Concludo ergo quòd hæc habeat locũ & mihi domino cõtra gerentẽ, & econtra gerenti cõtra me pro ſumptibus: quã poteſt intẽtare & antequã cõueniatur directa: vt. ĩ. l. pri. in prin.

Quod approbo, non reprobo.

b *Probauero.* in corde meo, vel tractatu habito cũ vicinis meis ſuper hoc, non cũ gerẽte negotia: & hoc caſu dicit Põponius eũ habere exceptionem: niſi doloſe geſſerit: quod primum reprehendit Scæuola. nam omnis ratihabitio etiam quę non fit tractatu habito cum geſtore, prodeſt ad obligandum geſtorem: quod eſt neceſſe in eo negotio quod eſt meũ ratihabitione: & ſic intellige quod dicitur infra ita omne quod ab ipſo probatum eſt &c. & idẽ puto in liberando eo quẽ voluit geſtor liberare exigendo à debitore meo, vel quid ſimile faciendo: quia eius factũ lex fingit eſſe meum cum approbo, etiam cum geſtore non tractando. idẽ in adquiſitione dico, vt ponitur infra eo. ſi ego. Sed in ipſo geſtore liberãdo pactũ eſt neceſſarium: & hoc eſt quod dicitur ĩ. eo. l. proxi. niſi ſpecialiter &c. nec enim in eo liberãdo factũ alterius interuenit, quod lex fingat meum approbando ſine pacto ſecundum Azo. & ſic reprehenditur tantũ in eo quod culpa geſtũ eſt. Alij vt Io. dicunt probari tractatu habito etiam cum geſtore: & ſecundum hoc reprehenditur Pompo. in tribus. Primo, quia ſi culpa geſtuſſet geſtor, ipſo iure dicebat Pomp. p huiuſmodi tractarũ liberari geſtorem: quod eſt falſum: imò per exceptionẽ: vt infra. l. proxi. item quòd nimis generaliter eſt locutus. debuit enim diſtinguere, ſciam vel non malè geſtũ: & de ſimili reprehẽditur aliquis: vt. ĩ. ad le. Rho. de iac. l. fina. §. j. &. §. fi. &. ĩ. de mino. l. Papinianus. Itẽ in eo quòd de dolo nõ excepit: & ſecũdum hoc illa verba, ſed ſuperi[a] &c. ſunt Scæuolę. Sed pone: vẽdidit rem meã pro decem, quæ valebat. xv. poſtea cum ſciui, ratũ habui: an poſsim agere? Rñ. ſecundũ quoſdam, aut ago per verbum ſcilicet, ago quia geſsit: quod poſſum: & petam x. aut p ad: uerbium, id eſt quia malè geſsit: & ſic peto. xv. & tunc non poſſum. Alij diſtinguunt: aut habui ratum per verbum ſcilicet quia geſsit: & tunc ago per verbum aut per aduerbium vel æquipollens: vt quia malè geſsit, vel quia ſic geſsit: & tunc non ago per aduerbium: quod poteſt eſſe verum ſi inter præſentes, & animo liberandi: nõ aliàs: vt. ĩ. l. proxi. in abſentia [a] quocũque modo & animo etiam remittendi non valet. in præſentia autem aut neſcio malè geſtũ, & non video remittere ratum habẽdo quãtumcunque habeam animum remittendi. ſecus ſi ſciam: quia tũc refert per verbum, vel per aduerbium: vt dictum eſt.

† *Facit ad hoc c. cum Viatorem. ex gl. ſuper verbo, admiſerant. extra de elect.*

a *Bal. dicit ſic gl. ſing. ad hoc quod ſint remiſſa facta ab ignorãte nõ valet, ſed nec ab eo qui dubitat: vt in l. manifeſtiſſimi. §. ſed cũ quæreba. ĩ. cum ibi not. C. de fur. Bolog.*

c *Pendeat.* quod erit ſi velis dicere quòd ſi ratũ habes, non naſcitur: ſi non, tunc naſcitur: quod eſt abſurdum: quia ſic ex voluntate vnius partis ratũ naſceretur: quod eſſe non debet: vt infra de arbi. non diſtinguemus. §. illud. neceſſe ergo habet dicere Pomp. quòd nõ pendeat, ſed ſit nata: & ſi eſt nata, non poterit dici quòd tollatur ratihabitione: quia ſic nulla tollitur ſecundũ Io. vel econtra neceſſe habet dicere quòd pendeat, & nõ ſit nata: nam ſi eſt nata, quomodo &c. & ſi hoc ſentiat Pompo. quòd nõ ſit nata, erit dicta abſurditas, q̃ ex voluntate tantũ vnius partis naſcatur. Sed nonne pendet ante geſtionẽ ex voluntate vnius, ſcilicet gerentis ſi bene vel malè gerat? ſed quare eſt abſurdum eã pendere? immo conueniens: & quòd ex voluntate tantũ vnius tollatur vel detur. & ſic in duobus eſt contra infra de ſol. l. diſpenſatorem. in fin. Sed quod ibi dicit eam ſublatam, dic id eſt non habet locũ. Item pro hoc quòd pendeat, eſt. ĩ. c. ſi pupilli. §. item quæritur. &. l. prædicta, diſpenſatorem. ſed ibi in alio genere negotij dicit, ſcilicet quãdo eſt meũ ratihabitione, hic autem re ipſa. vel ibi pendet, vt poſt ratihabitionem naſcatur: hic econtra vt per ratihabitionẽ tollatur. hoc ergo modo non pendet: & hoc eodẽ modo loquitur lex diſpenſatorẽ, quæ in duobus caſibus eſt contra. *ADDITIO.* Tu dic ſecundũ Barto. poſt Io. quòd ibi non volebat geſtor cogere ad ratum habendum.

d *Nuda voluntate.* vnius tantũ. Azo. ſed hoc fallit in actione iniuriarũ: vt inſtitut. de iniur. §. fin. & infra de iniur. l. non ſolũ. §. j. Item in illis quæ tolluntur ipſo iure per pactum: vt arg. ſupra de pact. l. ſi tibi. §. quædam. Vel dic, ibi non fuit nuda, ſcilicet ex vna parte tantũ: hic ex vna tantũ. item pro hoc infra de ſuc. edi. l. j. §. decretalis.

e *Sed ſuperius.* Hic eſt exceptio.

f *Si putare.* dicit Pompo. Azo.

g *Abſit.* Not. in generali remiſſione dolũ non contineri. ſic &. ĩ. de libe. le. l. Aurelio. §. Gaius. &. l. ſi quis ratione. & adiicias hic. ĩ. ſed eò dictũ &c.

Dolum generalis remiſſione nõ extimetur.

h *Actionem eſſe.* ſi quid reſidet de negotio penes geſtorẽ, vel etiam malè geſsit.

i *Sed eo.* id eſt ea ratione, ſcilicet dixit Põponius te mihi nõ teneri.

k *Semel probatum.* Not. variare [b] nõ licet reprobando ꝓbata, & ecõtra. ſic. ĩ. loca. l. ea lege. in fin. & in glo. fin. in fi. &. ĩ. de adul. ſi vxor. in §. & infra ſo. ma. cum mulier. & arg. C. de re. cre. l. ſi quis. & argu. C. de non nume. pec. l. generaliter. Sed econtra eſt in medico ſemel approbato, qui poteſt reprobari: vt infra de n. u. & ho. vt gradatim. §. reprobari. Sed ſpeciale eſt propter hominum ſanitatem: idem eſt de grãmaticis & oratoribus: vt. C. de profeſ. & me. l. grãmaticos libro decimo. Itẽ & poteſt quis reducere vxorẽ quam ſemel reprobauit: vt infra ad legem Iuliam de. adult. ſi vxor §. penul.

b *Concor. in c. nullis. ſi ſcripturã. extra de accu. text. in ca. no. horrendus. 32. q. 5. §. text. in ca. veniens. extra de fil. preſby.*

l *Et quemadmodum.* verba Scæuolæ.

necesse est apud iudicem pro rato haberi:[a] ita omne quod ab ipso probatum est.[b] Cæterum[c] si vbi[d] probaui non est negotiorum actio: quid fiet si à debitore meo exegerit,& ꝓbauerim,quemadmodum recipiam?[e] Item si vendiderit?[f] ipse denique si quid impendit, quemadmodum recipiet? nam vtique mandatum[g] non est. Erit igitur[h] & post ratihabitionẽ negotiorum gestorũ actio.

x. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

SEd an vltro mihi[i] tribuitur actio sumptuũ, quos feci?[k] & puto cõpetere,nisi specialiter[l] id actũ est,[m] vt neuter aduersus alterũ habeat actionem.

Sufficit negotium vtiliter esse gestum respectu domini:licet effectum vtilem non habuerit.

Is autem qui negotiorum gestorum agit,[n] non solùm si effectum habuit negotiũ quod gessit, actione ista vtetur: sed sufficit si vtiliter gessit,[o] etsi effectum[p] non habuit[q] negotium.Et ideo si insulam fulsit,[r] vel seruum ægrum[s] curauit: etiam si insula exusta[t] est,vel seruus obiit,aget negotiorum gestorum:idque & Labeo probat. sed vt Celsus refert, Proculus apud eum[u] notat non semper debere dari.Quid enim si eam insulam fulsit,quam domin' quasi impar[x] sumptui dereliquerit,vel quam sibi necessariam nõ putauit? Onerauit,[y] inquit,dominum,secundũ Labeonis sentẽtiam: cum vnicuique liceat & damni infecti nomine rem derelinquere.[z] Sed istam sententiam[a] Celsus[b] eleganter deridet. Is enim[c] negotiorũ gestorũ (inquit[d]) habet actionem, qui vtiliter negotia gessit.[e] Non autem vtiliter negotia gerit,qui rem non necessariã,vel quæ oneratura est patrẽfamilias,adgreditur.[f] Iuxta hoc est & quod Iulianus scribit,eum qui insulam fulsit, vel seruum ægrotũ curauit,habere negotiorũ gestorum actionẽ,si vtiliter[g] hoc faceret,[h] licet euẽtus[i] non sit secutus. Ego quæro,quid si putauit se vtiliter facere,sed patrifamilias non expediebat?[†] Dico hunc non habiturum[k] negotiorum gestorũ actionem, vt[l] enim euentum non spectamus,[m] debet vtiliter esse cœptum.[n]

Gestor tenetur de dolo & culpa:item de casu si negotia insolita inchoauit. & damnum in vno,compensatur cum lucro in alio. Bartolus.

a *Haberi.* & tamen hic potest agi secundũ Azo.ita ergo omnẽ &c.& sic est argu.à pari.Et nota quòd hoc intelligunt quidã in aliis generibus negotiorum,vt compellatur habere ratũ:non in eo quod est meum ratihabitione.nam tunc agitur ad factum: & fit cõdemnatio ad interesse:vt ifra de re iudi.l.si quis ab.§.fi. non autem præcise cogitur habere ratũ:vt.j. de solu.l. dispẽsatorẽ. Sed hoc.ſ. in aliis generibus corã iudice faciam eum habere ratũ præcise:vt hic:& postea agam act.neg. gest. & hęc cõpulsio fiet vel per act.neg.gest.vel officio iudicis. Sed quid si est absens? ideo dic secundũ quod Io. ſtatim dicit:qui dicit etiã in eo negotio quod ratihabitione meum est, habere locũ hic: & in l. dispensatorẽ. noluit gestor cogi vel haberi pro coacto. & quod dicit necesse est ꝓ rato haberi,id est pro eo debet haberi ac si ratũ haberet. & ꝙ habeatur pro eo ac si ratum habeat, probo:nam si rem tuam pro magno pretio vẽdidi,quæ parum valebat,& meliorẽ tibi emi viliori pretio:nonne ad sumptus quos feci agã? Respõ. sic,vt arg. supra eo. si pupilli.§. si Titij seruum.& sic non cogor. sed si dicas quòd cogor habere ratum,est contra quod legitur.j. de regu.iur.l.id quod. Sed respõ. cogor quãtum ad gerentem vt sibi teneat.nõ autem in præiudicium repetendi rem meam:& sic gestor conuenietur me:ego non ipsum:sed rem vindicabo,quasi esset mea.si vero ratũ habeã sponte:tunc tenetur mihi gestor,& non possum rem vindicare:& hoc si nomine meo gessisti quod erat meum,vel poterat esse meum ratihabitione.secus si non:vt quia alienum debitorem meo nomine exegisti.nam tunc si sponte ratum habeam, agitur contra me:non aliàs:vt supra eo.si pupilli.§. item quæritur.sed eo casu cum rem vindico ab emptore,& ipse de euic. agit contra venditorem ad duplum:nunquid à me hoc duplum recuperabit venditor idemque gestor?Respon.non:vt infra eo. si quis negotia.

b *Probatum est.* scilicet debet haberi ratum,& tamen remanet actio.

c *Cæterum.* concesso quòd non agatur,sequitur inconueniens.

d *Vbi.* id est postquam.

e *Recipiam.* si non per act.neg.gest.nullo modo agit.mandati enim non agit.nam vtique &c.& sic cũ aliena iactura locupletatur:quod esse nõ debet:vt infra de regu.iur.l.iure naturæ.Sed nonne etiam secundum Pomponium hoc casu datur actio neg. gest.qui excipit dolum in secundo suo dicto.nam hic eoipso ꝙ non restituit,videtur dolo facere:vt infra manda.si ꝓcuratorẽ.§.dolo.& infra depositi.l.j.in fin.Sed respon.ipse intellexerat de dolo commisso in administratione:non de hoc quod postea cõmittitur. Vel dic quòd illa verba,sed superius &c. sunt verba Scæuolæ, & non Pompo.secundum Io.

f *Vendiderit.* scilicet rem meam forte pro decem.

g *Mandatum.* de quo magis videtur.Sed contra.j.de reg.iur,l. semper.Sol.vt.j.eo.si pupilli.§.idem ait.

h *Erit igitur.* infert Scæuola ex supradictis cõtra dictũ Põpo.

i *Sed an vltro mihi.* scilicet gestori.mutat enim personas.similis mutatio est.C.de transac.si pro fundo.in fi.

k *Quos feci.* in supradicto negotio.videbatur enim forte non dari cõtraria nisi directa intẽdatur:sed cõtra est,vt hic subiicit, & infra commo.l.in commodato.§.j.

l *Specialiter.* id est expresiè.

m *Id actum est.* tunc cum ratum habet.Io.

n *Agit.* scilicet contraria quę datur gestori:vt instit.de ob. quæ quasi ex contra.§.j.

o *Vtiliter gessit.* id est gerere inchoauit.

p *Effectum.* id est cõplementum.vel dic effectum perseuerantiæ.

q *Non habuit.* No.c. *Euẽtus non* euentum nõ inspicit: vt *inspicitur.* infra manda.l.qui mutuam.§. fi. & infra de in rem ver.l.si seru' in rem.in princ.&.C.eo. si seruum.& j.de contra.& vti.ac.tut.l.quid ergo.§.sufficit.

r *Insulam fulsit.* Quæ est necessaria impensa: vt infra de verb. signi. l.impensæ.Accursius.

s *Ægrum.* domino vtilem. & hæc similiter est necessaria.

t *Exusta.* non culpa gestoris:vt.j.eo.l.siue.

u *Apud eũ.* ſ. Labeonẽ.& dic notat reprehẽdendo, scilicet Labeonem,& male.

x *Impar.* aliàs imparem.& aliàs impar.

y *Onerauit.* Et oneratus erat si teneretur. † *Facit nĩ. nihil ad hanc rem Aulus Gellius li. Noctiũ Atticarũ.i.c. 13*

z *Derelinquere.* ſ.si nõ vult cauere postulãti: vt infra de damno infecto.l. prætor.§. hoc edictum.multo magis ergo cum de dãno nullus conqueritur: & sic sumpum recusabit.

a *Sententiam.* scilicet Proculi qui dixit non semper dari actionem,etiam si vtiliter est cœptum negotiũ. nã in præmissis casibus non fuit vtiliter cœptum negotium.

b *Celsus.* refrænans Labeonem.

c *Is enim.* scilicet demum.

d *Inquit.* scilicet Celsus.Io.

e *Gessit.* id est gerere inchoauit.sed quid si illud solũ vult repetere in quo dominus est par?Rñ.potest:vt arg.infra de pig.ac. l.si seruos.in fin.& infra de rei vindi.l.in fundo.Azo.

f *Adgreditur.* & ideo male excipit Proculus.Azo.

g *Si vtiliter.* ita demum.

h *Faceret.* id est facere cœperit.

i *Euentum.* vt infra de pe.here.l.plane.in fin. sed hoc fallit in casibus:vt infra.l.proxi.dicetur.

k *Non habiturum.* non attenta etiã sua opinione:vt supra eo.l. si pupilli.§.si Titij.& infra eo.l. atquin.§.si libero.& .j. de fur. l.qui re sibi commodata.§.commodati.Accursius.

l *Vt.* pro quamuis.

m *Non spectamus.* scilicet semper. Accursius.

n *Captũ.* Vnde Boethius. At vero is nostris malis cumulus accedit,quòd æstimatio plurimorũ non rerum merita sed fortunæ tantũ spectat euentum:eaque tantum iudicat esse prouisa, quæ felicitas commendauit. Accursius. *Boethius.*

Negotia.] CASVS. Les'ista tria habet dicta. Primo ponit regulam,quę talis est:quòd omnes qui aliena negotia gerũt, præstant dolum & latam culpam.Secundum dictũ est Proculi, quòd aliquãdo tenetur gestor de casu fortuito:vt si gesserit negotium insolitũ,scilicet emendi seruos nouicios:& inde damnum sequitur:damnum sequitur gerentem, lucrum dominum neg. Tertium dictum est,quòd si negotium tale fuerit vt partim cõflat lucrum,& partim damnum:dominus negotiorum

debet compenſare lucrum cum damno. Viuianus.

a *Si negotia.* ſcilicet omnia. vnde de gerẽdis tenetur. Azo. item non erãt deſerta: quia tunc de ſolo dolo: vt ſupra eo.l.iij.§.interdum. Accurſius. *ADDITIO.* Dic ſecundum Barto. quòd ibi erant negotia deſerta: & ideo dic vt ibi dicit glo.

b *Culpam.* Etiam leuem. & hoc regulare: vt hic, & C. eo.l. tutori. leuiſsimã autẽ quãdoque: vt ſi dominus erat diligẽtiſsimus, vel alius diligẽtiſsimus erat geſturus: vt .ĩ. eo. ſi pupilli.§.fi. Accurſius.

Negotiorũ tria ſunt genera.

c *Sit ſolitum.* Tria ſunt genera negotiorũ, inſolitum, cõſuetum, deſertum: vt diximus ſupra. e.l.iij.§.pe. Itẽ nota hic ſex caſus in quibus geſtor negotiorũ tenetur de caſu. Primo ſi geſſit negotia pupilli: vt ſupra eo. ſi pupilli, in princ. Secundo ſi acceſſit animo deprædandi: vt ſupra eo. ſi pupilli.§.ſed & ſi quis. Tertio ſi ad noua negotia: vt hac.l. Quarto ſi caſum in ſe ſpecialiter recepit: vt. C. eo.l. negotiũ. Quinto ſi culpa præceſſerit caſum: vt infra eo.l. ſiue. Sexto ſi fuit in mora: vt infra de leg.j. cum res. in fine. Et his omnib' caſibus non ſufficit vtiliter eſſe cœptũ, niſi ſequatur euẽtus. aliàs ſic: vt ſupra.l. proxi. in fine. Item no. hic argumẽtum, quòd ſi de inſolito tenetur, ergo de ſolito non tenetur de caſu: vt infra de pigne. actio.l. vel vniuerſorum. Et ſic eſt argumẽtum ad quæſtionẽ pro eo qui dimiſit equum in paſcuis, vbi dominus dimittere conſueuit: arg. contra infra de reb. eo.l.j.§.j.

Negotia geſtor in ſex caſibus tenetur de caſu.

** quod.*

** cõpenſare*

d *Nouicios.* ſeruos ſcilicet qui non vno anno ſeruierunt: vt infra de publi.l.fin.§.quotiens. & concor. cum hoc infra de ædil. edic.l.fin.

e *Incundo.* quam dominus conſueuit: vt emendo vaſa vitrea.

f *Ex eare.* id eſt adminiſtratione.

g *Lucrum.* ſed cum iſta ſint domini ratihabitione: nonne quædam approbare, & quædam reprobare poterit? Reſpõ. non, vt .ĩ. de vſur.l. Gaius. Item no. ex hac litera cum precedenti, quòd in vna re damnum & lucrum contingere poteſt: puta vt inſulæ cuius pars periit, alia vero bene vendita eſt: quod cum ſit, non cõpenſatur lucrum vnius rei cum damno eiuſdem. nam in diuerſis tantũ ſit compenſatio: vt patet .ĩ. proxi. reſpon. Contra enim videbatur. ſ. quòd ſemper vbi eſſet lucrũ, & onus: vt. C. de cadu. tol. §. ne autem. &. §. p ſecundo. Vel poteſt dici quòd præcedẽtia loquuntur cum in eadem re lucrum tantũ, & in nullo damnum: vel tantũ damnum, in nullo lucrum contingit. hic autem quando vtrũque. & hoc eſt, quòd ſi in quibuſdam &c. ſit ergo compenſatio hoc caſu lucri & damni. Sed in ſocietate non ita. ibi enim lucro ſtudere neceſſe eſt ſecũdum Iren. nec enim ibi fit compenſatio: vt .ĩ. pro ſoc. de illo. &. l. & ideo quæ ſunt contra. Sed huic ſolu. eſt ar. cõtra .ĩ. e. ſi ex duobus. Dic ergo hic loqui, quòd ſi in quibuſdam &c. cum non culpa geſtoris damnum cõtingit: licet male fecit quòd ad nouũ negotium acceſſit. ibi autem culpa ſocij accidit. Azo. vel ſecundum R. hic in vno grauatur geſtor: quia præſtat caſum: & ſic in alio releuatur: vt .ĩ. de iniur. l. eum qui. Item quid ſi ſolita & inſolita fecit, & in ſolita dãnum, & in inſolita lucrũ fecit? Reſpon. non compenſatur: vt arg. .ĩ. pro ſoc. l. de illo. in fin. *ADDITIO.* Dic ſecundũ Bar. quòd ibi lucrum nõ cõpenſatur cum damno emergente ex culpa geſtorum: ſed compenſatur cum damno ex caſu emergente. & ita loquitur hic. & iſtud eſt verum ſecundum eundem Bar.

Lucrum & damnum in vna re contingere poſſunt.

Soluere ſibipſi quis poteſt.

SVccessori.] *CASVS.* Capti ab hoſtibus negotia geſſi, & deceſſit apud hoſtes. nũquid ſucceſſor habebit neg. geſt. actionẽ? Dicit quòd ſic. [*SED ET SI.*] Si vero filiifa. militis negotium geſſi, qui herede inſtituto deceſſit: an heres habeat nego. geſto. ac? dicitur quòd ſic. Tertio dicit quòd ſiue quis gerat negotiũ viuentis, ſiue non viuentis, vt eſt hereditas defuncti, ſemper ſufficit vtiliter cœptũ fuiſſe negotium. Vi.

h *Succeſſori eius.* ſcilicet defuncti. Azo.

† *Nota curatorem dari hereditati*

i *Fuerunt.* ſed nũc nõ ſunt: vt .ĩ. e. l. iij.§. hæc *iacenti.* cõverba. quæ eſt contra. *cor. & bene*

k *Erit.* vt .ĩ. eo. at *facit text.* qui.§. fina. &. l. ſeq. & hoc propter fictionẽ. l. Cor. quę fingit eũ mortuum liberum. *in c. ſi quis inſtituatur. ff. de bere. inſt. Itẽ da-*

l *Teſtamento.* aliter *tur curator* eũ nõ habet heredẽ: vt .ĩ. de caſt. pecu. l.ij. *bonis abſen-* tum: *vt infra* ſed tunc daretur patri. *quibus mo.*

m *Actio.* heredi filij, *l. ab hoſtibus. & cõ-* & in heredem. *cor. .ĩ. de cu-*

n *Geſtum.* vt ſupra eo. titu. l. ſed an vltro. *ratore. l. cuius bonis.* in fin.

o *Mortuorũ.* licet par ſit effectus in vtriuſq; negotij geſtione: diſpar tamẽ exitus in horum actuum ſuſpẽtione: vt .ĩ. commu. præ. l. fin. in fi. Et nota quòd hic & .ĩ. l. proxi. tractatur de negotiis mortuorum.

DEbitor.] *CASVS.* Debebas mihi. l. ex cauſa mutui. deceſſiſti Titio herede inſtituto. geſſi negotia hereditatis: quia forte fui dat' curator bonis, & impendi decem in hereditate. Item vendidi quaſdam res, & redegi quandam quantitatem pecuniæ ex illa vẽditione, puta cẽtum quæ in burſa poſui, & in arca repoſui pecuniam: poſtea ſurrepta eſt. ad quẽ pertineat, quæritur: an ad me, an ad heredẽ. Item an illa quæ defuncto mutuaueram, & illa decem quæ impẽdi, ab herede poſim petere? diſtinguitur. aut habui iuſtã cauſam cuſtodiendi pecuniã illam: aut non. Si non habui iuſtã cauſam, periculum ad me ptinebit. in culpa enim fui quòd non ſatisfeci mihi & aliis creditoribus: ſed tamẽ illa decem quæ mihi ex geſtione debebãtur, compenſabuntur, & non detrahẽtur decẽ quæ mihi ex illa geſtione debentur. vnde heredi debeo ſoluere: & poſtea repetam, ſcilicet à te quæ mihi à defuncto debebãtur ante geſtionem. ſi vero iuſtam habui cauſam, ad heredem pertinebit, non ad me. Viuianus.

p *Quinquaginta.* actione ſtricti iuris.

q *Curationem.* vt quia datus fui curator bonis.

r *Sine culpa mea.* adhibita in perditione: non dicas adhibita in depoſitione: quia hoc poſtea diſtinguitur.

ſ *Quandoque.* id eſt quandocunque.

t *Seponendorum.* id eſt deponendorum.

u *Mihi.* Not. ipſum ſibi ſoluere: vt infra de adminiſt. tut. quotiens.§. ſicut.

x *Sexaginta.* quæ debebant mihi adhibitis decẽ quæ impẽderã.

y *Retenturum.* ſcilicet me iure cõpẽſationis: quæ ipſo iure habebat locũ, cum ex officio vel iudicio bonæ fidei mihi debebantur, ſcilicet neg. geſt. ſed in aliis quinquaginta nõ, niſi oppoſita doli mali exceptione. vnde ſi nõ fuit hic oppoſita, remanet actio in quinquaginta: ſed hodie vbique fit ipſo iure compenſatio: vt inſtitu. de ac.§. in bonæ. Accurſius.

z *In publicum.* non ſoluto vectigali. Accurſius.

Debita

traiecticiæ pecuniæ augeretur, aut ex compromiſſo committeretur: non ſolùm decem quæ in hereditaria negotia impenderim, ſed etiam quinquaginta quæ mihi debita ſunt, [a] ab herede me conſequi poſſe.

Hæc alibi datur de peculio, & de in rẽ verſo.

XIIII. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

SI filiusfamilias negotia geſſiſſe proponatur, [b] æquiſimũ erit in patrẽ quoque actionem dari: ſiue peculium habet, ſiue in rem patris ſui vertit. [c] & ſi ancilla, ſimili modo.

Notabilis lex eſt, & breuiter hoc intendit: vbi ex parte domini mutatur conditio quantum ad actionem dandam cõtra eum quia ab initio contra eum non eſt nata, ſed rei vindicatione pro præſenti poſſeſſione. Itẽ videtur cõtra infra de admini. tuto. l. tutorem qui tutelam. nam ſecundum varietatẽ ſtatus ſit ibi condẽnatio in perſonam tutoris. Sed reſpon. hic loquitur cum contingit variatio circa ſtatũ eius cuius negotium geritur. ibi autem facta eſt circa eum qui gerit: & ita non eſt contra. Et eodem modo reſpon. ad id quod eſt infra de tut. & ra. diſtr. ſi filius. Item eodem modo poteſt reſponderi ei quod dicitur infra pro ſo. ſi id. §. ſi filius. [a] *quia ibi vterque erat gerens, licet vterque dominus. vel aliud in ſocietate quæ vtriuſq; conſenſu contrahitur. aliud in hac gestione quæ ignorãte domino quaſi contrahitur. vel ſi ſubtiliter inſpiciatur, non eſt contra. ſpectatur enim in ſocietate initiũ: qa ſicut ab initio filiusfamilias ex ſocietate obligatur in ſolidum, ita & factus ſui iuris. Et ſecundum hãc lectura videtur quædã emergere iniquitas. ſi enim ſerui negotia peculiaria gerere cœpero, & perſeuerauero eo facto libero: pro his quæ geſta ſunt & impenſa eo facto libero, neque dominum cõueniam: quia in rebus eius non impenderim: neque ſeruum, inſpecto initio, quo obligari ciuiliter non potuit: ſicque locupletabitur cum aliena iactura: quod eſſe non debet: vt infra de condictione indebi. nam hoc natura. H. quandoque reſpondit. eſſe imputandũ geſtori cur pſeuerauerit. Sed nõne poteſt eſſe quòd neſciuerit eũ manumiſſum? vtique. & ſic reprobari videtur prima poſitio. Vt autẽ omnis contrarietas ſoluatur, & iniquitas amoueatur, poteſt dici hãc ſolam eſſe differentiam inter primum & ſecundum caſum, quòd in primo quando acceſſit quaſi multa geſturus, actio eſt vna & ſola pro omni gestione: & vnus eſt quaſi contractus: & ea quæ dabitur in dominum, dabitur in ſeruum eius factum liberum: quæ actio eſt ambulatoria, ſicut & aliæ multæ: vt infra ſoluto matrimonio. l. ſi ſocer. j. reſpon. & de dam. infect. l. ſi quis miſſum. §. ſecũdo. & de vſufructu. l. ſed & ſi quis. §. ſi operas. Vel dic etiam ſecundum hanc lecturam durare actionem in dominum pro primo tempore. pro ſecundo in ſeruum factum liberum dabitur actio: & ſecundum varietatem ſtatus agitur. ſed in illo caſu, ſcilicet vltimo huius. l. duæ ſunt actiones. Dicas ergo in initio cuiuſcunque temporis: ſcilicet quo mutatur ſtatus eius cuius negotia geruntur, conditionem domini negotiorum ſpectandam. Vel ſi velis defendere primam lecturam, reſpondebis ſecundum Azo. dominum poſſe conueniri pro eo quod ſit etiam ſeruo manumiſſo: quia debet ei imputari quòd peculium non retinuerit: vt infra de tribut. quod in heredem. §. ſi ſeruo. & infra quando actio de peculio eſt annalis. l. prima. §. item heres. &. §. an ergo. &. §. Pegaſus. ſed hoc videtur falſum. & reprobant quidam primam poſitionem: quia ſi geſtor perſeuerauerit per annum poſt manumiſſionem, ergo poſt non aget. Sed hoc nõ valet: quia computatur annus ex quo cœpit agi poſſe: vel à fine adminiſtrationis: vt infra quando actio de peculio eſt an. l. prima. §. j. at antequam impendam, agere nõ poſſum: vel ante finem adminiſtrationis. Sed argu. contra inducitur infra de tutel. & ra. diſtrahẽ. l. ſi filiusfamilias. ij. ſed illa eſt pro me in fine. Patet ergo ex prædictis quòd ſecundum primum caſum ponitur in negotiis geſtis, id eſt in actione negotiorum geſtorum danda vel denegãda: quod eſt in ſerui perſona, vel in eius cõdemnatione: quod eſt in perſona impuberis vel filiifamilias, vt vniformiter fiat. ſecundum aliam dic, id eſt in actione nego. geſto. moderanda ſi quæratur ſit vna perſona, vel plures. Tertij dicunt inſpici initium duplex. vnum de geſtis in pupillari ætate: aliud in adulta ætate etiam in primo caſu. l. & pro ſecundo in ſolidum: & ſic in aliis. & ſecundum hoc dices in initio cuiuſcunque temporis, ſcilicet quo mutatur ſtatus eius cui' negotia geruntur, conditionem domini negotiorum ſpectandam. Sed etiam non eſſet differentia inter primũ caſum huius. l. & ſecundum.*

Tu dic ſi. cũdũ Bart. q ibi adnumſtratio ſicbatur ve lentate vtriuſque: vt ibi patet hoc alterius tantum.

XV. PAVLVS libro nono ad Edictum.

POmponius [d] libro vicenſimoſexto in negotiis geſtis initio cuiuſque temporis conditionem ſpectandam ait. quid enim (inquit) ſi pupilli negotia cœperim gerere, & inter moras pubes factus ſit? vel ſerui, aut filiifamilias, & interea liber aut paterfamilias effectus ſit? Hoc & ego verius eſſe didici:

Notabilis lex eſt, & breuiter hoc intendit: vbi ex parte domini mutatur conditio quantum ad actionem dandam cõtra eum quia ab initio contra eum non eſt nata, ſed rei vindicatione pro præſenti poſſeſſione. Itẽ videtur cõtra infra de admini. tuto. l. tutorem qui tutelam. nam ſecundum varietatẽ ſtatus ſit ibi condẽnatio in perſonam tutoris. Sed reſpon. hic loquitur cum contingit variatio circa ſtatũ eius cuius negotium geritur. ibi autem facta eſt circa eum qui gerit: & ita non eſt contra. Et eodem modo reſpon. ad id quod eſt infra de tut. & ra. diſtr. ſi filius. Item eodem modo poteſt reſponderi ei quod dicitur infra pro ſo. ſi id. §. ſi filius. [a] *quia ibi vterque erat gerens, licet vterque dominus. vel aliud in ſocietate quæ vtriuſq; conſenſu contrahitur. aliud in hac gestione quæ ignorãte domino quaſi contrahitur. vel ſi ſubtiliter inſpiciatur, non eſt contra. ſpectatur enim in ſocietate initiũ: qa ſicut ab initio filiusfamilias ex ſocietate obligatur in ſolidum, ita & factus ſui iuris. Et ſecundum hãc lectura videtur quædã emergere iniquitas. ſi enim ſerui negotia peculiaria gerere cœpero, & perſeuerauero eo facto libero: pro his quæ geſta ſunt & impenſa eo facto libero, neque dominum cõueniam: quia in rebus eius non impenderim: neque ſeruum, inſpecto initio, quo obligari ciuiliter non potuit: ſicque locupletabitur cum aliena iactura: quod eſſe non debet: vt infra de condictione indebi. nam hoc natura. H. quandoque reſpondit. eſſe imputandũ geſtori cur pſeuerauerit. Sed nõne poteſt eſſe quòd neſciuerit eũ manumiſſum? vtique. & ſic reprobari videtur prima poſitio. Vt autẽ omnis contrarietas ſoluatur, & iniquitas amoueatur, poteſt dici hãc ſolam eſſe differentiam inter primum & ſecundum caſum, quòd in primo quando acceſſit quaſi multa geſturus, actio eſt vna & ſola pro omni gestione: & vnus eſt quaſi contractus: & ea quæ dabitur in dominum, dabitur in ſeruum eius factum liberum: quæ actio eſt ambulatoria, ſicut & aliæ multæ: vt infra ſoluto matrimonio. l. ſi ſocer. j. reſpon. & de dam. infect. l. ſi quis miſſum. §. ſecũdo. & de vſufructu. l. ſed & ſi quis. §. ſi operas. Vel dic etiam ſecundum hanc lecturam durare actionem in dominum pro primo tempore. pro ſecundo in ſeruum factum liberum dabitur actio: & ſecundum varietatem ſtatus agitur. ſed in illo caſu, ſcilicet vltimo huius. l. duæ ſunt actiones. Dicas ergo in initio cuiuſcunque temporis: ſcilicet quo mutatur ſtatus eius cuius negotia geruntur, conditionem domini negotiorum ſpectandam. Vel ſi velis defendere primam lecturam, reſpondebis ſecundum Azo. dominum poſſe conueniri pro eo quod ſit etiam ſeruo manumiſſo: quia debet ei imputari quòd peculium non retinuerit: vt infra de tribut. quod in heredem. §. ſi ſeruo. & infra quando actio de peculio eſt annalis. l. prima. §. item heres. &. §. an ergo. &. §. Pegaſus. ſed hoc videtur falſum. & reprobant quidam primam poſitionem: quia ſi geſtor perſeuerauerit per annum poſt manumiſſionem, ergo poſt non aget. Sed hoc nõ valet: quia computatur annus ex quo cœpit agi poſſe: vel à fine adminiſtrationis: vt infra quando actio de peculio eſt an. l. prima. §. j. at antequam impendam, agere nõ poſſum: vel ante finem adminiſtrationis. Sed argu. contra inducitur infra de tutel. & ra. diſtrahẽ. l. ſi filiusfamilias. ij. ſed illa eſt pro me in fine. Patet ergo ex prædictis quòd ſecundum primum caſum ponitur in negotiis geſtis, id eſt in actione negotiorum geſtorum danda vel denegãda: quod eſt in ſerui perſona, vel in eius cõdemnatione: quod eſt in perſona impuberis vel filiifamilias, vt vniformiter fiat. ſecundum aliam dic, id eſt in actione nego. geſto. moderanda ſi quæratur ſit vna perſona, vel plures. Tertij dicunt inſpici initium duplex. vnum de geſtis in pupillari ætate: aliud in adulta ætate etiam in primo caſu. l. & pro ſecundo in ſolidum: & ſic in aliis. & ſecundum hoc dices in initio cuiuſcunque temporis, ſcilicet quo mutatur ſtatus eius cui' negotia geruntur, conditionem domini negotiorum ſpectandam. Sed etiam non eſſet differentia inter primũ caſum huius. l. & ſecundum.*

Tu dic ſi. cũdũ Bart. q ibi adnumſtratio ſicbatur ve lentate vtriuſque: vt ibi patet hoc alterius tantum.

a *Debita ſunt.* à defuncto. Itẽ de perditis non tenetur, cum ſine culpa perierunt: vt ſupra eadem. l. in principio. Accurſius.

Si filiusfamilias.]CASVS. Negotia alicui' filiusfamilias geſſit. pater de peculio tenebitur: & etiam filius tenebitur. Item ſi ancilla aliqua geſſit negotia, dominus tenebitur de peculio.

b *Proponatur.* ſcilicet econuerſo: vt. ſi. eo. ſi pupilli. §. ſed ſi ego.

c *Vertit.* Item ſi nec vertit, nec habet ſi peculio agi poteſt de peculio: nam tenet hæc actio, licet nil ſit in peculio: vt infra de pecu. quæſitum. in prin.

Pomponi'.]CASVS. Lex iſta de tribus pſonis tractat de quib' multæ leges in corpore iuris tractãt, ſcilicet de ſeruo, de filiofam. & de pupillo. Dic ergo, geſſi negotia alicuius pupilli, vel ſerui, vel filiifami. per vnum annum: & poſtea adoleuit pupillus: ſeru' factus eſt liber: filiusfamilias fact' eſt ſui iuris. ſi pſeuerẽ in adminiſtratione ſiue in geſtione, & poſtea geram vel perſeuerem iam conditione eorum mutata: qualiter & ꝓ quo tẽpore facienda ſit condẽnatio, quæritur. Dicit Põponius quòd id tempus eſt ſpectandum, quo incepi gerere. vnde ratione vltimi anni conuenietur ac ſi adhuc eſſet pupillus, id eſt cõuenietur adultus factus, cum locupletior adultus eſt, de eo quod geſtum eſt in adulta ætatẽ: & filiusfamilias factus eſt, ac ſi eſſet in poteſtate adhuc: & ita cõuenietur inquãtum facere poteſt, de eo quod geſſit eo tempore in quo factus eſt ſui iuris. ſeru' in nullo tenetur de eo quod geſtũ eſt in ſeruitute. Et eſt ratio: quia ſeruus de ante geſtis non tenetur, & ea quæ poſtea geſta ſunt, cum ſint cõnexa, eadẽ reputantur per legem iſtam. illud verum quãdo acceſſi vt omnia geſturus negotia gererem. Sed pone quòd acceſſi ad vnum negotium gerẽdum, ita: dum erat in pupillari ætate pupillus, in poteſtatẽ filiusfamilias, cum in poteſtate dominica ſeruus, tunc negotium geſſi. deinde finita pupillari ætate, deinde filio emancipato, vel ſeruo manumiſſo geſſi aliud. hic formare debet condemnationem pro parte cuiuſlibet geſtionis: quia filius tenetur ꝓ adminiſtratione facta tempore patriæ poteſtatis, inquãtum locupletior factus eſt: pro alia vero in ſolidũ tenebitur: & ſic de ſeruo vel pupillo ſecũdum qualitatem perſonarum. plura enim videtur hoc caſu negotia. Idẽ eſt in quolibet alio: quia ſi acceſſit vt vnum tantum negotium gereret, quo cõpleto gerat aliud: plures ſunt contractus. & hoc dicit cum. l. ſequenti.

d *Pomponius.* quidã ita ponũt caſum, in initio ſcilicet geſtionis eo animo inchoatæ, vt plura negotia conſummaret, conditionem domini neg. geſt. ſpectandam ait, vt vniformiter condemnetur ꝓ tota adminiſtratione cuiuſque temporis. i. totius. ſi ergo pupillus fuit adultus factus, vel filius factus paterfamilias, vel ſeru' liber factus, quorum negotia cœpi gerere eo tempore quo hic ſeru' vel filiusfamilias, vel hic pupilius erat, licet in adminiſtratione perſeuerem poſtquã conditio eorum eſt mutata, tamẽ non fiet condemnatio niſi eo modo quo fieret conditione eorũ non mutata. vnde euenit vt adult' de eo quod geſtũ eſt in adulta ætate, non teneatur niſi inquantum locupletior eſt. ſeruus de eo quod geſtum eſt in libertate, nullo modo teneat. filiusfamilias paterfamilias factus de eo nõ teneatur quod geſtum eſt eo tẽpore quo ipſe ſui iuris factus eſt, niſi inquãtum facere poteſt: & hoc niſi acceſſero quaſi vnum geſturus negotiũ, poſtea autẽ mutata cõditione acceſſero quaſi geſturus aliud. hic enim pro qualitate pſonarum & actio formatur, ſcilicet de peculio in dominũ pro priori negotio, vel inquantum locupletior eſt pupillus, vel inquantũ facere poteſt qui ſui iuris eſt factus. ſeruus vero nullo modo tenetur de eo quod geſtũ eſt antequã mutet cõditionẽ. & in hoc differt ab aliis. & condemnatio moderatur in pſona adulti & patrisfamilias facti pro priori negotio. pro ſecundo vero tenetur in ſolidũ. Sed ei quod de ſeruo diximus, videtur contra. infra depoſiti. l. prima. §. ſi apud. Reſpõ. ibi conuenitur ꝓ re depoſita ſeruus, non tamen actione ex eo contractu:

a *Ab initio.* cõditio quæ erat in initio, inſpicitur in delictis: vt infra de pœ.l.j. Itẽ in hac geſtione: vt hic, vt quamuis pupillus pubes efficiatur, tamen de negotiis geſtis vt pupillus condẽnetur, ſcilicet inquãtum locupletior inueniatur: vt ſupra eo. ſi pupilli. in prin. filiusfamil. factus ſui iuris condemnetur inquãtum facere poteſt: vt infra quod cum eo. l.ij. &. l. ſi filiusfami. Sed ſi tũc fuiſſet cõuentus, in ſolidum teneretur: vt infra de actio. & oblig. l. filiusfam. ij. Sed dic: inſpicitur initiũ vt velut ex cõtractu prius facto condẽnetur nunc: non autẽ vt tunc condemnaretur: licet quidam dixerũt donec ſibi eſt quòd teneatur in ſolidum: ſed cõdemnetur inquantum facere poteſt. quod nihil eſt. niſi enim, vt dictum eſt, inſpiceretur initium: cõdemnaretur in ſolidũ de eo quod geſtum eſt poſtea: & hoc dicitur plene in. l. proxi. & infra ad Macedo. l. ergo. idem poſſumus dicere de ſeruo, vt in alia glo. diximus: hoc excepto quòd non teneatur de ante geſto, niſi forte peculiũ habuit; vel conueniatur ex ꝓmiſſione occaſione libertatis: vt infra de do. præle. l.ij. §. ꝓ contrarium. &. C. an ſeru⁹ ex ſuo fact. l.j.ij. &. iij. & infra de ſol. l. in liberto. Ir. Item alibi, vt infra de iur. do. ſi ſerua. de hoc dicetur plene infra proxi.

niſi ſi ab initio [a] quaſi vnũ negotium geſturus acceſſero: deinde alio animo ad alterum acceſſero eo tempore quo iam pubes vel liber vel paterfamilias effectus eſt. [b] Hic enim quaſi plura negotia [c] geſta ſunt: & ꝓ qualitate [d] perſonarum & actio formatur, & condemnatio moderatur.

b *Effectus eſt.* quaſi dicat, erit quod dictũ eſt, vt ſpectetur initium. & hoc commendat Paulus dicens: & hoc ego verius eſſe &c. id eſt vt & hic ſpectetur initium. Accurſius.

c *Plura negotia.* id eſt quaſi plures contractus, ſecundum Io.

d *Qualitate.* Nota qualitatẽ perſonæ inſpici: vt infra de iniur. itẽ apud Labeonem. §. ait prætor. verſi. quod ait. & infra de iureiur. l. iuſiurandum. iiij. §. nõ ſemper. & infra de iudi. l. nonnunquam. in fine. & infra de re iudi. l.ij. & ſupra de in ius vo. l.ij. & iij. &. j. de incen. rui. nau. l. Pedius. §. fi. &. C. de procu. l. finali.

Perſona qualitas inſpicitur.

e *Sed & cum aliquis.* non ſolũ hoc verum eſt cum perſonarũ conditio mutatur, ſed etiam cum non mutatur ſecundum Io. vt conſideremus ſit vnus quaſi contractus, & ſit vna actio: an plures. Vel dic differentiam eſſe an aliquis acceſſit tãquam omnia geſturus: an tanquam vnum, & geſſit poſtea aliud, ſcilicet in cõdemnatione facienda. Sed eſt & alia differentia: quia cum accedo quaſi omnia geſturus, vna eſt actio, alio caſu plures. & in eo caſu ſufficit ſi cui vel in paucis amici laboribus conſulatur &c. vt. C. eo. l. tutori.

f *Contractus.* id eſt quaſi cõtractus. plures tamen ſunt actus gerendi: ſicut eſt & vnum legatum cum corpus ſeruorum legatur: vt infra de lega. ij. l.ij.

g *Alius contractus.* id eſt quaſi contractus: vt inſtitu. eo. §. j.

xvi. Idem libro ſeptimo ad Plautium.

SEd & cum aliquis [e] negotia mea gerit: non multa negotia ſunt, ſed vn⁹ cõtractus: [f] niſi ſi ab initio ad vnum negotium acceſſit, vt finito eo diſcederet. Hoc enim caſu ſi noua voluntate aliud quoque adgredi cœperit, alius contractus [g] eſt.

Vbi mutatur conditio geſtoris de ſerno in liberum, in negotiis ſeparatis præmium non præſtatur: in negotiis connexis ſi agitur vt ex cauſa, veniũ ſeparanda: ſi vt ex occaſione agatur, veniũ præſtanda. hoc dicit cum. l. ſeq. & ſeq. vſque ad. §. ſi libero. Et primò ponitur diſtinctio, ſecundò exceptio, tertiò exemplum diſtinctionis, quartò declaratio quædã circa prædicta, quintò quædam alia declaratio circa exceptionem propoſitã. ſecunda ibi, plane. tertia ibi, deniq. quarta ibi, Proculus. quinta in. l. at qui naturæ. §. Scæuola. Et continuatio ad ſuperiora patet: quia ſupra locutus fuit in conſultus quando contingit mutatio in perſona domini: hic quãdo fuit mutatio in perſona geſtoris. Bart.

xvii. Vlpianvs libro trigeſimoquinto ad Edictum.

EVm actum [h] † quẽ quis in ſeruitute egit, manumiſſus non cogitur reddere. [i] Planè ſi quid connexũ fuit, vt ſeparari ratio ei⁹ quod in ſeruitute pio. compleres, ſcientiam habueris rei alienæ, ſcilicet quòd ſit mea domus, cuius negotia ſunt: ſupponens aliquem qui rem iſtã à te petat nomine meo: & ſic per ſcutẽtiam rem meam recuperabo: & tu regreſſum habebis contra venditorem nomine euictionis. & hoc in ſecunda parte. In tertia reſpõdet tacitæ obiectioni, quòd tibi dolus obiici poſſit, quia alium ſubieciſti: ſed hoc ideo eſt, ne neg. geſto. act. tenearis. [NON TANTVM.] Si tua negotia geſſi à debitoribus tuis exigendo, & pecuniam tuam fœnerando: dicitur quòd habebis negotiorum geſtorum act. non ſolum ad ſortem, ſed etiam ad vſuras quas percepi, vel percipere potui. & econtrario ſi aliquid impendi, recuperabo cum vſuris per actio. neg. geſt. contrariam. [DVM APVD.] Capti ab hoſtibus negotium geſſi. aduerſus cũ reuerſum dabitur mihi nego. geſt. act. poſtea ponit quoddam exemplum quod contigit de facto: quia tres fuerũt capti ab hoſtibus: & duo fuerũt retenti: tertius fuit remiſſus vt iret pro redemptione duorum, & pecuniam apportaret pro ſe, & pro duobus aliis: poſtea non rediit: vnde alij compulſi ſunt ſolidum ſoluere. Dicit quòd ille qui miſſus fuit, eis tenebitur: & illi qui retenti ſunt, & ſolidũ ſoluerunt, agent contra illum. [QVI NEGOTIA.] Titius deceſſit: & ante aditam hereditatem negotia hereditaria geſſi. Dicitur quòd ego obligor hereditati ſi male geſſi: & hereditas mihi obligatur bene gerẽti: & heres tenetur, quãquã ſit pupillus. [SI VIVO.] Negotia mea me viuo gerere inchoaſti: me mortuo inchoata finire debes, cũ acceſſiſti vt omnia geſturus: ſed noua inchoare nõ eſt tibi neceſſe, ſicut eſt in ſocietate: quia cõſummare debet quod viuo ſocio inchoauit, quaſi dicat, ſi duo ſunt ſocij, & vn⁹ inchoauit aliquid gerere, & deceſſit: heres iſtius ſocij mortui non tenetur noua inchoare: ſed cœpta debet terminare. Vel dic quòd alius ſocius fuit mortuus: vnde iſte qui incepit gerere, non deceſſit, & ſemper idẽ eſt. [MANDATV.] Mandaſti Lucio vt negotia mea gereret: ille Lucius geſſit, & male. Dicitur hic quòd tu mihi teneberis actio. negotiorum geſto. vt mihi omne damnum reſarciat, non ſolũ ad act. mandati cedendam contra Lucium mihi teneberis. & eſt ratio, quia imprudenter &c.

† *Vide ſimilẽ tex. extra de ſepul. c. ſacris. vide etiam Inno. extra de hæra. c. fraternitatis.*

Serꝰ liber factus quãdoque cõuenire poteſt.

h *Eum actum.* huiuſq; proſecutus eſt quid iuris ſit illius ſtatu mutato cuius negotia geruntur: nunc de ſtatu eius qui negotia gerit. & dic eum actum, id eſt eius actus rationem. Alij dicunt, id eſt contractum vel quaſi, ſed male.

i *Reddere.* ſcilicet per actio. negotiorũ geſtorum, vt hic, &. C. e. ſi cognati. Idem in contractu prius facto: vt poſtea non teneatur: vt. C. an ſeru⁹ ex ſuo facto. l. prima. &. l. creditoribus. ex delictis autem in dominum factis ſimiliter non tenetur poſtea: ſed ſi in extraneũ fecit, ſic: vt. C. an ſeruus ex ſuo facto. l. finali. & inſtitu. de noxalibus. §. omnis. Quãdoque tamen etiã domino tenetur: vt ſi nunc contrahet: vt. C. de noxa. l. prima in fine. Item ex contractu vel quaſi in caſibus tenetur. primus vt in hac. l.

&

& infra.l.proxi. &.l.atqui natura.§.Scæuola.alius eſt. C.de petitione hereditatis.lege finali in fine.tertius quãdo pro libertate pecuniã promiſit domino:vt.C.an ſeruus ex ſuo facto.l.promiſſæ.quartus quãdo dotem recepit: quam & factus liber tenet: vt infra de iure dotium.l.ſi ſerua.in principio.quintus quando directo manumittitur, & prælegatur ei peculium:vt.j.de dote prælegata.l.ſecunda.§.per contrarium.

† Nã.quid ſeparatũ ſeparata de re ſint eſſe vtr: & quãd ſit res ad alterum ſũ ipſius.cõtr. C.de ſeruit vi. & vſu.l.ſi mancipium. & ibi nota.

a *Non poſſit.* ſcilicet facile, ſed per iudicis ſubtilitatem poteſt: vt infra eo. atqui.§. Scæuola. Vel dic nullo modo. tunc enim dicũtur res ſeparatæ, quando circa diuerſũ omnino officiũ ſuũ geſtor adhibuit. tunc vero dicitur inſeparabilis, quando circa eandem rem tantum geſtoris perſeuerat officium. & ſic dicitur ſeparata & inſeparabilis ratione rei in quam impenditur, non ratione impenſæ.

b *Mandati.* cũ poſtea facto libero ſit mandatũ vt negotiũ quod in ſeruitute inceperat, cõſummaret: vel forte in ſeruitute ei mandatum fuit ex quo mãdato dominus de peculio tenetur actione mãdati: ergo poſt manumiſſionem ipſe manumiſſus tenebitur ſi connexa fuerit adminiſtratio: & contemplatione mandati conſummatur negotium.

c *Ceſſum eſt.* non vt præſtetur, ſed vt ſeparetur: vt infra eodẽ.l. atquin.§. Scæuola. licet quidam contra, & male. & hoc in ſeruo alieno tantum, ſecundum H.

d *Fundum.* id eſt aream vel alium fundum.

e *Deducetur.* quia hoc caſu nulla eſt negotiorum cohærentia.

f *Deduci.* vt ſeparetur. Accurſius.

g *Non poteſt.* facile, vel aliter vt dixi ſupra eodem. in principio: vt quia connexa fuerit. Et not. hic quæſtionem ſecundum Bar. quid ſi probari non poteſt quid geſſerit in ſeruitute: & quid in libertate? Reſpon. eum abſoluendum de omnibus, niſi de his quæ dominus negotiorum probauerit in libertate facta. ſemper enim qui agit & affirmat aliquid, neceſſe habet probare. idem eſt forte in domino ſerui ſi agat contra manumiſſum pro eo quod in ſeruitute eſt inchoatum, quaſi pro manumiſſo videatur præſumendum: quia ſeruitus fuit eius ſtatus primæuus: argumentum. C. de probationibus. l. ſiue poſſidetis. & hoc ſecundum Azonem. ſed alij quidam dicunt de vtroque tempore contra, ſcilicet eum damnari: vt infra de dona. inter virum & vxo. ſi ſponſus. §. generaliter. & infra de admini. tuto. l. tutorem qui. & infra de aqua plu. ar. l. ſed interdum. *ADDITIO.* Tu dic ſecundum Bart. quòd ibi loquitur in duobus: quorum vnius liberatio eſt cauſa alterius: vt in duobus reis. vnde quomodocunque fit, eſt fundata intentio agentis: & ſic eſt ſolutum contrarium de. l. ſi ſponſus. Ad. l. ſed interdum. dic cp ibi fuit culpæ immiſcentis, quare &c.

h *Proculus.* iſta nihil contrarium ſuperiori. l. dicit: ſed omnino diuerſum. ſuperior enim loquitur de culpa vel dolo in ſeruitute commiſſo. Hæc vero culpam commiſſam in libertate coërcet quando adminiſtratio erat cõnexa, ſcilicet quia quod male geſſit in ſeruitute, ſibi nomine domini cum poſſit, in libertate non ſoluit.

i *Cœpit.* & nunc in libertate perſeuerat. Et quod dicit aiunt, ſcilicet male, ſecundum M. & ſecundum R. ideoque corrigitur infra.l.proxi.§.j. ſed tu dic contrarium ſecundum Io. H. & Azo. & bene. nec enim dico corrigi per. l. ſequen. nam non dicũt Proculus & Pegaſus teneri manumiſſum ob hoc quod in ſeruitute geſſit, ſiue ob id, imò ob præſentem culpã: quia modo non exigit à ſe quod in ſeruitute geſſit. nec obeſt quod tantùm debitum naturale erat: quia & hoc à ſe exigere debet: vt infra de adnu. tuto. l. quotiens. §. j. &. ij. & infra de dona. hoc iure. §. ſi quis ſeruo. & infra de regu. iur. l. donari. & infra de ſolu. Stichum. §. aditio. & infra de peti. here. ſi quid poſſeſſor. §. j. & arg. infra. l. proxi.

k *Alius.* quinit liber homo.

l *Potuiſſet.* ſcilicet domino negotiorum, etiam debita naturalia à ſe exigendo. Azo.

m *Non exegerit.* ſcilicet nunc cũ liber eſt, & in eodem actu perſeuerat. Azo.

n *In peculio.* ſcilicet quondam, quod nunc peculij nomen amiſit. Io. vt. C. de inoffi. teſt. l. ſi. ibi, neque nomen.

o *Seruari poteſt.* nunc cũ liber eſt. licet enim occaſio ſit id quod ipſe fecit in ſeruitute, vnde teneri dicitur: nõ tamẽ propterea conuenitur: ſed ex eo quod in libertate ſecutũ eſt. Sed ſi ita dixeris, non videtur bonũ ſequẽs ſimile de eo qui temporali actione tenetur. nã ille propter id quod intra ſex mẽſes non fecit, cũuenitur. Reſpon. imò eſt, quia & ille conuenitur ideo, quia poſt ſex mẽſes in eodẽ actu perſeuerauit: & ita qđ olim debuerat, & naturaliter remanſit debitum, nomine domini non ſoluit. nec dico tamen omnino ſimile: quia iſti temporali debitori etiã antequam ſinatur actio, poteſt obiici culpa ſi habuerit vnde à ſe exigeret: vt infra eod. l. diuortio. vel ſi non habuit, ſi tamen habet nunc vnde à ſe exigat, etiam finita prima actione tenetur hac actione: vt infra eo. l. qui ſine. Accurſius.

Item hoc & ſi poſtea habuit, in Pand. Flo. nõ habetur

p *Atquin natura.* ponitur pro ſed certe. nã &c. nec aduerſatur ſuperiori dicto: ſed continuat & addit. dixerat enim eum teneri tantùm ſi aliquid habuerit in peculio factus liber, cuius retent. &c. ſed idem eſt & ſi nihil in peculio habeat factus liber: ſed aliquid aliunde ex proſpera fortuna, cuius retentionẽ &c. Et not. quòd quidam libri habent atquin, vt modo legimus: alij, at qui. & ſunt duæ partes.

q *Habuit.* ſcilicet cum erat ſeruus, & adminiſtraret. Azo.

r *Si poſtea habuit.* ex proſpera fortuna: vel qualitercumque cum iam eſſet liber factus, propter generalia verba huius. l. & ſuperioris, quæ dicit bonam fidem eum debere præſtare: ſed hic forte idem eſt ſi fuerit continuata in libertate geſtio. licet enim geſtor naturale debitum non poſſit deducere, vt infra de peti. here. ſi quid poſſeſſor. §. ſed & ſi ipſi. tamẽ debet ſoluere: vt hic. Sed alij contra: vt infra. §. proxi.

ſ *Perſeuerant.* id eſt in eadem adminiſtratione. & intellige quãdo ex ipſa adminiſtratione in qua debitum naturale cœpit: aliàs nõ. vnde vis eſt in eo quod dicit, perſeuerãs. ſi enim naturale debitũ ſemper à geſtore eſſet ſoluendũ: ergo idẽ eſſet & ſi nõ eſſet cõnexa geſtio: quod lex nõ voluit: vt. ff. eo. l. cũ. Idẽ etiã diceretur & ſi præſcriptione. xxx. annorũ eſſem liberatus, & poſtea geſtor negotia: qđ eſſet iniquũ. ſed ſecus vbi liberat geſtor in geſtiõe, ſicut hic ſubiicit. nã hic naturale debitũ à ſe exigere debet.

t *Cogitur.* quamuis ab actione liberatus ſit.

u *Scæuola.* quidã dicũt (vt M. & R.) cp hic. §. corrigit quod dictũ eſt. ff. ea. l. &. ff. l. pri. & illa dicunt fuiſſe dicta Sabini. Sed nos cõtra: qa hæc verba exponũt quæ obſcurè erãt dicta. ff. eo. l. cũ. §. plane. & licet hic faciat mẽtionẽ Sabini & ibi nõ, dicas cp Sabinus fuit illius ſententiæ quæ in dicta. l. cum. continetur. Ac.

x *Apparet.* per ſuã utilitatẽ iudicis. verbi gratia: quæretur quãdo cœpit gerere: item quãdo fuit manumiſſus: & poſtea quæretur quid geſtum fuerit à principio geſtionis vſq; in diem libertatis: vt de reliquis teneatur, id eſt vt ipſi de peculio deducatur. Illud tamẽ quæri poteſt, ſi. c. alicui fabro promiſerit ſeruus pro toto opere: & nondum finito opere ſit manumiſſus: an tota videantur in ſeruitute expenſa: quod videtur, vtpote cum ſemel dies pecuniæ cedit. ſecus ſi per varia tempora erant conſtitutæ

XVIII. PAVLVS libro nono ad Edictum.

PRoculus [h] & Pegaſus bonam fidem eum qui in ſeruitute gerere cœpit [i], præſtare debere aiunt: ideoque quantum ſi alius [k] eius negotia geſtum eſt, ab eo quod in libertate geſſit, non poſſit [a]: conſtat venire in iudicium vel mãdati [b], vel negotiorum geſtorum & quod in ſeruitute geſtum eſt [c]. Denique † ſi tempore ſeruitutis aream emerit, & in ea inſulam ædificauerit, eaque corruerit, deinde manumiſſus fundum [d] locauerit: ſola locatio fundorũ in iudicio negotiorũ geſtorũ deducetur [e]: quia ex ſuperioris temporis adminiſtratione nihil amplius in iudicio deduci [f] poteſt, quàm id, ſine quo ratio libertatis tẽpore adminiſtratorum negotiorũ expediri non poteſt [g].

XIX. IDEM libro ſecundo ad Neratium.

ATquin natura [p] debitor fuit etiam ſi in peculio nihil habuit [q]: [& * ſi poſtea habuit [r],] & ſibi poſtea ſoluere debet in eodẽ actu perſeuerãs [s]: ſicut is qui temporali actione tenebatur, etiam poſt tempus exactum negotiorum geſtorũ actione id præſtare cogitur [t].

Scæuola [u] noſter ait, putare ſe quod Sabinus ſcribit, debere *A capite rationem reddẽdum*, ſic intellegi, vt appareat [x] quid reliquum fuerit tunc cum primum liber eſſe cœperit: non vt dolum aut culpam in ſeruitute præſtet, ſed vt ſeparetur. Accurſius.

mercedes. tũc enim prout vnoquoq; tẽpore cedit dies pecuniæ, ita & adquiri videtur: vt. j. de vſufruct. ſed & ſi quis. aliàs. l. adhuc. §. ſi operas. & j. quando di. leg. ce. l. nec ſemel. §. nouiſſime. Azo. ſed contra dici poteſt, vt argu. infra ſoluto matrimonio. l. diuortio.

a *Liberabitur.* ſententia Proculi & Pegaſi reprobata ſecundũ M. & R. Sed tu dic ſi conueniatur quia conſumpſit, debet abſolui. ſed ſi ideo qa factus liber non retinuit quod naturaliter debuit, cõtra eſt, ſcilicet ſi habet in peculio vel aliũde vnde ſoluere poſsit, non aliàs: vt ſupra diximus. & quod dicit liberabitur, dic id eſt abſoluetur à iudice ab act. negeſ. non ita ſi cõueniatur furti eo quòd rem ea adminiſtratione retinet, cum nora caput ſequatur. & ſic intelligitur infra depoſiti. l. j §. ſi apud. quæ eſt cõtra. Itẽ concordat huic reſpõ. ſupra eo l. eum. in prin. cum ſuis concordantiis.

b *Non fore.* imò videtur quòd ſic: vt infra commo. ſi is qui. §. ſi. quæ eſt contra. Solu. vt ibi.

c *Non libera.* cũ ignoraret ſe liberum: & pro hoc induci poterat. j. de adquirẽ. re. do. l. liber homo. in fi. & infra de bo. auct. iudi. poſſi. l. j. §. finali.

d *Vſucepiſti.* quod facere potes: vt infra pro empt. l. ij. §. procuratorem.

e *Ea mihi rem.* ſcilicet ſeruet.

f *Committat.* ad quod eſt neceſſaria ſentẽtia: vt hic, & infra de rei vin. l. vtique. ſed contra videtur nõ eſſe neceſſaria ſentẽtia: vt infra de act. emp. l. emptorem. ij. reſpon. quæ

uitute admiſſam in obligationem reuocet. Itaque ſi inueniatur vel malo more pecunia in ſeruitute erogata, liberabitur. a

Neceſſitas vera vel putatiua impedit actionem mandati: non autem negotiorum geſtorum. Bartolus.

Si libero homini qui bona fide mihi ſeruiebat, mandem vt aliquid agat: non fore b cum eo mandati actionem Labeo ait: quia non libera c volũtate exſequitur rem ſibi mandatam, ſed quaſi ex neceſsitate ſeruili. Erit igitur negotiorum geſtorum actio: quia & gerẽdi negotij mei habuerit affectionem: & is fuit quem obligare poſſem.

Ceſſet negotiorum poteſt ignoranter rem domini vſu aperit: & ſi ante vſucapionem completam ſcientia ſupernenerit, debet facere à ſe ceſſare, ne hac actione teneatur. Barto.

Cũ me abſente negotia mea gereres, imprudens rem meam emiſti, & ignorans vſucepiſti d: mihi negotiorum geſtorum vt reſtituas obligatus non es. ſed ſi antequam vſucapias, cognoſcas rem meam eſſe: ſubiicere debes aliquem q à te petat meo nomine: vt & mihi rem, e & tibi ſtipulationem euictionis cõmittat f. nec videris dolum malum facere in hac ſubiectione. ideo enim hoc facere debes, ne actione negotiorum geſtorum tenearis.

In actione negotiorum geſtorum directa & cõtraria habetur ratio vſurarum. Bart.

Non tantùm ſortem, verùm etiam vſuras ex pecunia aliena perceptas, negotiorum geſtorum iudicio g præſtabimus: vel etiam quas percipere potuimus h. Contrà quoque vſuras, quas præſtauimus i, vel quas ex noſtra pecunia percipere potuimus quam in aliena negotia impendimus, ſeruabimus k negotiorum geſtorum iudicio.

Ceremi negotia captini competit actio contra eum ſi reuertatur: vel cõtra heredes eius. Bartolus.

Dum apud hoſtes eſſet Titi l, negotia ei adminiſtraui. poſtea reuerſus eſt. negotiorum geſtorum mihi actio l competit: etiamſi m eo tempore quo gerebãtur, dominũ nõ habuerũt.

XX. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

SInautem apud hoſtes conſtitutus deceſsit: & ſucceſſori, & aduerſus ſucceſſorem eius negotiorum geſtorum directa & contraria competit. n

Quod vnus pro alio redimendo cogitur ſoluere, recuperat hac actione. Barto.

XXI. PAVLVS libro nono ad Edictum.

NAm & Seruius o reſpondit (vt eſt relatũ apud Aſenũ libro trigẽſimonono Digeſtorum) cũ à Luſitanis p tres capti eſſent, & vnus ea conditione miſſus, vti pecuniam pro tribus adferret, & niſi rediſſet, vt duo pro eo quoque pecuniam darent, isque reuerti noluiſſet, & ob hanc cauſam illi pro tertio quoque pecuniã ſoluiſſent: Seruius reſpondit, æquũ eſſe prætorem in eum reddere iudicium q.

a *Bar. in l. pe. ff. de cõdi. inſtitu. & Aug. in l. Titius. ff. quibus modo pignus vel hypo. ta. contrahi. & vbique ſcribentes reputãt iſtam gl. ſingu. ad hoc quod in facto de antiquo probatur per famã: & maxime dominium rerum noſtrarum. Bolog.*

A & hæ. in princip. & l. Pomponius in fi. Tu reſpondeas quatuor modis. Primo quòd ideo facit vt act. neg. geſ. nõ teneatur: & ita culpam poteſt committere vt fraudem repellat: vt infra de lega. ij. cum pater. §. Titio. & infra ad Trebel. l. recuſare. l. vj. §. pen. Secundo quia omiſit exceptionẽ declinatoriam iudicis, nõ ſolutionis: & ſic non nocet: vt infra mand. ſi fideiuſſor conuentus. §. quædã. Tertio quia ex quo lex hoc permittit fieri, per conſequẽs & hoc permittit quòd alieno nomine & ſine mandato agat. Quarto etiam quia fecit gratia ſui iuris conſeruandi vt. j. de iniur. ſi quis de libertate.

g *Iudicio.* ſcilicet directo: & quantæcunq; ſint: vt. j. de in rem ver. ſi res domino.

h *Potuimus.* ſi dominus negotiorum conſueuit fœnerari, non aliter: vt. j. de vſu. qui ſemiſſes. §. ſi. ſed hodie non puto hunc tali caſu teneriscũ ſit peccatum fœnerari: vt infra man. l. Quintus. & in authen. vt hi qui ob. §. quoniam. col. vj.

Fœnerari eſt peccatũ.

i *Præſtauimus.* ſi plus commodi quàm vſuræ colligunt attulimus: vt infra de vſur. & in cõtraria. & ad hoc reſpõ. facit infra pro ſocio. l. ſi vnus. §. pe. & j. man. ſi vero non re. §. ſi mihi mãdaueris. & §. vſuras. &. §. ſed & ſi. & l. idẽq;. §. ſi procurator.

t *Deiſtis obſidibus de quibus in iſta d. & gl. dic vt not. extra de inueniã. c. ex reſcripto.*

k *Seruabimus.* vel mãdati ſi mãdatum interuenit: vt. C. manda. l. j.

l *Actio.* ſcilicet contraria.

m *Etiamſi.* id eſt quãuis. Accurſius.

**ter geſſimo-ſeptima.*

n *Sinautem. Competit.* vt ſupra eodem. l. ſucceſſori. & hoc beneficio. l. Cor. vt. C. de cap. l. j. ſed ſupra proxi. §. fuit iure poſtliminij.

C

o *Nam & Seruius.* bene dixit ſi aliquis geſsit negotia capti, quid iuris ſit: nunc ſi vnus captiuorum geſsit, dicit.

D

p *A Luſitanis.* qui hoſtes erant Romani imperij, & facit infra de do. inter virum & vxo. ſi id quod donatũ. §. j. Sed quid ſi hoſtes non eſſent? Reſpõ. idem multo magis, quia liberi promittũt. Sed quid ſi nondum promiſerant: detentator vero ſic dicebat q non aliter eos dimitteret quàm ſi darent. x. poſtea vnus dimiſſus eſt ob aliquam neceſsitatem, præſtito ſacramento quòd rediret: alter poſtea ſoluit. x. nunquid agetur contra alium negotiorum geſtũ? Reſpõ. non. nam neque re neq; ipſo geſtu vel cura vel ſollicitudine erat eius negotium, niſi ratihabitione: ipſe vero ratũ nõ habet, neq; debet haberi pro rato quod nõ vtiliter geſtum eſt. Azo. at in caſu huius. l. erãt iſti tres naturaliter obligati & retẽti, nõ ciuiliter, cum pro ſeruis haberentur. vnde factum eſt negotium ipſo geſtu alienum, ſecundũ H. Vel dic quòd hic in caſu huius. l. agitur mandati, vt ſtatim dices.

q *Iudicium.* ſcilicet mandati. mandauit enim retentis vt pro eo ſoluerent. alioquin nõ daretur mãdati, nec neg. geſt. illo nõ habẽte ratum. Vel dic quòd compellitur habere ratũ: quia ipſo geſtu fuit ſuum negotium: vt infra eo. ſoluendo. Sed nonne habẽt exceptionem perpetuam: vt infra quod me. cau. l. pe. ergo imputatur eis ſi non ſe oppoſuerunt: vt infra mand. ſi fideiuſſor?

Sed re-

Sed reſpondetur quòd non poteſt opponi: quia cognatus non opponere. Sed oppono: ergo fit eis iniuria. & ſic adhuc eis imputatur: vt infra de euic. ſi per imprudentiam. Sed reſpon. hanc iniuriam propter illius factum habent.

a *Ei obligat.* cum vicem perſonæ ſuſtineat: vt inſtit. de ſtipu. ſeruo. in prin. & infra de adqui. re. do. hereditas. Et no. quòd patet hic quòd hęc actio durante geſtione contra geſtorem datur, & cõpetit quo ad natiuitatem. & idem dicitur in vtili actione neg. geſt. quæ contra furioſi curatorem datur. idémque & in curatore impuberis. ſed ſecus in actione tutelæ: vt infra de tute, & ra. diſtra. ſi tutor. in fin. & l. ſeq. In curatore adulti dic q̃ non pro tota adminiſtratione: vt. C. de adminiſtratione tutorũ. l. ſocũda. & l. rationes. ſed pro aliqua ſpecie ſic, vt furti: vt. ĩ. de admi. tu. l. cum curatore. C. de admi. tu. l. rationes. in hoc tamen pariſicatur curator tutori: quia neutrius ſtipulatio, ſcilicet rem pupil. ſal. fo. vel adoleſcentis, cõmittitur, niſi negotia geri incipiant: vt infra rem pu. ſal. fo. l. non quaſi. §. illud. &. §. ſi quis. Azo.

Bal. reputat iſtũ text. no. ad hoc quòd actio ſemel adquiſita contra hereditatem non mutatur poſtea ab conditione heredis. & iſte text. hoc bene probat ſũ glo. Bol.

** cõſummare.*

b *Exiſtat.* nec enim ex perſona heredis cõditio ſtipu. immutatur: vt. ĩ. de verbo. oblig. l. ij. §. j. &. ĩ. de iu. fiſc. ſi fiſcus. &. j. de inſti. l. ſi quis man. §. ſi impubes. verſi. eius. &. C. de here. ac. ſub prætextu. & C. de his quibus vt indig. l. Polla.

In negotiis hereditariis non inſpicitur perſona heredis: ſed oritur obligatio tanquã cuiuſlibet eſſet negotium. Bartol.

Qui negotia† hereditaria gerit, quodammodo ſibi hereditatem, ſeque ei obligat[a]: ideoque nihil refert an etiam pupillus heres exiſtat[b]: quia id æs alienum cum cæteris hereditariis oneribus ad eum tranſit.

Mors domini eſt iuſta cauſa noua negotia non inchoandi: non autem ab inceptis deſiſtendi. b. d.

Si viuo Titio negotia eius adminiſtrare cœpi[c], intermittere[d] mortuo eo non debeo: noua tamen inchoare neceſſe mihi non eſt, vetera explicare ac conſeruare* neceſſarium eſt: vt accidit cum alter ex ſociis mortuus eſt. Nam quæcunque prioris negotij explicandi cauſa geréatur[e], nihilum refert quo tempore conſummentur[f], ſed quo tempore inchoarẽtur.

Qui negotia aliena gerit per alium, hac actione tenetur ac ſi ipſe geſſiſſet. Bartolus.

Mandatu tuo[g] negotia mea Lucius Titius geſsit. quòd is non recte geſsit: tu mihi actione negotiorum geſtorum teneris: non in hoc tantùm, vt actiones tuas præſtes[h]: ſed etiam quòd imprudenter eum elegeris[i]: vt quidquid detrimẽti ne-

c *Cepi.* quaſi omnia geſturus ſcilicet quæ inueni, non quæ poſtea emerſerunt.

d *Intermittere.* id eſt inchoata dimittere.

e *Cerentur.* ſcilicet ab herede mortui.

f *Conſummentur.* ſcilicet ante mortem vel poſt mortem: quia ſemper conſummanda ſunt ex quo inchoata ſunt: ſed intereſt in quo tempore inchoentur: quia heres ſocij non tenetur noua inchoare: licet vetera perficere debeat: vt infra pro ſocio. l. heres ſocij. & ad hoc infra de damno infect. l. damni. §. ſi is. &. C. de here. tu. l. j.

g *Mandato tuo.* quia mei contemplatione mandaſti.

h *Præſtes.* quia non ideo teneris quòd actionem habeas. nam tunc delegatio eſſet pro iuſta præſtatione: vt. ĩ. de pecu. l. qđ debetur. Sed in caſu etiã ſi non ideo tenearis quòd actioné habes, tamen cedendo liberaris: vt. ĩ. depo. l. ſi is apud. quæ eſt contra. Sol. ideo ibi, quia ſolus dolus in illa actione venit qui non fuit ibi: licet apud alium depoſitarius deponat.

i *Elegeris.* punitur qui male eligit: vt hic, & infra loca. & cõ. cum in plures. §. ſeruum. in fi. §. & infra ſi menſor fal. mo. dix. l. j. §. hæc actio. & infra de fur. ſi quis vxori. §. apud Labeonem. vel melior ratio, quia mandator geſsiſſe videtur: vt infra de vi & vi arm. l. j. §. deieciſſe. & infra de admin. tu. ita autem. §. geſsiſſe. Accurſius.

Siue hereditaria.] C A S V S. Quodcunque negotium geſſeris: ſiue hereditarium, ſiue aliud quodcunque, ſufficit ſi vtiliter gerere inchoaui, licet ad effectum non perduxerim: quia ſemper habeo nego. geſt. act. & recuperabo preciũ, quamquam id quod emi perierit ſine culpa mea. nam ſi frumentum ad opus familiæ comparaui, & id poſtea perierit, & culpa meſ geſtoris, dicitur quòd act. non haberem, nec recuperarem precium, eum

A debeam condemnari propter culpam: non meum conſeruare.

k *Alicuius.* etiam pupilli: vel cuiuſlibet minoris, vt infra de ſol. l. in pupillo. §. plane. & infra de mino. verum. §. ſciendum. verſi. item non reſtituitur.

l *Conſequi.* totum quantumcunque ſit: vt infra de in rem ver. l. ſi res. nec imputabitur geſtori leuis culpa quòd plus dederit: vt ſupra eo. l. iij. §. interdum. ſecundũ Ioan. & H. Quod reprobo ſecundum Azo. in vtroque caſu: quia nõ vbicunque datur actio de in rem ver. & iſta: ſed econtrario verum eſt: vt infra de in rem ver. l. iij. §. in rem. verſic. ſiue cum ſeruus. item hic non erat deſertum negotium: & ideo leuis culpa venit. non ergo repetet totũ ſi plus dederit culpa etiam leuis: vt infra eod. ſi quis negotia.

In negotio geſto neceſſario quicunque caſus ſuperueniens non nocet geſtori, niſi culpa precedat caſum. hoc dicit. Vel aliter: Ex eo ex quo quis debet puniri, non debet præmium conſequi Bartolus.

XXII. GAIVS libro tertio ad Edictum prouinciale.

SIue hereditaria negotia, ſiue ea que alicuius[k] eſſent gerens aliquis, neceſſariò rem emerit: licet ea interierit, poterit quod impẽderit, iudicio negotiorum geſtorum cõſequi[l]: veluti ſi frumentum aut vinum familiæ parauerit, idque caſu quodam interierit, fortè incendio, ruina. Sed ita ſcilicet hoc dici poteſt, ſi ipſa ruina vel incendium ſine vitio† eius acciderit. nam cum propter ipſam ruinam aut incẽdium damnãdus ſit, [m] abſurdum eſt eum iſtarũ rerũ nomine quæ ita conſũptæ ſunt, quidquã cõſequi[n].

Negotiorum geſtor tenetur domino reſtituere quod eius nomine exegit, etiam ſi ſit indebitũ. ſed ſi indebitum ſoluit, à domino non recuperat. Paulus.

C XXIII. PAVLVS libro vicenſimo ad Edictum.

SI quis negotia aliena gerẽs, indebitum exegerit: reſtituere cogitur[o]. De eo autẽ quod indebitum ſoluit[p], magis eſt vt ſibi imputare[q] debeat.

B

m *Damnandus ſit.* cũ ea ipſius vitio euenit. & dic damnandus in aliis damnis, non frumẽti vel vini.

n *Conſequi.* id eſt, non repetit expenſas. Sed an in frumentum damnetur? Reſpon. non. ſic enim bis puniretur. Itẽ quid ſi pro vino dedit decem: & tunc quando periit, valet. v. an alia v. repetet? Hæc lex innuit quòd non: ibi, nã cum &c. ſed forte ſecundum hanc diſtinctionem intelligitur. No. ergo quòd expenſas non repetit, ſed cõtra ſupra eo. l. debitor. vbi fuit in culpa, & tamen repetit. ſed ibi in alia re commiſit culpã, ſcilicet in deponendo: in alia fecit expẽſas. hic autem circa idem. Item no. hic argu. quòd eodem ex facto non debet quis pœnam & præmium reportare: vt infra ex quibus cau. ma. ſi cui. in prin. & in glo. cũ crimen. & infra de arbi. ita de mũ. & de inter. & rele. relegatorũ §. fin. &. l. ſeq. in gloſ. & infra de leg. j ſi domus. & infra de mino. auxilium. in fi. & infra ſol. ma. ſi ab hoſtibus. §. j. in glo. j. in fine. &. ĩ. de here. inſti. ſi quis ſolidum. &. ĩ. de noxali. ſi communis familia. &. C. de hereti. & Mani. & ibi glo. fi. l. curiales. &. C. de decu. ne quis. in fi. li. x. &. ĩ. de ac. & obli. l. j. §. is quoque cui. &. ĩ. de regu. iu. l. non fraudantur. §. nemo. &. ĩ. de iniur. ſed & ſi vnius. §. ſi ſeruus in quo. & de his qui. vt indig. l. j. ſed arg. cõtra. ĩ. de excu. tu. l. ſed & milites. §. ſcribit autẽ. ibi, ſed & ignominia. [a] & infra de ſuſpe. tu. l. decreto. & infra commoda. l. rem mihi. §. in exercitu.

D

Si quis.] C A S V S. Si geſtor negotiorum indebitè exegerit, id domino reddere debet. & ſi indebitum ſoluerit ille geſtor, à domino non conſequetur: ab eo tamen cui ſolult, ſic.

o *Cogitur.* aliter in peti. here. vt. ĩ. de peti. hered. ſi poſſeſſor. ĩ. §. ait ſenatus. verſic. bonæ fidei. & eſt ratio: quia ibi ſuo nomine exegit: hic domini. Accurſius.

p *Soluit.* alicui quẽ credebat creditorẽ domini, cum non eſſet.

q *Imputare.* No. nõ eſſe eandẽ rationẽ contrariorũ: vt hic, &. ĩ. de procu. l. qui proprio. §. procurator vt in cæteris. ſed certè hęc nõ ſunt cõtraria: quia quãdo ſoluitur geſtori, duo interueniũt. ſ. quod ſoluitur, & q̃ dominus habeat ratum: at quando ſoluit geſtor, tm vnũ. ſ. quod ſoluitur: nõ autẽ dñs ratũ habet. Si autẽ ratum haberet, eſſent cõtraria, & eſſet eadẽ ratio. Quare ergo hæc lex fecit differentiã? Rñ. reſpexit quod plurimum ſolet euenire, ſ. q̃ dominus habeat ratum quod ſoluitur geſtori, quàm econtra: ar. ĩ. de leg. & ſenatuſcon. l. nã ad ea. ſi autem ratum habeat, ipſi ſoluenti repetitio datur cõtra dominum ratum habentẽ per actionem

† *Iſte text. eſt no. ſecũdũ Bal. ad hoc quòd culpa dicitur eſſe vitium: & ſic non ſolum dolus eſt vitium, ſed & ipſa culpa. hoc addito, quòd male facere eſt culpa. l. fina. & ibi Bal. ad quẽ me remitto. C. mã. Bol.*

a Illud poſt occaſione quàm ratione cõtingit: nec eſt ibi per modum præmii: ſed quaſi per modum impoſſibilitatis ſecundũ Bal.

Contrariorum non eſt eadẽ ratio.

actionem neg.geſt.at modo,id eſt in caſu huius.l. contra ipſum cui ſolutum eſt:vt ſupra eo.ſi pupilli.§.item quæritur. Alij dicũt quod quãdo ſoluitur geſtori, quòd dominus ratum habere cõpelliturſed non quando ipſe geſtor ſoluit:vt ar.ſupra eo.Pomponius.& in hoc faciunt huius legis differentiam.

Per ſolutionem factam geſtori non liberatur ſolues, nec dominium adquiritur creditori, niſi ratihabitione ſecuta. Bart.

SIego.]*CASVS.* Hæc lex de geſtore ſine mãdato loquitur, non de procuratore. dic ergo: Debeo tibi x. geſtori negotiorum tuorũ illa.x.ſolui.non ſtatim proprietas illi[a] pecuniæ tibi adquiritur:ſed ita demũ ſi ratum habuerit quod geſtori tuo ſoluit:& liberaber poſtquam habueris ratum.

a *Procuratori.* ſcilicet debitoris,vt dicunt: vt arg. infra de do.inter virum & vxo. ſi ſponſus.in prin. Alij dicũt creditoris. Tu dic ſecundũ Azo. quòd hic erat geſtor negotiorũ creditoris.& ſic impropriе procurator dicitur:vt ſupra de procu. l. Plautius. non autem erat procurator negotiorum debitoris,accipiebat enim hic geſtor pecuniãvt potius exequeretur officiũ quod gratis & ſine mandato gerendum acceperat: quàm vt debitoris vellet ſuſcipere mãdatũ: alioquin debitor mandatũ ſuum re integra reuocaret: qd hic negatur: vt inſti.de man. §.recte. integra dico, vel quia non tradidiſſet, vel quia de tradẽdo ſe non obligaſſet:[a] vt infra man.l. Quintus. & infra de conſti. pecu.l. vtrũ præſente. §.vnde falſam.præterea quomodo creditor ratum haberet ſi nõ eſt ſuo nomine geſtum:vt ſupra eo.ſi pupilli.§.ſed ſi ego.

a *Bal.dicit iſtã glo.ſeruẽ ſingu. ad quã aduerte vt hic in interpreta. Bolog.*

b *Non adquiritur.* immo videtur quòd ſic adquiratur:vt infra de adqui.re.do.ſi procurator.quæ eſt contra.Sol.hic non erat procurator,ſed geſtor:& ſic ratihabitio expectaturſed in procuratore non,ſecundũ Azo.vt ar.j.de cõdic.inde.l.indebitam. &.j.de adqui.poſ.cõmunis ſeruus.§.j.Alij dicunt q ibi erat ſpecialiter ad hoc cõſtitutus:hic erat generalis,vel ad alia cõſtitutus à creditore:vt primo caſu etiã ſine ratihabitione quæratur dominiũ, ſecundo nõ.& ſecundum hanc proprie ponitur hic procurator.

c *Suam facere.* ſed an eoipſo quòd ratum habeat,ſtatim quæritur ſibi dominium vel poſſeſſio, vel vſucapiendi conditio? Reſpon.ita,vt hic aperte dicit:& quia ratihabitio retrotrahitur:vt C.ad Maced.l.fin.& quia talia per procuratorem quæruntur:vt C.per quas perſo.no.adquir.l.j.& infra de adquir.poſ.l.j §.per procuratorem.&.l.poſſeſſio quoque.§.& ſi poſſeſſio.& de reg. iur. hoc iure.§.deiecit. Item cuius interim eſt? Reſpon.debitoris forte:vt ar.infra de vi & vi ar.l.cum fundum.& infra de fur. l.falſus.§.j. Sed quomodo ergo poſtea trãſit ad creditorem? Reſpon. ratihabitione, quæ retrotrahitur ac ſi à principio fuiſſet adquiſita.argu.tamen contra infra rem ra.ha.l.pe. Cui reſpon. quia ibi videtur poſſeſſionem bonorum repudiaſſe: quia tacuit per totum tempus quo potuit pete: vnde non trahitur ille caſus retro. Vel forte nullius eſt interim.

d *Liberor.* vt hic,& infra de ſol.qui hominem.§.ſi gener.

SIquis.]*CASVS.* Geſſiſti negotia mea:& pluſquam deberes impendiſti: puta debebas.x.impendere:& tu.xx.impendiſti. Dicitur hic quòd tu recuperabis id quod tu debebas impendere,nõ vltra:id eſt conſequeris.x.tantum, & non vltra. Vinianus.

Geſtor expenſas voluptarias non repetit. Bartolus.

XXIIII. IDEM libro vicẽſimo quarto ad Edictum.

SIego hac mente pecuniam procuratori[a] dem,vt ea ipſa creditoris fieret: proprietas quidem per procuratorem nõ adquiritur: [b] poteſt tamen creditor etiam inuito me ratum habendo pecuniam ſuam facere:[c] quia procurator in accipiendo creditoris duntaxat negotium geſſit:& ideo creditoris ratihabitione liberor.[d]

XXV. IDEM libro vicenſimoſeptimo ad Edictum.

SIquis negotia aliena gerens, plus quàm oportet impenderit: recuperaturum eum id quod præſtari debuerit.[e]

Officiales publici licet reſtellu rẽpub. alter pro altero teneatur, non tamen reſpectu priuati ad quem negotium in veritate ſpectat. Bartolus.

XXVI. MODESTINVS libro primo Reſponſorum.

CVm alicui ciuitati[f] per fideicommiſſum reſtitui iuſſa eſſet hereditas, magiſtratus actores horum bonorum Titium & Seium & Gaium idoneos creauerunt. poſtmodum hi actores inter ſe diuiſerũt adminiſtrationem bonorum: idque egerũt[g] ſine auctoritate & iudice cognoſcẽte.& hoc quia reſtator fuit capite minutus forte:vt inſti.qui.mo.teſt.infir.§.alio.

d *Debuerit.* & non vltra,vt hic,& ſupra de procu.l.qui proprio. §.procurator vt in cæteris.& infra man.diligenter.&.l.idẽm q. §.idem Labeo.& infra eo.l.quæ vtiliter.in prin.& infra ad Maced.l.ſed Iulianus.§.proinde.verſi.quod dicitur.

CVm alicui.]*CASVS.* Paterfami. deceſſit me inſtituto herede: & rogauit me vt hereditatẽ ciuitati alicui reſtituerem. hereditatẽ reſtitui. ciuitas tres adminiſtratores creauit qui bona hereditaria adminiſtrauerunt: ſcilicet Gaium, Seium, & Titium. iſti adminiſtrationem diuiſerũt:& quilibet pro portione ſua geſſit:poſtea appãruit quidam qui dicebat ſe heredẽ illius: & dicebat id teſtamẽtum nullius momẽti in quo fuerat hereditas ciuitati reſtituta. vnde bona hereditaria petiit& obtinuit: &incepit exigere iſtorum adminiſtrationes. demum alter ex adminiſtratoribꝰ factus eſt nõ ſoluendo, puta Titius: & deceſſit nullo herede relicto.quæritur an alij duo adminiſtratores ſint cõueniendi in eo in quo iſte qui factus fuit nõ ſoluendo, *Cõmuge.l. tenebatur? Et dicitur tres fratres.* quòd nõ, ſed damnum *de pact.ĩ. Duar.* hereditatis ad legitimum ſpectat heredem: non ad alios adminiſtratores. tãtum recuperat ab aliis adminiſtratoribus.

f *Cum alicui ciuitati.* quę ſit ſub imperio populi Romani : vt.j.ad Treb.l. omnibꝰ. Azo.

g *Egerũt.* aduerſus debitores hereditarios.

XXVII. IDEM libro ſecundo Reſponſorum.

EX duobus* fratribus vno quidem ſuæ ætatis, alio verò minore annis, cum haberent cõmunia prædia ruſtica, maior frater in ſaltu communi habente[m] habitatiões paternas, [n] ampla ædificia ædificauerat: cúmque eundem ſaltum cum fratre diuideret, ſumptus ſibi quaſi re meliore ab eo facta deſiderabat fratre minore iam legitimæ[o] ætatis cõſtituto. Herẽnius

h *Protribunali.* ſcilicet te:vt inſti.qui.mo.teſt.infir.§.alio.

i *Non ſoluendo.* ſcilicet factus poſt depoſitam adminiſtrationẽ, ſecundum H.vt ſtatim dices.

k *Solus geſſit.* ſiqua enim negligentia cõmuni perierunt, æqualiter ad omnes ſpectat periculum : vt infra de admi.tu.l.tutores qui.§.in eum.&.l.tres tutores.

l *Pertinere.* imò ad magiſtratũ:vt.j.de admi.tu.l.Lucius.§.Sempronij.quę eſt cõtra.Sol.hic factus eſt nõ ſoluẽdo poſtquã legitimus heres obtinuit:ibi ante,ſecũdum Azo.& H. Vel aliter,ibi poſſidebat reſpu.occaſione debiti:hic autẽ pro ſuo.vnde cũ tãquam in re propria cõſtituit curatores:non eſt ita imputandum magiſtratibus ſicut ibi:arg.j.ſol.ma.l.etiam.§.j. Vel illud fauore pupillorum.vel hic ſubito lapſus fuit:ibi nõ:ar.j.eo.tit.l.ſi rem. Sed quare etiam alij duo nõ tenentur pro eo qui nõ eſt ſoluendo:nam ſic ciuitati tenebantur inſolidum? Reſpon.non,ſecundum Ir. quia ciuitati quidem ex officio tenebantur etiam antequam gererent: heredi autem ex ſola geſtione teneri cœperũt.

EX duobus.]*CASVS.* Duo fratres Titi[o] & Seius habebãt prę diũ cõmune: Titius erat maior.xxv. Seius minor. Titi[o] magnas ædes & amplas in area hereditaria fecit: poſtea cum iſtud prędiũ & alias res paternas deberẽt diuidere:petebat ille frater quiædificauit,ſumpt[o] quos fecerat in ædificãdo:an poſſit,quæritur. Et rñ.q ſi fuerũt neceſſarij,illos repetit:ſi voluptarij,nõ repetit:ſicut hic.[*TITIVM.*] Si filiã ſororis meæ aliqua pietate ductus nutriui:hoc nomine nõ habeo act.vt repetam ſumptus.

m *Habemus.* id eſt continente.

n *Paternas.* id eſt à patre factas.

o *Legitimæ.* ſcilicet. xxv.an.vt.C. de his qui ve. æta.impe.l.fin.

aliàs

aliàs ad diuiſionem prouocare nõ poſſet: licet poſſet prouocari:vt hic,& infra de re.eorum.ſi pupillorum.

Expenſas voluptarias non repetit negotiorum geſtor.

a *Non habere.*quia ſcilicet voluptarij fuerunt:vt hic, & infra de pig.ac.l.ſi ſeruos.ſed abrafio conceditur:vt no.ſupra eo.l.ſi pupilli.in prin.itẽ hoc ſi non fuerit promercalis,id eſt venalis res in qua factæ ſunt expẽſæ: vt infra de impen. quod ſi.&.j.de reivin. l.in fundo.

b *Pietatis.* vel amicitiæ:vt.j.eo.is qui.

c *Habere.* niſi in caſu:vt.C.de nup.patrẽ. Et no. hic ꝙ ex perſonarũ qualitate & ſumptibus factis præſumitur pietas:vt plene dices infra de do. inter vi.& vxo.vtrum. Acc.

Modeſtinus reſpõdit, ob ſumptus nulla re vrguẽte ſed voluptatis cauſa factos, eum de quo quæritur,actionẽ nõ habere.[a]

Expenſa facta cauſa pietatis non repetuntur. Bartolus.

Titium, ſi pietatis[b] reſpectu ſororis aluit filiam:actionẽ hoc nomine contra eam non habere[c] reſpondi.

Pro eo pro quo quis obligatus eſt, agit hac actione antequam ſoluat. Bartolus.

XXVIII. IAVOLENVS libro octauo ex Caſsio.

SI quis mandatu Titij negotia Seij geſsit, Titio mandati[d] tenetur: liſque æſtimari debet quanto Seij & Titij intereſt. Titij autẽ intereſt,quantum is[e] Seio præſtare debet,cui vel mandati, vel negotiorum geſtorũ[f] nomine obligatus eſt. Titio autem actio cõpetit cum eo cui mandauit aliena negotia gerenda, & antequam ipſe quicquã domino præſtet: quia id ei abeſſe videtur,[g] in quo obligatus eſt.

Cæſtum nomine ventris denoluitur in actione tutelæ poſtumo nato: vel in actione negotiorum geſtorum. hoc dicit. Rationem huius legis in primo caſu videre eſt facile: in ſecundo eſt rara, quia poſtumus habetur pro nato, dum tractatur de ſtatu & cõmodo ſuo:vt ſupra de ſta.ho.l. qui in vtero. Bartolus.

XXIX. CALLISTRATVS libro tertio Edicti monitorij.

CVm pater teſtamẽto poſtumo tutorem dederit,[h] iſque tutelam interim adminiſtrauerit,[i] nec poſtumus natus fuerit:[k] cum eo non tutelæ,ſed negotiorum geſtorum erit agendum.[l] quòd ſi natus fuerit poſtumus, [m] tutelæ erit actio: & in eam vtrumque tempus veniet: & quo antequam naſceretur infans geſsit, [n] & quo poſtea quàm natus ſit.

Sicut inter collegas coæquales poteſtatis eſt actio negotiorum geſtorum:ita ſi ſunt poteſtate inæquales. Bart.

XXX. IVLIANVS libro tertio Digeſtorum.

EX facto[o] quærebatur:quẽdam ad ſiliginem emendam curatorem decreto[p] ordinis conſtitutum: eidem[q] alium ſubcuratorem conſtitutum ſiliginem miſcendo corrupiſſe:[r] atque ita pretium ſiliginis quæ in publicum empta erat, curatori adflictum* eſſe: quáque actione[t] curator cum ſubcuratore experiri poſsit, & ter aduerſus alium act. niſi vterque conſentiens fuerit.

**infiſtum*

o *Ex facto quærebatur.* ſcilicet tali quod dicebatur, quendã &c. Accurſius.

p *Decreto.* Decurionum.

q *Eidem.*ſup.quendam eidem &c.

r *Corrupiſſe.*ſcilicet ſubcuratorem:qui ideo ſubcurator dicebatur,quia minorem habebat poteſtatem quàm alius:& ei obedire neceſſe habebat:nõ autem vt ſit eius curator: & qui eſt in cura, alterius curator eſſe nõ poteſt:vt.C.de leg.tu.l.ſi.quæ eſt cõtra.

s *Adflictum.*id eſt damnum pretij quod totũ conſequi non potuit. Azo. fuit enim conuentus curator ab ordine : cui reſtituit iſte curator de ſua burſa iuſtum pretium corruptæ ſiliginis.

t *Qua actione.* ecce quod quærebatur. Reſpõ. altius exorditur quàm incepit:quia quærit de ſubcuratore:& reſpõdet de tutore & magiſtratu,& de ſubcuratore. Dic ergo in pluribus tutoribꝰ ſi vnus ſoluit pupillo id in quo alter deliquit(quia & ipſe tenetur,vt infra de tute.& ra.diſtra.l.j.§.nũc tractemus) repetit per actionẽ vtilem neg.geſt.vt hic,&.C.de in lit.dan.tu.l.ad litem. &.C.de cõtrario iu.tu.l.ij.in magiſtratu dicas quòd ſi vnus ſoluit reip.damnum quod collega intulit,repetit per vtilem actionem neg geſt.cum & ipſe cõueniri pro hoc poſsit:vt hic ſubiicit,& infra de admi.re.ad ei perti.l.ij.§.ius reipublicæ.vtroque enim iſtorum caſuum facit alterius negotium ipſo geſtu:vt.j.eo ſoluendo.idem ergo fit in ſubcuratore:vt ſubiicit. Et ſic not. ꝙ procedẽdum eſt de ſimilibus ad ſimilia:vt ſupra de legi.& ſenatuſcon.l.nam vt ait.&.l. non poſſunt. Sed ſi ita eſt in prædictꝭ tribus caſibus:cur nõ eodem modo fideiuſſori contra fideiuſſorem datur actio:vt infra de fideiuſſo.l.vt fideiuſſor? Reſpõ. quia ex proprio arbitrio & meravolũtate obligatur:ſed tutor ex neceſsitate,& magiſtratus. Item fideiuſſor liberat cõfideiuſſorem nõ officio geſtionis,ſed natura obligationis. Item fideiuſſor habet actionem contra eum pro quo interceſsit: vt infra man.l.ex mandato. *ADDITIO.* Iſtam ſecundam rationem glo. approbat Pau.hic,quòd fideiuſſor ſoluẽdo liberat alterum nõ officio geſtionis:

Procedendum eſt de ſimilibus ad ſimilia.

Expenſas voluptarias non repetit negotiorum geſtor.

b *Pietatis.* vel amicitiæ:vt.j.eo.is qui.

c *Habere.* niſi in caſu:vt.C.de nup.patrẽ. Et no. hic ꝙ ex perſonarũ qualitate & ſumptibus factis præſumitur pietas:vt plene dices infra de do. inter vi.& vxo.vtrum. Acc.

SI quis.] CASVS. Titius mãdauit mihi vt gererem negotiũ Seij: & geſsi, & malè teneor Titio mãdati, qui mandauit vt gererem,in id quod Titius eſt obligatus Seio: & id à me geſtore exigere poterit Titius:quia licet nõ ſoluerit Seio, tamẽ videtur ſoluiſſe, cum ſit obligat' Seio.

d *Mandati.*ſi Titio mãdaſſet: vt.j. manda. ii procuratorem.§. ſi tutores.in fi.§.&.C.eo.ſi mandatum.

e *Is.*ſcilicet Titius.

f *Negotiorum geſtorũ.* cum non fuerit mandatum.

g *Videtur.* Not. illud abeſſe, in quo quis eſt obligatus:vt hic,& infra ad.l.Fal. quod de bonis.§.ex donationibus.& inſti.de ob.ex quaſi contra §. tutores.etiam ſi ſub condi. debetur:vt infra de leg.j.l.plane.j.§.quòd ſi rem.in fi.Sed argu. contra infra.ſol.ma.l facere. [a] Vnde bona deducto demum ære alieno intelligũtur: vt infra de ver.ſigni.l.ſubſignatum.§.j.Sed an aget ſtatim hic mandator ex quo competit? Reſpon.non,niſi condemnetur ſecundũ Alber.ad inſtar fideiuſſoris: vt infra mã. l.Lucius. Tu dic ſtatim etiam antequã ſoluat vel condemnetur. Quare ergo aliud in fideiuſſore,vt.d.l. Lucius.& .C.man.ſi pro ea? Reſpon.quia fideiuſſor officium gratis ſuſcepit de ſe obligãdo,& ſoluendo pecuniam:vt infra de condic.inde.l.indebitam. quod intempeſtiuè,id eſt antequam ſoluat vel cõdemnetur, reuocare non poteſt:quia iuuari nos,nõ decipi &c. vt infra commo.l.in commodato.§.ſicut. At hic hoc ipſo quòd mandat alij, vel ipſe gerit,perficit mãdatum:vt infra manda.ſi mãdato meo. in prin.l.em ad quid aget antequam ſoluatur? Reſpon.vt libere. tur:vt infra man. ſi mandato meo.§.quoniens. Item hac ſententia quomodo mãdaretur executioni? Reſpon.captis pignoribus: vt arg.infra de admi tu.l. cum prin.& inſti.de ſatiſda.tuto.& cura.§.ſciendum.verſi.quibus conſtitutionibus.

a Seiae ſecundã Bar. & dat quòd iis erat obligatus ſub conditione, hic pute.

CVm paterfamilias.] CASVS. Decedens videns ventrẽ vxoris groſſum multum: quia forte credebat eſſe prægnantem: ei infanti quem in ventre eſſe credebat,tutorem dedit.tutor interim adminiſtrauit:& ex ventre nullus naſcitur. Dicitur hic ꝙ nulla erit actio tutelæ:ſed habebit act.neg geſt.aduerſus eũ qui ſucceſsit,& ea cõuenitur.ſi natus fuerit,erit actioni tutelæ loc'.

h *Dederit.*quod poteſt facere:vt inſti.de tu.§.cum autem.

i *Adminiſtrauerit.*ſcilicet de facto.

k *Fuerit.*vel natus,ſed non viuus:vt infra de verb.ſignifi.l. qui mortui.

l *Agendum.*ſcilicet vtili: vt infra de tu.& ra.diſtra.l.poſtumo. & infra de teſta.tute.ſi nemo.ij.§.ſi.& ſupra eo.l.iij.§.hac actione. Et aget ille qui ſucceſsit in locum poſtumi,forte ſubſtitutus, vel alius legitimus heres: vt infra de teſta.tu.l. ſi nemo tutorũ. §.teſtamento.

m *Quod ſi natus fuerit poſtumus.*& viuus.

n *Ceſſat.*quia iam pro nato habetur: vt ſupra de ſta.homi.l.qui in vtero. Patet ergo quòd ex poſtfacto declaratur hanc actionẽ nõ competiiſſe,& tutelæ actionem dari:vel econtra hanc competiiſſe.ſic infra de reb.dub.l.quædam. interim ergo poteſt dici dubium: quia contingens eſt de futuro. eſt tamen certum præſentiveritate inſpecta,ſcilicet quòd detur actio negotiorum geſtorũ: vt infra de teſta.tute.l. ſi nemo.ij.§.teſtamento.ſicut dicimus in captis ab hoſtibus:vt inſti. qui. mo. ius patriæ pot.ſol.§.ſi ab hoſtib'. Accurſius.

EX facto.]C ASVS. Poteſtas Boñ. ordinauit aliquẽ qui præeſſet fruméto communitatis: & ei dederat ſubcuratorẽ: qui ſubcurator immiſcuit arenam vel lolium:& ſuripuit tantum fruméti:propter quod curator malè vendidit frumẽtum: & damnificata eſt ciuitas:quod dãnum cõpellitur curator refarcire:ſed habebit regreſſum aduerſus ſubcuratorem per act. neg.geſt. & hoc ad ſimilitudinẽ tutoris pro cõtutore ſoluentis.nã recuperat à contutore ꝙ ſoluit.q.d.ſubcurator tenetur negot.geſt.curatori ſoluenti. Idem dicit in duobus magiſtratibus ſi alter pro altero ſoluere cogatur.habebit ergo al-

B

C

D

gestionis:quia non soluit contemplatione alterius fideiussoris, nec vt illum liberet:sed cõtemplatione principalis debitoris vt illum liberet,& etiã se liberet.ergo liberato principali sequitur etiam liberatio alterius fideiussoris: quia non potest accessoria remanere sine principali sublata principali:& hoc nõ est de officio gestionis q̃ habet producere hãc actionẽ: sed est ratione cuiusdã consequentię: vt patet infra de dolo. l.si fideiussor.in fi. vbi est bonus ter.

Cõsci' fraudis nõ egit. a *Conscius fraudis.* non agit conscius fraudis: vt hic, &.j. de dolo. si duo. & infra de insti. ac.sed & si pupillus.§. de quo.i fi. versi. sed si ipse.& de tute.&ra.distra.l.j.§. nunc tractemus.& supra de eo per quem fac.est.l.fi.§.j. & C.de li.cau.l.fi filium.

Liberto.] CASVS. Titius mãdauit mihi quòd mutuam pecuniam acciperem, nõ tamen à quo: & à quodã pecuniam mutuam accepi,puta à Seio: & ostendi forte ei literas quas mihi Titius miserat de pecunia mutua accipiẽda. Dixit Seius quòd contemplatione Titij mutuaret: & pecuniam numerauit, fideiussoribus acceptis: qui contẽplatione Titij intercesserunt similiter:& eã in vsus proprios conuerti. tam creditor quàm fideiussor habebit act.negogest.aduersus Titium.[INTER NEGOTIA.] Fuisti curator vel procurator Titij:accessi ad negotia tua gerenda.dum ea gererem:gessi & Titij propria negotia adulti tui.teneor tibi ac.neg.gest. nõ solum nomine propriorum negotiorũ tuorum, sed adulti.vnde cauere debes de præstãdo me indemnem si forte adultus me cõueniat. idẽ est si eras tutor Titij, & gessi tua & sua negotia propria. [ITEM.] Conueni Titium in iudicio: & litem sum cõtest. Titius se frustratorię absentauit. vnde cum pluries fuisset citatus,nec comparuisset: voluit eum iudex condemnare.quidam eius amicus pro eo verba faciebat:& petiit vt non condemnaretur,sed expectaretur. iudex eum tandem condemnauit, nec amicus pro eo appellauit.dictus Titius reuersus vult eum cõuenire act.neg.gest. Dicitur quòd non potest: quia ille amicus appellare non tenebatur pro eo. sed pone q̃ amicus iste plenã subiit defensionem:& fuit cõdemnatus.dicitur quòd appellare debuit.

¶ Vide omnino quæ not.Inno. extra de fideinf.c.ad quibusdã. & quod idẽ Inno.ſ.ca. causã qua. ad fi. extra qui fi. sint legi.

b *Mandauit.*scilicet aliquis per literas.

c *Mutuam.*scilicet à quocunque.

d *Cuius literas.*scilicet mãdantis.q.d.cõtemplatione eius,scilicet qui misit literas liberto vel amico,mutuauit creditor.sed si creditori essent missæ,tunc mandati cõtraria:vt.C.man.l. si literas.

e *Eius.*scilicet mandantis.

f *In eum.*scilicet mandantem.

β *Fideiussori.*si soluerit.

h *Ad exemplum institoriæ.* institoria enim proprie locũ non habet:quia non negotiationi, scilicet pecuniis dandis & accipiendis : sed tantùm vni pecuniæ,& tantùm ad accipiendum fuit iste præpositus:vt infra de insti.l.cuicunque.§.j.&.l.in eum.& ideo dicit,ad exemplum.Vel dic ideo quia non fuit præpositus cũ ea solennitate qua olim : vnde ad exemplum antiquæ solennitatis, & secundum hoc vera institoria datur.vel refertur ad fideiussorem tãtùm vt agat hac actione ad exemplum institoriæ: cum illa fideiussio sit sequela:vt infra de insti.l.cuicunque.§.si ei quẽ. in fi.§.principalis vero creditor vera institoria . Et vt plene videas,dic vt diximus supra eo.si pupilli.§.item si procuratori.

i *Inter negotia.* Casus iste secundum antiquos ponitur in eo qui negotia mea cum mandato gerebat:& alia alterius cum eis coniuncta mei contemplatione gessit. de vtrisque mihi, & ego sibi consequi id vt ei saluum esset, quod causa eius damnum cepisset. Valerius Seuerus respõdit, aduersus cõtutorem negotiorum gestorum actionem tutori dandam. Idem respondit vt magistratui aduersus magistratum eadẽ actio detur : ita tamẽ, si non sit conscius fraudis. δ secundum quæ etiam in subcuratore idem dicendum est.

Ex facto procuratoris datur vtilis institoria contra dominum. Bart.

XXXI. PAPINIANVS libro secundo Responsorum.

LIbertoζ vel amico mandauit b pecuniã accipere mutuam : c cuius literas d creditor secutus contraxit, & fideiussor interuenit. etiam si pecunia nõ sit in rem eius e versa:tamen dabitur in eum f negotiorum gestorum actio creditori vel fideiussori, g scilicet ad exemplũ institoriæ h actionis.

Actio competens contra eum ad quem negotium spectat cura & solicitudine: non impedit actionem etiri contra eum ad quẽ negotium in veritate spectat: licet eius contemplatione non sit gestum. Bartolus.

Inter negotia i Sempronij quæ gerebat, k ignorans Titij negotium gessit. l ob eam quoque speciem Sempronio tenebitur. m Sed ei n cautionem indemnitatis officio iudicis præberi o necesse est aduersus Titium cui datur actio. p Idem in tutore q iuris est.

Qui allegat causas absentiæ : non condemnatur,nec appellare tenetur: secus in eo qui venit ad plenam defensionem, licet post litem contest. hoc dicit.quem.§ no. Bart.

Litem in iudicium deductam, r & à reo desertam, frustratoris f amicus vltro egit, t causas absentiæ eius allegans iudici. u culpam contraxisse nõ videbitur quòd sententia x cõtra absentem dicta ipse non prouocauit . Vlpianus notat: hoc verum est:quia frustrator y condemnatus est. Cæterùm z si amicus cum absentem defenderet, condemnatus negotiorum gestorum aget : a potest.

ζ *Libertoi.*scilicet Sempronio , secundũ Io.sed tu dic verius,id est gestori quem dictum est teneri Sempronio,secundum Azo.

o *Præberi.*à Sempronio, secundum casus positionem.

p *Actio.*scilicet nego.gest.secundum primũ casum.Sed est contra infra man.l.si mandauero.ij.§.si curator.in fi.§.vbi dicit dari in factum,& denegari actionem istam.Sol.quidam dicunt intelligi de actione ad exhi.&.l. Aquil. & de aliis similibus, non neg.gest. Sed tu dic quòd hic in rem ipsam cuius negotia sunt, est impensum: ibi autem erat suum ratihabitione . & hoc plene dixi.ſ.eod.si pupilli.§.si quis ita simpliciter. Alij dixerunt quòd licet hic nesciret cuius essent,sciebat tamen quòd nõ erãt Sempronij.vnde hic error in personam nõ tollit hanc actionem.secus si crederet esse tantùm Sempronij:vt in contraria.l.sed media solu.verior est.

q *Idem in tutore.*scilicet quod diximus quando est curator: vt si hic Sempronius fuit tutor Titij.Accursius.

r *Litem in iudicium deductam.*id est contestatam.

ſ *Frustratoris.*i. eius qui per frustrationem aberat.Accursius.

t *Egit.*primus est casus in eo qui tantũ absentiæ causam dicit: quod potest quilibet:vt supra de procura.seruũ.§. publicè.&.l. absens.& hic secundus quando plene defendere vult: quo casu ipse cõdemnatur,vt hic dicit,nomine scilicet dñi. dic ergo, litẽ &c.quo secũdo casu si nõ appellauit gestor,sibi imputatur. Ac.

t *Egit.*large ponitur pro eo qui defendit: vt supra de eden.l. j.in princi.

u *Iudici.*non autem volebat plene defendere.

x *Sententia.*id est à sententia.& sic supple. Accursius.

y *Frustrator.*non autem amicus:quia solùm absentiam frustratoris excusabat.Ioan.

z *Cæterum.*hunc casum secundum ponit M.quando à prin.cum hoc defensore fuit lis contest.aliàs non deberet damnari : vt.C. de sen.& inter.om.iudi.l.j.Sed tu dic secundũ Io. retento eodẽ casu,quãdo scilicet interuenit lite deducta in iudiciũ.i. lite cõtestata:& tamen condemnatur,vt statim dices:& non solum excusabat,sed etiam principaliter defendebat.

a *Agit.*ad condemnationem,& ad sumptus:& hoc cum habuit mandatum.aliàs ad sumptus non agit:sed ad id quod cõdemnatus fuit,

tus fuit,ſi ſoluit:vt infra iudi.ſol.iam tamẽ§.in hac.&.C. mã.l. etiam.& ſic no.ex hac.l. quòd etiam is qui defendit ſine mãdato,licet poſt lit.cõteſta. interueniat, tamen debet condemnari, non is quem defendit:quod in vero procuratore (licet quidam dicant cõtra)omnino admitto.ſit enim contra dominum executio: ſed i defenſore,ſiue à pricipio,ſiue poſt lit.cõteſt. interueniat. nam vtrobique inuitũ ſic liberat etiã nolẽte creditore actore: ſi tamen iudi.ſol. promittat:quia & ipſum iurare de calũ.dico ſecundum Azo. & fit quædam nouatio: vt dixi C.de iur.prop.calum. dan.l.ij.§.ſinautem. dico enim eum damnandum, vt pleræq; leges velle videntur:vt.ĩ. de procu.l.minor.§.quoniam.&.j.de re iudi. ſi cum procuratore.&.j. de iudi.l.dequa re.§.j. &.j.de ſol.l.ſolutionẽ. & inſti.de ſatiſ.§.ſi vero reus. ſi autem certũ eſſet actori competere actionem,non tollitur ipſo inuito per alium ſtipulantẽ:vt.j. de noua.ſi Stichũ.§.fin.ad.l. aurẽ.C. de ſen.l.j. reſpõdeas iudicio, id eſt ſententiæ.

† *Bal.hic dicit iſtum tex.ſing.ad hoc quòd executor vltra mandatum voluntatis teneatur & excedens fines mandati, & ſic plus expendens quàm deberet: non poteſt repetere ab herede: & ſic iſta executio mãdati habet fines ſine formã taxationis. pro quo cõcor.text. & bene facit in.l. ſed & ſiquis.§.ſed ſi quid.ff. de relig. & ſum.fu. & in.§. & eſt quæſtion. ſi aut minus expẽdit, tenetur reſtituere dominum reſtituere heredi. Dolog.*

a *Poſſet.*& deberet: vt quia bonã cauſam habebat: vt.j. de admi.tut.l.quotiẽs.§.ſicut. Et not.hic quẽ debere appellare.ſic &.j.man.ſi procuratorem.§.ſi ignorantes.&.C.de procu.l.inuitus.Sed arg.cõtra.j.ad Silania.l. ꝓpter veneni.§.fi.

Qui aliena.]*CASVS.*Geſiſti negotia mea:& ex negotiis pecuniam redegiſti.ſi illam in vſus tuos conuerteris: nec in mora fueris: vel alij eam fœneraris, vel ſi pecuniam fœnerare ſolitus fuis:ſuperexiſtẽtis pecuniæ vſuras præſtare teneberis,deductis neceſſariis impenſis quas tibi compenſabis.[*LIBERTOS.*]Deceſsi,& præcepi heredibus meis vt liberto meo centum darent, vt mihi faceret monumẽtum: ipſe libertus impendit centũ &.l. Dicitur hic quòd non conſequitur iſte libertus ab heredibus meis niſi centum. [*TVTORIS.*] Tutor meus geſsit tutelam meam: & decedens filio ſuo impubere herede inſtituto ſibi filio tutorem dedit: tutor ille immiſcuit ſe negotiis meis gerendis. non agam tutelæ, ſed neg.geſt. contra tutorem.filius enim impubes tutoris mei non tenebitur pro adminiſtratione quã fecit iſte tutor poſt mortem patris ſui:ſed tenebitur pro eo quod pater eius malè adminiſtrauit.[*QVANQVAM.*]Paterfamilias reliquit vxorem,& filiam ex ea,& deceſsit: & iſtum filium matri commendauit:poſtea perpendit mater quòd filius multas habuit actiones alias:vnde actores quoſdam ad act.illas voluit ordinare iſta mater. Dicitur quòd non poteſt:quia ipſa agere non poteſt. Item res filij alienare nõ poteſt: nec debitores filij matri ſoluendo liberantur.[*VNO.*]Habebam prædium cui dicebam ſeruitutem aquę ducendę à prædio quod erat tibi & Titio commune,deberi:vnde propoſui confeſſoriam: Titius negauit ſeruitutem deberi,opponendo negatoriam.quæritur an Titius qui cõmunem cauſam defendit, habeat act. aduerſus te nomine expenſarum in cauſa factarum? Dicitur quòd habet act.neg.geſt. Vel pone quòd Titius egit aduerſus aliquem cõfeſſoria,dicens ſeruitutem prædio communi deberi à prædio Mæuij. ille actor quod in litem expendit,repetet à te per act.neg.geſt.

b *Purgatis.*per compenſationem. nam vſque ad concurrentes quantitates ceſſat vſura:vt infra de cõpen.l.cum alter.&.l.idem. Item quod dicit vſuras ſuperexiſtẽtis pecuniæ præſtari, intelligo ſi dominus cõſueuit fœnerare,nõ aliàs: vt infra de vſu.l.qui ſemiſſes.§.j.vel vertit in vſus ſuos:vel alij eam fœnerauerit: vel fuit in mora.ĩ.e.at quin natura.§.nõ tãtũ.&.C.de vſu.l.ſi mater.

c *Neceſſariis.* & vtilibus: vt.ĩ.e.ſed an.§.is autem qui.&.j.eo.l. ſi.§.ſi.ſecus in voluptariis:vt ſupra eo.ex duobus.j.reſpon.

d *Supereſt.*apud geſtorem.Accurſius.

e *Erogatum.*etiam vtiliter: vt infra de pecu.l.ſi creditor.§.j.& arg.j.de re mili.l.iij.§. in bello. ſed quod ſecũdum voluntatem ſoluit,repetit:vt hic,& infra de peti.here.l. hereditas etiam.§.j. ad ſi.tit.quod vero vltra,nõ:vt dixi,duplici ratione.prima,quia prohibitio impedit hanc repetitionem:vt.C.e.l.ſi.alia,quia donaſſe videtur:vt infra ad.l.Aquil.ſi ſeruus ſeruum.§. ſi oliuã. Et ſic eſt arg.ad quæſtionẽ qua quæritur ſi mãdaui vt emeres rem ꝓ x.& dediſti pl°: an repetas.Mar.ſic.lo.contra: vt hic,& not.C.e. l.ſi.Accurſius.

f *Petetur.*id eſt liberti ab herede non rectè petent.Sed quid ſi minus? Reſpon. repetit quatenus expendit: vt infra de leg.ij.l. antepe.§.à te.& eſt ratio: quia vt miniſtri fuerũt electi iſti liberti:vt infra de leg.ij.ſi quis Titio.x.

g *Volũtas.*ſcilicet defuncti. ſed certe etiam vltra voluntatem poteſt impendere: vt infra de verbo. ſignifi.l. cum in teſtamẽto. quæ eſt contra.Solu.poteſt plus expendere,vt ibi: ſed non repetit,vt hic. Vel hic ſufficiens erat quod teſtator dixerat: ibi non: argu.infra de relig.at ſi quis.§.æquũ autem.&.§.fin.Velverius ibi præcepit heredibus:& in eorum fauorem noluit niſi certum quid expendi. Si ergo volunt plus,poſſunt:quia nõ faciunt alij præiudicium: ſed hic aliis præcepit,qui ſi plus expenderent,facerent aliis(ſcilicet heredibus)præiudicium.

h *Tutoris.*cum pater meus tutor cuiuſdam pupilli fuiſſet, me filio pupillo herede relicto deceſsit:qui & mihi tutorẽ dedit:qui meus tutor de tutela quam pater meus geſſerat,intromiſit ſe.nõ ego,ſed ipſe tenetur act.neg.geſt.nõ autem tutelæ,vt hic: quia non ſucceſsi ego pupillus patri meo in tutela:licet deberem inchoata ab eo perficere, ſi eſſem legitimæ ætatis: vt ſupra de his qui no.infa.furti.§.pe.&.C.de here.tu.l.j. *Caſum ponit.*

i *Voluntatem.*quãm in teſtamento expreſsit,dicendo:Relinquo filium in cuſtodia matris ſuæ.

k *Tut actoris.*qui agit nomine filij, tutores autẽ hoc poſſunt facere:vt.C.de procur.l.neque.& inſti.de cu.§.fin.Sed oppo.hæc fuit tutrix: nam & data fuit,& eſſe potuit: vt.C.quando mu.tu. offi.fun.po.l.ij. & ſi.quæ ſunt cõtra. ergo poteſt actorem cõſtituere.Sol.dicunt quidam quòd hęc corrigitur per illas.Azo dicit quòd hic fuit data tutrix:ſed adhuc non fuit cõfirmata:quod eſt neceſſe: vt in legibus contrariis. Tu dic quòd non fuit data tutrix,licet pater de filiis eam rogauerat:& ipſa vt mater nonvt tutrix ſe intromittebat:vt hic dicit.

l *Quia nec ipſa.*vt hic,&.C.de procu.l.alienam.& infra de regu.iur.l.fœminæ.Et not.bonã rationem: quia ſi nõ poſſum per me,nec per alium potero:vt hic,&.C.de hęreti.& Ma.l.ij.ibi,& miniſtros &c.vt infra ad Mace.l.ſilium.in ſi.in glo.ſi.

m *Liberat.*immo liberat:vt.j.de ſol.l.filiæ. quæ eſt contra. Sol. hic ſciuit:ibi ignorauit debitor. Vel hic ſoluit ex anteriore cauſa:ibi ex poſteriore. Tu dic quia ibi ſoluit ex obligatione quam fecerat ipſi matri: hic autem vel patri pupilli, vel ipſi pupillo erat obligatus.

n *Communis aquæ.*vt quia negatoria contra plures agebatur.

o *Prædio.*id eſt ad vtilitatem prædij,vel ecõtra:vtpote cum ſeruitus eſſet prędij,& prędio accederet,& prędio deberi dicatur: vt.j.de ſer.l.j.&.l.ſeruitutes prędiorũ.&de ſerui.ru.prędi.via.§. ſi fundus.&.§.quæcunq;. Sed quæ erat dubitatio de ſumptibus? Reſpõ.quia cũ ſeruitus ſit res indiuidua,videbatur ratione indiuiditatis ſuũ negotiũ geſsiſſe:ar.j.qui po.in pig.ha.l.ſi prior.§. ſciendũ.ſed ſecus eſt: quia ſententia datur prædio,nõ perſonæ, & ideo alij etiã ꝓdeſt & nocet:niſi agẽtis culpa interueniat vel colluſio:vt hic,&.j.ſi ſerui.vẽ.l.loci.§.ſi fundus.&.l.ſi de cõmuni.& ar.C.ſi vnus ex plu.appel.l.j.& ſi.& ideo ſumpt' repetẽtur vt hic

vt hic subiicit. & infra fa. ercis. ex parte. in prin. & infra communi diui. l. si quis putans. §. siue autem. in prin. §.

a *Negotiorum gestorum.* sed cum causa sit indiuiduus, cur non habet locum communi diui. vt infra communi di. si quis putans §. hoc autem? Respon. quia nil in re communi fecerunt: licet propter rem cõmunẽ forte: vt infra communi diui. l. arbor. §. si p cũdem. Vel dic quòd defierat res esse cõmunis: vt quia fundus cui seruitus debebatur, fuit diuisus: vt. j. communi diui. l. j. & C. communia vtriusque iudi. l. familiæ. Accurs.

lite fecit: negotiorum gestorũ [a] actionem habet.

Quod quis facit contemplatione mandati per errorem, non venit in illa actione, sed in actione negotiorum gestorum: & qui suo vendit suum, pignerantia tenetur. hoc dicit. quem casum not. & bene not. verbum creditum. Bartolus.

XXXII. IDEM libro tertio Responsorum.

†*Ex praesumit. l. colligere no. secũdum Bald. hic quòd libellus dicitur frustratorius quãdo actio incepta est proposita: & ista tex. optime probat: & ex tali libello non vitiõcepto debet sequi sententia absolutoria. Boia. addo pro istis bene facere tex. in l. 3. de interdict. C. ibi dum dicit, competentibus actionibus, & ista faciunt pro glo. in prin. inst. de obliga. in verbo. secundũ. quæ vult se sentiam ex* [e] *inepto libello tamẽ nullã esse ipso iure: vt ibi per scriben.*

FIdeiussor [b] †imperitia [c] lapsus, alterius [d] quoque contractus qui personam eius non contingebat, pignora vel hypothecas suscepit [e]: & vtramque pecuniam creditori soluit, existimans [f] indẽnitati suæ cõsusis prædiis [g] consuli posse. ob eas res iudicio mandati frustra conuenietur [h]: & ipse debitorẽ frustra conueniet. Negotiorum autẽ gestorum actio vtriq; necessaria [i] erit: in qua lite culpã æstimari satis est, non etiã calum: quia prædo fideiussor non videtur [k]. creditor ob id factũ ad restituẽdum [l], iudicio quod de pignore dato [m] redditur, cũ videatur [n] ius suum [o] vendidisse, non tenebitur.

Qui ab alio donum recipit meo nomine, neg. gest. act. mihi tenetur. Bartolus.

Ignorante [p] virgine mater à sponso filiæ res donatas suscepit [q]: quia mandati vel depositi cessat [r] actio, negotiorum gestorum agitur [s].

Hæredi viri contra vxorẽ defuncti datur hæc actio de gestu constãte matrimonio. hoc dicit. quam. l. no. quia faciet tibi honorem: & dabit tibi visitatem. Bart.

B XXXIII. IDEM libro decimo Responsorum.

HEres viri defuncti vxorem quæ res viri tempore nuptiarum in sua potestate habuit, compilatæ hereditatis postulare [t] non debet. prudentius [u] itaque faciet, si ad exhibendum & negotiorum gestorum, si negotia quoque viri gessit, cum ea fuerit expertus.

Si per ascendentem gerãtur negotia descendẽtis, vel fiat protestatio vt onus alimẽtandi ad descendentem non pertineat, expẽsæ alimentorũ repetuntur. h. d. l. ista, quam no. & primò ponit exemplã. Nescunt contingentia quæstionem & allegationem pro vtraque parte, & opinionem quærandam, secundò ponitur responsio Paul. s. cũda ibi, respon. hæc disceptatio. Bart.

Vxor est sotia diuinæ & humanæ domus.

Ideiussor.] CASVS. Accepi à Titio. x. mutuo: & fideiussorem dedi & pignora: deinde pro aliis. x. eadem pignora obligaui: tamen in isto vltimo cõtractu fideiussor non interuenit: postea fideiussor creditori satisfecit: & in vno debito & in alio in meo in quo se obligauit: & pignora acceperat debitor. fideiussor non habet mandati, sed neg. gest. act. Dicitur etiam quòd fideiussor iste de culpa tenebitur, scilicet si culpa pignora perierunt, vel deteriora facta fuerunt. non autem tenebitur de casu fortuito: nec poterit creditor à debitore cõueniri pigne. act. quia scilicet alij ius suũ vendidisse videbitur. [IGNORANTE.] Contraxi sponsalia cum quadam: volui ei dare annulum: ob verecundiam accipere noluit: mater puellæ filia nesciente annulum accepit: per quam act. perit filia annulum à matre? Respon. per act. neg gest. repetit filia à matre.

b *Fideiussor.* Pone casum in fideiussore vnius cõtractus in quo etiam erãt pignora obligata: quæ pignora etiam ob aliud debitum tenebantur, & totũ soluit: vt hic, & C. de fideiuss. l. ij. vel pone quia erant pignora: & pro alio cõtractu: idẽ tamen est semper debitor. & tũc minor est dubitatio an act. neg. gest. teneat.

c *Imperitia.* factũ, vel iuris.

d *Alterius.* sed tamen eiusdem est debitoris.

e *Suscepit.* accipiẽdo etiam cessionem vnius creditoris. vel dic etiam sine cessione.

f *Existimans.* & bene secundum vtranque positionem cũ cessione, vel sine. vel quòd essent eadem vel alia pignora: maxime cum iure cessio f. cta fuerit: vt in fine hic dicit.

g *Confusis prædiis.* id est confusa siue mixta obligatione prædiorũ: quæ prædia fuerũt simul cõcessa fideiussori in vtriusq; contractus pecuniam tacta super hoc cessione. vel dic cõfusis, id est extinctis obligationibus prædiorum, quia fideiussor simpliciter soluit illa debita: sed pignora accepit vt retentione sibi cõsuleret: vt infra qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. j. in princ.

h *Conuenietur.* immo non frustra: vt infra man. l. si mandato. ij. §. Paulus. quæ est contra. Sol. hic non emit: sed fecit eidẽ sibi ius pignoris: & ideo vicẽ obtinet creditoris. & hoc potuit de iure facere: vnde etiã man. non tenetur: vt. C. de fideiuss. l. ij. ibi autẽ emit: quod non licet: vnde mandati tenetur. hæc non placet. Si ergo aliquos sumptus hic fecit, act. neg. gest. aget: & eadem cõuenietur [j] quid culpa fecit. Vel dic melius: quia hic dicit cessare mãdati, & habere act. neg. gest. pro rebus scilicet alterius cõtractus, sed pro rebus eiusdẽ agit mandati: & agetur hoc nostro casu ad sumptus neg. gest. & ad pecuniã: vt. j. man. l. ex mandato. §. fideiussorem. nisi fuisset facta cessio, sicut hic fuit. vnde hoc casu iure cesso agetur ad pecuniam: hoc est eo iure quod creditori competit. sed nihil prohibet vtranque competere.

i *Necessaria.* pro sumptibus factis in re: & vt culpæ commissæ nomine teneatur, & hoc pro rebus alterius cõtractus: at pro rebus eiusdem agit mandati, vt modo diximus.

k *Non videtur.* quia habuit ab eo qui habet ius tradendi: vt infra de verbo. sign. fi. l. bonæ fidei.

l *Restituendum.* rem pigneratam.

m *Dato.* scilicet actione pigneratitia.

n *Videatur.* & est verũ. vel dic habetur pro eo ac si cesserit, vt non teneatur creditor. Ac.

o *Ius suum:* quod in pignore habebat.

p *Ignorante.* secus si sciẽte: quia tunc habet locũ depositi: vt. j. depo. l. die spõsaliorum. quæ est contra.

q *Suscepit.* nomine filiæ.

r *Cessat.* mala ratio. nam secundum hoc ad quãlibet rem petendã vbi prædictæ cessant, haberet istã: quod falsum est. dic ergo quòd nulla melius potest adaptari actio à filia contra matrem.

s *Agetur.* scilicet si habuit ratum. aliàs spõso datur repetitio. Ac.

HEres.] CASVS. Si res vxor viro surripiat ante mortem vel post, heres viri nõ agit aduersus eam crimine expilatæ hereditatis. nec tamen ad exhibẽdum, vel neg. gest. act. si negotiũ viri vel hereditarium gessit.

t *Postulare.* id est accusare non debet: cum fuisset socia diuinæ domus & humanæ: vt hic, & C. de cri. expila. here. l. aduersus vxorem.

u *Prudentius.* id est prudenter. nam si hoc faceret, prudẽter non faceret. hic enim cessat crimen expilatæ hereditatis: vt hic, & C. de fur. l. quamuis. & infra de cri. expi. he. l. vxor. nõ est ergo hic participatio positiui, id est non ponitur comparatiue secundum Io. sic & C. de fur. l. ij. Sed quid si hereditatem aliam heredi viri delatam expilasset? Respon. secũdum H. haberet locũ hæc actio: vt. C. de cri. expila. here. l. si aui. Accurs.

NEsonnius.] CASVS. Quidam iurisperitus fuit iudex: cui fuit proposita materia super tali quæstione, quæ talis est: Auia gessit negotia nepotis sui: & penes eam remanserunt. x. de bonis illius nepotis. mortua auia & nepote, agũt heredes nepotis aduersus heredes auiæ pro. x. excipiunt heredes auiæ quòd illa x. impendit auia in alimentis nepotis. replicant heredes nepotis quòd auia subministrauit alimenta nepoti officio pietatis. & hoc nituntur probare duabus rationibus. Prima est talis, quia auia nõ petiit vt ei alimenta decernerentur: vel si petita fuerant, nõ erãt decreta. vnde præsumitur quòd de suo eum aluerit. Alia est, pone quòd mater aluisset filium: præsumitur quod ex officio pietatis aluisset: vnde repetere non posset: nec auia ergo repeteret. isti duplicant quòd tunc demum præsumitur mater filiũ aluisse officio pietatis, cum ex propria substantia hoc fecerit. seu hoc non fuit hoc casu: quia auia aluit nepotẽ non de bonis suis propriis, sed nepotis. Quidam dicebant quòd alimenta pro parte agnoscere debeant ab heredibus auiæ, & pro parte ab heredibus nepotis. quid iuris, quæritur. Dicitur quòd hæc quæstio facti est, & sic super incerto interserit quoddam dictum, scilicet tale, hoc quod dixerunt heredes nepotis, scilicet quòd quãdo mater alit filiũ, quòd præsumitur ex officio pietatis hoc fecisse, multotiẽs fillit, scilicet cum mater in contrariũ fuit protestata. s. quòd vellet repetere, vel forte pater abfuit, & mater interi filiũ aluit: sine dubio in casibus istis repetet mater cum protestata fuit: nec præsumitur mater donare illis duobꝰ casibus. Vnde dicit quòd heredes auiæ sunt audiendi, & absolutẽdi: quia de bonis nepotis ipsum aluit, vel in dubio præsumitur aluisse. & sic nõ dicit q̃ alimẽta sunt partim ab heredibus nepotis præstãda: quia præsumitur semper quòd auia aluit neporem de bonis propriis nepotis.

Nesonnius.

a *Neſennius.* caſus eſt planus,& de facto colligitur optimus allegandi modus ex hac lege.
b *Salutem.*& quæſtionem talem,auia &c.
c *Vtriſque.*ſcilicet auia & nepote.
d *Abſtine.* ſcilicet directa pro quibuſdam rebus quas habuerat auia.heredesvero auię dicebāt quòd auia expenderat eas in aliméta pupilli nepotis: & hoc eſt quod dicit,reputabant. alibi autem ponitur pro compenſare: vt infra de mino. l.minor.xxv.ānis, cui. §.prædia.
e *Reſpõdebatur.*ab heredibus nepotis.& hęc replicatio eſt, vt infra de excep.l.ij.§.j. Accurſius.
f *Decernerentur.* à iudice.nõ tamen eſt hæc bona allegatio:nã quã doque expedit non fieri factum pupilli publicari coram prætore:& non erit ferendũ ſi dicat &c.vt.C. de alimé. præ.l.fi.
g *Aut decreta.* licet forte petita.
h *Pietate cogente.* quæ pietas præſumitur: vt C.e.tit. alimẽta. & ibi eſt hoc cõſtitutum qd hic dicit. item eſt in.l. ſi paterno.C.eo.tit. & quia ita erat cõſtituũ in matre, idem in auiã videbat: vt ar.C.quando mu.tu.offi.fun. po. authen. matri. Sed tamen eſt contra: vt hic dicit. & erat hæc allegatio heredũ nepotis.
i *Ex cõtrario dicebatur.* ſcilicet ab heredibus auiæ. nam hæc allegatio pro heredibus auiæ facit. heredes enim nepotis petebant pecuniam quam pupilli nomine auia habuerat.heredes autem auiæ reſpondebant,non poteſtis petere, quia expẽdit eam auia in alimenta nepotis.& hoc eſt verisimile: quia nõ facile mulier donare videtur: quia mulierum genus eſt auariſimum:vt arg.infra de do.inter vi.& vxo ſi ſtipulata.in fi. Azo.&.C.de don.ante nup.l.cum veterum.dicãt ergo hi heredes auiæ,tunc hoc recte &c. ſcilicet cauſa pietatis facta alimẽta eſſe:& ideo nõ repeti. poteſt etiam diſtingui miſericordiæ motus:vt infra de relig.at ſi quis.§.ſed interdum.
k *Aluiſſe.* quod verum eſt, ſicut infrà reſpondet. Dicunt enim heredes auiæ poſſe ea quæ repetuntur ab eis,reputare,id eſt,dicere ne eorum nomine condemnentur: quia in pupillum nepotem expenſa fuerunt. Azo.
l *Videatur.*ſcribe mihi ſubaudi.
m *In factum.*id eſt in certitudinem facti,quia neſcimus vtrũ eãdem pecuniam pupilli nepotis expẽdit,vel nõ: ſed etiam in iure eſt:vtputa quæ ſit præſumptio in tali dubio.nam &c.
n *Perpetuo.*id eſt generaliter. nam fallit quandoque, vt ſubiicit in duobus caſibus.
o *Conuenirent.*ſed nec quod dicit hic de proteſtatione,eſt verum in omni caſu.quid enim ſi mater neceſſe habeat alere:vt quia filius eſt inops,& pater inops?Itẽ quid ſi modica repetatſcerte nõ audietur. Idẽ in auia dico:vt.j.de libe.agno.l.pe.&.l.ſi quis à liberis.j.rñ.vſque ad.§.ſi vel.&.§.ſi mater.&.§.alimenta autem.& §.vtrum.& infra commo.l.in rebus.§.poſſunt.Azo.
p *Obiiſſe.*ſi habes obiiſſe,dic quòd mater iuit cum patre:& dum reuertitur ſcilicet mater, alit filium. vel dic etiam dũ reuertitur pater qui obiit.i.reuerti ſperatur. & ſic etiã dices matrem domi remãſiſſe.& hęc bona:quia putabat patrẽ viuere.Si habeas abiiſſe,dicas quòd mater non iuit:& die dum reuertitur.ſ.pater.
q *Exhibuiſſe.*ſ. de ſuo proprio matris: & ſupple eam proteſtatã fuiſſe: vt.ſ. pri.rñ.ſecundum primũ intellectum de tribus ſuperioribus.

xxxiiii. Paulus libro primo Quæſtionum.

NEſennius[a] Apollinaris Iulio Paulo ſalutem. [b] Auia nepotis ſui negotia geſsit. defunctis vtriſque, [c] auiæ heredes conueniebantur à nepotis heredibus negotiorum geſtorum actione. [d] reputabant heredes auiæ aliméta præſtita nepoti. reſpõdebatur, [e] auiam iure pietatis de ſuo præſtitiſſe: nec enim aut deſideraſſe vt decernerentur [f] alimenta: aut decreta [g] eſſent. Præterea conſtitutum eſſe dicebatur, vt ſi mater aluiſſet, non poſſet alimenta quæ pietate cogente [h] de ſuo præſtitiſſet, repetere. Ex contrario dicebatur, [i] tunc hoc recte dici,vt * de ſuo aluiſſe [k] mater probaretur: at in propoſito auiam quæ negotia adminiſtrabat, verisimile eſſe de re ipſius nepotis eum aluiſſe. Tractatum eſt, nunquid de vtroque patrimonio erogata videantur.quæro, quid tibi iuſtius videatur. Reſpondi, hæc diſceptatio in factum [m] conſtitit. nam & illud quod in matre conſtitutum eſt, non puto ita perpetuò [n] obſeruandum. quid enim ſi etiam proteſtata eſt ſe filium ideo alere, vt aut ipſum, aut tutores eius conueniret? [o] Pone peregre patrem eius obiiſſe: [p] & matrem,dum in patriam reuertitur,tam filiũ quàm familiã eius exhibuiſſe. [q] in qua ſpecie etiam in ipſum pupillum negotiorum geſtorũ dandam actionem diuus Pius Antoninus cõſtituit. Igitur in re facti [r] facilius putabo auiam † vel heredes eius audiendos ſi [s] putare velint alimenta, maxime ſi etiam in ratione [t] impenſarum ea [t] retuliſſe auiam apparebit. Illud nequaquam admittẽdum puto, vt de vtroq; patrimonio erogata videantur. [u]

Vt debitum ante adminiſtrationem conuertatur in actionem qua ex adminiſtratione deſcẽdi,duo concurrere oportet: ſcilicet quòd debitor a ſe exigere potuerit: & quòd inde domus aliqua vrſatur vtilitas. Bartolus.

xxiv. Scaevola libro primo Quæſtionum.

C DIuortio[x] facto negotia vxoris[y] geſsit maritus. dos nõ ſolùm dotis actione, verùm negotiorum geſtorũ ſeruari[z] poteſt. Hæc ita, [a] ſi in negotiis geſtis maritus dum gerit, quæſtione facta vel propoſita.
r *In re facti.* id eſt in
ſ *In rationes.*id eſt in codicem rationum.
t *Ea.*alimenta.
u *Videantur.*No.cõtra vulgarẽ ruſticorũ opinionem, qui quæſtiones p mediũ diuidũt: vt ſi pet̃.x.dicũt ſe velle cõcordare: & dicũt q̃ quinq; det. ſic.C.de phi.ſe.pe.l.j.&.j. de in rẽ ver. ſi p patre.§.ſi dñi.ver.idẽq;.&.j.de fun.inſtru.queſtũ.§.ſi quis eo.in glo.diuidim⁹.Sed ar.cõtra.j.ad Trebel.l Titius rogatus. & inſt. cu .ex cau.ma.nõ li.§.cũ ergo.&.j.de peti.her.ſed & ſi.§.qd autẽ quis.&.§.adeo. [b] Item no.hac.l.caſus in quibus ceſſat repetitio. primus ratiõe pietatis:vt hac.l.&.C.e.l.j.&.l.aliméta.ſecũdus ſi paterna affectione:vt.C.e.ſi paterno.&.j.e.is qui.tertius quãdo domeſtica affectione:vt.C.e.qd in vxorẽ.quartus ratione obſequij:vt.C.e.l.officio.quint⁹ ratione p̃hibitionis: vt.C.e.l.ſi.ſed hoc caſu M.dabat vtilẽ de æquitate:ar.j.de cõdict.inde. nã hoc natura.in caſu etiam ſecundũ nos nõ nocet prohibitio:vt arg.j. de religio.l.at ſi quis.§.idem Labeo ait,ſi prohibente.
x DIuortio.] Tres caſus ponit:cũ ſoluẽdo fuit & eſt.cũ ſoluẽdo fuit,& nũc nõ eſt.& hic ſubdiſtinguitur: vt ſi nõ ſtatim poſtquã cœpit gerere,deſiit eſſe ſoluendo: ſit idem iuris qd in primo:vt in vtroq; imputetur ſi à ſe nõ exigat.ſed ſi ſtatim cũ cœpit adminiſtrare, deſiit eſſe ſoluendo, nõ imputatur, ſicut in hoc caſu.tertio cũ nec fuit,nec eſt ſoluendo. & ſic poſſũt notari quatuor caſus. Et qd dicit,diuortio & c.dic ſecũdum leges eſſe diuortiũ: ſed ſecundũ cano. nõ fit niſi ex cauſa cõſanguinitatis: & tunc nõ dirimitur matrimoniũ,ſed magis nullum declaratur. Item propter adulterium,ſed tunc nõ fit diuortium: quia aliam accipere non poteſt,licet debitum reddere non teneatur.
y *Vxoris.*ſcilicet quondam.
z *Seruari.*id eſt repeti.
a *Hactenus.*ſ.habẽt ſe, vt maritus non ſolum dotis actione, ſed etiam neg.geſt.poſſit cõueniri,ſi nego.geſt.&c.id eſt dum gerit negotia a capite geſtionis vſque ad ſ.

Proteſtatio ad aliquid valet.

No. ſecũdum Bal. quod ſtatutum in matre,habet locũ in auia: quia mater & auia præcedũt p eadẽ rationẽ vbi ponderatur naturalis affectus.concor. ff de verbo.ſignifi.l. liberorũ.& his pro conſtanti habet tax noſtra.

Mulierum genus eſt auariſimũ.

Vulgaris ruſticorum.

a Solue ſecũdum Bar. & dic quòd in commixtis rerum patrimonium, vel eſſe creditur.

Diuortium & ſeparatio ob adulteriũ diſſoluunt.

a *Facere.* ſ. ſolidũ, ita quòd remaneat ei vnde ſuſtentetur. nam ſic in actione dotis erat facienda condemnatio: vt. j. de reg. iur. l. in condemnatione. Et ſic no. hic geſtorem exigere debere à ſe ipſo: vt hic, & ſ. eo. ſi pupilli. in fi. &. j. de fideiuſ. l. tutor. & j. de pe. he. ſed & ſi lege. §. ij. &. C. vi bo. rap. l. fi. &. j. man. l. ſi negotia. Itẽ not. inſolidũ eũ act. neg. geſt. damnari. Sed quare non inſpicitur cauſe & origo prioris actionis: vt. ſ. ſi quis cau. ſi eum. §. qui iniuriarum. &. j. de dona. qui id. in pri. quæ ſunt contra? Reſpon. hic euenit iſtud propter delictum quod in adminiſtratione commiſit: quia à ſe non exegit: vt j. de re iudi. l. ſed hoc ita. §. j. &. j. pro ſocio. l. ſi vnus. §. fi. Itẽ cõtra j. de re iudi. l. non tantum. vbi etiam in alia actione dat priuilegiũ, quod eſt & in dote. Sed hic deſiit eſſe maritus priuſquam hac actione teneretur: ibi autẽ conſtante matrimonio.

Ceſſat à ſe exigere debet.

b *Potuit.* durante tota geſtione. Accur.

c *Alias enim imputari non poteſt.* ſcilicet ſi nũquam facere potuit ex quo incepit gerere, & ſic eſt idem ac ſi nunquam potuiſſet. Acc.

** potuiſſet.*

facere [a] potuit [b]. aliàs enim imputari non poteſt [c] quòd à ſe non exegerit. Sed & poſtea quàm [d] patrimonium amiſerit; plena [e] erit negotiorum geſtorũ actio: quamuis ſi dotis actione maritus conueniatur, abſoluendus eſt [f]. Sed hic [g] quidam modus [h] ſeruandus eſt, vt ita querelæ [i] locus ſit, *quantum facere potuit, quamuis poſtea amiſerit* [k], ſi illo tempore ei ſoluere potuit. Non enim cueſtigio [l] in officio [m] deliquit, ſi non protinus [n] res ſuas diſtraxit ad pecuniam redigendam. præterire denique aliquid temporis debebit, quo ceſſaſſe videatur. Quòd ſi interea [o] priꝰ quàm officium impleat, res amiſſa [p] eſt: perinde [q] negotiorum geſtorum non tenetur [r], ac ſi nunquam facere poſſit.* Sed & ſi [ſ] facere poſſit maritus, actio negotiorum geſtorum inducitur: quia fortè periculum eſt ne facere* deſinat. Illum [t] autem non credimus teneri, qui gerit negotia debitoris, ad reddendum pignus: cum pecunia ei debeatur, nec fuerit quod ſibi poſſit [u] exſoluere.

* *ſacere poſſit.*

Sed nec redhibitoriæ ſpeciẽ venire in negotiorum geſtorum actionem [x], & per hoc exꝰ menſibus [y] exactis perire, ſi vel mãcipium in rebus non inuenit [z]: vel eo inuento [a], * quod acceſſionum nomine additum eſt, vel quod deterior homo factus eſſet [b], vel quod per eum eſſet adquiſitum non ex re emptoris [c], nec inuenit, nec recepiſſet [d]: nec eſſet in ipſis emptoris negotiis quæ gerebat, vnde ſibi in præſenti redderet. Cæterùm ſi ex alia [e] cauſa perpetuæ obligationis, cum ſit emp. ſiſtulas. §. j. Itẽ quid ſi nõ ſoluit ſibi cũ potuit, in quo punitur? Rñ. in hoc, quia ſi vſuræ currebãt, modo non current: vt. j. de admi. tu. l. quotiẽs. §. ſicut. Itẽ ſecũdũ H. finita adminiſtratiõe tenet reddere pignꝰ etiã ſine pecunia, ſi nõ ſit debitor ſoluẽdo.

d *Sed & poſteaquam.* refertur ad primũ reſpõſum, nõ ad proximum. aliàs enim &c. Et no. quòd hic incipit ſecundus caſus qui diſtinguitur vſque illuc, ac ſi nunquam &c.

e *Plena.* i. inſolidum, non inquantum facere poteſt.

f *Abſoluendus.* ſcilicet à ſolido, ſed tamen condemnatur inquãtum facere poteſt: vt infra de re iudi. l. non tantum.

g *Sed hic.* id eſt in hoc caſu quando ab initio fuit ſoluendo, & poſtea deſiit. Ir. Accurſius.

h *Quidam modus.* id eſt quædam diſtinctio.

i *Querela.* ſcilicet quare non exegit: ſcilicet inquantum facere potuit: vt ſubiicit: quam querelam defert mulier.

k *Amiſerit.* id eſt deſiit eſſe ſoluendo ſi eo tempore quo geſſit ſcilicet, ſoluere potuit rotum, & commode.

l *Non enim cueſtigio.* id eſt in principio geſtionis.

m *In officio.* ſcilicet quod præſtare debet gerẽtor. ſ. culpam latã & leuem regulariter: vt. C. eo. l. tutori.

n *Si non protinus.* i. non ſtatim diſtraxit res ſuas ad pecuniã habendã pro ſoluẽda dote. nam intereſt viuentiũ ne præcipitẽtur: vt. j. de inter. act. l. & quia. debuit ergo trãſire aliquod tẽpus quo videatur ceſſaſſe: quod eſt. x. dierũ ſecundũ quoſdã: vt. j. de conſti. pe. l. promiſſor. §. j. vel prout iudici videbitur: vt. j. de iur. deli. l. j. in prin. vel quoddã mediocre tempus: vt. j. de ſol. l. qd dicimus. in fi. ti. &. l. ratũ. ad princi. titu. vel tale quo ſalua dignitate ſua poſſit ſe expedire: vt. j. de verb. ſign. l. nepos Proculo.

o *Quod ſi interea.* id eſt intra illud tempus quod datur ei priuſquam impleat officium: id eſt antequam poſſit ei imputari quòd à ſe non exegit.

p *Res amiſſa.* id eſt patrimonium ſit deminutum quod non eſt ſoluendo.

q *Perinde.* id eſt ita.

r *Non tenetur.* ſcilicet inſolidum ac ſi nunquam fuiſſet ſoluẽdo: & ſic tranſit ad tertiũ caſum: quem & quartũ potes dicere ſi præcedentẽ diſtinctionem pro duobus cõputes. Ex prædictis ergo collige quòd his duobus caſibus. ſ. ſi dum gerit potuit facere & nunc poteſt, item ſi potuit, & nũc poſt moram nõ poteſt: inſolidum tenetur. Item ſi potuit, & protinus nõ potuit: itẽ & quando nunquã potuit: nõ tenetur inſolidum. Sed quid ſi prius non fuit ſoluendo, & nunc tamen eſt? Reſpon. tenetur niſi exigat à ſe. & ad hoc poteſt adduci. j. proxi. §. ſed & ſi. vel expone ibi vt ad primum caſum referas: & tunc erit verum quod dixi.

ſ *Sed & ſi.* hic redditur ratio quare cum fuit ſoluendo &c. cõuertatur in iſtum. Et ſic no. hic quòd aduentitij caſus ſpectãtur. Sed cõtra. j. qui & à quibus ma. li. non ſiunt. l. Iulianus. &. j. de re iud. l. ſi quis ab alio. in prin. So. hic ſpectatur quod in futuro cõtingere poteſt propter delictum geſtoris qui à ſe non exegit. at ibi nullius delicti habetur ratio. *ADDITIO.* Not. ex hac glo. Bal. quòd vbi copula præcedit cauſam, ibi eſt habẽda ratio caſus fortuiti, & aduerſæ fortunæ, aliàs non. & iſta glo. allegatur per Dy. in addi. Cy. C. de preci. impera. offe. l. vniuerſa. i fi. & qd no. in l. ij. in prin. ibi, nec togitur. j. ſolu. matri.

** ſacere poſſit.*

t *Illum.* prædicta verſa ſunt quãdo geſtor debet, & ſibi nil debetur. ſed ſi geſtor debet aliquid quod debet ideo quia ſibi debetur, vt quia debet pignus, & habet propter debitũ non tenetur à ſe exigere illud pignus, vel cõtinua vt diximꝰ quãdo debitor gerit negotia creditoris: nũc ecõtra.

u *Poſſit.* vt. j. de pecu. ſi noxali. §. quod autẽ. in fin. §. Sed ſi ſibi ſoluit, nunquid in ſe trãſtulit dominium, cum à domino non habuit mãdatũ? videtur quod non: vt. j. de reg. iur. l. id quod noſtrum. Rñ. pro rato debet haberi quod vtiliter eſt geſtũ: vt. ſ. eo. l. Põponius. &. j. de admi. tu quotiẽs. §. ſicut. &. j. de cõtrahen.

** Aũ, vtro tamen aut deterior homo factus eſſet, aut quæ acceſſionum nomine addita eſſet, vel per eum adquiſitum non ex re emptoris, nec recepiſſet, nec eſſet in ipſis emp.*

B

C

x *Actionem.* ſi aliquis venditor morboſi animalis gerit negotiũ emptoris, non venit hæc obligatio, niſi quæ hic ſequuntur, inueniantur in bonis emptoris.

y *Sex menſibus.* intra quos vtiles durat redhibitoria: vt. j. de ædil. edict. ſecundum. §. fi.

z *Non inuenit.* ſcilicet culpa emptoris, vel eius familiæ, vel procuratoris eius: vt infra de ædil. edict. redhibere. §. fi.

a *Eo inuento.* ſcilicet mancipio in bonis emptoris.

b *Factus eſſet.* ſed nonne retinendo de pretio poterat ſibi conſulere? Reſpon. hoc caſu loquitur in permutatione: vt infra de ædil. edict. l. ſciendum. §. penul.

c *Non ex re emptoris.* nam illud remanet emptori: vt. j. de ædil. edict. l. cũ autẽ. § fi. &. l. ſeq. Idem ſi iniuria facta ſit ſeruo in eius emptoris contumeliam: vt. j. de ædil. edict. l. bouem. §. ſi quis.

d *Nec recepiſſet.* nam hæc omnia debet recipere ab emptore: vt infra de ædil. edict. l. cum autem. §. fi. Accurſius.

e *Cæterum ſi ex alia.* ſ. quàm de dote. & ſic refertur ad id quod ex dote dixit. vel dic ad proximũ, hoc modo: dixit. ſ. ſi hæc nõ inueniantur, non cõuertuntur. q. d. ſi. inueniãtur, cõuertũtur: quia eſt tẽporalis: vt. ſ. l. ſi autẽ. §. j. Cæterũ pro ſed &c. Sed nõne poteſt expirare dies perpetuo: pone quòd cum cœpit gerere, non ſupererãt niſi duo dies ad eam finiendã: & in ipſa geſtione finita eſt? Rñ. quòd neq; tẽporalis neq; ppetua tranſit in act. neg. geſt. niſi in ipſa geſtione expiret: & ſi expirat, vtraq; trãſit. ſed ideo ſcit differẽtia: quia tẽporalẽ ſæpius expirare cõtingit. ad ea enim ſe retulit quę plerunq; accidũt. & hoc ſecũdũ Io. ſed certe etiã ſi nõ expirẽt: ſi tamen vetus actio nõ erat vſuraria, oportet tamen dicere quòd trãſeat ſecundum Azo. ex illo verbo, vtiq; ſi neq; vſurarum &c. vt. ſ. eo. ſi pupilli. §. fi. &. j. eo. is qui ſine. Et eſt hoc verum in temporali & in perpetua. quatuor enim ſunt cauſæ ſpeciales quare prima actio deuoluatur in act. nego. geſto. vt tamen competat vtraq;, niſi in caſu iſto quem primo aſſigno. prima, quia antiqua expirat in geſtione. ſecunda, quia antiqua non erat vſuraria. tertia, qa in antiqua habebat debitor priuilegiũ quod amittit in ſecũda. quarta, quia dominus negotiorum in antiqua nõ habebat priuilegium quod habet in ſecunda, id eſt in actione tutelæ, vel alia quæ datur ex geſtione: vt hoc l. j. reſpon. &. §. iſto. & infra proxi. §. & infra de admi. tu, quotiens. §. nequaquã. in fin. §. verſi. nec quiſquam.

D

Explicit.

a *Locuples.* maxime. nam ſiue locuples eſt ſiue non, conuertitur ſi adeſt vna de quatuor rationibus modo dictis: ſed ſi nulla adeſt, non conuertitur: argu. ſupra eo. §. ſed & ſi facere poſſit.

b *Querelam mouet.* quia primum debitum vſurarium erat: aliàs imputaretur: vt modo dixi.

c *Diuerſum.* commune eſt vtriuſque, ſcilicet actionis nego. geſt. & tutelæ: quia in vtraque ita demum imputatur, ſi ſibi ſoluere potuit. ſed in hoc diuerſum: quia ſi prima eſt perpetua & vſuraria, & ſolidi perſecutoria, non trãſit in actionem nego. geſt. vt ſupra proxi. diximus: ſed in actionem tutelæ ſic, vt ſubiicit. Et eſt ratio, quia quædam habet tutelæ actio quæ non habet alia, ſcilicet tacitã hypothecã: vt. C. de admi. tu. officio. & ideo fit cõuerſio, vt ſubiicit hic, & infra de admi. tu. l. quotiẽs. §. nequaquam. in fin. verſi. nec quiſquam. In alio tamẽ. §. præcedenti dicit non eſſe tutori imputandum ſi non ſatisfaciat, cũ ſit locuples: & ſic eſt cõtra. Sol. ſecundum M. ibi nõ intererat pupilli cõuerticum alij erat ſoluẽda pecunia. ſ. creditori tutorit, apud quem interceſſerat pater pupilli: hic autem erat ipſius pupilli principaliter debitor: vnde intereſt ſua vt conuertatur in ſuis factis, vel exigat à ſeipſo: quia etiã earum rerum quę in arca pupilli ſunt, tenei reddere rationem: vt. j. de admi. tu. l. tutor qui re pertoriũ. j. §. pecuniæ quæ eſt in arca.

d *Obligatione.* ſcilicet ex illa quæ præcedat tutelam.

quid non ſint.

†*Bald. hic tenuit ipſũ text. ſing. ad hoc quod ſi debitor mẽ ſoluat creditori meo qui creditor meus erat debitor ſui creditoris ex eadem cauſa, ego liberor ipſo iure: quia videtur eſſe vna & eadem cauſa. tamẽ eſſet ſi eſſent diuerſæ cauſæ. Bolog.*

locuples, [a] debeat: non eſt imputandum, quo non ſoluerit: [*] vtique ſi neque vſurarum ratio querelam [b] mouet. Diuerſúmque [c] eſt [†] tutore debitore: quia ibi interfuit ex priore obligatione [d] ſolui, vt deberetur ex tutelæ actione.

Qui ſoluit creditori creditoris ſui ex eadem cauſa, liberatur ipſo iure.

XXXVI. PAVLVS libro quarto Quæſtionum.

SI liber homo† bona fide mihi ſeruiens, mutuam pecuniam ſumpſerit, eámque in rem meam verterit: qua actione id quod in rem noſtrã vertit, reddere debeam, [e] videndum eſt. Nõ enim [f] quaſi amici, ſed quaſi domini negotiũ geſſit. Sed negotiorum geſtorum actio danda eſt: [g] quæ deſinit [h] cõpetere, ſi creditori eius ſoluta ſit.

Quando aliquem eſſe locupletem eſt cauſa actionis concedendæ, tempus litis conteſtatæ inſpicitur. Bartolus.

XXXVII. IDEM libro primo Sententiarum.

LItis cõteſtatæ tẽpore quæri ſolet an pupill' cuius ſine tutoris auctoritate negotia geſta ſunt, locupletior ſit ex ea re factus [i] cuius patitur actionem.

In hac actione veniunt vſura, & habetur ratio culpæ, non caſus fortuiti. b. d.

Si pecuniæ quis negotiũ gerat, vſuras quoque præſtare cogitur, & periculum [k] eorum nominum quæ ipſe contraxit: niſi fortuitis caſibus debitores ita

Si liber homo.] CASVS. Poſſidebam liberum hominem credens eum eſſe ſeruum meum: & ipſe ſeruum ſe eſſe credidit. mutuo pecuniam accepit, & eam in negotia mea cõuertit. videbatur quòd nullo modo ei teneor: quia tanquã ſeruus negotium meum geſſit: verius tamen eſt quòd ei act. nego. geſto. tenear. ſi tamen creditori ſuo tãtum ſoluero quãtum in vtilitatem meam conuertit, act. qua ei tenebar, liberatus ſum. Viuianus.

e *Debeam.* ſcilicet illi libero homini bona fide poſſeſſo.

f *Non enim.* videtur quòd nulla.

g *Actio danda eſt.* ei qui bona fide ſeruit: vt hic, & ſupra eod. l. atqui. §. ſi libero. & l. ſi pupilli. §. ſi quis. quaſi creditori autẽ datur de in rem verſo contra me: vt infra de pecu. l. j. in fin. & C. quod cum eo. l. ei qui. in fin.

h *Deſinit.* ipſo iure: vt infra de pig. act. l. ſolutum. §. ſolutã. verſi. vnde ſi domum. non iure compenſationis, quæ non fit niſi cum opponitur ab homine: ſed quia huius geſtoris iam nihil videtur intereſſe, hæc autem actio datur ad intereſſe. Azo. Alij dicunt quòd per exceptionem. Accurſius.

In conteſtata.] CASVS. Si aliquis gerat negotium pupilli ſine auctoritate tutoris, nõ tenetur niſi in eo quod fact' eſt locupletior. quæritur quando cõſiderari debeat, factus eſt locupletior, vel non? Dicitur litis conteſt. tempore. [SI PECVNIAE.] In pecuniatibi negotia geſta. quia eam ab aliis exegi, eam cum vſuris reſtituere debeo. & ſi eã alicui mutuaui, periculum eius ad me pertinebit. vnde ſi factus fueris tu cui pecuniam

A domini mutuaui, nõ ſoluendo, & tibi pecuniam mutuaui: reſtituere debeo: niſi fortuito caſu & ſubito caſu fortunam tuã amiſeris tu debitor cui mutuaui. [PATER.] Filiũ meum emancipaui, & ei fundum donaui: geſti negotia filij in fundo illo. tenebor quidem filio meo emancipato act. neg. geſt. Viuianus.

ſuas fortunas amiſerũt, vt tempore litis ex ea actione [l] conteſtatæ ſoluendo non eſſent. [m]

Hæc actio datur inter patrem & filium emancipatum. hoc dicit.

Pater ſi emancipati filij res à ſe donatas adminiſtrauit, filio actione negotiorum geſtorum tenetur. [n] [*]

In hac actione veniunt vſura bonæ centeſimæ, ſed communes. Bartolus.

B XXXVIII. TRYPHONINVS libro ſecundo Diſputationum.

QVi ſine vſuris pecuniam debebat, creditoris ſui geſſit negotia. quæſitum eſt, an negotiorum geſtorum actione ſummæ illius vſuras præſtare debeat. dixi, ſi à ſemetipſo exigere eum oportuit, [o] debiturum vſuras. Quòd ſi dies ſoluendæ pecuniæ tempore quo negotia gerebat, nõdum venerat: vſuras non debiturum. ſed die præterito [p] ſi non intulit rationibus creditoris cuius negotia gerebat, eam pecuniam à ſe debitam: meritò vſuras bonæ fidei iudicio [q] præſtaturum. Sed quas vſuras debebit, videamus: vtrum eas quibus aliis idem creditor fœnerãſſet, [r] an & maximas [s] vſuras: quoniam vbi quis eius pecuniã cuius tutelã negotiáve [t] adminiſtrat, aut magiſtrat' municipij publicam [u] in vſus ſuos conuertit: [x] maximas [y] vſuras præſtat: vt eſt conſtitutum à

i *Ex ea re factus.* vt ſi tunc eſt locupletior, teneatur: aliàs enim nõ tenetur: vt hic, & ſ. eo. ſi pupilli. in prin. & j. de ſolu. l. ſi pupillo. ſic j. quod met. cau. quantum. in princ. ſi tamen tunc non eſt, ſed tempore ſentẽtiæ, ſatis eſt: vt infra de peti. here. ſi à domino. §. quo tempore. & l. illud. idẽ & ſi ante lit. conteſt. cõſumpta eſt in aliã rẽ pupilli: vt. j. eã me. cau. l. ſi ipſa. Et hoc in vtilib' negotiis. in neceſſariis autem nõ inſpicitur ſit locupletior vel non: vt. j. de ſolu. l. in pupillo. §. j. & dixi. ſ. eo. l. ſi pupilli. in prin.

tenebitur.

k *Et periculum.* ſcilicet culpa eueniens. ſic etiam. j. commo. ſi vt certo. §. commodatũ. & ex eo quod hic ſubiicit, optime ꝓbatur. de tali enim periculo tenetur: vt hic, & j. ſi certum peta. l. periculum. & C. arbi. tu. l. nõmina. & j. mandati. ſi remunerandi. §. apud. ſic & j. de peti. heredi. item videndum.

Neg. geſtor de periculo tenetur.

l *Ex ea actione.* qua debitores conueniuntur.

m *Non eſſent.* quo caſu non tenetur: vt hic, & j. de magiſt. con. l. j. §. ſi magiſtratus.

n *Tenebitur.* venia petita ſi eſt emancipatus: aliàs nullo modo agi: vt. C. de in ius voc. l. ij. videbatur forte eũ nõ teneri vel propter affectionem, paternam vel reuerentiam.

QVi ſine.] CASVS. Si debitor negotia creditoris gerat, & à ſe nõ exigat, efficietur ſuum debitum vſurarium ſi prius non fuit. quas vero debeat præſtare vſuras, quæritur: an maximas, an legitimas. & videtur quòd maximas: ad exemplum magiſtratus qui pecuniam in ſuos vſus cõuertit: quia omnes iſti & curator ad maximas tenentur. Aliter tamen eſt, quia ſufficit vt ex nõ vſurario efficiatur vſurarium: vnde dicit quòd tenetur geſtor in vſuris legitimis, id eſt quæ frequentantur in ciuitate ſiue in regione: & hoc eſt verum cum à ſe non exigit.

o *Oportuit.* quia dies venit ante geſtionem, vt ſtatim innuit. vel dic, vt quia iam aliquanto tempore ſteterat in adminiſtratione: vt ſupra eod. diuortio. §. ſed hic quidam &c. Prima verior eſt. & ſic nota eum à ſe exigere: vt infra de pecu. ſed ſi damnũ. §. præterea. in fi. §. & ſ. eo. diuortio. §. cæterum.

p *Præterito.* id eſt tranſacto.

q *Iudicio.* id eſt actione nego. geſt. quæ eſt bonæ fidei: vt inſtit. de actio. §. actionum.

r *Fœnerãſſet.* ſcilicet pro conditione ſuæ perſonæ: vt habes. C. de vſur. l. eos. quod erit verum, vt ſolues in fi. huius legis.

s *Maximas.* id eſt centeſimas, quibus nullæ ſunt maiores: & videtur quòd centeſimas: quoniam vbi quis &c.

Vſuris centeſimis nulla ſunt maiores.

t *Negotia.* id eſt tutelaria negotia.

u *Publicam.* ſcilicet pecuniam.

x *Conuertit.* ſcilicet malo modo.

y *Maximas.* i. centeſimas: vt modo dixi: & hoc in tutore planũ

eſt ſi clam conuertat:vt.ĩ.de admi.tu.l.nõ exiſtimo. & ſic intelligitur.C.arbi.tu.l.curator.&.ĩ.de admi.tu.l.tutor qui.j.§.pecuniæ.&.C.de vſur.pup.l.j. nam legitimæ appellantur centeſimæ prædictis tribus legibus.Sed ad id quod dicit, negotiáve, quòd geſtor ad cẽteſimas teneatur, eſt arg.cõtra.ĩ.man.idémque.§. ſi ꝓcurator. verſi. ſed & ſi pecuniá.vbi ad conſuetas in regione tantùm dicit teneri. Sol. ibi palam:hic clam: vt ar.ĩ.de admi.tu.l.quotiens.§.non tantum. & d.l.non exiſtimo. Alij vt R. dicũt hic appellari maximas.i. magnas, ſic.ĩ.loca. ſi merces.§. qui columnam. & ſic erunt quæ in regione frequentãtur:quę ſunt maximæ reſpectu legitimarum.i. quas ſtipulari pro cõditione ſuæ perſonæ poterat: quia maiores frequentabãtur. Tu dic quòd hæc duo,tutelam,negotiáve, pro vno ponit: id eſt negotia tutelaria. aliud ergo ſ officio qđ eſt priuatum prorſus: vt in ꝓcuratore & geſtore:vt in.l.contraria dicitur. ADDITIO. Hæc ſolu. eſt directe cõtra hanc literam. & ideo Iaco. de Rauen. tenet primam ſolu. vt no.in.l. non exiſtimo. ſecundum Cy. & hoc patet eſſe verum: quia hic nõ diſtinguitur inter officia publica vel priuata: ſed diſtinguitur inter delictũ& ſimplicem moram,ſecundum Bal.

*in vſuras.

†No.quòd alienũ debitum quis non poteſt exigere ſine creditoris voluntate. vnde cõmiſſa perſona non poteſt exigere, quam bene agere: vt ꝓ Bal.hic,& in.l.ſin autem.ĩ.co. cõtr. quod not.in.l. cũ maritus. C. de ſol.

a *Sed iſtius.* reſpondet obiectioni.

b *Accepit.* Argu.pro quæſtione quòd tutor pecuniam quam accepit pro copulanda pupilla,non teneatur reſtituere.

c *Licentia.* id eſt propter licentiam.

d *Maximis.* id eſt centeſimis. & ex hoc patet quòd ſola oblatio facit ceſſare pœnã vt in eam quis non incidat, ſicut vſuram quæ nondum cœpit currere, cum hic vſuram appellet pœnam: vt.ĩ. de arb.Celſus.&.C.de vſur.l.ſi per te.Itẽ no.quòd punitur qui illicite vtitur permiſſis.ſic &.C.de Iudæ.l.Iudæi.

Oblatio ſola pœnã ceſſare facit.

Illicite ꝑmiſſu pœna punitur.

e *Facere vſuram.* & ſic non maximarum vſurarum. Accur.

Soluendo.] CASVS. Si creditori tuo pro te ſoluero, licet inuito & ignorante, tamen libero te.ſecus eſt ſi inuito te à debitore tuo exegero:quia nõ poſſũ.& eſt ratio,naturalis &c. Vi.

f *Liberat.* vnde reperit per actionem nego.geſto. quia ſuum eſt negotium ipſo geſtu. Accurſius.

Inuito liberationi beneficiũ confertur.

g *Eum.* Not.inuito beneficium confertur liberationis: vt hic, &.ĩ.de ſolu.l.ſolutionem.&.l.ſi ꝓ me.&.ĩ.de exer.l.j.§.pe.in fi. §.&.ĩ.de noua.l.ſi Stichum.in fi. & arg.ĩ.tit.j.l.j.in fine. Sed cõtra.ĩ.de regu.iur.l.inuito.Solu. ibi directo prohibetur: hic per obliquum cõceditur:ar.ĩ.de adqui.re.do.l.etiã.& de ver.oblig. ſeruus vetante.vel ibi in beneficio,id eſt in priuilegio loquitur quod affert gaudium capienti.cõſtat autem quòd inuitus nemo gaudet:vt in.x.col.tit.quid ſit feu.cap.j.Item cõtra.C.de iu.delibe.l.nec emere.&.ĩ.de bono.poſſ.l.iij.§.inuito.&.ĩ.de dona.l. hoc iure.§.nõ poteſt.So.ibi directo conferri non poteſt:hic per mediam perſonam confertur: vel tractatur ibi de aliquo dominio rei vel rerũ adquirendo, hic autem de liberatione adquirẽda:quod eſt facile:vt argu.ĩ.de act.& oblig.l.Arrianus.

h *Exigere.* id eſt ab inuito extorquere pecuniam. hoc enim innuit: verbum exigere:vt infra de leg.iij.fideicommiſſa.§.ſi rem. petere vero alius poteſt quandoque vt coniuncta perſona:vt ſupra de procurat. ſed & hæ.j.reſpon. quæ eſt contra. Sed primum, ſcilicet exigere, fallit ratione officiorum: vt.C.de admi.

diuis principibus. Sed iſtius[a] diuerſa cauſa eſt, qui non ſibi ſumpſit ex adminiſtratione nũmos, ſed ab amico accepit, [b] & ante negotiorum adminiſtrationem. Nam illi de quibus cõſtitutum eſt, cum gratuitam, certe integram & abſtinentem omni lucro præſtare fidem deberent: licentia[c] qua videntur abuti, maximis[d] vſuris vice cuiuſdam pœnæ ſubiiciuntur: hic bona ratione accepit ab alio mutuum: & vſuris, *quia non ſoluit, non quia ex negotiis quæ gerebat, ad ſe pecuniam tranſtulit, condemnandus eſt. Multum autem refert, incipiat nunc debitum, an ante nomen fuerit debitoris: quod ſatis eſt ex non vſurario facere vſurarium.[e]

Inuitum & ignorantem poſſumus liberare:non autem actionem ei auferre.

XXXIX. GAIVS libro tertio de verborum Obligationibus.

SOluendo quiſque pro alio licet inuito & ignorante, liberat[f] eum.[g] Quod autem alicui debetur, alius ſine voluntate † eius non poteſt iure exigere. [h] Naturalis enim ſimul & ciuilis ratio ſuaſit, alienam cõditionem meliorem quidem etiam ignorantis & inuiti nos facere poſſe: deteriorem non poſſe.[i]

Quod in re communi quis facit non ex neceſſitate communionis, venit in actione negotiorum geſtorum. Bartolus.

XL. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

SI communes ædes[k] tecum habeam, & pro tua parte damni infecti vicino cauero:dicendum eſt,quod præſtitero,[l] negotiorum geſtorum actione potius[m] quàm communi diuidundo iudicio poſſe me petere: quia[n] potui partem meã ita defendere,vt ſocij partem defendere[o] non cogerer.

Seruus non eſt in peculio ſuiipſius, ſed eſt res domini: & ideo quod impenditur circa eum, inſolidum non de peculio repetitur. Bartolus.

XLI. IDEM libro trigẽſimo ad Edictum.

QVi ſeruum meũ me ignorante vel abſente in noxali cauſa defenderit,[p] negotiorum geſtorum inſolidum mecum, non de peculio[q] aget.

Mandatum ſerui non impedit hanc actionem contra dominum: licet poſſit etiam ex perſona ſerui concurrere.h.d.

XLII. IDEM libro trigenſimo ſecundo ad Edictum.

i *Non poſſe.* ratio ciuilis ſuaſit nõ fieri deteriorem: vt.C.de ſolu.l. inuito. Naturalis item,de regu.iur.l.iure naturæ.

Si communes.] CASVS. Habebam tecum domum communẽ,quę minabatur ruinam.voluit ſibi vicin⁹ caueri de dam. infect. pro tua parte caui dãni infecti: & nomine cautionis decẽ impendit:quia datum fuit dãnum. quæritur an repetam quod impẽdi? Dicitur ꝙ act.nego. geſt. nõ communi diuidundo: quia ꝓ parte mea potui tantum cauiſſe: vnde cum pro tua parte ſponte caui, merito teneberis act.neg. geſto. non communi diuidundo. Viuianus.

k *Si communes ædes.* ruinoſas.

l *Præſtitero.* ex cautione.

m *Potius.* electiuè & non comparatiuè ponitur: vt patet per rationem quæ ſequitur:

n *Quia.* ratio quare neg.geſt.non communi diui.agatur.

o *Defendere.* ſcilicet cauendo.

Qui ſeruum.] CASVS. Seruus meus fecit alicui damnũ:vnde eius nomine conuenichar & noxaliter vt ſeruum meũ darem pro noxa, vel rẽſarcirem damnum. me abſente Titius eum defendit,& damnum reſarciit.qua act.cõueniet me? Diciſquòd act.neg.geſt.non de peculio. Viuianus.

p *Defenderit.* & emendarit damnum.

q *Non de peculio.* hoc autem intellige ſi vtilius fuit reſarcire maleficium,quàm noxę dare mancipium:vt.ĩ.de peti.here.l.vtiles. &.ĩ. de bo. auctо. iudi.poſ.prætor ait.§. his verbis. Sed cur de peculio non agitur.vt.ĩ.eo.ſi pupilli.§.ſed ſi ego? Reſpon. quia non eſt dicendum quòd eſt peculiare negotium quod eſt geſtũ: quia nemo eſt in peculio ſuiipſius: vt.ĩ.de pecu.depoſui.§. Stichus.& infra de pecu.leg.l.Stichus.in fi.

Nemo eſt in peculio ſuiipſius.

Si ſerui.] CASVS. Cum aberam, rogatu ſerui mei negotia mea geſiſti.ſi cõtemplatione mei feciſti:ego tibi, & tu mihi

erimus

erimus obligati act.nego.geſt.inſolidum. Si vero tibi dicerem, vel tu ad mandatum illius geſsiſti, habebis act.mandati aduerſus me de peculio, vel de in rem verſo. Viuianus.

a *Negotiorum geſtorum.* inſolidum, non de peculio: ſed cum verbum habile ad mãdatum interuenit, ſcilicet admonitio & rogatus, deberet dari mandati: vt infra man.l.j. & inſtit. de obliga. ex quaſi cõtract. in prin. quæ ſunt contra. Solu. ſecundum P.& R. refert an admonitio fiat à ſeruo, & tunc nõ faciet mãdatum: vt hic. an à libero, & tũc fiet vt in contrariis. Vel dic quòd hic fuit admonitio, & rogatus ex qua nulla naſcitur obligatio: quia non fuit facta admonitio animo obligãdi: ſed cõſilij dandi ſic: vt infra man.l.idémq;.§. ſi cui. verſic. ſi quis ea.&.C. eo. ſi negotium. & infra de dolo. ſeruꝰ tuus. Accurſius.

b *Si vero quaſi mandatum.* ſequens eius fidem.

c *Agere.* ſcilicet actione mandati, cum hac adiectiõe de peculio, vel de in rem verſo: vt infra de pecul.l.iij.§. cui congruit.

CVm pecuniã.] C A S V S. Creditori tuo te non mandante ſolui: mihi contra te act.nego. geſto. dabitur ad repetẽdũ quod ſolui: quia liberationem conſecutus es. & hoc verum niſi tua interfuerit pecuniã non ſolui: vel quia erat debita in diem, nec dies venit. vel quia potuiſti tibi conſulere per executionẽ vel cõpenſationem. Item pone quòd cum quidam pupilli patrem nõ haberent, ego ductus amicitia & paterna affectione tanquã pater eis tutores petij à iudice dari: & quoſdam datos tanquam ſuſpectos remoueri. ſi aliquid impẽdi, an repetere poſsim p act.nego. geſt? Dicitur quòd non. h.d.cum.l.ſequen.

d *Compoſit.* vt infra eo. quæ vtiliter.§.fi.&.l.fin.in fi.& ſupra eo. ſoluendo.

e *Niſi.* non excipit à proximo, ſed à ſuperiori dicto &c.

f *Interfuit.* tribus modis potuit intereſſe. Primo quia dies ſoluendi nondum venerat. vnde nõ aget nunc, ſed demum die veniente: vt infra man.ſi mandauero.j. reſpon. Secundo, vt quia debitor retentione poterat vti. nam in multis caſibus retentionem habemus, in quibus petitionem non habemus: vt infra de condict.inde.l ex quibus.&.l.ſi in area.in fi. Tertio, vt ſi econtra naturaliter ſibi creditor teneatur cui poterat cõpenſationẽ obiicere: vt infra de compen.l.etiam. & in his duobus caſibus nullo tempore aget geſtor, cum non vtiliter etiam inchoauerit: vt ſupra eod.l. ſed an vltro.§.j.& infra man.l.ſi mandauero. in prin. vel ſi alius erat donaturus: vt.C.eo.l.ij.

g *Iſ qui amicitia.* Aliàs eſt.l.ſi quis.

h *Nullam.* Not. nõ agit qui pro paterna gerit amicitia: vt hic,& C.eo.ſi paterno.& ſupra eo.l.ex duobus.§. fin. ſed contra ſupra eo.ſi pupilli.§. ſed ſi ego. Sol. hic non geſsit cõtemplatione amicitiæ, ſcilicet ſimpliciter: ſed amicitia paterna, id eſt ea affectione qua pater gerit filij negotia, ſcilicet pietate ſemper præſumpta. poteſt etiam pietatis motus diſtingui & miſericordiæ: vt.j. de religio.& ſumpt.fune.l.at ſi quis.§. ſed interdum.

QVæ vtiliter.] C A S V S. Vt ad honores ad quos gradatim peruenitur, promouereris, ſumptus feci. an per actio.

SI ſerui mei rogatu negotia mea ſuſceperis: ſi duntaxat admonitus à ſeruo meo id feceris, erit inter nos negotiorum geſtorum [a] actio. Si verò quaſi mãdatu ſerui: [b] etiam de peculio, & de in rem verſo agere [c] te poſſe reſponſum eſt.

Qui gerit negotium alterius, ipſe geſta habet hanc actionem. Bartolus.

XLIII. LABEO libro ſexto Poſteriorum Epitomatorum à Iauoleno.

CVm pecuniam eius nomine ſolueres qui tibi nihil mandauerat: negotiorum geſtorum actio tibi competit, [d] cum ea ſolutione debitor à creditore liberatus ſit: niſi [e] ſi quid debitoris interfuit [f] eam pecuniam non ſolui.

Factum in actione paterna, non venit in hac actione. Bartolus.

XLIIII. VLPIANVS libro ſexto Diſputationum.

IS qui amicitia [g] ductus paterna, pupillis tutorem petierit, vel ſuſpectos tutores poſtulauit: nullam [h] aduerſus eos habet actionem ſecundum diui Seueri conſtitutionem.

Expenſa in honoribus facta, hac actione repetuntur. Bartolus.

XLV. IDEM libro quarto Opinionum.

QVæ vtiliter in negotia alicuius erogantur, in quibus eſt etiam ſumptꝰ [i] honeſte ad honores [k] per gradus pertinentes [l] factus: actione negotiorum geſtorum peti poſſunt.

Factus liber non tenetur ex ante geſtis. Bartolus.

Qui pure [m] teſtaméto libertatem acceperunt, actus quem viuẽtibus dominis adminiſtrauerunt, rationem reddere non compelluntur.

In negotio quod eſt alterius ipſe geſtus, tenetur ille ad quem vere pertinet, licet cõtemplatione alterius geſtum ſit. Bart.

Titius pecuniam [†] creditoribus hereditariis ſoluit, exiſtimans ſororem ſuam defuncto heredem teſtamento extitiſſe. quamuis animo gerendi ſororis negotia id feciſſet, veritate tamen filiorum defuncti qui ſui heredes patri ſublato teſtamento erant, geſsiſſet: quia æquum eſt in damno eum nõ verſari, [n] actione negotiorum geſtorum id eum petere placuit.

Qui contemplatione procuratoris gerit negotium quod ſpectat ad dominum, ſolum vigore mandati contra dominum actionem non habet: ſecus ſi contemplatione domini geſſerit. Bartolus.

XLVI. AFRICANVS libro ſeptimo Quæſtionum.

MAndaſti filio meo vt tibi fundum emeret: quod cum cognouiſſem, ipſe eum tibi emi. puto referre qua mente nego.geſto.repetere poſsim? Dicitur quòd ſic. [QVI PVRE.] Seruus meus negotia mea me viuente adminiſtrauit: deceſsi: & libertatem ei pure in teſtamento reliqui. Dicitur hic quòd nõ tenetur reddere rationem adminiſtrationis quam geſsit me viuente, ſiue liber factus ſit, ſiue non. [TITIVS.] Titius fecit teſtamentum, & ſororé ſuam inſtituit heredem. ego credens eam heredẽ, ſolui creditoribꝰ hereditariis. poſtea teſtamento rupto per querelam inofficioſi, venerunt filij defuncti ad ſucceſsionem paternã ab inteſtato. an quod ſolui, repetere poſsim à filiis teſtatoris per act. nego.geſto. quæritur. Et dicitur quòd ſic, licet animo gerendi negotia ſororis geſsi ſiue ſolui: cum veritate inſpecta fuerint negotia filiorum defuncti. Viuianus.

† *Bal. hic dicit iſtum tex. eſſe ſingu. ad hoc quòd filius præteritꝰ à patre minꝰ legitima, ita dicitur ſuus heres patri, ac ſi nullum cõditũ eſſet teſtamẽtum. & iſte text. hoc probat optime. Bo. leg. a iſta gle. ſecundum Bal. inuĩcta tex. eſt arg. contra notios doctos res qui procurant ſe dẽ ordinaria inconſtituenti habere.*

i *Sumptus.* factus honeſtè.

k *Ad honores.* id eſt propter honores.

l *Pertinẽtes.* id eſt obueniẽtes per gradus ſiue gradatim: repetitur: vt hic dicit. honores enim per gradus deferũtur: veluti de minoribus ad maiores: [a] vt infra de mu. & honor. l.vt gradatim.&.l.honor municipalis.§. gerendorum. Alioquin caſum videtur appetere, qui ad ſummi loci faſtigia poſtpoſitis gradib' per abrupta quærit aſcenſum: vt in decre. diſt. xlviij.c. ſicut neophytus. Sed quomodo honeſte fiũt tales ſumptus? Reſpon. olim emebãtur honores ſecundum quoſdam: ſed hodie eſt contra: vt infra ad.l.Iul. ambi.l.j. Vel dic quòd palam etiam hodie poſſunt peti: vt infra de polli.l.j.§.j. Aliæ autem expenſæ ſecundum conſuetudinem fiunt, de quibus indubitabiliter hic poteſt intelligi: vt in authẽ. vt iu.li. fine quoquo ſuffra.§. hæc autẽ omnia. colla.ij.& authen. ſcriptum eſt exemplar. colla.ij. & de ſan.epiſco.§. ſi quis autem epiſcoporũ. verſi. pro conſuetudinibus. colla.ix. & infra de peti.here.l.fin.& infra pro ſoc.l. ſi ſocietatem vniuerſarum.§. fin. &.C.de proxi.ſa.ſcrin.l.vnicuique.lib.xij. Sed quid ſi ſimoniace dedi pro aliquo, & habet ratum: vel eius mandato dedi: an habeam actionem? Reſpon. nõ: vt infra man.l.ſi remunerandi.§. ſi paſſus. verſi. rei.&.l.ſi vero non re.§. ſi adoleſcens. Sed argu. contra infra de in rem verſo.l.iij.§. necnon.

Simoniace dans pro aliquo, non repetit.

m *Qui pure.* ſecus ſi ſub cõditione reddendarum rationum legetur libertas: vt infra de condi. & demon.l.ſi cui libertas.&.l. cum ſeruus. ſed videtur quòd ſi non apponatur hæc cõditio, tamen rationẽ reddere teneatur: vt.C.de peti.here.l.ſi.§.pe. quæ eſt contra. Sol. ibi ſpeciale eſt contra ſeruum: quia pro eo aliud eadem lege inducitur, ſcilicet vt ex falſo teſtamento ſit liber. Vel hic directam, ibi fideicommiſſariam accepit libertatem. Vel hæc per illam corrigitur. ſed prima verior eſt.

n *Non verſari.* alias nõ morari. & ſupple, cum melius alia actio competere non poſſet. alioquin mala eſt ratio: ſecundum eam pro omni damno competeret hæc actio: & ita concurreret cum actione.l.Aquil. quod eſt falſum. Azo. ſimilis lectura ſupra eo.l.fideiuſſor.in fi. Item no. hic quod indebitum ſolutum quo ad ſoluentem, ſed illi debitum cui ſoluitur, non repetitur ab eo cui eſt ſolutum: vt hic,& infra de condic.inde.l.repetitio.& ſupra eod. cum pecuniam. & infra de iudi.l. de qua re.§. fin. &

infra ad Vell.quanquam.in fi & infra de pig.act.ſolutum.§.ſolutam.verſi.vnde.Sed contra.ĩ.de condict.inde. ſi pœnæ cauſa. §.j.Sol.hic ſoluit nomine hereditario, ibi nomine proprio, & ideo repetit indebitum.licet enim hic contemplatione eius qui nõ erat heres,ſoluit:nomine tamen hereditario ſoluit.ſic & bo. fi.poſ. licet ſui cõtemplatiõe ſemper ſoluat, tamen quandoq; ſuo, quandoq; hereditario ſoluit nomine:vt.ĩ.de pe.here.quod ſi poſſeſſor.&.l.ſi quid poſſeſſor.ſed & ſi hic ſoluiſſet nomine ſororis, & heres ratũ haberet: nõ ipſo iure,ſed per exceptionẽ liberatur: vt.ĩ. de peti.here. q; ſi poſſeſſor.&.l.ſi quid poſſeſſor. & hoc ſecũdum Azo.ſed Bul.& Io. aliter legem iſtã intelligunt.nam dicũt eã habere locũ cuiuſcunq; nomine ſit ſolutum:vt plene dixi.ĩ.e.ſi pupilli.§. quid ergo inquit. vel dic, aut ſuo nomine:& tũc cõtraria. aut hereditario: vt.ĩ.l.fin. aut nomine tertij: & tunc eſt idẽ quod hic.

Mandaſti.] CASVS. Filio meo mandaſti vt fundũ vel rem aliquam tibi emeret. ego hæc ſciẽs emi. dicitur quòd refert an emerim cõtẽplatione tui: quia forte ſciui illum fundum tibi fore neceſſariũ:& erit locus act.neg.geſt.& tu teneberis mihi,& ego tibi inſolidũ. Si vero emi ne filius qui mandatũ ſuſcepit de emẽdo,mãdati teneretur ex perſona ſua,habeo act. mãdati cõtra te: & tu aduerſus me habebis de peculio. ſi vero alicui extraneo vt emeret mãdaſti,& cõtemplatione ſui emi,ne iudicio mãdati teneretur:habes aduerſus illũ extraneum neg.geſt.act. & ipſe aduerſus te mandati:& econtra hęc ſunt vera ſi filio meo mandaſti vt *p* te fideiuberet.nã diſtingue vt.ĩ.cuius cõtẽplatione geſsi.

a *Aut Titio.*cuidam extraneo.Accurſius.

b *Mandati.*per filium mihi quæſita.

c *Albanum.*mandati.

d *De peculio.*i.mandati de peculio. imò inſolidum debet teneri pater:vt & tunc quando tutelam filij quia erat tutor agnouit:vt j.de tute.l.ſi filius.quę eſt cõtra.Sol.pater de peculio ex filij perſona tenetur:vt hic.& nihilominus ex ſua tenetur inſolidum,vt fideiuſſor:quia ratũ videbitur habuiſſe:vt ibi,& infra quod iuſſu.l.j.§.ſi ratum.&.ĩ.ad munici.l.ij.vel ſpeciale eſt ibi fauore pupillorum:vt videatur agnoſcere tutelam datiuam. nõ autem ſic in teſtamentaria:vt.ĩ.de admi.tu.l.Lucius Titius.Vel hic proteſtatus eſt contra,id eſt,quod nollet habere ratum mandatum in præiudicium ſui.vel ſi nõ eſſet proteſtatus:ſi tamẽ ob hoc principaliter gerebat,vt ſibi obliget filium,non vt habeat ratum,tenetur de peculio tantum,vt hic.ſed ibi non filium obligari ſibi, ſed factũ filij ratum haberi volebat.Vel verius dic,hic geſsit pater,vt nec ipſe per filium,vel filius qui mãdatum ſuſceperat, teneretur.ibi econtra vt teneretur.Vel hic vt extrane' geſsit quod filius erat facturus,ad inſtar domini fideiubentis pro ſeruo: qui nõ tenetur ob hoc quod iuſſu:cũ aliud ſit iubere &c. vt.ĩ.quod iuſſu.l.j.§.ſed & ſi.ver.quid ergo. Sed ad quid pater de peculio cõuenitur? Reſpon. ſi interſit domini negotiorum potius emi à filio, quã à patre: quia cautius emiſſet.idem ſi dicatur filius cõmiſiſſe culpam, vel ego pater. nam ſi quid culpabiliter pro filio geſsi filio rã habẽte(quod poteſt, quia ſuum eſt negotiũ cura & ſollicitudine)& ſuo nomine geſsi:ipſe videtur culpam cõmiſiſſe quã ego cõmiſi: & ideo ex eius perſona de peculio teneor: vt hic dicit. ſi vero ratũ nõ habeat male geſtum à me, tunc nec ipſe tenetur ſi nõ fuit in culpa, ex eo quod non geſsit: nec ego. ſed ſi dolo feci ego pater,inſolidum teneor: vt.ĩ.cõmo.l.iij.§. ſi filio. ſecũdum Azo. bene geſtum autem à me ratum habere cõemerim.Nam ſi propter ea quæ tibi neceſſaria eſſe ſcirem, & te eius voluntatis eſſe, vt emptum habere velles: agemus inter nos negotiorum geſtorum, ſicut ageremus ſi aut nullum omnino mandatum interceſſiſſet, aut Titio[a] mandaſſes, & ego, quia per me commodius negotium poſsim conficere, emiſſem. Si verò propterea emerim,ne filius mandati iudicio teneatur: magis eſt vt ex perſona eius & ego tecum mãdati[b] agere poſsim, & tu mecum actionem[c] habeas de peculio: [d] quia & ſi Titius[e] id mandatum ſuſcepiſſet,& ne eo nomine teneretur, ego emiſsẽ: agerem cum Titio negotiorum geſtorum, & ille tecum & tu cum illo mandati. Idem eſt & ſi filio meo mandaueris vt pro te fideiuberet: & ego[f] pro te fideiuſſerim. Si proponatur te Titio mandaſſe vt pro te fideiuberet: méque,[g] quòd is aliqua de cauſa impediretur[h] quo minus fideiuberet,[i] liberãdæ fidei eius cauſa fideiuſsiſſe: negotiorum geſtorum mihi competit actio.[k]

Inter actionem propoſitam cum ſolennitate vel ſine, non eſt differentia. hoc dicit ſecundum vnam lectu. & nullum contrarium habet. Secundo legitur vt dicas, inter actionem directam & vtilem non eſt differentia in effectu.hoc dicit.

XLVII.PAVLVS libro primo Sententiarum.

ACtio[l] negotiorum geſtorũ illi datur,cuius intereſt hoc iudicio experiri. Nec refert,directa[m] quis an vtili[n] actione agat vel conueniatur: quia in extraordinariis iudiciis, vbi cõceptio formularum non obſeruatur, hæc ſubtilitas ſuperuacua[o] eſt,maxime[p] cum vtraque actio eiuſdem poteſtatis eſt,cũdémque habet effectum.

Qui habet actionem pro alio,ad eius petitionem debitorem cogitur liberare. Bart.

XLVIII.PAPINIANVS libro tertio Quæſtionum.

Ignorante.] CASVS. Soror mea contrarit matrimonium cum Titio:& dotem dedi:& ſtipulatus ſum dotẽ ſororis meæ mihi reddi.ſi ſoror mea velit vt ſibi actio cedatur vt maritus liberetur:poterit hoc conſequi per neg.geſt.actionem.Viuianus.

A pellitur filius:vt.ĩ.eo.l.Pomponius. cum eius ſit negotium cura & ſollicitudine:vt dixi.ſic.ĩ.eo.l.ſi pupilli.in prin.

e *Quia & ſi Titius.*ſcilicet extraneus.Azo.

f *Et ego pro te fideiuſſerim.*nam diſtinguitur:vt.ĩ.cuius contemplatione fideiuſsi:& ſic etiam intelligitur infra man.ſi vero non re.§. ſi filio. prædicta autẽ probat ad inſtar extranei:quia ſi proponatur &c.

g *Méque.* ſcilicet proponatur.

h *Impediretur.* ſcilicet culpa ſua: vel voluntaria cauſa. nam ſi caſu, non tenetur mandati: nec dicetur p me fideiuſſorẽ liberari.Azo.

i *Fideiuſsiſſe.*cum ſuſcepiſſet Titius mãdatum fideiubendi: aliàs non teneretur Titius. Azo.

k *Actio.*aduerſus Titium tantum, ſecundũ quoſdam. Alij dicunt quòd cõtra vtrunque: ſe malè dicunt omnes: quia hoc eſt recipiendum cum diſtinctione quam.ĩ.proxi.fecit, ſcilicet cuius contemplatione fideiuſsit.

Actio.] CASVS. Regulariter dat act.neg.geſto. ei cuius intereſt: non refert agat quis directa vel vtili.formulæ enim ſublatæ ſunt hodie. Item eundem effectum habet vtilis vt directa.q. d.inter ſolennẽ & nõ ſolennem nõ eſt differentia: quia eundem habent effectũ. Vel aliter dic hunc caſum: quia nõ eſt differẽtia inter directam & vtilem:quia tantũ per vnam quantũ per aliam cõſequitur:quia directa datur ſpõte gerẽti:& vtilis datur gerẽti ex neceſsitate.& ſic duobus modis ponitur caſus huius.l. Viuia.

l *Actio.* duobus modis pone caſum. Primo,quia inter directã id eſt ſolennem,& vtilem.i.quæ ſine ſolennitate datur, non eſt hodie differentia: vt ſupra de origine iur.l.ij.§. omnium.&.C. de formu.l.j.&.ij. nam omnes hodie extra ordinem iuris, id eſt extra antiquam ſolennitatẽ proponũtur: vt hic dicit.& inſti.de interdict.§.fi. Secundo dicas quòd non eſt differentia inter directam,id eſt eam quæ venit ex verbis legis & mente:& vtilem, id eſt eam quæ venit tantũ ex mente,& datur ex verbis & mente ſpontaneo geſtori: vt ſupra eod.l.j.& inſti. de oblig. quæ ex quaſi contra. in prin. ex mente tantum,vt illi qui ex neceſsitate gerit,vel ex neceſsitatis ſuſpicione:vt ſupra eo.l.iij.§.hac actione.&.C.eo.l.curatoris.Sed certe imò inter talem vtilem & directam refert: quia qui putat ſe tutorem vel curatorem,etiã de gerendis tenetur: vt infra de admini. tuto.l.tutores.§.curator. verſi.qui ſe.&.§.tutor.ſecus in geſtore:vt.C.eod.l.tutori.& ſupra eod.l.iij.§.interdum. Item heres curatoris non tenetur niſi de dolo & lata culpa defuncti,niſi lite conteſtata:vt.C.de here. tu.l.j.ſecus in herede geſtoris:vt.ĩ.eo.l iij.§.hoc autem. Reſpõderi poteſt quòd tantum conſequitur quis per vnam quantum per aliam quando competit: non tamen dico quòd totiens vna quotiens alia detur.Sed prima poſitio verior eſt.

Actio mandati geſtorum negotiorum & directa differunt.

m *Directa.*id eſt ſolenni.

n *Vtili.*id eſt non ſolenni.

o *Superuacua.*per tit.de formulis.C.ſecundũ primã poſitionẽ.

p *Maxime.* hæc dictio maxime, ſecundum vtrãque poſitionem abundat.ſic.C.de ma.teſt.l.fi.§.ij.aliàs enim innueret quòd aliquando vtraque non haberet eundem effectum, quod eſſet falſum. Vel dic quòd non abundat: vt dicas, ſuperuacua eſt maxime &c.id eſt illa maxima & potiſſima ratione,quia vtraq; actio &c.& ſic aduerbium maxime,conuertitur in nomen.

a *Ignorante.* non tantum sciente. Azo.
b *Stipulatus.* scilicet nomine sororis.
c *Vt virum liberaret.* quia remittere ei vult. idē si velit sibi cedi actionem: vt infra man. l. idémque. §. si cui. & idem si alio quocunque modo mutaret obligationem: vt infra de iure do. l. mulier. §. fin.

Item.] CASVS. Vēdidi tibi seruum meum, qui seruus secum portauit rē meā. rem illam alij vendidisti: postea res illa periit: agam aduersus te neg. gest. act. ad pretiū quod ex re mea percepisti. Sed pone, credebam me heredē in testamento: tu eras institutus: vnde legata in testamento relicta de meo soluit habeo contra te act. neg. ges. quia per solutionē es liberatus. & sic ponit duos casus secundū Io. Sed Azo dicit quòd hæc. l. ponebat tres casus. Primus est quādo res periit. Secundus est quādo res est vsucapta. Tertius quando alius soluit legata. Sed secūdum positionem Azo. qui dicit rem furtiuam vsucapi, ob. infra de vsuca. l. sequit. §. quod autem. sed secundum positionem Io. in ver. ait, vbi dicit quòd res furtiua non potest vsucapi: sed ipse dicit quòd nō erat furtiua, sed aliter apud ipsum emptorem erat vel fuit. Viuianus.

*quandoquidem.

† *De hac materia vide Arthi. 1. q. 1. ca. §.*

IGnorante [a] quoque sorore si frater negotium eius gerēs dotem à viro stipulatus [b] sit: iudicio negotiorum gestorum vt virum liberaret, [c] iure conuenitur.

Negotium non mee nomine gestū in subsidium re perempta vel præscripta possum habere ratum vt mihi hec actio concedatur. Bartolus.

XLIX. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

SI rem quam seruus vēditus subripuisset à mevenditore, emptor vendiderit, [d] eáque in rerū natura esse desierit: de pretio [e] negotiorum gestorū actio mihi [f] danda sit: vt dari deberet si negotiū quod tuum esse existimares, cum esset meum, [g] gessisses: sicut ex contrario [h] in me tibi daretur, si cum hereditatē quæ ad me pertinet, tuam putares, res tuas, pprias legatas soluisses: [i] quandoque [k] de ea solutione liberarer. [l]

DE CALVMNIATORIBVS. †

d *Vendiderit.* suo nomine, & putās eam esse peculiarem: & ideo suam, quia seruus fuerat vēditus sibi cum peculio. Azo. Et pone casum duobus modis. Primo vt sint tantummodo duo responsa in lege ista. Secundo quòd sint tria: vt statim dices exponendo literam.
e *De pretio.* rei à seruo surreptæ: & ab emptore venditæ.
f *Mihi.* ratum habenti in subsidium re perempta, non aliter secundum Bul. vt diximus. ff. eo. l. si pupilli. §. sed si ego. Est & alia ratio necessaria, quæ adest: quia iste emptor habet pretium eius rei venditæ ex causa lucratiua: vt infra si cer. pet. si eum seruum. & quod sequitur, vt dari &c. incipit secundum casum.
g *Cum esset meum.* credebas ergo tuum, quod erat meum ipso gestu: vt quia creditori meo solucbas: vt statim ponit exemplū: sicut econtrario &c. secundum Io. Aliter enim si esset meum negotium vel ratihabitione, vel ipsa re, vel cura & sollicitudine, & tu fecisti tuo nomine, nō datur actio: vt diximus secundum Bul. vt. ff. eo. l. si pupilli. §. quid ergo inquit Pedius. dabitur ergo hoc casu cōtraria: sed & dari potest directa propter non exactā cautionem à legatariis: vt infra ad. l. Fal. dolo. Sed tu dicas secundū Azo. quòd sunt tres casus. Primus si vendidisti rem meam, & ea desiuit esse in rerum natura, vsq; illuc, vt dari &c. Secūdus quādo est præscripta vel vsucapta: quod pro eodē est, ac si naturaliter desiisset, vsq; illuc, sicut econtrario &c. & C. de rebus alie. nō alie. l. j. & vtroque prędictorum casuum est meum negotium ratihabitione, & dabitur mihi domino actio. Tertius, quādo est meum ipso gestu, & datur contra me. Accursius.
h *Sicut ex econtrario.* exemplificatiue secundum Io. sed similitudinariè secundum Azo.
i *Soluisses.* scilicet nomine hereditario, secus si suo. & sic nō ob. infra communi diui. l. in hoc iudicium. & de hoc plene diximus supra eo. si pupilli. §. item quæritur. in distinctione quæ dicit de quatuor modis quibus est alienum negotium.
k *Quandoque.* pro quia. Accursius.
l *Liberarer.* cū tamen hoc statueris in animo secundum Ir. B. & Io. Tu dic per exceptionem, & statim cum hereditario nomine soluerit: vt dixi. & eodē modo intelligitur supra eo. l. quæ vtiliter. §. fi. Vel ibi nomine tertij, hic nomine veri debitoris.

DE CALVMNIATORIBVS.

ff. Vetus.

A *Dictum est supra de negotiis gestis nostris ab aliis bona fide: nunc quādo in iudicio ad nostrā lasionem & per calumniam, audi. Et nota quòd in duobus casibus tantum loquitur hic titulus, scilicet quando accepit pecuniam vt faceret quis negotium per calumniam: & quando vt non faceret: vt infra eo. l. 1. in princi.*

TITVLVS VI.

Primo ponit mentem edicti. secundo incipit exponere. Secūda ibi, hoc autem. Bartolus.

I. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

IN eum [m] qui vt calumnię causa negotium faceret vel nō faceret, [n] pecuniā accepisse dicetur, intra annum in quadruplum [o] eius pecuniæ quam accepisse dicetur, post annum [p] simpli in factum actio competit. [q]

B

Hic exponit verbum, negotium. & breuiter hoc dicit. Negotium intelligitur siue in causa ciuili, siue in criminali, siue priuata, siue publica. Bartolus.

Hoc autem iudicium nō solùm in pecuniariis causis, sed & ad publica crimina [r] pertinere Pomponius scribit: maxime cum & lege repetundarum teneatur, qui ob negotium [s] faciendum aut nō faciendum per calumniam, pecuniam accepit. Qui autem accepit pecuniā accepta transegerit, non erit locus huic edicto. nam hoc casu non tenetur dans nec accipiens: & valet transactio. & hoc intelligunt quidam quando aduersarius cum procuratore aduersarij transegit: puta quādo calumnioſe dominus incepit agere vel accusare: procurator vero eius bona fide ꝓsequitur. [PECVNIAM.] Qualiter quis videatur pecuniam accepisse, dicitur hic & in. ll. sequen. vsque ad. §. illud. [ILLVD.] Dedi Titio pecuniam vt Seio faceret negotium, id est vt Seium per calumniam accusaret. dicitur hic quòd ego non repetam: Seius autem qui accusari debebat, repetere poterit. Si vero Titio pecuniam dedisti vt me per calumniam accusaret, & ego aliam pecuniam dedero Titio prædicto vt me non accusaret: duas habeo actiones in factum in quadruplum: vnam ex donatione mea: aliam ex donatione tua. hoc dicit vsque ad. l. hæc actio. Viuianus.

C

m *In eum.* nisi sit parens, vel patronus, vel similis: vt infra de obsequiis. l. parēs. puto tamen eos hoc casu teneri actione in factū generali: quę datur in subsidium: quę in multis articulis admittitur: vt infra de præscrip. ver. quotiēs. & C. de fac. san. eccl. sanc. imus. ne lucrentur huiusmodi personæ iniquæ: vt. j. de dolo. l. nō debet. in fin. & l. sequen. & C. de dolo. si superstite. & C. de iur. do. l. j. sed an in hoc casu hæc subsidiaria datur in quadruplum? potest dici quòd sic: vt. j. de fur. l. si quis vxori. §. j. licet marito in vxorem pœnalis non detur: vt. C. rerum amo. l. ij.

D

n *Non faceret.* cum facere vellet. Sed an [a] qui dedit vt faceret, teneatur simili pœna? Respon. tenetur: vt argu. C. de episco. & cle. l. si quenquam. in fi. & C. de pœna iudi. authen. nouo iure. & infra ea. l. §. sed & constitutio.
o *In quadruplum.* an totum sit pœna vel non, dic vt infra eo. l. in heredem. §. fin.
p *Annum.* vtilem: vt infra eo. l. annus.
q *Competit.* ei qui dedit vt non fieret: & ei ob cuius malum vel bonū fuit datum, vt infra eo. l. & generaliter. §. illud. & l. si quis ab alio. Sed an hæc actio infamet? Quidam quòd sic: vt diximus supra de infa. l. j. Accursius.
r *Crimina.* si quis accipiat ob ea instituenda vel nō instituenda.
s *Ob negotium* criminale, vel forsan pecuniarium: vt infra ad. l. Iul. repetū. l. antepe. circa prin. ibi, iudiciúmve capitis, pecuniæve &c. sed B. cōtra. Et not. quòd hic tenetur quinq; modis. Primo hoc edicto. Secūdo. l. Iul. repe. vt hic: quæ imponit pœnam extraordi-

a *No. glo. secundum Bal. quòd pœna statuta contra aliquid accipientes per barataria videtur etiam habere locum cōtra diuites, concor. & facit. l. 1. de cupressis. li. 10. C.*

extraordi. vt.ĩ.ad.l.Iul.repetũ.l.lex Iulia.§.hodie. Tertio tenetur crimine falſi: quod pœnã deportationis vel vltimi ſupplicij cõtinet: vt infra ad.l.Corne.de fal.l.j.reſpon.&.§.fin. Quarto tenetur de crimine concuſſionis: vt.ĩ.de concuſ.l.ſi. & his quatuor modis tenetur qui pecuniam vel ſimile accepit: vt.ĩ.eod.& generaliter. ſed in alio differũt: quia lex Cor. & Iul.repet.nõ diſtinguunt, faciebas per calumniam vel nõ faciebas: ſed ſatis eſt quòd accepiſti. At hoc edicto & crimine cõcuſſionis ita demũ teneris ſi ita accepiſti vt negotium calumnioſè inſtituas vel non inſtituas. Quinto tenetur lege Rẽmia. ſed hæc ob aliã cauſam punit, ſcilicet quòd crimen inchoatum non proſequitur & punitur ad ſimilitudinẽ ſupplicij vel extraordinariè: vt.ĩ. ad Turpil.l.j.in princi.& C.de accu.l.ſi.in prin. Sed an vna via per aliam tollatur? Reſpon. hoc edictũ per alia nõ: vt.C. quãdo ci.ac.cri. præ.l.j.repetund. vero & de falſis inuicem tollũtur: vt infra de accuſenatus. lex Rẽmia per aliam nõ tollitur: quia ex alio facto datur: vt infra de accu. libellorum.§. ſed & ſi aliud. Itẽ hoc edictum pœnã venire facit ad burſam actoris: alia ad fiſci. Accurſius.

a *Tenetur.* facit.ĩ. de pac.l. iuriſgentium.§. ſed ſi fraudãdi. &.ĩ.de pecu.l.ſumma.§.pen.

b *Noſtri.* ſcilicet Antenini: quæ eſt.C. de pœna iudi.qui male iudi.l.j.

c *Aduerſario.* non principali, ſed eius procuratori vel aduocato, qui & aduerſarij dici poſſunt: & tenentur domino cauſæ hoc edicto cuius ſunt procuratores: quia pecuniam acceperũt vt eis facerent negotium per calumniam, id eſt vt paterentur ſe vinci. & hic qui dedit punitur: vt ſubiicit.

Aduocatus & procurator aduerſarii dicuntur.

d *Dare.* & per conſequens eis accipere Accurſius.

e *Litem perire.* niſi ille qui dedit, confeſſus fuit. tunc enim in euentum litis meretur veniam. in auth. vt liti. iu.§.ij.col.ix.& cõtinua ſequentia his: nam &c.q.d. ſine dubio lis perit vbi per calumniam facta eſt cõtentio litis, id eſt receſſum eſt à lite per corruptelam: vt.ĩ.proxi.§.nam & ſi nõ per calumniam ſit facta, adhuc dubiũ eſt.& hoc eſt, nam &c. & die caſum ſic: dominus lit. calũnioſe inſtituit: & poſtea procuratorẽ ordinauit, qui procurator tranſegit habens liberam adminiſtrationem: vt ſupra de procu.l.procurator cui generaliter. vel ſpeciale mandatum: vt ſupra de pac.l.reſcriptum.§.fi. aliàs enim nõ poſſet tranſigere. valet quidem hęc tranſactio potius inſpecta bona fide procuratoris quàm mala domini: vt infra de cõtrahen.emp.in huiuſmodi. & de ædil.edic.l.cum mancipium. & ſic aduerſarius exponetur vt ſupra, ſcilicet procurator aduerſarij. Sed quid ſi ipſe dominus litis tranſegerit? Dic quòd valet ſemper tranſactio niſi in caſu, quando ſcilicet actor calumnioſè agit. quo caſu nõ valet. & poteſt dici hoc edictum habere tunc locum: vt infra de cõdic. indebi.l.in ſumma.§. i. ſecus ſi nulla dicatur ideo quia de tali crimine nõ licet tranſigi: vt.C.de cõtrahen.& cõmit.ſtip.l.ſi quidem. in fi. tunc enim non cadit in hoc edictum. Et vt plene ſcias quando locum habeat hoc edictum vt pereat lis: diſtingue, an dedi procuratori, vel tutori, vel aduocato aduerſarij an ipſi aduerſario. primo caſu litem perdo: vt hic, & infra de iur.fiſc.l.in fiſci. &.l.eius qui.j.reſpõ. idem ſi dedi iudici vt pro me iudicet. niam ſiue ante iudicium ſiue poſt iudicium acceptum, tenetur.a

Qui corrumpit iudicem vel aduerſariũ, litem perdere debet. ſecus ſi bona fide tranſigit. Bartolus.

Sed & conſtitutio imperatoris noſtri b quæ ſcripta eſt ad Caſsium Sabinum, prohibuit iudici vel aduerſario c in publicis vel priuatis vel fiſcalibus cauſis pecuniã dare: d & ex hac cauſa litem perire e iuſsit. Nam tractari poteſt, ſi aduerſarius f non per calumniam tranſigendi animo accepit, an conſtitutio ceſſat: & puto ceſſare, ſicuti hoc quoque iudicium. neque enim tranſactionibus eſt interdictum: ſed ſordidis concuſſionibus.

Pecuniam accipere dicitur quocunque modo burſale cõmodum conſequatur. Bart.

Pecuniam autẽ accepiſſe dicemus, etiam ſi aliquid pro pecunia g acceptum.

II. PAVLVS libro decimo ad Edictum.

QVinetiam ſi quis obligatione liberatus h ſit, poteſt videri cepiſſe. Idémque ſi gratuita pecunia vtenda data i ſit: aut minoris locata vẽditáve res ſit. Nec refert, ipſe pecuniam acceperit, an alij dari iuſſerit, vel acceptum ſuo nomine ratum habuerit.

III. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

ET generaliter idem erit ſi quid omnino cõpẽdij ſenſit propter hoc, ſiue ab aduerſario, ſiue ab alio quocunque.

Punitur affectus, licet non ſequatur effectus: quando lex ſolum affectum ſine effectu conſiderat. Bartolus.

Si igitur † accepit vt negotium faceret: ſiue fecit, k ſiue nõ fecit: l & qui accepit ne faceret: & ſi fecit, tenetur. m Hoc edicto tenetur etiam is qui depectus n eſt. Depectus autẽ dicitur turpiter pactus.

Si turpitudo verſatur etiã ex parte dantis: ei non competit repetitio, ſed ſolum ei in cuius præiudicium datum eſt. Bartolus.

Illud erit notandum, quòd qui dedit pecuniam vt negotiũ quis pateretur, non habebit ipſe repetitionem. turpiter enim fecit. o ſed ei dabitur petitio* propter quem datum eſt vt calumnia ei fiat. Quare ſi quis & à te pecuniam accipit vt mihi negotium faceret: & à me, ne mihi faceret: duobus p iudiciis mihi tenebitur.

Duobus modis legitur in glo. primo quòd ſat hoc edictum.

A Idem dico & ſi ſimpliciter dedi vt pronuntiet. licet M contradixerit: vt infra de condic. ob tur. cau. l.ij.§. fin. Sed & actio de dolo ad damna & ad expenſas cõtra me datur domino ſi procurator non eſt ſoluendo: vt infra de dolo.l.& eleganter.§.pen. in duobus tamen caſibus litem non perdo. primus ſi ſponte fui cõfeſſus: vt.C. de pœna iudi. in authen. nouo. alius quando domini voluntate trãſegiſſem. in ſecũdo caſu quãdo ipſi aduerſario, ſemper valet tranſactio: vt per totũ titu. de tranſact. in. C.&. ff. niſi in caſu: vt infra de cõdic. inde. in ſumma. ĩ prin. & hoc ſi cauſa erat pecuniaria. ſi vero criminalis, & poterat tranſigi, vt quia ingerit pœnam ſanguinis, valet tranſactio quantũ

† *Ludo. Ro. in ſua ſing. ad accuſatum: vt infra fo. 2. ſing. de bo. eorum. l.j. ſed iam. 328. i. accuſator incidit in ſũ text. re. Turpil. & maxime ſi putat ſingu. innocens erat accuſatus, nec probatum eſt adhuc quod index qui crimen in eo. ſi vero recepit pecuniã vt ba. edicto: quia peccata ratarus, punocentiũ &c. vt infra de iniur. eum qui. in prin. incidit tamen in Turpil. vt.C. de adul. l.ſerui. Item non incidit in Turpil. ſi innocens erat, ſi tamen crimen fuit probatum: vt infra ad Turpil.l.j §. incidit. ſi vero tranſigi nõ poterat, vt quia crimen erat capitale: nec ingerit, ſcilicet ſanguinis pœnam: vt.C. de tranſact.l.tranſigere. accuſatus habetur pro confeſſo: vt infra de præuari.l.ſi. & ceſſ.*

ſi punitetur. Vera ba. rataria eſt quãdo aliquid datur iudici ne men fuit probatum: vt fiat iuſtitia. Bolog. repetitio.

f *Aduerſarius.* id eſt procurator aduerſarij.

g *Pro pecunia.* large enim dicitur pecunia: vt infra de verb. ſig. l.iiij.&.C. de conſti. pecu. l.ij. in fi. Accurſius.

Pecunia verbũ largè ſumitur.

h QVinetiam. *Liberatus ſit.* vt infra de regu. iur. l.ſi quis obligatione. & dic per acceptilationem: vt differat à ſequẽti. l.§. hoc edicto. Accurſius.

i *Vtẽda data.* nam interfurium remiſiſſe videtur. & ſic eſt argu. cõtra magiſtros. ad quod facit infra de leg.j. ſi ſeruus le.§. fi.

k ET generaliter. *Siue fecit.* ſcilicet calumnioſè.

D l *Siue non fecit.* Et ſic punitur propoſitum, licet non ſequatur effectus: vt ſupra de poſtu. l.j.§. item ſenatuſcõſulto. in glo. ſiue non. & ſupra quod quiſque iur. l.iij. in prin. ſed arg. contra ĩ. de his qui no. infa. l. qui autem.

m *Tenetur.* & ſic not. quòd qui accepit, ſemper tenetur ſiue per condict. ob tur. cau. ſiue ob cauſam, ſiue per hoc edictum: ſed non ſemper agit qui dedit: vt infra eo.§. fina. Accur.

n *Depectus.* Sed qualiter hic in quadruplum tenetur? R. reſpon. bene: vt infra eo. ſi quis ab alio. in fin. j. reſpõ. nam recepiſſe videtur: vt infra de his quæ in frau. cre. l.j. in fine.

o *Turpiter enim fecit.* & ita in pari cauſa potior eſt &c. vt infra l. in heredem.§. fin. Sed quid ſi dedero quid ſub hac diſiunctione vt ſibi non fieret, aut illi fieret negotium per calumniam: aut ſub hac coniunctione vt ſibi nõ fiat, & vt alij fiat? Reſpon. vt diximus in ſimili infra de condic. ob tur. cau. l. vbi autem.

p *Duobus iudiciis.* i. duabus actionibus in factum.

Hæc actio.] CASVS. Dedi tibi pecuniam ne me per calumniam accuſares. me defuncto heres meus non agit hac actione neq; ad quadruplum neque ad ſimplum ſecũdum quoſdam: ſed tamen poterit agere condictione ob turpem cauſam. vel poteſt intelligi vt heres non agat hac ac. ſcilicet in factum

ex hoc

ex hoc edicto ad quadruplum: ſed ad ſimplum agat tantũ. & ſic duobus modis ponitur hic caſus. Item datur contra heredem in ſimplum, ſcilicet in id quod ad eũ peruenit: vt in.l.ſeq. Vi.

a *Hæc actio.* Duobus modis poteſt legi hæc lex. Primo vt hæc actio in factum non detur: heredi etiam in ſimplum. & quod dicit repetere poteſt, ſcilicet per cõdictionem ob turpem cauſam. & qđ dicit quia &c. melior ratio videtur, quia ad vindictam tãtũ dari videtur: vt in actione iniuriarũ. ſimilis ratio eſt quòd ideo vna nõ detur: quia alia datur: vt infra vi bo. rapt. l.ij.§.vlt. in fin. Secundo dicas (quod eſt verius) quòd hæc regula quę eſt in principio, reſtringitur per ſubſequens: vt & aliàs infra de adqui. poſſi. is qui. & qđ dicit in fine, repetere poteſt: ſcilicet actione in factũ ex hoc edicto. Et ſecundũ hoc quęrit ſi turpitudo verſet ex parte dãtis? Reſpon. non datur danti nec eius heredi condictio ob turpem cauſam: vt infra proxi. §. fin. nec ex hoc edicto: vt ſupra.l.prox.§.fina. ſed an dabitur heredi eius ob cuius malũ datio facta fuit? Reſpon. cõdictio ob turpẽ cauſam non: quia vt condictio talis vel ſimilis detur, oportet aliquid geri ab eo cui datur: vt infra de condict. inde. ſi in area. in princip. quod hic non fuit. die ergo actionem in factum dari ex hoc edicto heredi etiã in quadruplum intra annum: nec dicas quòd ſit ad vindictam. cum enim ideo detur quod ad eum peruenit, non poteſt dici ad ſolam vindictam dari.

Hæc actio competit ad ſimplum quando cõperit condictio ob turpem cauſam. iſta lex. non eſt vera: vt infra.l.proxi.§.fi. ſecundũ aliam.h.d. Hæc actio non datur heredi niſi ad ſimplum. Bartolus.

1111. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

HAec actio [a] heredi [b] quidem non competit: quia ſufficere ei debet quòd eã pecuniam quam defunctus dedit, repetere poteſt: [c]

Hæc actio datur contra heredem quatenus ad eum peruenit. Bartolus.

V. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

IN heredem autem competit in id quod ad eum peruenit. Nam eſt conſtitutum, turpia lucra heredibus quoque extorqueri, licet crimina extinguantur: [d] † vt puta ob falſum, vel iudici ob gratioſam ſententiam datum, & heredi extorquebitur, [e] & ſi quid aliud ſcelere quæſitum.

† *Cicer. ser. in l. Gam. ff. ad ſena-tuſcon. Sola.*

Hæc actio quantum ad ſimplum cõcurrit cum condictione ob turpem cauſam: & vna per aliam tollitur. Bartolus.

Sed etiam præter hanc actionem [f] condictio [g] competit, ſi ſola turpitudo accipiẽtis [h] verſetur. nam ſi & dantis, [i] melior cauſa erit poſſidentis. Quare ſi fuerit condictũ, [k] vtrum tollatur [l] hæc actio: an verò in triplum danda ſit [m] an exemplo furis & in quadruplum actionem damus, & condictionem? Sed puto ſufficere alterutram actionem. Vbi autem condictio competit, [m] ibi nõ eſt neceſſe poſt annum [n] dare in factum actionem.

Annus in hac actione computatur à tempore ſcientia. Bartolus.

VI. GAIVS libro quarto ad ad Edictum Prouinciale.

ANnus autem in perſonam quidem eius qui dedit pecuniam ne ſecum ageretur, [o] ex eo tempore cedit ex quo dedit: ſi modò poteſtas ei fieret experiundi. In illius verò perſonã, cum quo vt agatur, alius pecuniam dedit: dubitari poteſt, vtrum ex die datæ pecunię numerari debeat: an potius ex quo cognouit [p] datã eſſe: quia qui neſcit, † is videtur experiũdi poteſtatem non habere. Et verius eſt ex eo annum numerari, ex quo cognouit.

Hæc actio competit danti non turpiter, & ei etiam ob cuius negotium datum eſt, licet ipſe non dederit. Bartolus.

† *Vide text. facit ad ſta tutũ de no-uationi vt infra cum certũ tempus. & ad ſtatutum de ſpacio vi male-ficia intra certum tempus denũ-tiet. de quo ff. Baldus.*

a *Tudic ſe-cundũ Bar.* *quòd tolla-tur in totũ: v.l.i.§. in tutela. de in. & ra. diſtra.*

b *Heredi.* dantis vt non fiat calumnia. Accurſius.

c *Poteſt.* ſcilicet actione in factum ex hoc edicto.

IN heredem.] CASVS. Iſta actio datur in heredem inquãtum ad eum peruenit: quia in perſona heredis crimen extinctum eſt. [SED ETIAM.] Volebas me per calumniam accuſare, dedi tibi pecuniã ne hoc faceres: vel alius dedit vt me accuſares. habeo act. in factum ex hoc edicto. Item condic. ob tur. cau. Si vero vna actione actum fuerit, an alia tollatur: dicitur quòd vna vel altera ſufficit agi: tamen hoc intelligas vt circa literam notatum eſt. Viuianus.

d *Extinguantur.* merte ſcilicet: vt. C. ſi reus vel ac. mor. fuerit. l. j. ij. & iij.

e *Extorquebitur.* vt hic, & infra quod metus cauſa. l. quod autem. & l. quod diximus §. fin. vnde Cato: Nemo diu gaudet ſub iniquo iudice vincens. Sed cui dabitur? Quidam ſiſco: vt infra de iure fiſ. Lucius. puto tamen magis alteri partiſ: ſubaudi, ſi nõ verſetur turpitudo ex parte dãtis. M. vt ſupra. l. & generaliter. §. illud & arg. contra. infra de litigi. l. fin.

f *Præter hanc actionem.* ſcilicet in factum ex hoc edicto.

g *Condictio.* ſcilicet ob tur. cauſam.

h *Accipientis.* vt ſi dedi ne mihi faceres negotium per calumniam: vt infra de condic. ob tur. cau. l. j.

i *Dantis.* veluti ſi fuerit datum iudici vt male iudicet, vel aduerſarij procuratori: vt ſupra eo. l. j. §. penul.

k *Condictum.* id eſt repetitũ per condictionẽ ob turpẽ cauſam.

l *Vtrum tollatur.* caute nota tres quæſtiones, an in totum quadruplum tollatur, vel ratione ſimpli, vel in nihilum hæc actio in factũ per condictionem ob turpem cauſam. ad quos confuſè reſponder dicens ſufficere alterutram. quod expone, id eſt alterã. & hoc ſcilicet quãtum ad rei perſecutionem: ſed in pœna durat

ff. Vetus.

A actio: vt arg. infra de fur. ſi pignore. §. cum furti. & ſic eſt reſpõſum ei quod innuit in ſecunda, & nõ in tertia quæſtione: nec ei quod innuit in prima. Azo. Alij dicunt vnam prorſus per aliam tolli. [a] licet enim vna ad rem, altera ad pœnam detur, tamen eſt vna ordinaria, altera extraordinaria: & ideo tolli videtur: vt infra nau. cau. ſta. l. iij. §. nouiſſime. & infra quod me. cau. l. metũ. iij. §. licet. & ſic reſpõ. ei quod innuit in prima: nõ ad id quod innuit in ſecunda & tertia. Sed prima verior eſt. Item nunquid totũ quadruplũ eſt pœna: an ineſt rei perſecutio, vt in actione quod me. cauſa? Quidam dicunt totum eſſe pœnã, vt in actione furti: vt infra eo. ſi quis ab alio. in fi. j. reſpon. &. §. item ſi filius. in fi. §. cui opinioni illud ſolũ obſtat, quia poſt annum datur in ſimplũ: t quod videtur eſſe rei perſecutio, & quadruplo inſit intra annũ: vt infra quod me. cau. ſi eũ. §. j. in princip. Sed dices tũc quòd illud ſimplum ſit pœna tempore minorata. Alij dicunt (quod eſt verius) quòd nõ eſt totũ quadruplũ pœna. & quod dicitur in. d. l. infra ſi quis ab alio. verum eſt quòd vnus in quadruplum agit: alter in ſimplũ. qui tamẽ priꝰ exegerit, claudit alij viam agendi ratione ſimpli: vt arg. C. de condict. fur. l. j. Secundam approbo. vel diſtingue an agat vna perſona: vt hic, an diuerſæ: vt infra ſi quis ab alio. arg. infra de condic. inde. l. Iulianus. in fi.

a *Tudic ſecundũ Bar.* *quòd tollatur in totũ: v.l.i.§. in tutela. de in. & ra. diſtra.*

m *Vbi autem condictio competit.* vt quande dedi ne mihi fieret negotium per calumniam. Accurſius.

n *Poſt annum.* ſed intra annũ forte datur in triplũ ſecũdũ Azo.

ANnus.] CASVS Dedi tibi decem ne mihi negotium facias per calumniã. vnde habeo act. in factum vſque ad annum, nunc quæritur ex quo tempore currat annus. Et dicit quòd à tempore dationis currit annus iſte. hoc eſt verum quando ego dedi ne mihi negotium facias per calumniam. Si autem aliquis dedit tibi pecuniam ne mihi negotium facias, currit annus à tẽpore ſcientiæ. Viuianus.

o *Agere.* ſcilicet calumnioſe: aliàs valeret tranſactio: vt dixi ſupra eo. l. j. §. ſed & conſtitutio.

p *Cognouit.* erit ergo hic annus à principio ſui vtilis, ad ſui progreſſum cõtinuus: ſicut & in biduo vel triduo dato olim ad appel. vt infra quando appel. ſit. l. j. §. dies. ſed in ædil. actio. cõtradico: quia lex dicit ſimpliciter vtile tempus eſſe: vt infra de ædil. edict. ſciendum. j. §. fin. &. l. cum ſex. vnde dico ſemper vtile, licet quidam contradicant.

SI quis.] CASVS. Titius dedit tibi pecuniam ne mihi negotium facias, id eſt ne me per calum. accuſes. ſi Titius fuit meꝰ procurator, vel meo mãdato facit: mihi dabitur repetitio. ſi nullum horum interuenit, Titius repetit quod dedit, & ego agam in quadruplum. [SI VT.] Dedi tibi. s. vt Titũ filium fam. accuſares. dicitur hic quòd patri Titij dãtur act. in factũ in te. Item dicit quòd ſi Titius filius fami. accipiat pecuniam vt alij negotium faciat: ipſe filius fam. tenetur. Item ſi dedit alicui hiſtoꝛ. ne mihi faciat negotium: ille qui dedit repetet quẽd dedit: & ego agam in quadruplum. [CVM PVBLICANVS.] Titius erat publicanus, quia tributa vel pedagia colligebat. quidã ruſticus ſoluit tributa, Titius accepta mancipia in cauſam pignoris detinebat. ſi Titius accipiat aliquid vt ruſtico reddat mancipia, tenetur iſte Titius hoc edicto.

p iiij *Facias.*

Datũ cauſa pietatis, quandoque repetitur

VII. PAVLVS libro decimo ad Edictum.

SI quis ab alio acceperit pecuniam,ne mihi negotiũ faciat:[a] ſi quidem mãdatu meo [b] datum eſt vel à procuratore meo omnium rerum, vel ab eo qui negotium meum gerere volebat,& ratum habui: ego dediſſe intellegor.Si autem non mandatu meo alius ei licet miſericordiæ cauſa dederit ne fiat,neque ratum habui:[c] tunc & ipſum repetere,[d] & me [e] in quadruplum [f] agere poſſe. Si vt filioſamilias negotium fieret, acceptũ eſt:& patri [g] actio danda eſt. Itẽ ſi filiusfamilias pecuniam acceperit vt faceret negotium, vel non faceret,[h] in ipſum iudicium dabitur.& ſi alius non meo mandatu [i] ei dederit ne fiat:[k] tunc etiam ipſum repetere,& me in quadruplum agere poſſe.[l] Cum publicanus [m] mancipia [n] retineret,dataque ei pecunia [o] eſſet, quæ non deberetur:& ipſe ex hac parte edicti [p] in factum actione tenetur.

Qui accipit pecuniã vt deſiſtat ab accuſatione calumnioſa,crimine non probato hac actione tenetur. Bartolus.

VIII. VLPIANVS libro quarto Opinionum.

SI ab eo qui innocens [q] fuit, ſub ſpecie criminis alicuius quod in eo probatum [r] non eſt, pecuniam acceptam is [ſ] cuius de ea re notio eſt, edoctus fuerit [t] id quod illicitè extortum eſt,ſecundum edicti [t] formam quod de his eſt qui pecuniam vt negotium facerent aut non facerent, accepiſſe dicerentur, reſtitui iubeat: & ei qui id commiſit, pro modo delicti pœnã irroget.[u]

Separatorũ ſeparata debet eſſe ratio. Bar.

IX. PAPINIANVS libro ſecundo de Adulteriis.

DE ſeruo [x] qui accuſatur, ſi poſtuletur, quæſtio habetur:quo abſoluto, in duplum [y] pretium accuſator domino dãnatur.[z] Sed & citra [a] pretij æſtimationem quæritur de calũnia eius.ſeparatum [b] eſt etenim calũniæ [c] crimẽ à damno quod in ſeruo propter quæſtionem domino datum eſt,

Digeſtorũ
ſeu Pandectarum liber quartus.
DE IN INTEGRVM reſtitutionibus.
TITVLVS I.

Iſta lex non indiget ſummario: poteſtamen dicere breuiter quòd laſis qualitercũque ſubueniatur,manifeſtè pertinet ad publicam vtilitatem. Bartolus.

I. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

VTilitas huius tituli [d] non eget cõmendatione. ipſe enim ſe oſtẽdit.[e] Nã ſub hoc titulo [f] plurifariam [g] prætor hominibus vel lapſis,[h] vel

[t] *Edicti.* poſiti ſupra eo.l.j.

[u] *Irroget.* extra ordinem,ſcilicet de crimine concuſſionis,vt infra de cõcuſ.l.fi.vel repetund.vel etiã ordinariã:vt dixi.ſ.e.l.j.§.j.

De ſeruo.]CAIVS. Accuſabam te de aliquo crimine, & petebam ſeruum torqueri:qui tort[o] fuit & deterioratus: poſtea fuit abſolutus.ages tu dominus ſerui cõtra me, quia teneor ac.ad duplũ nomine ſerui. Itẽ nihilo min[us] ꝓpter calumniã ero puniẽd[us].

[x] *De ſeruo.* ſcilicet eius qui &c. & ſic dicũt dominum accuſatũ. & ſecũdum hoc aliud in adulterio:quia tũc ſimplum tantũ præſtatur: vt.j.de adulte.ſi poſtulauerit.in princ.&.§.ſi reus. Tu dic nil ſubaudiri,& aut ſeru[s] accuſatur,aut extrane[us],aut dominus. Primo caſu emẽdatur in duplũ ab eo qui petiit torqueri calumnioſe: vt hic, & infra de adul.ſi poſtulauerit.§.fin. &.C. eo. dominis.ſecundo caſu fit æſtimatio, & media pars emendatur ab accuſatore,& alia ab accuſato: vt infra eo.tit. de adul.ſi poſtulauerit.in prin.tertio caſu, quãdo eſt accuſati vel patris,debet publicari poſt torturam tantùm: & domino in ſimplum emẽdari.& poteſt hoc dici in omni crimine verum:vt.d.l.ſi poſtulauerit. §. iubet. &.§. idem.&.§.ſi reus.&.C.de adul.l.iij.in fin. Accurſius.

[y] *In duplum.* ſcilicet deterioris.

[z] *Damnatur.* cõdictione ex lege:vt.j.de adul.quod ex his.& ſic facit p quandã ſimilitudinẽ ad hũc tit.vel dic actione in factum.

[a] *Sed & citra.* id eſt præter:vt.j.de pigne.act.l.j.in fi.

[b] *Separatum.* No.ſic.C.de dona.inter vi.& vxo.l.ſi maritus.j.

[c] *Calumnia.* quod eſt extra ordinarium,vel ordinarium ad ſimilitudinem ſupplicij.C.de accu.l.fi.

DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS.

Dictum eſt ſupra de nego.geſt.ab alio qualiter rata habere cogamur:nunc qualiter à nobiſipſis etiam geſta rata habere non cogamur: ſed reſcindere petimus. Accurſius.

d *Vtilitas huius tituli.* id eſt huius edicti: quod non habemus quo ad verba.

e *Oſtendit.* vnde ab alio oſtendi neceſſe non eſt: vt.C.quãdo & qui.quarta pars.l.ij. in medio.l.

f *Sub hoc titulo.*ſ gñali.vt enim gallina cõgregat pullos ſuos ſub alis:ſic hic ti.cõphẽdit ſequẽtes vſq; ad ti.de arb.Alij dicũt,ſub hoc.i.poſt hũc.fic.j.ſi cer. pe.l.j. &.j.de interd.l.ij.§.recuperãdę.nõ eſt vis:quia i idẽ recidit.Ac.

g *Pluriſariã.*i.plurib[us] modis.nã quãdoq; iure actio.vt.j.ti.j.& j.tit.ij.quandoq; iudicis officio:vt.j.de mino.l.ꝙ ſi minor.§.fi.

h *Lapſis.* ſui facilitate.

a *Faciat.* ſcilicet calumnioſe.

b *Meo.* ſcilicet ſpeciali:vt differat à ſequenti caſu.

c *Ratum habui.* neque potui:quia non eſt meo nomine geſtũ.

d *Repetere.* quod dedit,vel cõdicti.ob turpẽ cauſam:vel certi condic.vel act.in factum:vel etiam ex hoc edicto: arg.ſ.eo.& generaliter.in fi. Et ſic not.mirabile quòd repetitur datũ cauſa pietatis: vt hic,&. C. de nup.l.patrem. hoc aũt ideo,quia verſatur delictum accipientis.Vel dic miſericordia fuit quo ad me ꝓ cuius vtilitate dabat:non quo ad eum cui dabatur.

e *Et me.*ob cui[us] bonũ datio facta eſt.Ac.

f *In quadruplum.* ſcilicet intra annum:nam poſt annum nullo modo agã,cum totũ quadruplũ ſit pœna: licet quidam contra: vt dixi.ſ.eo.l. in heredẽ.§. fin. Vel dic vt ibi no. Sed hæc pœna an ſit hodie correcta pauth. C.de pœna iudi.auth. nouo iure.vbi alia pœna imponitur? Reſpõ. nõ:quia illa pœna præſtatur fiſco:hæc autem priuato: nec eſt cautũ illa lege vt hæc actio tollat: vt.j.de obligation. & act.l. quotiẽs. & C.de ſepul.vio.l.iij. & infra de incen. rui. nau. quo naufragiſi.§. ſi.ſecundum Ir. Poteſt etiã dici vt ibi loquatur cum ibi datum eſt iudici tantum:hic cum priuato tantum. quod nõ placet:quia hic titulus generaliter dicit, cuicumque detur:vnde prima verior eſt.Itẽ eſt contra.inſti. de act. §.omnes.Sed hic nulli datur vltra quadruplum actio.

g *Etiã patri.* quo ad exercitium. eſt tamen actio filij quo ad dominium etiam iure veteri:vt infra de act.& obli.l.in factum. Accurſius.

h *Vel non faceret.* calumnioſe ſemper intelligas. Accurſius.

i *Et ſi alius non mandatu meo.* aliàs nomine meo,aliàs non mãdato meo. Accurſius.

k *Ne fiat.* ſupple:& ego non habui ratum,aliàs ego ſolus agerem:vt ſupra in prin.huius.l.prout habes nomine meo. ſecundum aliam idem quo ad quadruplum:vt ſupra quia nec ratum habere potui.

l *Poſſe.* hic eſt arg.quòd totum quadruplum ſit pœna.

m *Cum publicanus.* Publicanus eſt qui publico fruitur:vt infra de pu.l.j.§.j.

n *Mancipia.* ſcilicet alicuius qui bene ſoluerat tributum.

o *Pecunia eſt.* ſcilicet ob mancipia reſtituenda. calũniari enim videtur iniquè retinendo,ſecundũ Ir.& videtur ſpeciale in publicano vt hoc edictũ tali caſu teneatur.nõ ita forte in ſimilib[us] ſed habet locum cõdic.ob tur.cau.vt.C.de cõdic.ob tur. cau.l. fi.&.ſ.de cõdic.ob tur.cau.l.fi.& hoc quando ſponte fuit data.ſi autem per vim,habet locum edictũ de publi.in duplum. & hoc nihilo minus:vt infra de pub.l.j.§.j. Alij dicunt hic ex hac parte edicti,ſcilicet de publi.ſed tunc non faceret ad titulum iſtum.

p *Edicti.* poſiti ſupra eo.l.j. Accurſius.

q *Si ab eo qui innocens.* ſed ſi nocens,non punitur pœna de qua dicitur in fin.huius.l.quia peccata nocentium &c.vt infra de iniur.l.eum qui.in princip. ſed in Turpil.incidit: vt infra ad Turpil.l.j.§.j. Accurſius.

r *Probatum.* nam & ſi probatum eſt,ſi innocens eſt, non punitur:vt.j.ad Turpil.l.j.§.incidit.& ſic duob[us] caſibus nõ punitur.

ſ *Is.* ſcilicet.

a *Circumſcriptis.* aduerſarij dolo. Accurſius.
b *Metu.* de quo habes. j. tit. j.
c *Calliditate.* de qua habes. j. titu. ij.
d *Ætate.* & de hoc eſt. j. de mino.
e *Abſentia.* de qua eſt. j. ex qui. cau. ma. Et nota quòd abſentia

Abſentia dat reſtitutionẽ in integrum.

† *Circũſcripto adoleſcentem lege Laeria puniebatur. Cic. 3. offic.*

mea vel aduerſarij dat mihi reſtitutionẽ, ſed dolus tantũ aduerſarij non meus dat mihi in integrũ reſtitutionem. Accurſius.

circunſcriptis [a] † ſubuenit: ſiue metu, [b] ſiue calliditate, [c] ſiue ætate, [d] ſiue abſentia [e] inciderunt in captionem,

11. PAVLVS libro primo Sententiarum.

SIue per ſtatus [f] mutationẽ, aut iuſtum errorem. [g]

Reſtitutio conceditur cognito quòd cauſa ex qua petitur, ſit iuſta & vera. Bart.

111. MODESTINVS libro octauo Pandectarum.

OMnes in integrum reſtitutiones cauſa cognita [h] à prætore [i] promittuntur: ſcilicet vt iuſtitiã earum cauſarum examinet, an verę ſint, [k] quarũ nomine ſingulis ſubuenit.

In his quæ contra ius commune conceduntur, de minimis non curatur. Item minimum dicitur ſecundum magnitudinem rei. Bartolus.

1111. CALLISTRATVS libro primo Edicti monitorij.

SCio illud à quibuſdam obſeruatũ, ne propter ſatis minimam rẽ, [l] vel ſummam, [m] ſi [n] maiori rei [o] vel ſummæ præiudicetur, audiatur is qui in integrum reſtitui poſtulat.

Non videtur rem perdidiſſe qui ad eam poteſt reſtitui.

V. PAVLVS libro ſeptimo ad Edictum.

NEmo videtur re excluſus, quem prætor in integrum ſe reſtituturum polliceatur. [p]

Beneficium reſtitutionis tranſit ad heredes & cæteros ſucceſſores vniuerſales. Bart.

VI. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

NOn ſolũ [q] minoris, verùm eorum quoque qui reipublicæ cauſa abſuerunt, itẽ omnium qui ipſi potuerunt reſtitui in integrũ, ſucceſſores in integrũ reſtitui poſſunt. & ita ſæpiſſime eſt conſtitutum. Siue igitur heres ſit, [r] ſiue is cui hereditas reſtituta eſt, [s] ſiue filiifamilias militis [t] ſucceſſor, in integrum reſtitui poterit. Proinde & ſi minor in ſeruitutem redigatur, [u] vel ancilla fiat, [x] dominis eorum dabitur non vltra tempus ſtatutum [y] in integrum reſtitutio. Sed & ſi forte hic minor [z] erat captus in hereditate quam adierit: Iulianus libro ſeptimodecimo * Digeſtorum ſcribit, abſtinendi facultatem dominum poſſe habere [a] non ſolùm ætatis beneficio, verùm & ſi ætas [b] non patrocinetur: quia non [c] apiſcendę hereditatis gratia legum

Adquirere non dicitur cui cito auferri poteſt.

lib. 13.

ingratitudinem libertum redigit in ſeruitutem.

h *Omnes. Cognita.* in qua exigitur præſentia vtriuſque partis: & alia quæ habes. j. de mino. in cauſæ. j. §. cauſa.
i *Aprætore.* hodie etiam à delegato: vt. C. vbi & apud quẽ. l. ſi.
k *Vera ſint.* ſed nunquid poteſt eſſe vera, & tamẽ nõ iuſta: vt ſi facto velit reſtitui: vt. j. de mino. l. verum. §. ſciendũ. verſi. itẽ nõ reſtituetur. & l. q ſi. §. non ſemper. & j. de iureiu. nã poſtea. §. ſi minor. quare dic ſecundũ Io. veræ, id eſt iuſtæ. ſic inſtit. qui manu. non poſ. §. ſemel. & j. de lega. j. ſi fideiuſſor. §. memin. ſſe.

Cic.] CASVS. Vendidi minori plures res, vt frumentum, vinum, & oleum: & in vna parte ſpeciei fuit deceptus. nõ propter hoc reſtituetur, cum aliis ſpeciebus per hoc præiudicetur: quia ſcilicet petere poſſum vt à toto contractu recedatur: cum vnam ſpeciem ſine alia non vendidiſſem.

l *Rem.* id eſt ſpeciem.

Mutari nõ debet aliquid ꝓpter paruã rem.

m *Summam.* id eſt quantitatem. Et ſic no. propter paruam rem non debere aliquid mutari: vt hic, & j. de contrahen. emp. l. res. & j. ti. j. l. v. & j. de dolo. ſi oleũ. in ſi. Argu. cõtra j. de dam. infec. ſi proprietarius. in ſi. j. reſpon. ADDITIO. Pro ſolu. huius contrarij dic ſecundum Bart. hic, quòd in his quæ conceduntur ſecundum ius commune, curatur de minimis: ſecus in his quæ contra ius commune ex ſpeciali priuilegio permittuntur: vt hic.
n *Si maiori.* vt ſi vendidi minori plura & certo pretio, & ipſe in minima quantitate pretij vel minima ſpecie dicit ſe deceptũ, & in ea parte reſtitui petit. ego enim econtra poſſum petere vt à toto contractu recedatur, cum minori pretio totaliter nõ dediſſem, vel vnam rem ſine alia non vendidiſſem: vt arg. j. de in diem addic. quòd ſi vno. & de ædil. edic. cum eiuſdẽ. & j. de minori. tutor. §. j. & C. ſi aduer. tranſac. l. j. & ij. ne ergo maiori rei fiat præiudicium, non poteſt reſtitui. ſecus autem dicam ſi ſeparari eſſent contractus: vt. j. de mino. l. etiam. j. §. j.
o *Maiori rei.* ſubaudi maximæ.

NEmo.] CASVS Minor læſus eſt in contractu quem fecit, quia vendidit rem aliquam forte, & tradidit eam emptori. quia poteſt reſtitui: non videtur eam vendidiſſe & tradidiſſe.

A p *Pollicetur.* dando ſibi actionem, vel quod tantũ valeat: vt. j. de regulis iur. l. qui actionẽ. & infra ti. j. metũ. iij. §. volenti. ecõtra nõ dicit ille adquirere cui cito auferri poteſt: vt. j. de adqui. poſ. l. non videtur. Et no. quòd ratione huius ficti dominij dicitur quis cõtra tale fictum dominiũ præſcribere: vt. C. quod me. cau. l. ſi vi vel metu.

NOn ſolum.] CASVS. Hæc. l. ponit regulã quę talis eſt, quòd omnes qui ſunt in tali cauſa vbi reſtitui poſſunt, poſſunt & eorũ heredes. vnde ſi minor alicui ſucceſſit ex teſtamẽto, vel ab inteſtato: & ſit in ea cauſa vt reſtitui debeat, & decedat qui ei ſucceſſit, erit reſtituendus. Idem eſt ſi ei ſit hereditas reſtituta p Trebel. idem ſi fuerit filiifamil. vel militis ſucceſſor. nam & in iſtis caſibus reſtituitur heres. Idẽ in aliis caſibus quos enumerat in litera in ſi. vbi dicit quòd quãdo reſtituitur dominus vel pater ex generali clauſula, vel ex ſua perſona: & non ex filij vel ſerui cui ſucceſſit: quia ſi habui libertũ minorẽ qui fuit læſus in aliquo cõtractu: ſi poſtea redigã eũ in ſeruitutem, ego potero reſtitui: & ſi iſte libertus minor vel ſeruus adiuit hereditatẽ, ego dominus potero reſtitui vt illã hereditatẽ dimittã ego nõ ſolũ ꝓpter ætatẽ, ſed beneficio legis q̃ propter

q *Non ſolum.* regulã ponit quam probat per quinque exempla lex iſta: & ꝓbatur etiam hæc regula. j. de mino. l. minor. §. fin. & l. ſeq. & l. ij. §. pen. & C. de tẽpo. in integ. reſti. l. ij. & iij. & iiij. & l. ea quæ. §. ſi quando. & ꝓpter hoc dicit hæc litera, & ita eſt ſæpiſ. & c. In caſu tamen fallit hęc regula, quando defunctus qui poterat reſtitui, deceſſit vltimo momẽto quo ius ſuũ expirauit. & hoc eſt quod Io. dixit, oppono de punctto. Item & vbi nõ poterat defunctus reſtitui ratione perſonæ: vt contra patrem vel patronum: nec heres poterit: vt. C. qui & aduer. quos. l. fin.
r *Heres ſit.* ex teſtamento, vel ab inteſtato.
ſ *Reſtituta eſt.* qui eſt loco heredis. reſtituam dico per Trebel. vt inſti. de fideicom. her. §. reſtituta.
t *Siue filiifami. militis.* facto teſtamento: aliàs ſucceſſorem non habet: vt infra de caſtrẽ. pec. l. ij. putarem tamen & tunc patrem poſſe reſtitui: vt arg. j. proxi. reſpon. & j. de mino. l. iij. §. Põponius. nam in caſtrẽſi etiam ſine patris voluntate poterat contrahere, & decipi: vt infra ad Macedo. l. ij. ſecus ſi voluntate patris vel domini contrahat ſeruus vel filius accipiendo mutuum, & decipiatur: vt infra de mino. l. iij. §. fi. & l. ſeq.
u *Redigatur.* ex cauſa ingratitudinis: qui tamen erat in libertate quando fuit deceptus.
x *Fiat.* de nouo: quia vendat ſe ad pretium participandum: vt infra de mino. ſi ex cauſa. §. Papi. Accurſius.
y *Tempus ſtatutum.* olim vtilis annus: vt infra de mino. l. minor xxv. an. §. fi. hodie quadriennium: vt C. de tempo. in integrum reſt. l. ſuperuacuam. & C. de repudi. here. l. fi.
z *Hic minor.* in ſeruitutem redactus. Accurſius.
a *Habere.* ex generali clauſula, ſi qua alia iuſta mihi &c. vt. j. ex quibus cauſis ma. l. j. in fi. ſed hæc & alia fuit iuſta cauſa.
b *Si ætas.* ſua, vel redacti: vt infra de ſeparatio. l. penul. §. fin.
c *Quia non.* tacitæ obiectioni reſpondet: quaſi videretur agno uiſſe hereditatem reuocando in ſeruitutem, nunc reſpondet nõ eſſe verum: quia &c.

Beneficio.

a *Beneficio.* id est reuocatur in seruitutem per ingratitudinem.
b *Vindictæ.* scilicet principaliter.

DIVVS IVSTINIANVS. Quidam citatus erat coram iudice nō cōparuit. iudex eum condemnauit. sedente tamen adhuc iudice pro tribunali venit, & dicit se paratum respondere. an sit audiendus, quæritur. Et respon. quòd sic. fingit enim. l. quòd ideo in iudicio nō comparuit, quia præconē non audiuit: & si audisset, venisset. & plures sunt causæ in quibus potest quis restitui quàm supradictæ. l.j. &.ij. & qa aliquo casu danda erit actio de dolo: vnde æquū est vt restitui possit potius quàm ad act. de dolo descendatur.

c *Rem.* id est causam. damnauerat enim eum prætor vt contumacē.
d *Etsi.* i. quamuis.
e *Ex solēnibus.* id est ex sententia solenniter lata. Et no. regulam vt hic, & infra de regu. iur. l. & si nihil. &. C. de sum. Tri. l. iij. in princ. nisi vbi æquitas &c. vt subiicit hic, & infra de instit. habebat. in fi. j. respon. & infra quando act. de pe. est an. in. l. quæsitum. & infra quæsen. sine appel. l. j. j. respon. &. §. j.
f *Respondit.* id est non venit. sic infra de mino. Papinianus. ibi, nec dixit. secundum vltimum sensum.
g *More.* id est solēniter, in scriptis scilicet, vt. C. de senten. ex breuicu. re. l. fi.
h *Confestim.* si autem non ita cito rediret, ita demum restituatur si probet dolum aduersarij: vt infra de iudi. fi prætor. nisi necessaria & probabili causa fuit absens: vt dices infra. l. fi. &. d. l. si prætor. in fi.
i *Existimari.* id est præsumi, & sic est præsumptio contra præsumptionē primā qua præsumitur contumax propter editorum citationem: vt. j. de re iudi. l. contumacia. §. contumax. secunda ideo, quia cito venit. quid ergo si cōstet quòd bene audiuit vocē præconis, & dixit forte ꝙ ad iudicium non venirem? Respon. nō est locus præsumptioni: quia in incertis &c. vt. j. de verb. obl. cominus. §. cum ita. in fi. §. in glo. nullus. secundum Azo. sic ergo in ficto contumace hic dicit. [a] Quidam tamen (vt Io.) adhuc eum admittunt per. l. istā, quasi non recipiatur probatio in contrarium ex quo cito venit. quod facit, quia videtur tempore cōgruo venisse: cum ea quæ incontinēti &c. vt infra si cer. pe. l. lecta. §. dicebam. in gl. j. nec prima stare potest: quia communi iure appellatur fictè contumax, scilicet qui nō fuit inuētus: siue fuit, & nihil dixit: vt infra de iudi. & post. §. fi. sed ad quid restituetur? Respon. ad totam causam: quod plus est.
k *Parum.* id est non.
l *Nec.* in genere loquitur vsque ad finem: non tamen in casu præmisso.
m *Intra has.* respondet tacitæ obiectioni, quasi non videantur plures species restitutionis nisi quæ continentur. ff. eo. l. j. &. ij.
n *Oportebit.* quandoque: non semper vel in omni causa, vel cōtra Fu, vel qualibet re. Accursius.
o *Soleat.* scilicet per fraudem.
p *Restituere.* Sed ad quid fiet restitutio? Ioā. dicit ad appellandum. & in vero cōtumace intelligit hanc legem. Sed Azo ad totam causam. Et intelligit hoc etiam in ficto. nam appellare etiam iure communi potest, cum lex ista fingat eum non contumacem. Contra Ioā. est quia sit iniquum ad appellandum tantùm restitui si cōtingat quòd forte dolo aduersarij abfuit. nam potest hoc euenire: vt hic dicit. Contra Azo. est, quia ille de quo magis videtur, vt absens probabili & necessaria causa, nō tamen restituitur nisi ad appellādum: vt. j. l. fin. sed ibi fuit defensus. Quare tu distinguas an dolo aduersarij abfuit, & tūc ad totam causam. an nō, & tunc ad appellandum tantum vere contumax, sed ficte ad totam causam. Sed nūquid hoc casu cum dico eum restitui ad appellandū, erit petenda restitutio, & danda intra decem dies, vt intra eosdem possit appellare? videtur quòd sic: vt. j. rem ra. ha. l. bonorum. dic tamen contra. nam statim intra. x. dies debet petere: & licet vsque ad quadriennii fere duret antequā sibi detur, non nocet. vltra enim durare non potest: vt. C. de tempo. in integ. rest. l. fin. & ea data poterit appellari: quia in petēdo nō fuit negligēs: vt. j. de mino. l. intra. &. C. de tēpo. in integ. rest. l. petēdæ.
q *Famosam.* de dolo.
r *Ad quā.* scilicet de dolo. nā alię famosę bene cōpetunt cū aliis. Ac.
s *Remedio.* scilicet alio: vt. j. de dolo. l. j. in fin. &. l. ij. in prin.
t *Inter minores. Defensi sunt.* aliàs nullū esset iudicium: vt. C. si aduer. rem iudi. l. cum & minores. &. j. de re iudi. l. acta. §. fi.
u *Contra rempu.* & sic multo magis inter priuatos: vt. j. de pet. here. item veniūt. § ait senatus. versi. in priuatorū.
x *Cognita.* nam cōtra sententiam latam pro libertate nō restituitur. C. si aduer. li. l. fi. Item cōtra patrem [b] vel patronum: vt. C. qui & aduer. quos. l. fi. & nihilominus tutores vel curatores possunt conueniri: vt. C. si tu. vel cu. inter. l. etiam. ij. Accursius.
y *Defensi.* indefensi autem in integrum restituuntur ad totam causam: vt. C. ex qui. cau. ma. l. j. &. C. de procu. l. quia absente.
z *Appellare.* si incipiant causam restitutionis intra decem dies ex quo cognouerunt cōputandos: vt. C. quomodo & quando iudex. l. ab eo. & finiatur intra quadriēniū: vt no. ff. l. proxi. Et quia diuersis modis subuenitur ratione diuersarum absentiarū: ideo dic. v. esse genera absentię. prima probabilis & necessaria: vt militiæ. secunda probabilis tantum, vt studiorum. tertia necessaria tantū: vt in relegato. quarta voluntaria sine contumacia: vt mercator, vel alius non contumax, quinta vt per contumaciam. In prima ergo si fuit legitimè defensus, restituitur ad appellandū: vt hic. si nō legitime defensus, vel nullo modo defensus, restituitur ad eremodiciū, id est ad totam causam: vt. C. de procu. l. quia absente. &. j. de iudi. si prætor. in fin. &. j. ex quibus cau. ma. l. ab hostibus. j. respon. &. C. quibus ex causis ma. l. j. &. C. quomodo & quando iud. l. pe. Sed contra. j. de re iudi. contra pupillū. Sol. vt ibi. In secunda, scilicet vbi probabilli tantum, legitime defensus ad nihilum: vt. j. qui ex cau. ma. l. necnon. &. j. quādo app. sit. l. j. § fi. non legitime defensus, vel nullo modo defensus, ad appellandum auditur suo iure, non per restitutionem: vt. C. quomodo & quando iud. l. ab eo. vbi nullum potuit relinquere procuratorem: vel reliquit, & est defunctus, & tunc in totū restituitur, vt colligitur in dicta. l. necnon. In tertia vero, vbi scilicet necessaria tantum, causa etiam cognita subuenitur: vt si procuratorem nō potuit relinquere, vel reliquit, sed mortuus est: vt. j. quibus ex causis ma. sed & si per. §. j. in fin. l. &. j. de mino. Papinianus. & sic videtur idem in his duobus. Vel dic quòd differunt: vt no. in. l. necnon. & in. l. sed & si per prætorem. §. aduersus. qui est. j. §. In quarta, vbi nō contumaciter, sed voluntarie abest, nec dicitur

beneficio [a] vsi sunt, sed vindictæ [b] gratia.

Hæc lex est singularis, in cuius lec. nostri glossato. variant. ideo primo ponam casus secundum Io. postea ponam secundum Azo. secundum Io. hoc dicit. Verum contumax venicns iudici sedenti pro tribunali restituitur ad appellandum. Idem si absuerit dolo aduersarii: vel absque sui culpa. hoc dicit secundum Io. qua quidem lectu. non videtur mihi vera. Transeamus igitur ad lec. Azo. quam puto veram secundum quam breuiter hoc intendit: Contumax fictus veniens iudici sedenti pro tribunali restituitur ad totam causam. idem si dolo aduersarii, vel absque sui culpa abfuerit. Bart.

VII. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

DIuus Antoninus Marcio Auito prætori de succurrendo ei qui absens rem [c] amiserat, in hanc sententiam rescripsit: Etsi [d] nihil facilè mutandum est ex solennibus [e]: tamen vbi æquitas euidens poscit, subueniendum est. Itaque si citatus non respondit [f], & ob hoc more [g] pronuntiatum est, confestim [h] autem pro tribunali te sedente adiit: existimari [i] potest, non sua culpa, sed parum [k] exaudita voce præconis defuisse: ideoque restitui potest. Nec [l] intra has [m] solùm species consistet huius generis auxilium.

etenim deceptis sine culpa sua, maxime si fraus ab aduersario interuenerit, succurri oportebit [n]: cum etiam de dolo malo actio competere soleat [o]. Et boni prætoris est potius restituere [p] litem, vt & ratio & æquitas postulabit: quàm actionem famosam [q] cōstituere: ad quam [r] tunc demum descendēdum est, cum remedio [s] locus esse non potest.

Minores etiam legitimè defensi restituūtur ad totam causam. Absentes vero ex necessaria & probabili causa legitime defensi restituuntur ad appellandum. Bar.

VIII. MACER libro secundo de Appellationibus

INter minores vigintiquinq; annis, & eos qui reipublicæ causa absunt, hoc interest, quòd minores annis etiam qui per tutores curatorésve suos defensi sunt [t], nihilo minus in integrum contra rempublicam [u] restituūtur, cognita [x] scilicet causa. Ei verò qui reipublicæ causa absit, cæteris quoque qui in eadem causa habentur, si per procuratores suos defensi [y] sunt, hactenus in integrū restitutione subueniri solet, vt appellare [z] his permittatur.

Verisimile est omnes alias actiones prius motas fuisse, quàm ad famosam actionē perueniatur. Cic. pro Quintio.

a Impropriè loquitur: quia loquitur in personaliter citato, qui nihil dixit: vt infra. l. proxi. nam iste est in cōtumacia vera, sed tacita: tamē vt latur ista cōtumacia per cōparitionē inceminēti fallā: & ita loquitur lex nostra secundum Bar. hic. Fictus contumax appellare potest.

b Bal. not. istā glo. ad hoc quòd minor potest restitui aduersus pa triam: licet non possit restitui aduersus parē tem vel patronū. tamē in ista gl. parū diuersa subtiliter hoc non dicit: vt hic in interpreta. Bal.

dicitur reſtitui: quia nec lædi per ſententiam poteſt: vt. ĩ. de re iud. l. de vnoquoq;. In quinta, ſcilicet vbi cõtumaciter, ſi eſt ficte contumax, auditur appellans: vt infra de iudi. & poſt. in fin. ſi vere contumax, non auditur appellans: vt in authen. de iudi. §. audient. col. vj. niſi veniat ſedente iudice pro tribunali: vt ſupra. l. proxi. Verum contumacem dico qui aperte dicit ſe non venturum: ad quem ſufficit vna nuntiatio: vt infra qui. ex cau. in poſ. ea. l. Fulcinius. §. fi. fictũ vero illum qui inuenitur & dixit ſe venturum: vel dixit nihil, non tamen venit: ad quẽ debet nuntiari: vt infra de re iudi. cõtumacit. §. contumax. nec ob. ĩ. de app. ex conſenſu. §. cum. vt ibi not. Si autem non inuenitur, dicunt quidam non poſſe fieri contumacem etiã ficte: vt infra quæ ſen. ſine ap. l. j. §. item. Tu contra dicas. ſufficit enim ſi denuntietur ad domum: vt argu. C. de an. excep. l. penul. in fine. & infra de dam. infect. l. iiij. §. abeſſe. *ADDITIO.* Pro ſolu. dic vt ibi per Dy. & adde quòd no. in regula præſumitur. in Mercu. vbi de iſta citatione ad domum diffuſe tractatur, & ibi ponitur veritas ſecundum Baldum.

* De eo quod met. cau.

QVOD METVS* CAVSA geſtum erit.

TITVLVS II.

Quod metus cauſa geſtum eſt, non habetur ratum. & ponit definitionem metus, & definitionem violentiæ. hoc dicit vſque ad. l. ſi. Bartolus.

I. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

AIt prætor: *Quod metus cauſa*[a] *geſtũ erit, ratum non habebo*[b]. Olim[c] ita edicebatur: *Quod vi metúsve cauſa.* Vis enim fiebat mentio propter neceſsitatem impoſitam contrariã voluntati[d]: metus, inſtantis vel futuri periculi[e] cauſa mentis trepidatione. ſed poſtea[f] detracta eſt vis mentio, ideo, quia quodcunque vi atroci[g] fit, id metu quoque fieri videatur.

II. PAVLVS libro primo Sententiarum.

VIs autẽ eſt maioris rei impetus, qui repelli nõ poteſt.[h]

III. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum

COntinet igitur hæc clauſula[i] & vim, & metũ: & ſi quis vi compulſus aliquid fecit, per hoc edictum reſtituitur.

Præter in hac. l. intelligitur de vi iniuſte illata. Bartolus.

Sed vim accipimus atrocẽ[k], & eã quæ aduerſus bonos mores fiat: non eam quam magiſtratus rectè intulit, ſcilicet iure licito[l], & iure honoris quem ſuſtinet.[m] Cæterum ſi per iniuriam quid fecit populi Romani magiſtratus, vel prouinciæ præſes: Pomponius ſcribit hoc edictum locum habere[n]: ſi fortè, inquit, mortis aut verberum terrore pecuniam alicui extorſerit.

IIII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

EGo puto etiam ſeruitutis[o] timorem, ſimiliúmque admittendum.†

Metus intelligitur qui cadit in conſtantem virum, vt mortis, vel cruciatus corporis, vel ſeruitutis, vel pudicitiæ: ſecus ſi alterius leuis vexationis vel infamiæ. Bart.

V. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

METum accipiendum Labeo dicit non quemlibet timorẽ, ſed maioris[p] malitatis.*

VI. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

METum autẽ non vani hominis, ſed qui meritò & in homine conſtantiſsimo[q] * cadat, ad hoc edictum pertinere dicemus.

VII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

NEc timorem infamiæ[r] hoc edicto contineri Pedius dicit libro ſeptimo, neque alicuius vexationis[ſ] timorem per hoc edictum reſtitui.[t] Proinde[u] ſi quis meticuloſus rẽ nullam fruſtra timuerit, per hoc edictum non reſtituitur: quoniam neq; vi neque metus cauſa iuſte alicui facit, punietur per hoc edictum. Leges ſequen. claræ ſunt.

i *Et ac clauſula.* ſcilicet quod metus cauſa.

k *Atrocem.* in qua ineſt dolus: vt. ĩ. de vi & vi ar. l. j. §. atrocem.

l *Iure licito.* nam iuris executio non habet iniuriam: vt. j. de iniur. l. iniuriarum. §. j. & facit. ĩ. ad. l. Aquil. quẽ admodũ. §. magiſtrat⁹, & ĩ. de aqua plur. ar. l. quod principis.

m *Suſtinet.* no. honoré on⁹ habere. ſic inſti. de iur. na. §. ſed quod prĩ.

n *Locum habere.* conuenitur tamẽ finito officio, nõ priusquã ſit de illis qui nõ poſſunt vocari in ius: vt. ĩ. de iniur. l. nec magiſtratib⁹. & ĩ. de in ius vocan. l. ij. Ac.

† *In hac & ſequitia reſſa Ariſtot. lib. 3. Ethic. cap. 6. 7. & 8. vbi copioſe diſſerit quæ in rerũ metus admittẽdus, vel non.*

o *Ego puto. Seruitutis.* vt ſi ego incluſus timeã ne ſeruer in perpetuis vinculis: vel ne ſeruiã in perpetuũ vt ſclauus. vel dic vt. ĩ. eo. iſti quidem. §. ſi is.

p *Metum. Sed maioris.* id eſt magni, vt verberum vel cruciatus corporis: vt C. de tranſact. interpoſitas. non vilis: vt ſupra titu. ĩ. l. ſcio.

* *ſeue, ſæuæ mitatis.*

q *Metum. Conſtantiſſimo.* ad quod facit. ĩ. ex quibus cauſis ma. l. ij. §. fi. & infra de re. iur. l. vani timoris. & infra de re iudi. ſi quis ab.

* *hominem cõſtantiſſimum.*

r *Nec timorẽ.*] CASVS. Dicebas q malam cantionẽ de me cãtares niſi de meo tibi darẽ. dedi vel promiſi. nõ eſt locus huic edicto. idem eſt ſi fruſtra timueris. [PROINDE.] In furto vel in adulterio ex deprehenſus, & ne interficeris, promiſiſti. locus eſt huic edicto: quia nõ habebitur ratum. iuſtus enim fuit metus: potuiſti enim interfici ſiue iuſte ſiue iniuſte. ſi vero timuiſti ne te pro. x. proderet. i. ne te manifeſtaret iudici, loc⁹ erit huic edicto ſi dediſti aliquid. Lex ſequẽs dicit q illi ſupradicti qui aliquid accipiãt p cõperto ſtupro, incidũt in. l. Iul. de adul. & non conſideratur potuiſſet accuſari vel interfici dãs vel promittẽs, néene, quia timore cõpulſus dedit. [SI IS.] Mouebã Sticho quæſtionẽ, petendo cũ in ſeruituté, cum eſſet in poſſ. ſeruitutis: & quidã puta Titius habebat inſtrumenta ſtatus iſtius Stichi: ſi Stichus iſte dedit aliquid Titio ne inſtrumẽta interuertat, iuſtus eſt metus. Item dicit q ſi aliquis dedit ne patiatur ſtuprũ, iuſtus eſt metus: & loc⁹ eſt huic edicto. hæc vera ſunt ſiue quis dedit prõ ſe ne ſtuprum patiatur, ſiue pro liberis ſuis.

s *Vexationis.* ſcilicet talis.

t *Reſtitui.* ſcilicet dicimus aliquẽ, licet alio modo reſtituatur. & ſic nota quòd quandoq; quis ex ſententia & verbis huius edicti punitur: vt. ĩ. e. l. cõtinet. in fi. & C. de trãſact. interpoſitas. quãdoque ex ſententia tantum: vt. ĩ. e. iſti. §. pe. & §. fi. quandoq; per conſtitutionẽ: vt. C. eo. de his quæ. vi me. ve cau. ſi per impreſſionẽ. & ĩ. de contrahen. emp. non licet. quandoq; per reſponſa prudentũ: vt infra e. l. fi. & ĩ. qua. re. ac. nõ da. l. j. §. quæ onerandæ. in. fi. & j. de var. cog. l. medicus.

u *Proinde.* dixit. ĩ. quãdo directo timebatur metus: nunc quando per quoddam medium: puta per adulterium.

Recte

a *Recte ſcribit.* Imò videtur non recte: quia non debet dari repetitio: vt. j. de cõdic. ob tur. cau. idem & ſi. quæ eſt contra. Sed hoc intellige per act. quod met. cau. & ſic accipe ſequentia. non autẽ per condic. ob tur. cau. vt ibi. Sed quare diuerſum? Rñ. quia prætor tãtum præſentem cauſam inſpicit. i. metum: vt. j. e. iſti. iuſ ciuile etiã præteritũ. i. ſtuprum: & ſic denegat repetitionẽ. Et hæc ratio eſt: quia ibi debet eſſe plus mũdus q̃ alij obiicit turpitudiné: hic non ſic à parte obiicit turpitudinẽ. Et ſic non opponitur exceptio rei iud. agẽti hac actione, licet perdiderit in cõditione: vt. j. de excep. rei iudi. l. de eadẽ. & l. cum quæritur. Ac.

b *Vel.* pro id eſt.

c *Adulterum.* non licet omnẽ adulterũ marito occidere: ſed ſilẽ hominẽ tantũm: patri vero omnem: vt. j. de adul. l. marito. & l. nec in ea. ibi, ideo autẽ. & in gl. omnẽ. & l. quod ait. Item nec omnẽ furẽ niſi ſe telo defendat, vt ſubiicit. & infra ad l. Aquil. itaq;. & l. ſed & ſi. & j. ad l. Corn. de ſica. l. furem.

Marito non licet omnem adulterum occidere.

d *Non iure.* ſufficit ergo vel de facto vel de iure timere. ſic. j. quod vi aut clam. prohibere. § fi. Sed arg. cõtra. C. eo. l. accuſatiõis. & j. de pec. l. eo tẽpore.

* *qui quid pro.*

e *Sed & ſi ne prædatur.* id eſt oſtendatur.

f *Quæ diximus.* vel non iure. & ſic no. argu. quòd non refert an aliquid fiat: an id per quod peruenitur ad id: vt infra de mino. ſi filius. & j. ad Treb. facta. § fin. & infra de tut. & curat. da. ab his. l. ſcire oportet. arg. contra. ẽ. de pact. ſi vnus. §. illud. & negotio. geſto. l. atquin. in prin. & §. j. & l. eum actum.

§ I *Sti quidem & in legem Iuliam.* ſcilicet de adult. vt. j. de mino. l. auxilium. § j. & C. ad. l. Iu. de adul. ſerui.

h *Reſtituant.* ſcilicet accepta, & hoc per actionem quod met. cauſa, non per condictionem: vt diximus. ẽ. l. proxi.

i *Malo more.* ſecus in pecunia per patronum à liberta accepta: vt infra eo. ſi mulier. j. reſpon. quæ eſt contra: quia iſte qui pretium pro cõperto ſtupro accepit, deliquit. nam incidit in. l. Iul. vnde etiam ab eo pecunia reuocatur. at ibi patronus de iure accepit. nam & eam poterat reuocare in ſeruitutem. Accurſius.

Seruitus eſt ſimilis morti.

k *Metu.* ſeruitus enim eſt ſimilis morti: vt. j. de condi. & demõ. l. intercidit. in fi. Sed quid in alio inſtrumento pretioſarum rerũ? forte dic nõ idem: quia nec mors, nec quaſi, vel cruciatus corporis interuenit: quod eſt neceſſe: vt. C. de tranſact. interpoſitas. *ADDITIO.* Moderni dicũt q̃ ſi inſtrumentũ cõtinet quãtitatẽ omnium bonorũ vel maioris partis, q̃ idẽ eſt ſicut quãdo infertur timor mortis vel pœnæ capitalis: vt inſt. de excu. tu. §. itẽ propter. & in. l. fi. C. de reuo. dona. cum ſimi. ſecundum Baldum.

Si iam in ſeruitutem. hic duo dixit Pla. primo quòd ita demum habeat locum hic. § ſi incõtinenti reuocetur in ſeruitutẽ: vt hic, & j. l. proxi. in prin. Secũdo quòd alias probationes nõ habeat: vt hic ſubiicit, & arg. j. de fur. l. qui tabulas. §. Apocha. ibi, ſed nihil &c. Io. cõtra in vtroq;. & in primo hic ſubaudit, maxime. & eſt pro eo. ẽ. eo. l. j. in. § fina. ibi, metus eſt inſtantis vel futuri &c. in ſecundo exponit non poſſum, id eſt poſsibile nõ eſt poſſe. nam ſufficit periculum poſſe euenire: vt. ẽ. l. proxi. in fin. Item facit infra ad legem Aquil. l. in lege. Et nor. q̃ quidã intelligunt hũc. § quãdo eſt in poſſ. ſeruitutis. ſecus ſi in poſſ. libertatis: quia tunc probationis onus aduerſario incumbit. idem tamen puto vtrobique propter generalitatem iſtius. §.

m *Seu mulier.* hoc intelligit in nouo edicto Pla. quando præcedentia ad venerẽ parata ſunt, vt lectus & cooperta. & hoc propter hoc quod eſt infra. l. proxi. in principio, ad quod facit. C. de adul. l. quæ adulterium. idem puto ſecundum Io. etiam ſi ſit futurum periculum: vt ſupra e. l. j. §. fi. Sed quid ſi compulſus iuraui dare decem, & timore periurij dedit videtur habere locum hæc actio. nam vt hic datur propter timorem infamiæ, quæ iuris habet effectum, & repetitur: ita ibi. Sed contra dic vt. C. eod. l. ij. &. xv. q. vj. ca. auctoritatem. retractatur enim à lege iuramentum: vt. C. de leg. & con. l. non dubium. in fine. hic autem præſens erat metus.

A

geſtum eſt malo more l: & prætor non reſpicit an adulter ſit qui dedit: ſed hoc ſolùm, quòd hic accipit metu mortis illato.

Si is accipiat pecuniam, qui inſtrumenta ſtatus mei interuerſurus eſt niſi dem, non dubitatur quin maximo metu k cõpellat: vtique ſi iã in ſeruitutẽ l petor, & illis inſtrumẽtis perditis liber pronũtiari nõ poſſum.

B

Quòd ſi dederit ne ſtuprum patiatur vir ſeu mulier m, hoc edictum locum habet: cum viris bonis iſte metus maior quàm mortis eſſe debeat. Hæc quæ diximus ad edictum pertinere, nihil intereſt in ſe quis veritus ſit, an in liberis ſuis: cum pro affectu parentes magis n in liberis terreantur.

In hac adiectione debet probari metus periculi inſtantis, non ſufficiat in futuro. Bartolus.

II. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

n *Magis.* quã in ſe ſcilicet, vel etiam magis quàm ipſi filij. facit inſtitu. de noxa. §. ſed veteres. verſi. quis enim patiatur. Et not. quòd pater pl⁹ diligit filiũ q̃ ſipſum. Illud cõſtat q̃ diligit plus pater filiũ, quã filiꝰ patrẽ diligit: vt. j. vnde *ipſum.* libe. ſcripto. in fi. & j. de inofficio. teſta. nõ & ſi. in principio, & eſt ratio: quia eſſe ſine perſeuerãtia plus in patre per filiũ, quam in filio per patrẽ inuenitur. & hoc eſt naturale q̃ res plus perſeueraturas q̃ plus diligit.

Pater plus filiũ quam ſeipſum.

M *Etiam.*]*CASVS.* Ad hoc vt ſit locus huic edicto, oportet quòd in veritate metus ſit illatus, & in præſenti: illatus dico interueniente actu alterius extrinſeco: quia ſuſpicio metus inferẽdi nõ inducit hoc edictum: non vt teneatur vt in futurum. vnde pone: Dum eram in vinea mea, videbam homines armatos tranſeuntes per viam: & C fugi. non habet locum hoc edictum, nec interdictum vnde vi. nõ enim videor vi deiectus. ſed ſi in vineam meam intrauerint, & me quærebant, & per aliam partem fugi: locum habet hoc edictum. [*IDEM AIT.*] Si vi in ſolo meo ædificaſti, quia me inuito te permiſi ædificare, cum multos homines tecum armatos haberes, hoc edicto & interdicto vnde vi potero experiri contra te. Item ſi per metum poſſeſſionem rei meæ tradidero, locus erit huic edicto. [*ANIMADVERTENDVM.*] Si ſingularis homo mihi infert metum: habeo contra eum actionem ex hoc edicto. nam & ſi corpus vel collegium mihi metum intuliſſet, locus erit huic edicto. [*SED LICET.*] Si aliquid accipiam vt euadas vel liberem te de vi vel poteſtate hoſtium: non poteris repetere quod mihi dediſti: quia edicto nõ teneor. hæc vera ſunt, niſi faciã vt detinearis. Sed pone quòd cõpuliſti me per metum vt ſeruum manumitterem, vel ædificium deſtruerem. his caſibus agam contra te inferentẽ metum ac. quod me. cau. Sed quod prætor dixerat ſe non habiturum ratum quod per metum geſtum eſt: qualiter illud ſit intelligendũ quæritur. & diſtinguitur: aut res imperfecta eſt, quia per metum facta fuit promiſſio, ſed non erat ſubſecuta traditio: D aut fuit perfecta ſubſecuta traditione. in iſto caſu dabitur ac. & excep. in primo caſu ſola exceptio: ſed male. vnde Vlpia. dicit quòd audiuit iſtam de facto agitari corã imperatore inter Cãpanos, & dicit: erat quidam cui vim intulerunt, & promiſſionem quandam extorſerunt: vnde dixit imperator metum paſſum habere hanc actio. & excep. vnde ſiue ſit res tradita, id eſt ſiue ſit perfecta ſiue non, habet hanc acti. & except. [*VOLENTI.*] Si rem corporalem puta librum mihi abſtuliſti per metum, dabitur mihi contra te actio in rem. vel ſi compuliſti me per metũ vt te per acceptilationem liberarem: dabitur mihi perſonalis actio, vt quia metus cauſa actum eſt, acceptilatione non ob. qui ergo metum intulit, rem reſtituere, & de dolo repromittere debet, & ita metum paſſus habet in rem acti. ſi tamen agit actio. quod met. cauſa, & conſecutus eſt quadruplum: non aget poſtea act. in rem vel contra. [*EX HOC.*] Si me compuliſti rem per metum tibi tradere: erit mihi reſtituẽda, & de dolo repromittes, ſcilicet quòd res metu ablata, non ſit deteriorata. Item ſi per metum te per accep. liberaui ab obligatione in diẽ vel conditionali, debes te in priſtinam obligationem reponere, aliàs ipſum debitum ſoluere. ſi hoc non feceris, vel non ſoluas: in quadruplum condemnaberis. Item ſi per metum compuliſti

puliſti me vt tibi aliquid promitterẽ: debes me per acceptilationẽ liberare. Item ſi vſusfructus vel ſeruitus per metum eſt amiſſa: metũ paſſo erit reſtituẽda. [CVM AVTEM.] Hæc actio in rem ſcripta eſt, & tamen eſt perſonalis, id eſt coërcet illum ad quem emolumentum peruenit ex metu illato. ſi ergo accepiſti mutuam pecuniam a creditore: & pro te fideiuſſi, & ego pèr metum compuli te vt te, imò me (quia me liberato tu es liberatus) liberares, non dabitur ſecundũ Iul. actio aduerſus te vt te reponas in obligationẽ priſtinã, ſed contra fideiuſſorem tamẽ fideiuſſor nõ reponat principalẽ cauſam priſtinam, dicebat dari act. in eũ in quadruplũ. veri[p] tamẽ eſt, vt dicit Marcell[p], obligationẽ reſtitutam in principalẽ cauſam in fideiuſſ. idẽ eſt econtra ſi debitor principalis metum intulit, vt vterque liberetur: quia in vtrũque datur reſtitutio, & hoc dixit proxi. l. [SI METV.] Idem dicit iſte §. qđ dicit in prin. huius. l. & nihil addit niſi quòd quãdo debitor p metũ quẽ intulit creditori, liberatus eſt deberet reponere pignora priorẽ obligationem, & etiã ſi fideiuſſ. vt. ſ. in prĩ. huius. l.

† Nã quid metus dabit eſſe ratum, & tale quid in ſtatu ſuo verũ dari act. in eũ in quadruplũ. veri[p] tamẽ eſt, vt dicit Marcell[p], obligationẽ reſtitutam in principalẽ cauſam in fideiuſſ. idẽ eſt econtra ſi debitor principalis metum intulit, vt vterque liberetur: quia in vtrũque datur reſtitutio, & hoc dixit proxi. l. [SI METV.] Idem dicit iſte §. qđ dicit in prin. huius. l. & nihil addit niſi quòd quãdo debitor p metũ quẽ intulit creditori, liberatus eſt deberet reponere pignora priorẽ obligationem, & etiã ſi fideiuſſ. vt. ſ. in prĩ. huius. l.

Interpoſitas. C. de tranſact. in. l. non opus. §. quo mem. ff. de iniur. C. in l. 1. de reſtitut. vend. C. concer. text. in cõtrar. extra de. C. de dilectus. ff. quod met. cauſ. in. c. cum nobis. de elect.

[3] METum autem præſentẽ [a] accipere debemus, non ſuſpicionem [b] inferendi eius. & ita Pomponius libro vicẽſimo octauo ſcribit. Ait enim metum illatum accipiendum, id eſt ſi illatus eſt timor † ab aliquo.

Denique [c] tractat, ſi fundum meũ dereliquero audito quòd quis cũ armis [d] veniret, an huic edicto locus ſit. & refert Labeonem exiſtimare edicto locum non eſſe: & *vnde vi* interdictum ceſſare: quoniam non videor [e] vi deiectus, qui deiici non expectaui, ſed profugi [f]. Aliter atque ſi poſtea quàm armati ingreſſi ſunt, [g] tunc diſceſſi [h]. huic enim edicto locum facere.

Et ac actio concurrit cum interdicto quod vi aut clam. Bartolus.

Idem ait & ſi forte adhibita manu in meo ſolo per vim [i] ædifices: & interdictum *quod vi aut clam*, & hoc edictum [k] locũ habere: ſcilicet quoniam metu patior id te facere. Sed & ſi per vim [l] tibi poſſeſſionẽ tradidero: dicit Pomponius hoc * edicto locum eſſe. [m]

Contra vniuerſitatem metum inferentem habet locum hoc edictum. hoc dicit. vel ſic: Siue violentia inferatur à priuato, ſiue ab vniuerſitate vel collegio: habet locum hac actio. Bartolus.

Animaduertẽdũ autẽ, quòd prætor hoc edicto generaliter [n] & in rem [o] loquitur: nec adiicit à quo [p] geſtũ. & ideo ſiue ſingularis ſit perſona quæ metum intulit, vel populus, vel curia, [q] vel collegium, [r] † vel corpus, huic edicto locus erit.

Licet mihi accipere pecuniam vt te à violentia illata per alium liberẽm. Bart.

Sed licet vim factam à quocunque prætor complectatur, elegãter tamen Pomponius ait, ſi quo magis te de vi hoſtium, vel latronum, vel populi tuerer vel liberarem, aliquid à te accepero, vel te obligauero: non debere me hoc edicto teneri: [t] niſi ipſe [t] hanc tibi vim ſummiſi. [u] cæterum ſi alienus ſum * à vi [x], teneri me non debere. ego enim operæ potius meæ [y] mercedem accepiſſe videor. Idẽ Pomponius ſcribit quoſdã benè putare, etiam ſerui manumiſſionem [z], vel ædificij depoſitionem, quam quis coactus fecit, ad reſtitutionem huius edicti porrigendam eſſe.

Ex hoc edicto in rebus ſeruorum negotiis perfectis oritur actio & exceptio. Bart.

Sed quod prætor ait, ratũ ſe nõ habiturũ: quatenus [a] accipiẽdũ eſt, videam[a]. Et quidẽ aut imperfecta res eſt, licet met[p] interuenerit: vt puta ſtipulationem [b] numeratio non eſt ſecuta: aut perfecta, ſi poſt ſtipulationem & ratia lex dicit, quid enim &c. ſupple, facile.

† *Vide Iaſon. extra de iuſtic. c. dilectus. 2.*

* *ſi alius vim ſumiſit.*

a *Præſentem.* etiã pro futuro periculo: vt. ſ. e. l. j. §. fin. quæ eſt cõtra.

b *Suſpicionem.* No. ſuſpicionem nil operari: vt hic, & C. eo. l. metũ. Sed ar. contra. ĩ. de adqui. poſſ. ſi id qđ. §. fi. & ĩ. de dona. l. j. & ĩ. loc. & con. l. habitatores.

c *Denique.* de preſenti metu & non præſenti dicitur per exempla.

d *Cum armis veniret.* qui alio tendebat.

e *Non videor.* imò videor: vt infra de vſuca. non ſolum. §. ſi dominus. quæ eſt cõtra. So. hic alio tẽdebant: ibi ad locũ veniebãt. Vel dic quòd videtur vi deiici quantũ ad amittendã poſſeſſionẽ, quia amittit, vt ibi: nõ quantũ ad hoc edictũ vt habeat locũ, & ſic vtrobiq; alio tendebãt. porro ſi vere illo tẽdebant, non tamen intrauerũt, habet locũ interdictum vnde vi: vt. ĩ. de vi & vi ar. l. j. §. idẽ Labeo. ſi autẽ aliò, non: vt hic, & ĩ. de vi & vi arm. l. iij. §. ſi quis autem viſis. & hoc ſi nõ habuerunt animum deiiciẽdi illũ, vt ibi dicitur: niſi poſtmodũ mutato propoſito intrauerint: vt ibidẽ ſubiicit. Et his caſibus nõ eſt res vitioſa quantũ ad vſuca. niſi in vltimo, quãdo. ſ. mutato propoſito intrauerũt. nam & poſſeſſio amittitur, & interdictũ vnde vi locũ habet: & eſt res vitioſa. At hoc edictũ habet locũ tunc cum armatis ingreſſis per vim cõpulſiuũ patior eos poſſidere, & quaſi ſola vita contentus alia eis dimitto: [a] vt. ĩ. proxi. §. idẽ ait & c. quæ patiẽtia quodammodo pro traditione eſt: vt inſti. de re. di. §. vẽditæ. verſi. nihil. Et no. quòd hoc edictũ non concurrit cum interdicto vnde vi: ſed cum interdicto quod vi aut clam ſic: vt. ĩ. proxi. §. idem ait. & ſic no. quòd quandoq; amittitur poſſeſſio, nec locum habet interdicto ſi, nec res eſt vitioſa: quandoq; amittitur poſſeſſio, & datur interdictum, nec eſt res vitioſa: quandoque illa tria concurrunt: quandoque datur hoc edictum.

[a] *Et ſic etiã ſeruus poteſt poſſidere, ſed vbi ſimplex poſſeſſio, ad ſuũ vſucapionẽ: habet locũ vnde vi. & ipſa eſt mẽs Ioan. Glo. ſecun. Bal.*

f *Profugi.* id eſt ante fugi.

g *Ingreſſi ſunt* ſcilicet mutato propoſito: vel à principio hoc animo venerunt.

h *Diſceſſi.* ſcilicet volẽs timore. aliàs ſi nolens deiicior: locum habet interdictum vnde vi.

i *Per vim.* compulſiuam.

k *Edictum.* quia patiendo coactus tradere videor coactè: vt modo dixi.

l *Per vim.* compulſiuam.

m *Edicto locum eſſe.* vt hic, & infra eod. ſi mulier. §. qui poſſeſſionem.

n *Generaliter.* quantũ ad res corporales & incorporales.

o *Et in rem.* quantũ ad conuentos & poſſidẽtes rem illam in qua metus eſt admiſſus.

p *A quo.* hoc quantũ ad delinquentes. nec enim dicit: ſi quis metu &c. ſed quòd geſtum erit &c. & ideo &c. vt ſubiicit.

q *Curia.* decurionũ.

r *Vel collegium.* monachorum, & expone hæc vocabula vt dixi ſupra quod cuiuſque vniuer. l. j. ſed ſi poteſt aliqua vniuerſitas cõmittere metum, vt hic: ergo & dolum: vt infra eo. ſi cum excep. §. eũ. Sed contra. ĩ. de do. ſed ſi ex dolo. in prin. Sol. hic ſeru[p] vniuerſitatis fecit: vt. ĩ. de adqui. poſſ. l. j. in fin. &. l. ſequẽ. vel dic nõ tota, ſed pars, ſcilicet maior: qđ perinde erit ac ſi tota: vt. ĩ. de regu. iur. l. aliud. §. refertur. Vel dic quòd illi committunt qui regũt vniuerſitatem, quibus & talia videntur mandata: vt infra de vi & vi ar. l. ſi vi me. & infra ad munici. l. Lucius. §. imperatores. Vel dic (quod verius puto) quòd vniuerſitas dolum & metum committit: vt hic dicit. & quod contra-

t *Ipſe.* ſubaudi, ego.

u *Summiſi.* id eſt te capi fecero.

x *Alienus ſum à vi.* id eſt non te cepi.

y *Operæ potius meæ.* æquum eſt enim vt ſi habes bonum propter me, vt & ego habeam propter te, vt hic, & infra de condic. obtur. cau. l. idem. §. fi. & infra ad. l. Rho. de iac. l. ij. §. æquiſſimum. & infra de dona. ſi pater. §. ſi quis. Sed cum quilibet teneatur actione iſta, ad quem peruenit commodum ex metu: vt infra eo. ſi cum. §. aliquando. quare hic non tenetur? Reſpon. hoc quia huic dationi proxima cauſa eſt beneficium ſiue ſeruitium quod fecit ob hoc quod dedit: aliàs autem proxima cauſa traditionis factæ meticuloſo eſt metus.

z *Serui manumiſſionem.* nota tres caſus: quia aut fui ego dominus ab extraneo cõpulſus manumittere, & tũc obtinet qđ hic dicit: aut à populo, aut ab ipſo ſeruo. & his duobus caſibus nõ valet libertas, & ideo nõ eſt locus reſtitutioni: vt. ĩ. qui & à q ma. li. non ſi. l. ille ſeruus. & l. ſi priuatus. ſecus ſi ſeruũ per metũ mihi auferas, & manumittas: quia nõ valet libertas: ſed vindico vtili in rẽ: vt. ĩ. qui. ad li. procla. nõ li. l. ij. Sed in noſtro caſu contra quẽ reſtituitur dominus? quidã cõtra ſeruũ, vt in ſeruitutẽ redigatur: quaſi hæc ſit magna cauſa: vt. ĩ. de mino. ſi ex cauſa. §. fi. & l. ſeq. tu dic ſecundũ Io. cõtra inferentẽ metum, & ad intereſſe. nam libertatẽ reuocare nõ poteſt: vt. ĩ. de dolo, & eleganter. in principio. & dicta. l. ſi ex cauſa. §. aduerſus.

a *Quatenus.* id eſt qualiter.

b *Stipulationem.* per metum extortam.

Facta

numeratio facta eſt,[a] aut per metum accepto debitor liberatus eſt,vel quid ſimile contigerit, quod negotium perficeret: & Pomponius ſcribit,[b] in negotiis quidem perfectis & exceptionem interdũ, & actionem cõpetere: † in imperfectis autem ſolam exceptionẽ. Sed ex facto ſcio,[c] cum Campani metu cuidã illato extorſiſſent cautionem pollicitationis,[d] reſcriptum eſſe ab imperatore noſtro,poſſe eum à prætore in integrum [e] reſtitutionem poſtulare,& prætorem me aſſidente interlocutũ eſſe,† vt ſiue actione vellet aduerſus Campanos experiri, eſſe propoſitam: ſiue exceptione [f] aduerſus petẽtes, non deeſſe exceptionẽ. Ex qua conſtitutione [g] colligitur,[h] vt ſiue perfecta, ſiue imperfecta [i] res ſit:& actio & exceptio det.

Difficilis eſt,& legitur tribus modis. ſecundum veram lec. hoc intendit: Metum paſſo datur vtilis ex hoc edicto ipſo iure:& per actionem ex hoc edicto reſtituitur directa. Bart.

Volenti autem datur & in rem actio,[k] & in perſonam,reſciſſa acceptilatione,vel alia liberatione.[l]

Metum inferens tenetur reſtituere,& de dolo cauere.hoc dicit.Vel ſic: Qui reſtituit rem,per hanc actionem cogitur cauere de dolo. Bart.

Iulianus libro tertio Digeſtorum putat eum cui res metus cauſa tradita eſt,non ſolùm reddere,verũ & de dolo [m] repromittere debere.

Perſecutoria tollitur per panalẽ quando ineſt rei perſecutio.hoc dicit.Vel ſic: Actio in rem tollitur per panalem,& econuerſo: quia in pœnali continetur rei perſecutio.

Licet tamen in rem [n] actionem dãdam exiſtimemus, quia res in bonis eſt eius [o] qui vim paſſus eſt: verùm non ſine ratione dicetur,ſi in quadruplum quis egerit,ſiniri [p] in rem actionem:vel contra.

Per hanc actionem debet res in priſtinum ſtatũ reſtitui;aliàs contumax in quadruplum condemnabitur. b.d. Vel ſic: Per hanc actionem fit reſtitutio in priſtinum ſtatum:& ad reſtituendum inferens metum compellitur.

Ex hoc edicto reſtitutio talis facienda eſt,id eſt in integrum officio iudicis, [q] vt ſi per vim res tradita eſt,retradatur: & de dolo ſicut dictum eſt [r] repromittatur,ne forte deterior res ſit facta.Et ſi acceptilatione liberatio interuenit, reſtituenda erit in priſtinum ſtatum obligatio: vſque adeo vt Iulianus ſcribat libro quarto Digeſtorum,ſi pecunia debita fuit,quæ accepta per vim facta eſt: niſi vel ſoluatur,[s] vel reſtitutа obligatione iudiciũ accipiatur,[t] quadruplo eum condemnandũ.[u] Sed & ſi per vim ſtipulãti enim agerem prima:& ſi exciperet de pacto,replicarẽ de metu. Item quod datur in rem priori domino,verum eſt ſi prius erat dominus:vel talis cui Publiciana vel ſimilis daretur ratione directi vel vtilis dominij:aliàs non haberet locum hæc actio:licet interdictum vnde vi de hoc non curet:vt infra de vi & vi arma.l.j.§. qui à me vi. nec actio perſonalis qđ met.cãu. vt infra eo. ſi mulier.§. q poſſeſſionem.ſed quare nõ datur actio in perſonam vtilis quę primo dabatur directa,ſicut rei vi? Reſpon.ſecundum Io. quia actio in rem videtur remanſiſſe in rebus humanis,cum dominium ſemper fuerit ſaltem penes inferentem metum directum: at actio perſonalis fuit prorſus extincta:vnde in perpetuũ &c. vt infra de ſolu. qui res.§. aream.Contra hoc eſt infra de lega.iij.fideicõmiſſa.§. ſi rem. ideo dic ſecundum Azo. cp etiã prima perſonalis datur vtilis.& ſic poteſt intelligi quod hic dicitur.nam & aliàs actio reſuſcitatur:vt infra.e.ſi mulier.§.fin. & ſupra ſi ex noxa. cau. aga.l.ij.in fin. & infra de ca.de.l.tutelas. §. ſi ſi libertate.&.C.ſi aduer.trãſac.l.ij.&.C.de accep.l.ſi.& quod in.d. l.de ſolu.dicitur,fallit ſicut & aliq̃ reguląe.vel pũcta ibi, in perpetuũ extincta certe reſuſci. &c.

---

a *Facta eſt.* ſimiliter per metumne ſit contra.C.e.l.ij. ſed poteſt dici quòd eſt damnum paſſus in eo quòd eſt obligatus.

b *Scribit.* & male ſecundũ Io.etiam in primo caſu ex eo quod poſuit,interdum.nam vtrũque locum habet.& facit pro Io. infra vbi dicit ex qua cõſtitutione &c.Vel dic ſecũdum Azo. bene in hoc primo dicto. duo enim dixit. vnum de negotiis pfectis, & hoc bene.Aliud in imperfectis, & ibi male. Azo.Et ſecũdum hoc hæc dictio interdum, notabit facti varietatẽ, nõ iuris diuerſitatem, & refertur tãtũ ad exceptionem.q.d.ſi habile eſt vt habeat locum exceptio,aliàs non. nã ſi omnia perfecta ſunt, & nihil dicit inferens metum paſſo, qualiter exciperet?At quod dicit in imperfectis ſolã exceptionem: peſſime dixit,& ideo corrigitur in fin.§. Sed vnde fuit motus Pompo.in ſecundo dicto? Reſpõdẽdum.ſi forte ex eo quòd hæc actio nõ datur niſi habeat quis damnum: vt infra eo.ſed & partus. §.quæri.hic autem nõ videbatur damnũ paſſus,cum res ſit imperfecta.. Sed poteſt dici quòd eſt damnum paſſus in eo quòd eſt obligatus. Accurſius.

† *Not.quòd ille qui habet exceptionem, nihil minus poteſt agere.concor.text. in ſimili in.l. ſi quis rẽ.ff. de li.leg.& in.l. Aurelius. §.t.e. ti.& in.l.ſi cõtendat.ff. de fideiuſſ.*

† *Vide Imo. in.c. ex cauſis. extra de reſtitu. indig.*

c *Scio.* loquitur Vlpianus.

d *Pollicitationis.*id eſt promiſſionis:& ſic res erat imperfecta. Accurſius.

e *In integrum.* per actionẽ quod met' cauſa,vt per acceptilationem liberetur,non iudicis officio tantum.

f *Sine exceptione.* ſcilicet vellet experiri.

g *Ex qua conſtitutione.* id eſt reſcripto principis.

h *Colligitur.* Quomodo colligitur ius generale ex interlocutoria quæ eſt in reſcripto principis: vt.C. de le.& con.l.ij. quæ eſt contra!Rñ. illud obtinet quando princeps interloquendo nouum ius conſtituit.hic autem non conſtituit,ſed magis quod erat expoſuit.Vel ibi ſtatuit imperator interloquendo in aliqua cauſa quæ fit coram eo.ſed hic faciendo ius interloquendo.Item hoc eſt in corpore iuris.Sed hæc non valet:quia erat in corpore iuris ante hanc legem.

i *Sine perfecta ſine imperfecta res ſit.* ſi perfecta, datur actio,item exceptio ſi forte res redeat ad eum,quam repetit qui metum intulit:vel petit ſibi caueri de euictione.ſi autẽ imperfecta,datur exceptio & etiam actio vt liberetur per acceptilationem:vt infra eo.l.ſi cum excep.§.ſed & ſi quis per vim.ſed quando res eſt perfecta,videtur quòd nec actio nec exceptio detur,cum perficiendo videatur approbare primo factum:vt.C. eo.l.ij. quæ eſt contra.Sed dic quòd hic primum & ſecundum fuit factum per metum,ibi primum tantum. Accurſius.

k *Et in rem actio.*quidam ſic intelligunt,vt actio in rem vtilis habeat locum,non quod met.cau.quando corporalia dedit per metum.ſecundum iſtos actio in perſonam quod met.cau.quãdo incorporalia,vt actionem:vt ſubiicit.ſed Io.dicit,in rem vtilis quæ primo antequam per metum alij traderetur dominiũ, erat directa,nũc datur & in perſonam,ſcilicet quod met.cau.quę eſt in perſonam:vt inſtit.de act.§. præterea.dabitur & in eodẽ caſu:vt infra ea.l.§.licet.& etiam in alio caſu:vt ſcilicet remiſi actionem per acceptilationẽ,vel per pactum in illis caſibus vbi tollitur actio ipſo iure: vt ſupra de pact.ſi tibi.§. quædam.aliàs poſt acceptum.&.l.ſi homo.

l *Liberatione.* quæ facta fuerat per pactum ſimpler.

m *Etiam de dolo.* vt infra.e.l.§. ex hoc. & infra de pigne.:&t.creditor.& de rei vin. ſi

n *In rem.* ſcilicet vtilem,vt diximus modo in.§.volenti.

o *In bonis eius eſt.* ſcilicet fictione iuris:quia nemo videtur &c. vt ſupra titu.j.l.nemo.& dic vt ibi dixi.

p *Finiri* ſi primo agatur in quadruplum,tollitur in rem: quia nata erat.ſed ſi agatur in rem prius,vt dicit hic,vel contra,quomodo tollitur in quadruplum,cum non ſit nata niſi tunc demũ quando erit in contumacia quia nollet rem reſtituere: vt infra eo.ſi cum exceptione.§.in hac.& inſti.de act.§.item actio? Reſpon. Dic verbum finiri,proprię & impropriè poni,vt aliàs ſic a ſi cer.pet.l.certi condictio.in prin.Vel die natam etiã à princi. licet ex clemẽtia tardetur eius curſus:vt innuit infra eo. ſi cum exceptione.§.ſi quis.verſi.ſatis.Item quare vna per alteram tollitur,cum vna ſit pœnalis,altera rei perſecutoria? Reſpon.quia ſub quadruplo ineſt res:vt infra eo.ſi cũ exceptione.§.quaten'. verſic.quòd ſi homo.aliàs contra eſſet:vt infra de fur. ſi pignore.§.cum furti. Accurſius.

q *Officio iudicis.* quod late patet,cũ ſit arbitraria tam quod metus cauſa,quàm vtilis in rem:vt inſtitu.de act §. præterea.

r *Dictum eſt.* ſcilicet ſupra eo.§.Iulian'. & intellige ſine fideiuſſore:vt infra de præto.ſtipula.l.j.§.pe.&.C.de veborũ ſigni. ſancimus.& not.quòd primus caſus eſt in re corporali: ſequentes in incorporalibus. Accurſius.

s *Soluatur.* ſiue pura ſit,ſiue non.

t *Accipiatur.* cum non eſt pura,& dic accipiatur cum dies vel conditio aduenerit.

u *Condemnandum.* hoc quod dicit de actione reſtituẽda, intellige ſi erat obligatio in diẽ,vel ſub cõditione:aliàs in ipſam pecuniam

cuniam condemnaretur:non vt reponeret ſe in obligationẽ: vt infra de condic.cau.data.ſi quis acceptò tulerit,ſed acceptilatio non tenet niſi extiterit conditio:ergo interim non eſt damnandus,& ſic non agitur.Sed certè imò eſt damnãdus propter ſpẽ. Sed quid quadruplabitur ſi adhuc nõ debeat? Reſpõ. quod erat ſimplandum: vt infra eo.ſi cum.§.j. ſed differtur exactio in diem principalis obligationis:vt infra ad.l. Aquil. in lege. & infra.e. ſed &.§.nn. Alij dicunt æſtimari quid valeat talis obligatio,vt illud quadrupletur: vt arg. pro eis infra de condic.furtiua.ſiferu*. Sed ar.contra infra de tab. exhi.locũ.§.fi.in verſicu.etiam ſi ſub condi. &c. Sed ibi ſpeciale:vt ibi not. Itẽ quid ſi accepto tuli obligationẽ ſorti vel iniuriarũ? hic non debet reſuſcitari. non enim &c.vt ſupra de pactis.l. ſi vnus.§. pactus.ver.idem dicemus? Reſpon.ponet ſe in obligationem tantę quãtitatis per ſtipulationem ſecundum H. imò fiet ipſa exactio: cum non poſsit teneri niſi pure: vt infra de condictio. cau. da. l.ſi quis accepto tulerit. [a] Itẽ quid ſi reus & multi fideiuſſores pro eo tenerentur, an contra omnes fiat quadruplatio niſi ſe reponant in obligationem? Reſpõ. non,ſed reus tantum: & ſi in aliquo non eſſet ſoluendo, in reſiduum fiet quadruplatio cõtra fideiuſſores. & hoc poteſt intelligi infra.§.cum autem. & infra.l.proxi.

promiſero, ſtipulatio acceptò facienda erit. Sed & ſi vſumfruct[a], vel ſeruitutes amiſſæ [a] ſunt, reſtituendæ erunt.

Hac actio eſt in rem ſcripta:ideo datur contra omnes ad quos commodum peruenit ex metu. Item eſt reſtitutoria: & ideo omnia in priſtinum ſtatum reponit. hoc dicit cum.l.ſeq. Bart.

Cum autem hæc actio [b] in rẽ ſit ſcripta, [c] nec perſonam vim facientis [d] coërceat,ſed aduerſus omnes [e] reſtitui velit quod metus cauſa factũ eſt: non immeritò Iulianus à Marcello notatus eſt ſcribens, [f] ſi fideiuſſor vim intulit,vt accepto liberetur, [g] in reum non eſſe reſtituendam actionem: [h] ſed fideiuſſorẽ,niſi aduerſus reũ quoque actionem reſtituat,debere in quadruplum condemnari. Sed eſt verius quod Marcellus notat,etiam aduerſus reum cõpetere hanc actionem, cum in rem ſit ſcripta.

x. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

ILud verum eſt, [i] ſi ex facto debitoris metum adhibentis fideiuſſores acceptilatione liberati ſunt, etiã aduerſus fideiuſſores agi poſſe vt ſe reponant in obligationem. [k] Si metu à te coactus acceptam tibi ſtipulationem fecerim:arbitratu iudicis apud quem ex hoc edicto agitur,non ſolum illud cõtinetur,vt in tua perſona redintegretur obligatio:ſed vt fideiuſſores quoque vel eoſdem [l] vel alios † nõ minus idoneos [m] adhibeas:præterea vt & pignora [n] quæ dederas,in eandẽ cauſam reſtituas.

Non tenetur quis ex metu illato per alium:niſi quatenus cõmodum ad eum peruenit. Bart.

XI. PAVLVS libro quarto Digeſtorum Iuliani notat.

SI quis alius [o] ſine malitia fideiuſſoris vt fideiuſſori accepto fieret,vim fecit: non tenebitur fideiuſſor vt rei [p] quoque obligationem reſtituat.

Acceſſiones percepta,& quæ à petitore percipi potuerunt,veniunt in hac actione. Bartolus.

XII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

SEd & part[q] ancillarũ, & fœtus pecorũ,& fructus reſtitui,& omnẽ cauſam [q] oportet: [r] nec ſolũ eos qui percepti ſunt: verũ ſi plus ego percipere potui, [s] & p metũ impeditus ſum, hoc quoque præſtabit. *

Actio quod metus cauſa non competit ei qui ex metu damnificatus non eſt.hoc dicit.Vel ſic: Qui per metũ reddit quod reddere tenetur hac actione vel alia, non habet actionem quod metus cauſa. hoc dicit cum.§ ſequen.

Quæri poterit,an etiã ei qui vim fecerat, [t] paſſo vim [u] reſtitui prætor velit per hoc edictum ea quæ alienauit: [x] & Põponius ſcribit libro vicẽſimo octauo non oportere ei prætorem opem ferre. Nam cum liceat,inquit, vim vi repellere: [y] qđ fecit,paſſus eſt. Quare ſi [z] metu te coëgerit ſibi promittere,mox ego [a] eũ coëgero metu te accepto liberare: nihil eſſe quod ei reſtituatur. Iulianus poſſeſſor cum titulo tenetur de percipiendis,id eſt quos vetus poſſeſſor percipere potuiſſet.ſic & in eo qui emit in fraudẽ creditorum:vt infra quæ in fraudem cred.l.ait prætor.§.per hanc. ſic & in eo qui emit cõtra interdicta legum ſciẽs:vt.C. de agri. & cenſi.l.quemadmodum.in fine.l.libro vndecimo. Item & qui emit à fiſco non ſolẽniter vendente:vt.C.de fi.inſtru.& iur.haſtæ fiſcæ.l.j.libro decimo.& facit ad hoc ifra de vſuris.l. videamus.§.item ſi.ſed regulariter titulus excuſat à percipiendis: vt C.de rei vindi.ſi fundum.

Poſſeſſor eſt titulo de quibus tenetur.

[a] *Intelligo ſecundum Bart. quod hæc dicitur P. ſe reponat in priſtinum ſtatum, ſi eſt debitum ordinarium vt ita dicãtur debere ſolere: vt ff. ſolutionibus. infra de rere do.*

† *Adhibeas. ſic lege. alias quod qui tenetur dare certũ fideiuſſori, & qui non poſſ dare tum, tibetur dado eum aquẽ idoneum.*

[a] *Seruitutes amiſſæ.* debitæ rei traditæ p metum: vt infra quod vi aut clã.l. ſemper.§. in hoc interdicto. Ac.

[b] *Hac actio.* quod metu. Azo.

[c] *In rem ſit ſcripta.* quia generaliter datur cõtra omnes ad quos commodum peruenit ex metu:vt infra eodem. ſi cum.§. in hac actione.ſecus in exceptione doli:vt infra de doli exceptione.l. apud.§.penultimo.ſed in exceptione metus idẽ quod in actione quod metus cauſa:vt ibi. In perſonã tamen eſt: vt inſtitut.de actio.§. præterea.ſic & in interdictis quibuſdam: vt infra de interdic.l.prima.§.penultimo.& in actione ad exhibendum:vt infra ad exhiben.l.iij.§.eſt autem.

[d] *Facientis.* ſcilicet tamũ,aliàs falſum eſſet quod ſequitur,ſed aduerſus &c.aliàs eſt in litera tantum. Accurſius.

[e] *Omnes.* habentes commodum ex metu. Accurſius.

[f] *Scribens.* Iulianus id quod ſequitur.

[g] *Liberetur.* cuius acceptilatione etiam liberatur reus: vt infra de accep.& per iuſiurãdũ.§.& ſi fideiuſſori.ſecus ſi pacto:vt ſupra de pactis.ſi fideiuſſoris. Accurſius.

[h] *Actionem.* non ſolũ contra fideiuſſores vt reponant reum.

[i] *ILud verum eſt.* ſcilicet verſa vice.

[k] *In obligationem,* hoc ſi debitum erat in diẽ, vel conditionale.aliàs ſecus:vt infra de præſcriptis verbis.ob eam. & infra de condic.cau.data.l.ſi quis accepto tulerit.

[l] *Eoſdem.* ſed videtur ex quo ſemel liberati ſunt, quòd inuiti iterum non obligentur:vt ſupra de pactis.l.fina.quæ eſt contra.

[m] *Non minus idoneos.* vt hic,& infra de arbi. Labeo.§. fi. & infra de conſti.pec.qui autem.§.ij.& infra loca.ſi quis domum.§. j. Accurſius.

[n] *Et pignora.* vt infra de mino.l.patri.§.ſi minor.

SI quis.] CASVS. Quidam Titius extrane[b] cõpulit per metũ creditorẽ vt fideiuſſorẽ liberaret. Dicitur hic quòd fideiuſſor nõ tenetur vt reponat principalẽ. Vi.

[o] *Alius.* ſcilicet extraneus:vt differat à caſu præcedenti.

[p] *Vt rei.* ſed vt ſuam: vt ſupra lege proxi.

Sed & partus.] CASVS. Si per metũ vel vi pecora vel ancillas vel alias res abſtuli: debeo reſtituere fructus & partus & fœtus. Itẽ tenebor de fructib[b] percipiendis, nõ ſolùm de perceptis.

[QVAERI.] Intulliſti mihi vim vt aliquid darẽ vel promitterem: in ſequenti die compuli te eandẽ rem mihi reſtituere,vel etiã me liberare.nec mihi nec tibi actio ex hoc edicto competit. Idem eſt ſi alius coëgit te p̃mittere,& ego eũdem compuli te liberare:q̃ nec illi nec tibi dabit actio quod metus cauſa: quia neuter noſtrũ in damno verſatur. * *præſtabitur.*

[q] *Cauſam.* vt partũ partus,& fructuũ fructus, qui dicũtur cauſa. Accurſius.

[r] *Oportet.* ſ. in quadruplum:vt infra eo. ſi cũ. §. Labeo ait.verſi. quadruplatur.

[s] *Potui.* etiam ſi emiſti per metum me cõpellens. Et ſic nota q̃

[t] *Vim fecerat.* prius.

[u] *Paſſo vim.* ſcilicet poſtea ex interuallo etiam.

[x] *Alienauit.* reddendo. Accurſius.

[y] *Repellere.* incontinenti. Accurſius.

[z] *Quare ſi.* ſuperior caſus eſt quando duo tantũ fuerunt:nunc quando tres. Accurſius.

[a] *Mox ego.* Ir.intelligit hunc.§.in vtroque ſuo reſponſo quãdo metus incontinenti fuit factus illi qui primo metum fecit.& hoc ex regula ſuperiori, vim vi &c. & ex eo quod hic dicit, mox.& eſt pro eo infra de vi & vi arma.l. iij.§. cum igitur. & ſupra de iuſtit. & iur.l. vt vim.& infra ad legem Aquil. ſcientiam.§.qui cum aliter.& ſecundum hoc ſi ex interuallo hoc fiat, poterit agi ex primo & ſecũdo metu:vt ifra de vi & vi ar.l. prima.§.

ma.§.qui à me.&.l.cum fundum.Alij dicunt idem quod Ir.in ſecundo caſu.ſed in primo dicunt etiam ſi ex interuallo, nõ poſſe agi.Tu dicas in vtroque caſu non poſſe agi,ſiue incontinenti,ſiue ex interuallo fiat metus. primo,quia ex ſua improbitate non debet conſequi actionem: vt.j.de furtis.itaque. ſecundo,quia hæc actio damnum exigit. quod hic non eſt: vt infra proxi. §. & infra l. ſi cum exceptione. in fine primi reſpõ. ſed ab interdicto vnde vi non excuſatur,niſi incontinenti faciat:vt in dicta lege infra de vi & vi arm.lege tertia.§. cũ igitur.Sed nunquid locũ debet habere cõtra hunc debitorem edictum diui Marci,ſcilicet quando te coëgi mihi promittere: & tu coëgiſti poſtea me vt te liberarem,ſcilicet vt amittas exceptionẽ qd metus cauſa, quæ tibi cõpetebat, & actionẽ quod metus cauſa,quæ tibi competebat vt liberareris? Reſpon.non puto edictum locum habere in exceptione. amittit ergo actionem quod metus cauſa, quæ ſibi competebat vt liberaretur, ſed non exceptionem, licet ab eodem prætore vtrumque habeat. Sed ſi dicas ſic, ergo non punitur vis per edictum diui Marci, ſi ponas eum non habuiſſe actionem, ſed exceptionem tantum: Reſpondebo, non fieri: quia accuſari poteſt de vi criminaliter.

ait eum qui vim adhibuit debitori ſuo vt ei ſolueret, hoc edicto non teneri,propter naturam metus cauſa actionis, quæ damnum exigit: quamuis negari non poſſit in Iuliam eum de vi [a] incidiſſe, & ius crediti amiſiſſe [b]:

Continuatur cum ſuperiori:& hoc intendit:Creditor qui per vim pecuniam vel rem ſibi debitam accipit,vel ſibi ſolui facit:tum debiti perdit, & omne ius quod habet in re vel prote.Bartolus.

XIII. CALLISTRATVS libro quinto de Cognitionibus.

EXſtat enim decretum diui Marci in hæc verba [c]:Optimum eſt,vt ſi quas putas te habere petitiones; actionibus [d] experiaris. cum Marcianus [e] diceret, Vim [f] nullam feci? Cæſar dixit, Tu vim putas eſſe ſolùm ſi homines vulnerentur [g]? Vis eſt & tunc, quotiens quis id quod deberi ſibi putat, non per iudicem repoſcit. † Quiſquis igitur probatus mihi fuerit, rem vllam [h] debitoris, vel pecuniam debitam, non ab ipſo ſibi ſponte datam, ſine vllo iudicio [i] temere poſſidere [k], vel accepiſſe, iſque ſibi ius [l] in eam rem dixiſſe:ius crediti non habebit [m].

Hæc actio contra reſtitutionem poſt annum competit ad ſimplum.Bartolus.

a *Legem Iuliam de vi.* publica vel priuata:cuius pœna eſt inſtit. de publi.iud.§.item lex.

b *Amiſiſſe.* hic opponitur de puncto: quia ſi iſte amiſit ius crediti: ergo quidquid ſoluit, damnum patitur? Reſpon. tria ſunt tempora:ante metum, in metu, & poſt. in primo non eſt verum creditorem amiſiſſe. Item nec in ſecundo dicitur amiſiſſe, ſed amittere: & ita his duobus, cum ſit debitor, non patitur damnum.in tertio vero quando dicitur amiſiſſe, non facit tale quid creditor quare debeat teneri hac actione.Sed quomodo amittit per delictum? immò per ſolutionem. præterea quid nocet hæc amiſsio,cum iam habeatur creditor? Reſpon.ſecundum Ir. quia id quod eſt ſolutum,repetitur per condictionem ſine cauſa: nec iure creditoris poteſt retineri.Item oppono:ſi tibi vim feci, ergo habes actionem quod metus cauſa, ergo rem: vt ſupra tit. j.nemo. ergo damnum non ſentis: ergo hanc actionem non habes? Reſpondeo:quòd damnum non habeo, hoc eſt contemplatione huius actionis, qua ſublata remaneo in damno: ergo ipſa datur.

EXſtat.]CASVS.Si debitorẽ meum cõpuli vt mihi ſolueret, nõ erit locus huic edicto, ſed lege Iul. de vi accuſari poteſt:ius tamen crediti amittit qui debitorẽ ſuum ad ſoluendũ cõpellit: nec refert fiat vis cum armis,vel ſine armis: vulnerentur homines,necne:quia ſemper amittit ius crediti. Vtuia

c *Verba.* quæ plenius ſunt.j.ad legem Iul.de vi pri.l.pe.

d *Actionibus.* id eſt auctoritate iudiciali.

e *Marcianus.* creditor. Accurſius.

f *Vim.* ſcilicet illatam.

g *Vulnerentur.* interrogatiuè & plane poteſt legi.

h *Rem vllam.* ſed nunquid quædam re debitoris occupata à creditore, omne ius ſuum quodcũque habet creditor amittit? Quidam vtique:arg.in authen.vt non fi.pig.col. v.& vt nulli iud.§. quia vero & huiuſmodi.col.ix.& infra de incen. rui. nau.l.quo naufragium.§.ſenatuſconſultum. Sed Ioan contra.amittit enim tantum ius quod habet in re vel pro re illa quam occupauit: vt infra de his qui.vt indig.l.reſcriptum.&.j.quo.leg.l. j.§.ſi duæ.& infra de noxa.quemadmodum.§.ſi ſeruum pro dereliclo.in prin.§.&.C.de pœnis.ſanctimus.nec obſtant authen. prædictæ, quia capere et liberũ hominẽ pro debito, vel exigere alium pro alio, grauius eſt, & ideo grauior imponitur pœna. ſecundũ Io.obſtat hæc litera quæ dicit rem vllam,ſed accipe debitam, ſcilicet quod eſt infra. Item obſtat quod dicit pecuniam, quia non dicitur creditor habere ius in ea:cum ſit in genere debitor. Sed dic quòd erat debitor in ſpecie, vel dic etiam in genere,& tamen dicitur debita eadem ratione qua debitor dicitur ſoluere quod debeat: licet neutrum verum ſit. [a] Sed huic poſitioni eſt argu.contra.d.l.infra de noxa.ſed dic vt ibi. Item quid ſi eſt debitor hominis in genere,& accipiam Stichum per metũ? Reſpon.idem quod in pecunia modo dixi: ſed H. contra. dicit enim me non amittere.

i *Sine vllo iudice.* in certis caſibus tamen non punitur etiã ſi ſine auctoritate iudicis occupet quis. Primus in debitore fugiente: vt infra quæ in frau. cre. l.ait prætor. §. ſi debitorem.&. C.quãdo liceat vnicuique ſi. iudi. l.ij.&.C.de Iudæ.l.nulli.arg. ſumpto à cõtrario ſenſu. Secundus quando pactum interceſſit:vt.C.de pig. act. l.pe.in fin.&.C.de pig. l.iij. Tertius in legatario qui ſua auctoritate legatũ occupauit: vt.j. quo.le.l.j.§.j.& eſt ibi ideo, quia apud nullũ eſt poſſeſsio:vt arg.j.ſi quis teſta. li. eſſe iuſ.l. j.§.Scæuola.

† *Iuxta hoc eſt quod dicit Deut. cap.24. in fine: Cum repetes à proximo tuo rẽ aliquã quã tibi debet, non ingredieris domũ eius vt pignus auferas.*

k *Poſſidere.* per vim coactiuam: vt ſupra. l. proxi.

l *Sibi ius.* per expulſionem. Accurſius.

m *Non habebit.* immo videtur quòd nõ amittat:vt infra de fur. qui vas.in princi.quæ eſt contra. Quidã dicunt quòd ibi iudicis auctoritate accepit:vel verius ibi accepit vt iudici oſtẽderet: hic vt ſibi haberet.vel dic vt ibi. Et not. quia non punitur ideo quòd non per iudicem repoſcit: ſed quia ſic repoſcit. Sed quid ſi creditor dedit damnum in re in qua habet ius? Reſpon.non amittere ius crediti. Item not. quòd edictum diui Marci, quando fuit vis ablatiua,non compulſiua,concurrit cum interdicto vnde vi, itẽ cum conſtitutione ſi quis in tantam,ſed non ideo plus exigitur, niſi inquantum plus eſt in alia: vt infra vi bo. rap.l.j. Quia ergo multis modis & variis legibus & cõſtitutionibus puniuntur violẽtiæ quæ in hoc iuris volumine ſunt diſperſæ: ideo quãdam compendioſam ſuper his tradere doctrinam vtile fore exiſtimaui.Sciẽdum eſt itaque vim puniri per interdictum vnde vi:quod in rebus ſoli tantum locum habet, id eſt in ipſo ſolo,& rebus eidem cohærentibus,etiam ſi mobiles ſint.Item locũ habet de eo quod ad violẽtũ peruenit, perpetuo:pro alio quod non peruenit,intra annum. Item locum habet vbi neque coacta neq; ſpõtanea voluntas interceſſit:vt.j.de vi & vi ar.l.j.in prin. & in.§.hoc interdictum.& dicto.§.hoc interdictum. verſi.ad ſolam autem.&.§.illud vtiq;.&.§.ſi quit de naue.&.§ ſi fundus.& l.ſi rerum tibi poſſeſsio.& eſt hęc dicẽda vis expulſiua. Eſt quoque interdictum vti poſ. pro retinenda poſſeſsione contra eum inductum qui pariter volens mihi turbare meam poſſeſsionem, ſe poſſidere aſſerit.& ſi à me vi poſſideat, vt quia me arare & colere fundũ,vel aliter re mea vti prohibeat: interdicto ſuccũbet.ſi vero ab alio,prodeſſet ei ſua poſſeſsio: & habet locum in rebus tantum ſoli:vt infra vti poſ. l.j.in prin. &.§. hoc interdictum de ſoli.&.§.vlti.&.l ij.&.l.ſi duo.§.in hoc interdicto.& fit condemnatio ad æſtimationem poſſeſsionis, ſi non deſinat turbare:vt infra vti poſ.ſi duo. §.vlti. Quæ autem dicta ſunt de rebus ſoli in interdicto vti poſ.locum habent in interdicto vtrubi in rebus mobilibus:& in vtroque interdicto is vincit qui nec vi nec clã nec precario ab aduerſario poſſidet tẽpore litis conteſt.vt infra vtrubi.l.j.& vocatur vtriuſq; interdicti vis turbatiua:eo quòd qui ſic per vim facit, turbat, id eſt in dubium reuocat & obſcurum facit quis poſſideat. Ad vim quoque puniendã interdictum quod vi aut clam redditur:quod domino ſoli,vel ei qui ius in ſolo habet,aduerſus eũ qui domino inuito vel coacto fecit, vel per vim,id eſt poſt prohibitionẽ aliquid in ſolo fecit, competit,vt deſtruat ſua impenſa quod fecit,& reſtituat rem in priſtinam cauſam,& damnetur ad intereſſe:vt infra quod vi aut clam.l.j.in principio.&.§.quid ſit vi factum.&.l.ſi alius.§.notauimus.&.l.ſemper.§.in hoc interdicto.&.l.cõpetit.in princi. & §.vlti.& dicitur hæc vis inquietatiua: quia poſſidentem quiete poſſidere non ſinit. Actio quoque vi bo. rap. ad vim puniendam competit ei cui res mobilis per vim dolo malo, non aliter ablata eſt: & competit in quadruplum contra eum qui vim intulit:vt infra vi bo. rap.l. ij. §.hæc actio. &.§. in hac actione.& §.& generaliter. & dicitur hæc vis ablatiua. Eſt & edictum de vis

a Quæritur ad formam promiſſionis: ſed vtrunque eſt verũ quantum ad neceſſitatem præſtationis. facit infra qui & à qui.l.ſi pacto.cũ ſi.ſecundum Bal.

vis ſi.ei qui in poſſ.miſ.eſt.& pro adipiſcẽda poſſ.quã iudex præcepit ei dari:vel pro recuperanda ſi fuerit amiſſa:vt infra ne vis ſi.ei qui in poſſ.miſ.eſt per totum. Eſt & hoc edictum quod metus cauſa, ex quo tria dãtur auxilia, ſcilicet vtilis rei vĩdi.cõtra omnẽ poſſidentem:ſi tamen qui vim paſſus eſt, fuerat dominus antequam traderet, non aliter. Item actio quod me. cauſa, quæ contra meticuloſum competit. Itẽ exceptio datur cum quis voluerit coactus: vt ſupra eo. metum.iij. §. ſed quod. & §.volenti.&.§. licet.& l.ſi cum.§.in hac.& l.ſi mulier.§.pe.in quantũ detur actio, dicitur infra eo.ſi cum. §. j.ij.& iij. Eſt quoq; cõſtitutio Cõſtãtini ſpecialis in iudicio ſi. regũ.& poſt lit.cõteſt.in re aliena in duplũ:vt. C.ſi.regun.ſi conſtiterit. Edictũ quoq; diui Marci violẽtũ creditorẽ vel aliũ qđ ſibi debetur occupãtẽ, iure debiti priuat.ſ.qđ p re habet:verbi gratia, qđ pro re petẽda ſibi dabat, vel in re:vt ſi emphyteuticarius vel feudatari⁹ erat.& eſt no.p ex eo.ſ.decreto diui Marci nõ dat actio ad recuperãdũ qđ eſt ablatũ: ſed tñ habet locũ generalis actio, ſcilicet cõdic.inde.vel ſine cauſa:nõ tñ dabitur actio vi bo. rap. vel interdictũ vnde vi, vel ſi quis in tãtã:quia voluntas licet coacta interuenit:vt.j.eo.ſi cũ.§.qui vim intulit.ſi vero nullo modo voluit, tũc locũ habet hoc edictũ diui Marci, & interdictũ vnde vi,& ſi quis in tãtã,& act.vi bo.rap.ſingula tamẽ ſuo loco cõpetũt:& ſic apparet hoc decretum habere locũ ſiue debitor voluit coactus, ſiue noluit, ſecundũ Ioan. Eſt & cõſtitutio non abs re, quæ eũ qui alieno nomine poſſidet, cũ domino repetẽti non reſtituit, punit in duplũ. Eſt & cõſtitutio ſi quis in tantã, quæ generalis eſt in omni re,& in omni tẽpore,& in omni inuadẽte:vt C.vnde vi.ſi quis in tantã. &.l non abs re. De cõſtitutione cum quæreb atur, hic nihil dico,& quia quæ ſuper ea.l.dicũtur, in.C. ſcripſi:& quia nõ datur pro violẽtia. Eſt & cõſtitutio quædã qđ datur cõtra aduocatos ſua auctoritate prædiũ ſibi pro aduocatione p̃miſſum occupantes:quæ ſimilis eſt edicto diui Marci: vt C.de ſuffra.l.j. Eſt & conſtitutio quæ locum habet minus legitime interpoſito decreto:quod dic vt.C.vnde vi.l.meminerint.

Edictum quod metus cauſa, in quo tria dãtur auxilia.

**Vulg. Si meticuloſum competit.*

XIIII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

ITem ſi cum * exceptione aduerſus te perpetua [a] tutus eſſem, coẽgero te acceptum mihi facere: ceſſare hoc edictũ: quia nihil tibi abeſt [b].

Hucuſque iuriſconſultus expoſuit primã partem edicti, ſcilicet quod metus cauſa geſtum eſt, ratum non habebo. Nunc exponit ſecundam partem edicti, cuius verba ordinate non habemus: tamen vt colligitur ex infra ſcripti, poterant eſſe talia verba: Si quis non reſtituat quod cum reſtituere oporte, intra tempus quod datur iudicatis, condemnabitur intra annum in quadruplũ: poſt annum in ſimplum cauſa cognita: vt pateat.j.ea.l.§ quatenus. verſi. ſimautem. & in hoc.§. & ſequen. Bartolus.

Si cum exceptione.] CASVS. Debebã tibi.x.feciſti pactũ de non petẽdo illa.x.poſtea cõpuli te vt liberares me p acceptila. vt ſic plenius eſſem liberatus.nõ eſt locꝰ huic edicto: & nõ agas qđ met.cauſa:qa nihil tibi abeſt. [*SI QVIS.*] Intuliſti mihi metũ vt aliquã rẽ meã tibi daret,& nõ reſtituis. condẽnaberis in quadruplũ, & qđ primitꝰ erat p̃ſtãdũ, quadruplabit: & nõ videtur p prætor grauauerit eũ q metũ intulit. p̃mittit enim per metũ extortũ ante reſtituere,& ita pœnã quadrupli euitare. q.d. dat ei licẽtiã ſi velit reſtituere rẽ vſq; ad ſentẽtiã de quadruplo faciẽdã. ĩtra annũ. tenetur ergo iſte actiõe poſt annũ ad ſimplũ:& ſic tũc cauſa cognita. ſ.ſi alia actio nõ ſuperſit: nã cõſtat p ex metu illato naſcet iniuria. actio:q extiguit anno elapſo: vnde dabit iſta. In ſi. ponit caſum in qno ſupereſt alia actio poſt annũ: quia pone p intuliſti mihi metũ vt rẽ meã tibi darẽ. ãno elapſo deceſſi herede Titio inſtituto. illã rẽ p poſſeſſore poſſides. vnde agit heres meꝰ cõtra te peti. here. ratiõe illiꝰ rei poſt annũ elapſum. nõ act. qđ met. cauſa: licet ĩtra annũ agere poſſet qđ metus cauſa in quadruplũ. [*IN HAC ACTIONE.*] Cõpuliſti me vt tibi darẽ libriũ, vel Titio puta. vel melius dic, Tu dediſti Titio: habeo quidẽ cõtra Titiũ vel cõtra te act. qđ met. cauſa. nã ſemp contra tenentẽ habeo act. qđ met. cauſa: ſiue ſciã, ſiue ignorẽ: nec Titio videt fieri iniquitas: qa poteſt euitare pœnã quadrupli ſi rẽ mihi domino reſtituat.& cogor ego actor tñ probare mihi illatũ metũ fuiſſe quaſi aliquid feci vel dedi. [*HAEC AVTEM ACTIO.*] Intuliſti mihi metũ vt rẽ meã tibi traderẽ: egi contra te,& ſuccubuiſti, ad rẽ reſtituẽdã. poſt ſentẽtiã & ante liberaris reſtituẽdo. ſi nõ reſtituas, iudex in quadru. te cõdẽnabit. illud quadruplũ ſoluere debes. [*ALIQVANDO.*] Veniſti ad me cum gladio euaginato:& ita per metũ cõpuliſti me rem meã tibi tradere. illa poſtea puenit ad Titiũ ignorãtẽ metũ illatũ. penes Titiũ periit. ad oficiũ iudicis pertinet Titiũ abſoluere, & ſic Titiꝰ liberat interitu ſpeciei. Sed pone q ſeruꝰ per metũ ablatꝰ fugit: Titius cauebit de eo reſtituẽdo cũ in poteſtatẽ ſuã peruenerit: & ita abſoluetur. vnde quidã dicebant,& male, quòd ille ad quẽ res ex titulo lucratiuo per metũ extorta peruenerit, non tenetur hac act. ſed hoc nõ eſt verũ: quia vterq; tenetur. [*PEDIVS.*] Idem dicit hic quod. ſ. proxi. dictum eſt. nã ſi intuliſti mihi metũ, teneberis ſiue rem habeas, ſiue nõ. Item ille ad quem peruenit res, tenetur quãuis alius fecerit mihi metũ,& ſic ambo tenẽtur. [*LABEO.*] Cõpuliſti me vt.x. tibi promitterem, & fideiuſ. tibi daré,& fideiuſ. tibi dedi, qui libenter illi obligationi acceſſit. tã ego quã fideiuſſor liberamur. ſed ſi tenebar tibi antea, quia ſpõte promiſi, & poſtea compuliſti me per metum vt daré fideiuſſorẽ, & ſic fideiuſ. fuit coactus vt fideiuberet: liberatur ſolus fideiuſ.& nõ ego. [*SI QVIS.*] Titius erat debitor meus. coẽgi eũ vt p̃mitteret q̃ ſtaret iurꝰ:& fideiuſ. per vim etiã dedit. liberatur ipſe reus, & fideiuſſor, & ego eos liberare cogor. [*SED ET SI QVIS.*] Cõpuli te p metũ vt.x. mihi p̃mitteres,& p̃miſiſti. vis agere quod met. cauſa, vt te per accepti. liberarẽ:& egiſti:& iuſſus à iudice vt liberarẽ, non te liberaui,& ita ſum condẽnatus in quadruplũ,& ſolui. dicebat iuriſcon. quòd id ſiue illa.x. quę in ſtipulationẽ deducta erãt, petere potero.& ſi tu qui promiſeras, excipias de metu: replicabo quòd dolo excipis: cum illa. x. quæ promiſeras,& etiam triplum nomine pœnæ ante p̃cepiſſet alius. dicit metum paſſum poſſe excipere de metu nõ ob. replicatiõe. verius tamẽ eſt vt cõpellar accepto ferre, id eſt quòd liberẽ te ab omni obligatione. item triplũ nomine pœne ſoluere. [*QVOD SI HOMO.*] Seruũ tuum extorſi per metum: ante primã ſententiam periit apud me interitu naturali. indiſtinctæ periculum ad me pertinet,& in æſtimatione rei condemnabor, ad exẽplum interdicti vnde vi,& qđ vi aut clam: quia ſicut ibi tenetur de interitu: ſic & hic indiſtinctæ. & hic cõtinua illum, vt ſicut in interdicto. & hoc eſt in prima. Sed pone retento primo caſu quòd conuentus ac. quod met. cau. ſuccubui: ad rei reſtitutionẽ fui condemnatus:& etiã fui poſtea condemnatus in quadruplum, quia nolui reſtituere. poſtea intra tempus quadrimeſtre interit res, & ſine dolo meo & culpa. liberor à ſimplo p interitum ſpeciei, & hoc ideo, quia teneor in triplũ nomine pœnæ.& ita cũ grauer mutuo, puta in pœna, debeo in alio liberari, puta in ſimplo quod præſtatur nomine rei. ſi fui in culpa, de interitu tenebor. ſi vero ſiue culpa, ſed penes te non erat peritura, habebis pretium rei ſi res perierit. Si vero ſeruus per metũ ablatus fugit poſt ſententiã ſecundã ante tempus quadrimeſtre: debeo cauere ego metũ inferẽs de eo p̃ſequendo,& reſtituendo. ſi tamen illum recupauerit, liberabor. poſt tranſitur ad tertium tempus quod eſt poſt primam ſententiam,& ante ſecundam.& dicitur quòd ſi ſeruus meus illo tempore perierit, tenebitur ad eius æſtimationem ad pœnã quòd nõ reſtituat ſicut præcipit iudex. ſi vero fuerit in fuga, cauere debet de eo proſequẽdo & reſtituẽdo.& hoc in tertia. [*QVI VIM.*] Compuli te vt traderes mihi rei tuæ poſſ.& tradidiſti. an furtum cõmittam? Et dicitur quòd non: quia volens tradidiſti, licet coactus: quamuis ſi vi rapuiſſem, videor fur improbior. [*EVM.*] Si abſtuliſti rem meam mihi per metum: agam quod met. cau.& de dolo. ſed ſi ego ago vna: tollitur alia per excep. in factũ oppoſitã. [*IVLIANVS AIT.*] Debebã tibi.x.& cõpuliſti me per metum vt darẽ tibi.xxx. in.xx. ſum tãtum damnificatus:& illa erũt quadruplãda: quia in.x. quæ debebã, dãnificatus nõ ſum. Si vero plures intulerũt mihi metũ,& vnus rẽ reſtituit, cæteri liberãtur. vel forte quia noluit rẽ reſtituere, in quadruplũ eſt cõdẽnatus. per illud quod ſoluit, cæteri liberantur: vt tamẽ quod non potui cõſequi ab vno forte exiſtẽte non ſoluẽdo, cõſequar ab alio. Si vere tu mihi metũ intuliſti, ad aliũ autẽ res peruenit, alter ſoluens quadruplũ, vel reſtituẽdo rẽ, liberat alium. [*SED ET SI SERVI.*] Seruꝰ meus ignorãte me tibi metũ intulit. conuẽtus liberari potero dãdo ſeruũ p noxa. ſi vero rẽ per metũ ablatã reſtitui ſiue quadruplũ, liberatur ſeruꝰ. poſtea redit ad primũ caſum dicẽs: ſeruꝰ metũ intulit Titio: cõuẽtus tradidi ſeruũ p noxa: venit res ad me, nũquid ĩde potero conueniri? certe ſic in illo caſu cum reſtituendus eſt mihi ſeruus. [*HAEC ACTIO.*] Dicit hic quòd actio quod met. cau. datur heredibus paſſi metum: quoniam &c. in heredes inferentis metum datur in id quod ad eos peruenit: cum turpe lucrum ſit ab heredibus extorquendum. Vuianus.

a *Perpetua.* & fauorabili. ſed quid ſi odioſa: vt Macedoniani? ex qua ſolutũ ſaltẽ repeti non poteſt: vt infra de cõdic. inde. qui exceptionẽ? Reſpon. ibi agi hac actione,& æſtimari dubiũ euẽtum: vt infra de condic. fur. ſi ſeruus.& fami. erciſc. l. propter. & ad. l. Fal. l. in quantitate. §. magna. Accurſius.

b *Abeſt.* ſed ſi hęc eſt bona ratio in creditore, qa nihil &c. ergo

vbi eſt res imperfecta,& datur exceptio debitori,quod met.cau. nõ debet dari actio,ſed tñ cõtra eſt:vt.ſ.eo.metũ.iij.§.ſed quod prætor.ſed ibi tã exceptio quàm actio ex hoc edicto dãtur:vnde nõ impediuntur adinuicẽ:ſed vbi aliunde excep.datur,non datur hæc actio:vt hic. Vel dic q̃ & ibi abeſt:qa ſolutũ nõ repetitur,ſed liberat. Vel ibi in debitore qui fuit in metu:hic in creditore.

a *Pollicetur.* ſ.prætor. vel lege paſſiue.

b *Quodcunque.* vt infra ea.l.§.ſi quis nõ reſtituat. verſi. quadruplabitur.

c *Reſtituendi facultatem.* vſque ad ſententiã in quadruplo dandam.

Actio iniuriarũ anno vtili tollitur.

d *Vtili.*not.actionem iuriarũ anno vtili tolli: quod ſpeciale eſt in iniuria metu illata. nã quælibet alia,ſiue ex lege Cor.de iniur.deſcẽdat,ſiue à prætore:anno cõtinuo tollitur: vt C.de iniur.l.ſi nõ conuitij.Alij,vt Azo,dicũt quòd eſt perpetua quãdo ex lege deſcẽdit: vt inſti. de perpe. & tẽp. act.in prin.qd eſt in tribus caſibus: vt inſti.de iniur.§.ſed & lex.

e *Eſſe debet.*& eſt,maxime cum ad rei perſecutionem hæc detur. Nec poteſt dici de dolo cõpetere poſtea: vt j.ea.l.§.cũ.& ideo hæc denegatur, quia & illa ſimili tẽpore finitur: & quia cũ iſta concurrit: vt ibi. ſed hodie durat illa cõtinuo biẽnio: vt C.de dolo.l.ſi.

f *Sic poteſt.*ſ.poſt annũ.

g *Quoniam pro poſſeſſore.*bona ratio: vt.j.de peti.hered. l.regulariter.&.l. pro herede. §. pro poſſeſſore.

h *Annus largiretur.* id eſt non eſſet finitus.

i *Et rei habet.*hæc ratio eſt ꝓbabilis:ſed nõ eſt neceſſaria.Nã & quæ nõ habent rei perſecutionẽ, heredibus dãtur, vt ex maleficiis:vt inſti.de perpe.& tempo.act.§.non autẽ omnes.Item fallit econtra: quia quãdoq; habet actionẽ rei perſecutoriam,& nõ datur heredibus:vt.C.de rei vxo.act.§.videamus.in fin.§.&.j.de ope.liber.l.ſi operarũ iudicio.vbi eſt perſecutoria:& nõ dat heredibus. Eſt autẽ tũc neceſſaria ratio,vt qñ ipſa ratio deficit,deficiat & lex:& tũc qñ ipſa locũ habet,& lex.

Ratiõe deficiente deficit & lex.

k *Perſecutionem.*quæ ineſt in quadruplo.

l *In hac actione.*ſcilicet quod metus cauſa.

m *Lucrum tamen.*i.ex cauſa lucrativa.idem tamẽ ſi ex cauſa non lucratiua:vt.j.eo.§.aliquãdo.ſed in hoc poteſt eſſe differentia: quia quãdo ex cauſa lucrativa: etiam ſi ab inferẽte metũ poſsim conſequi,agam contra eum:aliàs non.Item ſi ponas rem alienatam,& ex ea pretium vel aliud quid habitum: nõ eſt idem quod eſſet ſi lucrativam cauſam haberet: quia nil videtur habere: ibi ſic.infra eo.ſi ipſa.& inſti.de leg.§.ſi res.

n *Ignorantiam.*id eſt nõ nocet ſi is qui cõuenitur,ignoret quis fecit metũ. Vel verius dic,id eſt iuſte ignorare poſſum quis vim mihi fecerit,cũ talia fiant de nocte[a],vel in multitudine hominũ.

a Aug. hic & domin. Alex.ſ ſuo cõſilio. 24. in.1. col. in 2. volu. in tertio,an

o *Deſignet.*vt hic,&.ſ.eo.l.metum.iij.§.cũ autẽ.&.C.eo.nõ intereſt.ſecus in dolo:vt.j.de dolo.l.ſed ex dolo. §.ſi. Itẽ ſecus in exceptione doli & metus:vt.j.de doli excep.l.apud.§.pe.

p *Arbitraria ſit.* vt inſti.de act.§.præterea.

q *Ab arbitro.* id eſt à iudice.

r *Datam.*id eſt dandã ſuper quadruplo. nam poſt primam ſententiam reſtituere poteſt:vt.ſ.ea.l.§.ſatis.& ſecundũ hoc verbũ *ſi* [illegible] fecerit,erit ſuturum ſubiũctiui. Vel dic datam proprie, & fecerit præteritum ſit:& quod dicit cõdemnationẽ, id eſt exactionẽ condemnationis iam factæ.Sed an eſt vtraq; definitiua,tam prima ſuper re,quàm ſecunda ſuper quadruplo?Quidam nõ: primo quia duæ ſententiæ ſuper eadem re ferri non poſſunt: vt.C. ſen.re-ſcin.non poſ.l. j. Item ea quæ ſequa iam functus eſſet officio ſuo iudex: ideoque primam admonitionẽ dicunt quidam:vt in authenti. de here.& Fal.§. ſi qs autẽ.col.j. Io.dicit vtrãque definitiuam: quia vtraque definit:vt.j.de re iud.l.j.nec ſuper eodem, immo ſuper alio fertur ſententia ſecunda:ideoque ſuo officio in eo nõ erat functus. Prima enim ſuper re: ſecũda ſuper pœna tripli,& æſtimatione ſimpli: vel etiam ſi res ſit, cũ triplo non petetur vt ex ſecunda,ſed vt ex prima ſententia. nã & aliàs aliquid venit in ſententia,nõ tamen vt ex ea petatur:vt ſeruus in cauſa noxali:vt inſt. de offi.iud.in princi.& infra de re iud.l.miles. §.j. Sed nunquid ab vtraque poteſt appellari?A prima ſic:à ſecũda videtur quòd nõ: quia cõtumax fuit.ſed tamẽ dic quòd poteſt: quia in non reſtituẽdo & in non veniendo fuit cõtumax:vt.j. de appel.l. ſi.§.iuſſus.Et quod dico appellari à ſecunda, intellige quãdo fuit lata intra tẽpus quo potuit appellari à prima, aliàs non: quia cum ſit executio primę,nõ debet appellari: vt infra de appel.ab executore. & poteſt fieri executio hæc intra duos mẽſes:vt inſtitu.de'offic.iudic.in princ. Et ſi verum eſt quod eſt in prima,neceſſario ſequitur quod eſt in ſecũda:vt infra de verbo.ſignifi.ſi qua.Item ſi appellatur à ſecunda, an pendente appellatione poſsit rem reſtituere, & pœnam euitare?Quidam ſic:vt infra de bonis lib. l.qui cum maior.§. accuſaſſe.& quia videtur extinctum pronuntiatum:vt.j.ad Turpil.l. prima,in fine.& quia nil nouari debet:vt infra nil nouari.l. prima,in fine.Sed dic contra:quia rem dando videtur habere ratas primas ſententias:vt ſupra de pactis.l.tale. §.primo. & quia hoc tantum vſque ad ſecundam ſententiam cõceditur ſibi: vt arg.C. de rebus cre.l.penul.§.j.

Supra dixi nos. vt ſupra eo.§.ſi quis non. verſi. ſatis. Et not. quòd ideo quòd eſt arbitraria,hoc conceditur:ſicut & aliàs diuerſis rationibus: vt infra de publica. l. hoc edicto. in princip. & infra de eo quod cer. Io.l.ſi.&.C.de grege do.l.vna.lib.xj. & infra de arbi.l.Celſus.& ſupra ſi quis cau.& ſi poſt tres.Regulariter autẽ contra in pœna legali: vt infra de fur.l. qui ea mente. & vi bo.rap.l.j.& conuentionali:vt.C.de contrahẽ. & commit. ſtipul.l.omnes.quæ ſunt contrariæ.

t *Quadrupli.* An definat arbitraria eſſe re perempta: vt ſine arbitrio in quadruplo damnetur?Reſpon.vt infra eo.§.quarenus. verſi.ſinautem ante ſententiam.Item quid ſi reus æſtimationem eſt paratus dare ante ſententiam?Reſpon.non liberatur:vt infra ſi certum petatur.l.ij.§.j.in fin.Accurſius.

u *Arbitrium.* ſcilicet iudicis.

Si quis non reſtituat, in quadruplum in eum iudicium pollicetur[a]. Quadruplabitur autẽ omne quodcunque[b] reſtitui oportuit. Satis clementer cũ reo prætor egit,vt daret ei reſtituẽdi facultatem[c], ſi vult pœnam euitare.

Hæc actio contra reſtituentem poſt annũ competit ad ſimplum. Bartolus.

Poſt annum verò in ſimplũ actionem pollicetur: ſed non ſemper, ſed cauſa cognita In cauſæ autem cognitione verſatur,vt ſi alia actio non ſit, tunc hæc detur.Et ſanè cum per metum facta iniuria anno & quidẽ vtili[d] exoleuerit, idonea eſſe cauſa debet,[e] vt poſt annum actio hæc dari debeat. Alia autẽ actio eſſe ſic poteſt[f]:ſi is cui vis admiſſa eſt,deceſſerit,heres eius habet hereditatis petitionem: quoniam pro poſſeſſore[g] qui vim intulit poſsidet. propter quod heredi non erit metus cauſa actio:quãuis ſi annus largiretur[h],etiã heres in quadruplum experiri poſsit.Ideo autem ſucceſſoribus datur,quoniã & rei[i] habet perſecutionem[k].

Qui agit hac actione, duo debet probare, ſcilicet metum illatum: & ad inferentẽ metum commodum peruenisſe.

In hac actione[l] nõ quæritur, vtrum is qui cõuenitur,an alius metum fecit. ſufficit enim hoc docere, metum ſibi illatum, vel vim:& ex hac re eũ qui conuenitur,etſi crimine caret,lucrũ tamen[m] ſenſiſſe. Nam cum metus habeat in ſe ignorantiam[n]: meritò quis non adſtringitur vt deſignet[o] quis ei metũ vel vim adhibuit.& ideo ad hoc tantùm actor adſtringitur, vt doceat metum in cauſa fuiſſe vt alicui acceptam pecuniam faceret,vel rẽ traderet,vel quid aliud faceret. Nec cuiquam iniquum videtur, ex alieno facto alium in quadruplũ condẽnari:quia non ſtatim quadrupli eſt actio,ſed ſi res non reſtituatur.

Forti. eſt. §. & breuiter hoc intendit: Hæc actio eſt arbitraria,ideo iudex non reſtituentem poſt primã ſententiam cõdemnat in quadruplum.hoc dicit.

Hæc autẽ actio cũ arbitraria ſit[p],habet reus licentiã vſq; ad ſententiã ab arbitro[q] datã[r] reſtitutionẽ ſecundũ quod ſupra diximus[s] rei facere.quod ſi non fecerit,iure meritóque quadrupli[t] cõdemnationem patietur.

Ille ad quem cõmodum peruenit ex metu, non tenetur ſi rem non poſſidet. Vel ſic: Is ad quem res peruenit ex metu illato per alium, rei interim liberatur. Bartolus.

Aliquando tamen & ſi metus adhibitus proponatur, arbitriũ[u] abſolutionẽ adfert. Quid enim ſi metum quidem Titius adhibuit me non conſcio, res autem ad me peruenit, & hæc in rebus humanis non eſt ſine dolo malo meo: nonne iudicis officio abſoluar? Aut ſi ſeruus in fuga eſt: æquè ſi cauero

a *Vnde.* quia vbi eſt æquitas, iudex abſoluit.
b *Non tenuit.* propter vtulum etiam re extante. Sed malè dicũt, vt ſubiicit. Accurſius.
c *Captioſus.* nam captio euitatur: vt ſupra de tranſac. cum Aquiliana. & infra de aur. & argen. leg. ſi vxori ij. reſpon.
d *Arbitrium.* aliàs incipit hic lex: aliàs non. Accurſius.
e *Non oportet.* vt hic, & ſupra de eo per quẽ fac. eſt. l. ſi. in fi. j. reſp. & infra de pecu. licet prætor. §. ex furtiuis. & infra de trib. l. iij. §. j. & infra ad Sila. ſi ſequens. & facit ſupra. eo. l. illud. & l. metum. iij. §. cum autem.
f *Conſtitutus.* ex cõtractu extra iudicium: vt differat à ſequẽti. §. ſi qs.
g *Dederit.* reus fuit nolens tã in ſe quàm in datione fideiuſſoris: & ſic eo liberato per cõſequẽs fideiuſſor liberatur: ipſe autẽ fideiuſſor agere non poſſet.
h *Liberabitur.* pacto non: quia & ante pactum habet exceptionem: vt ſupra. eo. metũ. §. ſed quod. Item acceptilatione non: quia & per cõſequens reus liberaretur: vt infra de accep. & per iuſiurandum. §. & ſi fideiuſſori. qualiter ergo? Dicunt quidam acceptilatione: vt infra ad Vell. quamuis. §. ſi conuenerit. & §. Marcellus. forte hoc actio, vt reus nõ liberetur. Alij dicunt pacto tantũ: vt. j. de libera. lega. l. ſi quis reũ. §. j. & eſt vtilitas huius pacti, quia ſi amodo ſolueret, repeteret.
i *Et omni cauſa.* vt hic, & ſupra ea. l. §. j. in fi. & j. eo. l. §. Iulianus.
k *Adimbeat.* ſcilicet ſimiliter per vim illatam reo: aliàs comprobaret reus prius factũ ſi fideiuſſor ſponte interceſſit: vt C. eo. l. ij. & j. ad Mace. l. ſed & ſi pater. §. non ſolum. dicet quidam contra.
l *Condẽnatus.* & ſoluit.
m *Ex ſtipulatu.* id eſt ex ſtipulatiõe per vim extorta contra metum paſſum.
n *Exceptionem.* quam proponit de metu.
o *Replicatione.* ſ. doli.
p *Dicebat.* & ſic in quintuplo cum re. Ac.
q *Omnimodo facere.* & ita debuit ſtultus iudex ferre ſententiã. ſic. C. de fideic. lib. l. ſi. præciſe enim tenetur ad factũ: vt. j. de procu. l. ſed & hæ. §. præter. Sed quid in quæſtione propoſita: vel quid ſi nunquã inuenitur vt faciat acceptilationẽ? Reſpon. ſeruo dictum Iul. quaſi æquum: vt. C. de iud. placuit.
r *Quatenus.* tria tẽpora no. Primũ ante primã ſententiã: & tunc de omni caſu tenetur: vt in hoc. §. quatenus. per verbũ, omnimodo. ſic in interdicto vnde vi: vt. j. l. pri. §. ij. ſicut in interdicto &c. vt. j. ibi, interdũ itaq; & ſic cõiunge litorã. Secundũ quãdo poſt primã ſententiã, & ante ſecundã: quo caſu indiſtincte tenetur: vt j. e. §. quatenus. verſi. ſi autem ante. vſq; illuc, ſed & ſi nõ culpa. Tertiũ poſt ſecũdã ſententiã intra quadrimeſtre tẽpus qñ de interitu nõ tenetur propter pœnam tripli vbi nõ erat peritura penes actorẽ: vt. j. pri. §. &. j. ibi, ſed & ſi nõ culpa &c. Eſt & quartũ tempus. ſ. poſt quadrimeſtre tẽp': qd dices in litera. Alij dicunt q̃ de duobus tãtũ tẽporibus loquitur, ante ſententiã primã, & poſt ſecundã. & ſecundũ eos nõ poteſt ſtare illa litera, neque ea res &c. cum nõ præceſſerit arbitriũ ſecundum eos. dic ergo quatenus &c.
s *Diximus.* ſupra. §. proxi. in fine.
t *Omnimodo.* id eſt ſiue exter, ſiue non: ſicut in interdicto. j. dicit: vt C. eo. l. j. & hoc quo ad rem, ſed quo ad triplũ non tenetur ſi res non eſt: vt. j. tit. j. l. arbitrio. §. non tamen.
u *Stet.* ſi res duret vſque ad ſecũdã ſentẽtiã.
x *Quòd ſi cõdẽnatus eſt.* ſcilicet ſecũda ſentẽtia.
y *Periit.* ſcilicet poſt ſecũdam intra quadrimeſtre tempus.
z *Intra tempora.* quæ erant olim duorũ meſium: vt. j. de re iudi. l. debitoribꝰ. hodie quatuor: vt. C. de vſu. rei iudi. l. ij. Sed nunquid hoc tẽpus poſt primã ſententiam datur? Rñ. non: vt arg. inſti. de of. iud. in prin. Sed & poſt ſecundã ſententiã nõ-ne datur etiam ratione rei, non ſolum pœnæ? Rñ. ſic occaſione pœnæ vſque ad triplum præſtẽ ſed Ir. contra. & idem tur. in ſimilibus: vt inſti. de offic. iudi. in prin.
a *Quia tripli.* cũ enim grauet in vno, in alio releuatur: vt hic, & j. de iureiu. l. eum qui. in prin. in gl. probãdi. Eſt & alia ratio, quia cũ habeat dilationẽ à lege, ergo nõ eſt in mora. ſi tamen nõ erat peritura penes actorẽ, tenet: vt j. ea. l. ibi, ſed & ſi non culpa &c. Sed quare alio caſu tenetur de interitu intra quadrimeſtre tẽpus: cã vbi nulla petitio fuit, ibi nulla mora: vt. j. ſi eer. pet. l. lecta. §. ſed cũ. verſi. nõ enim. Rñ. illud in vſuris, hoc in interitu. Item quid ſi poſt quadrimeſtre tẽpus periit? Reſpon. eum indiſtincte teneri cum eſt in mora: ſicut & ante ſententiam: vt. j. de pe. here. item veniunt. §. idem recte ait.
b *In fuga eſſe dicit.* ſ. poſt ſentẽtiã ſecũdã intra quadrimeſtre tẽp'.
c *Omnimodo.* quia ſi inueniet eũ, reſtituet: aliàs æſtimationẽ: vt hic, &

a *Vnde.* quia vbi eſt æquitas, iudex abſoluit.
b *Non tenuit.* propter vtulum etiam re extante. Sed malè dicũt, vt ſubiicit. Accurſius.
c *Captioſus.* nam captio euitatur: vt ſupra de tranſac. cum Aquiliana. & infra de aur. & argen. leg. ſi vxori ij. reſpon.
d *Arbitrium.* aliàs incipit hic lex: aliàs non. Accurſius.
e *Non oportet.* vt hic, & ſupra de eo per quẽ fac. eſt. l. ſi. in fi. j. reſp. & infra de pecu. licet prætor. §. ex furtiuis. & infra de trib. l. iij. §. j. & infra ad Sila. ſi ſequens. & facit ſupra. eo. l. illud. & l. metum. iij. §. cum autem.
f *Conſtitutus.* ex cõtractu extra iudicium: vt differat à ſequẽti. §. ſi qs.
g *Dederit.* reus fuit nolens tã in ſe quàm in datione fideiuſſoris: & ſic eo liberato per cõſequẽs fideiuſſor liberatur: ipſe autẽ fideiuſſor agere non poſſet.
h *Liberabitur.* pacto non: quia & ante pactum habet exceptionem: vt ſupra. eo. metũ. §. ſed quod. Item acceptilatione non: quia & per cõſequens reus liberaretur: vt infra de accep. & per iuſiurandum. §. & ſi fideiuſſori. qualiter ergo? Dicunt quidam acceptilatione: vt infra ad Vell. quamuis. §. ſi conuenerit. & §. Marcellus. forte hoc actio, vt reus nõ liberetur. Alij dicunt pacto tantũ: vt. j. de libera. lega. l. ſi quis reũ. §. j. & eſt vtilitas huius pacti, quia ſi amodo ſolueret, repeteret.
i *Et omni cauſa.* vt hic, & ſupra ea. l. §. j. in fi. & j. eo. l. §. Iulianus.
k *Adimbeat.* ſcilicet ſimiliter per vim illatam reo: aliàs comprobaret reus prius factũ ſi fideiuſſor ſponte interceſſit: vt C. eo. l. ij. & j. ad Mace. l. ſed & ſi pater. §. non ſolum. dicet quidam contra.
l *Condẽnatus.* & ſoluit.
m *Ex ſtipulatu.* id eſt ex ſtipulatiõe per vim extorta contra metum paſſum.
n *Exceptionem.* quam proponit de metu.
o *Replicatione.* ſ. doli.
p *Dicebat.* & ſic in quintuplo cum re. Ac.
q *Omnimodo facere.* & ita debuit ſtultus iudex ferre ſententiã. ſic. C. de fideic. lib. l. ſi. præciſe enim tenetur ad factũ: vt. j. de procu. l. ſed & hæ. §. præter. Sed quid in quæſtione propoſita: vel quid ſi nunquã inuenitur vt faciat acceptilationẽ? Reſpon. ſeruo dictum Iul. quaſi æquum: vt. C. de iud. placuit.
r *Quatenus.* tria tẽpora no. Primũ ante primã ſententiã: & tunc de omni caſu tenetur: vt in hoc. §. quatenus. per verbũ, omnimodo. ſic in interdicto vnde vi: vt. j. l. pri. §. ij. ſicut in interdicto &c. vt. j. ibi, interdũ itaq; & ſic cõiunge litorã. Secundũ quãdo poſt primã ſententiã, & ante ſecundã: quo caſu indiſtincte tenetur: vt j. e. §. quatenus. verſi. ſi autem ante. vſq; illuc, ſed & ſi nõ culpa. Tertiũ poſt ſecũdã ſententiã intra quadrimeſtre tẽpus qñ de interitu nõ tenetur propter pœnam tripli vbi nõ erat peritura penes actorẽ: vt. j. pri. §. &. j. ibi, ſed & ſi nõ culpa &c. Eſt & quartũ tempus. ſ. poſt quadrimeſtre tẽp': qd dices in litera. Alij dicunt q̃ de duobus tãtũ tẽporibus loquitur, ante ſententiã primã, & poſt ſecundã. & ſecundũ eos nõ poteſt ſtare illa litera, neque ea res &c. cum nõ præceſſerit arbitriũ ſecundum eos. dic ergo quatenus &c.
s *Diximus.* ſupra. §. proxi. in fine.
t *Omnimodo.* id eſt ſiue exter, ſiue non: ſicut in interdicto. j. dicit: vt C. eo. l. j. & hoc quo ad rem, ſed quo ad triplũ non tenetur ſi res non eſt: vt. j. tit. j. l. arbitrio. §. non tamen.
u *Stet.* ſi res duret vſque ad ſecũdã ſentẽtiã.
x *Quòd ſi cõdẽnatus eſt.* ſcilicet ſecũda ſentẽtia.
y *Periit.* ſcilicet poſt ſecũdam intra quadrimeſtre tempus.
z *Intra tempora.* quæ erant olim duorũ meſium: vt. j. de re iudi. l. debitoribꝰ. hodie quatuor: vt. C. de vſu. rei iudi. l. ij. Sed nunquid hoc tẽpus poſt primã ſententiam datur? Rñ. non: vt arg. inſti. de of. iud. in prin. Sed & poſt ſecundã ſententiã nõ-ne datur etiam ratione rei, non ſolum pœnæ? Rñ. ſic occaſione pœnæ vſque ad triplum præſtẽ ſed Ir. contra. & idem tur. in ſimilibus: vt inſti. de offic. iudi. in prin.
a *Quia tripli.* cũ enim grauet in vno, in alio releuatur: vt hic, & j. de iureiu. l. eum qui. in prin. in gl. probãdi. Eſt & alia ratio, quia cũ habeat dilationẽ à lege, ergo nõ eſt in mora. ſi tamen nõ erat peritura penes actorẽ, tenet: vt j. ea. l. ibi, ſed & ſi non culpa &c. Sed quare alio caſu tenetur de interitu intra quadrimeſtre tẽpus: cã vbi nulla petitio fuit, ibi nulla mora: vt. j. ſi eer. pet. l. lecta. §. ſed cũ. verſi. nõ enim. Rñ. illud in vſuris, hoc in interitu. Item quid ſi poſt quadrimeſtre tẽpus periit? Reſpon. eum indiſtincte teneri cum eſt in mora: ſicut & ante ſententiam: vt. j. de pe. here. item veniunt. §. idem recte ait.
b *In fuga eſſe dicit.* ſ. poſt ſentẽtiã ſecũdã intra quadrimeſtre tẽp'.
c *Omnimodo.* quia ſi inueniet eũ, reſtituet: aliàs æſtimationẽ: vt hic, &

*Iuliano.

*Cenſet. ex. in. l. & eſt vti. §. l. ſupra de tranſactio.

*pœna autẽ vſque ad triplum præſtẽ

Iſte. §. conſuecuit reputari ita difficilis ſicut alius qui ſit in libro iſto: & hoc propter intricationem gloſſ. quia glo. legit iſtum. §. per ſalium. Ideo primo ponam lectu. glo. quã tenet glo. noſtra. poſtea ponam aliã lec. quã glo. tangit, licet nõ teneat, qua forte eſt verior. &. b. d. Si res per metum ſeu per vim compulſionem exterã ante ſecundã ſententiã perat, perit periculo metum inferentis. Si vero poſt ſecundam ſententiam intra tẽpus datum iudicatis, perit periculo domini, ſi res eodẽ modo erat peritura penes eum: alias ſecus. b. d. ſecundum lectu. glo. Secunda lec. quam hic glo. tangit & non proſequitur, eſt iſta, ſecundam quam iſte. §. loquitur ordinate. & diuiditur ſic: Primò ponit vnũ dictum in genere: ſcilicet quòd res continetur in quadruplo omnino, hoc eſt ſiue res extet, ſiue non. Secundò in ver. quod ſi homo. ponitur vna limitatio quòd iſtud non habet locum quãdo res periit poſt ſecundam ſententiam intra tempus iudicati. Tertiò ponit aliam limitationem quãdo res omnino periit: ſed eſt in fuga, ſeu in perdito. & qualiter ſit iudex arbitrium, ponit hoc in verſi. pro eo autem. Quartò in ver. ſimiliter ante ſententiam. ponit prædictam regulam habere locum in re perempta ante primam ſententiam. Quintò in verſi. ſed & ſi nõ culpa. limitat prædictam regulam & dicta in præcedẽti verſi. locum habere ſi res non erat peritura penes actorem, & hoc probat per ſimile. Sextò & vltimò in verſi. itaq; concludit ad præmiſſa: & ſic legit ordinate. Bar.

Quatenus[r] autem diximus[r] quadruplo ſimplum ineſſe: ſic hoc diſponendum eſt, vt in cõdemnatione quadrupli res quidem omnimodo[t] contineatur, & eius reſtitutio fiat: pœnæ* autem vſque ad triplum ſtetur[u].

Quid ſi homo ſine dolo malo & culpa eius qui vim intulit, & condemnatus eſt[x], periit[y] in hoc caſu à rei cõdẽnatione ideo relaxabitur, ſi intra tẽpora[z] iudicati actionis moriatur, quia tripli[a] pœna propter facinus ſatisfacere cogitur. Pro eo autẽ qui in fugã eſſe dicitur[b], cautio ab eo extorquẽda eſt, quatenus & perſequatur, & omnimodo[c] eũ reſtituat. & nihilo min' in rẽ, vel ad exhibẽdũ, vel ſi qua alia ei cõpetit actio ad eũ recipien-

cum durum videbatur: ita temperandũ eſt, vt tam tripli condẽnatione plectatur, quàm acceptilationem omnimodo facere[q] compellatur.

Labeo ait: Si quis per metum reus ſit conſtitutus[f], & fideiuſſorem volentem dederit[g]: & ipſe & fideiuſſor liberatur. Si ſolus fideiuſſor metu acceſſit, non etiam reus: ſolus fideiuſſor liberabitur[h]. Quadruplatur autem id quanti ea res erit, id eſt cum fructibus & omni cauſa[i].

Si quis per vim ſiſti promittẽdo poſtea fideiuſſorem adhibeat[k], is quoque liberatur.

In quadruplo ineſt ſimplum quod promittenti reſtituitur eum liberando. b. d. vel ſic: Condemnatus ad quadruplum quia non liberat, triplum præſtat, & cogitur liberare.

Sed & ſi quis per vim ſtipulatus, cũ acceptũ nõ faceret, fuerit in quadruplũ condẽnatus[l]: ex ſtipulatu[m] eũ agentẽ aduerſus exceptionẽ[n] replicatione[o] adiuuari Iulianus putat: cum in quadruplo & ſimplũ ſit reus cõſecutus. Labeo autem etiã poſt quadrupli actionẽ nihilo min' exceptione ſummouendum eũ qui vim intulit, dicebat[p]. quod

*Ceſſet. ex. in. l. & eſt vti. §. l. ſupra de tranſactio.

*Iulian.

hic,& inſti.de diui.ſtip.§.iudiciales.ſimile omnimodo.ff. proxi. §. Et ſic no.quòd durius propter fugam, quàm propter interitũ tenetur.& ratio eſt,quia fuga poteſt præuideri:mors autem non ſic.Non autem ita puto emptorem præciſe venditori teneri: vt infra de ædil.edic.l.redhibere.§.ſi.&.l.ſeq.

a *Seruabitur.* vt ipſe poſſit agere cõtra quẽlibet poſſeſſorem.

b *Quoquo modo.* id eſt ſiue per actionem ad exhibendum: ſiue per rei vidi.& facit.ff.quod vi aut clã.ſemper.§.fin. ita tamen quòd nihil ei abſit ob hoc:aliàs nõ videtur habere: vt inſtitu.de leg.§ ſi res. Itẽ ita recepit quòd ab ea auelli non poſſet:aliàs nec habere videtur: vt ff. de leg.j.l.nõ quocũque.in prin.

c *Poſt condemnationẽ.* ſcilicet ſecũdam periit vel fugit ſeruus.

d *Si autem ante ſentẽtiam.*ſ.ſecũdã: ſed poſt primã,ſiue lis erat cõteſtata ſuper quadruplo, ſiue nõ, quãtũ ad interitũ: ſed quantũ ad arbitriũ ſuper pœna ceſſat ſi ante litem conteſtatam res periit. Item quia nõ arbitratur,debet reſtitui res vel æſtimatio.vt infra tit.j arbitrio. §.nõ tamen.ſed quidam hoc reſpõſum intelligunt quando lis erat contellata ſuper quadruplo: & ſic non ceſſat hoc arbitrium: quod in idem recidit.

e *Tenebitur.*ſ.ad rẽ:vt C.eo.l.j.Sed an ad triplũ? Videtur ꝙ nõ:vt.ff.titu.j.arbitrio.§.non tñ.Sed cõtra videtur ea ratione quæ eſt ſupra,quia tripli &c.quia per hunc caſum quẽ hic ponit,vult ei facere diſſimilẽ.& ad.§.nõ tñ.r ñ.vt modo ibi dixi.vel diſtĩgue:ante litẽ cõteſt.periit,vel poſt:vt modo dixi.

f *Hoc ſit.* id eſt vt debeat dici vt teneatur de interitu & pœna per hæc verba edicti,neq; &c.& ſic patet quòd erat lata ſententia prima,& ante ſecundã:& ſic erat contumax:vnde durius agitur cum eo hic quàm ſupra vbi ante litem conteſtatam periit. ſi autẽ poneres hic non eſſe eum contumacem,vt quia in præſenti reddere non poſſet,idem quod ſupra dico ſecundum Azo.vt nõ teneatur de pœna.

g *Ergo ſi in fuga.* retento eodem caſu, ſcilicet ante ſententiam ſecundam,& poſt primam.

h *Reddat.* omnimodo ſcilicet:vt.ff.proxi.§.dixi in alio caſu.

i *Sed & ſi non culpa.*hæc verba vſq; illuc, ſicut &c. referũtur ad ſuperiora cũ periit poſt ſecundã ſentẽtiã intra quadrimeſtre tẽp⁹ ſine culpa ſua:nõ ad ꝓxi.aliàs idẽ inutiliter & inordinate repeteret. Alij tamẽ ad ꝓximũ: & repetit vt addat ſecũdũ eos. Ac.

k *Abierit.* per mortem:aliàs obierit:& aliàs abierit.

l *Peritura res.*vt quia diſtractura erat:vt.ff.de res vin.itẽ ſi verberatum.§ ſi ſeruus.vel non iuſſiſſet eum ire in tam periculoſis locis:vt.ff.de condic cau.data.l.ſi pecuniam.§.fi.Et ſic not.quòd vno ſolo caſu excuſatur metum inferens à caſu,vt hic.aliàs ſemper de caſu tenetur:vt.C.eo.l.j.Sed an hæc diſtinctio, ſit res peritura vel non,ſit in aliis mala.ſi.poſſ? Mar.ſic:vt hic, &.ff. de rei vin.item ſi verberatum.§.ſi ſeruus.&.ff.depoſiti.l.ſi plures. in fi. Io.contra:vt infra de vi & vi arma.l.j.§.rectiſſime.&.l.pe.& infra de leg.j.cum res.§ fi.&.l.apud Iulianum.§.ij.

Metum inferens aliquando à caſu excuſatur.

m *Sicut in interdicto.* hoc ad caſum primũ ſ.qñ ante ſentẽtiã,qui eſt.ff.§.quatenus.vt ſicut hic non diſtinguitur ſit res eodẽ modo peritura penes actorẽ:ita nec ibi. Alij rẽ ſcĩũt ad proxi.ſ.cũ poſt ſentẽtiã ſecundã intra quadrimeſtre tẽpus periit:vt ſicut hic de interitu quis tenetur(vt.ff.de vi & vi ar.l.j.§.rectiſſime.&.l.pe.) ita ibi.ſed tamen ibi cum diſtinctione:hic ſine.Accurſius.

dum integra ei qui vim paſſus eſt ſeruabitur [a]: ita vt ſi dominus eũ quoquo modo [b] receperit, is qui ex ſtipulatione conuenitur, exceptione tutus fiat. Hæc ſi poſt cõdemnationem [c]. Si autem ante ſententiam [d] homo ſine dolo malo & culpa mortuus fuerit, tenebitur [e]. & hoc fit [f] his verbis edicti, *Neque ea res arbitrio iudicis reſtituetur*. Ergo ſi in fuga [g] ſit ſeruus ſine dolo malo & culpa eius cum quo agetur, cauendum eſt per iudicẽ,vt eum ſeruũ perſecutus reddat [h]. Sed & ſi non culpa [i] ab eo quo cũ agitur, aberit [k], ſi tamẽ peritura res [l] non fuit ſi metum non adhibuiſſet, tenebitur reus:ſicut in interdicto [m] *Vnde vi* vel *Quod vi aut clam* [n] obſeruatur. Itaque interdum [o] hominis mortui pretium recipit, qui eum venditurus fuit ſi vim paſſus non eſſet.

In violentia compulſiua furtum non cõmittitur:ſecus in ablatiua. Bartolus.

Qui vim [p] intulit,cum poſſeſſionem à me ſit conſecutus, fur non eſt [q]: quãuis qui vi rapuit, fur improbior eſſe videatur [r]:vt Iuliano placet.

A n *Aut clam.* vt ſi in tuo ſolo vi aut clam ædificaui: & hoc ſine culpa mea chaſmate periit:tenetur quod vi aut clam ad intereſſe: vt infra quod vi aut clam.l.competit.§.j.&.§. fin.licet quidã dicant ſe hunc caſum neſcire.

o *Itaque interdum.*hic cõcludit ad caſum qrẽ ſupra poſuit quãdo poſt ſentẽtiã ſecundã & reaſſumpſit.ff.ibi,ſed & ſi non culpa &c.Sed quare dicim⁹ in interdicto vnde vi indiſtincte teneri de caſu: hic non? Rñ. quia hæc eſt arbitraria: vt.ff.eo.l. ſi cum.§. ſi quis nõ.verſi. ſatis. & quia dominũ ad inferentem metum peruenit: qđ ibi nõ eſt, nec ſ fure vel ſimilib⁹.

Hæc actio concurrit cum actione de dolo:ſed vna per alteram tollitur. Bartolus.

Eum qui metum fecit, & de dolo teneri [t] certũ eſt:& ita Põponius: & conſumi alteram [u] actionem per alteram,exceptione in factum oppoſita.

In quo quis damnum patitur, quadruplatur. Bartolus.

Iulianus ait † quod intereſſ [x] quadruplari ſolum:& ideo eum B qui ex cauſa fideicõmiſſi [z] quadraginta debebar,ſi trecẽta ꝓmiſerit per vim,& ſoluerit,ducentorum ſexaginta quadruplũ cõſecuturum. in his [y] enim cũ effectu [z] vim paſſus eſt.

Hæc actio eſt ex delicto:ideo ſi plures ſint delinquentes,quilibet tenetur in ſolidum. & hæc actio eſt ab intio perſecutoria: & alio vnius ſoluto liberat autem qui hac actione tenetur.hoc dicit cum.l.ſeq. & prin. ſequẽ. Bartolus.

Secundũ [a] hæc ſi plures metũ adhibuerint, & vnus fuerit cõuentus: ſi quidẽ ſponte rẽ ante ſententiã [b] reſtituerit, omnes liberati [c] ſunt.Sed & ſi id non fecerit,ſed ex ſentẽtia quadruplũ reſtituerit: verius eſt etiam ſic perimi aduerſus cæteros metus cauſa actionem: C

XV. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

† *Et ib. text. colligas ex quo ſtatum in ꝓpoſito quod quærimus excedit in ꝓximo memorati ſenẽ, cum ibi ꝓpoſitum ſit ad vnam rẽ. Ita. Sed facit ad dam. ſemel. ſtatum Bal. hic.*

Inuidioſe ꝓ iuriſ. ſ. ꝓ.

Alio quin mutatis ꝙ contra. ꝓximo.

pedit. Vel dic, actio de dolo aut habet ſe ad aliã actionem vt ad maiorẽ:& tũc cum ea datur, vt cũ cõdictione certi generali, vel triticiaria. aut vt ad minorẽ. & tũc ſimiliter vt hic.nã hæc actio qđ met.cauſa,ſpecies eſt doli,id eſt actionis de dolo.aut ad parẽ: & tunc cũ alia nõ datur: vt in cõtrarium.Sic enim inter homines inuidioſ eſt:quia inter pares vel quaſi eſt inuidia. Itẽ ſi actio de dolo datur,ergo qđ metus cauſa nõ datur:vt.ff.ea.l.§ poſt annũ. quæ eſt cõtra.Sed illud poſt annũ:hic autẽ doli actio poſt annũ nõ datur:vt ibi dixi.Sed nõne eſt famoſa hæc actio? Rñ.nõ:quia non inuenitur ꝙ ſit:licet ex famoſa cauſa deſcẽdat. Nã ſic eſt in interdictis:vt.ff.de vi & vi ar.l.neq;. Item in condic. vt.ff. de act. & obli.l. ceſſat. Item datur cõtra bonæ fi. poſſeſſorem quando- D que:vt.ff. in ea.l.§ aliquando.ſed Pla.contra dixit.

t *Alteram.*quia vtraq; rẽ perſequitur. nec ergo ſi fiat exactio ꝓ vnã,altera tollitur ipſo iure. Et quod dicit,exceptiõe &c.ſ.ff. ſiue intẽtionis.ſi autẽ ſolũ eligit vnã,tũc alia per exceptionẽ tollitur:& tũc ꝓprie dicitur exceptio. Vel dic tertio,quãdo egit & amiſit in vna:ſi agit altera,repelli excep.rei iudi.quæ etiã in factũ dicit.Sed ſi egit actiõe de dolo,an ſupereſt actio quod metus cauſa in triplũ? Videtur ꝙ ſic:vt.ff.vi bo.rap.l.j.Rñdeo nõ,quia nõ fuit ab initio pœnalis hæc actio qđ metus cauſa: vt.ff.ea.l.§.j.

u *Intereſſ.*vt ſupra ea.l.§.j.&.§.quadruplatur.

x *Fideicommiſſi.*hoc gratia exempli ponit:idem ſi ex alia cauſa.

y *In his.*ſcilicet ducentis ſexaginta.

z *Cum effectu.* i. vt dicatur paſſi damnũ.alia autẽ propter edictũ diui Marci amiſit:vt.ff.eo.ſed & partus.§ ſi &.l.exrat.

a *Secundum.*quia ſolum quod intereſſ quadruplatur.

b *Ante ſententiam.*ſcilicet ſecundam.

c *Omnes liberati.*imm ò videtur ꝙ non:vt.ff.ad.l.Aquil.itẽ Mela.§.ſi plures.quæ eſt cõtra. Solu.ſecus in actiõe iſta,quæ ab initio pœnalis non eſt:vt.ff.ea.l.§ hæc autem actio. &.§.j. prædicta autem ab initio eſt pœnalis ſaltem propter repetitionem, ſcilicet.xxx.dierum,vel anni:vt inſtitu.de.l.Aquil.§. his autem verbis.&.§.capite iij. in fi. §.Eodem modo ſoluas.ff. de iuriſdi. om. iudi-

iudi.l.adeo.quæ eſt cõtra.Sed pro hoc ſupra de eo per quẽ fac. l.j.§.ſi plures.Sed quæritur ſi conueni vnum actione de dolo, & exegit:an liberetur alter qui rem poſsidet? Puto quòd non:vt infra de petitione hereditatis.nec vllam.§.fi.& infra de ſolutionibus.l.Stichum.§.dolo.Accurſius.

a *Vt in id.* puta rehabuit rem: ſed plus ſua intereſt: quod nunc petit ab alio: & ſic non ad proximum, ſed ad aliud ſuperius dictum refertur.

b *Quod minus.*ſic & in actione furti,& vi bono. rap. vt.j.vi bon. rap.l.j.Et intellige hãc legẽ quo ad rẽ vel intereſſe:nõ quo ad pœnam:niſi & ipſi fuerint cõtumaces:vt ſtatim dicam.Quid autem ſi decem per metum abſtuliſtis vos duo, & ab vno quinque tantũ ſum conſecutus vel per actionem de dolo, vel qđ metus cauſa:an alia quinq; quadruplabuntur ſi erit cõtumax? Puto quòd ſic:cũ nõ ſit in illis liberatus:vt hic.& ſic perceptione nõ cõteſtatione alius per alium liberabitur:vt infra de his qui deiece. vel effu.l.perceptione. Accurſius.

c *Quod diximus.* idẽ dicendũ vt omnes ſint liberati,ſi alter eorũ rẽ vel quadruplum ſoluerit.

d *Conuenire.* ſuo nomine.

e *Proderit & ſeruo.* ne pòſt liberi facti cõueniantur:aliàs noxa caput ſequeretur:vt inſt. de noxa.§.omnis autẽ.

f *Conuenit.*immo videtur quòd prorſus actio prima ſit perẽpta: vt.ĩ.ſi ex noxa.cauſa agã.l.ij.§.fi.quæ eſt contra.Solu. hic cõuenitur ex' præſenti poſſeſsione actio.quod metus cauſa ſimpliciter, nõ noxaliter:quod eſſe poteſtcũ hæc actio ſit in rem ſcripta.ſic enim eſt in actione in rem:vt.j.de excep.rei iudi.l.ſi rem meam.Sed nũquid ſeruum reddet? Dic quòd ſic per cõdictionem ſine cauſa: vt.j.commo.l. in cõmodato.§.vlt.&.j.de cõdic.ſine cauſa.l.ij.vel ſerui æſtimatio in condemnatione computabitur:vt.j.de noxa.l.quod ait.

g *Hæc actio.*ſcilicet quod metus cauſa.

h *Quoniam rei.*ſimilis ratio ſupra eo.ſi cum exceptione.§. poſt annum.in fi.§.quæ eſt ſufficiens,id eſt probabilis: nõ tamen neceſſaria eſt vt hæ demũ dentur heredibus qui habẽt rei perſecutionem:imno omnes ex maleficiis,excepta actione iniuriarum, & ſimilibus:vt inſtit.de perpe.& tẽpo.actio.in.§.non autẽ.verſi. ſed heredibus.& dic vt.ĩ.§.poſt annum.Accurſius.

i *Peruenit.* ſi conueniãtur vt heredes in ſimplũ ex delicto defuncti.ſecus ſi vt extraneus poſſeſſor rei per metum ablatę:quia tunc in quadruplum,niſi reſtituant rem:

k *Ad heredem.*vt præſtare eam teneatur.

l *Non debet.*vt hic,&.ĩ.de calum.in heredem.j.reſpõ.&.j.de vi & vi arma.l.iij.in prin.& infra de reg.iur.ſicuti.Accurſius.

Videamus.] CASVS. Supra proxi.l.§.fi.dicit quòd act. qđ metus cauſa datur in heredes inferentis metum. vnde ex illo dicto elicitur in.l.iſta duæ quæſtiones.Pone:res per metũ extorta peruenit ad heredem:poſtea deſit penes eum eſſe. nũquid hodie tenebitur & ſi penes eum non ſit:& an ſufficit ſemel pertinuiſſe vel non peruenſſe,quæritur.& antequã ad iſtam reſpõdeat,ponit aliam. Pone quòd heres eam conſumpſit: poſtea deceſsit herede inſtituto:nunquid iſte ſecũdus heres tenebitur, vt ſic heres heredis teneatur? Et dicit quòd in vtroque caſu tenebitur,& ſic datur hæc actio in heredis heredem:quia ſufficit ſemel peruenſſe,aliàs ſequeretur incõueniẽs: vt nec heres primus teneatur:quod eſt abſurdũ:nec ipſe vim inferens ſi cõſumpſit. Vi.

A

Vt in id [a] dabitur aduerſus cæteros actio,quod minus [b] ab illo exactum ſit.

XVI. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

QVod diximus [c], ſi plures metum admiſerunt,idẽ dicẽdum erit & ſi ad aliũ res peruenit, alter metum adhibuit.

Hæc actio ex facto ſeruorum eſt noxalis, & ſolutio facta tollit hanc actionem: ſecus ſi ſeruus pro noxa datur. Bartolus. B

Sed ſi ſerui metum adhibuerint,noxalis quidẽ actio ipſorũ nomine erit:poterit autem quis dominũ ad quẽ res peruenerit, cõuenire [d]: qui cõuẽtus ſiue rẽ, ſiue(ſecundũ quod iã dictũ eſt) quadruplum præſtiterit,proderit [e] & ſeruis.Si verò noxali cõuentus maluerit noxæ dedere: nihilo minus ipſe poterit cõueniri [f] ſi ad eũ res peruenit. Hæc actio [g] heredi cæteriſq; ſucceſſoribus datur: quoniã [h] rei habet perſecutionem.

Hæc actio datur contra heredes quatenus ad eos peruenit, licet deſierit apud eos eſſe. Item contra heredes heredis, non inſpectis quod ad vltimum,ſed quod ad primum heredem peruenerit.b.A.cum.l.ſeq. C

In heredẽ autẽ & cæteros in id quod peruenit [i] ad eos, datur,non immerito. Licet enim pœna ad heredẽ [k] non tranſeat: attamen quod turpiter vel ſcelere quæſitũ eſt,(vt eſt & reſcripтum)ad compendium heredis non debet [l] pertinere.

XVII. PAVLVS libro primo Quæſtionum.

VIdeamus † ergo, ſi heres ad quẽ aliquid peruenerit, cõſumpſerit [m] id quod peruenit, deſinat teneri: an verò ſufficit ſemel peruenſſe:[n] & ſi cõſumpto eo deceſſerit, vtrũ aduerſus heredẽ eius omnimodo cõpetit actio,quoniã hereditariã ſuſcepit obligationem:an non ſit dãda,quoniã ad ſecundum heredẽ nihil peruenit. Et melius eſt omnimodo competere in heredem heredis actionem. ſufficit enim ſemel peruenſſe ad proximum heredem, & perpetua actio eſſe cœpit: [o] alioquin [p] dicendum erit nec ipſum [q] qui conſumpſit quod ad eum peruenit,teneri. [r]

Si res per metum extorta perierit, poſſeſſor locupletior non videtur: ſecus ſi permutat res empta ex illa.b.d.vel ſic: Ille ad quẽ res peruenit ex metu,tenetur ſi res eſt apud eũ, vel aliũ loco eius.ſecus ſi eſt peremptain ea verò qđ loco rei peruenit,nõ attẽditur an perierit.b.d.quã legẽ no. quãplurimũ. Bar. D

XVIII. IVLIANVS libro ſexagẽſimoquarto Digeſtorum.

SI ipſa res † quæ ad alium [s] peruenit,interiit: nõ eſſe locupletiorem dicemus. [t] Sin verò in pecuniã aliãve rẽ conuerſa ſit;, nihil amplius quærendum eſt quis exitus ſit: ſed omnimodo locuples factus videtur, licet poſtea deperdat. Nam

m *Conſumpſerit.* conuertẽdo in ſuam vtilitatem.ſecus ſi res interiret ſecundum quosdam:[a] vt.j.l.proui.Sed tu dic cõſumpſerit quo quo modo: aliàs [p] nihilo poneret hæc lex ĩ eũdẽ *Bart.* fi.ſemel. Itẽ expreſſum eſt in iure hic, &.j. de reg.iur.l. cum prætor. &.j.tit.j.itaq;. inferior autẽ lex in alio caſu loquitur,hæc autẽ cũ ſuperiori in herede inferentis metum.

n *Peruenſſe.* Nota:ſufficit ſemel extitiſſe licet deſinat.ſic.j.de adulte.mariti.§.qui quæſtũ.verſũ.ſiue enim ſæpius.&.j.e. quãtum. & infra de bo. poſ.ſecũdum tab.l.j.§. ſemel.& de contra tab.non putauit. in prin. de hideicõ.lib.quidam in teſtamento.ar. contra.j.de verb.ſig.l.nomen filiarũ.§.fi.&.j.de inof. teſta.nam & ſi. §.j. & ſupra quod cuiuſq; vniuerſi.l.item.§.ij.&.j.de in rem ver. ſi pro patre.§.verſum.

o *Capit.*ſ.ſemel.

p *Alioquin.*i. ſi dicas quòd non ſufficiat ſemel peruenſſe.Ac.

q *Ipſum.* qui metum intulit per primum heredem.

r *Teneri.* quod nõ eſt dicendum:vt.C.eo.l.j.

Si ipſa.] CASVS. Res per metum mihi ablata peruenit ad Titiũ bona fide,& perit:iſta act.nõ tenebitur.Si vero Titius eã vẽdidit vel permutauit:ſi res vel pretiũ qđ habuerit perierit poſtea,an teneat Titi'? Et dicit eũ teneri.i. Titi' tenebit hoc caſu. Et hoc ad exẽplũ poſſeſſoris habet,q rẽ hereditariã vẽdidit,& pretiũ habuit: q de illo ptio tenebit,etſi id habere deſinat.ſi vero poſt hæc nihil fuiſſet cõſecutus,non teneretur:vt puta quia rem amiſit. Vi.

s *Ad alium.*ſcilicet bonæ fidei poſſeſſorem.

t *Dicemus.*hæc lex videt ſuperiori ,pri.cõtraria: ideo dicas hãc intelligi in bo.fi.poſ.ad quẽ res peuenit p metũ extorta: vt.ĩ.eo. ſi cũ.§.in hac.&.§.aliquãdo.quo caſu ſi interit,nõ tenet: vt hic. ſi vẽdidit,& pretiũ ſemel habuit,licet perdat,tenetur:vt hic ſubiicit:cũ pretiũ loco rei ſuccedat, ſicut in petitione hereditatis: vt hic ſubiicit,&.j.de peti.he. ſi & rem.Sed de hoc caue,quia in pe.he. ſi pretiũ bonæ fi.poſ.perdat,nõ tenet:vt.j.de peti.he.ſed & ſi.§.j.&.l.itẽ videndũ.j. rñ.quod hic nõ eſt. vnde hæc ſimilitudo nõ eſt per omnia bona quam hæc lex facit de pe.he.ad hãc actionẽ,ſed tantum in eo quod dixi.quidã tamẽ dicunt per omnia bonã.nam & húc dicunt nõ teneri qui habuit pretiũ,niſi & tẽpore lit.cõteſt.vel ſententiæ locupletior factus eſt:vt.j. de pet. here.l.ſi à domino vel à patre.§. quo tempore'. quod eſt contra mentẽ huius literæ,nihil amplius &c. Itẽ intelligẽ hanc legem quãdo ad bonæ fi.poſ.peruenit res ex cauſa lucratiua. & hic caſus forte inſpicitur.ĩ.eo.ſi cũ.§.in hac.quãdo autẽ ex nõ lucratiua cauſa etiã eius rei quæ ſucceſſit loco alterius,euẽ.ũ ſpectabo, nã ſi ea perierit ſine dolo & culpa ſua,nõ ĩtelligit locupletior ſa ſt',cũ ei pretiũ abſit:vt.j.ſi cer.pe.l.ſi cũ.& iſt. de leg.§.ſi res alie na. Itẽ poteſt ĩtelligi hęc lex de eo q nullã cauſã habet à violẽto.

a Et male ſecundum Bal. quem vide hic.

† Iſta lex eſt ſing.& non eſt alibi ſimilis eũdẽ Bart. poſt eũ hic. Bald.

† Bal. dicit iſtum text. eſſe ſingu. ad hoc quod licet debitor ſpeciei liberetur per ſteritũ antequã ſit ĩ mora: vt in.l.ſi ex legati. ci ibi pleni no.ff.de verbo. oblig.ta mẽ no liberatur ſi loco illius perẽpta ſubrogatur alia ſpecies facto debitoris,& illa ſecundo pereat. Bal.

a *Hereditatem.* id eſt pretium hereditatis.
b *Eum.* ſcilicet ſemel.
c *Manſiſſent.* ſic & in re donata vxori à marito: vt. ff. de dona. inter virum & vxo. ſi mulier ex pecunia. quæ eſt arg. contra principium huius legis: ibi, ſi vero in pecuniam. &c. Accurſius.

d *Quid autē. Proconſul.* id eſt prætor: vt ſupra eo. quod diximus. §. fi.
e *Ad eum.* ſcilicet heredem.
f *Perpetuo dādā.* id eſt vt de hoc teneatur heres perpetuo, nō intra annū tantum: vt. ff. eo. l. videamus. Accurſius.
g *Quātum. Licin conſtituta.* ſubaudi, etiā: nam & anterius tēpus ſpectatur ſi quid peruenerit: vt ſupra eod. l. videamus. Alij dicunt quòd hic loquitur quādo nil peruenit ad defunctū, licet ad heredem peruenit. Sed quid ſi tempore ſententiæ eſt locupletior? ſatis eſt, licet lit. conteſt. tēpore non ſit: vt. ff. de pet. here. ſi à domino. §. quo tempore. Vel dic quòd inſpicitur tempus litis circa æſtimationes rerum quæ ſunt. ſi vero conſumptæ ſunt, tunc quādocunque tenetur: vt d. l. videamus. Vel dic quòd hic loquitur reſpectu eius quod interiit. ſecus ſi cōſumpſit: vt in. l. videamus. Vel verius inſpicitur tēpus litis conteſtatæ, vt ſuper tāto iuretur de calumnia: & fiat cōteſtatio litis inquantū peruenit, ſcilicet quandocunque prius. & ſic eſt planum.
h *Peruenīſſe.* q traditionem habeat. idem etiam ſi non habeat traditionem: vt ſubiicit, & ff. titu. j. l. itaque.
i *Liberatus eſt.* Sed qd ſi talis erat actio quæ ad heredē non tranſit? quidā non: ſed alij ſic. *Si mulier.*] CASVS. Liberta mea erat mihi ingrata: vnde volebā eā reuocare in ſeruitutē: & ꝓpter hūc timorē mihi pecuniā dedit. qd metus cauſa nō teneor.] QVOD METVS.] Cū prætor eſſet iratus, dixit, quod metus cauſa geſtū erit, ratū nō habebo. crederet aliquis q poſtquā prætor non eſſet iratus, ratū haberet. ſed contrariū eſt: quia nullo tēpore ratū habet. [QVI POSSESSIONEM.] Aliquis, puta Titius, fundū alterius poſſidebat, qui alij tradidit p vim. ager Titius poſſeſſor actione quod metus cauſa cōtra metū inferē: ē: in qua quadruplabitur quantū intererat Titij poſſidere illū fundū. [SI METV.] Vēdideram tibi prædiū, & cōpuliſti me recedere ab emptione. reſciſſa eſt vēditio ſicut obligatio per acceptilationē. vnde datur mihi quod metus cauſa vt reponas te in priorē obligationem. idē eſt ſi cōpuli te vt recedas. nā & tunc agere poſſes vt reponā me in priſtinā obligationē. [SI METV.] Aliquis puta creditor hereditatis cōpulit me vt hereditatem adiré, cum nollē adire. efficior quidem heres: quia volui adire coactus: ſed prætor dabit mihi beneficiū abſtinendi. Sed pone econtra quòd ego coactus fui à ſubſtituto: puta vt hereditatem repudiarem.

Quid ſibi velit quod Gaius proconſulem mētionem faciat, cum de edicto prætoris agatur, pulchre Anto. Auguſt. Emē. lib. 1. cap. 5.

Concur. & facit quod tenet in cap. ad eius. §. diſtin.

& imperator Titus Antoninus Claudio Frontino de pretiis rerum hereditariarum reſcripſit, ob id ipſum peti ab eo hereditatem [a] poſſe, quia licet res quæ in hereditate fuerant, apud eum non ſint: tamen pretium earum locupletē eum [b] vel ſæpius mutata ſpecie faciēdo, perinde obligat, ac ſi corpora ipſa in eadem ſpecie manſiſſent. [c]

Hac actio qua datur contra heredem in id quod peruenit ad eum, datur perpetuo: & an peruenerit, ſatis conſtationis tempus inſpicitur. h. d.

XIX. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

QVòd autem in heredē eatenus pollicetur actionem procōſul [d] quatenus ad eum [e] peruenerit, intellegēdum eſt ad perpetuò dandam [f] actionem pertinere.

XX. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

QVantum autem ad heredē peruenerit, litis conteſtatæ [g] tempore ſpectabitur, ſi modò certum ſit aliquid peruenīſſe [h]. Idem & ipſius qui vim intulit, ſi ſic in corpus patrimonij peruenit aliquid, vt certum ſit ad heredem peruenturum: id eſt ſi debitor liberatus eſt [i].

Si metus fuerit inſtus, hac actio ceſſat. hoc dicit. Vel ſic: promiſſio facta metu iuſte illato, non reſcinditur. Bartolus.

XXI. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

SI mulier [k] contra patronum ſuum ingrata facta, ſciens ſe ingratam, cum de ſuo ſtatu periclitabatur, aliquid patrono dederit vel promiſerit ne in ſeruitutem redigatur, ceſſat edictum: quia hunc ſibi metum [l] ipſa infert. Quod metus cauſa geſtū erit, nullo tempore prætor ratum [m] habebit.

Alia eſt æſtimatio poſſeſſionis, alia fundi ſeu proprietatis. Bartolus.

Qui poſſeſsionē non ſui fundi tradidit: nō quāti fundus, ſed quāti poſſeſsio [n] eſt, [o] eius quadruplum vel ſimplum cum fructibus conſequetur. æſtimatur enim quod reſtitui oportet, id eſt quod abeſt. Abeſt autē nuda poſſeſsio cum ſuis fructibus. quod & Pomponius.

Contractus datus factus metu, eſt ipſo iure nullus. Bartolus.

Si dos metu promiſſa ſit, [p] ſ. ō puto naſci obligationem: quia eſt veriſsimum nec talem promiſsionem dotis vllam eſſe [q].

Vbi actio ipſo iure tollitur per pactū, idē eſt in pacto quod in acceptilatione. h. d. vel ſic: Metus non impedit liberationem ipſo iure: & ideo hac actione agendum eſt vt obligatio reſtauretur. Bar.

Si metu coactus ſim ab emptione, locatione, diſcedere [r], videndum eſt an nihil ſit acti, & antiqua obligatio remaneat: an hoc ſimile * ſit acceptilationi, [s] quia nulla * ex bonæ fidei obligatione poſsimus niti, cum finita ſit dum amittitur. [t] & magis eſt vt ſimilis ſpecies acceptilationi ſit: & ideo prætoria actio [u] naſcitur.

In quaſi cōtractu qui celebratur adeūdo, habet locū hac actio. h. d. vel ſic: Coacta voluntas, voluntas eſt: & ideo quē hereditati obligat, licet per hanc actionē reſtituatur. Bar.

Si metu coactus [x] adij hereditatem, puto me heredem efficī [y]: quia quamuis ſi liberū eſſet, noluiſſem: tamē coactus volui [z]. Sed per prætorem reſtituendus ſum, vt abſtinendi mihi poteſtas tribuatur.

Ratum. niſi conſenſus nouus interueniat: vt. C. eo. l. ij. Item niſi prēſcriptio xxx. vel xl. an. ſecūdum Pla. vel x. ſiue xx. ſecundū nos: vt C. eo. l. iij. Sed certe in dictis duobus caſibus non ex priore conſenſu, ſed ex poſteriore ratum habetur.
Sed quanti poſſeſſio. cū aliud ſit rei pretium: aliud poſſeſsionis: vt. ff. vti poſſi. ſi duo. in fi.
Eſt. in creditore quid æſtimetur, die vt infra de pigner. act. l. ſi pignore. & æſtimatur in caſu noſtro dubius euentus.
Promiſſa ſit. à quocunque.
Vllam eſſe. ipſo iure. Cū ergo metus det *Contractui* cauſam contractui bonæ fidei, ipſo iure nullus eſt cōtractus: vt. C. de reſcin. ven. l. j. & ff. de dolo. l. & eleganter. § j. nam hæc obligatio bonæ fidei eſt: vt inſti. de a. t. §. actionū. in fi. & ſic nō agetur hac actione niſi ad traditionē profiluerit contractus: vt. C. eo. l. non intereſt. &. l. ſi per vim. Vel dic quòd contractus valet licet metus dederit cauſam: ſed aliud in ſimplici dolo. Et quod hic dicit, eſt ſpeciale in dote ſicut & alia ſunt ibi ſpecialia: vt de hypothecaria, & tacita ſtipulatione: vt C. de rei vxo. actione. in prin. Idē poteſt dici in matrimonio p metū inito, vt argu. C. de inuti. ſtip. l. ij. Idem ſi quis cōſentiat coactus in iudicem non ſuum: vt infra de iudi. l. ij. in prin.

** diſſimile.*
** quia nulla.*

a *Hereditatis.* ſcilicet petitionem. Accurſius.
b *Locupletior.* ſcilicet ex re hereditaria. Accurſius.
c *Peruenerit.* ſcilicet ad heredem. Accurſius.
d *Procōſul.* ſcilicet hereditatis petitionem. Accurſius.
e *Peruenerit.* ſcilicet ad heredem. Accurſius.
f *Dandam actionem.* ſcilicet contra heredem. Accurſius.
g *Litis conteſtatæ.* ſcilicet ab heredē. Accurſius.
h *Peruenīſſe.* ſcilicet ad heredem. Accurſius.
i *Liberatus eſt.* ſcilicet ab heredē. Accurſius.
k *Mulier.* Not. nō ſuccurri ei qui ſe in neceſsitatē *Succurri* poſuit: vt. ff. ad Sil. l. iij. §. ſubueniē & dixi. ff. qui ſatisda. cog. ſi fi. *debet ei qui* deiuſſor. §. penul. & ſic nō ob. ff. ec. l. nec timorē. in fi. &. l. iiij. *hic iuſte faciebat patronꝰ* reuocādo: ibi autē delinquebat accepiēdo: vt ibi dixi. Acc. *ſibi metum.*
l *Ratum.* niſi conſenſus nouus interueniat: vt. C. eo. l. ij. Item niſi prēſcriptio xxx. vel xl. an. ſecūdum Pla. vel x. ſiue xx. ſecundū nos: vt C. eo. l. iij. Sed certe in dictis duobus caſibus non ex priore conſenſu, ſed ex poſteriore ratum habetur.
m *Sed quanti poſſeſſio.* cū aliud ſit rei pretium: aliud poſſeſsionis: vt. ff. vti poſſi. ſi duo. in fi.
n *Eſt.* in creditore quid æſtimetur, die vt infra de pigner. act. l. ſi pignore. & æſtimatur in caſu noſtro dubius euentus.
o *Promiſſa ſit.* à quocunque.
p *Vllam eſſe.* ipſo iure. Cū ergo metus det *Contractui* cauſam contractui bonæ fidei, ipſo iure nullus eſt cōtractus: vt. C. de reſcin. ven. l. j. & ff. de dolo. l. & eleganter. § j. nam hæc obligatio bonæ fidei eſt: vt inſti. de a. t. §. actionū. in fi. & ſic nō agetur hac actione niſi ad traditionē profiluerit contractus: vt. C. eo. l. non intereſt. &. l. ſi per vim. Vel dic quòd contractus valet licet metus dederit cauſam: ſed aliud in ſimplici dolo. Et quod hic dicit, eſt ſpeciale in dote ſicut & alia ſunt ibi ſpecialia: vt de hypothecaria, & tacita ſtipulatione: vt C. de rei vxo. actione. in prin. Idē poteſt dici in matrimonio p metū inito, vt argu. C. de inuti. ſtip. l. ij. Idem ſi quis cōſentiat coactus in iudicem non ſuum: vt infra de iudi. l. ij. in prin.
q *Diſcedere.* ſcilicet re integra. Accurſius.
r *Acceptilationi.* quod videtur, ſcilicet vt ſit ſimile acceptilationi. ADDITIO. Vulgaris lectio prius habebat in cōtextu, diſſimile ſit accep. ſed Pan. Flor. habent ſimile.
s *Amittitur.* i. amiſſa eſt: alias falſum diceret.
t *Actio.* quod metus cauſa, vt reponat ſe in obligationem: vt ff. eo. l. metum. iij. §. ex hoc edicto.
u *Si metu coactus.* forte à creditore hereditario. Accurſius.
x *Heredem efficī.* imo non ſit heres: vt. ff. de adqui. here. l. quī in aliena. §. Celſus. quæ eſt contra. Sol. hic ſit heres iure ciuili: quia vult licet coactus: vt hic, & inſti. de here. qua. & dif. §. fi. nō iure prætorio per qd datur ſibi abſtinēdi facultas: vt hic ſubiicit, & ff. de adqui. here. ſi met. vbi dicit per omnia idē qd hic. Vel dic, ibi dicebat ſe heredē cū cogeretur, & tanquā heres gerebat, nō tamē volebat: & ſic aliud agebat, & aliud ſimulabat. & hoc dicitur ibi falſō. hic autē voluit licet coactus. & ſic coactus faciēs poteſt velle & nolle: vt. C. de here. inſtitu. l. iiij. Accurſius.
y *Volui.* Et ſic nota qd coacta voluntas, voluntas eſt. Vnde verſus:

verſas:Sicque vólens factus quod nollem velle coactus.

a *Si coactus.* à ſubſtituto forte.

b *Actionem.* ſcilicet peti. here. vtilem, quæ prius directo cõpetebat:ſicut in actione in rem:vt.ſ.eo.metum.iij.§.volẽti.Ac.

Repulsam per metum ſuccurritur per vtilem actionẽ quod me cauſa.h.d. vel ſic: Per hoc edictum reſtituitur prima vtilis ipſo iure: & datur hæc actio quod metus cauſa.

Si coactus [a] hereditatem repudiem, duplici via prætor mihi ſuccurrit: aut vtiles actiones quaſi heredi dando: aut actionem [b] metus cauſa præſtando: vt quã viam ego elegerim, hæc mihi pateat.

Carcer eſt iuſtus metus, & promiſſio facta in carcere, nullius eſt momenti. Bart.

XXII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

QVi in carcerem quem detruſit, vt aliquid ei extorqueret: quicquid [c] ob hanc cauſam factum eſt, nullius momenti eſt.

Vbi præſumptio eſt cõtra illum qui probare debebat, efficitur durior probatione. Bartolus.

XXIII. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

NOn eſt veriſimile compulſum in vrbe inique indebitum ſoluiſſe eum qui claram dignitatem [d] ſe habere prætendebat: cum potuerit ius publicum inuocare, & adire aliquem poteſtate præditum, [e] qui vtiq; vim eum pati prohibuiſſet. ſed huiuſmodi præſumptioni [f] debet apertiſſimas probationes violentiæ opponere.

Factum metu ne quis ducatur ad iudicem, non reſcinditur per hanc actionem, ſed per officium iudicis.h.d.

[SI QVIS.] Titius debebat mihi, & ego volebã eum delegare cuidã creditori: & cum Titius nollet hoc facere, nuntius poteſtatis cõpulit eum facere hoc. quid iuris? ſic diſtingue. aut Titius debebat illam pecuniam: & tunc nõ poteſt repetere: aut non debebat, & tunc poteſt repetere. Viuia.

d *Claram dignitatem.* nec prorſus nocet ſua vel aduerſarij dignitas: vt.C.eo.ad inuidiam.

e *Præſidem.* coram quo nõ oportet timere: vt.C.de his qui ꝓpter me.iu.non appel.l.j.

f *Præſumptioni.* no. ſtari præſumptioni donec contra probetur: vt hic, &.j.de lib.ho.exhi.l.iij.§.ſi eum quis. & ita fra de contrahen.emp. ſi debitor.§.j.&.C. qui & aduer. quos.l.j.&.j. de iur. do. nuptura. Sed tamen hæc præſumptio nõ trãſfert ſemper ꝓbationes de vno ad aliũ: ſed durius onerat actorem probatione: cum aliàs apertiores quàm in ciuilibus: vt.C.eod.metum. hic apertiſſimas debet oſtendere in ſuperlatiuo. ideoque [a] nec ſacramentũ deferre propter talem præſumptionem aliis probationibus deficiẽtibus: vt argu. infra de mino.l.iij.§.j. in fi. Et vt plene ſcias, dic præſumptio alia iuris, & de iure: alia hominis: alia naturæ: alia facti. De prima habes de muliere tacite ſtipulata: contra quam præſumptionem non admittitur probatio in contrarium: vt.C.de rei vxo.act.l.j.in princ. Idem de ſtipulatione abrogato: vt ſupra de adopt. his verbis. & ad idem. C. ad Maced: l.fin. ſed hanc appellat aliàs præſumptionem legis: ſicut & dicitur præſumptio canonis: vt diſtinct. liij. cap. fraternitatem. & hæc magis dicitur fictio: & fit ſuper certo facto. Hominis autem præſumptio tam ſecundum leges quàm ſecundum canones eſt illa de qua hæc lex dicit: contra quam recipitur probatio in contrarium. nam & ſi aliquis malam famam habuit, ſcſſi. Vetus.

Confeſſio in carcere facta, nõ valet.

a *Bal. dicit iſta glo. ſingu. ad hoc quod vbi adgens habet ſumptionẽ iuris contra ſcnũ deferatur iuramentũ in defectu probationũ. adde quod idem vidit Bar. & Bal. in l.j. qui & aduerſus quos. & Lodo. Ro. in conſi 8. dicit idẽ quando teſtes ſunt ſingulares:*

A cundum canones poteſt ſe purgare: & hæc duplex. Nam quandoque transfert onus probationis: quandoque non: ſed durius adſtringit ad probandum: vt patet ex prædictis. Natura præſumptio dicitur, vt cum exheredo filium meum, præſumitur cõtra me quòd iniuſte eum exheredauerim, & hoc propter naturam: & ideo heredes debẽt probare iuſtam cauſam exheredationis: vt.C.de inoff.teſta.l.omnimodo.&.C. de li.præ. vel exhere. authen. non licet. Præſumptio facti alia precedẽtis: alia ſubſequẽtis. Præcedẽtis, vt ſi ſemel calumniatus eſt: vt j.de accu. ſi cui.§. idẽ. Subſequentis, vt cum aliqui accuſati fuerunt de adulterio quod depellebãt obtentu proximitatis: ſi poſt cõueniant in nuptias, præſumuntur etiam prius adulteraſſe: vt.C. de adulte. ſi qui. idem fere habes in authen. vt nulli iudi.§.ſi quis vero. col. ix.

Cõ in cauſis criminalibus magna imperitia. Bol.

b *Hæres cauſam exheredationis probare debet.*

B Si fœnerator [i] inciuiliter cuſtodiendo athletam, & à certaminibus [k] prohibendo, cauere compulerit vltra quantitatẽ debitæ pecuniæ: his probatis competens iudex rem ſuæ æquitati reſtitui decernat. [l]

Exactum per vim ab apparitore indebitè illatam, iudicis officio reſcinditur quatenus quis damnum patitur, & non vltra. h.d.l.j.e.§. allegatur ad quæſtionẽ nunquid ille qui eſt poſitus in carcere indebitè, poſſit ibi recommendari pro alieno vero debito. & hic videtur caſus quòd ſic. de quo ego dixi in quæſtione illa quæ incipit, lapſus. & in.l.2.C.de exactio.trib.lib.10. Bart.

Si quis quod aduerſario nõ debebat, delegante [m] eo [n] per vim apparitione [o] * præſidis interueniente, ſine notione iudicis coactus eſt dare: iudex inciuiliter extorta reſtitui ab eo qui rei damnum præſtiterit, iubeat. [p] ꝙ ſi debitis ſatisfecit ſimplici [q] iuſſione, & non cognitione habita, quamuis non extra ordinẽ exactionem fieri, ſed ciuiliter oportuit: tamen quæ

C

** apparitore.*

i *Si fœnerator.* qui mutuauerat pecuniam athletæ.

k *A certaminibus.* dicens, nõ recedes à me niſi prius des mihi debitum & vltra.

l *Decernat* per officiũ ſuum. Accurſius.

m *Delegate.* id eſt, vel quia delegatus eſt ipſe, vel quia debitorem ſuum delegauit coactus.

n *Eo.* id eſt aduerſario. vel eo, id eſt coacto.

o *Apparitore.* qui abutebatur in duobus, quia ſine iuſſu principis, & quia circa indebitũ: ſed in inferiori in nullo abutebatur: licet iudex male præceperat.

p *Iubeat.* per ſuum officium.

q *Simplici.* dic quia iudex præcepit nuntio vt hoc faceret: vnde extorta nõ reuocantur, vt dicit: licet non ſic debuerit iudex facere: vt quia cauſa magna erat. alias ſecus: vt hic, &.j. de iudi.l. pe. Vel dic quòd nõ præcepit: & ſic actor abutitur apparitione. vnde licet per hoc edictũ vel officium non puniatur, tamen per edictum diui Marci amittit ius creditii: & ſine cauſa condictenetur: vt ſupra.l.extat. Accurſius.

D

DE DOLO MALO.

Si quid per metum fiat, qualiter adeas ſubueniatur, audiſti. Qualiter autem ſubueniatur ſi per dolum quis in captionem incidit, audi. & nota quòd non dicit de actione doli, ſed de dolo malo, quia per actionem in factum punitur dolus: de quo dicitur.j.eo.no debet in fi.& l.itaque. & per actionem ex eo contracta: vt.j.eo. & eleganter.circa prin.

HOc edicto.] CASVS. Primo dicit Vlpian. quòd edictum illud datur cõtravarios & doloſos. & eſt ratio: quia alicui malitia ſua nõ debet eſſe lucroſa: nec alicui ſimplicitas noceat. Poſtea ponit verba edicti, quibus cõmonetur quòd ita demum datur de dolo actio, ſi alia non competat, & dari act. aliquam iuſta cauſa ſuadeat. [DOLVM.] Qualiter definiatur dolus quæritur? Et Seruius dicit quòd dolus eſt machinatio quando aliud agitur, & aliud ſimulatur. ſed Labeo reprobat hanc definitionem Seruij duabus rationibus: quia poteſt quis circunueniri ſine ſimulatione. Itẽ quia poteſt aliud agi & aliud

ſimulari ſine dolo malo.vnde Labeo defi.dol' eſt calliditas &c. Vlpianus probat ſententiam Labeonis verã eſſe.[NON FVIT.] Hic dicit quòd prætor contentus non fuit dolum dicere: ſed dixit malum:& hoc ideo quia aliquando eſt bonus dolus: & iſte bonus dolus committi poteſt cõtra latrones,vel hoſtes, vel ſimiles. [AIT.] Hæc actio tunc demum datur,cũ nulla alia competit pro dolo cõmiſſo ſpecialis & ordinaria. vnde ſiue habeam ciuilem act.vel cõdic. certi: ſiue prætoriã, vt act.de cõſtituta pecunia: ſiue interdictum vnde vi ad rem recuperandam:iſta mihi de dolo act . non datur. Item ſi ſtipulatus ſum cum Titio ne dolũ cõmittat in cõtractu , nõ habeo act.de dolo : qa habeo ex ſtipulatu.Itẽ ſi aliquis me dolo induxit ad aliquod turpe faciendũ, vt quia promiſi hominem occidere , nõ datur mihi hæc actio:quia ex hac promiſſione ei nõ teneor. Itẽ ſi minor ſum,&cõpetit mihi in integ.reſti.nõ datur hęc actio. Itẽ ſi habui aliã actionem quæ tẽpore expirauit: nõ dat hæc act. [SI QVIS.] Titius tenebatur mihi ciuili ex vendito: quæ dabatur propter dolũ commiſſum ĩ cõtractu, vel honoraria act.puta furti : quia furtum cõmiſit dolo. ſi dolo me induxerit vt iſtæ actiones in Aquil.ſtipul. deducantur,ſi voluntariè libero eum per accep. vt per pactum de non petendo quando tenebatur mihi act furti,nõ poſſum agere de dolo,quia mea volũtate Titium liberaui.ſi vero dolo me induxit,dabitur mihi hęc actio.& eſt ratio:quia huiuſmodi actiones nudo pacto tolluntur.[NON SOLVM.]Siue habeam aliquod auxilium cõtra eum doloſum cum quo contraxi, ſiue aduerſus alterum,non datur hæc actio. vnde ſi pupillus vendidit prædium Titio qui colluſit cum tutore pupilli vt pro minori pretio haberet:pupillus non agit act.de dolo contra Titium:quia poteſt agere tutelæ aduerſus tutorem ſuum.Si vero tutor nõ ſit ſoluendo:pupillus agit act.de dolo contra Titium.& eſt ratio:quia videtur habere act.iſte pupillus.nam &c.

† *In hanc definitionẽ C.d.3.offi.*

a *Hoc edicto.* quod eſt infra.§.j.

b *Et.* ponitur pro id eſt.

c *Subuenit.* cõtra quos eſt occurrẽdũ:vt.j.de inſti.ſed & ſi pupilus.§.itẽ ſi plures.verſi.ſed & ſi aliàs.& dixi.ĩ.de pecu.l.in cauſę.

d *Ne.* id eſt vt non.

e *Lucroſa.* vt hic,&.j.de reg.iur.non fraudantur.§.nemo.

f *Damnoſa.* vt hic,& inſti.de fideicom.here.§.ſed quia.

g *Dolo.* ſed quid ſi in vna re dolus cõmittatur? Reſpon. locum habet hæc act.licet hic Vlpia. nõ exponat:vt argu.ſupra de nego.geſt.l.iij.j.reſpon.&.§.negotium.

h *Dicentur.* & erunt facta ſecundum Azo. imò & ſi non erunt, licet cum effectu tunc non detur. Nam euentus iudiciorum eſt incertus:vt infra de pecu.l.quod debetur.

Iudiciorum euentus incertus eſt.

i *Alia actio non erit.* vt ex furto furti , & ex iniuria iniuriarum, & ſic de cæteris. Accurſius.

k *Et iuſta cauſa.* hoc dicitur propter ea quæ dicuntur infra eo. ſi oleum.§.ſi cum.l.ſequen.

l *Iudicium.* actio de dolo : aliàs iudicium pro diſcretione ponitur,& aliis modis:vt no.inſti.qui.non eſt permiſſa.teſt.§.ij.

m *Et ſine ſimulatione.* vt in furto, rapina. & ſic non eſt generalis hæc definitio. Accurſius.

n *Deſeruant.* aliàs ſeruiãt, & aliàs deſeruiãt.& eſt exemplũ,vt ſi latrones plures ceperint,cum vni eorum in rebus vellent facere quæ ſolutioni debitarum ab eo quantitatium profecerũt,reuocare inciuilie eſt.†

DE DOLO MALO.

TITVLVS III.

1. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

HOc edicto a prætor aduerſus varios & b dolоſos , qui aliis obfuerunt calliditate quadam , ſubuenit , c ne d vel illis malitia ſua ſit lucroſa, e vel iſtis ſimplicitas damnoſa. f Verba autem edicti talia ſunt: *Quæ dolo g malo facta eſſe dicẽtur, h ſi de his rebus alia actio non erit , i & iuſta k cauſa eſſe videbitur, iudicium l dabo.*

Illa eſt bona definitio quæ conuertitur cũ ſuo definito:aliàs ſecus. Bart.

Dolum malum Seruius quidem ita definiit,†machinationẽ quandam alterius decipiendi cauſa , cum aliud ſimulatur , & aliud agitur.Labeo autem,poſſe & ſine ſimulatione m id agi, vt quis circunueniatur:poſſe & ſine dolo malo aliud agi , aliud ſimulari : ſicuti faciunt qui per huiuſmodi diſſimulationẽ deſeruiant: n* & tuentur vel ſua vel aliena. Itaque o ipſe ſic definiit, dolum malum eſſe omnem calliditatem , p fallaciam, q machinationem r ad circunueniẽdum, f fallendum,decipiendum alterum adhibitam. t Labeonis definitio vera eſt.

Bonus eſt dolus qui committitur aduerſus hoſtes publicos. Bartolus.

Nõ fuit autẽ contentus prætor *dolum* dicere,ſed adiecit *malum*: quoniam veteres dolum u etiam bonum dicebant: & pro ſolertia x hoc nomen accipiebant , maxime ſi aduerſus hoſtem y latronémve quis machinetur. Ait prætor , *Si de his rebus alia actio z non erit.* Meritò prætor ita demum hanc actionem pollicetur , ſi alia non ſit: quoniam famoſa actio† non temere debuit a prætore decerni, a ſi ſit ciuilis b vel honoraria , c qua poſsit experiri : vſque adeo vt & Pedius libro octauo ſcribat, etiam d ſi interdictum ſit quo quis experiri, vel exceptio e qua ſe tueri poſsit, ceſſare hoc edictum.

Iudicium ciuile.

Dolus malus.

Dolus bonus.

Dolus malus.

Dolus malus.

*Dolus mal

dum.nam exceptio & actio de dolo vt liberer mihi cõpetit,niſi alia actio competat:vt ſi dolo te induxi ad promittendũ:poſtea feci tibi pactum de non petendo.& ſic hic intelligitur.

a *Et ſi ſtipulatione.*aliàs lex:& aliàs.§.idem Pomponius.

b *Si de dolo.*ſ.nõ cõmittendo:vt.ſ.de arbi.l.ita demũ. Sed nonne ſi ſtipulor iudi. ſol. ſtipulor de dolo: vt.ĵ. iudi.ſol.l.iudicatũ ſolui. ſed tamẽ ibi ago de dolo.ſ.cõmiſſo: vt.ĵ.e. l.pe.quę eſt cõtra?Sol. ibi tẽpore ſtipulationis fuit dol' cõmiſſus in offerẽdo ſe, vt alius vſucaperet:hic autẽ de futuro cauebatur. Vel dic quòd hic generaliter de omni dolo:ibi non ſic: ſed de eo tantum qui in defendẽdo cõmittitur.Accur.

c *Turpi.*vt.ĵ. de ver. oblig.l. generaliter.& l.veluti. idem dicũt & ſi ſit turpiter facta: qa tunc nõ datur actio de dolo, ſed exceptione doli repellit: vt.C.de inuti.ſtipul.l.dolo.Tu dic q doli actio cũ exceptione doli datur:vt diri.ſ.l.proxi.in fi.

d *Poſſit.*vt.ſ.tit.ij.l. di uus.§.nec intra hat.

e *Et ſi alia actio.* quã habebat vel adquirebat tẽpore doli cõmiſſi, forte etiã occaſione huius cõtractus, p quo datur actio tẽporalis: vt ſi dolo me induxiſti ad emẽdũ ſeruũ vitioſum,& pretiũ dedi:nõ ago de dolo, quia habeo vel habui actionẽ redhibitoriã: niſi in ea amittẽda fim dolũ paſſus: tunc mihi nõ imputo.& tũc hæc dictio niſi,refertur ad proximũ dictũ.de dolovero non ago: quia reſtitui poſſum: vt infra qui.ex cau.ma.l.ait prætor.§. fi.&.l.ſeq.ſecundũ Io.ſi tamen fuerim diligens in eo quòd proceſſi ad agendum redhibitoria:aliàs nõ datur reſtitutio: vt.ĵ.ex qui.cau.ma. nõ enim. ideoq; de dolo agitur tam p primo quàm p ſecũdo:vt hic,&.ĵ.de aqua plu.arcen.l.Atteius. quę eſt cõtra.

f *In ſtipulatum.*i.ſtipulationem Aquilianam.

g *Vel alio modo.* puta vt pacto nudo quãdo per pactum tollitur actio ipſo iure:vt.ſ.de pact.ſi tibi.§.quædam. Item per cõtrariã ſcripturam quando literis erat obligatio cõtracta: vt argu.infra de regu.iur.l.nihil tam naturale.

h *Niſi in amittenda actione.* quæ forte dabatur ob dolum admiſſum in contractu: vt dolo te induxi vt minori pretio venderes: vel econtra. Et dic ſuper eo quod ſubiicit dolum paſſum vt per acceptilationẽ perderet,quia tũc datur de dolo.ſecus ſi tempore:quia tũc datur reſtitutio: vt dixi.ſ. pxi.§. Sed quare hic datur de dolo,ibi non? Rñ.quia in acceptilatione voluntas creditoris interuenit:vnde non perit reſtitutionem,ſed aget de dolo, quia dolo inducẽ eſt vt velit:ſed in præſcriptione nõ interuenit voluntas:vnde poſtulat reſtitui:licet ſit maior.minor autem etiam miles cõſentiens reſtitui poteſt.Sed quid ſi tantũ poſtea fiat dolus,vt quia liberatus per acceptilationem non dat quod conuenit?Dicit Pia.dari de dolo.Tu dic agi ſecundum Azo.cõdict.ob cauſam,vt ſe reponat in obligationem: vt infra de condictione cauſa data cauſa nõ ſe.l.ſi quis accepto.vel præſcriptis verbis ad intereſſe quaſi ex do vt des:vt hoc remittere ſit dare:vt.ĵ.de cõdict.cauſa data.l. ſi mulier.& præſcriptis verbis.l.ob eã.de dolo nõ:niſi in acceptilatione dolus interuenit,quia tunc de dolo agitur:vt hic,&.C.de trãſactionibus.l.actione.&.l.ſub prætextu. Si velis tueri P.dices non dari ad debitum antiquum vel ad intereſſe,ſed ad promiſſa de nouo ſic ſecundum eum.

i *Si actio,vel ſi ab alio.*quàm aduerſus quem de dolo quæritur: & intellige aliam actionem, vt ſubiicit exemplum infra.l. proxi. nam ſi actio eadem:non ideo tollitur cõtra vnum,quia alius teneatur: vt infra eod. ſi plures.

k *Deoque.A Titio.*ſcilicet extraneo cõtrahẽte cum tutore in rem pupilli.

l *Cum habeat.* probatur ergo aperte quòd actio de dolo ſecũ nõ patitur etiã eã quæ eſt peræquè famoſa. hic enim actio tutelæ infamaret: quia propter colluſionẽ tutoris cõpeteret: vt inſtitu. de ſuſpect. tuto.§. ſuſpectus. & ſupra de infa. l.j. §. qui pro ſocio. Accurſius.

m *Plane ſi tutor.* conueniendus actione tutelæ.

n *De dolo actionem.*ſcilicet cum detur reſtitutio contra cõtrahentem etiam cum tutore vel curatore: vt.C.ſi tut.vel cura. per totũ. quomodo de dolo datur? Reſpon.ſecũdum Ioan. quòd hic Titius erat parens vel patronus: contra quos non datur reſtitutio: vt.C. qui & aduer.quos.l.fi. Et quod dicit de dolo, expone, id eſt in factũ nomine doli: vt infra eo.non debet. Vel dic quòd contractus fuit in vẽditione ſerui quẽ poſt manumiſerat emptor: & ſic denegetur contra libertatem reſtitutio: vt infra.l. proxi. in prin. ibi, & quod minor &c.

o *Nam is.Propter inopiam.* niſi nomen ſit venditum quale ſit: vt infra de euict.l.antepe.§.fi. Et nor.de exceptione paupertatis: ſic.ĵ.de mu.& ho.l.cura extruendi.§.j.Accurſius.

Idem & Pomponius libro vicenſimo octauo.& adiicit, & ſi ſtipulatione [a] tutus ſit quis, eum actionem de dolo habere non poſſe: vtputa ſi de dolo [b] ſtipulatum ſit. Idem Pomponius ait & ſi actionem in nos dari non oporteat, veluti ſi ſtipulatio tam turpis [c] dolo malo facta ſit, vt nemo daturus ſit ex ea actionem, non debere laborare vt habeam de dolo malo actionem: cum nemo ſit aduerſus me daturus actionem.

Et qui eſt tutus ipſo iure, vel per in integrum reſtitutionem,non cõpetit hæc actio. Item ad excludendam hanc actionem ſufficit aliam ſemel competiſſe, niſi in ea amittenda quis dolum paſſus fuerit. Bartolus.

Idem Pomponius refert Labeonem exiſtimare, etiã ſi quis in integrum reſtitui poſsit, [d] nõ debere ei hanc actionem competere. & ſi alia actio [e] tempore finita ſit, hanc competere non debere: ſibi imputaturo eo qui agere ſupерſedit : niſi in hoc quoque dolus malus admiſſus ſit,vt tempus exiret.

Si actio qua primo competebat, facto partis eſt ſublata, actio de dolo non competit. Bartolus.

Si quis cum actionem ciuilem haberet, vel honorariam in ſtipulatum [f] deductam, acceptilatione vel alio modo [g] ſuſtulerit:de dolo experiri nõ poterit:quoniam habuit aliã actionem:niſi in amittenda actione [h] dolum malum paſſus eſt.

Si per aliam actionem contra aliũ idoneum competentem poteſt eſſe conſultum, ceſſat actio de dolo.hoc dicit. vel ſic : Actio competens aduerſus vnum impedit actionẽ de dolo aduerſus alium:ſi tamen ille eſt ſoluendo. Bartolus.

Non ſolùm autem ſi aduerſus eum ſit alia actio aduerſus quem de dolo quæritur,

II. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

B VEl ab eo res ſeruari poterit,

III. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

NOn habet hoc edictũ locum : verùm etiam ſi aduerſus alium

IIII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

SIt actio , vel ſi ab alio [i] res mihi ſeruari poteſt.

V. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

IDeoq; ſi quis pupillus à Titio, [k] tutore auctore conludẽte circunſcriptus ſit: non debere eum de dolo actionẽ adC uerſus Titium habere: cum habeat [l] tutelæ actionem, per quã conſequatur quod ſua interſit. Planè ſi tutor [m] ſoluendo non ſit,dicẽdum erit de dolo actionem [n] dari ei.

VI. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

NAm is nullam videtur actionem habere, cui propter inopiam [o] aduerſarij inanis actio eſt.

D ET *eleganter.*] CASVS Caſus in hac.l.(quæ cum ſuperioribus cõcordat)eſt talis:Dicit prætor in princ.huius tit. quòd ita demum de dolo datur actio,ſi alia non competat. Pompo.ſic intelligit illud : vt ſic demum detur, ſi res alio modo ad dolum paſſum non poteſt peruenire,id eſt ſi nullo alio iure poteſt ſeruare ſuam indemnitatem . cui dicto videtur contra.quod dicit Iul. quia pone quòd minor.xxv.an.ſeruum habuerit:ſeruus iſte induxit minorem dolo vt eum vẽderet cum peculio,& eũ vendidit.emptor hunc ſeruum manumiſit.dixit Iul. in hoc caſu act. de dolo dandam eſſe in manumiſſum: quia ſi fuerit dolus incidens,& emptor illum commiſerit, videtur act. poſſe agi ex illo contractu : puta ex vendito,ne deciperet.q.d.ex quo dicto Iulia. colligitur quòd poſsit agi contra emptorem actio. ex vendito: vt ſic vbi alia datur actio,& de dolo. Item videbatur quod poſſet reſtitui.dicit quòd iſtæ opi.non ſunt contra Pompo.quia dicit ſic intelligi cum in nullo emptor dolo fuit incidente, nec cauſam dante contractui.& ſic non ob. ei prima regula, nec ſecunda qua dicebatur actio de dolo dari quandoque . ſed illud non eſt verum.non enim poteſt reſtitui contra manumiſſum.vnde verum eſt dictum Pompo.ſiue popularis ſiue pœnalis actio detur:nunquam doli detur.[NON SOLVM.] Certum eſt quòd de dolo non datur act. cum alia ſupereſt. ſi vero dubitatur,

a *Iſta exceptio eſt facti,non iuris: ſecundũ Bal.*

biratur,ſuperſit alia vel non:nunquid de dolo dabitur? Dicebat Labeo eam dari in tali caſu. Debebas mihi ſeruum vel fundum. ſeruum manumiſiſti vel venenaſti, vel ſeruitutem fundo impoſuiſti.indiſtincte ſecundum Labeonem dabitur de dolo actio. ſed hoc falſum eſt: quia ſi interpoſita eſt ſtipul. dolum malũ abeſſe,agetur ex ſtipu.ſi non fuerit interpoſita, actione ex eo cõtractu: puta ex empto ſi emit:vel ex conducto ſi conduxit. ſi vero ſtipulatus fuerim à te ſeruum, & eum tradendo manumiſiſti:ſine dubio hic agetur de dolo. [*SI SERVVM.*] Habebam in ſeruo nudũ vſum.tu proprietarius cum illum poſſideres, occidiſti:teneberis mihi.l.Aquil.vtili actione, quæ daretur mihi directa ſi eſſem dominus:& ad exhibẽdum: & ideo non datur de dolo act.Item ſi ſeruum mihi legatum tu heres occidiſti ante aditam hereditatem: poſtea adiuiſti:non habeo aduerſus te act. de dolo,nec act.l. Aquil. ſed habeo act. ex teſtamento contra te. [*SI QVADRVPES.*] Equum tuum Titius per frænum tenebat,dimiſit hunc vt mihi damnũ daret:& equus tuus cum curreret,mihi damnum dedit in equis meis vel aliis animalibus:tenetur Titius de dolo: ſi neque ſis ſoluendo,neque equum pro noxa dediſti:aliter contra Titium de dolo non agam. [*ITEM LABEO.*] Ligaui ſeruum meum ne fugeret,tu illum diſſoluiſti vt fugeret:& ille ſeruus fugit.ſi hoc miſericordia non feciſti,teneberis furti: ſed ſi miſericordia,teneberis act.in factum. [*SERVVS.*] Seruum habebam,& tractabatur vt ego hunc ſeruum manumitterem: & debebat iſte ſeruus dare decem,& dedit mihi quendam expromiſſorem qui illa decem mihi promiſit pro ſeruo:& conuenit inter nos,id eſt,me & expromiſſorem vt eo facto libero,ille manumiſſus mihi promitteret liberare expromiſſorem.eo facto libero dicit expromiſſor, quòd liberatur. manumiſſus non vult in ſe ſuſcipere obligationem.dicit Pompo.quòd datur mihi manumittenti in illum manumiſſum act.de dolo:ac ſi iam euaneſceret actio ex ſtipu.& hoc ſecundum Pompo. ſed non eſt verum,niſi ſicut ſubiicit:ſi autem &c. Si autem ego nolo recipere manumiſſum,non habeo actionem de dolo: ſed repellar excepti. ab ipſo expromiſſore. Vlpianus dicit quèd hoc videtur falſum:quia primo caſu habeo act. contra expromiſſorem: & ideo non videtur de dolo danda. Et ſi quis volens Pompo. excuſare,dicat quòd expromiſſor hanc excepti. habet,non bene dicet:quia illud locum habet quando manumiſſus vult in ſe ſuſcipere ob. & ego nolo. vnde ſi paratus ſit manumiſſus recipere, verum eſt quod dixit Pompo. aliter ſi non vult,nec patitur in ſe transferri obl.manet antiqua actio contra expromiſ.& actio de dolo datur expromiſſ. contra manumiſſ. in manumiſſum actio de dolo mihi dabitur in ſubſidium ſi expromiſſ. non eſt ſoluendo. [*SI DOLO.*] Si procurator mei actoris patiatur aduerſarium contra quem agit nomine meo,abſolui dolo aduerſarij corruptus: vtrum in aduerſarium actio de dolo detur? Diſtinguitur hic. aut ille contra quem procura. ipſe agebat,eſt paratus ſuſcipere iudicium non ob. except. rei iudi. ſi colluſio fuerit probata,& non datur in eũ actio de dolo. aut non eſt paratus:& tunc tenetur de dolo, ſi procura.non eſt ſoluendo:quia ſi eſſet ſoluendo,prius conueniretur. [*IDEM POMPONIVS.*] Si dixiſti eum idoneum, & hoc non feciſti, ſed ei mutuaſti, non teneris de dolo. ſed ſi fraudem commiſeris, vt quia accepiſti pecuniam ab illo vt eum laudares: tunc enim teneris de dolo:vt in.l. ſequen. quæ continuatur cum iſta.

Dolus tertii contractum non vitiat. ſed ſi dolus contrahentis dedit cauſam contractui bona fidei, illum reddit ipſo iure nullum. ſecus ſi incidit in contractum.b.d.Primò ponit dictum Pompo. ſecundò ponit diſtinctiones Iuliani quod videtur illi contradicere. tertiò ſoluit iſtam cõtrarietatem. quartò ex prædictis ponit duas concluſiones. ſecunda ibi,Nec videtur.tertia ibi.Hoc enim.quarta ibi,ſecundum. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

ET elegãter Põponius hæc verba,*Si alia actio non ſit*, ſic excipit,[a] quaſi res alio modo ei ad quem ea res pertinet,ſalua eſſe nõ poterit. Nec videtur huic ſentẽtiæ aduerſari [b] quod Iulianus libro quarto ſcribit:ſi minor annis vigintiquinq; cõſilio [c] ſerui circũſcriptus [d] eum vendidit cum peculio,emptórque eum manumiſit,dãdam in manumiſſum de dolo [e] actionem. Hoc [f] enim ſic accipimus,carere dolo [g] emptorem, vt ex empto [h] teneri non poſſit: aut nullam [i] eſſe venditionem, [k] ſi in hoc ipſo [l] vt venderet circũſcriptus eſt.& quòd dolus in manumiſſum.

c *Conſilio.* ſcilicet doloſo.

d *Circumſcriptus.* vt pro minori pretio daret.

e *De dolo actionem.* non vt reuocet cum in ſeruitutem:quia cõtra libertatem non datur reſtitutio: ſed vt reſarciatur damnum præſtando pretiũ ſerui. & ſic intelligitur.C. ſi aduer. lib.l. ij. & . iij. Sed qualiter ex dolo in contractu commiſſo in ſeruitutem tenetur liber factus: vt ſupra nego. §. Scæuola. &. C. an ſeruus ex ſuo facto.l. j.Reſpon. hic deliquit extra contractum:quia non ipſe contraxit,ſed alius ibi contraxit, & in contractu deliquit. Item quare ex delicto in ſeruitute facto domino tenetur: vt. C. de noxa.l.j. & . C. an ſeruus ex ſuo facto.l.fin?Reſpon. hic deliquit contra dominum vt libertatem conſequeretur:ibi ad aliud:vt argum.C.an ſeruus ex ſuo facto.l. promiſſæ. Vel dic quòd iſte dolus videtur collatus in tempus libertatis:vt argum.infra de do.inter vi.& vxo.l. quia in hoc. Accurſius.

Reſtitutio nõ datur cõtra libertatem.

Seruꝰ liber fallꝰ an teneatur de dolo in ſeruitute commiſſo.

f *Hoc.* ſcilicet dictum Iuliani.

g *Carere dolo.* incidenti vel principali.

h *Ex empto.* id eſt ex vendito: vt infra de actio. empti.l. veteres.

i *Nullam.* ex parte non committentis dolum:quia non tenetur ſi non vult.ſi vero qui committit,teneri poteſt ſi deceptus vult: vt.C.de tranſact.l.tranſactione.

k *Venditionem.* ſcilicet dicimus.

l *Si in hoc ipſo.* & tunc appellamus dolum dãtem cauſam contractui. Et dic ſecundum quoſdam circumſcriptus à ſeruo. & ſic colligunt argum. quòd alterius dolus emptorem lædit,ideo quia ipſa res quæ venditur,dolum commiſerit: vt argum. ſupra quod me.cau.l.metum.iij.§.cum autem. Alij dicunt quòd priori caſu ſeruus tantum dolum incidentem commiſit, hic autem quando emptor doli particeps fuit:aliàs dolus alterius alteri nõ obeſſet:vt infra de except. do. ſi procurator. & infra de pecu. ſumma.§.ſi dolo.verſic.emptor.niſi quaſi idem reputetur,vt procurator & tutor & actor:vt infra eo. ſed ſi ex dolo. & infra de ædil.edic.l.ædiles.in princ.vel defuncti qui nocet heredi,vel geſtoris negotiorum quem ratum habemus:vt inſtitu.de vſuca. §.diuina.& infra de reg.iur.hoc iure.§.fin. Tu dic circumſcriptum ſcilicet ab emptore tantum.vbi enim incidit dolus in cõtractu,tenet quidem contractus,ſed agitur contra emptorem,ſi ipſe dolo fecit,ex vendito.ſi vero non ille,ſed quidã tertius dolũ adhibuit,ille tertius tenetur de dolo: vt hic dicitur in dicto Iul.à ſimili ergo cum dolus dedit cauſam contractui: ſi quidem ipſe emptor adhibuerit,nullus eſt cõtractus.ſi autem tertius,tenet contractus:ſed agitur de dolo cõtra doloſum. & ſic intellige quod hic dicitur. Et ſecundũ hoc dolus proxenetæ vel alterius tertij nõ vitiat contractum:licet quidam contra ex hoc reſpon.vt prædixi.Manifeſte ergo probatur quòd manumiſſus nõ tenetur de dolo:ſiue incidentem,ſiue principalem dolum cõmiſit emptor tantum.Sed vbi vterque commiſit principaliter, quare excuſatur ſeruus,vt hic innuitur:cum plures hac actione teneri poſſunt:vt infra eo.ſi plures?Reſpõ.quia in primo & citius contra eum cum quo contraxit,quàm contra alium debet dari ei auxilium:vt infra ea.l.§.ſi dolo malo & ſic nullo modo tenetur ſeruus manumiſſus.Sed arg.contra infra loca.cũ in plures.§.veſtimenta. b & ſecundum hoc actio de dolo. Vel verius quando principalem dolum committunt,vterque tenetur eodem ordine,vt prius conueniatur emptor:& eo exiſtente non ſoluendo etiam manumiſſus:vt infra ea.l.§.ſi quadrupes. &.§.ſi dolo.ſed ſecus vbi incidentem,vt hic dicitur:quia ſolus emptor tenetur ex vendito.Itẽ ad quid datur de dolo vbi cõtractus nõ tenet ipſo iure?Reſpõ.vt quatenus de facto proceſſit venditio, traditio reuocetur,ſi vult ille qui fuit dolo inductus.vnde Iul. præceſſit venditio,vt infirma ſequatur traditio, vt infirmanda per actionem de dolo.Sed nõne habet locũ condictio indebiti? Reſpon.ſit ita:ſed ipſa eſt generalis quantum ad indebita repetenda.Vel dic quòd non habet locum:quia retentio cõpetebat per

a No.quòd actionum nomine omne remedium cõtinetur. cõcor. & facit infra de aleato.l. §.quod autem. & infra eo.l.cũ à te.in fi.

a *Excipit.* id eſt excepta ſic expoſuit quaſi &c.& ſic nomine actionis quodlibet auxilium comprehendit.

b *Aduerſus.* inducebatur dictum Iul. contra prædicta: quia videbatur in caſu Iul. conſuli minori vendenti duplici alia via. vna contra emptorem ex vendito ad decipiendum.alia reſtitutione per in integrum contra manumiſſum. Sed certe illæ duę viæ locum nõ habent.nam emptor non tenetur: quia non fuit in aliquo dolo. Item nec contra manumiſſum reſtitutio locum habet vt reuocetur in ſeruitutem:ergo bene dixit Iulia. dari de

Dic ſecũdum Bald. quod ibi junctobliga. ſi ex diuerſis fit cauſis tenetur ſic non obſtat.

per odioſam exceptionem: vnde nõ habet locum repetitio: vt. j. de condict. inde. pœnæ. & l. qui exceptioné. & ſic agitur de dolo. ſi autem velit remanere contractum, poteſt agere actione ex eo contractu ne decipiatur: vt. C. de reſcin. ven. l. ſi dolo. & j. de iur. do. ſi res æſtimata. §. j. & tunc actor omnia debet complere emptori, ac ſi cõtract⁹ tenuiſſet: vt. j. de contrahen. emp. l. ſi in emptione. §. item ſi. & j. ſi cer. pe. l. cum fund⁹. §. ſeruũ. Et vt plene ſcias die quòd aut talis dolus dat cauſam contractui bonæ fi. & tũc ſerua 'qd modo dixi. aut ſtricti iuris, & tum valet: ſed excipitur: vt. C. de inuti. ſtip. dolo. ſi autem eſt incidẽs in contractu bonæ fidei, agitur ex eo [a] cõtractu. in cõtractu ſtricti iuris actio de dolo neceſſaria eſt: vt infra ea. l. §. non ſolũ. in fi. §. & infra de act. emp. l. Iulianus. §. ſi venditor. & §. per contrariũ. ſi autem extra cõtractum: tunc ſi cadit in ſpeciale nomen maleficij, ex eo agitur, vt furti & ſimilium: vt infra proxi. §. ſecũdũ quæ &c. ſi non, tunc agitur de dolo: vt in multis exemplis: vt infra ea. l. §. ſeruus pactionis. & l. cum quis. & in aliis.

[a] *Et non actiuus de dolo, ſecundum Bal.*

[a] *In integrum reſtitutionem.* ſcilicet contra manumiſſum. nam &c. vt hic, niſi ex cauſa à principe impetretur: vt infra de mi. ſi ex cauſa. §. fin. & l. ſequen. aduerſus emptorem autem conſtat quòd non: quia non decepit. Sed cur denegatur in integrum reſtitutio cõtra emptorem, adhibeat dolum vel non, ſi minor ſui facilitate minori pretio vendidit: vel ſi minor in hoc ipſo quòd vendidit, decipitur ſui facilitate: vt ifra de iur. do. l. ſi res. j. §. j. & ſi detur, cur de dolo actio datur contra manumiſſum? Reſpõ. forte talis erat perſona, contra quam reſtitui non poterat: vt. C. qui & aduer. quos. l. fin. Itẽ quid ſi emptor dolo me induxit, an teneat manumiſſio? Reſpon. non: vt. j. qui. ad li. procla. nõ li. l. ij. ſi hoc velim: vt arg. C. de his qui à non do. ma. l. j. vel ibi per vim: vnde retinuit dominium: vt. ff. tit. j l. metum. iij. §. volenti.

b *Locum habere.* Item nõne rei vin. locũ habet cum dolus dedit cauſam contractui? Reſpon. non: quia ex inutili [b] contractu tranſit dominium: vt hic colligitur, & not. C. de vſufruc. l. j. Sed nõne vtilis in rem datur: vt in metu: vt. ff. tit. j. metum. d. §. volenti? Reſpon. non: quia non daretur de dolo.

[b] *Bal. hic dicit ipſam rei not. ad hoc quòd dominũ tráſferatur ex cõtractu inutili ſecus tráſferetur ipſa poſſeſſio: vt in l. §. ſi traſlatæ ad pu. pef. & ibi Bart. & alibi ad quæ me remitto. Bo leg.*

c *Secundum quæ.* id eſt ſecundum prædictas regulas. & eſt concluſio ad præmiſſa.

d *Eius.* ſcilicet minoris vendentis: vt loquatur hic in præmiſſo caſu. & pone exemplum in actione furti, quæ mihi datur in eos qui ſurripuerunt res meas, quę malè cuſtodiebantur à ſeruo manumiſſo. vel dic quòd mutet caſum.

e *Si popularis.* vt in facti cõ de effuſis: & de albo corrupto per dolum: vt ſupra de iur. om. iudi. l. ſi quis id. Accurſius.

f *Si dubitetur.* ſcilicet de iure, cum iam de facto conſtiterit.

g *Fundum.* ſcilicet debebat ex aliqua prædictarum cauſarum.

h *Ex ſtipulatu actio.* mouet enim eum forte quia negatione res ſit dubia: vt. C. qui. ad li. procla. non li. l. iij. vel hoc quia res etiã certa in dubium reuocatur propter ſolicitam quæſtionem: vt in authen. de tab. §. primo, in fi. § colla. iiij. ſed male, vt ſubiicit: vt ſupra eo. l. ij. j. reſpon. &. j. de arbi. ita demum.

i *In ex empto quidẽ.* i. in cõtractu ex quo datur actio ex empto. & idem dico in quolibet alio cõtractu bonæ fidei: vt hic, &. j. e. ſi quis affirmauerit. j. reſ. &. j. de act. emp. l. Iulianus. § ſi vẽditor.

k *De dolo.* reprobatis exẽplis & regula Labeonis quæ eſt, ſi dubiũ eſt de alia, quòd hęc detur: reprobata videtur: quaſi dubiũ eſſe non poſſit an alia ſit actio: cum ius ſit finitum: vt. j. de iur. & fac. ignoran. l. ij. Vel dic regulam veram ſecundum Io. arg. j. co. A ſeruus. §. fin. Sed quare in dubio de dolo datur tũmò præſcriptis verbis debet dari: vt. j. de eſti. ac. l. j. & infra de præſcrip. verb. l. j. &. ij. &. l. quotiens? Reſpon. illud obtinet cum dubium eſſet in quam cõtractus ſpeciem cadit. ſed hic conſtat hoc. Sed dubitatur an propter dolum adhibitum hæc vel alia actio detur. Item nõne videtur prima actio de ſtipulatu dari, & ideo de dolo denegari: vt. j. commo. l. iij. §. ſi reddita. &. j. de ſol. l. etiam. quæ ſunt contra? Ad hoc diſtingue vt ſi eſt cõtractus bonæ fidei: quocũq; modo male præſtetur, adhuc poteſt agi prima: vt in. d. l. cõmo. & infra depoſiti. l. j. §. ſi res. idẽ eſt in legatis & fideicommiſſis: vt infra de leg. ij l. Mæuius. §. j. quia intũr bonæ fidei tenẽtur fideicommiſſa & legata: vt. C. in quibus cauſis in integ. reſtitu. nõ eſt neceſſ. l. in minorum. Si autem ex contractu ſtricti iuris: tunc ſi aliquid iuri rei deeſt, prima agitur actione, ſiue pars rei ſit præſtanda, ſiue aliquid acceſſorium: vt. d. l. de ſol. l. etiam. ſi autẽ tota eſt præſtita, ſed male, tũc liberatur à prima: vt hic, &. C. ad exhi. l. exhibitionis. ſed quia in dolo fuit, de dolo tenetur. & ſecundum hoc intelligitur infra de ſol. qui ſibi. §. fin. quia quod ibi dicitur non liberari qui tradidit vulneratum, verum eſt ab actione de dolo. ſi autem nullo modo eſt tradita, ſed interiit res apud promiſſorẽ: ſi culpa ſua, tenetur: vt. j. de ver. oblig. l. mora. in fi. & l. ſi ſeruum. in prin. ſi ſine culpa ſua, liberatur eius interitu: vt eo. tit. de verbo. oblig. ſi ex legati. ſi autem tradidit, ſed alij obligatam vel quoquo modo obnoxiã, tunc prima agitur: vt. j. de ſolu. qui hominem. &. l. cum quis. §. qui hominem. &. l. qui decem. §. qui hominem. & de le. j. l. non quocũque. Et ſic rem peto quandoque, & rem habeo: vt ex præmiſſis patet. Itẽ patet ex præmiſſis q̃ refert an in re debita aliquid deeſt: vt quia pars religioſa eſt: vt. j. de le. ij. Mæuius. §. in fundo. vel obligata: & tunc prima. an vero pars integra tradatur, & alia nullo modo: & tũc liberatur à prima, p parte ſoluta: pro alia remanet obligatus prima actione: vt. j. de ſol. ſi ſtipulatus. ſi autẽ tota præſtita, ſed male, tũc de dolo agitur: vt dictum eſt. Vel ſi vis breuiter pertranſire, die ſemp agi prima quantũ ad rem vel eius æſtimationẽ: ſed quantũ ad cætera dãna, agitur de dolo: vt hic, &. j. e. cũ quis. nec ob. prędictis. C. ad exhi. l. exhibitionis. quia ibi nõ erat obligatus care, ſed exhibere vt habeatur experiũdi copia: vt. j. ad exhi. l. ij. ſi ergo rem exhibet licet deteriorem: quia facit experiundi copiam, liberatur ab actione ad exhibendum: vt ibi dicitur. Item ecõtra videtur nulla dari. nã talem accipiẽdo, totum remiſiſſe videtur: vt infra de eo quod cer. lo. l. fin. in fi. &. ff. ſi quis cau. l. ij. j. reſpõ. Quidam dicũt quòd hic ignorãs accepit. vel dic quòd illud in pœnis obtinet: hic autem nõ eſt pœna reſpectu agentis. Itẽ oppono, quia forte ſoluta officium ceſſare videtur circa intereſſe: vt. C. depoſi. l. iiij. Sed dic quòd hic duæ fuerunt actiones ad diuerſa competentes: vt arg. infra de eo quod cer. loco. l. centum. Quæro ergo an cogatur rem recipere ſine pretio deteriorationis? Quida non. tu dic quòd ſic: cum ex diuerſis cauſis ſit debitor. ideoque & hæc erit bona ratio quare non videatur remittere intereſſe recipiendo rem. Accurſius.

l *Athoni.* ſcilicet vtili: vt. j. de vſufru. l. locum. §. fin. & ad legẽ Aquil. l. item Mela. §. fi. &. l. ſequen.

m *Accidit.* tenetur vtraque, ſi &c. vel ponitur ſi, cõtinuatiue, & refertur ad id tantũ quod dictum eſt de actione ad exhibendum: qua ita demum tenetur ſi poſſideat, vel ſi dolo deſiit poſſidere: vt infra ad exhiben. Iulianus. in prin.

n *Factus ſit legatarius.* ſed nonne ſtatim à morte eius ſit: vt. j. de pecu. l.

Rem habet quandoque eam petis.

pecu.l.ſed ſi damnũ.§.præterea.in fi.&.j.de fur.à Titio.ſed dic, veritate inſpecta non eſt eius ſtatim:vt hic,&.j.de leg.j.ſi tibi.§. cum ſeruus.ſed iuris fictione ſic,vt in contrariũ,& infra ſi cer. pe.proinde.

a *Quocunque tempore.* id eſt ſiue ante aditam hereditatem,ſiue poſt.ſed ſi poſt,etiã le. Aquil.agitur,cũ ſit domin⁹ legatarius.ſed licet detur ex teſtamento ratione prioris tẽporis,tamen & de dolo dari videt: vt.j.quimo.vſufru.amit.l. repeti.in fi.quæ eſt contra.Sol.hic loquitur cũ purè quid legatum eſt. ſi vero ſub cõditione, de dolo datur ante euentũ cõditionis,cum nondum cõpetat actio ex teſtamẽto.vel ibi loquitur in duobus caſibus tantũ,vt ibi dices. vel ibi meliorãdo rem: hic prorſus deſtruẽdo.

b *Dederit.* laſciuia,vel ſeruore. ſed ſi ab alio concitata non aliàs factura, vel ſi naturaliter, non tenetur dñs: vt infra ſi quadru.pau. feciſ.dica.l.j.§.ſed & ſi canis.verſi. & generaliter.&.§.in beſtiis.

c *Soluiẽdo.* id eſt ſi neque quadrupedem habuit,neque dolo deſiit habere:vt infra de ver. ſig. quos nos.§. locuples. Accurſius. * *Quintus Mucius.*

d *Debere de dolo.* immo videtur danda Aquil.vel in factũ:vt infra ad leg. Aquil. item Mela.§. itẽ & cum eoquę eſt contra.Sol.hic dolus fuit in omittendo, & ſic dicas caſum. ibi in committendo:vt ar.j.de vſufruct. ſi cuius.§. de præteritis. in fin.§. De pauperie autem eo caſu quando dolus fuit in committendo,ceſſat:quia culpa in homine deprehenditur.Sed nõne licuit ſibi ceſſare vel dimittere:vt infra de reg. iur.l.nemo videſt Reſpõ.ſic, vt ſibi proficeret,nõ vt alij noceret,vt hic fecit: &.j. de aqua plu.ar.l.j.§.iidem aiunt.verſi.deniq; Marcellus. Itẽ pone animal datum pro noxa.nõne domino tenetur ille cuius occaſione damnum datum eſt?forte ſic de dolo.

e *Nec in id quod excedit.* imò videtur danda contra doloſum, vt eſt in interdicto quod vi aut clam:vt infra quod vt aut clã.l. ſi alius.in princip.quæ eſt contra.Sol.ibi dominus ſerui faciẽtis opus in meo,ad duo principaliter ab initio tenebatur, id eſt ad patientiam,& ad noxam:& vnum faciendo,ab alio non liberatur.idem ergo & ſi vendidit ſeruũ,& emptor pro noxa dederit. nam dominus non liberatur,vt ibi.hic autem vnum tãtummodo,id eſt intereſſe meum debetur.Et eodem modo reſpõ. ad id quod poteſt opponi infra de noxa.ſi ex duobus.in prin.vel hic in actione de dolo,quæ eſt famoſa.& eodem modo ad id quod eſt ſupra titu.j.l.quod diximus.§.j.quia ibi ſuo nomine & principaliter dominus cõuenitur. Item opponitur:quia in id quod excedit,debet agi:vt infra vi bono.rap.l.j.& de priua. delic. l.ij. & de actio.& obli.l.qui ſeruum.in fi.&.j.cõmo.vnde quæritur. in fin.quæ ſunt contra.ſed dic quòd hic præſtatio noxæ nõ tollit id quod excedit,ſed facit vt non naſcatur de dolo actio: vt.j. de verb.oblig.l.decem.

f *Vt fugaret.* & fugit.

g *Furti teneris.* quia opẽ tuliſti ſeruo qui fecit furtũ ſui: vt.C. de ſeruis fugitiuis.l.j.Accurſius.

rij,interemptus eſt: ceſſat legis Aquiliæ actio. De dolo autem actio quocũque tempore [a] eũ occiderit,ceſſat: quia ex teſtamento actio competit.

Actio legis Aquilia vel de pauperie hãc actionem excludit,licet non ſoluto ſed debitio ſubſequatur.ſecus ſi dominus eſſet ſimpliciter non ſoluendo. Bartolus.

Si quadrupes tua dolo alterius damnum mihi dederit: [b] quæritur an de dolo habeã aduerſus eum actionem. & placuit mihi quod Labeo ſcribit, ſi dominus quadrupedis non ſit ſoluendo, [c] dari debere [d] de dolo:quamuis ſi noxæ deditio ſit ſecuta,non puto dãdam nec in id [e] quod excedit.

Actio furti impedit hanc actionem: & vbi deſit dolus,& ſubeſt culpa,competit actio in factum. Bartolus.

Idem Labeo quærit,ſi compeditum ſeruum meum vt fugeret [f] ſolueris, an de dolo actio danda ſit.Et ait Quintus * apud eum notans, Si non miſericordia ductus feciſti,furti teneris: [g] ſi miſericordia, in factum actionem [h] dari debere.

Qui non obſeruat caſum ad quod naturaliter non ciuiliter eſt obligatus: tenetur lato actione de dolo,ſi aliud remedium deficit.h.d.& eſt difficilis. §. primò ponit dictum Pompo.ſecundò ponit vnam rationem contra Pompo.aliam pro eo.tertiò ponit ſolutionem prædicta. ſecunda ibi: Ego mouer.tertia ibi, Atquin. Bartolus.

Seruus pactionis [i] pro libertate reũ domino dedit [k] ea cõditione,vt poſt libertatẽ tranſferatur in eum obligatio. manumiſſus non patitur in ſe obligationẽ transferri. Pomponius ſcribit [l] locum habere de dolo actionem. [m] ſed ſi per patronum ſtabit quò minus obligatio transferatur:dicendum [n] ait patronum exceptione à reo ſummouendum. * Ego [p] moueor quemadmodum de dolo actio dabitur, [q] cum ſit alia actio. [r] * Niſi forte quis [ſ] dicat, quoniam exceptione patronus ſummoueri poteſt ſi agat cum reo:debere dici, quaſi nulla actio ſit quæ exceptione repellitur,de dolo decernendam. Atquin [t] patronus tunc ſummouetur,ſi nolit expromiſſorẽ ipſum manumiſſum accipere. Expromiſſori planè aduerſus manumiſſum dari debebit de dolo:aut ſi non ſit ſoluendo expromiſſor,domino dabitur.

Si dolo malo procuratoris reus ſit abſolutus,niſi reus ſit paratus iudicium recipere,tenetur de dolo ſi procurator non eſt ſoluendo.hoc dicit iſte.§. qui etiam difficilis eſt. Bartolus.

Si dolo malo procurator [u] paſſus ſit vincere aduerſarium meum, vt abſolueretur: an de dolo mihi actio aduerſus eum qui vicit competat,poteſt quęri. Et puto non competere,ſi paratus ſit reus trãsferre iudicium [x] ſub exceptione hac [y] *ſi colluſum* [z] eſt. alioquin [a] de dolo actio erit danda, [b] ſcilicet ſi

h *In factum actionem.* nõ furti:quia dolo non feciſti:nec ex aliquo cõtractu,cum mecum in hoc non contraxeris. abàs ex eo cõtractu agam,vt depoſiti:vt infra depo.l. § hominem. ſed dic in factum agitur,ſcilicet ſubſidiaria vel Aquil.vt hic,& inſti.de leg.Aquil.§.fi.& hoc quando fugit poſt.aliàs nõ datur,cum dãnum nõ habeas:vt infra ad leg.Aquil.ſi ſeruum.in fi.j.reſponi *Seruus pactionis.* i.in pactione.

k *Dedit.* non obligãdo ſe ſeruus.aliàs ipſo fact⁹ liber hoc caſu teneret:vt.C.an ſer. ex ſuo facto.l.promiſiſſe.

l *Pomponius ſcribit.* & male in primo dicto: bene in ſecundo.

m *De dolo actionẽ.* patrono cõtra libertum.

n *Dicendum ait.* Pomponius,& bene.

o *Summouendum.* intellige dominũ hic pactum cũ reo vt ſeruum manumiſſum reũ acciperet. aliàs iniquum eſſet eum repelli exceptione ſi non ſeruũ ſed reũ cõuenire vellet:cũ inuit⁹ alieni debitoris nomẽ in ſolutũ accipere nemo cogat: vt.C. de ſolu.l.cum à quo.

p *Ego.* loquitur auctor legis.

q *Actio dabitur.* ſcilicet patrono.

r *Actio actio.* ſcilicet contra reum.

ſ *Quis.* ſcilicet inſipiens volens excuſare Pomponium.

t *Atquin.* pro ſed. Et nota q̃ prędicta corrigũtur hic:& tres caſus hic decidũtur:quos no taui in litera.

u *Procurator.* mei actoris.

x *Iudicium.* ſ.primũ.i. primã litẽ in qua fuerat abſolutus.

y *Sub exceptione hac.* id eſt replicatione.q.d.reus,ſi ꝓbaueris tu actor eſſe colluſum: volo ſubire iudicium nõ opponendo tibi exceptionem rei iudicatæ.Sed nõne litem perdidit?Videtur quòd ſic:vt.C. de pœna iudi.l.j.& etiam hic innuitur. Videtur enim quòd ſi probem colluſionem,omnino cauſam perdat. Sed dic quòd non perdit: quia illud quod de perdenda lite dicitur,obtinet quando actor corrupit aduerſarij ꝓcuratorẽ.ſecus ſi reus aduerſarium:vt hic, &.j.máda.ſi procuratorem.§.j.vel non perdit propter ſpontaneã obligationem: vt.C.de pœnã.auth.nouo iure. &.j. de iurſi.l.edicto.&.l.ſenatus.&.j.de alie.iud.l.iij §.fin.

z *Colluſum.* no.verba replicationis.& ſuppleinõ ꝓfit.ſ ſentẽtia.

a *Alioquin.* id eſt ſi non eſt paratus transferre.

b *De dolo actio erit danda.* Sed videtur quòd primam actionem intendere debeã:& ſi excipiat,replicem:& ſic de dolo ceſſet:vt infra eo.cum ad re.quæ eſt cõtra.Sol.aut rem offers:& tũc ſola prima actione cõueniris,& nunquam de dolo, vt hic,etiam ad expenſas:eum nõ ſit veriſimile fieri expenſas,cum ſpõe litiget vt hic.aut non offers:& tunc ad rem principalem agitur prima: vt.d.l.cum à te.ad damna vero & expenſas actione de dolo: vt hic,& infra eo.cum quis Alij dicunt quòd hic procurator dolo malo & ſine pecunia colluſit:vnde tenet ſententia. Alij quòd hic non conſtabat de actione:vt infra eo.ſeruus.§.fin. Vel dic quarto quòd hic colluſum fuit à procuratore actoris cum ꝓcuratore rei.& quod dicit aduerſariũ,id eſt procuratorem eius. & quod dicit aduerſus eũ,ſcilicet procuratorem rei. Sed huic lecturæ ob.infra de doli mali excep.l.apud §.item quæritur.verſi. quæritur.

* *Probat nõ eſſe dãdam actionẽ de dolo,hoc argumẽto: aut ſtas per patronum quo minus trãſferat: & obligatio in manumiſſum: & ſi ſtat, exceptione ſummouebitur, aut non ſtat per patronũ, & tunc dabitur actio ex ſtipulatu contra expromiſſorẽ: niſi forte obiectio eſt, cui mox reſpõdetur in his verbis. Atquin &c.*

quæsitum.&.l.si procurator. Sed dic quòd ibi erat procurator rei:hic vero actoris:qui non poterat excipere,cum in eum actio non daretur.prima verior est.

a *Soluendo.* si ergo à principio fuit soluendo,cessat de dolo. si desinat,postea incipit habere locũ:& iterũ si incipiat esse soluẽdo,nonne cessat? Respon.non cessat:immo cum alia datur:sed exceptio ei obiicitur: vt argu.C. de cura. fur.l. cum aliis.

b *Et euidenti,* & pro id est.vel dic magna.i. vltra duos aureos.non autem dicas magna, id est summa perfidia. nã & pro parua perfidia, dum tamẽ euidẽti,datur hæc actio: vt infra eo.quid enim.euidentem autem esse oportet:quia dolum ex perspicuis indiciis probari conuenit: vt.C.eo. titu.l.dolum.

† *Facit ad hæc.§.gl.2. maxime. vide de rescindi.vendit. cum.* ° *Castilionæum.*

c *Quod si cum scires.Tui lucri.*nõ quia semper affectus tui lucri desideretur in hac actione:sed quia apparet in hoc casu animũ decipiẽdi fuisse:vt infra.e. seruus tu°.Ioan.tamen dicit vtrumque interuenire,scilicet dolũ, & animum lucri:non dico de ipsa pecunia mutuata.si enim eam diuisisti cum debitore,furti teneris:non de dolo:vt infra de fur. si quis vxori.§.cum Titio.

d *De dolo iudicium.* cũ non errauerim in persona, sed in patrimonij quantitate:vt hic,&.j.de fur.l.falsus.§.si quis. si autem in persona errassem,tunc in factum daretur:vt.ſ.de furtis.l.si is qui rem.ij.§.si tu Titium.quæ est contra.

Si quis.] *CASVS.* Instituras eras in quadã hereditate: & ego volebã eam emere.vnde dixi eam vilem esse: & sic eam pro minori pretio dedisti.Dicitur q̃ non teneor de dolo:sed actione ex vendito. [*SI AVTEM.*]Institutus fui in quadam hereditate:tu persuasisti mihi vt illam hereditatem repudiarẽ.vel cum legasset mihi testator vnum de seruis suis quem vellẽ ego: persuasisti mihi vt vilem eligerẽ.his duobus casibus de dolo teneris.Item si Titius filium suũ exheredauit,& quendam extraneũ heredem instituit:ego illud tantum celaui, ita quòd filius Titij nesciuit se exheredatum:& sic decessit filius Titij exheredatus.dicit hic quòd heredes istius filij exheredati duplicem viam contra me habent,quòd habent actionem de dolo ciuiliter contra me,& criminalem legis Corneliæ. Vinianus.

e *Sufficiat.* vt dolus purgetur: vt hic, & supra eo. & eleganter.§.non solũ.in fin.§.& infra de act.emp.l.Iulianus.§.per cõtrarium.&.C.de here.vel ac.ven.l. qui nondum. & hic loquitur quando aliàs erat contracturus: aliàs rescinditur venditio: vt.C.de rescin.ven.si dolo.Et per actionem de dolo vel cõdic. sine causa reuocatur quatenus de facto processit:vt dixi supra eo.& eleganter.§.j.

° *Nota secundò Bal. contra fideiussores qui se apparuisse dicunt, ad quos ad hoc vocati non venerunt: & vide de fideiussoribus.*

f *In familia non sit.* cum sit ibi melior. Accursius.

g *De dolo dandam.* minor autem restituitur:vt infra de minor. ait prætor.§.hodie.qui est § fina.Sed videtur hoc casu de dolo non dari,cum adhuc possit optare: vt infra de ope. liber.l.iiij. &.v. quæ sunt contra.Sol.quidã dicunt quòd hic ab extraneo, ibi ab herede dolus fuit adhibitus.° Tu dic quòd hic fuerunt omnes exhibiti:sed qui deterior erat,fuit bene restitus & rasus, vt melior appareret.

h *Suppressa sint.* ab herede forte vel extraneo.

i *Heredes sibi.* scilicet extranei.secus si suicũ habeant querelã:vt.C.de inoffic.testa.scimus.§.fin. Vel dic quòd hic loquitur secundum sua tempora,secundum quæ nunquam transibat querela nisi præparata eriã ad suos:vt infra de inoff. testa.quemadmodũ Sed nunquid furti? Respon.non,cum hereditas non erat adita:vt infra de fur.l.hereditariæ.Et no. vnam harum viarum

A esse criminalem,scilicet.l.Corne.vt instit.de pu.iudi.§. item lex Corne.de sica.& infra ad.l.Corne.de fal.l.ij.cuius pœna est deportatio,& omnium bonorum publicatio:vt infra de fal.l.j. in fin.Et est speciale secundum quosdam in testamento suppressio. puto idem in quolibet instrumento:vt eo. titu.ad.l. Corne. de fal.l.Paulus.§.j alia ciuilis,vt de dolo.ideoque vna per alterã nõ tollitur:vt.C. quando ciuilis actio.l.j.

IX. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

SI quis adfirmauit minimam esse hereditatem,& ita eam ab herede emit:non est de dolo actio,cum ex vendito sufficiat.e Si autem mihi persuaseris vt repudiem hereditatem, quasi minus soluendo sit: vel vt optem seruum,quasi melior eo in familia non sit:f dico de dolo dandam,g si callidè hoc feceris.

B

Actio criminalis hanc actionem nõ impedit. Bartolus.

Item ſtabulæ testamenti,ne de inofficioso diceretur, diu suppressæ sint,h mox mortuo filio prolatæ:heredes filij i aduersus eos qui suppresserunt, & lege Cornelia & de dolo posse experiri.

Sequester non tenetur rem restituere nisi finita lite: vel cum per actorem steterit. Item contra eum qui fecit fieri sequestrum indebite,actione de dolo succurritur vbi alia actio deficit. Bartolus.

[*Si oleum.*]*CASVS* in hac.l. vsque ad.l. si plures.talis est: Possidebam siue habebã oleum ad vẽdendũ. Titi° vindicabat à me illud oleum. deposuim° tamen istud oleum penes Seium,vt illud vẽderet,& vincenti pretium daret.postea Titius nõ ꝓcedit in causa.volo agere aduersus Titium de dolo. Dixit quidam iurisconsul. q̃ possum.sed non est ita: quia aut Seius soluendo est:& tunc conuenitur sequester:aut nõ est soluendo Seius, & tũc in subsidiũ de dolo tenebitur Titius. [*ET SI TV.*] Seruus tu° mihi fecit furtum: eum postea alij obligasti in meũ præiudicium. si ego ago postea contra te actione furti noxali, & eum

C

des mihi ꝓ noxa,extra iudicium scilicet:& postea fuisti absolutus:quia ism dederis mihi seruũ pro noxa:si hunc seruum inueniam esse alij obligatum in præiudicium meum,conueniã te de dolo.secus si condemnatus fueris in æstimationem, & seruũ noxæ dedisti.& sic soluitur cõtra. Vel dic aliter hunc casum retento eodem themate:Quia egi contra te act furti noxali: cum seruus tuus mihi furtum fecerit:iudex præcepit tibi vt mihi seruum pro noxa dares,& dedisti: & etiam absolutus fuisti, quia pœna dupli vel quadrupli. si inueniam postea eum obligatum, de dolo agam contra te.Et secundum hunc vltimum casum lege literam.sed secundum primum lege illud verbum, per iudicem,cum verbo,absolutus: quia non per iudicem fuit seruus datus,sed extra iudicium.[*HAEC DE DOLO ACTIO.*] Seruus tuus decepit me per dolum:an tenearis de peculio vel noxaliter.quæritur. Distinguitur.aut seruus commisit dolum in contractu:& tunc teneris tu dominus de peculio. aut extra contractum,si non cadat in speciale nomen maleficij: & tunc teneris de dolo noxaliter. [*MERITO.*] Nunc exponit iurisconsul.vltima verba edicti:& illa iusta causa &c.quæ sunt supra eo.l.j.§.verba. Dicit enim quòd inquiremus quantitates. & etiam personas in act. de dolo. ad hoc enim inspicimus quantitatem, quia pro minima re hæc actio non datur: pro duobus scilicet aureis non datur. Item personam, quia non datur vili contra honestos homines. item non datur liberto contra patronum. sed in his casibus agetur act. in fac. & est ratio quare agatur act. in fac.ne prædictæ personæ lucrentur ex suo dolo:heredibus tamen liberti datur hæc act. de dolo, & contra heredes patroni vel patris. [*ITEM IN CAVSAE.*] Si pupillus committat dolum, an teneatur, quæritur. Et respon.quòd in pupillum committentem dolum, act.de dolo non datur, nisi iste pupillus fuerit heres eius qui dolum commisit:quo casu tenetur in id quod ad eum peruenit. Quod dixi de pupillo, verum est cum non est proximus pubertati. si autem fuerit proximus pubertati,tunc tenetur:quia pone quòd pupillus conueniebatur à procuratore alicuius:pupillus commisit dolum vt ipse pupillus absoluatur: vel dixit finitam tutelam,cum non erat.his casibus de dolo tenetur pupillus. Sed pone quòd tutor pupilli fuerit mihi dolo vt emam rem aliquam ab eo, & emi: & pretium ad pupillum peruenit. tenetor hoc casu pupillus in quantum est locupletior. Vel dic quòd tutor suasit mihi dolo vt repudiem hereditatem

reditatem in qua erat substitutus mihi pupillus. nam & hic tenetur pupillus inquantum est locupletior. Item dicit quòd municipes actio de dolo non datur, nisi in id quod ad eos pervenit dolo magistratus: sed decuriones tenentur de dolo. Item si constituì procuratorem, & iste dolum committit: teneor ego dominus in id quod ad me peruenit: ipse autē procurator tenetur de dolo. [*IN HAC.*] In isto.§. & in princ. l. sequen. quæ continuantur cum eo, veniunt tria necessaria in act. de dolo: scilicet quòd designetur ꝑsona quæ dolum commisit. Item aliud secundum, scilicet quòd designetur res in qua commissus est dolus. Item tertiū vt appareat cui sit facta dolus.

* *diiudicetur.*

† *Sequestraria actio dicitur qua is qui deposuit, vel in causa superior cuasit, ad possessionem res depositæ agit aduersus se quæstrum. Est autem sequester, apud quem plures eandem rem de qua est cōtrouersia, deposuerūt. Bero.*

* *Or per iudicem sis absolutus.*

a *Defendat.* scilicet vindicando: vt econtra. C. de Carbo. edict. l. j.

b *Iudicium accipere.* id est noluit dicere suum esse oleum.

c *Neque mandati.* quia forte non fuit gratuitum.

d *Neque sequestraria.* de hac constat, & quia nō est cōditio impleta, vt hic: quia scilicet neuter vicit: & quia vnus tantum hic deposuit: vt in princi. huius l. nō plures: quia tunc habet locum sequestraria: vt infra de positi. l. propriè. & l. licet.

e *Sequestre.* non est propriū nomen actionis.

f *Præscripsit verbis.* quasi tacite sit actum vt Titio nō prosequēte mihi reddatur. Vel dic quasi vicerim, cum per me non remaneat: vt infra de condit. institu. l. vter ex fratribus. nam & si vicissem, hæc mihi daretur: vt infra de præscript. verb. l. si rem. §. si quis sponsionis. non autem depositi: quia forte sequester aliquid accepit, & aliis rationibus supradictis: aliàs haberet locum vt infra depos. l. ei apud. §. j.

g *Noxa.* potes legere vt nō per iudicem sit datus, sed extra iudicium: absolutio tamen fuit facta in iudicio ab æstimatione litis, & à iudicij obseruatione: vt instit. de perpe. & tempo. actio. §. fina. & tunc puncta, & per iudicem sis absolutus &c. & sic non est contra infra de re iudi. l. iiij. §. fina. & j. de sol. l. ti hominem. quæ sunt cōtra: quia ibi per iudicem dedit. vel lege quòd hic per iudicem fuerit datus seruus, & absolutus ab æstimatione. secus si cō demnatus fuit in æstimatione, & dedit huiusmodi seruū: quia tūc agitur iudica. vt in dict. cōtrariis legibus dicitur. *ADDITIO.* Die quòd cōtraria loquuntur in sententia condemnatoria hic in absolutoria. & cū glo. dicit quòd fuit datus seruus per iudicem, nō intelligas adiudicatus per secundum decretū: quia in secūdo decreto debetur euictio: vt. C. de euictionibus. l. si ob causam. sed quia in iudicio ante sententiam fuit seruus traditus pro noxa, ex qua tradita non debetur euictio: quia non incipit à præcedente obligatione super seruo, secundum Bal. hic.

h *Teneris.* scilicet mihi cui dedisti pro noxa.

i *Pignori datum.* scilicet in perniciem meam: vel forte in eo ꝙ scienter dedi talem. quod non placet.

k *Hæc de dolo actio.* vt in contractu. Sed nonne tunc datur actio ex eo contractu? Respon. non: quia pone quòd dolus dederit causam cōtractui. Item pone in contractu, facio vt des: vt infra de præscrip. verb. naturalis. §. quòd si faciam. nam ex contractu vel quasi de peculio agitur: ex delicto vel quasi, noxaliter: vt hic, & j. de his qui dejec. vel effu. l. j. §. cum seruus. Ac.

l *In qua.* id est in contractu vel quasi.

Labeo libro trigēsimo septimo posteriorum scribit: si oleū tuum quasi suū defendat* Titius, & tu hoc oleum deposueris apud Seium, vt is hoc venderet, & pretium seruaret, donec inter vos deiudicetur* cui oleum esset: neque Titius velit iudiciū accipere, [b] quoniam neque mandati, [c] neque sequestraria [d] † Seium conuenire potes nondum impleta conditione depositionis: de dolo aduersus Titium agendū. Sed Pomponius libro vicēsimo septimo, posse cum sequestre [e] præscriptis verbis [f] actione agi: vel si is soluendo non sit, cum Titio de dolo. quæ distinctio vera esse videtur.

Absolutus ab obseruatione iudicii, quia soluit: ratione deteriorationis de dolo non tenetur. Bartolus.

Et si seruum pigneratum noxæ [g] mihi dederis* per iudicē, & ita absolutus: de dolo teneris [h] si apparuerit esse eum pignori [i] datum.

Hæc actio noxalis est: item competit de peculio si circa res peculiares sit dolus commissus. Bartolus.

Hæc de dolo actio [k] noxalis erit. Ideo Labeo quoque libro trigensimo prætoris peregrini scribit, de dolo actionem serui nomine interdum de peculio, interdum noxalem dari. Nam si ea res est in quam [l] dolus commissus est, ex qua de peculio daretur actio: & nunc in peculio dandam. Sin verò ea sit, ex qua noxalis, hoc quoque noxale futurum. [m]

Hic incipit exponere illa verba posita in edicto: & iusta causa esse videtur. & breuiter hoc dicit: Hæc actio non datur pro modica quantitatemus contra parentes vel patronos, vel personas honestiores: sed p̄ actionem in factū succeditur. huc dicit cū dualibus ll. sequen. & supra exposuimus iusta iudicatus illa verba. si alia actio &c. hic exponit alia, vt dixi in prin. Bartolus.

Meritò causæ cognitionem prætor inseruit. neque enim passim hæc actio indulgenda est. Nam ecce in primis si modica summa sit,

x. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

ID est vsque ad duos aureos: [n]

XII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

NOn debet dari. Quibusdā personis non dabitur: vt puta liberis vel libertis aduersus parentes patronósve, cum sit famosa. [o] Sed nec humili [p] aduersus eum qui dignitate excellet, debet dari: puta plebeio aduersus consularem receptæ [q] auctoritatis: vel luxurioso [r] atque prodigo aut aliàs vili aduersus hominem vitæ emendatioris. & ita Labeo. Quid ergo est? in horum persona dicendum est, in factum [s] verbis temperandam † actionem dandam, vt bonæ fidei [t] mentio fiat:

XII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

m *Noxale futurum.* vt si dol⁹ est admissus extra contractum, verbi gratia, persuasit mihi vt non idoneam hereditatem adirem, vel similia: vt infra eod. arbitrio. §. penul. & l. si dolo & l. cum quis. & l. fin.

n ID est vsque ad duos aureos qui computantur habita ratione quòd septuagintaduo valeāt libram auri: vt C. de suscep. & arca. l. quotiens cūque. libr. x. Sed nūquid pro duobus aureis datur? Respon. non: vt hæc dictio vsque, inclusiue accipiatur: cum in pœnis molliores esse debeamus: vt infra de pœ. l. pen. & proniores in odiis restringendis: argu. infra de lib. & postu. cum quidam. Item quare actio furti datur pro vno ouo: cum sit æquè famosa, hæc non: vt instit. de rer. diu. §. gallinarum? Respon. secundum Io. quia furta frequētius fiunt in vilibus quàm dolus, ideoque necesse est plus puniri: argu. infra de pœn. l. aut ta- & §. fin. b Item non- ne quælibet: actio etiā vno nūme

Aurei septuagintaduo faciunt libras auri.

Actio furti datur pro vno ouo: cum sit famosa.

b Tu dic quid ratio est: quia eo- dolus, ideoque nece- fuit plus puniri: argu- ria: sed non

actio furti. facit. l. Seio pro vno nūmo datur

o *Non debet. Cum sit famosa.* Nota quòd magis est odiosa hæc actio quàm furti vel iniuriæ, licet & illæ famosæ sint: quia illæ causa cognita in huiusmodi personas dantur: vt infra de furtis, si quis viori. §. j. & supra de in ius vocan. sed fi. c. prætor. Vel dic quòd ibi agitur in factum nomine furti: sed ibi in castrensi peculio: & nomine iniuriæ atrocis: vt argu. C. eo. l. si superstite.

p *Sed nec humili.* quis sit, dic vt. C. de incest. nup. l. humilem.

q *Receptæ.* aliàs præceptæ, id est præ aliis acceptæ vel habitæ.

r *Luxurioso.* carnali, vel prodigali luxuriat vt infra de damno infecto. l. ex damni. in prin.

s *In factum.* etiam si modica sit summa secundum quosdā, propter id quod dicit lex sequens, ne ex do. &c. sed contra videtur vt. C. eo. si superstite. vbi dicit, immodice læsa es. sed subaudi maxime ibi. Sed nonne in factum agere est restituì: ergo nō debet dari contra has personas: vt. C. qui & aduersus quos. l. fina? Sed dico ibi intellectum tantum de ea quæ datur iudicis officio: non quæ iure actionis.

t *Vt bonæ fidei.* quasi dicat, non malæ fidei. & sic per abnegationem

in factum pro hac modica summa, excepto de damno infecto: vt infra de dam. infec. l. ex damni. j. respon. & excipe infra de impen. in reb. do. fac. l. omnino. & infra cōmo. l. in rebus. §. posse. Accur. *ADDITIO.* Tu dic quòd ratio est secūdum Bal. quia est ibi natura contractus: cum modica impensa pertineat ad impendentem, secundum eundem Bal.

dari ex noxa in modica summa. dic concludit infra de dam. infec. l. ex damni. j. respon. & excipe infra de impen. in reb. do. fac. l. omnino. & infra cōmo. l. in rebus. §. posse. in libello. Bal.

tionem contrarij ponitur:vt infra de mino.l.pe. & infra de leg. ij.l.cum quidam.&.l.cum pater.§.rogo.& de leg.iij.l.fideicommiſſa.§.ſic fidei.in fi. ſic econtra infra de inoffi. teſta.l.etiã.&.l. qui repudiantis.

a *Heredibus. Aduerſus heredes.* Nota contra heredem patroni & patris agi de dolo actione:ſed aliud eſt in exceptione doli,quę etiam contra heredes patroni vel patris non opponitur. Et eſt ratio,quia in actione doli tantùm calculi habetur ratio: & ideo non infamat: vt infra eo.l.Sabinus. ſic enim dicam: conuenio te actione de dolo de eo quod ad te puenit ex dolo defuncti. nõ autem dicam, conuenio te ex dolo defuncti. at in exceptione nõ ideo quia aliquid apud eũ ſit, ſed quia defunctus dolum commiſit,excipitur: & ideo non de dolo ſed in factũ excipitur:vt infra de doli mali exceptione.l.apud.§.aduerſus. quæ eſt cõtra.Sed cũ in defunctũ datur actio in factum,& in heredem de dolo,vnde naſcitur hæc actio de dolo? ex dolo defuncti nõ:quia alia nata fuit, ſcilicet in factũ.Reſpon. forte eadem eſt actio in factũ & de dolo in ſubſtãtia,licet nomina diuerſa:vt infra de here. inſtit.l.iij.§. qui fideicõmiſſariam. & ſic eſt nata ex dolo defuncti. Vel melius dic quòd ſunt duę, & ambæ naſcũtur ex dolo defuncti:ſed vna tantùm intentatur cõtra defunctum,vt in factum: & alia contra heredem, vt de dolo. & q̃ ſint duæ, patet ex eo quòd alteri' qualitatis & vitæ eſt vna quàm alia: vt.j.eo. in heredem.& l.itaque.Accurſius.

Actio de dolo nõ infamat.

NE ex dolo ſuo lucrentur.

Quando propter reuerẽtiam perſona actio de dolo non dabatur contra defunctũ,dabatur contra heredẽ. Bart.

XIII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

HEredibus tamen harũ perſonarum, itẽ aduerſus heredes [a] de dolo actio erit danda. [b]

Pupillus poteſt conueniri de dolo ex perſona defuncti. Item ſi eſt proximus pubertati,in perſona tutoris, in quantum factus eſt locupletior. hoc dicit cum.l.ſeq. & proxi. ſeq. Bartolus.

Itẽ in cauſæ cognitione verſari Labeo ait, ne [c] in pupillum de dolo detur actio: niſi fortè nomine hereditario conueniatur. [d] Ego arbitror [e] ex ſuo dolo conueniendum, ſi proximus pubertati [f] eſt:maximè [g] ſi locupletior ex hoc factus eſt.

XIIII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

QVid enĩ ſi impetrauerit [h] à procuratore petitoris, vt ab eo abſolueretur: vel ſi de tutore mẽtitus [i] pecuniam accepit, vel alia ſimilia admiſit, quæ non magnam [k] machinationem exigunt?

XV. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

SEd & ex dolo tutoris ſi factus eſt locupletior, [l] puto in eum dandam actionem,ſicut exceptio [m] datur. [n]

Contra vniuerſitatem non datur de dolo actio: quia dolum non poteſt committere de facili, niſi ex perſona adminiſtrantium. Bartolus.

Sed an in municipes [o] de dolo detur actio, dubitatur. Et puto ex ſuo quidem dolo non poſſe dari. Quid enim municipes dolo facere poſſunt? [p] Sed ſi quid ad eos peruenit ex dolo eorum qui res eorum adminiſtrant,puto [q] dandam.

Rectores de eorum dolo proprio tenebuntur. Bartolus.

De dolo autem decurionũ [r] in ipſos decuriones dabitur de dolo actio.

Dominus tenetur de dolo procuratoris de eo quod ad eum peruenit. Bartolus.

Item ſi quid ex dolo procuratoris ad dominum peruenit: datur in dominũ de dolo actio in quantum ad eum peruenit. Nam procurator ex dolo ſuo proculdubio tenetur. [s]

Iuriſconſultus expoſuit primam partem edicti poſiti in.l.j.ſupra eo. Erant in edicto poſita quadam verba alia quæ non ſunt poſita materialiter in hoc titu. ſed eorum mentem iuriſconſultus ponit hic: & in.l. arbitrio.infra eod. & breuiter hoc intendit: Quando ex edicto agitur ciuiliter actione famoſa, debent particulariter omnia deſignari, ſicut quando quis criminaliter accuſatur.hoc dicit.quod uer. Bartolus.

In hac actione deſignari oportet cuius dolo [t] factum ſit, quamuis in metu [u] non ſit neceſſe.

XVI. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

ITem exigit prætor vt comprehendatur quid dolo malo factum ſit. Scire enim debet actor, in qua re circũſcriptus [x] ſit, nec in tanto crimine vagari. [y]

Plures dolum committentes tenentur in ſolidum: tamen vnius ſolutione cæteri liberantur.hoc dicit.dicas in hac vt no.in.l. & elegantes.ſupra eo. Bartolus.

XVII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

SI plures dolo fecerint, & vnus reſtituerit, [z] omnes liberantur. quòd ſi vnus quanti ea res eſt præſtiterit, [a] puto quis,ſed nõ cui,dici oportet.& ſic eſt ex parte opponentis rei. *Doli exceptionis*,& ex altera perſonalis: vt.j. de doli excep.l.apud Celſum.§. *ptio & repenul.*&.l.ij.§.j.& in actione quod me.cau.nõ eſt dicendũ quis *iuſ & perfecerit* metum:vt hic,&.ẽ.titu.ij.ſi cum.§. in hac. ſed cui. At in *fundin.* exceptione quod metus cauſa, nec quis, nec cui: vt.d.l. de doma.excep.l.apud Celſum §.penul.

a *Heredibus.* Nota contra heredem patroni & patris agi de dolo actione:ſed aliud eſt in exceptione doli,quę etiam contra heredes patroni vel patris non opponitur. Et eſt ratio,quia in actione doli tantùm calculi habetur ratio: & ideo non infamat: vt infra eo.l.Sabinus. ſic enim dicam: conuenio te actione de dolo de eo quod ad te puenit ex dolo defuncti. nõ autem dicam, conuenio te ex dolo defuncti. at in exceptione nõ ideo quia aliquid apud eũ ſit, ſed quia defunctus dolum commiſit,excipitur: & ideo non de dolo ſed in factũ excipitur:vt infra de doli mali exceptione.l.apud.§.aduerſus. quæ eſt cõtra.Sed cũ in defunctũ datur actio in factum,& in heredem de dolo,vnde naſcitur hæc actio de dolo? ex dolo defuncti nõ:quia alia nata fuit, ſcilicet in factũ.Reſpon. forte eadem eſt actio in factũ & de dolo in ſubſtãtia,licet nomina diuerſa:vt infra de here. inſtit.l.iij.§. qui fideicõmiſſariam. & ſic eſt nata ex dolo defuncti. Vel melius dic quòd ſunt duę, & ambæ naſcũtur ex dolo defuncti:ſed vna tantùm intentatur cõtra defunctum,vt in factum: & alia contra heredem, vt de dolo. & q̃ ſint duæ, patet ex eo quòd alteri' qualitatis & vitæ eſt vna quàm alia: vt.j.eo. in heredem.& l.itaque.Accurſius.

b *Erit danda.* petita venia: vt.C. de in ius voc.l.ij.

c *Ne.* id eſt vt non.

d *Conueniatur.* ſcilicet in quantum peruenit ad eum ex dolo defuncti: vel lis cũ eo fuerit cõteſtata: vt.C.ne ex delic.defun.l.j.

e *Ego arbitror.* in quæſtione propoſita reſpondendo.

f *Pubertati.* quia eſt doli capax:vt infra de trib.l.iij.§.Iulianus.

g *Maxime.* nam & idem ſi nõ:vt.j.depo.l.j.§.an in pupillum.

h *Quid enim ſi impetrauerit.* doloſe:vt ſupra eo.l.& elegãter. §.penul.

i *De tutore mentitus.* quia dixit tutelam finitam:vt argu.j. de Publicia.l.quæcunque.§.fin.

k *Magnam.* euidentem tamen:vt infra.l.proxi.in fin.

l *Sed ſi ex dolo Locupletior.* vt hic,& infra de actio.empt. Iulianus.§.idem Iulianus.& infra quando ex fac.tut.l.iij.&.j.de his quæ in frau.cre.l.ait prætor.§.ſi fraudator.verſi. ſi impubes.

m *Exceptio.* ſcilicet doli:vt infra de do.except.l. apud Celſum. §.ſi quis non.in fi.§.&.§.illa.

n *Datur.* contra pupillum ex dolo tutoris.

o *Sed an in municipes.* ſcilicet omnes generaliter.

p *Facere poſſunt.* q.d.nihil facile: quia nec conſentire facile poſſunt:vt infra de arbi.item ſi vnus.§. principaliter. & infra de li. vniuer.l.j.ſed tamẽ poſſunt cum difficultate: vt campana pulſata:quia videbuntur omnes facere quod concilium facit,vel maior pars:vt infra de regu.iur.l.aliud.§. refertur. & metum inferunt: vt.ẽ. quod met. cau.l.metum.iij.§.animaduertendũ. & poſſeſſioné apprehendũt: vt infra de adqui. poſſ.l.ij. & facit infra de vi & vi ar.l.ſi vi me. Item tribunũ ſiue poteſtatem eligunt: vt ſupra de ori. iur.l.ij.§. iiſdẽ. Hęc autem interrogatio raritatem non impoſſibilitatem notat: ſicut ibi, Si ſacerdos peccauerit, quis orabit pro eo?

q *Puto.* ſed quare etiã de eo quod ad eos peruenit,tenentur:cũ hoc mandaſſe non videantur generaliter, quod ſpecialiter non erant mãdaturi:vt infra quæ in frau. cre.l. ſi pater. quæ quæſtio etiam in procuratore fieri poteſt. Reſpon. non videtur habere ratũ,niſi reddant: vt infra de vi & vi arma.l.j.§. deiecciſſe.

r *De dolo autẽ decurionum.* loco quorũ habemus cõſiliarios hodie.

s *Proculdubio tenetur.* in ſolidũ, etiã ſi nihil ad eum peruenit:vt ſuperiores magiſtratus, ſcilicet decuriones.

t *Cuius dolo.* quis fecerit:& cui dol' ſit fact': & in quare dici oportet:vt hic,&.j.l.proxi. ſed in exceptione doli

In hac actione. IC. ASVS. In iſto.§. & in prin.l.ſeq.qd cõtinuatur cũ eo, veniunt tria neceſſaria in act.de dolo, ſcilicet quòd deſignetur pſona quæ dolum cõmiſit. Item aliud,ſecũdum ſcilicet, q̃ deſignetur res in qua cõmiſſus eſt dol', Itẽ tertiũ, vt appareat cui ſit factus dolus. Vi.

u *In metu.* id eſt in metus cauſa actione.

x *Item exigit. Circumſcriptus.* ergo cui.

y *Vagari.* vt hic,&.C.e.l.dolum.ſic & in actione iniuriarum: vt infra de iniur.prætor.in princi.ſic & in omnibus publicis iudiciis: vt infra de accu. libellorum. ſic etiam tenetur quis deſignare quod petit in qualibet actione reali vel perſonali: vt infra de rei vindi.ſi rem.j.in princi.&.§.ſi veſtimenta.& Cod. de epiſc.& cle.authen.generaliter.

z *Si plures. Reſtituerit.* rem:& inferiori caſu æſtimationem. Vel dic hic rem vel æſtimationem: ſed infra quanti iuratũ eſt in litem ab actore. Accurſius.

a *Præſtiterit.* ſcilicet ante condemnationem, ſecundum Azo. licet

licet idem & si post condẽnationem præstiterit interesse quantum est iuratum in litem:vt supra proxi.respon.& supra titu.j.si cum.§.fin.& j.si mens.fal.mo.di.l.si duobus.j.respon.

a *Pervenit.* vt hic,& infra eo.l.in heredem.

ARbitrio.] CASVS. Huius.l.prin.dicit quod sit iudicis officiũ actiõ de dolo.Ecce enim si tu dolo me induxisti,& ego tuo dolo dedi tibi librum meũ:si ago cõtra te de dolo:iudex te debet condemnare,vt mihi restituas. iurabo in litem contra te: sed iudex illud iusiurandũ taxare debet.Dicet aliquis,quare i ista actione de dolo vel in act. quod metus causa nõ est adiecta quãtitas?Dicit iurisconsultus. hoc ideo fuit,vt sit pœna illius dolosi nolẽtis restituere rem,vt possint iurare cõtra eũ in litẽ.euenit tamen aliquãdo q̃ iudex non condemnat in act. de dolo vt rem restituat,vt quia res interierit:& hoc casu iudex cõdemnat rei æstimationem verã, id est verũ interesse præstãdum. [SI DOMINVS.] Mihi legata fuit ꝓprietas vnius dom*:& tibi vsusfr.legatus.si comburam istam domũ vel heres,nõ teneor act.de dolo: quia lex Aquil. vtilis competit. [DE EO.] Vendebã tibi piper vel alias species quæ põderantur:Titius mihi venditori pondera & sagas cõmodauit.si falsa fuerãt ista pondera,quia nimis magna erãt vel parua:dixit Trebatius quòd act.de dolo datur contra Titium commodantem.sed hoc est falsum:quia si tu dicis quòd ego vẽditor fui deceptus propter magna pondera,potero repetere superfluũ per condictionem indebiti.ergo non datur de dolo. Item si fuisti tu emptor deceptus propter parua pondera:habebis act.ex empto contra venditorem.ergo non datur act.de dolo:tamen aliàs dictum Trebatij potest in vno casu locum habere.Si dixi tibi,ego vendo tibi merces:volo vti istis ponderibus,siue sint vera, siue sint falsa,hoc casu tenetur Titius commodans actione de dolo. [DOLO.] Habebam litem tecũ,& dolo cuiusdam alterius factũ est quòd pereat instantia illius causæ,id est vt finiatur triennio, & currat triennium.datur mihi act.de dolo ad interesse cõtra illũ dolosum:non autẽ restituetur mihi instantia causæ: quia fieret cõtra illã.l.properandum.C.de iudi.si extenderetur vltra triẽnium causa. Vel pone aliter hũc casum:quia dolo tuo,vel alterius,Titij puta,factũ est vt non possimus complere, vel vt non possim exercere causas appellationis intra tẽpus statutũ. habeo act.de dolo contra te,vel illum tertiũ Titium.non autem restituetur mihi tempus prædictum cum transierit in rem iudicatã. [SI SERVVS.] Promisisti mihi seruũ,quem Titius postea occidit:habeo act.de dolo aduersus Titium:nõ autem habebis act.l.Aquil.cum sis liberatus. Viuianus.

b *Comprehenditur.* est enim arbitraria:vt instit.de act §.præterea.certe & sine hoc debet curare iudex:vt supra de offi. præsi.l. illicitas.in prin.Et recolas quòd quidã dicunt hanc primam esse admonitionem:nos sententiam definitiuam: vt diximus supra titu.j.l.si cum.§.in hac.

c *Quanti ea res est.* tribus modis hoc verbũ intellige. Primo quia improprie ponitur:quia licet veritatem significet:vt infra de verbo.sign.l.inter hæc verba.tamen hic in litem iuratur:vt infra proxi.§. Secundo suppleas,quanti ea res est,scilicet æstimata per iusiurandum in litem. Tertio proprie pone:& nil suppleas:& dicas quòd duas habet vias.vnam per quam iuret in litem:vt infra proxi.§. aliam per quam tantum interesse petat verum:& hanc hic elegit:vt infra de rei vindi.quòd si possessor.Et dic quòd si etiam incontinenti vellet reddere, tamen adhuc cæteros liberari. Hæc actio in heredẽ & cæteros successores datur duntaxat de eo quod ad eos peruenit.[a]

Hæc actio est arbitraria: & ideo contra non restituẽtem iuratur in litem, si res tempore condemnationis extabat.hoc dicit. & fortis lex est. Primò ponit dictum. Secundò respondet cuidam quæstioni emergenti circa illud. Tertiò ponit vnam limitationem circa præcedentia. secunda ibi,idem autem. tertia ibi,non tamen. Bartolus.

XVIII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

ARbitrio iudicis in hac quoque actione restitutio cõprehenditur:[b] & nisi fiat restitutio,sequitur cõdẽnatio quãti ea res est.[c] Ideo autem & hic & in metus causa actione certa quantitas[d] nõ adiicitur,vt possit per contumaciam suam tanti reus condẽnari,quanti actor in litem iurauerit.sed officio iudicis debet in vtraque actione taxationem[e] iusiurandum refrenari.Non tamen semper in hoc iudicio arbitrio* [f] iudicis dãdum est. quid enim si manifestum sit restitui non posse:veluti si seruus dolo malo traditus,defunctus[g] sit,ideoque ꝓtinus condemnari debeat in id quod interfit actoris?

Fructuario contra dominum non datur hac actio:quia aliæ competunt. Bart.

Si dominus[h] proprietatis insulam cuius vsusfructus legatus erat,incenderit,non est de dolo actio:quoniam aliæ[i] ex hoc oriuntur actiones.

Contra commodantem falsa põdera vel mensuras, non datur hæc actio de dolo,si inter contrahentes alia actionibus potuit esse consultum.aliàs recurritur ad actionem de dolo.h.d. quod nota maxime in foro: quia vidi semel de facto. Bart.

De eo qui sciẽs cõmodasset[k] põdera,† vt venditor emptori merces adpenderet: Trebatius de dolo[l] dabat actionem. Atquin[m] si maiora põdera cõmodauit: id quod amplius mercis datũ est,repeti cõdictione[n] potest.Si minora:vt reliqua merx detur,ex empto agi potest: nisi si ea conditione merx veniit, vt illis põderibus traderetur.[o]

a *arbitriũ.*

† *In eos qui falsis põderibus merces appenderunt, est cõmunis opinio Ames. cap.8.*

f *Arbitrium.* scilicet de restituenda re,vt sic ea nõ restituta condẽnetur inquantum iuratur.hoc enim nõ fit.& secundum hoc dic arbitrium,id est primam sententiam.

g *Defunctus sit.* nõ est ergo loc' arbitrio vel coniecturæ,cũ res sit certa:vt hic,& infra de verbo.obli.l. continuus.§.cum ita.in fine.§.sed in interesse scilicet verum debet damnari:vt subiicit,& infra de confes.Iulianus.Idem dico & si alienauit sine dolo:licet quidam contra, & pro me: vt infra de noxa.quemadmodum.Sed an desinat omnino hæc actio esse arbitraria per interitũ rei?Videtur hic quòd sic.Sed contra puto: quia si eum occidit,vel dolo alienauit,adhuc iurabitur in litem, & fiet taxatio. Vnde adhuc habet locum arbitrium in his:licet cesset in restituenda re.Sed nonne si condemneretur in cõmuni interesse, etiam si reddat,poterit in litem iurari?Respõ.vt infra de in lit.iur.l.nummis.

h *Si dominus.* scilicet heres,vel ille cui erat proprietas legata:vt institu.de vsufructu.§.j. Accursius.

i *Quoniam aliæ.* scilicet legis Aquiliæ vtilis & in factum:vt infra ad leg. Aquil. Sed & si ꝓprietatis.Sed certe & de dolo videtur danda:vt.j.quibus modis vsusfru.amit.l.repeti.in fi.quæ est contra.Sol.hic erat iam traditus vsusfructus legatus,ibi nõ. Vel si ex testamẽto relict* erat,ageret ex testamẽto vbi ab interfato agitur de dolo,vt ibi dicit.Vel dic vbi in re aliena relinquitur: & domin* rei facit dolose quo min* vsusfructuarius habeat: tũc datur de dolo,vt ibi dicit.sinautẽ fuit testatoris vel heredis in qua fuit damnum datum ab extraneo ante aditam hereditatem: actio datur heredi.l.Aquil.quam tenetur cedere fructuario: vt hic,& infra ad legem Aquil.liber homo.§.fina.&.l.seq.&.l. huic scripturæ.Vel dic quòd non est cõtra:quia hic in destructione, ibi in ædificatione loquitur,pro qua cessat.l.Aquil.actio.

k *Commodasset.* venditor:vt hic innuit,& consuetudo habet.

l *De dolo.* si minora,emptori:si maiora,venditori.sed male dixit,ideoque corrigitur statim.

m *Atquin.* pro sed certe.

n *Condictione.* scilicet furtiua secundũ nos:& etiam indebiti, secundũ quosdam. Item habet ex vendito,vt ne decipiatur,sicut emptor ex empto:vt subiicit:vt infra si mens.fal.mo.di.l.si duobus.§.primo.

o *Traderetur.* quo casu demũ de dolo agitur, & non alio. Itẽ & in alio quando qui conuenitur actione ex eo contractu, non est soluendo:vt arg.ff.e.l.& elegãter.§.si dolo. Et vt plene scias, dic cũ falsa mensura vel pondere venditor metitur: aut de hoc scienter conuenerũt:& tunc ei stare tenentur:aut non, & tunc consuetudo

cõſuetudo attenditur:vt infra de contrahẽ.empt.l. imperatores. quòd ſi aliter fuit deceptus,aut emptor à vẽditore,aut econtra: primo caſu tenetur vẽditor,ſiue ſciens fuit,ſiue ignorans: vt.j. de ædil.edicto.l.j.§.cauſa.niſi cõuenit vt certis menſuris ſtaretur:quia tũc ſi ſciens fuit,& emptor ignorans,tenetur:alias non: vt infra de act.empt.l. j.& de here. ven.l.nã. &.l.hoc autem. ecõtra ſi venditor ab emptore:aut dolo emptoris: & tunc ſi venditor tradidit dubitãdo, & dicens:Si quid ſuperfluũ traderẽ,nolo eſſe tuũ: tũc dominiũ non tranſfertur,& furti tenetur. Si autem in totum putãs ſe teneri,libere tradit:dominium tranſit, & nõ tenetur furti:ſed condictione indebiti, ſecundum quoſdã.Vel dicas quòd nunquam tranſeat dominiũ, cum erret in põdere:ideoque ſemp furti & cõdictio furtiua & rei vindicatio furtiua & rei vindicatur:vt infra de fur.ſi quis vxori.§.ſi maiora. Item habet locũ actio ex eo contractu:vt infra de act.empt. ſi quis à me.Si autem emptor eſt ignorans,nulla tenetur, niſi vltra dimidiam iuſti pretij ſit deceptio:vt.C.de reſcin. ven.l.ſecunda . Si autẽ tertius adhibuit falſa ponderа:aut conuenerunt illis ſtare ponderibus,aut non.Si nõ,vẽditor ex empto, & emptor ex vendito conuenitur etiã condictione indebiti ſecundum M.& furtiua,ſi ſciens fuerit emptor:vt modo diximus. & hoc eſt quod hic dicitur.Si conuenerunt,aut vẽditor eſt deceptus,aut emptor.ſi venditor,conueniet commodantem contraria:vt infra commo.l.in rebus.§.item qui ſciens.quid tamen ſi commodator non ſit ſoluendo?dabitur contra emptorẽ ſcientem in ſubſidium de dolo . Si emptor , contrariam commodati non habẽquia non fuit ei commodatum,quare agitur de dolo contra commodantem ſi ſciens fuit : vt in hoc.§. aliter non. Sed in vaſe vitioſo locato non diſtinguitur ſciat vel ignoret locator, quia ſemper tenetur : vt infra loca.ſed addes.§. primo. Item no.quòd criminaliter poteſt accuſari qui falſa ponderа habet:& in inſulam relegatur:vt infra de extraor.cri.l. annonam. in fine. Accurſius.

† *Tenetur igitur iſte de fraudulẽto conſilio. & econtra. reſcin. ca. gl. 2. extra de emptio.*

a *Pondera habere.* emptore inſcio.

b *Dolo.* pone me dolo tractum vt triennium in cauſa criminali,& biennium in cauſa ciuili curratago de dolo,vt hic,non vt reſtituar intra biennium,ſed ad intereſſe : quia ſic.l. properandum,circumſcriberetur,quæ eſt.C.de iudi.& alia quæ eſt.C. vt intra cer.temp.l.ſecunda.Sed cum poſsim reſtitui,quare ago de dolo,vt infra quibus ex cauſis ma.l.ait prætor.§ fin.&.l.ſequent Reſpon.hic non ab aduerſario,ſed ab alio fui tractus:vnde non poſſum reſtitui.Item cum actio non ſit perdita,imò magis perpetuata,quare ago de dolo?Reſpon.hic ad cætera damna agi:vt infra eo.cum quis. Secundo pone caſum in tempore appellationis faciendæ,quod eſt decem dierum hodie: vel exercendæ, quod eſt anni vel biẽnij:vt in authen.de his qui ingre.ad appel. §.j.col.v.quod currit per dolum aduerſarij,agam de dolo non vt reſtituar ad tempus prædictum:ne circumueniatur.l.quæ dicit de decem diebus:vt in authẽ.de appel.§.j.coll.iiij.& alia quę dicit de anno,ſcilicet de his qui ingre.ad appel.Neq; poteſt hic opponi quòd non perierit,cum non ſteterit per iudicem. Item nec quòd reſtitutio detur propter auctoritatem rei iudi.Vel dic ab extraneo:vt ſuperiori caſu.Sed quid ſi non eſt ſoluendo qui de dolo conuenitur?Reſpõ.poteſt dici vt lis reſtituatur:vt arg. C.de iudi.properãdum.§.fin.& ſupra de eo per quem factum.l. fina.in principio.

c *Reſte putat.* ſ.mihi ſtipulanti:non debitori aliqua:quia à me eſt liberat' interitu ſpeciei alio occidẽte:vt hic ſubiicitur,&.j. de leg j.ſi heredis.§.j. Et intellige quãdo me ſtipulãtem voluit dãno afficere occiſor.ſed videtur cp & debitori.l. Aquil. actio competat:vt infra ad.l.Aquil.l.lege Aquilia.quæ eſt contra. & mihi eã cedat:vt.j.ad legem Aquil.huic ſcripturæ.quæ eſt ſimiliter contra.Sol.ibi creditor occidit:hic alius.per hoc non ſoluitur illa.l. huic.j. ad legem Aquiliã.Vel hic dãnum fuit ſtipulatoris,ibi debitoris: quia adhuc nõ venerat dies obligationis. hoc non valet per.l.huic. Vel dic verius quòd hic agit creditor ad alia dãna:ad ipſius autẽ ſerui æſtimationem agit Aquilia ceſſa ſibi à debitore.Item quid ſi occiſor voluit me dãno afficere?Videtur non teneri per hãc.l.nec mihi nec debitori:cũ ſit à me liberatus:ſed p legẽ Corneliã accuſari poteſt:vt infra ad legẽ Aquiliam. inde Neratius §.ſi dolo.Sed puto ſecũdũ R.omiſſis prædictis quòd ſiue in meã fraudem ſiue in damnũ debitoris occidit, habeat debitor legis Aquil.actionem quã mihi cedet,vt dixi:& hãc intẽtabo contra occidentẽ nomine doli. & ſic a intelligo quod hic dicitur:vel hic quorũdam recitat opinionẽ: & ſic eſt idem.

a *Cõtra iſtã gl. eſt alia gl.l. ad.l. Aquil.pro. mãt. quæ fuit addita Fr. Acc. ſecũdũ Bal. hic.*

Dominus cuius hortatu ſeruus accepit pecuniam vt ſibi ſoluatur, actione de dolo tenetur. Bart.

XX. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

SEruus tuus cum tibi deberet,f nec ſoluẽdo eſſet,hortatu g tuo pecuniam mutuam à me accepit:& tibi ſoluit. Labeo ait de dolo malo actionem in te dandam: quia nec de pe-

C

Si fideiuſſer.]CAIVS. Promiſiſti mihi ſeruum vel aliud,& fideiuſſorem dediſti.fideiuſſor hunc ſeruum occidit,cum nullus noſtrum eſſet in mora.tenetur quidem fideiuſſ.act.de dolo: quia liberatus:& per conſequentiam & fideiuſſor à principali obligatione. Viuianus.

d *Ante moram.* ſcilicet cõmunem & rei & fideiuſſoris. aliàs ſi vterque eſſet in mora,vel ſolus debitor,datur prima directa: vt infra de verborum oblig.l.mora.primo reſpon.&.l. ſi ſeruũ.§. nũc videamus.ſi autem ſolus fideiuſſor,datur vtilis prima actio: vt infra de vſur.l.mora.in fi.& infra de verborũ obliga.l.mora. in fi.&.l.cum filiuſfa.in fi.primi reſpon.& de ſolu.l. Stichũ aut Pãphilum.in fin.j reſpon.&.l.cum quis.§.penul.quæ ſunt contra. b Si autẽ nullus eorũ eſt in mora,datur de dolo: vt hic. Sed nõne in mora videtur hic fideiuſſor occidẽdo:vt infra de verborum obliga.ſi ſeruũ.j.reſpon? Dic quòd non:& illud in principali loquitur.ADDITIO.Vel dic aliter ſecundũ Bald. hic quòd mora vera ꝓpetuat actionem interpretatiuam. ſiquidem ex mora rei perpetuat:vt in contrario.ſi ſolius fideiuſſoris,non perpetuat ſine principali:vt hic.plus ergo operatur vera mora quàm ficta vel interpretatiua.

b *Die ſecũdũ Bal. his quòd in his omnibus requirit quæ hic allegantur ꝓfuit mora: ſed vera non præſſ.*

e *Ipſe quoque.* ſ.fideiuſſor,ab obligatione videlicet principali.

Seruus.]CAIVS. Debebat tibi ſeruus tuus centum quæ ei mutuaueras:& ſoluendo iſte ſeruus non erat.vnde ei ſuaſiſti vt acciperet centũ in perniciem meã mutuo:& accepit à me, & ea tibi ſoluit. habeo contra te actio.de dolo:cum aliã actio. non habeam contra te.[SI PERSVASERIS.] Succeſſi Titio:qui Titius fuit tuus ſocius.tu autem ſocium tuum dixiſti eum non fuiſſe:& ideo paſſus fui quòd abſolueris ab actione pro ſocio.inuenio poſtea quòd teſtator Titius fuit tuus ſocius. Dicitur hic quòd teneris mihi act.de dolo:& agã contra te act. de dolo.Sed pone quòd iuraſti te non fuiſſe ſocium Titij.ſi appareat poſtea quòd periurus ſis,dicit Labeo quòd tu teneris de dolo.ſed male dicit:quia non tranſire videtur : & ſufficit pœna periurij:vt in.l.ſequen. quæ cõtinuatur cum hac,& alia.l. ſequens. Viuianus.

f *Deberet.* naturaliter:vt infra de pecu.l.nec ſeruus.

g *Hortatu.* id eſt admonitione facta in pernicię meam. ſic ſupra de nego.geſt.l.ſi ſerui.nõ autem iuſsit animo ſe obligandi: quia tunc in ſolidum inſtitoria vel quod iuſſu teneretur: vt.C. de exerci.l.j.& fin.quæ ſunt contra.

culio vtilis ſit, cum in peculio nihil ſit:nec in rẽ domini verſum videatur,cum hoc debitũ dominus acceperit. [a]

Si dolo rei debiti cauſam abſolutioni, de dolo tenetur. Item quod eſt iuramento deciſum,ratione periurii actione de dolo non retractatur. Bartolus.

Si perſuaſeris mihi nullam ſocietatem tibi fuiſſe cum eo cui heres ſum, & ob id iudicio abſolui te paſſus ſim: dandam mihi de dolo actionem [b] Iulianus ſcribit.

XXI. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

QVod ſi deferente me iuraueris, & abſolutus ſis, poſtea periurium fuerit adprobatum:Labeo ait [c] de dolo actionem in eum dandam: Pomponius autẽ per iuſiurandum trãſactum [d] videri.† quam ſententiam & Marcellus libro octauo Digeſtorũ probat.Stari enim religioni debet:

XXII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

NAm ſufficit periurij pœna. [e] †

Contra eum enim perſuaſione indebitum ſoluitur,actione de dolo ſuccurritur. Bar.

XXIII. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

SI legatarius cui ſupra modum legis Falcidiæ legatum eſt,heredi adhuc ignorãti ſubſtantiam hereditatis vltro [f] iurando vel quadã alia fallacia [g] perſuaſerit,tãquam ſatis abundeque ad ſolida legata ſoluenda ſufficiat hereditas,atq; eo modo ſolida legata fuerit conſecutus:datur de dolo actio. [h]

Contra eum enim dolo ſententia pro libertate in abſentẽ profertur,actione de dolo ſuccurritur. Bartolus.

XXIIII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

SI dolo acciderit eius [i] qui verba faciebat,p eo qui de libertate cõtendebat, [k] quo minus [l] præſente aduerſario [m] ſecundum libertatem pronũtietur:puto ſtatim de dolo dandã in eum actionem: [n] quia ſemel pro libertate dictam ſentẽtiam retractari non oportet. [o]

Is qui ſuo dolo eſt abſolutus,actione prima conuenitur: & econtra exceptione rei iudicatæ de dolo replicabitur.h.d.

XXV. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

CVm à te pecuniam peterem,eoque nomine iudicium acceptum eſſet,falſo mihi perſuaſiſti tanquam eam pecuniã ſeruo meo aut procuratori ſoluiſſes: eoque modo conſecutus es,vt conſentiente me abſoluereris. quærentibus nobis an in te doli iudicium dari debeat,placuit [p] de dolo actionem non dari: [q] quia alio modo mihi ſuccurri poteſt. nã ex integro* agere poſſum:& ſi obiiciatur exceptio rei iudicatæ, tebam in ſeruitutem : qui aduocatus ſi dolum commiſit,tenetur de dolo. Viuianus.

i *Eius.* id eſt aduocati.

k *Contendebat.* dicendo ſe dominum.& ſic erat aduocatus domini.idem ſi eſſet aduocatus eius qui ſe liberum dicit,ſiue ſit in poſſeſſione libertatis,ſiue ſeruitutis.

l *Quominus.* id eſt non.

m *Aduerſario.* ſcilicet ſerui:qui ſi fuiſſet præſens,non obtinuiſſet forte ſeruus.

n *Dandam actionem.* Sed nõne poteſt dici nulla:vt infra de re iudi.l.j.de vnoquoque? Reſpon.hic forte contumax ficte fuit, qui pro præſente habetur:vt in authen.de iudi.§.ſiue igitur.col. vj.Sed cum poteſt appellare,& cauſam proſequi:vt it.ſca de appel.illud ſciendum.ij.videtur quòd de dolo non agat : & quòd poſſit reſtitui: vt ar. ſupra eo. l.j.§. idem Pomponius. Reſpon. propter dãna agit de dolo:& quia libertati fauet prætor:vt hic ſubiicit,& infra de alie.iu.l.tertia.in princip.vnde plus eſt grauatus quàm prius.

o *Non oportet.* vt.ſ.eo.l.& eleganter.§. hoc enim ſic . verſ. & quod minor.& infra de minor.l. ſi ex cauſa.§.fi.&.l. ſequen.pnuntiauit enim hic iudex libertatem competere.

CVm à te.] *CASVS.* Petebam à te decem,tu dicebas te ea ſoluiſſe nomine meo cuidam:& ſic fuiſti abſolutus.non agã de dolo,ſed agam act. priſtina.Et ſi excipias de re iudicata,repli-cabo de dolo.

p *Placuit.* ſcilicet ſapientibus.

q *Non dari.* imò dãda videtur:vt.ſ.eo.& eleganter.§. ſi dolo. &.l.

---

a *Dominus acceperit.* vt hic,& infra de in rem ver.l. ſi pro patre.§.ſi domini.

b *Actionem.* imò videtur dari antiqua:vt infra eo.cũ à te. quæ eſt contra.Solu.hic actio finita erat ſtipulatione vel acceptilatione ſublata.Vel hic non conſtabat de intentione,id eſt quòd actio alia ſupereſſet:tibi conſtabat:ar.ſupra eo. l.& eleganter.§.nõ ſolum. Vel melius datur actio de dolo non ad debitum,ſed ad damna tantummodo : ar.j.eo. l.cum quis.& ſupra eo. l.& eleganter.§ ſi dolo malo.Huic ſolutioni nihil aliud aduerſari videtur niſi quod dixit in dicto.§. ſi dolo malo.& puto nõ competere &c. ſi enim ad damna impenſarũ tantum cõpetit,quare tolleretur ideo quia ſe offert? Reſpon. Io. licet cogi poſsit: facit tamẽ hoc ſua ſpõtanea oblatio.ſic & infra de ali. iu.mu.cau.fa.l. quia.§. vlti.& ea ratione,quia nõ eſt veriſimile quòd impendat : vt ibi diximus. Sed hæc ſecunda ſolu.non videtur bona:quia in actione de dolo oportet me probare paſſum me fuiſſe damnum ex ſocietate: & ſic duo.Cur ergo ſi de intentione conſtabit:non intentetur prima actio?Io. dicit non eſſe neceſſe hunc probare damnum:ſed iurabit in litẽ contra doloſum. Sed nonne de damno diſquirere debet & pronuntiare vt reſtituatur:vt ſupra eo. arbitrio.& tũc demum deferre ſacramentum, cum ille rem nõ reſtituit? Azo reſpon. non impeditur actio de dolo ex ſocietate in iudiciũ deducta,& orta ab initio:eo quòd non conſtabat tunc aliã ſubſuiſſe.rurſus damno probato alia nõ datur:quia exceptione rei iudicatę repellitur. Item quia lis conteſtata eſt hoc iudicio:& ideo de dolo datur & perficitur. Vel ſolue ſecundũ R.qui dicit mihi dãdam actionem de dolo,id eſt replicationẽ doli:vt ibi.& ſic non diſcrepat.& poteſt bene ſic reſolui:quia agere is videtur &c.vt infra de exceptio.l.j.& infra de probs.l.in exceptionibus. Nam & replicatio dicitur actionis iuamen:vt inſtitu.de repli.in principio.

Replicatio actionis eſt iuamen.

c QVod ſi deferente. *Labeo ait.* & male.

d *Tranſactum.* ſecus cum ſacramentum non ſuit delatũ: vt infra.l.iij. Accurſius.

Periurus diuinã vltionẽ & quãdoq; humanã patitur.

e NAm. *Periurii pœna.* i. diuina vltio:vt.C.de iureiu.l.ij.quãdoque etiam corporalis afflictio imponitur : vt infra de iureiu.l.ſi duo.in fin.

SI legatarius.] *CASVS.* Titius me heredem inſtituit:& tibi decem legauit:& multa alia legata reliquit:ita quòd locum habeat Falcidia.tu venifti,& petiiſti legatum tuum:& falſa ſuaſione, quia vel iuraſti ſine delatiõe quòd ſatis erat locuples hereditas,vel oſtendiſti mihi nomina hereditatis quæ iam vacua erant,cum eſſent. habuiſti legatum tuum. teneris tu legatarius de dolo. Viuianus.

f *Vltro.* id eſt ſine delatione: quod non valet : vt hic,& infra de iureiu.l.iij.j.reſpon.aliàs cõtra:vt ſupra eo.l.iij.Sed in vtroque caſu hodie ſiue ſine delatione iuriſiurandi ſiue cum delatione datur repetitio per condictionem ex lege: vt.C.de rebus credi.l.finali.

g *Fallacia.* puta offerendo chirographa debitorum hereditariorum quæ facta erant in annua ſolutione.

h *De dolo actio.* imò & cõdictio indebiti. & ſic ceſſare debet de dolo:vt infra de condict.inde.l.ij.&.iij.&.C.ad.l. Fal. error. quæ ſunt contra.Sol.hæc cum illa datur: cum illa,ſcilicet condictio indebiti ſit generalior quantũ ad indebita repetẽda:nõ dico quo ad omnia. nam & hæc in aliis quàm in indebito locum habet: vt.j.e.cum quis.&.l.ſi. & in aliis multis. Vel dic q hic ceſſat condictio indebiti: quia fuit legatum venerabili loco:vt inſtit.de obli.ex quaſi cõtra.§.ſi.ſecundũ Ioan. Vel ideo quia iam erat lata ſententia, & ex ea ſolutum:vt infra mãda.ſi fideiuſſor. j.§ in omnib⁹.Vel tertio dic agi condict.inde.ad rem ipſam:ſed actione de dolo ad cætera dãna : vt infra eo. cum quis. Accurſius.

SI dolo.]*CASVS.* Lex iſta poteſt loqui vt in ea duob⁹ modis ponatur caſus. Primo ſic vt loquat in aduocato mei domini qui petebã aliquem in ſeruitutẽ: & iſte talis aduocatus dolum cõmiſit vt ſententiaretur me abſente:& ſic dolo cõtumaciam mẽã procurauit, vt mihi per hoc auferretur beneficiũ appellandi:& ita factum eſt quòd data eſt ſentẽtia pro ſeruo. Dicitur hic quòd ego poſſum agere de dolo contra iſtũ aduocatũ:quia contra ſententiam pro libertate latã non datur reſtitutio. Secundo modo vt loquatur in aduocato ipſius quẽ pe-

Dic vt principali alio priſtinando non datur, vt hic. Actio autẽ de dolo datur de eo quod aliors abeſt extra id quod prima actione perſequi poteſt, puta de fũdo plus in litẽ facto.l. 20.ſ.eo.

Ita hoc dicũ habeat locũ de iure cano.in cauſis ſpiritualibus:vide p Iuno.in.c. quia ppter. de elec.extra.

† *Periurii pœna diuina, exitiũ: humana, dedec⁹. Cic. lib.2.de legib.*

&l.ſeruus.§.fin.quæ ſunt contra.Sol. vt ibi diximus in vtraq.

a *Replicatione.* ſcilicet doli.

b *Iure.* aliàs in re.natura enim debitor permãſit:vt.j. de condict.inde.Iulianus.Item ciuilis licet inefficax permanſit.

Idem iuris.]C A S V S. Dictum eſt ſupra eo.ſi plures.§.hæc actio:quòd de dolo datur in heredem doloſi,ſcilicet in id quod ad eum peruenit.nunc exponit illud.i. quantum locupletior eſt facta hereditas,vel ſtetit dolo heredis quòd nõ fieret. vnde ſi liberauit te ab actio. dolo tuo inductus,heres tu' tenebitur:quia videtur heres per conſequens liberatus te liberato:& hoc eſt verum quando aliquid peruenit ad te incorporale,vt liberatio:vt in dicto exẽplo proxi. Si autẽ res corporales dedi tibi dolo tuo:ſi poſtea decedas, an teneatur tuus heres? Diſtinguitur: quia aut apud tuũ heredem eſt:quo caſu tenetur heres. aut non eſt& tunc non tenetur,ſed tenetur heres perpetuo de peruẽto, id eſt de eo quod ad eum peruenit, ſcilicet act.de dolo.nam & ille qui dolum commiſit,tenetur de peruento perpetua act. in factum. Idem dicit lex ſequẽ. Sabinus.ſed addit parum: quia dicit quòd heres condemnatus in actione de dolo non infamatur. Et eſt ratio: quia perpetuo tenetur:vt in.l.neque.infra eo.quæ cum iſta continuatur. Dicit enim quòd ſi pater vel patronus ſit heres, non poteſt ille parens vel patronus heres de dolo conueniri:quia nec cogitur &c. Viuianus.

in ipſum qui dolum.

c *Actionem.* ſcilicet de dolo:vt.ſ.e.ſi plures.§.j.hoc tamen intellige cum extra contractum dolus committitur:vt hic,& infra de pecu.quęſitum.in fine.& infra de vi & vi ar.l.j.§.finali.& infra de tribu.ac.quod in heredem.§.ſi.aliàs ſi in contractu,datur in heredem etiam ſi non peruenit:vt infra de act. & oblig.l. ex contractibus.& infra depoſiti. ſi hominem.§.j.

d *Proconſul.* id eſt prætor:vt.j.quod cum eo.l.j.

e *Olóve.Eius.* ſcilicet heredis.

f *Taque.Tibi.* ſcilicet dolo tuo.

g *Omnimodo.* quia certum eſt ad heredem peruenifſe:vt ſupra titu.j.l.quantum. Accurſius.

h *Aſpres.* corporalis.

i *Extitit.* ſcilicet penes heredem.Sed nonne tunc datur condictio ſine cauſa:vt infra de condic.ſine cau.l.j. Reſpon.ſic,ſed illa vt genus hãc non excludit.Item ſufficit ſemel extitiſſe: vt ſupra tit.j.l.ſi ipſa.&.l.videamus.in glo.peruenifſe.

k *Perpetuo.* id eſt vſque ad.xxx.annos:vt inſtitut. de perpe. & temp.act.in princip. Et not.quòd olim actio de dolo intra annum vtilem finiebatur:hodie biẽnium continuum datur ad incipiendum & finiendum:vt etiam conteſtatio litis nihil faciat: vt.C.eo.l.fin. Sed contra heredem perpetuo:vt hic. Sed quarę hoc,cum magis doloſus debeat perpetuo teneri quàm heres? Reſpon.quia tantum calculi ratione heres tenetur: vt infra.l. proxi.Vel dic vtrumque teneri tantùm de eo quod peruenit perpetuo,actione de dolo, vel in factum:vt hic ſubiicit: quæ eſt

replicatione[a] iure[b] vti poterit.

Hæc actio datur in heredem perpetuo, quatenus ad eum peruenit.h.d. cum.l. ſequen. Bartolus.

XXVI. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

IN heredem eatenus datur um ſe eam actionem[c] proconſul[d] pollicetur,quatenus ad eũ peruenerit,id eſt quatenus ex ea re locupletior ad eum hereditas venerit:

XXVII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

DOlóve malo eius[e] factum eſt quo minus peruenerit.

XXVIII. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

ITaque ſi accepto lata ſit tibi[f] pecunia,omnimodo[g] cũ herede tuo agetur.

Hæc actio contra doloſum finitur anno:poſtea perpetuò datur in factum contra heredem,& eſt perpetua:quæ non eſt famoſa. Bartolus.

At ſi res[h] tibi tradita ſit: ſi quidem mortuo te ea res extitit,[i] agetur cum herede tuo. ſi minus,non agetur: ſed vtique in heredem perpetuò[k] dabitur:quia non debet lucrari ex alieno damno. cui conueniens eſt,vt & in *ipſo qui dolo cõmiſerit,in id quod locupletior[l] eſſet,perpetuò danda ſit in factum actio.

XXIX. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

SAbinus putat,calculi[m] ratione potius quàm malefi- A idem,licet nomen mutetur:vt arg.infra de here.inſti.l.iij.§.qui fideicommiſſariam. Accurſius.

l *Locupletior.* ſcilicet de eo quod ad eum peruenit:vt arg. infra de vi & vi arma.l.j.in prin.licet poſt amiſerit. Acc.

m *Sabinus.Calculi.* id eſt obuctionis ſiue pecuniariæ rei:quia per calculum fit huiuſmodi cõputatio, & ſic accipitur.C. de erro. calculi.

cij heredem cõueniri: denique famoſum[n] nõ fieri:ideoque in perpetuum teneri oportere.[o]

XXX. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

NEque cauſæ cognitio in heredis[p] perſona erit neceſſaria.

Contra perſuadentem ſingã datur actio de dolo ad intereſſe.

XXXI. PROCVLVS libro ſecundo Epiſtularum.

B CVm quis perſuaſerit familiæ meæ vt de poſſeſſione decedat,poſſeſſio quidem non amittitur:[q] ſed de dolo malo iudiciũ in eum competit,ſi quid damni mihi acceſſerit.[r]

Qui ſeruum in perniciem heredum ante tempus manumittit, actione de dolo tenetur. Bartolus.

XXXII. SCAEVOLA libro ſecundo Digeſtorum.

FIlius legatum ſibi ſeruũ per præceptionem rogatus manumittere poſt certum tempus poſtea quàm rationes ipſi & coheredibus fratribus reddidiſſet:ante diem & ante redditas C rationes ad libertatem vindicta[s] manumittendo perduxerat. quæſitum eſt an ex fideicommiſſo fratribus teneatur vt rationes eorum pro portionibus redderet. Reſpondi, cum liberum feciſſet,ex cauſa quidem fideicommiſſi non teneri:[t] verũ ſi ideo properaſſet manumittere, ne rationes fratribus redderet, poſſe de dolo

n *Denique famoſum.* quia de calculo,& non de perfidia agitur: vt hic,& ſupra de infa.l. furti.§.fin.& infra ad muni.l.imperator. ſi.

o *Oportere.* ſcilicet actione de dolo.nam de actione in factum non eſt dubium.

p *Neque in heredis.* ſ. de perſonis:vt ſupra eo.l. non debet.&.l. heredibus. de ſumma ſic:vt ſupra eo.ſi oleum.in fin.&.l. ſequen. Vel forte nec de ſumma:vt no. ſupra eodem.l ne ex dolo.& l.non debet.in fi. Ac.

Cum quis.]C A S V S. Abſentaui me,& reliqui familiam meã in cuiuſdam fundi poſſeſſione. tu perſuaſiſti illi familiæ vt recederet de illa poſ.& receſſit.nũquid amitto poſſ Et reſpon. quòd non: ſed ſi aliquod dãnum datum eſt in illa poſſ. ex prætermiſſione, tu pſuaſor teneberis mihi de dolo pro illo dãno. Viuianus.

q *Non amittitur.* niſi fuerit ab alio occupata:vt infra de adquir. poſſ.ſi de eo.§.ſi forte. in fin. &.l. peregre.§. fin.& infra de contrahẽ.emptio.fiſtulas §.j. & niſi familia animo deſerẽdæ poſſeſſionis diſcederet: vt infra de adquiren.poſſ.l.ſi colonus.ſecundum quoſdam: vt no.C. communia.de vſuca.l.j.

r *Acceſſerit.* quidam hoc intelligunt quãdo damnum contingit ex prætermiſſione.aliàs haberet locum actio.l.Aquil.vt ſupra de vſufru.ſi vſuſfructus legatus.§.denique. Tu dic etiã ſi in faciendo,dummodo qui damnum dedit,non ſit ſoluendo: cum D tunc non videatur habere actionem de dolo:vt ſupra eo.l.nam. Sed opponitur quòd etiam quando in prætermittendo datum eſt damnum,videtur habere locum.l.Aquil.vt inſti.de.l.Aquil. §.cæterum,& infra ad leg.Aquil.qui occidit.§.in hac. Sed dic quòd ibi in.l.inſti.ſuaſio eſt proxima cauſa damni, hic remota: ſed diſceſſio eſt hic proxima:argu.infra de condic.ob tur.cau.l. ſi ob turpem,

Filius.]C A S V S. Te filium meum cum duobus aliis tuis fratribus heredem inſtitui: & tibi legaui ſeruum:& rogaui vt eum poſt.x.an.manumitteres. Item adieci aliud,quòd tunc manumitteres cum reddiderit rationem fratribus tuis & tibi.tamẽ illum ſeruũ ante.x.an.manumiſiſti.Item adhuc non reddiderat rationes ille ſeruus.Dicitur hic quòd tu nõ teneris ex fideicom. fratribus tuis:ſed act.de dolo teneris fratribus tuis eiuſdẽ coheredibus,ſi dolo ante tempus manumiſiſti. Vi.

s *Vindicta.* i.cauſa cognita apud prætorem:vt inſt.de liber.§.j.

t *Non teneri.* neque ſeruo,quia iam fecit ei quod debuit:neq; fratrib':quia de eis non fuit grauatus.ſed videtur quòd hæc libertas non tenuit duplici ratione. Primo,quia contra voluntatem defuncti eſt data vel tradita: ergo non valet:vt infra ad

Trebel.l.ſi cui pure.§.j. quæ eſt contra.Sol.ibi accipitur cõtra pro præter.nam ſi propriè acciperetur,nõ valeret manumiſſio: vt infra de manumiſ.teſt.ſi quis ita.§.j.&.C.de teſta.manumiſ.l. contra voluntatẽ.at ibi data ante valeret. Vel dic,ibi cõtra voluntatem eſſet ſi ante tempus manumittere cogeretur: poteſt tamen ſponte manumittere:vt hic.Secũdo videtur non teneri,quia ante conditionem data libertas ſub qua fuit relicta, non valet: vt infra de condi.& de.l. qui heredi.§.fin.[a] Sed dic quòd hic ſub modo,non ſub conditione fuit relicta: vt infra de le.iij.ſi tibi legatũ. licet enim ſi conditio eſſet apposita tantũ pro ſe,poſſet ante eam impletam manumittere:vt infra de heredi. inſtitu.l.iij.§.qui fideicommiſſariam. tamen hic non poſſet:quia eſſet gratia aliorum, ſcilicet coheredũ: vt infra de cõdi. & demon. l.qui duobus.

a Dic quòd illud eſt verum vi relictis:ſed bene valet beneficio heredis: vt hic ſecum. Bal.

Rei.] *CASVS.* Poſsidebã librũ: & cum eum volebam vẽdere tibi,Titi[b] mouit mihi quæſtionẽ de libro illo: & propter hoc tu nõ emiſti librũ, ſed alium tibi emiſti,& ab alio:deſtitit tamen Titius ab agendo.Dicitur hic quòd iſte Titius mihi de dolo teneatur:vel in factum ſi fuit parens vel patronus. Viuianus.

a *Peremit.* faciendo rem litigioſam,vnde nec voluit quis emere,nec debuit:vt.C.de litig.l.fin.in princ.

b *Cum ſua.* id eſt pro ſua &c.& accipe hic contra patronum vel patrem,contra quos ceſſat de dolo:vt ſupra eo.non debet.in fine.l.de quibus veriſimile eſt quòd impediant propter ſpem ſucceſſionis.

Si cum.] *CASVS.* Ex cauſa donationis permiſiſti mihi vt poſſim quærere ſaxũ in fundo tuo:& extrahere.feci expẽſas ibi. poſtea non permittis mihi quòd extrahã.Dicitur hic quòd non habeo niſi actionẽ de dolo contra te.& hoc intelligas eſſe verum quando illud ſaxum non extraxeram. & ſic non ob.contra. quod huic.l.ſignatur:imò obſtat quòd ſi aliàs tecum contraxi, ex eo contractu ago.vnde locum non habet hæc lex.

c *Permiſiſſes.* ſcilicet ex cauſa donationis.

d *Actio.* hanc legem intellige ſecundum Io.quando nondum exemit.aliàs haberet locũ in rem actio:vt infra de don. qui ſaxum.quæ eſt contra.[b] & ita hæc ceſſaret,niſi ad damna:vt ſupra e.cum quis.hodie vero non datur de dolo hoc caſu:cum cõperat conditio ex lege quando donationis cauſa permiſiſti:vt.C. de don.ſi quis argentum.§.pe.Si vero ex alia cauſa cõueniſti,ex eo contractu ago.& ſic ſemper ceſſat hæc lex.

b Solut ſecũdũ Bart. hic:& dic quòd ibi iã exemerat: vnde quia lapis erat eſſectus ſuus, merito poteſt vindicare.hic nõ.

Si quis.] *CASVS.* Pone caſum hoc modo,& ſic non ob.contra. Inſtitutus fui heres ſub conditione ſi darem decẽ Titio vſq; ad menſem:& teſtator meus multa ſimiliter legata reliquit ſub conditione.depoſitarius.i.apud quem depoſitum fuit teſtamẽtum,deleuit illud teſtamentum,& ſic non adimpleui conditionem:quia ignoraui condi.& quia non dedi decẽ Titio: ideo amiſi hered. & per conſequens legatarij amiſerunt legata, cum non valeat teſtamentum. Dicitur hic quòd ego heres & etiam legatarij habemus actionem de dolo contra depoſitarium delẽtem,& ſic conſulitur nobis per act.de dolo.

c *Abſenem.* imò videtur quòd actio.legis Aquil.& ad exhi.& depoſiti:vt ibi[c] ad leg. Aquil.l.qui tabulas.quæ eſt contra.Sol. hic nondum edita erat hereditas:ibi erat,& ideo.l.Aqui. agitur: & ad exhib.cum dominus factus ſit additione hereditatis,ſecundum M.hoc nõ valet:quia tunc hereditati adquiritur: & ſic per conſequens heredi futuro: vt infra ad legem Aquil.huic ſcripturæ ſed aliud forte in re hereditaria:ſed tabulæ non ſunt res hereditariæ.hoc non placet:vt ibi.Alij dicunt quòd hic vt perpetuo eſſent apud hunc,fuerunt depoſitæ:ibi vero ad tempus.

actionem in eum exercere.

Qui rei tuæ venditionem impedit,ſibi actione de dolo vel actione in factum tenetur.l.d.quod notat Bartolus.

XXXIII. VLPIANVS libro quarto Opinionum.

REi quam venalem poſſeſſor habebat,litem proprietatis aduerſarius mouere cœpit:& poſtea quàm opportunitatem emptoris cui venundari potuit peremit,[a] deſtitit. placuit poſſeſſori hoc nomine actionem in factum cũ ſua[b] indemnitate competere.

Qui opus captum in ſuo ad mei vtilitatem non permittit perficere,actione de dolo tenetur. Bart.

XXXIIII. IDEM libro quadragẽſimoſecũdo ad Sabinum.

SI cum mihi permiſiſſes[c] ſaxum ex fundo tuo eiicere, vel cretam vel harenam fodere,& ſumptum in hanc rem fecerim,& non patiaris me tollere:nulla alia quàm de dolo malo actio[d] locum habebit.

Qui teſtamentum delevit, tenetur legatario & heredi de dolo. Bart.

XXXV. IDEM libro trigẽſimo ad Edictum.

SI quis tabulas,teſtamenti apud ſe depoſitas,poſt mortem teſtatoris deleuit, vel alio modo corruperit:heres ſcript' habebit aduerſus eum actionem[e] de dolo. Sed & his quibus legata data ſunt, danda erit de dolo actio.

Dolus cum dolo compenſatur. Bart.

XXXVI. MARCIANVS libro ſecundo Regularum.

SI duo dolo malo fecerit, inuicem de dolo non agent.[f]

Quæ dicta ſunt animo commẽdandi rẽ, actionem de dolo non parimus: niſi cauſa decipiendi emptorem ſint dicta. Bart.

XXXVII. VLPIANVS libro quadragẽſimoquarto ad Sabinum.

QVod venditor[g] vt cõmẽdet[h] dicit,ſic habendum, nil doloſius doloſo:vt ar.infra ſolu.ma.l.vire. & infra de compen.ſi ambo.& infra ſi quis omiſ.cau.teſt.l.quidã Titium.&.C. de lib.cau.ſi filium.&.C.de hereti.l.quoniam.& Iuuenalis: Nil Catilina Cethego.& facit infra de do.ma.excep.l. apud.§. item quæritur.verſicu.Marcellus.

Doloſo nil doloſius.

Quod venditor.] *CASVS.* Vendebam tibi equum vel ſeruum:& eum tibi effuſo ſermone commendabam: vt quia dixi,optimus eſt ſeru'.non tamen ſpecificaui bonitatem:ſed illum ita bonum non inueniſti.ſi doloſe non feci vel dixi:non teneor act.ex eo contractu:ſed de dolo quando decept' aliàs non eſſet empturus. Viuianus.

g *Quod venditor.* cum venditor commendat:aut effuſo ſermone:& ſic ſtat in generalibus verbis:vt,optimus eſt hic ſeruus. aut deſcendit ad ſpecialia:vt,optimus eſt hic ſeruus,cocus,ſcriptor. Primo caſu quãdocunque & quibuſcunque non tenetur:vt infra de ædil.edic.l.ſciendum tamen.j.reſpon.Secundo caſu idem ſi vitium ſit apparens:vt infra de contrahen.emptio.l.ea quæ.in princ.& his duobus caſibus poteſt intelligi principiũ huius legis,niſi venditor in dolo,emptor aũt in culpa fuerit:vt hac.l.ij. reſpõ.Si autem latens aut emptori expreſſit,aut alij.Si emptori, aut animo ſe obligãdi:& tunc tenetur actione ex eo contractu: vt infra de ædil.edict.l.ſciẽdũ.j.§.j.verſic.ea.&.l. ſi quid. & de contrahen.emptio.l.ea quæ.ij.reſpõ. Aut iactandi,ſiue nõ obligãdi:& tunc ſi animo decipiendi,tenetur de dolo quando deceptus aliàs non erat empturus:vt hac.l.ſecũdo reſpon.Si autem aliàs emptur' erat,agit actione ex eo cõtractu:vt infra de actio. empti.l.Iulianus.§.ſi venditor. Si vero non animo decipiendi, nullo modo tenetur:vt hac.l.primo reſpõ.Si autem alij, vt alliciat emptorẽ ibi aſtantẽ,tunc tenetur:vt hac.l.ſecundo reſpon. Si autem non vt deciperet,non tenetur. Et ex his collige quòd tribus modis poteſt intelligi ſecũdum reſponſum huius legis:& primũ reſponſum quatuor modis.Sed quæritur: nonne ſemper animo obligãdi dicit,cũ dicat litera hoc promiſſum:ergo ſemper debet ceſſare de dolo>Reſpon.ſecũdum Azonem quòd hic non naſcitur ex dicto vel promiſſo actio,quæ aliàs dari conſueuit,ſcilicet quanto minoris,vel ex empto. & ſic ex promiſſione ſecundum hoc agi poteſt ſecundum eum.Quare ergo de dolo dicit hic dari? Tu ergo dicas quòd promiſſum hic accipitur non pro ſtipulatione,ſed pro pollicitatione vel promiſſione ſine interrogatione:vt infra de ædil.edict.l.ſciendum.§. dictum. &.§.promiſſum. Accurſius.

h *Commendet.* quod ſit non exprimendo: quia non deſcendit ad ſpeciem.

a *Actio.* scilicet ex empto.

Quidam debitor.]CAIVS. Debebam tibi decem,& intrauì quodam die cameră Titij amici tui,& sigillaui epistolam: vel ita feci quòd iste Titius epistolă tibi mittebat: & continebatur in ista epistola q̃ Titi' te rogabat quòd tu me liberares. liberasti. postea inueniſti quòd epistola falsa erat vel inanis: quia iam reuocatũ fuit mãdatũ. si tu es maior, habebis actionẽ de dolo, vel restitueris si es minor. Vi.

b *A Titio.* scilicet amico creditoris.

c *Falsa.* cum Titius eam non scripserit.

d *Vel inanis &c.* cum postquã scripserat, voluntatẽ mutauit: vt infra de manu. vin. l. si pater. j. respon.

Si te Titio.]CAIVS. Volebam à te vindicare librum quendã quẽ vsucapiebas. eras iuxta finẽ vsucapionis. & cum vellem te conuenire, Seius obtulit se, & dixit se possidere: & hoc ideo faciebat vt ita vsucapionẽ compleas. Seius ante liti cõtest. quia non prosequebatur: fuit absolut' ab obseruatiõe iudicij, quãdo ante bene desistere potuit. j. de rei vindica. is qui se obtulit. Dicitur hic quòd Seius iste mihi actione de dolo tenetur. Viuia.

e *Si te Titio.* id est cõtra Titium. Ac.

f *Vsucapiat.* i. vsucapionem compleat.

g *Absolutus sis.* quia destitit ante lit. cõtest. contra se: & dicit se nõ possidere: nec actor p̃posuerat à certa persona petere. aliàs erat dãnandus: vt. j. de rei vin. l. is qui se obtulit. & l. sinautẽ. & de peti. her. qui se. nõ autẽ ideo est absolut', quia fit cõpleta vsucapio: quia nec possessor ea causa absolueret: vt. j. de rei vindicatione. l. si post. & sic definitiue vel ab obseruatione iudicij fuit absolutus. Acc.

h *De dolo malo.* s. actione. Sed cum stipulatus sit actor iudi. sol. in qua stipulatione dolum abesse cõtinetur: vt. j. iudi. sol. l. iudicatũ solui. quare non ex stipulatu agitur: vt. s. eo. l. & elegãter. §. nõ solum? Respon. quia hic agitur ex dolo commisso in offerendo se ante stipulationem: vt dixi. s. eo. l. ij. in prin. Item nunquid potest restitui: vt. j. ex quib' causis ma. ait prætor. §. fi. & sic cessat de dolo actio? Respon. illud quando dolo aduersarij: hic autem extranei dolo fuit vsucapio completa. Item quid si non est soluendo qui se obtulit? Respon. in subsidium restituitur lis: vt supra de eo per quem fac. erit. l. fina. & argu. supra de in integrum resti. l. diuus. ibi, nec intra has &c. Accursius.

Si qui.]CAIVS. Cum essem heres, propter onera hereditaria nolebam hereditatem adire. vnus de creditoribus hereditariis vel alius extraneus suasit mihi vt adirẽ, & adiui eius suasione. tenetur ille persuasor actione de dolo. Sed pone quòd vnus solus creditor in ista hereditate esset, sed persuasit mihi vt adeam: tũc haberem contra eum de dolo actionem. Viuianus.

i *Creditor.* hereditarius vnus de pluribus.

k *Exceptio.* cum ex eo quod perfide gestum est, actor nihil cõsequi debeat: vt infra de do. except. l. apud. §. Marcellus. & facit

ſſ. Vetus.

† Hoc pertinet quod &c. supra dixerat lib. j. officium eius qui Prætoris & Consularis.

quasi neque dictũ neque promissum, est. Si verò decipiendi † emptoris causa dictum est: æquè sic habendum est, vt non nascatur aduersus dictum promissúmve actio, a sed de dolo actio.

Qui prætextu falsarum literarum est liberatus, actione de dolo tenetur. Bart.

XXXVIII. IDEM libro quinto Opinionum.

QVidam debitor epistulam B quasi à Titio b mitti creditori suo effecit vt ipse liberetur. hac epistula creditor deceptus, Aquiliana stipulatione & acceptilatione liberauit debitorem. postea epistula falsa c vel inani d reperta, creditor maior quidem annis vigintiquinque de dolo habebit actionem: minor autem in integrum restituetur.

Qui impedit præscriptionis interruptionem contra alium, actione de dolo tenetur. b. d. aliàs sic: Qui se offert defensioni rei quã possidet, & desistit, ad interesse actione de dolo tenetur. Bartolus.

XXXIX. GAIVS libro vicẽsimoseptimo ad Edictum Prouinciale.

SIte* Titio e obtuleris de ea re quam non possidebas, in hoc vt alius vsucapiat, f & iudicatum solui satisfederis: quamuis absolutus sis, g de dolo malo h tamen teneris. & ita Sabino placet.

** Extra. de præs. sup.*

Contra eum cuius dolo quis adit hereditatem, succurritur per hanc actionem: vel si est creditor, per doli exceptionem. Bart.

XL. FVRIVS Anthianus libro primo ad Edictum.

ISqui decepit aliquem vt hereditatem non idoneam adiret: de dolo tenebitur, nisi fortasse ipse creditor i erat, & sol' erat: tunc enim sufficit contra eum doli mali exceptio. k

Actor ex perfide gesto nil cõsequi debet.

DE MINORIBVS vigintiquinque annis.

TITVLVS IIII.

Primò commendat edictum. Secundò ponit illud. Tertiò incipit exponere. secundo ibi, prætor. tertio ibi, apparet. hoc sufficit pro summario. Bartolus.

I. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

HOc edictum l prætor naturalem m æquitatẽ secutus, p̃posuit: quo tutelam n minorum susscepit. Nam cum inter omnes constet fragile o esse & infirmum huiusmodi ætatiũ * consilium, & multis captionibus p suppositũ, q multorum insidiis r expositum: auxilium s eis prætor hoc edicto pollicit' est, & aduersus captiones t opitulationem. Prætor edicit: *Quod cum minore quàm viginti quinque annis natu gestum esse dicetur, vti quæque res erit, * animaduertam.* Apparet minoribus annis vigintiquinque eũ opem polliceri. nam post hoc tempus compleri u virilem vigorem constat: & ideo hodie in hanc vsque ætatem adulescentes curatorum auxilio reguntur: nec antè rei suæ administratio eis committi debebit, x quamuis bene rem suam gerentibus:

** animaduertam.*

Numerus liberorum non supplet ætatem quæ ad impediendã in integrum restitutionem, sed quæ ad decernendũ honores. Bart.

De edictũ.]CAIVS. Dominus Vlpianus laudat & cõmendat prætorẽ, quia de moribus edictũ fecit inter alia edicta: quia ipse prætor voluit suscipere defensionem minorum: nam minores sunt fragiles: vnde minores restituũtur cõtra deceptiones factas in contractu, & extra, propter suã fragilitatẽ, & propter dolum aduersarij. prætor ergo dicit q̃ omnia quæ facta sunt cũ minoribus, videbit ipse prætor: & si minor erit restituendus, vel non. Dicit Vlpianus. Bene apparet ex verbis edicti quòd p̃mittit auxiliũ minoribus vigintiquinque annis si decipiantur. & si accipiunt adolescentes infra hos vigintiquinque annos, quinque liberos, non propter hoc potes dicere vt cõputẽtur singuli liberi pro singulis annis: sed hoc fit in honorib' recipiẽdis: quia si quis habet vigintiquinque an. & v. liberos: singuli liberi computantur pro singulis annis. Vi.

** atatem*

** vtique quæ ea ratione*

l *Hoc edictum.* quod est infra eo. §. j.

m *Naturalem.* i. naturali ingenio inductã: tamen contra iusgentiũ, siue naturale quod tuetur pacta: vt supra de pactis. l. j. nam per restitutionem pacta & conuẽtiones destruũtur. sic & aliàs dicitur naturalis æquitas. j. de leg. præstan. contra tabu. l. j.

n *Quo tutelam.* id est defensionem. sic generaliter ponitur infra de leg. iij. cum filiofamilias. ibi, ergo & si. Accursius.

o *Fragile.* imò à decimoseptimo an. videtur firmum: vt insti. qui manumittere nõ possunt. §. fina. Sed illud fauore libertatis. Et in aduocato ideo, quia sibi imputet qui talem aduocatũ sibi assumit: vt infra eo. cum mãdato. Sed iure Lõbardo secus: quod dic vt in Lombar. de prohi. alie. mi. l. j.

p *Captionibus.* in contractibus.

q *Suppositum.* sua facilitate.

r *Insidiis.* extra contractus. Accursius.

s *Auxilium.* quando sui facilitate sunt decepti.

t *Captiones.* id est dolum aduersarij. & sic propter duo datur auxilium.

u *Complari.* id est roborari: non autem dicas desinere.

x *Committi debebit.* sic scilicet vt gestũ ab eo tanquam à patrefamilias maiore ratum sit. Committitur tamẽ, nec curatorẽ accipere cogitur, nisi in litem: vt institutio. de curatoribus. §. item inuiti. quæ est contra. Item in casu etiam secure cõmittitur, scilicet post veniæ ætatis concessionem à principe factam: vt. j. eo. l. denique. in fine primi respon. est. l. iij. &. C. de his qui ve. ætat. impe. l. ij. &. iij. quæ sunt contra.

a *Nec per liberos. Rem ſuam.* id eſt rerum ſuarum adminiſtrationem. Accurſius.

b *Legibus.* vt hic,&.C.e.l.ij.&.C.de admi.tut.l.de his.

c *Ad honores.* ſuſcipiendos:ad quos minor non admittitur,& admiſſus vocis ſuffragiū nō habet inter decuriones:vt infra de mu.& ho.l. ad rēpub.

Item proſunt liberi ad excuſationē tutelæ: vt C.qui nume.libero. ſe excuſ.l.j.Item proſunt ad excuſationē perſonalium munerū: vt.C. de his qui nume.li. vel pauper.excu . meru.l. nepotes.&.l.de perſonalibus.lib.x.

† *Not.quòd adultus ſicet habeat multos filios, nō ideo deſinit eſſe ſub cura ſu maioru.cōcor.ad id.l. fin. de legi. in.infra.*

* *permittātur. aliàs remittantur.*

Et quæ.]*CASVS.* Iſta lex cōtinuatur cū ſuperiori: & dicit q̄ illa decreta quibus adminiſtratio bonorum conceditur minoribꝰ,ambitioſa ſūt: ſed principes nó conceſſerūt adminiſtrationem ſuarū rerū minoribus cōcedēdo veniā ætatis. [*SI QVIS.*] Minor.xxv. annis cōtraxit:poſtea factus eſt maior antequam peteret in integ.reſti.quæritur an deceætero ſit reſtituēdus?Huic quæſtioni non reſpon. ſed aliam ponit:quia pone quòd minor cōtraxit: maior factus ratū habuit quod in minori ætate fecerat. Dicit q̄ non reſtituetur. Item pone:habebā.xxiiij.an.tutor meus deceſſit:& incepi agere iudicio tutelæ aduerſus heredes:tu ante finitā cauſam me maiore facto abſoluiſti heredes: nunquid potero reſtitui?Dicit quòd de facili reſtituendus non ſum.q.d.non poſſum reſtitui:veruntamen ſi dolo vel calliditate aduerſarij, hoc eſt heredum,eſt factum vt tempus illud labatur:hoc eſt vt demum me facto maiore pronūtiaretur,ero reſtituendus:ſed propter leuem ſuſpicionem vel fraudem illorū heredum non potero reſtitui. [*SCIO.*] Minor adiuit hereditatem patris vel alterius extranei.maior factus exegit ab herede debitore. poſtea ꝑpendit quòd hereditas nō extitit lucroſa.vult reſtitui.bene poteſt.cōſideratur enim initium quo adiuit hereditatem:non tempus ſequens quo videtur approbaſſe:ſed potius ex quadā conſequētia videbitur exegiſſe,quaſi q̄ miſcūerat ſe,eſſet ad hoc adſtrictus.[*MINOREM.*] Natus fui.iiij. kal.Ianuarij hora. vj. contraxi cum aliquo minore an.& deceptus fui.qualiter ſit cōputatio temporis in integ.reſt.petēda:quęritur.Et dicitur quòd de momento ad momentum.vnde ſi biſexto me naſci cōtingat, vltimus dies de medio tolli debet,id eſt ambo pro vno computari.& vſque ad momentū quo natus fui,computandus eſt in vlteriori die:vt etiam tunc reſtitui debeam. [*SED VTRVM.*] Ille.§.de tribus perſonis tractat,ſcilicet de filioſa.de patreſa. & de ſeruo.de filioſa.dicit hic.de ſeruo dicit infra in fi.huius.vnde ex ſuperioribus apparet minoribꝰ ſuccurrendum ꝑ reſtit. in integ.Sed dubitatur vtrum ſoli minori.xxv.an patrifa.an etiam filioſa.minori ſuccurrendū ſit?filioſa.non videtur ſuccurrēdum: quia tunc poteſt reſtituendus eſſe.videtur quòd eſt contra mētē prætoris vt ſubueniatur maiori occaſione minoris. vnde ita demū reſtituitur filiusfami.minor,ſi eius intereſt.Si vero filiusfam.iuſſu patris contraxit,pater in ſolidū conuenietur:& ſi cōueniatur,non reſtituitur.Itē filiusfam. conuenietur emācipatus quatenus facere poteſt:vnde poterit reſtitui:& reſtitutio hīj nō ꝓderit patri.Sed reſtitutio ipſius minoris ꝓderit fideiuſſori, licet pater pro filio videretur fideiubere.ſed contrarium eſt. In fin.dicit quòd filiusfa.iuſſu patris pecuniam mutuam accipiens nullo modo reſtituetur.dictū eſt.ī.proxi.§.quādo filiusfa. iuſſū patris contraxit:nūc autem dicit quādo filius cōtraxit ſine iuſſū patris.nā pater de peculio tenetur.Sed nunquid ſi fuerit de peculio conuentus,reſtituetur?Dicit quòd non:ſed filio conuēto petitur reſtitutio: & filius reſtituetur.Sed videtur quòd filius ſit

11. IDEM libro nonodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

NEc per liberos † ſuos rem ſuam [a] maturius à curatoribus recipiat. Quod enim legibus [b] cauetur,vt ſinguli anni per ſingulos liberos demittantur:* ad honores [c] diuus Seuerus pertinere ait, non ad rem ſuam recipiendam.

Princeps poteſt minori adminiſtrationem bonorum ſuorum concedere, non index inferior. Bartolus.

III. IDEM libro vndecimo ad Edictum.

DEnique diuus Seuerus & iperator noſter huiuſmodi conſulum vel pręſidum decreta [d] quaſi ambitioſa eſſe interpretati ſunt: [e] ipſi [f] autē perrarò [g] minoribus rerum ſuarū adminiſtrationem extra ordinem indulſerunt.& eodem iure vtimur. [h]

Si dolo aduerſarii negotium contractum eſt,vt in maiore ætate perficiatur,vel ſi finem habet neceſſe iam conſequūtū ad principiam,inſpicimus principia. alias finis in-

A eſtituendus cū pater de peculio de burſa teneatur,& cōuenerit:quia quicquid ſoluit pater de peculio,de burſa filij ſoluit:cū eius ſit peculiū.hoc tamen falſum eſt:quia plus verſatur vtilitas patris in peculio quàm filij:& tamē aliquo caſu efficitur peculium filij.& de hoc ponit exemplū ibi,vt &c.Eſt ergo generale ꝙ minor ſit reſtituendus, & filia etiā reſtituetur ſi ex interuallo conſenſit patri ſtipulāti dotem quam ipſe pater dedit. pater ei poteſt ſtipulari incōtinēti dotem inuita filia,ex interuallo nequaquā. [*SI QVIS.*] Cū minor eſſem.xxv.an.dedime in arrogationē cuidam prædoni. an poſſim reſtitui?Et reſpon. quòd ſic. poſtea fecit pater pactū de non petendo legato cum herede:filius ei conſenſit: & ſic læſus eſt: nūquid poteſt reſtitui?Dicitur quòd poteſt.Sed pone quòd militia fuit filioſam.relicta, poſtea pactus eſt de ea non petēda.Dicitur quòd reſtituetur filius. Si vero ſit inſtitutus ſub tali condi. ſi emācipetur à patre intra certū tēpus: & cum pater hoc ignoraret, elapſum eſt tempus illud:& in hoc quòd non certioravit patrem,læſus eſt filius: dicit ꝙ ſi pater fuerit paratus emancipare,reſtituetur filius.[*POMPONIVS.*] Si filiusfa.iure peculiari contraxit,& deceptus eſt:reſtitui poteſt: & ſi ei filio decedenti pater ſucceſſit,pater ex ꝑſona filij reſtituet? nec refert an contraxit in peculio ,ꝑfectitio, an aduentitio. In ſecūda parte dicit idem ſi in peculio caſtrenſi contraxit.[*SERVVS.*]Si ſeruus minor annis.xxv.contraxit,& deceptus eſt:nūquid poteſt reſtitui?Dicitur quòd non:quia ſibi imputet dominus qui tali adminiſtrationem commiſit: & nō refert commiſit liberam peculij adminiſtrationem,vel non. nā dominus nō reſtituitur.Item aliquādo tenebitur dominus tributoria vel aliis pluribus actionibus vel modis quibus ex contractu ſerui cōueniri poteſt,nec tamen in his ſi ſeruꝰ minor deceptus fuerit,reſtituetur dominus maior. Viuianus.

† *Differre in dando, eſt tempus: & cum intendere aliquē: vt in tempus illud:& in hoc ſi ſerquòd non certioravit ff. de patrem,læſus eſt filius: noxa.actl. dicit ꝙ ſi pater fuerit Idem eſt ac-*

ſtituere dicta ſa.iure peculiari contraxit,& deceptus eſt:reſtitui poteſt: & vt quo vtiſi ei filio decedenti pater ſucceſſit,pater ex ꝑſona filij reſtituet? tur Paul. in l.non diſtin

ſecūda parte dicit idem ſi in peculio caſtrenſi contraxit.[SERVVS.]Si ſeruus minor annis.xxv.contraxit,& deceptus eſt:nū- ſra de vocequid poteſt reſtitui?Dicitur quòd non:quia ſibi imputet domi- ꝓnarbitrum. nus qui tali adminiſtrationem commiſit: & nō refert commiſit idē dicitur liberam peculij adminiſtrationem,vel non. nā dominus nō re- & impinge ſtituitur.Item aliquādo tenebitur dominus tributoria vel aliis re dicam. pluribus actionibus vel modis quibus ex contractu ſerui cōueniri poteſt,nec tamen in his ſi ſeruꝰ minor deceptus fuerit,reſtituetur dominus maior. Viuianus.

a *Decreta.* quibus permittitur adminiſtratio minoribus.

e *Interpretati ſunt.* Nor. præſumitur ambitioſum reſcriptum cum contra legem fit:vt.C.de preci.impe.offe.l.reſcripta. *Reſcripta contra.l. ſa ſta, ambo- tiorum ꝓrafumuntur.*

f *Ipſi.* ſcilicet imperatores,& non alij.

g *Perrarò.* quādoque enim permiſerunt,vt maſculis maioribus.xxv.annis,fœminis maioribus.xviij.venia ætatis data:vt.C. de his qui veniam ætatis.l.ij.

h *Vtimur.* ſcilicet imperatorum,& non aliorum.

i *An ſuum.* huic conſulæ quæſtioni non reſpondet:vnde poteſt reſponderi & ſic,& non:ſecundum quòd diuerſa exempla dari poſſunt.nam ſi dicas,tempore minoris ętatis vendidit:fit maior tradidit:non reſtituitur:arg.infra ad Macedo. ſi filius.§. fin.&.l.ſequen.ſi autē ponas quòd ſub conditione contraxit,& conditio poſt extiterit,putarem reſtitui:vt arg.infra de verbo. obliga.ſi filiusfa.Item poteſt poni exemplū in lege commiſſoria:vt infra eo. Aemilius.

k *Comprobauerit.* ſcilicet expreſſe:idem ſi tacite:vt ſi taceat per quadrienniū quādo contractus tenuit:vt.C.de tempo. in integ. reſtit.l.ſi.vel.v.annis quando non tenuit:vt.C.ſi ma.fac.l.fin.

l *Vnde illud.* poſuit ſupra exēplum in contractu,nunc in quaſi contractu.nā in iudicio quaſi contrahitur:vt infra de pec.l.iij. §.idē ſcribit.& in aditione hereditatis:vt inſti.de obli. ex quaſi contractu.§.heres.

m *Conſultus.* id eſt interrogatus.

n *Dictauerat.* id eſt contra heredes tutoris propoſuerat.

o *Abſolutus.* ſcilicet eſſe per ſententiam iudicis.

p *Reſtitutio.* contra ſententiam latam pro herede tutoris.

Non

igitur Reſpecto ſuaſit, non facilè[a] hunc quondam minorem in integrum reſtitui: ſed ſi ei[b] probaretur[c] calliditate aduerſarij id actum, vt maiore eo facto liberaretur[d]. Neque enim extremo, inquit, iudicij die videtur ſolùm deceptus hic minor: ſed totum hoc ſtructum[e] vt maiore eo facto liberaretur. Idem tamen[f] confitetur, ſi leuior[g] ſit ſuſpicio aduerſarij quaſi dololè verſati, non debere hunc in integrum reſtitui.

Scio etiam illud aliquando incidiſſe: Minor vigintiquinq; annis miſcuerat ſe paternæ hereditati: maiórque fact' exegerat aliquid à debitoribus paternis: mox deſiderabat reſtitui in integrum, quo magis abſtineret paterna hereditate. contradicebatur ei, quaſi maior factus comprobaſſet[h] quod minori ſibi placuit. putauimus tamen reſtituendum[i] in integrum initio inſpecto[o]. Idem puto & ſi alienam adiit hereditatem.

Hucuſque iuriſconſultus expoſuit hoc verbum, minor. hic expoſuit verbum, natus. & hoc intendit: Minor ætas inſpicitur de momento ad momentum: & dies biſextilis cum præcedenti computatur pro vno. Bartolus.

Minorem[k] autè vigintiquinq; annis natu, videndum[l] an etiam diem natalis ſui adhuc dicimus ante horam qua natus eſt, vt ſi captus[m] ſit reſtituatur. Et cum nõdum[n] compleuerit, ita erit dicendum: vt à momento in momentum[o] tempus ſpectetur. Proinde & ſi biſexto[p] natus eſt, ſiue priore, ſiue poſteriore die: Celſus ſcripſit nihil referre. nam id biduũ pro vno die habetur, & poſterior dies kalendarum intercalatur[q]†.

Fortin eſt. §. Minor etiam filiusfa. aduerſus obligationem reſtituitur etiã ſi iuſſu patris contraxerit, præterquam in mutuo. & beneficium filii minoris ad patrem non pertigit. b.d. Primò ponit. q. & eius dubitationem. Secundò reſpondet quando filius cõtraxit abſque patre, nec habebat peculium. Tertiò quando cõtraxit iuſſu patris. Quartò quando cõtraxit abſque iuſſu patris, ſed habebat peculium. Quintò quando habebat datem: & ſuper dote contraxit. Secũda ibi, ego autẽ. Tertia ibi, proinde ſi iuſſu. Quarta ibi, pinde & ſi ſine. Quinta ibi, ergo. Bart.

Sed vtrũ ſolis patribuſſamiliarum[r], an etiã filiisfamiliarũ[s] ſuccurri debeat, videndum. Mouet dubitationem, quòd ſi quis dixerit etiam filiisfamiliarũ in re peculiari[t] ſubueniẽdũ: efficiet, vt per eos etiam maioribus ſubueniatur, id eſt patribus eorum. quod nequaquam fuit prætori propoſitum. prætor enim minoribus auxilium promiſit, nõ maioribus[u]. Ego autem veriſimam arbitror ſententiam exiſtimãtiũ filiumfamilias minorem annis in ĩtegrũ reſtitui poſſe ex iis ſolis cauſis q̃ ipſi[v] interſint, puta ſi ſit obligatus[x]. Proinde ſi iuſſu patris obligatus ſit, pater vtique poterit inſolidũ cõueniri: filius aũt cũ & ipſe poſsit vel ĩ poteſtate manẽs conueniri, vel etiã emãcipat' vel exheredat', in id qđ facere poteſt[y], & quidẽ in poteſtate manens etiã inuito[z] patre ex

a *Non facilè.* quia nullo modo, vt hic, &.C.ſi aduer. rem iu.l.j. in fi. niſi in caſu quem ſubiicit. & ei conſonat. j.ad exhi.ſi optione. & infra.e.intra. Sed videtur ſemper dãda: vt infra eo.§. proxi. Solu. vt ibi. Item opponitur quòd hodie cũ actor iſte teneatur perficere litem ex cautione quam facit: vt.C.de epiſ. & cle. authen. generaliter. videtur reſtitui debere: vt infra de bo. lib. qui cum maior. §. j. *ADDITIO.* Tu dic ſecũdum Bar. hic, quòd illud qđ dicitur in auth. generaliter. non ſeruatur de conſuetudine: vt no. inſtitu. de ſatisda. §. ſed hodie. ſed poſito q̃ ſeruetur, adhuc non obſtat.

b *Sed ſi ei.* ſ. prætori.

c *Probaretur.* à minore: vt.j.de pba.l.quotiens.§. qui dolo. &.l. ſequen. in princi. aliàs eſt in litera, probaret.

d *Liberaretur.* aduerſarius ſcilicet. & ſupple, reſtitutio datur. & reſpondet tacitę obiectioni, dum dicit: neq; enim &c. vt in authen. vt hi qui ob. perhi. res mi. §. ſi quis. colla. vj. & j. ſo. ma. l. diuortio. §. non ſolum.

e *Structum.* id eſt malitioſe ordinatũ in minori ætate.

f *Idem tamen.* ſcilicet Celſus.

g *Si leuior.* i. leuis. Et no. hic quòd leui præſumptioni non eſt ſtãdum: vt hic: & infra de pœ. l. abſentẽ. in prin. & j. de proba. ſi chirographũ. vnde non darẽ ſacramentũ offerẽti talem præſumptionẽ, licet deficiant aliæ probationes: vt dixi ſupra quod me. cau. l. nõ eſt. in prin.

Præſumptiones non eſt ſtãdum.

h *Comprobaſſet.* exigẽdo à debitoribus. Ac.

i *Reſtituendum in integrum initio inſpecto.* imo videtur quòd non ſit reſtituendus: vt ſupra proxi. §. & infra eo. l. ſi filius. & .C. quod me. cau. l. ij. & .C. ſi mi. ſe ma. di. l. fi. & j. de liber. cau. liberis. §. ſi quis minor. in fi. & j. de le. cõmiſ. l. poſt diem. quæ omnes ſunt cõtra. Solu. hic exegit non tam approbãdo prius factum, quàm ex conſequẽtia eius in captione remanẽdo, ſecundum Irne. vt.C.ad Vell. l. ſi mulier. quodã enim modo exigere tenetur ex quo adiuit: propterea ſuperiori. §. proxi. petit reſtitui de eo tantum quod in maiori ætate factũ eſt, ſcilicet aduerſus ſententiam. hic autem aduerſus additionem quæ fuit facta in minori ætate & imperfecta: quod poteſt. Et facit. j. de libe. cau. liberis. §. ſi quis minor. in prin. §. Item not. hic de initio: vt. ſ. de negg geſt. l. Pomponius lib. xxv j. in negotiis.

k *Minorem.* hic verſus materialiter ponitur ex verbis prætoris quæ ſunt ſupra eo. l. j. §. j.

l *Videndum.* nunc incipit Vlpia. Accurſius.

m *Captus.* vſque ad eam horam.

n *Et cum nondum.* nunc reſpondet. Accurſius.

o *Momentum.* quædam iura dicunt inſpici tempus de momẽto ad momẽtum, vt hic, & in præſcrip. xxx. an. vt. j. de ac. & obli. l. in omnibus temporalibus. Quidã dicunt ſufficere tetigiſſe vltimum diem: & habetur pro completo, vt in teſtamentis: vt infra de teſta. qua ætate. & in manumiſſionibus: vt infra de manu. l. j.

Tempus in rebus diuerſimode ſumitur.

p *Biſexto.* Nota quòd vnuſquiſq; annus habet. 365. dies: vt infra de ſta. li. cum heres. §. Stichus. & infra ad. l. Aquil. ita vulneratus. & ſex horas plus, ſecũdum philoſophos: vt innuitur. j. de verb. ſigni. cum biſextus. circa fi. quæ ſex horæ collectæ quatuor annis faciũt. xxiiij. horas, & ſic vnum diem naturalem, qui attribuit Februario: cui Auguſtus vnũ, & Iulius Cæſar alium abſtulit, & ſic habet xxviij. dies: cum quilibet habeat. xxx. & in fi. eius reſtituit ſibi ſecũdũ legẽ. & ſic in vno de quatuor annis inuenit habere. xxix. dies, & tũc eſt biſext': vt. j. de verb. ſigni. cũ biſext'. in fi. Sed Romana Eccleſia. vj. kalẽ. Martij attribuit illũ diẽ: quod eſt in die ſancti Matthiæ Apoſtoli. Et bis dicitur, ſexto kalẽdas Martij: vt hic ſubiicit euidenter: ideoque poteſt dici biſextus, quia bis ſic dicitur.

q *Intercalatur.* i. de medio tollit, vt p die nõ cõputet, ſecũdũ Io.

r *Sed vtrum ſolis patribuſſamiliarum.* minoribus tamen.

s *Filiisfamil.* minoribus.

t *Peculiari.* profectitij peculij in caſtrenſi vel quaſi indiſtincte reſtituitur: vt infra eo. §. Pomponius. in fine.

u *Nõ maioribꝰ.* p hoc edictũ, ſed p aliud ſic: vt. j. ex q. cau. ma. l. j.

x *Si ſit obligat'.* qđ eſt ex oĩni cauſa, & ſine iuſſu patris, præterquã in Mace. vt. j. ad Mace. l. j & in voto: vt. j. de polli. ſi qs rẽ. §. voto. in illis ergo nõ reſtituit: vt. j. eo. in cauſe. iii. in prĩ. Sed oppoſ. qđ me. cauſ. metũ. ij. §. ſed qđ prætor ait. *ADDITIO.* Pro ſol. huiꝰ cõtrarij dic ſecũdũ Bar. hic q̃ aliud eſt in illa reſtitutione, quæ daſ iure actionis: aliud in iſta, quæ datur officio iudicis.

y *Quod facere poteſt.* ſed ſuperiori ĩſolidũ quãdo in poteſtate erat: vt.C. quod cũ eo. l. eius. &. l. ſi ex alio. &. j. de pecul. ſi qs cũ.

z *Inuito patre.* hoc olim, ſed hodie ſemper debet habere cõſen-

A & in legato relicto poſt tempus: vt infra de condi. & demon. nõ putabam. &. j. de verbo. ſignifi. anniculus. & in vſuca. vt infra de vſucap. l. in vſucapionibus. & de diuer. & tem. præ. l. in vſucapione. in prin. Quidam autem dicũt ſufficere tetigiſſe de vltimo anno: vt ad honores & munera: vt infra de mu. & hon. l. ad rem.

Itẽ in reſtituendo filiis hereditatem: vt. j. ad Treb. l. qui filiũ. §. Sabinus. quæ iura ſibi inuicẽ cõtraria videtur: ſed nõ ſunt: quia quod de anno incepto dicitur, fauore reipub. eſt, vt ſint ibi legitimi plures qui poſſint eligi: & ſic ſpecialiſsimũ. & eodem modo in hereditate filiis reſtituenda quæ quaſi debita eſt eis: vt.C. de codi. l. fin.

† *Ad loca huius intelligitur vſus de Badã hic habitancitate natur enim Accur.*

Itẽ quod de die cœpto pro completo habẽdo dicit, ſemp inuenitur fauor prorogari: vt hic per hoc in omnibus caſibus inductis ad hoc. Item quòd de momẽto ad momentũ inſpiciatur, fauor ſimiliter ætatis eſt: cui ætati eſt fauendum: vt. C. de ac. emp. l. curabit. at cum præſcriptio ſit odioſa, reſtringitur: vt & ibi. alio reſpectu inſpiciũ de momẽto ad momẽtum. nam odia ſunt reſtringenda, & fauores ampliandi: vt infra de libe. & poſt. l. cũ quidã.

Odia ſunt reſtringenda, & fauores ampliandi.

B

C

D

ſum patris:vt.C.de bo.que li.l.fi.§.neceſsitatẽ.que eſt cõtra.Vel dic verius q̃ hic eſt ſpecialis caſus quãdo ex cõdẽnatione cõuenitur actione in factũ:vt hic.ratio eſt, quia in prima cauſa conſenſit.Alij dicunt quòd lex illa loquitur in ſpeciali caſu quãdo pater non admittit hereditatẽ filio delatã:quo caſu cogitur filio cõſentire in ſignũ repudiationis.

Quod igitur dicitur l.cum mãdato. infra eo.non habere beneficium reſtitutionis,accipe, niſi ipſe conueniatur ita vt in eum damnum paſſus ſit.

a *Cõuenit.*ſed exactio differtur: vt & alias.j. ad.l.Aquil.l.in lege.& no.j.ſo.ma.l.ſi filio.

b *Si ipſe cõueniatur.* ſ. filius. ſed cũ faciat iuſſu patris,videtur q̃ nõ reſtituatur: vt.j.eo.cũ mandato.quæ eſt contra.j.rñ.& § fi. Sol.ſecundũ H.ibi filius agebat,hic cõuenitur. Vel dic ſecũdũ Io.quòd ibi dicit non reſtituatur.ſ. pater: ſed filius ſic: vt hic. Vel tertio ſecundũ Azo. ibi taxauit pater certã formã quam ſeruauit filius.hic non taxauit,vel taxatã nõ ſeruauit:vnde reſtituit.

c *Sed an hoc auxilium.* ſimplex eſt hęc relatio. nam idẽ in ſpecie non dicitur vtriq; dari, ſed cuilibet ſuũ ſi daretur. condemnatione conueniri[a]:auxilium impetrare debebit, ſi ipſe conueniatur[b].*Sed an hoc auxilium[c] patri quoque proſit, vt ſolet interdum [d] fideiuſſori eius[e] prodeſſe,videamus. & nõ puto[f] proſuturum. Si igitur filius conueniatur,poſtulet auxilium:ſi patrem conueniat creditor, auxilium ceſſat, excepta[g] mutui datione. in hanc enim ſi iuſſu patris mutuam pecuniam accepit,non adiuuatur[h].Proinde & ſi ſine iuſſu patris contraxit,& captus eſt:ſi quidem pater de peculio conueniatur, filius non erit reſtituendus[i]: ſi filius conueniatur, poterit reſtitui[k]. Nec eo mouemur[l], quaſi interſit filij peculium habere. magis [m] enim patris quàm filij intereſt, licet aliquo caſu ad filium peculium ſpectet: vt puta ſi patris eius bona à fiſco propter debitum occupata ſunt†. nam peculium ei ex conſtitutione Claudij ſeparatur[n]. Ergo[o] etiam filiamfamilias in dote captam dum patri conſentit ſtipulanti dotem non ſtatim[p] quàm dedit, vel adhibenti aliquem qui dotem ſtipularetur, puto reſtituẽdam:quoniam dos ipſius filiæ proprium patrimonium eſt[q].

Aduerſus adrogationem minor reſtituitur.Bartolus.

Si quis minor† vigintiquinq; annis adrogãdum ſe dedit, & in ipſa adrogatiõe ſe circũuẽtũ dicat:(finge enim à prædone eum hominẽ locupletẽ adrogatum) de ne ſubueniatur maiori per minorem, in ſubſidium eſt ſubuentum minori, id eſt ſi non ſit ſoluẽdo dominus cuius fuit procurator:hic autem minor ſecũdario interceſſit:vnde quia hoc ipſo deceptus eſt, reſtituitur. Itẽ in altero caſu non contraxit minor,ſed procurator eius: vnde ipſe in ſubſidium reſtituitur.

d *Interdum.*veluti cum minor eſt deceptus aduerſarij calliditate:vt.C.de fideiuſ.mi.l.ij.in fi.& ſua reſtitutiõe iuuatur fideiuſſor: non minoris:vt.j.de excep.l.exceptiones.ij.§.rei.qua etiam reſtitutiõe poteſt vti ſine minore:vt.j.de cõtra tabu.ſi poſt mortẽ.§.fi.& hoc ſi dolus dat cauſam cõtractui.aliàs cũ poſſet agere ex eo contractu,dicũt quidã nõ reſtitui.Alij cõtra:vt.j.e.l.in cauſæ.ij in prin.Si autẽ ſui facilitate,nõ iuuatur fideiuſſor vel mandator:vt.j.e.in cauſæ.in prin.niſi aduerſario in alium ſit regreſſus:vt in duob[b] caſibus.ĩ.de procu.l.minor.&.j.de admi. tu.l.ij.

e *Eius.*ſcilicet minoris.

f *Et non puto.*licet enim pater quandoque fideiuſſori aſsimiletur:vt.j.de verb.oblig.cum filius.in prin.hic tamen nõ. Item fideiuſſor habet regreſſum contra reum,pater nõ.Sed cur ſubuenitur patri ob filij abſentiam:vt.j.de adqui.here.cum quidam.in prin.& non ratione ætatis:vt hic? Reſpõ.plus facit abſentia quã ætas:vt patet.j.eo.auxilium.in prin.&.j.ex qui.cau. ma.l.ſi qua. Vel ſecundum aliam literam non eſt contra: quæ dicit ibi patrẽ abſuiſſe.Item quomodo poteſt eſſe quòd filius qui eſt principalis,eximatur per reſtitutionem:quin & fideiuſſor & pater incõtinenti liberẽtur:vt.j.de reg.iur.cum principalis? Ad hoc quidã diſtinguunt:vt ſi totum contractum petat minor reſcindi, proſit acceſſoriis:aliàs non.quod non placet. Dic ergo quòd non poteſt totum contractum tollere:nec etiam obligationem ſuã ipſo iure-ſed exceptioné inducit reſtitutio:vt.j.de excep.l.exceptiones.& patet.C.de fideiuſ.mi.l.j.

g *Excepta.* non ad proximum,ſi patrẽ &c.ſed ad ſuperius dictum refertur,ſi igitur &c.& eſt ratio,quia fauet lex bene agẽti creditori inter alios malẽ agẽtes:iuxta id Euangelij:Maius gaudium &c.ſecundũ Azo.vel ſpeciale in pecunia:vt.j.ſi cer. pet.l. ſingularia. Vel dic,indiget auxilio : quia ſolum miniſteriũ præbuit vt nuntius:vt.C.quod cum eo.l.ſi ex contractu.

h *Non adiuuatur.* per reſtitutionem.

i *Non erit reſtituendus.* ſi autẽ pater nomine filij vt defenſor vel procurator filij cõuenitur,vt legitimus adminiſtrator petit reſtitutionẽ nõ vt ſibi ſed vt filio proſit: & ſic loquitur.j.eo. patri.j. reſpõ.quæ eſt contra.item mortuo filio:vt.§.Pomponius.j. ea.l.

k *Poterit reſtitui.*ex quo hic filiusſa.reſtituitur, nũquid eſt verũ ſiue principaliter ſit obligatus:ſiue ex cauſa fideiuſsionis? Reſpõ. Pla.vbi principaliter hoc locum habet:aliàs non:vt.C.de filiofa.mino.l.j Sed tu dic cõtra.& quod in.d.l.dicitur,ideo eſt,quia ſucceſſerat ei pro quo interceſſerat:quare pro hereditaria parte tenetur:vt infra de ſolu.l.Stichum.§.aditio.&.C.de neg. geſt.ſi ab eo.& cadũt hic in dubitationẽ vbi principaliter accepit alienã obligationẽ.aliàs ſi participãdo vel fideiubendo,tunc ſuccedendo principali extinguitur acceſſoria:vt infra de fideiuſ.l.generaliter.Itẽ cum ex cauſa fideiuſsionis,nunquid refert pro patre vel extraneo interceſsit? Reſpon. Pla. quòd ſic: vt ſecundo caſu non ſuccurratur ſi ſit heres. primo ſic: niſi ex non modica cauſa ſit heres.Nos non diſtinguimus.nam & ſi pro parte etiam modica ſucceſſerit,pro ea parte non reſtituetur: vt. C.de filiofa.mi.l.j.Nec ob.quod legitur infra quod cũ eo.l.ij. iij. &. iiij. quia ibi non conueniebatur vt patris heres: immo ſuo nomine: quod hic non eſt. Porro etiã antequã exiſtat heres patri vel extraneo, reſtituitur etiam ſi ſoluendo ſit ille pro quo interceſsit: quia intereſt minoris potius nõ ſoluere, quàm ſolutũ repetere: vt infra de cõpen. l. ideo. licet Pla. ſi dixerit contra:ar.infra eo.cum mandato.§.ſed ſi ex euentu.&.§.ſi autem ipſe. Sed non ob. quia ibi principaliter minor iure maioris.vn de ne ſubueniatur maiori per minorem, in ſubſidium eſt ſubuentum minori, id eſt ſi non ſit ſoluẽdo dominus cuius fuit procurator:hic autem minor ſecũdario interceſsit:vnde quia hoc ipſo deceptus eſt, reſtituitur. Itẽ in altero caſu non contraxit minor,ſed procurator eius: vnde ipſe in ſubſidium reſtituitur.

† *Bal. in.l. pen. C. qui bo. ce. poſſ.* *exclamat hũc tex. minorẽ & ſingu. idem Bal. in. l. etiã. 11. col. C. de execu. rei iu. & Alex. & Io. de Imo. in.l. ſi finspen. l. ideo. licet Pla. ta.§. ſi vendixerit contra:ar. infra eo. cum mandato. §. ſed in. 2. colum. ſi ex euentu. &. §. ſi autem ipſe. Sed non ob. ifra de dã. ifec. de quo quia ibi principaliter tex. vide hic in vno caſu contraxit in interpre. minor iure maioris.vn Bolog.*

† *Bal. ſemit hic arg. ex tex. quod ſi quis minor ſe & ſua monaſterio dedicauerit, & per hoc laſionẽ incurrerit, poteſt reſtitui: de quo per ſcrib. in authen. ingreſſi. de ſacroſanct. eccle. cõcer. & facit infra eo.l. ait prætor. in princ.*

l *Nec eo mouemur.* quaſi interſit vt ſi dicam dari reſtitutionem patri qui de burſa peculiari eſt ſoluturus:vt ponitur. j.de ap.ex conſenſu.§.filiusſa.in glo.j.dic vt ibi.

m *Magis.*comparatiue ponitur,quia & filij intereſt:vt infra de dam.infect.l.ſi filius.

n *Separatur.* vt ſaluum habeat filius. Sed an hoc caſu inſpecto dabitur patri? Reſpon.non:vt hic,& quia aduentitij cauſa &c. vt infra qui & à qui. ma. li. Iulianus. & quia caſum aduerſãmque &c.vt hic, & infra de verb. oblig. inter ſtipulantem. §. ſacram rem.verſi. homo liber.

o *Ergo.*quia omnis minor reſtituendus eſt,ergo &c.

p *Non ſtatim.*poteſt enim ſtatim ſtipulatione paciſci quod velit, etiam ſine conſenſu filiæ : ſed poſtea non : vt. C.de rei vxo. actio.§.accedit.&.§.& hoc.& de iure do.cum à ſocero. & infra de pact.dota.cum dos.& infra ſo.ma. quotiens. Sed duplici ratione non videtur decepta.prima,quia etſi non conſenſiſſet, tamen pater ageret etiam ea contradicente,niſi cauſam iuſtam haberet contradicendi:vt infra ſolu.ma.ſi cum dotẽ.Sed dic quòd hic habuit iuſtam cauſam,quia turpis erat perſona patris, & ſuſpecta:vt infra ſol.ma.ſi cum dotem.§.eo autem tempore.ſecũda econtra,quia & poſt conſenſum non poteſt agere niſi ex voluntate filiæ:vt infra ſolu.ma.l.poſt dotem. quæ eſt contra. Sed dic quòd ibi fuit ſtipulatus ad voluntatem filiæ, ſi ei tunc placuerit:hic ex voluntate præſenti. Vel dic,ibi,filiæ voluntatem, non determinat illud,ſtipulatus eſt,ſed illud quod ſequitur, diuortio &c.Item contra quem reſtituitur hæc filia hic? Reſpon. non contra patrẽ:vt.C.qui & aduerſus quos.l.ſi.ſed contra maritum,vt in obligationem ſe reponat, & ſoluat ſi dies reddendæ dotis venit:vt infra de condic.cau.da.ſi quis accepto.& maritus reſtituetur contra patrem:vt.C.de repu.l.j.

q *Patrimonium eſt.* ex hoc verbo duas ſoluunt quidã quæſtiones. Vnam,an ſit mulier domina rei dotalis : argu. eſt hic quòd ſic,&.C.de iur.do.in rebus. Tu dic contra:immo maritus:vt inſtitu. qui.ali.li.in princi. Secundam, an mulier poſsit in dotem inſtitui à patre? videtur quòd non,cum ſit ſua: vt hic : & quia in bonis patris nõ eſt:vt infra ad.l.Falci.pater.in fi.j.reſpon.& tãquã æs alienũ patris habeatur:vt infra de col.do.l.fi.& quia pater habet neceſſe filiæ reſeruare:vt.C.de rei vxo. act.authẽ. ſed quamuis.& quia nõ poteſt exigere ſine filiæ voluntate: vt infra de ſolu.l.qui hominem.§.ſi gener.& delega.j.Titia.j.§. qui inuita.& de col.bo.filium Sed tamẽ dico quòd ſic: primo quia in quartam imputatur:vt.C.de inoffi.teſta.l.quoniã neuella.ſecũdo,quia cõfert ex teſtamẽto,& ab inteſtato:vt.C.de col.auth.ex teſtamen-

teſtaméto. & quod hic dicit quòd eſt eius patrimonium: ſubaudi quaſi: vt.j. de relig.l.in eum. & de pac.do.l.cũ dos. Nec ob. quod dicit eam debere habere præcipuam, etiã ſi ſit exheredata: vt. C. de rei vxo. actio. §. videamus. quia & quartã debet habere filius, & tamẽ in ea poteſt inſtitui, immo debet: vt in auth. vt cũ de ap. cog. §. aliud. col. viij. cum cautela tamen inſtituat eã filiã in duodecim imperialib[a] vnà cum dote, vt ſecũdum omniũ opiniones valeat teſtamentũ. in matre videtur ſecus: cum donaſſe videatur.

a *Reſtituentem.* id eſt reſtitui deſiderantem: vt hic, &. ẽ. de adop. l. & ſi pubes. argu. contra ſupra. e.l. ſi ex cauſa. §. Papinian[a]. ſed ibi de maxima mutatione dicit: vt quia ſeruus efficitur. ſed dicit Azo: videi quod hic dicitur, locum nõ habere: quia iſtud contingebat tempore iſtarum legũ quãdo bona filij adrogati tranſibant in poteſtatẽ patris adrogatoris: ſed hodie ſecus: vt inſtitu. de adqui. per ar. in. j. col. & C. de adop. l. pe. & ſic videtur quòd nõ habeat iſte neceſſe petere reſtitutionẽ: cum hodie nõ tranſeat. Reſpon. immo neceſſe habet petere: quia forte male adminiſtrauit, & ppter ſuos malos mores etiã quo ad vſumfructum: vt ex prælegatis titulis patet.

b *Poſt mortem patris.* ſcilicet filio dandum. ſed quid ſi in vita patris? Reſpõ. hodie idẽ, cum aduentitia quærãtur filio: vt. C. de bo. quæ libe. l. cum oportet. &. C. de bo. ma. l. j.

c *Paciſceti.* hoc pactũ valet, ſed repudiatio non tenet: vt. ẽ. de leg. ẽj. ſi ita ſit ſcriptum. §. ſi ſub conditione. & infra de adqui. here. is qui. & dixi ſupra de pac. l. & heredi. §. filiaſa. argu. contra. huic. §. eſt. C. de vſufru. l. j. in fine.

d *Ius militia.* id eſt aliquis reditus ex quo vnus poterat militare: & pater renuntiauit filio conſentiente: vt ſuperiori caſu.

e *Sed ipſe haberet.* cẽſebatur enim vt peculij caſtrẽ. Quid ſi ſeruo militia relinquatur? Reſpon. ipſi nõ datur: cum ſeruus militare non poſſit: vt. C. qui mili. poſ. vel nõ. l. ſuper ſeruis. lib. xij. & in auth. cõſti. quæ de dig. §. ij. col. vj. ſed æſtimatio ſic, ſi eũ ſeruũ ſciuit teſtator. aliàs non: vt. ẽ. de leg. iij. fideicommiſſa. §. ſi ſeruo alieno. Si autẽ propter corporis vitium militare nõ poteſt, tunc æſtimatio debetur: vt. ẽ. de leg. j. filiusfamilias. §. ſi quid.

f *Inſtitutus.* id eſt ſub hac conditione, ſi à patre &c.

g *Cum poſſet.* certiorare.

h *Emancipaſſet.* ſecus forte ſi non fuit emancipaturus: vt infra qui. ex cau. maio. l. antepe.

i *Pomponius.* Duo ſunt hic caſus. Primus ſecũdum quoſdam loquitur quando ex perſona filii pater de peculio tantum tenetur: quo caſu & filius pro ſe & pro patre, & pater eo mortuo reſtitutionẽ petit: vt hic. ſecus ſi pater teneatur inſolidum, vt quia iuſſit: vt ſupra ea. l. §. ſed vtrũ. ibi: proinde & ſi ſine iuſſu &c. Secũdus caſus de peculio caſtrẽſi dicit. Alij dicunt quòd primus caſus eſt de quaſi caſtrenſi: ſecũdus de caſtrẽ. nec enim in alio profectitio & aduẽtitio intelligi poteſt, vt dicũ: cũ ibi mortuo filio nullæ remaneãt obligationes pro qbus ſit reſtituẽdus: vt. ẽ. de fideiuſ. l. qui contra. ſed certe & idem eſt in caſtrenſi vel quaſi peculio: vt nullę remaneant obligationes mortuo filio inteſtato: vt infra de ſtipul. ſeruo. ſi ſeruus communis. Tu ergo dic quòd in primo reſponſo loquitur de profectitio & aduentitio: in ſecundo de caſtren. & idẽ in quaſi: in quibus omnib[a] mortuo filio iteſtato quaſi pater heres olim, hodie vt verus heres habet reſtitutionem: vt ſupra de in integ. reſti. nõ ſolum. & infra eo. minor autẽ magiſtratus. §. ſi.

k *Quaſi heredem.* olim enim nõ habebat heredem etiam ex caſtrẽſi peculio, niſi ex teſtamento in caſtrenſi: vt infra de caſtren. pecu. l. ij. hodie ſic, vt in authen. de here. ab inteſta. §. j. col. ir.

l *Captus.* ſcilicet filius: immo pater poſt mortem filij.

m *Minori.* adulto rſi.

n *Commiſerit.* peculium, vel aliquem aliũ contractum faciendũ: vt. ẽ. eo. l. cum mãdato.

o *Per impuberem.* aliàs per impuberes: & aliàs per impuberem.

p *Contraxerit.* ſcilicet dominus.

q *Dicendum.* quantũ ad hoc extraordinariũ auxilium pro impubere non ceſſat commune auxilium: vt infra de pecu. l. j. §. ſi cũ impubere.

r *Enim. Voluntate.* & ideo indignus reſtitutione: vt infra eo. cum mandato.

ſ *Actione.* vt infra de inſtito. ac. ſed & ſi quis in ſi.

t *Minori.* libero vel ſeruo.

† *Adde ſecundũ Bal. idem dicendũ in eccleſia. ſe remittit ad me. per Archi. 6 ca. epiſcopus. 12. q. 2.*

Si tamen.]C A S V S. Seruo minori fuit relicta fideicommiſſaria libertas. deceptus fuit in mora petẽdi libertatem: nunquid ei ſubuenietur? Et dicitur q[u] ſic. Viuianus.

u *Cum venera ei ſit.* etiã ſine interpellatione: vt. ẽ. de vſur. mora. in prin. quæ in libertatibus ſit: vt hic. Item in perſona minorũ in bonæ fidei iudiciis & legatis & fideicommiſsis, vt. C. in quibus cau. in integ. reſtitu. non eſt neceſſ. l. in minorum.

x *Succurrere.* quia intelligit liber mora facta: vt. C. de fideicom. lib. l. cũ libertatẽ. quod eſt verũ: ſed nõ per reſtitutionẽ. dic ergo quòd ſi interim fuit inſtitutus ſub cõditione dãdi, quam nõ impleuit credẽs ſe nõ liberũ per morã heredis, vt domino nõ quæreret, reſtituitur vt impleat cõditionẽ. & idẽ in legato. nam & in lucro ſuccurritur: vt. ẽ. eo. ait prætor. §. hodie. nam & medio tẽpore quæſita poſt morã debẽt ſibi dari: vt. ẽ. de leg. ij. ſi quis ſeruo. libertatẽ autẽ ipſo iure habet, vel traditur matri ad manumittendũ cum fuit facta mora matri, nõ ex interpellatione: vt. ẽ. de fideicom. li. l. cũ vero. §. apparet. &. §. certe. ſed nõne eo caſu quo traditur matri, poteſt reſtitui vt pro ingenuo habeatur? ſorte ſic.

Minoribus.]C A S V S. Minor annis inſtitutus adiuit hered. quæ erat ei damnoſa. poteſt quidem reſtitui: quia & ſi lucroſa eſſet, reſtitui poſſet minor ſi eſſet implicita moleſtiis. Vt.

Litibus.

A

B

C

D

Si quid minori fuerit filiofamilias legatum poſt mortẽ patris[b], vel fideicommiſſum relictum, & captus eſt, ſortè dum conſentit patri paciſcenti[c] ne legatum peteretur: poteſt dici in integrum reſtituẽdum: quoniã ipſius intereſt propter ſpem legati quod ei poſt mortem patris competit. Sed & ſi ei legatum ſit aliquid quod perſonæ eius cohæret, puta ius militiæ[d], dicendũ eſt poſſe eũ reſtitui in integrũ. interſuit enim eius non capi: cũ hãc patri non adquireret, ſed ipſe haberet[e].

Aduerſus negligentiam in non denunciando adhibitam minor reſtituitur. Bart.

Et ſi heres ſit inſtitutus[f] ſi à patre in diebus centum ſit emãcipatus: mox patrem debuerit certiorare, nec fecerit, cũ poſſet[g], qui eum emancipaſſet[h] ſi cognouiſſet: dicẽdum erit poſſe eum reſtitui in integrum, parato patre eum emancipare.

Pater vt ſucceſſor filii, item ipſe filius minor in caſtrenſi peculio reſtituitur. b. d. ſecũdum tertiam poſitionem caſus quæ eſt vera. & vide quod not. in. l. pater qui caſtrenſe. in princi. ff. de caſtren. pecul. vbi iſte. §. & bonus materia examinatur plenißime. Ba.

Pomponi[i] adiicit, ex iis cauſis ex quibus in re peculiari filiifamilias reſtituuntur, poſſe & patrem quaſi heredem[k] nomine filij poſt obitum eius impetrare cognitionem. Si autem filiusfami. ſit, qui caſtrenſe peculium habeat: proculdubio ex his quæ ad caſtrenſe peculium ſpectant, in integrum reſtituendus erit, quaſi in proprio patrimonio captus[l].

Seruus ratione minoris ætatis non reſtituitur in his quæ ad dominum ſpectant: ſecus ſi ſpectarent ad ipſum ſeruum, vt ſi libertatem reſpicerent. Bartolus.

Seruus autem minor annis vigintiquinque nullo modo reſtitui poterit: quoniam domini pſona ſpectatur: qui ſibi debebit imputare cur minori[m] rem cõmiſit[n]. Quare & ſi per impuberem[o] cõtraxerit[p], idẽ erit dicẽdũ[q]: vt & Marcellus libro ſecundo digeſtorũ ſcribit. Et ſi fortè libera peculij adminiſtratio minori ſeruo ſit cõceſſa, maior dominus ex hac cauſa non reſtituetur:

IIII. AFRICANVS libro ſeptimo Quæſtionum.

ETenim quodcũq; ſeru[s] ita gerit, volũtate[r] domini gerere intellegẽdus eſt. Et magis hoc apparebit ſi aut de inſtitoria actione[ſ] quęratur, aut ſi proponatur maiorẽ annis vigintiquinq; negotiũ aliquod gerendum minori[t] mandaſſe, & illũ in ea re deceptum eſſe.

V. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

SI tamẽ is ſeru[s] fuit, cui fideicõmiſſaria libertas debebatur præſens, & fuit captus cum re mora ei fit[u], poterit dici prętorem ei ſuccurrere[x] oportere.

Licet quis nõ lædatur in cõmodo pecuniario, ſed vexetur litib[us]: poteſt reſtitui. Barto.

VI. IDEM libro decimo ad Edictum.

MInorib[us]† vigitiquinq; annis ſubuenit per in integrum reſtitutionem.

---

[a] Papinian. l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ff. de minor.

[b] Poſt mortem patris. l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ff. de minor.

[c] Paciſceti. l. ſi ita ſit ſcriptum. §. ſi ſub conditione. ff. de leg. iij.

[d] Ius militia. l. ſuper ſeruis. C. qui mili. poſ. vel nõ.

[e] Sed ipſe haberet. l. ſuper ſeruis. C. qui mili. poſ. vel nõ.

[f] Inſtitutus. l. ſi ita ſit ſcriptum. §. ſi ſub conditione. ff. de leg. iij.

[g] Cum poſſet. l. ſi ita ſit ſcriptum. §. ſi ſub conditione. ff. de leg. iij.

[h] Emancipaſſet. l. ſi ita ſit ſcriptum. §. ſi ſub conditione. ff. de leg. iij.

[i] Pomponius. l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ff. de minor.

[k] Quaſi heredem. l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ff. de minor.

[l] Captus. l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ff. de minor.

[m] Minori. l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ff. de minor.

[n] Commiſerit. l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ff. de minor.

[o] Per impuberem. l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ff. de minor.

[p] Contraxerit. l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ff. de minor.

[q] Dicendum. l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ff. de minor.

[r] Enim. Voluntate. l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ff. de minor.

[ſ] Actione. l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ff. de minor.

[t] Minori. l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ff. de minor.

[u] Cum venera ei ſit. l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ff. de minor.

[x] Succurrere. l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ff. de minor.

[a] *Litibus.* vt in locuplete hereditate quam repudiare vult ideo, quia multis moleſtijs erat implicita: vt infra de arbi. cum lege. & infra ad Trebell. quia poterat. Eadem ergo ratione nõ reſtituitur contra tranſactionem, licet multo magis erat in debito, quia etiam verum debitum ſine moleſtia conſequi non poteſt.

grum reſtitutionem non ſolùm cum de bonis eorũ aliquid minuitur, ſed etiam cum interſit ipſorum litibus & ſumptibus non vexari.

Hucuſque iuriſconſultus expoſuit verbum naturale: nunc exponit alia verba, ſcilicet geſta eſſe dicentur. & breuiter hoc intendit: Verbum, geſtum, continet omnem contractum vel quaſi contractum. Item ſolutionis exceptionem aduerſus quam minor reſtituitur: niſi iudex præcipiente facta fuerit. hoc dicit vſque ad. §. non ſolum. Bartolus.

VII. IDEM libro vndecimo ad Edictum.

[b] *Vide Ar bi. 11. q. 2. c. epiſcop. vbi quæris quid de eccleſia. vide eundē. 10. q. 1. ca. puella.*

A It prætor: *Geſtum* [b] *eſſe dicetur*. Geſtum ſic accipimus, qualiterqualiter, ſiue contractus ſit, ſiue quid aliud [c] contigit. Proinde ſi emit aliquid, ſi vendidit, ſi ſocietatem coiit, ſi mutuam pecuniam accepit, & captus eſt: ei ſuccurretur. Sed & ſi ei pecunia à debitore paterno ſoluta ſit, vel proprio, & hanc perdidit: dicendum eſt ei ſubueniri, quaſi geſtum ſit cum eo. Et ideo ſi minor conueniat debitorem, [d] adhibere debet [e] curatores, vt ei ſoluatur pecunia. cæterùm non ei compelletur ſoluere. Sed hodie ſolet pecuniã in ædem [f] deponi, vt Pomponius libro vicenſimo octauo ſcribit, ne vel debitor vltrà vſuris [g] oneretur, vel creditor [h] minor perdat pecuniam: aut curatoribus ſolui, [i] ſi ſunt.

Permittitur etiã ex conſtitutione [k] principum debitori cõpellere aduleſcentem ad petendos ſibi curatores. Quid tamen ſi prætor decernat ſoluendam pecuniam minori ſine curatoribus, & ſoluerit? an poſſit eſſe ſecurus? Dubitari poteſt. Puto autem, ſi allegans [l] minorem eſſe, compulſus ſit ad ſolutionem, nihil ei imputãdum: [m] niſi fortè quaſi aduerſus iniuriam appellandum quis ei putet. Sed credo prætorem hunc minorem in integrum reſtitui volentem auditurum non eſſe. [n]

Minori quaſi cum eo geſtum ſit ſuccurritur, ſiue intercedat, ſiue litiget, vel hereditatem vel aliam ſucceſſionem appreheudat. Bartolus.

Non ſolùm autẽ in his ei ſuccurritur, ſed etiam in interuentionibus: vtputa ſi fideiuſſorio nomine ſe vel rem ſuã obligauit. Pomponius autem videt de iure nullo modo poteſt: vt. C. de auct. præ. l. clarum.

[d] *Debet.* minor: vt. C. qui pe. tuto. vel cura. l. admone eam. & C. ſi aduer. ſol. l. j. hodie tamen iudiciali ſentẽtia interueniente: vt inſti. qui. ali. li. vel non. §. nunc admonendi. & infra ſtatim.

[e] *In ædem.* ſacram: vt infra depoſi. l. j. §. ſi pecunia. in fi. §.

[f] *Si allegans.* ſcilicet debitor.

[g] *Vltrà vſuris.* Hæc ratio non eſt neceſſaria. nam & ſine depoſitione non currunt vſuræ: vt infra de vſur. l. pecuniæ. §. fi. & l. cũ quidam. §. ſi pupillo. Vel dic quòd bona eſt ratio, & erant debitæ ex conuentione vſuræ, ſed in d. l. cum quidã. per officiũ iudicis. & in. d. l. pecuniæ. nondũ cœperant currere maiores: ideoque facilius poterant impediri: vt C. de vſuris. l. ſi per te non ſtat.

[h] *Vel creditor.* vel etiã ipſe debitor. & hęc eſt ratio bona.

[i] *Soluti.* ſcilicet ſoleret.

[k] *Ex conſtitutione.* ad petendos. Quomodo hoc, cum non debeat compelli præterquam in litem: vt inſtitu. de cura. §. itẽ inuiti? Reſpon. & hic erat lis. ſi autem eſſet pupillus, & ageret non cogitur. ſi conuenitur, non cogitur hunc vel illum accipere: ſed cogitur aliquem eligere: vt infra de tut. l. qui habet. §. ſi pupillus. &. §. idẽ Caſſius ait. quę eſt contra. vel nõ accipit inuitus, cogitur tamẽ velle, & ſic accipere captis pignoribus: vt. d. l. qui habet. & inſti. de ſatiſda. tut. vel curat. §. pe.

[l] *Si allegans.* ſcilicet debitor.

[m] *Imputandum.* Hic not. arg. quòd iuſſus iudicis excuſar, & facit licitum quod aliàs eſſet illicitum. ſic infra ad Sila. l. ſi quis quaſi. & ſupra de iuriſdi. omni iudi. l. ſi quis id. §. doli. & de liis qui no. infa. l. furti. §. qui iuſſu. & infra quod cum fil. tu. au. l. interdũ. & l. nouiſſime. & infra de aqua plu. arcen. l. ij. §. Caſſius. & l. quanquam. & l. quod principis. & optime facit infra quæ in frau. credi. l. qui autem. §. apud Labeonem. & infra de ſol. ſi ſtipulatus. §. ſi lancem. Quandoque nõ: vt. C. ſi propter pub. pẽ. l. fi. Item no. quòd coacta voluntas excuſatur: vt. C. de ſepul. vio. l. ſi ſeruus. & C. de adul. l. fœdiſſimam. & j. de regu. iur. l. velle. Item not. cum debitor pupillaris ſoluit: aut conſequitur plenam, aut pleniorẽ, aut pleniſſimã ſecuritatem. Plenam, vt ſi ſine auctoritate tutoris & iudicis ſoluatur pupillo. nam vtraque obligatio remanet. ſi tamen ſalua pecunia ſit, habet exceptionem: vt inſtit. qui. ali. li. vel nõ. §. fi. & j. de ſolu. in pupillo. Pleniorem: vt ſi cum auctoritate tutoris: quia tũc vtraque tollitur, ſed per in integrum reſti. ſuccurritur ſi eam perdiderit: vt. j. de adminiſtratio. tuto. l. Lucius Titius curator. §. tutelæ iudicio. &. §. fi. &. C. ſi tutor vel curator inter. l. etiã. In caſibus etiã ſola auctoritas tutoris pleniſſimã liberationẽ inducit: vt. C. de adminiſtratio. tuto. l. ſancimus. in fi. & l. cõſtitutione. & ad Trebel. l. ſancimus. Pleniſſimam autem, vt ſi cum auctoritate iudicis: vt inſtit. qui. ali. li. vel non. §. nunc admonẽdi. &. C. de adminiſt. tut. l. ſancimus. & hic. Ecõ. ra ſi ſoluit qđ debet, nec facit accipiẽtis, nec liberatur niſi cõſumpta pecunia: vt. j. de ſolu. quòd ſi forte. §. fi. &. j. ſi cer. pet. a. l. nõ omnis. § ſi pupillus. & hoc ſi debitũ ſoluit vtroque iure. Si autem debitum tantũ ciuiliter, vel indebitum vtroque iure: communi iure vt maior turus eſt cõdic. indebi. ſi debitum naturaliter tantum: habet in integrum reſtitutionem, ſecundũ Pla. Idem in adulto ſecundũ nos: ſed in pupillo ſecundum Pla. ſecus, quia ſine reſtitutione: vt. j. de condic. indebi. interdum.

[n] *Auditurum non eſſe.* ſed curſecus in vendendo prædio ſi præſes

Minor remittãs beneficio eccleſiaſtico, an reſtituatur.

[a] *Solo adiũnumine ædes ſacra ſignificatur. In ædemauté Saturni pecunia publica aſſeruabatur. Qui in ſi. ſic ſcribitur. Ita enĩ legẽdũ eſt apud Varronem, non ſ ötem.*

[i] *Inſſus iudicis excuſat.*

[k] *Coacta voluntas excuſat.*

ſes decretum interpoſuit.nam & poſt minor reſtituitur:vt.C.de præ.mi.l.ſi quidem.quæ eſt cõtra?Reſpon. ibi non taxat pretiũ licet iubeat diſtrahi : at hic totius debiti ſolutionẽ facere iubet. Vel melius aliud in ſolutione quæ fit ex neceſsitate:ideoq; prõptius ſuccurritur debitori:vẽditio autem ex volũtate. Permittit enim prætor venditionem,vt ibi : ſolutionẽ iubet,vt hic : argu.infra eo. quòd ſi minor. §.penul.

a *Diſtinguentibus*. in hũc modũ quem ſubiicit, vt altero caſu teneatur, altero non.& erit argu. pro eo, ſupra qui ſatisda. cogan. l.ſi ab arbitro.Accur.

b *Deceat*. quod ſemper præſumo, niſi in rem ſuam fideiubeat: vt ſupra qui ſatisda.cogan.l.de die.§.j. & argu. infra de pecu.l.iij. §. Iulianus. & hoc ſiue pro patre, ſiue pro extraneo fideiuſſit: vt di xi ſupra eod.l.iij.§.ſed vtrum.

c *Dum agit*.forte promiſerat pœnam ſi ageret,vel ille cui ſucceſſit, vel dimiſit allegationes in cauſa : vt infra eo.l.minor autem. & infra.l.proxi.§.fina. vel excep. quando cõuenitur : vt.C.ſen.reſcin.non poſ.l. penul.

d *Sed & ſi hereditatẽ*. lucroſam vel damnoſam.

e *Vel alia ſucceſſione*. veluti fideicommiſſaria hereditas ei reſtituit : quia tunc effectu quodam heres eſt : vt infra quod cum eo.l.ſi filiuſſa.§.j.vel poſtulauit bona ſibi addici cauſa conſeruandarum libertatum:vt inſtitu.de eo cui li.cau. bo.addi.§.penul. Vel occupauit bona peculiaria filij vel ſeruis quia extunc quaſi heres videtur : vt ſupra eo.l. denique.§.Pomponius adiicit.

Filius & ſeruus ſunt heredes neceſſarii.

f *Ex neceſſariis*. ſcilicet tantum.nam & filius eſt neceſſarius, & ſeruus:vt inſti.de here.qua. & dif.i prin.§.ſui. Et de filiis dic ſecundum Pla. quia impuberes etiam citra reſtitutionem iuuãtur: ſed puberes non citra reſtitutionem, ſi adiuerunt : vt infra de adqui.hered.l.impuberibus.&.l. ſi minor. tu dic idem in vtroque, ſcilicet quòd per reſtitutionẽ iuuentur : vt hic dicit. & infra de adquir.hered.l.neceſſariis.in prin.quod eſt verum,ſi impubes adiuit cum auctoritate tutoris.& in.d.l.impuberibus.appellat puberes maiores.xxv.an. & impuberes minores. in ſeruo autem dic quòd antequam immiſceat, poteſt ſeparationem impetrare:vt.j.de ſepara.l.j.§.fin.at poſtea non niſi per reſtitutionem:vt hic:qua reſtitutione ſeparatio conceditur,non autem vt heres deſinat eſſe:cum ſit neceſſarius:vt.j.de adqui.her.l.neceſſariis.in fi.& inſtit.de here.qua.& dif.§.j.quæ ſunt contra.

g *Impetrabit*.in aliquo, ſcilicet vt ſeparatio fiat, non vt hereditatem repudiet.

h *Bonorum ſuorum*.id eſt peculij.Accurſius.

i *Præſtare*.ei qui nunc erit heres ſi dolo in hoc decipiatur.

k *Aetatis*.vt hic, & infra de lib.le.tutor decedens. & infra eod. quod ſi minor.§.reſtitutio.ſecus ſi de dolo:vt.C.de repud.l.j.in fi.&.j.eo.l.ſi ex cauſa.§.nunc videndum.

Et ſi.] *CASVS*. Prin.huius.l.duobus modis poteſt intelligi, vt loquatur quando rem aliquam vendidi ego minor pro.x. puta, facta venditione, & traditione ſecuta : poſtea alius offert xij. dicitur hic quòd potero reſtitui . Secundo poteſt intelligi quãdo vendidi eo pacto vt ille emptor rem mihi reſtitueret, & ego ei pretium, ſi venerit aliquis vſque ad mẽſem qui plus mihi daret. non venit, tranſactus eſt menſis. quæritur vtrum poſsim petere in integr. reſtitu.ſi veniat aliquis qui mihi plus pollicea-

A tur,etiam poſt menſem?Et reſpon.quòd ſic.Secundo dicit quòd minores reſtitui debent ſi vendantur puta bona ſua quæ erant ſeruanda præcepto legis vel teſtatoris:& ita reſtitutio cauſa cognita datur: quia nullus cum eis contraheret ſi nõ fieret reſtitutio cauſa cognita,id eſt ſi indiſtincte reſtitueretur. [*RESTITVTVS*.] Minor adiuit here.reſtitutus eſt vt eam dimittat.poteſt reſtitui vt eam adeat: & iterum poteſt reſtitui vt eam dimittat. [*SED QVOD*.] In iſto.§. allegantur duo dicta. Paterfamil. minorem inſtituit : eidémque ſeruum teſtatoris ſubſtituit. minor repudiauit here. & ita erat locus ſubſtitutioni.minor petit reſtitui vt liceat adire:quia repudiauerat. dicit Põponius minore reſtituto ſubſtitutum ſeruum deſinere eſſe heredẽ: ſed liber remanet.Retẽto primo caſu aliud erat quod dicit Pompo. quòd ſi minor adierit hereditatem, & per reſtitutionem fuerit abſtẽtus: poſtea nõ poterit eſſe locus ſubſtitutioni : quia ſeruus nec liber nec heres erit . & vtroque modo male dicit:quia in primo caſu remanet liber & heres, ſed ſolo nomine : quia directæ actiões quas habet,ſunt inanes iſto caſu ſecundo diſtinguendo. [*ITEM SI NON*.] Minor cum eſſet condẽnatus, debebat appellare à ſententia lata cõtra ſe.poſt.x.dies poteſt reſtitui vt appellet.Itẽ dicit quòd ſubuenitur minoribus in eremodiciis:quia ſi minor habet cauſam : ſi iſtam cauſam ſuam nõ expediuit intra triennium,& ſic lapſum fuerit triennũ,poteſt reſtitui vt habeatur intra triennũ:quia & hoc caſu minor poteſt reſtitui: & hoc ſubiicit hic.Item ſubuenitur maioribus ſi probent ſe abfuiſſe ex iuſta cauſa.Cũ citatus eſſet minor tribus edictis,vel no pro tribus,nõ venit ad iudicium,iuſta forte ex cauſa: imò ex culpa : & ſic fuit quaſi cõtumax cõdemnatus.poteſt quidem reſtitui.Vi.

B

captus.

peruenit, nec periit per ætatis k imbecillitatem.

Minoribus deceptis in eo quod non ſunt lucrati,ſuccurritur.l.d.cum.l.ſeq.vſque ad §.reſtituatur. Bartolus.

Hodie certo iure vtimur, vt & in lucro minoribus ſuccurratur . Pomponius quoque libro vicenſimo octauo ſcribit, & ſi l ſine dolo m cuiuſquam legatum repudiauerit, vel in optionis legato n captus ſit, dum elegit deteriorem , vel ſi duas res o promiſerit, illam aut illam, & precioſiorem p dederit, debere ſubueniri : & ſubueniendum eſt. Quæſitum eſt ex eo quòd in lucro quoque minoribus ſubueniendum dicitur, q ſi res eius venierit, & exiſtat qui plus liceatur, r an in integrum propter lucrum reſtituẽdus ſit . Et cottidie prætores eos reſtituunt,vt rurſum admittatur licitatio. Idem faciunt & in his s rebus quæ ſeruari eis debent. t quod circumſpectè u erit faciendum. Cæterùm nemo C accedet ad emptionem rerum pupillarium nec ſi bona fide diſtrahantur . x Et deſtrictè y probandum eſt, in rebus quæ

l *Et ſi*.aliàs lex.& aliàs.§.

m *Sine dolo*.ſed ſui facilitate.

n *In optionis legato*. maiori daretur de dolo.ĩ. de dolo.l. ſi quis affirmauerit.§.j.ſi dolo in hoc deciperetur.

o *Duas res*. duo promittit qui hanc vel illam rem promittit,ſecundum Io.vt infra depoſi.l.ei apud.§.quòd ſi de pluribus. vnde videtur vtrunq; deberi:vt.ĩ.de cõſti.pe.l.illud.&.ĩ.de verb. oblig.ſi duo rei.&.ĩ.de au.& argẽ.le.ſi quis ita.Sed arg. contra infra quando di.le.ce.l.cum illud. D

p *Et precioſiorem*. quia etiam deteriorẽ dando poterat liberari: vt.ĩ.de iure do.l.plerunque. in fi.Sed quid ſi vtranque?Reſpon. repetit quam vult etiam maior condict.indebi.vt.C.de cõdict. indebi.l.penul.Accurſius.

q *Dicitur*.vt ſupra.l.proxi.§.hodie.

r *Qui plus liceatur*. poteſt plane legi. Item poteſt intelligi vt ſi vendita fuerit ſub pacto addictionis in diem, & poſt diem offerebat quidam meliorem conditionem : reſtituitur minor quaſi paruum tempus apposuerit.

s *Idem faciunt in his*.ſubaudi maxime rebus mobilibus.

t *Seruari eis debent*.vel quia hoc teſtator præcepit: vel lex præcepit:vt.C.de admi.tu.l.lex quæ.§.j.&.§.ij.in fi.

u *Quod circumſpectè*.ſcilicet quòd admittatur licitatio.

x *Diſtrahantur*.vt hic,&.ĩ.eod. quòd ſi minor.§.non ſemper. & C.ad Trebel.ſancimus.in prin.&.ĩ.de admi.tu.cum plures.§.j.

y *Et deſtrictè*.ecce quare dixit circumſpectè.

Subiecta

a *Subiecta sunt.* vt fructus.
b *Docetur.* vt hic, & C. si aduer. ven. l. fin. idem si patiatur enorme damnum: vt infra eo. si ex causa. & l. penul. in aliis autem restituitur pro quolibet damno, dummodo non minimo, & pro leui negligentia: licet fraus non interueniat: vt infra eo. tutor. j. respon. & l. penul.

Immiscere est summi, adire vero extranei.

c *Miscear.* immiscere suorum est, adire extraneorum: vt institu. de here. quali. & dif. §. extraneis. i glo. de adcunda.
d *Rursus restitui.* etiam si noua causa non afferatur. secus in sententia: vt. C. si sæpius in integ. resti. l. ij. secundum quosdam. hic enim non contra sententiã, sed contra additionem: & est ratio:

Sententia nõ debet esse delusoria.

quia sententia nõ debet esse delusoria: vt infra de iudi. si prætor. in fi. j. respon. Vel dic ep si semel est concessa, & iterum datur: vt hic, nisi in casibus propter affectioné patris: vt. C. de bo. quæ libe. l. fin. §. vbi autem. quæ est contra. si autem dent gata, non petitur iterum, nisi causa noua interueniente &c. vt. C. si sæpius in integ. resti. l. j. ij. & iij. & sunt nouæ nouiter quæsitæ, & antiquæ quæ primo iudicio ꝓpositæ non fuerunt.

e *Sed quod Papinia.* duo dicit Papini. Primũ, quòd si seru⁹ substitutus adiuit, & pupillus fuit restitutus vt adeat quod repudiauerat: quòd hic seruus remaneat liber, non autem heres. Secundum, quòd si pupillus primo adiuit, & per restitutionem fuit abstentus: quòd seruus neque heres neque liber erit. auctor tamen huius. l. primo eum reprehendit in secundo dicto distinguendo, postea in primo. Si autem pupillus in fraudem omisisset ex testamento, & ab intestato teneret, subuenitur substitutis sicut & aliis ex testamento honoratis: vt infra de vulga. substi. l. moribus. §. plane. & infra si quis omis. cau. testa. l. j. in princi.
f *Remanere.* q. d. non heres: vt arg. infra de iud. l. cum prætor. j. respon. in quo corrigitur infra.
g *Neque.* id est non.
h *Non per omnia verum est.* scilicet dupler dictum Papiniani.
i *Abstinente.* per in integrum restitutionem.
k *In extraneo pupillo.* vbi plus dubitabatur.
l *Substituto.* Hoc ex benignitate conceditur quando hereditas non est soluendo, ne defunctus iniuria afficiatur: vt institu. qui. ex cau. manu. non li. §. licet. vbi autem est soluendo, non curabit lex eum cogere: cum verisimile sit quod plures vellẽt: vt argu. C. de necess. ser. l. fin. potest tamen si vult, si alij legitimi nolent. & sic diligenter nota & bene, quòd nõ vt heres admittitur hic necessarius: sed vt quidã minister.

a Bal. dicit ista gl. sing. ad hoc ꝙ dispensator bonorũ dicatur ille qui petit sibi bona addici causa libertatis cõ seruãdarũ: hoc addito quòd gl. nõ appellat eũ

m Et idem dicunt quidam in quolibet extraneo substituto: vt tali casu, restituto scilicet here rede vt dimittat: non admittatur iure substitutionis: sed legitimi vocentur. & pro eis est. C. de impu. & aliis substit. l. post aditam. & infra de succes. edict. l. fi. & infra de adquirẽ. here. si minor. Tu dic in extraneo secus, scilicet vt admittatur vt substitutus: vt infra de re iudi. l. ex contractu. & infra ad Tertyll. l. j. §. si quis adita. & l. ij. §. si bonorum. & infra de vulga. substitu. l. sed si plures. §. in arrogato. versi. ego etiam. Nec ob. d. l. post aditam. quia nec videtur adita data restitutione: vt. C. de in integ. restitu. mi. l. non videtur. Item nec d. l. infra de succes. edict. l. fi. si recte casum ibi posueris. prior enim cognatus tempore fuit exclusus: secundus quoque. sed quia prior minor fuerat, restitutus est vt adiret. Item impetrauit vt abstineret. deinde secundus

A tempore quodã exclusus volebat admitti: quod videbatur: quia ex quo repudiat primus, secundi tempora cedunt: vt institu. de bono. posses. §. fi. negatur tamen, quia huic obstat præterita negligentia. Vel dic quòd ibi loquitur in cognatis qui tempore harum legum de iure prætorio admittebantur: cui prætor suum ideo non dedit auxilium, ne quod priori dedit, isti id ipsum cõcedendo auferre videatur: sicque ius prætorium ludibrio esset. adgnatus autẽ suo iure succedit, nec excluditur per ius prætorium: vt infra ad Tertyllia. l. j. §. si quis adita. nam sine mysterio non ponitur ius antiquum, id est lex. xij. tab. quæ vocat adgnatos: nõ dicit ius prætorium. Iteꝝ nõ ob. d. l. infra de adquiren. heredi. l. fi minor. quia licet ibi dicatur quòd non cogitur, nõ tamen dicit ipsum repelli si velit: sed necessarius (vt dixi) non fit heres: & est ratio, quia tempore harum legum non erat liber nisi expresse data esset libertas. & hoc bene erat hic. & esset adita hereditas ex eo gradu ex quo fuit data libertas. & hoc nõ erat hic. nam à seipso eam accepit: vt infra de lega. præstan. l. sed & si pro dote. §. non omnia. & infra de here. instit. sed & si in conditione. §. †

dispensatore ꝓpter dictum Bal. sed potes videre ad oculum Bolog.

adiit hereditatem, mox abstentus est, substitutum pupillo seruum cum libertate non posse heredem existere, neque g liberum esse: non per omnia verum est. h nam si non est soluẽdo hereditas: abstinente i se herede & diuus Pius rescripsit, & imperator noster, & quidem in extraneo pupillo k locum fore necessario substituto. l

B Et quod ait m liberum manere, tale est, quasi non & heres maneat, n cum pupillus impetrat restitutionem posteaquam abstẽtus est. Cum enim o pupillus heres non fiat, sed vtiles p actiones habeat: sine dubio heres manebit qui semel extitit.

Minor qui non appellauit, potest restitui vt appellet. Bartolus.

Item si non prouocauit intra diem, q subuenitur [ei] vt prouocet. finge r enim hoc desiderare.

C *Si propter absentiam minoris instantia fu perempta, minor restituitur. Item maior ex causa. Bartolus.*

Item & in eremodiciis s † ei

Eremodicium, litis dilatio est, id quod ipsum verbum sonat: nõ autẽ desertio vadimonii, vt quidã putãt. nã desertio vadimonii est desertã ꝓmissio sistẽdi. l. sed & si quis. §. quæsitum. ꝙ quo casu. Cuma. l. i. infi. ca. 40.

rend. heredi. ex parte. Sed hic nõ habet hereditatem ex eo gradu, id est subsitutione. expirauit enim semel ab instituto adita hereditate. ergo nec libertatem habet eadem ratione: & sic priuatur vtraque de rigore. Item sicut aliàs vt libertas comperat, sufficit semel extitisse heredem qui institutus est: vt infra de fideicommiss. liber. l. cum quasi. §. fed & si quis. ita & hic vt denegetur ex substitutione libertas, institutum semel adiuisse sufficit.

m *Et quod ait.* scilicet Papinianus in primo casu, vbi minor primo repudiauit.
n *Maneat.* quod falsum est.
o *Cum enim.* bene dico falsum esse, cum &c.
p *Sed vtiles.* Hic not. quòd restitutio non restituit omnia in pristinum statum, sed exceptionem inducit: vt dixi supra eod. de-

D nique. §. sed vtrum. Argum. contra infra quæ in frau. credi. ait prætor. §. præterea. Item not. quòd qui habet vtilem actionem, directę præponitur: vt infra si ager vect. l. j. §. fina. & supra de procurat. in causæ. in fin. Item not. quòd qui semel est heres, semper erit heres: vt infra de hered. institu. ei qui soluendo. ad fin. titu. & institu. de fideicommiss. hered. §. restituta. & infra de vulga. substi. l. ex facto. §. Iulianus. in princip. nisi in tribus casibus: vt institu. de here. ab intesta. §. interdum. versi. per contrarium. & infra de vulga. substitu. l. in substitutione. & l. ex facto. in fin.

q *Item si non prouocauit intra diem.* biduum vel triduum olim: hodie decem dierum spatium: vt in auth. de appella. §. j. colla. ix.
r *Finge enim hoc desiderare.* scilicet minorem vt tantum appelleret. nam ad totam causam potest restitui: vt supra de in integrũ restitu. l fin. hodie dicunt quidam ipso iure hoc tempus minori non currere: vt. C. in quibus cau. in integrum restitu. l. fi. Tu dicas quòd speciale est in temporibus istis quibus iudicia firmantur: vt in auth. de here. & Fal. §. pupillus. & C. de iudi. properãdum. §. fi. maxime propter auctoritatẽ rei iudicatæ: vt infra mãda. si fideiussor conuentus. §. in omnibus. quæ etiam per gratiam lata tenet: vt. j. ad Trebel. seruo inuito. §. cum prætor.
s *Item & in eremodicium.* quod dixi vbi sentẽtia datur cõtra minorem

norem vt poſsit reſtitui ad appellandum: hic & ſi non fuit lata, ſed triennium cucurrit:& ſic deſertum eſt iudicium: quod eremodicium ab ereme dica,id eſt deſerta cauſa hic dicitur. & hoc cum tutor vel curator non ſunt ſoluendo: vt.C.de iudi.properandum.§.fina.&.§.cum autem.in princi.

Eremodicū dicitur iudicū deſertum.

a *Subuenitur.* minori: quia & maiori quãdoque:vt hic ſubiicit,cõſtat autem &c.¶

b *Iuſta cauſa.* & probabili & neceſſaria, quãdo nullo modovel minus bene fuit defenſus: vt diximus.ſ.de in integrum reſtitut.l.ſi. Accurſius.

Minor etiam.]C *Aſsvs.* Minor fuit condemnatus in.c. & fuit ſententia mandata executioni ſ res iſtius minoris: & fuerũt iſtæ res poſtea venditæ.dicitur hic quòd minor poteſt reſtitui ad pecuniam ex illis rebus diſtractis redactam:& etiã ad res alienatas poteſt reſtitui ita demum ſi grãde damnum iſte minor patitur. [*IN DOTIS.*]Si mulier minor cũ nuberet,dedit vltra quàm poſſet, inſpecto ære alieno,in dotem,vel vltra totum ſuũ patrimonium: reſtituitur talis mulier. [*NVN,C.*] Quæritur hic an minor reſtituatur in delictis ? Et reſpon. quòd non reſtituitur in delictis, ſiue cõmittat delictum in contractu : vt ſi in re depoſita vel commodata dolum commiſit: ſiue extra contractum : vt ſi faciat furtum, non ſubuenitur ei in his caſibus.in duobus tamen caſibus minori in delictis ſubuenitur:vt ſi conueniatur.l.Aquil. & poterat confiteri, vt ſic teneatur in ſimplum : & non fuit confeſſus. Item ſi potuit tranſigere, & non tranſigat.his enim duobus caſibus ſubuenitur in delictis minori,vt in primo caſu pro cõfeſſo habeatur : in ſecundo pro tranſacto habeatur.[*SI MVLIER.*]Vxor mea repudium mihi miſit, & dolo ſuo dedit cauſam diuortio,& ſic dotem perdidit de iure:an ad eã poſsit reſtitui ne amittat? Et reſpõ. quòd non.[*PAPINIANVS.*] Si minor.xxv.an.maior tamen.xx. venundari ſe paſſus ſit ad pretium participandum: nõ poteſt talis minor reſtitui,cum ſtatum ſuum mutauerit perdendo illum: & ſic inſpecto iure ciuili,cum nihil vel nullus ſit,reſtitui nõ poteſt.[*SI IN COMMISSVM.*]Minor aliquis cum portaret merces ſuas per locum vnde pedagium ſoluere debebat,nõ ſoluit:& ideo merces ſuæ cõfiſcatæ ſunt.dicitur hic quòd talis minor poteſt reſtitui ſi non commiſit dolum:quia ſi dolum cõmiſit portando merces per viam non conſuetam & per nemus, & ſic nollet ſoluere pedagium,ſecus eſt:quia hoc caſu cum cõmiſit dolum,non poteſt reſtitui.[*ADVERSVS.*] Minor.xxv.an. ſeruum ſuum manumiſit : & in hoc deceptus eſt. non reſtituitur niſi ex magna cauſa:veruntamen intra annum poterit agere iſte manumiſſor contra manumiſſum act.de dolo. ſed poſt tribus actionibus cõuenitur,ſi poſt contrectauit manumiſſus. Ex dolo in ſeruitute facto ſeruus non tenetur. Viuianus.

c *Si quaſi contumax.* cum ex culpa propter non iuſtam cauſam non venit ad ſententiam audiendam.ſecus ſi dolo forte, in quo non ſubuenitur:vt infra.l.proxi.§.nunc.Dolum autem committit,qui vocatus nõ venit, nullam cauſam habens non veniendi: vt infra de reg.iur.l.non poteſt dolo. Alij dicunt minorem non poſse eſſe contumacem,cum ſe defendere nequit: vt infra de re iudi.l.cõtra pupillum.& de bo.auctо.iudi.poſ.l. ſi minor.&.C. ſi aduer.rem iu.l.cũ & minores. & ſecundũ hoc dices quòd tu-

Minor an poſsit fieri contumax.

ſubuenitur.[a] Conſtat autem omnis ætatis hominibus reſtaurationẽ eremodicij præſtari ſi ſe doceant ex iuſta cauſa[b] abfuiſſe.

Contumacia non priuat minorem beneficio reſtitutionis in integrum. Bartolus.

VIII. HERMOGENIANVS libro primo iuris Epitomarum.

MInor etiam ſi quaſi contumax[c] condemnatus ſit: in integrum reſtitutionis auxiliũ implorabit.

Minore reſtituto aduerſus ſententiam,intelligitur reſtitutus aduerſus executionẽ, & etiam aduerſus venditionem ſi magnum damnum immineat.b.d.

IX. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

SI ex cauſa[d] iudicati pignora minoris capta ſint & diſtracta, [e]mox reſtitutus ſit aduerſus ſententiam[f] præſidis vel procuratoris Cæſaris : videndum an ea reuocari debeant quæ diſtracta ſunt. Nam illud certum eſt, pecuniam[g] ex cauſa iudicati ſolutam, ei reſtituendum. Sed intereſt ipſius corpora potius habere. & puto interdum permittendum : id eſt ſi grande[h] damnum ſit minoris.

Aduerſus dotis conſtitutionem mulieri

A tore auctore ſubit iudicium,quo caſu poteſt dãnari:vt.ſ.de admi.tut.l.j.§.j. Vel dices quòd etiã ipſe tutor fuit cõtumax,& per hoc ſatis fuit contumax ipſe minor.vel dicas quòd hic loquitur in ſententia interlocutoria de mittẽdo in poſſeſsionem:quę cõtra pupillum etiã dari poteſt. Vel dic quòd hæc cõtumacia fuit in non reſtituendo: vt ſ.de ap.l.ſi.§.iuſſus.Prima non videtur ſtare poſſe.

d *Ex cauſa iudicati.* lata ſententia cõtra ipſum minorẽ cum auctoritate tutoris vel curatoris.

e *Diſtracta.* ab executore.

f *Sententiam.*primam non dico executiuam. †*Lucio. Ro.*

g *Pecuniam.*receptam ex pignorib⁹ cum ipſe minor non tenebatur. *in ſum ſing. verbo, minor. in 7. dubio. Bar. hoc glo. text. & ibi.*

h *Si grande.*hic not.q; ſi pignus cœpit à minore, ſcilicet conuentionale,& creditor vẽdat,reſtituitur minor: vt & in aliis ſuis contractibus pro leui dãno:vt.C.de præ.mi.l.j. ſi autem eſt prætorium vel iudiciale, tunc ita demum ſi grãde damnũ interueniat: vt hic, &.j.e.l.penul.vel fraudis conſilium interuenerit : vt ſupra eo.& ſi ſine.§.idem faciunt.Si autem à prædeceſſore minoris cœpit:hic triplex eſt opinio. Prima vt habeat locum reſtitutio ſi grande damnũ interuenit, vel ſi cõſilium fraudis cum emptore participatum ſit: vt.C.de præ.mi.l.ij.& ſi aduer.vend.pig.l.ij. Alij exigunt vtrunque. Tu dicere potes quòd nullo modo reſtituitur tunc:vt infra eo. Aemilius.

Ex eo tiſtur cautela quæ eſt mutuũ ſing. ſi eſt ſors vera. de quo vide in primo inter preta. hic: quia infert hic eſſe legẽ. Bolo.

i *In dotis quoque modo,* id eſt quantitate. Accurſius.

k *Vltra vires.* vt cum haberet centum,& quinquaginta deberet, in dotem promiſit.lx.vel tota centũ. ſi autem vltra ipſum patrimonium,ipſo iure nulla eſt,promiſsio:vt.ſ.de iur.do.ſiue generalis.ſed videtur hoc nõ eſſe ratione ætatis, ſed cõmuni iure,cum & maiori idem cõcedatur:vt.ſ.de iure do.l.iure ſuccurſum.§.ſi. quæ eſt cõtra. Solu.ibi in æſtimatione rerũ fuit deceptio: hic in hoc ipſo quòd totã dotem dedit. Vel dic quòd ibi fuit ex propoſito alter in dolo.vnde maiori & minori ſubuenitur.ſi autem ſine propoſito,minor reſtituitur,maior non : niſi vltra dimidiã decipiatur:vt.C.de reſcinden.vend.l.ij. & facit.ſ.e. in cauſæ.ij. §.fi.&.C.ſi aduer.dotem.l.j.&.C.de iure do.l.nulla.

l *Patrimonium.* non deducto ære alieno, vel etiam quia vir nõ erat dignus tanta dote.

m *In delictis.*ex animo prouenientibus. Accurſius.

n *Non ei ſubuenietur.*vt hic,& infra ad.l.Aquil.ſed & ſi quẽcunque.§.ſed & ſi infans.hoc ſi eſt dolicapax, aliàs non tenetur : vt inſtit.de oblig.quæ ex delict.§.penul.

o *Pro fure.*i.in ſimplo & quadruplo,in quibus tenetur fur.idem dico ſi in qualibet alia actione potuit tranſigere.

p *Ei ſubuenietur.* vt damnetur in ea tantũ ſumma in qua aduerſarius voluit eſſe cõtentus:non vt compellat eos tranſigere. Sed quid ſi nõ appareat?tunc arbitrio iudicis. Sed an infamis ex tali tranſactione fiet?Reſpõ.non : vt.ſ.de infa.l.furti.§.qui iuſſu. Et vt plene videas,dic aut minor deliquit ex culpa: & tunc in totũ reſtituitur,vt in nihilũ teneatur : vt.C. ſi aduer.delict.l.j.aut ex dolo:& tunc nullo modo reſtituitur : vt ea.l.dicitur.&.ſ.ea.l.§. ſi in commiſſum.niſi vt pro tranſacto habeatur,vel pro cõfeſſo: vt hic,& hoc ſi ciuiliter conuenitur.Si vero criminaliter ex delicto ex animo commiſſo, non ſubuenitur, niſi quatenus &c. excepto crimine adulterij:vt infra eod.auxilium. In duobus tamen

Minor deliquẽs an ſemper reſtituatur.

mẽ caſibus etiã ſi dolo deliquerit,nõ tenetur.Primus eſt Cod.ſi aduer.delic.l.ſi.Secũd' eſt Cod.ex q.cau.infa.irro.l.penul. Alij vero diſtinxerũt,aut delictũ eſt in faciẽdo,vt tunc nõ ſuccurratur:aut in prætermittẽdo:& tũc ſic:vt d.l.Cod.ſi aduer. delict.l. ſi.Tu dic cõtra per randẽ l.quia tãtum in maioribus obtinet illud ſtatutũ. q.d.ſi eſſet in minoribus,nõ reſtitueretur propter delictum quod eſt in prætermittendo.

a *Si mulier cum culpa.* id eſt dolo. nã ſi culpa tantũ,reſtituitur in totum:vt dixi. ĩ.§. proxi. quæ diuiſio, id eſt diuortiũ iure iſto facile fiebat: ſed qui culpam præſtabat:ſi mulier,dotẽ perdebat.ſi maritus, tũc perdebat donationẽ:vt.C.de repud. cõſenſu.& ꝓpter hoc reſtitutio hic petitur vt exceptio nõ obſtet mulieri in dote: marito in donatione.hodie vero raro permittitur diuortium iure noſtro: vt in authẽ.vt lice.ma. & aliæ.§.quia vero plurimas.coll.viij. iure canonico rarius.

Si mulier cum culpa[a] diuertiſſet,velit ſibi ſubueniri, vel ſi maritus: puto reſtitutionem nõ habendam. Eſt enim delictum non modicum. nam & ſi adulterium minor commiſit, ei non ſubuenitur.[b]

Aduerſus actum per quem ſtatus alicuius perimitur,reſtitutio non ciendatur. Bar.

Papinianus ait,ſi maior annis viginti, minor vigintiquinque ſe in ſeruitutem venire patiatur, id eſt ſi pretium participatus eſt,non ſolere reſtitui: ſed hoc meritò, quoniam res nec capit reſtitutionem cum ſtatum mutat[c].

Aduerſus commiſſum vectigal minor debet reſtitui. Bartolus.

Si in cõmiſſum[d] incidiſſe vectigalis dicatur:erit in integrum reſtitutio[e]. Quod ſic erit accipiẽdũ,ſi nõ dol' ipſorũ interueniat. cæterũ ceſſabit reſtitutio.

Aduerſus libertatem minor non reſtituitur niſi à principe ex cauſa, ſed ad caſtra damna contra manumiſſum actiones de dolo ſuccurritur. Bartolus.

Aduerſus libertatem[f] quoq; minori à prætore ſubueniri impoſsibile eſt:

2. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

NIſi ex magna cauſa hoc à principe[g] fuerit conſecutus.

11. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

VErũm vel de dolo[h],vel vtilis actio[i] erit[k] in id quod minoris interſuit non manumitti. Proinde quidquid hic haberet ſi nõ manumiſiſſet, id ei nũc præſtabitur[l].

Aduerſus manumiſſum competũt actiones in rem pro rebus in ſeruitute diſtractis: non actiones ex delicto. Bartolus.

Sed & nomine earum rerum quas dominicas ſeruus manumiſſus ſupprimebat,competunt aduerſus eum actiones ad exhibendum,& furti[m] & condictio: videlicet quoniam & manumiſſus eas contrectabat. Cæterùm ex delicto in ſeruitutem facto, domino[n] aduerſus eum poſt libertatem actio non competit. & hoc reſcripto diui Sueri continetur.

Aduerſus libertatem iam competentem minor non reſtituitur,ſed aduerſus competituram. Bartolus.

Quid ſi minor vigintiquinq; annis,maior vigiti hac lege venderit vt manumittatur?[o] ideo & poteſt reſtitui:aut manumiſi,& non poteſt.ſed ſi certum tempus conſtitutum ſit, an poſsit reſtitui minor iſte? Et reſpon. aut aduenit dies in quo debuit manumitti:& tunc non poteſt reſtitui.aut non aduenit:& tunc poteſt.[*EX FACTO.*]Curator minoris creatus præfectus vrbis petiit vt à cura excuſaretur quã ſuſceperat,& prætor ei hoc conceſſit. adoleſcẽtes petierunt à prætore vt reſtituerentur in integrũ,& vt curator reſtituatur ſibi: allegantes quòd illa cauſa quòd præfectus vrbis erat,non erat iuſta. quæriſ an debeat abſolui.prætor conſuluit imperatorem: & antequam eſſet ei reſponſum,deceſsit prætor. Et reſpon.imperator ſucceſſori illius prætoris dicẽs, quòd hoc quod actum fuit de excuſatione illius curatoris, non tenuit:vnde compellendus erit reuerti ad curam relictam eis propter hoc nõ erit locus reſtitutioni.[*SCIENDVM.*]Vlpian' vult exponere vltima verba edicti,ſcilicet animaduertam.quę ſunt ſupra.e.l.j.§.prætor.nã ponit hic regulam ex qua dat plura exempla. Regula eſt quia minoribus indiſtinctè non ſubuenitur, ſed cauſa cognita,vt ſi ſit minor reſtituendus, reſtituatur: aliàs non.[*VNDE.*] Pone:minor ſeruum ſibi neceſſarium emit. hic ſeruus deceſsit. non reſtituitur hoc caſu minor iſte, cũ ſobrie rem ſuã adminiſtrauit.Item pone:minor inſtitutus fuit in locupletẽ hered. & iſtam here. minor iſte adiuit,& multa poſtea de hereditate perierũt chaſmate.vult iſte, minor reſtitui contra additionem:non reſtituetur hoc caſu, licet quidã iuriſcõſul.vt Iul.cõtrarium dixerint,ſed male:in caſu tamẽ vno poſſet eius Iulia.opi.valere:vt ecce minor adiuit locupletem here.& cum debuit vendere animalia,non vendidit: vel alia facere debuit,& nõ fecit: poteſt hoc caſu reſtitui cõtra additionẽ. Item hic quæritur,an minor poſsit reſtitui contra minorẽ.& dicit quidam iuriſconſul.indiſtinctè quòd non. Sed tu diſtingue,pone:minor mutuauit pecuniã alteri minori. diſtingue: aut ille perdidit,& melior eſt cauſa perdẽtis: & ideo mutuãs nõ reſtituetur.aut pecuniã habet ſaluam:& hoc caſu poſſet reſtitui mutuans vt vindicare poſſet:qđ aliàs nõ poſſet de iure communi. Si minor mutuauit filiofa.an reſtituatur? Et reſpon.quòd ſic: fauor enim ætatis præfertur priuilegio Macedo.vt infra de iur. & fa.igno.l.j.in prin. Vulanus.

b *Et nõ ſubuenitur.* vt j.eo.auxiliũ. ſi tamẽ ſit maior.xiiij.annis: vt.j. de adul.l.ſi minor.

c *Cum ſtatum mutat.* amittẽdo ipſum prorſus: alioquin contra. ĩ. eo.l.iij.§.ſi qs minor.

d *Si in commiſſum.* vt quia omiſit profeſsionẽ niſi ſit miles:vt.C. de vect.& com.l.omnibus.vel illicita trãſuchebat:vt.j.de publica.l.cotem.§.dominus. Vel quia vectigal non ſoluebat: vt infra de publica.l.imperatores. Accurſius.

e *Reſtitutio.* imò videtur ipſo iure tut' ſtra.xxx.dies:vt.j. de publica.l.imperatores.§.ſi.quæ eſt cõtra.Sol.illud ſ pupillo:hic in adulto. Vel melius intra.xxx.dies admittit minor ipſo iure:poſt nõ niſi per reſtitutionẽ,& tũc niſi dol' interueneritvt hic dicit.

f *Aduerſus libertatem.* competẽtem iam: ſed aduerſus competituram reſtituitur:vt.C.ſi aduer.lib.l.j.& per totum.

g *Niſi ex. Hoc à principe.* vel ipſe principe reſtitutionẽ indulgente, vel de hoc reſcriptum dante, vt corã iudice cauſa huiuſmodi probetur:vt.C.de his qui ve.ætat.l.ij.& pone exẽplũ vt ſi per metum manumiſit:vt.ĩ.quod me.cau.l.merum.iij.§. idẽ Põponius.ſecũdũ Azo.vel quia pupillus fuit inſtitutus ſi eũ nõ manumitteret. Vel dic quòd eius libertas pertinet ad euerſionẽ totius domꝰ domini:vt arg.ĩ.de offi.præ.l.pe.in fi.&.j.de relig. ſcriptus.in fi.rñ. Vel dic ꝙ ſi principi videbitur,etiã poteſt appellari à ſenẽtia ꝓ libertate data:vt.j. de appel.l.illud ſciẽdũ.ij.

h *Veniam vel de dolo.* intra annum.

i *Vtilis actio.* ſ. in factum poſt annum:vt.ĩ.titu.j.l.itaque. in fin.

k *Erit.* cõtra manumiſſum q̃ induxit eũ dolo ad manumittẽdũ.

l *Præſtabitur.* vt.j. de acti. emp.l.ſi quis ſeruum. &.C.ſi aduer. lib.l.& ſi minor.in fi.&.j.eo.l.minor ſe.§.j.

m *Et furti.* imò non ex hac poſteriore contrectatione: vt infra de fur.ei qui contra.ſed hæc prima contrectatio pro non cõtrectatione habetur.

n *Domino.* nam alij daretur,& noxalis directa efficitur:vt.C.de noxa.l.j.& inſtit.de noxa.§.omnis. Item quod dico domino nõ dari, fallit in duobus caſibus. Primus in actio. doli: vt in prin. huius legis,& ſupra de dolo.l.& eleganter.in prin.Secundus,vt infra ſi quis toſt.li. ſ. ſic iuſ. l.j.j. reſpon. Et eſt ratio in vtroque, quia occaſione libertatis futuræ illud fit: vt.d.l.ſi quis teſta.li.l. j.§.j.& arg.C.an ſer.ex ſuo facto.l.iij.

o *Vt manumittatur.* videndum an &c. quod eſt infra.& quod eſt hic in medio,interpoſitio eſt.

Sententia.

à Solus ſeruũ Bar. & dic quòd ibi dedit ſe ad adregã-dũ: per quod ſtatus eius non perimitur in totũ: quia liber homo remanet: ſed minuitur: quia efficitur inferior alterius. hic vero effectus eſt ſeruitutis: per quã ſtatus eius totaliter tollitur & perimitur: vt l. cognitionem.in fi.j. de var. & extraor. cogni.

b vide quod no. Iaſo.in ſcriptura. extra deve. & ve. reddẽptio.

c Filius per ingreſſum religionis nõ eſt amodo ſub poteſtate patris, nec pater poteſt eũ extrahere de religione ſecũdũ Balduc. adde eundẽ Bal. in l. ꝛ. C. de libe. exhibẽ.

proposui maiorẽ viginti, quoniã & Scæuola scribit libro quartodecimo quæstionum. & magis est vt sententia [a] cõstitutionis diui Marci ad Aufidium Victorinũ, hunc, id est minorẽ viginti annis non complectatur. Quare vidẽdum [b] an maiori viginti annis subueniatur. Et si quidẽ antè desideret, quàm libertas cõpetat, audietur: sin verò postea, nõ possit. Item quæri potest, si is qui emit hac lege, minor sit, an restitui possit. & si quidẽ nondum libertas competit [c], erit dicẽdũ posse ei subueniri [d]. sinverò postea quàm dies venit: voluntas [e] maioris [f] vẽditoris libertatem imponit.

Aduersus sententiam ipso iure nullã minor nõ restituitur, sed res in pristinũ statum redacitur per iudicem competentem. Bar.

Ex facto † quæsitum est: adulescẽtes quidam acceperant curatorem Saluianum quendã nomine: hic cum curam administrasset [g], beneficio principis vbicam procurationem erat adeptus: & apud prætorem se à cura adulescentium excusauerat absentibus eis. Adulescentes adierant prætorem, desiderantes in integrum aduersus eum restitui, quòd esset contra [h] cõstitutiones excusatus. cum enim susceptam tutelam non alij soleant deponere [i], quàm qui trãs mare reipublicæ causa absunt, vel hi qui circa principem sunt occupati, vt in consiliarij Menandri Arrij persona est indultum, meruisset autem Saluianus excusationem [k]: adulescentes quasi capti in integrum restitui à prætore desiderauerant: Aetrius* Seuerus quia dubitabat [l], ad Imperatorem Seuerum retulit [m]: ad quam consultationẽ successor eius Benidio Quieto rescripsit, nullas partes esse prætoris. Neque enim contractum [n] proponi cum minore annis vigintiquinque: sed principes interuenire, & reducere [o] hunc ad administrationem, qui perperam esset à prætore excusatus.

Hic iuriſconſultus exponit verba edicti quæ dicunt, qua res erit. & hoc intendit: Reſtitutio ex hoc edicto conceditur cauſa cognita, hoc eſt ſi eſt minor, & laſus ſui facilitate: ſecus ſi caſu fortuito. Bartolus.

Sciendum est [p] autem non passim minoribus subueniri, sed causa cognita, si capti esse proponantur [q]. Item non restituetur [r] qui sobriè rem suam administrans occasione damni nõ inconsultè accidentis, sed fato [s], † velit restitui. nec enim euentus, damni restitutionem indulget, sed inconsulta facilitas. & ita & Pomponius libro vicensimooctauo scripsit. Vnde Marcellus apud Iulianum notat, si minor sibi seruum necessarium comparauerit, mox decesserit: non debere eum restitui. neque enim [t] captus est emendo sibi rem pernecessariam, licet mortalem. Si locupleti heres extitit, & subitò hereditas lapsa sit, puta prædia fuerunt quæ chasmate [u] perierunt, insulæ exustæ sunt, serui minori etiam cauto, scilicet cum auctoritate tutoris vel curatoris, ex damni euẽtu, scilicet si amittatur, datur restitutio: vt. C. si aduer. fol. l. j. quæ est cõtra. Respõ. imò idem. nam si casu perditur, non restituitur: vt hic. si sui facilitate, sic: vt ibi. Alij distinguunt an possit aliquid imputari debitori in soluendo, an non. in primo casu restituatur: secundo nõ: vt arg. j. de exer. l. fi. Tertij dicunt quòd ex quo perdit minor creditor, fingitur nec peruenisse: vt. ſ. quod me. cau. ſi ipſa. Sic econtra si male accepit, & bene expendit, fingitur bene accepisse: vt infra ad Macedo. l. sed Iulianus. §. proinde. & instituq. alie. licet. §. pe. quæ fictio vt fingatur nõ peruenisse si postea perdatur, non habetur in contractibus: cum debitor plus adstringatur, cum se liberari petat, ideo cum maiori solennitate debet soluere, scilicet cum iudice: vt supra e. ait prætor. §. permittitur. Hæc opinio non placet: vt infra eo. quòd si. § penul.

a *Sententia.* quæ dicit fore liberũ eum elapso tempore ad hoc constitutor: vt. C. si man. ita fuerit alie. l. ij.

b *Videndum.* repetit quæstionẽ, ne videatur oblitus: vel ne audiens obliuiscatur propter longam interpositionẽ. sic. C. de vete. iur. enu. l. fina.

c *Nondum competit.* quia dies non venit.

d *Subueniri.* immo & hoc casu qñ emit, & superiori quãdo vẽdidit minor. xxv. an. indistinctè non videtur subueniri: vt. j. de manu. l. is qui. §. nihil autẽ interest. quæ est contra. Sol. hic emit minor suis nũmis: vnde restitui potest: ibi nõ: vnde æquũ est fidẽ seruari, cũ eius nil interſ. Vel secũdũ Azo. hic nõ erat iusta causa manumittẽdi. Tu dic qp ibi fuit pactũ factũ inter emptorem & seruũ, vbi habet locum cõstitutio missa ad Vrbiũ Maximũ: vt in prĩ. l. contrariæ. hic inter emptorem & venditorẽ, vbi habet locũ constitutio missa ad Aufidũ Victorinũ: vt hic. & illa prima nõ distinguit sit maior vel minor, vt ibi. hæc. ſ. cõstitutio ad Aufidium Victorinũ sic: vt hic, & j. de ſer. expor. l. ſi minor. Sed hodie etiã minor. xxv. an. manumittit: ideo & alij tradere ad hoc poterat: vt insti. ex qui. cau. manu. non licet. § cum ergo.

† *Vida Imo. de offi. dele. in ca. cũ causam. in fi. magna glo. & in ca. cõstitutus. de in integ. reſtitu.*

e *Voluntas.* perseuerãs, non aliàs: cũ sui gratia pactum tale fit: vt. j. de ſer. expor. l. iij.

f *Maioris.* xxv. annis.

g *Administrasset.* i. administrare cœpisset.

h *Contra.* id est præter.

i *Deponere.* i. nondum cœptam tutelam facile quis potest euitare excusando se: vt insti. de excu. tu. per totũ. & C. & ff. cœptã autem dimittere raro. Primo vt si reipub. causa abeat, & trans mare: vt hic. Secundo si est silẽtiarius vel cõsiliari principis: vt hic, & j. de excu. tu. l. iuriſperitos. & C. de excu. tu. l. ſi. Tertius est ratione senatoriæ dignitatis: vt infra de excu. tu. & curat. ſpadonem. § ſcire. Quartus si trãstulit domicilium iussu principis: vt. j. eo. titu. de excu. tu. vel cu. l. idẽ Vlpia. § ſunt & alij. Quintus si sit fact⁹ cæcus vel furiosus vel similis cõditiõis tutor vel curator: vt. j. de excu. tu. l. poſt suscepta. hi autẽ prorsus deponũt. Sũt & alij qui ad tẽpus deponũt: vt qui aliàs absunt reip. causa. Itẽ qui alicui negotiationi à principe sũt præpositi: vt insti. de excu. tu. § ij. & j. de excu. tu. l. Geometræ.

k *Excuſationẽ.* nõ allegãdo aliquã de prædictis causis p vero.

l *Dubitabat.* de hac quæstione.

m *Retulit.* consulendo ipsum. Accursius.

n *Contra: tum proponi.* hæc ratio est falsa, & insufficiẽs: falsa, quia hic est quasi contractus: quia inter tutorem & pupillum & curatorem & adultũ quasi cõtrahitur: vt insti. de oblig. ex quasi contractu. § tutores. & ex eo quòd sententia fuit lata in excusatione, ex qua quasi contrahitur: vt. j. de pecu. l. licet. §. idem scribit. quæ sunt contra. Insufficiens: quia si esset verum quòd non esset cõtractus vel quasi, tamen non deberet dari restitutio: vt supra e. ait prætor. in prin. quæ est cõtra. Sed expone hic, neque enim proponi contractũ. ſ. talem, vel quid simile sup. quod restitutionem inducat. vere tamen est quasi contractus: vt dictum est.

o *Reducere.* nunquid dando restitutionem? Dic quòd non, sed de facto tãtũ: quia excusatio data absentibus aduleſcentibus nõ tenuit ipso iure: vt. C. si tu. vel cura. ſal. allega. ſit excu. l. j. & sic restitutio nõ dat: vt. j. e. in cauſe. ij. in prĩ. liqe placet. Alij dicũt p restitutionẽ, & dicũt eos contumaciter abfuisse, qa inuẽti: & sic tenuit sẽtẽtia. Sed hoc reprobat: quia tunc nõ restituerẽtur propter dolũ cõtumaciæ: vt diximus ĩ. e. l. minor. Alij dicũt qp absẽtes erãt ꝓbabili causa & necessaria, & fuerũt legitimè citati, & nõ inuenti: vnde tenet sentẽtia: vt. C. quomodo & qñ iu. l ab eo. & l. ea quæ. & hoc probari potest: & secundũ hoc princeps restituet: vt hic, & alĩ iudex, dũmodo nõ minor cõtra sententiã maioris, vt. j. eo. ĩ cauſæ. §. fi. & l. ſeq. licet hic innuat de principe tantũ: quia de aliis negare videt: vt. ſ. e. & ſi ſine. § ſed quod. Ac.

* *Decius.*

p *Sciendum autem est.* nũc exponit illa verba prætoris, quę res erit animaduertã: vt. ſ. e. l. j. § j. hoc est cũ causę cognitione [a] dabo: vt hic, & j. eo ĩ cauſæ. j. § cauſa. &. l. in cauſæ. ij. in princ. & l. qp ſi. §. non ſemper. & l. nõ omnia.

† *Nota. secũdum Bald. minorẽ non restitui ex casum & fortunã. & concor. tex. in proœmi. ſeq. §. Tu vero vide apud Aul. Cell. lib. 6. ca. 2. quid ſit fatum.*

q *Proponãtur.* oportet ergo qp ꝓbet se læsum, & sui facilitate, aut dolo aduersarij: vt hic, & j. § proti. ibi, incõsulta facilitas &c. Alij dicũt sufficere si probet se lęsum: & si aduersarius vult cũ excludere: probet diligẽtiam, vel iure communi vsum: vt. C. eo. de in integ. restitu. mi. l. non videtur.

r *Item non restituetur.* sed cur sec⁹ in solutione? ecce enĩ si soluero

a *Concor. text. in. l. i. ſupra de reſti. in integ. tex. in. l. miſer autem. infra eod. & ibi Bal. qua causa alleg. nã debet probari: vt. tex. concor. tex. ſ. l. nã & poſtea. § ſi minor. ff. de in integ.*

s *Fato.* id est casu.

t *Neque enim.* item non videtur circumscriptus &c. vt. C. eo. de in integ. resti. mino. xxv. an. nõ videtur. &. j. de fi. leiuſ. inter eos. §. pe. in fi. &. j. de ſol. l. in pupillo. in fi. sed quid si vilem emit? respon. idem, per. d. l. non videtur. Accursius.

u *Chasmate.* i. ruina versus abyssũ: vt. j. locati. l. ex cũ facto. §. sed

& ſi labes.verſi.ſed & ſi ager.ibi,vt nuſquam ſit.

a *Reſtitui.* contra aditionem.

b *Reſtitutionem.* vt dimittat hereditatem.

c *Reſtitutionem.* vt ab hereditate abſtineat.

d *Qui non proſpexit.* hoc dico afferre reſtitutionem, quòd non &c. vt hic, & ſ. de trāſact. l. cum hi. §. fi. & ſic not. quòd debet proſpici quod euenire poteſt: vt. ĵ. loc. ſi quis domum. §. idem quærit. & de hoc dixi ſupra de iuriſ. om. iud. l. ſi idē.

e *Auſit.* vendidit minor minori pro. xl. qđ valet. lx.

f *Captus ſit.* vt qui captus eſt, reſtituatur.

g *Vel perdidit.* Not. melior eſt cauſa cōſumentis: vt hic, & infra de verb. oblig. l. ſi ſeruum. §. ſequit. & ſ. ne quis eum qui. l. j. in fi. & l. ij. Sed ꝓbo quòd nūquam habet locum reſtitutio. ſi enim amiſit, non reſtituitur: vt hic. ſi non amiſit, iure cōmuni tenetur, cum ſit locupletior: vt infra commo. l. iij. j. reſpon. ergo ceſſat reſtitutio: vt. ĵ. eod. in cauſæ. ij. §. Pōponius. & tamē hic in præcedenti reſpondicit dandam quando non perditur. Reſpon. per reſtitutionem cōſequitur vt totus contractus pro nihilo habeatur, & dilationes & pactiones non ſeruentur, & data reſtitutiōe vindicabo ſi extat: quę non conſequor ſi iure communi ago. intelligitur ergo de minore xxv. an. qui tamen eſt maior. xiij. an. & non habet curatorem: aliàs ſuo iure vindicaret: vt C. de in integ. reſt. mi. l. ſi curatorem. & inſti. qui. alie. licet. §. nunc admonendi. ſic. ĵ. e. ſi minor. Item quid ſi mutuans minor credidit alium maiorem? Quidam dicunt reſtitui mutuantem & ſi ſit perdita, alij non.

Cauſa conſumitu melior eſt.

** vrbana ruinoſa.*

h *Cum filiofamilias.* maiore. ſecus ſi minore: vt. ĵ. e. ſi minor.

i *Contraxerit.* mutuando pecuniam contra Macedoñ.

k *Quàm ſenatuſconſulti.* ſcilicet Macedo. vt hic, & ĵ. ad Maced. l. ſed & ſi pater. §. in fi. & de iu. & fac. igno. l. regula. in prin. & hoc replicatione propoſita, præhabita reſtitutione cōtra excep. Macedo. vt. ĵ. de iureiur. l. nam poſtea. §. ſi minor. an autē Velleiano præponatur ætas, dic vt infra. l. proxi.

Si apud.] *CASVS.* Cum creditor meus eſſes, & minor eſſes: mulier quædam apud te nomine meo fideiuſſit, non nouandi animo. vtrū poſſit poſtea reſtitui, quæritur. & reſpon. quòd non potes: nec habebis actionem contra mulierem: quia habes auxilium contra me creditorem antiquum. hæc vera ſunt ſi ſim ſoluendo. aliàs ſecus.

l *Interceſſerit.* animo nouandi.

m *Danda.* ſcilicet cum effectu.

n *Per exceptionem.* ſcilicet Velleiani.

o *Quia communi.* hæc nō eſt bona ratio: vt. C. ſi tutor vel curat. interue. l. etiā. ſed hoc quia & ipſe priuilegium habet: vnde admittitur priuilegium cōtra priuilegium: vt infra ex qui. cau. ma. l. fin. §. fi. licet non prorſus: vt hic.

p *Actio reſtituitur.* quādo nouata erat: vt. C. ad Vell. ſi paternā.

q *Alioquin.* i. ſi non ſit ſoluendo. fuit tamen ab initio: ſecus ſi nec ab initio fuit ſoluendo: quia tūc mulier in amplius non teneretur quàm reus, ſecundum H. quod non placet: quia & qui nihil habet, fideiuſſorem dare poteſt pro toto debito, cū ipſe teneatur: vt. C. ſi cer. pe. l. incendiū. & inſti. de fideiuſſ. in prin. Et nor. hic ꝙ ex alterius inopia in aliū datur actio: vt. ſ. tit. j l. & elegā- ter. §. ſi quadrupes. & j. de inſtit. l. ij. & ĵ. e. cū *ſat aliunde mandato.* & ĵ. ad l. Aquil. qui occidit. §. pignori. & ĵ. ſi men. fal. mo. di. l. iij. §. cōpetit. & ĵ. man. ſi procuratorem. in prin. & ſ. de eo per quem fact. erit. l. ſi. & ĵ. ſi quid in fraudem pa. l. ſi libertus. & de lega. j. l. plane. ij. §. j.

Inopia quā deq; tranſ- in aliunde.

In cauſa.] *CASVS.* Dixit. ſ. eo. l. verū. §. ſciendum. quòd cauſa cognita dat reſtitutio: nunc vult dicere quæ vertantur in cauſę cognitione: & hoc vſque ad. §. nunc videndū. ĵ. eo. in cauſę. Dicitur ergo hic ꝙ minori non ſubeniſſori ſuccurritur per in integ. reſtitu. & hoc in prima. Itē minore reſtituto non habebit fideiuſſor actio. mandati cōtra minorem. & hoc in ſecūda. Item minor debet petere in integ. reſti. tam contra credi. quàm fideiuſ. Itē ſi tu mihi mādaſti vt minori credā, & credidi: minore reſtituto tibi mandatori non ſubuenitur: vnde fideiuſſor tenetur, ſed minor nō tenetur neq; credi. neque fideiuſſ. [*CAVSA.*] Cōtraxi cum minore: minor petit reſtitui contra me. dicitur ꝙ me præſente dari debet ei reſtitutio, & cauſa cognita. [*INTERDVM.*] Minor vēdidit tibi prædiū ſuum, & ego illud prædiū Titio vēdidi. nunquid poteſt iſte minor reſtitui contra poſ. id eſt Titiū ſecūdum emptoré? & dicitur quòd iſte minor reſtituitur cōtra emptorem ſecundū, ſcilicet Titium, ſi ego primus emptor non ſum ſoluēdo: vel ſi minoris intereſt habere ſundum. his duobus caſibus reſtituitur minor cōtra Titium emptorem ſecundū. Et hæc vera ſunt quando iſte Titius ſecundus emptor ignorat rem minoris eſſe. indiſtinctē ſuccurretur iſti minori cōtra ſecundū emptorem. & ſic iſtis tribus caſibus minor aduerſus ſecundum emptorem reſtituetur. Sed nūquid Titius ſecundus emptor poteſt agere aduerſus me de euictione, eo ꝙ ab eo minor euicerit? Et reſpon. quòd Titius iſte poteſt agere cōtra me de euictione. Idē eſt ſi per plures manus res vēdite ambulauerint: vt minori ſuccurratur in iſtis tribus caſibus.

r *Fideiuſſori.* ſcilicet tibi: vt. ĵ. de fideiuſſ. l. Marcellus.

ſ *In necem.* not. quòd vni in alterius damnum non ſuccurritur: vt. ĵ. eod. auxilium. in prin. & infra de in rem ver. ſi pro patre. §. verſum. Ex quo quia dicit non eſſe æquum, collige quòd nō fui in dolo. aliàs etiam fideiuſſori cōtra me ſubuenitur: vt. C. de fideiuſſ. mi. l. ij & infra proxi. colligitur.

t *Erit mandati actio.* impetrata reſtitutione contra ipſum fideiuſſorem mādati agentē: vt. ĵ. proxi. §. &. C. de fideiuſſ. mi. l. j. Sed nōne extinguitur principalis obligatio per reſtitutionem? quod ſi eſt, quomodo remanet acceſſoria: vt. ĵ. de reg. iur. l. cū principalis? Rñ. Io. quia ciuilis tātùm tollitur per reſtitutionem. i. vulneratur ſicut in re iudicata: nō naturalis: vt. ĵ. de condict. inde.

Iulianus.

fugerunt, aut deceſſerunt: Iulianus quidem libro quadragēſimoſexto * ſic loquitur, quaſi poſsit minor in integrum reſtitui: a Marcellus autem apud Iulianum notat, ceſſare in integrum reſtitutionem. b neque enim ætatis lubrico captus eſt adeundo locupletem hereditatem: & quod fato cōtingit, cuiuis patriſamilias quamuis diligentiſsimo poſsit contingere. Sed hæc res adferre poteſt reſtitutionem c minori, ſi adiit hereditatem in qua res erant multæ mortales, vel prędia vrbana* æs autem alienum graue: quòd non proſpexit d poſſe euenire, vt demoriantur mancipia, prædia ruant: vel quòd non citò diſtraxerit hæc, quæ multis caſibus obnoxia ſunt.

** xxvij.*

Si ſint duo priuilegiati pari priuilegio, præfertur ille qui certat de damno vitando. ſed ſi vterque certat de hoc, eſt potior cauſa rei. ſed ſi ſint priuilegiati diſpari priuilegio, priuilegium potentioris præponitur. b. d. cum. l. ſeq. Bartolus.

Item quæritur: ſi minor aduerſus minorem reſtitui deſiderat, an ſit e audiēdus. & Pomponius ſimpliciter ſcribit non reſtituendum. Puto autem inſpiciendum à prætore, quis captus ſit. f Proinde ſi ambo capti ſunt, verbi gratia minor minori pecuniā dedit, & ille perdidit: melior eſt cauſa (ſecundum Pomponium) eius qui accepit, & vel dilapidauit, vel perdidit. g Planè ſi minor annis cū filiofamilias h maiore contraxerit: i & Iulianus libro quarto Digeſtorum, & Marcellus libro ſecundo Digeſtorum ſcribit poſſe in integrū reſtitui: vt magis ætatis ratio, quàm ſenatuſconſulti k habeatur.

XII. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

B SI apud minorem mulier pro alio interceſſerit, l non eſt ei actio in mulierem danda: m ſed perinde atque cæteri per exceptionem n ſummoueri debet, ſcilicet quia communi o iure in priorem debitorem ei actio reſtituitur. p hæc ſi ſoluendo ſit prior debitor: alioquin q mulier non vtetur ſenatuſconſulti auxilio.

Minor reſtituitur, non autem fideiuſſor. Item reſtituitur aduerſus principalem creditorem, & aduerſus fideiuſſorem actione mandati agentem. Bartolus.

XIII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

C IN cauſæ cognitione verſabitur vtrum ſoli ei ſuccurrendum ſit, an etiam his qui pro eo obligati ſunt, vtputa fideiuſſoribus. Itaque ſi cum ſcirem minorem, & ei fidem non haberem, tu fideiuſſeris pro eo: non eſt æquum fideiuſſori r in necem ſ meam ſubueniri, ſed potius ipſi deneganda erit mandati actio. t

Proſequitur eandem materiam: & declarat aliqualiter præcedentia, non autem ponit nouum caſum. Bartolus.

Iulianus. & inſti. de excep. §. item ſi. cui naturali etiã poteſt accedere fideiuſſor: vt. ĩ. de fideiuſ. l. fideiuſſor. j. §. fideiuſſor. & ita perſonalis tantum exceptio per reſtitutionem inducitur: vt infra de excep. l. exceptiones. ij. in fi.

a *In ſumma.* licet ſupra ſit ſoluta quæſtio: adhuc tamẽ examinat.

b *Perpendendum.* quod planum ſibi erit ſi videat an dolo creditoris ſit deceptus minor: vt tũc fideiuſſor reſtituatur: aliàs non: vt infra de except. l. exceptiones quæ perſonæ. §. fin. Item & quandoque etiam ſi nõ ſit dolus, ſubuenitur ĩ duobus caſibus: vt. ĩ. de procura. l. minor.

c *Poteſt.* adhuc examinat prædicta.

d *Cauſa enim.* poteſt cum ſuperioribus vel per ſe legi.

e *Et præſentibus.* nam cauſæ merita &c. vt. C. ſi per vim vel alio modo. l. fi. & ideo præſentia hic exigitur: vt hic, &. C. de præ. mi. l. j. & ſi tu. vel cura. ex fal. alleg. l. j. &. j. e. l. etiam. §. fi. & in decre. iij. queſt. ix. cap. omnia. & in authen. de here. & Fal. §. ſi vero abſunt. col. prima.

f *Per contumaciã.* quia tunc pro præſentibus habẽtur: vt in auth. de ind. §. appellationes. col. vj. ſi autẽ ſunt abſentes, & non contumaces, tribus mẽſibus expectantur: vt in authen. vt ſpon. largi. §. ad hæc. colla. iv.

g *Emiſti.* nõ cum decreto ſicut opus fuit.

h *Poteſt.* ſcilicet minor.

i *Rem ſuam.* ſcilicet cum ſoluendo non eſſet.

k *Careat.* cum non habeas quod minor tibi vendiderit. Ioan. & interſit ſua ipſam rem habere: vt ſupra eo. ſi ex cauſa. in prin.

l *Prætoria.* quatuor modis expone. Primo vt cognitio prætoria ſine officio iudicis habeat locum, quando minor nõ fuit dominus. aliàs reſtituitur ad vindicationem: vt ſubiicit. Secundo dic quòd ſi habeat cauſam poſſidendi à minore prior emptor, tunc ad rei vindicationem reſtituatur: ſi autem non, licet ab eo emerit, quia prius habebat eam, tunc cognitione prætoria. Tertio dicas quòd tam officiũ quàm vtilis rei vindicatio ſimul dentur. Hoc Io. non placet: vt. ĩ. eo. in cauſæ. §. Pomponius. Quarto dic (quod puto verius) quòd primo petatur reſtitutio in integrũ per officium iudicis: vt. ĩ. eo. q̃ ſi minor. §. fi. per quam reſcinditur alienatio: vt pro non facta habeatur. & ſic rei vindicatione vtili agit: vt ſubiicit. & pones vel pro &.

m *Pomponius.* aliàs eſt lex.

n *Vendidit.* cum decreto: vt hoc ſuperiori caſu.

o *Faciendam.* niſi interſit habere rem: vt dixi.

p *Si vero non eſſet ſolmendo.* prior emptor.

q *Ignorantem.* ſecundum emptorem.

r *Plane. In eum.* ſ. poſteriorẽ emptorem, niſi interſit ſua potius rem habere: vt. ĩ. e. ſi ex cauſa. in prin. &. ĩ. l. prozi. in fi.

ſ *Sed vbi reſtitutio datur.* contra poſteriorem emptorem.

t *Poterit.* vt. ĩ. de euic. l. minor. in princ. & facit infra de ſolu. l. qui res. §. huic. Accurſius.

u *Idem iuris erit.* vt quilibet ad auctorem ſuum redeat: vt infra de euic. ſi pro re. §. fi. &. l. ſequen. Minor tamẽ reſtituet id in quo locupletior eſt, ſuo emptori: vt infra eo. q̃ ſi minor. §. pe. Vel dic etiam illi quem cõuenit ad rem: vt infra de leg. ij. qui ſolidũ. §. j.

In ſumma [a] perpendendum [b] erit prætori, cui potius ſubueniat, vtrũ creditori, an fideiuſſori. Nam minor captus neutri tenebitur. Facilius in mandatore dicendum erit, non debere ei ſubuenire. hic enim velut adfirmator fuit & ſuaſor vt cum minore contraheretur. Vnde tractari poteſt, [c] minor in integrum reſtitutionem vtrum aduerſus creditorem, an & aduerſus fideiuſſorem implorare debeat. & puto tutius aduerſus vtrumque:

In his quæ ſunt cauſa cognita, requiritur quòd pars ſit præſens: vel per contumaciam abſens. Bartolus.

Cauſa enim [d] cognita, † & præſentibus [e] aduerſariis, vel ſi per contumaciam [f] deſint, in integrum reſtitutiones perpendendæ ſunt.

In integrum reſtitutio eſt ſcripta in rem: & ideo datur in ſubſidium contra eum ad quem res peruenit: licet cum minore non cõtraxit. h. d. cum. l. ſeq. Bartolus.

Interdum† autẽ reſtitutio & in rem datur minori, id eſt aduerſus rei eius poſſeſſorem: licet cum eo non ſit contractum: vt puta rem à minore emiſti, [g] & alij vendidiſti. poteſt [h] deſiderare interdum aduerſus poſſeſſorem reſtitui: ne rem [i] ſuam perdat, vel re ſua careat: [k] &

† *Ad hoc allegatur & pone ſunt aliquã eſſe præſentem, vel abſentẽ per contumaciã: ſecũdũ Bal. hic.*

† *Vide ad hãc. §. quã dicit Inno. in. c. cũ ex literis. extra de reſti. in integrũ.*

A & ar. ĩ. de rei vin. l. emptor. Item not. q̃ ambulat emptio, vt hic: item vltima voluntas: vt infra de do. inter vi. & vxo. l. cum hic. §. oratio. Item legis poteſtas: vt. ĩ. de fun dota. l. erit.

In cauſa. CAVSA in hac. l. (quæ continuatur vſque ad. l. Papinianus) eſt talis: Ita demum in integ. reſt. datur, ſi aliud non ſuperſit auxilium: vel quia iure actionis, vt in primo caſu: vel ipſo iure, vt ſecundo, ſcilicet ſi ſit tutius. nam ſi habet aliam act. nõ habebit in integrum reſtitu. ſecundum Io. licet M. dixit quòd cõpetit in integ. reſti. cũ alio auxilio iure actionis competentis: quia ex quo communi iure tutus eſt abſq; lite mouenda vel recipienda, non erit reſtituendus. [POMPONIVS.] Paterfamilias deceſsit Titio herede inſtituto: & cum rogauit vt nepti ſuæ huius teſtatoris res quaſdam præſtaret ſub tali cõditione, vt ſi illa ſine liberis decederet, eas heredi reſtitueret à teſtatore rogata ſub præmiſſa cõditione. deceſsit inſtitutus heres præſtitis illis rebus quas rogatus fuit præſtare. neptis autem cauit ſe illas reſtituturam heredi heredis: quod facere nõ tenebatur: quia heredi & nõ heredis heredi præſtare tenebatur: & ſic quia conditionale fuit ſecundũ fideicom. nõ tranſmittetur ad heredes, cum prius decedat fideicõmiſſarius, quàm exiſtat cõditio. Dixerunt autem quidam ad cautionẽ indebiti interpoſitã reſtituẽdam eam, etſi non cõpetat cõdictio ſine cauſa: ſed dicit Pomponius q̃ reuocatur cautio per condic. ſine cauſa. aliud eſt quando ipſo iure contractus non valet. [IDEM] Vendidi tibi librum: & te decepi, vel tu me decepiſti, nihilominus valet venditio: & tenebit cõtractus, licet alter noſtrũ decipiatur. [NVNC.] Hic quæritur qui ſint iudices qui poſſunt dare reſt. contra ſuam ſententiam, vel contra ſententiam iudicis minoris quàm ipſi ſint. vnde dicit q̃ præfectus poteſt dare reſtitutionẽ cõtra ſuam ſententiã: licet à præfecto nõ poſsit appellari. ſed quę ſit ratio diuerſitatis, dicitur plene in litera. Dixi maioré iudicem poſſe reſtituere cõtra ſententiã minoris: ſed minor nõ poteſt reſtituere cõtra ſententiã maioris. Sed vtrũ contra ſententiã principis poſsit dari in integ. reſt. quæritur. Et reſpõ. aut minor oſtẽdit manifeſtã ſuam læſionẽ, quia dicit ſe proditũ ab aduocato: & tunc etiã cõtra ſententiam principis reſtituetur: & dabitur reſtitutio ab ipſo principe. aut nõ oſtendit manifeſtã læſionem, & hoc caſu non reſtituetur. In fine dicit q̃ princeps ſolus reſtituit cõtra ſuam ſententiam: & etiã contra ſentẽtiam delegati ſui. [NON SOLVM.] Notat hic cum. l. ſequẽ. triz tempora. Primũ ſi deceſſerit minor qui poterat reſtitui: & ei extitit maior heres: poterit quidẽ iſte maior reſtitui intra annum ex perſona defuncti. Secundũ tempus quando iſti minori læſo ſuccedit alius minor: nunquid iſte minor ſuccedens poterit reſtitui? Et dicitur q̃ ſic, toto tempore ſuæ ætatis ſuccedẽtis: & habebit etiam vtilem annum ex perſona defuncti. Tertium tempus eſt quãdo minor maiori ſuccedit: quia ſi iſti maiori reſtat aliquid ex vtili anno cum deceſsit, ſuccurretur iſti minori ſuccedenti: quia habebit totum tempus ſuæ ætatis: & poſtquam fuerit factus iſte heres maior, habebit illud quod reſtabat defuncto de vtili anno.

XIIII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

PLanè quamdiu is qui à minore rem accepit, aut heres eius idoneus ſit: nihil noui cõſtituẽdum eſt in eum [r] qui rem bona fide emerit. ídque & Põponius ſcribit.

XV. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

SEd vbi reſtitutio datur, [ſ] poſterior emptor reuerti ad auctorem ſuum poterit. [t] Per plures quoque perſonas ſi emptio ambulauerit, idem iuris erit. [u]

Auxilium extraordinarium in ſubſidium introductum non concurrit cum ordinario. Bartolus.

XVI. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

ff. Vetus.

a *Etiam hoc.* non ſolùm ea quæ dicta ſunt ſupra eod.l.verum.§. ſciẽdũ.vſq; huc.Itẽ & aliud quod eſt ſupra de in integ. reſt.l.iij.

b *Competere.* & certe competit actio alia cum iſto beneficio,ſecundum M.vt infra eo.§ Pomponius.Item proprie hic ponitur alia:nam hic in integ.reſt.iure actionis petitur:vt argumen.ſupra eo. in cauſæ.§. interdum.ſecundũ eum. nam hoc officiũ actionem eſſe dixit.Sed cõtra dic in vtroque caſu. nã cum alia nõ detur ſpecialiter:vt p eũdem.§.Pomponius,dico. & hic expone an alia detur,ſcilicet vt ſic hæc non detur. Item nec iure actionis: ſed officio iudicis hæc reſtitutio datur: vt infra eo.quòd ſi minor.§.fi. ſed data reſtitutione antiqua actio vtilis intẽditur:vt ſupra.e.l.in cauſæ.§.interdum.alibi autem extraordinariũ cum ordinario bene concurrit: vt patet j.de rei vind.l.j.§. per hanc. improprie ergo ponii hæc dictio, alia: vt ſupra de procu.l.nõ ſolum. §. quæritur. & quod dicit,actio,id eſt auxilium per quod dicat ipſo iure nullũ: vt ſubiicit.Contra eundẽ ergo non datur actio ſpecialis,& i integ.reſti.ſed contra diuerſos ſic: vt.C.ſi tut. vel cura.interue.l.etiã.j. niſi in caſu: vt infra eo. cũ mandato.§.ſi autem.&

a *Bar. hic & Ioan. de Imo.in.l.di mus. de re in.j.& Alex.in.l. in pupillo. de mori ope. nunci.in addit. ad Bar. reputant iſtam glo.ſing.ad hoc quòd cui cõpetit exceptio,nõ cõpetit remedium extraordinarium. Bolog.*

2 IN cauſæ cognitione etiam[a] hoc verſabitur, num fortè alia actio poſsit competere[b] citra in integrum reſtitutionẽ.[c] Nam ſi[d] communi auxilio, & mero iure munitus ſit: non debet ei tribui extraordinarium auxilium: vt puta cum pupillo contractum eſt ſine tutoris auctoritate, nec locupletior[e] factus eſt.

Item relatum eſt apud Labeonem: ſi minor circumſcriptus ſocietatem coierit, [f]vel etiam donationis[g] cauſa, nullam eſſe ſocietatem,nec inter maiores quidẽ:[h] & ideo ceſſare partes prętoris.Idem & Ofilius reſpondit. ſatis enim ipſo iure[i] munitus eſt.

Condictio indebiti vel ſine cauſa reſtitutionem non impedit.b.d.ſecundum vnam lecturã: vel eam impedit ſecundum aliam. Bartolus.

Pomponius quoque refert libro vicenſimooctauo, cum quidam heres rogatus eſſet fratris[k] filiæ complures res dare ea conditione,[l] vt ſi ſine liberis deceſsiſſet,[m] reſtitueret[n] eas[o] heredi: & hæc defuncto herede heredi eius[p] cauiſſet ſe reſtituturã, Ariſtonẽ putaſſe[q] in integrum reſtituendam.Sed & illud Pomponius adiecit,[r] quòd potuit incerti[ſ] condici hęc cautio etiam à maiore. Non enim[t] ipſo iure, ſed per cõdictionem munitus eſt. Et generaliter[u] ꝓbandum eſt, vbi contractus nõ valet,pro certo prętorem ſe nõ debere interponere.

Iſte.§.continuatur ad ſuperiora: ideo nõ indiget ſummario: intellige dummodo abſit dolus,& non ſit deceptio vltra dimidiam iuſti pretii. Bartolus.

Idem Pomponius ait,in pretio emptionis & vẽditionis naturaliter licere[x] cõtrahentibus ſe circumuenire.†

Qui habent merum & mixtum imperium, poſſunt in integrum reſtituere etiam contra ſuam ſententiam: & minor iudex non poteſt reſtituere contra ſententiam maiorum. Bartolus.

Nunc videndum qui in integrum reſtituere poſsunt. Et tam præfectus vrbi, quàm alij magiſtratus[y] pro iuriſdictiõe[z] eſt ratio in procuratore: vt ibi dixit. Sed quid[a] ſi exceptionem non actionem de iure communi habeat: an dabitur reſtitutio? Reſpon.Io.vtique: vt quia deceptus vltra dimidiam iuſti pretij.Item da exemplum vt infra eod.ſi minor.§.minores. in glo. apparet &c.

b *Competere.* bene dico verſari,quia dubium. nam quod ſequitur,non eſt dubium ſecundum M. vel ſecundum Io. ſupple, vt ſcilicet reſtitutio non detur.nam &c.& ſic eſt ar.à ſimili.

c *Reſtitutionem.* bene dico verſari,quia dubium. nam quod ſequitur,non eſt dubium ſecundum M. vel ſecundum Io. ſupple, vt ſcilicet reſtitutio non detur.nam &c.& ſic eſt ar.à ſimili.

d *Nam ſi communi.* not. quòd vbi habet locum commune auxilium,non debet extraordinarium petiivt infra de Carbo.edic.l. cum ſine.in prin.& infra ad muni.l.j.in fi. in gl.fin.ibi,ſuperuacuum eſt &c.&.ſ.de eden.l.quædam.in prin.

e *Nec locupletior.* vnde ipſo iure nõ tenet in eius præiudicium: vt inſti.de aucto.tu.§.j.

f *Coierit.* ſcilicet dolo inductus ad ſociandum.

g *Donationis.* nã minor donauit quicquid in ſocietate ponebat.

h *Nec inter maiores quidem.* vt infra pro ſocio.l.iij.in fi.&.l.v.§. fina.Sed quid ſi deceptus velit agere pro ſocio? Reſpon.poteſt: quia eius fauore tenet, & in odium alterius nullius eſt momẽti: vt arg.j.de iure do.ſi res æſtimata.§.j.in prin. nec dico vt ita teneat ex parte decepti ſi velit deceptus:quia ſic pẽderet,quod eſt abſurdum:vt ſupra de neg.geſt.l.Pomponius. imò ſtatim ex ſua parte tenet,& non alterius. nam alter dolum ſuum allegare nõ poteſt:vt.C.de ſer.pig.da.ma.ſi creditoribus.Item quæro ſi deceptus agat,nunquid decipiens econtra agat? Videtur quòd ſic: vt.C. de tẽpo.in integrum reſti.l.petendæ.Sed tamen dic cõtra. ſed excipit:vt.j.de cõtrahẽ.emp.l.ſi in emptiõe.§ itẽ ſi emptor.

i *Ipſo iure.* idem ſi vẽditio fiat cauſa donationis: vt.j.de do na. inter virum & vxo.cum hic ſtatus.§.ſi inter virum. Accur.

k *Fratris.* ſcilicet teſtatoris.

l *Conditione.* appoſita in reddendo:non autem in dando.

m *Deceſsiſſet.* ſcilicet illa filia.

n *Reſtitueret.* ſcilicet illa filia.

o *Eas.* ſcilicet res.

p *Heredi eius.* ſcilicet heredi heredis, cui non tenebatur. cum enim conditionale hic erat fideicommiſſum heredi dandum,nõ tranſmiſit heres qui vicem tenet legatarij,ad ſuum heredem pẽdente conditione: vt.C.de eadu.tol.l.vna.§.ſin autem aliquid. merito autem hæc cautio cõdicitur,cum ſine cauſa ſit expoſita: vt hic ſubiicit,& infra de condic. ſine cauſa.l.j. & facit infra ad Treb.l.heres.

q *Putaſſe.* & bene,ſecundum M.ſed male ſecundum Io.

r *Adiecit.* proprie. & non corrigit ſecũdum M.ſed ſecundũ Io.ſcilicet corrigendo dictũ Ariſtonis.

ſ *Incerti.* id eſt condictione ſine cauſa.

t *Non enim.* bene dico reſtitutionem dandam.non enim &c. ſic ſecundum M. in integrum reſtitutio datur, vbi aliud auxilium eſt ſpeciale: vt & arg.C.ſi aduer.fiſ.l.j.& infra.e. Aemilius ſed ſecũdum Io.nõ, & dic bene dico habere locum condictionem. non enim &c. & eſt argum.ſ. in princ.huius.l. & infra eo.cum mandato. Sed contra Io.eſt valde.C. de fideiuſſ.mi.l.ſi ea.nã ibi dolus dederat cauſam contractui. & dicitur conſulendum fideiuſſori minoris. ibi ergo dabatur cõdictio ſine cauſa, & reſtituitur. Sed dicas, ibi alio modo quàm per reſtitutionem ſuccurritur. vbi ergo reſtituitur? Nã vbi fuit dolus incidens, nõ reſtituitur: quia quilibet maior ageret actione ex eo cõtractu.Sed forte fideiuſſor nõ:quia tantũ ex cõtractu ſtricti ioris tenebatur.Itẽ ſi nullus dolus fuit,nõ datur reſtitutio fideiuſſori: vt.ſ. in cauſæ.ij.reſpõ. quia ibi dolus dederat cauſam cõtractui, & traditio facta erat: & fideiuſſor de euictione tenebatur: nec habet fideiuſſor condictionem ſine cauſa, ſed reſtituitur ipſe & minor.Nam actio de dolo minori denegatur: quia reſtitui poteſt: vt.ſ.titu.j.l.ij §.idem.&.l. quidam. ſed nonne habet exceptionẽ? Reſpon.nõ tollit reſtitutionem: vt in principio huius.l. notatur. Nec etiam ob.d.l.C.ſi aduer.fiſ.l.j. quia ibi re ipſa & infra dimidiam fuit deceptus: nõ ex propoſito.vnde reſtituitur actione communi: vt infra proxi.§.Item non ob.alia infra eo.l. Aemilius.quia ibi fuit prorogatum tempus in certum diem: illéque dies lapſus fuit: vnde venditor ad legem commiſſoriam redire poteſt: vt infra de verbo obligatio.l.cum ſtipulatus. Sed heres emptoris quaſi cum eo videatur contractum, hoc ipſo quòd prorogatio facta eſt ei, in integrum reſtitui poteſt: & actionem ex empto quam recuperauerat per prorogationem, vt infra de lege commiſſ.l.antepenul.§.fin.&.l.ſequen.amittit per curſum ſequentis temporis.

u *Generaliter.* bene dico per condictionem,non ipſo iure: quia tunc ceſſaret reſtitutio: quia non eſt opus,licet hoc caſu ceſſet: quia eſt aliud auxilium commune.

x *Naturaliter licere.* id eſt de iure gentium:vt infra locа.l.item. ij.§.quemadmodum.tenet enim cõtractus nihilominus: ſed deceptus,ſi quidem re ipſa,minor reſtituitur pro leui damno etiã, non pro minimo:vt ſupra de in integ.reſti.ſcio. maior non, niſi vltra dimidiam iuſti pretij ſit deceptus: vt.C.de reſcin.ven.l.ij. &.l.ſi voluntate.ſi autem ex propoſito,incidenter tamen agitur ex eo contractu:vt infra de act.emp.l.Iulianus.§. ſi venditor.& diximus ſupra titu.j.l.& eleganter.in prin. *ADDITIO.* Quærit hic Bal.an iſtud ſit verum de iure diuino.Dic quòd non:nec de iure canonico:& hoc tenet hic Cy.in additione:quod intellige ſi dolus verſetur:ſecus ſi bona fide cõtrahatur.& quod not. per Inno.in.c.j.in contracti.de vſur.& de emp.& ven.l.cũ cauſam.& not.Arch.x.q.ij.cap.ea enim.§.hoc ius.

y *Magiſtratus.* maxime qui habẽt merum imperium & mixtum.

z *Pro iuriſdictione.* id eſt inter eos qui ſunt: de ſua iuriſdictione, & infra.

† *Facit ad hunc textũ glo.in.c. cũ diuerſi.ſup verbo deceptione.§.ſi autem ſum. de empto. & ven.exercita. Ne quis tamẽ in negotio circũueniat fratrem ſuum, monet Paulus Apoſt.*

Actio de dolo minori non competit.

& intra quantitatem quæ ſua iuriſdictione continetur: vt. C. vbi & apud quẽ. l. ij. & ſ. de iuriſdi. om. iudi. l. fi. vel propter iuriſdictionem quam habent. Magiſtratus autem municipales vel ciuitatum defenſores non poſſunt in integrũ reſtituere: vt. j. ad muni. l. ea quę. & in auth. de defen. ci. §. iuſiurandũ. verſi. nulla. in fi. col. iij. Sed videtur q̃ hodie poſſit: cũ iſtud poſſit delegatus: vt. C. vbi & apud quem. l. fi. in fi. Nam ea tantũ delegantur, quę iure magiſtratus cõpetunt: vt ſ. de offi. eius cui man. eſt iuriſdic. l. j. in prin. Vel dic aliud in delegato: quia fungitur vice delegãtis: vnde ille reſtituere videtur: vt d. l. C. vbi & apud quẽ. l. fi. & ſ. de offi. ei' cui man. eſt iuriſdic. l. & ſi prætor.

a *Sententiam ſuam.* no. contra ſententiam ſuã eundẽ dare reſtitutionem. Sed cõtra. C. ſen. reſcin. nõ poſ. l. j. & C. de pœ. l. pœnam. & j. de re iud. l. qđ iuſſit. in fin. & l. iudex. & j. de quęſtio. l. j. i fi. Sol. hic ſpeciale in hac in integ. reſt. arg. j. l. proxi.

b *Præfecti. Non poſſu.* vt. ſ. de offic. præfec. præto. l. j. in fi.

c *Querelã.* ſcilicet cõtinet.

d *Errorĩ.* ſcilicet iudicis: vt hic, & j. de appel. j. in prin.

e *Cuius.* propter quæ duo daf reſtitutio: vt ſ. eo. l. j. in prin.

f *Minor autem. Non reſtituet.* nec etiam de appellatione cognoſcit: vt. j. de appel. l. j. §. ſi quis. Sed contra ſententiam paris reſtituit, cum cõtra ſuam reſtituat: vt. ſ. l. proxima in fi. nõ autem de appellationib' cognoſcit par: vt in authẽ. de ap. & intra quæ tempo. §. fi. col. iiij. Sed videtur q̃ etiam contra ſentẽtiã maioris reſtituat: vt C. ſi aduerſus iudi. l. iij. Sed ibi nomẽ præſidis pro maiore accipitur quàm proconſulis, cum ſit generale: vt. ſ. de offi. præſi. l. ij.

*non illa allegat.

g *Dixit.* contra minorem.

h *Et induci.* permittitur hoc caſu. & ideo dicit, perraro.

i *Dicat.* ſupple, & reſtituit: dum &c.

k *Allegat.* id eſt non allegat ea quæ ſunt dicta. i. dicenda pro cauſa. Vel nõ allegat coram principe in cauſa appellationis quæ ſunt dicta pro cauſa prima. vel non allegat, id eſt non probat ea dicta, ſubſtantiuè dico, quę ſunt pro cauſa. Vel non allegat, id eſt nõ probat ea quæ dicta ſunt pro cauſa, ſecundum Io. Sed nonne ipſo iure ſententia non tenuit in caſu ſequenti de aduocatos vt. C. de aduo. diuer. iud. l. j. quæ eſt cõtra. ergo reſtitutio nõ datur: vt. ſ. l. in cauſæ. in prin. Sol. ibi non eſt mero iure nulla, ſed per reſtitutionem, vt hic. Vel hic non fuit præuaricator, ſcilicet cum aduerſario, ſed ad cauſam nonvenerat in odium iſtius falſo dicens q̃ clientulus non ſatisfeciſſet. Vel diſtingue an pecunia fuit aduocatus corruptus, vt tunc ſententia non teneat, vt ibi: an gratia, vt tunc teneat: vt j. ad Trebel. l. ſeruo inuito. §. cum prætor. ſed datur reſtitutio: vt hic.

l *Inculpatè.* id eſt non allegando aliquam cauſam, ſecundũ Ir.

ff. Vetus.

ſua reſtituere in integrum poſſunt tam in aliis cauſis, quàm cõtra ſententiam ſuam. a

XVII. HERMOGENIANVS libro primo iuris Epitomarum.

PRæfecti etiam prætorio ex ſua ſententia in integrũ poſſunt reſtituere, quamuis appellari ab his non poſſit. b Hæc idcirco tam variè, quia appellatio quidem iniquitatis ſententiæ querelam, c in integrum verò reſtitutio erroris d proprij veniæ petitionem, vel aduerſarij circumuentionis allegationem continet. e

XVIII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

MInor autem magiſtratus contra ſententiam maiorum non reſtituet. f

Aduerſus ſententiam principis non admittitur quis ad petendam reſtitutionem in integrum: niſi ex cauſa omiſſa allegationis vel prauaricationis aduocati. Item ſolus princeps reſtituit aduerſus ſuam ſententiã, & ſui delegati. Bartolus.

Sin autem princeps ſententiã dixit, g perrarò ſolet permittere reſtitutionem, & induci h in auditorium ſuum eum qui per infirmitatem ætatis captum ſe dicat: i dum ea quæ pro cauſa ſunt, dicta * non allegat, k vel ab aduocatis proditum queratur. Denique Glabrionem Acilium diuus Seuerus & imperator Antoninus non audierunt, incoloratè l reſtitui deſiderãtem aduerſus fratrem poſt ſpeciem m in auditorio eorum finitam. Sed & Percennio n Seuero contra res bis iudicatas o in integrum reſtitui, diuus Seuerus & imperator Antoninus permiſerunt in auditorio ſuo examinari. p Idem imperator Licinnio Frõtoni reſcripſit, inſolitum eſſe poſt ſententiam vice ſua q ex appellatione r dictã, alium in integrum reſtitutionem tribuere, niſi ſolum ſ principem. Sed & ſi ab imperatore iudex datus cognoſcat, reſtitutio ab alio niſi à principe qui iudicem deſtinauit, non fiet. t

Reſtitutio tranſit ad heredem: & ſi quidem eſt heres minor, non currit tempus reſtitutionis niſi finita minori ætate. Bart.

Nõ ſolùm autem minoribus, verùm ſucceſſoribus quoq; minorum datur in integrum reſtitutio, u & ſi ſint ipſi x maiores.

Summata eſt proxime. §. Bart.

XIX. IDEM libro tertiodecimo ad Edictum.

INterdum tamen ſucceſſori y plus quàm annum z dabimus, vt eſt edicto a expreſſum: ſi fortè ætas ipſius b ſubueniat. nam poſt annũ vicenſimumquintũ c habebit legitimum tempus. d hoc e enim ipſo deceptus videtur, f quòd cum poſſet reſtitui intra tempus ſtatutum ex perſona defuncti, hoc non fecit.

Planè ſi defunctus ad in integrum reſtitutionem modicum tempus ex anno vtili habuit: g huic heredi minori poſt annũ vicẽſimumquintum h completum, nõ totũ ſtatutũ tempus dabimus ad in integrũ reſtitutionẽ, ſed id duntaxat tẽpus i quod habuit is cui heres extitit.

Alſeus ex cauſa neceſſaria tantùm non

A m *Speciem.* id eſt cauſam. Accurſius.

n *Sed & pro Sennio.* pro, præpoſitio. & Sennio Seuero eſt proprium nomen.

o *Iudicatas.* & forte ſecundò à principe in cauſa appellationis iudicatum fuit: vt conueniat prædictis.

p *Examinari.* an deberet reſtitui. quid ergo fuit ſtatutum? Reſpon. danda fuit reſtitutio ex noua cauſa: vt C. ſi ſæpius in inte. reſti. l. j. & ij.

q *Sententiam vice ſua.* id eſt ſui delegati: vt infra proxi. ibi, ſed & ſi ab imperatore &c.

r *Ex appellatione.* vt ſi à ſentẽtia alterius iudicis ad principẽ fuit appellatũ. idem tamen in cauſa principali puto, vel ſui delegati: vt j. ſubiicit.

ſ *Solum.* cum nullus ſit maior eo: vt infra ad legẽ Rho. de iac. l. deprecatio. Accurſius.

t *Non fiet.* vt. C. ſi aduer. rem iud. l. aduerſus. item ipſeruet: vt ſupra in cauſæ. ij. in fi.

u *Reſtitutio.* intra annũ vtilem.

x *Et ſi ſint ipſi.* vt. ſ. de in integ. reſti. l. nõ ſolum. & hoc tamen intra annũ vtilem: vt innuit. j. l. proxi.

y *INterdum. Succeſſori.* ſcilicet minoris.

z *Plus quàm annum.* vtilem, hodie quadriẽniam: vt. C. de tempo. in integ. reſti. l. fi.

a *Edicto.* quod non habemus.

b *Ipſius.* ſuccedentis.

c *Vicẽſimumquintum.* ſuæ ætatis.

d *Legitimum tempus.* ſcilicet annum ex perſona defuncti.

e *Hoc.* argumẽtatur, decipitur ex perſona ſua: ergo reſtituitur ex perſona defuncti, plenius quàm ſi ex perſona defuncti tãtùm deciperetur.

f *Videtur.* id eſt videretur ſi diceremus currere tẽpus: & ſic reſtitueretur, ſed dicimus quòd non currit nunc ipſo iure.

g *Ex anno vtili habuit.* ergo maior erat. Et ſic not. quòd quandoque ſuccedit maior minori: vt. §. non ſolum. quandoque minor minori: vt hic in prin. huius. l. quandoque minor maiori: vt hic, & C. de temp. in integ. reſti. l. ea quæ. §. j. & ij. & fi. quandoque maior maiori, & hoc eſt indubitabile: quia habet tẽp' quod reſtabat defuncto. Item not. q̃ hic annus vel quadriennium datur vbi decipitur minor in cõtractu vel quaſi. Si autem in tempore: quãdoque currit, & non reſtituitur: quandoque nõ currit ipſo iure: vt dices. j. e. l. etiã. Quandoque currit, & reſtituitur. & tũc ſi lęditur quadriennio, vel maiori tempore: datur quadriennium. ſi minori, datur id ſolum: vt infra quando aſt. de pecu. eſt an. l. cum poſt. j. reſpon. & in fi. Hæc eadem diſtinctio in maioribus habetur: vt infra ex qui. cau. ma. l. necnon. §. ſi quis ſæpius.

h *Vicẽſimumquintum.* ſuæ ætatis.

i *Sed id duntaxat tempus.* quod currit ſtatim cum extiterit heres, ſecundum Pla. & M. adeo vt ſi id modicum tempus labatur, nõ detur heredi huic reſtitutio ex perſona defuncti: quia omnino iure defuncti debet vti & vice, vt dicit in his quæ ſunt apud

defunctum inchoata: vt ar.ĩ.de fun.do.l.ſi fundũ quem Titius. A
niſi petat reſtitui ad modicũ tempus ex perſona ſua, vt reſtituatur ex perſona defuncti. Bul. autem poſt.xxv.an.tãtum currere modicũ tẽpus dicit: quod ex repetitione in litera facienda aperte innuitur. Sic enim dicit, huic heredi minori poſt annum.xxv. non totum tempus dabim⁹ ad in integ.reſtitu. ſed id dũtaxat temp⁹, repete, dabim⁹ poſt vigeſimumquintũ annum quod habuit &c. Item i. militudo ſuperioris caſus hoc ꝓbat, hoc eſt vbi minor minori ſuccedit. Tunc enim ſecundum omnes vtilis annus qui curſurus erat defuncto, non currit heredi minori niſi poſt viceſimũquintum an. licet ex toto tẽpore ſuę minoris ætatis poſsit reſtitui ſicut & defunctus, in ſua minori ętate tota reſtitui poterat. Si vero opponas de litera quę dicit, hoc enim ipſo &c. vnde videtur ꝙ annus vtilis currat ei ſtatim, & quia decipitur ſi non petat reſtitui ex perſona defuncti: & ſic reſtituetur ex ſua perſona vt reſtituatur. Si enim ex perſona tãtum defuncti peteret reſtitutionem poſt viceſimumquintum an. quare proponeret etiam deceptionem minoris? Reſpon. geminus quidem fauor cõcurrere videtur, id eſt & ſuæ ætatis, & defuncti: vnus tamen tantum fauor velut originalis cauſa, quem habet ex perſona defuncti, dat reſtitutionem ad rem ipſam: non ſecũdus, quaſi ſuperuacuus. arg. duo hoc probant. ĩ. de procu. licet. §. ea. & infra de tute. l. qui habet. §. quod autem. maxime ad tollendum circuitum: vt. ĩ. de condic. inde. l. dominus teſtamento. qui maximus fieret ſi peteretur reſtitutio reſtitutionis, & ſic in infinitum: ſi ponas per diuerſa tempora pluribus minoribus minores ſucceſsiſſe. Et ſi inſtes, litera dicit, decipitur ex ſua perſona, ergo debet reſtitui ex ſua perſona: reſpõ. verum eſt ipſum decipi, non ideo tamen reſtitui: quia in minimo damno hoc fallit, in quo decipitur, non tamen reſtituitur: vt. ĩ. de in integ. reſt. l. ſcio. & infra eo. l. quòd ſi. §. non ſemper. & quod ibi facit paruitas damni: facit hic præcedens fauor. Item fallit vbicunque ex perſona patris contractus deſcendit: vt. ĩ. eo. Aemilius. ibi, non me mouet &c. Vel expone decipitur. i. deciperetur ſi tũc curreret ſtatim, ſed non currit. Quòd autem vtile tempus vel totum, vel pars eius in vtroque caſu, vt ait Bul. currat poſt.xxv.an. probatur aperte: vt. C. ſi ma. fac. ratum ha. l. vl. in fin. & maxime iure nouo, vt. C. in quib. cau. in integ. reſt. non eſt neceſ. l. ſancimus. niſi in caſu: vt. C. de tempo. in integ. reſt. authẽ. ſi minor. vbi ſecũdum omnes multa ſunt ſpecialia: nec negare poſſunt: ſiue dicas nuptiarum contrahendarum, ſiue contractarum. Plus etiam, quia ſi finito.xxv.an. incipit reipu. cauſa abeſſe: nec tunc hoc tẽpus ſtatim currit, ſed demum eo reuerſo: vt. C. de tempo. in integ. reſti. l. j. ij. & iij.

reſtituitur ſi potuit procuratorem dimittere. Bartolus. ij

xx. Idem libro vndecimo ad Edictum.

PApinianus libro ſecũdo reſpõſorum ait, exuli [a] reuerſo non debere prorogari tempus in integrũ reſtitutionis ſtatutum [b] quia abſuit: [c] cum potuerit adire prætorem per procuratorẽ: [d] nec dixit, [e] vel præſidem vbi erat. [f] Sed quod idẽ dicit, [g] & * indignum [h] eſſe propter irrogatam pœnam: nõ rectè. Quid enim cõmune habet delictum [i] cum venia ætatis? [k] †

* id

† *vide ad hac no. per Imo. in. c. querelã. extra. de procu. & in. c. cum inter priorem. de excep.*

Litis conteſtatio non prodeſt poſtea deſiſtenti. Bartolus.

Si quis tamen maior viginti quinque annis [l] intra tẽpus reſtitutionis ſtatutum cõteſtatus poſtea deſtiterit, nihil ei proficit [m] ad in integrum reſtitutionem conteſtatio: vt eſt ſæpiſsime reſcriptum.

xxi. Idem libro decimo ad Edictũ.

B DEſtitiſſe autem is videtur, non qui diſtulit, ſed qui liti renuntiauit [n] in totum.

Quãdo minor eſt reſtitutus aduerſus additionem: geſta per eum non reſcindantur. Itẽ eo reſtituto aduerſus repudiatorẽ, geſta per procuratorem non irritantur. Bartolus.

Si inde, & ſuper reſti. litẽ fuit conteſt. & poſtea deſtitit. i. in ea cauſa vlterius nõ proceſsit. nunquid fiet reſtitutio vt etiã poſt tempus quadrien. poſsit reſtituit? & dicit quòd nõ. poſtea dicit quòd ille videtur deſiſtere qui cauſam dimittit: non qui differt vt in l. ſeq. quæ continuatur cum iſta.

a *Exuli.* id eſt relegato. Hic minor erat cũ exulare cœpit. maior factus in quadriennio rediit. iure cõmuni maiorũ, quia procuratorem habere potuit, nõ reſtituitur, nec prorogatur. ſed iure ſingulari minorũ ſic: quia ipſius videtur, cũ potuit adhuc minor exiſtens dare procuratoré curatore auctore, & non dedit. Vel dic ꝙ maior erat. ſ. in quadriennio cũ exulare cœpit, qui procuratorem dare potuit, vnde hic reſtituitur in eo ꝙ captus eſt cum minor eſſet: non autem prorogatur ſibi tempus. petebat enim ſibi prorogari tempus, vt cõputaretur tãtum ex die reuerſionis illud quod ſupererat de quadriẽnio quãdo cœpit abeſſe, ſed non auditur: immo diſtinguitur an potuit relinquere procuratorem, & tunc nõ prorogetur: vt hic. aut nõ potuit, vel reliquit, ſed eſt mortuus, & ſic nõ potuit etiam adire per procuratorem, & tũc prorogatur: vt. ĩ. ex qui. cau. ma. ſed & ſi per prætorem. §. j. & l. necnõ. & l. ſi qua. §. j. & l. ab hoſtibus. j. reſpõ. & C. de tẽp. in integ. reſti. l. ij. & iij. Item quod dicit exuli, improprie ponitur, id eſt, relegato: vt. ĩ. de pu. iudi. l. i. Si enĩ eſſet exul. i. deportatus: nihil omnino iuris haberet, & ſibi vel cõtra eum nulla reſtitutio daretur: vt infra titu. j. l. ij.

b *Statutum* ſcilicet vtilis anni, vel hodie quadriennij. & in hoc C bene dicit Papinianus.

c *Quia abſuit.* ſi habes adfuit per d, dic ꝙ eſt ratio Papinia. quare nõ debeat prorogari, quia adfuit. i. pro preſente eſt habẽdus, cũ potuerit &c. Si habes per b, tũc eſt ratio remotiua. q. d. nõ eſt hæc ratio ſufficiens: quia abſuit, quòd ideo debeat prorogari, cũ potuerit: & ſic ſi non potuit adire, prorogatur: vt modo dixi.

d *Per procuratorem.* à principio dimiſſum: vel poſt in abſentia conſtitutum. Accurſius.

e *Nec dixit.* ſcilicet Papinianus.

f *Vbi erat.* ipſe relegatus. ſ. vt in hoc notaſ gemina reprehẽſio: tũ quia nil dixit Papinianus de preſide adeundo per procuratorẽ. ſic defectus deprehenditur: vt infra ad legẽ Rho. de iac. l. ſi. §. j. & ſi. Et quia aliã prætermiſit rationẽ. ſ. ideo quia potuit relegatus per ſeipſum adire preſidẽ cũ veniſſet ad locũ tutũ iſti relegato. Vel dic vbi erat ipſe preſes, quẽ per ꝓcuratorẽ debuit adire. Vel dic dixit, id eſt fecit. & ſic nõ reprehenditur in aliquo. ſic. ĩ. de in integ. reſt. diuus. ibi, citatus non reſpondit. Accurſius.

g *Idem dicit.* Papinianus aſsignãdo rationem quare nõ debuit reſtitui: & ſic reprehenditur nõ in dicto, ſed in cauſa ſiue ratione ſui dicti, & iuſte: quia non eſt indignus propter irrogatã pœ- D nam: ſed quia tempus præteriit. & hoc eſt, quid enim &c.

h *Indignum.* cum reſtitui.

i *Delictum.* pro quo exulauit. Accurſius.

k *Cum venia ætatis.* id eſt cũ negotio ex quo datur venia: vt. C. de do. inter vi. & vxo. l. ſi maritus. Et ſic nõ ob. quia pro delicto datur venia quandoque: vt. ĩ. e. ſi ex cauſa. §. nunc. & ĩ. eo. auxilium. quia tunc commune habet.

l *Maior. xxv. annis factus.* Accurſius.

m *Proficit.* cũ liti expreſſe renuntiauerit: vt hic, & ĩ. l. proxi. ſed & ſi non expreſſe renũtiaſſet, nõ perpetuatur hic reſtitutio per lit. conteſt. vt. C. de temp. in integ. reſt. l. petendæ.

n *DEſtitiſſe. Renuntiauit.* vt hic, & infra de iud. deſtitiſſe. ſic & infra de inoffi. teſta. Papinianus. §. ſi quis poſt. &. C. de pact. l. poſtquam. & ĩ. ad Turpil. ſenatuſcon. l. deſtitiſſe.

Aſpiniauus.] Cavsa. Lex iſta obſcura & difficilis reputatur. Sed ita pone hunc caſum vt habeas intellectum. minor contraxit cum aliquo, & læſus eſt: vnde poteſt reſtitui, & etiam debuit: vnde cõtigit quòd aliquod delictum commiſit propter quod fuit relegatus: & in relegatione permanſit per aliquod tẽpus: in quo ſcilicet debuit petere reſt. hoc eſt per biennĩ: pone in quadriennio vel. vij. an forte: poſtea autem reuerſus eſt. vnde petit quòd id tẽpus quod in relegatione fluxit, ei reſtituatur. & dicit Pomponius eum non eſſe reſtituendum, id eſt quia ei non datur reſtitutio. ſed Papin. quia vtilis annus ei currit, & duas ſui dicti aſsignat rationes. Et eſt prima ratio. Nam iſte minor procuratorẽ potuit dereliquiſſe: qui petiiſſet in int. reſt. quod cũ nõ fecit, ſibi imputet. Alia ratio eſt, quòd ſi relegatio ei infligatur tanquam pœna, non debet inde præmium expectare, vnde ſperabat pœnam. & dicit quòd iſta vltima ratio reprobatur. Nam delictum non habet aliquid commune cum venia ætatis, id eſt non cõcurrit cum errore veniæ petitio qui inciderat in contractu, & delictum quod ex malitia & dolo contingit. & h. d. Vnde in iſtius caſus poſitione nõ fuit reprehenſus in eo. ſ. ꝙ fecit mẽtionem de prætore: quia ſiue adiit prætorẽ per procu. ſiue præſidem, tantundem ſignificat, & hoc dicit. [Si qvis.] Minor dereptus fuit poſt. xxv. an. intra quadriennium: & petiit reſtitui

In integrum.] Cavsa. Minor inſtitut⁹ fuit: hereditatẽ adiuit, & legata à ſe relicta ſoluit de hereditate, & de hereditariis bonis: poſtea reſtituitur vt abſtineat vel dimittat her. nũquid tenet minor reddere de ſuo proprio quod præſtitit de bonis here? & dicitur ꝙ nõ. Idẽ ecõtra pone. minor inſtitutus her. repudiauit. reſtituitur vt adeat. nunquid habebũtur rata quę geſta ſunt medio tempore per procuratorem? & reſpon. quòd ſic.

a *Expensum est.* de bursa hereditaria. Accursius.
b *Vel pretia eorum.* vt quia rogatus fuit vt quosdam emeret, & manumitteret: vt infra ad l. Fal. §. fi.
c *Peruenerunt.* scilicet expensa sunt. Accursius.
d *Non sunt.* sed an ab alio? Respon. libertas non: vt infra eod. si mulier. Nec cõtractus rescinduntur: vt. j. de adqui. here. quotiens. & de bo. auct. iud. posi. l. si non expedierit. §. j. legata vero repetuntur à legatariis condictione indebiti: vt infra de condic. inde. l. ij. & iij.

ADDITIO. Dic secundum Bar. hic quòd non repetuntur à minore, sed à legatariis sic, vt sibi quæratur, licet per minorem non fiant rescindenda soluta per eum.

*rant

e *Hereditatem.* quam primo repudiauerat.
f *Rescripserunt.* vt hic, & infra de her. insti. si quis ita institutus. §. fi. & si de suo soluit, retinet: vt. j. de bo. au. iud. posi. l. si non expedierit. & facit. j. ad Trebel. l. cum hereditas ex fideicommissi causa.

XXII. IDEM libro vndecimo ad Edictum.

IN integrum verò restitutione postulata aduersus aditionem à minore factam, si quid legatis expensum est, [a] vel pretia eorum [b] qui ad libertatem aditione eius peruenerunt, [c] à minore refundenda nõ sunt: [d] quemadmodũ per contrarium cum minor restituitur ad adeundam hereditatem, [e] quæ antea gesta erunt *per curatorem bonorum decreto prætoris ad distrahenda bona secundum iuris formam cõstitutum, rata esse habenda Calpurnio Flacco Seuerus & Antoninus rescripserunt. [f]

In hu quà minor facit vt procurator: nõ restituitur ad commodum domini. Item vbi alia actio competit contra alium, denegatur restitutio, nisi ille alius existeret non soluendo. Bartolus.

XXIII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

CVm mandatu patris filiusfamilias res administraret, nõ habet beneficiũ restitutionis: nam & si alius ei mandasset, non succurreretur: cum eo modo maiori potius consuleretur, cuius damno res [h] sit

†*Facit ad hoc. c. ex parte. de re iu. lib. vi.*

CVm mãdatu.] *CASVS.* Filiusfamil. mandato patris cõtraxit: vel minor mãdato alterius cuiuscũq; cõtraxit: putavẽdidit, vel locauit, vel alio modo contraxit, & in cõtractu læsus fuit. dicitur quòd non restituitur neque pater, neque filius. & sic non ob. l. iij §. sed vtrum. Item dicit [g] si aliquis extraneus mãdasset isti minori, non restitueretur neque iste minor, neq; extraneus: quia &c. quia sic maior restitueretur. & hoc in prima. Postea dicit quòd si minor contraxit mãdato alterius, & aliqua expendit de suo, illa tamen nõ potest cõsequi ab eo qui mandauit, quia forte factus est nõ soluendo: dicit hic quòd restituetur. Tertio dicit. Pone: minor mandauit maiori vt cõtraheret in rebus minoris, ex illo cõtractu est læsus. Dicitur [g] ita demum restituetur, si ille cui mandauit, factus est non soluendo. Sed pone casum cõuersum: Minor mandauit minori vt contraheret, & contraxit: & deceptus est: non restituetur: quia sibi imputet qui tali mandauit.

g *Non habet beneficium.* imò, vt. ij. eod. denique. §. sed vtrum. ibi, proinde si iussu &c. Sol. ibi iussit: hic mãdauit: quod aliud est: vt instit. de Ati. tu. §. pe. Vel hic in re paterna: ibi in peculiari. Vel secundũ Io. hic non habet beneficium, scilicet pater, filius autẽ sic: vt ibi. Quidam etiam dixerunt vt si torum contractum velit rescindi filius, nõ possit: vt hic: sed vt sua persona tãtum eximatur, potest: vt ibi. quod nihil est: quia hoc petere nõ potest vt totus rescindatur: vt ibi dixi. Vel verius secundũ Azo. hic mandauit vt rem pro decem venderet, quæ valet viginti: non restituitur nisi pro expensis, si mandator pater vel extraneus nõ est soluendo: & hoc subiicit, sed si ex euẽtu, & cætera. Sed quid si simpliciter mandauit vt fundũ venderet: & is vendidit pro decem, cum valeret viginti? Respon. dicit potest minorem restitui etiam mandatore existente soluendo.

h *Res sit cessura.* cuius mandato gerebat: secus si sine mandato: vt inf. a. l. proxi. in princi.
i *Ab eo.* extraneo vel patre cum esset emancipatus.
k *Prætor interueniet.* sed quomodo? Respon. vt licet pro decem dederit mãdato domini rem quę valebat. xx. & ideo quo ad dominum nil possit ei imputari: tamẽ tũc supplebitur pretium iustum: vt tali medela sibi consulatur per retentionem: vt supra de procu. l. quæ omnia. in fi.
l *Procurator vero.* i. procurans. nam statim distinguit.

A m *Audiri.* si velit restitui contra eum qui cõtraxit cũ procuratore suo. Sed cõtra. C. si tu. vel cu. iter. l. antepe. & l. fi. Sol. aliud in tutore vel curatore: vt ibi. aliud si procuratore: vt hic. Sed quæ est ratio? forte ea, quia tutor gerit ex necessitate: procurator ex volũtate. Vnde mitius est cũ tutore agendũ. mitius autẽ cum eo agi debet: quia procurator pri° minor excutere necesse habet, vt hic: sed nõ tutorẽ vel curatorẽ: quia potest alium eligere: ar. pro hac ratione. j. depo. l. j. §. merito. & §. hoc autem.

Mitius agitur cũ tutore, quàm cũ procuratore.

n *Possit.* quia non est soluẽdo: & forte hoc casu intelligitur cũ mãdauit simpliciter vt vẽderet. si autẽ vt pro viginti vẽderet qđ valebat plus: cũ fecerit secundũ mandatum, nõ videtur teneri minori actione mandati: & sic poterit minor restitui vt pro eodem debeat haberi cũ destituitur actione mãdati, etiam cũ est ille nõ soluẽdo.
o *Ergo.* quia restituitur minor tantũ: ergo non maior. & est idem supra. ij. respon.
p *Circumscriptus.* cum esset procurator i primo & secundo casu legis.
q *Imputari.* vt. ij. l. iij. §. fi. & l. seq. & j. de insti. sed & fi. §. fi. Accur.

B cessura. Sed si euentu damnum minor passurus sit, quia quod præstiterit, seruare ab eo [i] cuius negotia gesit, non potest, quia is non erit soluendo, sine dubio prætor interueniet. [k] Si autem ipse dominus minor sit, procurator [l] verò maioris ætatis: non potest facilè dominus audiri, [m] nisi si mandatu eius gestum erit, nec à procuratore seruari res possit. [n] Ergo [o] & si procuratorio nomine minor circumscriptus [p] sit, imputari [q] debet hoc domino, qui tali commisit sua negotia. Idque & Marcello placet.

Si minor aliena negotia gesserit absque mandato, potest restitui: alias sibi actio denegatur: nisi in integrum restitutionem cedere sit paratus. Bartolus.

XXIIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

QVòd si minor sua sponte negotiis maioris interuenerit, restituendus erit [r] ne maiori damnum [s] accidat. Quòd si hoc facere recusauerit: tunc si conuentus fuerit negotiorum gestorum, aduersus hanc actionem non restituitur: sed compellendus est

C

Vbi alia actio competit contra alium, denegatur restitutio, nisi ille alius existeret non soluendo. Bartolus.

QVod si minor.] *CASVS.* Ista lex cõtinuatur cum præcedenti. Dic ergo quòd in rebus alterius contraxit minor sine mandato: in hoc casu restituetur, ne ali° per eum damnificetur. Sed quid si noluit restitui? Dicit quòd conuenietur act. neg. gest. & per illam conuentus cõpelletur cedere in integrum resti. &c. [*NON SEMPER.*] Ex prædictis apparet minoribus in factis suis subueniri, sed illud nõ erit semper vt in omnibus factis suis subueniatur & restituatur. Nam sic priuarentur cõmunione hominum, cum nullus contrahere vellet cum eis, & sic magnũ damnum sustinerent: hoc tamen ad bonum & æquum erit reducendũ. & hoc dicit. [*SCAEVOLA.*] Minor institutus est: vel aliàs est ei delata hered. repudiauit illã. & sic illa here. peruenit ad substitutum. si iste minor velit rehabere, audiendus est, si sunt omnia integra: aliàs non restituetur ipse minor. Itẽ & multo minus restituetur heres istius minoris.

D [*SI SERVVS.*] Seruus meus decepit minorẽ re ipsa in aliquo cõtractu, non animo decipiendi. teneor de eo quod ad me peruenit: quia minor poterit in id quod ad me peruenit restitui: & nisi ad me puenit, teneor de peculio petita similiter in integ. rest. & si nõ habeo peculiũ seruil, nec peruenit aliquid ad me: tũc si seruus vel filius dolo induxit minorẽ ad contrahendũ: seruus verberabitur propter dolũ suum, vel noxæ dedetur: filius autem fami. cõuenietur & dãnabitur propter dolũ suum cõuentus est. ex eo cõtractu. [*RESTITVTIO.*] Minor vult restitui ad rẽ quã vẽdidit mihi. ego restituar ad pretiũ: quia minor debet restituere pretium mihi, postquam petit rem restitui. hęc vera sunt nisi perdidit iste minor pretiũ, & hoc ꝓbet: quia tũc iste minor nõ tenetur mihi reddere pretiũ: & est simile: quia & si quis mutuat minori sedẽti in ludo perditionis, nõ redditur qđ mutuatur si fuerit perditũ. sed facilius datur actio emptori pro pretio, quã ad mutuũ: quia fauorabilis est: sed vtrobiq; tamen idem est: quia si habet saluã pecuniã, restituetur & repetetur: aliàs si amissa est, nõ restituetur: & hic minor qui petit restitui, petit misericordiã à iudice, & iudicis officiũ implorat, nõ autem iure act. petit restitui: sed officio iudicis implorat antiquę actionis restitutionẽ.

r *Restituẽdus erit.* aduersus secũ contrahentẽ in rebus domini.
s *Damnum accidat.* sed in quo si ratum non habet? Respon. vt

quia rem emit de pecunia domini:nec eã rem ipſe reddere vult: vel non poteſt:vnde ad pecuniam reſtituitur.

a *Procuratorem eum.* cuius negotia geſta ſunt: & ſic poterit cedi hoc ius:ſed cõtra.j.de admi.tu.l.ex plurib⁹.So.ibi eſt adeo perſonale,vt nec ad heredem trãſeat:hic ſic,&.ſ.eo.l. minor.ij.§.ſi.

Item hic aliud fieri nõ poterat: ibi erat actio quę poterat cedi. Item contra.C. de qui. mu. vel præſta.ne.li. ſe excu.l.j.li.x. ſed ibi non erat ceſſio, ſed quædã factorũ cõmiſſio quæ per alium facere volebat.& facit.j. de admi. tu.l.ſi minoris.ibivide.

b *Ad bonum.* id eſt ad vtilitatem & æquitatẽ.

c *Sunt.* denegãdo reſtitutionẽ quãdoque.

d *Interdicerẽtur.* vt hic, &.j.ad Vell. ſi mulier tanquam. & dixi.ſ.eo. & ſi fine.§.idẽ faciũt.

e *Circumſcriptio.* ſ.dolo aduerſarij.

f *Neglegenter.* ſui facilitate.

g *Cauſa.* vt ſint digni reſtitutione.

h *Repellendus eſt.* imò admittendus videtur per reſtitutionem: vt C.de repu.here.l.ſi.in ſi.quæ eſt contra. Sol. hic lequitur de extraneo herede:ibi de ſuo. hoc nonvalet:quia dicit hic,omiſit vel repudiauit. Niſi dicas omiſit tacendo,repudiauit ſcilicet expreſſe. Vel hic loquitur cum habuit ſubſtitutum: ibi cum nõ habuit.vel hic vẽdita fuit hereditas: ibi quædam res. Vel hoc ius vetus. Vel hic in maiori ætate fuerũt vendita,ibi in minori. Vel hic à ſubſtituto: ibi à creditoribus. Vel hic laborat ad pecuniam parandã:ibi nõ.

i *Circumſcripſerit.* emẽdo ab eo: & ſic re ipſa.

k *Iubendus eſt.* ſcilicet petita reſtitutione forte.& ſic in ſequẽti.

l *Ex peculio.* ſic.j.de act.& oblig.l.ex contractibus.

m *Et dolus.* hic mutat caſum quando dolo.

n *Interuenerit.* extra contractum: vt ſupra de dolo.l.ſi oleum.§. penul. vel etiam in cõtractu,quia dedit cauſam contractui:vnde maior de dolo vt ibi minor reſtituitur,vt hic.

o *Aut noxæ.* not.datur pro noxa,vel ad verberandum, & tamen de peculio agitur:vt infra de actio. &.obligatio.l.ex contractibus.ſic & in qualibet noxali ad aliud agitur, & aliud conſequitur:vt infra de re iudi.l.miles.§.decem.Sed electio cuius erit de verbere,vel de noxa?Reſpon.domini, non minoris: vt infra de iniur.l. ſed ſi vnius.§. cum ſeruus. Item not. quòd vbi pecunia deeſt,in corpore ſuppletur:vt ſupra de iuriſdic.om.iudi.ſi quis id.§.in ſeruos.& de in ius vocan.l.ſi.& infra de pœnis.l.j.§. generaliter.& .C.de ſer.fugi.l. quicunque.§. quod ſi. & dic vt ibi no.ſecundum H.

Pecunia de ſicute ſuppletur i corpore.

p *Condemnabitur.* ſed quomodo, cum nihil habeat? Reſpon.fiet executio cũ aliquid habebit.

q *Et pretium recipere.* ſ.præcipiendo iſti q reddat.

r *Non ignoraret.* vel ignorare non debuiſſe:vt arg.ſ.quod vi aut clam.l.Seruius.& ſubaudi hic,& perdidit.aliàs nõ: vt ſupra eo. l.ait prætor.§.pe.ſecundum Ioan.

ſ *Creditur.* quia nec hic repetitur ſi conſumpſerit.Io.

t *In vendítione.* ſ.denegatur pretium reſtitui emptori.

auxilio

interdicerẽtur.

Sic qui volens ad electionẽ veſtibulũ reſpõdit ſe nolle intereſſe electioni: ſi veniat ante vẽdita ſcrutinium, admitti debet: quia ſunt integra. Ita hoc per glo.in.c.ecceſia veſtra ſuper verbo, adiicere. ante finẽ.in verſi.ſi autẽ ante electionem. extra de electi.

Cõſtat cum minoribus reſcindantur ſi æquitas ſuadet: quod eſt quando ſui facilitate minor decipitur. Bartolus.

Non ſemper autem ea quæ cum minoribus geruntur, reſcindenda ſunt,ſed ad bonum[b] & æquum redigenda ſunt: [c] ne magno incommodo huius ætatis homines adficiantur nemine cum his contrahente:& quodãmodo commercio eis interdiceretur. [d]* Itaque niſi aut manifeſta circunſcriptio[e] ſit,aut tam neglegenter[f] in ea cauſa[g] verſati ſunt: prætor interponere ſe non debet. Scæuola noſter aiebat: Si quis iuuenili leuitate ductus omiſerit vel repudiauerit hereditatem, vel bonorum poſſeſsionem: ſi quidem omnia in integro ſint, omnimodo audiendus eſt.† Sí verò iam diſtracta hereditate, & negotiis finitis, ad paratam pecuniam laboribus ſubſtituti veniat, repellendus eſt:[h] multóque parcius ex hac cauſa heredem minoris reſtituendum eſſe.

In integrum reſtitutio datur contra patrem vel dominum cum adiectione de peculio, vel de in rem verſo. Item ex dolo datur noxalis. Bartolus.

Si ſeruus vel filiusfamilias minorem circumſcripſerit,[i] pater dominúſve, quod ad eũ peruenerit, reſtituere iubendus eſt:[k] quod non peruenerit, ex peculio[l] eorum præſtare. Si ex neutro ſatiſſiet,& dolus[m] ſerui interuenerit: [n] aut verberibus caſtigãdus, aut noxæ[o] dedendus erit. Sed & ſi filiusfamilias hoc fecit,ob dolum ſuum condemnabitur.[p]

Per reſtitutionem omnia reponuntur in priſtinum ſtatum præter ea de quibus minor lædebatur. Bartolus.

Reſtitutio autem ita facienda eſt,vt vnuſquiſq; integrum* ius ſuum recipiat. Itaque ſi in vendendo fundo circumſcriptus reſtituetur, iubeat prætor emptorem fundum cum fructibus reddere,& pretium recipere: [q] niſi ſi tunc dederit,cũ eum perditurum non ignoraret:[r] ſicuti facit in ea pecunia quæ ei conſumpturo creditur. [ſ] Sed parcius in venditione,[t] quia æs alienum ei[u] ſoluitur: quod facere neceſſe eſt: credere autem non eſt neceſſe.[x] Nam etſi[y] origo contractus ita conſtitit vt infirmanda ſit: ſi tamen neceſſe fuit pretium ſolui, non omnimodo[z] emptor damno adficiẽdus eſt.

Hæc reſtitutio petitur per officium iudicis,non iure actionis. Bartolus.

Ex hoc edicto nulla [a] ppria actio vel cautio proficiſcitur. totum enim hoc pẽdet ex prætoris cognitione.[b]

in integrũ

A † *In vendítione.* non ita prompte denegatur actio in emptorem: quia fauorabilior eſt perſona ſoluentis quàm credentis quo ad probationes & præſumptiones propter neceſsitatem quę imponitur ſoluenti,non mutuanti: vt ſubiicit, & argu.C.de calum. l. mater. & infra depo.l.j.§. merito. Idem tamen dicitur vtrobique: vt infra eo. patri. §.ſi pecuniã.arg. ſupra eo.§.non ſemper.verſ. Scæuola.& vbicunque ponit in.l. aduerbium maxime.

u *Ei.* minori vendẽti.

x *Non eſt neceſſe.* niſi quis promiſerit credere:quod raro fit.

y *Nã etſi.* i. quamuis.

z *Non omnimodo.* ſed ſalua pecunia ei reſtituitur ſemper:ſiue ſoluit, ſiue credidit quis minori: vt infra eod.l. patri.§.j. & ſupra eo.l. ait prætor.§. pe. licet promptior ratio ſit in ſolutione debiti quàm in mutuo. ſi autem nõ eſt ſalua,nunquam repetitur:vt infra de admini.tut.l.ſi ſine hærede.§.iterpoſito.& hoc ſecundum Io. ſed Placen.aliud in ſolutione quàm in mutuo dicit. Nã in ſolutione ſi ſoluit minori cõſumpturo, & ſedenti in ludo perditionis, reſtituit ſi habet:aliàs nõ.vbi vero ſoluit non ſedenti in perditionis ludo:ſiue habet,ſiue nõ, reddit. Hoc male:quod re probatur in.d.l. infra de admi.tut.ſi ſine herede.§.iterpoſito. vbi vero dedi mutuum ſedẽti in perditionis ludo,etiã ſi habet,nõ reſtituit.hoc male.Si vero nõ ſedẽti dedi,reddit,ſi habet: aliàs non. Cui vtrique male dictovalde obſtat.d.l.infra eo.patri.§. ſi pecuniam. Nam aut loquitur lex illa patri,quando non ſedebat in ludo perditionis,& tũc deberet ſecundum Plac. reſtituere ſolutam pecuniam: ſiue habet,ſiue non,quod ibi negatur in vltimo reſpon.aut vero quãdo ſedebat,& tunc non debet reſtituere mutuam pecuniam,etiã ſi haberet. quod ibi negatur in primo reſpon. vt & infra eod. ſi minor.ij.Si autem mutuetur maiori: ſiue conſumitur,ſiue non: ſiue habeat eam,ſiue non:ſemper dabitur repetitio, licet ſit arg. contra. infra man. ſi vero non re.§. ſi adoleſcens. & infra pro emp.ſi quis cum. & infra qua. re.ac.non da.l.ij. Sed hæc vltima loquitur cum colluſores cõtrazerunt inter ſe:ſecus ſi extraneus cum luſore. Vel id in actione de euictione:aliud in principali. Item no.infra eo.ſi minor.ij.

B *Per reſtitutionem omnia reponuntur in priſtinum ſtatum præter ea de quibus minor lædebatur. Bartolus.*

a *Propria actio.* hoc eſt cõtra M.qui dicit quòd intre actionis petebatur reſtitutio iſta:vt dixi ſupra eo.in cauſæ.ij.in princi.nec ob.ſupra eod.in cauſæ.j.§.interdum.&.C.ex quibus cauſ.ma.l. ſi.quæ ſunt contra:quia primò per officium petitur reſtitutio:vt hic:qua data datur prima actio vtilis:vt in contrariis.

b *Cognitione.* id eſt iudicis officio.

C *Ilud.*]CASVS. Minor.xxv.ann. indebitum ſoluit ex aliqua cauſa ex qua nõ competebat reſtitutio:puta ex.l.Aquil.debitum tamen ab aliquo.dicit q̃ id ſolum vtili actio.repetet: prius tamen reſtitutus. Nam maioribus repetere licet quãdoque: puta vltra Falcidiam ſoluentibus per errorem facti, & hoc dicit. [SI TALIS.] Superius dictũ eſt quòd minor in factis ſuis reſtituetur quãdoque.ſi quis petat reſtitutionem:certe ipſe minor

D petere

petere poteſt p ſe reſtitutionem. Item poteſt reſtitui per procu. ſi de hoc habuerit ſpeciale mãdatum. vel ſi non: dicit quòd cauere debet ꝓcurator de rato, id eſt quòd minor habeat ratũ: vt in. l. ſequen. & etiam defenſor illius contra quẽ petitur reſtitutio, ſi ipſe aduerſarius minoris abſit, cauet iudicatum ſolui.

a *Non eſt.* vt ex cauſa quæ per inficiationem creſcit: vt. C. de cõdic. inde. l. ea quæ. Itẽ quãdo tantũ naturale debitum eſt ex ignorãtia iuris ſolutum: vt infra de condict. inde. l. interdum. & C. ſi aduer. ſolu. l. indebito.

b *Actio.* i. condictio indebiti petita prius reſtitutione.

c *Cõ & maioribus.* per errorẽ facti ſoluẽtibus vltra Fal. vt. C. ad. l. Fãlc. l. error.

d *Ipſo poſtulãte.* ſed an petet cum auctoritate tutoris vel curatoris? Rñ. ſic, vt. C. de auct. præſtan. l. iiij. Item in conſtituendo procuratorem an exiget auctoritatem tuto. vel curat? Reſpon ſic, vt. C. de procu. l. neque.

Speciale mandatum quandoque requiritur.

e *Nõ debet.* niſi & ſpeciale de hoc habeat mãdatũ. Et ſic no. ſpecialẽ caſum vbi ſpeciale deſideratur mãdatum: vt hic, & C. etiã per procu. cau. reſt. in integ. agi poſſe. l. j. & j. de reſi. l. vel quæ. ibi, ex heredatis &c. & dixi. ff. de proc. Pompo. in gl. & pater valetudine. Regulariter contra: vt infra ꝓ ſocio. l. actione. §. renuntiare. & infra de ſol. vero. & infra de iniu. l. ſed & ſi vnius. §. procuratorem.

Si minor ſolait indebitum: perſona interdum facit locum repetitioni. Bar.

XXV. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

ILlud nullã habet dubitationem, quin minor ſi nõ debitũ ſoluerit ex ea cauſa ex qua iure ciuili repetitio non eſt [d] dãda, ſit ei vtilis actio [b] ad repetendum: cum & maioribus [c] vigintiquinque annis iuſtis ex cauſis dari ſolet repetitio.

Reſtitutionem debet quis petere per ſe, vel per alium procuratorem habentem ſpeciale mandatum: de quo ſi dubitetur, cum cautione de rato admittitur. b. d. cum princ. l. ſequen. vſque ad. §. quòd ſi ii. Bart.

Si talis interueniat iuuenis, cui præſtanda ſit reſtitutio: ipſo poſtulante [d] præſtari debet, aut procuratore eius cui idipſum nominatim mãdatum ſit. Qui verò generale mãdatum de vniuerſis negotiis gerendis alleget, non debet [e] audiri.

XXVI. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

QVod ſi de ſpeciali mandatu dubitetur cũ reſtitutio poſtuletur, interpoſita ſtipulatione ratã rem dominũ habiturum, rei poteſt mederi.

Procurator eius contra quem petitur reſtitutio, ſoſtinet partes rei: ideo debet cauere iudicatum ſolui. Bartolus.

Quòd ſi is qui circumſcri-

A uite, reſtituetur quidem hoc caſu minor in debitorẽ primũ. ſ. liberatũ. [*ADVERSVS.*] Quidã minores decepti veluti viles vel plebeij vel cæteri ſimiles poſſunt reſtitui cõtra homines in dignitate poſitos, eo ꝙ cõtra ipſos denegat de dolo actio. & hoc eſt regulare: niſi forte poneres quòd de dolo agere non p-mittãtur: quia libertus vel filiuſſa. ſit, quia nec iſti reſtitui poſſunt.

Patri pro filio. ſ. cõuento ſecundum Io.

Præſtanda reſtitutio eſt. imò videtur denegãda: vt. ff. l. iij. §. ſed vtrũ. ibi, an hoc auxilium &c. quæ eſt contra. Sol. ſecundum Io. hic loquitur quãdo filius dedit damnũ alicui per culpã: vnde cõueniebatur filj actione legis Aquiliæ: qua cõuẽtus reſtituitur pater pro filio. i. nomine filij etiã eo inuito. Et qđ dicit, tenetur, dic. i. teneri poteſt data ſentẽtia contra filiũ, non prius: vt j. de pec. l. iij. §. idem ſcribit. & j. de noxa. l. quotiens. & l. ſeq. Item ideo per culpam dixi: quia tunc in totũ reſtituitur: vt pro nõ delinquẽte habeatur: vt. C. ſi aduer. delict. l. j ſecus ſi per dolũ: vt. ff. e. ſi ex cauſa. §. nũc videndum. & in. l. cõtraria loquitur quãdo iam pater de peculio tenebatur. ſic enim loquitur ſecundũ vnũ ſenſum. ff. eo. l. cũ mandato. j. reſpon. quæ eſt ſimiliter contraria. Nã ibi ſubaudi. ſ. pater, ſecundũ Io. cum iam de peculio tenebat. Alij dicunt quòd hic pater vt legitimus adminiſtrator vel defenſor ꝓ filio conuenitur: vnde reſtituitur pro filio. & hęc reſtitutio etiam patri prodeſt ſi de peculio cõuenitur: licet fideiuſſori reſtitutio minoris nõ proſit, ſed ſua quãdoque. Si autem pater nomine ſuo conuenitur, nunquã eſt reſtituẽdus: licet fideiuſſor reſtituatur quandoque ſi cõueniatur. Alij dicũt ꝙ hic loquitur mortuo filio: & quod dicit tenetur. ſ. poſt mortẽ vſque ad annum. Alij dicunt quòd hic petit pater totũ contractum reſcindi idcirco, quia ſibi prodeſt ne de peculio teneatur. prima & ſecunda verior eſt. Accurſius.

cognatui.

† Lude. Ro. in conſing. fo. 8. ſing. 224. extollit valde iſtũ text. de quo ibi per eũ, & f. interpret. b. c. Boeg.

B

C

Si pecuniam quam mutuam minor accepit, diſſipauit: denegare debet [p] procõſul creditori aduerſus eum actionem. Quòd ſi egenti minor crediderit, [q] vlterius procedẽdũ nõ eſt, quàm vt iubeatur iuuenis actionibus ſuis quas habet aduerſus eum cui ipſe credidiſſet, cedere [q] cre

D

Pater iniuito filio filij nois agit.

f *Quod ſi. Iudicatum ſolui.* & nihilo minus de rato: vt. ff. de ꝓcur. non ſolum. §. eſt & alius caſus. Accurſius.

Patri.] CAVS. Filius dedit alicui damnum: & ita l. Aqui. tenebatur. dicitur ꝙ pater poterit petere eius nomine reſtitui, etiam filio inuito. Et eſt ratio: quia nõdum pater tenetur de peculio, ſed demũ lata ſentẽtia iudicati tenebitur. Nam filio in illa act. condẽnato tenebitur pater de peculio. Alij tamen cõſanguinei nõ audirẽtur volẽtes eius nomine reſtitui eo inuito, niſi forte ei bonis ſit interdictum, & ſic in ipſorum curam ceciderit. [*SI PECVNIAM.*] Minor pecuniam mutuam accepit: eam conſumpſit vel amiſit. dicitur hic quòd non tenetur iſte minor. Sed pone retento eodem caſu primo, quia ſcilicet pecuniã mutuam acceperat à me. illam alij, Titio ſcilicet qui non eſt ſoluẽdo, mutuauit. Dicitur quòd in amplius nõ tenebitur iſte minor, niſi vt creditori ſuo, ſcilicet mihi cedat ac. ſcilicet contra illum Titium cui ipſe mutuauit. Quid ſi ex iſta pecunia quam mutuã accepit à me, emit prædium, plus dedit pro pretio quàm valeat, vnde etiam hoc caſu deceptus fuit? Dicit quòd reſtituendus erit minor vt pretium recipiat cum vſuris perceptis & percipiẽdis, & prædium cum fructibus recipiat. Idem etiã ſi ſua propria pecunia emit: quia & tunc reſtituetur minor: vt ſupra ſecũdo caſu dicit. Sed pone: minor prædium vendidit, & in eo fuit deceptus. dicitur quod minor in hoc caſu prædium recuperabit cum fructibus: & pretium inquãtum fuerit factus locupletior, reſtituet. & hoc dicit. [*SI MINOR.*] Si minor liberauit debitorem ſuũ ꝓ acceptilationẽ, & ſine cauſa: reſtituetur minor cõtra debitorẽ vt reponat ſe in obligationẽ, & pignora & fideiuſſ. Item ſi duos reos habeat minor, & vnũ liberauit p accep. reſtituetur contra vtrũque. Vnde quocũque modo nouauerit obligationẽ ſuã, & deceptus ſit, reſtituetur: vt puta ſi accipiat debitorẽ inopẽ ꝓ diſſ. Vetus.

g *Patri pro filio.* ſ. cõuento ſecundum Io.

h *Præſtanda reſtitutio eſt.* imò videtur denegãda: vt. ff. e. l. iij. §. ſed vtrũ. ibi, an hoc auxilium &c. quæ eſt contra. Sol. ſecundum Io. hic loquitur quãdo filius dedit damnũ alicui per culpã: vnde cõueniebatur filj actione legis Aquiliæ: qua cõuẽtus reſtituitur pater pro filio. i. nomine filij etiã eo inuito. Et qđ dicit, tenetur, dic. i. teneri poteſt data ſentẽtia contra filiũ, non prius: vt j. de pec. l. iij. §. idem ſcribit. & j. de noxa. l. quotiens. & l. ſeq. Item ideo per culpam dixi: quia tunc in totũ reſtituitur: vt pro nõ delinquẽte habeatur: vt. C. ſi aduer. delict. l. j ſecus ſi per dolũ: vt. ff. e. ſi ex cauſa. §. nũc videndum. & in. l. cõtraria loquitur quãdo iam pater de peculio tenebatur. ſic enim loquitur ſecundũ vnũ ſenſum. ff. eo. l. cũ mandato. j. reſpon. quæ eſt ſimiliter contraria. Nã ibi ſubaudi. ſ. pater, ſecundũ Io. cum iam de peculio tenebat. Alij dicunt quòd hic pater vt legitimus adminiſtrator vel defenſor ꝓ filio conuenitur: vnde reſtituitur pro filio. & hęc reſtitutio etiam patri prodeſt ſi de peculio cõuenitur: licet fideiuſſori reſtitutio minoris nõ proſit, ſed ſua quãdoque. Si autem pater nomine ſuo conuenitur, nunquã eſt reſtituẽdus: licet fideiuſſor reſtituatur quandoque ſi cõueniatur. Alij dicũt ꝙ hic loquitur mortuo filio: & quod dicit tenetur. ſ. poſt mortẽ vſque ad annum. Alij dicunt quòd hic petit pater totũ contractum reſcindi idcirco, quia ſibi prodeſt ne de peculio teneatur. prima & ſecunda verior eſt. Accurſius.

i *Nolit.* not. ꝙ filio inuito pater in iure filij nomine agit petẽdo reſtitutionem. ſic. j. ſo. ma. l. ſi cum. §. eo autem. verſi. quòd ſi is. & infra de iniur. ſed ſi vnius. §. filio. Arg. contra infra de inoffic. teſta. l. Papinianus. in principio. Sed ibi fuit tantũ filij iniuria: vt ibi dicit.

k *Tenetur.* i. teneri poteſt data ſententia, & eo condemnato.

l *Ex quo.* quit quod in vno conceditur, in aliis ꝓhiberi videtur: vt. j. de iudi. cum prætor. & C. de procu. l. maritus. Acc.

m *Ex voluntate.* ſ. expreſſa: vt. ff. e. l. illud. §. ſi talis. licet aliàs iſti admittantur ſine mandato: vt. ff. de procu. ſed & hę. Acc.

n *Interdici.* quo caſu ſunt in curatione adgnatorum: vt infra de cura. furi. l. j. in princ. & inſtitu. de cura. §. item. vnde tanquam curatores petent reſtitutionem de his quæ fecerat prius.

o *Debet.* non ipſo iure, ſed data reſtitutione: vt. C. ſi aduer. credi. l. j. & ij. Accurſius.

p *Minor crediderit.* ſcilicet quam mutuam accep

q *Cedere.* not. quòd cedendo actionem liberatur etiam quãdo non ꝓpter actionẽ, ſed propter rem tenebatur. ſic infra ſi quapau. ff. di. l. j. §. ſi poſt. & j. commo. l. ſi vt certo. §. nũc videndũ. verſic. idẽ Labeo. & j. de rei vin. l. ſi hominem. quæ eſt. l. pe. §. ſi. Si autẽ ob hoc quis tenetur, quòd habeat actionẽ, indubitabiliter liberatur cedendo: vt infra de pœ. l. quod debetur. in fine.

a *Pecunia.* quam mutuo minor accepit. Accurſius.
b *Emerit.* ſcilicet minor.
c *Reddito pretio.* ſcilicet minori.
d *Alterius.* ſcilicet venditoris.nam rehabebit fundum.
e *Oporteat.*nã hic ſicut ſuperiori caſu vẽditio reſcinditur ſi fuit minor deceptꝰ hoc ipſo vt cõtraheret.ſecus ſi minori pretio tantũ: quia tũc ad iuſtum reducẽdum eſt: vt infra de iure do. ſi res.j.§.j. Eodẽ modo intelligo j.pri.§.itẽ ex diuerſo &c. Vel dic hic & ibi per reſtitutionem etiã ſi minori ptio fuit tantum deceptio.
f *Hoc & ſuperiore.*i. quãdo ex ſua,& quãdo ex mutua pecunia prędium emit.
g *Qui pretiũ reddidit.* aliàs prædiũ vendidit.
h *Recipiat.*ſ.vẽditor.
i *Vendiderit.* decreto interpoſito.
k *Cum fructibus.* ª etiã quos pcipere potuit: quia ſic eſt in vſuris.ĩ. proxi.reſpon.
a Lud.Ro. in ſua ſing. fo.19. ſing. 528. & Franciſcus Cremonen. in ſua ſingu. ſingulari 134. reputãs iſta gl. ſing.& iſt gl. valde ſigẽda cordi. vide p eos.
Locupletior. non autem debetur à minore vſura, licet petat fructꝰ: quia hic nõ ex alterius perſona,ſed ſua conuenitur. alioquin contra.j. e.l. minor.§. prędia. Et no.hic contra ſententiã Pla. quã reprobauimus. ĩ. e. & ſi minor.§.pe. Sed ipſe exponit legem iſtã tãtũ in vſuris. nam ſortem totã reddit ſecũdum eum. Accurſius.
m *Reſtitui.*ſic.ĩ.quod me.cau.illud.nã ex acceptilatione rei etiam fideiuſſor liberatur:vt infra de accep. & per iuſiurandum.§.& ſi fideiuſſori. Accurſius.
n *Alteri accepto tulerit.* & ſic in alterum liberatio puenit: vt infra de iureiur.duobus. §.ex duobus.
o *Debitorem reſtitui.*& cũ in quem trãſlata eſt obligatio, liberari: vt C.de repu.l.j.Ac.
p *Non permittitur.* quia multæ ſunt:vt.ĩ.de dolo.non debet.
q *Lege.* vt pater & patronus:vt.C.qui & aduer.quos.l.finali.

ditori ſuo. Prædium quoque ſi ex ea pecunia ª pluris quàm oporteret emit, ᵇ ita temperanda res erit, vt iubeatur venditor reddito pretio ᶜ recuperare prædium: ita vt ſine alterius ᵈ damno etiã creditor à iuuene ſuum cõſequatur.Ex quo ſcilicet ſimul intellegimᵘ quid obſeruari oporteat ᵉ ſi ſua pecunia pluris quàm oportet emerit:vt tamen hoc & ſuperiore ᶠ caſu venditor qui pretium reddidit, ᵍ etiã vſuras quas ex ea pecunia percepit aut percipere potuit reddat: & fructus quibꝰ locupletior factus eſt iuuenis recipiat. ʰ Item ex diuerſo ſi minore pretio q̃ oportet vendideritⁱ aduleſcens:emptor quidẽ iuberi debebit prædia cum fructibus ᵏ reſtituere: iuuenis autem eatenus ex pretio reddere,quatenus ex ea pecunia locupletior ˡ eſt.

Minori reſtituitur actio cõtra ipſum creditorem & fideiuſſorem & correos, ſi aliquem liberauit acceptilatione. Bartolus.

Si minor annis vigintiquinque ſine cauſa debitori acceptum tulerit, nõ ſolũ in ipſum, ſed & in fideiuſſores & in pignora actio reſtitui ᵐ debet.Et ſi ex duobus reis alteri acceptũ tulerit, ⁿ in vtrumque reſtituẽda eſt actio. Ex hoc intellegimus, ſi damnoſam ſibi nouationem fecerit, fortè ſi ab idoneo debitore ad inopẽ nouandi cauſa tranſtulerit obligationem,oportere eum in priorem debitorem reſtitui. ●

Reſtitutio etiam datur aduerſus eos quę de dolo conueniuntur:excepto patre & patrono. Bartolus.

Aduerſus eos quoque reſtitutio præſtanda eſt,quorum de dolo agere non permittitur: ᵖ niſi quædam perſonæ ſpeciali lege ᵠ exceptæ ſint.

Reſtituta actione tutelæ, non reſtituitur contraria. Bart.

XXVIII. CELSVS libro ſecundo Digeſtorum.

CVm minor quàm quinque & viginti annis aduerſus eum cum quo tutelæ egit, reſtituitur,non ideo tutori contrarium tutelæ iudicium reſtituendum eſt. ʳ

Etiam vbi interuenit patris auctoritas, minor reſtituitur. Bart.

XXIX. MODESTINVS libro ſecundo Reſponſorum.

ETiam ſi patre eodemque tutore ˢ auctore ᵗ pupillus captus ꝓbari poſsit: ᵘ curatorem poſtea ei datum, nomine ipſius in integrum reſtitutionẽ poſtulare non prohiberi.

Si pro reſtitutionem vnum capitulũ ſententiæ reſcinditur, cætera firma remanent, ſi illi non ſunt connexa. aliàs ſecus.hoc dicit.quod not. Bart.

Ex cauſa curationis ˣ condẽnata pupilla, aduerſus vnũ caput ſententiæ reſtitui volebat: & quia videtur * in cæteris litis ſpeciebus releuata fuiſſe, actor ʸ maior ętate qui adquieuit tunc temporis ſententiæ,dicebat totam debere litẽ reſtaurare.Herennius Modeſtinꝰ reſpondit, ſi ſpecies in qua pupilla in integrum reſtitui deſiderat,cæteris ſpeciebus nõ cohęret,nihil proponi cur à tota ſentẽtia recedi actor poſtulans audiendus ᶻ eſt.

Reſtitutio conceſſa non citatis his quorum.

*videbatur

r *Reſtituendum eſt.* imò videtur reſtituendum: vt.C. ſi aduer. tranſact.l.j.&.ij.quæ ſunt contra.Sol.aliud in tranſactione, vt ibi:aliud in ſententia,vt hic,quaſi ſibi imputetur quòd non appellauit. Vel hic tutor ex alia cauſa ſuam actionem remiſit ſcilicet pacto,quàm à minore ſe liberauit,ſcilicet ſentẽtia. Vel veriꝰ diſtingue an ſit coniuncta:& tunc reſtituatur:aliàs non:arg. infra.l.proxi.§.primo.

ETiam.]CASVS. Non refert decipiatur minor, ſcilicet auctoritate patris tutoris:quia.ſ.cõtraxit patre tutore auctore, & deceptus fuit,aut nõ:quia ſemper reſtituetur ex cauſa. Pone: Adminiſtrauit tutor:puta in ſale & oleo & vino:& etiã in multis aliis.in vno tãtũ fuit abſolutus tutor,puta in hordeo. in aliis fuit condemnatus, cũ cõuentus eſſe iſte tutor finita tutela.vult autẽ iſta pupilla reſtitui in eo in quo fuit tutor abſolutus.Dicit abſolutus tutor eã non eſſe reſtituendam in vno,niſi etiam reſtituatur in omnibus.Lex iſta dicit diſtinguẽdum an geſtiones fuerũt mixtæ & continentes,& tunc in totum reſtituatur. an ſeparatæ,& tũc ad vnum tantũ.& etiam hoc caſu quando ſunt ſeparatæ,reſtituetur pupilla, & tutor aduerſari nõ reſtituetur.ſed hũc caſum dic aliter, & melius: Titius geſsit tutelam Seij:puta in multis ſpeciebus:& male. Deceſsit Titius tutor, & ſucceſsit ei pupilla quędam.Seius egit tutelę actione cõtra pupillã: & ipſa fuit condemnata tantũ in vna re,& in aliis abſoluta.nunc vult puella reſtitui aduerſus ſententiam contra ſe latam.tutor dicit ſe reſtitui debere contra eã in eo in quo fuit abſoluta,ita vt tota reſtauretur lis.an ſit audiendus,quæritur. Et diſtinguitur,an mixta eſt vel non.ſi non eſt mixta,non eſt audiendus: & iſta eſt vera poſitio. [*SI HEREDITATE*. Certum eſt quòd in integrum reſtitutio dari debet ꝓſente eo contra quem petitur.ĩ.eo in cauſæ.j.§.cauſa. Vnde pone: Adiui hereditatem patris mei:poſtea reſtitutus fui vt abſtinerem: & hæc reſtitutio conceſſa fuit abſentibꝰ credi.here.paternis.dicitur hic quòd reſtitutio nõ valet:vnde præiudicare creditoribꝰ nõ potuit.

s *Tutore.* quod eſſe poteſt:vt inſtitu.de legi.paren.tu.
t *Auctore.*in contrahendo.
u *Probari poſsit.* non à patre.tunc enim denegaretur reſtitutio:vt C.qui & aduer.quos.l. fin.& facit.C.ſi tutor vel curator interue.l.etiam.
x *Ex cauſa curationis.*id eſt tutelæ, finita tutela iã aliquo modo.aliàs enim agi non poteſt:vt infra de tut.& ratio.diſt.l. niſi. Vel etiam contra curatorem.nam & pupillus habet curatorem quandoque. Vel dic ex cauſa cuiuſdam curæ quam pater ſuꝰ fecit cuiuſdam adulti,cui pupilla ſucceſsit.
y *Actor.*ſcilicet tutor vel curator qui egerat cõtrario iudicio tutelæ,vel negotiorum geſtorum. Vel dic directa negotiorum geſtorum ſecundum alium caſum.
z *Audiendus.* & ſic ſententia ꝓ parte valebit,pro parte non. Sed contra.j.famil.erciſcun.l.in hoc iudicio.Sol.ibi in coniunctis.arg.j.de ædil.edict.cũ eiuſdem.&.j.e.tutor.§.j.&.C.de appel.l.ampliorem.§.j.& de tẽpo.appel.l.per hanc.ſecus in diſiũctis:vt hic.Sic ergo tot ſunt ſentẽtię,quot ſunt capitula:ſicut tot legata, quot ſunt anni:vt.j.de dona.cau.mor.ſenat. in fi.Similiter in ſtipulatione:vt.j.de verbo.oblig.l.ſcire.in prĩ.& facit.C. de tranſac.l.ſi ex falſis.Poſſunt autẽ eſſe diſiuncta:vt ſi ex adminiſtratione ſalis ſit condẽnata,ſed ab adminiſtratione vini fuit abſoluta.Cõiuncta autem eſſe poſſunt:vt ſi de eodem negotio partim

Pupillus curatorẽ habere poteſt.

Sententia quandoque ꝓ parte eſt valida,& pro parte non.

partim condẽnata ſit,& partim abſoluta: vt ſi tutor fundũ quẽ partim ex ſua,partim ex minoris pecunia emiſſe dicebat, iuſſus ſit tradere,condẽnata pupilla vltra modũ in pecunia danda:reſtituitur pupilla p conſequens,& tutor petit reſtitui. Vel ſic,dicebatur quòd tutor quendã fundum pro centũ nomine pupillæ emiſſet,& pupilla fundũ petebat,& non valebat niſi quinquaginta. Iudex autẽ pupillæ fundum,tutori pretiũ totũ reſtitui iuſſit. Minor vult reſtitui cõtra hoc quòd totum pretiũ reddere iuſſa eſt,& fundum retinere vult. certe nõ poteſt:quia illud capitulum de reſtitutione prædij,cohæret alij capitulo de reſtitutione pretij. Acc.

rum intereſt,in eorum præiudicium nil valet. Bartolus.

Si hereditate [a] patris ætatis beneficio in integrum reſtitutus abſtinuit ſe,nemine de creditoribus paternis præſente,vel ad agendum [b] à præſide euocato: [c] an ea reſtitutio rectè facta videatur,quæritur. Herẽnius Modeſtinus reſpondit, cũ nõ euocatis creditoribus in integrũ reſtitutionis decretũ interpoſitũ proponatur, minime id creditoribus præiudicaſſe.

Per vnum actum contrarium quis videtur renuntiare in integrũ reſtitutioni. Item ille actus qui tollerat illud ad quod petitur reſtitutio:tollit reſtitutionem. Bart.

XXX. PAPINIANVS libro tertio Quæſtionum.

Si filius emancipatus contra tabulas non accepta [d] poſſeſſione, poſt inchoatam reſtitutionis quæſtionem [e] legatum ex teſtamento patris maior vigintiquinque annis petiſſet, liti renuntiare [f] videtur:† cum & ſi bonorum poſſeſſionis tempus largiretur,[g] electo iudicio [h] defuncti repudiatum beneficium prætoris [i] exiſtimaretur.

Minore reſtituto aduerſus additionẽ hereditatis,libertates datæ,& ſolutiones creditoribus factæ non reſcinduntur. Bar.

XXXI. IDEM libro nono Reſponſorum.

Si mulier poſtquã heres extitit, propter ætatem abſtinendi cauſa in integrum reſtituta fuerit:ſeruos hereditarios

A poſtea autẽ mulier iſta petiit reſtitui, vt ab hereditate abſtineret.nũquid ſerui ab ea manumiſſi liberi manebũt:& ſi liberi manẽt,an aliquid pro libertate præſtare debent? & dicit quòd liberi manebunt:nec aliquid p libertate præſtabũt.ſed pone:iſta mulier antequam reſtitueretur, quibuſdã creditoribus ſatisfecit.nunquid illi quib' non eſt ſatisfactum, habebũt regreſſum contra eos quibus ſatisfactũ eſt:vt id quod perceperũt, cõmunicent? Et dicit quòd non: ſic quod ſolutum eſt creditori,non reuocatur.

ex fideicommiſſo ab ea rectè manumiſſos retinere libertatẽ reſpondi. [k] Nec erunt cogendi viginti aureos [l] pro libertate retinenda dependere, quam iure optimo [m] conſecuti videtur. Nam & ſi quidam ex creditoribus pecuniam ſuam ante reſtitutionem ab ea recuperaſſent, cæterorum querela contra eos qui acceperunt,vt pecunia communicetur non admittetur. [n]

B

Actus ex aſpectu iudicis probatur: & pronuntiatio ex aſpectu non prodeſt eis qui ſciebant cõtrarium: ſed ignorantes & pronuntiationi adquieſcentes excuſat. Bar.

XXXII. PAVLVS libro primo Quæſtionum.

Minor vigintiquinque annis adito præſide ex aſpectu corporis falſò ꝓbauit perfectam [o] ætatem. curatores cum intellexiſſent eſſe minorẽ, perſeuerauerunt in adminiſtratione. medio tempore poſt probatam ætatem ante impletum vicẽſimumquintum annum ſolutæ ſunt adoleſcenti pecuniæ debitæ:eaſq; malè cõſumpſit. quæro cuius [p] ſit periculum. Et quid ſi curatores quoq; in eodẽ errore pſeueraſſent,vt putarẽt maiorẽ eſſe,& abſtinuiſſent ſe ab adminiſtratione, curationem [q] etiã reſtituiſſent:an periculũ temporis quod poſt probatam ætatẽ ceſſit,*ad eos pertineat? Reſpondi: Hi qui debita exſoluerunt,liberati [r] iure

C

D

Iustriplex in comparatione.

Non admittetur. vt fiat reuocatio cũ debitum receperũt:vt.j. de cõdict. inde. l. repetitio. & C. depo. l. fi. & .j. quæ in frau. cre. pupillus. & infra de bo. auct. iudi. poſſ. l. ſi nõ expedierit. §. j. nam rectè factum non debet reuocari:vt hic, & .ff. eod. l. in integrum. & C. de adminiſtra. tuto. ſancimus. j. ibi,nõ enim debet. & C. de confir. tuto. l. iij. Accur.

* *intereſſit.*

Minor.]CASVS. Minor. xxv. an. volebat agere aduerſus quẽdam ſuum debitorem:& eum ad iudicium vocauit:& cum ad iudiciũ illum vocaſſet,dixit ille:Quis eſt iſte qui venit de Edom,tinctis veſtib' de Boſra? Dicit minor ſe maiorem eſſe.vt maior appareret,permiſit barbã creſcere, & capillos magnos deferebat: vnde admiſſus fuit à iudice ad agẽdum:& ita debitor ei ſoluit.minor iſte pecuniam perceptã ſtatim cõſumpſit.modo quæritur cuius ſit periculũ illius pecuniæ, verũ.ſ. debitoris,an minoris,an curatoris? Et dicit indiſtincte debitorẽ liberari:& ſic liberatus eſt debitor. per auctoritatẽ enim iudicis ſoluit.ſed in curatore diſtinguit,ſciuerit,an ignorauerit. ſi ſciuerit,ad ipſum curatorẽ pertinet periculũ:& curator tenetur:& hoc quãdo pſeuerauit. ſi ignorauit,ad ipſum minorem:& ſic curator non tenetur hoc caſu:quia non pſeuerauit,nec ſciuit.

Iudex quãdoque ſecũdũ cõſcientiã iudicat.

---

† *Cauw. ſ. gaius. de reſcript. in ſimes.*

a *Si hereditate*. quam adiuit.

b *Ad agendum*. i. ad contradicendum reſtitutioni:quod fieri debet:vt in auth. vt ſpõſ. larg. §. ad hæc. coll. ix. & dixi. ff. eo. l. in cauſæ. j. §. cauſa.

c *Euocato*. ſ. creditore.

Si filius.] CASVS. Paterfamilias filiũ emancipauit, qui erat minor. xxv. ann. & extraneo herede inſtituto,eidem filio aliquid legauit:eũ tamẽ prætexit in teſtamẽto. minor iſte bonorum poſſeſſ. cõtra tabulas non petiit intra annũ:& ita excluſus eſt p lapſum anni expreſsim, quia eam repudiauit expreſsim. Vnde cum in hoc ſentit ſe grauatũ,petiit ſe reſtitui poſt. xxv. an. tamen intra quadrienniũ etiã pendente cauſa in integ. reſti. petiit legatũ. Dicitur quòd excluditur à beneficio bo. poſſ. quia videtur liti renuntiaſſe. Sed pone. j. an. agnouit legatum eo facto maiorem:dicitur quòd & tunc à poſ. bo. excluditur.

d *Non accepta*. id eſt repudiata:vel tẽpore amiſſa, ſcilicet anni:cũ ſit de ſuis:aliàs dantur centum dies ad petendũ bonorum poſſeſſ. vt inſtitu. de bonorum poſſ. §. cum igitur. verſi. liberis.

e *Quæſtionem*. iam factus maior:vt ſubiicit.

f *Renuntiare*. tacito pacto:vt. C. de inofficioſi. teſt. l. parentibus. & infra de condi. & demon. l. duos. & infra de bo. lib. l. nã abſurdum. & infra de inofficioſi. teſta. ſi pars. §. fi. & l. nihil. & infra de reg. iur. ex qua perſona. argu. contra. & de excep. l. nemo.

g *Largiretur*. i. non eſſet finitum,adhuc tamen eſſet iſte maior.

h *Iudicio*. ſcilicet legatum accipiendo.

i *Prætoris*. qui prætor dat annũ volentibus petere bo. poſſ. & facit. C. de fur. l. j. Hodie hæc iex tribus modis nõ valet. Primo quia poteſt dicere nullum hodie,& etiã contra tabulas habere: ſiue ſuꝰ, ſiue emãcipatus:vt. C. de lib. præte. l. fi. Vel melius emãcipatus nõ poteſt dicere nullũ etiam hodie:vt ibi not. Secundo quia ex quo ei reliquit legatũ,debet agi ad ſupplemẽtum: vt in auth. de trien. & ſemiſ. §. j. col. iij. licet & illa in hoc corrigatur: quia iure inſtitutionis debet relinqui:vt in authen. vt cũ de ap. cog. §. illud. col. viij. Vel illud in querela:ſecus in cõtra tab. Tertio:quia hæc præſcriptio annalis non currit minori ipſo iure:vt C. in qui. cau. in integ. reſti. non eſt neceſ. l. j.

Si mulier.]CASVS. Paterfamilias plures habuit credi. mulierem quandam inſtituit heredem,cuidam ſeruo ſuo libertatẽ reliquit:mulier tamen hereditatem adiuit,& ſeruos manumiſit:

k *Reſpondi*. ego ſcilicet Papinianus.

l *Viginti aureos*. quod videbat:vt. j. de inofficioſi. teſta. Papinianus. in fi.

m *Optimo*. eſt ius bonũ,quãdo libertas cõpetit ab adita hereditate:ſed reuocat vel fingitur non data perlata querela. j. quiquẽniũ. Eſt ius melius,quando nũquam reuocatur,ſed dantur viginti aurei à quolibet:vt. j. de inoff. teſt. Papinian'. in fi. & l. ſeq. Eſt optimum: vt quando ſunt liberi, & nil dant:vt hic. Sed cuius erũt liberti? Reſpõ. ortini. ſ. defuncti:vt. j. de fideicom. liber. cum quaſi. §. idem dicendũ.

n *Non admittetur*. vt fiat reuocatio cũ debitum receperũt:vt. j. de cõdict. inde. l. repetitio. & C. depo. l. fi. & .j. quæ in frau. cre. pupillus. & infra de bo. auct. iudi. poſſ. l. ſi nõ expedierit. §. j. nam rectè factum non debet reuocari:vt hic, & .ff. eod. l. in integrum. & C. de adminiſtra. tuto. ſancimus. j. ibi,nõ enim debet. & C. de confir. tuto. l. iij. Accur.

o *Perfectam*. i. ſe maiorẽ:cum tanquã maior vellet agere contra debitorem ſuum. Et no. arg. quòd ſecundum conſcientiã iudex iudicat:vt ſupra de feriis. l. eadẽ. in fi. ſ gl. fi. Sed certe & hic & ibi vt iudex habet conſcientiam:ſecus ſi vt priuatus:vt ſupra de offi. præſi. l. illicitas. §. veritas. Hæc tamen probatio p aſpectũ reprobatur hodie:vt inſti. quib' modis teſta. infir. in prin. ſecũdum quoſdã. Sed certe ibi quo ad aliud. i. alius aſpectus reprobatur:vt dicam infra eodem tit. l. de ætate.

p *Quæro cuius*. vtrum ſoluentis,vel minoris:vel curatorum.

q *Curationem*. id eſt rationem curationis.

r *Liberati iure ipſo*. ſi hoc exaudias in his contra quos probauit ſe maiorẽ:certũ eſt ꝓpter auctoritatẽ iudicis:vt. ff. e. ait prætor. §. permittitur.

permittitur.In aliis idem videtur:vt infra.e.l.de ætate.sed tutius est exceptione eos liberatos.

a *Conuenire.*Sed nõne similiter in dolo fuit maiortego nõ debet posse agere: vt.ĩ.de dolo.l.si duo. &.C.si mi.se ma. dix.l.ij. &c.iij.quæ sunt cõtra:Respon.adulescentes falsum probauerunt: sed non scienter: vel si scienter, nõ animo decipiẽdi tutores vel curatores: imò forte vt sibi cõsulerẽt: quia curatores male gerebãt. Nec videntur inde curatores decepti:vt.ĩ.de act.emp.l.j.

b *Decreto.* id est per decretũ crediderũt eũ scilicet esse maiorẽ: arcontra.infra eo. tutor. ĩ.respõ. Vel dic decreto q̃ sit datiui casus. Sed quomodo potuerunt credere: vt.C.eo. de in integ.resti.min.l. de tutela. quæ est contra? Respon. imò possunt:quia ibi duo contra tutorem faciebant: vt quia tutor erat, & quia cognatus:hic alterum tantum, quia curatores. Vel dic, hic & ibi prædicta interuenerunt. Sed iustissima causa interuenit hic.s. iudicis sentẽtia:& probatio ætatis:vt.ĩ.de regu.iu.l.qui auctore. Itẽ distinctionẽ huius legis, scilicet scientiæ & ignorantiæ,& in creditoribus adhibeo.

Si minor.]*CASVS.* Paterfami.mihi minori. x. reliquit nomine legati:& rogauit me vt manumittam seruũ meũ: qui forte. xx. valebat. accepi legatũ de decem.possum quidem restitui vt non cogar seruum manumittere:& quòd reddam illa decem quæ accepi:quia si maior essem, non cogerer manumittere si vellem habere legatum. Viuianus.

c *Paratus sit.*hoc fauore minoris ætatis:vt.ĩ.de lib.le.l.tutor.in fin.si autem esset maior,seruum suum quantumcunque valet,tenetur manumittere.secus in legato alij dando:quia nõ vltra &c. vt.ĩ.de leg.ij.l.imperator.& instit.de sin.re.per fide.re.in princ. Item in seruo alieno nõ compellitur plus dare quàm acceperit: vt infra de fideicom.lib.l.generaliter.§.si quis.

d *Sibi huic.*scilicet minori.Accursius.

e *Remittatur.*quid si libertatem præstitit iam? Respõ. aduersus eam non restituitur:vt.ĩ.eo.l.verum.§. quod si.&.ĩ.e.l. antepenul.§.j.&.ĩ.de dolo.& eleganter.circa prin.&.C.si aduer.li.per totum.sed forte iustum pretiũ petet ab herede quasi re mortua: vt infra de iu.do.si res.j.§.si mulier. Accursius.

Si minor.]*CASVS.* Minor vigintiquinque an.credidit filiofamilias minori.si iste filiusfa.consumpsit,non tenetur: quia melior est causa consumentis:nisi fuerit inde locupletior tẽpore litis contestatæ.Secundo dicit quòd si duo minores cõpromiserunt in aliquem,si vnus vult restitui,bene potest. Viuia.

f *Ex hoc.*scilicet credito,vel nisi iussu patris acceptoris dederit:vt.ĩ.e.l.iij.§.sed vtrum.versi.si igitur filius. Accursius.

g *Litis contestatæ.*vel rei iudicatæ:vt qa prius fuit amissa,& postea recuperata:vt infra de peti.heredi.si à domino vel à patre. §.quo tẽpore.Sed nunquid pater tenetur de peculio? Respõ.vtique:nec obstat quod dicitur. C. ad Macedo.l. penult.hic enim cessat Macedo.senatusco.propter ætatẽ:vt.ĩ.eo.l.verum.§ fin. Item quid si acceperit decẽ mutuo,& omnia amisit in ludo præter vnum denarium,& deinde cũ illo solo nummo omnia recuperauit? Respondeo,non tenetur nisi ad vnum: quia verum est consumpturo & consumenti esse creditum:vt supra.e.quod si.§. penulti.nec habet quod recuperauit,ex prima causa,scilicet mutui,sed magis ex adquisitione facta in ludo:vt ar.ĩ.ad legem Fal. l.iij.& infra de here.ven.venditor.Si vero inhæreas huic literę, nisi locupletior &c.& tamen prius dixerat de cõsumẽte:respon. bene potest fieri consumptio in bonos vsus:vt si biberit vinum, vel si ministrauerit personis sibi necessariis:& tunc eum inuenitur tempore litis contesta. locupletior, nec sit ei causa mutata, tenetur. hic autẽ est causa mutata.Accursius.

h *Stipulati sunt.* scilicet pœnam hinciude. sed sine tutore non valet ipso iure:vt.ĩ.de arbi.si pupillus.

i *Iure desiderant.* apparet læsio quòd ab eo appellari nõ potest: vt C.de arbit.l.j. & de euictione nõ agitur: vt ĩ.de euic.si dictũ.§.j.& quia inimicus est arbiter tempore cõpromissi.secus si post:quia tũc iure cõmuni habet exceptionem:vt.ĩ. de arbit.non distinguemus. §.cum quidam.imò & ibi dico habere locum in integ.resti.vt dixi.ĩ. eo.in causæ. ij.in prin. Accursius.

Si in emptionẽ.]*CASVS.* Pone:minor gerit rem sub pacto addictionis in diẽ, hoc est si alius meliorẽ cõditionem non attulerit vsque ad talem diẽ, minor eã habebit emptam. oblata fuit tandem melior conditio: quia alius plus obtulit,& rem obtinuit:læsus est minor in hoc quòd tantum non dedit: vult restitui. dicit quòd bene potest minor iste,dum det illud plus quod alius dedit. †*Cicer.gl. pr. post medium in vers. & si omisit. allegationem. 2. extra de officio iudi. ordi.*

k *Si in emptionem.*minor emit sub pacto addictionis in diem.

l *Auditur.* quia læsus est in hoc quòd potuit tantum offerre, quantum alius dare vult:quod facere recusauit: vt.ĩ.de in diem addic.l.necesse. Accursius.

m *Maiorum eius.*Not.interesse mirabile:vt.C.de admi.tu.l.lex quæ &.ĩ.si quid in frau.pa.l.j.§.sed si rem.& de bo.lib.l. libert qui soluẽdo.in glo.pe.& ratiõe vicinitatis:vt.ĩ.de leg.ij.si cui. & facit infra manda.cũ seruus. Quandoque talia nõ admittũtur: vt infra ad.l.Fal.pretia.&.ĩ.ad legem Aquiliã.si seruum meum.

Minor.]*CASVS.* Dum minor in iudicio fuit cõuentus,læsus fuit in hoc quòd legẽ quandã quæ faciebat ad causam snã,non allegauit. Dicitur q̃ restituet minor iste. potest & pluribus aliis modis intelligi:quod dic vt in apparatu. Accur.

n *Allegationem.*id est exceptionem dilatoriã: vt.C.de proba.l. executionem.vel peremptoriã: vt.C.sent.rescin.nõ pos.l.perẽptorias. etiam in criminali: vt.ĩ.ad.l. Iul.de adul.l.si maritus.§. lex Iulia.versicu.præscriptiones. Vel dic quòd probationẽ omisit ante aperturam testiũ:quod maior nõ posset:vt in authen.de testi.§.quia vero multi.coll.vij. Vel pone proprie allegationes, id est probationes legum ad causam pertinẽtium:vt.ĩ.cod.l.minor autem.§.si autem princeps. Accursius.

Vtilium.]*CASVS.* In ista.l.quandam regulam præmittit, & eam duabus rationibus probat:vt videbis per exempla. Primum est. Pone:minor.xxv. ann. act.iniuriarum per lapsum anni,vel expressim,id est per pactum remisit.deide petit restitui ad hoc vt ei liceat eius iniurię nomine agere.dicit quòd nec audiatur neque restituetur.& est istud primum dictum. Secundum autem est,q̃ vxor minoris adulterata est.vnde minor intra.lx.dies potuit eam sine metu calumniæ accusare,eã tamen nõ accusauit, postea petiit restitui vt accusare possit iure mariti, non obstãte hoc quòd.lx.dies fuerint præteriti. dicit quòd nõ audietur. Istis enim

xxxiiii. PAVLVS libro primo Sententiarum.

SI minor vigintiquinq; annis filiofamilias minori pecuniam credidit, melior est causa consumentis : nisi locupletior ex hoc f inueniatur litis contestatæ g tempore is qui accepit.

Ex ipso quòd minor compromittit,videtur læsus.b.d.quod no.multum.Bartolus.

Minores si in iudicem compromiserunt, & tutore auctore stipulati sunt h : integri restitutionem aduersus talem obligationem iure desiderant i. B

Propter interesse affectionis minor restituitur.Bartolus.

xxxv. HERMOGENIANVS libro primo iuris Epitomarum.

SI in emptionem k penes se collatam minor adiectione ab alio superetur:implorans in integrum restitutionem audietur l, si eius itereſſe emptam ab eo rem fuisse adprobetur, veluti quòd maiorum eius m fuisset: ita tamen, vt id qđ ex licitatiõe accesit,ipse offerat venditori. C

Minor restituitur vt omissam allegationem seu probationem iterum inducat.b.d. & est notabilis lex. Bartolus.

xxxvi. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

MInor f vigintiquinq; annis omissam allegationem n, D

enim casibus non potest subueniri, nisi vt aliis noceat, hoc est vt alij in delictis puniantur. vnde quòd non erit restituendus, hoc est quia nihil abest, sed vindictã quærit. [*IN DELICTIS.*] Dictum est statim. ¶. quãdo contra eum delinquitur: nunc quando ipse minor delinquit. vnde pone: Minor delinquit: petit restitui vt habeatur pro nõ delinquente: an sit audiendus? Et certe non, si crimẽ sit atrocius vel atrocissimũ: vnde non potest restitui. sed si de dictum est priuatum & atrox, vt quia furtũ cõmisit, in hoc quidẽ releuabitur vt habeatur pro transacto si potuit transegisse: vt. ¶. eo. ex causa. §. imperator. Si vero atrocius, vt in termino moto, mitigabit iudex pœnam. Si vero publicũ est: vt quia ecce minor deliquit, qa cõmisit adulteriũ, vel incidit in aliquod capitulum. l. Iul. de adulte. quæ plura sunt (quæ bene & melius in. l. ista quàm in aliqua alia exprimuntur) non meretur restitui. Viuianus.

a *In exfecutionibus.* id est profecutionibus faciendis contra alios.

b *Pœnarum.* quia in necẽ alterius postulatur: vt. ¶. eo. in causæ. j. respon. & ad vindictã tantum: vt. j. de sepul. vio. sepulchri violati. in fi. alioquin habet locũ: puta si iusta de causa non executionẽ, sed pœnæ relaxationẽ petit: vt. j. ad legem Iul. ambi. l. j. & ¶. ad senatusconsul. Turpi. l. j. §. accusationẽ. in fin. quæ sunt contra. Item aliud potest dici in pœna cõuentionali: quia remisit sortẽ sibi promissam. nam restituitur: vt. ¶. eo. l. ait prætor. in prin. & in §. hodie.

c *Iudicium.* ciuile vel criminale.

d *Omissam.* pacto vel dissimulatione: vel forte etiã anni cursu: vt. C. de iniur. si nõ cõuicij. Quid in actione furtiqdã idẽ. alij nõ idẽ: cũ nõ ad vindictã agat: sicut fit in vtroq; istorũ casuũ hic. Ac.

e *Sine calumnia.* i. sine metu calumnie, si de accusatione cõfidit: vt. C. de adul. l. iure. secus si nõ confidit: vt. j. ad. l. Iuli. de adult. l. is cuius ope. §. fina. quæ est cõtra. Dic quòd ibi erat euidẽs calumnia: hic non. arg. C. qui accusa. non pos. l. ij.

f *In integrum restitutio.* secus in milite: vt. j. tit. ij. l. si qua.

g *Id est calumnia.* quasi dicat, vt liceat ei sine metu pœnæ calũ. accusare. Sed certe imò & aliud. ¶. vt præferatur aliis accusantibus. nã in his duobus priuilegiũ habet: vt. C. de adul. quãuis. ij. Nunquid ergo pro eo restituetur? respon. non, propter rationẽ superiorem: quia exequi vult crimen. Accursius.

h *In delictis.* scilicet aliis à se commissis.

i *Cessabit.* qualiter cessat, cũ ipso iure minoribus præscriptiões nõ currant? R. ñ. tria sunt genera præscriptionum. quædam enim currũt: sed restituitur minor: vt non nu. pecu. ex persona defuncti: vt. C. de nõ nu. pecu. si intra. Itẽ. xxx. vel. xl. ann. vt. C. in qb* cau. in integ. rest. non est necess. l. fi. in fi. Itẽ appellationis faciendæ & iudicij terminãdi: & inuẽtarij[a] faciẽdi: vt. C. de iudi. prosequendo perãdum. §. fi. & in authen. de her. & Fal. §. pupillis. col. j. Quædã currunt, & non restituuntur: vt. xl. dierum: vt hic. Item præscriptio quinquẽnij quæ obicitur minori ad tuendum statũ defuncti: vt. C. ne de sta. defuncto. l. fi mater tua. & ¶. ne de sta. defun. l. non esse. Item non numeratæ dotis: vt vltra tempora statuta ibi non restituatur: vt in authen. de temp. non so. pe. §. ij. colla. vij. aliæ autem omnes ipso iure non currunt: vt. C. in quibus cau. in integ. rest. non est necess. l. finali.

* *priuatorum.*

[a] *Fal. dicit ista gl. sing. adhuc quod tempus ad cognoscendũ inuentariũ certis minoribus: licet ipsum restituatur. Bolog.*

per in integrum restitutionis auxilium repetere potest.

In actionibus competẽtibus ad vindictã cessat in integrum restitutio. Item aduersus dolum præsumptum in futurum minor non restituitur. Item nec aduersus verum dolum præteritum nisi pœna minatur. Bar.

XXXVII. ¡TRYPHONINVS libro tertio Disputationum.

AVxilium in integrum restitutiõis exsecutionib' [a] pœnarum [b] paratum non est: ideóque iniuriarum iudicium [c] semel omissum [d] repeti non potest. Sed & in sexaginta diebus præteritis, in quibus iure mariti sine calumnia [e] vir accusare mulierem adulterij potest: denegatur ei in integrum restitutio [f]. Quod ius omissum si nunc repetere vult: quid aliud quàm delicti veniam, id est calumniæ [g] deprecatur? Et cum neque in delictis [h] neque in calumniatoribus prætorem succurrere oportere certi iuris sit; cessabit [i] in integrum restitutio.

In delictis [k] autem minor annis vigintiquinque non meretur in integrum restitutionem; vtique atrocioribus [l]: nisi quatenus interdum miseratio [m] ætatis ad mediocrem pœnam iudicem produxerit.* Sed vt ad legis Iuliæ de adulteriis coërcendis præcepta veniamus: vtique nulla deprecatio [n] adulterij pœnæ est, si se minor annis [o] adulterum fateatur [p]. Dixi nec si quid [q] eorum commiserit quæ pro adulterio eadem lex punit: veluti si adulterij dãnatam sciens vxorem duxerit [r]: aut in adulterio deprehensam vxorem non dimiserit [s]: quæstúmve de adulterio vxoris fecerit: pretiúmve pro comperto stupro acceperit: aut domum præbuerit ad stuprum adulteriúmve in eam committendum: & non sit ætatis excusatio aduersus præcepta legum ei, qui dum leges inuocat, [t] contra eas committit [u].

Si præscriptis conuentionalib' incipias cũ defuncto maiore, & finias cum minore, currit sine ffe restitutionis: nisi cum minore aliquid gestum fuerit, vel aliquid interueniat ex quo etiam maior restitueretur. b. d. Et dividitur in quinque partes. primo ponit thema, & quæstionem. secundò ponit opinionem Pauli quam habebat ante sententiam. tertiò ponit sententiam imperatoris, & rationem eius rationum. quartò ponit opinionem Pauli post sententiam. quintò ponuntur quædã aliæ rationes quas mouerit princeps. secunda ibi, putabam. tertia ibi, imperator. quarta ibi, dicebam. quinta ibi, quia tamen. Bartolus.

XXXVIII. PAVLVS libro primo Decretorum.

AEmilius.] CASVS. Aemilius quidam à vicino suo Quinio nomine, fundum quendã emit sub pacto. l. cõmissoriæ: puta fundũ p. xxx. & statim. x. dedit: & cõuenit ꝙ intra mẽsem alia x. solueret: quod si nõ faceret vel nõ solueret, fundus esset inẽptus. & ita de alio mẽse sequẽte. decessit iste Aemilius, & puellã reliquit heredem. illius tutores nec primo nec secũdo mẽse aliquid soluerũt, & ita elapsũ est tẽp' quo soluere debuerũt. vẽditor tñ elapso tpe nihilominꝰ denũtiauit puellæ vt solueret, & sic tacite à. l. cõmissoria recessit. tãdẽ qa illa soluere noluit: vẽditor ille fundũ alij vẽdidit: qd cũ perpẽdit puella, petiit restitui corã vno iudice, q pronũtiauit eã nõ esse restituẽdã: vnde illa appellauit ad imperatorem, & ita corã imperatore venerunt aduocati vtriusq; patris, & allegabãt: & ita fuit cõtra illã allegatũ. Dicebat enim Paul' aduocat' aduersæ partis ꝙ ista puella nõ erat restituẽda, quia pater suus cõtraxit: nõ illa. Imperator vidit puellã formosam, & ideo valde fuit motus, & partẽ suam fouebat. vnde tres ratiões assignat quare ista puella sit restituẽda. Prima ratio talis est: quia tempus illud in quo puella fuit læsa, cucurrit tẽpore minoris ætatis. Secũda ratio est: quia lex cõmissoria est odiosa: vnde nõ debet huic puellæ obstare. Tertia ratio est: quia isti tutores sunt suspecti, eo quòd ita se malè circa factum illud habuerunt: vnde præsumitur hoc facto eorũ eos fraudẽ commisisse. vnde istis rationibus motus est imperator vt eã restituat. plus tamen dicit Paulus: quia potissimã rationem imperator tradidit obliuioni. Nam ex quo vẽditor post tempus lapsum pretiũ petiit, videtur lege commissoriæ renuntiasse. & sic quatuor rationes sunt quæ faciebant pro illa, & quædam quæ nõ est in litera: forte

[k] *In delictis.* supra locutus est in delictis ab alio commissis: hic de commissis à minore.

[l] *Atrocioribus.* i. in his quæ proueniũt ex animo, siue sit priuatũ, siue publicũ: vt. C. si aduer. delic. l. j. sed & in illis subdiuidit: qa quædã sunt atrocia, & priuata: vt furtũ: & in illis dic vt. ¶. eo. si ex causa. §. nũc. q̃dã atrocior: vt hic. q̃dã atrocissima, vt adulteriũ: in quo nullo modo subuenitur: vt hic subiicit.

[m] *Miseratio.* hoc etiã in scne faceret: vt. j. de ter. mo. l. ij.

[n] *Deprecatio.* i. veniæ parcendi.

[o] *Minor annis.* s. vigĩtiquinque, maior tamẽ annis. xiiij. vt infra de adul. l. si minor.

[p] *Fateatur.* imò contra: vt. j. de quæst. l. j. §. diuus. sed ibi nõ perseuerauit in confessione quã fecit territus propter torméta: hic fic: vt j. e. titu. de quæstio. l. j. §. si quis vltro.

[q] *Nec si quid.* præter crimẽ incestus: vt. j. de adul. l. si adulterium. §. fratres. nec puto ꝙ sit ibi beneficiũ speciale.

[r] *Duxerit.* vel reduxerit: vt. C. de adul. l. de crimine. & l. crimẽ. & l. castitati. & l. sine motu. Accursius.

[s] *Nõ dimiserit.* hoc hodie corrigit: vt in auth. vt nul. iud. §. si vero hi. & §. adulterã. col. ix. vi d' eũ gñaliter loqui in omni adultera & dãnata etiam vbi maritus prætendere ignorantiã nõ potest. si autem potest, etiã iure veteri excusatur: vt. j. de adul. l. mariti. §. quæstum.

[t] *Cõmittit.* Not. ꝙ quis amittit bficiũ ꝓpter suũ delictũ: vt. C. de iur. deli. l. fi. §. si vero postq̃. & ¶. si fa. iur. fe. di. l. j. §. hoc autẽ. & ¶. de rit. nup. l. senatoris filia. & l. seq. §. si ignominiosam. & ¶. de nego. gest. siue. & ¶. solu. ma. l. viro. & C. de repu. l. cõsensus.

[u] *Committit.* Nec si quid. præter crimẽ incestus: vt. ¶. de adul. l. si adulterium. §. fratres. nec puto ꝙ sit ibi beneficium speciale. cũ gl. super verbo, exceptiõe. extra de elect. & est sumpta ista auctoritas ex ista lege.

Beneficium amittit qui per suũ delictum.

ſorte qa pulchra erat.& hoc dicit.[*ID QVOD DICITVR.*] Filiusfa. omiſit aliquid facere ex quo pertinebat ad patrē emolumentū. emancipatus petit reſtitui. dicit quòd nó auditur: quia inſtitutus fuit contemplatione patris. Viuianus.

a *Data parte.* véditio fuit pro.xxx. ſed.x. nūc ſoluūtur,&. x. alio tempore,&. x. alio ſoluentur: vt ſubiicit.

b *Ab emptione.* computandos.

c *Tuteribus.* vt pretiū ſoluant.& no. quòd nó aperit ante diem finitā vel pòſt fuerit facta denūtiatio. Sed dices poſt diem.

d *Reſtitui.* vt poſt tēpus liceat ſibi auferre: quod iure cōmuni facere nō poteſt: vt probari poteſt. ī. de arbi. Celſus. in prin. Sed cōtra videtur. ſ. quòd nó petatur reſtitutio, cū in re cōmuni poſſit offerri: vt. ī. de le. cō. l. de lege. &. l. poſt diē. Sed illud efficaciter debet intelligi. ſ. ſi petijt & habuit: qđ non placet: vt. ī. l. proxi. Vel dic qꝫ hic denūtiauit, progādo in aliquod certū tēpus: quod & poſtea finitū eſt: vt ar. ī. de verbo. obli. cū ſtipulatus. vel ſi non certū, tamen quoddā intelligitur [a]: quod magis intellectu percipi, quàm dici poteſt: vt. ī. de ſol. l. ratū. ſicut & in cōmiſſione pœnæ dicimus: vt. ī. de arbi. ſi cū dies. §. fi. quo tranſacto poteſt exercere. l. cōmiſſoriam, vt prius: datur nā & poſt beneficiū reſtitutionis quaſi ex eo qđ eſt geſtum à minore in prorogatione facta ipſi minori: nō quod à defuncto: aliàs ſi nō eſt lapſum tempus prorogatū, cū iure cōmuni ſit tuta actione ex eo contractu, nō habet reſtitutionē: vt. ī. eo. in cauſæ. ij. Vel ſecundū M. nil impedit & legi renuntiatū, & ſic ex eo cōtractu agi, & in integrū reſtitui: quod falſum eſt: vt. ī. eo. in cauſæ. ij. §. Pomponius. in prin. Vel dic quòd ideo reſtituitur, quia plus conſequitur per reſtitutionem quàm per actionem ex eo contractu: quia fructus & ſimilia etiā à bonæ fidei poſſeſſore cōſumptos: vt. ī. l. patri. §. item. &. ī. tit. ij. necnon. §. fi. Vel verius dic quòd petebat reſtitui cōtra poſſeſſorē contra quem non habet actionem ex eo contractu: vt. ī. eo. in cauſæ. j. §. interdum.

a Bal. dicit iſtam gloſſ. ſing. cū ſuo text. ad hoc quòd interpellatio facta debitori, nō cōſtituit eum ſtatim in mora: ſed cum aliquo modico intervallo commoditatis ſit puto poſſit prouidere ſolutioni. Boleg.

** aut Antoninus.*

e *Apud præſidem.* quia denegatur, niſi nouæ cauſæ &c. vt. C. ſi ſæpius in integ. reſti. l. fi. appellare tamē potuit: vt hic ſubiicitur.

f *Prouocauerat.* ad imperatorem.

g *Putabam.* ego Paulus.

h *Quod.* id eſt quia. ſed quomodo currit præſcriptio huius tēporis, vt. C. in qui. cau. in integ. reſti. non eſt ne. l. fi. quæ eſt contra? Sol. hic ex patris cōtractu: ibi ex ſuo: vt arg. ī. eo. l. etiam. Vel illa in tempore à lege inducto: hæc à contrahente.

i *Motus eſt.* pro pupilla.

k *Poſſe magis.* quàm quòd dies committendi incidiſſet in tempus pupillæ: & ſic cōſentit Pau. quòd bene fuit reſtituta hoc caſu: quod non eſſet ſi denuntiatio non fuiſſet.

l *Diſplicebat.* quia eſt odioſa, & in fraudem vſurarū inducta: & ideo etiam in pignoribus reprobatur: vt. C. de pac. pig. l. fi.

m *Erat.* dic quòd imperator bene iudicauit hoc caſu ſecūdū omnes quādo fuit renuntiatum legi commiſ. Sed ſi hoc nō fuit, an ſit reſtituenda? ſecundum Pau. non: & eſt pro eo. ī. qui. ex cau. in poſ. ea. l. apud. j. reſpō. &. ī. de iur. fiſ. fiſcus. &. ī. ſolu. ma. ſi maritus. &. ī. de reg. iur. l. in omnibus. §. j. &. ī. de iudi. heres. j. reſpō. &. C. ſi aduer. ven. pig. l. ij. ſic in commiſſione pœnarum: vt. ī. de nau. fœ. l. fi. & reſciſiene tranſactionum: vt C. de his quibus vt indig. l. Polla. & in diſtra. pig. vt hic dicit. ecōtra pro imperatore: qa tutores remoti ſunt vt ſuſpecti, vnde præſumi poteſt eorū fraude & machinatione rem eſſe amiſſam. Itē quia lex commiſſoria eſt odioſa: vt. ī. de verb. obli. cum filius. Sed his auditis credo Pau. melius dixiſſe de iure: & ideo eius ſententia ſequēda eſt tanquā Iuſtinianiz vt. C. de ve. iur. enuclean. l. j. §. his itaq;. in fi. §. ſ. quādo nō eſt renuntiatum legi.

n *Omiſiſſent.* Puta nō adierunt hereditatem relictā contemplatione patris. ſi autē ex cōtractu, merito reſtituitur: ſiue in poteſtate, ſiue emancipatus conueniatur: vt ſupra. c. l. iij. §. ſed vtrum. verſi. proinde ſi iuſſu. Item pone in legato pure relicto. ſecus ſi ſub conditione: vt. ī. eo. l. iij. §. ſi quid. in ſtipulatione autem prius facta indiſtincte non reſtituitur, cum ſemper patri quæratur: vt infra de verb. ob. ſi filius.

I Nstrā.] CASVS huius. l. varie cōſueuit poni: vt circa literam eſt notatum: ſed tu pone hoc modo: Minor fuit læſus in cōtractu: & dum compleuerat xxv. an. petit reſtitui. Sententiatum fuit pro eo, ſcilicet de eo reſtituēdo. aduerſarius appellauit: & dum cauſa appel. agebat, elapſum eſt quadrienniū quod datur ad reſtitutionem petendam: & factus eſt maior. xxx. an. & in iſta cauſa appel. ſimiliter cōpromittūt iſti maiores: quia à populo fuit pronuntiata: & iſti minores facti maiores petunt ſententiam executioni mandandam. Dicit qꝫ bene poſſunt ſententiā executioni mādare poſt. xxx. an. cum per eos nō ſtetit. Vel dic ſecundo qꝫ minores fuerūt reſtituti vt actionē præſcriptione ſublatam poſſint intētare: & aduerſarius appellauit, & obtinuit. tandē iſti minores in cauſa appel. effecti maiores ſunt. dicitur quòd poſſunt poſt. xx. an. intētare rei vin. & rem ſuam vindicare. Tertio modo ponitur caſus: quia iudicatū fuit eum eſſe minorem: non tamen fuit reſtitutus, & ideo appellauit: & factus eſt maior. Dicitur quòd reſtituendus erit poſt. xxv. an. Secundū primam & ſecundam poſitionē dic in toto prin. cognoſci ſuper executione & cognitione, id eſt ſuper executione & demandatione eius. Et ſic tribus modis ponitur caſus huius. l. ſed in quolibet iſtorum duorum caſuū retineas thema primi caſus: quādo fuit intra quadriēnium, & factus fuit maior. Item nota ſecundū vltimū caſum quia appellatur ab interlocutoria: & de incidenti pronuntiatur nunquid hodie minor debet reſtitui. & hæc dicit. [*VENDENTIBVS.*] Curator minoris vendidit fundum minoris Titio puta: vult reſtitui minor contra Titium. dicitur quòd non poteſt reſtitui contra emptorem: ſed agat contra curatorem. hæc vera ſunt niſi velit reſtituere illi Titio expenſas quas fecit Titius emptor.

o *Intra tale.* Tribus modis pone caſum. Primo quòd data fuit ſentētia pro ætate, ſcilicet quòd eſſet minor, & reſtitutus fuit. & quod ſubiicit cognitionē, ſcilicet executionis. & demandationē eius, cætera cognitionis. Et eodem modo expone in ſi. perinde cognoſci, ſcilicet de executione. nā & in executione debet eſſe cauſæ cognitio ſaltē illa quæ dicitur. ī. de re iudi. l. à diuo. §. j. & l. cōmodis. Secūdo dic caſum qꝫ fuit reſtitutus vt actionē præſcriptiōe amiſſā. x. vel. xx. an. poſſit intēdere. quę tēpore huiꝰ legis currebat cōtra minorē: vt. ī. e. etiā. ſed hodie nō, ſed iſti. xxx. an. & in ea etiā poteſt poni: vt. C. in qui. cau. in integ. reſtit. nō eſt

neceſ-

Aemilius Larianus ab Obinio fundum Rutilianū lege cōmiſſaria emerat, data parte [a] pecuniæ, ita vt ſi intra duos menſes ab emptione [b] reliqui pretij partem dimidiā non ſoluiſſet, inemptus eſſet. item ſi intra alios duos menſes reliquum pretium non numeraſſet, ſimiliter eſſet inemptus. intra priores duos mēſes Lariano defuncto, Rutiliana pupillaris ætatis ſucceſſerat, cuius tutores in ſolutione ceſſauerunt. venditor denuntiationibus tutoribus [c] ſæpe datis, poſt annum eandem poſſeſſionem Claudio Telemacho vendiderat. pupilla in integrum reſtitui [d] deſiderabat. victa tam apud prætorem, quàm apud præfectum [e] vrbi, prouocauerat [f]. Putabam [g] bene iudicatum: quòd [h] pater eius, non ipſa contraxerat. Imperator autem [*] motus eſt [i], quòd dies committendi in tempus pupillæ incidiſſet, eáque effeciſſet ne pareretur legi venditionis. Dicebam poſſe magis [k] ea ratione reſtitui eam, quòd vēditor denuntiando poſt diem quo placuerat eſſe commiſſum, & pretium petendo, receſsiſſe à lege ſua videretur. non me moueri, quòd dies poſtea tranſiſſet, non magis quàm ſi creditor pignus diſtraxiſſet poſt mortē debitoris, die ſolutionis finita. Quia tamen lex commiſſoria diſplicebat [l] ei, pronuntiauit in integrum reſtituendam. Mouit etiam illud imperatorem, quòd priores tutores qui non reſtitui deſiderāſſent, ſuſpecti pronuntiati erant [m].

Etiam poſt emancipationem non ſuccurritur filio in id qđ patri adquirūt. Bar.

Quod dicitur, nō ſolere filiis familias poſt emancipationem adhuc minoribus ſuccurri in iis quæ omiſiſſent [n] manentes in poteſtate: tunc rectè dicitur, cū patri adquirere poſſunt.

Ab interlocutoria quæ quaſi totam cauſam diuimit, & in alio præiudicio parat, poteſt appellari: & pendente appellatione ab interlocutoria iudex efficium conquieſcit ſuper principali: & tempus in ea non currit. Item ſi appellans ab interlocutoria ſuccumbat, cauſa redit ad primum iudicē. hoc dicit. quam. l. no. Bartolus.

XXXIX. SCAEVOLA libro ſecundo Digeſtorum.

INtra vtile [o] tempus reſtitutionis apud præſidem petierunt in integrum reſtitutionem minores: & de ætate ſua probauerūt. dicta pro ætate ſententia,

neceſſ.l.ſi. in fi.Ideo autē nō fuit ad rē reſtitutus,qa poſſeſſor nō habebat ab eo cauſam.& ſecundum hoc dic cognitionē habendam in vtili rei vindicatione:& ſic vſq; in finem §.dicas.Tertio dic quòd fuit pro ætate data ſententia.ſ. quòd eſſet minor, non tamen reſtitutus, & ſecundum hoc dic cognitionem præſidis.ſ. habendā in danda vel denegāda in integ. reſti.& eodem modo vſque in finem. Sed huic tertiæ poſitioni tria obſtāt. Primū quia retardatur hæc reſtitutio dāda vltra. xxix.an. qđ eſſe nō debet: vt.C.de tēp.in integ. reſt.l.petendæ.in prin.&.l.ſi.& ſupra eo. Papinianus lib.ij.reſpon.ait exuli. §.ſi.Sol.hoc eſt ſpeciale in odium aduerſarij qui dolū fecit: vt.ĩ.e.l. petendæ.in fi.& fauore minoris,qui fuit ſolicitus:vt.C.de inof.teſt.l. contra maiores. Secūdo ob.quia de incidēti fuit hic iudicatū. ſ.eſſe minorē:quod eſſe non debuit, ſed tantum de principali, ſcilicet de danda vel deneganda reſtitutione: vt. C.de ordi.iudi.l.j.in fi.& de ordi. cog. l. ij. Sol.hic ſpeciale. vel dic quòd data fuit, ſed dari non debuit[a]. Vel diſtigue, an plene cognoſcatur de incidētis& tūc pronuntietur: vt. C. ad.l. Corne. de fal. vbi. & hic.an ſemiplene,& tūc non: vt in legibus cōtrariis:&.ĩ.de re iudi.à diuo.§.ſi ſuper[b]. Tertio ob.quia fuit hic appellatum ante definitiuam ſententiam, ſcilicet à prædicta interlocutoria:quod eſſe nō debet:vt.C.quo.ap.non reci.l.ante.ſed hic ſpeciale. Vel dic q̄ illa intelligitur niſi interlocutoria talis ſit quę ſtatim executioni mādetur,vel cauſam ferē totam determinet:vt hic eſt,&.ĩ.eo.ait prætor.§.permittitur. a *Egreſſi ætatem.* id eſt annum vtilē. Sed videtur hic quòd annus ipſo iure nō currat.cum enim ſit vtilis,& hic nō poteſt plus facere quàm faciat,ergo non currit:vt.ĩ.de diuer.& tēp.præ.l.j. Sed dic q̄ ita currit pendēte appellatione, ſicut currebat prius, donec cauſa in integ.reſt.agebatur: cum pendente appellatione omnia ſint in eodē ſtatu:vt.ĩ.nil no.ap.pen.l.j. Item in reſciſſoria quæ ſperatur naſci poſt reſtitutionem finitā,ideo currit ipſo iure annus,quia nec ibi fuit facta conteſtatio : vt.C.ex qui.cau. ma.l.ſi.ſecus ſi fuiſſet facta lit.cōteſt.licet quidā dicant contrariū.currit ergo eis annus vtilis: quia iudex ſemper reddebat ius, & actor agebat,& reus defendebat:licet omnia cōſummare non potuerunt:ſed tamen perinde habetur cognitio etiam poſt,ac ſi non cucurriſſet propter aduerſariorum dolum. Accurſius.

b *Non ſtiterit.* ſecus ſi per eos ſtetiſſet : vt.C.de temp. in integ. reſti.l.ſi.& facit in authen.de appel. & intra quæ tempora. §.ij. col.iiij.& in auth.de appel.colla.viij.§.j.

c *Intra ætatem.* ſ.vtilē annum. Et no.hic arg.quòd ſi cauſa commiſſa per fruſtrationes alterius partis vltra tēpus fuit extenſa,q̄ vltra etiam poſit cognoſci:vt.C.de tempo.in integ. reſti.petēdæ.Econtra quòd non:vt.ĩ.mādā.diligenter. *ADDITIO.* Iſtā glo. ſequitur Bald.hic : quia certa præfixa iudici delegato non prorogatur propter dolum litigantis:vt extra de offic.deleg.de cauſis.ſed redit inſtantia ad delegātem:nec obſtat hæc lex, quia hic tangebat ius partis:ſed in quæſtione glo.non tangit ius partis:vt ſupra de offi.præſi.l.ſæpe.

d *Fundum.* cū decreto.vel dic etiā ſine decreto.ſ.vrbanū quod-libet. Hodie tamē nec vrbānū:vt.C.de admi.tu.l.lex quæ.in prī. &.§.j.& de prædi.mi.ſi prædium ruſticum. &. C.ſi tut.vel cura. A interue.l.etiam.Accurſius.

e *Vix.* id eſt non,niſi vt ſubiicit.

f *Expenſas.* neceſſarias & vtiles,aliter de voluptariis : vt infra de admi.tu.ſi fine.§.interpoſito.

g *Conſtituit.* & facit.C.de iudi.properādum.§.fi.&.ĩ. eo.l.cum mandato.§.j.Ac.

Minor annis.]CASVS. Paterfamilias decedēs Titiū heredem inſtituit:& cuidam minori legatū dedit ſine reliquit in teſtamēto.& dū controuerſia erat inter illum heredē & legatarium, qui heres.ſ.negauit legatū deberi : tamē fuit pronuntiatum pro legatario minore.ſ.de legato præſtando: & ita habebat iſte minor actio. in factū ex re iudicata ad legatū illud petendum : tamen heres dolo vel cautela induxit iſtum legatariū minorem, vt ei legatū remitteret:& ita cauit in quodam inſtrumento ſe legatum percepiſſe:& quandā ſummam pecuniæ debitor hoc eſt heres ſcripſit ſe mutuo recepiſſe. dicit q̄ poteſt reſtitui iſte minor. magis enim prodeſt ei ſi agat act. ĩ fac. ex re iudic.quā ex mutuo.[PRAEDIA.] Pater alicuius puta Titij,geſsit tutelam, puta Seij:& malè: vnde patre Titij defuncto conuētus fuit minor.ſ. Titius act.tutelæ.dixit minor,Titius ſcilicet,nolo imbrigari de iſtis. vnde aduerſario, id eſt Scio dedit vnā vineam,vt eum in pace dimitteret:deinde pœnituit ſe hoc feciſſe.dicit quòd reſtitui poterit vt vineā ſuam recuperet cum fructibus:ſed pecuniā quam ex tutela paterna debet ſoluere cum vſuris,cōpenſare poterit cum fructibus: immo verius non computantur,ſed fit reputatio.

h *Credita.* id eſt mutuæ.

i *Reſtitui poteſt.* Quare hoc,cum ipſo iure ſit tutus.nam ſi nō acceperat mutuum,non potuit per cautionem tolli ſubſtātia veritatis.ſupereſt ergo prima actio in ſtatu ſuo : vt.C.ſi cert.peta.ſi nō ſinguli.&.l.ſi ex pretio.Reſpon.hic nouatio & ſtipulatio interceſſit:& ſic conſtituitur ciuile mutuum ex cauſa præcedenti: vt in dicta.l.ſi ex pretio. Ité quid ſi ſua intereſt magis vt habeat actionem in factum ex ſententia, quàm ex mutuo? Reſpondeo: quia de nouo oportet agi:vt infra de re iudi.l.iij.§.ſi ex conuētione. Item vſuræ currunt ex ſententia poſt quatuor menſes:nō autē in mutuo. Item quia maiores quàm in mutuo:vt.C.de vſur. rei iudi.l.finali.

k *Petitionis.* aliàs contractus,& aliàs petitionis.Accurſius.

l *Inconſulte.* cum decreto tamē:aliàs ipſo iure non teneret alienatio. Vel dic quòd erant vrbana,quæ ſine decreto poterāt alienari tempore huius.l.vt.C.de admini.tut.l.lex quæ.in prin.

m *Reputatis.* proprie accipe:vt ſupra de negotiis geſtis.Neſennius.& improprie dicitur ſtatim cōpenſatis. Vel dic improprie: & pone &,pro id eſt:vt infra de rei vindi.l.emptor.Vſuras autē ideo debet,quia cōtractus ex perſona defuncti deſcēdit: & quia cucurriſſent fundo non dato:& tunc reponitur in eundem ſtatu. aliàs contra:vt.ĩ.eo.patri.§.ſi pecuniam.verſi.item ex diuerſo.

Si iudex.]CASVS. Minor leſus fuit in vēditione p̄dij,& reſtitut':& ita emptor iuſſus fuit p̄diū reſtituere:& minor eſt iuſſus reddere p̄tiū.nō reddidit:q̄a noluit q̄ ſibi reſtituat fūd':nec ſtare ſentētiæ latę in fauorē ſuū:& poſtea noluit minor vt in integ.reſtitueret.emptor enim voluit eū cōpellere ad hoc actione in factum

Si minor omittit auxilium ordinarium cōtra curatores ſeu adminiſtratores, & intentat extraordinarium contra poſſeſſores: tenetur reſtituere omnes expenſas poſſeſſoribus. Bartolus.

Vendētibus curatoribus minoris fundum[d], emptor extitit Lucius Titius, & ſex ferè annis poſſedit: & longe lōgéque rem meliorem fecit.quæro cum ſint idonei curatores, an minor aduerſus Titium emptorem in integrum reſtitui poſsit.Reſpondi, ex omnibus quæ proponerentur,vix[e] eſſe eum reſtituendum, niſi ſi maluerit omnes expenſas[f] quas bona fide emporeciſſe adprobauerit, ei præſtare : maximè cum ſit ei paratum promptum auxilium, curatoribus eius idoneis conſtitutis[g].

Stipulatio per quam nouatur actio iudicati, non habet paratam executionem, & ad hoc minor poteſt reſtitui. Bart.

XL. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

MInor annis vigintiquinque, cui fideicommiſſum ſolui pronuntiatum erat, cauerat id ſe accepiſſe: & cautionem eidem debitor quaſi creditæ[h] pecuniæ fecerat.in integrum reſtitui poteſt[i] : quia partam ex cauſa iudicati perſecutionem nouo contractu ad initium alterius petitionis[k] redegerat.

Vſuræ ab vno debita, cum fructibus perceptis ab alio compenſantur. Bartol.

Prædia patris ſui minor annis vigintiquīq; ob debita rationis tutelę aliorū quam pater adminiſtrauerat,in ſolutum incōſultè[l] dedit . ad ſuam æquitatē per in integrum reſtitutionem reuocanda res eſt, vſuris pecunię quam conſtiterit ex tutela deberi,reputatis[m], & cum quantitate fructuum perceptorum compenſatis.

Beneficio mihi competente ex perſona tua non vtor te inuito. Bartolus.

XLI. IVLIANVS libro quadragenſimoquinto Digeſtorum.

a Illud eſt falſum: quia imperator confirmaſſet & non cōfirmaſſet interlocutoriam.

b Solus ſecūdus Bal. hic, & dic quòd ſuper incidēti non eſt pronunciatum poſſe.l. de reſtitu. tamē ſi pronuntiatum, vnus ſententiat: nec ex hoc ſequitur quin grauamen obtineat, quia ſuperum pronuntiat, vt hic, quod eſt merito ſecundum Bald.

in factũ ex re iudi.& dicit quòd minor habet vtilem exceptionem:nec poterit emptor conqueri quòd grauatus fuerit.nam in tali ſtatu eſt emptor modo in quo fuit ab initio contractus quãdo cum minore contraxit.

a *Reddere.* quod facere debuit:vt.ã.eo.quod ſi.j.§.penul.Acc.

b *Qui vnicuique.* vt hic,&. C. de pactis. ſi quis in conſcribendo. & de epiſco.& cleri. ſi quis in cõſcribẽdo. & j.ad Velleianum.ſi mulier quod ex.Sed fallit in caſibus quos dixi.ã. de pac.l.pactum. Item an poteſt beneficio minoris ætatis renũtiare? Dic quòd non,cum in hoc ipſo eſſet decept⁹: vt arg.ſ.eo. interdum. ibi,hoc enim ipſo &c. &.l.& ſi ſine.§.reſtitutus.&.l.ait prætor. in princ. Quando autem iuri ſuo[a] vnuſquiſque renuntiare poteſt,dixi plene in authẽ. vt ſine phibitione matres debitrices & creditrices tu ge.mi.§.quia vero. in gl. ſenatuſconſulto. col.vij.

* *nolit vti.*

† *emptor.*

a Cenſer. ſtiã in ea. quam periculoſum. 6. q.1.& in cap. ſtatuimus. extra de regu.vbi no.qualiter quis poteſt renuntiare iuri ſuo.

c *Venditor.* id eſt emptor.ſic infra de actio. emp.l.veteres.

SI iudex circumuento in vẽditione aduleſcẽti iuſſit ſundum reſtitui, eumque pretium emptori reddere:[a] & hic nolit[*] hac in integrum reſtitutione: pœnitentia acta exceptionem vtilem aduerſus petentem pretiũ,quaſi ex cauſa iudicati aduleſcens habere poterit:quia vnicuique[b] licet contemnere hæc quæ pro ſe ĩtroducta ſunt: nec queri poterit venditor[c] †, ſi reſtitutus fuerit in eam cauſam in qua ſe ipſe conſtituit, & quam mutare non potuiſſet ſi minor auxilium prætoris non imploraſſet.

Iudex poteſt reſtituere contra ſententiam ſuam vel prædeceſſoris ſui. Bart.

XLII. VLPIANVS libro ſecũdo de Officio proconſulis.

PRæſes ꝓuinciæ minorem in integrũ reſtituere poteſt etiam contra ſuam vel deceſſoris ſui ſententiam.[d] quod enim[e] appellatio ĩterpoſita maioribus præſtat,hoc[f] beneficio ætatis conſequuntur minores.

Ea quæ pariunt magnum præiudicium, ſunt cum plena cauſa cognitione tractãda. b.d. Primo ponit diſtiñ: ſecun.dõ illud probat

PRæſes.] CASVS. Planũ eſt qd hic dicitur. dicit enim ꝙ prẽſes poteſt reſtituere cõtra ſententiã prædeceſſoris ſui:quia ſicut iuuatur maior per appellationẽ,ita iuuãtur minores beneficio ætatis. Viuianus.

d *Sententiam.* in eo quòd dicit ſentẽtiã,eſt cõtra.C.de appel.l. eos.j.in prin.&.j.de re iudi.l.iudex.Itẽ in eo quod dicit prædeceſſoris,eſt cõtra.C.ſen.reſcin.nõ poſ.l.j.Sed dic ꝙ hęc in reſtitutione loquit,illa in appellatione:vt dixi.ã.e.in cauſę.in fi.Ac.

e *Quod enim.* bene dixi reſtitui poſſe minorem:quod enĩ &c. Sed an minor poſſit appellare? Hic innuitur ꝙ non.ſed contra puto:vt.C.quando prouo.non eſt neceſſ.l.ſi pater.&.j.de re.iur. l.non debet. Tutius tamen eſt ſibi reſtitui.

f *Hoc.* & plus.

DE ætate.]CASVS. Dicit quòd ꝓbari debet ætas cum cognitione cauſæ:quia ætate probata in aliis ſuis cauſis, etiã in iſta præiudicatur reſtitutioni minoris.& hoc dicit, & pone exempla vt circa literam. Viuianus.

Minor ad honores admitti nõ poteſt.

g *Dicit.* volebat ad honores admitti:quod minor nõ poſſet: vt infra de mu.& ho.l.ad rempub. Vel exigere à debitore:qd aliàs nõ poſſet ſine curatore:vt ſupra.e.l.ait prætor.§.ij. Vel ſcius in iudicio ſiſtere:quod aliàs non poſſet:vt.C.qui legi.ꝓ.ha.ſtan.in iudi.vel non.l.j.&.ij.vel rem ſuã alienare ſine decreto,quod aliàs nõ poſſet ſine decreto iudicis:vt infra de reb.e.l.j. Vel ſuarum rerũ vult adminiſtrationem,quam aliàs non debet habere: vt ſupra eo.l.j.in fin.in quibus omnibus aduerſarius ei contradicebat.& ſic patet caſus. Accurſius.

h *Probandum eſt.* in cauſæ cognitione vertitur, ꝙ præſentes ſint aduerſarij:vt.ã.e.in cauſæ.j.§.cauſa.&.l.etiã.j.§.fi.Sed à quo probatur? Dic ꝙ ex aſpectu dabit iudex onus probãdi cui vult: ar.ã.e.l.minor.& ĩ hoc etiã poteſt dici ꝙ cauſæ cognitio verſetur.Nec ob.inſt.quibus mo.tu.ſ.in prin.quia ibi nõ ꝓbatur, ſit pubes vel impubes,ꝓ aſpectum,ſed per annos:qui anni poſſunt per aſpectum probari:vt dictum eſt.vel ibi de alio aſpectu dicit. Quid ſi nõ patet? Rñ.ei qui dicit,vt.j.de proba.l.ei incũbit. & C.de ꝓba.actor.& eſt pro hoc.C.eo.de in integ.reſti. mino. ſi minoré.& quod dicitur hic.Et ita duobus caſibus poteſt hęc lex loqui,quãdo.ſ.aſpectu minor apparet.Itẽ quando in dubio ipſe dicit,aduerſarius negat.Quid ſi vterque negatiue ꝓponat? Reſpon.forte præſumam quòd ſit minor:cum ſemel fuerit minor: argu.C.de probat.ſiue poſſidetis.&.C.eo.l.ſi minorem.

i *Eiuſdem aduleſcentis.* ſcilicet in eo facto quo ꝓbauerit ſe maiorem:& tunc omnino ſi circumuenire voluerit: vt.C. ſi mi.ſe maio.di.l.ſi alterius.aliàs quandiu probetur contra:vt infra de confeſ.l.certum.§.penul.quæ eſt contra.Et quod dicit aliis cauſis:quæro nunquid ſi probauerit ſe maiorem:agendo cum vno, ꝓiudicat ſibi quo minꝰ poſſit dicere ſe minorem agendo cum alio, vel etiam cum eodem in alia cauſa? Quidam † dicunt quòd non:quia *inter alios acta &c.* vt ſupra de pactis.l. ſi vnus.§.ante omnia. Et quod dicit in aliis, de quibus ſcilicet eſt dictum expreſſe vt præiudicet,vel etiam tacite:vt ſi quid in republica culpa adminiſtrauit minor in dignitate electus.nam ſententia ſue decretum electionis ꝓiudicat ſibi, quia tũc probauit ſe maiorẽ:vt teneatur hisquos læſit culpa,nec poſſit reſtitui:licet aliàs reſtituatur ꝓ culpã. Vel dic verius contra omnes ſibi fieri præiudicium:vt ſupra eo.l.minor.iij. vbi dicit,medio tẽpore:& vbi dicit,an periculum &c. Item ne ſit contrahentibus ſecũ pernicioſa iudicis ſententia:vt.C. de his qui ve. ęta.l.j. Item quia vt in ſimilibus ſententia facit ius, ſic & hic faciat: vt infra de liber.agno.l.j.in fin. &.l.ij.&.iij.in prĩ.

† *Vide quæ not. in cap. literas. in gl. penul. de reſcrip.* *in clemen.*

Minores reſtituũntur cum læduntur: aliàs ſecus. Bartolus.

XLIIII. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

NOn omnia quæ minores annis vigintiquinque gerunt,irrita[k] ſunt,ſed ea tãtùm quę cauſa cognita eiuſmodi deprehenſa ſunt: vel ab aliis circumuenti,vel ſua facilitate decepti,aut quod habuerunt amiſerũt,aut quod adquirere emolumentum potuerunt omiſerint,[l] aut ſe oneri[m] quod non ſuſcipere licuit obligauerunt.

Aduerſus præſcriptionem completam dũ quis erat in vero,reſtituitur. Bart.

XLV. CALLISTRATVS libro primo Edicti monitorij.

ETiã ei qui prius q̃ naſceretur vſucaptũ amiſit,[n] reſtituendã actionẽ Labeo ſcribit.

Item quid ſi iurauit in vno contractu ſe maiorem? Reſpon. non præiudicat aliis.

NON omnia.]CASVS. Minor non potuit comedere partẽ de fabis,vel de cõpoſta.nunquid reſtituetur? Certe nõ. nã in his ſolũ erit reſtituẽdus in quib⁹ fuit deceptus ꝓpria facilitate,vel aduerſarij calliditate : vnde ſi aliud omiſerit,vel ſe oneroſæ hereditati imiſcuerit,cõtra talia bene poterit reſtitui. Vi.

k *Irrita.* id eſt irritanda.& facit ſupra eo.quòd ſi minor.§.nõ ſemper.&.l.verum.§.ſciendum. Accurſius.

l *Omiſerint.* vt.C.ſi vt omiſ.here.vel bo.poſ.l.j.

m *Oneri.* Exemplum ſupra eo.l.minor. xxv.an. item infra de rec.ar.l.cum lege.

ETiam.]CASVS. Incipiebam rem tuã vſucapere:& cũ curreret vſucapio per biennium & dimidium,poſtea deceſiſti vxore tua grauida relicta:& ita antequam naſceretur filius,compleui vſucapionem dicit quòd filius poſtea natus reſtituetur vt poſſit eam rem vindicare ac ſi vſucapta non eſſet.

n *Amiſit.* Intelligũt hãc.l.omnes quãdo vſucapio fuit cœpta contra prædeceſſorem pupilli:ſed completa cõtra pupillum etiã nõ natum,cum pro nato habeatur:vt.ã.de ſta.ho.l.qui in vtero. & ſic reſtituitur vt hic. ſecus autẽ ſi contra pupillum incepiſſet: quia tũc ipſo iure nõ currit:vt infra de adquiren.re.domi.l.bonæ.quæ eſt cõtra. b & eſt hic arg.ei⁹ quod eſt infra de fun.do.l. ſundum.& dicunt hãc non corrigi per illam.C.in qui.cau. in integ.reſtit.non eſt neceſſ.l.ſi.Alij poſtea vltra procedunt vt dicant corrigi:vt etiam prius inchoata ipſo iure non currat contra pupillum,per prædictam.l.C.ſicut in præſcrip.xxx.an.C. de præſcrip.xxx.an.ſicut.in fi.Sed his omnibus obiicitur quòd videtur currere etiã ſine ſpe reſtitutionis:vt ſupra eo.l.Aemilius. cui poſſunt reſponderi:quia ibi erat prẽſcriptio voluntaria,hic autem legalis.Tu dicas melius quòd vſucapio hic contra nullũ fuit completa : fuit tamen ab aliquo completa:vt arg.infra de *fundum.* fanau.fæ.l.ſi.& infra de vſucap.l.cœptam.nec habetur pro nato, cum de incõmodo ſuo tractetur.vel ſi habetur,idem eſt ſenſus. & ſic iam nõ eſt locus prædictis:quia res pupillaris dicitur præſcribi.Et quod dicit,amiſit: dic id eſt inuenit poſtea amiſſum.

b Sol. verũ eſt quòd nõ poteſt incipi vſucapio cõtra pupillũ, ſed cœpta cõtra maiorẽ vſucapio hic contra pupillum fuit completa : fuit tamen ab aliquo completa: vt arg. infra de pilum. fa. ſi vnus. §. ante omnia. Et de reſcrip. in clemen. cum de incõmodo ſuo tractetur. vel ſi habetur, idem eſt ſenſus. fun. do.l. ſi fundum. ſcribi. Et quod dicit, amiſit: dic id eſt inuenit poſtea amiſſum. cũdi Bar.

nam

nam nullo tempore fuit pupilli:& ſecundum hoc non fuit adita hereditas per tutorem.

Imperator.] CASVS. Dum minor ageret contra debitorem ſuum in iudicio,tutor colluſit cum debitore:vnde & minorem induxit ad hoc.nam aduerſariũ paſſus eſt abſolui:vel vt cõſteretur cũ eſſe abſoluendũ.Dicit quòd in minoris eſt electione,agat cõtra tutorẽ,an velit reſtitui cõtra debitorem abſolutũ. Vi.

a *Eum.*ſ.minorem.

b *Licentiam.*i.neceſſe habet:vt in auth.de nõ alie.§.neque illud.col. ij.& ſic eſt ſpeciale in iudiciis:vt.C.de iud.l. properandũ.§.fi. ſecus in aliis:vt C.ſi tut.vel cur. iterue.l.fi.Vel dic quòd minor habet electionem cũ amiſit veterem actionẽ: vt hic, & infra de admi. tut.ſi minoris. ſecus ſi amiſit inſtantiam tantùm: vt in.d.l.properãdum.in fi.& ſic hæc dictio licẽtia,proprie ponitur. Item quod dicit ex integro,id eſt data reſtitutione in integrũ.ſed cur non intendit primã:& ſi obiciatur exceptio, replicet: vt.ſ. de dolo.l.cũ à te.& ſic debet denegari reſtitutio:vt.ſ.e. in cauſæ.ij. in princi. Reſpon. hic fraus interceſſit tutoris tantũ,nõ vtriuſque: & ideo non fuit colluſio:vnde non datur replicatio.

Potest minor prius agere cũ tutore quàm cum contrahente:& contra. Bartolus.

Imperator Titus Antoninus reſcripſit,eum [a] qui fraude tutoris aduerſarium ſuũ diceret abſolutum,& agere cum eo ex integro vellet: licentiam [b] habere prius cum tutore agere.

In integrum reſtitutio nõ transit ad defenſorem ſine mandate.

XLVI. PAVLVS libro ſecundo Reſponſorum.

EVm qui ex ſua voluntate [c] minorem annis in iudicio defendit,& cõdemnatus eſt,ex cauſa iudicati poſſe conueniri: nec eius quem defendit,ętatem ad reſtitutionem impetrandam ei prodeſſe, [d] cum cauſam iudicati recuſare non poſsit. [e] Ex quo apparet,nec eum cuius nomine condemnatus eſt, auxiliũ reſtitutionis propter eam ſententiam implorare [f] poſſe.

Denuntiatio eius qui non habet ius denuntiandi,non conſtituit aliquem bonæ fidei. Item contra bonæ fidei contractum minor reſtituitur. Bartolus.

XLVII. SCAEVOLA libro primo Reſponſorum.

TVtor vrguẽtibus creditoribus rem pupillarem bona fide [g] vendidit,denũtiante tamẽ matre & emptorib⁹, [h] quæro,cum vrguẽtibus creditoribus diſtracta ſit,nec de ſordibus tutoris meritò quippiã dici poteſt,an pupillus in integrum reſtitui poteſt.Reſpõdi cognita cauſa æſtimandum:nec idcirco [i] ſi iuſtum ſit reſtitui,denegandum id auxilium,quòd tutor delicto vacaret.

Si per reſtitutionem à parte contractus recedatur, poteſt ille contra quem agitur, à toto recedere. Bartolus.

Curator aduleſcentium prędia [k] cõmunia ſibi [l] & his quorum curam adminiſtrabat,ven-

A & cõmunia cũ iſtis nepotibus habebat prædia,quæ iſte Titius vẽdidit.nepotes minores volũt reſtitui,& reſtituti ſunt.Dicitur hic quòd venditio non reſcinditur niſi pro parte minorum:niſi emptor in ſolidũ velit reſcindi.& iſte emptor habebit actionẽ pro pretio ꝓ parte illorum minorũ aduerſus iſtos minores: & pro parte Titij habebit act.contra eum vel eius heredes.Vi.

g *Bonæ fidei.* cum decreto,ſi talis erat quæ decretum deſiderabat.

h *Emptoribus.*vt non emerent, quod tamen nihil facit.

i *Nec idcirco.*ſecus in caſibus in quibus tamẽ ꝓpter ſordes tutoris, vel aduerſarij calliditatẽ,nõ autẽ ſui facilitate reſtituitur:vt ſupra eo.l. denique.§.j. ibi,ſed & ſi ꝓbaretur &c.&.l.& ſi ſine.§.qſitũ.eſt & tertius: vt.C. ſi aduer.vẽ. pig.l.j. Itẽ huic dicto eſt arg. cõtra. ſupra eo.l. minor xxv.an.in fi.& de procu.l.ſi quis in rem.

k *Prædia.*vrbana vel ruſtica:cũ decreto tamen.Accurſius.

l *Sibi.*ſ.curatori.

m *Non eſſet.*facit huic dicto.j.de in diem addic. l. ꝙ ſi vno.& de act.emp.l.Iulian⁹.§. ſi quis cõmuni. &.ſ.eo. l.etiã.j.§.j.& ſupra de in integ.reſtit.l. Seio. & infra de ſolu.ſi quis aliam. Accurſius.

n *Pupillũ.*i.aduleſcẽtibus:vt ſupra eo.propoſuit. Vel dic ꝙ loquitur de pupillis qui ſucceſſerãt aduleſcẽtib⁹.Vel dic quòd quidam erant pupilli,quidam aduleſcentes.

o *Tenuit.* pro parte quæ fuit patris eorũ.

p *Actiones dandas.* ſ. emptori: vt.C. quãdo ex fac.tut.l.ſi in rẽ.habet etiam exceptionẽ hic emptor: vt.C. de prędi.mino.l.vtere.& l.ſi prædium.

q *Peruenisſet.*facit.C. de repud.l.j.

B Item quæro, emptor vtrum à Seio & Sempronio pupillis [n] pretiũ cum vſuris recipere deberet,an verò ab herede curatoris. Reſpondi heredes quidem curatoris teneri: [o] verùm in Seium & Sempronium pro parte qua eorum fundus fuit, actiones dandas: [p] vtique ſi ad eos accepta pecunia pro eadem parte peruenisſet. [q]

Reſtituto fideiuſſore non videtur reſtitutus principalis. Bartolus.

XLVIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

MInor ſe in id quod fideiuſſit vel mandauit, [r] in integrum reſtituendo, [ſ] reum principalem non liberat.

C

Per reſtitutionem non revocatur libertas conceſſa per emptorem. Bartolus.

Minor ancillam vẽdidit.ſi eã emptor manumiſerit,ob hoc [t] in integrũ reſtitui nõ poterit: [u] ſed aduerſus emptorẽ [x] quanti ſua intereſt actionẽ [y] habebit.

Aduerſus pactum circa datem appoſitum minor reſtituitur. Bartolus.

Mulier minor [z] vigintiquinque annis ſi pactione dotis deterior conditio eius fiat, & tale pactum inierit,quod nunquam maioris ætatis conſtitutæ paciſcerentur,atque ideo reuocare velit: audienda eſt.

D

Aduerſus venditionem validam minor reſtituitur. Bartolus.

XLIX. VLPIANVS libro trigẽſimoquinto ad Edictum.

Minor.] CASVS. Si minor fideiubeat pro aliquo,poteſt reſtitui:& non liberatur alius,ſcilicet principalis. Itẽ ſi ancilla quã vẽdidit minor,manumiſſa eſt ab ipſo emptore:minor contra libertatem non debet reſtitui,ſed aget contra emptorẽ quãti ſua intereſt. Itẽ ſi mulier læſa fuerit ſcilicet minor aliquid paciſcendo in læſionem dotis:reſtituenda erit. Viuianus.

r *Vel mandauit.* non in rem ſuam:aliàs fideiuſſor pro principali,& econuerſo habendi ſunt:niſi dolo hæc fierent.

ſ *Reſtituendo.* id eſt reſtitui poſtulando.

t *Ob hoc.* id eſt propter manumiſsionem.

u *Non poterit.*ſ.contra libertatem:vt ſupra eo.ſi ex cauſa.in fin.

x *Emptorem.* qui decepit minorem : non aliàs:vt infra de iure do.ſi res.§ j.vel etiam dolo cuius manumiſit venditor qui non tradiderit: aliàs quaſi interitu ſpeciei liberatus non tenetur : vt infra de ſolu.l.ſi mihi alienum.

y *Actionem.* petita reſtitutione.

z *Minor.* facit ſupra eo.ſi ex cauſa.§.in dotis.

Tutor.] CASVS. Titius cũ meus tutor eſſet,& ex iſta cauſa rem meã vendere volebat,mater mea denũtiauit emptoribus ne emerẽt:& Titius meus tutor nihilo minus vẽdidit:valet quidem venditio,& ego minor potero reſtitui ſi læſus ſum.

[CVRATOR.] Titius erat curator nepotis vel nepotũ ſuorũ,

Reſtitutio pro minimo non datur.

a *Si res. Non prohibet.* vt prædium vi bonum, ſecũdum has leges: vt. C. de admin. tuto. l. lex quæ. in prin. & tunc dic grande damnum &c. abnegatiue: id eſt nõ minimum. Nam pro minimo non datur: vt ſupra de in integ. reſtitu. l. ſcio. Sic & dicitur capitis deminutio magna, id eſt non minima: vt infra ad Tertyl. l. j. §. proinde. & arg. ſupra de dolo. non debet. in fi. Vel dic quòd loquitur in his quæ ſeruari nõ poſſunt: & tunc nõ fit pro modico: & ſunt omnia plana: vt ſupra eo. & ſi ſine. §. idem faciunt.

SI res pupillaris vel aduleſcẽtis diſtracta fuerit, quam lex diſtrahi non prohibet [a], venditio quidem valet: veruntamen ſi grande damnum pupilli vel aduleſcentis verſatur, etiam ſi colluſio nõ interceſsit [b], diſtractio per in integrum reſtitutionem reuocatur.

Minore reſtituto reſtituitur actio in priſtinum debitorem in eo ſtatu in quo erat tempore nouationis.

L. POMPONIVS libro nono Epiſtularum & Variarum lectionum.

INius * Diophantus Pomponio ſuo ſalutem. Minor viginti quinque annis nouandi animo interceſsit pro eo qui temporali actiõe tenebatur, tũc cũ adhuc ſuperant decem dies: & poſtea in integrũ reſtitutus eſt. vtrum reſtitutio quæ creditori aduerſus priorem debitorem datur, [c] decem dierũ ſit, an plenior? Ego didici, ex tempore in integrum reſtitutionis [d] tantundem temporis præſtandum, quantum ſupererat [e]: tu quid de eo putas, velim reſcribas. Reſpondit: Sine dubio [f] quod de temporali actiõe in qua interceſsit minor, ſenſiſti, puto verius eſſe: ideoque & pignus quod dederat prior debitor, manet [g] obligatum.

Inimo.

b *Interceſsit.* ſi colluſio interuenit, etiam pro paruo vel minimo damno reſtituitur.

Inimo.] CAIVS. Quidã iuriſperitus amicum ſuũ ſuper quadam quæſtione conſuluit: & antequam ab ipſo reſpõſionem reciperet: quid ſibi videbatur, quærens de eadem reſpondit: & ſic ſtulta quæſtio talis eſt: Quidã minor fideiuſsit pro quodam debitore: qui tenebatur act. tẽporali: & reſtabant forte. x. dies quòd liberari poſſet debitor: petit iſte minor reſtitui, & reſtitutus eſt: & eo reſtituto reſtituta fuit priſtina actio creditori. nũquid ille creditor totũ tẽpus habebit cũ nomine eius actionis cõperebat ab initio: an ſolùm. x. dies qui ſupererant cum iſte interceſsit? Et dicit quòd ſolũ habebit. x. dies. & ideo planũ eſt qd hic dicit.

c *Debitorem datur.* pro conſtanti habet quòd detur: vt. C. de reputa. l. j. §. j. in fine. niſi in fraudem creditorum fuit hoc factũ: vt infra de fideiuſ. ſi Titus. in fi. Et intellige hãc in minore adulto intercedente. ſecus in pupillo: quia nec ipſe reſtituitur, cum non teneatur cum effectu: ideo nec creditor ſecundum Placen. Vel dic idem in vtroq; vt ſi ſic interceſſerint, quòd teneantur: vt cũ auctoritate tuto. vel curato. vel etiam ſine curatore ſi cum non habent: & quia tenentur, reſtituuntur: & per cõſequens creditor in priorem debitorem: vt hic, & dicta. l. j. C. de reputat. An vero ſic quòd nõ teneatur niſi naturaliter: vt quia ſine tutore vel curatore cum haberet eum: tunc non reſtituitur: & per conſequẽs nec creditor: vt inſti. qui. mo. tolli. obli §. præterea.

d *Reſtituantur.* ſcilicet datæ.

e *Supererat.* ſcilicet tempore interceſsionis: & ſic dabuntur. x. dies per officium iudicis ex tempore [a] datæ reſtitutionis. ſecus in muliere: quia tunc ſtatim currũt ipſo iure: vt infra ad Velle. de bitrix. §. fi. & l. quamuis. §. ſi mulieri. & §. ſi cũ eſſem. & eſt ratio: quia ibi illa interceſsio ſtatim ineffica eſt: & ideo ſtatim poteſt agi contra priorem debitorem: hic non niſi petita reſtitutione. Sed nonne contra minorem debet agere? Reſpon. non: quia reſtitutionem cõtra ſententiam impetraſſet: immo etiam exactam pecuniam recuperaſſet. & inde mihi imputari non poteſt: immo quia iam reſtitutus eſt.

a *Vide. c. 1. de reſt. in. te. in Clemẽ.*

f *Sine dubio.* humiliter ſtultè quærẽti reſpõdet: ſic & aliàs ecõtra. j. de teſta. l. Domitius. nec enim debuit ſe ſciolum fingere.

g *Manet.* immo nõ manet quaſi nouatione ſublatum, niſi actũ fuit vt eã repetitum: vt infra de noua. aliam. &. C. etiam ob chiro. pe. pig. tenc. poſſ. l. j. ſed dic fuiſſe actum. Vel dic maner, id eſt iterum in obligationem recidit per reſtitutionem: vt. ſ. c. l. patri §. pe. Vel dic proprie: vt infra ad Vell. l. aliquãdo. §. pen. quæ vltima non placer.

DE CAPITE MINVTIS.

Cõtinuatio. *Dictum eſt ſupra de reſtitutione qua iure ciuili & per officium iudicis ratione ætatis datur: nunc de illa quæ fit per ſtatus mutationem vt ſupra de in integ. reſti. l. 1. & 2.*

DE CAPITE [a] MINVTIS.

TITVLVS V.

1. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

CApitis minutio eſt ſtatus [b] permutatio.

Hoc edictum habet locum in capitis deminutione quæ famæ ciuitatis contingit, nõ in aliis. hoc dicit. vel breuius: Hoc edictũ habet locũ in minima capitis deminutione tantũ. Bar.

11. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

PErtinet [i] hoc edictum ad eas capitis deminutiones, quæ ſalua ciuitate contingunt [k]. Cæterùm ſiue amiſsione ciuitatis [l], ſiue libertatis [m] amiſsione contingat capitis deminutio, ceſſabit edictum: neque poſſunt hi penitus conueniri [n] †. Dabitur planè actio in eos [o] ad quos bona peruenerunt eorum. Ait prætor, *Qui quæ ve poſtea quàm quid cum his actum* [p] *contractumve ſit, capite deminuti deminutæ eſſe dicẽtur: in eos eáſ ve perinde quaſi id factum non ſit, iudicium dabo.* [q]

Capitis deminutio non liberat quem à naturali obligatione, nec eũ impedit poſtea ciuiliter obligari. Bartolus.

b *Capitis ſtatus.* Nota caput poni pro ſtatu: & ſtatus cõſiſtit in tribus: vt. j. c. l. ii. Sed nõ videtur cõuerti cũ ſuo definito hæc definitio. nã patre mortuo filius eſt ſui iuris: & ſic mutat ſtatũ: vt ſili. q. mo. ius pa. po. ſol. in prin. & tamẽ nõ dicitur capite minui: vt j. ad Mace. l. v. §. fi. Sed dicas hoc facto hominis ſcilicet interueniẽte, vel vere: vt emancipando, vel damnãdo, vel ſimili modo, vel interpretatiue: vt patre adrogato: quia interpretantur & filij adrogati. vt. ſ. de adop. ſi pater. & l. ij. §. fi. & j. eo. l. liberos. j. reſpon. ſecus ſi dei iudicio: vt dictum eſt.

[a] *de eo dicitur.*

PErtinet.] CAIVS. Scire debes tres eſſe capitis demi. vt. j. eo. l. vlti. & dicit q̃ iſtud edictũ de quo tractatur in hoc ti. locum habet in minima capitis demi. Illi enim qui patiũtur ca. de. maximã vel mediam, non poſſunt conueniri. illi tamen illorum loco conueniuntur ad quos bona eorum perueniunt. & hoc dicit. [AIT.] In iſto. §. ponuntur verba prætoris. & ſcire debes quòd de iure ciuili ſi tu contraxiſti cum aliquo cuius ſtatus eſt poſtea mutatus: qa quælibet obligatio tollitur: ſed de iure naturali tenet: & licet de iure ciuili, vt dictum eſt, tollatur, tamen prætor eum reſtituit ex auctoritate ſua: & agetur cum eo act. in factum ex hoc edicto, ac ſi nunquam eius ſtatus eſſet mutatus. [HI QVI.] Primo cõtraxi cum aliquo, & poſtea mutatus eſt ſtatus eius. nõ primo fuit ſui iuris, modo autem effectus eſt alieni: vel ecõuerſo. ſine dubio de iuris rigore quia alius eſt nouus homo, nõ tenetur, ſcilicet ciuiliter de eo quod præceſſerat actũ vel ſtatum mutatum. naturaliter autem ſic. Sed pone quòd poſt capi. demi. contraxi cum aliquo qui primo fuit ſui iuris: deinde autẽ dedit ſe in adrogationẽ, & tunc contraxi: vel econuerſo. & dic quòd hoc edictum de hoc nõ tractat: vnde nõ datur actio: & hoc dicit. & duobus modis intelligitur circa literam. [NEMO.] Si quis deliquit, & poſtea dedit ſe in adrogationem, nunquid ideo liberatur quo minus puniatur? Videtur quòd ſic: quia nouus homo videtur: tamẽ contrarium eſt, quia non deſinit teneri ex primo delicto. [EI QVI.] Debitorẽ meũ adrogari, extinguitur actio. nunquid ſi cũ iterum emancipare, reſtituetur mihi mea actio? Dicitur q̃ non*. [HOC.] Hæc actio in factũ quę in locũ actionis amiſſę reſtituitur, perpetua eſt: & datur heredibus, & in heredem. Viuia.

[b] *Eſt non tantum mutatio vt ſupra.*

i *Pertinet hoc edictum.* quod eſt. j. ea. l. §. ait prætor.

k *Contingunt.* id eſt ad minimam: vt. j. eo. l. fi.

l *Ciuitatis.* quæ eſt media.

m *Libertatis.* quæ eſt maxima: vt. d. l. vlti. & j. eo. tutelas. §. pe. & inſtitu. eo §. j. ij & iij. Accurſius.

n *Conueniri.* nec etiam conuenire, niſi vt. j. eo. l legatum. & niſi fuerint reſtituti ad quorum partẽ: vt. C. de ſen. paſ. l. ſi debitor.

o *In eos.* vel in dominum: vt infra eo. tutelas. §. ſi libertate. vel in fiſcum: vt. C. de bo. dam. ſi vt proponis. & de ſen. paſ. ſi ademptis. & C. ad le. Iul. de vi pub. vel priua. l. ij. vel in filios: vt. j. de bo. dam. l. cum ratio. §. fi.

p *Actum.* hoc eſt generale verbum, ſequens ſpeciale: vt infra de verb. ſignifi. l. Labeo.

q *Iudicium dabo.* i. actionẽ in factũ. Nũquid & prima vtilis ſtatim.

ita.vtilis enim actio nō excludit hanc prætoriam: quia vtraque de æquitate datur. Item quæ est differentia inter hunc tit. & illū infra quod cum eo.s.quo ad emancipationem? Respon. per hunc restituitur actio amissa, ob hoc quòd alius homo esse videtur, cū statum mutauerit: vt infra de solu.l.qui res.§. aream. per illū autem modificatur condemnatio inquantū facere potest filius. Item hoc locum habet cum quis sui vel non sui iuris transit in alienā familiam: illud non.

a *Minuuntur.* emancipatione puta.

b *Manent obligati naturaliter.* & restituitur ciuilis per hoc edictū.

c *Pertinet.* q.d. nō datur nec aufertur actio sibi ex hoc edicto.

d *Sed interdum.* ideo dicit interdum, quia quandoque nō datur: vt in mutua pecunia & in voto, secundū Io. vt infra de polli. si quis rem.§. voto. & secundū hoc pūcta ibi, deminutionem. & quod sequitur, & quidem &c. est exemplū prædictorū. Vel dic quòd cōtraxit cum eo qui erat capite minutus, & emācipat^e, & iterū fuit capite minutus: vt quia dedit se ad adrogādū: & sic inter vtrāque capitis demi. contraxi. & secundum hoc puncta ibi, cū his. & differt à superiori respon. cæterū: quia & ibi post capitis demi. contraxi: & agebā ante secūdam capi. demi. hic autem post secundam ago.

e *Cum his.* scilicet capite minutis.

f *Labor est.* quin detur in adrogatorem: vt infra de pecu. in adrogatorem. & supra de adop. l. onera. immo in adrogatum, scilicet iure communi secundum primum casum: vel ex hoc edicto secundum secundum casum.

g *Obligabitur.* scilicet adrogās. imo adrogat^e, vt filiⁱ. s. quilibet.

h *Nemo exuitur.* q.d. habet locum hoc edictum in delictis: licet verba dicant de actu vel contractu secundum quosdam. Vel ecōtra dic quòd in delictis non habet locum: quia in illis non liberatur: & ideo non est opus ibi hoc edicto, secundū Azo. ar. j. eo. tutelas. §. j. & j. quod cū eo. sed si. §. ij. Vel dic quòd de criminali accusatione hic loquit: secus si ciuiliter agatur. Vel dic hic si minima, secus si maxima vel media. Item no. hic ar. quòd si quid est in pœnam statutum, non debet conuerti in præmium: vt infra de adi. leg. l. legata inutiliter. & infra de reg. iur. l. non fraudātur. §. nemo. Item facit infra de inter. & rele. l. relegatorū. §. fi. & C. de decurio. l. ne quis officialium. lib. x.

i *Si iuris fiat.* Quid si mihi. x. & tibi. x. à Titio debeuntur, & eum adrogaui, & tu me cōuenias vt eum defendam: & tibi insolidum satisfiat: & dicas mei rationem non habendam: quia extincta est actio? Respon. mei rationem habendam, vt pariter in bonis admittar: licet iure ciuili perierit actio: vt ifra de separa. l. debitor. & infra de pecu. lega. l. si quis creditori.

k *Hoc iudicio perpetuō est.* i. perpetuō esse potest. sic. j. de stat. libe. l. Labeo. quid enim si redhibitoria tenebatur? certe non erit perpetuū in hoc casu: & idē in similibus. Et eodē modo intellige ad de heredibus dicit. sic. j. de exerci. l. si tamen. in fi. & de tribu. illud. §. fi. & est pro hoc. ff. titu. j. l. fi. & ff. ea. l. §. ait prætor.

Libros.] CASVS. Habebam filios, dedi me in adrogationem alicui. tam ego quàm filij mei in potestatem adrogatoris trāsiuimus: vnde illi etiam filij mei capite minuuntur. [EMANCIPATO.] Planus est: quia emācipatione filiorū, vel etiā nepotis, vel aliorū qui sunt in potestate mea, cōtingit capi. demi. cæterū manumissione seruorū non cōtingit capi. demi. quia caput nō habēt: quia serui manumissi incipiunt caput habere cum sunt manumissi. & hoc dicit cum. l. seq. quæ cōtinuatur cū ista.

Hi qui capite minuūtur,[a] ex his causis quæ capitis deminutionē præcesserunt, manēt obligati[b] naturaliter: cæterùm si postea, imputare quis sibi debebit cur contraxerit, quantum ad verba huius edicti pertinet[c]. Sed interdum[d] si contrahatur cum his[e] post capitis deminutionem, danda est actio. & quidem si adrogatus sit, nullus labor[f] nā perinde obligabitur[g] vt filiusfamilias.

Capitis diminutio non tollit actiones ex delicto descendentes. Bartolus.

Nemo delictis exuitur[h], quāuis capite minutus sit.

Adroganti restituitur actio per hoc edictum. Bartolus.

Ei qui debitorem suum adrogauit, non restituitur actio in eum postquam sui iuris fiat[i].

Hoc iudicium perpetuū est[k]: & in heredes & heredib^s datur.

Adrogatione patris, filii capite minuuntur. Bartolus.

III. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

LIberos qui adrogatū parētem sequūtur, placet minui caput*, cū in aliena potestate[l] sint, & cū familiam mutauerint.

Emancipatione capitis deminutio contingit. Item qui caput non habet, illud non mutat. Bartolus.

Emācipato[m] filio, & cæteris personis[n] capitis minutio manifestò accidit: cum emancipari nemo possit nisi in imaginariā seruilē causam deductus[o]: aliter atq; cū seru^s manumittit: quia seruile caput nullum ius[p] habet: ideo nec minui potest.

IIII. MODESTINVS libro primo Pandectarum.

HOdie* enim incipit statum habere [cum manumittit.]

V. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

AMissione ciuitatis fit capitis minutio[q]: vt in aqua & igni* interdictione[r].

Qui ciuitatem Romanam perdunt, capite minuuntur. Bartolus.

Qui deficiunt, capite minuuntur[s]. Deficere autē dicūtur qui ab iis quorum sub imperio sunt, desistunt*, & in hostium[t] numerū se cōferunt: *sed & hi quos senatus hostes[x] iudicauit vel lege lata[y]: vtique vsque eo[z], vt ciuitatem amittant.

Capitis deminutio quæ publici iuris sunt non perimit. h. d. cum. l. sequenti. Bartolus.

Nunc respiciendum, quæ capitis deminutione pereant: & primò de ea capitis deminutiōe, quæ salua ciuitate accidit: per quam publica[a] iura non interuerti constat: nam manere magistratum, vel senatorē, vel iudicem certum est:

VI. VLPIANVS libro quinquagensimoprimo ad Sabinum.

Capite.

tatuū in eam non bet in præium conerti.

tona quæio.

A CIPATO.] Planus est: quia emācipatione filiorū, vel etiā nepotis, vel aliorū qui sunt in potestate mea, cōtingit capi. demi. cæterū manumissione seruorū non cōtingit capi. demi. quia caput nō habēt: quia serui manumissi incipiunt caput habere cum sunt manumissi. & hoc dicit cum. l. seq. quæ cōtinuatur cū ista.

l *Potestate.* scilicet adrogantis.

m *Emācipato.* dic q̄ ista quatuor nomina sunt datiui casus, vel ablatiui absoluti. Alij dicunt q̄ prima duo sunt ablatiui absoluti: & alia duo datiui: dicētes q̄ emācipatione filij & nepos sui iuris efficitur: vt. s. de adop. sed etiā. quod reprobo: vt supra de adop. l. liberum.

n *Cæteris personis.* videbatur tamen nepotem non minui capite; cum in eo duæ emancipationes desiderentur: in filiis tres: vt. C. de adop. l. fina.

o *Deductus.* sed cum hodie non fiant tales venditiones: vt instit. qui. mo. ius pa. pot. sol. §. præterea. &. C. de emanci. l. fi. nunquid ob hoc minus dicitur capitis deminutio? Rñ. nō ideo minus: vt. C. ex qui. cau. infa. irro. l. decreto. Item nec est hæc sola ratio, sed hæc: quia familiam mutat: vt. s. e. l. j. in fi. j. respon.

p *Nullum ius.* de iure ciuili: vt. j. de re. iur. l. quod attinet.

Eo die.

aqua & igni interdictione.

deficiūt.

AMissiō.] CASVS. Si interdictū fuit alicui aqua & igni, capite minuitur. [QVI DEFICIVNT.] Imperator fuit in exercitu cōtra Sarracenos, & hostes populi Romani. deseruit aliquis imperatorem, vel magistratus militum forte, & transtulit se ad hostes. sine dubio ille capite minuitur. Idē si aliquis fuerit hostis iudicatus populi Ro. à senatu: quia iste capite minuitur. & hoc dicit. [NVNC.] Iurisc̄ōsul. seipsum cōtinuat, & dicit quòd hic tractat de minima ca. de. & eius effectu. & dicit quòd per eam nō tollitur publicū ius. vnde si iudex magistratus vel senator minimā ca. patitur de. nō ideo desinit esse senator vel iudex. nullum enim officiū publicum capi. demi. tollitur. Viuianus.

q *Capitis minutio.* scilicet media.

r *Interdictione.* loco cuius hodie succesit deportatio: vt infra de pœnis. l. ij. & infra ad. l. Iul. pe. l. iij.

s *Minuuntur.* media capitis deminutione.

t *Es in hostium.* vt transfugæ. Accursius.

u *Conferunt.* quia ciues esse desinunt: vt. j. de capti. & postlimi. reuer. l. postliminium. §. filius quoque. nō tamen est seruus: vt. j. de tut. l. si quis tutor. & dic hic vt in. d. §. filius.

x *Hostes.* qui erant de subditis. Accursius.

y *Lege lata.* antiqua litera dicit, relegati: & tunc impropriè, id est deportati. Relegati enim nō amittunt ciuitatem: vt infra de inter. & releg. l. relegatorum. § hæc est differentia. & hoc si stricte accipiatur vocabulum. Large enim relegati etiam continēt deportatos: quia commune nomen est. sed Pisana lectera est, lege lata, scilicet à populo, vel exprimendo personam alicuius, vel generaliter: vt, Quicunq; hoc fecerit, sit capite minutus, vel ciuitatem amittat. vt & dicitur quis ipso iure cadere in canonem latæ sententiæ quandoque. Accursius.

z *Vsque eo.* scilicet minuitur capite &c.

a *Publica.* auctoritate & vtilitate.

a *Nam. Non finiuntur.* quòd capitis deminutio intercedat.
b *Hominis iura.* vt est operarũ obligatio, & vsus, & vsusfru. secundum hæc iura: vt instit. de adqui. per adrog. §. j.
c *Familiæ.* id est adgnationis: vt infra de verbo. signi. l. pronũtiatio. §. communi. Accursius.
d *Ciuitatis.* vt. j. de iudi. l. quippe. & infra ad Trebel. l. nam quod.

NAm & cætera officia quæ publica sunt, in eo non finiũt[a]. capitis enim minutio, priuata hominis[b] & familiæ[c] eius iura, non ciuitatis[d] amittit.

Quod alicui sub nomine appellatiuo cõcedatur, illo perẽpto perit cõcessio: aliàs secus. Item capitis deminutione nomina iuris pereunt, non nomina naturalia. hoc dicit. Primò ponitur dictum, secundò quædam illatio. tertiò ponitur ratio. quartò ratio dicti & illationis. secunda ibi, ergo. tertia ibi, sed legitimæ. quarta ibi, ex nouis. Bartolus.

VII. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

TVtelas etiam non amittit[e] capitis minutio[f], exceptis his[g] quæ in iure alieno[h] personis positis deferũtur *. Igitur testamento dati vel ex lege[i] vel ex senatusconsulto, erunt nihilo minus[k] tutores. Sed legitimæ tutelæ ex duodecim tabulis[l] interuertuntur eadẽ[m] ratione, qua & hereditates exinde[n] legitimæ[o], quia adgnatis deseruntur, qui[p] desinunt esse, [q] familia mutati*. Ex nouis[r] autem legibus & hereditates & tutelæ plerunque[s] sic deferuntur, vt

* *Male hal. non deferũtur. Ang. l. quid. ca. 2.*

* *mutata.*

A te. l. pe. Itẽ dic q̃ senatusco. Tertyl. fratres defuncti matri præponit: vt insti. ad Tertyl. §. j. ergo per interpretationẽ hos vocat ad tutelã. Vel dic q̃ apud Græcos secũdũ omnes sunt istæ leges nouæ, & sena. ex quibus vocãtur ad hereditatẽ & tutelã aliqui.
k *Nihilominus.* id est quanuis sint capite minuti.
l *Duodecim tabulis.* delatæ. Accursius.
m *Eadem.* quam statim dicet &c.
n *Exinde.* id est ex. l. xij. tabu.
o *Legitimæ.* si interuertũtur, deferẽdæ, nõ delatæ: vt. j. vnde lib. l. fi.
p *Qui.* bona ratio: quia ciuile nomen est.
q *Desinunt esse.* scilicet adgnati.
r *Ex nouis.* nouas omnes appellat post duodecim tabulas iductas.
s *Plerũque.* qa si maritus vxori & econtra succedit, persona non naturaliter designãtur. vel plerũque ideo dicit, quia licet senatusco. Tertyl. fratrũ vel sororũ meminit præferendo matri: tamen hodie per constitutionem cum matre succedunt, secundum M. & secũdũ hoc ad successionẽ plerunq; tantum refertur. Vel verius plerunque ideo dicit, quia nõ semper nouis legibus deferũtur, sed per testamentum.
t *Naturaliter.* id est nomine quod est immutabile, non iure ciuili adgnationis. Accursius.
u *Senatusconsulto.* Succedit matri gnatus per Orficianum: Inuidiam pariens econtra Tertyllianum. Licet ergo capitis deminutio intercedat, nihilominus hic filius, illa mater remanet. qđ secus est in adgnatis. cum enim adgnati vocẽtur, & adgnati esse desinant: non vocantur. Et quod dixi in matre, de tutela testa. & datiua seruatur. dicit enim testator, Titius tutor esto. iudex etiã hoc idem dicit: vnde nihilominus sunt tutores: quia hic Titius remanet: sed adgnatio tollitur: nisi in casu: vt. C. de le. tu. l. iiij. & in alio: vt instit. de leg. ag. suc. §. fi. & propter hoc dicit, plerunque. insti. de leg. ag. tu. §. fin. Sed an adgnatio hodie tollitur per minimã capi. de? Videtur quòd non: quia adgnatus semper remanet adgnatus: & cognatus ita vt adgnatus vocatur: vt in authen. de here. ab intest. §. ex iis. colla. ix.
x *Iniuriarum.* scilicet actio. & potest intelligi vt dixi supra. l. ij. §. nemo. Vel dic quòd loquitur de actione competenti ipsi qui capite minutus est.
y *Si libertate adempta.* per ingratitudinem: vel quia passus est se vendi ad pretium participandum.
z *Seruum.* nam in seruum non datur actio nisi in casu: vt. C. vbi cau. fis. l. fi. idem dicunt infra de sepul. vio. l. prætor. §. penul. sed ibi dic dari in eum actionẽ, id est propter eũ: vel nomine eius. fic. ff. de iur. om. iud. si quis id. & idẽ dicunt. j. vi bo. rap. l. prætor. ij. §. in seruũ. & j. de incen. rui. nau. l. j. §. item in seruum. Accur.
a *Dominum.* bonorum vel seruii.
b *Mihi.* idem quo ad hoc quòd dicit hic, & nisi &c. si ciuitas & libertas salua sunt: dum tamen familia mutata sit: vt instit. de adquisi. per arro. in fi. ti.
c *Mitto.* sed si nõ sufficiũt bona: nũquid p̃ noxa dabit? Rñ. nõ: qa nõ p̃ debito sed p̃ maleficio fit noxa: vt inst. de noxa. in prin.
d *Nulla.* sed cur secus est vbi dedi me in adrogationem: nam & hic bona mea in aliũ deuoluuntur? Respon. ideo quia hic remanet talis qui obligari nõ potest: filius vero adrogatus potest: secundum Io. Sed nõne qui solã ciuitatem amisit, obligari potest? Respon. vtique, cum sit liber. Dicendũ est ergo aliud esse in adrogato: quia adrogatus fere omnia retinet: vt instit. de adqui. per adro. non autem in deportato. Accursius.
e *Exulat.* sed tenetur ille ad quem bona peruenerunt: vt dixi supra

Tabp. ita nascuntur ciuiles. ea cum in feminis reperiuntur sunt & ciuilia nomina sunt, & non naturalia.

Id est naturali nomine, quatenus matri ex filio, quem nona lege, vt S. C. Tertyl. & ipsi & heredibus defuncti ge antea.

ſupra eod.l.ij.Accurſius.

EA.]CASVS. Hæc lex & duæ ſequẽtes loquuntur quando actiones competunt capite minuto. & dicit, ſi aliqua actio capi.minuto competit:diſtinguitur vtrum deſcendit ex naturali obligatione:& tunc minor capi.de.non tollitur.aut deſcẽdit ex ciuili: & tollitur. & aſſignat in litera rationẽ:quia ciuilis ratio naturalia quidem &c. & ponit exemplũ in act. de dote:vt cum illa ca. de. non tollitur. idem eſt ſi alimenta vel habitatio fuerit relicta.illa enim capitis deminutione non pereunt. & hoc dicit hæc lex cũ ſequenti. Viuianus.

Obligationes quæ cauſam naturalem reſpiciunt, capitis deminutione non pereunt. & loquitur iſta lex de obligationibus actiuè competentibus his qui capite minuuntur. Bartolus.

VIII. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

EAs obligationes[a] †quæ naturalẽ præſtationem habere intelleguntur, palã eſt capitis deminutione[b] non perire, quia ciuilis ratio naturalia[c] iura corrumpere nõ poteſt. Itaq; de dote[d] actio quia in bonum & æquum concepta eſt, nihilo minus durat etiam poſt capitis deminutionem:

IX. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

VT quandoque emancipata[e] agat.

Summata eſt cum precedenti. Bartolus.

X. MODESTINVS libro octauo Differentiarum.

LEgatũ in annos ſingulos vel menſes ſingulos relictum[f], vel ſi habitatio legetur, morte quidẽ legatarij legatũ intercidit: capitis deminutione tamen interueniente perſeuerat, videlicet quia tale legatum in facto[f] potius quàm in iure[g] conſiſtit.

Iuriſconſultus ponit hic tria genera capitis deminutionis:quæ not. Bartolus.

XI. PAVLVS libro ſecundo ad Sabinum.

CApitis deminutionis tria genera ſunt: maxima, media, minima. Tria enim ſunt quę habemus[h]:libertatẽ,ciuitatem, familiam[i]. Igitur cum omnia hæc amittimus:hoc eſt, libertatẽ, & ciuitatem, & familiã: maximam eſſe capitis deminutionem:cum verò amittimus ciuitatem, libertatem retinemus, mediã eſſe capitis deminutionẽ: cum & libertas & ciuitas retinetur, familia tantùm mutatur[k], minimam eſſe capitis deminutionem conſtat.

B EX QVIBVS CAVSIS MAIORES VIGINTIQVINQUE annis in integrum reſtituuntur.

TITVLVS VI.

Primò commẽdat edictum, & ponit eius ſummarium. Secundò ponit verba edicti ad literam. ſecunda ibi, verba. Bartolus.

I. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

HVius edicti[l] cauſam nemo[m] nõ iuſtiſſimam eſſe confitebitur. Læſum[n] enim ius per id tẽpus quo quis reipublicæ operam dabat, vel C aduerſo caſu laborabat, corrigitur[o]:necnon & aduerſus eos ſuccurritur: ne vel obſit vel proſit quod euenit[p]. Verba[q] autẽ edicti talia ſunt:*Si cui[r] quid de bonis[s] *cum is metu, aut ſine dolo malo reipublicæ cauſa abeſſet, ſiue vinculis,ſeruitute[t], hoſtiúmque poteſtate eſſet:ſiue cuius[t] actionis eorum cui[u] dies exiiſſe dicetur:item ſi quis[x] quid vſu ſuũ feciſſet[y], aut quod non vtẽdo amiſit[z], cõſecutus[a]:actionẽve qua[b] ſolutus,ob id quòd dies[c] eius exierit cũ abſens nõ deféderetur, ſiue*

Ius Fach. Cont. I. lib. 1. cap. 61.

Huius edicti. qđ eſt j.ea.l.§.j.

m *Nemo.* hic ſunt duę negationes. ſ. nemo & nõ: & faciũt vnam affirmationẽ:vt.j.de verbo.ſig.l.duobus.

n *Læſum.* i.amiſſum.

o *Corrigitur.* id eſt reſtituitur,vel emẽdat.

p *Quod euenit.* ſ.abſentia:vt neq; abſenti noceat, cũ detur ei reſtitutio:nec proſit, cũ detur cõtra eũ: vt.j. proxim. §. &.ſ. ſi ex noxa. cau.aga.l.ij.in fi.&.j.e. l. videlicet. &.l. ergo. in fin.j rñ. &.j.de reg. iur.l.abſentia. & ſic vnũ pro abſente,& aliud contra eum inducitur: vt. j.de iureiur. l. eum qui.j.reſpon.

** erit deminutus.*

Edictũ ei qui. can. maio. tres habet partes.

q *Verba.* Nota q tres habet partes hoc edictũ. Prima qualiter abſens cõtra præſentẽ reſtituitur,& hoc vſq; ad illũ ver. item ſi D quis. Secũda ecõtra,& hoc vſq; ad ver.item ſi qua.vbi interſerit quædã de pſente cõtra præſentẽ. Tertia eſt generalis extra prædictas:vt in fi.huius.l.dic ergo,ſi cuius.i.alicuius:quid.i.aliquid.

r *De bonis.* vſuca.ſeu præſcrip.in rebus corporalibus.item amiſerit ſeruitutem.nam hæc duo hic comprehendit.

ſ *Seruitute.* quæ facti eſt.ad veram enim ſeruitutem non porrigitur:vt infra eo.l.rectè.

t *Siue cuius.* dic quòd hæc clauſula reſpicit omnia ſupradicta: vt quia dies actionis exiuit:quia metu abſuit, vel reipub. cauſa, vel ſimili.& ſic duo continet. §.iſte. & quando de bonis exiuit, ſcilicet aliquid corporale vel incorporale: vt ſeruitus. vel actio amittitur,ſcilicet perſonalis.& dices,ſiue dies cuius id eſt alicuius actionis dicetur exiſſe. Accurſius.

u *Cui.* id eſt alicui eorum.

x *Item ſi quis.* ſcilicet abſens:vt colligitur.j.eo.item ſi quis.

y *Feciſſet.* rem corporalem.

z *Amiſit.* ſcilicet præſens.aliàs amiſſum ſit.ſ.ſeruitutem.

a *Conſecutus eſt.* ſcilicet abſens.

b *Qua.* id eſt aliqua.

c *Quod dies.* idem in cæteris in quibus lædi poteſt: vt infra eo. l.cum miles.§.fi.ſecundum quoſdam.

t ij *Vinculis.*

† *Bald. hic dicit iſtum text. ſing. ad hoc quod do in contrarium eſt de iure gentium. Bolog.*

a *Eæ obligationes.* hæc lex & aliæ duę leges ſequentes loquũtur quãdo actiones competũt capite minuto. Accur.

b *Deminutione.* minima. Accurſius.

c *Naturalia.* vt inſti. de leg.ag.tu.§.fi.

d *De dote.* Sed nonne actio ex empto ſimiliter habet æquitatẽ naturalem:id eſt de iure gen. licet formula ſit à iure ciuili inducta: vt ſupra de iuſt. & iur.l. ex hoc? Reſpon. olim paucæ: quia quinque erant actiones quæ darentur filiiſfa. vt infra de obli.& ac.l. filiusfa. &.l.in factũ.inter quas hæc de dote erat: vt.j. ſol.ma.l.ij.vnde hodie omnes ex caſtr.pec.vel quaſi,vel ex aduentitia cauſa non pereunt ſibi tali minima capit. deminutione, cum iure proprio ſibi competãt actiones in prædictis: vt. C. de bo.quæ lib.l. fi. Eſt & alia ſpecialis æquitas in dote: vt infra ſolu. ma. l.j. in his enim ius ciuile repugnat naturali. nam ſecundũ ius ciuile tantũ patri,ſecundũ ius naturale tãtũ filio.quod ius ciuile ſuccũbit naturali:& ideo naturale prævalet,& in aliis prævalet ciuile:vt nõ def filio.& ſic nõ amittit,quia non habet.Sed quare magis in his ſuccumbit ciuile ius naturali? Reſpon.in quolibet vides rationem æquitatis.

No. quid a qua facta iunt, mala autem conditione mutari poſſunt. cocer. & facit. j. le leg. 3. in libertũ. §. quod tamẽ. & infra ti. d.denique.

c *VT quandoque emancipata.* Idem videtur etiam ſi maximam vel mediam capitis deminutionem ſit paſſa: niſi vna de quinque legibus fuit damnata:vt.j.de bo.damna.l.quinque. Vel dic quòd licet nõ publicetur dos,aliàs tamen ipſa nõ poteſt repetere:quia debet remanere apud maritum. Accurſius.

f *Legatum. Relictum.* ad alimenta.

g *Quàm in iure.* quia nõ cõſideraſ an poſſit capere ex teſtamẽto,vel nõ:ſed hoc factũ,an poſſit comedere,vel nõ,vel bibere.nã etſi nõ ſit capax, admittit, etiã ſi maximã capitis deminutionẽ paſſus ſit:vt arg.j.de ali.leg.ſeruos ad cuſtodiã.&.l.is cui. & de his quæ pro nõ ſcrip.habẽ.l.iij. Et eſt hoc ſpeciale fauore alimẽtorũ.idẽ in habitatione:qa nec ſine ea viuere quis poteſt.

h *Capitis. Quæ habemus.* ſcilicet præcipua.

i *Familiam.* id eſt ius adgnationis inter adgnatos.

Mutatio multiplicitr fit.

k *Mutatur.* mutari large hic accipitur:ſiue de ſua in alienã:ſiue de aliena in ſuã:ſiue de aliena in alienã trãsferr. Io. ſed & omes iſtmes ſtatu vel fama dicũt minui:vt.j.de var.cog.l.cognitionũ. §.exiſtimatio. Vel dic nõ mutari,ſed minui. & tacit illi.c.§.j.&.ij.

a *Vinculis.* præsens vel absens: & idem in duabus sequentibus.
b *Potestatem.* vt. j. eo. l. ait prætor. §. deinde.
c *Non liceret.* quia forte erat consul vel prætor: vt infra eo. sed & si per prætorem. §. ij.
d *Appellatus esset.* hoc verbũ nõ exponitur ab Vlpiano in toto tit. sed dic, cõueni te cũ x. diestãtũ supereſſent, & iudex dedit tibi dilationẽ xv. dierũ: nã hoc tẽpore actio nõ perpetuatur: vt. ĩ. de eo per quem fact. est. l. fi. j. fñ. Sed hoc nõ placet: qa hoc exemplũ attribuit inferiori ꝓximæ clausulæ: vt. j. eo. sed & si ꝑ prætorẽ. §. ait prætor. versiculo, hoc quo. Dic ergo ꝙ hic fuit quærela prætori ꝓpositæ: nõ autẽ alteri parti denũtiatũ. & hoc, si non fuit magistratus in dolo vt nõ redderet ius. & pro hoc. j. eo. sed & si per prætorem. j. respõ. tũc enim habet locum sequens clausula. Accur.

per magistratum.

e *Ipsius.* qui amisit, & dicitur stare per magistratum, siue magistratus ius non dixit dolo, vel sine dolo: siue non fuit eius copia: vt. j. eo. sed & si per prætorem. §. ait prætor. cũ sequẽtibus. §. §. Accur.

ea. tis.

f *Intra annum.* hodie quadriẽnium: vt. C. de tempo. in integ. resti. l. fi. in fi. actio tamen de dolo bienniũ suũ retinet. l. vlt. C. de dol. ma.
g *Restituam.* non vt ante restitutionem, sed per restitutionem habeat actionem rescissoriam: vt diximus in minore: vt. ĩ. tit. ij. ꝙ si minor. §. fi. Alij cõtra. dicunt enim etiam hanc restitutionẽ iure actionis dari in integ. restituendis. Accur.

addendum.

vinculis [a] *esset, secúmve agendi potestatem* [b] *non faceret, aut cum eum inuitum in ius vocari non liceret* [c], *neque defenderetur: cúmve magistratus de ea re appellatus esset* [d], *sine cui pro magistratu* * *sine dolo ipsius* [e] *actio exempta esse dicetur: earum rerum actionem intra annum* [f] *quo primùm de ea re experiundi potestas erit: Item si qua alia mihi iusta causa esse videbitur, in integrum restituam* [g] *quod eius* [h] *per leges, plebis scita, senatusconsulta, edicta* [i], *decreta principum licebit.*

Iurisconsultus tractat hic de vltima parte edicti. Bartolus.

II. CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij.

HOc edictũ [k], quod ad eos ptinet qui ei* [l] continẽtur, minus [m] in vsu frequentatur [n]. Huiusmodi enim personis [o] extra ordinem [p] ius dicitur ex senatusconsultis & principalibus cõstitutionibus [q]. Hoc autem capite [r] adiuuantur in primis hi qui metus causa absuissent, scilicet si non superuacuo timore deterriti abfuissent.

* *eis.*

III. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

METus autẽ causa abesse videtur, qui iusto [s] timore mortis vel cruciatus corporis conterritus abest. & hoc [t] ex affectu [u] eius intellegitur: sed non sufficit quolibet [x] terrore abductum* timuisse, sed huius rei disquisitio iudicis est.

* *addendum.*

h *Quod eius.* scilicet licebit, quod est infra. & intelligas semper licere, nisi prohibeatur aliqua istarum partium iuris: vt infra eo. necnon. §. quod eius.
i *Edicta.* scilicet prætorum.
Hoc edictum.] CASVS. Ista lex tractat de vltima particula edicti prætoris: dicẽs quòd illa pars in vsu non est: quoniã aliæ speciales clausulæ frequentius locum habẽt: occurrit tamen quãdoq; quòd ei locus est. [HOC AVTEM CAPITE.] Nunc incipit Vlpianus exponere verba prætoris: & dicit quòd qui metu abfuerint, adiuuãtur: & oportet quòd iustus fuerit metus: & hoc exquiret iudex. Item restituuntur qui abfuerint causa reipub. sine dolo. & qualiter accipiẽdus sit vel accipiatur dolus malus, exponit. sed qui operã dedit vt abesset, nõ restituitur. Vi.
k *Hoc edictum.* id est hæc verba posita in fine, quod eius per leges &c. secundum quosdam. Tu dic, id est hæc vltima pars edicti generalis, item si qua &c. & quod dicit infra qui eis continẽtur, id est generalibus verbis. & exponit primo ea verba pauca dicturus, plenius autem dicit. j. eo. sed & si per prætorem. §. fi. Ac.
l *Qui eis.* scilicet verbis generaliter prolatis, si qua &c. aliàs eo.
m *Minus.* quàm cæteræ superiores speciales causæ. nam cũ semper speciali lege subuenitur, raro generalis clausula est in vsu: vt infra eo sed & si. §. ij. & j. de verbo. oblig. doli clausula. Accur.
n *Frequentatur.* est tamẽ in vsu: vt hic subiicit, huiusmodi &c.
o *Personis.* vilibus, quibus per hoc edictum nõ subuenitur specialiter. Accursius.
p *Extra ordinem.* id est extra speciales clausulas.

IIII. CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij.

ITem hi [y] qui reipublicæ causa sine dolo malo absuissent. Dolum malũ eo pertinere accepi, vt qui reuerti [z] potest néque reuerteretur, in eo quod per id tempus aduersus eum factum est, non adiuuetur: veluti si alterius grandis commodi captãdi gratia id egerit vt reipublicæ causa abesset [a], reuocatur ab isto priuilegio:

B

V. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

ET qui data opera & sine lucro hoc affectauerit: vel qui maturius [b] profectus est: vel litis [c] gratia cœpit reipublicæ causa abesse. Sed hæc adiectio doli mali, ad reipublicæ causa absentes refertur, non etiam ad eum qui metus causa: quoniam nullus metus est si dolus [d] intercedit. Sed qui Romæ reipublicæ causa operam dant, reipublicæ causa non absunt:

C

VI. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

VT sunt magistratus [e].

VII. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

MIlites planè qui Romæ militant [f], pro reipublicæ causa absentibus habentur.

VIII. PAVLVS libro tertio Breuium.

LEgatis quoque municipiorum [g] succurritur ex prin-

D

s *Metus iusto.* quantum ad se, iniusto tamẽ quantum ad inferentem. Vel dic iusto, id est sufficienti.
t *Et hoc.* scilicet an fuerit iustus.
u *Ex affectu.* aliàs ex effectu. i. ex eo quod secutũ est propter talẽ metum. aliàs affectu. i. quia affectauit: vt ar. ĩ. quod met. cau. si mulier. j. respõ. vel dic ab afficio affectis. Accur.
x *Quolibet.* vt. ĩ. quod me. cau. l. metum accipiendum. j. Et nota hic *Metus iustus* argumẽtum quòd minæ sufficientes faciunt *minæ sufficientes faciunt iustũ metum:* vt hic, & *iustũ metum.* C. de transact. interpositas. & . ĩ. quod met. cau. extat. & . j. de extraord. crim. l. pen. §. plerique. quod facit in causis cõmissis à domino papa. & quia talia fiũt: ideo venitur ad locum tutum. *AD-DITIO.* Cum glo. dicit quòd minæ faciunt *semper iustum metum,* intellige quando minæ sunt illatæ à persona verisimiliter timenda, vt à quodam tyrãno: vt est casus in. l. Fulcinius. §. quid sit. ibi, potest ẽm. qui. ex cau. in pos. ea. vel ab alio homine pestilentioso: vt. l. j. C. si quis impera. male. ita debet intelligi. C. de iis quę vi me. ve cau. l. metum. secũdum Bar. hic.
a Facit ad locum tutum. ADDITIO. hoc ca. lo. dicit
y *Item hi.* scilicet restituuntur ex hoc edicto. Accursius.
z *Reuerti potest.* vt hic: & j. eo. si cui. §. tandiu. & l. reipub. & C. de resti. mili. l. ignorare. Et sic no. quem nõ cõsequi priuilegium ex onere quod libenter subiit, imò perdit: vt infra de re mili. l. non omnes. §. qui captus. & inibi. de excu. tut. §. item tria. argum. contra. C. de excu. tut. l. voluntariæ.
a *Abesse.* id est absens staret. Accursius.
b *ET qui data. Maturius.* quàm expediret, vltro offerendo se reipublicæ.
c *Vel litis.* scilicet euitandæ.
d *Dolus.* scilicet eius qui se metum passum dicit.
e *VT sunt magistratus.* Adsessores autẽ ꝓuinciæ suæ dicũt abesse reip. causa, vt. j. eo. si cui. in pri. & l. abesse. quę sũt cõtra.
f *Milites planè qui Romæ militant.* vt sunt præfecti vigilũ, secundũ quosdam. idem tamen in quolibet alio. Sed quare miles absens esse fingitur, vt hic, & nõ magistratus: vt. ĩ. l. pro: ? Rñdetur quia officiũ militiæ remotum, imò contrariũ est causis & legib' vnde supereſſe nõ possunt milites aliis negotiis: vt. C. loca. l. milites. & . l. fi. at magistratus potest, cum ad causas principaliter sit præpositus. Præterea magistratus habet salariũ de publico, licet nõ adsessor: vt. ĩ. de adsesso. l. fi. & ideo sui commodi causa facere videtur. milites autem aliter, puta de aliquibus prædiis sibi assignatis stipendia habent.
Legatis.] CASVS. Dicitur quòd isti municipiorum legati non dicuntur abesse causa reipublicæ: sed succurritur eis ex constitutionibus principum. Viuianus.
g *Municipiorum.* de municipio ad municipium. secus de municipio ad principem vel ad ciuitatem Ro. vel ecõtra: quia tũc est absens reipub. causa: vt. C. eo. l. j.

d *Conſtitutione.* vt reſtituãtur rebus eorum vſucaptis: vt hic, &. ï. eod. l. ſed & ſi. §. fin. & dicitur legatus municipij, id eſt villæ, vel caſtri, vel etiam ciuitatis alicuius ad aliam ciuitatem, vel caſtrũ, vel baronem: vt. ï. ad muni. l. j. in princip. & facit. C. de offic. eius qui vi. al. l. j. & ï. vt in flu. pu. na. l. j. §. ſi foſſa. in principio.

Succurritur.] *CASVS.* Expoſuit Vlpianus duas partes edicti: nunc vult exponere ſententiam: & dicit q succurritur etiam illis qui fuerũt in vinculis. Item differentia eſt inter vincula & cuſtodiã: quia vinculorum appellatio generalis eſt, pertinens tam ad priuatos quàm ad rẽpub. cuſtodiæ vero appellatio ſpecialis ad rempu. tantum pertinet. Vi.

Latumiis, vide. *Latumia, quid ſit. Aſco nius, lapidicinæ dicuntur, & loca ubi ſunt lapidicinæ. Carcer exuſtus, & carcer incenſus. vide Bal. hic.*

b *A latronibus.* vt. ï. e. ait prætor. §. j. Sed arg. contra ſupra ſi quis cau. l. ij. in fi. Accur.

c *Latumiis.* id eſt latebris ſub terra.

d *Putat.* hic de cuſtodia carceris dicit, qui ſoli reipub. permittitur: vt. C. de pri. car. l. j.

Carcer ſine quo non debet exire. ex quo non debet quis exire, etiã ſi poteſt: vt infra de capti. l. ſi captiuus. in fi. Sed vincula etiã priuata dicũtur: vt hic, &. ï. de verborum ſignifi. l. vinculorum. ex quibus ſi quis poteſt exire, & non facit, non reſtituitur. arg. infra eo. ſi cui. §. tãdiu. [*ADDITIO.*] Bald. dicit hanc glo. notabilem ad hoc, quòd ille qui eſt in carcere publica auctoritate, non debet exire licet poſſit: puta quia oſtium eſt apertum: ſecus in priuato carcere. Sed quæro an habeatur pro confeſſo ſi frangeret carcerem? ſentit hic Guill. quòd non, ſecundum Bal. hic.

Seruari ſine quo non poſſit. Seruari ſine quo non poteſt. vide. l. obſeruare. ï. de offic. præſid.

e *IN eadem. Stratoribuſque.* i. qui ſternũt malè acta. Vel dic ecõtra qui ſternunt homines, & capiũt tranſeuntes per ſtratam. Ac.

f *Miniſteriis.* id eſt miniſtrantibus.

g *Si probentur.* imò aduerſarius probare debet, cum affirmet, & hic neget: vt. ï. de proba. l. ei. Sed dic q iſte quodammodo affirmat dicendo talem cauſam interceſſiſſe propter quam debeat reſtitui. ſic. C. de codicil. l. nec codicillos.

h *Non poſſint.* licet detur facultas abeũdi: vel quia nudi, vel qa iurauerant, vel ſub fideiuſſoribus ſunt: vt. ï. cod. necnon. §. j. Ac.

Et quoque.] *CASVS.* Nunc exponit aliã partẽ edicti. nam ſi liber homo vt ſeruus detinetur, habet beneficiũ reſtitutionis: ſed ſi ſeruus incipiat litigare de ſtatu ſuo, non reſtituetur: cũ pro libero extunc habeatur. Sed pone, aliquis ſeruus inſtitutus fuit ſub cõditiõe. bona vſucapta fuerũt ante conditionẽ exiſtẽtem: non reſtituetur: ſed filius fami. bene reſtituetur ſi detineatur vt ſeruus, & læſus fuerit tũc. Item qui captus fuerit ab hoſtibus: transfuga autem non reſtituetur. Viuianus.

i *Seruitute.* quæ facti eſt: vt differat à lege. ï. cod. l. item ei.

k *Bona fide.* & tunc dicitur poſſideri, aliàs detineri: vt ſubiicit, & infra de adquir. poſ. cum heredes. §. item quæro.

l *Si autem.* ſcilicet homo liber qui ſtabat vt ſeruus.

m *Inchoata.* id eſt ordinata per libellũ & ſatiſdationem, licet nõ ſit lis cõteſtata. nam extunc pro libero habetur quantum ad liberalem cauſam peragendam vel finiendam, & omnes alias inchoandas: vt. C. de lib. cau. lite. & infra de lib. cau. l. ordinata.

n *Capta.* id eſt finita non eſt.

ſi. Vetuſ-

cipum Marci & Commodi cõſtitutione.[a]

IX. CALLISTRATVS libro ſecundo Edicti monitorij.

SVccurritur etiã ei qui in vinculis fuiſſet: quod non ſolùm ad eum pertinet qui publica cuſtodia coërceretur: ſed ad eũ quoque qui à latronibus[b] aut prædonibus vel potentiore vi oppreſſus, vinculis coërcebatur. Vinculorum autem appellatio latius accipitur. nam etiam incluſos veluti latumiis[c] * † vinctorum numero haberi placet: quia nihil interſit parietibus an compedibus teneatur. Cuſtodiam autem ſolam publicam accipi Labeo putat[d].

X. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

IN eadẽ cauſa ſunt & qui à militibus ſtatoribúſque[e] * vel à municipalibus miniſteriis[f] adſeruãtur, ſi probẽtur[g] rei ſuæ ſu pereſſe nõ potuiſſe. In vinculis autẽ etiã eos accipimus, qui ita alligati ſunt, vt ſine dedecore in publico parêre non poſſint[h].

XI. CALLISTRATVS libro ſecundo Edicti monitorij.

EI quoque ſuccurritur, qui in ſeruitute[i] fuerit: ſiue bona fide[k] ſeruiat homo liber, ſiue detentus ſit.

XII. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

IS autem[l] qui de ſtatu ſuo litigat: ex quo lis inchoata[m] eſt, hoc edicto non cõtinetur. Tandiu igitur in ſeruitute eſſe videtur, quandiu non eſt eiuſmodi lis cœpta[n].

XIII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

RECTÈ Labeo ait eum nõ cõtineri *, qui liber & heres inſtitutus ſit, antequã ſit † heres: quia nec bona habeat, & prætor de liberis hominibus ‡ loquatur. puto tamen filiumfamilias in caſtrenſi[r] peculio pertinere ad hoc edictum[s].

XIIII. CALLISTRATVS libro ſecundo Edicti monitorij.

ITẽ ei ſuccurritur qui in hoſtium poteſtate fuit, id eſt ab hoſtibus captus. Nã trãsfugis[t] nullum credendum eſt beneficiũ tribui, quibus[u] negatum eſt poſtliminium. Poterant[x] tamen qui in hoſtium poteſtate eſſent, illa parte edicti contineri, quæ * loquitur de his qui in ſeruitute fuerint.

XV. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

AB hoſtibus autẽ captis poſtliminio reuerſis ſuccurritur, aut ibi mortuis[y]: quia nec procuratorẽ habere poſſunt[z]: cum[a] aliis ſupraſcriptis etiã per procuratorem poſsit ſubueniri, præter eos qui in ſeruitute[b] detinentur[c]. Ego autem etiam nomine eius qui hoſtium potitus eſt *, ſi[d] curator (vt plerumque) detinẽt. hi aũt vere ſerui ſũt: vt. ï. e. l. px. vel lege plane: & dic, poterãt cõtineri. ſ. inſpectis verbis ꝓtoris, ſed nõ ſecũdũ mẽtẽ eius.

AB hoſtibus.] *CASVS.* Dicitur in. l. iſta, q ſi aliquis captus ſit ab hoſtibus, & poſtea reuerſus, qa ſubuenitur eidẽ. ſed pone quòd ibi deceſſit ſine dubio: & tũc ei ſubuenitur. & ſi bonis ſuis dat' fuit curator, dicit q nihilomin' ei ſubuenitur, ſi reſtitutione ĩdigeat: & ſi nõ dicit hoc prætor, ſuppletˊ tñ ab Vlp. q ſi aliquis captˢ fuerit ab hoſtibˢ, & filiˢ ibi ſit natus, reſtitui poterit, ſ. filius, nõ ſolũ pater. [*SI DAMNI.*] Planus eſt. Sed pone, incepi rẽ alicuius vſucapere ꝑannũ. deinde autẽ cœpit ille abeſſe per annũ & dimidiũ. poſtea reuerſus ille diffẽtus fuit & implicitus circa negotia ſua: puta circa amicos ſuos vilitandos, aduocatos quærẽdos, per vnũ mẽſem. poſtea currit reſiduũ tẽpus qđ ſupererat ad vſucap. cõplendã: & ita vſucap. completa fuit. dicit q reſtituetur ei id tẽpus quod fluxit in abſentia. ſ. annus & dimidius. & quod fluxit in preſentia antequã eſſet negligẽs, puta mẽſis vnus: & etiã tẽpus abſentiæ ei reſtituũtur. ſed ſi fuit negligens in petẽdo reſtitu. in hoc ei nõ ſubuenitur, ſed ratione impedito. & hoc debet prætor cognoſcere ſi fuit negligens, vel non. Vi.

a *Ecle. Non contineri.* illis verbis, ſeruitutéve. Accurſius.

p *Antequam ſit.* id eſt antequã moriatur teſtator. nam eo mortuo ſtatim liber & heres eſt: vt inſti. de here. qua. & dif. §. j. vel dic eum fuiſſe ſub conditione inſtitutum. Accurſius.

q *Hominibus.* & patribuſq. detentis vt ſeruis.

r *In caſtrenſi.* vel quaſi. Sed nonne idem in aduẽtitiis hodie? Reſpõ. non, cum pater habeat adminiſtrationem: vt C. de bo. quæ lib. l. fin. & C. de bo. ma. l. j. niſi forte in actione iniuriarũ, & de dote, & in aliis ſimilibus quę ſunt propriæ filiorũ: vt dixi infra de iudi. ſi lõgius. §. j. i. nò & in illis pater ius habet.

s *Edictum.* ſi detineatur in ſeruitute facti.

t *Tenei. Nam tranſfugæ.* Dicitur tranſfuga qui ad hoſtes fugit vel tempore belli, vel tempore inducia-rum: vt. ï. de capti. l. poſtliminium. § tranſfuga. quem ſi capimus, iure belli capimus, vt noſter ſeruus efficiatur: vt. ï. de adquir. re. do. l. tranſfugam. *Tranſfuga quis dicitur.*

u *Quibus.* id eſt quia his: vt. ï. l. proxi. §. non minus. & ſic no. quòd non debet ex delicto pœnã & ꝑniũ mereri: vt. ï. de re. iur. l. nõ fraudãtur. §. j. & ï. eo. ſi cui. in prĩ. Sed quid ſi eſt in dubio fuerit tranſfuga vel nõ? Rñ. credi affirmatiõi ſuæ: hoc ſi ante fuerat bonus, aliàs nõ: vt. ï. de re mili. l. non omnes. §. à barbaris. * *Plo. quę.*

x *Poterant.* hæc litera vſq; in fi. poteſt interrogatiue legi: & rñ. q nõ: qa in ſuperiori verbo voluit eos deſignare q in ſeruitute (q̃ facti eſt) * *Id eſt ab hoſtibus captus, de quo plura vide apud Aut. Aug. lib. 4. cap. 10. & Alci. lib. 1. Pareg. ca. 35.*

y *Mortuis.* ſuccurritur, heredibus ſcilicet: vt. ï. eo. qui mittũtur. §. item paganum. Accurſius.

z *Habere poſſunt.* cum ſerui ſint, & nihil habeant.

a *Cum.* id eſt quamuis.

b *Seruitute.* ſcilicet facti.

c *Detinentur.* ſed ad negotia poſſunt haberi etiam vere ſerui: vt ſupra de procu. l. ſeruum quoque. in princip.

d *Si.* i. quamuis. vel dic proprie. & no. hic arg. quòd poteſt cõ-

 ſtitui

ſtitui curator bonis eius qui eſt vltra mare.ſic.C.de bo.quæ lib. l.fi.§.j.& infra de priuil.cre.l.idē priuilegium.qui omnes actiones intēte:vt infra de cu.bo.dā.l.ij.maxime tempore perituras vt infra de bonis auc.iudi.poſſ.l.creditore.in princ.

a *Exiſtimo.* & ei reuerſo,& etiam ipſi curatori bonorum.

b *Non minus.* hysterō proteron.q.d.non minus nato ibi quàm capto.ſic.ī. de re.diui. l. riparum.& quod dicitur de nato ibi,ſed cōcepto prius: vt hic. ſi autē & ibi fuit conceptus & natus:ſi cum vtroque parente redeat, idem. ſi cum matre tātùm,ſpurius habetur.ſi cum patre tantùm,non habet poſtliminiū ſecundū quoſdam: quaſi non poſsit fingi ſine matre, ſicut ſine patre. Sed Io. dicit quòd habet: quia & ſine matre eſt quandoque filius:vt adrogatus.Et probantur hæc infra de cap.l. diuus.&. C.de cap. l.j.

*missum sit

fuerit bonis conſtitutus, auxilium competere exiſtimo a.

Non minus b autem ab hoſtibus capto, quàm ibi nato, qui poſtliminium c habet, ſuccurſum videtur. Si damni infecti miſſus* ſit in ædes militis: ſi quidem præſente eo iuſsit prætor poſsideri, non reſtituitur d: ſin verò abſente eo, dicendum ſubueniri e ei debere.

Breuiter hoc intendit ſecundum lecturā quam intendo tenere. Quod diſponitur de tempore abſentiæ, intelligitur de modico tempore quod excurrit poſtea, ſi in eo quis non fuit negligens,quod arbitrio iudicis determinabitur.hoc dicit cum.l.ſeq. Diuiditur in quatuor partes. Primò ponit dictum. Secundò illud declarat. Tertiò illud probat per rationem. Quartò illud deducit in practicam.ſecunda ibi, vt ſi.ſecundū lecturam quam tenes, licet ſecundum lect. gloſſ. ſecunda incipit ibi, non quandocunque.tertia ibi,in.l.non enim.quarta ibi,tosimque. Bartolus.

Vel die etiam reuerſum cum matre tantū quo ad quædam habere poſtliminium,ſcilicet vt ſit liber:& quòd etiam reſtituitur,vt hic:& quòd matri ſuccedat: ſed non pro iuſto filio habeatur. & idem ſi cum patre tantùm multo magis.

c *Qui poſtliminiō.* improprie,cū nō fuerit captꝰ:vt.C.de cap.l.j.

d *Non reſtituitur.* Nam præſens pro pagano eſt:vt.C.de reſtitu. mili.l.fi.& inſti.de mili.teſta.§.j.

e *Subueniri.* fuit ergo facta miſsio ex ſecundo decreto.aliàs ſuo iure poſſet cauere:vt infra de dam.infect.ſi finita.§.ſi forte.&.§. poſtea. Item no.arg.quòd hic ex ſecundo decreto dominiū trāſit:vt dixi ſupra ſi ex noxa.cau.aga.l.ij.in fi.

f *Sed quod ſimpliciter.* cœpi vſucapere rem tuam te præſente: poſtea abſens fuiſti, & finiui te reuerſo intra modicum tempus: & vſucap.compleui.

g *Prætor edixit.* id eſt in edicto quodam poſuit,ſeparato à ſuperiori poſito in.l.j.cum illud perfectū ſit:& hoc vbi ſit,neſcimus, ſecundum Io.& Bul.& eius verba erāt talia: Si quid vſucaptum fuerit de bonis alicuius cum eſſet abſens,poſteáve:reſcindā vſucapionem, ſubducendo omne tempus vſucapionis ex quo cœpit abeſſe.non autem fuerunt talia: ſubducam omne tempus abſentiæ:vt tantum reſtituatur,quantū fuit abſens.nam poteſt abfuiſſe per.xxv.an.nō tamē reſtituitur totum etiam ſecundū eos. nec etiam talia fuerunt:ſubducam omne tēpus vſucapionis:quia non illud quo fuit preſens ante abſentiam,vt hic caute ponit:vt ſi inchoata &c.quod ergo dicitur, poſteáve: ad quoddā modicū tēpus reſtringitur,& quod currit poſt reuerſionē:quod pro abſentia reputatur.& ſic ſume duo arg.vnū pro teſtibus qui dicūt, poſſedit tāto tempore,& plus:vt.j.de verb.ſig.l.hæc adiectio.& dixi.ī.ſi quis cau.& ſi poſt tres.Itē aliud,quòd vbi lex nō diſtinguit,nos tamen diſtinguimus:vt.j.de teſti.quæſitum eſt.Arg.cōtra.ī.de offi.præ.l.iij.&.ī.de Publ.in rē act.de pretio. Vel dic q hæc verba.poſteáve:poſſunt cōiungi cum prædictis.ī.eo.l.j. ſecūdum Azo.hoc modo:Si quid de bonis alicuius exiſſe dicitur, cum is abeſſet metu,poſteáve, in integrū reſtituā. ſic ergo ſi lædatur etiā in abſentia vel quaſi,reſtituitur in totum tempus quo læſus eſt,ex quo cœpit abeſſe.Quid autē ſi poſt modicū tempus? Reſpō.tunc nō in totum: quia tēpus quod fluxit poſt modicum tēpus,& poſt vſucapionē completā,recompēſatur ei pro tēpore abſentiæ. Idem dicas ſi fuit in abſentia completa, ſi reuerſus ſtatim ceat,& negligēs ſit:ſi tamen poſtea cuigilet,& itē inchoet:tempus modicū quod currit in petenda reſtitutione,non nocet,ſed aliud ſic quod negligenter cucurrit:vt arg.ſic.C.de inoffi.teſt.l. cōtra. Quare ergo Vlp.facit differentiā inter modicū tēpus vel poſt? Reſpō.quia vbi poſt, vix poteſt eſſe quin aliquod tēpus labatur in negligentia:quod nō ſic quando in abſentia vel in modico tempore. Item ſi petit amoueri tēpus mediū: nunquid debet probare rem fuiſſe ſuam?aliàs enim nec præſcripta eſt in ſui præiudiciū:& ſi conſtat ſuā fuiſſe rem:quare non reſtituitur ad rem:vt in minore dicitur:vt no.ī.de procur.l.qui proprio.§.itē quæritur? Rñ.hic non conſtabat de dominio. Vel dic quòd non habet cauſam conuentus ab actore.vel dic quòd ſic.

h *Ante abſentiam.* Item multo magis ſi in ipſa abſentia inchoatur tempus vſucapionis,& poſtea abeſt,ſecundum omnes. Accurſius.

i *Finita.* ſcilicet vſucapio.

k *Reſtitutionis.* Sed ad quid? Rñ.ſecundum Bul.& Io.vt ſubducatur tempus vſucapionis.ex quo cœpit abeſſe. & hoc ſcribit hic Bul. ſubducitur omne tempus abſentiæ,primum ſit,mediū,vltimūve:vt.C.eo.de reſt.mili.& eorū qui reip.cau. abſunt.quod tempore. &.C.quib. non ob.lō. tēp. præ.l. poſſed M.& Pla.& Al.dicunt reſtitui ad rem ſuam,& ſic ſecundū iſtos datur in integ.reſt. ad rē quandocunque,& in abſentia vel cum modico tēpore fuit poſtea vſucapio completa. ſi autem poſt modicū tēpus ſit cōpleta,ſecūdū primos datur reſtitutio vt ſubducatur tēpus abſentiæ vel quaſi, tanto minus quātū fluxit poſt modicū tēpus, & vſucapionem cōpletā.ſecūdum iſtos prorſus denegatur:vt hic ſubiicit. Sed expone q detur reſtitutio ita demū ſi intra modicū tēpus &c. ſ. ad totū tēpus ſubducendū.nā poſt non ad totū: ſed tanto minus vt dixi,quantū negligēter fluxit. Itē cōtra M.in.j.opi.& eius ſequaces eſt aperte finis huius.l.nā eū qui differt &c.nā ſecūdū eū intelligit,differt reſtitutionē.ſ.ad rē ſuā. ſed hic quomodo dicit differre quādo poſt modicū tēpus,fuit cōpleta, cū & ſi vellet in hoc reſtitui,nō poſſet:cū nōdū ſua deſierit eſſe intra modicū tēpus,ſed poſt deſinit. Itē nec poſt modicū tēpus:quia minimū diſtulit ſecūdū eos,quod eſt iniquū vt imputetur ei ſi nō petiit reſtitui quādo nō potuit:vt.C.de an.excep.l.j.in fi.Sed poſſet pro eis reſpōderi:qa ſtatim poſt modicū tēpus & vſuca.cōpletā incipere debeat cauſam in integ.reſt.ſed ſi dudū differt,nō audiatur. Itē quo iure petitur hæc reſtitutio maiorū? Rñ. officio iudicis à prætore viuo,qui eam dat auctoritate prætoris mortui: vt.C.de reſt. mili. l.j. ad inſtar minoris:vt.j.de excep.l.exceptiones.ij.in fi.&.ī.de mino.q ſi.in fi.qua reſtitutiōe data aget antiqua actione.ſ.vtili vſuca.vel præſcrip.reſciſſa: ſiue perſonalis ſiue realis erat.& ideo dicitur reſciſſoria,nō quòd fit propriū nomē actionis:vt.C.de poſtli.reuer.l.ab hoſtibus.& ex quib.cau.ma. l.fi.& inſti.de act.§.aliæ.in perſonali videtur cōtra,quaſi remāſit directa tēpore nō ſublata:qua tamē poteſt agi oppoſita replicatione per in integ.reſt.Sed dic,vtilis ſuſcitatur, ſiue in modū replicationis,ſiue principaliter petatur in integ.reſt.Sed cū directa prima habeat locum,quomodo extraordinaria? Reſpō. quia nō eſt efficax niſi prius habita reſtitutione.Et quia tātū in primum ſtatum reſtituitur,videtur quòd etiā abſente altera parte poſsit dari: tutius tamen eſt præſente ea dari: vt.ī.de mino.in cauſæ.j.§. cauſa.& ſic minoribus & maioribus iudicis offi.ſubuenitur. Sed quidā dicūt maioribus iure actionis ſuccurri,aſſerētes reſciſſoriā ſtatim eis reuerſis dari,ſed vires nō habere,niſi prætor inſuflet in eam ſpiritū vitæ:quod in idem recidit. Item quare vſucapit iterū poſt modicum tēpus poſſeſſor:cum iam ſit dominus: vt j.de vſuca.ſequitur. §. Iana? Reſpon. fingitur nec dominus iure prætorio:vt.ī.de in integ.reſt.l.nemo videtur.& facit. C. quod me.cau.l.ſi vi.& facit.j.de cap.in bello.§.ſi quis ſeruū. Itē quare ad totum tempus reſtituitur quod fuit abſens,cum tamū vltimo die vſucapionis fuit læſus? Reſpon.immo & omni die vſuc. fuit læſus:vt arg.ī.de mino.l.iij.§.j.in fin.§.&.C.de reſt.mil.& eorū qui reip.cau.ab.quod tempore. Item ſi fuit abſens primo anno præſcrip.decennij,vel.xx. an.vel. xxx.in aliis omnibus præſens, nunquid reſtituitur ſibi ille annus:& tunc quādo omnes alij cucurrerint? Reſpō.ſic,non prius:cum læſus nō erat:vt.ī. de mino. in cauſæ.nec ob.ī.de adquir.her. Pānonius.vbi datur reſtitutio, & tamen iure cōmuni poterat peti bo.poſ.ſecundū tab.quia ibi heres nō poterat ſuo iure petere poſ.nec iure defuncti:licet defunctus potuerit:& ideo reſtitui habet.& ſic datur annus à tempore læſionis,quādo in præſentia cōtingit læſio.ſi autem in abſentia contigit læſio,tunc à tempore reuerſionis:vt.C.eo.quod tēpore. Item ſi læſio eſt minori tēpore annian intra annum datur? Quidam ſic,tu quòd non:vt dices.j.eo.ſed & ſi.§. quotiens.

l *Quandoque.* aliàs quandocunque.

m *Hoc contigit.* ſcilicet vſucapionem compleri.

a *Differt.* l. expectat ſecundum Azo. ſed ſecundū Ald. non loquitur de in integ. reſt. ſed de reſtitutione rei ſuæ.

b *Reſtitutionem.* quia non poteſt, vtpote vſucapione completa poſt modicum tempus.

c *Non eſſe audiendum.* diſtulit ad omne tempus. nam in id quod poſt diſtulit, efficaciter ei computatur, ſecundum Ioan. ſed M. prorſus denegat.

† *Facit glo. in ca ſignificant. ſuper verbo, vocare. ex tra de offi. iudicis.*

d *Non enim negligentibus.* Hāc intelligē ſecundum Io. vel ſecūdum M. prout telligitur ſuperior. §.

e *Reſtituat.* i. ad totū tempus, ſecundum Io. vel aliquo modo, ſecūdū M. & alios. Et not.

Modicū tēpus in arbitrio iudicis eſt.

hic modicū tēpus poni arbitrio iudicis: qđ quādoque ad mēſem, quādoque etiā ad annū durare poteſt; dūmodo in negligētia nō ſit, ſed temporis angu. ſtia impeditus, vel alia cauſa: vt. j. de dam. infec. quòd ſi forte. & l. ſi finita. §. ſi quis metu. & de iur. fiſ. edicto. §. item. & ad Trebel. l. fa ctā. §. penul.

Vlianus.] CASVS. Ad militem hereditas pertinebat: quia inſtitutus erat ſub cōditione intra certū tempus cōplenda. non paruit conditioni: & ſic amiſit hered. & ſic neceſſaria eſt reſtitutio. Vel dic q̄ aliquis here. & etiam res hereditarias poſſedit, & vſucepit, iuſte ſe credens heredē, dum miles abſens fuit cauſa reipub. Dicit quòd cōtra illum poſſeſſorem reſtituetur. Sed pone: poſſeſſor ille res here. vēdidit. dicit quòd tunc cōtra illum emptorem danda eſt reſtitutio: vt liceat militi rem ſuam vindicare ab emptore. vnde ex poſtfacto apparebit an tenuerit vſucapio, vel non. ſed primo caſu datur petitio hereditatis. [EVM QVOQVE.] Legata fuerūt mihi. x. ſingulis annis dum eſſem in Italia: incepi abeſſe cauſa reip. vel captus fui ab hoſtibus. dicit me reſtituendū vt perinde legatum percipiam, ac ſi non abfuiſſem: nec debeo reſtitui vt act. habeam ad legatum petendū. pendente enim conditione eam non habui: vnde proſequens eam non amiſi. defectus tamen cōditionis fuit in cauſa q̄ legatum amiſi: vnde ad id tantum reſtituar, vt perinde habear ac ſi non abfuiſſem: & ita ad ipſum legatum ero reſtituendus.

f *Militi.* vt. j. de acquir. here. cum quidam. j. reſpon. Sed videtur non reſtitui: quia nec læſus primo, ſi non repudiauit, poteſt perpetuo adire: vt. C. de iur. deli. ſi curatoris. Sed hic fuit inſtitutus ſub conditione, ſi eam impleret intra certum tempus. Item lex prædicta obtinet, quando ab aliis non ſunt vſucaptæ. Hic incipit ſecundus modus ponendi caſum. Secundo poſito quòd purè ſit inſtitutus, non videtur læſus: quia poſſeſſor non potuit vſucapere tempore longo, ti. pro. here. cum heres nō fuit: vt. j. pro here. l. pe. nec long. ſiſſimo, cum tempore harum legū de hac præſcriptione mentio non erat: vt inſtit. de perpe. act. in princ. Item tertio quia habet petitionem hereditatis contra poſſeſſorem hereditatis, quæ non tollitur aliquo tempore ſecundum has leges, nec etiam hodie niſi. xxx. an. vt. C. de peti. here. l. hereditatis. Sed reſpon. quòd poſſeſſor iuſte errauit credendo ſe heredem, & ſic quaſi ti. habet, vnde vſucepit ti. pro herede: vt arg. j. pro leg. l. iiij. & l. ſi. & ſic tollitur triennio vel. x. vel. xx. an. peti. here. cum datur cōtra tit. poſſidentem. & ſic ſuos terminos excedit: vnde exceditur à non ſuis terminis: vt. C. de edict. di. Hadriani tol. l. fin. Vel ſi ſub conditione fuit inſtitutus, ſimiliter contra emptorem videtur non reſtitui, cum habeat regreſſum contra venditorem: vt infra de peti. hered. ſed & ſi. §. item ſi. ſed forte hic nō habebat[a] regreſſum contra venditorem. Vel poſſeſſor fuit malæ fidei: qui tenetur vltra quàm ſit locupletior: vt infra de peti. here. l. item veniunt. §. eos autem.

a iſtā glo. ſequitur Bar. hic.

g *Proceſſiſſe.* contra militem.

h *Atque ſi.* vt. j. eo. l. & ſiue. & l. ſi quis Titio. & l. ſi quis ſtipulatus. Accurſius.

i *Non enim:* bene dixi eum reſtituendū tātum vt capiat: non vt actio ſibi reſtituatur: quia eam nūquam habuit. tūc enim eſſet neceſſarium prętoris auxiliū vt actio reſtitueretur: hic autem non, ſed vt legatum conſequatur: quia conditio. fuit in cauſa. ſ. deficiēs, quare ſit amiſſum. vel ꝯ contra ſecundum M. conditio fuit in cauſa: i. facit dubitari an detur. nam ante cōditionem non videtur læſus: vnde non eſt reſtituendus: quod nequaquam admittitur. Sed op. non videtur opus eſſe reſtitutione, cum p impleta cōditio habeatur: cum per eum nō remanſerit: vt. j. de cōdi. ſi quis ita. ad princi. ti. & l. illis libertis. circa fin. tit. & de lega. iij qui concubinam. §. vtori. quod forte dici poteſt. Vel in. ll. allegatis fiebat per aduerſarium ne conditio impleretur: quod hic nō ita. ADDITIO. Aduerte hic ſecūdū Bar. q̄ hic loquitur ſi caſu in quo ſi impediebatur eſſe in Italia, nō debebat habere legatū: quia alterius fauore erat hoc adiectū: vt. l. Seio. in prin. j. de an. leg. & de cōdi. & demō. l. illis libertis. & quod no. C. de lega. l. j. propter priuilegium tamen militis reſtituitur vt hic.

Sciendum.] CASVS. Hæc. l. & ſequentes duæ continuantur. Hoc dicit in prima, quòd maioribus erit ſubueniendum in damnis & etiam lucris quæ ipſi perſequuntur ſine damno & iniuria aliorum. nam cum damno vel iniuria aliorum non audiuntur: & de hoc taliter pone exemplum: Emi rem aliquam bona fide quam potui vſucapere, & incepi: deinde captus fui ab hoſtibus, & ibi retentus per tantum tempus per quantum potuiſſem vſucapere: reuerſus ſum poſtea: vnde volo quòd vſucapta habeatur poſtliminio. nam ſi in ciuitate fuiſſem, vſucepiſſem: quod iure poſtliminij idem videtur, quod fingit me ſemper præſentem fuiſſe. veruntamen dicit me non eſſe audiendum. vſucapio enim quam per nos acquirimus, ſine poſſeſſione naturali non procedit. vnde nec vtilem nec directam habeo actionem. iniuriſſimum enim eſſet alij auferre dominium vſucapione: cum in ciuitate non vſucepi, cum ad ea quæ facti ſunt, fictio poſtli. non extendatur. Vel dic caſum aliter in hac. l. vt differat ā. l. ſeq. quòd aliquis emit rem: ſed antequam poſſeſſionem eius apprehenderet, factus eſt abſens reipub. cauſa, & ſic non cœpit vſucapere. non impetrabit ex hoc edicto quòd res empta habeatur pro vſucapta.

k *Pœna vel damno.* No. ex alterius pœna vel damno. aliàs enim quis ad lucrum reſtituitur: vt ſupra. l. proxi. in fin. & infra eo. l. & ſiue. & l. ſi quis Titio. & l. ſi quis ſtipulatus. quæ ſunt cōtra. Item no. quòd exemplū huius. l. ponitur. j. l. proxi. denique &c. Sed nonne tenuit poſſeſſionē animo abſens: vt. C. de acquir. poſſi. licet? Reſpon. poteſt eſſe quòd propter abſentiam rei emptę à ſe poſſeſſionem nō apprehendit: vel quia amiſit propter obliuionem: vt. j. de vſuca. l. furtum. §. j.

B *Reſtitutio ex hoc edicto non fit vbi quis errat de lucro cum alterius iniuria, nec ex fictione poſtliminii, cum poſtliminium non porrigatur ad ea quæ ſunt facti. & ceſſat reſtitutio vbi æquitas ceſſat. hoc dicit cum duabus ll. ſeq. Bartolus.*

XVIII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

SCiendum eſt quòd in his caſibus reſtitutionis auxiliū maioribus damus, in quibus rei dumtaxat perſequendæ gratia quæruntur: non cum & lucri faciendi ex alterius pœna vel dāno[k] auxilium ſibi impertiri deſiderant.

C *Summata eſt cum præcedenti. Bar.*

XIX. PAPINIANVS libro tertio Quæſtionum.

DEnique ſi emptor prius quàm p vſum ſibi adquire-

D

a *Denique. Poſſeſſionem.* id eſt vſucapionem, quæ prouenit ex poſſeſſione: vt.j.de vſucapi.l.ij.& hic ſubiicit. nam cũ ab alio poſſidetur, ipſe poſſidere non poteſt.

b *Non reſtitui.* cum enim fuit captus, cœpit ab alio poſſideri. ergo ipſe deſiit poſſidere qui vſucapiebat: vt.j.de acquiren.re.do. homo liber. in fi. & ſic fuit interruptio naturalis: vt.j.de vſucap. naturaliter. ad quã nihil facit fictio poſtliminij: vt hic. Sed cõtra. infra eo ait prætor.§. itẽ ei. Sol. vt ibi. Item cõtra. j.eo.l.ait prætor.§. hi. &.j.de vſucap.l. iuſto. §.fi.&.l.ſi is qui.§.j. in quibus dicitur ꝙ ius poſtliminij ad vſucapioné porrigitur. Sed dic ꝙ illæ loquuntur quando per ſubiectas perſonas fit vſucapio, & in rebus peculiaribus: hic autem quando per ſe vel p ſubiectos: nõ tamen ex cauſa peculiari: vt.j.de cap.l.in bello.§. factæ. ſed in hoc caſu quando per ſubiectos nõ in re peculiari dicit. Rñ. quòd locum habet fictio legis Cor. vt ꝑficiat heredi ſi ibi decedat: nõ autem ius poſtliminij. Quando autem ex peculiari, ibi conſtat ꝙ vtraque fictio locũ habet: vt dictum eſt. Item cõtra. j.de iti. actúque pri.l.j.§. ſi quis vel ꝓpter. dic vt ibi.

Legẽdum, vſucapionem: alioqui inepte dicat Papinian' poſſeſſionẽ ſine poſſeſſione no ciſtitiſſe.

c *Quia hæc.* ſcilicet vſucapio.

d *Non conſtitit.* vt inchoetur: vt hic,&.j.de vſuc. ſine poſſeſſione: perficiẽ tamẽ ſine poſ. vt.j.de vſuca.l.cœptã. &.l.nunquam.§.vacuum.&.l.rerũ mixtura.§.Labeo. Vel dic.ſ. vſucapio quę petitur reſtitui, nõ poteſt reſtitui niſi poſſeſsio reſtituatur: ſed hoc fieri non poteſt: vt ſubiicit. Vel verius dic etiã vt procedat, nõ eſt ſine poſſeſsione vel quaſi: quod hic non eſt.

e *Plurimum facti habet.* ſ. hæc quæ per nos acquiritur. nã oportet ꝙ corporalis ſit ibi apprehenſio, quę eſt facti: licet & animus ſit neceſſarius: quod facile eſt: vt.j.de acquir.poſ.l. quod meo. hæc eadem multũ habet iuris in retinendo, cum ſolo retineatur animo: vt.C.de acq.poſ.l.licet. aliàs autẽ dicitur habere poſſeſſio multũ iuris: vt quę tenetur in cauſa peculiari à filio vel à ſeruo: vt.j.de acqui.poſ.l.poſſeſsio quoque.j.reſpõ. nam poſſeſsio talis acquiritur ignorãti: vt.j.de acqui.poſ.l.ſi me in vacuam.§. ſeruus.& vſucapio ignoranti: vt.j.pro ſuo.l.ij. tunc & poſtliminium locum habet: vt modo dixi per.l.j.de vſuca.iuſto.§.fin.eſt & alia quæ habet multum iuris,& multum facti: vt quæ per procuratorem quæritur ignoranti: ſed non vſucapit ignorans: vt.C. de acquir.poſ.l.j.

Poſſeſſio multiplex.

f *Cauſa vero facti.* cauſam facti vocat effectũ poſſeſſionis. i. vſucapionem, vt videatur vſucepiſſe ac ſi in ciuitate ſemper fuiſſet: vt inſti. quibus mo. ius pa. po. ſol.§.ſi ab hoſtibus. Sed cur nõ cõtinetur: vt.ſ.e. Iulianus.§. eum? Reſpon. ibi ſine alterius damno: quod hic nõ erat. Item not. hic ꝙ circa facta nõ poteſt fingi, ſicut circa iura: cum id quod factũ eſt, pro infecto haberi nõ poteſt: vt hic,&.j.de acqui.poſ.l.j.§.ſi vir.&.l.cũ heredes. in princ. & in authen. de æqua.do.§. quæ igitur. col.vij.

Factũ pro infecto haberi nõ poteſt.

g *Nec vtilem.* nec directã ex vſucapione, nec vtilem habet: ſed ad poſſeſsioné bene habet, cum & poſſeſsio ſibi reſtituatur: vt.j.eo.l.ait prætor.§. item ei.

h *Actionem.* per reſtitutionem.

i *Vſus.* id eſt vſucapio.

k *Amiſſum.* aliàs admiſſum.

l *Oblatum.* i. quæſitum. ſed aliàs ablatũ: & tũc debet eſſe admiſſum. in caſu tamen perditur etiam quod alteri nõ quæritur: vt.j. de acqui.poſ.l.ſi quis vi.§. differentia.& pro derelicto.l.j.

Item. IAVOLENVS. Hic vult exponere Vlp. an præſens cõtra abſentẽ reſtituatur: & laudat Vlpia. prætorẽ ꝙ bene fecit, quòd ita vult ſuccurrere cõtra abſentes, ſicut ipſis abſentib' ſuccurritur. & generalẽ prætor ſubiecit clauſulam, quamuis ſuperior fuerit ſpecialis, id eſt ad certas perſonas. & ita reſtitutu. datur ſi non defendãtur abſentes: aliàs ſi defendãtur, cõtra eos non datur reſtitutio: & cum nõ defendantur, poteſt præſens petere vt in poſſeſsionẽ mittatur: & etiam bona diſtrahi ſi latitet: aliàs nõ diſtrahi debẽt: ſed fiet tantum miſsio. poſtea dicit quiuideantur defendi, quod plus eſt, cũ l.ſequẽ. in qua dicitur ꝙ amici & conſanguinei abſentis interpellari debẽt: & etiã illud edictũ datur in furioſos & infantes cum nõ defendãtur: & contra ipſos lęſi reſtituuntur. Viuianus.

† *Nota ſecundum Bal. quòd citatio poteſt incipere à curatore, & etiam includi ciũ concor. & facit.l. 3.de adi.lega.ff. & C. de procu.l. eũ qui ver.*

m *Item ait prætor.* materialiter ponuntur hæc verba vſque illuc, quã clauſulã &c. & exponere incipit Vlpianus hãc partem edicti qua reſtituitur præſens cõtra abſentem.

† *Bal. dicit iſtũ tex. non. ad hoc ꝙ defenſor nõ tenetur cõparere, niſi ſit generaliter citatus facto proclamato antea: vel quòd ſpecialiter citetur. Boleg.*

n *Feciſſet.* corporale ſcilicet abſens.

o *Amiſſũ.* vt ſeruitutẽ.

p *Suprafcriptis perſonis.* abſentibus.

q *Aduerſus eos.* abſentes.

r *Reſtituit.* ſcilicet præſentes.

ſ *Nam hic.* id eſt quando ſubuenit præſentibus contra abſentes. Accurſius.

t *Vt ſupra.* cum abſentes reſtituit. nã ibi numerat: vt.ſ.l.j.§.j.

u *Abſentes.* ex quacunque iuſta vel non iuſta cauſa, non diſtinguitur cum contra eos ſit reſtitutio.

x *Procurator.* id eſt procurans. nam ſiue habet mandatum ſiue non, obtinet quod hic dicit: vt ſubiicit.

y *Inquietari.* id eſt nõ dabitur reſtitutio: vt infra eo. is qui.&.l. ait prætor.§. hi. Sed an hodie locum habeat hoc auxilium: cum iure communi poſsit interrumpere vſucapionem: vt.C.de anna. excep.l.vt perfectius? Videtur ꝙ ſic, cum lex ſuperueniens addat priori, nõ tollat: vt.j.de act.& ob.l.quotiens. & de ſuc.edic. l.j.§. ſed videndum. Arg.contra.ff.de mino.in cauſæ.ij. ad quod dic vt dixi.j.eo.is qui Accurſius.

z *Eo patius.* i. eo amplius. q.d. & hoc & aliud auxiliũ datur. ſic j.de leg.iij.ſi tibi pure.& infra ſi cer.pet.l.lecta.in prin. non autem ſic exponas, id eſt ea maxime ratione: quia quòd aliud auxilium datur, magis eſt contraria ratio: vt.ſ.tit.ij.in cauſæ.

a *Exigerit.* vt quia dolo abſit: vt hic,&.j.quib.ex cau.in poſ.e. l.in poſſeſsionem.§.fi.&.ſ.de in ius vo.ſatis.&.C.de bo.auc.iudi.poſ.cum proponas.

b *Latitet.* id eſt turpiter ſe occultent: vt.j.quib.ex cau.in poſ. ea. Fulcinius.in.§.j. Accurſius.

c *Defenſor ingerit.* ad tempus. nõ ergo ad tempus poteſt ſe offerre ſatisdãdo ſecundum hæc, cum dicit puta ad diem illã. arg. ſupra de procu.l.non tamen.

d *Requiſitus.* debet ergo actor interpellare: vt hic,&.j. proxi. argu.contra.C.de iur.emphy.l.ij.§.j.in fin.&.C. de contrahen. ſtipu.l.magnam.

e *Satiſdetur.* vt hic, & infra de iudi.recte.& infra qui.ex cau.in poſ.ea.l.

Et erit notandum, quòd plus prætor expreſsit cum aduerſus eos q reſtituit, r quàm cum ipſis ſubuenit. Nam hic ſ non certas perſonas enumerauit aduerſus quas ſubuenit, vt ſupra: t ſed adiecit clauſulam qua omnes qui abſentes u non defenduntur, complexus eſt. Hæc autem reſtitutio locum habet ſiue per ſe, ſiue per ſubiectas ſibi perſonas vſu adquiſierunt qui abſentes non defendebantur: & ita, ſi nemo eorum erat defenſor. Nam ſi fuit procurator: x cum habueris † quem conuenias, non debet inquietari. y Cæterum ſi non exiſtebat defenſor, æquiſsimum erat ſubueniri, eo potius z quòd eorum qui non defenduntur, ſi quidem latitent, prætor ex edicto pollicetur in bona eorum mittere: vt ſi res exegerit, a etiam diſtrahantur. ſi verò non latitent, b licet non defendantur, in bona tantũ mitti. Defendi autem non is videtur, cuius ſe defenſor ingerit: c ſed qui requiſitus d ſ ab actore non eſt defenſioni defuturus. Plenáque defenſio acoipietur, ſi & iudiciũ non detrectetur, & iudicatum ſolui ſatiſdetur. e

B

C

D

xx. IDEM libro tertiodecimo Quæſtionum.

NEc vtilem g actionem h ei tribui oportet: cum ſit iniquiſsimũ auferre domino quod vſus i non abſtulit. neque enim intellegitur amiſsũ, k quod ablatum l alteri non eſt.

Hic incipit iuriſconſultus examinare ſecundum caput edicti. & breuiter hoc intendit: Quod quis acquiſiuit propter ſuam abſentiam cum non eſſet defenſus, in integrum reſtituitur. Item qui dicit aliquem non defenſum, debet probare.b.d. & primò ponit verba materialiter. Bartolus.

XXI. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

ITem ait prætor: m *Si quis vſu ſuum feciſſet,* n *aut quod non vtendo ſit amiſſum,* o *conſecutus: actionéve qua ſolutus ob id quòd dies eius exierit cum abſens non defenderetur.* Quam clauſulam prætor inſeruit, vt quemadmodum ſuccurrit ſupraſcriptis p perſonis ne capiantur: ita & aduerſus ipſas ſuccurrit ne capiant.

poſſ.ea.l.hæc autē.§.recte.&.j.de reg.iur.l.nō videt defendere.

a *Ergo. Teſtatione.* id eſt denuntiatione coram teſtibus facta vt eum defendant.

b *Quod edictū.* ſ.vt in eos detur reſtitutio:cū nemo eos defēdat.

c *Et infantes.* hoc totum videtur correctum hodie:vt.C.de an. excep.vt perfectis. ſed dic vt.j.e.l.is qui. Ac.

XXII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

ERgo ſciendum eſt non aliter hoc edictum locum habere, quàm ſi amici eius interrogati fuerint an defendant:aut ſi nemo ſit qui interrogari poteſt. Ita enim abſens defendi nō videtur,ſi actor vltro interpellat, nec quiſquam defenſioni ſe offerat. eáque teſtatione a complecti oportet. Sicut igitur damno eos adfici non vult: ita lucrū facere non patitur. Quod edictum b etiam ad furioſos & infantes c & ciuitates pertinere Labeo ait.

Contra præſentem qui ex cauſa ſecum agendi poteſtatem non facit, in integrum reſtitutio non conceditur. Bartolus.

XXIII. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

AIt prætor: *in ve vinculis eſſet: ſecúmve agendi poteſtatem non faceret*. Hæc perſona d meritò adiecta eſt. fieri enim poterat vt quis in vinculis præſens eſſet vel in publica vel in priuata vincula ductus. nam & eum qui in vinculis eſt, ſi modò non ſit in ſeruitute, e poſſe vſu adquirere cōſtat. Sed & is qui in vinculis eſt, ſi defendatur, ceſſat reſtitutio.

Captus ab hoſtibus non poteſt vſucapere: & rurſus ad hoc non reſtituetur, ſed reſtituetur vt fructus recuperet. Bartolus.

Is autem qui apud hoſtes eſt, nihil p vſum ſibi adquirere poteſt: f nec ceptam poſſeſſionem poterit implere g dum eſt apud hoſtes. Hoc amplius nec poſtliminio reuerſus recuperabit per vſum dominij adquiſitionem.

Item ei qui per captiuitatem fundi poſſeſſionem vel vſusfructus quaſi b poſſeſſionem i amiſit, ſuccurrēdum k eſſe Papinianus ait: & fructus quoque medio tempore ab alio ex vſufructu perceptos, debere captiuo reſtitui æquum putat. l

Captiui per ſubiectas perſonas poſſunt præſcribere, & ab actionibus competentibus liberari: & eo caſu contra ipſos reſtitutio conceditur. Bartolus.

Hi plane m qui fuerunt in poteſtate captiui, vſu rem adquirere poſſunt ex re peculiari. Et æquum erit ex hac clauſula præſentibus, id eſt qui non ſunt in captiuitate, ſubueniri, ſi cum non defenderentur, n vſucaptum o quid ſit. Sed & ſi dies actionis quæ aduerſus captiuū competebat, exierit: ſuccurretur aduerſus eum.

Hic incipit exponere illa verba, ſecúmve. & h.d. Qui non patitur ſecum litem cōteſtari ex cauſa iuſta vel iniuſta: contra eum reſtitutio cōceditur ſi quid ex hoc quæſierit. Bartolus.

Deinde adiicit prætor: *Secúmve agendi poteſtatem non faceret*: vt ſi dum hoc faciat, p per vſum adquiſitio impleta, vel quid ex ſupraſcriptis q contigit, reſtitutio concedatur. meritò. nec enim ſufficit ſemper in poſſeſſionem bonorū eius mitti: quia ea interdū ſpecies eſſe poteſt, vt in bonis latitantis mitti nō poſſit, r aut nō latitet. f finge t enim dum aduocationes u poſtulat, diem exiſſe: vel dum alia x mora iudicij contingit.

XXIIII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

SEd & ad eos pertinet y qui conuenti fruſtrātur, & qualibet z tergiuerſatione & ſollertia efficiunt ne cum ipſis agi poſſit.

XXV. GAIVS libro quarto ad Edictum prouinciale.

QVod quidem a ſimili modo ad eum quoque pertinere dicem', qui nō fruſtrandi gratia id faceret, ſed p multitudine rerum diſtringeretur.

---

patiuula. Hæc perſona. ſ.quæ eſt in vinculis. nam de alia quæ non facit poteſtatem agēdi, dicet j.eod.§.fin. Accurſius.

d *Hæc perſona.* ſ.quæ eſt in vinculis. nam de alia quæ non facit poteſtatem agēdi, dicet j.eod.§.fin. Accurſius.

e *In ſeruitute.* id eſt in poſſeſſione ſeruitutis. nam talis vſucapere nō poteſt: vt.j.de acquir. re. do. homo liber. in fi. Item nec ille qui eſt in ſeruitute hoſtiū: vt infra pri.§.is autem.

f *Acquirere poteſt.* per ſe: ſed p ſubiectos poteſt ex cauſa peculiari: vt.j.ead.l.§.hi. & l. de capt. in bello.§.fact æ.

g Implere. vt ſupra e.l.denique.

h *Quaſi.* expreſsiuum veritatis: quia fructuarius naturaliter poſſidet: vt infra de acquir. poſſeſ. naturaliter. Vel referas ad ciuilē. & nor. improprietatem, cum incorporalia vere poſſideri non poſſint: vt infra de ſerui.l.quotiens.& de ſerui.vrba.prædi.l.ſi quis vſumfructum. & des.§.libertas.

i *Poſſeſſionem.* Sed nonne iure communi? Reſpon. forte nō habet ius in re.

k *Succurrendum.* imò videtur quòd non: vt.ſ.eo.denique. quæ eſt cōtra. Solu. hic ſolam poſſeſſionem reſtitui poſtulabat, quā & ante captiuitatem habuerat: ibi autē poſtulabat rem intelligi vſucaptam, quā verè non vſuceperat: & ſic cum alterius damno.

l *Putat.* cum enim certum ſit poſſeſſionē reſtitui debere, ergo & fructus veniunt: vt infra de vſur.l.videamus.ij.§. in Fauiana. & infra de rei vindica.& ex diuerſo.§.j. Accurſius.

m *Hi plane.* hoc cōtinua cū illo.§.is autē.ſ.proxi. Accur.

n *Non defenderentur.* ſcilicet captiui.

o *Vſucapium.* per eos qui in poteſtate ſunt. Accurſius.

p *Faciat.* qui ergo non facit, facere videtur. ſic infra de verb. ſignifi. alienationis.& l. facere oportere. & inſtitu. de nup.§.ſi vxor.&.j. de regu.iur.

q *Ex ſupraſcriptis.* vt quia contra actionem perſonalē eſt præſcriptum, vel ſeruitutem. Sed nōne per huiuſmodi conuentionem perpetuat actio: vt.C. de præſcrip.xxx.an. ſicut? Reſpon. hic non fuit cōuentus per executorem. Vel dic ſecūdum Io. fuit quidem: ſed illud quod eſt ibi, intelligitur tātum in actione in rē: & in hoc corrigitur iſta. Itē oppo. Nōne debet ſeruari ſine damno in huiuſmodi dilationibus: vt in auth. de exhibē.§.nihil coll.vi Reſpon. ibi loquitur de dāno rei, nō actoris. Itē oppo. quia nec actor debet pati damnum: vt.j.de iudi. l.ij.§.ſed & ſi. verſi. in omnibus. Sed illa ſecundū iſtam intelligitur, vt nō habeat damnū: quia reſtituitur. Itē oppo. quia poteſt interrūpere cōmuni iure: vt.C. de anna. excep. vt perfectius. ſed dic vt.j.eo. is qui. Ac.

r *Non poſſit.* vt ſi prēdia vel bona eius inūdata ſunt: vel res illa q̄ vſucapitur, nō apparet: vt.j. de bo. auct. iud. poſſ. cum vnus.§.fi. vel nō habeat talia bona. & adde quod nota. j.eo.is qui.

ſ *Non latitet.* & ſic nō pōt fieri talis miſſio, ex qua pcedat vēditio: vt.ſ.e.l.itē.§.hęc autē.

t *Finge.* bene dico reſtitui.

u *Aduocationes.* i. aduocatos. Et ſic not. q̄ poſtulatio aduocati iuſta cauſa eſt dandi dilationem: vt hic, &.ſ.eod.ti. ab hoſtibus.§.fin. & C. de dila.l.j.&.ſ. de poſtu.l.j.j. reſpon. Ir. *Aduocati poſtulatio, iuſta cauſa eſt dilationis danda.*

x *Vel dum alia.* ſ.quām illa quæ datur propter aduocatos, vt deliberet ſuper libello. & facit.j. de iti. actūque pri.l.j.§. præterea. Accurſius.

y *Sed & ad eos pertinet.* ſ.vt reſtitutio detur contra eos.

z *Et qualibet.* ſuperior lex auctore iudice differebat, hæc non.

a *Quod quidem.* quòd, id eſt quia.

Sed & ſi per prætorem.] CASVS. Si ſtetit per iudicē quò minus quis agere poſſet, & ideo actio expirauit, reſtituetur: & ſtare videtur quādo iudex copiā ſui nō facit, vel corruptus per gratiam,

inter ſui actum: ſed ipſa res ſuā quę habet vſum fructū, poſſidetur tanquā nō facit. Itē operæ naturali quædam dicūtur in faciendo: quædam in nō faciendo: vt infra de verb. oblig. l. vbi autē non apparet.§. qui id quod. & l.ij.§. item ſi i facto. & inſti. de ver. oblig.§.fi.

vide Bartol. & alios ſcribentes ibi: ſed aduerte quia iſta glo. in hoc violat iſtum tex. vt hic in nouis interpretā. Bolog.

gratiã vel pecuniam ius non dicit. [*ADVERSVS.*] Dicit quòd aduersus relegatum præsens restituitur: sed relegatus non restituitur contra præsentem, si potuit procuratorem relinquere, nisi ex causa. [*AIT PRAETOR.*] Quædam sunt personæ quæ cõueniri non possunt: & ideo restitutio cõtra eas datur. sed filius vel libertus non restituitur cum potuit veniam impetrare. [*SI FERIAE.*] Ad actionem meam proponendã supererãt duo dies vel. vij. item vocãdi ad contestandã actionẽ meã: sed non potui propter ferias repentinas quas indixit imperator. restituar: quia has nõ potui præuidere in tempore actionis meæ. [*QVOTIENS.*] Generaliter dico q̃ læsus restituendus est ad id in quo læsus est. vnde si præsente Titio possedi rẽ suã vno die minus tempore in vsuca. statuto, & postea abesse cœpit: ille sol' dies restituit ei. [*ITEM INQVIT PRAETOR.*] Posuit speciales clausulas quas in edicto proposuit: subiicit generalem quæ talis est: In integrum restituam quo casũ iusta causa mihi videbitur. ex qua clausula restituit legatus alicuius ciuitatis: vel ille qui euocat causa dicendi testimonij: & qui peregrinationis causa: & causa appellationis pſequẽdæ: & subuenit ei q̃ ex iusta & necessaria causa absens est. s. in dãnis & i his quæ lucrari poterat si pſens esset, sine' damno alterius. Vi.

† *Similein ea si antẽ. cu gloſ. po. extra de reſc. & per Inno. in c. ex tui ãſumſa. circa medi. extra de reſcrip.*

a *Sed & ſi per prætorẽ.* sed tũc nõ videtur tẽpus currere ipso iure vt in authen. vt spon. larg §. hoc quoq;. col. ix. Sol. præscriptio inſtãtiæ iudicij ipso iure non currit: vt ibi. sed pſcriptio actionis bene currit: vt hic, & ff. eo. §. itẽ per magistratus. & not. q̃ potest dici quòd hic exponuntur illa verba quæ diximus non exponi ff. eo. l. j. §. j. ibi, cũmve magistratus &c.

b *Aduerſus relegatum.* qui ciuis, & dominus suarum rerum permanet.

Abſens poteſt quis reſtituere dici.

c *Generali clauſula.* qua dicitur, si qua iusta causa &c. vel dic ex illa qua quis contra absentem non defensum restituitur: quę dicitur generalis respectu illius qua subuenitur absentibus: de qua fit mẽtio. ff. e. l. item. in fi. j. respon. & ff. e. l. j. §. j. ibi, nec ex generali clausula cum absens non defenderetur. & refertur hæc generalis ad relegatum. sed quãdo ipse restituitur: potest restitui ex clausula generali vel speciali prout euenit.

d *Ex cauſa tamen.* puta si procuratorem reliquit, & mortuus est: vt. ff. eo. necnon. & l. si qua. §. j. vel relinquere non potuit: nec p̃ se potuit prędidem adire. aliàs non restituitur: vt. ff. de mino. Papinianus. & in hoc est differentia inter eum qui abest necessaria causa tantũ, quia non restituitur si potuit relinquere procuratorem: & probabili tantũ: quia licet potuerit relinquere procuratorem, tamen restituitur si non reliquit: vt. ff. eo. necnon & probabili & necessaria: quia idem: vt. ff. ca. l. §. item inquit. in fi.

e *Sine fraude.* i. pœna: vt. ff. de ædil. edic. l. cũ autẽ. §. excipitur.

f *Non Leat.* vt hic, & ff. de in ius voc. l. ij. & ff. de iudi. l. pars. Sed hodie videtur quòd liceat: vt in auth. vt diſt. iudi. §. si tamen. col. ix. quæ est contra. Sed ibi loquit̃ eo casu quãdo opprimit subiectos prætextu officij sui: vt C. ad leg. Iul. repe. l. iubemus. quo casu debet corã episcopo conueniri: vt in auth. vt iudi. sine quoque ſuffra. §. necessitatẽ. coll. ij. & in. d. contrario: hic de alio facto vel re, nõ ratione officij.

g *Quam.* i. aliquam: quod dicitur merũ imperium: vt. ff. de iurisdi. omn. iudi. l. iij.

h *Permittere.* & permisisset de facili, si actio sit ciuilis. si autem sit famoſa, tunc causa cognita: vt supra de in ius vocã. sed si hac. §. pe. & fi. Item nor. non subueniri si non impetrauit quod facile obtinuisset: vt argu. ff. de aqua quoti. & æſti. l. j. §. penult.

i *Neque defenderetur.* bis potuit prætor in edicto suo, neque defenderetur. hic autem vltimum exponit.

k *Supraſcriptos.* scilicet tres articulos.

l *De eo.* id est alia vice. hoc idẽ posiũ fuerat quod prædicta respiciebat specialiter. Et sic not. q̃ generalis clausula non porrigitur ad ea de quib' specialiter comprehenditur: vt. ff. de verbo. obl. l. doli. & de lega. iij. l. vxorem. §. felicissimo. & de lega. j. l. talis. in fi. & ff. l. quando quis.

m *Hoc quò.* scilicet est adiectum?

n *Cauſa cognita.* vt dicit. ff. § sed & si dũ decreto &c.

o *Interuenit.* in hoc vt magistratus nõ redderet ei ius.

p *Non ſubuenit.* vt infra de regu. iur. l. non fraudantur. §. nemo. Accurſius.

q *Decreto.* vt quia statuit ei tempus intra quod de suo iure proponeret: quod non fecit: arg. C. de inge. ma. diffamari. & ar. ff. de iureiur. l. iuſiurandũ. & ad. §. & si is. licet sit ar. contra. C. vt nemo inuitus. l. vna. ideoque denegauit ei prætor iurisdictionem suam: vt hic, & ff. de re iudi. l. contumacia. vel cũ decreuiſſet vt rem aduersario restitueret: & non fecit. nam potest postea denegare ei iurisdictionem suã, vt non adeat eum in aliqua causa. & sic potest intelligi dicta. l. contumacia. Accurſius.

r *Si feriæ extra ordinẽ.* quę dicunt repẽtinæ: vt. C. de feri. à nullo. Sed appellari potest in tali casu: sed nõ exercetur: vt. C. de feriis. l. j.

ſ *Indicta.* ex præſſu principis: nõ aliàs: vt. C. de feriis. à nullo.

t *Solennium.* bene dicit restitutionem dari in repentinis. in ſolennibus enim secus est: quia eas &c. & ſolennes sunt quæ sunt C. de feriis. l. omnes.

u *Proſtituere.* ſic. ff. loca. l. ſi quis de. §. item quæri. ff. ibi, quia hoc &c. ff. ad leg. Aquil. ſi putator. & ff. man. l. fideiuſſor. j §. ſi cum.

Sed

4 Bal. hic dicit iſtam gloſ. ing. ad hoc quod cõtumaci in vna cauſa poteſt index ei denegare audientiã in alia. quod eſt verũ inter eoſdem perſonas in dicta decauſa. hoc ad. dito quod cõtumax in vno actu debet tamẽ citari ad alios actus. Bulg.

a *Sed cum feriæ.* non totius temporis, ſcilicet vſucap. vel anni vel quadriennij.

b *Quotiens.* hic exponitur earum rerum.

c *Vnum.* hic quæro ſi minori tẽpore ſit læſio quàm anno, puta vno die, vt hic an hic dies tantũ reddatur, an vero vnum quadriẽnium? Et hic dicit quòd dies tantũ: vt.ſ. pri.§. & colligitur ex his quod ſtatim dicam. Secundo quæritur an hic dies reddatur ſtatim poſt reuerſionem, & poſt modicum tempus: an vero vſque ad quadriennium quãdocunque ille dies reſtituatur. Et dicunt quidam quandocũque intra quadriẽnium reſtitui diem. aliàs quomodo in vnã die poterit petere reſtitutionẽ, & cauſam complere, omniaq. expedire? Sed tu dic contra, ſecundum Bul. & Ir. quòd ſolus ille dies ſit reſtituẽd[a]. & infra illam diem, ſi negligat, ſibi imputet quòd ſe arctauit: vt & ſ. ſi quis cau.l.ij.§. pe. & eſt pro hoc.ſ. de mino.l ſi.& hic.&.ſ. proxi. & infra quando ac. de pec. eſt an.l.cũ poſt. & ad Vell. debitris.§. ſi pro eo.&.ſ. de his quæ in frau. cre.l. ait prꝰ. §. præterea.&.§. partũ. verſi. ſi conditionalis. &.ſ. e. necnon.§. ſi quis ſæpius.&.ſ. eo.l. ergo. in fi. Præterea qui vſucepit, non debet eſſe deterioris conditionis quàm ſi non vſucepiſſet. eſſet autẽ, ſi maius temp[o] redderetur. Itẽ econtra hic non debet eſſe melioris conditionis quàm ſi non foret vſ::captum: vt.ſ. e. tit.l. videlicet.&.ſ. eo.l.j. in fin. j. reſpon. Item quære an poſſit perpetuari lite cõteſtata petitio in integ. reſtitutionis? dico quòd non: ſicut nec de dolo actio: vt.C. de temp. in integ. reſtit.l. petendæ.& de dolo.l. fin. Item an vtilis reſtituta poſſit perpetuari? Reſpõ. ſic: cum non inueniam prohibitum: vt infra eo. necnon.§. quod eius. Sed ſi non perpetuatur, tollitur anno vel quadriennio: vt.C. eo.l. fin.& infra de act. & ob.l. in honorariis. Accurſius.

† *Materiã lucri.§ habes per contrarium de reſtit. in integ. e.l.*

* *ſingillatim.*

d *Hæc clauſula.* ſcilicet generalis.

e *Poterunt.* vt.ſ. de in integ. reſti.l. pe.&.C. de temp.& re. ap.l. cum anterioribus.§ j.ſ. de legi. & ſena. conſul.l. neque leges. & ſunt iſti caſus vt hic ſubiicit,&.ſ. eo.l. necnon. j. reſpon. &.§. j &.l. inter eos.&.C. de ap.l. præſes.&.ſ. de inſtito. habebat. in fi. j. reſpon.& infra quando act. de pecu. eſt an.l. quæſitum.&.ſ. de ſtine. actuque priua.l. j.§. ſi quis. Accurſius.

f *Poterũt.* ideoq; ſubiecta eſt generalis clauſula, vt quotiẽs &c.

Roma tantũ dicit vr reſpublica.

g *Non abſit.* quia tantùm Roma dicitur reſpublica: aliæ vero ciuitates loco priuatorum ſunt: vt.ſ. de verb. ſigni. eum qui vectigal. Quandoque etiam quodlibet oppidum dicitur reſpublica: vt.ſ. de publi.l. ſed hi.§. j. Accurſius.

h *Habuit.* immo ſi habuit, non: vt infra eo. is qui. quæ eſt contra. Sol. vt ibi.

i *Prouincia.* in aliam prouinciam.

k *Subueniri.* vt.ſ. de iudi.l. ij.§. legatis. Accurſius.

l *Ex voluntate.* niſi ſit probabilis: vt.ſ. e. l. necnon. j. reſpon.

m *Oportet ei.* ſed contra eum datur etiam ſi ex voluntate abeſt: vt.ſ. eo.l. j Accurſius.

scribit. Sed cum feriæ [a] tempus eximunt, reſtitutio dũtaxat ipſorum dierum facienda eſt, nõ totius temporis. & ita Iulianus libro quarto Digeſtorum ſcribit. ait enim reſciſionem vſucapionis ita faciendã, vt hi dies reſtituantur, quibus actor agere voluit, & interuentu feriarũ impeditus eſt.

Vſucapione reſciſſa tempus abſentiæ tãtum reſtituitur. Bartolus. B

Quotiens [b] per abſentiã quis non toto tempore aliquem excluſit, vtputa rem tuam poſſedi vno minus die ſtatuto in vſucapionibus tempore, deinde reipu. cauſa abeſſe cœpi: reſtitutio aduerſus me vnius [c] diei faciẽda eſt. Item inquit prætor: † *Si qua alia mihi iuſta cauſa videbitur, in integrum reſtituam.* Hæc clauſula [d] edicto inſerta eſt neceſſariò. multi enim caſus euenire potuerũt [e] qui deferrẽt reſtitutionis auxiliũ, nec ſingulatim * enumerari potuerunt: [f] vt quotiẽs æquitas reſtitutionẽ ſuggerit, ad hanc clauſulã erit deſcendendum: vtputa legatione quis ꝓ ciuitate functus eſt: æquiſſimum eſt eũ reſtitui, licet reipub. cauſa nõ abſit. [g] Et ſæpiſſime cõſtitutũ eſt adiuuari eum debere ſiue habuit [h] procuratorem ſiue non.

C

Idem puto & ſi teſtimonij cauſa ſit euocatus ex qualibet prouincia [i] vel in vrbẽ vel ad principẽ. nam & hic ſæpiſſime eſt reſcriptum ſubueniri. [k] Sed & his qui cognitionis gratia vel appellationis peregrinati ſunt, ſimiliter ſubuentum. Et generaliter quotienſcũque quis ex neceſſitate non ex voluntate [l] abſuit, dici oportet [m] ei ſubueniendum.

XXVII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

ET ſiue quid amiſerit, vel lucratus nõ ſit, [a] reſtitutio faciẽda eſt, etiam ſi non ex bonis quid amiſſum ſit.

XXVIII. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

NEcnon & ſi quis de cauſa probabili abſuerit, deliberare debet prætor an ei ſubueniri debeat, puta ſtudiorũ cauſa, fortè ꝓcuratore ſuo defuncto: [o] ne decipiatur per iuſtiſſimam [p] abſentiæ cauſam. Item ſi quis nec in cuſtodia nec in vinculis ſit, ſed ſub fideiuſſorum ſatiſdatione, [q] & dum propter hoc recedere non poteſt, captus [r] ſit: reſtituetur, & aduerſus eum dabitur reſtitutio. *Quod eius* (inquit [s] prætor) *per leges, plebis ſcita, ſenatuſconſulta, edicta, decreta principum licebit.* Quæ clauſula non illud pollicetur, reſtituturum [t] ſi leges permittant, [u] ſed ſi leges non prohibeant. [x] Si quis ſæpius reipu-

D

Non ſatiſdatione. vt quia fideiuſſores dedit, & ſub pœna quòd non recederet.

r *Captus.* id eſt læſus.

ſ *Quod eius inquit.* id eſt dixit: vt.ſ. eo.l. j. in fi.

t *Reſtituturum.* ſcilicet prætorem.

u *Permittant.* ſcilicet ſpecialiter.

x *Prohibeant.* ſcilicet expreſſe. Sed vbi ꝓhibent? Reſpon. in libertate: vt.ſ. de mino.l. ſi ex cauſa.§. aduerſus. Itẽ in præſcriptione ſtatus defuncti: vt.C. ne de ſta. defunc. ſi mater Et ſi obiicias quòd illæ loquuntur in minoribus, at maioribus plus debet ſuccurri: vt.ꝯ. eo. ſi qua.&.ſ. ti. ij. auxilium. Reſpõ. quòd illud in excuſatione

n *Et ſiue. Lucratus nõ ſit.* quod potuit lucrari ſine alterius dãno: vt.ſ. l. Iulianus.§. eum.&. l. ſciendum.&. l. denique. Acc.

Necnon.] CASVS. In hac.l. dicitur quòd qui abeſt probabili cauſa, reſtituitur: licet potuerit ꝓcuratorem relinquere: cũ omnia ſint permiſſa per legem, quæ prohibita non inueniũtur. [*SI QVIS.*] Incepiſti rem meã vſucapere: cucurrit vnus annus vſucapionis: reuerſus fui: & medio tẽpore præſens fuiſquod non computatur: vt.ſ. e. ab hoſtib[o]. Sed poſtea abſens fui per aliũ annũ: & poſtea fui reuerſus vt prius. deinde fui abſens per aliud tẽpus: iterũ reuerſus fui. vnde cõpleta fuit vſucapio. modo quæro à quo tẽpore erit cõputandus terminus in integrũ reſtitutionis? Dicit quòd à tẽpore vltimæ reuerſionis. [*SI CVM.*] Rem meã poſſidebas in prouincia: & eã vſucapere incipiebas. deinde te Romæ inueni: nũquid tempus petendi in integ. reſt. mihi currer, cũ Roma eſt cõmunis patria: vt j. ad muni. l. Roma? Indiſtincte dicit quidã ſapiẽs tẽpus in integ. reſti. mihi nõ currere. Alius autem diſtinguebat an habeas ius reuocandi domũ, & nõ currat: ſi nõ haberes, tũc currat. iſta diſtinctio verior eſt. [*EXEMPLO.*] Rem meam vſucepera: reſtitutus fui propter abſentiã, vel propter aliam iuſtam cauſam: qa detinebar forte in vinculis: & reſciſſa vſucapione in integ. reſti. vtilem actionem potui intentare. nam quæ prius fuit directa ante vſucap. poſtea reſciſſa vſucap. dicitur vtilis. antequam ergo illam intentarem, cecidiſti à poſſeſſu poſſeſſor: illa poſſeſſio ad me peruenit ſine vitio meo: nunquid mihi dabitur exceptio ad illam poſſ. defendendam? Dicit quòd ſic. [*IN ACTIONE.*] Miles rem meam vſucepit cum erat abſens. deinde reſcinditur vſucap. Dicit quòd fructus quos interim ex illa re perceperit debet mihi reſtituere. Idem erit ſi rem militis abſentis vſucepi. nã vſucap. reſciſſa eodem modo fructus militi reſtituere debeo. non enim debet alicui officium publi. eſſe damnoſum vel lucroſum. Et hoc dicit cum. l. ſequen. Viuianus.

o *Defuncto.* idem ſi non reliquerit, licet potuerit: cum non inueniam prohibitum: vt infra. ea. l.§. quod eius. aliàs eſſet idẽ in hoc quod in relegato: vt.ſ. e. ſed & ſi.§. j. quod nõ debet eſſe. Alij dicunt idem in vtroque.

p *Per iuſtiſſimam.* ſic. C. qui æta. ſe excu. l. j.&. ij. Accurſius.

q *Satiſdatione.* vt quia fideiuſſores dedit, & ſub pœna quòd non recederet.

r *Captus.* id eſt læſus.

ſ *Quod eius inquit.* id eſt dixit: vt.ſ. eo. l. j. in fi.

t *Reſtituturum.* ſcilicet prætorem.

u *Permittant.* ſcilicet ſpecialiter.

x *Prohibeant.* ſcilicet expreſſe. Sed vbi ꝓhibent? Reſpon. in libertate: vt.ſ. de mino. l. ſi ex cauſa.§. aduerſus. Itẽ in præſcriptione ſtatus defuncti: vt. C. ne de ſta. defunc. ſi mater Et ſi obiicias quòd illæ loquuntur in minoribus, at maioribus plus debet ſuccurri: vt.ꝯ. eo. ſi qua.&.ſ. ti. ij. auxilium. Reſpõ. quòd illud in excuſatione

cuſatione delictorum.at in reſtitutione rerum bonũ eſt arg. nõ ſubuenitur minori,ergo nec maiori.Præterea lex prohibet ſæpe in hoc titu.vt infra eo.is qui reipublicæ.&.ĩ.eo.l.ſciendum.&.l. antepe.&.l.ſed & ſi.in fi.Item not.hic quòd omnia ſunt pmiſſa per legẽ, quæ ꝓhibita non inueniuntur:vt hic,&.j. de proba.l. ab ea.& de reſtit.l.j.§. j.&.ĩ.de procu.mutus. §.cum quæritur. &.C. de relig.l. ſtatuas.arg. contra.ſ. quòd omnia ſint prohibita niſi cõceſſa inueniantur:vt.j. de colle. illi.l. iij. §.j. Sed illud ideo,quia illicita ſunt:vt.e.titu.l.j. &.ĩ.qđ cuiuſq; vni.l j.

a *Labeo putat.* Tres ſenſus portat hoc principium. Vel quòd vltimæ abſentiæ tẽpus reſtituatur tantũ: quod non placet,vt.j.proxi. reſpon.Secundo quòd reſtituatur ei totũ tẽpus,etiã vſucapio medij anni quo fuit præſens.Sed & hũc reprobo ſtatim per hãc glo. j.ſed nonne &c.& apponit tertiũ, quod dic vt ibi:& habet locum quod ſequitur: ſecundum quã pone caſum hoc modo:Sed nonne male putat:tempora enim quæ cucurrerunt in præſentia, inter abſentes computantur cũ effectu, modico tantũ tẽpore inde ſubducto: vt.ĩ.eo.ab hoſtibus.§. ſed quod.non ergo ex nouiſſimo reditu.Reſpõ.imò bene:quia ſecũdum hoc.§.iſte intelligitur:vt reſtituatur ei tempus vſucapionis,excepto quo fuit præſens . Et poteſt poni in læſo prima abſentia:& in lædẽdo ſecunda.In læſo,vt ſi primo per annũ fuiſti abſens,quo fuit completa vſucapio:reuerſus fuiſti præſens p ſex menſes : poſt iterum abſens. quando ergo demũ redibis, ſex menſes tibi redduntur,qui ſupererant quãdo ſecundo incepiſti eſſe abſens. In lædẽdo ſic:primo fuiſti abſens p annum medium vſucapionis:poſt præſens. ſecũdo fuiſti abſens vltimo mẽſe vſucapionis:eo finito ſtatim reuerteris. reſtitueris ergo ad annum & menſem.& ſic beneficia coniunguntur:vt.C.de tem.in integ. reſti.l.j.ij.iij.&.iiij.

† *Iſte.§.ad hoc ſolet allegari quòd habẽs exceptionẽ decli matoriã indicii,nõ dicitur poſſe cõuenire,ſecũdũ Bal.*

Reſtitutionis tempus qualiter abſenti cõputari debet.

b *Colligant.* ſcilicet vtilem,loco cuius eſt quadriennĩ: vt.C. de tem.in integ.reſt.l.ſuperuacuam.in fin.

c *Et puto annum.* ex hoc.ſiduæ ſententiæ Bol. confirmantur. Prima quòd vſucapione completa in præſentia poſt modicum tempus datur reſtitutio:vt in primo reſpõ.huius.§ quod M.negauit,pront poſui in lædẽdo:vt plene dixi.ĩ.eo.l.ab hoſtibus.§. ſed quod.Secunda,quia ſi minori tempore anni læſus eſt, illud ſolũ redditur : vt in fin.huius.§.& hoc plene dixi.ĩ.e.ſed & ſi.§. quotiens.Sed dicunt,vere hoc ſolũ redditur. ſed intra quadrienium quandocunque vult etiã negligẽdo. quod nihil eſt : cum verbis non rebus iam lex imponeretur:quod eſſe non debet: vt C.communia de leg.l.ij.Sed ſi annum & nõ plus colligat:quomodo vnquam habebit integrum annum ſecũdum nos qui dicimus tempus quod in præſentia currit,computari pro eo quod fluxit in abſentia?nunquam enim poteſt eſſe quòd aliquod tẽpus nõ fluat,& cum ibit ad iudicem,& cũ loquitur cum aliquo. Reſpon.illud tempus quod labitur in quærendo iudicem, & ea quæ ſunt ei in reſtitutiõe neceſſaria,pro abſentia reputatur:vnde nõ nocet ei quòd minus totum tempus ſubducatur:vt.ĩ.e.l.ab hoſtibus.§.ſi.Sed quod fluit negligenter,tunc vere minus anno habebit[illegible]em oppo. quòd ſi modicum tempus pro abſentia habetur:& poſt abſentiã datur modicum tempus:ergo poſt modicum tempus datur & aliud modicum tempus, & ſic deinceps in infinitum.Reſpon.in hoc tantũ pro abſentia haberi , vt non ei computetur tempus adhuc loco eius quod fluxit in abſentia.Itẽ quid ſi plus anno continuo?Reſpon.totum.

d *Si tam.* hic præſentis rẽ abſens, vel econtra, læſus habet annum:intra quem ſi inueniat aduerſariũ,quæritur an cedat annꝰ.

e *In vrbe.* ſcilicet abſens à domo.

f *Mihi.* Romæ exiſtenti.

g *Annum.* intra quem eram reſtituendus.

h *Reuocandi domum.* quod eſt ex cauſa legati:vt infra de iudi.l. ij.§.legatis.

i *Potuit.* & finire etiã cum ſit communis patria : vt.j. ad munici.l. Roma . Et no. ex hoc § hunc annũ vtilẽ fuiſſe. Sed quid hodie de quadriennio? Videtur cõtinuũ: vt.C.de tẽp. in integ.reſti.l.ſi.Sed dico quo ad hoc vt dies feriati & non feriati currãt, continuũ eſſe: non quo ad hoc quin deſinat currere ſi vel in principio ſui vel in medio fuit in aliqua cauſã qua deberet reſtitui vt iterũ abſens: vt.C.de tẽp. in integ. reſti. l.j. &.ĩ.ea.l. §. ſi quis ſæpius. & ſic quo ad qd eſt vtile,& quo ad quid eſt continuũ.

k *Exemplo reſciſſoria.* id eſt primæ vtilis reſtitutæ.

l *Nãcto.* nactus fuit poſſeſſionẽ ſine vitio poſt impetratam reſtitutionem & habitam: & antequam reſciſſoriam intentaret.ſic intelligitur.ĩ.e.ſi is cui[illegible]. aliàs niſi eſſet data reſtitutio, nõ daret exceptio:vt argu.contra ſupra de neg.geſt.l.iij.§.pupillus.in fi.Et ſic not.ꝙ hæc actio reſciſſoria nõ datur niſi præhabita reſtitutione:vt.C.eo.l.ſi.nec exceptio:cum exemplo actionis detur,vt hic.nec replicatio:vt di.§.pupillus.Itẽ nota hic quòd cui datur actio,multo magis & exceptio:vt hic,& infra de ſuperfi.l.j.§. quod ait.& infra de regu.iuris.l.inuitus.§.j.& de inofici.teſta. l.Papinianus.§.ſi filius. Accurſius.

Cui datur actio, multo magis & exceptio.

m *Fructus eum.* ſcilicet abſentem,niſi præſens poſſederit medio tempore:vt infra ſi vſusfru.l.pe.§.ſi.

n *Reſtitui.* ſcilicet fructus ſuæ rei quam alius detinuit. & facit C.ſi aduer.tranſac.l.j.&.ij.& ſupra de mino.l.quòd ſi minor.§. reſtitutio.

o *Vtilem. Damno.* No. officium publicũ non debere alicui eſſe damnoſum:vt hic,& infra de regu.iur.l. abſentia.&.j. quẽadmo.teſt.ape.l.ſi quis ex ſign.&.C.quod metꝰ cau.l.ad inuidiã.Idẽ in priuato:vt infra de fur.l.ſi ſeruus.ij.§. quod vero. & infra de pet.here.l.pe.Item econtra officium publicum non debet eſſe compendio:vt hic ſubiicit,& ſupra eo.l.j.j.reſpon.in fi.& infra de admi.tu.l.qui negotiationem.nec etiam priuatum: vt infra man.l.idemque.in principio.&.§.ſi procurator. &.l. ex mandato.Item opponitur in authen.de defen.ci.§.interim.coll. tertia.Reſpon.tamen vt in eo.titu.§.penul.

Officiũ publicum nulli debet eſſe damnoſum.

Cum miles.] *CASVS.* Miles rem meam abſens incepit vſucapere:vſucapionem autem cepram filius ſuus ſuccedens compleuit:cõtra heredẽ ipſius mihi datur reſtitutio. [*SI IS.*] Miles rem meã vſuceperat,rem eandem alij vendidit.dicit me reſtituendum.nam reſtituendus eſſem præſens contra illum abſentem.Idem eſt ſi abſens fuerit læſus à præſente:vtputa re ipſi[illegible] ablata per ſententiam:quia ei abſenti ſubueniri debet contra præſentem. Viuianus.

p *Et hæres.* ſcilicet præſens,non in militia.Et ſic pro Bul.in eo quod dixi.ĩ.eo.l.ab hoſtibus.§ ſed quod ſimpliciter.ſ.finita vſucapione poſt modicum tempus dari reſtitutionem.Sed M. dicit hunc heredem fuiſſe militem:& dum militat,impleta eſt vſucapio.Sed quare diceret in herede militis,cum idem eſſet in herede cuiuſlibet ruſtici ſi ipſe heres ſit miles?

q *Æquum.* non autem de rigore,cũ præſens contra præſentẽ vſucapionẽ præcerit.ſic & in contrario caſu ſi abſens cõtra abſentẽ velit reſtitui,de rigore quandoq; deneg[illegible]tur:ſed de æqui-

tate

tate conceditur: vt infra de adqui. here. Pãnonius. §. Metianus.

a *Vſucapt.* m. id eſt vſucapione completum.

b *Seruanda ſint.* ſcilicet quæ ſeruarentur in defuncto.

c *Quaſi iuncta.* dominium continuatur à teſtatore in heredem: vt inſtit. de here. quę ab inteſt. §. ſui autem heredes ſiunt. & infra de bo. poſſ. l. j.

Poſſeſſio ex teſtamento in heredem continuatur.

Item poſſeſsio, vt hic. Sed cõtra in poſſeſsione, niſi fuerit apprehẽſa: vt infra de adqui. poſſ. l. cũ heredes. j. reſpon. & l. qui vniuerſas. §. quod p colonũ. & j. de cri. expi. here. l. ij. quæ ſunt contra. Solu. ſecundum quoſdam ille in extraneo: hic in ſuo herede: a argu. inſti. de here. qua. & dif. §. ſui. & §. extranei. Alij hãc ſecundũ illã intelligunt, ſcilicet cum fuerit apprehenſa: & ideo hic ponit quaſi. Tu dicas quòd hic dicit quo ad vſucapionẽ complendã quæ completur etiam antequã heres poſsideat: vt hic ſubiicit, & infra de vſucapio. l. nunquã. ij. §. vacuum. & l. cœptam. niſi medio tẽpore fuiſſet ab alio apprehenſa. & ideo dicit hic, plerũque: vt infra de vſuca. l. poſſeſsio. Acc.

a *Aliud non ſi vera ſit cauſa Bart. hinc ideo dicit aliter ſecũdum modẽ quod poſſeſſio continuatur ipſi interim in ſeruario: & quod hoc dicatur, verũ eſt quo ad vſucapionẽ quæ cõtinuatur & perficitur hereditati tacite.*

d *Et poſt.* idẽ ſi ante.

e *Facienda erit.* non aperit aduerſus quem. dic ergo aduerſ⁹ vtrũque: vt ar. ã. de mino. in cauſæ. j. §. fi. Et quãdo datur cõtra vnũ, alter vocatur, cum eum tangat: vt. C. de auct. præſtan. l. fi. Sed an primo debet eligi abſẽs, ſicut venditor: vt in. d. l. in cauſæ? Reſpõ. nõ, forte quia ibj cõtraxit ille qui vendidit cum minore: ideo fuit plus grauandus. hic autem non fuit contractum cum abſente ab eo qui petit reſtitui.

f *Item ex reliquis.* quidem fic: non ſolum ſi quid de bonis præſentium eſt deminutum per vſucapionem, ſed etiam ſi quæcunque alia damna paſsi ſunt, debent reſtitui: quod non placet propter exemplum quod ponitur in fi. Alij ſic: ex omni cauſa ex qua abſens contra prẽſentem reſtituitur: vt ſi etiam contra eum ſcilicet abſentẽ ſit pronuntiatum, ex eadem cauſa ſuccurratur prẽſenti contra abſentem: quod non placet ꝓpter idem exemplum: quia licet abſens in ſententia contra ſe lata reſtituatur ſecundã diſtinctionem quam fecimus. ã. de in integ. reſt. l. fin. tamen non ſic prẽſenti ſuccurritur. Tu ergo dic quòd mutat caſum prorſus. nam in ſuperiori fuit quãdo præſenti contra abſentem, nunc econtra. & dic eum, ſcilicet abſentẽ. Quo caſu aut fuit defenſus: & tunc ad appellãdum. aut non, vel minus bene: & tunc ad totã cauſam: vt. d. l. vlti. nõ ergo reſtituitur contra ſententiam præſens contra abſentem, cum poſsit appellare præſens. ſed contra præſcriptionẽ temporalem exercitij cauſæ appellationis poſsit reſtitui vel ex clauſula generali, vel ex illa qua præſens contra abſentem qui non defenderetur, reſtituitur.

Si is.] *CASVS.* Abſens rem illam vſuceperat: impetraui in integ. reſti. non tamẽ adhuc vtilem actionem intentaueram: & in illo medio tempore ſi poſt in integ. reſti. impetratam, ante tamen act. propoſitam nactus ſum poſſ. illius rei, & iterum eã amiſi, dicit quòd decẽtero perpetuam habeo act. ad illam rem petendam. Viuianus.

g *Si is.* ſcilicet præſens.

h *Nactus ſit.* ſcilicet data in integ. reſt. ſed non intẽtata reſciſſoria. & fuit ſine vitio nactus: vt ſupra eo. necnõ. §. exemplo. Sed videtur nõ perpetuari etiã data reſtitutione, ſicut nec exceptio ſiue replicatio quæ datur minori: vt infra de iureiur. l. nam poſtea. §. ſi minor. in fi. quæ eſt contra. Sed dic quòd hic apprehẽſio ipſa fuit pro litis conteſt. vt. C. de præſcrip. xxx. ann. l. cum notiſſimi. §. imò. Alij tamen dicũt quòd hic tam reſtitutio fuit data quãm etiam reſciſſoria poſtea propoſita, & p ſententiam hanc ſecũdam poſſeſsio reſtituta: ſed tunc nulla eſſet dubitatio.

i *Actionem.* ſ. directã forte cum dominiũ directum recuperaſſe videatur: vel hic vtilem. Accurſius.

A Beſſe reipublicæ cauſa intellegitur & is qui ab vrbe profectus, eſt licet nondũ prouinciam [b] exceſſerit: ſed is qui exceſsit,* donec in vrbem reuertatur. & hoc ad ꝓconſules, legatoſque eorum, & ad eos qui prouinciis præſunt, procuratoréſve principum qui in ꝓuinciis [l] tenentur, pertinet: & ad tribunos militum, & præfectos, & comites legatorum qui ad ærariũ [m] delati, aut in cõmẽtariũ [n] principis delati* ſunt.

Hac lex ſummata eſt in precedenti. Bartolus.

XXXIII. IDEM libro ſingulari de Enucleatis Caſibus.

INter eos qui ex generali clauſula [p] adiuuantur, & fiſci patronus connumeratur. Eos qui notis ſcribũt [q] acta præſidũ, [r] reipublicæ cauſa non abeſſe [s] certum eſt. Militum medici, quoniam officium quod gerũt, & publicè prodeſt, & fraudem [t] eis adferre non debet: reſtitutionis auxilium implorare poſſunt.

XXXIIII. IAVOLENVS libro quintodecimo ex Caſsio.

MIlles cõmeatu [u] accepto, ſi ĩ domo ſua eſt, [x] reip. cauſa abeſſe non videtur. Qui operas in publico [y] quod vectigaliũ [z] cauſa locatũ [a] eſt, dat, reipublicæ cauſa non abeſt. [b]

* *excesserit*

a *relati*; *Bud.*

k *Nondum prouincia.* id eſt Italia. *ADDITIO.* Ex hac gl. habes qualiter Italia eſt prouincia, licet gloſ. de hoc quærat in authen. Qua in prouincia. C. vbi de cri. agi opor. ſecũdum Bal. hic. Addo quòd gl. in dicta auth. in verbo, in prouincia ij. dicit quòd eſt domina prouinciarum.

l *In prouinciis.* id eſt qui mittuntur ad tribunos, licet non ſint milites: vt infra de bo. poſſ. ex te. mili. l. j.

m *Ad ærarium.* id eſt procuratorem [b] fiſci qui præeſt ærario.

b imò, id eſt diarium & ephemeridem. vulgo regiſtrum. Bud.

n *Commentarium.* locus eſt vbi captiui retinentur: vnde commentariẽſes dicuntur cuſtodes eius loci: vt. C. de cuſto. reo. l. ad cõmentarienſem. Vel locus eſt vbi princeps cum conſiliariis ſuis ad mentem ſecreta reuocat, à comminiſcor. ſcerit.

o *Delati ſunt.* à populo Romano.

p INter eos. *Clauſula.* vt. ã. e. l. j. in fin. & l. ſed & ſi. §. hæc clauſula.

q *Notis ſcribunt.* i. cõpendioſo ſcribẽdi genere, vt tabelliones.

r *Præſidum.* prouinciarum, cum ibi ſint de Roma.

s *Non abeſſe.* quidam libri non habent non: & tunc eſt plana. Sed ſi habes, dic quòd ſui commodi cauſa aberat: & ſic non reſtituitur: vt. j. e. l. reip. Vel dic nõ abeſſe reip. cauſa: reſtituũtur tamen cum neceſſario & non cauſa ſui lucri abſunt: vt ſupra eo. l. ſed & ſi. §. finali. Accurſius.

t *Fraudem.* i. dãnum. & facit. j. de exc. tu. ſi duas. §. grammatici.

u MIles. *Commeatu.* id eſt licentia.

x *Sua eſt.* ſcilicet iam, & ſtetit p modicum tempus. aliàs adhuc abeſſe videtur: vt. ã. eo. l. ab hoſtibus. §. ſed quod ſimpliciter. & facit. j. l. proxi. §. fi. & l. ſi cui. §. fin.

y *Qui operas in publico.* id eſt in republica, ſeu vectigali.

z *Quod vectigalium.* id eſt pro eo quod vectigalium.

a *Locatum eſt.* id eſt locatio facta eſt, ſcilicet tibi. & ſic quia ſuo lucro facit, nõ reſtituitur. Vel dic, dedit operam vt publica vectigalia locarentur aliis, vt proxeneta. Accurſius.

b *Non abeſt.* hoc ipſo.

Qui

a *Qui mittuntur. Legendi.* id eſt eligendi probos mittendos ad principem.

b *Ad gratulandum.* forte vt faciãt coram eo haſtiludiũ: vel ciuitas quæ minus bene ſe habet, cum eo mittit aliquos qui applaudant ei offerendo ſeruitia.

c *Non omnium.* & dic ſcilicet procuratio eſt mandata.

d *Plures.* à principe conſtituti reipublicæ cauſa.

*legendi cura agerit.

e *Abeſſe.* ſubaudi, eſt abſẽs reipublicę cauſa.

f *Vrbanicianis.* qui cuſtodiũt ciuitatem Romanã præcepto principis.

g *Militibus.* ergo omnis qui eſt extra vrbẽ, ſi alicui a dignitatis gratia eſt, cauſa reipubli. abeſt. ſed ſi in vrbe eſt, nõ, niſi ſit miles: vt patur. ff. eo. l. & qui data. in fi. & l. vt ſunt. & l. milites. & l. abeſſe. & j. e. l. §. ſed & ſi extra.

h *Malos homines.* quæ eſt cura præfec. vr. vt ff. de offic. præfec. vr. l. j. §. quies.

*vrbanicis, vrbanis.

i *Conſularis.* aliàs cõſulis.

k *In acie ceciderat.* ſubaudi, reſtitui placet.

l *Romã profectus.* non tamen compleuit adhuc iter.

m *Sed & ſi extra patriam ſuam.* à principe ergo vel ad principem miſſus.

n *Per vrbem.* Romã: quæ eſt communis patria: & ideo quaſi ſit domi, nõ videbatur abeſſe reipublicæ cauſa.

o *Aut domo.* id eſt à domo.

p *Profectus eſt.* in ciuitate tamen ſua eſt adhuc: vt differat à ſequẽti. & dic profectus eſt ad principẽ vel ad papam. aliàs ſi de ciuitate ad ciuitatem, non dicitur abeſſe reipublicę cauſa, licet habeat idẽ priuilegiũ reſtitutionis: vt ſupra eo. ſed & ſi per prætorem. §. fin.

*ſimul, pro ſimul atque.

q *Degit.* eũdo. vel dic degit ſtando alicubi in itinere pro aliquo negotio principis.

r *Agere.* & ſic etiam antequam vadat dicitur abeſſe, cum ſe præparet: vt. j. de lega. l. legato. ſicut econtra cum eſt reuerſus: vt. ff. eo. l. ab hoſtibus. §. ſed quod ſimpliciter.

ſ *Similitudinem.* ac ſi iam eſſet Romæ, vel apud principem.

t *Eat.* ſcilicet miles.

u *In caſtra.* id eſt in exercitum. vnde dicitur in Exodo: Caſtra metati ſunt filij Iſrael iuxta aquas.

x *Abeſſe.* vt hic, & ſupra. l. proxi. j. reſpon. Sed contra. j. de re milit. l. ſolut. ibi otioſè redibat: vt. j. eo. l. ſi cui §. tardiu.

y *Reipublicæ. Cauſa.* ff. principaliter: vt hic, & ff. eo. item hi. §. fin. & l. ſeq. & j. eo. l. non vere. Accurſius.

H *I qui.*] CASVS. Nullus in ſua patria aſſidere debet niſi quatuor menſibus: & tũc cum permiſſione principis. Si ergo quis aſſideat vltra quatuor menſes, nõ abeſt cauſa reipu. niſi

XXXV. PAVLVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

QVi mittũtur vt milites ducerent aut reducerent, aut legendi a curarent, *reipublicæ cauſa abſunt: hi quoque qui miſſi ſunt ad gratulandum b principi:

Item procurator Cæſaris, nõ ſolùm cui rerum prouincię cuiuſque procuratio mãdata erit, ſed & is cui rerum, quamuis non omnium. c Itaque plures d ibi procuratores diuerſarum reipublicæ cauſa abeſſe intelleguntur. Præfectus quoque Aegypti reipublicæ cauſa abeſt: quiue aliam ob cauſam reipublicæ gratia extra vrbem abeſt. e Sed & in vrbanicianis f militibus g idem diuus Pius cõſtituit. Quæſitum eſt de eo qui ad compeſcendos malos homines h miſſus eſt, an reipublicæ cauſa abeſſet. Et placuit reipublicæ cauſa eum abeſſe.

Item paganum qui in expeditione conſularis i iuſſu tranſierat, ibique in acie ceciderat, k heredi enim eius ſuccurrendũ eſt. Qui reipublicæ cauſa Romam profectus l eſt, abeſſe reipublicæ cauſa videtur. Sed & ſi extra patriam ſuam m reipublicæ cauſa profectus ſit: etiam ſi per vrbem n ei iter competit, reipublicæ cauſa abeſt. Similiter qui in prouincia eſt, vt primùm aut domo o ſua profectus eſt, p aut cum in eadem prouincia degit q reipublicæ adminiſtrandæ cauſa: ſimul * agere r rempublicam cœpit, ad ſimilitudinem ſ abſentis habetur. Et dum eat t in caſtra u & redeat, reipublicæ cauſa abeſt: quòd & eundum ſit in caſtra militaturo, & redeundum. Vlpianus ſcribit Proculum reſpondiſſe, militem qui commeatu abſit, dum domũ vadit aut redit, reipublicæ cauſa abeſſe: x dum domi ſit, non abeſſe.

XXXVI. VLPIANVS libro ſexto ad legem Iuliam & Papiam.

REipublicæ cauſa abeſſe eos ſolos intelligimus, qui nõ ſui commodi cauſa, ſed coacti y abſunt.

XXXVII. PAVLVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

B HI qui in prouincia ſua vltra tempus à conſtitutionibus z conceſſum adſident, publica cauſa abeſſe non intelleguntur. a

Qui accipit vel gerit officium contra ius officialium, priuilegio non gaudebit. Bartolus.

XXXVIII. VLPIANVS libro ſexto ad legem Iuliam & Papiam.

SI cui in prouincia ſua princeps adſidere ſpeciali beneficio permiſerit, b puto eum rei publicæ cauſa abeſſe. c Quòd ſi non ex permiſſu d hoc fecerit: cõſequenter dicemus, cum crimen admiſit, e non habere eum priuilegia eorum qui reipublicæ cauſa abſunt.

C *Durante officio dicitur quis abeſſe cauſa reipublicæ etiam eo ſimile quoad redire poterit ſecundum qualitatem perſonæ. Bartolus.*

Tandiu reipublicę cauſa abeſſe quis videbitur, quandiu officio aliquo præeſt. quòd ſi finitum fuerit officium, iam deſinit abeſſe f reipublicæ cauſa. Sed ad reuertendum illi tempora computabimus ſtatim atque deſiit reipublicæ g cauſa abeſſe, ea quibus reuerti in vrbem potuit. & erit moderatũ, h D tempora ei dare quæ lex reuertentibus præſtitit. i Quare ſi quò deflexerit ſuæ rei cauſa, nõ dubitamus id tempus ei non proficere: habitáque dinumeratione temporis quo reuerrelegatorum. in fi. & j. de iudi. non aliàs. §. j. Sed arga. cõtra. ff. de ſuſpec. tuto. l. decreto. & de excu. tuto. ſed & milites. §. ſcribit autem. verſi. j. in glo. vrbicis. & de his qui. vt indig. l. j. & ibi vide.

f *Deſinit abeſſe.* ſic & j. de iudi. l. ij. §. plane ſi per ſcitã.

g *Statim atque deſiit reipub.* id eſt ex quo commeatum accepit, modico tempore elapſo quo ſe poſſit præparare ad recedendum: quod magis intellectu & c. vt. j. de ſolu. l. ratum. Et quod dicit, deſiit abeſſe, id eſt deſiit habere ſpem plus remanere. abeſt tamen donec domi erit, vt hic ſubiicit: & ſupra eo. l. miles. & l. qui mittuntur. § fin.

h *Moderatum.* id eſt bonum.

i *Præſtitit.* ſcilicet viginti milium diurnorũ: vt ſupra ſi quis cau. l. j. & infra de verbo. ſignifica. l. iij.

Humanitatẽ,

a *Non intelleguntur.* imò puniuntur: vt dicta. l. C. de aſſeſſ. l. in cõſiliariis Accurſius.

b *Si cui. Permiſerit.* quatuor mẽſibus vel minus: vt dict. l. proxi. Alij dicunt q̃ de iure communi poteſt per quatuor menſes: vltra autẽ ex permiſſu principis. quod non placet.

c *Abeſſe.* ſecus in magiſtratu: vt. ff. eod. l. vt ſunt. Sed quare ſecus? Reſpõ. quia iſti habẽt ex principis beneficio principaliter q̃ poſſint aſſidere. quod debet eſſe ab omni deminutione extraneum: vt in authen. contti. quæ de digni. §. illud. col. ſexta.

d *Ex permiſſu.* principis, vel præfec. præto. vt. C. de aſſeſſ. l. in conſiliariis.

e *Cum crimen admiſit.* ſ. ſacrilegij: vt. Cod. de cri. ſacri. l. fin. Et not. hic q̃ non debet quis pœnam & præmiũ ex eodẽ facto habere: vt ff. eo. ſupra de nego. geſtis. *exceptis* ſiue hereditaria. & ff. *ſi quis* de interdic. & releg. l. *ſignifer*

a *Humanitatis.* ſiue habeat humanitatis, bona eſt. & facit. j. de ap. non tantum. ſiue humilitatis: & hæc bona eſt. Accurſius.

b *Contingunt.* vt infra de re mili. l. qui commeatus.

I*S qui. CASVS.* Hic dicit quòd præſens contra abſentem qui procuratorem reliquit, non reſtituitur: quia habuit iſte præſens quem cõueniret: ſcilicet ꝓcuratorem. Vel dic hunc caſum ꝙ abſens non reſtituitur cõtra præſentem, quãdo ille abſens ꝓcuratorem reliquit, cum procurator eum defendit. Vi.

c *Abſturus erat.* & iã cœperat abeſſe.

d *Non auditur.* ſub. ad totam cauſam, imò videtur audiri debere etiam ſi procuratorem dimiſerit: vt. j. eo. ſed & ſi per prętorẽ. §. fin. quæ eſt contra. So. hic procurator eſt ſoluendo: & ſic conuenitur actiõe mãdati: ibi nõ: & ſic reſtituitur. arg. j. de eo per quem fac. eſt l. ſi. j. rñ. Vel hic cauſa reipublicæ, ibi ciuitatis[a] cauſa abſuit. Vel hic non reſtituitur ex cauſula ſpeciali, quia reipublicę cauſa abfuerit, ſed ex generali ſic: vt ibi. Vel hic reliquit procuratorem per quẽ potuit defendi: ibi nõ. Vel dic ibi dicit in legato qui cõueniri non poteſt: vt. j. de iud. l. ij. §. legatis hic autem de alio abſente. Vel melius non reſtituitur ad totam cauſam: vt hic, ſed ad appellãdum: vt ibi tur. ſupra de in integ. reſt. l. fin. Vel non auditur ſcilicet præſens cum habuit quem conueniat: vt ſupra, item ait. §. quã clauſulam. ſed abſens ſic: vt in. l. contraria. Item oppo. quia videtur quòd hodie nullus præſens in talibus præſcriptionibus contra abſentem audiatur, cum potuit præſens iure communi interruptionem facere temporis vel coram Epiſcopo, vel in ſubſidium in publico proponere ſiue porrigere vbi domicilium habet aduerſarius qui rem eius detinet, & abſens eſt, vel infans, vel furioſus eſt, vel in poteſtate poſitus: vt. C. de an. excep. l. vt perfectius. quod cum non fecerit, indignus eſt reſtitutione: cum alio modo ſibi conſulere potuit: ſicut cum habuit quem conueniret, & tacuit: vt ſupra eo. item ait. §. quam clauſulam. Sed reſpõ. imò habet reſtitutionem: & licet denegetur ſibi vbi habuit quẽ conueniret: ideo eſt quia ad ſuum ſic potuit peruenire, cũ ille dicatur defendere qui & iudica. ſolui promittit: vt ſupra eo. item ait. §. fin. quod non conſequitur per huiuſmodi libellum, ſed interruptionem ſolam. Vel dic quòd illa lex, vt perfectius. loquitur tantũ in duobus caſibus. ſ. vbi quis detinet rem alienam, vel creditori obnoxium: & ſecundum hoc in his duobus corrigerentur hæc iura. Item opp. nonne potuit mitti in poſſeſſionem vel rei petitæ, vel pro menſura debiti: & ſic ad venditionem veniret? Reſpon. in primo nõ potuit fieri niſi poſſeſſor. Item & hoc demum poſt annum: at per reſtitutionem ad perfectionem venit. In ſecundo quãdo pro menſura debiti: & ſic in perſonal: actione dices abſentem nõ latitare: & ſic non poteſt fieri venditio: vt ſupra eo. item ait prætor. §. pe. nec per hoc interrumpitur abſentis præſcriptio: vt infra de acqui. poſſ. l. iij. in fin. Vel non erãt alia bona: vt ſupra eo. ait prætor. §. fi. *ADDITIO.* Tu dic ſecundum Bal. ꝙ ambo contraria præcedentia, ſcilicet remediũ. l. vt perfectius. & remedium miſſionis, ſunt remedia extraordinaria, & ſubſidiaria: & ideo non faciunt ceſſare reſtitutionem in integr. quia vnum remedium extraordinarium non tollit aliud extraordinariũ. facit ſupra quod me. cau. l. ſi cum exceptione. §. eum qui. & ibi no. Adde etiã argu. quod not. in. l. itẽ ſi res. j. tit. j.

ti potuit, ſtatim eũ dicemus deſiſſe reipublicæ cauſa abeſſe.

Planè ſi infirmitate impeditus continuare iter non potuit, habebitur ratio humanitatis:[a] ſicuti haberi ſolet & hyemis, & nauigationis, & cæterorum quę caſu contingunt.[b]

Iſta lex legitur duobus modis principaliter. Primò quando abſens qui dimiſit procuratorem, & habuit ſententiam contrariam, petit ſe reſtitui contra præſentem: & iſtud proſequitur gloſ. vſque ibi, vel non auditur & cæte. ibi gl. ponit ſecundam lec. ſcilicet quando præſens petit ſe reſtitui contra abſentem. Et ſecundum veram lect. hoc modo pone caſum: Abſens cauſa reip. legitime defenſus non reſtituitur. h. d. Secundum alteram lec. hoc intẽdit: Si abſens procuratorem dimiſit, præſens contra eum non reſtituitur: quia habuit quem conueniat. Bartolus.

XXXIX. PAVLVS libro primo Sententiarum.

I*S* qui reipublicæ cauſa abſuturus erat,[c] ſi procuratorem reliquerit per quẽ defendi potuit, in integrum volens reſtitui non auditur.[d]

Militi militanti tempus accuſationis nõ currit. Bartolus.

XL. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

SI qua militi accuſatio competat tempore quo reipublicæ operam dedit, non perimitur.[e]

Abſens cauſa neceſſaria tantùm reſtituitur. hoc dicit. vel ſic: Deportatus reſtitutus habet beneficium huius edicti pro eo tem pore quo bonis caruit. Bartolus.

Quod eo tempore quo in inſula aliquis fuit,[f] ex pœna ei irrogata cuius reſtitutionem impetrauit,[g] ab alio vſurpatum[h] ex bonis quæ non erant ademptа,[i] probatum fuerit, ſuæ cauſæ reſtituendum eſt.[k]

Abſenti reſtituitur actio cum onere ſuo. Bartolus.

XLI. IVLIANVS libro trigẽſimoquinto Digeſtorum.

SI quis Titio legauerit ſi mortis ſuæ[l] tempore in Italia eſſet, aut in annos ſingulos quod* in Italia eſſet, & ei[m] ſuccurſũ[n] fuerit, quia ob id quòd reipublicæ cauſa abfuit, excluſus fuerit à legato, fideicommiſſum ab eo°* relictum præſtare cogitur.[p] Marcellus notat.[q] quis enim dubitauit, ſalua legatorum & fideicommiſſorum cauſa militi reſtitui hereditatem, quam ob id perdidit, quòd reipublicæ cauſa abfuit.[r]?

XLII. ALPHENVS libro quinto Digeſtorum.

A SI qua.] *CASVS.* Aliquis vxorẽ ſuã poterat accuſare de adulterio ab ea cõmiſſo intra. lx. dies: quia abſuit cauſa reipub. reuerſus eſt, & vult reſtitui vt liceat ei adhuc accuſare ſine metu pœnæ. Et rñ. ꝙ audiendus eſt. [QVOD.] Quidã fuit per. x. an. in inſulã relegatus: & cum in relegatione eſſet, aliquid de bonis ei* fuit vſucaptũ: poſtea impetrauit reſtitutionẽ pœnæ. Dicit hic ꝙ poteſt reſtitui ad rẽ ſuã venditã quę vſucapta fuit. Vel pone exẽplum in deportato, & idẽ iuris eſt. Vi.

e *Non perimitur.* Pone exẽplũ in accuſatione l. Iul. de adul. ſi qua habet maritus priuilegiũ vſq; ad. lx. dies: qui nõ currit abſẽti reipublicæ cauſa: vt hic, & C. de adul. l. ob cõmiſſa. & l. ſi quondã. Nec ei qui eſt in vinculis: vt j. de adul. miles. §. quidam. Secus in minore: quia ſibi currunt: vt. j. de mino. l. auxiliũ. Et eſt ratio quare abſenti nõ currũt: quia vtile tẽpus eſt, ideoque currit minori præſenti, non maiori abſenti: vt. j. de adul. ſi marit°. in prin. Nam nec hic dicit reſtitui, ſed nõ currere: arg. contra. j. de ſepul. viola. l. ſepulchri violati. & dic vt ibi. Acc.

B

C

f *Fuit.* ſcilicet relegatus. & dic ꝙ pars bonorum fuit ei adẽpta, vt hic innuit, quod fieri non debuit: factum tamen tenuit: vt infra de inter. & rele. l. relegatorũ. §. ad tempus.

D

vel dic[a] quòd erat deportatus, ſed pars[b] bonorum ei cõceſſa fuit tempore ſententiæ. aliàs nudus exulat: vt ſupra de cap. demi. tutelas. §. fin. Accurſius.

g *Impetrauit.* à principe. idem ſi ex indulgentia fuit ſibi pœna remiſſa, & ad pœnam tantum fuit reſtitutus. Accurſius.

h *Vſurpatum.* id eſt frequenter vſitatum: vt ita loquar: vt infra de vſuca. l. ij.

i *Ademptа.* nec enim adimi debuerũt: vt infra de inter. & rele. l. relegatorum. §. ad tempus. Sed & ſi fuiſſent ademptа, fiſci fierent: & non poſſent vſucapi: vt infti. de vſuca. §. res fiſci.

k *Reſtituẽdum eſt.* ſ. per prætorẽ: quia per omnia priſtina iura & honores & bona recuperat: vt inſtit. quibus mo. ius pa. po. ſol. §. cũ autẽ. & C. de ſen. paſ. l. j. & ij. & per hoc patet ꝙ loquitur in relegato qui nõ amittit ciuitatẽ nec libertatẽ: vt. j. de interdic. & rele. l. relegatorũ. §. ad tẽpus. & inſti. quibus mo. ius pa. po. ſol. §. cũ autẽ. verſi. relegati. ſed deportatus nud' exulat: vt. ſ. tit. j. l. tutelas. §. fi. Itẽ reſtituitur hic: quia nõ potuit dimittere ꝓcuratorẽ. Vel forte obiit quẽ reliquit: aliàs nõ reſtituitur: vt. ſ. tit. ij. Papinianus. quæ eſt cõtra. Vel ibi perpetuo, hic ad tempus. Accur.

SI quis.] CASVS. Si aliquis reſtituatur vt habeat legatũ quod amiſit, ideo quia abfuit cauſa reip. habebit legatũ cum onere. nam iſte talis qui reſtituitur vt habeat legatum, ad fideicom. præſtãdum hoc ipſo tenetur ac ſi tunc fuiſſet in Italia. Idem dicit in her. quia & poteſt reſtitui, & habebit here. cum ſuo onere: quia cum miles reſtituitur ad hereditatem, debet prẽſtare legata. Viuianus.

l *Mortis ſuæ.* ſcilicet legatarij, vel ſui teſtatoris.

m *Et ei.* i. heredi, in primo caſu. Item ei. i. ſibi, in ſecũdo.

n *Succurſum.* quod fieri debuit: vt. ſ. eo. l. Iulianus. §. cum.

o *Ab eo.* ſ. legatario qui rogatus erat alij dare forte medietatẽ.

p *Cogitur.* arg. contra. j. de leg. præſt. l. iij. §. item ſi quis.

q *Notat.* nõ reprehendẽdo reſponſionẽ, ſed indubitabilẽ quæſtionẽ ſciẽdo. Imò vero quia de re minime dubia reſpõderit.

r *Abfuit.* quaſi dicat, nullus.

Non vtr.

---

ad non et ſcri- qua nõ t eſſe m primi ua ab a cau- publi. n can- amitti- ũ ſcri- Bald.

videre s qui tiam pro-

a Bal. hic dicit iſtam gloſ. ſing. ad hoc quod poteſt iudex reſeruare deportato aliquã par tem bonorũ ſuorũ. Bol.

a *Non vere. Priuati negotij.* vt hic, & supra.e.l.reipublicæ. &.l. & qui data. Sed quid si partim ob rem publicam, puta vt fidelitatem iuret, partim pro se, vt feudū adquirat, vel reconcilietur principi? Respon. inspici & iudicari secūdum quod principalius intēdebat: vt.j.nau.cau.l.j.§.caupo.& de proba.cū probatio.& de auro & argen. lega. l. & si non sunt.§ peruenimus.

NOn verè dicitur reipublicæ causa abesse eum qui sui priuati negotij [a] causa in legatione est.

Sicut actio amissa restituitur, ita actio non nata post in integrum restitutionem restituitur. Bartolus.

XLIII. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

SI quis stipulatus sit in annos singulos quoad in Italia esset vel ipse vel promissor, [b] & alteruter reipublicæ causa abesse cœperit, officium prætoris est introducere [c] vtilem actionem. Eadem dicemus [d] & si ita concepta stipulatio fuerit, si quinquennio proximo Romæ fuerit: vel ita, si Romæ non fuerit, [e] centum dare spondes?

XLIIII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

IS qui reipublicæ causa abest in aliqua re læsus, non restituitur, in qua etiam si reipublicæ causa nō absuisset, damnum erat passurus. [f]

XLV. SCAEVOLA libro primo Regularum.

MIlites omnes qui discedere signis sine periculo [g] nō possunt, reipublicę causa abesse intelleguntur.

Absens contra absentem restituitur. Bar.

XLVI. MARCIANVS libro secundo Regularum.

QVi reipublicæ causa absuit, etiam aduersus eū qui pariter reipublicæ causa absuerit, restituendus est, si aliquid damni iustè [h] queritur.

DE ALIENATIONE iudicij mutandi [i] causa facta.

TITVLVS VII.

Iurisconsultus primò commendat edictum. secundò ponit mentem edicti ibi, & cum intelligeret. tertio incipit exponere edictum ibi. itaque. & hoc intendit: Quarum rerum alienat causa mutandi iudicium, actori ad interesse tenetur. Bartolus.

I. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

OMnib' [k] modis p. consul [l] id agit, ne cuius deterior causa fiat ex alieno fācto. Et cum intellegeret iudiciorum exitum interdū duriorem nobis constitui oppositō nobis alio aduersario, in eam quoq; rem prospexit: vt si quis alienādo rem, alium nobis aduersariū suo loco substituerit, idque data opera in fraudē nostram fecerit: tanti nobis in factum actione teneatur, quanti nostra interfit [m] alium aduersarium nos nō habuisse. Itaque si alterius prouinciæ hominē, aut potentiorem nobis opposuerit aduersarium, tenebitur: [n] *Mutandi.* id est cuitādi quo ad se, & suscipiendi quo ad alium.

Mutandi.] CASVS. Quod hic dicit, planum est. & dicit quòd prætor omnib' modis se intromittit ne aliquis ex facto alterius prægrauetur: quod cōtingeret si aliquis cum videret se ab alio conueniendum, rem quam alius petere vellet, alij fortiori concederet: & inde fortiorem aduersarium cōstitueret. vnde ne hoc fiat, prohibet. quod si quis fecerit, vt puta dolo, & causa mutandi iudicij meā rē potentiori vēdidisti: te possum cōuenire act. in factum, quæ ꝓficiscitur ex hoc edicto, ad interesse. & qualiter possit conditio aduersarij fieri deterior? dicit quòd fit aliquando deterior ratione loci: item ratione potentiæ, vel ratione psonæ. & de istis duobus primis reddit rationē in.l. quia. sed de ista tertia ratione personæ non reddit rationem. [OPVS QVOQVE.] Aedificare voluisti in solo tuo. nūtiaui tibi nouum opus. tu solū cuidam qui ædificauit postea, alienasti, locus est huic edicto. tecum enim decætero agere non possum, quia nō ædificasti: nec cū eo emptore, quia ei nouū opus nō nūtiaui. vnde pistud edictum agā ad interesse contra eū qui rē mutandi iudicij causa alienauit: qui quanti mea interest tenetur. per contrarium ergo, si mea non interest, non tenetur. Sed pone quòd non interest mea, reus autē dicit se paratum suscipere iudiciū. sine dubio non erit locus huic edicto: sed denegatur aduersus illum hæc actio. Viuianus.

Si quis.] CASVS. Aliquis stipulatus. x. in annos singulos quibus in Italia fuisset: si nō fuerit in Italia, qa absuit causa reipublicę restituendus est.

b *Vel promissor.* diuisim intellige duas stipulationes: vnā sub cōditione si stipulator in Italia: aliam si promissor ibidem esset. aliās si ita cōmuniter sub vna stipulatione dictum esset, sufficeret alterum esse in ciuitate: & sic nō esset opus resti cōditione impleta.

c *Introducere.* de nouo, nō restituere: vt.ff. eō. Iulianus.§.fi.

d *Eadem dicemus.* vt si quidē his casib' rei publicæ causa absit, restituatur: vt hic, & supra eo. si quis Titio. & l. Iulianus.§.eī. Et hic not. ar. quòd si promisi tibi decē si Romæ essem in Pascha, quòd si ibi fuerim causa reipublicæ, non videor esse: cum hic intelligar esse. Accursius.

e *Non fuerit.* scilicet stipulator vel promissor, & cōtrariū fuerit.

Is qui.] CASVS. Fui absens causa reipublicæ, & prædia mea incendio perierunt, vel pars prædij mei fundo vicini per alluuionē applicata est. quia, etsi nō abfuissem causa reipublicæ, hæc accidissent: ideo non restituor. Viuianus.

f *Erat passurus.* i. verisimile est eū fuisse passurum: puta si ante absentiam protestabatur se non acturum contra possidentē rem suā, intra tēpus præscriptionis: vel dicebat, non credo me acturum. sed si talia nō protulit, restituetur. Vel pone exemplum in damno alluuionis, quod euenisset etiam si presens fuisset: vt infra de adqui.re.do.l.ergo.§.alluuio. Vel pone in publicatione rei quam fuisset passus etiā si præsens fuisset: quia prius deliquerat. Vel in seruo vel in liberto suo natalibus restituto: quod etiā eo præsente & irrequisito quandoque fit: vt infra de na. resti.l. quæris. si iusta sit causa: non aliās: vt.l.fina.eo.titu. Acc.

Miles vt quis sit, sex requiruntur.

g *Milites. Periculo.* periurij, vel mortis. Et not. quòd sex sunt necessaria vt quis sit miles: Primo vt miles nō sit negotiator: vt.C.ne go.ne mi.l.j.lib.xij. Itē quòd examinetur: vt.C. qui mi.non pos.l.j.lib.xij. Item quòd præstet sacramentum per genium principis & deum omnipotentem, quòd mortem reipublicæ causa non euitabit: vt hic, & in lib. Vegetij de re milit. Itē quòd ei ensis cingatur: argu.j.de mili.test.l.filiusfa. Item stigma, id est nota publica debet eius brachiis inscribi vel ponit: vt.C. de fabricen.l.iij.lib.xj. Itē in numero aliorum debet poni & scribi: vt infra de mili.test.ex eo. & isti tales habent priuilegia quę dicunt leges concedi militibus. Accursius.

h Q *reipublicæ. Iuste.* Si habes iuste, quo ad aliū: & si habes iniuste, dic quo ad se. Et secundū hoc subaudi, illati. Vel verius nil subaudi: & iuste aduerbiū stet iuxta verbū queritur: & sic vnus iustè agit, & alter iniustè conuenitur. Sed si habes iniustè, referas ad damnū: nam vterque iniustè habet. Imò verius si habes iustè, referas ad queritur: & est vtrumque iustū, scilicet hunc agere, & alterū conueniri. Si iniustè, tunc ad verbum damni: & est vtrūque iniustum, scilicet hunc habere, & illum pati. Et no. hic quòd priuilegiatus restituitur contra priuilegiatū. Arg. contra. ff. de mino. l. verum. §. pe. & in auth. de san. epis. §. sed & hoc præsenti. in fine. collat. ix. ADDITIO. Solue secundum Bart. & dic quòd non est verum hoc quòd præscribens sit priuilegiatus, quia sola absentia non est causa priuilegij, sed absentia cum latione. Præscribens ergo licet sit absens, non laditur: & sic nō est priuilegiatus, & etiam non restituitur: de quo per Cy. in.l. quo tempore. C. de restitut. mili. in vltim. q. & in authē. quas actiones. C. de sacrosan. eccle.

Priuilegiatus.

Restituitur.

DE ALIENATIONE iudicij mutandi causa facta.

Quæ sunt restitutoria tam actionum, quam iudicis officio, vt supra dictum est: sunt etiam in rem actiones ex edicto isto, ideo de hoc ponit.

i *Mutandi.* id est cuitādi quo ad se, & suscipiendi quo ad alium.

Mutandi.] CASVS. Quod hic dicit, planum est. & dicit quòd prætor omnib' modis se intromittit ne aliquis ex facto alterius prægrauetur: quod cōtingeret si aliquis cum videret se ab alio conueniendum, rem quam alius petere vellet, alij fortiori concederet: & inde fortiorem aduersarium cōstitueret. vnde ne hoc fiat, prohibet. quod si quis fecerit, vt puta dolo, & causa mutandi iudicij meā rē potentiori vēdidisti: te possum cōuenire act. in factum, quæ ꝓficiscitur ex hoc edicto, ad interesse. & qualiter possit conditio aduersarij fieri deterior? dicit quòd fit aliquando deterior ratione loci: item ratione potentiæ, vel ratione psonæ. & de istis duobus primis reddit rationē in.l. quia. sed de ista tertia ratione personæ non reddit rationem. [OPVS QVOQVE.] Aedificare voluisti in solo tuo. nūtiaui tibi nouum opus. tu solū cuidam qui ædificauit postea, alienasti, locus est huic edicto. tecum enim decætero agere non possum, quia nō ædificasti: nec cū eo emptore, quia ei nouū opus nō nūtiaui. vnde pistud edictum agā ad interesse contra eū qui rē mutandi iudicij causa alienauit: qui quanti mea interest tenetur. per contrarium ergo, si mea non interest, non tenetur. Sed pone quòd non interest mea, reus autē dicit se paratum suscipere iudiciū. sine dubio non erit locus huic edicto: sed denegatur aduersus illum hæc actio. Viuianus.

k *Omnibus.* quib' potest: vt hic, & j. de regu. iur. nō debet alteri. & C. de an. excep. l. vt pfectius. in princ. & j. de sepa. l. j. §. et contrario & j. si quis aliq. testa. pro. l. ij. & si quis omissa causa testa. per totum. & maxime in. l. pe. & j. communi diui. l. communis seruus. & C. vbi in rem ac. l. j.

l *Proconsul.* i. prætor: vt infra quod cum eo. l. j. j. respon. *Alias

m *Quanti mea interfit.* sed an pro hoc interesse agatur etiā antequā aliquid expendā. i. antequā excutiam possessorē? Respon. ita, quia iā videtur mihi abesse, cū ego quodāmodo ad id cōpellar: vt in hoc exēplo quod sequit in gl. maxime re alienata vsucapta, in quā inaniter expēderē: quo casu statim agā contra alienantē ꝓ estimatione rei, non excusso possessore i. antequā excutiā possessorē: vt. j. eo. l. iij. §. itē. & j. de neg. gest. si quis mādato. Sed ibi Pla. contradicit. & pro eo est. j. eo. l. iij. j. ex quibus.

n *Tenebitur.* imò videtur habere locum illa constitutio. C. ne fi. po.

ii.po.l.j.Sed dic quòd ibi loquitur quãdo actor,hic quãdo reus alienauit.Item oppo.quia nil videtur mea intereſſe,ergo ſemp ceſſat hoc edictum,cum debeam à reo conſequi expenſas: quia victus victori &c.vt.C.de iudi. properandum.§. ſinautem. Sed ibi dicitur tantũ de damnis litis:hic autem & de aliis quæ paſſus ſum i aliis meis reb⁹. Præterea & illa lex fallit in caſib⁹ duob⁹, ſ.quando actor eſſet in contumacia:vt in ea.l. §.ſinautem.& quando reus habet iuſtam cauſam vel intentionẽ litigandi:vt.j. de leg.ij. qui ſolidum.§. etiã. in quibus habet locũ hoc edictum. Item obiicitur:Nonne ſemper habeo actionẽ vtilẽ contra alienantẽ,ac ſi non alienauerit:vt infra de rei vin.l.qui petitorio. & ideo mea non intereſt?Reſpon.plus intereſt mea habere rem,q̃ æſtimationẽ communẽ.Sed nonne poſſum iurare in litem: vt infra de rei vin. qui reſtituere?Rñ.ſic:ſed iudex taxat: vt.ĩ. de dolo.l.arbitrio.§.j.

a *Vt alium. Aduerſarii.* cõtra quẽ graue eſt ſermonib⁹reſiſtere.vnde Cato:Cõtra verboſos noli contendere verbis:Sermo datur cũctis,animi ſapientia paucis.

b *Qui. Debes.* vt ℭ. de iuriſdi. om.iu.l.iuris ordinẽ.& hęc eſt ratio primi caſus. Viuianus.

c *Nõ poſſumus.* vt hic, &.j.titu.j.l.nam magiſtratus.& .j.de aqua plu.ar.l.j.§.ſi vicinus.vnde Sapiens:Contra maiorem nemo præſumat honorem. Et eſt ratio illius dicti quãdo in potentiorem alienauit.

d *Patebamus.* id eſt petere volebamus.ſic.j.de ver.obli.l. ſi ſtipulatus.aliàs cum ſit res litigioſa,non tenet alienatio: vt.j.e.ex hoc.§.ait prætor.

e *Manumiſerit.* ſ.de facto. Accurſius.

f *Libertatibus.* ſic ergo ſit hic conditio actoris deterior ratione perſonæ.nã in dubiis pro libertate &c.vt.j.de reg.iu.l. quotiẽs vtriuſque.& de re iudi.inter pares.

g *Vi aut clam.* vt quia opus feciſti in meo vel etiã in tuo contra debitam ſeruitutem mihi,prohibitus à me,vel prohibendus, vel credens prohibendum,vel debens credere:vt.j.quod vi aut clam.Seruius.

h *Actione aquæ pluuiæ.* propriũ nomẽ actionis quæ datur quãdo feciſti opus ꝓpter quod aqua pluuia ſit mihi nocitura:vt infra de aqua plu.ar.l.j.in prin.& tria faciunt eam ceſſare: vt infra eo.titu.l.j.in princip.

i *Tollere.* id eſt ad duo teneris:vt tollas,& vt tuis ſumptib⁹ tollas,tam in actione aquæ plu.arcen.vt.j. de aqua plu. arcen.l. ſi tertius.§.fin.quàm in interdicto quod vi aut clam:vt infra quod vi aut clam.l. competit.§.in ſumma.&.C.de ſer. & aqua.l. ſi in ædibus.&.l.altius.

k *Mih.* ſed nonne & ſine hoc interdicto agã contra te ad impẽſas?Reſpon.quòd ſic:vt.j.quod vi aut clam.ſi alius . j.reſpon. &.l.denique.§.fin.&.l.competit.§.ſi.&.j.de aqua plu.ar.ſed vẽditor.Et quod hic dicit,meis.ſ.interim,erunt tamen mihi reſtituendæ poſtea ꝓ idem interdictum quod vi aut clam, vel actione aquæ plu.ar.vt dictũ eſt.Sed ſecundũ hoc quare hoc edictum eſt in hoc?Reſpon.quia prædictis actionibus agitur pro impenſis factis in demoliendo tantum.at hoc edicto agitur ad omnes expenſas,& ad omnia damna:vt.j.ea.l.§.ex quibus.Item no. differentiã inter actionem aquæ plu.ar.quia ad futura damna: &

lio aqua .arc. ℭ

ff. Vetus.

11. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

AVt alium qui vexaturus ſit aduerſarium:[a]

111. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

QVia etiam ſi cum eo qui alterius prouinciæ ſit,experiar,in illius prouincia experiri debeo: [b] & potentiori pares eſſe nõ poſſumus. [c]

Qui alienando facit cauſam fauorabiliorem ex parte ſua,tenetur hoc edicto. Bartolus.

Sed & ſi hominem quem petebamus,[d] manumiſerit,[e] durior noſtra conditio ſit: quia prętores faueant libertatibus.[f]

Si actio contra eum cui facta eſt alienatio,competit,in minus alienatur hoc edicto tenetur. Bart.

Item ſi locum in quo opus feceris, cuius nomine interdicto *quod vi aut clam,*[g] vel actione *aquæ pluuiæ* [h] *arcendæ* tenebaris, alienaueris: durior noſtra conditio facta intellegitur:qua ſi tecum ageretur,tuis impenſis id opus tollere [i] deberes. nunc verò cum incipiat mihi aduerſus alium actio eſſe quàm qui fecerit, compellor meis [k] impenſis id tollere:quia qui ab alio factum poſidet, hactenus interdictum quod vi aut clam,quod datur ad præterita: vt.j.de aqua plu.arcen.Atteius.§.penul. *interdicta quod vi aut clam, differunt.*

l *Opus.* ſuperiori.§.ædificauit prohibitus:hic non prohibitus, ſed emptor.

m *Alienaueris.* imò videtur quòd cum eo:vt infra de ope. nouun.l.ſi.quæ eſt cõtra. So.ibi in emptorem vt patiatur tolli: hic non datur in emptorem vt ſuit impẽſis tollat. Vel ibi ſciuit,vel ſcire potuit:hic non:vt ar. cõtra.infra quod vi aut clam.l.vim facit.§.tandiu.Sed ar. contra infra de noxa.l. in delictis.§.ſi extraneus. vel hic non erat opus inchoatum ab ipſo venditore:ſed emptor ædificauerat de nouo: ibi vero erat inchoatũ à vẽditore: vnde ſuppoſitum poſtea tanquã vitioſum debet demoliri:quia deſtructo fundamento totum tollitur: vt infra de aqua plu.ar.l.ſed interdũ.

n *Iudicio teneri.* id eſt actione in factũ ad intereſſe ex hoc edicto.

o *Officio.* quomodo hoc,cum ſit ſtricti iuris,& non arbitraria? Reſpon.habet naturã arbitrarię,vt ſuccedat loco rei vĩdicationis,quę erat arbitraria.

p *Incommoditatem.* ſ.damnum rerum ſuarum læſarum.

q *Ex hoc edicto.* ſ.ad intereſſe. Sed nonne ſemper pati cogitur quis vtile iudicium,quod in eũ datur qui dolo deſiit poſſidere? Reſpon.ſic:vt infra de pe.he. ſed & ſi lege.§.proinde.& ifra de reg.iur.l.parem.& ſic triplex habeo auxilium. Vnũ directũ cõtra poſſeſſorem:vt.C.eo.l.j.Aliud vtile,de quo hic dicit.& hæc duo de iure cõmuni. Aliud in factum ex hoc edicto.Et ſic videtur quòd hoc edictum ſit ſuperfluum:cum ſemper habeat vtilẽ in rem. Reſpon.non eſt niſi quãdo ſe offert,vt hic . & hoc ideo quia me exonerat à probatione,quia oportebat me ꝓbare quòd dolo deſierit poſſidere: nũc non. Itẽ releuat me ab expẽſis quas erã facturus in eundo ad aliam ꝓuinciam.ſed & ſi non releuaret,tamen vnum p aliud non debet tolli:& quia ambo de æquitate dãtur:& quia licet detur reſtitutio minori contra aliũ,non ideo denegat actio tutelæ cõtra tutorẽ:vt. C.ſi tu.vel cu. interue.l.etiã.Item intellige hoc quando eãdem cauſam omnino & conditionem ꝓmiſerit ſe præſtaturum qui alienauit,ac ſi poſſideret.verbi gratia dicit:ego ꝓmitto me reſtituturum rem ſi vicero:& hoc ſub pœna mille ſolidorũ . aliàs ſi diceret,rem non reſtituam,quia nec habeo:ſed quanti intererit tua,vel quanti in litem iuraueris,præſtabo:ſecus eſſet.nã & ſi hoc non offert, tenetur tamen ad idẽ.Item no.hic quòd parcitur ſponte confitẽti.ſic.C.de his qui ſe de.l.j.lib.x.& in auth.vt lit. iu.coll.ix.§. ſi quis autem.&.C.de plus pe.l.vna.&.j.de iureiur.l.cũ qui.&.C. de non nu.pe.auth.contra qui propriã.&.C. ad.l. Iuliã maie.l. pe.§.ſi.&.j.de peti. here.l.ſed & ſi lege.§.pen. *Confitenti ſponte parcitur.*

ITem.] CASVS in hac.l.vſque ad ſi.ſic ponitur:Cum rẽ meã poſſidebas,& illã fere vſuceperas:ſciuiſti ꝙ volebã tibi mouere controuerſiã:eã alienaſti Titio: Titius eã vſucepit.dicitur ꝙ dabitur mihi actio in factũ in te. Itẽ ſcire debes,ꝙ ad hoc vt detur actio in factũ ex hoc edicto,duo ſunt neceſſaria.ſ.vt do-

v lo malo

lo malo fiat,& iudicij mutādi causa:& si aliquod istorū deficiat, non habet locū hoc edictū. Vnde dicit quòd licet quis alienet sine dolo malo,sed faciat hoc causa iudicij mu.vt quia valetudine tenebai,hoc casu non tenetur alienā. hoc edicto.sed si dolo desiit possidere,non tamē iud.mut.causa:hoc edicto nō tenetur:vt puta quia rē quā quidā à me petere volebat,p derelicto habui.& licet diximus eū teneri q mutādi iudicij causa alienat,quādoque tamen secus est: nā factū eius non improbat prætor qui lites exēcratur,& maluit rē carere,quàm sæpius litigare:sed eius qui rei pretium vult habere.

Licet alienatione nō extinguatur actio, sed præscriptione propter alienationē: alienator hac actione tenetur. Bartolus.

IIII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

ITē si res † fuerint vsucaptæ [a] ab eo cui alienatę sint,nec peti ab hoc possint:locum habet [b] hoc edictum.

Si alienatur causa mutandi iudicii, & cessat dolus,non habet locum hac actio. idē si dolus adest, non tamen alienatur causa mutandi iudicium. Bartolus.

Itémq; fieri potest vt sine dolo malo [c] quidē possidere desierit,verùm iudicij mutādi causa id fiat. Sunt & alia complura talia. [d] Potest autē aliquis dolo malo desinere possidere:nec tamen iudicij mutandi causa fecisse:[e] nec hoc edicto teneri.

Neq; enim alienat, qui dūtaxat omittit possessionē. Nō tamē [f] eius factū improbat prætor,qui tanti habuit * re carere,[g] ne,p̄pter eam sæpius litigaret. Hæc enim verecūda cogitatio eius qui lites execratur,nō est vituperanda:[h] sed eius dūtaxat,qui cum rē habere vult,[i] litem ad alium transfert,vt molestū aduersarium pro se subiiciat.

Contra transferentem possessionem hac actio utilis locum habet. Bart.

Pedius libro nono nō solùm ad dominij translationem [k] hoc edictum pertinere ait, verùm ad possessionis quoque: alioquin * cū quo in rem agebatur,inquit, si possessione cessit,non tenebitur.[l]

† *Vide quæ no. Innocen. extra de ver. sect. non alie.*

a *Vsucapta.* sec⁹ si deperditæ essent: vt.j.l. proxi.§.hæc actio.&.j. de noxa.act. electio.§. si is.&.j. de petit.here. deperditū. Videtur ergo quòd is qui alienauit,non erat dominus: nā tūc dominiū transtulisset, nec vsucapere posset:& dolo malo alienauit:aliàs non haberet locū hoc edictū: vt hac.l.§.j. Sic ergo videtur dicendū quòd is qui alienauit,malæ fidei possessor erat,quia dolosus:& ita non potuit res aliena vsucapi,si mobilis fuit:quia incidit in vitiū furti:vt inst.de vsuc. §.furtiuæ.versi.vnde in rebus. Et ideo dicunt quidam quòd tātum in re immobili habet locū hoc edictum: & de præscri. lōg. tempo.hanc legem loqui dicunt:quę & dicitur vsucapio:vt.j.de vsuca.ei à quo.nec nocet mala fides venditoris,si emptor bonā fidem habeat:vt infra de pub.eum.§.prętor ait.& inst.de vsuca. §.quod autem. Et secūdum hoc in parte corrigitur:vt in regula malæ fi.pos.quę est.l.j.C.de long.tempo.præ.&.c.malæ fidei.de reg.iur.lib.vj.Sed ego dico quòd habet locū hoc edictum tam in re mobili quàm in imobili:nam & res mobilis potest alienari causa mutandi iudicij:non tamen fiet furtiua vel vitiosa:quia venditor suā putat.vel si sciat,non tamē eam cōtrectat,sed patitur vt emptor tollat eam.vel apud emptorē est res,& vēditione facta vēditor emptori concedit rem habere emptam:vt insti.de re.diui.§.interdum.Sed & dici potest quòd & bonæ fi.possederat qui alienauit,& suā putauit:nec fuit malæ fi.in possidendo : sed factus est in alienādo.nā suam rem potest quis dolo alienare,vt teneatur hoc edicto:vt.j.e.ex hoc.§.alienare. in verbo etiā, qđ est ibi. Vel dic quòd bonā fidē habuit à principio iste venditor: & sic inchoauit vsucapionē in re mobili.& licet post incipiat habere malā fidem:non tamē interrūpitur vsucapio,nec fit res vitiosa:vt.C.de vsuc.transfor.l.j.§.hoc tandūmodo. Item videtur quòd re vsucapta non possit habere locū hoc edictum,siue hæc actio in factū,quia non cōpetit post annum:vt.j.e.l. vel post. at res mobilis vsucapitur triēnio:olim anno.iam vero anno elapso vsucapione completa,non habet locum hæc actio. Respon.verū est q̄ non habet locū post annum ex quo cœpit cōpetere . Sed pone quòd venditor vsucapiebat:& dū quatuor menses superessent ad vsuca.complēdam,vendidit rem:vtique extunc cœpit competere hæc actio,& cum modicum tēpus vsucapioni superesset.Poterit etiam dici q̄ annus hui⁹ actionis computatur non ex die alienationis,sed ex quo incepit interesse non esse factā alienationē.Vel pone quòd statim alienatione facta litē cōtestatus est actor sup hac actione ex hoc edicto,ante completā vsucapionem ab emptore:& ita actio est perpetuata.

b *Locum habet.* cōtra alienatorem:licet dominus rei potuit directo contra emptorē agendo vsucapionem interrūpere. Non ergo hic nocet negligētia vel omissio sui auxilij, quo quis potuit aduersus aliū vti,arg.cōtra.j.vi bo.rap.l.iij.&.C.de his qui à non do.ma.l fi.Alij volunt dicere ar. illarū legum q̄ vbi incepta erat vsucapio à vēditore,non haberet locū hoc edictum, quia fuit negligens i agēdo contra emptorē ante cōpletam vsucap.Item'& ea ratione,quia eodē modo res esset vsucapta à vēditore,vt ab emptore:ad quod est.j.e.l.nō solū.§.hæc actio.&.ti.j.l.pe.& facit ad legem illā.j.vi bo.rap.si seru⁹.in prin. contra C.de his qui à non do.l.fi.Sol.ibi taciturnitate tacendo tāto tēpore facit vt valeat manumissio,quę non valuit à princip.at hic

A à principio valuit vel tenuit alienatio.nec datur hæc actio ideo quia alienauerit,sed ideo quia durioré aduersariū constituit:& ibi ideo datur,quia manumisit.præterea ibi vnū auxiliū est pœnale:aliud rei p̄secutorū:hic vtrūque rei persecutorū:& ideo ibi facilius reus sibi præiudicat quàm hic:& eodem modo secūdo & non primo erit respondendū ad illam vi bo.rap.si seruus.

B

c *Dolo malo.* & sic cesset hoc edictū: vt.ē.l.j. ibi,idque data &c.

d *Talia.* in quibus cessaret hoc edictū:vt.ē.e.l. j.licet causa iudicij mutandi fiat:vt.j.eo.l. nō solum.§. si quis.&.l.ex hoc edicto.§.fi.&.§.ait prætor.secundum Io. &.§.qui venditori. & supra.l.proxi.§.fi.&.j. proxi.§. Accursius.

e *Fecisse.* s. alienationē:& hoc innuit quod sequit, neq; enim &c. vsque illuc,non tamen pœnale &c.& sic videtur habere locum hoc edictum tūc solum cū quis alienat proprietatem.nam alienatio est omnis actus &c. vt. C. de fun.

C

f *Non tamen.* ita continua.licet supra dictum sit eū teneri, qui causa mutandi iudicij alienat: tamen quandoque secus. & hoc dicit,non tamen &c.& superior.§.item &c.

g *Rę carere.* vt donando.secus si permutet vel vendat:quia rē habere videtur.

h *Vituperanda.* vt hic,&.j.de tribu.illud.§.quid tamen.

i *Vult.* ex hoc dicūt quidā quòd ita demum habet locum hoc edictum,si quis ideo alienat, vt eādem postea recipiat:vt arg.infra eo.l.fi.&.C.man.l.p diuersas.in prin.Sed hoc non placet:& expone rem dūtaxat habere vult,vel eius pretium . Nā qui pretium habet,rē habere videtur:vt infra de peti.here.fi & rem. & infra de pecu.l.sed si quis.&.l.non penes. [NON SOLVM.] Habet locum hoc edictum siue alienet quis proprietatem, siue pos.& tenetur tam is qui dominium trāstulit,quàm qui pos. nisi quis iustam causam alienandi habet:vt quia valetudine tenebatur:quia tunc locum non habet hoc edictum . [AD IVRA] Duobus modis potes intelligere hunc.§. Primo si fundum à te petere volebam,& tu meo vicino seruitutem constituisti:habet locum hoc edictum.vel aliter secūdo dicas quòd in aliqua tua re immobili,puta fundo,seruitutē mihi debebas,quē D alienasti:puta fundum alienasti p quem ducturus eram aquā:vel constabat mihi viā deberi ad fundum meum:habet locum hoc edictū. Item dicit quòd datur actio ad interesse. Itē dicit quòd hæc actio quæ datur ad interesse,nō est pœnalis,sed cōtinet rei p̄secutionem:& datur heredi,quia pertinet ad rei persecutionē in heredem.aut non datur:quia datur ex delicto. & hoc dicit cum.l.sequen.quæ continuatur cum ista.

k *Ad dominii translationem.* vnà cum possessione. Et not. q̄ Pla. hoc intelligit quod de possessione sequitur,si is qui nō erat dominus volens dominium & possessionem transferre, solā possessionem trāsferat:cum plus concedere nequeat.aliàs si quis possessionem tantū velit trāsferre,contra est:vt.ē.l.proxi.dixi.q.d. non habet locum hoc edictum directum etiā pro translatione possessionis tantū:vt hic,&.ē.d.l.proxi. dixi. ADDITIO. Pro solu.dic q̄ cōmuniter videtur dici q̄ non habet locū directa, vt in contrario,sed vtilis sic:vt hic secundū Bart. quē vide hic.

l *Non tenebitur.* q.d. nunquā habet locum hoc edictum. quod sic probatur:aut enim qui agit,est dominus:aut nō.si est dominus,non tenetur possessor qui desierit possidere,quia nō trāstulit dominium.si vero non erat dominus,non tenetur possessor: quia actoris nō interest rem ad alium non esse translatā,cū ad

eum

eum non pertineat.ſed tamen falſum eſt.nam bene tenetur vtroque caſu,etiã ſi non erat dominus:ſi modo aliquod aliud ius in re habebat:vt hic colligitur ſubtiliter.& ſic no. quòd hoc edictum locum habet ſiue agere volebam hypothecaria: ſiue rei vin.ſiue quauis perſonali ſcripta in rem.

a *Cæterum*.id eſt alioquin. Accurſius

b *In re*.id eſt procuratores factos in rem ſuã,qui improprie dicuntur ꝓcuratores:vt diri.ĩ. de procur.l.j.j. reſpon. Vel dic quòd non erat futurũ commodum victoriæ procuratoris:quia tali facto dominiũ fuit tranſlatũ,vt res rediret ad dominum, quãdiu oportebat abeſſe iuſta de cauſa. Item collige hic ꝙ etiã ex parte actoris locũ habet hoc edictũ.nam actor conſueuit ſic facere ꝓcuratorem in rem ſuam. quod poteſt dici arg.j. e.l.fi.in fi.ſed & reꝰ facit:vt hic,&.j. fami.erciſ.l.iiij.in fi.& de noxa.l.de illo.&.l.ſeq.

c *Ad ſuã*. id eſt ſeruitutem:vt inſtit. de rec.cor.& incor.in fi. vt ſi cõſtituiſti ſeruitutem vicino prædio quod à te petere volebam. Et quod dicit in reali ſeruitute,forte idẽ in perſonali:vt vſufructu,& vſu,& ſimilibus. idẽ ſi ſuperficiem. Item idẽ & ſi ius emphyteuticũ alij dediſti.nam ſemper cum facias in fraudem meã,& cauſa mutui,teneris ex hoc edicto:vt ſupra eo.l.j. & C.de re.alie. non alie. l.fin.Et intellige hunc §.quando ex tua re mihi ſeruitutem debes,quam alienaſti.& idẽ in omnibus aliis prædictis exemplis.

Qui alienauit ex iuſta cauſa,non tenetur hoc edicto. Bart.

Si quis autem ob valetudinem aut ætatem aut occupationes neceſſarias litem in aliũ tranſtulerit,in ea cauſa non eſt, vt hoc edicto teneatur: cum in hoc edicto doli mali fiat mentio. Cæterum [a] erit interdictũ & per procuratores litigare,dominio in eos [b] plerũque ex iuſta cauſa tranſlato. Ad iura [c] etiam prædiorum hoc edictum pertinet,modò ſi dolo malo fiat alienatio.

Hic iuriſconſultus incipit exponere vltimam partem edicti. Bart.

Hæc actio in id quod intereſt competit. [d] Proinde ſi res non fuit petitoris,[e] aut ſi is qui alienatus eſt, ſine culpa deceſſit,ceſſat iudicium:[f] niſi ſi quid actoris præterea interfuit.[g]

Hæc actio [h] non eſt pœnalis: ſed rei perſecutionem arbitrio iudicis continet: quare & heredi [i] dabitur:in heredem autem

V. PAVLVS libro vndecimo ad Edictum.

VEl ſimilem,[k]

VI. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

VEl poſt annum [l] non dabitur:

VII. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

A tibi commodauit:vel aliter eã recuperaſti,vſucaptam tamen ab emptore.teneberis quidem hoc edicto,nec liberaris hoc edicto quia exhibes. [*AIT PRAETOR*.] Ponũtur hic verba prætoris:ſed non omnia:nã quædam nobis deficiunt. & diſtinguitur hic quomodo accipiatur iudiciũ in hoc ti.cum dicitur,cauſa iudi.mutan. quia oportet ꝙ fiat alienatio timore futuri iudicij, nõ iudicij incepti:quia tunc res litigioſa eſſet, & alienatio non valeret,& ceſſaret hoc edictum. Item ſubiicit quis videtur alienare, ſed hoc planũ eſt. [*SI QVIS*.] Alienaſti rẽ iudi.mutan.cau.& antequam te conueniret ex hoc edicto,ex priſtina cauſa recepiſti illã rem.non teneris hoc edicto. Viuianus.

Ex hoc edicto. cuiꝰ verba nõ habemꝰ: ſed ſume.j. ꝓxi.§.&.ĩ.e.l.j.

p *Non reſtituit*. quia vſucaptam vel præſcriptam rẽ exhibet. ſic.j. ad exhib. Iulianus.§. ſi quis rem.

q *Quodiam*.alioquin res eſſet litigioſa,& nõ valeret alienatio:vt C. de liti.l.ij.&.l. fin.arg. tamẽ contra. huic. §.j. de au.& argẽ.le.ſi quis ita. Sed quid ſi iudiciũ eſt iam cœptũ,nec tamen eſt res litigioſa:vt quia nõ eſt quæſtio de dominio vel quaſi: vt ſ auth.de litig. §.j.col. viij? Reſpon.locũ habet hoc edictum multo magis quàm ſi non eſſet inchoatum:vt argu.j.de pecu.l.ſi poſtea.*ADDITIO*. Pro ſolu.dic ſecundũ Bart. quòd iſtud ideo, quia ſi intelligeret de iudicio de præſenti,hoc edictũ eſſet ſuperfluum:quia contra alienationem factã pendente iudicio eſt prouiſum per titu. de liti. & ideo ne iſtud edictum ſuperfluat, exponitur iudicij ſcilicet futuri antequam res ſit alienata.

r *Non erit*. alienat tamen: vt.C. de ſecun. nupt.ſi quis.§. certum.& infra de leg.ij.pero.§.fratre.Sed parcitur ei:vt hic, quia deeſt dolus,quia ex neceſſitate facit:vt & aliàs infra de fun.do. l.j. Accurſius.

Via pertinet quidem ad rei perſecutionẽ:videtur [n] autem ex delicto dari.

Non ſufficit rem exhibere cauſa mutata. Bartolus.

VIII. PAVLVS libro duodecimo ad Edictum.

EX hoc edicto [o] tenetur & qui rem exhibet,ſi arbitratu iudicis priſtinam iudicij cauſam non reſtituit.[p]

B *Alienatio intelligitur facta cauſa mutandi iudicii de futuro. Bart.*

Ait prætor, *Quæve alienatio iudicii mutandi cauſa facta erit*. id eſt, ſi futuri iudicij cauſa, non eius quod iam [q] ſit. Alienare intellegitur etiam qui alienam rem vendidit. Sed heredem inſtituendo vel legando ſi quis alienet, huic edicto locus non erit. [r] Si quis alienauerit, deinde receperit:[ſ] nõ tenebitur hoc edicto. Qui venditori ſuo redhibet, non videtur iudicij mutandi cauſa abalienare:

IX. PAVLVS libro primo ad Edictum ædilium curulium.

C QVia redhibito homine omnia retroaguntur: [t] & ideo non videtur iudicij mutandi cauſa alienare,qui redhibet: niſi ſi propter hoc ipſum redhibet,non redhibiturus [u] aliàs:

X. VLPIANVS libro duodecimo ad Edictum.

D f *Receperit*. ſecus ſi depoſitarius recuperat rem depoſitã quam vendiderit.nã nihilo minus eſt ſuo periculo:vt infra depoſi.l.j. §.ſi rẽ.Item ſecus in furto:vt infra de fur.qui ea mente. & rapina:vt infra vi bo.rap.l.pe.in quibus non valet pœnitere: quia hoc pactum eſt extraordinarium:illa ordinaria pacta.Acc.

Via.]*CASVS*.Emiſti equum quendã à Titio: puta quem petere à te volebam:illum equũ poſtea redhibuiſti Titio: vnde nõ tenebaris hoc edicto,niſi ꝓpter hoc &c.& ad hoc inducit quoddã ſimile in prin.l.ſeq.quod plane ꝓſequitur. [*SI TVTOR*.] Pupilli tutor rem alienauit cauſa iudi.mutan. vtili actione tenetur tutor,non autem pupillus:quia &c. Vi.

t *Retroaguntur*. vt hic,&.j.de ædil.edic.l.redhibere.j.reſpon.

u *Non redhibiturus*.intellige hoc reſpon.ſecundum Ioan.quòd emptor de iure non poterat redhibere:ſed cõcordauit cũ venditore:quo caſu teneturvt hic. ſi autẽ iure poterat redhibere, non tenetur,vt hic,etiam ſi aliàs non erat redhibiturus: [a] quia nõ videtur dolo facere qui ſuo iure vtitur:vt infra de reg.iur.l. non videtur.Sed Pla.intelligit hoc generaliter,etiam ſi de iure poterat redhibere,tenetur hoc edicto ſi non erat aliàs redhibiturus:& facit ad hoc reſpon.j.de ædil.edict.l. bouem.§. ſi quis. & infra ad.l.Aquil.ſi ex plagis.§.penul.

a *Iſtud placet ſcriben. quia licet quis de iure faciat: ſi tamen facit principaliter ad dãnũ alterius: facit illicite.* j. de aqua plu. arc.l.2. §.iiij *Var*ꝰ. *&* de dam. *infect.l.Pro culpa.*

a *Nam & si. Vtilis actio.* non directa, quia alieno nomine.
b *Competit.* contra tu. vel cur. & non contra pupillum vel furiosum: vt. ſ. de dol. ſed & ex dolo. &. ī. quãdo ex fac. tu. l. j. Alij dicunt contra pupillũ vel furiosum. quod potest dici inquãtum locupletiores sunt: vt ar. j. de tribu. l. iij. & sic est bona ratio quę sequitur. ſ. vt deturvtilis, non directa.
c *Non possunt.* scilicet pupillus vel furiosus. Accursius.

NAm & si obligatus soluero quod à me petere velles, huic edicto locus non erit.

Si tutor pupilli vel adgnatus furiosi alienauerit, vtilis actio [a] competit: [b] quia consilium huius fraudis inire non possunt. [c]

Singularis & furiis est ista lex, & breuiter hoc intendit. Actor in quem facta est alienatio causa mutandi iudicii, exceptione repellitur, & primus cedens agere compellitur. Bartolus.

XI. IDEM libro quinto Opinionum.

CVm miles [d] postulabat suo nomine litigare de possessionibus quas sibi donatas esse dicebat, respõsum est, si iudicij mutãdi causa donatio facta fuerit, priorem dominũ experiri [e] oportere: vt rem magis q̃ litem in militem trãstuliſſe credatur.

Qui partem rei ſuæ alienat causa euitandi iudicium duriorem, ipsum iudicium non potest euitare pro fructibus vel pro re: nec ille in quem facta est alienatio. Bart.

XII. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

SI quis iudicij communi diuidendo euitãdi causa rem alienauerit, ex lege Licinnia [f] ei interdicitur ne communi diuidũdo iudicio experiatur: verbi gratia vt potentior emptor per licitationem vilius eam accipiat, & per hoc iterũ ipse recipiat. Sed ipse [g] quidem qui partem alienauerit, communi diuidendo iudicio si agere velit, non audietur. [h] Is vero qui emit, si experiri velit: ex illa parte edicti vetatur, [i] qua cauetur ne qua alienatio iudicij mutandi causa fiat.

B DE RECEPTIS [*] QVI arbitrium receperunt vt sententiam dicant.

TITVLVS VIII.

I. PAVLVS libro secundo ad Edictum.

COmpromiſſum [k] † ad ſimilitudinẽ iudiciorũ redigitur: & ad finiendas lites pertinet.

II. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

EX compromiſſo placet exceptionem [l] non nasci, sed pœnæ petitionem. [m]

Eo casu quo iudicis sententia nõ tenet, illo ſi arbitri sententia non paretur, pœna cum effectu non petitur. Bartolus.

III. IDEM libro tertiodecimo ad Edictum.

LAbeo ait, si compromiſſo facto sententia dicta est, quo quis à minore vigintiquinC Cuidam actionem contra me habebat: illam autẽ act. cessit cuidã militi causa mu. iudi. miles ille actionẽ cœpit agere. dicit q̃ ipse Titius debet in iudicio cõparere, & experiri: tamen emolumẽtum quod ex illa actione proceder, habebit miles. Potest aliter poni casus, quia aliquis donauit militi ad. prior dominus qui donauit experiet, non miles. Accursius.

Casum ponit.

d *Cum miles.* pone casum in milite cui fuit actio cessa ad aliquã rẽ ex causa donationis. nã miles agere prohibet, non quia miles sit, sed quia causa mu. iu. fuit facta cessio: sed donator experit. Sed quomodo, cum ius suũ p̃ diderit cedendo in potentiorem: vt. C. ne li. po. l. j. & l. ij. quæ sunt contra. ad idẽ. j. e. l. sit Rñ. hoc fauore militis cui erat donata, vt sic rem magis quàm litem videatur in militẽ trãſtuliſſe. Itẽ op. quomodo aget, cũ ius suum cesserit alij: nec enim aliter miles postulaſſet ſe velle agere. Rñ. reconcederet miles, vel ex hac. l. sibi reconceditur. At vbi nõ causa mu. iu. esset cessa, donatari' aget: vt. C. man. l. p diuersas. in fi. Vel secundo pone casum e contra q̃ possessor qui credebat ſe conueniri à me, donauit rem militi: & hoc placet: & ponitur experiri p̃ defendere: vt. j. de re iudi. l. ſæpe. & sic non ob. dictæ leges. C. ne li. po. quia in actore loquũtur. Ac.

ADDITIO. Tu tene primũ casum in hac gloſ. positũ secundũ Iac. de Rauen. & Cy. in addi. Ex quo no. ſingulariter ſecundum Bal. hic quòd vbicumque cessio fit ex causa mutandi iudicij ex cedente in cessionarium: & hoc fit dolo malo causa opponendi reo duriorem aduersarium: est in dolo cedẽs: quod est no. Et in hoc est peregrinũ, quia assignantur tria contraria. Primum respicit solũ in litem cessionarium. Secundum quemliber cessionarium. Tertium quòd cessionario competat ius agendi. de, l. p diuersas. in fi. & ſolue sicut ista glo. &c.

e *Experiri.* i. defendere secundum secundũ casum. Accursius.

Si quis.] *CASVS.* Pone quòd ego & tu habeamus rẽ communẽ: volumus agere communi diui. sciui autem q̃ ratione quarũdam rerũ faciẽda erat ei adiudicatio, qui plus ex nobis offerret. vnde quia sciui me inſufficientẽ ad tantũ offerendum pro re illa, quantũ tu: ne p̃ licitationem vinceres, partem meã vendidi cuidã diuiti, qui, ſi velles offerre. x. offerret. xx. dicit q̃ de cętero agere nõ potero cõmuni diui. quia repellor p. l. Licinniã: nec ille cui alienaui: nam ille repellitur per hoc edictum. Vi.

Legit Licinnia effici'.

f *Licinnia.* ſtulta videtur lex Licinnia. nam qui alienauit, cum desierit esse domin' non potest agere, etiam si lex Licinnia nũquam audita fuiſſet. Respondetur, immo valuit eius p̃hibitio propter quædam ad quæ agitur etiam ſi dominium amiſerit, vt fructus, & expenſas: vt infra communi diuid. in summa. Et quia ſi dominium recuperaret, non posset agere.

g *Sed & ipſe.* repetit vt addat.
h *Non audietur.* obstat enim lex Licinnia, non hoc edictum.

A i *Vetatur.* agere. est tamẽ domin'. nã & pupillus & similes non agũt communi diui. cũ tamẽ domini sint: vt. j. de re. eo. ſi pupillorum. Itẽ no. hic q̃ hoc edictum valet etiã ad exceptionẽ: vt ſi agat ille qui emit ab alienante causa mutãdi iudicij, exceptione repellit. ſic &. ī. tit. j. necnõ. §. exẽplo. Sed forte & ad actionem hoc casu vt actor teneai ad dãna: vt dixi. ī. eo. non ſolũ. §. j. licet mẽs hui' tituli videat loqui in reo. Acc.

DE RECEPTIS arbitris, & quæ &c.

Quia de edẽdo & quæ dà alia præparatoria iudiciorum diximus, de iudicio deberet dicere: ſed quia arbitria tractantur vt iudicia, vt infra. l. prætor. ideirco de receptis. i.

[*] *De re de arbitris quæ recipiuntur per arbitros: vel ecõtra, ja & quæ eſt de partibus quæ recipiuntur ab arbitro, dicit. inde receptum: id est compromiſſum: vt. C. de iud. l. rem non nouam. §. 1. ibi,* † *In fine vel qui ex recepto. &c.* cum Cuc.

k *Compromiſſum.* Hic nota q̃ [a] Ratio in omnib' [b] mandicia imitatã in principio [a] q̃ in medio [b] & [c] q̃ ī fine, [c] vt hic, &. C. e. l. pe. §. ſinautẽ. &. §. altera. ver. licet. & de iud. l. rẽ non nouã. §. j. nisi aliud ſpecialiter ī. cautio de p̃sequenda lite, & de restituendis expẽ: is non præstatur: quia ſufficit pœnã cõmittit: vt ī auth. de liti. §. ad excludẽdas. ī fi. §. coll. viij. vel dic vt in auth. generaliter. C. de epi. & cle. Itẽ pupill' ex cõpromiſſo naturaliter obligat: quod patet, quia fideiuſſor accedit: vt. j. e. ſi pupill'. quod nõ est in iudicio: vt. C. qui le. per. ha. ſtan. in iudi. l. j. Itẽ ex cõpromiſſo non dat rei iudicatę exceptio: vt. j. l. p̃ri. Acc.

*a Vt incipio. b tantum. c ī fine. in hac e. l. pe. altera. ver. licet. & de iud. l. rẽ non nouã. §. j. diffinitio. ſtringe. uenitur. dãnatio. tio. hic & ſic. ſic. ſic.

non intereſt, ſuſceperint in ipſo magiſtratu, vel ante. nã ſemper coguntur. Item dicit, quòd ſi filiusfa. in ſe ſuſcepit arbitriũ, cogi poteſt dare ſententiã: nam poteſt eſſe arbiter de re patris, & etiã iudex poteſt eſſe de re patris: nec eſt curãdũ ſit arbiter bonæ famæ, vel nõ: ingenu[a] an libertinus: nã infamis poteſt eſſe arbiter.

[*IN SERVVM.*] Dicit q̃ nõ poteſt cõpromitti in ſeruũ. Sed pone, ego & tu cõpromiſimus in ſeruũ & Titiũ. dicit q̃ Titius qui liber eſt, nõ poteſt cogi: nec dicet ſententiã niſi hoc actũ fuerit. nã tũc cogitur Titius. Itẽ dicit q̃ ſi ſeru[s] in quẽ fuit compromiſſum, liber factus fuit: tũc valet ſentẽtia, ſi cõſenſerit in eũ factũ liberũ. Item dicit q̃ in pupillum vel furioſum non poteſt cõpromitti. [*SI QVIS.*] Poteſtas Bonon. erat iudex ordinari[b] inter me & te. & dicit hic q̃ ipſe poteſtas nõ poteſt recipere cõpromiſſum: nec nos cogimur in eũ compromittere. Itẽ dicit quòd ſi arbiter cõpromiſſarius [p] ſordes vel gratiam corruptus ſit: non cogitur ſentẽtiam dicere. Item ſi arbiter vituperatus eſt à partib[a], vel diffamatus alio modo: vel ſi partes ad aliũ iuerũt iudicẽ vel arbitrũ: non cogeret talis arbiter ſentẽtiã dicere.

[*ARBITRIVM.*] Duo cõpromiſimus in arbitrũ: vnus cõpromiſit pœnam, & alter non. dicitur hic q̃ nõ cogit talis arbiter ſentẽtiã dicere. & hoc dicitur hic, & in. §. vnde Iulia. [*QVOD AIT.*] Dicit enim prætor cogendũ arbitrũ qui ſuſceperat arbitriũ, pœna vel pecunia hinc inde cõpromiſſa, non eſt vis facienda q̃ facit mẽtionẽ pecuniæ: quia ſiue pecunia, ſiue quæcũque alia res fuerit in cõpromiſſo, idem eſt. Vnde ſi partes deponunt rem aliquã apud arbitrum de qua erat lis: vel aliã loco pignoris: cum videatur pœna compromiſſa, arbiter debet ferre ſententiã, & etiã cogi poteſt.

[*INTERDVM.*] De fundo erat lis inter Titium & Seium. compromiſerũt in arbitrũ. Titius debet. x. Seio, & econtra: quia ſimiliter Seius Titio in. x. tenebatur. Seius & Titi[a] pacti ſunt q̃ qui nõ ſtaret arbitri ſententiæ, quòd non poſſet petere. x. quæ ei debebãtur. ſi alter non paret ſententiæ arbitri: dicitur quòd non poterit. x. ſibi debita repetere. Item dicit, cũ compromiſiſſemus in arbitrum ego pure, & tu ſub condimone: pœnã promiſiſti. dicitur quòd non cogitur p̃ferre ſententiam arbiter, niſi exiſtat conditio: & ſi alter noſtrum alteri acceptauerit pœnã, non cogitur arbiter dicere ſententiam. & hoc: dicit vſque ad. l. idem.

a *Abſolueretur.* ſec[a] ſi obtinuiſſet: vt. C. de procu. non eo min[a].

b *Commiſſa.* qualiter fuit commiſſa? videtur enim q̃ ipſo iure non teneatur minor arbitrio: ſicut nec iudicio quãdo ſine auctoritate curatoris fecit, ſicut hic fuit: vt. ĩ. de re iud. l. acta. §. contra indefenſor minores. & C. ſi aduer. rem iu. cũ & minores. quę ſũt contra. Si enim curator interueniſſet, valeret arbitriũ, quod hic negatur. Sed dic aliud in arbitrio, vbi ipſe naturaliter tenetur: ideoq; fideiuſſor accedit: vt. ĩ. eo. ſi pupillus. & aliud in iudicio. Et erit ratio: quia cũ iudiciũ maius ſit, maiori auctoritate firmãdũ eſt. Alij diſtinguunt an dixerit arbiter: condẽno hũc vt ſuum tutorem abſoluat: non expreſſo q̃ ſit minor: & tunc preſumitur maior: & ita preſumo validã ſentẽtiã: niſi probetur minor: vt. C. de in integ. reſti. mi. ſi minorẽ. & ſic hic loquit. an arbiter dicat: condẽno hunc minorẽ vt ſuũ tutorem abſoluat, ſiue nõ inquieſſ. Verus.

que annis tutelæ abſolueret,[a] ratum id à prætore non habendum: neque pœnæ eo nomine commiſſæ [b] petitio dabitur.[c]

Ab initio nemo cogitur arbitriũ ſuſcipere, ſed poſt ſuſceptũ cogitur explicare. Bar.

Tametſi neminẽ prætor cogat [d] arbitriũ recipere, quoniã hæc res libera & ſoluta eſt, & extra neceſsitatem iuriſdictionis [e] poſita, attamen vbi [f] ſemel quis in ſe receperit arbitriũ, ad curã & ſollicitudinem ſuã hanc rẽ pertinere prætor putat: non tãtùm quòd ſtuderet lites finiri, [g] verùm quoniã nõ deberẽt [t] decipi, qui eũ quaſi virum bonum [h] diſceptatorẽ inter ſe elegerũt. finge enim poſt cauſam iam ſemel atque iterũ tractatã, poſt nudata vtriuſq; intima, & ſecreta negotij aperta, arbitrũ vel gratiæ dantem, [i] vel ſordibus [k] corruptũ, vel alia qua ex cauſa nolle ſentẽtiã dicere: quiſ quámne poteſt negare æquiſsimum fore prætorẽ interponere ſe debuiſſe, vt officium quod in ſe recepit impleret? Ait prætor, *qui arbitrium pecunia compromiſſa receperit.* [l]

Maior iudex cogit minorem, non maiorem vel parem. Bartolus.

Tractemus de perſonis arbitrãtium. Et quidem arbitrũ cuiuſcunque dignitatis [m] coget [n] officio quod ſuſceperit perfungi, etiã ſi ſit conſularis: niſi fortè ſit in aliquo magiſtratu poſitus, vel poteſtate, conſul [o] fortè, vel prætor: quoniam in hoc imperium non habet.

IIII. PAVLVS libro decimo tertio ad Edictum.

B NAm magiſtratus ſuperiore aut pari imperio [p] nullo modo poſſunt cogi. † nec intereſt, [q] ante, an [in] ipſo magiſtratu arbitriũ ſuſceperint. inferiores poſſunt cogi. [r]

V. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SEd & filiusfamilias compelletur.

VI. GAIVS libro quinto ad Edictum Prouinciale.

QVinetiam de re patris dicitur filiumfamilias arbitrum eſſe. nam & iudicem [s] eum eſſe poſſe pleriſq; placet.

Poteſt compromitti in libertum, & etiam in infamem. Bartolus.

C VII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

PEdius libro nono & Pomponius libro trigẽſimotertio ſcribunt parui referre, ingenuus quis, an libertin[a] [t] ſit: integræ famæ quis ſit arbiter, an ignominioſus. [u]

A tet, vt tũc præſumatur minor, & non teneat arbitrium ipſo iure.

c *Debitur.* quia obſtat exceptio petita reſtitutione in integrũ: vt. ĩ. tit. ij. necnon. §. exemplo. Accurſius.

d *Cogat.* ſic & infra de tribu. illud. circa prin.

e *Iuriſdictionis.* ſ. vt nõ cõpellatur quis recipere p aliũ habentẽ quãlibet iuriſdictionẽ: ſed cõtra. C. de aduo. di. iu. l. ſancim[a]. j. in gl. fin. ſed ibi loquitur in delegato, hic ĩ arbitro.

f *Vbi.* i. poſtquam.

g *Litis finiri.* vt hic, & C. de agri. & cen. litibus. li. xj. & infra ſi cer. pet. l. quidam.

h *Bonũ.* præcipue nõ habito reſpectu ad aliũ. vnde in hoc genere arbitrij nõ recurritur ad aliũ: vt. j. p ſocio. l. ſi ſocietatẽ. & j. e. l. diem. §. ſtari. Ac.

† *Hinc percipi tinet qđ de Nonio quæſtore refert Suetonius in Iulio.*

i *Dantem.* alteri partium.

k *Sordibus.* hoc caſu non videt debere cogi: vt. j. eo. ſed & ſi in ſeruũ. §. ſunt & alij. quę eſt contra. Sol. hic ĩtelligas poſt ſecreta negotij aperta cogendũ, ibi nõ erãt aperta. Vel verius hic accepit pecuniã vt ſentẽtiã non daret, vnde cogit: ibi vt malè daret, vnde nõ cogitur ſecundum Io. Sed arg. contrarium huic rñ. ĩ. de poſtu. l. ſi. vbi etiam poſt nudata ſecreta erit aduocatus aduerſæ partis. Sed ibi ſpeciale fauore pupillorum.

l *Receperit.* ſubaudi, eũ ſentẽtiã ferre cogã.

m *Dignitatis.* ſ. lit.

n *Cogat.* ſ. prætor.

o *Conſul.* hęc litera ſi- *Conſularis quis.*
biipſi contradicit. nã. ĩ. dixit conſularem cogendum, hic negat. Sed dic conſularem eſſe qui habet dignitatem, non adminiſtratione: vt filius conſulis vel nepos. at conſul eſt, qui habet vtrũque: vt ſupra de ſena. l. j. Accurſius.

p NAm magiſtratus. *Imperio.* ſ. magiſtratus. Et ſic nota q̃ par parẽ cogere non poteſt: vt hic, & C. de ap. l. præcipimus. §. pe. & j. ad Treb. ille à quo. §. tempeſtiuũ. & C. de ſc. & conſti. l. digna. Sed nũquid delegatus à papa coget arbitrũ qui cognoſcit de ſuſpicione ſua, pcedere & ſtare? R ñ. ſic: vt arg. C. de iud. l. ſi. & l. apertiſſimi. in fin. *ADDITIO.* Pro hac gloſſa vide ca. ſuſpicionis. extra de offi. deleg. & c. legitimam. de appel. lib. vj.

q *Intereſt.* quo ad hoc vt cogi non poſsit à pari vel iferiori. intereſt tamẽ quo ad alia: vt. j. eo. non diſtinguem[a]. §. compromiſſo. ſed ibi non erat magiſtratus par vel ſuperior qui cogitur: immo ſimplex ſacerdos. ſed ibi eſt alius caſus.

r *Poſſunt cogi.* vt hic, & infra de iudi. l. iudicium.

s QVinetiam. *Et iudicem.* ſ. de re patris. [a] ſed contra. ĩ. de iur. om. iu. l. qui iuriſdictioni. Sol. in criminali cauſa non poteſt fili[us] eſſe iudex patris, vel econtra: vt à contrario ſenſu. l. pcipitur: vt. j. de iud. in priuatis. in ciuili aũt cauſa poteſt eſſe iudex delegat[us]: quia vice fungit delegãtis: vt. d. l. j. de iud. in priuatis. & hic. ordinarius autẽ non eſt iudex vt poſsit diſcutere cauſam: vt in contrario. ſed tamẽ apud ſe poteſt fieri litis conteſt. vt. ĩ. de offi. præ. l. ſenatuſconſulto. ſed in caſu etiã vltra lit. conteſt. pcedit, vt adire ſuſpectã, & reſtituere hereditatem: vt. j. ad Treb. ille. §. fi. & l. ſeq. Et eſt ratio: quia pater nullũ incõmodum ſentit: vt inſti. de fideicom. hered. §. ſed quia heredes.

a *Ne. quaſi fili[us] poteſt eſſe arbiter in cauſa patris, ſicut nõ in re propria, infra eo. ſi de re ſua. ſecũdum Bald. Addo texti. concor. in cauſa. infames. circa med. verſi. filius etiam. 3. q. 7. & tex. ille cõcor. ad. l. ſequẽ.*

t PEdius. *Libertinus.* nec quo ad alia refert: vt ſupra de tranſac. cum hi. §. nihil. & C. de poſtu. l. ij. & ĩ. de adſeſ. l. ij. maxime hodie: vt in auth. vt li. decẽte. §. j. col. v j.

u *Ignominioſus.* id eſt infamis. Et ſic not. infamem arbitrum eſſe

poſſe:vt hic. Item procuratorem:vt inſtit.de excep.§.6. ſecus in iudice:vt.j.de iudi.l.cū prætor.§ ij.[a] &.C.de dig.l.ij.lib.xij. Itē ſecus in adſeſſore:vt.ē.de adſeſſ.l.ij.in fi. Item ſecus in aduocato:vt.ē.de poſtu.l.j.§.hoc edicto. Sed an excommunicat[a] poſſit eſſe arbiter? Reſpon.quòd non, [b] ꝓpter legē dei in qua dicitur Habēdus eſt vt ethnicus & publicanus. Itē partes non poſſunt ſecum participare:vt in auth.de priui.do. in fi. col.viij. inter hereticos poteſt:vt.C.de hæreti.l.quoniā. Item excommunicatus nō poteſt eſſe arbiter: vt extra de re iu.ca.ad probādum. Et ar.huius literę:quia ſeruus nō poteſt eſſe arbiter, & excommunicatus eſt ſeruus diaboli:vt in.e.tit. de ſen.excom.c.nouerit. & ſeruus eſt peccatis:vt.C.de ſen.paſſ.l. fi. in glo.ſeruo.

a *Nullum ſit.* nec etiā arbitratus eius eſt vlus: vt.j.de verb.ſigni. illa verba. Vel forte ponitur [c] ibi arbitrat[a] ꝓ eo arbitrio quod eſt ſimile iudicio: vt infra eo.item ſi vnus §. Idē Pomponius. Eadē de monacho.item no. hic vtile per inutile vitiari.ſic.ē.de tranſac.cum hi.§.ſi prætor. Arg.cōtra ifra de ſtip.ſer.ſed ſi.ſed hoc eſt generale vt inutilis adiectio vitietur,& non vitiet:vt j.communia præ. propriū. Et contraria ſunt ſpecialia.

b *Non vt receperit.* recepit cum alio,& ſolus dixit. Et not.hic argu.[†] pro iudicibus delegatis vt non debeant diſcedere à verbis referipti:vt hic,& infra eo. item ſi vnus.§. item ſi plures.&.l.Celſus. ĩ fi. & infra de exer.act.l.j. §.igitur præpoſitio. & infra man. diligenter. Accurſius.

c *Sed ſi ita. Cogendum.* vt infra eo. l.non diſtinguemus.§. cum in plures.

d *Sed ſi. Valere.* videtur enim ex nouo in liberum compromitti.& facit.C. ſi rec.prouin.l.j.in fi.

e *Sed neque in pupillum.* nec in minorem. xxv. annis: vt infra eo.l.cum lege. nec in mulierem: vt.C.eo.l. fina. *ADDITO.* Dic hoc verum,niſi ſit talis qui de iure communi vel conſuetudine habeat iuriſdictionem vel poteſtatem iudicandi:quia tunc valide poterit in cauſa compromitti: vt ca. dilecti.extra eo.Bartolus.

f *Inve ſe.* ve pro &.& ſic erit tantùm vnus caſus,quando ſcilicet vellet compellere vt in eum compromitterent,ſecundum quoſdam.Tu dic,quòd prohibet recipere volentes: & prohibet vim fieri nolentib[us].Et eſt ratio forte ne videatur iuriſdictione ſibi data abuti.ſed nonne de conſuetudine aliter obſeruatur? nā ſemper de hoc iudices inquirūt,an velint concorditer agere:& in ſe recipiunt. Ad hoc dicūt quidam,quòd corrigitur hæc lex per conſuetudinem generalem:vt.ē.de le.& ſenatuſcon.de quibus.in fi.quod nihil eſt. Item p legem videtur hoc falſum quod hic.§.dicit:vt.j.de ope.no.nū.l.j.§.& poſt.& in auth.vt dif.iud.

Si compromittatur in duos quorum vnus non poteſt eſſe arbiter, alter ſententiam dicere non cogetur, nec ſententia valet, niſi eſſet adiectum, in ſolidum. Bart.

In ſeruū Labeo cōpromitti non poſſe libro vndecimo ſcribit:& eſt verū. Vnde Iulianus ait:ſi in Titiū & ſeruū cōpromiſſum ſit,nec Titiū cogendū ſententiam dicere:quia cū alio receperit: quānis ſerui, inquit, arbiteriū nullū ſit. [a] Quid tamen ſi dixerit ſententiā Titius? pœna non cōmittitur:quia non vt receperit [b] dixit ſententiam.

VIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SEd ſi ita compromiſſum ſit, vt vel alterutrius ſententia valeat, Titium cogendum. [c]

Conditio arbitri inſpicitur tempore compromiſſi. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SEd ſi in ſeruum cōpromittatur,& liber ſententiam dixerit:puto ſi liber factus fecerit conſentientibus partibus,valere. [d] Sed neque in pupillum, [e] neque in furioſum,aut ſurdum, aut mutum compromittetur: vt Pomponius libro trigenſimotertio * ſcribit.

In iudicem ordinarium illius cauſæ non poteſt compromitti, etiam ex iubente. Bart.

Si quis iudex ſit,† arbitrium recipere eius rei de qua iudex eſt,inve ſe [f] cōpromitti iubere prohibetur lege Iulia:& ſi ſententiam dixerit,non eſt danda pœnæ perſecutio. Sunt & alij qui non coguntur ſententiā dicere:vt puta ſi ſordes aut turpitudo [g] arbitri manifeſta ſit. Iulianus ait, ſi eum infamauerunt [h] litigatores,nō omnimodo prætorem debere eum excuſare, ſed cauſa cognita. [i] Idē & ſi ſpreta auctoritate eius,ad iudicium

X. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

VEl alium arbitrum

XI. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

LItigatores ierint, [k] mox ad eundem arbitrum redierint:prætoré non debere eum cogere inter eos diſceptarę,qui ei contumeliam hanc fecerūt, [l] vt eum ſpernerent, & ad alium irent. Arbitrum autem cogendum non eſſe ſententiā dicere,niſi compromiſſum [m] interuenerit. Quod ait prætor *pecuniam compromiſſam*, accipere nos debere [n] non ſi vtrinque pœna nummaria,ſed ſi & alia res [o] vice pœnæ, ſi quis arbitri ſententia non ſteterit, promiſſa [p] ſit. & ita Pōponius ſcribit. Quid ergo ſi res [q] apud arbitrum depoſitæ ſunt eo pacto,vt ei daret qui vicerit,vel vt eam rem [r] daret ſi non pareatur ſententiæ, an cogendus ſit ſententiam dicere? & puto cogendum. Tantundem & ſi quantitas certa ad hoc apud eum deponatur. Proinde & ſi alter rem, alter pecuniam ſtipulanti promiſerit, plenum [s] compromiſſum eſt: & cogetur ſententiam dicere. Interdum,vt Pomponius ſcribit,rectè nudo pacto fiet compromiſſum:* vt puta ſi ambo debitores fuerūt,& pacti ſunt ne petat quod ſibi debetur [t] qui ſententiæ arbitri non paruit. [u] Itē §.ſi vero.coll.ix.quæ ſunt contra.Sol.dicunt quidam hanc corrigi. Tu dic quòd non corrigitur nec cōſuetudine,nec lege:& loquitur in eo caſu,quando in modum arbitri compromiſſarij vult in ſe recipere,vt lis cōteſtetur,& de calūnia iuretur: quod fieri non debet,nec fit:ſed contraria loquūtur quādo amicabiliter tractat ille iudex: & ſub pœna etiam ibi promitti poteſt:& dabit alicui quādoq; minus,quādoque plus q̄ dari debeat:quod non fieret per ſententiā: & de tali loquitur.j. idē Pomponius.§.recepiſſe.&.C. de contrahen. empt.l. fina.&.xxiij.q. viij.ſi quis membrorū. &.v.q.iij. ſi primates. At iure canonico videtur quòd ordinari[us] iudex poteſt eſſe arbiter de eo de quo eſt iudex:vt extra de arbi. ca.cū tempore. & extra de elec.ca. cauſam. Idē in delegato:vt extra de præſump.c.j. & de arbi.c.ſi.& de præben.c. niſi. Sed dic quòd dictæ decre. de arbitratore loquūtur. Accurſius.

g *Turpitudo.* quia corruptus eſt ꝓ pecuniam: ſed contra ſupra.l.iij. §.tametſi neminē. Scl. vt ibi. Hic tamē de quo loquitur,ſi ſententiam dixerit,tenet:ſed dedolo excipitur: vt.C.e.l. arbitrorū. Sec[us] in iudice:quia tunc per pecuniam lata,non valet ipſo iure: vt.C.quāde prouo.non eſt neceſſ.l. venales. & de pœ.iu.ij.ſed per gratiā,tenet: vt.j.ad Treb.ſeruo iunito.§.cū prætor. Ac.

h *Infamauerunt.* ſcilicet de facto. Acc.

i *Cogitat.* in cauſæ cognitione verſatur an grauis ſit iniuria:vt plene dicam infra eo. itē ſi vnus.§.j.

k *Litigatores ierint.* ſ. ambo. Si autem vnus ſolus iudicē adiuit ſponte:ſi quidē litē conteſtatus fuit,ſoluitur arbitrium,& pœna committitur:vt.j.eo.ſi quis rem.

l *Fecerunt.* no.non debent ab eo audiri quem ſpreuerunt:vt in auth.vt li.ma.& auiæ.§.antepe.ibi,non enim debet &c. col.ix.

m *Compromiſſum.* id eſt niſi pœna hincinde promiſſa fuerit vt infra eo.non diſtinguemus.§.j.

n *Non debemus.* alias nos debere.& tunc ſubaudi dicimus.

o *Alia res.* quia nomine pecuniæ omnes res ſignificantur:vt.j. de verb.ſign.pecuniæ.& ſic accipitur.j.de iure do.l.quæro.

p *Promiſſa.* ſcilicet litigatoribus inter ſe.ſed quid ſi ipſi arbitro? Dicit P.non tenere compromiſſum.Ioan.& Azo quòd ſic. & actionem ſibi quæſitam cedet parti parenti contra non parentem arbitrio:vt ar.ita fra de præſcrip.ver.ſi rem tibi.§. fi.&.j. proxi.reſpon.addo quòd hoc tacite fuit actum:ergo pro expreſſo habendum eſt:vt.j.ſi cer.per.l.cum quid.

q *Si res.* de qb' erat lis:vel ſi nō erat,debebat eſſe loco pignoris.

r *Eam rem.* de qua non erat lis.

ſ *Plenum.* id eſt validum.

t *Debetur.* ex alia cauſa,quàm de qua eſt compromiſſum.

u *Paruit.* quo caſu contra non parētem habebit alter exceptionem

a *Dic quòd nō poteſt eſſe iudex, vt ibi: ſed arbiter ſic, & procurator: vt in.d.§.*

b *Et hinc Bar.& B. poterit tamen eſſe arbitrator. Bart.in.l. ex facto.§. ſi quis rogatus. ad Trebe. ifra. & Panor. in ca.quamuis.extra de iureiur.*

c *Hæc vera, quia ſi nimo poteſt eſſe arbitrator,& amicabilis compoſitor: ex quo requiritur merū: vt.§. ſed cū facto.inſti. de ſtipu.ſeruo.*

[†] *Cōcor.tex. in cano.infames.3.q.7. vbi ſunt verba iſtius §. ex quo nec. quòd nullus poteſt eſſe arbiter in ea cauſa quā eſt iudex.*

nem ex pacto.& sic est contra supra eo.l.ij. Sol. nõ nascitur exceptio rei iudi.vt ibi:sed pacti sic,vt hic. Sed huic solutioni obstat infra eo.tit.l.idem Pomponius.in fi.j.casus.Sed expones ibi literam,vt dicam. Vel dic,nõ nascitur exceptio in re principali, vt ibi,sed in alio loco pœnæ sic:vt hic dicitur.

a *Alter non.* vt infra eo.idé Põpo.j.respon.
b *Tot milia.*s.nomine pœnæ dare spondes?
c *Conditione.*vt hic,& j.eo.nõ distinguemus. §.summa.
d *Quo casu.* cũ sub cõditione pœna promittit.
e *Proferatur.*vt & infra eo.& fiqua.§.arbiter. Potest autem proferri si hoc actũ fuit ab initio:vt infra eo.si cũ. in princ. &.l. non distinguemus.§.fi.
f *Pomponius ait. Et si alteri.* Not. q̃ si vni accepto lata sit pœna, arbiter sententiam nõ cogitur dicere:quia & alij videtur esse accepto lata: vt infra de accep. l. fina. Vnde cũ nõ stetur arbitrio, nisi metu pœnæ:merito ergo non cogitur. Ac.

Idem.] CASVS est talis : Ego & tu plures habebamus adinuicem petitiones.nam ego tibi ex quibusdam causis tenebar : & tu ex aliis causis mihi tenebaris: accidit ita q̃ de meis petitionibus solum cõpromisimus: & ego etiam à te pœnam stipulatus sum,si sententiæ arbitri non stares : sed tu nullam pœnam à me stipulatus fuisti.quęrebatur,an illud cõpromissum teneat ? Dicit iurisconsul. certe non video vnde hæc quæstio veniat : nec video vnde procedat dubitatio . Nam si ideo dicis te dubitare, quòd de rebus vnius est cõpromissum:certe nulla est dubitatio : quia licet de vna re cõpromittere . Si vero quòd ex vna tantũ parte fuit pœna promissa: iuste dubitas, & de hoc potest dubitari. & allegat q̃ debeat tenere compromissum : in fine tamen dicit q̃ non tenet. [RECEPISSE.] Iste.§.facit differentiam inter duo:scilicet inter arbitrum,& arbitratorẽ. Nam arbiter est, qui recipit officium iudicis:& promittit se litem sua sententia terminare.Sed arbitrator est,qui vult videre an inter eos componere possit:nec procedit more iudicis sicut arbiter facit.[EX COMPROMISSO.] In diebus feriatis arbiter non cogitur sententiam dicere:sed abstinere debet,sicut iudex abstinet se:nisi in casu si dies compromissi finitur.tunc enim cogitur. & si ei non liquet de causa,datur ei spatium.Item arbiter debet ordinare diẽ partibus:aliàs ille arbiter per superiorem cogitur omni tempore sententiam dicere.

g *Idem Pomponius.*quidam habent hic.§.idem Pompo. alij habent.l.si de meis.
h *Compromissum.*id est de his tantũ,quas tibi faciebam.Accur.
i *Et de te.* id est ad te,non autem tu à me.simile.C.de fideicõmissis.l.j.Accursius.
k *Ne.*id est an.
l *Cur res.* id est quæstio.sed si haber,rei:dic, scilicet moueatur quæstio.Accursius.
m *Solum.*id est solummodo.
n *Nulla ratio est.*scilicet dubitandi vel mouendi.
o *De vna re.*multo magis de omnibus controuersiis vnius.

ff. Vetus.

Iulianus scribit non cogendũ arbitrum sententiam dicere, si alter promiserit,alter non[a].

Idem dicit & si sub cõditione fuerit pœna compromissa: veluti si nauis ex Asia venerit, tot milia[b] . non enim prius arbitrum cogendum sententiam dicere,quàm conditio exstiterit, ne sit inefficax deficiẽte conditione[c] . & ita Pomponius libro trigensimotertio ad edictum scribit.

XII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

QVo casu[d] ad prætorẽ pertinebit in eo forsitan solo, vt si possit dies compromissi proferri, proferatur[e].

XIII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

POmponius ait, & si alteri[f] accepto lata sit pœna compromissi , non debere eum cõpelli sententiam dicere.

Licet de controuersiis vnius partis tantum sit compromissum , arbiter non cogitur sententiam dicere ,si ab vna tantũ parte pœna promissa est: etiam si alter fuerit stipulatus. Bartolus.

Idem Pomponius[g] scribit:Si de meis solis controuersiis sit compromissum[h],& de te[i] pœnam sim stipulatus : videndum ne[k] non sit compromissum. Sed cui rei[l] moueatur , non video . Nam si ideo , quia de vnius controuersiis solum[m] cõpromissum est , nulla ratio[n] est . licet enim & de vna re[o] compromittere . Si verò ideo, quia ex altera duntaxat parte stipulatio iteruenit,est ratio[p]:* quanquam si petitor quis stipulatus est,possit dici plenum[q] esse compromissum: quia is qui conuenitur,tutus[r] est velut pacti exceptione[f] : is qui conuenit , si arbitro non pareatur, habet stipulationẽ. Sed id verũ esse nõ puto.neque eũ sufficit exceptionem habere vt arbiter sententiam dicere cogatur.

Arbiter est qui inter partes iudicis assumit officium, non qui amicabiliter componit. Bartolus.

Recepisse[t] autẽ arbitriũ videtur, vt Pedius libro nono*dicit,qui iudicis[u] partes suscepit, finemq; se sua sententia controuersiis impositurũ pollicetur[x]. Quòd si[y] (inquit) hactenus iteruenit,vt experiretur[z] an cõsilio suo vel auctoritate discuti litem paterentur : nõ videtur arbitrium recepisse[a].

*. *Hic iurisconsultus incipit exponere illa verba subaudita per glo.quæ dicit,sententiam ferre cogam.& hoc intendit:Arbiter non potest cogi sententiare die feriata , nisi ex causa.etiam non cogetur si sibi de causa non liquet.h.d.cũ duabus legibus seq. Bar.*

Arbiter ex cõpromisso his diebus nõ cogitur sententiã dicere,quib[b] iudex nõ cogetur[b]: nisi dies[c] cõpromissi exitura[d] sit,nec ꝓferri possit. [e] Proinde si forte vrgueatur à prætore ad dum.quia ibi super alio fiebat pactum,& super alio compromissum.hic autem de eodem intelligitur tacitum pactum . & quod hic dicit, non sufficit habere except. scilicet vnam posito hoc quòd detur exceptio hoc casu: quod non est verum secundum eum quòd detur exceptio : sed secundum Azo. puto M. melius dixisse.Accursius.

p *Ratio.*scilicet dubitandi vel quærendi. nam inuenitur claudicare iudicium:quod esse non debet:vt infra eo.si cum.§.pe.& ar.C.de fruc.& li.expen.l.fina.
q *Plenum.*id est validum.aliter enim ponitur infra eod.si cum. §.j.&.C.de fruc.& lit.expen.l.fi.§.j.& dic vt ibi.
r *Tutus est.*si absoluatur ab arbitro.Accur.
f *Exceptione.*tacite enim videbatur cõpromittere ne peteret , si cõtigeret sententiã cõtra se dari. Sed non est verum quòd tacite iteruenerit pactum : vt subiicit, secundum M. Sed tu dic secundum Io . quòd vere datur exceptio taciti pacti: sed tantùm ex vna parte:quod non sufficit:vt subiicit , nec enim &c. Si autem ex vtraq; , vt quia sic pacti fuissent, sufficeret:& cogeretur dare sententiam:vt supra eod. litigatores.§. interdum. quæ est cõtra. Et quod dicit , sed id esse verum non puto,scilicet quòd ita teneat arbitrium , vt arbiter sententiam dicere teneatur : vt statim euidẽter supponit: tenet tamen sic,vt si spõte dicat arbiter, sententia sit seruanda. in multis enim casib[b] arbiter non cogitur : si tamen ferret sententiam , valeret: vt supra eod. sed si in seruum.§.fi.secundum Ioan.sed secundũ Azo. non tenet compromissum , etiam vt spõte dicere possit sententiam:vt. C. eo.l.pe. j.respon.&.§.altera. & ideo huiusmodi exceptio pacti taciti nõ datur etiam si sententiam dixerit. Nec ob.supra eo.litigatores §.interdum.quia ibi super alio fiebat pactum,& super alio compromissum.hic autem de eodem intelligitur tacitum pactum . & quod hic dicit, non sufficit habere except. scilicet vnam posito hoc quòd detur exceptio hoc casu: quod non est verum secundum eum quòd detur exceptio : sed secundum Azo. puto M. melius dixisse.Accursius.

Speciẽ aliquam habet hæc ratio,tamẽsi impropriè. j. in hac verba, sed id &c.

ollam.

aliàs l.dicere.

t *Recepisse.*exponit nunc verbum,receperit,quod est supra eo. l.iij.§.ait prætor.
u *Iudicis.* vt supra eo.l.j.Accursius.
x *Pollicetur.* vt infra eo.qualem.§.dicere*.
y *Quòd si.* pro sed.
z *Experiretur.* id est probaret.
a *Recepisse.*sed magis arbitratum:& de tali dicitur infra de noui ope.nun.l.j.§.& post. & in auth. vt dif.iu.§.si vero. col.ix.& secundum hoc poterit iudicare,& auferre de iure vnius, & dare alteri. Vel potest intelligi hæc litera, quòd tantum volebat videre an per voluntatem posset eos concordare. Sed an cogi possit?Respon.vt.C.de contrahen.emp.l.fi.
b *Non cogeretur.*vt feriatis diebus,qui enumerantur. C. de feriis.l.omnes.
c *Nisi dies.*hic excipit de tempore messium:& sic non excipit à toto.sic.j.si quis cau.l.si quis seruum.
d *Exitura.*no.compelli iudicare propter timorem temporis: sic & reus debet subire iudicium: vt supra de procura. sed etiã. &.j.de iudi.sed & si.§.sed & si dies.
e *Proferri possit.*non potest autẽ proferri quando non fuit actũ vt possit proferri:vt.j.eo.nõ distinguemus.§.fi.sed tunc q̃ non

eſt actum: ſi ambæ partes volunt proferre, debet arbiter cõſentire in ſe denuo compromitti, vel ſtatim iudicare: vt infra eod. arbiter. j. §. fin. in fin.

a *Ad ſententiam.* quod eſt quando dies eſt exitura: vt prædixit.

b *Nondum liquere.* ſed nõne ibi ſemper liquet nã aut probatum eſt ab actore plene: & tunc vincit. aut non: & tũc abſoluitur reus: vt inſtit. de interdic. §. re-

Vide Coſtiũ lib. 14. cap. 2. & Aſcon. in dimnat.

tinendæ verſic. cõmodũ Rñ. immo ſi actor non probauit, nõ eſt liquidũ ei de cauſa. i. qz ſit dominus rei: licet ſit liquidum quid debeat pronuntiare. Nã ideo qa ſibi nõ liquet, pronuntiat pro reo: vt in prædicto. §. dicit. Præterea poteſt eſſe qꝫ bene probauit, & tamen non liqueat, quia atteſtationes nondum vidit. & facit infra de re iudi. Pomponius.

c *Spatium.* vt denuo cõpromittant in eũ cũ non fuerit actũ de die proferenda: vt infra. e. §. arbiter. j. in fi. Sed cõtra. j. e. ſi cum dies. j rñ. Sed ibi nõ petebat arbiter ſe excuſari propter aliquã ſuã neceſſitatem: immo iure cõmuni dicebat ſe liberatum, finito tempore in quo cõpromiſerunt in eum partes: vbi non cogitur vt patiatur in ſe denuo compromitti.

d *Sed ſi. Statuere.* ad diſputandũ & definiendũ. ſic ſupra qui ſatisda. cogan. l. de die.

e *Præmiſerit.* ſcilicet ſtatuere diem ad definiendum, cum partes conſentiant.

f *Dicere.* ſi liqueat, & aliud non impediat. Io. vt quia ſit dies feriatus: vt ſupra. l. proxi. §. fin. Alij dicunt etiam vltra triennium.

g *Ict. Infamatus.* ſ. de facto. & plene dices. j. eo. item ſi. §. j.

h *Capitales.* duobus modis: ſiue quia mortem ſibi minantur: ſiue de crimine capitali ſe accuſant: vt in authen. de teſti. §. ſi vero aliter odioſus. coll. vij. & ſemper, ſiue cum vno ex litigatoribus, ſiue cum vtroque.

i *Actus.* vt infra eod. l. cum lege.

k *Poſtea.* quæ enim poſtea emergũt, auxilio indigẽt: vt. j. de inter. ac. de ætate. §. ex cauſa. &. j. de ven. inſpi. l. j. in prin. &. j. vt in poſſeſ. leg. l. plane. Quid ſi ante? Rñ. nõ excuſatur: vt ex dictis. ll. colligi poteſt: &. j. de vac. mu. l. pe. § fi. Itẽ facit ad hãc. l. ſ. de ꝓcu. l. hĩ. §. fi. & l. ſeq. & l. ante litẽ. cũ ſequẽ. Itẽ no. ex prin. huius l. & ex his quæ hic ſunt, qꝫ vbi lex nõ diſtinguit, nos tamẽ diſtinguimus: vt. j. de teſti. l. quæſitũ. arg. cõtra. j de Publici. l. de pretio. &. ä. de offi. præſi. l. ij. *ADDITIO.* Tu dic qꝫ vbi lex nõ diſtinguit, nec illa, nec alia, nec ratio legit: nec nos diſtinguere debemus: ſecus ſi per aliã legẽ vel ratiõ. ẽ diſtingueretur. ſcribentes in. l. de pretio. hic allega. & vide Ia. in. l. quãuis. ä. de in ius vocã.

l *Remittat.* ſ. in totũ. & ſic corrigit p. l. j. ꝓ. ii. ibi, ſed i cauſa &c.

m ET *ſi qua. Cauſa cognita.* Hoc verſatur in cauſæ cognitione, vt ſi ægritudo, vel ſimilis excuſatio cito finiatur, proferatur dies: aliã non: vt. j. de iudi. ſi longius. j. reſpon. Accurſius.

Arbiter. ſ. *ASVS.* Duo in me cõpromiſerunt: nõ potui arbitrio vacare propter negotium meum publicũ vel priuatũ: quia neceſſe habui militare, vel cauſare. Dicit qꝫ ſi diẽ nõ poſſum ꝓlongare, qꝫ excuſari debeo. aliter enim ſi prorogari poteſt dies, cogẽdus ſum: nõ autẽ excuſandus diẽ prorogare: qđ ſine diſtinctione, & ſine omni excuſatione facere debeo. nullũ enim damnum inde cõſequor. Sed pone. Dies compromiſſi eſt exacta: nec ſuit actũ in cõpromiſſo de diẽ proferẽda: vnde volunt partes vt ſtatim debeã ferre ſententiã: nunquid potero me excuſare à prolatione ſentẽtiæ per hoc quòd negotiis propriis diſtineor? Certe non: niſi paratus ſit ille arbiter pati iterũ compromitti in ſe.

n *Publicum.* vt quia accuſatur, vel accuſat aliquem de publico crimine: vt. j. de cuſto. reo. l. ij. §. fi. Sed arg. cõtra. ä. ſi quis cau. l. ſed & ſi. §. illud ſciendum.

o *Aut priuatum.* vt qa conuenitur de aliquo crimine priuato, vt furto, vel ſimili: vel etiam in cauſa ciuili dum diſtringitur in alio auditorio: vt infra de re iudi. contra pupillum. §. fi. Item ſi quocunque iuſto modo ſuis negotiis impediatur: vt ſupra eo. l. proxi. in fi.

p *Non poteſt.* vt quia nõ eſt cautum de proferẽdo: vt infra eo. non diſtinguemus. §. fi.

q *Quòd ſi poteſt.* ſcilicet differre: quia hoc conuenit ab initio.

r *Proferre.* ſ. diem.

ſ *Ipſius.* prætoris, ſecundum primum caſum: ſed ſecundum ſecundum, ipſius arbitri.

t *Futurum eſt.* q. d. cogetur differre ſiue proferre. Et dic diſtrictione, ſcilicet prætoris. q. d. ſi eſt bonus homo arbiter, nõ expectat iuſſum prætoris. & ſic plane. Vel dic diſtrictiõe id eſt damno vel incõmodo. & ſic no. qꝫ facilè debeo ſuſtinere, qđ mihi non nocet, & alij prodeſt: vt. j. de cui. l. in creditore.

u *Si tamen.* redit ad primum.

x *Impetret.* ſ. arbiter, ſententiã. ſ. ea ratione, quia iudiciũ habet. nam hæc erat ratio quare excuſare volebat, quàm ſi &c.

y *Compromitti.* q. d. compellitur pati denuo in ſe compromitti, vel ſtatim iudicet. Nec ob. j. eo. l. ſi cũ. in prin. quia excuſabat ſe ibi tantum iure communi, non propter ſuum factum: & ideo ibi non cogitur: hic autem propter ſuum factum.

z *Hæc.* ſ. dicẽda ſunt, vt patiatur denuo in ſe cõpromitti, ſi dies &c. & quãdo non fuit factum d: die proroganda: vt. ä. eo. §. Ac.

ITem.] ſ. *ASVS.* Si vnus litigator bonis ceſſit, vel litigatores ad aliũ iuerũt, & ad iſtũ poſtea reuertãtur: nõ cogit arbiter. l. is caſibus ſentẽtiã dicere. Itẽ ſi plures ſunt arbitri, nullus ſolus cogitur dicere ſententiã: ſed omnes ſimul cogi debẽt. Item in illo caſu qui ponitur in. §. iſto, nõ valet cõpromiſſum: ſed ſi alternatiue cõpromittitur, valet cõpromiſſum. [*SI IN DVOS.*] l. e §. facit differẽtiã quando cõpromiſſum fuit inter duos: & ſi diſſentirent, eligerent tertiũ: vtrũ nominauimus illũ tertiũ, necne. ſi nõ nominauimus: nõ valet cõpromiſſum. ſi nominauimus: valet cõpromiſſum. [*PRINCIPALITER.*] An in duos poſſit cõpromitti, quæritur. Et reſpõ. quòd ſic: & valet compromiſſum. & hoc dicit in fi. Videbatur qꝫ nõ, qa de facili poſſunt diſſentire: ſed in impari numero compromittitur: nõ quia ſit facile omnes cõſentire: ſed quia ſi diſſentiãt, inuenitur maior pars cui ſtet. in duos tamẽ cõſueuit cõpromitti: & ſi diſſentiãt, cõſueuit eligi tertius à duob⁹, poteſtate cogẽte, cuius auctoritati pareãt.

a *Cedat.* quod forte ei non licet, niſi debitum confiteatur corã arbitro: vt arg. infra de ceſſ. bo. l. pen.

b *Conuenire.* de his quæ ante habuit: vt. j. de ceſſ. bo. l. is qui. ſecꝰ pro poſtea quæſitis: ſi tamẽ aliquod idoneum habeat emolumẽtum: vt inſtit. de act. § fi &. j. de ceſſ. bo. l. qui bonis.

c *Si multo.* ſ. poſt quinquẽniũ: vt inſti. de litera. ob §. multũ ſecundum

I Item ſi vnus ex litigatoribus bonis ſuis cedat [a], Iulianus libro quarto Digeſtorum ſcribit non eſſe cogendum arbitrum ſententiam dicere: cum neque agere neque conueniri [b] poſsit.

Si multo [c] poſt reuertãtur ad arbitrium litigatores: non eſſe cogendum ſententiam dicere Labeo ſcribit.

Non poteſt vnus arbiter ſine alio ſententiam ferre. Bartolus.

Item ſi plures ſunt qui arbi-

Vide Coſtiũ lib. 14. cap. 2. & Aſcon. in dimnat.

SEd ſi cõpromiſſum ſine die conſectum eſt, neceſſe eſt arbitro omnimodo dies ſtatuere [d] partibus ſcilicet conſentientibus: & ita cauſam diſceptari. quòd ſi hoc prætermiſerit [e], omni tempore cogendus eſt ſententiam dicere [f].

XV. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

LIcet autem prætor deſtrictè edicat ſententiam ſe arbitrum dicere coacturum, attamẽ interdum rationem eius habere debet, & excuſationem recipere cauſa cognita: vt puta ſi fuerit infamatus [g] à litigatoribus: aut ſi inimicitiæ capitales [h] inter eũ & litigatores aut alterum ex litigatoribus interceſſerint: aut ſi ætas [i], aut valetudo quę poſtea [k] contigit, id ei munus remittat [l]: aut occupatio negotiorum propriorum, vel profectio vrgues, aut munus aliquod reipublicæ. Et id Labeo.

XVI. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

ET ſi qua alia incommoditas ei poſt arbiteriũ ſuſce-

ptum incidat. Sed in cauſa valetudinis ſimilibuſve cauſa cognita [m] differre cogitur. Arbiter iudicij ſui nomine, quod publicum [n] aut priuatum [o] habet, excuſatus eſſe debet à compromiſſo, vtique ſi dies compromiſſi proferri non poteſt [p]. Quod ſi poteſt [q], quare non cogat eum cum poteſt proferre [r]? quod ſine vlla diſtrictione ipſius [ſ] interdum futurum eſt. [t] Si tamen [u] vterque velit eum ſententiam dicere: an quamuis cautum non ſit de die proferenda, non aliàs impetret [x], quia iudiciũ habeat, ne cogatur, quàm ſi conſentiat denuo in ſe compromitti [y]? hæc [z] ſcilicet ſi dies exitura eſt.

XVII. VLPIANVS libro tertio decimo ad Edictum.

ITem ſi vnus ex litigatoribus bonis ſuis cedat [a], Iulianus libro quarto Digeſtorum ſcribit non eſſe cogendum arbitrum ſententiam dicere: cum neque agere neque conueniri [b] poſsit.

Si multo [c] poſt reuertãtur ad arbitrium litigatores: non eſſe cogendum ſententiam dicere Labeo ſcribit.

Non poteſt vnus arbiter ſine alio ſententiam ferre. Bartolus.

Item ſi plures ſunt qui arbi-

ne cogatur. ſ. ad dandam ſententiã. ſ. ea ratione, quia iudiciũ habet. nam hæc erat ratio quare excuſare volebat, quàm ſi &c.

y *Compromitti.* q. d. compellitur pati denuo in ſe compromitti, vel ſtatim iudicet. Nec ob. j. eo. l. ſi cũ. in prin. quia excuſabat ſe ibi tantum iure communi, non propter ſuum factum: & ideo ibi non cogitur: hic autem propter ſuum factum.

z *Hæc.* ſ. dicẽda ſunt, vt patiatur denuo in ſe cõpromitti, ſi dies &c. & quãdo non fuit factum d: die proroganda: vt. ä. eo. §. Ac.

ITem.] ſ. *ASVS.* Si vnus litigator bonis ceſſit, vel litigatores ad aliũ iuerũt, & ad iſtũ poſtea reuertãtur: nõ cogit arbiter. l. is caſibus ſentẽtiã dicere. Itẽ ſi plures ſunt arbitri, nullus ſolus cogitur dicere ſententiã: ſed omnes ſimul cogi debẽt. Item in illo caſu qui ponitur in. §. iſto, nõ valet cõpromiſſum: ſed ſi alternatiue cõpromittitur, valet cõpromiſſum. [*SI IN DVOS.*] l. e §. facit differẽtiã quando cõpromiſſum fuit inter duos: & ſi diſſentirent, eligerent tertiũ: vtrũ nominauimus illũ tertiũ, necne. ſi nõ nominauimus: nõ valet cõpromiſſum. ſi nominauimus: valet cõpromiſſum. [*PRINCIPALITER.*] An in duos poſſit cõpromitti, quæritur. Et reſpõ. quòd ſic: & valet compromiſſum. & hoc dicit in fi. Videbatur qꝫ nõ, qa de facili poſſunt diſſentire: ſed in impari numero compromittitur: nõ quia ſit facile omnes cõſentire: ſed quia ſi diſſentiãt, inuenitur maior pars cui ſtet. in duos tamẽ cõſueuit cõpromitti: & ſi diſſentiãt, cõſueuit eligi tertius à duob⁹, poteſtate cogẽte, cuius auctoritati pareãt.

a *Cedat.* quod forte ei non licet, niſi debitum confiteatur corã arbitro: vt arg. infra de ceſſ. bo. l. pen.

b *Conuenire.* de his quæ ante habuit: vt. j. de ceſſ. bo. l. is qui. ſecꝰ pro poſtea quæſitis: ſi tamẽ aliquod idoneum habeat emolumẽtum: vt inſtit. de act. § fi &. j. de ceſſ. bo. l. qui bonis.

c *Si multo.* ſ. poſt quinquẽniũ: vt inſti. de litera. ob §. multũ ſecundum

eundum quoſdam. Alij dicunt poſt triennium: quia tanto tẽpore finitur iudicium & arbitrium: vt. C. de iud. properandũ. j. rñ. Vel ſi dies fuerit ſtatuta in cõpromiſſo, venit poſt diẽ. Sed Ioã. dicit multum eſſe tempus ad arbitriũ iudicis.* Et diſtingue hic, quia aut ſpreuerunt arbitrum litigatores, & ad alium iucrũt: aut ſpreuerunt tãtum: aut ad aliũ iuerunt tantũ: aut neutrũ fecerunt. Si ſpreuerunt, & ad aliũ iuerũt: nunquã poſtea admittuntur: vt. ĩ. eod. litigatores. j. reſpon. Si ſpreuerunt tantum: aut cauſa cognita, quia neſciebat ordinare cauſam: & tũc quãdocunq; veniãt admittũtur. aut ſine cauſæ cognitione: & tũc mox admittũtur: poſt non: vt. ĩ. eod. ſed & ſi in ſeruũ. §. ſi quis. verſi. Iulianus. & hic. & quod ſit breue vel multum tempus, arbitrio iudicis ponitur: vt infra de ſol. l. ratum. Si ad alium iuerunt tantum, vel nihil fecerunt intra triennĩ: admittuntur à die conte. lit. corã iſto arbitro: poſt non, niſi intra triennĩ lis ſub alio ſit conteſt. quem adiuerunt. tunc enim nec intra triẽniũ audiuntur: vtpote cõpromiſſo ſoluto: vt infra eo. ſi quis rem. & l. non diſtinguemus. §. compromiſſo.

* *Hæc opinio Ioan. eſt vera: quia poteſt perpetuò adiri iudex & arbitrer ſi non eſt captum iudicium: vt ſupra eod. ſed & ſi cõpromiſſum. ſecundum Bald.*

a *Nemo vnus.* id eſt nullus ſolus.

b *Sed aut omnes.* quid ſi omnes præſentes ſũt, & maior pars concors ſit: altera vero non cõcordat: nunquid ſola maior dicere cogitur ſententiam: & ſic tertius nõ cogitur ſentẽtiam ſuam ferre? Forte hoc dici poteſt: vt. ĩ. e. l. §. principaliter. ibi, in impari &c. & etiam. l. prox. ibi, ſufficere quidem duorum cõſenſum, ſi præſens fuerit & tertius. nec enim dicit quòd debeat tertius ſuã ſententiã ferre, ſed ſufficere duorũ ſententiã. Sed ſecus in duobus iudicibus adinuicem diſcordantibus: nam quilibet debet ferre ſententiã: vt in authẽ. vt iudi. nõ expe. ſa. iuſ. col. ix. & etiã in qua plures cõcordauerunt, ſtabitur: vt. j. de re iudi. duo ex tribus. in iudicio videtur ſecus: vt in auth. vt iu. nõ expe. ſa. iuſ. Itẽ ex eo q̃ dicit omnes, videtur q̃ ſi vnus moriat, finitũ ſit cõpromiſſum: vt ar. ĩ. pro ſoc. l. actione. §. morte. Sed certe lex dicit aliũ ſubſtitui. ĩ. de iudi. l. proponebatur. & l. mortuo. & C. de iud. properandũ. §. finauté vtraq; verſũ. finauté in medio triẽnij. & de ped. iud. l. pe. ſecundũ H. vel dic q̃ iſtæ in iudice loquũt: ſec' in arbitro: vt dices. ĩ. eo. ſed & ĩterpellat. §. fi. & facit. ĩ. eo. non diſtinguemus. §. cum in plures.

Bal. dicit hic tex. ſing. ad hoc, nisi ſi duo arbitri electi diſcordent, eligãt tertium, qui lites ſententia definiendo dicere. & de quæ dixi. vel.

c *Diſceptatori.* id eſt cauſidico cuidam.

d *Sententiæ.* ſ. dicẽdæ. idem in inſtitutione, quæ non poteſt in alieno arbitrio pendere: vt. ĩ. de her. inſtitu. l. illa. ſed contra. eſt huic. §. ĩ. proxi. §. ſi in duos. ij. reſpon. Sol. vt ibi.

e *Seij fieri.* ſcilicet deciſionem lit. & dic caſum ſic: Compromiſimus in Titium, aut Seium, cõſentientibus eis: & poſt eligimus vnũ. Vel ſic, compromittimus, & nõ conſentitur tunc: ſed poſtea. aliàs ſi non conſentiatur, non cogitur: vt. ĩ. e. l. iij. §. tameſi.

f *Non valere.* imò videtur quòd valeat: vt. j. e. l. §. principaliter. quæ eſt contra. Sol. vt ibi.

g *Ita ſit.* ſcilicet compromiſſum.

h *Valet.* diſtinguitur ergo an fuerit certus adiectus iſte, vel nõ: A vt. ĩ. loca. ſi merces. j. rñ. & inſti. de leg. §. tutor. Sed videtur quòd quando eſt certus, quòd non valet, quaſi nõ ſit in poteſtate duorũ: vt. ĩ. e. l. idẽ Põpo. j. reſpõ. quæ eſt cõtra. Sol. ſecundũ. R. iſte corrigit illum. Vel dic quòd in hoc caſu non adimitur facultas duobus ſententiæ dicendæ: ibi ſic.

trium receperunt, nemo [a] vnus cogendus erit ſententiã dicere: ſed aut omnes [b], aut nullus.

Si arbiter liberam poteſtatem ſententiãdi non habet, compromiſſum non valet: & ſi de pluribus nominatis alter eligitur, ille ſententiam cogitur dicere. Bar.

Inde Põponius libro trigẽſimotertio quęrit: ſi ita ſit cõpromiſſum, vt quod Titio diſceptatori [c] placet, id Seij pronuntiet: quis ſit cogẽdus. & puto tale arbitriũ non valere, in quo libera facultas arbitri ſentẽtiæ [d] non eſt futura. Sed ſi ita ſit cõpromiſſum, arbitratu Titij aut Seij fieri [e]: Põponius ſcribit, & nos putam [f], compromiſſum valere. ſed is erit cogendus ſentẽtiam dicere, in quem litigatores conſenſerint.

Si duobus datur poteſtas eligendi tertiũ: ſi non conſenſerint, compromiſſum non valet. h. d. vel ſic: Si duobus arbitris poteſtas aſſumẽdi tertiũ incertũ tribuatur, nõ valet compromiſſum: ſecus ſi certum. Bartolus.

Si in duos fuerit ſic compromiſſum, vt ſi diſſentirent, tertium adſumant: puto tale compromiſſum non valere [f]. Nam in adſumendo poſſunt diſſentire. Sed ſi ita ſit, [g] vt eis tertius adſumeretur Sempronius, valet [h] compromiſſum: quoniam in adſumendo diſſentire non poſſunt.

Si in duos cõpromittatur ſimpliciter, valet cõpromiſſum: & ſi diſſenſerint, cogantur eligere tertiũ, cui' auctoritati parebit. Bar.

Principaliter tamen quæramus, ſi in duos arbitros ſit compromiſſum, an cogere eos prætor debeat ſentẽtiã dicere: quia res ferè ſine exitu futura eſt, ꝓpter naturalẽ hominum ad diſſentiendum facilitatem [i]. In impari enim numero idcirco cõpromiſſum admittitur, nõ quoniã conſentire omnes facile eſt: ſed quia & ſi diſſentiant [k], inuenitur pars maior cuius arbitrio ſtabitur. Sed vſitatum eſt etiã B in duos compromitti, & debet prætor cogere arbitros, ſi non conſentiant, tertiam* certam eligere perſonam, cuius auctoritati [l] pareatur [m].

Duo poſſunt iudicare contradicente tertio, vel tacente: ſecus eo abſente. Idẽ in duobus iudicibus, contradicente tertio: dum tamen omnes iudicent. Bartolus.

Celſus quoque libro tertio Digeſtorum ſcribit: Si in tres fuerit cõpromiſſum, ſufficere quidem duorum cõſenſum, ſi præſens fuerit & tertius [n]: alioquin abſente eo licet duo conſentiant, arbitrium non valere [o]: quia in plures fuit compromiſſum, & potuit præſentia [p] eius trahere eos in eius ſententiam: C

XVIII. POMPONIVS libro ſeptimodecimo Epiſtularum & Variarum lectionum.

SIcuti tribus iudicibus datis, quod duo ex conſenſu [q] abſente tertio iudicauerunt, nihil valet: quia id demũ quod maior pars omniũ iudicauit, ratum eſt, cũ & omnes [r] iudicaſſe palã eſt.

i *Facilitatẽ.* faciles eñ ſunt hoies in diſſentiẽdo: vt hic, &. ĩ. de lib. vniuer. l. j. &. ĩ. de adqui. poſ. l. j. in fi. & l. ij.

k *Diſſentiant.* in iudicando.

l *Auctoritati.* an ſoli' ſi ab vtroq; diſcordet? videtur q̃ ſic, vt hic, cuius auctoritati &c. ſed nõ credo: cum & à prin. ſi fuiſſet electus cũ aliis duobus, nõ ſtaretur eius dicto. Nec ob. quod dicit hic, cui' auctoritati pareat &c. q̃a poteſt itelligi quãdu cõcordat cũ altero ex duobus. Vel potes dicere q̃ eius dicto ſit ſtãdum: licet diſcordet ab aliis duobus: & hoc per hanc. l. Pareatur. & ſic valet arbitriũ. ſed cõtra. ſ. e. §. ſi ĩ duos. j. rñ. Sol. ſecũdũ Alb. ibi nõ fuit cõſenſum de certa perſona: hic ſic: quod non placet. Alij quòd ibi initiũ arbitrij & fundamẽtũ potuit eſſe nullũ propter diſſenſum: at hic fundamentũ eſt validũ: & ideo bene de fine perpẽditur. ar. ĩ. de orig. iur. l. j. & ſic ſecũdum hoc expreſſa ibi nocẽt, nõ expreſſa nõ: vt hic, &. ĩ. de reg. iu. l. expreſſa. Tu dic ſecũdũ Bul. q̃ ibi nõ valet ex ſe, niſi cõſentiant in tertio eligẽdo: valet tñ beneficio prætoris, vt hic. Itẽ hic de adiunctione tertij nõ habet locũ in pluribus delegatis: vt. ĩ. de re iud. l. duo iudices. &. C. de app. iubemus ſiqua. ſed ar. cõtra. C. e. tit. de app. l. in offerẽdis. Itẽ an hic tertius cogatur recipere & iudicare? Rñ. q̃ ſic: vt. C. de aduoc. di. iud. l. ſancimus. j.

Quia auctoritate prætoris tertia certa perſona adhibetur, valet compromiſſum, nec poteſt incertum dici alter atque ſi eligẽda relinqueretur duobus in quibus ſunt compromiſſum, quia nix in ea eligẽda cõſentire poſſunt. L. R.

Abſentia quandoque plus facit quam præſentia.

Si in tres.] C A S V S. Cõpromiſim' in tres arbitros. ſufficit ſi D duo cõſentiãt. ſi tertius autẽ ſit præſens, valebit ſentẽtia hoc caſu: ſi tertius abſens eſſet, nõ valet ſentẽtia: nam eadẽ diſtinctio in tribus iudicibus delegatis obſeruatur. h. d. cum. l. ſeq.

m *Et tertius.* ſiue ſuã ſentẽtiã ferat: ſiue nõ. nã nõ exprimit hic.

n *Non valere.* niſi hoc actũ eſt vt vnus alio abſente ferat ſentẽtiã: vt. ĩ. e. l. non diſtinguemus. §. cũ in plures. Et ſic no. hic quòd pl' facit abſentia, quã præſentia cũ cõtradictiõe. ſic. ĩ. ſo. ma. l. ij. &. l. ſi cũ dotẽ. §. ſi pater. &. ĩ. mã. ſi præcedente. §. Lucius. &. ĩ. de mino. l. etiã. j. §. fi. &. ĩ. de re iu. duo ex trib'. &. ĩ. l. prox. & hic. Et ſunt omes iſti caſus ſpeciales. aliàs autẽ qd poteſt fieri te inuito, multo magis te abſente, vel ignoratẽ: vt. ĩ. de iniuriis ſed ſi vni'. §. filiofa. &. ĩ. de reg. iur. quod poteſt. &. C. de decu. l. nominationum. lib. x. &. ĩ. de pac. do. l. quotiens. quæ ſunt ar. contra.

p *Præſentia.* id eſt ſi præſens fuiſſet.

q *Sicuti. Ex conſenſu.* ſcilicet duorum. Sed quid tertio conſentiente qui abeſt? Reſpon. idem: vt in fi. huius legis.

r *Omnes.* nam omnes iudicare debẽt: vt hic, &. ĩ. e. l. item. §. item ſi plures. & in authen. vt iu. nõ expe. ſa. iuſ. §. j. col. ix. Et ſimul: vt ĩ. eo. nõ diſtinguemus. §. cum in plures. &. ĩ. de teſta. l. heredes. §. fi. niſi iuret: vt. ĩ. e. l. idẽ Põpo. in fi. Vel puto etiã q̃ ſi vn' ferat ſentẽtiã pſentibus aliis, ſatis ſit. Et no. hic q̃ cũ aliquid eſt à pluribus

ribus faciendũ, omnes facere debẽt: nec ſufficit vnum alteri cõmittere animi ſui motum: vt.ſ.c. Pedius. in fi. ſed arg. contra. C. ſi ex pluribus tut. in cub. &.j. de admi. tut. decreto. §. fin. &.j. de exer. l.j. §. ſi plures. cæterę cauſæ poterũt ferri aliquo abſente: vt C. de auct. præſtan. l. fi. ſecundũ Io. Ité dic vt.ſ. eo. item ſi vnus. §. item ſi plures. Acc.

Prætor coget arbitrum vt ſententiet: non autem quid iudicet. Item ſi quis aſſumatur ad iudicandum certum, non valet iſtud cõpromiſſum. Bartolus.

XIX. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

QVALE*] CASVS. Prętor debet cogere arbitrũ ſententiã dicere: nõ tamen æquã vel iniquã. vnde ſi partes cõpromittant in arbitrum: niſi condẽnet vel abſoluat, nullũ eſt cõpromiſſum: nec valet. Vnde ſi quæſtio eſt de domo corã arbitro: de tota debet ſententiã dicere: non autẽ debet eam fato dare, ſed animum definiẽdi in danda ſentẽtia habere debet. [SED SI.] Quòd ſi de plurib' reb' ſumptus eſt arbiter, nõ valet ſententia in his quę dicit, cũ de quibuſdã tulit ſententiam, & de quibuſdam nõ. & hanc quæſtionem non bene ſoluit hic: ſed ſoluit.j. eo. l. quid tamen. quia aut cõpromiſimus vt ſimul de omnibus iudicet: quo caſu nihil videtur iudicaſſe, nec valet ſentẽtia: & ideo iterum iudicabit: & ſentẽtiam illam mutare poteſt. aut vt ſeparatim: & tũc ſententia valet: & de remanẽtibus tãtum in communi iudicabit. Item quęritur in l. dicere. an arbiter poſſit mutare: vt ſi poſt iubeat reſtitui, demũ prohibeat: cui præcepto ſtabitur? Et reſpõ. mutare poteſt, ſecũdum Sabi. ſic enim videtur Sab. intellexiſſe: ſed Caſſius diſcipulus intellexit de interlocutoriis: vt eã interlocutoriam mutare poſſit: ſed nõ definitiuam, quia definitiuam mutare non poteſt: quia arbiter ſententiam erroneam corrigere nõ poteſt. Ex prædictis ergo collige. ſ. tale notabile, quòd interlocutoria ſententia mutari poteſt: definitiua autem ſententia nõ poteſt mutari. [SI ARBITER.] Dicitur hic quòd ſi arbiter ita dixit, non video quòd aliquid vnus alteri debeat: rectè videtur abſoluere. & qui cõtra facit petendo iterum, facit contra ſententiam arbitri: & ſic incidit in pœnam: quia licet nõ appoſuerit abſolutionem, ſed dicit tantum Mæuio nihil deberi: valet ſentẽtia. Et arbiter poteſt ſtatuere diem ſolutionis faciendæ: & ſtandum eſt. [POMPONIVS.] Si ego & tu compromittimus in arbitrum, quia ãte. c. petebam: vel agebamus coram ordinario iudice, diuiſorio: ſi arbitri dicant tibi, redde quod debes: vel recipe pro ea parte pro qua ſoluiſti creditoribus: dicit quòd non valet talis ſententia. In fi. dicit quòd arbiter pronuntiare nõ poteſt pœnam non peti: & ſi facit, quia dixit, & ſi non paruit ſententiæ: dicit quòd non valet ſententia.

Exhac tractatuſẽpta eſt l. ſi opus. de op. no. nũc. vbi Vlpian. ſic differuerat de ſentẽtia verborum. Duar.

Bald. hic dicit hunc tex. non ita bene reperiri alibi ad hoc quòd arbiter poſſit mutare & reuocare ſuã ſententiã interlocutoriã prætextu erroris: ſed non definitiuã. Beleg.

a *Non pertinere.* vt cogat eum dicere æquam vel iniquam ſententiam: cogit tamen dicere: vt ſupra eo. l. iij. §. j.

b *Videtur.* ſecũdum legem: vt in auth. de iudi. §. omnis autem. col. vj. Non tamen dicas quòd ſententia nõ valeat, ſi legem non ſeruauit: ſi modo ſeruauit ordinẽ iuris: vt C. de ſen. & inter. om. iudi. l. prolatam.

c *Sententiam.* ſ. abſolutoriam, vel condemnatoriam.

d *Nullam.* imò videtur: vt infra de re iudi. ſi conuenerit. quæ eſt cõtra. ibi non conuenit qualiter iudicaret: ſed renũtiauit cuidam priuilegio, quam renuntiationem ſeruat poſt iudex in iudicando.

e *Mente.* no. in ſententia debere indicem habere animum definiendi: nõ autẽ debet fatue loquí: vt hic, &. C. ad. l. Cor. de fal. vbi. ibi, nec vlla &c. & infra de cõdi. & demon. l. j. in fi. & infra de ob. & act. l. obligationum ſubſtantia. in fin. &. C. de ſen. & inter. om. iu. l. ex ſtipulatione. & infra de ſupel. le. l. Labeo.

f *Ateſt.* no. quod dicit à tota. nam de tota controuerſia debet pronuntiare damnãdo vel abſoluendo: aliàs non valet ſentẽtia ipſo iure: vt hic, &.j. de do. excep. l. apud. §. item quærit. &. C. de appel. l. eos. circa prin. ibi, ſed omnem &c. & l. amplioré. §. ſancimus. ibi, ſi quid iudicatis &c. &.j. fami. erciſ. in hoc. &. C. de ordi. iu. l. j. &.j. de iud. de qua re. Et idẽ in pluribus cõtrouerſiis: vt.j. eo. quid tamẽ. & ſic exaudit illud. C. ſi aduer. rem iudi. l. j. Acc.

g *Cogãtur.* vt de aliis dicat ſententiã. Et no. q nõ ſoluitur hic quæſtio iſta ad plenũ, ſed j. eo. l. quid tamẽ. Item nec ſequẽt. i. an poſſit mutare: ſed ei ſimilis vbi de interlocutoria ponitur, & ſoluitur. j. eo. proxim. §. hæc autem ſimiliter ſoluetur in. d. l. quid tamen. *Vide tamen. in. c. in litem. extra de off. delega.*

h *Sententiam.* definitiuam. Accurſius.

i *Aliàs.* exemplũ proximi dicti.

k *Dari.* hæc eſt definitiua. Accurſius.

l *Poſſe.* ſcilicet mutare ſententiam.

m *Excuſat.* ideo quia videbat dixiſſe contra ius: vt.j. de re iu. l. qđ iuſſit. in fi. &.j. de pœnis. l. diui fratres. & de queſt. l. j. §. fi. Sed certe non videtur eum bene excuſare: quia Sabi. aperte de definitiua ſententia reſpõdit: qđ ex eo patet, quia de definitiua ſententia quærebat. ſic enim dixit: ſi arbiter iuſſit dari: quod nõ poteſt pertinere niſi ad definitionẽ cauſæ. Sed dic quòd Sabi. non reſpon. illi quæſtioni: quia nec ſibi facta fuit: ſed erat ſolitus dicere, q arbiter poſſet mutare ſententiam. hoc autem à quibuſdam inducebatur ad definitiuam, vt mutari poſſet: quod Caſſius negat: & ſic bene excuſat.

n *Iuſſit.* qui iuſſus eſt ſententiã interlocutoria: vt hic, &. C. de epiſ. & cle. l. omnes. §. j. &. ij. &.j. de pœ. l. diui fratres.

o *Diem.* vt hic, &.j. de re iudi. quod iuſſit. j. reſpon. Sed cõtra C. de dila. l. ſiue pars. Solu. illa ſecundũ iſtam intelligitur, vt ceſſet iudex, niſi ſententiã mutet: vt hic. vel ſol. vt ibi. *ADDITIO.* Ex hac glo. no. quòd dilatione pendente ceſſat tam officium iudicis, quàm arbitri: niſi dilatio reuocetur, vel muretur: vt in iſta glo. quia ſuper hoc non conquieſcit, ſecundum Bal.

p *Non poſſe.* hoc tamen plene dic vt.j. eo. tit. quid tamen.

q *Quia. Niſi errauerit.* Multo magis ergo ſi non errauit: vt.ſ. l. proxi. in fi. Sed quid ſi arbiter vel iudex propoſuerat cõdemnare: & errando abſoluit? vel econtra? Videtur q poſſit corrigere. nec enim videtur dixiſſe, quod mente non agitauerit: vt.j. de ſupel. le. l. Labeo. & de re. du. l. iij. Itẽ arbiter vel iudex cum mente facere debet: vt.ſ. eo. dicere. Sed certe hęc lex dicit contra. hęc tamen erronea ipſo iure non tenet, arg. prædictarũ legũ. Et vt plene habeas, dic q in acceſſoriis b poteſt addere, vel mutare, addendo eodem die: vt.j. de re ind. l. Paulus. Item reformare: vt in prin. illius. l. & in authen. vt li. ma. & auiæ. §. nos autẽ. col. viij. quo ad dicta tamen quandocunque: vt in eo. tit. de re iud. l. acta. ſed in re principali nõ: quia functus eſt &c. vt in ti. de re iud. qđ iuſſit. in fi. &. l. iudex. & hoc î iudice & arbitro, niſi per in integ. reſt. vt in minore: vt.ſ. de mino. præfecti. & in ſentẽtia lata p falſa inſtrumẽta, vel corruptos teſtes: vt.j. de re iud. diu'. & hoc î iudice: & hoc ſi tenuit ipſo iure: aliàs poteſt mutari vel corrigi: vt C. de accu. l. iiij. &. C. quomodo & quãdo iud. ſiue pponis. &.j. l. pri. Vel dic, cnõ põt delegat' vel arbiter: ſed ordinari' ſic. Nec obſtat.j. l. pri. qa nõ pfectẽ: hic ſic, licet errãdo.

b Iſtã gl. dicit ſingula. Aug. in. §. inſtitu. de act. ſ. s. col. circa prin.

c Et bene, Bal.

r *Quid tamẽ. Cimmerius.* Relinquitur ergo, vt ſi cõmunes erãt, vt quia depoſiti p equo agebã, reconueniebas me pro expenſis

penſis factis in eo: vt non teneat ſententia, niſi de omnibus iterum dicatur.

a *Mutare.* de quibuſdam dictam. & ſic ſoluitur quæſtio facta. ff. eo. dicere. §. vnde videndum. & quæ ibi præcedit, diſtinguitur hic ad plenum. Sed quare in ſuperiori. l. proxi. non poteſt mutare, cum & ibi non teneat ipſo iure? Reſpō. ibi eſt functus officio: hic non: vel ſi hic fuit functus, non tamē perfunctus. Itē an idē ſ iudice ordinario, qui de pluribus ſimul quæſtionib⁹ eſt aditus? Reſpon. non: quia licet arbiter nunquam debeat formam excedere compromiſſi litigatoribus inuitis, vt infra eo. non diſtinguemus. § fi. & l. ſeq. tamen iudicium redditur in inuitū: vt. j. de ver. oblig. inter ſtipulantem. §. ſi Stichū. Et ideo in quibuſdam lata ſententia tenet: licet de aliis nil dicat: vt ſupra de negot. geſt. ſin autem. §. fi. Vbi autem de aliis abſoluit, diſtingue vt. C. de iudi. l. ij.

† *Cum tex. in. c. per vna de reſti. in integ. & tex. in. c. ve quiſiti. extra de app.*

b *Dicat ſententiam.* id eſt fingitur non dixiſſe. Et ſic nor. quòd fingitur non factū, quod nō fit de iure, vt infra eo. Labeo.

c *Separatim.* ſ. cōpromiſſum eſt, vt ſeparatim poſſit pronuntiare. Sed quid ſi non apparet quid ſit actum? Quidam dicūt quòd præſumitur ſeparatim: vt arg. j. de leg. iij. ſi chorus. j. reſpō. & de cōdi. & demon. hęc ſcriptura. &. j. de verb. obliga. ſcire debemus. alij contra: vt hic innuit. *ADDITIO.* Pro declaratione huius glo. diſtingue ſecundum Ia. de Ra. Aut fuit factum compromiſſum de omnibus litibus inſimul: & tunc videtur actum vt ſimul feratur de omnibus ſimul. Si autē ſeparatim, primo de quibuſdam, poſtea de aliis: tūc diuerſis temporibus poterat pronuntiare ſententiam. & hoc videtur dicere tex. ſecundum Cy. & Bal.

d *Vetuiſſet.* ſcilicet expreſſe.

e *Feciſſe.* quia ſufficit hoc dixiſſe: vt. C. de leg. & conſtit. l. non dubium. cum fuerit æquipollens: vt. j. de re iudi. l. in ſumma.

f *Solutum ſtatuere.* imō cōtra: vt. j. l. proxi. §. ſi intra. Sol. vt ibi.

g *Incertam.* niſi in aliqua parte actorū ſit certa: ª vt. j. de re iud. in ſumma. &. C. de ſenten. quæ ſine cer. quanti. l. iij. in fi. In caſu tamen datur incerta: vt quādo homo in genere petitur, vel duo ſub alternatione: quia non ibi eſt poſsibile vt certa detur: vt inſti. de actio. §. curare.

ª *Quid ha bet verum quādo ſen tentia eſt re lata ad ar bitrium, an quæ declaranda per eum. Bal.*

h *Accipe.* vt quia aliquid indebitè ſoluiſti: & aliquid debitum.

i *Nō valere.* quia dixit arbiter pœnā nō petit: in aliis aūt tenet.

k *Compromiſſum eſt.* ſcilicet in eum. ſed de alio ſic: vt. j. eod. non diſtinguemus. §. de officio. &. §. fi. Accurſius.

[*Si cum.*] *CASVS.* Ego & tu cōpromiſimus in Titium, vt iudicaret vſque ad menſem. menſis eſt finitus. nunquid ſi volumus iterum in eum compromittere, ſit cogendus recipere? Et diſtingue: aut non ſtetit per eum: quo caſu non cogitur. aut ſtetit per eum, & tūc cogitur. [*PLENVM.*] Compromiſſum aliud plenum, aliud ſemiplenū. Plenum eſt, quando de omnibus controuerſiis eſt cōpromiſſum. Semiplenum eſt, quando de vna re tantum. Vnde dicit q̄ generalia verba reſtringuntur tantum ad id de quo cogitabamus: non autem in aliis præiudicat licet in cōpromiſſo de vna re tantum dictum ſit, & generalia verba interuenerūt. [*COMPROMISSO.*] Si arbiter iubeat partes adeſſe in popina, vel i lupanari, nō tenent ei obedire litigatores: vnde nō cōmittit pœna, licet nō pareāt. & hoc dicit iſte. §. & alius. j. eo. ſed & ſi in aliquē. [*SI INTRA.*] C Cōpromiſimus in arbitrū, ita vt iudicet vſq; ad mēſem. adiuimus arbitrū: ipſe autē iuſsit q̄ nos iremus poſt mēſem. licet nō eamus, pœna non cōmittit. [*SI QVIS.*] Dicit hic q̄ ſi vnus litigatorū nō venit iuſta cauſa impeditus, incidit in pœnā de rigore iuris: ſed de æquitate, ſi velit iterū cōpromittere, exceptione defendetur. hęc vera ſunt, ſi arbiter ſuſcipiat arbitriū: aliter nō cogit: reus tamē abſoluetur. [*SI ARBITER.*] Aut actū eſt vbi arbiter iudicare debeat: & ibi iudicare debet: & aliter nō tenētur partes eū ſequi, aut nō: & ſic

Pomponius ait, inutiliter arbitrū incertam ª ſententiam dicere: vtputa quantum ei debes redde. diuiſioni veſtræ ſtari placet. pro ea parte quam creditoribus tuis ſoluiſti, accipe. ᵇ

Arbiter nō poteſt pronuntiare ſuper pœna. Bartolus.

Item [ſi] arbiter pœnā ex cōpromiſſo peti vetuerit: in libro trigenſimo tertio apud Pomponium ſcriptum habeo non valere. ⁱ & habet rationem: quia non de pœna cōpromiſsū eſt. ᵏ

Si per arbitrium ſtet quo minus detur ſententia: cogitur pati de nouo in ſe compromitti. Bartolus.

Papinianus libro tertio quæſtionum ait, ſi cum dies compromiſsi finiretur, ˡ prolato die litigatores denuo in eum compromiſerint, ᵐ nec ſecūdi compromiſsi arbitrium receperit: non eſſe cogendum recipere ſi ipſe in mora nō fuit quò minus partibus ſuis ſungeretur. quòd ſi per eum ⁿ factum eſt: æquiſ-

ſi nō apparet in quo loco: tūc vbi cōpromiſſum eſt, iudicabit. Itē ſi arbiter iubeat partes adeſſe in viridariis ciuitatis, quia deliciosus erat arbiter, parēdū eſt ei. ſed ſi in inhoneſto loco, ſecus: vnde qui nō venit, in pœnā non incidit. Itē debet ęqualitas in iudiciis & arbitriis obſeruari. [*INTRA.*] Bene ſcis q̄ qui nō paret ſententię arbitri, ad pœnā tenetur: argum. ff. eod. l. §. j. Vnde pone, Ego & tu cōpromiſimus. tu mihi cōdēnatus fuiſti. vnde cū qui condēnatus eſt, habeat dilationē: dicitur qualē dilationē habeas. & aut arbiter nō ſtatuit diē: & tūc habes ſpatiū quatuor mēſiū, intra quos ſoluas: poſt q̄ teneberis ad pœnā. poteris tamē offerēdo morā purgare, donec in actione ex ſtipulatu lis fuerit cōteſtata, niſi iterfuit actoris intra illud tempus ſolui. Sed ſi ſtatuit arbiter diem intra quē ſoluas: die ſtatuto elapſo incidis in pœnā ſi nō offeras illo tempore: & non potes tuā moram purgare. & licet poſtea offeras, nō remittitur pœna: niſi actor oblatū ſuſcipiat. & illo caſu ſi actor petat pœnā, poterit reus condemnatus opponere exceptionem doli: ſecus autem eſt quando dies non fuerit adiectus: quia tūc mora poteſt purgari: vt. ff. dixi. [*IDEM AIT.*] Damnatus fui tibi ab arbitro certo die quid dare. ſi non accipis ex iuſta cauſa impeditus, dicit quidā iuriſconſult. me nō incidere in pœnā, etſi poſtea nō ſoluo tibi. ſed male dixit: quia certe bene incido in pœnam, ſi tu me interpellas, & non dem. [*IDEM.*] Supra dixit de impedimento ſtipulatoris: nunc dicit de impedimento promiſſoris: qui promiſſor ſi impediatur, excuſatur ſi non pareat. idem eſt ſi accipere noluiſti. nam nō committitur pœna: ſed ſi tu velles recipere poſtea, nec dem: ideo incido in pœnam.

l *Finiretur.* id eſt finita eſſet. ſic oritur, id eſt ortus eſt: vt. C. de epiſ. & cle. l. nulli. & moritur, id eſt mortuus eſt. ſic ſupra de neg. geſt. l. ij. §. hęc verba. & q̄ ſic ſit exponendū, patet ex hac litera. Nam ſi antequam dies finiretur, denuo cōpromiſerunt: prolato die remanebit arbiter: & ſic vnum erit compromiſſum: licet nō fuit cautum in proferendo. Si vero poſt finitum diem, duo erūt cōpromiſſa. quod colligitur per hæc verba, ſecundi, & ſequens. & arg. j. de precario. l. ſed & ſi manente. Sed contra videtur. j. eo. l. Labeo. in fi. j. reſpon. Nam ibi nondum finito die fuit prolatio facta: & tamen dicitur ſecundū & primum: ſed reſpectu fideiuſſorū dicitur: vt ibi dices. Vel dic proprie poni verbum finiretur: vt. j. de lega. ij. peculiū. in fi. ibi, moriente &c. aliter ponitur. j. de ma. teſta. qui duos. §. hæc conditio. Et aliud eſt in precario quàm in cōpromiſſo: tunc ſcilicet cum de die proferenda non conuenit à prin. & hoc velle videtur ſupra eo. l. arbiter. j. in fin. & infra eod. non diſtinguemus. §. de officio. & in fine huius reſpon. cæterum ſi &c. Accurſius.

m *Compromiſerint.* i. compromittere voluerint. ſic &. j. de verbo. oblig. ſi ſtipulatus ſum dare. Accurſius.

n *Per eum.* dicitur per eum fieri, etiā ſi iuſta cauſa ſit impeditus: vt ſupra eo. l. arbiter. Aliàs dicitur fieri per alium quando eſt in mora: vt infra de verb. oblig. ſi ex legati. &. j. ſi cer. peta. quod te. & de vſu. mora. Quid ſi omnia ſint ei nudata, licet non ſtet per eum? Cogitur forte ᵇ ſi ſine damno eſt eius ſequens recipere: vt argu. ff. eo. l. iij. §. tametſi. &. l. arbiter.

ᵇ *Quia res non eſt tuta*

Quæ quæſtio. 3ª. Bal.

a *Quæ quæſtio.* ſcilicet vtrum compellatur, vel non.
b *Protulit.* Ante finitum diem: quod debuit facere: vt ſupra eo. l. quo caſu. Accurſius.
c *Arbiter.* ſcilicet idem: vt infra de preca. l. ſed ſi manente.
d *Controuerſiíſve.* omnibus ſubaudi, & generalibus verbis. Aliter dicitur verbũ plenum, infra eo. l. ita demum. in fine.
e *Diſputatio.* quãtum ad eorum intellectum poſt litis conteſtationem. Accurſius.
f *Plenũ.* quantũ ad generalia verba, vt quia res erat communis in qua expenſæ factæ, & multa inde recepta dicebãtur: ideo quia dixerunt vnuſquiſque, de omnibus quæ corã arbitro obiecta fuerũt faciat rationem: vnam tamen ſpeciem fuerũt proſecuti: vt arg. C. de iud. l. ij. Vel poſſet intelligi ſecundum. l. C. de tranſact. ſi de certa. Accurſius.
g *In compromiſſum.* ſcilicet ſolum: vt hic, & infra eo. nõ diſtinguemus. §. de officio. &. §. ſi. &. §. quæſitum. verſi. item ſi iubeat. Sic & in tranſactione: vt. C. de tranſact. l. ſi de certa. & ſupra de tranſact. l. qui cum tutoribus. Secus in iudiciis: vt infra de iudi. ſolemus. Accurſius.
h *Exprimi.* id eſt teſtari: vt infra de relig. l. at ſi quis. §. ſed interdũ. Et ſic abundans cautela non nocet: vt C. de teſta. l. teſtamentum. Azo. & infra de adi. le. l. ſi ſeruo cum libertate.
i *Non honeſtum.* quia inhoneſtũ dicitur impoſſibile: vt infra de cõdi. inſti. ſi filius. ergo nulli momenti: vt infra quæ ſenten. ſine app. reſcin. l. fin. Et eſt exemplum vt. j. ea. l. §. ſed & ſi in aliquem.
k *Non committetur.* ſed nonne iubet ſolutionem fieri poſtea: vt. ſ. l. pri. §. ſolutioni? Reſpon. illud facit definiendo: hic interloquendo. Sic & aliàs inutiliter datur ſine itinere hauſtus ad fontem: vt. j. de ſerui. ruſti. prædi. item. §. fina. Item facit. j. de pœnit. l. ſi. Accurſius.
l *Committi.* ipſo iure ſtricto.
m *Denegari.* ipſo iure.
n *Tutũ fore.* quod eſt verius: vt infra de doli exceptio. l. apud. §. ſi in arbitrum. & infra de iudi. ſi prætor. in fi.
o *Cogendum.* cum per eum non ſtetit, ſed per litigantem: vt ſupra eod. l. in prin.
p *Abſolutum.* & ſi arbiter non ſuſcipiat.
q *De quo actum.* vt infra de iudi. l. ſi locus. &. C. quomodo & quando iudex. l. ſi vt proponis. ij.
r *Iuſſerit.* ſic non tenentur ſequi. §. de procur. ſed & hæ. §. non ſolum. Quid ſi ſponte iuerunt: ſed alicui præcepto ibi facto nõ paruerũt? Videtur idem, argu. §. de iuriſdi. om. iu. l. ſi.
s *Compromiſſum.* vt infra de iudi. l. vbi. & de lega. j. cum res. §. ſed ſi res.
t *In ſeceſſibus.* i. in aliquibus locis amœnis.
u *Impune.* vt. §. eo. §. compromiſſo.
x *Opera non præbita.* i. ſtudio. ſic infra eod. nõ ex omnib. aliàs aliter dicitur opera: vt. j. de ope. lib. l. j.
y *Abſurdũ.* not. æqualitatẽ in iudiciis & in arbitriis ſeruari. ſic. C. de fruct. & lit. expen. l. ſi. &. C. de proxi. ſac. ſcri. li. xij. l. in ſacris. & ſupra eod. idem Pomponius. &. j. eo. ſed & interpellatur. in fin. & infra man. l. iij. in fi. & infra fami. ercis. l. in hoc. Secus in contractibus quandoque: vt infra de act. emp. Iulianus. §. ſi quis à pupillo. & inſtit. de auctori. tu. in prin. Accurſius.
z *Non ſit.* ab arbitro. & in hoc differt à lege ſequenti, ſcilicet Celſus.
a *Modicũ.* quod poſt condemnationem reis indulgetur: vt infra de iudi. ſi debitori. Alij in arbitrio iudicis: vt. j. de ſolu. ratum.
b *Vbi.* i. poſtquam.
c *Dederit.* id eſt dare voluerit.
d *Acceptum iudicium,* nomine pœnæ commiſſæ, non rei petitæ corã arbitro: licet quidam in hoc contradicant.
e *Vtique. tunc ſolui.* Not. ergo morã purgari, niſi iudicium ſit acceptum per conteſtationem: vt ſupra l. proxi. in fi. & niſi interſit actoris: vt hic, & ſupra ſi quis cau. & ſi poſt tres. Sed nõne ſẽper ſit actoris tũc ſoluit? Reſpon. ſic: non tamen dicitur fieri deterius ius in agendo. Sed & ſolui quandoque non intereſt ſua tunc: imò eſſet damnum: vt infra de vſuris. l. in fideicommiſſi. §. cum Pollidius. Sed ſi vellet reus omnem indemnitatẽ præſtare, nunquid liberaretur à pœna? Forte ſic propter æquitatem ſuperio-

* *Plenũ cõpromiſſũ facium ſit.*

† *Cõcer. tex. in cap. præceptum. 2. q. 3. text. in ca. libertatem. 3. q. 9. text. in ca. nũ ſemper. 31. q. 3.*

* *Compromittitur.*

* *Iulianus.*

† *Cõcer. tex. in cap. hortamur. 3. q. 9. in cap. fo. 33. q. 2. tex. in c. ex parte. de ap. extra. & i. ca. accedẽs. extra vt lic. non conteſta. gl. eſt in ca. cũ locũ. de ſpõſa. extra.*

* *Et bene Sal. in l. cõtraria. dat tamẽ aliã.*

* *Mede niſi ſupra ſi quis cau. & ſi hũ interfuerit eius* * *parẽtis eius ritũ eſſe ſoluit. Reſpon. non tamen. §. vl. de ſocie. Inſt.*

Plenum compromiſſum appellatur, quod de rebus cõtrouerſiíſve d compoſitũ eſt. nam ad omnes controuerſias pertinet. ſed ſi fortè de vna re ſit diſputatio: e licet pleno f *cõpromiſſo actum ſit, tamen ex cæteris cauſis actiones ſupereſſe. Id enim venit in compromiſſum, g de quo actũ eſt vt veniret. Sed eſt tutius, ſi quis de certa re cõpromiſſum facturus ſit, de ea ſola exprimi h re in compromiſſo. Non debent autem obtemperare litigatores, ſi arbiter aliquid nõ honeſtum i †iuſſerit.

Si intra diem cõpromiſſi aditus arbiter, poſt diem compromiſſi adeſſe iuſſerit, pœna non committetur. k

Impeditus ex iuſta cauſa, contra petitionem pœnæ eſt tutus exceptione, ſi paratus eſt denuo compromittere. Bartolus.

Si quis ex litigatoribus ideo non adfuerit, quòd valetudine vel reipublicæ cauſa abſentia impeditus ſit, aut magiſtratu, aut alia iuſta de cauſa: pœnã committi l Proculus & Atilicinus aiunt. ſed ſi paratus ſit in eundem cõpromittere, actionẽ denegari, m aut exceptione tutum fore. n Sed hoc ita demum verũ erit, ſi arbiter recipere in ſe arbiteriũ fuerit paratus. nam inuitum non eſſe cogendũ o Iulianus libro quarto Digeſtorũ rectè ſcribit. ipſe autem nihilo minus pœna abſoluitur. p

In ea ciuitate ſiſtenda eſt ſemẽtia in dubio, in qua factum eſt compromiſſum: vel in continentibus ædificiis, ſecundum qualitatẽ perſonarum. Item citatio facta ad locũ inhoneſtum, non arctat citatum. Bartolus.

Si arbiter iuſſit puta in prouincia adeſſe litigatores, cum Romæ eſſet in eum cõpromiſſum: an ei impune nõ pareatur, quæritur. Et eſt verius quod Iulianus ait libro quarto, eum locum compromiſſo ineſſe, de quo q actum ſit vt promitteretur. * Impune igitur ei non parebitur, ſi aliò loci adeſſe iuſſerit. r Quid ergo ſi non appareat de quo loco actũ ſit? melius dicetur eũ locũ contineri, vbi cõpromiſſum f eſt. Quid tamen ſi eo loco qui ſit circa vrbẽ, adeſſe iuſſerit? Pegaſus admittit valere iuſſum. quod puto ita verũ eſſe, ſi & eius ſit auctoritatis arbiter, vt in ſeceſſibus t ſoleat agere, & litigatores facilè eò loci conuenire poſſint. Sed ſi in aliquem locũ inhoneſtũ adeſſe iuſſerit, puta in popinam, vel in lupanarium: vt Viuianus * ait, ſine dubio impune u ei non parebitur. quã ſententiã & Celſus libro ſecundo Digeſtorũ ꝓbat. Vnde eleganter tractat, ſi is ſit locus, in quẽ alter ex litigatoribus honeſtè venire non poſſit, alter poſſit: & is non venerit, qui ſine ſua turpitudine eò venire poſſit: is venerit, qui inhoneſtè venerat: an committatur pœna cõpromiſſi, an quaſi opera r non præbita. x Et rectè putat non committi. abſurdũ y enim eſſe iuſſum in alterius perſona ratum eſſe, in alterius non.

Vbi eſt pœna & nõ dies, admittitur purgatio mora vſque ad litem conteſt. vbi vero eſt pœna & dies, mora purgatio non admittitur de neceſſitate: ſed ſi ſponte recuperit, petitio pœnæ tollitur. Hoc dicit cũ duabus. ll. ſeq. Bartolus.

Intra quãtũ autẽ tẽporis niſi detur quod arbiter iuſſerit, cõmittatur ſtipulatio, videndũ eſt. Et ſi quidẽ dies adiect a nõ ſit, z Celſus ſcribit libro ſecũdo Digeſtorũ ineſſe quoddam modicũ a tẽpus: quod vbi b præterierit, pœna ſtatim peti poteſt: & tamen (inquit) & ſi dederit c ante acceptũ iudicium, d agi ex ſtipulatu non poterit: *

XXII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

VTique niſi eius interfuerit tunc ſolui. e

XXIII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

CElſus ait: Si arbiter intra kalendas Septembres dari iuſſerit, nec datum erit: licet

tem ſuperioris.l.Itē facit huic.l.j.de iure patro.l. ſi libertus minorem.§.plane.

a *Eiſdem ait. Poſtea offeratur.*ſ.diu:vt.j.de verbo.oblig.l.ſi ita quis promiſerit.ij.§.Seia.in fi.Vel cum ius actoris ſit factum deterius ex mora,ſecundum M.vt.ij.l.ſi cum.§.ſi intra.qui eſt contra. Vel verius hic ab arbitro fuit dies appoſit⁹: ibi à lege. Et ſic no. q⁹ minius agitur cum lege,quàm cū miniſtro legis: vt ibi, & hic.Sed arg.cōtra.C. vt intra cer.tem.l.j. & C.qui ac.non poſ.l.iij. &.j.de iure pa.ſi libertus.§.plane.Item videtur quòd & ſi ab homine apponatur dies, poteſt purgari: vt.ij.ſi quis cau.&ſi poſt tres. Sed ibi circa præparatoria: hic in definitiua ſententia fuit appoſitus dies:vnde non immutatur hic: vt & arg. ſupra eod. qualem.in fin.

** Purgatio mora non ſolum liberat rē interuenientē. l.73. de verb.obl. ſed pœna ipſi moram gerenti de iure.l.19. quā.de.leg.& purgatur mora vſque ad litis teſtatā, nō ſolum in factis obligatorijs.*

b *Datum non eſſe.* ſic eſt in contractibus: vt infra de act.& obliga. l.traiectitiæ.§. de illo. &.C.de contrahen. & commit.ſtip.magnam.

c *Non poteſt.*quia ſpō te accipiēdo renuntiauit:vt.ij.ſi quis cau.l.ij. j. reſpon. &.j. de leg. com.l. poſt diē. & infra de eo quod cer. lo. l.ſi.in fi.

d *Contra.* ſcilicet eſt de iure.

e *Vbi dumtaxat.*q.d. non autem fuit dies appoſita:vt.ij.eo.l.iij.§.ſi intra.Accurſius.

f *Et valetudine.* vel etiam nolis: vt in fine huius legis.

g *Accipere non dem.* hoc ſtatim corrigitur.

h *Sed ipſe.*ſ.Celſus.

i *Duo eſſe arbitri præcepta.*id eſt ſub vno præcepto duo intelliguntur tacite: non tamen ſunt duo:vt.j.de cōdi. & demonſt. hæc ſcriptura. & de leg.iij. fideicō.§.ſi filio à patre. Alioquin ſi diceres duo, videretur valere hęc ſtipulatio,hodie.x.Romæ dare ſpōdes?cum ſimus Bononiæ,ratione illius partis,q⁹ ſit dandum: quod tamen falſum eſt: vt inſti. de verb.oblig.§.loca.*ADDITIO.* Dic quòd ibi in tali ſtipulatione concepta eſt vitium in parte à principio ratione impoſſibilitatis loci:ideo in totū vitiatur.hic vero in præcepto arbitri nihil eſt vitioſum:& ideo in totum valet.Bal.

Vera poſſe nocet.

k *Quòd non das.*& ſic poſterior mora nocet:vt hic:&.j.de peri. & cōmo.rei vendi.l.illud.& de act.emp.ſi ſterilis.§.cum pervēditorem.in fin.&.l.ſi per emptorem.Sed an interpellatio exigitur? Reſpon.ſic:ª vt.j.de verb.oblig.l.ſi ſeruum.§.ſequitur.

a Et bene, Bartolus.

l *Quantum in ipſo.*ij.poſuit de impedimento ſtipulatoris: nunc de impedimento promiſſoris:nō tamen bene explicat. Tu ergo dic quòd ſi promiſſor impediatur caſu fortuito, quò minus pareat interlocutoriæ ſentētiæ arbitri,excuſatur: vt.ij.ſi cum dies. §.ſi quis ex. Idē ſi definitiuæ: vt hic.nam ſic in iudiciis ſeruatur: vt.ij.ſi quis cau.l.ij.§.ſi quis ſe.quibus arbitria cōparantur: vt.ij. eo.l.j. at in contractibus promiſſor non excuſatur: vt infra de verb.oblig.continuus.§.illud.&.j.de nau.fœ.l.fin.

m *Non committi.*vt infra eo.arbiter kalendis. in fin. Idem eſt in vſuris quarū curſus nondum cœpit. impeditur enim ne incipiat poſtea offeratur, [a] attamen ſemel commiſſam pœnam* compromiſſi non euaneſcere: quoniam ſemper verum eſt, intra kalendas datum non eſſe. [b] ſin autem oblatum accepit: pœnam petere non poteſt, [c] doli exceptione remouendus.Contrà [d] vbi dumtaxat [e] dare iuſſus eſt.

** Purgatio mora non ſolum liberat rē interuenientē. l.73. de verb.obl. ſed pœna ipſi morā gerenti de iure.l.19. quā.de.leg.& purgatur mora vſque ad litis teſtatā, nō ſolum in factis obligatorijs*

Si caſu, vel facto creditoris fuerit quo minus intra diem pecunia ſoluatur: ex poſteriori mora vti pœna committitur. Bart. B

Idem ait,ſi iuſſerit me tibi dare, & valetudine [f] ſis impeditus quo minus accipias, aut alia iuſta ex cauſa: Proculum exiſtimare pœnam nō committi nec ſi poſt kalendas te parato accipere non dem. [g] Sed ipſe [h] rectè putat duo eſſe arbitri pcepta: [i] vnum,pecuniam dari: aliud,intra kalendas dari. Licet igitur in pœnam nō committas quòd intra kalendas nō dederis,quoniam per te non ſtetit: tamen cōmittis in eam partem, quòd non das. [k]

Idem ait, nihil aliud eſſe ſententiæ ſtare poſſe,quàm id agere,quantum in ipſo [l] ſit, vt arbitri pareatur ſententiæ. Idem Celſus ait,ſi arbiter me tibi certa die pecuniam dare iuſſerit, tu accipere noluiſti: poſſe defendi, ipſo iure pœnam non committi. [m] C

XXIIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SEd ſi poſtea ille paratus ſit accipere, non impune [n] me non daturum. non enim ante feceram. [o]

Licet non valeat ſententia: valet prorogatio diei. Item diem prorogare intelligitur cum omnibus qualitatibus precedentibus: de quibus nihil poteſt mutare. Bartolus. A

XXV. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

LAbeo ait: ſi arbiter,cum in compromiſſo cautū eſſet, vt eadē die de omnibus ſententiam diceret, & vt poſſet diem proferre, de quibuſdam rebus dicta ſententia, de quibuſdam non dicta,diem protulit, valere prolationem:ſententiæque eius poſſe impune non pareri. [p] Et Pomponius probat Labeonis ſententiam.quod & mihi videtur:quia officio in ſentētia functus [q] non eſt.

Hæc autem clauſula, *diem cōpromiſſi proferre*,nullam aliam dat arbitro facultatem, quàm diem prorogandi: & ideo conditionem [r] primi [ſ] compromiſſi neq; minuere neque immutare poteſt:& ideo cætera quoque diſcutere,& pro omnibus vnā ſententiam ferre debebit. C

In prorogatione termini debent fideiuſſores iterum promittere: vel alii ſimiles adhiberi. Bartolus.

Si per fideiuſſorē fuerit cautum in primo compromiſſo: & ſequens ſimiliter proferendum Labeo dicit. Sed Pomponius dubitat, vtrum iiſdē, an & aliis tam idoneis.Quid enim,inquit, ſi iidem fideiubere noluerint? Sed puto, ſi noluerint fideiubere, tunc alios non abſimiles [t] adhibendos:

XXVI. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

Licet non valeat ſententia: valet prorogatio diei. Item diem prorogare intelligitur cum omnibus qualitatibus precedentibus: de quibus nihil poteſt mutare. Bartolus.

SEd ſi poſtea offeratur.ſ.diu:vt.j.de verbo.oblig.l.ſi ita quis promiſerit.ij.§.Seia.in fi.Vel cum ius actoris ſit factum deterius ex mora,ſecundum M.vt.ij.l.ſi cum.§.ſi intra.qui eſt contra. Vel verius hic ab arbitro fuit dies appoſit⁹: ibi à lege. Et ſic no. q⁹ minius agitur cum lege,quàm cū miniſtro legis: vt ibi, & hic.Sed arg.cōtra.C. vt intra cer.tem.l.j. & C.qui ac.non poſ.l.iij. &.j.de iure pa.ſi libertus.§.plane.Item videtur quòd & ſi ab homine apponatur dies, poteſt purgari: vt.ij.ſi quis cau.&ſi poſt tres. Sed ibi circa præparatoria: hic in definitiua ſententia fuit appoſitus dies:vnde non immutatur hic: vt & arg. ſupra eod. qualem.in fin.

b *Datum non eſſe.* ſic eſt in contractibus: vt infra de act.& obliga. l.traiectitiæ.§. de illo. &.C.de contrahen. & commit.ſtip.magnam.

c *Non poteſt.*quia ſpō te accipiēdo renuntiauit:vt.ij.ſi quis cau.l.ij. j. reſpon. &.j. de leg. com.l. poſt diē. & infra de eo quod cer. lo. l.ſi.in fi.

d *Contra.* ſcilicet eſt de iure.

e *Vbi dumtaxat.*q.d. non autem fuit dies appoſita:vt.ij.eo.l.iij.§.ſi intra.Accurſius.

f *Et valetudine.* vel etiam nolis: vt in fine huius legis.

g *Accipere non dem.* hoc ſtatim corrigitur.

h *Sed ipſe.*ſ.Celſus.

i *Duo eſſe arbitri præcepta.*id eſt ſub vno præcepto duo intelliguntur tacite: non tamen ſunt duo:vt.j.de cōdi. & demonſt. hæc ſcriptura. & de leg.iij. fideicō.§.ſi filio à patre. Alioquin ſi diceres duo, videretur valere hęc ſtipulatio,hodie.x.Romæ dare ſpōdes?cum ſimus Bononiæ,ratione illius partis,q⁹ ſit dandum: quod tamen falſum eſt: vt inſti. de verb.oblig.§.loca.*ADDITIO.* Dic quòd ibi in tali ſtipulatione concepta eſt vitium in parte à principio ratione impoſſibilitatis loci:ideo in totū vitiatur.hic vero in præcepto arbitri nihil eſt vitioſum:& ideo in totum valet.Bal.

Vera poſſe nocet.

k *Quòd non das.*& ſic poſterior mora nocet:vt hic:&.j.de peri. & cōmo.rei vendi.l.illud.& de act.emp.ſi ſterilis.§.cum pervēditorem.in fin.&.l.ſi per emptorem.Sed an interpellatio exigitur? Reſpon.ſic:ª vt.j.de verb.oblig.l.ſi ſeruum.§.ſequitur.

a Et bene, Bartolus.

l *Quantum in ipſo.*ij.poſuit de impedimento ſtipulatoris: nunc de impedimento promiſſoris:nō tamen bene explicat. Tu ergo dic quòd ſi promiſſor impediatur caſu fortuito, quò minus pareat interlocutoriæ ſentētiæ arbitri,excuſatur: vt.ij.ſi cum dies. §.ſi quis ex. Idē ſi definitiuæ: vt hic.nam ſic in iudiciis ſeruatur: vt.ij.ſi quis cau.l.ij.§.ſi quis ſe.quibus arbitria cōparantur: vt.ij. eo.l.j. at in contractibus promiſſor non excuſatur: vt infra de verb.oblig.continuus.§.illud.&.j.de nau.fœ.l.fin.

m *Non committi.*vt infra eo.arbiter kalendis. in fin. Idem eſt in vſuris quarū curſus nondum cœpit. impeditur enim ne incipiat A ſola oblatione:vt.C.de vſur.l.ſi non ſtat per te.nam & hic nondum cœperat pœna deberi. Si vero curſus vſurarū cœpiſſet:op⁹ eſſet oblatione,cōſignatione,& depoſitione:vt.j.de vſur.l.j.§.ſi. &.j.de admi.tu.tutor ꝓ pupillo.§.ſi.&.C.de vſur.l.ſi creditrici. & ita contingeret liberatio: vt.C.de ſol.l. obſignatione. Niſi nōdū perdita pecunia obſignata debitor cōuēt⁹ vt ſoluat, differat ſoluere:vt.j.de vſur.l. debitor. Vel ibi in ſuos vſus conuertit poſtea. Sed ar. duo ſunt quòd etiam in vſura curſura vel vitanda neceſſaria ſit cōſignatio: vt.C.de pac. inter emptorem & vē.l.ſi à te.&.C.de iure emphy.l.ij. in fi.

n *Sed ſi poſtea. Impune.* niſi perierit pecunia: vt.j. de ſolu.l. qui decē.j.reſpon.Accurſius.

o *Ante feceram.*quod arbiter iuſſerat. Azo. & facit.j. de no. ope. nun.l.prætor.§.penul. Accurſius.

LAbeo.] CAVS. Cōpromiſim' ego & tu in Titium, vt iudicaret in mēſe de omnibus quę in compromiſſo cōtinebantur: & quòd poſſet ꝓrogare iſte Titius. de quibuſdā iſte Titius dicit ſententiam:de quibuſdam non. dicit quòd non valet ſententia, ſi actū fuit vt de omnibus iudicaret eadem die: & ideo ex integro iudicabit:vt ſupra eo.quid tamen.& reſpectu diei prorogatio valet:& licet dies prolata ſit,omnia tamen debent manere in priſtino ſtatu. Vnde ſi in primo compromiſſo fuerunt fideiuſſores: & in ſequenti cōpromiſſo debent eſſe fideiuſ.ſimiles priorib⁹ ſi iſti priores nō lūt fideiubere.& eſt ratio,ne &c.

p *Non pareri.* quamuis tenuerit prolatio: D non tamen tenuit pronuntiatio:& ſic pro parte tenuit iudicatū: pro parte nō tenuit.Sed contra.j.fa.ercifc.l.in hoc.Sol.hic ſunt plura capitula:vnde tot ſententiæ:vt ſupra eo.quid tamen. ibi, vnum.Vel dic,non eſt definitiuum proferre diem.

q *Functus.*aliàs non poſſet iterum iudicare: vt hic,& infra de re iudi.iudex.

r *Conditionem.* id eſt conuentionem, vt eadem die de omnibus proferret.

ſ *Primi.* primum & ſecundum dicitur habito reſpectu ad fideiuſſores,qui renouantur,cum primi ad tempus fideiuſſerint: eſt tamen vnum,cum intra diem primi ad tempus prorogetur ſecūdum:vt infra proxi.§.& infra de precario: ſed & ſi manente. & ſupra eo.ſi cum dies.j.reſpon. Sic & aliàs dicitur finitum matrimonium quantū ad ſocerum & nurum: non quo ad maritum & vxorem: vt infra de do.inter virum & vxo.l.cum hic ſtatus.§.ſi ſocer nurui.

t *Non abſimiles.* nor. æque bonum dandum & recipiendum: vt ſupra quod met. cau.l. illud.§.penul. & infra de conſti. pe.l. qui autem.§.penul. & infra loca.l. ſi quis domum. j. reſpon.& infra de reli.l.j.§.locum &.C.de præpo.agen.in rebus.l.agentes.

Ne in pu-

a *NE in poteſtate.* ſcilicet ſi diceremus alios non debere recipi primis nolentibus ſe obligare. ſic.j. quod vi aut clam. l.ij.&.j.eo.ſi quis ré.&.l.non diſtinguemus.§.item ſi quis. verſi. illud.in princ.& ſupra de iuriſd.omn.iudi.l.ſi idem.§.j.

b *Si deceſſerint.* ſic infra vt in poſſe.l.plane.

Item. CASVS.

DActum erat inter partes, vt arbiter poſſet prorogare diē. Dicit hic q̄ arbiter poteſt hoc caſu diē prorogare præſentibus partibus, & etiam abſentibus:dū tamen parti abſenti manifeſtet:vel per epiſtolam hoc denuntiet.[*SI HEREDE S.*] Habebam plures petitiones, vel vnam contra Titium ſcilicet.cōpromiſimus in arbitrū cum pœna, niſi ſtaremus ſententiæ arbitri: non autem diximus de heredibus,ad quos bona erant peruēturа:vel de aliis: poſtea autem moritur alter noſtrum. dicit quòd extinguitur cōpromiſſum.Sed pone,cum arbiter iuſſit me dare, deceſſi: heres autem meus paratus erat dare. dicebat Labeo eum non eſſe admittendum:immo pœnam committi dicebat: qđ falſum eſt. [*STARI.*]Si arbiter condēnauit quem abſoluere debebat, vel econuerſo:ſtari debet eius ſententiæ: quia ſibi debet imputare qui talem elegit: & ita vult quidā imperator.[*SI PLVRES.*]Quatuor erant arbitri,duo tulerūt vnā ſentētiā: puta duo cōdēnauerūt:alij duo abſoluerunt.non valet ſententia.Sed pone quòd erant tres,& duo ſententiam tulerunt:& alius tertius aliam.hic ſententia plurium valebit.Vnde ſi vnus ſentētiauit in.xv.& alius in.x.tertius in.v. ſentētia eius qui de.v.pronūtiauit,valebit.[*SI QVIS.*]Committitur pœna ſi ſtetit per litigatorem quo minus ſentētia feratur:ſiue nō pareat dictæ ſententiæ,ſiue prohibeat arbitrum ferre ſententiam. [*PROINDE.*] Cum pœna non promittitur, non poteſt arbiter iudicare.ſi non dicat coram litigatoribus,nō valet ſentētia,niſi actum fuerit:quia tunc poteſt. Itē dicit quòd ille videtur dicere ſententiam coram præſentibus partibus, qui dicit eam coram partibus ſapientibus,id eſt iudicium animi habentibus:aliàs ſecus eſt.[*SED SI POENA.*]Siue certa pœna, ſiue incerta promittatur,valet compromiſſum: & agitur cōtra inobedientem.& hoc dicit cum.l.ſeq.

c *Vel per nuntium.* ſecus in dilatione: vt.C.de dila.à procedēte. Itē not.quòd interlocutoria poteſt dari per alium: ſecus in definitiua,niſi in caſu:vt.C.de ſ:nten.ex breuicu.re.l.ij.in fi.

d *Morte.* vnius litigatoris.Idē ſi arbiter:vt no.j.eo.ſed & interpellatur.in fi.ſic & ſocietas:vt inſti. de ſocieta.§. manet.aliàs regulariter omnia tenēt heredes quæ defunctum: niſi ſpeciale cōtra inueniatur:vt.j.de proba.l.ſi pactū.Sed quid ſi plures ex vna parte cōpromiſerunt:& vnus eorū deceſſit? Reſpō.ſi cauſa erat indiuidua,ſoluitur:ſi diuidua,aut fuit actum vt ſimul detota,aut de omnibus iudicet:& tunc idem:aliàs nō:ar.ā.eo.quid tamen.

e *Paratus ſit.* quaſi videatur ad ſolum defunctum pertinere arbitrium:vt nec heres ſoluēdo poſſit euitare pœnā, ſed ſolus defunctus:quod falſum eſt.nam & heres ſoluēdo ſe liberat à pœna:cum ſit eadem perſona cum defuncto:vt in authē.de iureiuran.à no.præ.§.j.col.v.

f *Sint iniqua.* dummodo non ſit contra leges, & ſacras conſtitutiones,ſcilicet expreſſe:vt infra de ap.l.ſi expreſſim. Et ſit ſolenniter lata: vt.C.de ſenten.l.prolatam.Et dolo arbiter careat: aliàs non eſt ei neceſſe ſtari:vt infra eodem titulo.l. ita demum. &.C.eo.l.arbitrorum.

g *Imputet.* vt.ā.de mino.cū mandato.&.j.de inſti.ſed & ſi quis.

NE in poteſtate[a] ſit fideiuſſorum poſtea ſe non obligātium, vt pœna committatur. Idémque & ſi deceſſerint[b].

Interlocutoria quæ cauſa cognitionem non deſiderat,abſente parte poteſt proferri. Bartolus.

XXVII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

DIem proferre vel præſens vel per nuntium[c] vel per epiſtulam poteſt.

Compromiſſum non tranſit ad heredem, niſi ſit actum. Effectus autem ſententiæ arbitri ad heredem porrigitur. Bartolus.

Si heredis mentio vel cæterorum facta in compromiſſo non fuerit,morte[d] ſoluetur cōpromiſſum. Nec vtimur Labeonis ſententia, qui exiſtimauit ſi arbiter aliquem pecuniam dare iuſſerit, & is deceſſerit antequam daret, pœnam committi, licet heres eius paratus ſit[e] offerre.

Sententia arbitri etiam iniqua eſt parēdum ſub pœna. Bartolus.

Stari autem debet ſententiæ arbitri quam de re dixerit, ſiue æqua ſiue iniqua[f] ſit: & ſibi imputet[g] qui compromiſit, Nam & diui Pij reſcripto adiicitur, vel minus probabilem ſententiam æquo animo ferre debet.

Si arbitri pares numero diſcordant, non valet ſententia: aliàs ſtatur dicto maioris partis. Item omnes videntur in minorē ſummam conſentire. Bartolus.

Si plures* arbitri fuerint, & diuerſas[h] ſententias dixerint:licebit ſententia eorū non ſtari. ſed ſi maior[i] pars conſentiat, ea ſtabitur: alioquin pœna cōmittetur. Inde quæritur apud Iulianum,ſi ex tribus arbitris vnus quindecim,alius decem, tertius quinque condemnēt, qua ſententia ſtetur. & Iulianus ſcribit quinque debere præſtari: quia in hanc ſummam omnes conſenſerunt[k].†

Arbiter non poteſt ferre ſententiam parte abſente etiam per contumaciam, niſi ſit actum. Item qui impedit arbitrum ſententiare:incidit in pœnam ac ſi ſententia non parueri.hoc dicit. Primò ponit dictum. Secundò illud probat per rationem. ſecunda ibi,proinde. Bartolus.

Si quis litigatorum defuerit: quia per eū[l] factum eſt quo minus arbitretur, pœna cōmittetur[m]. Proinde ſententia quidē dicta non corā litigatoribus[n], non valebit:niſi in compromiſſis hoc ſpecialiter expreſſum ſit, vt vel vno vel vtroque abſente ſententia promatur[o]. Pœnam autem is qui defuit cōmittit[p]:quia per eum factū eſt quo minus[q] arbitretur.

Cerē aliqua dicitur quid fieri, ſi eſt præſens, & intelligit:aliàs ſecus. Bartolus.

Coràm autē dicere ſententiā

Arbitri ſententia vt ſit ratio requiritur.

* *Ab hac* latur ſi videat iniqua: *ſententia nō* vt.ā. qui ſatiſd.cogan.l. *diſſentes* A- arbitro. In caſib⁹ tamē *rbitr.* lib.1. ſententiā iudicis etiā *ca. 6. de* æquo animo ferre de- *rep. Alexat.* bet:licet non ſit æqua: *lib. 9. pa-* vt habetur.C. qñ pro- *rerg. ca.14.* uo.nō eſt neceſſ. l.ſi. & C.de aſſer.tol.l.j.§.j.

h *Diuerſas.* quia vnus condemnauit,alter abſoluit: vt differat à ſequenti caſu. Et vt plene habeas,dic,aut ſunt impares iudices,vel arbitri: & tunc plurium ſentētia tenet: vt.ā.eo. l.item ſi.§.fi.&.l.ſeq.Si autem pares,tunc in arbitris non valet:vt hic. In delegatis eſt in pendenti,donec maior approbet vnam: vt. j. de re iudi.l.duo. In ordinariis, ſi cauſa eſt liberalis,tūc illius ſentētia valet,qui pro libertate dedit:aliàs pro reo: vt infra de re iud. l. inter pares.niſi euidēter iniqua ſit quæ p̄ reo datur: vt infra de inoffi. teſta.ſi pars.in fi.j.rñ.

† *Concordat c.1.extra de ius quæſi. à maio. parte ca.*

i *Maior.* ſic ſupra de pact.l. maiorē. & præcedenti.§.

k *Conſenſerunt.* nā maiori ſummæ minor inēſt:vt hic,&.j.de re iudi. inter pares. in fi. & de adi.leg.l.iij §.ſi quis plus quàm.Sed quid ſi vnus in.v.duo in.x.dicit Octa. præualere duorum ſententiam. Ego contra:imò præualet ſentētia in.v.vt hic.Item,an idem in teſtibus ſi vnus dicit,hæc res valet.c.& nō plus.duo dicunt,immo valet.cc.ego in teſtibus cōtra:quia duobus aſſerētibus affirmatiuā magis creditur,quàm etiā decē negatiuā proponentibus.Itē in præſcriptiōe vnus dicit:vidi ipſum poſſidere per decē annos,alius per.xxx.& tertius dicit per.xl.nunquid ſtabimus dicto iſtorū vltimorū?Et certē ſic, ſecundū Ia. Sed & in arbitris cōſideratur numerus tantum.q.d.non illud adfirmēt, vel negēt. Et tārū valet ſi dicāt iſti,credimus ita pronuntiādū:ac ſi dicerēt. ita ius dicit:vel,ita eſt. Nā & ſi dicat,pronūtio nō debere, valet: vt.ā.e.quid tamen.§.ſi arbiter.quod non eſt in teſtibus:vt.C.de proba.act or.quia de adfirmatiuis tantū:ſed arbiter de vtroque. Quid etiā in duobus arbitris,ſi vnus.v.alter.x.dicat?dicam in.v. valere:vt hic,&.j.de re iudi.inter pares.in fi.Accurſius.

l *Quia per eum.* nunc incipit reſpondere.

m *Committetur.* vt.C.eo.l.ij.

n *Litigatoribus.* non ergo contrahitur cremodicium in arbitrio ſicut in iudicio:& in hoc differt. Et eſt ratio,quia iam commiſſa eſt pœna:& ſic ſolutum eſt arbitrium.

o *Promatur.* ſi eſt pœna ꝑmiſſa:vt in ſingulas cauſas cōmittatur,poteſt eſſe qd dicit:aliàs cū ſit ſolutum,quomodo valebit:vt j.eo.nō diſtinguemus.§.compromiſſo? Vel dic q̄ erat actum vt etiā non citata parte:& quod ſequitur,pœnā &c.nō refertur ad proxi.§. Vel dic,quādo hoc agitur tacitē:videtur agi,vt propter contumaciam quia non venit,non cadat in pœnā.& quod ſubiicit,pœnam &c.non refertur ad proxi.

p *Committit.* quando hoc non eſt actum.

q *Quo minus.* & ſic tenebitur ad pœnā,ac ſi pronūtiatū eſſet, & non paruiſſet ſentētiæ.ſic.j.de ſtatulibe. l. ſtatuliberos.j.in fine.

Coram

videtur,qui* ſapientibus[a] dicit. Cæterũ coram furioſo vel demente non videtur dici. Item coram pupillo[b] non videri ſententiam dictam, niſi tutor præſens fuit. & ita de his omnibus Iulianus libro quarto Digeſtorum ſcribit. Et ſi quis præſens arbitrũ ſententiã dicere prohibuit[c], pœna committetur.

* qui eam coram.

Si compromiſſum eſt ſtipulatione vallatum, abſque adiectione pœnæ: arbiter cogitur ſententiam dicere. Bartolus. B

Sed ſi pœna non fuiſſet adiecta cõpromiſſo, ſed ſimpliciter ſententia ſtari quis promiſerit: incerti[d] aduerſ⁹ cũ foret actio.

XXVIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

NOn autẽ intereſt, certa an incerta ſumma cõpromiſſa[e] ſit: vt puta *quanti ea res erit.*

Si ab eo petatur ad quem exceptio rei iudicatæ pertinet, pœna compromiſſi committitur: alias ſecus. Bartolus.

XXII. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

ADuerſus ſententiam arbitri fit, ſi petatur ab eo à quo arbiter peti vetuit[f]. Quid ergo ſi à fideiuſſore eius petatur, an pœna committatur? & puto cõmitti:* & ita Sabinus ſcribit: nã[g] τῇ δυνάμει * à reo petit[h]. ſed ſi cum fideiuſſore compromiſi[i], & à reo petatũr: niſi interſit[k] fideiuſſoris, nõ cõmittetur. C

* committi.

* qui à fideiuſſore pœnã, vel reo pœnam.

Is cuius facto ſoluitur compromiſſum, incidit in pœnã. Itẽ pœna quæ apponitur loco cõtẽptus, poteſt peti vnà cũ principali. Bar.

XXX. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SI quis rem de qua compromiſſum ſit, in iudiciũ deducat: quidam dicũt prætorẽ non interuenire ad cogendum arbitrum ſententiam[l] dicere: quia iam pœna non poteſt eſſe[m], atq; ſi ſolutũ[n] eſt cõpromiſſum. Sed ſi hoc obtinuerit[o]: futurũ eſt vt ĩ poteſtate eius qnẽ pœnitet cõpromiſiſſe, ſit cõpromiſſum eludere[p]. Ergo aduerſus eum pœna committenda eſt, lite apud iudicem ſuo ordine peragenda[q].

Pœna compromiſſi habet in ſe tacitam conditionem, vt contra eius exactionem dolo obiiciatur exceptio. Bartolus.

XXXI. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

ITa demũ autẽ cõmittetur ſtipulatio, cũ aduerſus[r] eã quid fit, ſi ſine dolo malo ſtipulantis factum eſt. ſub hac em̃ cõditione[s] cõmittit̃ ſtipulatio, ne quis doli ſui præmium ferat[t]. Sed ſi quidẽ cõpromiſſo adiiciatur, *vt ſi quid dolo in ea re factum ſit*[u], ex ſtipulatu cõueniri qui dolo fecit poteſt. Et ideo ſi arbitrum quis corrupit vel pecunia, vel ambitiõe, vel aduocatũ diuerſæ partis, vel aliquẽ ex his quibus cauſam ſuã cõmiſerat[x], ex doli clauſula poterit conueniri: vel ſi aduerſarium callidè circumuenit. Et omnino ſi in hac lite doloſè verſatus eſt: locum habebit ex ſtipulatu[y] actio. & ideo ſi velit de dolo actionem[z] exercere aduerſarius[a]: non debebit, cum habeat ex ſtipulatu actionẽ. Quòd ſi huiuſmodi clauſula in cõpromiſſo adſcripta non eſt, tunc de dolo actio vel exceptio[b] D excep. do. quia nõ incidi in pœnã. & hoc cũ de dolo nihil diximus: habebo ex ſtipulatu act. nõ autẽ poſſẽ agere de dolo. ſi autẽ de dolo nihil diximꝰ: hoc caſu ſi dolus cõmittatur, datur de dolo act. vt in. j. rñ. huiꝰ. l. dixit. In fine dicit ꝙ illud cõpromiſſum qđ habet intentionem doli. i. ne dolus committatur, planum eſt.

Ita demũ ſtipulatio, cũ aduerſus eã quid fit, ſi ſine dolo malo ſtipulantis factum eſt. Iſtam ſententiam ſequitur Bar.

p *Eludere.* quod eſſe nõ debet: ar. ĩ. de iudi. ſi prætor. &. ar. ĩ. c. ne in poteſtate. & ĩ. de iuriſ. om. iudi. ſi id. §. j.

q *Peragenda.* & ſic & res ſeruat̃ ſi habet ius: & pœna petit̃. Sed cõtra prout ponitur caſus in reo: vt. ĩ. pro ſocio. l. ſi quis à ſocio pœnã. & l. ꝙ ſi ex ſtipulatu. & ĩ. de act. emp. prædia. & ĩ. de do. excep. apud. §. Labeo. Sol. dicunt quidã ꝙ hic minus fuit in pœna quàm in debito: vnde agitur ad reſiduũ tantũ. hanc reproba: vt ĩ. c. nõ diſtinguemus. j. rñ. Tu dic referre an pœna ſuccedat loco rei vt tũc altero ſit contẽtus actor, vt legibꝰ prædictis. an nõ: vt hic. nã loco contẽptus arbitri promittitur hæc pœna[a]. & tunc vtrũq; poteſt peti: vt hic, & in auth. dẽ iud. §. qa vero multæ. verſi. & quia cognouimꝰ. col. vj. ſiue ſit actor, ſiue reus, qui arbitro non pareat. Item qd erit ecõtra ſi prius ad iudicem quis iuit, poſtea ad arbitrum: & tũc ad iudicẽ redit: an poteſt denegare iuriſdictionẽ ſuã iudex? Rñ. non, vt in authẽ. de ap. col. viij. §. deiceps. Ac.

ITA.] CASVS. Ego & tu cõpromiſimus in aliquem de aliqua quæſtione quæ inter nos erat. tu dolo feciſti vt ſententia ꝓ te daretur: vel feciſti me teneri ab aliquo vt non veniré. ſi tu petis pœnam, cum non paream ſententiæ: repellam te excep. do. quia nõ incidi in pœnã. & hoc cũ de dolo nihil diximus: habebo ex ſtipulatu act. nõ autẽ poſſẽ agere de dolo. ſi autẽ de dolo nihil diximꝰ: hoc caſu ſi dolus cõmittatur, datur de dolo act. vt in. j. rñ. huiꝰ. l. dixit. In fine dicit ꝙ illud cõpromiſſum qđ habet intentionem doli. i. ne dolus committatur, planum eſt.

a *Sapientibus.* id eſt habentibus plenum animi iudiciũ. nec exigo quòd iuriſconſulti ſint ibi: vt. C. de poſtu. l. velamento. ſic. ĩ. de ver. ſigni. l. coram.

b *Pupillo.* quid de adoleſcẽte? dic idẽ qđ ĩ pupillo, ſi habet curatorẽ: aliàs nõ: vt. C. de in integ. re. mi. ſi curatorẽ. Et ſic nõ tenet hic arbitriũ in præiudiciũ pupilli, ſed in aliorũ, puta fideiuſſorũ præiudiciũ fieri poteſt: vt. ĩ. eo. ſi pupillus. Vel dic ꝙ hic compromiſſum fuit cũ tutore: cum eodẽ ergo finiri debet: ibi ſine eo. At denũtiatio in cauſã euictionis etiam pupillo fieri poteſt: vt. ĩ. de euic. l. ſi dictum. §. fi.

c *Prohibuit.* & ſic ꝓhibuit cũ effectu, vt nõ feratur ſententia: aliàs non nocet: arg. ĩ. quod quiſque iur. l. j. in fine. Sed ſi ei nõ paret, tenet̃ ad pœnã, ideo quia nõ paret: nõ qa ꝓhibuit.

d *Incerti.* i. cõdictiõe certi, quæ datur ad incertũ, id eſt ad intereſſe. ſic. ĩ. ſi quis ĩ ius voc. non ierit. l. fin. Alij dicunt ꝙ ex ſtipulatu: vt inſti. de verb. obli. §. j. & pe. Sed an hic cõpellatur pronũtiare, cum nõ ſit pœna promiſſa? Pe. dicit ꝙ nõ: vt. ĩ. eo. non diſtinguemus. §. j. Io. cõtra: vt ar. j. l. proxi. Accurſius.

e NOn autẽ. *Compromiſſa.* nã vtrobique tenet arbitriũ: ſed in agẽdo eſt differẽtia, vt dicũt, vt in altero agatur ex ſtipulatu: altero cõdictione certi: qđ non eſt verũ: vt. ĩ. §. ꝓxi. dixi. Item ar. cõtra. huic. l. inſt. de leg. §. tutor. &. ĩ. de teſta. tu. l. tutor incertus.

ADuerſus.] CASVS. Debebas mihi. x. pro quibus fideiuſſor interuenerat. compromiſi tecum. ſi tu abſolueris, & petam à fideiuſſore, cõmittitur pœna: niſi interſit fideiuſſoris à te non peti.

f *Petat.* vel ab herede eius, cum ſit eadem perſona.

g *Nam τῇ δυνάμει.* i. per quandã (vt ita dixerim) poſſibilitatem à reo petit: cum ſi fideiuſſor ſoluat, contra reũ actionem habeat. Alcia. lib. 2. diſpunc. ca. 9.

h *Petit.* id eſt petere videtur. Et ſic videtur fieri, quod per obliquum fit: vt. ĩ. de condit. inſti. quæ ſub conditione. §. pe.

i *Compromiſi.* ſcilicet ego actor.

k *Interſit.* veluti ſi in re ſuã: vt. ĩ. de pac. l. ſed & ſi fideiuſſor. vel ſi erãt ſocij. ĩ. de lib. leg. l. ſi quis reũ. Sed nõne idẽ ecõtra in reo: vt ſi à fideiuſſore petat, nõ aliàs cõmittat actor pœnã, niſi interſit? Rñ. ſic: vt. ĩ. de pac. l. qđ dictũ. &. l. fideiuſſoris. Sed ideo in hoc caſu tm̃ dicit̃ hoc, ꝙ raro cõtingit ĩtereſſe fideiuſſoris à reo non peti: ſed econtra ſæpe: arg. ĩ. de legi. & ſena. l. nam ad ea.

SI quis.] CASVS. De quadã quæſtiõe quę erat inter me & te, iuimus ad arbitrũ, & cõpromiſimꝰ cũ pœna: poſtea autẽ alter noſtrũ diſceſſit ab arbitro: & corã iudice aduerſariũ vocauit. fuerũt qdã ſapiẽtes, ꝙ dixerũt in iſto caſu ꝙ nõ debet arbiter ſentẽtiã dicere. & hoc bene dixerũt: nec etiã pœnã cõmitti: ſed ĩ hoc male. nã ſi pœna nõ cõmittet̃: qlibet ſic poſſet arbitrũ eludere: maxime. ſ. ad iudiciũ prouocãdo. qđ eſſe nõ debet. cõmittit̃ ergo

l *Sententiam.* & in hoc bene.

m *Non poteſt eſſe.* & in hoc male.

n *Solutum.* ſ. aliis modis: vt. ĩ. eo. nõ diſtinguemus. §. cõpromiſſo.

o *Obtinuerit.* ſcilicet vt pœna non committatur ſi ad iudicium ventum fuerit.

p *Eludere.* quod eſſe nõ debet: ar. ĩ. de iudi. ſi prætor. &. ar. ĩ. c. ne in poteſtate. & ĩ. de iuriſ. om. iudi. ſi id. §. j.

q *Peragenda.* & ſic & res ſeruat̃ ſi habet ius: & pœna petit̃. Sed cõtra prout ponitur caſus in reo: vt. ĩ. pro ſocio. l. ſi quis à ſocio pœnã. & l. ꝙ ſi ex ſtipulatu. &. ĩ. de act. emp. prædia. & ĩ. de do. excep. apud. §. Labeo. Sol. dicunt quidã ꝙ hic minus fuit in pœna quàm in debito: vnde agitur ad reſiduũ tantũ. hanc reproba: vt ĩ. c. nõ diſtinguemus. j. rñ. Tu dic referre an pœna ſuccedat loco rei vt tũc altero ſit contẽtus actor, vt legibꝰ prædictis. an nõ: vt hic. nã loco contẽptus arbitri promittitur hæc pœna[a]. & tunc vtrũq; poteſt peti: vt hic, & in auth. dẽ iud. §. qa vero multæ. verſi. & quia cognouimꝰ. col. vj. ſiue ſit actor, ſiue reus, qui arbitro non pareat. Item qd erit ecõtra ſi prius ad iudicem quis iuit, poſtea ad arbitrum: & tũc ad iudicẽ redit: an poteſt denegare iuriſdictionẽ ſuã iudex? Rñ. non, vt in authẽ. de ap. col. viij. §. deiceps. Ac.

r *Aduerſus eam.* ſcilicet ſententiam arbitri.

s *Conditione.* cum effectu: non tamen eſt conditionalis: nam tacita condutio non facit rem conditionalem: vt infra de cõdi. & demon. l. conditiones extrinſecus. Si enim eſſet cõditionalis vere, cum non committeretur dolo commiſſo: nunquam exceptio doli, vel actio ex ſtipulatu pro dolo locum haberet: quod eſt falſum: vt infra ſubiicit. & de hoc dixi. ĩ. de pac. item quia conuentiones. Vel dic, non committitur cum effectu. *Conditio tacita non facit rem conditionalem.*

t *Ferat.* vt hic, & ĩ. ſi quis cau. ſi duo. &. ĩ. de iure fiſ. l. ij. §. ſenatus. in fi. §. &. C. de tranſac. l. tranſactione. ij.

u *Factum ſit.* tantum dari debeat.

x *Commiſerat.* aduerſarius.

y *Ex ſtipulatu.* actio poſita loco actionis de dolo.

z *Actionem.* ſcilicet actor. & hoc abſoluto reo per dolum.

a *Aduerſarius.* id eſt qui ſtipulatus eſt dolum non committi.

b *Exceptio.* ſ. reo. & hoc ſi per dolum erit condemnatus. Vel dic

dic in vtroque caſu idem, vt reo detur exceptio doli cõtra petitionem pœnæ, & actio de dolo ad cætera damna, quando actor dolum cõmiſit. & econtra ſi reus dolo eſt abſolutus, datur actori tam exceptio doli cõtra petitorem pœnæ, quàm de dolo actio ad cætera damna. Aliæ autem expoſitiones quæ hic præcedunt, videntur ſtare nõ poſſe. ſ. principium iſtius glo. & alia præcedens, ſ. actori &c. Nã quod dicit ī prin. iſtius glo. q̃ detur exceptio reo quando fuit condemnatus per dolum actoris: videt velle quòd actor agebat actiõe in factum ex re iudicata. Sed certe illa actio in factum ex re iudicata nõ datur ex ſententia arbitri. Vel potes dicere quòd bene ſtét illæ glo. & quod dicit exceptionem. ſ. ſi cõueniatur ad pœnam. Sed cum corruptus eſt aduocat⁹, nõne datur reſtitutio: vt. C. de aduo. di. iu. l. j. Cur ergo de dolo actio datur: vt. ī. de dolo. l. ij. §. idé Pompo? Reſpõ. datur de dolo in aliis caſibus. ī. poſitis, non etiam hic. Vel datur de dolo nõ ad rem, ſed ad cætera damna: vt diximus. ī. de dolo. l. & elegãter. §. ſi dolo malo procurator. Idem quando per pecuniam eſt lata ſentẽtia, nonne ipſo iure eſt nulla. C. quando prouo. nõ eſt neceſ. l. venales? Reſpon. aliud in compromiſſo quàm in iudicio. Vel dic quòd ipſo iure eſt nulla talis arbitri ſentẽtia. Quod autem dicitur reum habere exceptionem, verũ eſt: quia non agitur ex ſententia, ſed ex ſtipulatione pœnali.

locum habebit. Hoc autem cõpromiſſum plenum eſt, quod & doli clauſulæ habet mentionem.[a]

XXXII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

NOn diſtinguemus in cõceſſi Titio herede relicto: tu tamen diebas quòd eras meus cõſanguineus: vnde dicebas q̃ omnia mea bona ad te iure here. pertinebãt: & ita mouiſti illi Titio heredi meo controuerſiam: & volebas nihilo minus quòd arbiter pronũtiaret de re vel de poſſeſſione illa de qua mecum erat compromiſſum. dicit quòd exaudiẽdus non es. ſic enim fieret præiudiciũ petitioni heredit. [*DIES.*] Pone: de quadam controuerſia quę inter me & teverteba-

promiſsis, minor an maior[b] ſit pœna, quàm res de qua agitur.

Non cogetur arbiter ſentẽtiam dicere, ſi pœna[c] commiſſa ſit. * Si mulier alieno nomine compromittat: non erit[d] pœna compromiſſa[e] propter

tur, cõpromiſimus in arbitrum. cõuenit autem vt diem proferre poſſet. dicit q̃ ſi iſte arbiter diẽ protulerit, ad petitionem alterius partis hoc facere poterit: & qui noſtrũm conturbauit, in pœnã incidit. Et iſte. §. intelligitur cum cautela fuit ab initio dictum de die proferenda: & cum inſtaret dies, & nõ loqueretur arbiter de dicta, volebat diem proferre: debent litigatores cõſentire: & ſi vnus conſentit, & alter non, committitur pœna: ergo in ipſo actu prorogãdi debent litigatores cõſentire: licet ab initio conueniat. Vel dic vt hic not. in glo. [*SI ratio huius ARBITER.*] Si celet ſe arbiter quò minus ſentẽtiam ferat: debet requiri, vt ſi nolit parere, puniatur. [*CVM IN PLVRES.*] Planũ eſt. [*CVM QVIDAM.*] Si arbiter fuit inimicus ex cauſis poſtea ſuperueniẽtibus, & nihilo minus ferat ſententiã: ſi petatur pœna, poteſt opponi doli mali exceptio. & videtur iſta exceptio quędã ſpecies appellandi, quamuis non poſſet appellari. ita quidã imperator dicit. [*DE OFFICIO.*] Planum eſt quod hic dicit. nam arbiter formam cõpromiſsi ſequi debet: nec excedere debet tantum formam cõpromiſsi, ſed præmanibus habere debet. [*QVAESITVM.*] Quærebatur inter quoſdã ſapientes, an omnis ſententia arbitri teneat. & dicit non omnem tenere. nam ſi dicat arbiter vt iterum cõpromittãt partes in eum vel aliũ, vel forte eos ad iudices remittat: ſine dubio tali ſentẽtiæ non erit parendũ: nec valet talis ſententia: nec cõmittitur pœna. nam ſic nullus erit finis litium. Nam ſic ille arbiter poſſet eos remittere: & ſic vſque in infinitũ. Nam pone: orta fuit diſcordia inter me & te de traditione cuiuſdam fundi: vel de quadã ſatiſdatione quam dicebam te præſtare debere: & cõpromiſimus in Titium: ille autẽ ſententiauit vt iſta fieret arbitrio Mæuij. ſine dubio dicebat quidã ſapiens huic ſententiæ nõ eſſe parendũ: quia ſic vltra modũ durarent arbitria: & contingeret aliquando, quòd eos remitteret ad alium inimicum eorũ. debet itaque arbiter dirimere cõtrouerſiam inter litigantes. nõ autem debet cauſam differre aut prorogare: attamẽ ſi hoc fuerit compromiſſum cuius. ſ. arbitratu ſatiſdetur, veluti quòd fideiuſſores idonei eſſent: bene tenet cõpromiſſum. Itẽ ſi arbiter pronuntiauit ſibi alium coniungendũ, non valet ſententia. & eſt ratio, nam &c. [*SI DOMINI.*] Ego & tu de quadã lite quã habebamus cõpromiſimus: & pœnã ſtipulati fuimus ſi arbitri ſententiæ nõ ſtaretur. ſi poſtea procu. conſtituamus, poteſt arbiter iubere nos adeſſe cauſæ: vel etiã illos procuratores. [*SED SI ET HEREDVM.*] Compromiſimus hoc modo, vt etiam vno noſtrũ mortuo nihilo minus remaneat cõpromiſſum. vtrũ heredes noſtri compellantur venire ad arbitros? Reſpon. quòd ſic. [*ARBITRI.*] Petebam à Titio. x. cõſtitui procuratorem contra Titium. procurator meus & Titius compromiſerunt in arbitrũ. Titius petebat à procuratore meo vt caueret de rato, id eſt quòd ego dominus haberem ratum. Et reſpon. quòd nõ debet cauere: quia ſufficit quòd pœna committatur ſi non habeam ratum. [*ARBITER.*] Si cõpromittatur in arbitrum, an diem poſſit proferre? certe arbiter non poteſt iubere partibus aliquid extra diem in qua eſt conſtitutus: & aliàs non tenentur ei partes parere.

Compromiſſum triplicater dicitur plenum.

a *Mentionem.* quandoque dicitur plenum. i. validum: vt ſupra eo. idem Pomponius. §. ſi vero. quandoque quia ſit de omnibus cõtrouerſiis: vt ſupra eo. l. ſi cum diçs. §. plenũ. quandoque quod continet doli mentionem: vt hic. Accurſius.

Non diſtinguemus. [*CASVS.*] Nõ eſt vir, ſit maior pœna quã res pricipalis, vel minor. nã planũ eſt. [*SI MVLIER.*] Non valet compromiſſum ſi pro alio compromiſit mulier: quia intercedere videtur: & ſic iuuatur Velleiano. Valet ergo ſi alius cõpromittat pro alio, cum videatur ſpeciale in muliere: ar. ī. ad munici. l. j. [*SVMMA.*] Si cõpromiſſum eſt ſolutum, quod cõtingit pluribus modis, non cogitur arbiter ſententiã dicere. Sed quid ſi ſit factus ſacerdos arbiter? ſoluitur compromiſſum, & nõ cogitur ſententiare. ſed ſi poſt ſacerdotium fiat arbiter, cogitur. & ſecundum hanc lecturam non debet ibi eſſe. §. compromiſſo. ſed ibi, ſacerdotio. ſecũdũ Io. quod melius eſt. [*ITEM NON.*] Nõ cogitur arbiter ſi fuerit tranſactum ſuper cauſa. [*IVLIANVS.*] Item dicit quòd ſi de criminibus compromittatur, non valet cõpromiſſum: nec cogitur arbiter ſententiã dicere. & hoc quod dicitur ī genere, ponit in ſpecie: veluti de crimine adulterij, ſicariorũ &c. [*DE LIBERALI.*] Dicit hic quòd ſi moueo ſeruo meo quæſtionem ſuper libertate ſua, & ſuper hoc cõpromiſimus in arbitrum: quòd compromiſſum non valet: & nõ cogitur arbiter ſententiam dicere: & exemplificat, ſiue de ingenuitate &c. Idem in populari actione: vt arbiter nõ cogatur dare ſentẽtiam. Item dicit quòd ſi ſeruus cõpromiſit cum alio ſeruo, nõ valet compromiſſum: ideoque arbiter non cogit ſententiam dicere. Idem ſi liber compromiſit cum ſeruo: nam liber nõ tenet. [*ITEM SI QVIS.*] Iſte. §. tres caſus ponit. Primus caſus eſt de quadã quæſtione quæ erat inter me & te, & vertebatur Romæ. cõpromiſimus in aliquem arbitrum: poſtea autem veni ad Ro. in legatione quadã: & ibi inueni tam arbitrũ, quàm aduerſariũ cum quo cõpromiſeram. nolebat ille aduerſarius vt arbiter ille ſententiaret, & ſententiã diceret. dicit quòd ſententiam nõ debet dicere, nec etiã cogi debet. Vel dic aliter hũc primũ caſum. pone ſic: dũ eſſet aliquis in ꝓuincia, puta Boñ. cõtraxit ibi: poſtea venit Romã, & ibi de cõtractu ſiue de quæſtione quã habuit in ꝓuincia, cõpromiſit in arbitrũ. iſte arbiter poſtea reuerſus eſt in prouinciã. deinde rediit Romã cauſa legationis. quæritur vtrũ arbiter cõpellatur dicere ſententiã? Et reſpõ. q̃ nõ: ſicuti nõ cogeret reſpõdere vel exercere ſi litẽ eſſet cõteſt. ante legationẽ, ſi poſtea dũ eſſet in legatiõe, diceretur ei vt litẽ exerceret. & cũ eſſet in legatione, nõ cõpelletur exercere litem quã eſſet cõteſt. ante legationẽ. Itẽ ſi legatione durante cõpromiſit legatus iure cõmuni dicere ſententiã, arbiter cogetur. & nõ recte dubitat qui dubitãt vtrũ eſſet prætor eum coacturus, vel nõ. ſed nõ eſt dubitandum: quia bene poſſunt cogi ſtare arbitrio. & hoc in ſecũda parte. In tertia autem redit ad primum caſum. pone quòd iſte legatus vult vt arbiter dicat ſentẽtiam de eo ſuper quo ante legationem cõpromiſit, & dicit quòd audiendus erit: & in aliis quæſtionib⁹ debebit ſe defendere. [*SI IS.*] Orta fuit cõtrouerſia inter me & te de re quadã, vel etiam de poſſeſ. de-

b *An maior.* imò videtur diſtingui: vt. ī. pro ſoc. l. ſi quis à ſocio. quæ eſt cõtra. Sed ibi de pœna quę loco rei ſuccedit: hic loco cõtemptus: vt dixi. ī. eo. l. ſi quis rem. Item etiam in hac pœna videtur quòd interſit: vt. ī. de excep. doli. l. apud. §. item quæritur. quæ eſt cõtra. Sed dic ibi caſum, quòd vere ſexcẽta debebantur: ſed centum tantum credebat actor ſibi deberi: & pro eis fuit ſtipulatus pœnam: & ſic non ob. Vel non petitur pœna: non quia non valebat arbitrium eo quòd ſit pœna minor: ſed quia non iudicauit de toto de quo erat compromiſſum.

c *Pœna.* vel aliquid loco pœnę: vt. ī. e. l. litigatores. §. quod ait. vel etiam ſimpliciter ſententiæ ſtari, vel intereſſe ſi non ſtetur: vt. ī. eo. diem. §. ſi. & l. ſeq. Accurſius.

d *Non erit.* id eſt non videtur eſſe.

e *Compromiſſa.* quia non videtur fieri, quod vitioſe fit: vt. ī. qui ſatiſda.

Fieri nõ videtur quod vitioſe fit.

satisda.cog.quotiens.secus in alio.Accursius.

a *Summa.*id est maxima, siue regula.Accursius.

b *Nullum.*vt quia sine pœna.

c *Pendeat.*propter incertã cõditionẽ:vt.ff.e.litigatores.§.fi. Ac.

d *Deficiat.*vt quia ad tẽpus fuit promissa, vel acceptilatione sublata:vt.ff.e.Põponi°.

e *Compromisso.* in libro Iu. hic nõ est.§. & cõtinua, compromisso soluto &c.& erit ibi, sacerdotio &c.Vel legas cũ.§.& sic sequẽs quæstio cũ pluribus modis est solutũ cõpromissũ &c.sacerdotio &c.

f *Die.*vt.ff.eo. si cũ.§. plenum.versi. si intra.

g *Morte.*vt.ff.eod.diẽ proferre.§.j.

h *Acceptilatione.* vt ff.eo.Pomponius.

i *Iudicio.* vt.ff. eod. si quis rem.

k *Pacto.*de nõ petendo. item commissione pœnæ: vt infra eod. si duo.in fi.

l *Vacare.* ab aliis factis. Accursius.

m *Oportet.*vt.C.de episco.& cle.omnes. in prin.& in auth. vt cle. apud p.epi.§.j.col.vj.

n *Ferre debet.*No. aliquid vitiari licet perueniat in eum casum à quo incipere potest.& sic legatum alimentorũ desinit deberi si legatarius amisit ciuitatem,& tamen post potest ei relinqui:vt.j.de ali.& cibaria.l.solẽt. &.l. is cui.&.j. de his quæ pro nõ scrip.l.iij. Sed opponitur.ff.de capi.de.l.legatum.So.vt d.l.solent.Itẽ & libertũ potest quis assignare filio emancipato: & tamen si assignat prius filio existenti in potestate, si emancipetur, annihilat assignatio: vt insti.de assig. lib.§. datur autem.&.j.de assign.lib.vtrũ.Item no. quòd quædam vitiant iam facta quę non impediunt facienda: arg. contra.j. de excu. tut. tutor petit°.&.l.spadonem.§.scire.&.j. de peti.her. sed & si lege.§. de eo.&.§.& si.&.ff.de his qui sunt sui vel alie.iur.patre.& ibi plene dixi in glo.retinere.

† *Bal.dicit hoc esse text. sing. ad hoc quod cõpromissum non possit fieri de iudicio famosi: & si fiat, potest iudex prohibere ne arbiter ferat sententia seu laudi. Bolog.*

* *adulterii.*

* *& in.*

o *Litigantium.*veluti propter fructus & partus:vt.j.de rei vin. I. vtique. non autẽ propter stipulationem de euic. cum sententia arbitri in hoc non proficiat:vt.j. de euic.si dictum.§.j sed ad iudicem propter hoc itur:vt.j.iudi.sol.si seruus. Accursius.

p *Si per errorem.* multo magis si ex certa scientia.sed hic poterat dubitari propter bonam fidem.

Cõpromitti in causa criminali non potest.

q *Famoso delicto.*criminaliter, siue sit publicum, siue priuatum delictum, de quo etiam criminaliter agitur:vt.j.de pri.deli.l.fin. si autem ciuiliter, potest compromitti, licet sit famosum iudicium: nõ tamen sententia arbitri infamat:vt.ff.de his qui no.infa.l.quid ergo.§.cum autem.versi. ex compromisso. Et est ratio quare in criminali nõ possit compromitti: quia quilibet solueret pœnam pecuniariam vt corporalem euitaret: & propter eandem rationem prohibetur transactio in eisdem, præterquam in casibus: vt C.de transac.l.transigere.

r *Executionem.*i.effectum pro pœna.pro re enim & si sentẽtia valeret, non tamen mandaretur executioni.Accursius.

s *Vt maiores.*.s.præsides:vt.C.de peda.iudi.l.ij.

arbitrum: nec si dixerit, pœnæ exsecutionem dandam de pecunio putat Octauenus. Sed an si liber cum eo b compromiserit, executio aduersus liberũ c detur, videamus. Sed magis est vt non detur. d

Legatus tempore legationis cogitur coram arbitro litigare illis casibus quibus coram iudice ordinario cogeretur: & non aliter. Bartolus.

Item si qui Romæ e compromiserit, mox Romam in legationem venerit: f non est cogendus arbiter sententiam dicere, non magis quàm cogeretur si litem antè contestatus esset, nunc eam exercere. Nec interest, tunc quoque in legatione g fuerit, an non. Sed si nunc in legatione h cõpromittat, puto cogendum arbitrum sententiam dicere: quia & si iudicium spõte accepisset, cogeretur peragere. Sunt tamen qui de isto non rectè dubitant: qui vtique nullo modo dubitabunt si de ea re in legatione compromisit, quam in legatione contraxit: quia & iudicium eo nomine accipere cogeretur. i Illud in prima k specie potest dispici, an si antè compromisit legatus, cogendus sit arbiter sententiam dicere si ipse legatus postulet. Quod prima ratione poterit videri iniquum, vt in ipsius potestate sit. sed hoc tale erit, quale si actionem velit dictare: quod facere ei licet. l Sed compromissum istud comparabimus ordinaria actione:* vt non aliàs audiatur desiderans vt arbiter sententiam dicat, quàm si se defendat. m

* *vulg. comparamus ordinariæ actioni.*

Inter petitorem & possessorem hereditatis, debent silere lites speciales aliàs coram arbitro. Bartolus.

Si is faciat controuersiam

t *Eadem.*inter se: nõ qd.ff.quia.ff.in genere, sed hic in specie dicit.

u *De ingenuitate.*i. libertate & seruitute.

x *Libertinitate.*s.& ingenuitate.

y *Etsi* l.quamuis.

z *Idem dicendum.*scilicet vt non compellatur sententiam dicere. Et est hic ratio, ne occasione pœnæ omitteretur faciendum quod fieri cuilibet expediret. sed an idẽ in assertitiis & similib°? Rñ. sic, vt habetur. C.de agri.& cen.l.ne diutius. lib.xj. idem de matrimonio: idem de conuersione & monachatione, vt de his nõ possit compromitti. idem forte de qualibet causa in quauertit merum vel mixtũ a imperium, nisi forte scidat: vt no. supra eo.idem Pomponius. Accursius.

a *No. quãnis arbiter in multis casibus iudici æquiparetur: intelligo non habẽti merum & mixtum imperium: vt in hac gl.*

a *Si seruus compromiserit.*cum alio seruo.

b *Cum eo.*scilicet seruo. Accursius.

c *Liberum.* qui compromisit cum seruo.

d *Vt nõ detur.* Ne claudicet arbitrium: vt supra eo.si cũ dies.§. penul. Accursius.

e *Item si qui Romæ.* tres sunt casus. Primus, quãdo ante legationẽ cõpromisit legatus: siue tunc erat in villa: siue in alia legatione absista: vt tunc arbiter nõ pcedat. Secũdus, quãdo in eadem: vt tunc procedat, sicut si contraxisset: vt.j.de iudi. l.ij.§. omnes. Tertius redit ad primum: vt quando nõ debet procedi, si legatus tamen velit procedere, auditur enim si se defendat, aduersus omnes: vt hic,&.ff.de iudi.l.ij. §.sed & si agant.

f *Venerit.* dictus litigator qui compromisit.

g *In legatione.*quando compromisit: dummodo nõ sit in legatione alia quæ postea obuenit. aliàs quod sequit, cõtrariũ esset.

h *Sed si nunc in legatione.*scilicet eadem.

i *Cogeretur.* sed certe &.ff.idẽ dicitur, non recte &c.&.j. de iud.l.ij.§.legatis.versi.caterum.ibi, exceptis

k *Illud in prima.*quãdo ante legationẽ Romæ cõpromisit. Ac.

l *Licet.*sic ergo postulat procedi.

m *Defendat.* cõtra omnes.s.vt modo dixi. Alij dicunt & tãtum contra eum contra quẽ agit: & de inchoatis cõtrouersiis tãtum. Nec ob.d.l.j.de iudi.l.ij.§.sed & si agãt.&.C.de sen. & interlo. om.iud.auth.& consequenter. quia illæ in iudice ordinario vel delegato habent locũ. hic secus in arbitro, qui nullã habet iurisdictionẽ quæ possit prorogari:vt.j.de iudi.l.ait prætor.

a *Hereditatis.*ſcilicet eius cum quo compromiſit.
b *Compromiſerat.*de lite fundi alicuius.
c *Præiudicium.* videlicet qualequale ſi enim contra eum poſſidentem hereditatem,& contendentem ſe heredem arbiter pronunciaret:ergo non videtur heres eſſe.ſi enim heres eſt,damnari non debet. ſi pro eo pnuntiaret,fieret præiudiciũ ei à quo abſolueretur: vnde arbiter pronũtiare nõ debet. ſic & C. de pe. here.l. ſi.in pri.&.j.de pe. he. diuus.in fin.&.l.ſi quis libertatẽ. in prin. &.j. de iud.per minorẽ. Itẽ hoc intellige quando actum eſt vt non finiatur morte:vt.ſ.eo.diẽ. §.j. Item quãdo & arbiter habet poteſtatẽ prorogãdi diem: vt.j. eo.§.ſi.&.l.nõ ex.§.ſi.

d *Dies cõpromiſſi.* Die caſum,quòd partes de die proferenda pactæ ſunt ab initio. neceſſe eſt ergo diem proferri: neceſſe dico,quantum ad paciſcẽtes. Nã ſi alius vult diẽ prorogari, alius neceſſe habet conſentire:nec cõtradicere poteſt quin cadat in pœnam. Sed arbiter neceſſe nõ habet conſentire. nam ſi progationes iuſte peti cõſideret, vtpote cũ negotiũ intra illud tẽpus finiri nõ poſſit ꝓpter inſtrumẽta & teſtes abſentesvel aduocatos,cõſentire debet: aliàs ſi calũnioſe peti ſciat, ſcilicet vt innocentes fatigentur:omnino negat. Dic ergo ſic: dies compromiſſi proferri debet, nõ tamen ſemper.i. totiens quotiens neceſſe eſt eã proferri ex cõuentione.neceſſe dico quantũ ad partes, non quãtum ad arbitrum:vt ex hoc imponatur ei neceſſitas ꝓrogandi: ſed tunc debet prorogari cum neceſſitas eſt ꝓrogandi iuſſu arbitri. hoc autẽ neceſſe quãtũ ad partes refertur, vt cõſentire neceſſe habeant:& ſi non conſentiant,pœna committatur.ſ.vni contra alium litigatorum.Sed nõne fit prorogatio inuito vtroq; vel altero,cum ſic pacti ſunt vt fieret: & arbiter cõſentit nunc vt fiat:vt.j.eo.l.arbiter ex compromiſſo? Cur enim vtriuſque conſenſus bis exigitur? Reſpon.nõ fit ideo quia primò pacti ſunt non vt fieret:ſed vt fieri poſſet.ſ.voluntate arbitri,& omnium. Secundo vero cõſentiunt vt fiat prorogatio. Primus ergo conſenſus tantum præſtat arbitro quantum haberet ſi iudex eſſet delegatus:ſed delegatus proferre nõ poſſet ſine cõſenſu eorũ:vt.j.de iud.l.ij.§.ſed ſi iudex.ergo nec iſte: ſed tamen quia facta non eſt prorogatio,committitur pœna contra eum qui non cõſentit:cum ſi hoc non fuiſſet appoſitum vt proferri poſſit,impune nõ pareretur:vt.j.ea.l.§.fi.&.l.antepe.perro ſi neuter cõſentiret,pœna nulla cõmitteretur.quis enim peteret:vt.j.e.l.arbiter kalẽdis? Vel ſi velis dicere diem prorogari inuito vtroque:expone hæc verba,ne cõmittatur pœna.ſ.cõtra eum qui non cõſenſit in prorogatione,& poſtea per hoc nõ venit ad cauſam. Accurſius.

Caſum ponit.

†*Concor.& facit quod no.in.l.ſi plurib⁹.j. de lega.2.*

‡ei.

hereditatis[a] qui cum defuncto compromiſerat,[b] futurum eſt præiudicium[c] hereditati, ſi arbiter ſententiam dicat. ergo interea inhibendus eſt arbiter.

Si dictum eſt in compromiſſo de prorogatione,ſta conuentio prorogationem non facit niſi ſequatur iuſſus iudicis.b.d.Vel ſic: Promiſſio de prorogando,prorogationẽ non facit,niſi ſubſequatur prorogatio. Bart.

Dies compromiſſi[d] proferri poteſt non cum ex conuentione,ſed cum iuſſu arbitri eã proferri neceſſe eſt, ne pœna committatur.

Arbiter ſe occultans, per iudicem poteſt citari & multari. Bartolus.

Si arbiter ſeſe celare tentauerit, prætor eum inueſtigare debet:[e] & ſi diu nõ paruerit,multa aduerſus eum dicenda eſt.

Dictio quilibet,eſt diſtributiua: dictio omnis,eſt collectiua.b.d.Vel ſic: Dictio quilibet,diſtribuit actum in quemlibet ſeparatim:dictio omnis,coniunctim. Bartolus.

Cum† in plures compromiſſum eſt ea conditione,vt quilibet vel vnus dixiſſet ſententiam, eo*ſtaretur:abſentibus cæteris nihilo minus qui præſens eſt cogetur. [f] At ſi ea conditione vt omnes dicant,[g] vel quod de maioris partis ſententia placuerit, non debet ſingulos ſeparatim cogere: [h] quia ſingulorum ſententia ad pœnam nõ facit.

Si arbiter efficiatur inimicus partiꝭ,contra petitorem pœna obſtat exceptio doli. Bartolus.

Cum quidam arbiter ex aliis cauſis[i] inimicus manifeſtè apparuiſſet, teſtationibus etiam conuentus ne ſententiam diceret, nihilo minus nullo cogente dicere perſeueraſſet, libello

A e *Debet.*ſic.j.de ſuſpec.tu.l.iij.§.tutor.
f *Cogetur.*& rurſus alij poſtea venientes coguntur:& ſi cõſentiant,bene eſt:alioquin maior pars obtinebit:vt dicũt. ſed mihi non videtur admittendos alios vt ſententiam dicant.
g *Dicant.*ſimul:quod ſemper intelligitur,niſi cõtra actum ſit.

cuiuſdam[k] id querentis imperator Antoninus ſubſcripſit, poſſe eũ vti doli mali exceptione. Et idem[l] cum à iudice conſuleretur apud quem pœna petebatur: reſcripſit, etiam ſi appellari non poteſt, [m] doli mali exceptionẽ in pœnæ petitione obſtaturam. Per hanc ergo exceptionem quædam appellãdi ſpecies[n] eſt,cum liceat retractare de ſententia arbitri.

B

Arbiter nihil poteſt vltra illud quod eſt ſibi in compromiſſo conceſſum. Bartolus.

De officio† arbitri tractantibus ſciendum eſt omnem tractatum ex ipſo cõpromiſſo ſumendum. Nec enim aliud illi licebit, quàm quod ibi vt efficere poſſit cautum eſt. [o] Non ergo quod libet ſtatuere arbiter poterit, nec in qua re libet, niſi de qua re cõpromiſſum[p] eſt, & quatenus compromiſſum eſt.

Arbiter debet dicere ſententiam per quam ſe finiatur: nec poteſt per alium delegare: niſi hoc ſibi commiſſum fuerit. Bartolus.

C

Quæſitum eſt de ſententia dicenda: & dictum,[q] non quãlibet: [r] licet de quibuſdam[s] variatum ſit. Et puto verè non cõmitti, [t] ſi dicat ad iudicem de hoc eũdum vel ſe, vel alium: in ſe vel in alium compromittendum. [u] Nam & Iulianus impune non pareri ſi iubeat ad alium arbitrum ire, ne finis non ſit.[x] Quòd ſi hoc modo dixerit, vt arbitrio Publij Mæuij fundus traderetur, aut ſatiſdatio[y] detur:parendũ eſſe ſententiæ. Idẽ Pedius probat: [z] ne propagentur arbitria, aut in alios interdũ inimicos agentiũ transferantur,

D

h *Cogere.*vt hic, & .ſ. eo.Pedius.in fi.&.l.itẽ ſi vnus.§.itẽ ſi plures.
i *Ex aliis cauſis.*i. ſuperuenientibus põſt:alioquin ſec⁹ eſſet: vt.ſ.e. nõ diſtinguemus.§.ſacerdotio. & dixi.ſ.eo. l.licet.in fi.Sed quid ſi ex ipſo arbitrio inimicus poſtea exiſteret?aliud videtur,ꝙ iniquitatẽ ſibi factam ex arbitrio ęquo animo ferre debet: vt.ſ.eo.l.diẽ.§. ſtari.Itẽ ſa.j.de li.cauſa.ſi pariter. &.C. de iud.apertiſſimi.
k *Cuiuſdam.* hominis priuati.
l *Idẽ.*ſ.imperator. & ſic eſt arg.ꝙ qui cõſulitvni parti,poteſt cõſulere iudicem-vel hic aliũ iudicẽ ſuper alia pœna,& aliũ nõ. Acc. m *Appellari non poteſt.* immo:vt.ſ.qui ſatiſda. cog.ſi ab arbitro.contra.Solu.ibi de delegato iudice dicit.
n *Species.*i. vim quodãmodo habet appellationis, nõ in eſt appellatio:vt.C.eo.l.j. q̃ eſt cõtra.Itẽ ſec⁹in iudicib⁹ qui nõ poſſunt poſt lit.cõte. recuſari: vt.C.de iu.apertiſſimi.
o *Cautũ* eſt.No.arbitrũ nõ debere fines excedere, nec iudex: vt C.ſi à non cõpe.iu.l.j. nec ꝓcurator ad iudicia:vt.C.de ꝓcu.l.maritus. &.l.ſi ꝓcurator. nec qui eſt ad negotia: vt.j.mã.diligẽter. Faciũt tamẽ ea ſine quib⁹ hæc cõmode non poſſunt explicari,vt diem ſolutioni ſtatuere, & ſi fructibus & ſimilibus: vt.ſ.eo.quid tamẽ.§. ſi arbiter.verſ.ſolutioni. &.ſ.de ꝓcur. ad rẽ. & l.ad legatum.& de iur. om.iu.l.ij.&.j.iu.ſol.iã ſi.§.ſi hac.licet quidã ſi fructib⁹ dicãt cõtrariũ, niſi ſit ſibi ſpecialiter cõmiſſũ. ſed forte ſi petunt officio deſeruiẽti actioni de qua fuit cõpromiſſũ,poteſt. ſi aũt ꝓ ſe,nõ.
p *Compromiſſum.*vt infra eo.l.fina.Accurſius.
q *Et dictum.*ſcilicet à ſapientibus.
r *Non quamlibet.*ſcilicet ſententiam valere.
ſ *De quibuſdam.*ſcilicet ſententiis.
t *Non committi.*ſtipulationem pœnalem.
u *Compromittendum.*de nouo. Accurſius.
x *Non ſit.*vitanda eſt infinitas:vt hic,&.C.de ſac.ſan.ec.l.ſi. & infra de le.iij.fideicommiſſa.§.ſi quis decem.
y *Satiſdatio.*compromiſſum eſt:an venditor quidem ſatiſdare debet:quia dixit, faciam te ſecurum: vel ſimile.vel dubitabatur qualiter:& de hoc eſt compromiſſum.
z *Idem Pedius probat.* ſi habes in litera, ꝓbat, referas ad proximum,& ita demum,ſi hoc actum eſt:vt infra eo.§.& quod ſubiicit,ne propagẽtur &c.ad primum dictum,ſcilicet quando præcepit ad aliũ cũdũ.ſi aũt habes negar,ſicut Piſana litera dicit:die

ad proximum

k *Cuiuſdam.* hominis priuati. †*Cõcor.tex. in.c.peruenit ad noſtra extra eo.ti. vbi dicitur quòd arbitrium cõtra formã à compromiſſo nõ tenet.*
l *Idẽ.*ſ.imperator. & ſic eſt arg.ꝙ qui cõſulitvni parti,poteſt cõſulere iudicem-vel hic aliũ iudicẽ ſuper alia pœna,& aliũ nõ. Acc. m *Appellari non poteſt.* immo:vt.ſ.qui ſatiſda. cog.ſi ab arbitro.contra.Solu.ibi de delegato iudice dicit.
n *Species.*i. vim quodãmodo habet appellationis, nõ in eſt appellatio:vt.C.eo.l.j. q̃ eſt cõtra.Itẽ ſec⁹in iudicib⁹ qui nõ poſſunt poſt lit.cõte. recuſari: vt.C.de iu.apertiſſimi.
o *Cautũ* eſt.No.arbitrũ nõ debere fines excedere, nec iudex: vt C.ſi à non cõpe.iu.l.j. nec ꝓcurator ad iudicia:vt.C.de ꝓcu.l.maritus. &.l.ſi ꝓcurator. nec qui eſt ad negotia: vt.j.mã.diligẽter. Faciũt tamẽ ea ſine quib⁹ hæc cõmode non poſſunt explicari,vt diem ſolutioni ſtatuere, & ſi fructibus & ſimilibus: vt.ſ.eo.quid tamẽ.§. ſi arbiter.verſ.ſolutioni. &.ſ.de ꝓcur. ad rẽ. & l.ad legatum.& de iur. om.iu.l.ij.&.j.iu.ſol.iã ſi.§.ſi hac.licet quidã ſi fructib⁹ dicãt cõtrariũ, niſi ſit ſibi ſpecialiter cõmiſſũ. ſed forte ſi petunt officio deſeruiẽti actioni de qua fuit cõpromiſſũ,poteſt. ſi aũt ꝓ ſe,nõ. *Arbiter ſines excedere non debet.*

ad proximũ referri. & bona erit ratio ſequẽs, ne propa. &c. ſicut vites propagãtur. nã eodẽ modo & ille preciperet ad aliũ eũdũ.

a *oportet.* vt hic, & ff. eo. l. dicere. & l. idẽ Põponi. §. recepiſſe.

b *Partémque.* reſpon. tacitæ obiectioni.

c *Delegari non poſſe.* ſic & C. de ſen. ex breuicu. reci. l. ij. in fi.

d *Compromiſſa.* vt infra in ea. l. in fin.

e *Non eſt.* ſcilicet dictum. Accurſius.

f *Ipſos.* dic dominos ex iuſta cauſa: vt. C. de procur. l. fi. Vel dic ꝓcuratores. & ſi nõ paretur, in vtroque caſu committitur pœna.

g *Etiam heredem.* aliter morte finitur: vt ff. eo. diem. §. j.

h *Vacua poſſeſſio.* id eſt de hoc compromitti poteſt, qualiter detur vacua, quam vẽditor tenet emptori dare: vt. j. de act. emp. dotio. §. j.

i *Satis.* Dic quòd ꝓcurator compromiſit ſub pœna quę committitur contra eum ſi dominus ratũ non habet. Vnde non eſt neceſſe de rato caueri. nã nec dominus ſi ſic cõpromiſiſſet, teneretur habere ratum ſi pœnã ſoluere vellet. ſi autẽ domin' cõpromiſiſſet ſub pœna, & procurator poſtea interueniret, caueret de rato ſi eſſet dubiũ an eſſet ꝓcurator. ſi autẽ certũ, ſufficit dominum ſub pœna promiſiſſe: vt ff. proxi. §. Itẽ quid ſi fiat de vno ad aliũ procurat. trãſitus cõpromiſſitad hoc facit. ff. de ꝓcura. in cauſæ. in fi.

k *Habiturum.* ſ. arbiter debeat iubere ꝓcuratorem. Accur.

l *Adiici.* in cõpromittendo. & hoc quantũ ad hoc, vt ſi qua partium non conſentiat, cadat in pœnam: vt ff. ea. l. §. dies.

ſua ſententia finem controuerſiæ eum imponere oportet, [a] non autem finiri controuerſiã, cum aut differatur arbitrium, aut in alium transferatur: partémque [b] ſententiæ eſſe, quemadmodum ſatiſdetur, quibus fideiuſſoribus: ídque delegari nõ poſſe [c] niſi ad hoc compromiſſum ſit, vt arbiter ſtatueret cuius arbitratu ſatiſdaretur.

Item ſi iubeat ſibi alium cõiungi, cum id in compromiſſo non ſit, non dicit ſententiam. nam ſententia eſſe debet de re compromiſſa: [d] de hoc autem compromiſſum non eſt. [e] Si domini qui inuicem ſtipulati ſint, procuratores ſuos agere apud arbitrum velint: poteſt iubere ipſos [f] etiam adeſſe. Sed ſi & heredis in cõpromiſſis mẽtio fit: poteſt iubere etiam heredem [g] eorum adeſſe.

Arbitri officio continetur & quemadmodum detur vacua [h] poſſeſsio. An & ſatis [i] ratam rem habiturum? [k] Sextus Pedius putat: quod nullam rationem habet. nam ſi ratum nõ habeat dominus: committetur ſtipulatio. Arbiter nihil extra compromiſſum facere poteſt: & ideo neceſſarium eſt adiici [l] de die compromiſſi proferenda. cæterum impune iubenti non parebitur.

XXXIII. PAPINIANVS libro primo Quæſtionum.

ARbiter ita ſumptus ex cõpromiſſo, vt & diẽ proferre poſsit: hoc quidem facere poteſt: referre * autem contradicentibus litigatoribus [m] non poteſt.

Si ſententia per arbitrum fertur pro vel contra vnum ex duobus reis, ſi ab altero petitur, vel contra alterum, pœna committitur ſi ſocii ſunt. aliàs ſecus. Bartolus.

XXXIIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SI duo rei ſunt aut credendi aut debendi, & vnus compromiſerit, [n] iſque vetitus [o] ſit petere, aut ne ab eo [p] petatur: videndum eſt an ſi alius petat, vel ab alio petatur, pœna committatur. Idem in duobus argentariis quorum nomina ſimul eunt. Et fortaſſe [q] poterimus ita fideiuſſoribus coniungere, [r] ſi ſocij [ſ] ſunt: aliàs [t] nec à te petitur, [u] nec ego [x] peto: nec meo nomine petitur, [y] licet à te petatur.

Pœna ſemel commiſſa, amplius non cõmittitur, niſi actum ſit. Bartolus.

Semel commiſſa [z] pœna ſolui compromiſſum rectius puto dici, nec amplius poſſe committi: niſi id actum ſit vt in ſingulas cauſas totiens cõmittatur. [a]

Pupillo compromittente non cogitur arbiter ſententiam dicere, niſi fideiuſſor interceſſiſſet. Bartolus.

XXXV. GAIVS libro quinto ad Edictum prouinciale.

SI pupillus ſine tutoris auctoritate cõpromiſerit, non eſt arbiter cogendus pronuntiare: quia ſi [b] contra eum pronuntietur, pœna non tenetur: prẽterquam ſi fideiuſſorem dederit à quo pœna peti poſsit. [c] ſídque & Iulianus ſentit.

A de duo. re. §. pe.

q *Fortaſſe.* [a] Sub dubio forte reſpondent ſæpe periti: vt hic, & ſupra de procura. mutu. j. reſpon. Accurſius.

r *Coniungere.* i. aſsimilare: à quibus ſi petatur, ab ipſo reo peti videtur: vt ſupra eo. l. aduerſus.

ſ *Si ſocii.* imò nec tũc videtur nocere: vt ſupra de pac. l. ſi vnus. j. reſpon. quæ eſt cõtra. Sol. hic ſentẽtia, ibi patẽtũ. Vel melius nec hic, nec ibi alij præiudicat: tenetur tamẽ ad pœnã hic ſi alter agat: qa ſic ꝓmiſit. Vel dic aliter vt ibi not. & facit. ff. ſi quis cau. l. ſi duo. ſecus ſi non ſocij: vt ſubiicit hic, & j. rem ra. ha. l. j. & l. ſi quis. & infra de ſol. qui hominem. §. fi. Item op. ſi ſis cõdemnatus nõ petere: & cõfirmas ſemẽ iam taciturnitate. x. dierũ: habeo exceꝑ. item act. ad pœnã ſi poſt petas. ſed nunquid vtrũque? argum. quòd non. ſupra de pact. l. reſcriptum. §. ſi pacto.

t *Aliàs.* ſi non ſint ſocij.

u *Nec petitur.* ſi petatur à reo debendi non ſocio.

x *Nec ego.* ſ. ego reus credendi à quo fuiſti abſolutus.

y *Petitur.* ab alio reo credendi, non ſocio.

z *Semel commiſſa.* vt quia alter nõ venit: vt ff. eo. diem. §. ſi quis. ſed an purgetur? Reſpon. vt. ff. eo. item ſi. §. j.

a *Committatur.* quotiens fieret cõtra eos. ſic ff. de tranſact. l. qui fidem. Sed videtur etiam ſi non ſit actum, ꝙ poſsit pluries committi: vt infra vſufru. quemad. ca. l. j. §. habet autem. & infra rem ra. ha. ſi procurator. & infra de verb. obli. ſi ſic. ij. & infra ſi qui plus quàm per. l. Falc. l. niſi. §. quæſitum. quæ ſunt contra. Solu. ibi intereſſe: hic pœna pura. ſed nec illud intereſſe ampliꝰ quàm ſemel petitur: licet per plures vices agatur. Et idem dici poteſt in omnibus prætoriis, cum ſemper contineant intereſſe: vt infra de præto. ſtipu. l. prætoriæ.

Si duo.]CASVS. Ego & Titius eramus duo rei credendi. alter noſtrũ cõpromiſit cum pœna. arbiter prohibuit eum petere. ego poſtea peto. nunquid cõmittitur pœna? Et certe non, niſi eramus ſocij. Idem in duobus reis debendi. nam ſi vnus cõpromiſit, & arbiter ꝓhibeat creditorem petere: ſi petat ab alio qui non cõſenſit, cõmittitur pœna. & hæc vera erunt ſi fuerint ſocij: aliter non. idem in duobus argentariis. [SEMEL.] Qui non paret ſententiæ arbitri, incidit in pœnã. ſi ſoluit pœnã, ſoluitur compromiſſum: niſi fuerit dictum vt quotiens fieret cõtra compromiſſum, totiens pœna committatur.

m *Litigatoribus.* ambobus. nam tunc non poteſt cõmitti pœna: ar. ff. de reg. iur. l. cum par. §. illi. Sed vno cõtradicẽte nõ poteſt prorogari. cõmittitur tamen pœna cõtra eum qui non conſenſit in prorogatione: vt ff. l. proxi. §. dies. & §. fin. Alij dicũt quòd poteſt prorogare inuito altero ex quo ab initio conuenit.

n *Compromiſerit.* ex reis credendi, vel debendi.

o *Vetitus.* per ſententiam.

p *Ab eo.* caute in hac lege redde ſingula ſingulis: vt inſtit.

Si pupillus.]CASVS. Ponamus, aliquis cum pupillo compromiſit pœna promiſſa, auctoritate tutoris non interueniente. non cogitur arbiter ſententiare: quia etſi pronuntiaret, non tenetur pupillus ad pœnam. Hæc vera ſunt ſi fideiuſſorem nũ dedit: aliter peti poteſt pœna, ſi fideiuſſorem dedit.

b *Quia ſi.* bona ratio: vt ff. eo. non diſtinguemus. §. j. Accur.

c *Peti poſſit.* imò videtur & fideiuſſoribus ſuccurri: vt ff. de ꝓcu. l. minor. & j. de admini. tuto. l. ij. & de acqui. he. ſi pupillus. quæ ſunt contra. Solu. ibi erat alius in quem reſtitueretur actio: ideoque fideiuſſores facile releuantur. hic non datur in alium. ſ. pœnæ petitio in pupillum. vel ibi pupillus tenebatur: ideoque fideiuſſori & ſibi ſuccurritur: hic non. Sed cum ipſo iure non teneatur hic pupillus, quomodo fideiuſſor accedere poteſt? Rñ. quia tutor abfuit poſtea. Sed quid hoc proficit: vt inſtit. de auct. tut. §. tutor? Rñ. durante arbitrio: vnde incontinenti videtur intereſſe: vt. j. ſi cer. pe. l. lecta. Vel dic ꝙ pupillus talis erat qui poterat naturaliter obligari: vnde fideiuſſor accedere poteſt.

a *No. quòd verbum illud fortaſſe, vel fortaſſe, eſt tẽperamentum philoſophicum, & prope definitas dubietatem. aliquando tamen eſt expreſſiuum veritatis. facit glo. in. c. niſi cũ prudẽ. in prin. de renũ. extra. vide text. & ibi plene in. c. ſuperuenis. extra de ſponſa.* * *proferre.*

Si feriatis.] *CASVS.* Ponamus quòd arbitrum prætor cogit die etiam feriato ferre ſententiã: cum alias per ſe non poſſet: vt. ſ. eo. tit. idem Pompo. §. arbiter. valet ſententia. vnde qui nõ paret, non habet exceptionem contra pœnam. hęc vera ſunt niſi illa dies feriata aliqua lege fuit excepta.

a *Si feriatis.* vtputa meſſium vel vindemiarũ. & ſic coactio prætoris facit vt talib' die bus poſsit iudicari. Itẽ partium conſenſus: vt ſupra de feriis. l. j. Item ſi dies eſt exitura: vt. ſ. eo. idem Põpo. §. fi. nõ ſic de feriis conſtitutis in honorẽ dei, vt no. C. de feriis. l. omnes.

a Legẽ pro pacto aut conditione non eſſe hic accipiendã indicat. l. ſi feriatis. ſ. de fer. eũ eadẽ eſt inſcriptio.

b *Alia lege.* i. pacto interpoſito. Vel dic cõſuetudinaria. Vel dic quòd dies kalẽdarum erat exitura. Vel dic ꝙ excipit hic ferias poſitas in honorem dei: vt C. de feriis. l. omnes. Vel dic referri ad cõtrariũ caſum eius qui præcedit. q. d. non cogente prætore non dicit die feriato: niſi ſpeciali lege, id eſt pacto & conſenſu partiũ: vt ſupra de feriis. l. j. in fine. j. reſpon.

Sententia lata die feriata ob neceſſitatem hominum prætore cogente, valet: ſecus ſi eſſet feriata ob honorem dei. h. d. Alio modo legitur, & hoc dicit: Sententia lata cogente prætore die feriata ob neceſſitatem hominum, valet: ſecus prætore non cogente, niſi hoc ſit actum. Bartolus.

XXXVI. VLPIANVS libro ſeptuageſimoſeptimo ad Edictum.

SI feriatis [a] diebus cogente prætore arbiter dicat ſententiam, & petatur ex compromiſſo pœna, exceptionem locum non habere conſtat: niſi alia lege [b] eadem dies feriata in qua ſententia dicta, eſt excepta.

Effectus ſententiæ arbitri, tranſit ad hæredes, licet de eis mentio facta non fuerit. Bartolus.

XXXVII. CELSVS libro ſecundo Digeſtorum.

QVamuis arbiter alterum ab altero petere vetuit: [c] ſi tamen heres petit, pœnam committet. [d] non enim differendarũ [e] litium cauſa, ſed tollendarum ad arbitros itur.

In pœnis non inſticimus intereſſe, quando offenditur in eis principaliter eſt promiſſa. hoc dicit tex. cum gloſſ. Bartolus.

XXXVIII. MODESTINVS libro ſexto Regularum.

CVm pœna ex compromiſſo petitur: is qui commiſit, [f] damnãdus eſt. nec intereſt an aduerſarij eius interfuit arbitri ſententia ſtari, nécne. [g]

Primò ponit ex quibus cauſis pœna compromiſſi committatur. Secundò, an arbiter poſsit punire contumaciam litigatoris. ſecunda ibi, ſed etiam. Prima pars legitur duobus modis. & ſecundum primam lec. veriorem breuiter hoc intendit: Qui non dat quod iuſſus eſt dare, vel dat operam ne feratur ſententia, incidit in pœnam. h. d. Ro.

Legitur duobus modis, & hoc intendit: Si vtraque pars eſt inobediens, pœna non committitur. h. d. cum. l. ſeq ſecundum aliam lect. quæ colligitur ibi, vel lege plane. h. d. Ille qui eſt in mora proſequendi diem, incidit in pœnam. Bartolus.

Cum arbiter diem compromiſſi proferre iuſsit cum hoc ei permiſſum eſt, alterius [m] mora, alterius * ad pœnam committẽdam prodeſt.

Qui non venit eo tempore quo venire non expediebat, contumax non cenſetur. Bartolus.

XL. POMPONIVS libro vndecimo ex Variis Lectionibus.

Sententia lata die feriata ob neceſſitatem hominum prætore cogente, valet: ſecus ſi eſſet feriata ob honorem dei. h. d. Alio modo legitur, & hoc dicit: Sententia lata cogente prætore die feriata ob neceſſitatem hominum, valet: ſecus prætore non cogente, niſi hoc ſit actum. Bartolus.

Differre & tollere, contraria ſunt.

c *Differendarum.* differre & tollere cõtraria ſunt: vt hic, & ſic quod differtur, non auferetur: vt inſtit. de fin. re. per fideicom. re. §. libertas. verſi. quod ſi dominus. & infra de iudi. deſtitiſſe.

Vm pœna.] *CASVS.* Pone. duo in Titium compromiſerũt, quorum vnus fundum petebat: quem fundum vel rem aliquam ſtatim erat reſtituturus: & ſic non intererat eius: imò magis intererat ſibi nõ reſtitui: nec intererat illius à quo petebat, cum ea euicta alius de dupla ei tenebatur à quo emerat. nũquid ſi non pareatur tali arbitro, quamuis nullius partium intereſſit, committitur pœna? Et certe ſic. Viuianus.

f *Commiſit.* nec ſterit ſententiæ.

g *Nẽne.* vt quia ad rem quandã reſtituendam mihi fuiſti damnatus: & nõ intereſt mea mihi reſtitui: quia forte alij reſtituturus ſum. nec tua intereſt forte ſi reddis: quia alius tibi de duplũ de euic. tenetur quocunq; modo [b] tibi euinceretur. Et hoc quãtum ad pœnam: vt hic, & ſ. j. de verbo. obl. ſtipulatio iſta. §. alteri. Item hoc quando directo ſit contra ſententiam: vt dixi. alioquin intereſt an interſit: vt. ſ. eo. aduerſus. Accurſius.

b Hãc glo. reputat ſingularem Ang. in. §. fin. inſtit. de emp. & vẽdit. ad hoc, quid quãdo venditor emiſit ementes comparere, nec compareant: contra alteram partium committitur pœna: imò poterit eum qui contumax eſt punire vel pecuniariter, cum non vult rem ad ſuum præceptum reſtituere. Sed nunquid ſi arbiter dicit alteri partium, vt dicat ei nomina teſtium ſuorum: & ipſe nolit: incidit in pœnam, quæritur. Et dicitur ꝙ non. [*CVM ARBITER.*] Actũ fuit in cõpromiſſo, vt dies proferatur. ſi arbiter vult proferre, & pars non vult: incidit in pœnam. Viuianus. h *Committitur.* vt ſupra eo. non diſtinguemus. §. quæſitum. i *Pecuniæ.* faciendam, vel non faciendam. & large accipe nomẽ pecuniæ: vt. j. de verbo. ſigni. l. pecuniæ.

ptori teneri de euictione quomodocunque & qualitercũque res ſua euincitur. vigore trã. actionis ex cõpromiſſo tenet, licet aliàs regulariter contra, per tex. in. l. ſi diſtin. §. ſi cõpromiſero. de euictio.

k *Prębendam.* i. ad ſtudium adhibendum vt arbitrium finiatur eũdo ad iudicium: vt ſupra eo. diem. §. ſi quis. &. §. coram. in fin. nam quæ in eundo conſiſtunt, operæ nomine ſignificantur: vt infra de ope. lib. l. hæc demũ. in fi. &. l. quod niſi. in fin. aliàs ſecundum R. dic quòd fuit compromiſſum inter libertum & patronum de operis quas libertus damnat' non præſtat.

** Hoc idẽ, refer ad Caſum.*

l *Punire poterit.* quomodo hoc, cum tantùm magiſtratibus hoc permittitur: vt infra de iudi. l. ij. §. his dãſ. eſt. §. fi. quę eſt contra? Sol. ſtellige hoc vt in arbitraria actione vel ſimili poſsit deferre iuſiurandũ in litẽ: cum certum ſit rem reſtitui nõ poſſe. vel ſi poſsit, actor mauult quãti in litem iuret reum damnari, quàm ad rem: & ſic null' iuſſus fuit de re reſtituenda, nõ autem mulctã extraordi. indicet. vel dic actum eſſe in arbitrio vt ſæpius committatur pœna. aliàs ſemel commiſſa, quia rem non reſtituit, non committetur poſtea: quia iuranti in litem non ſatisfacit: vt. ſ. eo. ſi duo. §. fin. Vel dic ſecundum M. quòd actum fuit vt poſsit contumaciam [c] litigatoris punire. Porro ſi vni partium deferat ſacramẽtum, quia altera non exhibet nomina teſtium: non poteſt ideo iurari in litem, quia nõ per hoc etiam eſt actio arbitraria: vt hic ſubiicit: non tamen exprimit committatur pœna compromiſſi, an non. & videtur committi: quia per hoc impeditur arbiter pronuntiare. & ita pertinet ad operam præbendam: vt dictum eſt. Alij dicunt quòd non cõmittitur: quia non tenetur in hoc obedire vt aduerſarium inſtruat. Accurſius.

** alteri.*

c Cl. v. c. ex litera. ſuper verb. ſi ſubdelegaſ. in fi. imò & arbiter tenebat coercitionem exercere de off. delega. tenet quid ſi buier habet cognitionẽ aliquam.

m *Alterius.* id eſt, ſi ego fui in mora, & ideo incidi in pœnã: prodeſt mihi tua mora ad pœnam committendam. ſ. vt petere non poſsis à me: licet actum ſit contrarium: vt infra de reg. iur. l. cum par. §. illi. vel lege plane.

Arbiter.] *CASVS.* De quadam controuerſia quæ erat inter Seiũ & Titiũ, cõpromiſſum eſt in arbitrũ. ille præcepit vt tali die deberent coram eo cõparere, pone modo kal. Maij. ante tamen kal. deceſsit ille arbiter. poſtea die ſtatuto cõparuit Titius Seio non veniẽte: nunquid pœna eſt cõmiſſa? Et dicit quòd non: imò plus dixit quidã ſapiẽs, q; ſi arbiter iuſſiſſet, & non veniſſet arb. ad diẽ præfixũ: non inciderent in pœnam litigatores qui non

qui non venerunt. nam & ſi ſtipulatus ſim à te ſub pœna niſi.x. vel aliud dares talidie: tu autem dare vel ſoluere paratus es: & per me ſtat quo minus accipiam,non incidis in pœnam.

a *Ianuariis.* ſed nõne ille dies feriatus eſt: vt.C.de feriis.l.oẽs? Reſpõdeo,hic partes cõſenſerunt:vt dixi.ẽ.e.ſi feriatis.Accur.

b *Deceſſit.* Sed nonne refert deceſſerit arbiter eo tempore quo reus vel actor venire non poterat,vel poterat?quod videtur:vt.j. de verb.oblig.cum ſtipulatus ſm.

c *Ariſto ait.* in hoc exemplo. & facit.j. de verb.obl.l.ſi quis arbitratu.Itẽ facit.ẽ. ſi quis in ius voc.l.ij.§. pe. & j.quando appel.ſit.l.j. §.dies. & j.de cõdi. & demon. mulcta.§.j. & C.quomodo & quando iudex. ſi vt proponis.&.j.devſur.cũ quidam.§. ſi pupillo. &.ẽ. eo.l.Celſus.

d *Accipiat.* condẽnationem.Accurſius.

Cvm lege.] C A S V S. Duo invnũ minorem.xx.ann. cõpromiſerunt:nunquid poteſt eſſe arbiter? Et dicit q̃ non: nec pœna committitur ex ſententia ſi ei non ſtetur: cum lege Iul. cautum ſit minorem.xx.an.iudicem eſſe non poſſe. hoc in delegatis. Sed q̃d ſi maior.xx. minor tamen.xxv. recipiat arbitrium vel cõſenſum in ſe, & eſt læſus? poteſt quidẽ reſtitui, vt eximatur à tali cõpromiſſo. Viuianus.

e *Cogatur.* tamẽ ſi tulerit ſententiam,æquiſſimũ eſt eam tueri: niſi ſit minor.xviij.ann.vt infra de re iudi.quidã. & plene dicet.j.de iudi.cum prætor.§. fina.

f *Ex ſententia.* de facto lata coactus,vel etiam non coactus minor.xviij.ann.

g *Auditorium.* id eſt cognitionem cauſæ.ſic &.ẽ.de mino.l.minor.xxv.annis. Accur.

Arbiter.] C A S V S. Cõtrouerſia fuit inter Titium & Seiũ, & ita inter duos de cõmunibus ſeruis:compromiſerunt in arbitrũ: & pœna fuit adiecta ex vtraque parte.dictum etiã fuit vt ille qui arbitro nõ pareret.x.nomine pœnæ fiſco daret. poſtea autem dixit arbiter, vt Titius ſeruos illos intra certum diem reſtitueret:quod ſi non faceret, pœnã fiſco præſtaret.dicit quia ſi arbitro paritum non ſit,nihil fiſco præſtabitur: ſed in pœnam incidit: & cõmittitur ſtipulatio pœnæ eo q̃ arbitro non paret.

h *Acquiritur.* quia non erat in compromiſſo actum vt de pœna pro fiſco iudicaret:vnde iudicare non potuit:vt.ẽ.eod.quid tamen.§.ſi.ſecundum quoſdam. ſed male.dic ergo, imò erat actũ. nam ſtipulatus erat vterque adinuicem pœnam.Item vt arbiter pronuntiet aliquid fiſco dari ab eo qui nõ pareret: vt patet per hæc verba,ſecũdum formam compromiſſi &c. Prima ergo pœna committitur:vt hic:non autem quòd fiſco eſt dandum: cum alteri paciſci nemo poteſt:vt infra de verb.oblig.ſtipulatio iſta. §.alteri.Accurſius.

De rebus.] C A S V S. Titius & Seius compromiſerũt in arbitrum generaliter de omnibus cõtrouerſiis quę inter eos vertebãtur:non tamen res vel cõtrouerſias expreſſerũt, deinde

ARbiter kalẽdis Ianuariis[a] adeſſe iuſsit, & ante eum diem deceſsit.[b] alter ex litigatoribus non adfuit. proculdubio pœna minimè cõmiſſa eſt. nam & Caſsium audiſſe ſe dicentem Ariſto ait,[c] in eo arbitro qui ipſe non veniſſet, non eſſe commiſſam: quemadmodum Seruius ait, ſi per ſtipulatorẽ ſtet quò minus accipiat,[d] non committi pœnam.

Minor viginti annis non poteſt eſſe arbiter. Bartolus.

XLI. CALLISTRATVS libro primo Edicti monitorij.

CVm lege Iulia cautum ſit ne minor viginti annis iudicare cogatur,[e] nemini licere minorem viginti annis cõpromiſſariũ iudicem eligere: ideoque pœna ex ſentẽtia[f] eius nullo modo committitur.

Minor reſtituitur ſi inconſulte paſſus eſt in ſe compromitti. Bartolus.

Maiori tamen viginti annis, ſi minor vigintiquinque annis ſit,ex hac cauſa ſuccurrendum, ſi temerè auditorium[g] receperit,multi dixerunt.

Sententia arbitri ſuper pœna non valet, etiam ſi fiſco ſit infrẽda:ſed ſuper alio ſententia remanet firma, & compromiſſi pœna committitur. Bartolus.

XLII. PAPINIANVS libro ſecundo Reſponſorum.

ARbiter intra certum diem ſeruos reſtitui iuſsit: quibus non reſtitutis, pœnæ cauſa fiſco ſecundum formam compromiſſi condemnauit.ob eam ſententiam fiſco nihil adquiritur:[h] ſed nihilo minus ſtipulationis pœna cõmittitur,q̃ ab arbitro ſtatuto nõ ſit obtẽperatũ.

Hæc lex legitur duobus modis, & ſecundum primam lect. breuiter hoc intendit: Si compromiſſum eſt generale, & libellus eſt ſpecialis: ſententia arbitri nõ corrigitur niſi ad res in libello comprehenſas, vel ad eas quæ malignè omiſſa fuerunt.b.d.ſecundum primam lec. ſecundum alteram hoc innẽdit: Si compromiſſum eſt generale, petitio generalis,proſecutio ſpecialis,ſententia generalis,ſi non proſecuta petatur,pœna non committitur: niſi malitioſe proſecutio fuerit omiſſa.Bartolus.

B XLIII. SCAEVOLA libro primo Reſponſorum.

DE rebus[i] † cõtrouerſiiſque omnibus[k] compromiſſum in arbitrum à Lucio Titio & Mæuio Sempronio factum eſt: ſed errore quædam ſpecies in petitionem[l] à Lucio Titio deductæ non ſunt:[m] nec arbiter de his quicquã pronuntiauit.[n] quæſitum eſt an ſpecies omiſſæ peti[o] poſsint. Reſpondit peti poſſe: nec pœnam ex compromiſſo committi. quòd ſi malignè[p] hoc fecit, petere quidem poteſt, ſed pœnæ ſubiu-

C gabitur.

In his quæ habent cauſam ſucceſſionis, non ſufficit ab initio factum, niſi perſeuerantia ſubſequatur. Bartolus.

XLIIII. IDEM libro ſecundo Digeſtorum.

INter Caſtellianum* & Seium controuerſia de finibus[q] orta eſt: & arbiter electus eſt, vt arbitratu eius res terminetur. ipſe ſententiam dixit præſentibus partibus: & terminos poſuit. Quæſitum eſt, an ſi ex parte Caſtelliani arbitro paritum non eſſet, pœna ex compromiſſo cõmiſſa eſt. Reſpondi, ſi arbitro paritum non eſſet,

D controuerſia lata per ſe, licet de omnibus non ſimul dixerit, cum hoc fuit actum vt teneat:alias non,vt quia vnicum fuit cõpromiſſum ſecundum quid,non ſimpliciter:ſicut aliàs,puta ſi de vna ſumma fuit compromiſſum: & condemnauit vel abſoluit in parte, non tenet: vt infra de do. excep.apud.§.item quæritur.Et ſic no.quòd non ſpecificauit aut ſpecificauit:& tunc ſubdiſtinguitur:aut egi expreſſe,vt de omnibus iudicet:& non valet de vna lata ſentẽtia,vt ibi:aut tacite,vt hic:quia plus expreſſa valet,quàm tacita.

i *De rebus.* generaliter omnibus, & poſtea in libello etiã omiſit quaſdam.vel verius, ſi primò non fuit proſecutus,ſecundum magnã.

k *Omnibus.* nõ expreſſim nominatis, ſed ſub generalitate cõprehẽſis.Accurſius.

l *In petitionẽ.* i.proſecutionẽ petitionis, ſecundum ſecundam.

m *Nõ ſunt.* forte putabat in illis nullũ ius ſibi cõpetere.& ſic non videtur cõpromiſiſſe: vt.ẽ.e.ſi cum dies.§. j.

n *Pronuntiauit.* Scilicet expreſſevel ſpecialiter, ſed tacite vel in genere: puta ſic dixit, hãc rem iubeo tibi reſtituiin cæteris omnibus aduerſarium tuum abſoluo. aliàs ſi nihil pronũtiaſſet de his,nõ poſſet pœna ,pter illa committi. Hic itaq; vnum ſolum fuit compromiſſum, non quaſi plura: vbi non debet ſimul de omnibus iudicari:vt arg.ſupra eo. quid tamẽ. Niſi omnes controuerſiæ de quibus fuit cõpromiſſum, expreſſę fuerũt in cõpromittendo: ſicque quaſi plura compromiſſa fuerunt, etiã vbi actum erat vt de omnibus ſimul vna ſentẽtia daretur.ſic& in ſtipulatione: vt infra de verb.oblig.ſcire. Nec mirum ſi ibi in.l. quid tamẽ.aliud ſit,vbiquaſi plura compromiſſa fuerunt:ſcilicet vt non teneat ſentẽtia de vna

† *Ad hanc l. vide pro intellectu verſiculos quæ hoc tractantur in nouo interpre. Belg.*

* *Statillam.*

o *Peti.* coram iudice.

p *Quòd ſi malignè.* a cum putaret ſe condemnandum ab arbitro de his ſpeciebus.Accurſius.

INter.] C A S V S. Duo erant qui habebant inter ſe cõtrouerſiam de finibus:& ſic inter ſe agebant finium regundorum: & ſic in arbitrum cõpromiſerunt: & ſic inter eos arbiter tulit ſententiam:& terminos tantum poſuit: nec in ſententia aliud dari vel fieri iuſsit. nunquid committitur pœna ſi eius ſententiæ nõ pareatur: quia forte aliquis eorum auellit terminos? Reſponde quòd ſic:ſed certe videtur alia ratio dubitationis quòd non: cũ de talibus non ſit conſuetum compromitti.

q *De finibus.* & ſic agitur iudicio finium regundorum.

a *Ang.in §.ſed iſta. iſtit.de act. f.q.colũ.ad prin.ſtr.cũ glo.ſignatã reputat ſingu.*

a *Pœnam commiſſam.* licet de talibus controuerſiis non ſit ſolitum iri ad arbitrum: ſed ad iudicem, ſecundum M. vel ſecundum R. quia nō prohibuit Caſtellianus tolli vel poni terminos, putabat euitare pœnā, licet poſtea remoueat. Vel verius ideo dubitabatur, quia aliquid dari vel fieri non iuſſerat ab vno alij, qđ facere debet: vt. ℞. eo. l. non ex oībus. ſed ipſemet arbiter terminos poſuerat: ſed certe ſibi hoc permittitur: vt infra finiū regun. l. ij. §. iudici. &. l. ſi irruptione. §. fi. Accurſius.

IN cōpromiſſis.] CASVS. Si compromiſimus in arbitrum, nō poteſt iuberevt ad aliū iudicem eamus: nec recedere poſſum[b] ex quo ſemel elegimus eū: vt hic, &. ℞. eo. l. nō diſtinguemus. §. quæritum.

b *Non egreditur.* vt ſupra eo. diem. §. ſtari. ſecus ſi vt in bonum virum fuit compromiſſum: vt infra de iur. patro. l. ſi iurauero. &. l. p ſoc. ſi ſocietate. j. & facit. j. de verb. oblig. l. ſi quis arbitratu. & infra de cōtrahen. emp. hæc venditio.

DE hiſ.] CASVS. Duo in Titiū de cōmunibus controuerſiis compromiſerūt, & ſic arbitrio pēdēte aliqua controuerſia alicuius rei oritur, quæ non erat inter eos ab initio mota: nūquid de iſta arbitrabitur: & de accidentali cōtrouerſia poterit agnoſcere? nō, cum ſit de his quæ poſtea ſuperuenerūt.

c *Arbiter poteſt.* generali cōpromiſſo facto: arg. contra. C. quæ res pig. ob. poſſ. l. fina.

d *Superuenerunt.* ſic & in iudice: vt plene dices, infra titulo ſecundo, non poteſt. Item facit infra de auro & argen. leg. l. ſi ita.

SI cōpromiſſum.] CASVS. Compromiſſum eſt de controuerſia in arbitrum. actum fuit in compromiſſo vt præſentibus nobis, vel heredibus noſtris, pronūtiaretur. deceſſit vnus relicto herede pupillo: nunquid coram eo pronuntiabitur? Reſpon. quòd non: niſi tutor interuenerit. Item ſi inceperis furere, non pronuntiabit arbiter: ſed cum furere cœperis, dandus erit curator, coram quo poterit arbiter pronuntiare. [SI AB ALTERA.] Titius & Seius cōſenſerunt in arbitrum de aliqua controuerſia, tali modo, vt ſententia diceretur præſente vtroque: vel præſente Sempronio, & herede Titij, ſi Titius decederet durante compromiſſo: & ſic nulla fuit mentio facta heredis Sempronij: & ſic durante compromiſſo deceſſit Sempronius. nunquid finitur cōpromiſſum? Et certe ſic. Viuia.

Interpellavi hic accipe pro impediri.

e *Furit.* vt ſupra eo. diem. §. penul. Accurſius.

f SED & interpellatur. *id eſt denūtiatur ei quo minus dicat ſententiam, ſcilicet nunc: ſed poſtquam habuerit curatorem.

g *Habet.* ſtatim cum cœpit furere, vel etiam poſtea. Accurſius.

h *Vel habuerit.* quia ſufficit hoc, licet habeat quandoque dilucida interualla: vt. C. de cura. furio. l. cum aliis.

Interlocutoria abſente

i *Epiſtolam.* No. interlocutoriam abſente vna parte poſſe ferri: quod tamen in omnibus non concedimus: vt. C. de dila. à p- cedente. Item no. arg. quòd iudex delegatus poteſt citare multo magis per nuntium vel epiſtolam: licet quidam dicāt quòd per ſe tantum. Argum. pro eis. ℞. ne quis eum qui in ius voca. l. iij. §. ſi quis. &. C. de iudi. ſancimus.

Vna parte ferri poteſt.

Interlocutoria de citando, poteſt proferri parte abſente. Bartolus.

Arbiter adeſſe litigatores vel per nuntium vel epiſtulam[i] iubere poteſt.

Si compromiſſum ab vna parte non eſt tranſitorium ad heredes, non tranſibis ad alia. Bartolus.

Si ab altera[k] dumtaxat parte heredis mentio comprehenſa fuerit, compromiſſum ſoluetur morte[†] cuiuſque ex litigatoribus: [l] ſicut ſolueretur altero mortuo ſi neutrius heredis perſona comprehenderetur.

Si arbiter iubet vltra quàm poſſit, impune ſibi non paretur.

L. ALPHENVS libro ſeptimo Digeſtorum.

ARbiter ex cōpromiſſo ſumptus, cum ante eum diē qui conſtitutus compromiſſo erat, ſententiam dicere nō poſſet, [m] diem compromiſſi proferri iuſſerat. alter ex litigatorib⁹ dicto audiens[n] non fuerat. cōſulebatur, poſſēt ne ab eo pecunia[o] ex compromiſſo peti. reſpondi nō poſſe, ideo quòd nō eſſet arbitro P* compromiſſum vt id haberet.

Iure ſua nemo poteſt eſſe arbiter. Bar.

LI. MARCIANVS libro ſecundo Regularum.

SI de re ſua quis arbiter factus ſit, ſententiam dicere non poteſt: quia ſe facere iubeat, [q] aut petere prohibeat: neque autem imperare ſibi, [r] neque ſe prohibere quiſquam poteſt.

Qui non ſoluit in termino, incidit in pœnam, licet admittatur mora purgatio. Bartolus.

LII. IDEM libro quarto Regularum.

SI de re ſua quis arbiter factus ſit, ſententiam dicere non poteſt: quia ſe facere iubeat, [q] aut petere prohibeat: neque autem imperare ſibi, [r] neque ſe prohibere quiſquam poteſt.

k *Si ab altera.* vel dic quòd egerunt tantùm de parte vna. vel dic quòd vna pars tantum expreſit: altera nil ſecuit, vel nil dixit.

l *Cuiuſq; ex litigatoribus.* vel arbitri: vt ſupra eo. item ſi vnus. §. item ſi plures. &. l. in compromiſſis. &. l. arbiter kalendis. Sed in iudiciis contra: vt infra de iud. l. mortuo. &. l. p ponebatur. &. Cod. de peda. iudi. l. penul. Accurſius.

† *Baid. hic dicit ſtum tex. ſing. ad hoc, quod ſi factum eſt compromiſſum vt in euentū mortis alterius nō exprimat, puta actoris, ſed tráſeat ad heredem eius: ſtatim ſolui-tur eo mortuo ac ſi nihil dictum fuiſſet: quia non debet claudicare, dicit Bald. adde idem econtra, vi morte vnius arbitri finiatur. ad iſtud hic multa iura allega. Bo. leg. in compromiſſo pe- miſſum vt id haberet.*

ARbiter.] CASVS. Duo inſimul cōpromiſerūt in arbitrū pœna hinc inde p miſſa: & ſic die ſtatuerunt intra quam poſſet arbiter cognoſcere & ſententiare: ſed nō ſtatuerunt vt poſſet die proferre. die veniente nōdum ei de cauſa liquebat: & iuſsit proferre vnus litigatorū diem. nūquid cōmittitur pœna? Nō certe, cum non ſit actum vt poſsit iubere proferre die. Viuia.

m *Non poſſet.* quia nōdū liquebat ſibi de cauſa: vt. ℞. eo. idem Pomponius. §. fina.

n *Audiēs.* id eſt obediens.

o *Pecunia.* id eſt pœna. Accurſius.

p *Nō eſſe arbitro.* aliquin ſecus: vt. ℞. eo. nō diſtinguemus. §. dics. &. §. fin.

SI dece.] CASVS. Petebā decem à Titio, vel ipſe à me. x. petebat. cōpromiſimus in Mœuium & Titiū. non valet compromiſſum, cum ſibi ipſi nō poſsit imperare. Viuianus.

q *Iubeat.* ſi vult officio arbitri vti.

r *Imperare ſibi.* ideo quia verbum in imperatiuo modo, non habet primam perſonam. Et ſic not. neminem ſibi eſſe arbitrum, nec iudicem: vt infra de iudi. l. Iulianus. & ſupra de iur. om. iu. qui iuriſdictioni. Sed arg. contra. ℞. ſi quis cau. l. ij. §. ſi non. verſi. ſi quis. ibi, ipſe ſe erectauit &c. ſed ibi re ipſa & facto ſe erectabat, non verbo. Item argu. contra. C. de fideicom. l. fina. & de ſumma trini. & fide catho. l. fin. §. huic. ſed impropriè ibi dicitur iudex. Item contra. C. manda. l. in re. Solut. hic dicitur compromiſſarius, ibi diſpenſator, ſiue moderator: alibi pro bono viro: vt. j. pro ſoc. l. ſi ſocietatem. Item quandoque iudex delegatus: vt ſupra qui ſatisda. cog. l. arbitro. Item pro quaſi delegato: vt. C. de iudi. aperti ſimi. quandoque pro ordinario: vt habetur. C. de poſtu. quiſquis. Item quid ſi compromiſero in aliquem quem offendi, vt iudicet in me ſecundum quod vult? Reſpon. valet, ſed reducitur ad arbitrium boni viri, ſi excedat modum: vt infra de ope. liber. ſi libertus.

SI quis.] CASVS. Cum à te decem peterem, compromiſimus in arbitros. te cōdemnato feciſti moram in ſoluendo. ſi ante

item

litem conteſt.ſuper pœna offeras,purgas moram,& liberaris.

a *Arbitro.* ſine die.

b *Liberatur.* ante iudicium acceptum de pœna: vel antequam creditoris intereſſit:vt ſupra eo.ſi cum dies.§.ſi.

NAVTAE CAVPONES STABVLARII, &c.

Merito hic ſit iungitur ſuperiori:quoniam & hic ſicut & arbitor ex recepto obligatur.vel forte in albo prætoris hoc ordine erant poſiti.Item nota differentiam inter hunc tit. & infra de exerci.quia ex hoc edicto datur actio cum res receptæ ſunt: ex illo datur etiam ſi non ſunt receptæ.Item differt ab illo infra fur. ad.nau.cau. quia in iſto tit.tractatur principaliter de actione ex cõtractu,vel quaſi ſed ibi principaliter de ea quæ eſt ex quaſi maleficio: at hic ſecundario de illa. Nõ hic tit. loquitur quando quis arguit factum certæ perſonæ: vt infra eo.licet. §. fina. ibi non certæ perſonæ. Nõ hic recipit ſalua in fore:ibi nõ. Item hic pœna dupli,totum eſt pœna:ibi alterum ſimplum rei perſecutio.

* ab arbitro.

SI qui iuſſus eſt * arbitro [a] ex compromiſſo ſoluere pecuniam, moram fecerit: pœnam ex cõpromiſſo debet: ſed poſtea ſoluendo pœna liberatur [b].

NAVTAE, CAVPONES, ſtabularij,vt recepta reſtituant.

TITVLVS IX.

Primò ponit verba edicti. ſecundò ibi, maxima.commendat edictum. Bartolus.

1. VLPIANVS libro quarto-decimo ad Edictum.

A Alit prætor: *Nautæ, caupones, ſtabularii* [c], *quod cuiuſque ſaluũ fore receperint, niſi reſtituent,in eos iudicium* [d] *dabo.*

Maxima vtilitas eſt huius edicti:quia neceſſe eſt plerunque eorum fidem ſequi, & res cuſtodiæ eorum committere. Ne quiſquã putet grauiter hoc aduerſus eos conſtitutum. Nam eſt in ipſorum arbitrio [e] ne quẽ recipiant †. Et niſi hoc eſſet ſtatutum,materia daretur [f] cũ furibus aduerſus eos quos recipiunt coëundi: cum ne nunc [g] quidem abſtineant huiuſmodi fraudibus.

Hic incipit exponere verba edicti. Bar.

Qui ſunt igitur qui teneantur, videndum eſt. Ait prætor, *nautæ*. Nautam accipere debemus eum qui nauim [h] exercet [i]: quamuis nautæ appellãtur omnes qui nauis nauigandæ cauſa in naue ſint.ſed de exercitore [k] ſolũmodo prætor ſentit [l]. Nec enim debet (inquit Põponius) per remigem [m] aut meſonautam [n] obligari: ſed per ſe, vel per nauis magiſtrum [o]: quamquam ſi ipſe [p] alicui è nautis cõmitti iuſſit [q],ſine dubio debeat obligari. Et ſunt quidam in nauib' qui cuſtodiæ gratia nauibus præponuntur, vt παραφύλακες, * & diætarij [r]. Si quis igitur ex his receperit [s], puto in exercitorem dandam actionẽ: quia is qui eos huiuſmodi officio præponit,committi eis permittit: [t] quãquam ipſe nauicularius [u] vel magiſter id faciat [x] quod χειρόβολον * appellãt.Sed etſi hoc non extet [y], tamen de recepto nauicularius tenebit [z].

De exercitoribus ratium, itẽ lyntrariis [a] nihil cauetur, ſed idem conſtitui oportere Labeo ſcribit. & hoc iure vtimur.

Caupones autem & ſtabularios æquè eos accipiemus qui cauponam vel ſtabulum exercent,inſtitoréſve eorum [b].Cæterum ſi qui opera mediaſtini [c] fungitur,non cõtinetur: vt puta atriarij [d], & focarij, & his ſimiles. Ait prætor: *Quod cuius ſaluũ fore receperint.* Hoc eſt, quã-

Delinquẽdi tollit deſiderii occaſio.

* *id eſt nauium cuſtodes.*

* *Vide in hunc locum Alciatũ li. parer. 1. ca. 44. putat enim churẽbolũ hic dici ſignũ quod magiſter in prora reſidens manu dat, nautis imperãs vt aliquid faciant, ſeu aliquem recipiant vel non recipiãt.*

a *Arbitria.* ſcilicet à principio,non ex poſt facto:vt infra eo.l. debet.ſic &.C.de actionibus & obligat.l.ſicut. & infra cõmod. l.in commodato.§.ſicut.

b *Daretur.* ſcilicet cauponibus.Et ſic not.hic tolli occaſionem delinquendi:vt .C.de La.li.tol.l.fina.§.pe.& ſupra in procemio.§. illud vero ſatis &c.

c *Ne nãc.* ſcilicet ſtatuta pœna huiꝰ edicti. Accurſius.

d *Qui nauim.* & ſic ſtricte.Accurſius.

e *Exercet.* & ſic pro exercitore. Quis autẽ hic ſit, habes infra de exer.l.j.§.exercitorem.

f *Exercitore.* recipiẽte ſaluum fore.

g *Sentit.* cũ dicit nautæ.

h *Per remigem.* i.qui melius ſcit nauigare.

i *Meſonautam.* id eſt mediocrem. à meſon, quod eſt medium. Alij dicũt, id eſt meliorem nautam, qui omnibus aliis in naui præeſt.ſed contra hoc edictũ Põpo.eſt.j.e.§.ſi.Sol.quidam dicunt quòd hoc corrigitur. Alij quòd hic loquitur cum extra nauim damnum datũ eſt: arg.j.e.debet. Tu dic quòd hic loquitur vbi nauta cui non erat commiſſum, contraxit & recepit:& non exercitor,vel eiꝰ magiſter. vnde nullo modo tenetur de facto nautarũ exercitor.at vbi exercitor cõtraxit tenetur de facto nautarum: vt ibi, & dicta.l.debet.

k *Nauicularius.* id eſt aliquis nauta exercitoris iuſſu.

l *Id faciat.* id eſt recipiat,de qua receptione.ſi.locutus eſt. Vel dic,faciat.i.imponat alium cuſtodẽ qui poſitus eſt ad cuſtodiendum. Item quod poſtea ſequitur:Sed & ſi hoc non exercet: id eſt hoc non recipiat iuſſu exercitoris vel magiſtri. & ita non eſt ad hanc receptionem præpoſitus: tamen nihilominus qui recipit, tenetur ex ſua perſona, qui nauicularius dicitur: & quia cuſtodiæ nauis præpoſitus eſt.

m *Sed & ſi hoc non extet.* alibi exercet.& tunc expone vt modo dixi.& alibi eſt,extet.id eſt nemo eſt huic officio præpoſitus,vel magiſter eos non præpoſuit.Io.

n *Tenebitur.* ex ſua perſona:vel.i.exercitor,ſecundum Azo.

o *Lyntrarii.* id eſt qui paruas naues habẽt & exercent, vt butos & buſos,vel ſcaphas:quę lucratiæ,aliàs lyntrariæ dicuntur.

p *Inſtitoréſve eorum.* vt ſi receperint iſti,teneantur qui præpoſuerunt.

q *Mediaſtini.* qui faciunt vilia officia,vt ſubiicit.

r *Atriarii.* qui cuſtodiunt atria:vel qui purgant:vel qui vocant & trahunt homines vt hoſpitentur. Accurſius.

† *Habẽt ſcientiam pulſi Cic. in Verr. Act. 4.*

[a] *Arbitro.* ſine die.

[b] *Liberatur.* ante iudicium acceptum de pœna: vel antequam creditoris interfit:vt ſupra eo.ſi cum dies.§.ſi.

[c] *Stabularii.* hoſpitatores hominum equitantium.

[d] *Iudicium.* id eſt actionem in factum:vt infra eo. & ita.§. ait prætor. &.§.ex hoc.Item not.ex hac litera,quòd hæc actio videtur arbitraria,ſicut actio quod met' cauſa:vt ſupra quod met' cauſa.l.ſi cum.§.hæc autem.ſed non eſt ita:quia hic non feruntur duæ ſententiæ.Item hæc non connumeratur inter alias

a *Accederent.* quia & hæc differunt:vt infra eo.ſed & ipſi.§.fi. & infra commo.l.ſi vt certo.§.vſque adeo.

b *Vſum.* vt panem & vinum.

c *Item Pomponius.* aliàs eſt lex,item Pomponius. & intitulatur Papi. aliàs incipit parui.

d *Nobis magis.* immo magis domino: vt infra depo.l. bona fides. quæ eſt contra.& l.qđ ſeruus.Sol. ibi non habebat ius in re:hic ſic. Vel ibi erat prędo,hic non.Vel hic ſpeciale. Vel hoc in hac actiõe: illud in rei vindica.

e *Et ideo.* de toto ad partem.

f *Si ante.* aliàs eſt ante:& tunc dic,ante ſuſcepit,ſcilicet debitor q̃ is qui itulit.& ſecũdum hanc literam lege ſi pro quamuis.nam idem eſt et ſi non ante ſuſcepit,ſed poſtea. aliàs eſt ſi à me.

g *Aſſignata ſunt.* cuſtodiendæ.Acc.

h *Illata ſunt.* ſed an ita demum ſi ſciuerit, an ſi ignorauerit? Reſpon.forte etiã ſi ignorauit:vt infra furti aduer.nau. cau. ſta.l.j.§. in duplũ.& ifra depo. l.j.§.ſi ciſta.in fine.Sed melius eſt contrarium: vt.C.de ſer. fugi. quicunque.§.quòd ſi ſeruus.&.C.de his qui latro.vel al.cri.re occul. l.j.&.l.ij.&.j. de vſuc. l.ſequitur.§.tũc. & infra de actionib.& obliga.l.iiij.§.j.

i *Nautarum.* id eſt magiſtrorum.

k *Sed & vectorum.* id eſt qui in naui vehũtur.à vectus,ta.tum. Vel dic,à vectore,vt ponatur pro cæteris nautis. Et ſecundum hoc dic nautarum,id eſt magiſtrorum.ſed contra ſupra eo.l.j.§.qui ſunt.verſi.nautã. ibi,nec enim debet &c.Solu.vt ibi.

l *Sicut viatorum.* imò contra:vt.j.fur.aduer.nau.cau.ſta.§. pe. Solu.ibi nominatim dixit ſe non recipere in ſe periculũ eorũ. Vel aliter,ibi de illa actione dixit quæ deſcẽdit ex quaſi maleficio:hic autẽ de ea quæ deſuſcepto competit. Et eodẽ modo ſoluitur quod eſt.j.eo.licet.§.in factum.vel ſolue vt ibi. Acc.

Et ita.]*CASVS.* Nauta recepit à Titio merces non in naui, ſed in littore:& ibidẽ perierunt.quæritur ſi periculum ſpectat ad nautã?Et reſpondetur quòd ſic. [*AIT ENIM.*] Euenichat aliquãdo,quòd ſtabu.& cau.vel nau. non reſtituebãt res quas accipiebãt:vnde factum eſt edictum:& datur in eos ac. in fact.niſi reſtituãt:ſed ad quid intromiſit ſe prætor? immo videt q̃ ſuperfluè detur act.iſta in fac.cũ aliàs ſit cautũ: quia poterit locati vel cõ.vel ſimilib' act.agi: vnde miratur Pompo. quare detur act.in factũ.ſed aſſignat rationes duas quare iſta act.in factum detur.Vna eſt ratio quare detur actio in factũ,quia prætor ſollicitum ſe oſtẽdit vt maleficia hominũ non relinquãtur impunita.Secũda ratio eſt,quia in hac act.in fact.plus venit quàm in illis.Tertia ratio,quia per iſtã tenetur omnibus modis ré reſtituere:& in iſta venit leuiſſima culpa:ſed per illas quandoque tenetur de dolo,& quandoq; de culpa.ſed in iſta act.in fact. nõ venit caſus fortuit'.vnde ſi exercitor vel cau.vel ſta.ré fortuito caſu amiſerint,non tenẽtur,ſed habent exceptionem. [*SI FILIVS.*] Caſus hui'.§.duobus modis ponitur. Primo ſic:habebã filiũ vel ſeruum qui filius vel ſeruus habebant nauem,& eam p ſe vel per aliam perſonam exercebãt me patiente vel volente.teneor quidem in ſolidũ de rebus receptis à filio vel ſeruo,vel ab eorũ præpoſitis.Secundo ponitur quãdo ego dominus nauis exercebã,& ille filius vel ſeru' meus aliquid me volente recepit:teneor quidẽ in ſolidũ p illis rebus à filio vel ſeruo meo receptis.[*ITEM SI SERVVS.*] Caſus in hoc.§.dupliciter notatur.Primo ſic:Habebã Stichum ſeruum ordinariũ, & Pamphilum vicariũ ſub eo:& ordinarius Stichus exercebat nauem:ille autẽ ſeruus Pãphilus dãnum dedit in rebus in nauẽ illatis. qualiter teneatur,quærit. Et diſting. quia aut ordinarius volũtate mea nauẽ exercet:& tunc teneor in ſolidũ,& non liberor eũ vicarium dãdo pro noxa.aut ſine voluntate mea,& liberabor.& ſic de peculio noxaliter teneor.Secũdo ponit ſic:quia ſeruus me' exercebat,& ipſemet dãnũ dedit. diſtingue vt in ſuperiori caſu.nã ſi voluntate mea exercet,teneor in ſolidum. aliter ſi non voluntate mea, teneor de peculio.[*HAEC ENIM ACTIO.*] Actio quæ datur in exercitorem, datur ꝑpetuo,& in heredes:& cõtinet rei ꝓſecutionẽ. [*NOVISSIME.*] Res meas tibi dedi vt eas portares:q̃ tibi poſtea ſubtractæ ſunt.habeo ego duplex auxiliũ. Primo habeo ius cõmune cõtra furripientem.i.act. furti.Itẽ habeo act. in fact.ex hoc edicto cõtra te nautã:id eſt nauem exercentem: & ſi ago vna,nõ agam alias quia vna per aliam tollitur,& repellit exce. vel offi.iudi. Vi.

m *Idem ait.*ſ. eſſe reſpõdendũ.&debet hic eſſe principium legis.

n *Receptis.* ſufficit enim ſic recepiſſe:vt hic,& infra de peri. & commo.rei ven.l.quòd ſi neque.§.fi. Sed contra infra eo.l.debet.j.reſpon.Solu.vt ibi.

o *Iudicium.* id eſt actionem.Et not.quòd duæ actiones dantur ex hoc edicto:& ambæ dicuntur in factum.vna eſt in ſimplũ ex contractu de recepto:& habet locum quicunque dederit dãnum.alia eſt in duplum,& datur ex delicto non ꝓprie,ſed quaſi, quando familia exercitoris quam habet in naui,dat damnum. ſecus ſi extraneus.Fingitur enim delictum familiæ exercitoris eſſe:quia familia mala vtitur. Accurſius.

p *Ex hoc edicto.* & ex quolibet alio,niſi nomen actionis ſit expreſſum:vt hic,& inſti.de interdic.§.fi.

q *Sed ſi tota.* quod dixerat coniunctim,nunc diuidit. & quod dicit tota,idem eſt ſi pars:vt infra ad.l. Rho.de iac.l.ij.§. quid enim.verſi.plane.

r *Etiam.* nam de his quæ apparent,agit vt ſibi reſtituantur.

ſ *Agi poſſe.* vel commodati. Accurſius.

t *Niſi forte.*ſcilicet dicatur prætorẽ ideo feciſſe.& eſt hæc prima ratio.ſimilis eſt ratio.j.de iniur.l.item apud.§.hoc edictum. & inſti.de bo.poſ.in prin.§.aliquando.

u *Innoteſceret.* id eſt daret intelligere.

x *Agere.* ſcilicet ſenatum. Accurſius.

y *Hoc genus.* id eſt huius generis hominum.ſic infra de fun.inſtru.l.quæſitum.§.idem Celſus.

z *In locato.*ſecunda ratio.

a *Duntaxat.* & lata culpa:vt infra depo.l.j.§.ſi quis ſeruum.in fi.&.l.quod Nerua.

b *Etiam ſi ſine culpa.*ſcilicet leui.leuiſſima tamẽ interuenit.nã ſi nec leuiſſima iterueniet,ergo fuit caſus fortuitus,& ſic non tenetur:vt hic ſubiicit,&.j.de admi.re.ad ci.pti.l.ij.§.ſi eo.&.C. de pig.ac.l.quæ fortuitis. Quidã tamen dicunt ꝙ licet nõ adhibeat leuiſſimam culpam quis,puta quia fuit furto ſubtracta,vbi

non

Et ita de facto vectorum etiã Põponius libro trigeſimoquarto* ſcribit.Idẽ† ait,[m] etiam ſi nondum ſint res in nauẽ receptæ,ſed in litore perierint,quas ſemel recepit,[n] periculum ad eum pertinere. Ait prætor:*Niſi reſtituent, in eos iudicium*[o] *dabo.* Ex hoc edicto [p] in factum actio proficiſcitur. Sed an ſit neceſſaria,videndũ: quia agi ciuili actione ex hac cauſa poterit.ſi quidẽ merces interuenerit, & locato vel cõducto. Sed ſi tota [q] nauis locata ſit:qui conduxit,ex conducto etiam [r] de rebus quæ deſunt,agere poteſt.Si verò res perferẽdas nauta conduxit: et locato conuenietur.ſed ſi gratis res ſuſceptæ ſint,ait Põponius depoſiti agi potuiſſe. [ſ] Miratur igitur cur honoraria actio ſit inducta, cũ ſint ciuiles:niſi fortè [t] (inquit) ideo, vt innoteſceret [u] prætor curam agere [x] reprimendæ improbitatis hoc genus [y] hominum:& quia in locato [z] conducto culpa,in depoſito dol' dũtaxat [a] præſtatur. At hoc edicto omnimodo qui recepit tenetur,etiam ſi ſine culpa [b] eius res periit,vel damnũ datũ eſt:

* 35. † *hunc verſi. ꝙ lege vanoxa citatur.*

---

cúque rem ſiue mercem receperint.Inde apud Viuianũ* relatũ eſt,ad eas quoque res hoc edictum pertinere,quæ mercibus accederent:[a] veluti veſtimenta quibus in nauibus vterentur,& cætera quæ ad cottidianum vſum [b] habemus. Itẽ Pomponius [c] libro trigeſimoquarto* ſcribit,parui† referre, res noſtras, an alienas intulimus,* ſi tamẽ noſtra interſit ſaluas eſſe.Etenim nobis magis,[d] quàm quorũ ſunt,debent ſolui. Et ideo [e] ſi pignori merces accepero ob pecuniam nauticã: mihi magis q̃ debitori nauta tenebitur,ſi antè [f] eas ſuſcepit. Recipit autẽ ſaluum fore, vtrũ ſi in nauim res miſſæ,ei adſignatæ [g] ſunt, an & ſi non ſint adſignatæ,hoc tamen ipſo quòd in nauẽ miſſæ ſunt, receptæ videntur? Et puto omnium eum recipere cuſtodiam quæ in nauem illatæ ſunt:[h] & factum nõ ſolùm nautarum [i] præſtare debere,ſed & vectorum:[k]

* *Iulianũ.* * *Accuſius.* * *intulerimus.*

II. GAIVS libro quinto ad Edictum Prouinciale.

Sicut & caupo viatorum.[l]

III. VLPIANVS libro quarto decimo ad Edictum.

* 25. † *hunc plerq; verſi. ꝙ lege cuãt & ipſe etiã Accuſius.*

Furtum nõ eſt caſus furtuitus, ſed ignorãtiæ.

non eſt fortuitus caſus:(nam furtum non computatur inter fortuitos caſus,ſed latrocinij:vt inſt.qui.mo.re cõtra.ob §.is quoque.)quòd tũc tenetur:vt.j.eo.§.item ſi ſeruus exercitoris. Sed reſpon.verum eſt quãdo leuiſſima ſaltem culpa interuenit.nam inter leuiſſimam culpam,& caſum fortuitum,nihil eſt medium.

ADDITIO. Aduerte hic dum dicit gl. inter leuiſſimam culpam,& caſum fortuitũ &c. nõ intelligas q̃ ſit idem: ſed vult dicere, quòd ceſſante leuiſſima cauſa,quicquid contingit, contingit leuiſſima culpa.Et ex hoc no. quòd quãdo caupo adhibuit diligentiam quam debuit adhibere quilibet paterfamilias,& ſic ceſſat leuis culpa, de eo quod cõtingit poſtea, non tenetur:vt hic,ſecundum Bart.

a *Exceptionẽ*. per in ſteg.reſt.vel dic q̃ de æquitate.nã mero iure tenetur qui ſaluum fore p̃miſit. ergo valẽs reſtitui vel excipere,tenetur rem probare fatali damno periiſſe,vel deterioratam:cũ aliàs ſi depoſito qui dolum dicit,debeat probare illũ: vt.j. de proba.l.quotiẽs.§.qui dolo.ad qđ eſt quod not. ſupra de eden.l. ſi quis ex argentariis.§.ſi.

b *Eodem modo*. quo tenẽtur exercitores,ſcilicet de dolo lata culpa,& leui & leuiſſima, non de caſu.

c *Quo*. aliàs quòd, q̃ quia.

d *Non tenebuntur*. hoc edicto,ſed ordinariis actionibus.

e *Voluntas patris*.ſ.expreſſa,vel tacita in corde retẽta,ex eo q̃ filius vel ſeru⁹ nauem exerceant,vel cauponam,vel ſtabulum:vt infra de exerci.l.j.§.ſi is qui.vel cum pater vel dominus exercẽt, recipit filius vel ſeruus voluntate patris vel domini.

f *In ſolidum*.hic potes iungere quod eſt.j.e.l.ſi vero ſine volũtate &c.& poſtea,Item ſi ſeruus exercitoris.ſ.liberi hominis.

g *Conueniendus*. cum ab alio dãnum datur.ſi vero ab ipſo,hoc ſequitur in proximo.§.ſecundum caſum.

h *Item ſi ſeruus*.caſus poteſt poni in ſeruo exercente,& dãnum dãte:in quo diſtinguitur an domini voluntate exerceat: & tunc dominus p̃ ſeipſo tenetur de recepto:aliàs vero de peculio tãtum.& ſecũdũ hoc eſt contra.j.e.l.ſi.§.ſeruorũ.So. hic loquitur de actione ex cõtractu:ibi de ea quę eſt ex quaſi maleficio in duplum.& hoc eſt contra tantũ ad primum reſpon. huius.§. itẽ ſi ſeruus,in eo caſu quãdo cum volũtate exercet.Item poteſt poni in ſeruo ordinario exercente,& vicario dãnum dãre: vt tunc ſi volũtate domini,in ſolidũ teneatur:nec eſt contra.j.e.l.ſi.§.ſeruorũ.quia ibi in ea actione quæ ex quaſi delicto eſt, loquitur:vt dixi. Si vero ſine voluntate exerceat,noxalis de peculio datur: quia vicari⁹ eſt in peculio:vt.j.de noxa.ſi in re.§.ſi.& hoc ſecũdum illã literã quæ eſt ibi.Sed ad ſecundam aliam quæ eſt ibi, aut,expone vt ibi.Vel dic,in ſeruo exercitoris liberi hominis:& quod ſubiicit,ſi vero:refertur non ad proxi.ſed ad ſuperius.

i *Exercitoris*.i.exercens ſecundum primum caſum glo.magnę.

k *Et ideo*. hæc ratio ſufficiens eſt,id eſt probabilis: ſed non neceſſaria.ſic ſupra de ali.iudi.l.non ſolum.§.ſi.

l *Honoraria actione*. hæc ſpecialis.

m *Furti*. hæc communis,ſiue ipſe,ſiue alius ſubripuit.

n *Officio iudicis*. cum talis eſt perſona cui non poteſt opponi doli exceptio.

o *Contentus*. vt hic,&.j.e.licet.§.poſſumus.& facit.ĩ. de calũ.l. in heredẽ.§.ſi.ſed contra.j.p̃ ſocio.l.rei cõmunis.Sol.aliud eſt in actione iſta,q̃ in p̃ ſocio.hæc enim non de iure cõmuni,ſed

nisi ſi quid damno fatali contingit. Inde Labeo ſcribit, ſi quid naufragio aut per vim piratarum perierit,non eſſe iniquum exceptionem [a] ei dari. Idem erit dicendum & ſi in ſtabulo aut in caupona vis maior contigerit. Eodem modo [b] tenentur caupones & ſtabularij, quo [c] exercentes negotium ſuum recipiunt. Cæterùm ſi extra negotium receperint,non tenebuntur. [d] Si filiusfamilias aut ſeruus receperit, & voluntas patris,[e] domini, interuenit, in ſolidum [f] erit conueniendus. [g] Item ſi ſeruus [h] exercitoris [i] ſubripuit, vel damnũ dedit, noxalis actio ceſſabit:quia ob receptum ſuo nomine dominus conuenitur. Sin verò ſine voluntate exerceãt,de peculio dabitur. Hęc autem rei perſecutionem continet,vt Põponius ait: & ideo [k] & in heredem & perpetuò dabitur.

Quando competunt alicui plures actiones, quarum vna eſt de iure communi, & alia de iure ſpeciali: vna tollitur per aliam quatenus in ea plus eſt. Bartolus.

Nouiſsimè videndum an eiuſdem rei nomine & de recepto honoraria actione,[l] & furti [m] agẽdũ ſit.& Põponius dubitat. ſed magis eſt vt vel officio [n] iudicis vel doli exceptione alterutra eſſe contentus [o] debeat.

IIII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SEd & ipſi nautæ [p] furti actio competit, cuius ſit periculo: [q] nisi ſi ipſe ſubripiat, & poſtea ab eo ſubripiatur: [r] aut [s] alio ſubripiente ipſe nauta ſoluendo non ſit. Si nauta nautæ, [t] ſtabularius ſtabularij, caupo cauponis * receperit: æquè tenebitur. [u] Viuianus* dixit etiam ad eas res hoc edictũ pertinere, quæ poſt impoſitas merces in nauem locataſque inferentur, etſi earum vectura non debetur, [x] vt veſtimentorum,penoris [y] cottidiani:quia hæc ipſa cæterarum rerum locationi accedunt. [z]

V. GAIVS libro quinto ad Edictum Prouinciale.

NAuta & caupo & ſtabularius mercedẽ accipiũt nõ p̃ cuſtodia, [a] ſed nauta vt traiiciat vectores, caupo vt viatores manere in caupona patiatur & ſtabularius vt iumenta ſua ſtabulo reficiendi cauſa appellentur. Ideoque ſi quid horum ſine culpa eius quis amiſerit, nulla actione tenetur. Nec enim ſervare hæc poſſunt. Quare ſi aut latrones hominem aut vim maiorem nauta aut caupo aut ſtabularius præſtare non poterit, nihil debet. Plane ſi damni culpa navis aut ſtabuli facti quis agat, non dubito quin ex locato agere poſſit. Sed & ſi furtum ab his factum ſit, ex locato actionem habebit. Quod ſi ipſi furtum fecerint, ex maleficio tenebuntur. Sed ſi nauta ſine navi, aut caupo ſine caupona, aut ſtabularius ſine ſtabulo furtum fecerit, ex locato actionem habebit. Sed ſi navis aut caupona aut ſtabulum alterius ſit, & ipſi furtum fecerint, ex locato actionem habebit. Sed ſi navis aut caupona aut ſtabulum alterius ſit, & ipſi furtum fecerint, ex locato actionem habebit. Sed ſi navis aut caupona aut ſtabulum alterius ſit, & ipſi furtum fecerint, ex locato actionem habebit.

Sed & ipſi nauta. ſi modò ipſe eligatur à domino.nã domino datur electio:vt.j.fur.aduer.nau.cau.ſta.l.j.§.& in duplum.

q *Cuius ſit periculo*. ſcilicet quia eſt ſoluẽdo.& tunc nõ agit domin⁹:aliàs non eſt eius periculo ſi nõ habet aliquid:vt.j. de fur. itaque.Et ita non aget:vt.j.furti aduer.nau.cau.ſta.l.j.§.quod ſi receperit.quæ eſt contra.vel ſubauditur ibi tantum.

r *Subripiatur*. quo caſu non agit:quia fur furti agere non poteſt,niſi caſualiter reperiatur:vt infra de fur.qui vas.§. ſi ego.& l.qui re ſibi.§.ſi quis.& facit.l.eum qui.§. Iulianus. verſic. non habebit.eo.ti.de fur.

ſ *Aut*. his duobus caſibus etiã ſi ipſe eligitur,non tamen agit: altero, p̃pter ſuum delictum:altero,quia in eius eſt electione.

t *Nauta nautæ*.ſcilicet alterius nauis. & videbatur contra,argu.C.de fur.apud antiquos.§.finautem deſinat.verſi.qui habet aduerſus alios.

u *Tenebitur*. recipiens. Accurſius.

x *Non debetur*. ſcilicet ſpecialiter.

y *Penoris*. penus dicitur id quod eſui potuique eſt deſtinatũ: vt infra de penu.l. l.iij.j.reſpon.

z *Accedunt*. facit ſupra.l.j.in ſi.ibi,ait prætor &c.

a *Nauta. Non pro cuſtodia*. principaliter.ſic & vẽditor recipit pretiũ p̃ re,non pro cuſtodia:& tamẽ tenet de cuſtodia: vt inſtr.

Penoris quid ſit.

Iulianus.

Nauta, caupo, & ſtabularij differunt.

vt inſti.de emp.& vendi.§.cum autem.

a *Stabulari.* id eſt hoſpitari,& in ſtabulo manere.

b *Tenentur.* & ſic de leui culpa,ſi agitur locati.at hic de leuiſſima.ſed contra infra depoſi.l.j.§.ſi veſtimenta.Solu.vt ibi.

c *Quicunque.* ſed nõ omnia:quia furti act.exercitor habet:quia ſui natura ei datur cuius intereſt : vt ſupra eo.ſed & ipſi. & inſtit. de ob. quæ ex deli. na. §.furti. ſed.l. Aquil.actio ei non datur: quia hero tantum datur : vt infra ad. l. Aquil. item Mela.§legis.

d *Diximus.* paſsiuè,nõ actiuè.

e *A ſuo.* quod fiat ab aliquo de naue. ſecus eſt ſi ab extraneo. idem dico de dãno : vt infra eo.l. ſi.in prin.& infra loca. l.ſed & de damne.etiam ab extraneo,ſi poteſt præcaueri:vt ſupra eo. l. & ita. §. j. in fi. Item collige hic quòd furtum non cõputatur inter caſus fortuitos.nam tunc nõ teneretur:vt ſupra eo. & ita. §. ait prætor. ſic infra pro ſoci.l.cũ duobus.§.damna. Accur.

*recedere.

Licet.] CASVS. Si pro reb' meis quas exportas, dedi mercedem,ſiue gratis portas: habet locum hoc edictũ. [SI SERVO.] Habebam ſeruum qui erat ſtabu. vel cau. vel nau. præpoſuiſti eum ſta.vel nauí: & iſte dãnũ mihi dedit, vel furtũ fecit: teneberis quidem act.in fac. ex hoc edicto conuentus. Ego dum eſſem in tuo ſeruitio:& act.l. Aquil.& furti potero conueniri.& hoc in prima.Si vero mihi & tibi erat cõmunis,mihi teneberis nomine ipſius:& qđ pro eo ꝓſtiteris, ꝓpoſita actiõe pro ſocio,vel cõmuni diuidũdo à me recuperabis. de dãno autẽ in illo ſeruo dato non teneris. [IN FACTVM.] Hoc edictũ diuiſum eſt in duo capita Primũ proteditur à prin. huius tit. vſq; ad.§.iſtum,in factum. Secundũ incipit hic, & vſq; ad fi.tit. protenditur. In primo capite oſtendit, quòd dominus obligatur act.in factum quæ datur ex contractu inſtitorum, vel magiſtrorum nauis, & filiorumfa. In ſecundo caſu oſtendit, qꝑ domini inſtitorũ & nautarum,& aliorũ qui damnum dederunt, poſſunt cõueniri act.in fac.quæ ex maleficio datur. & datur iſta act.in duplũ,alia autẽ act datur ei in ſimplũ. vnde ſi familia nautæ damnũ dedit:tenetur nauta in duplum,qui ſciẽs malos homines in naue habebat. Tex. planus eſt. [POSSVMVS.] Si nauta damnũ dedit,pluribus actionibus tenetur:ſcilicet furti.l. Aquil. & in fac.ex hoc edicto. ſed vna contẽtus debet eſſe is cui competit. ſi ergo egit aduerſus exercitorẽ act.in factum:actionẽ furti, vel.l. Aquil. exercitori cedere debet:& poterit ſuo nomine exercitor conuenire nautas ex conducto. Si vero abſolutus exercitor fuerit:an poſtea agere poſsit ille cui damnũ datum eſt,act. furti contra nautam? Dicitur quòd obſtabit tibi exceptio : quia non eſt ſæpius quærendum de facto vnius hominis. idem eſt ſi prius fuit actum contra nautã act.furti,vel legis Aquil.& eo abſoluto velit agere in factum contra exercitorem. Vi.

f *Mecum ſit.* i.cõtra me.aliàs nõ.ſ.in iſto caſu:vt.j.de noxa.l.cũ ſeruus.nauta autẽ hic:quia mihi cõtra me daret ex quaſi maleficio.

g *Quia in factum eſt.* ex quaſi maleficio.

h *Si partem.* cum communis erat.

i *Obligatum.* inſolidũ,ſi ſciui.aliàs nõ:ſed in vaſe locato indiſtincte teneor inſolidũ:vt.j.loca.ſi qs domũ.§.j.& l.ſed addes.§.j.& l.cum in plures.§.ſeruum meum.ſed & quando ignorans fui,teneor ſaltem pro nora relinquere:vt infra commo.l.pe. item facit infra de exerc.l.ſi cum.

k *In eo.* ſcilicet ſeruo:vt quia vulneratus eſt.

l *Æſtimare.* quidã libri habẽt, nõ ſolet.& tũc ſic:quia ſi nautæ inter ſe damnũ dederint,hoc ad exercitorẽ non pertinet:& ideo hac actione nõ poteſt exercitor conueniri:vt infra.e.l.ſi.§.hęc actio. Alij habent ſine non: & tũc dic,æſtimare ſolet damno dato alicui extraneo in recepto, vel in mercibus eius. nam huic nec in recepto nec in reb' eius eſt datum, ſed inter ſe: & ideo hic non agitur,vt dicit. nec enim ſeruus dicitur receptus, vel res recepta.

m *In factũ.* quæ eſt ex quaſi maleficio, & in duplum: vt infra eo.l. ſi.§.hæc actio.

n *Pertines.* vt per eũ detur in exercitorem. & ſic eſt contra ſupra eo.ſicut caupõ.Sol.hic de ex quæ eſt ex maleficio : ibi ex contractu: vt ibi dixi. Vel dic,hic non fecit moram viator,vt hic inuit: ibi ſic. Vel dic, viatores non tenẽtur hac act. vt hic: ſed exercitor ſic:vt ibi. prima verior eſt.

o *Vti cum nautis.* furibus quinõ ſunt exercitores,ſed aliàs forte ducunt remos.idẽ in quibuſlibet aliis.

p *Arguamus.* id eſt argute conuincamus. & ſi quidem liber eſt qui fecit furtum, deſignabo quis fecit. aliàs non cogor: vt infra vi bono.rap.l.ij.in princ.

Iuriſconſultus loquitur principaliter in actione in factum, quæ datur ex quaſi contractu de recepto: hoc loquitur de actione in factum quæ datur ex quaſi delicto. Bartolus

In factum m actione caupo tenetur pro his qui habitandi cauſa in caupona ſunt. hoc autem non pertinet n ad eum qui hoſpitio repentino recipitur, veluti viator. Poſſumus autẽ furti vel damni iniuriæ actione vti cum nautis o, vt certi hominis factum arguamus p : ſed vna contenti eſſe debebimus q. Et ſi cum exercitore egerimus r, præſtare ei debemus actiones noſtras s, quamuis ex cõducto actio aduerſus eos cõpetat exercitori t. Sed ſi abſolutus ſit exercitor u hac actiõe, deinde agatur cũ nauta, exceptio x dabit:ne ſæpius de eiuſdẽ hominis admiſſo quæraf. & cõtrà ſi de admiſſo vnius hominis actũ ſit,deinde in factum actione agatur, exceptio dabitur y.

q *Debebimus.* vt ſupra eo.& ita.§.ſi.

r *Egerimus.* ex quaſi maleficio.

s *Noſtras.* non furtis:quia illam habet:vt ſupra eo.ſed & ipſi.ſed actionem leg. Aquil. vel ſimiles,vel furti directam : quia vtilem habet ſuo nomine:immo directam: quia & eius intereſt : vt arg. C.de act.& ob.l.j.&.ij. Accurſius.

t *Exercitori* ſi conduxit operas eorum: vt hic, & infra ad leg. Rhod.de iac.l.ij.in principio.

u *Exercitor hac actione.* ſcilicet in factum ex hoc edicto.

x *Exceptio dabitur.* Sed cur datur exceptio rei iudi.cum ex alia cauſa agatur,& alia actione inter alias perſonas? Rñ.nõ propter rem iudicatã,ſed propter electionẽ datur exceptio. ſic.j.de inſt. habebat.in prin.& eſt ratio,ne ſæpius &c.vt ſubiicit, &.j.de ſepul.vio.l.ſepulchri.j.&.j.de noxa.in delictis. §.fi. & de lib.ho. exhi.l.quod & lex.§.penul.& de accu.ſi cui.§.iiſdem. in princi. &.j.de cuic. quia dicitur.in fin. & hæc ratio habet locum infra proxi.reſpon.ſunt ibi & aliæ duæ,vt ibi dicam. Sed prædictæ rationi obiicitur:nonne ex eodem delicto bis hic agitur,criminaliter,& ciuiliter:vt.C.quando ci.ac.præiu.cri.l.j? Reſpon.ibi de adulterio duorũ,ſcilicet maris & fœminæ:hic ciuiliter de vtroque agitur. Item nonne de adulterio bis quæritur, & eodẽ modo:vt.j.de adul.denũtiaſſe.§.fi? Reſpon.ibi de adulterio duorũ maris & fœminæ:hic vnius. Itẽ nonne furti,& vi bo.rap. de eadem rapina agitur:vt.j.vi bo.rap.l.j? Reſpon. ibi vtraq; via eſt communis:hic vna ordinaria,altera extraordinaria. Vel cõmuniter ad omnia reſpondeas quòd hic ex delicto alterius alter conuenitur.at vbi ex proprio, impeditur pluries agi hac ratione:ne ſæpius &c.niſi & alia occurrat. Accurſius.

y *Exceptio dabitur.* & eſt triplex cauſa. Prima,ne ſæpius &c.vt ĩ.proxi.reſpõ.Secũda,quia ſi exercitor cõuenitur,etiã nauta fur

abſolutus

abſolutus per mediũ conueniretur, cõtra quẽ exercitor rediret. quod non debet fieri:vt.C.de vſu.rei iudi.l.ſi. Tertia,quia cũ ſit fur abſolutus,ſoluiſſe videtur. nã ſolutio eſt ſimilis abſolutioni per ſentẽtiam:vt.j.de excep.rei iudi ſi quis cum totum.§. plane. & hæc ratio ex ſuperiori reſpõſo locũ habet. Eſt & quarta, quia non poſſum cedere actionem, quod facere debeo: vt.ä.ea.l.ibi,& ſi cũ.Sed an ita eſt vera hæc ratio, ſi primo iudicio ſpecialiter fuit dictũ,quòd de hoc delicto agebatur? Quidã ſic:cum ſint perſonales hæ actiones:vt arg.j.de excep.rei iudi. L & an eadem.§.actiones. Alij contra,ad inſtar realis: cum omne ius ſuum &c.vt infra de exce.rei iudi.ſi mater.§. eandẽ. nam iſtæ ad rem dantur,& rem perſequuntur. prima rationabilior videtur. Ac.

VII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

DEbet exercitor omnium nautarum ſuorum, ſiue liberi, ſiue ſerui, factum [a] præſtare [b]. Nec immeritò factum eorum præſtat, cũ ipſe eos ſuo periculo adhibuerit. Sed non aliàs præſtat,quàm ſi in ipſa naue damnum datum ſit. Cæterũ ſi extra nauem, licet a nautis: non præſtabit [c].

Proteſtatio cui aduerſarius conſenſit, liberat proteſtantem. Bartolus.

Item ſi prædixerit [d] vt vnuſquiſque vectorum res ſuas ſeruet, neque damnum ſe præſtaturum,& conſenſerint [e] vectores prædictioni: non conuenitur [f]. Hæc actio [g] in factum in duplum eſt. Sed ſi quid nautæ inter ſe damni dederint:hoc ad exercitorem non pertinet. Sed ſi quis ſit nauta & mercator [h], debebit illi dari [i]. Quod ſi quis * quos vulgo ναυκλη-ρους [k] † dicũt:& huic tenebitur. ſed huius [l] factum [m] præſtat [n], cum ſit & nauta. Si ſeruus nautæ damnum dederit [o], licet ſeruus nauta non ſit [p], æquiſsimum erit in exercitorem actionem vtilem dare. Hac autem actione [q] ſuo nomine [r] exercitor tenetur, culpæ ſcilicet ſuæ, qui tales adhibuit:& ideo etſi deceſſerint [f],non releuabitur. Seruorum autem ſuorum nomine noxali duntaxat [t] tenetur. Nam cum alienos adhibet, explorare eum oportet, cuius fidei, cuius innocentiæ ſint. In ſuis venia dignus eſt,ſi qualeſquales [u] ad inſtruendam nauem adhibuerit. Si plures nauem exerceant [x], vnuſquiſque pro parte qua nauem exercet, conuenitur.

Hæc iudicia [y] quamuis honoraria ſũt,tamẽ perpetua ſunt: in heredem autem non dabuntur. Proinde & ſi ſeruus nauem

† *Nautepigata ſunt, qui nauem inſcendunt, & pro pretio vectura ſeu naulo, ipſi nautarum officio fungantur.*

Officio duaru quis fungi poſſit.

* *Ant. Aug. legit. Et quod ſi quos. lib.4. cap.16.*

[DEBET.] CASVS. Hucuſq; locutus fuit de acti. quæ datur contra nautas:nũc tractat de actionibus quæ dantur ex quaſi maleficio:vt ſtatim dixi.Si ergo deduxi res meas in nauem:& nautæ dederũt mihi damnum: cõueniam exercitorem,ſi damnum factum fuerit in naue:aliàs non tenetur dñs nauis. ſi tamen denũtiauerit, vt oẽs res ſuas cuſtodiãt,& ipſi cõſenſerint,nõ tenebitur exercitor. [HAEC ACTIO.] Iſta actio quæ datur ex quaſi maleficio, datur in duplũ. Itẽ ſi nautę dederint inter ſe dãnũ,nõ tenebitur exercitor. [SED SI QVIS.] Dicitur hic q ſi aliquis nauta eſt & mercator,quod poteſt eſſe,tenebitur ei exercitor:& ex eius etiã facto tenebitur exercitor,ſi aliis damnum dedit. [SI SERVVS.] Si habeo nauẽ,& oĩs quæſtus ad me redit:ſi ſeruus meus ſit ibi,licet nihil operet, teneor tñ vtili act. ex hoc edicto eius nomine. [HAC AVTEM ACTIONE.] Si quis opera malorũ hominũ vtitur, omniũ nautarũ factũ præſtare cogitur.explorare enim debuit cuius fidei & innocẽtiæ eſſent:quod quia non fecit,tenetur: & ſeruum poterit dare: pro noxa:quia in ſuis venia dignus eſt. [SI PLVRES.] Si nauẽ plures per ſeipſos exerceãt:pro partibus tenẽtur. [HAEC IVDICIA.] Supradicta iudicia honoraria ſunt,& ꝑpetua: ſed non dantur in heredes.vnde mortuo ſeruo exercente, dominus non tenetur de peculio.ſi autem voluntate domini ſeruus exercuit:dominus tenetur. Viuianus.

a *Factum*.id eſt receptum,cum ad hoc ſint præpoſiti.

b *Præſtare*.Sed qua actione? Rñdet Azo ex quaſi contractu : in ſumma.de obl.quæ ex quaſi delic.§.nec diſtinguitur. Sed reſpõ. ex quaſi delicto,vt.ij.reſpon.huius.l. Accurſius.

c *Non præſtabit*.immo videtur cõtra: vt.ä.e.l.& ita.in prin.Sol. ibi traditæ & adſignatæ erãt,licet extra nauem:hic non. Vel hic non receperat cuſtodiam:ibi ſic,licet non traditæ: arg.infra de alea.l.j §.item. Accurſius.

d *Item ſi prædixerit*.facias vim in verbo,prædixerit:& in verbo, prædictioni: quod eſt infra ſtatim:vt hic, & infra de ædil. edic. itẽque.& de iur.fiſ.non intelligitur.§.ſi quis palam.& arg. infra loca.& cõdu.l.videamus.§.j.& vlt.ſecus autẽ ſi poſt dicat:vt infra de fideiuſ. l. ſi fideiuſſor creditori. & de inſtito. act. ſed & ſi pupillus.§.de quo.&.§.itẽ ſi plures.verſi.ſed & ſi alias. &. C.de act.& oblig ficut.Sed quid ſi dederit clauſes?videtur renuntiare, ac ſi prædiceret,vt hic,& ar.j.de cõtrahen.emp.l.clauibus.Ecõtra quòd non,ne detur materia falſum fabricandi:vt.j.quemadmo.teſt.aper.l.j.& ne detur materia cum furibus coẽundi:vt ſupra.e.l.j §.j.Sol.diſtingue an dedit à pricipio claues,aut poſtea. primo caſu,ſi quidem dãdo eas fecerit ſimiliter huiuſmodi prædictionem:tunc nõ tenetur.ſi vero non fecit:tũc tenetur.& magis præſumo datas,vt poſſint ſuas res quãdo volunt accipere,& ſub ſilentio habere,quàm vt ſe periculo exonerent.mitius tamẽ cum domino ageretur hoc caſu, vt de leuiſſima culpa eum teneri non diceret:licet aliàs teneatur:vt ſupra eo.& ita.§.ait prætor.ſi vero poſtea:etiam cum prædictione non releuatur dominus:vt dixi per.l.C.de act.& obliga.ſicut.

e *Conſenſerint*.maximè.nam idem ſi non conſenſerũt:& ſibi imputent cur remãſerũt: ar.ſupra qui ſatisda.cogan.ſi fideiuſſor in fi.j. reſpon.Accur.

f *Conuenitur*. illa ex contractu. ſecus in illa ex delicto:in qua ſecũ dum M.non diſtinguitur. Accurſius.

g *Hac actio*. quæ eſt ex quaſi maleficio.

h *Mercator*.& in naue ſit pro vtroq; officio.

i *Debebit illi dari*.actio contra exercitorem ſi damnum eſt paſſus, nõ quaſi nautæ, ſed quaſi mercatori. Et ſic no. aliquem fungi officio duorum.ſic.j. de ſtipu. ſer. l. j. §. iij. &. ä. de adop.l.iij.&.iiij.

k *Quos vulgo nauicbates dicunt*. id eſt maiores nautæ, qui operas ſuas in naue præſtabant, vt exercitor res ſuas in naue portare pateretur: non etiã pecuniam dabant.ſuperius vero reſpõſum loquitur in eo etiam qui pecuniã dabat, cum operæ ſuæ in hoc non ſufficerent.

l *Huius*.proximi,& alterius ſupradicti forte.

m *Factum*.id eſt ſi iſti aliquid furripiunt aliis.

n *Præſtat*. exercitor.

o *Dederit*.alicui cuius res in naue ſunt receptæ.

p *Nauta non ſit*.ſed aliàs in naue ei ſeruit.& ſecundum hoc videtur dari directa,non vtilis: ſicut dicitur de his qui inhabitãdi cauſa ſunt in caupona:vt.ä.eo.licet.§.in factum. vnde dic vtilẽ, id eſt efficacem. vel ſi dicas de eo ſeruo cuius opera nequaquã vtitur in naue,datur vtilis. nec enim poteſt dici vt ſit ab eo dãnum datum,cuius opera exercitor non vtitur.Accurſius.

q *Actione*. ex quaſi delicto.Accurſius.

r *Suo nomine*. Cur ergo repetit in caſu illo ſupra eo.licet.ibi, tu tamẽ quod mihi prælliteris.&.j.de in rem verſo.ſi pro patre. §.fi.Reſpon.licet ſuo nomine denegetur propter factũ alterius: tamen ad ſimilitudinem fideiuſſoris. Accurſius.

f *Deceſſerint*. ſcilicet ſerui.

t *Duntaxat*. quãdo eſt ex quaſi maleficio. aliàs de peculio dat. & ſic non ob.ſupra eo.& ita.§.item ſi ſeruus exercitoris. Vel dic etiam in ea quæ eſt ex contractu:& quando non domini voluntate:ne contradicat dicta lex.& hoc ideo,quia in ſuis venia &c. vt ſubiicit.& infra fur.aduer.nau.cau.ſta.l.j.circa princ.& infra ſolu.ma.ſi conſtante.§.ſi maritus.&. C.man.l.in re mãdata. Arg. contra infra loca.& condu.videamus.in prin.cum ergo hic dominus tantum noxaliter teneatur:ſi deceſſerit ſeruus, liberatur: vt.j.de noxa.ſi plurium.§.differentia.&.l.ſeq.&.l.electio.& no. hic noxalem ex quaſi maleficio dari,ſecundum primum intellectum.ſic infra de noxa.ſi in re.§.ſi ſeruus. ſed differunt actiones ex maleficio ab illis quæ ex quaſi maleficio ſunt : quia in primis præſtita ab vno pœna alij non liberantur: vt.j.ad legem Aquil. item Mela.§.ſi plures.ſecus in ex quaſi maleficio : vt ſupra eo. l. licet.§.fi. Item in illa ex malefi. ſi quid præſtatur,ab alio non repetitur. ſecus in ex quaſi maleficio : vt infra de his qui deie . vel effu.perceptione.&.l.ſi vero.§.cum autem. & ſupra e.l. & ita §. nouiſſime.&.l.ſeq. Accurſius.

u *Si qualeſqualis*. ſcilicet habeat.

x *Exerceant*.ſcilicet per ſe.ſecus ſi per alium : ne qui cum vno contrahit &c.vt infra de exer.l.j.§.fi.&.l.ſi tamen.&.l.ne in plures.quæ ſunt contra.& infra de pecu.l.& ancillarum.§.fi.vel illę leges de exercitoria loquuntur quando ex contractu:hic autem quando ex quaſi maleficio.

y *Hæ iudicia*.poteſt legi,vt primũ dictũ, ſcilicet vſq; in heredem,

dem,referatur ad eam quæ est ex contractu.secũdum,scilicet illud,in heredem autem &c.ad eam quæ est ex quasi maleficio.secundum Ir.& secundum hoc plurale in singulare resoluitur: vt.j.de peti.here.diuus.in fi.Vel legas vtrunque de vtraque:nam & quę ex quasi maleficio datur, erit perpetua de eo quod peruenit. & in heredẽ non datur aliqua,scilicet pro re pœnaliter:vt insti.de perpe.ac.§.non autem.

a *Exercuit.* sine voluntate domini.

b *Actio in dominum.* ex quasi maleficio ipsi' ordinarij. Si vero alius extraneus dedisset dãnum sine voluntate serui,intra annum tenetur dominus de peculio serui: qui nauem exercebat,ex contractu: vt ff.e.& ita.§.itẽ si seruus exercitoris. vel ibi de recepto:hic ex delicto. Accursius.

c *Intra annum.* nec eo viuo, cũ ex delicto nõ detur de peculio. sed hic duplex est ratio: & quia nõ habes: & quia ex delicto: vt.ff.eo.l.iij.§.item si seruus exercitoris.Accursius.

exercuit[a],& mortuus est:de peculio non dabitur actio in dominum[b]:nec intra annum[c].Sed cum voluntate patris vel domini seruus vel filius exercent nauem vel cauponam vel stabulũ, puto etiam hanc actionem insolidum eos pati debere: quasi omnia quæ ibi contingunt, insolidum receperint.

Finiunt τὰ πρῶτα.

INCIPIT SECVNDA PARS DIGestorum de iudiciis.

Digestorũ

seu Pandectarum Liber quintus.

DE IVDICIIS: ET VBI QVISQVE agere vel conueniri debeat.

Explicitis præparatoriis iudiciorum,nunc incipit de iudiciis. Et meritò dicit de iudicio:non de iudicio. Est enim iudicium aliud ciuile, aliud criminale[a]:de quo scilicet criminali fit sermo infra eo.l.desistisse.

a *Et aliud mixtũ: quãdo pœna partim venit applicãda parti,& partim fisco. Ange. & Lacios.*

b *Hoc verũ in iurisdictione prorogãda: secus vbi agitur de non declinãda. Pau. & Alexan. in addi. ad Bar.*

c *Idem si sponte, vel coactus. Paulus.*

d *Immo idẽ de iure canonico. Ange. & Pau. Canonista tenẽt cõtrariũ, per cap. extra de arbi.*

1 *fe.*]CASVS. Duo Mutinenses consenserũt in Bonũ.iudicem,vt inter eos cognosceret.an per talem consensum iudex eorũ efficiatur: quia aliàs eorum prædictus iudex esse non poterat? Dicitur quòd sic. Viuianus.

d *Et consentiant.* in ipsum iudicẽ præsentem,& inter contestétur,secundũ Io.vt.j.so.ma.si cũ dotẽ.§. eo autẽ tẽpore.nam si eo tẽpore est absens,potest quilibet eorum pœnitere[b]:vt.ff.de iurisd.om.iu.si conuenerit. Item hæc lex in laicis loquitur.secus in clericis,secundum Azo. qui suum episcopũ declinare non possunt:vt in auth.de san.epis.§.œconomos.in fi.§. col.ix. Et sic possunt intelligi arg.C.de epi.& cle.l.placet.tu vero dicas indistincte hãc.l.loqui vbi spõte[c] litigẽt,nõ autẽ pacto se astringãt:vt.iij.q.vj.non liceat.&.x.q.j.inolita.& in.d. authẽ. dicit inuito actore,& præterea in casu speciali reddẽdæ ratiõis. Sed hodie per decre.nouũ Gre. etiã sponte non potest litigare sine expresso consensu sui episcopi:vt extra de fo.compe. significasti.renuntiare tamẽ potest foro iure nostro[d]: vt.C.de pac.l. pe.sed iure cano.non:vt extra de foro compe.c.si diligẽti.idẽ & hodie iure nostro: vt in consti. Fede.quæ est. C. de epis. & cle. auth.statuimus.notata in.l.omnes.Itẽ intellige hãc. l. si consentiãt in eum tanquã in iudicẽ ordinariũ. secus vero si tanquã in arbitrũ:quod facere possunt:vt.C.de epi.au.si quis ex consensu. tunc enim inter eos iurisdictionẽ non habet: vt.j. de re iudi.ait prætor.& hoc quãdo non erat eorũ ordinarius, licet aliis esset. aliàs[e] enim non posset in eũ compromitti: vt.ff.de arbi. sed & si in seruum.§.si quis iuder.Sed quæro qualiter sciã vtrum vt arbitrũ,vel vt iudicẽ eligant?Respon.perpendi potest ex his quæ præcesserunt inter eos:arg.j.de le.j.si seruus plurium. §.fi.& de testa.heredes palam.§.sed & si notã.Sed quid si præcedẽtia nulla appareant?Respon. si pœna reperiatur promissa, præsumam eum arbitrum:quia in compromissis pœnæ consueuerunt poni: vt.ff.tit.ij. litigatores. §.j.&.ij.& arg.j.de diuor.l.fi.§.fin.& arg. C.de testa. nõ codicillum.Si hoc non appareat,præsumã vt ordinarium,si aliàs erat iudex:vt potius valet melius,id est in meliorem partem:vt.j.de rebus dubi.quotiens.ij.

e *Qui tribunali.* scilicet ordinariè:& quod subiicit de delegata: hanc reprobant quidam,quasi delegatus nullam habeat:vt supra de offi.eius cui man.est iurisd.l.j.in fi.vnde ei per cõsensum dari non potest:vt.C.de iurisd.om.iu.l.priuatorũ.nisi ad vniuersitatem causarum esset delegatus.Sed certe.d.l.supra de offi. eius cui man.est iurisd.intelligitur,nil habet proprium,scilicet ordinarium,vel quod non cito reuocaretur:habet tamen delegatã iurisdictionem:& propter hoc nihil propriũ habere dicitur:vt.C. cõmunia de leg.l.fi.§.sed quia.Vel dic,tribunali præest.i.dignitati & administrationi:& quod subiicit,dignitati tantũ: vt iudices chartularij.Vel dic tribunali:vt quia habet merũ imperiũ.& quod subiicit,quia iurisdictionem habet,scilicet ordinariam.

f *Iurisdictionem.*[f].in ciuili causa.sed an idem in criminali? ar.ꝙ non:vt.ff.de arb.nõ distinguemus.§.Iulian'. &.C.de iurisd.om.iud.l. in criminali. & idẽ in qualibet causa quæ ad merũ vel mistũ imperium pertinet: cũ hoc specialiter demãdet[f]: vt.ff.de offi. ei' cui mã. est iurisd.l.j.in prin.Restat ergo vt hæc lex tãtũ in his quæ iure magistratus dãtur, habeat locũ.& facit.j.l. proxi. 16. in prin. Vel dic ꝙ etiã criminales & quæcunq; possunt prorogari,dũmodo in talem qui habeat merum imperiũ:vt.C. vbi de criagi opor.l.j.

† *Iudicia quã ob eam qualibet causa quæ ad merũ vel mistũ imperium pertinet: cũ hoc specialiter demãdet[f]: vt.ff.de offi. ei' cui mã. est iurisd.l.j.in prin.Restat ergo vt hæc lex tãtũ in his quæ iure magistratus dãtur, habeat locũ.& facit.j.l. proxi. 16. in prin. Vel dic ꝙ etiã criminales & quæcunq; possunt prorogari,dũmodo in talem qui habeat merum imperiũ:vt.C. vbi de criagi opor.l.j.*

sam reperta, Cice. in oratiõe pro Cecinna.& de diuersis iudiciorum] speciebus Arist.li. 5. Polit.cap. 16.

f Et ideo cum non trãseunt in delegationẽ videbatur quòd non transirent per prorogationẽ secundum Pau.

Consensisse.]CASVS. Retento eodẽ casu vt in.l. j. ad hoc iudex eorum cognoscat, vt se nõ subiectos sciãt iurisdi.esse:si nõ errent in iure credẽtes. sed si Mutinen.credãt ꝙ iudex Bonoñ. posset cognoscere inter eos,Mutinẽ.nil agunt:quia iudex non erit.idem si errãt in facto: quia cõsensisse nõ videntur qui errãt. idẽ est si potestas Bonoñ. cõpulit hũc Mutineñ.coram se litigare:quia nullum est iudiciũ. idem est si credant vnũ prætorem esse alium. [CONVENIRE.]Sicut dictũ est,cõsensus facit iudicẽ:aliàs nõ erit.an autem solus litigantiũ consensus faciat:an necessarius est & iudicis cõsensus?Et dicitur ꝙ non:nec obest si ignoret eos in se cõsensisse. [SED SI IVDEX.]Dictum est ꝙ nõ est necesse quòd ordinarius cõsentiat:sed quid si delegatus vel in delegato:quia pone:iudex fuit delegatus vt intra certum tẽpus cognosceret,quæritur an illud possit prorogari iudicis & partiũ consensu? Et rñ. quòd sic,nisi à principe fuerit prohibitũ.[LEGATIS.] Si aliqui sint legati sic missi Romã causa legationis, habent priuilegiũ,vt non conueniãtur Romæ dũ sint in legatione, de his quæ contraxerũt ante legationẽ.In his qui missi sunt Ro.causa iudicij testificãdi vel exercẽdæ causa appel.vel excusandi se à tutela, Romæ nõ cõueniẽtur,nisi cõtraxerit Ro.sed hoc fallit i legatis: qa si fuerint quodã tẽpore Ro.& ibi cõtraxerint, & iterũ venerint Ro.qa isti nũquã cõuenient pro cõtractib' initis in prima legatione.Itẽ si legatus extra Ro.cõtraxit dũ erat in lega.Romæ vel aliàs,habet ius reuocãdi domũ.Si vero in Italia vel vrbe cõtraxit:domũ nõ reuocat.vel dic in alio quã i legato.vel si cõtraxit in ꝓuincia:sed si in Italia vel Romæ,nõ.[ITEM SI EXTRA.]Hic.§.in legatis nõ loquitur,sed in aliis qui vacãt Ro. causa testificãdi,vel causa appel.exercẽdæ:de quibus dicitur ꝙ si non cõtraxerint in prouincia sua,sed extra:non habẽt priuilegiũ Ro.illorũ contractuũ:sed illorũ qui celebrati fuerit in prouincia sua:& nõ in aliis aduersus quos ipsi egerint,& etiã alios casus omnes.hoc autẽ fallit cũ eis fit iniuria ꝙ Ro.sunt & habent ius reuocãdi domũ:vel cũ eis fit furtũ vel damnũ: qui pro talib' facti possunt agere:tamẽ non conueniri:nec respondere tenent aliis ꝙ iustã habẽt causam:quia si aliter diceremus,vt possint cõueniri,iam delicta remanerẽt impunita:quia antequã vellent ibi cõueniri,pro eo quod debẽt dimitterẽt, ne agerẽt est alia ratio: quia sic esset in potestate eorũ qui volũt eos conuenire,subiicere eos iurisdictioni alterius.SED ET SI DVBITETVR.]Si superiores personæ agant Ro.poterunt conueniri: non tamen si agãt,conueniũtur ibi si velint agere de iniuria sibi illata: vt hoc habuim'.§.proxi.Hic autẽ ponit quid iuris sit si dubiteturquia si dubitatur an ius habeat reuocandi domum, an non: dicit ꝙ iudex Romanus ad quẽ vocati sunt,debet cognoscere de hoc: & si constat habere priuilegiũ, vt in prouinciã suam remittantur: satisdabunt tamen sine fideiussore de respondendo in prouincia sua.[IN OMNIBVS.] Conueni Titium aliqua particulari actione,quæ intra paucos dies extinta est.iudex dat multas dilationes.si debeat propter hoc prorogari iudicium:non sustinebo damnũ:quia restituitur mihi actio si finita sit. [NIS.]Ordinarij iudices habent ius indicendi multam:non autem alij. Vjuis.

Rogatio. Hic quæritur qualiter & qualis debeat esse iste consensus: & breuiter hoc intendit: In prorogatione iurisdictionis de persona ad personam, requiritur cõsensus partium, qui sciant illum non esse iudicem suũ: & consensus iudicis non requiritur. Sed in prorogatione de tempore ad tempus, requiritur consensus iudicis & partium. b. d. vsque ad. §. legatis.

11. IDEM libro tertio ad Edictum.

COnsensisse autem videntur qui sciant se non esse[a] subiectos iurisdictioni eius, & in eum consentiant. cæterum si putent eius iurisdictionem esse, non erit[b] eius iurisdictio. Error enim litigatorum (vt Iulianus quoque libro primo digestorũ scribit) non habet consensum. Aut si putauerũt alium esse prætorem[c] pro alio: æquè error non dedit iurisdictionẽ. Aut si cum restitisset quiuis ex litigatoribus, viribus prætoræ[d] compulsus est: nulla iurisdictio[e] est. Conuenire† autem vtrum inter priuatos sufficiat, an verò etiam ipsius prætoris consensus necessarius est? Lex Iulia iudiciorum[f] ait, *Quò minus*[g] *inter priuatos conueniat.* sufficit ergo priuatorum[h] consensus[i]. Proinde si priuati[k] consentiant, prætor autem ignoret consentire[l], & putet suam iurisdictionem, an legi[m] satisfactum sit, videndum est. & puto† posse defendi eius esse iurisdictionẽ[n]. Si & iudex[o] ad tempus datus & omnes litigatores consentiant[p], nisi specialiter principali iussione prorogatio fuerit inhibita[q], possunt tempora intra quæ iussus est litem dirimere, prorogari.

a *Non esse.* in iure errantes.
b *Non erit.* id est non fiet.
c *Alium esse prætorem.* supra ergo errorem iuris posuit. nam hic est facti error: vt infra de iur. & fac. igno. l. j. §. si quis. & facit hæc lex pro opi. nostra quam diximus contra G. supra de iurisd. omn. iu. si per errorem.
d *Prætora.* non suæ. & idẽ in quolibet iudice.
e *Nulla iurisdictio.* s. ipso iure: sicut nec dos per metũ promissa: vt supra quod met. cau. si mulier. §. si dos metu. & de aucto. tut. l. j. in fi. sed arg. cõtra in. d. l. si mulier. §. si metu. & j. quod fal. tu. auct. l. interdum. *ADDITIO.* Dic quòd ibi non tractatur de iurisdictione cõcedenda, sed de potestate litigãdi concedenda parti.
f *Iudiciorum.* scilicet priuatorum: de qua habetur mentio supra de arbi. l. sed & si in seruũ. §. si quis iudex.
g *Quo minus.* forte talia erant verba: si quid non interueniat quo minus conueniat inter litigatores, iudicium erit ratum.
h *Priuatorũ.* etsi prætor nõ est præsens: patitur tamẽ pòst ante se litẽ contestari. vel dic vt in hac sequenti glo.
i *Consensus.* Sed quid si scholaris reus nõ allegauit priuilegiũ magistri sui: sed errando passus est in se litẽ cõtestari? Videtur quòd sicut si soluisset indebitum, fauorabilem exceptionem habens potest repetere: vt infra de cõdic. inde. qui exceptionem. sic & iste posit condicere ipsam contestationem. Item plus, quia non videtur valuisse contestatio: vt hic dicit. Sed cõtra dico, quia non errauit, cum erat suus iudex: vt supra in procœ. digestorum in fi. & in. l. Fede. habita. C. ne filius pro patre. facit alia quę incipit, statuimus. quę no. in. l. omnes. C. de epi. & cle. sed de priuilegio certat, non de iure communi. Itẽ ibi damnum euitat: hic lucrum vult.
k *Si priuati.* hic videtur eũdem casum ponere quem & supra. l. proxi. Dic ergo quòd prætor supra loquitur quãdo errando in iure credens se vltra territorium suum iurisdictionẽ habere: hic quando in facto: vt quia istos de iurisdictione sua esse credebat. hoc quidem non noceret: vt hic.
l *Consentire.* vt in non suum.
m *An legi.* scilicet Iuliæ priuatorum iudiciorum.
n *Iurisdictionem.* hic est arg. quòd etiam ante lit. contest. est iurisdictio. sed dic, hic forte lite contestata.
o *Sed si iudex.* scilicet consentiat.
p *Consentiant.* in tempore prorogando.
q *Inhibita.* scilicet à delegãte. Sed an tempus triẽnij pòtest prorogari? Respõ. non: vt. C. de iudi. properandum. & j. e. si iudex. No. ergo cp fit prorogatio de tẽpore ad tẽpus, vt hic: quandoq; de personis ad personas: vt ẽ. e. l. j. quandoq; de re ad rem: vt j. e. l. de qua re. §. j. sed an hoc vltimo casu debet haberi cõsensus iudicis? si spectes hunc. §. fic. si superiorem, non. Sed magis dico eũ consentire debere, cum sua iurisdictio[b] extendatur.
r *Legatis.* ideo, ne à legatione auocentur: vt infra eo. non aliàs. in fi. & l. de eo. Et accipe legatum, siue princeps eum miserit, siue aliqua terra ad principem, vel Romã: vt infra de legatio. Paulus. j. §. j. & l. legatus creatus. & C. qui. ex cau. ma. l. j.

Qui ex causa legationis, vel testimonii, vel alia legitima causa ad alium locum se trãsferri, ibi non potest conueniri: & habet priuilegiũ domum suam reuocandi. Barto.

f *Testimonii.* Et est ratio, ne diu à suis negotiis auocentur: vt infra quemad. te. ap. l. sed si qs ex signatoribus. idẽ & in his qui à principe sunt euocati: vt. j. eod. non aliàs. in prin. & facit. ẽ. ex qui. cau. ma. sed & si per prætorem. §. fi. & de in ius voc. quiq;. & supra si quis cau. l. ij. §. simili modo.
t *Destinati.* & faciebãt trãsitũ per Romam[c]: ar. ẽ. ex qui. cau. ma. qui mittuntur. §. item paganum. versi. qui reipub. Vel licet ratione contractus vel alia possint cõueniri in ea prouincia in quam missi sunt: tamen reuocabunt domũ: vt. j. proxi. §. aliàs etiam iure communi in alia terra non debẽt conueniri.
u *Ius datur.* id est licentia reuocandi, scilicet iudicium ad domum, id est ad locum vbi habent domiciliũ, non domum tantũ: vt j. ad munici. libertus. §. sola. Accursius.
x *Exercetur.* sed in sua prouincia, vbi appellatum fuit, debet defendi: vt. j. eum qui appel. in pro. debere defen. l. j. &. ij. & infra apud eũ à quo ap. l. j. quæ sunt contra.
y *Ob aliã causam venerit.* quamcunque, dũmodo necessaria, vel probabili: vt causa religionis: argu. supra de procura. l. aut religionis. idem ergo si pater alicuius vadat ad filium ad scholas Romæ, vt eum videat: arg. supra ex qui. cau. ma. l. necnon. Accursius.
z *Venerat.* s. propter causam appellationis exercendæ.
a *Contraxerunt.* scilicet Romę: vt sic plus operetur ratio loci & contractus, quàm loci tantum. sic & in authen. de consan. & vte. fra. §. hæc igitur. col. vj. vel etiam contractus tantum, vt aduena: vt infra eod. l. heres. §. j. & supra ibi, vel in prouinciã destinati. Accur.
b *Si contraxerunt.* scilicet alio tempore.
c *Dummodo ante legationem contraxerũt.* ergo si in legatione cõtraxerint, vel deliquerint ipsi, vel eorum serui, tenebuntur iudicium pati: vt. j. eo. non aliàs. §. legati. Secus si quasi contrarerint etiam tempore legationis: vt infra eod. de eo. Item secus si dies est exitura: quia tunc lis contestatur, licet ante contraxerint: vt infra eo. sed & si restituatur. §. ædium.
d *Non compelluntur.* imò videtur quòd sic: vt. j. de consti. pecu. l. eũ qui. §. Iulianus. j. rñ. contra. Sol. ibi in legatione contraxit: vnde exceptionem opponere nõ potest: hic vero ante legationẽ istam

† *Nota bene tex. in d. §. qui est vnus ex rarus in iure, secũdũ Bal. videtur quòd prorogatio iurisdictionis fiat in potest. in iudicẽ etiã ignorantem credere sua iurisdictionẽ esse, licet vera essent, si prorogatus fuisset per partes. Bolog. Iste textus non reperitur alibi, sicũt dicũt Aug. & est sing. secundum Bal. in ca. si dominus absens. de offi. deleg.*

Intelligo quãdo ista causa principalis.

a *Et bene. Bart.* iſtã: a vt ſupra de arbi.non diſtinguemus.§.item ſi quis.&.§.illud.Itẽ contra,vt in authen. vt omnes obe.iu. prouin.§.j.&.ij. col.v.quæ eſt.C.vbi de crimi.agi opor.authen.qua in ꝓuincia. Sol.quod ibi dicit,ꝙ nullo priuilegio excuſatur quo minus cõueniatur vbi contraxit:verũ eſt de priuilegio per principem indulgendo:vel etiã ante indulto alicui ſingulariter, non per legem iam indulto: cũ p authen.poſteriorem hoc priuilegium ſit legatis confirmatum:vt in authẽ.de ſan.epiſ.§.ſi vero epiſcopi. col. ix. ſic etiã non tollitur quod eſt.C. vbi ſe. vel cla.l. ij.Item contra.j.de legatio.cum quæritur.in prin. ſed ſatis videtur in legatione contraxiſſe,qui in id tempus ſe obligauit:arg.j.de act. & oblig.l.contraxiſſe. vel aliter pene b caſum in.d.l.cũ quæritur & c.

b *Idẽ Bar.*

a *Si perfecta.*i.cõpleta.ſic exactos.i.finitos. ſic &.C.de reſtit.mi.l. j.Sed an ſi per momẽtum ſteterit,poteſt ſtatim conuenirit?Reſpõ. non:ſed aliquod tempus tranſeat: vt infra de ſolu.l. ratum. &.l. quod dicimus.&.ĩ. de neg. geſt. diuortio. & j.de legatio.l.legato.

b *Itẽ ſi extra.* Caſum huius.§.ponit Aldric' etiã in legatis: vt ſi legati contrahãt dũ ſunt conſtituti in legatione in prouincia ſua vel aliena,habeant ius reuocandi domum.ſi autem in Italia vel Romæ,non poſſint.& ꝙ ſe inducit.j.e.cum furioſus.§.qui legationis.& quod dicit hic intra prouinciam,ſcilicet quãcunque extra Italiam. Quæ poſitio ſtare non poteſt in eo quod de Italia dixit,ſecundum Azo. nam etiam legatus ſi Romæ contraxerit,dũmodo ante legationem,non poteſt conuenirit:vt.ĩ.proxi.§.adeo quòd iudiciũ antè inchoatum ꝑfici non poteſt:vt.l.non diſtinguemus.§. item ſi quis.ĩ.de arbi.ſed Ald.dicebat,durãte legatione,argu.ĩ.quando non contraxerunt Romæ.Die ergo tu caſum in aliis qui numerãtur.ĩ.eo.§.legatis.vt ſi contraxerint illi in ſua ciuitate vel ſua prouincia,habẽt ius reuocandi domum.ſi autem Romæ,vel in Italia,vel in alia ꝓuincia:vt cum ſit Hiſpanus,contrahit in Anglia:non habet ius reuocandi. & quod dicit, intra prouinciam, dic ſcilicet ſuam:vt ex vi repetitionis apparet ratione quæſtionis factæ de ſua prouincia.ſed per hoc caſum Ald. non inuenio reprobatum,niſi in eo articulo tantum,quando in alia prouincia contraxit.

c *Sed & ſi agant.* oppo.infra de legatio.l. legatus. &.l. is qui. Sol.vt ibi.

d *Compelluntur.*ſ.interim dũ agunt.& ſic non ob.j.e.ſed & ſi.j. reſpon.vbi petit reſtitui hereditatem:& tamen poſtea non conuenitur reſtitut'. Item aduerſus omnes,cum tantũ pro omnibus, quantũ ꝙ vno auocetur:& non ſit alia ratio:vt.j.eo. nõ aliàs.§. vlt.Sed econtra ab illis tantũ videtur quòd ſe debeant defendere,contra quos agunt:vt in auth.de ſan.epiſ.§. ſi quis epiſcop'. verſi.reuerendiſſimi.col.ix.Sed ibi agebat nomine mandantis: hic ſuo.ſed quidam & hic hoc ſecundo modo intelligunt.

Et bene. Ange.

e *Contumeliis.*quod non debet eſſe:c vt.j.de legatio.l.Paulus.& l.legatus antequam.&.j.eo.ſi longius.§.j. & argu. ſupra de iuriſd.om.iudi.ſi idẽ.§.quod ſi.& facit.C. de ſen. & interlo. cum Papinianus.&.j.de legatio.ſi abſenti.§.j.Item domũ emere:vt.l. legatus creatus.j.de legatio.aliàs nihil pro ſe,vel pro alio:vt.d. l.Paulus.§.vltimo. Accurſius.

f *Vindicant.* conquerendo de iniuriis ſibi factis. Non dicas ꝓpria auctoritate:vt.C.de Iudæ.nullus.

d Cl.ſequitur Bar.P. & Lanc.

g *Poſſit.*puta an legatus ſit:vt infra de legatio.l.v. Et ſic not. quòd aliquid ratione dubitationis permittitur,quod aliàs non permitteretur: d vt infra eo.l.ſi quis ex. & ſupra ſi quis in ius vocat.l.ij.§.j.& infra de noxa.l.quotiens.§.j.

h *Statuere.* aliàs intueri,id eſt ſtatuere interloquẽdo,vel videre.*ADDITIO.*Iſta glo.ad hoc allegatur, ꝙ quãdo cognoſcitur ſuper declinatoria,non eſt neceſſe quòd feratur interlocutoria:ſed ſufficit ad vlteriora procedere. Ang.& Pau.

i *Cauere.*ſ.in locũ illum vbi reuocat: quæ cautio tenet: vt infra iudi.ſol.l.pe. Et facit ad hoc,ꝙ alio tempore caueatur,& alio agi differatur: vt.j. de lib. cau.l.ordinata.§. ſi is. & ſupra de offi. præfi. ſenatuſconſulto. in h. &.j.de adul. ſi adulterium.§.fin.

k *Stet.*coram ſuo iudice.

l *Sola promiſſione.*forte pœnali: cũ in hoc nõ grauetur in officio ſuo. & hoc forte niſi ſuſpecta ſit perſona:quia tunc & cum fideiuſſore cauet,ſecundũ quod dam:vt argu.ĩ. qui ſatiſda.cog.ſi fideiuſſor. § fin.&.ĩ.de offi.præſi. l.ſenatuſconſulto.

ſubaudiatur magis, Græcum more. Ant. Aug. li.4.c.8.ſũ ſus amẽ eſt, cipellet potius iudicio accipere, aut leuius erit iudicio accipere, quam innouare qui pro eo ſatisfecit.

m *Accipere.* magis ſubaudi. & leuius erit quàm &c.Sed nũquid quod hic dicit, ſeruatur in quolibet qui in non cõpetẽti foro cõuenitur,vt debeat cauere?Rñ.non:quia hic habet domicilium,vbi ſatiſdat:cum Roma ſit communis patria:vt.j. ad munici.l.Roma.Item an ſcholaris debeat in curia communi ſatiſdare cum priuilegium allegut?Videtur quòd ſic:vt hic.Vel dic quòd coram eo iudice coram quo eſt cauſa agenda:vt.j. iudi.ſol.l.iij j.reſpon. &.l.pe.& quod hic dicit,loquitur quando reuocat ad locum remotum:maxime vbi eſt grauior forma ſatiſdandi in curia communi:vt Bononiæ.

n *Protelatam.* in iudiciis. Accurſius.

o *Admonitio.* ex cauſis prædictis legationis,& aliis:& idem ex alia cauſa.

p *Temporali damno.*ſ.vt dies actionis nõ finiatur.Sed cõtra.j.e. l.ſed & ſi.§.ſed & ſi dies.Sol.currit,vt ibi:ſed reſtituitur, vt hic, & ſupra ex qui.cau.ma.l.ait prætor.§.ſi.&.l.ſeq. Vel diſtingue, an interpellatio præceſſit,vt tũc ipſo iure non curratːaliàs currat,ſed detur reſtitutio.vel diſtingue,an creditor potuit litem conteſtari,vt tunc non fiat reſtitutio,niſi quãdo cũ difficultate potuit:quia graue erat eũ cum tãto litigare,alioquin reſtituitur. & facit ad hũc.§.ſupra ex qui.cau.ma.l.necnon.§. ſi cũ.&.C. de iur.delibe.l.fin.§.donec.& in authen.vt cum de ap. cog.§. meminimus.collatio.viij.&.C.qui bo.ce.poſ.l.ſi.Accurſius.

q *Him.* ſcilicet magiſtratibus.

r *Publice iudicium.* id eſt publicũ officium,id eſt iuriſdictionẽ habet,ſecundũ quoſdã.ſed certe & defenſor ciuitatis habet publicũ officiũ:& tamẽ non indicit mulctam:vt.ĩ.ſi quis ius di. nõ obtem.l.j.in prin. Vel dic,id eſt qui poſſunt cognoſcere de publico crimine:vt quia merũ habent imperium:vel ſic cui eſt publica auctoritate conceſſum:vt.C.de modo mul.l.ſi.non tamen dico quin delegatus habeat iuriſdictionem:vt.ĩ.eo.l.j.

f *Specialiter.*à principe:vt.C.de ſpor.l.ſi.Itẽ contra.ĩ. de arbi. l.non ex omnibus.Sol.vt ibi.ſi ergo qui non poteſt mulctã imponere,vocet vt imponat,& vocatus non veniat,non punitur. & ſic poteſt lex ſequens cum hac coniungi.

Non videtur.]*CASVS.* Si legat' eſt præſens in ciuitate Ro. vnde non poteſt conuenirit:an videatur latitare,queritur? Et dicitur quòd non:ideoque non punitur. Vel pone caſum vt ſupra de iuriſ.om.iudi.l.j.§.fin.

t *Non videtur.* Pone caſum in eo quem conſtat non teneri ſub eo reſpondere:vt.ĩ. de iuriſd.om.iudi.l.ſi. Item pone caſum.j.de pecu.l.eo tẽpore.in prin.&.j.iudi.ſol.vir bonus. Item in quolibet qui in ius vocari non poteſt:vt.ĩ.de in ius voc.l.ij. dũmodo hoc

do hoc conſtet.aliàs tenetur ire:vt infra eo.l.ſi quis ex aliena.

a *Latitare*.id eſt turpiter ſe occultare:vt.ĩ.qui.ex cau. in poſſ. ea.l.Fulcinius.§.quid ſit autem latitare.cum ſuo iure vtatur:vt ĩ.de reg.iur.l.nullus videtur.

Ius.]*CASVS.* Dicit quòd nullum litigium eſſe poteſt inter patrem & filiũ,dominum & ſeruum,niſi de caſtrenſi vel quaſi, in quib[b] poteſt eſſe inter patrem & filiũ iudicium. Viuianus.

b *In poteſtate*. vt filiis & inferioribus:vt hic, &.ĩ. de actio. & obligat.l.actiones.Fallit autem in caſtrẽſi & quaſi peculio:vt hic, & infra de fur.ſi quis vxori.§.ij.&.iij.& de fideiuſſo. ſi dubitetur.§.fi. &.C. de bo.quæ libe. cum oportet.§.eadem. Item cum de hoc ipſo ſit dubium,an ſit in poteſtate,vel non: vt.C. de pa.po.l.j. Itẽ in illis caſib[b] in quibus cõpellit patrem filius vt emancipetur:quos notauimus inſti.qui. mo. ius pa.po.ſol.§.fi.Item ſi petãt alimenta: vt.ĩ. de libe.agno. ſi quis à liberis.in prin. Itẽ niſi hoc faciat alieno nomine forte, vt tutorio,curatorio,& procuratorio:vt arg.ĩ. de in ius voc.quæſitum.& niſi in alio caſu,quem habes.ĩ.ad Treb.l. imperator. & in auth. vt lice. ma. & auiæ. §.j. col.viij.& hoc ſi eſt in poteſtate.cum emãcipato autẽ poteſt eſſe iudiciũ:vt.C.de in ius vocan.l.fi.& facit ad hoc.ĩ.de in ius vo.l.adoptiuum.

Exti.de inſtitil. Dua.

Exti.de iure vocã. Dua.

Qua vbi diſgaudium, extra territorium ius dicentis impune nõ parent.l. 20.ff.de iudic.

Exti.ſi ex noxa. cau. ag. Dua.

c *Peculio*.ſubaudi,vel quaſi caſtrenſi.

Si quis.]*CASVS.* Vocatus à non ſuo iudice,venire debet,vt ſciatur ſi ſuus iudex eſt,vel non. Vel pone hic exemplũ. Quia Titius fecit Sempronium citari:& ambo erant de vna ciuitate: ſed tamen Sempronius citatus de alieno foro erat:quia clericus erat:vel de diuerſis ciuitatibus erant:nunquid ſui copiã facere debet ille Sempronius?Et reſpon.quòd ſic.& ſic videtur corrigi.ĩ.e.non videtur.Sol.ibi erat manifeſtum eum eſſe de aliena prouincia:hic non,& ſic debet ſe excuſare. Viuianus.

d *Æſtimare*.ſcilicet cum dubium ſit:vt ſupra.e.l.ij.§. ſed & ſi dubitetur.aliàs non:vt.ĩ.de iuriſdi.om.iudi.l.fin.&.ſupra de feriis.l.j.Sed quomodo erit iudex in ſua cauſa:vt C.ne quis in ſua cau.per totum?Reſpon.non eſt ſua quantũ ad vtilitatem,vt aliquid dicitur eſſe alicuius:vt infra quando appel.ſit.l.j.§.in propria.ſed iuriſdictio ſua pronuntiando ampliatur. pronuntiabit ergo ſe iudicem eſſe,vel non eſſe. Accurſius.

Cum poſſ. cauſã iuramẽti eſſe nõ iuraſſe.

Accus.]*CASVS.* Titius dũ eſſet in officio cõſtitutus,habebat ordinariam vel delegatã iuriſdictionem:& ita morbo ſuperueniẽte lumen amiſit.nũquid poſtea ſuo fungi poterit officio:vt poterat à principio?Et dicit quòd ſic. Sed videtur q̃ non:vt ſupra de poſtu.l.j.§. caſum. quæ videtur contraria,ſed non eſt:quia ibi à principio erat cæcus:hic poſtea.

e *Fungitur*. cum ante eſſet iudex quàm eſſet cæcus:ſed de nouo fieri non poteſt.ſecus in poſtulatore:vt ſupra de poſtu.l.j.§. caſum.&.§.quamuis autem.Sed qualiter ſententiam in ſcriptis dabit,quod facere debet iudex:vt.C.de ſen.ex breuicu.reci.l.fi? Reſpon.in caſibus in quibus ſine ſcriptis iudicatur, planum eſt: vt in auth.poſita in.d.l.In aliis autem puto quòd habeat dignitatem:non adminiſtrationem iudicandi.*ADDITIO.* Tu dic quòd imò habet adminiſtrationem,& leget ſententiam per alium.Bar.Bal.& Ange.

Si quis.]*CASVS.* Cum ego & Titius eſſemus de vno foro,incepi eum conuenire:& litẽ cum eo cõteſtatus ſum.lite pendẽte cœpit eſſe alterius fori:quia factus eſt alterius ciuitatis ciuis,vel clericus:an mihi teneatur reſpondere ſub eodem iudice, ſub quo ſum cum eo lit.conteſtatus,an eius forũ ſequi debeam? Et dicit quòd vbi lis conteſtata fuit,debet cognoſci de cauſa. Sed contra videbatur:quia actor ſequi debet forum rei: vt.C. vbi in rem act.l.fin. Viuianus.

f *Vel alterius*.vt clericus.*ADDITIO.* Dic q̃ ſi fuerit factus motu ꝓprio,potuit condẽnari per iudicẽ laicum,ſed non puniri in perſona.Ange.

g *Non habebit*.ſufficit ergo tempore citationis[a] vocatũ eſſe de foro vocantis, id eſt de foro eius ad quem vocatur: vt hic, & ſupra de iuriſd.om.iud.l.pe. Sed cõtra ſupra ſi quis. Solu. hic ad poſtulationem ſuam:ibi non fuit datum priuilegiũ:vt arg. ĩ.quod quilque iur.l. iij.Item contra.ĩ.de remili.qui cũ vno.§.re[e], ſed ibi in milite armato eſt ſpeciale: hic autem de alia militia.

a *Quia per citationẽ fit ꝓpetuatio iuriſdictionis. Bar. & P.*

Sic Ariſtoteles in libello de Mundo.

h *Præuentus*. vt.ĩ. ad muni.l.incola.ij.

Si quis.]*CASVS.* Si aliquis dum eſſet in prouincia accepit mutuam pecuniam,ſcilicet à me,& ſic ante legationem:& cum eſſet Ro. cauſa legationis, conſtituit tempore legaſe ſoluturũ Romæ illud debitũ, quod in prouincia accepit:dicit hic quòd non poteſt conueniri Ro.act. de conſtituta. Viuianus.

Ex tit. de calumniat. Conſtit.

Ge. l. deſtitiſſe.de minorib. Dua.

i *Ibi iudicium*. ibi & vbi,tẽporaliter legantur,non localiter.q. d.tempore legationis conſtituit:ſed non eo tempore legationis quo conuenitur.nã inſpicitur cauſa præcedẽs,ex qua fuit conſtitutũ:vt.ĩ.de dona.l.qui id quod.ſecus ſi in ipſa legatione incipit debere.& ſic loquitur contrariũ. b ĩ.de cõſti.pe.eũ qui.§. j. Vel ſolue vt ibi. Vel pone caſum quòd tẽpore legationis conſtituit ſe alibi quàm Romæ ſoluturum:vnde non Romæ,ſed ibi conuenit,vbi ſoluere debet:vt.ĩ.de act.& obli.cõtraxiſſe. ſic & ĩ.de leg.l.cũ quẽritur.Vel ibi & hic ante legationẽ debitũ erat, & vtrobiq; tẽpore legationis cõſtituit.ſed ibi Romæ,vel in Italia:hic autem in prouincia. Vel hic ante legationẽ cõſtituit ſe ſoluturũ Romæ.nec erit proportionalitas tẽporis ad locũ,ꝓpter præcedentẽ originẽ:vt arg.j.de leg.ij. cum filius.§. cum heres. & ſic ibi & vbi,temporaliter,non localiter ponuntur. Ac.

b *Contrarium legislatur quando expreſſe cõſtituit ſe ſoluturũ Romæ,vbi erat legatus: hic vero quãdo ſe ſoluturũ cõſtituit, nõ dicendo in quo loco. Pan.*

Insula.]*CASVS.* Qui eſt de inſula Italiæ, debet reſpondere in Italia:quia inſulæ Italiæ,pars Italiæ ſunt. Viuianus.

k *Italiæ ſunt*.ex quo ſequitur,quòd qui in illa inſula eſt,debet reſpondere in Italia:vt.ĩ.ad muni.l.qui ex vico.

l *Prouincia*. ſcilicet inſulæ ſunt pars eiuſdẽ prouinciæ.ſic &.ĩ. de verbo.ſig.l.notionem.§.j.

m *Deſtitiſſe.Diſtulit*. hoc fallit.C.qui accuſa.non poſ.l. ſi ea quę.Vnde ſi ponas ibi in ciuili,vt debeat dãnari in expẽſis qui deſtitit,planum eſt:vt.ĩ.eo.l.eũ quẽ.& facit.ĩ.de ali.iud. item.§.j.&.ĩ.de inof.teſt.Papinianus.§.meminiſſe.ſi autẽ in criminali:primo caſu videtur deſiſtere,vt puniat criminaliter extra ordinẽ.In ſecundo non quo ad pœnam ſuſtinendam,deſtitit tamen:vt.C.qui accu.non poſ.ſi ea.&.ĩ.ad Turpil. ab accuſatione.Item abolitionem neceſſe habet impetrare,quod facile conſequitur:vt.C.de aboli.fallaciter.

n *Deſiſtere*.ĩ.deſiſtere ad differentiam differre.hic deſiſtere calumniator à non calumniante. Accurſius.

o *Veritate*. ex interuallo,id eſt poſtquam inſtituit.

p *Improba*. id eſt quam poſt ſciuit improbam.

q *Inſtituerat*. ab initio. Accurſius.

r *Videtur*. vt in aliquo puniatur.

Si à me.] *CASVS.* Litem cũ Titio cõtestatus sum, contra quem agebã: vel ipse mecũ contestatus est: & eum postea adrogaui. an instãtia litis inter nos solui debeat, vt discedam' à lite, an nõ, quęritur. Et dicitur ꝙ sic: cũ ab initio antequã lis esset inter nos, si ego eum adrogassem, nõ potuissem cũ eo litẽ contestari. Viu.

Irritatur iudicium, si deuenit ad eum casum à quo incipere non potuit. Bartolus.

XI. IDEM libro duodecimo ad Edictum.

SI à me fuerit adrogatus, qui mecum erat litem contestatus, vel cum quo ego: solui iudicium Marcellus libro tertio Digestorũ scribit: quoniã nec ab initio inter nos potuit consistere [a].

Quod quibusdam prohibetur, cæteris videtur esse permissum. Bartolus.

XII. PAVLVS libro septimodecimo ad Edictum.

CVm prætor vnum ex pluribus [b] iudicare vetat, cæteris id committere [c] videtur [d].

Iudicem dare possunt, quibus hoc lege [e] vel constitutione vel senatusconsulto conceditur. Lege, sicut proconsuli [f].

Is quoque cui mandata est [g] iurisdictio, iudicẽ dare potest: vt sunt legati proconsulum.

Item hi, quibus id more [h] concessum est propter vim imperij, sicut præfectus vrbi, cæteriq́ Romæ magistratus.

Non autẽ omnes iudices dari possunt ab his qui iudicis dandi ius habent. quidam enim lege impediuntur ne iudices sint, quidam natura [i], quidam moribus. Natura, vt surdus, mutus, & ppetuò [k] furiosus, & impubes [l]: quia iudicio [m] carent. Lege impeditur, qui senatu mot' est [n]. Moribus, fœminæ * & serui: non quia non habent iudicium, sed quia receptum est [o] vt ciuilibus officiis non fungantur. Qui possunt esse iudices, nihil interest, in potestate [p], an sui iuris sint.

XIII. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

IN tribus istis iudiciis, familiæ erciscundæ, cõmuni diuidũdo, & finium regũdorũ [q], quæritur quis actor ĩtellegãt: quia [r] par causa omnium videtur. sed magis placuit eum videri actorẽ [s], qui ad iudiciũ ꝓuocasset.

XIIII. VLPIANVS libro secundo Disputationum.

SEd cùm ambo ad iudicium prouocãt, sorte [t] res discerni solet.

Si iudex per imperitiam malè iudicauit, condemnabitur in quantum religioni iudicantis videbitur. quod quantitatem peculij nõ excedit si est filius fa. sed si dolo malo iudicauit, condemnabitur in totum: quæ actio contra heredem non transit. hoc dicit cum. l. seq. Bar.

XV. IDEM libro vicensimoprimo ad Edictum.

FIliusfamilias iudex si litẽ suam faciat [u], in tantam quãtitatem tenetur [x], quæ tunc in

a *Cõsistere.* in tali casu nobis existẽtibus: & sic vitiatur: quia in cũ casum peruenit, à quo nõ posset incipere. sic. ĵ. e. Iulian' ait, si aliter. Sed arg. cõtra. ff. eo. cæcus. &. l. si quis postea. sed hoc quod est hic, magis ratione impossibilitatis dicitur nullũ: vt ff. de in ius voc. adoptiuũ. & facit. ff. de cadem. l. ij. §. penulti.

Cum prætor.] *CASVS.* Titi' & Seius inter se causam habebant: prætor delegauit eis tres iudices: & postea vni ꝓhibuit ne inter eos iudicaret: an alij duo iudicare possint, quæritur. Et dicit ꝙ sic: quia aliis duobus videt cõmisisse. [*IVDICEM.*] Hic dicit qui possint dare iudices. q̃ omnia plenè ꝓsequitur. [*NON AVTEM.*] Hic dicit qui posũt esse iudices, vel non, quæ plana sunt. [*QVI POSSVNT.*] Hic dicit ꝙ nulla differẽtia est iter eos qui possunt esse iudices, an sint sui iuris, vel alieni, scilicet patris, & nõ domini: quia nõ possunt esse iudices: vt supra proxi. Viuianus.

b *Ex pluribus.* delegatis.

c *Committere.* hoc est iam commissum relinquere.

d *Videtur.* No. quod quibusdã prohibetur, aliis cõcessum videtur. sic. ĵ. de testi. ex eo. &. ĵ. de fun. instru. l. quæritũ. §. idẽ rñ. &. ĵ. qui. ex cau. in pos. ea. l. in possessionẽ. §. j. & i decre. xxv. dist. qualis. Sic ecõtra quod in vno conceditur, in aliis negatur: vt. C. de procu. marit'. &. ĵ. de cõpen. qd Labeo. &. ĵ. de cõdi. & demõ. cũ ita. in fi. Sol. hæc vera sunt, nisi in prohibitis vel permissis eadẽ sit ratio: argu. ff. de leg. & senatusco. l. non possunt. in fi.

e *Allege.* de lege hic ponit exemplũ. de constitutione dic vt in cõsule: vt. j. de cõdi. & demon. si cui. & de fideicõ. liber. l. si pure. Sed alij dicũt per legẽ C. ne li. po. l. j. quod est falsũ: quia illa non permittit dare iudicẽ: imò ideo qa specialiter præsidi cõmittit, prohibet ne deleget: vt. ff. de offi. eius cui. l. j. in prin. Item potest poni. ĵ. de lib. cau. l. penult. Et de senatusco. pone exẽplũ in Silaniano senatusc. quod permittit delegari cognitionẽ, si cõtingit præsidem abesse. supra de offi. eius cui man. est iurisdi. l. j. §. j. & §. si à familia. ab aliis etiam potest iurisdictio delegari. quod dic vt supra de iurisdi. om. iudi. l. & quia.

f *Sicut proconsuli.* vt. ff. de offi. procon. l. obseruare. §. fi.

g *Mandata est.* s. à procõsule, vt subiicit. & sic est vnũ dictũ vsq; illuc, item hi. Et sic not. ꝙ delegatus à proconsule, potest alij delegare. Sed cõtra. C. de iudi. à iudice. Sol. vt diximus. ff. de offic. procõ. l. legatus. Vel dic ꝙ sint hic duo dicta: primũ ꝙ delegat' à principe deleget, sicut delegat delegatus à proconsule.

h *More.* id est cõsuetudine: vt arg. C. de eman. libe. l. j. Sed quare magis legato procõsulis permittitur à lege, quàm his qui Romæ iudicãt? Respon. quia cum esset moribus concessum, nõ fuit necesse lege concedi: vt. C. de thesau. l. j. lib. x.

i *Natura.* i. naturali morbo interueniente, vt subiicit. Accur.

k *Perpetuo.* secus si non perpetuo: vt. ĵ. eod. l. cum furiosus.

l *Et impubes.* dic quòd quatuor sunt ætates attendẽdę hic. Impubes ergo nõ, vt hic. Item adultus vsque ad decem & octo annos, non potest, nisi in duobus casibus, quando princeps facit eũ ordinarium vel delegatum. Item quando partes sciẽtes eum minorem, in eum consentiunt: vt. ĵ. de re iudi. l. quidam consulebat. Maior. xviij. annis vsque ad. xx. potest, sed non cogitur pronuntiare: vt. ff. ti. ij. cum lege. Maior vero. xx. cogitur, nisi petat restitui: vt. d. li. cũ lege. Ac.

m *Iudicio.* i. discretiõe: vt instit. qui. nõ est per. fa. testa. §. præterea.

n *Motus est.* propter turpitudinẽ: vt. ff. de senat. l. Cassi'. & ita vt infimis repellitur: vt. ĵ. ad leg. Iuli. de vi pri. l. j. & C. de dig. l. ij. li. xij. Ac.

o *Receptũ est.* s. à cõsuetudine, quæ tamẽ est vallata lege: vt. C. eo. l. seruus. ff. ĵ. de reg. iur. l. j. & ĵ. ad Velle. l. j.

p *In potestate.* s. patris sui, vel pñdis. sec' si dominj, vel abbatis. Nam quatuor modis dicitur verbũ potestatis: vt. ĵ. de verb. sig. potestatis. Et sic monachus vel conuersus non potest esse iudex, cum mortui reputẽtur: vt in authẽ. de nup. §. per occasionem. coll. iiij. & facit. ĵ. ad Treb. l. nã quod. & supra de his qui sunt sui vel alie. iur. l. pen.

In tribus.] *CASVS.* Duo erant habentes tres actiones: fami. erciſ. quia forte erãt coheredes: vel communi diui. quia habebant rẽ cõmunem forte eis legatam: vel fini. regun. quæ datur vicinis ad finines diuidendos: & sic ambo erãt rei ꝙ parte, & pro parte actores. si ambo litigãt coram iudice ordinario vel delegato, nõ est vis: quæritur quis eorum sit actor? Et dicit fore actorẽ, qui aliũ prius ad iudicium euocauit. facit. ĵ. eo. qui prior. vel quem eorum fors decernet, si non apparet quis primo prouocauit. Hoc dicit cum. l. sequenti. Viuianus.

q *Finium regundorum.* & idem in omnibus duplicibus interdictis, quæ multa sunt: vt diximus instit. de interdict. §. penul.

r *Quia.* ideo dubito, quia &c.

s *Videri actorem.* & sic prius de calumnia iurabit: vt. C. de iure. iur. prop. calum. dan. l. ij in prin. & pauciores ei dabũtur dilationes quàm reo: t vt. ff. de feriis. l. fi. nec sic erunt fauorabiliores: vt infra de re. iu. l. fauorabiliores. & facit ad hãc. l. ĵ. fami. erciſ. l. inter coheredes. §. qui familię. & l. ij. & ĵ. fini. regun. l. iudicium. ij. & infra communi diui. l. ij. §. fin. arg. contra infra de peculio. vero. Accursius.

t *Sed cum Sorteres.* per taxillos: u vt. C. communia de leg. l. fi. in prin. & ĵ. fami. erciſ. l. fi quæ sunt. & ĵ. de fideicommiſ. li. l. generaliter. §. si quis ali. circa fi. & instit. de leg §. optionis. in fi. Sed arg. contra. extra. de sortile. x sed quare non compelluntur consentire: vt. ĵ. de leg. j. l. huiusmodi in fi. Accursius.

Filiusfamilias.] *CASVS.* Duo erant qui coram filiofa. iudice litigabant. & sic ille filiusfami. per imprudentiã iudicauit, siue tulit sententiã iniquam: quia eum quẽ cõdemnare debebat, absoluit: vel econtra quẽ absoluere debebat, cõdemnauit. quæritur in quantam quantitatem debet condemnari? Et dicit quòd in tantum quantum est in peculio. Si autem hoc dolo malo fecit, vel gratia vnius partis, vel meditata malitia, vel inimicitia, cũ habeat vnã partẽ odio: nunquid insolidum ad verã æstimationem erit condemnandus filiusfami? Et rñ. ꝙ sic. Viuianus.

u *Facias.* per imprudentiam.

x *Tenetur.* dic secundũ Io. s. pater. & sic duo sunt hic specialia.

Primũ,

Primum, quòd datur de peculio, licet ſit quaſi maleficiũ: vt.ĩ.de his qui dete.vel effu.l.j.§.cum ſeruus. Secundum, quòd non inſpicitur tempus rei iudi.in actione de peculio: quod debet fieri: vt.ĩ.de pec.quæſitũ.j.reſpõ.ſed hoc ſecundum poteſt tolli, ſi dicas cum ſententiam dicebat.ſ.iudex qui iudicat cõtra patrem. ſed ſecundum Azo.dic, tenet.ſ.filius: & hoc approbo. Sed oppo.quomodo tenet ipſe filius de peculio, & nõ inſolidũ: vt.ĩ.quod cum eo.l.penul.maxime ſi dolo fecit? Reſpon.hic non dicit agi contra filium de peculio actio. ſed dicit agi ad tantum quãtum fuit in peculio: & agetur actione in factum. Item quare tenetur de peculio, & non inquantũ æquum bono iudici videtur: vt inſti.de ob.ex quaſi delict.in prin.&.ĩ.de var. cog. ſi iudex? Reſpon. quia hoc bono iudici videri debet, vt peculiotenus dãnetur: quãdo per imprudentiam.

i Alle idem nota quoſi per dolum vel impruẽtiã faciens falſum inſtrumẽtũ.l.j.C. de magiſtra. conue. Pau.

ſi autem per dolũ, tunc inſolidum: [a] vt in fine huius legis. &. C. de pœna iudi.l.ij. Alij dicũt, tenetur ſcilicet pater filio condemnato, in actione ex quaſi maleſi. vt.ĩ. de pecu.l. iij. §.ſed & ſi.

a *Dicebat.* filius, ſecũdum omnes caſus. vel aliter, id eſt iudex cõtra patrem. Accurſius.

b *Iudex.* mutat caſum: quia in fin. dicit veram æſtimationem: hic ſecũdũ vires peculij. Ac.

c *Intelligetur.* vt inſolidũ teneatur: quod eſt infra in fine huius legis. nã & aliàs ſine dolo facit litem ſuã. Ac.

d *Vt veram.* ad hoc. ſ. vt verã &c. nam & aliàs de peculio tãtum, vt modo dixi: & etiã infirmatur quando dolo: vt. C. de pœna iudi. l. ij. & in authen. nouo iure.

† *Concer. glo. i. s. pro eam. §. adeum. ſu per ver. co poſſu. extra de offi. deleg.*

Vlianus autem.]*CASVS.* Quæritur an hæc actio in heredem iudicis qui litem ſuam fecit, ſit danda? Et reſpon. quòd ſic, ſecundum Iulianum, qui male dixit: quia in heredem iudicis non datur actio. Viuianus.

e *Notata eſt.* niſi in id quod ad eum peruenit: vt.ĩ. de calum. l. in heredem. & infra ad Treb. l. ſeruo. §. cum prætor. *ADDITIO.* Dic quòd de iure cano. ſemper tenetur heres: cũ teneatur exonerare conſciẽtiam defuncti, per ea quæ habẽtur in cap. fi. extra de ſepul. & moderni legiſtæ in. l. Pomponius. §. cum quis. infra de adquirend. poſſeſ. Lancelotus.

Vlianus ait.]*CASVS.* Duo litigabant corã iudice: & vnus eorũ iudicẽ coram quo litigabãt, inſtituit heredẽ in totũ, vel in partem: an ille poterit cognoſcere, vel alius aſſumi debeat, quæritur. Et dicit quòd neceſſe eſt alium aſſumi, quia &c. Vi.

f *Fieri.* id eſt remanere. ſic infra de cõſir. tut. ſi patronus. & infra de adquirend. poſſ. ſi rem. & de ſerui. ruſti. prædi. ſi vnus. §. ſi ſtipulator. Item not. quòd meum eſt, quod pro parte meum eſt. ſic. ĩ. de verb. ſig. ſi pupillus. §. ſi. facit ad legẽ iſtã ſupra de arbi. l. penult. Accurſius.

Si longius.]*CASVS.* Duo erãt qui inter ſe litigabant: quibus iudex delegatus fuit, vt ad certum tempus, puta ad annũ cõgnoſceret. & cũ eſſent intra finẽ: aliqua cauſa impeditus eſt, ita vt nõ poſſet iudicare intra tempus ad quod fuit delegatus: & ſic ſupereſſe non poterat. Dicit quòd iudex iſte mutatur, & alius in

peculio fuit, cũ ſententiam dicebat [a]. Iudex [b] tunc litem ſuam facere intellegitur [c], cum dolo malo in fraudem legis ſententiam dixerit. Dolo malo autẽ videtur hoc facere, ſi euidẽs arguatur eius vel gratia, vel inimicitia, vel etiam ſordes: vt veram [d] æſtimationem litis præſtare cogatur.

XVI. IDEM libro quinto ad Edictum.

IVlianus autem in heredẽ iudicis qui litem ſuã fecit, putat actionẽ cõpetere. quæ ſententia vera non eſt, & à multis notata eſt [e].

Si iudex ſuccedat rei ex litigatoribus in aliquo, deſinit eſſe iudex. Bart.

XVII. IDEM libro vicenſimo ſecundo ad Edictum.

IVlianus ait, ſi alter ex litigatoribus iudicem ſolum heredem vel ex parte fecerit, alius iudex neceſſariò ſumendus eſt: quia iniquum eſt aliquem ſuæ rei iudicem fieri [f].

In iudiciis index non eſt diutius expectandus: ſed alius loco eius ſumendus. Bart.

XVIII. IDEM libro vicenſimotertio ad Edictum.

SI longius [g] ſpatium interceſſurum erit quo min' iudex datus [h] operam poſſit dare, mutari eum iubet prætor: hoc eſt ſi fortè occupatio aliqua iudicem non patiatur operam [i] iudicio dare, incidente infirmitate, vel neceſſaria pſectione, vel rei † ſuæ familiaris periculo [k].

locũ eius ſubſtituitur. [*SI FILIVSFAMILIAS.*] Pone, filiusfamilias erat in abſentia cõſtitutus cauſa legationis, vel ſtudiorũ Romæ, vel alibi: & ſic ibi exiſtens, damnum vel iniuriam vel furtum paſſus eſt: quæritur an filius poſſit agere, vel patrem expectare debeat: cum illa actio patri adquiratur? Et dicit quòd poteſt: nec eſt pater expectandus, cum multa accidere poſſint quòd pater nõ poſſet agere: & ſic delicta manerent impunita. Secũdo quęritur, ſi filiusfamilias exiſtens in abſentia aliquid credidit, vel depoſuit, vel mandauit alicui: an danda ſit inde filio actio, vel pater expectandus ſit? Et dicit quòd actio eſt danda filio: nec pater expectatur. Tertio quæritur, quid ſi pater eſt quincialis, filius ſit ſenator Ro. & ei aliquid prædictorum fiat: an filius agere poſſit, aut patrẽ debeat expectare, quæritur. Et dicitur quòd agere poteſt. Viuia.

Propter abſentiam patris permittitur filio agere, vbi aliàs non poſſet abſque eius conſenſu. Bartolus.

Si filiusfamilias ex aliqua noxa ex qua patri actio cõpetit [l], velit experiri: ita demum permittimus ei agere [m], ſi non ſit qui patris nomine agat. Nam [n] & Iuliano placet, ſi filiusfamilias legationis vel ſtudiorũ gratia aberit, & vel furtum vel dãnum iniuria paſſus ſit, poſſe eum vtili iudicio agere: ne dum pater exſpectatur, impunita [o] ſint maleficia quia pater venturus non eſt: vel dum venit, ſe ſubtrahit [p] is qui noxam commiſit. Vnde [q] ego ſemper pbaui, vt ſi res nõ ex maleficio veniat ſed ex cõtractu, debeat filiꝰ agere vtili [r] iudicio: fortè depoſitum repetens, vel mandati agens, vel pecuniam quam credidit petẽs: ſi fortè pater in prouincia ſit, ipſe autem forte Romæ vel ſtudiorum cauſa, vel alia iuſta ex cauſa agat. ne ſi ei non dederimus actionem, futurum ſit vt impune fraudem [s] patiatur, & egeſtate Romæ laboret, viaticulo [t] ſuo non recepto [u] quod ad ſumptum pater ei deſtinauerat. Et finge ſenatorem eſſe filiumfamilias qui patrem habet [x] in prouincia, nonne augetur vtilitas per dignitatem [y]?

Heres ſequitur forum defuncti: nec poteſt proprium priuilegium allegare. Bart.

de procura. ſed & hæ. Vel verius per filium adquiſita ipſi patri: vt hic ſubiicit, nam & Iulianus &c.

a *Datus.* i. delegatus.

i *Operam.* id eſt ſtudium.

k *Periculo.* facit. ĩ. eo. iudex. &. C. de peda. iudi. l. penul. & ſupra de arbi. licet autem. & infra de vac. & excu. mu. l. penul. in fin. & infra de excu. tu. ſed in hoc. (aliàs, idem Vlpianus) in princ. Accurſius.

l *Competit.* ſuo nomine: & tunc agit filius vt procurator, cum ſit de coniunctis: vt ſupra

m *Agere.* id eſt experiri ſcilicet agendo, vt ſubiicit.

n *Nam.* hoc eſt exemplum. Accurſius.

o *Impunita.* quod eſſe non debet: vt.ĩ. ad legem Aquiliã. ita vulneratus. in fin. & de fideiuſſo. ſi à reo. §. fi. &. C. de defen. ciui. l. per omnes. Et dic vt ibi in concordantiis ibi factis. Accurſius.

p *Subtrahat.* melius eſt in tempore occurrere &c. vt. C. quãdo licet vnicui. ſine iudi. l. j. Accurſius.

q *Vnde.* nunc ampliat ad contractus.

r *Vtili.* prout ad depoſitũ refertur, male dicit: imò directa datur etiam iure iſto: vt infra de actio. & obligationibus. l. filiusfami. quæ eſt contra. Solu. referas hoc ad alia, non ad depoſitum. Vel dic vtili, id eſt efficaci.

s *Fraudem.* id eſt pœnam ſiue damnum: vt infra de ædil. edict. cum autem. §. excipitur.

t *Viaticulo.* quod propter impenſas in ſcholis datur: vt hic ſubiicit, & infra de rebus credi. l. cum filius. Accurſius.

u *Non recepto.* quod mutuauerat, vel quod fuerat ei oblatum.

x *Patrem habet.* ſcilicet ſenatorem, & per conſequens ipſe ſenator, vel ſenatorius. Vel dic verius ipſum filiũ ſenatorem, ſed pater non eſt ſenator.

y *Dignitatem.* q.d. imò augetur per dignitatẽ: vt infra de dol. l. filiusfa. Et not. quòd hic ſecundum has leges filiusfa. ſuo nomine non dantur actiones niſi ſex. quinque ſunt infra de actio. & oblig. l. filiusfa. j. &. l. in factum. ſexta eſt de dote: vt infra ſolu. mat.

l.ij.& licet fuissent propriæ filij,tamen demum absente patre,& eius procuratore exercebat: vt hic,&.j.de intur.sed si vnius. §. filiofa.& l pater.&.ſ.de pcu.l.filiusfamilias.& de pact. l. in personā.alias autē præter ꝓdictas sex p filiū quæsitas,exercebat filius vtiles,licet suæ nō essent,patre.ſ. absente:vt hic dicit. & sic quo ad exercitiū nō erat vis, sed quo ad dñiū.hoc olim. Hodie vero oēs actiones ꝓueniētes ex adūcētitia causa,suo nomine habet: licet earū exercitiū cōpetat patri, si admittat vsumfru. in rebus filio delatis:quarum nomine conuenitur, vel agit: vt. C. de bo.quæ libe. l.fi. §.vbi autē.& instit. per quas perſo.no. adqui. §.j.alioquin si reſpuat pater vsumfru. filius tantum conuenitur, vel agit: patre tamen cōsentiēte,quod habet necesse facere:vt.C.de bo.quę lib.l.fi.§.j. Sed nūquid poteſt in omnibus supradictis cōcedere pater exercitiū filio? Videtur quòd non: vt.d. l.de bo. quæ lib. l.fi.§. vbi autem. Econtra ꝙ sic:vt.C.de colla.auth. quod locū habet.quod puto verum:[a] argu.supra de procur. filius.§. ipse quoque. Item nūquid si iis casibus,qui sunt in hac.l.filiusfa.j.infra de act.& obli. conueniatur in absentia patris,exigamus consensum patris? Respon.non putoſicut nec in agendo hoc desideratur. Item si est minor, nunquid habebit curatorem? Puto quòd sic litiar.C.de auct.præstā.l.clarum. Item quid in monacho,& canonico regulari:an agent in scholis sine consensu abbatis? Distingue,an habeant consensum abbatis vt studeant:& tunc omnia concessisse videtur:vt supra de iurisd.om.iud.l.ij.an non: & tunc non agēt: vt infra de pecu.l.libera.& arg.in authē.de mo. §.si vero relinquens.versi.erronea.

† In hūc locum Aristot. lib. 3. Politic. cap. 1.

a Glo. ſequitur Bartol. & est mēi temenda.nā sicut filius poteſt esse procurator extranei: multo magis poterit agere in causa patris,& causa ſua. Bal. Pan.

XIX. IDEM libro sexagensimo ad Edictum.

HEres absens [a] ibi defendēdus [b] est,vbi defunctus debuit:& conueniendus [c],si ibi inueniatur,nullóque suo proprio priuilegio excusatur [d].

Supra proximè dixit, heredem ibi conueniendum vbi defunctus deberet conueniri. & breuiter hoc intendit: Vbi est gestum negotium ex quo resultat quasi contractus, ibi potest quis conueniri: nisi sit contractus tanquam cum aduena, quē quis sciebat de proximo recessurum. hoc dicit vsque ad. §. apud Labeonem. Et primò ponit quasi cōtractum. Secundò de contractu. secunda ibi, proinde. Bartolus

Si quis tutelam † vel curā vel negotia vel argentariam, vel quid aliud [e] vnde obligatio oritur, certo loci administrauit: & si ibi domicilium [f] non habuit,ibi se debebit [g] defendere: & si non defendat, neque ibi domicilium habeat,bona [h] possideri patietur.

*Proinde [i] † & si merces vendidit certo loci vel [k] disposuit, vel comparauit: videtur [l], nisi alio loci vt defenderet [m] conuenit,ibidem se defendere. Numquid dicimus, eum qui à mercatore quid comparauit [n] aduena,vel ei vendidit [o] quem scit inde confestim profecturum: [p] non oportet ibi [q] bona possidere, sed domicilium [r] sequi eius? At si quis [s] ab eo qui tabernam vel officinam [t] certo loci conductam habuit, in ea causa est vt illic conueniatur? quod magis habet rationem. Nam [u] vbi sic venit [x], vt confestim discedat, quasi à viatore [y] emptis, vel eo qui transuehebatur, vel eo qui πραματευτὴς, * emit [z]: durissimum est,*

Supra dixit, quando quis sortitur forum rationę quasi contractus: nunc quando ratione veri contractus. Bartolus.

† Concor. tex. in. c. fi. ij. de foro cōpe. extra.

B. B. Ande. & §. hæc considerā tes. col. v. Item sic remittitur magistratus: Lance. Pan. & vbicunq; certæ pſonæ cognitio demādatur: vt.C.ne lice. po.l.j. & vbi decuri. l. fi. Item potest ei iudex mulctam imponere, si non veniat: vt.ī. si quis ius di.nō obtem.l.j. in prin. nec ob. huic op. prin. huius. l. imò facit pro hoc: quia verbum conueniēdus, ibi positum, perfectam conuētionem demonstrat. & qd dicit, si ibi & c. maximè subaudi. Et hoc vbi latitat. alioquin potest citari: & si non venit, mittetur in poſ. bo. quæ habet ibi in loco cōtractus: vt hic subiicit. Vel si velis defendere primā opi. dic ꝙ. d.l.j. de accu. si cui. in fi. ſpecialiter sit in crimine sacrilegij. Itē i authē. vt omes obe. iu. col. v. & .j.l. omnē. dic ꝙ parificātur in illis casibus & iurib' quæ iā sunt inuēta. [d] at casus, vt ī delictis inuiti reducātur, adhuc nō erat: cū illa authē. vt nul. iud. §. fi vero. sit posterior. Sed secundū hoc quid si nō habet ibi bona, & latitat alibi? Rñ. ꝓtiet de ibi mittēdo. & mitteī in poſ. & mādabit executioni p iudicē ad curā cui' ptinet: sicut in definitiua fit: vt. C. de iu. ꝓpter. §. finaut ē re'. &.j. de re iud. à diuo Pio. & de bo. auct. iu. poſſ. l. cū vn'. §. fi. Sed quidā [e] in ſterlocutoria dicūt sec', quasi nō ꝓsit dari, nisi à iudice illius loci. si nō studioſe abest, vadat ad locū vbi est: vt. C. de iurisd. om. iudi. l. iuris ordinē. Sed si alibi latiteꝛ, vbi ꝓsit cōueniri. ſ. ad suā domum: dicas idem quod in criminalibus.

a Cle. ſequitur Bartol. & est mēi temenda. nā sicut filius poteſt esse procurator extranei: multo magis poterit agere in causa patris, & causa ſua. Bal. Pan.

d Reprobāt Bar. & Pan.

e Et male, P. quando interlocutoria habet vim definitiue.

HEres.] CASVS. Contraxi cum Titio Romæ: & decesſit Seio instituto herede. vbi iſte heres conueniēdus sit, quæritur. Et respon.ꝙ vbi defunctus potuit: & sic Romæ: nec poterit iſte heres se tueri aliquo priuilegio extrauagāti. [SI QVIS.] Vbi quis alicuius tutelam geſsit, vel aliquid aliud geſsit, vnde oritur obligatio, conueniendus est: quamuis ibi non habeat domicilium: & si nolit respondere, fiet missio in bona sua. Item mercator ibi cōueniendus est, vbi mercimoniū suum exercuit, nisi aliud actum fuerit. sed si mercator aliquis volēs ire ad nūdinas, alicubi hoſpitetur, & ibi contrahat: nunquid est ibi conueniendus? Et dicit quòd non. & idem dicit quod dictum est, ſcilicet in §. at si quis. quòd vbi aliquis conduxit, & mercimoniū exercuit: ibi cōuenietur. Sed si est aduena, & ſtatim inde recessurus: tunc non conuenitur ibi. ratio ibi, durissimum &c. [AFVD.] Titius prouincialis habebat seruum Romæ constitutum, vt emeret & venderet: nunquid dominus Titius Ro. conueniendus est pro contractu habito cum seruo? Et dicit quòd sic. [ILLVD.] Dum eram in prouincia, ſtipulatus est à me Titius vt.x. ſibi ſoluerem Romæ. in prouincia potero conueniri, ſi ibi habeam domicilium: & Romæ etiam conueniri potero. Viuianus.

b Dic quòd non est contra, ſecūdū Bart.

a *Heres absens.* absens dicitur ſi est extra territorium ius dicētis.

b *Defendendus.* quando est absens.

c *Conueniendus.* quando est præsens.

d *Excusator.* indulgendo per principem, ſed per.l. indulto sic: vt ſi est legat': quia interim excusatur: vt supra eo.l.ij.§. legatis. Itē no. hē debere vti iure defuncti: vt hic, &.j. eo. ſi is. &.j. qui. ex cau. in poſ. ea. apud Iulianū. ī fi.j. rñ. & de verb. oblig. l.ij. §.j. & infra de vſur. cum quidam. §. ex locato. vel fi. fiſcus. Argu. contra. infrā de iur. fiſ. l. ſi fiſcus. in fi.j. reſpon. [b] &. C. de quadri. præſcrip. l. fi. & infra de excu. tuto. l. ſi. Item quid ſi ibi nō inueniatur? Reſpon. vt infra proxi. §.

e *Vel quid aliud.* puta administrationem alicuius ciuitatis: vt. C. vbi de cri. agi opor. l. ij.

f *Domicilium.* Sed qualiter erat tutor, cum ibi domiciliū nō habebat: & sic ob. infra de exc. tu. l. fiſed dic quòd ſponte ſuſcepit tutelam: potuit tamen ſe excuſare.

g *Ibi debebit.* ſupplent quidam ſi ibi inueniatur: [c] vt in prin. hu ius. l. ſed Io. & Azo. dicunt, ſiue inueniatur, ſiue non, adeo vt remittatur peride ad locum contractus, ſicut in criminib' [d] vt i auth. vt nul. iud. §. ſi vero qs. col. ix. &.j. de accu. ſi ius eſt in. c. cui'. §. fin. cum ſint quo omnem. & in auth. vt cōpe. hō. omnes obe. iu. §. proinde. & §. hæc conſiderā tes. col. v. Item ſic remittitur magiſtratus: † vt. C. vbi de ratioci. l. Itē & vbicunq; certæ pſonæ cognitio demādatur: vt. C. ne lice. po. l. j. & vbi decuri. l. fi. Item poteſt ei iudex mulctam imponere, ſi non veniat: vt. ī. ſi quis ius di. nō obtem. l. j. in prin. nec ob. huic op. prin. huius. l. imò facit pro hoc: quia verbum conueniēdus, ibi poſitum, perfectam conuētionem demonſtrat. & qd dicit, ſi ibi & c. maximè ſubaudi. Et hoc vbi latitat. alioquin poteſt citari: & ſi non venit, mittetur in poſ. bo. quæ habet ibi in loco cōtractus: vt hic ſubiicit. Vel ſi velis defendere primā opi. dic ꝙ. d. l. j. de accu. ſi cui. in fi. ſpecialiter ſit in crimine ſacrilegij. Itē ī authē. vt omes obe. iu. col. v. &. j. l. omnē. dic ꝙ parificātur in illis caſibus & iurib' quæ iā ſunt inuēta. [d] at caſus, vt ī delictis inuiti reducātur, adhuc nō erat: cū illa authē. vt nul. iud. §. ſi vero. ſit poſterior. Sed ſecundū hoc quid ſi nō habet ibi bona, & latitat alibi? Rñ. ꝓtiet de ibi mittēdo. & mitteī in poſ. & mādabit executioni p iudicē ad curā cui' ptinet: ſicut in definitiua fit: vt. C. de iu. ꝓpter. §. finaut ē re'. &.j. de re iud. à diuo Pio. & de bo. auct. iu. poſſ. l. cū vn'. §. fi. Sed quidā [e] in ſterlocutoria dicūt ſec', quaſi nō ꝓsit dari, niſi à iudice illius loci. ſi nō ſtudioſe abeſt, vadat ad locū vbi eſt: vt. C. de iuriſ. om. iudi. l. iuris ordinē. Sed ſi alibi latiteꝛ, vbi poſſit cōueniri. ſ. ad ſuā domum: dicas idem quod in criminalibus.

c Iſta eſt vera: quia in die in cuius tractibus nō eſt locus remiſſioni, ea ſunt in. c. Romana. contrahē. contractus paria: vt. j. eo. de foro compet. lib. 6. B. B. Ande. Pan. & Lance.

d Reprobāt Bar. & Pan.

e Et male, P. quando interlocutoria habet vim definitiue.

h *Bona.* quæ habet in loco contractus.

i *Proinde.* hoc quādo fecit locū vbi inhabitaret: vt in ver. at ſi quis. & verſi. at ſi quo. j. ea. l. nam ſi non fecit locū vbi ſtaret, tūc habet locum verſi. nunquid. & verſi. nam vbi. Sed primus, ſi quis tutelam. de generali obligatione ex quaſi contractu. ſequentes, proinde &c. de ſingulari obligatione.

k *Vel.* pone ſemper vel, pro &. Accurſius.

l *Videtur.* & eſt verum, vt ſequitur: licet modo non adfirmet.

m *Vt defenderet conuenit.* abnegatiue. i. cōuenit vt ibi non teneretur ſe defendere. nam per pactum poteſt declinari forum: vt C. de pact. l. pe. nō cōſtituī. &. ſ. de iuriſdi. om. iudi. ſi cōuenerit.

n *Cōparauit.* vt poſt certū tēp' res empta ſibi traderet. vel forte res empta erat in cauſa redhibitiōis: & ſic ēptori fuit q̄ſita actio.

o *Vendidit.* & habuit fidem de pretio.

p *Profecturum.* i. receſſurū: & ſupple, poſſe cōuenire aduenam vbi cōtraxit. & reſpon. non oportet &c. & ſic plane legitur. alij vt M. ſuſpenſiue legunt vſque illuc, at ſi quis. Et reſpon. non.

q *Ibi.* ſcilicet vbi contractum eſt.

r *Domicilium.* i. vbi ratione domicilij habet iudicē ordinariū. nec enim eo ipſo quòd Romæ ſtudiorū cauſa habitabat, ibidem domiciliū habet: vt. j. de iniur. l. lex. §. ſi tamen. Azo. Hic tamen aduena ſatiſdabit iudicio ſiſti: vt. ī. eo. l. ij. §. ſed ſi dubitetur.

s *At ſi quis.* ſ. emit. & refert ſe ad ſecundum caſum.

t *Officinam.* loca ſunt in quibus vilia venduntur.

u *Nam.* redit ad tertium. & dic, nam, pro ſed.

x *Venit.* ſ. ad aliquem locum iſte mercator aduena.

y *A viatore.* hic ſequitur Græcum vſq; ibi, duriſſimum, quod intelligi non poteſt.

z *Emit.* ſcilicet ille qui emit à tali mercatore aduena.

a *Quotquot.* hoc dicunt quidã verũ, q̃n eo tẽpore cõuenitur quo cõtraxit. ſecus ſi poſtea alio tẽpore ad eũ locũ redierit. alij ecõtra: puta ſiue tunc ſiue poſt ibi ſit, q̃ nõ teneatur: vt hic dicit. In legato tamen eſt contra, ſi tanquã aduena cõtraxit, vbi aliàs habebat forũ: vt. ĩ. eod. l. ij. §. omnes. & hoc ideo, quia Romæ contraxit vbi aliàs habebat forum: multo magis in non legato.

a Intelligẽ iſtã gl. procedere i nũdinis generalibus & ſolemnibus: ſecus eſſet i alijs quæ poſſunt fieri abſque priuilegio licentiæ. Bal. in l. i. C. de nũdinis.

b *Quo.* ſcilicet loco.

c *Conſtitit.* id eſt ſtetit, tamen pergulã habens.

d *Pergulam.* pergula dicitur tentoriũ quoddam linteaminibus vel ſimilib' cõſtructũ. Ac.

e *Debebit.* niſi ratio nundinarum aliud inducat: vt. C. de nundinis. l. j. quæ eſt contra. b Sed quid ſi debitor vagari cœperit per orbẽ terrarum: nec alicubi habeat certũ domicilium? Videtur q̃ vbicũq; inueniatur, c poſſit conueniri, nec alioquin creditor ius ſuũ perderet: arg. ĩ. de ope. lib. quod niſi. §. fi. &. ĩ. de his quæ in fraud. cre. ait prætor. §. ſi debitorẽ. & de eo quod cer. lo. l. j. &. ĩ. qui ſatiſda. cog. ſi ſideiuſſor. §. fi. &. C. vbi de cri. agi op. l. j. & certe aut ibi reſpondebit, aut ſatiſdabit: vt ſupra eo. l. ij. §. pen. Item no. hic quibus modis quis forum ſortitur: & certe ratione contractus: vt hic. Item ratione communis patriæ: vt Romæ: vt. j. ad munici. l. Roma. Itẽ ratione domicilij. ſ. vbi habet maiorem partem fortunarum ſuarum: vt. ĩ. eo. ſi ſideicõmiſſum. §. pe. &. C. de incolis. l. ciues. li. x. Itẽ ratione manumiſſionis: vt libertus ſequatur forum patronj: vt. ĩ. ad muni. aſſumptio. §. fi. Item ratione originis propriæ, vel paternæ: vt. ĩ. ad muni. aſſumptio. §. j. &. C. de mu. & hono. l. antepe. & pe. lib. x. Itẽ ratione militiæ: vt infra ad muni. l. municeps. §. fin. Itẽ ratione matrimonij mulier ſequitur forũ viri: vt. ĩ. eo. exigere. &. ĩ. ad muni. l. vlti. §. ij. aliud in cõcubina: vt in eo. tit. l. de iure. §. fi. &. l. fi. §. item reſcripſerũt. Item ratione ordinis, vel clericatus, vel ſtudij ſcholaſtici, ſortiẽ quis forũ vel epiſcopi, vel magiſtri: vt in authẽ. vt clerici apud pro. epiſcopos. §. j. col. vj. &. ĩ. in procemio in fi. Item ratiõe curſus temporis. ſ. decẽnij: vt. C. de inco. l. ij. lib. x. Item ratione poſſeſſionis: vt. C. vbi in rem act. l. fi. &. ĩ. eo. ſed & ſi ſuſceperit. §. fi. Item ratione conſtitutionis, vel priuilegij: vt. ĩ. ad munici. l. j. §. j. d Item ratione reconuentionis: vt. C. de ſen. & inter. om. iud. l. cum Papinianus. Item ratione delicti: vt. C. vbi de cri. agi opor. authen. qua in prouincia.

d Ibi eſt caſus quod filius ſequitur originẽ matris ratione nobilitatis: & hõ eſt alibi.

e *Defendere.* duabus rationibus. Prima, quia cõmunis eſt patria. Secunda, quia ibi eſt contractum quaſi ab ipſo, cũ inſtitor contraxit: vt. ĩ. quod iuſſu. l. fi. & inſti. quod cum eo. §. fi. Accurſius.

f *Obligatus.* in prouincia.

g *Si in prouincia.* i. maxime, ſecundũ quoſdã: quia & ſaltem iure cõtractus in prouincia cõuenietur, ſecundũ quoſdã. quod M. nõ placet: quia non ibi, ſed alibi videtur contraxiſſe: vt. ĩ. de actio. & oblig. l. contraxiſſe. &. ĩ. de bo. auct. iudi. poſſ. l. iij. Accur.

h *Quotquot locis quis nauigans vel iter faciẽs delatus eſt, tot locis ſe defendi. At ſi quo b conſtitit c, non dico iure domicilij, ſed tabernulam, pergulã, d horreũ, armarium, officinã cõduxit, ibíque diſtraxit, egit: defendere ſe eo loci debebit e.*

Ratione contractus celebrati per alium, quis ſortitur forum. Bartolus.

Apud Labeonem quæritur, ſi homo prouincialis ſeruum inſtitorem vendendarum mercium gratia Romæ habeat, quod cum eo ſeruo contractũ eſt, ita habendum, atque ſi cum domino cõtractũ ſit. quare ibi ſe debebit defendere f.

In loco domicilii, & in loco vbi eſt facilis da ſolutio, quis poteſt conueniri. Bart.

Illud ſciendum eſt, eum qui ita fuit obligatus g vt in Italia ſolueret: ſi in prouincia h habuit domicilium, vtrubique poſſe conueniri, & hic & ibi. & ita & Iuliano & multis aliis videtur.

In loco contractus obligationis regulariter quis poteſt conueniri. Bartolus.

XX. PAVLVS libro quinquagẽſimooctauo ad Edictum.

OMnem i obligationẽ * pro contractu habendam exiſtimandum eſt: vt vbicunque aliquis obligetur k, & contrahi videatur: quamuis non ex crediti l cauſa debeatur.

In cõfeſſum non eſt ferenda ſententia, ſed danda eſt ei dilatio ad ſoluendum. Bar.

XXI. VLPIANVS libro ſeptuagenſimo ad Edictum.

SI debitori m meo velim actionem edere, probandum erit, ſi fateatur ſe debere, paratúmque n dicat ſoluere: audiendum eum, dandúmque o diem cum competenti p cautela ad ſoluendam pecuniam. neque enim magnũ damnũ eſt q in mora modici temporis. Modicum r autem tempus hic intellegendum eſt, quod poſt condemnationem reis indultum eſt s.

Qui egit, cogitur ſe defendere. Bar.

XXII. PAVLVS libro tertio ad Plautium.

QVi non cogitur in aliquo loco iudicium pati: ſi ipſe ibi agat, cogitur excipere actiones t, & ad eundem iudicem u mitti.

Quod per litis conteſtationem accidit, nõ acceſſerium ad primũ: in dicto iudicio non venit: ſed nona inſtantia opus eſt. Bar.

XXIII. IDEM libro ſeptimo ad Plautium.

NOn poteſt x † videri in iudiciũ veniſſe id quod poſt eſt tamen quãdoque: vnde in Oui. de Ponto: Omnia ſunt hominum tenui pendentia filo: Et ſubito caſu quæ valuere ruunt.

Concur. q̃ no. in ca. ſignificãtib'. de libel. ob. extra in magna glo.

Et bene. & ſic pẽdente dilatione ſi non ſatisdet, poteſt debitor capi & incarcerari. B. & Bal.

r *Modicũ.* aliàs accipitur modicũ tẽpus. x. dierũ: vt. ĩ. de cõſti. pe. l. pmiſſor. §. j. aliàs accipit tẽp' q̃d magis intellectu, q̃ elocutione exprimi poſſit: vt. ĩ. de ſol. l. ratũ. &. l. q̃d dicimus. ſecundũ Iac.

s *Indultum eſt.* olim duorũ menſium: vt. ĩ. de re iudi. l. debitoribus. hodie quatuor: vt. C. de vſu. rei iu. l. ij. & per hanc l. fiunt præcepta hodie iuxta. x. dies. & facit. ĩ. de iur. fiſ. in fraudem. §. fiſcalibus. licet ibi aliud tempus detur.

QVi non.] CASVS. Titius cum eſſet Romæ, vel alibi cõſtitutus in legatione, vel aliqua alia de cauſa ex qua haberet ius reuocãdi domum, & ibi aliquẽ cõueniret: an teneatur reſpondere? Et dicit regulariter quòd ſic. Fallit autem ſupra eo. l. ij. §. ſed & ſi agant. Viuianus.

t *Actiones.* an omnium? Reſpon. vt. ĩ. eo. l. ij. §. ſed & ſi agant.

u *Iudicem.* niſi proſequatur iniuriã ſuam, vel ſuorum, vel furtum: vt. ĩ. e. l. ij. §. ſed & ſi agant. Et hæc lex generalior eſt hodie, quàm ille. §. ſed & ſi agant.

NOn poteſt.] CASVS. Petebã tibi. x. cũ nihil mihi deberes, & mihi poſtea incepiſti debere: nunquid illa. x. videbũtur deducta in iudicium? Et dicitur q̃ non, ſed alia lit. cõt. & alia libelli porrectio eſt neceſſaria. Vel dic aliter hunc caſum, quia debes mihi ſub conditione: & ſic cœpi aduerſus te experiri: & lit. cont. fui: lite pendente conditio extitit: nunquid ſuper illa lite ſit pronuntiandum? Et dicit quòd non, ſed alia litis conteſt. & libelli porrectio eſt neceſſaria.

x *Non poteſt.* vt ſi futurum debitum peto: quod neque pure, neque conditionaliter, nec vllo modo debetur, ſed incipit deberi lite pendente: vt. ĩ. eo. l. non quemadmodũ. §. pe. Secus ſi aliquid quod debebas peto, & circa id aliquid accedit lit. conte. quia illud euenit, ꝓpter præſens, cui accedit quod eſt principale. & ſic non ob. ĩ. de ædil. edi. ædiles. j. §. item ſciendum. & infra de aqua.

a Dic quòd ibi loquitur de his quæ ſunt acceſſoria ad petita: hoc de his quæ ſunt principalia per ſe, ſecũdũ Bartolũ.

plu.ar.ſi tertius.§.officiũ.&.§.ſi.&.C.de iudi.l.j. [a] Itẽ op.de pet. he.vt.ĩ.de pet.her.l.iiij.& de ac.de pec.vt.ĩ.de pec.l.quæſitũ.ĩ fi. j.rñ.Sol.ibi in vniuerſali in quo omnia in generali petitiõe clau dũtur. Itẽ op.de actiõe in rẽ,& ad exhi.vt.ĩ.de pecu.l.quæſitũ.in fi.j.rñ. Sol. hoc in perſonalib' tñ tenet:nõ in realib':nec in his quæ in rẽ ſcriptæ ſunt. Item op.vt.ĩ. depo.l.j. §.ſi apud ſeruum.verſi. non tantum præteritus dol'.&.§. inde ſcribit. verſi. idẽ Neratius. Itẽ op. de actione pignoratitia:vt.ĩ.de pig.ac.ſi rẽ.§.fi.& de debito cõditionali cuius conditio extat lit. conteſt.vt infra de pe.he. quòd ſi in diem. Poteſt dici in prædictis tribus illud ſpeciale. Vel breuiter dicas ad omnia,ſi incipit deberi poſt lit.conteſt. occaſiõe facti præcedentis lit.conteſt.nõ eſt opus noua interpellatione.aliàs ſic:ar.d.l. quòd ſi in diẽ. nã & in rei vindicatione ante lit. conteſt. habeo ius, licet nõ contra te, ſi tu non poſsideas tunc.& facit. ĩ.de arbi.de his. Dicunt tamen quidam in illa.l.de pig.ac.ſi rẽ. quòd petebam vt præſens: ſecus ſi vt futurũ: vt.ĩ.eo.l.non quemadmodum. Itẽ op.ĩ. mã.l. ſi mandauero tibi vt à Titio.j.rñ.& ibi ex facto præcedenti lit. cõte. Item quid ſi.x.ex donatiõe petã à te: & lite cõte.donas!ſo.dicit [b] fieri condẽnationẽ. & quod hic dicit,accidiſſet.ſ.extrinſecus, nõ ex cauſa qua ago:quod aliis non placet. ſed in tali caſu & ſimilibus locum habet hæc lex,ſecundũ alios. Item op.ĩ.e.ſolemus.ſol.vt ibi. *ADDITIO.* Dic ſecundum Bar.q; prædicta vera ſunt quando actio propoſita eſt ſpecialiter.ſecus ſi generaliter,nulla expreſſa cauſa: vt.l. vlt. de anna. excep. & eſt determinatum per Inno. in.c. abbate ſanc.de ſen.& re iudi.li.vj.

b Iſta opinio Ioan.eſt fal. ſecũdũ Bart.

a Accidiſſet. id eſt incepiſſet eſſe debitum.

Non aliàs.]*CASVS.* Titiũ princeps vocauit aliqua de cauſa Romæ ex qua habebat ius reuocandi domum. ſ. vt inter aliquos cognoſcat,vel teſtimoniũ ferat: nunquid conueniẽdus eſt Titius?Et dicit quòd non:niſi ex eo quod contraxit eo tempore quo erat Ro. [*LEGATI.*] Titius cum eſſet Romæ,vel alibi aliqua de cauſa conſtitutus,ex qua habebat ius reuocandi domum:ibi delictum commiſit ipſe vel eius ſerui: an habeat ius reuocandi do. an ibi debeat conueniri? Et dicit quòd ibi debet reſpondere.[*SED SI.*]Cum eſſet Romæ,vel alibi,vt dixi:ibi rem aliquam poſsidebat quam emit ante legationem.nunquid ſi ibi cõueniatur rei vind.tenetur reſpõdere? Videbatur quòd ſic, ideo quòd ipſe eam poſſedit.Sed Caſsius iuriſconſul. dicit fore diſtinguendum, an impediatur officio legationis, vel non: & ſi impediatur,non fore dandum:ſi non impediatur,fore dandũ:vt etiam hoc exemplo in quo non videtur impediri, ſi aliquis haberet plures ſeruos:& de vno controuerſiam patereturquia tũc non eſt deneganda.Sed Iuliano videtur ſine diſtinctione aliqua non fore dandam:& ſic haberet ius reuo.de.Et no.quòd hæc l. loquitur quãdo emit ante legationem.ſed lex proxima loquitur quando tempore legationis. Viuianus.

b *Euocauit.* cauſa legationis.Accurſius.

c *Hoc tempore.*cum eſſent Romæ:vt.ĩ.e.l.ij.§.omnes.non ergo ſi ante.ſecus in aliis:vt.ĩ.ea.l.§.legatis.verſi.omnes.Accurſius.

d *Legati.*hæc eſt Piſa.litera,vt lit.§.legati. communis vt ſit.§. ex delictis.

iudicium acceptum accidiſſet:[a] ideoque alia interpellatione opus eſt.

XXIIII. IDEM libro ſeptimodecimo ad Plautium.

NOn aliàs in eos quos princeps euocauit[b], Romæ cõpetit actio,quàm ſi hoc tempore[c] cõtraxerint. Legati[d] ex delictis in legatione commiſsis coguntur iudicium Romæ pati: ſiue ipſi admiſerunt, ſiue ſerui eorum.

Legatus non poteſt conueniri actione in rem tempore legationis, niſi eo tempore cœpit poſsidere.b.d. aliàs ſic: Legatus non poteſt conueniri etiam actione in rem ratione præſentis poſſeſſionis quam etiam ante legationem habuit.ſecus ſi tempore legationis cœpit poſsidere.Bartolus.

Sed ſi poſtulatur in rem actio[e] aduerſus legatum: numquid danda ſit[f], quoniam ex præſenti poſſeſsione hæc actio[g] eſt?Caſsius reſpondit ſic ſeruãdum, vt ſi ſubducatur miniſterium ei, non ſit concedenda actio.ſi verò ex multis ſeruis de vno agatur[h], non ſit inhibenda. Iulianus ſine diſtinctione[i] denegandam actionem:meritò. ideo enim non datur actio, ne ab officio[k] ſuſcepto legationis auocetur.

Ex poſſeſſione præſenti habemus initium

tempore legationis poteſt conueniri legatus legatione durante.Bartolus.

XXV. IVLIANVS libro primo Digeſtorum.

SI legationis tẽpore quis ſeruũ vel aliã rem emerit[l], aut ex alia cauſa poſsidere cœperit: non iniquè cogetur eius nomine iudicium accipere[m]. Aliter enim poteſtas dabitur legatis ſub hac ſpecie res alienas domũ auferendi[n].

Ratione quaſi contractus,qui ſolo animo fit,legatus qui legationem gerit, non poteſt legationis tempore conueniri.Bartolus.

XXVI. PAVLVS libro ſeptimodecimo ad Plautium.

DE eo[o] autem, qui adiit[p] hereditatem, Caſsius ſcribit, quamuis Romæ adierit hereditatem, non competere in eum actionem[q],ne impediatur legatio. & hoc verum eſt. Sed nec legatariis datur actio. Sed niſi ſatisdet[r],mittuntur in poſſeſsionẽ[ſ] rerum hereditariarũ. quod & in hereditariis creditoribus dicendum eſt[t].

XXVII. IVLIANVS libro primo Digeſtorum.

QVid enim[u] prohibet legatum publico munere fungi,& actorem cuſtodiæ cauſa[x] in poſſeſsione[y] rerum hereditariarum eſſe?

e *In rem actio.*propter ſeruum quem emerat ante legationem.

f *Danda ſit.*ſupple,& videtur quòd nunquam &c.

g *Hac actio.*i.rei vin.vt C.de ali.iu.mu.l.j.& .j.de excep.rei in. ſi quis ad exhibẽdũ.per qđ videtur cõueniri ac ſi nũc cõtraxiſſet.

h *Agatur.*ideo in ſeruis dicit,quia talia ſecum ducit.

i *Diſtinctione.* ſ. prædicta: diſtĩguitur tamẽ aliter, an incipiat poſſidere in ipſa delegatiõe: vt.ĩ.l. proxi.ſic & dicitur inſtitu. de vul. ſub.§. ſed ſi inſtituto.

k *Ab officio.* vt.ĩ.e.de eo.&.l.quid enim. Ac.

Si legationis.] *CASVS.* Titius cũ eſſet abſens, ſeruũ vel rẽ aliquã emit:vel eã cauſa alia poſsidere cœpit: puta donatione,vel qa ei legata fuit: an cõueniri ibi poſtea poſsit,& rñdere teneatur? Et dicit q; ſic:aliàs daret legatis materia auferẽdi & furandi res alienas.

l *Emerit.* ſ.Romæ,& cauſa ſui miniſterij. nã aliàs nõ debet aliquid facere.

m *Accipere.*Sed nonne cõtraxit vt aduenæ aliter enim nõ poteſt: vt.ĩ.de lega.l. Paul'.§. fi.ergo ibi cõueniri nõ debet. Rñ. nemo eſt aduena Romæ.nã Rõmæ tantùm dicas eũ emiſſe.Itẽ nõ iure contractus,ſed rei vin.cõuenitur.ĩ.de eo qui emit ante lega. nunc de eo qui in legatione.

n *Auferẽdi.* quod nõ debet eſſe:ne detur occaſio delinquẽdi:ar.C. de indi. vidui.l.ij.in fi. &.ĩ.nau.cau.l.j.§.j.apparet ergo quòd in ſuperiori.l.ante cœperat poſsidere.

De eo.]*CASVS.* Aliquis dũ erat legatus,talis ante inſtitut' erat Romæ:durante leg.adiuit here.nũquid poterit cõueniri durãte lega? Et dicit quòd nõ,ſatisdabit tamen de lega.præſtan. vel ſi ſatis non det:ſtet miſsio in poſ.rerum here. Viuian.

o *De eo.* ſcilicet legato. Accurſius.

p *Qui adiit.* ſcilicet Romæ.

q *Actionem.*immo,vt ſupra.e.l.omnem.contra.Sol.hic in quaſi contractu: vt inſti.de obli.ex quaſi contra.§.heres.ibi in cõtractu & delictis.Sed contra.ĩ.e.interdum.§.fin.Sol.licet hæc ſicut & illa ſit ex quaſi cõtractu, tamen aliud eſt in domino negotiorum qui certat de damno vitando,vt ibi:quàm in legatariis,qui de lucro:vt hic.Hæc non valet: quia & de creditoribus hic dicit.ſed dic ibi in ſenatore,hic in legato.

r *Satisdet.*ſ.cũ fideiuſſorib'.Sed cõtra.ĩ.e.l.ij.§.ſed ſi agãt.verſi.ſed ſi dubiteſ.Solu.hic ſatisdat de legato vel debito ſolvẽdo: ibi q; in iudicio ſiſtat,nuda ꝓmiſsiõe cauet.Itẽ hic quaſi cõtraxit adeundo:ibi nõ,ſed ratione fori cõmunis ibi cõueniebatur.

ſ *Mittuntur in poſſeſsionem.* nõ ergo in aliquo ſuum ſibi videtur prodeſſe priuilegium:quia & ſi priuilegiatus non eſſet,nullã tamen aliam pœnam patitur, niſi miſsionem in bona ſi nollet reſpondere. Reſpon.immo prodeſt: quia hic non fit miſsio niſi in bonis hereditariis, cum aliàs fieret in omnibus poſt ſex menſes: vt.C.vt in poſ.le.l.certa eſt forma.Item hic ſi ſatisdat,euitat cõuentionem:aliàs enim non euitat. Accurſius.

t *Dicendum eſt.*vt mittantur in poſſeſsionem.

u *Quid enim.*reſpondet tacitæ obiectioni.

x *Cuſtodiæ cauſa.*vnà cũ ipſo legato:vt.ĩ. vt in poſ.leg.l. is cui.&.ĩ.de dã.infec.l.ſi finita.§. ſi forte. ideoq; ea amiſsione non oneratur: vt.ĩ.eo.l.ij.§.ſed ſi dubitetur. Accur.

y *In poſſeſsione.*ea ratione,quia non ſatisdatur. Et no.q; ceſſante cauſa ceſſat effectus.nã non impeditur legatio quæ eſt cauſa:

Cauſa ceſſante ceſſat effectus.

ergo

ergo fit miſſio: quæ miſſio ceſſaret ſi legatio impediretur. Sunt ergo duæ rationes quare fit miſſio. prima ideo, quia nõ ſatisdat. ſecunda, quia officio legationis non impeditur.

Reſponſi. CASSII. Aliquis dũ erat in legatione, hereditas ſibi reſtituta ex Trebell. fuit: volunt eum núc cõuenire creditores. quæritur an poſſunt? Et reſpon. quòd non. ratio ibi, perinde &c. Si vero erat inſtitutus, & rogatus alij reſtituere, & reſtituit: decætero non conuenitur, ſed fideicommiſſarius. nec ille poterit ex perſona legati ſe defendere quo minus reſpõdere compellatur. [EX QVIBVS.] Planũ eſt. Dicit enim quòd cum dictum eſt de his q̃ abſentes ſunt aliqua de cauſa, ex qua habẽt ius re. do. qui nõ poſſunt conueniri niſi ex contractu ibi habito: inde ſi deferatur eis iuſiuran. non tenentur ſuſcipere &c. [AEDIVM.] Titius vbi eſt abſens aliqua de cauſa, ex qua habeat ius re. do. ibi vel in prouincia ſua domos poſſidebat. nunquid tenetur ſatisdare de damno infecto? Et dicit quòd ſic. & ſi nolit ſatisdare, miſſio fiet in domos. [SED ET SI.] Tenebatur mihi Titius aliqua actiõe quæ tempore finiebatur: & ſic eſt Romæ: vel aliàs ex tali cauſa ex qua habet ius re. do. & ſic eo exiſtente in legatione, finiebatur dies illius actionis: an ſit cogendus quòd litem ſecum conteſtetur? Et reſpon. quòd ſic. [SI PATER.] Titius deceſſit relicto vno filio, & vxore ſua grauida. filius vult debitores patris pro dimidia parte cõuenire, quæritur an poſſit. Et dicitur quòd non, quamuis vnus tantum naſci poſſit, vel naſcatur poſtea, quia poterant plures naſci: quamuis per rerum naturam, id eſt per diuinam ſapientiam certum eſſet vnũ naſci. ſed magis inſpicere debemus noſtram ignorantiam, quàm diuinam ſcientiam. & ſic dicimus q̃ ipſe quartam partem petere poteſt. Vinia.

Ille cui ex Trebelliano reſtituitur hereditas tempore legationis, pro ea tunc non poterit conueniri. Bartolus.

XXVIII. PAVLVS libro ſeptimodecimo ad Plautium.

SED [a] & ſi reſtituatur ei hereditas [a] ex Trebelliano, actio in eum non dabitur, ſiue ſponte ſiue coactus heres eam adierit [b]. commodius enim eſt reddi quidem ei hereditatem: perinde [c] autem habendum ac ſi ipſe adiſſet [d] hereditatem. Contrà ſi legatus tẽpore legatiõis adierit [e] & reſtituerit, dãr in fideicõmiſſarium actio. nec exceptio [f] Trebelliani obſtat ex perſona legati: [g] quia hoc [h] legati perſonale beneficiũ eſt.

Quo caſu non cogitur quis ſe defendere, non cogitur iuramentum præſtare. Bar.

Ex quibus autem cauſis non cogitur legatus iudicium accipere, nec iurare cogendus eſt ſe dare non oportere: quia hoc iuſiurandum in locum litis cõteſtatæ ſuccedit [i]. Aedium [k] nomine legatus damni infecti promittere debet [l]: aut vicinũ admittere in poſſeſſionem [m].

Ex cauſa neceſſitatis cogitur legatus litigare, inquantum neceſſitas exigit. Bar.

Sed & ſi dies actionis [n] exitura erit, cauſa cognita [o] aduerſus eum iudicium prætor dare debet, vt lis conteſtetur [p], ita vt in prouincia transferatur.

In ventre in dubio præſumuntur eſſe tres ibi iam nati, pro quarta hereditatis tantum interim poterit conueniri. Bartol.

Si paterfamilias mortuus eſſet relicto vno filio, & vxore prægnate, non rectè filius à debitoribus partem dimidiam crediti petere poteſt, quãuis poſtea vnus filius nat' ſit [q]: quia poterant plures naſci: cum [r] per rerum naturam certum fuerit vnum naſci [s]. Sed Sabinus, Caſſius, partem quartam peti debuiſſe, quia incertum eſſet [t] an tres naſcerentur: nec rerum naturam intuendam [u], in qua omnia certa eſſent, cum futura vtique fierent: ſed noſtram inſcientiam aſpici debere.

XXIX. IDEM libro octauo ad Plautium.

QVI* appellat [x] prior, agit.

* Vulg. qui prior appellat.

---

a *Hereditas.* & ſic videtur quaſi contraxiſſe: vt inſtitu. de obligã. quæ ex quaſi contrac. naſ. §. heres quoque. Accurſius.

b *Adierit.* ſcilicet inſtitutus qui cogi poteſt: vt infra ad Trebel. l. quia poterat. & inſtitu. de fideicommiſ. here. §. ergo ſiquidem. verſi. ſed ſi recuſet. Sed nonne agendo contra heredem inſtituendo, & petendo vt compellatur adire, & ſibi reſtituere, cõpellitur ſe defendere: vt ſupra eo. l. ij. §. ſed ſi agant. quæ eſt contra? Sol. hoc magis officio iudicis expeditur, quàm actionis iure. vel quod ſupra dicit, verum eſt interim dum agit, poſtea non: vt hic loquitur.

c *Perinde.* quo ad hoc vt non poſſit conueniri ſicut ſi ipſe adiuiſſet: vt in. j. reſpon.

d *Adiſſet.* quo caſu non cogitur: vt ẽ. eo. l. de eo.

e *Adierit.* adire cogitur, non reſtituere tempore legationis: vt infra ad Treb. ſi legatus. Accurſius.

f *Exceptio.* ſ. vt reſtituta hereditate nõ teneatur creditoribus.

g *Legati.* nec aliam ſi quam habet iure legationis.

h *Quia hoc.* id eſt exceptio Trebellianica. bona ratio, vt inſtit. de iur. nat. §. ſed & quod principi. verſi. plane. Fallit tamẽ in priuilegio dotis, quod ad ſuum heredem tranſit: vt. j. ſo. ma. l. etiã. & C. qui po. in pig. ha. l. ſi. §. pe. Sed opp. quòd hic non eſt priuilegium legati. nam & non legatus ſi reſtituit, habet exceptiones Trebellianicas: vt. j. ad Trebel. l. j. circa principiũ. & §. j. Reſpon. hic nõ dicit hoc beneficium competere iure legationis, ſed cõpetere quia reſtituta eſt hereditas. vnde dicitur perſonale beneficium eius, non quia legati: ſed quia iam reſtituerat. Vel ſupple hãc literam, nec exceptio Treb. competit ex perſona legati, nec alia ſi quam habet iure legationis, ſcilicet ius reuocãdi domum: quia hoc ius ſcilicet reuocandi domum, perſonale eſt priuilegium.

i *Succedit.* vt hic, & infra de iureiur. tutor. §. qui non compelluntur. Et ſic not. hic vbi aliquid prohibetur, & eius ſimile: vt ar. infra man. l. ſi. §. ſi.

k *Aedium.* Romæ vel in prouincia poſitarũ.

l *Debet.* ſcilicet Romæ.

m *In poſſeſſionem.* ſcilicet ex primo decreto. ſic ſupra eo. l. de eo. & l. quid eñ. Quid autem ſi ex ſecundo? Reſpon. tenet miſſio, ſed datur reſtitutio: vt infra de dam. infec. l. ſi finita. §. ſi forte.

n *Actionis.* alicui [a] cõpetentis contra legatum.

o *Cognita.* forte intellige caſum eſſe cum ipſo iure perit actio. Sed ſi hoc dicas, quando ergo datur reſtitutio quæ datur: vt ſupra ex quibus cau. ma. l. j? Reſpon. ſi non fiat cõteſtatio: & eſt ſic cauſa j. de pœ. l. ij. Vel ſecundũ Io. dic, ſi facile poteſt peti reſtitutio, non fiat cõteſtatio. aliàs ſic: vt quia actor eſt pauper, cui eſt difficile petere reſtitutionem. Vel forte lõge diſtat à præſide qui debet reſtituere: nam defenſor loci non poteſt.

p *Conteſtetur.* & ſic actio perpetuetur: vt hic, & ſupra de arbr. idẽ Põpo. ſi de meis. §. ſi. & ſupra de feriis. l. iij. §. item ſi res. Sed quomodo poteſt exire: vt. ẽ. eo. l. ij. §. ſed & ſi agant. verſi. in omnibus. quæ eſt contra Sol. vt ibi. Item quid in actione de dolo quæ non poteſt perpetuari: vt. C. de dolo. l. ſi? Dices totam cauſam agendam tempore legationis. Accurſius.

q *Vnus filius natus ſit.* immo videtur quòd dimidiam quando poſtea vnus naſcitur: vt infra de adquir. here. l. cum quidam. §. quid ſi vnum. quæ eſt contra. Solu. ibi refertur opi. Sexti Pompo. quæ etiam hic reprobatur.

r *Cum.* id eſt quamuis.

ſ *Naſci.* ſcilicet vſque ad ſeptem: cum tot ſint receptacula mulierum: vt infra de ſol. ſi pater. & infra ſi pars hered. pe. antiqui. Et no. hic quòd inſpicitur quod euenire poteſt. ſic ſupra de iuriſdi. om. iudi. ſi idem. in fi. Accurſius.

Mulieris receptacula ſunt ſeptẽ.

t *Eſſet.* cum poſſint etiam naſci facilè ſeptem.

u *Intuendam.* immo videtur intuenda: vt inſtit. de verb. obli. §. conditiones. quæ eſt cõtra. Solu. hic dicit rerum naturam, id eſt diuinam ſcientiam: ibi curſum ſolitum rerum. Vel ibi ponitur pro ſcientia hominis. ſic &. C. de proba. actor.

Qui prior.] CASSVS. Debeo tibi rem aliquam, tu mihi aliã. tu me conueniſti, ego te poſtea: prius cognoſcetur de cauſa tua, quàm de mea. Vel dic aliter exemplum: quia ſcriptor mihi priꝰ ſuas operas locauit: & poſtea Titio. cui prius debeat &c. Et dicitur quòd mihi qui prius appellaui. i. contraxi.

x *Qui appellat prior.* ponunt quidam caſum in operis: vt infra loca. in operis. ſed ibi nõ de ordine conuẽtionis, ſed ſatisfactionis dicit. Alij in duplicibus iudiciis: vt. ẽ. eo. l. in tribus. Et quod dicit hic, agit, id eſt actoris partes tenet. Tu vero dic, peto à te Stichum: tu àme Pamphilum: & ſic in ſimilibus vtraq; ciuilis eſt, neutra præiudicialis. hoc tamẽ ita, vt nihilominus alter pendente lite prioris poſſit proponere ſuam querelã, & probationes inducere. & ſic de cauſa cognoſcet licet alter primo probet, & prius facti qualitatem enarret. & vna charta poterit vtraque ſententia ſcribi, vel duabus, incontinenti tamen: vt in authẽ. de execu. & his qui conue. & re. §. ſancimus. col. vij. Item habet locum hæc regula cum vtraque criminalis eſt, & neutra ma-

ior[a]. Item cum prima eſt maior ſecunda. Item & ſi ſecunda maior ſit: ſed tamen nomẽ prius accuſati receptũ eſt inter reos: vt j. de adult. ſi maritus. ij. §. lex Iulia. verſicu. præſcriptiones. Item habet locum cum ciuiliter agendo præiudicialem primo intento: & poſtea mihi obiiciatur criminalis. & intellige quando ſe non contingunt. ſi autem ſe contingunt, vt quia vna principalis, alia incidẽs: tunc ſemper primo de incidenti cognoſcitur, antequam de principali cognoſcatur & pronuntietur. Sed an de incidẽti pronũtietur? Dic vt infra eo. titu. de qua re. Item nõ dicas, prior agat, id eſt peragat vſque ad fi. ſed dic vt dictum eſt. E contra fallit hæc regula cum vtraque eſt ciuilis: ſed ſecunda præiudicialis: vt inſtitu. de ac. §. præiudiciales. & infra de li. cau. l. ordinata. &. C. de adulte. quoniam. & de ord. cog. cum hic ſtatus. &. l. j. Item fallit cũ ſecunda criminalis eſt, & altera ciuilis, nõ tamen præiudicialis: vt C. de ordi. iu. l. ſi. Item fallit cum vtraque eſt criminalis: ſed ſecunda maior: vt. C. qui ac. nõ poſſ. l. j. Item fallit quãdo vtraque eſt æqualis & criminalis: ſed accuſatus vult proſequi ſuam vel ſuorum iniuriam: vt. C. qui ac. non poſſ. l. neganda. Itẽ fallit ſi vnus petitorio, alter poſſeſſorio agat: nam iudicium poſſeſſorium præfertur, licet poſtea propoſitum ſit: vt infra. e. l. ſi de vi. Item quis dicitur prior appellare? Reſpon. qui prius vocat in ius. aliter accipitur alibi: vt infra de pec. l. ſi vero. Item contra C. de tranſac. vbi pactum. Sed ibi eſt ſpeciale in odium veniẽs contra tantam ſolennitatem. Accurſius.

a Et bene, & facit tex. in. l. negãda. ff. qui acc. no poſſ. Pau.

** præſtituta.*

XXX. MARCELLVS libro primo Digeſtorum.

VBi acceptum[a] eſt ſemel iudicium, ibi & finem accipere debet.

Sicut inter heredes diuiditur actio, ita inſtantia ſuper actione inchoata. Bart.

XXXI. CELSVS libro vicenſimoſeptimo Digeſtorum.

SI petitor[b] plures heredes reliquerit, vnúſque eorum iudicio egerit[c], nõ erit verum totam rem quæ in priore iudicio fuerit, deductam[d] eſſe. nec enim quiſquam alienam actionem in iudicium inuito coherede perducere poteſt[e].

Tempora appoſita in prima delegatione, videntur repetita in perſona eius qui in locum primi eſt delegatus. Bartolus.

XXXII. VLPIANVS libro primo de Officio conſulis.

SI iudex cui certa tempora[f] præſtita* erant deceſſerit, & alius in locum eius datus fuerit: tanta ex integro tempora in perſona eius præſtituta intellegemus, quamuis magiſtratus nominatim hoc in ſequentis datione non expreſſerit[g]: ita tamen vt legitimum[h] tempus non excedat[i].

Qui petit copiam libelli, non videtur cõſentire in iudicem. Bartolus.

XXXIII. MODESTINVS libro tertio Regularum.

NOn videtur in iudicem cõſenſiſſe, qui edi ſibi genus[k] apud eundem iudicem deſiderat actionis.

In ſucceſſorem tranſit inſtantia, quæ debet terminari in eodem loco. Bartolus.

XXXIIII. IABOLENVS libro quintodecimo ex Caſſio.

SI is qui Romæ[l] iudicium[m] acceperat, deceſſit: heres eius quamuis domicilium trans mare habet, Romæ tamen defendi debet[n]: quia ſuccedit in eius locum à quo heres relictus eſt.

b Hoc verũ in eo qui habet plures iudices. & non potest declinare. ſecus ſi per incompetẽtem eſſet vocatus: vt. l. nõ videtur. infra eo. Bart.

c Immo non fallit. Bar. & Pau.

d Et male Lancelot.

e Tempora. intra quæ debeat iudicare, præſtituta à delegante, tanta ex integro poſita, quã ta fuerãt præſtituta in primi perſona. Io. vel dic, quantum reſtabat primo. & ſic facit glo. nam ſi expreſſit &c. ſed ſecundum. primam nõ oportet aliquid ſubaudiri.

a legitima tempora nõ excedant.

g Non expreſſerit. nam ſi expreſſit illud tẽpus, ſeruatur: ita tamen &c. Et not. q tribus modis eſt cõtra. C. e. properãdũ. §. ſinautem vtraqi verſi. ſinauté in medio. Primo in eo qđ dicit hic, ſcđm ſecũdã expoſitionẽ dari ſucceſſori tantum tempus quantũ defuncto ſupererat: vel quantum defuncto habuerat ſecundum diuerſas poſitiones: ibi autem annum ſtatuit: niſi maius tempus ſupererat: ſed in hoc iſta ſequitur illam[o]. Item in eo quod hic innuit, quòd poteſt ſtatui tempus: quod ibi negatur: ſed à lege ſtatuitur: ſed hic loquitur de tempore conſtituto à maiori iudice: quod redintegrari poteſt: ibi de tempore à lege cõſtituto: quod non redintegratur: ſed tantũ ſucceſſori datur, quòd lis expediatur. Vel ibi de ordinario perpetuo: hic de delegato. Vel hæc ſecundum illam. Item in eo quod hic dicit, quòd non poteſt legitimum tempus ſcilicet triẽnium excedere: eſt cõtra: quia ibi innuit quòd ſic: quod quidam ibi concedunt: & ſic ſeruatur. Sed puto quòd illa ſecũdum iſtam intelligatur in hoc ſcilicet de delegato tẽporali: & illa in ordinario perpetuo. Item not. ar. quòd intelligitur tacite repetitum quod prius fuerat dictum: vt infra de verb. ob. Titia. §. idem reſpon. &. j. eo. l. mortuo. Arg. contra infra de here. inſtitu. l. ſub condi. &. C. de vſu. per retentionem. in fi. Ac. *ADDITIO.* Dic quòd illæ leges loquuntur in contractibus: hic in iudiciis. Lancelot.

g Reprobatur quodã Lancelot.

Prius dictũ, tacitè repetitum intelligitur.

h *Legitimum.* triennij per nouam cõſtitutionem: ad quam ſcilicet, properãdum, compoſitores habuerunt reſpectum, addentes legi Vlpiani hunc verſi. niſi &c.

i *Non excedat.* ſcilicet hæc duo tempora computata in vnum. ſ. quæ trãſierunt viuo iudice primo, & quod poſtea à lege iſta datur ſucceſſori: quod eſt tantundẽ. Vel dic, quod poſtea datur à ſubſtituente, vt ſic ad ſubauditum te referas.

SI petitor.] *CASVS.* Titius cœpit agere aduerſus Mœuium: & lis conteſt. fuit: & ſic lit. pen. deceſſit relictis pluribus heredibus. puta me Titio & Seio: egi ego ſolus & proſecutus ſum litem aliis inuitis. non præiudico eis. Vel dic, quòd ille Titius deceſſit, & lis non fuit conteſt: ſed ego litem inchoaui. & idẽ eſt. Vi.

b *Si petitor.* id eſt actor.

c *Egerit.* id eſt agere perſeuerauerit. nam defunctus agere cœpit. Alij dicunt quòd omnes coheredes agere cœperũt: ſed vnus tantũ pro omnibus voluit perſeuerare. Sed contra vtrumq; caſum eſt. C. de conſor. eiuſdẽ lit. l. ij. Sol. hic inuitis aliis non poteſt: ibi ignorantibus vel ſciẽtibus poteſt, non tamẽ contradicẽtibus. Arg. contra. ĩ. de procura. l. Pompo. §. fi. *ADDITIO.* ibi in re indiuidua: hic in diuidua. & ita ſoluit Barto. hic.

d *Deductam.* in poſterius. Accurſius.

e *Peruenire poteſt.* ar. C. res inter alios ac. & infra de re iudi. ſæpe. &. C. de procura. licet.

SI iudex.] *CASVS.* Caſum primo ponas, & ſic: Aliquis fuit delegatus ad aliquam cauſam, & dictum fuit ei vt iſtam cauſam finiret intra biennium: & deceſſit iſte delegatus: & alius in eius locum ſubſtitutus eſt. debet habere tantam poteſtatẽ quantã data fuit primo delegato, id eſt bienniũ dabitur iſti ſubrogato. Hoc eſt verum, ſi non fiat contra. l. illam, properandum. & ſecundum hoc dicit, tanta &c. non plus, id eſt quanta conſtituta fuerunt in perſona primi. Vel dic ſecundo hunc caſum, quòd iſte delegatus deceſſit, & reſtabant ei ſex menſes. Certe ſubrogatus loco eius habebit iſtos ſex menſes. & ſecundũ hoc dicit tanta &c. ſcilicet quanta reſtabant primo delegato. Viuianus.

SI is.] *CASVS.* Titiũ Romæ cõueni: & litem cum eo conteſt. ſum, deceſſit lit. conteſt. vel lite pendente, & ei heres extitit quidã alibi habens domiciliũ, puta vltra mare: an ibi ſe defendere debet, vbi ſcilicet domicilium habet: an vbi iudiciũ cœptum eſt. ſ. Romæ? & dicit quòd vbi cœptum eſt. ſ. Romæ.

l *Si is qui Romæ.* idem ſi alibi.

m *Iudicium.* ſ. per lit. cont. vt. ĩ. eo. l. vbi. &. l. ſi petitor.

n *Debet.* ſiue ibi inueniatur, ſiue nõ: vt. ĩ. e. l. vbi. ſi autẽ nõ eſſet lis cõteſtata, tunc vbi inuenitur: vt. ĩ. eo. heres. vel aliter vt ibi.

Non

a *Non quemadmodum. In pendenti.* vt ſi promittat in dié, quod non placet: quia tũc non in pendenti, imò ſtatim eſt debitũ: vt infra de verb. obli. l. eum qui kalendis. & inſti. de verb. obl. §. omnis. verſi. in diem. Dic ergo, id eſt ſub conditione: quia tũc pendet: vt inſti. de verb. ob. §. ſub conditione. Et quod dicit vel in futurũ, id eſt ꝓ eo quod adhuc neque pure, neque in diem, neque conditionaliter debetur: vt inſti. de fideiuſ. §. ij. & infra dicit ſtatim.

b *In pendenti.* puta ita demum teneat hoc iudiciũ, ſi nauis ex Aſia venerit. Accurſius.

Iudicium non poteſt eſſe de futuris.

c *Non poſſe.* No. iudicium nõ poſſe eſſe de futuris: vt ſi te nũc cõuenio, quia ſpero te adituru hereditatẽ Titij. & oppo. de his quæ dixi. ff. eo. non poteſt. Item eſt cõtra. j. ad le. Aquil. l. i lege. Sol. ibi ſpeciale in odium delinquentis, ſecundum M. nã & in legato cõditionali debetur æſtimatio ante euẽtũ cõditionis, ſi tabulæ per contumaciã non exhibeantur, in odium cõtumacis: vt infra de tabu. exhi. l. locũ. §. cõdemnatio. Vel in. d. l. in lege. preſens eſt damnũ, preſens obligatio, preſens actio, preſens cauſa, & præſens ſentẽtia, ſed ſola differt executio: vt. j. de eui. l. ij. Itẽ quid ſi promiſiſti quid ſingulis annis? nõne potero agere vt condemneris vt in futurum ſoluas? Reſpon. ita. nec enim oportet ſingulis annis de iure meo ꝓteſtari: vt. C. de præſcrip. xxx. anno. l. ij. in fi. Et arg. j. de vſur. cum de in rem verſo. & C. de fideicõmiſ. l. j. & arg. j. pro ſocio. l. ꝓ ſocio arbiter. circa princ. & j. de ſer. vrba. præ. l. qui ædificium. & arg. j. de aqua plu. arcẽ. l. Atteius. §. pe. & j. ſi ſerui. vin. l. egi. & l. harum. & eſt ratio, quia ſuper iure quod eſt de præſenti agitur. Itẽ oppo. j. quando ap. ſit. l. j. §. biduum. Sed hic de iudicio ſeu inſtãtia iudicij. i. trino actu triũ perſonarũ: ibi de ſententia.

Interdum.]C *ASVS.* Iudex inter aliquos cognoſcebat, & cum vellet ſententiã ferre, vnus litigatorum petiit ſibi dilationem dari: an debeat? Et dicitur quòd ſic, cauſa cognita, & ſi cauſa iuſta fuit, vt in litera dicitur, quòd ſit iuſta cauſa. [*SENATOR.*] Titius cum eſſet prouincialis, & in prouincia domicilium haberet, & Romæ ſenator conſtitutus foret: ibi, ſcilicet Romæ, vel alias puta Boñ. geſſit negotia mea. Dicit quòd propter malam adminiſtrationem poteſt conueniri Boñ. & etiam Romæ, ſi ibi geſſit. Viuianus.

d *Suſtinenda.* id eſt differendæ. Accurſius.

e *Formitus.* maxime: & ſic plures dantur dilationes. Sed cõtra ſupra de feriis. l. ſi. Sol. vt ibi.

f *Amiſit.* per mortem.

g *Et in ſimilibus.* vt ægritudinibus & tempeſtatibus: per quas lex. xij. tab. iubet diem differri: vt. ff. ſi quis cau. l. ij. vt tamen inter febrem & febrem diſtinguatur: vt. j. de re iud. quæſitum. Sed quid ſi febricitans potuit procuratorem cõſtituere? Reſpon. nõ ideo minus excuſatur. De hoc vide glo. in d. l. quæſitum. & tamen dixi ſupra ſi quis caut. l. ij. §. ſi quis in iudicio.

h *In prouincia.* nedum Romæ.

i *Contraxerit.* id eſt quaſi contraxerit. ſic ſupra de nego. geſt. l. ſed & cum. Sed contra. huic. §. ſupra eo. de eo. Solu. vt ibi. *ADDITIO.* Dic ſecundum Bar. hic quòd ibi loquitur in quaſi cõtractu, qui ſolo animo celebratur: pro quo legatus non poteſt conuenire: hic vero loquitur in quaſi contractu qui aliter quàm animo celebratur.

SI de vi.]C *ASVS.* An in eodem libello poſſit agi petitorio & poſ. quæritur? Et dicitur quòd nõ, ſed primo poſ. & deinde peti. & dicit exemplum in interdicto vnde vi: quod eſt recuperandæ poſ. Dicebat enim aliquis ſe vi deiectum de poſ. vnde etiam intentabat interdictũ vnde vi: item dicit rem ſuam eſſe: vnde vult rem vindicare. Dicitur quòd prius agendum eſt poſ. quàm petitorio. Viuianus.

k *Si de vi.* Pone caſum in quolibet genere interdictorũ, ſiue retinendæ poſſeſſionis, ſiue recuperandæ, ſiue adipiſcẽdæ: cum vnus cõtra alium petitorio, alter vel idẽ poſſeſſorio agere velit: quę genera inuenies per exẽpla inſtitu. de interdi. §. ſequẽs. vt ſemper primo agatur de vi: id eſt de violenta poſſeſſione, quàm de poſſeſſione, id eſt de proprietate. Et dicitur violenta poſſeſſio: quia cuilibet poſſeſſioni ꝓpter quã intentas interdictum, ineſt aliqua vis. Et ſecundum hoc non ob. C. de ap. l. j. cum ibi dicat de poſſeſſione primò quęri, quàm de crimine violentiæ. ſic intellige. C. ad le. Iul. de vi. ſi quis. Sic & aliàs ponitur poſſeſſio pro dominio: vt. C. de do. inter virum & vxo. l. ſi quidem. & j. de verbo. ſigni. l. interdũ. & hoc ſecundum Io. & Azo. Itẽ cõtra. j. ad leg. Iul. de vi pu. l. qui cœtu. §. j. Sol. illa ſecundum Pio Hoſtam. Tu vero ponas tantũ in interdictis retinendæ poſſeſſionis: in quibus etiam admittitur vis turbatiua: vt ibi præcedat quæſtio poſſeſſionis: ſiue vnus cõtra vnum, ſiue viciſsim inter ſe: ita quòd alter petitorio, alter poſſeſſorio agere velit. Quid autem ſi volo agere petitorio tantum, cum poſſim poſ? Reſpon. non intromittit ſe lex niſi conſulendo: vt infra de rei vind. l. is qui. Nunquid ergo in eodem libello poteſt vtrumque ſimul peti ab eodem? Io. & Azo quòd non: vt hic, & C. de interdi. l. incerti. &. C. de rei vind. ordinarij. Item vt. C. quo. bo. l. fina. &. C. de edi. diui Hadri. tol. l. ij. Tu vero dic diſtinguendo, vt in interdictis recuperandæ & adipiſcendæ poſſeſſionis poſſit vtrumque, ſcilicet petitorium per rei vin. & poſſeſſorium in eodem libello proponi. ſi vero retinendæ: tunc non, quia ſibi contrarius videtur: cum agendo in rem diceret alium poſſidere: vt. C. de ali. iudi. mu. cau. fac. l. j. ſed agendo interdicto dicit ſe in poſ. tuendum, & ſic ſe excludit: vt infra quando ap. ſit. l. ij. §. ſed ſi alius. Nec ob. quod eſt infra de acquir. poſ. l. naturaliter. §. nihil. vbi etiam retinendæ videtur ſimul proponi cum petitorio: quia ibi ignorans ſe poſſidere, petitorium propoſuit: cui poſtea renuntiat cum poſſeſſorio agit. Et probatur hæc opi. quòd petitorium & poſ. ſimul poſſint ꝓponi iure legum: vt. j. de vi & vi ar. l. cum fundum. §. fin. & iure canonum: vt extra de cauſa poſſ. & pro. paſtoralis. Nec ob. ll. prædictæ pro Io. quia primæ tres loquuntur in poſſeſſoriis retinendæ poſ. quando viciſsim agebant. Item aliæ duæ non ob. quia ſic ſeparatim voluit agere actor. Vel loquitur. l. iſta cũ criminalis de vi inſtituatur accuſatio. ſic enim pone infra ad legem Iul. de vi pub. l. qui cœtu. §. vlt. vbi de vi prius: quia hoc vult actor: vt. C. de fal. damus. &. l. ſeq. Item non ob. quod. l. prædicta, incerti. dicit quòd actionibus eſt agendum ad ipſam poſ. quæ non poſſunt dari pro poſſeſſione retinenda: vt infra vti poſ. l. j. §. interdictum. vt ſic iam. l. illa, incerti. neceſſariò loquatur de poſ. adipiſcenda vel recuperanda: quia dicta lex, vti poſ. excludit alias actiones dari pro poſ. retinenda: vt vtilitatem, vel indebiti: non autem actionem in factum, quæ datur loco quorumlibet interdictorum. & de talibus actionibus dicit prædicta. l. incerti. vt inſtitut. de interdi. §. fina. vel ibi viciſsim. Alij quòd ſimul cognoſcitur: ſed poſſeſſorium antè deciditur. Item quæro ſi ago poſſeſſorio quocunque genere interdicti, & tu incontinenti velis de iure dominij docere

Iudicium non poteſt eſſe ſuper futuro. b. d. vel ſic: Tractus futuri temporis non ſpectat ad iudicem. Bartolus.

XXXV. IDEM libro decimo Epiſtularum.

NOn quemadmodum fideiuſſoris obligatio in pendenti [a] poteſt eſſe, & vel in futurum concipi: ita iudicium in pendenti [b] poteſt eſſe, vel de his reb' quæ poſtea in obligationẽ aduẽturæ ſunt. nã neminẽ puto dubitaturũ quin fideiuſſor ante obligationem rei accipi poſſit: iudicium verò antequam alli quid debeatur, non poſſe [c].

Ex cauſa poteſt index dilationes prorogare. Bartolus.

XXXVI. CALLISTRATVS libro primo cognitionum.

INterdũ ex iuſtis cauſis & ex certis perſonis ſuſtinendæ [d] ſunt cognitiones, veluti ſi inſtrumenta litis apud eos eſſe dicãtur qui reipublicæ cauſa aberunt. Idque diui fratres in hæc verba reſcripſerũt: Humanum eſt propter fortuitos [e] caſus dilationem accipi: veluti ꝙ pater litigator filiũ vel filiã, vel vxor virũ, vel filius parentẽ amiſit [f]: & in ſimilib' [g] cauſis cognitionem ad aliquẽ modũ ſuſtineri.

Vbi quis geſſit negotium, ibi debet ſe defendere, non obſtante priuilegio fori. Bar.

ſ Senator ſi negotiis alienis ſe obtulerit in prouincia [h], nõ debet iudiciũ recuſare negotiorũ geſtorũ: ſed actionẽ eũ excipere oportere Iulianus reſpondit, cum ſua ſponte ſibi hanc obligationem contraxerit. [i]

Accuſatio criminalis de vi prius debet expediri, quàm quæſtio ciuilis de proprietate. Vel ſic: Si inter eoſdem eſſet quæſtio de proprietate & poſſeſſione, cauſa poſſeſſionis debet primo intentari. Bartolus.

XXXVII. IDEM libro quinto cognitionum.

SI de vi [k] & poſſeſſione quæratur: prius cognoſcendum de vi, quàm de proprietate rei diuus Hadrianus* τῷ κοινῷ τῶν Ἀσιάρχων* Græcè reſcripſit.

Species debet ſolui vbi eſt, quantitas vbi petitur: niſi aliud actum ſit. Bartolus.

XXXVIII. LICINNIVS Ruſinus libro quarto Regularum.

Infra ad leg. Iul. de vi pu. hoc reſcripto di. Pio Hoſtam. Tu vero ponas tantũ in interdictis retinendæ poſſeſſionis: in quibus etiam admittitur vis turbatiua: vt ibi præcedat quæſtio poſſeſſionis: ſiue vnus cõtra vnum, ſiue viciſsim inter ſe: ita quòd alter petitorio, alter poſſeſſorio agere velit. Quid autem ſi volo agere petitorio tantum, cum poſſim poſ? Reſpon. non intromittit ſe lex niſi conſulendo: vt infra de rei vind. l. is qui. Nunquid ergo in eodem libello poteſt vtrumque ſimul peti ab eodem? Io. & Azo quòd non: vt hic, & C. de interdi. l. incerti. &. C. de rei vind. ordinarij. Item vt. C. quo. bo. l. fina. &. C. de edi. diui Hadri. tol. l. ij. Tu vero dic diſtinguendo, vt in interdictis recuperandæ & adipiſcendæ poſſeſſionis poſſit vtrumque, ſcilicet petitorium per rei vin. & poſſeſſorium in eodem libello proponi. ſi vero retinendæ: tunc non, quia ſibi contrarius videtur: cum agendo in rem diceret alium poſſidere: vt. C. de ali. iudi. mu. cau. fac. l. j. ſed agendo interdicto dicit ſe in poſ. tuendum, & ſic ſe excludit: vt infra quando ap. ſit. l. ij. §. ſed ſi alius. Nec ob. quod eſt infra de acquir. poſ. l. naturaliter. §. nihil. vbi etiam retinendæ videtur ſimul proponi cum petitorio: quia ibi ignorans ſe poſſidere, petitorium propoſuit: cui poſtea renuntiat cum poſſeſſorio agit. Et probatur hæc opi. quòd petitorium & poſ. ſimul poſſint ꝓponi iure legum: vt. j. de vi & vi ar. l. cum fundum. §. fin. & iure canonum: vt extra de cauſa poſſ. & pro. paſtoralis. Nec ob. ll. prædictæ pro Io. quia primæ tres loquuntur in poſſeſſoriis retinendæ poſ. quando viciſsim agebant. Item aliæ duæ non ob. quia ſic ſeparatim voluit agere actor. Vel loquitur. l. iſta cũ criminalis de vi inſtituatur accuſatio. ſic enim pone infra ad legem Iul. de vi pub. l. qui cœtu. §. vlt. vbi de vi prius: quia hoc vult actor: vt. C. de fal. damus. &. l. ſeq. Item non ob. quod. l. prædicta, incerti. dicit quòd actionibus eſt agendum ad ipſam poſ. quæ non poſſunt dari pro poſſeſſione retinenda: vt infra vti poſ. l. j. §. interdictum. vt ſic iam. l. illa, incerti. neceſſariò loquatur de poſ. adipiſcenda vel recuperanda: quia dicta lex, vti poſ. excludit alias actiones dari pro poſ. retinenda: vt vtilitatem, vel indebiti: non autem actionem in factum, quæ datur loco quorumlibet interdictorum. & de talibus actionibus dicit prædicta. l. incerti. vt inſtitut. de interdi. §. fina. vel ibi viciſsim. Alij quòd ſimul cognoſcitur: ſed poſſeſſorium antè deciditur. Item quæro ſi ago poſſeſſorio quocunque genere interdicti, & tu incontinenti velis de iure dominij docere

Ad Fabi. Cod. Sacr. lib. 8. cap. 8.

Infra ad leg. Iul. de vi pu. hoc reſcripto di. Pio Hoſtam. Tu vero ponas tantũ in interdictis retinendæ poſſeſſionis: in quibus etiam admittitur vis turbatiua: vt ibi præcedat quæſtio poſſeſſionis: ſiue vnus cõtra vnum, ſiue viciſsim inter ſe: ita quòd alter petitorio, alter poſſeſſorio agere velit. Quid autem ſi volo agere petitorio tantum, cum poſſim poſ? Reſpon. non intromittit ſe lex niſi conſulendo: vt infra de rei vind. l. is qui. Nunquid ergo in eodem libello poteſt vtrumque ſimul peti ab eodem? Io. & Azo quòd non: vt hic, & C. de interdi. l. incerti. &. C. de rei vind. ordinarij. Item vt. C. quo. bo. l. fina. &. C. de edi. diui Hadri. tol. l. ij. Tu vero dic diſtinguendo, vt in interdictis recuperandæ & adipiſcendæ poſſeſſionis poſſit vtrumque, ſcilicet petitorium per rei vin. & poſſeſſorium in eodem libello proponi. ſi vero retinendæ: tunc non, quia ſibi contrarius videtur: cum agendo in rem diceret alium poſſidere: vt. C. de ali. iudi. mu. cau. fac. l. j. ſed agendo interdicto dicit ſe in poſ. tuendum, & ſic ſe excludit: vt infra quando ap. ſit. l. ij. §. ſed ſi alius. Nec ob. quod eſt infra de acquir. poſ. l. naturaliter. §. nihil. vbi etiam retinendæ videtur ſimul proponi cum petitorio: quia ibi ignorans ſe poſſidere, petitorium propoſuit: cui poſtea renuntiat cum poſſeſſorio agit. Et probatur hæc opi. quòd petitorium & poſ. ſimul poſſint ꝓponi iure legum: vt. j. de vi & vi ar. l. cum fundum. §. fin. & iure canonum: vt extra de cauſa poſſ. & pro. paſtoralis. Nec ob. ll. prædictæ pro Io. quia primæ tres loquuntur in poſſeſſoriis retinendæ poſ. quando viciſsim agebant. Item aliæ duæ non ob. quia ſic ſeparatim voluit agere actor. Vel loquitur. l. iſta cũ criminalis de vi inſtituatur accuſatio. ſic enim pone infra ad legem Iul. de vi pub. l. qui cœtu. §. vlt. vbi de vi prius: quia hoc vult actor: vt. C. de fal. damus. &. l. ſeq. Item non ob. quod. l. prædicta, incerti. dicit quòd actionibus eſt agendum ad ipſam poſ. quæ non poſſunt dari pro poſſeſſione retinenda: vt infra vti poſ. l. j. §. interdictum. vt ſic iam. l. illa, incerti. neceſſariò loquatur de poſ. adipiſcenda vel recuperanda: quia dicta lex, vti poſ. excludit alias actiones dari pro poſ. retinenda: vt vtilitatem, vel indebiti: non autem actionem in factum, quæ datur loco quorumlibet interdictorum. & de talibus actionibus dicit prædicta. l. incerti. vt inſtitut. de interdi. §. fina. vel ibi viciſsim. Alij quòd ſimul cognoſcitur: ſed poſſeſſorium antè deciditur. Item quæro ſi ago poſſeſſorio quocunque genere interdicti, & tu incontinenti velis de iure dominij docere

Infra ad leg. Iul. de vi pu. hoc reſcripto di. Pio Hoſtam. Tu vero ponas tantũ in interdictis retinendæ poſſeſſionis: in quibus etiam admittitur vis turbatiua: vt ibi præcedat quæſtio poſſeſſionis: ſiue vnus cõtra vnum, ſiue viciſsim inter ſe: ita quòd alter petitorio, alter poſſeſſorio agere velit. Quid autem ſi volo agere petitorio tantum, cum poſſim poſ? Reſpon. non intromittit ſe lex niſi conſulendo: vt infra de rei vind. l. is qui. Nunquid ergo in eodem libello poteſt vtrumque ſimul peti ab eodem? Io. & Azo quòd non: vt hic, & C. de interdi. l. incerti. &. C. de rei vind. ordinarij. Item vt. C. quo. bo. l. fina. &. C. de edi. diui Hadri. tol. l. ij. Tu vero dic diſtinguendo, vt in interdictis recuperandæ & adipiſcendæ poſſeſſionis poſſit vtrumque, ſcilicet petitorium per rei vin. & poſſeſſorium in eodem libello proponi. ſi vero retinendæ: tunc non, quia ſibi contrarius videtur: cum agendo in rem diceret alium poſſidere: vt. C. de ali. iudi. mu. cau. fac. l. j. ſed agendo interdicto dicit ſe in poſ. tuendum, & ſic ſe excludit: vt infra quando ap. ſit. l. ij. §. ſed ſi alius. Nec ob. quod eſt infra de acquir. poſ. l. naturaliter. §. nihil. vbi etiam retinendæ videtur ſimul proponi cum petitorio: quia ibi ignorans ſe poſſidere, petitorium propoſuit: cui poſtea renuntiat cum poſſeſſorio agit. Et probatur hæc opi. quòd petitorium & poſ. ſimul poſſint ꝓponi iure legum: vt. j. de vi & vi ar. l. cum fundum. §. fin. & iure canonum: vt extra de cauſa poſſ. & pro. paſtoralis. Nec ob. ll. prædictæ pro Io. quia primæ tres loquuntur in poſſeſſoriis retinendæ poſ. quando viciſsim agebant. Item aliæ duæ non ob. quia ſic ſeparatim voluit agere actor. Vel loquitur. l. iſta cũ criminalis de vi inſtituatur accuſatio. ſic enim pone infra ad legem Iul. de vi pub. l. qui cœtu. §. vlt. vbi de vi prius: quia hoc vult actor: vt. C. de fal. damus. &. l. ſeq. Item non ob. quod. l. prædicta, incerti. dicit quòd actionibus eſt agendum ad ipſam poſ. quæ non poſſunt dari pro poſſeſſione retinenda: vt infra vti poſ. l. j. §. interdictum. vt ſic iam. l. illa, incerti. neceſſariò loquatur de poſ. adipiſcenda vel recuperanda: quia dicta lex, vti poſ. excludit alias actiones dari pro poſ. retinenda: vt vtilitatem, vel indebiti: non autem actionem in factum, quæ datur loco quorumlibet interdictorum. & de talibus actionibus dicit prædicta. l. incerti. vt inſtitut. de interdi. §. fina. vel ibi viciſsim. Alij quòd ſimul cognoſcitur: ſed poſſeſſorium antè deciditur. Item quæro ſi ago poſſeſſorio quocunque genere interdicti, & tu incontinenti velis de iure dominij docere

Poſſeſſio quare vitiũ dicatur.

*Infra ad leg. Iul. de vi pu. hoc reſcripto di. Pio Hoſtam. Tu vero ponas tantũ in interdictis retinendæ poſſeſſionis: in quibus etiam admittitur vis turbatiua: vt ibi præcedat quæſtio poſſeſſionis: ſiue vnus cõtra vnum, ſiue viciſsim inter ſe: ita quòd alter petitorio, alter poſſeſſorio agere velit. Quid autem ſi volo agere petitorio tantum, cum poſſim poſ? Reſpon. non intromittit ſe lex niſi conſulendo: vt infra de rei vind. l. is qui. Nunquid ergo in eodem libello poteſt vtrumque ſimul peti ab eodem? Io. & Azo quòd non: vt hic, & C. de interdi. l. incerti. &. C. de rei vind. ordinarij. Item vt. C. quo. bo. l. fina. &. C. de edi. diui Hadri. tol. l. ij. Tu vero dic diſtinguendo, vt in interdictis recuperandæ & adipiſcendæ poſſeſſionis poſſit vtrumque, ſcilicet petitorium per rei vin. & poſſeſſorium in eodem libello proponi. ſi vero retinendæ: tunc non, quia ſibi contrarius videtur: cum agendo in rem diceret alium poſſidere: vt. C. de ali. iudi. mu. cau. fac. l. j. ſed agendo interdicto dicit ſe in poſ. tuendum, & ſic ſe excludit: vt infra quando ap. ſit. l. ij. §. ſed ſi alius. Nec ob. quod eſt infra de acquir. poſ. l. naturaliter. §. nihil. vbi etiam retinendæ videtur ſimul proponi cum petitorio: quia ibi ignorans ſe poſſidere, petitorium propoſuit: cui poſtea renuntiat cum poſſeſſorio agit. Et probatur hæc opi. quòd petitorium & poſ. ſimul poſſint ꝓponi iure legum: vt. j. de vi & vi ar. l. cum fundum. §. fin. & iure canonum: vt extra de cauſa poſſ. & pro. paſtoralis. Nec ob. ll. prædictæ pro Io. quia primæ tres loquuntur in poſſeſſoriis retinendæ poſ. quando viciſsim agebant. Item aliæ duæ non ob. quia ſic ſeparatim voluit agere actor. Vel loquitur. l. iſta cũ criminalis de vi inſtituatur accuſatio. ſic enim pone infra ad legem Iul. de vi pub. l. qui cœtu. §. vlt. vbi de vi prius: quia hoc vult actor: vt. C. de fal. damus. &. l. ſeq. Item non ob. quod. l. prædicta, incerti. dicit quòd actionibus eſt agendum ad ipſam poſ. quæ non poſſunt dari pro poſſeſſione retinenda: vt infra vti poſ. l. j. §. interdictum. vt ſic iam. l. illa, incerti. neceſſariò loquatur de poſ. adipiſcenda vel recuperanda: quia dicta lex, vti poſ. excludit alias actiones dari pro poſ. retinenda: vt vtilitatem, vel indebiti: non autem actionem in factum, quæ datur loco quorumlibet interdictorum. & de talibus actionibus dicit prædicta. l. incerti. vt inſtitut. de interdi. §. fina. vel ibi viciſsim. Alij quòd ſimul cognoſcitur: ſed poſſeſſorium antè deciditur. Item quæro ſi ago poſſeſſorio quocunque genere interdicti, & tu incontinenti velis de iure dominij docere

cere in modum exceptionis: an ex audiendus vt mihi præferaris? Videtur quòd ſic: vt.j.de dol.ma.excep.l. dolo. quod puto verum: [a] arg.j.vt in poſſ.le.l.ſi is à quo. Alij contra: & d.l.dolo. intelligũt in petitoriis, & non poſſ.per.l.j. quorum le.l.j.§.j. Sed certe & in poſſeſſoriis idem: vt.j.de Car.edi.l.iij.§.cauſæ.

a Reprobatur, quia ſi etiã offeratur in prõpta probatio dominii, nõ admittitur per regulam. ſſolutus ante omnia, &c. vt l.ſi quis à ſe fundum. C. ad le. Iuli. de vi publi. Pan.

QVod legatur.] CAVSA. Si legaſti mihi aliquid ĩ ſpecie, puta legaſti mihi equũ vel Stichum: ſi prædicta petam, heres tuus debet ibi ſoluere vbi eſt: niſi alibi transferatur dolo heredis: quia tunc dare debet eã vbi petitur. Si vero leges mihi aliquid ĩ põdere vel mẽſura: puta. x. cor bes frumenti vel vini: tũc ſolui debet ibi vbi eſt maior pars hereditatis: aliàs vbi heres habet domiciliũ: quia alibi peti nõ poteſt. Hæc vera ſunt ſi actione ex teſtamẽto agitur. ſi autem per act. in rẽ: tunc ibi petetur vbi eſt maior pars heredi. vel vbi heres domicilium habet: & etiã vbi res eſt, ſiue ſit mobilis, ſiue immobilis: tunc agat legatarius ad exhibendum: & extunc vindicat eam legatarius ab herede.

QVod legatur, [a] ſi quidem per perſonalem actionẽ [b] exigetur, ibi dari debet vbi eſt: [c] niſi ſi dolo malo [d] heredis ſubductum fuerit. tunc enim ibi dari debet vbi petitur. Præterea [e] quod pondere aut numero aut menſura continetur, ibi dari debet vbi petitur: [f] niſi ſi adiectum fuerit, *centum modios ex illo horreo*, [g] *aut vini amphoras ex illo dolio*. [h] Si autem [i] per in rem actionem legatum petetur, etiam ibi [k] peti debet vbi res eſt. & ſi mobilis [l] ſit res, ad exhibendum agi cum herede poterit vt exhibeat rẽ. ſic enim vindicari à legatario [m] poterit.

Valet quod ſit coram iudice furioſo tempore quo habet dilucida intervalla: nec poteſt furoris tempore pronuntiare. Bartolus.

XXXIX. PAPINIANVS libro tertio Quæſtionum.

CVm furioſus iudex addici- A ſequen.§.j. In petitione autem diſtingue ſimiliter, an in ſpecie vel in genere relinquatur. Si in ſpecie, ſi quidẽ agitur perſonali actione, in duobus locis cogetur reſpondere. Primo vbi habet domicilium, & vbi maior pars hereditatis eſt: vt.j.co.ſi fideicõmiſſum.j.reſpon.§.penult. Si vero rei vin. in prædictis duobus & in tertio cõuenitur loco. i. vbi res eſt: vt [*] hic diſtinguatur, in rẽ vel in perſonã agatur quãtũ ad cõuentionẽ, nõ quantũ ad præſtationẽ. nam quacũq; actione agat, præſtatur vbi eſt. Si autẽ in genere, idẽ eſt qd eſſet ſi relictũ eſſet in ſpecie, & perſonali actione ageretur, excepto eo ꝙ vbi eſt ĩ genere relictũ, vbi petit ibi præſtabit. Ac.

[*] additur: adiciatur.

[*] adiicien- do.

CVm furioſus.] CAVSA. Titius fuit delegat⁹, & cũ nõ eſſet ſufficiẽs, alius iudex furioſus adiect⁹ fuit: & [†] ſic quieſcẽte furore tulit ſententiã. quærit an qd ꝓnũtiauit ratũ habẽdũ ſit? Et dicit ꝙ ſic. Videbatur ꝙ nõ: cũ ip ſe foret datus eo tẽpore quo nullum cõſenſum haberet. Sed illud nõ ob. cũ eius præſentia non ſit neceſſaria: quia & dari poteſt. & ſic qd ꝓnuntiauit, ratũ habẽdũ eſt. [QVI LEGATIONIS.] Si aliquis dũ eſſet Romę in legatiõe, fideiuſſit: & eo exiſtẽte in legatiõe cœpit cõueniri ex ea fideiuſſiõe: quæritur an poſſit? Et reſpõdet ꝙ ſic põt. Vi.

[†] *Exẽplũ eſt.l.i. quolit ſententiã. quærit an qd ꝓnũtiauit ratũ habẽdũ ſit? Et dicit ꝙ ſic. Videbatur ꝙ nõ: cũ ip ſe foret datus eo tẽpore quo nullum cõſenſum haberet. Sed illud nõ ob. cũ eius præſentia non ſit neceſſaria: quia & dari poteſt. & ſic qd ꝓnuntiauit, ratũ habẽdũ eſt. [QVI LEGATIONIS.] Si aliquis dũ eſſet Romę in legatiõe, fideiuſſit: & eo exiſtẽte in legatiõe cœpit cõueniri ex ea fideiuſſiõe: quæritur an poſſit? Et reſpõdet ꝙ ſic põt. Vi.*

modo & quando iudex ſens. l. 1.C.

Non omne quod iudex poteſt, neceſſe habet facere. Bartolus.

XL. IDEM libro quarto Quæſtionum.

NOn quicquid iudicis poteſtati permittitur: id ſubiicitur iuris neceſſitati. [f]

Iudex qui omittit id quod facere debet, punitur. Bartolus.

Iudex ſi quid aduerſus legis præceptũ ĩ iudicãdo dolo malo prætermiſerit, [t] legẽ offẽdit. [u]

Qui tenentur ad diem vel ſub conditione, poſſunt conueniri ad præſtandum cam-

B tractum, vti non poteſt.

Legatario tres actiones dantur.

a Quod legatur: ſcilicet in ſpecie.

b *Actionẽ*. ſ. ex teſtamẽto. nã tres actiões dãtur legatario: ex teſtamẽto, & in rẽ, & hypothecaria: vt hic, &. C. cõmunia de le. l. j.

c *Vbi eſt*. etiam ſi actor ſua impenſa & periculo velit rem perferri ad locum vbi agit. ſecus in rei vind. & actione ad exhiben. vt infra de rei vin. ſi res. &. l. niſi. & infra ad exhibẽ. ſed & ſi. §. j. & ſecundum quoſdam idem in cauſa bo. ſi. iudicij, quod in rei vin. vt infra depoſiti. ſi in Aſia. §. j. Accurſius.

d *Dolo malo*. vel culpa: vt infra de leg. j. cum res. §. itaque.

e *Præterea*. ã. dixit quando fuit relictum in ſpecie: nunc quando in quantitate.

f *Vbi petitur*. legitime: id eſt vbi peti debet: quod eſt in duobus locis: vt infra eo. ſi fideicommiſſum. in. j. reſpon. &. §. penul.

g *Ex illo horreo*. & ſi apparet quòd teſtator ibi voluit ſolui.

h *Dolio*. aut ſpecies: & tunc vbi eſt. aut genus: & tunc vbi eſt maior pars hereditatis, vel heres habet domicilium. aut incerta ex certis: vt hic.

i *Si autem*. redit ad primum caſum: ſcilicet quãdo legatum eſt relictum in ſpecie: & quæritur vbi peti debet: quia. ã. dixit vbi debet præſtari.

k *Etiam ibi*. non ſolum vbi heres habet domicilium, vel vbi eſt maior pars hereditatis.

l *Si mobilis*. nam ſi immobilis, ipſa ſe exhibet: vt. C. quando & D qui. quarta pars. l. ij. Accurſius.

Legatũ vbi ſoluẽdum & peti debeat.

m *A legatario*. id eſt legatari⁹ poteſt vindicare. Et vt plene ſciãs vbi ſit ſoluẽdum, & vbi petẽdum: dic in primis, ꝙ ibi ſoluẽdum eſt vbi teſtator voluit: vel ibi vbi veriſimile eſt ex verbis fuiſſe vt hac. l. §. præterea. vel ex genere cõparationis: vt infra eo. ſed & ſi. §. ſi libertis. & infra de le. j. cum res. §. ſed ſi res alibi. Si vero nõ appareat, diſtingue: an legatũ ſit in genere, an in ſpecie. ſi in genere, præſtari debet vbi petitur: id eſt vbi heres tenetur reſpondere: hoc eſt vbi domiciliũ habet heres: & vbi maior pars hereditatis eſt: vt in hac. l. §. præterea. & infra eo. ſi fideicommiſſum. in princi. &. §. penul. Io. tamẽ dixit, quòd heres ſemper habet exceptionem vt non alibi cogatur præſtare, quàm vbi eſt maior pars hereditatis. & ſic non cõuenitur vbi habet domicilium: quod non placet, ſecundum Ir. Si in ſpecie, indiſtincte ibi præſtari debet vbi eſt: vt infra eo. ſed & ſi. §. ſi ea. & de leg. j. cũ res. §. j. Vel vbi dolo heredis ſit aliò trãſlata: vt hac. l. j. reſpõ. in fin. Vel niſi forte ſuis expenſis velit actor alibi rem ſibi tradi ad inſtar rei vindi. licet quidã dicant aliud hic. Item hæc vera ſunt omnia, niſi heres alibi cœpit ſoluere: vel alio modo ſuo beneficio renuntiauit: vt infra eo. ſi fideicommiſſum. §. fina. &. l.

Non quicquid.] CAVSA. Multa poteſt iudex facere quæ nõ cogitur facere: quia permiſſum eſt iudici abſentem condemnare: nõ tamen cogitur. Vel dic vt in glo. Accurſius. [IVDEX.] Si iudex qui inter aliquos cognoſcit, cum in ſortem condemnauit, dolo fecit quo minus in expenſis condemnaret: talis iudex legem offendit. Viuianus.

Neceſſitatis. nam abſentem damnare poteſt: ſed non habet neceſſe: [h] vt. C. quomodo & quando iu. l. j. Sed hodie compellitur index procedere, & damnare vel abſoluere etiam abſentem: vt C. de iudic. properandum. §. j. Item pone exemplũ in authen. de iudi. §. oportet. colla. vj. Item poteſt poni in principe: vt ſupra de leg. & ſenatuſcon. princeps. &. j. de leg. iij. ex imperfecto.

[h] ipſa exẽplũ gl. parũ C. de iudic. properandum. §. j. Item pone exemplũ in authen. de iudi. §. oportet. colla. vj. Item poteſt poni in principe: vt ſupra de leg. & ſenatuſcon. princeps. &. j. de leg. iij. ex imperfecto.

t *Prætermiſerit*. vt quia non condemnauit victum victori in expenſis: vt. C. de iudi properandum. §. ſin autem. vel fructus reſtitui nõ præcepit: vt. C. de fruct. & lit. expẽ. l. penulti. Accurſius.

iurandũ in ſim & in actionibus contrariis. Pan.

u *Offendit*. ideoque punitur: vt dicta. l. properandum. & ſupra eo. l. ſi filius.

In omnibus.

IN omnibus.]C A S V S. Titius mihi aliquid ſub cõditione debebat, vel mihi legatum ex certo tempore debebat. nunquid poſſum eum cogere vt caueat de dando mihi tẽpore vel conditione aduenięte? Et dicitur quòd poſſum. & debet cautio interponi: quamuis non poſſum eum cogere vt caueat mihi de dãdo, vel ad ſolutionem faciendam. Viuianus.

a *In omnibus bonæ fidei.* ſic vt hic, & ſ. qui ſatisd. cogã. inter omnes. & ſ. de peti. here. quòd ſi in diem. & ſ. de euic. l. ij. & infra p socio. l. pro ſocio. Et in his quæ bonæ fidei iudicia imitantur: vt in legatis & fideicommiſſis: vt ſ. ſi cui pl[a] quàm per le. Fal. l. ſ. in prin. & ſ. vt le. vel fideicõ. nomine caue. per totũ. Itẽ in ſtricti iuris iudiciis: vt ſ. de condi. cau. dat. l. ſi pecuniã. §. ſi ſeruũ. verũc. p ſi fugit. ibi, plane reprobat mittere. ſ. & quod met[a] cauſa. l. ſi cũ ex. §. p ſi homo. & ſ. de rei vin. l. ſi à bonæ fidei. & ſ. de dam. infec. prætor. & ſ. de pig. l. grege. §. ſi ſub conditione. Sed contra primum eſt. C. de here. vel act. ven. l. ij. Sol. ibi ſatisdari petebat, non caueri tantum: & ideo nõ auditur. Item ſimiliter cõtrarium ad primũ. ſ. depoſit. l. ſi ſine. Sed ibi nõ erat obligat[a] depoſitarius: imò liberatus amiſſione ſpeciei. Vel ſpeciale in depoſito. Item in iudicio ſtricti iuris cõtrariũ eſt. ſ. de cõdic. cau. da. l. dedi. j. reſpon. Sed ibi ſpeciale. Vel dic non eſſe cauendum in ſtricti iuris iudiciis regulariter, niſi in caſibus prædictis. Accurſius.

* *Sumptum ex l. ſi iuſta nãta. de fideiuſſo. Duar.*

Idem libro vndecimo Quæſtionum.

IN omnibus bonæ fidei[a] iudiciis, cũ nondum dies præſtandę pecuniæ venit, ſi agat aliquis ad interponẽdam[b] cautionem, ex iuſta cauſa[c] cõdemnatio fit.

Idem libro vicẽſimoquarto Quæſtionum.

SI vxor à legato[d] Romæ diuerterit: dotis nomine deſẽdẽdũ Romę virũ reſpõſũ eſt.[e]

Qui promiſit aliquid certo loco, poſt modum poteſt vbique conuenire. Bartolus.

Idem libro vicenſimoſeptimo Quæſtionum.

EVm* qui inſulã Capuę fieri certo tẽpore ſtipulatus eſt: eo finito quocũq; [f] loco agere poſſe ĩ id quod intereſt[g] cõſtat.

Si iudicium cõtra plures inceptum eſt ſimul: poteſt reſpectu vnius ſententiari, reſpectu aliorum differri. Bartolus.

Idem libro ſecundo Reſponſorum.

NOn idcirco iudicis officiũ impeditur, p quidã ex tutoribus poſt litẽ aduerſus omnes inchoatam reipublicę cauſa abeſſe cœperunt: cum præſentium, & eorum qui non defendũtur, adminiſtratio diſcerni[h] & æſtimari poſsit.

Quacunque parte iudicii litigator detegatur ſeruus, iudicium eſt nullum. Bart.

Cum poſtea ſeruus apparuit, cuius nomine per procuratorẽ fuerat actũ: abſolui[i] debitorem oportet. quæ res[k] domino quãdoque propriam litem[l] inferẽti non obſtabit.

Dilatio danda eſt ex iuſta cauſa, & non aliter. Bartolus.

Idem libro tertio Reſponſorum.

ARgentarium vbi contractũ eſt conueniri oportet: nec in hoc dilationem niſi ex iuſta cauſa[m] dari, vt ex prouincia codices adferantur. Idem in actione tutelæ placuit.[n]

Sententia lata per iudicem vnius terræ, poteſt mandari executioni per iudicem alterius terræ. Bartolus.

Nomine puellę tutorib[a] in p uĩcia cõdẽnatis, curatores puellæ iudicatũ Romę facere cogũtur, vbi mutuã pecuniam mater accepit, [o] cui filia heres extitit.

Furor non tollit iuriſdictionem, ſed impedit exercitium. Bartolus.

Idem libro ſecundo Quæſtionum.

IVdex datus in eodem officio permanet licet furere cœperit: [p] quia recte ab initio iudex addictus* eſt: ſed iudicãdi neceſſitatem morbus ſonticus remittit: ergo mutari debet.[q]

Petitus à parte vna, non eſt datus iudex: niſi ſit cauſa. Bartolus.

Callistratvs libro primo Quæſtionum.

NOn idcirco.]C A S V S. Plures erãt tuto. pupilli: quidã Italicus, quidã prouincialis: ſi pupillus velit omnes cõuenire, & aliquis abſit, aliquis ſit præſens: nõ impeditur iudiciũ quo min[a] cognoſcat iudex: imò p cedi poteſt. Vel dic aliter q cõtra tutorẽ minor finita tutela p mala admini. agere cœpit, & lis cõteſta. eſt: puta erant tres, & ſic duo ſe abſentaue rũt: poterit quidẽ iudex procedere. [C V M P O S T E A.] Seruus me[a] cœpit experiri cõtra debitorem, vel per procura. egit vt liberũ. nũquid eſt abſoluẽdus debitor ſi apparuit poſtea ſeruus? Et dicit q abſoluẽd[a] eſt ab obſeruatione iudicij. nõ minus potero ego dominus agere poſtea aduerſ[a] debitorẽ meũ. Vide *Diſcerni.* maxime. nã idẽ ſi nõ poſſet diſcerni, cũ quilibet eorũ poſſit cõuenĩri inſolidũ, vt dicit ipſa rub.[a] C. ſi ex plurib[a] tut. vel cur. Argu. cõtra prædicta. ſ. de neg. geſt. eum actũ. ſed P. poſuit caſum indubitabilem. & hoc ĩtelligas primo, q tutores cõueniebãtur nomine pupilli à creditore pupilli: & dices non differtur lis. ſ. pro parte præſentium quãdo fuit adminiſtratio diuiſa, vel etiã non diuiſa: ſed viriliter fuerũt cõuenti. ſi autẽ nõ fuit diuiſa, & inſolidũ cõuẽti ſunt, tũc nõ differtur in totũ. Si autẽ dicas tutores cõueniri à pupillo: tũc plane intellige literã iſtãvt ſonat iiſdẽ tribus modis.

* *additus.*

a *No. quãliter licẽtiã eſt ar. ſumẽtiũ ex verbis rubricæ.*

i *Abſolui.* b ab obſeruatione iudicij: vt arg. C. de procu. licet.

b *Bald. hic dicit iſtam glo. ſing. ad hoc quòd ſi iudiciũ fuerit cõtra aliquẽ agitatũ, proſequẽte falſo vel illegitimo procuratore, debet reus abſolui ab obſeruatione iudicii, & ſic ab ipſa inſtantia non antè definitiue. Boleg.*

k *Quæres.* id eſt talis abſolutio.

l *Litem.* ſcilicet ad debitum: vt. C. de pac. ſeruus. Vel dic ſi velit in ſeruum illum petere: & tunc dices quæ res, ſcilicet quòd ſic egit per procuratorem vt liber. Accurſius.

ARgentarium.]C A S V S. Aliquis Mutinẽſis Bononiæ argẽtariãvel rutelã egit, & cũ quibuſdã ille argẽtarius cõtraxit. quare quęritur vbi cõueniẽdus ſit. Et dicitur q vbi adminiſtrauit. i. Bononię: nec datur dilatio niſi ex iuſta cauſa. Et videbatur q nõ. nã actor ſequi debet forũ rei. [N O M I N E.] Quidã prouincialis accepit quandã vxorẽ Romanã: & ſic filiã cõmunẽ habuerũt: quę mulier. i. mater puellę Ro. mutuã pecuniã accepit. & ſic ambo parẽtes deceſſerũt filia herede inſtituta: cui pater dedit tutores. & tutores condẽnati ſunt in p uincia ratione domicilij. ea facta adulta, & habẽte curatores, cum eſſent Romæ creditores, volebãt eos cõuenire. quæritur an Romæ poſſint cõueniri, an in prouincia fiat executio? Et dicitur quòd Romæ.

m *Ex iuſta cauſa.* quæ cauſa eſt vt ex prouincia &c.

n *Placuit.* vt reſpondeat tutor vbi adminiſtrauit: vt ſupra eod. heres. §. j. & l. interdum. §. ſi.

o *Accepit.* videbatur agi vbi eſt iudicatum, quaſi ſit ibi renouatus contractus: vt. C. de vſu. rei iu. l. ſi. §. pe. Et not. hic quòd alibi datur ſententia, & alibi executioni mandatur: vt infra de re iudi. à diuo Pio. §. j.

IVdex.]C A S V S. Si iudex ſanę mẽtis ſit cũ datꝰ, poſ efficiatur furioſus, remanet iudex: quia &c. ſed ſi furor eũ nõ permitteret iudicare, remouẽdus eſſet: & alius iudex deberet delegari.

p *Cœperit.* poſtquã fuit iudex, aliàs nec ab initio fuiſſet iudex: vt ſupra eo. cum prætor. §. non autem.

q *Debet.* ſi longius ſpatium ſit proceſſurum vel interceſſurum: vt ſupra eo. l. ſi longius.

Obſeruandum

a *Obſeruandum eſt. Iniqui exempli eſſe.* quia videtur ſuſpectus: vt ſupra de pcu. quæ omnia. &. j. de fal. vxori. §. j. Et not. quòd vitatur malum exemplum: vt infra de pœnis. l. ſi quis aliquid. §. qui abortionis. &. C. de proba. exemplo. ſed videtur dari: vt. C. de lit. conteſt. auth. offeratur. quæ eſt cõtra. & in decre. xj. q. j. iudices. Sol. ibi petit alterius voluntate: quod poteſt fieri: vt. C. de ſenten. auth. & cõſequenter. ibi, aliuſque meret &c. Vel ibi fuit datus ad verecũdiã petiti iudicis. Vel diſtingue melius, an altera pars ſit præſens, & tũc obtinet hęc. l. an nõ: & tũc cõtraria. & ſic ſeruatur í curia Romana.

† *Nota ex iſto text. cõ gl. ſecũdum Bald. quòd verecundia eſt aliqui cõ repelli vt ſuſpectũ. cõcer. text. in l. teſtamẽto Centurio. j. de manu. teſta.*

b † *Verecundiam.* Nota deferri alicui vt nõ verecũdetur: vt. C. qui & aduer. quos. l. ſi. í fi. Accurſius.

OBſeruandum eſt ne is iudex detur, quẽ altera pars nominatim petat. id enim iniqui exempli eſſe [a] diuus Hadrianus reſcripſit: niſi hoc ſpecialiter à principe ad verecundiam [b] † petiti iudicis reſpiciente permittetur.

Qui ſunt in maiori magiſtratu, durante officio conueniri non poſſunt. Bar.

XLVIII. PAVLVS libro ſecundo Reſponſorum.

PArs literarũ diui Hadriani: τῶν ἀρχόντας εἰ τῶν ἀρχόντων ἑαυτῷ μήτε εἶσιέναι δίκην ἰδίαν, μήτε δικάζειν, μήτε φθόγγον, μήτε ποδὸς ὧν ἐπέχουσι ἢ καταβάτας ἄλλῃ κρινέτω. ὑπόδικον δὲ ἕξειν ἢ ἀρχὴ, καὶ αὐτοῖς πρὸς τοὺς φθόγγους, καὶ τοῖς φθόγγοις πρὸς αὐτοὺς εἰσαγωγίμους εἶναι τὰς δίκας [i. † Magiſtratus [c] quo anno cum imperio ſunt, neque propriam, neque eorum quorum tutelam vel curam gerunt, cauſam in iudicio vel agendo vel defendendo ſuſtinento. Simul ac verò magiſtratus dies exierit, nõ ipſis tantùm aduerſus reos ſuos, ſed etiam aliis aduerſus ipſos litem intentare ius faſque eſto.]

Qui venit ad alium defendendum, non poteſt allegare priuilegiũ ſui iudicis. Bar.

XLIX. IDEM libro tertio Reſponſorum.

VEnditor † ab emptore denuntiatus vt eum euictionis nomine defenderet, dicit ſe priuilegiũ habere ſui iudicis. [d] quæritur an poſsit litem ab eo iudice apud quem res inter petitorem & emptorẽ cœpta eſt, ad ſuũ iudicem reuocare. Paulus reſpondit, venditorem emptoris [e] iudicem ſequi ſolere. [f]

† *Cõcer. l. v. C. vbi in rẽ actio.*

Iudices à præſide dati ſolent etiam in tempus ſucceſſorum eius [g] durare, & cogi [h] pronuntiare, eaſque ſententias ſeruari. In eundem ſenſum etiam Scæuola reſpondit.

Hæres non cogitur reſpondere niſi vbi eſt maior pars hereditatis. Bar.

L. VLPIANVS libro ſexto Fideicommiſſorum.

SI fideicommiſſum [i] ab aliquo [k] petatur, [l] iſque [m] dicat alibi eſſe maiorem partem hereditatis, non erit ad præſtationem cõpellendus. & ita multis conſtitutionibus cauetur, vt ibi petatur fideicõmiſſum, vbi maior pars hereditatis eſt: niſi ſi probetur eo loco voluiſſe [n] teſtatorẽ fideicommiſſum præſtari, vbi petitur.

Aes alienum, totum patrimonium reſpicit: niſi ſit alicui eum rei inimicum. Bar.

Tractatum eſt de ære alieno, ſi in ea prouincia vbi fideicommiſſum petitur, plus eſſet æris alieni: an quaſi maior pars vere ſunt niſi teſtator infferit dari vbi petitur: nam tunc conuenitur ibi heres, licet non habeat ibi maiorem partem here. & licet non habeat ibi domicilium. [TRACTATVM.] Titius Mæuium heredem inſtituit, & Sempronio legatũ reliquit, nullo loco deſignato à teſtatore in quo deberet ſolui fideicõ. qui Titius defunctus duobus locis ſuum patrimoniũ habebat. Romæ maior pars patrimonij erat. ſed Romæ tenebatur prædictus teſtator, id eſt Titius: & cum heres conueniretur à fideicom. vel legatario Romæ vbi erat maior pars patrimonij, heres excipiebat dicens non eſſe ibi maiorem partem here. deducto ære alieno. Ad quod reſpon. quòd non eſt audiẽdus heres: cum æs alienum vtrumque patrimonium tam Capuanum quàm Romanum comprehendat. Sed ponamus quòd illud patrimoniũ quod erat Romæ vbi conueniebatur, maius erat illo quod erat Capuæ: ſed Romanum tamen erat grauatum: quia ex eo tributa præſtabãtur vel alimẽta, & tributis vel aliis deductis min' erat q̃ Capuanũ: nunquid hic habet locum excep'? Et reſpon. q̃ ſic. ſed an ibi tantum vbi maior pars hereditatis eſt, heres cõueniatur: an & vbi domicilium habet? Et dicit q̃ nõ ſolum ibi vbi maior pars hered. eſt, conuenitur heres: ſed etiam ibi vbi domicilium habet. Viu.

[a] *Iudicis.* qui eſt eiuſdem vel alterius fori. Accurſius.

[b] *Emptoris.* quia coram eodem iudice coram quo conuenitur emptor pro re empta, debebit venditor eum defendere.

[c] *Solere.* ſcilicet caſu prædicto duplici ratione: quia ibi iudicium cœptum eſt: vt. ſ. eo. vbi. & quia quaſi procurator eſt emptoris. vnde in ſuo tribunali debet eum defendere: vt ſupra de procu. ſed & hę. §. non ſolum. nam emptor conuenitur, non venditor: vt ar. C. vbi in rem act. l. j. Et ſic forte de rebus venditoris ſatisfiet: vt argu. C. vbi de cri. agi opor. auth. qua in prouincia. *ADDITIO.* Intellige gl. quãdo vltra reſtitutionem rei eſſet condemnatus ad expẽſas, vel ad eſtimationẽ fructuum. nam tũc intereſſe recuperat emptor à venditore. Pau.

† *Tu die quòd imò ſi ſins de ſubditi delegãto. l. j. C. qui pro ſua iuriſd. Pau.*

[d] *Eius.* ſcilicet præſidis.

[e] *Et cogi.* non ab eo qui delegauit: [b] vt. ſ. de iur. om. iud. l. q eũ. §. j. quæ eſt contra. ſed à ſucceſſore: vt hic, & ſic ſeruat Boñ. vt magis ex cõfirmatione ſecũdi, quàm delegatione primi, iudex remãſiſſe videatur ſi ſaltẽ citauit. Alij diſtinguunt, & bene, an erat lis cõteſtata: & tunc duret. an non: & tũc non duret: vt not. ſ. de iuriſ. om. iudi. & quia. Item non eſt contra. j. e. l. iudicium. j. reſpõ. quia plus operatur ꝓhibitio, quàm mors. Ac.

[f] *Si fideicõ.* CASVS. Titi' fecit teſtamẽtum: & in eo ſcripſit Mæuium heredem: & Sempronio aliquid legauit: puta in genere. Semproni' vbi eſt maior pars hereditatis, vel alibi quàm vbi heres habeat domicilij, legatũ vel fideicõmiſſum petit: nũquid ibi conueniendus eſt heres? Et reſpon. quòd non, niſi prædictis locis, id eſt vbi cõueniretur heres. & ibi petetur fideicõ. vbi eſt maior pars here. & vbi habet domicilium. Hæc

[g] *Durare.* ſcilicet ſuum. relictum in genere.

[h] *Pronuntiare.* ſcilicet ſuum. relictum in genere.

[i] *Si fideicommiſſum.* relictum in genere.

[k] *Ab aliquo.* herede paſſiuè.

[l] *Petatur.* ſcilicet alibi quam vbi ſit maior pars hereditatis: vel quàm vbi heres habet domicilium: nę obuiet. j. ea. l. §. pen.

[m] *Iſq;* ſcilicet heres à quo petitur fideicommiſſum.

[n] *Voluiſſe.* quod ex verbis vel ex comparationis genere præſumitur: vt ſupra eo. quod legatur. §. præterea. &. l. ſed & ſi fuſcepit. §. ſi libertis.

a *Præſcriptio.* id eſt exceptio.
b *Facultatum.* vt hic,& infra de do.præ.l.j.§.ſed quod dixim*. & ad Treb.l.j.§. ſi heres.&.l.cogi.§.inde quæritur. ſic nec auget:vt.ĩ.de leg.ij.Gaius.
c *Romæ.* id eſt ex prædiis Romanis,
d *Hic putẽ.* id eſt hoc caſu. vel hic.i. Romæ. ſed videtur quòd nunquã habeat locũ præſcriptio:cũ Romæ habeat domicilium: vt.ĩ. ad muni. Roma. &.ĩ. proxi.§. Reſpõ.hic retulit ſe ad ius quod eſſe debet:vt quia Romę eſt hoc. Vel dic,ſi cõuenit Romæ quaſi ibi ſit maior pars hereditatis:habet locum præſcriptio:vt hic.ſi autẽ quia ſit communis patria,nõ.Sed quid ſi res illius loci tãtũ habeat quis obligatas? Videt idẽ.ſed nõ credo: quia licet deficeret hypothecaria, habet tamen pſonalẽ actionẽ quę omnia bona reſpiceret: quod nõ eſt in caſibus iſtis.nã deficiẽtib'fructibus illius loci,nõ agitur alibi:vt.ĩ. de trivino & ol.le.cum certus.&.ĩ. de verbo.obl. inter ſtipulãtem.§.ſacrã.&.ĩ.de vſufruc.defuncta.§.j.Accurſius.
e *Domicilium.* ſed præſtatio fit vbi res eſt:vel vbi voluit teſtator: vt ĩ.e.quod legat.§. præterea.ſecundũ Io. Al. vero & Ir.[a] etiam vbi habet domicilium heres:vt.ĩ.de trãſac. cum hi,§.vult igitur.verſic. in cauſa.ſed tu dic etiã vbi habet domicilium:vt no.ĩ.e.quod legatur.
f *Præſcriptione.* vt alibi conueniatur,vbi.ſ. habet domicilium, vel habet maiorem partem hæreditatis.& ſic no. inceptio ſolutionis approbatur:vt in auth.de here.& Fal.§.non autẽ.col.j.& ĩ.ad Mace. ſed Iulianus.§.fi.Sed quare magis iſte reus vel ille q ſuſcepit in alio loco actionẽ:vt.ĩ.eo.ſed & ſi ſuſceperit. in prin. ſibi pręiudicat,ſed actor non ſibi pręiudicat:licet alibi agere incipiat:vt ſupra eo.argentarium.§.fin?Reſpon. Non ſolet &c.vt infra de regulis iur.non ſolet.ne deterioris &c.vt infra de compenſa.l.in compenſatione. [b]
g *In prouincia habeat.* ſcilicet alia.
h *Fideicommiſſari*.* appellat heredes fideicommiſſarios:quia p fideicommiſſum ſunt rogati.alibi eſt in textu,heredes.

a *Reprobatur ſecundũ Lancelot.*
b *Reprobatur communiter per ſcribentes.*

alibi eſſet, præſcriptio [a] locum haberet.Sed & hic placuit nihil facere æris alieni nomen, cũ non loci ſit æs alienum,ſed vniuerſarum facultatium. [b] æs enim alienum patrimonium totum imminuere conſtitit, non certi loci facultates. Quid tamẽ ſi fortè certis oneribus deſtinatum ſit id patrimonium? vt puta alimentis præſtandis quæ Romæ [c] præſtari paterfamilias iuſſerat,vel tributis,vel quibuſdam aliis inexcuſabilibus oneribus:an poſſit præſcriptio locum habere?hic putem [d] iuſtius dici locum habere.

Heres poteſt conueniri vbi proprium domicilium habet.

Sed & reſcriptum eſt,vt illic fideicõmiſſum petatur,vbi domicilium [e] heres habet.

Exceptioni fori quis videtur renuntiare incipiendo ſoluere,vel paciſcendo,vel iudicium ſuſcipiendo. Bar.

Quotiens autem cœpit quis fideicommiſſum ſoluere, non poteſt hac præſcriptione [f] vti:

LI. MARCIANVS libro octauo Inſtitutionum.

QVamuis ad eum hereditas fuerit deuoluta,qui domiciliũ in prouincia [g] habet. Sed & diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt,ſi cõſenſerit fideicõmiſſarius [h] alio loco dare:neceſſe habere ſecũdum conſenſum dare vbi conſenſerit.

LII. VLPIANVS libro ſexto Fideicommiſſorum.

SEd & ſi ſuſcepit [i] actionem fideicommiſſi, & aliis defenſionibus vſus hanc [k] omiſit: poſtea quamuis ante ſententiã reuerti ad hanc defenſionem non poteſt. [l]

Si ex qualitate rei relicte,vel perſona eius cui relinquitur, præſumatur teſtatorem certo loco ſolui ſeu dari voluiſſe:ibi heres ſe defendere debet. Bartolus.

Si libertis ſuis teſſeras [m] frumẽtarias † emi voluerit: quãuis maior pars hereditatis in prouincia ſit,tamen Romæ debere fideicommiſſum ſolui dicendũ eſt:cum apparet id teſtatorem ſenſiſſe [n] ex genere cõparationis. Sed & ſi proponas quibuſdã clariſsimis * viris argenti vel auri pondo [o] relicta, & ſit ſufficiẽs ad huiuſmodi fideicõmiſſa Romæ patrimonium: licet maior pars totius patrimonij in prouincia ſit, dici oportet Romæ eſſe præſtãdum. nec enim veriſimile eſt teſtatorem qui honorem habitum [p] voluit illius rei legatarius,ſi ibi ſit:vel mittetur ĩ poſſeſſionem eius. Sic ergo ex iſtis.ll.collige.vj.locis agi. Vbi eſt heres. Item vbi heres habet domici. Item vbi heres cœpit ſoluere. Item ſi conſenſit heres vt poſſit alibi conueniri. Item ſi ſuſcepit act.here. Item vbi eſt veriſimile teſtatorem voluiſſe.

i *Sed & ſi ſuſceperit.* & ſponte conſenſit patiendo litem conteſtari.aliãs non videtur &c.vt.ĩ.e.non videtur.
k *Hanc.* ſcilicet exceptionem,quòd non debuit ibi conueniri,quia alibi fuit maior pars hereditatis.
l *Nõ poteſt.* quia eſt dilatoria.vnde in prin. debet opponi: vt C.de ꝓba.l.exceptionem.Sed quomodo tenet ſententia à non ſuo iudice dicta:vt C.ſi à non compe.iudi.l.fi?Rñ.hic ſciuit:vnde ſibi prædicauit:& ſic loquit.C.de excep.l.ĩ. ADDITIO. Vel dic aliter ſecundũ Bal.hic quòd hic erat iudex competens: & vbi non excipieretur quia agebatur Romæ,tamen poterat declinari:vt no.ĩ.e.l.ſi fideicommiſſum.§.j.in gloſ.
m *Teſſeras.* erãt vaſa quibus menſurabatur frumentum Romæ tantũ:vt dicunt.vnde cũ ea reliquerit teſtator,videtur voluiſſe quòd Romæ præſtarentur:arg.ĩ.de leg.ij.Titia Seio.in prin. & ſecundum iſtã poſitionem dic ex genere comparationis.i. ex genere menſuræ per quam fit comparatio. Vel dic caſum hũc.ſ. quòd alicui Romæ degenti,pone,decem teſſeræ frumentariæ.i. decẽ corbes in alimenta relicta eſſent:præſumitur quòd Romæ præſtari voluit propter cauſam alimentorum:ne interim in itinere periret alimentarius.& hoc eſt ex genere cõparationis:id eſt quia voluit in hunc caſum comparari frumentum. Et dicitur teſſara,id eſt * cuiuſlibet menſuræ quarta pars.& ſic ponitur in lib.Regum *Sicapte* ẽ *Sicg*,id eſt quatuordecim.lib.3.cap.8.
n *Senſiſſe.* ſic & infra de vſu & ha.plenum.§.equitij.
o *Pondo.* non multa,ſed duo forte:cum pluralis elocutio duobus ſit contenta:vt infra de teſti.vbi.
p *Habitum.* id eſt haberi.

† *Teſſera frumentaria (inquit Bud.) ſignum erat frumẽtariæ quib. exhibitum à principe pop. Rom. dabatur. ex quo facilẽ eſt vtda Teſſera prouinre parcipiendi frumentum potestatur.*
* *Cuiũge.l. fœmina. de ſenatorib.*
quæ hoc exemplo de fideicõmiſſo relicto clariſſimis,illuſtratur.
c *Et bene. Pau.*
Teſſera quid ſit.
* *Imò teſſera id dicitur quod eſt omni ex parte quadratum. eã figurã geometrum vocãt. Decateſſera autem poſſu interpretari quatuordecim.*

Reliquis.

a *Reliquit.* dignitas legatarij facit ad augendum legatum: vt infra de leg.j.ſi ſeruus plurium.§.fin. & arg.ſupra eo. ſi logius. in fine.

b *Modica.* Sed quomodo erant modica duo pondo auri? Reſpon.hoc reſpectu perſonarum; ſicut & ait comitiſſa Matilda: aliquátulum terræ cõcedo illi eccleſiæ: quæ tamen in. xxx.miliaria extendebatur.

c *Relicta.* in ſpecie, non diſtinguo mobilis vel immobilis.

d *Eo loci ſit.* vbi in rẽ agitur.

e *Eo loci.* vbi res eſt.

f *Fideicommiſſo.* relicto ſub cõditione vel in diem.

g *Præſcriptio.* quaſi maior pars hereditatis ſit alibi.

h *Si nihil.* de hereditate præter rẽ legatã.

i *Iubendum ſatisdare.* q.d. quod dixi eſſe ſeruandum vbi res legata petitor abactore, in rẽ ſeruatur, & ſi ibi cautio pro eo exigatur: dũ tamẽ habeat ibi domicilium, ſecundũ quoſdã. certe imò & ſi non habeat: argu. ſupra eo. l. quid enim prohibet. cum res legata ibi ſit.

k *Verum.* heres non ſatisdans.

l *In poſſeſſionem.* ſcilicet rei ſub conditione legatæ.

* *De hac phraſi vide Ante. Au. lib.2. emẽd. cap.9.*

m *Cauſa.* & eo loco cuius cura pertinet ad vtilitatem.

n *Vix certũ.* Quod vix eſt, eſt: & ſic prorſus. aliter. j. de aſſi. l.ſi.&.j.ad Velle. tutor. j. reſpon.& de leg. j. ſi ſeruꝰ legatus. §. qui quinque. Itẽ nota regulariter, quòd ſeruus in iudicio eſſe non poteſt: vt. C. e. l. ſeruus. in caſibus tamen. viij. poteſt eſſe etiã cõtra dominum, qui dicuntur hac. l. ſunt & alij tres: vt. j. ad Treb. mulier. §. nõ eſt.&. j. de ali. le. ſeruos.&. j. ad. l. Iuliã maie. famoſi. Item ſunt & alij tres in quib⁹ cõtra extraneum agit: vt C. vbi cauſæ fiſ. l. fi.&. C. ſi per vim vel alio modo. l. j.&. C. quibus ex cauſ. ſer. pro præ. li. acci. l. j.& per totum titulum.

Seruus an poſſit in iudicio ſtare.

o *Aſſeuerant.* vt. j. de falſis. l. nullo. Accurſius.

p *Annona.* vt quia publicam annonam fraudauit, vt carius vẽderetur: vt hic,&. j. ad. l. Iul. de anno. l. j. Accurſius.

q *Cenſus.* tributi, etiam. ſ. defraudari: de quo accuſatur lege Iulia peculatus: vt inſtitutio. de publi. iud. §. lex Iulia peculatus.

r *Reos.* & ſic accuſat ſeruus heredes de falſo.

ſ *Permiſſum eſt.* vt. C. quibus ex cau. ſer. pro præ. li. acci. l. ij.

t *Petent.* vt ſupra de in ius vocan. l. ij. quoque.

u *Suis nummis.* & non emptoris: quo caſu ſuccedit conſtitutio miſſa ad Vrbium Maximum: vt infra de manu. l. is qui. in prin. quæ liberandum non liberum dicit: vt infra eo. qui ſe.

x *Arbitrum.* id eſt iudicem delegatum à conſule: ſcilicet coram quo rationes reddant: vt infra de condit. & demon. ſi cui. Accurſius.

y *Suſcipere velle.* in hoc differt à ſuperiore, quãdo ſuis nummis: quis fidem alicuius elegerit, vt nummis eius redimatur, atque his ſolutis manumittatur, nec ille oblatam pecuniam ſuſcipere velle dicat: contractus fidem detegendi ſeruo poteſtas tributa eſt.

his quibus reliquit,[a] tam modica[b] fideicommiſſa in prouincia præſtari voluiſſe.

Si petatur ſpecies vbi eſt, vel petatur cautio: exceptio quòd alibi ſit maior pars hereditatis, non obſtat. Bartolus.

Si ea res quæ per fideicommiſſum relicta[c] eſt, eo loci ſit:[d] dicendum eſt non debere præſcribi ei qui petit, quaſi maior pars hereditatis alibi ſit. Sed ſi nõ fideicommiſſum petatur eo loci,[e] ſed fideicommiſſo[f] ſatis: videndum eſt an hæc præſcriptio[g] locum habeat. & non puto habere. quinimmo & ſi nihil[h] ſit eo loci, attamen iubendum[i] ſatisdare. quid enim veretur,[k] cum ſi ſatis non dederit, mittatur aduerſarius in poſſeſſionem[l] fideicommiſſi ſeruandi cauſa? m

In cauſis quæ pertinent ad ſtatum ſerui, & in quibuſdam quæ pertinent ad vtilitatem publicam, poteſt inter ſeruum & dominum conſiſtere iudicium. Bartolus.

LIII. HERMOGENIANVS lib.1. iuris Epitomarum.

VIx certis[n] *ex cauſis aduerſus dominos ſeruis conſiſtere permiſſum eſt, id eſt, ſi qui ſuppreſſas tabulas teſtamẽti dicant, in quibus libertatem ſibi relictam adſeuerant.[o] Item arctioris annonæ[p] populi Romani, cenſus[q] etiam, & falſæ monetæ criminis reos[r] dominos detegere ſeruis permiſſum eſt.[ſ] Præterea fideicommiſſam libertatem ab his petent.[t] Sed & ſi qui ſuis nummis[u] redemptos ſe, & non manumiſſos contra placiti fidem adſeuerent. Liber etiam eſſe iuſſus ſi rationes reddiderit: arbitrũ[x] cõtra dominum rationibus excutiendis rectè petet. Sed & ſi

LIIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

PEr minorem[z] cauſam maiori cognitioni præiudiciũ fieri non oportet. Maior enim quæſtio minorem cauſam ad ſe trahit.

Si omnes termini non ſunt dati, nouus index debet eos perficere: nec tenetur aliquid ſuperaddere. ſed ſi omnes ſunt dati à prædeceſſore, ipſe nouam dilationem dare debet. Bartolus.

LV. IDEM libro ſingulari de Officio adſeſſorum.

EDictum quod ab anteceſſore datum eſt, in numero trium edictorum connumerari debet.[a] Planè licet omnis ab anteceſſore numerus finitus ſit, ſolet[b] ſucceſſor vnum edictum dare.

Ratihabitio retrotrahitur, & confirmat iudicium agitatum per falſum procuratorem. Bart.

LVI. VLPIANVS libro trigẽſimo ad Sabinum.

LIcet * verum procuratorẽ in iudicio rem deducere veriſimũ eſt, tamen & ſi quis cum procurator non eſſet,[c] litem ſit conteſtatus, deinde ratum dominus habuerit: videtur retro res in iudicium rectè deducta.[d]

Mortuo filio inſtantia inchoata cum eo tranſit ad patrem: licet actionis qualitas alteretur. Bart.

LVII. IDEM libro quadragẽſimoprimo ad Sabinum.

TAm ex cõtractibus * quàm ex delictis in filiumfamilias competit actio:[e] ſed mortuo

A quia ſupra ſeruus ſoluit, hic non ſoluerat: ſed ſoluere paratus erat vel hic à principio fuerunt emptoris: ibi non.

z *Per minorem.* Pone exemplũ in petitione hereditatis, quæ maior eſt auctoritate, ideoque præfertur aliis: vt ſupra de arbi. nõ diſtinguem⁹. §. ſi is.&. C. de petitione hereditatis. l. fi. in prin. Item pone exemplum quãdo cum alia ſimplici cõcurrit præiudicialis, quæ eſt maior priuilegio: vt. C. de adul. l. quoniam.&. C. de ord. cog. l. cum ſtatus. Item pone exemplum infra de excepti. rei iudi. fundum.&. l. fundi. vbi ratione perplexitatis altera eſt maior. Item pone exemplum. C. de here. act. l. vt debirum. Item pone exẽplum. C. de ordi. iu. l. quoniam.& facit ſupra de in integr. reſt. l. ſcio.

B

Eſt dictum.]CASVS. Citari feci Titium corã poteſtate Bonoñ. & poteſtas poſtea deceſſit: facta vna citatione. Dicitur hic quòd ſi ſucceſſor dedit alia edicta citatoria, quòd illud edictum prædeceſſoris ſui connumeratur inter edicta ſucceſſoris: & etiam ſubſtituꝰ poteſt aliã dare citationem. Vi.

a *Debet.* cum vnũ iudicium reputetur, licet iudex ſit ſubſtituꝰ: vt j. eo. l. mortuo.&. l. ꝓponebatur.& ſupra. e. ſi iudex.&. C. quomodo & quãdo iud. l. cõſentancũ.& facit infra de iti. ac. pri. l. inde. alias vnde. §. ſi quis. ſic ſi moriẽ litigator, ſucceſſori dabitur vnum: vt ſupra de ſer. l. oratione. §. fina.

C

* *Cõiũge l. vero. de ſo. intio. Duar.*

b *Solet.* & debet. at quando ipſemet peremptoriũ dediſſet, ex voluntate mittit aliud: vt infra eo. & poſt. facit. ꝟ. de feri. l. oratione. §. illud.

D

* *Cõiũge l. 35. de no. al. Duar.*

Licet.]CASVS. Titius nomine meo egit contra Seium: & lis cõteſtata eſt. ſi verus eſt ꝓcurator, valet iudicium: quia per eum verũ procuratorem poteſt res in iudiciũ deduci. ſi falſus fuit quì dicebat ſe eſſe verum procuratorem: non erit tunc quod fecit ratum habendum. ſed ſi ratum habuero, valet quod fecit. Vi.

c *Non eſſet.* erat tamen talis qui poterat eſſe procurator. vnde ſecus pũto ſi erat ſeruus vel pupillus. *ADDITIO.* Ratio: quia non operatur plus ratihabitio quàm mandatum ab initio, ſecũdum Bal. hic.

d *Deducta.* cũ ratihabitio trahatur retro: vt. C. ad Mace. l. fi. & infra de pig. l. ſi fundus. §. j. Sed cõtra infra iudi. ſol. ſi ante. in fi. Sol. vt dixi. ſ. qui ſatiſd. cog. l. Iulianus. Itẽ quid ſi iudex tulit ſententiã non præcedente delegatione? ſed tamen index ratam habet qui cauſam illam potuit delegare? Videtur quòd poſſit: vt. ſ. de oſſi. præto. Barbarius. Sed contra pũto: & eſt ratio. C. de iure fiſ. l. ij. lib. x. Item quære quod no. C. qui pro ſua iur. l. j. Acc.

e *Tam ex contractibus. Allio.* niſi in Maced.& in voto: & hoc iure veteri. hodie ex aduenticia cauſa datur in patrem nõ in filium.

in filium,ſi pater admittit vſumfruct.vt.C.de bo. quæ lib.l. fin. §.vbi autem.

filio poſt litis conteſtationẽ [a] transfertur iudicium in patrem duntaxat de peculio,& quod in rem eius verſum eſt. Certè ſi quaſi procurator [b] alicuius filiusfamilias iudiciũ acceperit: mortuo eo in eũ quẽ defenderit,trãſactio * vel iudicati dat.

Hæc lex ponit tres caſus in quibus iudicium ſoluitur ex parte iudicis: quam.l. no. Bartolus.

LVIII. PAVLVS libro decimo tertio ad Sabinum.

IVdicium [c] ſoluitur vetante eo qui iudicare iuſſerat: vel etiam eo qui maius imperium in eadem iuriſdictione habet: vel etiam ſi ipſe iudex eiuſdem imperij eſſe cœperit, [d] cuius erat qui iudicare iuſit.

Ille qui delegat iudicem, intelligitur in loco ſolito delegare. Bart.

LIX. VLPIANVS libro quinquagẽſimoprimo ad Sabinum.

SI locus in iubendo iudicare non eſt comprehenſus, videtur eo loco iudicare iuſiſſe, quo ſolet iudicari ſine incommodo litigantium.*

LX. PAVLVS libro quartodecimo ad Sabinum.

MOrtuo iudice, quod eum iudicare oportuerat,idẽ [f] eum qui ſubditus eſt ſequi oportet.

In iudicio venit omne id quod ſub petitione propoſita poteſt comprehendi,niſi contrarium actum ſit. Bart.

LXI. VLPIANVS libro vicẽſimoſexto ad Edictum.

SOlemus quidem dicere id venire in iudicium,de quo actum eſt inter litigantes: ſed Celſus ait periculoſum * eſſe ex perſona rei hoc metiri: qui ſemper, ne condemnetur,hoc dicet non conueniſſe. Quid ergo? Melius eſt dicere id venire in iudicium,nõ de quo actũ eſt vt veniret: [g] ſed id non venire,de quo nominatim [h] actum eſt ne veniret.

Iudex maleficiorũ nõ poteſt cognoſcere de cauſis pecuniarijs ciuilibus. Bart.

Latrunculator [i] † de re pecuniaria iudicare non poteſt.

In iudicijs oportet quòd ſit reus & actor. Bartolus.

LXII. IDEM libro trigẽſimonono ad Edictum.

INter litigantes non aliter lis expediri poteſt,q̃ ſi alter petitor,alter poſſeſſor ſit. Eſſe enim debet,qui onera petitoris ſuſtineat,& qui commodo poſſeſſoris fungatur. [k]

Defendere debet quis per ſeipſum, vel per alium cum ſatisdatione iudicatum ſolui. Bartolus.

LXIII. IDEM libro quadragẽſimonono ad Edictum.

REctè defendi [l] hoc [m] eſt, iudiciũ accipere vel per ſe, vel p̃ aliũ,ſed cũ ſatisdatione. Nec ille videtur defendi, qui quod iudicatum eſt nõ ſoluit. [n]

Olemus. Venire. hac.l.duæ ponuntur regulæ.prima eſt,vt id tantũ veniat in iudicium,de quo eſt inter eos actũ:vt dicat actor reo,placet quòd agam contra te in.x. coram iſto,vt experiar ſi habeo ius? & reſpõdeat, ſic.& hoc reprobatur * per rationem hic poſitam: vt infra de verb. obli.inter ſtipulãtẽ.§. ſi Stichum.ſed in arbitris hæc regula tenet: vt.ĩ.de arb.l.ſi cũ dies. §.plenum. Alia eſt, vt id demum non veniat de quo nominatim exceptum eſt ne veniat: & hæc eſt vera.ſi tamẽ ſub petitione facta poteſt includi quod actor † dicit in iudicium venire:vt ſi petit rẽ,cõtineãtur fructus. Item ſub petitione hereditatis omnes res tã mobiles quàm ĩmobiles. Item iura, ſicut in actione familiæ erciſcun.& pro ſocio,& ſic de ſimilibus, ſed quidã ſic præue intelligunt, vt ſi petam Stichũ,videar & fundũ petiſſe: ar. eius qđ eſt.C.de anna.except.l. fin.ſed certe eadem ratione videor deduxiſſe in iudicium regnũ Franciæ:quod eſt falſum.adeo eſt falſum,vt ſi propono vnam, non videar ꝓpoſuiſſe etiã aliam quæ eſt eius ſequela:vt infra ad exh. l.ſi quis hominem.§. quantum.& ad hoc infra de except. rei iud.ſi ex teſtamento. Sed videtur quòd prima regula teneat in iudiciis, & non ſecunda: vt infra de ædil. edict.l.ædiles.j.§.item ſciendum.in fin.Sol.hic loquitur quando dubium eſt inter actorem & reum:& tunc credetur actori. ſi autem certum eſt quòd de quibuſdam tantum egit, de his tantum iudicabitur: vt ibi. Vel dic, nominatim iniungi ſi poteſt claudi ſub petitione actoris, vel niſi de conſenſu partium. ſupra eod.l.ij.

Non ſoluit. & ſic committitur ſtipulatio propter rem iudicatã,cum habeat tres clauſulas: vt infra iud.ſol.l. iudicatum ſolui. & facit ſupra ex qui.cau.ma.l.item ait prætor.§.pe.&.j.quib.ex cau.in poſſ.ea. hæc autem.§.recte. Accurſius.

Non à iudice.]CASVS. Si apud te rẽ meã depoſui, nec reſtituis eam:& iudex velit te condemnare,non concipitur in ſententia quanti mea intereſt,ſed quanti in litem iurauero: quod verum eſt etiam ſi prædo depoſuit. [SIQVIS.] Tribus modis ponit caſus. Primo, ſi aliquis clericũ cõueniat,puta Titius

a *Ray. & Bal.hoc dicũt iſtã glo. not. ad hoc, quòd inſtãtia iudicii lite nõdũ cõteſtata non tranſit ad heredes: quod verũ etiã in dicis reals. ſet aũt poſt lit.cõte. per l.in ſi. ff. de ſto. ſtipo.qui tex. eſt ſingu. ſecũdũ eudẽtiã Bal. & hæc procedũt ex parte rei: ſecus ex parte actoris. Bolo.*

b *Si quaſi procurator.* id eſt reuera procurator.

Iudicium.]CASVS. Poteſtas Bonoñ.delegauit quendã inter Titium & Mæuiũ,poſtea lit.conteſt.prohibuit ne iudicaret. finitur iudicium.Secundo,non ſolũ ſi ipſe qui eum delegauit prohibuit,finitur iudicium:ſed etiã ſi alius maior eo prohibuit, vt præſes.Tertio dicit quòd non ſolũ prædictis modis finitur iudicium:ſed & ſi cœperit eiuſdem imperij eſſe cuius eſt qui eũ delegauit,finitur iudicium. Viuianus.

c *Iudicium.* ex hoc colligitur,quòd hic lis cõteſtata erat. aliter enim non eſſet iudiciũ:vnde apparet quòd aliud eſt in hoc mãdato quàm in cæteris:vt.ĩ.de procu.l.ante.&.l.poſt.&.ĩ.l. proxi.in fin.& eſt ratio,quia hic non vertitur dãnum pecuniarium. & facit.ĩ.eo.cum prætor.in princ.

d *Cœperit.* vt ſupra de arbi.l.iij.in fin.&.l.ſequen.

Si locum.]CASVS. Si iudex delegatus eſt inter partes ad cognoſcendum:& locus nõ fuit appoſitus in quo debeat iudicare:dicitur quòd ibi iudicabit vbi ſolitum eſt:id eſt iudicabit in curia communi.

e *Litigantium.* q.d.quod eſt ſine incommodo litigatorum.nam conſueto loco ſeruato non attẽdo incommodum.Item non ſeruato,non attendo commodum:vt ſupra de iuſti.& iur.l. penul. nec obſtat ſupra de arbi.l.ſi cum dies.§.penul.quia & in feceſſibus eſt locus conſuetus quandoque:vt ibi dicit. Accurſius.

Mortuo.]CASVS. Si iudex qui cognoſcit inter partes,teſtes & cõfeſſiones receperat:& antequã ſententiã ferat,decedat,& alius ſubrogatus eſt:an ſubrogatus iudicare debeat ex actis quæ coram mortuo fuerunt ꝓductã? Et dicitur quòd ſic. Vi.]

f *Idem.* [b] id eſt ex iiſdem actis:non autem ſi ille erat male condemnaturus,hic condemnabit:vel econtra:ſed ex ſuo animo dicet ſententiam:vt.ĩ.de arbi.qualem.§.j. Vel dic,de qua cauſa,id eſt de eadem. Accurſius.

g *Olemus. Venire.* hac.l.duæ ponuntur regulæ.prima eſt,vt id tantũ veniat in iudicium,de quo eſt inter eos actũ:vt dicat actor reo,placet quòd agam contra te in.x. coram iſto,vt experiar ſi habeo ius? & reſpõdeat, ſic.& hoc reprobatur * per rationem hic poſitam: vt infra de verb. obli.inter ſtipulãtẽ.§. ſi Stichum.ſed in arbitris hæc regula tenet: vt.ĩ.de arb.l.ſi cũ dies. §.plenum. Alia eſt, vt id demum non veniat de quo nominatim exceptum eſt ne veniat: & hæc eſt vera.ſi tamẽ ſub petitione facta poteſt includi quod actor † dicit in iudicium venire:vt ſi petit rẽ,cõtineãtur fructus. Item ſub petitione hereditatis omnes res tã mobiles quàm ĩmobiles. Item iura, ſicut in actione familiæ erciſcun.& pro ſocio,& ſic de ſimilibus, ſed quidã ſic præue intelligunt, vt ſi petam Stichũ,videar & fundũ petiſſe: ar. eius qđ eſt.C.de anna.except.l. fin.ſed certe eadem ratione videor deduxiſſe in iudicium regnũ Franciæ:quod eſt falſum.adeo eſt falſum,vt ſi propono vnam, non videar ꝓpoſuiſſe etiã aliam quæ eſt eius ſequela:vt infra ad exh. l.ſi quis hominem.§. quantum.& ad hoc infra de except. rei iud.ſi ex teſtamento. Sed videtur quòd prima regula teneat in iudiciis, & non ſecunda: vt infra de ædil. edict.l.ædiles.j.§.item ſciendum.in fin.Sol.hic loquitur quando dubium eſt inter actorem & reum:& tunc credetur actori. ſi autem certum eſt quòd de quibuſdam tantum egit, de his tantum iudicabitur: vt ibi. Vel dic, nominatim iniungi ſi poteſt claudi ſub petitione actoris, vel niſi de conſenſu partium. ſupra eod.l.ij.

b *Cõcor. & eſt ſimile in ea.ſi eps.ii. q.3.*

h *De quo nominatim.* ſcilicet tantum.

i *Latrunculator.* [c] qui iudicat de latronibus tantùm, puniantur corporaliter vel non: cum id à principe ſibi commiſſum ſit: de quibus dicitur. C.de agen.in rebus.l.ex eo.lib.xij.

k *Inter litigantes. Fungatur.* vt inſt.de interdi.§.retinendæ com modum.&.j.vti poſ.l.j.§.huius autẽ.Sed quid in duplicibus iudiciis: vt inſtit. de interdic.§. iij? Reſpon. & in illis non poteſt aliter ius expediri,quàm ſi alter petitor, alter poſſeſſor ſit.i. alter onera petitoris, alter commoda poſſeſſoris habeat: vt ſupra eo.in tribus.ſic enim.l.iſta exauditur. Accurſius.

l *Eſſe defendi.* defendi genus,& defendi ſpecies.

m *Hoc.* quod ſequitur.

n *Non ſoluit.* & ſic committitur ſtipulatio propter rem iudicatã,cum habeat tres clauſulas: vt infra iud.ſol.l. iudicatum ſolui. & facit ſupra ex qui.cau.ma.l.item ait prætor.§.pe.&.j.quib.ex cau.in poſſ.ea. hæc autem.§.recte. Accurſius.

c *Latrũcorporaliter, apparitorum præfectum vocat Lampr. Comẽt. Resp.lib.2. cap.4.*

tius ſub iudice ſeculari, & ibi ei clericus caueat iudi.ſol. & ipſe Titius cõueniat eum ſub iudice ſuo, puta ſub epiſcopo: an cõtra clericum committitur ſtipu.iud.ſolꝫ & reſpon.quòd non. Secũdo pone: agebam vna act.cõtra Titium: quia hypothe. mihi cauit iudi.ſol.& poſtea ſub eodem iudice mutaui actionem. vtrum cõmittatur ſtipulatio in illa act? reſpõ.quòd non. Tertio modo ponic caſus: egi vna act. ad vnam rem: & poſtea ago ad aliam. nõ committitur ſtipulatio. & facit ad iſtos duos vltimos caſus infra iudi. ſol.l.cum quærebatur. Viuianus.

Intereſſe contra doloſum eſtimatur ſecundum iuramentum in litem. Bart.

LXIIII. IDEM libro primo Diſputationum.

NOn ab iudice doli æſtimatio ex eo quod intereſt[a] fit, ſed ex eo quod in litem iuratur. Denique & prædoni depoſiti & cõmodati ob eam cauſam[b] competere actionem non dubitatur.

Cautio iudi. ſol. in vna inſtantia interpoſita non committitur ſi ex alia inſtantia iudicetur. Bartolus.

Si quis alio iudicio[c] acturus, iudicatum ſolui ſatis acceperit, deinde in alio iudicio[d] agat, nõ committetur ſtipulatio: quia de alia re cautum videtur.

In contractu dotis hoc eſt ſpeciale, quòd non inſpicimus locum contractus: ſed locum vbi vir habet domicilium. Bartolus.

LXV. IDEM libro trigeſimo quarto ad Edictum.

EXigere[e] **dotem mulier debet illic vbi maritus domicilium habuit, non vbi inſtrumentum dotale[f] conſcriptum eſt. Nec enim id genus cõtract eſt, vt & eũ locũ ſpectari oporteat, ĩ quo inſtrumẽtũ dotis factũ eſt, quàm eũ[g] ĩ cuius domiciliũ & ipſa mulier per cõditionẽ matrimonij erat reditura.[h]

Ambigua petitio ſine exceptio interpretatur ſecundũ intentionẽ proferentis. Bart.

LXVI. IDEM libro ſecundo Diſputationum.

SI quis intentione[i] ambigua vel oratiõe vſus ſit: id quod vtilius ei eſt accipiendum eſt.

Qui dicit ſe liberandum, eſt liber à die ſententiæ, vel a die interpoſiti decreti, ſi decernatur contra contumacem. Bartolus.

LXVII. IDEM libro ſexto Diſputationum.

QVi ſe dicit ſuis nummis redemptum: **ſi hoc probauerit, exinde liber [l] erit ex quo redemptus eſt: [m] quia conſtitutio[n] non liberum pronuntiari præcipit, ſed reſtitui ei libertatem iubet. Proinde compellẽdus erit manumittere eum qui ſe ſuis nummis redemit. [o] Sed & ſi latitet, exempla ſenatuſconſultorum [p] ad fideicommiſſam libertatem pertinẽtium debere induci oportet.

Ad ſententiam pronunciatur præcedente peremptorio impetrato, legitimo ordine hoc expreſſo. Bartolus.

LXVIII. IDEM libro octauo Diſputationum.

AD peremptorium[q] edictũ hoc ordine venitur, vt primò quis petat poſt abſentiam aduerſarij edictum primum, [r] mox[ſ] alterum

LXIX. IDEM libro quarto de omnibus Tribunalibus.

---

a *Quòd intereſt.* ſ. cõmuniter, ſed ex eo qđ &c.& hoc in bonę fid. iudiciis & arbitrariis: vt infra de in litem iuran.l.in actionibus. & inſt.de act.§.prẽterea. aliud ſi culpa: vt infra de in litem iuran.l.ij. in fi.&.l. videam[o].§.fi.

b *Ob eam cauſam.* ſ.ob dolũ, cum ob has cauſas agere poſſunt: vt.ĩ. depoſi. l.j.§. ſi prædo vel fur.&.ĩ.commoda. l.ita vt ſi.

c *Si quis alio iudicio.* i. propter alium iudicẽ: & ſic dicitur aliud iudicium hoc ipſo quòd mutatur iudex: ſicut eõtra dicitur idem, inſti.de act.§.ſi minus. & pbatur hic caſus.ĩ.iudi.ſol.l.iij.j.reſpon.& l.pe. Vel dic quòd de vna re acturus ſtipulatus eſt iudicatũ ſolui: & poſtea egit de alia: & hoc innuit finis.§.& ĩ.iud.ſol.cũ quærebatur. & ſecũdũ hoc dic alio.i. de alia re: vt ponat neutraliter. Vel dic actur[p] vna actione ad aliquã rem ſtipulatus eſt: & poſtea ad eãdẽ egit alia actione, & alia cauſa: & ſic ponetur iudicio pro actione: vt.ĩ.iudi.ſolui.l.cum quærebatur. in fine.

Exit. de iure dot. Duar.

d *Alio iudicio.* ſecundo.

EXigere.] CASVS. Titius Boſ. maritauit filiam ſuam Mutiñ. Mortuo viro quæritur an Bononiæ vbi factum fuit inſtrumentũ, & contractum etiam matrimonium: an Mutinæ poſſit dos exigi? & reſpon.quòd Mutinæ exigi dos debet. Viu.

e *Exigere.* poteſt intelligi hæc lex cp alibi fuit facta promiſſio & contractus, & alibi inſtrumentũ ſcriptum, & alibi domicilium viri. Vel ſecundo, cp inſtrumentũ & cõtractus fuit in domo patris mulieris factum: tamen maritus cõuenitur in ſuo foro ideo, quia videtur inferuiſſe locũ illũ in reddẽdo, vnde quaſi ibi contraxerunt: vt.ĩ.de act.& ob.l.cõtraxiſſe.& ſecũdum hoc tantum cõuenietur in ſuo foro, ſecundũ Bul. ſed M. dixit in vtroque.ſ. in loco contractus, & foro mariti: & quod dicit hic, non vbi &c. ſubaudiebat tantum: & quod poſtea, vt & eum: ſubaudiebat magis, & ſic ſubaudiebat maxime: vt.ĩ.co.heres.§.ſi.

f *Dotale.* id eſt reddendæ dotis.

g *Quàm eum.* electiuè, ſecundum B.q.d. hunc, non illum: comparatiuè ſecundum M.

Concubina nõ ſequitur forũ concubinarii.

h *Reditura.* id eſt itura: quia ſequitur forum viri: aliud in concubina: vt.ĩ.ad muni.de iure.§.fi. ſic verbum reddendi, pro dare ponitur.ut.ĩ.de verb.ſignifi.l.verbum reddendi.

i *Si quis intentione.* Quod dicit, intẽtione: referas ad actorem: vt quia dixit reũ iniuſtè poſsidere: & ad ſe pertinere. quæ verba & ad petitorium & ad poſſeſſoriũ poſſunt referri: & quòd dicit, oratione: referas ad reum: vt quia fuit ibi confeſſus rem ad actorem pertinere: quæ verba exponũtur, vt ſit debita: nõ quòd ſua: cum reo vtilius ſit: vt ar.ĩ.de verb.ſignifi.l.verbũ pertinere. Vel dic primẽ, quãdo in vna dictione eſt dubiũ: vt in.l.inter ſtipulantẽ.§.j.ĩ.de verb.obli. ſecũdũ, quãdo in vna oratione. Et ſic not.cp ei permittit interpretari qui dicit in iudicio. idẽ in principe: vt.ĩ.de reg.iur.l.Neratius. idem in prætore: vt.ĩ.deverbo. obli.l.in cõuentionalibus. ſed ſecus in cõtractibus: vt.ĩ.de pac. l.veteribus.&.ĩ.de contrahen.emp. Labeo.j.&.l. cum in lege.& ĩ.de verb.oblig. quicquid. ſed an cogat eligere pẽdente iudicio? ar.cp ſic.ĩ.quorũ leg.l. j.§.qui autem. in fi.

Interpretari ei permittitur qui dicit in iudicio.

Qui ſe.] CASVS. Seruus ſubminiſtrauit cuidã pecuniã vt eum emeret & manumitteret: emit, ſed non manumiſit: lex facit eum liberum, id eſt præcipit eum liberandũ: quia ſi emptor præſens fuit, & ſeruus p- bauerit, fiet liber: & ſi latitet, erunt ſeruandæ quæ cõſtitutionib' cauẽtur hoc caſu. & hoc eſt quòd latitante herede ſeruus eripiat in libertatem: & ita etiam latitante emptore.

Cõunge l. 4. De manumiſſio. Duar.

k *Redemptum.* i. emptum hoc pacto, vt manumittatur.

l *Liber erit.* id eſt liberandus, vt ſubiicit.

m *Redemptus eſt.* id eſt per ſententiam declaratũ eum redemptum.

n *Conſtitutio.* diuorum fratrũ ad Vrbium Maximum: vt.ĩ.de manumiſ. is qui.

o *Redemit.* id eſt redimi mandauit.

p *Senatuſconſultorum.* quatuor ſunt exẽplæ: Rubriani, Vitraſiani, Daſumiani, & Articuleiani: quę vbi locum habeãt, habes infra de fideicom. lib. cum vero.§. ſubuentum.&.l. cum quaſi.§. ſi plures. &.l.non tantum.§. ſenatuſcon.&.§. ſed & Artificuliano. non autem Vinciani, quod in ſeruo proprio manumittentis, id eſt defuncti locum non habet: vt in eod.tit.l. non tantum.§. ſed & ſi non hereditarium.

AD peremptorium.] CASVS vſq; ad.l.de qua. Si iudex debet pronuntiare, & reus eſt abſens, citabit eum bis per interualla.x.dierũ: poſtea tertio citabit eum. qua tertia citatione emiſſa, impetrabit terminũ peremptorium. hoc in prima. In fine dicit vnde dicatur peremptorium: ex eo ſcilicet, cp perimit procraſtinationem rei. Itẽ in peremptorio debet iudex cõminari ſe pronuntiaturũ abſente reo. ſed an iudex poſsit dimittere numerum edictorum, & mittere ſ primum peremptorium, vel ſecũdum ſtatim? Et reſpon. quòd ſic, pro qualitate perſonarum, temporis, & cauſæ. & hoc in tertia. Sed nunquid primũ peremptorium poterit iudex facere? & reſpon. quòd ſic. ſiue venit, ſiue non, pronuntiabit, nõ ſecundum præſentem: ſed etiam ſecundum abſentem ſi bonã cauſam habuerit. hoc in quarta. Sed quid ſi reus fuerit præſens, actor vero abſens? celabuntur citationes: & perinde erit ac ſi factæ non fuiſſent: non autem pronuntiabitur. hæc vera. ſed citationibus citeũductis an actori remaneat ſua actio ſalua? & reſpõ. quòd ſic. hoc in quinta. Sed quid ſi reus eondemnetur, & appellet, an ſit audiẽdus? Et diſtingue aut erat abſens per cõtumaciam: aut non. primo caſu non auditur appellans, ſecundo ſic. hoc in.vj. Viuianus.

q *Ad peremptorium.* vſq; huc de his quę circa iudicia fiunt: nunc autem qualiter ad ſententiam perueniatur. & dic verum, ſed fictum ex tribus tantum: vt. C. quomodo & quando iu.l.tres.

r *Primum.* quod dicitur admonitoriũ: vt in auth. de he. & Fal. §. ſi quis autem nõ implens. col. j. Secundum dicitur conuentionale: tertium citatorium: quartum peremptorium.

ſ *Mox.* not. quòd mox dicitur.x. dierum.

PEr interuallum non minus decem dierum,[a]

LXX. IDEM libro octauo Disputationum.

ET tertium. quibus propoſitis, tũc peremptorium impetret. Quod inde hoc nomen ſumpſit, ꝙ perimeret diſceptationẽ: hoc eſt, vltrà non pateretur aduerſarium tergiuerſari.[b]

LXXI. IDEM libro quarto de omnibus Tribunalibus.

IN peremptorio † autẽ cõminatur[c] is qui edictũ dedit, etiã abſente diuerſa parte cognituru ſe & pronuntiaturum.

LXXII. IDEM libro octauo Diſputationum.

NOnnunquam[d] autem hoc edictum[e] poſt tot numero edicta[f] quæ præceſſerint, datur: nonnunquã poſt vnũ,[g] vel alterum:[h] nõnunquã ſtatim: quod appellatur *vnũ pro omnibus*. Hoc autẽ æſtimare oportet eum qui ius dixit, & pro conditione cauſæ[i] vel perſonæ[k] vel temporis[l] ita ordinem[m] edictorũ vel cõpendium[n] moderare.*†

Reo abſente in termino peremptorio iterum ex benignitate citatur: & ſententia ſecundum iuſtitiam profertur. actore vero abſente in termino peremptorio, caſſatur illa citatio: & illius edicti inſtãtia permetur, non autem definitiuè pronuntiabitur. Bart.

LXXIII. IDEM libro quarto de omnibus Tribunalibus.

ET poſt edictũ peremptorium impetratũ, cum dies eius ſuperuenerit, tunc abſens[o] citari[p] debet.[q] & ſiue reſpõderit, ſiue non reſponderit, agetur cauſa: & pronũtiabitur, non vtique ſecundum præſentem:[r] ſed interdum vel abſens[ſ] ſi bonam cauſam habuit, vincet.[t]

B Quòd ſi is qui edictũ peremptorium impetrauit,[u] abſit die cognitionis:[x] is verò aduerſus quem impetratum eſt, adſit: tum circunducẽdum[y] erit edictum peremptorium: neque cauſa cognoſcetur, nec ſecundum præſentem pronuntiabitur.

Circũducto edicto videam[z] an ampli[a] reus[b] cõueniri poſsit: an verò ſalua quidẽ lis[c] eſt, verũ inſtãtia tãtùm edicti periit. Et magis eſt vt inſtãtia[d] tãtũ pereat: ex integro autẽ litigari poſsit.

Verus contumax non appellat. Bartolus.

C Sciendum eſt ex peremptorio abſentem condemnatum, ſi appellet, non eſſe audiendum:[e] ſi modò per contumaciam defuit: ſi minus,[f] audietur.

LXXIIII. IVLIANVS libro quinto Digeſtorum.

a *Per interuallum. Decem dierum.* inter edictum & edictum: vt hic, &. C. eo. l. properandum. §. j. hodie autem. xxx. dierum: vt in authen. de liti. §. omnem. &. §. & ſi hoc minime. col. viij. & licet ibi dicat in actore: tamen non debet actori &c. vt infra de reg. iur. l. non debet.

b *Et tertiũ. Tergiuerſari.* impropriè: cũ in criminalib' rãtũ hoc fiat: vt. j. ad Turpil. l. j.

c *In peremptorio. Comminatur.* ſic infra de peri. & commo. l. j. §. licet. &. C. comminatio. epiſtolas, program. per totum.

d *Nonnunquã.* id eſt aliquando.

e *Hoc edictum.* ſ. peremptorium. Accur.

f *Edicta.* puta tria.

g *Vnum.* nũquid hoc quod pro omnibus datur: debet habere ſpatium trium edictorũ? Reſpon. quidam non: argu. ĩ. de pac. l. ſi plures. §. necnon & vnus. Sed argu. contra infra de condi. & demon. l. qui duobus.

h *Alterũ.* id eſt duo.

i *Cauſæ.* quia ſit alimentorum.

k *Vel perſonæ.* quia pupillus, vel vidua.

l *Vel tẽporis.* quia fortè ferię appropinquãt. Et ſic no. quòd poſsũt deminui dilatiões iſtę: vt hic, &. j. de re iud. l. qui pro tribunali. & C. de dila. l. ſiue. nõ augeri: vt. C. de dila. l. j. ſed videtur quòd nec deminui: vt. ĩ. e. per interualla. Sed intellige ibi nõ min': niſi iudex videat quare ſit. Acc.

m *Ordinem.* id eſt numerum.

n *Compendium.* id eſt numerum dierum.

o *Et poſt. Abſens.* ſcilicet reus.

p *Citari.* quinto.

q *Debet.* id eſt poteſt: vt ex ſuperiori. l. patet. alij dicũt hoc neceſſe eſſe: aliàs ſententiam nullam: vt. C. de ſen. & interlo. prolatam. & no. quòd hæc edicta proponebãtur in albo quodam loco, quòd quis veniat ad cauſam: vt infra de re iu. cõtumacia. §. j. vt ita fieret ei notum per ſe, vel per alios legentes: quod non eſt hodie in vſu: ſed per executores miſſos ad domum rei ſic fit citatio: ſed olim & per præcones citabantur: vt in auth. de liti. §. omnem. col. viij. Item ordinarius proponebat. delegatus autem qui pedaneus dicitur, vt. C. de peda. iu. l. pe. non poterat. & in auth. de exhi. §. ſi vero. col. v. ſed ibi ante lit. cõteſt. loquitur. ſed per ſuam admonitionem poteſt fieri cõtumax aliquis: vt. C. quomodo & quando iu. l. ij. Item ex eo quod hic dicit, pronuntiabitur, patet quòd lis erat cõte. in omnibus præcedentibus legibus. aliàs autẽ nõ poſſet dari definitiua iure veteri, niſi in cauſa appellatiõis: vt. C. de tẽ. & re. app. l. fi. ſed hodie ſic actore abſente: vt in auth. de lit. §. ſi vero initiũ. col. viij. licet quidam ibi de interlocutoria dicant loqui, quod eſt falſum: quia dicit, veritate ſubtilius requiſita &c. quod nõ ſit niſi in definitiua: vt. C. e. l. iudices. reo autem abſente non: quia fauorabiliores &c. vt infra de re. iur. l. fauorabiliores. nec ob. in authẽ. vt omnes obe. iu. prouin. §. ſiue igitur. col. v. quia ibi erat quaſi conteſt. in reũ. ſed qualiter ante lit. cõteſta. fiebat citatio? Reſpon. vt & poſt: cũ ratio diuerſitatis reddi non poſsit: vt argu. infra de verbo. oblig. à Titio. Item nonne eſt neceſſe hæc edicta & maxime peremptorium peruenire in notitiam citati? Quidam ſic: vt infra quæ ſen. ſine ap. l. j. §. item. Tu dic cõtra: quia ſufficit ad domum ſolenniter nuntiari: vt ar. C. quomodo & quando iu. l. ab eo. & infra de dã infec. l. iiij. §. abeſſe. &. C. de anna. exce. l. pe. in fi. nec ob. d. l. quia ibi dicit ad maiorem exaggerationem.

r *Præſentem.* ſcilicet actorem.

ſ *Abſens.* ſcilicet reus.

t *Vincet.* imò contra: vt. j. de re iu. l. contumacia. Sol. coërcetur damno litis, ſcilicet in expenſis, vt hic, &. C. e. l. properandum. §. cum autẽ. in fin. §. vel coërcetur, quia ex cauſa prætor denegare poteſt ei ius: vt. ĩ. ex quibus cau. ma. l. ſed & ſi per prærorẽ. §. ſed & ſi dũ. Vel quia dixit vt intra certũ tempus ageret, quod nõ fecit: vt. C. de inge. ma. l. diffamari. non autem vt cauſam principalem perdat ſi ſententietur: cum eius abſentia dei præſentia ſuppleatur: vt. C. e. properãdum. §. cum autẽ. Item contra infra de confeſ. l. certum. §. pe. Sol. verũ eſt quòd non ſolet abſenti, niſi ſecũdum legem iſtam. Vel dic non ſolet abſenti, ſcilicet accuſanti. nam ſecundum vetera iura non cõtrahebatur eremodiciũ, id eſt nõ habebatur cauſa ſic deſerta, vt poſſet actore abſente dari ſententia, vt hic ſubiicit. Vel dic ꝙ loquit' ibi de abſente non per cõtumaciam: & ſic nõ debet ei quis condemnari: cum nec ipſe alij: ſecus tamẽ videtur in minore: vt. C. de procu. l. non eo.

u *Impetrauit.* ſcilicet actor. Accurſius.

x *Cognitionis.* i. ſẽtẽtię.

y *Circunducendum.* id eſt delẽdum. & facit. j. de his quæ in teſt. delen. l. j. &. ij. hodie autem etiam actore abſente debet definitiua dari: vt. C. eo. properandum. §. ſin autem. olim autem non niſi in cauſa liberali: vt. C. de li. cauſa. l. iuſta.

z *Reus.* cui ſcilicet miſſum erat peremptorium, ſed non venit: & per hoc apparet quòd ſupra in prin. loquitur reo abſente. & ſic reo abſente contrahitur eremodicium: nõ abſente actore. & facit. ĩ. eo. l. non idcirco. §. j.

a *Lis.* id eſt inſtantia totius cauſæ.

b *Inſtantia.* ſ. edicti. nõ dico totius litis: & ſic non ſit litis conteſt. de nouo, niſi iudex abſoluerit ab obſeruatiõe iudicij: quod poteſt: vt. C. eo. properandum. §. j.

c *Audiendum.* niſi veniat ſedente iudice pro tribunali: vt. ĩ. de in integ. reſt. diuus. Itẽ hoc ſi eſt contumax in nõ veniendo: ſecus ſi in non reſtituendo: vt. j. de ap. creditor. §. ſi. quæ eſt cõtra. & facit. C. eo. properandum. §. cum autem.

d *Si minus.* id eſt ſi non fuit contumax verè: tamen fuit præſumptiuè: & ſic loquitur. Cod. quomodo & quando iu. l. ab eo. aliàs non valeret ſententia: vt. j. de re iudi. l. de vnoquoque.

De qua.] CASVS. Si iudex in cauſa mea & tua delegatus ſit: ſi nihil ſuperſit niſi ſententiæ prolatio: an ſit compellendus pronuntiare ſi nolit? & dicitur quòd ſic. [IVDEX.] Delegatus mihi & tibi erat iudex, quòd vſque ad centum debuit iudicare. an poſsit prorogari eius iuriſdictio, vt poſsit cognoſcere vſque ad cc? Dicitur quòd ſic, ſi hoc inter nos conuenit. [CVM.] Habebam debitoré meum: qui erat abſens & mortuus: Titius obtulit ſe defenſioni illius, & cõdemnatus ſoluit: & approbauit iudicium. an iſte Titius poſsit repetere: & an illud fuerit iudicium? Item an heredi contingat liberatio? Et reſpon. quòd nullum fuit iudicium, nec heres liberatur: nec Titius repetere poteſt: ſed de æquitate habebit actio. nego. geſt. aduerſus heredem: cum & ille heres ſi conueniatur, habeat doli mali excep. Viuianus.

De quare

† *Concur. c. cauſa quæ. in fi. extra de reſcrip.*

Iudex quãdoque dilationes minuere poteſt.

**moderari.*

† *Idem dicit in ca. cũ ſint. in fi. extra de offic. deleg.*

Iuriſdictio iudicis poteſt prorogari conſenſu partium de quantitate ad quantitatem. Bartolus.

DE qua re cognouerit [a] iudex, pronuntiare quoque cogendus erit.

Iudex qui vſque ad certam ſummam iudicare iuſſus [b] eſt: etiam de re maiori iudicare poteſt, ſi inter litigatores conueniat. [c]

Iudicium agitatum nomine mortui qui viuere putabatur, quantum ad eum eſt nullum: ſed nomine eius ſolutum poteſt ab heerede cui profica repeti. Bart.

Cum abſentē defendere vellem, iudicium [d] mortuo iam eo accepi, & condemnatus ſolui. quæſitum eſt an heres liberaretur: item quæ actio mihi aduerſus eum [e] cōpeteret. Reſpōdi iudicium quod iam mortuo debitore per defenſorē eius accipitur, nullum eſſe: & ideo heredem non liberari: [f] defenſorē autē ſi ex cauſa iudicati ſoluerit, repetere [g] quidem nō poſſe: negotiorum tamen geſtorum [h] ei actionem competere aduerſus heredē: qui [i] ſanè exceptione [k] doli mali tueri ſe poſſit, [l] ſi ab actore conueniatur. [m]

Index cuiquam ſententiam, nō debet de iniquitate ſententiæ cognoſcere: ſed ſufficit pronuntiatum eſſe. Bart.

LXXV. IDEM libro trigeſimoſexto Digeſtorum.

SI prætor iuſſerit eum à quo debitum petebatur, adeſſe: & ordine edictorum peracto, [n] pronuntiauerit abſentē debere: non vtiq; iudex qui de iudicato [o] cognoſcit, debet de ꝓtoris ſententia cognoſcere: [p] alioquin luſoria erūt huiuſmodi edicta [q] & decreta [r] prætorum. [ſ]

Sententia ex falſis allegationibus contra abſentem lata, eſt ipſo iure nulla. Item ſententia lata contra eum qui venire non debebat: vel eſt nulla, vel adnullanda. Bart.

Marcellus [t] notat: [u] Si per dolum ſciens [x] falſō aliquid allegauit, [y] & hoc modo conſecutum eum ſententia prætoris liquidò fuerit approbatum: [z] exiſtimo debere iudicem querelam rei admittere. [a] Paulus notat: [b] Si autē morbo impeditus, aut reipublicæ cauſa auocatus, adeſſe non potuit reus: puto vel actionem iudicati eo caſu in eum denegādum, [b*] vel exequi prætorem ita iudicatū non debere.

† *Cōcor. cō hoc. §. gloſ. n Peraſio. verb. vtitur. poſt prin. C. ad do iu. l. tres. alias non audiētiam. tenet ſentētia: vt. C. e. extra de reti. l. ea quæ.* Et dic hic *ſcripſiſſe* li. cōſtat. *aliàs ſēſtentia non teneret, vel valeret: vt. C. de temp. ap. l. fi. §. illud. & no. ē. e. l. & poſt.*

o *De iudicato.* ſcilicet an ſit iudicatum mandando eam executioni. aliàs videretur litera ſibi contraria ſi deberet cognoſcere an ritè lata ſit.

* *denegandam.*

p *Cognoſcere.* an ſit iuſta vel iniuſta: vel iuſtè vel iniuſtè lata: habito reſpectu ad ius litigatoris. Accurſius.

q *Huiuſmodi edicta.* ſcilicet citatoria.

r *Decreta.* id eſt ſententiæ.

ſ *Prætorum.* quod eſſe non debet: vt hic, & j. ne quid in loco publico. l. fi. & C. de bo. quæ lib. l. fin. §. penul.

t *Marcellus notat.* excipiendo caſum vnum à ſupradictis. Acc.

u *Sciens.* idem ſi ignorans, ſecundum quoſdam: vt. j. de ædil. edic. l. j. §. cauſa. Tu dic quòd ſi ignorans falſum allegauit, p reſtitutionem abſens iuuetur ipſo iure. Item accipe hic quādo abſens eſt ex voluntaria cauſa: aliàs ſemper auditur: vt ſupra de in integ. reſt. l. fi.

x *Allegauit.* ſcilicet actor.

y *Approbatum.* ab abſente qui dicit: vt infra de probat. l. patronus. & l. quotiens. §. qui dolo. & j. de admi. tut. l. chirographis. & j. de noxa. ſi ſeruus depoſitus. Sed quomodo poteſt hoc probari? Reſpō. bene. poteſt enim eſſe obiecta præſcriptio illi agenti, & iudex [a] dicebat quòd abſentē abſolueret, niſi aliud videret: ideoq; præſens falſum probauit quòd fuerat debitū per interruptionem: & hoc probauit per eos qui interfuerunt iudicio.

a Bal. in l. ſi ad quē. ff. de ad qui. hēre. dicit iſtam gloſ. aut. ad hoc quòd ſtatur dicto iudicis ex quo motus fuerit ad ſentētiam: ſed tu aduerte ad id quod dicitur ſ. no ſtris notis interpreta. Bolog.

z *Admittere.* immo videtur quòd non: vt infra man. ſi fideiuſſor. §. in omnibus. quæ eſt contra. Sol. ibi ſoluit ex cauſa iudicata hic non ſoluit. ſed & ſi ſoluiſſet, hic haberet condictionem, ſcilicet ſine cauſa: &, ita hic intelligitur: licet nō indebitū: vt ibi. Vel dic quòd iſte impetrauit reſtitutionē: vt ſupra de in integ. reſti. l. diuus. §. nec intra hac. aliàs hic de falſo etiam agitur ciuiliter & perpetuo ad intereſſe, item criminaliter intra. xx. an. vt infra de fideicom. li. l. cum quaſi. in prin. Vel illud ſpeciale in libertate.

a *Paulus notat.* excipiēdo aliū caſum à primo caſu huius legis.

b *Denegandum.* hoc ipſo iure. & quod ſubiicit, non debere. ſ. p exceptionē: quod nō placet: quia nec ipſo iure, nec p exceptionē iuuat: niſi prius petita reſtitutione. ſic. §. ex qui. cau. ma. nec non. §. exemplo. Dic ergo quòd primo caſu fuit abſens ꝓbabili & neceſſaria cauſa: & tunc reſtituitur in totum: ſecundo ꝓbabili

---

a *De qua re cognouerit.* principaliter corā eo lite conteſtata. ſic ſupra eo. l. vbi. Sed quid ſi aliqua in iudiciis incidēs quæſtio opponatur in modum exceptionis, vel replicationis: an ſuper ea ferre debeat ſententiā? Reſpon. Pla. ſic, vt hic, & ſupra de mino. l. intra. & infra de prēuari. l. iij. in fi. j. reſpon. Sed Bul. contra: quia ſatis de incidenti pronuntiatur, quando dicitur de principali: vt C. de ordi. iu. l. j. & C. de adulte. quoniam. & infra de libe. agno. l. ſi quis à liberis. §. ſi vel parens. & exponit hic, ſcilicet pricipaliter, & illi de prēuari. & illi de mi. quòd ſint ſpecialia. Io. vero diſtinguit, an incidens quæſtio quæ opponitur ante litem cōteſt. nata fuit, vt pacti & iuriſiur. & ſimilium, quæ verè dicitur incidens: & tunc ſententia Bul. teneat: an poſtea, id eſt ſi quæratur an ille poſſit teſtificari, vel an debeat interrogari: vel an ſit hodie in poſſeſſione libertatis. & tales dicuntur emergēter: arg. infra de li. cauſa. liberis. §. fi. & tūc tenet ſentētia Pla. & eſt ratio: qa aliter procedi non poteſt in cauſa: vt. C. de dila. à procedente. Sed opponitur huic. l. ſupra de offi. procon. ſolent. & C. de offi. procon. l. j. ſed ſpeciale eſt in legato ꝓconſulis, vt de criminibus cognoſcat, licet non pronūtiet. Item oppo. C. vbi ſe. vel cla. l. fi. in medio. ſed ſpeciale ibi. Item oppo. in authen. vt cle. apud propri. epi. §. pen. col. vj. ſed & ibi ſpeciale. Item fallit hæc lex ſi partes tranſigant: vt ſupra de arbi. non diſtinguem'. §. item. Item ſi iudex habeat iuſtam excuſationem: vt ſupra eo. l. ſi longius. in princ. Item vbi deſiit eſſe iudex: vt ſupra eo. Iulianus. & l. iudicium. ſed an ordinarius poſſit cogi? Reſpon. ſic, à ſuo ſuperiore: vt. C. de ſen. ex breuicu. reci. l. fi. & de peda. iu. l. ij. & ſupra de arbi. l. iij. §. fin.

b *Iuſſus.* à delegante, vel à lege, vt defenſor ciuitatis: vt. C. de defen. ciui. l. j. & ar. j. ad muni. inter conuenientes.

c *Conueniat.* vel ſi etiam incidenter creſcat lis, ſecundum Azo. vt ſupra de iuriſ. om. iudi. l. pe. §. fi.

d *Iudicium.* id eſt actionem, vel inſtantiam.

e *Aduerſus eum.* ſcilicet heredem.

f *Non liberari.* ſcilicet ipſo iure per ſolutionem factam, ſcilicet ex tali iudicio: ſed per exceptionem: vt ſubiicit hic in fi. ibi, qui ſanè &c.

Sententia tenet, licet nullum ſit iudicium.

g *Repetere.* ab eo cui ſoluit. & ſic no. quòd ſentētia tenet, licet nullum ſit iudicium, id eſt inſtantia ex defectu iuris: vt infra fa. ercīſ. cum putarē. ſic & ſequitur vſucapio ex eo cōtractu qui nullus eſt: vt. j. pro empto. l. ij. §. ſi à pupillo. verſi. ſi à furioſo. ſecundum quoſdam. Alij & iudicium & ſententiam nullam dicunt: & ideo non repetit, quia ſolutum eſt debitum creditori. Tu dic, iudicium aliquod, id eſt inſtātia, cum fit actus trium perſonarum: ſed actio nulla quæ nomine defuncti ſuſcipitur: & ſic accipe hic iudiciū pro actione, &. d. l. cum putarem. Item ſententiā nullam, cū ſit lata contra defunctum: vt hic, & j. quæ ſen. ſine ap. l. j. &. j. de reg. iur. l. Neratius. ſecus ſi ꝓ eo: quia tunc tenet: vt infra de fideicom. li. l. cum quaſi. in prin. Vel illud ſpeciale in libertate.

h *Negotiorum tamen geſtorum.* quando mandatum non interceſſit: aliàs mandati: & ſic non ob. infra man. ſi præcedente. in prin. quæ eſt contra.

i *Qui.* ſcilicet heres. Accurſius.

k *Exceptione.* ſi ſoluit nomine abſentis, eſt exceptio intentionis, id eſt facti, cum eum liberauit ipſo iure. ſi nomine ſentētiæ, tunc iuris eſt exceptio, ſcilicet eum eum non liberauit ipſo iure. & ſic hic accipe.

l *Poſſit.* ab eo cui eſt ſolutum.

m *Conueniatur.* & ita per exceptionem.

n *Si prætor.* CASVS. Tenebat mihi Titius in. x. vocaui eū ad ius. omnibus peractis, ita quòd nō reſtat niſi ſententiæ ꝓlatio, abſentauit ſe Titi' iudex citauit eū per interualla. x. dierum: & miſſo perēptorio, nec eo Titio veniente, iudex eum cōdemnauit. an is iudex qui debet ſententiam exequi, poſſit cognoſcere reo veniente, an iuſta an nō iuſta ſententia ſit? Dicitur quòd non: niſi in duob' caſib'. Prim': ſi ego aliego aliquid falſum ꝓpter quod merui ſententiam. Secundo: ſi Titius laborabat morbo, vel aberat cauſa reipub. quibus caſibus iudex executionis cognoſcit. Vi.

o *Peraſio.* & ſic etiā *ſupra verb.* eo facto contumace: vt C. quomodo & quando iu. l. tres. aliàs non tenet ſentētia: vt. C. e. l. ea quæ. Et dic hic *ſcripſiſſe* li. cōſtat. aliàs ſēſtentia non teneret, vel valeret: vt. C. de temp. ap. l. fi. §. illud. & no. ē. e. l. & poſt.

p *De iudicato.* ſcilicet an ſit iudicatum mandando eam executioni. aliàs videretur litera ſibi contraria ſi deberet cognoſcere an ritè lata ſit.

q *Cognoſcere.* an ſit iuſta vel iniuſta: vel iuſtè vel iniuſtè lata: habito reſpectu ad ius litigatoris. Accurſius.

r *Huiuſmodi edicta.* ſcilicet citatoria.

ſ *Decreta.* id eſt ſententiæ.

t *Prætorum.* quod eſſe non debet: vt hic, &. j. ne quid in loco publico. l. fi. & C. de bo. quæ lib. l. fin. §. penul.

u *Marcellus notat.* excipiendo caſum vnum à ſupradictis. Acc.

x *Sciens.* idem ſi ignorans, ſecundum quoſdam: vt. j. de ædil. edic. l. j. §. cauſa. Tu dic quòd ſi ignorans falſum allegauit, p reſtitutionem abſens iuuetur ipſo iure. Item accipe hic quādo abſens eſt ex voluntaria cauſa: aliàs ſemper auditur: vt ſupra de in integ. reſt. l. fi.

y *Allegauit.* ſcilicet actor.

z *Approbatum.* ab abſente qui dicit: vt infra de probat. l. patronus. & l. quotiens. §. qui dolo. & j. de admi. tut. l. chirographis. & j. de noxa. ſi ſeruus depoſitus. Sed quomodo poteſt hoc probari? Reſpō. bene. poteſt enim eſſe obiecta præſcriptio illi agenti, & iudex [a] dicebat quòd abſentē abſolueret, niſi aliud videret: ideoq; præſens falſum probauit quòd fuerat debitū per interruptionem: & hoc probauit per eos qui interfuerunt iudicio.

a Bal. in l. ſi ad quē. ff. de ad qui. hēre. dicit iſtam gloſ. aut. ad hoc quòd ſtatur dicto iudicis ex quo motus fuerit ad ſentētiam: ſed tu aduerte ad id quod dicitur ſ. no ſtris notis interpreta. Bolog.

a *Admittere.* immo videtur quòd non: vt infra man. ſi fideiuſſor. §. in omnibus. quæ eſt contra. Sol. ibi ſoluit ex cauſa iudicata hic non ſoluit. ſed & ſi ſoluiſſet, hic haberet condictionem, ſcilicet ſine cauſa: &, ita hic intelligitur: licet nō indebitū: vt ibi. Vel dic quòd iſte impetrauit reſtitutionē: vt ſupra de in integ. reſti. l. diuus. §. nec intra hac. aliàs hic de falſo etiam agitur ciuiliter & perpetuo ad intereſſe, item criminaliter intra. xx. an. vt infra de fideicom. li. l. cum quaſi. in prin. Vel illud ſpeciale in libertate.

a *Paulus notat.* excipiēdo aliū caſum à primo caſu huius legis.

b *Denegandum.* hoc ipſo iure. & quod ſubiicit, non debere. ſ. p exceptionē: quod nō placet: quia nec ipſo iure, nec p exceptionē iuuat: niſi prius petita reſtitutione. ſic. §. ex qui. cau. ma. nec non. §. exemplo. Dic ergo quòd primo caſu fuit abſens ꝓbabili & neceſſaria cauſa: & tunc reſtituitur in totum: ſecundo ꝓbabili

bili tantum:& tunc ad appellãdum tantum. Vel dic, an fuit legitimè defenſus, vt tunc ad appellandũ reſtituatur: an non, & tũc ad totam cauſam: vt diſtinguitur. ij. de in integ. reſti. l fi. & quod hic dicit, dic ſemper petita prius reſtitutione. Accurſius.

Mutatione iudicii non mutatur iudicium. Bartolus.

LXXVI. ALPHENVS libro ſexto Digeſtorum.

PRoponebatur.]CASVS. In cauſa quam habes cũ Titio, delegati erant tres iudices. lit. cõteſt. deceſſerũt, & alij fuerũt eis ſubſtituti: an idẽ ſit iudicium? Et reſpõ. quòd ſic. & hoc probat per tria ſimilia. Primũ eſt: quia ſicut idem dicitur populus Boñ. qui erat ante c. annos retro, licet oẽs mortui ſint qui tunc erãt: ita debet etiã eſſe tribus vel duob[a] iudicibus mortuis, & aliis ſubrogatis. Secũdũ eſt, quòd licet omnes milites moriantur, & alij ſint ſubrogati: eadẽ eſt legio. Tertiũ eſt in naui: quia licet particulatim fuit refecta, licet omnis tabula noua fuerit, nihilo minus eſt eadẽ nauis. Vltimo deducit ad incõueniẽs ſi aliud diceretur: quia ſi diuerſum eſſet iudiciũ ꝓpter mutationem iudicis: non idẽ eſſet homo hodie qui fuit ante annũ, variatis ſcilicet particulis in homine, quod eſſet abſurdũ. lex ſeq. plana eſt cũ. l. ſeq. quę cõtinuatur cum ea. Vi.

[a] *In hunc locum vide Ariſtot. 3. Polit. ca. 2. Cicer. li. 2. Acad. quæſt. Plutar. de ſera numinum vind. & in Theſeo, & Alcia. lib. 6. parag. ca. 17.*

a *Dati.* id eſt delegati. ſed ordinarij nõ dãtur ad aliquam cauſam ſpecialem.

b *Excuſatos.* propter aliquam cauſam: vt ſupra eo. ſi longius. vel quia ſunt trans mare, vel cũ principe: vt ſupra de mino. l. verum. §. ex facto.

c *Eandem rẽ. ſ.* remanere pmitteret. Azo.

d *Non modo.* id eſt non tantummodo eſt idem iudicium. Ac.

e *Permanere.* immo videtur mutari: vt. C. e. properãdum. §. ſin autem. quæ eſt contra. Sol. mutatur quidem: quia tranſit in aliũ iudicẽ cauſa. ſed tamen idem eſt iudicium: ſicut & cum tranſeo de loco ad locum, mutari dicor: idem tamen homo ſum.

f *Exiſtimari.* quãdo ſcilicet particulariter hoc factũ fuit: non ſi totum ſimul: vt infra qui. mo. vſusfru. amitt. l. quid tamen. §. in nauis. niſi fieret eo animo vt ex eiſdem tabulis recõponeretur: quia tunc eadem fingeretur: vt infra de verb. obli. inter ſtipu. §. & nauis. & infra de ſolu. qui res. §. aream. ſic grex mutatus particulariter, idem eſt: vt infra de leg. j. ſi gregẽ. ſic ædificium: vt infra de ſer. vrba. prędi. l. ſeruitutes. §. ſi ſublatum. & infra de lega. j. ſi ita legatũ. §. ſi. ſic quælibet vniuerſitas: vt ſupra quod cuiuſque vniuer. l. ſicut. §. pe. Accurſius.

g *Anno.* ſcilicet retro computato. Accurſius.

h *Particulis.* quæ dicuntur atomi.

i *Rei ſpecies.* id eſt forma: vt infra ad exhi. Iulianus. §. ſi quis rem. verũ. ſed ſi quis. & infra de excep. rei iudi. & an eadem. §. idem corpus.

k IN priuatis. id eſt pecuniarijs & ciuilibus: ſecus in criminalibus: vt hic, & infra de iniur. l. lex Cor. in prin. Accurſius.

l *Poteſt.* imò videtur quòd non: vt ſupra de iuriſ. om. iud. qui iuriſdictioni. quæ eſt contra. Solu. vt ibi. Accurſius.

m QVippe. bona ratio: vt infra ad Trebel. nam quod. & ſupra de his qui ſunt ſui vel alie. iur. l. filiusfami. &. ij. de ea. dem. l. amiſsione. §. ſi. &. l. ſeq.

Temerarius actor damno expenſarum afficitur. Bart.

LXXIX. VLPIANVS libro quinto de Officio Proconſulis.

EVm quẽ † temere [a] aduerſarium ſuum in iudicium vocaſſe cõſtitit, viatica litiſque ſumptus aduerſario ſuo reddere oportebit.

† *Caueat. quod not. in ea. ſignificãtibus. extra de libelli oblatio. in magna gl.*

Maior index minoribus cõſulentibus de iure reſpondat, non de facto. Bart.

Iudicibus de iure dubitantibus prędes reſpõdere ſolẽt: [o] de facto [p] conſulentibus non debent prædes conſilium impertire: [q] verũ iubere eos ꝓut religio ſuggerit ſententiã proferre. hæc enim res nonnunquã infamat, & materiam gratiæ vel ambitionis tribuit. [r]

Falſa demonſtratio non vitiat iudicium. Bartolus.

LXXX. POMPONIVS libro ſecundo ad Sabinum.

SI in iudicis nomine, prænomine [s] erratum eſt, Seruius

a *Dati.* id eſt delegati. ſed ordinarij nõ dãtur ad aliquam cauſam ſpecialem.

b *Excuſatos.* propter aliquam cauſam: vt ſupra eo. ſi longius. vel quia ſunt trans mare, vel cũ principe: vt ſupra de mino. l. verum. §. ex facto.

c *Eandem rẽ. ſ.* remanere pmitteret. Azo.

d *Non modo.* id eſt non tantummodo eſt idem iudicium. Ac.

e *Permanere.* immo videtur mutari: vt. C. e. properãdum. §. ſin autem. quæ eſt contra. Sol. mutatur quidem: quia tranſit in aliũ iudicẽ cauſa. ſed tamen idem eſt iudicium: ſicut & cum tranſeo de loco ad locum, mutari dicor: idem tamen homo ſum.

f *Exiſtimari.* quãdo ſcilicet particulariter hoc factũ fuit: non ſi totum ſimul: vt infra qui. mo. vſusfru. amitt. l. quid tamen. §. in nauis. niſi fieret eo animo vt ex eiſdem tabulis recõponeretur: quia tunc eadem fingeretur: vt infra de verb. obli. inter ſtipu. §. & nauis. & infra de ſolu. qui res. §. aream. ſic grex mutatus particulariter, idem eſt: vt infra de leg. j. ſi gregẽ. ſic ædificium: vt infra de ſer. vrba. prędi. l. ſeruitutes. §. ſi ſublatum. & infra de lega. j. ſi ita legatũ. §. ſi. ſic quælibet vniuerſitas: vt ſupra quod cuiuſque vniuer. l. ſicut. §. pe. Accurſius.

g *Anno.* ſcilicet retro computato. Accurſius.

h *Particulis.* quæ dicuntur atomi.

i *Rei ſpecies.* id eſt forma: vt infra ad exhi. Iulianus. §. ſi quis rem. verũ. ſed ſi quis. & infra de excep. rei iudi. & an eadem. §. idem corpus.

k IN priuatis. id eſt pecuniarijs & ciuilibus: ſecus in criminalibus: vt hic, & infra de iniur. l. lex Cor. in prin. Accurſius.

l *Poteſt.* imò videtur quòd non: vt ſupra de iuriſ. om. iud. qui iuriſdictioni. quæ eſt contra. Solu. vt ibi. Accurſius.

m QVippe. bona ratio: vt infra ad Trebel. nam quod. & ſupra de his qui ſunt ſui vel alie. iur. l. filiusfami. &. ij. de ea. dem. l. amiſsione. §. ſi. &. l. ſeq.

n *Eam quam temere.* id eſt ſciens ſe non habere ius. immo & ſi nõ temere: dum tamen ſit abſolutus vocatus: cũ victus victori &c. vt C. eo. properandum. §. finautem. quæ eſt contra. Sol. ibi punitur in ſumptibus litis tantũ, qui fiũt in ſportulis, & mercede aduocatorũ: hic in plus, quia in viaticis, id eſt in his quæ expẽduntur in via: hoc ꝓpter temeritatẽ vocãtis, non tamen circa cibaria ſecundum Al. vt argu. infra ad exhib. ſed & ſi hereditas. §. j. Vel pone hic caſum quãdo quis vocauit Titium ad cauſam: plures autẽ erant Titij & ſic venit, & expenſas fecit in itinere ille de quo iſte non ſenſerat. fecit enim iſte temere ꝙ ſic confuſum fecit libellum. Vel dic ꝙ ideo dicit temere, quia ſi iuſtã cauſam habuit vocãdi, licet ſit nunc victus, tamen non debet in expenſis condẽnari: vt in authen. de iud. §. oportet. col. vj. & infra de leg. ij. qui ſolidum. §. etiam. aliàs ſic: vt hic, & in contrario: vt. C. de fruct. & lit. expen. l. non ignorat. & C. de excu. tuto. l. ſeueriter. Accurſius.

o *Solent.* vt hic, & in authen. de iudi. §. penul. col. vj.

p *De facto.* factum, duo teſtes dicunt ita, vel inſtrumentum. ſic ius ꝓbatum eſt ita per teſtes, vel inſtrumentum. & ſic factũ ponit ꝓ conſtanti quando de iure cõſulit: ſecus quando de facto.

q *Impertire.* vt ſi quærat, plene ſit ꝓbatũ, vel non. nam tu magis ſcire potes &c. vt infra de teſti. l. iij. §. ij. vel ſi quærat: fuit ita res vt dicit actor. ſed contra ſupra de offi. præſi. diuus. Sol. ibi de iure tantũ quærebatur. Vel dic, licet à principe de facto quæri, vt ibi: non à præſide: vt hic.

r *Tribuit.* quæritur, cui? Reſpõ. danti conſilium. Sed quare magis quàm ſi de iure? Reſpõ. quia facilius poſſet ſe excuſare cõſulendo circa factum: cum in eo etiam periti fallãtur: & ideo facilius delinquere pręſumeretur: vt ar. infra de iur. & fac. igno. l. ij. Si autem quis velit referre, quia timebat partes, hoc nõ licet: vt in authen. vt iudi. non expe. fa. iuſ. §. j. col. ix. ſufficit enim &c. vt in authen. de man. princi. §. patrocinia. col. iij. Accurſius.

Si in iudicis.]CASVS. Ego & tu petimus nobis in iudicẽ delegari, cũ volebamus petere Bernardum, petiuimus Albertum: & ita erraſſemus in nomine. quis eorum erit iudex? dicitur quòd ille in quem conſenſimus: quia ſi eſſet ſcilicet Bernardus in quẽ conſenſimus, ille erit iudex. idem erit ſi fuerit erratũ in prænomine vel cognomine. Quæ autem ſit differentia inter hæc nomina: dicitur inſti. de leg. §. ſi quis in nomine.

s *Prænomine.* idem ſi in agnomine, vel cognomine: vt inſti. de

leg.§. si quis in nomine.& facit infra de rei vin.l. idem Pomponius scribit,si frumentum.§.fi.

QVI neque iurisdictioni.] C A S V S. Qui iurisdictionē non habet ordinariam,vel delegatam,vel ex lege:an possit esse iudex? Dicitur quòd non. Viuianus.

a *Qui neq; iurisdictioni.*ſ.ordinariæ cum administratione.

b *Aliqua.* sine administratione.

c *Datus est.*de quibus habes supra eo. cum prætor.§.j.

d *Lege confirmatus.* id est cōsuetudine: vt.C. de emā. lib.l.j. & fin. Vel dic quòd erat aliàs iudex:sed non noster: sed nos prorogauimus eius iurisdictionem:vt supra eo.l.j.Vel dic,lege.ſ.scripta:vt.ff.de iurisdi.om.iudi. & quia.

e *Non potuit.*vt.C.de iurisdi.om. iudi.l. priuatorum.

NONnunquam.] C A S V S. Vocaui te ad ius p aliqua parua re:puta pro cane, vel simili. iudex delegauit quēdā nuntium in causa ista. an talis cognoscere possit?Et respon. quòd sic:quia talis causa paruam cognitionē requirit. Viuianus.

† *Vide Valerium Maximum lib. 7.c. 7.de testamentis quæ rescissa fuit.*

f *Viatorem.*i. nuntiū: q executor dicitur: vt insti.de ac.§.tripli.aliter accipiē.ff.nau.caup. l.licet.§. in factū. licet de hoc viatore quidā hic intelligant. Azo.

g *Arbitri.* id est delegati iudicis.

h *Rē vrgēte.* in rebus modicis:& cū aliis impediuntur.

DE INOFFICIOSO testamento.

Quia in iudicio exercentur actiones, ideo de his videamus, & primo de vniuersalibus,& rebus,quas quia præcedit querela:ideo de inofficioso testamento ponit.

SCiendum.] C A S V S. Paterfa. filiū exheredauit:extraneū instituit.filio datur querela,quæ nō solū cōperit descēdēti exheredato,sed etiā ascēdenti.in trāsuersalibus an detur?Et respon.q sic.ſ.fratri de fratris testamēto:aliis qui sunt vltra fratrē,agere nō expedit:quia ī hoc nihil obtinere possunt.

i *Frequentes.* hoc est mēdacium.Vel dic quòd loquitur secundum sua tempora. Accursius.

k *Parentibus.*ita demū datur his omnib⁹ querela,si ab intestato succedere potuissent,vt qa nemo præcedat:vt ar.insti.de ca.de. §.fi.itē parentibus ita demū datur,si sint exheredati à filiis emācipatis.si vero ab eis prætereātur,habet locū cōtra tab.quod dic vt diximus.j.e.pater filiū.in fi.&.l.fi proponas.j.respō.vbi vero fili⁹ est in potestate qui prēterit vel exheredat,cessat querela & bo.pos.cōtra tab.quia ipso iure nullū est testamentū:vt inst.qui test.fa.pos.in prī.& ideo pater omnia occupat iure peculij:vt.ff. de cast.p[illegible]ij.nisi filius in castrēsi vel quasi peculio faciat testamentū tūc enim tenet:sed euitat querelā,& cōtra tab. vt.C.e.l. fi.& ar.j.si à paren.quis fue.ma.l.j.§.est & alius.Si vero fili⁹ nec sit in potestate patris,nec sit emācipat⁹,vt quia in aui potestate est:qua ratione patri habēti in potestate denegari diximus querelā,eadem & auo & eius filio denegabitur. Si autem nepos ab auo emācipatur,solus auus admittitur:vt.j.si à paren. quis fue.ma.l.j.§.nepos.Si vero parētes maternæ lineæ prętereantur,vel exheredentur ab aliquo,idem dico quod est si ipsi prætereant, vel exheredent:vt insti.de exhere.ii.§.fin.

l *Proprii.*i.sui qui sunt vltra fratrē.ſ. consanguineum, qui admittitur ad querelam:vt.C.de inof.testa.fratres.& ī.eo. postumus. Alij dicūt vltra fratrem ꝓprie dici cognatos: fratrem vero impropriè. Azo.

m *Obtinere.*i. cum laborando quod optant nō valeāt obtinere: & sic præfertur ex volūtate testantis vlterior primo.Sed contra infra pro socio.l. si fratres.§.idē respō.societatē.in gl. ꝓferre. Sed ibi ab intestato dicit.

Querela proponitur captato colore dementiæ: in qua proponens debet probare se indigne esse ab herede submotum.h.d.vsque ad.l.postumus.

II. MARCIANVS libro quarto Institutionum.

HOc colore[a] *inofficioso testamento* agitur,quasi non sanæ mentis fuerunt,* vt testamētum ordinarent.& hoc dicitur non quasi verè furiosus vel demens testatus sit, sed rectè[o] quidem fecit testamentum,sed non ex officio pietatis.[p] nam si verè furiosus esset,vel demens: nullum est testamentum.[q]

Hanc legē & leges sequentes summauit cum.l.precedenti. Bart.

III. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

INofficiosum testamentū dicere hoc est, allegare quare exheredari vel prætiri non debuerit.quod plerumque accidit cum falsò parentes instimulati liberos suos vel exheredant vel prætereunt.[r]

IIII. GAIVS libro singulari ad legem Glitiam.*

C NOn est enim cōsentiēdum parentibus,† qui iniuriam aduersus liberos suos testamēto inducūt.[s] quod plerūque faciunt malignè circa sanguinem suum inferentes iudicium,nouercalibus delenimentis[t] instigationibúsve corrupti.

V. MARCELLVS libro tertio Digestorum.

NAm[u] & his qui nō ex masculis descēdūt,[x] facultas est agēdi:cū & de matris testamento.

Querela proponitur captato colore dementiæ: in qua proponens debet probare se indigne esse ab herede submotum.h.d.vsque ad.l.postumus.

HOc colore.] C A S V S. Si fili⁹ exheredatus velit agere querela,nō debet dicere patrē fuisse furiosum cum testaretur:sed debet dicere nō fuisse functū officio pietatis. alioquī si fuisset furiosus,nullū esset eius testamētū:vt inst.quibus nō est permissum facere testamentum. Vi.

* *Fecit qui testamentum ordinauit.*

n *Hoc colore.*i.hac honestate verborū. simili colore ꝓponitur Publiciana:vt insti.de ac. §.aliæ.

o *Rectè.* proprie diceret ritè.nam rectè, causam:ritè ius vel iuris solēnitatem denotat:vt infra de bo.pos. contra tabu.l.non putauit.§.non quæuis.

p *Pietatis.*i. officio quod est pietas. Quod sic dicit ī ter patrē & filiū:vt hic,&.ī.de obse. quiū:vt.C.de neg.ges. officio.vbi est gl.huic similis. ī ter hominē & hominem,beneficium: vt.ī.de ser. expor. seruus.inter deum & hominē,religio dicitur.

q *Testamentum.*vt insti.tu.qui.non est permis.fa.test.§.itē furiosi.hic autem est:vt infra.e.Papinianus.§.fi.

† *Præclarè in hac sententia Plato dialo. 11. de legibus.*

INofficiosum.] C A S V S. Cū fili⁹ vult agere querela,dicere debet se nō iustè exheredatū:& ꝓ instigationē inimicorum eius. D hoc in primo. Vnde nō est consentiēdū parenti exheredare filiū:quia multotiens ad hoc instigantur parētes instigationibus inimicorū filiorum,& ꝓ instigationem nouercarum filiorū. Cū ergo parētibus masculis nō sit consentiendū,nec etiā fœminis: cum multotiens agi consueuit de inof.test.matris,& agētes obtinere soleant. [*HVIVS AVTEM.*] Qui ꝓponit querelā, dicere debet se fuisse immerentē & inique prætiritū vel exheredatū:quę prętiritio vel exheredatio corā iudicibus allegatur: & hoc colore potest ꝓponi quasi nō fuerit sanæ mētis is à quo facta est prætiritio,vel exheredatio.h.d.vsque ad.l.postumus.

r *Prætereunt.* alios instituendo.& dic prætereunt,qui ex parte matris sunt:vt insti.de exhere.lib.§.fi.

s NON *est enim consentiendum. Inducunt.* sic infra ad Sils.si quis in graui.§.j.

t *Delenimentis.* id est blāditiis.vel id est deceptionibus,vel dissimulationib⁹.R.& H.vnde versus.Si linio lino:deplanar,mitigat,vngit:Leno leo lena lea siue leæna notentur.Quandoq; tamen huiusmodi blanditiæ concedūtur: vt.C. si quis aliquem testa.pro.l.fina.

u NAM. Bene dicit contra sanguinem:nam &c.

x N *Descendant.* vt nepotes ex filia.

Prætiritum.

Inofficioſi querela in multis hodie corrigitur.

a *Præteritum.* prætetire,eſt neque inſtituere,neq; exheredare. vnde & ſi fiat eius mentio,niſi prædicto modo,dici poteſt præteritio:vt inſti.de he. quæ ab inteſt.defe.§. eadem.Ité nor.quòd in tribus hic tm.per.C.corrigitur.primo,quia olim probabãt filij ſe fuiſſe immerentes,ſcilicet exheredationem vel præteritionem:vt hic. hodie heres inſtitutus ꝓbabit: vt. C. eo.l.liberi. &.l. omnimodo. Item quia olim agebatur ſi quartam non habebat:vt.j. eo.Papinianus.§.quoniam autem. &. C.eo. cũ queritur.hodie etiã ſi minꝰ,nõ agitur querela:ſed agitur ad ſupplementum:vt.C.eo.l. omnimodo.Item olim non trãſmittebatur niſi prꝑparata:vt infra.e. j.prox.in fi.&.l.ſeq.hodie ſic ad ſuũ heredẽ: vt.C.eo.ſ.imus. in fin. per authẽ.vero in aliis tribus. Primo quia cũ olĩ eſſet quarta, vt.C. eo.l.cum queritur.hodie eſt triens vel ſemis ſecundũ numerum liberorum:vt in auth.de trien. & ſemiſ.§.j.col. iij.Item quia hoc iure quoquo relicti titulo ſufficit:vt inſti.eo.§. igitur quartã.hodie iure inſtitutionis: vt in authen.vt cum de ap. eo.§.aliud.col.viij. Itẽ tertium:quia hodie oportet causam ingratitudinis nominatim inſti teſtamẽto,licet olim non ſic:vt in auth.vt cũ de app.eo.col. iij.in prædicto.§. aliud.Itẽ olim legata & libertates non valebãt acto de inoffic. teſta.vt.j.eo.Papinianꝰ.in fi.hodie contra:vt C.de li.prꝑter.vel exher.auth.ex cauſa.Sed an hodie locum hæat querela? Rñ.M. non,niſi inter fratres turpibus pſonis ſcripis heredibꝰ:vt.C.e. fratres.nã ſi ſuperior inferiorem,vel econtra exheredat,aut nõ inſcrit cauſam:& tũc ipſo iure non valentꝑ prædictũ.§.aliud. aut inſcrit,& ꝓbatur:& tunc ceſſat querel:vt in.e.§.& ſeq. aut inſcrit,& non ꝓbatur:& tunc ipſo iure ſecundũ M.eſt irritum: vt in.d. auth.vt cũ de app. eo.§.ſine igit omnes.col.viij.ſed Io. licet alia cõcedat:hoc vltimum non.nam non ipſo iure, ſed per querelam debet venire,& rumpit:vt infrato-Papinianus.§.fi.

Vide Azo. in ſum. Cod. de emend. 4. in. 17.

Poſtumus.]C A S V S. Pater vel auus exheredauit poſtumum, extraneum inſtituit:an poſtumus poſsit agere de inofficioſo,qui ſuus heres fuiſſet ſi eius mortis tempore natus fuiſſet? Et dicit ꝙ ſic. ſed quid ſi frater fratrem exheredat:nunquid & is eget? Et reſpon.quòd ſic:quia extiturus eratei legitimus heres ab inteſtato ſi nullus eũ præcederet. [QVID ERGO.] Si filius filij emãcipati poſt emãci.conceptus,exheredetur ab auo:nunquid aget de inofñ? Et reſpon.quòd ſic:quia ſi fuiſſet natus tempore mortis aui,potuiſſet petere bo.poſ.contra tabu. ſed cũ talis non poterat inſtitui,quia adire non poerat de iure ciuili:cũ non eſſet agnatus ꝓpter eman. poteſt imputari teſtatori quare nõ deceſsit inteſtatus.ſed ſi quis allegaret,nemini hoc deberet ꝓdeſſe,cum non debeat alicui qui aliis ficere teſtamentum nõ prohibetur,interdici factio teſtamẽti.nam ſi fuiſſet natus,potuit ſuccedere de iure prætorio per bo.poſ.cõtra tabu.& ſic de iure adire potuiſſet,ſi fuiſſet inſtitutus.ſed quid ſi mater prægnans poſtumum exheredet:extraneum inſtituat:& poſtumus ſecetur de ventre matris:nunquid de inofñ.teſ.matris aget? Et reſpon. quòd ſic.[SI QVIS.] Si filius viuo patre & filio ſuperſtite filium exheredet,& extraneũ inſtituat:ſi pater velit agere qui ab inteſt.ad ſucceſsionẽ ſibi admitti non poterat:& forte obtinuerit:nunquid ſuccedet filio ſuo? Reſpon.quòd non: immo filius iſtius defuncti habebit hereditatem:non pater.[SI QVIS.] An exheredatus filius poſsit ad poſteros ſuos querelã tranſmittere? Dicit Papi.quòd ſi inuenitur ſcriptum quòd filius petiit quoddam ſignum à iudice,puta anulum hereditarium: quod ſignum dicitur bo.poſ.tunc tranſmittitur.ſi vero nõ agnouit huiuſmodi bo.poſ.antequam decederet:ſed eam præparauit porrigendo

mento agant,& obtinere adſiduè ſoleant.

In hoc.§. ponit formã libelli in querela inofficioſi. Nã primò dicit quid debet narrare. Secundò ponit modum per quod concluditur,concluſionem vero omittit. Bart.

Huius autem verbi *de inofficioſo*, vis illa(vt dixi) eſt,docere immerentem ſe,& ideo & indignè prætertum, a vel etiam exheredatione ſummoti: reſque illo colore defenditur apud iudicem,vt videatur ille quaſi nõ ſanæ mentis fuiſſe cum teſtamentum iniquè ordinaret.

Poſthumus prætertus, vt exheredatus, poteſt agere querela ex caſu ne poſſet iam natus ſuccedere vt ſuus vel legitimus. Bart.

VL PIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

POſtumꝰ b ** inofficioſum teſtamentũ potet dicere eorum quibus ſuus leres c vel legitimus potuiſſet fieri,ſi in vtero fuerit mortis eorum tempore. Sed & cognatorum: d quia & horum ab inteſtato potuit bonorum poſſeſsionem accipere. Quid ergo ei e ſ imputatur f cur inteſtati non deceſſerant? Sed hoc nemo apud iudicem poteſt impetrare. g non enim interdicitur teſtamẽti factione. h Hoc planè ei *imputare poteſt, cur eum heredem non ſcripſerit. *Potuit enim ſcriptus heres i in poſſeſsionem mitti ex clauſula *de ventre in poſſeſsionem mittendo.* Item natus *ſecundum tabulas* k haberet. Simili modo & eum qui poſt teſtamentum matris factum exſecto ventre extractus eſt,poſſe queri l dico.

Reſciſio facta per iudicem ad petitionẽ vnius (etiam & ſi eius alibi non interſit) prodeſt omnibus. Bartolus.

Si quis † ex his perſonis quæ ad ſucceſsionem m ab inteſtato non admittuntur, de inofficioſo egerit:(nemo enim eum repellit)& caſu obtinuerit,non ei proſit n victoria: ſed iis qui

libellum heredi ſcripto:vel cõteſtãdo litem,vt faciat eũ citari? tũc in heredẽ tranſmittat.& hæc in prima. Sed in ſecunda dicit qualiter prꝑparatio fit,vt ſic fiat tranſmiſsio ad heredes.ſ.libelli oblatio,cõminatio,& denũtiatio:nec refert ſi ſic fiat prꝑparatio, fuerit filius in poteſtate an non:quo minus fiat trãſmiſsio in heredẽ.& hoc dicit cũ.l. ſeq.& ſic hic diſtiguit: aut prꝑparauit:aut nõ. Primo caſu trãſmittit: ſecundo non.

b *Poſtumus.* exheredatus.

c *Suus heres.* defuo pone exẽplum in filio & aliis inferioribꝰ:vt inſti.de he. qua. & dif.§. fui.& inſti.de pa.po.§. ſed.

* *eis imputari.*

* *ſcripſerunt.*

d *Cognatorum.* ſ.poſtumi poteſt dicere inofficioſum teſtamentum,quia & horum &c. Et no.quòd non eſt hęc ratio generalis.nã cognati qui erant in ſexto gradu,poterũt petere bo. poſ.vt.j.vnde cog.l.j.§.hæc autem.& §.ſi quis.&.§.ſiqua. & tamen nõ agũt de inofficioſo:vt.ẽ.c.l.j.ergo legetur ita. bene dico quòd agit de inofficioſo poſtumus ex filio emancipato: quia ſi iam eſſet natus,poſſet petere bo.poſ.Io. Vel dic,poteſt agere querela quaſi natus:quia bon.poſ.petere poteſt quaſi natus.

e *Ei.* ſcilicet parentibus.

f *Imputatur.* allegando dicit.

g *Impetrare.* id eſt allegare vt proſit. Azo.

h *Factione.* regulariter.nam cauſa cognita denegatur: vt.j. de teſta.is cui.§.ſi quis.

i *Scriptus heres.* ſcilicet poſtumus,de quo loquitur.

k *Secundum tabulas.* & ſic iure ꝓtorio ſuccedit qui iure ciuili nõ poteſt:vt.j.de lib.& poſtu.Gallus.§.ille.quæ eſt contra:ſicut & quãdo teſtamentũ capitis deminutione irritatur:vt inſti.quimo.teſta.infir.§.non tamen. Accurſius.

l *Poſſe queri.* de inofficioſo teſtamento, licet propriè non ſit poſtumus:& hoc quando extraneum inſtituit:ſecus ſi filios inſtituiſſet:vt.C.e.ſi mater.

m *Succeſsionem.* id eſt ius ſuccedendi.

n *Proſit.* Et ſic nor. ꝙ res inter alios acta,aliis prodeſt, non principaliter,ſed per quãdam conſequentiam. ſic.j.de bo. auct. iu.poſ-

Bal.in.l. j.ff.de reg. iu.dicit hoc tex. fere ſic ga.de quo teſt. vide ample hic in quis in. terp. Bolo.

iu.poſ.cum vnus.in fi.j.reſpon.Item not.hic quòd querela non eſt actio:quia actio prodeſſet victori,quod nó facit:vt hic.Item quia perpetuo daretur: vt.C.de conſtit.pecu.l.ij.in fi.j.§. quod hic non fit:vt.C.eo.l.ſi quis filium.§.pen. Item daretur heredi:quod in ea non eſt,niſi cum fuerit præparata:vt infra proxi. §.& inſtit. de perpe.& temp. act.§.nó omnes. Item non petitur quid dari,ſed ecótra.nec accuſatio:quia aliquádo daretur heredi: quod non eſſet ſi eſſet accuſatio: vt.C. ſi reus vel accu. mor. fue.l. fina. Ité non agitur vt quis puniatur. dicitur ergo quoddam ius medium tenens inter vtrúque, reſcindens in totũ teſtamentũ,vel pro parte: vt infra eo. circa. & dicitur querela. Ité eſt hic argu.quòd qui agit de inofficioſo teſtamento,non proponit petitionem hereditatis: vt plene dices infra eo.l.qui de inofficioſo.

Querela inofficioſi quid ſit.

a *Bonorum poſſeſſionem.* ſed cur datur querela, quæ datur in defectum,cũ habeat bo. poſſ. vt inſtitut.eo.§. cum autem)Rñ.hic loquitur de quadã quæ nõ tribuit ius,ſed gratia litis agnoſcendæ vel ordinandæ datur:& quaſi ſigmum eſt:vt dices.j.eo.Papinianus.ij.reſpon.

** centũmiralibus.*

b *Petita bonorum poſſeſſio.* Carboniana. ſic infra de Car.edi.ſed impubes.§.interdum.quod non placet:& ibi nullum dicere volebat,non inofficioſum:ſed hic dic gratia litis agnoſcendæ.

c *Inofficioſi.* cum non ſit opus bo.poſſ.quæ non cognoſcitur à iure ciuili.

d *Ad heredem.* etiã extraneum.ad ſuum enim etiam non præparata tranſmittitur hodie:vt.C.eo. ſi quis filium. in fin. ſic nec bono.poſſ.tranſmittitur niſi præparata:vt infra de bono. poſſ. l.iij.§.adquirere.niſi in caſu:vt infra de contra tabu.ſed & ſi deceſſerit.ſcilicet quia non præparauerat:quia inſtitutus in incerto poſitus non petiit:vt infra de Carbonia.edi.l. ſcriptus. & facit ad hanc præparationem.C. eo. ſi pater tuus.&.C. de præſcript.triginta ann.l.ſicut.§.quid ergo.ibi,niſi allegato &c.&.l. cum notiſſimi.

e *Quemadmodum. Eum.* ſcilicet exheredatum.

f *Poſſeſſio.* gratia agnoſcendæ litis.

g *Neceſſaria.* poteſt tamen eam habere licet pro incognitis tantùm inducta.

h *Hereditatis.* id eſt verba quibus adire hereditatem quis conuincitur:ſed non ,ppriè dicitur adire:eſt tamen neceſſe vt ſe immiſceat:vt.C.ſi vt ab here.ſe ab.l.j.Vel dic aditio,id eſt probatio aditionis:quia præſumitur heres, niſi contra probetur,ſecundum quoſdam.Sed an eoipſo quòd agit querela,videtur ſe immiſcuiſſe vt iam abſtinere non poſſit?Reſpon. diſtingue, an hoc animo vt eſſet heres:& tunc ſic.an vt ſibi faceret viam: & tunc non:vt infra de adquir.here.l.ei.&.l.Antiſtius.

i *Quid ergo.* redit ad primum caſum quando filius erat emancipatus.

k *Supra.* in hac &.ij.l.proxi.

habent ab inteſtato ſucceſſionem.nam inteſtatum patremfamilias facit.

Querela non tranſmittitur niſi fuerit præparata.qua præparatio intelligitur multis modis in ſeq.l.expreſſis.b.d.cum.l. ſeq. Bartolus.

Si quis inſtituta accuſatione inofficioſi deceſſerit,an ad heredem ſuum querelam tranſferat?Papinianus reſpõdit (quod & quibuſdam reſcriptis ſignificatur)ſi poſt adgnitam bonorũ poſſeſſionẽ[a] deceſſerit,eſſe ſucceſſionem accuſationis. Et ſi non ſit petita bonorum poſſeſſio,[b] iam tamen cœpta controuerſia,vel præparata,vel ſi cum venit ad mouendam inofficioſi[c] querelam,deceſſit,puto ad heredem[d] tranſire.

VII. PAVLVS libro ſingulari de Septemuiralibus * Iudiciis.

QVemadmodum præparaſſe litem quis videatur, vt poſſit tranſmittere actionem, videamus: & ponamus in poteſtare fuiſſe eum,[e] vt neque bonorum poſſeſsio[f] ei neceſſaria,[g] & editio hereditatis[h] ſuperuacua ſit:is ſi comminatus tantùm accuſationem fuerit, vel vſque ad denuntiationem, vel libeli dationem præceſſerit,* ad heredem ſuum accuſationem tranſmittet.idque diuus Pius de libelli datione & denuntiatione reſcripſit. Quid ergo[i] ſi n poteſtate non fuerit: an ad heredem actionem tranſmittat? Et rectè videtur litem præparaſſe, ſi ea fecerit quorum ſuprà[k] mentionem habuimus.

** proceſſerit.*

Pater nomin. filii, eo inuito, querelam inſtituere non poſſ. Bart.

VIII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

PApinianus libro quinto q̃ſtionum rectè ſcribit,inofficioſum teſtamentum filij à patre impuberis relictum,poſſe à matre eius querelam inofficioſi teſtamenti inſtituere:& ideo ſi ipſa ante annum quàm pupillus puberem faciat,deceſſerit,ad heredem eius querelam tranſmittere.

Querela inofficioſi teſtamenti matris à filio impuberis inſtituta.

Si quis filium impuberem ex debita portione inſtituerit,& ei ſubſtituerit, nunquid agit querela iſte filius?Et dicitur q̃ non. [QVONIAM AVTEM.] Aliquis habens duos filios,eos exheredauit: vnus agit querela: alius non. an autem ille qui egit,petere debeat totam, aut partem tantum,quæritur. Et reſpõ.quòd partem tantũ. Sed pone quòd quis habeat duos filios:& ambo deceſſerunt.vnus habuit[l] num filiũ:& alius duos vel tres:ſi omnes fuerunt inſtituti: tanum habebit nepos ex vno filio,quantum alij nati ex alio filio.Sed vero erãt præteriti vel exheredati:ad hoc vt excludatur querela,ſufficit quòd quis habeat quartã illius portionis quam habiturus erat ab inteſtato.vnde ille qui ſolus erat: ſi habeat vnã & dimidiã,ſimiliter repelletur. [QVARTA.] Ad hoc vt excludatur querela antequam quarta detur:oportet quòd æs alienũ deducatur ab herede,item ſimiliter funeris impenſa.& de hoc nula dubitatio eſt.Sed pone quòd pater deceſſit,& filium inſtituit.erant in bonis: octoginta &.x. in ſeruis alia.x.in prædiis.ſenis reliquit libertatẽ:ab initio noluit deducere quartã:vnde ſeui facti ſunt liberi.dicitur hic quòd filius habebit de reſiduo quartam:nec ſerui computantur in quarta: nec minuitur liberta per quartam.Sed pone:tantùm ſerui ſunt in patrimonio:& inſtituat heredẽ filium,relinquendo ſeruis libertatem:hoc caſu aliquid filius nõ habet:ſi eſt emancipatus filius,repudiabit hereli.& tranſmittet eã ad ſubſtitutum,& proponet querelã cõtr:ſubſtitutũ:& hoc cõtra regulam q̃ ex quo repudiauit,non audatur:niſi forte per reſtitutionem. Sed quid ſi nemo eſt ei ſubſtitutus?tunc ſi ſuccederet ab inteſtato,non præſtabit legata:quod iterum contra regulam eſt. [SI CONDITIONI.] Pater filium exheredauit, & extraneum inſtituit ſi daret.x.illi filio exheredato:& ille filius recepit.an videatur filius iſte querelæ renuntiaſſe?Et dicitur quòd ſic: vnde repellitur à querela. Idem ſi ſeruo ſuo teſtator libertatem reliquit,vel Titio fundum legauit ſi filio daret.x.nam ſi ſeruus vel legatarius.x.dat filio exheredato,& ille recipiat:videtur filius ille renuntiare querelæ:licet facilius impediatur non nata querela, quàm nata extinguatur.[VNDE.]Pater filium inſtituit ex ſemiſſe,& ſic in plus quàm debetur:& rogauit eum vt alij reſtitueret here.poſt.x.an nunquid filius poteſt conqueri? Et reſpon.quòd non:quia ex fructibus medij temporis poteſt habere debitam quartam vel partem.[SI QVIS.] Quidam teſtamento ſuo filium exheredauit:poſtea ſe dedit adrogandum, vel fecit aliud teſtamentum:& ſic filius habet tres vias querelandi teſtamentum:dicendi ſcilicet irritum,vel ruptum,vel inofficioſum.an igitur poſſit omnibus iſtis querelis vti?Et reſpon. quòd debet eligere vnam iſtarum trium tantùm:& illa ſola vti. [SI FILIVS.] Exheredatus filius ſi hereditatem poſſideat,& extraneus inſtitutus agat:poteſt filius exheredatus excipere opponendo querelam inoffi.teſta. [MEMINISSE.] Egi contra teſtamentum patris mei inoffi.& ſuccubui:ſi velim poſtea petere legatum,an poſſim,quæritur. Et reſpon.quòd non: imò perdo legatum,

[a] *Bonorum poſſeſſionem.* ſed cur datur querela, quæ datur in defectum,cũ habeat bo. poſſ. vt inſtitut.eo.§. cum autem)Rñ.hic loquitur de quadã quæ nõ tribuit ius,ſed gratia litis agnoſcendæ vel ordinandæ datur:& quaſi ſigmum eſt:vt dices.j.eo.Papinianus.ij.reſpon.

[b] *Petita bonorum poſſeſſio.* Carboniana. ſic infra de Car.edi.ſed impubes.§.interdum.quod non placet:& ibi nullum dicere volebat,non inofficioſum:ſed hic dic gratia litis agnoſcendæ.

[c] *Inofficioſi.* cum non ſit opus bo.poſſ.quæ non cognoſcitur à iure ciuili.

[d] *Ad heredem.* etiã extraneum.ad ſuum enim etiam non præparata tranſmittitur hodie:vt.C.eo. ſi quis filium. in fin. ſic nec bono.poſſ.tranſmittitur niſi præparata:vt infra de bono. poſſ. l.iij.§.adquirere.niſi in caſu:vt infra de contra tabu.ſed & ſi deceſſerit.ſcilicet quia non præparauerat:quia inſtitutus in incerto poſitus non petiit:vt infra de Carbonia.edi.l. ſcriptus. & facit ad hanc præparationem.C. eo. ſi pater tuus.&.C. de præſcript.triginta ann.l.ſicut.§.quid ergo.ibi,niſi allegato &c.&.l. cum notiſſimi.

[e] *Quemadmodum. Eum.* ſcilicet exheredatum.

[f] *Poſſeſſio.* gratia agnoſcendæ litis.

[g] *Neceſſaria.* poteſt tamen eam habere licet pro incognitis tantùm inducta.

[h] *Hereditatis.* id eſt verba quibus adire hereditatem quis conuincitur:ſed non ,ppriè dicitur adire:eſt tamen neceſſe vt ſe immiſceat:vt.C.ſi vt ab here.ſe ab.l.j.Vel dic aditio,id eſt probatio aditionis:quia præſumitur heres, niſi contra probetur,ſecundum quoſdam.Sed an eoipſo quòd agit querela,videtur ſe immiſcuiſſe vt iam abſtinere non poſſit?Reſpon. diſtingue, an hoc animo vt eſſet heres:& tunc ſic.an vt ſibi faceret viam: & tunc non:vt infra de adquir.here.l.ei.&.l.Antiſtius.

[i] *Quid ergo.* redit ad primum caſum quando filius erat emancipatus.

[k] *Supra.* in hac &.ij.l.proxi.

[l] *Apinianus.*] CASVS. Exheredatus fui à matre mea, nolo agere:dicitur hic quòd pater meus nõ poterit agere me inuito.[SEQVENTI.] Mihi querela competebat contra teſtamentum matris meæ,& eam præparaui,& deceſſi. lite pendente pater meus mea bona iure peculij occupauit.nunquid illã querelam tranſmittam ad illum patrem meũ?Et reſpon. quòd non.[SI QVIS.] Inſtitui agere querela inoffi. & ité conteſtatus ſum:poſtea deſtiti prorſus ab agẽdo:poſtea volo reſumere cauſam.quæritur an poſſim.Et reſpon.quòd non. [SI IMPERATOR.] Filium meũ exheredaui,& imperatorem inſtitui.nunquid poterit filius meus contra imperatorem de inof. agere?Et reſpon.quòd ſic.[PAPINIANVS.] An teſtamẽ-

do legatum:hoc eſt verum,niſi in tribus caſibus in quibus filius non perdit legatum:licet querelam agendo ſuccubuit. primo ſi filius deſtitit,& non pſeuerauit in propria lite,non perdit filius legatum.Item ſi abſente filio extraneus inſtitutus fuit abſolut*: natus filius non pdit legatum.Item ſi idem fuit rogatus alij reſtituere. nã & hoc caſu legatum nõ perdit. ex his apparet ſolũmodo talis caſus. ſed pone:Pater me* me inſtituit: & me rogauit vt hered.totam alij reſtituerem:omiſi hered.& ſic deuenit ad ſubſtitutũ mihi; & ſic ſubſtitutus habuit.egi contra ſubſtitutum querela inoffic. & ſuccubui. pdo quod habere debam iure Falcidiæ. aliam autem parté hered. habeo ego filius, vt alij reſtituam. [*SI QVIS.*] Auus maternus nepotẽ ex filia ſua arrogauit.ex cõſtit.diui Pij debet iſte filius arrogat* quartã habere. Vnde ſi iſte au* maternus fecit teſtamentum,& hunc nepotem arrogatum exheredauit,iſte nepos habebit quartã: licet egit querela, & ſuccubuit, qđ facere nõ debuit: quia repellendus fuit, quia habuit quartam ex cõſtitu.diui Pij: ſed non ideo quartam amittit. [*SI EX CAVSA.*]

† *Qualis ſuerit bonorum poſſeſſio, docet Alciat.lib. Parerg.8. cap.24.*

* *patris.*

ficioſi querelam [a] patrem filij ſui nomine inſtituere non poſſe inuito eo.ipſius [b] enim iniuria eſt.

Querela etiam quæ eſt præparata, non tranſit ad patrẽ qui bona occupat iure peculii,non iure hereditario. Bart.

Sequenti loco ſcribit:ſi filius poſt adgnitam litis ordinãdæ [c] gratia bonorũ [d] poſſeſsionẽ † [e] deceſſerit,finitam [f] eſſe inofficioſi querelam:quæ non patri * ſed nomine dabatur filij.

Deſiſtens ſemel ab hac accuſatione,poſtea non audietur. Bart.

Si quis poſt rẽ inofficioſi ordinatam, litem dereliquerit, [g] poſtea non audietur.

Dignitas inſtituti hanc querelam non impedit. Bart.

Si imperator ſit heres inſtitutus, [h] poſſe inofficioſum dici teſtamentum,ſæpiſsime [i] reſcriptum eſt.

Teſtamentum veterani ſubiacet querelæ,niſi intra annum miſſionis deceſſerit. Bartolus.

Papinianus libro ſecũdo reſponſorum ait,contra [k] veterani patrisfamilias teſtamẽtũ eſſe inofficioſi querelam,etſi ea ſola bona habuit, quæ in caſtris quæſierat. Si quis in militia fecerit teſtamẽtum,& intra annũ poſt militiam deceſſerit:dubito an quia ad hoc vſque temporis iure militari teſtamentum eius valet, [l] querela inofficioſi ceſſet.Et poteſt dici querelam inofficioſi ceſſare. [m]

Tabula pupillares non ſubiacent querelæ per ſe, ſed rupto teſtamento paterno in totum,& ipſa tabula pupillares rumpũtur: ſecus ſi pro parte. Bart.

Sed nec impuberis [n] filij mater inofficioſum teſtamentum dicit:quia pater ei hoc fecit. [o] & ita Papinianus reſpõdit. nec patris frater, [p] quia filij teſtamẽtum eſt.ergo nec frater impuberis, [q] ſi patris non dixit. [r] Sed ſi in patris [s] obtentum [t] eſt: nec hoc valebit,niſi ſi pro parte patris reſciſſum eſt. [u] tunc enim pupillare valet.

Si quarta cauſa mortis donatur, querela excluditur.h.d. Illud hodie corrigitur:

Filium in *bonis pater* *nis deo præ* *ferunt.*

a *Querelam.* cirica teſtamentum matris.

b *Ipſius.* ſcilicet filij tantũ.ſed mala ratio videtur. nã in actione iniuriarum præferrur pater:vt infra de iniur.l.ſed ſi vnius.§. filio.Sed dic quòd illa tãgit patrem,vt etiam ſuam habeat actionẽ pater.hic nontimò & ſi eſſet inſtitutus filius,poſſet nõ adire: vt dicitur de ſeruo:vt.C.de hered.inſtitut.l.iiij. Item not. hic argum.quòd querela non eſt actio:aliàs eſſet patri quæſita iure veteri in totum:hodie quo ad vſumfructum,& inuito filio intẽderet:vt.C.de bo.quæ lib.l.fi.§.vbi autem. Accurſius.

Querela inoffic. non eſt actio.

c *Ordinanda.* contra inſtitutum ab auo materno.

Bonorũ poſſeſſiões tres ſunt quæ iuſtõ tribuũt.

d *Bonorum.* tres ſunt bonorũ poſſeſſ.quæ nõ tribuunt jus,ſcilicet Carboniana:& quæ datur ventri:& hæc de qua hic dicit,quæ datur his qui erant incogniti iure ciuili:vt filio emãcipato,& poſthumo alieno:& aliis cognatis.nam cum querela ſit de iure ciuili,non dabatur prędictis perſonis,quæ de iure ciuili ſunt incognitæ:ſed quoddã ſignum petebant vnius rei hereditariæ,anuli vel alterius rei:vt ſic à prętore recognoſcerentur,& ad querelã admitterẽtur:& de hac hic dicit,& ſupra eo.poſthumus.in fi.& ſupra eo.l.proxi.&.C.eo.l.ij.

e *Poſſeſſionem.* in bonis matris.

f *Finitam.* nec eſt tranſit ad heredem,cum non habet heredem:vt infra de caſtren.pecu.l.ij. aliàs tranſiret,cum præparata ſit:vt ſupra eo.l.poſthumus.§.fin.hodie etiam ab inteſtato habet heredem:vt in authen.de hered.ab inteſt.veni.§.j.col.ix. & ſic tranſiret querela.Sed quare querela non dabatur patri occupanti iure peculij bona,ſed reſtitutio in integrum, ſic ſupra de

ff. Vetus.

minoribus.l.iij.§.Pomponius?Reſpondetur,quia querela eſt odioſa.Accur.—*ADDITIO.* Iſta glo.eſt ſingularis quòd querela hodie tranſit ad patrem,ſecundum Bald.

g *Dereliquerit.* prorſus deſiſtendo:vt ſupra tit.j.l.deſtitiſſe.Vel dic eo ipſo quòd die ſtatuta à iudice nõ egit:ſicut eſt in accuſatione: vt.C. qui accuſa. non poſſ.l. ſi ea. Sed in cauſis ciuilibus aliis ſerua quod dicitur.ĩ.tit.j.ad peréptorium.cum ſeq.

h *Inſtitutus.* & filius exheredatus.

i *Sæpiſsime.* idẽ ſi deũ quis fecerit heredem; arg.infra ad.l.Fal.l.j.§. ad municipum. Vnde Auguſtinus.Qui deum vult inſtituere,filiũ aũt exheredare,aliũ quærat pro conſilio, vel q recipiat,non Auguſtinum.

k *Contra veterani.* ſcẽ in militãte adhuc:vt ĩ eo.ſi inſtituta.§.de ĩofficioſo. quæ eſt contra.Itẽ ſecẽ in filiofam. etiã veterano: vt.C.e. l.fi.Sed hodie videtur habere locum órela in caſtrẽſi & quaſi caſtrẽſi peculio:vt in authẽ. vt cum de ap.cog.§.aliud quoq;. verſi. ſancimus itaq;.col.viij. & in authen. de ſan.epiſ. §.pretbyteros.col.ix.

l *Valet.* vt inſtitut.de mili.teſta.§.quinimo.

m *Ceſſare.* ſcilicet inofficioſi teſtamenti querelam:arg.ĵ.de mili.teſta.l.ex militari.§. j.& ad le.Fal.l.ſi miles.

n *Sed nec impuberis.* pater filiũ impuberem inſtituit.eidem extraneum turpem ſubſtituit:moritur impubes in pupillari ætate: ſubſtitutus accepit hereditatẽ:mater pupilli mortui fraudata filij hereditate inofficioſum dicere vult: non poteſt,& redditur ratio:quæ ratio eſt materia ſecũdæ quæſtionis,an frater defuncti teſtatoris admittatur:& eodem mantello revoluto defenditur ſubſtitutus:& infert quòd nec frater impuberis admittitur, ea ratione qua mater.

o *Hoc fecit.* non filius,de cuius inofficioſo teſtamento agitur: & ſic eſt bona ratio contra matrem.

p *Frater.* qui ſubſtituit turpem perſonam.

q *Impuberis.* qua enim ratione excluditur mater,& impuberis frater:vel qua ratione excluditur pater,eadẽ frater impuberis. Et ſic not.quòd hæc lex variantem heredem admittit.ſic.ĵ. de coll.bo.l.nonnũquam.Sed ar.contra.C.de teſti.ſi quis teſtibus. Et eſt ratio quare hic admittatur variatie,ſecundum quoſdam, quia teſtamentũ eſt patris & filij.quæ reſponſio non valet:quia non tractatur niſi de teſtamento impuberis.i. de ſubſtitutione. Dic ergo quòd vere patris eſt etiam ſubſtitutio,quãtum ad ordinationem filij:aut verius quia de ſua hereditate agitur: vt ar. ĵ.de vulg.ſubſti.l.patris & filij.

r *Non dixit.* ſcilicet teſtamentum inofficioſum.

s *Si in patris.* ſcilicet teſtamento.

t *Obtentum eſt.* ſcilicet à fratre impuberis,& in totũ. vnde nec hoc.ſ.pupillare valet,quia pars eſt & ſequela paterni teſtamẽti: vt inſti.de pup.ſub.§.liberis.Sed quomodo potuit in ſolidũ reſcindi,cum non poſsit dicere niſi pro parte ſua:vt infra eo.mater?Reſpon.de facto fuit:vt ſupra eo.l. poſthumus.§. ſi quis. At rumpi non poteſt per contra tabul. vel adgnatione poſthumi, niſi in totũ:vt infra de iniuſt.teſt.l.pe.Sed cum rumpitur pupillare,rupto paterno per querelam,vt hic:quare non per contra tabul.vt infra de vulg.& pup.ſub.ex duobus.§.fin.&.l.ſeq. cum per contra tabul.teſtamentum irritetur:vt infra de leg. præſtã. l.j.&.C.de col.l.vt liberis.circa prin. Reſpon. imò non irritatur, quia de iure prætoris,non teſtamenti, quæritur in contra tab.vt.ĵ.eo.filio.§.contra tabu.

u *Reſciſſum eſt.* ſcilicet teſtamentum.

Quia debet habere quartam iure inſtitutionis: vt in authen. vt cum de ap. cog. §. aliud quoque capitulum. Bart.

Si quis mortis cauſa filio donauerit quartam partem eius quod ad eum eſſet peruenturum ſi inteſtatus paterfamilias deceſsiſſet: puto ſecurè [a] eum teſtari.

Propter pupillarem ſubſtitutionem filium non habet querelam. Bartolus.

Si quis impuberi filio ſubſtituit ſecundas tabulas faciendo: non ob hoc admittemus [b] ipſum impuberem ad inofficioſi querelam.

Facit partē qui non admittitur ad partem, ſed admitti ſperatur. Bart.

Quoniam autem quarta debitæ [c] portionis ſufficit ad excludendam querelam: videndū erit an exheredatus partem faciat, [d] qui non queritur: [e] vtputa ſumus duo filij exheredati. Et vtiq; faciet, [f] vt Papinianus reſpōdit. Et ſi dicam inofficioſum: [g] non totam hereditatem debeo, ſed dimidiam petere. Proinde ſi ſint ex duobus filiis nepotes, ex vno [h] plures, tres puta, ex vno vnus: vnicum ſeſcuncia, [i] vnum ex illis ſemuncia [k] querela excludit.

Quarta intelligitur deducto ære alieno, & funeris impenſa ſeruis libertate donatis. b. d. primò. Item inſtitutus primo gradu ex cauſa habet querelam contra ſibi vulgariter ſubſtitutum: & omittendo hereditatem non incidit in edictum. hoc dicit. Primò ponit vnum edictum. Secundò formatur duas quæſtiones, & eas determinat. Tertiò ponit dictum inconueniens quod ſequitur in vna determinatione. Quartò dat vnum remedium ſeu conſilium contra dictum inconueniens. Secunda ibi, ſed an & libertates. Tertia ibi, cum igitur. Quarta ibi, niſi fortè. Prima pars eſt clara. Bart.

Quarta autem accipietur ſcilicet deducto ære [l] alieno, & funeris impenſa. Sed an & libertates quartā [m] minuant, videndum [n] eſt: & nunquid [o] minuāt. nam ſi cū quis ex aſſe heres inſtitutus eſt, ideo non poteſt dicere inofficioſum quia habet Falcidiam, [p] Falcidia autem libertates non minuit: poteſt [q] dici [r] deductis libertatib' quartam ineundam. Cum igitur placet quartam minui per libertates, [s] eueniet, vt qui ſeruos tantùm habet in patrimonio [t] ſuo: dando eis libertatem, inofficioſi querelā excludat: [u] niſi fortè hic filius ſi non fuit in poteſtate, à patre heres inſtitutus meritò omittit hereditatem, & ad ſubſtitutū [x] tranſmittit ad ſubſtitutionē, cum ea p querelam irritetur. Sed quid ſi ſit in poteſtate? Reſpon. ſi ſubſtitutus adiit, idem: & ſic deficient libertates: cum à ſubſtitutione pendeant: vt. ī. de le. j. licet intentata poſtea querela. Si vero non adiit, quia hic remanſit nihilo minus heres qui abſtinuit, nec aliūde pendet ex gradu qui vitietur, libertates valebunt: vt. ī. de fideicom. lib. l. cum quaſi. §. ſed & ſi quis. Et ſic no. quòd ſeru' hoc modo grauatur: vt & alibi. ī. ad. l. Fal. ſi debitor. Item quod dixi pēdere, verum eſt in fideicō. ſed quid in directis, cum ſtatim competant: vt. ī. de ma. teſt. l. teſtamento liber. Seruus enim ſtatim velit nolit eſt heres: & ſic valet: non etiam ſi primus gradus vitiatur: quia nō poteſt, cum ſit inſtituturus. rurſus à ſecundo nō pendet. Reſpon. imò hoc caſu cū datur ſubſtitut', nō eſt heres neceſſarius: quia teſtator videtur ei permittere abſtinere: & ſic à ſecundo gradu pender, qui poſtea vitiatur. Rñ. idem diſtinguendū in omnibus. ſ. an habeat ſubſtitutū. & rationem diſtinctionis approbo per. l. quę eſt. ī. de iniu. rup. teſt. nā & ſi. § rumpendo. ſecundū Azo. Sed ſiue ſit in poteſtate ſiue emācipatus, cum inſtitutus ſit, qualiter intentabit querelam: nec eſt exheredatus, vel pro exheredato habitus? Reſpon. poteſt iure veteri, quia quartam non habet: vt. C. e. omnimodo. Vel dic p erat inſtitutus pure, & exheredatus ſi nollet ex teſtamēto heres eſſe: licet hæc exheredatio ſit inepta, exheredo te ſi non vis eſſe heres: quia qui non vult eſſe heres, ipſe ſua voluntate videtur ſe excludere ab hereditate: vnde ſuperflua eſt exheredatio: tamen tenet: quia non ſequitur, non vult eſſe heres ex teſtamēto, ergo non vult eſſe heres. & probantur prædicta. ī. de here. inſt. l. iam dubitari. Vel dic, agit querela, quia non poteſt contra aliquem agere ad ſupplemētum: cū ipſe ſine dolo ſuo, vt excludat fraudē defuncti, repudiet hereditatem. Vel plenius ſecundum Azo. loquitur de querela inofficioſi teſta. i. de bo. poſſ. contra ta. quam habet ſiue nullo modo inſtituatur, ſiue exheredetur inutiliter de iure, vel inutiliter quantum ad emolumentum: vt hic, &. ī. de bo. poſſ. contra ta. l. non putauit. §. non quæuis.

a *Securè.* hodie debet iure inſtitutionis: vt in authen. vt cū de ap. cog. §. aliud. coll. viij.

b *Admittemus.* nulla enim videtur eſſe facta iniuria ei, cum ipſe ſibi teſtari non poſſet: vt inſtit. de pup. ſub. §. j. & facit. C. eo. l. ex tribus. ſed quid ſi per fideicom. & ita vltra pup. ætatē cū grauauit? Reſpon. olim agebat, cum quartam ſine onere nō habebat: vt. ī. eo. §. ſi cōditioni. hodie non, ſed vt remoueantur onera: vt C. eo. l. quoniam. ij.

c *Quoniam quarta debita.* ſ. ab inteſtato: vt & C. eo. parētibus. hodie ſemis, vel triens: vt in authē. de trien. & ſe. §. j. col. iij. Accurſius.

d *Partem faciat.* id eſt vt partem habeat tantum, nō totum. ſicque exponitur. ī. de leg. j. huiuſmodi. §. ſi Titio. & de leg. ij. cū pater. §. libertis. &. ī. de bo. poſſ. cōtra tab. l. j. §. ſi ex tribus. Accurſius.

e *Qui non queritur.* id eſt non cōqueritur: cō queri tamē ſperat. nam ſecus ſi repudiaſſet: vt infra eo. qui repudiantis. quæ eſt cōtra. *ADDITIO.* Solue ſecundum Bart. hic, quia ibi loquitur in eo qui non admittitur: nec admitti ſperatur, quia repudiauit. hic in eo qui ſperatur admitti. de hoc vide eundem Bar. in. l. pater filium. ī. eo.

f *Faciet.* ſcilicet partē. i. me admitti ad partem tantū: & ſic ſufficit quarta dimidiæ.

g *Inofficioſum.* ſ. in totum, & obtineam non totam &c. vt ſupra eo. l. poſthumus. §. ſi quis ex his. Vel dic, non totam, id eſt non totum dico inofficioſum, quo perlato venitur ad petitionem hereditatis.

h *Ex vno.* id eſt altero.

i *Seſcuncia.* id eſt vncia & dimidia.

k *Semuncia.* id eſt media vncia: & hoc ideo quia in ſtirpē hereditas diuiditur: vt inſtitu. de hered. ab inteſta. §. cum filius.

l *Ære alieno.* ſic inſtit. ad. l. Fal. §. cum autem.

m *Quartam.* debitā iure inſtitutionis: ex qua colligitur an etiā quarta iure naturæ minuatur: vt. ī. Falcidia autem &c. ſecundum Io. & Hu. & Azo. poteſt etiam dici vt tota loquatur de quarta iure naturæ debita.

n *Videndum eſt.* quando filius exheredatur.

o *Et nunquid.* poteſt ita legi: nunquid minuant ſi cum quis ex aſſe heres eſſet inſtitutus. & abundat, cum. procede, & repete nunquid, & dic: nunquid ideo non poteſt dicere quia in ſolidū eſt heres. & ſic ſit &, pro vel: aut quia habet Falcidiam. facilior eſt tamen lectio ſi prætermittatur, nūquid minuant: vſque illuc, ſi cum quis &c. & in fin. verſus legatur, nunquid &c. ideo poteſt etiā legi vt neque ſi, neque cū abundet, litera ordinata in hunc modum: & nunquid minuant ſi quis ex aſſe eſt heres inſtitutus. & adhuc repete, nunquid: & aſſume, nunquid ideo nō poteſt dicere inofficioſum teſtamentum, quia habet Fal. poſtea ſequitur reſponſio: vt ponatur autem, pro ſed: & fiat repetitio cū, prætermiſſi: & dicamus, ſed cum Fal. quæ debetur iure inſtitutionis, libertates minuat, poteſt dici deducta quarta. ſ. debita iure naturæ &c. Vel ponas in quæſtione, Falcidia autem &c. & poſt reſpondetur, poteſt dici &c. ſecūdum duas primas lecturas. Quod autem in libertate dicit ceſſare Fal. recipit diſtinctionem: quia cum aliquid alicui legatur vt ſeruum manumittat: an vt ſuū: & tunc patitur Falcidiam. an vt alienum: & tunc ita demum ſi plus eſt in legato quàm faciat pretium ſerui: vt. ī. de fideicom. li. l. decem. & ad. l. Falcidiā, ſi ſeruus. &. l. ſeq. ſed in herede rogato ſeruo quod hic dicit. Sed nūquid hodie minuitur Falcidia per libertates? Reſpon. non: vt in authen. de trien & ſe. §. prohibemꝰ. col. iij. ſecundum Ioan. & ſic corrigitur quod hic dicitur, poteſt dici &c. Item ſecūdum hoc quid ſi filius minus quarta habet, & aliqui ſerui ſunt teſtamento manumiſſi, & non ſit vnde ſuppleatur niſi ex ſeruis qui reuocātur in ſeruitutem? Rñ. vt. ī. de fideicom. lib. l. generaliter. §. quid ergo. Plani' pone caſum: ſed an & liber. &c. ſ. vt filio exheredato & alio inſtituto & libertatibus relictis. Item quod ſubiicit, & nunquid &c. ſi filiū inſtituo, & ſic grauo ꝙ quarta ei nō remanet. Item qđ ſequitur, cum igitur &c. retine eundem caſum: ſed ſic fuit grauatus quòd nil ei remanſit.

p *Falcidiā.* prima facie, quia totum habet.

q *Poteſt.* hoc refertur ad vtranque quæſtionem quando exheredatus, & quando in totum inſtitutus.

r *Dici.* ſolutio vtriuſque quæſtionis, ſecundum Io.

ſ *Per libertates.* nō autē libertates per quartam.

t *Patrimonio ſuo.* & nihil aliud.

u *Excludat.* quod eſt inconueniens.

x *Ad ſubſtitutum.* quē habet: & ſic cum non aditur hereditas ex teſtamēto, nihil valet de his quæ in eo ſcripta ſunt: vt. C. de fideicō. l. ea quā. nā nec ex ſubſtitutione, cum ea ꝙ querelam irritetur. Sed quid ſi ſit in poteſtate? Reſpon. ſi ſubſtitutus adiit, idem: & ſic deficient libertates: cum à ſubſtitutione pendeant: vt. ī. de le. j. licet intentata poſtea querela. Si vero non adiit, quia hic remanſit nihilo minus heres qui abſtinuit, nec aliūde pendet ex gradu qui vitietur, libertates valebunt: vt. ī. de fideicom. lib. l. cum quaſi. §. ſed & ſi quis. Et ſic no. quòd ſeru' hoc modo grauatur: vt & alibi. ī. ad. l. Fal. ſi debitor. Item quod dixi pēdere, verum eſt in fideicō. ſed quid in directis, cum ſtatim competant: vt. ī. de ma. teſt. l. teſtamento liber. Seruus enim ſtatim velit nolit eſt heres: & ſic valet: non etiam ſi primus gradus vitiatur: quia nō poteſt, cum ſit inſtituturus. rurſus à ſecundo nō pendet. Reſpon. imò hoc caſu cū datur ſubſtitut', nō eſt heres neceſſarius: quia teſtator videtur ei permittere abſtinere: & ſic à ſecundo gradu pender, qui poſtea vitiatur. Rñ. idem diſtinguendū in omnibus. ſ. an habeat ſubſtitutū. & rationem diſtinctionis approbo per. l. quę eſt. ī. de iniu. rup. teſt. nā & ſi. § rumpendo. ſecundū Azo. Sed ſiue ſit in poteſtate ſiue emācipatus, cum inſtitutus ſit, qualiter intentabit querelam: nec eſt exheredatus, vel pro exheredato habitus? Reſpon. poteſt iure veteri, quia quartam non habet: vt. C. e. omnimodo. Vel dic ꝙ erat inſtitutus pure, & exheredatus ſi nollet ex teſtamēto heres eſſe: licet hæc exheredatio ſit inepta, exheredo te ſi non vis eſſe heres: quia qui non vult eſſe heres, ipſe ſua voluntate videtur ſe excludere ab hereditate: vnde ſuperflua eſt exheredatio: tamen tenet: quia non ſequitur, non vult eſſe heres ex teſtamēto, ergo non vult eſſe heres. & probantur prædicta. ī. de here. inſt. l. iam dubitari. Vel dic, agit querela, quia non poteſt contra aliquem agere ad ſupplemētum: cū ipſe ſine dolo ſuo, vt excludat fraudē defuncti, repudiet hereditatem. Vel plenius ſecundum Azo. loquitur de querela inofficioſi teſta. i. de bo. poſſ. contra ta. quam habet ſiue nullo modo inſtituatur, ſiue exheredetur inutiliter de iure, vel inutiliter quantum ad emolumentum: vt hic, &. ī. de bo. poſſ. contra ta. l. non putauit. §. non quæuis.

a *Intestato.* si non habet institutum, vel non accepit.
b *Cura edicti.* illius. fi qui omiſ. eau. reſt. & hoc idco, quia facit vt fraudem defuncti repellatur. ſi qui omiſ. cauſa reſt. qui autem, & non ſimpliciter. §. ide leg. ſi cum pater. § Tuto.
c *Infra.* vt ita ſit heres ſi decem dederit filio teſtatoris exhoredato.
d *Excindatur.* & certe excludatur. agnouit enim &c. fecit dolo. *Ex*ſed ita dicit? ex ſponderi: ſed cauſam dubitationis ponit.
e *Idem eſt.* ſi repudium ſecundum Aso. vel quæritur, ſecundum Hu.
f *Excindi.* imò adhuc agit vt quarta ſalte ſibi impleatur vt. C. eo ſcio. in fin prin. &. §. fanè. mus. verſi. repletionē. quæ eſt cōtra. Sol. nec ibi agitur querela: ſed cōdictione ex lege. Idē nec poteſt negari quin vetera iura in hoc corrigantur: quia olim nō agebat ad ſupplemēd ſi agnouiſſet, legitimū vt hic. Item ſi non agnouit, agebat querela, hodie non.
g *Atramē.* quæ hoc ſtatim dicit.
h *Quoniam.* reſpon. quoniam &c.
i *Querela.* vnde nec quinquennium currit priuiuerit. C. ſi cēſus. §. illud. erit ergo ratio, quia facilius impeditur cōpetitura, quām iam nata extigueretur, vt ſi de his qui ſunt fui vel alii. iur. l. parte furioſo.
k *Exercitum.* id eſt dationem & acceptionē. nam oblatio tamē interceſſit.
l *Antequam.* maxime. nam idem ſi poſt.
m *Quod teſtator oſt.* & accipitur. Accurſius.
n *Nō*ſed *accuſar.* niſi quòd agitur ad ſupplementum iure nouo: vt modo diximus: ſed videtur quòd talia nō debeant imputari in quarta: vt infra ad l. Fal. l. id aut. quæ eſt contra. Sol. hic dicit de quarta iure naturæ: ibi aut. ſed hoc. ſecundum M. Vel dic, hic imputatur, ſcilicet vt nō poſſit agi de inofficioſo: quia cōſimare videtur accipiendo: ibi autem nō imputatur in quarta iure inſtitutionis quo minus poſſit habere quartam de legata, ſi in aliis rebus quarta nō habeat. Item autem ſolutio ſtare nō poteſt: quia quidquid datur ei qui hereditatem reſtituere debet, in quartam imputatur ex vt infra ad l. Fal. in quartam. §. ſi.
o *Vnde ſi quis.* infert ex §. quoniam aut quarta. quia enim dixerat quartam poſſe ad ex cludendum vnde ſi quis &c. & mperito dicendum eſt &c. vel ad proximum. §.
p *Debetur.* ſcilicet ab inteſtato cuius quarta erat ſemuncia, ſecundū M. alij ſextās debetur ex neceſſitate ſcilicet. & pone exēplum in eo qui habet filium & filiam ex altero filio præmortuo: ergo cum ſuccedat cum dimnutione tertiæ partis, remanēt ergo ex vncia ab inteſtato filioi quartā quarta eſt ſextans: vt infiſt. de hered. quæ ab inteſt. §item vetuſtas. verſi. diui. &. C. de fuis & le. here. l. ſi defunctus.
q *Nullum iudicium.* Sed quod iudicium poteſt mouere, cum ſit inſtitutus? & poterat etiā agere ad ſupplementum? Reſpō. poterat queri dicens ſe habere minus quarta, ſecundum Hu.
r *In Falcidiam.* Iure naturæ. alij Trebel. Sed certe non videtur imputarivt. C. ad Trebel. habemus in ſi quæ eſt contra. Sol. ſecūdum quoſdā ibi loquitur in liberis primi gradus: hic in vl-

§. Vetus.

A terioribus. Nam & in alia eſt inter eos differentia vt. ff. de here. inſtit. duo quoq;. & l. v. §. ſ. Tu dic quòd hic filius rogatus erat poſſ certum tempus reſtituere: & cum certum tempus eſſet venturū, per conſequentiam erat certum q quartam & eius fructus medio tempore poſſet percipere. vnde via conquerendi fibi denegatuibi vero rogatus erat non ad certum tempus, vt hic: ſed ſub cōditione quam non erat certum exiturum, vel non exiturum, ſciebat ſi decefferit ſine liberis: nec certū erat an poſſet pendēte cōditione quartā & eius fructus conſequi: & cū de ſuo debito bonorū ſubſidio ſtatim debeat eſſe ſecurus, ſtatuit vt ex principalibus rebus defuncti quartam detrahat. non enim ſine ratione hic poſuit certum tempus, id eſt decennium. & hoc in illis primi gradutin carteris ſpectatur cōditionis enentum vel ſi interim quantum ſufficit ad quartam & eius fructus percipiatur, exhoc datur à quærela, alias non. Azo. Item not. q in Falcidia iure inſtitutionis debita non vi. dētur imputari fructus: vt infiſtm. de le. Falg. quantitas.
B
C
Nota. item indignus eſt cui a quem præſentem ſententia in querela præſertur. Bar.
Meminiſſe autem oportebit eum qui teſtāmētum inofficioſum improbè dixit, & non obtinuit id quod in teſtāmēto accepit, perdere: & id fiſco vindicari, quaſi indigno ablatum.
D
Sed ei demum aufertur quod teſtamento datum eſt, qui vſque ad ſententiam iudicum lite

y *Mouere velit.* omnibus enim ſimul nō poteſt vt. l. de reg. iur. l. neno ex iis. §. quotiens. Sed vna, alia poterit agi etiā poſt quinquennium: vt C. eo. l. eum. & l. contra maiores. Accur.
z *Petit hereditatem.* propoſita petitione hereditatis. Aliud ſi cō ditione ex. l. diu Hadriani ageret ad poſſ. vt. C. de edict. diui Hadria. tol. l. ſi. Vel dic quòd hic filius intentionē habebat de non iuſte exheredatum. Vel dic quòd teſtamētum apparebat prima facie figura vitupertum.
a *Cum adiectum.* id eſt exceptionibus quæ ei damus &c. vt. l. de ſuperſ. §. ſ. quod autem. & ſupra ex quibus cau. non cogun. §. pedē & infra de bo. poſſ. l. iij. §. bonorū. ibi, retinēdique &c. & C. vnde legi. l. non hoc. & infra tit. j. l. ſi quis libertatem. vel id eſt reconuentionis.
b *Et non obtinuit.* id eſt ſuccubuit. ſic infra eo. l. etiam. Quid ſi appellauit, & pendēte appellatione deſſuit? Reſpō. idem ac ſi in principali deſſiiſſet: ar. j. de bo. lib. qui cum maior. §. accuſaſſe. ſcilicet vt non perdatur vt ſubiicit. *ADDITIO.* Die ſecūdum Paul. de Caſt. quòd per appellationē ſententia fuit reſciſſa, & ipſe fuit repoſitus in eo ſtatu in quo erat ante iatam ſententiā: ergo ſi poſſes deſtitit, præſumitur deſtitiſſe nondum lata contra eum ſententia, & ſic non perdit: vt in iſto verſi. ceterum.
c *Perdere.* dic pdit patron⁹: vt. j. de bo. lib. ſi patron.⁹ cuiꝰ pri.
d *Ablatum.* No. regulā quæ alibi expreſſim nō inuenitur: quæ quidē, ſi ſe ſtito deferat, cōtinuitur præmiſſi: ſcilicet meditatiuus. j. de his qui vt indig. l. j. §. ſi fallit tamē hæc regula. j. de his qui vt indi. l. ſi. §. ſi. C. de lega. l. ſi legatarius.

a *Desistit.* parcitur pœnitenti: vt hic, & infra de eo quod cert. lo.l.fin.&.3.quod me.caus.li.cum ex.§.j.& de pub.hoc edicto.& j.tem ra.habe.amplius arg. contra.j.de addi. edict. i. quis sit fugitiuus. in prin.& infra de fur.l.qui ea mente. & infra vi bono. rap.l.penul. *ADDITIO.* Dic verum esse quòd pœnitet ante consummatū delictū: vt hic. secus si post cōsummatum: vt in legibus cōtrariis supra al.leg.Pau.

b *Quod accepit.* quia non perseuerauit in ille improba: vt dicunt vel quia magis *propter* absentiā videtur perdidisse, quàm quia habeat malam causam: vt infra de euic. & idco. & facit. de re.pu.l.fin in fi. & qd no.l. de iure fisci. l.senatus. §.senatus.

c *Iniuria.* cui fisci vel restituere debet. Ac. d *Testamen.* scilicet fisco. Ilius. Accurſius.

e *Non obtinuit.* id est succubuit. Sed quomodo etiam fuit admissus cum fuerit institutus? Respon. vt dixi.l.e.l.§. quoniam autem quarta in illa glo. sequē habet fec.§.quia cum hic rogatus, fuit ei datus fubilitutus, *propter* hoc quòd timebatur ne etiam ille fuisset commissarius nolles, vnde tacit ei intelligitur repetitū: vt infra de le. j. licet. ergo omittat & accipiat fubilitut', licet nō habeat effectum fubilitutio: tamen conuenitur querela quæ datur contra eum qui posſidet pro hærede, vel pro posſessore: & ſi ſuccubuit, perdat Falcidiam. sed nonne perdidit omittendo? Rñ. nō ideo quia omnino omittebat, vt alia via caperet: ſicut qui omittit ex teſtamento vt habeat ab inteſtato.

f *Falcidia.* ſ. Trebellianice. vel die etiā iure naturæ: pars autē reſtituenda nō perditur quia non debet per eū alias iniqua condītio afferri. Sed quero hic an filius poſsit habere duas quartas, & Trebellianicā, & debiti iure naturæ? Reſpon. ſi purè rogatus eſt de reſtituendo, nō puto quòd vtrang; habeat: quia quod capit ſtatim per Trebellianicā, imputatur in eam quam debet habere iure naturæ: cum inſtitutus ſit, & aliquid poſsit habere iure inſtitutionis vel. ſ. proxi. §. Idem multo magis ſi detrahat quartā iure inſtitutionis vel infra proxi.§. Si autem rogatus ſit fi dederdat ſine liberis: ſtatim filio primi gradus conſultur in quarta, vel hodie in trientesſe in reliquo tenet fideicommiſſumde quo detrahes exiſtente condītione quartam . nec enim quartā habet ſtatim rogatus: ſed quia pendet condītionis quia præmori poteſt fideicommiſſarius vt. C. ad Treb. inſtitutus. ſi in diē certum ſit rogatus, forte idem eſt quod eſſet ſi ſub cōditione: quia loco additionis eſt reſtitutio, vt ſic & tunc quartam detrahat. & pro hoc eſt certa de ſetta. Rainutius. licet ſit arg. cōtra in authen. de hæred. Fal. §. ſi quis autem non implens.coll.9. & no.de his. C.ad.l. Falcid. Iquamquam. Accurſius.

g *Ex perſonis.* veluti nepos ab auo paterno, vel materno, ſi filius exiſtat de poteſtate autoris inſti.de adop.§. ſed hodie.

h *Conuentiendum.* non quaſi ex defuncti voluntate, ſed quaſi ex cō ſtitutionis neceſſitate: vt ſupra de adop.l.ſi adrogatori.

i *Contra ipſi tamen.* ſcilicet totum aliquotiēs ſi pro parte, valet libertates etiā in totū: vt. C. cōcum duobus. & dic vt ibi. Azo.

k *Ipſe ſure.* ſi hic iuxta ſententiam infra eo. cum qui §. ſi. hic in cauſa libertatis: vt infra de lib.ag. l. j. in fi. & l. j. hic & in cauſa virginum: ſure ſtupra de ſta. ho. ingenuum. Azo contra infra. e. A qui repudiantis. in fi.& dic vt ibi.

l *Erat.* nisi fit colluſum: vt. ſ. de le. j. ſi ſeruus plurium. §. pe. Ac.

m *Contendo.* vt quia ſit de cognatis linēæ inferioris vel ſuperioris, vel filius emancipatus, qui non fuit hæredes, ſed bonorū poſſeſſores: vt inſti. de bo. poſſ. §. quos autem. Sed hic quæmodo? Reſpon. egit filius, nec tamen bona vult: vel nec inferioris vel ſuperioris vel filius emicipatus vel cognatus qui nemo reputit.

n *Non valent.* ſcilicet * *de inoffi. dicta.* Nam fideicom. *cioſo. fout.* ſic: vt. j.ſi. proxi. Item *ſi de inoffi.* hoc in ſeruis defuncti *cioſo cauſa* ſecus ſi heredis: vt. j. *ſegna. fin* eo. ſi ſub hac. que eſt *tamē inſtra* cōtra. Sed videtur om- *legitur. l.* mes valere. & legatum *21.§. 2. in fi* infra de excep. rei iud. l.j. Solu. poteſt dici a- *loquendo in* liud in inofficioſo te- *teſtatore,* ſtamento: aliud in ru- *querela, sed* pto, vel irrito: vel in- *aliquod si-* ſtituto, id eſt non ſolen- *mile.* niter ibi. nam & in alio differuntur infra eod. Titia . vel diſtingue quo agentē dicatur inſtuimur & agente heredē, id eſt filio, abſtinent quod hic dicitur. ſi legatario : quod ibi. Vel ibi colluſio heredis adfuit, hic contra: & nititur æquitate media ſo. ſ. proxi. prace- *Tu legato-* dentem. Sed quid cum ius omnium *rum, ac hu-* cum ius eſt omnium *manum* legatorum pendeat a *rede pœni-* heredē: ſed non econtra: vt infra de pigno. ſi ſuperatus. vbi etiā a- lijs dixi ſolutiones ſunt. Azo. Item contra. ſi de leg. præſtan.l. virilis. §. ſi adieri. Sol. plus facit querela quàm cōtra tutor vt dicts. j.eo. filio. Vel dic, pro parte fuit

adita. Vel dic vt ibi hodie vero ex cauſa præterintionis vel etiā exheredationis &c. vt. C. de lib. præte. vel exhered. authen. ex cauſa. & ſic corrigitur quod hic dicitur. vel dic vt ibi. Accurſius.

o *Reptentur.* condicti. inde. vt. j. de condictio. indeb. alij.

p *Dos ſoluta.* ſi de fuit ſoluit.

q *Obtinuit.* ſi de hereditate ſoluit.

r *Reptentur.* ab eo qui obtinuit. nam qui ſoluit, habet diē cam. Azo.

ſ *Fori autem.* ideo fere dicit, quia ſi ſcriptus de ſuo ſoluit ante moră contrauerſiam, ipſe repetet, & non qui obtinuit. aliquando impuzbitur ei ſi poſtea ſoluat: vel ideo, quia ſi ſcriptus heres cautionem interpoſuiſſet cuiuſcū hereditate legata reddi, & de hereditate ſoluta ipſe repeteret vt. j.ad. Falcidiā.

t *Captum eſt.* ſed quæ eſt ratio huius diſtinctionis ante quinquenniū, vel poſt quinquennium? Rñ. quia vbi poſt quinquennium dicitur inofficioſumnon contingit illud, niſi ex cauſa magna reſtitutionis, vel quaſi diſſimulauit vt hic ſubiicit, & C. in qui cau. in integ. reſt. non eſt neceſſ. ij. alias non: vt. C. de ſi quis filium. in fi. ſed reſtitutio vel diſpenſatio contra libertatem, locum habere nō poteſt, ſcilicet iam competēt emvt ſupra de minoribus ex cauſa in fi.at ante quinquennium ſuo iure communi. vnde aliud eſt vt. ſ. de minor. l. verum. & quòd de minor. Iré contra C. de peti. here. l. fi. ſ. ſi quis ibi dicit, poſt anñ. Sol. ibi in peti. her. cum teſtamentum nullum, non annullandum, dicitur. Item & aliud contra eos ſeruos inducitur.

u *Contra libertates.* ſcilicet directæ.

x *Non competunt.* id eſt ex falſa teſtamēto vel codicillis libertas ſuerit poſſea præſtita, ſecūdum quoſdam. ſed tu die, ſi ex teſtamento falſo, ipſo iure non valentes: * C. de peti. here. l. fi. §. pe. in fi. Si vero ex codicillis falſa, tunc eſt idem quod hic: vt infra de manu. teſt. l. cū ex falſis. quia à domino, id eſt hærede ſunt

Digitized by Google

manumissi, vel legatario dati vt manumittat.

a *Fideicommissa.* fecus in directis à ante quinquennium dicatur inofficiosum: vt supra l. proxi. in fi. & est ratio, vt dicit, quia fideicommissarie dupliciter auctoritate nituntur, id est heredè & testatore: directæ solo defuncto. Item not. quòd hodie nihil præstationis ex causa prætextionis &c. vt dixi supra l. proxi. in fi. magnæ glo. fcilicet dicentis.

Si pars.] CASVS. STheredatus fuit à patre meo: & cum vellem agere querela inofficiosi testi fuit quatuor iudices inter me & heredem inftitutum: duo dederunt sententiam pro me: alij duo pro extraneo inftituto. Dicitur hic q̃ sententia illorũ valet, qui iudicant pro testamentario fcilicet.[ET EST DVB.] Filius exheredatus percepit legatum sibi ab herede inftituto relictũ. Dicitur hic quòd per hoc filius non agit amplius querela, nisi esset aliàs restituturus. Viuianus.

b *Spoliatus.* & dic q̃ partes erãt partes. aliàs flaretur maiori parti: vt. l. de arbit. item. §. fin. & l. seq. & l. de re iudi. l. duo ex tribꝰ de testibꝰ. & quæ sunt causa liberali: vt. l. de re iudi. inter pares. & l. de reg. iur. l. in ambiguis.

c *Quia.* qui. id tñ p̃ gratia filij, vel per fordes: quo casu non valet ipso iure: vt. C. quando pro iudicato. & l. de iudicatis. Vel melius dic inique, id est cõtra ius litigatoris. & fic tenet sententia: si tamen in causa appellatio hoc probetur. vel seruabitur ius cõmune. si sint delegati, erit in pendẽtia ordinarij, pro reo: vt infra de re iudi. l. duo. & l. inter pares. Accurſius.

d *Admittuntur.* et necessitate quia de hoc testator eum rogauit. Nam non videtur quisquam &c. vt infra de reg. iur. non videtur quisquam.

Etiam.] CASV S. Filius exheredatus eigit querela, & succubuit non perdet dona. quam habuit à patre fuo: si pater dedit pro filia dotem. illa don non reuocatur. Viuianus.

e *Omnium.* id est succubuerit. Et fic negatiua in affirmatiuam resoluitur: vt supra eo. Papinianus. §. meminiſſe. fic contra. §. de dolo. l. non debet. in fi.

f *Portiones.* fuerat ergo emancipatus: aliàs non posset perfecte donare.

g *Inofficiosi.* quia non pendent ex testamẽto. fic & in dona. causa mor. eadem ratione vt. l. de his qui vt indig. post legatũ. § qui mortis. & hoc nisi fit testamento confirmata arg. l. de bo. lib. l. vero. 4. penul. l. de contra tab. fub conditione. §. fi. Sed id. contra. dicit quòd ler illa, post legatum. loquitur in eo genere donationis, quæ fuit facta vt non reuocetur, cum fint duo genera: vt infra de dona. cau. mor. l. ij. & l. fenatus. §. mortis.

h *Patrem.* quia pro parte egit querela filia dotata à patre viuo filio fuo. Accurſius.

Ibid.] C A S V S. Pater exheredauit filium, & legauit ſeruo ſuo Elij, filius agnouit illud legatum. quæritur an filius repeal latur à querela? Et dicitur quòd ſic. Ratio, quia nihil intereſt &c. Vnde ſi pater meus me exheredauit, & ſeruum meum inſtituit ego eum manumittram, nõ agam querela. [ST CH.] Titius teſtamentum fecit, & filium exheredauit: & extraneum inſtituit: cui filio exheredato legatum in teſtamento reliquit poſtea fecit codicillos, in quibus rale legatum filio ademit. egit filius ille ad habendum legatum, & ſuccubuit: & ideo nihilominus poteſt ille filius inſtituere querelam inofficioſi. [FILIVS.] Erã enunciatus à patre meo, & ego & Titiꝰ. xilli patre meo debeamus inſolidũ. patet meus fecit teſtamẽtum, & me exheredauit: & Titio liberationem legauit: & ſic fui ego per conſequens liberatus. Dicitur hic quòd non ideo videtur aggnoſcere iudicũ defuncti partis mei: & ideo potero agere querela. Viuianus.

i *Præſtitisse.* id eſt exceptione.

k *Summouebitur.* quia iudicium defuncti cõprobauit: & idem eſt cum quis ſibi aut filio aut ſeruo aſſcribit. nam æqualiter punitur: vt infra ad leg. Corn. de Fal. l. de eo. & infra ſi quis omiſſ. cauſ. teſta. l. j. §. parui. Differt tamen alibi: quia petita contra tabulas legata dantur liberis, non autem ſeruis: vt infra de leg. j. l. iij. §. j. & C. de bon. poſſeſſ. contra tab. l. j. Item differt an ſtat directo, vel per obliquum: vt infra eod. l. fina. & vt diximus infra de inter. act. ſi deſenſor. §. illud. Item nota tacite quem ſuo iuri renuntiare: vt ſupra eo. ſi pars §. fina. & infra de leg. commiſſ. penul. & C. de pac. inter emp. l. commiſſorig. Accurſius.

1 *Idem.* filius.
m *Ferunt.* fiunt.
n *Fraudatoria.* ob hoc ſcilicet vt fraudaret legatarios & fideicommiſſarios. Accurſius.
o *Summouebitur.* arg. ex præditis quòd eligendo vnum contrariorum, alij renuntiare videtur. ſic ſupra de mino. l. ſi filius. & infra de contra tabu. l. iij. § fina. argumen. contra. infra de leg. ij. l. debiter. §. ſeruo. & infra de le. præſt. l. iij. ſic infra de condic. inde. in fuma. §. ſed & agere. Accurſius.
p *Si à ſtatulibero.* & ſic manumiſſo exheredato pecuniam dare t. non dicit quòd ſuerit regatus per fideicommiſſum dare pecuniam: quia ſic ſtare non poſſet: vt infra de leg. j. l. plane. ij. in fi. & l. ſeq.
q *Cuperit.* & confecutus fuerit. Hugo.
r *Si cum filius adempſerit.* ſcilicet in codicillis.
ſ *Legatum.* ſcilicet in teſtamento, quod heri poteſt: vt inſtit. de adimen. leg. §. j.
t *Comprobauerit.* id eſt comprobaſſe videtur.
u *Non fit.* ſic ſupra eod. Papinianus. §. quoniam. & cum ligitur &c.
x *Rem.* id eſt debitor ex cauſa mutui.
y *Fuerat.* ſcilicet patrũquia emancipatus erat.
z *Liberatus.* nam vno reorũ per acceptilationẽ liberato, & aliis per conſequens dimittitur vt infra de noua. fi rem. fi. fina.
a *Non ſummouebitur.* quia nõ directo, ſed per obliquũ literatur: vt. ſ. e. fi in §. fi literæ. aliàs cõtra vt. C. de. l. j. reſpõ. ADDITIO. Solus

Digitized by Google

Solue secundũ Bar. quòd hic confectus est per consequentiã absq; aliquo fuo facto:ibi vero interuenit factũ fuum ꝓprium.

TITIA. ¶ ASER. TItia habebat duos filias & filium:vnam de filiabus instituit, & filium exheredauit vel instituit, & alium filiũ exheredauit:& legata reliquit filio:& sic tuit: quę dari fe-

rive iussi, dari seruo volo. & si non valeat iure tel.volo vt valeat ab intesta. exheredata filia agit, & obtinuit pro parte fua.an legata repetita ab intestato debeantur ex parte cuiũ, quæritur. Non reperio. Secundo: sed alij, fcilicet si quæratur, an si is qui testamentum fecit fer, cauisset vt ſi legata relicta in testimẽto tuo non valeant iure testamẽti, quòd prę ſtarentur ab intestato, an posſit fic ſalteſtator mittere? Et reſpon. q̃ hoc iudicio ſic. Paulus reprehẽdit eum quare non reſpõdit propoſita quæſtione. Dicit ergo q̃ ſic, dicendum. ſic reliqua non debentur, quaſi à dẽmente relicta. Vnius. Pibo. exheredato, vel prætexto, vel etiã inſtituto: & tunc die, legatum.i. prælegatũ.

*Conimnge lib.8.§.vlt. de legat. Duar.

*Ibidem.

*Apud rem tumores de iudicio ſuiſſe ſuſpicaſſe apparet rem.i. quæſtionẽ. Iudicium.). ex.l.vlt. C. de lib. prætor. ex Cornel. de teſtam. militũ in fine tuſtin. militare teſtamentum aut militis vel ſoldati.

*Ibidem.

*Ibidem.

*Ibidem

tem, præſtabit ſi ſunt diuidua: aliàs vero totum, vel æſtimationem partis: vt.ĩ.de leg.ij.cum filius.j.reſpon.filius vero nihil: vt ſupra eo. Papinianus.§.fi.&.j.eo.l.qui repudiantis.§.fi.

a *Pro parte.* ideo pars &c.

b *In teſtamento.* i. apud inſtitutum in teſtamento: licet diuerſo iure ſint heredes.

c *Videri.* ſcilicet ex poſtfacto. aliàs contra: vt inſti. de here. inſti. §. hereditas. verſic. neque enim. hic autẽ in nulla parte deceſſit iteſtatus ab initio.

Filio.] CASVS. Titia duos filios habebat, & vnã filiam. deceſſit vno filio inſtituto, & altero exheredato vnà cum ſorore. filius exheredatus querelam mouit, & obtinuit. quæritur vtrum ſorori exheredatæ *p* ſit querelam non mouenti? Et reſpon. quòd nõ: vnde filius ille qui obtinuit, non tenebitur hic communicare illi ſorori quod conſecutus fuit. [CONTRA.] Filius emancipatus patrem præteriuit: filiam ſuam exheredauit: extraneum inſtituit. pater petiit bo. poſſeſ. contra tabu. & obtinuit: filia nihilominus vult agere. quæritur an ſit audienda. Et reſpon. *p* ſic: nec valet quod pater fecit: quia in lite patris ſolum quærebatur an eſſet præteritus: non an inofficioſum eſſet teſtamentũ. vnde filiæ agenti vniuerſa hereditas reſtituetur. Viuianus.

d *Filio.* ſcilicet teſtatricis. Azo. & dic quòd duo erant fratres, vnus inſtitutus, & alter exheredatus, vel præteritus: & vna ſoror ſimiliter exheredata, vel præterita. & regitur hæc dictio, filio, à verbo concurrit. & conſtructio incipit, filia &c.

e *De parte.* ſcilicet ſua tantum: vt.ĩ.ſi pars here.pe.l.j.§. ſi ego. &.ĩ.fami.erciſcun. Lucius. & ſic ſoror non aufert ei quicquam: vt hic, & arg. C. depoſi. l. fina. ſecus ſi in totum: quia nemo eum repulliſſet: vt.ĩ.eo.l.mater. Accurſius.

f *Contra.* prima caſus poſitio eſt: [a] filius emancipatus patrẽ præteriit: filiam exheredauit. pater primo egit contra tabulas, cum debuit differre poſt filiam. filia poſtea egit querela, & obtinuit. rumpit quidem teſtamentum quod non erat ruptum per contra tabulas patris. habebit filia omnia bona cum fructibus. Secundo pone caſum, quòd pater filium emancipatum præteriit: filiã exheredauit. filius egit contra tabulas, & obtinuit. filia poſtea poteſt agere querela, & rumpet teſtamentum quod non erat ruptũ per cõtra tab. fratris: & habebit omnia bona: ſed dimidium dabit fratri ſuccedenti cum ea ab inteſtato.

[a] *Iſtã primam caſus poſitionem approbat Barto.*

g *Tabulas.* hic. §. duas habet literas: & ſic duobus modis aptatur caſus.

h *Filii.* quidam habent, filij. hæc bona. alij, filius.

i *Poſſeſſionem.* hæc eſt litera Piſ. ſecundum primam lecturam, prout habes, filij, ſcilicet iure manumiſſionis pater accepit bonorum poſſeſſionem &c. Sed ſecundum aliam, ſcilicet filius, nõ debet hic eſſe hæc lectura Piſ.

k *Manumiſſionis.* id eſt emancipationis. Accurſius.

l *Quam ipſe.* ſcilicet defunctus.

m *Pertulit.* ſi autem non perferret, pater iure videtur egiſſe: vt infra eod. ſi non mortis. §. fina. &. C. qui admit. ad boñ. poſ. l. fina. in fine. & infra de bo. lib. ſi filius qui patri. §. cum filius. Sed ſi pater primo petiit contra tabulas, ergo rumpit teſtamentum: vt infra de leg. præſtan. l. j. in princip. &. C. de col. l. vt liberis. ergo amplius per querelam rumpi non poteſt: vt infra de iniuſt. teſt. nam & ſi. Reſpon. teſtamentum eſt de iure ciuili, & bo. poſ. de iure prætorio, quod non expugnat ius ciuile querela, cum

teſt, & corpora vindicare, & hereditatem diuidere. Verũ enim eſt, familiæ erciſcũdæ iudicium cõpetere: quia credimus eũ legitimũ heredem pro parte [a] eſſe factum: & ideo pars hereditatis in teſtamento [b] remanſit. nec abſurdum videtur pro parte inteſtatum videri. [c]

Si vnus ex filiis pro parte ſua querelam intentauit, alteri tacenti non prodeſt. Bartolus.

XVI. IDEM libro ſecundo Reſponſorum.

Filio [d] qui de inofficioſo matris teſtamento contra fratrem inſtitutum de parte [e] ante egit, & obtinuit: filia quæ non egit, aut non obtinuit, in hereditate legitima fratri non concurrit.

Pater qui contra tabulas querelam indebite intentauit, vincentibus filiis in querela, hereditatem & fructus reſtituere tenetur. Bartolus.

Contra [f] tabulas [g] filij [h] * poſſeſſionem [i] iure manumiſſionis [k] pater accepit, & bonorum poſſeſſionem adeptus eſt: poſtea filia defuncti, quam ipſe [l] exheredauerat, quæſtionem inofficioſi teſtaméti rectè pertulit. [m] poſſeſſio quam pater [n] accepit, ad irritum recidit. nam [o] priore iudicio de iure patris, [p] non de iure teſtamenti [q] quæſitum eſt: & ideo vniuerſam hereditatem filiæ cum fructibus [r] reſtitui neceſſe eſt.

* *Filii bonorum poſſeſſionem.*

B *Qui nõ admittitur nec admitti ſperatur ad partem, non facit partem: ſecus ſi ſperatur admitti. Bartolus.*

XVII. PAVLVS libro ſecundo Quæſtionum.

QVi repudiantis animo non venit [f] ad accuſationem inofficioſi teſtamenti, partem non facit [t] iis qui eandem querelam mouere volunt. Vnde [u] ſi de inofficioſo teſtamento patris alter ex liberis exheredatis ageret: [x] quia reſciſſo teſtamento alter quoque ad ſucceſsionem ab inteſtato vocatur, & ideo vniuerſam hereditatem non rectè vindicaſſet: [y] hic ſi obtinuerit, vteretur rei iudicatæ [z] auctoritate:

C

& ipſa ſit de iure ciuili. ſic expugnat contra tabu. vt arg. infra de bo. poſſeſ. contra tabu. filium quem. §. ſed quemadmodum. & inſtitut. de leg. ag. tute. in fin. & hic dicitur. Item alia ratio, quia cum edictalis bo. poſſeſ. nihil faciat patri auo præcedente: ergo nec decretalis: vt. C. quo. bo. l. j. Alij dicunt non per querelam admitti filiam, ſed prætoris auxilio.

n *Quã pater.* aliàs pater, aliàs frater.

o *Nam.* bene dico recte egit filia. nam &c.

p *De iure patris.* aliàs patris: ſcilicet an pater, & an præteritus ſit. aliàs, fratris.

q *De iure teſtamenti.* an eſſet inofficioſum: quod modo dicit filia, nam ad eam primò ſpectat. Accurſius.

r *Cum fructibus.* ſecundum primã literã planum eſt: ſecũdũ aliam dic quòd ipſa tenebitur reſtituere dimidiã fratri: vt infra eo. mater. Accurſius.

Qui repudiantis.] CASVS. Hæc l. vſque ad. §. cum contra. ponit tres caſus. Primus eſt: Titius deceſſit tribus filiis relictis exheredatis. duo egerunt querela inoffic. vnus repudiauit. dicit quòd portio illius accreſcit iſtis duobus. vnde iſti duo agent inſolidũ, & non pro partibus. Secũdus eſt: ſi duo erant filij exheredati, & vnus agit in totum, & male, cum non debeat agere niſi pro parte: dicitur hic quòd ſi obtineat alter qui non egit, admittitur vnà cum iſto qui egit. Tertius eſt: quòd ſi iſte qui non egit, pendente iudicio renuntiauit: dicitur hic quòd accreſcit iſti qui egit in totum, & ei ſoli proficit. [CVM CONTRA.] Pater filium exheredauit: extraneum inſtituit. egit filius querela, & obtinuit eo præſente, id eſt ſcripto herede tempore ſententiæ: an legata & libertates ex tali teſtamento debeantur, quæritur. Et reſpon. quòd non videtur feciſſe teſta. pater. Sed quid ſi contra teſtamentum præſente filio exheredato, & abſente ſcripto herede eſſet pronuntiatum? in hoc caſu ſententia ius non facit, & legata & libertates debentur. & hanc diſt. admittit conſtitutio diuorum fratrum. Viuianus.

f *Nõ venit.* id eſt recuſat venire: quia repudiauit. ſic ſupra eo. l. etiam. Accurſius.

t *Non facit.* id eſt non facit eos particulares, id eſt vt partem tantùm habeant, immo totum accreſcit: vt infra eod. ſi proponas. §. finali. D

u *Vnde ſi.* mutat caſum. ſupra enim repudiauit: hic non. vnde hoc modo egit vnus in totum altero non repudiante: & ſic male vincit: tamen admittitur alter: vt hic, &.ĩ.eod. poſtumus. §. ſi quis ex his. Sed quid ſi pendente iudicio repudiat ille qui non egit? Reſpon. proficit ei qui vicit, victoria in totum. & hoc ſubiicit, hic ſi obti. &c. Item quid ſi pro parte ſua tantùm agit, & alter pendente lite repudiat? Reſpon. non niſi in ſua parte datur ſententia: vt argu. ĩ. de iudi. l. non videtur.

x *Ageret.* ſcilicet in totum.

y *Vindicaſſet.* ſcilicet vbi alter non repudiauit. Hic, id eſt in hoc caſu, vbi alter repudiauit, totum habebit: vt infra, quaſi centumuiri &c.

z *Rei iudicata.* contra omnes qui vellent aliquid de bonis illis petere, & iure ſpeciali: vt ſubiicit: quia in querela ſpeciale eſt vt fiat præiudicium inter omnes, quaſi hic ſolus fuerit filius: vt infra de leg. j. ſi ſeruus plurium. §. j. & concordat. ĩ. de contra tabulas. l. ſi poſt. §. liberi. &. C. de cadu. tol. §. his ita. &. ĩ. eo. ſi non. §. fin. &. l. ſi proponas. §. fina.

† *Centumuiros nō eſſe fuiſſe qui & ſenatores, docet ex Cicerone & Feſto Dud. in annot. ad l. vlt. ff. de ſenato.*

a *Quaſi centumuiri.* id eſt ſenatores, † qui centum erāt numero: vt. C. de petit. here. l. fi. circa prin. qui ſenatores induxerunt petitionem hereditatis: vt ibi patet.

b *Teſtamentum.* aliàs inteſtatū: & aliàs teſtamentum. Accur.

c *Cum contra teſtamentum.* i. contra inſtitutum in teſtamento.

d *Factionē.* actiue accipe: vt inſtit. de here. qua. & dif. §. teſtamēti.

e *Reſpondente.* i. non veniēte ad audiendam ſententiā. lis enim erat cōteſtata: aliàs non.

f *Non creditur.* quia magis propter abſentiam heredis condemnatus videtur: vt hic, & j. de euic. ſi ideo.

g *Petuntur.* ſed à quo? ab herede non: vt infra ad. l. Falci. l. ī ratione. §. imperator. à legitimo nō: qa nō ſunt relicta à legitimo: ſed à ſcripto: vt. C. de fideicōmiſ. l. ea quam. & ī. eo. Titia. in fin. Sed reſpon. præſtabuntur p poſita actione in rem pro legatis contra poſſidentes, quando ſunt relictæ res in ſpetie: & ita rurſus agitabitur queſtio querelę opponendę legatariis vel fideicommiſſariis: item ſeruis quibus eſt relicta libertas, dicētibus ſe liberos; contra eum qui obtinuit in querela: & ita rurſus de querela cognoſcetur, ex quo prima ſentētia nō fecit ius. Vel dic petēt legata legatarij ab herede inſtituto: vt. j. de leg. j. ſi ſeruus pluriū. §. ſi quis ante. verſi. ſed ſi ſubiecit delatorem. quia ſua culpa lité amiſit. aliud ſi ſine: vt d. l. j. ad legem Falcid. l. in ratione. §. imperator. ſed à legitimo qui vicit: vt no. ī. de trāſac. l. controuerſia.

h *De qua re. Fratrum.* Seueri & Antonini. *ADDITIO.* Imò Marci Antonini, & L. Veri.

quaſi centumuiri[a] hunc ſolum filium in rebus humanis eſſe nunc cū facerent inteſtatum[b] crediderint.

Sententia lata in querela, facit ius quo ad omnes, ſi lata eſt contra præſentem: ſecus ſi contra abſentem. Bartolus.

Cum cōtra teſtamētū[c] vt inofficioſum iudicatur, teſtamenti factionē[d] habuiſſe defunctus nō creditur. Nō idem probandum eſt ſi herede nō reſpondēte,[e] ſecundū pręſentem iudicatum ſit. hoc enim caſu non creditur[f] ius ex ſentētia iudicis fieri: & ideo libertates competūt, & legata petuntur[g].

XVIII. IDEM libro ſingulari de inofficioſo Teſtamento.

DE qua re etiam conſtitutio extat diuorum fratrum[h] quæ huiuſmodi diſtinctionem admittit.

Querela non poteſt intentari niſi pro ea parte pro qua quis ab inteſtato ſucceſſerus eſt: ſed ſi pro ſolido teſtamentum infirmaretur, à ſucceſſione ab inteſtato non repelleretur qui ex teſtamento adierat. hoc dicit. Deinde: Primò ponit thema & quæſtionem. Secundò arguit pro filia præterita. Tertiò arguit pro filia inſtituta contra præteritam, ſecundum id quod fieri debuerit. Quartò arguit ad id ſecundum id quod factum eſt. Quintò reſpondet quæſtioni facta in contrarium, & reſpōſionem ſuam probat. Sextò & vltimò ponit concluſionem circa præmiſſa. Secunda ibi, reſpondet. Tertia ibi, ſed non eſt. (omiſſo verſiculo, præterea. & coniunctio verſ. & ideo.) Quarta ibi, præterea. (omiſſo verſiculo, & ideo. coniunctio verſiculo, cæterum.) Quinta ibi, nec enim. Sexta ibi, ex quibus. Bartolus.

XIX. IDEM libro ſecundo Quæſtionum.

MAter decedēs extraneum ex dodrante heredem inſtituit, filiam vnam ex quadrante: alteram præteriit.[i] hæc de inofficioſo egit,[k] & obtinuit.[l] Quæro, ſcriptæ filiæ quomodo ſuccurrendum ſit. Reſpondi. filia præterita[m] id vindicare debet, quod inteſtata matre habitura eſſet. Itaque[n] dici poteſt, eam quæ omiſſa eſt, etiam ſi totam hereditatem ab inteſtato[o] petat & obtineat, ſolam habituram vniuerſam ſucceſſionem, quemadmodum ſi altera[p] omiſiſſet[q] legitimam hereditatem. Sed non eſt admittendum, * vt aduerſus ſororem audiatur agendo de inofficioſo.[r]

Præterea dicendum eſt, non eſſe ſimilem omittēti[s] eam quæ ex teſtamento[t] adiit: & ideo[u] ab extraneo ſemiſſem[x] vindicandum: & defendendum, totum ſemiſſem eſſe auferendum: quaſi ſemis totus ad hanc pertineat. ſecundum[y] quod non in totum teſtamētum infirmatur: ſed pro parte inteſtata efficitur:[z] licet quaſi furioſæ iudicium vltimum eius damnetur.[a] Cæterum ſi quis[b] putauerit filia obtinente totum teſtamentum infirmari,[c] dicendum eſt etiam inſtitutam ab inteſtato poſſe adire hereditatem. nec enim quæ ex teſtamento adiit quod putat valere,[d] repudiare legitimam hereditatem videtur,[e] quam quidem neſcit ſibi deferri: cum & hi qui ſciant ius ſuum,[f] eligentes id quod putant ſibi competere,[g] nō amittant. quod euenit in patrono ergo petet quod penes extraneum remanet? Reſpon. nec præterita poteſt petere, vt hic: nec etiam inſtituta: quia non eſt ius accreſcendi poteſt aditam hereditatem de illis tribus vnciis: vt. j. de vſufru. accre. l. j. §. interdum. Sed ſi repudiat extraneus, nunquid accreſcet præteritæ? Reſpon. non: vt. j. de bo. poſ. ſed cum patrono. Tu ergo dic vt euitetur abſurditas prædicta, non niſi pro ſemiſſe vitiari teſtamentum perlata querela: vt. ī. eo. l. filio. j. reſpon. & ita vnus quadrans remanebit penes inſtitutū, qui ab aliquo auferri non poteſt.

i *Præteriit.* quod pro exheredatione valet: vt inſtitu. de exhere. lib. §. fin.

k *Egit.* cōtra extraneum, & cōtra ſororem quæ adierat: vt omnia ſequentia concordent.

l *Et obtinuit.* iuſte cōtra extraneum: ſed iniuſte cōtra ſororem.

m *Reſpōdi.* ſcilicet allegando. falſum eſt enim: vt in fin. huius. l. dicitur. & not. q non reſpondet quæſtioni: ſed. j. reſpondebit ibi, ex quibus &c.

n *Itaque.* bene infert. ſi enim id debet habere, & inteſtata matre totum eſſet habitura, cū altera repudiaret: ergo & hic, cum hic adeundo ex teſtamēto, videtur repudiare ab inteſtato. & hoc ſubiicit, itaque &c.

o *Ab inteſtato petat.* ſcilicet per querelam, vt dicunt: nos contra: vt dicet. j. l. proxi.

p *Altera.* quę fuit inſtitura. Accurſias.

q *Omiſiſſet.* ſcilicet verbis expreſsis: vt ſic hęc ſint paria, tacite renūtiare, & expreſſe. & eſt p hoc tacite repudiare, vt. j. de re iud. ſæpe.

r *De inofficioſo.* quia ſuam partem tantū habet, nec illam totā: vt j. ſi pars here. pe. l. j. §. ſi ego. aliàs ſecus: vt. j. e. ſi is qui. §. j. quæ eſt contra.

s *Omittēti.* i. repudiāti, licet admittatur in totum præterita de facto: & ſic alia ratione obuiatur ei.

t *Ex teſtamento adiit.* nec enim adhuc ab inteſtato poterat ſuccedere.

u *Et ideo.* quia non auditur contra ſororē in petitione hereditatis perlata querela.

x *Semiſſem.* ſed nonne pro dodrante contra extraneum ruptum eſt teſtamentū? Dicunt quidam quòd ſic. quis

y *Secundum quod.* quia diximus ſemiſſem tantum peti poſſe.

z *Efficitur.* vt infra eo. circa. Azo.

a *Damnetur.* vt ſupra eo. l. ij. vnde non videbatur aliquid valere: vt. C. qui teſta. face. poſ. l. furioſum.

b *Si quis.* ſtultus ſcilicet. Azo.

c *Infirmari.* aliquo caſu: qui tamen non inuenitur. vel dic q eſt quando nemo eam repulit: vt in primo caſu huius. l. fuit.

d *Putat valere.* ſcilicet inexpugnabiliter. Azo.

e *Videtur.* vt arg. j. eit. j. legitimā. & dic quæ ſit legitima, vt ibi.

f *Ius ſuum.* ſ. ſe poſſe ab inteſtato ſucceſſere per cōtra tabulas.

g *Competere.* ſ. inexpugnabliter. & not. hic duo. Primum, quid nō videor amittere quòd habeo, quod tamen nō credo habere? licet

† *Centumuiros nō eſſe fuiſſe qui & ſenatores, docet ex Cicerone & Feſto Dud. in annot. ad l. vlt. ff. de ſenato.*

Aut.] CASVS. Berta habebat duas filias: vnā diligebat, aliam non. quam diligebat, inſtituit in tribus vnciis: aliam præteriit, & extraneū inſtituit in. ix. vnciis: & mortua eſt Berta. filia præterita egit querela cōtra extraneū: & in totū obtinuit. Item egit contra ſororem ſcriptā in tribus vnciis, & obtinuit ſimiliter in totū: & ſic filia præterita totū habet. modo quæritur qualiter cōſulatur illi ſcriptę. videtur q non ſit ei ſuccurrendū: quia adeundo ex teſtamēto videtur renuntiaſſe here. ab inteſtato. ergo illa præterita totū habere debet. ſed hoc eſt falſum: vnde cōſulitur filiæ ſcriptæ per reſtit. in integ. vt repellat ſororem præteritam agētem querela. & illa præterita debebat agere pro ſex vnciis. Sed pone q ſcripta non repellit ſororem præteritam agentē querela. hoc caſu dabitur ſcriptæ medietas hereditatis, & cōmunicabit præterita omnia illi ſcriptæ. nec videtur ſcripta renūtiare ſucceſſioni ab inteſtato: quia neſciebat ſibi illud auxilium cōpetere: & hoc probat per ſimilem caſum. pone, libertus fecit teſtamentū, & præteriit patronum: & illi patrono legatum reliquit, quod ademit codicillis. ſi egit patronus p legato, & ſic repulſus eſt, poteſt agere cōtra teſtamentum: quia patronus nō videtur renuntiare. vnde ſecundum prædicta, ſoror præterita communicabit omnia illi ſcriptæ. Viuianus.

**oſtēdit ius quō eſſe, tā qua de inofficioſo obtinuit, q̄ poterit quam eſſet habitura ab inteſtato. nō enim alia ratiōe teſtamentum impugnat, quam quod nō ſibi data eſt ſua pars legitima. ſa tu ergo debet eſſe ſi eā accepiat. ea autē eſt ſemis hereditatis. alterū autē ſemiſſem habere debet filia inſtituta, quæ ipſe profiteri debet inteſtato patri in ſemiſſem ſuccedere, quē ſemiſſi videtur ex cauſa inteſtati nō repudiaſſe, quā ne habeat repudiādi animum, qui adit ex teſtamento. L. R.*

licet eligā quod credo habere: vt hic,&.j.eo.eū qui.j.rñ.&.ñ.eo. l.nihil.§.penul.&.j.de iter.ac.de ætate.§.ex cauſa.& ar.ñ.de pactis,ſi cū te.&.j.de acqui.her.l.in repudiāda. &.l.Claudi⁹.&.C. de fur.l.ſi.§.antepe.&.j.de inſti.act.habebat.in ſi.j.reſpō. Secūdo no.q̄ qui ſcit ſuū ius,eligēdo aliud quod credit habere,non amittit quod habet: vt dicit de patrono qui accepit legatū,q̄d tamē erat adēptū codicillis, vnde iuſte errauit: vt hic,& inſti.de ac.§. ſi quis agēs.in ſi.§. ſec⁹ ſi in iure erraſſet: vt.j. ſi quid in frau.pa.l.ſi patronus.in prin.Acc.

qui iudicium defuncti falſa opinione motus amplexus eſt. Is enim nō videtur bonorū poſſeſſionem cōtra tabulas repudiaſſe. Ex quibus [a] apparet nō rectè totam hereditatem præteritam vindicare: cū reſciſſo teſtamento [b] etiā inſtitutæ ſaluum ius ſit adeundæ hereditatis. [c]

Exheredato non datur Carboniana bonorum poſſeſſio. Bartolus.

XX. SCAEVOLA libro ſecundo Quæſtionum.

QVi de inofficioſo vult dicere, licet negetur filius, Carbonianam bonorū poſſeſſionem non debet accipere. [d] Totiens enim ea indulgēda eſt,quotiens ſi verè [e] filius eſſet,heres eſſet, [f] aut bonorum poſſeſſor: vt interim & poſſideat, & alatur, & actionibus * præiudiciū non patiatur. [g] Qui verò de inofficioſo dicit: nec actiones mouere debet, [h] nec aliam vllā quàm hereditatis petitionem [i] exercere: [k] nec alii ne vnquā melioris ſit conditionis, quàm ſi cōfiteturˡ aduerſarius.

Qui fraude heredis ſcripti deſiſtit, deſiſtiſſe non videtur. Bartolus.

a *Ex quibus.*ſ.prædictis apparet,qd eſt.j.

b *Reſciſſo teſtamento.* ſcilicet in totum.

c *Adeunda hereditatis.* ſcilicet in ſemiſſem.nō enim tātū debet habere eā partē, ex qua fuit inſtituta,ſed virilē:vt.j. de cōtra tabulas.l.non putauit.§.ſi.&.l.filiū.§ & hoc ſit cōſequēs.ſecūdū Ir.ſed ſecūdū Io. eſt falſū tātū in ea parte,qua fuit inſtituta:cū ex teſtamēto adeat, nō ab iteſtato:& quod dicitur eā debere habere virilē,verū eſt,cū ex virili vel maiori parte fuit inſtituta: vt.j. de lc.prēſ.l.filiū.§.penul. &.l. is qui ſ poteſtate. §.antepe.&.j.de cōtra tab.ſi ex duobus.§. ſed illud.Tu autem dicere potes q̄ dictū Ir. locū habeat quādo inſtituta non adiuit: ex teſtamento tamē extraneus adiuit cōtra quē propoſita fuit querela. Item cōtra inſtitutam poteſt proponi querela,ſi ipſa patiatur.nā cōtradicere poteſt:vt in hac.l.§.ſed nō eſt.licet ipſa nō adiiſſet. nam vno adeunte naſcitur querela:vt arg.contra.j.ſi quis teſta. li.l.j.§.ante.&.ñ.eo. Papinianus.§.ſi conditioni. ſed dictū Ioan. quādo ex teſtamento adiuit,locū habet:& ſic prædicta iura quæ videntur cōtraria,ſoluuntur.& hoc placet. Vel aliud in querela,quàm in cōtra tab. quia per querelā ipſo iure deſinit eſſe heres qui adiuit: & ideo in virilem ſuccedit: ſed non deſinit eſſe heres per contra tab.quia nec prætor heredem facere poteſt:vt inſtit.de bo.poſſeſ.§.quos autem.quod non placet.

in actionibus.

d *Accipere.*hæc non datur exheredato rite: aliàs ſic. Item nec inſtituto: niſi ſit poſtumus,qui poſtea neget filium:vt.j. de Car. edicto.l.j.§.Pomponius.

e *Si vere.*aliàs ſi verus,aliàs ſi verus filius,& negaretur.

f *Heres eſſet.*ab iteſtato, & nullo obſtante: hic autem obſtat exheredatio.& facit.j.de Carbo.edic.l.j.§.& generaliter.

g *Non patiatur.*ergo videtur q̄ poſſit agere contra debitores hereditarios:ſed contra.j.de Carbo.edict.l.iij.§.miſſum. Rñ. q̄ non patitur præiudicium:quia tempora non currunt:vt.ñ.de iudi.l.ij.§.contra. Vel refert an velit agere contra eum qui dicit ſe heredem:& tunc non poteſt:ne præſumptio &c.vt ibi.an aduerſus alios:& tunc poteſt: vt hic. vel refert vtrum ſatisfecerit de rebus reſtituendis ſi apparuerit eum non eſſe filium: & tunc poteſt.aliàs non poteſt:vt.j.de Carbo.edi.ſed ſi is.§.denique.& §.an autē.&.l.penul. Vel dic, non poteſt niſi ſatisfecerit,& tūc vſque ad conteſtationem tantum ſi res ſit peritura.

h *Debet.*licet probetur filius.

i *Petitionem.*perlata querela.

k *Exercere.*huius.l.ar.dicūt quidā eum intēdere petitionē hereditatis,qui querelā ꝓponit.ſed hoc falſum eſt. Primo,quia inſtitutus eſt heres,donec cōtra eū pronuntiet: vt.j.de vulg.ſubſti.ex facto.§.ſi.ergo alius ex parte vel inſolidū heres eſſe nō poteſt : vt.j.de regu.iur.l. quod contra.§.j.Secundo, quia cæteras actiones intēdit pater inuito filio:ſed querelā nō: vt.ñ.eo Papinianus.j.reſpō. Ité pro nobis eſt in ea.l.§.ſi filius.&.l.poſtumus: §.ſi quis. Item iſte ſi petit hereditatem, ergo ex teſtamento, vel ab inteſtato: vt.j.tit.j.l.j. ij.&.iij. ex teſtamento nō:cū nō ſit inſtitutus. ſed nec ab inteſtato: quia quandiu &c.vt.j. de regu.iur. quandiu. &.C. cōmunia de ſuc. l. antequam. Item petitio hereditatis datur contra eum qui poſſidet pro herede putatiue:vel pro poſſeſſore. hic autem verū eſt eſſe eum heredem,ergo ea non tenetur. Si autem obiiciatur quòd ſecūdum hoc ſunt duo iudicia:reſpon.ſic ita,ſci licet querelæ, & petitionis hereditatis. Vel dic q̄ licet petitio ſit noua actio:tamen ſtatim mādatur executioni,quaſi de ea ſit cognitū: ſicut fit in actione in factum, quæ naſcitur ex re iudicata. Sed cōtra videtur. C.eo.l.j. nam ibi ꝓponebatur querela,& dicit contra ſi deicom. dari actionē, ac ſi pro herede vel ꝓ poſſeſſore poſſideret. Ad hoc reſpon. q̄ querela ſicut petitio hereditatis datur contra eū qui pro herede vel pro poſſeſſore poſſidet : alio tamē reſpectu: quia in petitione hereditatis titulus pro herede vere non eſt titulus:ſed in querela vere quidem eſt titulus:quia ſcriptus heres vere eſt interim heres:ſed fingitur & videtur quantum ad querelam non heres:quia non videtur deſtitutus &c.vt ſupra de in integ.reſtitu.l.nemo. nec videtur poſſeſſionem adeptus &c. vt infra de acquiren.poſſ.l.non videtur.vtraque tamen eodem libello proponi poteſt,hoc modo:peto teſtamentum rumpi,quia inofficioſum,& eo rupto hereditatem reſtitui : ſicut in ad exhi. & rei vin.

*inofficioſo

l *Confiteatur.*eum eſſe filium.

Qui de inofficioſo.] CASVS. Paterfa. filiū impuberē exheredauit:& extraneū inſtituit.ille impubes agebat querela:heres ſcript⁹ negauit eū filiū defuncti.iſte filius impubes petit mitti in poſſ.ex edic.Carbonia. dicitur q̄ hoc caſu filius meus impubes non habebit edictum Carbon. ſed habebit querelā. Viuia.

XXI. PAVLVS libro tertio Reſponſorum.

EVm qui inofficioſi teſtamenti querelam inſtituit,& fraude heredis ſcripti,quaſi tertiam partem hereditatis tacitè rogatus eſſet ei reſtituere, reliquit eam actionem: [m] nō videri deſeruiſſe [n] querelam: & ideo nō prohiberi eum repetere inchoatam actionem.

Qui ſciens indebitum ſoluit, non repetit. Bartolus.

Item quæſitum eſt, an heres audiēd⁹ eſt ante de inofficioſi * querelam actam [o] deſiderās reſtitui ſibi ea quæ ſoluit. [p] Reſpō dit,ei qui ſciens indebitū [q] fideicommiſſum ſoluit,nullā repetitionem ex ea cauſa competere.

Rupto teſtamento per querelam, actiones confuſa heredi reſtituuntur. Bartolus.

Idē reſpōdit,† euicta hereditate per inofficioſi querelam ab eo qui heres inſtitut⁹ eſſet, perinde omnia obſeruari oportere, ac ſi hereditas adita nō fuiſſet: [r] & ideo & petitionē integrā debiti heredi inſtituto aduerſus eum qui ſuperauit cōpetere, [s] & compenſationem [t] debiti.

Querela introducit rē ad cauſam inteſtati: & reſtituit ius heredi ſcripto, qua habet ſi non adiiſſet. & concor.j.ſi. præſi.l. & nō tantū.§. 1.& de inoffi.l. de ſerre.§.fin. & ratio iſtius litere ſecundum Bal.hic ſumitur de.l. ſi ex re.§. fi.ff. de ſtipu.ſer.

m *Actionem.* inofficioſi.

n *Deſeruiſſe.* quia non tam paciſcitur quàm decipitur. ſic & ſupra de tranſac.l.qui cum tutoribus.§.fin. & ſupra eod.nihil.§.ſi cum filius.

o *Actam.*id eſt finitam.

p *Soluit.*legatariis,vel aliis,vel iſti filio qui agit querela.

q *Sciens indebitum.* id eſt quòd indebitū fieri debebat per querelam:vt hic,& infra de condic.inde.quod quis.ſecus ſi ignorās vel titubans:vt.C.de condic.inde.l.ſi.

r *Non fuiſſet.*vt.ñ.eo.Papinianus.§.ſi.&.l.qui repudiātis.§.ſi.

s *Cōpetere.* vt.j.de he.vel ac.ven.l.ij.§.ſi.&.C.e.ſi marit⁹.in ſi.

t *Compenſationem.*ſi inuicem ſit debitum:niſi ipſe dolo fecerit. tunc enim perdit quod ſibi debetur:vt.j. de his qui.vt indig.heredem.&.j.ad Sila.propter veneni.§.neptis.

Filium.

Filius.]CASVS. Mater filium exheredauit, extraneum inſtituit, patri ſui filij legatum reliquit. ſi pater agnoſcat legatum, an non: an ideo minus poſsit nomine filij agere: quæritur. Et reſpon. quòd nõ ideo minus: & ideo agnitio patris non præiudicat filio. Sed quid ſi ſuccũbat pater in querela, cum agit in nomine filij: nunquid auferendum eſt ei legatum, & applicãdum fiſco? Et reſpond. quòd non. & hoc in prima. Sed quid ſi filius exheredatus egit, nec perfecit, & pendẽte lite deceſsit: nunquid heres ſuus cui in illo teſtamẽto erat relictũ legatum, poſsit perficere querelam inchoatam à defuncto, nec legatum amittitur? Et reſpon. q̃ non amittet. Sed pone quòd filius egit, & pẽdente lite dedit ſe in adrogationẽ ei cui in teſtamento erat relictũ legatum. ſi adrogator agat nomine filij adrogati: an debeat amittere legatum? Et reſpon. quòd nõ. & hoc in tertia. Viuianus.

Facti̇um patris non tollit querelam filio competentem. Et qui nomine alterius egit querela, & ſuccubuit, non perdit id quod ſibi relictum eſt. Bartolus.

XXII. TRYPHONINVS libro ſeptimodecimo Diſputationum.

FIlius [a] non impeditur quo minus inofficioſum teſtamẽtum matris accuſaret, ſi [b] pater eius legatum ex teſtamento matris accipiet, vel adiſſet hereditatem: quamquam in eius eſſet poteſtate [c]. Nec prohiberi patrẽ dixi * iure filij accuſare [d]. nam indignatio filij eſt [e]. Et quærebatur, ſi non obtinuiſſet [f] in accuſando, an quod patri datum eſt publicaretur [g]: quoniã alij commodum [h] victoriæ parat. Et in hac cauſa nihil ex officio patris, ſed totum de meritis [i] filij agitur: & inclinandum eſt, non perdere patrem ſibi datum, ſi [k] ſecundum teſtamẽtum pronuntiatum fuiſſet. Multo magis ſi mihi legatum teſtator dedit [l], cuius de inofficioſo teſtamento filius agens deceſsit me herede relicto, egoque hereditariam cauſam peregi [m] & victus ſum: id quod mihi eo teſtamento relictum eſt, non perdam: vtique ſi iam defunctus agere cœperat [n]. Item ſi adrogaui eum qui inſtituerat litem de inofficioſo teſtamento eius qui mihi legatum dedit, litemque peregero nomine filij, nec obtinuero: perdere me legatum non oportet: quia non ſum indignus vt auferatur mihi à fiſco id quod derelictum eſt: cum non proprio [o] nomine, ſed iure cuiuſdam ſucceſſionis egi.

*Dedici.

a *Filius.* tres ponit caſus lex iſta. Accurſius.
b *Si.* id eſt quamuis.
c *Poteſtate.* ſ. filius.
d *Accuſare.* ſcilicet teſtamẽtum inofficioſum. & hoc quando alius erat heres: licet patris & filij eadem perſona videatur: vt. C. de impu. & ali. ſub. l. fi.
e *Filii eſt.* ſ. q̃rela: vel melius, exheredatio.
f *Obtinuiſſet.* ſ. pater.
g *Publicaretur.* videtur quòd nõ: quoniam &c. vt inſtit. eo. §. ſi tutor.
h *Alii commodum.* ſcilicet filio. & ſic patet q̃ ſecundum hæc iura aliquid etiam extra caſtrenſe vel quaſi quæratur filio, ſecundũ Cõſtantinum certum eſt: & ſecundum Arcadiũ omnia materni generis: hodie omnia aduẽtitia: vt. C. de bo. ma. l. j. & ij. & de bo. quæ lib. cum oportet.
i *De meritis.* an meruerit exheredari, vel non.
k *Si.* id eſt quamuis.
l *Dedit.* id eſt reliquit.
m *Peregi.* nã neceſſe habui hoc facere: vt. C. quomodo & quãdo iudex. auth. qui ſemel. & j. de bo. lib. l. qui cum maior. §. ſed ſi minor. & ideo dicit, magis.
n *Cœperat.* aliter enim non trãſmittitur etiã hodie ad extraneũ: ſed ad ſuũ ſic: vt. C. e. ſcimus. in fi. & cõcor. huic. § j. de fideicõm. lib. l. ſi filius. §. erit. & de bo. lib. l. ſi filius. &. j. proxi. rñ. &. j. de his qui. vt indig. poſt legatum. §. qui accuſauit.
o *Cum non proprio.* aſsignat cauſam omnium prædictorũ. & eſt ar. de tanquã, id eſt de dictione tãquam: vt dixi ſupra de adop. ſi pater. § qui duos. Quod facit, vt ſi ille qui tulit ſententiam, ſuccedit iudex appellationis: poſsit iudicare. Item hæc ſucceſsio de qua hic dicit, eſt inſti. de adqui. per adro.

Si teſtamentum rumpitur per contra tabu. ſine per querelam: nepos in poteſtate retentus filio emancipato coniungitur. Bar.

XXIII. PAVLVS libro ſingulari de inofficioſo Teſtamento.

SI ponas* filium emãcipatum præteritum, & ex eo nepotem in poteſtate retentum heredem inſtitutum eſſe: filius [p] poteſt contra filium ſuum teſtatoris nepotem petere bonorum poſſeſsionem [q]: queri autem de inofficioſo [r] teſtamento non poterit. Quòd ſi exheredatus ſit filius emancipatus, poterit queri: & ita iungetur [ſ] filio ſuo: & ſimul cum eo hereditatem obtinebit.

*Si ponas.

Per contractum ab exheredato cum herede factum, videtur teſtamentum approbari. Bartolus.

Si hereditatem ab heredibus inſtitutis exheredati emerunt, vel res ſingulas, ſcientes eos heredes eſſe, aut cõduxerunt prædia, aliúdve quid ſimile fecerũt, vel ſoluerũt heredi quod teſtatori debebãt [t]: iudicium defuncti adgnoſcere [u] videntur: & à querela excluduntur.

In querela eſt locus iuri accreſcendi. Bartolus.

Si duo ſint filij exheredati, & ambo de inofficioſo teſtamento egerunt [x], & vnus poſtea conſtituit non agere [y]: pars eius alteri adcreſcit [z]. Idémque erit & ſi tempore [a] excluſus ſit.

p *Filius.* ſcilicet emãcipatus.
q *Bonorum poſſeſsionem.* ſcilicet contra tabul. ſed aliud in filio præterito à matre: cum eius ſilentium &c. vt inſtitu. de exhere. libe. §. mater. & infra de bono. poſ. contra tabu. l. illud. §. ad teſtamenta. &. l. non putauit. j. reſponſo.
r *Queri autem de inofficioſo.* accepta prius bono. poſ. gratia agnoſcẽdæ litis.
ſ *Iungetur.* vtrobiq; ſiue petat bo. poſſeſ. ſiue de inofficioſo agat: vt infra de coniungen. cum eman. li. l. j. §. ſi pater emãcipat. Sed nõne vitiatur ſiue irritatur teſtamentum in totum, cum iſte ſolus ab inteſtato eſſet ſucceſſurus: & ſic ille nepos nihil debet habere, ſecũdũ Pla. ſed dico quòd ei coniungitur per illud edictum infra de coniungen. cum eman. li. j. quã Pla. forte nõ cognouit. ſedata eſt enim diſcordia iuris ciuilis & prætorij per illud, cũ ius ciuile emãcipatũ prorſus repelleret, ſed prætor eum admitteret, & nepotem prorſus repelleret: & ſic ambo veniunt. Sed contra infra de coniungen. l. j. §. ſed ſi patruus. Sed intellige q̃ non cõiungitur ibi exheredatus per titulum illũ: niſi prius agat querela. ſed hodie prædictus tit. de coniungen. non habet locum: cum per authẽ. ita ſuccedat emancipatus filius ac ſi eſſet in poteſtate: vt in authen. de heredi. ab inteſt. §. primo. collatio. ix.
t *Debebant.* etiam ciuiliter, ſi emancipati: ſi in poteſtate, naturaliter. Accurſius.
u *Agnoſcere.* Not. de tacito conſenſu: vt infra eodem. l. penult. Sed argu. contra infra de adquiren. heredi. l. pro herede. §. primo & ſecundo.
x *Egerunt.* quilibet pro parte.
y *Non agere.* ſcilicet repudiando.
z *Accreſcit.* ſcilicet vt poſsit petere ſicut aliam. ſic & infra, ſi pars here. pe. l. ſecunda. &. C. quando non pe. partl. prima. & ſupra eo. l. qui repudiantis. non autem ipſo iure: imò heredi ſcripto accreſcit ipſo iure, licet de nouo petat: vt inſtitu. de here. inſtitu. §. hereditatis. verſic. non autem.
a *Tempore.* ſcilicet quinque annorum: vt C. eod. l. ſcimus. §. illud.

Ibi. ſ. quia in vna & eadem cauſa euenire poteſt vt diuerſæ ſententiæ proferantur. Viuianus.

CItra.]CASVS. Habebam duos filios. vnum inſtituit: alterũ exheredauit: & extraneum inſtitui. egit exheredatus contra extraneum: & obtinuit. an valeat quod actũ eſt? Et reſpon. quòd ſic quia in vna & eadem cauſa euenire poteſt vt diuerſæ ſententiæ proferantur. Viuianus.

a *Vt in vna.* ſed nõne alia eſt cauſa, cum inter alias perſonas litigetur: vt infra de except. rei iudi. & an eadem? Reſpon. impropriè vocat eandem cauſam: ſed hoc ideo facit, quia eadẽ eſt perſona & agentis, & iudicis forte. Vel quia de eadem re, id eſt de teſtamento inofficioſo tractatur. ſic. C. ne lice. in vna eadémque cauſa.

b *Diuerſi iuris.* quia alter filius, & alter extraneus: & agitur de teſtamento patris. vel alter non capax, quia turpis perſona: alter honeſta: & agitur de teſtamento fratris: vt ſupra eo. l. mater. §. ſed non eſt. & l. nam & ſi. §. filius.

c *Videbitur.* ſcilicet ex poſt facto. alias cõtra: vt inſtitu. de hered. inſtitu. §. hereditas. verſicu. nõ autem. ſecus autem in teſtamento rupto: quod nõ pro parte, ſed in totum rumpitur: vt infra de iniuſt. teſt. l. penult.

Ex poſt facto poteſt quis decedere pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus. Bar.

XXIIII. VLPIANVS libro quadragenſimo octauo ad Sabinum.

CIrca inofficioſi querelam euenire plerumq; adſolet, vt in vna[a] atq; eadem cauſa diuerſæ ſentẽtię proferãtur. Quid enim ſi fratre agẽte heredes ſcripti diuerſi iuris[b] fuerunt? Quod ſi fuerit: pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus deceſiſſe videbitur.[c]

Datum inter viuos vt cõputetur in quartam, querelam excludit, & ad ſupplementũ agitur, & in collationem venit. Bart.

XXV. IDEM libro ſecundo Diſputationum.

SI non mortis cauſa fuerit donatum, ſed inter viuos, hac tamen contemplatione, vt in quartam[d] habeatur, poteſt dici inofficioſi querelam ceſſare, ſi quartã in donatione habet: aut ſi minus habeat, quod deeſt viri boni arbitratu repleatur:[e] aut certè[f] cõferri oportere id quod donatum eſt.

Etiam eo cuius non intereſt agẽte, teſtamentum rumpitur: & ſi precedens eſt excluſus, ſequenti non obſtat. Bartolus.

Si quis[g] cum non poſſit de inofficioſo queri,[h] ad querelã admiſſus[i] pro parte[k] reſcindere teſtamentum tentet, & vnum ſibi heredem eligat, contra quem inofficioſi querelam inſtituat: dicendum eſt, quia teſtamentum[l] pro parte valet, & præcedẽtes[m] eum perſonæ excluſæ ſunt,[n] cum effectũ eum querelam inſtituiſſe.

Libertas data cauſa implendi conditionẽ in teſtamento inofficioſo adiectam, non reſcinditur: ſed eius pretium à manumiſſo ſoluitur. Bartolus.

XXVI. IDEM libro octauo Diſputationum.

SI ſub hac conditione fuerit heres inſtitutus, *ſi Stichum manumiſerit,*[o] & manumiſiſſet: & poſtea quàm manumiſit, inofficioſum vel iniuſtum teſtamentum pronuntietur: æquum eſt huic quoque ſuccurri, vt ſerui pretium[p] à manumiſſo accipiat: ne fruſtra ſeruum perdat.

Si fides tranſactionis non ſeruatur, poteſt exheredatus ad querelam redire. Bar.

XXVII. IDEM libro ſexto Opinionum.

SI inſtituta de inofficioſo teſtamento accuſatione, de lite pacto tranſactum eſt, nec fides ab herede tranſactioni præſtatur: inofficioſi cauſam integram eſſe placuit.[q]

Licet teſtator aliquem ſuum filium eſſe negauit, ſi exheredauit eum, habet querelã. Bartolus.

Ei qui ſe filium eius eſſe adfirmat, qui teſtamento id denegauit, tamen eum

Si ſub hac. CASVS. Filio exheredato, extraneo inſtituto ſub conditione ſi ſeruum ſuum proprium heredis manumiſerit, egit filius querela: & obtinuit. qualiter ſuccurratur heredi, vt reſarciatur ſibi damnum quod per ſeruum manumiſſum habet? Reſpon. quòd conſequitur pretium ſerui ab ipſo manumiſſo. Viuianus.

o *Manumiſerit.* ſcilicet ſeruum ſuũ: ſecus ſi hereditariũ: quia tunc etiã libertates reſcinduntur: vt ſupra eodem. l. Papinianus. §. finali. ſed in hereditario videtur talis conditio impoſsibilis, cum eam non poſsit adimplere niſi adita hereditate: & adire non poteſt, niſi adimpleat cõditionẽ. ſed certe imò admittitur talis conditio: vt infra de condi. inſtit. l. mulier quæ. §. penultimo.

p *Pretium.* Sed quod pretium? Reſpon. quidam, id quod dicitur C. de cõmuni ſer. ma. l. prima. alij de viginti aureis: vt ſupra eodem. l. Papinianus. in fine. tu dic verum pretium: vt argum. C. ſi aduer. lib. l. ij. Item qua actione? Reſpon. quidã actione in factum: quæ in variis cauſis eſt inuenta: vt. C. de ſacroſanctis eccleſiis. l. ſancimus. Alij dicunt ſine cauſa: vt infra de condic. ſine cauſa. l. ſecunda. Alij ob cauſam: vt infra de cõdic. cauſa da. ſed & ſi falſum. Tu dic ſecundum Ioan. condictione ex hac l. quę etiam ex lege veteri datur: vt infra de adulteriis. l. quod ex his cauſis.

Si inſtituta. CASVS. Filius exheredatus tranſegit cum ſcripto, vt ſcriptus daret ſibi decem intra tempus aliquod. ſi ſcriptus non ſtet placitis, an querela filius exheredatus agere poſsit, quæritur. Et reſpon. quòd ſic. [EI QVI.] Habebam filium: & cum facerem teſtamentum, dixi hunc non eſſe filium meum, & ſic alium extraneum inſtitui. quæritur vtrum iſte quem negaui eſſe filium meum, poſsit agere de inofficioſo teſtamento? & reſpon. quòd poteſt. [DE INOFFICIOSO.] Si miles exheredet filium, & extraneum inſtituat, an filius licet ſit miles, poſsit dicere teſta. eius inofficio. quæritur. & reſpon. quòd non. [DE INOFFICIOSO.] Auus nepotem ex filio exheredauit, & filium ſuum inſtituit, vel alium: non curo. egit nepos pro parte, & obtinuit: ſed ſcriptus appellauit. an peudente appellatione poſsit nepos petere alimẽta pro modo facultatum? Et reſpon. quòd ſic: & ſcriptus habebit neceſſe ea præſtare. [DE TESTAMENTO.] Mater habens filium abſentem, quem credebat mortuum: teſtamentum fecit, & extraneum inſtituit nulla mentione facta de filio. an filius rediens poſsit agere querela, quæritur. Et dicitur quòd ſic. Sed an legata & libertates debeantur? Dicitur quòd ſic. & ſpeciale eſt in hoc caſu: aliàs rupto teſtamento non valent legata relicta vt in. l. ſequenti.

a *Solue ſecũdum Bart. quòd ibi illa qui egerat querela: diſſerat à dare actio præ. verbis: vt. C. de trãſact. l. cum mota. quæ eſt cõtra[a]. ſupra eo. l. nam & ſi. §. j. & l. Papinianus. §. ſecundo. Vel dic vt in contrario notatur.*

Exheredauit.

c *Reſpondit.* ſcilicet ſi ſcriptus non ſtet placitis, an filius poſsit agere querela. & dicit quòd ſic. Sed quid ſi ſcriptus ſtet placitis? Reſpon. quòd non. Sed quid ſi ſcriptus non ſtet placitis, & filius non agat? Reſpon. quòd ſcriptus habebit legata. Sed quid ſi ſcriptus ſtet placitis, & filius agat? Reſpon. quòd ſcriptus habebit legata

a *Exheredauit.* per quod presumitur filius, cum sit inepta res in extraneos exheredatio: vt. j. de verb. obli. l. quidam cum filium.

b *Supersit.* sed quomodo hoc? nam non est exheredatus rite, ergo cessat querela: vt. j. de libe. & postumis. l. si postumus. §. fi. & ad Car. l. j. §. Pomponius. quæ sunt contra. Sed dic quòd rite exheredauit: sed postea in quadam parte testamenti negauit eum filium esse.

b *Testamento militis.* id est militantis vel etiam non militantis, si est filius fami. vt. C. eo. l. fin. secus in veterano patrefamilias, vt. ff. eo. l. Papinianus. §. Papinianus.

d *De inofficioso testamento.* scilicet aui.

e *Patruum suum.* heredem scriptum.

f *Decerni.* hoc in causa appellationis: & cũ obtinuit in principali: aliàs forte secus: argu. supra eo. l. qui de inofficioso. Item not. quòd non remanent omnia in eodẽ statu appellatione pendente. sic infra de appel. imperatores. Item not. argu. ꝙ monach⁹ sit alẽdus de bonis monasterij in causa quam habet cõtra abbatem, accusando eum, de bonis monasterii est alendus.

Monachus agens cum suo abbate in accusando eum, de bonis monasterii est alendus.

g *De testamento.* expone hunc. §. vt infra l. proxi.

h *Cum mater. Alios.* s. extraneos: secꝰ si alios filios: quia tunc nõ ꝓponitur querela: vt C. eo. lege. iij. Acc.

† *adnotandum.*

i *Pertinere.* scilicet perlata querela: vt. ff. l. proxi. nam late patet verbum pertinere: vt. j. de verb. signific. l. verbum pertinere. sed certe imò videtur cessare querela, & directo filio hereditas restituenda: vt. j. de here. instit. l. fin. sed ibi aliud fecerat testamentum in quo filium instituerat heredem: hic non. item argu. C. de temporibus in integrũ restitutionis. l. si intra. & C. de testa. mili. l. si cum vel in vtero.

k *Præsentur.* imò non: vt. ff. eo. l. Papinianus. in fine. quæ est cõtra. Solu. hic tantum re fuit præteritio facta: ibi re & consilio: vnde omnia reuocantur. Alij dicunt hoc fuisse specialiter cuidam indultum: quia fuerat filius iuste præteritus. Alij, vt Azo, quòd hoc corrigitur per id quod hic subiicit.

l *Adnotandum est.* i. reprehẽsio subiicitur. sed tu dic primã expositionem: & quod subiicit, adnotandum, id est hoc est notandum in hoc rescripto quòd teneant legata: quod nõ est vbi aliàs res & consilio testamentum pronuntiatur inofficiosum: vt subiicit: vt. ff. eo. l. qui repudiantis. in fine. Accursius.

Si suspecta.] CASVS. Decessi exheredato filio: & extraneo instituto herede. si legatarius timeat ne scriptus cum illo qui agit de inofficioso, colludat: an debeat adesse, & iudicium defuncti tueri? Et respon. ꝙ sic, & appellare potest: quia eius interest. [DE INOFFICIOSO.] Planus est: quia dicit quòd spurius potest agere querela. [QVAMVIS.] Si filius exheredatus cũ scriptis trãsigat: an legata & libertates debeantur, & valeãt: quæritur. Et respon. quòd sic debentur legata quatenus patitur lex Falcid. [QVONIAM.] Si mulier filium adoptat, quod facere non potest: cumq; exheredet: an filius possit agere querela, quæritur. Et dicitur quòd nõ: quia nec adoptio tenet. [IN EA.] Mater Bononiensis habens duos filios, extraneum, scilicet Rheginensem instituit, & filios exheredauit. dicitur quòd vbi scriptus habet domicil. ff, & ibi agere debet filij exheredati. Viuia.

m *Si suspecta.* hic sume arg. quòd non habet, quis necesse causam suspicionis ꝓbare. sic C. de iudi. l. apertissimi. & de his qui ad eccle. confu. l. fina. & de adul. l. quamuis. & in authen. vt hic. ma. & eo. sed offert. §. his quoque. col. 1. Papinianus.

exheredauit, a de inofficioso testamento causa supersit. b

Qui in querela obtinuit, pendente appellatione debet ex hereditate ali. Bartolus.

De inofficioso testamẽto militis c dicere nec miles potest.

De inofficioso testamento d nepos contra patruum suum e vel alium scriptũ heredem pro portione egerat, & obtinuerat, sed scriptus heres appellauerat. placuit interim ꝓpter inopiam pupilli alimenta pro modo facultatium quæ per inofficiosi testamenti accusationem pro parte ei vindicabantur, decerni: f eáque aduersarium ei subministrare necesse habere vsque ad finem litis.

Præteritio matris de filio, etiam quem ignorabat, habetur pro exheredatione. Bartolus.

De testamento g matris quæ existimans periisse filium, alium heredem instituit, de inofficioso queri potest.

Secundum glos. breuiter. l. d. Si testamentum rumpatur ex causa præteritionis facta re, non consilio: legata remanent valida. Bartolus.

XXVIII. PAVLVS libro singulari de Septemuiralibus Iudicijs.

CVm mater militem filium falso audisset decessisse, & testamento heredes alios h instituisset: diuus Hadrianus decreuit hereditatem ad filiũ pertinere, i ita vt libertates & legata præstẽtur. k Hic illud † adnotandum l, * quòd de libertatibus & legatis adiicitur. Nã cum inofficiosum testamentum arguitur, nihil ex eo testamento valet.

Ille cuius interest, potest adesse causæ, ne colludatur. Bartolus.

XXIX. VLPIANVS libro quinto Opinionum.

SI suspecta m collusio sit legatariis inter scriptos heredes, & eum qui de inofficioso testamento agit: adesse n etiam legatarios, & voluntatem defuncti tueri constitutum est. o eisdémque permissum est etiã appellare, si contra testamentum pronuntiatum ? fuerit.

De inofficioso testamento q matris, spurij quoque filij dicere possunt.

Si causa super querela transactione deciditur, testamentum remanet validum: & debentur legata. Bartolus.

Quamuis instituta inofficiosi testamẽti accusatione res trãsactione decisa sit, tamen testamentum in suo iure manet: & ideo datæ in eo libertates atque legata vsq; quo Falcidia r permittit, suam habent potestatem. s

Fœmina per adoptionem non potest habere filium qui possit habere quos etiam. Bartolus.

Quoniam fœmina nullum adoptare filium sine iussu * principis potest: t nec de inofficioso testamento

a *Adoptiuam.* id eſt per adoptionem ſibi conſtitutam. Accur.
b *Domicilium habent.* vel etiam vbi eſt maior pars hereditatis: vt ſupra de iudi. l. ſi fideicommiſſum. §. penul. & in prin. l. & hoc niſi filius querela vtatur in modum cõtradictionis: vt ſupra eo. l. Papinianus. §. ſi filius.

A *Dueſ°.*]CASVS. Filius tuus dedit ſe in adoptionem: qui filius fecit teſtamentũ, & te exheredauit, & extraneũ inſtituit: an poſsis agere querela, quæritur. Et dicitur ꝙ ſic. [TVTORES.] Paterfa. impuberẽ exheredauit, & alium inſtituit: tutoribus legata reliquit: an tutores nomine pupilli agere poſsint? Et reſpon. ꝙ ſic. Viuianus.

c *Agere poteſt.* Sed cũ ſit in poteſtate adoptiui patris: vt ſupra de adop. l. j. nullum eſt teſtamentum niſi ſit miles: vt inſtit. qui teſta. fa. poſſ. in principio. ſed & tũc non agitur: vt ſupra eo. l. ſi inſtituta. §. de inofficioſo teſtam. Reſpon. quidam dicũt hic loqui quando non tenuit adoptio. & ſic faciunt loqui infra de contra tabu. l. tertia. §. ſi pater. Tu dic quòd hic loquitur de filio qui teſtatur in quaſi caſtrẽſi peculio: quod teſtamẽtum poterat expugnari iure iſto: licet non hodie: vt. C. eo. l. fin. & ſic loquitur etiã dicta. l. de contra tabu. l. tertia. §. ſi pater. Alij dicunt quòd hic erat emãcipatus ab adoptiuo patre.

d *Reſcripſerunt.* quia nemini debet ſuum officium eſſe damnoſum: vt infra quemad. teſta. aper. l. ſed ſi quis ex ſignatoribꝰ. ſic & C. de admi. tuto. l. cum quidam. & inſti. eo. §. ſi tutor. & ſ. eo. ſi pars. §. ſi. & l. filius. §. multo. & j. de his qui vt indig. l. tutoré. Accur.

SI is qui.]CASVS. Auus filium ſuum & etiam nepotem ex filio exheredauit. filius non vult agere de inoffic. teſta. patris: quæritur an nepos admittatur ad querelã de inoffi. teſta. aui ſui? Et reſpõ. quòd ſic. [QVANTVM.] Paterfa. filium exheredauit, & extraneum inſtituit. an exheredatus poſsit agere querela? Dicitur quòd ſic: quia nil refert, fuerit inſtitutus ex liberis, an ex extraneis: quia ſemper filius agit querela. [SI HERES.] Extraneum inſtitui, filiũ exheredaui: extraneus, ſcilicet ſcriptus, illum filium meum exheredatum inſtituit: an nihilominus aget filius querela? Et reſpon. quòd ſic: quia intellige cũ ſcriptus habeat coheredem: vel inſolidũ erat heres. ſed in minori particula legitimus filius eſt inſtitutus. hoc in prima. Sed quid, ſcriptus legauit legitimo rem aliquã: an ſimiliter agere poſsit? Et reſpõ. quòd non. Et hoc in ſecunda. Quocunque autẽ modo iudicium defuncti agnoſcat filius, ibi præiudicat in querela. Viuianus.

e *Nolit.* vt quia repudiauit, aliàs cõ: vt ſupra eo. qui repudiãtis. in prin.

f *Non poſsit.* quia præmoritur, vel repudiauit, vel aliàs excluſus eſt tempore.

g *Locus.* hoc ſi ſuo iure velit admitti. ſecus ſi eius qui repudiauit: vt. C. eo. l. ſi quis filium. Vel dic vt not. ã. eo. pater.

h *Nihil intereſt.* Sed quantum ad cõtra tab. intereſt: quia quando extraneus eſt heres inſtitutus, non in totum tuetur agentem:

ſo teſtamento eius quã quis ſibi matrẽ adoptiuam[a] falſò eſſe exiſtimabat, agere poteſt. In ea prouincia de inofficioſo teſtamẽto agi oportet, in qua ſcripti heredes domiciliũ[b] habẽt.

XXX. MARCIANVS libro quarto Inſtitutionum.

ADuerſus teſtamentum filij in adoptionem dati, pater naturalis rectè de inofficioſo teſtamento agere poteſt.[c]

Qui agit nomine alterius de inofficioſo, non eſt indignus legato. Bartolus.

Tutorib[a] pupilli nomine ſine periculo eius quod teſtamẽto datum eſt, agere poſſe de inofficioſo vel falſo teſtamento diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.[d]

In querela locus eſt ſucceſſorio edicto. Bartolus.

XXXI. PAVLVS libro ſingulari de Septemuiralibus Iudiciis.

SI is qui admittitur ad accuſationem, nolit[e] aut nõ poſsit[f] accuſare: an ſequens admittatur, videndum eſt. Et placuit poſſe: vt fiat ſucceſsioni loc[g]. [g]

Quantum ad inofficioſi liberorum vel parentium querelam pertinet, nihil intereſt[h] quis ſit heres ſcriptus, ex liberis, an extraneis, vel municipib[a]

Qui heredi inſtituto iure vniuerſali ſuccedit, a querela non excluditur ſecus ſi titulo particulari. Bartolus.

Si heres extiterim ei qui eo teſtamento inſtitutus eſt quod de inofficioſo arguere volo, non mihi nocebit:[i] maxime ſi eam portionem[k] non poſsideã, vel iure ſuo poſsideam.[l] Diuerſum[m] dicemus ſi legauerit mihi eam rem quam quis ex eo teſtamento acceperat. [n] nam ſi eam agnoſcam, repellar[o] ab accuſatione. Quid ergo ſi aliàs volũtatem teſtatoris probauerim: puta in teſtamento adſcripſerim, poſt mortem patris cõſentire me? Repellẽdus ſum ab accuſatione.

Qui eſt aduocatus pro herede, videtur approbare teſtamentum. Bartolus.

XXXII. IDEM libro ſingulari de inofficioſo Teſtamento.

SI exheredatus petẽti legatũ ex teſtamẽto aduocationẽ[p] præbuit, procurationémve ſuſceperit, remouetur ab accuſatione. adgnouiſſe enim videtur, qui qualequale iudicium defuncti comprobauit.

Qui eſt heres legatarii, & legatum petit, videtur teſtamentum approbare. Bart.

Si legatario heres extiterit exheredatus, petierítque legatum, videbimus an ſit ſummouẽdus ab hac accuſatione. Certum eſt enim iudicium defuncti: & rurſus nihil ei ex teſtamẽto relictum verum eſt. tutius[q] tamen fecerit, ſi ſe abſtinuerit à petitione legati.

DE HEREDITATIS petitione.

TITVLVS III.

Hereditas ad nos ptinet ex teſtamẽto, vel ab inteſtato: de iure antiquo vel nouo. Bar.

1. GAIVS libro ſexto ad Edictum prouinciale.

A ſed ſi aliquis ex liberis, in virilem: vt j. de legꝫ. præſtan. l. filium. §. ad eum. & l. virilis. Itẽ quo ad aliud intereſt etiam in querela: quia vbi aliquis de liberis eſt inſtitutus, irritatur pro parte teſtamentum: quando extraneus, in totum: vt. ã. eod. l. mater. §. ſed non eſt admittẽdum. & tale intereſſe reperitur. j. tit. j. l. ſed vtrũ. Accurſius.

i *Nocebit.* Sed quare hoc? Reſpon. quia ille erat inſtitutus ꝑ parte heres: vel inſolidũ: tamen me heredẽ in portiuncula inſtituit. ꝙ ſi ipſe heres inſolidũ eſſet, me quoque inſolidum inſtituiſſet. facta omnium bonorũ confuſione, non haberem quid quærerem.

k *Si eã portionẽ.* quæ ei in eo teſtamẽto relicta eſt: & ex eo quòd dicit maxime, idem eſt ergo ſi poſsiderem. vel sbũdat maxime. Acc.

l *Poſsideam.* ſi habes, nõ poſsideam: ſupple, ſed alieno, puta ẽptione facta ab aliquo cui ipſe vẽdidit. ſi non habes, nõ: tunc ſuo iure, i. meo. & erit idẽ ſenſus qui primo, vel ſuo, i. hereditario, ſecundũ primum per inſtitutionẽ, vel per legatũ. Acc.

m *Diuerſum.* Sed cur diuerſum? Reſpõ. quia ſupra propter hereditatẽ patris mei nõ adiui: imò propter hereditatem quam agnoui. nam & forte ignorabam eſſe inſtitutũ eum cui ſucceſsi: ſed hic ipſam rem legatam à patre agnoui: ar. inſti. de teſta. §. legatariis autẽ. Vel ſecundũ M. legatum ex voluntate, portionem hereditatis ex neceſsitate: vt. j. de acquir. her. l. j. & ij. & de leg. j. l. legatarius. §. j.

n *Acceperat.* per inſtitutionẽ, vel ꝑ legatũ.

o *Repellar ab accuſatione.* ã. eo. filius. §. multo. & §. ſi. contra. Sol. amplius præiudicat mihi agnitio legati relicti mihi, vel cui ego exheredatus ſucceſsi: vt hic, & j. l. proxi. §. j. quàm actio inofficioſi teſtamenti ex perſona eius cui heres extiti, à me intentata. vel nec re nec ſpe competebat querela legatario ibi: hic ſecus.

D SI exheredatus.]CASVS. Filium exheredauit: extraneum inſtituit: Titio. ix. legauit: mota petitione legatarij: ſi filius præſtet ſibi patrocinium: an ſibi videatur præiudicare quantũ ad querelam? Et reſpon. ꝙ ſic. [SI LEGATARIO.] Filio exheredato, extraneo inſtituto, mihi legatũ reliquit: filium exheredatum inſtitui ego legatari[a]: an poſsit petere legatũ nullo ſibi generato præiudicio in querela? Reſpon. quòd non: ſed dicit quòd tutius eſt quòd abſtineat ſe à petitione legati. Viuianus.

p *Aduocationẽ.* imò nec videtur tolli ꝑpter aduocationẽ: vt. j. de rei vin. l. inter officiũ. &. ã. de bo. lib. q cũ maior. §. ſi patroni. quę ſunt cõtra. Sol. hoc ſpeciale ĩ querela: quia odioſa eſt. vel hic ſciẽs: ubi ignorãs. arg. ã. e. l. mater. Ad id qđ ſubiicit de ꝓcuratione, eſt cõtra inſti. eo. §. ſi tutor. Sed ibi ex neceſsitate egit tutor. *Querela inofficioſa eſt.*

q *Tutius.* poſſet ergo vtrũque: abſtinere, & nõ abſtinere; vt. ã. l. proxi. §. ſi heres extiterim. j. reſpon. quæ eſt cõtra. Nec obſtat. j. eo. §. ij. rñ. quia hic exheredatus extitit heres legatario: ſed ibi ſucceſsit in legatũ. vel dic tutiùs, id eſt tute: vt repellatur ſi acceperit propter generalia verba ſuperioris. l. in fine. Accurſius.

DE HEREDITATIS PETITIONE.

Poſito de querela quæ eſt præparatoria huius, ponit & de hac. Accur.

Hereditas.] CASVS. Hæc.l.& duæ ſequétes tractant de eadem materia. Oſtēdit enim cui detur hæc actio: & dicit quòd hereditas ad aliquem pertinere poteſt iure veteri & nouo: & ſiue nouo iure datur ei hereditatis petitio: ſiue iure veteri. Iure autem pertinere poteſt duobus modis. vel ab inteſtato, hoc eſt.l.xij. tabu. vel ex teſtaméto ad nos pertinet: ſiue noſipſi heredes alicui exiſtam[a]: ſiue per alios qui nobis ſubiecti ſunt &c. vt in litera. In fine tamē dicit quòd nouo iure defertur alicui hereditas quandoque ex ſena. conſul. quandoque ex conſtitutionibus. Viuianus.

a *Tabularum.* hoc mē brum ſubdiuiditur, ex teſtaméto, vel ab inteſtato: vt.j. de verbo. ſigni. l. lege. Itē ex teſtamento ſubdiuiditur: vt hæc litera dicit.

b *Quod iure.* non iure factū poteſt dici & id quod ruptum, vel irritum, vel nō ſolēne eſt: vt inſtit. quibus modis teſt. infir. §. alio autem. ver. hoc autē caſu. Sed ſpecialiter tamē ſignificant ſingula diuerſa: vt.j. de iniuſt. teſt. l.j. ex nullo vero tali pertinet ad nos hereditas, vt de iure ciuili adiri poſſit: vt hic innuitur, & probatur.j. de iniuſt. teſt. l.iij. §. fi. & l. denique. & l. nā & ſi ſub cōditione. & de libe. & poſtu. l. ſi filius qui. & C. de teſta. l. ex imperfecto. & .j. de cōtra tab. filium. §. ſed eum. Porro quādoque datur in prædictis bo. poſſ. ſecundū tabu. licet adiri nō poſſit: vt.j. de iniuſt. teſt. l. poſtumus. j. reſpō. & §. idē. & l. filio. & inſtit. quibus modis teſt. infir. §. non tamen.

HEreditas ad nos pertinet aut vetere iure, aut nouo. Vetere, è lege duodecim tabularum, [a] vel ex teſtamento quod iure [b] factum eſt:

II. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

SIue ſuo [c] nomine, ſiue per ſe, ſiue per alios effecti ſum[a]:

III. GAIVS libro ſexto ad Edictum prouinciale.

VEluti ſi eam perſonam quę in noſtra poteſtate ſit, inſtitutam iuſſerimus adire hereditatem. [d] Sed & ſi Titio qui Seio heres extitit, nos heredes facti ſumus: ſicuti Titij hereditatem noſtram eſſe intendere poſſumus, [e] ita & Seij. Vel ab inteſtato, [f] ſortè quòd ſui heredes [g] defuncto ſumus, vel adgnati, vel quòd manumiſimus defunctū: quódve parens noſter manumiſerit. [h] Nouo [i] iure fiūt heredes omnes qui ex ſenatuſconſultis [k] aut ex conſtitutionibus [l] ad hereditatem vocantur.

In iudicio vniuerſali veniūt ea quæ poſt litis cōteſtationē rem cœpit poſſidere. Bart.

IIII. PAVLVS libro primo ad Edictum.

SI hereditatem petam ab eo qui vnā rem poſſidebat de qua ſola [m] cōtrouerſia erat: etiā id quod poſtea cœpit [n] poſſidere, reſtituet. [o]

Poſſeſſio hereditatis quæ eſt in controuerſia, non poteſt alienari niſi præſtita ſatisdatione, vel cauſa cognita ſi neceſſitas vrgeat. hoc dicit ſecundum opinionem quā intendo tenere. Primò loquitur quando poſſeſſor volebat alienare voluntariè: ſecundò quando vult alienare ex neceſſitate. ſecunda ibi, cauſa autem. Bartolus.

V. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

DIuus [p] Pius reſcripſit prohibēdū poſſeſſorē hereditatis de qua cōtrouerſia [q] erit, antequā lis inchoaretur [q] aliquid

d *Veluti Hereditatem.* in quo caſu nec vno momēto penes filium eſt. Item iuſſum præcedere oportet: vt.j. de acquirēda hereditate. l. placet. & l. ſi quis mihi. §. iuſſum.

e *Intendere poſſumus.* Hic fortiter quęritur quo iure ſum heres Seij. nam aut veteri, aut nouo. Item ſi veteri, aut ex teſtamento, aut ab inteſtato. ex teſtamento non: quia me heredem non inſtituit proprio nomine expreſſo: vel demonſtratione facta: nec eū qui in mea poteſtate eſt. Item ab inteſtato non: quia nō ſum eius cognatus vel agnatus. Item nouo iure non: quia etiam iure veteri dicitur me eſſe heredem Seij. antiqua eſt enim regula quòd heres heredis, & cętera. vt. Cod. de hered. inſtit. l finali. Ad hoc dicas quòd ego ſum heres iure veteri: & quandoque ex teſtamento, & quandoque ab inteſtato. Si enim Titius inſtituerit me heredem, ex eius teſtamento ſum heres Seio. Item ſi non inſtituit, ſed ab inteſtato ei ſuccedam, & ab inteſtato ſuccedo Seio. Itaque mirabile contingit, vt ſim heres Seij ab inteſtato: licet ipſe fecerit teſtamentum, ex quo eſt adita hereditas à Titio. Item vt ſim ex teſtamento heres: licet ipſe nullum fecerit teſtamentum: vel ſi vterque fecerit, ex ſecundo teſtamento heres ſum Seij: & hoc ideo contingit, quia non directo, ſed per obliquum ſum ei heres. & multa per obliquum conceduntur, quæ directo non fiunt: quanquam melius videretur poſſe dici vt eodem iure & modo videar heres Seij quo fui Titij, argumen.ī. de fideicommiſſaria hereditatis petitione. l. nec intereſt. in fine ſecundi reſponſi. Item contrarium videtur apertè primæ opinioni quod legitur infra de caſtrenſi peculio. l. prima. Sed ideo ibi non ſpectatur ſecunda cauſa: quia nec eſt nec eſſe poteſt, ſed tātum prima: & ideo prima verior eſt. ADDITIO. Pro declaratione huius gloſæ diſtingue ſecundum Bartolum hic: quia quandoque hereditas defertur ad nos directo: & ſic eſt vna tantùm cauſa proxima. Quandoq; per mediam perſonam alteri[a] defertur hereditas ad nos: & ſic eſt cauſa alia remota: & tunc nihil repugnat quin ex duabus cauſis ſimus heredes.

Obliquè plura cōcēduntur, quæ nō directe.

f *Vel ab inteſtato.* hoc refert ad id quod prima lex dixerat, vel ex teſtamento.

g *Sui heredes.* vt in poteſtate: vt inſtitu. de hered. qua. & dif. §. ſui.

h *Manumiſerit.* & ſic ſuccedim[a] in tertia hodie: vt inſtitu. de ſucceſ. lib. §. ſed noſtra. Accurſius.

† *Iſta. l. ſi hoc notabiliter allegatur, quòd in vniuerſalibus iudicijs fit res litigioſa per ſi citationem. Bald.*

i *Nouo.* hoc refertur ad id quod dixi in prima lege, veteri iure:

k *Senatuſconſultis.* Officiano & Tertylliano.

l *Conſtitutionibus.* vt filij ſororis: vt inſtit. de le. ag. ſuc. §. cæterū. verſic. nos verò. Item is cui debetur quarta, ſcilicet ex conſtitutione diui Pij: vt. ī. tit. j. Pap. §. ſi quis impubes.

Si hereditatem.] CASVS. Heredem me inſtituiſti: egi contra poſſeſſorem alicuius rei hereditariæ. tempore ſententiæ repertę ſunt penes eum plures res hereditariæ: an illarum nomine ſit condemnandus, quæritur. Et reſpon. quòd ſic Viuianus.

m *De qua ſola.* id eſt propter quam ſolam.

n *Cœpit.* & ſic venit in iudicium etiam quod poſt lit. conteſta. accidit. & ſic eſt contra. ſupra de iudi. l. nō poteſt. Sol. ibi in ſingulari: hic in vniuerſali iudicio dicit, vt & ibi diximus: & infra de pecu. l. quæſitum. in princi. & infra epd. l. ſi quo. & l. item videndum. §. ſi quis. & l. licet minimam. & infra titu. primo. l. j. §. primo.

o *Reſtituet.* inſpecto vniuerſitatis iure quo peto. Accurſius.

Diuus.] CASVS. Aliquis filium exheredauit, & extraneum inſtituit: egit filij[a] ille querela, & ea perlata petit hereditatem. ſi ſcriptus heres pendente lite vel iudicio velit rem aliquā diſtrahere: quæritur an poſſit. Et dicitur quòd nō: quia hoc decreuit imperator quidam: niſi ſatisdaret ſcriptus de reſtituēda æſtimatione rerum vend. ſi ſuccumberet: niſi in certis caſibus in quibus permittitur ſcripto heredi res hereditarias vēdere, ſcilicet ad ſepulturam defuncti. Item ob æs alienū ſoluendum promiſſum ſub pœna magna. Item res quæ ſeruādo ſeruari nō poſſunt. Itē quartus caſus eſt in quo permittitur rei here. alienatio, propter alimēta familię, ne fame ipſa depereat. Itē propter alias cauſas in quibus & ſi nō ſatisdat ſcriptus heres, vendere poteſt. [DIVVS HADRIANVS.] Titius teſtamentū fecit: Mæuiam heredem inſtituit: Sempronius rem quandam here. poſſidebat: Mæuius rem illā petitione hereditatis petit: Sempronius dicit teſtamentum falſum: an ſcripto cauere debeat de re illa reſtituenda ſi pro herede pronuntietur, quæritur. Et dicitur quòd ſic. & hoc inſtituit diuus Hadrianus. præſtita vero cautione ſuſtineri debet he. pe. donec de falſo diſcernatur. Viuianus.

p *Controuerſia.* Nota controuerſiam eſſe ante litis conteſtationem.

q *Inchoaretur.* idem multo magis & poſt litem conteſta. nam poſt magis videtur denegandum: vt innuit prox. §. cauſa autem &c. & infra familiæ erciſcun. l. alienationes. Sed videtur quòd futuri non facti nomine impediatur alienatio: vt infra

de excep.l.ſi poſt.quæ eſt cõtra.ſed ibi ſubauditur,tantum.Apparet ergo ex hac,&.j.eo.ſed & ſi.§.hęc verba ſenatuſcon.&.C. eo.l.ſi poſt motam.& infra familiæ erciſcũ.l.alienationes.quòd in peti.here. & familiæ erciſcundæ impeditur alienatio etiam mota controuerſia tantum: in aliis autem demum ditis conteſt.

iure iſto: vt.C.cõmuni diui.l.j.&. C. de litis conteſt.l.ij. Sed hodie etiam prius: vt in authẽ.de litig.§.j.collaviij. Sed ſatiſdatio præſtita innuit ꝙ ſic. ſed alienatio ſatiſdationi eſt contraria. Accurſius.

a *Diſtrahere.*quia præiudiciũ fieret petitori.

b *Quantitate.* reſtituenda vel non deminuenda.

c *Æſtimatione.* aliàs æſtimatione,& aliàs reſtitutione:ſed male.

d *Satiſdare.*ſi contingat alienari: quod fieri non debet: & ita, niſi, non ponit. ADDITO. Iſta glo.deſtruit tex. ſecundum Bartonam dictio, niſi, ſemper ponit quãdo præcedit oratio negatiua: vt.l.actione.C.de trãſact. cum ergo dicitur non conredendã alienationem niſi maluerit &c. ſequitur quòd illo caſu poſſit alienari.& ideo ꝙ huius declaratione diſtingue ſic: quia aut poſſeſſor vult alienare ex permiſſione iuris:aut vult alienare expreſſa permiſſione prætoris.primo caſu aut non ſatiſdedit: & nullo modo permittitur alienare.aut ſatiſdedit:& poteſt alienare res tempore perituras,ex reſcripto diui Pij:vt hic in prin.aut vult alienare expreſſa permiſſione prætoris: & poteſt etiam non præſtita ſatiſdatione, ſed præſtita cautione, & habita per iudicem cauſæ cognitione:vt hic in verſiculo, cauſa cognita. iſta diſtinctio ꝓbatur in.l.penulti.j.ad Carbo.&.l.j.§.ſi mulier. de ven. in poſſ mit.cum concor.

Glo. ſic ſum.c. ẽ nec. extra de offic. iudicis.

e *Satiſdatio.*cum fideiuſſoribus: vt ſupra qui ſatiſdare cogantur.l.j.

f *Cautio.*ſine fideiuſſoribus:vt.C. de verborum ſignificatione. l.ſancimus.

g *Deminutio.*per venditionem. Accurſius.

h *Permittit.*ſola cautione præſtita,fortaſsis & ſine ea.Io.argu. infra de relig.ſcriptus heres.

i *Familia.*hereditariæ,non ſuæ,niſi ſit pupillus vel filius:vt infra de iur.delib.filius.&.l.ait prætor. Accurſius.

k *Deminutio.*ſed & ſi ſit cautio,de quo fiet?Reſpõ.de reſtituẽdo quicquid de pretio ſupereſt in primis tribus,in quarto de toto reddendo.& facit ad hoc infra de iur.delib.l.ait prætor.&.l. Ariſto.& infra eo.ſi bonæ fidei.&.l.ſi poſſeſſor.§.ſed & ſi res.& in.l.non ſolum.

l *Aelius.*poſſeſſor.

m *De hereditate.*non deminuenda,vel reſtituenda.

n *Petitur.*per peti.hereditatis à ſcripto herede.Accurſius.

o *Et ſic.*ſi habes,etſi,dic pro quãuis.ſi habes,& ſic, planũ eſt.

p *Hoc ideo.*ſcilicet debet ſatiſdare.

q *Suſtinetur.*id eſt differtur:vt.j.eo.l.ſi quis libertatem.

r *Iudicium.*ſcilicet petitorium.non ſic in poſſeſſorio: quia ibi de falſo differtur: vt.C.de edic.diui Hadria.l.ij. Sed quomodo de falſo agitur hic prius,cum ſit quæſtio incidens? Reſpon.imò principaliter dicebatur de falſo:vel ſi incidenter, non pronunciabitur:vt.C.de fal.l.vbi.

Nota ſe-

s *Quorum iudiciorum.* id eſt cuius iudicij:ſcilicet peti.here. &

ex ea diſtrahere: [a] niſi maluerit pro omni quantitate [b] hereditatis vel rerum eius reſtitutione* [c] ſatiſdare. [d] Cauſa autẽ cognita etſi non talis data ſit ſatiſdatio, [e] ſed ſolita cautio, [f] etiam poſt litem cœptam deminutionem ſe conceſſurũ prætor edixit:ne in totum deminutio [g] impedita,in aliquo etiam vtilitates alias impediat: vtputa ſi ad funus ſit aliquid neceſſarium.nam funeris gratia deminutionem permittit. [h] Item ſi futurũ eſt vt niſi pecunia intra diem ſoluatur, pignus diſtrahatur. Sed & propter familiæ [i] cibaria,neceſſaria erit deminutio. [k] Sed & res tempore perituras permittere debet prætor diſtrahere. [l]

Sicut quando eſt controuerſia ſuper petitione hereditatis, poſſeſſor cogitur ſatiſdare: ita quando eſt controuerſia de falſo teſtamento. Bartolus.

Diuus Hadrianus Trebeio Sergiano reſcripſit, vt Aelius [l] Aſiaticus daret ſatis de hereditate [m] quę abeo petitur: [n] &ſic [o] falſum dicat. hoc ideo, [p] quia ſuſtinetur [q] hereditatis petitionis iudiciũ, [r] donec falſi cauſa agatur. Eorum iudiciorũ [s] quæ

A erit allœotheta numeri,vel ſyllepſis:quale eſt:Indignati ſunt apoſtoli propter effuſionẽ vnguenti: cum vnus ſolus, ſcilicet Iudas fuit indignatus. Item illud: ſecti ſunt.cum ſolum Eſaiam ſectum legamus. ſic & ſupra de origine iuris.l.ij.§. exactis.&.C. de rei vxo.act.§.illo.& inſtit.de excep.§.idẽ iurit. Vel dic quorum iudiciorum, id eſt de hereditatis petitione ſunt,ea auctoritas eſt,vt nihil in præiudiciũ [t] eius iudicij fieri debeat.

Pendẽte accuſatione falſi non poteſt peti legatũ ex teſtamento.h.d.vel breuius: Accuſatio falſi eſt præiudicialis ad cõmunem cauſam qua ex teſtamẽto dependẽt. Bar.

VI. IDEM libro ſeptuageſimoquinto ad Edictum.

SI teſtamentũ [u] falſum eſſe dicatur, & ex eo legatũ petatur:vel præſtãdũ eſt oblata cautione, vel quærendũ an debeatur:& ſi teſtamẽtum falſum eſſe dicatur, ei tamen qui falſi accuſat, ſi ſuſcepta [x] cognitio eſt,nõ eſt dandum. [y]

Iudicia particularia per quæ fieret præiudiciũ petitioni hereditatis, vel præparatoria eius, debent differri quoad iudicium vniuerſale finẽ accipiat: ad quod poteſt per iudicẽ cert⁹ terminus ſtatui. ſecus in iudiciis particularibus, quæ vniuerſali præiudiciũ nõ pariũt.hoc dicit. Diuiditur in tres partes principales,ſecũdũ veram lectionẽ quã intẽdo tenere. Prima,quãdo quis petit libertatẽ ex teſtamento, & filius exheredatus agebat querela cõtra teſtamentũ. Secunda,quando quis petebat ex teſtamẽto libertatẽ & hereditatẽ. Tertia,quãdo quis petebat libertatẽ nõ ex teſtamento, ſed aliũde. ſecũda ibi,nã cum.tertia ibi,quotiens autem. Bartolus.

VII. IDEM libro quartodecimo ad Edictum.

SI quis libertatem [z] ex teſtamento ſibi competiſſe dicat,

B de hereditatis petitione ſunt,ea auctoritas eſt,vt nihil in præiudiciũ [t] eius iudicij fieri debeat.

Pendẽte accuſatione falſi non poteſt peti legatũ ex teſtamento.h.d.vel breuius: Accuſatio falſi eſt præiudicialis ad cõmunem cauſam qua ex teſtamẽto dependẽt. Bar.

VI. IDEM libro ſeptuageſimoquinto ad Edictum.

SI teſtamentũ [u] falſum eſſe dicatur, & ex eo legatũ petatur:vel præſtãdũ eſt oblata cautione, vel quærendũ an debeatur:& ſi teſtamẽtum falſum eſſe dicatur, ei tamen qui falſi accuſat, ſi ſuſcepta [x] cognitio eſt,nõ eſt dandum. [y]

Iudicia particularia per quæ fieret præiudiciũ petitioni hereditatis, vel præparatoria eius, debent differri quoad iudicium vniuerſale finẽ accipiat: ad quod poteſt per iudicẽ cert⁹ terminus ſtatui. ſecus in iudiciis particularibus, quæ vniuerſali præiudiciũ nõ pariũt.hoc dicit. Diuiditur in tres partes principales,ſecũdũ veram lectionẽ quã intẽdo tenere. Prima,quãdo quis petit libertatẽ ex teſtamento, & filius exheredatus agebat querela cõtra teſtamentũ. Secunda,quando quis petebat ex teſtamẽto libertatẽ & hereditatẽ. Tertia,quãdo quis petebat libertatẽ nõ ex teſtamento, ſed aliũde. ſecũda ibi,nã cum.tertia ibi,quotiens autem. Bartolus.

VII. IDEM libro quartodecimo ad Edictum.

SI quis libertatem [z] ex teſtamento ſibi competiſſe dicat,

C

D

Cõdũ Bal. ad hoc,

Ꝙ plurale aliquando reſoluitur in ſingulare: quod eſt cõtra naturã ſermonis. l. Iulianus Pharum.j. ad Treb. & facit ad ſtatutũ puniens teſtes falſos pro ducentis: vt ultra locũ ha beat in proalius petit legatũ: vel ſtatim præſtandum eſt data cautione de reſtituẽdo. hoc ſi noluerit, iudex inquiret ſũmatim debeatur legatum, an non: examinando quæſtionem de falſo. & eſt electio hæc heredis. Si vero legatarius dicat teſtamẽtum falſum,ſibi eſt contrarius: vnde non eſt audiendus. Viuianus.

ducẽtis vnũ tantum.

u *Si teſtamẽtum.* Duos ponit caſus. Primus, quando ab vno dicitur teſtamentum falſum, & ab alio legatũ petit. Secundus,quando idẽ. In primo dicitur quòd aut ſoluetur legatum ſtatim habita cautione de reſtituendo,ſi probetur falſum: aut ſtatim quæretur an debeatur, ſcilicet examinando quæſtionem falſi,ſcilicet ſi probationes ſunt in promptu: vt infra vt in poſſ. leg. vel fideicom.l.ſi is à quo.& ſic eligit accuſator. Alij dicunt eſſe in legatarij electione [b] quod iſtorum fiat: vt infra ad.l.Falcid.l.in quãtitate.§. ſed & ſi legata.&.C.eo.l.fi. Sed hoc in herede etiam intelligi poteſt. Tu dicas eſſe in heredis electione: vt infra de iure dot.plerumque.in fin.& ſi quidem eligat dare, exigit cautionem:licet conſtet relictum: quia in alia parte mouetur iudicium:vt hic,& infra ad leg. Fal.l.dolo.Si vero eligat quæri an debeatur, nunquid de hoc pronuntiabitur ante accuſationem falſi terminatam? Reſpon.non videtur:vt infra.l.proxi. dicitur. Ad quid ergo quæritur? Reſpon. quæretur de falſo alio accuſante: & ſic per conſequentiam an debeatur. Vel dic quòd pronuntiatur:quia hoc fit volũtate heredis ſcripti.vel refert an vnus legatum,& alter falſum dicit: & non differtur: vt hic.an idem:& tunc ſic,vt ibi.

b *Iſtud eſt iudicium verum, per.l.fin.C. eo.licet olim ſecus: vt.j. l.proxi.ſecũdũ Bar.*

x *Suſcepta.*id eſt inchoata.

y *Non eſt dandum.*etiam ſi cautionem offerat:nam ſibi contrarius videtur: ſicque repellitur: vt.C.de fur.l.j.&.j. quando ap. ſit.l.fin.§.ſed ſi alius.& facit.j.eo.l.poſtquam.Sed an poſt finitã accuſationem peteti Reſpon. non, ſi probare non potuit: vt.C. de his qui.vt indig.l.aliam.&.j.de bo.li.l.ſi patronus ex.Item ſi probauit & obtinuit, peti non poteſt: quia ex falſo teſtamento non debetur legatum.ſed ſi deſtitit,ſic: vt.j.de iur.fiſ.edicto.§. pe.&.d.l.aliam.

z *Si quis libertatem.* Talis eſt caſus. Mæuius inſtituit ſeruum ſuũ Licinnianum heredem: & liberum eſſe iuſsit: & filium ſuũ exheredauit: & ſeruo coheredem Titium dederat. Licinniano ignorante hoc teſtamentum Titius coheres eius cœpit ipſum & totam hereditatem poſsidere. fic re patefacta Licinniano, petit ſe in libertatem,quam ex teſtamento facto ſibi aſſerit competere. quæritur an exheredatus filius poſsit petere differri liberalem cauſam. ſi enim pronuntiaretur eum liberum, & ex teſtamento heredem, etſi non plenum, qualequale tamen

præiudicium eſſet exheredato apud iudicem qui cognoſcit de inofficioſo teſtamento: quia prætores fauent libertatibus. Et dicit quòd poteſt petere differri in primo & in ſecundo dicto.l. ſed ita demum ſi iam eſt conteſtatus querelam, vel ſperet ſe conteſtaturum in proximo tempore: vt in tertio dicto, &. §. plane. nec enim ſemper erit expectandum, differtur autem donec pronũtietur in querela, vel aliqua nõ interueniẽte partium iudex inducat edictũ. Licinnianus autẽ non poſſet petere differri: cum ipſe ſua ſponte ad iudicium de ſeruitute in libertatem proclamauerit. Item nec cohæres: quia vtrique expedit non differri iudicium liberale, niſi id peteret nomine exheredati. Econtra ſi Licinnianus eſſet in poſſeſſione libertatis, & à coherede vindicaretur in ſeruitutẽ: ſi quidem poſſideret Licinnianus hereditatẽ, auditur ſi petat differri cauſam liberalem: quia ſperabat ſe conueniendum à filio exheredato per querelam: & hoc ideo quia poſſet fieri præiudicium exheredato. ſi vero non poſſideret, ſed filius poſſideat eam, & dicat differri ideo quia ipſe petet ab exheredato hereditatem: & ille in modum contradictionis opponet querelam: & forte per quinquennium diſtulit agere: nõ impetrat differri. & eſt ratio: quia in primo non eſt in poteſtate ſua quando agat: in ſecundo ſic: vt Cod. de dila. ſi quando. & infra de do. ma. excep.l.purè.§.fin. & hoc ſi ex teſtamento dicatur competere libertas, & non aliunde: & ſuper teſtamento tantum exquirantur probationes, & differtur cauſa liberalis. ſi vero aliunde, nullum adminiculum ex teſtamento recipitur. Sed huic poſitioni illud obſtat, quòd nihil in hac.l. dicitur de coherede Licinniani. Ideoque alij ponunt Licinnianum ſolum inſtitutum, & liberum eſſe iuſſum: & filium eſſe exheredatum: & ſit filius in poſſeſſione hereditatis, & ſeruus in poſſeſſione libertatis. petit ergo filius in ſeruitutem eum, cum habeat hereditatem: iſte dicit ſe heredem & liberum: & ſe velle agere prius petitione hereditatis contra filium. dicit ergo ei dandum ſpatium, intra quod ſi fuerit conteſtatum iudicium de inofficioſo. &c. Et hoc modo agetur: agit Licinnianus petitione hereditatis, opponitur ei querela in modum contradictionis: & ſic conteſtabitur. ſi ſic conteſtabitur, bene eſt: alioquin iudex libertatis fungetur partibus ſuis. Alij dicunt Licinnianum exheredatum: & ipſe ſe filium dicebat. filius autem eum ſeruum eſſe dicebat. hoc non placet. Literam autem expone, vt circa eam notaui. media placet. nec ob C. de adul. quoniã. quia ibi in modum exceptionis, quod etiam hic permitterem: hic autem in modum reconuentionis. Item oppone ſupra de iudi. qui prior. ſed hic magna & vniuerſalis & cẽtumuiralis: vt. C. eo. l. vlt. ibi quando ciuilis ſingularis. Vel dic quòd ſimpliciter fuit relicta libertas directa, vel per fideicommiſſum, quã petebat à ſcripto: ſed filius petebat differri. & hoc vſque ad. §. nam cum quidam. ſed abinde teneas medium caſum &c. Vltimo nota quòd olim nec creditores nec legatarij nec etiam ſerui poterãt agere dum ſperaretur agi de hereditate: vt hic, &. C. eo. l. fin. ſed hodie datur electio legatariis, conueniant ſcriptum, vel differant: vt. §. j. Si vero ex contractu defuncti habeat creditor electionem vtrũ petitorem an poſſeſſorem conueniat ſtatim, & exactus ſuccumbat in petitione hereditatis, ager contra victorem negotiorum geſtorum, ſi victor erat heres. aliàs conditione ex. d. l. fin. §. ſin autem. Si vero libertas directa vel per fideicom. differtur hodie vſque ad annum, intra quem ſi apparet teſtamentum non valere: nec ipſe valent, vel verius valere non videntur: vt. j. de excep. rei iudi. l. j. poſt annum autem valent: reddunt tamen rationem: quia vnum pro alio compenſatur: vt. C. eo. l. fi. §. fi. Et hoc niſi teſtamentum ſit falſum: vt ibi. ſed falſitas codicillorum non nocet: vt. C. de fideicom. li. l. ij. & eſt ratio: quia heres non habet dominium ſeruorum ex codicillis, ſed ex teſtamento. Accur.

a *Ne præiudicium.* eſſet præiudiciũ: quia iudicis ſententia præſumptionem qualemqualem inducit: vt infra de ap. l. à ſententia. & de ven. in poſſ. mit. ſi ventris. &. j. de Carb. edic. l. Carboniano. §. ibidem. Arg. contra. C. de ſen. l. nemo iudex. [a] & quia ſi ſecũdum libertatem pronuntiaretur: prætor libertati fauet. arg. ã. de ali. iu. mu. cau, fac. l. quia etiam. §. ſed & ſi. Io.

non debebit iudex de libertate ſententiam dicere, ne præiudicium [a] de teſtamento cognituro [b] faciat. & ita Senatus [c] cenſuit. [d] Sed & diuus [e] Traianus reſcripſit, differendũ [f] de libertate iudicium, donec de inofficioſo iudiciũ aut inducatur, [g] † aut finẽ accipiat. [h] Ita demum [i] autem ſuſtinentur liberalia iudicia, ſi iam de inofficioſo iudicium conteſtatũ eſt. [k] cæterum ſi non conteſtetur, [l] non expectantur [m] liberalia iudicia. & ita diuus Pius reſcripſit. [n] Nã [o] cum quidã Licinnianus de ſtatu ſuo [p] quæſtionẽ patiebatur, & ne maturius [q] pronuntiaretur de conditione ſua, nolebat ad liberale iudiciũ ire, dicens [r] ſuſcepturum [ſ] ſe de inofficioſo teſtamento iudicium, & petiturum [t] hereditatem, quia libertatem, & hereditatem ex teſtamento ſibi defendebat: diuus Pius ait, ſi quidem poſſeſſor eſſet hereditatis Licinnianus, facilius [u] audiendum, quoniam eſſet hereditatis nomine iudiciũ ſuſcepturus: [x] & erat in arbitrio eius [y] qui ſe dominum [z] eſſe dicit, agere de inofficioſo teſtamento iudicium. nunc verò ſub obtentu [a] iudicij de inofficioſo teſtamento ab ipſo Licinniano non ſuſcepti, [b] per quinquoſdam. quod nõ placet. Si enim iudicium libertatis differtur vbi lis eſt de inofficioſo conteſtata, vt ſubiicit, ita demum &c. ergo & ſi non præceſſit conteſtatio, ſi modo conteſtetur, debet differri: quia in eam cauſam peruenit dilatio, à qua incipere debuit. Tu ergo dic inducatur, id eſt cãcelletur vel deleatur. Circunducere enim, eſt circuncirca pennam ducere. Inducere, per medias literas trahere. Cãcellare ad modum crucis: vt fecit Iob, benedicens deo cancellatis manibus. ad hoc facit. j. de his quæ in teſta. delen. l. j. &. ij. &. j. de lib. cau. diui. & de adi. leg. in. l. nihil intereſt. &. ã. de iudi. & poſt. §. circunducto.

† *Id eſt obliteretur, deleatur, abrogatur. Eſt enim inducere proprie, ducto per cerat ſtylo tegere & interlinere, & memoria ſcripturum obliterare. Budæus.*

Circunducere. Inducere. Cancellare.

a *Solue ſecundum P. de Caſibus: quia ibi loquitur de pleno, quod non reſultat ex ſententia lata pro vno contra alterũ: ibi loquitur in ſimplani, ratione eius quia poteſt appellare: vt. ad ſententias. j. de appella.*

b *Cognitoro.* ſcilicet iudici. Azo.

c *Senatus.* cuius nomẽ non habemus.

d *Cõſtan.* C. de or. cog. l. iij. contra. ſol. vt ibi.

e *Sed & diuus.* q. d. dixit idem diuus quod ſenatus. vel ſupra iccutus eſt in falſo, vel in rupto: hic in teſtamento inofficioſo.

f *Differendum.* hãc dilationem is ſolus implorat qui falſum vel inofficioſũ dicit: quia in eius fieret præiudicium prolatio ſententiæ de libertate. Azo.

g *Inducatur.* ſcilicet in cauſam, vt fiat conteſtatio ſuper querela: vt poſtea non differatur cauſa: vt. j. de excep. ſi poſt. ſecundum

h *Accipiat.* per definitiuam ſententiam.

i *Ita demum.* loquitur Vlpianus.

k *Conteſtatum eſt.* ſubaudi, vel conteſtari ſperetur: vt infra eod. l. §. plane.

l *Conteſtetur.* nec conteſtari ſperetur.

m *Non expectantur.* id eſt non differuntur.

n *Reſcripſit.* ſed ſi cõteſtẽt, differũtur: niſi vt excipit. j. e. l. §. fi & de hoc iudex dabit filio terminũ vt lité cõteſtetur: vt. j. §. plane.

n *Reſcripſit.* niſi vt excipit. j. eo. §. fi. quia hoc eſt verum infallibiliter, quando quis defendit ſibi libertatem aliter quàm ex teſtamento. ſi autem ex teſtamento: diſtingue, an lis conteſtetur, vel ſperetur conteſtari, vel non: vt hic. Accurſius.

o *Nam cum quidam.* cum prius de eo dixiſſet qui ſe vindicabat in libertatem, inducit reſcriptum de eo qui vindicatur in ſeruitutẽ & poſſidet: poſtea ponit conuerſum caſum, quãdo nõ poſſidet. Itẽ nõ videt bona ꝓbatio, nã cũ quidã &c. quia in caſu Licinniani nõ erat lis cõteſta. ſubaudi ergo. ã. vel ſperet cõteſtari.

p *Suo.* conuentus à coherede. Accurſius.

q *Maturius.* quàm de teſtamento: vel dic, id eſt maturè.

r *Dicens.* ſcilicet communiter intellige &c. ſcilicet vſque illuc ſi quidem &c.

ſ *Suſcepturum.* j. de excep. ſi poſt. cõtra. Sol. hic in libertate ſpeciale: ſed in hac ſerua vt not. C. eo. l. fi. §. pe.

t *Petiturum.* per zeugma repete, & dicẽs ſe ſuſcepturum & petiturum hereditatem, vel petitionem hereditatis, tranſitiuè. & hoc prout poſſidet. ſi autẽ non poſſidet: tunc dicit ſe petiturũ.

u *Facilius.* quàm vbi non poſſidet. Accurſius.

x *Suſcepturus.* propriè, cum poſſidet: improprie, id eſt in modũ contradictionis cum non poſſidet. & ſic magis dicit non inofficioſum, quàm officioſum.

y *Eius.* ſcilicet filij.

z *Dominũ.* & ſic dilatio finẽ habet ad alterius arbitrium: quod nõ eſt in ſequenti caſu: quia in infinitum non ageret, & ſic quodammodo eſſet in eius arbitrio dilatio agendi.

a *Non verò ſub obtentu.* Nunc mutat caſum, ſcilicet cum Licinnianus non poſſidet. & hoc ideo non differtur, quia erat in eius arbitrio quando querelã ſuſciperet in modũ cõtradictionis, vel exceptionis. vnde ipſe replicaret de ingratitudine, ſic quòd efficeretur actor. Azo. vt. ã. tit. j. Papinianus. §. ſi filius.

b *Non ſuſcepti.* ſcilicet ad agendum.

a *Quinquennium.* quia poſt nō eſſet quæſtio quin ſublata eſſet querela: & ſic nō differtur cauſa liberalis. non ergo toto quinquennio expectatur: ſed ad arbitrium iudicis, ſecundum Ir. ſed Io. aliàs non differtur, ſcilicet vltra quinquēnium. & quod ſubiicit, plane, ad primum caſum refertur.

b *Seruitui.* id eſt quęſtioni de ſeruitute. nā ſi Licinianus per quinquennium non egit de teſtamēto, quod dicitur inofficioſum: non propter hoc deſiderauit ſemper iudiciū ſeruitutis differri. & merito: quia dudum potuit experiri: vt ſubicit: vt C. de dila. ſiquādo. Io.

c *Cœpiſſet.* ī primo caſu: vel meli⁹ ī ſecūdo.

d *An.* aliàs ſi. i. an.

e *Implorarit.* ſcilicet ante quinquenniū habent quādo poſſidenti vt in primo caſu. l. hic innuit.

f *Modicum tempus.* ad arbitrium ſuum: vt. j. de iur. delib. l. j. in fin.

Eluſoria nunc tmēda nō ſunt. Nam eluſoriæ minæ ſi lij exheredati, qui dicit ſe velle querela agere, non ſunt timendæ: vt. j. ſi cui plus quàm per. l. Falci. l. hæc autē in prin. ibi, cū poſſint.

g *Libertatu.* in primo caſu. l. & in ſecūdo. nā cum quidam &c.

h *Sed aliàs.* ſ. circa ma numiſsionem: vt differat à ſequenti proxi. caſu, quod poteſt eſſe pro præmio: vt in authen. de monachis. §. j. col. j. & C. in qui. cau. ſer.

† Errores dictis non præiudicat. text. in l. ex ma ſyſio. §. ſēquitur. ſ. et alio. & ibi. text. in l. Claudius. de acquir. hær. infra Bolog.

p præmio. p totū. i *Adminiculum.* id eſt probationem.

k *Admittat.* Arg. q teſtes inducti ſuper vno articulo vel capitulo, non debeant in alio interrogari: vt hic, &. j. de iureiur. l. ſi duo. §. idem. in fi. §. & C. qui leg. perſo. l. fi. in fi. & C. de or. cog. l. ij. Sed arg. contra in authen. de teſti. §. ſi vero dicatur. colla. vij. nam ibi interrogatur an ſit liber à natiuitate. Accurſius.

quennium[a] nō debere moram fieri ſeruituti. [b] Planè ſummatim æſtimandum iudici conceſſit, [c] an [d] ſortè bona fide imploretur [e] iudicium de teſtamento: & ſi id deprehenderit, præſtituendum modicum tempus: [f] intra quod ſi non fuerit conteſtatum, iubeat iudicem libertatis [g] partibus ſuis fungi.

Quotiens autem quis patitur controuerſiam libertatis & hereditatis, ſed ſe non ex teſtamento liberum dicit, ſed aliàs, [h] vel à viuo teſtatore manumiſſum: non debere impediri liberalem cauſam, licet iudicium de teſtamēto moueri ſperetur, diuus Pius reſcripſit. Adiecit planè in reſcripto, dummodo prędicatur iudici liberalis cauſę, ne vllum adminiculum [i] libertatis ex teſtamento admittat. [k]

Qui eligit ius incompetens: non videtur renuntiare iuri quod ſibi ignorabat cōpetere. Bartolus.

VIII. PAVLVS libro ſextodecimo ad Edictum.

LEgitimā[l] hereditatem vindicare non prohibetur is qui cum ignorabat vires teſtamenti, iudicium defuncti ſecutus eſt. [m]

Ad euidentiam dicendorum iuriſconſultus præmiſit vnam diſtinctionem vſque

ad legem, dicus. poſtea poſuit quadam reſcripta pertinentia ad hanc materiam, vſque ad hanc. l. hic ponit vnam regulam iuris antiqui, quam declarat vſque ad. l. item veniamus. §. præter. ubi recitat ſc. natuſconſultum factum in hac materia: & illud proſequitur exponendo vſque ad fi. ti. & quia ponit regulam, non poteſt breuius ſummarij. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

REgulariter[n] definiendū eſt, eum demū teneri petitionē[o] hereditatis, qui vel ius[p] pro herede, vel pro poſſeſſore poſſidet, vel rem hereditariam,

X. GAIVS libro ſexto ad Edictum prouinciale.

LIcet minimā. Itaque qui ex aſſe vel ex parte heres eſt: intēdit[q] quidē hereditatē ſuam eſſe totā, vel pro parte: ſed hoc ſolum ei officio iudicis reſtituitur, quod aduerſari[r] poſſidet, [s] aut totū, ſi ex aſſe ſit heres: aut pro parte ex qua heres[t] eſt.

Hic incipit exponere verbum, pro herede. Bartolus.

XI. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

PRo herede poſsidet, [u] qui putat ſe heredē eſſe. Sed an & is qui ſcit ſe heredē nō eſſe, [x] pro herede poſſideat, quęritur. & Arrianus libro ſecūdo de interdictis putat teneri. quo iure nos vti Proculus ſcribit. Sed

Poſſidere pro herede dicitur quis tribus modis.

D PRo herede poſsidet. Tribus modis quis dicitur pro herede poſsidere. Primo, vt ſit verus: vt ille qui verè eſt heres. & ſic accipitur. ff. & C. in ti. pro herede. Secundo, vt procurator heredis, qui pro eo herede poſsidet: vt infra eo. l. etiam. §. ſi quis abſentis. Tertio, vt dicatur quædā modificatio, ſiue modus poſſidendi, quando quis credit ſe heredem, & nō eſt: vt hic, & inſtit. de interdic. §. ſequēs diuiſio. verſi. pro herede. & ſic dicitur, iſte poſsidet pro herede: cum tantùm opinione ſit heres. Sic ergo pro vero ponitur quod eſt falſum: vt ibi, fertilior ſeges &c. & ibi, Vicinúmque pecus grandius vber habet, id eſt habere putatur. Item & illud, Ego & pater tuus dolentes quærebamus te &c. nam quo ad opinionem erat pater.

t *Non eſſe.* ſcilicet ex teſtamento, vel ab inteſtato, de iure antiquo: credit tamen ſe heredem ex conſtitutione aliqua: vt quia ſit nepos filius ſororis: vt ſupra eod. l. iij. §. fin. & quod ſubiicit, putat teneri, ſcilicet quaſi pro herede poſsideat. Vel dic quòd ſit idem caſus cum ſequenti: ibi, ſed enim &c. vt licet iſte non credat ſe heredem de iure ciuili: credat tamen ſe bono. poſſeſ. & ſic perinde habeatur. & quod ſequitur, ſed enim, ſit approbatio huius dicti. Vel dic tertio, hic non dicit quòd poſsideat pro herede: ſed quòd teneatur. & ſic dices,

a Iſta glo. eſt bene no. ſecundum Bal. in hoc ſcilicet quo triplex eſt poſſeſſio, qua quandoque dicitur reſpectu dominorum, vt C. in quib. cau. ceſſ. long. temp. præſcrip. l. ædes mea. §. fin. infra de ſeruit. vr. prædi.

p *Licet. Intendit.* id eſt aſſerit.

q *Poſſidet.* arg. huius. l. dicunt quidam, quòd ſi inſolidum ſum heres, licet vnam rem tantum poſſideas inſolidum, de rigore iuris mihi tenearis: ſed de æquitate abſoluaris. Sed hoc eſt falſum, cum nō tenearis in plus quàm habeas. quod plene dices vt infra ſi pars here. pe. l. j. §. j. Item not. hic in fi. quòd licet ſim in dimidia totius hereditatis heres, quæ valet mille, & vnum prædium quod valet quinque, tantum habeas: non niſi in dimidiam mihi teneris: vt hic, &. j. ſi pars here. peta. l. j. §. j.

r *Heres.* petens. Accurſius.

ſ *Poſſidet.* arg. huius. l. dicunt quidam, quòd ſi inſolidum ſum heres, licet vnam rem tantum poſſideas inſolidum, de rigore iuris mihi tenearis: ſed de æquitate abſoluaris. Sed hoc eſt falſum, cum nō tenearis in plus quàm habeas. quod plene dices vt infra ſi pars here. pe. l. j. §. j. Item not. hic in fi. quòd licet ſim in dimidia totius hereditatis heres, quæ valet mille, & vnum prædium quod valet quinque, tantum habeas: non niſi in dimidiam mihi teneris: vt hic, &. j. ſi pars here. peta. l. j. §. j.

Legitimam.] CASVS. Filium inſtituit. teſtamentum nullum erat: vel minus ſolenne. filius ignorabat. ex teſtamēto here. adiuit. poſtea apparet teſtamentum nullum: an poſſit adire ab inteſtato? Et dicitur quòd ſic.

l *Legitimā.* Pone caſum vt. ī. tit. j. l. mater. & l. nihil intereſt. §. ſi cum filius. & dic legitimam, id eſt quæ defertur ab inteſtato: quæ verè dicitur legitima: vt. j. pro ſoc. l. iij. §. de illo. Large etiā illa quæ ex teſtamento: vt. j. de verb. ſign. l. lege.

m *Secutus eſt.* ſcilicet ignorans. ſecus ſi ſciens: vt. j. eod. poſtquā. in fi. & C. de fideicom. l. ij. Accurſius.

Regulariter.] CASVS. Hęc lex & ſequentes vſque ad. l. itē ne. cōtinuantur. oſtendit quis teneatur peti. here. & dicit quòd ille tenetur qui vel ius hereditarium, vel rem aliquam hereditariā pro herede vel pro poſſeſſore poſſidet: ſiue res poſſeſſa fuit modica, ſiue magna. Dic ergo quòd ſi inſolidum ſim heres, petam mihi inſolidum reſtitui. Si vero pro parte ſum heres & pro parte rem petam hereditariam. Poſtea dicit quid ſit pro herede poſsidere, vel pro poſſeſſore. & de hoc ponit exemplum vſq; ad. §. ſi autē. & h. d. vſque ad. §. omnibus. [OMNIBVS.] Dicit hic quòd omni generi titulorum adhæret titulus pro poſſeſſore. Exemplum primum eſt de titulo pro emptore: vt ſi quis emat à furioſo, p poſſeſſore poſsidet. Idē eſt ſi vir donauit vxori, vel econuerſo, conſtante matrimonio. Idem eſt ſi quis accipiat dotem à minore. xij. an. ſciens. Item ſi quis ex minus ſolenni voluntate legatum falſo accepit. [IS AVTEM.] Aliquis me heredem inſtituit in teſtamēto: quod credo valere: & rogat me

quòd tenetur rei vindi.vel etiam petitione hereditatis: vt prædo,vel pro poſſeſſore poſſeſſor. Vel quarto tenetur quaſi ꝓ herede poſſideat:quamuis ſciat ſe non eſſe heredem:credit tamen ſe bonæ fidei poſſeſſorem. Sed prima & ſecunda magis placent.

a *Sed enim & bonorum poſſeſſor.* quo ad opinioné ſuam. Vel dic id eſt bona poſſidens.

nam ſi vere ti.haberet, non teneretur hac actione: vt ſupra eod.l. regulariter.

b *Qui interrogatus. Per mendacium.* ſupple,& repete: vt ſi contendat, contendit per mendacium. ſecúdum Io. Alij dicũt vel, pro ſaltem.ac ſic diceret quòd non tenetur quaſi ꝓ poſſeſſore poſſideat, qui dicit ſe heredem: licet per mendacium dicat,ſed quaſi pro herede. quod falſum eſt: quia ſic expediret ei mentiri: quod eſſe non debet: vt infra de tribu. l.illud.§. penult. Et not. ꝙ hæc interrogatio ſic her, ſecundum Bul.quia ante lit.conteſt. interrogabitur an poſſideat pro herede,vel pro poſſeſſore: & poterit reſpõdere etiam alternatiuę. & pro eo eſt.C.eo. l.cogi.in fi.Licet enim in rei vindi.ſufficit ſimplex poſſeſsio, vt quis ea teneaſ: vt.C. de ali.iu.mu.cau.fa.l.j.& ideo de ea interrogatur: vt infra de interrog.act.qui ſeruum.§.in iure.ita exigitur alterum iſtorũ, ſcilicet quòd pro herede vel pro poſſeſſore poſſideat,vt hæc actio locũ habeat: vt ſupra eo.l.regulariter. in fi.& de hoc ergo interrogetur,& ante lit.conteſt. vt dixi: vt infra de interrog.act.l.qui interrogatur. Pla.autem dicebat teneri debere dicere tit.in rei vindi.per proximũ cognatum: in peti.here.per quemlibet cognatũ.quæ ſomnia ſunt. Vel dic quòd bene dixit.nam in rei vindi. per proximum, ſcilicet filium reſiſtentem: vt.C.de proba.ſiue poſſidetis.in peti.here.per quemlibet cognatum reſiſtentem. quinimmo per extraneum reſiſtentẽ oportet agentem probare ſe heredem ſi iuſſerit vincere. Tu dic ſecundũ Ioan.& Azo.[a] quòd primo interrogabo an poſſideat: & ſi reſpondeat,ſic:ſecundo quæram,an putet ſe heredem.ſi dicat,puto: expeditum eſt.ſi dicat, non puto:tertio quæram,quomodo poſſidet,vel qualiter. ſi dicat,quid ad te? vel nolo reſpõdere,vel ſimilia:tunc ſcio quòd pro poſ.poſſideat.ſivero dicat, quia emi:quærã à quo:vt certus poſsim eſſe an titulum pro non titulo habeat: vt ſi dicat,quia à compote mentis emi: ſi quidem probet,bene eſt,nec hac actione conuenitur.ſi non probet,preſumitur quòd pro poſſ.poſſideat.& quòd ſic ſit facienda interrogatio,probatur ex.l.iſta,&.j.l.proxi.in prin.

[a] *Iſta opinio communiter tenetur per doctos.*

c *Nec vllam cauſam.* aliam,ſcilicet iuſtam.

d *Tenentur.* & expulſor: vt infra eo. quòd ſi in diem.§. Iulianus.verſi.ſed & eum.

e *Omnibus etiam titulis.* propriè ponitur.ſed in eo quod includitur in pronomine, hic, improprie. & dic omnibus,id eſt omni genere titulorum.Et not.quòd omnibus his caſibus datur directa petitio hereditatis:vt probatur.j.eo.l.etiam.§.ſi quis ſciens. Alij dicunt vtilẽ.nam & dolus habetur pro poſſeſſore, ſicut hic titulus pro non titulo,& datur tamen vtilis.

f *Emero.* rem de hereditate ad aliquem pertinentem. & ſic de ſequentibus Accurſius.

Emẽs à furioſo, quadoque vſucepit.

B *Sciens.* Quid ſi ignorans? Non videtur quòd teneatur: cum nec pro herede nec pro poſ.poſſideat:vt.ẽ.eod.l.pro herede.& l.qui interrogatus.& hic ſimiliter innuit in eo quod dicit,ſciẽs: vt inſti.de interdic.§.ſequens diuiſio.verſi.pro poſſeſſore.Item pro hoc quia qui ignorãs emit à furioſo,vſucepit:vt.j.ꝓ emp.l. ij.§.ſi à furioſo.Itẽ pro hoc.j.de vſur.l.fructus.&.j. de do.inter vi.& vxo.l.ſed & ſi cõſtãte.Ex prędictis patet nõ poſſidere pro herede vel ꝓ poſ.ignorãtẽ.& idẽ in aliis de quibus ſubiicit.Sed Ir.dixit contrarium,& ſubaudiuit,maxime ſciens. & pro eo eſt, quia poſſidere pro poſ.nõ eſt hoc ipſo malam fidẽ habere: ſed

Ignorans, pro herede vel pro poſſ. poſſidere non putãt.

enim & bonorum poſſeſſor [a] pro herede videtur poſsidere.

Hic incipit exponere quod dixit, pro poſſeſſore. Bartolus.

Pro poſſeſſore verò poſsidet prædo:

Nota quòd quando ratio eſt idem cum dicto,nihil concludit. Bartolus.

XII. IDEM libro ſexagẽſimoſeptimo ad Edictum.

QVi interrogatus cur poſsideat, reſponſurus ſit,quia poſsideo: nec cõtendet ſe heredẽ vel per mendaciũ: [b]

XIII. IDEM libro quintodecimo ad Edictum.

NEc vllam cauſam [c] poſſeſsionis poſsit* dicere, & ideo fur & raptor petitione hereditatis tenentur. [d]

* poteſt.

Quando titulus habetur pro non titulo, quo pro poſſeſſore vel pro herede poſſidere dicitur. Bartolus.

Omnibus etiam titulis [e] hic *pro poſſeſſore* hæret, & quaſi iniũ-

A cum nullam de iure poteſt prætendere cauſam quę inducat vſucapionem:ſed hoc ſolũ dicere poteſt,quòd poſsidet pro poſſeſſore:vt in prin.huius legis.&.j.eo ſed & ſi lege.§. quod autem. & ſecundum hoc etiam bonæ fidei poſſeſſor eſt prædo. ſed primam approbo.Item quid ſi prædo habeat titulum? Reſpon.titulum magis attendi quã inuaſionem: vt dicitur in legatario: vt infra quo.leg.l.j.§. quia autem. & infra eo.l.etiã. §.ſi quis ſciẽs. Itẽ not. quòd poſſeſsio ſine titulo locum facit huic actioni, etiam ſi ſe heredem non cõtendat. ſed ſecus in quaſi poſſeſſore, niſi dicat ſe heredem: vt infra tit.j.l. j.in fi.& infra eod.ſed vtrum.

eſt. & ſic potero cõueniri petitione hereditatis, cũ hic titul⁹ emptoris pro nõ titulo habeatur.

i *Vxor.* ſ.donauit marito:vel contra:ſcienti ſcilicet donationẽ nõ valere: vt.j.de acquir. poſſ.l. quod vxor viro. nã ſi putat valere, fructus ex re donata percepros ſuos facit: etſi in iure erretur:vt.j.de vſur.l.fructus.

k *Nupta mihi.* ſcilicet de facto.& ideo dicit quaſi dotem:quia dos vere eſſe non poteſt vbi non eſt matrimonium:vt.j.de iure do.l.iij.Accurſius.

B Itẽ *pro dote* titul⁹, recipit ꝓ poſſeſſore poſſeſsionẽ: vt puta ſi à minore duodecim annis nupta mihi [k] quaſi dotẽ ſciẽs accepi. Et ſi legatũ mihi ſolutũ eſt ex falſa cauſa [l] ſcienti, vtique pro poſſeſſore poſsidebo. [m]

Qui non poſſidet, non tenetur hac actione, niſi dolo deſierit poſsidere. Bartolus.

Is [n] autem qui reſtituit hereditatem,teneri hereditatis petitione non poteſt, [o] niſi dolo fecit,id eſt ſi ſcit [p] & reſtituit. [q] Nam & dolus præteritus [r] venit

C

l *Ex falſa cauſa.* ſcilicet indebitum.

m *Poſsidebo.* q.d.directè tenebor.Io.

n *Is.* ſ.inſtitutus in teſtamento inutili:& rogatus vt reſtituat.

o *Non poteſt.* niſi ad hoc vt cõdictionem indebiti quam habet, cedat:vt.j.eo.quòd ſi in diem.§.ſi.Azo.

p *Scit.* ſcilicet ſe non teneri.nam tunc vtili peti.hereditatis: vt hic,&.j.eo.l.etiam.§.item ſi quis.heredes autem doloſi in factũ actione:vt.j.de rei vin.l.cum autem.

q *Reſtituit.* ante litem conteſta.contra ſe: vt hic,&.j. de fideicom.here.peti.l.ſi.§ ſi.ſecus ſi poſt:vt.j.ad Trebel.l. cum hereditas.ij.&.l.ſi patroni.§.ſi. quæ eſt contra. Vel ibi in actionibus hereditariis:hic in peti.here.

r *Præterius.* i.ante lit.conteſt.cõmiſſus:vt.j.eo.ſed & ſi lege.§. ſi ante litem conteſt.&.j.de rei vin.fin autem.§.ſed & is.

D *Neratius.*] CASVS. Ré aliquã poſſedi vel ꝓ herede,vel pro poſ.& ita peti.here.cõueniri poterã:deceſſi Titio herede derelicto.nũquid Titius peti.here.tenetur queritur. Et dicitur ꝙ ſic, etiã ſi ignoret me ꝓ herede vel pro poſſeſ.poſſediſſe. Idem eſt ſi ꝓbat Titi⁹ heres eas res ex ea hereditate eſſe quę ſibi delata eſt. [QVOD SI QVIS.] Hereditatẽ ad me pertinẽtẽ emit Titi⁹: an teneaſ peti.here.quæritur. Et videtur ꝙ ſic:ne ſingulis iudiciis &c.an autẽ vẽditor teneaſ,queritur.Et reſpõ.ꝙ vẽditor ad pretiũ tenetur tãtũ:niſi in tribus caſibus emptor tenetur. Primus eſt,ſi vẽditor latitat.Secũdus eſt,ſi minoris rem vẽdidit.Tertius eſt,ſi bonæ fidei poſſeſſor erat.vnde in iſtis tribus caſibus dabit vtilis petitio cõtra illũ emptorẽ.Sed quid ſi poſſeſſor ꝓ herede quia teſtamẽtũ erat inutile,iuſſus erat vẽdere alicui,puta Titio: & vẽdidit ꝓ paruo pretio ſicut iuſſus erat:an detur peti.her.cõtra iſtũ fideicõmiſſariũ cui iuſſus erat vẽdere,quæritur. Et dicitur ꝙ ſic,cũ loco heredis habendus ſit. [SED ET SI RETENTA.] Sed quid ſi heres iuſſus eſt in teſtamẽto inutili reſtituere,parua quãtitate de hereditate retẽta:tenetẽ fideicõmiſſarius peti.here. [PLANE.] Sed quid ſi rogat⁹ ſit reſtituere here. accepta certa quãtitate, nõ tamẽ hereditaria,ab eo cui reſtituere debet:nũquid illa pecunia peti poteſt ab illo here.per petitionẽ here.queriũ. Et rn.ꝙ non,quoniã pro &c. [SED SABINVM.] Sed quid ſi teſtator iuſſit aliquẽ eſſe liberum ſi daret.x.heredi,& illa.x.dedit heredi ſcripto: an peti poteſt pecunia per peti.here. ab herede ſcripto, quæritur. Et dicitur quòd ſic: quia hereditaria videtur eſſe pecunia. [IDEM ET INDE.] Sed quid ſi heres ſit rogatus reddere hered. an ratione illorum beneficiorum fructuum quos retinet, per. her. tenetur,

tur,quæritur. Et dicitur quòd ſic.[*SI QVIS.*]Hereditatem ad te pertinẽtem emi:an poſſideo pro herede,quæritur. Et dicitur quòd ſic,ſi ſciens emam.quod non eſt verum:quia nõ ſum prædo &c. & hoc in prima. [*ITEM SI QVIS A FISCO.*] Sed quid ſi fiſcus occupauit bona alicuius, quia nullus apparet heres:& ſic ea vendidit:ſi poſtea legitimus appareat, dabitur peti.hered. [*APVD MAR.*] Mulier here. pertinentem ad me totam dedit in dotem. ille marit⁹ tenetur peti. hered. vtili, & ipſa directa. ſi celebratum fuerit diuortium,cõuenietur. [*HEREDEM AVTEM.*] Pone caſum vt in apparatu Accur.& ſic.Titi⁹ emit res aliquas de here.ad me pertinente,& mala fide:quia ſciuit illas here.ad me pertinere: deceſſit herede Seio relicto. nunquid nomine iſtarum rerum Seius heres peti. here. teneatur,quæritur. Et reſpon.quòd ſic,nõ ex perſona defuncti,ſed ex ſua quaſi pro herede poſſideat.ſed ſi Titi⁹ poſſidebat res illas pro herede vel *p* poſ. & deceſſit Seio herede relicto : tunc Seius tenebitur ex perſona defuncti peti.hered. & non ex ſua.& hoc dicit.[*SI QVIS*] Titius nomine Seij abſentis poſſidebat hered.ad me pertinẽtem.an poſſit conueniri ſuo nomine peti.here.quæritur. Et reſpon.quòd non,ſed nomine abſentis.& eſt ratio:quia non videtur pro herede poſſidere qui cõtemplatione alterius poſſidet:niſi ille ratũ non habuerit.[*NON SOLVM.*] Res hereditatis ad me pertinentis poſſidebas.teneris quidẽ peti.here.aliàs ſi non poſſideas,teneris tamen in duobus caſibus. Primus eſt,ſi te liti offeras.Secundus eſt,ſi dolo deſiiſti poſſidere.tamen vltimo quando dolo deſiiſti:an poſſim te & illum poſſeſſorem conuenire quæritur. Et reſpon.quòd vtrunque.& ſi ille poſſeſſor mihi agenti litis æſtimationem offerat:tu qui dolo deſiiſti poſſidere,liberaris:ſed ſi tu conueniaris,non liberabitur poſſeſſor ille. Viuianus.

a *Ab herede.*ſ.illius qui *p* herede aut pro poſſeſſore poſſidebat.Sed videtur eum non teneri.nam verè eſt heres:& verũ titulum habet *p* herede:ergo non tenetur,cum titulum habeat. Reſpon.iſte dupliciter poſſidet pro herede.vno modo verè:& ſecundum illum modũ hac actione non tenetur.alio prout hoc titu.accipitur.nam cum ſit eadem perſona cum defuncto,& defunctus ſic tenebatur:ergo & iſte:vt in authen.de iureiurando à moriente præſtito.§.j.collatione quinta.nec obſtat *p* ex plurimis cauſis poſſideat:quod fieri poteſt:vt infra de adquir. poſſeſſ.l.iij.§.ex plurimis.& ſecundum hunc modum hac actione tenetur:vt hic,& infra.l.proxi.§ heredem.in fi.§.

b *Poſſediſſe.* ſed alias res ſuas fuiſſe credebat.& hoc ſubiicit, idem &c.& ſic eſt idem caſus per alia verba.

c *Hereditate eſſe.* cũ non ſint,& ſic poſſidet pro herede : vt hic accipitur.& ſuo nomine here.pe.tenetur.Siue ergo ſciat eas res perueniſſe ad defunctũ ex hereditate aliena,quæ peti ab eo poterat:ſiue putauit propriã defuncti,tenetur hac actione,vt hic innuit,etiã ſi putauit &c. quaſi dicat,ſiue bonam ſiue malam fidem habet.nam quo ad defunctum ſemper malæ fidei intelligitur heres:quia ſucceſſor vitiorũ eſt & culpæ defuncti. Et ſic eſt arg.quòd extraneus heres non poſſit vſucapere quod defunct⁹ non poterat *p*pter vitiũ perſonæ:vt ſicut hic bona fides vel titulus quẽ habet,non excuſat eum quo minus teneatur her. peti. quia earũ rerum nomine tenetur prædeceſſor eius:ſic nec vſucapere poſſit quãdo defunctus non potuit,obſtante vitio perſonali quod habet ex perſona defuncti:vt plene dices.j.de Publi.in rem act.l.ſi ego.§.partus. Item quid ſi putas te heredẽ Titij,cum non ſis:& ſic poſſideas *p* herede hereditatẽ Titianam: an teneberis mihi qui ſum heres Sépronij,& peto res illas quaſi

Heres vitiũ defuncti ſuccessor eſt.

in hereditatis petitione : quaſi dolo deſierit poſſidere.

Licet quis poſſideat vero titulo,tamẽ ex perſona auctoris ſui,qui pro herede vel pro poſſeſſore poſſidebat, poterit conueniri petitione hereditatis. Bartolus.

Neratius libro ſexto mẽbranarum ſcribit,ab herede [a] peti hereditatem poſſe,etiã ſi ignoret pro herede vel pro poſſeſſore defunctum poſſeduſſe. [b] Idẽ eſſe libro ſeptimo ait etiã ſi putauit heres eas res ex hac hereditate eſſe [c] q̃ ſibi delata eſt.

Nota in duobus caſibus hic expreſſis petitionem hereditatis dari contra titulo poſſidentem. Bart.

Quid ſi quis hereditatem emerit,[d] an vtilis in eum petitio hereditatis deberet dari,[e] ne ſingulis iudiciis vexaretur? [f] vẽditorem enim teneri [g] certum eſt.Sed finge non extare venditorem,vel modico vendidiſſe,& bonæ fidei [h] poſſeſſorem fuiſſe:an porrigi manus ad emptorẽ debeant? Et putat Gaius Caſsius dandam vtilem [i] actionem. Idem erit dicendum & ſi paruo pretio iuſſus [k] vendere [l] heres Titio hereditatem vẽdidit. Nam putat dicendum Papinianus aduerſus fideicommiſſarium [m] dari actionem. [n] Ab herede [o] enim peti non expedit perexiguum [p] pretium habente. Sed & ſi retenta certa quantitate [q] reſtituere rogatus ſit, idem erit dicendum. [r]

Planè ſi accepta certa quantitate [s] reſtituere rogatus eſt, non putat Papinianus ab herede petendam hereditatem:quoniam pro herede quod conditionis implendæ gratia accepit,non poſſidetur. Sed Sabinus in ſtatulibero contra: & id verius [t] eſt:quia pecunia hereditaria eſt. Idem & in eo qui ſo-

A ex hereditate Sempronij? Reſpon.ſic, ſi me interrogante inueniã te pro herede vel pro poſſeſſore poſſidere. Sed tu dices *q* Titianam:vnde non puto teneri. Accurſius.

d *Emerit.* ab eo qui poſſidet pro herede. Accurſius.

e *Deberi dari.* Videtur quòd ſic,ne &c.q.d. quia actor nimis grauaretur ſi nomine ſingularum rerũ proponeret rei vindi.quia graue eſt de dominio probare:& leue eſt *p*bare quòd in hereditate fuerit. venditorẽ enim teneri certũ eſt: cum videatur & rẽ habere,cum habeat pretium : vt infra eo. ti & rem & pretium.&.j. ſi quis omiſ. cau. teſt. ſi quis pecuniã.§. ſi Sed vt ſine dubio procedã, finge &c.Alij ſic:videtur quòd non,ne &c. id eſt peti.here.& agẽdo de euictione ſecũdum quoſdã. quod nõ placet:quia tunc non tenetur emptor,quando habet regreſſum de euictione:vt infra eo. ſed & ſi lege.§. item ſi rem diſtraxit. Vel certè placet,& ille.§.itẽ. loquitur quãdo res ſingularis vẽditur.vel die ſingulis cum rei vin.& eſt plana. Azo.

f *Vexaretur.* petitor ſecundum primam poſitionem,vel emptor ſecundum aliam.

g *Teneri.* pro pretio.

B h *Bonæ fidei.*aliàs omnino teneretur,etſi nõ habeat qui alienauit:vt.j.eo.item veniũt § penul.&.l.ſi poſſeſſor.§.reſtituere.

i *Actionem vtilem.* ſcilicet hereditatis petitionẽ & hoc dicunt quidam quãdo non habet regreſſum de euictione.aliàs emptor nõ tenetur:vt infra eo.ſed & ſi lege.§.item ſi rem diſtraxit. Vel verius illud habeat vel non habeat regreſſum, diſtinguitur cũ res ſingularis de hereditate venditur:hic autem vniuerſitas,vnde hic emptor indiſtinctè tenetur.

k *Iuſſus.* heres inſtitutus in teſtamento inutili. & idem in ſequentibus quatuor. Accurſius.

l *Vendere* in teſtamento,quod poſtea probatur inofficioſum. Et ſic agit filius exheredatus petitione hereditatis.

m *Fideicommiſſarium.* eundemque emptorem. Accurſius.

n *Dari actionem.*ſcilicet vtilem.nam fideicõmiſſarius loco heredis eſt:vt inſti.de fideicom.here.§. ſi quis. Sed nõne poſſidet titulo legati,ſeu fideicom? Reſpon.ſic:& ideo nõ tenetur hac actione,niſi quando ſciens emit:arg.ĩ.proxi.§.Si autem bona fide, non tenetur,niſi in duobus caſibus,id eſt cũ modico habito reſtituatur hereditas,vt hic:vel quando heres non comparet:vt.ĩ. §.proxi.Si vero multo retẽto,ipſe heres tantũ tenetur peti. her.

C licet emptor rei vindi.teneatur.Idem eſſet ſi quartã habeat heres ſub nomine quartæ,non in re certa. Vel dic *q* hic fuit actum querelæ:& ſic rupto teſtamẽto fingitur non habere tit.Sed ſi dicas eos non habere ti.vt prius diximus,an vſucapient cõtra petitionẽ hereditatis? G.Ir.& M.quòd non,niſi.xxx.an.vt.C.eo.hereditatis.Tu dic quòd ſic,eo quòd excedit terminos,vt detur contra tit.poſſidentem,vt à non ſuis terminis excedatur:vt.C. de edicto diui Hadria.tol.l.fi.§.fi.

o *Ab herede.*ſ.putatiuo.qui vendidit ex neceſſitate,ſcilicet teſtatoris iuſſu.Aliud ſi voluntate:quia tũc tenetur heres:vt.j.eo. quòd ſi in diem.§.fi.quæ eſt contra.Quod nõ placet:quia & ibi iuſſu teſtatoris.vel hic ante motã litem:ibi poſt. Vel verius hic non *p*hibet contra venditorẽ agi.Et ſic etiam aliud cõtra. ſoluitur.j.eo.l.in æſtimationibus. Vel ſolue hoc vltimum vt ibi.

p *Perexiguum.* id eſt paruum.

q *Certa quantitate.* modica:aliàs heres tenetur.

r *Idem erit dicendum.* vt teneatur fideicom.

D ſ *Certa quantitate.* ſcilicet de burſa eius cui reſtituitur quod datur cauſa adimplendæ conditionis.

t *Et id verius.* ſcilicet in eo quod à ſtatulibero datur : vt infra de donat.cau.mor.l.quod ſtatuliber.

a *Retinet.* ex voluntate teſtatoris: & ſic modicum: & ſic vterque tenetur. Accurſius.

b *Quaſi.* veritatis expreſsiuum. aliter nulla eſſet nota.

c *Quidam putant.* ſcilicet directo.

d *Numerauit.* vt infra de reg. iur. l. nemo prædo eſt. & ſubaudi ob hoc ipſum ꝙ malâ fidé habeat, niſi fiat inuaſio: vt. j. de adquir. poſſ. ſi ex ſtipulatione. quæ eſt contra. Sed ad impediendam præſcriptionem ꝙ poſſeſſore poſsidet: vt. j. de vſucapio. nõ ſolũ. §. j. Vel, quod eſt verius, licet inuadat, non poſsidet pro poſſeſſore quantũ ad hãc actionem: quia titu. habet: vt. j. quorũ lega. l. j. §. quia autem.

e *Vtili.* ergo cum hic tenueris emptio, & datur vtilis: multo magis dabitur directa, vbi nõ tenuit: vt. ä. e. l. nec vllam. §. j. Item ideo hic datur vtilis, quia non poſsidet pro poſſeſſore. & quidam ideo dicebant dari directam: quia dicebãt eũ poſsidere ꝙ poſſeſſore. ergo cũ hic poſsideat ꝙ poſſeſſore, dabitur directa. Et vt plene habeas, diſtingue ſecundum Azo. cũ quis emit vniuerſitatem mala fide, tenetur vtili: vt hic. ſi bona fide, non, niſi modico eſt diſtracta, vel ſi nõ cõparet venditor, vel ſi fiſcus vẽdidit: vt. ä. e. l. §. ſi quis. & infra. §. proxi. ſi tamen habeat regreſſum ad vẽditorem hereditatis, aliàs ſecus, ſecundum quoſdam: vt. j. eo. ſed & ſi lege. §. item ſi rẽ diſtraxit. Vel illa loquitur quando res ſingularis eſt vendita. Itẽ tenetur ſi tit. pro non tit. habeatur: vt ſupra eo. nec vllã. §. j. Si vero rem ſingularem, ſiue bona h. ſiue mala fide, non tenetur, niſi ti. habeatur pro non tit. vt ſupra eo. nec vllã. §. omnibus.

f *Emerit.* etiã ignorãs: & hoc in priuilegium fiſci, ne vexetur. Sed contra hunc. §. C. de qua. præſcript. l. bene. vbi dicit emptorem ſtatim eſſe ſecurum. Sed illud in ſingularibus alienationibus: hic autem vniuerſitas fuit. Vel hæc corrigitur per illam.

g *Maritum.* ſcientem alienam hereditatem: vt ſupra. e. §. ſi quis ſciens. Alij dicunt etiam ſi ignorans.

h *Diuortium.* per quod etiam cauſa poſſeſsionis per maritum in hereditate ſoluta eſt.

i *Heredem.* ponit duos caſus hic. §. Primus, ſi defunct⁹ poſſedit pro emptore res aliquas: & eius heres ſe putat heredem in iis rebus, id eſt dominum ex cauſa hereditaria, cũ tit. habeat, tenetur vero heredi ex perſona ſua, quaſi ꝙ herede poſsideat: licet defunctus non teneretur: arg. infra tit. j. cum multi. Io. Sed nonne etiam ex ſua pſona ti. habet pro herede, & eo vſucapit illas res: vt infra de adquir. poſſ. l. iij. §. ex plurimis? Sed dic, eſt heres i his, & non eſt heres quo ad hoc. Sed ſi vſucapit, eſt heres quo ad hoc, vt ſit dominus. Vel dic ꝙ mala fide poſsidebat defunctus: vnde heres non vſucapit: & ſic pro non tit. Item ſi defunct⁹ habuit tit. ergo heres habet eundem tit. vt. §. ex plurimis. Sed rñ. vt ex ſua pſona non defuncti teneatur. Secundus eſt quando defunctus poſsidebat pro herede, vel pro poſſeſſore: & ideo tenebatur hac actione. nam heres ex perſona defuncti tenetur, non ex ſua: quia verè eſt heres: vt infra tit. j. l. pe. & ſi. C. eo. l. ij. & ſupra eo. l. Neratius. Cõtrariũ videbatur in ſecundo caſu: quia heres ti. habet ꝙ herede: ſed ex pſona defuncti tenetur: vt dixi. & ſic ex duab⁹ cauſis poſsidet: vt ifra de adqui. poſſ. l. iij. §. ex plurimis. Alij, vt H. ponunt primum caſum quando heres Seij credebat rem fuiſſe cuiuſdam hereditatis, quã hereditatẽ credebat fuiſſe illius Seij, cuius heres eſt: ſed defunctus eam hereditatem, non ſingularem rẽ emerat: vt euitet op. quia titulũ habet, quẽ defunctus habuit. Sed dic vt dixi: quia & pro emptore, & pro herede poſsidet: & ex ſua perſona, nõ defuncti conuenitur: vt. d. l. de adquir. poſſeſſ. Liij. §. ex plurimis.

Qui alieno nomine poſsidet, non poteſt nomine proprio petitione hereditatis conueniri. Bartolus.

Si quis abſentis nomine poſsideat [a] hereditatẽ, cum ſit incertum an ille ratum habeat, puto abſentis nomine petendam hereditatem, ipſius verò [•] nequaquam: quia non videtur pro herede vel pro poſſeſſore poſsidere, qui contemplatione alterius poſsidet, niſi fortè quis dixerit, cum ratum nõ habet, [p] iam procuratorem [q] quaſi prædonem eſſe. tunc enim ſuo nomine teneri poteſt.

Qui non poſsidet, ſed vt poſſeſſor ſe obtulit, hac actione tenetur. Bart.

Non ſolùm autem ab eo peti hereditas poteſt, qui corpus hereditarium poſsidet: ſed & ſi nihil. [r] Et videndum ſi non poſsidens obtulerit tamen ſe petitioni, an teneatur. & Celſus libro quarto digeſtorum ſcribit ex dolo [ſ] eum teneri. dolo enim facere eum qui ſe offert petitioni. quam ſententiã generaliter Marcellus apud Iulianum probat: omnem qui ſe offert petitioni, quaſi poſsidentem teneri. [t]

Qui dolo deſiit poſsidere. vt poſſeſſor tenetur: qui liberatur, ſi poſſeſſor lis ſe offert. ſed ſatisfactio eius qui dolo deſiit poſsidere, non liberat poſſeſſorem. Bart.

Item ſi quis dolo fecerit quo minus poſsideat, hereditatis petitione tenebitur. [u] Sed ſi alius nãctus poſſeſsionem quam ego dolo malo amiſeram, paratus ſit iudicium pati: Marcellus libro quarto digeſtorũ tractat, [x] ne [y] fortè euaneſcit * aduerſus eum [z] qui deſiit, [a] litis æſtimatio. & magis [b] euaneſcere

Si quis ſciens alienam emit hereditatem, quaſi [b] pro poſſeſſore poſsidet: & ſic peti ab eo hereditatem quidam putant. [c] Quam ſententiam non puto veram. Nemo enim prædo eſt, qui pretium numerauit: [d] ſed vt emptor vniuerſitatis vtili [e] tenetur. Item ſi quis à fiſco hereditatem quaſi vacantem emerit, [f] æquiſsimum erit vtilem actionem aduerſus eum dari.

Si hereditas datur in dotem, maritus vtili here. peti. tenetur. Bart.

Apud Marcellũ libro quarto digeſtorum relatum eſt, ſi mulier hereditatem in dotem dedit, maritũ [g] pro dote quidẽ poſsidere hereditatem: ſed petitione hereditatis vtili teneri. Sed & ipſam mulierem directa teneri Marcellus ſcribit: maximè ſi iam factũ diuortium [h] eſt.

Iſte eſt forſis. §. & difficilis, & habet duas partes. In prima vocatur caſus tribus modis. ſed vltima lec. eſt vera: ſecundum quam hoc intendit: Heres poſſeſſoris eum titulo, poteſt vtili conueniri, ſicut defunctus poterat, & directa quãdo defunctus abſque titulo poſsidebat. Bart.

Heredem [i] autem [k] etiã earum rerũ nomine quas defunctus pro emptore poſſedit, hereditatis petitione teneri [l] cõſtat, quaſi pro herede poſsideat: quamuis etiam earum rerũ nomine quas pro herede vel pro poſſeſſore defunctus poſsedit, vtique teneatur. [m]

k *Heredem autem.* petitor ſit heres Titij, rei Seij, qui Seius rem Titij poſſederat pro emptore. Accurſius.

l *Teneri.* ei qui heres eſt domino rerum emptarum per defunctũ à non domino. Acc.

m *Teneatur.* heres Seij reus: qui Seius rem Titij poſſederat pro emptore.

n *Poſsideat.* apprehẽdendo prius. Acc.

o *Ipſum vero.* ſcilicet qui poſsidet. ſed aliud in rei vin. vt infra de rei vin. l. officiũ. &. C. vbi in rem act. l. ij. quæ ſunt contra. Nam ibi ſola detentatio: hic aũt pro herede vel ꝙ poſſeſſore poſſeſsio. quod hic in hoc procuratore non erat. * num ſint

p *Non habet.* & hoc [illegible], certum eſt. Ac.

q *Procuratorem.* ſcilicet iſtum: vt. j. tit. j. l. cum multi. &. l. fin.

r *Sed & ſi nihil.* ſupple puta poſsidet.

ſ *Ex dolo.* id eſt ꝓpter dolum peti. here. & hoc quando actor ignorauit. aliàs nõ: vt hic, & infra. e. l. qui ſe. quæ eſt contra. nec eum debuit certiorari qui ſciuit &c. vt. j. de act. empt. l. j. in fin.

t *Teneri.* etiam rei vin. vt ſupra de dol. l. pe. &. j. de rei vin. l. is qui ſe. vbi plene diſtingues de hoc.

u *Tenebitur.* vt. ä. eo. nec vllã §. is autem qui reſtituit. ſed qua actione? Reſpon. directa ſecũdum quoſdam, cum dolus pro poſſeſſore habeatur. Tu dic vtili. Nec ob. quòd dolus ꝙ poſſeſſore habeatur: quia & ratihabitio comparatur mandato, non tamen agitur mandati: vt ſupra de nego. geſt. Pomponius. in fine.

x *Tractat.* ſcilicet quærendo. Accurſius.

y *Ne.* id eſt an.

z *Aduerſus eũ.* i. me. nã mutat pſonas. nã in prin. loquiſ de dolo ſo in tertia pſona: poſtea de eodẽ in prima, & nũc in tertia. Ac.

a *Deſiit.* dolo poſsidere. Azo.

b *Magis.* ſcilicet quàm contrarium.

a *Ait.* ſcilicet Marcellus.

b *Intereſt.* quia ſecundus non totum habeat: vt infra de re iudi.ſi quis dolo.§.j.

c *Non liberabit.* Not. diſtinctionem iſtam,quis primo conueniatur:vt hic,& infra de ſol.l.Stichum.§.dolo.& infra eo.ſed & ſi lege.§ proinde.&.§. vtrum.& arg. infra de tab.exhi.l.locum.§.cõdemnatio. Sed cur ſecus in noxali,vbi dolo ſoluẽte liberatur poſſeſſor: vt infra de noxa.ac.l.de illo. in fi. &.l.ſeq.&.l. electio. & infra ſi fa. fur.fe. di.l. quotiens.& idem in actione de dolo quando dolũ plures faciũt: vt ſupra de dolo.ſi plures.quę omnes ſunt cõtra? Reſpon.[a] hę cum ſint perſonales ratione poſſeſſionis,nõ ſic improprie intentari poſſunt.& eodẽ modo reſponde ad illã quæ eſt ſupra quod me. cau. quod dixi mus.in prin. ar. ad ſolutionem, & diſtinctionẽ iſtam inſtit.de leg.§.ſi res.magis autẽ eſt contra infra de re. eo.l. illicite. vbi tutor æſtimationẽ rei pupillo dedit: quã ſine decreto alienauit. Sed dic ꝙ ibi vera eſtimatio fuit data:ideoq; habetur pro vẽdita de nouo:hic autem in litẽ iuratur.vnde in pœnã computatur quicquid eſt ſolutum. Item quod dico doloſo ſoluẽte non liberari poſſeſſorẽ:intelligo niſi poſſeſſor habeat cauſam à doloſo,propter quam regreſſurus ſit ad eum.nam tũc iis defenſionibus vtatur emptor, quibus venditor:vt infra ſi fa.fur.fe.di.l.quotiens.§.plane.&.C. de euic.l. emptori.& de vſu.rei iu.l.ſancimus.in fin.& infra de except.rei iud.ſi quis cũ totum.§.plane ſi in reſtitutionem.Vel dic ſecus eſſe vbi vẽditori cœpit competere exceptio poſt venditionem: vt erat hic,ſcilicet poſt condẽnationem & ſolutionem.nam habet exceptionẽ rei iudi.ſicut abſolutus:vt ĩfra de excep.rei iudi. ſi quis cũ totum.§.plane.& tunc non proſit emptori:vt arg. infra de pecu.quæſitum.§.ſi annua.& infra man.l. heredem. Huic opinioni eſt contra.infra de here.vel ac.ven.l.emptori.Sed dic quòd ibi eſt vniuerſitas vẽdita:vnde etiam omnia poſtea quæſita debet dare emptori:vt arg.infra eo.ti.de her.vel ac.ven.vẽditor ex hereditate.imò ibi erat pignus,quod eſt ſequela nominis venditi,vnde ſequitur emptorem:vt vbi dicitur.Acc.

d *Item a debitore.* ſ.poteſt peti hereditas:vt hic,&.ĩ.eo.l. regulariter.&.j.fami.ercis.l.fundus qui.in fi.

e *Quaſi.* dictio ſimilitudinaria inter poſſeſſorẽ actiuũ & paſſiuum: vt.j.eo.quòd ſi in diem.§.Iulianus.&.§.idem Iulianus.

Sed vtrum.] CASVS in hac lege cum.§.præcedẽti eſt talis. In her. pertinente ad me erat debitor,qui dicebat ſe non teneri:quia dicebat ſe heredem.an debitam peti.here.poſſim petere,quæritur. Et rñ.quòd ſic. hoc in prima.an autem referre debeat ex delicto,an ex cõtractu? Dicitur quòd non. hoc in ſecũda.Sed quid ſi iacente here.quis damnum dat in re hereditaria:vel aliquid promiſit ſeruo:ſiue debitor hereditarius eſt? & ſi contendit ſe heredem,tenetur peti.here.vel forte ſi debitor in diem,vel ſub conditione:licet contra eum agatur peti.here. nõ tamẽ condẽnatur:ſed tempus ſententiæ inſpicitur venerit dies, an non:& ſi non venerit,cauebitur de reddẽdo debito adueniẽte die.& hoc in tertia.[*SED ET IS.*]Tu poſſidebas her.ad me pertinentem:& quædam prędia hereditaria vendidiſti:& ſic ego heres pretia poſſum petere illa:& etiã poſſum petere æſtimationẽ ego verus heres,ſi tu putatiuus heres deſiiſti poſſidere, & litis æſtimationẽ fuiſti conſecutus.[*NON SOLVM.*] Debebas Titio.x.hereditas ſua ad me peruenit.ſi cõcedas te heredem,petam debitum peti.here.Sed quid ſi iacente here. dediſti dãnũ in here:teneris.Si heredis negotiũ geſſeris,& fueris factus A debitor ex mala admi.an conuenire te poſſim ad id debitũ peti. here.quæritur. Et reſpon.ꝙ ſic.& hoc in ſecunda. Sed quid ſi adita here.geras,& factus ſis debitor:non here.pe.ſed neg.geſt. cõuenieris. & hoc in tertia.[*IVLIANVS.*] Here.ad me pertinentẽ poſſidebat Titius:vi deiecit te,& ita habes interdictum vnde vi:an poſſim cõtra te agere peti. here? Et rñ. quòd ſic. Sed nunquid contra cũ qui te vi deiecit, competit mihi hæc pet? Reſpon. ꝙ ſic. [*IDEM IVLIANVS.*]Poſſidebas here.ad me pertinentẽ, & rem aliquã hereditariam vendidiſti,puta Titio:teneris mihi ad pretium reſtituẽdũ:aliàs teneris mihi cedere actionẽ cõtra emptorẽ.[*IDEM SCRIBIT.*]Libert[a] meus in fraudẽ meam quædam alienauit:illa poteram per Caluiſianã act. reuocare,ſi iſte meus libert[a] me heredẽ inſtituit. Vel dic ꝙ me heredem nõ inſtituit, ſed extraneum. ſi ego egi contra ꝓ cõtra tab.& recuperaui hereditatem libertiinunquid & illa alienata in fraudem meã poſſum reuocare per peti.heredit? Et reſpon.quòd non:quia habeo aliam act.ſ.Caluiſianã. Item ille cui alienatum eſt, C debitor patroni,& non hereditatis eſt.Idem ſi libertus alicui in fraudem meam donauit. Viuianus.

f *Refert.* imò refert quãdo ſe non contendit heredem.ſi enim debitor eſt ex maleficio,& ſi non contendat ſe heredem: tenetur quaſi pro poſſeſſore poſſideat ius hereditarium. ſicut enim tenetur prædo,qui iniuſte poſſidet corpus hereditarium, quia pro poſſeſſore poſſidet:ita etiã hic,qui ius hereditarium poſſidet ex iniuſta cauſa:quaſi pro poſſeſſore poſſideat,teneri debet licet ſe non contendat heredẽ.ſed vbi ex iuſta cauſa tenet,quia non poſſidet ꝓ poſſeſſore ius hereditarium,teneri non poteſt: niſi ſe contendat heredem:& tunc tenetur ideo,quia illud ius pro herede poſſidet:quia in eo putat ſe heredem.ſic.j.titu.j.l.fi. &.j.eo.ſi debitor. Accurſius.

g *Hereditatem.* forte ſeruũ hereditarium corrumpendo:vt infra de ſer.corrupto.l.hæc actio.Secus autem ſi poſt aditã hereditatem:vt infra eo.l.iij.&.l.quòd ſi in diem.§. non ſolũ. verſi. ſed & ſi heredis.Accurſius. *ADDITIO.* Dic ſecundum Bart. hic quòd ibi contraxit cum herede:hic cum herede, vel ſeruo hereditario.

h *Quòd ſi in diem. Petita eſt hereditas.* i. contra quem eſt actum D petitiõe hereditatis. Sed quomodo potuit ante diẽ agi: vt ſupra de iudi.l.non quẽadmodum.quæ eſt contra. Imò debẽt induciæ duplicari:vt inſti.de excep.§.hodie.quę eſt ſimiliter contra.Sol.hic de facto fuit admiſſus ad agẽdum.ſic & ſupra titu.j.l. ſi non mortis. in fi.&.l. poſtumus.§. ſi quis. quod non placet.Dic ergo ſecũdo,quòd hic non fuit petitio hereditatis ꝓpoſita propter id quod debebatur in diem,vel ſub conditione:imò ob alia quæ poſſidebat.ſed tamen quia vniuerſalis eſt hæc actio,etiam ea quæ poſtea debere cœpit,reſtituit:vt argum.infra eo.l.ſi quo tempore. Si enim alia non deberet,interim aliquid peti non poſſet. Sed argu. contra infra de pecu. l.quæſitum.Sed dic quòd ibi ratione dubitationis admittitur. Vel ſolue,hæc in vniuerſali:illa ſupra de iudi.in ſingulari dicit. Sed ſecunda ſolu.verior eſt.In caſu tamen etiam de futura re agitur:vt.j.ad leg.Aquil.in lege.

i *Iudicata.* vt infra eo.l.ſi à domino,vel à patre.§.penul.

k *Dies.* quando fuit in diem.

l *Officio iudicis.* quod eſt generale:vt.ĩ.de iudi.l.in omnibus.

m *Qui pretia rerum hereditariarũ poſſidet.* hic qui pretia habet tenetur, vt hic, & ſupra quod metus cauſa.l.ſi ipſa.in fine.cautione

a *Dic melius ſecundum Pan. hic, quid ibi contra veritque cõtra actio ad quãtitatem loco intereſſe. vnde mero tuo ſolente alter liberatur: qua deſinit intereſſe. hic vero cõtra dolo. ſũ ad quãtitatem, & contra poſſeſſorem ad ſimilitudinem.*

xv. GAIVS libro ſexto ad Edictum Prouinciale.

VEl aliquam rem hereditariam ſubripuerit.

xvi. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

QVòd ſi in diem ſit debitor vel ſub conditione à quo petita eſt hereditas, [h] non debere eum damnari. Rei planè iudicatæ [i] tẽpus ſpectandum eſſe ſecundum Octaueni ſententiam, vt apud Pomponium ſcriptum eſt,an dies [k] venerit. quod & in ſtipulatione conditionali erit dicendum. Si autem non venerit,cauere officio [l] iudicis debeat de reſtituendo hoc debito cum dies venerit, vel conditio extiterit. Sed & is qui pretia rerum hereditariarũ poſſidet, [m] item qui à debitore hereditario exegit, petitione hereditatis tenetur. Vnde Iulianus libro ſexto Digeſtorum ait, ab eo qui petit hereditatem, &

ait: [a] niſi petẽtis intereſt. [b] Certè,inquit,ſi rem paratus ſit reſtituere,indubitatum erit euaneſcere. Sed ſi is qui dolo deſiit, ante conueniatur:eum qui poſſidet,non liberabit. [c]

Debitor quaſi poſſeſſor iuris hac actione tenetur, ſiue ſit ex contractu, ſiue ex delicto: dum tamen præſens ſit debitum. Item ſiue contraxeris cum defuncto, ſiue cum hereditate. ſecus ſi cum herede. Item qui hereditario nomine habet actionem, hac actione tenetur, tanquam iuris poſſeſſor. Hoc dicit cum.l. ſeq. vſque ad finem. Bartolus.

Itẽ à debitore [d] hereditario, quaſi [e] à iuris poſſeſſore. Nam & à iuris poſſeſſorib[a] poſſe hereditatem peti conſtat.

xiiii. PAVLVS libro vicẽſimo ad Edictum.

SEd vtrum ex delicto,an ex contractu debitor ſit, nihil refert. [f] Debitor autem hereditarius intellegitur is quoque qui ſeruo hereditario promiſit,vel qui ante aditam hereditatem [g] damnum dedit,

tione tamen ſibi præſtite, ſi pro euictione ſit emptoribus obſtrictus: vt infra eod.l.item veniunt.§.ait ſenatus.in fi.§.verſi.ſed & ſi ob venditionem. Accurſius.

a *Hereditario.* qui factus eſt debitor poſt mortem. Accurſius.

b *Hereditas.* id eſt debitum per petitionem hereditatis. Azo.

c *Hereditaria.* & ante aditam hereditatem: vt infra titu.j.l.fina.

d *Hereditatem.* id eſt quod debet ex mala geſtione, per peti. hered.

e *Heredis.* id eſt iſtius qui agit, & eiuſdē hereditatis: ſed ea adita. Accurſius.

f *Ab heredi.* tantum, vt non fuerit debitor defuncti vel hereditatis: vt infra eo. ſi à domino vel à patre. §. ſi poſſeſſor. &. l. & non tantum.§. quòd ſi pro emptore. Accurſius.

g *Si in.* ſi, id eſt quamuis.

h *Victus.* ſcilicet iud. peti. hered. victus debet cedere interdictū: vt hic. Sed contra infra eod.l.at vbi.Solu. ibi exegerat iā per interdictum: & tunc non reddit: hic non exegerat. vel ſolue vt ibi. Item no. hic quòd etiam actiones ex delictis cedūtur.

Actiones ex delictis cedi poſſunt

i *Poſſidens.* rem venditam. vel dic alias res hereditatis.

k *Cedat.* quando agere poteſt. nam generaliter verū eſt vt quotiēs quis ideo tenetur, quòd actionem habeat, cedendo eam liberatur: vt infra de pecu. l.quod debetur.

l *In fraudem.* ideo dicit, in fraudem: quia ſine fraude donare poteſt amicis bene merētibus: & filiam dotare poteſt: vt. j. ſi quid in frau.pa.l.viuus. Ac.

m *Alienauit.* vendendo: vt tamen emptor fraudem participet. ſi vero donādo, ſecus: vt C. de his quæ in frau. cre.l.ſi. Accurſius.

n *Quia Caluiſiana.* hæc non eſt bona ratio: quia hæc actio cum alia datur. ſed ea quæ ſequitur, eſt bona: patroni enim &c. vt ſupra ea.l.§. non ſolum. verſicu. ſed ſi heredis negotium. Sic eſt mala ratio: vt infra.e.l.& non tantum.§. quòd ſi. quandoque tamen hæc ratio eſt bona in aliis actionibus quibuldam: vt ſupra de mino. in cauſæ.ij &.ſ. quod me.cau. ſi cum.§. j.& ſupra de dolo.l.j §. j. Item dicas quòd Pauliana ſoli creditori datur, ſecundum omnes: Fauiana ſoli patrono, ſecundum nos: & Caluiſiana communis. Sed alij contra.

o *Tenetur.* ſcilicet emptor. Accurſius.

p *Patroni.* bona ratio. Accurſius.

q *Hereditarius.* vnde ſi alius eſſet heres, non poſſet reuocare.

q *Hereditarius.* vnde hereditas vel alius heres non habet obligatum acceptorem.

r *Donatum eſt.* à liberto, vbi ſolus inſpicitur euentus etiam ſine fraude: ſicut in legatis: vt infra ſi quid in frau.pa.l.j.&.l.ſi patronus.§. ſi inteſtatus. ſed ſecus in alienatione quæ ſit inter viuos titulo non lucratiuo: vbi duo prædicta. ſ. conſilium & euētus ſunt neceſſaria: vt. j. eo. titu. l. j.&. C. ſi quid in frau. pa. l. j.

litis æſtimationem conſecutus eſt, hereditatem peti poſſe. Non ſolum autem à debitore defuncti, ſed etiam à debitore hereditario [a] peti hereditas [b] poteſt. Denique ab eo qui negotia hereditaria [c] geſſit, & Celſo & Iuliano videtur peti hereditatē [d] poſſe. ſed ſi heredis [e] negotium geſſit, nequaquam. ab heredis [f] enim debitore peti hereditas non poteſt.

Supra dixit de eo qui eſt poſſeſſor: hic de eo qui eſt creditor, hoc eſt qui habet aliquā actionem perſonalem ad hereditatem. Bartolus.

Iulianus ſcribit: ſi is [g] qui pro herede poſſidebat, vi fuerit deiectus: peti ab eo hereditatem poſſe, quaſi à iuris poſſeſſore: quia habet interdictum *vnde vi*, quo victus [h] cedere debet. Sed & eum qui deiecit, petitiōe hereditatis teneri: quia res hereditarias pro poſſeſſore poſſidet. Idem Iulianus ait, ſiue quis poſſidens, [i] ſiue non, rem vendiderit, petitione hereditatis eum teneri: ſiue iam pretium recepit, ſiue petere poſſit: vt & hic actionibus cedat [k]. Idem ſcribit patronum hereditatem petere non poſſe ab eo cui libertus in fraudem [l] alienauit [m]: quia Caluiſiana [n] actione ei tenetur [o]. Patroni [p] enim iſte debitor eſt, non hereditarius [q]. Ergo nec ab eo cui mortis cauſa donatum [r] eſt, peti hereditas poteſt. Idem Iulianus ſcribit, ſi quis [s] ex cauſa fideicommiſſi [t] reſtituerit hereditatem, vel ſingulas res præſtiterit, peti ab eo hereditatem poſſe: quia habet condictionem [u] earum quæ ſunt ex ea cauſa ſolutæ: & veluti iuris [x] poſſeſſor eſt. Sed & ſi pretia rerum quas diſtraxit, ex cauſa fideicommiſſi ſoluit, peti hereditatem ab eo poſſe: quia repetere poteſt [y]. Sed his [z] caſibus actiones ſuas duntaxat [a] eum præſtaturum, cum & res extant, & poteſt petitor etiam per in rem actionem eas vindicare [b].

Poſſeſſor victus habet retentionem rerum propter expenſas per eum factas, & pecuniam ſolutam ſi ſibi culpa imputari nō poſſit. Bartolus.

XVII. GAIVS libro ſexto ad Edictum prouinciale.

QVòd ſi poſſeſſor hereditatis ob id quòd ex teſtamento heredem ſe eſſe putaret, legatorum nomine de ſuo ſoluit: ſi quis ab inteſtato eam hereditatem euincat, licet damnum videtur eſſe poſſeſſoris, quòd ſibi non proſpexerit ſtipulatione [c] *euicta hereditate legata reddi*: attamen quia fieri poteſt vt eo tempore ſoluerit legata quo adhuc nulla controuerſia mota ſit [d], & ob id nullā interpoſuerit cautionem: placet in eo caſu euicta hereditate dandam ei eſſe repetitionem [e]. Sed cum ceſſante cautione repetitio datur, periculum eſt ne propter inopiam eius cui ſolutum eſt legatum, nihil repeti poſſit: & ideo ſecundum ſenatuſconſulti ſententiā [f] ſubueniendū ei [g] eſt, vt ipſe quidē ex retentione rerum hereditariarū ſibi ſatisfaciat [h]: cedat autem

Quod ſi poſſeſſor.] CASVS in hac. l. cum. §. idem Iulianus, proximè præcedenti, eſt talis: In teſtamēto inutili fuiſti ſcriptus heres, & ego eram legitimus: & rogatus fuiſti reſtituere here. totam vel partem Titio: & à te legata vel fi leicommiſſa ſunt relicta: tu hered. reſtituiſti, vel ſoluiſti: & ego verus heres iſta omnia ab inteſtato volo reuocare. an tenearis de his quæ reſtituiſti & ſoluiſti de burſa tua: quia apparuit poſteate inutilem: & ſic legata non deberi: & ſic habere debebā ab inteſtato, & ſic legata debēt mihi poſſeſſori reddere: vnde tu agis ex ſtipulatu ſi fuiſti ſtipulatus. aliter ages & repetes quod ſoluiſti, per cōd.ſt. indebi. ſed quia tibi hoc periculoſum eſſe poteſt, cōſulitur tibi, ga detrahere pores de here. qđ ſoluiſti: & mihi act. cedes poſtea.

s *Si quis.* inſtitutus in teſtamento inutili. Accurſius.

t *Fideicommiſſi.* quod non erat debitum. Et dic, reſtituit re & verbo: vel verbo ſolo. nam vtrumque poteſt: vt infra ad Treb. l. reſtituta.

u *Condictionem.* ſcilicet indebiti gratia poſſeſſionis: vt infra de condict. indebi. l. indebiti. §. j. &. l. ij. in fin. & l. iij. iiij. &. v.

x *Velut iuris.* id eſt cō dictionis indebiti.

y *Repetere poteſt.* per condictionem indebiti pretium.

z *Sed his.* primo & ſecundo.

a *Duntaxat.* non autem in plus, niſi in dolo fuerit: quia ſcienter ſoluiſſet: vt ſupra e. nec vllam. §. is autem qui reſtituit. quæ eſt contra.

b *Vindicare.* vt. C. eo. ſi poſt motam. in fin. & ſ. eo. l. etiā. §. j. aliàs eſt in. l. nec vllā. §. ſi quis hereditatem. ibi, nec in ſingulis &c. Et hoc eſt verū emptores conueniri niſi habeāt regreſſum cōtra illum qui bona fide diſtraxit: vt. j. eo. ſed & ſi. § fin. &. §. item ſi rem. Vel niſi petitor iā acceperat pretium à venditore. pretium enim & rem non debet habere: vt. C. ſi ſeruus exte. ſe emi mā. l. j. Accurſius.

c *Stipulatione.* ſcilicet iſta, euicta &c.

d *Mota ſit.* nam mota controuerſia ſi ſine cautione præſtaret, dolo carere non videtur: vt. ſ. ad legem Fal. l. dolo.

e *Repetitionem.* ſ. ab eo cui ſoluit, per condictionem indebiti. ſi autē alius ex teſtamento heres extitiſſet, & ſic valent relicta: ipſe qui putās ſe heredē ſoluit, non repetit, ſed contraria nego. geſt. agit contra verum heredem: vt. ſ. de neg. geſt. l. ſi.

f *Sententiam.* quæ fuit vt bo. fi. poſſ. non afficiatur damno: vt. j. eo. item veniunt. §. eos autem.

g *Ei.* putatiuo heredi.

h *Satisfaciat.* imò videtur q̄ cū indebitè ſoluit non imputet: vt infra eo. ſi poſſeſſor. §. ait ſenatus. verſi. ſed & ſi ſenatus. quæ eſt contra. Sol. ibi erat mora [a] ſibi cōtrouerſia quādo ſoluit: hic nō. Vel hic imputat retinēdo, non autē agendo: vt ibi. Alij dicūt q̄ ibi ſoluit

a Iſtam ſolutionem ſi quis. Bar. ibi.

ibi ſoluit de ſuo:hic de hereditate.ſed hoc nõ valet:quia hic poſitum eſt q̃ de ſuo ſoluit:vt in prin.huius legis. Alij dicũt quòd hæc in bonæ fidei:illa in malæ fidei:licet ibi in eod.§. poſuiſſet de bonæ fidei. Tu dic quòd hic ſoluit de ſuo: & repetit propter iuſtã ignorantiam:quia ſic in teſtamẽto ſcriptũ inuenit: vt inſti. de act.§. ſi quis agens.

Sed ibi ſoluit putatiuo creditori de ſuo, cui non habuit tam iuſtam cauſam ſoluẽdi:& ideo non reputat ibi,ſed hic ſic. Vel dic quòd ibi erant legata à legitimo repetita.

a *Actionibus.*quas habet cõtra eum cui ſoluit de ſua burſa.

b *Petitori.* id eſt vero heredi.Accurſius.

ITem videndum.]C *ASV S.* Poſſeſſor hereditatis pertinentis ad me vaſa argentea de here. tradidit campſori ad vendendũ.vẽdidit,& amiſit pretium.an teneatur peti.here? Et dicitur q̃ non:cũ nihil conſequi poſſit.Sed Labeo dicit eum indiſtincte teneri: & reddit rationem.Sed Octauenus dicit contra : quia dicit eum indiſtincte teneri tãtum peti.here. vt cedat act. contra argenta.vel cõtra campſorem. Vlpi.diſtinguit,an is qui poſſidebat here. poſideat eam bo. fi. aut mala. ſi bona,obtinet quod dicit Octauenus. ſi mala, ſeruatur quod dicit Labeo. [*SI QVIS.*] Si is à quo petitur hereditas,lit.cõteſt. paucas res de here. poſsidet, & pẽdẽte lite alias res adeptus fuerit, an ratione illarum debeat conuenirit? Dicitur quòd ſic poteſt.Viuia.

† *Allegatur iſta text. ſecundũ Bal. quid dicta iſtorum ſunt ad concordiam reducenda. contr. extra in cap. cum in ſuis de teſtis. & infra.e.l.ſi.*

c *Per argentarium.*puta ſcyphi argentei. Et idem ſi per prozenetam librum.

d *Credidit.*id eſt confidit, quaſi mala electio ſit in culpa : argu. ſupra de nego. geſt.nam & Seruius.§.fi.Accurſius.

e *Præſtaturum.*& eſt ratio pro eo.ĩ.de pecu.quod debetur.in fi.

f *Teneri.*ſcilicet ait Octauenus.

g *Placet.* vt ſit in ſuo periculo: vt infra de rei vindi.l. ſi nauis. in prin.&.§.fina.&.l.Iulianus.ĩ §.idem Iulianus.verſi.vſq; adeo. & verſi.quod ſi dolo.

h *Octaueni.* ſcilicet vt non teneatur:vt infra eod.illud.&.l.Iulianus ſcribit.

i *Rei.*ſcilicet corporalis.

k *Iuris.* vt incorporalis. & ſic improprie dicitur poſſideri, & ideo dicit,velut.

l *Poſſedit.*vt ſupra eod.l.iiij.&.l.quòd ſi in diem.in prin. ſic in actione de peculio:vt infra de peculio.quæſitum.ſic & in actione ad exhiben.vt infra ad exhi.l.tigni.§.ſi quis.& in rei vindi.vt infra de rei vindi.l.ſinautem.§.j.Accurſius.

m *Nunc videamus.*vidimus cui competat:vt ſupra eo. vſque ad l.regulariter.& contra quem,vt abinde vſque huc.nunc quid in ea veniat,videamus,quod expediet vſque ad.§. præter hæc. qui eſt infra.e.l.item veniunt.

n *Venire.* vt infra. l.proxi. &.l. item veniunt.§. cum prædiximus.Accurſius.

o *Sine iura.*excipe ſeruitutes:vt.ĩ.l.proxi.in fi.Sed certe ſic poteſt excipi q̃quid de nouo quæritur:vt.ĩ.e.ſi à dño vel à patre. §.ſi poſſeſſor.Sed nũquid & feuda veniunt quæ quis iure hereditario non habet,ſed domini beneficio:vt in conſue.feu. quid ſit feudum.c.ĵ Reſpon.ſic,ſi filius maſculus eſt qui agit vel alius deſcẽdens maſculus,non fœmina,niſi ex pacto:ſed agnati agunt

actionibus[a] petitori[b] vt ſuo periculo eas exerceat.

Si pecunia per poſſeſſorem depoſita perditur,poſſeſſor cedendo actionem liberatur. Bartolus.

XVIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

ITem videndum ſi poſſeſſor hereditatis venditione per argentarium[c] facta pecuniam apud eum perdiderit, an petitione hereditatis teneatur, quia nihil habet, nec conſequi poteſt. Sed Labeo putat eum teneri,quia ſuo periculo malè argentario credidit[d]. Sed Octauenus ait nihil eum præter actiones præſtaturum[e]. ob has igitur actiones petitione hereditatis teneri[f]. Mihi autem † in eo qui mala fide poſſedit, Labeonis ſentẽtia placet[g]:in altero verò qui bona fide poſſeſſor eſt,Octaueni[h] ſententia ſequẽda eſſe videtur.

Poſſeſſio iuris vel rei pendente iudicio ſupernenions venit in hac actione. Bar.

Si quis cum peteretur ab eo hereditas,neque rei[i] neque iuris[k] velut poſſeſſor erat, verùm poſtea aliquid adeptus eſt : an petitione hereditatis videatur teneri? Et Celſus libro quarto Digeſtorum rectè ſcribit hunc condemnandum, licet initio

nihil poſſedit.[l]

Hic exponit verbum, vel rem hereditariam,poſitum in.l.generaliter, ſupra eo. & breuiter hoc intendit:In hoc iudicio veniunt omnes res ſiue ſint iura,ſiue ſint corpora,ſiue ad defunctum ſpectabant iure dominii, ſiue poſſeſſionis,ſiue detentionis,hoc dicit cũ principio.l.ſeq. Bartolus.

Nunc videamus[m] † quæ veniant in hereditatis petitione. & placuit vniuerſas res hereditarias in hoc iudicium venire,[n] ſiue iura[o], ſiue corpora ſint:

XIX. PAVLVS libro vicenſimo ad Edictum.

ET non tantùm hereditaria corpora, ſed & quæ non ſunt hereditaria, quorum[p] tamen periculum ad heredẽ pertinet:vt res pignori datæ defuncto, vel commodatæ, depoſitæve.[q] Et quidem rei pignori datæ etiam ſpecialis petitio eſt, vt & hereditatis petitione[r] contineatur : ſicut illæ quarum nomine Publiciana cõpetit[ſ]. Sed licet earum nomine quæ commodatæ vel depoſitæ ſunt,nulla ſit facilè[t] actio,quia tamẽ periculum earum ad nos pertinet, æquum eſt eas reſtitui[u].

Quod non ſunt defuncti,ſed eſt hereditarium hac actione non venit. Bartolus.

Quòd ſi *pro emptore* vſucapio ab herede[x] impleta ſit:

† *Bal.hic dicit iſtum text.not.ad hoc,quòd heres debet ponere in inuentario nũ ſolũ res teſtatorum, verũ etiã res per eũ detẽtas ex quacunque cauſa vel pignoris vel commodati, vel alia. Bolo.*

fundũ,diſtingue.aut bo.fi.poſſidebas:aut mala fide:& tũc ſimiliter multo magis teneris.[*SERVITVTES.*]Titius habebat prædia quibus ſeruitutes debebãtur ex prædiis Sẽpronij: & deceſſit me here.relicto.Sẽpronius cuius eſt p̃diũ ſeruiens, dicit ſe fore heredẽ.ego verus heres cœpi experiri aduerſus eũ peti.here.quęritur an ſeruitutes debitę prædiis Titijveniãt in pe.here. vel non? Et rñ.q̃ non:ſed ego potero agere confeſſoria. Viuia.

p *Quorum.*ſcilicet non hereditariorum.

q *Depoſitave.* nam harum quãdoq; depoſitarius periculũ præſtat:vt ſi repromiſit ante,vel culpam commiſit : vt infra vi bon. rap.l.ij §.& generaliter.

r *Petitione.*id eſt hypothecaria:vt ideo merito hereditatis petitione contineatur.vel lege vt,pro quamuis.

ſ *Competit.*vt quia defunctus emit à non domino.

t *Facile.*quãdoq; enim datur:vt.ĩ.vi bo.rap.l.ij.§. & generaliter.& inſti.de ob.quæ ex delict.naſ.§.quæ de fullone.& cum alij cõmodat cõmodatario. Azo. Itẽ & quando dominiũ trãſiuit: vt ar.ĩ.loc.l.in naue.Sed quid ſi rem meã tibi cõmodaui: nunc reperis penes aliũ:nunquid poteris agere cõtra eũ? Rñ.non aliqua actione,ſed forte iudicis officio,ſecundum H.& ideo dicit,non facile.ſed an ego potero agere contra cã per actionem commodati? Reſpon.non,ſed per actionem in rem.

u *Reſtitui.* per peti.here.cũ poſſeſſor pro herede vel pro poſſ. poſideat.

x *Ab herede.* ſ.vero qui nunc petit.ſed quomodo compleuit ſi nec poſſedit? Rñ.hereditas complet ſecundũ M.arg.inſti.de ſtip. ſer.in prin.vel heres etiam ſine poſ.ſecundum H.vt.ĵ.de vſuc.l. cœptã.ſi nemo.ſ.alius poſſeſſionẽ adeptus fuit.aliàs interrupta fuit vſucapio:vt.ĵ.de vſuc.l.poſſeſsio teſtatoris.ſed quid ſi teſtamẽtum dicitur inofficioſum,& inſtitutus vſucapit: venit in petitonẽ hereditatis? Rñ.ſic,cum omnia rumpantur per querelam.

Non

a *Non veniet.* ſed in fami.ercis.iudicio ſic:vt infra fami. ercis.l. veniunt. Azo.

b *Quia heres.* hæc non eſt bona ratio : vt ideo hæc non detur, quia alia competit: vt.ĩ.e.l.§. & quidé. iam enim nunquã haberet locum actio, cum heres ſemper habeat vindicationẽ omniũ quæ habuit defunctus: vt.ĩ.e. ꝙ ſi in diem. in fi.niſi in caſu : vt in fi. huius.l.vbi alia hác excludit. Sed ibi ideo,qa confeſſoria naſcitur:in præſenti prohibitione ideo defuncto non cõpetit: ſed heredi datur vt propria:vt ibi dicit. Vt ergo hæc ſit bona ratio,dic qa poteſt vindicare.ſ.ipſe tãtum:nõ autẽ defunctus potuit: vt arg. ĩ.eo. quòd ſi in diem.§.non ſolũ.verſi. ſed ſi heredis.&.§.pe.

c *Petitor.* ſcilicet tãtũ.

d *Poteſt.* non autẽ defunctus.

e *Nec vlla exceptio.* nimis large locutus eſt: reſtringe ergo ad exceptiones quæ alibi continentur:vt.C.de edi.diui Hadria.tol.l. quanuis. Azo. Hoc nõ placet:quia illa in poſſeſſorio. vel melius nulla ſcilicet,quòd detur peti.here.non hæc quæ intẽditur,ſcilicet rei vindi. Accurſius.

f *Poſſeſſor.* id eſt defunctus.

g *Defunctus.* qui poſſidebat.

h *Non eſſe.* non autem ſuam eſſe:quia tunc ageretur:vt infra de iureiuran. ſed & ſi poſſeſſori.

i *Reſtitui.* ſed nonne melior eſt heredis conditio,quàm defuncti? Reſpondeo,non:quia illi viuenti non expediuit agere : quia poſſidebat.præterea ſi iſte poſſeſſor huius rei vt heres ſe defendit:æquum eſt vt reſtituat ſi inueniatur non heres.

k *Imò & ſi poſſeſſor.* bo.ſi.vt ex eo quod ſequitur, patet:quia ſpecialiter de prædone dicit.dic ergo quòd iam erat mota controuerſia.aliàs non teneretur:vt.ĩ.eo.ſi quid poſſeſſor.§.ſicut.

l *Eas amiſerit.* vt quia nõ oppoſuit except. vel negligẽter amiſerit:vt.ĩ.de rei vindi.l.ſi culpa. Accurſius.

m *Prædones.* vt infra.e.ſed & ſi lege.§.quod autẽ ait ſenatus. licet hic,ſcilicet prædo propter culpam non teneatur, id eſt non ideo quia culpã cõmiſit teneatur:ſed quia prædo eſt. vel ſubaudi,tantum.& ſic non obſtat.ĩ.e.ſed & ſi lege.§.ij.quæ eſt contra. vbi dicit eum de culpa teneri. Vel dic,non tenetur propter culpam ſimplicẽ,ſed propter culpam dolo admixtam. ſi autem velit quis dicere,nõ tenetur propter culpã,ſed potius propter dolum:male diceret,quia in dolo culpa eſt:ſed non econtra : vt.ĩ. de mino.l.ſi ex cauſa.§.ſi mulier. Accurſius.

Dolus culpã continet, ſed non econtra.

n *Propter culpam.* ſcilicet ſimplicem.

o *Retinere.* ſi habet,vel non habet.

p *Seruitutes.* debitas prædiis hereditariis.

q *Didici.* malè didiciſſe videtur.nã veniũt in interdicto quorum legatorum, ſi legatarius eas occupauit ſua auctoritate:vt.ĩ. quorum leg.l.j.§.quod autem ait prætor.quæ eſt contra.Sol.dicũt quidã ꝙ hic in prædialibus,ibi in perſonalibus ſeruitutibus loquitur.nam & perſonales poſſunt obligari,nõ reales : vt.ĩ.de pig.l.ſi is qui.§.pe.&.§.ſi.Sed hoc nõ placet,qa cũ & ibi locutus eſſet de perſonalibus,ſubiunxit idẽ in alia ſeruitute. Dicas ergo ꝙ hic loquitur de ſeruitutibus quæ debebãtur hereditariis prædiis.ibi ecõtra de his quæ debebãtur à prædiis hereditariis quas ſua auctoritate legatari' occupauit.& ſic eſt alius caſus. Nõ autẽ placet vt dicas aliud in interdicto,quã in actiõe:qa illud interdictũ ſicut & hæc actio punit eũ qui pro poſſeſſore poſſidet. Ac.

r *Cum nihil.* mala ratio.

ſ *Reſtitui.* ſed tamẽ patientia eſt pro traditione:vt infra de vſufru.l.iij.§.dare.&.ĵ.de Pub.in rem act.ſi ego.§.j. Hæc tamen ratio non eſt bona : quia magis pro incorporali re agitur, ſcilicet pro actiõne cedẽda:vt ſupra.e.quòd ſi in diem.§.ſi. Sed illa eſt ratio:quia actio ex præſenti prohibitione heredi facta naſcitur: vt ſupra.§.quòd ſi pro emptore. Accurſius.

t *In fructibus.* qui poſſunt reſtitui.

u *Sed ſi.* bona ratio. Accurſius.

x *Propria actione.* ſcilicet confeſſoria,per quam intendam ius eſſe mihi vtendi & agẽdi. Azo.vt infra ſi fer.vin.l.ij. Et dic propria actione,quæ neq; defuncto neque heredi competiit: vt dixi.ĩ.§.quòd ſi pro emptore.&.ĩ.proxi.

Item veniunt.] CASVS. Hereditatem ad me pertinentem mala fide poſſides:& quædã cauſa hereditatis emiſti : an illa veniãt in here.petiũ Et Rñ.ꝙ ſic,ſiue de tua burſa,ſiue de her.emeris: dũmodo hereditatis nomine emeris. aliàs nõ veniũt.ſed cum emiſti de tua burſa:ego verus heres debeo reſtituere pretiũ. Vltimo dicit ꝙ nõ omnia pecunia hered. cõparata veniũt in peti.here. vt * ecce poſſeſſor ex pecunia here.emit ſeruũ,& ab eo petitur peti.her. an ille homo,an pretiũ?diſt.an interfuit here.cũ emeret:aut non.primo caſu venit, ſecũdo non:ſed pretium quod ex hereditate fuit ſolutũ. [SIMILI.] Tu here.ad me perti. poſſidebas, ex qua prædiũ vendidiſti.ſi ſine cauſa feciſti,teneris reſtituere pretiũ tantum. [ITEM NON SOLVM.] Poſſidebas here.ad me perti.in hered.peti.multa veniunt.ſed nunquid & fructus & partus veniunt? Et reſpõ.quòd ſic:quia hereditas augmẽtum recipit & deminutionem.& hoc dicit in prin.huius.§.& in fi.in medio diſtinguit:an quid adquiritur ex re here. & tunc teneris reſtituere,& veniunt in here.peti.aut extrinſecus,puta ex re tua:& tunc non teneris. [CVM PRAEDIXIMVS.] Aliquis combuſsit domum Titij:& ſic ei tenebatur act.l. Aquil. quæ actio creſcit per inficiationẽ: & ſic ad duplum:an hæc actio cum incremento veniat in here.peti.quæritur. Et reſpon. quòd non:ſed ſimplũ tantum veniet. [IDEM RECTE AIT.] Te conueniebam noxali iudicio, & condemnatus es mihi in.x. vel debere mihi ſeruum pro noxa:quod nõ feciſti intra tempus quadrimeſtre:amodo nõ poteris dare pro noxa: nec liberare te potes dando ſeruum pro noxa,ſi cõueniaris. [PRAETER.] Diximus ſupra,cui,& aduer.quem here.peti.competat:& etiam quæ in ea veniant.hic dicit quòd multa alia ſunt quæ in ea veniunt. Vnde imperator fecit libellum ſiue epiſtolam,& miſit ad ſenatum ſuper illis quærẽs quid eis videatur.& ſenatores reſpõderunt,& quatuor capitula cõprehenderunt:puta Titius inſtitutus erat:& duos ſibi heredes inſtituit : quorũ vnus adiuit pro parte ſua:alius autem antequam adiiſſet,deceſsit,& ita eius pars facta eſt caduca:& ſic fiſco deferẽda.alius coheres adiuit eã partem credens ſibi accreſcendam:& ſic eam bona fide poſſidebat: & ſic eam vendidit Mæuio.fiſcus cœpit aduerſus eum experiri peti.here.an ad vſuras teneatur? Et reſpõ.quòd non,ſed ad pretia bene tenetur.& hoc in prima. Secundo dicit quòd ſi male fidei poſſeſſor eſt,tenetur de reb' omnimodo,ſiue habeat,ſiue nõ: ſed ſi bo.fi.poſſ.eſt,nõ tenetur niſi inquantum locupletatus eſt. [PETITAM.] Dictũ eſt.ĩ.e.l.§.cum antequã. quæ petantur à fiſco.vult illud exponere.nam dicitur tunc peti à fiſco, quãdo illi poſſeſſori quoquo modo denũtiatur quòd ad fiſcum pertineant. [APTANDA.] Nunc incipit iuriſcõſul. verba ſenatus exponere.dicit enim.ĩ.ea.l.§.cum antequã. cum pars deuoluitur ad fiſcum vt caduca, tria nota. Et primo in eo quòd dicit, pars.Secundo in eo quòd dicit, caduca. Tertio in eo quòd dicit, fiſco petatur. Nam quòd dicit,pars,nõ eſt vis.nam idem eſt & ſi tota. Itẽ in eo quòd dicit,caduca,nõ eſt vis:quia quocunq; modo deferatur ad fiſcum,fiſcus habebit. Itẽ in eo quòd dicit,fiſco, non eſt vis.nam & ſi deferatur homini priuato aliquo ti. idem erit,quia habet eã here.& illud ſenatuſconſul.locum habet non ſolum in here.ſed etiã in caſtrenſi peculio vel quaſi. [PETITAM.] Nũc exponit iuriſconſul.illud verbum.ĩ.e.l.§.petiram. [CAETERVM.] Here.vel ad me vel ad fiſcum pertinẽtem poſſidebas ſciẽter:res quaſdam ex iſta here.vendidiſti:quæritur ad quid mihi teneris.& quidem ſi es ma.fi.poſſ.quia tibi denuntiatum eſt,vel ſcis ad me pertinere:teneris ad illas res vẽditas:& etiam fructus earum.ſi es bo.fi. teneris ad pretia tãtum. ſed huic definitioni videtur obſtare epiſtola cuiuſdã imperatoris, in qua dicitur quòd malæ fi.poſſ.liberetur reſtituẽdo pretium, vnde eſt cõtra ſenatũ. Sed diſtingue:aut malæ fi.poſſ. alienat res ſteriles, & habet locũ epiſtola.aut alienat nõ ſteriles,ſed alias bonas : &

tunc habet locum ſenatus. [*LICET.*] Here. ad me pertinen. poſſidebas. ſiue credas te heredē de iure ciuili, ſiue de iure prætorio, vel alio modo: locum habet ſenatus: & haberis loco bo. fi. poſſ. & ideo non teneris mihi ad pretium. Viuianus.

a *Item veniunt.* hæc lex loquitur in malæ fi. poſſ. vſque ad. §. præter hæc. & hoc innuit circa prin. & ſi qua alia neceſſaria &c. nā bonę fi. etiam non neceſſaria reddit, & non tenetur de pretio. hic autem ſibi retinet non neceſſaria, & pretū reddit, & hoc innuit. ī. §. ſed non omnia. in fi. §. item innuit poſtea ibi, ſimili modo. nam ſi eſſet bo. fi. poſſ. nō teneretur de culpa: vt. ī. eod ſi quid poſſeſſor. §. licut.

b *In hereditatis.* i. in hereditatis petitionē. Ac.

c *Cauſa.* neceſſaria.

d *Sunt comparata.* dicta neceſſaria.

e *Sint dubio.* ſi tamen nomine hereditatis emit. aliàs ſecus: vt infra ſubiicit: ſed nō omnia &c. & ī. eo. ſed & ſi. §. j. arg. ī. de preca. ſi ſeruus. & facit infra de le. ij. imperator. §. fi. & l. ſeq. ſed in eo qui emit ex pecunia pupilli, vel militis, ſecus eſt: quia datur electio militi & pupillo: vt. C. arbi. tut. l. curator. & de rei vin. l. ſi vt proponit.

f *Herede.* ſcilicet vero, qui euicit hereditatem: & pretium dic iuſtum, vt in ſimili caſu: vt. ī. e. ſi poſſeſſor. j. §. fi. & ſic fit vbi rem inutilem diſtraxit: vt infra ea. l. §. pe. Sed arg. cōtra infra de in rem ver. ſi res. Accurſius.

g *Sed nō omnia.* ſ. prædicta neceſſaria. Ac.

h *Si poſſeſſor.* ſcilicet malæ fidei.

i *Hominem.* neceſſarium.

k *Interfuit.* id eſt cum neceſſarius fuiſſet hereditati, & hereditatis nomine emit.

l *Cauſa.* & ita fuit in culpa.

m *Pretium venire.* ſcilicet ex hereditate ſolutum.

n *Simili modo.* ſcilicet per contrarium. & diſtinguitur, vēdiderit neceſſario, vel non.

o *Fundum.* ſi rēdimere poteſt: alioquin quātum in litem iuratum fuerit, dabitur actori: vt. ī. e. ſi poſſeſſor. j § fi. Ir.

p *Fecit.* in quo poſſeſſore hic loquitur? ſi enim in bo. fi. nō niſi inquātū eſt locupletior tenetur: vt. ī. ea. l §. eos autē. quod in ſuperiori reſpōſo hic negat. & ſi in malæ fi. ad res omnino tenet: vt. ī. ea. l. §. pe. quæ eſt cōtra. qd hic negat. Sed reſpō. & ſoluo: ga in ma. fi. poſſ. dixit: vt ī pri. legis dixi. nā & ma. fi. poſſ. diſtrahit rē q̄ onerat hereditatē: vt. ī. e. l. §. pe. Vel dic, nō amplius venire quā pretiū. ſ. ſi hoc petitor elegerit. & dic ꝓtiū. ſ. iuſtū: vt. ī. eo. ſi poſſeſſor. §. fi. & huic verbo, ꝙ pretiū hac actione petatur, facit. ī. e. ſed vtrum. §. debitor. & l. ꝙ ſi in diem. §. non ſolum. Accurſius.

q *Hereditati.* iacenti.

r *Deminutionem.* vt. ī. quod me. cau. ſi ipſa.

ſ *Aditam* à putatiuo herede.

t *Extrinſecus.* iſtud extrinſecus, non omnia extrinſeca inducit: ſed tantum ea quæ perſonæ poſſeſſoris accedunt: vt habes duos caſus. ī. eo. l. at vbi. Item alium. ſ. quando per ſeruū hereditariū ex re poſſeſſoris: vt. ī. e. per ſeruū. & l. ſeq. aliàs aliter accipitur: vt. ī. de pecu. leg. l. denique. §. fi.

ITem veniunt [a] in hereditatem [b] etiam ea quæ hereditatis cauſa [c] cōparata ſunt: vt puta mancipia, pecoráque, & ſi qua alia quæ neceſſariò hereditati ſunt comparata [d]. Et ſi quidem pecuniæ hereditaria ſint comparata, ſine dubio [e] venient. ſi verò non pecunia hereditaria: videndum erit. Et puto etiam hæc venire ſi magna vtilitas hereditatis verſetur: pretium ſcilicet reſtituturo herede [f]. Sed non omnia [g] quæ ex hereditaria pecunia comparata ſunt, in hereditatis petitionem veniunt.

Denique ſcribit Iulianus libro ſexto Digeſtorum, ſi poſſeſſor [h] ex pecunia hereditaria hominem [i] emerit, & ab eo petatur hereditas: ita venire in hereditatis petitionē, ſi hereditatis interfuit [k] eū emi. at ſi ſui cauſa [l] emit, pretium venire. [m]

Res vendita abſque neceſſitate, venit in hac actione. quòd ſi vēdita eſt ex neceſſitate, tūc pretiū eius venit in hac actione. Bar.

Simili modo [n] & ſi fundū hereditarium diſtraxit *, ſi quidē ſine cauſa: & ipſum fundum [o], & fructus in hereditatis petitionem venire. quòd ſi æris exoluendi gratia hereditarij id fecit [p], non amplius venire quàm pretium.

Hereditas augetur acceſſionibus: ideo omnes acceſſiones eius in hac actione veniūt. Bartolus.

Itē nō ſolū ea quæ mortis tēpore fuerūt, ſed & ſi qua poſtea augmēta hereditati [q] acceſſerūt, venire in hereditatis petitionē. Nā hereditas & agmētum recipit, & deminutionem [r]. Sed ea quæ poſt aditam [ſ] hereditatē accedunt: ſi quidem ex ipſa hereditate, puto hereditati accedere. ſi extrinſecus [t], nō: quia perſonæ poſſeſſoris accedunt. Fructus autē omnes [u] augent hereditatē, ſiue ante aditā, ſiue poſt aditam hereditatē acceſſerint. Sed & partus ancillarum ſine dubio augent hereditatem.

Quòd vna actio deuoluitur in aliā, intelligitur deuolui ſecundū eius naturā primāam, non ſecundum accidentalem. Bar.

Cum prædiximus [x] † omnes hereditarias actiones in hereditatis petitionē venire: quæritur vtrū cum ſua natura veniant, an cōtra: vt puta eſt quædam actio quæ inficiatione creſcit: vtrū cū ſuo incremento, an verò in ſimplū venit, vt legis Aquiliæ? Et Iulianus libro ſexto Digeſtorū ſcribit ſimplum ſoluturum [y].

Quando vnum eſt in obligatione, aliud in ſolutione ex diſpoſitione legis: tunc permittitur poteſtas ſoluendi, donec ſuper actione inducti in fuerit conteſtata. Bar.

Idem rectè ait, ſi noxali iudicio cōdēnatus ſit poſſeſſor [z] defuncto, nō poſſe eū dedentē noxæ officio iudicis liberari: quia tādiu quis habet noxæ dedēdæ facultatem, quandiu iudicati [a] conueniatur [b]. Poſt ſuſceptum

u *Omnes.* ſ. naturales & iduſtriales. & ex eo qd dicit, augēt: vt. C. e. ſi poſſ. ibi, fructib' em &c. &. ī. e. l ſed & ſi. §. augēt. ī fi. & l. ſeq. dicūt qdā vt V. ꝙ in pe. he. bo. fi. poſſ. nō facit fructꝰ ſuos: vt hic, & ī. e. l. ancillarū. & l. illud. §. prædo. Quo nihil eſt falſius. cū enī cōſtet ꝙ ex eius re nbi quæratur: vt. ī. e. l. niſi. ergo & fructꝰ ſuos facit: vt. ī. de adqui. re. do. l. quæſitū. ſed licet faciat ſuos, nihilomin' veniūt in hac actione: vt hic: ſicut in redhibitoria: vt. ī. de ędil. edic. l. cū autem. §. fi. & l. ſe. Præterea pone cū ſcriptū, & in querela inoff. teſt. victū, fructꝰ nōne fecit ſuos? Vtique. quod ergo hic dicitur, augetur hereditas, verū eſt, quia poſſunt peti iure actionis: & ſic augēt hereditatē. i. peti. here. licet in rei vin. per iudicis officiū petā tur ſi bo. fi. fuit poſſ. vel ſi ma. fi. petātur iure actionis. i. ꝙ rei vin. Sed alia eſt rei vin. q̄ datur pro fructib' alia quæ datur ꝙ re: ſed peti. here. cū ſit vna actio, ipſa tex. ſimul cō & rē & fructꝰ ſimul cō tinet, vnde dicit fructib' augeriat in rei vin. non augetur: quia alia eſt illa quæ ꝙ fructib' datur. nec ob. d. l. ancillarū. quia licet videatur ibi innui ꝙ hereditaria veniant: hi autē fructus non ſunt hereditarij ſi fiant poſſeſſoris. non enim ſola hereditaria veniūt. nā & pecuniæ à debitoribus exactæ inter pretia rerū veniūt in peti. here. & tamē nō ſunt hereditariæ. Itē nec prædicta. l. illud. §. prædo. qa licet ibi videatur dici ꝙ ideo hereditatē augeāt, ꝙ non facit ſuos: vnde cū fructus quos bo. fi. poſſ. percipit augeant, ideo nō videatur ſuos facere: dicas ꝙ hoc nō ſequitur. præterea ſi verum eſſet quod dicūt: ergo incertum eſſet ante lit. cōteſt. vtrum hic poſſeſſor fecerit fructus ſuos. nōn enim eſt certū an rei vindi. vel peti. hære. conueniatur: quod nihil eſt.

Rei vindicatio datur pleno.

† *Bal. dicit ipſa tex. ſimul cō gu. ad hoc quòd actio ſubrogata ſapit naturam eius in cuius locum ſubrogatur, ſi natura eſt naturalis: ſecus ſi accidentalis. & hoc probat tex. noſter optime.*

x *Cum prædiximus.* vt. ī. e. l. item videndum §. fi.

y *Simplum ſoluturum.* aliud eſt in actione ſerui corrupti: quia naturaliter ab initio in duplum eſt: vt. ī. de ſer. cor. l. vt tantum. iſta verò in ſimplum, quanuis ex negatione creſcat, vt. ī. ad le. Aqui. inde Neratius. §. hæc actio. Azo. Sed quid eſt in actione quod metus cauſa? Reſpon. idem quod in. l. Aquilia. nā pœna non eſt ab initio debita: vt. ī. quod me. cau. ſi cū ex. §. in hac actione. Io. ſic & infra de pecu. l. ſed ſi damnum. §. fiue autem. verſi. ſed eſt quæſtionis. & infra fu. ercis. l. & puto. in fi. & l. ſeq.

z *Poſſeſſor.* qui nunc poſſidet hereditatem: cuius ſeruus primo dederat damnum defuncto.

a *Iudicati.* id eſt actione in factum ex re iudicata.

b *Conueniatur.* aliàs eſt, conueniatur: & aliàs, non conueniatur & idem eſt ſenſus. Et no. quòd quis in damno condemnatur: ſed noxæ deditio eſt in ſolutione: vt infra de noxa. l. j. & infra de re iudi. l. miles. §. decem. & inſtitu. de offi. iudi. in prin. quam licentiam habet damnatus vſqueque iudicati conueniatur, vt ſola hac. l. dicitur. quod expone id eſt vſq; ad id tēpus quo iudicati poſſit cōueniri, ſcilicet quadrimeſtre: vt. C. de vſur. rei iudi. l. ij. tranſacto autē hoc tempore non erit noxæ deditio in ſolutione: cum id ſolui debeat, quod fuit in condemnatione, ſecundum Ir. Vel dic, vſq; ad lit. conteſt. poſt quatuor menſes

menſes etiam poteſt ſe liberare: non poſtea ſecũdum Azo. Item not. hic quòd quædã conceduntur dãnato in quadrimeſtre tẽpus, prout ir. intellexit, quæ poſtea non pmittuntur: vt hic, &. ĩ. quod me. cauſa. ſi cũ ex. §. quatenus. verſic. quòd ſi homo. &. C. de vſur. rei iudi. l. iij. & ſupra de arbi. ſi cum. §. fin. &. l. ſeq.

a *Suſceptum autem iudicium.* ſcilicet actione in factũ ex re iudicata.
b *Suſcepit.* actionem in factum.
c *Petitionem.* quæ datur eius actionis in factum loco.
d *De petitione.* id eſt de ipſa actione.
e *De quibus.* ſcilicet omnibus.
f *Relatis.* ſcilicet prĩ°. & ſtatim incipit, pridie &c.
g *Pridie Idus Martias.* id eſt per quindecim dies intra menſem.
h *Cõſules.* quatuor cõſules erãt: duo conſtituti, & duo in futurum deſignati. Io. nã calẽd. Ianuariis cõſulatũ ingrediebantur, ſed ante deſignabãtur: vt infra de condit. & demonſtra. Publius Mæuius. in prin. & in authẽ. de † *Bal. dicit hic iſtũ tex. valde nota. ad hoc quod cõſules electi in futurũ poſſunt cũ præſidibus qui adminiſtrãt, facere reformationes: & habent vocem cũ ein anteq̃ adminiſtrẽt. Bo.* † *Cur in hac ſenatuſcõſ. quatuor Cõſulum nomina adſcribãtur, explicat Alcia. lib. 5. Paruz. ca. 10.* conſuli. §. hæc omnia. coll. iiij. Azo. in adminiſtratione ergo erant tantũ duo: vt. ĩ. de orig. iur. l. ij. §. exactis.
i *Verba.* reſponſionis quæ ſtatim habes.
k *Parthici.* quia Parthos deuicerat.
l *Hadriani.* hoc eſt propriũ nomen eius.
m *Quinto nonas.* i. per tres dies circa principium. & ita quinto nonas fuit ꝓpoſita quæſtio à principe ſenatoribus, & eorum conſulibus qui præcrãt: vt inſti. de iur. natu. §. lex eſt. & reſpõſio data fuit pridie idus Martias.
n *Libello.* in ſcriptis etim imperator queſiuit, quod voluit ſcilicet de petitione hereditatis, & de rebus, & pretio, & ſimilibus quæ in peti. here. veniunt. & appellatur hic libellus oratio, quam fecit ad ſenatum princeps, vt patet. ĩ. eo. ſi & rem. &. l. illud. Accurſius.
o *Complexus.* ſubaudi, quærens quid &c.
p *Placeat.* ſenatui.
q *Cum antequam.* Ruſticus deceſſit duobus relictis heredibus: quorum vnus poſt mortem teſtatoris, & ante aditam hereditatẽ deceſſit, vnde ſua pars ad fiſcũ deuenit. quolibet petẽte, ſiue deferente: non autẽ coheredibus accreſcit: ſecundũ hæc iura. Sed hodie ſecus: vt hic, &. C. de cadu. toll. §. & cum triplici. & ĩ. de ior. fiſ. l. j. Vel pone quòd accommodauit fidem de reſtituendo non capaci: vt. ĩ. de vul. ſubſtit. l. ex facto. §. Iulianus. Et nota quòd hæc verba huius ſenatuſconſulti exponuntur infra ꝑ varias leges. hoc ergo primum exponitur infra ea. l. §. ait ſenatus. Idem dic de pro non ſcripto, & caduco, & quaſi caduco: vt not. infra titꝰ. l. fin.
r *Caduca.* id eſt caducorum iure. Azo.
ſ *Exiſtimant.* & ſic ſunt bonæ fidei. & hæc expone vt infra ea. l. §. à quo. &. §. cæterum.
t *Placere.* ſcilicet cenſuerunt ſenatores: quod eſt in fine. §.
u *Redacta.* hoc verbum exponitur. ĩ. l. proxi. §. redactæ. &. §. ſeq. Accurſius.
x *In ſimilibus.* ſcilicet in pro non ſcripto, ſcilicet ſi alius heres non ſit: & in cauſa caducis: item & in bonis vacantibus: vt infra ea. l. §. ait ſenatus. verſic. idem & ſi vacantia. & verſic. non ſolum. Accurſius.
y *Item placere.* ſ. cenſuerunt. hoc exponitur. ĩ. l. proxi. §. ſenatus.
z *Peruenissent.* ante petitam. ſi autem poſt, ad ipſas res.
a *Et ſi ea.* ſcilicet res.
b *Petitam.* primo ergo venditæ. Secundo pretiũ habitum. Tertio perierunt. Quarto petitur hereditas. & ſic erat bonæ fidei tẽpore venditionis: vt. ĩ. l. proxi. §. ij.
c *Deminutæve.* hoc expone vt. ĩ. eo. l. deperditum. vendiderant ergo antequã fierent malæ fid. de his enim hic loquitur: vt. ĩ. eo. vtrũ.
d *Reſtituere debere.* ſi locupletiores facti fũt eo pretio: vt. ĩ. e. §. eos autem.
e *Bona inuaſiſſent.* ſcilicet tanquam eſſent prædones.
f *Condemnandos.* cenſuerunt.
g *Qui inſtas.* id eſt nõ iniuſtas. ſic. ĩ. de fideicom. li. ſi eum. §. ſi quis ſeruum. Alioquin obuiare videtur: vt infra eo. ſed & ſi lege. §. ſcire. Azo.
h *Facti eſſent.* hæc eſt optima regula qua nulla verior in iure: vt bona ſi poſſ. in id tãtũ quod ad ſe puenerit, teneatur. Azo. Et hæc pars exponitur. ĩ. eo. ſed & ſi. §. cõſuluit. ſed ſuperior ea. l. §. ait ſenatus.
i *Puta.* exponit verbũ peterentur, poſitũ in. ſ. in. §. & tamen eſt de verbis ſenatuſconſulti adhuc.
k *Exiſtimandum eſſe.* ſcilicet cẽſuerũt, quod eſt infra.
l *Sciuerit.* & ita ertõe † *petuerit.* malæ fi. vt infra æ. l. §. petitam. Et ſic nor. † *Scire quẽ. d. q nõ.*
m *Aptanda.* vſque huc currunt verba ſenatuſconſulti: nũc incipit ea exponere.
n *Hoc euenerat.* vel quia mortuus fuerat heres ante aditam hereditatem: vt dixi. C. de cadu. toll. §. & cum triplici. vel propter defuncti delictum: vt inſtitutionibus de publi. iud. §. item lex. Vel propter heredis fidem illicite datam: vt. ĩ. de vulga. ſubſti. l. ex facto. §. Iulianus.
o *Quacumque cauſa.* vt quia ex cauſa pœnæ deportetur heres, vel ab indigno auferatur: vt. ĩ. eo. §. præter hæc. verſi. idemq; in ſimilibus. Sunt enim multę cauſæ quibus quid ad fiſcum nuntiatur: vt. ĩ. de in. fiſ. l. j.
p *Petatur.* ſcilicet hereditas. ſed hoc videtur falſum, cũ alij ciuitati caducum non applicetur: vt. C. de bo. vac. l. j. Reſpon. immo eſt verum, quia poteſt ei adquiri hereditas ex aliis cauſis. & ſic dicitur habere locum ſenatuſconſultum in peti. priuatorum: vt infra proxi. rñ. Et not. hic quòd quælibet ciuitas cum Romana iure vtitur eodẽ: vt ſupra ex qui. cau. ma. ſed & ſi per prætorem. in gloſ. non abſit. & infra de publica. l. ſed & hi. §. j. Sed arg. contra. ĩ. de verb. ſig. l. eum qui vectigal. *ADDITIO.* Pro declaratione huius gl. no. ſecundum Pau. hic q bona vacantia vel

Caſum ponit.

iudicium [a] non poteſt noxæ dedendo ſe liberare: ſuſcepit [b] autem per petitionem [c] hereditatis.

Hic incipit quarta pars huius tit. in qua iuriſconſultus continuat ſe, volens recitare verba ſenatuſconſulti, & eius expoſitionem in hac materia. Et primò continuat ſe. Secundò ponit narrationem. Tertiò ponit ſtatum ſenatuſconſulti, vſque ad. §. aptanda. Secunda ibi, pridie. Tertia ibi, cum antequam. Et quia ſenatuſconſultum locutum eſt breuiter: ideo non indiget ſummario. Bartolus.

Præter hæc multa reperimus tractata & de petitione [d] hereditatis, de diſtractis rebus hereditariis, de dolo præterito, & de fructibus: de quibus [e] cum forma ſenatuſconſulto ſit data, optimum eſt ipſius ſenatuſcõſulti interpretationem facere, verbis eius relatis: [f] *Pridie* † *Idus Martias* [g] *Quintus Iulius Balbus, & Publius Iuuentius Celſus, Titius Auſidius, Oenus Seuerianus, conſules,* [h] † *verba* [i] *fecerunt de his quæ imperator Cæſar Traiani Parthici* [k] *filius, diui Neruæ nepos Hadrianus* [l] *Auguſtus imperator, maximúſque princeps propoſuit quinto nonas* [m] *Martias, quæ proximæ fuerunt, libello* [n] *complexus* [o] *quid fieri placeat:* [p] *de qua re ita cenſuerunt. Cum antequam* [q] *partes caducæ* [r] *ex bonis Ruſticij fiſco peterentur: hi qui ſe heredes eſſe exiſtimant,* [ſ] *hereditatem diſtraxerint,* [t] *placere,* [u] *redacta* [x] *ex pretio rerum hereditariũ pecuniæ vſuras non eſſe exigendas. Idémque in ſimilibus* [z] *cauſis ſeruandum. Item placere,* [y] *à quibus hereditas petita fuiſſet, ſi aduerſus eos iudicatum eſſet, pretia quæ ad eos rerum ex hereditate venditarũ peruenieſſent:* [z] *etſi ea* [a] *ante petitam* [b] *hereditatem deperiſſent, deminutæve* [c] *fuiſſent, reſtituere debere.* [d] *Item eos qui bona inuaſiſſent* [e] *cum ſcirent ad ſe non pertinere: etiam ſi ante litem conteſtatam fecerint quo minus poſſiderent, perinde condemnandos* [f] *quaſi poſſiderent. Eos autem qui iuſtas* [g] *cauſas habuiſſent quare bona ad ſe pertinere exiſtimaſſent, vſque eo duntaxat, quo locupletiores ex ea re facti eſſent.* [h] *Petitam* [i] *autem fiſco hereditatem ex eo tempore exiſtimandum eſſe,* [k] *quo primum ſcieris* [l] *quiſque eam à ſe petiſſe eſt cum primum aut denuntiatum eſſet ei, aut literis vel edicto euocatus eſſet, cenſuerunt.* Aptanda [m] eſt igitur nobis ſingulis verbis ſenatuſconſulti cõgruẽs interpretatio.

Dicta in lege extẽdantur ad omnes res, caſus, & perſonas in quibus eſt eadem ratio. Bartolus.

Ait ſenatus, *cum antequam partes caducæ fiſco peterentur.* Hoc euenerat [n] vt partes caducæ fiſco peterentur. Sed & ſi ex aſſe fiat, ſenatuſconſultum locum habebit. Idem & ſi vacantia bona fiſco vindicentur, vel ſi ex alia quacumque cauſa [o] bona ad eum peruenerunt. Senatuſconſultum hoc locũ habebit & ſi ciuitati petetur. [p] †

quòd nocet ſcire: vt. C. de excuſa. tu. l. quinquaginta. & in auth. vt ſpon. lar. §. rurſus. col. ix. & ĩ. de ædil. edict. l. cum ſex. & infra quãdo ap. fit. l. j. §. ſi. &. ĩ. ad le. Iul. de adul. l. mariti. in prin. C. de peti. tu. l. penul. Accurſius.

vel caduca poſſunt applicari ciuitati priuatæ,non ſolù fiſco imperij.quod eſt verum ſi non ſubeſt ſuperiori qui vim principis habet.aliàs ſecus.& ita intellige hanc glo.

a *In publica.*ſ.fiſci.Et ſic not.q̃ iura quæ obtinent in fiſco,& in priuato,& econtra:vt.C.e.l.j.&.ſ.quod cuiuſque vniuer.nomine.l.j.§. quibus.&. C. de reſcin.ven.de contractu.&.j.de cõpen.l. idem. Accurſius.

b *Factum ſit.* ſcilicet ſenatuſconſultum.

c *Vel alia vniuerſitate.*vt in quaſi caſtrenſi. Et not.quòd non ſemper caſtréſe peculium petiit hac actione, ſed tunc demũ cũ factũ eſt hereditatis,& nomẽ peculij habere deſiit:vel quia fact⁹ eſt ſui iuris: vel verius fecit teſtamentũ:vt.j.de caſtren. pecu.l.ij.Semper tamẽ cum petitur peculium, idem ſtatuitur quãtum ad fruct⁹,& res,& pretia,& ſimilia:quod eſt in hac hereditatis petitione. Petitur autem peculiũ actione ex teſtamẽto,ſi legatum eſt.

d *Putitam.* exponit quartum.

e *Poſſeſſor.* vt ſupra ea.l.§.petitã.Et eſt ratio,quia ſuperſuo iure vacillat: vt.C. de adqui.poſ.l.nemo.& hoc eſt verum quo ad fructus:vt.j.eo.l. ſed & ſi lege.§.ſi ante.non quo ad fatalitatem:vt.j.eo. illud.

f *Non nocebit.* ſcilicet denũtiatio facta procuratori: ar.j. quod vi aut clam.l.prohibere. Accurſius.

g *Certior auerit.* tunc enim nocet:vt ar.j. de noui ope.nun.l. de pupillo.§.nuntiationem. in fi.§.& infra pro ſo. l. actione diſtrahit.§. item ſcriptum. &.j. de iti.actuque priua.l.iij.§.j.&.j. de vſuris.l. mora.§.j.ibi, & non ſufficit &c.Sed ar.contra.j.de nau.fœ.l.ſi.

h *Sed non.* ſcilicet nocebit.

i *A quo.*No.ergo aperte quòd vbi lex non diſtinguit,nec nos diſtinguere debemus:vt diximus.ſ.de offi.præſi.l.iij. Acc.

k *Bonæ fidei poſſeſſores.* vt ſi poſt denuntiationem diſtraxerunt, teneantur ad fructus,& ad res:vt.j.l.proxi.§.quòd ſi poſt. Azo.

l *Nam ita.* nec contradicunt:immo adiuuant verba ſenatuſconſultiinam &c.

m *Exiſtimaſſent.*ſ.ſi diſtraxerunt,tantũ teneãtur ad pretium: vt.ſ.ea.l.§.cum antequam.hic autem malę fi.cœpit eſſe propter ſcientiã. Et ſic eſt ar.à contrario ſenſu.ergo non obſtant verba ſenatuſcon.quod eſt validũ:vt ſupra de offi.eius cui man.l.j.§.j.

n *Sciens.* ſcilicet à prin.Bul.& ſic differt à proxi. ſuperiori.vel dic,ſciẽs ex poſt facto.& ſic concordat ad proxi. ſupradictum.§. & ſecundum primã,cæterum,pro ſed.ſecundũ aliam,pro certe.

o *Et in mala fide.* vt hi etiã teneãtur ad pretiũ,non ad res.Io.

p *Atquin.* pro ſed.

q *Exiſtimant.* quòd ipſi teneãtur ad pretium:vt.ĩ.e.l.§.cũ antequam.& ſic ſunt contraria ſenatuſcon.& epiſtola imperatoris: niſi forte &c.& ſic ſoluit contrarium.

r *Referamus.*reſcriptum.i.epiſtolã vt teneantur ad pretium & vſuram:vt.j.l.proxi.§.ſi poſt.verſi.ſed ſi forte.

ſ *Quam fructus.* vt hic locum habeat epiſtola,vt teneantur ad ſolum pretium & ad vſuram.

In priuatorum quoque petitionibus ſenatuſconſultum locum habere nemo eſt qui ambigit:licet in publica [a] cauſa factum ſit. [b] Non ſolùm autem in hereditate vtimur ſenatuſconſulto,ſed & in peculio caſtrẽſi,vel alia vniuerſitate. [c]

Vbi denuntiatio ſit ad notificandum, idem operatur ſcientia ſimplex, quod denuntiatio:& non refert à quo denuntietur. Bartolus.

Petitam [d] *autem hereditatem* & cætera. id eſt ex quo quis ſcit à ſe peti. Nam vbi ſcit, incipit eſſe malæ fidei poſſeſſor. [e] *Id eſt cum primum aut denuntiatum eſſet.* Quid ergo ſi ſcit quidem, nemo autem ei denuntiauit,an incipiat vſuras debere pecuniæ redactæ?& puto debere. cœpit enim malæ fidei poſſeſſor eſſe. Sed ponamus denuntiatum eſſe, non tamen ſcit, quia non ipſi,ſed procuratori eius denuntiatum eſt.ſenatus ipſi denũtiari exigit: & ideo non nocebit: [f] niſi fortè is cui denuntiatum eſt, eum certiorauerit: [g] ſed non [h] ſi certiorare potuit,nec fecit. A quo [i] denuntiatum eſt, ſenatus non exigit. quincunque ergo fuit qui denuntiauit,nocebit. Hæc aduerſus bonæ fidei poſſeſſores, [k] nam [l] ita ſenatus locutus eſt, *eos qui ſe heredes exiſtimaſſent.* [m]

Poſſeſſor mala fidei tenetur ad rem,licet eam vendiderit: ſed ſi eam vendi expediebat,eſt in electione actoris rem vel pretium conſequatur. Bartolus.

Cæterum ſi quis ſciens [n] ad ſe hereditatem non pertinere,diſtraxit : ſine dubio non pretia rerum, ſed ipſæ res veniunt in petitionem hereditatis,& fructus earum. Sed imperator Seuerus epiſtula ad Celerem idem videtur feciſſe & in malæ fidei [o] poſſeſſoribus. Atquin [p] ſenatus de his eſt locutus, qui ſe heredes exiſtimant: [q] niſi fortè ad eas res referemus, [r] quas diſtrahi expedierat, quæ onerabant magis hereditatem,quàm fructui [ſ] erant: vt ſit in arbitrio [t] petitoris qualem computationẽ faciat aduerſus malæ fidei poſſeſſorem: vtrum ipſius rei & fructuum,an pretij & vſurarum poſt motam controuerſiam. [u]

Quod inuũ eſt de eo qui ſe heredem putat,idem ſi quelibet alio modo arbitratur ſe ſucceſſorem.h.d. Vel breuius: Idem eſt ſe putare heredem, vel aliter ſucceſſorem. Bartolus.

Licet autẽ ſenatus de his locutus ſit, qui ſe heredes exiſtiment: [x] tamen & ſi bonorum poſſeſſores [y] ſe exiſtiment, vel alios ſucceſſores iuſtos, [z] vel ſibi reſtitutam hereditatem: [a] in eadem erunt conditione. [b]

Qui hereditatem pecuniam non attingit,ad vſuras non tenetur. Bart.

Papinianus autem libro tertio quæſtionum, ſi poſſeſſor [c]

A t *Vt ſit in arbitrio.* ſcilicet aliis rebus diſtractis quæ non ſunt inutiles.

u *Poſt motam controuerſiam.* maxime:vel aliter vt dices.j.l.proxi.§.ſi poſt.verſi.ſed ſi forte. Accurſius.

x *Exiſtiment.* de iure ciuili.

y *Poſſeſſores.* vt & ſupra eo.l.pro herede.§. ſed an is.

z *Iuſtos.* ſed Py. eſt plus.ſ.vel alios ſucceſſores.repere exiſtimẽt: vt in caſtrẽſi peculio.

a *Hereditatem.* ſcilicet vt exiſtiment,vt ex Trebelliano.vel vere reſtituta eſt à putatiuo herede. Accurſius.

b *Conditione.* vt non teneantur niſi ad pretium,& ad illud demũ ſi locupletiores ſunt: vt ſupra ea.l.§.eos autem. Accurſius.

Si poſſeſſor.] C ASVS. Here.ad me pertinen.poſſidebas.pecuniam here.non tetigiſti.non teneris ad vſuras illi⁹ pecuniæ. [REDACTAE.] Tria dicit hic.§.pone,here.ad me pti. poſſidebas. res hereditarias alienaſti: & pretiũ habes. teneris ad pretiũ ſi habes. aliàs mihi cedes act. & hoc in prima. ſed ſi tu poſt motam cõtrouerſiam alienaſti res here. reddes rem alienatam & fructus: non etiam res ſteriles : quia tunc liberaris præſtãdo pretium mihi heredi. & hoc in ſecunda & tertia. [AIT SE.] Here.ad me perti.bona ſi. poſſidebas.quaſdã res ex illa here. vendidiſti:poſtea cœpi aduerſus te pe.her.agere. ad quid teneris?Et reſpõ. quòd teneris ad pretiũ rerũ vendi.ſi res apud emptorẽ perierũt. Sed pone quèd tu bo.fi.poſ.vendidiſti res here.diſtingue:aut habes pretiũ:& teneris mihi præſtare pretium:vel cedas mihi act. ſed ſi vendidiſti rem,& euictionem emptori promiſiſti,& euicta eſt res:& ideo emptori pretiũ reſtituiſti:non teneris mihi heredi ad pretium reſtituendum,cum non videatur ad te pueniſſe : & hoc idem dicit ſenatus indubitanter,quòd non teneris mihi ad pretium reſtituendum.& ad hoc inducit ſimile:quia pone quòd tu poſſeſſor exegiſti aliquod indebitũ:& ſic tenearis condic.indebi.reſtituere illi.nũ.quid illud videbitur,quòd teneris mihi vero heredi præſtare?Et reſpon.quòd nõ. [SED ET SI.] Her. ad me perti.poſſidebas.Titius ex illa here.equũ emit: quẽ equũ tibi Titius redhibuit,cum vitioſus eſſet. dicitur quòd venit in here.pe.& nũ pretium illius equi:& ſi tu de euictione te obligaſti:debeo tibi promittere quòd ſeruem te indemnem. [RESTITVERE.] Bo.fi.her.ad me perti. poſſidebas. res here. vendidiſti.res penes emptorem deperditæ vel deminutæ ſunt: poſtea cœpi cõtra te peti.here.agere.an tenearis mihi ad pretium quãuis deperditæ ſunt vel deminutæ res venditæ? Et reſpõ.quòd ſic teneris,ſed à quo?à ma.fi.poſ.an à bo.?& dicit,quia ſi ma.fid.poſ.eſt,ſi extant res,tunc tenetur rem præſtare,vel pretium ſi vult petitor:& ſi non poteſt eas habere,iurabitur in litẽ contra malæ fi.poſ.& illud præſtabitur quod iuratum fuerit.aut non extant:ſed ſunt deperditæ aut deminutæ:& tũc petitor debet habere pretium. Viuianus.

c *Si poſſeſſor.*ſ.bonæ fi.ſecundum M.tu dic etiam ma.fi. ſecundum

dum Io.vt.j.de rei vindi.l.ſi nauis. Item & hoc innuit illud verbum, omnino, quod hic ſubiicitur.

a *Attingat.* qualiter quis attingere videatur, dicitur j.eo.ſed & ſi.§.ſi quis re.verſi.ſimili modo.

b *Redacta.* exponit verbum redactæ, poſitum ſupra.§.cum antequam.

c *Inquit.* ſcilicet ſenatus: vt ſupra eo. item veniunt.§.cum ante.

d *Exacta eſt.* vt tunc actio tantum cedatur: vt j. ea.l.§ ait ſenatus. verſi. bonæ fidei.

e *Quòd ſi poſt petitam.* id eſt & ſi ſine denuntiatione cœperit ſtire hereditatem alienã eſſe: vt infra eo. ſed & ſi lege.§.de eo autẽ. verſi. quòd ſi ab initio. & j.l.prox i.§.cæterum.

f *Hic.* id eſt hoc caſu. Accurſius.

g *Pretia.* immo tantum pretium, non vſuras, cum ex neceſſitate rei vendidit: vt j.eo.in æſtimationib⁹. quæ eſt contra. Sol. ibi fuit neceſſitas perſonæ, vt propter fideicõ. ſoluendũ: hic rei: quia erat ſterilis, & ſic non eſt cõtra. Itẽ contra. j. de rei vin. item ſi verberatũ. §. j. Sol. ibi in actione ſpeciali in rem: hic in vniuerſali. Item no. quòd aduerbiũ fortaſsis, qd hic ponitur, abundat: vt. ĩ. de arbi. ſi duo. in glo. fortaſſe. Sed non videtur quòd hic.§. habeat locum in bo.ſi. vel ma. fid. poſ. nam bo.ſi. poſ. niſi inquantum locupletior eſt, nõ tenetur: vt. ĩ. l. proxi. §. eos autem. Præterea expreſſe hic dicit quòd petita hereditas erati ergo non erat bo.ſ. vt infra. e. ſed etſi lege.§.ſi ante litem. Ecõtra in ma.ſi. non: quia ad ipſas res ipſe tenetur ac ſi poſſideret: vt ſupra. l. proxi. §. item eos. Sed reſpon. in ma.ſi. loquitur hoc modo, quia quid iuris eſſet in rebus ſterilibus poſt petitam hereditatem, non exprimitur in ſenatuſconſulto, ſed hoc tantum dicit ſenatuſconſul. de rebus non ſterilibus, & qualiter ſunt petitæ. Item de pretiis rerum: vt ſupra. l. proxi. §. petitam autem à fiſco. &. §. eos autem. &. §. item placere. hic autem à Papinia. exponitur quid iuris ſit: ambigue tamen. Quare enim dat electionem Papinian. in rebus ſterilibus, cum multo magis habeat eam in fructuoſis? Ad hoc reſpon. quidam, quòd eligere improprie ponitur, quaſi dicat, petitor poteſt hoc habere & petere ſi velit: rem autem non poteſt petere: & ſic aut petet pretium cum vſuris, aut nihil petet: vt hic, & ſupra l. proxi. §. penult. ibi; ſed imperator &c. vſque illue, vt ſit in arbitrio &c. Alij dant petitori electionem vtrum iuſtum pretium cum vſuris: an etiam pretium datum ipſi poſſeſſori malæ fid. petat cum vſuris. Vel melius diſtingue, vtrum malæ fidei poſſeſſor alienat has res inutiles ante petitam hereditatem, an poſt. ſi ante, ad ſolum verum & iuſtum pretium teneatur: vt ſupra. l. proxi. §. cæterum. ibi, niſi forte ad eas &c. & infra eo. l. niſi. §. Iulianus. Si poteſt, habeat petitor electionem res an pretium petat: vt hic. & ſecundum hoc vigilanter ponitur ſupra in. §. cæterum, illud verbum, ſi poſt motam controuerſiam. non enim exaudietur ibi maxime: vt ibi diximus. nec erit opus illa verba, vt ſit in arbitrio &c. referre ad res vtiles. Cæterum ſi res vtiles diſtrahat quandocunque malæ fidei poſſeſſ. ſine dubio ad res ipſas tenetur: vt infra ea. l. §. fin. ſed ſi malit petitor agere ad pretium, poteſt. cum enim bonæ fi. poſſeſſ. ad pretium teneatur: vt ſupra. l. proxi. §. item placere. ergo & malæ fi. multo magis: vt infra de no-

hereditatis pecuniam inuẽtam in hereditate non attingat ª: negat eum omnino in vſuras conueniendum.

Redactum dicitur, quod nam eſt exactũ ſed exigi poteſt. Bartolus.

Redacta, ᵇ inquit ᶜ, *pecunia, ex pretio rerum venditarum*. Redactam ſic accipiemus, nõ ſolùm iam exactam, verùm & ſi exigi potuit, nec exacta eſt ᵈ.

Poſt motam controuerſiam vendens tenetur ad res, niſi eſſent ſteriles: quia tunc alterius eſſet electio.

Quid ſi poſt petitam ᵉ hereditatem res diſtraxerit? hic ᶠ ipſæ res venient, fructuſque earum. Sed ſi fortè tales fuerũt, quæ vel ſteriles erant, vel tempore perituræ, & hæ diſtractæ ſunt vero pretio: fortaſsis poſſit petitor eligere vt ſibi pretia ᵍ & vſuræ præſtentur.

Hic incipit exponere ſecundam partem ſenatuſconſulti, & ponit eam totam ad literam: & h.d. Si bona fidei poſſeſſor vendiderit, tenetur ad pretium quod exegit: vel cedere actionem: niſi pretium re evicta reſtituerit, vel res redhibita fuerit. Bartolus.

Ait ſenatus ʰ: *placere, à quibus petita hereditas fuiſſet: ſi aduerſus eos iudicatum eſſet, pretia quæ ad eos rerum ex hereditate venditarum peruenſſent, & ſi ante petitam hereditatem deperiſſent, deminutæ-*

A 12.l. non ſolum. & infra eo. in æſtimationibus. j. reſpon. ſed ei quod dixi, quòd ſi mota lite alienet malæ fi. ſteriles res, ſit actoris electio per. §. iſtum, videtur obſtare iniquitas: quia cum lite mota imponatur ei neceſſitas vendendi, & permittatur venditio: vt ſupra. l. proxi. §. penult. & infra eo. non ſolum. non videtur ad res poſſe agi: vt ſupra eod. diuus. §. ſed & res. & infra ad Trebellian. l. mulier. §. ſi heres. Reſpon. immo magis imputatur, cum hereditatem quam ſcit alienam, non reſtituit. ſi vero neſciret, aliud dici poſſet. Accurſius.

h *Ait ſenatus.* Hæc verba ſenatuſconſulti quæ hic materialiter ponuntur, & ſequens §. bo. ſi. qui eſt Papiniani, in bonæ fi. poſſ. loquuntur qui ante petitam hereditatem vẽdidit: quod patet ex eo, quòd periit ante petitionem: ſed venditio fuit ante peremptionem: vnde videbatur eum de pretio non teneri: quia & petitor naturali interitu amiſiſſet: arg. infra de rei vin. item ſi verberatũ. §. ſi ſed tamen tenetur, quia poſſeſſor locupletior eſt.

† *Nota ergo iſta ſtatim, quæ etiam no. Bar. ad hoc grossa. Sed quod ibi citato grauis diſſentiam, ut probat optime loquitur & facit ad exercitium diſputationis. vt hic per eum.*

B

i *Præſtare.* quia ob hoc tenetur, quia actionem habet: vt infra de pecu. l. quod debetur. in fin. & ſupra eod. quòd ſi in diem. §. Iul. verſi. idem Iulian⁹ ait. & infra de her. vẽ. l. ij. §. peruenſſe.

k *Peruenſſe.* cum non duraverit: vt infra de here. ven. l. ij. §. illud.

C

Sed & ſi ob venditionem obſtrictus ſit emptori ˡ poſſeſſor hereditatis: dicendum erit proſpici ei cautione ᵗ.

Bona fidei poſſeſſor tenetur ad pretium: mala fidei poſſeſſor tenetur ad rem æſtimã-

& infra de in rem ver. ſi pro patre. §. verſum.

l *Nec ab initio.* id eſt etiam ſi res non eſſet euicta. & poteſt dici cauſa diſputationis, ſed male: quia ſenatuſconſultum non loquitur de venditione rei hereditariæ: ſed de venditione cuiuſlibet rei quæ ſit in hereditate: vt ſupra. l. proxi. §. item placere. & infra ſubiicit, ſed & ſi ſenatus &c.

m *Sed & ſi.* id eſt quamuis. nunc reſpondet ad quæſtionẽ quam dubitãter ſoluerat: ſcilicet ſi eſt euicta, & pretium reſtituit poſſeſſor: & dic quòd non tenetur.

n *Mentionem.* vnde videbatur etiam pro pretiis rerum quæ poſtea euictæ ſunt, in omnem euentum poſſeſſorem teneri: tamen non debet reſtitui pretium acceptum, cum ſit res euicta: ſecus ſi non ſit euicta.

D

o *Nam & Iulianus.* bene dico pretium emptori redditum re euicta non venire in peti. here. quaſi appareat nunc ex poſt facto quòd indebite penes eum fuerit. nam & in vere indebito eſt idem. & hoc dicit, nam &c.

p *Non debere.* cum ſuo nomine exegerit. aliàs eſſet ſecus: vt in geſtore: vt ſupra de neg. geſt. ſi quis negotia. & ſupra de procu. l. qui proprio. §. procurator vt in cæteris. Item ſecus in vẽditore hereditatis, qui nõ reddit, cuiuſcunque nomine exigat: vt infra de here. ven. l. ij. §. ſolet. quæ eſt contra.

q *Soluit.* immo videtur quòd imputet: vt ſupra eo. l. quòd ſi poſſeſſor. quæ eſt contra. Sol. vt ibi. Itẽ hoc intellige quando de ſuo ſoluit. ſed ſi de hereditate, imputatur ceſſa conditione: vt. j. eo. l. ſi quid poſſeſſor. vbi plene ſuper hoc diſtingues. Accurſius.

r *Sed & ſi res.* ſcilicet à defuncto, vel etiam à poſſeſſore hereditatis vendita. Accurſius.

ſ *Emptori.* propter euictionem.

t *Cautione.* ſcilicet à petitore. ſic etiam cauetur infra eo. illud §. actiones. & econtra poſſeſſor quandoque cauet petitori: vt ſupra quòd ſi in diem. §. j.

Poſſeſſor.

a *Poſſeſſor.* bonæ fidei.

b *E. ſi deperdita.* non ſolum ſi apud emptorem extant. & expone hæc verba vt. j. l. proxi. Accurſius.

c *Bonæ fidei poſſeſſor eſt.* de quo conſtat: vt. ff. ea. l. §. ait ſenatus.

d *Ipſas res.* vel pretium ſi hoc elegerit actor. aliàs melioris eſſet conditionis malæ fid. quàm bo. fid. quod eſſe non debet: vt infra de noxa. non ſolum.

e *Poſſit.* quia nullo modo reuendere vult. & caue tibi: quia hæc lex præſumit q̃ poſſeſſor libẽtius redimeret, quàm contra ſe in litẽ iurari patiatur. ſi ergo non vult redimere cũ poſſit, magis dico contra eum iurari: cum & hic iureturr, vbi nõ poteſt: vt infra de rei vin. l. qui reſtituere. & infra de in lit. iuran. l. in actionibus. & infra eo. ſed & ſi lege. §. hæc verba. & l. niſi. §. Iulianus. Accurſius.

f *Deminuta.* ſed quomodo hic ma. fi. poſſeſſor poteſt alienare? nõne hiunt partiuæ mobiles alienatæ à ma. fid. poſſeſſ. Reſpon. de immobilibus dicit.

g *Verum pretiũ.* Not. verũ pretium. nam in bo. fid. dicit perceptũ: vt. ff. ea. l. §. ait ſenatus. & facit infra eo. niſi. §. Iulianus. & hoc quando verũ eſt plus, quàm receptum. Sed quid ſi plus vendidit quàm valeat? Reſpon. etiam ad receptum poterit conueniri, ne ma. fi. ſit melioris conditionis quàm bo. fi. vt infra de noxa. non ſolum. Item huic reſpon. eſt contra infra eo. ſed & ſi lege. §. perinde. verſic. ſiue autem ab alio. ſed dic haberi pro eo, ac ſi poſſideret: verum eſt vt non liberetur rei interitu: non quòd in litem hoc caſu iuretur.

volumit.

g *Pretium.* id eſt partem pretij.

h *Præſtari.* à malæ fi. poſſ. de quo dicit.

i *Diſtraxiſſet.* id eſt diſtrahere potuiſſet: vt arg. j. de leg. j. cum res. in fine. Accurſius.

k *Deperditum. Deſiit.* item & aliter dicitur res interire: vt infra pro ſoc. l. verum. §. fina.

l *Vſucaptum.* quandoque aliter accipitur deminutum: vt. j. de dam. infec. l. iij. quæ eſt arg. contra. Accurſius.

m *Si & rem & pretium.* id eſt partẽ pretij redemerit pretio viliori, ita ſcilicet quòd ex pretio prius accepto aliquid penes eum remãſit. & ſic habet pretiũ, id eſt aliquid de pretio: puta vẽdidit pro. xx. & redemit pro. xv. Sed nunquid hic poſſidet pro emptore qui redemit: vnde nõ debet teneri peti. here. vt. ff. e. l. regulariter? Reſpõ. hic tit. pro nõ titu. habetur: vt aliàs ſupra eo. nec vllam. §. j. Vel dic, licet ſit emptor, tamen & pro herede tenet: & ex pluribus cauſis poteſt poſſidere: vt. j. de acquir. poſ. l. iij. §. ex pluribus. *ADDITIO.* Iſtæ duæ ſolutiones glo. nõ placent ſecundum Bar. ideo dic aliter, quòd cõtractus emptionis tenuit: tamen ti. habetur pro non ti. ex eo quòd rem emit ab eo qui emit ab ipſo poſſeſſore: vnde non habet plus iuris quàm haberet prius, ſecundum eundem Bar.

n *Non pretium.* ſcilicet ſuperfluum.

o *Alterũ.* etiam ſi rem non habeat, prædo ſubaudi, dummodo extet: vt ſupra eo. ſi poſſeſſor. §. fi.

ff. Vetus.

dam per iuramentum in litem, ſi extat: aliàs ad verum pretium. Bartolus.

Reſtituere autem pretia debebit poſſeſſor [A] & ſi deperditæ [b] ſunt res, vel deminutæ. Sed vtrum ita demum reſtituat, ſi bonæ fidei poſſeſſor eſt [c]: an & ſi malæ fidei? Et ſi quidem res apud emptorem extent, nec deperditæ nec deminutæ ſunt: ſine dubio ipſas res [d] debet præſtare malæ fidei poſſeſſor: aut ſi recipere eas ab emptore nullo modo poſſit [e], tantum quantum in litem eſſet iuratum. At vbi deperditæ ſunt & deminutæ [f], verum pretium [g] debet præſtari [h]: quia ſi petitor rem conſecutus eſſet, diſtraxiſſet, [i] & verũ pretium rei non perderet.

Deperditum refertur ad actum naturalem: deminutum ad actum ciuilem. Bar.

XXI. GAIVS libro ſexto ad Edictum prouinciale.

DEperditum intellegitur qđ in rerũ natura eſſe deſiit [k]: deminutum verò quod vſucaptum [l] eſſet, & ob id de hereditate exiit.

Bona fidei poſſeſſor tenetur reſtituere rem quam habet: & ſi quid ejus occaſione acceſſit. Bartolus.

XXII. PAVLVS libro vicenſimo ad Edictum.

SI & rem & pretium [m] habeat bonæ fidei poſſeſſor, puta quòd eãdem rem emerit [n]: an audiendus ſit ſi velit rem dare, non pretium [o]? In præ-

done dicimus electionem eſſe debere actoris [p]. An hic magis poſſeſſor [q] audiendus ſit ſi velit rem tradere, licet deteriorem factam: non petitor ſi pretium [q] deſideret [r], quòd inuerecundũ ſit tale deſiderium: an verò quia ex re hereditaria locupletior ſit, & id quod [s] ampli⁹ habet, ex pretio reſtituere debeat, videndum. Nam & [t] in oratione diui Hadriani ita eſt: Diſpicite patres conſcripti, nunquid ſit æquius poſſeſſorem non facere lucrũ, & pretiũ quod ex aliena re perceperit, reddere: quia poteſt [u] exiſtimari in locum hereditariæ rei vẽditæ pretium eius ſucceſsiſſe, & quodammodo ipſum hereditarium factum.

Oportet [x] igitur poſſeſſorem & rem reſtituere petitori, & quod ex venditione eius rei lucratus eſt.

Bona fidei poſſeſſor non tenetur ad pretium, niſi quatenus factus eſt locupletior. Bartolus.

XXIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

VTrum autem omne pretium reſtituere debebit bonæ fidei poſſeſſor, an verò ita demum, ſi factus ſit locupletior, videndum. Finge pretium acceptum vel perdidiſſe, vel conſumpſiſſe [y], vel donaſſe. Et verbum quidẽ *peruenisse* [z], ambiguũ eſt, ſolúm [a] ne hoc cõ-

quæ ſunt argu. contra. *ADDITIO.* Dic ſecundum Barto. hic, quòd in vniuerſalibus iudiciis pretium ſuccedit loco rei: vt hic, & in. l. imperator. in fin. infra de lega. ij. ſec⁹ vero in particularibus. & ita debet intelligi iſta glo. & hoc etiam tenent docto. in. l. mater. C. de rei vindi.

A p *Poſſeſſor.* ſcilicet bo. fi. quàm ma. fi. Vel verius, magis quàm petitor.

q *Pretium.* totius rei venditæ: puta. xx. Vel dic, pretium quod ſupereſt poſt redemptionem: & eo vult eſſe contentus.

r *Deſideret.* id eſt audiendus ſit contrarium poſtulaturus, ſi rem meliorem factam ſciret. Azo. Et ſic not. nõ debere quẽ petere, cuius contrarium nõ peteret. ſic & infra de iureiuran. l. iuſiurãdum. iiij. §. ait prætor. & C. de ſol. l. penul. Arg. cõtra. C. de procur. l. non eo minus. & infra locat. l. ea lege. j. reſpon. & §. j. & infra in fi. huius legis.

B

s *Et id quod.* non ſolum rem.

t *Nam &.* iuſte dubito: quia & in oratione hęc dubitatio ponitur.

u *Quia poteſt.* videtur quòd debeat reſtituere pretium quod lucratus eſt: quia &c. & ſunt hæc verba de libello⁹ vt dixi ſupra eod. item veniant. §. præter hæc. verſi. pridie. Et no. hic quòd pretium ſuccedit loco rei, quod eſt ſpeciale in petitione hereditatis: vt hic, & j. titu. j. l. cum multi. & in actione quod metus cauſa: vt ſupra quod me. cau. l. ſi ipſa. &. l. videamus. & facit arg. j. de dona. inter vi. & vxo. ſi donatæ. §. ſi ſpõſus. &. j. manda. ex mãdato. &. j. de verbo. ſignifi. l. Labeo. §. item ſi dominus. Regulariter autem contra: vt infra de fur. l. qui vas. in fin. Item ſi ſtipulatus ſum hominem à te, & eum vendideris, non veniet pretium in ſtipulatione: vt infra de here. vel ac. ven. l. venditor ex.

Pretium in petitione hereditatis ſpeciale. vbi locum rei titu.

ſuccedit.

C

x *Oportet.* vſque huc fuerunt verba orationis: nunc autẽ ſoluit. Accurſius.

D

Vtrum autem.] *CASVS.* Titius heredit. ad me perti. bo. fide poſſidebat: & ſic rem heredit. vendidit pro. c. quæ. c. amiſit. poſt hoc cœpi eum peti. heredit. conuenire: an teneatur ad illa. c? Et reſpon. quòd non: ex illa ſcilicet clauſula qua dicitur quòd bonæ fidei poſſeſſ. non tenetur niſi inquantum locupletior factus eſt. iſta autem clauſula eſt, quam dixerunt ſenatores, quòd idem quod peruenit, debet reſtitui. In hoc autem verbo dubitatur, an contineatur quod peruenit, & non durat: aut quod peruenit & durat: ſed tamen illa eſt ſolutio, vt dixi, quòd non teneatur ille Titius. Sed pone quòd ille venditor bonæ fidei pretium ſtipulatus eſt rei venditæ ſub pœna: puta. x. & ſic habuerit pretium & pœnam: nunquid hæc duo debet præſtare? Et reſpon. quòd ſic: cum factus ſit locupletior: quamuis ſenatus tantùm de pretio dixiſſet. Vivianus.

y *Conſumpſiſſe.* in malam partem: aliàs videtur locupletior: vt. j. eo. ſed & ſi lege. §. quod autem quis.

z *Peruenisse.* poſitum eſt. ff. eo. item veniunt. §. item placere.

a *Solum.* id eſt an hoc verbum dicatur continere ſolummodo id quod &c.

a *Fuerit*.id eſt peruenerit, licet non duret. ſic enim accipitur ſ.quod met.cau.videamus.

b *Sequentem*.quæ eſt ſupra eo.item veniunt.§.eos autem. Azo.

c *Si*. id eſt quamuis.

d *Ambigua*.ſcilicet poſtea,quæ eſt.ſ. eo. item veniunt.§. item placere. Azo.&.ſ.eo.ſi poſſeſſor.§.ait ſenatus.

†*Iſtum tex. dicit Bart. not. ad hoc quòd verbũ obſcurũ poſitũ in vno capite, declaratur ſeu interpretari poteſt per verba poſita in ſequentibus capitulis. facit infra ad.l. Aquil. l. quemadmodum.& inſti. ad.l. Aquil. §. hoc tamen caput.*

**ſequendã.*

tineret,quod prima ratione fuerit[a]:an verò & id quod durat.† Et puto ſequentem[b] clauſulam ſenatuſconſulti,* & ſi[c] hæc ſit ambigua:[d] vt ita demum computet,ſi factus ſit locupletior.

Bonæ fidei poſſeſſor tenetur ad pretium & ad pœnam quæ loco pretii acceſſit:ſecus de pœna quæ occaſione iniuriæ perſonalis exacta fuerit.h.t.cum.l.ſeq.Bart.

Proinde ſi non ſolum pretiũ, B nam ex eo commiſſam,[f] quòd ſed etiam pœna tardius pretio ſoluto peruenerit,[e] poterit dici,quia locupletior in totum factus eſt,debere venire: licet de pretio ſolummodo ſenatus ſit locutus.

e *Peruenerit*.ſed quo modo peruenit pœna, cum in fraudem vſurarum promitti præſumatur:vt.j.de act.emp. l.Iulianus.§. idem Papinianus.quæ eſt contra† Sol.pœna ponitur hic,id eſt vſura.ſic ſupra de neg. geſtis, qui fine. Vel dic,non erat ſolitus ſœnerari hic poſſeſſor:ibi ſic.Item cum extrinſecus quæratur,quare reſtituit : vt ſupra eo. item veniunt.§.item non ſolum.quæ eſt contra?Solu.ibi non omnia extrinſeca excipit,vt non acquirantur: vt ibi diximus. & huic reſpon.continua.infra eo.l.ſed & ſi lege.& poſtea leges legem, at vbi.proximam infra.

f *Ex eo commiſſam* . quòd vi deiectus eſt : & loquitur hic de pœna quam conſecutus eſt occaſione iniuriæ ſibi illatæ cum deiectus fuit: quam reddere non debet:cum dicitur pœna perſonæ, non rei : vt infra de ædilit. edict. & redhib. l.bouem. §. ſi quis ſeruum. Vel dic quòd hic loquitur de pœna conuentionali quam deiector ei promiſit ſi eum deiiceret. pœnam autem lege introductam reſtituit : vt infra eo. l.illud.§. actiones. &.l. euicta. & ſupra eod. quod ſi in diem.§. Iulianus. quæ ſunt contrariæ. Sed quare dicitur contra in pœnam pretij tardius ſoluti : vt ſupra. l. proxi. in fine. & infra. l. proxi? Reſpon. prædicta ideo contingere, quia pœnæ tales in locum pretiorum ſuccedunt : pretia autem in locum rerum : vt ſupra eo. l. ſi & rem. vnde præſtantur tales pœnæ ſicut res ipſæ,vel earum pretia. In his autem duobus caſibus, ſcilicet ſi pœnam ſtipulatus ſim ſi me deiecerit : vel cum ſtipulatus ſim ſi non ad iudicium veniret, nullum pretium ſtaturum fuit:vnde in eius locum non poteſt dici pœnam ſucceſſiſſe: vt arg. infra ad.l.Fal.l.iij.§.j. Vel aliter dicas, & apertius, vbi verus heres rem amittit, propter factum ipſius bonæ fidei poſ. æquum eſt vt omne lucrum & omnis pœna debeat ei reſtitui. amittit autem cum ipſe bonæ fi.poſ.vendit.nec enim poteſt conuenire

poſſeſſorem

Proinde ſi non ſolum pretiũ, B nam ex eo commiſſam, quòd ſed etiam pœna tardius pretio ſoluto peruenerit, poterit dici,quia locupletior in totum factus eſt,debere venire : licet de pretio ſolummodo ſenatus ſit locutus.

XXIIII. PAVLVS libro vicẽſimo ad Edictum.

AT vbi vi deiectus fuit, non debet reſtituere pœ-

Credebas tibi delatam heredit. quæ ad me pertinebat. vnde re tua lautius fuiſti vſus,& de tuo proprio impendiſti: & hoc facis quaſi diues eſſe cœperis:an aliquid de heredi.illa deducis ſi eam à te euicerim? Et reſpon. quòd non deduces aliquid . vnde ſi de mutuo accepiſti pecuniam, non deduces de hered . & ſi res hered. obligaſti, non videris res hereditar. attigiſſe:quia manes obligatus . [*ADEO AVTEM.*] Quidam fecit teſtamentum , & duos heredes inſtituit. quidam ex illis heredibus credens totam hered.ad ſe pertinere, cum eſſet ex ſemiſſe inſtitutus , cœpit eam totam poſſidere,& medietatem aſsis conſumpſit . quæritur an partem ſuam tantum , an partem coheredis tantum, vel ex parte conſumpſerit, id eſt intelligatur præſumptione iuris conſumpſiſſe? Et reſpon.quòd id quod expenſum eſt,videtur cedere de parte vtriuſque,& de reſiduo reſtituet medietatem : & aliam medietatem retinebit : & inducit ſimile : quia ſi ille qui credit ſe heredem, cum non eſt, poſſideat, & conſumat eam: non tenetur reſtituere. ſimiliter & hic videtur.[*QVOD AVTEM.*]Dic vt ibi.[*ITEM SI REM.*] Si rem heredit.ad me pertinentem poſſidebas, & quaſdam res heredita. vendidiſti,& pretium habuiſti quod poſtea amiſiſti : nunquid poſſum vindicare res ab emptore? & diſtingue : aut illi emptores habent regreſſum de euictione contra te, & non poſſum illos emptores conuenire . repellunt enim me illi emptores per exceptionẽ. in medio tamen allegat quòd non repellar: quia non fit præiudicium heredit. petitioni proponendæ : & vere non fit præiudicium : quia emptores illi regreſſuri ſunt ad eum qui diſtraxit.& ſi reſtituat pretium, emptores non poſſunt venditorem repellere:ſed tamen dicit quòd poſſunt repellere:vt dixi. [*SI MINORI.*] Heredi. ad me C pertinentem poſſidebas , rem heredit. diſtraxiſti minori pretio: & illud à te ſui conſecutus. ſi agam contra emptorem , repellar exceptio. ab emptore : quia ſi ſoluiſti mihi quod exegiſti à debitore hereditario , liberatur debitor hereditarius . & hoc eſt verum etiam ſi ſit malæ fidei poſſeſſor : vt dicit Iulianus. [*PETITIO.*] Heredi. ad me pertinentem poſſidebas : habeo contra te petit. heredi? Dicitur hic quòd hæc petitio here. eſt in rem & in perſonam ratione diuerſorum ex rebus hered. redactorum:& ſic eſt mixta. [*HOC SENATVS.*] Ego & tu in quadam hered.ſumus heredes.ſi de illa heredi.fructus percepiſti: quatenus plus percepiſti quàm debes , mihi reſtitues: cum diuidamus hereditatem : ſicut in petit. heredit. vbi ſi non eſſes heres in aliquo,reſtitueres eam mihi cum ſi uctibus.ſic ergo ſit vt in ſa.er.iudicio.[*AVCENT.*] Titiꝰ heredit.ad me pertin . poſſidebat , & bona fide: & de illa re partum & fructum & fœtum percepit , & etiam penſiones, quia locauit prædia vrbana etiam meretricibus vel aliis. accepit mercedes vel operas ſeruorum, vecturas iumentorum. an hæc omnia veniant in here.peti.quæritur. Et reſpon.quòd ſic.& hoc dicit vſque ad.l.Iulianus.

poſſeſſorem rei: quia regreſſum habet ad bo. fi. poſ. hereditatis: vt infra. l. proxi. §. item ſi rem. Quid ergo dicam de. l. commiſſoria: nam ibi non eſt res commiſſa: quia reſoluta eſt venditio? Rñ. idem eſt. nam & ſi non ſit amiſſa: quia tamen propter alienationem rei & eius amiſſionem faciendã eſt cõſecutus, debebit reddere. In his vero duobus caſibus res omnino nõ amittitur: immo nihil omnino præiudicij vero heredi paratur circa rem: vnde ſatis eſt ſi legalem habet pœnã, non conuentionalem: quia eam ex ſua negotiatione habet poſſeſſor: vt hic, & j. de her. ven. l. venditor ex.

a *Actor.* qui agit petitione hereditatis.

b *Sed & ſi lege.* vel non ſit hic copula, vel iunge cum tertia. l. ſuperiori. & dicq vendidit accepta parte pretij, vel plus, qd penes eum remanſit: vt. j. de lege cõmiſ. l. de lege commiſſoria. Ac.

c *Item ſi rem diſtraxit.* bonæ fidei.

d *Conuertit.* Ex hoc ergo no. quòd ſuo nomine emit. aliàs res hereditario nomine empta veniret, maxime quia pecunia hereditaria erat: vt ſupra eo. item veniunt. §. j. & ij. quæ ſunt contra. & ſic etiam emit nomine hereditario ille qui fuit rogatus reſtituere quicquid ſupereſſet de hereditate tẽpore mortis: vbi res emptæ ex pecunia hereditaria veniũt in reſtitutionẽ: vt infra de leg. ij. imperator. §. fin. & l. ſeq. quæ ſunt contra.

e *Sed & ſi res.* ſuo nomine, non hereditatis empta.

f *Si conſumpſiſſet.* pretium.

g *Non videbitur.* ſcilicet inquãtum non cõſumpſit: vt ar. j. de dona. inter vi. & vxo. l. ſi ſponſus. §. circa. in fi. §. & j. e. l. §. cõſuluit. & l. Iulianus. Sed ar. cõtra. ẽ. quod me. cauſi ipſa. Et hoc niſi conſumptio in eam rem ſit facta, in quã tamdem de ſuo eregaſſet: vt. j. eo. §. quod autem. & infra de ſolu. l. in pupillo. Sed ſi habes, non, plana eſt. Accurſius.

h *Quod ait ſenatus.* vt ſupra eo. item veniunt. §. item eos qui.

i *Poſſiderent.* abſque pretio forte. ſi cum pretio, tũc multo magis tenentur.

k *Quaſi poſſiderent.* hucuſq; verba edicti materialiter ponũtur.

l *Præterunt.* ſcilicet ante litem conte. commiſſus: vt infra ea. l. §. ſi ante litem. in fi.

m *Sed & culpa.* vt ſupra eo. & non tantũ. §. veniũt. verſi. immo. & ſubiicit exemplum de eo qui nõ exegit. ſed cum ſit ma. fi. poſ. qualiter exigere potuit: vt. j. e. ſi quid. §. ſicut. verſi. illud ſ Reſpõ. malæ fi. poſ. vocat heredem ſcriptum in eo teſtamẽto quod ſciebat inofficioſum: interim tamen ante perlatam querelam eſt heres: & ideo exigere poteſt: vt infra de vulg. ſub. l. in ſubſtitutione. Vel ſciebat ſibi auferri debere hereditatem, cum nõ vindicaueric necẽ defuncti: vt. j. de vul. ſub. l. ex facto. §. Iulian'. ſed his obloqui videtur quod in iſto. §. dicitur de eo qui nullã habet cauſam poſſidendi: vt in ſeq. §. exponitur. Sed reſpon. & hic nullam videtur habere cauſam: quia ſi ſciens eſt, auferenda eſt

ſ. Verus.

eam actor [a] habere non poteſt. ſic nec pœna reſtitui debet quã aduerſarius ei promiſit ſi ad iudicium non venerit.

XXV. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

SEd & ſi lege [b] commiſſoria vẽdidit: idem erit dicendum, lucrum quod ſenſit lege commiſſoria, præſtaturum.

Bona fidei poſſeſſor tenetur in quantum ex pretio factus eſt locupletior, & non vltra. Bartolus. B

Item ſi rem diſtraxit [c], & ex pretio rem aliam comparauit, veniet pretium in petitionem hereditatis: nõ res quam in patrimonium ſuum conuertit [d]. Sed ſi res [e] minoris valet quàm cõparata eſt: hactenus locupletior factus videbitur, quatenus res valet: quemadmodũ ſi conſumpſiſſet, [f] in totum locupletior factus non videbitur [g].

Hic iuriſconſultus incipit exponere tertiam partem ſenatuſconſulti de mala fide poſſeſſore: ideo recitat eius verba ad literã. hoc dicit. Prædo ſiue poſſideat, ſiue dolo deſierit poſſidere, ſiue eius culpa aliquid acciderit, hac actione tenetur. Bartolus. C

Quod ait ſenatus [h], *eos qui bona inuaſiſſent quæ ſcirent ad ſe non pertinere, etiam ſi ante litem cõteſtatam fecerint quo minus poſſiderent* [i], *perinde condẽnandos quaſi poſſiderent* [k]: ita intellegendũ eſt, vt & dolus præteritus [l] in petitionẽ hereditatis deduceretur, ſed & culpa [m]. & ideo ab eo qui ab alio non exegit, vel à ſemetipſo, ſi tempore eſſet liberatus, peti hereditatem poſſe. hoc vtique ſi exigere [n] potuit.

Prædo dicitur, qui nullam cauſam poſſidendi habet: & tenetur de fructibus percepiſſe & percipiendis. Bartolus.

Quod autem ait ſenatus, *eos qui bona inuaſiſſent*, loquitur de prædonibus: id eſt de iis qui cum ſcirent ad ſe non pertinere hereditatem, inuaſerunt bona: ſcilicet cum nullam * cauſam haberent poſſidendi.

Sed & fructus non quos perceperunt inquit, [p] ſed quos percipere debuerunt [q], eos præſtaturos.

Quantum ad fructus paria ſunt ab initio malam fidem habuiſſe, vel ex poſt facto ſupernouire. Bartolus.

De eo autem loquitur ſenatus, qui ab initio mente prædonis res hereditarias apprehendit. Quòd ſi ab initio quidem iuſtam cauſam habuit apiſcendæ poſſeſſionis, poſtea verò conſcius ad ſe nihil [r] hereditatem pertinere, prædonio more [s] verſari cœpit: nihil ſenatus loqui videtur. puto tamen & ad eum mentem ſenatuſconſulti pertinere. Parui etenim refert [t], ab initio quis doloſe in hereditate ſit verſatus: an poſtea hoc facere cœpit.

Error iuris non inducit malam fidem. Bartolus.

Scire ad ſe non pertinere vtrum is tantummodo videtur qui factum ſcit [u], an & is qui in iure errauit? Putauit enim rectè [x] factum teſtamentum, cum inutile [y] erat: vel cum eum alius præcederet adgnatus, ſibi potius deferri [z].

Exigere quid ſit.

a *Actor.* qui agit petitione hereditatis.

b *Sed & ſi lege.* vel non ſit hic copula, vel iunge cum tertia. l. ſuperiori. & dicq vendidit accepta parte pretij, vel plus, qd penes eum remanſit: vt. j. de lege cõmiſ. l. de lege commiſſoria. Ac.

c *Item ſi rem diſtraxit.* bonæ fidei.

d *Conuertit.* Ex hoc ergo no. quòd ſuo nomine emit. aliàs res hereditario nomine empta veniret, maxime quia pecunia hereditaria erat: vt ſupra eo. item veniunt. §. j. & ij. quæ ſunt contra. & ſic etiam emit nomine hereditario ille qui fuit rogatus reſtituere quicquid ſupereſſet de hereditate tẽpore mortis: vbi res emptæ ex pecunia hereditaria veniũt in reſtitutionẽ: vt infra de leg. ij. imperator. §. fin. & l. ſeq. quæ ſunt contra.

e *Sed & ſi res.* ſuo nomine, non hereditatis empta.

f *Si conſumpſiſſet.* pretium.

g *Non videbitur.* ſcilicet inquãtum non cõſumpſit: vt ar. j. de dona. inter vi. & vxo. l. ſi ſponſus. §. circa. in fi. §. & j. e. l. §. cõſuluit. & l. Iulianus. Sed ar. cõtra. ẽ. quod me. cauſi ipſa. Et hoc niſi conſumptio in eam rem ſit facta, in quã tamdem de ſuo eregaſſet: vt. j. eo. §. quod autem. & infra de ſolu. l. in pupillo. Sed ſi habes, non, plana eſt. Accurſius.

h *Quod ait ſenatus.* vt ſupra eo. item veniunt. §. item eos qui.

i *Poſſiderent.* abſque pretio forte. ſi cum pretio, tũc multo magis tenentur.

k *Quaſi poſſiderent.* hucuſq; verba edicti materialiter ponũtur.

l *Præterunt.* ſcilicet ante litem conte. commiſſus: vt infra ea. l. §. ſi ante litem. in fi.

m *Sed & culpa.* vt ſupra eo. & non tantũ. §. veniũt. verſi. immo. & ſubiicit exemplum de eo qui nõ exegit. ſed cum ſit ma. fi. poſ. qualiter exigere potuit: vt. j. e. ſi quid. §. ſicut. verſi. illud ſ Reſpõ. malæ fi. poſ. vocat heredem ſcriptum in eo teſtamẽto quod ſciebat inofficioſum: interim tamen ante perlatam querelam eſt heres: & ideo exigere poteſt: vt infra de vulg. ſub. l. in ſubſtitutione. Vel ſciebat ſibi auferri debere hereditatem, cum nõ vindicaueric necẽ defuncti: vt. j. de vul. ſub. l. ex facto. §. Iulian'. ſed his obloqui videtur quod in iſto. §. dicitur de eo qui nullã habet cauſam poſſidendi: vt in ſeq. §. exponitur. Sed reſpon. & hic nullam videtur habere cauſam: quia ſi ſciens eſt, auferenda eſt ſ. Verus.

n *Si exigere.* quia ei obtulerunt debitores: vt argu. infra ea. l. §. proinde inquit. quod nõ placet propter verbum exigere, vt modo dixi. ſed hoc referas ad ſeq. nam ſi non potuit à ſe exigere, non tenetur: vt ſupra de nego. geſt. l. diuortio. §. ſed hic quidam. quo ad alios autẽ bene potuit: vt dixi.

o *Nullam.* nec de facto, nec de iure, quia putarẽt ſe eſſe heredes.

p *Inquit.* ſ. ſenatus.

q *Debuerunt.* ſic eſt & in ſimplici actione in rem: vt inſtit. de officio iudi. §. & ſi hereditas. verſi. illorum. & C. de rei vindi. l. certum. in princip. & infra de rei vindi. ſi nauis. §. fin. & facit. j. ea. l. §. vtrum.

r *Nihil.* id eſt non.

ſ *More.* aliàs onere. & alias more. Accurſius.

t *Parui etenim refert.* quo ad fructus de quibus hic dicit: ſed quo ad fatalitatẽ ſic refert: vt. j. eo. illud. Itẽ refert etiã quo ad fructꝰ in eo qui titulũ habet: vt. j. de vſu. l. q ſcit. ĩ fi. Et no. hic. cꝑ parui refert an ab initio qd ſit: an poſtea pẽdẽte facto. ſic. ẽ. de iud. ſi ẽ me. & C. de rei vin. l. certũ. in fi. & inſt. de off. iud. §. & ſi hereditas. verſ. illorũ. in fi. Sed ar. cõtra. j. de acqui. poſ. elã. j. rñ. vbi origo nãciſcẽdæ poſſeſſionis exquiritur: vt. ẽ. de arbi. nõ diſtinguemus. §. ſacerdotio & C. de vſuca. trãſfor. l. j. §. hoc tãtũmodo. vbi ſufficit ab initio bona fides. *ADDITIO.* Dic cꝑ omnia ſupraſcripta cõtraria poſſunt vindicare ſibi locũ in ſingulari petitione: ſecus in petitione hereditatis: vt nõ referat an ex poſtfacto, vel ab initio habuit malam fidem: vt hic ſecundum Bar.

u *Qui falſum ſcit.* ſcilicet & ius.

x *Rectè.* i. rite. nã rite ius, qa ſit ibi ſolẽnitas teſtiũ: & aliàs rectè cauſam denotat, vt inſtituat quẽ debet: puta filiũ nõ exheredet.

y *Inutile.* & ſic in iure errauit: ſed potuit & in facto errare: vt C. de iur. & fac. igno. l. ſi poſt diuiſionem.

z *Deferri.* ſcilicet putauit: ideo forte quia teſtator plus eum diligebat: & hic eſt error iuris: vt infra de iur. & fac. igno. l. j. §. idẽ eſt ſi frater.

Et nō puto [a] hunc esse prædonem, qui dolo caret, quamuis in iure erret.

Post litem contestatam omnes possessores sunt parati & tenētur vt prædones. Bar.

Si ante litem contestatam (inquit) *fecerint*. Hoc ideo adiectum, quoniam post litem contestatam omnes incipiunt malæ fidei possessores esse: quinimmo post cōtrouersiam [b] motam. Quamquam enim litis cōtestatæ mentio fiat in senatusconsulto [c], tamen & post motam controuersiam omnes possessores pares fiunt: & quasi pōdones tenentur. & hoc iure hodie vtimur. Cœpit em̄ scire [d], rem ad se non pertinētem possidere se is qui interpellatur. Qui verò prædo est & ante litem contestatam doli nomine tenebitur. hic est enim dolus præteritus [e].

Qui dolo desiit possidere, vel dolo non acquisiit vt possessor teneatur ad rem & ad fructus & contra eum iuratur. Bartol.

Perinde inquit *condemnandos quasi possiderent*: merito. nam is qui dolo fecit quò minus possideret, vt possessor condemnatur. Accipies, siue dolo desierit possidere, siue dolo possessionem noluerit admittere. [f] Siue autem ab alio res possideatur, [g] siue in totum nō extet: locum habebit [h] hæc clausula. Vnde si sit alius possessor: ab vtroque hereditas peti possit [i]: et si per multos ambulauerit possessio, omnes tenebuntur. Sed vtrum is solus qui possidet: fructus præstabit: an etiam is qui dolo fecit quo minus possideret? Et dicendum erit, post senatusconsultum ambo* teneri. [k] Hæc verba [l] senatusconsulti etiam aduersus eum qui non possidet, iusiurandum inducunt: tam enim aduersus eum qui dolo fecit quo minus possideat, [m] quàm aduersus possidentem [n] in litem iuratur.

Hic incipit exponere quartam partem senatusconsulti, quæ loquitur de bonæ fidei possessore: & hoc dicit: Bonæ fidei possessor tenetur inquantum factus est locupletior: nec dicitur quis locupletior, licet alium obligatum habeat naturaliter ad antidora: nisi antidora sint soluta. Bartolus.

Consuluit [o] senatus bonæ fidei possessoribus, ne in totum [p] damno adficiātur, sed in id dūtaxat teneantur in quo locupletiores [q] facti sunt. Quemcunque igitur sumptū fecerint ex hereditate, si quid dilapidauerunt perdiderūt dum re sua [r] se abuti putant, non præstabūt. Nec si donauerint, locupletiores facti videbuntur: quamuis ad remunerandum sibi aliquem naturaliter obligauerūt. [s] † Planè si ἀντίδωρα [t] acceperunt: dicendum est eatenus locupletiores factos, quatenus acceperunt: velut genus quoddam hoc esset permutationis. [u]

Possessor dicitur locupletior, si res extant apud eum, licet earum contemplatione de suo latius expenderit. Bartolus.

Si quis re sua lautius [x] vsus sit contemplatione delatæ sibi hereditatis: Marcellus libro quinto Digestorum putat nihil eum ex hereditate deducturum, si eā non attingit. [y] * simili modo & si mutuam pecuniam accepit, [z] cior, vtpote cum nō sit donatio si id quod per pactū nudū naturaliter debetur, soluatur: vt. ff. de donat. hoc iure. §. penultimo. Si autē quod instinctu naturæ debetur, soluatur: donatio est sine dubio: quæ nomē assumit remunerationis: vt. ff. man. l. si vero nō remunerandi. in princi. & l. si remunerandi. in principio.

[a] *Et non puto.* si non est prædo, ergo facit fructus suos: & sic iuris error ei prodest in acquirendo. & ita est cōtra infra de iu. & fac. igno. l. error. ij. respon. & l. iuris ignorantia. j. respon. Respon. hic in retinendo prodest, non si agere velit: vt ibi. Vel dic quòd hic efficaciter non adquirit, cum restituere teneatur per peti. here. id in quo est locupletior. Vel dic quòd hic non dicit quòd sit bonæ fi. poss. vel faciat fructus suos: sed quia non est prædo, non ergo sequitur quòd ideo sit bonæ fi. d. pos. quia ma. fid. potest esse: sicut lege seu fictione legis præsumitur: vt C. de agri. & cen. l. quemadmodum. lib. xj. Vel hic non potuit cōsulere peritiores: ibi sic: arg. infra de bon. poss. l. in bonorum. secunda verior est. Item est arg. contra. ff. de insti. l. sed & si pupillus. §. cæterum. vbi & in error facti nō parcitur: sed ibi fuit supinus: vt ff. de iur. & fac. igno. l. regula. §. j.

Iuris error prodest, cum quo nequiuit consulere peritos.

[b] *Controuersiā.* speciale in peti. here. vt post motam controuersiam censeatur ma. fi. pos. secus in singularibus: vt sumitur. C. de rei vin. l. certum. Tamen in rei vin. quandoque idem video: vt. C. de rei vin. si fundū. & de act. emp. si minor. &. ff. quæ in frau. cred. l. ait prætor. §. si quis.

[c] *Senatusconsulto.* quasi solus prædo teneatur nomine doli ante lit. contest. cum tamen & in bonæ fi. poss. idēt si modò post motam controuersiam.

[d] *Capit enim scire.* ex hoc colligit M. ad hoc quòd aliquis sit malæ fi. pos. post litē contestatā, debet scire ad alium pertinere. idē dicit Alex. & sic intelligūt. C. de rei vin. si fundū. &. C. de rescin. vē. si maior. Ioan. contra. nam ius præsumit malam fidem: vt. ff. eo. si quid possessor. §. sicut. &. C. de adquiren. pos. l. cum nemo. Item no. quòd possessor hereditatis facta cōtrouersia per omnia habetur malæ fidei, vt hic, &. ff. eo. item veniunt. §. petitam. &. §. sequen. & infra eod. si quid possessor. §. sicut. nisi quo ad fatalitatem: vt infra eo. illud. Nam & vsuras pretiorum præstat: vt. ff. eo. here. §. fi. at in rei vind. demum lite contestata fit malæ fidei quo ad fructus: vt. C. de rei vind. certum. non quantum ad vsucapionem triennij complendam: nec quantum ad hoc quin suos faciat fructus, sed eos (sicut dictum est) restituit: sicut & rem vsucaptam: vt. ff. pro empt. l. ij. §. fina. &. ff. de rei vind. si post. sed secundum M. vsucapio etiam lit. contest. interrumpitur. & dictæ leges hodie sunt correctæ: vt C. de ann. except. l. vt perfectius. in fi. Sed die quòd illa in quatuor casibus tantum loquitur. In præscriptione autem. x. vel. xx. vel. xxx. anno. constat fieri interruptionem secundum omnes: vt C. de rei vin. l. more. Item de fatalitate tenetur: vt. ff. de leg. j. cum res. in fi. &. ff. eo. illud. circa prin. & hoc scribit Azo in sum. in qui. cau. in integ. resti. non est necess.

[e] *Dolus præteritus.* vt infra depos. l. j. §. si apud seruum. ver-

[f] *Admittere.* vt. ff. si quis omis. causa testa. l. j. §. sane. &. ff. de here. ven. l. ij. §. non tantū. &. §. sed & si quid. Sed arg. contra infra de his quæ in frau. credi. l. qui autem. in princ. *ADDITIO.* Pro solutione huius contrarij vide no. per Dy. in. l. j. in prin. de tabu. exhiben.

[g] *Possideatur.* quam prędo possidere desiit.

[h] *Habebit.* sed supra eo. si possessor. in fi. cōtra. Solu. vt ibi.

[i] *Peti possit.* possessore tamen rem restituēte liberatur qui dolo desiit possidere: nō ita ecōtra: vt infra de sol. Stichum. §. dolo. & supra eo. etiam. §. penul. Accursius.

[k] *Teneri* s. ad fructus.

[l] *Hæc verba.* ista, perinde cūdēnandos quasi possiderent: quæ ponuntur supra proxi. §. &. l. item veniunt. §. item eos.

[m] *Possideat.* vt supra eo. si possessor. §. fin.

[n] *Possidentem.* si nolit restituere: vt. ff. de in lit. iuran. l. in actionibus. &. ff. de rei vin. qui restituere.

[o] *Consuluit.* vt. ff. eo. itē veniunt. §. eos autē.

[p] *Ne in totum.* id est in totum ne: quasi dicat, ne in aliquo.

[q] *Locupletiores.* Quòd inspicitur tempore rei iudicatæ: vt infra eo. si à domino. §. quo tempore. & facit infra de condict. indebi. l. iij. in fine.

[r] *Re sua.* sic infra eo. l. si quid possessor. §. sicut. Azo.

[s] *Obligauerunt.* Hæc naturalis obligatio ex puris & meris motibus animi cuiusq; descendit. Omnis enim creatura mouetur ad bene faciendum ei qui sibi benefacit: & talis obligatio ex instinctu naturæ procedit: & non est illa talis donatio quæ ex nudo pacto nascitur. nā illa est efficacior, vtpote cum nō sit donatio si id quod per pactū nudū naturaliter debetur, soluatur: vt. ff. de donat. hoc iure. §. penultimo. Si autē quod instinctu naturæ debetur, soluatur: donatio est sine dubio: quæ nomē assumit remunerationis: vt. ff. man. l. si vero nō remunerandi. in princi. & l. si remunerandi. in principio.

† *Vnde Athenæus adhuc aduersus ingratos cōsumsta est, & velle: quæ dandi & accipiēdi beneficii cōmercium, sine quæstu vitæ hominū exigit, docet & iubet quisq; benemerenti pā rē referre gratiā negligit. Vale. lib. 5. ca. 3. de Inura.*

[t] *Planè si antidora.* id est contraria dona. ab anti, quod est contra. imò remunerationes.

[u] *Permutationis.* sit enim illud hereditariū, sicut pretium rei distractæ: vt. ff. eo. si & rem. Sed non sic contra esset in re empta ex pecunia hereditaria: vt. ff. eadem lege. §. primo.

[x] *Lautius.* id est splendidius. Potest & latius legi, authore Duar. ff. disputa. cap. 5.

[y] *Attingit.* scilicet corporaliter: vt. C. eo. l. si possessor. primo respōso. & infra de rei vindi. si nauis.

[z] *Accepit.* cōtēplatione hereditatis: sed certe imò & hoc casu attingere videt: vt. ff. de donatio. inter virū & vxorē. l. si id qd. §. illud cōstat. vbi dicit q̄ mulier accipiēdo mutuū, videt quasi annuū cōsumpsisse. Itē similiter videt cōtra. vt. ff. de donat. inter virū & vxorē. l. quod autē. §. j. &. l. si spōsus. §. si maritus. Sol. ibi secus,

* *ambos.*

* *attigit.*

cus,quia non tanquam inter infeſtos ſunt habendæ:vt eo.titu.l. ſi id quod. §. ſi quis. Item ibi habet donatarius voluntatem donantis:hic non habet poſſeſſor voluntatem heredis. Item cõtra j.de dona.inter virum & vxorem.cum hic ſtatus §.ſi maritus.ſed ibi dicit quòd obligando donator videtur reuocare : hic autem quòd obligando non videtur attingere. vnde eſt alius caſus.

a *Vel ſic.* pro ſaltem.

b *Quod eſt difficile.* id eſt impoſſibile. ſic. j. pro ſoc.l.de illo. Ecõtra. j. de his qui deie. vel effu. l.ij. & erit ratio optima quæ ſequitur, cum ipſe &c. quia perſonalis obligatio non ſequitur fundum : vt. j. ad Trebel. l.j. §. ſi heres.Azo.

c *Ex aſſe.* cum eſſet ex parte heres.

d *Conſumpſerit.* in res neq; vtiles, neque neceſſarias,aliõquin contra:vt. j. proxi. §.Azo.

e *Tractat.* ſ.quęrẽdo, & ſoluendo.

f *Sed ad coheredes.* quod videtur , nam & ſi is &c.

g *Non tenetur.* vt. j. ea. l. §. conſuluit. quod ergo erat in toto , idem in parte videbatur: ſed non erit ita.

h *Viſionibus.* i. cõmẽtationibus,ſpeculationib⁹,theoriis.vide Anto.Aug.lib.2.ca.2. Vulgò,diuiſionibus, id eſt tribus membris per diuiſionem poſitis: vel tribus opinionibus diuerſis relatis dico à Marcello : non tamen in ſuperiori litera cõtinentur:ſed aliàs ſcripſerat Marcellus illas diuiſiones in ſua quæſtione,ita ſcilicet,vtrũ in nihilum teneretur quaſi totum id quod eſt conſumptum, fuerit coheredis: vel vtrum teneretur in totum quaſi ſuam dimidiam conſumpſerit:vel vtrum teneatur pro dimidia eius quod ſupereſt: quaſi id quod eſt conſumptum ex vtriuſque portione, pro rata conſumptum videatur.

i *Vna prima.* ſcilicet an qui erogauit,teneatur in nihilum.

k *Alia.* qua continetur poſſe dici &c.

l *Tertia.* qua continetur vtrique &c.Azo.

m *Ait.* ſcilicet Marcellus.

n *Nonnihil.* ergo reprobatur prima opinio.

o *Puto.* ego Vlpianus.

p *Reſiduum.* quod non fuit conſumptum.

q *Dimidiam.* non eſt ergo eadem ratio totius ad partem: vt ex hoc.§. oſtenditur. Et eſt ratio:quia vbi in nihilum heres eſt,certum eſt ex hereditate & non de ſuo eſſe conſumptum & dilapidatum.merito ergo totum de hereditate decedit. at vbi eſt pro parte heres:quia incertum eſt vtrum de ſuo, id eſt de ſua portione ſit conſumptum, an de portione alterius : merito ſtatuitur vt pro rata portione ex vtraque decedat. Item no.hic quòd media via eligitur . ſic infra ad Trebellianum. l. Titius rogatus . Sed argu . contra ſupra negotiorum geſtorum. l. Neſſ. Vetus.

Nihil temere beati.

quaſi diues ſe deceperit *.Si tamen pignori res hereditarias dedit,videndum an vel ſic [a] attingatur hereditas . qđ eſt difficile, [b] cum ipſe ſit obligatus.

Expenſa præſumitur in dubio facta de parte expendentis,& alterius. Bartolus

Adeò autem qui locupletior factus non eſt , non tenetur, vt ſi quis putans ſe ex aſſe [c] heredem , partem dimidiam hereditatis ſine dolo malo conſumpſerit [d] : Marcellus libro quarto Digeſtorum tractat [e] num non teneatur:quaſi id quod erogauerit, ex eo fuerit quod ad eum non pertinebat ,ſed ad coheredes . [f] Nam & ſi is qui heres nõ erat, totum quicquid apud ſe fuit,conſumpſiſſet: ſine dubio non tenetur , [g] quaſi locupletior nõ factus.Sed in propoſita quæſtione tribus viſionibus [h] relatis , vna prima, [i] deinde alia, [k] poſſe dici totum qđ ſupereſt , reſtituere eum debere, quaſi ſuam partem conſumpſerit:tertia, [l] vtrique quod cõſumptum eſt , decedere : ait [m] vtique nonnihil [n] reſtituẽdum: de illo dubitat , vtrum totum, an partem reſtituendam dicat. Puto [o] tamen reſiduum [p] integrum non eſſe reſtituendum, ſed partem eius dimidiam [q].

De eo quod bona fidei poſſeſſor expendit de hereditate, illud ſibi imputatur, quod aliàs erat impẽſurus ſi ſe heredem non exiſtimaſſet.Bartol.

Quod autem [r] quis ex hereditate erogauit,vtrum totũ decedat , an verò pro rata [f] patrimonij eius?vt puta penum [t] hereditariũ ebibit: [u] vtrum totum hereditati expẽſum feratur , an aliquid & patrimonio eius? vt in id factus locupletior videatur , quod ſolebat ipſe erogare ante delatam hereditatem? [x] vt ſi quid lautius contemplatione hereditatis impendit , in hoc non videatur factus locupletior:ſi ſtatutis verò ſuis ſumptibus videatur fact⁹ locupletior . Vtique enim etſi nõ tam laute erogaſſet, [y] aliquid tamen ad victum cottidianum erogaſſet . Nam & diuus Marcus in cauſa Pythodori, [z] qui rogatus erat , quod ſibi ſuperfuiſſet ex hereditate , reddere: decreuit, ea quæ alienata erant non minuendi fideicommiſſi [a] *, nec pretium in corpus patrimonij Pythodori rediſſe *: & ex proprio Pythodori patrimonio, & ex hereditate decedere, non tantùm ex hereditate. Et nunc [b] igitur ſtatuti [c] ſumptus vtrum ex hereditate decedent [d] exemplo reſcripti diui Marci,an ex ſolo [e] patrimonio, videndum erit. Et verius eſt vt ex ſuo patrimonio decedant ea quæ & ſi non heres ſuiſſet erogaſſet [f].

Difficilis eſt , & hoc dicit: Si iudicium vnius ſale per particulare conſumitur, non obſtat exceptio : ne ei præiudicium fiat. Item emptor poteſt vti exceptione ex perſona venditoris , ne bona fidei poſſeſſor teneatur vltrà quàm ſit locupletior . Item venditore offerente ſe defenſioni , emptor tutus eſt exceptione ex perſona ſua. hoc dicit . Primò ponitur thema . Secundò tres rationes ad probandum partem negatiuã. Tertiò ponitur determinatio quæſtionis. Quartò ponitur noua quæſtio , & eius determinatio . Secunda ibi, quod præiudicium. Tertia ibi,& puto. Quarta ibi,quid tamen. Bartolus.

Itẽ ſi rẽ diſtraxit bonæ fidei poſſeſſor, nec pretio factus ſit locupletior: [g] an ſingulas res,ſi nondum vſucaptæ [h] ſint, vindiiura Codicis prohibitum eſt prorſus : vt. C. communia de leg. l. finali.§. penultimo.ſed per authen. idem quod per Codicem: niſi quia excipit caſus:vt in authen. de reſt.& ea quæ parit.§.nos igitur.collatio.quarta.

a *Fideicomiſſi.* in quo caſu cum ſic rogauit, permiſſa erat alienatio olim ſub hac diſtinctione , an fieret cauſa interuertendi, vel nõ: vt hic,& infra ad Trebellianũ. l. Titius rogatus.ſed hodie vſque ad quartam : vt Cod. ad Trebellia . authen. contra rogatus.vbi autem pure rogat, per

b *Nunc.* ſcilicet in noſtro caſu. Accurſius.

c *Statuti.* id eſt quos ſolitus erat facere.

d *Decedent.* ſaltem in parte.

e *An ex ſolo.* aliàs ſuo.

f *Erogaſſit* . alia vero ex ſola hereditate decedunt : vt ſupra in principio huius. §. propoſuit quærendo . & hoc ſi poſſeſſor in nihilum eſt heres . ſi vero pro aliqua parte, tunc dit vt ſupra proxi. §. reſcriptum vero . ſiue bene , ſiue male facta ſit conſumptio , dicit pro parte decedere : niſi cauſa interuertendi fideicom . ſit facta . tunc enim in nihilum decedit.

g *Locupletior.* vt quia conſumpſit.

h *Vſucapta.* ab emptore.

dines eſſe ceperit.

In Panormitano. *decil.Flo.* *dreſt cauſa, idq; Oratoris dicẽdi gene re.Auo.* *Aug. lib.2. cap.1.* *rediſſet.*

a *Petitor.* id eſt verus heres. Accurſius.

b *Exceptione non repellatur.* ſic expone ſequentia: videtur quòd non repellatur: quia non fit præiudicium hereditati inter actorem & eum qui venũdedit, id eſt pet. hered. contra venditorem pro pretio proponendæ, quia nulla proponetur. & vere non fit præiudicium: quia victi emptores reuerſuri ſunt ad eum qui diſtraxit: & ſic reſtituet illud pretium: ergo non intelligitur peruenisſe ad venditorẽ: ergo nõ in hoc erit locupletior: & ſic non tenetur petitione hereditatis. ſi ergo cõueniantur emptores, non præiudicat venditori quo ad hereditatis petitionẽ. tunc enim ceſſat ſingulare iudicium: quia ipſa ſperatur ꝓponi. videbatur ergo quòd emptores nõ poſſent vindicantem repellere. ſed tamen dicit quòd poſſunt, ne alioquin bonę fidei poſſeſſor damno afficiatur: quod eſt cõtra mentem ſenatuſcõſulti. ſed ſi ad eum reuerti non poſſunt, heres ab emptoribus vindicabit: nec exceptione repellitur, niſi venditor paratᵗ ſit eos defẽdere. ſed melior fuiſſet ratio, quia vẽditor ꝓtium dilapidauit: ſicut in caſu poſuit, q̃ iſta quia reddit emptori pretium. Nam ſecũdum ſuperiorem rationem núquam venditor teneretur ad pretiũ niſi teneretur de euictione: quod eſt falſum: vt ſupra eo. l. quod ſi in diem. §. ſed & is. licet ei caueatur: vt ſupra eod. l. ſi poſſeſſor. § ſed ſi ob venditionem. non eſt ergo ſufficiẽs ratio, quoniam victi &c. At opponitur: pone quòd bonæ fidei poſſeſſor qui vendidit, factus eſt locupletior ex pretio. nunquid poterit emptor cõueniri? Reſpõ. non: quia præiudicium fieri poteſt petitioni pretij. ſi enim rem auocet petitor, à pretio excluditur: maximè cum bonæ fidei poſſeſſor illud teneatur emptori reſtituere: vt ſupra eo. l. diuus. in fine. l. quod ſatis concedi poſſet ſecundum quoſdam, & hæc eſt communis opinio. Sed puto ſecundum Azo. emptorem omnino conueniendum, etiam ſi habeat contra venditorem regreſſum: tum quia non damnificatur bonæ fidei poſſeſſ. cum ſit ex pretio locupletior: niſi forte plus quàm de pretio teneatur pro euictione: tum quia hic poſſeſſor, id eſt emptor non poteſt poſtulare dilationem iudicij: cum in ſui præiudicium pro aliis rebus non fiat petitio. Accurſius.

c *Quòd.* id eſt quia. prima ratio qua probat.

d *Quia non videtur.* ratio rationis primæ.

e *Eum.* id eſt non tenebitur ad pretium poſſeſſor petitori, cum aliis reſtituere debeat. Accurſius.

Venditor hereditatis an ad pretium teneatur heredi vero.

f *Quoniam.* alia probatio rationis. quatuor ſunt rationes quare venditor ad pretium non tenetur vero heredi: vna hic, quoniam &c. hæc vero bona. alia in gloſſa. ſic expone &c. duæ aliæ in alia, ratio rationis ſecundæ &c.

g *Victi.* ratio rationis ſecundæ. Azo. ſed hæc ratio multo melior eſſet, ſi diciſſet quia ratam non habet venditionem petendo rem: nec poteſt habere, cum non ſuo nomine ſit vendita. Itẽ & quia rem & pretium petere non debet: vt infra de act. emp. l. ex empto. §. fi. ibi, neque enim &c.

h *Habent.* ſi ergo habent regreſſum, non conuenitur emptor: vt hic. Sed contra ſupra eodem. l. etiam. §. j. aliàs eſt in. l. nec vllam. §. quòd ſi quis. vbi dicit vtilem actionem indiſtincte in emptorem dari. Solu. ª hic loquitur cum iuſto pretio vendita eſt res hereditaria, & comparebat venditor: alioquin licet venditor teneretur de euictione, nihilominus emptor tenebitur rei vindicatione, vt ibi. Alij dicunt quòd hic loquitur re ſingulari vendita: ibi vendita vniuerſitate. Alij quòd hic ageretur rei vindicatione: ibi hereditatis petitione. ſed hæ duæ non valent, quia hoc eſt notare caſuum diuerſitatem ratione contempta: quæ ratio eſt vtrobique, quia tenetur venditor de euictione: diſſimiliter tamen: quia re ſingulari vendita ſemper agitur: niſi pactum vel ſcientia obſtet: vt. C. de euict. l. ſi fundum. hereditate vẽdita idẽ, ſi ipſa euincatur: ſecus ſi res ſingularis: vt. C. de euict. l. j. prima ergo verior eſt.

Aliter ſentiunt Ia. de Are. Butr. & cæ.

i *Hereditatem.* eo caſu quo emptores poſſunt conueniri. Azo.

k *Perſona.* ſed nonne eſt iniquitas, quòd rem ſuam perdit verus heres: vt infra de reg. iur. id quod noſtrum. maxime cum culpa amiſit pretium? Reſpon. non, arg. infra de verb. obli. l. ſi ſeruum. §. ſequitur. nam duo hic de damno contẽdebant. præterea cum pretium ſit loco rei, & amittatur: res amiſſa videtur. Item ſi à poſſeſſione cadat, & veniat ad verum dominum, an competat Publiciana? Reſpon. non: quia non datur contra dominum. agẽdo ergo de euictione, remanet in damno bonæ fidei poſſeſſor. ſed hoc non fit in petitione hereditatis. Vel dic hoc fallere hoc caſu: vt & aliàs ſupra eo. l. etiam. §. quod ſi quis.

Quoniam.

Certe ſi minori pretio res venierint, & pretium quodcumque illud actor ᵐ ſit conſecutus, multo magis poterit ⁿ

Iuriſconſultus in præcedenti. §. poſuit de triplici exceptione quæ competit emptori. hic ponit quartam: & breviter. h. d. Si petitor pretium rei venditæ à poſſeſſore recepit: à vindicatione repellitur, etiam ſi receperit quod à debitoribus eſt exactum, etiam ſi poſſeſſor fuit mala fidei. Bartolus.

dici exceptione eum ſummoueri ᵒ. Nam & ſi id ᵖ quod à debitoribus exegit poſſeſſor, petitori hereditatis ſoluit: liberari debitores Iulianus libro quarto Digeſtorum ſcribit: ſiue bonæ fidei ᵠ poſſeſſor, ſiue prædo fuit qui debitum ab his exegerat: & ipſo iure eos liberari.

B *Expedita expoſitione ſenatuſconſulti, ex quæſtionibus circa literam iuriſconſulti hic venit ad materiam, & tractat uſque ad finem tituli quæſtiones quæ congrue ad literam non poterant applicari, & breuiter hoc dicit. Hereditatis petitio habet mixtam naturam realium & perſonalium. Bartolus.*

Petitio hereditatis etſi in rem actio ſit, habet tamen præſtationes quaſdam perſonales: vt puta eorum quæ à debitoribus ſunt exacta ʳ: item pretiorum.

Quod eſt dictum in hac actione, habet locum in iudicio familiæ erciſcundæ. Bart.

Hoc ſenatuſconſultum ˢ ad petitionem hereditatis factum, etiam in familiæ erciſcundę iudicio locum habere placet ᵗ, ne res abſurda ſit, vt quæ peti poſſint, diuidi ᵘ non poſſint.

C

l *Emptorum.* id eſt emptores ex ſua perſona habent exceptionem. nam dicent, conuenias venditorem, qui tibi paratus eſt reſpondere: quod dicere licet: vt infra famil. erciſcun. plane. in fin. Et no. quòd ſpontanea oblatio prodeſt, vt hic, & dixi ſupra de ali. iudi. l. quia. j §. finali.

m *Actor.* id eſt heres ab eo qui exegit. Azo.

n *Multo magis poterit.* quàm in ſuperiori caſu: ſupra enim ratum non habuit. Azo. vel magis. ſ. quàm contrarium. Accurſius.

o *Summoueri.* ſ. ab emptore. videtur enim potius elegiſſe pretiũ habere quàm rem: ſicut video in. l. cõmiſſoria: vt. j. de le. cõmiſ. l. pen. & liberatur hic emptor ipſo iure: ar. j. eo. l. ſi quid poſſeſſor. §. fi. & j. proxi. reſpon. non ob. verbum exceptionis, quod eſt hic. ſubaudi enim, ſcilicet intentionis. Accurſius.

p *Nam & ſi id.* probat prædicta ad exemplũ aliorum debitorũ.

q *Bonæ fidei.* aliàs incipit lex: & aliàs non: & concordat infra de ſolutio. l. qui hominem. §. ſi prædo. Accurſius.

D

r *Sunt exacta.* hæc enim veniunt: vt hic. Sed cõtra infra de trãſactio. l. imperatores. §. final. in glo. finali. Solue vt ibi. Item not. ex eo quod hic dicit, quòd hæc actio eſt mixta in rem, & in perſonam: vt. C. eod. l. hereditatis. *ADDITIO.* Dic ſecundum Bartolum, quòd iſtud eſt impoſsibile, quòd vna actio ſit mixta in rem & in perſonam: quia duæ ſpecies differentes non cadunt in eodem indiuiduo: vt puta quòd vna perſona eſſet homo & aſinus: ſed bene verum eſt, prout tex. hic iacet, quòd petitio hereditatis eſt in rem: quod apparet: quia ſicut cæteræ reales dantur ad declarandum, ita & iſta: vt. l. licet. ſupra eod. Sed de hoc vide latius per Barto. hic.

Hereditatis petitio mixta eſt.

ſ *Hoc ſenatuſconſultum.* quod eſt ſupra eodem. l. item veniunt. §. cum antequam.

t *Placet.* hoc quantũ ad fructus & ſimilia, non autem per omnia. nam omnia veniunt in hac actione: non tamen in iudicio familiæ erciſcundæ: vt. j. familiæ erciſcúdæ. l. fundus qui. §. finali. & l. ij. in fine. Item res vſucapiæ ab herede in illud iudicium veniunt: vt. j. familiæ erciſcundæ. l. veniunt. non autem in actionẽ iſtam: vt. ĩ. eo. l. & non tantum. §. ſi pro emptore.

u *Diuidi.* cum talia ſint quæ poſſunt commode recipere diuiſionem

ſionem.vel dic diuidi,id eſt in iudicium diuiſorium venire,ſcilicet familiæ erciſcun.ſunt enim multa quæ commodam nó recipiunt diuiſionem,vt equus,homo,& ſimilia: vt inſtit.de offic. iudi.§.eadem verſi.quod ſi commode.Accur.

a *Partus*.id eſt fœtus.Accurſius.

b *Ancillarum. Exiſtimantur*. vt inſtitu.de re.diui.§.partus. & eſt ratio ꝓpter hominum dignitatem: vt.j.de ędilitio edicto. l.iuſtiſsimè.Sed eſt ar. contra.j.de act.emp.l. ſi ſterilis.

Hereditas augetur propter partus, fructus, & alias acceſſiones honeſtè perceptas. Bartolus.

Augẽt hereditatem,gregum & pecorum partus.[a]

XXVI. PAVLVS libro vicenſimo ad Edictum.

QVòd ſi oues natæ ſunt,deinde ex his aliæ: hæ quoq; quaſi augmentum reſtitui debent.

XXVII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

ANcillarum etiam partus, & partuum partus quamquã fructus eſſe non exiſtimantur,[b] quia nõ temere ancillæ eius rei cauſa comparantur vt pariant, augẽt tamen hereditatem:quippe[c] cum ea omnia fiunt hereditaria, dubium non eſt, quin ea poſſeſſor ſi aut poſsideat, aut poſt petitam hereditatem dolo malo fecit, quo minus poſsideret, debeat reſtituere. Sed & penſiones quæ ex locationibus prædiorum vrbanorum perceptæ ſunt,venient, [d]licet à lupanario perceptæ ſint. Nam & in multorum honeſtorum virorum prædiis lupanaria exercentur.[e]

A quolibet poſſeſſore omne lucrum auferetur. Bartolus.

XXVIII. PAVLVS libro vicenſimo ad Edictum.

POſt ſenatuſcõſultum enim omne lucrum auferendum[f] eſſe tam bonæ fidei poſſeſſori quàm prædoni dicendum eſt.

XXIX. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

MErcedes planè à colonis acceptæ, loco ſunt fructuum.[g] operæ quoque ſeruorum in eadem erunt cauſa, quæ ſunt penſiones. item vecturæ nauium,& iumentorum.

Bonæ fidei poſſeſſor tenetur reſtituere ſortem & vſuras quas exegit, vel actionem cedere, prout ipſe elegerit: licet Iulianus aliter ſenſerit. Bartolus.

XXX. PAVLVS libro vicenſimo ad Edictum.

IVlianus ſcribit actorem eligere debere vtrũ ſortem tantùm, an & vſuras velit cum periculo nominum agnoſcere.[h] Atquin ſecundum hoc non obſeruabimus quod ſenatus voluit, bonæ fidei poſſeſſorem teneri quatenus locupletior ſit. Quid enim ſi pecuniam eligat[i] actor,quæ ſeruari non poteſt?[k] Dicendum itaque eſt in bonæ fidei poſſeſſore hæc tãtummodo eum præſtare debere: id eſt vel ſortem & vſuras eius, ſi & eas percepit: vel nomina cum eorum ceſsione in id ſacienda, quod ex his adhuc deberetur: periculo ſcilicet petitoris.

Iſta lex eſt difficilis. Et primò loquitur in poſſeſſore ſoluente creditoribus hereditarijs. Secundò de eo quod ipſi poſſeſſori debebatur. Tertiò qualiter poſſeſſor negligentia imputetur. Quartò de eo quod poſſeſſori eſt ſolutum. Secunda ibi, ſed & ſi. Tertia ibi, ſicut autem. Quarta ibi, quod autem. Et prima pars breuiter hoc dicit. Quod poſſeſſor ſoluit creditoribus hereditarijs, imputat petitor, vt caueat de defendendo ſi fuerit bona fidei poſ. aliàs ſecus. hoc dicit. Et iſta pars primò ponit vnum dictum. Secundò veritas dictum Iuliani. Tertiò illud examinat. Secunda ibi, & ideo. Tertia ibi, ſed an & bonæ fidei. Bartolus.

XXXI. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

SI quid poſſeſſor[l] ſoluit creditoribus,[m] reputabitur ei:cum non habuit:nec potuit experiri.quod vero ſolutum eſt:illud heredi ſtatuẽdum eſt indiſtincte:& ſi reſtituitur,ipſo iure liberantur debitores qui ei ſoluerunt. Viuianus.

a *Fructus*. vt.j.de condict.indebi.l. ſi vrbana.& infra de rei vin.l.ſi nauis.Accurſius.

b *Non exiſtimantur*. vt inſtitu.de re.diui.§.partus. & eſt ratio ꝓpter hominum dignitatem: vt.j.de ędilitio edicto. l.iuſtiſsimè.Sed eſt ar. contra.j.de act.emp.l. ſi ſterilis.

c *Quippe*.hæc eſt ſufficiẽs ratio, id eſt probabilis, nõ neceſſaria. ſic ſupra quod metus cauſa.l.ſi cũ.§.poſt annum.verſic. ideo. Res enim commodata, & depoſita, non eſt hereditaria: venit tamen in petitionem hereditatis:vt.ſ.eod.l.& non tantum.

d *Venient*. imò non: cũ nõ ſit honeſta præſtatio:vt infra de vſur. l.generaliter. quæ eſt cõtra.Sol. hic veniunt iudicis officio, vel petitiõe hereditatis: quæ adhuc non erat bonæ fidei:vt argu.inſtit. de act.§.actionum. in fin. vel hic erãt perceptæ: & ideo veniunt,ne lucretur poſſeſſor:vt infra eo.l.ſi poſſeſſor ex. ibi nõ: & ſic percipiẽdo non veniunt. Item cõtra in authen.de leonibus.col.ij.vbi dicit talem domum publicari. Solu.licet publicetur ſi accuſator exiſtat:ſi tamen nõ exiſtat percepta pẽſio,venit:vt hic.

e *Exercentur*. vt arg. infra de inſtit.cum interdum.Sed argu.contra. infra de vſu & habi.l.non aliter.

f *Poſt ſenatuſconſultũ. Auferendum*.vt infra eo.l.ſi à domino vel à patre.§.ſi prædo. in fi.§. &.j.depoſi. ſed & ſi non ſit heres.&.j.de rei vin.l. Iulianus.§. ſed & fructus. & infra mandati.l.ex mandato. Accurſius.

g *Mercedes. Fructuum*. vt.j.de condict.indebi.l. ſi vrbana.& infra de rei vin.l.ſi nauis. Accurſius.

h *Iulianus*.] CASVS. Titius bonæ fidei poſſeſſ.her. ad mẽ perti.& pecuniam ex hereditate mutuauit.quęritur an mihi eam ſtatim de ſuo præſtare debeat,an nõ:& quidam iuriſconſul. ſcilicet Iulianus, dicit quòd tenetur de ſuo ad ſortem, & etiam ad vſuras:ſiue exegerit,ſiue nõ: & ſic dicebat fore in electione mei petitoris an ſortem petam: & Titius an haberet actionem contra illum cui mutuauit.ſed Iulian.male dixit:quia dictum ſuum haberet locum cum eſſet malæ fidei poſſeſſ. quia tunc habet locum dictum Iulia.aliàs fieret contra ſenatuſcon.quod dicit bonæ fidei poſſeſſ.nõ teneri,niſi locupletior eſſet. ſed ſi eſſet bonæ fidei,diſtingueretur,quia aut exigit,aut nõ. Secundo caſu ſufficeret ſi mihi cederet actionẽ. Primo caſu tenet dare mihi quod exegit,& ſortem & vſuras. Viuianus.

i *Eligat*.à bo.fid.poſ.vt ſoluat de ſua burſa.

k *Non poteſt*.propter inopiam debitoris.

l *Si quid poſſeſſor*.] CASVS. Poſſeſſor malæ fi.hereditatem poſſedit,& de ſuo proprio ſoluit creditoribus: ipſe autẽ pe.here.conuentus à vero herede aliquid deducere voluit. dicitur quòd potuit: & tamen verus heres non liberabitur ipſo iure, ſed per excep.quia ei[o] nominenõ ſoluit, ſed dicitur quòd poſſeſſor qui ſoluit,nõ aliàs poteſt imputare, quam ſi ille poſſ.paratus ſit cauere quòd verum heredẽ defenderet,ſi iterum à creditoribus cõuenire[p] hereditariis.& hoc in prima. In ſecũda dicit,nũquid ſi bonæ fidei poſſ. de here. vel de ſuo ſoluit:an ſimiliter cauebit de defendendo verum heredẽ? Et dicitur quòd non: verũtamen condictionem inde. quam nomine ſuo habet,cedere ei debet. Item dicit quòd verus heres cõuentus à creditoribus here.quibus ſolutũ eſt, excipere poteſt de dolo. [SED ET SI.]Si vero erat malæ fi.poſ. qui here. poſſedit, & aliquid de here. ei debeatur:id ſoluere ſibi non debet,niſi debitum fuerit pœnale: vel aliàs oneroſum.aliter eſt in bonæ fidei poſ.In quarta parte dicit quòd malæ fi. poſſ. poterit deducere quæ impẽdebat circa res here.puta gratia colligẽdorũ fructuum. Si vero quæ facere debuit, non fecit: tenetur,niſi ſit bonæ fidei poſſeſſ. tunc ei licitum eſt rem poſſeſſã negligere: ſicut & ſuã. Si vero malę fidei poſſeſſ.debitores here. non cõuenit, & interim facti ſũt nõ ſoluẽdo, vel tempore liberati actione temporali: hoc caſu non imputabitur ei:cum non habuit:nec potuit experiri.quod vero ſolutum eſt:illud heredi ſtatuẽdum eſt indiſtincte:& ſi reſtituitur,ipſo iure liberantur debitores qui ei ſoluerunt. Viuianus.

l *Si quid poſſeſſor*.bonę fidei,vel malę fidei.ſed in cauẽdo diſtinguitur ſtatim.& nota quòd hanc.l. proponitur gloſ.ſ.nego.geſto.l.ſi pupilli.§.quid ergo.quæ incipit, ipſa geſtione.

m *Soluit creditoribus*. ſcilicet de ſuo. Sed mirum videtur quòd verus heres liberetur ſolutione tali,etiam per exceptionẽ: cum poſſeſſor habeat cõdictionem indebiti, quia ſuo nomine ſoluit: vt.j.de condic. inde.l.ſi pœnæ cauſa.§.j. non ergo parit liberationem:vt eo.tit.l.cum is.§.j.Sed poſſet reſponderi, quòd liberatur cum poſtea ſoluens conſtituit in animo ſuo pecuniam eſſe ſolutam nomine veri heredis,ſecundum Io. & Bul. vt dixi.ſ. de nego.geſt.l.ſi pupilli.§.item quæritur.Sed tu dic ſecũdum Azo. & Hu. quòd ſoluit de pecunia hereditaria, ſed nomine ſuo: & ideo ea conſumpta non ante habet condictionẽ indebiti. Quid ergo interim ante cõſumptionem? Reſpon.vindicatur:nec opponitur compenſatio: vt infra de pecu.l. ſi creditor.§.j. Sed liberatur per exceptionẽ verus heres, cum ei cedatur à poſſeſſore condictio indebiti.& ſecundum hoc proprię ponitur verbum

bum,reputabit,vt ſupra de nego. geſt.l.Neſennius. Sed ſecundum ſuperiorem lecturam impropriè,id eſt deducet.ſi autē ſoluiſſet nomine hereditario,liberatur heres ipſo iure:& datur bonæ fidei poſſeſſ.& malę fideiretentio ex hereditate,ſi de ſuo ſoluit:ſed in cauendo diſtinguitur ſtatim,vel ſi velit habeat actionem nego. geſt. vt.C. eo.l.fin.§.ſin autem.

† *Id eſt ipſum verum heredem à debito hereditario. Bald.*

a *Reputabit.* ſcilicet officio iudicis.

b *Non debitoris.* ſcilicet nomine.

c *Et ideo.* quia nō liberatur ipſo iure.

d *Imputaturū.* ſcilicet officio iudicis. Azo.

e *Si cauerit.* ſed quid facit hæc cautio, cum & ſine ea habeat exceptionem verus heres, vt ſubiicit? Reſpon. nō eſt ſuperuacus, quia cauet poſſeſſor ſe probaturum illis ſolutionē factā. ſic etiam reſpondetur.ĩ.eo.l.pe.&.ĩ.de rei vin.l.is à quo. &.l. à quo.

f *Quia.* ſupple, videtur quòd non, quia & cætera.

g *Condictionem.* ſcilicet indebiti:vel ab initio cum de ſuo ſoluit, vel poſt cōſumptionē quādo de hereditate.

bit: [a] quamquam ipſo iure non liberauerit petitorē † hereditatis. Nam quod quis ſuo nomine ſoluit, non debitoris: [b] debitorē non liberat. Et ideo [c] Iulianus libro ſexto Digeſtorum ſcribit, ita id imputaturū [d] poſſeſſorem, ſi cauerit [e] ſe petitorem defenſum iri. Sed an & bonæ fidei poſſeſſor debeat defendendum cauere, videndum erit: quia [f] in eo quod ſoluit, non videtur locupletior factus, niſi fortè habeat cōdictionem: [g] & hoc nomine videtur locupletior, [h] quia poteſt repetere. [i] Finge enim eum, dum ſe heredem putat, ſoluiſſe ſuo nomine. [k] Et videtur mihi Iulian⁹ de ſolo prædone vt caueat ſenſiſſe: nō etiā de bonæ fidei poſſeſſore. condictionem tamen præſtare debebit. [l] Sed & petitor [m] ſi à creditoribus conueniatur, exceptione vti [n] debebit. [o]

Male fidei poſſeſſor quod ſibi debetur, non deducit, niſi hoc petitori expediat: ſecus in bona fidei poſſeſſore. Bartolus.

Sed ſi ipſi aliquid prędoni debebatur, hoc deducere nō debebit: maximè ſi id fuit debitū, qđ natura [p] debebatur. [q] Quid tamen ſi expediebat petitori id debitū eſſe diſſolutū, ppter pœnam, vel aliā cauſam [r]? Poteſt dici ipſum ſibi vel ſoluiſſe, vel debuiſſe [s] ſoluere. Iuſtus autem poſſeſſor dubio, pcul debebit [t] deducere quod ſibi debetur.

Mala fidei poſſeſſor deducit ſumpt⁹ factos in hereditate: & cōtra eū habetur ratio negligentiæ, præterquā in actionibus exercendis: ſed bona fidei poſſeſſori non poteſt negligentia imputari. Bartolus.

Sicut autē ſumptum [u] quem

h *Locupletior.* ſi eſt locupletior, cum habet cōdictionem, ergo de hereditate ſoluit.nam ſi de ſuo: licet haberet condictionem, non tamen eſſet locupletior.quod eſt contra Ioannem, ſed ipſe dicit quòd etiam tunc eſſet locupletior, ſi primo de hereditate deduxit,& poſtea condiceret.

i *Repetet.* vt infra de regu.iur.l.qui actionem.

k *Suo nomine.* id eſt ex ſua perſona debitum æſtimando, ſecundum Hu.nō ergo eſt dubiū quin bonæ fidei poſſeſſor ex ſuo nomine & heredis, ſiue hereditario nomine(quod idem eſt)debitum ſoluere poſſit:licet ſui contemplatione faciat.ſic ſupra negotiorum geſtorum.quæ vtiliter.§.fin. Azo. Sed ſi non apparet cuius nomine ſoluit,quid præſumam?in fideiuſſore enim oportet quòd exprimatur:vt.ĩ. māda.l. Papinianus. Sed in hoc potes diſtinguere an ante motam controuerſiam, vt tunc ſuo nomine: an poſtea,& tunc nomine heredis,vel defuncti.

l *Debebit.* etiam bonæ fidei,ſcilicet indebiti.ſed malæ fidei non habet condictionem, vt ſtatim dices.

m *Petitor.* tria tempora nota.ſi bonæ fidei poſſeſſ.ſoluit de hereditate ſuo nomine, ante conſumptionem. Item poſt conſumptionem ante ceſſionem. Item poſt ceſſionem. Primo ſola vindicatio. Secundo exceptio heredi,& condictio ſoluenti: vt ſtatim dices. Tertio etiam compenſatio heredi, & condictie: & quod hic dicit, ſed & peti. ſcilicet poſt conſumptionem.

n *Vti.* his caſibus ſcilicet cum prædo ſoluit, quia non eſt repetitio. Ité & vbi eſt repetitio:puta quia bonæ fidei poſſeſſor ſoluit,& computauit, vel deduxit: licet ceſſio facta nō ſit. nam ea facta habet quid compenſet.

Poſſeſſor hereditatis ſoluens, an repetere poſſit, & quo actione.

o *Debebit.* in omni caſu etiam quicunque ſoluit bonę fidei, vel malæ fidei.ſi tamen ſolutum repetat à vero herede:quod poteſt per actionem nego. geſt. cum de ſuo ſoluit:vt ſupra de neg. geſt. l.fina.§.fi. vel repetat:vt in prin.huius.l.Sed & datur ei ſoluenti condictio indebiti contra eum cui ſolutum eſt, vt hic dicitur: & eandem ſibi ceſſam intendit heres, in cuius remedium compenſationis forte exceptionem habet heres verus. Et vt omnia ſint clara, diſtingue: cum poſſeſſor ſoluit: aut ſoluit de ſuo, aut de hereditate. Item aut debitū, aut indebitū. Item aut bonæ fidei, aut malæ fidei. Si bonæ fidei, aut nomine veri heredis, aut defuncti, aut ſuo. ſi nomine defuncti, vel heredis,& debitū bonę fidei poſſeſſor ſoluit:ſi de ſuo, cum ipſo iure liberauit heredem, habebit actionem nego.geſt.vt.C.eo.l.finali.§.ſin autem ex cōtractibus. Nec obſtat quod dicitur ſupra de iudi.l. de qua re.§. cum abſentem. ibi enim ſoluit eius nomine, quem viuere credebat:& ideo heredem non ipſo iure, ſed per exceptionem liberat: & ceſſat indebiti condictio in caſu præmiſſo, cum nomine heredis ſoluit: vt Cod.eod.l.de hereditate. ſi autem de hereditate ſoluat, ſimiliter ipſo iure liberatur heres, vnde & ceſſat indebiti cōdictio:& poſſeſſor ea quę ſoluit, poteſt imputare heredi:vt & tāto minus debeat condemnari, quanto liberauit heredem. nihil autem ab eo repetit: quia quod ſoluit, heredis fuit. ſi vero ſuo nomine & de hereditate ſoluat, poteſt reputare heredi ſimiliter, quia per exceptionē liberatur: vt hac.l.in princ.§.ſed & petitor. ſi autē de ſuo, & ſuo nomine ſoluit, condict.inde.habet:vt hic dicitur, & infra de condict.inde.l. ſi pœnæ cauſa. §. quamuis. quam cogetur cedere, ſi imputare velit heredi, & reddi ſibi ab herede per actionem negotiorum geſtorum, cū velit cedere in debitū veri heredis:quia dicit Bul. eum per exceptionem liberatum: vt hac l.§. ſed & petitor. & hoc ſecundum Ioannem & Bul. ego contra: vt nota. ſupra negotiorum geſtorum.l. ſi pupill⁹.§. item quæritur. ſi autem malæ fidei poſſeſſor ſoluit de ſuo, & nomine heredis, ipſo iure eſt heres liberatus: ideoque actione negotiorum geſtorum tenetur ſi de ſuo ſoluit:vt dicto.§.ſin autem ex cōtractibus.C.eod.l.finali. ſi de hereditate, idem quod ſupra. ſi vero ſuo nomine ſoluit de hereditate, vel de ſuo, ſecundum Ioan. non eſt liberatus ipſo iure heres: ſed per exceptionem: vt hic dicitur. ſi tamen velit reputare, cauebit de defenſione. Condictio tamen indebiti nullo caſu habet locum quia ſciens ſuo nomine ſoluit indebitum. nam ex quo ſcit ſe non heredem, ergo ſcit ſe non debere vt heredem: aut ſi nomine heredis ſoluit, non repetit: quia debitum erat:& ideo cedere nō poteſt, niſi ſtipulatus fuerit reddi ſibi ſi euicta fuerit ab eo hereditas. Et hæc omnia cum debitum ſolutum eſt. ſi vero de ſuo,& ſuo nomine, nō condicet. Item neg. geſt. agit, ſecūdum Azonē. Quid ergo? vel dices eū perdere,& creditorem lucrari: vel dices ſeruari opinionem Ioan. & Bul. pone: fuit oblitus de retentione. dices ergo ſecundū Ioan. heredem habere exceptionem poſtquam ille in animo ſtatuit quòd pro vero debito cedat, ſi euicta fuerit ab eo hereditas. Et hæc omnia cum debitum ſolutum eſt. ſi vero indebitum ſoluatur: ſi quidem à bonæ fidei poſſeſſ.& de hereditate, cōſtat quòd reputat, vt tanto minus debeat cōdemnari: ceſſat tamē condict. indebi. quam habet: vt.ĩ.eo.l. quòd ſi in diem.§.fin. in fin. ſi vero de ſuo ſoluit, bonæ fidei poſſ. non repetit ab herede: vt.ĩ.eo.l. ſi poſſeſſor.§. ait ſenatus. verſi. bo. fi. in fi.§. niſi iuſtiſſima fuiſſet in bonæ fidei poſſ. ignorantia: vt diximus.ĩ.eo.l. quòd ſi poſſeſſor. quamquam ex.l. illa diſtingui poſſit, vtrum ante motam cōtroueſiam ſoluiſſet bonæ fidei poſſ. indebitum: vt tunc ab herede deduceret: an poſtea, vt hic ab herede nihil haberet. ſi vero malæ fidei poſſeſſor ſoluit: ſiue de ſuo, ſiue de hereditate indebitū ſoluit, nō repetit ab herede: neq; in reſtitutione hereditatis heredi etiā reputat. Quæritur ſi bo. fid. poſſ. ſoluit naturale debitū, & in reſtitutione hereditatis nō deduxit: an agat neg. geſt. quod videtur, quia debitū: vt.ĩ. de dona. hoc iure.§. pe. & ne ſit in dāno. Econtra quòd non: quia nō fecit vtile negotium. Item quia huius debiti eſt retentio, non repetitio. Accurſius.

p *Natura.* ſcilicet tantum.

q *Debebatur.* ſcilicet à defuncto præter ſumptum in rem hereditariam factum vtiliter, vnde meliores res ſunt factæ: vt infra eo.§. ſicut &c.

r *Cauſam.* vt vſurarum.

ſ *Debuiſſe.* & ſic pœnam non eſſe commiſſam: vt hic, & infra de ſol. Titia. aliàs autem non ſoluet ſibi: vt ſupra proxi.§. & infra de ſolu. Stichum.§. ſi creditor.

t *Debebit.* etiam naturale debitum, ſecundum Io. nec enim eſt donatio: vt.ĩ. de dona. hoc iure.§. pen. Accurſius.

u *Sumptum.* gratia quærendorum fructuum factum: vt.ĩ.eo. ſi à domino vel à patre.§. fi. &.l. ſeq. & ſic expediebat hūc ſumptum

fieri: alioquin aliud erit in hoc ſumptu, quàm ſi eo quod à defuncto extraneo debetur: cum illud indiſtincte repetatur vel reputetur, cum ſit debitū creditori. & not. hic quod bo. fi. poſſ. & ma. fi. deducit ſumptus, & ea quæ creditori ſoluerūt: ſiue ſuo nomine, ſiue hereditario ſoluerūt. ſed ma. fi. cauet de defendendo, bo. fi. non. Item bo. fi. omnia debita deducit: ma. fi. ſolos ſumptus, & ſoluta creditoribus: vt tamen de hereditate fiat deductio per compenſationem quātitatis ad quantitatem.

a *Nulli querela.* nota quem poſſe negligere rem quā tenet vt ſuam: vt. j. ſo. ma. l. etiam. §. licet. & ſupra eo. l. ſed & ſi lege. §. conſuluit. Sed argum. contra. infra de rei vindi. l. non ſolū. Sed ibi erat malæ fidei: vt inſt. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. §. in poteſtate. verſic. ſed hoc tempore. & infra ad legem Aquiliam. l. ſi eo.

b *Poſtea vero.* vt & ſupra eo. ſed & ſi lege. §. ſi ante. &. C. eo. l. ij. & j. in fine.

c *Debitores.* ſcilicet hereditarij.

d *Liberari.* ſcilicet tēpore. nam nemo ſine actione experitur: vt infra de admi. tu. l. quotiens. §. item ſi temporali. Sed contra ſupra eod. ſed & ſi lege. §. qđ autē ait. Sol. vt ibi. ſed an debeat curatorē petere bonis? Reſpond. non: quia ſibi contrarius eſſet.

† *Nota ex ſta. de cog. quod pendēt ex actione querela inofficioſi teſtamēti, dat as heres ſcriptus in teſtamento, ſecundum Bald. hic.*

e *Placet.* vt ſupra eo. ſed & ſi lege. §. ſi minore. & infra de ſolu. qui hominem. §. ſi prædo. & infra de condic. inde. l. ſi vrbana. &. ē. eo. l. poſt ſenatus.

PEr ſeruum.] CASVS. Patrē habui qui teſtamētum fecit, & extraneum ſibi heredem inſtituit: & me filium exheredauit, vel præteriuit: egi ego filius querela inoffic. & obtinui: quæro vtrum non tantum hereditas, ſed etiam quæ acquiſiuit ſeruus hereditarius, reſtitui debeant? Et reſpon. quòd ſic: quia tam here. quàm ea quæ acquiſiuit ſeruus, mihi reſtituentur. Viuianus.

f *Per ſeruum.* ſcilicet hereditarium.

g *Heredi.* qui obtinuit in querela. Azo.

h *In hereditate.* id eſt cum petitur ab inteſtato hereditas. Ité & cum agitur querela inofficioſi teſta. & ſequitur ratio: cum, id eſt quia in bonis eſſent heredis, ſcilicet futuri qui proponit querelam: qui in eo interim dicitur heres, quia actionem habet. Vel dic heredis, ſcilicet veri. & leges cum, pro quamuis, ſecundum Ioan. & ſic ſunt interim herdis ſcripti: licet reſtituatur: vt argu. infra de ædil. edic. l. & generaliter dicendum. &. C. de rei vxo. ac. §. cumque. Accurſius.

i *Cum.* ponitur pro quamuis.

k *Heredis.* ſcilicet ſcripti, ſecundum Azo.

NIſi.] CASVS. Addit vnum dictum ad. l. præcedentē. [IVLIA.] Here. ad me perti. mala fide poſſediſti, & ſeruū her. inutilem alienaſti. ſi ago peti here. & obtinuero: an debeas pretium reſtituere, vel illum ſeruum venditum, quæritur. Et reſpō. quòd pretium reſtitues. Si vero neceſſariū: ſi viuit, ipſum: ſi mortuus eſt, pretium: licet quidam dixit, ſed male, quòd hoc caſu nō teneris ad pretium. Viuianus.

l *Stipulatus ſit.* ſcilicet ſeruus: vt infra de rei vindi. l. præterea. & idem ſi ex opera: vt infra de acqui. re. do. l. quæſitum. &. l. qui bona. ſed hoc caſu quando ex opera reſtituit: vt arg. j. de ædil. edict. l. & generaliter.

m *Poſſeſſor.* ſcilicet malæ fidei, vt innuunt ſequentia. impuraretur enim &c. quod in bo. fi. poſ. non diceret: vt ſupra eo. l. ſi quid poſſeſſor. §. ſicut.

n *Pretium.* ſcilicet tātum ſecūdum quoſdā. & ſic eſt contra ſupra eo. l. ſi poſſeſſor. §. q; ſi poſt. verſi. ſed ſi forte. Sol. vt ibi: quia hic ante petitam hereditatē ibi poſt alienauit res ſteriles. Accurſius.

o *Forteſis.* non ſolum ſeruum. Azo. ſed hoc ſtatim corrigitur.

p *Lucrari.* contra videbatur quaſi ex ſua negotiatione eſſet lucratus: vt arg. j. de hæ. vel acti. vendi. l. vēditor ex. &. j. ad. l. Falci. l. iij. §. pe. quod autē pretium, dic vt. ē. eo. l. ſi poſſeſſor.

Filiusfamilias.] CASVS. Filiusfamilias fecit teſta. in caſtrenſi: & me inſtituit: tu illam her. poſſides: an poſſim pro illa hereditate agere, quæritur. Et reſpond. q; ſic. [SI SERVVS.] Here. ad me pti. poſſides tu filiusfa. quē cōueniā, vel te, vel patrē tuum? Et de hoc ponit tres caſus, quia aut res poſſides, aut diſtraxiſti, & pretium habes, aut pretium nō habes. Primo caſu cōueniam patrem tuum. Idem in ſecundo, quando pretium habes. Idē in tertio, quando pretium non habes, ſed debetur: quia ſemper patrem tuum conueniam. Viuianus.

q *Militis.* hodie etiam non militis ab inteſtato: vt in authen. de her. ab inteſtato. §. j. col. ix. ſed olim tantum militis: vt hic, & inſtitu. de his qui teſta. fa. non poſſ. in princ. & infra de iur. & fac. igno. l. regula. §. ſi filius.

r *A patre.* licet poſſidere non videatur. ſic &. j. de tab. exhi. l. locum. §. ſi penes. &. j. de iu. do. quemadmodum. §. j.

s *Poteſt.* id eſt res illæ per petitionem hereditatis.

t *A iuris.* id eſt peculij.

u *Dem. Rerum.* venditarum. Accurſius.

x *Hereditatem pet.* i. pretium per petitionem hereditatis.

y *Actionem.* ſcilicet ex vendito.

z *Quæ quidem actio.* ſcilicet ex vendito.

a *Ignoranti.* ſcilicet domino.

SIa domino.] CASVS. Filiusf. vel ſeruus her. poſſedit, qui res her. diſtraxit. quæritur ſi filio emācipato, vel ſeruo manumiſſo, poſſit cū patre vel domino experiri intra annū: & ſi agit, an deducit qđ ſibi debet? Et reſpō. q; agere poteſt, & perpetuo: nec quicquā pater vel domin⁹ deducet: quia ratione hereditatis cōuenitur, & nō alteri⁹ debiti. & hęc vera ſunt quādo ſeruus vel filius

---

fecit, deducit: ita ſi facere debuit, nec fecit, culpæ huius reddat rationem: niſi bonæ fidei poſſeſſor eſt. tunc enim quia quaſi ſuam rem neglexit, nulli querelæ[a] ſubiectus eſt ante petitam hereditatem: poſtea verò[b] & ipſe prædo eſt. Illud planè prædoni imputari nō poteſt, cur paſſus eſt debitores[c] liberari,[d] & pauperiores fieri, & non eos conuenit: cum actionem non habuerit.

Quod poſſeſſori eſt ſolutū, indiſtincte reſtitui, & debitores liberantur. Bartolus.

Quod autem poſſeſſori ſolutum eſt, an reſtituere debeat videamus. Et ſiue bonę fidei poſſeſſor fuit, ſiue non: debere reſtituere placet:[e] & quidem ſi reſtituerit, vt Caſsius ſcribit, & Iulianus libro ſexto, liberari ipſo iure debitores.

Quæſita per ſeruum hereditarium extra rem poſſeſſoris, veniunt in hanc actionem. Bartolus.

XXXII. PAVLVS libro vicenſimo ad Edictum.

PEr ſeruū[f] adquiſitæ res heredi[g] reſtituēdæ ſunt. quod procedit in hereditate[h] liberti & cū de inofficioſo agitur, cū[i] interim in bonis eſſet heredis:[k]

XXXIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

NIſi ex re heredis ſcripti ſtipulatus[l] ſit.

Si venditur res non neceſſaria hereditati, poſſeſſor malæ fidei tenetur ad pretium. ſi neceſſaria, ſi non extat, ad pretium: aliàs ad rem ſi extat. Bartolus.

Iulianus ſcribit, ſi hominem poſſeſſor[m] diſtraxerit, ſi quidē nō neceſſarium hereditati, petitione hereditatis pretium[n] prę-

A

B

C

D

ſtaturū. imputaretur enim ei ſi non diſtraxiſſet. Quòd ſi neceſſarium hereditati, ſi quidem viuit, ipſum præſtandū. ſi deceſſerit, fortaſsis[o] nec pretium. ſed non paſſurum iudicem qui cognoſcit, poſſeſſorem pretiū lucrari[p] ſcribit: & verius eſt.

Filiusfamilias ex teſtamento habet heredem: & ideo eius poteſt peti hereditas. Bartolus.

XXXIIII. PAVLVS libro vicenſimo ad Edictum.

FIliifamilias militis[q] puto peti poſſe hereditatem ex teſtamento nobis obuenientem.

Si filius vel ſeruus teneat hereditatē, vel eius pater, vel dominus, poteſt conueniri hac actione. Bartolus.

Si ſeruus vel filiusfamilias res hereditarias teneat, à patre[r] dominóve peti hereditas poteſt,[ſ] ſi facultatem reſtituendarum rerum habet. Certè ſi pretium rerū hereditariarum venditarū in peculio ſerui habeat: & Iulianus exiſtimat poſſe à domino quaſi à iuris[t] poſſeſſore hereditatem peti.

XXXV. GAIVS libro ſexto ad Edictum prouinciale.

IDem Iulianus ait, etiam ſi nōdum pretia rerum[u] conſecutus ſit ſeruus, poſſe à domino quaſi à iuris poſſeſſore hereditatem peti:[x] quia habet actionem[y] qua eam pecuniam conſequatur. quæ quidem actio[z] etiam ignoranti[a] adquireretur.

Petitio hereditatis quæ datur contra patrem vel dominum, non habet naturam actionis de peculio: niſi quatenus datur ad perſonales præſtationes. Bartolus.

XXXVI. PAVLVS libro vicenſimo ad Edictum.

SI à domino vel à patre qui pretia poſsidet,[a] hereditas petaſ:[b] an filio vel ſeruo mortuo, vel ſeruo manumiſſo, vel emãcipato filio,[c] intra annum agi [d] debeat? & an debitum ſibi dominus vel pater deducere poteſt? Iulianus verius eſſe ait, (id quod Proculus quoque reſpõdit) perpetuò actionẽ dandam: nec deduci oportere id quod ipſi debetur: quia non de peculio agatur, ſed hereditas [e] petatur. hæc rectè, ſi pretia habeat [f] ſeru' vel filius familias. [g]

Quòd ſi propterea hereditas petatur à domino, quòd ſeruus debitor [h] fuit: perinde haberi debebit, atq; ſi de peculio ageretur. [i] Idẽ dicendum [k] Mauricianus ait etiam ſi pecuniam ex pretio perceptam ſeruus vel filius cõſumpſerit, [l] ſed *aliàs ex peculio eius ſolui poteſt.

Hæc actione poteſt ſ. filius ſa. conueniri: & per tranſlationem in patrem poteſtatem: & hereditatis petitionis cœptam inſtantiã non extinguit. Bartolus.

Sed & à filiofamilias [m] peti hereditatem poſſe non eſt dubium, quia reſtituẽdi facultatẽ habet, ſicut ad exhibendum. Multo magis dicimus poſſe peti hereditatem à filiofamilias qui cum paterfamilias eſſet, & poſsideret hereditatem, adrogandum ſe præſtauit. [n]

Pro ſeruo occiſo à mala fidei poſſeſſore datur hæc actio, & l. Aquil. ſed alter a debet eſſe contentus. ſed ſi poſt aditam hereditatem fuerit occiſus ſ. Aquil. tantùm cõpetit. Bartolus.

Si poſſeſſor [o] hereditarium ſeruum occiderit, id quoque in hereditatis petitione veniet. Sed Pomponius ait actorem debere eligere vtrum velit ſibi eũ condẽnari [p] vt caueat [q] ſe non acturum lege Aquilia, an malit integram [r] ſibi eſſe actionẽ legis Aquiliæ omiſſa eius rei æſtimatione [s] à iudice. Quæ electio locũ habet ſi ante aditam hereditatem [t] occiſus ſit ſeruus. nam ſi poſtea, ipſius [u] actio [x] propria effecta eſt, nec veniet in hereditatis petitionem.

Rs à prædone vendita perempta, eſt electio actoris vtrum pretium inſtum, vel commentum exigat. Bar.

Si prædo [y] dolo deſiſſet poſsidere, [z] res autem eo modo interierit, quo eſſet interitura & ſi eadẽ cauſa poſſeſsionis manſiſſet: quantũ ad verba ſenatuſcõſulti melior eſt cauſa pdonis, q̃ bonæ fidei poſſeſſoris: [a] quia pdo ſi dolo deſierit poſsidere, ita cõdẽnatur atq; ſi poſsideret, [b] hereditatem aditam occidat. ſed non tenetur ideo quia occidit: ſed quia ſeruum habuit prius, & mala fide poſſedit eũ quem reſtituere erat obligatus. de hoc enim erat hic tantũ quæſtio, an obligatio damni dati deuolueretur in peti.here. & dicit quòd non ſit poſt aditam hereditatem, ſed ante.

Actio legis Aquiliæ an deuoluatur in petitionẽ hereditatis.

SED ET A FILIO.] Dicit quòd pater ex ſuperiori[b]. ſ. quòd pater nomine filij, & domin' nomine ſerui poterit cõueniri: an autẽ filius peti.her. poſsit conueniri? dicit q̃ ſic. Sed pone, dũ erã mei iuris, poſsidebam her. deinde dedi me in arroga. multo fortius conueniẽdus ero. [SI POSSESSOR.] Mala fi. poſ. ſeruũ her. interfecit. tenetur pe. here. & act. l. Aquil. tamẽ ſi vna actione fuit cõuentus & condẽnatus, debebit heres caucre ſe aliàs nõ acturum. & hæc ſunt vera, ſi ſeruus ante aditã hereditatẽ fuerat interfectus: quia ſi poſt, here. peti. non habet: ſed act. l. Aquil.

a *Poſſidet.* per filium, vel ſeruum.

* *ſed ſi.*

b *Petatur.* & ſic fit cõteſtatio litis: vt. j. rẽ ratã ha. l. ampli' nõ peti.

c *Emancipato filio.* & dicto pretio remanẽte apud patrẽ, vel dominum: vel non remanẽte, cũ iam ſit mota cõtrouerſia: vnde de culpa tenetur: vt. ĩ. e. & nõ tantũ. §. veniunt. verſic. immo. quæ eſt ſi nõ retineat: vt infra de tribu. l. quod in heredem. §. ſi ſeruo. Acc.

d *Agi.* id eſt peragi. cœperat enim agi.

e *Sed hereditas.* nota originalẽ cauſã inſpici: vt. j. de dona. qui id.

f *Habeat.* tempore quo cœpit agi.

g *Seruus vel filiusfam.* & p conſequens dominus: & ſic dominus tenetur in id quod ad eum peruenit: vt. j. de pecu. l. depoſui. in prin. & ĩ. de mino. quòd ſi. §. ſi ſeruus.

h *Debitor.* ſcilicet defuncti.

i *Ageretur.* vt intra annum agat, & deducat.

k *Idẽ dicendũ.* quod in proxi. caſu dixit, vt innuit in fi. huius rñ.

l *Conſumpſerit.* ante lit. conteſt. vel controuerſiam motã etiam, vbi tantũdẽ de ſuo erogaſſet: & ſic factus eſt locupletior: vt. ĩ. e. ſed & ſi lege. §. quod autẽ quis. ſic q; ſiue ſeruus fuerit bo. fi. ſiue ma. fi. tenetur dẽmin' de pec. vt. j. de pec. licet. §. ex furtiua. alioquin ſi in nihilũ factus eſt locupletior, ſed rẽ hereditariam deteriorẽ fecit: ſi quidẽ erat ma. fi. poſ. hic ſeruus cõuenietur noxaliter le. Aquil. vel furti dominus. ſi bo. fi. in nihilum, quia re ſua ſeruti putauit: vt. ĩ. e. ſed & ſi. §. cõſuluit. & §. adeo. & j. e. illud. §. fi.

m *Sed & à filioſam.* non ſolũ à patre. Azo. à ſeruo autem non: quia in iudicio eſſe non poteſt: vt. C. de iudi. l. ſeruus

n *Præſtanit.* aliàs præſtauit, & aliàs præſtitit.

o *Si poſſeſſor.* ſcilicet ma. fi. aliàs enim nulli querelæ eſt ſubiectus: vt ſupra. e. ſi quid poſſeſſor. §. ſicut. [a] ſed opponitur ad finem. §. quia nec in malę fidei videtur habere loc fi: quia & ſi poſt aditam hereditatem malæ fi. poſſ. occidat, teneri debet petitione hereditatis. cum enim adita hereditate à vero herede ſit obligatus reſtituere per peti. here. & rem perimat, nõ debet liberari eius interitu: vt infra de verb. oblig. ſi ex legati. at hic dicit non venire amodo in pe. here. præterea ſi alius occidiſſet eũ, tenetur hic poſſeſſor pe. here. quia fuerit in mora. cur ergo non idem & ſi ipſe occidat? Ad hoc reſpon. Ioan. verum eſt quidem quòd peti. here. ad ſeruum reſtituendum tenetur, etiam ſi poſt

[a] *Dic quòd hic in mala fidei poſſeſſoribus in bona fidei, ſecundum Bart.*

p *Cõdemnari.* ſcilicet peti. hereditatis.

q *Caueat.* nõ videtur op' eſſe cautione, quia vtraq; intẽdi non poteſt, etſi non caueat: vt diximus. ĩ. nau. cau. ſta. l. & ita. §. fin. Sed forte cauet propter impenſas: vt. j. de rei vin. l. nõ ſolum. Alij dicunt ex abundanti caueri.

r *Integram.* quæ heredi pro ſeruo hereditario occiſo competit: vt hic, &. j. ad. l. Aquil. l. liber homo. infra. §. ſi ſeruus hereditarius.

s *Æſtimatione.* per peti. here.

t *Aditam hereditatẽ.* à petitore hereditatis, qui animo ſolo adire poteſt: vt infi. de her. qua. & dif. §. fina.

u *Ipſius.* ſcilicet heredis, & ſua tantũ, non hereditaria vel defuncti: vnde hæc actio ceſſat: vt hic, &. ĩ. e. quòd ſi in diem. §. non ſolũ. & l. & non tantũ. §. q̃ ſi pro emptore.

x *Actio.* ſcilicet legis Aquil.

y *Si prædo.* Ir. & M. & alij ponũt caſum ſic: Prædo res hereditarias dolo deſiit poſsidere alienãdo eas res ex cauſa venditionis, ex qua pretiũ lucrat' eſt. poſtea ſua natura res interiit: videtur prædonem omnino abſoluendum, ſecundũ ſenatuſcõ. ſenatus enim. ĩ. e. itẽ veniunt. §. item eos qui bona. ſtatuit prædones perinde damnãdos, ac ſi poſsideret: ſed ſi poſsiderẽt, liberati eſſent naturali interitu: ergo & nũc à rei petitione dicũtur liberati. Item ad pretium teneri nõ poteſt: quia ſenatus in pſona prædonis non fuit locutus: ſed in pſona tantũ bo. fi. poſ. vt ſupra. e. item veniunt. §. cum antequam. & dicunt hãc. l. eſſe contra nos, qui dicimus poſt moram quem teneri de interitu. Sed certè aperte eſt cõtra eos. nã hic in prædone loquitur, quem omnes dicunt de naturali interitu teneri, &. l. iſta dicit perinde condemnandum: & tunc eſt condemnandus: alioquin eſſet nugatio. Item dicitur hoc aperte infra de vi & vi ar. l. j. §. rectiſsimè. & ſic prædicta poſitio caſus ad id quod hæc litera vult, ſtare non poteſt. tu ergo dic caſum: Prædo vendidit rem hereditariam maiori pretio quàm valeret, volẽs dolo deſinere poſsidere. ſi res poſtea naturaliter intereat, debet teneri ac ſi poſsideret. ſed ſi poſsideret, & res ſic periiſſet, ad verũ pretium teneretur: vt ſupra eo. ſi poſſeſſor. §. fi. ergo & nunc. ſic ergo non reſtituit totũ quod accepit: ſed per ſenatuſconſultum in bo. fi. poſ. ſecus cauetur: vt ſupra. e. item veniũt. §. eos autem qui iuſtas. ipſe enim ad totum tenetur. ſic ergo magis grauatur bo. fi. poſ. dicendum eſt ergo, quòd vt prædo p verba ſenatuſcon. teneatur ad verum pretium: ſed p interpretationem ad totũ: vt. ĩ. e. l. poſt ſenatuſconſultum. & ſic bene inſert, itaque & ſi plu. &c. ad eundem, non ad ſimilem caſum.

Caſum ponit.

z *Poſſidere.* veluti rem diſtraxit hereditariã multo pluris quàm valeret, & pretium accepit.

a *Bonæ fidei poſſeſſoris.* qui pretium reſtituit totum etiam re deperdita: vt. ĩ. e. item veniunt. §. item placere. &. §. item eos. nam tenetur inquantum locupletior eſt. Azo.

b *Atqueſi poſſideret.* ſed quid ſi prædo pretiũ amiſerit ſine culpa teneturne? ſed ſecus in bo. fi. poſ. vt. ĩ. e. itẽ videndum. & eſt ratio in

vtroque

vtroque caſu, quia pretium loco rei eſt: vt. ſ. eo. ſi & rem.

a *Nec adiectum.* ſcilicet à ſenatu, quid. ſ. iuris ſit in prædone: ſed in bo. fi. poſſ. ſic.

b *Quin non.* not. iſtud quin, amittit ſuã incluſum negationem, ꝓpter ſequentem: ac ſi dicat, nunquam debet eſſe melior: vt. j. de noxa. l. non ſolũ. & ſic quia, pro quia.

c *Itaq;* per ſimile ſecundũ Ir. & M. ſed tu dic quòd ſe refert ad propoſitã queſtionẽ.

d *Actoris.* i. heredis.

e *Pretium.* ſcilicet vel verum: vt ſupra eo. ſi poſſeſſor. §. fin. vel acceptum, vt hic.

f *Rei iudicatæ tempus.* ad hoc ſpectatur tempus rei iudicatæ, vt ſi tẽpore lit. conteſt. non ſit locupletior, teneatur: vt infra co. ſi quo. & ſupra. e. quòd ſi in diem. j. reſpon. Sed ſi tẽpore lit. conteſta. ſit locupletior, licet deſinat eſſe locupletior, nihilo min' teneatur: vt. ſ. eo. ſed & ſi lege. §. ſi ante. niſi naturaliter res pereat: vt. j. e. l. illud. & ſecundum hoc non eſt contra. j. de except. l. in pupillo. & infra de ſol. in pupillo. vbi dicit tempus petitionis inſpiciquia verum eſt tũc, quia poſtea deſiit eſſe locupletior: vt dictũ eſt. Azo.

† *De iſto text. vide Lud. Ro. in ſuis ſingu. fo. 11. ſing. 332. & dubitatur adhuc quæ ſit circa hũc text. in nouis impreſ. hic Bolog.*

g *Fructus.* vt ſupra eo. item venitur. §. item non ſolũ. verſic. fructus. &. §. præter.

h *Deductis impẽſis.* hoc intellige de fructibus ante litẽ perceptis. nã de poſt licem acceptis ſicut ma. fi. poſ. tenetur etiam de conſumptis: vt C de rei vind. l. certum. &. C. de fru. & lit. expen. l. ij. Et hoc idem intelligit Io. in decimis. Azo. quod eſt verũ in perſonalibus decimis, non in realibus: vbi expenſæ non deducuntur: vt extra de deci. c. paſtoralis.

Expẽſa an debeant in decimis deduci.

i *Quærendorum.* vt in arando.

k *Cogendorum.* vt in triturando.

l *Conſeruãdorum.* vt in conducendis horreis.

m *Eorũ.* ſcilicet fructuum.

n *Fiunt.* ergo extant: ſed hoc intelligo vt in. j glo.

o *Expoſtulat.* vt ſupra eo. ſi quid poſſeſſor. §. ſicut.

p *Prædonibus.* cũ nullus caſus ſit qui eorum ſumptuum in fructibus factorum deductionẽ impediat: vt hic, & infra fami. ercis. l. fundus qui. in fi. j. reſpõ. & infra ſo. ma. fructus. & infra de ope. ſeruo. l. iiij. &. j. de vſur. l. quod in fructus. &. j. man. idemque. §. idem Labeo. & infra eo. l. heres. j. reſpon. Accurſius.

q *Quòd ſi. Horum.* ſcilicet ſumptuum.

r *Haberi.* quid in ma. fi. poſſeſſore, dic vt. j. l. ꝓxi. planè.

s *Plane.* in ſuperioribus nõ differt bonę fidei à ma. fi. vt. §. fructus. niſi in caſu legis ſuperioris. ſed in his dic plane &c.

t *In cæteris.* ſcilicet quæ fiunt gratia rei ad eius perpetuã vtilitatem, non fructuum: de quibus diximus ſupra proxi. §. fructus. ſunt enim varia expenſarum genera: vt infra de impenſis. l. iij. §. nos generaliter. Et nota ꝓ ea quæ hac. l. dicuntur, & infra. l. ꝓxi. vtiles. intelligenda ſunt in peti. here. nam in rei vindi. diſtingues plenè vt. j. de rei vin. l. in fundo.

nec adiectum [a] eſſet, *ſi res interierit.* Sed non eſt dubium quin [b] non debeat melioris eſſe conditionis quàm bonæ fidei poſſeſſor. Itaque [c] & ſi pluris venierit res, electio debebit eſſe actoris, [d] vt pretium [e] conſequatur: alioquin lucretur aliquid prædo.

An quo ſit locupletior, tempus rei iudicatæ inſpicitur. Bar.

B Quo tempore locupletior eſſe debeat bonæ fidei poſſeſſor dubitatur. Sed magis eſt rei iudicatæ [f] tẽpus ſpectandũ eſſe.

Omnis poſſeſſor deducit ſumptus factos cauſa fructuum. Bart.

Fructus [g] intelleguntẽ † deductis impẽſis [h] quæ quærẽdorũ, [i] cogendorum, [k] conſeruandorumque [l] eorũ [m] gratia fiunt. [n] quod nõ ſolũ in bonę fidei poſſeſſoribꝫ naturalis ratio expoſtulat, [o] verũ etiã in ꝓdonibꝫ: [p] ſicut Sabino quoque placuit.

XXXVII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

C QVòd ſi ſumptum quidem fecit, nihil autem fructũ perceperit: ęquiſimũ erit rationem horum [q] quoque in bonæ fidei poſſeſſoribus haberi. [r]

Expenſas viles & neceſſarias factas ad perpetuam rei utilitatem, quilibet poſſeſſor re extante deducit: ſed re perempta bonæ fidei poſſeſſor neceſſarias tantùm animo deducit: voluptarias vero bona fidei poſſeſſor deducit: ſecus in mala fidei: licet auferre poſſit quæ ſine detrimento rei poſſent auferri. Bart.

XXXVIII. PAVLVS libro viceſimo ad Edictum.

D PLanè [s] in cæteris [t] neceſſariis & vtilibus impẽſis poſſe ſeparari, [u] vt bonæ fidei quidem poſſeſſores has quoq; imputent: prædo autem de ſe queri debeat, qui ſciens in rem alienam impẽdit. Sed benignius eſt in huius quoque perſona [x] haberi rationem impenſarum. non enim debet petitor ex aliena iactura lucrum facere. [y] & id ipſum officio iudicis continebitur. nam nec exceptio doli mali deſideratur. [z]

Planè poteſt in eo differentia eſſe, vt bonæ fidei quidem poſſeſſor omnimodo impenſas deducat, [a] licet res non extet [b] in quam fecit, ſicut tutor vel curator conſequuntur: prædo autem non aliter quàm ſi res melior ſit. [c]

XXXIX. GAIVS libro ſexto ad Edictum Prouinciale.

VTiles autẽ neceſſariæque [d] ſunt, veluti quæ fiunt reficiendorum ædificiorum gratia: aut in nouelleta: [e] aut cum ſeruorũ gratia litis æſtimatio ſoluitur: cum id vtilius ſit quàm ipſos dedi. [f] Denique alias cõplures eiuſdem generis eſſe impenſas manifeſtum eſt. Videamus tamen ne & ad picturarum quoque & marmorum & cæterarũ voluptariarum rerum impenſas æquè proficiat nobis doli exceptio. [g] * ſi modò bonæ fidei poſſeſſores ſimus. nam prædoni probè dicetur non debuiſſe in alienam rem ſuperuacuas impenſas facere: vt tamen poteſtas ei fieret [h] tollendorum eorũ quæ ſine detrimento ipſius rei tolli poſſunt.

Mala fides quæ per litis conteſtationem inducitur, non nocet bonæ fidei poſſeſſori re naturaliter peremptæ: ſecus in eo qui fuit malæ fidei. Bart.

XL. PAVLVS libro viceſimo ad Edictum.

ILlud quoque [i] quod in oratione diui Hadriani eſt, vt poſt acceptum iudiciũ id actori prẽſtetur, quod habiturus eſſet ſi eo tempore quo petit, reſtituta eſſet hereditas, interdum durũ eſt. Quid enim ſi poſt litem conteſtatam mancipia aut

u *Separari.* ſcilicet bonæ fi. poſſeſſoré a ma. fi. poſſeſ.

x *Perſona.* ſcilicet ꝑdonis.

y *Lucrũ facere.* vt infra de condic. indeb. l. nam hoc natura. & in decre. xij. q. ij. ca. fraternitatis.

z *Deſideratur.* ſcilicet à poſſeſſore ma. fi. quæ deſideraretur à bo. vt infra ſolu. ma. ſed & ſi ideo. in fin. Et hæc eſt differentia quãtum ad ſubtilitatẽ: ſequés quãtum ad vtilitatem. Et not. ꝓ ſubtiliter poteſt hic elici ar. contra M. qui dixit dari actionem pro ſumptibus: nã ſecundũ eum exceptio doli debet dari, infra de doli except. l. dolo. quod hic negatur. Sed ipſe poteſt reſpondere quòd hic daretur: ſed non eſt neceſſaria: eũ iudicis officium locum habeat.

Fra. Fach. Cont. Sum. lib. 1. cap. 55.

a *Deducat.* ſed quid ſi heres rem in qua bo. fid. poſ. fecit expenſas, velit reliquere, nec ꝑ ſtare expenſas: an poſſeſſor in rebus aliis habeat exceptionẽ? Re. ſpon. non: licet re non extante ei conſulatur. ſed ſic erit in dãno bo. fi. poſſeſſor. Accur.

* *Et vi. que profi. ciat ſi.*

b *Non extet.* vt quia res combuſta eſt.

c *Melior ſit.* vt ſupra de neg. geſt. ſi pupilli. §. ſed & ſi quis negotia. Accurſius.

d *VTiles. Neceſſariæ.* nam quæcũq; ſunt neceſſarię, ſunt vtiles: ſed nõ conuertit: vt. j. de ter. mo. l. vlti.

e *Nouellata.* nouale, terra quæ de nouo colit: quia prius erat nemus. aliàs aliter accipitur infra de verb. ſigni. ſilua. §. nouale.

Nouale.

f *Dedi.* quod poſſeſſor debet conſiderare: vt hic, &. j. de bo. auct. iu. poſ. l. prætor. §. his verbis. Secus in vero domino, qui poteſt facere quod vult: vt. j. de pecu. leg. Stichus. in princi.

g *Exceptio.* ne aliter reddat hereditatem, niſi ſibi reſtituantur impenſæ. quod eſt notãdum: quia ſenatus ipſum noluit affici dãno. Azo. Et reſpon. certe proficit, ſi modo &c.

h *Ei fieret.* ſ. prædoni: vt. C. de rei vxo. ac. §. quòd ſi voluntate. niſi dominus eſſet paratus tantũ dare quãtum his abraſis & corraſis haberi poteſt: vt infra de rei vin. in fundo. &. j. man. l. idẽque. §. idem Labeo. verſ. idemque ait ſi quid procurator.

i *Illud quoque.* ideo dicit quoque, quia & alia quæ non habemus, erant in eadem oratione, quæ duritiam continebãt. Vel quia durũ etiã illud erat quod in ſenatuſcon. prima facie. continebatur:

nebatur: vt diximus supra eo. si à domino vel à patre. §. si prædo.

a *Deperierint.* naturali interitu, non culpa possessoris.

b *In specialibus petitionibus.* vt argu. infra de rei vin. l. præterea. & l. item si verberatum. §. fi.

c *Contra sensit.* etiam in petitione hereditatis. Azo.

d *In prædonis persona.*

nunc soluit distinguẽdo: & pbatur hæc distinctio supra eo. item videndum.

e *Possessor.* bo. fi. originaliter.

f *Huius periculi,* scilicet mortalitatis.

g *Relinquere.* cum iustã causam se putat habere. & sic nota hic duo. Primũ, quia prædo tenetur de fatalitate. secundũ, quia non debet quis ius suũ indiscussum relinquere.

h *Eorum.* s. fructuum fructus: vt. ff. eo. ancillarũ. & l. quòd si oues. & l. item veniunt. §. itẽ nõ solũ. versi. fructus.

i *Præstabit.* etiã si perdiderit.

k *Vnde vi.* vt supra eo. quòd si in diem. §. Iulianus.

l *Possideri.* vt. ff. eo. si possessor. §. sed si ob venditionẽ. & j. de rei vin. l. ipsi quoque.

m *Seruum.* s. propriũ: qui dedit damnum ante aditam hereditatẽ, vel fecit furtum: vt supra eo. si à domino vel à patre. §. si possessor. nam & hereditariæ rei fit furtũ quandoque: vt j. de fur. hereditariæ.

n *Re.* quam possidet dominus serui.

o *Quod vi aut clã.* si enim seruꝰ fecit aliquod opus vnde dñs quod vi aut clã teneatur, noxæ deditione liberat: nec opus tollere cogitur: sed tantũ præstabit patientiam: vt j. quod vi aut clam. si alius. §. j.

p *Si quo tempore.* supple, & si eo tempore quo &c.

† *Cõcur. cũ hac. l. glo. in ca. dudũ. super verbo, tempore, in med. c. versi. sed si medio tempore. extra de elec.*

q *Possessionem.* vt hic, & ff. eo. l. iiij. Sic & in actione singulari in rẽ: vt j. de rei vin. l. finautem. §. j. Et in actione ad exhib. vt j. ad exhiben. l. tigni. §. si quis non. & §. si quis cum. & l. sed & si. §. fin. Sed contra supra de iudi. l. non videtur. Sol. ibi in singularibꝰ: hic in vniuersalibus: vt arg. supra de iudi. l. solemnis.

r *Nõ sufficiãt.* quia inopes facti sunt. vel dic quia creuit petitio.

s *Caueri.* scilicet de nouo. infra vt in poss. leg. si is à quo. §. fi. & l. plane. Sed contra supra qui satisda. cog. l. sciendũ. §. vlti. vbi dicit non satisdari de nouo. Sol. hic insignis & inopinata calamitas, ibi non: vt argu. in eo. tit. si ab arbitro. §. qui ex causa.

t *Sine dolo.* & culpa quam præstat post motam controuersiam: vt. ff. eo. & non tantum. §. veniunt.

u *Fructus.* quidam habẽt hic. §. & tunc habeas supra proxime quo. Sed Io. ibi, quod ad eas &c. & desiit possidere, scilicet dolo malo: & sic facit supra eo. l. sed & si lege. §. proinde. versi. verum.

x *Iulianus ait.* vt supra eo. l. & non tantũ. in prin.

y *Si debitor. Quòd neget.* & sic facit rem dubiã: vt. C. qui. ad lib. procla. nõ li. l. h. §. quod vero petitur. Et quod subiicit, aut dubitet: nota admitti responsionem eius qui dicit, dubito: vt j. de inter. ac. l. qui interrogatur. & C. de excep. si quidẽ. & j. de iureiur. l. iuriurãdũ. iiij. in pri. ibi, aut spatium dandũ. *Responsio dubia quãdoque admittitur.*

z *Non tenetur.* s. soluere: vt dicũt. Tu distingue, an ex delicto sit debitor, vt tũc teneat: an ex contractu, & tũc non: vt hic, nisi se contendat heredẽ: vt not. supra eo. sed verum.

a *Petitione.* pro isto debito. Accursius.

POST QUÃ.] CASVS. Possidebas hered. legatũ quod credebas mihi esse relictum, soluistiscũ in veritate nõ esset relictum: ego gerebam me pro herede: † testamentum dicebam falsum: & contra te institui pe. here. in primis debeo tibi legatũ restituere cã mihi soluistii: & postea agã per. here. antequam legatũ restituã, debes mihi cauere de eo restituẽdo si vincar à te. [IMPERATOR.] Dicit qꝰ quis de facili nõ auditur volens agere cõtra testamentũ ex quo legatum percepit. Vi. † *De isto verbo, dubito, vel non credo, vide not. in ca. cũ ad sedẽ. de rest. spo. extra.*

b *Hereditatem.* scilicet accusando testamẽtũ de falso, in quo scriptꝰ est: aliud si velle dicere inofficiosum: quia nõ possum: vt j. de his qui vt indig. l. post legatũ. in princ. & supra de inoffi. test. si pars. §. fi. quæ sunt cõtra. Vel aliter loquiꝫ hic quando dicebam minus solenne testamentũ. nam si dicerẽ falsum, & persisterem vsque ad sententiã, deberẽ legatum amittere: vt C. de his qui. vt indig. l. aliã. & ar. ff. tit. j. Papinianꝰ. §. meminisse. secus autẽ cum dico minus solẽne: vt. j. de his quib. vt indig. post legatũ. §. j. & l. pe. Accursius. * *Lib. 20. ad edictum.*

c *Quàm si legatũ redderem.* quod verum est licet legatario debeat caueri: vt sequitur.

d *Maxime.* abundat: vt infra proxi. respon. in fi.

e *Per errorem.* credens se posse petere.

f *Abstulisset.* id est accepisset. sic infra de fur. l. qui vas. & infra tit. j. cum multi.

g *Calumnia.* vt infra vt in possess. leg. si is à quo. §. necnon. & sic nota quòd calumniarum alia est euidens: alia non: vt hic, & C. qui accu. non poss. l. ij. & supra de inoffic. testa. si pars. circa prin. & infra de Carbo. edi. l. iij. §. causæ autem. Accursius.

iumenta aut pecora deperierint? [a] Damnari debebit secundum verba orationis: quia potuit petitor restituta hereditate distraxisse ea. & hoc iustum esse in specialibus petitionib' [b] Proculo placet: Cassius contra sensit. [c] In prædonis persona [d] Proculus rectè existimat: in bonæ fidei possessoribus Cassius. Nec eñ debet possessor [e] aut mortalitatem præstare, aut propter metum huius periculi [f] temere indefensum ius suũ relinquere. [z] Prædo fructus suos non facit, sed augent hereditatem: ideoque eorũ [h] quoque fructus præstabit. [i] In bonæ fidei autẽ possessore hi tantũ veniunt in restitutione quasi augmenta hereditatis, per quos locupletior factus est.

Possessor tenetur cedere actiones hereditarias si quas habet & sibi debet cauari in eo quod adest. Bart.

Actiones si quas possessor nãctus est, cuicta hereditate restituere debet: veluti si interdictũ vnde vi, [k] aut quod precario concessit. Cõtra quoque si possessor cauerit damni infecti, cauendum est possessori. [l]

Si seruus possessoris dedit damnum, liberatur eum dando pro noxa. Bart.

Ad officium iudicis pertinebunt & noxales actiones: vt si paratus sit possessor noxæ dedere seruũ [m] qui damnũ dederit in re [n] hereditaria, vel furtũ fecerit, absoluatur: sicut fit in interdicto quod vi aut clam. [o]

Possessio superueniens post lit. contesta. venit in hoc iudicio. Bart.

XLI. GAIVS libro sexto ad Edictum Prouinciale.

SI quo † tempore [p] cõueniebatur possessor hereditatis, pauciores res possidebat, deinde aliarum quoque rerum possessionem [q] adsumpsit, eas quoque victus restituere debebit: siue ante acceptum iudicium siue postea adquisierit possessionem. Et si fideiussores quos dederat ad litem, nõ sufficiãt: [r] iubere eum debebit proconsul vt idoneè caueat. [s] Ex diuerso quoque si pauciores postea possidebit quàm initio possidebat, si modò id sine dolo [t] eius acciderit, absolui debet quod ad eas res quas desiit possidere.

Fructus [u] cõputandos etiam earum rerum quas defunctus pignori accepit, Iulianus ait. [x]

Debitor hereditatis non tenetur hac actione, nisi se heredem contendat. hoc dicit. Nota hanc l. quia glossa totum istum situ. Bartolus.

XLII. VLPIANVS libro sexagesimoseptimo ad Edictum.

SI debitor hereditarius non ideo nolit soluere, quòd se dicat heredem, sed ideo quòd neget [y] aut dubitet † an hereditas pertineat ad eum qui petit hereditatem: non tenetur [z] hereditatis petitione. [a]

Qui legatum accepit, nõ prohibetur petere hereditatem ab intestato: sed tenetur restituere legatum cautione sibi oblata, nisi fuerit in euidenti calumnia, & si legatum non restituitur de hereditate ex qua computabitur. Bartolus.

XLIII. PAVLVS libro secundo * ad Plautium.

POstquam legatum à te accepi, hereditatem [b] peto. Atilicinus quibusdam placuisse ait, non aliter mihi aduersus te dandam petitionem, quàm si legatum redderẽ. [c] Videamus tamẽ ne non aliter petitor hereditatis legatum restituere debeat, quàm vt ei caueatur, si cõtra eum de hereditate iudicatũ fuerit, reddi ei legatum: cum sit iniquum, eo casu possessorem hereditatis legatum quod soluerit retinere: & maximè [d] si non per calumniam, sed per errorem [e] hereditatẽ petierit aduersarius. idque & Lælius probat. Imperator autem Antoninus rescripsit, ei qui legatũ ex testamento abstulisset, [f] causa cognita hereditatis petitionem negandam esse: scilicet si manifesta calumnia [g] sit.

Cvm is.]*CASVS.* Aliquis inſtituit me heredem.legatū tibi reliquit,& illud ſolui.dicebas teſtamētum falſum:& here.petebas quaſi ab inteſtato.legatū non reſtituiſtitin peti. here.volebas ſolidam heredi.tibi reſtitui,& id legatum quod iam perceperas.dicit quòd officio iudicis computabitur quod perceperas, & tanto minus reſtituere debeo.

a *Cum is.* pone caſum vt.ff.l.proxi.

b *Non fit.* ſcripto heredi:quod fieri debet: vt.ff.l.proxi.

c *Reſtituatur.* nā bo. fi.&c.vt infra de regu. iur.l.bona fides.ſimilis deductio fit infra de pecu.l. & ancillarū.§. in venditorem &c.

Qui ſe.]*CASVS.* Aliquis poſſidet her.mihi delatā:Titius obtulit ſe, dicēs ſe poſſeſſoré eſſe:cum in veritate non poſſideret.erit condēnādus ac ſi poſſideret: niſi ſcirem eū non poſſidere:quia tūc nō videor eſſe deceptus.Vi.

d *Nō poſſideret.* dicēs ſe poſſidere. Ac.

e *Condemnatur.* ſcilicet in hereditatis petitione,ac ſi poſſideret: vt.j.de inter.ac. qui ex parte.& nota quòd ex hoc verbo condemnatur:& ex illo,ab initio &c.patet q̄ lis eſt cōteſtata quādo pœnitet.

f *Ab initio litis.* quid autem ſi à principio ignorauit,ſed lit.cōteſt.ſciuit:nunquid p̄cedi debuit?Reſpon.ſic,vt hic innuit,&.ff.de iudic.l. de qua re. *ADDITIO.* Dic ſecundum Bart.quòd in ea neceſſe habet p̄ſiſtere:vt in auth.qui ſemel.C.quomodo & quando iudex.

Offerre ſe liti. g *Obtulit.* ignoranti.& de hoc plene dixi.j.de rei vin.l. *is* qui ſe obtulit.

ſ. quaſi garantizare. h *Ex dolo clauſula.* id eſt actione de dolo:vt dicitur.ff.de dolo.l. pe.hoc non valet:quia cū detur hereditatis petitio, vt hic, ergo ceſſat de dolo:vt ſupra de dolo.l.j.§.j. Dic ergo q̄ tenetur de dolo,id eſt ex clauſula doli,quæ ineſt ſtipulationi iud.ſol.vt infra iudi.ſol.l.iudicatum ſolui.quam p̄ſtat,licet ſuo nomine eſſet conuētus:vt inſti.de fatiſda.§.j.in quam incidit in perſiſtendo poſt fatiſdationem,non p̄ anteriori: vt not.d.l.pe.de dolo. ſed pro anteriori & poſteriori tenetur peti.here.vt hic.

Prædonis loco.]*CASVS.* Aliquis heres petitus erat de here. reſtituenda incapaci,puta ſpurio.ſi is qui heres eſt inſtitut⁹, conſentit,prædonis loco habetur:& ſic fiſcus poterit eum here. peti.conuenire. Viuianus.

i *Prædonis loco.* in malæ fi.poſſeſſ.loquitur inſtituto herede,& rogato tacitè reſtituere hereditatem non capienti. Et dicas quòd etiam in iure non errabat:aliàs enim non eſſet prædo: vt ſupra eo.ſed & ſi lege.§.ſcire. ſecundum Azo.ſed alij dicunt etiam ſi erret in iure. Item not.quòd hic eſt vere heres,licet ei vt ab indigno hereditas auferatur:vt infra de vſur.l.cum quidam.§.diuus Pius.verſi.in tacito.ſed fingitur non eſſe,cū ei auferatur:vt infra de vul.ſub.l.ex facto.§ Iulianus.Et fortè p̄cedetur vt dicitur.C.vbi cauſæ fiſ.vel diui.domus.l.j. Accurſius.

k *Hereditatem.* & ideo fiſco tenetur peti.hereditatis. Ac.

Vcius.]*CASVS.* Accuſabā teſtamentum alicuius conſanguinei mei de falſo,& ſuccubui: poſtea volo dicere illud teſtamentū minus ſolenne:an poſſim,quæritur.Et dicitur quòd ſic. Viuianus.

l *Non obtinuerit.* id eſt ſuccubuerit:ex voluntate tamen nō petit:vt.C.de his qui.vt indig.l.alia.

m *Non ideo.* vt.C.de inoffi.teſta.l.eū qui.&.C.eo.l.hereditas. ſed contra infra de bo.lib.ſi patronus ex.vbi prius de falſo, & poſtea contra tabu.agere vult:ſed ibi eſſet tibi cōtrarius,cū primo non valeret p accuſationem falſi: ſecundo valeret:ſed rūpi petat g contra tabu.hic autem non.Item not. contra infra de

A accuſa.l.ſi cui.§.iiſdē.Sol.hic in ciuilibus,ibi in criminalibus. Vel ibi erat accuſatus vel condemnatus de calūnia,& hoc conſtabat:hic non conſtabat.præterea ibi dicit facile.

IN æſtimationibus.]*CASVS.* Here.quandā ego bo.fide poſſedi.ego conuētus litem ſum conteſta. poſtea incepi malā fidē habere.vendidi rē here.minori pretioquàm valeret. ſi voluntariè vēdidi,ſolidū pretium ſoluere debeo.ſi aūt ex neceſſaria cauſa, quia teſtator dixit vt p̄ certo pretio venderem:id ſoluere teneor. Vi.

n *In æſtimationibus.* Non videtur verum quod hac.l.dicitur. ſiue eā erat bo. fi. poſſ. iſte qui diſtraxit:non vltra id quod accepit, debet reſtituere: vt.ff. eo. item veniūt.§. eos autem.malè ergo dicit eum teneri ad iuſtum pretiū,ſi minori pretio vendiderat, quàm res valeret. Quod hic dicit,vt id quoque accedat &c.q.d. non ſolū acceptum pretiū venit in petitione hereditatis:ſed etiā quod deeſt iuſto pretio rerum,venit.minoris enim venditę fuerūt. Siue ponas eum malæ fi.poſ.debet teneri ad res ipſas. vnde etiam contra eū poteſt iurari in litē: vt.ff. eo.ſi poſſeſſor.§.fi. Itē in ma.fi.poſſeſſ. nō dicit:quia in fine dicit, quod bona fi.accepit &c. Ad hoc dicit M. quòd prima pars in ma.fi.poſ.ſecūda in bo.fi.poſ.loquitur. Sed hoc non valet: quia nō voluit hæc lex poſſeſſorum facere differentiam:ſed contractuum,an voluntariè,vel neceſſariè vēdidit. Tu ergo dic quòd loquitur in eo qui bo.fi.poſſidebat:& qui iudiciū nomine hereditatis ſubierat intentata cōtra eum heredi. petitione,vnde & malæ fidei factus eſt, quātum ad reſtitutionē fructuum:ipſe vero hereditatē diſtraxit lit.cōteſt. vnde ad pretium tenetur.Item ſi res pluris erant quàm vēditæ ſunt,id quoque pretio accepto accedat:vt cum eo pariter vero heredi p̄ſtetur: ſed ad res tenetur:vt diſtinximus in rebus ſterilibus.ff. eo.ſi poſſeſſor.§.q̄ ſi poſt.& hoc ſi diſtraxit cauſa negotiandi: id eſt propria volūtate,vt faciunt negotiatores:alioquin ſi ideo fecit,quòd fuerat rogatus vendere hereditatem certo pretio in teſtamento non ſolenni,vel irrito,vel rupto,non p̄ſtat niſi id quod accepit,etiam ſi res multo pluris eſſent.fecit enim ex neceſſitatis ſuſpicione, vel ex neceſſitate, ſi ponas eum conuentum per iudicem ab eo cui iuſſus erat vēdere. Dic ergo in æſtimatione hereditatis,id eſt rerum hereditariarum, vt æſtimetur ſingularum pretium.

Venditur hereditatis ad quid teneatur.

o *Pretium.* ſcilicet conuentum.

p *In hereditate.* ſcilicet quòd plus valuerunt res,quàm venditę ſunt:ſed videtur quòd nec cōuentum nec verum debeat venire:vt ſupra eo.l.etiam.§.plane ſi accepta. quæ eſt contra. ad ſecundum reſponſum huius.l.Sol. refert vtrum quis rogetur per fideicōmiſſum vēdere hereditatem iuſto pretio: an rogetur reſtituere accepta certa quantitate.Primo caſu verè eſt venditio: ideoque pretium ſuccedit loco rei:vt ſupra eo.l.ſi & rem. & ita venit in petitione hereditatis: vt hic: niſi modico pretio ſit diſtracta,ſecundum quoſdam:vt ſupra eod.l.etiam.§. idem erit dicendum.In ſecūdo non eſt vēditio,ſed perinde eſt ac ſi eſſet tibi rogatus reſtituere ſi Rex Franciæ decē ei det:quod in pe. he. non venit:vt in.l.cōtraria. Eadem diſtinctio & in lega[illegible],& in ratione.l.Fal.eſt neceſſaria.aliud eſt enim cū quis dānauit heredem vēdere fundum,ita vt certum pretium acciperet à legatario:aliud cum reſtituere rogatur aliquo accepto à legatario. Primo caſu eſt verè venditio:nec fund⁹ eſt in legato: ſed vt ita dicam,venditio fundi eſt in legato:ideo fundus nō venit in cōputatione:ſed id ſolum quod minus iuſto pretio vēdiderit.at in

XLIIII. IAVOLENVS libro primo ex Plautio.

CVm is[a] qui legatum ex teſtamento percepit, hereditatem petit: ſi legatum quocumque modo redditum non ſit,[b] iudicis officio continetur vt victori,deducto eo quod accepit,reſtituatur[c] hereditas.

Qui ſe liti obtulit,vt poſſeſſor condemnabitur:licet non poſſideat. Bart.

XLV. CELSVS libro quarto Digeſtorum.

QVi ſe liti obtulit cum rem non poſſideret,[d] condēnatur,[e] niſi ſi euidentiſsimis probationibus poſſit oſtendere actorem ab initio[f] litis ſcire eum non poſſidere. quippe iſto modo non eſt deceptus. Et qui ſe hereditatis petitioni obtulit,[g] ex doli clauſula[h] tenetur. Aeſtimari ſcilicet oportebit quanti eius interfuit non decipi.

Qui tacitam fidem accommodat,vt prædo dicitur poſſidere. Bartolus.

XLVI. MODESTINVS libro ſexto Differentiarum.

PRædonis loco[i] intellegēdus eſt is qui tacitam fidem interpoſuerit, vt non capienti reſtitueret hereditatem.[k]

Qui perdit in actione falſi, non prohibetur dicere nullum. Bart.

XLVII. IDEM libro octauo Reſponſorum.

LVcius Titius cum in falſi teſtamenti propinqui accuſatione nō obtinuerit,[l] quæro an de non iure facto nec ſignato teſtamento querela illi competere poſſit. Reſpondit nō ideo[m] repelli ab intentione non iure facti teſtamenti, quòd in falſi accuſatione non obtinuerit.

Facta mala fides per litis conteſta facit poſſeſſorem teneri ad verum pretium rerum venditarum ex voluntate: ſic ex neceſſitate ad pretium conuentum hoc dicit, & eſt difficilis lex. Bartolus.

XLVIII. IAVOLENVS libro tertio ex Caſſio.

IN æſtimationib'[n] hereditatis ita venit pretiū[o] venditæ hereditatis,vt id quoque accedat,qđ pl' fuit in hereditate,[p]

ſecundo ipſe fundus in legato eſt:ideoque totus cõputatur:non autem eius quod pro cõditione implenda datur,ſit computatio: quia idẽ eſt ac ſi accipiatur ab extraneo: vt infra ad leg.Fal.qui fundum.&.l.in quartam.

a *Negotiationis.*ſcilicet voluntariæ.

b *Accepit.* quia hoc fecit ex neceſsitate: vt quia teſtator iuſsit eũ vendere certo pretio: vt argu.infra eo.l.non ſolũ.& arg.ſupra eo.l. item veniunt.§. ſimili modo.& hoc quantum ad ſuſpicionẽ:nam pro vero voluntas non valebat qua fuerat iuſsũ. aliàs non poſſet agi ab alio peti.here. Vel dic quòd etiam per ſententiam iudicis fuit compulſus.

Si bo.ſi.]*CASVS.* Bonæ fi.poſſeſſ.poteſt debitores here. cõuenire. Item illos qui bona here. occupauerunt. Item non ſolum poſſeſſor ſed petitor, hoc eſt verus heres poterit vtiliter debitorẽ conuenire. Viuianus.

c *Vtique ſi periculum.* aliàs autem nõ, ne fiat præiudicium peti. here.vt ſupra eod.ſi quis libertatem.circa princi?Sed hodie forte etiã ſi non pereant, agere poteſt: vt.C.eod.l.fin. Azo.Sed alij dicunt q̃ illa quando conuentur: hæc quando vellet agere.Item not.hic quòd aliquid cõceditur ne res pereat,quod aliàs non permitteretur:vt hic,& ſupra eo.diuus.§.cauſa.&.ſ.de procu.ſed etiam ex his.&.ſ.de fer.l.j.

d *Petitor.*per hoc apparet quòd hæc lex loquitur quãdo lis iam erat conteſt.in peti.hered. ante enim nec poſſeſſor nec petitor agere poteſt:vt infra de excep.ſi poſt litem.

e *Exceptionẽ.*q.d.nõ potes agere ne fiat præiudicium peti.here.vt.ſ.eo.ſi quis libertatem.&.C.eo.l.ſi.in prin.

f *In rem.*ſcilicet rei vindicatione.

g *Agere poterit.*cõtra poſſidentes res hereditarias.Item actione perſonali contra hereditarios debitores.Item peti.here.contra vtrunque.

h *Neglexit.*& ideo ei imputari non poteſt quaſi rem ſuam neglexerit:vt.ſ.eo.ſi quid poſſeſſor.§.ſicut.nam de bo.ſi. poſ. dixi in prin.huius.l. ſed quid prodeſt petitori ſi poſſeſſor quantumcunque ſit ſolicitus? vt.ſ.de pac. ſi tibi decem.§. cum poſſeſſor ſed ibi in pacto:hic in exigendo.

i *Sciat.* vt quia ab initio fuit ma.fid. & ideo agere non poteſt, quia actionem non habet:vt infra de admi.tu.l.quotiens.§.item ſi temporali.& ideo maxime his caſibus debet poſſe agere petitor:& ſic erat ma.fi.

Hereditas.]*CASVS.* Sive corpora ſive non corpora ſint in alicuius bonis,nihilominus dicitur hereditas:eo quòd hereditas iuris eſt nomen. [*SI DEFVNCTO.*] Rogaſti me heredem tuum vt facerem tibi monumentum: feci, & multum expẽdi:agit verus heres aduerſus me peti.her. an ſumptus quos feci circa monumentum,retinere poſsim,cum voluntate defuncti fieri videantur? Et reſpon. quód quamuis iure actionis non compellar: poſſum tamen compelli præſidali aut pontificali auctoritate ad conſtructionem monumẽti: & ideo expenſas recupero,ſecundum quod in litera dicitur. Viuianus.

k *Intellectus.*id eſt de iure intelligitur eſſe hereditas ea quę in incorporalibus tantùm eſt. vel dic nomen iuris eſt: vt infra de verb.ſignifi.l.pecuniæ.§.j.

l *Si defuncto.*vt puta inſtituit Titiũ heredẽ in min⁹ ſoléni volũtate ſub tali cõditiõe ſi fecerit ei monumẽtũ:& fecit de burſa ſua: ſi ea negotiationis a cauſa veniit.ſin autem ex fideicommiſſi cauſa,nihil amplius quàm quod bona fide accepit. b

Iudicia particularia non differũtur propter vniuerſalia,ſi res eſt tempore petitur a. Bartolus.

XLIX.PAPINIANVS libro tertio Quæſtionum.

SI bonæ fidei poſſeſſor hereditatis velit cum debitoribus hereditariis, aut qui res hereditarias occupauerint, conſiſtere,audietur vtique ſi periculum c erit ne inter moras actiones intercidant.Petitor d autem hereditatis citra metum exceptionis e in rẽ f agere poterit. g quid enim ſi poſſeſſor hereditatis neglegat? h quid ſi nihil iuris habere ſe ſciat? i

L. IDEM libro ſexto Quæſtionum.

HEreditas etiam ſine vllo corpore iuris intellectũ k habet. Si defuncto l monumẽtum m conditionis implendæ gratia bonæ fidei poſſeſſor fecerit, poteſt dici, quia voluntas defuncti n vel in hoc ſeruanda eſt, vtique ſi probabilem o modum faciendi monumenti ſumptus, vel quantum teſtator iuſſerit, non excedat, p eum cui aufertur hereditas, impenſas ratione doli exceptione aut retenturum,aut actione negotiorum geſtorum repetiturum,veluti hereditario negotio geſto. q Quamuis enim ſtricto iure nulla teneantur actione r heredes ſad monumentum faciendum;tamẽ principali t vel pontificali auctoritate compelluntur ad obſequium ſupremæ voluntatis.

LI. IDEM libro ſecundo Reſponſorum.

HEres u furioſi ſubſtituto x vel ſequentis gradus cognato y fructus medij temporis quibus per curatorem furioſus locupletior factus videtur,præſtabit: exceptis z videlicet impenſis quæ circa eandem ſubſtantiam a tam neceſſariè quàm vtiliter factæ ſunt. Sed & ſi quid circa furioſum neceſſariè fuerit expenſum, b & hoc excipiatur : niſi alia c ſufficiens ſubſtantia eſt furioſo ex qua ſuſtentari poteſt. Fructuum d poſt hereditatem petitam per-

m *Monumentum.*quod eſt nouum:vt infra de reli.l.ij.§.penul.& l.monumentum.

n *Voluntas defuncti.*quæ aliàs eſſet valida.

o *Probabilẽ.*no.pbabilẽ modũ in ſumptib⁹ ſeruari:vt.ſ.de negeſt.qui alienas.§.h. &.C.eo.l.in reſtituenda.Accurſius.

p *Nõ excedat.* ſi ergo volũtatẽ defũcti ſeruauit,etiã ſi teſtator exceſſit probabilẽ modũ, vt quia cẽtũ marchas voluit ibi expẽdi, tñ totũ repetet:vt hic.Sed cõtra.j.de reli.l.at ſi quis §.quid ergo.&.j.ad le. Falc.l.j.§.ſi.&.l.ſequẽ. Sol. ſi volũtas teſtatoris ſit aliquãtulũ vltra pbabilẽ modũ, nihilominꝰ ſeruãda eſt:aliòquin ſi nimis excedat, nequaquã.Vel ſolue.l. illã ad leg. Falc.aliter, quia ibi nec totũ quod teſtator præceperat, expẽdit: ſed cũ decem præcepiſſet,tãtũ quinq; expẽdit: quę ſola repetit. Vel dic q̃ ibi præceperat fieri picturas& ſimilia circa monumẽtũ q̃ erãt volũtaria: ideóque nõ repetit totũ licet teſtator pceperit.

q *Geſto.*ſ.aliquo alio: vt.C.eo.l ſi.§.pe.& facit hoc pro M.qui dabat vtilẽ actionẽ negeſto.etiã ma.fi.poſ.vt dices.j. de rei vin.l.in fundo. ſed dicas q̃ hic alia ratio eſt.nã hic negotium ipſo geſtu fuit hereditariũ,quia tenebatur illud facere, cogẽdus principis vel põtificis auctoritate:vt hic ſubiicit:& ideo meritò actio nego. geſto.datur.

† *Cõcor. & facit quod no.Inno. in cap.cum quidam.de reſtitu. ſpo. & Archi.xi. q.1.c. Silueſter. & quod no. Spec. in ti. de indi.§.1. verſi. item implicatur contra heredem.*

r *Actionẽ.*ſ.alicui alij cuius nõ inter fuit.ſ. cũ vnus ſolus heres eſt:vt.j.de an.le.l.Quintus Mucius.§.Põponius.ſi tamen plures ſunt inter ſe coheredes,agẽt famil.erciſcũ.& præſcrip.ver.ſi teſtator iuſsit:vt.j.famil.erciſcũ.his cõſequẽter.§.j.quæ eſt cõtra.

ſ *Heredes.*ſcilicet veri,aliàs heres.

t *Principali.* id eſt principis,vel papæ,ſiue epiſcopi.Et ſic not. quòd ad epiſcopum hoc ſpectat:ſicut & alia quæ ad religionem ſpectãt:vt.C.de epiſ.& cle.l.nulli.§. cuòd ſi in vico. Accurſius.

Heres.]*CASVS.* Filium Titium furioſum inſtituiſti : & ei ſubſtituiſti ſi in furore deceſſeret.deceſſit in furore:admittuntur ſubſtituti.ſi aliquis legitimus heres furioſi onera hered. occupet, ei reſtituuntur: & ſi aliquid neceſſario vel vtiliter in here.fuerit impẽſum,illud reſtituitur vel circa perſonã furioſi. [*FRVCTVVM.*] Dic ſecundũ quoſdam,quòd totus iſte.§. loquitur in malæ fi. poſ.M. dicebat quòd ſcilicet primus loquit in malæ fi. ſecũdus in bo.fi. Sed dic q̃ totus loquitur in bo.fid. poſ.dicit ergo q̃ fructus quos percepit bo.fid.poſ.an ei profint ante litem tanquã vſuras & fructus præſtare debeat? Dicit q̃ ſi poſt litem cõteſt.vſuras percepit,nõ præſtabit.ſi ante,ſic. Viui.

u *Heres.*ſcilicet legitimus:puta mater furioſi.

x *Subſtituto.* Quem ſubſtituerat ei pater: quod potuit:vt.C.de impu.& aliis ſub.l.humanitatis.

y *Cognato.*ſ.defuncti primi.nam cognatus, vt mater,vel agnatus furioſi heredis, bona legitimo heredi reſtituit,vel ſubſtituto ab eo ipſi furioſo:vt hic,&.C.decu.fu.l.ſi.§.ſin autẽ i furore.

z *Exceptis.*id eſt deductis:vt.ſ.eo.ſi à domino vel à patre.§.ſi. &.l.plane.&.j.tit.j.ſorori.§.ſumptus.

a *Subſtantiam.*i.hereditatem:vt.C.de verb.ſig.l.fin.in fine.

b *Fuerit expenſum.*nam inde debet alius:vt arg.u.j.de iure deli.l. filius.&.C.de ord.co.l.ſi.niſi alia &c.vt hic ſubiicit.

c *Alia.*aliunde,non de hac hereditate.& ſic non debet deminui de ea.

d *Fructuum.* in bo.ſi.poſ.loquitur:vt tantum fructuum percep-

ptorum ante lit.cõteſt.præſtet vſuras:quia eos ex neceſsitate nõ percepit,ſed fructuum perceptorum poſt lit.cõteſt.nõ,quia eos ex neceſsitate perceperit.ſic etiam ponitur caſus.C.eo.l.j.ſecũdum Io.& Azo.ſed primo etiam caſu non vidẽtur vſurę venire vt infra de vſu.l.neque eorũ.quæ eſt cõtra. Solu. aliud in petitione ſpecialiter:quia fructus nõ augẽt pe.quod in pet.her.faciunt:vnde merito vſuræ in peti.he. veniũt de fructibus perceptis vel etiã vẽditis,ſicut de re principali vendita. Et ſic etiã ſoluitur.C.de vſu. rei iudi.l.fina. Vel hic in bo.fi.iudiciis:illę autem in iudicio ſtricti iuris. Accurſius.

a *Perceptorum.* ſcilicet à bo.fi. poſ. ſecundum M. & nos idem in hoc caſu dicim' quod ipſe.

b *Percepti.* ſcilicet à ma.fi.poſ.ab initio,ſecundum M. Sic ergo not.quòd dominus M. primã partem huius.§. in bo.fi.poſ.ſecundam in ma.fi. poſ. exaudiebat: ficque ſcutũ ſuum albo nigróque variabat, vt omnem telorũ vitaret amaritudinem. Quæ variatio merito diſplicuit: quia hic nõ poſſeſſorũ ſed fructuũ notauit Papinia. differentiam. Alij vt Pla.& Bul.& Ir.totum in ma. fi.poſ.legunt. & ratio eorum eſt: quia ma.fi. poſ. poſt lit. cõteſt. percipit ex neceſsitate:nõ autem ante lit.cõteſta. quod reprobovt falſũ: nã & ante percipit ex neceſsitate. tenetur enim etiam ſi nõ percipit. Domin' etiam Ir. aliam rationem addidit: quia fructus ante lit.cõteſt. percepti,iure actionis petũtur:cui actioni vt & aliis ſeruit officiũ iudicis: ſed percepti poſt lit. conteſt. ſolo iudicis officio petuntur: vt.j. de ædil.edic.l. ædiles.j.§. item ſciendũ. officium autem officio ſeruire absurdum eſt. nam & vſuræ per officium peterẽtur: hoc reprobatur per.l j. de reg.iur. l.nõ ſolet. Itẽ nõ dico cp in peti.here. veniãt tm officio iudicis poſt lit.cõteſt.imò actionis iure: niſi actionem appelles officium: & hoc modo officio iudicii expeditur quod per actionẽ expediri. Tu ergo legas hũc.§.totũ in bo.fi.poſ.vt ſcripſi in glo.in bo.fi.

c *Si poſſeſſor.* etiam bo.fi.&c.

d *Quæſtu.* ſcilicet facto:& aliàs,honeſti quęſtus:aliàs,honeſtum quæſtum:aliàs,honeſto quæſtui. Accurſius.

e *Fuerat.* ũ aliter dicatur.ſic &.ũ.eo.l.poſt ſenatuſcon.&.j.e.l. cuicta.&.i.de procu.qui proprio.§. procuratorvt in ceteris.Sed cõtra.j.de vſu.l.generaliter.Sol.vt dixi.ũ.eo.l.ancillarũ §.fi. Itẽ ſecus in ſocietate:vt.j.pro ſoc.l.cũ duobus.§.fi.&.l.ſeq.

f *Non ſolum. A poſſeſſore.* etiam poſt lit.conteſta.

g *Ng Futura erant.* ſupple erit neceſſaria alienatio:vt hic,& ſupra eo.l.diuus.&.l.ſi poſſeſſor.§.ſi poſt.verſi.ſed ſi forte.ſic.j. de iu.deli.l.ait prætor.&.C.de admi.tut.l.lex quæ.in fi.

h *Et qui. A fiſco.* & vero herede.

i *Actionem.* ſcilicet vtilem peti.here.cõtra poſſeſſores hereditarios:contra venditorem habet ex empto:& hoc quando à fiſco quis emit hereditatem,vel quotam eius portionẽ: vt hic dicitur. nam & econuerſo qui emit à fiſco hereditatẽ,tenetur alij vtiliter:vt ſupra eo.l.etiam. §.item ſi quis.In eo autem qui emit à priuato, non eſt ita expeditum, quòd ei competat pe.he.ſed idem videtur quòd & hic habeat vtiles actiones hereditarias ſuo nomine: vt.C. de hered. ven.l. emptor. Item argu.ũ. eo.itẽ veniunt.§.præter hęc.verſi.aptanda.

k *Vniuerſa.* ſic ſupra eo. item videndum.§. fi.&.l.ſeq.

l *Petitio hereditatis.* vtilis.

m *Datur.* vt infra de fideicom. her. peti.l.j. &.ij.

n *Heres.* verus.

o *Dubium non eſt.* ſcilicet ſi ſolutum eſt debitum, vel aliter ſatisfactum à defuncto: vt infra de pig.act.l.ſi rẽ. §.omnis.& hoc ſi poſſideat pro poſſeſſore, vel pro herede creditor,nõ aliàs: vt.ũ.eo.l. ſed vtrum plene dixi.

p *Poſſeſſorem.* ſcilicet ma.fi.bonę fi. enim nõ tenẽtur: vt ſupra eo. ſi quid poſſeſſor.§.licet. Accurſius.

q *Victa. Exegiſſet.* exegit autem duplum propter inficiationem.

r *Simplum.* ſ.tantum.

ſ *Non debet.* vt.ũ.eo.il lud.§.actiones. Sed cõtra.ũ.eo.l.arvbi.So.hic loquitur de pœna quæ rei accedit:ſed.ũ.de ea quæ perſonæ cohæſit. Vel ſol.vt ibi.

t *Cum hereditas: Non fuerat.* vt quia inhoneſti ſunt:vt.ũ.eo. ſi poſſeſſor ex hereditate.ſic &.j.de ędil.edic. l.cum autem.§.fi.

Cum idem.] C A S V S. Poſſidebam quandam here.propoſuit aduerſus me Titius pet.here.dicens ſe verũ heredem eſſe ex alio latere dicebat Seius idem. Titius feſtinauit plus in agendo,& obtinuit:an ſit ei hereditas reſtituenda ac ſi non alius petiuiſſet? Et dicitur quòd ſic: ſed cauebit de conſeruando me indemnem,ſi ab alio conueniar.

u *Cum idem.* poſſeſſor.

x *Non eſſet.* quia nec petita adhuc.

y *Iudicatum.* id eſt iudicandũ. vel dic propriè:& quod ſubiicit, abſoluatur.ſ.ab executione.aliàs litera eſſet contraria ſibiipſi.

z *Quod iudicio.* quia ſubaudi,illud quod &c. Accurſius.

a *Sed melius.* nunc ſoluit allegationem hincinde propoſitam.

b *Cu & res.* cũ, pro quãuis:vel dic cp quia.q.d.medebit victo vt facta

---

† *Qui liberas ante ſimpli quã fiat, Cꝛ. lib. 1. poſſe.*

* *mora rei.*

† *Cõcor dex. & ibi glo. in ca. ſape. 22.q.1. & glo. eſt ſuper verbo prouare.*

a *Bal. & Saliat. l.2. in fi.C. de fructi. & lit.expẽ. & Alex. in l. diuortio. §. ſi donationem.in.3. col.ff.ſo. matri. reputant iſtam gl.ſing.ad hoc quod nõ officiũ iudicis mercenariũ nõ poſſit producere aliud officiũ mercenariũ. Bologn.*

vt facta ei cautione reſtituat rem:nec hoc nocet actori:quia res A
ſalua ſit &c.& quod dicit cautio,ſcilicet ſine fideiuſſore: vt.C. de verbo.ſig.l.ſancimus.Satisdatio cum fideiuſſore:vt.ff. qui ſatisfda.cog.l.j.Et prima præſtatur vbi nó eſt perſona ſuſpecta:ſecũda vbi eſt:vt.ff.qui ſatisfda.cog.ſi fideiuſſor.§.fi.ſed cũ nec habeat rẽ victus:nec dolo deſiit habere:& ſic non tenetur,vt allegãdo hic dixerat: qđ tamen eſt verũ: ad quid liet hæc cautio? quidã dicunt,ex abundãti:vt arg.ff. de nego. geſt. ſi pupilli. §. j. quod eſt falſum.ſic enim nõ interponeretur: vt.ff. de procu.l.non cogendũ. in fin. Dic ergo qꝫ eſt neceſſaria ad expenſas quas faciet victꝰ ſi etiã de facto conueniatur. Itẽ vt victor teneatur probare ſe dominũ: & ita ſe iuſte primũ vicciſſe.Item & ſibi rẽ reſtitutã.aliàs enim præſumeret habere prior poſſeſſor, cum tẽpore litis conteſt.habuit: vt C. ad exhib.l.iij. concordat.j. de rei vindi. is à quo.Accurſius.

* percepit.

a *Executione.*i. proſecutione. Acc.

Filium.] CASVS. Mulier filũ inſtituit ſub ea cõdi. ſi pater eũ emãciparet:pater here.poſſedit ante emãcipationem filij, & multa expendit de here.circa filium: puta emendo ſibi militiam:agit filius peti.here.contra patrem:pater vult ea imputare quæ in eum impendit.an ſit audiendus? Et dicitur quòd ſic. C

b *Conditionem.* quia inſtituit ſub conditione ſi à patre emanciparetur:vt. C.de inofi.teſta.l.filiis.

c *In honorem.* quod fieri poteſt:vt ſupra de neg geſt.quæ vtiliter.in princip.

d *Fecit.* de ſuo pater.& repete,antequam filium emanciparet. Et ſic probatur quòd naturale debitum venit in compenſationem:vt.ff.de compen.l.etiam quod.

Debitũ naturale in cõpenſationẽ venit.

e *Excipietur.* etiam ſi à patre non opponatur exceptio ſecundum P.& ſic de facto ſupplet iudex ſecundum eum per.l.iſtam. & pro eo etiam eſt.C.vt quæ deſunt aduo.partiũ.l.j.ſed hoc eſt falſum ſecundum Io.cũ ſecundum allegata debeat procedi: vt ſupra de offic.præ.l.illicitas.§.veritas.Et quod hic dicit in fin.& ſi non exci.id eſt,ſi non habeat exceptionem:defendetur tamen offi.iudi.vt.ff.e.plane.

SI PARS HEREDITATIS PETATVR.

Supra quid iuris ſit ſi tota petatur hereditas,expoſuit:nunc quid iuris ſit ſi pars. Vbi attẽdas an is qui partem petit,omnino de ea certus ſit. & tunc attende,an poſſeſſor ius habeat:puta quia coheres eſt: an non. De hoc dicitur infra eo.l.j. §.1.2.3.4.&.5. an non ſit certus. & hoc dicitur infra titu.1.in.l.antiqui.§ ſi.catera de ſi vltibus & ſumptibus & conſimilibus in ſuperioris tituli dicta,hic repetita crede.Azo.

Poſt actionem.] CASVS. Iuriſcon. continuationẽ iſtius tituli ponit ad ſuperiorem.ex quo dictum eſt de eo qui pro toto dicit ſe heredẽ:nunc dicit de eo qui pro parte dicit ſe heredem.[IS QVI.] Ad hoc vt aliquis totam her.petat vel partem,non eſt conſiderandum quantũ ille poſſideat à quo petere vult:ſed cõſiderare debet ius ſuum proprũ.ſ. an ſit heres pro parte:an ſit in ſolidũ:& ſi pro parte,petit partem: ſi in ſolidum,ſolidã.[QVINIMMO.] Me & te heredibus inſtitutis,vno in ſemiſſe,& alio in ſemiſſe:totam here. Titius & Seius occupauerunt,& inter ſe diuiſerunt.quæritur vtrum medietatẽ petam ab vno:& tu aliã ab alio? Reſpon. quòd medietatem petemꝰ ambo ab alio.[PROINDE.] Succeſſi Titio pro dimidia:poſſediſti tu aliam:negaui te coheredẽ meum eſſe: & tu me. debeo petere mediã illius portionis quã tu poſſides:& tu illius quam poſſidebã.Sed quid ſi confiteor te coheredem meum eſſe, & tu me? Debemus experiri iudicio tami.ercif.[SI ECO.] Me & te heredibus inſtitutis:tu vnã medietatem poſſediſti,& Titius extraneus aliam.an integrũ ſemiſſem à Titio extraneo petere debeã:an dimidiam à te coherede,& aliam à Titio,quæritur. Et dicit quidã iuriſcon.quòd ſemiſſem à Titio petere debeo. Item me & te proæqualibus portionibꝰ inſtitutis,quatuor vncias poſſedi:& tu alias quatuor:& tertius quatuor. quæritur qualiter quiſque debeat cõſequi portionis ſuæ hereditariæ debitum? Reſpon. quòd agere debeo cõtra extraneum, & conſequi debeo duas vncias: & duas alias à te: & tu duas à me:& alias duas ab extraneo: veruntamen ratione duarũ vnciarum mearũ obiicere poſſumus compẽſationem. [INTERDVM.] Deceſſit quis relicto nepote ex filio vno:& vxore prægnãte ex alio: quã portionem petere debeat nepos ſuperſtes de here. auita,quæritur. Et reſpon.quòd admittitur ad incertam portionẽ petẽdam.quæ ſit enim ſua portio,neſcit:quia incertum eſt quot filij naſcentur: & maxime ſecundum iura iſta ſecũdum quæ diuidebatur hereditas in capita. ſed dic caſum & veri⁹ vt hic no.per glo.Vi.

B

SI PARS HEREDITATIS petatur.

TITVLVS IIII.

Iſta lex continuat ſe primò ad præcedẽtia.Secundò intrat materiam.Secunda ibi, in qui. Et prima pars qua continuatur,non indiget ſummario. Bart.

1. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

Poſt actionẽ quã f ꝓpoſuit g prætor ei qui ad ſe ſolum hereditatem pertinere contendit: conſequens fuit & ei proponere h qui partem hereditatis petit.

In petitione hereditatis conſulo ſumitur reſpectu iuris agentis,non reſpectu poſſeſſoris conuenti. Bart.

Qui hereditatẽ vel partem i hereditatis petit,is nõ ex eo metitur quod poſſeſſor occupauit, ſed ex ſuo iure: k & ideo ſiue ex aſſe heres ſit,totã hereditatẽ vindicabit, l licet tu vnã rem poſſitere debeã:an dimidiam à te coherede,& aliam à Titio,quæritur. Et dicit quidã iuriſcon.quòd ſemiſſem à Titio petere debeo. Item me & te proæqualibus portionibꝰ inſtitutis,quatuor vncias poſſedi:& tu alias quatuor:& tertius quatuor. quæritur qualiter quiſque debeat cõſequi portionis ſuæ hereditariæ debitum? Reſpon. quòd agere debeo cõtra extraneum, & conſequi debeo duas vncias: & duas alias à te: & tu duas à me:& alias duas ab extraneo: veruntamen ratione duarũ vnciarum mearũ obiicere poſſumus compẽſationem. [INTERDVM.] Deceſſit quis relicto nepote ex filio vno:& vxore prægnãte ex alio: quã portionem petere debeat nepos ſuperſtes de here. auita,quæritur. Et reſpon.quòd admittitur ad incertam portionẽ petẽdam.quæ ſit enim ſua portio,neſcit:quia incertum eſt quot filij naſcentur: & maxime ſecundum iura iſta ſecũdum quæ diuidebatur hereditas in capita. ſed dic caſum & veri⁹ vt hic no.per glo.Vi.

f *Poſt actionem quæm.* ſic loquitur quaſi alia ſit actio de qua ſuperiori tit.expoſuit,ab ea cuius tractatum hic ponit: quod falſum eſt.vna eſt enim actio peti.here.quæ ꝓ tota hereditate vel eius parte ꝓponitur:vnde & ſuperiori tit.in illa.l.licet.de parte hereditatis locutus eſt. Dic ergo,poſt actionem.i. poſt tractatum quem fecit vbi quis ſe ſolum dicit heredem proponendo actionem,conſequẽs fuit & ei proponere.ſ.actionem eandem:id eſt peti.her. Vel dic,vna eſt actio in genere:diuerſæ tamẽ ſunt ſpecies: vt.j.tit.j.l.j.&.ij. nam & alia tibi, & alia mihi datur actio: ſicut & hic homo eſt,& ille:duo tamen ſunt,quorum neuter eſt alter:nec tamen cõcedendum eſt quòd inter ſe differant ſpecie illa quæ mihi,& illa quæ tibi datur,vel homo ab homine: quia ſingularia inter ſe ſpecie non differũt:vt ait Ariſtot. Item quod ſubiicit,quòd prætor ſuperiorẽ actionem induxit: videtur falſum.nã imò ſenatores ꝓpoſuerunt:vt.ff. proxi.tit. itẽ veniunt.§. præter hæc.vnde & centumuiralis dicitur:vt.C.e.l.fi.in prin.& ciuilis:vt.j.tit.j.l.j.&.ff.de iuſti.& iur.l.ius aũt ciuile.Sed reſpõ. impropriè loquitur:nam quia ſuper ea locutus eſt prætor, ideo prætoriã vocat.ſic.j.cemme.l.j.Sed vbi prætor locutus eſt ſuper ea? Certe non in ſuperiori tit.ſed alibi forte locutus fuerat. ſic.j.ſi qua.paupe.f⁹.di.l.j.in prin.§.j.

Singularia inter ſe ſpecie non differũt.

g *Propoſuit.* id eſt conceſſit. Accurſius.

h *Proponere.* id eſt concedere.

i *Partem.* Hic debet eſſe Pis.litera,qui partem hereditatis vel totam hereditatem petit,ius non ex eo &c. Et dic,metitur ſcilicet actor. Alij habent principium huius.§ ibi,ius non ex eo &c. & tunc,metitur ſcilicet prætor. prima verior.& ſecũdum hoc.is ſecundum ſecundam literam abundat,is qui &c.

k *Ex ſuo iure.* id eſt ſucceſſione.ſic.j. de condi.indebi.ſi pœnæ cauſa.§ j.Sed argu.contra.C.de rei vindi.l.reſalienas.quę eſt.l. fin.imò concordat.

l *Vindicabit.* tu dicas,id eſt vindicando:id eſt petendo id ſolũ quod quis poſſidet,dicet totam hereditatem ad ſe pertinere,& ſuam eſſe ſecundum Azo. Alij autem fere omnes ſcripſerunt & dixerunt quòd etiã ſi rem minimã quis poſſidet,tamen eſt obligatus ad totam hereditatem reſtituendam:ſed de æquitate liberatur reſtituendo id ſolã quod habet:vt.ff.tit.j.l.licet.& habent pro ſe arg.& ſimile(vt dicunt).ff.de pecu.l.quęſitum.& propter hoc etiã dicunt ſtatutũ eſſe quod legitur.ff.tit.j.l.iiij. Sed certè nil eſt falſius eo.quis enim credat aliquem eſſe obligatum ad id quod non habet,neq; habuit,neque ꝓmiſit,neque ex ſuo delicto tenetur,vel facto? certè ſi obligat⁹ eſt,ergo ex contractu,vel quaſi:ex maleficio,vel quaſi:vt inſti.de oblig.§. ſequens. quorũ nullũ eſt hic. Quæſo dicat mihi aliquis qđ eſt illud ius ſtrictum

vnde

vnde talis obligatio oritur? Item ſimile quod inducũt ex actione de peculio, contra eos eſt aperte. pater enim non in plus eſt obligatus, quàm ſit in peculio: vt infra de li. le. l. ſi quis reum. §. huic. & infra de pecu. quotiens. §. ſi ſemel. & quod dicitur reſtè agi de peculio, etiã ſi nihil eſt in peculio non eſt ita ſtultè intelligẽdũ vt creditor poſſit dicere, ego peto decem actione de peculio in quib' es obligatus. Sed ita vt dicat [a] creditor: ego cõuenio dominum ex cõtractu ſerui qui decem mihi promiſit: vt mihi ratione eẽ de eo faciat, vel mihi ſatisfaciat ſecũdum vires peculij. Præterea quod. ĩ. tit. u. j. l. iiij. dicitur, nõ eſt ideo quia poſſeſſor in omnib' tenetur: ſed quia vniuerſalis eſt petitio, & vniuerſa ſua eſſe ĩ libello complectitur. Eodem modo reſpõdetur. ĩ. tit. u. j. item videndum. §. ſi quis cũ. Præterea eadem ratione contingit qua & in rei vindicatione: vt infra de rei vin. l. ſinautẽ. §. poſſidere. quid eſt ergo qđ dicitur hic, vindicat totam? Reſpon. vt prius dixi. qui vnam rem in ſolidũ ſibi reſtitui cupit, ſibi totã debet vindicare & attribuere hereditatem, id eſt dicere debet ſe in ſolidũ heredem: & ideo in ſolidum reſtituendã rem: alioquin non totũ ſed p parte reſtitueretur. Caute ergo poſuit verbũ vindicabit, non dixit petit. hoc enim falſum eſſet. Azo.

a *Ita gloſ. ſecũdum Bald. inquantum dat formã & modum agendi in actione de peculio.*

b *adſerat*

deas. ſiue ex parte, partem: licet tu totam hereditatem poſſideas.

Plures heredes debent agere contra plures poſſeſſores: nec poteſt vnus eligere vnam, alius alium. Bart.

Quinimmo ſi duo poſſideant [a] hereditatem, & duo ſint qui ad ſe partes pertinere dicant: [b] non ſinguli à ſingulis petere contenti eſſe debent, puta primus à primo, vel ſecundus à ſecundo: ſed ambo à primo, & ambo à ſecundo. Neque enim alter [c] primi, [d] alter ſecundi [e] partem poſſidet, ſed ambo vtriuſque pro herede.

Si ſunt plures ad quos hereditas pertinet pro diuiſo, poteſt alter ab altero conueniri hac actione, vel fami. erci. ſi fatentur ſe eſſe heredes. Bart.

Et ſi poſſeſſor [f] & petitor poſſideãt hereditatẽ, [g] cũ vnuſquiſque eorũ partem dimidiã hereditatis ſibi adſerat, [h] inuicẽ petere debebunt, vt partes rerum conſequantur: [i] aut ſi controuerſiã ſibi non faciunt [k] hereditatis, familiæ erciſcundæ experiri eos oportebit.

Si coheres meus & extraneus poſſideant hereditatem pro indiuiſo, extraneum tantũ conueniam. Bar.

Si ego ex parte me dicam heredem, coheres autem meus poſſideat [l] hereditatem cum extraneo, cum non plus coheres haberet ſua parte: [m] vtrum à ſolo extraneo, an verò & à coherede deberem petere hereditatem, quæritur. Et Pegaſus fertur exiſtimaſſe, à ſolo extraneo me petere debere: eumque reſtituturum quicquid poſſidet. Et fortaſsis hoc officio iudicis debeat fieri. Cæterùm ratio [n] facit vt à duobus * petam hereditatem: hoc eſt & à coherede meo: & ille quoque dirigat actionem aduerſus exterum poſſeſſorem. Sed Pegaſi ſententia vtilior eſt. *

Qui partem poſſidet pro indiuiſo, à coherede & extraneo poſſidentibus reſiduam partem petit: vel inter eum & coheredem compenſatio fiet. Bart.

Item ſi cum [o] me ex parte dimidia heredem dicerem, trientem [p] hereditatis poſſiderem, [q] deinde reſiduum ſextãtem velim perſequi: [r] qualiter agam videamus. Et Labeo ſcribit vtique partẽ dimidiam me petere debere à ſingulis: [s] ſic fieri [t] vt à ſingulis ſextantem cõſequar: & habebo beſſem. quod verum puto. Sed ipſe [u] tenebor [x] ad reſtitutionem ſextantis ſed mala eſt, quia hic loquitur cum p indiuiſo poſſidet hic coheres: ibi cum p diuiſo. Vel varius dic, ratio ſcilicet ſtricti iuris: vt hic, & j. fami. erci. l. item Labeo. in prin. quæ eſt cõtra. ſed æquitas contradicit: vt hic ſubiicit, & procedit vt. j. fami. erciſc. Lucius. & ĩ. de inoffi. teſt. l. filio. j. reſpon. & l. mater. §. præterea. & C. depoſi. l. ſi. Vel dic, [b] ratio in genere aliud ſuadet: ſed ratio in ſpecie ſuader ſecundum Pegaſum. Accurſius.

o *Item ſi cum.* Dic caſum, quòd duo eram' coheredes, & æqualibus portionibus: ſed quilibet poſſidet quatuor vncias: & alius quidã extraneus quatuor. agam ad dimidiam eius quod quilibet eorũ tenet. & ſic à quolibet eorum habeo duas vncias: & ſic habeo vltra quàm debeam: ergo reddam duas vncias coheredi. & ne hic circuitus fiat, dic compenſationem fieri.

p *Trientem.* id eſt hereditarias res p diuiſo, quæ faciunt trientem. Io. res enim nõ dicitur proprie pars hereditatis: vt. j. ſi quis omiſ. cau. te. l. quanuis non proprie.

q *Poſſiderem.* & alium coheres meus, & alium extraneus quidam, & omnes pro diuiſo.

r *Perſequi.* ſ. a duobus: quorũ vnuſquiſque trientem poſſidet, & eorum vnus eſt mihi coheres. Azo. Sed nunquid p indiuiſo poſſident? Reſpon. nõ, vt dixi. tunc enim nihil à coherede meo peterem: vt. ĩ. e. l. §. ſi ego. Nunquid ergo p diuiſo? Reſpon. ita. quare ergo ſextantem peto à poſſidente? immo cũ pro dimidia ſim heres, dimidiã petere debeã. Reſpõ. ſextantem peto totius hereditatis, qui cõtinet dimidiam illius trientis: quia in dimidiã me heredem dico: vt. ĩ. ea. l. §. j. & illa dimidia ſextans dicitur.

s *A ſingulis.* ſcilicet ſui trientis: quia in dimidiam me heredem dico: vt. ĩ. e. l. j. §. j.

t *Sic fieri.* quia non condemnatur niſi in dimidiam eius quod poſſidet. Io.

u *Ipſe.* ſcilicet ego.

x *Tenebor.* coheredi meo à quo ſextantem petij.

Sũma iuris cũ vtroque experiri debes, cõtraque petẽti mea poſſideat. ĩ. §. quinimmo. L. R.

* *ſcilicet vt perplexitas & ambages (his enim agentur cadẽ de re) vitentur. L. R.*

No. quòd ratio in ſpecie, vincit rationem in genere. vide quod no. per Dy. in ca. 1. de reg. iur. l. 6.

a *Si duo poſſideãt.* ſ. pro diuiſo. ſecus ſi pro indiuiſo: vt. j. ea. l. §. ſi ego. & j. eo. ſororibus. j. reſpon. ſecundum Azo. tu dic etiam ſi pro indiuiſo poſſidẽt illi qui cõueniũtur, habere locũ hunc. §. quia nõ poteſt magis primus petere à primo, quàm à ſecũdo: & ſecũdus magis à primo quàm à ſecũdo: & ideo ambo petẽt à primo: & ambo à ſecũdo. Ar. ad hoc. j. de fideiuſ. l. generaliter. vbi dicit quòd ſi vnus correorum ſuccedat alteri correo, quòd neutrius obligatio extinguitur: quia non poteſt apparere quę magis. Itẽ nõ ob. ſequẽs. §. ſi ego. quia certe eſt à quo petere poſſit. ſ. ab extraneo, & non coherede qui nil vltra ſuã partem poſſidet. Itẽ. l. illa, ſorori. & pro diuiſo & pro indiuiſo poteſt intelligi.

b *Dicam.* & verum ſit.

c *Alter.* poſſeſſorum.

d *Primi.* ſcilicet tantùm.

e *Secundi.* ſcilicet tantùm.

f *Et ſi poſſeſſor.* quilibet in parte poſſidet, & in parte petit.

g *Hereditatem.* id eſt res hereditarias, & pro diuiſo, puta vnus poſſidet fundũ Seianum, alius Gabinianũ: vt infra de exceptione rei iudicatæ. l. ſi inter. in prin.

h *Adſerat.* ſcilicet cõpetere: & petenti ſcilicet aduerſario nihil. pone ergo quòd poſſideo rem quæ continet dimidiam: conuenior à te coherede meo pro parte dimidia rei, & vnam medietatem huius rei meam eſſe dico. alteram dico non eſſe tuam. tu quoque omnino idem mihi reſpondes, cum poſtea conuenio te pro dimidia eius quod poſſidet.

i *Conſequantur.* ſ. quilibet dimidiã eius quod poſſidet aduerſarius. nam in parte qualibet quilibet habet ſuam dimidiã. ſic &. j. qui. mo. pig. vel hypo. ſol. ſi cõſenſerit. §. ſi. &. j. de vſufru. ſi mihi & tibi. &. j. eo. §. item ſi cũ. & infra de coniungen. cum emanci. li. l. j. §. filio. Sed contra infra p ſo. l. ſi Titius cum quo. in fi. Sol. ibi in pecunia ſpeciale. Itẽ cõtra infra de rei vin. l. ſi ex æquis. aliàs incipit Põponius libro. 36. pbat, ſi ex. &. j. exi. §. vbi tm vnã par-

ff. Vetus.

ec *Compenſatio.*

a *Compenſatio.* ſed quomodo fit cõpẽſatio, cum hincinde corpus non quantitas debeatur: vt. C. de cõpẽ. l. fit Reſpon. fit vtraque parte volẽte expreſſe, vel etiã tacite: vt quia dicit quilibet, quòd nõ aliàs reſtituet niſi & ſibi reſtituã. nam tacite videmur cõpenſare. Vel dic quia id quod hincinde debetur, eſt indiuiſibile, & quaſi in genere debitum, fiat cõpenſatio. & pro hoc. j. de lega. ij. l. vnũ ex familia. §. ſi de Falcidia. & l. imperator. §. ſi centum.

b *Induget.* ſic eſt etiã in rei vindi. vt. j. de rei vindi. l. iij. & l. quæ de tota. §. j. & .j. communi diui. l. & ſi nõ. §. j. Acc.

† *Iſte. §. eſt not. ſecũdũ Bal. & ad de ſecundũ eundũ quod no. in. l. quæ de tota. §. 1. & in. l. 1. §. ſi quis argẽtũ. j. depoſi.*

c *Vtputa.* pone caſum ſecundum Azo. in ſucceſſione collateraliũ, puta fratris: in qua olim fiebat diuiſio in capita: vt. j. de ſu. & legit. here. poſt conſanguineos. §. hereditas. Item vbi nullius fratrum ſupereſt: vt inſti. de legi. agna. ſucceſ. §. cæterũ. verſi. nos vero. in fi. at in ſucceſſione aſcẽdẽtiũ etiam olim in ſtirpes diuidebatur: vt inſti. de her. ab inteſt. §. cũ filius. verſi. & quia placuit. hodie vero in collateralibus idem: vt in aut. de here. ab inteſt. §. ſi ergo defunct'. colla. ix. Azo. Dic ergo, defuncti fratris ſcilicet præmortui. fuerãt enim quatuor fratres: tres prius deceſſerunt: vn' relicto filio nato: alij duo relictis vxoribus prægnãtibus: nunc vltimo deceſſit ali' ſine filio: ad cuius hereditatem filius fratris & ventres vxorum aliorum vocantur. Alij vt Io. ponũt caſum quòd tractatur de hereditate aui. & ſecundum hoc corrigitur per Iuſti. vt inſtit. de here. quæ ab inteſta. defe. §. cum filius. verſi. & quia placuit.

d *Hereditatis.* ſ. aui ſecundũ Io. vel fratris: vt dixi ponendo caſum ſecundũ Azo. Sed nõne quartam partem hic nepos interim petere debet: ſi eſſet vnus venter: vel ſeptimam, quãdo duo vẽtres ſecundum caſum Io. vt. j. eo. antiqui? Rñ. poteſt dici aliud in filiis: vt ibi. aliud in nepotib', vt hic. Vel melius idem eſt: ſed ideo dicitur incerta, quia neſcit quã in eodẽ iudicio conſequatur. vel quia euẽtus iudicij eſt incert': vt. j. de pecu. l. quod debetur. vel quia forte iterim paries, & ſcief veritas: vt. j. e. l. & ſi pauciores. vel dic, petit quartã cũ adiectione incertæ partis. i. vt ſi quid ſibi plus obtigerit, illud habeat: vt arg. j. e. l. & ſi pauciores.

e *Incertum eſt.* apud homines, cum vſq; ad. vij. naſci poſſunt: ſed apud deum eſt certũ: vt hic, & .j. de ſol. ſi pater. & .j. e. l. antiqui. & .j. de iudi. l. ſed & ſi. §. ſi pater.

f *Vindicationem.* i. hereditatis petitionem. hodie vindicaret dimidiam vel tertiam: quia non in capita, ſed in ſtirpes huiuſmodi hereditas diuiditur: vt ſi auth. de her. ab inteſt. §. ſi igitur. col. ix. *ADDITIO.* Intellige iſtam gloſ. in ſucceſſio. fratris, vt pariter ſuccedat alter frater, & plures filij alteri' fratris: vt in. d. §. ſi igitur. ſed vltra fratres & fratrũ filios fit ſucceſſio in capita, non in ſtirpes, quia plures nati ex vno, loco plurium habẽtur, licet ſuccedant cum vno nato ex alio ſecundum Pau. de Caſt.

g *Non audenter.* id eſt non infronte. Accurſius.

Si ex pluribus.]*CASVS.* Titi' te & me heredes inſtituit: adiui. tu volebas deliberare. an totam here. poſſim petere? Dicitur quòd non, ſed meam partem tantũ, quæ mihi competeret ſi ſtatim adiuiſſes: ſi repudiaſſes, totum accreſcit mihi: vnde totum tis ex triente quem poſſidebã. & ideo officio iudicis inuicem compenſatio [a] erit admittenda eius quod poſſideo, ſi fortè coheredes ſint à quibus hereditatem peto.

Propter numerum naſcenderum ex ventre, admittitur petitio partis incerta. Bar.

Interdũ † prætor incertæ partis hereditatis petitionẽ indulget [b] idoneis cauſis interueniẽtibus: vtputa [c] eſt defuncti fratris filius, ſunt & vxores defunctorũ fratrum prægnates. quam partẽ fratris filius hereditatis [d] vindicet, incertũ eſt: quia quot edantur fratrũ defuncti filij, incertũ eſt. [e] Aequiſsimũ igitur eſt incertę partis vindicationẽ [f] ei cõcedi. Non audẽter [g] itaque dicitur, vbicũque meritò quis incertus eſt quam partem vindicet, debere ei incertæ partis vindicationem concedi.

Qui ſperatur admitti ad partem, facit partem. Bart.

11. GAIVS libro ſexto ad Edictum Prouinciale.

SI ex pluribus ad quos eadẽ hereditas pertinet, quidã adierint, quidã adhuc deliberẽt: [h] [placuit] eos qui adierint, ſi petant hereditaté, nõ maiorẽ partẽ petere debere, quàm habituri eſſent cæteris adeũtibus. nec eis proderit ſi cæteri non adierint. Nõ adeuntib' [i] autẽ cæteris, poterunt tunc partes eorũ petere: ſi modò ad eos [k] pertinerent.

Poſſumus naſcituros ex ventre, impedit ſequentes in gradu: eos autem qui eiuſdem gradus ſunt, ſtatuitur admitti: vt ſi tres naſcituri eſſent, auferatur vel concedatur alteri ſecundum quod caſus occurrit. Bart.

111. PAVLVS libro ſeptimodecimo ad Plautium.

ANtiqui libero ventri ita proſpexerũt, vt in tẽpus naſcẽdi omnia ei iura integra reſeruarẽt: ficut apparet in iure hereditatiũ, in quibus qui poſt eum gradũ ſunt adgnationis, quo eſt id quod in vtero eſt, nõ admittuntur dũ incertum eſt an naſci poſsit. [l] Vbi autẽ eodẽ gradu ſunt cęteri quo & vẽter: tũc quę portio in ſuſpenſo eſſe debeat, quæſierũt: [m] ideo quia nõ poterant ſcire quot naſci poſſunt: ideo, nã [n] * multa de huiuſmodi re tam varia & incredibilia creduntur, * vt fabulis adnumerẽtur. Nã traditũ eſt * & quatuor pariter puellas à matrefamilias natas eſſe. Alioquĩ tradidere nõ leues auctores quinquies quaternos [o] † enixã Peloponẽſi: * [p] multas Aegypti vno vtero ſeptenos. [q] Sed & tregeminos [r] * ſenatores cinctos [s] vidim' Horatios. [t] Sed & Lælius ſcribit ſe vidiſſe ĩ palatio mulierẽ [u] liberã

ideo quòd, nam.

* *traditur.*

* *In hãc ſententiã Gell. lib. 10. ca. 2.*

† *Vide Plin. C. de cad. tollen. §. vbi autem, Accurſius.*

nũ naſciſ. lib. 7. ca. 3.

* *Peloponenſem.*

* *tergeminos.*

vel cognati vlteriores ſuperſtites fuerunt: quia omnes expectabant donec ille natus foret. & hoc in prima. Si vero omnes in eodem gradu fuerunt, & naſceretur ille qui erat expectandus, vt videretur quid in vtero eſſet, quia dubium erat quot naſcerentur: & hoc propter diuerſas fabulas: quia quidam dicebant quòd viderant vnam mulierem parere. vij. aliam. v. Vnde antiqui mediocrem viam elegerunt: & conſideraverunt quod ſæpi' contingit, & frequenter contingit tres parere. vnde ſtatuerunt vt hereditas in. iiij. partes diuideretur: vt ſuperſtes quartam habeat partem, aliæ tres reſeruarentur ventri: & ſi pauciores naſcerentur, pro rata accreſcat iam nato. Viuianus.

l *Poſſit.* vt infra de adqui. here. cum quidam. §. j. & infra vnde cog. l. j. §. ſi quis proximior. & infra de verb. ſig. l. quod dicimus. & .ſ. de ſta. ho. l. qui in vtero. & ifra de ſuis & legi. l. inteſtato. §. principem. verſi. vtique. Accurſius.

m *Quæſierunt.* no. quòd rationabiliter debet quis dubitare.

n *Nam.* pro quia.

o *Quaternos.* id eſt viginti in quinque vicibus.

p *Peloponenſi.* pro Peloponeſi. i. in Peloponeſo: ſicut dicitur vigeſimus pro vigeſimus. Accurſius legiſſe videtur Penelopen, quod eſt nomen mulieris.

q *Septenos.* repete, tradidere auctores.

r *Tregeminos.* id eſt tres tantũ: vt dicunt: vt infra, de rebus du. vtrũ ita. Azo. Vel dic quòd ſex erãt, & omnes ſenatores. & hoc ſi habet ſcilicet cunctos. ſi habes cinctos, idem eſt. q. d. habebant cingulum, id eſt dignitatem: & omnes vocabantur Horatij.

ſ *Cinctos.* id eſt expeditos ſeu ſuccinctos. aliàs cunctos.

t *Horatios.* aliàs, oratores.

u *Mulierem.* ſcilicet Serapiam: vt. j. de reb' du. vtrum ita. & ad

hoc

hoc ſupra de iudi.ſed & ſi.§.fin.& ſupra eo.l.j.in fin.& infra de ſolut.ſi pater.

a *Eodem tempore.* non eodē impetu,ſed ſucceſſiue: vt.ā.de ſtatho.l.Arethuſa.Et ſic no.fieri eodem tempore,quod ſucceſſiue fit,vel ſtatim:vt infra ſi cer.peta.l.lecta.§.dicebam.in glo.

Fieri dicitur eodē tēpore q̄d ſucceſſiue fit.

b *Quadragēſimū.* Hic eſt ar.contra quoſdam phyſicos, qui dicunt q̄ ex quo mulier concepit,non poteſt iterum cōcipere antequā pariat.nam hunc poſtea natū concepit poſtquam alios cōceperat. & pro hoc infr. de adqui.here.cum quidam. §.ſuū heredem. verſi. quòd ſi vnum.

c *Mediocritatem.* ſic ergo media via eligitur: vt inſtitu. qui manu. non poſ.§.eadem. Sed ar. contra. ī. de negeſt.Neſennius.in fin.

*tregemini

Item not. quòd ſubiicit quòd ea quæ raro fiunt,non curant iuriſconſulti:vt hic,& ſupra de le.& ſenatuſcō. l.ex his.&.l.nam ad ea. & in auth.vt ſine prohi. ma. debi. & cre.§. quia vero.colla.vij.

† *Quid enim ſemel tātum aut iterum exſtitit,id præterunt legiſlatores.*

d *Adſignauerint.* imò incertam: vt ſupra eo. l.j.in fin.quæ eſt contra.Solu. vt ibi. Item hæc ſunt vera ab inteſtato,& ex teſtamento: vt infra de adqui. her. cum quidam. §. quod dicitur. verſic. & non ſolū.ex teſtamento autē, ſi poſtumus eſt inſtitutus vel exheredatus:alioquin ſi eſt præteritus,ille qui heres ſcriptuseſt,ex teſtamēto adire non poteſt:ideo quia dubitatur de viribus teſtamenti, id eſt an valiturū ſit irreuocabiliter:vt infra de adquir. her. ſed et ſi de ſua.§.cur autē.&.l.cum falſum.&.l.cum quidam.§.j.&.l. vētre.quibus legibus dicitur quòd qui incertus eſt de teſtamēto an valeat,adire non poteſt. Sed qualiter exheredato poſtumo adit inſtitutus,vt modo dixi,cū & ibi ſit dubiū an per querelam expugneturi Reſpon.in inofficioſo teſt.aliud eſt quàm hic: cum hic quando eſt præteritus poſtumus,ab initio vere nullum fuit teſtamentum:inofficioſum vero teſtamentum ab initio tenet:licet irritetur,& fingatur non valuiſſe:vt.ā.de inof. teſt.l. eum qui.& diximus in.l.qui de inofficioſo.co.titu.de inofti. teſta.§.j.ſed certe & in poſtumo præterito valet:ſed poſtea rumpitur:vt inſtit.de exhere.li.§.ij.ſed ibi ſine facto hominis.

e *Non ex parte.* immo videtur, vt ita veritas inſpiciatur,vt infra eo.illud.quæ eſt contra.Solu.hic vnus erat in vtero:ibi nullus.nec eſt eadem ratio totius ad partem.vel quo ad ſcientiā noſtram eſt heres pro quarta,vt hic:ſed quo ad veritatē,eſt prout res eſt.Et hoc modo etiam ſoluitur aliud contrarium infra de adqui.here.l.cū quidam.§.ſuum heredem.verſi. quod ſi vnum. vbi dicit,ſi vnus eſt in ventre,natum pro dimidia heredem eſſe: inſpecto q̄ ſic ſe res habet,non in ſcientia noſtra:vt ar.ſupra de iudi.l.ſed & ſi.§.fin. Vel dic quòd ibi recitatur opinio Sexti Pomp.quæ reprobatur hic.

f *Illud. Exiſtimetur.* à multis:quia ipſa hoc dicat: vel obſtetrices:vt infra de adquir. here.cum quidam.§.quod dicitur ſi putetur.

g *Filium.* qui ſuus heres eſt:non ſic in emancipato vel alio extraneo agnato vel cognato:ſcilicet quia ipſi adire vel adquirere non poſſunt,niſi putent non prægnantem:& ita eſt verum:vt infra de adqui.her.l.cum quidā.§.quod dicitur ſi putetur. verſic.quid ergo.&.l.ventre.& hoc intelligo nullo facto teſtamēto,in quo emācipatus & is qui putatur eſſe in vtero, ſit inſtitutus.alioquin emācipatus ſicut extraneus interim eſt heres ex aſſe:vt hæc.l.ij.reſpon.Suus enim etiam nullo facto teſtamēto interim eſt heres:vt hic & infra de adquir.here. cum quidam.§. ſuum.vnde ad ſuum trāſmittit heredem decedens:vt.C. de cad. tol.§. in nouiſſimo.& infra de adquiren.here.l.ventre. Et notquòd hæc tria ſunt neceſſaria,vt proximus à poſtumo ſuccedat:ſcilicet quòd communis ſit opinio:& quòd ſua: & quòd ſit verum. Itē quòd ſit teſtatus.quod dic vt infra.e.l. cum quidam.§.& non ſolū.

h *Ex aſſe.* immo in quarta :vt ſupra eo.l. antiqui. in fin. Solue vt ibi.

i *Poſtumi.* qui futuri ſperantur,ſed nō ſunt: & hoc cum extraneus eſt ex certa parte inſtitutus. ſi autē ex incerta,tūc idem eſt. & hoc ſubiicit, quòd ſi forte &c.

k *Non poſſit.* Lucius Titius.

l *Atque.* id eſt ſicut is quī.

m *Neſcit.* credēs ſe inſtituū in minori portione quàm ſit.

n *Neſcit.* ex prædicta cauſa,quia neſcit quot naſcituri ſint,& nullo nato totum habebit:vt infra de lega.j. ſi duobus.§.fin.Sed videtur q̄ hic adire non poſſit:vt infra de adquir. here.l.ex ſemiſſe. quæ eſt contra.Sol.illud de rigore:hoc de æquitate.& ideo hic dicit vtilius &c.Vel verius, cū ibi de certa portione eſſet ſcriptus, vix potuit eſſe quin dubitaret de portione ſua,quin etiā de viribus teſtamenti dubitaret:vnde ſiue adiit,ſiue petiit bo.poſſ.ex minori parte quàm eſſet inſtitutus,nihil agit:hic autē ꝓbabiliter ignorauit.Alij diſtinguunt inter errantem,vt ibi,& dubitantem : vt hic,vel vt ibi. Accurſius.

o *Cætera.* quæ ſunt hæc? Reſpon.quòd ſciat purè vel ſub conditione fuerit inſtitutus,& conditionē extitiſſe ſub qua fuit inſtitutus:vt infra de acquir.here.ſi quis extraneus.§.ſciendum.& l.heres inſtitutus.§.j.& hoc ſi eſt facti,non iuris: vt infra de cōdi.& demon.l.multum.Item debet ſcire teſtatorem defunctum; vt infra de adqui.here.l.heres inſtitutus.in princ. Item conditionem teſtatoris,licet nō ſuam:vt.d.l.heres inſtitutus.in fi.&.l. quòd ſi dubiter.&.l.ſed & ſi de ſua.&.l.ſi is ad quem.Item quòd teſtamentum valeat:vt infra de adqui.here.l.ſi is ad quem.in fi. &.l.cum falſum.Item quòd mortuus ſit teſtatus,vel inteſtatus: vt.d.l.ſi is ad quem.§.nam vt quis.ibi,iuſto. Accurſius.

Soroti. IC. ASVS. Mulier deceſſit quatuor relictis heredibus & erat prægnās:partus viuus natus eſt,& erat filia.æqualiter ſuccedere debet cum filiis:& quilibet conferat quintam partem ſuæ portionis:& ſic habet quartam quilibet:& ponas hereditatem diſtributam in.xx.vncias,ſiue in.xl. Viuianus.

p *Soroti.* ſcilicet natæ,cum fuiſſet tempore mortis in vtero:vt C.de inoffi.teſta.l.ſi mater. Vel dic exheredatæ à patre,& querela inofficioſi teſtamenti agenti.

q *Placuit.* ſcilicet ſapientibus:vt.d.l.ſi mater. C.de inoffic. teſta. Accurſius.

r *Quæ,* ſcilicet quinta portio.

ſ *Pertinuit.* id eſt peruenire credebatur ſecundū primum caſum, Vel dic pertinuit,pro vero quando egit querela hæc ſoror.

t *Conferant.* vel p condictionem ex lege:quia præſumatur inſtituta per.l.prædictā,ſi mater.vel p here.peti. perlata querela.

u *Iuſti ſunt.* ab heredibus inſtitutis à liberto,vt circa funus:vt

quæ ab Alexandria perducta eſt vt Hadriano oſtenderetur cum quinque liberis:ex quibus quatuor eodem tempore * enixa,inquit, dicebatur : quintum poſt diem quadragēſimum. b

Quid eſt ergo? prudentiſsimè iuris auctores medietatē c quādam ſecuti ſunt: vt quod fieri nō rarum admodum poteſt, intuerentur:id eſt,quia fieri poterat vt tregemini * naſcerētur, quartam partem ſuperſtiti filio adſignauerint. d ὅ ϗ ἄπαξ ἢ ὡς (vt ait Theophraſt') παραβαίνουσι οἱ νομοθέται. † Ideoq; & ſi vnum paritura ſit: non ex parte e dimidia,ſed ex quarta interim heres erit.

IIII. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

ETſi pauciores fuerint nati,reſiduum ei pro rata adcreſcere: ſi plures quàm tres, decreſcere de ea parte ex qua heres factus eſt.

Incertitudo naſcituroꝝ non impedit coheredem adire:licet qua portio competat ſibi, ſit incertum. Bartolus.

V. PAVLVS libro ſeptimodecimo ad Plautium.

ILlud ſciendum eſt, ſi mulier prægnans non ſit, exiſtimetur f autem prægnans eſſe, interim filium g heredem eſſe ex aſſe: h quanquam ignoret ſe ex aſſe heredem eſſe. Idem eſt in extraneo ſi ex certa portione heres inſtitutus ſit : ex reliqua poſtumi. i Quòd ſi fortè ita inſtitutio facta eſt: *Quotcumque mihi nati erunt, & Lucius Titius, pro virilibus portionibus heredes mihi ſunto* : habebit hæſitationem nunquid adire non poſſit, k atque l qui in teſtamento portionem ſuam neſcit. m Sed vtilius eſt poſſe eum adire qui neſcit n portionem,ſi cætera o quæ oportet eum ſcire non ignoret.

Qui ex poſt facto apparet eſſe heres, à quolibet herede auocat pro rata, & ſumptus pro rata ſuſtinet. Bart.

VI. VLPIANVS libro ſexto Opinionum.

SOrori p quam coheredem fratribus quatuor in bonis matris eſſe placuit, q quinta portio pro protionibus quæ r ad eos pertinuit ſ cedet: ita vt ſinguli in quarta quam antehac habere credebantur, non amplius ei quintam conferant. t

Sumptus qui propter onera totius hereditatis iuſti ſiunt, u ei qui patroni iure portionem

infra de relig.l.funeris impenſam.& facit ſupra tit.j.l.heres.

a *Euicerit.* per contra tabulas olim dimidiam: hodie tertiam: vt inſtit.de ſuc.li.§.j.&.§.noſtra autem. Accurſius.

b *Non poſſumus. Conſequimur.* hoc ſcilicet vt à cõmunione &c. vt.j.famil.erci.l.j.Sic & econtra quædam per here.peti. conſequimur,quæ nõ poſſumus conſequi p iudicium fami.erci. vt j. fami. erciſ.l. fundus qui.in fi.

c *Iudicio.* cognoſcẽtis in hereditatis peti.

d *Pro indiuiſo.* & ſic ferret incertam ſententiam, cum non poſsit ferre certam: vt inſtitutio. de actio.§. curare. vnde & ſi aliqua res negetur hereditaria,ſimpliciter pronũtiabit eſſe reſtituendũ quicquid ex hereditate illa ſit penes poſſeſſorem.ſic & aliàs fert incertam ſentẽtiam in cauſa noxali:vt inſtitu. de offic. iudic.in prin. Item & in alternatiua obligatione. Item & quãdo pronũtiatur legatum deberi deducta Falcidia:vt.j. communi diui.l.& ſi non.§.j.

* *Conuenit.l.quidã. de reb.cred. Duar.*

e *Permittẽdum. Prohibet.* ſcilicet ius: ſed certe imò ſic:vt infra de vſu.l. tutor.§. Lucius.quæ eſt cõtra. Sol.hic de reſiduo negabat,ibi in totũ confitebatur. ſic infra ſi certum,petatur.l.quidam.Item hoc quando eſt res diuiſibilis,vt erat hereditas hic.ſi indiuiſibilis,tunc in totum debet defendere: vt argu.ſupra ſi ex noxa.cauſa.l. ſi cum vno.

f *Controuerſiam.* Nota quòd reus facit controuerſiã. ſic infra eo. l.fin.in fin.

* *apparuerat.*

Cum multi.] C. AS V S. Quidã me & alios inſtituit heredes:antequam adiui,in Aſiam profectus ſum:vbi deceſſi, & ꝓcuratorem reliqui domi. ꝓcurator credens me viuere,res heredi. adminiſtrauit,& quaſdam vendidit.ego inſtitui procuratorem meum cum quodam alio.qualiter pecunia ex reb' here.redacta à ꝓcurato. meo & coherede eus peti debeat:queritur.Et reſpon.quòd ſi tota apud procura.conſtituta ſit,in ſolidũ conuenitur. ſed ſi dimidia apud coheredem ſit:ille tenetur pro ea parte. Viuianus.

g *Inſtituti eſſent.* à Titio pone.

h *Erat.* id eſt putabatur eſſe,cum iam deceſsiſſet.Azo.

i *Procurator.* quem domi reliquerat.

k *Abſtulerat.* id eſt acceperat.ſic.ã.ti.j.l.poſtquam.in fi.

l *Antea deceſsiſſe.* vel dic antequam fieret teſtamentum. & ſic eſt pro non ſcripta.vel ante mortem teſtatoris & ſic quaſi caduca.vel antequam agnoſceret,& ſic caduca:vt.C. de cad.tol.§.& cum triplici.& hac ratione non tranſmittit ſecundum ius nouum,ſed olim ad fiſcum. Item per procuratorem etiam ſi viueret,adire nõ poterat:vt infra de adqui. here.l. Paulus.* niſi in caſu:vt ſupra de offic.procu.Cæ.l.j.ſecus in bo.poſſ.vt infra de bo.poſſ.l.iij.§.adquirere.

* *per procuratorem.*

m *Pecunia ex hereditate.* id eſt ex parte hereditatis accepta,id eſt qua actione alij heredes poſsint petere. Dubitatur autem ideo,quia cum procurator prius alieno nomine poſſediſſet, & ideo hereditatis petitio.non tenebatur:vt ſupra titu.j.l.etiam.§. ſi quis abſentis.videbatur quòd nõ poſſet cauſam poſſeſsionis mutare:vt.C. de adqui. poſ.l.cum nemo.quod remouet hic, &

euicerit,[a] pro rata cõputentur.

Per hanc actionẽ conſequitur quis partem pro indiuiſo,qua per iudicũ fam.erciſ. diuiditur. Bartolus.

VII. IVLIANVS libro octauo Digeſtorum.

NOn poſſumus conſequi per hereditatis petitionẽ id quod familiæ erciſcũdæ iudicio conſequimur,[b] vt à communione diſeedamus: cum ad officium iudicis[c] nihil amplius pertineat,quàm vt partem hereditatis pro indiuiſo [d] reſtitui mihi iubeat.

Poteſt quis pro parte cedere, & pro parte contendere. Bartolus.

VIII. IDEM libro quadragẽſimo octauo Digeſtorum.

PErmittendum * erit poſſeſſori hereditatis partẽ quidẽ hereditatis defendere, parte verò cedere. Nec enim prohibet [e] aliquem totam hereditatem poſsidere, & partem ſcire dimidiam ad ſe pertinere, de altera parte controuerſiam[f] non facere.

Qui vt procurator alterius adminiſtrat, petitione hereditatis non tenetur: niſi illius heres exiterit in totum, vel in partem. Bartolus.

IX. PAVLVS libro tertio Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

CVm multi heredes inſtituti [g] eſſent,ex his vnus in Aſia erat: [h] eius procurator [i] vẽditionem fecit: & pecuniam pro parte ei' abſtulerat:[k] poſtea apparuerit * eum qui in Aſia erat,antea deceſsiſſe [l] inſtituto ex parte dimidia herede ꝓcuratore ſuo,& ex parte alio. quæſitum eſt, quemadmodum pecunia [m] ex hereditate petẽda eſſet. Reſponſum eſt,ab eo qui procurator eius fuiſſet,totam hereditatem,[n] quia ex hereditate ea pecunia fuiſſet quæ ad procuratorem ex venditione peruenisſet,petere [o] eos oportere:& nihilo minus partem dimidiam [p] hereditatis à coheredibus eius.Ita ſore,[q] ſiue omnis ea pecunia penes eum qui procurator fuiſſet,reſideret, vt omnem per iudicem ab eodem recuperarent:ſiue is partem dimidiam coheredi ſuo reddidiſſet,ipſum ex dimidia parte, & ex dimidia coheredes eius condemnarent.[r]

Qui negotia hereditatis' abſentis nomine gerit,ab his ad quos negotium in veritate pertinet, poterit conuenirl actione negotiorum geſtorum,& petitionis hereditatis, ſi ſe heredem contendat. Bart.

X. PAPINIANVS libro ſexto Quæſtionum.

CVm heredis ex parte inſtituti filius, qui patrem ſuum ignorabat[t] viuo teſtatore deceſsiſſe, partem hereditatis nomine patris vt abſentis adminiſtrauerit, [t] & pecunias diſtractis rebus acceperit: hereditas ab eo peti non poteſt:[u] quia neque pro herede, neque pro poſſeſſore pretia poſsidet, [x] ſed vt filius patris coheredibus. & hoc in prima.Sed quid ſi illum filiũ exheredauit,& alios filios inſtituit heredes aut extraneos:nũquid filij iſti habebunt nego.geſt.act.contra eum adminiſtratorẽ? dicitur ꝙ nõ:quia nullo modo erat eorum negotiator:cum res non eſſent paternæ,& patri adquiſitæ. Terro probat per ſimile:& videtur quòd tenetur neg.geſt.act.quia ſi exigã nomine tuo,te.ſ. ratum habẽte,oritur ac.neg.geſt.ergo hic:quod verum eſt ſi dominus ratum habeat. Quarto pone quòd illum filium inſtituit:vnde veniunt coheredes mei,& eum conueniunt: & ipſe dicit pecuniã mihi fuiſſe adquiſitam,aſſerens me viziſſe illo tempore quo cõditum fuit teſt.dubitabatur an hoc dicere poſſet. videbatur ꝙ non:quia ſic videtur mutaſſe ſibi cauſam poſſeſsionis:ſed quia video ꝙ aliquis geſsit negotia her.male,& ſic factus eſt debitor here.ſi quidem poſtea gerat ſe ꝓ herede: poterit hoc facere:& cõuenietur pe.her.nec videbitur ſibi mutare cauſam poſſeſsionis.vnde idem in caſu ſuperiori erit dicendum: vt ſcilicet pe. her.conueniatur:nec videtur cauſam poſs mutaſſe.

A d.l.ſupra titu.j.l.etiã.§.ſi quis abſentis.in fin.§.&.l. ſi & rem.& quod dicit quòd nemo poteſt mutare &c.verum eſt ad ſui vtilitatem,& nulla extrinſecus cauſa accedente.cauſa autẽ extrinſecus accedente,non tam mutat,quàm mutatur ei:vt.j.de vſuca. non ſolũ.§.quod vulgo.vt hic,&.j.l.proxi.

B

C

D

n *Totam hereditatem.* id eſt totam pecuniam hereditatis peti. ſi tamen ſe contendat heredem,vel pro poſſeſſore poſsideat: vt.j.l. proxi.& potes hic dicere quę dixiſti.ã.eo.l. j.§.j.& hoc quãdo nil contulit coheredi. Si autem cõtulit, ſubiicit quid iuris ſit.

o *Eos petere.* coheredes abſentis:vt infra.l. proxi.

p *Dimidiã.* in alio caſu:vt ſtatim dicit:ſcilicet cũ procurator ſuo coheredi contulit dimidiam pecuniæ.

q *Ita fore.* repetit vtrũque caſum,& quãdo tota erat penes ꝓcuratorem,& quando partem contulerat coheredi.

r *Condemnarent.* i.cõdemnari facerẽt. ſic.j. de admi.tut.l.ij.

Cum heredis.] C. AS V S. Habui filiũ, & domi reliqui, & ꝓfectus ſum,& deceſsi. Titius in ciuitate exiſtens, ignorãs me defunctũ,inſtituit me heredem cum aliis:filius meus tanquam procu. meus res here.adminiſtrauit diſtrahẽdo.qua act.coheredes mei illã partem poſsint exigere quæritur. Et reſpõ. ꝙ pe. he. niſi in eo ꝙ filius non hereditario nomine,ſed patris nomine res her. adminiſtrauit:quare neg.geſ. ac.tenebitur patris ſui

t *Adminiſtrauerit.* ſine mandato.nam ſi pater mandaſſet,adire videretur.

u *Non poteſt.* per coheredes patris,quibus accreuit.

x *Poſsidet.* dum ſe patris heredem non contẽdit:quia forte exheredatus eſt,videtur ergo ſcire de morte patris. Sed reſpond. forte dixit.vnde dic quòd ignorat:aliàs ꝓ poſſeſſore poſsidet.

negotium curauit. Negotiotũ autem geſtorum actio cæteris coheredibus [a] ad quos portio defuncti pertinet, [b] dabitur. [c] Illud enim vtique nó eſt metuendum,ne etiam patris à quo fortè exheredatus eſt, [d] teneatur heredibus, quaſi negotia hereditaria geſſerit: cũ id quod adminiſtrauit, non fuerit paternæ hereditatis.Nam & ſi [e] negotiorum geſtorũ actio ſit [f] ei cuius nomine [g] perceptũ eſt: ei cuius nomine, [h] reſtitui [i] æquum eſt. Sed in propoſito [k] neque patris [l] negotia fuerunt,qui [m] eſſe deſierat: [n] neque paternæ ſucceſſionis, quæ fuerunt [o] alterius hereditatis. Quòd ſi filius iſte patri ſuo heres extitit, & mouet controuerſiam,quòd pater eius poſtquã heres extitit,mortem obierit:ille tractatus [p] incurrit,an ipſe ſibi cauſam poſſeſſionis mutare videatur. [q] Quoniam tamen [r] qui negotia hereditaria geſsit, & debitor eſſe cœpit, [s] poſtea faciens controuerſiam hereditatis, vt iuris poſſeſſor conuenitur: [t] idem etiã in hoc filio [u] reſpondendum erit.

a *Coheredibus.* ſcilicet patris.
b *Pertinet.* ſcilicet iure accreſcendi.
c *Dabitur.* vel quia coheredum patris ipſa re geſtum eſt negotium:licet patris putauerit:vt ſupra de neg.geſt.l.item ſi cũ putaui.in fi.&.l.ſi pupilli.§.item quæritur.verſi.idem ait.&.§.quid ergo.vel qa hereditaria negotia geſta ſunt: vt ſupra de neg.geſ.ſi ue hereditaria.Sed nõne tempore harum legum hæc quaſi caduca ad fiſcum pertinebant: vt ſupra titu.j.item veniũt.§.cum antequam? quomodo ergo datur actio coheredibus?Reſpon.hic de nouo iure fit mentio:quod eſt.C. de cadu.tol.§. pro ſecundo.&.§. in nouiſſimo. Vel dic quòd loquatur de eo caduco quod habebatur ꝓ non ſcripto:quod etiã ad fiſcũ iure veteri nõ deferebatur: vt.C. de cadu.tol §.in primo.
d *Exheredatus eſt.* idẽ & ſi ſit inſtitutus:vt dicetur.j.proxi.§.
e *Etſi.* id eſt quãuis. Accurſius.
f *Actio ſit.* id eſt eſſe ſolet ratihabitione ſequente: vt ſupra de neg.geſt. ſi pupilli.§. item quæritur. verſic. idem ait. & ſic ſuum eſt negotium ratihabitione.
g *Nomine.* id eſt nomine patris,non coheredum ſuorũ:vnde ipſi ratum habere non poſſunt:vt.d.l.ſi pupilli.§. ſed ſi ego. Accurſius.
h *Nomine.* repete,perceptum eſt.
i *Reſtitui.* ſcilicet coheredibus patris:cum pater ratũ non habuit, neque per cõſequẽs heredes eius poſſunt habere ratum:vt infra de bo.poſ.l.iij.§.adquirere.vel quia non eſt eorum nomine geſtũ:vel quia hereditas non tranſmittitur ad heredes:vt.C. de cad.tol.§. in nouiſsimo. Vel quia ratũ debet haberi intra tempus quo poſſit adiri:vt infra rem ra.habe.l. penult.Azo.Petitione autẽ hereditatis tunc tenetur,quando ſciret patrem non aditurum: vt & aliàs.ẽ.tit.j.l.etiam.§.ſi quis abſentis.
k *In propoſito.* ſcilicet caſu.
l *Neque patris.* ſcilicet prima facie.
m *Qui.* ſcilicet pater.
n *Deſierat.* ſcilicet morte.
o *Qua fuerunt.* quæ ſcilicet negotia.
p *Illetractatus.* id eſt quæſtio.nã tractatus apud dialecticos eſt illa quæſtio qua quicquid pro vero ponitur,falſum reperitur: vt.j.ad.l.Fal.l.qui quadringenta.apud Iſidorum dicitur tractatus multiplex expoſitio.
q *Videatur.* quod iure prohibitum eſt:vt.C. de adquir. poſ.l. cum nemo.Sed tamen hoc non videtur,triplici ratione. Prima: quia ille dicitur ſibi mutare,qui prius poſsidebat ciuiliter & naturaliter:vel naturaliter tantũ.at iſte antè nullo modo poſsidebat.Secũda,quia ille dicitur ſibi mutare,qui nulla ſuperueniente iuſta cauſa dicit ſe poſsidere ex alia cauſa:& vult ſibi mutare cauſam poſſeſ.at iſte iuſta de cauſa & iuſta opinione poſtea interueniẽte dicit ſe poſsidere:vt infra de adqui.poſ. qui bona.§. quod ſcriptum &.l.iij.§.illud & pro herede.l.ij.§. quod vulgo.

DE POSSESSORIA hereditatis petitione.

TITVLVS V.

Bonorum poſſeſſori de iure prætorio cõpetit hæc actio:tum qua tantum venit quantum in petitione hereditatis ciuilis. Bart.

1. VLPIANVS libro quintodecimo ad Edictum.

ORdinariũ fuit,poſt ciuiles actiones heredib' propoſitas, rationẽ habere ꝓtorem etiam eorum quos ipſe velut [x] heredes facit,hoc eſt, eorum quibus bonorum poſſeſsio data eſt:[y]

11. GAIVS libro ſexto ad Edictum Prouinciale.

PEr quam [z] hereditatis petitionem tantundem conſequitur bonorũ poſſeſſor,quantũ ſuperioribus ciuilibus actionibus heres [a] conſequi poteſt.

DE FIDEICOMMISSaria hereditatis petitione.

TITVLVS VI.

Fideicommiſſario vniuerſali,cui eſt hereditas reſtituta verbo:competit hæc actio, in qua veniunt omnia quæ in petitione hereditatis ciuilis. Bartolus.

1. VLPIANVS libro ſextodecimo ad Edictum.

EX ordine occurrit actio quæ proponitur [b] his quibus reſtituta eſt hereditas. [c] Nam quiſquis ſuſcepit [†] reſtitutam hereditatẽ ex ſenatuſconſulto [d] ex quo actiones tranſeunt,fideicommiſſaria hereditatis petitione vti poterit: [e]

11. PAVLVS libro vicẽſimo ad Edictum.

QVæ actio [f] eadem recipit, quæ hereditatis petitio ciuilis. [g]

Hæc actio competit fideicommiſſario,& eius heredi, bonorúmve poſſeſſori:& non datur contra verum heredem ,ſed contra alios,& eorum heredes. Bartolus.

A & de vſucap.non ſolum.§.quod vulgo.Tertia,quia iſte non incipit habere aliquem titulum.nam & titulus dicitur cauſa poſ. ſed incipit habere qualitatem poſsidendi.
r *Quoniam tamen.* inducit ſimile,per quod ſoluit quæſtionem præmiſſam.

s *Capit.* ex alia cauſa, quàm ex pretiis rerum venditarum.
t *Conuenitur.* ſcilicet petitione hereditatis: vt diximus ſupra titu. j.l.etiam.§.fin.&.l. ſequen. &.l. quòd ſi in diem.§.non ſolum.
u *Filio.* qui debet pretia.

DE POSSESSOria hereditatis petitione.

Si habes rubricam ſic: de poſſeſſoria hereditatis petitione:melius dixiſſet, de bonorũ poſſeſſoria hereditatis petitione.

x *Ordinariũ.* vt dict. nec enim heredes veri ſunt,ſed quaſi:vt infra. de bo.poſ.§. quos autem.& infra de regulis iu.l.prætor.Sed oppo. quia ſuperiores videtur prætoriæ,nõ ciuiles: vt ſupra titu.j.l.j. in princip.quæ eſt cõtra.Sed approbãdo ibi dicit,vt diximus ibidẽ. Item quæ ſunt prætoriæ iſtæ ſuperiores. nã tantùm eſt vna,ſcilicet peti.hered Reſpon.verum eſt in genere:ſed tamen alia eſt mihi,& alia quæ tibi competit: & ſic plures,ſicuti certi condictio ex mutuo, vna eſt in genere:alia eſt tamen quæ mihi,alia quæ tibi datur.

† *ſuſceperit*

y *Data eſt.* à prætore viuo:hoc ideo,quia eſt bo.poſ.quæ eſt edictalis: & alia decretalis, quę datur à prætore viuo: de qua hic dicit. Sed hodie non eſt decretalis: vt.C. qui admit.ad bo.poſ.l.fina.& de cura.fu.l.fin.§.nos autem.
z *Per quam.* ſcilicet vtilem peti.here.prætoriam.

Actiones bo. poſ. copetẽtes an ſint prætoriæ, vel ciuiles.

a *Heres.* vt infra de bo.poſſeſ.l.ij. Hic quæritur,an actiones quas intendit bo.poſ.iure hereditario,vt puta ex empto & ſimiles,dicãtur prætoriæ:an ciuiles.Et nego eſſe prætorias.magis enim ſpectanda eſt origo,id eſt ius ciuile à quo fuerunt inductæ,quàm prætorium:quod eas velut palmites & propagines ad alias quaſdam perſonas deriuauit & traxit:argu.C.de his qui ve.æta.impe.l.fina.& infra de ver.oblig.l.in illa.argu.cõtra infra de noxa.l.electio.§.item ſi ex.Sed ibi prætoria & ciuilis dici poteſt:vt infra eo.tit.de noxa.l.ſi plurium.

DE FIDEICOMMISSARIA HEREditatis petitione.

b *Ex ordine. Proponitur.* id eſt dãtur.
c *Hereditas* verbo,aliàs ſi re,& poſtea deſinat poſsidere,rei vindi.haber.quod cum facit hereditatis adtio,vt tunc demum competat hereditatis petitio:hoc verbalis reſtitutio,vt habeat locum fideicommiſſaria: vt argu.infra ad Trebellia.l.reſtitutæ.j.reſpon.&.l.facta.in prin.

Reſtitutio verbalis tantum facit quantũ hereditatis adtio.

d *Senatuſconſulto.* ſcilicet Trebelliano.
e *Poterit.* contra poſſeſſores. Accurſius.
f *Quæ actio.* ſcilicet vtilis.
g *Ciuilis.* ſed in reſtitutione faciendo ab herede fideicõ-

miſſi non veniunt fructus, niſi fuerit in mora: vel niſi ſpecialiter fuerit rogatus reſtituere fructus: vt infra ad Trebel. in fideicommiſſaria. in princip. Sed cum hæc actio ex ſenatuſcon. ſcilicet Trebelliano ſit inducta, ſicut petitio hereditatis ab alio ſenatuſcon. quare non eſt hæc ciuilis: vt inſti. de perpe. ac. in princip? Reſpon. hereditatis reſtitutio à ſenatuſconſul. Trebel. eſt inducta, vt fiat ex officio iudicis, ſicut & emptio à iure gentium: nō tamen fideicommiſ. her. pe. vel redhibitoria eſt ciuilis. Item hoc non eſt bonum argu. ſuccedit de iure ciuili: ergo actio ei competens eſt de iure ciuili. Nam penè omnes cōtractus ſunt de iure gentium: & tamen actiones ſunt ciuiles: vt ſupra de origi. iu. l. ij. §. deinde ex his. Accurſius.

* *ſi cui heres exiti. Sed & ſi.*

* *petet.*

a *Nec intereſt. Extitiſſet.* vt. ĩ. de peti. here. l. iij.

b *Relicta eſt.* & verbo reſtituta.

c *Alius.* puta iure nouo: vt ſupra titu. iij. l. iij §. nouo.

† *Rei vindicationis formulā Cicero explicat in or. pro Murena, & Cell. lib. 20. c. 9.*

d *Non competere.* imo videtur ꝙ ſic: vt. ĩ. ad Trebel. l. ita. §. ſi ex Trebelliano. quæ eſt contra. Solut. ibi dicit dari in eum actionem, quæ defuncto in eum competiit, ſcilicet ex mutuo, vel aliunde. Sed quæ eſt ratio, quòd peti. here. fideicommiſ. non datur in reſtituentem? Reſpon. quia non datur niſi contra eum qui pro herede vel pro poſſeſſore poſſidet: hic autem non pro herede poſsidet, vel pro poſſeſſore: quia verus eſt heres, licet hereditatem reſtituerit: vt. ĩ. ad Treb. l. ſi heres inſtitutus. & inſtit. de fideicom. her §. reſtituta. ſecundum quoſdā hoc non placet. nam talis titulus ꝑ nō titulo debet haberi. Sed ea eſt ratio: quia non poſsidet pro herede, qui ad aliū tranſtulit. Sed quia poſsidet pro poſſeſſore, conueniri poteſt peti. here. Sed hoc intelligas quādo aliquid ex hereditate poſsider, poſtquam hereditatem reſtituit vel bo: vel ſi re, non omnia. nam ante conſtat quòd non tenetur peti. her. ſed actione ex teſtamēto, ſi iam adiuit: vel ſi nō adiuit, poterit cogi offi. iu. adire, etiam ſi repudiauit: vt infra ad Treb. nam quod. §. j. Cæterum poſt aditionem eſt actio ex teſtamēto, vt diximus, vt fiat reſtitutio. poſt reſtitutionem ꝑ rebus reſtitutis ceſſat hæc actio: quia alia ei datur. ſ. in rem, & ſuo nomine: vt in pe. her. dixi. ĩ. de pe. here. l. & non tantum. §. j. ſed ſi quæ non ſunt reſtituꝛ, hac actione ex teſtamēto poteſt agi, quaſi nō plenè reſtituerit. Et nota quatuor tempora ex prædictis.

e *Actiones.* hereditariæ ſingulares.

f *Heredi.* directo qui mihi reſtituit hereditatem: ad quod eſt. ĩ. ad Trebel. l. j. §. j.

DE REI VINDICATIONE.

Scilicet an detur: & contra quem: & quæ in ea veniunt, & qualis ſit. Sciendum eſt autem quòd in hoc titu. principaliter de directa tractatur: infra verò ſi agat v. c. vel emphy. tractatur de vtili. Cur detur directa, dicitur infra. e. in rem actio. i. reſſon. Item cui vtilis, dicitur. C. eo. ſi vt proponis. Item ex quo præſcripſit rem longo tempore, datur vtilis: licet Mar. in da eſtā. contra quem detur, dicitur. ĩ. eo. officiū. & C. de alie. m. l. i. & C. vbi in rē actio exerceri deb. l. i. Et hoc vbi datur directa nā quādoque datur vtilis: vt. ĩ. eo. l. ſi culpa. & l. qui reſtituere. §. ſi vero non. & ĩ. de noxa. electio. §. item ſi ex. Quæri conſueuit, an is qui tantum ciuiliter poſsidet, ſicut eſt is qui dedit in feudum, poſsit pro eo iure quod habet cōtendere quod verum eſt, non tamē ſit præiudicium ei qui naturaliter poſsidet. Et ſic patet ex prædictis quòd directa directo, & directa vtiliter, & vtilis vtiliter, & vtilis directo dabitur. nam directa & vtilis, ad actorem: directo & vtiliter, ad reum referuntur. Qualiter alicui dominium quæratur: dicet in hoc ti. caſus ponātur, ſingulos proſequi nō expedit: quia ſpecialis eſt titulus infra de adquir. re. do. & inſti. de re. di. Quæ veniant in hac actione, dicitur infra. d. l. i. per totum. & infra eo. non ſolum. & l. quæ de ſerta. Item fructus: vt infra eo. fructus. vt ibi plenè dicis. Et quia ſunt reputationes in hac actione, ideo plene dites. ĩ. eo. in fundo. Qualis ſit: & quidem arbitraria, & ſtricti iuris: & ideo quatuor remedia dantur: vt dices infra eo. l. qui reſtituere. Et petiſt dies temporalis: quia quādoque tribus, quandoque. 10. quandoque 20. quandoque. 30. quandoque. 40. quandoque centum annis durat. Neque autem heredi vt heredi, neque in heredem vt heredem datur, ſed quaſi contra poſſeſſorem: vt infra ad exhib. de eo. §. ſimili.

III. VLPIANVS libro ſexto-decimo ad Edictum.

NEc intereſt, mihi quis rogatus fuerit reſtituere: an heres cui exitiſſet. * * Et ſi bonorū poſſeſſor ſim eius cui fideicommiſſaria hereditas relicta eſt, [b] vel alius [c] ſucceſſor: per hāc actionem experiri poterim.* Hanc actionem ſciendum eſt aduerſus eū qui reſtituit hereditatem, non competere. [d] Hæ autē actiones [e] mihi dantur, quæ heredi [f] & in heredem competunt.

Digeſtorū

ſeu Pandectarum liber ſextus.

DE REI VINDICAtione. †

TITVLVS I.

Hæc actio eſt ad rerum ſingularum petitionem: & cōpetit pro omnibus rebus corporalibus. Bartolus.

I. VLPIANVS libro ſexto decimo ad Edictum.

POſt actiones quæ de vniuerſitate [g] poſitę ſunt, [h] ſubiicitur actio ſingularum rerum petitionis. Quæ ſpecialis in rem actio locum habet in omnibus rebus mobilibus tā animalibus, [i] quàm his quæ anima carent, & in his quæ ſolo cōtinentur.

Libera perſona quæ ſunt in poteſtate noſtra, non petuntur res vindicatione: ſed alio remedio hic expreſſo, niſi vindicentur adiecta cauſa de iure ciuili. Bart.

Per hanc † autem actionem liberæ perſonæ quæ ſunt iuris noſtri, vtputa liberi qui ſunt in poteſtate,* non petuntur. [k] Petūtur igitur aut præiudiciis, aut interdictis, aut cognitione prætoria. [l] & ita Pomponius libro trigeſimoſeptimo:* Niſi [m] Quiritum. [PER HANC.] Non ſolū res ſingulares, ſed etiā vniuerſales, quæ ſcilicet rectæ ſunt, per hanc actionem peti poſſunt: ſicut grex, equitium, armentum, & ſimilia. veruntamē ad hoc vt grex vindicetur, non oportet quòd ſingula capita cōdicantur per hanc actionem.

Præiudicia exceptio quid ſit.

[g] *De vniuerſitate.* ſcilicet querelæ & pet. here. quæ eſt vniuerſalis: vt ſupra de pe. hered. item videndum. §. fin. & l. ſequen. Azo. Sed certe per querelam non petitur vniuerſitas, ſed teſtamentum rumpi: vt ſupra de inoffic. teſta. l. Papinianus. in fin. Dic ergo vel hic plurale pro ſingulari poni: vt ſupra de peti. hered. diuus. in fin. vel quòd de peti. hered. directa & vtili dicat: de qua etiam vtili poſuit duos titulos ſupra proxim. duobus titulis.

[h] *Poſita ſunt.* vulgo, ꝑpoſuit prætor: & dic approbando: vt ſupra ſi pars here. pet. l. j. j. reſpon. quòd ſi non habes prætor, dic iuriſconſultus, vel ſenatus.

[i] *Animalibus.* quæ per ſe mouentia dicuntur: vt infra de verbo. ſigni. l. mouentium.

[k] *Non petuntur.* quia rei vind. datur ei qui dominus eſt de iure gentium vel ciuili: vt infra eo. l. in rem actio. in princip. ſed iſtæ liberæ perſonæ ſunt, & non ſunt in alicuius dominio. ergo non datur actio in rem, niſi adiecta cauſa: vt ſubiicit. Accurſius.

[l] *Prætoria.* ſcilicet erunt petendi: & dic præiudiciis, id eſt prę-judicialibus exceptionibus: veluti ſi ageret filius contra patrem, & pater obiiceret, agere non potes, quia meus filius es. & ſic in modum exceptionis ſemper opponi debent ſecundum Ir. Sed hæc gloſ. nulla eſt: quia hic loquitur cum filius petitur, non cum in modum exceptionis repellitur. Tu ergo dic prę-iudiciis, id eſt præiudicialibus in rem actionibus: vt inſtitu. de act. §. præiudiciales. Et dicuntur ideo præiudiciales actiones & exceptiones, quia prius de eis cognoſcitur quàm de alia principali quæſtione pronuntietur. Sed certe hac ratione quælibet exceptio diceretur præiudicialis: quia ſemper prius cognoſcitur de ea quàm de principali quęſtione pronuntietur: ſed ſententia in principali quæſtione ferturꝛ vt. C. de or. cog. l. j. ij. & iij. & l. cum ſtatus. Dicuntur ergo præiudiciales, quia hic præiudicāt vt interim aliæ quæſtiones differantur donec de hac iudicetur. differatur dico, quantum ad definitionem, id eſt cognitionem: non quantum ad litis conteſtationē. nam & in cauſa liberali hoc fit: vt. j. de lib. cau. ordinata.

[m] *Niſi forte.* excipit ab eo quod dixit nō poſſe vindicari. Azo.

† *Vide Imo. in. c. cer-tificari. cōmo-tra de ſepul-tu. vbi glo. ſ. hunc. § & ſeq. & l. ſe. explicat.*

* *pote. no-ſtra.*

* *xxxvi.*

Actiones

fortè, inquit, adiecta [a] causa quis vindicet. Si quis ita petit filium suum [b] vel in potestate [c] *ex iure Romano* [d]: videtur mihi & Pomponius consentire, rectè eum egisse. Ait enim adiecta causa ex lege Quiritiũ vindicare posse [e].

Hac actione vindicatur etiam vniuersitas rerum in totum, vel in partem: nõ obstãte quòd aliqua pars particularis non sit vindicantis. b. d. cum. d. seq. Bartolus.

Per hanc autem actionem non solùm singulæ res vindicabuntur, sed posse etiam gregem [f] vindicari Pomponius libro lectionum * vicensimoquinto scribit. Idem & de armento [g], & de equitio [h], cæterisque quæ gregatim habentur, dicendum est [i]. Sed enim gregẽ sufficiet ipsum nostrum esse, licet singula capita nostra non sint [k]. Grex enim, non singula corpora vindicabuntur.

II. PAVLVS libro vicensimoprimo ad Edictum.

SEd si par numerus duorũ [l] interfuerit, neuter solidum gregem, sed ne * partem dimidiam totius eius vindicabit [m], Sed si maiorem [n] numerum alter habeat, vt detracto alieno nihilo minus gregem vindicaturus sit *: in restitutionem * nõ veniunt aliena capita [p].

III. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

MArcellus [q] libro quarto Digestorum scribit: Qui

* *restitutionem tantum.*

Idem in colonis quorumlibet priustorum, vt possint vindicari, causa adiecta de iure Romano, vel de iure legum: vt. C. de agri. & cen. l. quisquis. & l. omnes. lib. xj. & in auth. de man. prin. §. sed neq; suscipientes. col. iij. Idem in cohortali, vel curiali: vt. C. vbi quis decu. vel cohor. l. j. Vt autẽ plene scias quãdo vnumquodque istorũ locum habeat, vel interdictum, vel cognitio prætoris, siue offic. iud. quod idẽ est, siue præiudicialis actio, dic quòd si filius à nullo detinetur, sed ipse sui controuersiam facit: locum habet cognitio prætoris. Sed & dici potest quòd præiudicialis actio in rem locum habet: sicuti contra eum quem seruum meũ esse contendo: & cessat interdictum de libe. exhib. nisi propter adeundã hereditatem sit contentio: vt. j. de libe. exhi. l. deinde. §. hoc autẽ. & l. si eum qui se. & insti. de ac. §. præiudiciales. Si vero filius sit apud alium, & sua sponte: locum habet interdictum siue cognitio prætoris: sicut & si apud neminem esset. nam hic apud se esse videtur. Item præiudicialis actio in rem eadẽ ratione: sed & rei vin. dari potest adiecta causa de iure Quiritum: cessat vero interdictum, nisi qui detinet, pariter se patrem profiteatur. nam his casibus loquitur lex ista: vt. j. de lib. exhi. l. fi. Si vero inuitus detinetur, hoc casu proditum est interdictum: vt. j. de li. exhi. l. j. & datur rei vin. adiecta causa de iure Quiritũ: vt hic dicitur, & cessat præiudicialis in rem actio: quæ solummodo contra filium datur: & ratione controuersiæ quam de se facit filius. Alia vero rei vin. adiecta causa de iure Quiritũ, datur ratione possessionis quam alius habet, & cõtrouersiæ quam facit: & ita cessat iud. offi. Huic distinctioni est contra. quod dicitur, quòd vbi est ordinarium auxilium, non debet recurri ad extraordinarium: vt. j. de mino. in causæ cognitione etiam. j. respon. vnde nõ videtur quòd cum iudi. offi. alia actio vel auxiliũ detur. Ad quod respõ. quòd ibi vocat extraordinarium auxiliũ restit. in integ. quod cõtra ius commune datur. Secus vero si de iure communi quis petat actionem dari extraordinariam cum ordinaria. Sed huic responsioni est contra. supra de eden. quædam. vbi extraordinarium, quod est de iure communi, non competit cum ordinario: sed ibi in subsidium illud extraordinarium datur. sic etiam posset responderi ad legem illam, in causæ.

a *Adiecta causa.* de iure Romano: vt subiicit. Sed nõne hoc in sequenti versi. si quis ita. repetitur vt superfluum? Respon. non: quia primo sub dubio: postea indubitanter respon Azo.

b *Petit filium suum.* sibi exhibendum ab aliquo. Azo.

c *Vel in potestate.* sua esse dicat, cum filius contradicat. & sic à semetipso. Azo.

d *Romano.* quo filij sunt in nostra potestate: vt insti. de pat. po. §. jus autem.

e *Vindicare posse.* patrem filium suũ. Azo. Sic etiam petit abbas monachum suum, adiecta causa, de iure canonico. sic & prælatus clericum suum adiecta causa. Item potestas ciuem suum: vt. j. ad muni. l. de iure. j. respon. Idem de colonis Palæstinis: vt. C. de col. Pal. l. j. li. xj. Item de colonis Illyricianis: vt. C. de col. Il. l. j. lib. xj. Itẽ de colonis imperatoris, siue patrimonialibus, vel fiscì: vt. C. de fugi. colo. l. j. ij. & iij. lib. xj. &. C. de agri. & cen. l. j. ij. & iij. lib. xj.

* *Ibi. vacuum.*

f *Gregem.* ouium.

g *Armento.* boum.

h *Equitio.* equorum.

i *Dicendum est.* quia vniuersitas est facti, non iuris, in his. Nam in vniuersitate iuris aliud est: vt. j. e. l. vindicatio.

k *Non sint.* volue literam: licet non sint nostra singula capita: grex enim &c. vt infra eod. in rem. §. item quæcunque. versi. at in his. sed in restitutione non veniunt aliena capita: vt infra l. proxi.

l *Sed si par. Duorum.* puta vnus quinque, & alius alia quinque in grege habebat. si vero vnus centum, alius centum habeat: vterque gregem totum vindicat, secundum quosdã, & H. quia vterque ex suis ouibus potuit constituere gregem. Azo & Io.

m *Quam vindicabit.* sub appellatione dimidiæ: videlicet pro indiuiso. Et est ratio: quia fortuito casu mixta sunt, non vt sint cõmunia, secundum Io. siue oues cuiuslibet sufficiant ad gregem; siue non. sic & quælibet corpora manent eius cuius fuerunt: vt instit. de rer. di. §. & si frumentum. versi. sed nec. Item quia neutra facit gregem: vt patet in exemplo quod fuit de. v. &. v. Sed & si sufficiant ad gregẽ, adhuc tamen non vindicabitur medietas vt grex, nec pro diuiso, nec pro indiuiso, secundum Io. sed H. contra. Et quia hoc in populis coadunatis videmus ad aliquam prædicationem, vel etiã ad habitationem: & tamen quilibet durat populus. Item si primo erat grex meus, nõ desinit propter coacervationẽ: & sic grex est, & pars gregis. sed nec totũ vnusquisque vindicat: quia nõ possunt duo esse domini insolidũ: vt. j. commo. l. si vt certo. §. fi. Agetur ergo secundũ Io. communi di. & rei vin. pro suis corporibus. Sed quid si omnia corpora sint communia pro indiuiso: nunquid poterit vindicari pro indiuiso medietas gregis? Rñ. sic: vt arg. j. eo. quæ de tota. §. incertæ.

n *Sed si maiorem.* quàm alius. & sic maior trahit ad se minorem: vt infra de acquir. re. do. l. quidquid. §. fi. Azo & Io. sed H. id est magnum. Nam sufficit quemlibet habere magnum, si vult vindicare vt gregem: vt dixi modo. & fit grex ex decem ouibus: vt infra de abige. l. oues.

o *Vindicaturus sit.* gregem. vindicabit tamen in restitutione &c.

p *Capita.* nisi eorum nomine posit intẽtari Publiciana secundum H. vt infra. l. proxi. in fi. j. respon. Et no. quòd innuit hic, q aliena capita in restitutione non veniunt: sed in petitione sic: quòd verum est. Nam totus grex est meus: nec enim dici potest partem gregis alienam esse: vtpote cum dominus aliarum ouiũ sint ex suis ouibus gregem constituere noluit. Vel (quod verius est) dicas quòd non totus sit grex meus, cum quædam sint alienæ, vel etiam vna: nec totũ gregẽ possum vindicare, vt colligas singula eius capita: & concedendũ est partem gregis alienã esse: nec tamen cõmunem: vt instit. de re. di. §. quòd si frumentum. versi. sed nec magis. Vel si velis dicere totum esse meũ, vt primo dixi: habes arg. j. de acquir. re. do. quicquid. §. at in his. licet responderi posset, q aliud sit in grege, in quo sunt distantia corpora, quæ per se esse censentur: ibi vero vnum alteri cedit. sed certe quantũ ad hoc non est differentia. Vnde expone, vt contraria vitess ego possum vindicare totum gregem. i. gregem qui est quoddã totale corpus: vt insti. de leg. §. si grex. versi. grege. alterũ rei non accedens. Si vero dicas totum. i. quamlibet eius partẽ, falsum est, Azo. & sic inclinat in secundam. Et est verum quòd est meus, & quòd non est meus, diuersis respectibus.

Aliena capita in restitutione nõ veniunt.

q *Marcellus.* aliàs incipit, Marcellus: & aliàs incipit lex ista, quî gregem.

Marcellus.] CASVS. Constitutus erat grex ex. cce. ouibus: centum perierunt: alias. c. emi: & subrogaui in locum mortuarum: grex ad Titium peruenit: si vindico? Et distingue tantum, an ab alio emerim, aut à domino: vt in primo casu competat mihi directa in rem actio: in secundo autem Publiciana in rem act. si autem omnes perierunt præter submissas, omnes gregis nomine petuntur. [ARMAMENTA.] Si armamẽta mea in naui tua fixisti, & iterum fuerunt dissoluta: potero ea vindicare. vel dic, possedit quis nauem meam: dissoluta est. potero armamẽta per se vindicare: cité paruam nauẽ quæ magnam sequitur, etsi magna integra remaneat. [POMPONIVS.] Titius habebat. v. de meo, &. v. de tuo: ista. v. in massam redegit. ista massa erit mihi & tibi communis: & portionem tuam vindicare poteris pro rata ponderis. Item agere potero pro portione mea: & Titius qui dolo malo confudit, tenetur furti, & ad exhibendum. si autem vnum argentum pretiosius erat: eius habebitur ratio.

a *Continebuntur.*ar.quòd qui proponit rei vind.etiã Publicianam videatur propoſuiſſe:vt infra de euic.l.minor.§.ſi ſeruus.

b *Vindicare.*per actionem in rem,primo caſu: vel Publiciana, in ſecundo:vt enim pro re ſingulari & vnica,ita & pro hac corporali vniuerſitate Publiciana competit & datur. Sed ſi Publiciana datur: ergo vſucapitur grex. Sed contra.j.de vſuca. l.rerum mixtura.in fi. vbi dicit vniuerſi gregis nullam eſſe vſucapionem. Solu.ſubaudi ibi tantũ.q.d. non eſſe vſuca. tantũ vniuerſi gregis, ſed etiam partis:vt corporum ſingulorum: licet aliud ſit in domo:vt.j. de vſucap.l. eũ qui ædes. Sed obiicitur, hic eſt idem grex, qui fuit ab initio:vt.ã.de iudi. l. proponebatur. ergo eſt dominus huius gregis: cũ nullo modo eũ alienauerit:vt.j.de rebus.iu.l.id quod noſtũ. Reſpõ.non eſt ita.nam amiſit dominũ gregis morte ſingulorum capitum:& ideo vindicare dominiũ hac actione non poteſt. Præterea licet eſſet idem, nõ tamen omnino:ſicut & qui dolo deſiit poſſidere, non eſt omnino idẽ ac ſi poſſideret. Itẽ & ſi prorſus idem, tamen eſt alteratus. Alij dicũt vtrobiq; cõpetere directã:vt.l. proponebatur.& hic. & facit j.de excep. rei iudi.l.ſi cum teſtamento.§.j.

†*Coniuncta gig. ſuper verb. vendit. vide Bart. in. l. de teſtificat. de ſepul. vbi dicit quod omnia vniuerſitas habet nomen à iure: & in hoc cognoſcitur vna res agatur vniuerſaliter, vel non.*

c *Singula.*q̃ ſunt ſeparata. M.nõ de cõũctis agit ad exhi.vt.j. co.in re.§.itẽ quæcũq;. Azo.

d *Separatim.*ſine naui:quia nõ eſt pars naui,ſed per ſe nauicula quædam:vt.j. de euic. ſcaphã.& infra de fun. inſtru.l.ſi.

e *Pro parte.* ſcilicet quota.Accurſius.

f *Redactum eſt.* à te, vel ab alio.

g *Etſi.* id eſt quãuis.

h *Incertum ſit.* ſcilicet dum proponitur actio: certificandum eſt tamẽ poſtea. ſic &.j. depoſi. l.j.§.ſi quis argentum, vel aurum. Alioquin contra: quia nulla fieret condemnatio:vt infra.e. idem Pompo.ſi frumentum.§. fi. Azo.& facit ad hoc reſpon.ã.ſi pars here. pe.l.j.in fi.&.j.e. quæ de tota.§ incertæ. Accurſius.

i *Quo quidem. Etiam communi dividundo.*ſi ſine dolo commixtum fuit.

k *Sed & furti.*vbi mala fide.

l *Haberi.*vt quia dolo deſiit poſſe exhibere, iuretur contra eũ in litem:ſeq; arbitrio iurantis ſit rei æſtimatio: & habetur ratio pretij rei:vt.j.ad exhi. Iul.ſcribit.& infra de in lit.iur.l.in actionibus. Azo.& ita in hoc caſu nõ eſt præparatoria alterius actionis:quod eſt aliàs:vt infra ad exhib.l.j.

m *Furat.*ex maſſa facta ex vtriuſque materia:non autem præſtabitur pretium, ſicut in actione ad exhibendum. Accurſius.

IDem.] CASVS. Titius frumentum meum & tuum miſcuit: ſed nobis inuitis.quilibet vindicat corbes.ſi nobis volẽtibus, agetur communi di. Sed quid ſi ex vino meo & melle tuo fecit gregẽ habebat capitum trecentorum:amiſſis centum redemit totidem capita aliena ab eo qui dominium eorum habebat, vel aliena ab eo qui bona fide ea poſſidebat.& hæc vtiquet gregis (inquit) vindicatione continebuntur a. Sed & ſi ea ſola ſuperſint capita quæ redempta ſunt:adhuc eum poſſe gregem vindicare b.

Inſtrumentum non venit in vindicatione rei inſtructa:ſed eſt ſpecialiter vindicandum. Bartolus.

Armamenta nauis ſingula c erũt vindicãda.Scapha quoque ſeparatim d vindicabitur.

Continua. Supra in præcedenti tit. dixit de vniuerſitate, quæ conſiſtit in compoſitionibus ſeparatis: & ſic de commixtione corporum quæ ſeparata remanent. Hic incipit tractare de commixtione corporum quæ cõfunduntur. & hoc intendit: Si duorum res confunduntur, ſ. fit res cõmuni: & quilibet vindicabit pro rata: & qui dolo confundit, tenetur ac ſi dolo deſiiſſet poſſidere. Inſt.eum.l.ſeq. Bartolus.

Pomponius ſcribit: ſi quid quod eiuſdem naturæ eſt, ita confuſum eſt, atque commixtum,vt deduci & ſeparari non poſsit,non totum, ſed pro parte e eſſe vindicandum: vt puta meum & tuum argentũ in maſſam redactũ f eſt:erit nobis cõmune:& vnuſquiſque pro rata ponderis quod in maſſa habemus,vindicabimus,etſi g incertũ ſit h quantum quiſque ponderis in maſſa habet.

IIII. PAVLVS libro vicenſimoprimo ad Edictum.

QVo quidẽ caſu etiam communi diuidundo i agi poterit. Sed & furti k & ad exhibendum tenebitur, qui dolo malo confundendum id argentum curauit, ita vt in ad exhibendum actione pretij ratio haberi l debeat, in vindicatione vel communi diuidundo actione hoc amplius ferat,cuius argentum pretioſius fuerat m.

In rebus quæ commixtione non confunduntur, remanet dominium earum quarum erat primo: niſi earum voluntate ſit facta commixtio. Bartolus.

V. VLPIANVS libro ſextodecimo ad Edictum.

IDem Pomponius n ſcribit: Si frumentum duorum non voluntate eorum confuſum ſit,cõpetit o ſingulis in rem actio in id in quantũ paret p in illo aceruo ſuum cuiuſque eſſe. Quòd ſi voluntate eorum cõmixta ſunt, tunc communicata videbuntur: & erit communi diuidundo actio.

Res quæ commixtione ſpeciem mutant, deſinunt eſſe domini priùs: & res ſpecificantis efficiuntur. Bartolus.

Idem ſcribit:ſi ex melle meo, vino tuo, factum ſit mulſum q: quoſdam exiſtimaſſe id quoque communicari. ſed puto verius (vt & ipſe ſignificat)eius potius eſſe qui fecit r: quoniam ſuam ſpeciem priſtinam non cõtinet.

In rebus diuerſi generis, quæ commixtione non mutant ſpeciem: ſi ſeparari poſſunt, quilibet vindicabit ſuam. aliàs communicabitur, & pro parte vindicabitur. Bar.

Sed ſi plumbum ſ cum argento mixtum ſit t:quia deduci poſsit, nec communicabitur,nec communi diuidundo u agetur, quia ſeparari poteſt. agetur autem in rem actio. Sed ſi deduci x, inquit, non poſsit, vt puta ſi æs & aurum mixtum fuerit:† pro parte y eſſe vindicãdum nequaquam erit dicendũ,quod in mulſo dictum eſt z: quis mulſum?dicit quòd mihi & tibi erit commune.verius tamẽ eſt vt ſpecificantis ſit. Sed quid ſi miſceat plumbum meum argento tuo:an maſſa ſit communis?Et dicitur quòd non:quia ſeparari poſſunt hæ ſpecies.Sed quid ſi aurum meum cum ære tuo miſceres?maſſa communicabitur:& quilibet poterit partẽ ſuam vindicare: nec fit ſpecificantis:vt ſit in mulſo.Viuianus.

n *Idem Pomponius.* aliàs lex, idem Pomponius.& aliàs, ſi frumẽtũ:

o *Copetit.* contra aliũ inſolidum poſſidentẽ.

p *Paret.* id eſt, quilibet aget pro ſuis granis, cum omnia ſeruauerint ſuã ſubſtãtiã:ſicut ſi pecora Titij mixta eſſent:vt inſti.de re. di.§. quòd ſi frumentum.Sed quid ſi nõ apparet quod fuerit cuiuſque: & ſic ſeparatio eſt difficilis,vel impoſſibilis? Reſpõ. vtrique pro ea parte quam habuit in frumento,vtilis cõmuni di.cõpetit propter difficilem diſcretionẽ: vt arg.j. de vſufru. l.vſufructuarium. §.ſi in viuariis. Et ſic forte ſe intelligitur quod eſt inſti.de re.diu. §.q; ſi frumentum.verſi.ſed nec. vt æſtimet iudex quale cuiuſque &c.vt ſic plus de hoc attribuat.ſecus in pecunia: vt infra de ſolu.ſi alieni. *ADDITIO.* Die quòd ſpeciale eſt in pecunia, vt ſola commixtione communicetur indiſtinctè:vt.l.ſingularia.j. ſi cer. pe.ſecundum Bar.

q *Mulſum.* ab aliquo bona fide,& ſuo nomine.multo magis ſi vnus eorum fecit:vt inſti.de re diui.§.q; ſi partim.

r *Qui fecit.* iure ſpecificatiõis:vt illi.de re. di.§. cũ quis ex aliena.

ſ *Sed ſi plumbum.* Primo dicit quando eiuſdem materiæ,ſed ſeparari nõ poteſt: vt.ã.co. Marcellus. §. Pomponius.&.l.quo qdẽ. Secundo quãdo ſimiliter eiuſdẽ materiæ, ſed ſeparari poteſt:vt in prin.huius.l. Nunc autẽ aduerſatur:ſed ſi &c. ſcilicet quando diuerſæ ſunt materiæ. Et primo quãdo ſeparari poteſt,ſecundo quãdo non poteſt.& hæc omnia quãdo nõ tráſeunt in ſpeciem.aliàs eſt ſpecificatio:vt in mulſo.§.ã.proxi.

†*Hodie tamen chrysippus contra. vi. antũ à quocunq; mixta ſeparari præcipit. Alexat. lib. 6. parer. cap. 11.*

t *Mixtum ſit.*ſine voluntate dominorum.

u *Nec communi diuidundo.*per conſequentiam.

x *Sed ſi deduci.*pone caſum duob⁹ modis. Primo,ſi nullo modo poteſt ſeparari æs ab auro,communi di.agitur,& pro parte vindicatur:& tunc nõ eſt idem quod in mulſo,quod ſpecificãti cedit.Sed hoc nõ valet:quia ſeparari ab artificibus poteſt: vt.j. de acqui.re.do.l.lacus.§.ſi ex ære.Secundo,ſi nõ poteſt ſeparari facile:tunc pro parte vindicatur:ſed nec cõmunicatur:nec cõmuni di.agitur:nec erit dicendũ quod à quibuſdam de mulſo dictũ eſt,licet male,ſcilicet vt communicetur.

y *Pro parte.*ſ incerta:ſed poſtea certa fit:ſicut & quando eſt ſimilis materia:vt.ã.e.l.Marcellus.§.ſi.ſecundum R.& Io.

z *Dictum eſt.* vt ſpecificanti cedat, ſecundum primum caſum? vel

vel ſecundum alium, vt communicetur: ſed male in hoc dicebāt: nam cedit ſpecificanti: vt. ī. §. idem ſcribit.

a *Vtraque.* Ratio quare nō cedat ſpecificanti: quia vtrunq; remanet in rudi materia. & hoc ſecundum primum caſum. Vel ratio quare pro parte videatur vindicandum, ſecundum alium caſum. Tertio etiam poſſet dici, vt eſſet remotiua ratio quare idem hic videbatur quod in mulſo: quia vtrobique remanet eadē materia. ſed hoc falſum in mulſo: quia tranſit in ſpeciem: & ideo ſpecificanti cedit, ſi bona fide fecit. ſecus ſi mala fide: vt. ī. ad exhi. l. de eo. §. ſi quis. & ſi fecit nomine ſuo: vt. ī. de adqui. re. do. l. qcquid. §. vbi. Et ſi ſpecies nō poteſt reduci ad primā materiam, ſicut eſt in mulſo, quod ad mel & ad vinum reſolui nō poteſt: vt inſti. de re. di. §. cum ex aliena. Item no. ex prædictis, quòd in tribus differt confuſio à mixtione. ſpecies enim dicūtur miſceri: materiæ cōfundi: licet Pedixerit econtrario. Itē ſpecies mixtæ remanēt in eadem ſubſtantia & ſpecie: confuſæ autem transferuntur in aliam materiam. Item confuſa ſunt communia, licet ſine voluntate dominorū: ſed mixta demū cum voluntate. Itē no. quòd cōfundere dicitur quis (licet abuſiue) quæ ſua mēta miſcet: vt. ī. loca. l. ī naue Saupheli. Item in pecunia eſt ſpeciale, vt ſola mixtione ſuos faciat: vt. ī. de ſol. ſi alieni. Et eſt forte propter prærogatiuā ſolutionis, ſiue pecuniæ: vt. ī. ſi cer. peta. l. ſingularia. Vel quia impoſſibilis eſt ſeparatio: vt arg. ī. de vſufruct. l. vſufructuarium. §. ſi in viuariis.

Confuſio & mixtio in tribus differunt.

b *Sed meum.* vt enim in rationali animali partus ſequitur vētrē: vt. C. de rei vind. partum. ſic & in irrationali: vt hic. Ex cōſuetudine tamen in aliquibus partibus habet dūs equi pedem vnum.

c *Tranſlata.* facto alicuius. cæterū ſi aquæ impetu coaluit: nulla datur actio ſecundā quoſdā. Sed ſecundū Azo. idē in vtroq;: maxime quia leges de hoc tractantes, plerumque quando ſine facto hominis tranſeunt loquuntur: vt inſtitu. de re. diui. §. præterea quod per alluuionem. Accurſius.

d *Dabant.* & nos damus ſecundū M. Et idem dicebant vbi quis amittebat dominium plātatione, vel ſatione, vel ſpecificatione, vel pictura: ar. eius quod dicitur in tabula: vt inſti. de re. diu. §. ſi quis in aliena. Sed certe eſt illud ſpeciale, vt quondam domino detur vtilis in rem. nam etiā directa videtur dari, niſi eſſet propter pretioſitatem picturæ. Item eſt pro M. de do. inter virū & vxorē. l. vtilem. Sed ibi appellat vtilem. ſ. in factum, non in rem. dic ergo ſecundū B. & Io. hic. Sed nos non damus: quia alterius eſt facta arbor alterius terræ aliméto: vt. ī. de dam. infec. hoc amplius. §. de his. verſi. Alphēus. & ī. de acqui. re. do. adeo. §. fi. & l. ſed ſi ex meis. §. arbor. Damus autem actionem in factū pro æſtimatione ad inſtar ferruminatorum: vt infra eo. l. in rem. §. item quæcumque. Accurſius.

No. aut gl. quid declaratio ſine interpretatio libelli obſcuri non differt ad bonos, quod eſt nota. dignum ſecundum Bald. hic, concor. Ianu. in. c. ū dilectum. ext. de ſuc reſ. ab inteſt.

e *Non deſinet.* ideoque directa, non vtilis daretur.

f *Recte.* No. vt hic, & ī. de iudi. ſi in iudiciis. & ī. de lega. j. l. iiij. & ī. de acqui. poſſ. ſi me in vacuum. & C. de teſta. ſi in nomine.

g *Apparet.* iudici, vel rēo. Sed quomodo poteſt non apparere, cum ſemper ſtemus dicto actoris: vt infra de verb. obli. inter ſtipulantem. §. ſi Stichum. quæ eſt contra Sol. dic actorem hic deceſſiſſe a, vel eum nolle eligere.

h *Nullam.* No. quòd ratione incertitudinis condemnatio euitatur: vt & infra de re. du. ſi quis de pluribus. & infra de teſt. tu. l. quia vtraque a materia, & ſi cōfuſa, manet tamen.

Factum cedit ei cuius eſt mater, non cuius eſt pater. Bartolus.

Idem ſcribit, ſi equam meam equus tuus prægnatem fecerit: nō eſſe tuum ſed meum b quod natum eſt.

Arbor quæ radices egit, cedit ſolo: aliàs ſecus. Bartolus.

De arbore quæ in alienum agrum tranſlata c coaluit, & radices immiſit: Varus & Nerua vtilē in rem actionem dabant d. nam ſi nondum coaluit, mea eſſe non deſinet e.

Falſa demonſtratio circa rem petitam, non vitiat iudicium: idem ſi erretur in nomine iudicis. Bartolus.

Cum in rem agatur, ſi de corpore cōueniat, error autem ſit in vocabulo: rectè f actum eſſe videtur.

Incertitudo rei impedit condemnationem fieri. Bartolus.

Si plures ſint eiuſdem nominis ſerui, puta plures Erotes, nec appareat g de quo actū ſit: Pomponius dicit nullam h fieri condemnationem.

Iſta lex cum gl. precedentis. §. h. d. Qui petit rem, debet eam declarare in libello ſecundum ipſius naturam & qualitatē. Bar.

VI. PAVLVS libro ſexto ad Edictum.

SI in rem i aliquis agat, debet deſignare rem: & vtrum totam k an partem l, & quotam m petat. Appellatio enim rei non genus ſed ſpeciem ſignificat n. Octauenus ita definit, quòd inſectæ quidem materiæ pōdus o, ſignatæ p verò numerum, factæ autem ſpeciem dici q oportet. Sed & menſura r dicenda erit cum res menſura continebitur. Et ſi veſtimenta noſtra eſſe ſ, vel dari t oportere nobis petamus, vtrum numerum eorum dicere debebimus, an & colorem? Et magis eſt vt vtrunq;. u Nam illud inhumanum eſt, cogi nos dicere, trita ſint an noua. quāuis & in vaſis occurrat difficultas, vtrum lancem duntaxat dici oporteat x, an etiam quadrata, vel rotunda, vel pura, an cælata ſint. quæ ipſa in petitionibus quoque adiicere difficile eſt. nec ita coartanda res eſt, licet in petendo homine nomen eius dici debeat: & vtrum puer, an aduleſcens ſit: vtique ſi plures ſint y. Sed ſi nomen eius ignorem, re ſimili modo debita: in realibus ex cauſa iuſta ſimiliter: vt infra eo. quæ de teſta. §. fi. & ſupra. e. l. qui gregem*. §. fin. & ſupra ſi pars here. peta. l. j. in fin. Sed pone ſecundum H. quòd vaſallus meus vendidit ſuum proprium fundum: & illum quem habebat in feudum à me, ſuo prædio coniunctum. ego ignoro vter fundorum pertineat ad me: nunquid potero vindicare hunc vel illum alternatiue? Videtur quòd poſſum. Nam ſi quis legat mihi fundum illum, vel illum: videtur quòd ab adita hereditate dominium tranſeat ad me: & ſic alternatiue hunc vel illum petere poſſum. Vel poteſt reſponderi hic non tranſire dominium ad legatarium: ſicut & cum teſtator reliquit in genere vnum ſuorum ſeruorum: arg. ī. de lega. j. cum incertus.

Marcellus lib. 4. Digeſtorum ſcribit, qui gregem.

k *Totam.* etiam ſaluo eo: vt ſi ſimpliciter dicat, rem peto: totam petiiſſe videatur. Item ſi dicat, partem peto: dimidiam petiiſſe videatur: vt. ī. de interrog. act. ſi defenſor. §. qui interrogatus. & ī. de verbo. ſigni. nomen filiarum. §. portionis.

l *Partem.* pro diuiſo.

m *Quotam.* pro indiuiſo.

n *Significat.* ſcilicet cum dixit debere deſignare rem. & ſic non eſt contra. ī. de rebus cre. l. j. in fi. quia ibi quo ad illum tractatū.

o *Pondus.* id eſt cum res pondere continetur.

p *Signata.* vt pecuniæ. Accurſius.

q *Speciem dici.* vt ſcyphum. & facit infra depoſiti. l. j. §. ſi quis argentum. & §. ſi ciſta. & infra de furt. l. in actione. §. j. & l. ſi quis vxori. § ſi linea.

r *Sed & menſura.* vt panis, vel vinum, vel ſimilia: vt prædicta. l. ſi quis vxori. §. ſi linea.

ſ *Noſtra eſſe.* quod eſt vbi agitur in rem.

t *Dari.* quod eſt vbi agitur in perſonā: vt inſti. de ac. §. ſic itaq;.

u *Vtrumque.* i. illa duo, & tantū. nam &c. Si tamen iurauerit pro certo ſe colorē nō poſſe dicere, huius rei neceſſitas remittitur: vt. ī. de furtis. l. in actione. & ī. depoſi. l. j. §. ſi quis argentum.

x *Oporteat.* nos dicere rotunditatem, vel cælaturam.

y *Si plures ſint.* ſ. apud illum qui conuenitur: nec ſcire poteſt

reus

reus cuius nomine conueniatur. secus si vnus tantũ: vt. j. de lib. & postu. l. ij.

a *Demonstratione.* quæ nominis vice fungit: vt hic subiicit, &. j. de cõdi. & demon. & nominatim. de lega. iij. nominatim. de libe. & postu. nominatim. & infra si cer. pe. l. certum est.

b *Debebit.* prædicta autem omnia in libello cõuentionali actor diligenter ipsi reo debet notificare: vt per hoc reus possit deliberare, cedat, vel contendat: vt. ĩ. de edẽ. l. j. Alij dicunt hæc omnia in causæ ventilatione postea notificanda: quibus nõ assentio: ideo quia nõ haberet ius deliberationis saluũ ipse reus: vt dixi. Item not. quòd res quandoque specialiter, vt hac. l. quãdoq; generaliter, quãdoque vniuersaliter est petẽda: & alia etiã sunt in libello necessaria: quæ dic vt diximus supra de eden. l. j.

Res diuersæ petio possũt.

*37.

S*ii.*] C A S V S. Possidebas rem meam: conueni alium, qui desiit rem meam possidere: qui se liti obtulit: & condemnatus es mihi in æstimationẽ: an nihilo minus possit à te rem petere? Et dicitur quòd sic.

c *Damnatus est.* scilicet in verã æstimationẽ: forte quia & in ea interesse cõtinetur. Distingue tamen de eo qui obtulit se: an ideo vt possidentem defenderet: quod sæpe fit calliditate quadã, vt eius satisdatio: vt. ĩ. de inter. act. qui ex parte. Et in eo casu nõ cõuenitur possidens: vtpote cum duobus teneretur. ſ. defensori, & domino: quod iniquũ esset: vt. j. de reg. iur. l. bona fides. An etiã vt actorẽ deciperet: & tunc etiã si ipse insolidũ in interesse & in rei æstimatione damnetur, nihilo minus tamen possidẽs conuenitur. duo enim nõ vnus idẽ exiguntur: vt hic, & ĩ. de peti. her. l. etiã. §. pe. Azo. & facit. ĩ. eo. l. is qui. & l. fin autẽ. Nota ergo hic quòd propter solutionem dolosi possidentis nõ liberatur: vt. j. de tab. ex hi. locũ. §. cõdemnatio. & .d. l. etiã. §. pe. Sed cõtra. ĩ. de re iudi. l. si quis dolo. §. si quis cum. vbi dicit q̃ ex quo quis nõ admisit in possessionẽ aliquẽ iussu prætoris mittendũ, & soluerit: postea cõuentus actione in factũ, nõ tenetur postea debitor. Sed certe ibi idem erat ab vtroque petendũ: quia debitũ. hic ab vno res, ab alio pecunia petita fuit. i. æstimatio doli. Et eodem modo solues. ĩ. de noxa. ejectio. in prin. vbi si eligo eum qui seruũ dolo desiit possidere: liberatur possessor. Nã & ibi à possessore debitum tantũ eram petiturus, quod iam eram insolidũ consecutus à dolosto: vt in eo. tit. ĩ. de noxa. si seruus depositur. in fi.

P*omponius.*] C A S V S. Habebam tecum fundum cõmunem: sed tu mediam partem possidebas, extraneus aliam partem. qualiter partem meam petere possim, quæritur. Et distinguitur. aut possides pro indiuiso: nec te conueniam, sed extraneum. aut possides diuisim: & tunc medietatem medietatis tuæ à te petam: & tantundem ab extraneo. Hæc tamen distinctio, an possideatur res pro diuiso, an non: locum habet in rebus immobilibus, non autem in re mobili: nec in hereditaria petitione.

d *Possideatis.* pro indiuiso Accursius.

e *Quadrantem.* scilicet totius.

f *Rebus.* pro diuiso.

g *Meam esse.* Pomponius probat.

h *Possideri potest.* prout ad rem mobilem refertur, est contra. ĩ. de ser. vrb. præ. binas. vbi dicit tignũ duorũ esse: & q̃ diuiso. Sed ibi in dominio dicit: hic in possessione, vel sol. vt ibi. Et eodem modo solues. ĩ. pro soc. l. pen. & ĩ. cõmuni di. l. arbor. Sed & his legibus potest dici q̃ immobilis res dicitur arbor: quia postquã à solo auellitur, vocatur lignũ: vt. ĩ. de leg. iij. ligni. Itẽ prout refertur ad hereditatem, est cõtra. ĩ. si pars here. peta. l. j. §. si ego. & §. quinimmo. & §. proinde. vbi sit similis distinctio quę hic. Solutione rei dicitur possideri hereditas pro diuiso, & indiuiso: non ratione actionis. Ipsa enim actio. i. hereditatis petitio, cũ sit incorporalis, nõ potest possideri pro diuiso, vel q̃ indiuiso: vt. j. de acquir. poss. possideri. in prin. & ad hanc actionem hic habuit respectum. Vel aliter in rei vin. hoc nomẽ pro diuiso, large acceptũ est: quia siue possideat q̃ diuiso, quia diuisit, cũ illo: siue nõ diuisit, sed sic certam partem pro se possider. sed in peti. her. non sic largè accipitur: quia pro diuiso, puta quia diuisit cũ illo, nõ tenetur peti. here. vtpote cum habeat tit. diuisionis: vt. C. cõmuni. tri. iudi. l. diuisionem. Item post diuisionem fundi, duo fundi dicuntur: nõ autem diuisa hereditate, duæ hereditates vel etiam hereditatem dicimus. Cũ enim sit incorporale, nõ potest recipere diuisionem, vt postea dicatur hereditas: vt. j. communi di. l. per hoc iudicium. Alij dicunt quòd aliud in peti. her. quàm in rei vin. quia ex asse heres totam hereditatem vindicat, etiam ab eo qui partẽ, vel rem hereditatis tantũ tenet: vt. ĩ. de peti. here. l. licet minimã. Sed hoc nõ intendit hic dicere, vnde primam & secundam approbo.

† *Nota quòd ti. nõ excidis rei vindi. quia dominiũ prætoris. concor. & facit infra de publi. d. exceptio. & infra de excep. rei iudi. l. si quis rẽ a me domino. &c.*

O*fficium.*] C A S V S. Cõtra possidentẽ datur hæc actio. vnde iudex inquirere debet, an is qui cõuenitur possideat: & si inuenerit eũ possidentẽ, cõpelletur eã restituere, si actor intẽtionem suã probauerit: nisi reus obiiciat sibi exceptionẽ aliquã. Quidã dicit q̃ hæc actio datur cõtra eum qui vere possidet: & ita cõtra eũ qui tenebatur interdicto vtrubi, vel vti pos. Verius tamen est quòd quilibet detentor teneatur actione hac. Viuia.

i *Erit.* ante lit. contesta.

k *Inspiciat.* interrogando eum: vt. j. de interrogatio. actio. qui seruum. §. in iure. Et si mentiatur dicendo se nõ posse possidere, auferetur ei possessio: vt infra eo. l. pe.

l *Ex qua causa.* vt. j. eadem lege, in fine. sed secus in petitione hereditatis: vbi si non possideat pro herede, vel pro possessore, non potest ea conueniri: vt. ĩ. de petitione hereditatis. l. etiam. §. si quis absentis. quæ est contra.

m *Restituere.* scilicet possessionem vacuam: vt supra de arbi. nõ distinguemus. §. arbiter.

n *Exceptionem.* Videtur ergo ex hac litera quòd primo actor suam fundet intentionem: post reus exceptionem suam opponat, & probet, & sic postquam didicit testificata. est ergo contra in authen. de testi. §. quia verò. col. vij. So. quatuor modis potest intelligi hæc litera. Primo quando probaui per testes rem meã esse: & ipse similiter per testes vult probare exceptionem postquam didicit testificata. & secundũ hoc corrigitur hæc per illã. Secundo quando probaui per instrumentum: & ipse similiter vult probare per instrumentũ, & hoc potest. Tertio si ego probaui per testes: & tu vis probare per instrumentũ. Quarto ecõtra. & his tribus modis non corrigitur. Accursius.

o *Putauerunt.* & male.

p *Denique ait.* scilicet Pegasus. Accursius.

a *Non poſſident.* ſed ſunt in poſſeſſione: vt infra de acquir. poſſ. l. iij. in fin.

b *Puto.* corrigitur dictum iſtorum.

c *Peti poſſe.* ſic ergo contra commodatarium & ſimiles agitur in rem: ſed qui rem immobilem alieno nomine tenet, debet dominū nominare[a] in iudicio: vt. C. vbi in rem actio. l. ij. Azo. Idē detur hodie in mobilibus: vt in authen. vt omnes obe. iu. §. hæc cōſiderantes. col. v. Itē not. agi in rem contra depoſitariū: vt hic. Sed contra in authē. de depoſi. & denun. §. j. col. vj. vbi dicit quòd nemo extrinſecus impediat depoſiti reſtitutionē, quo minus reddat deponenti. Sol. ſecundum quoſdam hęc corrigitur in hoc articulo. alij dicūt, extrinſecus præter dominū. dominus enim non videtur extrinſecus venire. Tu dic quòd ſi velit agendo in rem poteſt quilibet qui ſe dominū dicat: vt hic, & j. depoſiti. bona fides. aut interdicat tantum: vel cōtradicat: qd non poteſt, vt ibi.

a De nominatione domini in iudicio vide quæ plene notant. in c. inter quæ tutor. extra de maior. & ibi. & ſimilit. not.

*vindicatur

nes non poſſident, [d] vindicari non poſſe. Puto [b] autem ab omnibus qui tenēt, & habent reſtituendi facultatem, peti poſſe. [c]

Bona fidei poſſeſſor debet reſtituere rem vbi eſt, vel vbi petitur, ſumptibus petitoris: mala fidei poſſeſſor ſolum vbi inuenitur, vel vbi petitur, ſumptibus ſuis. hoc dicit cum. l. ſeq. Bartolus.

X. PAVLVS libro vicenſimo primo ad Edictum.

SI res mobilis [d] petita [e] ſit, vbi reſtitui debeat, ſcilicet ſi præſens non ſit? Et non malum eſt, ſi bonę fidei poſſeſſor ſit is cum quo agitur: aut ibi reſtitui vbi res ſit, aut vbi agitur: ſed ſumptibus petitoris, qui extra cibaria [f] in iter vel nauigationem faciendi ſunt:

XI. VLPIANVS libro ſexto-decimo ad Edictum.

NIſi [g] ſi malit petitor ſuis impenſis & periculo ibi vbi iudicatur, *rem reſtitui. tunc enim de reſtitutione cum ſatisdatione cauebitur.

XII. PAVLVS libro vicenſimo primo ad Edictum.

SI verò malæ fidei ſit poſſeſſor qui in alio loco [h] eā rem nanctus ſit, idem ſtatui debet. [i] Si verò ab eo loco vbi lis conteſtata eſt, eam ſubtractam aliò tranſtulerit: illic reſtituere debet, vnde ſubtraxit, [k] ſumptibus ſuis. [l]

Mala fidei poſſeſſor tenetur ad rem, & ad omne deteriorationis huc actione, & actione. l. Aquil. ſed vna per aliam tollitur, prout actor elegerit. Bartolus.

XIII. VLPIANVS libro ſexto-decimo ad Edictum.

NOn ſolùm autem rem reſtitui, verùm & ſi deterior res ſit facta, rationem iudex habere debebit. [m] Finge enim debilitatum hominem, vel verberatum, [n] vel vulneratum reſtitui. vtique ratio per iudicem habebitur [o] quanto deterior ſit factus: quanquam & legis Aquiliæ actione conueniri poſſeſſor poſſit. Vnde quæritur an non aliàs iudex æſtimare damnum debeat, quàm ſi remittatur [p] actio legis Aquiliæ. Et Labeo putat cauere petitorem oportere, [q] lege Aquilia non acturum. quæ ſententia vera eſt.

XIIII. PAVLVS libro vicenſimo primo ad Edictum.

QVòd ſi malit actor potius legis Aquiliæ actione vti: abſoluendus eſt poſſeſſor. [r] Itaque electio actori danda eſt, non vt triplum, ſed duplum conſequatur. [s]

b Cicer. gl. l. iii. c. 2. in verſic. item habet locū iudicem officium. extra de off. iudi.

m Debebit. vt §. j. e. qui petitorio. §. j. & C. eo. domū. & j. ad l. Aquil. l. liber homo. & l. ſi ſeruus. & C. de ſerui. & aqua. l. ſi quid.

n Verberatū. vt ſit deterior, & ſic differat ab inferiori. l. pri. item ſi verberatum. j. reſpon.

o Habebitur. hoc quādo ſemper fuit malę fidei poſſ. ſed aduerſus bonæ fidei, ſi dolo hoc fecit. Itē ſi culpa. ſ. poſt lit. conteſt. vt. j. eo. l. ſi homo. Sed de quo ergo poſſeſſore hæc lex dicit? non videtur loqui in bonę fidei poſſ. quia ille tanquam dominus poteſt vti, & nō tenetur: vt. j. de peti. here. ſi quid poſſeſſor. §. ſicut. Itē nec in malæ §. quia huic cauetur, vt hic ſubiicit. quod non fieret ſi eſſet ma. fi. vt. j. eo. is qui dolo. Sed reſpōdent in bo. fi. poſ. & dicunt aliud eſſe in peti. here. quàm in hac actione: vt ibi poſſet abuti: hic non. ſed hoc non placet. Dic ergo quòd loquitur ſi malę fidei poſſeſſore. Nec obſtat. j. eod. is qui. quia hic non cauetur ei de act. cedendis contra aliquem: ſed ſe non acturum leg. Aquil. Præterea inuenio caueri etiam furi: vt. j. de fur. ei qui. §. j. & etiam prædoni: vt. j. de pet. here. ſi à domino vel à patre. §. ſi poſſeſſor.

Item

A plius teneris. & hoc probat à ſimili: quia ſi poſſeſſor vendat fructus qui cōſeruando ſeruari nō poſſunt: nō tenetur vltra quàm vt pretium præſtet. [*SI SERVVS.*] Si equus ſine dolo poſſeſſoris interiit: an liberetur interitu eius? Dicūt quidam quòd ſic, & male. vnde diſtinguendū eſt, an fuerit eum diſtracturus, & tenetur: quia nō eo modo periiſſet. an nō erat eū diſtracturus, & tūc nō tenetur. ex hoc apparet quòd non indiſtincte liberatur poſſeſſor iteritu ſpeciei, ſed poſt interitum neceſſaria eſt ſententia: vt appareat eius fructus & partus. Item & alia ratiōe eſt neceſſaria ſententia, propter ſtip. de euict. eo quòd habebit tūc regreſſum emptor contra venditorem de euictiōe. [*CVLPA.*] Dicit de naui quā poſſedit quis, & lite pēdēte iuit nauigatū, & periit, quòd non videtur culpa fore: niſi minus idoneis eā cōmiſerit.

B

C

D

a Nominatione. ſ. ſi malit petitor ſuis impenſis & periculo ibi vbi iudicatur, rem reſtitui. tunc enim de reſtitutione cum ſatisdatione cauebitur.

b Eā rem nanctus. quāuis ſi ab eo loco vbi lis eſt conteſtata, eam ſubtractam aliò tranſtulerit: illic reſtituere debet. Sed ſi ab eo loco vbi lis eſt conteſtata, eam ſubtractam aliò tranſtulerit: illic reſtituere debet, vnde ſubtraxit, ſumptibus ſuis.

c Idem ſtatui debet. vnde ſubtraxit, ſumptibus ſuis.

d Mobilis. de re īmobili ideo nō loquit, quia illa nō poteſt reſtitui niſi vbi eſt: ar. C. quādo & qui. quar. pars. l. ij. libro decimo.

e Petita ſit. ſubaudi, & obtineatur.

f Cibaria. aliter ſi operis ſuis ſolebat ſe paſcere ſeruus, quibus modo vacare oportet. tūc enī cibariorū expēſas præſtabit actor: vt. j. ad exhi. ſed & ſi. §. quo autē loco. Sed cui dabitur hæc electio? Rñ. petitori, ſecundū H. ſed Azo ipſi reo. Et ſic bene excipit. j. l. pri. niſi &c. & p hoc. j. depo. ſi in Aſia. §. j. aliàs nihil exciperet, qđ Ir. cōcedebat. & facit. ī. de edē. l. prætor. § ſi. & l. ſeq.

g Niſi. Hic repetit quod dixerat, ſed plenius, ſecundū Ir. Sed tu dic quòd electio eſt poſſeſſoris, niſi &c. cum poſſeſſor prius non elegerat. Vel dic tertio q ſumptibus petitoris extra cibaria facienda eſt reſtitutio: ſed nō ſatiſdatio, niſi malit &c. nā tūc dabit cibaria, & ſatiſdabitur: vt hic, & inſti. de offi. iudi. §. j.

h Si verò mala fidei. Alio loco. quàm vbi agitur. idē ſi ab alio loco quàm in quo lis eſt conteſtata, ad alium tranſtulit.

i Debet. quod in bonæ fi. diximus duabus ſuperioribus legibus, cum ab eo abſit præter omne vitium remotionis.

k Subtraxit. dolo, vel ſine dolo.

l Sumptibus ſuis. ſcilicet poſſeſſoris.

Non ſolum.] CASVS cū tribus. ll. ſequē. eſt: Si ſeruus meus ad te venit, & tu eum pendente iudicio deterioraſti: iudex etiam condemnationis debet habere deteriorationis rationē: & ſi iudex omiſit, potero agere. l. Aquil. actio. & iudex habebit rationem damni contra te in condemnatione. Et ſi tu ad ignominiam mei ſeruum verberaſti: agam contra te actio. iniuriarum. [*SI QVIS.*] Equum meū poſſediſti. vēdidiſti modico pretio ex neceſſitate. ad id tantum pretium quod accepiſti, & non amplius teneris. & hoc probat à ſimili: quia ſi poſſeſſor vendat fructus qui cōſeruando ſeruari nō poſſunt: nō tenetur vltra quàm vt pretium præſtet. [*SI SERVVS.*] Si equus ſine dolo poſſeſſoris interiit: an liberetur interitu eius? Dicūt quidam quòd ſic, & male. vnde diſtinguendū eſt, an fuerit eum diſtracturus, & tenetur: quia nō eo modo periiſſet. an nō erat eū diſtracturus, & tūc nō tenetur. ex hoc apparet quòd non indiſtincte liberatur poſſeſſor iteritu ſpeciei, ſed poſt interitum neceſſaria eſt ſententia: vt appareat eius fructus & partus. Item & alia ratiōe eſt neceſſaria ſententia, propter ſtip. de euict. eo quòd habebit tūc regreſſum emptor contra venditorem de euictiōe. [*CVLPA.*] Dicit de naui quā poſſedit quis, & lite pēdēte iuit nauigatū, & periit, quòd non videtur culpa fore: niſi minus idoneis eā cōmiſerit.

m Debebit. vt §. j. e. qui petitorio. §. j. & C. eo. domū. & j. ad l. Aquil. l. liber homo. & l. ſi ſeruus. & C. de ſerui. & aqua. l. ſi quid.

n Verberatū. vt ſit deterior, & ſic differat ab inferiori. l. pri. item ſi verberatum. j. reſpon.

o Habebitur. hoc quādo ſemper fuit malę fidei poſſ. ſed aduerſus bonæ fidei, ſi dolo hoc fecit. Itē ſi culpa. ſ. poſt lit. conteſt. vt. j. eo. l. ſi homo. Sed de quo ergo poſſeſſore hæc lex dicit? non videtur loqui in bonę fidei poſſ. quia ille tanquam dominus poteſt vti, & nō tenetur: vt. j. de peti. here. ſi quid poſſeſſor. §. ſicut. Itē nec in malæ §. quia huic cauetur, vt hic ſubiicit. quod non fieret ſi eſſet ma. fi. vt. j. eo. is qui dolo. Sed reſpōdent in bo. fi. poſ. & dicunt aliud eſſe in peti. here. quàm in hac actione: vt ibi poſſet abuti: hic non. ſed hoc non placet. Dic ergo quòd loquitur ſi malę fidei poſſeſſore. Nec obſtat. j. eod. is qui. quia hic non cauetur ei de act. cedendis contra aliquem: ſed ſe non acturum leg. Aquil. Præterea inuenio caueri etiam furi: vt. j. de fur. ei qui. §. j. & etiam prædoni: vt. ī. de pet. here. ſi à domino vel à patre. §. ſi poſſeſſor.

p Remittatur. ab actore.

q Oportere. Ad quid ſit hæc cautio, cū & ſine ea agere quis non poſſit? Reſpō. propter ſumptus & alia, ſi de facto agatur, poterit committi. Sed nonne per officium iudicis in talibus conſuleretur, ex quo actor nō vinceret? Reſpō. plenius per actionē quàm per officiū iudicis cōſuluitur: cū actio etiā poſt ſententiā, ſed officium non duret: vt. C. depo. l. iiij. & facit. j. de noua. ſi pupillus.

r Qvòd ſi malit. Poſſeſſor. ſcilicet vt nō habeatur ratio damni dati in rei vin. ſed tantum in re cōdemnetur: quæ damni abſolutio non præſtabit exceptionem rei iudi. cōtra agentē poſtea. l. Aquil. quia non ideo ab æſtimatione damni eſt abſolutus in iudicio rei vin. quòd de damno nō teneretur: ſed quia eo iudicio actor damnum conſequi noluit: arg. ī. de neg. geſt. l. ſin autem. §. fi. & j. de inſtitu. ſed & ſi pupillus. §. item ſi plures. verſi. ſi inſtitoria. Cæterū ſi ideo eſſet abſolutus q in actione illa dāni æſtimatio eſſet reprobata, obſtaret rei iudi. exceptio: vt d. l. ſin autem. & j. de excep. rei iudi. l. Iulianus. & l. de eadem.

s Duplum conſequatur. per actionem legis Aquiliæ, ſi inficiatus fuerit. Azo. Sed videtur vtrumque cōſequi: cum vna ad rem, altera ad pœnam ſit: vt. j. de furt. l. ſi pignore. §. cum furti. quæ eſt contra. Solu. ibi nil de pœna venit in conditione: hic autem in actione in rem venit damni ratio: vt. ī. l. proxi. Accurſius.

a *Item ſi verberatum.* ſcilicet in contumeliam petitoris: ſed hoc in rei vin. non venit, cum non ſit damnum.

b *Tradidit.* ſcilicet poſſeſſor.

c *Si quis.* ſcilicet bonæ fidei poſſeſſor, & ſine mora.

d *Rem ex neceſſitate.* propter imminentem ſortis dolorem: vt quia erant boues qui moriebantur. Accur.

e *Duntaxat.* ſcilicet acceptum. & intelligе in bonæ fi. poſſ. qui non erat in vera mora. Si enim prædo eſſet, vel in mora, teneretur ad verũ pretium rei: quia etſi nihil habuiſſet, ad id teneret: multo magis ergo tenetur ſi aliquid inde habuit Azo. Alij dicunt quòd eligit hic actor, an velit verũ, an acceptũ pretium. Nec ob. ſupra de peti. hered. l. ſi poſſeſſor. §. j.

f *Reſtituere.* per actionem negotiorum geſtorum in ſubſidium: vt ſupra de nego. geſt. l. fina.

g *Ne corrumpantur.* & ſic ex quadã neceſſitate: vt ſupra de petitio. here. l. diuus.

h *Pretium.* inde acceptum. Accurſius.

i *Aſſignatus.* quod fit quandoqi: vt infra de euic. l. Lucius.

k *Honoris.* quaſi eſſet dedecus ſi ita gratis offeratur.

l *Debeat.* ſcilicet tantum: quia fecit coactus. Accurſius.

m *Demoratum.* ſcilicet poſt lit. conteſt. Et dic quòd loquitur de eo qui primò bo. fi. poſſedit: ſed poſtea cœpit eſſe ma. fi. nec habuit iuſtam cauſam litigãdi: in quo diſtinguitur propter bonam fidem quam habebat: vt hic dicitur, & j. l. proxi. vſque illuc, non enim &c. ibi incipit dicere in eodem poſſeſſore: ſed tamen habebat iuſtam cauſam litigandi vt quia ſciebat alienam: ſed non credebat eſſe actoris. Potes & aliis modis intelligere: vt dixi.

n *Plerique aiunt.* & malè: vt ſubiicit.

o *Moram.* id eſt dilationẽ. ſic accipitur. C. de temp. app. l. ij. authen. ſed & lis. Si autem eſſet vera mora, quia ſcn per malæ fid. fuiſſet, indiſtincte teneretur de caſu: vt ſtatim dices. Dic ergo cũ poſt lit. conteſt. periit res de qua erat controuerſia: aut hic poſſeſſor ab initio fuit, & durauit bo. fi. poſſ. & tũc nullo modo tenetur de caſu: vt in pet. here. vt. j. de peti. here. illud. Aut fuit ab initio: ſed non durauit poſt lit. conteſt. Et tunc ſi iuſtam cauſam habuit litigandi, idem eſt quod in primo caſu: vt. j. l. proxi. ibi, non enim &c. Si vero non habuit iuſtam cauſam litigandi, propter bonam fidem quam ab initio habuit, mitius agitur cum eo: vt ita demum teneatur ſi res non erat eodem modo peritura penes actorem: quod accidiſſet vel quia à tali caſu cuſtodiſſet: vel quia diſtraxiſſet. & in hoc caſu hic loquitur. Et ad hoc facit. j. quod metus cauſa. l. ſi cum exceptione §. quatenus. verſic. quòd ſi homo. in fin. §. & j. depoſi. l. ſi plures. §. ſiue autem. Sed nonne ſemper habet cauſam litigandi propter euictionem? Reſpon. nõ ſemper debetur euictio. Si vero ab initio fuit malæ fi. omnino tenetur de caſu, etiam ſi eodem modo periiſſet penes actorem. ſufficit enim quòd actor potuit diſtrahere: vt. j. de lega. j. l. cum res. in fi. & l. ſi ſeruus legatus. §. ſi ſeruus legatus. & infra de verbo. ob. l. nemo. j. §. j. & infra depoſi. l. ſi in Alia. §. quemadmodũ. Idem eſt ſecundum omnes in prædone, fure, & meticuloſo: vt C. quod metus cauſa. l. j. & infra de vi & vi armata. l. pe. in fine. Item eſt hic notandum quòd licet quantum ad fructuum reſtitutionem quemlibet poſſidentem dicamus fieri malæ fi. poſt lit. conteſta. tamen quantum ad interitum nõ eſt verum, niſi ſe debere ſciat, & non habuit iuſtam cauſam litigãdi: vt. j. ſi cer. pe. l. quod te mihi. Alij dicunt, vt Guli. hunc. §. loquit in malæ fi. poſſ. & qui ab initio malam fidem habuit, nec habebat iuſtã cauſam litigandi: quem dicunt ita demum teneri ſi res non periiſſet penes actorem: quod duobus modis accidit: vt dictum eſt. contra eos eſt. j. de pe. her. illud. Itẽ no. prædicta vbi realiter agitur. ſecus ſi perſonaliter: quia tũc indiſtincte caſus pertinet ad debitorem, ſecundum quod not. j. ſi cer. peta. l. quod te. Accurſius.

p *Præſtari.* pretium eius.

q *Vtique.* pro certe. & autem, pro ſed. q. d. dixi in duobus caſibus propter intetitum teneri poſſeſſorem prædictũ: ſcilicet quãdo diſtraxit, & quãdo à tali caſu præcauiſſet, & propter eos eſſe ſententiã neceſſariam: ſed certe & propter alia eſt neceſſaria: vt ſubiicit. & ſic loquitur eodẽ caſu. Quid tamen ſi de interitu non tenetur, quia nulli illorũ caſuum erat: nunquid erit ſententia neceſſaria? & dicas de eodẽ poſſeſſore. Itẽ quid etiã de eo qui habuit iuſtam cauſam litigandi: an ſit ſemper ſentẽtia neceſſaria propter hæc quæ hic dicuntur? Reſpon. forte ſic: vt & ita in tribus caſib' poſſi hic loqui: vt hic, & infra de re iudi. ſi homo. & j. iudi. ſol. ſi ſeruus. licet quo ad interitũ ſit ſecus: vt dictũ eſt. Sed cui eſt hæc ſententia neceſſaria? Reſpon. tam actori quàm reo. actori, ꝓpter fructus & partꝰ. reo, propter ſtipulationem de euictione cõmittendã contra ſuum venditorem: quę non cõmitteretur niſi per ſententiam euinceretur: vt hic, & j. de neg. geſt. l. at qui. §. cum me abſente. Sed oppo. fructus & partus veniunt offic. iudi. & quaſi acceſſiones ſunt: ergo &c. vt Cod. depoſi. l. iiij. Sol. hic erat lis cõteſtata, vnde officiũ iam corroboratũ eſt: vt remaneat ante ſententiam, licet res intercidat. & ſic ſoluitur. j. eod. l. ſin autem. §. ſi homo. Et quod ibi dicit petitus, dic extra iudicium ſimplici cõuentione. Item quid ſi actor homine mortuo nolit pro ſe ferri ſententiam: imò remittit actionem? Reſpon. reus poſtulabit ferri, licet actor abſit: quia in ſui fauorem inducũ eſt. Vel dic quòd venditor neceſſe habet probare ſeruum ſuum fuiſſe, vt euenit C. de aſſer. tol. l. fina. ſecundum Azo. Item ad id quod dicit ſententiam dandam homine mortuo, & ſic de euic. agi, eſt cõtra. j. de euic. ſi ſeruus. & C. de euic. ſi tibi. Sol. hic extabat res tempore lit. conteſt. vnde merito ad fructus & ad alia tenetur, ſcilicet ad rem vel pretium in caſibus quibus dixi ad alia teneri: ſicut quaſi tunc eſſet lata ſentẽtia. Item ad id quod dicit non cõmitti ſtipulationẽ euictionis niſi lata ſentẽtia: eſt cõtra. j. de act. emp. l. emptorẽ. in prin. Solu. vt ibi. Sed qualiter formabitur ſentẽtia eo caſu, quo caſu poſſeſſor nõ tenetur de interitu, vt euictionis ſtipulatio cõmittatur? Rñ. quia cognoui ſeruũ eſſe perentis: ideo te cõdemno in fructu, & partu, & peculio. Sed quid ſi hæc non ſint, & ita ꝓpter euictionẽ tãtũ eſt ferẽda? Rñ. quidã nõ iudicari. quomodo enim iudicaret? Alij ꝙ ſic: condẽno te in rẽ. ſed tamẽ exceptionẽ habet dãnatus. vel dic abſoluo, cõdẽnaturus niſi res interiiſſet. & ſic cauſa abſolutionis ponenda eſt: vt. j. de iure fiſ. l. ij. §. ſenatus. in fi. §. Vel dic vt. j. de excep. rei iudi. ſi à te. §. j.

r *Stipulationem.* vbi eſt interpoſita. idem & ſi non eſt. Accur.

ſ *Non enim.* Reſpõdet ei quod poſſet obiici: imò neceſſaria eſt ſententia propter æſtimationem rei præſtandam actori. ſed non eſt ita. Nõ enim bo. fi. poſſ. tenet de caſu aliquo modo: ſiue etiã durauit bonæ fi. ſiue non: dũmodo iuſtã cauſam habeat litigãdi: quo caſu loquit hic. ſed mal. fid. ab initio ſic indiſtincte: vt. C. qđ me. cau. l. j. & j. qd me. cau. l. ſi cũ exceptione. §. quatenus. & j. ad exhi. de eo. §. ſi poſſ. & plene dixi. j. l. proxi. in fi. Vel dic æſtimationem præſtari in caſibus prædictis. non enim &c.

t *Perierit.* quia nauis ad hoc parat, vt nauiget: vt infra de vſufruct. l. arboribus. §. nauis.

u *Commiſerit.* & niſi tempore periculoſo: vt. j. eo. qui petitorio. in fi. Et not. hic arg. contra eos qui imperitos eligũt pro peritis, ſiue magiſtris, ſiue medicis, ſiue aduocatis. ſic & infra de ædil. edic. quòd ſi nolit. §. ſi mancipium.

Bona fidei poſſeſſor nõ tenetur de caſu.

De quo vi de Vegetiũ lib. 4. c. 39.

Arg. huius litera no. ſecundũ Bald. quòd illud medicum quod præſtat emplaſtra & cenſuarii: intelligitur in ſignũ honoris, & dignitatis, & recognitionis.

XV. VLPIANVS libro ſextodecimo ad Edictum.

ITem ſi verberatũ [a] tradidit, [b] Labeo ait etiam iniuriarum competere actionem petitori.

Poſſeſſor qui de neceſſitate diſtraxerit: tenetur ſolũ ad pretium quod recepit. Bart.

Si quis [c] rem ex neceſsitate [d] diſtraxit, ſortaſsis huic officio iudicis ſuccurretur, vt pretium duntaxat [e] debeat reſtituere. [f] Nam & ſi fructus perceptos diſtraxit, ne corrumpantur: [g] æquè non amplius quàm pretium [h] præſtabit. Item ſi fortè ager fuit qui petitus eſt, & militibus adſignatus [i] eſt, modico honoris [k] † gratia poſſeſſori dato: an hoc reſtituere debeat? [l] Et puto præſtaturum.

Hic eſt ſingularis. §. & hoc intẽdit: Poſſeſſor qui non eſt totaliter mala fidei: nõ tenetur de interitu, ſi res erat eodem modo peritura penes petitorem. Item vt premiſſum eſt neceſſaria ſententia, propter acceſſiones & poſtulationes de euictione. hoc dicit cũ principio legis ſequen. Bartolus.

Si ſeruus petitus, vel animal aliud demortuũ [m] ſit ſine dolo malo & culpa poſſeſſoris: pretiũ nõ eſſe præſtandũ pleriq; aiũt. [n] Sed eſt veri, [o] ſi fortè diſtractus erat petitor ſi accepiſſet, morã [o] paſſo debere præſtari. [p] Nam ſi ei reſtituiſſet, diſtraxiſſet, & pretium eſſet lucratus.

XVI. PAVLVS libro vicenſimo primo ad Edictum.

VTique [q] autem etiam mortuo homine neceſſaria eſt ſentẽtia propter fructus & partus, & ſtipulationẽ [r] de euictione. Non enim [ſ] poſt litem cõteſtatam vtique & factum poſſeſſor præſtare debet.

Non eſt in culpa, ſi quis vtatur re ad eũ vſum ad quem eſt deſtinata. Bartolus.

Culpa non intellegitur ſi nauem petitam tempore nauigationis [t] trans mare miſit, licet ea perierit: [t] niſi ſi minus idoneis hominibus eam commiſerit. [u]

Iulianus.] CASVS. Seruum Mæuium à te emi: eundem Titio vēdidi. Titius eum interfecit. teneor vero domino ad pretiū quia videor eum interfeciſſe. [IDEM.] Si petam à te rem, & in mora fueris: nō ſolum fructus, ſed etiam fructuum fructus vſque ad tempus rei iudicatæ reſtituēdi ſunt. Si vero erat ſeruus meus quē poſſidebas: & aliquis verberauit eū: & ita habeas ac. l. Aquili. contra verberatorem: illam act. mihi cedere debes. Sed de ceſſione actionis eſt verum ſi tu ſeruum illum cœperis vſucapere: & poſt acceptū iudicium vſuca. cōpleueriſti. [QVOD SI DOLO.] Emi ſeruū quem tu dolo malo diſtraxiſti: quia videbas quòd volebā eum vindicare: & aliquis eum interfecit. in electione mea erit vtrum velim cedi mihi act. ab emptore: aut habere pretiū ſerui ab eo qui dolo deſiit poſſidere ſeruum lite pē. vſucaptū. Sed quid ſi petitor ſerui per aliquod tempus fructus percepit: deinde peruenit ad te: & illum incepit vindicare? illi fructus percepti nō erunt reſtituendi. Et ratio eſt, quia bona fides non patitur quòd bis idē exigatur: vt infra de regu. iur. l. bona fides.

Iſta lex legitur duobus modis in gloſſ. ſecundum primam lect. breuiter hoc intendit: Poſſeſſor tenetur de facto eius cui vendidit: ſicut de ſuo facto. h. d. ſecundum aliam lect. hoc intendit: Res perempta in ſubſidium tenetur poſſeſſor actione nego. geſt. ad pretium eius: licet non habuerit titulum lucratiuum, ſi ei contra perimentem poteſt eſſe conſultū. Bartolus.

XVII. VLPIANVS libro ſexto-decimo ad Edictum.

ſeptimo. IVlianus libro ſexto* Digeſtorum ſcribit: ſi hominem qui B Mæuij erat, emero à Titio: deinde cum eum Mæuius à me peteret, [a] eundē vēdidero, eúmq; emptor occiderit: æquum eſſe me pretium Mæuio reſtituere.

Idem Iulianus eodem libro ſcribit, ſi moram fecerit in homine reddēdo poſſeſſor, & homo mortuus ſit: & fructuum rationem vſque ad rei iudicatæ [b] tempus ſpectandam eſſe.

Res perempta tenetur poſſeſſor poſt moram ad fructus, & ad caeteras actiones. Bartolus.

Idem Iulianus [c] ait, non ſolū fructus, ſed etiam omnem cauſam præſtandam: & ideo & partum venire in reſtitutionem, & partuū fructus. Vſque adeo autem & cauſæ veniunt, vt Iulianus libro ſeptimo ſcribat, ſi per eum [d] ſeruum poſſeſſor adquiſierit actionem legis Aquiliæ, [e] reſtituere cogendum.

Quòd ſi dolo malo ipſe poſſeſſor deſierit poſſidere, & aliquis hominē iniuria occiderit: aut pretiū hominis, [f] aut actiones [g] ſuas præſtare cogetur: vtrū eorū voluerit actor. Sed & fructus quos ab alio poſſeſſore percepit, [h] reſtituere eum oportet. Lucrum enim ex eo homine qui in lite eſſe cœperit, facere non debet. Sed fructus eius temporis quo tēpore poſſeſſus eſt ab eo [i] qui euicerit, reſtituere nō debet. Sed quod dicit de actione legis Aquiliæ, procedit ſi poſt litem conteſtatam [k] vſucepit poſſeſſor: quia plenū [l] ius incipit habere.

Si pendente iudicio ius actoris periuitur abſque facto ſuo ex facto rei peruenitur ad condemnationem, ac ſi peremptum nō eſſet: & cautiones admitti præſtabuntur. Bart.

XVIII. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

SI poſt acceptū † iudiciū poſſeſſor vſu hominē cepit, debet eum tradere, [m] eóque nomine de dolo [n] cauere. periculum eſt enim ne eum vel pignerauerit, vel manumiſerit.

XIX. VLPIANVS libro ſexto-decimo ad Edictum.

a *Peteret.* Poteſt dici quòd petit' erat, & lis conteſtata: vnde tenetur propter occiſionē alterius: quia illius factum interpretor eſſe meum: vnde teneor: vt infra de verb. obli. l. ſi ſeruum. §. j. Et dices teneri ad iuſtum ſerui pretium vtili in rem: quia dolo deſiit poſſidere. Vel dic quòd non erat petitus. & q dicit peteret, expone id eſt petere vellet. ſic &. j. de verb. obl. l. ſtipulatus ſum. Et dic quòd teneor ad pretiū acceptū, licet meo nomine vēdiderim: quia res eſt perempta: vnde in ſubſidiū agitur nego. geſt. vt. C. eo. l. mater. & de re. alie. nō alie. l. j. in fi. & j. depoſi. l. j. §. fi. & j. de re. cre. ſi eum. & ẽ. de nego. geſtis. l. fin. Sed nonne eſt iniquum me teneri ad pretium in ſecūdo caſu, ac nego geſt. cum non habui rem ex cauſa lucratiua, imò emi? Reſpō. non hoc caſu: quia ceditur mihi act. l. Aquil. à domino cōtra occidētem. Sed qualiter agam. l. Aquil. ex iure ceſſo, cum de euic. D teneat: vt. j. de euic. l. vindicanté? Reſpon. propter delictū ſuum forte hoc obiicere nō poteſt ſecundus emptor. ſed prima poſitio caſus planior eſt. & qui ſecundū caſum tenēt, timebant hoc: quia poſt lit. conteſt. indiſtincte ad ipſum ſeruum tenetur, viuat vel non: niſi ex neceſſitate vendat: vt. ẽ. eo. l. itē ſi verberatū. §. j. Sed certe & hic ad ſeruum tenetur. i. ad eius verā æſtimationē.

b *Iudicata tempus.* Certè imò poſtea: quia ea tēporis intercapedo ad fructus nō nocet: vt. j. de vſu. l. in fideicōmiſſi. §. j. Reſpō. ex officio iudex cauſæ principalis de illis nō diſquirit: cū futuri temporis tractus &c. vt. j. de vſur. l. j. §. quid enim. & ita non veniunt, vt hic: ſed de perceptis ante litem & pendēte lite diſquirit, vt etiam percipiendi veniant: vt hic, &. j. eo. l. fructus. Et intellige quando dolo vel culpa poſſeſſoris perit: vt poſt mortem eius omnes veniant fructus.

c *Idem Iulianus.* facit. C. eo. l. certum. &. j. eo. l. præterea. &. ẽ. de peti. hered. ſed & ſi. in fin. &. l. quòd ſi oues. &. l. ancillarum. &. l. item videndum. &. l. poſt ſenatuſconſultum. &. l. Iulianus.

d *Si per eū ſeruū.* iam eius factū vſucapione: vt poſtea dicit ff. l.

e *Legis Aquiliæ.* quia ſeruus ille fuit vulnerat' : & ita domino facto per vſuca. actio fuit quæſita: vt. j. ad. l. Aq. itē Mela. §. legis.

f *Pretium hominis.* propter dolum.

g *Actiones.* in rem, & Aquiliam.

h *Percepit.* ſcilicet poſſeſſor.

i *Ab eo.* ſcilicet à vero domino.

k *Conteſtatam.* Et quomodo potuit, cum cœpit eſſe malæ fidei? Reſpon. ſuperueniēs mala fides non nocet vſucapioni: vt. C. de vſuc. trāſfor. l. j. §. hoc tantummodo.

l *Quia plenum.* id eſt directum dominiū, cū prius haberet vtile ſecūdum quoſdam: quia Publicianam habebat: vt infra de Publi. l. j.

Si poſt acceptū.] CASVS. Emi rē à non domino: & bona fide inchoaui vſucap. nec deerant mihi dev ſuca. niſi duo mēſes. eā vindicaſti: ſed lit. conteſt. vſuca. compleui: vnde ex quo dominus fact' ſum: ſi ſeruus erat, poteră eum manumittere, vel pignori obligare. Et ideo dicit iuriſcō cauere debes tu poſſeſſor q nihil tale facias. Sed pone q erat dominus domus quam petij & cum ſemel minabatur ruinam, cauiſti de dam. infect. poſtea petij à te: tunc cauere debeo de conſeruando te indemnem. Et hęc ratio illius cautionis eſt. Viuianus.

† *Bal. dicit iſtū tex. ſingu. ad hoc quòd licet vitium litigioſi obſtet intuitu alie nationis: nō tamē obſtat confirmationi alienationis præcedentis cum conteſtatione. Bolog.*

m *Tradere.* Sed qualiter poſt acceptū iudicium vſucapione completa dabit priori domino rei vindi. cū dominus eſſe deſierit? Reſpon. ſecūdum B. eam durare actionem, licet corruptam poſt vſuca. quæ enim erat directa, nunc eſt vtilis. Fandem enim dicor habere filiam, licet hodie ſit corrupta, cum fuerit virgo. Sic & dicitur noxalis actio directa, & directa noxalis: vt inſti. de noxa. §. omnis autem. Et ſic dicitur emptori dari actionē vtilem, quam habet poſtea directam, cum ceſſā eſt. P. mirabilia hic reſpondit. Dixit enim ſpeciale eſſe hoc caſu, vt non domino detur actio contra dominum: quod eſt falſum: vt ei qui neque directo, neque vtiliter eſt dominus, detur rei vin. contra dominum: ei vero qui vtiliter eſt dominus, ſæpe contra directo dominum datur: vt. j. ſi agervec. vel emphy. l. j. & infra de acqui. re. do. qua ratione. §. literæ. verſi. ſed nō vt. & ita fit hic. Itē quomodo deſiit eſſe dominus, cum omnis actio perpetuetur lit. conteſt. vt. C. de præſcrip. xxx. an. l. ſi? Reſpon. ſecūdum P. rei vin. non perpetuatur lit. cōteſt. & eſt in ea ſpeciale: vt infra ſi ſer. vin. l. ſicut. §. planè ſi non vtēdo. Sed certe contra eū facit: ſed M. dixit quòd hoc erat olim vt non perpetuaretur: vt hic, &. j. pro emp. l. ij. §. finali. Sed hodie contra. C. de an. except. vt perfectius. Tu autem dicas q quatuor ſunt ſpeciales illi caſus in. l. vt perfectius. in quibus vſucapio interrumpitur. aliàs nō interrumpitur vſucapio etiam hodie: ſed vmdicatio perpetuatur. Sed quare nō interrumpitur, cum præſcriptio interrumpatur vt. C. eod. l. morel? Reſpon. quia rerum mobilium poſſeſſio vilis & abiecta eſt: vt. j. de acqui. poſſ. l. ſi rem. Hinc etiam eſt q minus tempus ſtatuitur in vſucapione earum.

Rei vindi. lit. cōteſt. nō perpetuatur.

n *De dolo.* & culpa poſt lit. conteſta. vt infra eo. l. fin autem. §. ſi homo. Azo. Sed ad quid hęc cautio fit? nam nec alienatio vel manumiſſio rei litigioſæ: vt. Cod. de liti. l. ij. & fin. nec obligatio: vt infra quæ res pigno. ob. poſſunt. l. j. §. eum? Reſponderi poteſt præſtari cautionem propter ſumptus litis, & talia: non quia ob illam dominium poſſit amittere actor. Vel dic potuit alienare & obligare ante litis conteſtationem vtilem hypothecariam, & rei vin. vtilem, id eſt Publicianā cedendo: vt infra de pigno. l. ſi ab eo. Sed hoc non videtur valere:

lere:quia illæ actiones vero domino nõ præiudicarent: vt infra de Publi.l.penul. & fi.nisi forte adiuuet prædictam solutionem confirmatio obligationis facta propter dominium quæsitum:vt infra de pigne.act.l.rem alienam. quia per litis contestationem non tollitur:vt in authen.de litig.§.ad hoc autem.& ita est cautio necessaria: vt hic, & infra de pigne.act.l. creditor. & infra isto tit.l. præterea. in fin. & arg.infra si vsusfru.peta. l. penul. §.penul.& supra de petitione here.l.illud.in fine.

a *Ipsi quoque. Refle.* id est ne quod periculum vel damnũ stipulator sentiat:vt.j.de verborũ signifi.l. aliud est capere. §. hæc verba.Et not.quòd superior lex loquitur in re mobili: hæc in immobili. Itẽ illa de cautione præstanda à possessore petitori:hæc ecõtra. Dic ergo ipsi quoque,scilicet bonæ fidei possessori: vt patet ex superiori:at malæ fidei sibi imputet.

b *Fundi.* scilicet vrbani, vel etiam rustici: vt infra de dam.infect. cum emptor.§. si agri. & de verb. significa. l. fundi.in principio. & nõ dico præscribi post lit.cõtesta. quia interrumpitur vsucapio: vt & supra.l.prox.no.nec etiam dicit hic præscribi. Alij dicũt præscribi per seruũ vsucaptum.

Præterea.]CASVS. Retento eodẽ casu vt in. l. præcedenti: A te seruum meũ vindico.si lucrũ adquirit, oportet te restituere, nisi de re tua & opera sua aliquid adquisiuit: vel si heres fuerit institutus:vel legatũ ei fuerit relictum : cum non sufficit si tãtũ seru' restituatur:sed cum omni causa,videlicet veniet in restitutionem, quantum habiturus esset petitor si tempore litis cõtestatæ ei restitutus esset.idem in ancilla petita &c.

c *Ex re sua.*cum hic fuerit malæ fid.lit.contesta.videtur quòd nec ex re,nec ex opera sua sibi quærat:vt C.eod.l.j.in fi.quæ est cõtra.Solu.loquitur hic in bonæ fi. poss.qui remansit bo.fi.pos. lit.cõtest.vnde retinet quæsita: ex re subaudi, vel ex opera quæ est ex re:vt.j.de adquir.re.do.qui bona fi.in prin.Vel hic loquit de eo qui fuit ab initio bonæ fidei possess.ibi de eo qui malæ fidei semper. Vel melius loquitur hic in bonæ fid. sicut præcedentia & sequẽtia declarãt.Vnde etiã ex opera quæritur sibi : illa tamẽ restituit omnia sicut in fructib'.P.vero hic multas absurditates dixit.s.quòd loquatur hæc lex in malæ fi.pos.& talis seru' quærit ex re possidẽtis de æquitate,vt hic:sed non ex opera simplici. Quod non placet.s.primum:quia simul hæc recidũt:vt.j. de adqui.re do.l.quæsitum.Item quare diceretur,post acceptum iudicium,cũ ita ante & post teneretur?Et quod dicit de hereditate, & lucro, procedit nisi cõtemplatione possessoris instituatur:vt infra de vulg.substitu.sed si plures.§.in adrogato.&.j.de adqui. here.aditio.Sed quomodo obuenit hereditas,cum non potuerit eius iussu adire eam:vt.j.de adquir.here.si quis mihi bo.in prin? Respon.hic loquitur in bonæ fi.pos.qui habet titulum,& sic habet Publi.& iste potest bene iubere adire hereditatem.

d *Homo fmffis.*vt.j.de verb.sign.l.restituere. &.j.de reg. iur.l. in cõdẽnatiõe.§.j.&.ĩ.de peti.her.l.illud.in prin.&.l.ancillarũ.

e *Necessaria est.*vt supra eo.l.si post.Accursius.

Si bona.]CASVS. A te seruum meum petij:lit. contest. fugit:an libereris,quæritur. Distinguẽdum an consueuit fugere:& ita erat custodiendus.aut non. Secundo casu absoluendus eris, cum nõ erit custodiẽdus. Sed si pendente iudicio illũ vsuceperas, cedas act. Si vero non vsucepisti, cessio non est faciẽda: nec cauebis de eo persequendo : sed teneris eum restituere si ad te peruenit.Si erat custodiendus: in culpa eras quòd eũ dimisisti. Vi.

vsucepevit.

f *Fugerit seruus.* post litis contestationẽ.Ac.

g *Debuerit.* vt infra commo.l.argentum.& l.in rebus.in princi. & facit.l.si vt certo.§.custodiã. & infra de noxa.l.non solum.

*30. digestorum

h *Possedit.* post litem contestatã.Accursius.

i *De persequenda.* sed de restituenda lici vt.j. l.proxi.& infra ad exhi.l.Celsus.§. idẽ scribit.& infra de condic. cau.da.l. si pecuniã. §. item.&.j.de leg.j. cum res.§. sed si culpa. Sed emptor qui redhibitoria agit,quare cauet etiam de persequendo: vt infra de ædil.edic.l. redhibere.§.fi. quæ est contra?Sol.quia rehabuit pretium : hic autẽ nihil rehabuit possessor. vel dic vt ibi not. Item speciale est in odium inferentis metũ, vt & ipse caueat de psequendo : vt. ĩ. quod me. cau.l. si cum ex. §. quatenus.versic. quòd si homo. Accursius.

k *Quo minus.*alij legũt comminus. i. cito vel per manus persequi.

l *Possess.* à quolibet possidente. Accursius.

m *Vsucapiat.* nisi pro libero se gerat : vel ab alio possideatur: vt.j.de adquirend. poss. l.j.§. per seruum.&.l. iij.§.si seruus.

n *Si vero.*aliàs incipit lex.aliàs non.Accursius.

o *Damnari.*Sed nonne licuit ei abuti re, quam suã putabat: vt ĩ.de peti.her.l.si quid possessor.§.ficut?Respon.ante litem contestatam si fugerit, non potest ei imputari aliqua culpa : sed de dolo tantũ tenetur:vt.j.eo.l.finautem.§.si homo.&.l.si homo.& l.si culpa.sed post lit.cõtesta.tenetur de culpa. & ita accipe hic, &.j.de cuic.si seruus venditus. §. idem Iulianus. sic & infra de preca.quæsitum.§.si seruitute vsus.Accursius.

p *Non cepit.*& sic ei actio non dabitur suo nomine. Accursius.

q *Cedat.*nisi dolo fecit,quo minus possideret:vt.j.eo.is q dolo.

r *Restituat.*Imò nec de hoc,vt videtur:vt.j.depos.l.si sine dolo.quæ est contra.Solu.hic erat iam lis contestata, dum conuertit se in fugam. Vel illud in deposito. Vel ibi depositarius omnino habere desierat : hic autẽ possessor possessionem retinebat omnino,nisi pro libero &c.vt modo notaui.Accursius.

Quòd si dolo.Possideret.& in litem iurari potest : vt.j. eo.qui restituere.& actio ei non ediTur:vt infra.e.l.is qui.& infra de noxa.si bo.fi.pos.

t *In rem actio.* Directa. stricte enim hic dicitur in rem : vt nec reales, scilicet hypothecarias vel vtiles in rem comprehendat.Et dic quòd dominia adquiruntur iure gentium multis modis:vt insti.de rerum diui.§.singulorum. vsque ad tit. de vsucapionib. Ciuili autẽ,vt p vsucapionẽ:vt insti. de vsuca.in fi.j.nõ.

non

est possessor:vt tamen si interea eum vsuceperat *, actionibus suis cedat petitori: & fructus eius temporis quo possedit h præstet. Quòd si nondum eum vsucepit, absoluendum eum sine cautionibus, vt nihil caueat petitori de persequenda i ea re. quo minus k enim petitor eam rem persequi potest, l quamuis interim dum in fuga sit, vsucapiat m ẽnec iniquum id esse Põponius libro trigensimonono* ad edictum scribit. Si verò n custodiendus fuit, etiam ipsius nomine damnari o debebit : vt tamen si vsu eum non cepit p, actor ei actionibus suis cedat. q Iulianus autem in his casibus vbi propter fugam serui possessor absoluitur, etsi non cogitur cauere de persequenda re, tamen cauere debere possessorẽ, si rem nanctus fuerit, vt eam restituat r. Idque Pomponius libro trigensimoquarto variarum lectionum probat: quod verius est.

IPsi quoque reo cauendum esse Labeo dicit,*his rebus rectè* a *præstari*, si fortè fundi b nomine damni infecti cauit.

Quicquid seruus peculii lucratus est, vel ex eo natum est,venit in restitutione. Bar.

XX. GAIVS libro sexto ad Edictum prouinciale.

PRæterea restituere debet possessor & quæ post acceptum iudicium per eum nõ ex re sua c adquisiuit : in quo hereditates quoque, legatáque quæ per eum seruum obuenerunt, continentur. Nec enim sufficit corpus ipsum restitui, sed opus est vt & causa rei restituatur, id est vt omne habeat petitor qđ habiturus foret si eo tempore quo iudicium accipiebatur, restitutus illi homo fuisset. d Itaq; partus ancillæ restitui debet, quamuis postea editus sit quàm matrem eius,post acceptum scilicet iudicium, possessor vsuceperit. quo casu etiam de partu, sicut de matre,& traditio,& cautio de dolo necessaria est. e

Reperempta vel perdita post litẽ contestatam non tenetur possessor,si dolus vel culpa ei imputari non possit. Bartolus.

XXI. PAVLVS libro vicensimoprimo ad Edictum.

SIà bonæ fidei possessore fugerit seruus, f requiremus an talis fuerit, vt & custodiri debuerit. g Nam si integræ opinionis videbatur, vt non debuerit custodiri : absoluendus

Reperempta vel perdita post litẽ contestatam non tenetur possessor,si dolus vel culpa ei imputari non possit. Bartolus.

XXII. VLPIANVS libro sextodecimo ad Edictum.

QVòd si dolo possessoris fugerit:damnandum eũ quasi possideret s.

XXIII. PAVLVS libro vicẽsimo primo ad Edictum.

IN rem actio t competit ei qui aut iure gentium aut iure ciuili dominium adquisiit.

non per præſcriptionem,ſecundum Io.licet M. dixerit cp ſic.& eſt pro vtroque.C.de præſcrip.xxx.ann.ſi quis emptionis. circa prinSed oppone de muliere,quæ habet dominium:vt.C.de iur. do.in rebus.nec tamen agit:vt.C.e.doce.Sol.habet obfuſcatum, ſecundum M. Vel dic,nó habet vllo modo:vt ibi no.niſi quo ad hoc,vt inde ſuſtẽtetur: quo etiã reſpectu poſſidet: vt. C. qui po.in pign.ha.l. aſſiduis.circa princip.

Res quæ in nullius bonis ſunt, vindicari non poſſunt. Bartolus.

Loca ſacra,itẽ religioſa,quaſi noſtra[a], in rem actione peti nó poſſunt[b]. Si quis rei ſuæ alienam rem ita adiecerit[c], vt pars eius fieret, veluti ſi quis ſtatuæ[d] ſuæ brachium aut pedem alienum adiecerit, aut ſcypho anſam[e] vel fundum, vel candelabro ſigillũ, aut menſæ pedem: dominum eius totius rei[f] efficit:veréque ſtatuam ſuam dicturum, & ſcyphum, plerique rectè dicunt.

Pars cedit toto: & liquidum cedit arido, ſi ei vniatur. Bartolus.

Sed & id qđ in charta[g] mea ſcribitur,aut in tabula pingitur, ſtatim meum fit:licet de pictura quidam contrà ſenſerint propter pretiũ picturæ: ſed neceſſe eſt[h] ei rei cedi, quod ſine illa eſſe non poteſt.

Qui vindicat totum,repellitur exceptione,niſi reſtituatur pretium partis adiunctæ. Bartolus.

In omnibus[i] igitur iſtis in quibus mea res per prævalentiã[k] alienã rẽ trahit[l], meámque efficit:ſi eã rẽ vindicẽ,per exceptionẽ doli mali cogar pretium eius quod acceſſerit dare[m].

Ea quæ vni corpori vniuntur, compoſitione durante vindicari non poſſunt: nec ea diſſoluta,ſi per ferruminationem ſunt vnita:ſecus ſi per applumbaturam: ſed actione in factũ primo domino cõſolitur:ſed in vnione qua ex ſeparatis corporibus cõſtitit, quilibet ſua rei dominus remanet. Bar.

Item quæcunque aliis iuncta ſiue adiecta acceſsionis loco cedũt:ea quandiu cohærẽt,dominus vindicare[n] non poteſt: ſed ad exhibendũ agere poteſt, vt ſeparẽtur[o], & tunc vindicẽtur: ſcilicet excepto eo quod Caſſius de ferrumination ſcribit. Dicit enim, ſi ſtatuæ ſuæ ferrumination iunctum brachium ſit,vnitate *maioris partis conſumi:& quod ſemel alienum factum[p] ſit, etiam ſi inde abruptum ſit,redire ad priorem dominum non poſſe[q]. Non idem in eo quod adplumbatum ſit: quia ferruminatio per eandem materiam[r] facit confuſionem: ſicut ſcriptura cedit membranæ,& pictura tabulæ. Quod ſi ſcriptura ſit pretioſior,vel pictura,ſecundum quosdam, ſcriptura cedit membranæ,& pictura tabulæ. Sed contra in pictura:vt.ĩ.de adquir.re.do.qua ratione.§. ſed nõ vt literæ.& inſti.de re.di.§.ſi quis in aliena.Sol.hæc corrigitur per illas,ſecundum Azo. Vel dic ſecũdum Io.hic nõ reſpondet niſi in charta & in ſcriptura,cum dicit, ſed neceſſe &c. Tertij,vt P.diſtinguũt an tabula ſit pretioſior pictura: vt ceſſio fiat pretioſiori. & hoc ex illo verbo, propter pretiũ,quod hic eſt : & ex eo quod reperit iſt. viliſsimę tabulæ.de re. diui.§.ſi quis in aliena. verſi.ridiculum. Vnde de homine picto,& bono colore:nõ autẽ traheret aliàs pictura tabulam.quãcunque primarum teneas,in idem recidit. Vel idẽ vtrobiq;,quãdo pictor mala fide pinxit.hodie autẽ ſemp eſt pretioſior ſcriptura,quã charta:& ideo ſicut pictura ſemp trahit ad ſe chartam.

*In omnibus.ſ.talibus: vel plurale pro ſingulari caſu:vt ſic ad picturam non referatur, ſecundum Io. Vel dic vt ſtatua, & charta,ſecundum Azo.

vnitate id.

Per prævalentiam. partis,vel etiam pretij: vt.ĩ.de adquir.re.do.l. quicquid.§.fi.& not.ĩ. §.proxi.In gemma autem anulo iniuncta,diſtingue quid cuius cauſa ornãdi adiungatur: vt.ĩ.de vſucap.l.rerum mixtura.in.§. quid ergo.& dixi infra ad exhi.l.gemmã.& infra de aur.& argen.leg.l. & ſi non ſint.§. perucniamus.

*Non poſſunt.*ſed interdici poteſt:vt.ĩ.de mor.infer.l.j.in prin. Item in factũ:vt corpus tollatur illatum ab eo qui nó habet ius: vt.ĩ.de relig.l.ij.§.prætor.Accurſius.

*Adiecerit.*bona vel mala fide.ſed ſi dominus pedis,alienæ ſtatuæ adiecit:tunc ſi mala fide, donare videtur:vt inſtit.de rerũ diuiſione.§.ex diuerſo.Item loquitur hic quãdo factum facto argẽto iungitur:& fit eius pars.vbi autem infectum infecto,quilibet ſuæ partis domin' permanet:vt.ĩ.de adquirẽ.re. do.l.quidquid.j.reſpõ.æqualis vel inæqualis, poſsit vel nó poſsit separari.Et dic,permanet,vt neutra alteri cedat:ſit tamen commune ſi non poteſt ſeparari:vt.ĩ.eo.qui gregẽ.§. fin.&.ĩ. de adquirend. re.do.in dicta.l.quidquid.j.reſpõ. Sed vbi factũ facto, ita quòd neutrũ alteri cedit vt pars : dic cp minus maiori cedit. ſi neutra maior cedit pretioſiori.ſi autem nullum pretioſius,tunc nullum alteri.& ſic quilibet tunc ſuum vindicat citra fidei diſtinctionẽ: vt.l.quidquid.§. fina.ſcilicet ſi poteſt ſeparari.aliàs ſit cõmune: vt.ĩ.eo.l.idem Pompo.ſcribit,ſi frumentũ.Si autẽ materiæ tuæ infectæ alienam factã vel infectã adiunxeris quacunq; fide,quocunque modo:quæ aliena fuerit, prioris domini manet : nec fit hæc communis,quando ſcilicet poteſt ſeparari:vt.l. quidquid.j. reſpõ.Si tuæ factæ,alienã infectam:totum tuum erit. Sed ſi applumbaueris bona fide:& prior dominus manet dominus: & ad exhi.agit.ſi malæ fidei,vtili rei vindi.ſi vero bo.fid. ferruminaueris,in factũ teneris:quia in perpetuũ receſſit à domino dominium:ſi mala fi.dominus manet qui fuit: licet totum ſit tuum. & colliguntur prædicta ex hac lege,&.d.l.quidquid.

*Statua.*erat ergo ſtatua ſpecies per ſe,etiam ſine adiuncto.

Anſa quid ſit.

*Anſam.*i.manubriũ,quod cũ manibus tenetur.& dicitur anſa ppriè pes ollæ.vnde Ouid. Tortilis à digitis excidit anſa meis.

*Totius rei.*etiã ſi per applumbaturam hæc adiecta ſunt:vt.ĩ.de adqui.re.do.l.quidquid.ij. reſpõ.Sed quomodo tunc eſt totius dominus:ſic ergo nó vindicaretur:ſicut in ferruminatis dicitur ĩ.eo.§.item quæcunq;.at certum eſt ea inter ſe differre:vt ibidẽ dicitur.Dic ergo,totius. i.cuiuſdã corporis totalis. totale enim corpus eſt ſtatua,quæ alteri rei non accedit:non autem cuiuſlibet eius partis,quando per applumbaturam.Accurſius.

*Quod in charta.*vel membrana.

*Sed neceſſe eſt.*Et ita tam ſcriptura, quàm pictura cedit, vt vi-

detur:ſed contra in pictura:vt.ĩ.de adquir.re.do.qua ratione.§. ſed nõ vt literæ.& inſti.de re.di.§.ſi quis in aliena.Sol.hæc corrigitur per illas,ſecundum Azo. Vel dic ſecũdum Io.hic nõ reſpondet niſi in charta & in ſcriptura,cum dicit, ſed neceſſe &c. Tertij,vt P.diſtinguũt an tabula ſit pretioſior pictura: vt ceſſio fiat pretioſiori. & hoc ex illo verbo, propter pretiũ,quod hic eſt : & ex eo quod reperit iſt. viliſsimę tabulæ.de re. diui.§.ſi quis in aliena. verſi.ridiculum. Vnde de homine picto,& bono colore:nõ autẽ traheret aliàs pictura tabulam.quãcunque primarum teneas,in idem recidit. Vel idẽ vtrobiq;,quãdo pictor mala fide pinxit.hodie autẽ ſemp eſt pretioſior ſcriptura,quã charta:& ideo ſicut pictura ſemp trahit ad ſe chartam.

*In omnibus.ſ.talibus: vel plurale pro ſingulari caſu:vt ſic ad picturam non referatur, ſecundum Io. Vel dic vt ſtatua, & charta,ſecundum Azo.

vnitate id.

Per prævalentiam. partis,vel etiam pretij: vt.ĩ.de adquir.re.do.l. quicquid.§.fi.& not.ĩ. §.proxi.In gemma autem anulo iniuncta,diſtingue quid cuius cauſa ornãdi adiungatur: vt.ĩ.de vſucap.l.rerum mixtura.in.§. quid ergo.& dixi infra ad exhi.l.gemmã.& infra de aur.& argen.leg.l. & ſi non ſint.§. perucniamus.

*Alienam rem trahit.*maioris partis:quod puto in rebus factis, quibus adiũgitur quid factum,vel infectũ:cæterũ maſſam maſſæ & maiori valde pretio & quãtitate nõ puto accedere confuſionẽ:ideóque remanet quilibet dominus pro parte ſua,ſiue ponas cõmunicari,ſiue nõ.Quid ergo ſi meam factã tuæ factæ addideris:ita quòd ſit pars alterius,nulla maiore altera : & ſic feci vnã ſpeciẽ:& ita quòd iure ſpecificationis nõ petam neutra cedit alteri,etiã ſi altera ſit valde maioris pretij.quis ergo erit dominus ſpeciei?Dico, vterq; pro indiuiſo,& pro rata,ſi fuit adiunctio facta ferrumination.ſed ſi per applumbaturã, nemo intelligitur dominus ſpeciei:ſed nec cõmunis eſt pro diuiſo:vt de grege diximus.ĩ.ſed ſi par.ſed Ioan.dicit ratione maioris pretij alterum altiori cedere:vt.ĩ.in notula ſua ſcriptũ eſt:quod nõ placet. ſed reſpon.illi legi,vt.ĩ.de adquir.re.do.l.quidquid.

*Dare.*Ita tamen ad vindicandũ totum admittar, ſi ſcriptor, vel qui pedẽ ſtatuæ adiecit, bonã fidẽ habebat:vt.ĩ.de adqui.re. do.l.qua ratione.§.ſed non.&.l.adeo.§.ex diuerſo.Vnde ſi bona fides defuerit,cũ denegetur exceptio,vt dictis legibus:multo magis denegabit actio in factũ:de qua loquitur in ꝓxi.§.in fi.Ac.

Vindicare. hoc in applumbatis.Idem in textis & iunctis:vt inſti.de re.di.§.ſi tamen.Et no.quòd dominus manet prior : ſed ſi mala fide adiunxi,vindicat quod eſt adiunctum.Accurſius.

*Separẽtur.*ſic &.ĩ.ad exhi.l.ſi hac actiõe.§.eſt aũt.&.l.tigni.§.j.

*Factum.*per adiunctionem factam bo.fi.ſi autem ma.fi. puto quòd prior remaneat dominus:licet totale corpus tuũ ſit: vt ſupra in glo.bona,vel mala &c.Accurſius.

*Non poſſe.*ſic arbor quæ coaluit, etiam abrupta nõ redditur vt.ĩ.de adquir.rerũ do.ſed & ſi.§.arbor.Sic ſeruus pœnæ dãnatus licet reſtitutus in integrum non redditur domino : vt infra de pœ.l.aut damnum.penul.reſpon.

*Materiam.*vt ferrũ ferro mediãte ferro:argentũ argento mediãte argento:& ſic in ſimilibus.Quodcunq; autẽ iſtorũ mutuetur,erit applũbatura : vt hic euidẽter dicit.ideo fortè ſic dicta, quia per plumbum plerunq; fit.& de his adiunctionibus dic vt dixi.ĩ.ea.l.§.ſi quis rei fuæ.An autem bo.fid.eſt neceſſaria in his ferruminatis,vel ſimilibus?& puto in his ita dicendũ,ſecundum Azo.vt ſi ꝓprietati meæ aliena proprietas iure ferrumination cedit;

Plũbatura & ferrumi natio diffe rent.

cedit, ſiue propter factũ meum, ſiue propter factum alterius: me bonam fidem habere non eſt neceſſarium. At econtra ſi is cuius eſt, ſuo facto cedit: ſic, ne aliàs donaſſe videat: vt.j.de acquir.re.do.adeo.§.ex diuerſo.&.l.qua ratione.§.literæ.verſi.ſed non vt literæ. Si vero propter factum alienum, nõ eius cuius eſt, nõ requiritur ab eo bona fides: cum ipſe nihil faciat: ideoque, ſicut hic dicitur, pretiũ rei ſuæ petet ab eo cui ceſſit. Quod autem in ferruminato dixi, intellige in ſato & plantato. Si vero non rei, ſed perſonæ fieret acceſsio, quia ſpecifico: bo.fi. eſt neceſſaria: vt infra de acquir. re. do. adeo.§. cum quis.

a *In omnibus.* id eſt in hoc caſu de ferruminatis. Vel dic in omnibus his & ſimilibus: vt ſatis & plãtatis, & naturali alimento alitis, & ſpecificatis, ſecundum nos: licet M. cõtra: qui vtilem in rem dabat & in ſacris, & in religioſis locis: vt.ĩ.eo.§. loca. ſed habet locum in factum.

b *In factum.* quæ in variis articulis iuris locum habet: vt. C. de ſacroſanc. eccle. l. ſancimus. & infra de do. inter vi. & vxo. l. ſi mulier ex pecunia. §. fi. & l. ſeq. &.ĩ. de actio. & oblig. l. j. in prin.

c *Singuli homines.* in choro, vel in familia ſeruorum.

d *Immixtus.* vt &.ĩ.l. j.§.fi.&.l.ij.in fi.

e *Brachium.* quo adhoc vt vindices adiunctum. ſed verè ea dominus, & ad exhi. agit, & vindicas poſtea: vt.ĩ.eod.§. item quæcunque. Vel loquitur hic quando per ferruminationem.

f *Aliena.* id eſt non meæ, ac ſi diceret, tuæ.

g *Vno ſpiritu.* id eſt vna elementatione.

h *Continetur.* vt & infra de vſuca. l. rerum mixtura. vt infra de auro & argen. lega. l. ſi ſtatuam. Accurſius.

i *Sciens.* quo caſu nõ aget vt eximatur, ſed vt pretium peteret iurãdo in litem: quia dolo deſiit poſſidere: vt &.j. de tig. iniun. l. j. in fi. & de ſol. qui res. in fi. ſecundum Ioan.

k *Deſcendit.* vt infra de tig. iniun. l. j. in princ. & ad exhi. gemma. in fin. & infra de acquir. re. do. adeo. §. cum in ſuo. Sed nunquid etiam bo. fi. poſ. tenetur in duplum? Quidã dixerũt in ſimplum tantumtarg. infra de do. inter vi. & vxo. l. de eo. Item not. quòd aliud in pictore: vt ſupra eo. §. ſed & id. Item no. quòd cõtra hunc ma. fi. poſ. quinque competũt actiones, ſcilicet rei vin. item ad exhi. item de tigno iniuncto: item condictio furtiua: & actio furti. Item duæ primę dãtur quaſi deſierit dolo poſſidere: aliæ non. Item prima & ſecunda & quarta, quia rei perſecutorię ſunt inuicem, vna per aliam tollitur. Idem in tertia, quantum ad ſimplum vnum quod rei perſecutionem continet. Quinta vero ſcilicet furti, nullam perſecutoriam tollit, ſed tantum pœnæ: ſed actio de tigno iniuncto, in eo quod pœnam cõtinet, actioni furti detrahit: aliæ vero nõ, quia rem perſequuntur. Item nunquid is qui nõ iniunxit, ſed tantum iniunctum habet, tenetur? Reſpõ. ita, arg. infra de iis qui deie. vel effu. ſi vero §. poſitum. & de flu. l. j. §. fin. Item an faber? Reſpond. non: ſed ille qui fieri fecit: vt arg. infra de vi & vi ar. l. j. §. deieciſſe. Item ſolet quæri, an idem ſit in illa, ſcilicet in rure facta, quod in ædificio in ciuitate: arg. quòd nõ: vt infra ne quid in loco pub. l. ſi. Sed cõtra puto propter huius. l. generalia verba: vt inſti. de rerum di. §. cum in ſuo. verſi. quod ideo prouiſum. &.ĩ. de verbo. ſigni. l. vrbana. ſecundum Azo. Item quid ſi timore pœnæ dupli velit eximere is quĩ iniunxit? Reſpon. non eſt audiendus: quia nõ ſui fauore eſt hoc ſtatutũ, ſed propter publicam vtilitatem: & hoc in mala fide iungente: bo. fi. vero iniunctor auditur, ſecundum quoſdam. Sed contra videtur infra de leg. j. l. cæteris. §. ſi duobus.

Allioten quinque cõtra mala fi. poſſeſſorẽ cõpetunt.

a Angelus hic & Ioan. de Imo. & do. Alex. in l. de pupillo. §. mutationem. de no. ope. nũti. j.

l *Cementa.* quæ nec per ſe poſſidentur: vt.ĩ. de acquir. poſ. l. qui vniuerſas. & ideo vindicantur eis diſſolutis: vt hic, &. C. eo. l. ij.

m *Ædificiũ.* hoc, niſi iam eſſet duplũ cõſectus ſuæ actionẽ de tigno iniũctorve inſtit. de re. di. §. cũ in ſuo. Itẽ hæc vera etiam ſi per. xxx. an. tignũ bo. fi. impoſitũ māſerit in domo. ſecus ſi mala fi. quia præſcripſit. Sed cur mala fi. eſt melioris conditionis, cũ eſſe nõ debeat: vt.ĩ. de peti. hered. ſi à domino vel à patre. §. ſi prædo? Reſpon. quia vbi mala fi. iniũxit, etiã durãte ædificio vindicare potuit: quod ſi nõ fecit: merito mihi negligenti obſtat exceptio. quod dici non poteſt cũ bo. fi. iniunxit: vnde non imputatur: vt. C. de anna. excep. l. j. i fi.

n *Etſi.* i. quamuis.

o *Fiat.* i. quaſi noſtra: cum verũ dominium ſecundũ nos non quæritur per præſcriptionem: licet M. contra.

p *§ qui. Debet.* cõſilium eſt: vt.ĩ. de tranſac. l. pacto. Accurſius.

q *Poſſeſſionẽ.* vel recuperãdę poſſeſſionis, vel retinẽdæ, vel adipiſcẽdæ. & facit inſti. de interdi. §. retinẽdæ. &. §. cõmodum. &.j. de acqui. poſſeſ. l. exit. &. l. naturaliter. §. nihil. & de vi & vi arm. l. cum fundum. in fi. Idem etiam ſi ciuili actione eam conſequi poteſt: quod fit quandoque, vt dixi ſupra de cõdic. inde. l. indebiti. §. j. in prin.

r *Patet.* & ideo magna contentio eſt de ea: vt infra vti poſ. l. j. §. huius autem.

Si quis ſe obtulit.] C. AVG. Si rem meã poſſidebam: & Titius obtulit ſe liti, dicẽs ſe poſſediſſe, & eũ cõueniã: & lit. conteſt. inuentus eſt nõ poſſediſſe: an ſit cõdemnãdus, quæritur. Et dicitur q̃ ſic. Si vero ante lit. cõteſt. Titi⁹ pœniteat, & dicit ſe nõ poſſidere: abſolvẽdus erit. Sed pone cũ credebã q̃ Titi⁹ poſſideret: & nolui ab eo vĩdicare: & Seius dicat ſe poſſidere, nõ Titiũ: hic nõ erit pœnitẽtiæ locus, ſed Seius eſt cõdemnãdus. Ex prædictis ergo apparet q̃ hãc act. poſſeſſor patitur. vnde ſi quis tẽpore lit. cõteſt. & rei iudi. poſſedit: erit cõdemnãdus. [*SI HOMO.*] Seruum meũ bo. fi. poſſedit quis. deteriorem cũ fecit. lite nõ cõteſt. deceſſit: vnde nõ tenetur per hãc act. neque ad pretiũ, neque ad dãnũ: ſed. l. Aq. agere poteſt. [*SED ET IS.*] Poſſediſti ſeruũ meũ mala fi. vel bo. antequã fuerimus lit. cõteſt. deſiiſti eũ poſſidere, & dolo ma. perinde cõdemnãdus es, ac ſi poſſideres: & eã ſit in vniuerſali iudicio, vt debeat dolus præteritus venire in iudicio: nũquid ergo ſic dicẽdũ eſt, vt veniat in ſpeciali in rẽ actã? Et dicitur q̃ ſic. [*SI PER.*] Filius meus vel ſeruus rẽ tuã poſſedit: & ita ego per eũ abſens fuit tempore latæ ſentẽtiæ. dandũ erit mihi tẽpus intra quod ducã ſeruũ vel filiũ: & cauebo cõueniẽter de re reſtituenda. [*IN RE.*] Iſte. §. cõtinuatur in. l. ſeq. vſq; ad. l. fructus. & de eadẽ materia tractat. ſ. qualiter poſſeſſor poſsit recipere ſumptus quos fecit ĩ re poſſeſſa. Et dicitur quòd illos percipiet antequã rem reſtituat. & ad hoc multa ponit exẽpla. Primũ eſt tale: Fũdũ tuũ poſſedi, ſumptus feci: vel domũ. ſi putas, refundes mihi impẽſas: alioquin repellãte per excep. do. mali. l. dẽ eſt & ſi conſtãte matrimonio maritus dederit vxori fundũ: quia nõ valet donatio ſi matrimoniũ diſſoluatur. & ſi mulier repetat dotẽ, excipiet maritus q̃ ſibi non reddet donec fundus quẽ dedit, ei reſtituatur. Idẽ ſi poſ. ędificauit ĩ area petitoris ſ. q̃

poteſt

agi: niſi aduerſus eum qui ſciẽs alienum iunxit ædibus: ſed eſt actio antiqua de tigno iuncto, quæ in duplum ex lege duodecim tabularum deſcendit.k

Cementa cum domo ruita, dominum cementorum vindicare non poteſt. ſecus ea diſſoluta, etiam tempore præſcriptionis cõpleto. Bartolus.

Item ſi quis ex alienis cemẽtis in ſolo ſuo ædificauerit, domum quidem vindicare poterit: cemẽta autẽ reſoluta prior dominus vindicabit, etiã ſi poſt tempus vſucapionis diſſolutum ſit ædificium poſtquam à bonæ fidei emptore poſſeſſum ſit. Nec enim ſingula cementa vſucapiuntur, ſi domus per temporis ſpatium noſtra fiat.

Conſultius eſt agere poſſeſſorio, quàm petitorio. Bartolus.

XXIIII. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

IS qui deſtinauit rem petere, animaduertere debet? an aliquo interdicto poſsit nanciſci poſſeſsionem: q quia longè cõmodius eſt ipſum poſsidere, & aduerſarium ad onera petitoris compellere, quàm alio poſſidente petere.r

poteſt obiicere excep. niſi reddat ſumpt[a] : niſi patiaꝫ petitor eũ tollere ędificiũ. [SED ET.] Poſſedi ſeruũ tuũ. iſtruxi eũ in aliqua arte. quęrit an idẽ ſit quod ſuperiori caſu. Dicitur ꝙ non: quia ars ab homine tolli nõ poteſt: vnde ita demũ repetaꝫ ſũpt[a] ſi plus ꝓpter talẽ arte vẽdidiſti: vel ſi tibi denũciaui antequã eũ iſtituiſti, vt non petetes: quia i caſu iſto obſtabit tibi do. ma. excep. Sed quid ſi aliquid pcepi ex opis ſerui : nũquid debeo illud reſtituere? Dicitur ꝙ ſic. nec refert ſi fuerit ſeru[s] magn[s] vel puus. ſi vero magnus, quoniã eũ iſtruxi, fruct[a] oparũ debẽt cõputari i ſũptib[a] quos feci. ſi autẽ mecũ ſtetit p. xv. ã. poſtquã ſciuit artificiũ, ipẽſas repetere nõ potero: cõpẽſãdo lucrũ pceptũ ex eo artificio cũ ipenſis factis i eo iſtituẽdo. h. d. vſque ad. l. fruct[a]. Vi.

a *Poſſidere.* Aſſerens ſe poſſidere. ſed qd ſi egi cõtra nõ poſſidẽtẽ: nec quęſitũ fuit an poſſideret: nec ipſe dixit: an debeat dinarij? Reſpõ. nõ: vt. ff. de excep. rei iudi. ſi à te. §. ſecũdũ ſecũdam caſus poſitionem.

Vide quę licet Inno. in rubri. de eſt iudi. quę multum facit ad hanc. l.

b *Abſoluendus.* immo dãnãdus: vt hic, & ff. ſi vſusfru. pe. l. fi. i fi. nec liberatur poſſeſſor: vt ã. de pe. her. nec vllã. §. fi. Et vt plene videas diſtingue cũ quis ſe offert petitioni: ſi quidẽ actor ſcit eũ nõ poſſidere: nec ãte litis cõteſt. nec poſt põt aliqd actor ꝙtare reo: quia ipſe à ſeipſo decidit: vt. ã. de pe. here. qui ſe liti. & ff. l. pxi. ſi vero ignoret: ſi quidẽ reꝰ vſq; ad litẽ ichoatam perſiſtat in cõtradictione, tenẽt omnimodo: vt hic ſubiicit: ſi vero velit ãte litẽ pœnitere, diſtingue vtrũ à certa perſona, pũta à Titio, volebã petere: vt tũc etiã ãte lit. conteſt. non liceat ei pœnitere: vt. ff. eo. l. ſin autẽ, in prin. am ſcertus erã à quo peterem: quia ignorabã rei poſſeſſorem, & forte de eo quærebam, vt tũc liceat pœnitere: vt hic dicitur.

Contor. cũ gl. §. gl. opa verb. tempore, in tem verſi. ſi medio tempore. in dubio. extra de elec.

c *Decipit.* fingit hæc lex eum nõ decipi. ſi tamen contra probetur, vt quia alius ſterim vſucepit, tenetur: vt. ã. de dol. l. pen.

d *Qui diſceſſit.* ante lit. cõteſt. vt. ff. rem ra. ha. l. amplius. & ſic no. ante lit. conte. licere pœnitere, non poſt: vt hic, & infra ſolu. ma. ſi cũ dotem. §. eo amtem tẽpore. & ſupra de iur. om. iudi. l. ſi cõuenerit. & infra de ſolu. ſtipulatus. in fi. & infr. de noxa. l. electio. §. neque. & C. de fideiuſ. l. liberum.

olus velimo infer.

e *Nam ſi actor. Decipitur.* dolus autem volenti nõ infertur: vt C. de trãſac. cum donationis. item non debuit certiorari & c. vt infra de actio. empt. l. j. in fi. Accurſius.

f *Inautem. Teſtatione.* per teſtes.

g *Omnimodo.* i. nõ diſtincto ſcierit ã ignorauerit actor, ſecũdũ quoſdãmo dicas, ſit lis cõteſtata, vel nõ: vt ſi diſtinctione notaui.

h *Iudicatur.* hoc verũ, ſi à primo incipias vel à tempore lit. cõteſt. vt ſtatim patet. ſecus ſi à ſecundo: quia illud ſufficit.

Glo. ſummat iſtam l. cum ſeq. & principio ſeq. & ideo glo. ſit pro ſummario: ideo nota eam. Bartolus

XXV. VLPIANVS libro ſeptuagenſimo ad Edictum.

IS qui ſe obtulit rei defenſioni ſine cauſa, cum non poſſideret [d], nec dolo feciſſet quo minus poſſideret, ſi actor ignoret, non eſt abſoluendus [h]: vt Marcellus ait. quæ ſententia vera eſt. ſed hoc poſt litẽ cõteſtatã. Cęterũ ante iudiciũ acceptũ nõn decipit [e] actorẽ, qui ſe negat poſſidere: cũ verè non poſſideret. nec videtur ſe liti obtuliſſe. qui diſceſſit [d].

XXVI. PAVLVS libro ſecundo ad Plautium.

NAm ſi actor ſcit, tunc is non ab alio, ſed à ſe decipitur [e]: & ideo reus abſoluitur.

XXVII. IDEM libro vicẽſimoprimo ad Edictum.

SInautem [f] cum à Titio petere vellem, aliquis dixerit ſe poſſidere, & ideo liti ſe obtulit, & hoc ipſum in re agẽda teſtatione [f] ꝓbauero: omnimodo [g] condemnandus eſt.

Non ſufficit quem tempore litis conteſt. poſſidere. ſi ante ſententiã abſque culpa ſua poſſidere deſinit. Item ſufficit ſi poſſidet tempore ſententiæ, licet ante non poſſederit. Bartolus.

Poſſideret autẽ aliquis debet vtique & litis cõteſtatę tẽpore, & quo res iudicatur [h]. Quòd ſi litis cõteſtationis tẽpore poſſedit: cum autẽ res iudicatur, ſine dolo malo [i] amiſit poſſeſſionẽ: abſoluendus eſt [k] poſſeſſor. Item ſi litis conteſtatæ tempore nõ poſſedit, quo autẽ iudicatur poſſidet, ꝓbãda eſt Proculi ſententia, vt omnimodo condẽnetur. Ergo & fructuũ nomine ex quo cœpit poſſidere, dãnabit.

Caſus ſuperueniens, excuſat poſſeſſorem à præcedente culpa. Bartolus.

Si homo petit[a] [l] dolo poſſeſſoris deterior factus ſit, deinde ſine culpa ei[s] ex alia cauſa mortuus [m] ſit: æſtimatio nõ fiet eius ꝙ deteriorem eũ fecerat: quia nihil ſtereſt petitoris [n]: ſed hæc quantum ad ſi rem actionem: legis autẽ Aquiliæ actio durat [o].

Qui dolo deſiit poſſidere, vt poſſeſſor cõueniatur. Bartolus.

Sed & is qui ante litem cõteſtatam dolo deſiit rem poſſidere, tenetur in rẽ actione. Idque ex ſenatuſconſulto colligi poteſt, quo cautum eſt, vt dixim[s], vt dolus præteritus in hereditatis petitionem veniat. Cum enim in hereditatis petitione (quæ & ipſa in rem eſt) dolus præteritus [p] fertur: non eſt abſurdum per conſequẽtias & in ſpeciali in rem actione dolum præteritum deduci [q].

Si perſona per quam quis poſſidet, abſens ſit: vel detur dilatio, vel præſtatur cautio de reſtituenda. Bartolus.

Si per filium aut per ſeruum pater vel dominus poſſideat, & is [r] ſine culpa patris dominíve rei iudicãdętẽpore abſit: vel [ſ] tẽpus dandum, vel cauendum eſt de poſſeſſione reſtituenda [t].

Supra in. l. in rem. dixit cui detur hæc actio: ſed in. d. ſi is qui deſtimauerit. cum. l. ſeq. dixit contra quem detur. hic incipit dicere & tractare quod ſit officium iudicis in his quæ emanant in rei vindicatione. Et primo loquitur de ſumptibus vſque ad. l. fructus. & hoc intendit. Bonæ fidei poſſeſſor ſumptus per doli exceptionem recuperat. Item expenſas factas in ædificando de nouo recuperat, niſi actor deductionem ſibi cõcedat. Bartolus.

i *Dolo malo.* & culpa quę venit lit. conteſt. vt infra eo. l. ſi homo. & l. ſi culpa. & l. ſi in rem. & facit ſupra de pe. hæ. ſi quo.

k *Abſoluẽdus eſt.* cõtra. ff. depoſi. l. j. §. ſi rẽ depoſitã. Sol. illa eſt actio perſonalis, hęc eſt realis. vel veriꝰ dic ꝙ ibi priꝰ dolũ cõmiſerat alienãdo. Itẽ hęc quę hic dicũt, intellige eũ diſtinctione quã fecimus. ſ. eo. item ſi verberatũ. in fi. l. *Si homo petitus.* extra iudicium.

m *Mortuus.* ãte lit. cõteſt. & ſic nõ eſt cõtra ſ. eo. vtique. *ADDITIO.* Intelligas hic hominẽ petitum ante lit. cõteſt. vel forte extra iudiciũ: ſecꝰ ſi lis eſſet cõte. & ſic officiũ iudicis eſſet corroboratũ: vt ff. d. l. vtique. ſecundum Bar.

n *Petitoris.* nũc. ſ. nõ fuiſſe hominem deterioratũ. nã etſi deterioratꝰ nõ fuiſſet, ſimiliter mortuꝰ eſſet. & ideo cũ rei vi. locũ non habeat: nec iudicis officiũ ſup dãno ſubducta principali actione locũ habere poteſt: vt C. depoſi. l. iiij. Nec ob. qd dicitur. ſ. eo. l. vtiq;. que eſt contra. hic enĩ nõ erat lis cõt. & quod dicit, petitus, expone ſimplici cõuẽtiõe extra iudiciũ quę fitꝰ: alioquĩ cũ lit. cõteſt. ſemel ſibi vẽdicaſſet locũ: officiũ iudicis nihilominꝰ etiã re perdita exerceret: & hoc quantũ ad rei vin. quę pręſens reſpicit tẽpus. quia tamẽ legis Aquilię actio oculos à tergo habet, & retro reſpicit: idcireo cõpetit: quia etſi nõ iterfit, interfuit tamẽ hominem ſanũ fuiſſe: ar. ff. de act. & ob. l. quęcũq;. & ff. ad. l. Aqui. ita vulneratus. j. rñ. & ar. ff. de ſervor. l. doli. §. fi. Alij dicunt ꝙ hic erat lis cõteſt. ſed habebat cauſam litigãdi reꝰ: & hac ratione ceſſat officiũ: cũ nõ teneatur de interitu: vt. ã. de petitio. here. l. illud.

o *Durat.* vt æſtimationem damni præſtet.

p *Præteriꝰ.* i. ãte lit. cõt. cõmiſſꝰ: vt. ã. de pet. he. ſed & ſi. §. ſi ãte.

q *Deduci.* & ſic ꝙ poſſeſſore habeĩ: vt hic, & ff. de noxa. l. ſi bo. fi. & ff. ne quid i loc. pu. l. j. §. hoc autẽ iterdictũ. Sed certe hæc ſimilitudo nõ videt bona, ſiue ratio. Multę enĩ ſũt iter eas differẽtię, ſicut diximꝰ. ã. de pe. here. l. plane. & l. itẽ veniũt. §. fructus. Itẽ hęc eſt ſtricti iuris: illa bo. fi. vt. C. de pe. he. l. fi. i fi. Itẽ hęc pro re vna ſingulari: illa ꝙ vniuerſitate: vt. ã. eo. l. j. i priꝰ. Itẽ iſta daĩ cõtra poſſidẽtẽ ti. illa nequaquã niſi i caſibꝰ: vt. ã. de pe. here. l. regulariter. & l. ꝙ herede. & l. nec vllã. §. ónibꝰ. & C. de pe. here. l. ſi poſt. i fi. Item hæc eſt in rem, illa mixta: vnde & ꝑſonalia debita in ea veniũt. Item pretia rerum: vt. C. de peti. here. l. hereditas. & ã. de pet. her. l. etiã. §. fi. & l. quod ſi i diem. §. ſed & is. Azo. Itẽ ibi ſit malę fi. ſola denuntiatione: hic non: vt ſupra de peti. here. item veniunt. §. petitam. Accurſius.

r *Et is.* ſ. filius vel ſeruꝰ per quẽ poſſidebat pater vel dominꝰ.

ſ *Vel.* vel ꝙ &. nã. vtrũq; faciẽdũ eſt: vt. ff. ad exhi. l. Celſꝰ. §. fi.

t *Reſtituẽda.* Fert ergo ſẽtẽtia cõdẽnatoria, ſed nõ adſtrigit:

vt hic dicitur. & inſti. de offi. iudi. circa princi. Accurſius.

a *Si poſſeſſor.* bo. fi. qui factus eſt malę fi. tępore quo fecit ſumptus. In ilto enim quędā media via ſeruatur iter bo. fi. ſemper: vel ma. fi. ſemper. vel loquitur hic ī bo. fi. ſępe: in caſu qui ponitur infra eo. l. in fundo. §. finge pauperem. in mala fi. nó: quia nó repetit: vel ſi alicubi repetit: hoc eſt per officium iudicis, non exceptiõe doli: vt no. infra. e. l. in fūdo. & ſupra de pet. her. plane.

b *Conteſtatam.* poſtea enim ipſe prędo eſt: & ea ratio habetur in eo quæ in prædone. Vel ideo dicit ante litem cõteſt. quia illi veniũt per exceptionẽ doli: poſt verò per offi. iud. vt infra de ædili. edic. l. ædiles etiam hoc. §. item ſciendum.

c *Sumptibus.* ſi ratio fructuum & hic deficiat ex quibus debẽt expẽſæ deduci: vt infra fami. ercis. l. fundus qui. & infra eo. l. emptor. & l. ſumptus.

d *Pecuniam.* cum eſſet vtilius fortè quàm noxę dare: vt ſupra de peti. her. vtiles. & cõcordat huic reſpõ. infra de noxali. l. bonæ fidei.

e *Ædificauit.* vt inſti. de re. di. §. certe. & j. de pig. ac. l. ſi ſeruos.

f *Ædificiũ.* tũc enim non præſtabũtur impenſę: & hoc ſi vindicans, nec rem vẽditurus, nec impenſas facturus erat, nec erat diues, alioquī cõtra: vt infra. e. l. in fundo. & l. niſi venalẽ. & hoc prout in eo qui ſemper fuit bo. fi. intelleꝛi. §. Sed ſecundum hoc nonne idem eſt in ſeruo: vt in. d. l. niſi? Hęc autem lex aliud in ſeruo dicit: vt infra ſubiicit ſtatim. Dic ergo non idem: quia quãdo diues erat, nec habebat venalem: nec erat expẽſurus: nó reddit petitor impenſas in ſeruo: ſed ſecus ī area. ſi autẽ intelligas alio modo vt dixi ſupra in eo qui à pricipio fuit bo. fi. ſed quando ædificauit erat ma. fi. planũ eſt. & idẽ in area vxori donata: vt ſubiicit. ſed non idem in ſeruo: vt infra. e. Iulianus li. viij. ff. ſcribit, ſi in aliena. & infra. l. proxi. ſed tunc malè ſtat ante lit. conteſt. ſed ſubaudi, poſt malam fidem tamen.

g *Dixerunt.* inducebatur enī olim dotis retentio ob res vxori donatas à viro. & ſic iudex cognoſcit nũc ſup hoc: & ita de dote: vt. C. de rei vxo. actio. §. taceat. & ad hoc infra de do. inter vi. & vxo. ſed ſi vir. §. ſi vir vxori.

h *Sed ſi puerum.* ſcilicet ſeruum. Accurſius.

i *Obſeruandum.* No. nó poſſe retineri vel deduci propter rationẽ quę ſequitur: niſi in duobus caſibus, quorũ vnus eſt infra in. l. niſi. & alius in. l. aut ſi ante. & ſic eſt cõtra infra de excep. do. apud Celſum. §. ſi minor. vbi donatarius pueri obiicit doli exceptionẽ minori donanti ſeruulũ, & nunc repetẽti pro alimẽtis & aliis ſumptibus indiſtincte. Sol. ibi cauſam habuerat à vindicãte. Item contra. C. de infanti. expo. l. j. vbi ſimiliter indiſtincte huiuſmodi ſumptꝰ ſeruãtur doli exceptione. Solu. fauorabilior eſt eius cauſa qui expoſitũ educat, quàm alteriꝰ bo. fi. poſſeſſ. Vel dic expenſas in alẽdo indiſtincte reſtitui, cũ non fuerit vſus eius operis: ſed expẽſæ quæ fiunt de docendo, reſtituũtur in duobus caſibus tãtum: vt hic dicit, licet hos caſus parificare videatur in. l. cõtraria. Vel hic in infante cuius aliqua potuit eſſe opera: ibi non potuit. Arg. infra de do. inter vi. & vxo. ſi id quod. §. ſi quid. Accurſius.

k *Diximus.* vt ſcilicet abradat: cũ ſcientia auferri non poſſit. vnde oportet quòd totum retineret. quod eſſet abſurdum: vt hic, & infra de verb. ſignifi. l. impenſæ. §. item doctrinam.

l *Librarium.* id eſt ſcriptorẽ librorum: vt infra de reg. iur. l. ſi librarius. & C. de vete. iure enu. l. vlti. §. pen.

In rem petitam ſi poſſeſſor[a] ante litem conteſtatam[b] ſumptus fecit, per doli mali exceptionem ratio eorũ haberi debet, ſi perſeueret actor petere rem ſuam non redditis ſumptibus[c]. Idem eſt etiam ſi noxali iudicio ſeruum defendit, & dānatus præſtitit pecuniā[d]: aut ī area quæ fuit petitoris, per errorẽ īſulā ędificauit[e]: niſi tamẽ parat[ꝰ] ſit petitor pati tollere eũ ædificiũ[f]. Quod & in area vxori donata per iudicẽ qui de dote cognoſcit, faciẽdũ dixerũt[g].

Expenſa ad rei vtilitatem facta, quæ deductionem non patiuntur, recuperantur à poſſeſſore in tribus caſibus hic expreſſis: aliàs ſecus. Bartolus.

Sed ſi puerum[h] meum cũ poſſideres eruditſſes, non idem obſeruãdum[i] Proculus exiſtimat: quia neque carere ſeruo meo debeã: nec poteſt remediũ idẽ adhiberi quod ī area dixim[ꝰ][k].

XXVIII. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

FOrtè quòd pictorem aut librarium[l] docueris, dicitur non aliter officio iudicis æſtimationem haberi poſſe,

XXIX. POMPONIVS libro vicẽſimoprimo ad Quintum Mucium.

NIſi ſi venalem[m] eum[a] habeas, & plus ex pretio ei[ꝰ] cõſecuturus ſis ꝓpter artificiũ:

XXX. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

AVt ſi ante[o] denũtiatum ſit actori vt impenſam ſolueret[p]: & eo diſſimulante[q] poſita[r] ſit doli mali exceptio[ſ].

XXXI. PAVLVS libro vicenſimoprimo ad Edictum.

CAeterùm[t] cũ de fructibus ſerui petiti quęriť, nõ tãtũ pubertas eius ſpectãda eſt, quia etiã ipuberis aliquæ operæ eſſe poſſũt[u]. Improbè tamẽ deſiderabit petitor fructus æſtimari, qui ex artificio eius percipi potuerunt[x], quod atificium ſumptibus poſſeſſoris didicit.

XXXII. MODESTINVS libro octauo Differentiarum.

QVòd ſi atificem fecerit[y], poſt vicẽſimumquintum annum eius qui artificiũ[z] conſecutus eſt, impenſæ[a] factæ poterunt penſari[b].

m *Niſi venalem.* id eſt, eum qui erat à domino vendẽdus, vel venalis propoſitus: & tũc ideo, quia ex artificio factus eſt dominus locupletior, tenetur: vt infra eo. ī fundo. §. fi. & infra de impẽ. l. quod ſi hæ. & infra de pig. ac. ſi ſeruos. Illud autem non refert, habeat poſſeſſor, vel nó habeat venalẽ: ſecundũ Azo. ſed Ir. ait hic eſſe perſonarũ mutationẽ, de reo ad actorem: quod in idem redit. Accurſius.

n *Eum.* vel ſimilis ſit æquitas: vt infra eo. in fundum.

o *Ante.* ſcilicet iudicium, vel ātequā impenderet, denuntiauit actori, ſcilicet vt peteret ſeruũ ſi putet eſſe ſuum: aut ſi non petat, ſciat quòd ſoluet expẽſas poſtea factas. & facit. C. ſi alieres pig. data ſit. l. ſi ꝓbaueris.

p *Soluaret.* faciẽdam poſt denuntiationem.

q *Diſſimulante.* ſcilicet ſeruum ſuum eſſe.

r *Poſita ſit.* ſcilicet poſtea.

ſ *Exceptio.* pro ſumptibus poſtea factis.

t *Aeterum.* prędicta vera ſunt, cũ agitur de impẽſis ſerui petiti, id eſt ī ſeruũ petitum factis à bo. fi. poſſ. Sed hic quæritur de fructibꝰ ſerui petiti, quod eſt cum agitur contra ma. fi. poſſeſſ. nam bo. fi. poſſeſſ. nó tenetur niſi extẽt: vt. C. eo. l. cer: rum. & hic dicit poſſeſſorẽ de his teneri: ſcilicet de fructibus perceptis, & percipiendis.

u *Poſſunt.* vt infra de lib. cau. l. vlt. niſi ſit infans: vt infra de ope. ſeruo. l. ſi. §. ſi minor. Accurſius.

x *Potuerunt.* nó ergo tenetur hic ma. fi. poſſ. de fructibus eiꝰ artificij in quo fecit inſtrui ſeruum: quos fructus nó percepit, ſed percipere potuit: vt hic, & arg. C. de allu. & pa. l. ea. §. ſimiliter. quid ſi percepiſſet? puto quòd tenerei, ſicut & tenei ꝓ fructibꝰ ſua culpa non perceptis: deducta tamen impẽſa in omnibus: vt infra de ope ſer. l. antepe. Accurſius.

y *Quòd ſi atificem fecerit.* ſcilicet poſſeſſor.

z *Artificium.* id eſt, artem didicit.

a *Impẽſæ.* ſint æquales ad fructus, vel nõ: quia lex cõpẽſat, nõ homo. Sed quid ſi nihil percepit? Reſpõ. nocet poſſeſſori: vt ſupra eo. ſin autem. in fi.

b *Penſari.* cum fructibus perceptis ante. xxv. an. eo quia preſumit lex eos tãtos eſſe vt bene inde ſatisfieri poſſit poſſeſſori ꝓ expẽſis ī arte diſcẽdi factis: & ſic fructꝰ pceptos poſt. xxv. ī. reſtituet petitori poſſeſſor deductis cibariis prioris tẽporis. Sed cũ faciamꝰ loqui hic ī ma. fi. poſſ. nõne videi velle donare vt amittat: vt iſt. de re. di. §. ex diuerſo? reſp. plene dices. j. e. l. i fūdo.

Rurſus. IC. ASIVS. Lex iſta loquitur in malę fid. poſſeſſ. Dicit ergo: poſſediſti rẽ meā mala fi. oēs fructus quos percepiſti, vel quos ego pcepiſſe, reſtituere tenerie. Ité de hoc ponit exẽplũ, quãdo dicebas te habere ſolidũ dominiũ: & ita dicebas ꝙ habebas tã ꝓprietatẽ quàm vſumfru. petebã à te ꝓprietatẽ: & durauit lis vſq; ad bienniũ: & fructꝰ pcepiſti: ſecũdo anno iuſſus fuiſti fructus primi reſtituere: ali; nó reſtitues: quia illos iure pcepiſti. Idẽ eſt ī caſu conuerſo, ſcilicet cũ ad te non prinuit nec vſuſfru. nec ꝓprietas: tãtũ fūdũ poſſediſti dũ lis cõteſtaretur: legaui tibi vſufr. deinde obtinui. adita hereditate habẽda eſt ratio fructuũ pceptorũ ãte litis conteſt. ſed poſt pceptos, non: quia iuſte pceperas illos, & vſufr. ad te pertinuit: vbi cũ poſſeſſio fundi nec ad te, nec ad me pertinuit: ſi petiero & obtinui, & ꝓnuntiauit iudex fundum mihi eſſe reſtituẽdum: dicit ꝙ idẽ debet facere de fructibus, quòd quo iure obtineo in fūdo, eodem modo obtinere debeo in fructibus.

a *Non modo*.pro,ſolummodo.

b *Potuerunt*.à domino:vt.ĩ.eo.ſi nauis.§.fi.nã in malæ fi. & ſine titu:loquitur lex iſta.Ité ideo dicit honeſtè,quia inhoneſti percipiendi non æſtimantur:vt hic. Sed ſi percepti eſſent,ſic: vt ſupra de pet.her.l.ancillarum.in fi. Accurſius.

Fructꝰ alii honeſti ſũt, alii inhoneſti.

c *Culpa*.quę à quolibet poſſeſſore lite cõteſt. præſtatur: vt hic, & infra eo.l. ſi homo. &. l. ſi in rem.

Poſſeſſor tenetur ad fructus perceptos, & qui percipi potuerunt: & ideo cum deſinunt poſſe percipi abſque ſui culpa, abinde deſinunt deberi: cum caperint poſſe percipi abſque ſui culpa, abinde incipiunt deberi. h.d.cum.l.ſeq.& prin.l.ſeq. Et dividitur. Primò ponitur in genere.Secundò ponit vnã illationem quando fructus deſierunt poſſe percipi culpa poſſeſſoris. Tertiò ponit vnam aliam illationẽ quãdo ceperũt nõ poſſe percipi. Quartò ponit vnã aliã illationẽ quando deſierunt poſſe percipi facto patroni. Secunda ibi,& ideo. Tertia ibi, hac ratione. Quarta,in principio legis,ex diuerſo. Bar.

d *Iudicanda*.id eſt ex tẽpore morę. Vel dic, vſque ad ſententiam, non poſt : vt diximus ſupra eo.Iulianus lib. vj.digeſtorum ſcribit, ſi hominem.

e *Hac ratione*. quia verũ eſt perceptos fructus reſtitui:& eos qui percipi honeſtè à domino potuerunt:ergo hic.

f *Patrit*. proprietatẽ.

g *Ratio fructuum habetur*.Hoc verũ,ſi agitur contra fructuariũ vel aliquem qui ab eo habet cauſam. ſecus ſi contra extraneũ prorſus. Nam tũc & prius ratio fructuũ habetur: quia illi ſeruituté non debeo:vt.ĩ.ſi ſer. vin. l.loci.§.cõpetit.&.ĩ.ſi vſusfru.pe.l.vlt.§.q̃ ſi fortè.Azo. Vel fortè ſecus cũ percipiendi à domino. & facit. ĩ. de vſur.l. videamus. Acc.

XXXIIII. PAVLVS libro vicẽſimoprimo ad Edictum.

FRuctus non modo [a] percepti,ſed & qui percipi honeſtè potuerunt [b],æſtimãdi ſunt. Et ideo ſi dolo aut culpa [c] poſſeſſoris res petita,perierit: veriorẽ putat Pomponius Trebatij opinionem, putãtis eouſque fructuum rationem habendã, quouſque haberetur ſi non periiſſet: id eſt, ad rei iudicandæ [d] tẽpus.quod & Iuliano placet. Hac ratione [e] ſi nudę proprietatis dominus petierit [f], & inter moras vſusfructus amiſſus ſit: ex eo tempore quo ad proprietatẽ vſusfructus reuerſus eſt,ratio fructuũ habetur [g].

XXXIIII. IVLIANVS libro ſeptimo Digeſtorum.

IDem eſt & ſi per alluuionem pars fundo acceſſerit.

XXXV. PAVLVS libro vicẽſimoprimo ad Edictum.

h *Et ex diuerſo*. *Patitur*.ſcilicet ꝓprietatis plenæ.

i *Legauerit*. ſcilicet ei à quo petebat. Nam ſi extraneo,etiã fructuũ ex quo diſceſſit à proprietate,habebitur ratio. Accurſius.

k *Proprietate*. ſcilicet vſusfru. & à tempore aditæ hereditatis euenit.& facit infra ſolu.ma.ſi marito.§.fi.& infra ſi vſusfruc.pe.l.vlti.§.ſi poſt.

l *Non habendam*.etiam perceptorum.Sed videtur etiam quòd vlta habeatur ratio:ſcilicet donec ſatiſdetur. Nam ãte ſatiſdationem fructuarius nõ facit fructus ſuos:vt eſt ar. ĩ. de vſufru. le.l.vxori. in prin. quod ſatis poteſt dici.& quia fructuũ facta eſt mẽtio, diſtingue. Fructuum alij naturales,vt poma, & ſimilia.alij induſtriales,vt ſegetes,quæ induſtria hominis quęrũtur. Item alij percepti,alij percipiẽdi.& percepti dicuntur à bo. fi. poſ.quocũque modo à ſolo ſeparati.at à fructuario in horreis demũ recõditi:vt.ĩ.qui.mo.vſusfruc. amit. l.ſi vſufructuarius. Item percipiẽdi dicũtur duobus modis:vel quia immaturi: vel quia dominus eos percepiſſet. Item poſſeſſorũ alij cum ti.alij ſine tit.Dic ergo quòd naturales fructus nullus poſſeſſor etiã bo.fi.facit ſuos:vt.ĩ.de vſu .l.fructꝰ.& licet videatur quòd omnes faciat ſuos bo.fi.poſ.vt .ĩ. de adquiré.re.do.bo.fi.tamẽ dic omnes,ſiue à ſe ſiue ab alio ſuo nomine pceptos:vt.ĩ.de vſu.q ſcit.§.prẽterea.ſi igitur hi extãt,vindicabuntur . aliàs nõ tenetur poſſeſſor:cũ nec poſſideat,nec dolo poſſidere deſiit:niſi in eam rem cõſumpſerit,in quam tantũdem de ſuo ſoluere tenebatur.tunc enim cõdictione ſine cauſa tenetur:vt.ĩ.ſi cer.pe.ſi & me.In induſtrialibus dic quòd quilibet bo.fi.poſ.ſiue cũ titu.ſiue ſine titu.facit ſuos ſecũdum omnes: licet hoc vltimum, ſcilicet ſine ti.nulla.l.inuenitur expreſſũ : ſed omnes loquũtur de eo qui cum tit.vt inſt.de re.di.§.ſi quis à nõ domino . & de vſur.l.qui ſcit.§.i alieno.& de adqu.re.do.bo.fi.Sed ſatis exprimit.d.l.de vſu.Item.ĩ.qui.mo.vſusfru.amit.ſi vſufructuari.&. infra fi.reg.l.iiij.§.ſed ante.licet autem faciat ſuos,tamẽ ſi extant,iud.offi.nõ rei vin.quia percipiẽtis ſunt,tenetur reſtituere:vt.C.eo.l.certum.§.bo.fi. De conſumptis autẽ nullo modo tenetur:vt inſt.de offi.iu.§.& ſi.verũ. ſi vero bo. fi. Fortè nec ad pretiũ,quia lucrifacit pro cultura & cura:vt.ĩ.fi.regũ. l. iiij. §.poſt litẽ.& inſt.de re.di.§. ſi quis à nõ domino . Sed quando bo.fi.exigit?Reſpõ.in initio:vt.ĩ.de vſur.l.qui ſcit. §.prẽterea. Nec ob.ĩ. de adqu.re. do.l.bo.fi.§. in cõtrariũ.quia ibi opponendo nõ ponendo dicit. Et dic quòd etiã à tẽpore lit.cõte.facit fructꝰ ſuos:licet à tempore lit.cõt. demum, nõ cõtrouerſiæ motæ: vt in here.peti.fi uctꝰ reſtituere teneatur: vt C.eo.l.certũ.§. poſt litem.&.ĩ.eo.prætereа. Si vero ſit ma. fi. quidem ſine tit.de cõſumptis cõdic. ſine cauſa, & of.iud.poſt lit.conteſt. de extantibus rei vin.nõ eadem qua tenetur ad rẽ principalem,ſed alia: vt. C.de condic.ex le.mala.De percipiẽdis autem tenetur of.iu.i.quos verus poſſeſſor pcipere potuiſſet:vt.ĩ.eo.ſi nauis.§.fi.& inſt.de offi. iu.§& ſi.verſi.illorum autẽ . percipi dico honeſte : aliàs nõ veniũt percipiendi:vt.ĩ.eo.l. fructus. Si tamẽ eſſent percepti,venirẽt:vt.ĩ. de pet. here. ſi poſſeſſor. Si vero cum ti.de cõſumptis tenetur cõdic.ſine cauſa:de extãtibus rei vĩdi . à percipiẽdis autem propter ti.excuſatur:vt.C. eo. ſi fundũ. Niſi in quatuor caſibus quos no. ſupra quod met . cau. ſed & partus.

Fructus in multiplici ſunt differentia.

Si actor declaratur dominus, etiam per errorẽ, debet cõdẽnari rem ẽ fructibus. Bart.

Vbi autem alienum [m] fundũ petij,& iudex ſententia declarauit [n] meum eſſe, debet etiam de fructibus poſſeſſorem cõdemnare. eodẽ enim errore [o] & de fructibꝰ cõdénaturũ.nõ debere enim lucro poſſeſſoris cedere fructꝰ,cũ victꝰ ſit:alioquin(vt Mauricianꝰ ait)nec rẽ arbitrabitur iudex mihi reſtitui [q] . Et quare habeat quod nõ eſſet habiturus poſſeſſor, ſi ſtatim [r] poſſeſſionem reſtituiſſet?

Ei qui ſoluit litis æſtimationem, cum poſſet reſtituere rem, patitur de euictione cauere non tenetur. Bartolus.

Petitor poſſeſſori de euictione cauere non cogitur [s] rei nomine cuius æſtimationem accepit . ſibi enim poſſeſſor imputare debet, qui non reſtituit rem [t]. Eorum quoque quę ſine interitu [u] diuidi nõ poſſunt, partem [x] petere poſſe conſtat.

Ante litem conteſtatam debet interrogari reus rerum poſſidearum, vel dolo deſierit poſſidere. Bartolus.

XXXVI. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

m *Vbi autem alienum*. id eſt,non poſſeſſoris, nec etiam meum: ſed falſis allegationibus fuit iudex deceptus.

n *Declarauit*.nõ cõſtituit:vt.ĩ.ſi ſer.vĩ.ſicuti.§ . ſed ſi quæraſ.

o *Errore*.quo de fundo cõdénauit:ſed hoc fiat ſtatim, id eſt eodẽ die,non poſt:vt.C.de fru.& li.expen.l.terminato.&.ĩ.de re iud.l.Paulus reſpõ.reſcindere.& cum iudicis officio petuntur,quia poſt lit.cõteſt.percepti ſũt,qui valde &c.vt.ĩ.de ędil. edic.ædiles.i.§.item ſciẽdũ.ibi,ea autem quę . Percepti autem ante petuntur iure actionis.vnde illi poſſent peti quãdocúque poſt ſententiã.Sed an hoc caſu quãdo per errorem de re principali?Reſpon.ſic videtur per legem iſtam.

p *Victus* ſit.nã euidẽter &c.vt.ĩ.de excep.rei iud.l. euidẽter.

q *Reſtitui*.ſ.plene:vt.ĩ.cõmo.l.iij.§.ſi res.nõ enĩ ſufficit corpꝰ reſtitui,niſi & cauſa reſtituat:vt.ĩ.e.ꝑterea.& verbũ reſtituere, plenã habet ſignificationẽ:vt.ĩ.de vſur.l.videamꝰ.ij.§.i Fauian.

r *Statim*.lite conteſtata. Azo.

s *Non cogitur*.ſed nunquid tenetur ei de euic.licet nõ cogatur cauere?Reſpõ.ſic:vt ar.ĩ.pro emp.l.ij.&re.amo.ſi propter res. Alij cõtra:vt ar.C.de trãſac.ſi pro fundo.ſed hic nõ eſt tranſactio.Item cõcor.ĩ.de cõd.fur.ſi ſeruus.§.cauere.&.ĩ.re. amo. l.ideoque.&.ĩ.fami.erciſ.l.ſi pignori.Sed cõtra.ĩ.de do.iter vi. & vxo.ſi donatę.vbi dicit,maritum vindicantem rem quã donauerat,vxori cauere de euic.licet litis æſtimationẽ ſequatur.Sol.ibi ab eo cauſam habuerat:vt ibi dicit.

t *Non reſtituit rem*.cũ poteſt.aliàs ſeruatur quod eſt.ĩ.eo.l.hæc ſi res.ſed licet nõ caueatur,tamen cedũtur actiones, niſi dolo deſiit poſſidere:vt infra eo.ſi culpa.&.l.is qui dolo.

u *Sine interitu*.vt equi, & ſimilium.

x *Partem*.ſcilicet pro idiuiſo. & ſic non ob.ĩ.eod.l.Pomponius.in fi.& facit ſupra ſi pars here.pe.l.non poſſumus.

QVi petitorio[a] iudicio vti-
tur[b], ne fruſtra experia-
tur, requirere debet[c]
an is cum quo inſtituat actio-
nem, poſſeſſor ſit, vel dolo[d] de-
ſiit poſsidere.

Si res periit culpa poſſeſſoris, eius nomine condemnabitur. Bartolus.

Qui in rem cõuenitur, etiam culpæ[e] nomine condemnatur. Culpæ autẽ reus eſt poſſeſſor qui per inſidioſa loca ſeruum miſit[f], ſi is periit: & qui ſeruum à ſe petitum in harena eſſe conceſsit, & is mortuus eſt: ſed & qui fugitiuum à ſe petitum nõ cuſtodit, ſi is fugit[g]: & qui nauem à ſe petitam aduerſo tempore nauigatum[h] miſit, ſi ea naufragio perempta eſt.

Qui ab initio fuit bonæ fidei, & ex poſtfacto mala fidei fiat: quod adiecit, poteſt tollere: non autem expenſas poteſt per doli exceptionem retinere. Bartolus.

XXXVII. VLPIANVS libro ſepti modecimo ad Edictum.

IVlianus[i] libro octauo digeſtorum ſcribit: Si in aliena area ædificaſſem, cuius bonæ fidei quidem emptor fui, verùm eo tempore ædificaui, quo iam ſciebam alienam: videamus an nihil mihi exceptio profit[k]: niſi forte quis dicat prodeſſe[l] de damno ſollicito. Puto autem huic exceptionem non prodeſſe. Nec enim debuit iam alienã[m] certus, ædificiũ ponere. ſed hoc ei concedẽdum eſt, vt ſine diſpendio domini areæ tollat[n] ædificium quod poſuit.

a *Petitorio.* id eſt actione in rem: vt infra de ac. & oblig. A actio in perſonam.

b *Vtitur.* id eſt, vti vult. & ſic ante lit. cont. per of. iu. vt. j. de interro. ac. qui ſeruũ. §. in iure. ſecũdũ Azo. Alij dicũt vt. H. poſt lit. cõteſt. fieri interrogationẽ ex eo quòd dicit, petitorio. q. d. iam petierit. & ex eo quod dicit, vtit. ad hoc facit. j. de pig. l. ſi fũdus. §. in vindicatione. ſed primam teneas. ſi tamen oblitus ſit, etiã poſtea fieri poteſt.

c *Debet.* cõſilium eſt.

d *Vel dolo.* nam tunc pro poſſeſſore habet: vt hic, & j. de excep. rei iudic. ſi ré. & j. de re. iur. l. paré. & j. ne quid ſi loco pub. l. j. §. hoc iterdictũ. & j. de nox. electio. §. j. Acc.

e *Etiam culpæ.* nõ ſolũ propter fructus. & propter hoc quod dicit, culpę, dic poſt lit. cõteſt. vt. j. e. ſi homo.

f *Miſit.* vt. j. locat. iteꝝ quæritur. §. ſi quis ſeruũ. Idemque ſi neglexerit ipſum vt ſirmũ: vt. j. de ver. obl. ſi ſeruum. j. reſpon.

g *Fugit.* vt. j. de condic. cauſa da. ſi pecuniã. §. pen. & ẽ. eo. ſi à bonę fi. & l. ſi vero. ij.

h *Nauigatum.* ſecus ſi nõ aduerſo: vt. ẽ. e. vtique. §. fi. & j. de vſufr. l. arborib'. §. nauis. & j. loca. iteꝝ quęritur. §. ſi magiſter nauis. & eſt aduerſum ab Octobri vſque ad Aprilẽ: vt. C. de naufra. l. iij. in fi.

i *Iulianus.* aliàs incipit, ſi in aliena: & aliàs, ſi in area. & aliàs, Iulianus.

k *Profit.* videtur quòd non: niſi &c.

l *Prodeſſe.* ſcilicet exceptionẽ mihi de damno ſollicito. Acc.

m *Alienam.* eſſe, ædificium. Azo.

n *Tollat.* qui fuit & duravit bo. fi. omnes ſeruat p exceptionẽ: niſi in caſibus: vt. j. l. px. ſi ſemper malę fi. videi donare: vt inſt. de re. di. §. ex diuerſo & j. de acqui. re. do. adeo. §. ex diuerſo. & j. de cõdi. inde. ſi in area. in fi. ſi autẽ à principio bo. fi. & poſt cœpit eſſe ma. fi. eligitur quędã media via: vt hic. Nec ob. j. de vſu. qui ſcit. §. bonę fidei. quia illud quo ad fructus, hoc quo ad ſumptus. Item nec ob. C. de vſuca. transfor. l. j. §. nihilominus. quia illud quo ad vſucap. quòd bo. fi. præſumitur durare.

IN fundo. CASVS. I mi fundum à non domino bo. fi. in eo expenſas feci vtiles: quia feminaui. tu petiiſti, & obtinuiſti. iudex debet cõſiderare qualiter debeã ſumptus reddere: quia ſi tu domin' eadẽ omnia facturus eras, tũc eos mihi reſtitues: vel ſi nõ e● factur' propter inopiã: in caſu iſto permittetur mihi tollere ſine læſione prioris ſtatus quę impẽdi. ſi tantũ velis ſoluere quantũ valerent illę res ſi eſſent abraſę, & ego velim tollere: nõ ſum audiẽdus. in fine ponit caſum in quo tu neceſſe haberes ſoluere has ipẽſas, puta ſi eũdẽ fundũ eras vẽditur'. Viui.

o *Imprudens.* id eſt, ignorans alienum. Accurſius.

p *Conſeruiſti.* id eſt ſeminaſti. & ſi telligas in vtroq; vtiliter, & nõ neceſſario. & alias eſt cõſeuiſti, id eſt ſeminaſti: & alias cõ- A ſeruiſti, id eſt plantaſti. & ſecũdum primũ caſum non habet locũ inferior diſtinctio, cũ ꝓpter fructꝰ fiat: & ſic idiſtinctè repeteret: vt ĩ diſtictione. ſed in pl̃atis habet locũ iferior diſtictio.

q *Euincitur.* ſcilicet à vero domino.

r *Conſtituet.* ſcilicet an expẽſę in totũ ſint reddẽdæ, an in parte, vel ĩ nihil. Et no. ꝙ nõ definit hęc lex pro certo, ſed iudici committit: vt. j. de vſur. l. mora. in prĩ. & j. de teſti. l. teſtiũ. §. j. & j. de impenſis. l. quod dicitur. & quod dicit, ex perſonis, ſcilicet cõſiderãdo ſit domin' pauper, vel diues: vt. j. ea. l. §. finge pauperẽ &c. Itẽ quod dicit, ex cauſis: vt quia erat domin' facturus, vel nõ: vt. j. proxi. reſpõ. vel erat rẽ vẽditurus, vel non: vt. j. e. §. finge eã perſonam &c.

Lex iſta diuiditur. Primò ponit dictum in genere. Secundò ponit vnum caſum in quo æquitas ſuggerit deductionem expenſarum. Tertio ponit vnum caſum in quo æquitas ſuggerit expenſas deduci. Quartò ponit alium caſum in quo æquitas ſuggerit expenſas nõ deduci. ſecunda ibi, finge enim. tertia ibi, finge pauperẽ. quarta ibi, finge eũ. & hoc ſtatim: Poſſeſſor recuperat expenſas à domino. ſi domin' erat facturꝰ, vel rẽ diſtraturꝰ: nõ aliter ſi hæc vt eſſet cauturus. Bar.

XXXVIII. CELSVS libro tertio Digeſtorum.

B IN fundo alieno quem imprudens[o] emeras, ædificaſti, aut conſeruiſti[p]: deinde euincitur[q] bonus iudex variè ex perſonis cauſiſque cõſtituet[r]. Finge & dominum eadem facturũ fuiſſe. reddat[s] impẽſam, vt fundũ recipiat, vſque eo[t] dum taxat, quo pretioſior factus eſt. Et ſi[u] plus pretio[x] fundi acceſſit, ſolum quod impẽſum eſt[y]. Finge pauperẽ, qui ſi reddere id cogatur, laribus, ſepulchris auitis carendum habeat[z]. † ſufficit tibi permitti tollere ex his rebus[a] quæ poſsis: dum ita, C ne deterior ſit fundus quàm ſi initio non foret ædificatum.

Conſtituimus verò, vt ſi paratus eſt dominus tantum dare, quantum habiturus eſt poſſeſſor his rebus ablatis, fiat ei poteſtas[b]. Neque malitiis indulgendum[c] eſt: ſi tectorium puta quod induxeris, picturáſque corraderevelis: nihil latur' d nisi vt officias. Finge eã perſonã eſſe domini, quæ receptum fundum mox venditura[e] ſit.

s *Reddat.* ſ. tũc. Azo.

t *Vſque eo.* reddat dico, eo &c.

u *Et ſi.* id eſt quamuis. Azo.

x *Plus pretio.* ſcilicet quàm valeat impenſa. ſi ergo impenſa eſt. x. melioratio. xv. ſola. x. repetũtur. Itẽ ſi. x. impẽſa, & melioratio. v. ſola. v. repetũtur: vt. ſ. † *Vide* proxi. & hoc dicit hic, *hunc locum* & ar. j. de in rẽ verſo. *Etiam* ſi fundũ. & ſic no. non *l. cum l.* eſſe eandem rationem *præd.* contrariorum: vt. j. de aqu. pluu. ar. l. j. §. ſicut. ſed ar. cõtra. C. de ſol. l. pe.

y *Impenſum eſt.* ſcilicet, recipiat.

z *Carendum habeat.* ſ. ꝙ non neceſsitate ſibi iniuncta vt careat laribꝰ aui tis, id eſt eis rebus quas non eſt veriſimile quòd propter aliquid alienaret: vt infra de pig. ac. ſi ſeruos. Accurſius.

a *Rebus.* quas impoſuiſti. Azo.

D b *Poteſtas.* eo ſcilicet caſu quo dictum eſt permitti eũ tollere. nam in primo caſu, vbi dominus eadem erat facturus, hoc locum non habet.

c *Indulgendum.* vt in exemplũ hic ſubiicit, & j. ſol. ma. l. ij. in prin. & j. de aqua quo. & æſti. l. j. § illud. in fi. §. & j. de ſeruit. ſi cui. §. nõ enim. ibi, per medias &c. & l. quotiés. j. reſpõ. & ar. j. de admi. tu. ſi ſine herede. §. iterpoſito. ĩ fi. Sed ar. cõtra. j. de iure do. cũ in fundo. §. ipſius quoque. & j. quę ĩ frau. cred. l. fi. §. fi.

ADDITIO. Dic quòd in qualibet earum legum, petenti prodeſt in aliquo. nã in. l. cum in fundo. prodeſt ei, quia alteri parat commodum: & ſic habet creditor beneficiũ illius: vt. l. ſed & ſi lege. §. cõſuluit. ẽ. de pet. her. licet non proderit pro defenſione alteri, hic vero nemini ꝓderat. ſed in. l. fi. de his quę ĩ frau. cre. etiã ſibi proderat qui ſequebatur medicamẽ fraudis ſibi factæ, ea ratione qua quilibet iniuriatus petit medicamẽ ſuę iniuriæ. hic vero nulla erat iniuria. Sed ĩ dictis legib' exigebat obligatio ex cõtractu, vel ex delicto: hic vero loquit in his quę iudicis officio expediũtur. quod officium ceſſat æquitate ceſſante: vt. l. quòd ſi Epheſi. infra de eo quod cer. lo. ſecundum Barto.

d *Nihil latur'.* vel quaſi: nec alia de cauſa niſi hac. ſ. vt officiat.

e *Venditura ſit.* ſcilicet fundum. Azo.

Primo

a *Prima parte.* id eſt in eo caſu quando dominus erat facturus: vt ſupra ea.l.§.finge enim dominum.
b *Deducto.* quod eſt impenſum. Azo. debet enim interloqui & admonere ante ſententiam actorem, vt reſtituat impenſam: quod ſi nolit, debet eum condemnare: vt condemno te vt reſtituas fundum, reſtitutis tibi impenſis. Vel ſic: condemno illũ vt reſtituat impenſas. Et quia de impenſis hic competenter dicitur: dic quòd impenſarum tria genera ſunt: neceſſariæ, vtiles, & voluptariæ: quod dic per exemplа vt infra de verbo.ſignifica.l. impenſæ. Item aliæ pro fructibus, quæ tribus modis fiunt: vt ſupra de peti.hered.ſi à domino vel à patre.§. fina. Aliæ gratia rerum: vt infra de impenſis in rebus do.fac.l.iij.§.nos.

Impẽſa ſunt in multiplicato effectu.

Impẽſa an deducat reſtitui.

De impenſis ergo fructuum dicas ſemper ex fructibus deduci. nam nullus &c. vt.j.fami.erciſc.fundus qui. &.j.ſolu.mat.l.fructus. Si vero gratia rerum, hoc eſt ad perpetuam rei vtilitatem, aut de nouo faciendo: aut de reficiendo. nam hæc inter ſe differunt: vt.j.de iti.actuque pri. l.iij. §. penul.ſi de nouo faciendo, & eſt bo.fi.habet exceptionẽ, non actionem, ſecũdum Io. vt.j. de condict.indeb.ſi in area. in fine.& infra de excep.do. Paulus.licet M.etiam actionem dederit hic: ſcilicet quando in faciendo, & habet exceptionem. tamen iudex varie ex perſonis cauſiſque conſtituet: vt hac.l.& hoc quãdo fuit ſemper bo.fid.ſi autem cœpiſſet eſſe ma.fi.eligitur media via: vt.ĩ.l.proxi. Si autẽ ſemper ma.fi.donaſſe videtur: vt inſtitu.de re.di.§.ex diuerſo. nullum enim ſibi obligare voluit: vt.j.communi di.l.in hoc iudicium. licet & hic dederit: M.actionem vtilem nego.geſt.per.l.ĩ.de nego.geſt. ſi pupilli.§.ſi quis ita.&.C.eod.l.ij. Sed certe ibi loquitur in vno caſu, quando poſſeſſor ex aliena materia ædificauit. & id quod poſtea excipit, ſi nó dolo malo &c.q.d. verum eſt quòd materia ad priſtinum dominum redit, niſi dominus, id eſt niſi poſſeſſor hic malæ fidei ex ſua propria ædificauit materia. Si vero in reficiendo: ſi quidem à bo.fi.poſſeſſ. aut neceſſario, vel vtiliter: & tunc habet doli exceptionem in totum. aut voluptarie: & tunc permittitur ei auferre ſine læſione prioris ſtatus rei: eo addito, vt ſi tantum percepit ex fructibus quantũ fecit ſumptus, fiat hinc inde compenſatio. Et eſt bene notandum: vt hic, & infra eo.l.ſumptus. aliàs enim bo.fi.poſ.ſemper facit fructus ſuos: ſed hic ſi petat ſumptus, cogitur cõpenſare. ſic in caſu eſt infra eo.l.emptor. Et ſic eſt idem hucuſque quod eſt in faciendo. quod autem de voluptariis dixi, verũ eſt, niſi dominus ſit paratus &c. vt ſupra hac. l. Si vero ſit malæ fidei, neceſſarias impẽſas in reficiendo officio iudicis ſibi conſeruat: non per exceptionẽ doli. Et caue tibi: quia hic iudicis officium nó habet locum: niſi cum ipſe qui ma.fi.eſt, poſſidet: poſtea vero vtiles ſine læſione prioris ſtatus rei poteſt auferre: vt.C.eo.l.domum. Voluptarias quidam dicunt & eum poſſe auferre. Alij dicũt quòd perdit: quod & verius eſt. Accur.

c *Redemptores* qui domos alienas, vel opus ſuæ materia ædificandum conducunt: vt dicunt Bono.ad ſummam.

Dominium quandoque ex cauſa locationis quæritur.

d *Factum eorum.* No. ergo ex cauſa locationis dominium tranſire. & hoc eſt ſpeciale. ſic &.ĩ.loca.in naue. ſed regulariter contra: vt.ĩ.lo.nó ſolet. & hæc erat huius.l.dubitatio. *ADDITIO.* Solue ſecundum Bar. & dic quòd hic non tranſit dominium ex contractu locationis: ſed quia ædificium cedit ſolo.

ff. vetus.

nisi reddat quantum prima parte[a] reddi oportere diximus, eo deducto[b] tu condemnãdus es.

Qui ædificat in alieno ex cauſa conditionis, tranſfert dominiũ ædificii in dominum ſoli. Bartolus.

XXXIX. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Edictum.

REdemptores[c] qui ſuis cementis ædificant, ſtatim cementa faciunt eorum[d] in quorum ſolo ædificant.

Creditor qui habet ius pignoris quod excludit⁊ ius vendendi non habet. Bartolus.

Iulianus rectè ſcribit libro duodecimo Digeſtorum, mulierem quæ intercedẽs fundum pignori dedit, quanuis à creditore diſtractum, poſſe in rem actione petere:

XL. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

QVia nullum pignus creditor vendidiſſe videtur[e].

Exiſtente conditione pacti addictionis in diem, emptor ipſo iure deſinit eſſe dominus: & ideo non poteris vindicare. Bartolus.

XLI. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Edictum.

SI quis hac lege emerit[f], vt ſi alius meliorem conditionam attulerit, recedatur[g] ab emptione: poſt[h] allatam conditionem iam non poteſt in rem actione vti[i]. Sed & ſi cui in diem addictus ſit fundus, antequam adiectio† ſit facta, vti in rem actione poteſt, poſtea non poterit.

Qui emit ab eo qui habet poteſtatem à domino: habet actionem in rem. Bartolus.

Si ſeruus mihi vel filius familias fundum[k] vendidit, & tradidit, habens liberam peculij adminiſtrationem: in rem actione vti potero. Sed & ſi domini voluntate[l] domini rem tradat, idẽ erit dicẽdum: quemadmodum cum procurator voluntate domini vẽdidit, vel tradidit, in rẽ actionem mihi præſtabit[m].

XLII. PAVLVS libro vicẽſimoſexto ad Edictum.

SI in rem actum ſit[n], quanuis heres poſſeſſoris, ſi non (poſſideat, abſoluatur:[o] tamen ſi quid ex) perſona defuncti cõmiſſum ſit[p], omnimodo in dãnationem veniet[q].

Lapides ſepulchrorum ſunt religioſi: & ideo ſi ſunt exempti, non poterunt vindicari: & ideo actione in factum domino ſuccurritur, ſicut ſi religioſi nõ eſſent. Bartolus.

XLIII. IDEM libro vicẽſimoſeptimo ad Edictum.

QVæ religioſis adhærent[r], religioſa ſunt: & idcirco nec lapides inædificati[ſ] poſtquam remoti ſunt[t], vindicari poſſunt[u].

A c *Quia. Videtur.* propter Velleiani auxilium, contra quod factum eſt, vnde non valet: vt.C.de leg.& con.l.nó dubiũ.

f *Si quis. Emerit.* rem mobilem: vt differat à caſu ſequenti.

g *Recedatur.* quoquo tempore. Azo.

h *Poſt allatam.* & admiſſam. Accurſius.

i *Vti.* ſ. emptor. nec interdicto quod vi aut clã: vt.ĩ.quod vi aut clam. l. is qui in puteum.§. ſi poſtea. verſi. Ariſto. & pignus diſſoluitur, vt.ĩ. quibus mod. pignus vel hypo. ſolu. l. ſi res. & ſic etiam quo ad Falcidiam cõputatur in bonis venditoris: vt.ĩ.ad leg. Falc. l. ſtatuliber. Sed quomodo fit dominus venditor ſine traditione: vt.C.de pac.l.traditionibus. quę eſt contra? Solu. ſpeciale in pacto. l. commiſſoriæ, & addictionis in diem: vt ſine traditione dominium transferatur: vt hic, &.C.de pact.inter empt.& vendi.l.cõmiſſoriæ. &.ĩ.de in diẽ addi.l.vbi.§.ſed & Marcellus. Accurſius.

† *hunc locũ interpretatur Auth. Aug. lib.2. cap.3.*

Dominium quandoque ſine traditione quæritur.

k *Fundum.* peculiarem. Accurſius.

l *Voluntate.* ſcilicet expreſſa. nam &.ĩ. habuerat, ſed tacitam. vel dic ꝙ in nó peculiari dicit.

m *Præſtabit.* aliàs, præſtitit: & aliàs, præſtauit: vt inſtitu.de rerum diui. §. nihil. Ité acceſſio poſſeſſionis datur: vt.ĩ.de adquiren. poſſ. ſi ſeruus. Sed cõtra.ĩ.man.l.antepe.§.ſi. vbi non trãsfert dominium procurator. Solu. ibi ma.fi.arg.ĩ.pro empt. qui fundum. §. ſi tutor. Vel forte ibi non habuit liberam: licet generalem habuit. Prima placet.

Si in rem.] *CASVS.* Petebam à te fundum. lit. conteſt. fructus dolo malo alienati. deceſſiſti. quæritur an heres tuus ꝑpter dolum à te cõmiſſum teneatur? Dicitur quòd ſic, ex quo lis erat conteſtata, non ante. Viuianus.

n *Actum ſit.* cum defuncto, & lis conteſtata.

o *Abſoluatur.* ſcilicet aliàs: niſi eſſet lis conteſtata. & etiam nũc, ſi non dolo: vt ſupra eo.ſin autem.§. poſſidere.

p *Commiſſum ſit.* quia mala fide percepit fructus: de quo fuit defunctus damnandus: vel quia dolo deſiit poſſidere poſt litẽ conteſtatam: vt infra eo.l.eum autem. Accurſius.

q *Veniet.* hoc ꝑpter lit. cõteſt. cũ defuncto. aliàs nó veniret ſ cõ

D dẽnatione ꝓpoſita rei vindi. quia cũ iſti fruct⁹ veniãt offi. iudi. & rei vin. nó poteſt cõtra heredẽ itẽtari, niſi poſſideat: ergo nec officiũ poteſt exerceri: ſed hic corroboratũ eſt. ſed & ſi poſſideat, & cõuenitur rei vin. nó tñ de eo quod teſtator circa rẽ cõmiſit, cõdemnabitur: quia hoc cõmiſſum in cõtractu vel quaſi nó fuit: niſi lis cõteſt. cũ defuncto fuiſſet. Quòd ſi nó poſſideat quando lis non fuit cõteſta. cũ defuncto, quia defunctus ante lit. conteſt. dolo deſiit poſſidere, in factũ actione tenetur vt reſtituat quatenus ex ea re locupletior eſt: vt.ĩ.eo.titu.l. cum autem. Accur.

Quæ religioſis.] *CASVS.* Habebã monumẽtũ cui ędificãdo lapides meos adiunxi. amouiſti lapides. an poſſim vindicare, quæritur. Et dicitur quòd nó: quia religioſi ſunt: & ſic in nullius dominio. ſed recuperabo ꝑ act. in fact. quòd ſi alios meos inuito domino adiũxit, ſecus erit: quia vindicabit dñs amotos. Viuianus.

r *Adhærent.* veluti lapides monumentis. Secus ſi proxima ſunt. nã illa prophana ſunt: vt.C.de relig.l.ſi ſepulchrũ.§. prophana.

ſ *Inædificati.* ſcilicet mei, & à me, & in ſepulchro meo.

t *Remoti ſunt.* ab alio forte. Accurſius.

u *Poſſunt.* ſcilicet à me quaſi mei: ſed quaſi religioſi forte ſic: vt ſupra eod.l.in rem.§.j.

a *Fecerit*.id eſt remouerit.Azo.
b *Alieni*.ſcilicet lapides. Azo.
c *Alibi*.non in eodem monumento, aliàs de eodem monumento viderentur:ſicut & multa ſunt ædium licet affixa non ſint:ſed tamen & idem ibi,vt hic ſtatim ſubiicit.
d *A domino*.contra cuius voluntatem non potuerunt fieri religioſi.
e *Reponerentur*. ſcilicet ibidem.
f *Reponere*. forte in factum actione: vt ſupra j.reſpon. Vel dic,in rem actio.

*Finito deſtructo.forte facto, vel ſtructo.

RVCTVS.] CASVS. Si fundum meum à te petebam, & obtinui, cum fructibus mihi reſtituere. Viuianus.

g *Pars fundi*. & ſic eadem vindicatione veniũt propter vnitatem: vt hic,& infra de actio. empti.l.Iulianus.§.ſi fructibus. & infra de lega. ij.cum filius.§.dominus. & de fur.ſi ſeruus communis.§.locaui.

SI homo.] CASVS. Seruum meum poſſedisti bo.fi.ante lit.conteſtatã peto.cauere debes de dolo tãtum: poſt lit.conteſt. vero de dolo & culpa.

*Cauere eum de.

h *Poſt conuentionem*. in iudicio factam. non tamen erat facta conteſtatio: nec etiam facta fuit: ſed res reſtituta ante. & ideo cauet de ſolo dolo commiſſo ex die conuentionis vſque ad reſtitutionem. Sed qualiter bonæ fidei poſſeſſ.dolo quid facere potuit? Reſpon. loquitur de eo qui bo. fi. habuit ab initio: ſed poſt ante litem conteſtatam ſcire cœpit rem ad alium pertinere. Azo. aliter enim nec dolum committere potuit. lite vero conteſtata cauet etiam de culpa. Si vero etiam ante conuentionem prædictam quid faceret dolo vel culpa,nulla per officium iudic.fieret cautio,ſed propter dolum proponeretur actio ſecundum quoſdam: vt ſupra eod.non ſolum. ſed ego contra, ſecundum Azo. nam etiam de præcedenti dolo debet cauere: vt ſupra eo.ſi poſt. poteſt etiã hæc.l. intelligi vt loquatur poſt lit.conteſt.nam tunc cauet tantum de dolo nomine eius temporis quo ante litis conteſt.poſſedit:ſed ratione eius quo poſt,etiam de culpa.

i *Bonæ fidei*.inſpecto principio. Azo.
k *Caueri*.ſcilicet malæ fidei poſſeſſoret.
l *De culpa*.id eſt,quòd in animo corrupit eum inſtruendo in malitia. Nam & ſi ante litis cõteſt.corruperit in corpore,poteſt nominatim implorare iudicis officium, vt reſtituat etiam ſine cautione: vt ſupra eo.L non ſolum.hoc ergo ſit vt plene reſtituatur res. vel ibi liquebat de damno:hic non.
m *Poſt litem conteſt*. vt & infra fi.regun.l.iiij.§.poſt litem.omnes enim in hoc poſſeſſores poſt lit.conteſta.pares ſunt: vt hic,& ar. ſupra de pe.he.ſed & ſi lege.§.ſi ante. & de hoc dixi ſupra eo.l. non ſolum. Azo. Idem ſecundum quoſdam etiam poſt cõtrouerſiam motam:quod non puto:vt in prin. huius legis.

EIVS rei.] CASVS. Poſſedisti rem meam: petebam eam à te: videlicet ſeruum meum quem poſſedisti.tu cõdemnatus vt reſtitueres,non reſtituisti reſtituere:& in eius æſtimatione condemnatus es.decætero dominus eris illius ſerui. hæc ſunt vera,ſi petitus ſit præſens. Si vero ſit abſens, tunc quando nactus ſit poſſ.non aliter refundetur ei litis ſiue rei æſtimatio,quàm ſi cauerit poſſeſſori de eo reſtituendo.
n *Eius*.aliàs,huius rei.
o *Poſſeſſorem*.ſcilicet me.

In factum autẽ actione petitori extra ordinem ſubuenitur: vt is qui hoc fecerit[a], reſtituere eos compellatur. Sed ſi alieni[b] ſine voluntate domini inædificati fuerint,& nondum functo* monumento in hoc detracti erunt,vt alibi[c] reponerẽtur: poterũt à domino[d] vindicari. Quòd ſi ĩ hoc detracti erũt, vt reponerẽtur[e]: ſimiliter dominũ eos repetere[f] poſſe conſtat.

XLIIII. GAIVS libro vicẽſimono ad Edictum prouinciale.

FRuctus pendẽtes,pars fundi[g] videntur.

Bonæ fidei poſſeſſor ante litem conteſtatam tenetur de dolo:male fidei de culpa:bonæ fidei poſt litem citeſtatam tenetur etiam de culpa. Bartolus.

XLV. VLPIANVS libro ſexagẽſimooctauo ad Edictum.

SI homo ſit qui poſt conuentionem[h] reſtituitur:ſi quidẽ à bonæ fidei[i] poſſeſſore, puto cauẽdũ* eſſe de dolo ſolo debere:cæteros[k] etiã de culpa[l] ſua. iter quos erit & bonæ fidei poſſeſſor poſt litẽ conteſtatam[m].

In ſolutum litis æſtimationem, tranſit dominium rei præſentis:vel poſtea ad præſentiam venientis.l.d.cum.l.ſeq. Bartolus.

XLVI. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

EIVS[n] rei quæ per in rem actionem petita tanti æſtimata eſt,quanti in litem actor iurauerit: dominium ſtatim ad poſſeſſorem[o] pertinet[p]. Trãſegiſſe[q] enim cum eo & decidiſſe videor eo pretio quod ipſe conſtituit.[r]

XLVII. IDEM libro ſeptimodecimo ad Plautium.

HAec,ſi res præſens[f] ſit: ſi abſens[t], tunc cum poſſeſſionem eius poſſeſſor nãctus ſit ex voluntate[u] actoris. Et ideo non eſt alienum[x], non aliter litem æſtimari à iudice, quàm ſi cauerit[y] actor quòd per ſe non fiat poſſeſſionem eius rei non traditu irĩ.*

Bonæ fidei poſſeſſor doli exceptione expenſas recuperat:niſi computentur cum fructibus. Bartolus.

XLVIII. PAPINIANVS libro ſecundo Reſponſorum.

SVmptus in prædium quod alienũ[z] eſſe apparuit, à bona fide poſſeſſore facti, neque ab eo qui prædium donauit[a], neque à domino[b] peti poſſunt: verùm exceptione doli poſita[c], per officium iudicis æquitatis ratione ſeruantur: ſcilicet ſi fructuum ante litem conteſtatam[d] perceptorum ſummam excedant[e]. etenim admiſſa compenſatione[f] ſuperfluum

A p *Pertinet*.Si eius erat qui accepit æſtimationem:vt hic, & infra depo.l.ſi fideiuſſor.& infra commo.l.iij.§.j.aliàs Publiciana mihi datur:vt infra ti.j.ſed & ſi res.§.j.
q *Tranſegiſſe*.id eſt,receſſiſſe à lite:& non tamen de re dubia. Et ita improprie ponitur.ſed etſi eſſet tranſactio, adhuc tamen non eſſet bona ratio: cum etiam ex tranſactione remanens res penes poſſeſſorem non fiat eius niſi erat res tranſigentis: vt.C. de tranſact.ſi pro fundo.in fine.

ADDITIO. Dic, ſecũdum Bartolum,quòd ex cauſa tranſactionis transfertur dominium rei quæ apud tranſigentem remanet, ſi hoc eſſet actũ,quòd omne ius actoris transferatur in poſſeſſorem:& poſſeſſor illo pacto eſſet contentus:vt hic eſt caſus.& vide eundem Bartolum in l.j.infra pro empto. & d.l.ſi pro fundo.

r *Conſtituit*. per iuſiuran.in litem: vt dixi modo.nã litis æſti.&c.vt.j. pro emp.l.iij.&.j. re. amo.l.ſi propter. in prin.

*Traditum iri. Vide Ant. Aug. lib.emen.2. ca.2.

f *Hæc,ſi res præſens ſit*. Imò idem & ſi non ſit præſens:vt inſti.de re.di.§.nihil. &.j. ſi cer.pe.l.certi condic. §.fi.quę ſunt contra. Solu.dic præſens, ſcilicet apud reum: quia poſſidet, vel reſtituendi habet facultatẽ: nó autem exigas quòd ſit ibi ĩ præſentia: vt in contrariis. Sed & hoc puto verũ, ſi petitor nõ ignoret eum poſſidere. aliàs videt decipi:& eſſet occaſio cuilibet rapiẽdi rem ab inuito: vt.j.e.l.nec quaſi.

t *Si abſens*.i.ſi non eſt in poteſtate rei.tunc.ſ.ſit dominus &c.
u *Ex voluntate*. quod ſemper præſumitur,cum litis æſtimationem habeat:vt ſupra.l.proxi.dixi.
x *Alienum*.id eſt abſonum,vel abſurdum. Accurſius.
y *Caueris*.imo videtur non caueri huic cõtumaci: vt.j.eo.is quæ eſt cõtra. Sol.ibi de alia cautione dicit q̃ hic. vel hic de cõtumace, ibi de eo qui dolo deſiit poſſidere. Itẽ cõtra.ĩ.eo.& ex diuerſo.§.petitor. Sed & ibi de alia cautione dicit q̃ hic. Itẽ contra.j.de fur.l.ei qui.§.j.vbi dicit,furẽ debere reddere rẽ ſi eã adipiſcatur:licet litis æſtimationẽ offerat. Sed in odiũ ei⁹ hoc ſit.prę terea & ibi redditur æſtimatio,vel remittitur condictio furtiua.

D SVmptus.] CASVS. Dedi tibi fundum quem credebam meum eſſe,& tu ſimiliter credebas. feciſti ſumptus. verus domin⁹ petiit & obtinuit,à quo ſumptus petere poſſis? Et reſp.quòd nec à me qui donaui:nec à vero domino iure act.ſed iure except.retinere potes, admiſſa cõpẽſatione fructuũ perceptorũ,& ſũptuũ.

z *Alienum*.id eſt,non donantis.
a *Donauit*.huic bonæ fidei poſſeſſori.
b *A domino*. qui euicit iure meo,ſecundum M. Vel dic,iure actionis,ſed except.ſic:vt ſubiicit.
c *Poſita*.vulg.oppoſita.nempe ei qui euicit. Accurſius.
d *Conteſtatam*.maxime.idem ſi poſt:vt no.j.eo.emptor.
e *Excedant*.ſcilicet ſumptus. Accurſius.
f *Compenſatione*.hincinde pro rata portione,vt.C.de euict.l.ſuper empti. Et ſic no.hoc caſu bo.fi.poſſ.fructus non lucrari:vt & ſupra eo.l.quòd ſi artificem.& infra eo.l.emptor.

SOLVM.] CASVS. Si aliquis petat domũ,an videatur petere ſolum,quæritur. Et rñ.quòd ſic:quia ſolũ eſt pars domus. aliud eſt enim in naui quę ſita eſt in mari:quia nec mare eſt pars nauis: nec ecõuerſo. [MEVM] Boué meũ poſſedisti,interfeciſti,& exoriaſti:carnes cõſumpſiſti:corium & cornua vindicare potero.

Ædium.

Domus partes.

a *Aedium.* Dialectici dicunt ex tribus domum constare: scilicet fundo, pariete, & tecto. nos ex duobus, scilicet solo & superficie: vt hic, & infra de vsucap. l. eum qui. in glos. superficiei.

b *Nec alioquin.* id est & non alio modo subiacet. Accursius.

c *Vti.* id est sicut: alio modo subiacet mare nauibus: nam solum vt pars: non ita in aqua & naui vt vnum faciant simul iuncta.

d *Superest.* vt corium ex boue. Et not. hic argu. vt infra ad exhi. l. de eo: §. si quis. & de relig. & sumpt. fune. l. ij. §. j. Sed contra infra de leg. ij. l. mortuo boue. in princi. vbi dicit corium mortui bouis non esse legatarij. Solu. ibi non erat bos legantis: vnde legatarius nó erat dominus. Vel dic quòd erit dominus legans: sed mortuus est bos ante diem legati cedétem: quia conditionale erat: vt. C. de caduc. tollend. §. finautem.

I ager. IC. AS V S. Si fundum mihi vendidisti, nunquid statim vindicare potero, quæritur. Et dicitur quòd non, nisi mihi traditus sit. Et intelligas nisi in vltima voluntate: quia eorum dominia quæ in vltima volútate relinquúntur, sine traditione transferuntur. Viuianus.

e *Pertineat.* hoc verbum late patet: vt infra de verb. signifi. l. verbú pertinere.

f *Amissa sit.* cum est traditus: vt infra de actio. emp. l. Quintus. & Cod. eo. l. pe.

g *Recte agit.* quia omnia iura ad eum transeunt adita hereditate, possessióe excepta: vt. j. de acquirend. poss. l. cum heredes. licet sit arg. contra. ad id quod de possessione dixi, supra ex qui. cau. ma. l. cum miles. Et sic not. dominium sine possessione trásferri: vt dictum est. Idem est in legatario: vt. j. quemadmo. ser. amit. l. si partem. §. si per fundum. & de testa. filiosfa. & l. qui in domini. Idem in bo. possef. vt infra de bo. pof. l. j. Idem in fideicom. hereditate: vt infra ad Treb. l. facta. j. respon. Idem in donatione & venditione facta Ecclesiæ: vt. C. de sacrosanct. Eccles. l. vt inter diuinum. Idem in pacto. l. cómissoriæ: vt. C. de pact. inter empt. & ven. l. commissoriæ. & addictionis in diē: vt supra eo. si quis hac. & de his dices infra de sun. dota. si fundum.

Dominium sine possessione transfertur.

I in rem. IC. AS V S. Peto à te fundum. lite pendente decessisti herede relicto, & res ad eum peruenit. si dolum cómisit, tenebitur. Si autem peto à te fundum ante lit. contestationem, & dolo ma. alienasti, & decessisti: an ab herede tuo petere possim? Dicitur quòd non: sed actione in factum tenetur mihi de eo quo locupletior factus est. Viuianus.

h *Si in rem actum sit.* contra defunctum: & lis contestata sit.

i *Quoque.* i. non solum si apud eum res sit constituta, secundum Azo. Vel dic, id est nó solum defuncti, sed etiam heredis ad quē possessio peruenit. Dubitatio autem hic erat, quia videbatur hic heres conueniri ex hereditaria causa: & ideo non teneri propter dolum & culpam suam: sed tamen tenetur propter suum, & defuncti, propter lit. contest. cum defuncto. nam sic intellige quòd cum defuncto erat lis contestata: vt supra eo. si in rem. Sed & si possidet, & lis cú defuncto non fuisset cótestata, tenetur vt quilibet possess. non vt heres: vt. j. de exhib. de eo. §. fi. Accursius.

k *Cvm autem.* aliàs, si autem. & aliàs, cum autem, incipit hæc lex.

sumptū meliore prædio facto dominus restituere cogitur.

Hæc lex est brevis, & ponit duo ex quibus consistit domus, scilicet ex solo, & ex superficie. Bartolus.

XLIX. CELSVS libro octauodecimo Digestorum.

SOlum, partē esse ædiū[a] existimo: nec alioquin[b] subiacere vti[c] mare nauibus.

Meum est, quod ex re mea supereſt[d], cuius vindicandi ius habeo.

Ex solo titulo absque traditione nō quæritur dominium, nec ius vindicandi. Bar.

L. CALLISTRATVS libro secundo Edicti monitorij.

SI ager ex emptionis causa ad aliquem pertineat[e], non rectè hac actione agi poterit antequā traditus sit ager, túncque possessio amissa sit[f]. Sed heres de eo quod hereditati obuenerit, rectè aget[g] etiam si possessionem eius adhuc nō habuerit.

Si iudicium reale transfertur in heredem post litem contest. venit dolus & culpa defuncti & heredis: sed ante litē contest. de dolo defuncti non tenetur nisi quatenus est factus locupletior. hoc dicit. De hoc plene vidistis supra eod. l. si in rem. & ibi glos. Bartolus.

LI. POMPONIVS libro sexto decimo ad Sabinum.

SI in rem actū sit[h], & in heredem possessoris iudicium datum sit, culpa quoque[i] & dolus malus heredis in hoc iudicium venit.

LII. IVLIANVS libro quinquagensimoquinto Digestorum.

CVm autem[k] fundi possessor ante litem cōtestatam dolo malo fundum possidere desiit, heredes eius in rem quidem actionem suscipere cogendi non sunt[l]: sed in factum actio aduersus eos reddi debebit: per quam restituere cogantur quanto locupletes ex ea re facti fuerunt[m].

In his quæ continentur fundo meo vna elementi actione, separatio non contingit. b. d. Idem in omnibus coniunctis per fernminationem. Bartolus.

LIII. POMPONIVS libro trigésimoprimo ad Sabinum.

SI fundi possessor[n] eum excoluisset, seuisséve, & postea fundus euincatur, cōsita tollere non potest.

Sententia lata in reali contra clientulū, non facit præiudicium contra aduocatū ad quem res in veritate pertinet. Bartolus.

LIIII. VLPIANVS libro sexto Opinionum.

INter officium[o] aduocationis, & rei suæ defensionem, multum est*: nec propterea quis, si postea cognouerit rem ad se pertinere, quòd alij eam vindicanti tunc ignorans suam esse, adsistebat, dominiū[p] suum amisit.

l *Non sunt.* quia non possident: neque dolo vel culpa desierunt possidere: sed ideo videbantur cóueniri posse, quia partibus defuncti funguntur heredes: vt supra de eden. l. quædá. §. j. sed non est ita hic.

m *Ex ea re facti fuerunt.* etsi modo non sunt: vt argu. supra quod metus caus. l. videamus. semel enim personali actione teneri cœperant in genere. cæterum si ad speciem. certam, eius interitu liberarétur. Item est argu. quòd teneantur: vt supra de calum. in heredem. Item merito actione in factum tenentur: quia æquum est eos teneri: nec apparet de alia actione magis: vt. C. de sacrosanct. Ecclesiis. l. sancimus. Item non tenentur quasi heredes: sed quasi quilibet alius qui locupletior esset: sicut & heres tutoris tutor non est, nec heres socij socius: tenetur tamen de eo quod ad eū peruenit: vt infra de heredi. tut. l. j. & infra pro socio. l. heres socij. Et sic habes quòd heres qui non possidet, tenetur inquantum locupletior est de dolo defuncti, quem ante litem contestatam commisit: de eo quod post, omnimodo damnandus est: vt supra l. proxi. &. l. si in rem. Accursius.

n *Si fundi possessor.* Scilicet ma. fi. nec excipit. nam bo. fid. exceptionem habet pro impensis: vt in titu. de rerū diuisi. §. ex diuerso. tollere autem non potest aliquis bo. fi. vel ma. fi. vt in ferruminatis: vt infra de acquir. rerum do. l. sed & si. §. arbor. & infra de vsufruct. sed & si quid. sed licet nó possit tollere bo. fi. vel malæ fi. sumptus tamen de fructibus deducet: vt infra fami. ercis. l. fundus. Accursius.

* interest.

INter. IC. AS V S. Rem possediſti quæ mea erat, ignoraui tamen meam esse: Titius eam petiit credens suam esse. præstiti ei patrociniū in causa: & succubuit. si velim eam postea petere, an possum nō obstante except. rei iudi? Dicitur quòd sic: quia aliud est vendicare, & aliud vindicanti patrocinium præstare. Viuianus.

o *Inter officium.* Dic casum quòd inter eum qui suo nomine, & eum qui vt aduocatus petiit rem, multum interest reo absoluto: cum altero casu obiiciatur exceptio rei iudi. altero nō. Et secundum hoc dic, defensionem, id est petitionem: vt postea innuit. sic & supra de eden. l. j. in princi. Vel dic, inter aduocatum & creditorem qui patitur debitorem agere de proprietate rei obligatæ, multum interest: cum primo non noceat sententia absolutionis: in alio sic: vt infra de re iudic. sæpe. §. j. Idem in similibus casibus qui ibi sunt. & hoc si fuit ignorans aduocatus, vt hic dicit. Quid autem si sciuit? dic secus: vt supra de inoffi. test. l. fin. in princ. quæ est contra. Vel dic idem, si modò sciuit ius suum durare: vt infra qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. sicut. §. non videtur. In. l. autem contraria, dic fauore vltimæ voluntatis seruandum. Item quid si ex parte rei asisitat? Respon. minus tunc sibi nocet, cum nihil asseueret, sed neget rem actoris. vnde indistincte nō nocet, sed in actore distinguitur, sciens, vel ignorans: quia alterius esse asseuerat, secundum primam solutionem.

p *Dominium.* id est effectum dominij. nam per sententiam dominium non mutatur: vt infra de condict. inde. l. Iulianus. & supra eo. tit. ex diuerso. §. vbi. sed exceptionem rei iudi. parit. nemo enim errans &c. vt & infra de adquiré. re. do. si procurator. ij. &

C. eo. l. re tua. & de præſcrip. long. temp. nec petentē. Accurſius.

a *Si poſſeſſor. Nō oportet.* vt & infra de vi & vt arma. l. ſi plures. & infra commo. l. iij. §. penult. Et eſt ratio: quia ſicut ſi ad nullum heredem poſſeſſio peruenieſſet, nullus teneretur: ita & nunc quo ad eos ad quos non peruenit. ſecus autem poſt iudicium acceptum: vt infra de præ. ſtipul. l. ii. in fin. ſecūdum nos. vel dic vt ibi.

Heredes poſſeſſoris ante litem cōteſt. conueniuntur hac actione ſecundum quod poſſident, non pro portione hereditaria. Bar.

LV. IVLIANVS libro quinquagēſimoquinto Digeſtorum.

SI poſſeſſor fundi ante iudicium acceptum duobus heredibus relictis deceſſerit, & ab altero ex his qui totū fundum poſsidebat, totus petitus fuerit: quin in ſolidum cōdemnari debeat, dubitari non oportet [a].

Vniuerſitas corporum & iurium non vindicatur. Bartolus.

LVI. IDEM libro ſeptuagēſimooctauo Digeſtorum.

VIndicatio non vt gregis ita & peculij recepta eſt: ſed res ſingulas [b] is cui legatum peculium eſt, petet.

Si duo vindicant eandem rem ab eodem poſſeſſore, primo vincenti traditur preſtita cautione. Bartolus.

LVII. ALFENVS libro ſexto Digeſtorum.

IS à quo fundus petitus erat, ab alio eiuſdem fundi nomine conuentus eſt. quærebatur, ſi alterutri eorum iuſſu iudicis fundum reſtituiſſet [c], & poſtea ſecundum alterum petitorem res iudicaretur [d], quemadmodum non duplex damnum traheret [e]. Reſpondi, vter* prior [f] iudex iudicaret, eum [g] oportere ita fundum petitori reſtitui iubere [h], vt poſſeſſori caueret [i] vel ſatiſdaret [k], ſi alter fundum euicciſſet, eum præſtare [l].

Si ſuper eadem re eſt duplex iudicium: ſcilicet petitorium & noxale. ſi primò vincitur in petitorio, res traditur præſtita cautione. ſi primò in noxali, traditur ſimpliciter. Bartolus.

LVIII. PAVLVS libro tertio Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

*vt priori iu. adiudicaret.

VIndicatio.] CASVS. Si gregem poſſediſti, & res ſingulas vindicare potero. aliter eſt de peculio filij mei quod poſsides: quia totale peculiū non vindicabo: ſed ſingulas res corporales de peculio. Viuianus.

b *Singulas.* quia peculium continet actiones, & obligationes, cū corporibus: vt infra de pecul. l. quam Tuberonis. §. fina. grex autem ſola corpora: vt inſtitut. de lega. §. ſi grex. verſicul. grege. Sed quid ſi fundus tantum eſt in peculio, an poterit vindicari? Reſpon. non: quia aptitudinem potius & naturam, quàm alicuius emergentis caſus qualitatem eſſe ſpectandam, ſicut & in actione legis Aquilię dicitur: vt inſtitu. de leg. Aquil. §. his autem verbis. Azo. Et ſi opponitur: fundus vindicatur: & fundus eſt peculium: ergo peculium vindicatur? Reſpon. fallacia eſt ſecundum accidens. Item ſi dicas, peculium eſt fundus, & peculium non vindicatur: ergo neque fundus, eadem eſt fallacia.

IS à quo.] CASVS. Si duo poſſ. fundi petebant, reſtituendus eſt ei qui primo peruenit ad ſententiam: & ille cauebit de præſtando poſſeſſorem indemnem. Viuianus.

c *Reſtituiſſet.* id eſt reſtitui damnatus eſſet. nā & infra dicit, poſſeſſori cauendum. & declaratur in reſponſione hic intellectus. ſi enim prius reſtituiſſet, poſtea officium iudicis ad cautionem locum non haberet: vt. C. depoſi. l. iiij. & à ſecundo abſolueretur: vt infra. l. proxi.

ADDITIO. Docto. reprobant iſtam gloſ. nam cum poſsit exigere cautionem, & non exigit, eſt in dolo: vt infra ad l. Fal. l. dolo. ideo condemnatur tanquam dolo deſierit poſsidere, ſecundum Bartolum. quem vide plenius de hoc in. l. penul. ſupra de petitio. hereditatis.

d *Iudicaretur.* id eſt eſſet iudicanda.

e *Traheret.* id eſt ſentiret. ſed qualiter poteſt alius agere de iure, cum alius iam obtinuit? Reſpon. pone quòd vnus egit Publiciana, & obtinuit: poſtea verus dominus rem poterit petere directo. vel pone rem ſub conditione legatam. interim enim eam iure heres petit: deinde legatarius impleta cōditione: & quære hic vt ſupra de peti. here. l. penul. Accurſius.

f *Vter prior.* vulg. priori. id eſt pro priore. Azo.

g *Eum.* iudicem ſcilicet, ſi habes. j. iubere: aliàs ſi habes debere, dic eum, id eſt poſſeſſorem.

h *Iubere.* aliàs debere: & aliàs iubere.

i *Caueret.* quando non eſt ſuſpecta.

k *Satisdaret.* vbi perſona eſt ſuſpecta: vt. ī. qui ſatisda. cog. ſi fideiuſſor. §. fi. & facit. ī. de pet. he. l. pe.

l *Præſtare.* poſſeſſorem indemnem, vt ſupra eo. l. ipſi.

A *Quo.*] CASVS. Seruum quem poſſediſti, vindicaui, & tu à Titio conueniris act. noxali. ſi obtineo in cauſa, mihi erit reſtituendus: & cauebo quòd cō ſeruabo te indemnem aduerſus Titium agentem noxali actione, ſi Titius primo obtinuit. ergo poſtea in nullo mihi teneberis: quia nec poſſides, nec dolo deſiiſti poſsidere. Viuianus.

AQuo ſeruus petebatur [m], & eiuſdem ſerui nomine cum eo furti agebatur [n]: quærebat, ſi in vtroque iudicio cōdemnatus eſſet, quid ſe facere oporteret ſi prius ſeruus ab eo euictus eſſet [o]. Reſpondit, non oportere iudicē cogere vt eum traderet, niſi ei ſatiſdatum eſſet, quòd pro eo homine iudicium accepiſſet, ſi quid [p] ob eam rem datum eſſet [q], id rectè præſtari. Sed ſi prius de furto iudicium factum eſſet, & hominem noxæ dediſſet, deinde de ipſo homine ſecundum petitorem iudicium factum eſſet, non debere ob eam rem iudicem, quòd hominem non traderet, litem æſtimare [r]: quoniam nihil eius culpa neq; dolo contigiſſet [s] quo minus hominem traderet.

B

Qui habitat in domo aliena domini voluntate, quod ibi edificat, domini nō facit: & ideo poterit vindicari. Bartolus.

LVIIII. IVLIANVS libro ſexto ex Minicio.*

HAbitator [t] in aliena ædificia feneſtras & oſtia impoſuit. eadē poſt annum [u] dominus ædificiorū dēpſit. Quæro, is qui impoſuerat, poſſētne [x] ea vindicare. Reſpondit poſſe. Nam quæ alienis ædificiis connexa eſſent, ea quandiu iuncta [y] manerent, eorundem ædificiorum eſſe: ſimul atque [z] inde dēpta eſſent, cōtinuò in priſtinam cauſam [a] reuerti.

C

LX. PONPONIVS libro vigēſimonono ad Sabinum.

QVod infans [b] vel furioſus poſſeſſor pdidit, vel corrupit, impunitum eſt.

D

m *Petebatur.* ſcilicet rei vindica.

n *Agebatur.* ſcilicet noxali.

o *Euictus eſſet.* per rei vindicationem.

p *Si quid ob.* & hęc ſunt verba ſatiſdationis.

q *Datum eſſet.* ſcilicet noxali: in qua condemnari debet adhuc, tenetur enim noxali rei: quia ſeruum promiſit iudicio ſiſti: quem tempore litis conteſtatæ poſſidebat: vt ſupra ſi ex noxa. cauſa. l. j. Idem & ſi non promiſiſſet: licet ſine culpa deſiit poſsidere: quia perſonalis eſt obligatio: vt infra de noxal. ſi plurium ſeruus. §. fina. hic tamen eſt in culpa, quia non exegit cautionem: vt argumen. infra ad. l. Fal. dolo. & infra, ſi cui plus quàm per l. Falcid. hæc autē. §. hęc cautio. ſecundum Azo. Secus autem eſt vbi à multis noxaliter conuenitur: quia tunc occupantis eſt conditio melior, & cæteris actio denegatur: vt infra de noxalib. ſi quis à multis. Accurſius.

r *Æſtimare.* id eſt in litis æſtimationem condemnare: vt ſupra eo. l. ſi in rem. Accurſius.

s *Contigiſſet.* bona ratio: vt ſupra eo. ſi in rem. ſecus autem in conuerſo: vt. ī. diximus. In caſu iſto tamen nihilominus debet caueri poſſeſſori ab eo qui noxali egit: quia ſaltē de facto poterit rei vind. conueniri: vt. ī. l. proxi. Accurſius.

t *Habitator.* vt fructuarius, vel colonus, vel inquilinus, vel quilibet bo. fi. poſſeſſor.

u *Poſt annum.* Forte poſt finitum tempus ſuum habitandi. Vel dic quòd propter vſucapionem dicit, quia videbatur dominus vſucepiſſe iure iſto: vt inſti. de vſucap. in princi. Sed non eſt ita: quia non poſsidet feneſtras & ſimilia, qui domum poſsidet: vt infra de vſucap. eum qui. in princ.

x *Ne.* id eſt an. Azo.

y *Iuncta.* quo caſu ex conducto agit inquilinus vt tollere poſsit ſine læſione prioris ſtatus, de damno infecto promittens: vt infra loca. & conduct. ſed addes. §. ſi inquilinus.

z *Atque.* id poſtquam.

a *Priſtinam cauſam.* niſi pretium à domino fuiſſet ſolutum: vt inſtitu. de rerum diui. §. cum in ſuo. verſic. appellatione.

b *Quod infans.* id eſt minor. vij. ann. vt. C. de iure delib. ſi infanti. ſecus in proximo pubertati: vt infra de regu. iur. l. pupillus.

pupillus. Azo. Et erit ratio in vtroque: quia infantem tuetur innocentia consilij, furiosum infelicitas fati: vt. j. de fica. l. infans. & infra de admini. tu. l. fi. in fi. & .j. ad. l. Aquil. sed & fi. §. iniuriam.

Minicius.] CASVS. Si nauem meã afferibus tuis refeci, remanet mea. si tuis tabulis nauẽ feci: tua erit, & æstimari debet.

a *Eiusdem.* scilicet reficientis.

b *In ædificanda.* s. de nouo, vel ab initio.

c *Non posse.* s. dominũ manere. i. heri. Et intelige quando iam erãt ad hunc vsum à domino præparatæ. Secus si ex ligno alterius fecit tabulas, & postea nauem: vt in contrario: vt. j. de adquir. re. do. sed si ex meis. in prin. & quod ibi dicit meis. i. meo cupressu factis: nos tamen in veritate mea, sed suis: quia bona fide & suo nomine fecerat: & non poterat res reduci ad priorem materiam. Item eodem modo intellige insti. de re. di. §. cum ex alieno. nam & ibi etiam ædes fecit de alieno ligno. & sic non transit nauis in dominiũ specificantis: vt hic. Sed hoc ideo, quia redire ad primam potest materiam. Item cum eadem distinctione intellige superius respõsum: licet quidam in hoc solo faciant vim reficere vel facere.

Quod adiicitur rei causa refectionis, ipsi rei cedit: si quid de nouo affigitur, ad dominum iure pertinet. Bartolus.

LXII. PAPINIANVS libro sexto Quæstionum.

SI nauis à malæ fidei possessore [f] petatur, & fructus [g] æstimandi sunt: vt in taberna & area quæ locari solent. Quod non est ei contrarium, quòd de pecunia deposita quam heres [h] nõ attingit, vsuras præstare non cogitur. [i] Nam etsi maximè vectura, sicut vsura, non natura peruenit, sed iure [k] percipitur [l]: tamen ideo vectura desiderari potest, quoniam periculum nauis possessor petitori præstare non debet [m]: cum pecunia periculo dantis fœneretur. [n]

Fructus percipiendi intelliguntur, qui à petitore percipi potuerunt. Bartolus.

F Generaliter [o] autem cum de fructibus [p] æstimandis quæritur: constat animaduerti debere, non an malæ fidei possessor fruiturus sit: sed an petitor frui potuerit [q] si ei possidere licuisset. quam sententiam Iulianus quoque probat. B

Ex qui culpa desiit possidere, & propterea litis æstimationem soluit, sunt cedenda actiones: & competunt vtiles sine cessione contra extraneum: & etiam contra dominum cui litis æstimationem solut. Bart.

LXIII. IDEM libro duodecimo Quæstionum.

SI culpa non fraude [r] quis possessionẽ amiserit [s], quoniam pati debet æstimationem, audiendus erit à iudice si desideret vt aduersarius actione sua cedat. cum tamen prætor auxilium * quandoque laturus sit quolibet alio possidente, nulla [t] captione adficietur. Ipso C quoq; qui litis æstimationem [u] perceperit possidente, debet adiuuari: [x] nec facilè [y]

quia malæ fidei poſſeſſor eſt, ſic præciſe audiatur. Sic & contra furem quis auditur: vt.j.de fur.l.ei qui.

a *Iudicati.* id eſt condemnati. Accurſius.

Cvm in rem.] *CASVS.* Petij rem meam à te, obtinui. non ſolum venient fructus quos percepiſti tu fructuarius, ſed etiã quos percipere potuiſti: vt flores, fœnum, & ſimilia. q.d. omnis vtilitas veniet. Vi.

b *Non fructui.* id eſt, in quibus vſus non vſusfru. conſtitui poteſt: vt in his quæ ſolo vſu conſumuntur: vt inſtitutio. de vſufru. §. conſtituuntur. & intra de vſufru. earum rerum quæ vſu con. l. j. &. ij. Sed hoc non placet: quia in his rebus poteſt eſſe & ſolus vſus, quibus & vſusfructus, & econtra: vt infra de vſu & ha. l. j. Dic ergo, id eſt eorum quę quis haberet hoc ipſo, quòd eſſet vſuarius, licet vſufructuarius non eſſet: quæ ſunt multa: vt inſtitutio. de vſu & hab. §. j. ij. &. iij. vel dic, de vaſis & ſimilibus in quibus vſus non vſusfructus eſt: vt infra de vſuris. lege. iij. §. finali. &. l. videamus. Accur.

c *Fructus.* id eſt vtilitatem, quæcunque illa ſit.

Emptor.] *CASVS.* Obligaui tibi fundum pro decem, quem vendidiſti Titio. ſi petam fundum à Titio: an repellet me per exceptionem, niſi reſtituam id pro quo fundus fuit obligatus, id eſt ſortem & vſuras? Et dicitur q̃ ſic: niſi tantum percepiſſet ex fructib⁹. [*ANCILLAM.*] Filiam meam copulaui alicui in matrimonium. dedi ei ancillam: non vt haberet in dotem, ſed in peculium. deceſſi, nũquid ancilla erit hereditaria? Dicitur quòd ſic. Sed pone quòd nolui in teſtamento quòd filia eſſet heres: & ſic in cæteris bonis eam exheredaui. dicitur quòd ancilla erit filiæ. Accurſius.

d *A non domino.* puta à creditore qui non habuit ius vendendi: vt infra de le. ij. l. ſi. §. quatuor. Vel ſecundo, quando mala fide emit colludens in pretio: creditore vendẽte ex pacto vel ex lege, quo etiã caſu opponitur exceptio doli mali vel in factum: vt hic, &. C. ſi vendi. pig. l. j. in fi. Si autem habuit ius vendendi, & bona fide emit: fieret emptor dominus: & non teneretur actione in rẽ, de qua hic dicit: vt inſtitu. qui. alie. licet. §. j. Vel dic tertio, quòd à non creditore emit pro decem. Item creditori ſoluit cui hoc prædium erat obligatum pro. xv. retinet ergo prædium pro his xv. non autem pro. x. quia illa in vtilitatem domini non venerũt. & ſic loquitur lex quæ eſt contra. C. de rei vin. l. mater. &. C. de fur. l. inciuilem. & facit ad hanc infra de pigne. actio. l. ſi creditor. *ADDITIO.* Solue ſecundum Bartolum, & dic quòd in legibus in contrarium allegatis pretium non erat conuerſum in vtilitatem domini: hic ſic. & de hoc vide plene per eundem Barto. in. l. ij. de quadrien. præſcrip. & infra de præſcrip. xxx. anno. l. j.

e *Medũ.* medium eſt poſtquam ſoluit, vſquequo conuenitur.

f *Superfluum.* id eſt illud quod excedit fructus perceptos, & hoc ſi minus & e. vnde & ſi totidem ſunt, in totum ſit compẽſatio. ſicut enim fructus aliàs cum impenſis compenſantur: vt ſupra eodem. l. ſumptus in princi. ita merito compenſantur hic fructus cũ vſuris. & hoc eſt quod ſubiicit, nam eos &c. vt & dicitur. ĩ. de minori. l. minor annis. xxv. §. prædia. Vſuras autem nouas vocat quas petit emptor ratione emporis poſt ſolutionẽ currentis. nõ ergo dicit de his quas emptor ſoluit creditori. Et ſic no. q̃ ad vſuram ſolutam vel ſortem non fit cõpẽſatio. Dicit ergo nouas, reſpectu veterũ: quas hic debitor dudũ creditori ſoluit, vel ſoluere debuit, ſecundũ Azo. quæ repetuntur vt ſors: non tamẽ faciunt aliam vſuram: licet ſors ſoluta faciat: vt.j. qui potio. in pig. ha. ſi prior. §. ſciendum. ſecundum Azo. & ſi tempus quo hæc currunt, dicitur mediũ tempus. Sed quare fructus tantũ ante lit. conteſtat. Rñ. inò & poſt perceptionem. Sed de primis ideo dicit, quia magis dubitabatur. poſteriores enim valdè ad officium iudicis pertinent: vt inf. de ædil. edic. ædiles. j. §. itẽ ſciendũ. Sed quid ſi pendente conditione legati heres alienet: & poſtea dudũ extita. conditio: factæ ſunt expenſæ à bonæ fidei empture: ideo opponit doi exceptionẽ, & ego compenſo fructus quos conditione pendẽte percepit: an poſſum? Reſpondeo, non: quia illo tempore mei non erant, nec res nec eos petere poterã: vt. C. de caducis tollen. §. ſinautem. Acc.

g *Eos.* ſ. fructus. & ſic no. hic caſum in quo bo. fid. poſſ. ſ. non lucratur fructus: vt & not. ſupra eo. l. ſumptus. & regulariter cõtra: vt infra finium regun. l. iij. §. penul.

h *Conuenit.* iure communi.

i *Reddita.* à parte. Accurſius.

k *Eo minus.* id eſt propter id. ſ. quòd dotem ei legauerat & peculium, noluit eam heredẽ eſſe: & hoc expreſſit: vt hic, & infra de here. inſtitu. l. qui volebat.

l *Voluntatis.* ſcilicet expreſſæ. & hoc ſcilicet per exceptionem: non autem per actionem, ſecundum H. Nec eſt contra infra de leg. ij. l. Titia. §. Gaius. quia exceptionem non actionẽ competere intelligendum eſt. Accurſius.

Non ideo.] *CASVS.* Inſtituo me herede, & quibuſdam ſeruis libertate relicta ſub condi. vel aliqua legata erãt eis ſub condi. relicta: ſerui, vel res ab aliquo poſsidẽtur: an eoſdem vindicare poſsim, quæritur. Et dicitur quòd ſic. Viuianus.

m *Vindicabimus.* ſcilicet nos heredes à quibus eſt relicta libertas ſeruorum, vel etiam fundus ſub conditione: vt infra de condic. fur. ſi ſeruus. & infra. ad Sil. l. j. §. ſerui. & infra fa. erciſ. l. & poſt. §. res. vel pone exemplum vt infra de noxa. l. ſi quis ſeruum. vel vt infra de regu. iur. l. plerunqne. in fine titu. ſed argu. contra infra de vſufru. l. ſi fur.

n *Tutore. ſi.* ſcilicet faber inuenit pecuniam in hac domo ſub terra. Accurſius.

o *Fœnum.* ſcilicet hi nummi. nam ſi theſauri fuiſſent, non crederentur habere dominum: & ideo pro dimidia inuentoris, pro alia dimidia domini ſoli fiunt: vt.ĩ. de adqui. re. do. l. nunquam. §. theſaurus. & inſti. de re. diui. §. theſauros.

Qvi reſtituere.] *CASVS.* Rem quam petebam à te, iuſſu iudicis volebas reſtituere. ſi poſt penes te eſt: debet auferri à te manu militari. & ſi dolo deſiiſti poſsidere, iurabo in litem. ſi verò non poſsides, nec dolo deſiiſti poſsidere, condemnaris ad intereſſe. & iſta obtinent quacúque actione agatur. Vi.

dus erit ille ſi velit poſtea pecuniam quam ex ſententia iudicis periculo iudicati[a] recepit, reſtituere.

Ea quæ ſunt in vſu, non habentur in fructibus. Bartolus.

LXIIII. IDEM libro vicenſimo Quæſtionum.

CVm in rẽ agitur: eorũ quoque nomine quæ vſui non fructui[b] ſunt, reſtitui fructus[c] certum eſt.

Poſſeſſori debet reſtitui pretium à domino, quod eſt in eius vtilitatem verſum cum vſuris: habita tamen fructuum compenſatione. Bartolus.

LXV. IDEM libro ſecundo Reſponſorum.

EMptor prædium quod à non domino[d] emit, exceptione doli poſita *non aliter reſtituere domino cogetur, q̃ ſi pecuniam creditori eius ſoluram, qui pignori datum prædium habuit, vſurarúmque medij[e] temporis ſuperfluum[f] recuperauerit, ſcilicet ſi minus in fructibus ante litem perceptis fuerit. Nam eos[g] vſuris nouis duntaxat compenſari, ſumptuũ in prædium factorum exemplo æquum eſt.

Verba cuantitatiue prolata per modum cauſæ, diſpoſitionem inducunt iure exceptionis. Bartolus.

F Ancillam quæ non in dotem data, ſed in peculium filiæ conceſſa eſt, peculio filiæ non legato mancipium hereditarium eſſe conuenit[h]. Si tamen pater dotis ac peculij contemplatione filiam exheredauit, & ea ratione reddita[i] nihil ei teſtamento reliquit, aut eo minus[k] legauit filiam defenſio tuebitur voluntatis[l].

Res quæ ſubiacet reſtitutioni, poteſt à domino interim vindicari. Bartolus.

LXVI. PAVLVS libro ſecundo Quæſtionum.

B NOn ideo minus rectè quid noſtrũ eſſe vindicabim⁹[m], quòd abire à nobis dominium ſperatur, ſi conditio legati vel libertatis extiterit.

Pecunia in re empta inuenta, ſi eſt theſaurus, reddatur emptori: ſi pecunia, reddatur venditori. Bartolus.

LXVII. SCAEVOLA libro primo Reſponſorum.

A Tutore pupilli domũ mercatus, ad eius refectionem fabrum induxit. is[n] pecuniam inuenit. quæritur ad quem pertineat. Reſpondi: Si non theſauri* fuerũt[o], ſed pecunia fortè perdita, vel per errorem ab C eo ad quem pertinebat, non ablata: nihilo minus eius eam eſſe, cuius fuerat.

A condemnato in rei vindicatione poteſt res auferri manu militari, ſi res poſſidetur, vel contra doloſum iurari in litem: alias fiet executio in vera æſtimatione, ſeu adueſarii intereſſe. & prædicta ſunt generaliter vera in omnibus actionibus. h. d.

LXVIII. VLPIANVS libro quinquageſimoprimo ad Edictum.

Non ideo.] *CASVS.* Inſtituto me herede, & quibuſdam ſeruis libertate relicta ſub condi. vel aliqua legata erãt eis ſub condi. relicta: ſerui, vel res ab aliquo poſsidẽtur: an eoſdem vindicare poſsim, quæritur. Et dicitur quòd ſic. Viuianus. D

Vindicabimus. ſcilicet nos heredes à quibus eſt relicta libertas ſeruorum, vel etiam fundus ſub conditione: vt infra de condic. fur. ſi ſeruus. & infra. ad Sil. l. j. §. ſerui. & infra fa. erciſ. l. & poſt. §. res. vel pone exemplum vt infra de noxa. l. ſi quis ſeruum. vel vt infra de regu. iur. l. plerunqne. in fine titu. ſed argu. contra infra de vſufru. l. ſi fur.

Tutore. ſi. ſcilicet faber inuenit pecuniam in hac domo ſub terra. Accurſius.

Fœnum. ſcilicet hi nummi. nam ſi theſauri fuiſſent, non crederentur habere dominum: & ideo pro dimidia inuentoris, pro alia dimidia domini ſoli fiunt: vt.ĩ. de adqui. re. do. l. nunquam. §. theſaurus. & inſti. de re. diui. §. theſauros.

Qvi reſtituere.] *CASVS.* Rem quam petebam à te, iuſſu iudicis volebas reſtituere. ſi poſt penes te eſt: debet auferri à te manu militari. & ſi dolo deſiiſti poſsidere, iurabo in litem. ſi verò non poſsides, nec dolo deſiiſti poſsidere, condemnaris ad intereſſe. & iſta obtinent quacúque actione agatur. Vi.

Inſum

*oppoſita.

*De vſufructu grapidis non dicitur ſupra eo. l. ſumptus. Nãque regulariter cõtra: vt infra finium regun. l. iij. §. penul. Adde hoc ſcripta ex eo loco Donaui. Euno. Tu fauſtum vtrumque dum Cuiacius ſine ſupplicio.

QVi restituere † iussus [a], iudici non paret, contendens [b] non posse restituere: si quidem habeat rem, [c] manu militari [d] officio iudicis ab eo possessio transfertur [e]: & fructuũ dumtaxat, [f] omnisque causæ [g] nomine cõdemnatio [h] fit. Si verò non potest restituere: si quidem dolo fecit quo minus possit, is quantum aduersarius in litẽ sine vlla taxatione [i] in infinitum iurauerit, damnandus est. Si verò nec potest restituere, nec dolo [k] fecit quo minus possit, nõ pluris quàm quãti res est, [l] id est quanti aduersarij interfuit, condemnandus est. [m] Hæc sententia [n] generalis est, & ad omnia siue interdicta siue actiones in rem siue in personam sint, ex quibus arbitratu iudicis quid restituitur, [o] locum habet.

Ei qui dolo desiit possidere, non conceditur, nec actiones ceduntur, nec Publiciana datur. Item potest petitor omisso iuramento in litem petere veram æstimationem. Bartolus.

LXIX. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

IS qui dolo [p] fecit quo minus possideret, hoc quoque nomine punitur, quòd actor cauere ei non debet, [q] actiones [r] quas eius rei nomine habeat, se ei præstaturum.

LXX. POMPONIVS libro vicẽsimonono ad Sabinum.

NEc quasi Publicianã [s] quidem actionem ei dandam placuit: ne in potestate cuiusq; sit, per rapinam ab inuito domino rem iusto [t] * pretio comparare.

LXXI. PAVLVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

QVod si possessor quidẽ dolo fecit, actor verò iurare non vult, sed quãti res sit, aduersarium condemnari maluit, mos ei gerendus est. [u]

a *Iussus.* per sententiam primam, vt rem petitam restituat. nõ tamẽ dicit, debeat hoc sibi iuberi, vel nõ: sed dices i fine huius legis.

b *Contendens.* s. per mendacium: vt. j. de re iudi. l. debitoribus. in prin. Sed si vere, non tenetur, nisi dolo vel culpa possidere desiit. sed & si possideret, & implorat tempus ad restitutionem, debet habere: vt instit. de offi. iud. §. j.

c *Habeat rem.* in propatulo, vt appareat.

d *Manu militari.* a vel adiectiuum: & est vna pars: vel dic quòd sunt duæ partes. Accursius.

e *Transfertur.* immo manus vel executio militaris debet cessare in negotiis priuatorum: vt C. de offi. mili. iudi. l. j. quę est contra. Sol. illud generale, hoc speciale. Vel illud locum habet quando aliud superest: vt quia per executores rem reddidit: vt ar. C. de his qui la. vel al. cri. reos occul. l. fi. Vel quod est verius, hic de manu militari dicit: hoc est de ip sis executoribus: quod potest fieri: non autem de militibus: vt in. l. contraria: nisi in subsidium: vt. C. de his qui latro. in d. l. fi. quo etiam casu potest hic loqui: vt dixi. vel quod ibi dicit, hoc sonat, vt magister militũ non habeat iurisdictionem inter priuatos: quod est veritas. Et est simile, vt præcise sit præstandum: vt infra de lib. cau. duobus. &. C. de fideicom. lib. l. fi. &. j. ne vis fiat ei, qui in possess. mis. est. l. fi. in prin. &. ĩ. de peti. here. si possessor. §. penul. ibi, sed & si quidem &c. *ADDITIO.* Die rationem, secundum Bal. hic, quia vbicunque æquitas dictat quòd reus præcise teneatur, tunc compellitur præcise: sed in rea li hoc dictat æquitas: vt. j. eo. l. nec quasi. ergo &c. secundum Pe. in brocard.

f *Dũtaxat.* nõ alterius rei: nõ enĩ excludit ré ipsam. vel dic quòd excludit solum iuramentum in litem. nam cum res auferatur manu militari, non iuratur in litem nisi petitor eligat illam viam, & hanc dimittat. vel dic, aliud malum amodo non habebit, cum eligatur manus militaris.

g *Causæ.* id est vtilitatis: vt. ĩ. e. l. præterea.

h *Condemnatio.* id est executio condemnationis factæ de fructibus, & causa: vel dic, fructuum post sententiam.

i *Vlla taxatione.* à lege facta. sit tamen à iudice: vt. ĩ. de dolo. arbitrio. §. j. &. j. de in litem iuran. l. videamus. §. pe. &. j. ad exhi. l. iij. §. ij. quæ sunt contra. *ADDITIO.* Solue & dic, quòd taxatio non fit à lege, vt hic: sed à iudice sic: vt in contrario, secũdũ Bar.

k *Nec dolo.* sed culpa: vt supra eo. l. à quo. in fin. & supra de peti. here. & non tantũ. §. veniunt. versi. immo. Alioquin non teneretur: vt. j. man. l. fi procuratorem. §. fin. & infra sol. mat. l. Mæuia. Azo. &. ĩ. eod. sinautem. §. j. Accursius.

l *Quanti res est.* hoc casu, & superiori aliud petitur: & aliud in cõdemnationem deducitur. quod dic vt. j. fi cer. peta. l. vinum. Ac.

m *Condemnandus est.* in primo ergo casu cum possidet, quatuor sunt mihi prodita auxilia: rei ablatio, in litem iuratio, interesse præstatio, & rei vera æstimatio. In secundo quando dolo desiit possidere, tria vltima præter primum, locum habent contra eum. Quod est verum, si extat: aliàs non iuratur in litem: vt. ĩ. de peti. here. si possessor. §. fi. &. l. seq. Vel dic, ibi in petit. here. vbi secus. Si vero non dolo desiit possidere, sed culpa: duo tantum vltima. Si nec dolo, nec culpa, nullum: & habent locum hæc auxilia tunc tantum: & semper tunc, quando quod est meum peto, secundum R. & Ir. & Bul. & sic intelligunt quod statim sequitur, hæc sententia &c. scilicet quòd prædicta auxilia locum habeãt. Sed hoc est falsum, secundum Io. quia etiam in donatione & promissione vbi peto quod non est nec fuit meum, locum habent, præter iusiurandum in litem: vt instit. de dona. §. aliæ. Dicit ergo Ioan. hanc. l. loqui cum iudex iusit eum restituere, licet iniuriosè quãdoque: puta cum reus potest se liberare præstito interesse: sicut in re vendita contingit: b vt infra de act. emp. l. j. Non ego dicit quando iubere debeat: sed cum iubeat, licet iniuste. & secundum H. hæc verba quæ sequuntur, hæc sententia & cætera. dic id est, de re manu militari auferenda: nõ de iureiuran: in litem. nã aliàs vbicunque ex obligatione quis tenetur dare, ad rem debet damnari: vt infra de ver. obli. vbi autem. §. fin. non tamen iuratur in litem, nisi actio sit arbitraria, vel bo. fi. vt infra de in litem iuran. l. in actionibus. A simili si est condemnatus dare, vel tradere præcise, manu militari cogatur ad hoc: non tamẽ in litem iuretur. Et secũdum hoc intellige de interdictis: vt infra, ne vis fiat ei. l. penul. Tertij dicunt, quòd hęc generalitas quę subiicitur, ad arbitrarias tãtũ restringitur. Sed quare poneret de interdictis, cum nulla inueniãtur arbitraria? ideoque hoc nõ placet. Illud autem verũ est, quòd quatuor auxilia in arbitrariis tantum locum habent, secundum Azo. & in bonæ fidei.

b *Istud dicit gl. dicit Bal. hic vel de no. quòd creditor liberatur ffstando interesse: quod intellige verum nisi fuit lata sententia definitiua super traditione rei. nã tunc fuit beneficium soluendi interesse. ergo eis sentẽtia habet pręcise obligare. q. ꝙ nota.*

n *Sententia.* quòd prædicta quatuor auxilia locum habeant, secundum Bul. & alios qui dicunt quando peto meum: vel id est, quòd manu militari offi. iudi. auferatur, secũdum Io. qui in omnibus intelligit: ex quo est iussum. Vel secundum tertios, qui ad arbitrarias restringunt, dic vt prius.

o *Restituitur.* id est, restitui iubetur. Sed quæritur an sentẽtia de re restituenda sit definitiua, vel interlocutoria. & videtur interlocutoria primo, quia in arbitrariis duæ feruntur sentẽtię. at. ambæ non possunt esse definitiuæ, sed sola vltima. Item non inuenitur quòd ab ea appelletur: quod est proprium interlocutoriarũ: vt. j. de ap. re. l. ij. Et econtra videtur definitiua. nam per eam deciditur lis tota, & finis controuersiæ principali imponitur: ergo est definitiua: vt. j. de re iudi. l. j. Ité principalis quæstio est de restituenda re: ergo sententia de ea dicta est definitiua. Ité mandatur executioni per manum militarem: ergo est definitiua sententia. Solu. dico quòd est definitiua: & quòd aufertur postea res manu militari, est executio, non sententia. Quod patet ex eo, quia si alicui est delegata causa restitutionis rei, data illa sententia finitur eius officium, & remittitur ad ordinarium executio ista: vt in auth. de exhi. §. si vero. colla. v. Quod autem obiicitur, quòd nõ reperitur quòd ab huiusmodi sentẽtia appelletur; respon. nec reperitur quòd ab ea non appelletur.

IS qui]C. ASVS. Si rem quam à te petere volebam, dolo desiisti possidere, iurabo in litem si volo: nec tibi debeo cedere acti. sed si iuraui, vel æstimationem sum consecutus: nunquid habeo Publicianam? Et dicitur quòd non. Viuianus.

p *Iis qui dolo.* secus si culpa: vt. ĩ. eo. si culpa. Accursius.

q *Non debet.* vt ar. ĩ. e. l. & ex diuerso. §. petitor. sed contra. ĩ. eo, l. hæc si res. Solu. vt ibi. Item contra. infra de re iudi. l. in depositi. Sed ibi in bonæ fidei, hic in stricti iuris. Item ibi habuit causam ab actore: hic non. pro quo est infra de dona. inter virũ & vxorem, si donatæ. Item hic in eo in quo deliquit, debet puniri, scilicet circa possessionem: ibi aũt in possessione deliquit, quam dolo desiit possidere: non tamen debet puniri in actione ex contractu qua agit vt ei fiat cessio, i qua nõ deliquit: imò bona fi. cõtraxit,

r *Actiones.* scilicet in rem. Accursius.

s *Nec quasi Publicianam.* id est, vtilem in rem.

t *Iusto.* iustum vel iniustum sit, habetur pro iniusto: vt hic, & j. rerum amota. l. non enim. &. l. ideoque. Accursius.

u *Quod si possessor. Mos ei gerendus est.* hæc verba dixit Pla. se non intelligere: sed tu dic, id est consuetudo iudiciorum ita se habet, vt audiatur: vt. j. de proba. l. circa. in fi. Accursi.

SI à Titio.]C. ASVS. Titius vendidit mihi fundum Sempronij, quẽ dicebat ad se pertinere: decessit Sępronius Titio heredi

Inſtituto: Titius eundem alij vendidit: quis noſtrum potior eſt? Dicitur quòd ego. ſi vero fundum à me petat heres, repellam eũ excep. ſi vero ad Titium peruenit fundus, potero ab eo petere: & ſi excipiat quòd à non domino emerim, potero replicare de dolo: cum ab eo emptum habuero. Viuianus.

a *Si à Titio*. non dño.

b *Pretio ſoluto*. maximè: vt. j. titu. j. l. de pretio. Vel dic ſpeciale: quia contra dominum datur, ſicut & quando directã in rem intéderet: vt. C. eodem. l. quotiens. vel ideo, quia loco pignoris &c. vt infra de act. empt. Iul. §. offerri. vel ideo, quia res venditæ &c. vt. §. venditæ. inſtitu. de re. diui. & ſic propter venditorem dicit hic de pretio ſoluto.

c *Vt tu potior*. ſcilicet prior emptor.

d *Peteres*. per Publicianam: vt. j. de excep. rei ven. l. pen. & j. de doli ma. excep. l. apud Celſum. § . ſi à Titio. & ſic no. ex ſuperueniente dominio cõfirmari alienationem: vt hic, & j. de vſuca. l. cũ vir. & in authen. de non eli. ſecun. nuben. § . hoc quoque proſpeximus. col. j. Item pignus: vt infra qui po. in pign. ha. l. creditor. §. cum ex cauſa. Sed argu. contra. infra, iudi. ſol. l. ſi ante. *ADDITIO*. Dic quòd ibi loquitur in iure perſonali: hic in iure reali, quod facilius adquiritur ſic, quia facilius confirmatur: vt. C. per quas perſonas no. adqu. l. j. ſecundum Bar.

Dominium ſuperueniẽs alienationẽ confirmat.

e *Replicatione*. ſcilicet rei vin. & ſic poteris eũ cogere, vt in te transferat dominium. Nõ enim dico, quòd etiam ſi tu poſſideas, quòd efficiaris ſtatim dominus cum vẽditor factus eſt dominus: niſi iterum tradatur poſtea poſ. arg. j. de ac. emp. l. ſi quis alienam. licet ſit arg. contra. j. ſi certum pe. proinde. & C. de ſecun. nup. auth. ſed & ſi quis. Et hoc quòd non tranſeat dominium, dico maxime ea ratione, quia dominus in hoc non cõſenſerit: neque dominiũ transferre voluit. Et not. quòd hic eſt caſus, in quo Publiciana datur contra dominum.

Publiciana quandoque cõtra dominum datur.

f *IN ſpeciali actione*. i. in rei vin. ſed in perſonali ſecus quãdoque: vt infra de inter. actio. l. qui interrogatur.

g *Eius ſit*. ratione dominij. ſed pro qua parte poſſideat, ſic: vt infra de interro. ac. l. qui ſeruum. §. in iure.

h *Munus*. id eſt onus. probare ſcilicet dominium &c. vt. C. de edẽ. qui accuſare.

i *PRætor. In rem actionem*. ſcilicet vtilem, ſi modo penſionẽ ſoluat: non aliàs quo ad dominium: vt. j. de pig. act. tutor. §. ſi. & infra de ope. no. nun. in prouinciali. §. pe. & infra ſi ager vec. vel emphy. l. j. Item & Publicianam, ſi à non domino habet: vt infra tit. j. cum ſponſus. § . in vectigalibus. Item hoc ſi non ad modicum tẽpus conduxit: vt infra de ſuperficie. l. j. §. quod autem ait.

QVæ de tota.] *CASVS* ſatis planus eſt. [*INCERTAE.*] Quotiens quis habet iuſtam cauſam petendi, incertus tamen quantum petat, incertam partem petere poteſt. verbi gratia, aliquis reliquit mihi in teſtamento, quaſi totam hereditatem exhauriens, adeo quòd locus eſt Fal. cũ incertũ ſit, quid debeat detrahi de ſeruo mihi relicto: vnde per cõſequens incertus ſum quid petere debeam. Dicitur quòd incertam partem potero vindicare. Viuianus.

k *Dicta ſunt*. vt ſi totus ſit fundus petitus, reſtituantur fructus percepti & percipiendi. idem eſt ſi pars petatur. Et ſic not. arg. quod iuris eſt in toto quo ad totũ: idem eſt in parte quo ad partem: vt infra pro derelic. l. an pars. & plene dixi infra de vſur. l. qui ſcit. in principio.

Publiciana competit contra dominum, quando poſſeſſor & petitor habuerunt cauſam ab eodem, vel poſſeſſor à petitore. Bar.

LXXII. VLPIANVS libro ſextodecimo ad Edictum.

SI à Titio [a] fundum emeris Sempronij, & tibi traditus ſit pretio ſoluto [b], deinde Titi' Sempronio heres extiterit, & eundem alij vendiderit & tradiderit: æqui' eſt vt tu potior [c] ſis. Nam & ſi ipſe venditor eam rem à te peteret, exceptione eũ ſummoueres. Sed & ſi ipſe poſſideret, & tu peteres [d]: aduerſus exceptionem dominij replicatione [e] vtereris.

Conuentus rei vindi. non cogitur reſpondere ſit dominus in totũ, vel pro parte. Bar.

LXXIII. IDEM libro ſeptimodecimo ad Edictum.

IN ſpeciali actione [f] nõ cogitur poſſeſſor dicere pro qua parte eius [g] ſit. Hoc enim petitoris munus [h] eſt, non poſſeſſoris. quod & in Publiciana obſeruatur.

Superficiario cõpetit vtilis actio in rẽ. Bar.

LXXIIII. PAVLVS libro vicenſimoprimo ad Edictum.

SVperficiario, *id eſt, qui in alieno ſolo ſuperficiẽ ita habet, vt certam penſionẽ præſtet,

** Hæc lex in pãd. Flo. incipit, Id eſt. & vox Superficiario, ad finẽ legis ſuperioris ponitur, præceditque epigraphen huius legis.*

LXXV. VLPIANVS libro ſextodecimo ad Edictum.

PRætor cauſa cognita in rem actionem [i] pollicetur.

Quod iuris eſt de toto quo ad totum, idem de parte quo ad partem. Bartolus.

LXXVI. GAIVS libro ſeptimodecimo ad Edictũ prouinciale.

QVæ de tota re vindicanda dicta [k] ſunt, eadem & de parte intellegẽda ſunt: officióque iudicis continetur, pro modo partis ea quoque reſtitui iubere, quæ ſimul cum ipſa parte reſtitui debent.

Admittitur incerta partis vindicatio ſi ex parte actoris eſt iuſta cauſa ignorãtiæ. Bar.

B INcertæ partis vindicatio datur [l], ſi iuſta cauſa interueniat. Iuſta autem cauſa eſſe poteſt, ſi fortè legi Falcidiæ locus ſit in teſtamento, propter incertã detractionẽ ex legatis, quæ vix apud iudicem examinatur. [m] Iuſtam enim habet ignorantiam legatarius cui homo [n] legatus eſt, * quotam partem vindicare debeat. itaque talis [o] dabitur actio. Eadem & de cæteris [p] rebus intellegemus.

Si venditor vel donator rem conducit ab eo cui dedit: ipſa conductio tranſfert poſſeſſionem quam habet, & eiã dominiũ. Bar.

C LXXVII. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Edictum.

QVædam mulier fundũ ita non marito [q] donauit per epiſtulam, & eũdem fundum ab eo conduxit. [r] [Dixi] poſſe defendi in rem ei [ſ] cõpetere, quaſi per ipſam adquiſierit poſſeſſionem [t] veluti per colonam.

Reuocata donatione poteſt rem ſibi locatam petere. Bar.

** Si quæ. C. de alie. iu. l. j. Sed hoc falſũ eſt: vt. j. de adqui. poſ. l. iij. §. incertæ. quæ eſt cõtra. Rñ. hic eſt fallacia ſecũdum accidẽs: nam non valet hoc arg. incerta vindicatur: ergo incerta poſſideatur. Ioã.*

l *Datur*. ſic enim dicit in libello: vindico tantam partem huius rei quantam Falc. mihi permittit. nõ autem dicam, vindico partẽ incertam. Iudex tamen licet prædicto modo petã: vt prius dixi: ſua ſententia debet facere certum: vt inſtitu. de act. §. curare. vel ſi non poteſt debet iubere totum ſolui vt legatarius promittat reddere, quod acceperit pluſquam licuit: vt infra, ſi cui plus quàm per legem Falc. l. j. Azo. vel incerta ſentẽtia dabitur ſecundum libellũ: vt inſti. de act. §. curare. Aliud autẽ puto in parte incerta hereditatis petita, vt iudex nõ teneatur facere certũ: ſed poſſit pronuntiare incertũ, quia iudiciũ eſt vniuerſale: vt. C. ſi pars here. pe. l. j. in fi. H. Item op. in-certa pars vindicatur, vt hic: ergo incerta pars poſſidetur, cũ poſſeſſio pars ſit totius. Item actionem in rem: vt hic.

m *Examinatur*. vt verum videatur, vt. j. communi diui. & ſi non. §. j. & facit. j. ad. l. Falc. qui fundum. §. ſi cui. Sed certe immo videtur quòd ſemper ſit certum quantum debet detrahi: quia de ſingulis quarta. Rñdc. verum eſt eum nihil remãſit penes heredem. nam vbi aliquid remanſit, incertum eſt, quantum debeat detrahi de ſingulis: quia illud qd remanſit, debet computari in quartam. & ſic qñque quinta: qñque decima de ſingulis detrahitur: vt. j. ad. l. Fal. in ratione. in prin. Item ſi velit totum ſoluere, accepta cautione poteſt: non tamen compellitur, ſecundum H. quia illud tunc fit, quando eſt dubium an habeat Falcidia locum in teſtamento: at hic conſtabat, quòd aliquid erat defalcandum: ſed dubium eſt quantum.

D n *Cui homo*. ar. contra Pla. qui dixit non in ſingulis defalcãdum: ſed in vna re heredem eligere. & pro hoc. j. ad. l. Fal. l. Plautius. & l. Paulus.

o *Talis*. id eſt taliter, pro incerta ſcilicet parte.

p *De cæteris*. ſcilicet rebus, non ſolum in homine, ſed idem in ceteris cauſis iuſtis quibus interuenientibus incertę partis vindicatio datur: vt. j. communi diui. & ſi non omnes. §. j. hoc idem vbicũque iuſta ignorantia interuenit: vt infra depoſi. l. j. §. ſi quis argentum. & arg. j. de fur. l. in actione.

QVædam mulier.] *CASVS.* Mihi quædam mulier miſit epiſtolam, in qua ſignificauit, quòd dabat mihi fundum: & illum fundum à me conduxit. an per epiſtolam mihi ſit adquiſitum dominium, quatenus fundum vindicare poſſim, quæritur. Et reſpon. quòd ſic.

q *Non marito*. nam marito non poſſet: vt infra de do. inter virum & vxorem. l. j.

r *Conduxit*. per eandem epiſtolam: quod fieri poteſt: vt inſtitu. de obli. ex conſenſu. §. j.

ſ *Ei*. ſcilicet donatario.

t *Poſſeſſionem*. quod enim ſuo nomine quis poſſidet, poteſt & alieno

alieno nomine poſsidere: vt.ĩ.de adqu.poſ.quod meo. Nec eſt prohibitum ſic mutare poſſeſſionis cauſam, ſcilicet facere de aliqua nullam: vt in.d.l.quod meo.

a *Fuiſſet.*ſi is qui donationé accepit, erat in poſſeſſione: q̃d nó eſt neceſſe. Alij dicunt, fuiſſet.ſ.marit⁹, vel mulier. Sed prima verior. &hoc ignorãte muliere, ſecundum quoſdã. Tu dic, ea nó ignorãte: vt arg.C.de dona.l.quiſquis.

b *Sufficiebat.*hoc ĩ vẽditione nõ ſufficit: vt ĩ.de cõtrahẽ. emp. q̃d vẽdidi. Sed ſumit hic ar.q̃ ſi tu emeris rẽ aliquã, & poſtea in ei⁹ poſſeſsióe reperiaris, præſumitur te habere poſſeſsioné ex cauſa emptionis: vt.ĩ.pro ſoc.l. merito. &.C.de adqu. poſ.l.j. Accurſius.

Proponebatur q̃ etiam in eo agro qui donabatur, fuiſſet [a] cũ epiſtula emitteretur: * quæ res ſufficiebat [b] ad traditam poſſeſſionem, licet conductio non interueniſſet.

Fructus efficiuntur bona ſi. poſſ. eo ipſo quòd à ſolo ſunt ſeparati. Bartolus.

LXXVIII. LABEO libro quarto Pithanon à Paulo Epitomatorum.

SI eius [c] fundi quem alienum poſsideres, fructum non coegiſti, nihil eius fundi fructuũ nomine te dare oportet [d]. Paulus*. Immo quæritur, [ſi] huius fructus idcirco factus eſt, q̃ is eum ſuo nomine [e] perceperit. Perceptionem fructus accipere debemus non ſi perfecti* collecti, [f] ſed etiam cœpti ita percipi, vt terra continere [g] ſe fructus deſierint: veluti ſi oliuæ, vuæ lectę, nondũ autem vinum, oleum ab aliquo factum ſit. ſtatim enim ipſe accepiſſe fructum exiſtimandus eſt.

Fructus debentur vſq; ad id tempus quo deſierunt poſſe percipi. Bartolus.

LXXIX. IDEM libro ſexto Pithanon à Paulo Epitomatorum.

SI hominem à me [h] petieris, & is poſt litem conteſtatam mortuus ſit, fructus [i] quoad is vixerit æſtimari oportet. Paulus, * ita id verum eſſe puto, ſi non prius is homo in eam valetudinẽ inciderit, propter quã operę eius inutiles factæ [k] ſunt. nam ne ſi vixiſſet quidem in ea valetudine, fructus eius tẽporis nomine æſtimari conueniret.

Qui negat ſe poſsidere, non poteſt conueniri actione: ſed ſi conuincitur de mendacio, transfertur poſſeſsio in actorem. Bartolus.

LXXX. FVRIVS Anthianus libro primo ad Edictum.

IN rem actionem pati non cõpellimur: quia licet alicui dicere, ſe non poſsidere [l]: ita, vt ſi poſsit aduerſarius cõuincere rẽ ab aduerſario poſsideri, transferat ad ſe poſſeſsioné p̃ iudicẽ, [m] licet ſuã eſſe nõ adprobauerit,

DE PVBLICIANA IN rem actione.

TITVLVS II.

Iuriſconſultus primò ponit edictum: poſtea exponit illud.h.d.loco ſummarii. Bart.

I. VLPIANVS libro ſexto decimo ad Edictum.

AIt prætor [n]: *Si quis id quod traditur [o] ex iuſta cauſa [p] non à domino [q], & nondum vſucaptum [r] petet: iudicium [ſ] dabo.* Merito prætor ait *nondum vſucaptum*: nam ſi vſucaptum eſt, habet ciuilem actionem [t], nec cauſæ. cum in ſe transferat onus. De hoc tamen dic vt.C.qui por.in pigno.ha.auth.item poſſeſſor.

DE PVBLICIANA IN REM ACTIONE.

n *Ait prætor.*ſ.Publicius: vt inſti.de ac.§.aliæ.in fi.§.

o *Id quod traditur.*i.traditũ eſt. Sic orã, id eſt ortus eſt. ſic C.de epi.&cle.nulli.§. ſinauté p̃ſona. Et hoc, ſiue corporalis res ſit, ſiue incorporalis: vt.ĩ.e, ſi ego.§.ſi de vſufru, p̃

Ex iuſta cauſa.& vtroque habente animum transferendi dominium: aliàs enim non cõpeteret hæc actio: vt.ĩ.eo.l.quocúque.§.j. Azo.&.ĩ.de act.& obli.in omnibus. Accurſius.

q *A nõ domino.*quid aũt ſi dubito fuerit dñs actor me⁹, vel nõ? Rñ. proponere Publicianã tuti⁹ eſt, vt credã eũ nó dñm, niſi aliud appareat: nã facilius p̃babo: cũ ſufficiat dicere me emiſſe à non dño. nec enim habeo neceſſe probare illũ nõ fuiſſe dñm: vt.C.de proba.l.actor.in fi.& ſi reus probet vẽditoré fuiſſe dominũ, & ſic actor ſuccũbat: p̃ponat poſt directã rei vindi. Nec enĩ obſtabit ei rei iudi.excep. vt.ĩ.de euic.l.minor.§.ſi ſeruus. Vtrãq; autẽ proponere ſimul nó poſſum, quia ſunt cõtrariæ: cũ vna domino, alia non domino detur: vt hic, &.C.ſi ſeruus extero.l.j. &.ĩ.de regu.iur.l.nemo ex his.§.quotiẽs. &.ĩ.cõmuni diui.l.cõmuni diuidũdo.§.itẽ ſi duo ſunt. in fi. Sed quidã dicũt venditoré meum præſumi dñm: & per conſequẽs me: & ſic dicunt me debere in dubio eligere rei vind. directam. & pro eis C.de proba.l.ij. Sed nos contra: vt in eo.ti.l.cum res. & arg.ĩ. de pigno.l.& quæ nondum ſunt.§.quod dicitur. Accurſius.

r *Vſucaptum.*vel præſcriptum.

ſ *Iudicium.*ſ.actionem Publicianã. aliàs autẽm ex edicto prætoris datur in factum, vbi ſpecificata non fuit: vt.ĩ.nau.cau.ſta. l.& ita.§.ait prætor.& quod dicit, dabo.ſ.contra alium, nó cõtra dominum: niſi in caſibus: vt.ĩ.e.l.pe.dices.

t *Actionem.*ſ.directã in rẽ, ſi erat res mobilis: ſi immobilis, vtilem ſecundũ nos: ſed ſecundũ M. in vtroq; caſu directã. Acc,

a *Ei mitteretur.*

b *Sufficiebat.*

Not.

Poſſ. ille.

c *Si eius.*poteſt duobus modis itelligi. primo, vt dicas ſi, pro quãuis: & nõ collegiſti. i. ĩ horreis nó recondidiſti. à ſolo tamẽ ſeparaſti & pceperit. i. à ſolo ſeparauerit. & quod dicit, Paul⁹ notat. ſ. re probando: quia non diſtinxerat: vt.ĩ. ad.l. Rho.de iac.l.ſi. Et ſecũdũ hoc dices nó teneri rei vĩ. ſed off. iud. de quo hic nõ dicit. Secũdo ſic, vt nó collegerit aliquo modo: & q̃d dicit, factus eſt. i. fieri potuit. nam ſi nõ potuit, vt quia erat ma. fi. teneẽ de percipiẽdis: vt.ĩ.e.l.ſi nauis.§.fi.& ſecũdũ hoc Paulus approbat, addendo. & hic ſecũdus plan⁹ eſt. vel tertio, Paul⁹ reſpõdit: q̃a ĩ. dixit poſſeſſoré teneri ſi collegerit. i. ĩ horreis recõdiderit: ſed certe imò ſi à ſolo tm̃ ſint ſeparati p̃ ſe, vel p̃

d *Oportet.*ſi bonę fidei es. ac ſi dicat, de pcipiẽdis nó (alium. teneris. & hoc ſubiũcit, Paul⁹ &c. ſecũdũ ſecũdã poſitionem.

e *Nomine.*ſ.bonæ fidei. nam bo.fi.nó tenetur de percipiẽdis, ſecundum ſecundam & tertiam expoſitionem.

f *Collecti.*ſ.tantum: hoc eſt, in horreis recõditi: ſed etiam &c.

g *Continere.*ſ.inuicẽ. & ſic no. bo.fi. poſ. fieri dominũ fructuũ ſtatim quòd à ſolo ſeparati ſũt: vt hic: &.ĩ.de acqu.re.do.l.bonę fidei. in prĩ. &.ĩ.de vſur.l.qui ſcit.§.prẽterea. idem in colono qui nãmis colit: vt.ĩ.de fur.l.ſi apes.§.j. ſecus in fructuario: vt.ĩ.qui.mo.vſusfru.amit.l.ſi vſufructuarius.

Si hominem.]CASVS. Seruũ meũ à te vindicabã. lit. conteſt. deceſsit. q̃d percepiſti ex operis ei reſtituere debes: niſi diu ante lit. cõteſt. incepiſſet infirmari, & ita operę ſuę nullę fuerit, tunc pro operis illius temporis nihil præſtabis.

h *A me.* bo.fi.poſ.qui nó eram in mora, & ſic interitu ſpeciei fui liberat⁹: aliàs de fructib⁹ teneor: vt.ĩ.eo.Iulian⁹ li.vj. Digeſtorũ.§.j. &.l.fruct⁹. Vel dic ibi morã ĩducere periculũ rei. ĩ fructib⁹ autẽ erit q̃d hic dicit. q̃d nó placet: vt.d.l.Iulian⁹ li.vj. Digeſtorum. &.l.fruct⁹. Vel ibi culpa vel dolo poſſeſſoris periit: hic nõ. ideoq; ibi in re teneri, & ĩ fructib⁹ vſq; ad ſentẽtiã: hic in re. & ſi nó re.ſ.exiſtente propter moram, non tamen in fructu.

i *Fructus.*percepti & percipiendi poſt lit.cõt. ex quo fuit ma. fi. & ſic etiam homine mortuo durauit officium: vt.ĩ.eo.l.vtique. ſcilicet pro præterito tẽpore.

k *Facta.*tũc enim nó veniũt fruct⁹: vt.ĩ.de cõdic.trit.l. pe. ĩ fi.

IN rẽ.]CASVS. Quilibet de leui poterit ſe liberare ab it. rem act. quia negãdo ſe poſsidere, liberatur. ſed ſi poſtea appareat

m *Per iudicem.*id eſt, per officiũ iudicis: vel cõdictionẽ ex.l.iſta. Et ſic punitur in tranſlatióe poſſeſsionis p̃pter mendacium: vt in authen.de trien.& ſemiſ.§.illud.coll.iij. ſic infra quod cum eo qui in aliena po.eſt. ſed ſi ex parte.§.j. Idem in pe.hereditatis, ſi p̃bauero ipſum poſsidere pro herede, vel p̃ poſſeſſore, cum ipſe negauerit: vel ſi habeat pretium hereditatis, mittat in poſſeſsioné bonorum eius, ſecũdum Ioã. Sed nonne debet conueniri inſolidum: vt.ĩ.de inter.act.de ætate.§.qui tacuit? Azo reſpon. illud in perſonali: hic autem quãdo fuit ſciens: ignorãs autem nõ punitur: vt.C. de fur.l.fi. Item no. q̃ aget nũc, qui priⁿ poſſidebat: vt in authen. prædicta de trien. & ſemiſ.§.illud. coll. iij. Item hoc verũ niſi fateatur: ita quòd actor in probando non grauetur: vt.ĩ. de iureiur. l.cum qui. vt delato ſacramento petitori. Itẽ quid ſi incõtinẽti dicat, hodie conſtet &c. forte idem ad inſtar aliorũ poſſeſſorum: vt ĩ.de Car.edict. l.iij.§.

** notat. ait.*

a *Honorariam*.id eſt prætoriã: vt inſt.de iure nat.gen.& ciui. §.prætorũ:immo & ſi vellet,nõ poteſt eã itẽdere : vt ex edicto prætoris apparet.nam nõ domino tantum datur Publiciana.

b *Mentionem*.de vſuc.dixit expreſſe:de traditione tacite.nam eoipſo quòd dixit à nõ domino traditione facta non trãſferri dominium,per conſequens dedit intelligere quòd facta à domino transferret dominium: vt infra de adquiren.re.do.l. traditio.Et ad hãc queſtionem nõ reſpõdet: ſed reſpondebis tu infra proxi.l. ſunt & aliæ.

c *Partes*.id eſt cauſæ in partibus iuris deſignatæ.Azo.

d *Nanciſceretur*.de iure ciuili,& ſine poſſeſſione: vt ſtatim dices j.l.proxi. Accurſius.

e *Legatum*. vt & infra quẽad. ſerui. amit. ſi partem.§.ſi per fundum.Accurſius.

f *VEl mortis cauſa donationes facta?* ſcilicet à domino. ſi autẽ nõ à domino, nõ adquiritur dominium: ſed habet locũ Publiciana, traditione facta: & hoc dicit, nam &c. Vel etiam dic,nõ tradita poſſeſſione dari Publicianã:vt dareſ directa vindicatio ſi eſſet dominus donator:vt.j.eo.cum ſponſus.§.is cui.Vel qd ibi dicit, habet locũ quãdo pro illa re teſtator habebat Publicianam. Accurſius.

g *Poſſeſſione*. rei mortis cauſa donatæ.

h *Capiuntur*.id eſt accipiuntur donationes cauſa mortis: vt.C. de donat.cau.mor.l.fin.niſi in caſibus,quos no.inſtitu.de don. §. j. Accurſius.

Dominiũ in multis caſibus ſine traditione adquitur.

i *SVnt & alia pleraque*. ſcilicet cauſæ quibus adquiritur dominiũ ſine poſſeſſione:vt heredis inſtitutionis:vt.j.de adqui. poſſ.l.cum heredes.Et bonorũ poſſeſſionis:vt.j.de bo.poſ.l.j.& p Trebel.reſtitutionis:vt.j.ad Trebel.l.facta . Itẽ arrgationis: vt inſt.de adqui.per ar. §.j . Item cauſa libertatũ cõſeruãdarũ addictionis:vt inſt.de eo cui lib.cau.bo.addi.§.j. & aliæ etiam ſunt,vt dixi.ẽ.ti.j.ſi ager. Ideoque in omnib' his caſibus dominiũ adquiritur ſine traditione & vſucapione:& ſic ceſſat Publiciana,ſi modo à domino habeat cauſam:aliàs cõpetit Publiciana,licet traditio nõ interuenerit:vt.j.e.l.cum ſponſus.§.is cui. poſſunt etiam & aliẽ notari cauſæ, ex quibus trãſfertur dominiũ etiã ſine traditione:& ſic Publiciana datur, ſi habeat cauſam à nõ domino,etiam ſine traditione:vt.j.eo.l.ſi ego. §.partus.&.§.idẽ ait ædibus.& l ſi ſeruus me'. Quare ergo hoc fecit prætor? Reſpõderi poteſt quòd ideo fecit,vt poneret exẽplum: nõ vt alium denotaret in his in quibus eſt eadem æquitas : vt arg.ẽ.de pe.her. item veniunt.§.ait ſenatus . & infra ad legem Aquil.ita vulneratus.in fi.&.j.de iur.&fac.ign.l.regula.§.& licet.& infra de dam.infec.l.damni.ij.§.quod dictum. Vel dixit hoc,quia illis modis frequẽtius accidit adquiri dominiũ:vt.C. de pac.l.traditionibus.Vel dic quòd verbũ traditionis, omnia complectitur:interuenit enim in his quod p traditione habetur,veluti aditio hereditatis. Vel dic,ſecũdum Ir. ſatis fuit ponere hoc generale.ſ.ex iuſta cauſa: quę omnes ti.quib' res naturaliter transfertur, complectitur.

k *Adpetatur*.ſcilicet in edicto ſupra poſito.

l *Ex iuſta cauſa*.i.titulo:vt inſti.de ac.§.aliæ. Accurſius.

m *Data ſit*. à non domino.

Publiciana quandoque cõtra dominum datur.

n *Sic tradita*.hoc caſu etiam cõtra dominũ datur Public.ſi tamen à domino tradita ſit:quoniam nõ trãſit dominium, etſi ſit dominus cõdemnatus:quia nõ vt ſuam,ſed vt eius cui reſtituit reddit:vt.j.de cõdic.cau.da.l.iij.§.ſubtilius.Secundum hoc ergo ſi nõ erat dominus qui tradidit,non preſtitit iuſtam cauſam

deſiderat honorariam a.

Ex quacunque cauſa iuſta tranſfertur poſſeſſio, competit Publiciana.h. d. vſque ad.l. eum qui.

Sed cur traditionis dũtaxat & vſucapionis fecit mentionem b, cum ſatis multæ ſint iuris partes c quibus dominium quis nanciſceretur? d vtputa legatum, e

II. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

VEl mortis cauſa donationes factæ f? nam amiſſa poſſeſſione g competit Publiciana: quia ad exemplum legatorum capiuntur :h

III. VLPIANVS libro ſextodecimo ad Edictum.

SVnt & aliæ pleræque i. Ait prætor k: *Ex iuſta cauſa* l *petet*. Qui igitur iuſtam cauſam traditionis habet, vtitur Publiciana. Et nõ ſolum emptori bonæ fidei competit Publiciana, ſed & aliis: vtputa ei cui dotis nomine tradita res eſt, necdum vſucapta. Eſt enim iuſtiſsima cauſa, ſiue æſtimata res in dotẽ data ſit, m ſiue non. Itẽ ſi res ex cauſa iudicati ſit n tradita,

IIII. PAVLVS libro decimonono ad Edictum.

VEl ſoluendi cauſa o,

V. VLPIANVS libro ſextodecimo ad Edictum.

VEl ex cauſa noxæ deditionis p, ſiue vera cauſa ſit, ſiue falſa.

VI. PAVLVS libro decimonono ad Edictum.

ITem ſi ſeruum ex cauſa noxali,quia non defendebatur, iuſſu prætoris duxero q,& amiſero poſſeſſionem: cõpetit mihi Publiciana. r

VII. VLPIANVS libro ſextodecimo ad Edictum.

SEd & ſi res adiudicata ſit s, Publiciana actio competit.

Si lis t fuerit æſtimata, ſimilis eſt venditioni:& ait u Iulianus libro vicẽſimoſecũdo Digeſtorum, ſi obtulit reus æſtimationem litis, Publicianam competere x.

Titulus putatiuus inducit vſucapiendi conditionem, & per conſequens Publicianam. Bartolus.

A vſucapiendi.nam ſi ſit dominus,vt dictũ eſt, & tamen nõ trãſfert dominium:ergo nec Publiciana locum habet,ſi nõ ſit dominus.Secũdum hoc ergo in domino cõdemnato intelligitur. Vel dic ſecũdo quòd habet Publi.licet cõdemnatus nõ fuerit dominus,nõ tamẽ vſucapit,ſicut haberet ſi emiſſet rem pupilli, vel fiſci. Nec ob.quod dicitur.j.de adquirenpoſſeſ.Pomponius. §. ſi iuſſu.&.j. de vſuca. l.nõ ſolũ.§. ſi mihi.in quibus vſucapit: quia in illis non actione in rem, ſed perſonali res petebatur. Vnde in.l. illa nõ ſolũ.intelligẽdum eſt quod dicitur, ſi mihi Titi' à quo petere volebã,perſonali actione tenebatur:puta ex empto: vnde iure ſubiũgitur de actione ex ſtipulatu. ſed ſecũdũ primã nõ dominus fuit cõdẽnat'. Vel dic q vſucapit : & Publi. locum habet:licet dominus ſit qui tradidit: non tamen trãſfertur hoc caſu dominiũ : vt dictũ eſt. Idem de eo qui emit à pupillo, vel furioſo:vt.j. pro emp. l.ij.§.ſi à pupillo.&.§. ſi à furioſo.Et huic lecturę eſt arg . vt prædicta.l. Pomponi' refert.Alij dicunt,quod videtur verũ ,quòd ſi res erat poſſeſſoris qui cõdẽnatur,& ex cauſa iudicati reſtituit,trãſfert dominiũ licet nõ

B

C

tãquã ſuam reſtituat.& facit hoc rei iudi.auctoritas: vt ar.j.de re.eo.l.iij.§.itẽ queri poteſt. & ſecundũ hoc dices hic quòd à nõ domino fuit tradita.Et hanc approbo. Alij diſtinguũt,vtrũ plenarie fuit de cauſa cognitũ:vt tunc trãſferatur dominiũ, & erat tradẽs dominus,propter auctoritatẽ rei iudicatę. vel ſi nõ dominus,cõpetit Publi.aut ſummatim: vt tũc tãtum præſtetur iuſta cauſa vſucapiẽdi:& præſtat arg.j.de re iudi.à diuo.§.ſi ſuper. Vel dic,ſecundũ alios,quòd ſi res ex cauſa iudicati ſit tradita iuſſu iudicis,& ex ſecũdo decreto.ſ.primo captis pignoribus ex cauſa iudicati:deinde ex ſecũdo decreto addictis:tũc habet locũ Publiciana:arg.j.de dam.infec.l.damni. §. pe. & ſecundũ iſtos duos loquitur in pſonali hęc lex. vel intellige quãdo egi perſonali ad quãtitatem,& fui miſſus in poſſeſſionem:vt.C.de exe.rei iudic.l.ordo.& ẽptore nõ inuento datur mihi in ſolutũ.ſi à poſſeſſione cadam, reuocem per Publicianam.

o *VEl ſoluendi cauſa*. Puta alia re pro debito:vt.j.pro ſol.l. j.

p *VEl ex cauſa.Deditionis*. etiam contra dominum: vt infra de noxa.l.& generaliter.

D

q *ITem ſi.Duxero*.quod facere poſſum ſecundo decreto ſeruiente:vt ſupra ſi ex noxa.cau.aga.l.ij.§. fi. aliter enim nec dominium,nec poſſeſsio queri videtur:vt infra de dam. infec. ſi finita.§.Iulianus.&.§.nõ autem. Vel verius,hic non exigitur ſecundum decretum. Azo.

r *Publiciana*.ſic & in domo tradita ex cauſa damni infecti :vt infra de dam.infec.l.damni.§.pe.Accurſius.

ſ *Sed & ſi res adiudicata ſit*.in actione cõmuni diui . vel famil. erciſcũ.facta traditione. Alioquin datur actio in factũ, vel cõdictio ex lege:vt.j.e.l.traditionẽ.&.j.de vſuc .ſi per errorẽ. &.C.de arb.l.ne in arbitris.§.ſed & ſi ipſe.Hoc ẽm innuit verbum,adiudicata,ſcilicet quòd loquatur de iudicio diuiſorio: vt inſt.de offi.iud.§.eadẽ.verſũ.quòd ſi commode.&.§.ſi finiũ. & per hoc differt ab eo quod dixi.ẽ.l.iij.in fi.

t *Si in æſtimata fuerit*.à iudice:vt.ẽ.ti.j.l. eius.&.j.commo. ſi vt certo.§.j.&.j.pro empt.litis.& infra depo.ſi fideiuſſor.& infra re.amo.ſi propter.& infra ad Trebel.l.facta.§.j.

u *Ex aſſi*.ſubaudi, & ideo &c.

x *Competere*.ſi præſens erat: vel habita poſſeſſione.ſ.poſtea: & amiſſa,vt in directa. Accurſius.

Emm

Marcell' libro ſeptimodecimo Digeſtorũ ſcribit, eũ qui [a] à furioſo, ignorans eum furere, emit, poſſe vſucapere. ergo [b] & Publicianam habebit.

Ticius lucratiuus iducit Publicianam. Bartolus.

Sed & ſi quis ex lucratiuis cauſis rẽ acceperit [c], habet Publicianam: quę etiã aduerſus donatorem cõpetit. eſt enim iuſtus poſſeſſor [d] & petitor [e], qui liberalitatẽ accepit. Si à minore [f] quis emerit ignorans [g] eum minorẽ eſſe, habet publicianã. Sed & ſi pmutatio facta ſit, eadẽ actio cõpetit. Publiciana [h] actio ad inſtar [i] proprietatis, nõ ad inſtar poſſeſſionis reſpicit.

Extradita ex iureiurando, competit Publiciana. Bartolus.

Si petenti mihi rem, iuſiurãdum detuleris [k], egóque iurauero rem meã eſſe: cõpetit [l] Publiciana mihi: ſed aduerſus te dumtaxat [m]. Etenim [n] ſoli nocere debet iuſiurãdum, qui detulit. Sed ſi poſſeſſori delatum erit iuſiurãdum, & iurauerit rẽ petitoris nõ eſſe: aduerſus eum ſolum petentẽ exceptione vtetur, non vt & habeat actionem.

a *Eum qui.* Aliàs. l. & aliàs. §.

b *Ergo.* locus à communiter accidẽtibus. quęcũque enim res vſucapitur, eadẽ & Publiciana peti poteſt: vt hic. Fallit tamen hoc argumentum antecedẽte deſtructo. nam quędã ſunt quæ nõ vſucapiũtur, & tamen Publiciana competit: vt infra eo. cũ ſpõſus. §. in vectigalibus. Sed videi Publicianam actionem non dari: vt. j. pro empt. l. ij. §. ſi ãfurioſo. quę eſt contra. Solu. hic de ætate: vel hic res quæ furioſi non erat, tradita eſt, ſcilicet cui' bonę fi. poſ. fuit. ibi vero res furioſi erat. ſed hoc nõ valet: vt. j. de re. eo. l. magis. §. j. Die ergo, quòd hic dicit dari actionẽ cõtra extraneũ: ibi dicit nõ dari contra ipſum furioſum: vt arg. C. de prædiis mino. & ſi is.

c *Rem acceperit.* à nõ domino.

d *Poſſeſſor.* id eſt, ſi poſſideat.

e *Petitor.* ſi non poſſidet.

f *Si à minore.* etiã pupillo. Accurſius.

g *Ignorãs.* aliter ſi in iure errauit: vt infra de vſuca. pro empt. l. i. §. ſi à pupillo. Accurſi.

h *Publiciana.* etiam ſi curatorem habeat: & etiã ſi res ſit immobilis: non tamẽ vſucapi poteſt, ſi pupilli eſt: vt infra. e. cum ſpõſus. §. ſi res. quæ eſt contra. Sol. vt ibi.

i *Non ad inſtar.* id eſt non ad inſtar interdictorum pro poſſeſſione retinẽda introductorum. vt enim rei vindica. nõ dat alicui ideo quia poſſedit, ſed opus eſt vt cauſam probet vnde ad eũ dominiũ peruenit: ita & in Publiciana. ſed. P. dixit quòd ſufficit ꝓbari aliquando poſſediſſe. ſunt etiam quędam interdicta, quę inſtar proprietatis obtinẽt: vt de li. exhi. in quo probat quis ſe patrẽ: & alia quędã quæ ſunt numerata j. de interdi. l. ij. §. quædam.

k *Dauerit.* tu non dominus.

l *Competit mihi Publiciana.* immò videtur quòd debeat cõpetere vtilis rei vin. ſicut vtilis ex empto: cum iurauit te mihi vẽdidiſſe: vt. j. de iureiu. ſi duo. §. pe. Reſpõ. verũ eſſe. & hęc Publi. eſt eadẽ cum illa vtili in rem: vt ar. ff. ti. jſl. iij. in fi. j. reſpon. Vel verius, aliud eſt cum iuro rẽ meã eſſe: aliud cum ex aliquo contractu ad me pertinere: & ſic iuraui hic rem meã. vel refert deferat dominus, vel nõ dominus. Itẽ nõ videtur aliqua actio dari, ſi à poſſeſſione cadat qui iurauit: vt infra de iureiu. l. nam poſtea. in fi. & l. ſed & ſi poſſeſſori. ij. reſpon. quæ eſt contra. Solu. ibi poſſeſſor, hic petitor iurauit. vel plene dicas vt ibi diximus. Accurſius.

m *Dumtaxat.* cur nõ cõtra omnes: vt iſt. de act. §. alię? Reſpõ. verbum dũtaxat, non ideo ponitur, vt omnes cęteros rei poſſeſſores excludat: ſed vt excludat dominũ rei cui Publiciana nõ ob. vt. j. eo. l. penul. Sic exponitur verbũ, ſolus, vbi dicit ꝙ ſolus princeps facit, id eſt, ipſe ſolus: & nõ ali' ſolus. nõ autem ſenatum excludit: vt. C. de le. & cõ. l. fi. ſimile verbum eſt. j. de iureiu. l. non erit. §. dato. & l. nam poſtea. §. iureiurando.

n *Ei enim.* q. d. non domino rei. Azo.

o *Diximus.* ſ. de dolo, & culpa, ſeu mora: & de damnis & fructibus, & impenſis reſtituendis. & no. bene hunc. §.

p *Et heredi.* non vt heredi: vt infra ad exhi. de eo. §. fin. vel aliud in hac quàm in directa.

q *Cerus.* cum ego ratum habuero: vt ſupra de nego. geſt. l. ſi ego. Azo.

r *Prætor ait.* non in hoc edicto.

A ſ *Non igitur.* quia quod in vno permiſit, in cęteris prohibuiſſe videtur: vt. C. de procurato. maritus. Azo.

t *Neque enim dolus.* & hic eſt perſonale vitium: quare non obſtat empori: vt infra de do. ma. exce. apud Celſum. §. de auctoris. ſecus ſi eſſet vitium reale: vt. C. de adqui. poſ. l. vitia. ſed hodie malę fid. &c. vt in auth. vt ſpõ. lar. §. rurſus. col. ix.

In Publiciana actione omnia eadem erunt quæ & in rei vindicatione diximus [o]. Hæc actio & heredi, [p] & *honorariis ſucceſſoribus competit. Si ego nõ emero, ſed ſeruus meus: habebo Publicianam. Idem eſt & ſi procurator meus vel tutor vel curator vel quis alius negotium meum gerens [q], emerit.

B *Hæc actio competit emptori bon. fi. licet venditor habuerit malam fidem. l. eam competit heredi inſpecta fide defuncti. l. eam domino inſpecta fide ſerui emenſi. Bartolus.*

Prætor ait [r]: *Qui bona fide emit.* Nõ igitur [ſ] omnis emptio proderit, ſed ea quæ bonam fidem habet. Proinde hoc ſufficit, me bonę fidei emptorẽ fuiſſe, quãuis non à domino emerim: licet ille callido conſilio vendiderit. Neque enim dolus [t] venditoris mihi nocebit. In hac actione non oberit mihi ſi ſucceſſor ſum [u], & dolo feci, cum is in cuius locum ſucceſſi, bona fide emiſſet. Nec proderit [x] ſi dolo careo, cum emptor cui ſucceſſi, dolo feciſſet. Sed enim ſi ſeruus meus emerit, dol' eius erit ſpectandus, nõ meus: [y] vel contra [z]. Publiciana tempus [a] quibus reſpõdebimus iã. j. in. l. ſi ego. §. partus. Item no. hic, ꝙ in ſucceſſore diſtinguitur: ſit vniuerſalis, vel ſingularis. nã vniuerſalis nõ vſucapit, licet bonã fidem habeat: quod defunct' mala fide obſtãte vſucapere impediebatur. porro ſi defunctus vſucapiebat, heredis mala fides ad implẽdã vſuca. nõ obſtat: vt hic, & infra pro empto. l. ij. §. ſi defunctus. niſi ipſi de nouo ſit tradita poſſeſſio, ſecundò mala fide accipiẽti: vt infra de vſuc. l. heres eius. Singularis autẽ ſucceſſor vel emptor nõ ꝓhibetur vſucapere, ſi & bo. fi. & iuſtũ ti. habeat, quod vẽditor propter malã fidẽ vſucapere impediebatur: licet hodie per auth. ſit ſecus: vt modo dixi. Et ecõtra, ſi emptor habeat à principio malã fidẽ, non vſucapit, ꝙd venditor bonam fidem habens à principio vſucapiebat: vt infra pro emp. l. ij. §. ſi eam rẽ. Hoc idem & in legatario dico: vt infra de diuer. & tempo. pręſcrip. an vitium. nam & ipſe ſingularis eſt ſucceſſor.

Succeſſor non poſſit vſucapere qđ defunctus non potuit.

y *Non meus.* vt infra de cõtrahen. emp. l. in huiuſmodi. & infra de ædil. edic. l. cũ mancipium. Et not. ex prędictis in hoc. §. quòd vbi ceſſat vſucapio, & Publicia. & vbi vnũ locũ habet, & reliquum: vt hic, & ſupra ea. l. in princip.

Publiciana ceſſat vbi & vſucap. & contra.

z *Contra.* bona fides eius, nõ mea. *ADDITIO.* Ex hoc ſume argu. quòd inſpiciatur bona fides procuratoris, & nõ domini: & filij, & non patris: & eſt ratio, quia titu. fundatur in perſona ipſius contrahentis: ergo adquirens habet vti adminiculo ex perſona eius: vt infra de act. & obli. l. quæcunque gerimus. ſecundum Baldum.

a *Publiciana tẽpus.* emptionis & traditionis: alioquin finis huiꝰ legis eſſet contrarius huic. §. & infra. l. proxi. & infra pro ſol. l. iij. & infra pro empto. l. ij. in prin. & infra de vſuca. ſi arena. in quibus omnib' dicit etiam tempus traditionis inſpici. Item in vẽditione hęc duo tẽpora ſpectãtur. ſ. tẽpus cõtractus & traditionis quo ad vſucapionem: in aliis autem cõtractibus ſolum tempus traditionis, vt bonã fidem exigat. vnde & quo ad Publicianam idem ſit, quod in aliis, vt ſufficiat vnũ tempus: vt infra pro ſoluto. l. iij. & pro empto. l. ij. j. reſpon.

Continet

a *Continet.* vt bonam fidem exigat.

b *Actione.* impedienda. Accurſius.

c *Deduci.* quia quamuis ſciat alienam, nihilomittus vſucapit: vt infra de adquiren.re.do.bonę fidei.§. in contrarium. ergo Publicianam habet. Accurſius.

d *Non potuit.* ſi modo fuerit malę fidei tempore éptionis, vel traditionis. Accurſius.

e *Bona fide.* ex párte emptoris. Accurſius.

f *Quia vſucapere.* hæc eſt bona ratio, vt.j.eo. l.cum ſponſus.§.ſi res. & ſupra.l. proxi. eum qui.in princi.ſed contra.j.eo.cum ſponſus. §. in vectigalibus.

g *Initio.* quod videretur: vt argu.C.de fal.ex initio. Accurſi⁹.

h *Sed oportere & tunc.* ſcilicet cú experitur, ſecũdum quoſdã arg. §.partus.j.e. l. ſi ego. qđ reproba: quia ſciẽtia poſt traditionem nó obeſt.v.l. proxi.§. Publiciana. Dic ergo tunc, ſcilicet cum vẽditur. & ſic duobus tẽporibus debet habere bonam fidem: vt modo diximus.i.§. Publiciana.

i *De pretio. Pretiũ.* eadem ratione ergo nec de ſatiſdatione alia quęrit: ſed ſecus in directa rei vin. vt.C.de rei vi.l. quotiens.&inſti. de re.di.

Hunc, legendum putauit Duarenus, vt ſit §. venditæ.&.j.de tribu.l.procuratoris.§. petunul.&.j.de cõtralven. emp.l. quod vendidi. *ſenſus, oportere huic cui* Item no.quòd vbi lex nõ diſtinguit, nec nos *res bona ſi-* diſtinguere debemus. *de tradita* Vel vbi aliquid ſtatu- *eſt, bona fi-* it, nos vltra nó pedi- *de quoque* mus: vt hic, & ſ.de iu- *emiſſe. quæ* di.d.ij.§.conuenire. in *emendatio* fin.§.& de poſtu. quos *diſſentiat* prohibet.& de offi.pſi.l.iij.&.j.de aleato.l.j.§.quod vero.& in. *eam tolli* fra ſi mẽ.fil.mo.di.l.j.§.ſed ſi mercedem. &.j.ſol.matri. ſi vero *qua ex ver-* negotiũ.§.pe.&.j. de verb.ob.l.quicquid.in princi. & infra de *bo tunc.apd* vi & vi ar.l.j.§. quod autem ait prætor. & infra de euic. ſi rem *Accurſius* quã.§.ſi.&.C.de cad.tol.§.ſinauté ad deficientis. in fi.l.&.j. de *erit, & hæc* cõ.l.forma.ecõtra, quia ſupplere debemus: vt infra de teſti. quę- *niter copleſtitũ.* & ſupra quibus ex cau.ma.l.ab hoſtib⁹.§.ſed quod ſimpli- *ſtitur veriq;* citer.& ſupra de arbi.l.licet autem.& infra de leg.prę.l.j.§.ge- *tipus q ea* neraliter.& ſupra de offi.aſſeſſ.liberti.& infra de præſcr. verb. *in eo deſi.le-* quia actionum.&.l.qui ſeruãdarum.in fi.& infra de ſpõ.l.ora- *ratur, qui* tio.Sol. vbi lex eſt quæ generaliter loquit, nec eſt alia ſpecia- *actionis eſt* lis quæ de materia illa loquitur: tunc obtinet primum: vt infra *Publiciana* ſi à pa.quis fue.ma.l.patri.ſi vero ſit ſpecialis, quę pl⁹ dicit in aliquo quàm generalis: tũc quod omiſſum eſt à lege, ſcilicet generali, non eſt omittendum &c. vt in ſecundo. ſed eſt argu. cõtra. extra de offi.& pote.iudi.dele.c. præterea.

k *Sed tunc autem. Commodatam.* cum preſens ſit, vt dixi ſupra ti.j.l. Scius rei. Et nota quòd differunt in hoc hęc duo reſponſa huius.§. quia in primo poſt venditionem rei fuit cõmodata res empt⁹: in ſecundo preceſſit cõmodatum, ſecundũ Azo. Vel dic quòd in vtroque preceſſit: ſed in primo ex cõmodati cauſa, vel ſimili: in ſecundo ex cauſa emptionis cõditionaliter factæ, quę conditio poſtea extitit: & tunc videtur fieri venditio: & ſic preceſſit traditio: vt ſupra de ſolu.l.ſub cõditione. vel tradidit poſtea venditurus. Et facit ad.§.inſti.de rerũ diuiſione.§. interdũ.&.j.de adquirẽd rerũ dominio.qua ratione.§.interdũ.

emptionis continet [a]: et ideo neque quod ante emptionem, neque quod poſtea dolo malo factum eſt, in hac actione [b] deduci [c] Pomponio videtur.

Vt Publiciana competat, requiritur titulus & traditio facta reſpectu eiuſdem tituli: & bona fides tempore traditionis. Bar.

Bonam autem fidem ſolius emptoris cõtinet: Vt igitur Publiciana competat, hæc debent cõcurrere: vt & bona fide quis emerit: & ei res empta eo nomine ſit tradita. Cæterum ante traditionem, quamuis bonæ fidei quis emptor ſit, experiri Publiciana non poterit [d]. Iulianus libro ſeptimo Digeſtorum ſcripſit, traditionem rei emptę oportere bona fide [e] fieri: ideoque ſi ſciens alienam poſſeſſionem adprehendit, Publiciana eum experiri non poſſe: quia vſucapere [f] non poterit. Nec quiſquam putet hoc nos exiſtimare, ſufficere initio [g] traditionis ignoraſſe rem alienam, vti quis poſſit Publiciana experiri: ſed oportere [h] & tunc * bona fide emptorem eſſe,

Vbi lex non diſtinguit, neque nos diſtinguere debemus. Bartolus.

VIII. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

De pretio verò ſoluto nihil exprimitur: vnde poteſt coniectura capi, quaſi nec ſententia prætoris ea ſit, vt requiratur an ſolutum ſit pretium [i].

Sufficit quòd res ſit tradita, vel pro tradita habita. Item ſufficit rem eſſe emptam, vel in re empta contineri. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro ſexto-decimo ad Edictum.

Siue autem emptori res tradita eſt, ſiue heredi emptoris, Publiciana competit actio.

Si quis rem apud ſe depoſitam vel ſibi commodatam [k] emerit, vel pignori ſibi datam, pro tradita erit accipienda, ſi poſt emptionem apud eum remanſit. Sed & ſi præceſſit traditio emptionem, [l] idem erit dicendum. Item ſi hereditatem emero, & traditam mihi rem hereditariam petere velim: Neratius eſſe ſcribit Publicianam

Pluribus ementibus ab eodem, potior eſt cui tradita facta eſt: ſi à diuerſis, præfertur poſſeſſor. Bartolus.

Si duobus quis ſeparatim [n] vendiderit bona fide ementibus, videamus quis magis Publiciana vti poſſit: vtrum is cui priori [o] res tradita eſt: an is qui tãtùm emit. Et Iulianus libro ſeptimo Digeſtorũ ſcripſit, vt ſi quidem ab eodẽ non domino emerint: potior ſit cui priori res tradita eſt. quòd ſi à diuerſis non dominis, melior cauſa ſit poſſidentis quàm petentis. [p] quæ ſententia vera eſt.

Hæc actio in his quæ vſucapi non poſſunt [q], puta furtiuis, *Publiciana præfertur directæ rei vind. ſ- quandoque* vt ſupra de rei vin. ſi *ſerua.* à Titio. & infra.e.l.pe. & fina. Quandoque à diuerſis non dominis: & tunc ſi contra tertium, idem: ſed inter ſe potior eſt poſſeſſor: vt hic, & infra de act.empt.l. ſi ea res. §. fi. & de pigno. ſi debitor. hoc niſi diuerſi non domini pro vno tantum computentur: vt ſi ego emi à Titio, & per traditionem accepi: tu poſtea emis & accipis ab eodem: deinde alij vendis & tradis: ſicut tu vinceris à me, ita & ille cui vendidiſti, quia nihil plus quàm habes, in eum potuiſti transferre de pretio. nam & aliàs dicitur heres heredis &c. vt infra de regul. iuris. l. in omnibus officiis.§. non debeo.&.l.quod ipſis.&.C. de heredi. inſti. l.fin. ſic & emptor qui emit ab éptore, à primo emiſſe videtur: & eiſdem vtitur defenſionibus, & obtinet locum heredis: vt C.de euictio.l. emptori. & infra de contrahenda emptione.l. dolia.§.j.&.j.de vſucapionibus. l.id tempus. §. j. Quandoque ab vno domino, & ab altero non domino: & tunc qui à domino habet cauſam, potior eſt: vt infra de actio.empti.l.ſi ea res. in fine. Niſi non dominus à domino ius diſtrahendi haberet: vt ſi debitor vni, creditor alij diſtrahat: vt infra de diuer. & tempo.præſcrip.l.de acceſſionibus.§.fin.Azo. Et no. quòd ſimilis diſtinctio quæ fit hic, fit & in pignore: vt infra qui po.in pig. ha.l.ſi non dominus.

A l *Emptionem.* id eſt exiſtentiam conditionis:

m *Publicianam.* contra videbatur: quia licet hereditaté emerim, non tamen ſingulas res emi. vnde pro ſingulis de euictiõe non ago: vt.C.de euic.l.j. Sed tamen ago Publi. vt hic, quia cũ tradidit, videtur adfirmaſſe quòd fuerit hereditaria. Accurſi⁹.

n *Separatim.* aliàs eſſet communis.

o *Priori.* id eſt prius: nomen pro aduerbio.

p *Potentis.* niſi duo non domini pro vno habeãtur: vt patet ibi in hac diſtinctione, diſtrahit eadẽ res duobus inſolidum: quandoque ab vno qui fuit dominus: & tunc qui prius traditionem nactus eſt, potior eſt, ſi tamen ſoluerit pretiũ: vt.C. de rei vi.l. quotiens. & inſtitu. de re. diui.§. vẽditę. niſi prior priuilegiatus eſſet, vt eccleſia: vt. C. de ſacroſan. eccle. l. fin. Quãdoque ab vno nó domino: & tunc idem: vt tamen non diſtinguatur ſit pretium ſolutum, vel non: licet quidam diſtinxerit ſit ſolutum, vel non: & probantur hæc ſupra e.l. de ptio. & hic quãdoque ab vno nó domino vni, & eodem poſtea domino alteri: & tunc idem erit. Et hoc eſt notabile hoc caſu, quòd Publiciana

q *Non poſſunt.* propter fui vitium: vt ſubiicit. idem ſi per legẽ ſit inhibita alienatio, & ſic vſucapio: vt infra eo. cum ſponſus.§. ſi res. Cæterum aliæ quæ vſucapi poſſunt in præiudicium priuatorum, licet non vſucapiantur in præiudicium fiſci, per Publicianam peti poſſunt, ſi bo.fi. accepit qui petit: vt infra.e. cum ſponſus.§. in vectigalibus. Item ſi quis in facto errãs forte emit à pupillo ré eius, cuius alienatio eſt inhibita, ſine decreto. Item nec ſeruitutes, quæ non habẽt perpetuam cauſam, vſucapiuntur.

piuntur:tamen per hanc actioné petuntur:vt.ĩ.e.l.fi ego.§.j.H.

a *Fugitiuo.*qui ſui furtum facit:vt.C.de ſer.fugi.l.j.Azo.

b *Poſſediſſe.*licet non poſſederit: quia in hoc caſu ſi ex peculio acquibuit, primordium vſuca.eſt tẽpus aditæ hereditatis: vt.ĩ.de vſuca.l.fi.§.fi.& ſic datur heredi,cui núquam poſſeſsio fuit quæſita:vt.ĩ.eo.l.cum ſponſus.§.is cui. Dominium autem hereditati acquireretur ſi fuiſſet dominus tradens: ſed poſſeſſio ei acquiri nó poteſt: vt infra ſi quis teſta. li. eſſe iuſ. l. j. §. Scæuola. Accurſius.

c *Siue peculiari. Siue nõ.* dummodo nomine municipum.

d *Si ego. Alii.* cui donare volui: alioquin ſi vt procuratori dare iuſsi, mihi dabitur. vt enim directum, ita & vtile dominiũ poteſt mihi quæri per procuratorem vtroque hoc geſtiẽte,vel etiã tradente tantum,vt.ĩ. de dona.l. qui mihi. procuratori vero dari nó poſſet Publiciana,cum titulum non haberet. Accurſius.

e *Publicianam.*aliàs incipit hic lex:aliàs non.

f *Tradito.*ſcilicet ab aliquo in fundo qui ſuus non erat.

g *Per patientiam.* quæ in ſeruitute conſtituenda pro traditione habetur:vt infra de ſerui. ruſti.prædi.l.j.§.fina.& de ſer.l.quotlens.j.§.ſeruitutum. &. l. penultima. &.ĩ.de vſufru.l.iij.circa principium.

h *Qui ſuam.*quo ad opinionem.ſic ſupra de peti.here.pro herede.§.ſed enim.&.ĩ. de do.ma.excep. apud Celſum.§.ſi quis non tutor. Azo.

i *Conceptus.*non ita ſi prægnans ſurrepta fuerit:vt ſupra de ſtat. ho.l.penulti.§.præterea.

k *Etiam.*multo magis ſi poſſedit:vt.ĩ.de vſuca.l.non ſolum.

l *Emit.*ſcilicet matrem.ſic.ĩ.eo.l.eum qui.§.in hac. Accurſius.

m *Poſſeſſus non eſt.*quia peperit apud alium bonæ fi. poſſ. vt enim directum in partu mihi quæritur dominium, ſi mea eſſet ancilla, apud quemcúque ipſa pareret:ita & Publiciana mihi debet quæri,ſi titulum habeo in ancilla:vt hic,&.ĩ.de vſur.l. in pecudum. In fructibus vero directum mihi quæritur dominium,à quocunque percipiantur:vt.ĩ.de vſur.qui ſcit.§. præterea. & de fur. qui vas.§.ex furtiuis. Et not. hoc caſu ſine poſſeſsione quæri Public. ſicut in tigno dirutæ domus:vt.ĩ.eadem lege. §. idem ait ædibus. &.l.cum ſponſus.§.primo. Vel dic,cũ aliquando poſſedi matrem grauidam:etiam filium tunc videar poſsidere, cuius portio ſit viſcerum eius:vt.ĩ.de ven.inſpi.l.prima.§.ex hoc reſcripto.

Publiciana quandoque ſine poſſeſſione quæritur.

n *Hanc actionem.*ſcilicet Publicianam,etiam ſi bo.fid. prætendat, & etiam ſi apud eum concipiat & pariat: vt infra de vſucapionibus.l.ſequitur.§.heres.&.§.de illo.Sed ſingularis ſic:vt hic, & infra de vſucapionibus.l.iuſto.§.et ſi poſſeſsionis.& ſupra eodem.l.eum qui.§.in hac.

o *Succeſſor eſt.*vt.C.de fructibus,& litium expenſis, lege, litigator. in fine. & infra de diuerſis & temporalibus præſcriptionibus.l.cum heres.

p *Interdum.*videbatur ſoli emptori competere: quia de eo ſolo dixerat,& per hoc in alio remouerat:vt argumentum.C.de procuratoribus.l.maritus.Et ſic verbum,diſtracta, tantũ ad emptorem pertinet: vel videbatur in alio titulo lucratiuo idem quod in hereditate.

q *Iulianus ait.*idem putó & ſi ex alia cauſa quacunque iuſta, res ad me peruenerit:vt infra proximo.§.idem Iulianus generaliter. & infra eodem. l.quæcunque.niſi in vniuerſali herede:vt.ĩ.proxime. Licet quidam dicant in emptore tantum,& donatore. Ac.

r *Ignorem.* alioquin impeditur vſucapio partus,niſi quando denuntiauit:vt infra pro ſuo.l.ſi ancillam. Et ſic non haberet Publicianam cum ceſſat vſucapio. Item collige hic argumẽtum pro his qui dicunt conſiderari in Publiciana bonam fidem, etiã tempore quo agitur:vt & di xi ſupra eodem. l. traditionem. in fine. Nos contra: & hic ſubaudi, maxime.ſic & infra, pro ſocio. l. ſi non fuerint. in principio. poteſt & aliter ſolui: vt dicta.l. ſi ancillam.

Ignorantia quandoque præſumitur ſcientiæ.

Vel vniuerſalem: ſed apud ſucceſſorem ſingularem titulo oneroſo vel lucratiuo, nõ impeditur vſucapio nec Publiciana in partu, & partu partus. Bartolus.

Partus ancillæ furtiuæ qui apud bonę fidei emptorem conceptus s eſt, per hanc actionem petendus eſt:etiam k ſi ab eo qui emit l, poſſeſſus non eſt m. Sed hères furis hanc actionem n non habet, quia vitiorum defuncti ſucceſſor eſt o. Interdum p tamen licet furtiua mater diſtracta non ſit,ſed donata ignoranti mihi, & apud me conceperit & pepererit, competit mihi in partu Publiciana, vt Iulianus ait q: ſi modò eo tempore quo experiar, furtiuam matrem ignorem. r Idem Iulianus generaliter dicit, ex qua cauſa f matrẽ vſucapere poſſem ſi furtiua non eſſet, ex ea cauſa partũ me vſucapere t ſi furtiuam eſſe matrem ignorabam u. Ex omnibus igitur caſibus x Publicianam habebo. Idem eſt & ſi ex partu partus eſt, etſi non natus, ſed poſt mortem matris exſecto ventre eius extractus eſt: vt & Pomponius libro quadragẽſimo ſcripſit.

Quod de re empta eſt, vel rei empta accipitur:tamen per hanc actionem petuntur:vt.ĩ.e.l.ſi ego.§.j.H.

Difficilis eſt, & hoc dicit, vitium furtiuitatis impedit Publicianam in re furtiua, & partu eius apud furem, & eius ſucceſſorem vniuerſalem: ſed apud ſucceſſorem ſingularem titulo oneroſo vel lucratiuo, nõ impeditur vſucapio nec Publiciana in partu, & partu partus. Bartolus.

s *Conceptus eſt.* per hanc actionem petendus eſt:etiam k ſi ab eo qui emit l, poſſeſſus non eſt m. Sed hères furis hanc actionem n non habet, quia vitiorum defuncti ſucceſſor eſt o. Interdum p tamen licet furtiua mater diſtracta non ſit,ſed donata ignoranti mihi, & apud me conceperit & pepererit, competit mihi in partu Publiciana, vt Iulianus ait q: ſi modò eo tempore quo experiar, furtiuam matrem ignorem. r Idem Iulianus generaliter dicit, ex qua cauſa f matrẽ vſucapere poſſem ſi furtiua non eſſet, ex ea cauſa partũ me vſucapere t ſi furtiuam eſſe matrem ignorabam u. Ex omnibus igitur caſibus x Publicianam habebo. Idem eſt & ſi ex partu partus eſt, etſi non natus, ſed poſt mortem matris exſecto ventre eius extractus eſt: vt & Pomponius libro quadragẽſimo ſcripſit.

Quod de re empta eſt, vel rei empta accipitur:tamen per hanc actionem petuntur:vt.ĩ.e.l.ſi ego.§.j.H.

k *Etiam.*multo magis ſi poſſedit:vt.ĩ.de vſuca.l.non ſolum.

l *Emit.*ſcilicet matrem.ſic.ĩ.eo.l.eum qui.§.in hac.Accurſius.

m *Poſſeſſus non eſt.*quia peperit apud alium bonæ fi. poſſ. vt enim directum in partu mihi quæritur dominium, ſi mea eſſet ancilla, apud quemcúque ipſa pareret:ita & Publiciana mihi debet quæri,ſi titulum habeo in ancilla:vt hic,&.ĩ.de vſur.l. in pecudum. In fructibus vero directum mihi quæritur dominium,à quocunque percipiantur:vt.ĩ.de vſur.qui ſcit.§. præterea. & de fur. qui vas.§.ex furtiuis. Et not. hoc caſu ſine poſſeſsione quæri Public. ſicut in tigno dirutæ domus:vt.ĩ.eadem lege. §. idem ait ædibus. &.l.cum ſponſus.§.primo. Vel dic,cũ aliquando poſſedi matrem grauidam:etiam filium tunc videar poſsidere, cuius portio ſit viſcerum eius:vt.ĩ.de ven.inſpi.l.prima.§.ex hoc reſcripto.

Publiciana quandoque ſine poſſeſſione quæritur.

n *Hanc actionem.*ſcilicet Publicianam,etiam ſi bo.fid. prætendat, & etiam ſi apud eum concipiat & pariat: vt infra de vſucapionibus.l.ſequitur.§.heres.&.§.de illo.Sed ſingularis ſic:vt hic, & infra de vſucapionibus.l.iuſto.§.et ſi poſſeſsionis.& ſupra eodem.l.eum qui.§.in hac.

o *Succeſſor eſt.*vt.C.de fructibus,& litium expenſis, lege, litigator. in fine. & infra de diuerſis & temporalibus præſcriptionibus.l.cum heres.

p *Interdum.*videbatur ſoli emptori competere: quia de eo ſolo dixerat,& per hoc in alio remouerat:vt argumentum.C.de procuratoribus.l.maritus.Et ſic verbum,diſtracta, tantũ ad emptorem pertinet: vel videbatur in alio titulo lucratiuo idem quod in hereditate.

q *Iulianus ait.*idem putó & ſi ex alia cauſa quacunque iuſta, res ad me peruenerit:vt infra proximo.§.idem Iulianus generaliter. & infra eodem. l.quæcunque.niſi in vniuerſali herede:vt.ĩ.proxime. Licet quidam dicant in emptore tantum,& donatore. Ac.

r *Ignorem.* alioquin impeditur vſucapio partus,niſi quando denuntiauit:vt infra pro ſuo.l.ſi ancillam. Et ſic non haberet Publicianam cum ceſſat vſucapio. Item collige hic argumẽtum pro his qui dicunt conſiderari in Publiciana bonam fidem, etiã tempore quo agitur:vt & di xi ſupra eodem. l. traditionem. in fine. Nos contra: & hic ſubaudi, maxime.ſic & infra, pro ſocio. l. ſi non fuerint. in principio. poteſt & aliter ſolui: vt dicta.l. ſi ancillam.

Ignorantia quandoque præſumitur ſcientiæ.

f *Ex qua cauſa.*id eſt titulo

t *Partum me vſucapere.* apud me conceptum & natum: cum mater ſcilicet eſt furtiua. Azo. Nunquid ergo ex cauſa emptionis vſucapio partum apud me conceptum & editum ex matre empta? Reſpon. nó: quia aut eſt pars matris: & tunc quaſi furtiuus non vſucaperetur. aut non: quod verum eſt:vt infra pro ſuo.l.ij.& tũc ſimiliter eodem titu. nó vſucapitur, quo mater: vt infra de vſucapionibus.l. ſi aliena. §. finali. Reſtat ergo vt titulo pro ſuo vſucapiatur, & ſic ex vno titulo oritur alius. Eſt ergo eadem cauſa qua agimus, quo ad genus, non quo ad ſpeciem. Vel dic, eadem cauſa id eſt occaſione. ſic.ĩ.de incen.rui.naufr. l.j.§.primo.

ú *Ignorabam.ſ.* tempore concipiendi & pariẽdi. & vt plene de hoc partu videas, dic quòd ſi prægnantem ancillam ſurripio, vel nó prægnanté,quæ tamen apud me cõceperit & pepererit,partus eſt furtiuus: & eius nomine actio furti datur. ſi vero apud me conceperit,peperit autem apud bonæ fi.poſſeſſ.furtiuus eſt: ſed eius nomine non datur actio furti. Idémque dico in vacca furtiua, non obſtante eo quod dicitur infra de vſucap.l.ſi aliena. §. fin. vbi dicitur poſſe vſucapi editum apud bonæ fidei poſſeſſ. quia illud dico corrigi per.l.j.de furt.l. qui vas. §. ſi ancilla. vel ibi concepit apud heredem defuncti:ſed peperit apud bonæ fi.poſſ. & in his caſibus certum eſt partum vel fœtum vſucapi non poſſe obſtante vitio rei. ſi vero etiam concepit & peperit apud bo. fi.emptorem,non eſt furtiuus, nec eius nomine competit actio furti. Et ſi quæras an poſsit ab eo vſucapi:attẽde an ſciuit matrẽ alienam vel furtiuam antequam conciperet: & tunc non vſucapit:an poſt: & tunc ſi ſciat ſimpliciter alienam, & non furtiuam, non impeditur vſucapio: vt.ĩ.de vſuca.l.ſequitur. §. de illo. ibi, ſed et ſi &c.&.§.ſi antequam.&.l.iuſto.§.& ſi poſſeſsionis.&.C. de fur.l.ancillæ.& pro emp.l.ij.Si vero antequá pariat ſciat furtiuam,impeditur vſucapio,niſi dominum certiorauerit cum poſſit:aliàs non impeditur vſucapio:vt.ĩ.pro ſuo.l.ſi ancillam.Et ſic no.quòd poſterior ſcientia in partu impedit vſucapionem.quod eſt ſpeciale:quia in eo non habeo tit.aliàs non eſſet ita: vt.C.de vſuca.transfor.l.j.§.hoc proculdubio.

x *Caſibus.*ſ.prædictis.Item hic not.quòd M.& quidam alij dixerunt heredé vſucapere. poſſe quod defunctus ma. fi.poſſedit: cũ ipſe heres putet ré fuiſſe defuncti:& argumentantur in hũc modũ:res iſta eſt vſucapibilis. hic extraneus heres poſſedet bo.fi. & iuſto ti.ſ.pro herede:ergo vſucapit.Reſpon. contra errores eorum:& dico q̃ non eſt verũ quòd bo.fi.poſsideat:quia ſua ignorantia præſumitur ſcientia:vt.ĩ.de diuer.& temp.præſcri. l. cum heres. Item ſucceſſor vitiorum & culpæ defuncti eſt: vt. C. de fruct.& lit.expen.l.litigator.&.ĩ.proxi.Sed ipſi reſpõdẽt, verum eſt hoc ſi velit computare tempus heres quo defunctus poſſedit:

aliàs non:vt.ĩ.de acquir.poſſ.l.Pomponius.§. cum quis. &.C.de præſcrip.long.temp.l.j.quæ reſponſio non valet.nam habeo neceſſe computare: quia initium vſuca.eſt tempus quo cœpit poſſidere defunctus mala fi.hinc eſt quòd heres ſciens complet vſucapionem à defuncto cœptam: vt.ĩ.de vſucap.l. heres eius. ergo ſi in initio ille defunct⁹ malam fidem habuit, & heres non vſucapit:quia ab initio bonæ fidei eſſe debet:vt.ĩ. de vſucap. l. ſequitur. §. de illo.in fine.§.ſicut ergo vbi ego ab initio ma. fidé habui, poſt ignorans non vſucapio:ita nec heres:nam vice mea fungitur : vt.ĩ. de vſucap.l. heres. Item ar. duarum legum, facit ĩ.de vſuca.l.non ſolum. in prin. & huius. §. quibus dicitur quod ſi aliqua ex cauſa vſucapere poſſum ancillã, ſi furtiua non eſſet: ex eadem eius partum vſucapiam apud me conceptum & editum, licet mater fuerit furtiua, ſi modò hoc ignorem . ergo qui non vſucapit partum ancillæ furtiuæ,nó vſucapit matrem non furtiuam, vt heres : ſed heres furis nõ vſucapit partum ancillę furtiuę,nec eius nomine habet Publ. etiam ſi prætendat ignorãtiam ex perſona ſua: quia vitiorum defuncti ſucceſſor eſt:vt ſupra hoc.§.ergo non vſucaperet matrem ſi non eſſet furtiua,à conſequenti deſtructo:ſed tunc nullum aliud vitium obſtaret,niſi rei alienæ ſcientia.& ita patet eam impedire vſucapionem,quaſi penes heredem vitium remanſerit:vt.C.de acquir.poſſ.l.vitia.Item à contrario ſenſu légis ſumitur pro hoc argum.ĩ.de vſuc.l.vbi lex.§.interdum. ſecundum Ioan. vbi dicit quòd vitium rei non perſonale, ſi eſt purgatum, non impedit vſucapionem:ergo vitium perſonale etiam purgatum impediet eam.vſucapio autem pro herede, aliàs habet locũ vbi defunctus non habuit malam fidem.Accur.

cedit,poteſt peti per Publicianam. hoc dicit vſque ad finem. Bartolus.

ℸ Idem ait, ædibus emptis[a], ſi fuerint dirutæ, ea quæ ædificio acceſſerunt, huiuſmodi actione petenda[b]. Quod tamen per alluuionem[c] fundo acceſſit, ſimile fit ei cui accedit: & ideo ſi ipſe fundus Publiciana peti nó poteſt[d],non hoc petetur. ſi autem poteſt:& ad partẽ[e] quæ per alluuionem acceſſit[e]. & ita Põponius ſcribit. Idem adiicit, & ſi ſtatuæ emptæ partes[f] reciſæ petãtur, ſimilem actionem proficere. ℸ Idem ſcribit, ſi aream emero[g], & inſulam in ea ædificauero, rectè me Publiciana vſurum[h]. Item inquit, ſi inſulam emi,& ad aream ea peruenit: æquè potero vti Publiciana[i].

Valet donatio facta à ſponſo ſponſæ: & ideo eſt ſufficiens cauſa ad vſucapionem. Publicianam. Bartolus.

XII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

a *Emptis.*à vero domino,quibus tigna aliena erant appoſita.

b *Patenda.*& tamen nunquam poſſeſſa fuerunt:vt infra de vſuca.l.eum qui.nam eis euictis agitur ex empto: vt ea.l. eum qui.§. finautem columna.

c *Quod tamen per alluuionem.*licet ita ſit:vt ſupra dixi in acceſſione quæ eſt in ipſa re:aliud tamen eſt in ea quæ fit ipſi rei, ſecundum Ir.vel dic quòd tamen &c.q. d. per Publicianam petuntur iuncta domui:licet domus rei vindi.petatur:alluuio tamen ſemper eadem actione cum eo cui acceſſit,petitur: vt hic,& ar.ĩ. de vſufr.l.ſi Titio.§.fi.& eſt ratio:quia primum accedens extinguitur acceſſione,vt non poſſideatur,ſecundum non.Azo.

d *Non poteſt.*vt quia lex prohibet:vt.ĩ.l.proxi.§.ſi res.

e *Acceſſit.*ſcilicet eadem actione petitur.Azo.

f *Partes.*adiunctæ per ferrumination em. vnde licet ſint abruptæ,petuntur tamen ſimili actione,vt prius antequam eſſent adiunctæ. Vel(qđ verius eſt)eadé actione qua & ſtatua:ſecus ſi per applumbaturam:vt.ĩ.ti.j.l.in rem actio.§.ité quæcunque. ſicque eſt hic idem qđ in alluuione.Azo.ſ.quando per ferrumination ẽ.

g *Emero.*à non domino.Accurſius.

h *Vſurum.*ad inſulam totam interim dum conſtat : licèt aream non inſulam emerim.

i *Vti Publiciana.*pro area,licet inſulam non aream emerim.

Cum.] CASVS. Per verba de futuro cũ Berta ſponſalia cõtraxi:& iſti Bertæ ſeruum donaui alienum: & ipſa bona fide recepit. vnde valuit donatio . poſtea illum ſeruum ab ea in dotẽ accepi.diuortio facto ipſa ſeruũ repetit. Dicitur hic quòd ſi iſta Berta poſſideat,habeat exceptionẽ.& ſi cadat Berta à poſſ.petet eum Berta per Publicia. ſiue ego poſſideã, ſiue alius extraneus. [IS CVI.] Deceſſit Titius,rem alienam bo.fi.poſſedit.qui deceſſit,& here.inſtituit,& eum rogauit vt totam here.mihi reſtitueret.ipſe heres verbo tãtum mihi reſtituit.poſtmodum aliquis bona here.poſidebat:& res etiam alienas.an mihi fideicommiſſario detur Pub.pro iſtis rebus & aliis? Et dicitur ſic.[IN VECTIGALIBVS.]A priuato nó domino emi prędiũ vectigale, vel fiſcale:& à poſſ.cecidi.habeo Publi.licet vſucapi non poſſit. idem eſt ſi ſuperficiariã inſulã emerim,& à poſſ.cecidi.nã habeo Pub.Si emi à re rẽ quę prohibetur alienari lege,vel cõſtitutione, ſicut fundus dotalis, vel res minoris, & cecidi à poſſ. an competat mihi Pub.quærii.Et rñ. non. [PVBLICIANA.] Seruũ nondũ vnius anni à te emi bo. fi. à cuius poſ.cecidi.an mihi competat Pub. quæritur. Et rñ.quòd ſic.poſtea dicit quòd & pro parte agere poſſum Pub. & ſi tenui per momentum, & cecidi à poſſeſſ. habeo Publicia. Viuianus.

CVm ſponſus ſponſæ ſeruum[k] donaſſet,eúmque in dotem accepiſſet ante vſucapionem: reſcriptum eſt à diuo Pio, diuortio facto reſtituendum eſſe ſeruum[l] : nam valuiſſe donationem inter ſponſum & ſponſam[m]. Dabitur ergo & poſſidenti[n] exceptio, & amiſſa poſſeſſione[o] Publiciana, ſiue extraneus[p] ſiue donator poſſideat.

Verbalis reſtitutio Publicianam tranſfert in fidei commiſſariam, etiam poſſeſſione non apprehenſa. Bartolus.

Is cui ex Trebelliano hereditas reſtituta eſt[q], etiam ſi non fuerit nanctus poſſeſſionem,vti poteſt Publiciana[r].

Emptor reſpectu vtilis dominii habet Publicianam. Bartolus.

In vectigalib⁹ & in aliis prædiis quæ vſucapi non poſſunt[s], Publiciana cõpetit, ſi fortè bona fide mihi tradita ſunt. Idem eſt & ſi ſuperficiariam[t] inſulã à

k *Seruum donaſſet.* alienũ:aliàs directa rei vindicatio ſoluto matrimonio daretur:vt.C.de iure do.l.in rebus.

l *Seruum.*per Publicianam,& etiam per actionem de dolo.

m *Sponſam.* ſ. ſcriptum eſt:vt. C. de dona. ante nup.l.j. cum ergo valet donatio, locũ habet vſucapio : ergo & exceptio & Publiciana ſecũdum Ioan.

n *Poſſidenti.*ſ.mulieri.

o *Poſſeſſione.* quod eſt quando dedit viro.

p *Siue extraneus.*hoc caſu datur Publi.tantũ. ſed ſi donator poſſideat,tunc actio de dote:vt.ĩ.ſoluto matrimonio.l.ſi alienam.

q *Reſtituta eſt.*ſolo verbo:vt.ĩ.ad Trebel.l.facta.j. reſpon. &.l. reſtituta.§.ſed & ſi verbo.

r *Publiciana.*ex ſua perſona,nó auté ex defuncti,quia defuncto directa cõpeteret:tũc directa etiã ſi non apprehẽderit . Et idẽ in legatario,& eo cui eſt donatũ cauſa mortis.& ſecũdũ hoc res fuit defuncti,vel ex ſua perſona demũ poſſeſſione apprehẽſa: vt.ĩ.e. vel donationes cauſa mortis ex perſona defuncti qui habuit Publicianã etiã prius:& ſic fuit hic,& ſecundũ hoc res non fuit defuncti. Vel dic ꝙ habet ex ſua perſona etiam nó apprehẽſa poſſeſſione pro illis rebus quę non fuerunt in dominio teſtatoris.nã pro illis rebus quæ fuerunt in dominio,habet directam : & aliud in legato erit.ſ.cum res non fuit defuncti:quia ibi opus eſt apprehẽſione poſſeſſionis:vt.d.l.vel donatiões cauſa mortis, quia hereditas ius quoddã vniuerſale eſt:vt.ĩ.ad Trebel. mulier.§. ſi. & l. nam quod.§.fina.nec pro his habebit Publi . vt differat à præcedenti poſitione:at legatum non ſic.Item propter fideicommiſſariam hereditatem cogitur quis adire: non autem propter legatum.Item in legato acquiritur dominium neſciẽti legatario hereditate adita:vt.ĩ.de leg.ij.l.cum pater. §.ſurdo.in fideicõmiſſaria hereditate demum ea reſtituta:quę reſtitutio etiam ſolo verbo fit:vt infra ad Trebel.l.reſtituta.

s *Nó poſſunt.*vt publicis populi Romani:vt.ĩ.de vſucapionib⁹.l. vſucapionẽ.ſecus in his ꝙ propter reivitiũ nó poſſunt vſucapi:vt ĩ.eo.ſiue.§.hęc actio.vel etiã perſonæ:vt.ĩ.eo./.traditionẽ.& in re inalienabili:vt.ĩ.proxi.§.Collige etiã hic ꝙ prædia vectigalia non poſſunt vſucapi.& ſic eſt contra.ĩ.de dam.infec.l.ſi finita.§. fi de vectigalibut.in fi.Solu.à ſciente non:ſed ab ignorante ſic. Vel ibi ſpeciale, vt in eum caſum poſsint vſucapi,ſecundum Io. Vel ibi loquitur in prædiis vectigalibus alicuius ciuitatis: hic de fiſcalibus.vel dic,vſucapiuntur vt vtile dominium amittatur : vt ſcilicet ſi emam ab eo quem credo habere vtile dominium, qui non habet.Et idem in ſuperficiario: non autem quo ad directũ, vt penſio non ſoluatur:vt.C.de præſcriptio.xxx.anno.l.competit.& de fun.patri.l.iubemus.lib.xj . Quod autem dixi non vſucapi,verum eſt per.x.an.ſed per.xx.ſic:vt infra de diuer.& tempo.præſcrip.l.in omnibus.Accurſius.

Vectigalia non poſſunt vſucapi.

Prædia ea poſſint vſucapi.

t *Superficiariam.*quantum ad Publicianam,vt eam habeam: non quantum ad vſucapionem:quia ſuperficiariam inſulam bene vſucapio. vel dic quòd nec illam vſucapio quo ad directum dominium:vt modo dixi.

A non domino,

a *A non domino.* aut ab eo quem credo ſuperficiarium, cum non ſit. Accurſius.

b *Lex.* Iulia fundi dotalis: vt inſtitu. qui. alie. licet, in princ. idem in ſacris, & in ſimilibus, quæ inalienabiles ſunt: vt infra de vſuca. l. vſucapionem. Accurſius.

c *Conſtitutio.* ſcilicet diui Seueri: vt infra de rebus eorum. l. prima. Azo. Item de colono ſine ſolo: vt. C. de agricolis & cen. l. quemadmodum. ſed contra hoc reſpon. vt ſupra eo. l. eum qui. §. ſi à minore. Solu. ibi res aliena, non pupilli erat, & à pupillo alienata: hic autem pupilli, & ab eo alienata: argu. infra de re. eo. l. magis. §. j. vel ibi in facto errauit: vel hic contra pupillum.

d *Tuetur.* id eſt non datur Publiciana.

e *Faciat.* quod eſſet ſi daret Publicianam huic emptori. Accur.

f *Seruo.* empto à non domino. Accurſius.

Anniculus. g *Anniculo.* anniculus eſt, qui eſt in vltimo die anni, licet non compleuerit: vt infra de verborum ſign. l. anniculus. Erat autem cauſa dubitandi, quia in Publiciana permittit prætor dicere, quaſi vſuceperit: vt inſti. de act. §. alię. ſed hoc tam breui tempore, ſcilicet anni, non poterat contigiſſe: cum ad minus triénio fiat vſucapio. Accurſius.

h *Momento.* ſ. tantum.

i *Poſſedit.* rem emptam à non domino.

QVACVNQ. CASVS. Ex quacunque cauſa quęritur dominium facta traditione à domino, ex eadé cauſa facta traditione à non domino, ſi eadem à poſſeſſ. competit mihi Publi. Aliquando tamen euenit, quòd licet quis iuſte poſſideat, non tamé competit ei Publiciana. nam ſi habeo rem obligatam: ſi eadem à poſſeſſ. non habeo Publicianam, & eſt ratio in litera.

QVI A PVPILLO.] Si emo rem aliquam à pupillo, ad hoc vt mihi competat Publi. probare debeo quòd emi auctoritate tutoris, & ſic cum decreto, & quòd emi lege non prohibente: quia hic habeo Publicianam. ſed ſi emi falſo tutore auctore, videor emiſſe bona fide, vnde Publicianam habeo. Viuianus.

k *Iuſta cauſa.* id eſt iuſti tituli.

l *Nanctus.* in quibuſdam tamen caſibus datur Publiciana etiam non apprehenſa poſſeſſione: vt. ff. eo. l. cum ſponſus. §. ii cui. &. j. eo. l. ſi ſeruus. Idem in iunctis domui: vt in. l. ſi ego. ſupra eo. §. idem ait. idem in herede, & bo. poſſeſſore. Azo.

m *Nec.* pro non, ſcilicet competit. Accurſius.

n *Precaria.* no. precaria eſt iuſta: vt. j. communi diuidú. l communi diuidundo. §. inter. Sed contra infra de acquirenda poſſeſſione. l. Pomponius. §. cum quis. Sol. dic quòd non eſt iuſta vt ex ea fiat acceſſio: vel dic vt ibi dicitur. Accurſius.

o *Eo animo.* ex affectu tradentis: vt. j. de vſuca. pignori. in principio. &. j. de noxali. l. ſi ſeruus depoſitus. in princ. &. §. j. & infra de euict. ſi cum venditor. in principio.

p *Debet.* vt etiam Publicanam habeat.

q *Tutore auctore.* cuius auctoritas in alienando exigitur. Item q non prohibente lege: vt quia cum decreto, ſi talis ſit res: aliàs cú ſolo tutore: vt habes hic, &. C. de admi. tuto. l. lex quę. Ité no. hic qui ſolénitaté dicit, eá ꝓbet: vt. C. de fideicómiſ. l. fi. de proba. l.

ff. Vetus.

nó domino [a] bona fide emero.

Pro his quæ alienari non poſſunt, Publiciana non competit. Bar.

ℙ Si res talis ſit, vt eam lex [b] aut conſtitutio [c] alienari prohibeat, eo caſu Publiciana non competit: quia his caſibus neminem prætor tuetur [d]: ne contra leges faciat [e]. Publiciana actione etiam de infante ſeruo [f] nondum anniculo [g] vti poſſumus. Si pro parte quis rem petere velit, Publiciana actione vti poteſt. Sed etiam is qui momento [h] poſſedit [i], rectè hac actione experiretur.

Quæcunque eſt iuſta cauſa acquirendi dominium, ſufficit ad Publicianam. Bar.

XIII. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

QVæcunque ſunt iuſtæ cauſæ [k] adquirẽdarum rerum, ſi ex his cauſis nancti [l] res amiſerimus, dabitur nobis earum rerum perſequendarum gratia hæc actio.

Solennitas extrinſeca non præſumitur, niſi probetur. Bartolus.

ℙ Interdum quibuſdam nec [m] ex iuſtis poſſeſſionibus competit Publicianum iudicium. náq; pigneratitiæ & precariæ [n] poſſeſſiones iuſtæ ſunt: ſed ex his non ſolet competere tale iudicium: illa ſcilicet ratione, quia neque creditor, neque is qui precariò rogauit, eo animo [o] nanciſcitur poſſeſſionẽ, vt credat ſe dominum eſſe.

ℙ Qui à pupillo emit, probare debet [p], tutore auctore [q], lege non prohibente, ſe emiſſe. Sed & ſi deceptus [r] falſo [ſ] tutore auctore emerit, bona fide [t] emiſſe videtur.

Prohibitio ne quis faciat id ad quod tenetur, non impedit actum gen. Bartolus.

XIIII. VLPIANVS libro ſexto decimo ad Edictum.

PApinianus libro ſexto quęſtionum ſcribit: Si quis prohibuit [u] vel denuntiauit ex cauſa venditionis tradi rem [x] quæ ipſius voluntate à procuratore fuerat diſtracta, [y] & is nihilo minus tradiderit: [z] emptorem tuebitur pretor, ſiue poſſideat [a] ſiue petat rem. Sed quod iudicio empti [b] procurator emptori præſtiterit, contrario iudicio mandati conſequetur. Poteſt enim fieri, vt emptori [c] res auferatur ab eo qui venire mandauit: quia per ignorantiam nó eſt vſus [d] exceptione quam debuit opponere, veluti *Si non actor [e] meus ex voluntate tua vendidit.*

Per ſeruum fugitiuum acquiritur domino Publiciana. Bart.

XV. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

SI ſeruus meus cum in fuga ſit, rem à non domino emat, Publiciana mihi competere debet, licet poſſeſſionem rei traditę per eum nanctus non ſim [f].

a *Non domino.* aut ab eo quem credo ſuperficiarium, cum non ſit. Accurſius.

b *Lex.* Iulia fundi dotalis: vt inſtitu. qui. alie. licet, in princ. idem in ſacris, & in ſimilibus, quæ inalienabiles ſunt: vt infra de vſuca. l. vſucapionem. Accurſius.

c *Conſtitutio.* ſcilicet diui Seueri: vt infra de rebus eorum. l. prima. Azo. Item de colono ſine ſolo: vt. C. de agricolis & cen. l. quemadmodum. ſed contra hoc reſpon. vt ſupra eo. l. eum qui. §. ſi à minore. Solu. ibi res aliena, non pupilli erat, & à pupillo alienata: hic autem pupilli, & ab eo alienata: argu. infra de re. eo. l. magis. §. j. vel ibi in facto errauit: vel hic contra pupillum.

d *Tuetur.* id eſt non datur Publiciana.

e *Faciat.* quod eſſet ſi daret Publicianam huic emptori. Accur.

f *Seruo.* empto à non domino. Accurſius.

Anniculus. g *Anniculo.* anniculus eſt, qui eſt in vltimo die anni, licet non compleuerit: vt infra de verborum ſign. l. anniculus. Erat autem cauſa dubitandi, quia in Publiciana permittit prætor dicere, quaſi vſuceperit: vt inſti. de act. §. alię. ſed hoc tam breui tempore, ſcilicet anni, non poterat contigiſſe: cum ad minus triénio fiat vſucapio. Accurſius.

h *Momento.* ſ. tantum.

i *Poſſedit.* rem emptam à non domino.

QVACVNQ. CASVS. Ex quacunque cauſa quęritur dominium facta traditione à domino, ex eadé cauſa facta traditione à non domino, ſi eadem à poſſeſſ. competit mihi Publi. Aliquando tamen euenit, quòd licet quis iuſte poſſideat, non tamé competit ei Publiciana. nam ſi habeo rem obligatam: ſi eadem à poſſeſſ. non habeo Publicianam, & eſt ratio in litera.

QVI A PVPILLO.] Si emo rem aliquam à pupillo, ad hoc vt mihi competat Publi. probare debeo quòd emi auctoritate tutoris, & ſic cum decreto, & quòd emi lege non prohibente: quia hic habeo Publicianam. ſed ſi emi falſo tutore auctore, videor emiſſe bona fide, vnde Publicianam habeo. Viuianus.

k *Iuſta cauſa.* id eſt iuſti tituli.

l *Nanctus.* in quibuſdam tamen caſibus datur Publiciana etiam non apprehenſa poſſeſſione: vt. ff. eo. l. cum ſponſus. §. ii cui. &. j. eo. l. ſi ſeruus. Idem in iunctis domui: vt in. l. ſi ego. ſupra eo. §. idem ait. idem in herede, & bo. poſſeſſore. Azo.

m *Nec.* pro non, ſcilicet competit. Accurſius.

n *Precaria.* no. precaria eſt iuſta: vt. j. communi diuidú. l communi diuidundo. §. inter. Sed contra infra de acquirenda poſſeſſione. l. Pomponius. §. cum quis. Sol. dic quòd non eſt iuſta vt ex ea fiat acceſſio: vel dic vt ibi dicitur. Accurſius.

o *Eo animo.* ex affectu tradentis: vt. j. de vſuca. pignori. in principio. &. j. de noxali. l. ſi ſeruus depoſitus. in princ. &. §. j. & infra de euict. ſi cum venditor. in principio.

p *Debet.* vt etiam Publicanam habeat.

q *Tutore auctore.* cuius auctoritas in alienando exigitur. Item q non prohibente lege: vt quia cum decreto, ſi talis ſit res: aliàs cú ſolo tutore: vt habes hic, &. C. de admi. tuto. l. lex quę. Ité no. hic qui ſolénitaté dicit, eá ꝓbet: vt. C. de fideicómiſ. l. fi. de proba. l.

A pe. & de falſis. l. fi. Sed arg. contra inſti. de fideiuſ. §. fi. ſed illã intellige in his in quibus extrinſeca ſolennitas nõ deſideratur. Alij tamẽ dicunt etiã hæc omnia præſumi ſoléniter interceſſiſſe, niſi cõtra probetur, per prędictũ. §. inſtitu. &. j. de proba. ab ea parte.

r *Deceptus.* ab ipſo fortè etiam minore, qui fuit mentitus ſe non habere tutorem alium: vt ſupra de dolo. l. quid enim.

ſ *Falſo.* vel quia malꝰ, vel quia nullus.

t *Bona fide.* non tamen tenuit alienario: vt infra de re. eor. qui ſub tuto. vel curato. l. qui neque. Azo. Sed quo ad fructꝰ. Item ſecundum quoſdã vt detur Pub.

B *Apinianus.*] *CASVS.* Mandauit tibi procurator meus, vt fundũ venderes, & vendidiſti: & pretium accepiſti: ſed non tradidiſti. quæritur an pretor defendat iſtũ emptorem à me non domino? Et reſpon. quòd ſic. & ſi ego poſtea egi rei vin. & emptor excep. non oppoſuit, quam poterat opponere, & ſic fuit mihi condemnatus ad reſtitutionem fundi, & mihi reſtituit, & ille emptor agere cœpit ex empto contra te nomine euictionis, & tu ei ad duplum condemnatus fuiſti: an poſſit me mandati actione contraria conuenire, quæritur. Et reſpon. quòd ſic.

u *Prohibuit.* procuratori ſuo.

x *Tradi rem.* quæ non erat ſua: vt ſic faciat ad titulum.

y *Diſtracta.* & ſic non erat res integra: quare nó potuit reuocare venditioné domin⁹, vt ſubiicit, &. j. de dona. qui ſaxũ. in prin. &. §. j. Acc.

C *Per ſeruum fugitiuum acquiritur domino Publiciana. Bart.*

XV. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

SI ſeruus meus cum in fuga ſit, rem à non domino emat, Publiciana mihi competere debet, licet poſſeſſionem rei traditę per eum nanctus non ſim [f].

z *Tradiderit.* parcens ſuo pudori: vt infra man. l. Quintus. in fi. primi reſponſi.

a *Poſſideat.* imò videtur quòd non: & quòd dominus potuit reuocare: vt infra de except. rei ven. l. j. §. j. quę eſt contra. Solu. ibi non erat pretium ſolutum: hic ſic.

b *Empti.* id eſt pro euictione.

c *Emptori.* agẽti ad duplã, re à dño euicta, q ei venire mãdauit.

D d *Vſus.* ſ. emptor: & hæc ignorantia eſt probabilis: quia in alieno facto in hoc caſu. ſ. an dominus mandaſſet: vel ſi mandaſſet, an mandatum reuocaſſet, quod poterat fieri ignorante emptore: vt habes. j. de manu. vin. l. ſi pater. &. j. man. l. ſi fideiuſſor.

e *Si non actor.* id eſt procurator, idémque venditor. & ſunt hæc verba exceptionis. Et not. ꝙ licet emptor patiatur hic iniuriã, quia tempore reuocationis erat iam pretium ſolutum: tamen ſine culpa ſua patitur, & ideo agit, vt hic, &. j. de fideiuſ. l. exceptione. &. j. de euic. l. ſi per imprudentiam.

SI ſeruus.] *CASVS.* Habebam ſeruum, qui à me fugit: & cum erat in fuga, emit rem à non domino, & bona fide, à cuius poſſeſſ. cecidit. an mihi competat Publicia. quęritur. Et reſpõ. quòd ſic, quanuis illius rei poſſeſſ. nactus non ſum.

f *Non ſim.* imò etiam per fugitiuum poſſeſſio quæritur: vt infra de acquirenda poſſeſſ. l. j. §. per ſeruum qui in fuga. in fin. §. & l. rem quæ nobis. & de lib. cau. ſi cui. §. licet. in fine. quæ ſunt contra. Solu. ibi fuit tradita res ſeruo, hic non, ſecundum quoſdam. Alij dicunt quòd adquiritur ciuilis, vt ibi: non naturalis, vt hic. & ratione illius ciuilis datur hic Publiciana, ſi ab ea dominus cadat. Tu dic hunc ſeruum ab alio poſſideri, & mala

fide. vnde poſſeſsio per eum nec poſſeſſori malæ fidei, nec mihi domino adquiritur: vt infra de adqui. poſſ. l. j. §. ſed ſi per eũ. dominium tamen mihi adquiritur directum, ſi dominus erat tradẽs: vel vtile ſi non erat dominus, & ita Publiciana: vt hic. & ſic ſine poſſeſsiõe hoc caſu Publiciana adquiritur: vt & dixi. ĩ. eo. l. quęcunque. in princip. Item & pro his rebus habeo actionem vi bonorum raptorum, ſi ſeruo raptæ fuerint: vt & infr. vi bo. rap. l. ij. §. ſi fugitiuus.

Publiciana quandoque ſine poſſeſſione quæritur.

** Initiũ capiti eſt in vulga.*

Exceptio dominii repellit Publicianã. hoc dicit cum. l. ſequen.

XVI. PAPINIANI libro decimo Quæſtionum Paulus* notat.

EXceptio[a] iuſti dominij Publicianæ obiicienda eſt.

XVII. NERATIVS libro tertio Membranarum.

PVbliciana actio nõ ideo cõparata eſt, vt res domino auferatur (ciúſque rei argumentum eſt primò æquitas[b], deinde exceptio[b], *ſi ea res poſſeſſoris non ſit*) ſed vt is qui[d] bona fide emit, [e] poſſeſsionémque eius ex ea cauſa nanctus eſt, potius[f] rem habeat.

SI AGER VECTIGALIS[g], id eſt emphyteuticarius petatur.

TITVLVS III.

Emphyteuta vel habens fundum veſtigalem, etiam contra dominum, ſi non ceſſauerit in ſolutione penſionis, habet vtilem in rem. h. d. ſtatus iſte titu. Euolue.

I. PAVLVS libro vicẽſimoprimo ad Edictum.

AGri ciuitatium[h] alij vectigales † vocantur: alij non. Vectigales vocantur, qui in perpetuum [i] locantur: id eſt hac lege, vt tamdiu pro his vectigal pendatur, quamdiu neque ipſis qui conduxerint, neq; his qui in locum eorum ſucceſſerunt[k], auferri eos [l] liceat. Non vectigales ſunt, qui ita colendi dantur, vt priuatim agros noſtros colendos dare ſolemus[m].

† *Quinã agri veſtigales dicãtur, pulchre diſſerit Alcia. li. 3. Diſpũ.* *Publiciana. Primo æquitas.* ſi habes primo, planum eſt. ſi habes prima, dic quòd de ea æquitate dicit, quæ dicitur primitiua iuſtitia: vt ĩ. de reg. iur. l. iure natura. & quod ſubiicit: deinde ex &c. q. d. ſecunda iuſtitia, quæ dicitur poſitiua.

Exceptio. de hoc plene dic vt ĩ. l. proxi.

Exceptio. ſ. hæc, ſi nõ ea &c. Accurſius.

Emit. vel ſimili titulo vel cauſa accepit.

Sed vt is. ſubaudi, ſed ideo comparata eſt hæc actio, vt &c.

Potius. quàm alius qui non ſit dominus: vt inſti. de act. §. aliæ. in caſibus tamẽ etiam cõtra dominum datur. Primus, ei qui miſſus eſt ot cauſa damni infecti in poſſeſs. vt. ĩ. de dam. infect. l. dãni infecti. §. pe. Secũdus, in ſeruo noxæ dato: vt. ĩ. de noxa. l. ſi noxale. §. ſi. & l. generaliter. Tertius, in eo qui nõ dominus vni vel dixit: deinde factus dominus vẽdidit alteri: vt. ĩ. titu. j. ſi à Titio. & j. de exceptio. rei ven. & tradi. l. ſi à Titio. Quartus, quãdo qui à non domino emit, à domino poſtea conuentus, fuit ab eo abſolutus. nam etiam ſi ad dominũ poſtea poſſeſsio redit, agitur contra eum hac actione: vt. ĩ. de excep. rei iudi. l. ſi quis rem. Quintus eſt ſecũdum quoſdam vt. ĩ. titu. j. ſi culpa. ſed nos de vtili in rem illam loqui dicimus. Accurſius.

Hygínus lib. de limitib. agr.

** Vulg. Agri ciuitatũ ſecundũ Iuliani ſenten tiã, alii vec. alii nõ veſtigales.*

Vel. pro id eſt. nam idem ſunt: vt ſupra qui ſatiſda. cog. ſciendum. §. 1. Et dicitur ager veſtigalis, quia reditus ſine penſio, quod veſtigal dicitur, pro eo præſtatur: vt infr. l. 1. & inſ. de verborum ſignifica. l. inter publica. §. publica. Et de his dicitur infra de dam. infec. l. ſi ſtatua. §. ſi de veſtigalibus. & infra de vtili. l. 1. §. 1. Accurſius.

AGri] CASVS. Hic dicit iuriſcõ. quòd alij ſunt agri veſtigales, alij non: vt in litera. [QVI.] Locauit mihi reſpu. prædium, vt quandiu ſoluam mercedem, tandiu non auferatur mihi. poſtea ego emphyteuta cecidi à poſſ. habeo vtilẽ rei vindicẽ. licet non ſum dominus. Idẽ in eo qui accepit in emphyteuſin, ſed ad tempus: quia & ille vtilem rei vindi. habet ſi cadat à poſ. Lex iſta plana eſt cum. l. ſeq.

Agri ciuitatium. idem iuris & in priuatis: vt argu. ĩ. de peti. here. l. item venunt. §. petitam. Accurſius.

Inpropatũ. aliter quàm hic exponitur. ĩ. pro ſocio. l. j. ſed ſicut hic, exponitur inſti. loca. §. adeo. & in auth. de ali. & emphy. §. licentiam. col. ix.

Succeſſerunt. etiam in rem illam tantum: vt infra de loco publi. fru. l. j. in principio.

Eos. agros.

Solemus. puta in annum.

Domini. ſ. directo.

In rem. vtilem: vt. ĩ. de pig. act. tutor. §. fin. & infra de ſuperfi. l. j. §. quod ait prætor. & de hac actione loquitur. ĩ. de euict. l. ſi cum venditor. in prin. Et no. ſecundum Io. cp nõ dicit hic quòd etiam vtile habeat dominium: ſed ſatis poteſt dici. Verũtamen lex non vocat eum heredem vel dominum qui habet vtiles actiones: vt ĩ. de mino. & ſi ſine. §. reſtitutus. Accur.

Ita tamen. Soluant. idem et ſi non ſoluant quo ad extraneos. & facit. ĩ. de loc. publi. fru. l. j. in fin. *ADDITIO.* Iſtam gl. dicit valde no. Bar. hic ad hoc, quòd ſi emphyteuta nõ ſoluit emphyteuſin, non debet obiici iſta exceptio ab extraneo, ſed ſolum à domino. & eſt caſus in. l. ij. C. de iur. emphyt. & ſic non transfertur dominium ipſo iure: ſed domino volente, ſecundum Bar.

Idem eſt & ſi ad tempus. non modicum: vt ar. ĩ. de ſuperfi. l. j. §. quod ait prætor. Sed qd eſt hoc? dicunt quidã. x. dierũ: vt ar. ĩ. de iti. actu priua. l. j. §. j. Alij. x. ann. vt. C. de præſcrip. longi temp. l. fin. &. ĩ. qui & à qui. l. ſi cũ fidei cõmiſſaria. §. Ariſto. Tu dic, arbitrio iudicis dici non modicum: vt. ĩ. de iur. delibe. l. j. in fi. Media placet. Accur.

Digeſtorũ

ſeu Pandectarum liber ſeptimus.

DE VSVFRVCTV, ET quemadmodum quis vtatur fruatur.

TITVLVS I.

I. PAVLVS libro tertio ad Vitellium.

VSusfructus eſt ius[r] alienis[f] rebus vtendi[t] fruendi ſalua rerum ſubſtãtia.

II. CELSVS libro octauo

Dictum eſt de actionibus in rem competentibus pro corporalibus: nunc de his quæ pro incorporalibus, vt ſeruitutibus. Et quia alia ſunt reales, alia perſonales: de perſonalibus vt de dignioribus præmittit.

Vſusfructus eſt ius. id eſt ſeruitus. & ſic accipitur inſti. de rebus corpo. & incorpo. §. j. &. ĩ. de ſeruit. vrb. prædi. l. j.

Alienis rebus. alienis ideo dicit, quia res ſua nemini ſeruit iure ſeruitutis: vt. ĩ. ſi vſusfru. peta. l. vti fruj. reſpon. Accurſius.

Vtendi. propter creditorem qui habet ius in re aliena, non poteſt tamen vtiimò furtum committit ſi vtatur: vt inſtit. de oblig. quæ ex delicto. §. furtũ autẽ. j. rũ. Sed quia vſuarius hoc habet. ſ. quòd vtitur, adiecit, fruendi: quod plus eſt quàm vti: vt inſtit. de vſu & habi. §. j. Item quia hæc omnia habet ſuperficiarius & emphyteuta & ſimiles: adiicit, ſalua rerum ſubſtantia: quod quidam ſic exponunt, id eſt præſtita cautione de ſaluãda ſubſtãtia: vt. C. eo. l. j. Vnde ſecundum eos quæritur, an ipſa cautio ſit de definitione? Et dicunt quòd ſic: quod non placet: quia ſic non poſſet vſusfru. eſſe ſine ea: ſed eſt etiam antequã ſit interpoſita, vſuſfr. vt infra de vſufr. ea. re. quę vſu cõ. l. hoc ſenatuſconſultũ. §. ſi pecuniæ. &. ĩ. quemad. ſer. amit. ſi partẽ. §. j. &. ĩ. qñ dies le. ce. cũ ita. §. cum legato. l. ſeruo. Itẽ qñque cautio nũquã præſtatur: vt. ĩ. vſufru. quẽad. ea. ſi vſusfr. ij. §. plane. Nõ ergo eſt de definitione vel de ſubſtãtia cautio vſuſſruc. Dic ergo ſalua rerũ ſubſtãtia. i. ne in totũ pereat ſubſtãtia. q. d. tãdiu durat vſusfr. quãdiu durat ſubſtãtia. & hoc eſt qd ſtatim ſubiicit. ĩ. l. proxi. & ſecundũ hoc poſſunt dici

Liberum. aliter quàm hic exponitur. ĩ. pro ſocio. l. j. ſed ſicut hic, exponitur inſti. loca. §. adeo. & in auth. de ali. & emphy. §. licentiam. col. ix.

Eos. agros.

Solemus. puta in annum.

Domini. ſ. directo.

In rem. vtilem: vt. ĩ. de pig. act. tutor. §. fin. & infra de ſuperfi. l. j. §. quod ait prætor. & de hac actione loquitur. ĩ. de euict. l. ſi cum venditor. in prin. Et no. ſecundum Io. cp nõ dicit hic quòd etiam vtile habeat dominium: ſed ſatis poteſt dici. Verũtamen lex non vocat eum heredem vel dominum qui habet vtiles actiones: vt ĩ. de mino. & ſi ſine. §. reſtitutus. Accur.

Ita tamen. Soluant. idem et ſi non ſoluant quo ad extraneos. & facit. ĩ. de loc. publi. fru. l. j. in fin. *ADDITIO.* Iſtam gl. dicit valde no. Bar. hic ad hoc, quòd ſi emphyteuta nõ ſoluit emphyteuſin, non debet obiici iſta exceptio ab extraneo, ſed ſolum à domino. & eſt caſus in. l. ij. C. de iur. emphyt. & ſic non transfertur dominium ipſo iure: ſed domino volente, ſecundum Bar.

Idem eſt & ſi ad tempus. non modicum: vt ar. ĩ. de ſuperfi. l. j. §. quod ait prætor. Sed qd eſt hoc? dicunt quidã. x. dierũ: vt ar. ĩ. de iti. actu priua. l. j. §. j. Alij. x. ann. vt. C. de præſcrip. longi temp. l. fin. &. ĩ. qui & à qui. l. ſi cũ fidei cõmiſſaria. §. Ariſto. Tu dic, arbitrio iudicis dici non modicum: vt. ĩ. de iur. delibe. l. j. in fi. Media placet. Accur.

DE VSVFRVCTV.

Dictum eſt de actionibus in rem competentibus pro corporalibus: nunc de his quæ pro incorporalibus, vt ſeruitutibus. Et quia alia ſunt reales, alia perſonales: de perſonalibus vt de dignioribus præmittit.

Vſusfructus eſt ius. id eſt ſeruitus. & ſic accipitur inſti. de rebus corpo. & incorpo. §. j. &. ĩ. de ſeruit. vrb. prædi. l. j.

Alienis rebus. alienis ideo dicit, quia res ſua nemini ſeruit iure ſeruitutis: vt. ĩ. ſi vſusfru. peta. l. vti fruj. reſpon. Accurſius.

Vtendi. propter creditorem qui habet ius in re aliena, non poteſt tamen vtiimò furtum committit ſi vtatur: vt inſtit. de oblig. quæ ex delicto. §. furtũ autẽ. j. rũ. Sed quia vſuarius hoc habet. ſ. quòd vtitur, adiecit, fruendi: quod plus eſt quàm vti: vt inſtit. de vſu & habi. §. j. Item quia hæc omnia habet ſuperficiarius & emphyteuta & ſimiles: adiicit, ſalua rerum ſubſtantia: quod quidam ſic exponunt, id eſt præſtita cautione de ſaluãda ſubſtãtia: vt. C. eo. l. j. Vnde ſecundum eos quæritur, an ipſa cautio ſit de definitione? Et dicunt quòd ſic: quod non placet: quia ſic non poſſet vſusfru. eſſe ſine ea: ſed eſt etiam antequã ſit interpoſita, vſuſfr. vt infra de vſufr. ea. re. quę vſu cõ. l. hoc ſenatuſconſultũ. §. ſi pecuniæ. &. ĩ. quemad. ſer. amit. ſi partẽ. §. j. &. ĩ. qñ dies le. ce. cũ ita. §. cum legato. l. ſeruo. Itẽ qñque cautio nũquã præſtatur: vt. ĩ. vſufru. quẽad. ea. ſi vſusfr. ij. §. plane. Nõ ergo eſt de definitione vel de ſubſtãtia cautio vſuſſruc. Dic ergo ſalua rerũ ſubſtãtia. i. ne in totũ pereat ſubſtãtia. q. d. tãdiu durat vſusfr. quãdiu durat ſubſtãtia. & hoc eſt qd ſtatim ſubiicit. ĩ. l. proxi. & ſecundũ hoc poſſunt dici

dici illa verba, ſalua rerũ ſubſtantia, de definitione. Ité an cautio quam vſufructuarius præſtat, poſsit ab herede remitti? P. dixit ꝙ non: ar. C. e. tit. l. j. Sed nos contra per generalem regulam vt. C. de pact. l. pe. Item per ſimilem: vt. j. ad leg. Falc. quod de bonis. in fi. & l. poteſt. Accurſius.

a *Omnium. Vſusfructus.* ſed differt ab alio legato: quia adita hereditate, cedit: vt j. qũ di. vſusfru. leg. ce. l. j. §. dies. & C. de caduc. tol. §. excepto.

b *Patiatur.* nã nõ recipiũt verã traditionẽ: vt j. de acqui. re. do. ſeruus. §. incorporales. ſed patientia loco traditionis eſt: vt hic, & j. de ſerui. ruſti. p̃di. l. j. in fin. & j. de ſerui. l. quotiens. in fi.

c *Pactionibus.* i. pactionalibus ſtipulationibus. Vel dic, pactionibus. i. aliis contractibus à verborũ obligationibus: & ſtipulationibus. i. verb. obligationibus.

d *Cæteríſque.* ſ. omnibus exceptis his quæ vſu cõſumũtur: vt inſtit. e. ti. §. conſtituitur. ſed in iſtis etiã poteſt vtilitatis cauſa, vt ibi ſubiungitur.

e *Reuerti.* No. extinguitur formalis qui eſt ſeruitus: & redit ad ꝓprietatem, quę eſt cauſalis. i. cũ cauſa q̃ eſt proprietas. & ꝙ hic dicatur vſusfru. cauſalis qui eſt cũ proprietate, probatur. j. de exce. rei iud. ſi cũ teſtaméto. §. pe. Ité no. ar. in prin. huius. §. ſecundũ Ir. ꝙ quis non poteſt locare operas ſuas in ꝑpetuum, ne inutilis eſſet libertas. Ar. pro eo. j. de cõdi. & de. Titio. §. iij. Sed tu dic contra. nec ob. dicta ratio: quia præſtando intereſſe, liberat: vt. j. de re iu. l. ſi quis ab alio. §. fin. Item quia per ſubſtitutũ poteſt ſeruire: vt. C. de epi. & cle. ad ſimilitudiné. a & l. quiſquis. & authen. aſſerciptios.

f *Et finitur.* vt inſti. de vſu & ha. in prin. Sed non omnibus modis quibus vſusfru. conſtituitur, & vſus: vt. j. eo. vſusfructus. & j. de vſu & ha. l. vſus. Accurſius.

g *Vſusfructus. Pars dominii.* i. ſpecies: vt dominium ſit quoddã totũ continens ſub ſe proprietatem nudam, & vſumfr. & ſecundũ hoc aliud erit proprietas nuda: aliud dominiũ plenũ: vt ar. C. de acqui. poſ. l. per procuratoré. ſecundũ. P. Vel verius dic, ſimilitudine habet cũ dominio, ſecundũ. R. nõ aũt eſt pars prędicamẽtalis: quia ſic eſſet dñium. ſic ponit portio. j. de his qui deie. vel effu. ſi vero. §. hoc edictũ. A ſimilaꝫ aũt, vt ſtatim ſubiicit eadẽ lex: & in quatuor caſibus qui ſunt. j. l. proxi. nã nõ ſic in aliis ſeruitutibus: vt ibi dices. Ité venit in véditione bonorũ: vt. j. de bo. auct. iud. poſ. in véditione. Ité ei de dã. infe. cauetur vt dño: vt. j. eo. l. vſufr. leg. §. j. & j. de dam. infec. qui bona. §. & ſuperficiariũ. Propter hoc aũté dicitur pars dominij, vt hic: nõ quòd ſit dominium: vt. j. de verb. ſig. l. recte dicimus. & j. de lega. ij. Mæuius. §. pe. Item in eo quòd obligatur fideiuſſor pro vſufru. perinde ac ſi in partem fideiuberet: vt. j. de fideiuſ. l. ſi à reo. §. reo. Ecõtra ſi in multis differt à dominio. Primo quia non vſucapitur: vt infra de vſuca. iuſto. §. non mutat. Ité non impeditur vſucapio proprietatis: licet ſciam alienum vſumfructum: vt infra de acqui. poſſ.

ff. Vetus.

decimo Digeſtorum.

EST enim vſusfructus ius in corpore: quo ſublato & ipſum tolli neceſſe eſt.

III. GAIVS libro ſecũdo Rerum Cotidianarum, vel Aureorum.

OMnium prædiorũ iure legati poteſt conſtitui vſusfructus a, vt heres iubeatur dare alicui vſumfructũ. Dare aũt intellegitur, ſi induxerit in fundũ legatarium, eúmve patiatur b vti frui. Et ſine teſtaméto autem ſi quis velit vſumfructũ cõſtituere, pactionibus c & ſtipulationibus id efficere poteſt. Cõſtituitur* autẽ vſusfructus nõ tantùm in fundo & ædibus, verũ etiã in ſeruis & iumẽtis, cæteríſq; d rebꝰ. Ne tamẽ in vniuerſum inutiles eſſent proprietates ſemper abſcedente vſufructu, placuit certis modis extingui vſumfructum, & (ad) proprietatẽ reuerti e. Quibus autem modis vſufructus cõſtituitur* & finitur, f iiſdem modis etiam nudus vſus ſolet & conſtitui & finiri.

IIII. PAVLVS libro ſecundo ad Edictum.

VSusfructus in multis caſibus parſ† dominij g eſt. Et extat, h quod vel preſens, vel ex die dari poteſt. i

Vſusfructus eſt diuiduus ab initio, & ex poſtfacto. l. d. cum. l. ſe. Bartolus.

V. PAPINIANVS libro ſeptimo Quæſtionum.

VSusfructus & ab initio pro parte indiuiſa vel diuiſa cõſtitui, k & legitimo l tẽpore ſimiliter amitti, eadémq; m ratione p legẽ Falcidiã minui poteſt. n Reo quoq; promittendi defuncto, in partes o hereditarias vſuſfructꝰ obligatio diuiditur. Et ſi ex cõmuni p̃dio debeatur: vno ex ſociis defendente, pro parte defendentis p fiet reſtitutio.

VI. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

VSusfructus pluribus modis cõſtituitur: vt ecce, ſi legatꝰ fuerit. Sed & proprietas deducto vſufructu legari poteſt, vt apud heredẽ maneat q vſusfructꝰ.

Cõſtituitur adhucvſusfructus & in iudicio familiæ herciſcundæ, & cõmuni diuidundo, ſi iudex alij proprietatem adiudicauerit, r alij vſumfructum. Adquiritur autẽ nobis vſusfructus nõ ſolũ per noſmetipſos, ſed etiã per eas quoq; perſonas quas iuri noſtro ſubiectas habemꝰ ſ.

Nihil autem vetat, ſeruo meo herede inſtituto t, legari proprietatem deducto vſufructu.

VII. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

CVSufructu legato, omnis fructus rei ad fructuarium pertinet. Et aut rei ſoli, aut rei mobilis vſusfructus legatur. Rei ſoli, vtputa ædium vſufructu legato, quicunque reditus eſt, ad vſufructuarium pertinet: quęq; obuentiones ſuntᵘ ex ædificiis, ex areis, & cæteris quæcunque ædium ſunt. Vnde etiam mitti eum in poſſeſsionẽ vicinarum ædium cauſa dãni infecti placuit: & iure dominij poſſeſſurum eas ædes, ſi perſeueretur non caueri: nec quicquã amittere x finito vſufructu.

A l. ſi quis fundum. §. fi. Item non habet inſtar dominij: quia ſi fructus portio petatur, & abſolutio ſit ſecuta, & pars accreſcens vindicetur: non obſtabit exceptio rei iudi. in proprietate ſecus: vt infra eo. l. ſi Titio. §. fin. Item ſi is cui debetur ſeruitus, emat fundum ſeruientem, extinguitur ſeruitus: ſecus ſi emat vſumfructum: vt infra de ſer. vrba. præ. l. ſi quis ædes. in princ. & §. j.

h *Et extat.* id eſt certum eſt.

i *Dari poteſt.* & ad dic: vt infra fami. erciſ. & puto. §. ij. quod non eſt in aliis ſeruitutibus: vt infra de ſerui. l. iiij. Accurſius.

k *Vſusfructus. Conſtituí.* quod non eſt in aliis ſeruitutibus: vt infra de ſerui. pro parte. & infra ad legem Falcidiam. l. j. §. ſi vſusfructus.

l *Legitimo tempore.* ſcilicet. x. vel. xx. ann. vt C. de præſcript. long. temp. l. fin. & in hoc differt ab aliis ſeruitutibus.

m *Eademq; ratione.* quia pro parte conſtituitur: ꝙ parte ergo deminuitur. vel ſic: quia pars dominij eſt: ergo pro parte deminui poſsit.

n *Minui poteſt.* ſcilicet commode: vt infra ad legem Fal. hereditatum. In aliis autem tota petitur: ſed partis æſtimatio redditur: vt infra de doli ma. excep. l. purè. §. fi. & infra ad legem Fal. l. lege Falcidia.

o *In partes hereditarias.* ſecus in cæteris ſeruitutibus: quia inſolidum remanent obligati: vt infr. de verbo oblig. l. ij. & infra ſi ſerui. vin. l. loci. §. ſi fundus.

p *Defendentis.* ſcilicet tantum: ſed in cæteris ſeruitutibus inſolidum: vt infra ſi ſerui. vin. l. loci. §. ſi fundus. Acc.

q *Vſusfructus. Maneat.* non tamẽ per omnia vice cuiuſlibet fructuarij habetur, vt infra de vſufr. accre. l. idem. §. j.

r *Adiudicauerit.* vt hic, & infra fa. erciſc. & puto. §. j. & infra cõmuni diui. l. ſi quis putans. §. pe.

ſ *Habemus.* vt inſti. per quas perſo. no. acqui. in prin.

t *Inſtituto.* ſi dicas à me & alij proprietatem legatam: tunc planum eſt. Item ſi dicas ab alio inſtituto, & ſimiliter alij extraneo proprietatem legatam, & tunc planum eſt. Si autem dicas vt dixit Io. ab alio inſtituto, & mihi domino proprietatem legatam: & tunc bene eſt: quia cedit dies ab adita hereditate: vt infra quãdo di. vſufr. le. ce. l. j. §. dies. Ideoque quia poteſt interim manumitti ſeruus, & ſic ſuo arbitrio adibit: vel alienari, & ſic iuſſu alterius, omnia conualeſcent, & ceſſat Catonis regula: vt infr. de reg. Cato. l. j. Accurſius.

u *Vſusfructu legato. Obuentiones ſunt.* ergo cum licere obligare, ſit fructus rei: vt infra de vſur. l. fi. & de regu. iur. fructus rei eſt. poterit fructuarius obligare. Sed cõtra. C. e. intereſt. So. licere obligare, eſt fructus, id eſt vtilitas: non autem obuentio: & ſic hic. Vel poteſt obligare ipſum ius, non ipſam rem, cum ſit aliena.

x *Nec quicquam amittere.* nam etiam finito vſufructu retinet: vt hic dicit. & eſt ratio: quia hoc ipſum eſt vſusfru. & eius ratione acceſsit: vt infra pro ſoc. l. verum. §. ſi ſeruo cõmuni. & ũ. de peti.

---

* *Flo. Conſtitus.*

* *Flo. conſtitus.*

† *Iuxta hoc eſt qđ Cice. ad Curium lib. 7. epiſto. cenſet, ad cuiuſque eſſe proprio, quo quiſq; vtitur fruitur. à Concor. text. in. l. quiſquis. & qđ ibi no. ex. ti. & facit iſtud ſecũdũ Bal. hic in ar. de vaſallo qui poteſt ſeruire ſubſtitutum. concor. text. j. ca. ſi quis deceſſ. ſi de feu. def. ſit eius mer dominum & vaſal. in vſi. feu.*

Vſusfructus in quibuſdã dominio aſſimilatur, & in quibuſdam ab eo differt.

here. at vbi cum ſemel tantum ceſſerit dies huius perceptionis: vt C. quando di. leg. ce. l. ij. aliàs ſecus: vt. j. eo. ſi operas. & l. ſed & ſi quis. §. ſi operas.

a *Hac ratione.* quia omnis fructus pertinet ad fructuarium. Acc.

b *Poni.* ſ. à domino: ſed nec à fructuario: niſi quod ad fructus ſit neceſſarium: vt. j. l. proxi. & ſequen.

c *Reficere quoque.* quia vbi emolumentum, ibi onus: vt inſtitu. de leg. patro. tut. §. fi. Accur.

d *Sarta tecta.* i. vt reficiat, tignú vel coppum apponendo. Alij ſic, id eſt vt habeat ea quæ remouentur occaſione emendationis: quod eſt verum: ſed non per hãc l. vt &. j. eo. l. quid ergo ſi. Accurſius.

† *Vide ad hoc Imo. in ca. à nobis. extra de decimis.*

e *Si quatamen vetuſtate.* ſuperiori ergo caſu non vetuſtate. vel parua deſtructio hæc: magna arbitrio iudicis: vt ſubiicit, vnde &c.

f *Corruiſſent.* cum tota domus non corruerit: & ſic durat vſusfru. aliàs extingueretur: vt infra qui. mo. vſusfruct. amit. l. repeti. §. rei. Vel dic quòd hic erat vſusfruc. omnium bonorum legatus. Accurſius.

g *Quæris.* & reſponder.

h *Vetuſtio.* non cauſa vetuſtatis: vel etiã cauſa vetuſtatis.

i *Patiatur.* vt eam facere cogatur: vt hic, & ſupra. l. proxi. in fi. & j. de dam. infec. inter fructuarium. aliàs ab vſufructuario repellitur: vt j. de dam. infec. hoc amplius. §. fina. & l. ſequé. Et idem in creditore vt reficiat, vel caueat de dam. infec. aliàs ſuo iure priuatur: vt infra de dam. infec. l. quid de creditore. & l. ſi finita. §. ité quæritur. Sed quæ erit modica impenſa in prædictis? Reſpon. duorum aureorum: vt arg. ſupra de dolo. ſi oleũ. §. fi. Vel dic melius, iudicis arbitrio, vt infra de iure delib. l. j. §. fi. vltra quam ſi quid impendit, repetit à proprietario: vt. C. eo. l. eum. In vſuario autem dic vt inf. de vſu & habi. ſi domus.

* *ſubſerere*

k *Ab ea.* aliàs ab eo, ſ. fructuario cui legatus eſt vſusfruct. Vel dic ab eo fundo. quidam hoc etiam habent in textu. Et ſic not. quòd ratione rei quędam modica præſtantur: vt &. j. cõmoda. in rebus §. poſſunt. & C. de pig. l. in ſũma. & ſ. de pac. l. inter debitoré. & j. eo ſi pendentes. §. ſi quid. Sed. ar. cõtra. j. de cõtrahé. emp. l. fi. §. fi. Sed ibi erat perſonalis obligatio: non quæ ré comitaretur. Vel refert an cauſa demonſtrandi tantũ fuit dictũ, ex illo fundo debere ſolui: vt ibi. an vt tantũ inde ſolueretur: vt hic: ar. j. de leg. j. l. quidam teſtamento. & de le. iij. Paulo Callimacho. §.

* *Halo. fructuarii.*

Hac ratione[a] Labeo ſcribit nec ædificium licere domino te inuito altius tollere: ſicut nec areæ vſufructu legato poteſt in area ædificium poni[b]. quam ſententiam puto veram. Quoniam igitur omnis fructus rei ad eum pertinet, reficere[c] quoque eum ædes per arbitrum cogi Celſus libro decimooctauo digeſtorum ſcribit: hactenus † tamen, vt ſarta tecta[d] habeat. ſi qua[e] tamen vetuſtate corruiſſent[f], neutrum cogi reficere: ſed ſi heres refecerit, paſſurum fructuarium vti. Vnde Celſus de modo ſarta tecta habendi quærit[g]. Si quæ vetuſtate corruerunt, reficere non cogitur. Modica igitur refectio[h] ad eũ pertinet[i]: quoniam & alia onera adgnoſcit vſufructu legato: vtputa ſtipendium vel tributũ vel ſalariũ vel aliméta ab ea[k] re relicta. Et ita Marcellus libro tertiodecimo ſcribit. Caſsius quoque ſcribit libro octauo iuris ciuilis, fructuarium per arbitrum cogi reficere[l]: quemadmodum adſerere* cogitur arbores[m]. Et Ariſto notat hæc vera eſſe. Neratius autem[n] libro quarto membranarum ait, non poſſe fructuarium prohiberi quo minus reficiat: quia nec arare prohiberi poteſt, aut colere. Nec ſolùm neceſſarias[o] refectiones facturum, ſed etiam voluptatis cauſa, vt tectoria & pauimenta & ſimilia facere. Neque autem ampliare[p], nec vtile detrahere poſſe:

VIII. Idem libro quadrageſimo ad Edictum.

QVamuis melius[q] repoſiturus ſit. q ſententia vera eſt.

IX. Idem libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

ITem ſi fundi vſusfructus ſit legatus, quidquid in fundo naſcitur, quidquid inde percipi poteſt, ipſius fructus* eſt: ſic tamen, vt boni viri arbitratu fruatur. Nam & Celſus libro octauodecimo Digeſtorũ ſcribit, cogi † eum poſſe rectè colere. ¶ Et ſi apes[r] in eo fundo ſint, earum quoq; vſusfructus[s] ad eum pertinet. ¶ Sed ſi lapidicinas habeat, & lapides cædere velit: vel cretifodinas habeat, vel harenas: omnibus his vſurũ[t] Sabinus ait quaſi bonum patremfamilias. quam ſententiam puto veram. Sed ſi & metalla poſt vſumfructum legatum ſint inuenta: cum totius agri relinquatur vſusfructus non partiũ, contineãtur[u] legato. ¶ Huic vicinus[x] tractatus eſt, qui ſolet in eo quod acceſsit, tractari. Et placuit alluuionis quoque vſumfructum ad fructuariũ pertinere[y]. Sed ſi inſula iuxta fundum in flumine nata ſit, eius vſumfructum ad fructuarium nõ pertinere Pegaſus ſcribit: licet proprietati accedat[z]: eſſe enim veluti proprium fundum[a], cuius vſusfructus ad te non pertineat. quæ ſententia non eſt ſine ratione. Nam vbi latitet[b] incrementum, & vſusfructus augetur: vbi autem apparet ſeparatum, fructuario non accedit. ¶ Aucupiorum quoque & venationum reditum Caſsius ait libro octauo iuris ciuilis ad fructuarium pertinere. ergo & piſcationum. ¶ Seminarij autem fructum puto ad fructuarium pertinere: ita tamen, vt & vendere[c] ei & ſeminare liceat. Debet tamen conſerendi agri cauſa ſeminarium paratum ſemper renouare[d], quaſi inſtrumẽtum[e] *agri, vt finito vſufructu domino reſtituatur. ¶ Inſtrumenti[f] autem fructum habere debet: vendendi tamen facultatem non habet. Nam & ſi fundi vſusfructus fuerit legatus, & ſit ager[g] vnde palo in fundum cuius vſusfructus legatus eſt, ſolebat paterfamilias vti, vel ſalice, vel arũdine, puto fructuariũ hactenus vti poſſe, ne ex eo vẽdat[h]: niſi fortè ſalicti ei vel

a *Hac ratione.* quia omnis fructus pertinet ad fructuarium. Acc.

b *Poni.* ſ. à domino: ſed nec à fructuario: niſi quod ad fructus ſit neceſſarium: vt. j. l. proxi. & ſequen.

c *Reficere quoque.* quia vbi emolumentum, ibi onus: vt inſtitu. de leg. patro. tut. §. fi. Accur.

d *Sarta tecta.* i. vt reficiat, tignú vel coppum apponendo. Alij ſic, id eſt vt habeat ea quæ remouentur occaſione emendationis: quod eſt verum: ſed non per hãc l. vt &. j. eo. l. quid ergo ſi. Accurſius.

† *Vide ad hoc Imo. in ca. à nobis. extra de decimis.*

e *Si quatamen vetuſtate.* ſuperiori ergo caſu non vetuſtate. vel parua deſtructio hæc: magna arbitrio iudicis: vt ſubiicit, vnde &c.

f *Corruiſſent.* cum tota domus non corruerit: & ſic durat vſusfru. aliàs extingueretur: vt infra qui. mo. vſusfruct. amit. l. repeti. §. rei. Vel dic quòd hic erat vſusfruc. omnium bonorum legatus. Accurſius.

g *Quæris.* & reſponder.

h *Vetuſtio.* non cauſa vetuſtatis: vel etiã cauſa vetuſtatis.

i *Patiatur.* vt eam facere cogatur: vt hic, & ſupra. l. proxi. in fi. & j. de dam. infec. inter fructuarium. aliàs ab vſufructuario repellitur: vt j. de dam. infec. hoc amplius. §. fina. & l. ſequé. Et idem in creditore vt reficiat, vel caueat de dam. infec. aliàs ſuo iure priuatur: vt infra de dam. infec. l. quid de creditore. & l. ſi finita. §. ité quæritur. Sed quæ erit modica impenſa in prædictis? Reſpon. duorum aureorum: vt arg. ſupra de dolo. ſi oleũ. §. fi. Vel dic melius, iudicis arbitrio, vt infra de iure delib. l. j. §. fi. vltra quam ſi quid impendit, repetit à proprietario: vt. C. eo. l. eum. In vſuario autem dic vt inf. de vſu & habi. ſi domus.

* *ſubſerere*

k *Ab ea.* aliàs ab eo, ſ. fructuario cui legatus eſt vſusfruct. Vel dic ab eo fundo. quidam hoc etiam habent in textu. Et ſic not. quòd ratione rei quędam modica præſtantur: vt &. j. cõmoda. in rebus §. poſſunt. & C. de pig. l. in ſũma. & ſ. de pac. l. inter debitoré. & j. eo ſi pendentes. §. ſi quid. Sed. ar. cõtra. j. de cõtrahé. emp. l. fi. §. fi. Sed ibi erat perſonalis obligatio: non quæ ré comitaretur. Vel refert an cauſa demonſtrandi tantũ fuit dictũ, ex illo fundo debere ſolui: vt ibi. an vt tantũ inde ſolueretur: vt hic: ar. j. de leg. j. l. quidam teſtamento. & de le. iij. Paulo Callimacho. §.

* *Halo. fructuarii.*

l *Reficere.* niſi velit cedere vſumfruc. vt. j. eo. l. cum fructuarius.

m *Arbores.* in locum demortuarũ: vt. j. eo. l. agri. niſi ſint diuulſæ radicitus: vel vi ventorum deiectæ, vel ruptæ: vt. j. eo. l. arbores.

n *Neratius autẽ.* Caſsio & Ariſtoni cõtradicẽs. Rñ. qđ eſt verũ ſi ſenſerint de vetuſtate. aliàs bene dicũt: vt. ſ. eo. l. vſufructu legato. in fi.

o *Neceſſarias.* de his dic vt dixi. j. e. ſi cuius. §. fructuarius. in princ.

† *Fructuarius non poteſt omittere culturã: ſed cogitur ad eã. & eſt ratio, ſecũdum Baldũ, quia res inculta deterior euadit. l. ſi merces. §. cõducter. infra loc. Flo. hic.*

p *Ampliare.* aliquid noui faciendo: vt. j. eo. vſufructuarius nouum. aliàs poteſt: vt. j. eo. ſi cuius. §. fructuarius. &. §. vnde. quæ eſt contra.

q *Quamuis melius.* Melius eſſe non videtur qđ fit cõtra domini voluntatẽ: vt inſti. de actio. §. ꝑterea.

r *Et ſi fundi. Et ſi apes.* aliàs, lapides. aliàs, apes.

s *Vſusfructus.* i. dominiũ. vel dic proprie ad vſum ſorte cędẽdi. Acc.

t *Hi vſurum.* & fruiturum.

u *Contineãtur.* ſ. metalla pòſt inuenta. & ſic ſiue ſint ibi lapides iam effoſſi, ſiue lapidicinæ factæ, ſiue poſtea fiant, ſemper habet vſumfru. Sed arg. contra. j. de contrahen. emp. l. fundi. vbi diſtinguitur an tẽpore venditionis erant inuenţ, vel non: ſed ibi in alio caſu dicit: quia nõ videbatur excepiſſe venditor lapides niſi qui apparebant.

x *Huic vicinus.* quia ſupra de augmentis, & .j. ſimiliter dicit.

y *Pertinere.* hic no. quod accedit, ſequitur cauſam eius cui accedit: vt. ſ. de Publi. ſi ego. §. quod tñ. & C. de allu. l. ij. &. j. de pig. ac. ſi cõuerterit. §.

* *Quẽadmodum dã cuiim in pri. &. j. de admi. tut. ſtrumentum l. quotiés. §. fi. & l. tutoré. &. j. de pac. do. inter. §. cũ iter. &. j. e. vſufructuariũ. §. ſi in viuariis. &. j. de leg. j. ſi ex toto.*

z *Accedat.* ei cui proximior eſt: ſed in mari nata ſit occupãtis: vt inſti. de rerũ diui. §. inſula.

a *Propriũ fundum.* ſ. ſeparatum. ſic & in agris limitatis: vt. j. de adquir. rer. do. l. in agris.

dicitur id ſeminarium quo quærit aliqua cum modo nõ poſſumus, ita ſine ſemina rio vtilis ſanatis arbores turi aut vi niteri agr eſſe non poteſt. Bal. hic.

b *Latẽ.* tacite inuit definitionẽ alluuionis: vt inſtit. de re. di. §. ꝑterea qđ per alluuionẽ. Azo.

c *Vẽdere.* ne marceſcãt. Accurſius.

d *Renouare.* vendendo, vel permutando.

e *Quaſi inſtrumentum.* ſcilicet aliud. nam & hoc eſt inſtrumentũ: vt. j. de fun. inſtru. l. quæſitum. §. j.

f *Inſtrumenti.* alterius quàm ſeminarij.

g *Ager.* alius ſibi proximus. Accurſius.

h *Vendat.* vtetur quidem quaſi inſtrumento ſi voluntas legantis talis

i Et ar. infra de ali. leg. l. ij. &. l. Lucius.

l *Reficere.* niſi velit cedere vſumfruc. vt. j. eo. l. cum fructuarius.

m *Arbores.* in locum demortuarũ: vt. j. eo. l. agri. niſi ſint diuulſæ radicitus: vel vi ventorum deiectæ, vel ruptæ: vt. j. eo. l. arbores.

n *Neratius autẽ.* Caſsio & Ariſtoni cõtradicẽs. Rñ. qđ eſt verũ ſi ſenſerint de vetuſtate. aliàs bene dicũt: vt. ſ. eo. l. vſufructu legato. in fi.

o *Neceſſarias.* de his dic vt dixi. j. e. ſi cuius. §. fructuarius. in princ.

† *Fructuarius non poteſt omittere culturã: ſed cogitur ad eã. & eſt ratio, ſecũdum Baldũ, quia res inculta deterior euadit. l. ſi merces. §. cõducter. infra loc. Flo. hic.*

p *Ampliare.* aliquid noui faciendo: vt. j. eo. vſufructuarius nouum. aliàs poteſt: vt. j. eo. ſi cuius. §. fructuarius. &. §. vnde. quæ eſt contra.

q *Quamuis melius.* Melius eſſe non videtur qđ fit cõtra domini voluntatẽ: vt inſti. de actio. §. ꝑterea.

r *Et ſi fundi. Et ſi apes.* aliàs, lapides. aliàs, apes.

s *Vſusfructus.* i. dominiũ. vel dic proprie ad vſum ſorte cędẽdi. Acc.

t *Hi vſurum.* & fruiturum.

u *Contineãtur.* ſ. metalla pòſt inuenta. & ſic ſiue ſint ibi lapides iam effoſſi, ſiue lapidicinæ factæ, ſiue poſtea fiant, ſemper habet vſumfru. Sed arg. contra. j. de contrahen. emp. l. fundi. vbi diſtinguitur an tẽpore venditionis erant inuenţ, vel non: ſed ibi in alio caſu dicit: quia nõ videbatur excepiſſe venditor lapides niſi qui apparebant.

x *Huic vicinus.* quia ſupra de augmentis, & .j. ſimiliter dicit.

y *Pertinere.* hic no. quod accedit, ſequitur cauſam eius cui accedit: vt. ſ. de Publi. ſi ego. §. quod tñ. & C. de allu. l. ij. &. j. de pig. ac. ſi cõuerterit. §.

* *Quẽadmodum dã cuiim in pri. &. j. de admi. tut. ſtrumentum l. quotiés. §. fi. & l. tutoré. &. j. de pac. do. inter. §. cũ iter. &. j. e. vſufructuariũ. §. ſi in viuariis. &. j. de leg. j. ſi ex toto.*

z *Accedat.* ei cui proximior eſt: ſed in mari nata ſit occupãtis: vt inſti. de rerũ diui. §. inſula.

a *Propriũ fundum.* ſ. ſeparatum. ſic & in agris limitatis: vt. j. de adquir. rer. do. l. in agris.

dicitur id ſeminarium quo quærit aliqua cum modo nõ poſſumus, ita ſine ſemina rio vtilis ſanatis arbores turi aut vi niteri agr eſſe non poteſt. Bal. hic.

b *Latẽ.* tacite inuit definitionẽ alluuionis: vt inſtit. de re. di. §. ꝑterea qđ per alluuionẽ. Azo.

c *Vẽdere.* ne marceſcãt. Accurſius.

d *Renouare.* vendendo, vel permutando.

e *Quaſi inſtrumentum.* ſcilicet aliud. nam & hoc eſt inſtrumentũ: vt. j. de fun. inſtru. l. quæſitum. §. j.

f *Inſtrumenti.* alterius quàm ſeminarij.

g *Ager.* alius ſibi proximus. Accurſius.

h *Vendat.* vtetur quidem quaſi inſtrumento ſi voluntas legantis talis

tis talis appareat: vt hic & infra de fun. inſtru. l. prædia. Sed aliud quando ipſius fundi talis eſſet vſusfru. relictus, vt ſubiicit. Et ſic no. ar. quòd multa conceduntur principaliter & directo, quæ nõ conceduntur per conſequentiam vel obliquum.

a *Legatus.* & hoc caſu intellige hanc. l. vſque in fi.

b *Ad modum.* q. d. vt bonus vir debet vti. Et ad modum, non autem qualiter dominus vtebatur: vt hic & infra eo. ſi pendẽtes. §. j. dummodo non mutet in cõtrarium vſum: vt infra. eo. ſi cuius. §. fi. Accurſius.

c *Ex ſilua cædua.* Quæ ſcilicet cæſa eſt, & renaſcitur: vt infra de verbo. ſigni. l. ſilua. Vel dic hic, id eſt matura: vt in ea. l. in prin. & dic vſumfru. in ea legatum: & ſic etiam vendere poteſt: vt ſupra. l. proxi. in fi. Et ſecundum hoc dic pedamenta, id eſt paruulas arbores ad pedes arborum grandũ naſcentes, quæ dicuntur germinales: vt infra ſol. ma. l. diuortio. §. puto autem.

† *Hunc pertinent quæ Varro lib. 3. de re ruſt. cap. 4. ſcribit.* hoc etiã in. l. ſeq. innuit. Vel dic pedaméta, id eſt ſtipites arborum: vt ſupra. l. proxi. ij. reſpon. Vel dic caſum, quòd vineæ fuit relictus vſusfr. ad quem paterfa. vtebatur palo illius ſiluæ: & tunc dices pedaméta, id eſt palos quaſi apodiamenta vinearum, vel vitium. mediam probo. cõtra, infra eo. ſi abſente. §. fi. Accurſius.

d *Ex non cædua.* id eſt non matura.

e *In vineam.* id eſt ad neceſsitatem tantum. Et ſic no. quòd hoc caſu habet tantum fructuarius quantum vſuarius, & non plus: vt infra de vſu & habit. l. diuus. ſic & infra de vſufruct. earumrerũ. l. quoniam pecuniæ. §. j.

* *Flo. nauigandum.*

f *Sumpturum.* etiam ad vendendum. Accurſius.

g *Sed ſi grandes.* ſecundum vltimam poſitionem caſus ſuperioris reſponſio bene ſtat. Sed ſecundum mediam dic quòd ſilua non erat cædua, id eſt matura: licet aliquæ grandes arbores eſſent ibi: nam ſimul debent cædi.

h *Arboribus euulſis.* veruſtate, vel terræmotu: vt differat à ſequenti: & hoc ſi impediant fructuarium, poteſt compellere dominum vt tollat: vt infra. e. l. Proculus. §. fi.

i *Ad vſum ſuum.* ſcilicet de lignis quę non ſunt ad ædificandum. & caue, quia loquitur in non cædua: vt ſupra eo. l. ex ſilua.

k *Villa.* id eſt, domus in rure factæ gratia fructuum: vt infra de verb. ſig. l. fundi.

Materia. Lignum.

l *Materia.* materia dicitur quę eſt apta ad ędificandũ: lignum autem, quod eſt ad comburendum: vt hic, & infra de leg. iij. ligni. in principio.

m *Alioquin* id eſt ſi vltra ſuum vſum & villæ dicas eum vti poſſe. Accurſius.

n *Fructuarius.* & combureret: quod eſt abſurdum.

o *Materiam.* de arboribus euulſis.

ff. Vetus.

ſiluæ palaris, vel arũdineti vſusfructus ſit legatus. a tunc enim & vẽdere poteſt. Nam & Trebatius ſcribit, ſiluam cæduam & arũdinetum poſſe fructuarium cædere, ſicut paterfamilias cædebat: & vendere, licet paterfamilias non ſolebat vendere, ſed ipſe vti. Ad modũ b enim referẽ dum eſt, nõ ad qualitatẽ vtendi.

x. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

EX ſilua cædua c pedamenta, & ramos ex arbore vſufructuarium ſumpturũ: ex non cædua d in vineã e ſumpturũ, f dum ne fundũ deteriorẽ faciat.

xi. PAVLVS libro ſecundo Epitomatorum Alfeni Digeſtorum.

SEd ſi grandes g arbores eſſent, † non poſſe eas cædere.

xii. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

ARboribus euulſis, h vel vi ventorum deiectis, vſque ad vſum ſuum i & villæ k poſſe vſufructuariũ ferre Labeo ait, nec materia l eũ pro ligno vſurũ, ſi habeat vnde vtatur ligno. quam ſententiam puto veram. alioquin m & ſi totus ager hũc caſum paſſus ſit, omnes arbores auferret fructuarius. n Materiam o tamen ipſum ſuccidere quantum ad villæ refectionem p putat poſſe: quemadmodum calcem, inquit, coquere, vel harenam fodere, aliúdve quid ædificio neceſſarium ſumere. ¶ Nauis vſufructu legato nauigatum q * mittendam puto: licet naufragij periculum immineat. Nauis etenim ad hoc paratur, vt nauiget. r Vſufructuarius vel ipſe frui ea re, s vel alij fruendam concedere, t vel locare u vel vendere poteſt.

p *Refectionem.* ſcilicet attinet. & hoc ſemper accipe in non cædua. aliàs etiam vendere poteſt: vt ſupra eo. item. §. fi.

q *Sumere.* ſcilicet poteſt.

r *Nauigatum.* tempore nauigationis, non alio: vt ũ. de rei vin. l. vtique. §. ti. & l. ſi nauis. & C. de oſſi. rect. prouin. l. ciuitas.

Nam & qui locat, vtitur: y & qui vendit, vtitur. Sed & ſi alij precariò cõcedat, vel donet, z puto eum vti: atque ideo retinere vſumfructum. & hoc Caſſius & Pegaſus reſponderunt: & Pomponius libro quinto ex Sabino probat. Non ſolum autem ſi ego locauero, retineo vſumfructum, ſed & ſi alius negotium meum gerens locauerit vſumfructum, Iulianus libro trigẽſimoquito ſcripſit retinere a me vſumfructum. Quid tamen ſi non locauero, ſed abſente & ignorante me negotium meum gerens vtatur quis & fruatur? Nihilo minus retineo vſumfructum. quod & Pomponius libro quinto probat, per hoc quòd negotiorum geſtorum actionem adquiſiui. b

Per vnum alium ſingularem retinetur quaſi poſſeſſio totius iuris in vniuerſo. Bar.

De illo Pomponius dubitat, ſi fugitiuus in quo meus vſusfructus eſt, ſtipuletur aliquid ex re mea, vel per traditionem accipiat: c an per hoc ipſum, quaſi vtar, retineam vſumfructum: magiſque admittit d retinere. Nam ſæpe etiã ſi præſentibus e ſeruis non vtamur, tamen vſumfructum retinemus: vtputa ægrotante f ſeruo, vel infante, g cuius operæ nullæ ſunt, vel defectæ ſenectutis homine. Nam & ſi agrum aremus, licet tam ſterilis ſit, vt nullus fructus naſcatur: retinemus vſumfructum. Iulianus tamen libro xxxv. digeſtorum ſcribit, etiam ſi non ſtipuletur quid ſeruus fugitiuus, retineri tamen vſumfructũ. Nã qua ratione, inquit, retinetur à proprietario poſſeſsio

y *Vtitur.* per alium medium.

z *Vel donet.* hoc caſu oportet donatarium vti, cum donans non vtatur pretio: vt infra eo. nõ vtitur. &. l. quia qui pretio. & l. ſequen. Et ſic no. hic quòd fructuarius poteſt alienare: vt inſti. de vſu & habi. §. j. Sed contra infra de iure do. l. ſi vſusfructus. & inſti. eo. §. finitur. So. diſtingue, an ille qui cedit habeat voluntatem vti frui per illum cui cedit, & tunc poteſt. an nõ: & tunc non poteſt. Vel diſtingue, intercedere, qđ non poteſt. & concedere, qđ poteſt: vt hic. Cõcedere eni eſt cũ cauſa ſcilicet emptionis, vel donationis, vel ſimili, Vel diſtingue, an cedat ius: id eſt vſumfruc. qđ nõ poteſt: vt ibi. an commoditatẽ vtendi: quod poteſt: vt hic, ar. infra de peri. & commo. rei ven. l. neceſſario. §. fi. & infra de dona. l. iiij. Poſſet etiam intelligi lex illa, ſi vſusfructus. quòd non poteſt cedi niſi domino proprietatis, ſ. vt intereat vſusfruc. nam extraneo cedendo, non interit quandiu manet qui ceſſit: vt dicta. l. neceſſario. §. fi. Accur.

Concedere.

a *Remote.* per alium medium. Accurſius.

b *Acquiſiui.* & ipſe contra me: vt infra eo. ſi abſente. & facit ad §. infra quemadmodum ſer. amit. l. v. &. vj.

c *Accipiat.* ex re mea, vel opera ſua.

d *Admittit.* ſcilicet Pópo. & ſic mihi quærit, cũ ex duabus cauſis fructuario quæratur: vt. j. de acquir. re. do. l. acquiritur. §. de his.

e *Si præſentibus.* id eſt eis qui præſentes ſunt.

Famulus tempore ſua infirmitate ſalariũ cõmodat.

f *Ægrotante.* Ar. quòd dapifer debeat habere ſalariũ etiã ratione temporis quãdo fuit infirmus, cũ ſeruire videatur: vt hic. &. j. de ſtat. lib. l. cum heres. §. Stichus. nam per eum non ſtat quo minus ſeruiat: vt. j. de var. & extraordi. cog. l. j. §. diu⁹. & infra loc. l. *ſequi debet.* qui operas. & de hoc dixi. j. locat. ſi vno. §. cum quidã. Accurſius. *Opera iſta nulla eſtimatione.*

g *Infante.* not. q infãtis nulla eſt opera: vt &. j. de ope. ſer. l. fi. in prine.

princ. Sed pupilli maioris infante, ſic: vt ſupra de rei vindi. l. cæterum. & infra de lib. cau. l. fi. & infra eo. ſi infantis.

a *Etiamſi in fuga ſeruus ſit.* niſi in duobus caſibus, & quando pro libero ſe gerit, & quando ab alio poſſidetur: vt infra de acquir. poſſ. l. iij. §. ſi ſeruus. & l. per eum. §. fi. & infra proxi.

b *Retinetur.* vſque ad decennium: vt. j. ſtatim no.

c *Idem tractat.* ſcilicet quærendo.

d *Amitti vſumfructum.* ſi dicas amitti, id eſt ſtatim amiſſum vſumfruc. ex quo cœpit ab alio poſſideri: dices quòd hoc corrigitur infra ſtatim. Si dicas amitti: id eſt ſit in actu amittendi, vt incipiat amitti tempore, planum eſt. nam & lupus exit ſiluam, non tamen exiuit. amittitur enim tempore conſtituto vt ſubiicit, ſcilicet. x. vel xx. an. vt. C. de præſcrip. long. tẽp. l. fi. in fi. & hoc ſiue incipiat alius poſſidere, ſiue etiam non, eo ipſo quòd ipſe non vtitur: vt & infra de ſer. ruſti. prædi. l. & Attilicin⁹. *ADDITIO.* Iſta verba glo. cum dicitur, non tamen exiuit &c. quotidie examinantur ſecundum Bal. hic. Vnde ſi ſtatutũ dicat, Si magnus dominus intrauerit palatium, non ſufficit q̃ teſtis dicat quòd vidit intrare: niſi dicat quòd vidit intraſſe: vt denotet actum conſummatum: argu. huius glo.

e *Adquiri poſſit.* vt infra de lib. cau. ſi cui. §. licet.

f *Per quod.* quia adquiritur.

g *Amitti vſumfructum.* vt ſcilicet ſtatim finiatur vt ſupra proxi. dixi. &

t *ſeparetur* hoc etiam quando nihil mihi ſtipulatur. Et quod ſubiicit, ſi modo, ſubaudi, maxime. nam & ſi quis mihi ſtipuletur, interim ſit interruptio: & ideo non curreret contra me præſcriptio: vt in fi. huius. §. dicet. hæc gloſſa tota eſt ſecundum primum ſenſum ſuperioris.

h *Aut à prædone.* vel à nullo: vt diximus modo per. l. infra de ſer. ruſti. prædi. & Attilicinus. Accurſius.

i *Aliquid facere.* vt ſtipulari, vel aliud. Et not. quòd ſecundum quoſdam hæc duo ſufficiunt, ſed vnum tantum forte eſt neceſſarium: vel affectus, vel etiã quòd ſtipuletur, vel aliud nomine fructuarij faciat: vt. j. ea. l. §. Iulianus. Sed tu dic vtrunque neceſſariũ ſi à primo incipias, ad hoc vt nunquam currat præſcriptio. nã per ſtipulationem fit interruptio in ſeruitute tali: cũ præſcriptio ſeruitutis facile interrũpatur: vt. C. de ſerui. l. ij. ſicut facilius currit: quia etiam ſine poſſeſſione, quę nó poteſt eſſe in ſeruitute: vt. C. de præſcrip. long. temp. l. fi. in fi. Item no. mentem & propoſitum aliquid facientis eſſe ſeruandum: ar. infra de aur. & arg. leg. & ſi non. §. pe. & infra commo. ſi vt certo. §. plane.

k *Si fur.* quidam habent prin. l. alij. §. Iulianus. quod melius eſt.

l *Fructus maturos.* idé ſi non maturos: vt. j. eo. ſi abſente. §. fi. Acc.

m *Condictione.* ſcilicet furtiua.

n *Et puto.* ſcilicet Iulianus: vnde fuit melius ſupra. §.

o *Percipiantur.* vel ab alio eius nomine. Et dic percipiantur, vt etiam in horreis ſint reconditi: vt infra qui. mo. vſusfruc. amit. l. ſi vſufructuarius. & inſt. de re. di. §. is vero. ſecus in bo. fi. poſſeſſ. qui facit ſuos, à quocunque percepti ſint, & cuiuſcunque nomine, & eo ipſo q̃ à ſolo ſunt ſeparati: vt infra de vſur. qui ſcit. §. in alieno. &. §. præterea. & ſupra de rei vindic. l. antepe.

etiam ſi in fuga [a] ſeruus ſit, pari ratione etiam vſusfructus retinetur. [b] Idem tractat, [c] quid ſi quis poſſeſſionem eius nanctus ſit, an quemadmodũ à proprietario poſſideri deſinit, ita etiam vſusfructus amittatur. Et primò quidem ait poſſe dici amitti vſumfructum [d]: ſed licet amittatur, tamen dicẽdum, quod intra conſtitutũ tempus ex re fructuarij ſtipulatus eſt, fructuario adquiri poteſt. [e] Per quod [f] colligi, poſſe dici ne quidem ſi poſſideatur ab alio, amittiv ſumfructum, [g] ſi modò mihi aliquid ſtipuletur: paruiq́ue referre, ab herede poſſideatur, vel ab eo cui hereditas vẽdita, vel cui proprietas legata ſit: an à prędone. [h] Sufficere enim ad retinendum vſumfructum, eſſe affectum retinere volentis, & ſeruum nomine fructuarij aliquid facere. [i] quæ ſententia habet rationem.

Fructus nõ efficiuntur fructuarii, niſi ab eo vel ab alio eius nomine ſeparẽtur à terra: & ideo actiones competentes domino, ei non competunt. Bartolus.

Iulianus libro trigẽſimoquinto digeſtorũ tractat, ſi fur [k] decerpſerit vel deſecuerit fructus maturos [l] pendentes, cui condictiõe [m] teneatur: domino fũdi, an fructuario? Et putat, [n] quoniam fructus non fiunt fructuarij niſi ab eo percipiantur, [o] licet ab alio terra ſeparẽtur, † magis proprietario condictionem

p *Competere.* quia ſoli domino datur: vt. j. de condic. fur. l. j.

q *Furti actionem.* hoc ſi tuerint ſubtracti poſtquam fructuarius poſſit vti: ſcilicet adita hereditate ab herede legantis: & præſtita cautione: vt infra de vſuca. ſi homo cuius.

r *Monetur.* ſcilicet ad dicendum quòd competit furtiua condictio fructuario: ideoq; contradicebat Iulia. qui dixerat ſoli proprietario dari: quam cõtrarietatem non ſoluit.

s *Nullus fuerit.* ab alio, non à fure: quia tunc nõ daretur ei furtiua condictio: niſi de nouo fuerit factum furtum.

t *Fortaſſis.* abundat. ſic ſupra de arbi. ſi duo.

u *Fiant.* & ſic extunc dabitur condictio furtiua fructuario ad eſtimationem, non ad rem, cũ eá habeat: quia forte redemit ab eo qui habuit à fure qui dolo deſiit habere. & vere ita intelligitur Marcellus diciſſe: non autem ſic vt núquá proprietario detur, nam &c.

x *Tranſit.* vt. j. fami. erciſ. l. & poſt litem. §. ret. &. j. ad Sylla. l. j. §. ſerui. &. ĩ. de rei vindic. l. non ideo. Accurſius.

y *Competere proprietario.* ſcilicet interim.

z *Cum.* id eſt quando. & incipiunt verba Vlpiani. vel cauſatiue autẽ pro ſed. Accurſius.

a *Iulianus ait.* hæc duo exempla fuerant Iulia. quæ nũc allegantur contra eum: vt ſicut hic aliquid eſt in pendenti, ita & in noſtro caſu.

b *Sũmittitur.* id eſt ſummitti debet. nam facta ſummiſſione, iam non pẽdet dominium: vt infra eo. quid ergo.

c *Satisfactio.* nã tũc pendet: vt infra eo. ſed & ſi quis. §. interdum.

xxii. IVLIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI cuius rei vſusfructus legatus erit, dominus poteſt in ea re ſatisdationem deſiderare, vt officio iudicis hoc fiat. [a] Nã ſicuti debet fructuarius vti frui: ita & proprietatis dominus ſecurus eſſe debet de proprietate.

Hæc autẽ ad omnẽ [b] vſumfructũ pertinere Iulian⁹ libro trigẽſimo octauo digeſtorũ ꝓbat. Si vſusfruct⁹ legat⁹ ſit, nó prius dãdam actionem [c] vſufructuario, quàm ſatisfederit, [d] ſe boni

d *In pendenti.* ſcilicet vſquequo fructus conſumpti ſint à fure, neutrique eorum dandam interim condictionem: & ſic nec ſecũdum dictum Iuliani, vt tantum proprietario: nec Marcelli, vt dicam tantum fructuario: ſed medium quoddam. & dicam quòd eſt in pendenti ratione futuri. nam ratione præſentis competit proprietario: licet non poſſit eam exercere, vt dixi: niſi conſumptis eis. ſi ergo venerit ad manus fructuarij, non à fure ſibi reſtituente, videatur ab initio ſibi competiſſe condictio furti fictione iuris: vt & infra eo. ſed & ſi quis. §. interdum. Sed argu. contra, infra qui po. in pig. ha. l. potior. Et ideo aliud eſt in pignoribus: quia in illis ordinem conuentionis intuemur. Accurſius.

e *Si cuius. Hoc fiat.* ſcilicet ſatiſdatio tam de reſtituẽda re, vt hic, quàm de vtendo & fruendo arbitrio boni viri: vt infra proxi. & infra vſufruc. quemad. ca. l. j. §. habet autem. adeo vt ante nõ videatur facere fructus ſuos: vt infra de vſufru. le. l. vxori. *ADDITIO.* Iſtud intellige verum vbi eos percipiat fructuarius ſciente & patiente proprietario: vt. l. hac edictali. C. de ſecun. nup. ſecundum Bar.

f *Ad omnem.* ſiue in teſtamento, ſiue inter viuos conſtitutus ſit: vt. C. eo. l. vſufructu. j. in caſibus tamen non cauetur: vt not. infra vſufru. quemad. ca. ſi vſusfructus. §. illud.

g *Dandam actionem.* ſcilicet efficaciter.

h *Satisfederit.* vel per fructuarium non ſtet: vt infra vt in poſſ. le. l. j. §. non exigit. Sed & ea nó præſtita poteſt per condictionem incerti agi vt cautio interponatur: vt infra de vſufru. ea. re. quæ vſu con. hoc ſenatuſconſultum. §. j. Accurſius.

Singulis heredibus fidelitatis ſacramentū præſtandū eſt.

a *Oportet*.ar.quòd ſingulis heredibus domini faciendum eſt ſacramentum fidelitatis: vt ar.infra de no. ope.nun.l.ſtipulatio.§. quæſitum.& ī.vſufr.quemadmo.ca.ſi vſusfructus.§.ſi.Nam cum ſit quaſi indiuidua ſeruitus ſacramētum fidelitatis,& fidelitas ipſa,inſolidū debetur:vt infra de verbo.oblig.l.ij.§.pe.Accurſius.

b *Arbitratu*. ſcilicet bonus vir: vt ſi ante cautionem aliquid corruperit fructuarius. Item ratione futuri: vt ſubiicit, & infra ſi ſer. vind.egi. Accurſius.

†*Nō iuſta ratio quòd ſolutio eſt facta ſeruo ſeruitutis.*

c *De præteritis*. ſcilicet ante ſatiſdationē datis.

d *Tenetur*. ſi quid dāni dedit.

e *Quod vi aut clam*. ſi quod opus ibi fecit prohibitus,vel ſciés ſe prohibēdum: vt ī.qđ vi aut clam.l.iij.§. ſi. & l. ſeq.

f *Conſultus*.id eſt interrogatus Iulianus.

g *Actionem*.ſcilicet ex cautione ratione præteritorum damnorum vel futurorum? Reſpon.ſcilicet Iulianus, quia &c. ſed certe immo ratione fideiuſſoris facto fructuario nō ſoluēdo: vt arg. infra ad leg. Fal.l.is cui. & inſtit.de repli.§.ſi. Et not.hic quòd ſuperuacua cautio nō eſt interponenda. ſic & infra vt in poſſ.leg. ſi is à quo.§. ſi. & ſupra de pact.l.iuriſgentium.§.ſed ſi fraudandi.Accurſius.

h *Non tenetur*. ī cautione omnia damnaveniūt: vt infra vſufr. quemad. ca.l.j.§.cauere. ſed lege Aquil. data tantum: vt hic.Sed contra infra ad l.Aqui.ſi ſeruus ſeruum. §.ſi fornacarius.& .§. ſi ex plauſtro. Sol.hic res corrumpitur ex ſeipſa, ibi appoſitiōe ignis, vel mala compoſitione lapidum. Vel hic non datur directa ſed vtilis: vt ibi.

i *Sed ſi inter duos*. ſupra cum inter fructuarium & proprietarium eſt cōtrouerſia, qualiter ſit vtendum,proſpicitur cautione interpoſita: nunc qualiter inter fructuarium & fructuarium,ſecundum R.

**35*

†*Contra ſen. ſ.c. placuit. & ſ.ſiquis. & ſ.90. diſ. Nō multā eſt. tex. & ibi glo. in ca.1. extra de mut. pet iuio.*

k *Quaſi*.i.vtili:quis directum tantum ad corporalia datur:vt.ī.communi diui.l.per hoc iudiciū. &.ī.de aqua quoti.l.Lucio.in fi.j.reſpon.&.j.communi diui. l:communi diuidundo.§.cum de vſufructu.Accur.

l *Stipulatione*.vt vnus alteri promittat quòd alterum vti nō impediet:vt infra famil.erciſ.& puto.in princi.

m *Cur enim*.merito prędictis duob⁹ modis ꝓſpicitur:cur enī &c.

Iudex litigātes ad pacem cogere poſſe.

n *Iuriſdictione ſua componere*. ar. quòd poteſtas & iudex poſſunt cogere litigatores ad pacem & tranſactionem faciendam, cauſa dirimendarum litium. ſic infra ſi cer. pet.l.quidam. ſic ſupra de offi.præ.congruit.& in auth.de man.prin.§.deinde.col.iij.& infra de no.ope.nun.l.j.§.& poſt.& infra de leg.j. huiuſmodi.§.ſi. &.rc.di.c.placuit.&.c.ſi quis.&.c.ſi.& infra de re mili.l.ſi.in fi. & infra communi diui.l.communi diuidundo. §.cum de vſufructu.& infra de aqua quoti.Lucio. Sed arg.contra. in authen. vt lit.iur.§.pe.Sed ibi de refferendariis dicit,nō iudicibus:prætereа viri arbitratu vſurum fruiturū. Sed & ſi plures ſint à quibus vſusfructus relictus eſt, ſingulis ſatisdari oportet. * †

Cum igitur de vſufructu agitur:nō ſolum quod factum eſt, arbitratur: b ſed etiam in futurum quemadmodū vti frui debet. De præteritis c autem dānis fructuarius etiā lege Aquilia tenetur: d & interdicto quodvi aut clā: e vt Iulianus ait.Nā fructuariū quoq; teneri his actionibus,necnon furti, certum eſt: ſicut quemlibet aliū qui in aliena re tale quid commiſerit.

Alio legu Aquilia datur domino propter factum, non propter negligentiam. Bartolus.

Deniq; conſultus, f quo bonum fuit actionem g polliceri prætorem, cum competat legis Aquiliæ actio: reſpondit, quia ſunt caſus quibus ceſſat Aquiliæ actio, ideo iudicem dari, vt eius arbitratu vtatur. Nam qui agrum non proſcindit,qui vites non ſubſerit,item aquarum ductus corrumpi patitur, lege Aquilia non tenetur. h Eadem & in vſuario dicenda ſunt.

Nota ar.Inſtit.§.quòd quando inter duos eſt contentio de vna poſſeſſione, iudex poteſt prohibere vtrique partis ingreſſum, ne veniāt ad arma & rixas. Bartolus.

Sed ſi inter duos i fructuarios ſit controuerſia, Iulianus libro trigeſimooctauo * digeſtorum ſcribit æquiſsimum eſſe,quaſi k communi diuidundo iudicium dari, vel ſtipulatione l inter ſe eos cauere qualiter fruantur. Cur enim m (inquit Iulianus) ad arma & rixā procedere patiatur prętor,quos poteſt iuriſdictione ſua cōponere? n † Quā ſententiā Celſus quoque libro vicenſimo digeſtorū probat:& ego puto veram. Fructuarius cauſam proprietatis deteriorem facere non debet: meliorem facere poteſt. o Et aut fundi eſt vſusfructus legatus, p & nō debet neq; arbores frugiferas excidere:neque villā diruere: nec quicquam facere in perniciem ꝓprietatis. Et ſi fortè voluptarium* fuit prædiū, viridaria vel geſtationes vel deambulationes arboribus infructuoſis opacas q atque amœnas habens, non debebit deiicere, vt fortè hortos olitorios r faciat,vel aliud quid quod ad reditum ſpectat.

Inde eſt quæſitum,an lapidicinas vel cretifodinas vel harenifodinas ipſe inſtituere s poſſit:Et ego puto etiam ipſum inſtituere poſſe,ſi nō agri partem neceſſariam t huic rei u occupaturus eſt. Proinde venas quoque lapidicinarum & huiuſmodi metallorum inquirere poterit. ergo & auri, & argenti, & ſulphuris,& æris, & ferri,& cæterorum ſodinas vel quas paterfamilias inſtituit, exercere poterit,vel ipſe inſtituere,ſi nihil agri culturæ nocebit. Et ſi fortè in hoc x quod inſtituit,y plus reditus ſit, quàm in vineis, vel arbuſtis, vel oliuetis quæ fuerunt, z forſitan etiam hæc deiicere a poterit: ſiquidem ei permittitur meliorare proprietatem. Si tamen quæ inſtituit vſufructuarius, aut cœlum b corrumpant agri, aut magnum apparatum c ſint deſideratura, opificum fortè vel legulorum, d * quę non poteſt e ſuſtinere proprietarius: non videbitur viri boni arbitratu frui. Sed nec ædificium quidem poſiturum in fundo, niſi quod ad

Expenſa fructuarius facere poſſit.

qua a fructuario facere poſſit.

Opacas.

Oliuarios.

Inſtituere.

Neceſſariam.

Rei.

In hoc.

Inſtituit.

Fuerunt.

Deſiere.

Cato de re ruſtica agri cet. vel aliud in his quæ de olea leguntur & deſignātur:vt domus,& ſimilia, quæ non poteſt. Aliud etiā in cretęſodinis:quę certo modo nō retinētur: imo quotidie ampliātur& deminuūtur:vt hic,& arg.C.de pcur. l.maritus. Item cōtra.ī.ea.l.§.fructuari⁹.in fi.§. vbi nō permittitur facere hortos.Sol.licet plures redderet fructus,nolebat tamē fructus paterfami.ſed amœnitatem: hic autem fructus volebat.

Legulī quē dicuntur.

Legunt:vt Varro lib. 5. de ling. Lat.

Expenſa fructuarius facere poſſit.

qua a fructuario facere poſſit.

Opacas.

Oliuarios.

Inſtituere.

Neceſſariam.

Rei.

In hoc.

Inſtituit.

Fuerunt.

Deſiere.

a *Oportet*.ar.quòd ſingulis heredibus domini faciendum eſt ſacramentum fidelitatis: vt ar.infra de no. ope.nun.l.ſtipulatio.§. quæſitum.& ī.vſufr.quemadmo.ca.ſi vſusfructus.§.ſi.Nam cum ſit quaſi indiuidua ſeruitus ſacramētum fidelitatis,& fidelitas ipſa,inſolidū debetur:vt infra de verbo.oblig.l.ij.§.pe.Accurſius.

b *Arbitratu*. ſcilicet bonus vir: vt ſi ante cautionem aliquid corruperit fructuarius. Item ratione futuri: vt ſubiicit, & infra ſi ſer. vind.egi. Accurſius.

†*Nō iuſta ratio quòd ſolutio eſt facta ſeruo ſeruitutis.*

c *De præteritis*. ſcilicet ante ſatiſdationē datis.

d *Tenetur*. ſi quid dāni dedit.

e *Quod vi aut clam*. ſi quod opus ibi fecit prohibitus,vel ſciés ſe prohibēdum: vt ī.qđ vi aut clam.l.iij.§. ſi. & l. ſeq.

f *Conſultus*.id eſt interrogatus Iulianus.

g *Actionem*.ſcilicet ex cautione ratione præteritorum damnorum vel futurorum? Reſpon.ſcilicet Iulianus, quia &c. ſed certe immo ratione fideiuſſoris facto fructuario nō ſoluēdo: vt arg. infra ad leg. Fal.l.is cui. & inſtit.de repli.§.ſi. Et not.hic quòd ſuperuacua cautio nō eſt interponenda. ſic & infra vt in poſſ.leg. ſi is à quo.§. ſi. & ſupra de pact.l.iuriſgentium.§.ſed ſi fraudandi.Accurſius.

h *Non tenetur*. ī cautione omnia damnaveniūt: vt infra vſufr. quemad. ca.l.j.§.cauere. ſed lege Aquil. data tantum: vt hic.Sed contra infra ad l.Aqui.ſi ſeruus ſeruum. §.ſi fornacarius.& .§. ſi ex plauſtro. Sol.hic res corrumpitur ex ſeipſa, ibi appoſitiōe ignis, vel mala compoſitione lapidum. Vel hic non datur directa ſed vtilis: vt ibi.

i *Sed ſi inter duos*. ſupra cum inter fructuarium & proprietarium eſt cōtrouerſia, qualiter ſit vtendum,proſpicitur cautione interpoſita: nunc qualiter inter fructuarium & fructuarium,ſecundum R.

**35*

†*Contra ſen. ſ.c. placuit. & ſ.ſiquis. & ſ.90. diſ. Nō multā eſt. tex. & ibi glo. in ca.1. extra de mut. pet iuio.*

k *Quaſi*.i.vtili:quis directum tantum ad corporalia datur:vt.ī.communi diui.l.per hoc iudiciū. &.ī.de aqua quoti.l.Lucio.in fi.j.reſpon.&.j.communi diui. l:communi diuidundo.§.cum de vſufructu.Accur.

l *Stipulatione*.vt vnus alteri promittat quòd alterum vti nō impediet:vt infra famil.erciſ.& puto.in princi.

m *Cur enim*.merito prędictis duob⁹ modis ꝓſpicitur:cur enī &c.

Iudex litigātes ad pacem cogere poſſe.

n *Iuriſdictione ſua componere*. ar. quòd poteſtas & iudex poſſunt cogere litigatores ad pacem & tranſactionem faciendam, cauſa dirimendarum litium. ſic infra ſi cer. pet.l.quidam. ſic ſupra de offi.præ.congruit.& in auth.de man.prin.§.deinde.col.iij.& infra de no.ope.nun.l.j.§.& poſt.& infra de leg.j. huiuſmodi.§.ſi. &.rc.di.c.placuit.&.c.ſi quis.&.c.ſi.& infra de re mili.l.ſi.in fi. & infra communi diui.l.communi diuidundo. §.cum de vſufructu.& infra de aqua quoti.Lucio. Sed arg.contra. in authen. vt lit.iur.§.pe.Sed ibi de refferendariis dicit,nō iudicibus:prætereа

Legulī quē dicuntur.

Legunt:vt Varro lib. 5. de ling. Lat.

de litibus ciuilibus.Item arg. contra infra eo. quotiens. in pcin. ſed & ibi imminet iudex:vt ibi dicet.

o *Facere poſſit*.colligitur ergo vt neceſſarias & vtiles impenſas fructuarius facere poſſit: quia omnes faciūt rem meliorē:vt.ī.de verb.ſigni.l.impenſę.niſi faciat immutādo ſtatū rei:vt.ī.e.l.hactenus.§. ſi. &.l.quanuis.vi poſſunt. & vt hic,& ī.e.l.§.ſed ſi † iſte. §. eſt ædium.verſi.ſed & colo bene nota. res.Voluptarias quoque vna cū ſe facere poteſt:vt.ī. eo.l. quā. vſque hacten⁹.§.Neratius. nō ad.l. ſed ſi tamē cogitur ad aliquas quid. niſi ſint modicæ: vt.ī.e. hactenus.j.reſpon.

p *Legatus*. ſupple, aut alterius rei.& ſi quidem fundi vſusfru.eſt legat⁹, non debet &c. quæ eſt *Flo.volu. Piſ.litera: & abūdat hic poſtea vna negatio: vt &.C.de ſer.fugi.l.j.Ac.

prate fuit prædia viri. diaria.

q *Opacas*.id eſt, afferebant vmbram propter ſolem: & dicitur lobia.

r *Oliuarios*. id eſt ad faciēdum olus,vel oliuas.

ſ *Inſtituere*. id eſt incipere de nouo.

t *Neceſſariam*. ſcilicet fructibus.

u *Rei*.id eſt argentifodinas faciendas.lic.ī. de ſeruitu.l.ſi cui.

x *In hoc*. id eſt lapidicinis.Accurſius.

y *Inſtituit*. lapidicinas puta,vel ſimilia.

z *Fuerunt*.ibi prius.

a *Deſiere*. & ita mutat ſtatum rei. ſic ergo eſt cōtra.ī.e.l.§.ſed ſi ędiū. verſic.ſed & colores. & ī.e.tit.hacten⁹.§.ſi. & l. quāuis.Solu.qđ hic dicit cum dubitatione,ibi indubitabiliter ſoluitur: vt ſic iſta ſecundū illas intelligat.vel hoc fauore vltimæ voluntatis, in qua cōſtitutus erat vſusfruc.vt arg.ī.de reg.iur. in teſtamentis. ibi ergo inter viuos. Vel hic loquitur quando paterfa. inſtituerat,vel inſtituere ꝓpoſuerat lapidicinas.vnde preſumitur ꝙ voluerit vſufructuarium idē facere:ar.C.de epiſ.

Expenſa fructuarius facere poſſit.

qua a fructuario facere poſſit.

Opacas.

Oliuarios.

Inſtituere.

Neceſſariam.

Rei.

In hoc.

Inſtituit.

Fuerunt.

Deſiere.

Cato de re ruſtica agri cet. vel aliud in his quæ de olea leguntur & deſignātur:vt domus,& ſimilia, quæ non poteſt. Aliud etiā in cretęſodinis:quę certo modo nō retinētur: imo quotidie ampliātur& deminuūtur:vt hic,& arg.C.de pcur. l.maritus. Item cōtra.ī.ea.l.§.fructuari⁹.in fi.§. vbi nō permittitur facere hortos.Sol.licet plures redderet fructus,nolebat tamē fructus paterfami.ſed amœnitatem: hic autem fructus volebat.

Legulī quē dicuntur.

Legunt:vt Varro lib. 5. de ling. Lat.

b *Calum*.id eſt aerem.Accurſius.

c *Apparatū*.quid ad ꝓprietariū de apparatu,cū non cogatur reficere:vt.ī.e.l.hactenus.in prin.&.ij.reſpōnſi Reſpōdimmo pertinet ad eū magn⁹ apparatus qui gratia rei fieret:haberet enim neceſſe fructuario reſtituere tales expenſas: vt.ī.e.ſi extraneo. §.ſi. & l.quòd ſi heres.&.l.ſi abſente. &.ī. de impen.l.iij.§.ſi.&.l.& in totum.&.C.de rei vxo.ac.§.ſed nec impenſas.C.eo.ti.l.eum.

d *Figulorum*.id eſt magiſtrorum. aliàs legulorum. Et dicuntur leguli,qui legunt:id eſt colligūt margaritas in arena: ſecūdū M.

e *Non poſſ*.commode:vt.ī.de verb.ligni.l. Nepos Proculo.& de condi-

de condi.inſt.ſi filius.Sed cur non poteſt:cum ipſe non faciat expenſas:vt ſupra eo.titu.l.hactenus? Reſpon.quia rem deteriorem haberet fructuario mortuo,cum proprietarius talia neſciat exercere. Vel dic,non poteſt reſtituendo: vt modo notaui.& arg.infra de pig.act.ſi ſeruos.Accurſius.

a *Sed ſi adium.* vſque nunc qualiter fundo inſtructo vtatur:núc qualiter domo.Accurſius.

b *Immittere.* ſed non claudere:vt infra ea.l.§. item Nerua.

c *Potuit.*id eſt apponere poteſt,ſubaudi.

d *Diætas.* loca in quibus moratur paterfamilias in die.

e *Coniungere.*ſi ſeparata erant.Accurſius.

f *Aut ſeparare.* ſi ſunt coniuncta.

g *Aditus.*anteriores.

* *Flo.viridiaria.*

h *Poſticas.* id eſt poſteriores aditus domus.

i *Refugia.* id eſt loca abſconſa: quæ dicuntur ſecreta loca domus.

k *Excolere.* ſic infra eod.vſufructuarius nouum.

l. *Inuenit.*ſupra ea.l.§. fructuarius.

m *Non immutata.* ſupra eod.l.hactenus.in fine. & l.ſequen. & infra proxi.§. & infra eo.l.vſufructuarius nouum.& infra de vſu & habita.l. Neratius.

n *Turbatur.*quia ventus magis percutit.

o *Domino.*ſi velit altius tollere inuito fructuario:vt ſupra eo.vſufruc. §.hac ratione.

p *Nec obſtruere.* id eſt claudere lumina: ſed aperire ſic:vt.ſ.proxi.§.

q *Meritoria.* hoc ſtatim exponetur.

r *Quaſi domũ.*i.eius forma non mutata.

ſ *Diuerſoria vel fullonica.*loca in quibus itinerantes diuertunt. fullonica autem poteſt dici qualteria,à fullone:quia facit diuerticulũ quoddá vt ibi lauet telas.vel à ſolle per quẽ trahitur aqua. ſic accipitur infra de aqua plu.arcẽ.l.apud Trebatiũ.vel ambo pro eodem.

t *Ego.* ſcilicet Vlpian. dico.aliàs,ergo quidem: & tũc dic,quia ad alium omnino vſum non poteſt vti.aliàs eſt ego,ſcilicet Vlpianus.

* *fullonum.*

u *Amœnas.* & repete, balineum ſit.

x *Piſtrino.*i.ad opus piſtrini. & facit ſupra e.l. item ſi.§.fina.& j.eod.ſi pendentes.§.ſi dominus.& ſupra eo.arboribus.§.nauis.Accur.

y *Sed ſi quid. Refigere.* id eſt extirpare: ſed ad æſtimationem agere poteſt.vel vidicat ſi eſt diſſolutũ,vt ſubiicit:niſi donare voluerit:vel niſi æſtimationem ſit iam conſecutus:vel ad eũ ſpectabat talis impenſa:vt.C.eo.l.cũ ad quem. ſed Alb.dicit non poſſe tollere vel refringere,cũ ſine læſione prioris ſtatus rei fieri non poteſt:arg.j.de le.j.ſenatus. &.ſ.de rei vindi.in fundo.ſecus autem in inquilino qui refringit & tollit:vt infra loc. ſed addes. §.ſi inquilinus.& not.ſupra de rei vind.l.habitator.

z *Qualum.* id eſt cophinum.vel qualum,id eſt codalos. vel qualum,id eſt ſabulum.Accurſius.

fructum percipiendum neceſſarium ſit. Sed ſi ædium[a] vſusfructus legatus ſit, Nerua filius & lumina immittere[b] eum poſſe ait:ſed & colores & picturas & marmora poterit[c] & figilla,& ſi quid ad domus ornatum. Sed neque diætas[d] transformare, vel coniungere[e] aut ſeparare[f] ei permittetur, vel aditus[g] poſticáſve[h] vertere, vel refugia[i] aperire,vel atrium mutare,vel viridaria* ad alium modum conuertere. excolere[k] enim quod inuenit[l] poteſt qualitate ædium non immutata[m]. Item Nerua eum cui ædium vſusfructus legatus ſit, altius tollere non poſſe, quamuis lumina non obſcurentur: quia tectum magis turbatur[n]. quod Labeo etiam in proprietatis domino[o] ſcribit. Idẽ Nerua nec obſtruere[p] eum poſſe. Item ſi domus vſusfructus legatus ſit,meritoria[q] illic facere fructuarius non debet:nec per cœnacula diuidere domũ. Atquin locare poteſt:ſed oportebit quaſi domum[r] locare: nec balineum ibi faciendum eſt.

Quod autem dicit meritoria non facturum, ita accipe, quæ vulgo diuerſoria[ſ] vel fullonica appellãtur.Ego[t] quidem & ſi balineum ſit in domo, vſibus dominicis ſolitũ vacare, in intima parte dom⁹,vel inter diætas amœnas[u]:non recte nec ex boni viri arbitratu facturum,ſi id locare cœperit,vt publicè lauet:non magis, quàm ſi domũ ad ſtationem iumentorũ locauerit:aut ſi ſtabulum quod erat domus iumentis & carrucis vacans,piſtrino[x] locauerit:

XIIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

LIcet multo minus ex eare fructum* percipiat.

* *Flo.viridiaria.*

XV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SEd ſi quid inædificauerit, poſtea eũ neq; tollere hoc neq; refigere[y] poſſe:refixa planè poſſe vindicare. Mancipiorum quoque vſufructu legato non debet abuti:ſed ſecũdum conditionem† eorum vti. Nam ſi librarium rus mittat, & qualum[z] & calcem portare cogat, hiſtrionem balneatorem faciat,vel de ſymphonia* atrienſem[a], vel de palæſtra ſtercorandis* latrinis præponat,abuti videbitur proprietate. Sufficienter † autem alere & veſtire debet ſecundum ordinem & dignitatem[b] mancipiorum. Et generaliter Labeo ait, in omnibus rebus mobilibus modũ eum tenere debere,ne ſua feritate vel fæuitia ea corrumpat[c]: alioquin etiã lege Aquilia eum conueniri. Et ſi veſtimentorum[d] vſusfructus legatus ſit, non ſicut quãtitatis vſusfructus legetur,dicendũ eſt ita vti eum debere,ne abutatur:nec tamen locaturum[e]:quia vir bonus ita non vteretur.Proinde & ſi ſcenicæ veſtis vſusfructus legetur, vel aulæi, vel alterius apparatus:alibi quàm in ſcena nõ vtetur. Sed an & locare poſsit,videndum eſt. & puto locaturum. & licet teſtator cómodare non locare fuerit ſolitus, tamen ipſum fructuarium locaturũ tam ſcenicam quàm funebrem[f] veſtẽ. Proprietatis dominus nõ debebit impedire fructuarium ita vtentẽ, ne deteriorem eius cõditionem faciat. De quibuſdam planè dubitatur, ſi eũ vti prohibeat,an iure id faciat,vtputa doliis, ſi forte fundi vſusfructus ſit legat⁹.& putãt[g] quidam & ſi defoſſa[h] ſint, vti prohibendũ. Idẽ & in ſeriis[i] & in cuppis & in cadis & amphoris putãt.idẽ & in ſpecularibus[k] †, ſi dom⁹ vſusfruct⁹ legetur.Sed & ego puto, niſi ſit cõtraria voluntas, etiã inſtrumẽtũ fundi vel dom⁹ cõtineri[l]. Sed nec ſeruitutẽ ponere fundo poteſt proprietari⁹[m], nec amittere[n] ſeruitutẽ.Adquirere planè ſeruitutẽ eũ poſſe etiã inuito fructuario

† *Et eandẽ cõditionis ſeruũ differentiam tradit Ariſto. lib.x. Polit. ca.4.*

* *Vulg.Symphoniaco.*

* *Extergendo lat. vel ſtercorandis agris.*

† *Not.quæ dicatur veſtimẽta ſufficientia:qđ facit p veſtimẽtis monachorum. Oſt mentẽ tenendum,ſecundũ Bal. hic,quem vide.*

a *Nat.glo. qualitas dignitas aliquando ſumitur pro ſtatu.*

b *Dignitatem.* id eſt meliorem ſtatũ & opinionem. non autem ponitur pro publico honore:quia ſeruus eo vti nõ poteſt : vt.C.de tabul.l. generali.lib.x. &.C.qui milit. non poſſ.l.penul. & fina.

c *Corrumpat.*vt infra.e. ſi pendentes.§.i.

d *Et ſi veſtimentorum.* poteſt dici hoc eſſe de reſponſione. Vel dic cp ſit de facto,& ibi ſit reſponſio, dicendum eſt, &c.Et dicitur legari vſusfructus velut quantitatis,cũ datur veſtimentum æſtimatum æſtimatione reddẽda finito vſufructu:vt inſtitu.eo.§. conſtituitur.

e *Locaturum.* Arg.contra ſupra eo. arboribus. §.vſusfruct⁹.ſed hoc ſpeciale:quia &c.Item hoc niſi in funebri & perpetua:vt ſubiicit.

f *Quàm funebrem.* quia talibus veſtimentis ſic vteretur vir bonus, ſed in aliis cõtra:vt in princip.dixit.

g *Putant.*& malẽ.

h *Defoſſa.*in prædio.

i *In ſeriis.*hæc ſunt genera vaſorum.

k *In ſpecularibus.*inſtrumenta domus, ab inſpiciendo fortè dicta.

l *Continoi.*ſcilicet vſufructu fundi vel domus legato.Sed contra infra de ſup.le. l.fina. Sol.hic vſusfructus fuit legatus: quo caſu non poſſet vti frui ſine inſtrumentis. At ibi proprietas fuit legata, vbi nõ accedũt inſtrumenta niſi infixa: vt infra de fund. inſtru.l. cum fundus. cum enim teſtator vſumfructũ reliquit: vt ex ipſo nomine patet,commodum & emolumentum rei videtur voluiſſe ad fructuarium pertinere:quod aliter fieri non poteſt niſi inſtrumẽtorũ habeat fructum. cum autem legatur proprietas,nõ attenditur aliud niſi cp dominium tranſeat in legatarium,ſecundum Azo.

† *Specularia (inquit Bud.)hoc vlp.intelligit,quibus feneſtrarum hiatus obſtruebantur ad tranſmittendã lucẽ: quæ tamen exemptilia erãt,vt cum libuerat, auferentur.*

m *Poteſt proprietarius.* immo videtur quòd ſic:vt infra,ſi vſusfrupe.l.ſi ab herede.quæ eſt contra.Sol.vt ibi.

n *Amittere.* ſcilicet per pactum : ſed non vtendo ipſe vel fructuarius,amittitur: vt infra ſubiicit, & infra quẽadmo.ſer.amit. vſusfruct.à contrario ſenſu.

a *Conſequentur.* ſcilicet dicitur.
b *Non poteſt.* in caſu tamen non dominus adquirit: vt infra de caſtren.pe.l.ex caſtrenſi.§.j.
c *Tenebitur.* ſi tamen ſciuerit deberi.alioquin imputabitur proprietario:vt infra de contrahen.empt.in vendendo.§.penul.

ADDITIO. Iſtam glo ſam dicit Bal. hic valde nota.ad hoc quòd latior ſit interpretatio in legato vſufructus quàm proprietatis. & facit ſupra eod.l.item ſi fundi.§.ſeminarios autem.

d *Imponere.* quomodo poteſt fructuarius totũ vſumfruct. amittere vel relinquere proprietario: vt infra eo.cum fructuarius.cum non poſsit pati vnam ſeruitutem imponi?Reſpon.& hoc po teſt pati: ſed non ſic vt
* *Vlg.niſi pr quam.* duret vſusfructus. vnde expone, non poteſt imponi,ſcilicet ſic vt vſusfructus dure:ſed eo pereũte ſic:vt infra de do. ma.excep.l.apud.§.quęſitum. Sed an pereat in ea parte tãtum quæ ſeruit,ſeu in totũ? Reſpon. in totũ ſecundum quoſdam,niſi dicat,ſaluo iure ſuo: vt.j.quib.modis pigno.vel hypo. ſol. l.ſi debitor.§.ſi inuenditione. Vel dic cætera partes liberę ſint:vt.l.certo generi.j.de ſerui.ruſtic. prædio. vel in eis fortè durat.Accurſius.

e *Niſi per quam.* ſcilicet talem.
f *Sibi.* ſcilicet proprietario.
g *Altius tollere.* quod fructuario non licet, etiam ſi hoc non conceſsiſſet: vt ſupra e.ſi cuius*.§.ité
* *l.aquiſitum.* Nerua.& infra eo.l.vſufructuarius.

h *Locum autem. Conſentiente.* etiam iure ſuo ſaluo:vt dixi modo ſupra.l.iij.proxi.Sed quomodo dicitur ſaluũ ius,cum re religioſa nemo poſsit vti?Reſpond. vti videtur,cũ religioni permittit: ſicut & dicitur habere filium qui intrat monaſteriũ: vt in auth.de ſan.epiſ.§.ſed hoc præſenti.col.ix.nam lucrum eſt in pie agendo:vt in auth.de he.& Fal.§.ſi vero expreſsim.col.j.

i *Religionis.* ſ.hoc dicitur.Et ſic not.ar.ad multas contrarietates vbi dicitur,ſpeciale hoc fauore.ſic infra de relig.ſunt perſonæ.

k *Eum.* proprietarium.
l *Sepelretur.* vt & infra de relig.l.ſi.Accurſius.
m *Ex eo.* ſcilicet quod dictum eſt,ne deteriorem &c.vt ſupra.e. l.ſed ſi quid.§.proprietatis.
n *Plenisimam.* non tamen vltra modum:vt infra de his qui ſunt ſui vel alie.iur.l.j.&.ij.§.ſi.Vſufructuarius vero modicam:vt hic & infra eo.ſed ſicuti.§.quoniam.Item magiſter modicam: vt infra locat.item quæritur.§.idem Iul.Azo.
o *Dolo.* puta ſine læſione fructuarij:vt.ſ.eo.§.j.
p *Miniſteriis.* & ſic non habet ita liberum vſumfruct.vt proprietarius proprietatem.Accurſius.
q *Inuſitatis.* prius.Azo.
r *Deformare.* niſi ex cauſa:vt infra de verb.oblig.l.qui ſeruum & de lega.j.quid ſi ergo.§.heres.
ſ *Proprietatem.* ſcilicet permit vſumfru.vt hic,& infra de vſucap. l.iuſto.§.non mutat.nec pignus:vt.C.de pig.l.vſucapio.

Iulianus ſcripſit. Quibus conſequẽter[a] fructuarius quidem adquirere fundo ſeruitutẽ non poteſt[b],retinere autem poteſt. & ſi fortè fuerint non vtente fructuario amiſſæ,hoc quoque nomine tenebitur[c]. Proprietatis dominus ne quidem conſentiẽte fructuario ſeruitutem imponere[d] poteſt:

XVI. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

NIſi qua[e] * deterior fructuarij conditio non fiat, veluti ſi talem ſeruitutem vicino conceſſerit,ius ſibi[f] nõ eſſe altius tollere[g].

XVII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

LOcum autẽ religioſum facere poteſt conſentiente[h] vſufructuario: & hoc verũ eſt fauore religionis[i]. Sed interdum & ſolus proprietatis dominus locum religioſum facere poteſt.Finge enim eũ[k] teſtatorem inferre,cũ non eſſet tam opportunè vbi ſepeliretur[l].

Ex eo,[m] ne deteriorẽ conditionẽ fructuarij faciat proprietarius, ſolet quæri an ſeruũ domin'coërcere poſsit.Et Ariſto apud Caſsium notat, pleniſsimam[n] cũ coërcitionẽ habere,ſi modò ſine dolo[o] malo faciat: quamuis vſufructuarius ne cõtrariis quidem miniſteriis[p] aut inuſitatis[q] artificium eius corrumpere poſsit,nec ſeruũ cicatricib' deformare[r]. Proprietarius autem & ſeruum noxæ dedere poterit, ſi hoc ſine dolo malo faciat:quoniam noxæ deditio iure nõ perimit vſumfructum,nõ magis quàm vſucapio proprietatis[ſ] quæ poſt cõſtitutum vſumfructũ cõtingit. Debebit planè denegari[t] vſusfructus perſecutio, ſi ei qui noxæ accepit, litis æſtimatio nõ offeratur à fructuario. Si quis ſeruũ occiderit,vtilem actionẽ exemplo Aquiliæ[u] fructuario dandã nunquam dubitaui.

XVIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

AGri vſufructu legato,in locum demortuarũ arborum aliæ ſubſtituẽdę ſunt[x],& priores ad fructuarium pertinent.

Verba per modum conditionis prolata, inducunt diſpoſitionem, quando diſpoſitio ſibi annexa aliàs non ſortiretur effectum: & tunc appellatione vſusfructus continetur proprietas. Bartolus.

XIX. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

PRoculus putat inſulã poſſe ita legari,vt ei ſeruitus imponatur quæ[y] alteri inſulæ hereditariæ debeatur:hoc modo: *Si ille heredi meo promiſerit per ſe non fore quo altius ea ædificia tollantur,tum ei eorum ædificiorum vſumfructum do lego.* vel ſic: *Ædiũ illarum quo ad altius quàm vti nunc ſunt, ædificatæ non erunt, illi vſumfructum[z] do lego.*

Qui amouet impedimentum, non dicitur contra aduerſarium vti. Bartolus.

Si arbores vento[a] deiectas dominus non tollat, per quod incõmodior is ſit vſusfructus, vel iter: ſuis actionibus[b] vſufructuario cum eo experiundum.

A t *Denegari.* vſufructuario, vt.ſ.ſi ex noxa.cauſ.ag.l.ſi cum vſufructuario.& infra de ſolu.ſi hominem.& de dam.infec.l.ſi finita.§. item quęritur.Et hoc intellige,quando iuſſu prætoris fuit ſeruus ductus, proprietatio non defendente: aliàs ſi defenderet proprietarius,& damnaretur,etiam vſumfru.debet facere actoris:& ipſe officio prętoris cõſequatur à fructuario,vt aut conferat ad litis æſtimationẽ,aut careat fructu:vt infra de noxal.ſi ex duobus.§.fina. &.l.ſi noxale. Vel dic quòd hic nudam tantum proprietatem dederat noxę dominus. Itẽ quare magis legatum operæ perit vſucapione? vt infra de vſufruct. leg. l.ij. quàm vſusfructus? Reſpon.opera eſt in ſeruo tãtum qui cito moritur: ſicque proprietas inutilis de facili eſt: & ſic facilius ad proprietatem vadat:ſed vſusfruct.frequentius in aliis rebꝰ quæ perpetuæ ſunt:& ideo proprietario & eius heredi vtiles: & ideo non ita facile: licet in vſufruct.ſerui eadem ratio ſit. ſed ad ea quæ frequentius fiunt, aptantur iura.

u *Aquilię.* ſcilicet directæ:vt infra ad.l.Aquil. item Mela. §. fina. &.l. ſeq. & ſupra de dolo.l. eleganter. §. ſi ſeruum. & infra de ſer.corrup.l. ſi quis.

x *Agri. Subſtituendæ ſunt.* vt & ar.infra eo.l.verus. &.l.ſeq. Aliud eſt autem ſi hæ arbores vi tempeſtatis nõ culpa fructuarij euulſæ ſunt:vt infra eo.l.arbores.quæ eſt contra. Sed & hic habet demortuas: ibi non: vt ſupra eod.l. arboribus. in principio. Accurſius.

Proculus.] CASVS. Legauit mihi vſumfru.domus teſtator ſub hac conditione, ſi promittã heredi quòd eam non eleuem vt videam vmbras alterius domus, quæ remanebat penes heredẽ. vel his verbis, vſque dũ &c.an valeat legatũ? Dicitur quòd ſic. [SI ARBORES.] Habeo vſumfru.in fundo. ventus deiecit arbores. dominus debet tollere: & ad hoc ego agam per iudicem: vt ſic poſsim ire & vti per fundum.Cætera ſunt plana vſque ad.l.ſi pendentes. Viuianus.

y *Quæ.* ſcilicet ſeruitus.& hoc etiam inter viuos fieri poteſt:vt infra communia præ.ſi quis duas.j.reſpon.Accurſius.

z *Vſumfructũ.* & ita plenam proprietatem legaſſe videtur legando vſumfruct.ſimile infra de vſufruct.ea.re.quæ vſu conſu.l.fin. & infra de aur.& ar.le.l.ſpecies. prohibuit enim eũ altius tollere:quæ prohibitio in eo cui eſt legata proprietas,valet vt ſeruitus imponatur.in fructuario verò nulla eſt: quia & ſine prohibitione altius non tolleret. Item cum remanet heredis res,eidẽ ſeruitutem debere non poſſet:vt ſupra eod.ſi cuius.§.item Nerua. & infra de ſerui.ruſt.prædi.l.in re communi.Quidam tamen dicunt hoc intelligendum cum proprietatem vni,alij vſumfru.legat:& onerat proprietarium ne altius tollat.Accurſius.

a *Vento.* vnde non ſunt fructuarij:vt.ſ.eo.l.arboribus.
b *Suis actionibus.* ſ.actione ex teſtamento contra heredẽ, vel interdicto quod vi aut clam,vel confeſſoria:vt.j.qui.mo.vſufruc. amit.l.repeti.§.fina. &.l.ſed interdictum. & infra quod vi aut clam

clam.l.denique.j.reſpon.Quibus actionibus agetur vt tollat,vel pro derelicto habeat:vt argu.infra de dam.infec.l.prætor. in fi. &.j.ne quid in loco pub.l.ij.§.ſi ex fundo.

Legatis annuis, an ſit vſusfructus.

a *SI quis ita.Eſſet.*quia ſimilis eſt vſuifructui:non tamen eſt vſusfructus: nam perit morte,ſed non capitis deminutione: vt infra de ann.leg.l.in ſingulos.ſecundū quoſdam.& ſic nihil eſt contra. Sed tu dic quòd eſt vſusfructus qui ſic relinquitur. & ſic eſt contra infra eo. defuncta.§.Sépronio. & infra de vſufruct.le.l. fundi Trebatiani.vbi dicitur non eſſe vſusfructus. Sol. cum legat ex redactu vel reditu fundi vel etiam ex fructibus aliquam partem, nó eſt vſusfructus: quia partem rerum corporalium legat:vt illa.l. defuncta. At cū fructus annuos vel reditus legat: puto referre quibus verbis relinquit. nā ſi dicat,do,lego:vſusfructus eſt : quia hæc eſt mens teſtantis:vt hic, & infra de vſufruct.leg.l. cum ita. Si autem dicat, dari volo, non eſt vſusfructus, quia voluit heredem dominū eſſe fructuum , & eos præſtare legatario:vt dicta.l.fundi Trebatiani.& dicta.l. ī ſingulos.Et eſt ad hoc argu. infra de vſufruct. le.l.patrimonij.Itē contra infra de ann. leg.l. Gaius Seius prædia. vbi dicit ſeruitutem nó eſſe perſonalem : & ſic non vſumfru. Sed dic quòd ibi omni anno heres pręſtare debebat : non autem per ſe poterat percipere legataria, cum dixerit teſtator,dari volo ſingulis annis:vnde non eſt vſusfructus , ſed alia præſtatio : vt in dicta.l. patrimonij.& .l. fundi.

b *SI ſerui.Gratia.* vt ſi gratia fructuarij, ei adquiratur . ſi domini vel ipſius ſerui, tunc domino:vt hic,& inſtit. per quas perſo.nob.adqui.§. item quod ſerui. & infra ad Treb.facta. §. ſi heres. Sed videtur indiſtincte domino quæri:vt infra de adquir.rerū do.l. fructuario. quæ eſt contra. Sed illam ſecundum huius legis diſtinctionem intelli ge.Item alia ratione videtur indiſtincte domino quæri:quia fructuarius nón poſſet iubere adire:vt infra de adquir.hered.l.aditio.§.prętērea.quæ eſt contra.Solu.dominus iubebit & reſtituet fructuario:vt infra de vulg.& pup.ſubſti. ſed & ſi plures.§.in arrogato.& infra de ſtip.ſer.l.pe.Et ad hoc poterit cogi officio iudicis:vt ar[illegible]frá de aqua plu.ar.l.ij.§.item Varus. cum & ſibi nō noceat,& alteri proſit. Ex prædictis patet hunc ſeruum poſſe duplici iure habere peculium:vt infra de pecu.hinc quæritur.§.poteſt.Accurſius.

c *Ed & ſi quid...Edquirat.* imo indiſtincte videtur domino reddendum totum:vt infra de actio.emp.Iulianus.§.ſi quis ſeruo.quę eſt cōtra:vbi venditor indiſtincte dat emptori.Sol.aliud in ſeruo vendito cui aliquid datum eſt poſt venditionem.totum

Qui legat fructus annuos, videtur legare vſumfructum formalem. Bartolus.

XX. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI quis ita legauerit: *Fructus annuos fundi Corneliani Gaio Mæuio do lego:* perinde accipi debet hic ſermo,ac ſi vſusfructus fundi eſſet[a] legatus.

XXI. IDEM libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

SI ſerui vſusfructus ſit legatus : quicquid is ex opa ſua adquirit, vel ex te fructuarij,ad eum pertinet:ſiue ſtipuletur,ſiue ei poſſeſsio fuerit tradita. Si verò heres inſtitutus ſit,vel legatum acceperit:Labeo diſtinguit cuius gratia[b] vel heres inſtituitur,vel legatū acceperit.

XXII. IDEM libro octauodecimo ad Sabinum.

SEd & ſi quid donetur ſeruo in quo vſusfructus alterius eſt: quæritur quid fieri oporteat. Et in omnibus iſtis,ſi quidem cōtēplatione fructuarij ali quid ei relictum vel donatum eſt,ipſi adquiret[c]: ſin vero proprietarij,proprietario: ſi ipſius ſerui,adquiretur domino.Nec diſtinguimus[d] vnde cognitum eſt , & cuius merito habuit qui donauit, vel reliquit. Sed & ſi conditionis implendæ cauſa quid ſeruus fructuarius conſequatur[e], & conſtiterit contemplatione fructuarij eam conditionem adſcriptam: dicendum eſt ipſi adquiri.Nam & in mortis cauſa donatione idem dicēdum eſt.

XXIII. IDEM libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

SEd ſicuti ſtipulando[f] fructuario adquirit, ita etiā paciſcendo[g] cum[h] adquirere exceptionem fructuario,Iuliahus libro trigēſimo Digeſtorū ſcribit. Idemque & ſi acceptum[i] rogauerit, liberationem ei parere. Quoniam autem diximus[k] quod ex operis adquiritur,ad fructuarium pertinere: ſciēdum eſt etiam cogendum[l] eum operari.† Etenim modicā quoque caſtigationē[m] fructuario competere Sabinus reſpondit:& Caſsius libro octauo iuris ciuilis ſcripſit. vi neque tor queat,neque flagellis cædat.

Licitum eſt augere ab his quæ fieri conſueuerunt. Alber.

XXIIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

SI quis donatur[n] vſufructuario , ſpoponderit ſeruo in quem vſumfructum habet, ſtipulanti, ipſi vſufructuario obligabitur : quia vt ei ſeruus talis ſtipulari poſsit,vſitatum[n] eſt.

XXV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SEd & ſi quis[o] * ſtipuletur ſibi aut Sticho ſeruo fructuario donandi cauſa, dum vult fructuario præſtitum: dicendum,ſi ei[p] ſoluatur,fructuario adquiri.

Vbi pendet cauſa,pendet cauſatum.

Interdum tamen in pendenti eſt cui adquirat iſte fructuarius ſeruus : vtputa ſi ſeruum emit: & per traditionē accepit : necdum pretiū numerauit,ſed tantummodo pro eo fecit ſatis:[q] interim cuius ſit quæritur . Et Iulianus libro trigēſimoquinto Digeſtorum ſcripſit in pendenti eſſe dominiū eius[r]: & numerationē pretij declaraturam cuius ſit. Nā ſi ex re fructuarij, retro fructuarij fuiſſe . Idémq; eſt & ſi fortè ſtipulatus ſit[s] ſeruus,numeraturus pecuniā.nam numeratio declarabit cui ſit adquiſita ſtipulatio. Ergo oſtēdimus in pendenti[t] eſſe dominiū enim dandum eſt emptori indiſtincte:vt ibi. Item cōtra infra de ædil.edic.l.cum auté.§.fi.&.l.ſeq. Sed & ibi eſt alius caſus,in ſeruo ſcilicet redhibito, vt indiſtincte omnia reddantur venditori. Vel dic ita etiam ibi diſtinguendum vt hic,vt ibi dices.Item cōtra infra de adquiren.re.domi. cum fructuarius. vbi indiſtincte dicit domino quæri donata huiuſmodi. Sol.dic indiſtincte:id eſt non habita diſtinctione cōtemplatione ipſius ſerui,vel domini,quin invtroque caſu domino quæratur. ſec[a] ſi fructuarij, vt hic. Item opponitur adhuc, quomodo ex hac cauſa quæritur:cum nec ſit ex re,nec ex opera? Reſpōdetur . imò ex re videtur eſſe, ſi eius contemplatione fiat:vt infra de adquir.here.aditio.in fi. Accurſius.

† *Iſte tex. ſecundū Bal. eſt argu. ad duo . primò quod maritus poteſt cogere vxorē ad operandū. concor.l.ſicut.ff.de.ope.libert. Itē ſi famulus tuus no vult operari, potes eū caſtigare modeſtate. Et dicit hic Bal. quod familiaris inimicus peſſima poſſit eſt. *Flo.quid.*

d *Nec diſtinguimus.* cum conſtet cuius contēplatione factū eſt. & ſic nó ob.j.de caſtren.pecul.l. ſi ſorte. & .l.caſtrēſe. & l.miles.&.l.filius fa.&.l. doté.§.fi. in quib[a] diſtinguitur,an ſit notus filiuf a.ab eo qui in caſtris ei donat vel dat.Accur.

e *Conſequatur* . vt quia aliquis fuit inſtitut[a] heres ſi.x.daret ſeruo fructuario.

f *Sed ſicuti ſtipulando.* ex ſua opera,vel re fructuarij.

g *Paciſcendo.* de non petendo. Accurſius.

h *Eum.*ſ.ſeruum.

i *Acceptum.* vt infra de accep.l.ſpecies.

k *Diximus.* ſupra eo. ſi ſerui.

l *Cogendū.* vt.j.de vſu & habi.l.plenum.§.fi.

m *Caſtigationem.* Nota modicam caſtigationem fructuario competere, ſic & docenti:vt &.j.ad l.Aquil. ſed & ſi.§.fina. & creditori:vt infra de pig.act. eleganter. in fi. & de hoc dixi ſupra eo. locum.§.ex eo.

Caſtigatio modica quibuſlibet competit.

n *SI quis donaturus. Vſitatum eſt.*Not.argu.quia vſitatum eſt. ſic & infra de ædil.edict.q ſi nolit.quia aſsidua. & infra de aqua plu.arcen. l.ſi prius.§.j.

o *Sed & ſi quis.*ſcilicet extraneus.

p *Si ei.*ſ.ſeruo. & ſic in obligationibus diſtingue ſtipulanté quē quis iniecerit donaturus,aut repetiturus.Bul.i.ſi ſtipulet adiecto animo donādi,adquirit adiecto:nec repetit : vt hic,&.j.de verb. obli.Iulianus.§.qui fundū. & inſti.de inuti.ſtip.§.ſi quis aliquā.

q *Fecit ſatis.*dando fideiuſſorem pro ſoluendo pretio.Accur.

r *Eius.*fructuarij.

s *Stipulatus ſit.* quo caſu ex ſtipulatione ſola non numeratione naſcitur actio:vt infra de noua.ſi ita fuerit.§.fi.&.l.ſeq.

t *In pendenti.*No.in pendenti eſſe dominium donec numeratio declaret cuius ſit:vt hic, & infra de acquir.re.do.ſi ſeruus qui.§. fi. & infra de ædil.edic.bouem.§.fi.& ar.infra ſi cer.pe.l.proinde.& infra de re.dub.quædam.Sed contra infra de ſtipul.ſer.l.ſi ſeruus communis. Sol.hoc accipe, ſcilicet eſſe in pēdenti, attenta futura ſignificatione,nō præſenti ſtatu.cū enim hodie certum

ſit

ſit rem traditā non eſſe ex re fructuarij, vel opera ſerui: ergo domino eſt quæſita: vt inſtit. per quas perſonas no. adquir. §. de his. præterea in. l. cōtraria alius caſus eſt, ſcilicet in duobus dominis. hic autem in fructuario & domino.

a *Adhuc intereſſe.* aliàs hic incipit. l. aliàs non.

b *Humanior eſt.* imo alia ſententia videtur verior: vt. ff. de act. empt. ſi ſeruus. in princi. quæ eſt contra. Sol. hæc ſentētia vt humanior recipitur, ibi verò de rigore dicit. Vel ibi ſoluit fructuarius, hic ſeruus. Vel ibi erat res tradita, hic non, eo tempore quo finitur vſusfructus. Vel ibi vſufructuarius fuit in delicto, quare fuit capit. de. hic non. prima verior.

c *Et dena.* id eſt. x. & x. vt infra de le. j. ſi quis teſtamento. ſed hic ponitur pro. x.

d *Numeratione.* id eſt numerando. Azo.

e *Vindicabit.* dominus eorum.

f *Condictionem* ſ. indebiti: vt per condictionem indebiti repetantur: vt infra de condict. indeb. cum duo. &. l. ſi non ſortem. in prin. Accurſius.

g *Soluit.* ſeruus. liber autem homo poſſet facere.

h *Nihil fecit.* not. ratione incertitudinis neutrum valere: vt infra de in diem addi. l. cum duo ſerui. & infra de fun. inſtruct. & inſtr. le. l. quæſitum. §. ſi quis eidem. & infra cōmunia prędio. l. in tradendis. in princ. & ff. de re. dub. ſi fuerit.

i *Accipientis.* ſed ſi vnus repetat pecuniam ſuam, altera ſtatim efficitur illius, & ſic illi res adquiritur cuius fuerat alia pecunia. ſi autem pro parte vterque repetat, puta vnus quinque, alius alia quinque: pro parte dimidia vtriuſque dominiū illi rei adquiritur. nā poteſt bene p parte repeti, quia fuit quantitas: vt infra de condictio. indeb. l. ſi non ſortem. §. ſi centum. &. §. idem Marcellus. Vel quod melius eſt, non poterit aliquis eorum repetere niſi pro parte, obſtante ſibi exceptione: vt infra de condict. indeb. ſi pœnæ cauſa. §. fina. & ſic extunc dominium erit cuiuſlibet pro rata.

k *Stipulatur.* puta vſque ad quinquennium: & pro quolibet anno nomine penſionis. x. ſtipulatus eſt.

l *Sequentium.* quibus non manſit. & quod dicit, ſtipulatio. i. commodum quod ex ſtipulatione venit: non autē ſtipulatio iſta. nam prout durat vſusfruct. durat ſtipulatio. ſtatim cum finitur ſtipulatio: & ipſo iure proprietario quæritur, nō ex tranſactione: vt infra de ſtipu. ſeruo. l. ſi ſeruus communis. §. ſi.

m *Vel adrogatorem.* vt inſti. de adqui. per adroga. §. j. & ſubaudi, vel ad alium ſimilē, vt bo. poſſeſſorem vel fideicōmiſſariū. Acc.

n *Legatus.* ſcilicet in hoc ſeruo qui ſuas locauit operas.

o *Supra ſcriptum eſt.* ſcilicet in annos ſingulos.

p *Minutione.* maxima vel media, vel etiam minima olim: vt. C. de vſufruct. l. corruptionem.

q *Reſtituitur.* aliàs reſtitutus. ſ. vſusfruct. vſufructuario mor. i. in anno ſequenti. aliàs reſtituitur: & expone eō modo vt infra qui. mo. vſusfruct. amit. l. j. in fi. & l. ij. Sed ſi in medietate primi anni capite deminutus fuerit, nonne totam penſionem habebit? quod videtur: vt infra de an. leg. l. à nobis. & infra de ſtip. ſer. l. ſi ſeruus communis meus. §. cum ſeruus. Sed arg. contra infra eod. l. ſi operas? Reſpō. totum quæritur: ſed per cōdictionem ſine cauſa, eius temporis quo amiſit vſumfructum pēſionem domino præſtabit. Vel dic vt. d. l. ſi operas. Quod autem hic dicit, ambulat ſtipulatio, expone, id eſt commodum ſtipulationis, vt in ſuperiori caſu: vt non ſit contra infra de ſtipu. ſer. ſi ſeruus communis meus. in prædicto. §. cū ſeruus. Vel poteſt dici pro rata temporis ſtipulationem queri fructuario, cum ex ſuo delicto amiſit vſumfruc. ſecus ſi per mortem, vt ibi. Vel dic ad principiū glo. refertur aprius: licet in ſingulos annos fuerit legatus: tamen ſi capi. de minimam vel mediam patiatur: & in ſequentibus nihil reſumit: vt no. infra quib. modis vſusfruc. amit. l. iij. niſi reſtitueretur in integrum. & ita aget ꝓprietarius ſingulis annis antequam reſtituatur: lex tamen notat differentiam inter vſumfruct. & annuum legatum, ſecundum Azo. vt infra de ann. lega. in ſingulos. & ſic poteſt ſolui lex à nobis: vt infra eo. l. ſi operas. Item not. hic quòd actio vel ſtipulatio ambulat: vt ſupra de mino. in cauſæ. §. fina. & l. ſequen. & infra de aqua plu. ar. l. ſi terri. §. ſi prius. Accurſius.

r *Adquiri.* Pone exemplum, vt quia rem fructuarij ſtipulatur: vt inſtit. de ſtipu. ſer. §. ſi. Vel pone quòd fructuarius erat Iudæus, & ei ei pecunia emit ſeruus mancipium Chriſtianum: vt C. de epiſc. & cler. l. deo nobis. §. pe.

s *Denique ſcribit.* quaſi dicat, non ſolùm in præmiſſo caſu adquiritur proprietario, ſed etiam in his duobus ſequentibus.

t *Adquirere.* ſed tenetur reſtituere: vt infra de ſtipul. ſer. l. pe. & facit infra de ſtipula. ſeruo. l. j. §. pe. & de adquir. re. do. l. per ſeruum. §. fructuarius.

u *Contra autem.* id eſt ſi ex re proprietarij ſtipuletur fructuario.

x *Stipuletur.* ſcilicet ex re proprietarij. nam ex illis duabus cauſis tantum quæritur fructuario: vt ſupra eo. ſi ſerui vſusfruct.

y *In ſe.* ſcilicet conſtitutum.

z *Stipulatur.* ſcilicet ab vſufruc. & non ſibi, ſed proprietario, vel ſine nomine, vt ſubiicit. Aliud enim ſi ſibi: ſicut quando ſibi conducit: quia nihil agitur: vt infra ſtatim ſubiicit. §. idem Iulianus. Vel hic iuſſerat proprietarius, ibi nom: vel vt ibi.

a *Nominatim.* ſcilicet proprietario, quod aliàs in textu eſt.

b *Cuius res.* & ſubaudi, ei cuius &c. nam non valet: vt hic, & inſtit. de ſtipu. ſer. §. fina.

c *Si ſeruo.* aliàs. §. idem Iulianus. aliàs incipit lex, ſi ſeruo.

d *Nihil agit.* vt domino quærat. Et eſt ratio: quia quæſtum ad eum

quæſita fructuario: quamuis nō ſoleat ſtipulatio ſemel cui quæſita, ad alium trāſire, niſi ad heredem vel adrogatorem [m]. Proinde ſi forte vſusfructus in annos ſingulos fuerit legatus [n], & iſte ſeruus operas ſuas locauit, & ſtipulatus eſt vt ſupra ſcriptum eſt [o]: prout capitis minutione [p] amiſſus fuerit vſusfructus, mox reſtitutus [q], B ambulabit ſtipulatio: profectáque ad heredem, redibit ad fructuarium. Quæſtionis eſt, an id quod adquiri [r] fructuario non poteſt, proprietario adquiratur. Et Iulianus quidē libro trigēſimoquinto Digeſtorum ſcripſit, quod fructuario adquiri non poteſt, proprietario quæri. Denique [s] ſcribit, eū qui ex re fructuarij ſtipuletur nominatim proprietario, vel iuſſu eius, ipſi adquirere [t]. Cōtrà [u] autem nihil agit ſi non ex re fructuarij, nec ex operis ſuis fructuario ſtipuletur [x]. Seruus C fructuarius ſi vſumfructū in ſe dari [y] ſtipuletur [z], aut ſine nomine, aut nominatim [a] ꝓprietario, ipſi proprietario adquirit, exemplo ſerui communis, qui ſtipulādo rem alteri ex dominis cuius res [b] eſt, nihil agit: quoniam rem ſuam ſtipulando quis nihil agit: alteri ſtipulando, adquirit ſolidum.

Si ſeruus cōducat fructuario operas ſuas, vel rem ſuam: nihil valet, niſi nominatim proprietario ſtipulatur vel conducat. h. d. Albe. de Roſa.

Idē Iulianus eodē libro ſcripſit, ſi ſeruo [c] fructuarius operas eius locauerat, nihil agit [d]. Nā & ſi ex re mea, inquit, à me D

Pulcher. §. Protempore quo durat vſusfructus, in effectu quæritur fructuario: pro tempore quo non durat, in effectu proprietario. hoc dicit eum. l. ſi operas. infra eod. Alber. de Ro.

Si operas ſuas iſte ſeruus locauerit, & in annos ſingulos certum aliquid ſtipuletur: [k] eorum quidem annorum ſtipulatio quibus vſusfructus manſit, adquiretur fructuario: ſequentium [l] verò ſtipulatio ad proprietarium tranſit ſemel adqui-

quæ ex opera proueniunt, ſimile eſt hic habẽti plenam proprietatem, quam certum eſt à ſeruo ſtipulari non poſſe. nec eſt cõtra ſupra eo.l.proxi.§.ſi ſeruus. vt ibi modo dixi. Vel ibi non ſtipulabatur ſeruus à fructuario ex operis: & ideo valet.

a *Stipulatus ſit.* puta penſionẽ ex domo mea fructuarij. & eſt hic eadem ratio quam modo reddidi in ſuperiori reſponſo.

b *Agendo.* id eſt ſtipulando à me, & ex re mea, vel opera ſua.

c *Ne quidem.* hæc negatio ſuperfluit propter ſequẽtem. ſic ſupra eo.ſi cuius.§.fructuarius.

d *Non obligabit.* niſi forte nominatim ei domino ſtipuletur: vt ſupra proxi.§.ſi ſeruus. & infra proxi.§.

e *Nihil agit.* ſcilicet vt me obliget. obligabitur tamen ipſe dominus de peculio mihi fructuario ex eo contractu quem iniui cum ſeruo: vt infra de pec.l.ſi creditor.§.fina. quę eſt contra. nã fructuarius cum ſeruo contrahẽdo, mercedem pro operis ei imponere poteſt: vt infra de vſu & ha.l.ſed & ipſi.

f *Si duos fructuarios.* id eſt qui habent vſumfructum in ſeruo.

g *Et in duobus bona fid. poſſeſſoribus.* Primo reſpon. & poſtea dicit idẽ in fructuariis. Accurſius.

h *Ex re alterius.* ſcilicet bo.ſi.poſ.

i *Partem domino.* alius ergo bo.fid. poſ. impedit: ipſi tamen non quæritur: ſed domino, vt hic. Sed contra infra de acquir.re. do.l. qui bona.§.final. & infra de ſtip. ſer.l.ſi alienus ſeruus. in quibus. ll. dicitur quòd totum quæritur ei poſſeſſori, ex cuius re quæſiuit. Solu. hic de rigore: ibi de æquitate. Vel ibi ſtipulabatur rem quæ erat domini: vnde ſibi plus quæri non poterat. Vel verius dic pro parte quæritur, vt hic dicit: ſed tamen dominus debet reſtituere per conditionem ſine cauſa: vt infra de ſtip.ſeru. l.pen. & ſic inſpecto exitu totum acquiritur ei, ex cuius re fuit ſtipulatus, vt in.ll.contrariis.

k *Stipulatus.* domino. Accurſius.

l *Accipimus.* vt. C. per quas perſo.no. acqui.l. ſi duobus. & infra de ſtipu.ſer. proinde. Accurſius.

m *Idem & in fructuariis.* ſcilicet quod eſt in bo.fid.poſſeſſoribus. & ideo hic ſigna & ſolue contrarium infra de ſtip.ſer.ſi alienus. & ſolue eodem modo vt modo dixi circa bonæ fi.poſſeſ.

n *Non totum.* quia non totus vſusfruct. eius ſit.

o *Poſſe oſtendimus.* vt ſupra eo.l.adhuc.§ quæſtionis.

p *Quod autem diximus.* ſupra eod.l.ſi ſerui.

q *Omnia.* quæſita ex re, vel ex operis.

r *Fructuario.* ſcilicet cuilibet.

ſ *Si operas ſuas locauerit.* in quinque annos.

t *Imperfecto.* id eſt nondum impleto.

ſtipulatus ſit, [a] nihil agit: non magis quàm ſeruus alienus bona fide mihi ſeruiens, idem agendo, [b] domino quicquã adquirit. Simili modo (ait) ne quidẽ [c] ſi rem meam à me fructuario cõducat, me non obligabit. [d] Et regulariter definiit, quod quis ab alio ſtipulando mihi adquirit, id à me ſtipulãdo nihil agit: [e] niſi forte (iquit) nominatim domino ſuo ſtipuletur à me, vel cõducat.

Nota quòd iuſſus operatur idem quod nominis expreſſio. Bal.

Si duos fructuarios [f] proponas, & ex alterius re ſeruus ſit ſtipulatus: quæritur, vtrum totum, an pro parte qua habet vſumfructum, ei quæratur. Nam & in duobus bonę fidei poſſeſſoribus [g] hoc idẽ eſt apud Scæuolam agitatum libro ſecundo quæſtionum. & ait vulgo creditum, rationémque hoc facere, ſi ex re alterius [h] ſtipuletur, partem ei dumtaxat quæri, partem domino. [i] Quòd ſi nominatim ſit ſtipulatus, [k] nec dubitari debere quin adiecto nomine ſolidum ei quæratur. Idemque ait & ſi iuſſu eius ſtipuletur: quoniam iuſſum pro nomine accipimus. [l] Idẽ & in fructuariis [m] erit dicendum: vt quo caſu non totum [n] adquiretur fructuario, proprietatis domino erit quæſitum: quoniam ex re fructuarij quæri ei poſſe oſtendimus. [o]

Quod autem diximus, [p] ex re fructuarij vel ex operis poſſe adquirere, vtrum tunc locum habeat, quotiens iure legati vſusfructus ſit conſtitutus: an & ſi per traditionem vel ſtipulationem vel alium quemcunque modum, videndum. Et vera eſt Pegaſi ſententia, quam & Iulianus libro ſextodecimo ſecutus eſt, omnia [q] fructuario [r] adquiri.

Prorata temporis quoad vſusfructus duranit, dividitur emolumentum ſtipulationis inter proprietarium & fructuarium. Bal.

XXVI. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SI operas ſuas locauerit [ſ] ſeruus fructuarius, & imperfecto [t] tempore locationis vſusfructus interierit: qđ ſupereſt, [u] ad proprietariũ pertinebit. Sed & ſi ab initio certam ſummam propter operas certas ſtipulatus fuerit: capite deminuto eo idem dicendum eſt. [x]

Fructus pendentes die vſusfructus legati cedente ſpectant ad fructuarium. Alberic.

XXVII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI pendẽtes [y] fructus iam maturos reliquiſſet teſtator, fructuarius eos feret, [z] ſi die legati cedente [a] adhuc pendentes deprehendiſſet. Nam & ſtãtes [b] fructus ad fructuarium pertinent. Si dominus ſolitus fuerit tabernis ad merces [c] ſuasvti, vel ad negotiationem: vtique permittetur fructuario locare eas & ad alias merces: & illud ſolum obſeruandum, ne vel abutatur [d] vſufructuarius, vel contumelioſe [e] iniurioſéve vtatur vſufructu.

Si ſerui vſusfructus legatus eſt, cuius teſtator quaſi miniſterio vacuo [f] vtebatur: [g] ſi eum diſciplinis [h] vel arte [i] inſtituerit vſufructuarius, arte eius vel peritia vtetur.

Onera realia quæ præſtantur à re, vel occaſionem rei, ad fructuarium pertinent. Alberic.

Si quid cloacarij [k] nomine debeatur, vel ſi quid ob formam aquæductus qui per agrum [l] tranſit, pendatur, ad onus fructuarij pertinebit. Sed & ſi quid

u *Quod ſupereſt.* i. eius tẽporis penſio. Azo. & ſic non eſt contra j.de ſtip.ſer.ſi ſeru' communis.§.fi. & vt diximus. ff.e.l. adhuc.§. ſi operas.

x *Dicendum eſt.* forte refert an amiſſus ſit vſusfruc. propter delictum fructuarij, an alia de cauſa: vt in primo obtineat quod hic dicitur. In ſecundo eius anni in quo amittitur, retineat omnia: & nihil ad proprietarium redeat: vt arg. infra de an.leg. à nobis. ſed certè aliud eſt in annuis decem relictis: vt dicit.l. illa, à nobis. & aliud in vſufruct. in quo etiam ſi maturis fructibus finitur vſusfructus, non tamen vltra debet habere: vt infra eo. defuncta. & infra de ann. leg.l.in ſingulos.

SI pendentes] CASVS. Duo dicit. Teſtator legauit mihi vſumfruct. in quo erant ſegetes, & alij fructus ſuper arbores: quæritur cuius eſſent, ſi tempore hereditatis adiꝛ adhuc ſunt ſuper fundum? Et reſpon. quòd ſunt fructuarij.] SI QVID.] Habeo vſum fructũ in domo, & in quodam fundo. Dicitur hic, quòd quo ad domum debeo ſoluere illi qui per cimatem cloacas mundat: & alia quædam onera ſuſtinere: & quo ad fundum in quo habeo vſumfructum, debeo ſuſtinere expenſas aquæductus: & etiam expenſas exercitus tranſeuntis: & alia onera quæ ſunt in textu. Viuianus.

y *Si pendentes.* vt pomi. Accurſius.

z *Feret.* vſufructu legato. Azo.

a *Cedente.* alioquin ſint heredis: ſicut & ſerui ſunt, qui naſcuntur ex ancilla pendente conditione libertatis: vt. C. de fideicom. lib.l. cum libertatem.

b *Stantes.* vt ſegetes: vel pro eodem ponit, ſecũdum quoſdam. Sed quid ſi heres moram fecerit in adeundo: vt ſic fructus pendentes fruauarius non deponeret? Reſpon. tenetur de dolo, ſi hoc doloſe fecerit: vt. j. de fideicom. lib. ſi quis rogatus. & j. eo. ſi vſusfru. legatus. in prin.

c *Merces.* modus enim non qualitas vtendi inſpicitur: vt ſupra eod. item ſi fundi.§. fin.

d *Abutatur.* ſcilicet vt res intereat.

e *Contumelioſe.* & ſic non meretricibus: vt ſupra eo. ſi cuius.§. fin. & l.ſed & ſi quid.§. ſufficienter.

f *Vacuo.* id eſt vili, & quaſi nullo, & quaſi mediaſtini.

g *Vtebatur.* vt cuſtos porcorum.

h *Diſciplinis.* etiam liberalibus.

i *Arte.* ſcilicet mechanica.

k *Si quid cloacarii.* id eſt propter cloacæ publicæ refectionem.

l *Per agrum.* eundem vel alium.

ad collationem [a] viæ, puto hoc quoque fructuarium ſubiturũ. Ergo & quod ob tranſitũ exercitus, [b] confertur ex fructibus: ſed & ſi quid municipio, [c] (nam ſolent poſſeſſores certam partẽ fructuũ municipio viliori pretio addicere: ſolent & fiſco fuſiones præſtare) hæc onera ad fructuarium pertinebunt. [d]

Vſufructuarius poteſt vti vt ſecundum conditionem & poſſibilitatem rei: & ita, vt nõ incidat in panam per proprietarium impoſitam. Bartolus. B

Si qua ſeruitus ſpoſita eſt fundo, [e] neceſſe habebit fructuarius ſuſtinere. vnde & ſi per ſtipulationẽ ſeruitus debeatur, [f] idem puto dicendum. Sed & ſi ſeruus ſub pœna [g] emptus ſit interdictis certis quibuſdam: [h] an ſi vſusfructus eius fuerit legatus, obſeruare hæc fructuarius debeat? & puto debere [i] eũ obſeruare: alioquin non boni [k] viri arbitratu vtitur & fruitur.

In numiſmatibus poteſt conſtitui verus vſusfructus: quia vſu non conſumuntur. h. d. Albericus de Roſa. C

XXVIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

NVmiſmatum [l] aureorũ vel argenteorum veterũ quibus pro gẽmis vti ſolent, vſusfructus [m] legari poteſt.

XXIX. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

OMnium bonorum [n] vſum fructum poſſe legari, niſi excedat dodrantis æſtimationem, Celſus libro. xxxii. Digeſtorũ, & Iulianus libro. lxi. ſcribit: & eſt verius. D

XXX. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SI is qui binas ædes habeat, aliarum vſumfructum legauerit, poſſe heredem Marcellus ſcribit alteras altius tollendo obſcurare [o] luminibus: quoniam habitari poteſt etiam obſcuratis ædibus. quod vſque adeò temperandum eſt, vt non in totum ædes obſcurentur, ſed modicum lumen quod habitantibus ſufficit, [p] habeant.

XXXI. IDEM libro decimo ad Sabinum.

EX re fructuarij etiam id intellegitur, quod ei fructuarius donauerit, [q] cõceſſerit ve, vel ex adminiſtratione rerum eius compendij ſeruus fecerit.

XXXII. POMPONIVS libro trigenſimotertio ad Sabinum.

SI quis vnas [r] ædes, quas ſolas [s] habet, vel fundum [t] tradit: excipere poteſt id quod perſonæ [u] non prædij eſt, veluti vſum & vſumfructum. Sed & ſi excipiat vt paſcere ſibi vel inhabitare liceat, valet exceptio, [x] cum ex multis ſaltibus paſtione fructus perciperetur. Et habitationis exceptione ſiue temporali ſiue vſque ad mortem eius qui excepit, vſus [y] videtur exceptus.

a *Ad collationem.* impendendum ſit

b *Exercitus.* ſcilicet impendendum ſit, vt felicis embeleæ, vel aduentus principis: vt. C. de fac. ec. l. iubemus nullam. & l. neminẽ. & facit infra eod. l. vſufruc. relicto. & ſupra eod. l. hactenus. & l. vij. §. quoniam. & infra de vſufruc. leg. l. quæro.

c *Municipio.* ſcilicet ſit præſtandum.

d *Patiebatur.* imò videtur quòd ad dominum: vt. j. de leg. iij. l. qui conſubinã. §. qui ortos. quæ eſt contra. Sol. ſi ibi fructuarius ea præſtitiſſet, nihil valeret legatum, quod ei remanſiſſet. vel vt ibi.

e *Fundo.* à teſtatore: & antequam vſusfructus eſſet conſtitutus.

f *Debeatur.* ergo conſtituta erat.

g *Sub pœna.* ſi moraretur in certis locis. Azo. vt infra de ſer. expor. l. Titius.

h *Quibuſdam.* ſcilicet locis.

i *Debere.* infra eo. arbore. §. j. contra, vbi reicit colonum. Solu. hoc ideo, quia hic parum, vel nihil de libero fruẽdi arbitrio dimittit: at ibi ſic.

k *Non boni.* quod facere debet. Si ergo proprietarius ob hoc aliquid præſtitit, petit à fructuario, ſi ille ĩ culpa deprehendatur. Sed an etiam contra proprietariũ cõmittitur pœna, ſi contra facit fructuarius? Reſpõ. ſic: vt. j. de contrahenda empt. l. ſi quis ſub.

l *NVmiſmatũ.* genus nũmi valens decẽ: in quo imago principis, vel alterius eſt: vt. j. de auro & argen. lega. l. Quintus. §. ſi autem aurum. Accurſius.

m *Vſusfructus.* quo caſu etiam proprietas legata videtur ſecundum quoſdam: vt. ĩ. eo. l. Proculus. Vel dic q̃ vſusfruc. tantum. & poterat talis haberi fructus, vt pignori obligentur. fructus enim &c. vt. j. de vſur. l. fin. Sed hoc falſum eſt ſimiliter: quia fructuarius non poteſt obligare: vt. C. eo. l. intereſt. & quod dicitur, fructus rei eſt &c. id eſt vtilitas. Io. Dic ergo quòd hic erat vſusfruc. & erit fructus in hoc, q̃ pro gemmis tanquam monilia portentur ad pectus: vt hic, &. j. ad exhib. l. Iulianus. §. ſi tibi. x.

Vſusfructus proprie & proprietas proprie dicitur eſt.

O*Mnium*] *CASVS.* Aliquis vult mihi legare vſumfructum omnium bonorũ. bene poteſt: niſi in quarta, quę debet remanere heredi de bonis. Viuianus.

n *Omnium bonorum.* ſcilicet propriorum. Et no. q̃ in quibuſdam dicitur proprie vſusfruc. in quibuſdam improprie: vt &. C. eo. l. ſi vſusfruc. in his enim quæ conſumuntur vſu, improprie: vt inſtit. de vſufru. §. conſtituitur. &. j. de vſufruc. ea. re. quæ vſu conſu. l. iij. Item in ſeruitutibus: vt. j. de vſufr. leg. l. j. Item in omni incorporali re: licet bonorum appellatio etiam incorporalia contineat: vt. j. de verbo. ſig. l. bonorum. Item no. quòd in tali legato oportet æſtimari proprietatem & vſumfruc. nam poteſt minus valere proprietas quàm vſusfru. & ecõtra. nam ſi legetur alicui habẽti. xl. annos, vel plus, fit computatio. v. annorum, ſi puero. xxx. annorum: vt. j. ad. l. Fal. hereditatũ. Item in eo q̃ dicit dodrantis, habet locum in extraneo herede inſtituto. ſecus in filiũs, qui habent legitimam cum vſufru. vt in authẽ. de trien. & ſemiſ. §. prohibemus. coll. iij. & ſecundum hoc intellige. j. de vſufru. leg. l. vxori meæ. quæ eſt contra. &. j. eo. l. ſi mihi. Accurſius.

A *SI is qui*] *CASVS.* Teſtator duas domos habebat: in vna legauit mihi vſumfruct. poterit quidem heres eraltare aliam retentam, cuius vſumfruc. non legauit: & auferre mihi lumẽ: dummodo parum luminis mihi dimittat. Viuianus.

o *Obſcurare.* aliter in domo locata, etiã ab extraneo obſcurata: vt infra loca. ſi merces. §. ij.

p *Sufficit.* ſic eſſet et ſi proprietas aliarum rerũ eſſet legata: vt infra de ſer. vrb. prędi. l. binas. & j. ſi vſufru. peta. l. j. §. ſi.

q *EX re fructuarii. Donauerit.* vt habeat in peculio: vt ĩfra de pecu. l. quis ergo. & de acqui. re. do. per ſeruũ. §. j. & infra de vſu & hab. l. ſi ita. §. ĩ. Aliud ſi vt alieno: vt infra de acqui. re. do. l. quod fructuarij. *Obſtruere. vt vide Bud.*

SI quis] *CASVS.* Vnã *in lege, adomum habeo: eam quæſitum.* tibi trado ex cauſa vẽd. *ſupra eo. ti.* vel aliàs. ſed paciſcor, *in. quid ſit* vt vſusfructus mihi re- *luminibus* maneat. pactũ valet: ſed *obſtruere.* non valet, ſi ſeruitutem talem exciperem: puta altius non tollendi, cum ego non habeam domũ cui hæc ſeruitus debeatur. Secundo dicit: dedi tibi domum, vel fundũ hoc pacto, vt in fundo paſcerentur oues meæ: vel habitare poſſem in domo. valet pactũ: quia vſus domus, non realis ſeruit: videtur excepta: & fructus etiã fundi nõ erat alius: niſi ius paſcendi. Viuianus.

r *Si quis vnas.* aliàs binas, & aliàs vnas. & non eſt vis, cum nihil ſibi ſeruauerit. Accur.

ſ *Solas.* id eſt nullum aliud prædium.

t *Vel fundum.* quem ſolum habeat. Accurſius.

u *Perſonæ.* id eſt ſeruituté perſonalem, vt ſubiic. t: non autẽ realẽ, cum realis non poſsit eſſe, niſi vterque habeat prædium: vt inſtitu. de ſer. §. ideo. Et not. quòd perſonales ſunt quatuor: vſusfruct, vſus, habitatio, & opera ſiue miniſterium ſeruorum. Aliæ reales ſiue prædiales appellantur: vt infra de ſer. l. j. & infra de ope. ſer. l. fructus. & infra ad l. Fal. l. j. §. ſi operis. & inſti. de vſu & habi. §. ſed ſi cui. Probabilius tamen eſt dicere operam non eſſe perſonalem ſeruitutem: quia non perit morte legatarij: vt infra de vſufructu leg. l. ij. niſi dicatur perſonalis: quia perit morte eius hominis in quo legata eſt, ſecundum Azo. & ſic remanent tres perſonales. Illæ autẽ de quibus ſtatim ſubiicit hic, non erant ſeruitutes: vt ibi dices.

a Vide Antonium de princ. inſti. de ſer. eundem in §. æque. de act. inſt. Iaſ. ĩ. d. §. aqui.

x *Valet exceptio.* imò videtur non valere: quia hæc ſeruitus ius paſcendi eſt prædialis: ipſe autem prædium non habet: vt hic dicit. & ſic eſt contra inſti. de ſer. §. in ruſticorum. & infra de ſer. ruſti. præ. l. item ſic. in prin. & l. pecoris. Sol. dicunt quidam quòd eſt perſonalis ſeruitus, quando non habet prędium cui debeatur: vt hic & arg. infra de ali. leg. l. Mela. §. quidam libertis. cæterum ſi habet prædium, tunc realis. Sed tu dic quòd hoc *ius*, ſcilicet paſcẽdi: ſi ſeruitus eſt, ſemper eſt realis, ſiue prædialis. & quòd quãdoque dicatur eam eſſe perſonalem, exponitur vt cum certa perſona quantum ad commodum finiatur ſeruitus, non ſui natura: quia poſtea obſtabit exceptio. Si verò non habenti prædium concedatur, vt hic fuit, ius paſcẽdi non eſt ſeruitus prędialis, vel perſonalis: ſed ius quoddam ex promiſſione, vel ex alio contractu quæſitum, ſecundum Azo.

y *Vſus.* quantum ad commodum: non tamen eſt vſus: vt inſti. de vſu & ha. §. ſed ſi cui.

SI Titio.] CASVS planus eſt. Titio vſumfructum fundi mei legaui: Mæuio proprietatem eiuſdem fundi: deceſsit Titius. vnde dabitur totus fundus iſte Mæuio, cui legaui proprietatem: & ſic Mæuius habebit plenam proprietatem, & heres nihil habebit ex eo fundo. Viuianus.

a *Et viuo.* idem & ſi quandocunque poſtea: vt infra de vſufruct. accreſ. l. idē & ſi apud. §. ſed ſi cui. Accurſius.

b *Relinquem.* ſed plenam proprietatē conſequitur Mæuius: vt hic, & infra ſi vſusfructus petita. l. fundus. etiam ſi pars vſusfructus penes heredem remanſiſſet: & alia relicta eſſet Titio. nam potius proprietario quàm heredi fructuario remaneret: vt infra de vſufructu adcre. lege, idem & ſi apud. §. ſed ſi cui. ſecus autem in pro non ſcripto, & in cauſa caduci, & caduco alio, ſcilicet quàm vſufructu. nam ſi idem legatarius ſubſtitutum vel coniunctum non haberet, ſicut hic erat, adcreſceret heredi: vt Cod. de caduc. tollen. §. in primo. & §. pro ſecundo. & §. in nouiſſimo. nec enim proprietarius hic erat coniunctus vel ſubſtitutus fructuario: poſſet tamē dici fructuarium proprietario re coniunctum, cum parteni dominij obtineat vſufructuarius, vt ſupra eodem. l. iiij.

† *Habes hic text. valde not. & ſingul. ad hoc quòd licat legatario mortuo viuo teſtatore extinguatur legatum, regulariter remaneat penes ipſius teſtatoris heredem. l. j. §. pro ſecūdo. C. de ca. tol. per Bart. in l. ſi pure. de leg. j. infra. limita, niſi proprietarius, & alteri vſusfructus legaretur: quia tūc mortuo legatario viuo teſt. acreſcit vſusfructus cōſolidatur cum proprietate. Bolog.*

* *proprietatis.*

* *fructu.*

* *vſusfructus.*

c *Vſumfructum.* Pone caſum, quòd mihi & alij proprietas fuit legata: legi ad meam partem actione in rem, vel ex teſtamento, & amiſi. poſtea repudiat collegatarius meus. nō adcreſcit mihi. Item pone vſumfru. mihi & alij relictum: petij partem meam, & amiſi: & poſtea cōfructuarius cadit à ſua parte. hoc caſu mihi adcreſcit: & rationem diuerſitatis dicit. Accurſius.

d *Portio.* coniungit in caſu: ſed diſtinguit in reſpōſione. Accur.

e *Adcreuit.* altero collegatario repudiante.

f *Exceptionem.* videtur quòd non debeat obſtare, cum ſit aliud corpus: quod idem eſſe oportet: vt infra de except. rei iudi. l. cum quæritur. & l. ſequen. Reſpon. exceptio rei iudi. obſtat quotiens per ſequens iudicium infringitur quod eſt ſtatutum in primo: vt infra de iureiur. l. duob'. §. exceptio. & de excep. l. fundi Titiani. ſi enim primum eſt pro veritate habendum: ergo verū eſt illam partem nō eſſe iſtius, quia ſic iudicatum eſt: ſed alia non niſi quia ſua alia fit, peti poſſet, iure ſcilicet adcreſcēdi: ergo quia repellitur à primo, repellatur ab alio. & hoc probatur iure alluuionis: vt & ſupra de pub. l. ſi ego. §. idem ait ędibus. & hoc ſiue fuit abſolutus, quia non probaui meum: ſiue quia ipſe probauit ſuum. ſecus autem in aliis quæ non adcreſcerent, etiam ſi ex eadem cauſa ago, puta partem fundi petij, & ſuccubui: aliam partem ex eadem cauſa poſtea peto. non ob. exceptio: quia alia res eſt: nec vnā partem alteri adcreuiſſe dici poteſt: vt infra de except. rei iudi. l. cum quæritur. & l. ſequen.

g *In fructu.* id eſt in vſufructu adcreſcendo.

h *Fundi.* coniunctim legati.

Alluuio ius fundi ſequitur.

i *Alluuio.* quę ſequitur ius fundi: vt. j. de leg. j. quod in rerum. §. ſi quis poſt. & ſupra de Publi. l. ſi ego. §. idem ait ædibus. & idem in inſula: vt infra de excep. rei iudi. l. egi. §. ſi. Accurſius.

k *Perſona.* non rei: vt infra de except. rei iudi. l. & an eadem. §. qui cum partem. Sed nonne ſi petat vſumfruc. qui adcreuit, ſic dicet: ideo peto, quia mihi adcreuit. & ſic interrogabitur qualiter ſibi adcreuit: & cogetur ex conſequentia quadam dicere: quia mihi & illi fuit relictus. & ſic quia iam contra ſententiam primam venit: obiicitur exceptio rei iudi. non ergo hæc eſt bona ratio, quia perſonæ &c? Reſpon. ſi ideo ſuccubuit in prima ſententia, quia non vtendo vel cap. demi. amiſerat, conſtabit eum fuiſſe legatū: & eum fuiſſe fructuariū. & ſic loquitur hic, & j. tit. j. l. interdum. Si autem ideo ſuccubuit, quia non fuit legatus: tūc idem eſt quod in legato proprietatis, cum res iudicata pro veritate accipiatur: vt infra de re iudica. l. res. & infra de iureiuran. l. ſed ſi poſſeſſori. §. item ſi iurauero. & infra de except. rei iudic. ſi cum argentum. §. penultimo.

XXXIII. PAPINIANVS libro ſeptimodecimo Quæſtionum.

SI Titio† fructus, Męuio proprietas legata ſit, & viuo[a] teſtatore Titius decedat: nihil apud ſcriptum heredem relinquetur.[b] & id Neratius quoque reſpondit. Vſumfructū[c] in quibuſdam caſibus non partis * effectum obtinere conuenit. Vnde ſi fundi vel fructus portio[d] petatur, & abſolutione ſecuta poſtea pars altera quæ adcreuit[e] vindicetur, in lite quidem proprietatis, iudicatæ rei exceptionem[f] obſtare, in fructus[g] * verò non obſtare ſcribit Iulianus: quoniam portio fundi[h] velut alluuio[i] portioni, perſonæ[k] fructus adcreſceret.

Ordo ſcripturæ deſignat ordinem voluntatis, & ordinem proceſſus. h. d. de conſecra. diſt. 2. cap. in Chriſto pater. & ordinem charitatis. de libe. & poſtlim. l. Gallus. §. quidā recte. Baldus.

XXXIIII. IVLIANVS libro trigeſimoquinto Digeſtorum.

QVotiens† duobus vſusfructus legatur, ita vt alternis annis vtantur fruātur: ſi quidem ita legatus fuerit, *Titio & Mæuio*: poteſt dici, priori[l] * Titio, deinde[m] Mæuio legatū datum. Si verò duo eiuſdem nominis fuerint, & ita ſcriptum fuerit, *Titiis vſumfructum alternis annis do*: niſi conſenſerint vter eorum prior vtatur, inuicem ſibi * impedient[n]. Quòd ſi Titius eo anno quo frueretur, proprietatem acceppiſſet[o], interim legatū non habebit[p]: ſed ad Mæuium alternis[q] annis vſusfructus pertinebit. Et ſi Titius proprietatem alienaſſet, habebit[r] eum vſumfructum: quia & ſi ſub conditione vſusfructus mihi legatus fuerit, & interim proprietatem ab herede accepero, pendente autem cōditione eandem alienauero, ad legatum admittar[s].

Si colono tuo vſumfructum fundi legaueris, vſumfructum

QVotiens.] CASVS. Teſtator legauit vſumfruct. fundi Titio & Mæuio, vt alter vno anno, alter altero vtatur. quæritur quis habebit primū annum? Et reſpon. quòd primo nominatus, & ſecundū ſecundo nominatus. Quid ſi ambo ſint nominati? Et reſpō. neuter vtetur: niſi conſentiant quis primo habeat. Sed pone vt in principio. l. huius caſum: quòd Titi[o] qui eſt alter ex fructuariis, emit pro decem proprietatem: & forte tenuit ſuis annis, interim habebit proprie. plenam, & ſic nō vſumfruct. formalem: & Mæuius ſuis annis habebit vſumfruct. Item quid ſi poſt decē annos Titius alienauit nudā proprietatem? Reſpō. Titius habebit ſuis annis: vt quilibet antequam proprie. emeret. & hoc ꝓbat per ſimile. Nam pone quòd quidam legauit mihi vſumfruct. ſub cōditione ſi nauis ex Aſia veniret: interim emi proprietatē rei: & tenui per decem

† *Circa text. Bart. in l. ſi duobus. de quæſt. & ſuos. & pro hac lex. multa ſing. quæ habes quid vtrū ſolutio non poſſit concurrere in eodem ſubiecto ſimul ſecundū eundē reſpectū. Bolo.*

* *Fiat ſic.*

an. puta, & tūc alienaui: & poſtea nauis venit: habeo quidē vſumfru. nec obeſt ꝙ medio tempore proprietatem habui. [*SI COLONO.*] Titius locauit fundum ſuum in quinquennium: elapſo poſt anno vſumfruct. eiuſdem fundi legauit eidem colono. quæritur ad quid valet legatum: cum & ſine hoc colonus habebat & fruebatur? Et reſpon. ad tria. nam petet vſumfruct. ex teſtamēto. Item à mercedibus erit liberandus. Item expenſas quas fecit gratia rei, recuperabit. *VNIVERSORVM.*] Legauit mihi teſtator vſumfruct. omnium ſuorum bonorum. domus vna ex his bonis fuit combuſta. quæritur an in ea extinguatur vſusfruct? Et diſtingue. aut ſic dixit, omnium bonorum: & tunc remanet vſusfru. areæ: quia arca de bonis eſt. Aut dixit, illius domus & illius: & ſic extinguitur vſusfruct. in area. Viuianus.

l *Duci priori.* id eſt primo anno. Azo.

m *Deinde.* in ſecundo anno. & ſic not. ordinem ſcripturæ ſeruandum. [a] ſic infra de fideicomm. lib. l. generaliter. §. ſi quis ergo. & qui & à qui. ſi quis habens. & in auth. de hered. & Fal. §. ſi vero nullus. coll. j. & .j. de hered. inſtit. qui ſoluendo. Sed argu. contra infra de leg. ij. l. cum pater. §. fidei tuæ. & .j. de pecu. le. l. quidam. & .j. de ſol. l. non enim.

[a] *Etiam. & cum ſimilib. ſequentib. ſic ſolue.*

n *Impedient.* vt & .j. qui. mo. vſusfruct. amit. l. ij. §. fina. & infra de ſer. ruſt. præ. l. itinere. vnde ſorte ſorte diſcernent: vt .ſ. de iudi. ſi cum ambo. & inſtitu. de leg. §. optionis. Vel verius dic iudicem interuenire vt cōſentiant: vt .j. de lega. j. huiuſmodi. §. ſi. & .ſ. eo. ſi cui. §. denique. & .j. de ædil. edic. quod ſi nolit. §. ſi plures. & inſtit. de ſatiſd. §. penul. Accurſius.

o *Acceppiſſet.* ſcilicet ab herede: forte titulo emptionis. Accur.

p *Non habebit.* ſ. vt non habeat formalem vſumfr. ſed cauſalem: vt infra qui. mo. vſusfru. amit. l. ij. in prin. ſed videtur habere formalem: vt. j. de vſufru. accre. l. inde Neratius. §. non ſolū. & l. antepe. & hic. Solu. & ibi eſt cauſalis: licet habeat naturā formalis.

q *Alternis.* ſcilicet illis in quibus ad eum redire debebat ſi non extincta eſſet pars Titij conſolidatione. Sed videtur quòd omni anno quaſi iure adcreſcendi altero amittente: vt. j. titu. j. l. iiij. §. non ſolum. & l. penul. Sed dic quòd hic non ſunt coniuncti, immo ſeparati: ibi ſic.

r *Habebit.* id eſt rehabebit: vt hic, & .j. e. l. dominus. j. reſpō. & .j. quib. mod. vſusfruct. amit. l. ſi duobus. circa prin.

ſ *Admittar.* conditione exiſtente: vt. j. de verb. obli. ſi rē meam.

hæc

hæc autem conditio ineſſe videtur: vt.ĩ.de adimen.leg.l.cum in annos.&.l.ſi in ſingulos.

a *Vindicabit.* per actionem ex teſtamento: at ex conducto conſequetur impenſas: vtraque autem actione conſequetur vt non præſtet mercedem: vt hic,& infra loca.ſi quis domum.§.fin.&.l. ſeq.&.l.ſi in lege.§.fina.

Et ſic not.hic mirabile quòd agitur actione ex cõtractu ad eum reſcindendum,ſcilicet ad remiſsionem mercedis,ſicut contingit aliàs infra de act.emp.l.ex empto. §.ſi quis virginem. &.ĩ. de contrahen.empt. ſed Celſus.§.ſi fundus.

b *In cultum.* quia & eas teſtator legauerat: vt dicunt.quod non placet:quia hoc eſt diuinare. Dic ergo quòd fecit expenſas gratia rei, non fructuum præſentis anni:quia tunc cum fructibus cõpenſarentur.nam pro colendo poteſt quis facere expẽſas gratia rei: vt infra de impen.l.iij. §.nos igitur.Et ideo petuntur etiam à fructuario: vt infra eo.ſi extraneo.§. fina. &.l.quòd ſi heres.multo magis ergo à colono, qui agit cõtra heredem vt reſciat: vt infra loca.ex conducto. j.reſpon.Accurſius.

c *Quoniam qui.* Not.ergo quod refert quid ex æquipollentibus fiat: vt & inſtitut.de inutil.ſtipu.§.quotiens. Sed arg. contra.ĩ.de admini.tut. ſi duo.

d *Subſtantia.* præſentis & futuræ forte: vt Cod. quæ res pig.oblig.poſſ. l.fi.Azo.Sed arg.contra.infra de auro & arg.leg.ſi ita.

SI vſusfructus.] CASVS. Heredem inſtituiſti, & mihi legaſti vſumfru.heres tuus tardius adiuit here.quàm deberet,ad hoc vt tardius haberem vſumfr.tenetur tuus heres mihi ad meum intereſſe.[VSVSFRVCTVS.] Teſtator legauit mihi vſumfructum hereditarij ſerui, & eidẽ libertaté reliquit cũ finitus fuerit vſusfruct.egi contra heredem: & quia non dedit ſerũ,cõdemnatus eſt in vſufr. æſtima.quæritur an ſit ſtatim liber? Et reſpõ. quòd non:ſed tunc demũ quando finiretur vſusfructus ſi nõ ſeruum mihi vendidit:& morte ſua & eadem.fiet liber.Viuianus.

e *Hoc quoque.* ſcilicet damnum quod habet fructuarius.

f *Præſtabitur.* ſcilicet legatario: vt infra eo.quæſitum. &.l.quòd ſi heres.Sed quid ſi moram non fecerit: ſed ante aditam hereditatem fructus immaturos percepit? Reſpon.ex dolo vel ex teſtaméto tenetur:at fructus etiam immaturos poteſt percipere: vt.ĩ. de vſufruct.lega.l.penul.&.ĩ.eo.ſi abſente.Accurſius.

g *Iuſſus eſt.* ſcilicet in teſtamento.Accurſius.

h *Legati.* ſcilicet vſusfructus,quẽ non reddam: vt ſtatim dices.

i *Liberum.* videbatur enim quòd ſtatim quaſi iam finito vſufru. peruenirem ad libertatem:tamen non eſt ita.

k *Aliquam rem.* vt.ĩ.eod.l.quia.Sed nunquid æſtimatio legati vſusfru.tunc reſtituetur? ſimilis quæſtio ſit.C.de fideicom.li.l.ſi. Et videtur reſtituenda:vt in rebus quę vſu ipſo conſumuntur,dicitur:vt inſtitu.eo.§.conſtituitur.in fi.§.& infra de vſufruct.ea. re.quæ vſu conſu.l.hoc ſenatuſconſultum.§.ſi pecuniæ. Puto tamen contra: quia non ſerui, ſed fructuum vel vtilitatis facta eſt æſtimatio,ſecundum Azo.

QVi vſumfructum.] CASVS. Tria dicit. Primo legauit mihi areæ vſumfruct.deinde facta eſt ibi domus: & hæc domus cecidit. Dicitur quòd debetur areæ vſusfructus. Sed ecõtra teſtator mihi legauit vſumfru.domus ſuæ:poſtea cecidit domus,& facta eſt area:non dabitur vſusfruct. Tertio dicit quòd ſi teſtator legauit mihi ſcyphos, & hi in maſſam redacti poſtea reff.Vetur.

fecti ſunt:non dabitur vſusfruc.[STIPVLATVS.] Tria dicit. Titius promiſit mihi fundum detracto vſufru.pro ſe Titio:& antequam ſolueret,deceſsit.ago cõtra heredem.ipſe vult ſoluere detracto vſufruct. ſed volo plene tradi:quid iuris ſit? Et dic q̃ aut detraxit pro ſe & here.ſuis Titius: & nudâ proprie.dabit heres. aut pro ſe tantùm, quod præſumitur:& plene tradet heres. Secundo probat prædicta per ſimile: & adducit ſimilia duo. Primum eſt: Titius teſtamentum fecit, & heredem inſtituit: & legauit fundum Mæuio deducto vſufruct.heres Titij priuſquam ageret Mæuius,deceſsit relicto herede. an heres iſtius here.tradet proprie.nudam,an plenam? Et reſpon. quòd plenam tradet:quia multo minꝰ dubitatur in ſuperiori caſu.Secundum eſt, vt &c. Ecce teſtator legauit mihi nudam proprie.fundi ſub conditione ſi nauis ex Aſia venerit. antequam eam petam,exiit conditio. & dicit q̃ plenam proprie.amodo petam.[VSVSFRVCTVS.] Duobus modis pone. Primo: teſtator legauit mihi vſumfructum ſerui: poſt moram heredis deceſsit ſeruus antequam traderetur.dicit quòd petã æſtimationé vſusfr. ſcilicet vſque in diem mortis ſerui. Idem ſi ego deceſsiná heres meus petet æſtima. vſusfruct. vſque in diem meæ mortis à die mortis ſerui.Secũdo ponit:ſi teſtator legauit vſumfructum ſeruo meo:ſeruus deceſsit poſt moram heredis. & dicit quòd æſtimabitur vſusfructus à die moræ vſque in diem mortis.Idem eſt ſi ego dominus decedam. nam cum vſusfructus morte ſit finitus: à die moræ vſque in diem mortis meæ præſtabitur heredi meo æſtimatio vſusfructus.Viuianus.

l *Exiſtimauit.* ſcilicet Africanus.

m *Area.* ſcilicet poſtea facta ſit. Et not.quòd ideo dicit area, quia ſi non vſque ad aream depoſita eſſent tigna,eadẽ domus diceretur: vt infra de verbo.obliga.inter ſtipulantem.§.ſacram.& infra de ſolu.qui res.§.aream.

n *Facta ſit.* Cur non eſt idem iuris? Reſpon.quia area eiuſdem naturæ dici poteſt quæ fuit legata.ſolum enim immobile & quaſi immutabile eſt:ſed in inſula vel domo eſt cõtra:quia certa forma diſtinguitur,& ſubſtantiam capit:forma autem perempta res interiiſſe videtur: vt infra ad exhiben.Iulianus.§. ſed ſi quis. & infra de auro & argen.lega.Seia. De nouo igitur domus cõſtructa non vetus in perpetuum extincta videtur reparari: ſolum autem nõ ſpeciali forma, ſed in primæuo ſtatu ſemper relinquitur. Azo. & hoc in legato vſufructu. Si autem proprietas eſſet legata,indiſtincte deberetur:niſi expreſſe teſtator mutaſſet voluntatem:vt infra de lega.iij.ſi chorus.§.penult.& fin.& de lega.j.ſeruum filij.§.ſi pocula.&.§.ſi areæ.& ſic non obſtat infra de exceptio.rei iudic.l.& an eadem.§.idem corpus.&.ĩ.de ſer.vrba.prędio.ſeruitutes.§.ſi ſublatum.

o *Idémque eſſe.* ſcilicet quod.ĩ.proxi.reſpon.Azo.

p *Maſſa facta.* ſcilicet fuerit.Azo.

q *Qualitas.* non omnino tamen.Azo.

r *Legatus ſit.* Si vero vſusfructus maſſæ relictus eſſet, deinde ſcyphi ex ea facti in maſſam redacti fuerint,debetur vſusfructus, ſecundum Azo. Patet ergo ex prædictis quòd non poteſt dici eadem inſula, quæ deſtructa poſtea reſtituitur, etiam ſi eo animo diruereturvt poſtea reficeretur: licet in naui ſit aliud quàm in domo vel maſſa: vt infra de verbo. obligatio. inter ſtipulantem.

Vſusfructus ſerui mihi legatus eſt: iſque cum ego vti frui deſiſſem, liber eſſe iuſſus eſt[s]: deinde ego ab herede æſtimationem legati[h] tuli. nihilo magis eum liberum[i] fore Sabinus reſpondit. Namque videri me vti frui homine, pro quo aliquam rem[k] habeam:conditionem autem eius libertatis eandem manere: ita vt mortis meę aut capitis deminutionis interuentu liber futurus eſſet.

XXXVI. AFRICANVS libro quinto Quæſtionum.

QVi vſumfructum areæ legauerat,inſulam ibi ædificauit. ea viuo eo decidit,vel deuſta eſt. vſumfructũ deberi exiſtimauit[l]. Contrà autem non idem iuris eſſe,ſi inſulæ vſufructu legato,area[m] deinde inſula facta ſit[n]. Idémque eſſe[o] & ſi ſcyphorũ vſusfructus legatus ſit, deinde maſſa facta[p], & iterum ſcyphi. Licet enim priſtina qualitas[q] ſcyphorum reſtituta ſit, nõ tamen illos eſſe, quorum vſusfructus legatus ſit[r].

Vſusfructus exceptio finitur cum perſona excipientis: niſi tacite vel expreſſe ſit actum quòd exceptio tranſeat ad heredem. Bal.

lantem. §. ſacram. & §. nauis. & infra de ſolutionib. l. qui res. §. A
aream. forte quia non adeo in ſuum ſtatum domus vel ſcyphus
reduci poteſt, ſicut nauis: vtpote cum tabularum de facili poſsit
fieri etiam ab imperito aliquo dempto vel etiam adiuncto ea-
dem repoſitio: non autem tignorum & trabium in priſtina lo-
ca ſic fieri poteſt eadem
reſtitutio propter mate-
riæ aptitudinem & le-
uigationem: quæ non ſit
in tignis dom', vt i tabu
lis nauis. quia ergo non
videtur remanere idem
ſtatus vel eadem poſi-
tio in domo vt in naui,
alia domus eſſe cenſe-
turivt argumen. infra de
ſolutio. l. cum quis. &. l.
qui res. §. aream. ſuper
eo quod dicit de ſeruo
manumiſſo: quia alius vi
detur poſt ſtatum muta-
tum. Accurſius.

a *In cuiuſlibet*. ſcilicet
ſui heredis. Accurſius.

b *Promiſſori*. quod ſem-
per preſumitur, niſi con
tra probetur: vt infra de
verborum obligatio. ſi
ita ſtipulatus fuero. §. pe
nult. in fi. & infra de vſu
fruct. leg. l. Sempronius
Attalus.

c *Debiturum*. habes hic
quòd ſic morte finitur
actio pro vſufructu cõ-
petens, ſicut vſusfructus
iam conſtitutus: vt ar-
gumen. ſupra, ſi quis cau
tio. ſi eum. §. qui iniu-
riarum.

d *Minus*. quàm in ſupe
riori caſu.

e *Eius heres*. ſcilicet he-
redis.

f *Legatum ſit*. ſcilicet fun
dus, deducto ſcilicet v-
ſufructu.

g *Vſusfructus ſerui*. ſi ha
bes, vſusfructus ſerui Ti
tio &c. ſicut eſt litera
Piſa. planus eſt caſus: &
nil eſt contra, & ſecun-
dum hoc lege eam. ſi ve
rò habes ſeruo Titij:
tunc eſt contra. C. eod.
l. fina. ſed dices hãc cor-
rigi. loquitur enim hæc
ſecundum antiqua tem-
pora: vt infra quib. mo.
vſusfruc. amit. ſi ſeruos.
Vel hic contemplatione
ſerui: ibi domini. prima
verior eſt.

h *Aſtimatur*. vt infra. l.
proxi. & facit. j. ſi vſuſ-
fructus peta. l. vti frui.
§. fina. & l. repeti. §. j. Accurſius.

Stipulatus ſum de Titio fun
dum Cornelianum, detracto
vſufructu. Titius deceſsit. quæ-
ſitum eſt, quid mihi heredem
eius præſtare oportet. Reſpon-
dit, referre qua mente vſusfruc-
tus exceptus ſit. Nam ſi qui-
dem hoc actum eſt, vt in cuiuſ-
libet [a] *perſona vſusfructus con*
ſtitueretur, ſolam proprietatẽ
heredem debiturũ. Sin autem
id actũ ſit, vt promiſſori [b] *dun-*
taxat vſusfructus reciperetur,
plenam proprietatẽ heredem
eius debiturum [c]. *Hoc ita ſe*
habere manifeſtius in cauſa le-
gatorũ apparere. etenim ſi he-
res à quo detracto vſufructu
proprietas legata ſit, priuſquam
ex teſtamento ageretur deceſ-
ſerit, minus [d] *dubitandum quin*
heres [e] *eius plenam proprieta-*
tem ſit debiturus. Idémque &
ſi ſub conditione ſimiliter le-
gatus [f] *ſit, & pendente condi-*
tione heres deceſsit.

In legato vſufructus poſt mortem ſucce-
dit obligatio ad intereſſe. h. d. cum. l. ſeq.
Baldus.

Vſusfructus ſerui [g] *Titio le-*
gatus eſt. cum per heredem ſta-
ret quò minus præſtaretur, ſer-
uus mortuus eſt. Aliud dici nõ
poſſe ait, quàm in id obligatum
eſſe heredem, quanti legatarij
interſit moram factam nõ eſſe:
vt ſcilicet ex eo tẽpore in diem
in quo ſeruus ſit mortuus, vſuſ
fructus æſtimetur [h]. *Cui illud*
quoque conſequens eſſe, vt ſi
ipſe Titius moriatur, ſimili-
ter ex eo tempore quo mo-
ra ſit facta, in diem mortis æſti-
matio vſusfructus heredi eius
præſtaretur.

XXXVII. IDEM libro ſeptimo Quæſtionum.

QVæſitum eſt, ſi cum in an-
nos decẽ proximos vſum-
fructum [i] de te dari ſtipula-
tus eſſem, per te [k] ſteterit quò
minus dares, & quinquennium
tranſierit, quid iuris ſit. Item
ſi Stichi decem annorum pro-
ximorum operas de te [l] dari ſti
pulatus ſim, & ſimiliter quin-
quennium præteriit. Reſpon-
dit, eius temporis vſumfructũ
& operas [m] rectè peti, quod B
per te tranſactum eſt quò mi-
nus darentur.

XXXVIII. MARCIANVS libro tertio Inſtitutionum.

NOn vtitur vſufructuarius,
ſi nec ipſe vtatur, nec no-
mine eius alius, puta qui emit,
vel qui conduxit, vel cui do-
natus [n] eſt, vel qui negocium
eius gerit [o]. Planè illud inter-
eſt, quòd ſi vendidero vſum-
fructum: etiam ſi emptor non
vtatur [p], videor vſumfructum
retinere:

XXXIX. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

QVia qui pretio fruitur, nõ
min' habere intellegitur, C
quàm qui principali re
vtitur [q] fruitur.

XL. MARCIANVS libro tertio Inſtitutionum.

QVod ſi donauero, nõ alias
retineo niſi ille vtatur.

XLI. IDEM libro ſeptimo Inſtitutionum.

STatuæ & imaginis [r] vſum-
fructum poſſe relinqui ma-
gis eſt: quia & ipſæ habent ali-
quam vtilitatẽ, ſi quo loco op-
portuno ponantur. Licet præ-
dia quædam talia ſint, vt ma-
gis in ea impẽdamus, quàm de
illis adquiramus [s]: tamen vſuſ-
fructus eorum relinqui poteſt. D

XLII. FLORENTINVS libro vndecimo Inſtitutionum.

SI alij vſus, alij fructus eiuſ-
dem rei legetur, id percipiet
poſſu
m vſumfructum legare. Viuianus.

i *Vſumfructum*. ſerui alicuius.

k *Per te*. ſcilicet promiſſorem. Azo. Dubitatio autem legis erat
quòd nondum decennium cucurrerat. Vel dic quòd erat dubi-
tatio: quia volebat ille pati per aliud quinquennium: vt ſic inte-
grum decenniũ habeat fructuarius: quod non poteſt, immo æſti-
mationem præteriti temporis præſtabit: vt hic, & infra de vſufr.
leg. ſi vſusfructus mihi. & infra eo. defuncta. & l. quòd ſi heres. &
l. cuiuſcumque. in prin. & ſ. l. proxi. §. fina.

l *De te*. ſcilicet promiſſore. Accurſius.

m *Et operas*. id eſt æſtimationem earum. Accurſius.

Non vtitur.] CASVS. Qui vſufructu per decennium non
vtitur, amittit. Vnde idem eſſe videtur ſiue ipſe ſiue alius
pro eo vtatur: puta qui emit ab eo, vel ex donatione accepit, aut
geſtor nego. eius. Secundo dicit quòd ſi vendidit: licet non vta-
tur re: tunc non perdit
non vtendo fructua-
rius: quia vtendo pretio,
re vti videtur: ſed ſecus
ſi donatarius non vta-
tur. Viuianus.

n *Donatus eſt*. ſcilicet v-
ſusfructus.

o *Cur*. alioquin ſi ali-
quis iſtorum vtitur, ipſe
vti videtur: vt hic ſubii-
cit: & ſupra eod. l. ar-
boribus. §. vſufructua-
rius.

p *Non vtatur*. ita tamen
ſi nullus alius vtatur:
vel ſi vtatur, vtitur no-
mine emptoris: & meo
vere, vel interpretatiue.
alioquin nõ videor vti:
& ſic amitto non vtẽ-
do: vt infra quib. modis
vſusfructus amitti. Pom
ponius. quæ eſt contra.
nam ibi non vtebatur a-
liquis meo nomine ve-
re, vel interpretatiue.
Item not. hic quòd quæ-
dam ad emptorem tra-
ſeunt, quæ ad heredem
non tranſeunt: vt vſuſ-
fructus formalis: ſic &
infra de lega. ij. l. peto.
§. prædium. Quis enim
ignorat magnã eſſe dif-
ferentiam inter ſucceſſo
rem iuris, & rei? Vel hic
non ius ſed commodi-
tas. Accurſius.

Vſusfructus formalis ad heredem non tranſit.

q *Qui vtitur*. ſic ergo pretiũ loco rei ſuc-
cedit: vt & infra de pec.
ſed & ſi quis ſeruum. &
l. ſequen. & ſupra eod. ſi
vſusfructus legatus. §. fi-
na. & infra communi di
uidun. item. §. j. in fine.
& dixi ſupra de peti. he-
red. ſi & rem.

Statuæ.] CASVS. Ha
beo ſtatuam ita pulchrã, quòd quilibet vi-
dens dat mihi vnũ nu-
mum. quæritur an poſ-
ſim eius vſumfructum le
gare. Et dicit quòd ſic.
[LICET.] Planum eſt.
Dicit enim quòd ſi ha-
beo prædia ſterilia, ho-
rum prædiorũ ſterilium

r *Statuæ & imaginis*. pro eodem ponas. Vel dic ſtatua, id eſt figu-
ra hominis: imago, ſola pictura. & dicit Pla. in vultu Luc. vbi be-
ſtiales homines ponunt nummos. quod eſt falſum: quia res religi-
oſa eſt: vnde non poteſt in ea conſtitui vſusfructus. Sed dic q
loquitur de ſtatuis illis quæ erigebantur in honorem alicuius pri
uati, vel ciuitatis: de quibus dicitur infra de adquir. re. domi. ſta-
tuas. & infra de priui. cre. Furius. & C. de ſtatu. & ima. Sed quis
fructus ex his percipitur? Reſpon. quòd quilibet daret nummum
vt poſsit videre: vt ſit de leone qui eſt Florentiæ.

s *Adquiramus*. de quibus loquitur in authen. de non ali. §. penul.
Intellige tamen quòd aliquãdo aliquid inde percipi poteſt. aliàs
non poteſt eſſe vſusfructus in eis: vt ſupra proxi. reſpon. & infra
eo. ſi infantis. Accurſius.

Si alij.

Si alii.] CASVS. Teſtator legauit mihi vſumfructū cuiuſdam fundi: & Titio vſum in eodem. habeo ego totum vſumfruct. detracto vſu, licet vſum habeat Titius, & ego ſimul. Pone aliter hunc caſum, vt not. in glo. magna ibi, vel pone. & ſic duobus modis pone caſum huius legis.

a *Vſuario.* id eſt vſui.

b *Et vſum.* id eſt commoditatem vſus: vt fruatur, id eſt vendat, vel faciat quod velit. nam cui reliquit fructum, ei & vſum, id eſt commoditatē vſus legat: vt infra de vſu & habitatione. per ſeruum. §. vſusfructus. Vel pone caſum in eo qui reliquit vſum tantum: cuius heres legauit alij fructum. nam quod ſupererit vſuario, cum eius ſit præcipua cauſa, habebit fructuarius. ſic ponitur infra de vſu & habita. per ſeruum. §. finali. Azo. & ſecundum hunc caſum ſupponit ipſe pro vſuario. & quod dicit, fruendi, dicas quòd ipſe de vſu ſuo frui poteſt, ſicut fructuarius ex fructu. Sed ſecundum primū caſum expones ipſe, ſcilicet fructuarius.

c *Rerum.* Quidam ſcęit teſtamentum: & vſumfructum omnium rerum ſuarum dimiſit Titio: & eidem fundi plenam proprietatem. Vel dixit quòd æſtimentur res ſuæ, & vſusfructus æſtimationis detur: & ſimiliter eidem fundum legauit. inter hos caſus differentiam eſſe dicit.

d *Legatur.* ſcilicet omnium. Accurſius.

e *Deducto eo.* quia res ſua nemini ſeruit: vt infra de ſer. vrba. præd. l. in re.

f *Æſtimabitur.* Et ſic quaſi bis habebit eandem rem, ſcilicet proprietatem plenam, & vſumfruct. æſtimationis eiuſdem. Sed ar. contra. j. de verb. ob. qui bis. ſed hoc, quia voluit teſtator, vt ſubiicit.

g *Nam ſæpius.* redit ad primum caſum: & probat per genus: & idem in ſecundo. Accurſius.

h *Legatum.* ſed in prædicto caſu idē ſæpius legari videtur, ſcilicet vſusfructus etiam eius cui plenam proprietatē legauit. Acc.

i *Poſſumus.* vt & j. de leg. j. plane. §. j.

k *Etiam.* aliàs incipit lex, & aliàs. §.

l *Continetur.* vt. j. de verb. ſigni. l. recte. §. fin. & l. nomen filiarum. §. portionis. & j. de inter. act. de ætate. §. ſi interrogatus.

Vſufruct.] CASVS. Legaſti mihi vſumfructū cuiuſdam domus, quæ cooperta non erat, ſed erat vndique fabricata. nunquid ego fructuarius poſſum eā cooperire? Et reſpon. quòd non. Viuianus.

m *Vſufructuarium nouum.* vetus enim reficere poteſt: vt ſupra eo. l. hactenus. Accurſius.

n *Qui tudes.* id eſt noui, ſuper quibus tectum nondum impoſitum fuerat: vt. j. eo. l. vſufructuarius.

o *Excolendo.* id eſt ædificando. vt enim arare & ſeminare eſt cultura ruſticorum prædiorum: ita ædificare, vel reficere, eſt cultura vrbanorum. Azo.

p *Quod accepiſſet.* reficiendo, non faciendo: vt ſupra eo. ſi cuius. §. ſed ſi ædium. nec perficiendo: vt infra eod. l. vſufructuarius. & facit infra de iti. actúque pri. l. iij. §. penul. Accurſius.

fructuarius, quod vſuario [a] ſupererit: nec minus & ipſe fruēdi cauſa & vſum [b] habebit.

Rerum, an æſtimationis vſusfructus tibi legetur, intereſt. Nam ſi quidem rerum [c] legetur [d]: deducto eo [e] quod præterea tibi legatum eſt, ex reliquis bonis vſumfructum feres. Sin autem æſtimationis vſusfructus legatus eſt, id quoque æſtimabitur [f], quod præterea tibi legatum eſt. Nam ſæpius [g] idem legando, non ampliat teſtator legatum [h]: re autem legata, etiam æſtimationem eius legando ampliare legatum poſſumus [i].

XLIII. VLPIANVS libro ſeptimo Regularum.

ETiam [k] partis bonorum vſusfructus legari poteſt. Si tamen non ſit ſpecialiter facta partis† mētio, dimidia pars bonorum continetur [l].

XLIIII. NERATIVS libro tertio Membranarum.

VSufructuarius nouū [m] tectoriū † parietibus qui rudes [n] fuiſſent, imponere non poteſt: quia tametſi meliorem excolendo [o] ædificiū domini cauſam facturus eſſet, non tamen id iure ſuo facere poteſt: aliúdque eſt tueri quod accepiſſet [p], an nouum faceret.*

XLV. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

SIcut impendia cibariorum in ſeruum cuius vſusfructus ad aliquem pertinet, ita & valetudinis impendia ad eum reſpicere natura [q] manifeſtum eſt.

Etiam proprietati, quæ & conſeruatur de iure ſpeciali, cōſolidatur vſusfructus formalis. Bal.

XLVI. PAVLVS libro nono ad Plautium.

SI extraneo ſcripto, & emancipato filio [r] præterito, matri defuncti deducto vſufructu proprietas legata ſit: petita contra tabulas bonorum poſſeſſione, plena proprietas [s] pietatis reſpectu matri præſtanda eſt. Si teſtator iuſſerit vt heres reficeret [t] inſulam cuius vſumfructū legauit, poteſt fructuarius ex teſtaméto agere vt heres reficeret.

XLVII. POMPONIVS libro quinto ex Plautio.

QVod ſi heres hoc non feſſet, & ob id fructuarius frui non potuiſſet: heres etiam fructuarij eo nomine habebit actionem quanti fructuarij interfuiſſet non ceſſaſſe heredem: licet vſusfructus mortе eius [u] interiſſet.

XLVIII. PAVLVS libro nono ad Plautium.

SI abſente fructuario heres quaſi negotium eius [x] gerens reficiat, negotiorum geſtorum actionem aduerſus fructuarium habet: tametſi ſibi in futurum heres proſpiceret. Sed ſi paratus ſit recedere ab vſufructu fructuarius, non eſt cogendus.

Item.] CASVS. Sicut vſufruct. debet alere ſeruum in quo habet vſumfructum, ita impendia valetudinis ad fructuarium pertinent.

q *Natura.* i. naturali ratione: maxime ſi eſt modica: vt. j. cōmo. l. in rebus. §. poſſunt. & infra de do. inter virum & vxo. ſi id quod. §. j. & ſ. eo. ſed & ſi quid in hoc. §. mancipiorum. Accurſius.

Si extraneo.] CASVS. Paterfa. extraneum inſtituit: emācipatū prēteriit. matri ſuæ legauit nudam proprietatē fundi. egit emancipatus per contra tab. & obtinuit: & ſic habet heredi. quæritur de legato matris. Et dicit quod mater debet habere nudam proprietatem, ac ſi non eſſet ex illo edicto, de legatis præſtādis. Item quia heres qui ſuccubuit, reputatur vt mortuus: ergo adcreſcit vſusfruct. proprietati: & ſic iſta mater habet plenam proprietatem. [*SI TESTATOR.*] Plana ſunt vſq; ad. §. liuiā: [*SILVAM*] Habeo vſumfructum in ſilua, vel oliueto: incido ſiluam immaturam, vel colligo oliuas immaturas. meus eſt fructus: nec teneor ego vel heres meus proprietario. Idem ſi habeo vſumfruct. prati. Viuianus.

r *Emancipato filio.* Si enim eſſet in poteſtate, & eſſet prætеritus, ipſo iure non valeret teſtamentum: vt inſtit. de exhere. lib. in prin. nec haberet locum hoc reſponſum: ſed in caſu noſtro huius legis bene valet teſtamētum: ſed poteſt rūpi per contra tab. Accur.

s *Proprietas.* ex illo edicto infra de lega. præſtā. l. j. Sed quid eſt quod dicit, plenam proprietatem præſtandam? nam ex illo edicto id ſolum quod eſt relictum, conſeruatur ei: ſed ſola proprietas eſt relicta? Reſpon. pie agitur per illud edictū cum ea tantùm in nuda proprietate. nam alij non daretur niſi matri & ſimilibus: vt in. d. l. infra de leg. præſtan. l. j. ſed id quòd vſusfructus conſolidatur proprietati, eſt de iure communi, eo ſcilicet decedente, cui vſusfru. eſt relictus: vt. ſ. e. qui vſumfru. §. ſtipulatus. vel aliàs amittente vſumfruc. hic autem per contra tab. bo. poſſ. aut ipſo iure, aut quantum ad commodum heres inſtitutus perdit: vnde ex neceſſitate fit conſolidatio: vt infra eo. ſub conditione. Hodie autem nec in proprietate per illud edictum pie fit cum matre: cum iure communi ex cauſa prætеritionis vel exheredationis rupto teſtamento valeant legata: vt. C. de libe. præauth. ex cauſa.

t *Vt heres reficeret.* Si vero teſtator non iuſſerit, non cogitur heres reficere: ſi tamen refecerit, pati debet fructuarium vti: vt ſupra eo. l. hactenus. §. ſed ſi heres. & facit infra ſi ſer. vind. l. ſed & ſi forte. §. etiam. Accurſius.

u *Quod ſi ſit. Morte eius.* ſ. fructuarij. & ſic agitur actione prēteriti intereſſe, non futuri: vt ſupra eo. queſitum. & l. qui vſufr. in fi. & j. ſo. ma. vſusfr. & j. ſi vſusfr. pe. l. vti. §. fi.

x *Si abſente. Negotium eius.* ſcilicet fructuarij. & hoc cū erat talis refectio, quæ ad fructuarium ſpectabat: & tamen proprietario non erat nociua, immo profutura: & ſic eſt argu. quòd licet ſibi proſpicere, & tamen agit: vt hic. Sed argu. cōtra infra qui potio. in pig. ha. ſi prior. §. ſciendum. & facit. C. eo. l. iij.

a *Reficere.* id eſt impẽſas refectionis reſtituere: vt & infra eo.l. cum fructuarius. Sed aliter ſi facto ſuo vel ſuorum res deterior ſit facta: vt infra eo.l ſed cum fructuarius. Accurſius.

b *Siluam cæduam.* id eſt cædi conſuetam. Accurſius.

c *Conſtat.* Sed videtur quòd non faciat fructus ſuos, cum non bene ſint maturi: vt ſupra eo.l.ex ſilua. in fine. & l.ſequen. ſed hic intererat ſua immaturam ſiluam cædere: cum forte magis valeant núc intempeſtiuè cæſæ, quàm ſi maturę: vt accidit in perticis vinearum. quòd patet propter id quod de oliua ſubiicit. Sed in contrario non intererat fructuarij cædere immaturam ſiluam: vnde non poteſt niſi ad ſuũ vſum cædere: vt in præalleg.l. ex ſilua. in fine.

a Nota ex gloſ. inuicto text. qualiter olina quæ nõ matura colligitur, maiorẽ fructũ fert quàm oliua matura.

d *Immatura.* a quæ plus fert fructus quàm matura: vt infra de vſufruct. lega. l.penulti. Azo. in omnibus autem his erat dubitatio: quia videbatur collectis oleis, quòd poſtea mortuo fructuario proprietarius poſſit illum vindicare, ſicut ſi fuiſſet ibi. Sed contra eſt. & facit ſupra eod. item ſi fundi. §. fina. & l. ſequen.

Si mihi.] CASVS. Teſtator inſtituit duos heredes, & vſumfructũ fundi certi legauit mihi & Titio. quæritur an ſinguli à ſingulis petent? Et dicit quòd quilibet, & à quolibet. & ſic ego mediam, quæ eſt quarta, petam ab vno, & mediam ab alio: & ſic habeo dimidiam totius vſusfructus, & idẽ facit Titius. Viuianus.

e *Alterum quadrantem.* & ſic habeo dimidiam totius vſusfruct. ſicut debeo habere: & tu facis idem, vt ſubiicit: arg. ſupra ſi pars heredit. peta. l.j. §. quinimmo. hoc tamen intellige ſaluo iure Falcidiæ heredi: vt ſupra eo.l. omnium. Accurſius.

Titius.] CASVS. Titius fecit teſtamentum: heredem inſtituit: & Mæuio cuidam fundum legauit: & rogauit hũc Mæuium, vt medietatem vſusfructus daret Titiæ amicæ ſuæ. Mæuius iſte ædificauit quandam domunculam neceſſariam ad fructus colligendos: nunc petit Titia medietatem iſtius vſusfruct. Mæuius dicit quòd ipſa ſoluat medias expenſas iſtius domunculæ factæ ad colligendos fructus. quæritur quid iuris? Et reſpond. quòd Titia compelletur ſoluere expenſas pro parte ſua. Viuianus.

f *Ædificauit.* id eſt reædificauit: quod pro parte fructuarij erat onus: vt. j. eo. cum fructuarius. Accurſius.

g *Reſtituere.* dimidiam vſusfructus, quam debet Mæuio. Accur.

h *Haberetur.* Sed & ſi dediſſet, agit nego. geſt. vt ſupra eo. ſi abſente. in princip. vel condicet ipſam poſſeſſionem: vt infrà de condic. indebi. l. qui exceptionem. §. ſi pars. ſic eſt in legato proprietatis: vt infra de leg. j. domus. & l. ſeq. & facit. j. de noxa. ſi ex duobus. §. fin. nec ob. C. de rei vin. ſi quis ſciens. quia ibi ſuo nomine: hic nomine eius ad quem peruenire ſperabatur. & facit infra de vſufruct. le. l. generali. §. Lucius. Accurſius.

Titio.] CASVS. Tibi legaui vſumfruct. fundi cum morieris: an valeat legatum, quæritur. Et reſpon. quòd non: quia in id tempus legatus eſt, à quo extinguitur. Viuianus.

i *Incipit.* Not. ergo quòd non poteſt quid incipere ab eo caſu, in quo debet finiri. ſic & infra de vſufruct. leg. l. v. & C. de donat. ante nupt. l. quod ſponſæ. & infra de iur. do. ſi res. in prin. & l. ſi pater mulieris. in fi. & j. de ma. teſt. libertas. in prin. & infra de condi. & de. heres. §. quamuis. & C. e. l. ambiguitatem.

Concor. hac. l. cum infra de iur. do. l. quæſitum. & hac. l. cum infra de vſufruct. leg. l. penul. & l. ſeq. & infra de condi. & de. heres. §. libertas. & C. e. l. ambiguitatem.

k *Vſufructu. Non eſt.* vt ſupra ti. j. ſi pẽdentes. §. pe. & §. fi. & l. vij. §. fi. & l. ſeq. Accur.

Si cui.] CASVS. Legatus eſt vſusfructus inſulæ mihi: ſed poſtea cecidit pro parte, & pro parte non: an retineam vſumfruct. totius inſulæ quæritur. Et reſpond. ſic. Viuia.

l *Quælibet portio.* per partem ergo retinetur vſusfructus totius. ſic & C. de agri. & cen. l. cum ſcimus. §. fin. ſecus autem ſi prorſus fuit deſtructa, & ad aream redacta: vt & ſupra eod. qui vſumfructum. & infra quib. modis vſusfruct. amit. repeti. §. ij. & inſtit. eo. §. fin. & infra de ſeruit. ruſtic. prædio. l. ſeruitutes. §. ſi ſublatum. & argu. infra de cõtrahen. emp. l. domũ. §. j. & §. ſi vero quãtacumque.

Vtrubique. Concor. hac. l. cum ſupra de vſufruct. leg. l. ſi ſeruus. & infra de iur. do. l. ſi ſeruus. & l. ſi pater. & infra de condi. & de. heres. §. libertas. & C. e. l. ambiguitatem.

Vſufructu.] CASVS. Teſtator legauit Titio vſumfructum ſi nauis venerit ex Aſia vſque ad annum. medio tempore heres vendidit fundum deducto vſufru. Et reſpon. quòd ſi conditio exiſtat, dabitur legatario: & ſi poſtea amittatur, vadit ad proprietarium, vel emptorem. ſi autem deficit, pertinet ad heredem: niſi gratia legatarij excipiatur. tũc enim deficiente conditione ſequitur proprietarium ſtatim, & nõ heredem. Viuianus.

m *Detracto vſufructu.* & hoc facit dubitationem.

n *Intercidit vſusfructus.* morte fructuarij, vel capitis deminutione vel alio modo.

o *Reuertatur.* vt. j. de euic. l. fundum cuius. in prin.

p *Spectandum.* ſcilicet primo. Azo.

q *Si apparuerit.* vt quia tempore venditionis dixit, ego non deduco vſumfructum pro me, quia mihi nolo, ſed pro legatario.

r *Legati.* vſusfructus.

ſ *Exceptum eſſe.* nec pro ſe herede. Accurſius.

t *Conditio.* nam ſi extitiſſet conditio vſusfructus legati, & periret poſtea vſusfructus vel morte vſufru. vel alio modo, tũc vſusfructus iret ad proprietatem: vt ſupra proxi. ſic & hic conſolidatur vſusfructus cum proprietate. Accur.

u *Emptori debeat.* ſi ideo, vt non ad emptorem, ſed ad ſe ſpectaret: etiã ſi cõditio deficeret, ipſe habebit. Quid ergo præſumemus in dubio? Reſpon. quòd ſui cauſa tantùm exceperit: vt argu. j. de ſta. lib.

XLII. POMPONIVS libro ſeptimo ad Plautium.

SI mihi & tibi à Sempronio & Mucio heredibus vſusfructus legatus ſit, ego in partem Sempronii quadrantem, in partem Mucij alterum quadrantem e habebo: tu item in vtriuſque parte eorũ quadrantes partes.

Nota quòd legatarius cui immineat reſtitutio recuperat expenſam ab eo cui tenetur reſtituere. Bal.

L. PAVLVS libro tertio ad Vitellium.

TItius Mæuio fundum Tuſculanum reliquit, eiuſque fidei commiſit vt eiuſdem fundi partis dimidię vſumfructum Titiæ præſtaret. Mæuius villam vetuſtate corruptam, neceſſariam cogendis & conſeruandis fructibus ædificauit f. quæſitum eſt, an ſumptus partem pro portione vſusfructus Titia adgnoſcere debeat. Reſpondit Scæuola, ſi prius quàm vſusfructus præſtaretur, neceſſariò ædificaſſet, non aliàs cogẽdum reſtituere g, quàm eius ſumptus ratio haberetur. h

LI. MODESTINVS libro nono Differentiarum.

TItio cum morietur, vſusfructus inutiliter legari intellegitur: in id tempus videlicet collatus, quo à perſona diſcedere incipit i.

LII. IDEM libro nono Regularum.

VSufructu t relicto ſi tributa eius rei præſtentur, ea vſufructuarium præſtare debere dubium nõ eſt k: niſi ſpecialiter nomine fideicommiſſi teſtatori placuiſſe probetur hæc quoque ab herede dari.

LIII. IAVOLENVS libro ſecundo Epiſtularum.

SI cui inſulæ vſusfructus legatus eſt: quamdiu quælibet portio l eius inſulæ remanet, totius ſoli vſumfructum retinet.

LIIII. IDEM libro tertio Epiſtularum.

SVb conditione vſusfructus fundi à te herede, Titio legatus eſt: tu fundum mihi vendidiſti & tradidiſti detracto vſufructu m. quæro, ſi non extiterit conditio, aut extiterit, & interiit vſusfructus n, ad quem pertineat. Reſpondit. intellego te de vſufructu quærere qui legatus eſt. Itaque ſi conditio eius legati extiterit, dubium nõ eſt quin ad legatarium is vſusfructus pertineat: & ſi aliquo caſu ab eo amiſſus fuerit, ad proprietatẽ fundi reuertatur o. Quòd ſi conditio non extiterit, vſusfructus ad heredẽ pertinebit: ita vt in eius perſona omnia eadem ſeruentur, quæ ad amittendum vſumfructum pertinent, & ſeruari ſolent. Cæterùm in eiuſmodi venditione ſpectandum p id erit, quod inter emẽtem vendentémq; conuenerit: vt ſi apparuerit q legati r cauſa eum vſumfructũ exceptũ eſſe ſ, etiam ſi conditio t non extiterit, reſtitui à venditore emptori debeat u.

LV. POMPONIVS libro vicenſimoſexto ad Q. Mucium.

ſta.lib.qui pecuniã.& vt dixi.ſ.eo.qui vſumfru.§.ſtipulatus. Ac. *Si infantis.*] CASVS. In ſeruo tuo minore.vij.an.vſumfruct. legaſti:an valeat legatum,quæritur. Et reſpon.quòd ſic. Videbatur quòd non:cum vſusfructus eius nullus ſit:ſed tamen poterit eſſe:quia creſcet:& ſic valebit vſusfructus. Viuianus.

a *Si infantis.* id eſt minoris.vij.annis:vt.C.de iure delib.ſi infanti.

b *Tantummodo.* verba ſunt iuriſconſulti, non teſtatoris. aliàs enim ſiniretur poſt infantiam ſtatim:vt infra de ali.lega.l.Mela.& ſic prorſus inutilis: quod eſſe non debet: vt ſupra eod.ſtatuæ. j.reſpõ.licet.§.eiuſdem legis ſit contra.Sed ſolu.vt ibi.& hoc manifeſte litera ſequens probat.Accurſius.

c *Intoiim ſit.* vt infra de ope.ſer. l.ſi.§.j.& ſupra eo.arboribus.§.de illo.

An vſusfructus.] CASVS. Si municipio vſusfructus legetur: an actio municipib' detur? Et reſpon.quòd ſic. & videbatur quòd non, cum extingui non poterat morte vel ca.de. Ité talis vſusfructus durat vſque ad.c.ann.non vltra: vt hic,&.j.de vſufr. [PER FIDEICOMMISSVM.] Teſtator legauit vſumfruc. libertis quatuor, vt inde alerentur: alter eorum poſtea decedit.eius pars non adcreſcit liberti,ſed ad heredes cedit. Viuianus.

De ſpatio tantogiſ- mus Pan. 7.co.48.

d *Neque facile.* poteſt tamen quandoque ſic perire:vt infra quibus mo. vſusfruct.amit.ſi vſusfructus.& ideo dicit, facile.Accurſius.

e *Abſcedente.* i.remoto à proprietate.

f *Longæui hominis.* vt.C. de ſacroſanct.eccle.l.fina.§.j.& in auth. vt Eccleſia Romana.§.j.coll. ij.an idem ius in Eccleſia ſi ei relinquatur vſusfructus? Reſpõ.ſic:quia paria ſunt: vt.C. de ſac.ſan.eccleſ.l.fin.in prin. Sic ergo centum annis durat vſusfruct.vt hic,&.j.de vſufruc.leg.l.ſi vſusfructus municipibus.Sed contra infra ad leg.Falc.l.hereditatum.§.fina.vbi dicit.xxx.annis durare.Solu.ab initio ſtatuuntur.xxx.anni.ſed ſi vſque tunc capitis deminutionem paſſa non ſit,tunc in centum annos extenditur.Accurſius.

g h *Dominus fructuario. Prædium.* id eſt proprietatem. Accurſius. *Legauit.* in teſtaméto in quo exheredauit filiũ:vt patet.j.

i *Apparuit.* quia tunc perinde eſt ac ſi non eſſet aliquid legatũ: vt ſupra de inoffi.teſta.l.cũ.§.ſi.& arg.ſ.ſi ex noxa.cau.l.ij.in fi. Sed contra infra quib.mo.vſusfruc.amit.ſi tibi.vbi dicit,quòd ſi emit fructuarius cõditione pendente legatæ proprietatis alij, q̃ ea exiſtente totum perdat.Sol.hic tantum de facto fuit facta conſolidatio,cum teſtamentum non valeat fictione iuris:vnde vſufru.extĩgui nõ poteſt.ibi de iure & de facto:quia tenuit emptio. Item ibi ex ſua propria volũtate habuit emendo:hic non ſic. Ité cõtra.j.de excep.rei iudi.euidenter.Sed hoc nõ nocet filio:quia & prius erat ille fructuarius.

k *Recurrit.* & ſic non eſt locus iuri adcreſcendi inter eos:vt hic, & infra de ali.& ci.leg.l.iij.§.debebit.& arg.infra quemad.ſer. amit.l.aquam.§.fi. Sed contra infra titu.j.l.j.&.l.interdum. Sol. hic teſtator cauit vt non haberet locum:ibi non. Vel hic ſeparatim, ibi coniunctim legauit, ſecundum P.argu.infra tit.j.l.j.§.j. Vel hic non fuit vſusfructus, ſed præſtatio ex eo fundo: vt not. ſupra eod.ſi quis ita.& probatur hoc infrà de vſu & habit.l.ſi habitatio.§.ſed ſi ſic. Vel dic verius, quòd hic verus erat vſusfructus: nec tamen ius adcreſcendi eſt inter eos: quia ob alimenta fuit tantum relictus. Si ergo conliberti alimenta habeant, nihil eſt vnde querantur, licet adcreſcat proprietati:quia illa verba, ob alimenta, taxationis loco ponuntur: vt infra de tri.vino & oleo le.l.cum certus. aliàs autem eſt ius adcreſcendi: vt in legibus contrariis. Item obiicitur quòd ſi quid eſt ſuperfluũ,ad libertos pertinet: vt infra de alimẽ. lega.l.iiij.Sed dic quòd prædia fuerunt ibi relicta in pleno dominio. Accurſius.

Defuncta.] CASVS. Teſtator legauit Titio vſumfructum vineæ, & ciuitati Bonoñ. nudam proprietatẽ. Titia locauit vineam pro certa mercede ſoluenda ſingulis annis nomine Titiæ.poſtea deceſſit in menſe Decembri, & ſic ante terminum ſoluendi, ſed poſt collectas vuas. quæritur cui penſio præſtanda erit? Reſpon. quòd heredi fructuariæ ſua die erit ſoluenda. [SEMPRONIO.] Si legaſti ſeptimam partem ex reditu fructuum holeris & porri ex tali fundo,quæritur an ſit vſusfructus? Et reſpon.q̃ non,ſed legatum:& ego legatum habebo ſi vſusfructus non eſt relictus in annis ſingulis. & dic quotannis, id eſt ſingulis annis:vt legitur infra de an.leg.l.legatis.§.vini. Viuianus.

l *Defuncta fructuaria.* hæc fructuaria locauerat per colonos, & pactum fecit quòd kalendis Martij reportarentur fructus vel penſio à colonis.hæc mortua eſt poſt collectos fructus: ſed ante diẽ quo ſolui ſibi debuit. Accurſius.

m *Perceptorum.* & ſic pro vltimo anno habet omnes fructus:licet nondum tranſierit totus:vt.j.de an.leg.l.à nobis.ſecus in fructibus dotis: vt.j.ſolu.mat.diuortio.ſed hoc ideo, quia iam collecti erant. Item not.hic pro fructibus præteritis heredes agere: vt.ſ.e.l.quæſitum.& l.qui vſumfru.§.fi.&.l.ſi operas. &.j.ſi vſusfru.peta.l.vti.§.fin. Item contra infra de iur.fiſ.l.fi. Sed ibi alius eſt caſus. loquitur enim ibi in emptore ad quẽ fundus peruenit. Item no.arg.quòd penſiones in fine anni ſunt ſoluendæ:ar.contra.j.communia præ.l.venditor.in fin. hic autem ex cõuentione fuit. Item no. arg.ad fructus feudorum ſi moritur vaſallus,& non tranſmittit ad heredem,quia mulier eſt: quòd diſtingui debeat, an ſint percepti,vel non.Sed de cõſuetudine eſt vt reddat in kalendis Martij:vt in conſuetudine feudorum in tit.hic finitur lex: deinde conſue.re.inci.c.ſi vaſallus.

Heredes p fructibus pœnitis agere poſſunt.

Penſiones in fine anni ſunt ſoluendæ.

n *Non vſumfructum.* facit.j.de ann.leg.Gaius Seius prædia.&.l. annua.& de vſufr.lega.l.cũ ita.&.l.fundi Trebatiani.&.l.patrimonij.Sed contra.ſ.eo.ſi quis ita.Sol.plene vt ibi.

o *Quotannis.* id eſt ſingulis annis. Azo.

p *Relictum.* No.donec viuit,ſingulis annis videri in dubio relictum,non pro vno anno tantùm: vt.j.de ali.leg.l.Mela.in prin.

SI infantis[a] vſus tantummodo[b] legatus ſit,etiam ſi nullus interim ſit[c], cũ tamẽ infantis ætatẽ exceſſerit, eſſe incipit.

Vſusfructus relictus ciuitati, durat centum annis. Bald.

LVI. GAIVS libro ſeptimodecimo ad Edictum prouinciale.

AN vſusfructus nomine actio municipibus dari debeat, quæſitum eſt. Periculum enim eſſe videbatur ne perpetuus fieret:quia neque morte,nec facilè[d] capitis deminutione perituruſ eſt. qua ratione proprietas inutilis eſſet futura ſemper abſcedente[e] vſufructu. ſed tamen placuit dãdam eſſe actionem. Vnde ſequens dubitatio eſt, quouſque tuendi eſſent in eo vſufructu municipes. Et placuit centum annos tuendos eſſe municipes: quia is finis vitæ longæui[f] † hominis eſt.

Querela inofficioſi teſtamenti ſicut reſcindit legatum,ita reſtituit integrũ ius primarium quod erat à legato confuſum. Bal.

LVII. PAPINIANVS libro ſeptimo Reſponſorum.

DOminus fructuario prædium[g] quod ei per vſumfructum ſeruiebat,legauit[h]:idque prædium aliquandiu poſſeſſum legatarius reſtituere filio qui cauſam inofficioſi teſtamenti rectè pertulerat, coactus eſt. manſiſſe fructus ius integrum ex poſtfacto apparuit[i]. Per fideicõmiſſum fructu prædiorum ob alimenta libertis relicto, partium emolumentum ex perſona vita decedẽtium ad dominum proprietatis recurrit[k].

Fructus percepti pertinent ad fructuarium, non inſpecta quota pars anni vixerit fructuarius. Bartolus.

LVIII. SCAEVOLA libro tertio Reſponſorum.

DEfuncta fructuaria[l] menſe Decembri, iã omnibus fructibus qui in his agris naſcuntur,menſe Octobri per colonos ſublatis, quæſitum eſt vtrum penſio heredi fructuariæ ſolui deberet,quamuis fructuaria ante calendas Martias quibus penſiones inferri debeant deceſſerit,an diuidi debeat inter heredem fructuariæ & rempublicam cui proprietas legata eſt. Reſpondi, rempublicam quidem cum colono nullam actionem habere: fructuariæ verò heredem ſua die(ſecundum ea quę proponerentur) integram penſionem percepturum[m]. *Sempronio do lego ex redactu fructuum holeris & porrinæ, quæ habeo in agro Farrariorum,partem ſextam.* Quæritur,an his verbis vſusfructus legatus videatur. Reſpondi,nõ vſumfructũ[n], ſed ex eo quod redactũ eſſet, partem legatam.

Item quæſitum eſt,ſi vſusfructus non eſſet, an quotannis[o] partem ſextam redactam legauerit.Reſpõdi,quotánis videri relictũ[p],niſi contrariũ ſpecialiter ab herede adprobetur.

LIX. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

& arg. infra de vſu & ha. ſi habitatio. §. vtrum autem. Accurſius.

ARbores.] CASVS. Si habeo vſumfructum in fundo, & arbores cadant tempeſtate, non culpa mea: an tenear alias ſubmittere, quæritur. Et reſpon. quòd non. Item ſi habeo vſumfructum in fundo: & emolumentum ad me pertinet. Item ſi teſtator locauit fundum: poſteáque mihi fundi illius vſum legauit: an videatur mihi penſio acquiſita? Et reſpond. quòd ſic. Item quæritur an ego vſufru. poſſim expellere colonum? Et reſpond. q̃ ſic, ad exemplum illius qui emit rem locatam: vt ſicut emptor cui traditur poſſeſsio, poteſt expellere colonum de fundo: ita fructuarius cui penſiones ſoluuntur.

CAESAE.] Teſtator legauit mihi vſumfructum fundi: ex quo in harúdine vel alio trahú tur fructus: & etiá illi cé ſus ſoluebantur de tali fructu. Dicit ad fructuarium pertinere. nam & onus pertinet. Viuianus.

a *Non placet.* quia euerſæ non pertinent ad fructuarium, niſi vt dicitur ſupra eo. l. arboribus. in prin. ſed ſecus in demortuis: vt ſupra eod. agri. Item facit ſupra eo. item ſi fundi. in fi.

Coniunge l. ſi via. & aqua que. & eſt.

b *Comprehenſæ ſunt.* ſubaudi, ad fructuariũ pertinebunt.

c *Venditionis.* in qua cõ ſtat quòd poteſt emptor colonum repellere: vt not. j. de actio. emp. l. Iulianus. §. ſi fructibus. & C. loca. l. emptorum. & facit. j. de contrahen. emp. ſi cum venderes.

d *Exceptæ.* per hoc quod dicit, & patet quòd loquitur eodem caſu. ſiue ergo ſunt comprehenſæ, ſiue nil dictum, poteſt deiici colonus. ſecus ſi excepit: quia tunc non poteſt deiici. Accurſius.

e *Conductorem.* facit ſupra eo. ſi pendentes. §. fin. contra. Solu. vt ibi. Accurſius.

f *Conſueuit.* duobus modis intellige. vel quòd fundus debeat alij fundo vectigal de talibus: vel quòd alius ei. nam in vtroque caſu pertinet ad fructuarium: primo vt inde ſoluat: ſecundo vt ſibi accipiat: vt argu. infra de an. leg. l. Gaius Seius.

CVIuſcumque.] CASVS. Habebam vſumfructum in fundo. aliquis me deiecit. pone quòd ego qui fui deiectus, non potui habere vſumfructum. vnde interim perit vſusfructus. an mihi de perceptis fructibus medio tempore antequam finiretur vſusfruct. actio competat? Et reſpon. quòd ſic. [SI FVNDVS.] Teſtator legauit mihi vſumfructum fundi. heres cui nuda proprietas remanſit, tradit mihi. poſtea cecidi à poſſ. & Titius quidam poſſidet. Dicit quòd intendam confeſſoriam contra eum. Secundo dicit: pone quòd etiam heres agat rei vin. contra Titium tenentem: & tunc aut vterque confitetur me fructuarium, & heres, & ille poſſeſſor: & ſimiliter debet mihi reſtitui, & cauebit poſſeſſor de non petendo à me. Aut ambo diffitétur: & tunc differtur reſtitutio mihi faciéda donec probem de iure meo: ſed poſſeſſor cauet mihi de reſtituendis fructibus medij temporis ſi obtineo. Viuianus.

g *Cuiuſcumque fundi.* vrbani vel ruſtici.

h *Prohibitus.* id eſt non admiſſus cum intrare vellet: vt differat à ſequenti.

i *Aut deiectus.* cum eſſet in poſſeſsione.

k *Omnium rerum.* etiam mobilium, occaſione immobilium: vt infra de vi & vi ar. l. j. §. ſi fundus. & §. rectiſſime. Accurſius.

l *Agit.* vtili interdicto vnde vi.

m *Si medio.* antequam recuperarentur interdicto vnde vi.

n *Intercideric.* ſi enim interciderit non vtendo, agam contra expulſorem: vt ſi dominus eſt, mihi iterum conſtituat: ſi non, condemnetur ad intereſſe. ſed ſi ca. de. vel ſimili modo, agam pro fructibus tantum, non pro vſufructu: vt infra de vi & vi ar. l. ſi plures. & l. ſi fundo. & hic. Azo.

o *De præceptis.* & etiã percipiẽdis: vt. C. vnde vi. de poſſeſsione.

p *Antea.* quàm perierat.

Arbores vi tempeſtatis non culpa fructuarij euerſas, ab eo ſubſtitui nõ placet[a]. Quidquid in fundo naſcit, vel quidquid inde percipitur: ad fructuariũ pertinet: pẽſiones quoque iam antea locatorũ agrorum, ſi ipſę quoque ſpecialiter cõprehẽſæ[b] ſint. Sed ad exemplum venditionis[c] niſi fuerint ſpecialiter exceptæ[d], poteſt vſufructuarius conductorem[e] repellere. Cæſæ harundinis vel pali compendium, ſi in eo quoque fundi vectigal eſſe conſueuit[f], ad fructuarium pertinet.

LX. IDEM libro quinto Sententiarum.

CVIuſcumque fundi[g] vſufructuarius prohibitus[h] aut deiectus, [i] de reſtitutione omnium rerum[k] ſimul occupatarum agit. [l] Sed & ſi medio[m] tempore alio caſu interciderit[n] vſusfructus, æquè de perceptis[o] antea[p] fructib[9] vtilis actio[q] tribuitur.

Etiam contra ciuiliter poſſidentem rei vindicatio poteſt intentari. Bartolus.

Si fundus cuius vſusfructus petitur, non à domino poſsideatur, actio redditur[r]. [s] Et ideo ſi de fundi proprietate inter duos quæſtio ſit, fructuarius nihilo minus in poſſeſsione eſſe debet: [t] ſatísque ei à poſſeſſore [t] cauendum eſt, quòd nõ ſit prohibiturus frui eũ cui vſusfructus relictus eſt, quamdiu de iure ſuo[u] probet. Sed ſi ipſi vſufructuario quæſtio moueatur, interim vſusfructus eius offertur. * [x] ſed caueri de reſtituendo eo quod ex his fructibus percepturus eſt, vel ſi ſatis non detur, ipſe frui permittitur.

Onus reale eatur ab eo qui vult rem dimittere: ſecus in onere perſonali. h. d. cum l. ſequen. Bartolus.

LXI. NERATIVS libro ſecundo Reſponſorum.

VSufructuarius nouum riuum[y] * parietibus non poteſt imponere. Aedificium inchoatũ fructuariũ conſummare nõ poſſe[z] placet, etiam ſi eo loco aliter vti non poſsit. [a] Sed nec eius quidẽ vſumfructum[b] poſſeſſ. l. naturaliter.

Vſusfructus quæ actione petatur poſſeſſ.

Vulg. diſſentur.

Nisi ne accipe pro ſtillicidii genere quod minus eſt, leniſſimè fiunt: quæ ad modum ſumam pro eo quod copioſius maioréq; impetu decurrit. l. ſeruitutes. §. ſtillicidiũ. & l. fraternien. j. de ſeruit. vrb. præd.

q *Actio.* in factum, loco vnde vi.

r *Redditur.* pro vſufructu. & dic ad intelligentiam huius §. quòd vſufructus conſtitutus & traditus peti poteſt confeſſoria ab omni poſſidente, ſiue ſit dominus, vel non: vt infra ſi vſusfructus pet. l. vti frui. §. vtrum. Si ergo non dominus poſsideat, & dominus verus rei vindicatio. proponat: fructuarius quoque cõtra eundem poſſeſſorem intendat confeſſoriã: aut poſſeſſor, & is qui agit rei vindicatione, cõfitetur vſumfructum deberi: & tunc ſine contradictione reſtituitur vſusfructus, & cauetur à fructuario: vt hic, & argu. infra ſi ſerui. vindic. l. harum. aut diffitetur vterque, id eſt qui agit rei vindicatione, & poſſeſſor: & tunc differetur reſtitutio vſusfructus. cauetur tamen fructuario de reſtitutione fructuũ forte ex generali clauſula: vt ſupra de iudic. in omnibus. Azo.

s *In poſſeſſione eſſe debet.* ſcilicet naturali: vt infra de adquirenda poſſeſſ. l. naturaliter.

t *Poſſeſſore.* ſcilicet ciuiliter: qui etiam rei vindi. conuenitur: vt hic habes. Vel dic eum poſſidere: ſed fructuarius debet eſſe: quia debet ei reſtitui.

u *De iure ſuo.* ſ. conuenti, & eius qui intentat rei vin. nam poſtquam probabit agens rei vindi. ſe eſſe dominum, non eſt opus tenere ſtipulationem in perſona poſſidentis, cum ipſe velut extraneus cenſeatur: non autẽ dicit de iure ſuo, ſcilicet fructuarij: quia de vſufructu non erat in hoc caſu quæſtio: ſed ſtatim ponitur.

x *Differtur.* donec probet ſe vſumfructum habere. nõ ergo erat in poſſeſsione. tunc enim remaneret in poſſeſsione, & frueretur: vt. j. de aqua quoti. & æſti. l. pe.

VSufructuarius.] CASVS. Legauit mihi teſtator vſumfructum in domo. dicit quòd non poſſum mutare ſtillicidium. Secundo legauit mihi ædificij vſumfructum inchoati, nõ perfecti. Dicit quòd non poſſum perficere: quia ſic mutarentur res, ſi perficeretur imperfectum.

y *Nouum riuum.* ſtillicidij ſcilicet. vel dic proprie pro eo quod deriuat aquam per fundum alterius. Accurſius.

z *Non poſſe.* non ergo inſpicitur quod dominus erat facturus. Et ſic eſt argu. contra infra de pigno. act. l. ſi ſeruos. & l. vel vniuerſorum.

a *Non poſsit.* imò videtur omnia accedere vſuifructui, ſine quibus eſſe non poteſt: vt arg. contra. ſ. de iuriſd. om. iudi. l. ij. & infra ſi vſusfruct. pe. l. j. §. j. quæ eſt contra. Solu. hoc ideo, quia hic mutatur forma rei: vnde non poteſt: licet aliter vti non poſsit: vt ſupra eo. l. ſi cuius. §. item eum. ſed ibi non mutatur. Item contra j. eo. l. ſi areæ. Sol. vt ibi.

b *Vſumfructum.* quo ad commodum, cum aliter vti non poſsit: nihilominus tamẽ habet ipſum ius: vt ſupra eo. l. arboribus. §. de illo. & l. ſtatuæ. §. licet. & l. ſi infantis. Io. quia quandoque inde traheret commodum fortè ad cuſtodiendum oues ibi intus. ſed certe nec ipſo iure habet vſumfr. hic enim loquitur cum inchoatum ædificium à fructuario conſummatum eſt: alioquin inutilis eſſet repetitio, cum ſtatim dixerit in imperfecto commodum vtendi non habere fructuarium: ius ipſum tamen habet: ſed hic

eſt

eſt forma mutata, & extinctus vſusfructus: niſi teſtator conſummaret: & in conſummato vſumfructum conceſſit, ſecundũ Azo.

a *Liceat.* vt habeat vſumfructum, & liceat ei conſummare ædificium. & facit ad. §. ã. eo. l. vſusfructus. Accurſius.

Vſufructuarium.] *CASVS.* Si habeo vſumfruct. in fundo, poſſum venari in illo fundo. [*SI IN VIVARIIS.*] Aliquis legauit mihi vſumfructum viuarij. quæritur vtrum animalia quę ſunt in eo, poſsim venari & comedere? Et videtur quòd non: ſed potero cum illis ludere. ſed quicquid dictum ſit, ſoluit tamen quòd ego vſufruct. poſſim capere de illis beſtiis, & vti: dum tamen eundem numerum reſtituã in eo viuario domino proprietatis qui fuit eo tempore quo cœpi vti.

b *Dicitur.* ſi fructus talium poſſeſſionum in venatione conſiſtat: vt. j. de vſur. l. venationem.

c *Ciuili.* vſusfructus. ſ. ratione, quem habet.

d *Gentium.* quo cauetur vt qui ceperit, fiat dominus occupatione: vt inſtitu. de re. di. §. feræ. Accurſius.

e *Si in viuariis.* locus muro, vel aqua, vel ſepe circundatus, vbi feræ ſunt incluſæ: vt in lacu Peruſino: vt hic colligitur.

† *Facit ad hanc. l. c. cũ citra. cũ gl. ſuper verbo extenuaſſet. extra de pignor.*

Ratiõe difficilis diſcretionis ſit, quod aliàs non fieret.

f *Initio.* quia prius ibi non fuerant.

g *Diſcretionem.* Nec enim poſſunt dinoſci illa quę nouiter inciderunt, à veteribus.

h *Difficilem.* ſic ergo ratione difficilis diſcretionis aliquid fit, quod aliàs non fieret: vt infra de condic. inde. l. ſi pœnæ. §. j. & ſi cer. pet. nam & ſi ſur. §. fin. & ã. eo. itẽ ſi fundi. §. ſed ſi inſula. Accurſius.

i *Numerum.* Debent ergo ea numerari. Acc.

k *Quod noſtrum. Ad alios.* vt hoc caſu, & in creditore: vt infra de acquir. re. do. non nouum. & argu. infra de adquir. poſſ. l. interdum. ſed regulariter contra: vt. j. de acquir. re. do. l. traditio. & ſupra de iuriſ. om. iudi. eum qui. §. fi. & C. de hęret. l. omnes vetitæ. & C. de iur. do. l. fin. j. reſpon. & infra ad Macc. filium. & ſupra de offi. procon. obſeruare. §. finali.

l *Vſumfructum.* non formalem, ſed cauſalem.

Cum fructuarius. *CASVS* cum. l. ſequen. Vſusfru. eſt mihi relictus in domo quæ diruitur, ſed non culpa mea. an ſim ſoluendus ſi volo relinquere vſumfructum? Et reſpõ. quòd ſic. Sed ſi culpa mea diruatur: cum illam reficere debeo, non poſſum reſſ. Vetus.

A linquere vſumfruct. [*NON MACTS.*] Vſumfruct. fundi mihi reliquiſti vel domus, an heres cuius eſt proprietas, cogatur reficere quando teſtator relinquit corruptam vetuſtate? Et reſpon. quòd non: ſicut non tenetur heres reficere, non magis quàm ſi alteri extraneo foret proprietas relicta. Viuianus.

SEd cum fructuarius debeat quod ſuo ſuorúmq; [a] facto deterius factum ſit reficere, non eſt abſoluendus licet vſumfructum derelinquere paratus ſit. debet enim omne quod diligẽs paterfamilias in ſua domo facit, & ipſe facere. ℣ Non magis heres reficere debet quod vetuſtate iam deterius factum reliquiſſet teſtator, quàm ſi proprietatem alicui teſtator [o] legaſſet:

B

LXVI. PAVLVS libro quadragenſimoſeptimo ad Edictum.

CVm vſufructuario non ſolùm legis Aquilię actio cõpetere poteſt, ſed & ſerui corrupti & iniuriarum, ſi ſeruum torquendo deteriorem fecerit [p].

LXVII. IVLIANVS libro primo ex Minicio.

CVi vſusfructus legatus eſt, etiam inuito herede eũ extraneo vendere poteſt, [q]

LXVIII. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

C VEtus fuit † quæſtio, an partus ad fructuarium pertineret. Sed Bruti ſententia obtinuit, fructuarium in eo [r] locum non habere. neque enim in fructu hominis homo eſſe poteſt. [ſ] hac ratione nec vſumfructum in eo fructuarius habebit. Quid tamen ſi fuerit etiam partus vſusfructus [t] relictus, an habeat in eo vſumfructum? Et cũ poſsit partus legari, poterit & vſusfructus eius. Fœtus tamen pecorum Sabinus & Caſsius opinati ſunt ad fructuarium pertinere. Planè ſi gregis vel armenti ſit vſusfructus legatus, debebit ex adgnatis gregem ſupplere, id eſt in locum capitum defunctorum

D

LXIX. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

VEl inutiliũ [u] alia ſummittere: vt pòſt ſubſtituta [x] fiãt [y] propria fructuarij: ne lucro ea res cedat domino. Et ſicut ſubſtituta ſtatim domini fiunt, ita priora quoq; ex natura fructus

m *Abſolui.* vt enim ſerui pro noxa dimittuntur, ita & ædificia dimitti poſſunt: vt hic, & infra de dam. infect. l. prætor. §. hoc edicto. & ſupra de rei vindicat. l. pe. & infra de ædil. edic. l. quod ſi nolit. in princip. & infra de aqua plu. ar. l. is cum quo. in fi. l. & infra ne quid in lo. pub. l. ſecunda. §. hoc interdicto non is tenetur. in fi. §. & ã. eo. l. ſi abſente. ij. reſpon.

n *Sed cum fructuarius. Suorúmque.* vt emptorum: vt infra de ædil. edict. l. ædiles. in principio.

o *Teſtator.* niſi hoc præcipiat: vt ſupra eo. l. ſi extraneo. §. fi. ſecus in locatore qui debet reficere: vt. j. loca. l. ex cõducto. in principio.

p *Cum vſufructuario. Fecit.* hoc habes &. ã. eod. locum. §. finali. & infra ad legem Aquil. item Mela. §. finali. &. l. ſequen. & infra de iniu. ſed ſi vnus. §. ſi ſeruus. & l. item apud. §. item liberum. &. §. ſi vſumfructum. & infra de ſeruo cor. ſi quis ſeruum communem. §. ſi in ſeruo. Accurſius.

† *In hunc locũ Cic. libr. 1. de finib. bono. & malo.*

q *Vi vſusfruct. Vendere poteſt.* vt inſtitu. de vſu & ha. ſecus in emphyteuta: vt. C. de iure emphyteu. l. fina. §. j. Accurſius.

VEtus.] *CASVS.* Plana eſt. Dicit enim quòd partus ancillæ non ſunt fructuarij: nec habet in eo vſumfructum, niſi teſtator leget vſumfructum. Quod ſubiicit, planum eſt.

FOETVS.] Sic continua: licet partus ancillæ fructuarij non fiant, nec etiam vſumfructum in eo habeat, niſi ſpecialiter ei relictus ſit fœtus: tamen partus pecorum fiunt ipſius fructuarij. Vi.

r *In re.* ſcilicet partu. Accurſius.

ſ *Eſſe poteſt.* vt & infra de vſur. l. in pecudum. & inſtitu. de rerum diuiſ. §. in pecudum.

t *Vſusfructus.* Sic ergo expreſſa proſunt. Sed argu. contra. infra de condi. & demon. l. nonnunquam. Accurſius.

u *VEl inutiliũ.* vt & ſupra eo. agri. Accurſius.

x *Subſtituta.* ſcilicet capita à fructuario.

y *Fiant.* ſcilicet illa in quorum locum alia ſubſtituta ſunt.

a Q*Vid ergo. Non faciat.* ſupple, id eſt nec ſuppleat &c. Ac.

b *Suppleat.* antequam conueniatur. Accurſius.

c *Teneri.* vel cautione quia boni viri arbitratu ſe vſurum promittat: vel actione in factum, ſi cautio non eſt interpoſita: vt infra de præſcri. ver. l. partis.

d *Pendere.* ſic. & eo. l. ſi fur. in fi. Accurſius.

e *Nihil fuit.* quia nondum erat aliqua demortua. Azo.

f *Nunc &c.* quia perierunt poſt aliqua. Azo.

g *Edentur.* poſt caſum. Azo.

h *Edita ſunt.* ante caſum demortuorum. Accurſius.

i *Nocere.* vt vel ex primis vel poſterioribus fiat ſummiſsio, ſecundum R.

† *Qui ſummittendi ſit*; *Columel. lib. 8. de re ruſt.*

k *Summittere autem facere.* vt & fugere: vt infra de ædil. edict. bouem. §. j. Accurſius.

l *Quandam facere.* vtilium ab inutilibus.

m *Quòd.* id eſt quia. nam ſibi inutilia & infirma aſsignat: ſed vtilia proprietario aſsignat & eius facit: ex quo patet quòd diuiſio eſt. Azo.

SI in area.] CASVS. Vſumfructum habebam in area alicuius: alius eam ædificauit. & ſic vſusfructus videtur extinctꝰ mutatione rei. ante decennium reſtituitur vſusfructꝰ mihi. Cætera plana ſunt vſque ad finem rubricæ. Viuia.

n *Perit.* id eſt perire ſolet.

o *Reſponderunt.* quia licet iure ciuili ſit amiſſus, vt infra qui. mo. vſusfr. amitti. l. repeti. §. fi. de iure tamen prætorio reſtituitur ipſo iure: vt infra de ſeruit. ruſt. prædi. l. & Atilicinus. & ideo non videtur amiſſus: vt ſupra de in integ. reſtit. nemo. & hoc ſuperficie ſublata intra tempus quo ſolet perire vſusfruct. alioquin ſi vltra tempus, agitur vt remoueatur: vt. j. quem admo. ſer. amit. ſi locus. & infra ſi ſer. vin. l. ſi eo loco. in princip. Accurſius.

p *SI dominus. Pertinere.* hoc ſi relictus eſt ita, cum deſierit ad illum pertinere: vt & infra quando di. le. ce. l. ſi dies. Alioquin ſi ſciens alterius eſſe vſumfructum pure legauerit, adita hereditate cedit dies vſusfructus, & æſtimatio eius legatario præſtatur: ſicut in re aliena legata: vt inſtitu. de lega. §. quod autem diximus.

q *SI area. Ædificare.* vt ſupra eo. l. vſufructuarius. §. ædificium, contra. Solu. hæc determinat illam. Accurſius.

r *SI Sticho. Pertineat.* ſicut & in legato proprietatis: vt infra de lega. ij. ſi duobus. in fine. Accurſius.

DE VSVFRVCTV ADCRESCENDO.

deſinũt eius eſſe. Nam alioquin quod naſcitur, fructuarij eſt: & cum ſubſtituit, deſinit eius eſſe.

LXX. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

QVid ergo ſi nõ faciat[a] nec ſuppleat[b]? Teneri[c] eum proprietario Gaius Caſsius ſcribit libro decimo iuris ciuilis. Interim tamen quamdiu ſummittantur † & ſuppleantur capita quę demortua ſunt, cuius ſit fœtus, quæritur. Et Iulianus libro triceſimoquinto Digeſtorum ſcribit pendêre[d] eorũ dominium: vt ſi ſummittantur, ſint proprietarij: ſi non ſummittantur, fructuarij. quæ ſententia vera eſt. Secundum quæ, ſi deceſſerit fœtus, periculum erit fructuarij, non proprietarij, & neceſſe habebit alios fœtus ſummittere. Vnde Gaius Caſsius libro octauo ſcribit, carnem fœtus demortui ad fructuarium pertinere. Sed quod dicitur, debere eum ſummittere, totiens verum eſt, quotiens gregis vel armenti vel equitij, id eſt vniuerſitatis vſusfructꝰ legatus eſt. cæterum ſi ſingulorum capitũ, nihil ſupplebit. Item ſi fortè eo tempore quo fœtus editi ſunt, nihil fuit[e] quod ſummitti deberet, nunc & [f]poſt editionem: vtrum ex his quę edẽtur[g], ſummittere debebit, an ex his quæ edita ſunt[h], videndum eſt. Puto autem verius, ea quæ pleno grege edita ſunt, ad fructuariũ pertinere: ſed poſteriorem gregis caſum nocere[i] debere fructuario. Summittere autem facti[k] eſt: & Iulianus proprie dicit, diſpertire, & diuidere, & diuiſionẽ quãdã facere[l]: quòd[m] dominium erit ſummiſſorum proprietarij.

LXXI. MARCELLVS libro ſeptimodecimo Digeſtorum.

A *Vtatur.*] CASVS. Teſtator legauit vſumfructũ fundi mihi & Titio. Titius non vult ſuam partem: vel poſtquã habuerit amiſit. quæritur an accreſcat mihi. Et dicit q̃ ſi ſumus coniuncti, ſic. ſi ſeparati, non. ſumus autem coniuncti ſi dixit teſtator, Titio & Mæuio. ſeparati, ſi dixit, illi dimidiam, & illi dimidiam. [DENIQVE.] Teſtator legauit vſumfructũ fundi ſeruo communi meo & Titij. & dicit hic coniunctim. quæritur ſi vnus dominorum repudiauerit, vtrum alteri accreſcat? Et reſpond. quòd accreſcit alteri. [IDEM AIT.] Si teſtator legauit vſumfructum ſeruo communi Mæuij & Seij, item & Titio in alia dimidia: ſi Titius perdat, mihi nõ Titio accreſcit: & idem eſt etiam ſi mihi & Titio coniunctim, & Seio ſeparatim. nam & hic Titio amittente accreſcit mihi, non Seio. [INTERDVM.] Teſtator legauit mihi vſumfructum fundi. Item Titio vſumfruct. eiuſdem fundi: & ita ſeparatim quo ad verba: licet quo ad rem cõiuncti ſumus. quæritur an vno amittente alteri accreſcit? Et dicit quòd ſic. Secundo dicit, in proprietate fundi legata duobus, p̃dicto modo eſt. nam vno repudiante, accreſcit alteri. Tertio dicit, quòd plenius accreſcit vſusfructus quàm proprietas, quia vſusfructus, ſiue vnus fructuarius repudiet antequam habeat, ſiue poſtquam habeat amittat capi. deminutione vel alio modo, accreſcit: ſed proprietas ita demum, ſi à domino ſit tradita res. Viuianus.

f *Relictus.* imò in caſu videtur etiam ſi coniunctus eſt, quòd non accreſcat: vt infra de conditionibus & demõſtrationibus, lege, mulieri. quæ eſt cõtra, vbi duobus mari & fœminæ fuit relictus: & coniunctim ſub conditione ſi alter eorum, ſcilicet mulier non nuberet. nam ea nubente & altero repudiãte non accreſcit mulieri. Solutio. licet defecerit ibi conditio in perſona vtriuſque, quia nupſit: tamen quo ad mulierem conditio remittitur. vnde collegatarius nihil habet: & etiam ſi repudiet, nihil repudiare videtur: quia nihil habet. mulieri autem nihil accreſcit: quia conditio viduitatis quæ ſibi remittitur, non plus dat ei, quàm ſi collegatarius partem ſuam non perderet. hic autem ſimpliciter & pure duobus fuit relictus: & alter repudiauit, vel alter amiſit: vnde alteri eſt ius accreſcendi. Et dic de coniũcto re & verbis, vel altero eorum modorum tantum. Accurſius.

t *Partes.* pro diuiſo aſsignatæ, vel etiam pro indiuiſo: vt pro æquis portionibus. vel huic in dimidiam, illi in alteram dimidiã

SI in area cuius vſusfructus alienus eſſet, quis ædificaſſet intra tempus quo vſusfructus perit: [n] ſuperficie ſublatã reſtitui vſumfructum veteres reſpõderunt[o].

LXXII. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

B SI dominus nudæ proprietatis vſumfructum legauerit, verum eſt quod Mæcianus ſcripſit libro tertio quęſtionum de fideicommiſsis, valere legatum: & ſi fortè in vita teſtatoris vel ante aditam hereditatem proprietati acceſſerit, ad legatariũ pertinere[p]. Plus admittit Mæcianus, etiam ſi poſt aditam hereditatẽ acceſsiſſet vſusfructus, vtiliter diem cedere, & ad legatarium pertinere.

LXXIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI areę vſusfructus legatus ſit mihi, poſſe me caſam ibi ædificare[q], cuſtodiæ cauſa earum rerum quæ in area ſint.

C LXXIIII. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

SI Sticho ſeruo tuo & Pamphilo meo legatus fuerit vſusfructus, tale eſt legatum, quale ſi mihi & tibi legatus eſſet: & ideo dubium nõ eſt quin æqualiter ad nos pertineat[r].

DE VSVFRVCTV adcreſcendo.

TITVLVS II.

Inter coniunctos eſt locus iuri accreſcendi, non inter tot aliter diſiunctos. h. d. quod not. Bartolus.

I. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

D QVotiẽs vſusfructus legatus eſt, ita inter fructuarios eſt ius adcreſcendi, ſi coniũctim ſit vſusfructus relictus.[s] Cæterum ſi ſeparatim vnicuiq; partis[t] rei vſusfructus ſit relictus, ſine dubio ius adcreſcendi ceſſat.

lego

lego vſumfructumdum, modo nõ ſint verbis cõiuncti. Nam nec in proprietate eſſent coniuncti illi quibus partes diuiſæ vel indiuiſæ aſsignantur: vt. j. de leg. ij. & Proculo. ibi, partes videri legatas. & infra de leg. ij. Mæuio. j. reſpon. & infra de here. inſtitu. l. ſi ita quis heredes. Et attende quod dixi; quòd non ſint etiam verbis coniuncti. nam vt in proprietate accreſcit verbis tantum coniuncto: vt infra de lega. iij. re coniuncti. ita & in vſufru. multo magis: vt in hac. l. §. interdum. Quidam tamen contra. Argu. pro eis hic, cæterum &c. & l. inde Neratius. j. reſpon. & l. penult. vbi videtur tunc tantùm concedere quando inſolidum fuit acquiſitus: ſed per partes concurſu ſcinditur. Vel diſtingue, an incerta parte pro diuiſo aſsignata cuique conſtituatur vſufruct. an pro indiuiſo: vt in primo caſu non ſit locus iuri accreſcendi: in ſecũdo ſic. & eſt ratio, quia in primo caſu non ſunt re vel verbis, vel re & verbis coniuncti: ſicut eſt in conſimilibus. quod dic vt infra de leg. ij. ſi duobus. &. l. idem ſi apud. §. j.

Coniunctio realis inducit ius accreſcendi. Bartolus.

¶ Denique apud Iulianum libro trigeſimoquinto Digeſtorũ quæritur, ſi cõmuni ſeruo vſusfructus ſit relictus, & vtrique domino adquiſitus, an altero repudiante vel amittente vſumfructum, alter totum habeat. & putat ad alterum pertinere: & licet dominis vſusfructus non æquis partibus, ſed pro dominicis adquiratur: tamen perſona eius, non dominorum inſpecta, ad alterum ex dominis [a] pertinere, non proprietati [b] accedere.

Coniunctus coniunctione legali, præfertur coniuncto tantùm quantum ad ius accreſcendi in vſufructu. Baldus.

¶ Idem ait & ſi communi ſeruo, & ſeparatim Titio [c] vſusfructus legatus ſit, amiſſum ab altero ex ſociis [d] vſumfructum non ad Titium, ſed ad ſolum ſocium pertinere debere, quaſi ſolum coniunctum. quæ ſententia vera eſt [e]. nam quamdiu vel vnus vtitur, poteſt dici vſumfructum in ſuo ſtatu eſſe.

Coniunctus re & verbis, præfertur coniuncto re tantùm. Baldus.

¶ Idem eſt [f] ſi duobus coniunctim [g], & alteri ſeparatim [h] vſusfructus eſſet relictus.

Coniunctio realis inducit ius accreſcendi in vſufructu & proprietate. Item durat vſusfructus etiam poſt eum acquiſitum. Bar.

¶ Interdum tamen etſi non ſint coniuncti [i], tamen vſusfructus legatus alteri adcreſcit: vtputa ſi mihi fundi vſusfructus ſeparatim totius, & tibi ſimiliter [k] fuerit relictus. Nam vt & Celſus libro octauodecimo Digeſtorum, & Iulianus libro trigenſimoquinto ſcribit, concurſu [l] partes habemus. quod & in proprietate cõtingeret. nam altero repudiante, alter totum fundum haberet. Sed in vſufructu hoc plus eſt, quia & conſtitutus & poſtea amiſſus nihilo minus ius adcreſcendi admittit. [m] Omnes enim auctores apud Plautium de hoc conſenſerunt: & vt Celſus & Iulianus elegãter aiunt, vſusfructus quotidie conſtituitur [n] & legatur: non vt proprietas eo ſolo tempore quo vindicatur. Cum primum itaque non inueniet alter eum qui ſibi [o] concurrat, ſolus vtetur in totum. Nec refert [p], coniunctim [q] an ſeparatim [r] relinquatur.

Qui vocantur ad vſumfructum ex verbis teſtatoris, ius adcreſcendi nõ habent. b.d. quod no. quia eſt vna de regulis iuris adcreſcendi. Bartolus.

¶ Dic, & eſt ratio ad rem ſecũdum Bald. quia duæ rationes iunctæ vnã. concur. & facit l. re cõiuncti. j. de leg. j.

a *Ex dominis*. quibus pro dominicis partibus quæritur. Azo.

b *Non proprietati*: imò videtur non accreſcere, ſed ad heredem ſiue proprietarium redire: vt infra de lega. ij. l. & Proculo. quæ eſt contra. Solu. ibi recitat quorũdam opinionem, ſcilicet Proculi & patris, non aſſertiuè dicit. ideo ſeruatur quod hic dicit aſſertiue Vlpi. ſecundum quoſdam. Alij quòd ilia vt poſterior corrigat iſtam. vel illa de rigore, hæc de æquitate. Tu dic ſecundum Ioan. quòd ibi in legato proprietatis relicto ſeruo communi loquitur: hic in legato vſusfruct. quod ſicut facilius accreſcit, ita faciliur ius coniunctionis recipiat: vt argu. infra ea. l. §. interdum.

c *Titio*. qui re tantùm coniunctus eſt.

d *Ex ſociis*. qui re & verbis coniunctus eſt legis auctoritate. quod eſt notandum. nam videtur vnicuique dominorum inſolidum relictus: cum ſeruus vicem duorum ſuſtineat: vt infra de ſtipu. ſer. l. prima. §. communis. Idem & ſi per teſtatorem re & verbis coniungantur: vt ſtatim ſubiicit. Ei ergo quod dicit, hos duos coniunctos, eſt contra. infra de leg. ij. l. & Proculo. Sol. vt dixi ſupra proxi. §. quia ibi in proprietate, hic in vſufru. Item ei quod dicit hic, & infra proxi. §. fina. hunc ſolum coniunctum, non autem Titium, & ideo non accreſcere Titio, eſt contra. infra de hered. inſtitu. l. item quod Sabinus. §. vnde idem tractat. vbi duo erant inſtituti ſine partibus, alius ex certa parte: & ſi vnus de primis repudiat, accreſcit etiam illi qui ex certa parte eſt inſtitutus. Solu. ibi non erant coniuncti verbis, qui ſine parte inſtituti ſunt: quia dixit, Titium inſtituo, & Seium inſtituo. aliàs ſecus: vt hic. Et pro hac ſolutione eſt in eo. titulo. l. heredes ſiue. vbi videtur fieri hæc diſtinctio, ſed non puto valere: quia tollitur per aliam. l. in eodem titulo, ſi ita quis heredes. vbi etiam verbis erant coniuncti: & tamen ita diſiuncto vt coniuncto accreſcit. Dic ergo quòd dicta. l. item quod Sabinus, & lex, ſi ita quis. loquuntur de iure accreſcendi, quod circa proprietatem eſt: hic circa vſumfructum in quo facilius quis coniungitur: vt dixi. ſ. proxi. §. vel verbum, pro æquis, ſoluit contrarium quod eſt ibi. nam ibi vni tantum re, alteri verbis tantum eſt coniunctus. Item eidem. i. huic, &. j. proxi. reſpon. eſt cõtra. j. de leg. ij. Mæuio j. reſpon. vbi duobus primò res fuit legata, & poſtea vni, & ex primis vnus repudiat. nam accreſcit etiam illi vni. Solut. ibi erant etiam primi duo re coniuncti, ſed verbis diſiuncti. ſic enim dixerat. illi dimidiam, & illi dimidiam lego. & ſic eandem. quare omnes re coniuncti ſimili modo. Alij tamen diſtinguũt, cuius contẽplatione, ſerui, vt tunc obtineat quod hic dicitur. an dominorum: & tunc quod ibi in primo contrario gloſſæ, de lega. ij. l. & Proculo. quod non placet.

e *Vera eſt*. nec dicitur vſusfruct. fundi peremptus: quia ſocio ius vtendi accreſcit, & ideo proprietati non conſolidatur. & hoc eſt, nam &c. verum eſt tamen reſpectu perſonæ amiſſum vſumfructum. Acc.

f *Idem eſt*. vt magis coniuncto accreſcat.

g *Coniunctim*. re & verbis.

h *Separatim*. verbis: re tamen ſunt coniuncti.

i *Coniuncti*. ſ. verbis.

k *Similiter*. ſ. totius. Ac.

l *Concurſu*. ſic & in dãno infecto: vt infra de dam. infect. l. ſi finita. §. cum autem. & in legato proprietatis: vt inſti. de leg. §. ſi eadem. &. C. de cadu. tol. §. ſi vero non omnes. & hic ſubiicit. ſic & in inſtitutione heredum: vt. C. de leg. l. cũ quæſtio.

m *Admittit*. quod in proprietate legata duobus, contra eſt. nã ſemel quæſita, ſi poſtea repudiet ab altero eorũ, alteri non accreſcit: ſed potius pro dereliclo à dño habita occupãti conceditur: niſi in caſu: vt in authẽ. de her. & Fal. §. ſi quis autẽ non implens. colla. j. ſed illud euenit authoritate conſtitutionis illius.

n *Quotidie conſtituitur*. ſ. per patientiam, quaſi multi ſint vſusfru. quot patiẽtię. & ſic ſemper res integra quo ad futuras patiẽtias: & harũ ratione non videtur traditus. Sed tamẽ eſt cõtra. Et pro hac expoſitione eſt. j. titulo. j. l. j. j. rñ. ſecundum Azo. Sed quo ad ius accreſcendi eſt verũ. Et ſume hic argu. q̃ ius accreſcẽdi locũ habet etiã vſufru. conſtituto inter viuos duobus, vel pluribus. Itẽ quod ſubiicit nõ vt proprietas eo tempore quo vindicatur. ſ. per traditionem, ſecũdum Azo. Sed tu expone, vſusfructus quotidie conſtituitur & legatur. i. quotidie vni iure accreſcendi quæritur à collegatario amiſſus, ac ſi vere nuper legatus & conſtitutus eſſet. ſ. amittenti nunquam acquiſitus. non ſic in proprietate: quia tantum à principio: id eſt antequam acquiratur per traditionem: & ſic tempore quo vindicatur, antequã tamen habeatur. ſed quare facilius accreſcit vſusfructus? Reſpõd. quia & antequam alterũ eorum acquiratur, facilius accreſcit vſusfr. quàm proprietas. quod patet. j. eodem. l. interdum. &. ſ. titulo. j. l. ſi Titio. §. fina.

Vſusfructus facilius quã proprietas quæritur.

o *Qui ſibi*. quandocunque, ſiue ſit iam agnitus, ſiue non. Ioan.

p *Nec refert*. quo ad hoc vt portio deficiens accreſcat alteri.

q *Coniunctim*. re & verbis. Azo.

r *Separatim*. verbis, ſed re coniuncti. Et hac ratione diſtingue: quia alij ſunt coniũcti re & verbis: alij re tantum: alij verbis tantum. re & verbis: vt Titio & Mæuio Stichum lego. vtrique enim legatum eſt inſolidum eadem oratione verborum: ſed concurſu fiunt partes: vt infra de lega. tertio. l. re coniuncti. Re tãtũ cõiuncti ſunt: vt cum Titio primo lego Stichum: deinde eundem lego Mæuio. & iſti dicuntur verbis diſiuncti vel ſeparati: vt inſtitu. de leg. §. ſi eadem. & ſupra eadem. l. §. idem eſt. & hic. Et nota quòd ſemper videtur non habuiſſe animum adimendi primo, niſi probetur contra: vt infra de lega. j. ſi pluribus. Verbis autem

Coniuncti multipliciter dicũtur.

autem tantum coniuncti ſunt: vt cum dico, Titio & Mæuio pro æquis portionibus lego: vt infra de heredib. inſtitu. l. ſi ita quis. Sed quid ſi teſtator dicat, Titio fundi dimidiam portionem, Mæuio alteram dimidiam lego? videtur quòd ſint coniuncti: vt infra de legatis ſecundo. l. Mæuio. Sed tamen puto contra: vt infra de legatis ſecundo. l. & Proculo. Lex enim illa, Mæuio. eſt intelligenda quando eandem dimidiam legauit vtrique. Qui ergo re & verbis coniunctus eſt, præfertur cæteris: vt infra de legatis tertio. l. re coniuncti. & ſupra eodem. §. idem ait. &. §. primo. Si vero vnus re, & alter verbis coniunctus eſt: quidam dixerunt re coniunctum præferendum. Alij cótra, argumen. ſumentes vtrique ex prædicta. l. de legat. iij. re cóiuncti. ego vtrunque admitto: vt infra de heredibus inſtituendis. ſi ita quis heredes. Item an ſatisdatio locum habeat inter iſtos? Reſpon. vt infra de vſufruc. ea. rerum. ſi tibi. in fine. Accurſius.

Si duobus.] CASVS. Teſtator legauit Titio nudam proprie. fundi, & vſumfructú retinuit pro duobus heredibus quos inſtituit. an inter heredes qui fructuarij ſunt, habet locum ius accreſcẽdi, vt inter fructuarios? Et dicit quòd non: quaſi ſint ſeparati: ná quilibet per hoc partem habet. Tunc enim eſt locus iuri accreſcendi, quando ambo inſolidum fructuarij ſunt, ſed concurrentibus eis habent partes. at quando ab initio habẽt partes, non eſt locus iuri accreſcendi. Secundo pone quòd ego & Titius domini cuiuſdam fundi nudam proprie. tradidimus alij. dicit, ſi ego perdam meum vſumfructum ca. de. vel alio modo: accreſcit illi parti propriet. quæ mea fuit, non toti fundo. [*NON SOLVM.*] Teſtator legauit mihi fundum cum plena propriet. & Titio vſumfructum. concurrimus. ſi ergo Titius amittat ſuam partem vſusfructus, an mihi accreſcit? Dicit quòd ſic, & magis iure accreſcendi, quàm iure conſolidationis: & ideo vſusfruc. eo proprietario amittente alteri accreſcit, ſicut fieret in conſolidatione. Viuianus.

a *Si duobus.* aliàs lex, ſi duobus. aliàs. §. idem Iulianus.

b *Proprietas legatur.* quibuſdam legatariis. Accurſius.

c *Conſtitutum.* pro portionibus hereditariis, tacite hoc præſumpto. ſecus ſi expreſsim dixiſſet: vt infra eodem. l. ſi mulieri. & ita eſt bona ratio.

d *Concurſum.* ſcilicet vtriuſque inſolidum.

e *Diuiſum.* ſcilicet pro parte. & ad hoc eſt infra eodem. l. idem & ſi apud. §. primo. Et ſic not. quòd idem inter viuos: vt infra eodem. l. idem Neratius. §. j.

f *Idem Neratius. In duobus.* id eſt inter duos.

g *Qui in ſolidum.* ſibi relictum. inſolidum enim haberi nõ poteſt: quia diuidua ſeruitus eſt: vt infra ad legem Falcidiam. l. prima. §. ſi vſusfructus. idem ſi verbis tantum eſſent coniuncti. Et quod de duobus dicit, ſi legem vſumfructum fundi, idem dic ſi vni inſolidum, alteri pro parte, ſi modo cóiunctim: vt infra quibus modis vſusfructus amit. l. tertia. §. idem. & infra de heredibus inſtituendis. l. ſi ita quis heredes. ſecundum Azo.

Idem Iulianus libro trigenſimoquinto Digeſtorũ ſcripſit, ſi duobus [a] heredibus inſtitutis deducto vſufructu proprietas legetur, [b] ius adcreſcendi heredes non habere. Nam videri vſumfructum conſtitutũ, [c] non per concurſum [d] diuiſum. [e]

II. APRICANVS libro quinto Quæſtionum.

IDeoque amiſſa pars vſusfructus ad legatarium eundémque proprietarium redibit. B

III. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

IDem Neratius putat ceſſare ius adcreſcendi libro primo reſponſorum. Cui ſentẽtiæ congruit ratio Celſi dicentis totiés ius adcreſcendi eſſe, quotiens in duobus [f] qui inſolidum [g] habuerunt, concurſu diuiſus eſt. Vnde Celſus libro octauodecimo ſcribit, ſi duo fundi domini deducto vſufructu proprietatem tradiderint: vter eorum amiſerit, vſumfructum ad proprietatem redire, ſed non ad totum: [h] ſed cuiuſque vſumfructum ei parti accedere, quã ipſe tradiderit. Ad eam enim partem redire debet, à qua initio diuiſus eſt. C

Inter legatarium plena proprietatis & legatarium vſusfructus, non eſt locus iuri accreſcendi. Bartolus.

Non ſolùm autem ſi duobus vſusfructus legetur, eſt ius adcreſcendi: verũ & ſi alteri vſusfructus, alteri fundus [i] legatus eſt. [k] Nam amittente vſumfructum altero cui erat legatus, magis iure adcreſcendi ad alterũ pertinet, quàm redit ad proprietatem. [l] nec nouum. nam & ſi duobus vſusfructus legetur, & apud alterum ſit conſolidatus: ius adcreſcendi non perit neq; ei [m] apud quem conſolidatus eſt, neque ab eo: [n] & ipſe quibus modis amitteret ante conſolidationem, iiſdem [o] & nunc amittet. & ita & Neratio & Ariſtoni videtur, & Pomponius probat.

Inter habentem vſumfructum cauſalem, & vſumfructum formalem, eſt ius accreſcẽdi ratione coniunctionis verbalis. Baldus.

IIII. IVLIANVS libro trigẽſimoquinto Digeſtorum.

SI tibi proprietas [p] fundi legata fuerit, mihi autem & Mæuio & tibi eiuſdem fundi vſusfructus: habebimus ego & Mæuius trientes in vſufructu: vnus triens [q] proprietate miſcebitur. Siue autem ego ſiue Mæuius capite minuti fuerim', triens inter te & alterutrum noſtrũ diuidetur: ita vt ſemiſſem [r] in vſufructu habeat is qui ex nobis capite minutus non fuerat: ad te proprietas cum parte dimidia vſusfructus pertineat. [s]

V. CAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

ET ſi tradideris [t] alicui proprietatem deducto vſufructu, & Mæuio legauit vſumfructum, & Titius emit proprie. an tunc ego perdam partem meam? Et reſpon. accreſcit Mæuio & Titio. & ſi tibi teſtator legauit nudam proprie. deducto vſufructu pro herede, item dimidiam vſusfructus alij legauit: quæritur, an inter heredem & illum fructuarium ſit ius accreſcendi? Et dicit quòd non: ſed proprie. conſolidatur. ſi teſtator legauit vſumfructum mihi & tibi, ſed mihi pure: tibi ſub conditione, ſi nauis ex Aſia venerit vſque ad annum: quæritur ad quem pertinet vſusfructus? Et dicit quòd ad me interim totum pertinet. ſed ſi extat tua conditio, ad te pertinet, vel totus ſi capite minutus ſim pro parte. Viuianus. D

h *Ad totum.* ſcilicet prædium. id eſt ad quamlibet eius partem pro indiuiſo.

i *Fundus.* non detracto vſufructu, aliàs contra infra de vſufructu lega. l. ſi alij. nec enim intelligeretur dari fundus ſi vſusfructus detrahatur: vt infra de verborum obligatio. l. qui vſumfructum fundi. & ideo pro parte vſumfructum habebit: vt infra de vſufructu earum rerũ quæ vſu conſumuntur. l. ſi tibi. Sed contra infra familiæ erciſcundæ. l. & puto. §. primo. Solutio. vt ibi.

k *Legatus eſt.* vt infra eodem. l. ſi mulieri.

l *Ad proprietatem.* per conſolidationem. Azo. & eſt ratio: quia ſi alius haberet proprietatem, iſte tamen haberet per ius accreſcendi, & non proprietarius. Accurſius.

m *Nec ei.* quia ei poteſt accreſcere.

n *Ab eo.* quia ab eo ſi ipſe amiſerit, accreſcit alteri. Azo.

o *Iiſdem.* ſcilicet cauſalem perdit, qui habet in hoc naturam formalis: ne factum alterius alteri noceat. Accurſius.

p *Si tibi proprietas.* nuda. aliàs. §. Iulianus. Accurſius.

q *Vnus triens.* qui ſupereſt. Azo.

r *Vt ſemiſſem.* id eſt dimidium eius quod eſt amiſſum.

s *Pertineat.* Sed quid ſi Titio fundus, & Titio & Mæuio & tibi ſit eiuſdem fundi vſusfruc. legatus? Reſpon. Titius vnam dimidiam ſolus, & alterius dimidiæ habebit tertiam: vt infra de ſtipu. ſer. l. quarta. ſed infra de pecu. leg. l. dominus ſeruum. §. primo, videtur manifeſte contra. Item. C. de leg. l. cum quæſtio. Ioan. item an ita in perſona eius cui relictus eſt fundus, ius accreſcendi locum habeat, nó dicit hic, ſed ei accreſcere ab alio dicit, ſed quòd ſocio ab eo accreſcat, non dicit Azo. nec ſupra idem Neratius. in fine. Sed ſol. vt infra eo. l. ſi mulieri.

t *ET ſi tradideris.* tu cui proprietas cum tertia parte vſusfructus eſt legata, vel per venditionem, vel alio modo. Accurſius.

a *Idem eſt & ſi apud. Vſusfructus.* quod enim diximus à principio, idem nunc & ex poſtfacto.

b *Pars.* ſic ergo apud heredem altera dimidia remanſit. & hoc probat. & facit ſupra eo. l. j. §. fi. & l. ſeq. Accurſius.

c *Reuertatur.* nam nec verbis ſunt coniuncti.

d *Si mihi vſusfructus.* ſic & in liberto vni pure, & alteri ſub conditione aſsignato: vt infra de aſſig. liber. l. ſub conditione. §. fina. Accurſius.

e *Totum.* contra infra de condit. & demon. l. mulieri. Sol. vt dixi ſupra. l. j. in principio.

f *Vſumfructum.* veniente conditione. Accur.

g *Si quis Attio & heredibus ſuis.* id eſt teſtatoris, cum forte legauit à legatario, vel à coherede, vel à ſuis Titij, id eſt filiis eius. Ioã. nam ſui heredes ſunt: vt inſtitu. de hered. quali. & diff. §. ſui. & ſecundum has expoſitiones non eſt contra infra de leg. j. l. plane. §. ti duobus. vbi dicitur heredi à ſeipſo legari non poſſe.

h *Tres partes fient.* imò duæ videntur fieri debere: vt. C. de impu. & aliis ſubſtitu. l. finali. in fine. Solue. illa corrigit. vel verbum, vna, ibi poſitum, tollit contra. hoc non valet: vt infra de heredib. inſtitu. l. liber homo. §. Titius. Vel melius ibi loquitur de heredibus vni legatarij, id eſt Titij. Sed hic alterius, id eſt teſtatoris, quibus à coherede vel legatario legauit. Azo.

i *Nec enim intereſt.* vt & infra de vſufructu lega. illi. & de lega. j. l. Titiæ. §. nihil. & l. ſi quis iquilini. §. ſi ita. Accurſius.

Si mulieri. CASVS. Teſtator inſtituit extraneos, & mulieri cum liberis legauit vſumfructum. ſiue liberi moriãtur, accreſcit matri ſuæ: ſiue mater moriatur, accreſcit liberis. Secundo ponit quòd teſtator inſtituit ſolos liberos, & voluit eos frui cum matre. tibi reliquerat vſumfructum fundi. & dicit idem, vt ſi mater moriatur, accreſcat liberis, & interim ſimul vtantur. Tertio, ſi teſtator extraneum & filios heredes inſtituit, & mulieri legauit vſumfructum, & dicit idem eſſe quod in primo. Viuianus.

† *Nota text. ſecun. Bar. de diffione cõ, quæ ponitur cõiunctiue: de quo no. in l. triplici. de verbo. ſig. j.*

k *Si mulieri.* de aliquo fundo.

l *Cum liberis ſuis.* non inſtitutis heredibus. idem & ſi ſint inſtituti: vt infra ſubiicit. Azo.

m *Habet.* videbatur enim quòd hæc coniunctio, cum, faceret conditionem: vt quicunque eorum deficeret, vel mater vel filij, periret totum legatum vſusfructus: vt infra de condit. & demon. l. Iulius Paulus. ſed non eſt ita: vt hic dicit. quandoque tamen in vſufructu ſicut in proprietate fit pars coniuncto. quod dicit nota. infra de leg. j. l. huiuſmodi. §. ſi Titio.

n *Habent.* ſcilicet in totum.

o *Intelligendum.* vt ius accreſcendi hinc inde habeat locum. Accurſius.

p *Nam vt legatarios.* ſcilicet tantum vel ſimpliciter: ſed vt ſimul cum matre fruerentur. Sed qualiter eſt idem ſi ſoli liberi ſunt heredes? nec enim eis à ſeipſis legari potuit: vt infra de lega. j. l. plane. §. pe. & l. legatũ eſt deli. §. j. Reſpon. hic nõ legauit liberis, ſed mulieri, vt frueretur cũ liberis: vt ſupra poſuit. Et ita liberi non ſunt legatarij in vſufructu, ſed nudam habent proprietatem, & cauſalẽ vſumfructum pro parte. Sed tamen vt dixi ſupra, eis mortuis mater habet vſumfruc. & ſic accreſcit vſusfructus cauſalis, & mortua matre liberi habent vſumfructum cauſalem, non formalem, quem haberent niſi eſſent inſtituti. ſi autem liberi & extranei ſunt heredes, liberi poſſunt intelligi legatarij in vſufructu quem habent formalem. Sed pro qua parte? Reſpond. pro dimidia eius partis in qua inſtituti ſunt extranei, aliam habet mater: & habet præterea pro tota parte pro quota ſunt inſtituti filij: quia à ſeipſis non potuit eis legari: vt dixi. imò filij cauſalem: vt dixi. Ir. tamen ſcribit hic quòd virilem debẽt habere: vt ſpeciale ſit in vſufructu. Sed Azo contra. Accurſius.

q *Et extranei heredes.* repete ſecũdum quod legauit teſtator vſumfructum mulieri cũ liberis.

r *Intelligendus.* vt ius accreſcẽdi hinc inde habeat locum. Accur.

ſ *Et per cõtrarium.* nam ſuprà poſuit quãdo frui voluit matrem cum liberis. Azo.

t *Intelligendum.* & etiã liberos: vt. ſ. l. pxi. in fi.

u *Euentum.* vt hinc in de habeat locum ius accreſcendi.

x *Si proprietas fundi.* appellatione fundi plena continetur proprietas: vt ſupra eo. idẽ Neratius. §. non ſolum.

y *Semiſſem duo.* ſcilicet proprietarij habent: vt hic, & j. de vſufru. leg. l. Sempronius Attalus. §. fin. ſic & in proprietate duobus & vni relicta: vt. j. de here. inſtit. l. Titius. Accur.

z *Interdum. Sed amittenti.* id eſt ei qui amiſit ius.

a *Amiſerit vſumfructum.* iniuriã iudicis. Azo.

b *Vſumfructum amiſit.* non vtendo, vel repudiando, vel capitis diminutione.

c *Quã amiſit.* ſecũdũ R. & bene pũcta ſic. quã amiſit, ſubaudi, qui nõ eſt cõteſtat': cõſequitur ille qui eſt cõteſtatus: vt. ſ. de vſufru. ſi Titio. §. fi. & j. de excep. rei iudi. l. & an cadẽ. §. qui cũ partem. & quod dicit, duntaxat, quaſi diceret, nõ recuperat illã partem quam ipſemet amiſit: vt. j. titu. ij. l. iij. §. idẽ Põponius. in fi. §.

d *Obſtat.* cũ nõ poſſideret. idẽ & ſi cõtra poſsidẽte egiſſet. Azo.

e *A poſſeſſore.* qui ſcilicet nunc poſsidet.

f *Non domino.* immo domino: vt ſupra de vſufruc. l. dominus fructuario. §. fin. quæ eſt contra. Sol. vt ibi.

A

B

C

D

Cum ſingulis.] *CASVS.* Inſtituit quis duos heredes, ab vno reliquit mihi vſumfru.fundi,ab alio vſumfruc.eiuſdem fundi Titio legauit.dicit quòd ſumus ſeparati ac ſi ab vno reliquiſſet duobus pro æquis portionibus: quia & hic ſumus ſeparati,& ideo non eſt ius accreſcendi.Viuianus.

a *Cum ſingulis*. ſcilicet legatariis.Azo.

b *Vſusfructus legatur*. inſolidum tam in perſona heredis, quàm legatarij.& ob hoc differt à caſu ſeq.Accurſius.

c *Æquis portionibus*. à ſingulis heredibus faciendis,& ſingulis legatariis: puta à Titio lego Cornelio, & à Sempronio lego Ciceroni vſumfruc. in fundo Gabiano pro æquis portionibus:vt infra.l. proxi.ſubiicit. alioquin eſſent verbis coniuncti: vt infra de here. inſti. ſi ita qs heredes. Vel melius,licet ſint coniuncti verbis, tamen non habent ius accreſcẽdi propterea, quia à diuerſis percipiunt vſumfru. Azo. Sed certe immo videntur habere ius accreſcendi: vt infra de leg.j. ſi duob⁹.§.fi.vbi fuit legatum Titio & poſthumo pro parte virili: & tamen habet locum ius accreſcẽdi. Sol. hic fuerunt omnimodo diſiuncte ibi autem ſaltem verbis cõiuncti: inter quos eſt ius accreſcendi,ſecũdum Ioan. ſi non ſint alij re vel re & verbis cõiuncti: vt infra de leg. iij. l.re cõiuncti. Vel refert ſecundum Azo. ab vno herede relinquatur, vt ibi:vel à plurib⁹, vt hic. Et no.in ſuperiori caſu, quòd obligari heredes inſolidum non facit fructuarios coniunctos.

d *Vnde fit*. redit ad primum. Accurſius.

QVANDO DIES vſusfructus legati cedat.

QVanquam. *CASVS.* Primo dicit quòd vnus eſt vſusfructus, & ſimul incipit deberi purè & ſimpliciter relictus:licet ſingulis annis,vel pluribus vicibus fruatur fructuarius. Secundo dicit quòd aliud eſt ſi alicui legetur propriet. vel vſusfruc.per ſingulos annos,vel menſes,vel dies: quia plura ſunt legata:& pluries incipit deberi adita here.legantis,non prius. Tertio ſi legetur ſeruo hereditario,extunc,id eſt adita heredi.cedet: non prius.ſic ſi ex tempore legetur,necvſusfructus,nec actio cedit ante diem venientem: licet aliàs quod debetur ex die, poſſit peti:ſed male:quia obſtat exceptio.hic tamen ipſo iure non poteſt agere.Viuianus.

e *Quanquam vſusfructus*.purè relictus.Azo.

f *Aliquo eius*.vnde & quotiens vtitur, videbatur cedere: vt ſupra tit.j.l. penul.Accurſius.

g *Cedit dies*.id eſt incipit deberi.ſed venire diem,id eſt peti poſſe:vt infra de verb.ſignifi.l.cedere. non autem cedit quantum ad tranſmiſsionem:cum ad heredem nó tranſeat:vt.C.de caduc.tollen.§.in nouiſsimo.

h *Aliter atque*.immo non videtur aliter:vt infra de vſufruc.lega.l.antepenul.quæ eſt cõtra.Sol.legare fructus annuos vel mẽſtruos perinde accipitur,ac ſi ſingulis annis legetur vſusfruc. & hæc ibi pariſicat.ſed legare vſumfruc. pure non eſt pro eodem ac ſi ſingulis annis leget vſumfruc. quia primo caſu ſemel cedit, & vnum eſt legatum:vt hic.at quando in annos ſingulos, vel annos plures,pluries cedit:vt hic,&.j.de dona.cau.mor.l.ſenatus.§.fin. & de annuis lega.l.cum in annos. & infra ad legem Falci.l. j.§.ſi in annos.

Vbi diuerſi ſunt grauati, & diuerſi onerati,non habet locum ius accreſcendi.Bal.

XI. PAPINIANVS libro ſecundo definitionum.

CVm ſingulis [a] ab heredibus ſingulis eiuſdẽ rei fructus legatur, [b] fructuarij ſeparati videntur non minus quàm ſi æquis portionibus [c] duobus eiuſdem rei fructus legatus fuiſſet:vnde fit [d] vt iter eos ius accreſcendi non ſit:

XII. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

CVm alius ab alio herede vſumfructum vindicat.

QVANDO DIES VSVSfructus legati cedat.

TITVLVS III.

I. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

QVanquam vſusfructus [e] ex fruendo cõſiſtat, id eſt facto aliquo [f] et⁹ qui fruitur & vtitur,tamen ſemel cedit dies, [g] aliter atque [h] ſi cui in mẽſes vel in dies vel in annos ſingulos quid [i] legetur.tũc enim per dies ſingulos vel menſes vel annos dies legati cedit. Vnde quæri poteſt, ſi vſusfructus cui per dies ſingulos legetur, [k] vel in annos ſingulos, an ſemel cedat. Et puto non cedere ſimul, ſed per tempora adiecta, vt plura legata ſint.& ita libro quarto digeſtorum Marcellus probat in eo cui alternis diebus vſusfructus legatus eſt. Et ideo ſi is fructus legit⁹ ſit, qui cottidie percipi [l] non poteſt, non erit inutile legatũ:ſed dies habebunt [m] legatum,quibus frui poteſt.

Dies vſusfru.legari cedit adita hereditate:& ſi eſt dies appoſita, ipſo iure non cedit ante diem.facit infra de vſufruc.leg.Sempronius Attalus. Et ſi eſt relictus per nomina multiplicatiua,vt in ſingulos annos,non cenſetur legatum vnum: ſed plura, propter enumerationem temporum. Baldus.

Dies autem vſusfructus,item vſus,non prius cedet,quàm hereditas [n] adeatur. [o] Tunc enim conſtituitur vſusfructus, cum quis iam frui poteſt. Hac ratione [p] & ſi ſeruo hereditario vſusfructus legetur, Iulianus ſcribit, quamuis cætera legata hereditati adquirantur, in vſufructu tamen perſonam domini [q] expectari, [r] qui vti & frui poſſit. Item ſi ex die vſusfructus legetur,dies eius nondum cedit niſi cum dies venit. Poſſe enim vſumfructum ex die legari & in diem conſtat. [s] Non ſolum autem vſusfructus ante aditam hereditatem dies non cedit: ſed nec actio [t] de vſufructu.Idémque & ſi ex die [u] fuerit legatus vſusfructus.Denique Scæuola ait, agentem [x] ante diem vſusfructus, nihil facere: [y] quanuis aliàs [z] qui ante diem agit,malè agit. [a]

QVIBVS MODIS VSVSfructus vel vſus amittitur.

TITVLVS IIII.

I. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

NOn ſolum vſumfructum amitti capitis minutione conſtat, ſed & actione [b] de vſufructu. Et parui refert,vtrũ iure [c] ſit conſtitutus vſusfruct⁹,an vero tuitione prętoris. [d]

n *Hereditas*.ſcilicet legantis.

o *Aleatur*. tunc ergo cedit, vt poſsit frui: vt ſubiicit hic. non autem quo ad tranſmiſsionem: vt.ſ.in prin. huius legis dixi.Accurſius.

p *Hac ratione*. quia ex facto alicuius pendet:vt in prin.huius legis.

q *Domini*.ſ.heredis futuri: & dic q alius fuit teſtator qui legauit vſumfructum,& alius cuius hereditas iacet.

r *Expectari*.in omni legato inſpicitur perſona domini,an habeat teſtamenti factionẽ,vel non: vt infra de lega.ij.debitor.§.fi.Sed in vſufruct. inſpicitur etiã & expectatur vt tunc cedat cũ heres,id eſt domin⁹ adiuerit: vt hic,& infra de ſtipul.ſer.l.vſusfru.fine. &.j.tit.j.ſi ſeruo.Accur.

s *Conſtat*.vt & ſupra de vſufruc. l.iiij. & tamen non cedit ante diem: vt hic,& infra quando di. le.ce.l.ij.&.iij.

t *Actio*.ſcilicet cõfeſſoria:vt.j.ſi ſer. vin.l.ij.

u *Ex die*.vſusfru.vt etiam actio non prius cedat.

x *Agentem*. ſcilicet legatarium.

y *Nihil facere*.quia ipſo iure nullam habet actionem.

z *Quamuis aliàs*.id eſt in legatis relictis vel promiſsis ex die.

a *Malè agit*.quia actionem habet,ſed exceptione repellitur: vt infra de eo quod cer.lo.l.ij.§.ſi quis ita ſtipuletur.& infra dever. oblig.eum qui kalendis.Sed contra ſupra de pactis. l.iiij. Sol.vt ibi.Item facit infra ad le.Iul.de adul.ſi maritus.§.fi.

QVIBVS MODIS VSVSFRVCTVS vel vſus amittitur.

NOn ſolum.] *CASVS.* Legauit mihi vſumfruc.ſi capite minutus fuero,amitto vſumfru.& actio.pro vſufruc. competentem.cætera plana ſunt.Viuianus.

b *Actionem*.amittitur etiam actio ipſo iure, niſi quãdo perit nõ vtendo,quia per exceptionem tunc perit: vt ar. infra de act. & obli.l.obligationum ferè.§.placet.

c *Iure*. ſcilicet ciuili in teſtamento etiam directo.

d *Tuitione prætoris*.vt per fideicõmiſſum:vt.j.ſi vſusfruc.pe.l.qui vſumfru.&.j.eo.l.ſi legatum. vel in ſuperficiario ſolo vel veſtigali:vt infra de ſuperficie.l.j.in fi.& hoc ſubiicit: vel aliis modis vt diximus infra vſufr.quemadmo.ca.ſi vſusfru. mihi.§.illud.

Traditus.

Proinde tradit[a] quoque vſusfructus, item in fundo † vectigali [b] vel ſuperficie non iure [c] conſtitutus, capitis minutione amittitur: ſed ita demum amittitur capitis deminutione vſusfructus, ſi iam conſtitutus eſt. Cæterùm ſi ante aditam hereditatem, aut ante diem cedentem quis capite minutus eſt, cõſtat non amitti.[d] Si tibi fundus ex die legatus eſt, & vſumfructum mihi rogatus es reſtituere: videndum erit, ſi capite minutus fuero intra diem legato tuo infertum, ne[e] fortè ſaluus ſit mihi vſusfructus, quaſi ante diem cedentem capitis minutio interueniat. quod benignè dici poterit.[f]

Id quod non eſt, perire non poteſt. Bal.

Vſque adeo autem capitis deminutio eum demum vſumfructum perimit qui iam conſtitutus eſt, vt ſi in ſingulos annos vel menſes vel dies legatus ſit, is demũ amittitur, [g] qui iam proceſsit.[h] & ſi fortè in annos ſingulos legatus eſt, illius dumtaxat anni vſusfructus amittetur. & ſi in menſes, eius menſis. ſi in dies, eius diei.

Nota in ver. quod ſi ex duobus. quòd ſeparatio & diſtinctio temporum habet vim diſtinctionis re & verbis, & impedit ius accreſcendi. Bal.

II. PAPINIANVS libro ſeptimodecimo quæſtionum.

SI duobus ſeparatim [i] alternis annis vſusfructus relinquatur, continuis annis proprietas nuda eſt: cum ſi legatarium vnum ſubſtituas [k] cui alternis annis legatus ſit vſusfructus, plena ſit apud heredem proprietas eo tempore quo ius fruendi legatario nõ eſt. Quòd ſi ex duobus illis alter decedat,[l] per vices temporum plena proprietas erit. Neque enim adcreſcere alteri quicquam poteſt, quoniam propria quiſque tempora non concurrente altero fructus integri [m] habuit. Si non mors,[n] ſed capitis deminutio interceſſerit,[o] quia plura legata ſunt, illius annitãtùm, ſi modò ius fruendi habuit, fructus amiſſus erit. Quod & in vno legatario qui fructum in ſingulos annos accepit, defendendum eſt: vt commemoratio temporum,[p] repetitionis [q] poteſtatem habeat.

Cum ſingulis fructus alternis annis legatur,[r] ſi cõſentiãt [s] in eundem annum, impediuntur: quòd non id actum [t] videtur, vt concurrerent.[u] Multum etenim refert, duobus ſimul alternis annis legetur,[x] (quod ſanè vltra primum annum [y] procedere non poterit: non magis quàm ſi vni legatus ita fuiſſet) an ſingulis alternis annis. Nam ſi concurrere volent: aut impedient inuicem propter voluntatem:[z] aut ſi ea non refragabitur,[a] ſingulorum annorum [b] fructus vacabit.[c]

Vſusfructus capitis deminutione amiſſus poteſt reſumi ex diſpoſitione repẽtina. & videtur diſpoſitio repẽtina eo ipſo quòd eſt facta cõmemoratio ſeparis. h. d. hoc principiũ. Bald.

III. VLPIANVS libro decimoſeptimo ad Sabinum.

SIcut in annos ſingulos vſusfructus legari poteſt, ita & capitis minutione [d] amiſſus legari poteſt, vt adiiciatur, *Quotieſcũq; capite minutus erit, ei lego*. Vel ſic, *Quotiens amiſſus erit*. & tunc ſi capitis minutione amittatur, repetitus videbitur. Vnde tractatum eſt, ſi cui quandiu viuat, vſusfructus legatus ſit: an videatur repetitus quotiens amiſſus eſt. quod & Mæcianus tentat: & puto repetitum videri. [e] Quare ſi vſque ad tempus ſit legatus, vt puta vſque ad decennium, idem erit dicendum.

Vſufructuarius venit, ex repetitione habet ius accreſcendi, ſicut haberet ſubſtitutus ſibi non tanquam verbis, ſed tanquam re cõiunctus. h. d. & eſt multum no. Bald.

Hæc autem repetitio quæ fit poſt amiſſum capitis minutione vſumfructum, quæritur an & ius adcreſcendi ſecum ſaluum [f] habeat: vt puta † Titio & Mæuio vſusfructus legatus eſt: & ſi Titius capite minutus eſſet, eidem vſumfructum legauit. quæſitum eſt, ſi Titius ex repetitione vſumfructum haberet, an inter eos ius adcreſcendi ſaluum eſſet. Et Papinianus libro ſeptimodecimo quæſtionum ſcribit, ſaluum eſſe perinde ac ſi alius eſſet Titio in vſufructu ſubſtitutus: hós enim tametſi nõ verbis, re tamen coniunctos videri.

Quando non eſt repetita tota pars partis, illa pars repetita habet ius accreſcendi, non reſpectu partis non repetitæ, immo ſola conſolidatur proprietati: ſed reſpectu partis collegatarii. Baldus.

Idem Papinianus quærit: ſi Titio & Mæuio vſufructu legato, [g] in repetitione vſusfructus non totum, ſed partem Titio relegaſſet,[h] an viderentur

---

a *Traditus*. ex cauſa vénditionis inter viuos, vel ſimili: ſubaudi, amittitur eã demi. vt ſubiicit.

b *Vectigali*. hoc iure prætorio.

c *Iure*. ſ. prætorio.

d *Non amitti*. quod enim non eſt, amitti nõ poteſt: vt infra de condit. & demon. Titio vſusfruc. & infra quemad. ſer. amit. l. ſi partem. & infra qui. ad li. procla. non licet. l. Licinius. & infra de regulis iuris, non poteſt. in fin. tit. & l. non videtur rem. Azo.

e *Ne*. id eſt an.

f *Paruerit*. vt ſaluus ſit.

g *Demum amittitur*. per capi. deminu.

h *Proceſſit*. immo videtur amitti quod non eſt, vt in alia ſeruitute alterno tempore relicta: vt infra quemadmodũ ſer. amit. ſi ſic. quæ eſt contra. So. hic de amiſſione quæ ſit per capi. demi. ibi de ea quæ non vtendo. Accurſius.

i *Si duobus ſeparatim*. vt vnus vno anno, alius alio vtatur. & ita hoc aduerbium ſeparatim, non deſignat tantum ſeparationem in legando factam: ſed in vtendo & fruendo faciendam: vt & infra ea. l. §. fin.

k *Subſtituas*. id eſt proponas.

l *Decedat*. in primo caſu legis.

m *Integri*. & ſic non habet locum ius accreſcendi: vt & ã. de vſufruc. accre. l. iij. in prin.

n *Si non mors*. morte enim ſecuta non videtur repetitus: vt infra eo. repeti. j. reſpon. & ſupra ſtatim.

o *Interceſſerit*. quando duobus ſeparatim alternis annis, & alter in ſuo anno capite minuitur.

p *Temporum*. ſcilicet ſingulorum: cum dicit, ſingulorũ annorũ fructus legis lego. Azo.

q *Repetitionis*. vt videatur repetiiſſe vſumfructa: quotiens amiſſus erit vſusfructus, do lego. Azo.

r *Alternis annis legatur*. ſeparatim: vt vnus vno anno, alter alio anno vtatur: vt in principio legis.

s *Conſentiant*. hic conſenſus eſt diſſenſus.

t *Actum*. ſcil. teſtatore.

u *Concurrerent*. in eundem annum.

x *Legatur*. quo caſu contingunt: cum ambo loco vnius habeantur.

y *Primum annum*. apertius dixiſſet vltra annũ: quia alius erat annus proprietarij. primũ autem hic dicit reſpectu ſequentium, & tertius erit primus & quintus: & ſic in aliis alternatis. Accurſius.

z *Voluntatem*. teſtatoris. & hoc quando non apparet quis primo fuerit nominatus. aliàs ille habet primum annum: vt ã. de vſufruc. l. quotiens duobus. Sed hoc caſu quando eſt incertum quis primo fuerit nominatus, quare non interuenit prætor: vt ã. de vſufr. ſi cuius. §. denique. & inſtit. de ſatiſda. tu. & cu. §. ſin autem? Reſpõ. quia hic deficit actio qua intentata interueniat prætor: quæ eſt in illa. l. ſi cuius. ſcilicet cõmuni diuidundo. Item nec eſt fauor ætatis qui eſt in illo. §. inſtitu. qui eſt magnus: vt. C. de act. empt. l. curabit. Vel verius dic quòd etiam hic interuenit: vt. j. de lega. j. huiuſmodi. §. fi.

a *Non refragabitur*. quia voluit eos vti ſimul in eundem annum.

b *Annorum*. ſcilicet alternorum.

c *Vacabit*. cum eodem anno ſimul fruatur. Ac.

d *Sicut in annos. Capitis deminutione*. ſcilicet capitis deminutione minima interueniente. cæterum ſi maximam vel mediam paſſus eſt fructuarius, denuo ſibi legari non poſſet: vt inſtitu. de capitis deminu. §. j. ij. & iij. &. C. de hered. inſtitu. l. j. & inſtitu. de here. quali. & dif. §. teſtaméti. hodie autẽ nõ amittitur capitis deminutione minima: & ideo nõ poſſet fieri hæc repetitio: vt inſtitu. de acqui. per arro. j. reſpõ. niſi indulta reſtitutione à principe poſt maximam vel mediam: vt. ã. de poſtu. l. j. §. de qua. & ita intelligendum eſt qđ eſt. j. de an. leg. l. ſi ſingulos. & in. l. iſta. & facit infra de vſufru. leg. l. licet. Accurſius.

† *Iſto text. eſt not. ſecũdũ Bar. hic ad hoc quòd quãdo copula cadit inter diuerſas orationes, facit coniũctionẽ verbalem. ad qđ cõcor. l. 1. §. hinc itaque. C. de caduc. tol.*

e *Repetitus videri*. vt & j. de euic. ſi vẽ quá. §. fi.

f *Saluum*. ſi poſtea mortе ſoluatur.

g *Legato*. ſcilicet purè. Azo.

h *Relegaſſet*. ſic puta: quotiens Titius amiſerit, ei do lego pro parte

vt &.ſ.e.l.j.rñ. At Mæuio nihil relegauit, vt ſtatim innuit, ꝙ ſi Mæuius &c.& ꝙ dicit partem, non dicas dimidiam, ſed totius. tũc enim perinde eſſet ac ſi legatus eſſet totius fundi vſusfructus vni, alteri dimidia. & hoc propter concurſum: vt. C. de lega. l. cũ quæſtio. dicam igitur partem dimidiam eius quod amitteret, id eſt quartam totius.

a *Coniuncti*. poſt amiſſionẽ vſusfructus, & reſumptionem partis eiuſdem. Azo.

b *Socio*. id eſt totã portionem Titij. Titius tamen ſtatim etiam in momento portionem reſumit quam teſtator ei repetit. vel dicas quòd per mortem Titius amiſit: quo caſu nihil reſumit: licet fuerit repetitus: vt infra eo. l. repeti. j. reſpon. quod non placet. Azo.

c *Amiſiſſet*. poſtquam ſcilicet Titius amiſit, & partem recuperauit. aliàs ſi nondum Titius amiſiſſet: amitteret autem primo Męuius, & totum Titio accreſceret. nam antequam Titius amittat, negari non poteſt eum re & verbis eſſe Titio coniunctum. Vel dic ſimul cum Titio, id eſt eodem tempore vel momento per capitis deminutionẽ. Et ad hoc optimè aptatur ſequens ratio, nec enim, & cætera. quare autem eo momento non poſſet dici accreſcere, patet: quia qua ratione diceretur ab eo accreſcere, eadem & illi ab iſto: & ita nulli accreſceret. & ſecundum hoc dic eo momẽto, id eſt eo caſu. Eſt & alia ratio, quia cum ius vtriuſque ſit in ea cauſa vt recedat, interim ius aliquod per actionem non vindicat: vt infra ſi cert. peta. l. pecuniam. Ratio autem ſequens, placet enim &c. poteſt referri ad eũ caſum quando Titius primo, Mæuius ſecundo amiſit. patet duobus modis poni caſum per hanc gloſ. Accurſius.

d *Partem ad eum*. quæro quam? Reſpon. certum eſt ꝙ id quod amiſit irrecuperabiliter, & accreſcit Męuio: non debet Titio accreſcere, Mæuio capite minuto: ſed de medietate quam Mæuius amiſit ex ſua perſona, pro parte quam reſumpſit Titius, & ſic pro quarta totius accreſcit ei, pro alia proprietario. & ſic eſt quarta. Quidam tamen dicunt totam medietatem quam habuit Mæuius ex ſua perſona, accreſcere Titio. ſed quomodo, cum non ſit Męuio coniunctus re, niſi in eo quod reſumit? & in eis dixiſti non accreſcere. faciebat tamen pro eis ſupra tit. ij. l. interdum. ſed ibi iniuſtè amiſerat, hic iuſtè. & dicitur prędicta coniunctio durare: vt ſupra ea. l. §. hæc autem.

e *Neque enim*. bene dico partem, non totum: quaſi dicat, ille cui accreſcit in totum pars defecta, talis debet eſſe vt potuerit ei accreſcere omni tẽpore poſtquã cœperit eſſe fructuarius: vel ſaltẽ tũc cum eſt pars defecta. huic autem non potuit accreſcere cum amittebat, vel cum reſumebat, vel etiã in medio, id eſt antequam reſtituatur. nec enim potuit tunc cum pars eſt defecta. nõ potuit dico, quod irrecuperabiliter amiſit: nec alius pro eo: quia in eo nullo modo erat alteri coniunctus: ſed in eo quod reſumit, incipit re coniunctus eſſe. Azo.

f *Quo quis*. Titius.

g *Ex reſumit*. ſepara literam faciendo repetitionem. nam eſt impoſsibile eodem puncto & amittat & reſumat. nam ita demum reſumit, ſi prius amiſerit: arg. contra. j. de noua. ſi Stichũ. §. ſi quis. Sed ibi ponitur tempus pro quodam ſpatio quod plura puncta & horas continet. Et forte hic idem dici poſſet. nam & momentum ponitur pro die quandoque: vt. C. de fer. l. omnes. Azo.

h *Ex vſufructu*. irrecuperabiliter amiſſo: id eſt nec ipſe, vt hic: nec alius pro eo, vt ſubiicit.

i *Accreſcere*. ſicut enim Titio vſusfruct. Mæuij in totum accreſcit, quando Titio in repetitione totus eſt legatus: vt ſupra. c. §. hęc autem. ita ſi pars dimidia vſusfruct. in repetitione eſt ei legata: quia in medietate eſt Mæuio re coniunctus tantùm: vt ſupra. §. proxi. pro medietate portionis quam amittit Mæuius, quæ eſt quarta totius, ei accreſcit. & hoc eſt quod dicit, neque enim, & cætera. & ibi, placet enim nobis &c. ſecundum R.

k *Amittit*. irrecuperabiliter. & dic, ex eo, large. ſic infra de incẽ. rui. nau. l. j. §. j.

l *Perſona cohæret*. vt infra de lib. leg. l. non ſolum. §. tale.

Repetitio vſusfructus habet locum in vitaco non poſt mortem legatarii: niſi ſit facta commemoratio heredis. Bartolus.

V. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

REpeti poteſt legatus vſusfructus amiſſus qualicumque ratione, dũmodo nõ morte[o]: niſi fortè heredibus[p] legauerit. Si quis[q] vſumfructum ſolum ſerui alienauerit, B per quem vſusfructus ei adquiſitus eſt, dubium non eſt quin vſusfructus per eum adquiſitus retineatur[r]. Rei mutatione interire vſumfructum placet: veluti, vſusfructus mihi ædium legatus eſt: ædes corruerunt, vel exuſtæ ſunt[f]. ſine dubio extinguitur. an & arcæ? certiſsimum eſt, exuſtis ædibus nec areæ nec cementorum vſumfructum deberi. Et ita & Iulianus. Si areæ ſit vſusfructus legatus, & in ea ædificium ſit poſitum[t], rem mutari, & vſumfructum extingui conſtat[u]. C Planè ſi proprietarius hoc fecit: ex teſtamento, vel de dolo tenebitur[x].

m *Prætor*. qui fideicommiſſa introduxit: vt inſtitu. de fideicommiſ. hered. §. j. Accurſius.

n *Pereat*. vſusfruc. vt & infra eo. ſi legatũ. & infra de vſufru. lega. ſi quis vſumfructum.

Repeti poteſt. CASVS. Vſusfruct. poteſt repeti quocũque modo amittatur, dummodo nõ amittatur morte. [SI QVIS.] Habeo vſumfruct. in ſeruo per quem mihi quæſitus eſt vſusfruct. in fundo. alienaui vſumfr. ſerui. certè retineo vſumfru. fundi. REI. Si legetur mihi vſusfr. ædium quæ poſtea corruerunt, extinguitur vſusfruc. adeo quòd nec areæ illius domus vſusfru. debetur. [SI AREAE.] Teſtator legauit mihi vſumfru. areæ ſuæ, vel alienæ. heres vel alius dominus in ea poſuit ædificium. extinguitur vſusfruc. ſed iſti heredes ſi fuerint extranei, de dolo tenentur, & interdicto quod vi aut clam, ſi non ſint paſsi conſtituere vſumfr. ædificio ſublato. & h.d. cum duabus legibus ſeq. Vi.

o *Morte*. rei vel perſonæ. in perſona enim mortui nõ poteſt repeti legatũ: imò ꝑ nõ ſcripto habetur: vt. C. de cadu. tol. §. j. Ac.

p *Heredibus*. & tunc non eundem vſumfructum habebunt, ſed diuerſum: vt. ĩ. de verb. obliga. l. ſtipulatio iſta. §. ſi quis ita.

q *Si quis vſumfructum*. ſcilicet fundi.

r *Retineatur*. idem eſt & ſi parte ſerui: vt C. de vſufru. inter antiquam. & l. fi. idem & ſi totum: vt. j. eo. ſi ſeruo. & ſupra de vſufr. qui vſumfructum. §. fi.

f *Exuſtæ ſunt*. ſcilicet in totum: vt infti. eo. §. fi. & infra de ſerui. vr. præ. ſeruitutes. §. ſi ſublatum. in fi. & ſupra de vſufru. ſi cui inſulæ. ſed contra. j. eo. l. fundi. & l. ſeq. & l. quid tamen. §. agri. ibi D non tamen &c. Solu. vt ibi in. l. illa, ſed & eo. & d. §. agri.

t *Poſitum*. à quocunque.

u *Extingui conſtat*. ſecus etiam in proprietate areæ legata: quia ſi redit ad aream, valet legatum: vt. j. de lega. iij. ſi chorus. §. areã.

x *Vel de dolo tenebitur*. in nullo caſu videtur verum quod hic de actione de dolo dicitur. aut enim iam cœperat vſusfructus, & tunc ceſſat de dolo: quia tunc locum habet interdictum quod vi aut clam: vt infra quod vi aut clam. l. denique. in princi. & argu. infra ad. l. Aquil. item Mela. §. fi. & l. ſeq. & arg. ſupra de dolo. l. & eleganter. §. ſi ſeruum. aut nondum cœperat, quia hereditas nondum erat adita: & tunc ſimiliter datur interdictum quod vi aut clam. Item ex teſtamento: vt ſupra de dolo. l. & eleganter. §. itẽ ſi ſeruum. & ĵ. de aur. & ar. leg. ſi imaginem. Item pro nihilo poneret, extingui. nam ex eo videtur quòd iam cœperat. Ad hoc reſpon. quatuor modis: vt dicas de dolo, id eſt ex teſtamento nomine doli. Secundo, quia hæc vel illa datur: quia illa ex teſtamento. Tertio dic quòd competat de dolo, ſiue cœperat vſusfruct. ſiue non. nam & ſi cœperat, ceſſit Aquil. quia ædificio non ſit res deterior: vt infra ad legem Aquil. ſi

ſeruus

ſeruus ſeruum. §. Viuianus. & §. ſed & ſi. & §. ſi ſalictum. & §. ſed & ſi puerum. & §. rupiſſe. Eadem ratione nec interdictum datur: vt infra quod vi aut clam. ſi alius. §. ſi quis aceruũ. Nec ob. quod de anulo ſubmerſo & de ſimilibus dicitur. ibi enim quod meum eſt, contrectatur: & res quæ mea eſt, mihi abeſt: hic nihil meum contrectatur. Item & alia ratione poteſt ceſſare interdictum, ſi ponas ædificantem nec fuiſſe prohibitum, nec ſuſpicatum fuiſſe ſe poſſe prohiberi, puta ſi bene credebat fructuarium ignorare vſumfruct. ſibi relictum: & ideo eo ſciente & patiente ædificabat. Item ſi non cœperat vſusfru. multo minus dabitur aliqua prædictarum: & tunc pones verbum extinguitur, impropriè: vt infra vſufruct. quemadm. ca. l. iij. §. definere. & hoc niſi in teſtatoris area ſit relictus. Quarto, vt loquatur in duobus caſibus, id eſt quando heres ædificauit in inſula teſtatoris, cuius vſusfructus relictus erat: & tunc datur actio ex teſtamento. Item interdictum, ſi prohibitus fecit, vel ſi ſe prohiberi ſuſpicatus eſt, & cœpit eſſe poſtea fructuarij vſusfruct. alias actio ex teſtamento tantũ locum haberet. Item etiã in alio quando alienæ areæ vſusfruct. legatus eſt: & ille extraneus dolo malo, vt vſusfructus deberi non poſſet, ædificauit: tunc enim heres nullo modo tenetur: quia in culpa non eſt, & liberatus eſt quaſi morte rei: quare & contra extraneum vnicum ſupereſt actionis de dolo auxilium. Quod autem ſequitur, niſi ſublato & cætera, non ideo dicitur vt interdictum etiam ſi vſusfruc. tempore non periit, non competat: ſed ob hoc vt etiam tũc competere dicatur, niſi vſusfructus reſtituatur. Accur.

VI. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SEd & interdictum quod vi aut clam vſufructuario competit:

VII. IVLIANVS libro trigeſimoquinto Digeſtorum.

NIſi ſublato ædificio vſumfructum areę mihi ceſſerit, tempore ſcilicet quo vſusfructus perit tranſacto [a].

Lex mutatur forma in acceſſorio, nõ extinguitur in principali. Bal.

VIII. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

FVndi vſufructu legato [b], ſi villa [c] diruta ſit, vſusfructus non extinguetur: quia villa fundi acceſsio eſt: non magis quàm ſi arbores deciderint.

IX. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SEd & eo quoq; ſolo in quo fuit villa, vti frui potero [d].

X. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

QVid tamen ſi fundus villæ fuit [e] acceſsio? videamus ne etiam fundi vſusfructus extinguatur. Et idem dicẽdum eſt, vt non extinguatur. Non tantùm ſi ædes ad aream redactæ ſint, [f] vſusfructus extinguitur: verùm etiam ſi demolitis ædibus teſtator alias nouas reſtituerit. Planè ſi per partes reficiat, licet omnis noua facta ſit, aliud [g] erit nobis dicendum.

Agri vel loci vſusfructus legatus ſi fuerit inundatus [h], vt ſtagnum iam ſit, aut palus: proculdubio [i] extinguetur. Sed & ſi ſtagni vſusfructus legetur, & exaruerit, ſic vt ager ſit factus: mutata re vſusfructus extinguitur. Non tamen ſi arui vſusfructus legetur, & ibi vineæ ſint poſitæ, vel contra, puto extingui [k]. Certè [l] ſiluæ vſufructu legato, ſi ſilua cæſa illic ſationes fuerint factæ, ſine dubio vſusfructus extinguitur.

Si maſſæ vſusfructus legetur, & ex ea vaſa ſint facta, vel contra, Caſsius apud Vrſeium ſcribit interire vſumfructum. quam ſententiam puto veram. Proinde & ornamentum diſſolutum [m] aut transfiguratum, extinguit vſumfructum. In natis quoque vſufructu Sabinus ſcribit, ſi quidem per partes refecta ſit, vſumfructum non interire. Si autem diſſoluta [n] ſit, licet iiſdem tabulis [o] nulla præterea adiecta reſtaurata ſit, vſumfructum extinctum. quam ſententiam puto veriorem. Nam & ſi domus * fuerit reſtituta, vſusfructus extinguitur. Quadrigæ vſufructu legato, ſi vnus ex equis deceſſerit, an extinguatur vſusfructus quæritur. Ego puto multum intereſſe, equorum, an quadrigæ vſusfructus ſit legatus. Nam ſi equorum, ſupererit in reſiduis. ſi quadrigę, non remanebit: quoniam quadriga eſſe deſiit:

XI. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

NIſi alius [p] ante diem legati cedentem ſubſtitutus ſit.

Mutato miniſterio ex quo dependa effectus, intelligatur res mutata. Baldus.

XII. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

SI cui balneĩ vſusfructus legatus ſit, & teſtator habitationem hoc fecerit: vel ſi tabernæ, & dictam fecerit: dicendum eſt vſumfructum extinctũ. Proinde & ſi hiſtrionis [q] reliquerit vſumfructũ, & cum ad aliud hic habet vſumfr. in ſolo vbi eſt villa: nõ quia villæ, ſed quia fundi totius quaſi cuiuſdam vniuerſitatis. nam idem eſt vbi omnium bonorum eſt vſusfru. relictus: vt. ĩ. de vſufr. quotiens. §. ſi. Accur.

QVid tamen.] CASVS. Si domus diruatur cuius vſusfruct. legatur, extinguitur vſusfru. Cætera plana ſunt vſque ad. §. in nauis. Si legas mihi vſumfruct. nauis, & per partes refecta ſit, vſusfruct. non extinguitur: ſecus econtra eſt: quia tunc extinguitur vſusfruct. quod in domo locum habet. [QVADRIGAE.] Si in quadriga tua quæ quatuor equis ducebatur, mihi vſumfruct. legaueris, & vnus equus deceſſerit, quæritur an exting. vſusfru. in reſiduis tribus equis? Et diſting. aut equorum aut quadrigæ relinquitur vſusfruct. primo caſu remanet in reſiduis: ſecundo caſu non remanet vſusfruct. & continua. l. ſequen. cũ iſta. Viuianus.

a *Niſi ſublato ædiſ. Tranſacto.* Alioquin fieret reſtitutio ipſo iure: vt infra quemadmo. ſer. amit. ſi locus. Azo. Sed quomodo competere poteſt vel de dolo, vel interdictum: cum vna biennio, altera anno tollatur, vt vſusfruct. x. an. & hic dicit finito vſufruct. dari interdictum? Reſpon. loquitur ſecundum leges iſtas quando finiebatur vſusfru. anno vel biennio continuo: & annus interdicti erat vtilis. Accurſius.

Fvndi.] CASVS. Ti. legauit vſumfruc. fundi, in quo eſt villa. ſi villa decidat, manet vſusfru. areæ in loco vbi fuit villa. & hoc ſiue villa fuit acceſsio fundi, ſiue econtra fundus fuit acceſsio, vt hortus. tamen hoc eſt ſi villæ & fundi relictus fuit vſusfruct. Viuianus.

b *Legato.* & per conſequens villæ quæ in eo eſt. Accurſius.

c *Si villa.* mala ratio: vt infra. l. quid tamen. in princip. & ideo ſubaudi, maxime. Accurſius.

d *Sed & eo. Patet.* ſupra. e. repeti. §. rei mutatione. contra. Sol. *domus diruta fuerit, & ex iiſdẽ cementis tigniſq; fuer.*

e *Acceſsio fuit.* eodem caſu repete quo villæ & fundi legauit vſumfruct. vt ſupra eo. l. fundi. & eſt fundus acceſsio: vt ſi gratia operis quod in villa agebat, habuit fundum. econtra ſi gratia fructuum fundi habuit villam: vt infra de aur. & argẽ. le. & ſi non ſint. §. peruenimus.

f *Redacta ſint.* & nullæ aliæ ſunt refectæ.

g *Aliud.* vt non extinguatur. nam quandiu pars etiam minima ſupereſt, etiam in deſtructa habet vſumfruct. vt ſupra de vſufruct. ſi cui inſulæ.

h *Inundatus.* ante mortem vel poſt mortem teſtatoris.

i *Proculdubio.* vt. j. eo. l. ſi ager.

k *Puto extingui.* hoc ideo fortè, quia etiam vinea durante ſationes ibi fiunt: vnde quaſi non ſit forma mutata, non perit vſusfruc. quaſi magis in ſolo ſit vſusfructus quæritus: vt infra de ſer. ruſti. prædi. l. certo. in ſilua autem non fiunt ſationes: vnde ſi fuit cæſa, & fiant ſationes, rei mutatione extinguitur vſusfr. vt hic ſubiicit.

l *Certè.* vel aduerbium, vel nomen.

m *Diſſolutum.* id eſt diſſolutio ornamenti. Accurſius.

n *Diſſoluta.* tota ſimul. Accurſius.

o *Licet eiſdem tabulis.* mutato conſilio. nam ſi ea mente vt reficiatur diſſoluta ſit, rurſus compoſita eadem eſſe incipit: quæ diſtinctio in domo non admittitur: vt. j. de verb. oblig. interſtipulantem. § at nauis. quæ eſt contra. & . j. de ſolu. qui res. §. aream.

p *Niſi alius.* ſcilicet equus. ſic & in legato proprietatis: ar. j. de leg. ij. peculium. §. quadrigæ. Accurſius.

Si cui balinei. CASVS. Si ſtatus rei cuius vſumfru. teſtator legauit, mutatus ſit: extinguitur vſusfru. de quo ſubiicit duo dicta in quibus extinguitur vſusfru. Viuianus.

q *Hiſtrionis.* & hoc cũ nomẽ artificij in legando expreſsit: puta, lego

lego ſeruum meum hiſtrionẽ,& poſtea ad aliud artificium trãſierit ſeruus:vt quia lecticarius fiat: ſecus ſi ad aliud tranſierit officium ſeu miniſterium quod nõ ſit artificium:vt ſi fiat cocus: quia tũc extinguitur:vt infra de leg.iij.legatis. §. ſi ex officio.Item ſecus ſi proprium nomẽ eſſet expreſſum in leganda proprietate:licet in vſufructu hoc nõ diſtinguatur: ar. ſupra de cap.demi.l. tutelas.j. reſpon.& infra de ali.& cib.le.Mela.Sed ar.contra infra de vſu & ha. l. cæterum.§.mulieri.Accurſius.

a *Miniſterium.* id eſt artificium.

b *Extinctum.* id eſt nõ incipit ſi nondum cœperat:vel ſi cœperat,extinguitur.

c *Si vſufructuari.* quærebatur ſi vſufructuarius fecit meſſem, id eſt ſecauit ſegetem,& adhuc nõ eſt in horreo recondita vel coacta, id eſt batuta:cuius ſit?& dicit Labeo q̃ eſt heredis fructuarij: & idem in olea & vua collecta,licet nondum coacta,vt inde ſint fructus extracti. ſed aliud eſt ſi adhuc tenetur i terra ſpica, vel vua in vinea : quia tunc eſt proprietarij. Item aliud eſt in ea oliua vel fructu qui per ſe cecidit : quia eſt proprietarij. Sed Iulianus corrigens dicit quòd nõn ſunt fructuarij,vel heredis eius, niſi in horreis ſint recõditi. in bonæ fidei autem poſſeſſore efficiuntur eius, eo ipſo quòd à ſolo ſint ſeparati,ſecundum omnes, Labeonem ſcilicet & Iulia. Vel dic ſecundo,quòd facit differentiam inter fructuarium & bonæ fidei poſſeſſorem:quia fructuarij ſũt ſtatim q̃ à ſolo ſunt ſeparati,vel à ſe,vel ab alio nomine ſuo. ſed bo. fi. poſſeſſoris,à quocũq; ſeparentur,& cuiuſcunque nomine.

vſufructuarius. † *Ludo.Ro. in ſuis ſing. fo.20.ſing. 549. dicit iſtũ text. poſſe quòd appellatione fructus venit palea ſed dic quod tex.non loquitur aliquo pacto de palea: nec, ſi bene inſpiciatur, hoc probat. Boleg. Adde quòd ſi text. noſter hoc nõ probet, vt voluit Boleg. in nouis ſuis interpre. hic tamen pro Ludo.Ro. ego adduco tex. hoc probãtẽ, ſi ſubtiliter videatur, in l. fin. §. fin. C. de ſerui. & aqua. quem text. alleg. Baptiſta de Caſtellio. in addi. Ludo. Ro. vbi ſupra.*

d *Stipulam.* id eſt blauã ſectam,ſiue meſſem.

e *Labeo ait.* & male. Azo.

f *Fructúmque percipi.* dicit Labeo.

g *Sed vt verum eſt.* id eſt ſicut eſt verum, ſecundum Labeonem: ita & hoc eſt verum quod ſubiicit,ſecundũ eundẽ:corrigitur tamẽ primũ per Iulianũ.Itẽ no.quòd hic eſt ſimilitudo per cõtrariũ.vel expone ſecũdo vt ſonare videẽ,ſecũdũ Io.& Azo.quòd fructuarij fiãt ſtatim vt ſuo nomine à ſolo ſeparati ſũt: ſed in bo. fidei poſ.nõ requiritur ſuo vel alieno nomine percipiãtur.Azo.

h *Scripſit.* Labeo.

i *Decideris.* hoc enim non eſt heredis fructuarij.

k *Percepeit.* non autem ſi ab alio percipiantur non nomine fructuarij,vel per ſe ceciderint.& ſic prædicta non corrigit, ſecundum Io.& Azo.vt hic,& infra de vſur.qui ſcit. §. in alieno.&.§. præterea.ſecundum ſecundum caſum.ſed ſecũdum primum percepit,& in horreo recondidit.

l *Separati ſunt.* à quocunque vel cuiuſcunque nomine, ſecũdum ſecundum caſum,vel etiam ſecundum primum.

m *Excepta.Morte.* quibus duobus modis in totũ tollitur vſusfructus:vt.ẽ.eo.l.iij.§.fina.&.C.de vſufru.corruptionẽ.in fi.

n *Reliquæ cauſæ.* vt non vtendo,& rei mutatione.

miniſterium [a] tranſtulerit: extinctum [b] eſſe vſumfructum dicendum erit.

Lex iſta legitur duobus modis. ſecundum primam lec.breuiter.h.d. Fructus efficiuntur fructuarii cum ab eo ſint in horreo recondit.bo.fi.poſſeſſoris, eoipſo quòd ſunt à ſolo ſeparati.h.d.ſecundum primam lec. Secundum aliam lec. h.d. Vſufructuarius facit fructus ſuos ſi ſuo nomine à ſolo ſeparentur: ſed bonæ fidei poſſeſſ.à quocunque a terra ſeparentur.h.d.ſecundo iſtam lec. Iulianus nõ corrigit Labeonem,immo declarat,& iſtam puto veram: quia immo iuriſconſultus approbat dictum Labeonis ibi,ſed verũ &c. Bar.

XIIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SI fructuarius [c] * meſſem ſecit,& deceſsit: ſtipulam [d] † quæ in meſſe iacet, heredis eius eſſe Labeo ait: [e] ſpicã quæ terra teneatur, domini fundi eſſe: fructúmque percipi [f] ſpica aut fœno cæſo,aut vua adempta,aut excuſſa olea,quamuis nondum tritum frumentum, aut oleum factum,vel vindemia coacta ſit. Sed vt verum [g] eſt quod de olea excuſſa ſcripſit, [h] ita aliter obſeruãdũ de ea olea quę per ſe deciderit.[i] Iulianus ait,fructuarij fruct' tũc fieri,cũ eos perceperit:[k] bonæ fidei autẽ poſſeſſoris,mox q̃ à ſolo ſeparati ſunt.[l]

XIIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

EXcepta capitis minutione vel morte, [m] reliquæ cauſæ [n] vel pro parte [o] interitum vſusfructus recipiunt.

XV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

INterdum [p] proprietarius ad libertatem perducet,[q] ſi fortè vſusfructus fuerit tandiu legatus, quandiu manumittatur.[r] Nã incipiente proprietario manumittere, extinguetur vſusfructus.

Ex teſtamento diuerſorum non eſt locus iuri accreſcendi. quam.l.no. quia eſt vna de regulis in materia iuris accreſcendi. Bar.

XVI. IDEM libro quinto diſputationum.

SI ſub conditione mihi legat' ſit vſusfruct', medióq; tẽpore ſit penes heredẽ:poteſt heres vſumfructũ alij legare. quæ res facit,vt ſi conditio extiterit mei legati,vſusfructus ab herede relictus finiatur.[s] Quòd ſi ego vſumfructum amiſero, [t] non reuertetur ad legatarium [u] cui ab herede purè legatus fuerat:quia ex diuerſis teſtamentis ius coniunctionis non contingit.[x]

Conſolidatio voluntaria permit vſumfructum:nec poſtea reminiſcit. Baldus.

XVII. IVLIANVS libro trigẽſimo quinto Digeſtorum.

SI tibi fundi vſusfruct' purè, proprietas autẽ ſub cõditione Titio legata fuerit,pendente cõditione dominiũ proprietatis adquiſieris:[y] deinde cõditio exiterit: pleno iure fundũ Titius habebit. Neq; intereſt, [z] q̃ detracto vſufructu proprietas legata ſit. * enim dum proprietatem adquiris, ius omne legati vſusfructus amiſiſti.[a]

XVIII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

SI ſeruo hereditario ante aditã hereditatẽ legat' vſusfruct' fuiſſet,magis placet adita hereditate eũ vſumfructũ ad te [b] trãſire,nec interire quaſi mutato [c] dominio: [d] qa nec dies ante

o *Pro parte.* vt infra eo.l.placet.Accurſius.

INterdum]C *ASV S.* Si cui vſusfruc. ſerui legetur quandiu manumittatur:eo manumiſſo extinguitur vſusfruc. Viuianus.

p *Interdum.* hodie ſemper ad libertatẽ proprietarius perducet: vt.C.communia de ma.l.j.§.j.ſed fructuarius non: vt ibi dicitur.

q *Perducet.* ſcilicet ſeruum in quo habet proprietatẽ, & alius vſumfructum.

r *Manumittatur.* à proprietario.Accurſius.

SI ſub conditione.]C *ASV S.* Reliquiſti vſũ fru. ſub cõditione ſi nauis ex Aſia venerit.vſusfru. interim eſt apud heredem: & idẽ heres alij legare poterit. q̃ ſi conditio mea extiterit,vſusfruc. illius cui heres legauit extinguitur, & ad me conditio redibit: & ſi ego vſumfructũ amittam, non redibit ad illum cui heres tuus legauit. Viuianus.

s *Finiatur.* quia ius qđ habebat,& non plus videtur legaſſe:vt.j.de le. j.ſi domus.§.penul.

t *Amiſero.* poſtquam iã habuero. Accurſius.

u *Ad legatarium.* ſed ad proprietatem. Accur.

x *Non contingit.* vt & arg.infra de bo. poſ.ſed cum patrono.in prin.& infra de tribu.procuratoris.§.ſi plures.& §.ſed ſi duas.Sed argu.contra infra de re mili.ſi certarũ.§.Iulian'.&.§. quòd ſi alterutra.

SI tibi]C *ASV S.* Teſtator vſũfruc. mihi purè legauit, Titio autẽ proprietatẽ nudã ſub conditione, ſi nauis ex Aſia venerit. cõditione pẽdente ego fundũ emi ab herede:& ſic per cõſolidationẽ amiſi vſumfructum formalem. extitit poſtea cõditio.plena proprietas ad eũ trãſibit,licet fuerit nuda legata. Viuianus.

y *Adquiſieris.* emendo ab herede.

Vulg. Tu enim

z *Neque intereſt.* non eſt differentia reſpontionis prædictæ: vel in prædicta reſponſione diſtinctio:ſed contra ſupra de vſufruc. dominus fructuario.So. ibi amiſit proprietatem ex cauſa quę fingit nondum proprietatem quæſiuiſſe:hic non ita.Azo.Vel ſolue vt ibi.Accurſius.

a *Amiſiſti.* propter conſolidationem ſi dominium mutaretur. Accurſius.

SI ſeruo.]C *ASV S.* Deceſsiſti relicto herede:tu tamen habueras ſeruum.antequam tuus heres adiret here.illi tuo ſeruo relictus fuit vſusfruc.an heredi tuo acquiratur? Et reſpon.quòd ſic: & valebit legatum cum heres adibit:quia dies non cedit ante aditam hereditatem. Viuianus.

b *Adte.* ſcilicet heredem.

c *Mutato.* quod heret,ſcilicet interiret, ſi hereditati quæ domina eſſet, quæreretur,& per eã heredi futuro: vt infra ad.l. Aquil. huic.ij.reſpon.& infra ſi quis teſta.liber eſſe iuſ.l.j.§.j.hic autem non cedit niſi hereditate adita:vt hic,& ſupra quando dies vſusfruc.le.ce.l.j.§.hac ratione. & infra quando dies le.ce.l.cum ita. in fi.& infra de ſtipu.ſeruo.l.vſusfructus.vnde non nocet dominij mutatio de hereditate in heredem.

d *Dominio.* ſcilicet ſerui.

Neque

NEque vſusfructus.]C ASVS. Si habeo in fundo tuo vſumfruc. ſerui perſonalem vel realem, eum non perdo licet tu alienes proprietatem fundi.

a *Neque vſusfructus.* vt & ſupra de vſufru. locũ. §. proprietarius.

b *Alienve.* vt. j. de ſer. ruſti. prædio. l. via. §. ſi fundus. Accurſius.

IS qui vſumfructum.] C ASVS. Si habeo vſumfru. in fundo tuo: & tantum vtor: aut facio ſciẽs, aut ignorans. primo caſu retineo vſumfr. nec amitto. Secũdo caſu amitto vſumfr. Viui.

c *Videtur.* quia ius ſuũ ſciuit durare: vt argu. j. qui. mo. pignus vel hypo. ſol. l. licut. §. non videtur. & infra quemad. ſer. amit. l. ij. & l. ſi ſtilicidij. §. ſi.

d *Vſumfructum.* ſed an habeat vſum? videtur q̃ nõ. nã ſic errãdo tẽpore quereretur: qd eſſe non debet: vt. j. de vſuca. & l. ſi furem. §. j. Quare dicas durare vſumfruc. licet non duret quantum ad commodum vſusfru. vt hic dicit, ſed vſus. Itẽ no. hic errorem nocere. ſic & j. de acceptila. & per iuliurandũ. §. ſi quis vſumfructũ. & j. de re. du. qui habebat. & j. de acquir. hered. is qui putat. & de teſta. l. qui à latronibus. & j. quẽad. ſer. amit. l. ſi quis alia aqua. & l. ſi. Accurſius.

† *Quomodo enim ædes vrbibus aratrũ inducatur, pulchrè Caius Rhodigin. li. 14. ca. 5.*

SI vſusfructus.] C. ASVS. Si legetur vſusfru. ciuitati, & in eam inducatur aratrum: an vſusfru. amittatur? Et reſpon. q̃ ſic. Viuianus.

e *Carthago.* & Troia. Idem forte ſi eo propoſito inde diſcedant homines, ne eò reuertantur: vt. j. de col. bo. l. pe. j. reſpon. niſi communicato cõſilio ex ſeipſis ciuitatem conſtituãt: quia tunc etiam eadẽ eſſe videtur ciuitas.

SI mulier.] C ASVS. Mulier cui relictus eſt alicuius rei vſusfructus, per maritum retinet vſum, ſi abſens fuerit. Item retinet per familiam. idem econtra: quia vir retinet per vxorem: quia magis videtur vir vti per vxorẽ, quàm vxor per virum. Viuianus.

f *Profecta.* non relicta familia in domo. & per hoc differt à caſu ſeq.

g *Reliquiſſet.* per quam retinetur ſeruitus: vt infra quemadmodum, ſer. amit. l. vſu retinetur.

h *Eaque.* ſcilicet mulier.

i *Vxorem.* quæ ſecum poteſt vti: vt infra de vſu & ha. l. cæterum. §. mulieri. Accurſius.

SI agor.] C ASVS. Habeo vſumfructum in agro. flumen cum impetu inundat agrum. vtrum vſumfruct. amittam? & diſtinguitur. Nam in prima parte flumen fecit alueum: in ſecunda nõ. Idem dicit lex ſequens vſque ad. l. placet. infra eod. Viuianus.

k *Amittitur.* vt inſti. de re. di. §. alia ſane. contra. Sol. hic mandauit vt alueum ſibi faceret: vt & ſupra eo. quid tamẽ. §. agri. & infra de acquir. re. do. ergo. §. alluuio. poſſeſſionem autem conſtat amitti: vt. j. de acquir. poſſeſ. l. qui vniuerſas. §. item quod à mari.

l *Si eodem.* id eſt ſimili impetu: & hoc de æquitate. Vel hic mutat caſum quando eodem: & ſic non fecit alueum: ſed ſupra non eodem: & ita ibi eſſet ſecus. Et dic reuertitur quatenus de facto exiuit. Et ſecundũ hoc non eſt contra. infra de acquir. re. dom. adeo. §. inſula. in fi.

m *Diſceſſerit.* mutat ergo caſum: quia ſupra fecit alueum, hic non: & ſic non ob. infra de acquir. re. do. l. adeo. §. inſula. in fi. Vel eodem, id eſt ſimili impetu. & hoc de æquitate. Accurſius.

n *Cum vſumfructum. Reſtitutum.* quatenus de facto receſſit. vere autem non fuit amiſſus: vt puto hoc primo caſu.

o *Id ſolum.* id eſt illa terra.

p *Reſtitui poſſe.* de ſtricto iure: ſecus de æquitate: vt infra de acquir. re. do. l. adeo. §. inſula. & §. quòd ſi poſt. & infra quemadm. ſer. amit. l. ſi locus.

q *De quibus.* id eſt de itinere & actu, quo ad rigorem iuris: ſed de æquitate ſimiliter ſecus: vt infra de itine. actuq; priuat. l. j. §. ſi quis vel. Accurſius.

r *Summa terra.* id eſt ſu pereminens.

s *Relicta eſſet.* id eſt alia terra repoſita.

t *Placet.* ſupra eo. l. excepta. Accurſius.

u *SI agor. Reſtituetur.* Nam & res habent poſtliminium: vt infra de capt. & poſtli. reuer. l. poſtliminium. j. reſpõ. Accurſius.

SI ſeruus.] C ASVS. Vſufr. cuiuſdam ſerui meus erat, proprietas autem tua. ille ſeruus mihi damnum dedit, & tu dediſti eum pro noxa. confunditur vſusfructus, & ita tu liberaris, quòd non teneris mihi in alio. Vivianus.

x *Liberatur.* proprietarius à præſtatione vſusfructus.

SI vſusfructus.] C ASVS. Titius legauit mihi vſumfruc. alternis an. & ſic tot ſunt legata quot ſunt anni illius in vſufr. non poſſum perdere iuris præſumptione non vtendo. Viuianus.

y *Amitti.* vſusfruc. tamen vnuſcuiuſque anni decennio inter præſentes. xx. inter abſentes tollitur, ex quo competere cœpit

ceſſerit quàm tu heres extiteris.

XIX. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum Prouinciale.

NEque vſusfructus [a] neque iter actúſve [b] dominij mutatione amittitur.

Vſu partis retinetur ius totius à ſciente: ſecus ab ignorante. Bartolus.

XX. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

IS qui vſumfructũ habet, ſi tãtùm vtatur, quia exiſtimet ſe vſum tantũ habere, an vſumfructũ retineat? Et ſi quidẽ ſciens ſe vſumfructum habere, tãtùm vti velit, nihilo minus & frui videtur. [c] Si verò ignoret, puto eum amittere fructum. [d] Non enim ex eo q̃ habet vtitur, ſed ex eo quòd putauit ſe habere.

XXI. MODESTINVS libro tertio Differentiarum.

SI vſusfruct[us] ciuitati legetur, & aratrum in ea inducatur, † ciuitas eſſe deſinit: vt paſſa eſt Carthago: [e] ideoq; quaſi morte deſinit habere vſumfructum.

Vxor retinet poſſeſſionem per maritum, & maritus per vxorem: & idem per reliquã familiam. Bartolus.

XXII. POMPONIVS libro ſexto ad Q. Mucium.

SI mulieri vſus domus legatus ſit, & illa trans mare profecta [f] ſit, & conſtituto tẽpore ad amittẽdũ vſum abfuerit, maritus verò domo vſus fuerit, retinetur nihilo minus vſus: quẽadmodũ ſi familiã ſuã in domu reliquiſſet, [g] eaq; [h] peregrinaretur. Et hoc magis dicendum eſt ſi vxorẽ [i] in domu reliquerit maritus, cũ ipſi marito vſus domus legatus ſit.

XXIII. IDEM libro vicẽſimoſexto ad Q. Mucium.

SI ager cuius vſusfructus noſter ſit, flumine vel mari inũ datus fuerit, amittitur [k] vſusfructus: cum etiam ipſa proprietas eo caſu amittatur. Ac ne piſcando quidem retinere poterimus vſumfructum: ſed quemadmodum ſi eodem [l] impetu diſceſſerit [m] aqua quo venit, reſtituitur proprietas, ita & vſumfructum reſtituendum, dicendum eſt.

XXIIII. IAVOLENVS libro tertio ex Poſteriorum Labeonis.

CVm vſumfructũ horti haberem, flumen hortum occupauit: deinde ab eo receſſit. ius quoque vſusfructus reſtitutum [n] eſſe Labeoni videtur: quia id ſolum [o] perpetuò eiuſdem iuris manſiſſet. Ita id verum puto, ſi flumen inundatione hortum occupauit. Nam ſi alueo mutato inde manare cœperit, amitti vſumfructum exiſtimo, cum is locus aluei publicus eſſe cœperit, neque in priſtinum ſtatum reſtitui poſſe. [p] Idem iuris [in]itinere & actu cuſtodiendum eſſe ait Labeo. de quibus [q] rebus ego idem quod in vſufructu ſentio. Labeo: Nec ſi ſumma terra [r] ſublata ex fundo meo, & alia regeſta [s] eſſet, idcirco meum ſolum eſſe deſinit, non magis quàm ſtercorato agro.

XXV. POMPONIVS libro vndecimo ex Variis Lectionibus.

PLacet [t] vel certæ partis vel pro indiuiſo vſumfructum non vtendo amitti.

XXVI. PAVLVS libro primo ad Neratium.

SI ager ab hoſtibus occupatus ſeruúſve captus liberatus fuerit, iure poſtliminij reſtituetur [u] vſusfructus.

XXVII. IDEM libro primo Manualium.

SI ſeruus in quo vſusfructus alienus eſt, noxæ dedatur à domino proprietatis vſufructuario, liberabitur [x] confuſa ſeruitute proprietatis comparatione.

XXVIII. IDEM libro tertiodecimo ad Plautium.

SI vſusfructus alternis annis legetur, non poſſe non vtendo eum amitti, [y] quia plura ſunt legata.

Per colonum ſuo nomine poſſidentem, ſibi retinet fructuarius poſſeſſionem, licet vſumfructum locauerit, & annuam ſuſceperit penſionem: ſed per colonum colonj bene retinet poſſeſſionem. Baldus.

quia omnis obligatio quæ recipit dationem, per ſingulos annos poteſt tolli ex quo competere cœpit: vt. C. de præſcrip. xxx. an. l. cum notiſsimi. § in his. ſecundum Ir. & Azo. vt ibi dixi.

Pomponius.] CASVS. Ego fructu. locaui in quinquennium ius percipiendi fructus proprietario: proprietarius vero alij plenam proprietatem vendidit. an amittam vſumfruct? Reſpon. quòd ſic. Sed quid ſi ego locaui proprietario: & ipſe locauit: an perdam non vtendo? dicit quòd non: imò retineo ius ſi non vtor. ſed ſi locauit alij ſuo nomine: quia conductor non fruitur nomine meo: ſecus eſt. nam hoc caſu amitto vſumfructum neque retineo. ſed ſi ego vendidi proprietario vſumfruc. vſque in quinquennium: & ipſe proprie. alij ſimpliciter vendat: perdo non vtendo vſumfruct. quia non meo nomine fruitur emptor.

[*IDEM POMPONIVS.*] Teſtator legauit mihi vſumfru. fundi: & rogauit me vt Titio reſtituam. quanuis ceſſet Titi⁹ petere, nó perdit Titius vſumfruc. nó vtēte me legatario. Viuianus.

a *Si fundum.* id eſt fundi vſumfru. Accurſius.

b *A me.* vſufructuario. Accurſius.

c *Amiſi.* imò contra: vt. C. de præſcrip. xxx. an. l. male. quæ eſt contra. Sol. hic alius penſionem ſoluit, & alius tenet: & ego fructuarius poſsidere deſij, tradente proprietario emptori: vt infra de acqui. poſſ. l. iij. § quod ſi ſeruus. ſed repeto per condictionē ex lege: vt. C. de acquir. poſſeſ. l. fin. Azo.

d *Non eſſe.* forte quia locaui ad tempus vſumfruc. quo finito reuerti ad me vſusfru. debebat: alioquin amiſsionis non videor pati incommodum. Accurſius.

e *Locauerit.* etiam ſuo nomine: vt infra de acqui. poſſ. l. qui ſ niuerſas. §. fi. quia frui videor per iſtum interpretatiue.

f *Suo nomine.* cum à me non conduxiſſet.

g *Fruitur.* vere, vel interpretatiuè: vt ſupra proxi. reſpon.

h *Vſumfructum.* id eſt facultatem fructuum percipiendorum.

i *Amittis.* ſed quid nocet mihi amiſsio, cum iam vendideram? Reſpon. vendideram ad tempus perceptionem fructuum. vel vendideram pro. x. ſingulis annis: ſed forte remanet perſonalis.

k *Idem.* aliàs. §. idem Pomp. & aliàs. l. ſi legatum. & facit infra ſi vſusfruc. pe. l. qui vſumfructum. & ſupra eo. ſi legatū. Accurſius.

l *Po te.* id eſt tuo nomine, vt tu non amittas: an vero per me, & mihi noceam.

m *Actionem.* ex teſtamento. & dic id eſt efficacem.

n *Habiturum.* nec obeſt tibi, quòd ego poſſedi.

xxix. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

POmponius quærit: ſi fundum [a] à me [b] proprietarius conduxerit, eumque fundum vendiderit Seio non deducto vſufructu, an vſumfructum per emptorem retineam. & ait, licet proprietarius mihi penſionem ſoluerit, tamen vſumfructum amitti: [c] quia non meo nomine ſed ſuo fruitus eſt emptor. Teneri planè mihi ex locato proprietarium quanti mea interfuit id factum non eſſe: [d] quāquam ſi à me conductum vſumfructum quis alij locauerit, [e] retinetur vſusfruct⁹. ſed ſi proprietarius eū locaſſet ſuo nomine, [f] dicendum amitti. nō enim meo nomine fruitur [g] colonus. Sed ſi emptum à me vſumfructum [h] proprietarius vēdidiſſet, amittet rem vſumfructum? quærendum eſt. Et puto amitti: [i] quoniam & hic non vt à me empto fruitur fundi emptor. Idem Pomponius [k] quærit, ſi legatum mihi vſumfructum rogatus ſim tibi reſtituere, an per te [l] frui videar, nec amittatur vſusfructus. & ait dubitare ſe de hac quæſtione. ſed eſt verius (quod Marcellus notat) nihil hanc rem fideicommiſſario nocere. ſuo enim nomine vtilem actionem [m] eum habiturum. [n]

xxx. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum Prouinciale.

CAro & corium mortui pecoris in fructu non eſt: quia mortuo eo vſusfructus extinguitur.

xxxi. POMPONIVS libro quarto ad Q. Mucium.

CVm gregis vſusfructus legatus eſt, & vſque eò numerus peruenit gregis, vt grex non intellegatur, [o] perit [p] vſusfructus.

Caro] CASVS. Si habeo vſumfructum in boue, & moritur bos: ad me non pertinet caro & corium. Viuianus.

Cum gregis] CASVS. Si habeo vſumfructum in grege: ſi perit grex, q̄ non remanent niſi. v. oues: perit vſusfructus. Viuia.

o *Non intellegatur.* Puta ad pauciores quàm. x. vt infra de abigeis. l. oues. Accurſius.

p *Perit.* aliter ſi ſingulorū eſſet relictus vſusfructus: vt argu. ſupra eodem. quid tamen. §. ſi. Itē aliter in legato proprietatis: vt infra de legatis. j. ſi grege. & inſtitutio. de lega. §. ſi grex. Ir. nā & ſi domus ſit mihi legata, & ad areā peruenerit: nihilomin⁹ debetur legatum proprietatis: licet vſusfruct⁹ extinguatur: vt argu. ſupra de rei vindicatione. l. ſolum. §. j. & infra de ſolutionibus & liberationibus. l. qui res. §. aream. & ſupra eodem. l. repeti. §. rei mutatione. Accurſi⁹.

DE VSV FRVCTV EArum rerum quæ vſu conſumuntur vel minuuntur.

TITVLVS V.

Quædam ſunt res in quibus non cadit vſusfructus diſtinctus à proprietate, quia vſu conſumuntur: & ideo tunc non interponitur cautio de vtendo ſalua rerum ſubſtantia, quia eſt impoſsibile: ſed de æſtimatione reſtituenda: & transfertur dominium. h. d. d. ſequens vſque ad. §. ſi pecuniæ. in. l. hoc ſenatuſconſultum Baldus.

B

i. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SEnatus [q] cenſuit vt omnium rerum quas in cuiuſque patrimonio eſſe conſtaret, vſusfructus legari poſsit. quo [r] ſenatuſconſulto inductum videtur, vt earum rerum quæ vſu tolluntur vel minuuntur, poſsit vſusfructus [s] legari.

ii. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

SEd de pecunia rectè caueri [t] oportet his à quibus eius pecuniæ vſusfructus legat⁹ erit. Quo ſenatuſconſulto nō id effectum eſt, vt pecuniæ vſusfructus proprie eſſet:

C

No. quod id quod negat lex, natura non audet. ad hoc allegatur hac lex. Bal.

Nec enim naturalis [u] ratio auctoritate † Senatus commutari potuit: ſed remedio introducto cœpit quaſi vſusfructus haberi.

iii. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

POſt quod omnium rerum vſusfructus legari poterit: [x] an & nominum? † Nerua negauit: ſed eſt verius (quod Caſsius & Proculus exiſtimant) poſſe legari. Idem tamen Nerua ipſi quoque debitori poſſe vſumfructum legari ſcribit, & remittendas ei † vſuras.

D

iiii. PAVLVS libro primo ad Neratium.

ERgo cautio [y] etiā ab hoc [z] exigenda erit.

Hoc ſenatuſconſultum.] CASVS. Si legas mihi vſumfructum in aliena pecunia, an valeat tale legatum: quæritur. & reſpon. quòd ſic. [*SI PECVNIAE.*] Titius legauit mihi vſumfructum pecuniæ. heres mihi dedit, oblitus exigere cautionem de reſtituendo. poteſt heres ſcilicet poſtea vſufructu durante petere cautionem per condictionem certi. Item finito

q *Senatus.* cuius nomen non habemus. Accurſius.

r *Quo.* Auctor loquitur. Accurſius.

s *Vſusfructus.* i. quaſi: vt infra. l. proxi. vere enim eſſe non poteſt naturali vel ſimili ratione: vt inſtitu. de vſufruc. §. conſtituitur. & facit infra ad l. Fal. l. vſufructu.

t *Sed de pecunia. Caueri.* impropriè. poſ- † *Hæc ſenitur enim pro ſatisdationis cautione:* vt. C. de verborū *ti expica* ſignifica. l. iij. & Cod. de *Cicilia.* vſufructu. l. ij. &. j. e. l. *de legā.* tribus.

u *Nec enim naturalis.* vel ciuilis: vt inſtitu. de vſufruct. §. conſtituitur. & hoc expone vt ibi. Accurſius. † *Nat. ex.*

Poſt quod.] CASVS. *quid pot* Dictum eſt. i. e. in. l. *debitori* j. q̄ omnium rerum po- *re etiam* teſt vſusfruc. legari. ſed *nominū* nunquid & nominum? *filio vſu-* vt ecce Titius habet de- *fructū hæ* bitorem: an poſsit mihi *reditas, quā* Titius illius nominis v- *q̄ legauit* ſumfruc. legare? Et re- *administra-* ſpon. q̄ ſic. & Nerua di- *tor* cit q̄ non. ſed malè di- *verum:* vt xit: imò plus dico: quia *non ſolū* etiam ipſi debitori po- *C. de iure* teſt legare, & vſuras ei remittere: ſed ſatisdare debet ille debi- *ma. ſcribit* tor cui eſt legatus vſusfruc. *Baldus.*

x *Poterit.* vt & ſupra de vſufruc. l. omnium. Accurſius. † *tim*

y *Ergo cautio.* id eſt ſatisdatio. ſic Co. de procur. l. j

z *Ab hoc.* ſcilicet debitore. Accurſius.

nito vſufruct. petet ipſam pecuniam condictione certi generalis: quæ eſt ſi aliquis leget mihi vſumfruct. pecuniæ ſiue vſum, idem eſt vt debeam ſatiſdare de tanta pecunia reſtituenda ſi moriar, vel capite minuar: & debeo ſatiſdare de tanta pecunia reſtituenda, ſiue iam ſit data, ſiue poſtea detur: & hoc dicitur hic, & infra eod. l. ſi tibi. Viuianus.

a *Hoc ſenatuſconſultum.* quo permittitur conſtitui quaſi vſusfructus in rebus quæ vſu conſumũtur. Accurſius.

b *Caterarum.* quæ vſu cõſumuntur. Accurſius.

c *Habuit.* in ſuo dominio.

d *Cautio.* id eſt nõ fuit præſtita.

e *Poſſe condici.* amplius & rei vindicat. datur, ſi non ſit præſtita cautio in his reb⁹ in quibus vere vſusfruc. eſt: vt infra vſufru. quemadmodum ca. l. ſi vſusfructus nomine. ſecus in his quarum dominium fuit translatum: quia hoc agitur. nõ ſic agitur in aliis. Item qđ dicit condictionem dari, hoc eſt verum ſi in aliquo tempore fuit dominus ille qui vult condicere cautionem, aliàs non daretur ei condictio: ſed actione in factum ei cõſuletur ad ipſam quantitatem: vt infra ad exhi. l. Iulianus. §. ſi tibi. x. & forte ad cautionem eadem actio locum habet: vt infra de præſcri. ver. l. partis. Ité ei quod dico dari condictionem, eſt contra. infra de leg. ij. l. peto. §. fratre. Sol. hic intereſt agentis præſtari cautionem, vt cuilibet patet. ibi nullum eſt intereſſe heredis, cum ipſe ſit liberatus ſemel præſtando. Item facit infra de condic. inde. ſed & ſi. §. fin. Accurſius.

f *Condici.* per actionem in factum, aut incerti: vt infra de præſcrip. ver. l. partis. quæ eſt cõtra. ſed ſolue vt ibi. item certi condictione: vt infra ſi cer. pet. l. ſi quis certum. &. l. certi condictio. in prin.

g *Idem continere.* nec plus, nec minus: hoc autem facit qualitas ipſius rei: vt infra eo. l. quoniam. §. j. Idem in ſilua: vt & infra de vſu & habitatione l. diuus. Accurſius.

*Ita paſſim in Pandec. Fleunt. legitur, pro reſtituendam iri, eleſa ſylla. Azo. Aug. lib. 2. epitom. ca. 2.

v. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

HOc ſenatuſconſultum [a] non ſolùm ad eum pertinet, qui pecuniæ vſumfructum vel cæterarum [b] rerũ quas habuit, [c] legauit, verùm & ſi fuerint alienæ.

Cautio omiſſa condicitur per condictionẽ incerti. h. d. Bal. & ad hoc allegatur.

Si pecuniæ ſit vſusfructus legatus, vel aliarum rerum quæ in abuſu † conſiſtunt, nec cautio [d] interueniat: videndum, finito vſufructu an pecunia quę data ſit vel cæteræ res quæ in abſumptione ſunt, cõdici poſſint. Sed ſi quidem adhuc conſtante vſufructu cautionem quis velit cõdicere, dici poteſt omiſſam cautionem poſſe condici [e] incerti condictione. ſed ſi finito vſufructu, ipſam quãtitatẽ Sabinus putat poſſe condici. [f] quam ſententiam & Celſus libro octauodecimo Digeſtorum probat: quæ mihi non inarguta videtur. Quæ in vſufructu pecuniæ diximus, vel cæterarum rerum quæ ſunt in abuſu, eadem & in vſu dicenda ſunt. Nam idẽ continere [g] vſum pecuniæ & vſumfructum, & Iulianus ſcribit, & Pomponius libro octauo de ſtipulationibus.

† *Abuſus, cõpriuilegiũ vſum ſignificet, hoc tamen proconſumptione vel deminutione vſus per ſe facta ſumitur. Ba.*

Legatarius vſufructu pecuniæ cauet legatario proprietatẽ eiuſdem pecuniæ: & de ſua manu habet percipere, ſicut in vero vſufructu: & fructuarii debent cauere ſibi adinuicem, propter alios, ſuper ius accreſcendi. Baldus.

VI. IVLIANVS libro trigenſimoquinto Digeſtorum.

SI tibi decẽ milia legata fuerint, [h] mihi eorundem decem milium vſusfructus, fient quidem tua tota decem milia: ſed mihi quinque numerari debebunt, ita vt tibi caueam, tempore mortis meæ aut capitis deminutionis reſtitu iri.* Nam & ſi fundus tibi legatus fuiſſet, & mihi eiuſdẽ fundi vſusfructus, haberes tu quidem totius fundi proprietatem: [i] ſed partem [k] cũ vſufructu, partẽ ſine vſufructu: & non heredi, ſed tibi cauerem boni viri arbitratu. Sed ſi duobus eorumdem decem milium vſusfructus legatus [l] fuerit, quina milia accipiẽt: & inuicem [m] & heredi ſatiſdabunt.

VII. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

SI vini, olei, frumẽti vſusfructus legatus erit, proprietas ad legatarium transferri debet: & ab eo cautio deſideranda eſt, vt quandoque * is mortuus aut capite deminutus ſit, eiuſdem qualitatis [n] res reſtituatur: aut æſtimatis rebus, certæ pecuniæ nomine cauendum eſt. quod & commodius eſt. Idẽ ſcilicet de cæteris quoque rebus quæ vſu continentur,* intellegemus.

Quando plures heredes ſunt grauati in præſtando vſumfructum pecuniæ, & etiam cauendo pro legatario, duo ponuntur in legato, ſcilicet datio pecuniæ, & factum id eſt cautio: & pro legatario debet heres vnus cauere alteri, & alter alteri: & legatarius etiã cogitur promittere tanquam principalis perſona: & ſi finito vſufructu fideiubẽs ſoluat, non repetit: quia ex neceſſitate fideiuſſit: & legatum iſtud quantum ad ſecundum caput de fideiubendo, videtur appoſitum fauore legatarii, non fauore heredum. Baldus.

VIII. PAPINIANVS libro ſeptimodecimo Quæſtionum.

TRibus [o] heredibus [p] inſtitutis vſumfructum quindecim milium Titio legauit, & duos ex heredibus iuſſit pro legatario ſatiſdare. Placebat [q] vtile eſſe cautionis quoque legatum, [r] nec refragari ſenatuſconſultum, quia cautio [s] non impediretur: & eſſe alterum legatũ [t] velut certi, alterũ incerti. vſusfructus itaque nomine partem pecuniæ petẽdã [u] ab eo qui ſatis accepit à coherede, incertiq; [x]

h *Legata fuerint.* in plena proprietate. Accurſius.

i *Proprietatem.* vt &. ſ. de vſufru. accreſcend. l. idem Neratius. §. non ſolum.

k *Sed partem.* Etiam ſi teſtator eius animi fuerit vt vellet te habere proprietatem nudam: quia interdum plus valet quod ſcribitur, quàm quod agitur: vt infra de vſufruc. leg. l. ſi alij. *Scriptura interdum plus valet, quàm id quod agitur.*

l *Legatus.* ſcilicet ab herede.

m *Et inuicem.* ſcilicet vnuſquiſque alteri de tãta pecunia reſtituenda ſi morieris, aut capite minueris, ꝓpter ius actreſcendi qđ eſt inter eos. & eſt hic aliud quàm in vſufructu vero: quia ibi proprietario cauet, non ſocio: quia res extat quã vindicare poſſet per cõfeſſoriam, petendo in ea ſeruitutem: hic non. Alij exponũt ſic: inuicem, id eſt vterque ſimul ſatiſdare heredi debet. Sed duplex copula, & illi⁹ verbi ſignificatio, ſcilicet inuicem, eis repugnat.

* *Pro quãdocunque. ita multis locis in Pãdectis Flo. legitur. Auto. Auguſt. lib. 3. cap. 7.* *Paul. cõfumuntur.*

SI vini.]CASVS. Legaſti mihi vſumfruc. in vino, frumento, vel oleo: heres quidem tuus debet in me transferre proprietatem: & ego ſatiſdabo de toto reſtituendo, vel eius æſtimatione. Viuianus.

n *Qualitatis.* ſcilicet ita vinum bonum vt nunc eſt: vt infra ſi cer. pet. l. cum quid.

o TRibus. primo, ſecundo, & tertio.

p *Heredibus.* ſcilicet vnumquenque eorum apud alterum qui eſt ſatiſdatióe ſimiliter oneratus: & tertio qui non eſt oneratus. Accurſius.

q *Placebat.* reſponſio primæ quæſtionis.

r *Legatum.* quo exoneratus fuit legatarius.

s *Quia cautio non impediretur.* hi enim ab herede. vult enim ſenatuſcõſul. cautionem quodammodo eſſe loco nudæ proprietatis penes heredem: vt ſupra eo. l. ij. in fi. & inſtit. de vſufruc. §. conſtituitur. Accurſius.

t *Legatum.* ſol. ſecundæ quęſtionis: & quod ſubiicit, veluti certi, id eſt vſufr. qui eſt certus: vt hic. Sed contra infra de ver. obl. vbi autem non. §. fundi. Sed hic dicitur certum, quantum ad rem ex qua præſtatur: ibi incertum, quantum ad vtilitatem. Vel dic aliter in legato vſufructu quantitatis, vt hic: aliter ſpeciei, vt ibi, quæ quidem accipientis non fit. Vel dic, eſt certum, vt hic dicit, reſpectu incertioris, vt facti.

u *Petendam.* ſcilicet actione ex teſtamento. Accurſius.

x *Incertique.* id eſt actione ex teſtamento ob ſatiſdationem, quæ incertum dicitur continere, ob id quòd in facto conſiſtit. nã agitur ad intereſſe ex eo quòd primo eſt incertũ: certificatur tamen poſtea: vt. j. de ver. obli. vbi autem nõ apparet. §. qui id quod. & l. quotiens quis. Azo. & facit infra de actio. emp. ſi heres in fi.

Sa tibi.]CASVS. Tria dicit. Primum. Titius legauit tibi. x. milia in plena proprietate: & mihi vſumfru. eorundem. habeo dimidiam vſusfruc. tu aliam dimidiam cum proprietate. Secundo idem in fundo, ſcilicet ſi Tit. legauit tibi plenam proprietatem fundi, mihi vſumfru. eiuſdem fundi. nam ego dimidiam vſusfruc. habeo, tu aliam dimidiam habes: ſed tamẽ cum proprietate. Tertio modo, teſtator legauit mihi & Titio vſumfru. x. milium. diuiditur inter vtroſque: & vno noſtrum deficiente redit ad alterum non ad heredem: & ideo inter nos & heredem cauemus de reſtituendo imminente morte, vel ca. de.

a *Promittere.* heredibus ſcilicet qui pro ſe ſatiſdederunt de reſtituenda pecunia:nó autem ſatiſdabit: cum ſit pro eo ſatiſdatú. Ir.

b *Mandari.* contra legatarium. Accurſius.

c *Non actures.* ſed an poteſt agi neg.ge? videtur q̃ ſic:quia vtiliter geſtum eſt: negotiú legatarij negari non poteſt: vt.ſ.de neg.ge. Pomponius.&.l. ſed an vltro.§.j. ſi opponatur:imò ſuum negotium geſsit ſe liberando:ſicut in duobus reis promittẽdi dicitur:vt.j.ad Vel. vir vxori.in fi.Reſp.hic ſecus eſt: quia ibi vterque principalis eſt debitor:hic vero eſt vn⁹ debitor, alter fideiuſſor. Vel quod verius eſt, nó agit actióe neg.ge. quia ex volũtate defuncti tenebatur ſatiſdare:& per conſequentiam ſoluere: vt.j.de cõdic.inde.l.indebitã. nó ergo ſe liberauit ab actione ex teſtamento, licet ſatiſdedit.

d *Mandatum.* gratis enim fit quod iure mandati quis exequitur:vt.j. de lega.ij.vnum ex familia.§.j.ibi, non enim facultas &c. Accurſius.

e *Paruiſſe.* ſcilicet ex neceſsitate. Accurſius.

f *Liberatos.* q.d.nó poſſunt agere propter idẽ factum propter qđ ſunt liberati:hoc tamẽ fallit: vt.j.de ſol.l.in numerationibus.&.j.ad.l.Fal.ſi pupillus. ſed illud ideo, quia nó poteſt eſſe emptio quin alter alteri obligetur: fideiuſsio eſt etiam ſi mádati non agatur.arg.pro hoc.j.de donat.inter vi. & vxor.l.ſi vir vxori.& inſt.de obli.ex quaſi contrac.in fi. titu.&.j. mandati. ſi remunerandi.§.ſi paſſus.

g *Videri.* ſ.contemplatione relictũ. Accurſius.

h *Proſpicere.* aliàs proſpicere:& aliàs proficere.& facit.j.de leg.iij.fideicõmiſſa.§.interdum. Accurſius.

IN ſtipulatione.] *CASVS.* Legaſti mihi vſumfru.pecunię.ſatiſdare debeo in duobus caſibus:ſi moriar, vel capite minuar: aliàs non teneor ſatiſdare. & hoc dicit cum prin.l.ſeq. quæ continuatur cũ iſta. Vi.

* *Cap.7.vſufructuarius quẽ admodum caueat.*

cum eodem agendũ,ſi ſatis non dediſſet.Eũ verò qui ſatis præſtitit,ac propter moram coheredis ſatis non accepit, neque fructus nomine interim teneri propter ſenatuſconſultum, neque actione incerti: quia coheredi ſatiſdedit. Illud etiam nobis placet,legatarium cogẽdum promittere.[a] Finito autem vſufructu ſi coheredes ex cauſa fideiuſſoria conuenirentur, eos mandati [b] non acturos. [c] non enim ſuſcepiſſe mandatũ, [d] ſed voluntati paruiſſe. [e] deniq; cautionis legato liberatos. [f] De illo nec diu tractandum fuit, ſecundum legatum, id eſt cautionis,non heredum videri, [g] ſed eius cui pecunię vſusfructus relict⁹ eſt,cuiq̃ teſtator proſpicere [h] voluit, & cuius intereſſe credidit fideiuſſores nó ſuo periculo quærere.

IX. PAVLVS libro primo ad Neratium.

IN ſtipulatione de reddendo vſufructu pecuniæ,[i] duo ſoli caſus [k] interponuntur, mortis, & capitis deminutionis:

X. VLPIANVS libro ſeptuagenſimonono ad Edictum.

QVoniã pecuniæ vſus * aliter amitti nó poteſt, quàm his caſibus. Si vſus tãtùm pecuniæ legatus ſit: quia in hac ſpecie vſus appellatione etiam fructum contineri [l] magis accipiendum eſt, ſtipulatio iſta erit interponenda. Et quidam aiunt,non antè hanc interponi ſtipulationem, quàm data fuerit pecunia. Ego autem puto, ſiue antea ſiue poſtea [m] ea pecunia data ſit, tenere ſtipulationem.

XI. IDEM libro octauodecimo ad Sabinum.

SI lanę alicui legatus ſit vſusfructus,vel odorũ, vel aromatũ,nullus videtur vſusfruct⁹ in iſtis iure cõſtitutus,ſed ad ſenatuſcõſultũ erit deſcẽdendum quod de cautiõe eorũ loquitur.

XIII. MARCIANVS libro ſeptimo inſtitutionum.

CVm pecunia erat relicta Titio,ita vt poſt mortem legatarij ad Mæuium rediret, quanquã adſcriptũ ſit, vt vſũ eius Titius haberet,proprietatẽ [n] tamẽ ei legatã,& vſus mẽtionẽ factã, quia erat reſtituenda ab eo pecunia poſt mortẽ eius, diui Seuerus & Antonin⁹ reſcripſerũt.

SI VSVSFRVCTVS PEtetur,[o] vel ad alium pertinere negetur [p]

TITVLVS VI.

Fructuarius nõ agit confeſſoria pro ſeruitute acceſſoria: ſed pro ipſo vſufructu: per quod indirecte conſequetur quod mero iure directe conſequi non poteſt. Bald.

I. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI fundo fructuario ſeruitus debeatur, Marcellus libro octauo apud Iulianũ Labeonis & Neruę ſententiam probat, exiſtimantium ſeruitutem quidem eum vindicare non poſſe, [q] verùm vſumfructum vindicaturum: [r] ac per hoc vicinum, ſi non patiatur eum ire & agere, teneri ei quaſi non patiatur vti frui.

Quoties diſpoſitioni apponitur aliquid quod eſt contra naturã rei ſuper qua diſponitur, non valet diſpoſitio. Bartolus.

Vſusfructus legatus adminiculis eget, ſine quibus vti frui quis non poteſt.Et ideo ſi vſusfructus legetur,neceſſe eſt tamẽ vt ſequatur eum aditus: [s] vſque adeo,vt ſi quis vſumfructũ loci leget ita,ne heres cogatur viã [t] præſtare, ſiutiliter hoc adiectũ [u] ſatiſdare debeo:cum talia vſu conſumantur. Viuianus.

CVm pecunia.] *CASVS.* Teſtator legauit Titio. x.his verbis: Titio.x.do,lego,vel reliquo:vt poſt mortẽ Titij dẽtur Mæuio.quæritur an dominium vel proprietas dictorum.x. ſit Titij? Dicit quòd ſic: cum debeant Mæuio dari poſt mortem Titij:& ita ad heredem nunquã debent redire.

n *Proprietatem.* appellatione ergo vſusfructus continetur hic proprietas:vt &.ſ. de vſufruc.l. Proculus.Sed contra.j. de ſer.ruſti.prædi.l. qui duo. vbi dicitur q̃ ſi.x. pedes iuxta aquã excepit venditor,q̃ ſeruitutẽ nó proprietatẽ excepiſſe videtur. Sol. ex eo q̃ vſum aquę tãtũ exceperat, idẽ videtur de eo q̃ circa aquã excepit:cũ ex vicinis ſcripturis aliud iudicetur:vt.j. de teſta.heredes.§. ſed & ſi notã.&.C.fa.ercif.quotiens.Itẽ ar.contra.huic l.in eo q̃ proprietas cõtinetur appellatiõe vſusfru.vt.j. de vſu & ha.ſi habitatio.§. ſed ſi χῆσις. verſi.ſed ſic relictus.ſed natura rei hoc facit.

SI VSVSFRVctus petatur, vel ad alium &c.

o *Petatur.* per confeſſoriam.

p *Negatur.* aliàs,allegetur:& aliàs,negetur.

Si fundo.] *CASVS.* Si fundo in quo habeo vſumfru. debetur ſeruitus:nó poſſum illam ſeruituté vindicare:ſed petã vſum,& per hoc ſeruituté. facit j. eo. vtitrui. [VSVSFRVCT.] Legaui tibi vſumf.habebis illud quo ego vtebar.[[ITEM.] Licet teſtator dicat cũ legat ſeruituté, vt heres iter non præſtet: nihilominus præſtare tenetur. Item ſi teſtator adimat iter,inutilis eſt adẽptio. Item heres tenetur emere viã vt fructuarius habeat viã,ſi aliàs præſtare nó poteſt. Ité heres debet præſtare omnem ſeruitutem ad vſumfr.percipiẽdum: & debet etiã præſtare ea ſine quibus fructuarius non poteſt vti. Viuianus.

i *Pecunia.* alicui priuato relictę,vt hic,&.j. vſufructu.quẽadmodo. cau.l.ſi vſusfructus nomine.§.ſi. ſi vero ciuitati relinquatur:tantum vnus interponitur,ſcilicet quaſi mortis:vt.ſ.qui.mo. vſusfructus amittitur.l. ſi vſusfructus ciuitati.nã non vtendo.ſ. pecunia, nullus amittit etiam priuatus: quia habet quod eſt relictum: vt C.de præſcrip.xxx.an.l.male. Accurſius.

k *Caſus.* niſi teſtator ad tempus legaſſet, vel ad tempus eſſet conſtitutus:vt infra famil.erciſ.l.& puto.§.ij.

l *QVoniam. Contineri.* idem eſt in legato vſufru. ſiluæ: vt infra de vſu & hab.l.diuus. Accurſius.

m *Siue poſtea.* quod eſt generale in omni fideiuſſore: vt inſti.de fideiuſ.§.fideiuſſor. Accurſius.

SI lanæ.] *CASVS.* Relictus eſt mihi vſusfru.lanæ,vel aliorum quæ vſu conſumuntur.licet videatur vſusfru.relictus: tamen

q *Non poſſe.* quia ſoli domino datur cõfeſſoria p̃ ſeruitute reali vindicãda:vt.j.ſi ſer.vin.l.ij.§.hoc autẽ. Sed cõtra.j.de remiſ.l.j. §.idẽ Iulian⁹. Sol.directa actione nó poteſt:vt hic,ſed vtili cõfeſſoria ſic,vt ibi.vel hic directo nó poteſt, ſed per cõſequẽs ſic:puta petendo vſumfru.vt hic ſubiicit:& ſic ibi intelligitur.& facit quod dicitur.j.de ope.no.nun.l.in prouinciali.§.pe.in fi.No.ergo quod principaliter prohibetur,per conſequens admittitur.

r *Vindicaturum.* per confeſſoriam competentem pro ſeruitute perſonali ſi non poſsider.aliàs vti poſſi. quaſi non poſsit frui:vt not.infra.§.j.

ſ *Aditus.* quia ſine aditu nullus eſt vſusfructus:vt infra de ſerui. vrba.prædio.binas ædes. Ir.

t *Viam.* id eſt aditum per alium fundum hereditarium.

u *Hoc adiectum.* inutilis adiectio vitiatur, & non vitiat:vt.j. de

vſu & hab.l.per ſeruũ.§.j. in fi.&.j.de libe. & poſthu.l.ſi ita.§.j. Accurſius.

a *Inutilis eſt.* vt argu.infra de adi.le.l.j.

b *Non eſt.* id eſt non poſſet iri.

c *Aditu.* ſcilicet quem emit heres: vt.d.l. ſeruũ filij.de leg.j.§.fi.

d *Præſtetur vſusfructus.* vt &.j.de vſufruc.leg.l. damnas. §. qui duos. & de le.j.ſeruum filij.§.fin. & arg.ſ.de iuriſ.om. iudi.l.ij.&.j. de vſu & ha. diuus.j. reſpon. ſic ergo in hoc & præmiſſis caſibus vindicabit fructuarius vſumfru.itineris vel actus: & ſic ſeruitutem ſeruitutis: quod eſt contra.l.vt.j.de vſufru.le.l. j. Sed certe non puto ꝙ ideo quòd impeditur agere vel ire in ſuperioribus caſibus quãdo eſt in poſſeſsione vſusfruc. petat vſumfr. ſed loquitur cum fructuarius nõ poſsidebat vſumfructũ fundi. tunc ergo vindicabit vſumfruc. cum dictis vtilitatibus: non vt pro ſeruitutibus ſeruitutis: ſed quaſi ſit pars ipſi⁹ vſusfru. Sed quid ſi alius poſsidet vſumfructum: & alius debet ſeruitutẽ, & ſic ſpediatur ire quãdo eſt in quaſi poſſeſsione? proponat vtile iterdictũ quaſi vti poſsidetis, quaſi prohibeatur vti frui: vt &.j.ſi ſer.vin.l. ij.§.pe. ſed certe poſsidẽ ti datur: vt.j.eo.l.pen.§. vlti. & ideo dic vt. ſ.in prin.l.in.gl.quia ſoli.

e *Vtrum.* alias hic incipit lex, & aliàs non.

f *Præſtandum.* vt vtilitatem & partem vſusfructus: vt ſubiicit.

g *Vtilitates.* quando antea ſeruitus fundo non debebatur: quo caſu loquitur prin.huius.l.

h *Non poteſt.* ſine magno incommodo. Accur.

i *Non eſſe præſtandas.* vt &.ſ.de vſufru.l. ſi is qui binas. argu. eſt infra de cõtrahen.emp.l.in venditionibus.§.fi.&.l. ſeq. Accurſius.

Si ab herede] CASVS. Teſta. legauit mihi vſumfruc.in prædio heredis.hic heres antequã tradat mihi rẽ, arbores aut domos ſubuertit. quæritur nunquid tenetur mihi ad intereſſe? Et reſpon.quòd ſic. Viuia.

k *Seruitutes.* ſed videtur ꝙ non poſsit proprietarius ſeruitutem imponere: vt.ſ.de vſufr. ſed & ſi quid.j.§.ſed nec.quæ eſt contra. Sol.hic impoſuit ſeruitutẽ eo tẽpore quo nondũ ceſſerat dies vſusfr.quia relictus erat ſub cõdi.vel in diẽ.hoc nõ valet: vt.j.quẽad.ſer.amit.l.ſi is cui.§. fi.&.j.de cõdi.& demõ.ſi fundũ à teſtatore. Dic ergo meli⁹, hoc prædiũ erat heredis, nõ defũcti. Vel ibi iã cõſtituto vſufr. hic nõ.

l *Seruetur.* vt.ſ.qui.mo.vſusfru.amit.l.repeti.§.fi.&.l.ſeq. Accur.

Qui vſumfructum.] CASVS. Si leget mihi teſtator vſumfruc. ſiue alij,& eidem fideicommiſit mihi reſtituere vſumfruc. videatur. Item ſi vſufructu legato iter ademptum ſit, inutilis [a] eſt ademptio: quia ſemper ſequitur vſumfructum Sed ſi vſusfructus ſit legatus ad quem aditus non eſt [b] per hereditarium fundum, ex teſtamento vtique agendo fructuarius conſequetur vt cum aditu [c] ſibi præſtetur vſusfructus. [d] Vtrum [e] autem aditus tantùm & iter, an verò & via debeatur fructuario legato ei vſufructu, Pomponius libro quinto dubitat: & recte putat, prout vſusfructus perceptio deſiderat, hoc ei præſtandũ. [f] Sed an & alias vtilitates [g] & ſeruitutes ei heres præſtare debeat, puta luminum & aquarum, an verò non? Et puto eas ſolas præſtare compellendum, ſine quibus omnino vti nõ poteſt. [h] ſed ſi cũ aliquo incõmodo vtatur, nõ eſſe præſtandas. [i]

Vbi petitur vſusfructus contra heredem, iudex debet condemnare heredem ad intereſſe deteriorationis. Baldus.

II. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI ab herede ex teſtamento fundi vſusfructus petitus ſit, qui arbores deiecciſſet, aut ædificium demolitus eſſet, aut aliquo modo deterioré vſumfructum feciſſet aut ſeruitutes [k] imponendo, aut vicinorum prędia liberãdo, ad iudicis religionem pertinet vt inſpiciat qualis ante iudicium acceptum fundus fuerit: vt vſufructuario hoc quod intereſt, ab eo ſeruetur. [l]

Ius minus validum non datur maiori tẽpore quàm ius magis validum. h.d. Vel ſic: Ius vetus non eſt maioris rationis quàm ius directum. Baldus.

III. IVLIANVS libro ſeptimo Digeſtorum.

QVi vſumfructũ traditũ [m] ſibi ex cauſa fideicommiſſi deſiit in vſu habere tanto tempore, quanto ſi legitimè eius factus eſſet, amiſſurus eum fuerit, actionem ad reſtituendum eum [n] habere non debet. eſt enim abſurdum, plus iuris habere eos, * qui poſſeſsionem dũtaxat [o] vſusfructus, nõ etiam dominium adepti ſint.

IIII. IDEM libro trigeſimoquinto Digeſtorum.

FVndus detracto vſufructu legatus eſt Titio, & eiuſdem fundi vſusfructus Sẽpronio ſub conditione. dixi interim cum proprietate vſumfructum eſſe: [p] licet placeat, [q] cum detracto vſufructu fundus legatur, apud heredẽ vſumfructum eſſe: quia paterfamilias cum detracto vſufructu fundum legat, & alij vſumfructum ſub conditione, nõ hoc agit, [r] vt apud heredem vſusfructus remaneat.

Confeſſoria datur fructuario: nec poteſt proprietarius ex perſona fructuarii agere cõtra tertium confeſſoria: quia quis habet intentare ius ſuum, non ius tertii: ſed negatoria competit domino: & ſic nec poſſeſſor nec petitor habet ius in re: prævalet tamen poſſeſſor propter modum poſſeſſionis.h.d. vſque ad §. vtrum autem. Baldus.

V. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Edictum.

VTi frui ius ſibi eſſe ſolus poteſt intendere [s] qui habet vſumfructum: dominus autem fundi non poteſt: [t] quia qui habet proprietatem, vtendi fruendi ius ſeparatum [u] non habet. nec enim poteſt ei ſuus fundus ſeruire. [x] de ſuo enim non de alieno iure quemque agere oportet. [y] quamquam enim actio negatiua domino competat aduerſus fructuarium, magis tamen de ſuo iure agere videtur quàm alieno: cum inuito ſe negat [z] ius eſſe vtendi fructuario, vel ſibi ius eſſe ꝓhibẽdi. Quòd ſi fortè qui agit, [a] dominus proprietatis non ſit: quãuis fructuarius [b] ius vtendi nõ habet, vincet tamen iure quo poſſeſſores ſunt potiores, [c] licet nullum ius habeant.

A Primo caſu de iure ciuili. Secũdo de iure prętorio quo ĩducũtur fideicommiſſa: & in vtroque caſu perdo non vtendo ſi non vtar. Viuianus.

m *Traditum.* à legatario cui fuerat vſusfructus legatus: ideoque non potuit facere fructuarium.

n *Eum.* vt ſibi fideicõmiſſario reſtituatur.

o *Dumtaxat.* quam ſolam habent, iure ciuili inſpecto. ſed de iure prętorio etiam proprietatẽ habent cum vſufructu: vt ſupra, quib. mo. vſusfr. amit. l. j. §. j. & .l. ſi legatũ. & .l. Pomponius. §. fin. Et eſt ratio ſimilis ei quæ eſt hic, & infra de ca. & poſtli. reuer .l. in bello. §. ſi quis ſeruũ. in fine. §. vbi dominus factus plus iuris debet habere quàm nõ dominus. * *Fla. eius.*

Fundus.] CASVS. Teſtat. legauit mihi nudã proprietatem fundi: & ſic deduxit vſumfru. alij vſumfru. ſub cõditione ſi nauis ex Aſia venerit, legauit. quæritur cuius interim ſit vſufruct. dum pendet condition: an heredis, an proprietarij? Et reſpõ. quòd eſt proprietarij: & eſt ratio: quòd quia deduxit teſtator vſumfr. pro fructuario, videtur nõ deduxiſſe pro herede vſũfru. interim. Viuianus.

p *Eſſe.* & ita apud Titium, non apud heredẽ: vt argu. ſupra de vſufru. l. ſi Titio vſusfruc. j. reſpon. Accurſius.

q *Placeat.* ſ. aliàs. Accurſius.

r *Non hoc agit.* ſcilicet in mente. Sed hæc videtur mala ratio: vt argu. contra infra de ſtat. lib. l. qui pecuniam. vbi dicit quòd dare iuſſus, videtur heredi iuſſus. Sed hic quaſi certum eſt ad heredem non peruenturum: vt arg. infra de con dic. inde. l. Iulianus.

s *Vti frui. Intendere.* ſcilicet per confeſſoriam.

t *Non poteſt.* ſcilicet intendere confeſſoriam: licet ipſe petat vſumfructum cauſalem.

u *Separatum.* ſcilicet quòd dicitur ſeruitus: & dicitur formalis.

x *Seruire.* id eſt ſeruitutem debere: vt infra de iu. do. cum in fundo. in prin. & infra de ſeruitu. vrba. præ. l. in re communi. hoc tamen quandoque fallit: vt infra de ſer. ru. prædi. l. tria.

y *Oportet.* niſi haberet mãdatũ: vt.ſ.de nego. geſt. l. pupilli. §. fi.

z *Negat.* i. negãdo dicit. ſimile negat. j. de ĩ diẽ addic. l. vbi. quãdoq; ponitur negat, ꝓ dicit: vt ĩ authẽ. de tri. & ſe. §. illud. col. iij.

a *Qui agit.* negatoria.

b *Fructuarius.* quondam, vel qui putatur. Io.

c *Potiores.* ſcilicet petitore non implente ſuam intentionẽ: etiã ſi ipſe fructuari⁹ qui eſt in poſſeſsione, nihil ꝓbet: vt.C. de edẽ. l.

qui accuſare.& Cod.de rei vindi.l.res alienas.& inſtit. de interdi.§.commodum.Cæterum ſi is qui intendit negatoriam,probet ſe dominum:denegabitur facultas fruendi fructuario, niſi de ſuo iure probet:quia præſumitur res libera niſi cõtra probetur:vt.C. de ſerui.altius.&.C.de pig.acti.l.nec ereditores.§.vt autẽ.Si autẽ non poſsidet fructuarius, ſemper, id eſt ſiue aduerſari[a] probet ſe dominum,ſiue non:ſemper imponitur ei neceſsitas probandi.

Iura realia poſſunt intẽtari contra quẽlibet,non ſolum contra eum à quo quis habet cauſam.b.d.& ad hoc ſemper allegatur. Baldus.

Vtrum autem aduerſus dominum duntaxat in rem actio vſu fructuario competat, an etiam aduerſus quemuis poſſeſſorem, quæritur.Et Iulianus libro ſexto Digeſtorũ ſcribit,hãc actionem aduerſus quemuis poſſeſſorem ei competere. [b] Nam & ſi fundo fructuario ſeruitus debeatur,fructuarius non ſeruitutem [b] ſed vſumfructũ vindicare debet aduerſus vicini fundi dominum. Si partis fundi vſusfructus conſtituatur, poteſt de eo in rẽ agi:ſiue vindicet [c] quis vſumfructum,ſiue alij neget.

In his autem actionibus quæ de vſufructu agũtur,etiam fructus [d] venire plus quàm manifeſtum eſt.

Si lite pendente moritur fructuarius: pro futuro tempore nulla ſit condemnatio. b.d. vel ſic:Extra li.conteſta. non abſorbet defenſionem ſuperuenientem. Bal.

Si poſt litem de vſufructu cõteſtatam fuerit finitus vſusfructus,[e] an vlterius fructus deſinant deberi? Et puto deſinere. Nam & ſi mortuus fuerit fructuarius, heredi eius actionem præteritorum [f] duntaxat fructuum dandam Pomponius libro quadragẽſimo ſcribit.

Fructuario [g] quivicit,omnis cauſa reſtituenda eſt. Et ideo ſi ſerui fuerit vſusfructus legatus: quidquid ex re fructuarij vel ex operis ſuis cõſecutus eſt poſſeſſor, debebit reſtituere. Sed & ſi fortè tempore vſusfructus amiſſus eſt,alio quidẽ poſsidente,alio autẽ liti ſe offerente,non ſufficit eum vſumfructũ iterum renouare: [h] verũ cauere quoq; eum de euictione vſusfructus oportet. quid enim ſi ſeruũ aut fundũ [i] is qui poſsidebat,pignori dedit,iſq; [k] ab eo qui pignori accepit, iure [l] vti prohibetur? Debebit itaque habere cautũ.

In confeſſoria & negatoria quando intentatur à non poſſidente, veniunt fructus: ſed imponitur ſilentium victo. Baldus.

Sicut fructuario in rem cõfeſſoria [m] *agẽti fructus præſtãdi ſunt, ita & ꝓprietatis domino, ſi negatoria actiõe vtatur. [n] ſed in omnibus [o] ita demum,ſi non ſit poſſeſſor qui agat.nam & poſſeſſori competunt. ꝙ ſi poſsidẽt,nihil fructuũ nomine cõſequẽtur.[p] Quod*ergo officium erit [q] iudicis quàm hoc,vt ſecurus cõſequatur fructuarius fruendi licentiam,proprietatis dominus ne inquietetur? [r]

VI. PAVLVS libro vicenſimoprimo ad Edictum.

QVi de vſufructu iudicium accepit,ſi deſierit poſsidere ſine dolo, abſoluetur.[s] quòd ſi liti ſe obtulit, & quaſi poſſeſſor actionẽ de vſufructu accepit,damnabitur.[t]

DE OPERIS SERuorum.

TITVLVS VII.

I.PAVLVS libro ſecundo ad Edictum.

OPera in actu conſiſtit:[u] nec ãte i rerũ natura[x] eſt,quàm ſi is dies venit [y] † quo præſtãda eſt:quẽadmodum cum ſtipulamur, *Quod ex Arethuſa natum erit.* [z]

II. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Edictum.

OPeræ ſerui legatæ capitis minutiõe [a] nõ amittũtur.

III.GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

OPera ſerui.CASVS. Legaſti mihi operas ſerui. ꝙ ſi capite minuar,non tamen perdo vſumfruc.illarum operarum.Viuianus.

OPera ſerui.CASVS. Aliquis legauit mihi operas ſerui. licet mihi ius ipſarum operarum ſit factũ, tamen iſtud legatum incipit deberi die adueniente: vel cum indictæ fuerint à me.Et ſũt quãdo indixero vt operetur:ſicut cũ aliquis promittit mihi partum futurum Arethuſæ:quia prius non debetur quàm dies venerit.Viuianus.

a *Competere.*ideoque dicitur in rem.lo.

b *Seruitutem.* ſcilicet directo:& dic vt ſupra eo.l.j.Azo.ſeruitute tamen vtetur:vt infra ſi ſer. vind.l.ij.§.ij. Sed arg. contra infra de ſerui.l. ei qui. Sol.ibi nihil dicit de fructuario: licet de ſimilibus dicat. Et eſt ratio: quia hic eſſet ſeruit[s] ſeruitutis.

c *Vindicet.* per confeſſoriam, alij per negatoriam.

d *Etiam fructus.* vt & infra.l.proxi.§.fi.

e *Finitus vſusfructus.*capitis deminutione.

f *Præteritorum.*vt & ſupra de rei vin.l.fructus. in fi.&.l.ſeq.& ſupra de vſufruc.qui vſumfru.in fi.&.l.queſitum.&.l.defuncta.

Fructuario.]CASVS. Principium.l.planũ eſt. [SED SI.]Egi contra Titium confeſſoria, qui ſe liti obtulit cum Mæuius poſsideat: & ſic lite pendẽte amiſi vſumfru. non vtendo. quæritur quid reſtituitur? Et reſpon. vſusfruc. mihi de nouo conſtituendus eſt per dolo ſum qui ſe liti obtulit.Item de cautione debet mihi promittere.poteſt enſ eſſe quòd Mæuius qui præſcripſit, obligauit alicui:qui auocabit à me rem per hypothecariam, & ſic non permittet me frui. & ſic qui ſe liti obtulit, cauet de euictione: & ita de nouo conſtituitur.[SICVT.]Idem dicit qd.ſ. prox. quia ſi fructuarius rem in qua habet vſumfru.amittat,& aliquis eũ poſsidebat,poteſt agere confeſſoria:non vt res ſibi à fruc.tradatur:ſed vt ſecurius vti poſsit. Idem ſi dominus propriet. poſsidet: & aget fructuarius. Viuianus.

g *Fructuario.*aliàs incipit.§.& aliàs lex.

h *Renouare.*quis renouabit? Reſpon.doloſus quidem ſine dubio tenetur de dolo,in quo venit vt conſtituat vſumfru.aliàs iuratur in litem:vt.l.arbitrio.ſupra de dolo.ſed liberatus tenetur in ſubſidium:vt.ſ. de dolo.l.pe.& de eo per quem fac.eſt. l.fi.in princ.

i *Aut fundum.*in quibus eſt conſtitutus vſusfructus.

k *Iſque.*ſcilicet vſufructuarius.Accurſius.

l *Iure.*vt quia præſcripſit poſſeſſor: & ſic potuit obligare:vt ſupra de rei vin.l.ſi poſt acceptum.

m *Confeſſoria agens.*ſcilicet directa: item Publiciana: quando à non domino vſusfru.eſt conſtitutus:vt ſupra de Publi.l.ſi ego.§. i.hoc tamen ita ſi ſatiſdedit.aliàs non facit fructus ſuos: vt ar.infra de vſufru.leg.l.vxori vſufructu.

n *Vtatur.*vt infra ſi ſer.vind.loci corpus.§.in confeſſoria.

o *Sed in omnibus.*id eſt in prædictis duobus.

p *Conſequentur.*quia perceperunt ipſi: vel potuerunt percipere: vt ſupra de rei vin.l.Iulianus.§. pe. patet ergo ex prædictis has actiones etiam poſsidenti dari:vt inſt.de act.§.æque. & infra ſi ſer.vindi.l.& ſi forte.§. ſciendum.licet P.in negatoria dixerit contra.

q *Erit.* aliud ſcilicet hoc caſu cũ actor poſſidet,quàm hoc &c.

r *Inquietetur.*q.d. nullũ, imò & aliud eſſe videtur,vt præteritos fruct[s] faciat reſtitui: vt ſupra lege proxi.§.fin.Accurſius.

Fla. eu. *Fla. Qui*

s *Abſoluetur.* vt &.ſ.de rei vin.ſinautem.§.j.

t *Damnabitur.*vt & ſupra de rei vind. ſinautem.j. reſpon.

u *Conſiſtit.* eſt enim diurnum officium:vt infra de ope.liber.l.j.

x *In rerum natura.*obligatio operarũ, vel opera ipſa.

y *Venit.* quia venit cũ eſt indicta opera incerta.ſed ſi certa: tunc cum potuit præſtari,& non eſt præſtita:vt hic,& infra de ope.li.quotiens.& infra de vſufru.le.l.operæ. quod eſt poſt aditam hereditatem,non prius:vt infra quan.dies le.ce.l.ij.in fi.Accurſius.

† *Cuius.* *de op. ſuo.* *Leon pr.* *trans.*

z *Natum erit.*nam & hic expectatur natiuitas: vt infra de verb. oblig.inter ſtipulantem.§.ſacram.&.l.interdum.& infra de condi. & demon.l.j.in fi.Accurſius.

a *Minutione.* minima. nam nec non vtendo, nec morte,licet vſucapione proprietatis ſic: qđ eſt mirabile.nam ſecus in vſufru. vt.j.de vſufruc. le.l.ij. &.ſ.de vſufruct.locum.§. proprietarius. Nec ob.j.vſufruc.quemad.ca.l. idem eſt. vbi dicitur quòd morte extinguitur:quia ad cætera legata de quibus erat ibi facta mẽtio,refertur,non ad legatum operę. Item nec ob.inſtit. de acquiſit.per arroga.§.j. vbi opera periit cap. demi. quia ibi de *operis libertorum,*

libertorum,quæ ius in personam non tribuunt,cum sit liber: hic in seruorum,quæ ius tribuunt.& cum non sit personale, non perit,vt dixi,nisi magna vel media ca.demi.qua omnia iura publicantur.Accursius.

In hominis.] C. ASVS. Aliquando legat mihi aliquis vsumfructum,& aliquando operas serui.In hoc secũdo casu locabo operas: & habebo inde mercedem ex operis illius serui:& iste seruus operabitur mihi: & habebo eius operas. & hoc dicit hæc lex.Viuianus.

* *Flo.constit.*

a *Vsufructu.* id est commoditate. nam non vsusfructus, sed opera serui fuit legata: quæ differt ab vsufructu: vt supra.l. proxi.& sic facit ad ti.& probatur infra. l.proxi. vel expone hanc vt illã. Accursius.

b *Mercedes.* locabit igitur operas serui ille cui legata opera est:vt infra de vsufruct.leg.l.ij. Accursius.

† *Mediastinus quale genus mancipiorum fuerit, Budæus sup.cap.x. Nauiaup.*

Rectus hominis.] C. ASVS. Si habeo in seruo vsum operarum, videor pretium lucrari, quod sumptib' deductis restat.Viuianus.

Vnitas quædam est inter vsumfr. & operas.

c *In operis.* vnitaté quãdam voluit notare inter vsumfructum & operas. vt enim illud dicitur:ego sum in patre, & pater in me est: ita hic in fructu sunt operæ: & in operis est vsusfructus. non est hæc tamen vt illa omnimoda similitudo:vt patet ex differentiis multis notatis supra eo.l.operæ.Accursius.

d *Fructus.* quasi dicat, siue legetur opera in homine,habebit legatarius fructum hominis:& ecõtra si legetur vsusfruct. in homine,habebit operas.Accursius.

e *Intelligitur.* hoc non ideo dicit vt debeãt expensæ restitui illi qui habet operas:vt infra commo.in rebus.§.possunt.sed propter vltimum annum in quo legatum operæ finitur.nam pro quota anni non durauit opera,reddidit æstimationem retentis sumptibus:sicut in dotali prædio: vt infra solu.matri.l.fructus. vel lege plane vt sonat: vt infra solut. ma.l.vlt.in princ.& in fin.

Operis.] C. ASVS. Legasti mihi operas in seruo.videris mihi legasse omne ius quod ex eo percipi potest. Viuianus.

f *Vsum.* & plus.nam non proprie possunt operæ dici vsus, vel vsusfructus:vt.j.ad le.Falc.l.j.§.si operis. quod & probari potest per multa dissimilia,quæ no.supra eo.l.operæ.

Cum de serui.] C. ASVS. Titius legauit mihi operas serui:postea egi confessoria,vel actione ex testaméto.aduersarius fuit in mora.tenetur mihi ad operas serui quas amisi.s.ad æstimationem earum.aliter melioris serui & deterioris æstimatur opera. Item si talis est seruus,vt eius opera sit nulla, nulla sit æstimatio: & si alicuius vtilitatis est seruus,non plus æstimatur quàm dominus eum seruum in affectione habuerit. Vlterius dicit, quòd dominus deducit sumptus quos fecit in seruum. Viuianus.

g *Pro modo.* congruo arbitrio boni viri.

h *Restituenda sunt.* scilicet operæ, id est earum æstimatio. ipsę enim eædem fieri non possunt: vt.j.de condic.indeb.si non sortem.§.libertus.

IN hominis vsufructu[a] operę sunt, & ob opas mercedes[b].

IIII. IDEM libro secundo de liberali causa Edicti Vrbanici.

FRuctus hominis in operis[c] consistit:*& retro in fructu hominis operę sunt.Et vt in cęteris reb' fructus[d] deductis necessariis impẽsis intellegitur,[e] ita & in operis seruorum.

V. TERENTIVS CLEMENS libro octauodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

OPeris serui legatis vsum[f] datum intellegi & ego didici,& Iulianus existimat.

VI. IVLIANVS libro quinquagésimoquinto ad Edictum.

CVm de serui operis artificiis agitur, pro modo[g] restituendæ sunt[h]: sed mediastini † secundum ministerium. & ita Mela scribit. Si minor annis quinque vel debilis seruus sit, vel quis alius cuius nulla opera esse apud dominũ[i] potuit, nulla æstimatio fiet.Item voluptatis vel affectionis æstimatio nõ habebitur[k]: veluti si dilexerit eũ dominus, aut in deliciis habuerit. cæterùm deductis[l] necessariis impẽsis fiet æstimatio.

DE VSV ET HABITATIONE.

TITVLVS VIII.

I. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

NVnc videndum de vsu & habitatione[m]. Constituitur etiã nudus vsus[n], id est sine fructu: qui & ipse iisdẽ modis cõstitui solet,quibus & vsusfructus[o].

II. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

CVi vsus relictus est,vti potest:frui non potest. & de singulis[a] videndum. Domus vsus relictus est aut marito,aut mulieri. Si marito, potest illic habitare non solus[q], verùm cum familia quoq; sua. An & cũ libertis, fuit quęstionis.Et Celsus scripsit, & cum libertis.posse hospitem quoque recipere. nam ita libro octauodecimo Digestorum scripsit. quam sententiam & Tubero probat. Sed an† etiam inquilinum recipere possit, apud Labeonem memini tractatum libro Posteriorum.Et ait Labeo eum qui ipse habitat,inquilinũ posse recipere:item & hospites & libertos[r] suos,

III. PAVLVS libro tertio ad Vitellium.

ET clientes.

IIII. VLPIANVS libro septimodecimo ad Sabinum.

CAeterum sine eo ne hos quidem habitare[s] posse. Proculus autem de inquilino notat,[t] non bellè inquilinum dici,qui cum eo habitet.[u] Sedum hæc & si pensionem percipiat, dum ipse quoque inhabitat, non erit ei inuidendum[x]. Quid enim si tam spatiosæ domus vsus sit relictus homini mediocri, vt portiuncula contentus sit? Sed & cum his quos loco seruorũ in opere[y] vtitur, non vsus, sed habitatio constituitur.

i *Apud dominum.* serui possidentem seruum:& facit.ĩ.de rei vin. l.cæterum.Accursius.

k *Non habebitur.* vt ratione affectionis possessoris condemnetur in plus: licet ratione affectionis actoris quãdoque reus condemnetur:vt infra de tu.& ra.distra.l.j.& infra man.l.cum seruus extero. & de ser.export.l. seruus ea.loari.

l *Deductis.* factis ab operario in eius alimentis, non ratione téporis quo vsus est opera,sed vltimi anni quo debet ad proprietarium peruenire:vt dixi supra eo.l. fructus. vel plane,vt in prin.huius.l.dixi.Accur.

DE VSV ET habitatione.

m *Nunc videndum. Et habitatione.*

Habitatio quid sit.

EST autem habitatio ius habitãdi in aliena domo;quod nõ est vsus vel vsusfructus:vt instit. eo. §.si cui.

n *Etiam nudus vsus.* i.nõ solum vsusfru.Sed quid est vsus nudus? Respon.

Vsus nudus quid sit, & in quo consistat.

quia est sine fructu: & potest ita definiri: Vsus est ius vtendi rebus alienis salua rerum substantia.fruendi enim in definitione vsus nõ ponitur vt.j.l.proxi.j.respon.licet in vsufructu ponatur:vt.ĩ. de vsufruct.l.j. Ex qua definitione patet q vsus nõ potest esse proprie in rebus quæ solo vsu cõsumuntur:sicut nec vsusfru.cũ in eis nõ possit esse salua substãtia.licet videatur contra.ĩ.de vsufr.ea.re.quæ vsu consu.l.j.&.ij.ait enim, vsu consumuntur. vnde videtur quòd vsus fit in eis.sed certe ibi nõ loquitur de vsu, qui est seruitus.Azo.

o *Et vsusfructus.* vt instituo.eo.in princ. sed fallit in casu:vt.j.eo.l.vsus pars.Accursius.

† *Non secus dum Bald. quòd ille qui habet simplicẽ possessionẽ rei, potest illam locare.*

p *Cui vsus. Singulis.* scilicet in rebus vel personis,in quibus hęc ita se habeant.

q *Non solus.* immo & solus potest. ergo legatur solus,pro solum: & dicatur non solum ipse maritus,verum cum &c.sic.j.de vulg. sub.l.qui liberis.vel subaudias,tãtum,vel solum. Et dicatur, non tantum solus,sed etiam &c.sic subauditur tantum, vel solum,vel simile:vt.j.de rebus dub.si is qui ducenta.§.j.&.j.de pec.licet.in fi.l.vel infinitetur nomen,& dicatur, potest habitare non solus. sic & infra de testa. qui testaméto.§.si seruus.& infra de fun.do, l.dotale prædium.j.§.fi.&.ĩ.de iudi.l.j.&.ij.

r *Et libertos.* posse recipere ait.Azo.

s *Cæterum. Habitare.* vt infra eod.l.sed nec. Sed contra.C.eo. de vsufruct.& habi.cum antiquitas.Solu.ibi in habitatione,vt possit locari:hic in vsu.

t *Notat.* reprehẽdit Labeonem,qui inquilinum vocauit eum qui recipiatur ab vsuario gratis.& quod subiicit,non velle.i.non debere,iuxta illud:Sic volo,sic iubeo &c.

u *Qui cum eo habitet.* & est ratio: quia qui mercedem non præstat,domum non conducit:vt.j.de do.inter vi.& vxo.si vir vxori.j.respon.sed gratis recipitur.Sed quid si præstet mercedem,vt statim subiicit?Respon.est inquilinus.Accursius.

x *Inuidendum.* Inuidiosus ego,non inuidus esse laboro.

a *Liberi ſint.* vt infra de verbo. obliga. ſi ſtipulatus fuero per te. Accur.

b *Matrimonio.* id eſt debito iure matrimonij. matrimonium enim non ideo diſſolueretur: nec enim debet afferre impedimentum nuptiis contractis vel contrahendis: vt. C. de inſti. & ſubſtit. l. reprehendenda. & infra de cõdi. & demonſtra. l. cum tale. §. ſi arbitrio. Accurſius.

c *Cum marito.* cui ſit vſus legatus.

d *Dubitatum.* in vxore dubitabatur: quaſi deberet ſequi forum & domum viri, non vir eius domum: vt infra ad municipa. l. de iure. §. finali. & §. ij. & C. de dignita. l. mulieres.

e *Immo & ſocer.* cui vſus legatus eſt. Ioan.

f *Vnà ſit.* aliàs cum viro iuncta ſit, id eſt inſimul cũ eis patre & vxore vnũ ſcilicet ſit, id eſt vna perſona: & ita ponitur cũ, pro quia. Nam quæ eſt ratio in filia, eadem & in nuru: vt. ſ. ſolema. l. quia parẽtis. vel ponitur cum, pro quando. & verbũ ſit, proprie ponitur nullo adiecto.

Ratio eadẽ eſſe debet in filia quæ & in nuru.

g *Non aliter. Honeſte.* No. argu. quòd ſcholaris ſocius nõ poſſit inducere ganeas. ſic ſupra de vſufruc. ſi pendẽtes. §. j. in quibuſdam plane perſonis nihil ſæui criminis exiſtimari naturale fœdus permittit: vt. C. de epiſc. & cleric. l. eum qui. & in authen. quomodo opor. epiſc. §. quanta igitur. coll. j.

h *Vſum.* quaſi non voluerit teſtator. Accur.

i *Sed neque locabunt.* vt & ſupra. l. cæterum. in prin. Accur.

k *Remittendam.* vt. C. de inſtitut. & ſubſtitu. l. reprehendenda.

l *Cæterarum. Promiſcuo.* ſic. C. de fur. l. quamuis. Accur.

m *Si habitatio. Pene.* differt enĩ in quibuſdam: quia poteſt locari habitatio, ſed vſus nõ: vt. ſ. e. ſed neque. & C. eo. de vſufr. & hab. l. cum antiquitas. & in aliis: vt ſtatim dices.

n *Et Papinianus.* & proetiam. Accurſius.

o *Donare.* cui habitatio eſt conceſſa: de alio enim non videtur loqui poſſe. hoc tamẽ corrigitur quo ad locationem: vt. C. eo. l. cum antiquitas.

ris habet, habitabit: licet liberi ſint[a], vel ſerui alieni. Mulieri autem ſi vſus relictus ſit, poſſe eam & cum marito habitare Quintus Mucius primus admiſit: ne ei matrimonio[b] carendũ foret cum vti vult domo. Nam per contrariũ quin vxor cũ marito[c] poſsit habitare, nec fuit dubitatũ[d]. Quid ergo ſi viduæ legatus ſit? an nuptiis cõtractis poſt conſtitutum vſum mulier habitare cum marito poſsit? Et eſt verum (vt & Pomponius libro quinto, & Papinianus libro nonodecimo quæſtionum probat) poſſe eam cum viro & poſtea nubẽtem habitare. Hoc amplius Pomponius ait & cum ſocero habitaturam.

V. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

Immo & ſocer[e] cũ nuru habitabit, vtique cũ vir vnà ſit[f].

VI. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

Non ſolùm autem cum marito, ſed & cum liberis libertíſque habitare, & cum parentibus poterit: & ita & Ariſto notat apud Sabinũ: & hueuſq; erit procedendum, vt eoſdem quos maſculi, recipere & mulieres poſsint.

VII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

Non aliter autẽ mulier hoſpitem recipere poteſt, q̃ ſi is ſit qui honeſtè[g] cũ ea quæ vſum[h] habeat, habitaturus ſit.

VIII. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

Sed neq; locabũt[i] ſeorſum, neque cõcedent habitationem ſine ſe, nec vendent vſum. Sed ſi vſus ædium mulieri legatus ſit ea cõditione, ſi à viro diuortiſſet: remittendam[k] ei conditionem, & cum viro habitaturam. quod & Pomponius libro quinto probat.

IX. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

Cæterarum[l] quoq; rerum vſu legato, dicendum eſt vxorẽ cũ viro in promiſcuo[l] vſu eas res habere poſſe.

X. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

Si habitatio legetur, an perinde ſit atque ſi vſus, quæritur. & effectu quidẽ idem penè[m] eſſe legatũ vſus & habitationis, & Papinianus[n] conſenſit libro octauodecimo quæſtionum. Deniq; donare[o] non poterit: ſed eas perſonas recipiet quas & vſuarius. Ad heredem tamen nec ipſa tranſit: nec non vtendo amittitur, nec capitis deminutione[p].

Cauſa finalis arctat & reſtringit legatum. Baldus.

Sed ſi χῆνος[q] ſit relicta, an vſus ſit, videdum. & Papinianus libro ſeptimo reſpõſorum ait, vſum eſſe, non etiam fructum relictũ. Sed ſi ſic relictus ſit, *Illi domus vſusfructus habitãdi cauſa*: vtrum habitationem ſolam, an verò & vſumfructum habeat, videdũ. Et Priſcus & Neratius putant ſolam habitationem legatam: quod eſt verum. Planè ſi dixiſſet teſtator, *vſum habitandi cauſa*: nõ dubitaremus quin valeret[r]. Vtrũ autẽ vnius anni ſit habitatio, an vſq; ad vitam, apud veteres[s] quæſitum eſt. & Rutilius, donec viuat, habitationem cõpetere ait. quam ſententiam & Celſus probat libro octauodecimo Digeſtorũ. Si vſus fundi ſit relictus, minus vtique eſſe q̃ fructum, longéq; nemo dubitat. Sed quid in ea cauſa[t] ſit, videndum. & Labeo ait, habitare eum in fundo poſſe: dominúmq;[u] prohibiturum illò venire: ſed colonum non prohibiturum, nec familiam, ſcilicet eã quæ agri colendi cauſa illic ſit. Cæterum[†] ſi vrbanã familiam illò mittat, qua ratione ipſe prohibetur, & familiã prohibendã eiuſdẽ rationis eſt. Idẽ Labeo ait & cella vinaria & olearia eũ ſolũ vſurũ: dominum verò inuito eo non vſurum.

XI. GAIVS libro ſecundo Rerum Cottidianarum, ſiue Aureorum.

Inq; eo fundo hacten' q̃ morari licet, vt neque domino[x] fundi moleſtus ſit: neq; his per quos opera ruſtica fiũt, impedimento ſit: nec vlli alij ius quod habet, aut vendere aut locare[y] aut gratis concedere poteſt.

XII. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

Plenũ autẽ vſum debet habere, ſi & villę & prætorij[z] ei relictus eſt. Venire plane proprietarium ad fructus percipiendos, magis dicẽdum eſt: & per tempora fructuum colligendorum etiam habitare illic poſſe admittendum eſt.

Præter habitationem quam habet[a] cui vſus datus eſt, deambulandi quoq; & geſtãdi ius habebit. Sabinus & Caſsius & lignis ad vſum cottidianũ, & horto, & pomis, & holeribus, & floribus, & aqua vſurum, non vſque ad compendium[b], ſed ad

p *Nec capitis deminutione.* vt ſupra de capi. demin. l. ſi legatum. neque legatum operæ: vt infra de vſufru. leg. l. ij.

q *Sed ſi clareſſis.* id eſt habitatio, vel vtilitas habitationis. Accurſius.

a Extenta nota ſuma

r *Quid valeret.* ſcilicet iure habitationis. Sed ar. *gloſ. quidẽ* contra infra de auro *alicas ſtipu.* & arg. le. l. ſpecies. & ĩ. *lega.* de vſufructu ea. re. quæ *vſu conſu.* l. finali. & de *extra cetera* vſufruct. l. dominus. §. ſi ex *vſum* mancipa. & ĩ. j. de a'i. & cib. leg. *adde quæ* l. pe. in fi. quibus. ll. dicitur per hæc verba, ſcilicet habitatio, vel æquipollẽtia quibus hic vſus *appellatur.* *ne vſufru. cetera* eſt, proprietatem conti- *Bolo.* neri. *ADDITIO.* Sol. ſecundum Bar. & dic q̃ in illis non erant verba ſimilia vel æquipollẽtia iſtis: quia ipſa res fuit relicta cũ adiectione quadam, per quam adiectionem legata non minuuntur neque adimũtur. hic fuit relictus vſusfructus vel vſus cum adiectione quadam, per quam adiectionem legatum augetur: & ſic vbiq; ſit interpretatio in benigniorẽ partem: vt. l. in teſtamentis. infra de reg. iur.

Ita ſcitur. ſi mentio tenta de ſenatu Baldus, ad hoc quod ſi quis ſit in cui domus, non ſcit ſa mulie.

ſ *Apud veteres.* cum ſimpliciter legata eſſet.

t *In ea cauſa.* id eſt in vſu. Accurſius.

u *Dominúmque.* id eſt vſuarius prohibebit dominum: niſi ipſe dominus colat: vt. j. e. l. fundi. §. ſicut is.

x *Inq; . Neque domino.* volenti tantummodo colere: non etiam inhabitare.

y *Locare.* vt infra. l. pro xi. §. equitij. verſic. operas. & hæc omnia ſeorſum à ſe cõcedit his qui ſecum inhabitant: vt ſupra. e. l. ij & l. cæterum. & l. ſed neq;. & j. l. prox. §. ſi vſus.

z *Lenum. Prætorij.* locus eſt in quo paterfa. reſidere ſolebat, & merces & ſpecies tanquam in horreis retinere: vt. C. de offic. rectoris prou. l. nulli. ij. & ſumitur ex eo quòd prætorium ſolet dici locus in quo prætor reddit iura.

a *Quam habet.* in fundo: vt. ſ. e. l. habitatio. §. ſi vſus fundi.

b *Ad compendium.* i. ad

lucrum,ne.ſ.vendat.ſic.ĩ.famil.erciſc.ſi filia.§.idem Papinianus.

a *Vſurum.*cum ait Nerua,ſed male,vt ſtatim ſubiicit.

b *Foliis.* Ad vermes qui pariunt ſericum.Ioan. vel pro bobus, vel pro vaccis, vel pro myrtis herba, vnde fit tinctura cerdonum,vnde tingunt corium.

c *Et.*pro etiam.

d *Negauit.* ergo & de frumento.

e *Iubentius.*ſ.ait.

f *Pro dignitate.* & officio:vt & ſupra de iudic. ſed & ſi ſuſcepit.§.ſed & ſi proponas.& infra.e.l. §.equitij.

g *In villa.*id eſt domũcula quæ gratia fructuũ reponendorum parata eſt: & appellatur ruſticum prædium: vt infra de verbo.ſignifica.l.ſundi appellatione.quod tamen intelligo ſi commodo ibi morari poteſt ratione vicinitatis oppidi, putei,& Eccleſiæ: alioquin contra:vt infra eo. l.diuus.Accurſius.

h *Horum.*ſcilicet proprietario.

i *Ad focorandũ.*in quo eſt vtilitas: vt hic,& inſtitut.eo.§.penul. &.C. de curſu publi.lib.xij.in omnibus.Accur.

k *Modico lacte.*vſque ad vſum ſuum: & idem in cæteris fructibus: vt ſupra ea.l.§.Sabinus. licet alij vt Pla.in lacte ſpeciale dicant.

l *Strictè.* Immo large: vt infra de regu.iur.l.in teſtamentis.Accur.

m *Sed ſi boum armenti.* Armenta dicuntur boũ: vt hic,& infra de verb. ſignifi.l.boues. in princ. Accurſius.

n *Etſi.*id eſt quamuis. & incipit reſpondere. Accurſius.

o *Circenſibus.* quia curru aureo præponebatur cum equis ſuis ad certãdum, & ad currum ducendũ in certaminibus: vt.C.de fer.l.fina.

p *Inſtituti.*i.propoſiti.

q *Senſiſſe.*Ex ſciẽtia defuncti interpretor eius voluntatem:vt hic &.C. de fideicõ.l.prædia obligata. &.ĩ.de reb.dub.l. qui habebat. & arg.ĩ.de reg.iur.l.cuius per errorem.&.ĩ.de iudic.ſed & ſi ſuſcepit.§.j. Sed argu. cõtra.ĩ.de leg.iij.ſi quis. in prin.ij.reſpon.vbi oportet eum etiam ſpecialiter dicere contra,vt à prima recedatur voluntate.Accurſius.

r *Miniſterii.*ſcilicet ſerui.

ſ *Conceſſiſſe.*hoc enim facere non poteſt ſeorſum à ſe: ſed ſimul ſic:vt hic,&.ĩ.l.proxi.&.C.de vſufru.l.vſufructu.ij.Accur.

t *Vſum exigat.* ſcilicet huiuſmodi legatũ:ſed de quo dicit,ipſi?? Reſpon. ſecundum R. filij vel ſerui qui ſoli vtentur, non etiam pater vel dominus:vel alij qui ſunt in eiuſdem poteſtate: vt arg. inſti.de ſtip.ſer.§.ſed cum factum.& hoc ſi non contemplatione patris vel domini ſit relictus.ſed tu dic,patris vel domini,vt ipſe tantum vtatur.q.d.non alij qui ſunt in eorum poteſtate: ipſe tamen filius vel ſeruus cui fuit legatus,vtetur cũ patre:& probantur hæc omnia.ĩ.e.filio. in fi.& ſic poſito caſu non eſt contra.C. e.l.fina.quæ eſt contra.vbi dicitur nec patris morte huiuſmodi vſumfru.filio perire,nec econtra.præterea ibi tractat cuius morte finiatur:hic ad quem non finitus porrigatur.

ad vſum, ſcilicet non vſque ad abuſum.Idem Nerua:& adiicit ſtramentis etiam vſurum [a]: ſed neque foliis [b] neque oleo neque frumento neque frugibus vſurũ. Sed Sabinus & Caſsius & Labeo & [c] Proculus hoc amplius, etiam ex his quæ in fundo naſcuntur, quod ad victum ſibi ſuiſque ſufficiat, ſumpturum & ex iis quæ Nerua negauit [d]. Iubentius [e] etiam cum cõuiuis & hoſpitib' poſſe vti.quę ſentẽtia mihi vera videtur. aliquo * enim largius cum vſuario agendum eſt pro dignitate [f] eius cui relict' eſt vſus:ſed vtetur his(vt puto) dũtaxat in villa [g].Pomis autẽ & holeribus & floribus & lignis videndũ vtrũ eodẽ loco vtatur duntaxat, an etiam in oppidũ ei deferri poſſint. Sed melius eſt accipere & in oppidum deferenda. neque enim graue onus eſt horum [h], ſi abundent in fundo.Sed ſi pecoris ei vſus relictus eſt, puta gregis ouilis,ad ſtercorãdum [i] vſurum dũtaxat Labeo ait: ſed neque lana neque agnis neque lacte vſurũ. hæc enim magis in fructu eſſe.Hoc amplius,etiam modico lacte [k] vſurũ puto.neque enim tam ſtricte [l] interpretandæ ſunt voluntates defunctorũ. Sed ſi boum armenti [m] vſus relinquatur,omnem vſum habebit & ad arandũ,& ad cætera ad quæ boues apti ſunt.

Vulg.aliquante.

Armentũ.

Nota quòd verba teſtatoris debent intelligi ſecundum conditionem perſonæ cui datur ſeu ad quem diſpoſitio confertur.

Equitij quoque legato vſu, videndum ne & domare poſſit, & ad vehendum ſub iugo vti.Et ſi [n] fortè auriga fuit, cui vſus equorum relictus eſt,non puto eum Circenſibus [o] † his vſurum: quia quaſi locare eos videtur. Sed ſi teſtator ſciens eum huius eſſe inſtituti [p] & vitæ,reliquit, videtur etiã de hoc

† *Circenſes hoc erant qui in circo ſedebant, hoc eſt loco muri ſeptorium quo equi poſtea ſolebant exercebantur. vide Alex.ab Alex.lib.5. cap.8.*

vſu ſenſiſſe [q]. Si vſus miniſterij [r] alicui fuerit relictus,ad ſuũ miniſterium vtetur,& ad liberorum,cõiugíſque. Neque videbitur alij cõceſsiſſe [ſ],ſi ſimul cum ipſis vtatur. quanquam ſi filiofamilias vſus ſerui ſit relictus,vel ſeruo,patri dominóve adquiſitus,ipſius dũtaxat vſum exigat [t], non etiam eorum qui ſunt in poteſtate. Operas autẽ ſerui vſuarij non locabit, neq; alij vtendo* concedet.& ita Labeo. Quemadmodũ enim concedere alij operas poterit,cum ipſe vti debeat?Idem tamen Labeo putat,ſi fundum conduxerit quis,vſuarium ſeruum poſſe ibi operari.Quid enim interest, in qua re opera eius vtatur? [u] Quare & ſi lanam conduxerit vſuarius expediẽdam,poterit etiam per vſuarias ancillas opus perficere. Idémque ſi veſtimẽta texenda redemerit [x], vel inſulam vel nauem fabricandam, poterit ad hæc operis vti vſuarij:*nec offendetur illa Sabini ſententia [y],ancillæ vſu dato,ad lanificium eam non mitti, nec ex operis mercedẽ capi: ſed ſibi lanã facere iure cogere. Sibi enim [z] facere videtur, qui non operas eius locauit,ſed opus quod conduxit expediit. Idem & Octauenus probat.

vulg.ſeruus

vulg.vtatur.

Sanus ex operis quæritur ſeruus ex opera. Primo,ſi locet: & hoc modo non quæritur vſuario: vt hic.Item ſecundo,operando in re vſuarij; hoc modis puta in agro: & hoc ſic: & hoc dicit lex contraria. Tertio,vt ſi quæris.

XIII. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

SEd ipſi ſeruo ancillæve pro opera mercedem imponi [a] poſſe,Labeoni placet.

Per ſeruum vſuarium adquiritur ex re, non ex opera: ſed per vſufructuarium adquiritur vtroque modo. Bartolus.

XIIII. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

PEr ſeruum vſuarium [b] ſi ſtipuler, vel per traditionem accipiam, an adquiram quæritur, ſi ex re mea, vel ex operis eius.Et ſi quidẽ ex operis eius, non valebit [c]:quoniam nec loeſt in vſu. Secundo legauit mihi vſumfructum,& tibi vſum:& dicit quòd ambo habemus vſum:ego quidem formalem:tu vero actualem:ſed fructum habeo,id eſt qui ſupereſt detracto vſu.Tertio autem &c.quod eſt planum.Viuianus.

b *Per ſeruum vſuarium.* vel ex operis eius, ſi ſtipulatus per eum fuero.Accurſius.

c *Non valebit.* immo contra:vt.ĩ.eo.plenum.§.fina.Solu.tribus modis quærit ſeruus ex opera. Primo,ſi locet: & hoc modo non quæritur vſuario: vt hic.Item ſecundo,operando in re vſuarij; hoc modo puta in agro: & hoc ſic: & hoc dicit lex contraria. Tertio,vt ſi quæris.

u *Opera eius vtatur.*quaſi dicat,nihil.& ſic ex opera quærit. Sed contra infra eod.l.per ſeruum. in princ.Sol.vt ibi.Item ad huius operam etiam cogere poteſt: vt ſupra de vſufruct.ſed ſicuti.§. quoniam.

x *Redemerit.*id eſt conduxerit,vel id eſt de ſuo texẽdo certũ quid accepturus conuenit: vt ſupra de rei vindica.l.redemptores.

y *Sententia.* quæ ſcilicet ſequitur.

z *Sibi enim.*Bene dico quòd non offenditur.

a *Ed ipſi.Imponi.* Nõ quòd ſit locatio:vt ſupra de vſufruct.l.ſi ſeruo fructuarius.in principio.

Per ſeruum vſuarium.] CASVS. Seruus in quo habeo vſum, ex re mea mihi quærit:non ex operis ſerui. [VSVS-FRVCTVS.] Duo æquiparantur, ſcilicet ſi aliquis legat mihi vſumfructum fundi, vel fructum ſingulis annis.nam vtrolibet habeo ius fruendi,ſic quòd vſus commoditas nihil videtur adimere fructui: nec eſt vſusfructus ſine commoditate vtendi: ſed econtra eſt vſus ſine vſufructu, quod eſt ius ſiue cõmoditas fruendi. quare vſusfructus non eſt ſine vſu.probat argumẽtum Pomponius.Legaſti mihi vſumfructum ſinevſu. non valet legatum:quia ſi poſtea ademit fructũ, videtur adimere vſum legatum per hoc quòd adimitur fructus: niſi cõ ſenſerit & voluerit teſtator remanere vſum. [SED SI.]Legat mihi aliquis vſumfructum, poſtea ex interuallo adimit vſum:non valet ademptio: ne remaneat vſusfructus ſine vſu. [VSV.] Teſtator legauit mihi vſum fundi: poſtea legauit mihi vſumfructum. vſus cõfunditur cum vſufructu qui

vulg.vſus

ſtipuletur, vel alio modo extrinſecus velit ex opera quærere. & hoc non poteſt, vt hic. Item videtur etiã hoc caſu vltimo acquiri vſuario: vt inſti. per quas perſo. nob. acqui. §. j. quæ eſt contra. Solu. ibi non debet eſſe in litera, vel vſum: ſed tantum de vſufructu loquitur: vt & ibi dixim°. vel ſi habes ibi, vel vſum, dic prout modo diximus. Accurſius.

a *Cum.* id eſt quando. & ſic nõ. hoc caſu mihi acquiri: niſi & hoc caſu proprietario ſtipularetur. nã tunc ei quæreret, ſed per cõdictionem ſine cauſa redderet: vt hic, &. j. de ſtipu. ſer. l. penul.

b *Aes fructus.* cũ dico, annuos fructus: vel, per ſingulos annos: vt. ã. de vſufru. ſi quis. Acc.

c *Poteſt.* re ipſa. nam qui fruitur, & vtitur: ſed nõ conuertitur. Ioan. ſeruitus tamen vna poteſt eſſe ſine alia: vt infra ea. l. §. poterit. &. j. titu. j. l. huic. §. fi. Accurſius.

d *Inutile.* quia vtilitas vſus in fructu continetur: niſi diciſſet contra, quia tunc nullum eſt, vt hic. vnde qui fructum habet, vſum habere videtur quo ad commoditatem: vt &. ã. proxi. §. & I. de vſufructu. l. ſi alij. ratione auté ſeruitutis, maxime quando diuerſę perſonæ legauerunt, dicitur eſſe fructus ſine vſu: vt in fine huius. l. & j. de accepti. & per iuſiurandũ. §. ſi quis vſumfructũ. vt dixi proxi. §. Et no. hic mirabile argu. pro conuerſis. ſi enim in ipſa conuerſione dicat: facio me conuerſum, his tamen mihi retentis: nulla eſt conuerſio: vt nullum legatũ: vt hic, &. j. de teſt. tu. l. certarum. Si auté prius fiat conuerſio, vel legetur vſusfructus, & poſtea iter vel vſus adimatur: vel quid ſibi conuerſus reſeruet: nihil valet ademptio vel retentio: vt in vlt. reſpon. huius. §. &. j. de ſer. l. pro parte. §. pro parte. &. ã. ſi vſusfr. pet. l. j. §. j. & j. de adi. leg. l. j. &. l. iij. §. ſi loci. poſſet tamen primum dictum ſic exponi: inutile eſt legatum ſ. ſicut adiecit teſtator: quia non valuit adiectio: eſt tamen vtile perinde ac ſi nil ſit adiectum. ſed prima ſententia verior eſt: quia vbi verba male ordinantur in legato, ita quòd repugnantiam faciant vel perplexitatem, non valet: vt. j. de condi. inſti. ſi Titius. & j. de regulis iur. vbi repugnantia. &. j. eo. l. vſus. & j. de ſer. l. vix. *ADDITIO.* Dic quòd aliquando inutile adiicitur vtili, & tunc non vitiat: aliquando vtile & inutile ſimul proferuntur: & tunc conſtituunt vnum totum, & ideo totum vitiatur, ſecundum Iac. Bar. & Bal.

Verba male ordinata legatã vitiãt.

e *Si forte.* aliàs eſt lex. Accurſius.

care operas eius poſſumus. ſed ſi ex re mea, dicimus ſeruum vſuarium ſtipulãtem, vel per traditionem accipientem, mihi adquirere: cum a hac opera eius vtar.

Qui legat fructum, videtur legare vſumfructum: quia vſus fructioni ineſt ex neceſſitate. & ſi teſtator legat vſumfruc. ſine vſu, ita quòd is legando adimat vſum, qui eſt de ſubſtantia legati, non tenet legatum: ſecus ſi poſt legatum adimat, quia non tenet ademptio. l. d. ſubtiliter. Bal.

Vſusfructus an fructus b legetur, nihil intereſt. nam fructui & vſus ineſt: vſui fructus deeſt. Et fructus quidem ſine vſu eſſe nõ poteſt: vſus ſine fructu poteſt. c. Denique ſi tibi fructus deducto vſu legatus ſit, inutile d eſſe legatum Pomponius libro quinto ad Sabinum ſcribit. & ſi fortè e vſufructu legato fructus adimatur, totum videri ademptum f ſcribit. Sed ſi fructus g ſine vſu, videri conſtitutum h, qui & ab initio conſtitui poteſt. Sed ſi fructu * legato vſus adimatur, Ariſto ſcribit nullam eſſe ademptionem. Quæ ſententia benignior eſt. Vſu legato, ſi eidem fructus legetur: Pomponius ait confundi i eum cum vſu. Idem ait & ſi tibi vſus, mihi fructus legetur, concurrere k nos in vſu, me ſolum fructum habiturum. Poterit l autem apud alium eſſe vſus, apud alium fructus ſine vſu, apud alium m proprietas: veluti ſi qui habet fundum, legauerit Titio vſum: mox heres eius tibi fructum legauerit, vel alio modo conſtituerit.

** vſufructu*

XV. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

FVndi vſu legato, licebit vſuario & ex penu, quod in annum dũtaxat ſufficiat, capere: licet mediocris prędij eo modo fructus conſumantur n: quia & domo & ſeruo ita vteretur, vt nihil alij fructuum nomine

f *Totum videri ademptum.* quia ſub eo eſt.

g *Sed ſi de fructu.* aliàs hic incipit lex: aliàs. §. Accurſius.

h *Conſtitutum.* ſcilicet remanere. Accurſius.

i *Confundi.* Quia vnam ſeruitutem habebit fructuarius.

k *Concurrere.* quia qui fructum habet, & vſum propter cauſam fruendi. vnde id tantum conſequitur, quod vſuario ſupereſt: vt. ã. de vſufru. l. ſi alij.

l *Poterit autem.* contra ã. l. proxi. §. vſusfructus. Solu. vt ibi. Acc.

m *Apud alium.* Nec eſt inter legatarios ius accreſcendi, cum diuerſis teſtamentis legata percipiant: vt. ã. qui. mo. vſusfru. amit. l. ſi ſub conditione. Accurſius.

Vndi.] *CASVS.* Si legas mihi vſum fundi, poſſum ego vſuarius vſum vel penum habere, etiam ſi nihil aliud remaneret: ſicut vſuarius nõ debet prohibere dominum proprietatis volẽtem colere: & econtra proprietarius vſuarium impedire non debet. Viuianus.

* *quia*

n *Conſumantur.* Quia ita paucos fructus tẽt reddebat propter ſuam paruitatem vel mediocritatem, quòd etiam ſoli vſuario non ſufficerent. Accurſius.

o *Non poteſt.* vt ſupra eo. ſi habitatio. §. fina. & quod ſubiicit, alioquin &c. eſt interpoſitio. Accurſius.

p *Heres.* i. dominus.

* *nemici*

q *Si ita legatus.* Pertinent. vt & infra de fund. inſtru. l. ſi cui fundum. in fin. Sed contra infra eo. titu. quæſitum. §. ſed & ſi fundus. vbi dicit non contineri inſtrumentum agri hoc legato: fundum, vt inſtructus eſt, lego. ſed ſibi ſubaudi, tantum: quaſi dicat, non tantum agri: ſed & patriſfam. inſtrumentum.

* *pomponius*

r *Per ſaltuarium.* a hinc *a Sabino* trahũt Bononiẽſes vulgare. Accurſius. *dicunt ſaltuũ*

ſ *Fines.* id eſt ipſum *Eſt autem* prædium, quod confinia *ſaltus, ſine habet.* ſic Co. de aquæ- *haud finis* duc. l. j. *finis, i. ſaltus finis.*

t *Seruo.* ſic vt. ã. de vſufruc. l. ex re. *Inſularium*

u *Donari.* vt noſtro, nõ *vero inſule* vt alieno. *cuſtos dari*

x *Filiofamilias vel ſeruo edium vſu legato, & vtile.* vt &. ã. eo. l. ple- * *legatum.* §. ſi vſus. *Bald.*

Si domus.] *CASVS.* Habeo vſumfru. domus quæ indiget refectione. quis reficere tenetur, quæritur. Et prima facie dicitur quòd tã heredes quàm fructuarij. Poſtea adhibet diſtinctionem: & ſi talis eſt domus, in qua poſſint habere vſum & heres & legatarius: tunc refectio pertinet ad vtrumque. ſi eſt talis, quæ nõ ſufficiat, pertinet ad vſufructuarium tantum. Viuianus.

y *Ipſa reficere.* tũc demũ, licet nõ ſol°: vt quia teſtator voluit heredem

XVI. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

SI ita legatus eſſet vſus fundi, vt inſtructus eſſet: earum rerum quæ * inſtrumento fundi eſſent, perinde ad legatarium vſus pertinet q, ac ſi nominatim ei earum rerum vſus legatus fuiſſet. Dominus proprietatis etiam inuito vſufructuario vel vſuario fundum vel ædes per ſaltuarium r vel inſularium cuſtodire poteſt. intereſt enim eius, fines ſ prædij tueri. eáque omnia dicenda ſunt quolibet modo conſtitutus vſusfructus vel vſus fuerit. Seruo t cuius vſum duntaxat, non etiam fructum habemus, poteſt & à nobis quid donari u, vel etiam ex pecunia noſtra negotiatũ eſſe: * vt quidquid eo modo adquiſierit, in peculio noſtro ſit.

XVII. AFRICANVS libro quinto Quæſtionum.

FIliofamilias vel ſeruo ædium vſu legato, & vtile x legatum eſſe exiſtimo, & eodem modo perſecutionem eius competituram, quo competeret ſi fructus quoque legatus eſſet. Itaque nõ minus abſente quàm præſente filio ſeruóve, pater dominúsve in his ædibus habitabit.

XVIII. PAVLVS libro nono ad Plautium.

SI domus vſus legatus ſit ſine fructu, communis refectio eſt rei in ſartis tectis tã heredis quàm vſuarij. Videamus tamen, ne ſi fructum heres accipiat, ipſe reficere y debeat. Si vero talis ſit res, cuius vſus relegatus * eſt, vt heres fructum

* *legatum*

redem ſimul cum vſuario habitare: vt. j. titu. j. l. vſu quoque. aliàs non poſſet: vt. j. eo. l. diuus. §. j. & hoc ſubiicit. item nõ habet hic heredem pro fructuario: aliàs contra. ff. eo. per ſeruum. §. pe.

a *Non poſſit.* quod eſt in tribus caſibus, vt dices iam in. l. diuus. §. j. in vſufructuario autem quando reficiat, dic vt no. ff. de vſufruc. l. ſi cuius. §. fructuarius.

b *Vſus pars.* Vt lego tibi ex hoc prædio tertiam partem vſus, & duas partes alij. Vel dic ſic: Lego tertiam partem vſus neceſſarij tibi ex hoc prædio, cũ prædium latum ſit. nam neutro caſu valet: ſed in vſufru. ſecus: vt ſubiicit.

c *Pro parte.* ſ. tali vt modo diximus. cum enim vſuarius ad ſuum vſum habere debeat: quandoque minus, quandoque plus accipit: vt in ſecundo. idẽ in duobus vſuariis. nã hodie eſt plus mihi neceſſariũ, quàm tibi: vel econtra. Nec ob. ſi dicas: pone quòd duo habẽt vſum, quorum nulli fructus ſufficerẽt: nonne pro parte certa diuidunt. i. pro dimidia: vt euenit. ff. eo. l. fundi. & j. e. l. diuus. & ff. de vſufru. ea. re. quæ vſu conſu. quoniã. § j. Rñ. hoc occaſione potius quàm ratione contingit. ar. j. de riuis. Labeo. Item quid ſi dicat, lego tibi tertiã partem vſus tibi neceſſarij: nõ adiecta re in qua habeat ſeruitutem? Rñ. tunc pars rerum corporaliũ ad ſui ſuſtentationẽ neceſſariarũ, non ſeruitus eſt legata. Itẽ prædio adiecto: vt lego tibi tertiam partem vſus in hoc prædio. i. vtaris hoc prædio pro tertia parte pro indiuiſo ad tui ſuſtẽtationem: non valet: vt I prædiali ſeruitute: quia & ipſa non recipit diuiſionẽ: vt hic, &. j. de ſer. l. ij. &. l. pro parte. Vel ergo totum prædium afficiatur ſeruitute, vel in nihilum, arg. j. de libe. cau. l. duobus. Vel, vt dicunt quidã, etiam in parte certa prędij nõ poteſt legari vſus: quia cũ quandoque minus, quandoque plus eſt ei neceſſariũ quã percipiat de prælio, non autẽ debet habere plus q̃ ſit ei neceſſariũ: ergo, vt dicunt, etiã in certa parte p̃dij nõ legatur. ſic hic intelligũt. quod nõ placet: quia eadẽ ratiõe nec i toto prędio poſſet legari. In vſufr. autẽ eſt aliud: quia diuiſionẽ recipit: vt hic, &. j. ad. l. Falc. l. j. §. ſi vſusfr. Eſt enim diuiduus, ratione iuris: quia ius hoc à ſingulis pro parte petitur: & quia pro parte diuiſa & indiuiſa conſtituit: vt. ff. de vſufr. l. v. nec inſpicitur quid egeã, vel non egeã, quia totũ habeo: ſed omnes alię ſeruitutes, & ratiõe iuris, & ratione rei in qua cõſtituũtur, ſunt indiuiduæ ſecundũ Azo. Itẽ ei quod dicit, vti pro parte non poſſumus, eſt contra. j. commo. l. ſi vt certo. §. h. Sol. vt ibi.

d *Seruus... accipiat.* mihi quærit. Accurſius.

Vſus aquæ.] CASVS. Titius legauit mihi vſum aquæ vt ego biberẽ & haberem quantum neceſſe haberẽ, etiam ſi in domo mea ſit neceſſe lauari. dicit quòd iſta ſeruitus non tranſit ad heredes: quia perſonalis eſt.

e *Et ideo.* bona ratio: vt. j. de reg. iur. l. priuilegia. & l. in omnibus. Accurſius.

Diuus.] CASVS. Titius legauit mihi vſum ſiluæ remotæ. tãtũ habeo quantũ ſi mihi vſum fr. reliquiſſet, vt poſsim vendere. [LICET.] Habeo vſum alicuius domus: licet vna camera

A ſufficiat: tamen aliis partibus proprietarius non vtetur, quia aliis vtar forte aliis temporibus, vt faciunt domini ędium qui ſecundũ diuerſitatem temporum diuerſis partibus vtuntur. [VSV] Si ego vſuarius vtar vltra modum, prohibebor ſtatum ponendo: quia forte illud eſſet mihi vtilius.

percipere non poſsit, [d] legatarius reficere cogendus eſt. quæ diſtinctio rationem habet.

Seruitus vſus, eſt eſſentialiter indiuidua: ſeruitus vſusfructus, eſt diuidua. Bal.

XIX. IDEM libro tertio ad Vitellium.

VSus pars [b] legari nõ poteſt. nam frui quidem pro parte poſſumus, vti pro parte [c] non poſſumus.

XX. MARCELLVS libro decimotertio Digeſtorum.

SEruus cuius mihi vſus legatus eſt, adquirit mihi ſi inſtitor erit, & operis eius vtar in taberna. nam mercibus vendundis emendisque adquirit mihi: ſed & ſi iuſſu meo per traditionem accipiat [d].

XXI. MODESTINVS libro ſecundo Regularum.

VSus aquæ, perſonalis eſt: & ideo [e] ad heredem vſuarij tranſmitti non poteſt.

XXII. POMPONIVS libro quinto ad Qu. Mucium.

DIuus Hadrianus cum quibuſdam vſus ſiluæ [f] legatus eſſet, ſtatuit fructum quoque eis legatum videri: quia niſi liceret legatariis cædere ſiluam & vendere, quemadmodum [g] vſufructuariis licet, nihil habituri eſſent ex eo legato.

Facultas alicui competens, non eſt angustãda ſeu arctanda: quia etiam magnum ius in habilitate & potentialitate conſiſtit, & magnum interſſe reputatur.

Licet tam angustus eſt legatarius cui domus vſus legatus eſt, vt non poſsit occupare totius domus vſum: tamen eis [h] quæ vacabunt, proprietarius non vtetur: quia licebit vſuario aliis & aliis [i] temporibus tota domo vti: cum interdum domini quoque ędium, prout temporis conditio exigit, quibuſdã vtantur, quibuſdam non vtantur. Vſu legato, ſi plus vſus ſit legatarius quàm oportet: officio iudicis qui iudicat quemadmodum vtatur, quid continetur? ne aliter q̃ debet vtatur.

B

XXIII. PAVLVS libro primo ad Neratium.

NEratius: Vſuariæ rei ſpeciẽ is cuius proprietas eſt, nullo modo cõmutare poteſt. Paulus: deteriorẽ enim cauſam vſuarij facere non poteſt. Facit autem deteriorem, etiam in [k] meliorem [l] ſtatum commutata.

VSVFRVCTVARIVS quemadmodum caueat.

TITVLVS IX.

1. VLPIANVS libro ſeptuagenſimonono ad Edictum.

C SI cuius rei vſusfructus legatus ſit, æquiſsimum prætori viſum eſt, de vtroq; legatarium cauere, & vſurum ſe boni viri arbitratu: & cũ vſusfructus ad eũ pertinere deſinet, reſtituturum [l] quod inde extabit. Hæc ſtipulatio, ſiue mobilis [m] res ſit, ſiue ſoli, interponi debet. Illud ſciendum eſt, ad fideicommiſſa [n] etiam aptariam debere. Planè & ſi ex

Vſusfructus eius rei cuius.] CASVS. Fructuarius ſatisfacit proprietario de duobus, ſcilicet de vtendo arbitrio boni viri. Item quòd finito vſufru. reſtituet rẽ, ſiue in re mobili ſiue immobili ſit relictus vſusfructus, ſiue relictus ſit per fideicõ. ſiue per donationem cauſa mortis, ſiue inter viuos. [CAVERE.] Exponit primam clauſulam qua cauetur de vtendo ſcilicet arbitrio boni viri. nam dicit quòd duo continet: vt non deſtruat aliquo modo: item quòd deſtrui non permittat: nam facere debet plãtationes, & foſſata, & ſepes. Secundo conſulit quòd tam proprietarius D quàm fructuarius deſcribat qualitates rei, vt appareat ſi deterioraretur: quod per hoc apparebit, ſi non vtatur arbitrio boni viri. nam totiens de hoc committitur ſtipulatio quotiens male vtitur. [HABET AVTEM.] Hæc ſtipulatio quam exponit fructuarius, duo continet. de bene vtendo. item de reſtituendo finito vſufructu. & prima committitur quotiens male vtitur: ſecunda finito vſufructu. Sed quid reſtituet: quia dare non poſſet, id eſt facere rem accipientis, cum non eſſet ſua? Reſtituet igitur quicquid ex eo prouenit. Tertio dicit quòd in hac ſecunda clauſula de reſtituendo, continetur quaſi æſtimatio rei: vt ſi Titius quidã vſucapit rem meam, & tu potuiſti impedire vſucap. & non feciſti: teneris mihi ad æſtimationem rei, ſicut reſtituere rem promiſeras: vel quod inde extabit. Quando ergo fructuarius promiſit rem reſtituere finito vſufructu: quocumque modo amittatur, ſtipulatio committitur. Viuianus.

Reſtituturum. ſimiliter cauet legatarius cui ad tempus eſt relictum legatum: vt. C. de lega. l. fi.

Mobilis. quo verbo etiam mouentia continentur, & econtra: vt. j. de verbo ſigni. l. mouentium.

Ad fideicommiſſa. ſi vſusfru. per fideicom. ſit relictus.

f *Silua.* procul forte remotæ. R.

g *Quemadmodum.* i. ſicut. Et ſic not. caſum vbi tãtum habet vſuarius quantum fructuarius: vt hic. ſic & ſupra eo. l. fundi. & ſupra de vſufru. ea. re. quæ vſu conſu. l. hoc ſenatuſcõſultum. §. fina. & l. quoniam. §. j.

h *Tamen eis.* partibus. ſ. domus.

i *Aliis & aliis.* ſic &. j. de act. emp. ſi ſterilis. §. ſi. Sed ar. cõtra. j. de ſer. ſi cui. ſed cur impedit hic vſuarius frui dominum: cũ hoc nõ contingat in prædio ruſtico: vt ff. eo. fundi. §. j. Reſpon. in domo habes ſecretai vt no. C. de loca. & conduc. l. cer. i. Accurſius.

k *Neratius. In meliorẽ.* vt inſtit. de actio. §. prꝛterea. & infr. loca. item quæritur. §. j. & ff. de vſufru. hactenus. §. ſi. & l. ſequẽ. Sed argu. contra. j. ſi ſer. vin. & ſi forte. §. fina.

VSVFRVCTVARIVS quemadmodum caueat. Idem in vſuario: vt infra eo. l. hoc. §. ſed & ſi vſus. Accurſius.

l *Qui cuius.*] CASVS. Fructuarius ſatisfacit proprietario de duobus, ſcilicet de vtendo arbitrio boni viri. Item quòd finito vſufru. reſtituet rẽ, ſiue in re mobili ſiue immobili ſit relictus vſusfructus, ſiue relictus ſit per fideicõ. ſiue per donationem cauſa mortis, ſiue inter viuos. [CAVERE.] Exponit primam clauſulam qua cauetur de vtendo ſcilicet arbitrio boni viri. nam dicit quòd duo continet: vt non deſtruat aliquo modo: item quòd deſtrui non permittat: nam facere debet plãtationes, & foſſata, & ſepes. Secundo conſulit quòd tam proprietarius D quàm fructuarius deſcribat qualitates rei, vt appareat ſi deterioraretur: quod per hoc apparebit, ſi non vtatur arbitrio boni viri. nam totiens de hoc committitur ſtipulatio quotiens male vtitur. [HABET AVTEM.] Hæc ſtipulatio quam exponit fructuarius, duo continet. de bene vtendo. item de reſtituendo finito vſufructu. & prima committitur quotiens male vtitur: ſecunda finito vſufructu. Sed quid reſtituet: quia dare non poſſet, id eſt facere rem accipientis, cum non eſſet ſua? Reſtituet igitur quicquid ex eo prouenit. Tertio dicit quòd in hac ſecunda clauſula de reſtituendo, continetur quaſi æſtimatio rei: vt ſi Titius quidã vſucapit rem meam, & tu potuiſti impedire vſucap. & non feciſti: teneris mihi ad æſtimationem rei, ſicut reſtituere rem promiſeras: vel quod inde extabit. Quando ergo fructuarius promiſit rem reſtituere finito vſufructu: quocumque modo amittatur, ſtipulatio committitur. Viuianus.

Reſtituturum. ſimiliter cauet legatarius cui ad tempus eſt relictum legatum: vt. C. de lega. l. fi.

Mobilis. quo verbo etiam mouentia continentur, & econtra: vt. j. de verbo ſigni. l. mouentium.

Ad fideicommiſſa. ſi vſusfru. per fideicom. ſit relictus.

mortis cauſa donatione vſusfructus conſtituatur, exemplo legatorum [a] debebit hæc cautio præſtari. Sed & ſi ex alia quacumque cauſa conſtitutus [b] fuerit vſusfructus, idem dicendum eſt. Cauere autem debet, viri boni arbitratu perceptu iri * vſumfructum: hoc eſt non deteriorem ſe cauſam vſusfructus facturum: cæteráque facturũ quæ in re ſua faceret [c]. Rectè autem facient [d] & heres & legatarius, qualis res ſit cum frui incipit legatarius, ſi in teſtatũ [e] redegerint: vt inde poſsit apparere an & quatenus rem peiorem legatarius fecerit. Vtilius [f] autem viſum eſt ſtipulatione de hoc caueri: vt ſi quis non viri boni arbitratu [g] vtatur, committatur ſtipulatio ſtatim: nec expectabimus vt amittatur vſusfructus. Habet autem ſtipulatio iſta duas cauſas: vnam, ſi aliter quis vtatur quàm vir bonus arbitrabitur: aliá de vſufructu reſtituẽdo. Quarum prior ſtatim committetur quàm aliter fuerit vſus: & ſæpius committetur [h]: ſequens committetur finito vſufructu. Sed quod diximus [i], id quod inde extabit reſtitutu iri: non ipſam rem [k]

a *Legatorum*. quibus per omnia fere connumerantur. quod dic vt inſtitu. de dona. §. hæc. Accurſius.

b *Conſtitutus*. vt inter viuos. Accurſius.

c *Ita ve ſua faceret*. diligens paterſami. & ob id ſolũ videtur cautio neceſsaria. quod dic vt. ff. de vſufru. ſi cuius. §. denique.

d *Facient*. conſiliũ eſt. ſic. ff. de reli. at ſi quis impediat. §. ſed interdum. & ſtatim dices. Acc.

e *In teſtatum*. id eſt in teſtationem ſcriptis conſectam, æſtimando eum quantum valet communiter tempore cœpti vſusfru. vt. C. de iure do. ſi inter. & ff. de ope. no. nuntia. l. non ſolum. §. penulti.

Sic. ff. de vſuf. ea. l. 6. ſi tibi decẽ. vide Auto. Aug. lib. 2. emen. ca. 2.

f *Vtilius*. quàm non. vel vtilius, id eſt vtile.

g *Arbitratu*. Quod duo continet, vt non omittat facienda: & vt non facienda non faciat: vt. ff. ea. l. §. cauere.

Boni viri arbitratu quid contineatur.

h *Sæpius committetur*. id eſt poteſt committi: vt infra de verbo. oblig. l. ſcire. §. ſi à fure. & hoc ideo, quia continet intereſſe ſicut quælibet prætoria: vt. ff. rem ra. habe. ſi procurator. & rẽ pup. ſal. fo. l. non quaſi. §. ſi quis. & ff. de verbo. obliga. ſi ſic ſtipulatus ſum. ſecus ſi mera pœna eſſet: vt ſupra de arbi. l. ſi duo. in fi. quæ eſt cótra. Accurſius.

i *Sed quod diximus*. ff. in principio.

k *Rem*. ſ. ſibi dari. illud enim non tenet: vt infra de verbo. obl. l. ſcire debemus. §. ſi à fure. & l. nemo. in principio. Accurſius.

l *Interdum autem inerit*. id eſt ineſſe videbitur in cautione.

m *Vſucapionem*. hoc idem imputatur marito: vt. ff. de fundo. l. ſi fundum. & quod dicit vſucapioné, pro preſcriptione accipe. vſucapio enim triénij non interpellatur lit. cõteſt. vt. ff. pro emp. l. ij. in fi. Item quod dicit interpellare. ſ. ciuiliter, vel naturaliter, ſecundũ Io. imò ſecundum Azo. de naturali interruptione non videtur poſſe loqui: quia aut dices fructuarium deiectum, aut proprietarium: aut imputari fructuario q̃ aliũ poſsidentem non deiiciat. ſic enim fit naturalis interruptio: vt. ff. de vſucap. l. naturaliter. ſi enim ponas fructuariũ deiectum eſſe, verum eſt q̃ incontinenti ſuam naturalem poteſt recuperare poſſeſsionem: vt quilibet alius: vt. ff. de acqui. poſ. naturaliter. & ff. de vi & vi arma. l. iij. §. cum igitur qui cum armis. & §. vnde vi interdictum. hoc autem domino proprietatis in ciuili quæſtione non prodeſt, nec nocet: quia deiecto fructuario non ideo deſinit dominus poſsidere, cum per eum non poſsideat: licet ſecus ſit in colonis & inquilinis: vt infra de acquiren. poſſ. peregre. §. quibus explicitis. Cum igitur domino id nec prodeſſet nec noceret, fructuario nihil poteſt imputari à domino. multo minus imputabitur ſi dicas dominũ deiectum. tunc enim fructuarius cum vel deiectus non eſſet, vel aliquid non amiſiſſet, incontinenti vel ex interuallo alium deiicere de iure non poſſet. vnde nihil poteſt ei imputari: vt. C. de inſtitu. & ſubſtit. l. reprehendenda. Eadem ratione nec ei imputabitur ſi alium bona fide poſsidentem non deiecit. Item de ciuili non videtur quòd poſsit loqui, quia illa fit per lit. conteſt. vt. C. de præteri. xxx. an. l. cum notiſsimi. j. reſpon. & §. imò. & §. illud. hoc autẽ facere nó poteſt fructuarius, cum actionẽ non habeat: vt ſupra de nego. geſt. l. ſi pupilli. §. fin. Reſpon. de ciuili intelligitur: & ideo ei imputabitur, quia ſibi mandaſſe videtur omnem rei cuſtodiam: vt infra. l. proxi. vel erat procurator omnium bonorum, vel ſpecialis in hoc: vel erat ex his qui ſine mandato agunt: vt ſupra de nego. geſt. l. finali. §. ſinautem is fuit. & ſupra de procurato. ſed & hæc. j. reſpon.

n *Am fructuarius cuſtodiam*. ſcilicet omnem.

Mnes autem. CASVS. Titius legauit mihi vſumfructum ſub conditione, qua pendente heres mihi tradidit, & ſtipulatus eſt de reſtituendo finito vſufructu. extitit poſtea conditio: committitur ſtipulatio, quaſi deſierit vſusfructus. qui tamen nondum competierat. [*SI VSVSFRVCTVS.*] Titius legauit mihi vſum: & adiecit, vt quotiens amitteretur, quòd eſſet mihi reſtitutus. heres dedit eum mihi, & ſtipulatus eſt reſtitui. finito eo amiſi vſumfructum. committitur quidem ſtipulatio, ſed exceptio erit mihi neceſsaria. [*SED ET SI QVIS.*] Teſtator legauit mihi vſumfruct. & cum haberem liberos, proprietatem eiuſdem rei mihi legauit. heres mihi tradidit, & ſtipulatus eſt ſibi reſtitui eo finito. habui liberos: & ſic finitus eſt vſusfruct. formalis: quia iam habeo plenam proprietatem. committitur ſtipulatio: ſed habeo *quotieſq; & exceptionẽ. [*SI HERES.*] Titius legauit mihi vſumfruct. & heres mihi tradidit. ſtipulatus eſt reſtitui ſibi finito vſufruc. poſtea heres alienauit proprietatem. committitur ſtipulatio eo finito? Et dicit quòd non. nam heredi non, vel heredi heredis: quia non intereſt. Titio non: quia non fuit ſtipulatus. ſed Titius debuit ſibi ſtatim ſtipulari proprietatem habere: & ſi hoc non fecit, agat rei vindi. vel nego. geſt. finito vſufructu. Viuianus.

quotieſcũq;

ſicut quãdoque pro quã decẽque. l. 2. §. 1. fol. mar. & l. ſi res alienauit proprieta. ante. co. & alibi ſæpe.

o *Amittitur*. quia multi ſunt: vt inſtit. de vſufru. §. finitur. Acc.

p *Deſinere*. quamuis legatus ſit ſub conditione, & ea pendente ſit traditus ab herede ignorante conditionem, ſecundum Io. ſed hoc non placet: quia ſecundũ hoc tranſlatum eſſet pendente cõdi. dominium vſusfru. vt. ff. de ſolu. ſub conditione. & de iure do. ſed niſi. Item non poteſt dici legatarium non eſſe capacem: quia tunc acciperet licet nó caperet: vt. ff. de verb. ſign. aliud eſt. & de his qui. vt indig. heredem. tamen poteſt reſponderi prædicta eſſe vera. & quod dicit lex, quamuis nec cœperit: ſubaudi, efficaciter. illud enim negari non poteſt traditam eſſe poſſeſsionem: quia ex ſtipulatione aliter agi non poteſt.

q *Quod nec cœpit*. de iure vel de facto, cum tamen incipere poterit: aliquin quod nondum incepit, & incipere nó poteſt: vt quia hereditas non adita non deſinit eſſe: vt infra de condi. & de. Titio vſusfru. & ſupra qui. mo. vſusfruct. amit. l. j. & iij. item no. hic deſinit quod non cœpit, & perditur quod non habetur: vt hic, & ar. in decre. xxiij. q. j. §. ex his. circa fi. q. & di. xxiij. quorundam. j. q. j. ſi quis cõfugerit. & xxiiij. q. j. audiuim⁹. & v. q. vj. quia iuxta. & diſtin. xvij. concilia. Sed ar. contra. ff. de condi. cau. da. ſi extraneus. & ff. de reg. iur. l. non poteſt. iij.

Perdi ea poſſit quod nõ habetur.

r *Niſi vtiliter*. id eſt niſi expreſſum fuerit nominatim, vt tunc demum ſtipulatio committeretur, quando ita amiſſus fuerit vſusfru. vt nó repetitus videatur. Vel dic niſi, id eſt quia vtiliter cautum eſt vt finito vſufructu res reſtituatur: ideo committitur quotiens amiſſus fuerit: ſed quia in amiſsione repetitus eſt, exceptio obiicitur. Ir.

f *Amiſſo vſuf*. cõſolidatióe: qa liberos habuſti: vt &. ff. eo. l. pri.

Dic poteſt.

a *Dici poſſit.* Cum enim ad proprietatem debet redire, ipſe autem proprietatem non habet. Accurſius.

b *Cui poteſt.* ſcilicet committi.

c *Ad ſtipulationem.* quia ipſe ſibi non eſt ſtipulatus: & eſt bona ratio: vt & ſupra de eden. l. quædam. §. is autem. & infra de dam. infec. l. dani. §. emptor. & infra de verbo. oblig. l. ſi ita quis. §. fi. & infra de act. & obli. l. quæcũque. Sed ar. contra. infra de iure do. l. cum in fundo. §. ipſius.

d *Peruenit.* ſcilicet proprietas.

e *Alia cautione.* ſcilicet reſtitui, videlicet emptori.

f *In rem.* No. ergo ar. quòd is qui ſuccedit in locum domini, poteſt poſtulare vt fiat ſibi fidelitas per ſacramentũ.

g *Actione.* vel negatoria, vel rei vin. Acc.

Si fructuarius] CASVS. Titius legauit mihi vſumfru. fundi, & heres mihi tradidit: & ſtipulatus eſt. poſtea ego fructuarius emi proprietatem: & ſic finitus eſt vſusfru. formalis per confuſionem: & dicit quòd committitur ſtipulatio, ſed excep. eliditur, vel ipſo iure non committitur. Sic verba illa, arbitrio boni viri, inſerta in prima clauſula ſupra eo. l. j. in princi. intelliguntur repetita in ſecunda clauſula. Viuianus.

h *Arbitrium.* quod eſt in prima clauſula.

i *Hucuſque porrigitur.* id eſt trahitur ad ſecũdam clauſulam: vt ſubintelligatur repetita prima.

k *Excipere.* quod eſt tutius: vt ſupra. l. proxi. §. ſed & ſi quis.

Hvic.] CASVS. Heres ſtipulatus eſt à me fruc. quia vtar arbitrio boni viri. dicit quòd videor promittere quòd non committetur dolus ab aliquo extraneo, nec à me, nec ab herede meo, nec ab eo cui de nouo darem me in adoptionem, licet ad iſtos non tranſeat vſusfruct. *SED ET SI.*] Vſuarius ſicut fructuarius ſatisfdat de duobus: de vtendo arbitrio boni viri, & de reſtituendo. ſic & ille qui habitationem, vel operas ſerui habet, vel alterius animalis: licet nõ per omnia aſsimilentur vſufructuario. Idem ſi quis legat mihi annuum reditum fundi: quod eſt vſusfructus, id eſt commoditas, nõ ſeruitus. h. d. cum. l. ſequen. Viuianus.

l *Huic.* id eſt in hac.

m *Abſturúmque.* in re vſusfructus nomine retinenda.

n *Continetur.* interpretamur eam contineri ex verbis in ea poſitis. certe & de culpa lata & leui tenebitur, cũ arbitrio boni viri debeat frui, ſiue in faciendo, ſiue in prætermittendo quid amittatur: ſed de dolo tantum ſuo proprio tenebuntur eius vniuerſales ſucceſſores: cum ad eos non tranſeat vſusfructus.

o *Et cum in rem ſit.* quia ſic dolum malum abeſſe, & hoc quantum ad ſe, & vniuerſales ſucceſſores, non quantum ad extraneos: vt j. de verb. obli. l. ſtipulatio iſta. §. ſed ſi quis. verſi. ſi quis dolũ.

p *Concepta.* interpretatiue: vt dixi.

q *Et adoptiui patris.* licet neque ad heredem, neque ad patrem adoptiuum fructuarij tranſeat vſusfru. vt diximus ſupra qui. mo. vſusfru. amit. l. repeti. j. reſpon. &. §. j. Azo.

r *Caueatur.* vt & infra eo. l. vſu quoque.

s *Sine vſu.* i. ſine ſeruitute vſus, quia ſine vtilitate vſus eſſe non poteſt: vt. ã. titu. j. l. per ſeruum. §. j. ſecundum Irne. Vel dic hoc caſu etiam ſine cõmoditate eſſe fructum ſine vſu: vt &. ã. titu. j. l. per ſeruum. §. ſi vſusfructus. ſecundum Azo. quod non placet.

t *Licet per omnia.* i. non per omnia. nã vſusfru. amittitur capi. demi. operæ autem minime: vt &. ã. de op. ſer. l. ſecunda. idem & de habitatione, quæ nec tẽpore perimitur, nec capi. demi. vt. ã. titu. j. ſi habitatio. §. j. Item ſunt: & aliæ differentiæ: vt. j. de vſufr. lega. l. ij.

u *Dẽ eſt.* Hęc lex Pauli iungitur alij legi Pauli, quam non habemus: & forte dicebat idem quod ſuperior Vlpiani. & dic idem eſt, vt non imitetur vſumfruc. id eſt non ſit vſusfruc. & dic annuum reditũ dandum de manu heredis: & ſic de vindemia, & aliis dãdis de manu heredis: vt. ã. de vſufruc. l. defuncta. §. j. & dictio ſicuti, ſimilitudinariè vel exẽplatiuè ponitur. Vel dic prædicta percipienda à ſe legatario, cui annuus reditus, vel annua. i. vindemia. & dic, idem eſt vt fiat cautio: quia vſusfru. eſt: vt. ã. de vſufr. l. ſi quis ita legauerit. & de an. le. ſi in ſingulos. & de vſufruct. le. l. patrimonij. & l. fundi Trebatiani. & verbum quanuis, ponitur pro quia: vt. j. fam. ercíſcun. l. ſi maritus. & verbum ſicuti, lege vt primum. Vel tertiò dic legatum vſumfr. reditus & vindemiæ: quo caſu æſtimabitur, ſicut cętera quæ vſu conſumuntur: & cauebitur. Accurſius.

x *Et in reditu.* ſcilicet relicto, vt quis eo vtatur: ſicque erit vſusfructus ipſius reditus, non fundi. & ideo de eo qđ ſupererit, reſtituendo caueat. vel dic reditus fundi legatos annuos, vt eos percipiat legatarius. Azo. & tunc eſt vſusfructus fundi: vt. ã. de vſufruct. ſi quis ita legauerit. Accurſius.

y *Meſiu.* nam non eſt vſus fructus.

z *Quæ legata.* præter legatum operæ: vt infra de vſufruc. le. l. ij. Accurſius.

** Hæc reſtituenda ſunt Alciat. lib. 2. Parerg. ca. 3. pulchrè conciliat cũ. §. ſ. l. per ſeruũ. ã. de vſu & habita.*

1. PAVLVS libro ſeptuagenſimoquinto ad Edictum.

IDem eſt[a] & in reditu[z] prædij, ſicuti ſi vindemia legata eſſet, vel meſsis[y]: quamuis ex vſufructu ea percipiantur, quæ legata[x] morte legatarij ad heredem redeunt.

VII. VLPIANVS libro ſeptuagenſimonono ad Edictum.

ET ſi vſusfructus nomine re tradita ſatisdatum non fuerit, Proculus ait poſſe heredem rem vindicare[a]. & ſi obiiciatur exceptio de re vſusfructus nomine tradita, replicandum erit. quæ ſententia habet rationem. Sed & ipſa ſtipulatio condici poterit[b]. Cũ vſusfructus pecuniæ legatus eſſet, exprimi debent hi duo caſus in ſtipulatione, *cum morieris, aut capite minueris, dari.* Idcirco hi duo ſoli[c] caſus, quoniam pecunię vſus aliter amitti non poteſt quàm his caſibus[d].

VIII. PAVLVS libro ſeptuagenſimoquinto ad Edictum.

SI tibi vſusfructus, & mihi proprietas legata ſit, mihi

ſi tibi.

A

B

C

D

ET ſi vſusfructus.] CASVS. Teſtator legauit mihi vſumfructum. heres tradidit: & oblitus cautionem non exegit. poterit heres vindicare: nec excipiam: cum non ſatisdem de prætéritis duobus. Item & iſta ſtipulatio de reſti. poteſt peti condic. incerti. &. §. cum vſusfructus. cum. l. ſequen. planus eſt. Viuianus.

a *Rem vindicare.* immo non videtur vindicanda res: vt. ã. de vſufru. ea. re. quæ vſu conſu. l. hoc ſenatuſconſultum. §. j. quę eſt cõtra. Sol. ibi loquitur de re mobili, quæ vſu conſumitur: vt veſtimenta, vaſa, & ſiqua ſimilia, quæ ſtatim fiunt accipientis. vel dic non eſſe contra: quia ibi non dicit rem non vindicari.

b *Condici poteſt.* incerti condic. vt. d. l. hoc ſenatuſconſultum. §. j. & hoc idem quod ſuperiori. j. reſpon. dicitur in emphyteuta, vt ſi non ſit ſoluendo primus emphyteuta, dominus vrgdicet rem à ſecundo, vt aut ſoluat canonem, aut reddat rem: vt arg. infra de pign. actio. ſi cum venderet. & ita vindicabit dominus id quod poſſidet ſecundus emphyteuta: vt infra de priui. credi. l. ſi ventri. §. in bonis.

c *Duo ſoli.* ſcilicet exprimuntur.

d *Caſibus.* vt ſupra de vſufruc. ea. re. quæ vſu conſu. l. in ſtipulatione. &. l. quoniam. Accurſius.

a *Si tibi. Et heredi.* propter rem. Accurſius.
b *Et mihi.* propter ſpem.
c *Legata ſit.* ſcilicet proprietas. Accurſius.
d *Deſierit.* ſcilicet deficiente conditione: quo caſu non poteſt proprie dici deſinere: vel forte repudiatione deſierit ad me pertinere. nam ſi rem mihi legatam repudio, deſinit ad me pertinere cũ potui habere. Ir.
e *Sibi cauere.* qualiter ſint vſuri: vt ſupra de vſufruct. l. ſi cuius. §. ſed ſi inter.
f *In caſum.* vt & ſupra de vſufructu earum rerum quæ vſu conſu. l. ſi tibi decem.

SI *vſusfructus.*] CASVS planus eſt vſque ad. §. illud. & ibi dicitur quòd ſemper vſufru. debet cauere ſe vſurum arbitrio boni viri, & de reſtituendo vſufruct. eo finito, quoquo modo ſit vſusfru. conſtitutus. [PLANE.] Titi[a] legauit mihi vſum fundi, & eiuſdem fundi proprietaté à decennio in antea. non ſatisdabo: quoniam eſt veriſimile quòd non male vtar, cum ſperem proprieta. ad me pertinere. [SI VESTIS.] Titius legauit mihi vſumfructũ veſtis: & heres tradidit, & ſtipulatus eſt. dicit quòd licet reddam attritam ſine dolo, non committetur ſtipulatio. [SI PLVRES.] Legaſti mihi vſumfructum fundi. pluribus heredib. inſtitutis deceſsiſti. omnibus illis tuis heredibus ſatisdare debeo ego. Viuianus.

* *Aliarum vt cauetur & cum ſi.*

g *Domino proprietatis cauebam.* hoc propter ſpem: vt ſupra. l. proxi. & infra de aqua plu. arcend. l. in diem. §. fina.
h *Recta via.* de hoc diximus infra de condict. indeb. l. dominus teſtamento.
i *Iure ipſo.* ſcilicet ciuili: vt ex teſtamento, vel inter viuos.
k *Prætoris.* vt in ſuperficie, & fundo emphyteutico: vt infra de ſuperfi. l. j. §. quod autem. & quando per fideicommiſ. relinquitur: vt ſupra quibus mod. vſusfruct. amit. l. ſi legatum. Item & tunc quotiens legata valent iure prætorio: vt infra de iniuſt. rup. teſtamento. l. poſthumus. & de leg. præſtan. l. j. & inſtit. quib. modis teſt. infir. §. non tamen per omnia.
l *Aut actiones.* ſcilicet in rem: vt. ij. e. ſi vſusfruct. nomine. vel incerti ad præſtandam cautionem: vt ſupra de vſufruct. ea. re. quæ vſu conſu. hoc ſenatuſconſultum. §. j.
m *Hanc cautionẽ.* eſt ergo hoc caſu vſusfru. ſine cautione: & ſic non eſt de ſubſtantia. Idem eſt in patre: vt. C. de bonis quæ lib. l. cum non ſolũ. §. ij. idem in fiſco: vt. j. vt leg. vel fideicó. no. ca. l. j. §. ſi ad fiſcum. idem in alio caſu: vt cum relicta eſt proprietas cũ vſuſ. incipiet finiri, eadẽ ratione qua & iſte qui eſt ex die: arg. ij. eo. l. omnes. §. ſed & ſi quis. Sed ego quæro quare interim nó cauendum eſt. Sed ſi mihi ſub cõditione proprietas legata ſit: quidam, & Marcianus, & heredi[a] & mihi[b] cauendum eſſe putant. quæ ſententia vera eſt. Item ſi mihi legata[c] ſit: & cum ad me pertinere deſierit[d], alij: & hic vtriſque cauendum, vt ſupra, placuit. Quòd ſi duobus coniunctim vſusfructus legatus ſit, & inuicem ſibi cauere[e] debebũt, & heredi in caſum[f] illum, *ſi ad ſocium non pertineat vſusfructus, heredi reddi.*

IX. VLPIANVS libro quinquagenſimoprimo ad Edictum.

SI vſusfructus mihi legatus ſit, eúmque reſtituere ſim Titio rogatus, videndum eſt quis debeat cauere, vtrum Titius, an ego qui legatarius ſum. An illud dicimus, mecum heredem acturum, * cum fideicommiſſario me agere debere? Et eſt expeditius hoc dicere, ſi mihi ſpes aliqua durat vſusfructus, & cum tu amiſeris, poteſt ad me recidere, hoc eſt ad legatarium. ita rem expediri, vt tu mihi, ego domino proprietatis caueam[g]. Quòd ſi fideicommiſſarij cauſa vſusfructus mihi relictus eſt, nec eſt vlla ſpes ad me reuertendi fructus: recta via[h] fideicommiſſarium cauere oportet domino proprietatis. Illud ſciendum eſt, ſiue iure[i] ipſo quis vſumfructum habeat, ſiue etiam per tuitionem prætoris[k], nihilo minus cogendum eſſe fructuarium cauere, aut actiones[l] ſuſcipere. Planè ſi ex die proprietas alicui legata ſit, vſusfructus purè: dicendum eſſe Pomponius ait, remittendã eſſe hãc cautionem[m] fructuario: quia certum ſit ad eum proprietatem vel ad heredem eius peruenturam. * Si veſtis[o] vſusfructus legatus ſit, ſcripſit Pomponius, quanquam heres ſtipulatus ſit finito vſufructu veſtẽ reddi: attamẽ non obligari promiſſorem, ſi eam ſine dolo malo attritam reddiderit. Si plures domini ſint proprietatis, vnuſquiſque pro ſua parte ſtipulabitur.[p]

B X. PAVLVS libro quadrageſimo ad Edictum.

SI ſerui qui nobis communis erat, vſumfructum tibi legauero, neceſſaria erit hæc cautio heredi meo. quamuis enim de proprietate poſsit cõmuni diuidundo experiri, tamen cauſa vſusfructus qui tuus[q] proprius eſt, ad officium communi diuidundo iudicis non pertinebit.

Etiã cohabitans cũ proprietario, debet ei cauere de vtendo arbitrio boni viri. Bald.

XI. PAPINIANVS libro ſeptimo Reſponſorum.

VSu quoque domus relicto, viri boni arbitratu cautionem interponi oportet.[r] Nec C mutat ſi pater heredes filios ſimul habitare cum vxore legataria[ſ] voluit.

Nemo cenſetur rem ſuam præterquam à ſuo. ad hoc allegatur. Vel ſic: Omnis conditio degenerat contra furem. Baldus.

XII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI vaſorum[t] ipſorum vſusfructus relictus ſit, non erit cautio[u] ſenatuſconſulti neceſſaria: ſed illa ſola, *boni viri arbitratu vſurum fruiturum.*[x] Si igitur tradita[y] ſunt fruendi cauſa, nemo dubitat non fieri eius qui accepit. Non enim ideo traduntur, vt dominium recedat D ab eo qui tradit: ſed vt vtatur fruatur legatarius. Ergo cum non fiant fructuarij vaſa, vindicari[z] à proprietario poſſunt, cautione non data. Videndũ

A uero? Reſpon. quia præſumitur quòd citius veniet dies proprietatis, quàm finiatur vſusfructus. certum eſt enim diem extiturum: vt infra de leg. j. l. ſi poſt. §. ꝙ ſi idem. caſum enim aduerſamque fortunam &c. vt infra de verb. oblig. l. inter ſtipulantem. §. ſacram. Item eſt alia ratio: quia præſumitur quòd diligenter eam tractabit: cum ſperet ſuam futuram.

n *Peruenturã.* ſed nondum peruenit: vt infra de condict. furt. l. ſi ſeruus. & eſt ſic infra ad legem Falcid. l. ſed ſi non. §. fina. & ad Trebell. ſi cui. §. primo.
o *Si veſtis.* ſcilicet ſcenicæ: in qua vſusfruct. legari poſsit: vt ſupra de vſufr. ſed & ſi quid. §. & ſi veſtimentorum. alioquin cum fructuarius ad eius æſtimationẽ ſe obligaſſet, quod ſit in cæteris veſtibus: vt ſupra de vſufructu. ea. re. l. iij. & iiij. & inſtitu. de vſufruct. §. conſtituitur. reddere rẽ deteriorem non poſſet, id eſt in peiori æſtimatione: vt infra de iure dotium. l. plerumque. §. ſi prædiis. & §. fina.
p *Stipulabum.* vt ſupra de vſufruct. l. ſi cuius. §. ſed ſi plures.

SI *ſerui.*] CASVS. Si ſeruum habeo tecum communem, poſtea lego tibi vſumfruc. meæ partis, & ita proprietas meæ partis heredi meo remanet: ſatisdabis heredi meo de vtendo arbitrio boni viri. quæ ſatisda. neceſſaria eſt heredi meo. nã licet habeat cõmuni diui. ad proprieta. quia illa eſt communis: tamen pro vſufruc, non habet: quia ille non ſit communis: ſed tantum tuus. Viuianus.
q *Quiſmus.* ſcilicet vſusfructus, quaſi dicat, non cõmunis. tunc enim pertinet ad officium iudicis communi diuid. vt. ij. de vſufruct. l. ſi cuius. §. ſed ſi inter duos.

VSu.] CASVS. Titius legauit vxori vſum dom[s], & filios cõmunes: eoſdémq; heredes voluit in ea re permanere. videbat quòd vxor nó teneretur ſatisdare: quia nó ſit veriſimile quòd male poſsit vti:

cum ſemper illi præſentes ſunt: ſed ſatisdare debet. & hoc dicit.
r *Oportet.* vt ſupra eo. huic. §. ſed & ſi vſus.
ſ *Legataria.* id eſt vſuaria. Et no. ar. ꝙ non minus tenetur ſcholaris de equo, quamuis nútius Bononiæ vadat ſecum. Accurſius.
t SI *vaſorum.* ſcilicet argenteorum, vel aureorum, quæ ipſo vſu non conſumuntur. alioquin contra: vt inſtitutio. de vſufructu. §. conſtituitur. Azo.
u *Cautio.* ſcilicet vt vaſa debeant æſtimari, & cautio fiat de tãta pecunia reſtituenda ſi moriatur, vel capite minuatur. Accurſius.
x *Et fruiturum.* quæ verba & reſtitutionem rei continent: vt ſupra eod. l. j. j. reſpon. & §. habet.
y *Tradita.* ſcilicet vaſa.
z *Vindicari.* vt ſupra eo. l. ſi vſusfructus nomine.

a *De condictione.* non dicit cautionis: quia illa datur: vt ſupra eo. l. ſi vſustructus nomine. ſed de condictione ipſius rei.

b *Niſi furi.* A furibus enim & ſimilibus poſſum condicere: vt infra de condict. triti. l. j. in fine. & l. ij. & inſtitu. de obliga. quæ ex male. §. finali. & infra ſi certum pet. l. ſi quis nec. §. fin. & hoc ideo ab eis, quia ideo furripiunt vt faciant ſuam, ſecundum M. Sed nunquid poſ- eſt de condictione,[a] an poſsit locum habere. & proditum eſt, neminem rem ſuam niſi furi[b] condicere poſſe. A ſeſsionem rei meæ quam alius habet, poſſum condicere etiam à non fure? Reſpon. poſſum per triticariam. cum enim omnes res condicantur: vt infra de triti. l. j. §. & generaliter. & poſſeſsio eſt res: vt inſtitu. de re. corpo. & incorpo. ergo ipſa condicitur. ſed certe quod condicitur, non eſt meum: ſcilicet ipſa poſſeſsio: proprietatem autē quæ eſt mea, non poſſem condicere: vt hic, & inſtitu. re. de actio. §. ſic itaque.

*Vulg. à fu

Seruitutum ſchematiſmus.

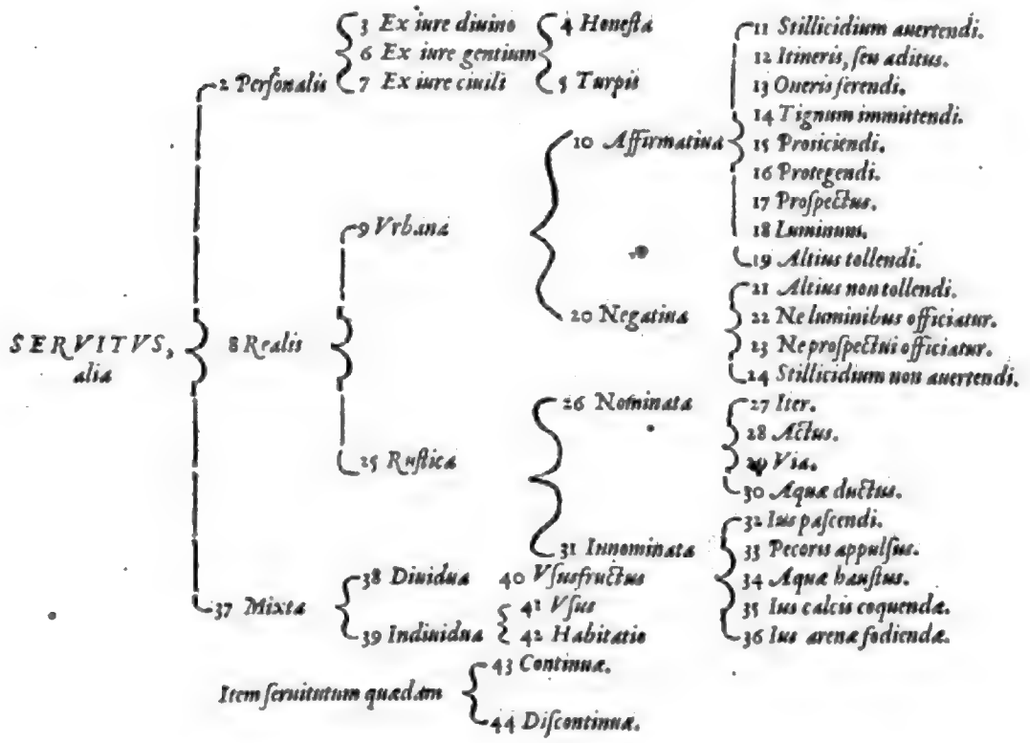

QVANDOQVIDEM NON EST SIMPLEX ſeruitutis vocabulum, neque poteſt commodè in genere definiri: prius eſt vt in ſpecies ſuas diuidatur, quæ deinde ſuis finitionibus explicentur.

1 Omnium igitur ſeruitutum ſumma diuiſio eſt, quòd quædam ſunt perſonales, quædam reales, quædam vero mixtæ. quę diuiſio etſi videatur eſſe trimembris, re tamen ipſa eſt bimembris. Seruitutes enim omnes aut perſonales ſunt, aut reales. nam quæ mixtę ſunt, ſub ſimplicibus continentur: ſecundum ea quæ tradūt iuris interpretes in. l. ij. in principio. ff. de verbrum oblig.

2 Sequens diuiſio eſt, Seruitus perſonalis quędam ex iure diuino eſt, quædam ex iure gentium, quædam ex iure ciuili.

3 Seruitutem ex iure diuino eam voco, cuius cognitionē ex ſacris literis habemus. Hanc ſeruituté non puto indiſtinctè vocandam diuinā, quod quidam faciūt in deſcriptione huius typi. quis enim ſeruitutem peccati diuinam vocauerit? Et tamen huius ſeruitutis cognitionem ex iure diuino habemus, vt & peccati cognitionem ex lege diuina habemus: nemo tamen peccatum diuinum vocauerit. Hanc ſeruitutem diuido in honeſtam & turpem.

4 Honeſta ſeruitus, eſt qua quis volens ſe totum deo mācipat, totum ſe illi deouet, ac præceptis illius ſponte obſequitur. Ad hanc ſeruitutem inuitamur præcepto dominico, quo dictum eſt, Dominum deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Deut. cap. 6. Porro ſeruitutis huius effectus eſt, vt per eam & filij dei, & heredes, ac proinde liberi efficiamur. Dedit eis poteſtaté filios dei fieri, his qui credūt in nomine eius. Ioan. 1. lā cū apoſtolus dicat ibi libertaté eſſe, vbi ſpirit' domini adſit, palā eſt eū vere liberū eſſe, qui deo ſeruit: cū idipſū nemo poſsit, niſi qui ſpiritu dei agitur.

5 Turpis ſeruitus eſt, qua quis per peccatum in mancipatū diaboli venit, qui & ipſe peccati auctor eſt, & mendacij pater. De hac ſeruitute mentio fit paſsim in ſacris literis, tum in veteri, tum in nouo teſtamento. Iudicum cap. 2. Fecerúntque filij Iſraēl malum in conſpectu domini, & ſeruierūt Baalim, & dimiſerunt dominum deum patrum ſuorum. & Matthęi ſexto. Nō poteſtis deo ſeruire & mammonæ. & Paulus auaritiam vocat idolorum ſeruitutem. Coloſſen. 3. Epheſ. 5. cap.

6 Seruitus perſonalis ex iure gētium eſt, quæ à perſona ſeruili perſonæ liberæ debetur. quod facile colligere eſt ex definitione Iuriſcon. Florentini quam habes in. l. iiij. §. j. de ſtatu homi. lib. j. Digeſtorum. Seruitus, inquit, eſt conſtitutio Iuriſgentium, qua quis dominio alieno contra naturam ſubiicitur. Porro ſeruitus hæc ex bellis ortum habuit, quæ & ipſa iuriſgentiū ſunt: per tex. in. l. Ex hoc iure. ff. de iuſtitia & iure.

7 Seruitus perſonalis ex iure ciuili tribus modis contingit. Primo cum liber homo maior an. xx. paſſus eſt ſeſe venūdari ad pretium participandum. §. ſerui autem. ij. de iure perſo. inſtitu. lib. j. vbi Accurſius diffuſe tractat quot ſint neceſſaria in hac ſeruitute conſtituenda. Secundo, cum quis libertus effectus, per ingratitudinem in ſeruituté reuocatur: de quo eſt text. in. l. ij. iij. & iiij. C. de lib. & eor. libe. In Authen. vt liber. decętero' &c. §. illud vero adiicimus. colla. 6. conſtit. 6. Exiſtimauit tamen Cornelius Tacitus libro hiſto. 13. eos qui vindicta manumiſsi eſſent, nō poſſe occaſione ingratitudinis in ſeruitutem reuocari, in quo articulo vide Alciat. libro Diſpun. 3. cap. decimoquarto. Tertio, Cum quis ſeruus pœnæ efficitur: quod accidit iis qui vel in metallum damnantur, vel beſtiis ſubiiciuntur. §. pœnæ ſeruus. quibus modis ius patr. poteſt. ſol. inſtitu. libro primo. Hodie tamen, inquit Accurſius in. d. §. pœnæ ſeruus, nemo bene natus efficitur pœnæ ſeruus: per tex. in authen. de nup. §. quod autē. & §. ſi vero. col. iiij. quod verum eſſe putat Ang. niſi ſit executio mortis, aut ſaltē præſens capitaliter condemnetur ab habente poteſtatem. Addūt quidam quartum modum, nempe ex mendicitate, per text. in. l. vnica de mendican. valid. libro vndecimo. C.

8 Seruitus realis, eſt ius quoddam prædio inhęrēs, quod dominantis

nantis vtilitatem auget,ſeruientis libertatem minuit.& hoc cõtingit cum res mea rei tuæ, prædium meum prædio tuo ſeruit. Prædictam definitionem magno conſenſu approbant iuris interpretes in.l.j.ff.de ſeruitu.Hæc etiã prędialis ſeruitus dici poteſt, quòd ſine prædiis conſtitui non ſoleat.l.j.ff. comm. præ. tã vrb. quàm ruſt.§.ideo autem.de ſeruitu.inſtitu.lib.ſecundo.Iam cum prædiorum alia vrbana ſint,alia ruſtica:quæ non loco ſed materia diſtinguuntur.l.vrbana prædia.ff. de verbo.ſigni.ſeruitutem realem in vrbanam & ruſticam diuiſimus.

9 Vrbana ſeruitus eſt,quę vrbano prædio debetur.not.Azo in ſumma,titu.de ſerui.libro tertio.C.nec inſpicitur an ſeruitus hęc à prædio vrbano an à ruſtico debeatur:ſed duntaxat conſideratur id prædium cui ſeruitus debetur.Cepol.in tract.de ſerui.cap. xj. Sunt autem vrbana prædia, ædificia omnia quæ habitandi gratia parãtur,ſiue in ciuitate,ſiue in agris.d.l. vrbana prædia.ff. de verbo.ſignifi.§.prædiorum vrbanorum.de ſeruitu. Inſtit.lib. ij.Huius ſeruitutis duæ ſunt ſpecies:nam quędam eſt affirmatiua, quædam negatiua.

10 Affirmatiua ſeruitus eſt,quæ verbis affirmatiuis concipitur. huius plures ſunt ſpecies,quas hic ſuo ordine deſcribimus.

11 Stillicidium auertendi ſeruitus,eſt ius quo licet alicui ſtillicidiũ domus ſuæ in domũ aut aream vicini auertere.Stillicidium porro vicini nemo cogitur ſuſcipere, niſi ſeruitute conſtituta: quod colligitur ex.l.ſeruitutes.in.§.ſi antea.ibi, ſtillicidiũ quoquo modo acquiſitũ.ff.de ſeruitu.vrb.præd. Zaſius in para. ſuis. eodem titulo.

12 Itineris ſeu aditus ſeruitus, eſt ius quo licet mihi ire in domum meam per prædium tuum.neque enim ſeruitus itineris tantummodo ruſtica eſt,ſed etiam vrbana, cùm vrbano prædio debetur,argu.l.iter.ff.comm.præd.l.ſeruitutes.§.ſi domo. de ſerui. vrb.prędiorum.Cum tamen quis habet ius eundi in domũ ſuam per vicini domum,interdiu duntaxat ea ſeruitute vti debet, non etiam noctu.d.l.iter.Zaſius in para.ſuis ti.de ſerui.vrb.præd.idque propter periculum quod vicino poſſet accidere,ſi domũ ſuã cogeretur nocte apertam relinquere.

13 Oneris ferendi ſeruitus,eſt ius quo vicinus tenetur ſuſtinere onera domus meæ ſupra columnam ſuam aut parietem ſuum. l.eum debere.ff.de ſerui.vrb.præd.vide Zaſium in.d.titu.de ſerui.vrbano.prædio.apud quem etiam videre potes quid differat hæc ſeruitus à reliquis.

14 Tignum immittendi ſeruitus,eſt ius quo vicino licet immittere trabes ſuas in parietem vicini.de hac ſeruitute fit mentio in l.j.ff.de ſeruitu.vrbano.præ. & in.l.malum.§.j.ff.de verborũ ſignifica. iam cum tigni appellatio late pateat. l. tigni. ff. de verbo.ſignific. hic duntaxat pro trabibus ſumitur.vide Zaſium in.d. titu.de ſer.vrb.præd.

15 Proiiciendi ſeu protegendi ſeruitus,(vna enim

16 & eadẽ eſt,quãuis diuerſum Cepola ac reliqui eiuſdẽ farinæ interpretes ſenſerint)ius eſt,quo vicino licet ædes ſuas protuberãdi ſiue exporrigẽdi mœnianis ſeu podiis pẽſilibus,aut tecta ſua protendendi in ſolum vicini. atque hæc eſt propria ſignificatio verborum proiiciendi & protegendi à iuriſconſultis vſurpata. l. malum.§.j.vbi Alcia.ff.de verb.ſigni.l.j.§.j. ff. de impen. in reb. dot. fac. vide Budæum in annot.in.l.ſi vero.ff. de his qui deiec. vel effu.Zaſium in.d.titu.de ſeruitu.vrb. præd.

17 Seruitus,proſpectus,eſt ius quo vicinusvicino claritatẽ prẽſtare tenetur aperta feneſtra vel foramine aliquo. Azo in ſumma.C.de ſeruit.vbi differentiam ponit inter ſeruitutem luminũ & ſeruitutem proſpectus:quem ſecutus eſt Cepol.in tract.ſerui. ca.xxxiij.& xxxiiij.

18 Luminum ſeruitus,eſt ius quo vicinus vicini lumina excipere cogit.l. luminũ.& ibi pulchre per Barto.ff.de ſerui.vrb.præd.

19 Altius tollendi ius, non eſſe ſeruitutem ſed libertatem potius putat Zaſius in.d.tit.de ſerui.vrb.præd.poſt gloſſ.in.l. j. eodem titu. poſt tamen nonnunquam accidere, vt altius tollendi neceſsitas incumbat vicino iure ſeruituris: vt ſcilicet is teneatur altius ædes ſuas tollere,ne in domum meam proſpiciatur, cum forte domus mea ſubſidat ac depreſſa ſit, via autem prætereundi in altum exporrigatur,aut etiam ne vento expoſita ſit, argu. l. Si arborem.§.interdum.ff.eodem titulo.

20 Seruitus vrbana negatiua eſt,quę verbis negatiuis concipitur,cuiuſmodi eſt ſeruitus

21 Altius non tollendi, per quam prohibetur vicinus domum ſuam inuito vicino altius tollere:de qua in.l.j.ff.eo.titu.in.l. Altius.C.de ſeruit.& aq gloſſ.in.l.loci corpus.§.pe.in verb.altius. ff.ſi ſer. viud. viridaria tamen habere ſupra eam altitudinem is qui ſeruitutem debet, non prohibetur.l.ædificia.ff.de ſer.vrbanorum prædiorum.

22 Ne luminibus officiatur ſeruitus, eſt ius quo vicino non licet quicquam facere per quod vicini lumina obſcuriora reddantur.l.inter ſeruitutes.ff.eodem. A

23 Ne proſpectui officiatur ſeruitus,eſt ius quo vicino non licet quicquam facere quod vicino officiat ad gratiorem & liberum proſpectum.l.inter ſeruitutes.§.eodem.

24 Stillicidium non auertendi ſeruitus,eſt ius quo vicino non licet facere quin ſtillicidiũ ſuum in prædium vicini defluat, quo is forte opus habet ad ciſternam ſuam replẽdam. de hac eſt text. in. l.j.vbi Bartolus.ff.eodem.

25 Ruſtica ſeruitus eſt,quę prędio ruſtico debetur.Sunt autem ruſtica prædia,quæ vel percipiendorum vel colligendorum fructuum gratia fiunt.l.eo iure.§.ſtabula.ff. in quibus cauſis pignus vel hypothe.Ferrarius Mõtanus titulo de ſeruitutibus ruſticis, lib.tertio.Et hęc ſeruitus duplex eſt,nominata & innominata.

26 Nominata ſeruitus ideò dicitur, quòd ſpeciale nomen à iure impoſitum habet, argu.l.iuriſgentium.§.primo. ff. de pactis.Sunt autem ſeruitutes nominatæ quatuor, Iter, Actus, Via, Aquæductus.

27 Iter,eſt ius eundi ambulandi hominis,non etiam iumentum agendi vel vehiculum.titu.de ſeruitutibus ruſticorũ prędiorum inſtitut.libro ſecundo. & cui eſt ius itineris, is & lectica portari,& equo vehi poteſt. l. qui ſella. de ſeruitutibus ruſticorum prædiorum. B

28 Actus eſt ius eundi ambulandi hominis, agendi iumentum vel vehiculum.d.titu.de ſeruitutibus ruſticorum prędio.inſtitutionibus libro ſecundo.

29 Via, eſt ius eundi agendi & ambulandi hominis. inſtitutio. eo.ineſt autem huic ſeruituti quiddam ampliusː nam qui ius viæ habet,& trabem aut tignum trahere, & rectam haſtam ferre poteſt,modò fructus non lędat.dicta.l.qui ſella. ſecundo reſponſo. ff.eodem titulo.

30 Aquæ ductus eſt ius aquę ducendæ per fundum alienum.inſtitu.eod.titu.& in.l.j.ff.eo. quod ius conſtitui poteſt tã in aqua inuenienda,quàm in iam inuenta.l.Labeo.ff.eod. Vide quæ de hac ſeruitute ſcripſit eleganter Zaſius in para.ff.eo.titu.

31 Seruitus ruſtica innominata eſt ea cui non eſt ſpeciale nomẽ iuris impoſitũ,ſed ab ipſo actu denominatur. huius generis ſunt hæ quinque ſequentes.

32 Ius paſcendi, eſt ius pecoris paſcendi in fundo alieno prædij mei cauſa.de hac ſeruitute eſt text.in.l.j.§. in prædiis ruſticis. C ff.de ſeruitutibus ruſticorum prędiorum.& in.§.inter ruſticorũ. inſtitutio.eodem tit. Atque hæc quidem ſeruitus merito dicitur ruſtica, cum bona pars fructus prædij ruſtici in pecore conſiſtit. l.pecoris.ff.eodem.Vide Zaſium in para.ff.eod.titu.

33 Ius pecoris appulſus, eſt ius quo licet mihi pecora agri mei ad fontem vel riuum agere per prædium vicini. Azo in ſumma C.de ſerui.de hac ſeruitute fit mẽtio in.l.j.§.in prædiis.ff.de ſeruitutibus ruſticorum prædiorum.& in.l.j.§.Trebatius. &.§.ſeq. ff.de aqua quot. & æſtiua.

34 Aquę hauſtus,eſt ius hauriendi aquam è fonte vel puteo vicini. Azo in ſumma.C.de ſerui.Hãc ſeruitutem qui habet,etiam iter habere intelligitur.l.iij.§.qui habet.ff.eo. nec conſtitui poteſt aquę hauſtus niſi ppter vtilitatẽ vicini fundi.l.ergo.ff.eodẽ.

35 Ius calcis coquendæ,eſt ius quo licitum eſt vicino calcẽ coquere in fundo vicini pro vtilitate prædij ſui ruſtici. de hac eſt text.in.l.j.§.in prædiis.& in.l.ergo.ff.eodem.

36 Ius arenæ fodiendæ,eſt ius quo licet vicino arenam è fundo vicini effodere in prædij ſui ruſtici vtilitatem:de qua eſt text. in dicta.l.j.§.in prædiis.ff.eodem.

Adde etiam ius cretæ fodiendæ & lapidis eximendi: quæ ſeruitutes eatenus conſtitui poſſunt,quatenus ad prædium opus ſit, D cuius gratia conſtituuntur.d.l.ergo.in fin.&.l.ſequen.ff.eodem.

37 Supereſt videre de ſeruitutibus mixtis. Eſt autem ſeruitus mixta, quæ à re perſonæ debetur:cuiuſmodi ſunt vſusfructus,vſus,& habitatio:nam quæ à perſona rei debetur,de qua in.l.Mæuia. ff. de manumiſ. teſta. & in.l. Titio centum. §. Titio. ii. ff. de condit.& demon.non proprie ſeruitus eſt,ſed onus quoddam liberæ perſonæ impoſitum.

38 Diuiditur autem ſeruitus mixta in diuiduam

39 & indiuiduam. & has quidem ſpecies ideo ſeruituti mixtæ tribuimus,quòd ſola ſeruitus vſusfructus eſt diuidua. l.j. §. ſi vſusfructus. ff. ad legẽ Falcidiam.reliquæ omnes indiuiduæ ſunt. l.ſtipulationes non diuidũtur. ff. de verborum obligationibus. differentiæ rationem reddit Barto.in dicta.l.Stipulationes.numero viceſimonono,& viceſimoſeptimo.

40 Vſusfructus,eſt ius alienis rebus vtẽdi fruendi ſalua rerum ſubſtantia.l. j. ff. de vſufructu. & eſt duplex, formalis & cauſalis.Formalis eſt,qui à proprietate rei ſeparatur,& is proprie ſeruitus eſt,& per confeſſoriam actionem petitur. Cauſalis eſt, qui cum ſua cauſa,id eſt proprietate coniunctus eſt: & is non eſt ſeruitus,cum res ſua nemini ſeruiat: nec per confeſſoriam petitur,

ſed per

ſed per negatoriam uertitur.l. ſi cum teſtamento argentum. §. pe.& ibi gl. ff. de exce.rei iud.gloſſ.in.l.omnium.ff. de vſufruct. In quibus autem rebus conſtituatur vſusfructus, & ad quid teneatur vſufructuarius, vide Azonem in ſum.de vſufruct. Zaſium in para.ff.eod.titu.

41 Vſus, eſt ius alienis rebus vtendi ſalua rerum ſubſtantia, non etiam fruendi.hæc definitio colligitur ex.l.ſecunda.ff. de vſu & hab. quam etiam ponit gloſ. in.l.j.eod.titu.vide Ferrarium Montanum Inſtitu.de vſu & habit.

42 Habitatio eſt ius alienas ædes inhabitandi ſalua ædium ſubſtantia. cui autem hoc ius conceſſum eſt, non ſolum habitare ei licet, ſed etiam alteri adcommodare, aut etiam locare. vnde ab vſu ſimplici differt. l. cum antiquitas. C. de vſufruct. vbi etiam gloſſ.notat in quibus ab vſufructu differat habitatio.

43 Poſtrema diuiſio ſeruitutũ hæc eſt, quòd quædam ſunt continuæ, quædam diſcontinuæ. Seruitus continua eſt quæ cauſam continuam atque perpetuam habet, & abſque continua humana opera ſemper eſt in vſu ſiue actu ſiue potentia:cuiuſmodi ſunt ſeruitutes aquæductus, altius non tollendi,vſusfructus,vſus, iuriſdictio: in quarum nonnullis quãuis factum hominis ſemper interuenire ſit neceſſe,vt in vſufructu,vſu,& iuriſdictione: tamen quia animo poſſideri ſolent, continuis adnumerantur.ita eleganter,vt cætera, Ferra. Monta. inſti.de ſerui.poſt Bar.in.l.iuſto.§.non mutat.ff.de vſuca.huiuſmodi ſeruitutes præſcribuntur.x.an.inter præſentes,xx.inter abſentes,exemplo rerum immobilium.l.fi.in fi.C.de præſcri.longi tempo.l.ij.C.de ſerui. Quot autem ſint neceſſaria ad hoc vt præſcriptio in his locum habeat,vide apud Bar.& Bald.in.l.ij.de ſeruit,Ferra.Monta.inſti.de ſerui.Zaſium in para.ff.eo.tit.

44 Seruitus diſcontinua eſt, cuius vſus per ſolam operam humanam habetur. Vnde quia homo non aſſiduè, ſed ex intercapedine operatur,cauſam diſcontinuam,hoc eſt interpolatam obtinet, cuiuſmodi eſt iter, actus, aquæ hauſtus.l.ſeruitutes.iiij.ff.de ſeruit.Harum ſeruitutum nullo tempore nec longiſſimo quidem præſcriptio procedit,vt quarum non eſt continua poſſeſsio. d.l. ſeruitutes.iiij.ff. de ſeruitu.Niſi ſi forte quis huiuſmodi ſeruitute vſum ſe diceret tanto tempore, cuius initium memoriam hominum excederet. l.hoc iure.§.ductus aquæ.ff. de aq. quot. & æſti. Hoc autem tempus in obſcuro interpretamur centum an. quia is finis vitæ longæui hominis eſt.l.an vſusfructus.in fi.ff.de vſufru.

Atque hæc quidem ſatis abundéque ſufficiant ad ſeruitutum ſpecies deſcribendas:ſi tamen illud vnum admonuerimus,eũ qui ſeruitutẽ adſerit,eam probare debere:cum res omnis libera præſumatur.l.altius.& ibi.gl.C.de ſerui.

a *Dic quòd eſt mixta ho, quia ei miſcetur,ſecundũ l.ab hoc.& addit modificans vtilitatis,* quæ dicam infra.

b *Ille non ſunt reprie ſeruites ſe ex.Bar. e.circa q̃ ſtitur à p- marti: q̃ſ ſi reperitur ſic in liber ti & colo- ni & conſti- tis.Bar.& Fle.*

Digeſtorũ

ſeu Pandectarum liber octauus.

DE SERVITVTIBVS.

TITVLVS I.

Seruitutum alia perſonales: alia reales. hoc dicit. Bartolus.

1. MARCIANVS libro tertio Regularum.

1 SEruitutes [a] aut perſonarum ſunt, vt vſus,& vſusfructus: aut rerum,vt ſeruitutes ruſticorum prędiorum, & vrbanorum.

11. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Edictum.

VNus ex dominis [b] communium ædium, ſeruitutem imponere non poteſt [c].

Seruitutes poſſunt imponi ſolo, & ſuperficiei. Vel ſic: Seruitutes poſſunt deminuere ſolo militatem, & ſuperficiei. Baldus.

III. PAVLVS libro vicenſimoprimo ad Edictum.

2 SEruitutes prædiorum aliæ in ſolo [d], aliæ in ſuperficie conſiſtunt.

Seruitus non poteſt extingui tempore vel conditione, neque conſtitui ex tempore ipſo iure, ſed ope exceptionis. hoc dicit. Iſta eſt difficilis lex & ſubtilis: & iſta eſt vna lec. ſecundum aliam lec. hoc dicit: Seruitus non poteſt conſtitui ſub conditione, vel in diem: & ſi apponatur, reicitur, & remanet conſtitutio pura.

IIII. PAPINIANVS libro ſeptimo Quæſtionum.

3 SEruitutes ipſo quidem iure [e] neque ex tempore [f], neque ad tempus,neq; ſub conditione [g]*, neq; ad certam conditionem, verbi gratia, *quandiu* vel ruſticam,pure debet conſtituere.ex tempore, puta ab anno in annum: vel ad tempus,id eſt vſquè ad annum: vel ſub condi- tione: non valet de rigore iuris: ſed de æquitate ſic. ſi vero ante petar, vel poſt diem, repelletur excep. [*MODVM.*] Concedis mihi ſeruitutem in fundo eundi vel agendi hoc modo, vt certæ res inde vehantur in partem:vt certo equo,vno ſcilicet vel pluribus,vel tali vehiculo,vel talimon videtur conſtituta ad tempus,vel tempore:& ideo valet ſeruitus. [*INTERVALLA.*] Seruitus ad tempus conſtitui non poteſt: vt dictum eſt in princi. huius.l.ſed cõſtituitur ſeruit' vt quis vadat certis diebus in hebdomada,puta tribus:vel certis horis in die: an valeat ſeruitus ita conſtituta,quæritur.Et reſpon.quòd ſic valet.& hoc dicit iſte.§. & proxjmus.§.l.proxi. Viuianus.

Ex tempore. vt valeant poſt tempus: vel ad tempus vt valeant vſque ad aliquod tempus:vt infra de act.& obli.l. obligationum fere.§.j.& poteſt poni exemplum, vt ſi conceſſi tibi ſeruitutem alternis horis vel diebus: licet finiatur illud tempus, quo vt vteris dictum eſt, non tamen deſinet ſeruitus eſſe ipſo iure: vt ſic incipiat alterno iterum veniente tempore: durat enim omni tempore ex quo eſt inchoata:& ſic eſt vna,non plures: vt infra ea.l. §.fi.&.j.l.proxi.§.fi.& infra de ſerui.ruſti.prædio.l.vna.licet ſit argu.contra quòd videantur plures:vt infra de aqua plu.arcen.ſi prius.j.reſpon.Sed certè diuerſis vicibus fuerunt conſtitutæ ſeruitutes aquæ nocturnæ & diurnæ:ſed tamen qui vult ea alternatim cõſtituta vti temporibus exceptis, repellitur exceptione dolí:vt hic ſubiicit. Eſt tamen arg.quòd ex die poſsit conſtitui:vt.j. titu.ij.l.Labeo.ſed certè ibi pure conſtituitur.Accurſius.

Sub conditione. Ioan.ponit exemplum vt ſi pure conſtituí tibi ſeruitutem,dico tamen vt ita demum vtaris ea,vel ita demũ poſſis vindicare,ſi nauis ex Aſia venerit. Alij dicunt quòd ſub conditione conſtitui ſi nauis ex Aſia venerit: ſed ante conditioné tradidi:vel quaſi per patientiam trãſtuli dominium: & vt infra de ſol. ſub cõditione.& infra de iure do.ſed niſi.Si ergo deficiat cõditio, nihilominus durat ſeruitus in primo caſu ſecundum Ioan. Idem in ſecundo:vt.j.de le.j.l.nemo poteſt.ſed tamẽ exceptione repellitur: vt hic ſubiicit,&.j.de actio. & oblig.l.obligationum fere.§.placet. Tertij dicunt poni exemplum ſub hac conditione, ſi volam.ſub qua etiam alia obligatio eſſe non poteſt:vt.j.de act. & obli.ſub hac.& pro hoc facit quod de modo hic ſubiicit,quãdiu volam.tu dicas,non poteſt ſub conditione conſtitui.ſ.extinctiua,qua exiſtente extinguatur ſeruitus:ſed ſub conditione qua exiſtente incipiat, bene poteſt:ſicut & dominium poteſt ſic trãſferri & poſſeſsio: vt infra de acqui. poſſeſ. qui abſenti.§. ſi quis

b *Vnus ex dominis.* ſcilicet qui pro indiuiſo ſunt domini.

c *Non poteſt.* niſi alij conſentiant vel tũc,vel etiã poſtea: vt.j.de ſer.ru.præ.per fundum.& l.vnus.&.j. cõmunia prædio.l.fi. Acc.

d *Seruitutes. In ſolo.* poteſt intelligi, id eſt aliæ ruſticæ ſeruitutes: & aliæ vrbanæ. Vel verius aliæ in ſolo, id eſt proprietate ſoli: & aliæ in ſuperficie: vt infra de ſuperfic.l.j.§.fina. & dicam tunc ab ipſo ſuperficiario conſtitui. idem in emphyteuta: quia ſunt quaſi domini: licet quidam dicant quòd ipſe ſuperficiarius non conſtituat: ſed verus dominus in ſolo cuius ſuperficies eſt alterius: quaſi ipſe cum habeat ſeruitutem, alij cedere nõ poſſit: vt ſupra de vſufruct. ſed & ſi quid. §. fin. Sed certè non eſt ſeruitus quam habet ſuperficiarius, ſed dominium vtile ipſi' ſuperficiei: quod eſt contrarium ſeruituti:cũ ſua res nemini ſeruiat:vt infra titu. j. in re communi.

Seruitutes ipſo iure.] CASVS. Si aliquis vult mihi conſtituere ſeruitutem vrbanam vel ruſticam,pure debet conſtituere.ex tempore, puta ab anno in annum: vel ad tempus,id eſt vſquè ad annum: vel ſub conditione: non valet de rigore iuris: ſed de æquitate ſic. ſi vero ante petar, vel poſt diem, repelletur excep. [*MODVM.*] Concedis mihi ſeruitutem in fundo eundi vel agendi hoc modo, vt certæ res inde vehantur in partem:vt certo equo,vno ſcilicet vel pluribus,vel tali vehiculo,vel talimon videtur conſtituta ad tempus,vel tempore:& ideo valet ſeruitus. [*INTERVALLA.*] Seruitus ad tempus conſtitui non poteſt: vt dictum eſt in princi. huius.l.ſed cõſtituitur ſeruit' vt quis vadat certis diebus in hebdomada,puta tribus:vel certis horis in die: an valeat ſeruitus ita conſtituta,quæritur.Et reſpon.quòd ſic valet.& hoc dicit iſte.§. & proxjmus.§.l.proxi. Viuianus.

e *Ipſo quidem iure.* id eſt de ſubtilitate iuris:aliud autem eſt de æquitate quæ præualet:vt.j.proxi.ibi:ſed tamen &c. &.C. de iud. placuit. Item hoc in realibus ſeruitutibus.ſecus in vſufru. d vt ſupra de vſufru.l.iiij.&.v.

f *Ex tempore.* vt valeant poſt tempus: vel ad tempus vt valeant vſque ad aliquod tempus:vt infra de act.& obli.l. obligationum fere.§.j.& poteſt poni exemplum, vt ſi conceſſi tibi ſeruitutem alternis horis vel diebus: licet finiatur illud tempus, quo vt vteris dictum eſt, non tamen deſinet ſeruitus eſſe ipſo iure: vt ſic incipiat alterno iterum veniente tempore: durat enim omni tempore ex quo eſt inchoata:& ſic eſt vna,non plures: vt infra ea.l. §.fi.&.j.l.proxi.§.fi.& infra de ſerui.ruſti.prædio.l.vna.licet ſit argu.contra quòd videantur plures:vt infra de aqua plu.arcen.ſi prius.j.reſpon.Sed certè diuerſis vicibus fuerunt conſtitutæ ſeruitutes aquæ nocturnæ & diurnæ:ſed tamen qui vult ea alternatim cõſtituta vti temporibus exceptis, repellitur exceptione dolí:vt hic ſubiicit. Eſt tamen arg.quòd ex die poſsit conſtitui:vt.j. titu.ij.l.Labeo.ſed certè ibi pure conſtituitur.Accurſius.

g *Sub conditione.* Ioan.ponit exemplum vt ſi pure conſtituí tibi ſeruitutem,dico tamen vt ita demum vtaris ea,vel ita demũ poſſis vindicare,ſi nauis ex Aſia venerit. Alij dicunt quòd ſub conditione conſtitui ſi nauis ex Aſia venerit: ſed ante conditioné tradidi:vel quaſi per patientiam trãſtuli dominium: & vt infra de ſol. ſub cõditione.& infra de iure do.ſed niſi.Si ergo deficiat cõditio, nihilominus durat ſeruitus in primo caſu ſecundum Ioan. Idem in ſecundo:vt.j.de le.j.l.nemo poteſt.ſed tamẽ exceptione repellitur: vt hic ſubiicit,&.j.de actio. & oblig.l.obligationum fere.§.placet. Tertij dicunt poni exemplum ſub hac conditione, ſi volam.ſub qua etiam alia obligatio eſſe non poteſt:vt.j.de act. & obli.ſub hac.& pro hoc facit quod de modo hic ſubiicit,quãdiu volam.tu dicas,non poteſt ſub conditione conſtitui.ſ.extinctiua,qua exiſtente extinguatur ſeruitus:ſed ſub conditione qua exiſtente incipiat, bene poteſt:ſicut & dominium poteſt ſic trãſferri & poſſeſsio: vt infra de acqui. poſſeſ. qui abſenti.§. ſi quis

a Tamẽſi ſub cõditione promitti poſſim.l. exiſtimo. de verb. oblig. inter quæ p- multis iteres eſt.nõ cõſtituere,eſt impunere. l. ij. ii. eo.

d Quia per ipſum non imprimitur character in prædio ſeruiẽte. Bar. & Pau.

e Diſplicet Bar.o.quia hic loquitur de conſtitutione conditionali.

f Reprobatur: quia ſic non eſſet cõſtitutio conditionalis. Bar.

g Iſtud dicũ gl. dicit ſingulariter nota. Paul. ad hoc quòd per patiẽtiã videtur ſero mitus quaſi gradiẽs.

a *Bisplicu Bart. & Pau.* Quod autem subiicit ad certam conditionem: dic[a], si sit tibi seruitus constituta donec nauis veniat: vel dum volam. & sic modus quidam est: & dicitur ad certam conditionem constitui. Sed quare non potest constitui prædictis modis? Respon. secundum M. quia nec dominium sic trãsfertur. hęc falsa: vt dixi per. l. infra de acquiren. possess. qui absenti. §. si quis. Est & alia ratio, quia tempus non est modus tollendæ vel inducendæ obligationis: vt in. d. l. obligationum ferè. §. placet. nec cõditio: vt. d. l. de leg. j. nemo potest. tu potes dicere quòd ideo est, quia cum quadam perpetuitate voluit lex constitui eas propter vtilitatem prædiorum. sed hoc de subtilitate iuris: secus de æquitate: vt statim dicit.

a *Pacti.* taciti. nam si conuenio vt valeat ad diem, per cõsequens videor facere ne teneat post diem. & sic in aliis exemplis. sic & instit. de verb. obli. §. at si ita. & j. de verbo. obli. eum qui ita. §. qui ita. Doli autem exceptio locum habet vbicunque alia locum habet: vt. j. de excep. do. l. ij. §. & generaliter.

b *Contra placua.* s. si post conditionem extinctiuam petat, secũdum Aldr. nam licet possit petere, quia perpetuo videtur constituta: tamen exceptione repellitur. vel aliter ante conditionem si petat, quod potest[b]: quia purè constituta videtur: tamen repellitur nisi adueniente conditione. Vel secundum Azo. dic occurretur. i. obuiabitur vindicanti contra placitum. i. pactum: siue vltra tẽpus, siue ante tẽpus: siue ante conditionem, siue post.

b Reprobatur per prædis scriben.

Immittida posset etiam attenta. i vt sit sensus huius. l. prorsus alius quàm diximus: s. vt conditiones vel dies vel modi appositi pro nõ appositis habeantur, sicut habemus in vltima voluntate de cõditione impossibili: vt inst. de here. instit. §. impossibilis. Et quod dicitur occurretur, dic, id est succurretur volenti venire cõtra pactũ. sic ponitur. j. de ver. obli. vbi autẽ non apparet. §. qui vero à Titio. Sed hoc non placet: quia nihil est adeo conueniens, quã pacta seruari. & ideo primũ intellectũ approbo. arg. ff. de pac. l. j. in prin. Ac.

c *Causam.* vt ad tẽpus vel ex tẽpore constituta videatur: sed perpetua est & pura, & non definit. sic. C. de cur. furi. l. cum alii. & hoc cum semel est constituta. secus si pluribus vicibus: vt infra de aqua plu. arcen. si prius. quæ est contra.

Via, iter.] CASVS. Si quis vult mihi seruitutem viæ & itineris concedere vel constituere: eisdem modis potest constituere quibus vsumfru. Viuianus.

d *Fore.* quia vsusfr. ex certo tempore, & ad certum tempus cõstitui potest: vt. i. fami. ercis. & puto. §. vsusfructus. C. de vsufru. si pater. & p[illegible] parte. sed seruitutes non: vt. j. ad legem Falci. l. j. §. si vsusfructus. & infra eo. l. viæ.

e *Diximus.* vt. ff. de vsufru. l. iij & instit. eo. §. si.

f *Secumi potest.* & dicitur sub modo, non ad tempus constitui: vt supra. l. proxi. in fi.

Ad certam.] CASVS. Titius volebat incertæ partis fundi sui pro diuiso concedere seruitutem. an possit, quæritur. Et rñ. *volam*, constitui possunt. Sed tamen si hæc adiiciantur, per pacti[a] vel doli exceptionem occurretur contra placita[b] seruitutem vindicanti. idque & Sabinum respondisse Cassius retulit, & sibi placere.

Seruitutes & earum vsus possunt modificari in ipsa constitutione, licet non extingui. Bartolus.

Modum adiici seruitutibus posse constat: veluti quo genere vehiculi agatur, vel non agatur: veluti vt equo duntaxat: vel vt certum pondus vehatur: vel grex ille trãsducatur, aut carbo portetur. Interualla dierũ & horarum non ad temporis causam[c], sed ad modum pertinent iure constitutæ seruitutis.

Seruitus prædialis potest constitui eisdem modis quibus personalis. Bar.

V. GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

VIa, iter, actus, ductus aquæ, iisdem fere[d] modis constituũtur, quibus & vsumfructum constitui diximus[e]. Vsus seruitutiũ temporibus fecerni potest[f]: fortè vt quis post horam tertiam vsque in horam decimã eo iure vtatur, vel vt alternis diebus vtatur.

VI. PAVLVS libro vicensimo primo ad Edictum.

AD certã partem[g] fundi seruitus tã remitti[h] quàm cõstitui[i] potest.

VII. VLPIANVS libro tertio decimo ad legẽ Iuliã & Papiam.

IVs cloacæ mittendæ* seruitus est[k].

Non potest imponi seruitus prædio, quæ non respicit vtilitatem alterius prædii. Bar.

VIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

VT* pomum decerpere liceat, & vt spatiari, & vt cœnare in alieno* posimus: seruitus imponi non potest[l].

Pro parte seruitus retinetur, licet ab initio pro parte non constituatur. Bartolus.

Si prædium tuum mihi[m] seruiat: siue ego partis prædij tui dominus esse cœpero[n], siue tu mei, per partes seruitus retinetur: licet ab initio per partes adquiri non poterat[o].

Verba contractus debent ciuiliter intelligi: & qui semel locũ elegit, variare non potest hoc dicit. Vel sic: Ius seruitutis respicit fundum, & qualibet partem eius. Idem in eius vsu abinitio: sed cum per certum locum cœperi, non potest postea variare. Bar.

IX. CELSVS libro quinto Digestorum.

SI cui simplicius[p] vsu via per fundum cuiuspiã cedatur[q] vel relinquatur[r], in infinito, videlicet per quamlibet eius partem ire agere licebit[f], ciuiliter modó. nam quædam in sermone tacite excipiuntur[t]. Non enim per villam ipsam, nec per medias vineas ire agere sinendus est: cum id æquè commodè per alteram partem facere possit minore seruientis fundi detrimento[u]. verum constitit, vt quà primùm viam direxisset, eà demum ire agere deberet: nec amplius mutandæ[x] eius potestatem haberet: sicuti Sabino quoq; videbatur, qui argumẽto

i *Constitui.* s. ab initio.

k IVs cloacæ. *Seruitus* ff. scilicet rustici prædij: vt. j. de seruitu. rusti. prædio. l. ij.

VT pomũ.] CASVS. Si cõcedas mihi seruitutem vt liceat mihi in fundo tuo spatiari, & ibidẽ cœnare &c. quæritur an valeat talis seruitus? Et rñ. q̃ non. [SED PARDIVM.] Fundo meo fundus Titij seruitu. debebat, partem Titij fundi qui seruit. meo debebat, emi vel emisti, cui seruitus debebatur: an retineatur seruitus? Et respõ. quòd sic, licet ab initio per partes adquiri non posit.

Comũ. l. 16. de iurisd. omn. iud. ff. Dur.

*Debet quis posse seruitutes constituendo in alieno prædio. l. hortos. ff. de seruitu. rusti. prædio. l. ij. & ibi Bar. & Doct. & ff. de aqua quot. & æstiu. l. ij. §. ij. & ibi Bar. & Doct. & ff. de aqua plu. arcen. l. ij. §. ij. & ibi Bar. & Doct. & ff. de seruitu. rusti. prædio. l. ij. §. ij. & ibi Bar. & Doct. & ff. de seruitu. l. ij. & ibi Bar. & Doct. & ff. de seruitu. l. ij. & ibi Bar. & Doct. & ff. de seruitu. l

a *Ritu.* relicti, vel conceſsi. Accurſius.
b *Quem.* ſcilicet riuum.
c *Qualibet.* parte fundi.
d *Non liceret.* in aliam partem fundi: ſed dominus poteſt ex cauſa mutare ſine incommodo eius cui debetur ſeruitus: vt. j. de reli. l. ij. §. penul.

Si iter.] CASVS. Si legas mihi vt eá per fundũ tuum, quò iri non poteſt niſi opere facto: an poſſum opus facere vt poſsim ire? Et reſpon. quòd ſic. Viuianus.

e *Licet.* ei cui ſeruitus debetur.
f *Iter facere.* ſic. j. tit. j. l. ſeruitutes. §. ſi domo.

Pro parte.] CASVS. Tria dicit. Primo, quia non poteſt acquiri ſeruitus partim prædio: vt puta medietatem pro indiuiſo: ex hoc autem naſcitur ſecundæ quæſtionis ſolutio, quæ talis eſt: Stipulatus ſum à te ſeruitutem viæ fundo meo: & antequam ſeruitus conſtitueretur, vẽdidi medietatem fundi dominaturi pro indiuiſo: quia primam partem alienaui. ſic corrumpitur ſtipulatio. Tertio dicit quòd teſtator non poteſt partem ſui fundi afficere ſeruitute pro indiuiſo. & ſi in totũ conficiat, quia potuit: & in dimidiã adimat pro indiuiſo: non valet ademptio. Viuianus.

Coniunge. l. ea pars. pro lect. Duar.

g *Pro parte dominii.* prędij dominantis. Acc.
h *Traditur.* puta vt fundus tuus ſeruiat medietati mei prædij pro indiuiſo: hoc fieri non poteſt: vt hic, & j. de ſer. le. l. ſi is qui duas. circa princi. & j. communia prædi. ſi quis duas. §. j. ſed ad certam pro diuiſo ſic: vt. ſ. e. l. ad certam.
i *Partem.* dimidiam pro indiuiſo. ſecus pro diuiſo: quia tunc etiã à principio ſic poteſt conſtitui: vt. ſ. e. l. ad certam. Accurſius.
k *Corrumpit.* loquitur hic in eo caſu cum non erat adhuc in poſſeſsione ſeruitutis: ſed tantum ſtipulatus. aliàs eſſet contra ſupra e. l. vt pomum. §. ſi prædium. nam multa impediũt facienda, quæ non impediunt iam facta: vt hic, & dixi. ſ. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. l. patre. Accurſius.
l *Non poſſit.* ſcilicet ſic vt in prin. huius legis. & infra de verbo. oblig. pluribus. §. ſi. in prin.
m *Pro parte quoque.* dominij ſcilicet fundi ſeruientis.
n *Via poteſt.* ſcilicet expreſsim: vt infra de adimen. le. l. legata. §. ſi. ſed tacite poteſt: vt ſupra eo. l. vt pomum. § ſi prædium. & differt hic caſus à ſuperiori primo legis: quia hic vetatur conſtitui in parte fundi ſeruientis: ibi in parte eius cui ſeruitur.
o *Non dubito. Per ſeruum.* ſcilicet municipij. ſic & infra de acquiren. poſſeſ. l. ij.

Si tam.] CASVS. Si concedas mihi viam, ita quòd neque vehiculum poſsit ire, nec equus aliquis, iſtud dicitur potius iter: non autem eſt actus nec via. ſed ſi poſſum ducere iumentum per locum illum: tunc erit etiam actus. Viuianus.

p *Quàm via.* nam via plus continet: vt infra de ſer. ruſti. prædi. l. j. & l. via in princi.
q *Actus adquiſitus.* magis quàm via. nam via plus continet: vt infra de ſerui. ruſti. prædi. l. j. & l. via. ſed in vehiculo paria ſunt: vt prædicta l. via. Accurſius.

Seruitutes.] CASVS. An ſeruitutes vſucapiantur? dicit quòd non, duplici ratione: quia incorporales ſunt: & ſicuti nó poſſidentur, ita non vſucapiuntur. Item quia non ſunt continuæ: & ponit exemplum in itinere. Secundo quæritur an poſsim acquirere ſeruitutem itineris per prædium tuum ad ſepulchrum meũ, quod vltra habeo in meo agro? Dicit quòd ſic, & acquiſitam remittere: quia mea priuata eſt, licet ſepulchrum ſit religioſum, &

riui [s] vtebatur, quem [b] primò qualibet [c] ducere licuiſſet: poſtea quàm ductus eſſet, transferre non liceret [d]. quod & in via ſeruandum eſſe verum eſt.

Licet in prædio ſeruiente ædificare vt cõmode quis poſsit vti ſeruitute. Bar.

x. IDEM libro octauodecimo Digeſtorum.

SI iter legatum ſit quà niſi opere facto iri non poſsit, licere [e] fodiẽdo, ſubſtruẽdo, iter facere [f], Proculus ait.

Seruitus non poteſt adquiri pro parte: & actus non perfectus vitiatur ſi deuenitur ad eum caſum à quo non potuit inchoari. Bar.

XI. MODESTINVS libro ſexto Differentiarum.

PRo* parte [g] dominij ſeruitutem adquiri non poſſe, vulgo traditur [h]. Et ideo ſi quis fũdum habens, viam ſtipuletur, & partem [i] fundi ſui poſtea alienet, corrumpit [k] ſtipulationem, in eum caſum deducẽdo, à quo ſtipulatio incipere non poſsit [l].

Pro parte quoque [m] neque legari neque adimi via poteſt [n]: & ſi id factum eſt, neque legatũ neque ademptio valet.

Fundo ciuitatis poteſt adquiri ſeruitus. Bartolus.

A ſic in bonis nullius perſonæ. Item ſi inter meum & tuum prædiũ erat locus publicus: an poſsis tu mihi conſtituere ſeruitu. quòd liceat portare inde aquam per collum? Et reſpon. quòd ſic Viuia.
r *Accedunt.* & ſine eis eſſe nó poſſunt: vt. j. cõmunia prædio. l. j.
ſ *Vſu non capiuntur.* bene ſequitur. nam ſi ſunt incorporales, vt hic, & inſt. de rebus cor. & incor. §. fin. ergo non poſsidentur: vt. j. de acqui. poſſ. l. iij. j. reſpon. & j. de acquiren. re. do. ſeruus. §. incorporales. ergo non vſucapiuntur: vt infra de vſucap. l. ſine poſſeſsione. Sed videntur vſucapi: vt infra de vſucap. ſi aliena. §. j. quæ eſt contra. Sed ibi cum ædificio poſſunt, per ſe non: vt hic. Item videntur poſsideri: & ſic præſcribi: vt infra de iti. actúque pri. l. fin. &. ſ. de peti. here. l. regulariter. & infra communia prædi. l. ij. quæ ſunt contra. Sol. quod dicitur incorporalia poſsideri legib' prædictis, ſubaudi quaſi: nam vere non: vt infra titu. j. ſi ædes. §. fin. in fi. & ſic ſubauditur inſti. de vſufr. §. conſtituitur. Accurſius.

Incorporalia.

t *Ideo.* ſcilicet non vſucapiuntur.
u *Certam.* ſi hæc ſecunda bona eſt ratio, nullum interdictum poſſeſſorium pro ſeruitute dabitur vel vti poſsid. vel de itin. actu. priua. cum poſsidentibus dentur: vt infra eo. l. quotiens. &. j. ſi ſer. vindi. l. ſicuti. §. ſi.

** Seruitutes non poſſunt vſucapi. l. ſequitur. §. vli. de vſuc. non poſſunt eũ poſſidere.*

B XII. IAVOLENVS libro quarto Epiſtularum.

NOn dubito quí fundo municipum per ſeruum [o] rectè ſeruitus adquiratur.

In ſeruitutibus realibus ſi non valet quod ago vt ago, valeat vt valere poteſt. Bar.

XIII. POMPONIVS libro quartodecimo ad Quintum Mucium.

SI tam angusti loci demonſtratione facta via conceſſa fuerit, vt neque vehiculum neque iumentum eà inire poſsit, iter magis quàm via [p] aut actus adquiſitus [q] videbitur. Sed ſi iumentum eà duci poterit, non etiam vehiculum, actus videbitur adquiſitus.

Incorporalia quæ non habẽt cauſam continuam, non vſucapiũtur. b. d. vel ſic: Incorporalia non habẽtia cauſam continuam, nõ poſſunt præſcribi. b. d. & ſubtilis eſt. Bar.

XIIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

C SEruitutes prædiorum ruſticorum etiam ſi corporibus accedunt [t], incorporales tamen [u] ſunt, & ideo vſu * non capiuntur [ſ]: vel ideo [t] quia tales ſunt ſeruitutes, vt non habeant certam [u] continuámque poſſeſsionem. Nemo enim tam perpe-

Et hic dicit quòd nemo habet certam earum poſſeſsionem: ſed certè hic plus dicit, continuámque. nam poteſt eſſe quòd tempore interdicti quaſi poſsidet, vnde rectè ſibi competit interdictũ: vt infr. de itine. actu. pri. l. j. §. hoc interdictum. Vt tamen plene ſcias quæ ſeruitutes vſucapiantur, vel non: dic quòd ſeruitus aut habet perpetuam cauſam, aut quaſi perpetuam: aut nec perpetuam, nec quaſi perpetuam. Si perpetuam, vt aquæductus: tunc præſcribi poteſt: vt. C. eod. l. ij. Item altius tollendi: vt infra titu. j. ſed ſi iter. in princi. quaſi perpetuam eodem modo: vt ſtillicidium vel ductus aquæ ex cœlo cadentis: vt infra titu. ij. in. l. foramẽ. Et quod dico has præſcribi, intellige. x. annis inter præſentes: vel. xx. inter abſentes: exemplo rerũ immobilium: vt Cod. eo. l. ij. & fortè etiam ſine titu. ſecundum Azo. certè immo ſine fortè: vt infra ſi ſer. vindi. ſi quis diuturno. quod tempus incipit currere ex quo cœpit vti iure ſeruitutis non vi, non clam, non precario: vt infra quemadmo. ſer. amit. l. fin. & infra de iti. D actúque priua. l. j. §. Iulianus. Si autem non habeat perpetuam cauſam, vel quaſi, vt via, & ſimiles: non vſucapiuntur, id eſt non præſcribuntur: vt hic: niſi tanto tempore, cuius non ſit memoria: vt infra de aqua plu. ar. l. j. §. fina. & l. ij. §. antepe. & de ſeruitute tali intelligitur infra de aqua quoti. & æſti. l. hoc iure. §. ductus. Vel ducitur ibi ex flumine publico: & ideo exigitur tantum tempus cuius non extet memoria. Sed quomodo poſt xxx. annos intenditur negatoria, quæ iam ſublata eſt: vt Cod. de præſcrip. xxx. an. l. ſicut? Reſpon. ratione præſentis itionis: vt ſupra de iudi. non aliàs. §. j. Licet autem dixerim ſeruitutes quæ non habent perpetuam cauſam, vel quaſi perpetuam, non præſcribi: tamen poteſt dici, ſecundum Io. quòd ſi quis dicat ſibi cõſtitutam talem ſeruitutem ex titulo nec id probare poſsit per teſtes vel inſtrumenta: & in adminiculum ſuæ intentionis indugat coniecturam quia vſus eſt ſeruitute prædij domino ſciente & non contradicente per. x. vel. xx. annos, præſumatur ſeruitus conſtituta ex cauſa quæ prætenditur præteſsiſſe: vt infra de aqua plu. ar. l. j. in fi. & infra de vſur. l. cum de in rem verſo. econtra qualiter præſcriptione amittantur, dices infra quemad. ſer. amit. ſi ſic.

Incorporalia hic, ac ſine poſſeſsione eaq; continua nulla eſt vſucapio l. 3. C. 25. de vſucap. vilitatis ta meo cauſa receptũ eſt, vt tẽpore & diuturno ſic acquiratur. l. ſi quis diuturno. ſi ſeruit. vind. nã vſus earum, poſſeſsionis loco eſt. l. 15 j. e. & Paul. ph. ſi. de inſtrd. inſtit.

a *Seruientis.* contra videbatur quòd non poſſunt eſſe hæ ſeruitutes niſi inter dominos prædiorum: vt infra communia prædio. l.j. Sed certè licet ſepulchrum ſit nullius, tamen ius ſepeliendi eſt priuatum: cuius cauſa ſeruitus cõſtituitur: vt.j.ſi ſer.vind.l.j.Ac.

b *Interueniente.* inter prædium ſeruiturum & dominaturum.

c *Hauſtus.* id eſt ius aquæ deferédæ ſuper collum, vel ſuper aſinum, non traiiciédæ aquæ per terram: vt ſubiicit. Idem eſt in aliis ſeruitutibus quæ non nocent publico: vt.j.eo.l.ſi.&.j.de aqua plu.arc.ſi prius.§.licet. Item non nocet medius locus publicus, id eſt via ad augmẽtum inſulæ: vt infra de acquir. re.do.l.maritus.

d *A principe.* vel à ſenatu: vt.j.de flumi.l.ij.

e *Incommodo.* maximo: vel dic magno: vt ar.C. de preci.impera. offe. l. quotiens. Accurſius.

f *Impedit.* ergo pl' quãdoque habent religioſa quàm publica: vt ex his duobus. §. §. colligitur: &.j. de aqua plu. ar. ſi prius.§.ſacro. Acc.

g *Quotiens. Hominum.* id eſt perſonales.

h *Nihil agitur.* non valet ſeruitus: quia mea nõ intereſt imponi: vt & hic,&.j.ſi ſer.vindi.l.ſicuti.§.fin. nec aliud pactum tale: vt ſupra de pac.l.pe. ſed videtur cõtra infra eo.l. ei fundo. Solu. ibi in ipſa traditione fuit appoſitum: vt.C. de pac.inter empt.& vé. l.ſi.& ſupra de pac. l. traditionibus. ſecũdũ quoſdam. Tu dic quòd in lege contraria non intererat tunc quando ſeruitus imponebatur: ſed poſtea debebat intereſſe, vel ſperabatur: vt ſupra de vſufruc. ſi infantis. Cæterum ſi nec tunc nec poſtea intereſſet, nõ valet conſtitutio: vt hic.

i *Gratia.* quia tunc intereſt: & ſic valet: vt infra de aqua quoti.& eſti. l.j.§.ſi quis. Acc.

k *Pretia.* No. qui ſeruitutem debet, nõ facit, ſed patitur: vt hic, &.j. de aqua pluuia arcen. l. j. in fin. niſi in caſu quãdo gratia ſeruitutis aliàs conſtitutæ cogaris aliquid facere: vt reſtituere parieté, vel columnã quę onus meũ ſuſtineat: vt.j.tit.j. l. eum debere. &.j.ſi ſer.vind.l.ſicuti.§.j.&.§.diſtant. Accurſius.

l *Et qui. Vtilem petitionem.* id eſt efficacem vindicationem per cõfeſſoriã: vt hic,&.j.de ope.no.nun.l.creditoris. ſed fructuario nõ dat: vt.ã.ſi vſuſtr.pe. vti frui.§.vtrũ. quę eſt cõtra. Sed illud ideo, qa ſeruit' ſeruitutis eſſe nõ poteſt: vt.j.de vſufr.le.l.j.

m *Vtilis petitio.* id eſt efficax hypothecaria.

n *Va. Indiuiſus eſt.* ſecus in vſufr. vt.j.ad.l.Fal.l.j.§.ſi vſufruc.

o *Patum.* & obtinẽt. ſed an vtitur qui primo obtinet? Dic vt no. infra de ver.obli.l.ij.§.ex his.

p *Petitio.* No. inſolidum tranſit: vt hic,& infra de verb.oblig. l.ij.§.pe.& ſi.&.j.fami.ercis.heredes.§.an ea. & ſic trãſit ad aliũ, vt hic,& infra communia prædio.ſi ei cuius.& infra tit.ij.ſi vnus ex ſocijs.§.j.& ſic eſt contra ſupra eo. l. pro parte. Sed illud eſt ideo, quia obligatio ſeruitutis non poteſt tranſire cum quis alienat, niſi cedat: quod ibi eſſe nõ poteſt: quia tradita non erat. ſed ſecus in heredibus, ſecũdum Ioan. nam in omne ius defuncti ſuccedent.

Cõtra. 2. & 4. h.

ipſe no mi. na. Dor.

q *In omnibus..*] Pone caſum prædium teſtatoris ſeruiebat prædio heredis: & fundum ſeruientem teſtator legauit ſub conditione: & ſic medio tempore ſunt ſeruitutes extinctæ, vt infra tit.j.ſi quis ædes. ſed debent reponi: vt hic dicit,& in prædicto. l. ſi quis ædes. & infra de hered.vendi.l.ij.§. fina. & quod ſubiicit, legatario, ſcilicet conditionali. Vel pone econtra prædium heredis ſeruire prædio teſtatoris: & teſtator legauit prædii heredis quod ſeruiebat. Nam non tranſit dominium ſtatim in legatarium: & ideo extinguitur ſeruitus, etiam ſi ita, pure legauerit. & ſic ob. doli exceptio legatario contra legatum vindicanti. Sic poſito caſu non poteſt opponi quòd non videatur confundi ſeruitus, quaſi recta via tranſeat dominium in legatarium: vt infra de fur. à Titio. & infra de pecu. ſed ſi damnum. §. præterea. quia ſecundum primũ caſum pendente conditione dominus eſt: vt infra ad *Sila.* l. j. §. ſerui. ſecundum alium non tranſit, ra ſeruitus cum non fuerit defuncti. Sed in perſonali ſeruitute ſcilicet vſufruc. aliud eſt: quia irreuocabiliter extinguitur: vt infra de leg. ij. is cuius. & l. cum filius. §. domi. nus. & facit infra de le. j. l. legatarius. §. j. Accurſius.

in ſolido

Quia in ſolidum non tranſit.

Nũ quidem dente conditione dominus eſt: vt infra ad Sila. l. j. §. ſerui. ſecundum alium non tranſit, ra ſeruitus cum non fuerit defuncti. Sed in perſonali ſeruitute ſcilicet vſufruc. aliud eſt: quia irreuocabiliter extinguitur: vt infra de leg. ij. is cuius. & l. cum filius. §. domi. nus. & facit infra de le. j. l. legatarius. §. j. Accurſius.

Et fundo.] *CAVS.* Habebam duos fundos: vnum vendidi: cui ſeruitutem inutilem impoſui propter fundum. retẽta valet ſeruitus tã: & bene poſſum talem ſeruitutem recipere. Viuianus.

r *Non vtilis.* ſed contra. ſupra eod. l. quotiens. Solu. vt ibi. Accurſius.

Quotiens.] *CAVS.* Si vendas mihi viam, cauere debes mihi ne me impedias: & quòd patiaris me ire: quia vſus cum patientia habebitur pro traditione. & ſi impedias me vti ſeruitute, potero agere. Viuianus.

f *Emerem.* qua aliquis à te emit.

Traditio

Seruitutes ad ſepulchrum, eſt priuati iuris: & de ea poteſt diſponi vt de ſeruitute priuati. Bartolus.

Seruitus itineris ad ſepulchrum, priuati iuris manet: & ideo remitti domino fundi ſeruientis[a] poteſt: & adquiri etiam poſt religionem ſepulchri hæc ſeruitus* poteſt.

Locus medius impediens commodum ex vno loco peruenire ad aliam, impedit ſeruitutem conſtitui. Bartolus.

Publico loco interueniente[b] vel via publica, hauſtus[c] ſeruitus imponi poteſt, aquæductus nõ poteſt. A principe[d] autẽ peti ſolet, vt per viam publicam aquam ducere ſine incõmodo[e] publico liceat. Sacri & religioſi loci interuentus etiam itineris ſeruitutem impedit[f]: cum ſeruitus per ea loca nulli deberi poteſt.

Non poteſt imponi ſeruitus de eo quod fundi vtilitatem non reſpicit. Bartolus.

XV. POMPONIVS libro trigeſimotertio ad Sabinum.

QVotiens nec hominũ[g] nec prædiorũ ſeruitutes ſunt: quia nihil vicinorũ intereſt, non valet, *veluti ne per fundum tuum eas, aut ibi conſiſtas. Et ideo ſi mihi concedas ius tibi non eſſe fundo tuo vti frui, nihil agitur[h]. Aliter atque ſi cõcedas mihi, ius tibi non eſſe in fundo tuo aquã quærere minuendæ aquæ meæ gratia[i].

valet.

Qui debet ſeruitutem, cogitur pati: non agere. Bartolus.

Seruitutium nõ ea natura eſt, vt aliquid faciat quis, veluti viridia * tollat, aut amœniorem proſpectũ præſtet[k], aut in hoc, vt in ſuo pingat: ſed vt aliquid patiatur, aut non faciat.

viridaria.

Creditori & emphyteuta competit vtilis actio pro ſeruitute. Bartolus.

XVI. IVLIANVS libro quadragenſimonono Digeſtorum.

EI* qui pignori fundum accepit, non eſt iniquũ vtilem petitionem[l] ſeruitutis dari: ſicuti ipſius fundi vtilis petitio[m] dabitur. Idem ſeruari conuenit & in eo ad quem vectigalis fundus pertinet.

Seruitutes ſunt individuæ: & tranſeunt in heredes inſolidum actiuè & paſſiuè. Bar.

XVII. POMPONIVS libro ſingulari Regularum.

VIæ, itineris, actus, aquæductus pars in obligationem deduci nõ poteſt: quia vſus eorum indiuiſus eſt[n]. Et ideo ſi ſtipulator deceſſerit plurib' heredibus relictis, ſinguli ſolidã * viam petunt[o]. Et ſi promiſſor deceſſerit pluribus heredibus relictis, à ſingulis heredibus ſolida petitio[p] eſt.

in ſolidũ

Seruitus confeſſa aditione, debet per legatarium reſtaurari. Bartolus.

XVIII. PAVLVS libro trigeſimoprimo Quæſtionum Papiniani notat.

IN omnibus[q] ſeruitutib' quæ aditionibus confuſæ ſunt, reſponſum eſt doli exceptionem nocituram legatario, ſi non patiatur eas iterum imponi.

Poteſt imponi ſeruitus de eo quod nõ intereſt tunc, ſed ſperatur intereſſe in futurum. Bartolus.

XIX. LABEO libro quarto Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

EI fundo quem quis vendat, ſeruitutem imponi, etſi nõ vtilis[r] *ſit, poſſe exiſtimo: veluti ſi aquã alicui debere ducere nõ expediret, nihilo minus cõſtitui ea ſeruitus poſſit. Quædã enim debere habere poſſumus, quãuis ea nobis vtilia non ſunt.

Qui debet ſeruitutem: debet pati aduerſarium vti, quod pro traditione habetur. Bartolus.

XX. IAVOLENVS libro quinto ex poſterioribus Labeonis.

QVotiens via aut aliquod ius fundi emeretur[s], cauendum putat eſſe Labeo, per te non fieri quo minus eo iure vti poſſis: & bene poſſum talem ſeruitutem recipere. Viuianus.

Cõtra.

a *Traditio.* ſed patiẽtia tantum: vt. ff. eo. quotiens. §. fi. Accurſius.
b *Accipiendum eſſe.* vt. ij. titu. j. ſeruitutes. in prin.
c *Veluti poſſeſſoria.* id eſt quaſi poſſeſſoria, per quæ tueamur ſeruitutes: vt ar. infra vti poſ. l. fi. & de aqua plu. ar. l. fi. Sed quę ſunt hæc? Reſpon. directũ & vtile de iti. actu. pri. vt infra de iti. actu. pri. l. j. & l. inde. §. idem Iul. & infra ſi ſer. vindi. l. ij. §. Pomp. Item datur interdictum vti poſſ. vt infra ſi ſer. vin. ſicuti. §. Ariſto. ibi, ſed interdictum &c. quia & inter fructuarios & vſuarios datur: vt infra vti poſ. l. fin. Item inter corriuales: vt infra de aqua quoti. & æſti. l. j. §. inter corriuales.

d *Si intercedat.* inter prædium ſeruitutium & dominaturum. & quidam habent hic rubricam de ſeruitutibus vrbanorum prædiorũ.

e *Neque itineris.* ſed ſecus ſi ſolum priuatum eſt in medio: vt infra de ſeruit. & ſic ſer. ruſti. prędio. qui ſella. §. fi. quæ eſt contra. & facit. ff. e. ſeruitutes. §. publico.

f *Quia cœlum.* No. cuius eſt ſolum, eius debet eſſe vſque ad cœlum: vt hic, &. j. quod vi aut clã. l. fi. §. pen.

g *Quę* ſcilicet ædes.

h *Tecum nullo modo.* No. de ſeruitute contra dominum tantùm agi: vt hic, &. j. ſi ſer. vindi. l. ſi forte. §. hęc autem actio. vt ar. j. de aqua plu. arc. apud. §. fin. & hoc ideo, quia fructuari nó prohibebat. aliàs vtili etiam ſecum agitur: vt. j. de aqua quoti. & æſti. l. j. §. hn. & argu. ſupra ſi vſusfruc. peta. l. vtifrui. §. vtrum. Accurſius.

*Hic caput initiũ facit totali ſequẽti Pader. Flaren. ita ꝛ, Vrbanorũ, ſit ſecundũ. Eſt &c. *Vulg. prohibendi.* *Non enim hoc ſolo ſit aduerſus ſeruitutẽ luminũ, ſed quoq; modo quid fiat ad luminis impedimentũ. l. 15. j.* *Correctum erat, nõ ſolũ eũ qui contradicit, ſed &cum &c. ab iis qui ignoũt ſæpe ita loqui iuriſconſultos, vt inter conſentire non poſſunt, ligatur. L. R.* *a vt deſiſtat à turbatione: tum autẽ ad declarationem ſeruitu. Pau.* *vrbanũ prędiũ quid ſit.*

DE SERVITVTIBVS VRBANORVM PRÆDIORVM.

Dixit in præcedentibus de ſeruitutibus in genere: nunc incipit dicere de ipſis in ſpecie. Accurſius.

i *Vrbanorum prædiorum.* Prædiũ vrbanũ dicitur eſſe omne ædificium vbicunque poſitũ: vt. j. cõmunia prædio. l. j.

k *Tollẽdi.* vel ambo pro vno, vel dic pro diuerſis poni. & ſecundum hoc tollendi, vt proſpectui officiatur.

l *Et officiendi.* Quare ſeruitutes vrbanæ ponuntur in affirmatiua & negatiua, vt hic: & ita altius tollendi dicitur ſeruitus, cum magis ſit libertas: vt. j. eo. l. cuius. ſed ſeruitutes ruſticæ tantum in affirmatiua: vt iter, actus, & ſimiles: vt. j. tit. j. l. j. Reſpon. ſecundũ Io. ideo quia vrbicę non admittuntur niſi quis libertatem vſucapiat. ſicut enim in ſeruitute quærenda eſt neceſſarium factum vtẽtis, & bona fides: vt. j. quemad. ſer. amit. l. ſeruitute. ita in libertate præſcribenda: vt. j. eo. l. hoc autem. Et huius ſimilitudinis ratione libertas ſeruitus appellatur, & hoc illa ratione, quia videtur ſeruire ille qui hucuſq; habuit ſeruitutem, eo ipſo q̃ amittit. Sed hæc ſecũda ſol. non ſufficit: quia idem eſt in ruſtico. Et ſecũdum hoc nó eſt verè ſeruitus altius tollendi: maximè cũ hoc non inuenimus in ruſticis. ſ. non licere ire agere eſſe ſeruitutem. Vel dic planius: quia hic dicit q̃ ſit ſeruitus alti⁹ tollẽdi, & ſtillicidiũ nó auertẽdi: ſed iura. ſ. libertatis: vt. j. e. l. cum eo. & l. cuius. prout ergo refertur ad ſeruitutes, proprie ponitur iura: vt inſti. de reb⁹ cor. & incor. §. fi. prout ad libertates, dicitur ius libertatis. ſic verbũ ſemel poſitũ, ꝓprie & improprie ponitur: vt. ff. de offi. procõ. & le. l. ij. Vel tertio dic q̃ altius tollẽdi, & officiendi luminibus, ſeu ſeruitus: quia licet noceat lumini, tamen in aliis expedit mihi: vt quia plures homines veniebant ad me, & faciebã expenſas plures. Item de ſtillicidio non auertendo poteſt poni exemplum in ciſterna cum ex tuo tecto repleri debet, & modo vis auertere. licet quidam dicant quòd improprie idem dicunt & in ruſticis.

m *Aream.* argu. quòd ſeruitus denominatur à prędio cui debetur. nam area ruſticũ prędiũ eſt. *Seruitus, à prędio cui debetur, denominatur.*

n *Vicini.* hæc eſt vera ſeruitus.

Vminum.] C A S V S. Facit hæc. l. differentiam inter has duas ſeruitutes, promittis mihi dare lumina: & promittis non nocere luminibus meis? Nam primo caſu ſatis eſt ſi quoquo modo per feneſtrã tuæ domus, vel alio modo das mihi lumen ſufficiens. Secundo, nil debes facere quo minus habeam totum lumen quod ex cœlo habere poſſum.

o *Excipiat.* ſ. quoquo modo, id eſt vt differat à caſu ſequenti. Et dic excipiat, id eſt recipiat: ſic vt ad nos poſsit venire etiam per foramina, vel quocunque modo. & ita minus eſt dare ſeruitutem luminum, & plus non nocere luminibus. Accurſius.

p *Inuitis.* ſimile, infra de aqua plu. ar. in concedendo.

Nuitum.] C A S V S. Dicitur hic, quòd ſi habeo ſeruituté per domum alicuius, eo neſciente & nolente mihi conſtituere ſeruitutem: ille dicitur inuitus, niſi expreſſe conſentiat. Secundo apparet ex his quòd furioſi & infantes conſentire non poſſunt, nec ſeruitutem concedere: vt dictum eſt.

q *Inuitum.* in aliquo forte edicto continebatur, vel. l. xij. tabu. quòd nemo conſtituat ſeruitutem inuitus.

r *In ſeruitutibus.* cõſtituendis. Nam licet vadã per prædiũ tuum, vel aquam proiiciam in tuo te ſciente: non ſtatim eſt ſeruitus, niſi præſcribam. Vel econtra, ſcilicet amittendis. nam licet altius tollas me ſciente, non ſtatim eſt libera. & ad hoc accedit lex ſequẽs: ſed ad primum lex præcedens.

ſ *Contradicit.* ſ. tantũ. Et ſic no. quis dicitur inuitus eo ipſo quòd non conſenſit expreſsim. quod dic vt. ff. de pecu. l. filius. §. inuitus.

t *Ad factum.* i. conſenſum ſuũ, qualemqualẽ interponãt: ſed verum exigimus hic conſenſum, qui in eis non eſt: & factum vocat conditionem: ius verò ſeruitutis ipſum conſenſum, quo ſeruitus conſtituitur. q d. ſi non conſenſerit expreſsim, videtur inuitus.

u *Hæc verba.* id eſt hoc verbum inuitus. & ſic plurale pro ſingulari. ſic. ff. de peti. hered. l. diuus. §. fi. Accurſius.

Hæc autẽ iura.] C A S V S. Primo ponit regulã, q̃p tam vrbanę ruſticę ſeruitutes nó vtẽdo amittuntur. Secundo q̃p plus eſt neceſſe in amiſsiõe vrbanę, q̃ ruſticę: quia í ruſtica ſufficit me nó vti: in vrbana autẽ, & me nó vti, & te poſsidẽte vti libertate. Et de hoc ponit duo exẽpla. Primũ, quia ſi debes mihi ſeruitutẽ ne ædes tuas alti⁹ tollas, ne luminib⁹ meis noceas: licet ego feneſtras meas à parte dom⁹ tuę obſtructas habeo per longũ tẽpus, & ſic nó ſum vſus ſeruitute: tamẽ non amitto ſeruituté, niſi tu ædes quę mihi ſeruituté debẽt, altius eleuaueris. Secundo ponit exemplũ vt in textu ibi: ité ſi tigni. & clarũ eſt. & bene dicit, altius exaltatũ habueris in tuo. nam ſecus ſi arborem poſuiſti tãtum: nam nó ideo videris vti libertate propter motum naturalem arboris.

a *Non vtendo pereunt.* ſcilicet vrbicæ ſeruitutes.

b *Ne luminibus.* poteſt dici quòd exemplificat de vna ſeruitute, reddendo cauſam quare ſit conſtituta. nam cui debetur ſeruitus ne luminibus officiatur, ei debetur ne alius tollatur: vt ſupra eo. l. luminum. §. cum autem.

a. Hæc ratio non eſt bona: quoniã in ſeruitutibus vrbanis ſumptus etiam in ſolo præcedit: quod in ruſticis aliquã do requiritur.

c *Tuus.* Ratio[a] diuerſitatis eſt, quia in vſu ſeruitutis vrbanæ ſumptus fit quòd in præſcribenda libertate neceſſariũ eſt factum vtentis: vt hic, & ſi iter. ſ. ti. t. & me in ſeruitute aquæ ductus. ſed alia ratio eſt quia ſi quædam ſoramina haberentur, quæ poſtea obſtructa. i. claudebantur, non ſtarent in ſuo ſtatu, & ſic deberetur ſeruitus de nouo. Videtur fauore libertatis in totum amitti: vt arguit infra de re iudi. inter pares. Alia ratione vitatur. Bar. quòd pro parte obſtructa: vt eadem ſit ratio totius ad partem: vt infra de vſur. qui ſcit. j. reſpon. Tu dicas in nihilum amitti: vt ar. infra de ſer. ruſti. prædi. l. vna eſt via. &. C. de agri. & cenſi. l. cum ſcimus. §. fina.

d *Habuerit.* Et ſic nota ſ. ſi ſoramina ſint obſtructa, quædam non? Videtur fauore libertatis in totum amitti: vt arguit infra de re iudi. inter pares. Alia ratione vitatur. Bar. quòd pro parte obſtructa: vt eadem ſit ratio totius ad partem: vt infra de vſur. qui ſcit. j. reſpon. Tu dicas in nihilum amitti: vt ar. infra de ſer. ruſti. prædi. l. vna eſt via. &. C. de agri. & cenſi. l. cum ſcimus. §. fina.

Libertas ſeruitutis vrbanæ non præſcribitur, ſi dominus prædii dominanti ſolummodo non vtatur: ſed requiritur factũ præſcribentis, ſcilicet quòd domus altius eleuetur, vel feneſtra obturentur. Bar.

V. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

HAec autem iura, ſimiliter vt ruſticorum quoq; prædiorum, certo tempore non vtendo pereunt[a]: niſi quòd hæc diſſimilitudo eſt, quòd nõ omnimodo pereunt non vtendo: ſed ita, ſi vicinus ſimul libertatem vſucapiat: veluti ſi ædes tuę ædibus meis ſeruiant ne altius tollantur, ne luminibus[b] meatũ ædium officiatur, & ego per ſtatutum tempus feneſtras meas perfixas habuero, vel obſtruxero: ita demum ius meum amitto, ſi tu per hoc tempus ædes tuas[c] altius ſublatas habueris[d]. alioquin ſi nihil noui feceris, retineo ſeruitutem. Item ſi tigni immiſſi ędes tuę ſeruitutem debent, & ego exemero tignum, ita demum amitto ius meum, ſi tu foramen vnde exemptum eſt tignũ, obturaueris[e], & per conſtitutum tempus ita habueris. alioquin ſi nihil noui feceris, integrum ius ſuum permanet.

Licet arbor alterius excellatur, non præſcribitur libertas contra ſeruitutem altius non tollendi. Bartolus.

VI. POMPONIVS libro vicenſimoſexto ad Quintum Mucium.

QVod autẽ[f] * ædificio meo ne poſſe conſequi vt libertatem vſucapere dicitur[g], idem me non conſecuturum, ſi arborem eodem loco ſitam habuiſſem, Mucius ait: & rectè[h]: quia non ita in ſuo ſtatu & loco maneret arbor, quemadmodum paries, propter motum naturalem[i] arboris.

Vnus ex ſocijs non poteſt communem parietem deſtruere cauſa reſpiciendi. Bar.

VII. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

PArietem.] CASVS. Si communis paries eſt inter me & te: vt puta inter domum tuam & meã eſt paries cõmunis, qui vtranque domũ ſeparat: ſi vis eũ deſtruere vel reficere, non potes. Vi.

k *Naturali.* id eſt iure naturali, quod ius gentium appellatur: vt inſti. de rerum diui. §. ſingulorum.

l *Communis eſt.* Sed contra. j. communi diui. ſi ædes. Sol. vt ibi.

m *Reficiendi ius.* ſeruitutis. Accurſius.

CVm eo.] CASVS. Si habeo domum, poſſum eam exaltare vſque ad cœlum, ſi non debeo alij ſeruitutem. Viuianus.

n *Actio.* vt. j. eo. l. cuius. &. C. e. altius. Sed cõtra. C. eo. l. fi. Solu. ſpeciale ibi in area propter fructus. Itẽ cõtra. j. l. proxi. in fi. Solu. ibi ſpeciale in herede: quia ipſe cõceſſiſſe videtur alterum, ne faciat inutilem conceſſionem: niſi forte ſit inter viuos, ſi alterã vẽdo, fauore vltimæ voluntatis. Accurſius.

GAurus.] CASVS. Habeo domos duas: vnam tibi lego. primo quæritur, an heres meus poſſit exaltare retentã, vt auferat lumen legatæ. Secũdo, ſi heres ſuam velit exaltare, an poſſis prohibere. Tertio, an per retentam debeat heres præſtare viam ad legatam, quia lumen non habeat: quæritur. Videtur cum legatur vſusfruct. quia ſit dandũ ei. Ad primam reſpõ. quòd poteſt heres exaltare retẽtam: & auferre lumina legatæ. Item ſi vni leget vſumfr. alteri proprietatẽ: poteſt altera exaltari in præiudicium alterius luminis. duo tamen videbantur obſtare dictæ ſolutioni. Primum vſufruc. legato datur iter. Item hauſtus aquæ relicto iter datur: à ſimili hic domo legata lumen debetur. Hoc nõ obſtat: quia vſusfru. ſine itinere nil valet: ſed domus ſine lumine valet: dum tamen aliquid lumi nis relinquatur.

a. Hæc ratio non eſt bona: quoniã in ſeruitutibus vrbanæ ſumptus etiam in ſolo præcedit: quod in ruſticis aliquã do requiritur.

Libertas ſeruitutis vrbanæ non præſcribitur, ſi dominus prædii dominanti ſolummodo non vtatur: ſed requiritur factũ præſcribentis, ſcilicet quòd domus altius eleuetur, vel feneſtra obturentur. Bar.

Vnus ex ſocijs non poteſt communem parietem deſtruere cauſa reſpiciendi. Bar.

Paeſt quis obſcurare domum vicini, ſi ſeruitus conſtituta non fuerit. Bar.

VIII. VLPIANVS libro quinquagẽſimotertio ad Edictum.

CVm eo qui tollendo obſcurat vicini ædes quibus non ſeruiat, nulla † competit actio[a].

Primo ponit quatuor quæſtiones. Secundo reſpondet ad primam. Tertio reſponſionem extendit ad extraneam quæſtionem.

Quarto rationem dat ex ea præſumptam materiam: ex quo colligitur ſolu. quarta quæſtionis. Quinto reſponſionem facit ad primã limitat & declarat. ſecunda ibi, Marcellus reſpondit ibi, Idem dicẽdum. quarta ibi, Non autem. quinta ibi, Sed ita. Et breuiter hoc intendit: Hæres non poteſt in domo quæ ſibi remanet, ædificare ita quod vſus adium legatarum taliter perimatur. ſecus ſi aliter incommode. Bartolus.

IX. MARCELLVS libro quarto Digeſtorum.

GAurus Marcello. Binas[o] ædes habeo: alteras tibi lego. heres ædes alteras altius tollit, & luminibus tuis officit. quid[p] * cum illo agere potes? & an intereſſe putes, ſuas ædes altius tollat[q], an hereditarias? Et de illo quæro, an per alienas ædes acceſſum heres ad eam rem quæ legatur, præſtare debet: ſicut ſolet quæri[r] cum vſusfructus loci legatus eſt, ad quem locum accedi niſi per alienum non poteſt. Marcellus[r] reſpondit: Qui binas ædes habebat: ſi alteras legauit, non dubium eſt quin heres alias poſſit altius tollendo obſcurare lumina legatarum ædium[t]. Idem dicendum eſt ſi alteri ædes, alteri aliarum vſumfructum legauerit[u]. Non autẽ[x] ſemper ſimile eſt itineris argumẽtum[y]: quia ſine acceſſu nullum eſt fructus legatum: habitare autem poteſt & ædibus fundũ. §. in lege. &. ſ. ſi vſusfr. pe. l. j. §. vſusfr. & eſt ratio diuerſitatis, vt dixi. ſ. d. vſufr. ſed ſi quid. §. proprietatis. in ſolu. contrarij ibi ſignati. *ADDITIO.* Dic q̃ iſta ratio nõ obſtat: qa procedit in contractibus & non in vltimis voluntatibus, ſecundum Bar.

Et vice alteri: poteſt altera exaltari in præiudicium alterius luminis. duo tamen videbantur obſtare dictæ ſolutioni. Primum vſufruc. legato datur iter. Item hauſtus aquæ relicto iter datur: à ſimili hic domo legata lumen debetur. Hoc nõ obſtat: quia vſusfru. ſine itinere nil valet: ſed domus ſine lumine valet: dum tamen aliquid lumi nis relinquatur.

Licet arbor alterius excellatur, non præſcribitur libertas contra ſeruitutem altius non tollendi. Bartolus.

Locus arbor altius excellatur, non præſcribitur libertas contra ſeruitutem altius non tollendi. Bartolus.

Paeſt quis obſcurare domum vicini, ſi ſeruitus conſtituta non fuerit. Bar.

Licet arbor alterius excellatur, non præſcribitur libertas contra ſeruitutem altius non tollendi. Bartolus.

*Vnus ex ſocijs non poteſt communem parietem deſtruere cauſa reſpiciendi. Bar

obſcuratis. [a] Cęterũ [b] vſufructu loci legato, etiam acceſſus [c] dãdus eſt: quia & hauſtu relicto, iter quoque ad hauriẽdum præſtaretur. [d] Sed ita [e] officere luminibus, & obſcurare legatas ædes conceditur, vt non penitus lumen recludatur, ſed tantum relinquatur, quãtum ſufficit habitantibus in vſus diurni moderatione. [f]

Non poteſt quis ædificare contra formam ſtatutam ne luminibus vicini officiat. Bar.

XX. VLPIANVS libro primo de Officio Conſulis.

QVi luminibus vicinorum officere, aliúdve quid facere contrà commodum eorum vellet: ſciet ſe formam ac ſtatum [g] antiquorum ædificiorum cuſtodire debere.

Si dubium eſt de menſura, recurritur ad arbitrum. Bartolus.

Si inter [h] te & vicinum tuum non conuenit ad quam altitudinem extolli ædificia quæ facere inſtituiſti oporteat, arbitrũ* accipere poteritis.

Plantatio arborum non eſt contra ſeruitutem altius non tollendi, ſed eſt contra ſeruitutem ne officiatur proſpectui. Bartolus.

XXI. IAVOLENVS libro decimo ex Caſſio.

AEdificia quæ ſeruitutem patiuntur [i] ne quid altius tollatur, viridia * ſupra eam altitudinem habere poſſunt. [k] at ſi de proſpectu eſt, eaque obſtatura ſunt, non poſſunt. [l]

Non licet ſupra vel iuxta parietem communem aliquid facere, propter quod deterior aretur paries. Bartolus.

XXII. PROCVLVS libro ſecundo Epiſtularum.

QVidam Hiberus nomine, qui habet poſt horrea mea inſulã, [m] balneária [n] ſecit ſecundum parietem communem. Non licet [o] autem tubulos habere admotos [p] ad parietem [q] cõmunem: ſicuti ne parietem quidem ſuum per parietem communem. De tubulis eo ampli⁹ hoc iuris [r] eſt, quòd per eos flamma torretur [s] paries. Qua de re* volo [t] cũ Hibero loquaris, ne rẽ illicitam faciat. Proculus reſpõdit: [u] Nec Hiberum pro ea re dubitare puto, quòd rem nõ permiſſam faciat tubulos ſecundum communem parietem [x] extruendo.

Parietem communem licet incruſtare & pingere: non tamen ex hoc tempore demolitionis plus æſtimabitur. Bartolus.

Parietem communem incruſtare licet ſecundum Capitonis ſententiam: ſicut licet mihi pretioſiſsimas picturas habere in pariete communi. Cęterũ ſi demolitus ſit vicinus, [y] & ex ſtipulatu actione dãni ſecti agatur, [z] nõ pluris quàm vulgaria [a] tectoria [b] æſtimari debent. quod obſeruari & ĩ cruſtatiõe oportet.

Quis poſſit in ſuo libere ædificare, ſi ſeruitus non impediat, & lex ſeruetur. Bar.

XXIII. PAPIRIVS Iuſtus libro primo de Conſtitutionibus.

IMperatores Antonin' & Verus * Auguſti reſcripſerunt in ea area quę nulli ſeruitutem debet, poſſe [c] dominum vel alium voluntate eius ædificare intermiſſo legitimo ſpatio à vicina [d] inſula.

propter damnũ in rebus aliis futurum: & túc aut vnus ædificat: & tunc cauetur, vt hic &. j. de dam. infec. l. inter quos. &. l. in cõmuni. &. l. ſeq. Aut ambo focij: & túc aut ambo vltra modũ, aut vnus tãtũ. Primo caſu nõ cõmittitur cautio, etiã iterpoſita: vt. j. de dãno infec. l. ex dãno. §. quotiés. In ſecũdo ſic: vt in prędicto titu. l, inter quos. Aut nullus vltra modũ: & túc nõ cauetur. ſed ſi cautũ fuerit, cõmittitur: vt in eo. titu. l. damni. §. cum parietem. & hoc etiã caſu poteſt hic loqui. Vel dic ſecũdo, vicinus non ſocius qui cauet vicinis quibuſlibet, non ſociis tantum. & cum commiſſa eſt ſtipulatio, agit qui pinxit, non ad æſtimationẽ picturarũ. ad quod infra de damno infec. l. ex damni. §. fin. & ſecundum hunc modũ non habent locum glo. hic poſitæ.

a *Obſcuratis.* vt ſupra de vſufru. ſi is qui binas.
b *Cæterum.* id eſt certè.
c *Acceſſus.* id eſt iter, ſicut in vita teſtatoris forma ſeruabatur vt infra de vſufruc. leg. l. damnas. §. j.
d *Præſtaretur.* vt infra tit. j. l. iij. §. qui habet.
e *Sed ita.* redit ad primum.
f *Moderatione.* vt neque nimium, neque valde parum: ſed congruenter & moderato modo ad ſufficientiam tantum habeant, inſpecta etiam legatarii dignitate: vt. ſ. de vſu & ha. l. plenum. § præter. ſicut in ſeruo in genere legato, qui mediocris dãdus eſt: vt infra de lega. j. legato generaliter. Sed nonne videtur, quòd in totũ poteſt obſcurare: vt ſupra l. proxi? Sol. vt ibi. Accurſius.

Qui à cõde dabatur l. vlt. de ædi. & l. ab diuerſis. cundi. & cmunſ.

Vulg. vidaria.

QVi luminibus.] CASVS. Volebas domum tuam tollere: potes quidem tuam, dummodo ſerues antiquum ſtatum & formam.

g *Formam, ac ſtatum.* poteſt poni in ea ciuitate, quæ habet ſtatutum, vt vltra certum modum ędificia non extollantur: vt Florentia: vt. C. de ædifi. pri. l. j. Alij ponunt in ea ſeruitute, quæ eſt acquiſita ex tẽpore, cuius non extat memoria: vt infra de aqua plu. arcen. l. j. in fin. &. l. ij. in prin. &. C. eo. ſi manifeſte. Sed nonne ſeruitus altius non tollendi, habet perpetuam cauſam? Certe ſic. ergo. x. an. præſcribitur: vt dixi ſupra titu. j. ſeruitutes. Et ſic hæc poſitio non valet: decennium tamen incipit currere ab eo tempore, quo vicinus cœpit ædificare, & tu prohibuiſti iure huius ſeruitutis, non prius: vt infra quemadmod. ſer. amit. l. fin. Vel dic tertio formam ac ſtatum, id eſt formalem ſtatum qui eſt ſeruitus: quia ante diruptionem ſeruitutem debebat: alioquin. ſi per mille milia annorum in areola mea quæ iuxta tuum palatium fuit, non ædificaui: non tamen poſſum prohiberi: vt. C. eo. altius. & ſupra eo. l. cum eo.

h *Si inter.* Pone caſum vt infra eo. l. ſi domus.

AEdificia.] CASVS Plana eſt, quia facit differentiam inter ſeruitutem altius non tollendi, & ſeruitutem proſpectus.

i *Patiuntur.* ſcilicet hanc ne quid &c.
k *Poſſunt.* quia cum dicitur ne quid altius tollatur, de ędificio dictum videtur: vt ſupra eo. quod autem.
l *Non poſſunt.* extolli etiam viridaria.

QVidam.] CASVS. Iuxta parietem nobis communem balneárias ſtuphas conſtruxiſti: ex quarũ vapore paries communis incendebatur. nõ debes hoc facere, ſicut nec facere etiam poſſes, ſi velles ſupra illum parietem communem ædificare, vel ponere tuum parietem: & ſi facias, conueniam te inde: ante tamen loqui debeo. [PARIETEM.] Habeo parietem communem: illum pingere bene potero. Secundo, ſi vis deſtruere, & melius reficere, & caues mihi de damno infecto, damnum parietis & rerum amiſſarum veniet in ſtipulatione: nõ autem preciositas parietis per picturam, vel incruſtationem.

m *Inſulam.* ſcilicet diſtinctam ab horreis meis communi meo & ſuo pariete.
n *Balneária.* aliàs balneariam fecit, hoc eſt, balneum omnibus habuit patulum. Budæus.
o *Non licet.* nunc incipit reſpondere in perſona Proculi.
p *Admotos.* id eſt adiunctos. Et ſunt tubuli vaſa quædam lapidea inhærentia parieti: per quæ ignis tranſit ad ſuperiora, vel in balneũ immittitur.
q *Ad parietem.* aliàs, ad parietem: aliàs, per parietem. id eſt ſupra parietem: vt infra eo. titu. ſed ſi inter me. in fin. & infra eo. l. fiſtulam. §. iuxta, Vel dic id eſt nimis prope: quia intra duos pedes, vel vnum: vt infra fini. re. l. fi.
r *Iuris.* ſcilicet q eis habere non licet.
s *Torretur.* id eſt incenditur.
t *Volo.* dixit Proculus.
u *Reſpondit.* id eſt dixit prædicta.
x *Secundum parietem cõmunem.* id eſt iuxta. ſecus autem in ſcalis: vt infra eo. fiſtulam. §. fin. Et no. ex hac. l. magnam humilitatem iuriſcon. vbi dicit, qua de re volo &c. ſic. C. de fer. l. ſi. Accur.
y *Demolitus ſit vicinus.* ſcilicet communem parietem. Et ideo cauit mihi de damno infec. quia in rebus meis propriis damnum timeba, & domibus meis propriis pictis. nam propter damnum, quod contingeret vel daretur in pariete communi, vel domo cõmuni culpa ſocij, agitur communi diui. & ideo non poteſt agi ex ſtipulatione: vt infra de damno infec. ſi ædibus. &. l. gendum ſuę in parietis. Et vt plene videas, no. quia aut timetur dãnum de communi pariete, & tunc nõ cauetur: vt. d. l. ſi ædibus. Aut

* *Verba ſunt eiusqui Proculi per epiſtolã conſulit. Itaque valde falluntur qui verba Proculi eſſe putant, atque inde cõſequi aiunt non poſſe actione aduerſus alium intendi niſi præcedente admonitione ac denunciatione: quod paruidiculum eſt. Duar. 2. diſp. ca. 8.*

* *Verus ad Seuerus leno quá traſtat Ateo. Aug. li. ſingulari ad Modeſtinum.*

z *Agatur.* hoc ita ſi culpa reficientium, non ſuo vitio [a] corruit, aliàs contra: vt infra de damno infec. l. nam & ſi nõ ſit. licet aliàs in ædificium communis parietis tale damnum in hac ſtipulatione veniat: vt infra de damno infec. l. fluminum. §. præterea.

[a] *Natura li. Aug.*

a *Vulgaria.* id eſt quæ vulgo habentur ſine incruſtatione, vel pictura: vt infra de damno infec. l. ex damni. j. reſpon. hoc in propriis meis rebus, non ipſo pariete: vt modo dixi.
b *Tectoria.* non picturas. Accurſius.
c *Imperatores. Poſſe.* cõtra. C. e. l. ſi. §. ſi. Sol. ibi ſpeciale ꝓpter aream.
d *A vicina.* vt ſi eſt publica, ad. xv. pedes. ſi priuata, ad. x. pedes

vt.C.de ædi.priuat.l.ſi cui.&.l.mœniana. Aliàs autem nouum opus nuntiabitur:vt infra de ope.no.nun.l.j.§. nuntiatio. Accurſius.

Ponit differẽtiam inter ſeruitutes ne proſpectus officiatur:& ne luminibus officiatur. Et legitur glo.duobus modis:Vno modo, ne officiatur proſpectui ſimpliciter. & iſta mihi plus placet. Bar.

XIIII. VLPIANVS libro vicenſimonono ad Sabinum.

INter ſeruitutes ne luminibus officiatur,& ne proſpectui offendatur, aliud & aliud obſeruatur:quòd [a] in proſpectu plus quis habet, [b] ne quid ei officiatur ad gratiorem proſpectum & liberum: in luminibus [c] autem non officere,ne lumina cuiuſquã obſcuriora fiãt. Quodcunque igitur faciat ad luminis impedimẽtum, [d] prohiberi poteſt,ſi ſeruitus debeatur. [e] opuſque ei nouum nũtiari [f] poteſt, ſi modò ſic faciat vt lumini noceat.

XV. PAVLVS libro ſecũdo Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

LVmẽ, id eſt [g] vt cœlum videreꝰ. Et intereſt inter lumen & proſpectum. nam proſpectus etiam ex inferioribus [h] locis eſt:lumen ex inferiori loco eſſe non poteſt.

Arbor quæ impedit videri cœlum,contra ſeruitutem luminis habetur:ſecus ſi impediat venire ſolem,niſi modum impediat. depreſſio autem ædificii vel arboris,regulariter non eſt contra ſeruitutem luminum. Bartolus.

XVI. VLPIANVS libro vicẽſimonono ad Sabinum.

SI arborem ponat vt lumini officiat: æquè dicendum erit, contra impoſitam ſeruitutem eum facere. [i] nam & arbor efficit quo minus cœli videri poſsit. Si tamen id quod ponitur,lumen quidem nihil impediat,ſolem autem auferat:ſi quidem eo loci quo gratum erat eum non eſſe,poteſt dici nihil [k] contra ſeruitutem facere. Sin vero heliocamino, [l] vel ſolario, [†] dicendum erit, quia vmbram facit in loco cui ſol fuit neceſſarius, [†] contra ſeruitutem impoſitam fieri. Per contrarium ſi deponat ædificium,vel arboris ramos, quo facto locus opacus quondam cœpit ſolis eſſe plenus, non facit contra ſeruitutem.hanc enim debuit, ne luminibus officiat: nunc non luminibus officit, ſed pl' æquo [m] lumen facit. Interdum dici poteſt,eum quoque qui tollit [n] ædificium vel deprimit, [o] luminibus officere, ſi forte κατ' ἀντανάκλασιν, [*] vel preſſura [p] quadam lumen in eas ædes deuoluatur.

Pactio obſcura interpretatur contra proferentem. Bartolus.

Hæc lex [q] traditionis, *Stillicidia vti nunc ſunt, vt ita ſint*:hoc ſignificat, impoſitam vicinis neceſsitatem ſtillicidiorum excipiendorum:non illud, vt etiam emptor ſtillicidia ſuſcipiat ædificiorum vicinorum. Hoc igitur pollicetur [r] venditor, ſibi quidem ſtillicidiorum ſeruitute luminis,vt cœlum &c. Et quandoque ſufficit ſi ſine ſole videat:quandoque ſol ex neceſsitate præſtatur:vt infra eo.l.ſi arborem.j.reſpon.

Pauper quandoque plus habet, quã diues.

h *Inferioribus locis.* inferiora loca vocat omnia ædificia quæ inferiora ſunt cœlo: quæ non præueniunt oculos in videndo cœlum: ſiue deſuper, ſiue ex latere: & ideo ſi per feneſtras, vel per quem alium modum proſpicias, cum cœlum non videas, non diceris habere lumen: licet omnis diei claritas ex ſole, & per hoc ex cœlo proueniat.poteſt tamen dici, te habere proſpectum. quicunque enim habet lumen,habet proſpectum: ſed non econtra. Magis autem videntur,vt excedẽtia, & exceſſa: cum lumini nihil debeat opponi,ſed proſpectui ſic: dummodo poſsit proſpici:& econtra proſpectus deſuper, & infra: ſed lumen tantum ex cœlo.

Nouũ opus nũtiari, an poſsit pro ſeruitute.

SI arborem.]CASVS. Quatuor dicit vſque ad.§. hæc lex. Vendidi tibi domum:& dixi, vt ſtillicidia, vel ſeruitutes ſtillicidiorum tibi neceſſariæ nunc ſunt, ita remaneant: nec aperui, verum deberet domus vendita,vel debetur ei. Et dic, interpretandum pactum contra venditorem, vt domui venditæ debeatur ſeruitus:non vero ipſa debeat.idem de aliis ſeruitutibus, ſecũdum Placen. Viuianus.

i *Facere.* hoc quando debetur ſeruitus ne luminibus officiatur. Secus ſi altius non tollendi tantum ſit ſeruitus: quia tunc arborem habere poteſt:vt.ff.eo.l.ædificia.&.l.quod autẽ.

k *Poteſt dici nihil.* caute dicit nihil:quia ſufficiens remanet: impedit tamen,quia facit vmbram:vt ſtatim dicit. Vnde diſtingue:nocet,vt ibi:vel non,vt hic.

l *Heliocamino.* Helios Græcè, Latinè dicitur ſol. & eſt locus in quo paterfa.moratur ad ſolem. [a] Vide Alcia.lib.12.Parerg.ca.1.

m *Æquo.* quod plus eſt: vt infra de in litem iurando. l.antepe. & infra de verbo.obl.l. vbi autem.§.j. & infra quemad.ſer.amit. is cuius.& ſi ſer.vin.l.ſi eo loco.§.ſi.

n *Tollit.* id eſt remouet in totum.

o *Deprimit.* in parte.

p *Preſſura.* ex reuerberatione. vnde illud, Refulſit ſol in clypeos aureos:& reſplenduerunt montes ab eis.

q *Hæc lex traditionis.* id eſt hæc pactio in tradendo appoſita.

r *Pollicetur.* ſuo obſcuro eloquio,& ſic ad ſui periculum obſcure loquitur:vt infra de contrahen.empt.l. cum in lege. &. C.de do.promi.l.ſi.in.ſi.&.j.de euic.l.qui libertatis.§.j.Sed quomodo ſeruit' rei véditæ debebitur niſi nominatim actũ ſit:vt.j.de euic. l.qui libertatis.ſi.ſi.&.j.de cõtrahẽ.emp.in vẽdẽdo? Reſpõ.& hoc agi videtur ĩ prẽiudiciũ véditoris, vt teneatur ad intereſſe,ſi nõ debeãtur iſtę ſeruitutes. Et dic hic intelligi,ſi eſt. Si autẽ nõ debẽtur,nũquã debebuntur prolatione iſtorũ verborũ:vt.j.cõmunia prędi.l.quicquid.&.j.de euic.l.qui libertatis.§.penul. Accurſius.

SI fiſtula.]CASVS. Conceſſi tibi talem ſeruitutem, vt liceret tibi per meum parietem,quem frangebam,ponere fiſtulas, vt inde aquam ad tuã domum duceres:& ſic debebam tibi ſeruitutem in recipiẽdo fiſtulas.ſi propter hoc paſſus ſum damnũ, agam act.in

Pauper quandoque plus habet, quã diues.

† *Videtur hoc in loco, quæ vera ad ſui intellectum, vera tamen hora ſui, vt puta mala, non gaudium verum.*

† *tempeſtas grauis, vt imprimis pluuioſa. tſtat comites plus quã Cicero in Pomponiã. § prædiũ. de pactis. fi. prædia. inſ. ° parere ſtimi ens. &c. Arg. lib. 4. cõi. ca. 16. Acciadeg, aere ædificare.*

a Hilar. minus, id verbo intelligitur ſolem ferens. Eſt enim ſolarium vaporarium, in aperto loco ſitũ, ad cuius ſolis ſuperiora. Budæus.

act. in factũ:vel ſtipulabor de dãno infecto pro dãno futuro. Vi.

a *Aedibus meis.*ſeruientibus.

b *In factum.*licet enim debeã tibi ſeruituté fiſtulę recipiẽdę:ſine leſione tamẽ ex culpa tua veniẽte vti debes:aliàs teneris actione in factum ſubſidiaria.l. Aquiliç:cum detur damnum de non corpore in corpus, ipſa ſcilicet geſtione fiſtularũ: vt hic:& inſtit. ad. l. Aquil.§.fin. & infra loca. & conduc. qui domum. in fi.contra.nam ibi negat Aquil . vbi poſſum ſtipulari de dam. infec. Sed non videtur pro eodem vel ſimili damno actionem in factum concurrere cum ſtipulatione damni infecti: licet hoc innuit hic: cum actio in factum culpam coerceat:vt inſti.ad leg. Aquil.§ iniuria . Stipulatio vero vitium naturale,non per culpam factum:vt infra de damno infec.fluminum.§. præterea ſi furni.quæ eſt cõtra.ad fin.huius. reſp.& hoc eſt verum.Et ita hic dicit,diuerſis caſibus dari actionem in factum: & interponi ſtipulationem damni infec . Item vitium naturale nõ præſtatur ab eo cui ſeruitus debetur:vt infra ti.j.l.ſi mihi .§. ſeruitus . & ſic hæc ſtipulatio ſola non habet locum . Reſpon. non eſt ita.nam illud naturale damnum nõ præſtatur ab eo cui ſeruitus debetur : quod non contingit propter vitium rei :ſed extrinſecus: vt in.l. ſi mihi . ponitur exemplum.Sed id damnũ,quod contingit propter rei vitium,& debilitatem ex defectu naturæ contingentem, præſtatur per cautionem dãni infecti:& eodem caſu confiteor non concurrere actionem in factũ. nam vt illa detur,oportet culpam in committendo admitti : vt ſupra de vſufructu. l. ſi cuius.§.denique.

† *Caſtellum aqua concepta receptũ dicitur, atque immiſſarii: quod loco oppatuit ſit, vt ſi aqua exhauſta ſolo arderibus facto, tus venas ſuficiens tora conſumpſerit: n bileminus de recepta cuio, hoc eſt caſtello, vel per emiſſa riũ, vel per ſaliẽtes,quo opus ſit, ẽ mittantur. Bud. in. l. fundi.§.La beo gene liter.j.de act.emp.*

c *Damni.*ante damnum.nam ante præſtatur:ſed & negatoria agere poſſum,ſi ſeruitutem non debeo:vt.j.ſi ſer.vind.l.fiſtulas.

Fiſtulam.]CASVS.Si parietem communem habueris: iuxta illum fiſtulas,id eſt inſtrumenta per quæ aquæ ducantur, iure habere nõ potes.Sed an balineum poſſes habere iuxta parietem communem,quæritur.Et dicit Paulus quòd ſic:nec potes prohiberi:ſicut nec prohiberis id in tuo facere. Sed Neratius diſtinguit:aut nocet,aut non.ſi nocet , potes prohiberi . ſi non nocet, non potes prohiberi. Viuianus.

d *Fiſtulam iunctam.*quaſi vnitam, vt ipſe paries corrumpatur.aliàs ſecus:vt in ſcalis: vt infra ea.l.§.fi. Et dic quòd caſtellum eſt receptaculum quod aquam publicam ſuſcipit : vt infra de aqua quoti. & æſti.l.j.§.antepe.

e *Paries.*imò videtur quòd ſic:vt infra ſi ſer. vin.l.ſi quando.§. fin.Sol.vt ibi,quia ibi in alieno:hic in ſuo.

f *In cubiculo .* id eſt camera,quã habet iuxta cõmunem parietẽ.

g *Tepidarii.*id eſt balineis:quia in eo ſæpe eſt aqua tepida.

h *Ex figlino.*id eſt lateribus non coctis,& lutoſa materia.

i *Retineatur.*ſcilicet camera.

k *Maneat.*Non ergo debet ei incumbere: vt ſupra eo . quidam Hiberus.& .l.inter.

tem deberi:ſe autem nulli debere. Quæ de ſtillicidio ſcripta ſunt,etiam in cæteris ſeruitutibus accipienda ſunt, ſi in contrariũ nihil nominatim actũ eſt.

Damnum quod datur ex fiſtulis, venit in actione in factum,& in cautione damni infecti.h.d. Et legitur iſta lex duobus modis. Primo,quòd fiſtula eſſent applicata ædibus meis iure ſeruitutis.& hoc proſequitur prima glo.magna . Secundo, quòd nulla ſeruitus deberetur.& hoc proſequitur gloſ.vlt. Bartolus.

XVII. POMPONIVS libro decimo ad Sabinum.

SI fiſtulæ per quas aquã ducas,ædibus meis [a] applicatæ damnũ mihi dent, in factũ [b] actio mihi cõpetit:ſed & dãni [c] infecti ſtipulari à te potero.

Iſta eſt lex notabilis, & quotidiana: & leguntur hoc intendi: In pariete communi nõ licet aliquid facere, vel ei aliquid adhibere per quod paries corrumpatur, & quod ſubductio parietis ſtare non poſſit.hoc dicit tota lex.

XVIII. PAVLVS libro ſexto ad Sabinum.

FIſtulã iunctam [d] parieti cõmuni, quæ aut ex caſtello † aut ex cœlo aquam capit, non iure haberi Proculus ait:ſed nõ poſſe prohiberi vicinum quo minus balineum habeat ſecundum parietem communem, quamuis humorem capiat paries: [e] non magis quàm ſi vel in triclinio ſuo vel in cubiculo [f] aquam effunderet. Sed Neratius ait,ſi talis ſit vſus tepidarij, [g] vt adſiduum humorem habeat, & id noceat vicino, poſſe prohiberi eum. Iuxta communem parietem cameram ex fi-

A l *Scalas.*quia ſcilicet ſine læſione habetur in pariete contingenti.aliàs nulla eſſet ratio: quia etſi fiſtula remoueri poteſt, non tamẽ iure habetur:vt ſupra ea.l.in pr n.Sic ergo not.quòd aliquid facio in re communi inuito ſocio,qnod mihi prodeſt,alij nõ nocet.Sed quid ſi ambo volumus ponere fœnum in turrim communem? Reſpon. quod alteri nocet,poteſt prohiberi: vt infra communi diui.l.Sabinus . Accurſius.

Seruitutes.]CASVS. Vrbana ſeruitus poteſt retineri per poſſeſſionem . Et de hoc ponit duo exempla,in quibus ſi habeo immiſſum * tignum in murum tuum retineo ſeruitutem. [*SI DOMO.*] Dicit quòd ille cui ſeruitus eſt conceſſa , poteſt facere riuos & foſſas , per quos vel quas vtatur ſerui. ſi aliter vti non poterat: vt ſupra eo.l.ſeruitutes. [*SI SVBLATVM.*] Si tu debes mihi ſeruitutem ſtillicidij recipiendi ex domo mea : & iſta domus diruatur:refici debet eadem qualitate & ſpecie.aliàs eſſet aliud ædificium. [*SI SERVITVS.*] Area tua debet recipere ſtillicidium domus meæ. ſi vis ædificare in illa area non potes. Hoc eſt verum,ſi non poſſet propter ædificium hoc ſtillicidium cadere : aliàs potes ędificare vſque ad tectum domus meæ : & hoc cum.§.fin.infra eodem.[*SI ANTEA.*] Si domus tua recipiat domus meæ ſtillicidium non poſſum mutare tectum meum : ſcilicet ſi eſt ex tegulis, facere ipſum ex tabulis. Et eſt ratio : quia leuius cadit aqua ex tegulis, quàm ex tabulis . *STILLICIDIVM* . Siue ex teſtamento, vel ſtipulatione vel quocunque alio modo domus tua recipiat ſtillicidium domus meæ,poſſum domum meam exaltare : deprimere autem non poſſum.& eſt ratio in litera. Item poſſum facere retro ſtillicidium . id eſt poſſum retro trahere ſtillicidium,id eſt quòd cadat tantum ante:ſed facere ſtillicidium plus alte non poſſum.& eſt ratio in litera. Viuianus.

* *hæc*

† *Manianã locus eſt proiectus ac prope dẽs:in quo ludi ſpectarẽtur, qualia Romæ & foro fuiſſe notũ eſt. vn de Labeo ff. de verbo. ſigni. Proiecta, inquit, ſunt ea,quæ ita prominẽt,vt nunquã cõquieſcant cuiuſmodi ſunt maniana, & ſuggrũdia.qua vero aliquid habent, vbi cõquieſcãt: immiſſa, nõ proiecta vocantur: veluti tigna, trabes, quæ immittuntur.*

* *Aliquid eſt querſor.*

B *Licet aliquid facere id ſine quo ſeruitus vti non poteſt. Bartolus.*

C *Quantum ad iura ſeruitutum realium, ædificium deſtructum & reſtitutum idem videtur: ſecus quo ad perſonales ſeruitutes. Bartolus.*

D

m *Conſuetudinẽ.*ſcilicet hãc,vt immiſſum habeã, quod eſt ſupra.

n *Manianum.*immiſſum dicitur,quod in alia parte quieſcit:mœnianum,non:vt infra de verb.ſig.l. malum.§.j. & ipſra eodem.l. hoc quod.

o *Aliquid.*id eſt in partibus quibuſdam.

p *Poſſideo.*idem & in ſeruitute ſtillicidij.& aliis: vt infra ſi ſeru. vin.& ſi forte.§.ſciendum.Accurſius.

q *Eſſet.*vt ſi domus in inferiori, area in ſuperiori parte montis eſſet.Azo.

r *Ex plano.*id eſt per viam planam: & ſic tempore aquæ lubrica erat via.

ſ *Crudum.*ſcilicet lapideos longos.

t *Clinos.*foſſas terreſtres per gyrum.Et ſic not.quòd poteſt operari id ſine quo ſeruitus eſſe non valet : vt hic, & ſupra titu.j. ſi iter.& infra de iti.actuq́e pri.l.iij.& infra ti.j. l. Quintus . Secus ſi ſine eo poteſt vti:vt infra de aqua plu.arcen. l.ij. in prin. quæ eſt contra:vt hic ſubiicit.

Si ſublatum

a *Si sublatum sit ædificium.* dominans.
b *Intelligatur.* propter vtilitatem intelligitur idem quod non est idem, sed mutatum, vel auctum, vel deminutũ: vt hic, & .j. de excep. rei iudi. & an eadẽ. §. idem. & supra de iudi. proponebatur.
c *Interpretetur.* scilicet aliquis.
d *Vsusfructus interit.* in eo constitutus: vt supra quibus modis vsusfruct. amitti. l. repeti. §. rei mutatione.
e *Pars.* & quidem maxima: vt infra de solut. qui res. §. aream. in fine §. sed non est ita in reali seruitute, quæ restituitur: vt hic, & infra eod. si testamento. & l. eum. & infra si ser. vind. & si forte. §. etiam. & sic æquitas non trahitur ad equinum: quare secus.
Plo. casitare. & mox casitauerit f *Ibi ædificare.* scilicet sic vt non recipiatur stillicidium: alioquin est cõtra finem huius legis.
g *Casitauerit.* id est frequenter ceciderit.
h *Non potest.* si ex ea materia grauius casitauerit.
i *Stillicidium.* id est seruitus stillicidij: vel id est domus cui debetur seruitus stillicidij.
k *Quoquo modo.* inter viuos, vel in vltima voluntate. Accursius.
l *Interdum.* quasi dicat, non semper. Azo.
m *Non potest.* illud ædificium cui debetur seruitus, non potest demitti inferius. Azo.
n *Flumen.* rectius enim cadit. Accursius.
o *Eadem causa.* id est eadẽ ratione. Nam qua ex causa potest tolli altius, quia leuior est seruitus: eadem potest retro trahi: vt subiicit. Et qua ratione non potest deprimi, quia sic fit grauior: eadem non potest produci vltra: vt subiicit. Accursius.
p *Ei conceditur.* vt .i. e. l. §. si seruitus. contra. Solu. vt ibi.
q *Si domus. Deberet.* & ne &c.
r *Tolleretur.* propter lumen.
s *Concesserō.* remittẽdo. Accursius.
t *Tollere.* quia sic remisit: vt hic, & infra quemadmodum serui. amitti. stillicidij. & infra titu. j. si mihi. Sed quid est ecõtra si remisi seruitutem stillicidij non recipiendi? Respond. & illam altius non tollendi videor remisisse. non potest non recipere, nisi altius tollat: vt argu. supra de iurisdict. omnium iudic. l. ij.
u *Qui ædificium. Luminibus.* id est fenestris vnde lumen venit.
x *Quæ postea.* vt de fenestris factis, vel faciendis. Vel dic etiam futuro ædificio: vt .j. l. proxi. §. fin.

Si sublatum sit ædificium[a] ex quo stillicidium cadit, vt eadem specie & qualitate reponatur, vtilitas exigit vt idem intellegatur[b]. Nam alioquin, si quid strictius interpretetur[c], aliud est quod sequenti loco ponitur: & ideo sublato ædificio vsusfructus interit[d], quanuis area pars[e] est ædificij. Si seruitus stillicidij imposita sit, non licet domino seruientis areæ ibi ædificare[f] vbi casitare* cœpisset stillicidium.

Dominus domus dominantis non potest facere id per quod cõditio seruitutis fiat deterior, sed melior. Bartolus.

Si antea ex tegula casitauerit[g] stillicidium: postea ex tabulato vel ex alia materia casitare non potest[h]. Stillicidium[i] quoquo modo[k] adquisitum sit, altius tolli potest. leuior enim fit eo facto seruitus: cum quod ex alto cadet, lenius & interdum[l] direptũ, nec perueniat ad locũ seruiẽtem. Inferius demitti non potest[m]: quia fit grauior seruitus, id est ℘ stillicidio flumen[n]. Eadẽ causa[o] retro duci potest stillicidium, quia in nostro magis incipiet cadere. Produci non potest, ne alio loco cadat stillicidium, q̃ in quo posita seruitus est. Lenius facere poterimus, acrius non. Et omnino sciendum est meliorẽ vicini conditionẽ fieri posse, deteriorem nõ posse: nisi aliquid nominatim in seruitute imponẽda immutatũ fuerit.

Dominus domus seu prædii debentis recipere stillicidium, potest ibi ædificare: dummodo stillicidium seu seruitutem debitam non impediat. Bartolus.

Qui in area in qua stillicidiũ cadit ædificat, vsque ad eum locum perducere ædificium potest, vnde stillicidiũ cadit rectè. Sed & si in ædificio cadit stillicidium, supra ædificare ei conceditur[p]: dum tamen stillicidiũ rectè recipiatur.

Quando vni competunt plura iura, non sublato aliud illæsum remanet. h. d. vel sic: Quando vni competunt plura iura: si vnum remittit, aliud remittere non dicitur. Bartolus.

A Si seruitus.[q] [CASVS.] Si ex vna parte domus meæ erant fenestræ, quæ tuæ domui debent seruire: si ex altera parte faciam fenestras, non videor de his cauisse si ita dictum fuit, vt lumina vti nunc sunt, ita sint. si autem dixi, ne luminibus officiatur: omne lumen significatur, & præsens, & futurum: & sic ad totam domum videor lumen constituisse. & sic ratio generalis omnia comprehendit. Viuianus:

XX. POMPONIVS libro trigensimotertio ad Sabinum.

SI domus† tua ædificiis meis vtramque seruitutem deberet[q], ne altius tolleretur[r], & vt stillicidium ædificiorum meorum recipere deberet, & tibi cõcessero[s] ius esse iuuito me altius tollere[t] ædificia tua: quod ad stillicidium meum attinet, sic statui debebit, vt si altius B sublatis ædificiis tuis stillicidia mea cadere in ea non possint, ea ratione altius tibi ædificare non liceat. si non impediantur stillicidia mea, liceat tibi altius tollere.

Seruitus ne luminibus officiatur, porrigitur ad lumina præsentia, vel ad futura, si est actum: & in dubio indefinita locutio æquipollet vniuersali. Bartolus.

XXI. IVLIANVS libro secundo ex Minicio.

QVi ædificiũ habet, potest seruitutem vicino imponere, vt non solum de his luminibus[u] quæ in præsentia erunt, sed etiam de his quæ C postea[x] fuerint, caueat.

XXII. POMPONIVS libro trigensimotertio ad Sabinum.

SI seruitus imposita fuerit, lumina[y] quæ nunc sunt, vt ita sint: de futuris luminib[b] nihil[z] caueri videtur. Quòd si ita sit cautum, ne luminibus[a] officiatur, ambigua est scriptura, vtrúm ne his luminibus officiatur quæ nunc sunt, an etiam his quæ postea quoque fuerint. & humanius est, verbo generali omne lumen significati, siue quod in præsenti, siue quod post tempus conuentionis contigerit.

Ædificio futuro potest seruitus imponi & adquiri. Bartolus. D

Futuro† quoque ædificio quod nõdum est, vel imponi[b] vel adquiri[c] seruitus potest.

XXIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

CVius ædificium iure superius[d] est, eius est in infinito supra suum ædificium imponere[e]: dum inferiora ædificia nõ grauiore seruitute oneret[f], quàm pati debent.

† *Nota hoc. & ad eam adde l. si heres. infra de cond. & demon.*
† *Nota hic & ad dicta per Bar. ad l. si quis in tantum. ff. de seruit. urb. prædio. & ibi per Bar. & Doct. & per Bar. ad l. si ita stipulatus. §. si fundus. ff. de verb. obligat. & per Bar. ad l. si ita stipulatus. §. si ita. ff. de verb. obligat. & per Bar. ad l. si ita stipulatus. §. si ita. ff. de verb. obligat.*
Casitauerit. pendeat de altero. quasi dicto iure. ro. §. Lucrat. in fin. & C. ad Vell. iubemus. & infra de aurum. & de contrahen. emp. l. in lege. & infra de verb. oblig. si stipulatus. §. cum stipulamur. & de lega. ij. cum pater. §. dulcissimis. e contra pro generalitate facit infra ℘ xi. respon. ibi, & humanius est &c. vt supra de in ius vocan. l. quique. §. parentes. & infra de lib. & posthum. l. placet. & C. quæ res pigno. oblig. poss. l. fina. & C. de hered. vend. l. fina. & de lega. iij. hoc legatum. j. respon. & l. quæsitũ. §. prædia. Sol. hoc est regulare, vt stetur generalitati: & si quandoq; est contra, illud speciale est: vt .j. de reg. iu. l. semper. Accursius.
Idem ℘.
a *Luminibus.* nec est dictum, quæ nunc sunt, vt ita sint. Accursius.
b *Imponi.* vt seruiat.
c *Vel adquiri.* vt seruiatur ei: nõ vt sit seruitus: vt infra communia prædio. l. j. sed vt quis obligetur nomine seruitutis: vt infra de verb. obliga. existimo. & .j. si ser. vindi. l. fi. & .j. tit. j. l. Labeo. Accursius.
† *Facit. l. quæsitum de qua hic per Bar. & decisiones, quæ non vere sunt de ista §. nostri tollendi. de ædificiis. ad dissimilem. casus de decisionibus.*

CVius.] [CASVS.] Domus mea erat. possum domum meam quantuncúque volo alti tollere: dúmodo si tua domus quæ meæ seruiat, nõ grauet in plus. Viui.
d *Superius.* puta versus ripam: vt supra eo. l. seruitutes. §. si domo.
e *Imponere.* vt supra eo. l. cũ eo. & l. imperatores. Accursius.
f *Oneret.* vt supra eod. l. seruitutes. §. stillicidiũ. & infra de aqua plu. arcen. l. j. §. item sciendum. Accursius.

HOc quod.] [CASVS.] Dictum est supra. l. j. quòd licet immittere tignũ in domum vicini. i. seruitutem tigni immittendi.

Hoc

Hoc dicit eſſe verum quando habeo domum ex qua immitto in vicini domum: aliàs ſi domum nõ habeo, ſed immitto in alienum ædificium, & cedit ſolo: nõ eſt ſeruitus. [*SI EX TRIBVS.*] Tu habebas domum ex ſuperiori parte: ego in medio domum meam habebam: Titius autem habebat inferius. ego autem conſtitui ſeruitutem ad domum tuã: & inter meam & domum Titij eſt paries communis. Titius vult altius tollere illum parietem cõmunem. an poſsit, quæritur. Et reſpondetur quòd ſic, licet ego dominus medietatem ædium non poſſum altius tollere: nec ego teneor prohibere illum Titium. Viuia.

Seruitus tigni immittendi poteſt deberi ei qui non habet ædificium. Bartolus.

XXIIII. POMPONIVS libro trigenſimotertio ad Sabinum.

HOc* quod dictum[a] eſt de immiſsis, locum habet ex ædificio alio in aliud. aliter[b] enim ſupra alienum ædificium ſuperius habere nemo poteſt.

Seruitus quæ tibi debetur à domo vicina, non impedit dominum alterius domus ædificare ſupra parietem communem. Bartolus.

Si ex trib[c] ædibus in loco impari poſitis ædes mediæ ſuperioribus ſeruiant ædibus, inferiores autem nulli ſeruiant, & paries[c] communis qui ſit inter ædes inferiores[d] & medias, altius à domino inferiorum ædium ſublatus ſit, iure eum altius habiturum Sabinus ait.

In re communi non poteſt quis aliquid facere, vel prohiberi iure ſeruitutis: ſed ei per communi diuidundo iudicium ſuccurritur. Bartolus.

XXV. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

IN re communi nemo dominorum iure ſeruitutis neque facere quicquam inuito[e] altero poteſt[f], neq; prohibere[g] quo minus alter faciat. nulli enim res ſua ſeruit[h]. Itaque propter immenſas contentiones[i] plerumque res ad diuiſionem peruenit: ſed per communi diuidundo actionem conſequitur ſocius quo minus opus fiat[k], aut vt id opus quod fecit, tollat*, ſi modò toti[l] ſocietati prodeſt opus tolli.

Pro eo quod ſit ex ædibus propriis in cõmunes, vel econtra: poteſt agi negatoria. Bartolus.

XXVI. POMPONIVS libro trigenſimotertio ad Sabinum.

SEd ſi inter te & me communes ſint Titianæ ædes, & ex his aliquid non iure in alias ædes meas proprias immiſſum ſit, nempe tecum mihi agere licet[m], aut rem perdere. † Idem fiet, ſi ex tuis propriis ædibus in communes meas & tuas ędes quid ſimiliter eſſet proiectum. mihi enim ſoli tecum eſt actio.

Inuito ſocio non poteſt quis ædificare in re communi: licèt ſibi permittatur à domino prædii ſeruientis. Bartolus.

Si in area communi ędificare velis, ſocius prohibendi ius habet: quamuis tu ædificandi ius habeas à vicino conceſſum[n]: quia inuito ſocio in iure* cõmuni non habeas ius ædificandi.

Seruitus quæ non habet cauſam continuam, non poteſt adquiri tempore. & cauſam continuam non habet omnis ſeruitus ad cuius vſum factum hominis requiritur. & damnum quod ex ſeruitute non iure debita contingit, venit in actione damni infecti. hoc dicit. Diuide. Primo ponit dictum. Secundo illud limitat. Tertio illud probat per rationem. Quarto ponit tres illationes. ſecũda ibi, Hoc ita. tertia ibi, Neque enim. quarta ibi, Et ideo. Bartolus.

SEd ſi inter.] *CASVS.* Hæc lex continuatur cum ſuperiori: & caſus eſt talis: Ego & tu habebamus domum communem: & ex illa domo communi proiicitur tignum ſuper domum meam: agam contra te negatoria, vt tollatur. & idem eſt ſi ex domo tua proiicitur aliquid ſupra domum communem: quòd agam vt remoueas.

[*SI IN AREA.*] Habeo tecũ aream communem, quæ debet ſeruitutem Mæuio altius non tollendi. Duplici ex cauſa eleuari non poteſt. Vna, quia ſeruitus eſt impoſita, etiam ſi à Mæuio tibi concederetur. Alia, quia ego prohibere poſſum: & licet ſeruitus remittatur, tamen aliud impedimentũ ſubeſt. Viuianus.

m *Agere licet.* per negotiam actionem: aut ſcilicet perdam ius prohibendi per prædictam actionem, id eſt libertatẽ. Nam adquiritur ſeruitus rei communi, etiam per vnum tantum de ſociis, ſcilicet tempore, vt hic: non autem alio modo: vt infra titu. j. ſi vnus. Eſt tamen argumẽ. contra: quia plus videtur poſſe fieri per conuentionẽ, quàm per tempus: vt infra quemadmodum ſerui. amittũ. nam ſatis. §. ſed ſi is fundus. ibi, poſſunt tamen &c. Sed ibi in perdenda: hic in adquirenda. Vel dic perdere, id eſt deſtruere: & ſua auctoritate: vt infra ad legem Aquiliam. l. quemadmodum. §. ij. Sed quod dicitur hic, me agere negatoria pro re propria contra ſocium rei communis? eſt contra infra finium regun. l. ſed & loci. §. ſi commune. Solu. vt ibi. Et eſt ratio (vt dicunt) quòd præſcriptio per vſum inducitur, non per pactum: quia per præſcriptionem non quærit perſona, ſed lex: ſic & retinetur ſine perſona, ſi aqua influat per ſe: vt infra quemadmod. ſeruit. amit. l. qui ſundum. Vel ſi quocunque vadat: vt. l. denique. in eod. titu. Sed hæc ratio non videtur bona: quia lex non quærit ſine facto hominis poſſidentis, & præſcribentis: vt infra e. l. ſi ædes. §. libertas. Item & illę quemadmodũ ſerui. amit. in retinenda dicunt, quòd eſt facilius. aliam ergo rationem quære. Sed dices per. l. infra de vſucap. l. j. & pro ſuo. l. fina. & inſtitu. de vſucap. in princip.

n *Conceſſum.* cui debebatur ſeruitus ne domus communis tolleretur. Accurſius.

FOramen.] *CASVS.* Conceſiſti mihi tale ius, vt in tuo pariete eſſet foramen quoddam, per quod traheretur aqua ad lauandũ familiam domus meæ. quæritur an ſit aquę ductus, & quęratur tempore? Et reſpon. refert manu fiat: & tunc nec flumen eſt nec aquæ ductus, nec tẽpore quæritur. an naturaliter fiat, vt quãdo pluit: & tunc quia naturaliter immittitur, licet non cõtinue, habet quaſi perpetuam cauſam: & tunc eſt proprie ſeruitus. Secundo dicit, quòd omnes ſeruitutes debent habere perpetuam cauſam: quod non poteſt eſſe ex lacu, vel ſtagno: & ideo non poteſt ſeruitus aquę ductus in eis concedi. Tertio dicit quòd ſi illi cidij ſeruitus ita demum proprie eſt ſeruitus, & tẽpore quæritur, ſi naturaliter

---

A l *Toti.* ſic quod omnibus, non quod vni tantum expedit: vt hic, & infra pro ſocio. l. actione. §. Labeo. & in authen. do non alie. §. quia vero veriſimile. in fi. colla. ij. Item ad id quod dicit opus tolli, eſt contra. infra communi diui. Sabinus. circa fi. ibi, ſed & ſi in communi &c. ſed illa ſecundum hanc. vel forte & hic eo abſente: vt & ibi. [b] Accurſius.

b Eo præſente. Pog. Flo.

** Quod tamen non ſecus tollere, ſi cum prohibere poterat ſocium hoc ſteterit ſi Sabinus.] comu. diui. L. R.*

† *Id eſt opus demoliri & diuere. l. quemadmodũ. § 2. ad leg. Aquil. in qua ſignificatione ſæpe à Cicerone vſurpatur.*

** vulgãi rei*

a Immo per quandã cõſequentiam ex quo tuã domus ſuam conſtituerat ſeruire. An.

Socius an aliquid inuito ſocio facere poſſit.

---

[a] *Hoc quod dictum.* ſupra eod. l. j. & l. ſeruitutes. in prin. Accurſius.

[b] *Aliter.* id eſt ceſſante iure immittendi, ſecundum Ir. Vel dic, id eſt ſi non ex tuo in alienum, ſed cum non habeas ædificium, in alieno immittis. nam cedit domui in quam immittitur: vt C. de rei vindic. l. ſi inferiorem. Accurſius.

[c] *Paries.* ſiue dicas parietem communem pro diuiſo: & tunc quidem non dubitatur quòd poteſt ędificare iferior dominus. ſi pro indiuiſo, non debet teneri prohibere: quia natura earum ſeruitutum eſt ea, vt patiatur: non vt aliquid faciat: vt ſupra titu. j. quotiens. §. j. Vel dicas communis, id eſt medius erat cum eſſet inferioris tantum. Accurſius.

[d] *Inferiores.* Opponitur: Paries iſte eſt pars domus ſeruientis: & illa ſeruit: ergo paries. Reſpon. ei non potuit imponi[a] ab vno dominorum. Sed tunc opponitur: ergo dominus etiam ſeruientis poteſt ibi ædificare. Reſpon. nequaquam: vt infra titu. j. per fundum. Item opponitur: ergo pro parte conſtituitur, quod non poteſt: vt ſupra tit. j. pro parte. in fi. ſed dic hic certa: vt. l. ad certam. ſupra de ſeruit.

Socius an aliquid inuito ſocio facere poſſit.

INre.] *CASVS.* Habeo tecum domum communem: tu vis ſupra eleuare, quaſi in hoc tibi ſeruiat res communis. quæritur an poſsis altius tollere. Reſpondetur, non potes ipſo iure. idem ecõtra: nec ego te prohibere ædificare, eo iure quaſi in hoc ſeruiat mihi res communis, vt alter me inuito non ſuperædificet: ſed alio iure idem prohibere poſſum, communi ſcilicet diuidundo, & pro ſocio, vt non fiat: & factum tollatur. ſed ſi communi expedit, poſſum, & etiam diuidere. Et coniunge. l. ſequen. quæ plana eſt. Viuianus.

[e] *Inuito.* quia dicam in hoc mihi eam ſeruire: ſed neque prohibere, ſcilicet per confeſſoriam, ſed per negatoriam ſic: vt infra ſi ſer. vin. l. an vnus. Sed opponitur, quòd in multis caſibus notatis infra communi diuid. Sabinus. ſocius facit inuito ſocio. ſed dic: non iure ſeruitutis. Item no. quod commune eſt, meum eſt: ſic infra de leg. j. ſerui electione. §. ſi.

[f] *Altero poteſt.* vt. C. eo. l. parietem. Accurſius.

[g] *Prohibere.* iure ſcilicet ſeruitutis: vt ſubiicit, nulli enim &c. ſed iudicio ſocietatis, vel communi diuidundo ſic: vt ſubiicit, & infra commu. diui. l. Sabinus. & infra ſi ſer. vind. l. an vnus.

[h] *Seruit.* vt ſupra ſi vſusfruct. peta. l. vti frui.

[i] *Contentiones.* quas excitat communio: vt infra de leg. ij. cum pater. §. dulciſſimis. & j. de re. eo. l. qui neque. in fi.

[k] *Fiat.* vt. j. de noui ope. nun. l. in prouinciali. §. j. niſi in caſibus in quibus prohibere non poteſt: vt dices. j. cõmuni diui. Sabinus.

ſi naturaliter recipitur: non ſi manu per canales, vel aliud ſtillicidium immittitur. Quarto refert ſe ad primum caſum: vt ſi quidem damnum inferri timeatur rei ſeruienti, vt parieti in quo eſt foramen: habeat locum ſtipulatio damni infecti. hoc dicit cum lege ſequenti. Viuianus.

a *Foramen*. per quod mittebatur aqua ex fonte vicini in pauimentum quibuſdam temporibus.

b *Pariete*. ſeruiente.

c *Conclauis*. eſt locus qui multis clauibus firmatur: maxime inter duas domos: vt infra de damno infec. lege, quod conclaue. ſed triclinium eſt vt dixi infra commoda. l. ſi vt certo. §. ſi de me.

d *Pauimenti*. dominantis. Accurſius.

e *Flumen*. Flumen vocat lignum excauatum, in quo colligitur aqua pluuialis, vel alia, naturalis tamen, quæ ſemper fluat.

f *Eſſe*. & ſic non eſt ſeruitus: vt. j. proxi.

g *Verum eſt*. quòd tempore nó quæratur. Acc.

h *Fit*. vt immiſsio aquę per prędictum foramen. aliàs fere omnis ſeruitus non haberet perpetuam cauſam: cum omnes manu fiant. vnde melius dixiſſet, quod manu fiat, id eſt vſus cui ſeruitus manu exercetur.

i *Adſidue*. & ſic dicitur de aqua quotidiana, quæ quotidie duci poteſt, licet quotidie nó ducatur: vt infra de aqua quotidia. & æſtiua. l. j. §. quotidiana. &. §. quod autem ſcriptú eſt. Accurſius.

k *Perpetuo*. & ideo tempore adquiritur, ſicut aquæ ductus: tamen non aliàs niſi continue ducatur aqua, adquiritur tempore: quia etſi naturaliter aqua deriuetur, tamen ſæpe euenit quòd per manu factum riuum eam ducas. porro ſi continue flueret, continuo deſtillicidio caliaret. vnde aquæ ductus poteſt habere & non habere continuationem: ſed ſtillicidium ſemper habet quaſi perpetuam, propter aptitudinem.

l *Perpetuas*. vel quaſi: vt in ſtillicidio: vt in fi. huius. l. & hoc ad hoc vt poſsint præſcribi: vt dixi ſupra de ſerui. l. ſeruitutes.

m *Debent*. ad hoc vt poſsint tempore quæri: & ad hoc vt verè poſsit dici ſeruitus: vt infra. l. proxi. Sed tamen id ſolum non ſufficit: immo oportet quòd continue ea ſit vſus, vt in aquæ ductu dixi modo: ſaluo eo, quod dicitur de ſtillicidio. vel aliter omnes habere debét perpetuas cauſas ad hoc vt perpetuo eas habeant, ex quo conſtitutæ ſunt, licet perpetuo his non vtantur. vnde neque in lacu, neque in ſtagno ſic concedi poteſt, vt perpetuo ſit: quia interdum, immo ſępe exareſcũt: vnde ipſo iure extinguitur ſeruitus: licet reſtituatur in priſtinum ſtatum, ſi ſtatuto tempore lacus vel ſtagnum ſit reſtitutum. Et ſecundũ hoc iter habet perpetuam cauſam. vel aliter, vt poſsit cõcedi, perpetuam cauſam, & continuã habere debet. Vnde nec in lacum, nec in ſtagnũ poteſt cõcedi: quia interdũ exareſcunt, & ſæpe. Sed tamen interim dum extat, prohiberi non debet, ſecundum hoc etiam de itinere dicit, quod habet perpetuam cauſam: ſed non ſecundum primam expoſitionem. Sed nonne & domus ſæpe diruitur? non ergo in ea ſeruitus conſtitui poteſt? Reſpon. non ſic ſæpe vt lacus & ſtagnum.

n *Lacu*. lacus eſt qui perpetuam habet aquam, non tamen exinde exeuntem. Accurſius.

o *Stagno*. quod temporalem, quæ tempore pluniæ colligitur: vt infra, vt in flu. pu. l. j. §. lacus. & . §. ſtagnũ. Sed licet ſeruitus aquę ductus non poſsit ex lacu fieri, tamen ſeruitus nauigij ſic: vt infra de ſerui. ruſtic. prædio. l. via. §. j. Sed quæ eſt ratio? Reſpond. ſecundum Ir. quia quandoque nauigium currit, quandoque non: aquæductus continuo. vel fauore nauigij dictũ eſt. Tu dic quòd per nauigium non minuitur aqua, ſed per aquæductum ſic.

p *Cauſa*. vt poſsit præſcribi: non autem ſi manu aqua proiiciatur.

q *Debet*. quia nec in manu conſiſtit vſus eius: & perpetuo paratum eſt ad ſuſcipiendam aquam: & ideo poteſt præſcribi. Accurſius.

r *Si quid igitur*. illatio ſuperioris legis.

ſ *Non conſiſtit*. maxime, nam & idem ſi cõſiſtat: vt. ſ. eo. l. fiſtulæ. Accur.

t *Vicinus*. qui credebat debere ſeruitutem ex pariete.

u *Senſiſſet*. ſcilicet ſpe: vel dic, etiam re: & tunc ſi ſtipulatio eſt interpoſita, damni infecti agitur ex ea. aliàs agitur in factum de damno dato: vt infra ad legem Aquil. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi furnum. Quidam tamen dicunt ex ſtipulatione agi, quando fuit interpoſita. ſed ſi finita fuit dies eius dum ſecundo non caueretur, tũc vtili, ac ſi eſſet interpoſita ſtipulatio: vt infra de damno infecto. l. ſi finita ſit dies ſtatuta. in princip.

† *De huius lucis ſeruitute per Bartol. de ſeruit. aquæductu pecul.*

Si quis.] CASVS. Aedes tuæ meis ſeruiebant. emi illas tuas ædes: & ſic extincta eſt ſeruitus. ſi eas poſtea alij vendo, liberæ vendi videtur: niſi ſeruitutẽ imponerem. [SI PARTEM.] Hunc caſum dic vt ſupra de ſeruitu. vt pomum. §. j.

x *Seruitus*. vt. j. communia prædio. l. quicquid.

y *Retinetur*. vt. j. tit. j. l. vnus ex. in princip. & . ſ. de ſeruitu. vt pomum. §. ſi prædium. Accurſius.

z *In alterutris*. ſcilicet in dominante, vel ſeruiente.

a *Non interrumpit*. ſcilicet hæc perſonalis ſeruitus.

b *Seruitutem*. ſcilicet prædialem.

Si teſtamento.] CASVS. Heredem meum damnaui, ne domus tuæ luminibus officeret. ſi heres deſtruxit illam domũ, ex qua debebatur ſeruitus, & poſtea reficere velit: competit tibi vtilis actio, vt heredem prohibeas altius reædificare. Viuianus.

c *Ædificium*. in quo ſeruitus legata erat: & aliud nouum ſuſtulit: vt. j. colligitur.

d *Legatario*. cui ſeruitus legata erat.

e *Vtilis*. non directa: quia non eſt illud ædificium cui ſeruitus impoſita eſt, ſecundum Azo. vt. ſ. e. ſeruitutes. §. ſi ſubiatum.

f *Ædificium*. ſcilicet nouum.

Si ædes.] CASVS planus eſt vſque ad. §. libertas. Si debeo ſeruitutem altius non tollendi: proſcribo libertatem, ſi teneam exaltatam illam domum ſeruientem. Sed pone quòd incepi poſſidere vt liberas: & poſtea cecidi à poſſeſſione. interrupta eſt vſucapio: ſed is ad quem poſt deuenit, vſucapit libertatem, ſi legitimo tempore poſſedit. Viuianus.

g *Vſucapiam*. ſi ignoraui ſeruitutẽ ad alium pertinere, & ſic bonam fidem habui: vt. j. quẽad. ſer. amit. l. ſi. Vel ſi ſciui, non tamen vi aut clã, vel precario: ſed qui permiſit precario, reuocabit quã-

Fab. Conſe. 8. cap. 3. lib. 3. Conſ.

Coniunge l. ſeruitutes. de ſeruitu. Duar. Cõclaue, inquit Donatus, locus eſt ſuperior in interioribus teſtis, ſic dictus, quòd intra eũ loca multa & cubicula clauſa ſunt adhærentia triclinio.

Vulg. dãni

Lacus quid ſit.

do volet:vt.ĩ.communia prædio.l.penul.Et ſic not.hic quòd ſine titulo apto præſcribitur libertas:vt dixi.ſ.titu.j.ſeruitutes.

Libertas ſine apto titulo præſcribitur.

a *Vna ſeruitus.* quod ſi eſſet,non poſſet aduerſus alterum tantum vſucapi libertas.Ir.

b *Duæ.* hic no.quòd vſucapio prodeſt,& non prodeſt:ſic conditio eſt códitio,& non conditio: vt.j.de manu. teſt.l.ſi ita ſcriptũ . &.ĩ. de vſufru.l. vſuſfructus.

c *Argumentum rei.* ſcilicet quod non vna ſeruitus ſit, ſed duæ. Vel dic quòd aduerſus Mæuiũ vſucapiã.eſt tamen huic dicto argu.contra.infra quemadmod.ſer.amit.l. nã ſatis.§. ſed ſi fundus. ibi,poſſunt tamen &c.

d *Remiſſa.* per pactũ.

e *Poſſideantur.* tãquam liberę.Accurſius.

f *Statutum.* ad vſucapiẽdam ſeruitutis libertatẽ: quæ eſt.x.vel.xx.an. vt dices infra quemad. ſer.amit. l.ſi ſic.

g *Interpellata.* naturali interruptione:vt.ĩ.de vſucap.l.naturaliter.

h *Integro.* Hoc ſi nõ habuit cauſam à priore:vel ſi habet, alius in medio poſſedit: aliàs coniunguntur tempora: vt inſtitu. de vſucap.§.inter. &.ĩ.de vſucap.pro emp. l.ij.§.penul.

i *Seruitutum.* melius dixiſſet libertatum.

k *Poſſint.* ab eo qui debet.

l *Poſſidet.* altius ædificatas: qui præſcribit & occidit alterius ſeruitutem præſcribendo: ſicut & ſi re corporali quĩ poſſidet præſcribit & occidit dominium alterius: & ſic poſſidendo ſeruitutẽ,adquirit libertatẽ.

EVm.] CASVS. Ille qui debet ſeruitu. oneris ferendi ſuper murum ſuum:ille ſuper columnam ſuam debet reficere: & nõ ille cui debetur ſeruitus:ſiue ſit ita dictum: vti nũc ſunt,ita ſint: vel alio modo. & hoc dicit hæc.l.

m *Velle.* Aliter eſt cum quis ex vetuſtate ſibi aſſerit ſeruitutem. tunc enim aduerſarius non reſtituet:vt infra de aqua plu.ar.l.j. §.fina.vel hic ſpeciale.

n *Parietem.* i.hunc,vel ſimilẽ.ſed videtur quòd de preſenti tantum intelligatur:vt.ſ.e.ſi ſeruitus.in prin.quæ eſt contra.Sol.hic non poſſet intelligi de preſenti columna tantum,quę in conuentionem deuenerat.vnde etiam de futura videtur cautum: ſed ibi etiam de præſenti lumine tantum poterat intelligi. Item videtur quòd ſufficiat ſemel poſuiſſe, licet deſinat:vt ar.ĩ.loc.l.Martius. &.ĩ.de polli.l.j.in fi.&.ĩ.vt leg.vel fideicó.l.j.§.ſi is.&.ĩ.de lega. iij.l.fideicommiſſa.§.ſi decem.quę ſunt cõtra. Sol.hic fuit actum vt vti nunc eſt,in perpetuum eſſet. Et ſic expreſſe egerũt vt alius ſemper reponatur ſi præcedens deficiat. Itẽ no.quòd hoc eſt ſpeciale in ſeruitute oneris ferendi:vt ille cuius prædium ſeruit,aliquid faciat:vt.j. ſiſer.vin. & ſi forte.§.etiam. &.l.ſicuti.§.diſtãt. aliàs contrà.ſ.de ſer.l.quotiens.§.ſeruitutum. Item contra.ĩ.eo. ſi arborem.§.vlt.ſed hic non eſt æquiuocitas.

Nihil hic.

o *Æternus.* id eſt ſempiternus.nam æternum dicitur,quod ſemper fuit & eſt:vt deus.ſempiternum dicitur,quod incepit,& non deſinet:vt anima & angelus,& hæc ſeruitus.

Bar.

Æternum. Sempiternũ.

nõ enim vna ſeruitus[a] Titio & Mæuio debebatur, ſed duæ[b]. Argumentũ rei[c] præbet,quòd ſi alter ex his ſeruitutẽ mihi remiſiſſet[d], ab eo ſolo liberarer: altero nihilo minus ſeruitutem deberem.

Niſi prædia vrbana poſſideantur continuè, eorum libertas non præſcribitur. Bar.

Libertas ſeruitutis vſucapitur,ſi ædes poſſideãtur[e]. Quare ſi is qui altius ædificatum habebat,ante ſtatutũ[f] tẽpus ædes poſſidere deſiit, interpellata[g] vſucapio eſt.is autem qui poſtea eaſdem ædes poſſidere cœperit, integro[h] ſtatuto tempore libertatem vſucapiet. Natura enim ſeruitutium[i] ea eſt,vt poſſideri non poſſint[k]: ſed intelligatur poſſeſſionem earum habere qui ædes poſſidet[l].

Nihil in hoc ſeculo poteſt eſſe perpetuũ, niſi per ſurrogationem. Bartolus.

XXXII. PAVLVS libro quinto Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

EVm debere columnam reſtituere, quæ onus vicinarum ędium ferebat,cuius eſſent ædes quæ ſeruirent: non eum qui imponere vellet[m]. Nam cum in lege ædium ita ſcriptũ eſſet: *Paries oneri ferundo vti nunc eſt,ita ſit*: ſatis apertè ſignificari, in perpetuũ parietem[n] eſſe debere. Non enim hoc his verbis dici, vt in perpetuum idem paries æternus[o] eſſet,(quod ne fieri quidẽ poſſet) ſed vti eiuſdem modi[p] paries in perpetuũ eſſet, qui onus ſuſtineret: quẽadmodum ſi quis alicui cauiſſet[q], vt ſeruitutem præberet, qui onus ſuum ſuſtineret: ſi

A p *Eiuſdem modi.* id eſt hæc vel ſimilis.

q *Cauiſſet.* His verbis quæ ſequuntur:vbi minus dubij eſt.

r ET qui duas. niſi ſimul tradat eidem, vel diuerſis:vt.ĩ.communia prædio.ſi quis duas.§.duos autem.

ſ *Tradendo.* ſed quomodo poteſt apponi in traditione,cum ipſa traditione ſit dominus adhuc qui rem tradit? Reſpõ. propter nimiam vicinitatem quam habet pactum cum amiſſione dominij,iam amiſſo dominio factum pactum vi detur. Conferri enim vi detur pactum in id tempus quo deſinit eſſe domus ſua:vt infra titu.j.l. fundus. in fine. Azo. & facit infra cómunia prędio.l.ſi quis duas.j.reſp. * Nec dici debet ei ſeruire. ADDITIO. Dic ſecundum Bartolũ hic, quòd iſtud debet itelligi quando fuit facta traditio ex tradendo alicui magno interuallo: vel videtur ipſum pactum in traditione ipſa repetitũ: ſecundum.l. vt.l.item quia.in fin.ſupra de pact. ſi quis duas comm. prad.

ea res quæ ſeruit, & tuum onus ferret,periſſet, alia in locũ eius dari debeat.

Rei ſuæ non poteſt quis ſeruitutem imponere: niſi in actu quo alteri tradidit. h.d. cum.l.ſeq. Bartolus.

XXXIII. IVLIANVS libro ſecundo ex Minicio.

ET qui duas[r] areas habet:alteram tradendo[ſ], ſeruam alteri efficere poteſt.*

XXXIIII. MARCIANVS libro tertio Regularum.

B SIbinarum ædium dominus dixiſſet eas quas venderet, ſeruas fore, ſed in traditione non feciſſet mentionem ſeruitutis:vel ex vendito[t] agere poteſt, vel incertum[u] condicere, vt ſeruitus imponatur.

Si ædes legantur, vel vendantur: videtur actũ vt cõignationes vti ſtãt, ita ſtẽt. Bar.

XXXV. PAPINIANVS libro ſeptimo Quæſtionum.

BInas quis ædes habebat vna contignatione tectas. vtraſque diuerſis legauit[x]. Dixi, quia magis[y] placeat tignũ poſſe duorum eſſe,ita vt certę partes[z] cuiuſque ſint contignationis,ex regione cuiuſque domini fore tigna: nec vllam inuicẽ habituros actionem,ius nõ eſſe immiſſum habere. Nec intereſt,purè vtriſque,an ſub condi tione alteri ædes legatæ ſint.

XXXVI. IVLIANVS libro ſeptimo Digeſtorum.

IDémque eſſe & ſi duobus ædes ceſſerint[a].

Ædificia quæ inuicẽ non videntur, non poſſint inuicem ſeruire. Bartolus.

XXXVII. PAVLVS libro ſecundo Quæſtionum.

SI ædes meæ à tuis ædibus tantum diſtent, vt proſpici

B Si binarum.] CASVS. Si duas habui ædes, & vnam vendidi,cui impoſui ſeruitutẽ: & cum tradidi, nihil dixi: agetur ex vendito vt imponatur ſeruitus: vel conditione incerti.

t *Ex vendito.* vt.ĩ.de actio.empt.ſi tibi liberũ. & argu.ĩ.de pact. l.item quia conuentiones.

u *Incertum.* id eſt per conditionẽ incerti,quæ eſt proprium nomen actionis: vt not.infra de condict.indeb. ſed & ſi me putem.§.ſi.

Binas.] CASVS. Duas domos habebam, vna tamen contignatione connexas:vnã vni legaui:aliam alij. Dicitur: ſi contignatio diuiſa eſt pro parte, eſt cuiuſcunque, quatenus ſcilicet domus cuiuſcũque extenditur. & hoc ſiue vtrique pure, ſiue alteri ſub conditione legata eſt. Idem ſi inter viuos conceſſi:nec poteſt age-

C

D re vnus contra alium vt remoueat. Viuianus.

x *Legauit.* puta vnam vni,alteram alteri.

y *Magis.* quàm contrarium.

z *Partes.* pro diuiſo etiam,prout regio cuiuſque domus extenditur:vt.ĩ.pro ſoc.l.penul.&.ĩ.cómu.diui.l.arbor.&.ĩ.de adqui. re.do.l.pro regione. Sed cõtra.ĩ.de rei vin.Põponius.in fi.Sol. ibi dicit de re mobili:vt equo & aſino,& ſimilibus quę diuidi cõmode non poſſunt:vt inſt.de offi.iud.§.qđ ſi cõmode.hic in aliis puta tigno. Vel melius non eſt cõtra.nam hic non dicit ꝙ poſſit ꝑ parte poſſideri:immo nullus poſſidet: vt.ĩ.de vſuc.l.eũ qui.& de adqui.poſ.l.qui vniuerſas. in prin. Sed demũ eo rupto poſſident.ſ.pro indiuiſo:vt.ĩ.ꝓ ſoc.l.pe. Sed dic hic ꝑ parte dominiũ quęri. quarundã enim rerũ dominiũ quærimus, quarũ nequimus quærere poſſeſſionẽ:vt.ĩ.dẽ adqui.poſ.l.j.§.ſed & ꝑ eũ.&.ĩ.de adqui.re.domi.homo liber.§.quicquid. ADDITIO. Pro declaratione iſtius gl.dic ſecũdũ Bar. ꝙ tignũ donec cohæret domui, non cẽſetur res mobilis,ſed immobilis:& ideo poteſt eſſe cómunis pro indiuiſo.ſ.cuiuſq; ꝑ regione ſua.ſed ſi fuerit exẽptũ à domo,eſſet cómunis ꝑ diuiſo:vt.l.arbor.in fi.ĩ.cómuni diui.

a *Dum.* Caſſerius. ſcilicet inter viuos.

a *Si ades. Non poteſt.* immo videtur contra: vt infra communia prædi. ſi quis duas. in prin. Solu. vt ibi & facit huic infra ſi ſer. vin. l. & ideo.

Eos qui.] CASVS. Habeo tecum parietem communem, quem aperis vt lumen intret ad domum tuam propriam, quam ibi iuxta habes. Dicitur hic quòd non potes.

b *Immiſiſſe.* immitto lumen tibi, aut à me tranſfuſum ad te: aut ex aduerſa parte ad me tranſfundendum: & neutrum fieri poteſt. & hoc dicit hæc. l. Ir. & ſic duobus modis poteſt poni. & pone plane exemplum vt ſupra eo. ſed ſi inter me. j. reſpon.

Olympico.] CASVS talis eſt: Legauit tibi habitationem cuiuſdam domus, per quam ibam ad hortum meum. heres meus vult per illã domum quam tibi legaui, ad prædictum hortum ire, ſicut ego ibam. quæritur an poſsit? Et reſpon. quòd bene poteſt, eo tamen tempore quo tibi nihil noceat. [LVCIVS.] Ianuæ domus meæ aperiebantur verſus viam: vt liqueat videre in domo Matthæi Rhegini. quæritur vtrum vicinus me habeat contra me actionem, cum nullũ ex hoc incommodum patiatur? Et reſpon. quòd non habet: nec ego ei teneor. hoc patet. Viuianus.

c *Quoad viueret.* ſcilicet Olympicus.

d *Legauit.* ſ. teſtator.

e *Legatum non eſt.* ſcilicet expreſsim: quia non erat hortus cum domo emptus, vel ad vſum domus: aliàs tacite ſequitur legatum domus: vt infra de lega. iij. l. prædiis. §. pe. in fi. & l. ſi cui ædes. Accurſius.

ADDITIO. Intellige iſtã gl. quòd teſtator expreſſerat, q̃ hortus non veniret: vel ſeparatim emerat, ſecũdũ Bar.

f *Non eſſe.* quod eſſe non poteſt: cum dominus remanſit heres: & res ſua nemini ſeruit: vt ſupra eo. l. in re communi. & ſupra ſi vſusfruc. peta. l. vti frui. Aliter ergo ſi proprietas eſſet legata: vt infra ſi ſer. vin. l. teſtatrix. j. reſpon. quæ eſt contra. & infra de vſufru. lega. l. damnas. §. j. Accurſius. *ADDITIO.* Ideo hic non videtur ſeruitus impoſita, ſed facultas eundi: quia prædia nõ erant relicta perpetuo: aliàs haberet locum quod dictum eſt in. l. binas. eo. Bartolus.

g *Poſſe.* forma enim patriſſa. ſeruãda eſt: vt. j. de leg. j. ſi fundũ. §. qui fundum. & l. ſeruum. §. fi. de vſufr. leg. l. damnas eſto. §. j. Ac.

h *Rigor.* id eſt rectitudo: à rego, gis. vel dicitur à rigeo: vel dic à rigo: vt ponatur pro deguttatione aquæ. Azo.

i *Aperuit.* extra domum: vt faciũt omnes Veronẽſes. Accurſius.

k *Mæuij.* proximè. ſupra eo. l. cum eo. Azo.

l *Nullam.* ſcilicet negatoriam de ſeruitute: ſed neque interdictum vt tollat: cum neque ſuæ priuatæ, neque vtilitati publicæ noceat: & ſibi prodeſt: neque in via publica factum eſt: vt infra ne quid in loc. publi. l. ij. §. merito. Accurſius.

Non poſsint, aut medius mons earum conſpectum auferat, ſeruitus imponi non poteſt: a

XXXVIII. IDEM libro primo Manualium.

NEmo enim propriis ædificiis ſeruitutem imponere poteſt: niſi & is qui cedit, & is cui ceditur, in conſpectu habeant ea ædificia, ita vt officere alterum alteri poſsit.

In pariete communi non poteſt quis feneſtras facere, niſi fuerit conceſſum. Bartolus.

XXXIX. IDEM libro tertio Reſponſorum.

EOs qui ius luminis immittendi non habuerunt, aperto pariete communi, nullo iure feneſtras immiſiſſe b reſpondi.

Si res legatur ad vitam, in dubio non videtur impoſita ei ſeruitutum iuris dura facultas eundi. Bartolus.

XL. SCAEVOLA libro primo Reſponſorum.

OLympico habitationem & horreum quod ſ ea domo erat, quoad viueret, c legauit. d iuxta eandem domum hortus, & cœnaculum, quod Olympico legatum non eſt, e fuerunt. ad hortum autem & cœnaculũ ſemper per domum cuius habitatio relicta erat, adit' fuit. quæſitũ eſt, an Olympicus aditum præſtare deberet. Reſpõdi, ſeruitutem quidem non eſſe, f ſed heredem tranſire per domum ad ea quæ commemorata ſunt, poſſe, g dũ nõ noceat legatario.

Poteſt quis aperire ianuam verſus viam, quatenus ſe extendit ſtillicidii rigor. Bar.

Lucius Titius aperto pariete domus ſuæ, quatenus ſtillicidij rigor, h * & tignorũ protectus competebat, ianuam in publico aperuit. i quæro cum neque luminibus Publij Mæuij k vicini, neque itineri vicini officeret, neque ſtillicidium ne * vicini domo cadat, an aliquam actionem Publius Męuius vicinus ad prohibendum haberet. Reſpondi, ſecundum ea quæ proponerentur, nullam l habere.

* Stillicidii vigorem hic accipe quatenus labitur aquæ ꝓ protectum antequam vergere & deorſum flecti incipiat l. j. de fluminib. nam rigidum flexo opponitur apud Latinos auctores. hinc rigorare verbum, quo Plin. vitur Duar. 1. diſp. ca. 32.

DE SERVITVTIBVS prædiorum ruſticorum.

Dixit de vrbanis ſeruitutibus in ſpecie: nunc de ruſticis eodem modo.

SEruitutes.] CASVS. Quatuor ſunt principales ſeruitutes, & ſunt nominatæ: & eas ponit in prin. huius. l. & poſtea ponit de vnaquaq;. & ſic ſunt & aliæ ſeruitutes ruſticæ innominatæ, &. v. ſcilicet quas ponit in. §. in prædiis. [TRADITIO.] Conſtituiſti mihi ſeruitutis itineris. qualiter induca in poſſeſſionem? Reſpon. offi. iudicis: id eſt quòd præcipiat præſtari mihi faciendo præſtari cautionem de præſtando in futurum. Viuianus.

m *Ire eundi.* ſolus: ſed ambulãdi cum alio. Vel dic, eundi plane: ambulandi, currendo. & hoc ſcilicet in omnibus prædictis ſeruitutibus: ſiue pedes, ſiue eques: vt infra eo. l. qui ſella. in pri. & l. inter. Accurſius.

n *Agendi.* id eſt ducendi ad manus, vel ante ſe.

o *Iter.* eo ipſo. & hoc quantum ad commoditatem, non quantum ad ſeruitutẽ: vt infra ſi ſerui. vindi. loci. §. j. nam ſi eſſent duæ ſeruitutes conſtituto actu, poſſet vna adempta altera remanere: vt ſupra titul. j. ſi ędes. in princi. quod lex negat. nam adempto itinere, nihil amittitur: vt infra de adimen. leg. l. j. quæ eſt contra.

p *Iumento.* ſupra de ſeruitu. l. ſi tam.

q *Via continet.* inſpectis his definitionibus, nihil plus reperitur in via, quàm in actu. ſed certe plus eſt: vt patet infra eo. l. qui ſella. j. reſpon. &. §. qui viam. Item ſi viæ latitudo non fuerit deſignata, deſignatur per legem: ſed actus non: vt infra eo. l. viæ. &. l. certo. §. latitudo.

r *In ruſticis.* id eſt ſeruitutibus ruſticis prædiorum.

Iuriſconſultus nominat hic ſeruitutes ruſticorum prædiorum, inter quas gloſ. dicit quòd ſunt quædã ſeruitutes nominatæ: quædam innominatæ. Primo ponit nominatas. Secundo innominatas. Secunda ibi, in prædiis. & hoc facit vſque ad. l. item. §. qui habet. infra eo. vſi traditio.

DE SERVITVTIBVS prædiorum ruſticorum. TITVLVS III.

IVLIANVS libro ſecundo Inſtitutionum.

SEruitutes ruſticorũ prædiorũ ſunt hæ: iter, actus, via, aquæductus. Iter eſt ius eundi m ambulandi homini, * non etiam iumentum agendi n Actus eſt ius agendi vel iumentum vel vehiculum. Itaque qui iter o habet, actum non habet: qui actum habet, & iter habet etiam ſine iumento. p

Via eſt ius eundi & agendi & ambulandi. nam & iter & actũ * in ſe via continet. q

Aquæductus † eſt ius aquam ducendi per fundum alienum.

In ruſticis r cõputãda ſunt s aquæ hauſtus, pecoris t ad aquã adpulſus, ius paſcendi, calcis coquendæ, † harenæ fodiendæ. Traditio planè & u patientia x ſeruitutium inducet officium prætoris.

* homini.

* Or ſe.

† De aquæductibus vide Var. lib. iij. ca. 7.

† Itapudam ipſe tex. non mouet de ſeruitute ruris coquendi, & arenæ fodiendæ, ita enim pauca & ſterilia diſcrepantia ab alijs, vide per Bar. in l. priuatorum. ff. de oppo. præſcri. & per Pe. Ma.

s *Computanda ſunt.* ſupradictæ ſunt nominatæ: hæ poſſunt innominatæ dici. & habes de his infra eo. l. ergo. §. Neratius. Sed quæritur quare hæ & ſuperiores dicuntur prædiorum? Reſpondeo: quia conſtituunt ius in re quæ debet ſeruitutem, ſecundum Pla. ſed hæc ratio non eſt bona: quia & vſufructuarius habet ius in re: vtpote cum contra quemlibet poſſidentem agat: vt ſupra ſi vſusfructus peta. l. vti. §. vtrum. non tamen eſt prædialis, ſed perſonalis: vt ſupra de ſer. l. j. Alij dicunt ideo, quia tantum in prædiis conſtituuntur: ſicut ipſum denotat nomen, quod pro immobili re accipitur: vt infra de verbo. ſigni. l. quæſtio eſt. & tantum habenti vicinum prædium conſtituuntur. licet ergo commoditas perſonæ quæratur, prædij tamen dicitur. vnde & potius ius prædij quàm perſonæ conſideratur: vt ſupra de nego. geſt. l. liberto. §. vno. & infra eo. l. via. §. fi fundus. Item quia fundo vltra quàm ei opus ſit conſtitui non poſſunt: vt infra eo. l. ergo. §. Neratius.

t *Pecoris.* hoc ſi prædio debeatur. aliàs contra ſupra de vſufruc. l. ſi quis binas.

u *Et.* pro id eſt. Accurſius.

x *Patientia.* quæ fieri debet: vt ſupra de vſufruc. l. iij. §. dare. & de

& de publi.ſi ego.§.j.& ſupra de ſerui.l.quotiens.§.fin.hæc quidem patientia præſtanda inducit officiũ prætoris petente eo cui debetur,ad hæc duo:vt nunc & in futurum præſtetur patientia: & etiam fiat cautio ne deſit illa patientia:vt infra ſi ſer.vin.l.egi. & ſupra de ſerui.l.pe.Et ex hoc reperis plerunque ſeruituté dici deberi,licet iã ſit tradita:vt inſtit.eo. §.ideo autem.ſed in corporalibus rebus officium iudicis non proſpicit in futurum:vt.j.de vſu.l j.§. j.& de ædil.edict.l.ædiles.§.item ſciẽdum. Vel inducit officiũ ſi vindicetur ab eo cui eſt conſtituta vt abſoluatur. Vel dic traditio inducit officium prætoris inducẽtis vti poſſi.ſi inquietetur:vt.ẽ.de ſerui.l.pe. vel conuerte hanc literam.i.officium prætoris inducit traditionem & patientiam.Accurſius.

Vſticorum.]*CASVS.* Dicit.ẽ l.pxi.multas eſſe ſeruitutes ruſticorum prædiorum, hic addit iuriſc. tres ſeruitutes quæ ſunt ruſticæ.

[*AQVAEDVCTVS.*] Seruitus hauſt' & aqueductus poteſt pluribus concedi, ſi ſufficere poſſit.Viuianus.

a *Aliue.* domunculam gratia fructuũ paratam: arg.j.quib.mo.pig.tacite contrahitur.l.hoc iure.§.ſtabula.Sed nonne licet eam mihi altius tollere inuito vicini agri ſeu prętorij domino: vt ẽ.titu.j.l.imperatores.& l.cũ eo.quod ſi eſt, nulla eſt impoſitio ſeruitutis:vt.ẽ.titu.j. ſi ædes. & l.nemo?Reſpon.hic eſſe ſecus propter vtilitatem ſegetum vicini agri, ne pereãt:ideoque licet vrbano,non tamen ſic ruſtico prædio poſſunt officere: vt ar.C.eo. l.fin.in fi.Vel dic ꝙ prius debuerat ſeruitutem:vt not.ſupra titu. j.l.j.Vel dic quòd in alieno iure ſeruitutis ſubmitto. Sed nonne eſt ſeruitus vrbana?Reſpon. hoc fieri pro prædio ruſtico: quia prætorium vel villa:vt ſupra de vſu & habi.l.plenum.

palamũe

ſaxa in vicini tuũ iure poſſe.

b *Cloacam.*ad quam coloni agri mei propter neceſſitatem ſui corporis accedãt:quod agro meo expedit:ideoque dicitur ruſtica ſeruitus:vt infra.l.proxi.§.idem ait.Accurſius.

c *Domum.*quam habet ibi vicinus gratia fructuum:vel dic cauſa habitandi.& ſic dicitur vrbanum prædium ſeruire ruſtico.

Protella, apud Budæum partes domus ſunt promines, qualia ſunt menianæ & podia pẽſilia, vnde ipecius eſt olus in vite & plaũ.

d *Protectum.*[a] in agro vicini,vt ibi recipiãtur coloni agri mei.

e *Concedi poteſt.*non tamen pro parte,ſed inſolidum quilibet dicitur habere:vt ſupra de ſeruitutibus.l.viæ.& ſi non conueniant de vtendo,vtile redditur interdictum:vt infra de aqua quotidia. & æſti.l.Lucio.Accurſius.

f *Diebus.*ſcilicet ſimul:vt infra de aqua quotidiana & eſti.l.Lucio.Et idem de itinere:vt ibidem dicit.

g *Eiſdem diebus.*id eſt ſimul,vt no.ſupra proxi.§.Accurſius.

Item.]*CASVS.* Si concedas mihi vt bos meus per quem fundus meus colitur,paſcatur in tuo fundo:valet ſeruitus ruſtica, & conſtitui poteſt. Item poteſt cõſtitui ſeruitus,vt fructus reponantur in domuncula agri tui.Item poteſt conſtitui ſeruitus, vt liceat mihi proiicere lapides in fundũ tuũ ex fundo meo. Viuia.

h *Immineat.*id eſt ſint iuxta tuum agrum ex parte ſuperiori.

i *Ad hauriendum.* Sed quid ſi iui per aliam viam ad hauriendum per.x.annos,non per conſtitutam, an vtrumque ſit permiſſum? Reſpon.ſi hauſtus eſt acceſſorius itineris, quod eſſe poteſt, vt hic ſubiicit,ſic.ſi econtra,non:vt argu.C.ſi pen.app.l.iij.ſi autem vtrumque principaliter,retinetur iter etiam per hauſtum: vt infra ſubiicit,ſiue hauriendi &c.vt argu. C.de agri.& cenſi.l.cũ ſcimus.§.fin.lib.xj.

k *Aduum.*non tamen ſeruitutem. Et de huiuſmodi acceſſione dixi ſupra de ſerui.vrba.prædio.l.binas.

IIII. NERATIVS libro quarto Regularum.

RVſticorum prædiorum ſeruitutes ſunt,licere altius [a] tollere,& officere prætorio vicini: vel cloacã [b] habere licere per vicini domum [c] vel prætoriũ: vel protectum [d] habere licere. Aquæductus & haustus aquę per eundem locum vt ducatur,etiã pluribus concedi poteſt,[e] etiam vt diuerſis diebus [f] vel horis ducatur. Si aquæductus vel haustus aquæ ſufficiens eſt, poteſt & pluribus per eundem locum concedi vt & eiſdẽ diebus [g] vel horis ducatur.

III. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Edictum.

ITẽ ſic poſſunt ſeruitutes imponi,vt & boues p quos fundus colitur, in vicino agro paſcantur.quam ſeruitutem impo ni poſſe Neratius libro ſecundo Mẽbranarum ſcribit. Idem Neratius etiam vt fructus in vicini villa cogantur,coactiq́ue habeantur,& pedamento * ad vineã ex vicini prædio ſumantur, conſtitui poſſe ſcribit. Eodem libro ait,vicino cuius lapidicinæ fundo tuo immineãt, [h] poſſe te cedere ius ei eſſe,terram,rudus, ſaxa * iacere,poſita habere,&vt in tuum lapides prouoluantur, ibiq́ue poſiti habeantur, indẽque exportentur.

Cui conceditur aliquid, videtur cõcedi id ſine quo illud eſſe non poteſt. & ſi non valet expreſſum, non valet tacitum.b.'. notabilis. Bartolus.

Qui habet † hauſtũ,iter quoq; habere videt ad hauriẽdũ: [i] & vt ait Neratius libro tertio Mẽbranarũ,ſiue ei ius hauriẽdi & adeũdi ceſſum ſit, vtrũq; habebit:ſiue tãtũ hauriendi,ineſſe & aditũ: [k] ſiue tantũ adeundi ad fontẽ,ineſſe & hauſtum. hæc de hauſtu & * fõte priuato. Ad flumen autem publicum idem Neratius eodem libro ſcribit, iter debere cedi,hauſtum non oportere: & ſi quis tantùm hauſtum ceſſerit,nihil eum agere.[l]

Seruitus pecoris paſcendi, & ad aquam appellendi,eſt prædialis: & poteſt finiri cum perſona,ſi hoc eſt actum.Bartolus.

IIII. PAPINIANVS libro ſecundo Reſponſorum.

PEcoris paſcendi ſeruitutes, itẽ ad aquã appellẽdi,ſi prædij fructus maximè in pecore cõſiſtat, [m] prædij magis quàm perſonæ videtur. * Si tamen teſtator perſonam demonſtrauit cui ſeruitutem præſtari voluit, emptori vel heredi nõ eadem [n] præſtabitur ſeruitus.

Seruitus realis nõ poteſt imponi niſi quatenus exigit vtilitas prædii dominantis.b.d. cum.l.ſeq.Bartolus.

V. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Edictum.

Agere. quia expreſſum eſt inualidum, neque valet tacitum:vt infra de do.iter vi.& vxo. ſi ſponſus. §. ſi maritus. & infra de bo.auctо.iudi.poſ.cum vnus.&. C. ſi pen.ap.l.ſi is. Sed arg. contra infra de leg.j. ſi fideiuſſor. & infra qui. mo.pig. vel hyp.ſol.l.j. §.j.& infra de here.inſti.qui filio.Accurſius.

† *Cõcur. l.i. ſupra de iuriſd. om.iu. & no. ciemo. ganter ex iſto tex. quod ceſſo antecedẽte, conceditur acceſſorium ad id. de quo vide per Bal.plene in.l.quamuis. de fideicom.C.*

m PEcoris paſcẽdi. Cõſiſtat. Puta prædiũ habeo, ex quo nullum alium mihi fructũ percipere quæro,niſi vt ibi commorentur pecora mea,iaceant, recipiantur,& reducantur: acquiro ſeruitutem in vicino agro,vt in eo paſcãtur pecora agri mei, cum ager meus non ferat herbam, vel minus ſufficienter.tenet ſeruitutis acquiſitio, & eſt prædialis:quia ob vtilitatem agri mei eſt impoſita: quæ aliter percipi non poteſt, vt ſupra eo. l.iij.§. idem ait. Idẽ tãmen eſſet ſi aliter percipi poſſet: vt colligitur ex illo verbo, maxime. vel impinguabant agrũ meum.Accurſius.

ex fonte

videntur

n *Non eadem.*dic ꝙ ſeruitus prædialis ſemper trãſit ad heredem, & ad emptorem,ſui natura:vt ſupra eo.ſi mihi.§.fi.& l. via.§.ſi fundus. & infra quemadmo. ſer.amit.l. iij.Et fallit hoc quando in cõtrarium expreſſe fuit dictum:vt hic. Item ex affectione perſonę cui relinquitur,vt filiæ:vt infra de ſerui.leg.l.pater. [b] Item quando his verbis teſtator dixit:lego vſumfruc.vel vſum talis ruſticæ vel vrbanæ ſeruitutis: vt infra de vſufruc.leg.l.j. His enim caſibus licet ſui natura tranſeant,tamen per exceptionem defenditur dominus proprietatis quò minus patiatur.Sed qualis ſeruitus erit his caſibus,cum non tranſeat quo ad effectum? Reſpon. quidam,perſonalis:vt infra de alimen. & cib.leg.l. Mela.§. quidam.in fi.& de lib.le.l.nõ ſolum.§.tale.ſed potius dicas prædialem,cũ ipſo iure tranſeat:licet exceptione repellatur agẽs:vt ar. infra eo.ſi mihi.§.fin.aliàs niſi eſſet ſeruitus, non poſſet vindicari:quod tamen dicit infra.l.proxi.Nec ob.illa.l. Mela.quia dicit non perſonalem,& hic dicit prędialem eſſe. Item quid ſi ille cui tales ſeruitutes conceduntur, nullum habeat prædium? Adhuc dicunt Ro.& alij,quòd eſt ſeruitus perſonalis. ſed potius dicam eſſe ius perſonale,non ſeruitutem:vt ſupra de ſer.l.vt pomum.ſi. cut ſi decem mihi ſtipuler, & ſic agam ex contractu ſi patientia non præſtatur.Accurſius.

Seruis? prædium an ſe per tranſeat ad heredẽ.

b Adde alia caſu in l. Lucius.j. eo. quę exclamat ſingu. Fraciſcus Cremo. in ſua ſing. 60. ſingul. aliam adde in. l. ſi ſub vna.§.1.ff. de verbo. oblig.

EX go.]*CASVS.* Primo dicit non poſſe eſſe ſerui.ruſticã,niſi prædium habeatur in proximo.Secũdo dicit quòd ad neceſſitatem tantũm:non quòd ſuperfluat aliquid: vt hoc exemplo: Habeo ſeruitutem in vicino prædio vt ex fornace que eſt ibi,habeam vaſa non ad neceſſitatem agri.non eſt ſeruitus ruſtica:ſed eſt magis vſusfructus.Idem in ſeruitute palorum eruẽdorum ex vicina ſylua:vt ſi vendendus eſt vſusfruc.ſed ſi adveneam colendam: eſt ruſtica ſeruitus. Item ſi habeo ius paſcendi pecoris,vel appellendi ad aquam, poteſt mihi concedi vt habeam tugurium in quo me recipiam propter hyemẽ in eodem fundo. Viuianus.

a *Ergo.* quia potest constitui seruitus etiam personæ, ergo &c.
b *Secundum eum.* scilicet Paulum.
c *In alieno.* vt sit seruitus prædialis, erit tamen ius hominis: vt. ff. proxi. notatur. Accursius.
d *Habeat.* scilicet cui ille constituitur.
e *Opus sit.* & non plus: vt infra eo. l. ex meo. & l. qui duo prædia. Acc.
f *Veluti. Figulinas.* id est fornaces, à figulo sic dictæ. Azo.
g *Habeat.* fundus seruiens.
h *Eius fundi.* cui seruitur.
i *In quibusdam.* prouinciis, vel locis.
k *Exercerentur.* & post est mihi cõstitutum ius, vt habeã illas figulinas venales.
l *Vsusfructus.* id est vtilitas quædã fruendi: non tamen est vsusfructus, quia sic haberet omnem fructum rei quem hic non habet. non est ergo prædialis: quia vltra necessitatẽ prædij. Item nec personalis vsusfructus, vt dixi: sed dicitur vtilitas fruendi: vt dixi: quod ideo dicitur, quia magis est ei substantialis quàm prædialis seruitus: sed tamen personale ius est: vt not. in. l. pecoris.
m *Item si lõge recedit.* id est distat, scilicet quando ad necessitatem tantum agri mei hoc facio. nam hæc est prædialis seruitus: sed vsusfructus personalis: vt supra de seruit. l. j. Sed si facio ad vendẽdum, & alibi portandum: tunc non recedit ab vsufructu, sed est vsusfructus, vt supra p. xi. respon. vt ibi no. Sed quidam dicunt has personales seruitutes: & secundum eos dic longe recedit ab vsufructu, scilicet magis quàm seruitus rustica. Accursius.
n *Ædificandi.* ad claudendum & muniendum ab aquis.
o *In fundo est.* scilicet ad necessitatem. Accur.
p *Item silua.* s. ius longe recedit ab vsufructu.
q *Pedamenta.* id est pali quasi apodiamenta vitis: & sic ad necessitatẽ tantum. Accursius.
r *Quid ergo.* q.d. si prædicta longe recedunt ab vsufructu, quid erit? Respon. seruitus, scilicet rustica, si faciat vtilitatem agri mei. aliàs non esset seruitus: cum non interfit agri: vt hic, & supra de seruit. l. quotiens. in prin. sed ius aliud: vt no. in. l. pecoris.
f *Si habeam.* scilicet maxime. Nam & idem si non habeam: vt si fuerit constituta seruitus propter colentes agrum meum, quatenus in tugurio agri tui recipiantur. & facit infra de verb. signi. l. tugurium.
t *Appellendi.* scilicet habeam seruitutem.
Qui sella.]C A S V S. Qui vadit super equũ, vel super bigam, vel quadrigam: videtur habere iter, & non actum. Quod postea subiicit, planũ est. [IN RVSTICIS.] Si prædium Titij est inter meum & tuum: non potest cõstitui seruitus, nisi prædium Titij seruiat.
u *Qui sella.* in equo.
x *Lectica.* in curru. vehiculum tamen nos ducit cum aliis rebus: vt infra eod. inter.
y *Qui iter.* Et nisi ascendat equum, tũc enim ire diceretur: vt statim dixit infra eo. l. inter.
z *Et possent.* inspicitur quod fieri potest, de quo dic vt supra de iurisdic. omnium iudic. si idem. §. fina.
a *Non lædat.* nam hoc facere non possunt: vt infra eo. l. si mihi. §. seruitus.
b *In rusticis.* Idem in vrbanis, secundum quosdam: vt dicunt per. l. infra titu. j. l. in tradendis. §. interpositis. ibi, ita vt conualescat &c. nam ad vtramque referunt. Tu dicas aliud in vrbanis: quia nihil impedit, medium prædium rusticum sit, vel vrbanum: vt supra titu. j. si ædes. & l. sequé. & infra si serui. vindic. l. loci. §. fina. & l. sequen. & infra eo. si mihi. §. penul. & infra titu. j. l. in tradendis. §. interpositis. cum illa dictio, ita, quæ ibi ponitur, referatur ad iter. Item quod dicit hic impedit, verum est in ipsa impositione. si autem postea, tunc non impedit vt tollat: sed interpellat: vt infra. e. tria. quæ est contra. & infra titu. j. in tradendis. b in fi. Item quod dicit, medium prædium, scilicet priuatum: nam publicũ non impedit: dummodo non impediat publicum vsum: vt supra de serui. l. seruitutes. §. publico. Et not. hic quòd mediũ trahit duo extrema: vt hic. quandoque finis trahit ad se principium: vt infra de adimẽ. leg. l. iij. quãdoque econtra principium trahit finem: vt infra de leg. iij. si quis. in princip.
c *Via latitudo.* Octo pedes. si non fuit ex pressa à concedente: vt j. eo. l. via. Accursius.
Seruitus.]C A S V S. Iure veteri ita erat, quòd seruitus aquæ constitui non poterat nisi vbi aqua nascitur, vel ex fonte ipso: hodie potest constitui ex quocumque loco.
d *Capite.* caput aquæ est vnde aqua nascitur: vt infra de aquæ quoti. & æsti. l. j. §. hæc interdicta. Azo.
e *Non potest.* iure veteri, sed nouo sic: vt subiicit.
Labeo.]C A S V S. Si constituas mihi seruitutem, vt liceat mihi quærere in tuo fundo aquam, & ducere: valet talis seruitus. & ad hoc probandum inducit simile: quia in futuro ædificio potest seruitus constitui. Viuianus.
f *Constituere.* vt. ff. titu. j. si seruitus. §. fina.
g *Potest.* hic Labeo sibiipsi dicit contra. j. si ser. vin. l. fi. Solu. variauit quãdoq; sed hoc seruatur, sicut aliàs facit iurisconsultus: vt C. de

* *Inscriptio monet cõtra dendum esse hoc caput cũ 3. ff. e. & seq. sed fac, iter ad publicũ fluuium cessum posse vindicari.*

* *Ædificandi.*

* *seruitus.*

† *Peristam l. dicit hic Bar. se consuluisse in facto cõcinente in castro plebis: & incipit eius cõsilium, Stando in castris plebis.*

* *deferendi.*

* *ladatur.*

b Vbra ad de, quando locus medi impedit seruitutẽ ponit text. & bi no. per Bar. & alios in l. nõ solũ in pri. j. de m. ope. nun. & in l. si pri. §. si j. de aqua plu. ar.

Medium quandoq; duo extrema trahit.

C.de fur.l.fin.§.ſed cum.Vel dic poteſt,vt hic,vt valeat tunc demum quandocunque erit inuenta,non priùs:vt ibi.

PEr fundum.]CASVS. Plures habebãt fundum cõmunem.ſi volo mihi adquirere per fundum illum ſeruitutem:quilibet cõcedere debet. Alioquin ſi vnus cõcedit mihi,alij poſſunt me prohibere. ſed ille qui conceſsit mihi, nõ poteſt me prohibere: & non valet conceſsio ab vno facta, niſi alij cedãt: vnde iſta ceſsione priores ceſsiones cõfirmantur. Viuianus.

† *Concor. glo.i. circa mihi in.c. communes. de conſtitu. cor.*

a *Cedi.* ſecundum modum qui ſequitur. Acc.

b *Ratione.* quæ eſt, ne ignorans dominus iniuriã accipiat: vt infra de aqua plu.ar.l.finautem. Vel quæ eſt quòd dominus imponat: ſed omnes ſunt domini:ergo omnes imponunt.

c *Cedant.* vt ſupra de ſerui.l.ij. & infra titu. j.l.fin.& infra eo. ſi vnus ex. & arg.ĩ. de arbi. nõ diſtinguemus.§. cum in plures.

* *trahunt.*

d *Non poſſe.* immo qui ceſsit,de euictione tenetur,ſi alij non cedãt: ſi modo ceſsit quaſi ſolus dominus:aliàs non: vt ifra de euic.l.ſi quis per fundum. Et not. ex hac.l.v.arg. Primũ hic in fin.quòd quis contra ſuum factum venire non poſsit: licet de iure non teneat: vt infra titu.j.l.venditor. in prin. Arg. contra.C.de agri. & cenſi.l. quemadmodum. de quo generali dicas: vt dixi.ĩ. de adop.l.poſt mortem. Aliud collige in eo quòd dicit ceſsione nouiſsima cõfirmãtur priores ceſsiones.vbi no.quod ab initio non valuit,tractu temporis confirmatur:vt.ĩ.de adop.adoptio.&.C.ſi maior fac.l.iij.Sed ar.cõtra.j.de reg.iur.l.quod ab initio.& inſti.de inuti.ſtip.§.j.Solut.ſolus tractus tẽporis non facit valere:vt ſicut non eſt modus tollẽdæ vel inducẽdæ obligationis,ſic nec modus dãdi ei effectum:vt infra de act. & obl. obligationum ſere.§.placet.& inſtitu.de lega.§.an ſeruo.& infra de ſerui.expor.ſi minor. Aliud,quia retro facta trahũtur ad præſens:vt infra tit.j.l.fin.& infra ad Maced.l.ſi filius.§.fina.& infra ad Trebel.ſed ſi ante.in fin.& infra de leg.iij.l.j.§.j.Arg. contra.C.ad Maced.l.fin.& de dona.inter virum & vxo.l. donationes.Item aliud,quòd non eſt idem iuris de parte quo ad partem,quod in toto quo ad totũ.Argu.contra infra de admitu.ſi duo.& de hoc dic vt infra de vſur.qui ſcit.in princ. Item aliud,quòd non ſtatur iudicio maioris partis:ſic.C.de ſer. cõmu.ma.l.j.Sed arg.contra.ĩ.de pac.l.& ſuum.§.fin.&.l.maioré. Acc.ADDITIO. Dic cp ſpeciale eſt ibi.ratio:quia ibi conſenſus maioris partis præiudicat aliis,ſicut in cõſenſu vniuerſitatis ſecũdum Bart.hic. Ad.l.ſi duo.&.l.qui ſcit.ĩ.allega.reſpõde breuiter,& dic quòd in indiuiduis nõ procedit argumentum de toto ad partem:quoniam in partem diuidi non poteſt: vt.l.pro parte.ſupra tit.j.ita loquitur hic.In his vero quæ ſunt diuidua,bene procedit: vt quod iuris eſt de toto quo ad totum:idem de parte quo ad partem:vt.l.quæ de tota.de rei vin. &.d.l.qui ſcit.in princip.non autem procederet hoc argumẽtum quod iuris de toto quo ad totum &c.vt in caſu.l.an pars.j. pro derelicto.

Iudicio maioris partis non ſemper ſtatur.

e *INter actum. Poteſt.* vt.ĩ.eo.qui ſellaãm princip.

f *Armenta.* alias armaméta,id eſt inſtrumenta agrorum. Ac.

CEreo.]CASVS. Habeo magnũ agrum,qui in parte eſt vinea:cui ager vicini debet ſeruitu.& licet vinea remoueatur,remanet ſeruitus:niſi aliud actum ſit in conſtituenda ſeruitute:videlicet vt non duret ſeruitus ſi vinea remoueatur. [SI TOTVS.] Cõſtituiſti mihi ſeruitu.itineris vel actus per fundum tuum.refert an cõſtituiſti vt omnes partes fundi mihi ſeruiant:& tunc poſſum mutare quando velim:& tunc toto agro vti.Si vero conſtituta ſit ſeruitus ſimpliciter:tunc per certũ locũ terminabitur iter vel actus per iudicẽ: & cæterę partes liberæ manent. [SI LOCVS.] Conſtituiſti mihi iter per partem agri tui:ſcilicet per pratum. potero eligere per quã partem prati velim.ſed ſi per totum agrum eligam, & per totum via vti volui: vel ſi velim per loca pretioſiora:iudex ſtatuet vbi vadam. Viuianus.

Seruitus reſpicit totum fundamentum, antequam certus vſus certo loco limitetur: quæ limitatio fiat per iudicem ſecundum legem,niſi aliter actum ſit.b.d.vſque ad finem.d.Bartolus.

Si totus k † ager itineri aut actui ſeruit,dominus in eo agro nihil facere poteſt quo ſeruitus impediatur, l quæ ita diffuſa eſt,vt omnes glebæ ſeruiãt. At ſi iter m actúſve ſine vlla determinatione legatus eſt, modo determinabitur: & quà primùm iter determinanum eſt,eà ſeruitus cõſiſtit:* cęteræ partes agri liberæ ſunt. Igitur arbiter dandus eſt:qui vtroque n caſu viã o determinare debet. P Latitudo actus itineríſque ea eſt, quæ demonſtrata eſt. Quòd ſi nihil dictum eſt,hoc ab arbitro ſtatuendũ eſt. In via aliud iuris eſt.nã ſi dicta latitudo non eſt, legitima debetur. Si locus q nõ adiecta latitudine r nominatus eſt,per eum quà libet iri poterit. Sinautem prætermiſſus s eſt, æquè latitudo nõ adiecta,per totum fundũ vna poterit eligi via, dumtaxat eius latitudinis quæ lege comprehenſa eſt:pro quo ipſo,ſi dubitabitur, t arbi-

† *Iſte.§. ſegnitiã Bal. hic & alle-gabilis ad multa: & ide no. bene cũ,& tene mẽti,& cõcor.tex. & l.hodie. & l.ſanctio le-gẽ.j.de pac: tex.ante. de cauſis.extrá de offic. & pote.iudi. deleg.*

* *Fios conſtituit.*

Vinea quid ſignificet

nomen vineæ ponitur hic p prædio in quo ipſa plantata eſt:& ita ponitur contentũ pro continente:ſicut & pactum pro paciſcente:vt.C.de fer.l.fin.& ecõtra continens pro contẽto.& nomine ventris,quod eſt in ventre:vel cuſtodia, pro cuſtodita perſona:vt.ĩ.de oſti.procon.ſolent.in princ.Itẽ nomine vineæ continentur quandoque vites tantum: vt hic cum dicit:& ideo ſublatis vineis &c.&.ĩ.qui.mo.vſusfruc.amit.quid tamen. §.ij.Et p dicit hæc ſcire in quæſtione ruſtici, qui conuenit domino dare quartã partẽ fructuũ vineæ: & ruſticus habeat tres. ruſticus plantauit arbores in eadẽ vinea:& de fructibus arborũ nil vult dare domino.nã ſi nomine fructuum vineæ,omnes fructus ſoli cõtinentur:ergo dominus habebit quartã partem hac ratione.& alia:quia quod in principali ſtatuitur, & in acceſſoriis:ar.j.de leg.iij.l.nomẽ.in prin.& alia,quæ in primis,& in ſequẽtibus:vt.j.de pac.do.inter ſocerũ.§.cum inter.Si vero nomine vineæ cõtinentur vites tantũ,ergo dominus debet habere omnes fructus arborũ:colonus nihil. Ac.ADDITIO. Pro intellectu iſtius glo. dic ſecundũ Bart. quòd ſic debet intelligi fructuum vineæ,hoc eſt illius terræ vineatæ.hoc eſt vt debeãtur fructus arborum:vt per iſtam legem.

k *Si totus.* quia dictum eſt vt poſsit mutare.

l *Impediatur.* vt &.j. ſi ſerui.vin.loci.§.ſi quis mihi. Azo. nec econtra:vt.j.e.l.Quintus.in fi.&.ĩ.tit.j.l.ſeruitutes.§.ſi antea.

m *Si iter,actúſve.* vel alia ſimilis ſeruitus:vt.ĩ.de ſerui. ſi cui.

n *Vtroque.* id eſt in itinere,& in actu.

o *Viam.* id eſt iter,vel actum.vel primo loquitur cum quæritur de latitudine & loco.hic de latitudine tantum.

p *Dabæ.* vt infra eo.§.fin.&.l.ſi mihi conceſſeri &c.l.ſeq.

q *Si loc u.* q.d.non totus, ſed pars eius eſt tantũ deſignata per quam ſit eundum:vt.j.de verb.ſig.locus. Accurſius.

r *Latitudine.* actus,vel itineris.

ſ *Patetom ſſus.* quia nec pars fundi vt ſupra fuit deſignata:nec etiam latitudo viæ:vt ſubiicit.

t *Dabitabitur.* qua parte ſit eundum,& via eligenda.

a *Officium.* vt.ſ.e.l.§.ſi totus.in fin.

b *Per quem. Non poterō.* in vtroq; caſu intellige ſi impeditur ſeruitus poſſeſſoris: aliàs poſſum vel eiſdē, vel diuerſis tēporibus, vt.ſ.eod.l.ij. §.ſi aquæductus.&. j.de aqua plu.ar.l.in concedendo.&.j.de aqua quo.& æſti.l.hoc iure.§.is qui.&.l. Lucio.&.l.ſi.Accur.

Vinctus.]*CASVS.* Si habeo iter per fundum tuum vel aquæductum, poſſum ibi ponere fiſtulam vel canales vt per eā ducatur aqua magis libere: dummodo non deterioretur riuus vnde aqua ducitur ex fundo tuo.

c *Erit.*ſ.conſtitutum.

d *Genere.*ſ. conſuetū: de quo cōſueuerūt talia heri: non autem de inſolito, niſi hoc actum ſit, vt.j. de aqua plu.ar. l.ſi prius.§.placuit.quæ eſt contra.Accurſius.

e *Domino.* vt hic, & infra titu.j.qui per certū. &.j. de aqua quoti. & æſti.l.hoc iure.§.is qui. &.l.finali.

Ius.] *CASVS.* Si volo aucupari in fundo tuo cōtra tuā voluntatem, non poſſum: & ita quidam imperatores reſpōderūt. Viuianus.

f *Diuus Pius aucupibus.* idem in venatione. ſed cum aucupatio in alieno prohibeatur hac. l. ergo id quod capitur, non fit accipientis: vt C.de le.& conſtit.non dubium.& ſi fiat, videtur quòd debeat reſtituere: argu. ſupra de præcu. qui proprio. §. procurator vt in cæteris. & de pe.here.ſi poſſeſſor ex hered. Sed tamen contradico: vt inſtitu.de re.di.§.feræ.& §. illud. &. §. plane. & argu.C.de fur.l.ſi.§.ſed cū in ſecūda. Sed an poterit venator adhuc in fundo retineri vt reddat quod ceperit? Dic quòd non, per prædic. ll.vt argu.in authen.vt nul. in. §. quia autem. colla. ix. & huius.l. ſed aget iniuriarum ſi intrauerit eo prohibēte: vt infra de iniur.l.iniuriarum.§.ſi quis.

tri officium [a] inuocandum eſt.

Si mihi conceditur ſeruitus via, non poteſt alij concedi alia per quam ſeruitus primi impediatur. Bartolus.

XIIII. POMPONIVS libro trigenſimoſecundo ad Q.Mucium.

PEr quem locum viam alij ceſſero, per eundem alij aquæductum cedere non potero [b]. Sed & ſi aquæductum alij conceſſero, alij iter per eūdem locum vendere vel aliàs cedere non potero.

Qui habet ius aquæductus, poteſt facere in riuo quicquid vult ſi prædij domino non noceat. Bartolus.

XV. IDEM libro trigēſimoprimo ad.Q.Mucium.

QVintus Mucius ſcribit, cū iter aquæ vel quotidianæ vel æſtiuæ, vel quæ interualla longiora habeat, per alienum fundū erit [c], licere fiſtulam ſuam vel ſ.ctilem vel cuiuſlibet generis [d] in riuo ponere, quæ aquam latius exprimeret: & quod vellet, in riuo facere licere, dum ne [e] domino prædij aquagiū deteriꝰ faceret.

XVI. CALLISTRATVS libro tertio de Cognitionibus.

DIuus Pius aucupibus [f] ita reſcripſit: [ὑπὲρ οὗ λόγου, ἀνόητον τὸν ὑμᾶς ἐκ ἀμετρέως χαίρειν ἐξέυεν. [id eſt Non eſt conſentaneum rationi, vt per aliena prædia inuitis dominis aucupium faciatis.]

Aqua ex flumine publico ad irrigandos agros ſeruitem mei ſ.um dividitur: niſi alicui aliter ſit conceſſum. Bartolus.

XVII. PAPIRIVS IVSTVS libro primo de Conſtitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus Auguſti reſcripſerūt, aquam de flumine publico pro modo poſſeſſionum ad irrigādos agros diuidi oportere [g]: niſi proprio quis iure plus ſibi datum oſtenderit [h]. Item reſcripſerūt, aquam ita demum permitti duci [i], ſi ſine iniuria alterius id fiat.

Si per plures fundos iter ad vnum ſ.tenitus vna eſt: & per vſum in parte retinetur ſ.ruitus tota. Bartolus.

XVIII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Sabinum.

VNa eſt via, etſi per plures fundos [k] imponatur: cùm vna ſeruitus [l] ſit. Denique quæritur, an ſi per vnum fundum iero, per alium nō, per tantum tempus quanto ſeruitus amittitur, an retineam ſeruitutem. Et māgis eſt vt aut tota amittatur, aut tota retineatur. Ideoque ſi nullo vſus ſum, tota amittitur: ſi vel vno, tota ſeruatur. [m]

Seruitus nō poteſt adquiri pro parte, ſed per plures poteſt adquiri, & per multa poteſt pervenire ad plures. Bartolus.

XIX. PAVLVS libro ſexto ad Sabinum.

SI vnus ex ſociis ſtipuletur [n] iter ad communem fundū, inutilis eſt ſtipulatio: quia nec dari ei poteſt. Sed ſi omnes ſtipulentur, ſiue communis ſeruus [o], ſinguli ex ſociis ſibi dari oportere petere poſſunt: quia ita dari eis poteſt à teme ſi ſtipulator viæ plures heredes reliquerit, inutilis [p] ſtipulatio fiat.

Qui habet duo iura, remittendo vnum non videtur remittere aliud. Bartolus.

XX. POMPONIVS libro trigenſimotertio ad Sabinum.

SI mihi eodem tempore cōceſſeris & ire agere per tuū locum, & vti frui eo ius eſſe, deinde ego tibi conceſſero ius mihi vti frui non eſſe: non aliter eo loco vtēris fruēris, quàm vt ire agere mihi rectè liceat. Item ſi & ducere per tuum fundum aquam iure potuero, & in eo tibi ædificare inuito me ius non fuerit [q]: ſi tibi cōceſſero [r] ius eſſe ædificare, nihilo minus hanc ſeruitutem mihi præſtare debebis, ne aliter ædifices, vt infrà eodem.l.itinere. Accurſius.

Imperatores.]*CASVS.* Plures habēt prædia iuxta flumē publicum: quilibet poteſt inde aquā ſumere ad irriganda ſua prædia: dummodo nō plus ducat, quàm neceſſe prædium habet: niſi prius de.oſtendat ſibi plus licere. Item ita den ū poſſum ducere, ſi ſine alterius incommodo poſſum id facere. Accurſius.

Si mihi.] *CASVS* planus eſt vſque ad.§.ſeruitus. Debebatur mihi ius per prædium tuum. feci aquæductum manu, poſtea naturaliter creuit aqua ex vicinis prediis: vel ex fonte ibi nato. non teneor domino ſeruiētis prædij. [*SI FINDO.* Quidā fons erat in agro Titij: ex quo fonte aquam per fundum Scij ad fundū meum ducebā. poſtea adquiſiui fundum Scianum. an remaneat ſeruitus in fundo Titij? Et reſpon. quòd ſic. [*HAVRIENDI.*] Ex prædio meo ad vicinum prædiū qua ſui ſeruitutem aquæ hauriendæ, vt biberent coloni agri mei. prædialis ſeruitus eſt, non perſonalis. Viuianus.

a *Officium.* vt.ſ.e.l.§.ſi totus.in fin.

b *Per quem. Non poterō.* in vtroq; caſu intellige ſi impeditur ſeruitus poſſeſſoris: aliàs poſſum vel eiſdē, vel diuerſis tēporibus, vt.ſ.eod.l.ij. §.ſi aquæductus.&. j.de aqua plu.ar.l.in concedendo.&.j.de aqua quo.& æſti.l.hoc iure.§.is qui.&.l. Lucio.&.l.ſi.Accur.

c *Erit.*ſ.conſtitutum.

d *Genere.*ſ. conſuetū: de quo cōſueuerūt talia heri: non autem de inſolito, niſi hoc actum ſit, vt.j. de aqua plu.ar. l.ſi prius.§.placuit.quæ eſt contra.Accurſius.

e *Domino.* vt hic, & infra titu.j.qui per certū. &. j. de aqua quoti. & æſti.l.hoc iure.§.is qui. &.l.finali.

f *Diuus Pius aucupibus.* idem in venatione. ſed cum aucupatio in alieno prohibeatur hac. l. ergo id quod capitur, non fit accipientis: vt C.de le.& conſtit.non dubium.& ſi fiat, videtur quòd debeat reſtituere: argu. ſupra de præcu. qui proprio. §. procurator vt in cæteris. & de pe.here.ſi poſſeſſor ex hered. Sed tamen contradico: vt inſtitu.de re.di.§.feræ.& §. illud. &. §. plane. & argu.C.de fur.l.ſi.§.ſed cū in ſecūda. Sed an poterit venator adhuc in fundo retineri vt reddat quod ceperit? Dic quòd non, per prædic. ll.vt argu.in authen.vt nul. in. §. quia autem. colla. ix. & huius.l. ſed aget iniuriarum ſi intrauerit eo prohibēte: vt infra de iniur.l.iniuriarum.§.ſi quis.

g *Operetur.* imò diſtinguitur an ſit nauigabile: vel per illud fiat aliud: vt tunc non poſſit ducere. aliàs ſic, vt infra de aqua plu. ar.l.ſi autem.in fin.& infra de flu.l.quo minus. Accurſius.

h *Oſtenderit.* ſcilicet ab eo qui ius dandi habuerit, vt princeps vel ſenatus: vt prædicta.l.quo minus. infra de f.u. vel conſuetudine cuius non extat memoria, vt infra de aqua quoti.& æſti.l. hoc iure.§.ductus aquæ.

i *Duci.* ex flumine publico. Accurſius.

k *Fundos.* vel vnius vel plurium dominorum.

l *Vna ſeruitus ſit.* imò & plures poſſunt eſſe: vt plene dices.j. quemadmo.ſer.amit.nam ſatis.§. ſed ſi is fundus. & §. cæterum. Acc. *ADDITO.* Dic quòd hic ſunt plura prædia ſeruientia, & vnum dominans: ibi plura prædia dominātia: vt per Bart. in.d.l.nam ſatis.

m *Seruatur.* vt.j.ſi ſer. vin.l.ſi eo. §.ſi. & quēad.ſer. amitt. ſi ſtillicidij.§.hna.in fine.

Si vnus.] *CASVS.* Si ego & tu habemus fundum communem habemus, & ego viam ad illum funcum ſtipulor, non valet ſtipulatio. ſed ſi ego & tu ſtipulemur ſeruitutem pro fundo cōmuni, valet ſtipulatio. ſi de ſeruitute communis noſter ſeruus ſtipuletur, qui ſtipulari poteſt, idem eſt. [*SI STIPILATOR.*] Si ſtipulor viam per fundū tuum, & decedam pluribus heredibus relictis, vtilis erit ſtipulatio. Viuianus.

n *Stipuletur.* vt.j. tit.j. l.proprium.in fine.

o *Communis ſeruus.* nā per ſeruum talis ſeruitus adquiritur, vt infra de ſtipul. ſer.l. ſi communis ſeruus meus. Sed contra infra de ſeruit. leg. l. & ſi maxime. in fin. Sol. ſecundum R. ibi in vltima voluntate: hic in ſtipulatione quæ fit inter viuos.

p *Inutilis.* Si habes in litera, vtilis, dic fiet, id eſt remanebit: vt infra de verb.obli. pluribus. §.& ſi placeat. ſic ponitur fieri, id eſt remanere. ſ.de iudi.l.Iulianus. j.& vnuſquiſque inſolidū hic aget: vt.j.fami. erciſcun. heredes. §.an ea.&.ſ.de ſ.ruitutibus. l.viæ. Si vero habes inutilis, dic ſcilicet donec de loco cōſentiāt:

q *Nō fuerit.* qa antea cōſtituta fuerat ſeruitꝰ altius nō tollēdi.

r *Conceſſero.* & ſic vna remiſſa, altera remanet: vt hic, & ſupra titu.j.

titu.j.l.ſi domus. Sed contra infra quemadmo.ſer. amit. ſi ſtillicidij. Sed certe ibi vna ſeruitus tantum debebatur: hic autem duæ. Accurſius.

a *Secundum.* id eſt iuxta. & ſic nota quòd ſuſtinetur quod naturaliter fit. ſic infra de aqua pluuiarcen.l.j.item ſciẽdũ. Sed ar. contra infra eo.titu.l.ij.§.apud manumiſſam. Sed ibi de æquitate, q̃ prævalet: vt C.de iudi. l.placuit.

b *Fuerit.* ſcilicet in tertio prędio, quod pone erat Titij: & adquiſiui ſeruituté per Scianum: aliàs nec in fundo vbi eſt fons, poſſet eſſe ſeruitus: vt ſupra eo. qui ſella.§.fin.

c *Sed prædij.* id eſt prędialis. hoc tamen niſi actum eſt vt ſit perſonalis, ſecundum quoſdam: quod non placet: vt dixi.ĩ.eo.pecoris. in fin. Accurſius.

d *Si mihi.* facit ſupra eo.l.certo.§.ſi totus. & §.ſi locus. & ſupra de ſer.ſi cui. & infra eod.l.ſi via.

e *Seruiet.* de iure. Acc.

f *Sed quo. Seruiet.* de iure & de facto.

VIA.] C A S V S. Hęc lex reſpicit illam quæ eſt.ĩ.eo.viæ. & dicit quòd certa debet eſſe viæ latitudo. id verum eſt quádo non eſt actum: niſi aliud fuit dictum. aliàs minor & maior quã ibi ducatur poſſet conſtitui: vt hic dicit. [S I L A C V S.] Lacum perpetuum habes in tuo fundo. ſi cõcedas mihi ſeruitutem quòd ego poſsim ire ad fundum meum per illum lacum, valet ſeruitus: & poteſt talis ſeruitus imponi. §.ſequens planus eſt. [Q V Æ C V N Q V E.] Per fundum tuum mihi conſtituiſti ſeruituté pro fundo meo, quòd proximus tuo fundo erat. & vendo iſtum meũ fundum particulatim, quilibet emptor prædictã ſeruitutem habebit: & agere etiam poteſt. & ſi vnus habet vnã partẽ mei fundi iuxta tuũ fundum ſeruientem, & alter non, ſed remotam habet à tuo fundo: poterit venire ad fundum tuum, ſi iſti alij qui habẽt proximas partes fundo tuo, patiantur: aliàs non.

† *No. ſecũdum Bald. quòd inde ſi mutata permiſſio reſtringatur ad loca manus dãnoſa. cõcor. text. in l. ſi cui. ſupra de ſeruit.*

g *Non via.* ſic not. quòd licet intendam viam conſtituere, erit tamen iter. & ſic quod non valet vt ago, valet vt valere poteſt: vt.ĩ.de ſer.l.ſi tam anguſti. Sed ar. contra.j.de iure codicil.l.j.

h *Lacus perpetuus.* maximè.

i *Nauigandi.* quia nauigiũ non minuit aquam, ſed aquęductus ſic: & ideo conſtitui non poteſt: vt ſupra tit.j.l.foramen.

k *Sua conditione.* ſequitur ſeruitus fundum: vt hic, & infra eo.l.cum fundo. & infra titu.j.cũ fundus. & ſupra quibus mo.vſusfruct. amit.l. neque. C. de ſerui. & aqua.l. & in prouinciali. hoc fallit in tribus caſibus: vt.ĩ.eo.l. pocoris. dixi: & quælibet

ff. Vetus.

quàm vt ductus aquę meus maneat. totiuſque eius rei conditio talis eſſe debet, qualis eſſet ſi vna dumtaxat initio conceſſio facta eſſet.

† *Pro læſione ex ſeruitute naturaliter contingente, non tenetur dominus. Bartolus.*

Seruitus naturaliter, non manufacto, lædere poteſt fundum ſeruientem: quemadmodum ſi imbribus creſcat aqua in riuo, aut ex agris in eum confluat, aut aquæ fons ſecũdum a riuum vel in eo ipſo inuentus poſtea fuerit.

Licet fundum meum redimam, non extinguitur ſeruitus quæ à certo fundo debetur. Bartolus.

Si fundo Seiano cõfinis fons fuerit, b ex quo fonte per fundum Seianum aquam iure ducebã: meo facto fundo Seiano manet ſeruitus. Hauriẽdi ius, non hominis ſed prædij c eſt.

Licet totus fundus debeat ſeruitutẽ, tamen debet quis vti per eam partẽ quæ minus lædatur. Bartolus.

XXI. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SI mihi d cõceſſeris iter aquę per fundũ tuũ, nõ deſtinata parte per quam ducerem, totus fundus tuus ſeruiet. e

XXII. POMPONIVS libro trigẽſimotertio ad Sabinum.

SEd quę loca eius f fundi tũc cum ea fieret ceſsio, ædificiis, arboribus, vineis vacua fuerint, ea ſola eo nomine ſeruient. f

XXIII. Paulus libro quintodecimo ad Sabinum.

VIa conſtitui vel latior octo pedibus vel anguſtior poteſt: vt tamen eã latitudinẽ habeat, qua vehiculum ire poteſt: alioquin iter erit, non via. g

Per lacum perpetuũ poteſt conſtitui ſeruitus nauigandi. Bartolus.

Si lacus perpetuus h in fundo tuo eſt, nauigãdi i quoque ſeruitus vt perueniatur ad fundũ

A alia eius conditio: vt infra de adqui.rerum do.l.traditio. & infra de contrahen.empt.l.alienatio. & ſupra de vſufruct.hactenus. & C.de diſtract.pig.ſi debitor.

l *Venerit.* pro diuiſo, vel indiuiſo, ſcilicet fundus dominans.

m *Sequitur.* ſic & infra ſi ſeruit.vin.l.ij.in fin. & l.iij.

vicinum, imponi poeſt.

Si fundus publicetur, non extinguitur ſeruitus. Bartolus.

Si fundus ſeruiẽs, † vel is cui ſeruitus debetur, publicaretur, vtroq; caſu durant ſeruitutes: quia cum ſua cõditione k quiſque fundus publicaretur.

Ius ſeruitutis totum eſt in toto, & totũ eſt in qualibet parte totius: niſi vſum eius aliquid impediat. Bartolus.

B Quæcunque ſeruitus fundo debetur, omnibus eius partibus debetur: & ideo quamuis particulatim venierit, l omnes partes ſeruitus ſequitur, m & ita, vt ſinguli rectè agãt ius ſibi eſſe fundi. Si tamen fundus cui ſeruit[o] debetur, certis regionibus inter plures dominos diuiſus n eſt: quãuis omnibus partibus ſeruit[o] debeatur, tamẽ opus eſt vt hi qui nõ proximas partes ſeruienti fundo habebunt, tranſitum per reliquas partes fundi diuiſi iure o habeant: aut ſi proximi patiantur, tranſeant.

Non poteſt quis concedere aquam ex ſuo aquæductu quem habet ex fundo alieno. Bartolus.

C XXIIII. POMPONIVS libro trigẽſimotertio ad Sabinum.

EX meo aquæductu Labeo ſcribit cuilibet poſſe me vicino meo cõmodare: Proculus contra: vt ne in meam partẽ fundi aliam q̃ ad quam ſeruitus adquiſita ſit, vti ea poſsit. p Proculi ſententia verior eſt.

Diuiſio aquæ fit ad menſuram prædij dominantis, non inſpecta partium bonitate vel neceſſitate. Bartolus.

XXV. IDEM libro trigẽſimoquarto ad Sabinum.

SI partem fundi mei q certam tibi vẽdidero, aquæductus r D ius etiam ſi alterius s partis cauſa plerumque ducatur, te quoq; ſequetur: neque ibi aut bonitatis t agri, aut vſus u eius aquæ ratio habenda eſt, ita vt eam ſolam partem fundi quæ

n *Diuiſus eſt.* ſicq; vna ſeruitus fient duæ: vt infra quemad. ſerui. amit. nam ſatis. §. ſi ego. & ibi plene dices.

o *Iure.* hoc eſt quòd † ſit ei conſtituta, non q̃ tenẽatur niſi velint cõſtituere: vt hic, & infra quemadmo. ſer. amit.l.ſi quis ex. Sed arg. contra infra de leg.j. ſi fundum ſub conditione. §.iij. Sed ibi tenetur cõſtituere ex voluntate teſtatoris qui legauerat fundum excepta domo.

† *Adde l.3. & quod vide. Bal. C. de ſeruitu. in prin. & iſte tex. allegatur per Angel. §. ſi inſtit. eod. vbi ipſe dicit vnam pulchrã & mitis tenendã quæſtionem: quam vide.*

EX meo.] C A S V S. Si habeo aquæductum in fundo tuo, cuicumque volo poſſum concedere vicino. & hoc dicit Labeo, & male: quia corrigitur per Proculum per ſimile. Pone ergo quòd conſtituiſti certæ parti fundi mei prædictam ſeruitutem. nunquid ad aliam partem fundi mei poſsim ducere? Et reſpon. quòd non: ergo multo fortius nec alij concedere poſſum.

p *Poſsit.* non enim modus & c. vt. C. e. non modus. & ſupra e. l. ergo. §. Neratius. in fi. & infra eod.l. cum eſſent. in fi. Et hoc eſt verum antequã ingreſſa ſit eã partem cui ſeruitus eſt ſtatuta. poſtquam autẽ ingreſſa eſt, ad alias partes duci poterit: niſi nocitura ſit ei fundo cui inducitur: vt.j. de aqua quoti. & æſti.l.j. §.illud. quæ eſt contra.

SI partem.] C A S V S. Prædio totali ſeruitus aquæ ducendæ debebatur. ſi poſtea vendam dimidiã huius fundi mei, an illo aquæductu vtar in ſolidum: an iſta ſeruitus ſequat[ur] emptorem? Et reſpõ. quòd ſequitur emptoré. Vnde aqua inter me & emptoré diuiditur: ſed ad eam partem ad quã vtitur, vti bene potero: nec refert magis ſit neceſſaria vni quàm alteri. Item nec refert quæ ſit pretioſior, retenta, vel vendita pars. facit.ĩ.e. viæ. §. quæcunque.

q *Fundi mei.* ſcilicet dominantis.

r *Aquæductus.* ſcilicet toti fundo conſtitutus.

s *Alterius.* quæ apud me remanſit.

t *Bonitatis.* aliàs inſpicitur bonitas rei: vt argu. cõtra. infra de adquirendo rerum dominio.l.quicquid. A D D I T I O. Dic q̃ quando vna res nõ poteſt accedere duobus, accedet pretioſiori: vt ibi. ſed hic poteſt accedere duobus: ideo pretioſitas non inſpicitur ſecundum Bar.

u *Vſus.* aliàs inſpicitur vſus patriſfa. vt ar. cõtra infra de fun.

ff ij

inſtru.legẽ.Sciæ.§.Tyrannæ. *ADDITIO.* Dic ſecũdũ Bart. hic quod illud eſt ius reale competens prædio magis quàm perſonæ:vt.l.ſi mihi.in fine.ff.eo.& l.qui in aliena.de nego.geſtis. & ideo vſus patriſtami.non inſpicitur.prætorea vſus ſi fiat pro parte,reſpicit totum:vt.l.vna eſt via.ff.eo:ideo vſus patris non inſpicitur.

a *Pro modo.* id eſt pro quantitate.

b *Diuiſio.* Sic ergo diuiditur ſeruitus prædialis.Sed contra.ff.de ſeruit.l.viæ.& infra ad legem Falcidiam.l.j. §. ſi vſusfruct.Solut:ſpeciale in aquæductu, ſecũdum quoſdam. Tu dic quòd non ſeruitus, ſed aquę commoditas diuiditur.

Si via.]*CASVS.* Si teſtator ſimpliciter ſeruitu. legauit, heredi datur electio vt conſtituat ſeruitu.vnde velit: dũ tamen malitioſe nõ conſtituat heres.

c *Heredi.* & ſic datur electio heredi: Sed cõtra ſupra de ſer.ſi cui. Sol.ſemper à principio habet heres electionẽ: ſed ſi non eligat, trãſit res in legatarium. arg. infra de ſolu.l. prima, ſecunda,& tertia.& C. de dona.l. ſancimus.§. ne autem. ij. reſpon. Vel melius eſt electio ipſius legatarij,vt in legatis in genere relictis: vt inſtitu.de leg.§. ſed generaliter. Quod autem hic dicitur, obſeruatur quãdo nulla electa via legatarius per quamlibet partem incedit.& ſi inter eos dubium oriatur,arbiter eligitur:vt.ff. eo. certo. §.j.& §.finali.

Si cõmun.]*CASVS.* Ego & tu habemus fundum communẽ, cui fundo cõmuni ſeruiebat vicinum prędium:ſi emamus illum fundũ,ſeruitus extinguitur.ſed ſi non habemus fundum communem,ſed ego proprium meum,& tu tuum,& poſtea emamus communem fundum ſeruientem,non extinguitur ſeruitus.

d *Extinguitur.* aliter ſi duorum duo prædia fuerunt communicata.tũc enim ſeruitus remanet:vt infra eo.l.vnus.§.j. Et eſt ratio,vt ibi dicam.

e *In vtroque.* id eſt in ſeruiente,& cui ſeruitur.

f *Idem.*ſ.fundus Sempronianus,quem in cõmune redemimus.

g *Deberi poteſt.* quæ tamen non fuit cõmuis tempore ſeruitutis conſtitutæ.aliàs non poteſt:vt infra tit.j.l.ſi quis.§.item ſi duo. in fin.§.Et vt plene circa hanc.l.videas,dic ſecundũ Io. debet proprius tuus fundus meo proprio ſeruitutem.cõmunicatur alteruter,nõ extinguitur ſeruitus:vt ſupra de ſeruit.l.vt pomũ.§. ſi prædiũ.communicatur vterque ſimul, vel diuerſis temporibus,nõ extinguitur ſeruitus:vt ſupra de ſerui.vrb.prædi.ſi quis ædes.§.ſi partem.& infra eo.l.vnus.§.j.Item debet alienꝰ meo pprio ſeruitutem.in cõmune alienum redimimus: non extinguitur ſeruitus.multo magis ſi meum dominantem tibi communicauero,nõ extinguitur:arg.huius.l.in fi.Itẽ redimimus prius ſeruituté:poſt meum cõmunicaui tibi:extinguitur ſeruitus. Itẽ cõmunicaui tibi meum,poſt in cõmune redimimus ſeruituté: extinguitur ſeruitus:vt ar.huius.l.j.rñ. & infra.e. vnus.§.j. Itẽ fundus Męuij ſeruituté debet fundo Titij:redimimus vnũ:non extinguitur ſeruitꝰ:vt.ff.e.l.via.§.ſi fundꝰ.&.§.fi.&.C.e.l. & in ꝑuinciali.redimimus alterum,vel vtrumque ſimul: extinguitur

pretioſiſſima ſit,aut maximè vſum eius aquæ deſideret;ius eiꝰ ducendæ ſequatur:ſed pro modo [a] agri detenti aut alienati fiat eius aquæ diuiſio. [b]

Hæres potest eligere per quam partem fundi viam conſtituat ſine captione legatarij. Bartolus.

XXVI. PAVLVS libro quadrageſimoſeptimo ad Edictum.

SI via,iter,actus,aquæductus legetur ſimpliciter per fundum, facultas eſt heredi [c] per quã partẽ fundi velit cõſtituere ſeruitutẽ,ſi modò nulla captio legatario in ſeruitute fit.

Si à ſocio fundi dominantis emitur cõmunetti fundꝰ ſeruiens, ſeruitus extinguitur: ſecus ſi fundus dominantibus non poteſt eſſe communis. Bartolus.

XXVII. IVLIANVS libro ſeptimo Digeſtorum.

SI communi fundo meo & tuo ſeruiat fundus Sempronianus,& eundem in commune redemerimus: ſeruitꝰ extinguitur, [d] quia par vtriuſque domini ius in vtroque [e] fundo eſſe incipit.At ſi proprio meo & proprio tuo idem [f] ſeruiat,manebit ſeruitus:quia ꝑprio fundo per cõmunem ſeruitus deberi poteſt. [g]

Niſi plures domini de loco itineris conſentiant, ſeruitus eſſe inualiter non adquiritur. Bartolus.

XXVIII. IDEM libro trigeſimoquarto Digeſtorum.

ITinere ad prędium commune duorum legato, niſi vterque de loco itineris cõſentiat: ſeruitus neque adquiritur, [h] neque deperit.

Seruitus aquæ immittendæ intelligitur de ea quæ in fundo colligitur. Bartolus.

XXIX. PAVLVS libro ſecũdo Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

IS qui duo *† prædia confinia habuerat,ſuperiorem fundũ vendiderat. in lege [i] ita dixerat,vt aquam ſulco aperto emptori educere in fundum inferiorem recte liceat. Si emptor ex alio fundo aquam acciperet, & eam in inferiorem ducere vellet,quæſitum eſt an poſsit id ſuo iure facere,nécne. Reſpõdi,nihil [k] amplius quàm quòd ipſius fundi ſiccandi cauſa deriuaret, vicinum inferiorem recipere debere.

Quod ſeruituti accedit, iur: ſeruitutis accedit. Bartolus.

XXX. IDEM libro quarto Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

QVi * duo prædia habebat, in vnius vẽditione aquã [l] quæ in fundo [m] naſcebatur,& circa eam aquam latè decem pedes exceperat.quæſitum eſt,vtrum dominium loci ad eum pertineat: an vt per eum locũ accedere poſsit. Reſpondit,ſi ita [n] recepiſſet, *° circa eam aquam latè pedes decem* iter dũtaxat [p] videri vẽditoris eſſe.

Redemptione partium etiam pro indiuiſo, ſeruitus non extinguitur, niſi omnes redimantur. Bartolus.

IS qui duo.] *CASVS.* Prædio cõmuni meo & tuo Titius ſimpliciter ſeruitutem legauit. ſi non conſentiamus de loco itineris:nõ adquiremus ſeruitutem. Vi.

h *Adquiritur.* propter diſſentum nõ adquiritur:vt hic,& ff. de vſufruc.l.quotiens.ſed hodie vel forte cõſentiũt: vt.C. cõmunia de leg. † l.ſi.in princip. Vel alio modo iudex immittet vt faciat eos cõſentire: vt infra dè leg.j.l. huiuſmodi.§. fin. quæ eſt cõtra.Item quod dicit, non deperit: ideo eſt, quia quod non eſt,deperire non poteſt: vt.j. quãdo quéad.ſer. amit. ſi partem.j.reſpon.& ff. qui alienus mo.vſusfr. amit.l.j. circa principium.Acc.

IS qui duo.] *CASVS.* Duos fundos habebam,vnum verſus mõtem,alium magis inferius:confines tamen erant. vendidi illũ fundũ qui erat verſus mõtem: id eſt ſuperiorem fundum. conſtitui tibi ſeruitutem vt ſulco aperto ſuperioris fundi aquam tibi liceat immittere in agrum inferiorem. non licet tibi recipere aquã vicinorum. Viuianus.

i *In lege.* id eſt in pacto conuentionis.

k *Nihil.* nõ enim modus & c.vt.C. eodem.l. non modus. & ſupra eo.l.ergo.§.finali.&.l. ex meo.

QVi duo.] *CASVS.* Habebã duo prædia cõfinia,& in vno naſcebatur aqua:& ea vtebar ad aliud prædium. vendidi prædiũ in quo aqua naſcebatur. ego excepi aquam & fundo retento:& etiam circa eã aquã decem pedes ex eo,quod poſſem purgare riuum vbi illa aqua naſcebatur. Dicitur hic ꝙ ſeruitutem itineris tantũ videor excepiſſe. Viuianus.

l *Aquam.* id eſt ſeruitutem aquæ.

m *In fundo.* vendito.

n *Si ita.* ſi,id eſt quamuis.

o *Recepiſſet.*i.excepiſſet.ſic.j.tit.4.l.c.aliàs tñ legit excepiſſet.

p *Iter dumtaxat.* nõ dominium:vt.j.ſi ſer.vin.loci.Sed ar. cõtra.j.de aur.& ar.lega.ſpecies.& ſupra de vſufru.ea.re.quę vſu confu.l.fin.& j.de le.j.l.ſi fundus ſub cõditione.§.iij.His enim legibꝰ appellatione vſusfru. & vſus,& ædificij & ſoli,ꝓprietas intelligitur. *ADDITIO.* Dicit Dy.ꝙ hic.x.pedes fuerũt excepti propter ſeruituté aquæ:ideo iure ſeruitutis videntur excepti:ibi ſecus.& hoc innuit gloſſa.j.quæ exponit aquam,id eſt ſeruituté aquæ.Nec intelligas quòd illi decem pedes debeantur iure ſeruitutis ad aquã:quia ſic eſſet ſeruitus ſeruitutis:quod eſſe nõ poteſt:ſed illi decem pedes ſeruiunt ipſi prædio dominanti cui debetur ſeruitus aquæ,ſecundum Bartolum.

TRia.] *CASVS.* Ego & tu & Titiꝰ habebamus tria prædia. tuũ erat ſuperius:prædiũ Titij erat medium:prædium meũ erat inferius.adquiſiui ſeruituté aquæ ducendæ ex agro tuo ſuperiori:& per fundũ Titij ad fundum meum:poſtea emi fundũ tuũ ſuperiorem.nunc quæritur ſi vendo prædium meũ inferius:

an ſeruitus quam habebam, ſequatur emptorem? Et reſpō. ꝙ ſic. videbatur quòd ſeruit⁹ ſit amiſſa: quia vtraq; prædia vnius facta fuerūt: ſed dicit auctor huius. l. ꝙ non eſt amiſſa: & probat hoc modo: quia ego ducere aquam non potuiſſem, niſi prædiū Titij quod medium erat, ſeruituté deberet. ſic ergo poſtquā adquiſiui, nō poteſt amitti ſeruitus: niſi deſinam habere per fundum Titij.

a *Trium dominorum.* ita ꝙ quilibet ſuum habet.
b *Obiecta.* id eſt ſimul cōiuncta. aliàs adiecta.
c *Imo.* i. inferioris.
d *Summo.* i. ſuperiori.
e *Imo.* i. inferiori.
f *Concedente.* ſcilicet ſeruitutem. nā aliàs nō poſſet: vt ſupra eo. qui ſella. §. fina.
g *Idem.* ſcilicet dominus inferioris. Accur.
h *Amiſiſſe.* videtur quòd ſic. Accurſius.
i *Per quod.* ſ. medium.
k *Aliarum.* ſecus ſi eiuſdem cui ſeruitus debebatur: vt infra titu. j. l. in tradendis. §. interpoſitis. & l. quicquid. Io. & infra quemadmodum ſer. amit. l. ſi cum ſeruitus.
l *Duci deſiſſet.* ſcilicet tēpore. Et ſic not. ꝙ ſi aliqua ſunt neceſſaria in adquiſitione, quælibet eorum contraria ſunt neceſſaria in amiſſione. ſic infra de regulis iuris. l. nihil. & de verbo. obligatio. inter ſtipulantem. §. ſacram. & de adqui. poſ. quemadmodum. & l. quāuis.

Vndus.] C A S V S. Ego & tu communem fundum habebamus pro indiuiſo: poſtea egimus diuiſorio iudicio: & mihi tua pars adiudicata fuit: & ego tuam partem emi. poſtea prædicto fundo ſeruitutem adquiſiui per prædium tuū. bene poſſum talem ſeruitutem adquirere. Nec obſtat quod dicitur, quòd ſeruitus pro parte adquiri non poteſt: quia nunc ſum domin⁹ totius fundi: & ideo poſſum adquirere per partes, ſcilicet indiuiſas: vt ſupra de ſeruit. l. pro parte. j. ti. j. l. ſi quis duas. §. ſi quis partem. Viuianus.

m *Communis.* pro diuiſo.
n *Partem tuam.* quam pro indiuiſo habes.
o *Proprium.* ſcilicet fundum. & repete, tradidiſti.
p *Ait.* ſcilicet Africanus.
q *In id tempus.* ſic & contra, vt infra de vſufructu. l. Titio cum.
r *Meus.* totus. Accurſius.

Cum eſſent.] C A S V S. §. per plurium. talis eſt: Ego habebam fundum meum in quadā valle, & iuxta meum habebas tuum magis ſuperius: & Titius etiam habebat ſuum magis ſuperius quàm tuus eſſet. adquiſiui ſerui. aquę ducēdæ per omnia illa prędia ad fundum meum. poſtea volo concedere: an poſsim, quęritur. Et diſtinguitur: quia multum refert aut ab initio, id eſt tempore conſtitutæ ſeruitu. actum fuit vt mihi alij concedere liceret: & concedere potero. aut non fuit actum, & non poſſum. facit ad hunc. §. ſi. eod. ex meo. Viuianus.

XXXI. IVLIANVS libro ſecundo ex Minicio.

TRia prædia continua trium dominorū[a] adiecta[b] erāt. imi[c] prædij dominus ex ſummo[d] fundo imo[e] fundo ſeruitutem aquæ adquiſierat, & per medium fundum domino concedente[f] in ſuum agrum ducebat. poſtea idem[g] ſummum fundum emit: deinde inum fundū in quem aquam induxerat, vendidit. quæſitum eſt, num imus fundus id ius aquæ amiſiſſet: [h] quia cū vtraque prædia eiuſdē domini facta eſſeut, ipſa ſibi ſeruire non potuiſſent. Negauit amiſiſſe ſeruitutem: quia prædiū per quod[i] aqua ducebatur, alterius[k] fuiſſet. Et quemadmodum ſeruitus ſummo fundo, vt in imum fundum aqua veniret, imponi aliter non potuiſſet, quàm vt per medium quoque fundum duceretur: ſic eadem ſeruitus eiuſdem fundi amitti aliter non poſſet, niſi eodem tempore etiam per medium fundū aqua duci deſiſſet, [l] aut omniū tria ſimul prædia vnius domini facta eſſent.

In conceſſione partis facta ſocio, poteſt concedens fundum propriam ſeruitutem facere. Bartolus.

XXXII. AFRICANVS libro ſexto Quæſtionum.

FVndus mihi tecum communis[m] eſt: partē[n] tuam mihi tradidiſti, & ad eundē viā per vicinū tuum propriū.[o] Rectè eo modo ſeruitutē cōſtitutam ait[p]: neq; quod dici ſoleat, per partes nec adquiri nec imponi ſeruitutes poſſe, iſto caſu locū habere. Hic enim non per partem ſeruiturem adquiri: vt poſſim cum in id tempus[q] adquiratur, quo proprius meus[r] fundus futurus ſit.

Tempore diuiſionis poteſt agi vt fundus qui obuenit vni, ſeruus fundo qui obuenit alteri. Bartolus.

XXXIII. IDEM libro nono Quæſtionum.

CVm eſſent mihi & tibi fundi duo communes Titianus & Seianus, & in diuiſione[ſ] conueniſſet vt mihi Titianus, tibi Seianus cederet, inuicem partes eorum tradidimus: & in tradendo dictum eſt vt alteri per alterum aquam ducere liceret. rectè eſſe ſeruitutem impoſitā ait, maximè[t] ſi pacto ſtipulatio ſubdita ſit.

Qui habet ſeruitutem aquæductus, non poteſt concedere hauſtum aquæ ex riuo, niſi hoc pepigerit cum domino fundi ſeruientis. Bartolus.

Per plurium[†] prædia aquam ducis[u]. quoquo modo[x] impoſita ſeruitute, niſi pactum vel ſtipulatio etiam de hoc[y] ſubſecuta eſt, neque eorum[z] cuiuis, neque alij vicino poteris hauſtum ex riuo cedere. Pacto enim vel ſtipulatione interuenientibus & hoc concedi ſolet: [a] quamuis nullum prædium ipſum ſibi ſeruire, neque ſeruitutis fructus conſtitui poteſt.

Vnus ex ſociis non poteſt fundum cōmunem ſeruum facere: nec ei libertatem adquirere à ſocio, vel extraneo. Iul. Primo ponit vnum dictum. Secundo vnā illationē. Tertio reſpondet cuidam argumento contrario. Secunda ibi, & ideo ſeruis tibi, quamuis.

XXXIIII. PAPINIANVS libro ſeptimo Quæſtionum.

VNus ex ſociis fundi cōmunis permittendo[b] ius eſſe ire agere, nihil agit.[c] Et ideo ſi duo prædia quæ mutuò ſeruiebant, inter eoſdē fuerint communi: & ideo nec remittere ei debitā: vt in hoc exēplo: Habeo meum prædium proprium, tuum mihi ſeruit, puta in via: meum tibi ſeruit, vt in aquęductu. poſtea cōmunicamus ego tibi meū, & tu mihi tuū. quęritur an ſeruitus remittatur hinc inde? Et dicit quòd non. nam ſeruitus quæ debebatur tuo fundo ad meū primum, remanet ei debita etiam poſtquam cōmunicaſti mihi tuū: licet in parte ſeruitus fiat mea, & ſic videatur extinguiquia ſic vnus ſociorū remitteret: quod eſſe nō poteſt. [SI FONS.] Ex fonte qui erat in fundo tuo, aquæductum habebam: qui fons fuit poſtea deſiccatus. vnde ſteti per. x. vel. xx. an. quòd vſus nō fui prædicta ſeruitute. ſi poſtea redeat ad venā ſuā ille fons, & aqua ibi fit: ſum in integr. reſtituendus, vt iterum vtar. & hoc dicit cum. l. ſequen. quæ continuatur.

s *Vicia.*
t *Maxime.* nam idem ſi ſtipulatio non fit: vt ſupra de pactis. l. in traditionibus.
u *Ducis.* ſi habes ducis, planum eſt: vt dicit Ioan. ſi duci, quaſi dicat, impoſita hac ſeruitute aquam duci.
x *Quoquo modo.* ſiue in vltima voluntate: ſiue inter viuos.
y *Deboc.* ſ. vt liceat tibi cedere alij. Azo.
z *Neque eorum.* id eſt alicui eorum, per quorū prædia aquā ducis.
a *Solet.* Not. ex vi pacti hoc fieri poſſe: vt hic, & j. de riuis. Labeo. in fin. Sed duplici ratione videtur contra. Prima, quia ſi cedo illi per cuius prædiū aquam duco: in id quod mihi ſeruiebat, ſeruiet ſibi: quod eſt abſurdū, vt ſubiicit: cū nec etiā ſuo domino poſſit ſeruire, vel alteri rei eiuſdem domino, nedum ſibiipſi: vt. j. ſi vſusfr. pet. l. vti. Secunda, quia in ſeruitute mea conſtituo alij ſeruitutē, quod eſſe non poteſt: vt hic ſubiicit, & infra de vſufr. leg. l j. quæ eſt contra. Sol. ad vtramque: quia ſing. 469. hic nec ipſum ſibi ſeruiet: nec erit ſeruitus ſeruitutis, ſed prædium in quo aqua naſceba-tur, hanc ſeruitutem præſtabit: quam ego poſſum conſtituere, licet non ſim dominus: quia facio domini voluntate: vnde dominus facere videtur: vt. j. de publicia. l. ſi quis prohibuit. [a] Pacto autē non appoſito non potero hoc facere, niſi poſtquam agrum meum fuerit aqua ingreſſa: vt. j. de aqua quotidiana & aſtiti. l. j. §. illud. Et not. ſtrunā ſcriar. quòd poſſum facere procuratorem ad faciendum procuratorē. Accurſius.

†*Lud. Rol. in ſuo ſin. ſing. 469. ibi meminit de iſto text. & aliegat eū pro ſing. tamē ſi ſubtiliter videas tur, nō valet id ad quod ponderatur per Ludo. vide quæ dicunt hic in nouis inter pre. Boleg. a alias inſcipit, P. pi. lib. 6. quæſtiti. l. j. §. illud. Et not. ſtrunā ſcriabit. Procurator procuratorē facere po-teſt.*

VNus.] C A S V S. teſt. Plures ſunt domini vni[a] fundi. vnus eorum non poteſt ſeruit. imponere fuudo communi: & ideo nec remittere ei debitā: vt in hoc exēplo: Habeo meum prædium proprium, tuum mihi ſeruit, puta in via: meum tibi ſeruit, vt in aquęductu. poſtea cōmunicamus ego tibi meū, & tu mihi tuū. quęritur an ſeruitus remittatur hinc inde? Et dicit quòd non. nam ſeruitus quæ debebatur tuo fundo ad meū primum, remanet ei debita etiam poſtquam cōmunicaſti mihi tuū: licet in parte ſeruitus fiat mea, & ſic videatur extinguiquia ſic vnus ſociorū remitteret: quod eſſe nō poteſt. [SI FONS.] Ex fonte qui erat in fundo tuo, aquæductum habebam: qui fons fuit poſtea deſiccatus. vnde ſteti per. x. vel. xx. an. quòd vſus nō fui prædicta ſeruitute. ſi poſtea redeat ad venā ſuā ille fons, & aqua ibi fit: ſum in integr. reſtituendus, vt iterum vtar. & hoc dicit cum. l. ſequen. quæ continuatur.

a *Vni.* fundi. vnus eorum non poteſt ſeruit.
b *Permittendo.* vicino. Accurſius.
c *Nihil agit.* vt ſupra de ſer. l. ij. niſi alij poſtea cedant: vt infra eod. l. per fundum. ſed ſecus in perſonali ſeruitute, quæ ab vno cedi poteſt vt ſupra vſufructu. quemad. ca. l. antepenul.

a *Placet.*si enim tu mihi tuum, & ego tibi meum communicauimus, seruitutes retinentur quæ iuicem debebantur, siue eodem tempore hanc communicationem faciamus, vt hic: siue diuersis temporibus, vt. ff. titu. j. l. si quis ædes. §. fin. Sed an insolidum: an vero pro parte detinentur, pro qua remanet dominus prædij cui seruit? Quidam dicunt insolidum, & hanc literam sic legunt, quoniam seruitutes retineri placet: scilicet insolidum, per partes. s. fundi. q. d. occasione partis fundi totaliter seruitus retinetur. Argum. pro eis. j. de in dié addic. quòd si vno. §. fi. Sed tu dic pro parte tãtum retineri, vt hic dicit. & aperte habes. ff. de serui. l. vt pomum. §. j. Si autem quæris cur non possit seruitus remitti, vt hic subiicit, cũ pro parte tantum indiuisa debeatur? Respon. ipsa lex, quia nõ potest vnus solus imponere: vt in princ. huius. l. vnde sequitur quòd nec liberare. nam quæ sunt necessaria in adquirenda seruitute, & in ea amittenda: vt supra eo. l. tria. est & alia ratio naturalis, quia licet pro parte tua quam habes in prædio dominanti, debeatur: verum est tamen communi prædio deberi. & ideo quia vel mihi soli posset totus fundus adiudicari: ficq; ad me tranfiret seruitus si prius prædium meum alienassem, dicitur seruitutem non posse remitti, habito respectu ad id quod fieri potest: vt. ff. de iurisd. om. iudi. si idé. §. fi. & facit. ff. tit. j. l. si quis ædes. & j. tit. j. l. quicquid. Sed opponitur, quare extinguitur, quando prius erat cõmunis fundus cui seruiebatur: & postea seruiés emitur in cõmune: vt. ff. e. si cõmuni. quæ est cõtra. & nõ est hic quãdo ambo simul cõmunicantur? Respon. secundũ quosdã: quia ibi cœperat pars ius esse vtrique: quia & prior erat cõmunis, & seruiés factus est cõmunis. hic autẽ neuter erat cõmunis, & in vtroq; erat seruitus: idcoq; retinetur in vtroq;. Vel dici potest q̃ facilius in retẽto prædio seruiente retinetur seruitus quàm in adquisito. Tu dic differẽtiam esse inter redemptioné, vt ibi, & cõmunicationem: vt hic. nam in redẽptione vẽdens & emens loco vnius habẽtur: vt. j. de cõtrahen. empt. dolia. §. cũ qui. & plures ementes loco vnius sunt: vt. j. de cõdi. & demõ. l. cui fundus. vnde sicut vno redimente fundũ sibi seruiẽtem extinguitur seruitus: vt. ff. titu. j. si quis ædes. in prin. ita hic. sed hoc nõ potest dici in cõmunicatione, vt vice vnius fungãtur. quis enim ille est cuius vice illi ambo fungãtur? verum est tamen hunc pro parte vice alterius & econtra fungi ratione communicationis. Accur.

b *Debetur.* q. d. huic pro sua parte.

c *Prædio communi.*

d *Constitutum tempus.* ad amittendam seruitutem.

e *Quæritur.* & sol. statim. l. sequen.

f *Et Atilicinus. Rescripsisse.* ad quæstionem supra proxi. factam, dando etiam exemplum de facto. Accur.

g *Quod.* id est quia. Accursius.

h *Exaruisset.* id est deseccatus fuisset. Accursius.

municata, quoniam seruitutes pro parte retineri placet, a ab altero seruitus alteri remitti nõ potest. Quamuis enim vnusquisque sociorum solus sit cui seruitus debetur, b tamen quoniam nõ personæ, sed prædio c deberẽt*: neque adquiri libertas, neque remitti seruitus per partem poterit.

**prædio debetur*

Qui non vtitur ipso impedimento congruo tempore, seruitutem amittit: sed ei restituitur ex clausula generali. hoc dicit cum l. sequenti.

Si fons exaruerit, ex quo ductum aquæ habeo, ísque post constitutũ d tempus ad suas venas redierit: an aquæductus amissus erit, quæritur: e

XXXV. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

ET Atilicinus ait Cæsarem Statilio Tauro rescripsisse f in hæc verba: Hi qui ex fundo Sutrino aquã ducere soliti sunt, adierũt me, proposuerúntque, aquam qua per aliquot annos vsi sunt ex fonte qui est in fundo Sutrino, ducere non potuisse, quòd g fons exaruisset: h & postea ex eo fonte aquã fluere cœpisse: petierúntq; à me, vt ius quod non neglegentia aut culpa sua amiserãt, sed quia ducere non poterant, his restitueretur. Quorũ mihi postulatio cũ non iniqua visa sit, succurrẽdum his putaui. itaq; quod ius habuerunt tunc cum primùm i ea aqua peruenire ad eos non potuit, id eis restitui k placet.

Stipulatio pœnalis ad personam relata, non facit præsumi seruitutem impositã. Bartolus.

XXXVI. IDEM libro secundo Responsorum.

CVm fundo quem ex duobus retinuit l vẽditor, aqnę ducendæ seruitus imposita sit, empto prædio quęsita seruitus distractum m denuo prædiũ sequitur. Nec ad rem pertinet, quòd stipulatio qua pœnã promitti placuit, ad personam emptoris, si ei fortè frui nõ licuisset, relata est. n

Ex indeterminata concessione respectu fundi dominantis, præsumitur cõcessio personalis. b. d. quam l. no. cum l. sequen.

XXXVII. IDEM libro tertio Responsorum.

Λούκιος Τίτιος Γαΐῳ Σέῳ τῷ ἀδελφῷ πλεῖστα χαίρειν. Ὕδατος τοῦ ῥέοντος εἰς τὸν κρήνωνα τὸν κατασκευασθέντα ἐν ἰσθμῷ σοῦ τοῦ πατρός μου, δίδωμί σοι καὶ χαρίζομαί σοι ἀκύτυλον εἰς τὸν οἰκίαν σου τὸν ἐν τῷ ἰσθμῷ, ὅπου ἂν βούλῃ.

[id est, Lucius Titius Gaio Seio fratri suo S. P. De aqua fluente in fontem quem pater meus in Isthmo o instruxit, do cõcedóque tibi gratuitò digitũ, † p siue ad domum, quam in Isthmo tenes, siue quacunq; q tandem volueris.] Quæro an ex hac scriptura r vsus aquæ etiam ad heredes Gaij Seij pertineat. Paulus respondit vsum f aquæ personalẽ ad heredẽ Seij quasi vsuarij transmitti nõ oportere.

i *Cum primum.* id est quando. sic supra de mino. l. fin.

k *Restitui.* non ipso iure: vt. j. quemadmo. ser. amit. l. si locus. & l. si quis alia. sed ex illa generali clausula. ff. ex qui. cau. ma. l. j. §. fin. & sic amittitur, licet restituatur. Sed videtur non amitti, cum ea vti non potuerunt: vt. C. de anna. excep. l. j. §. fina. cum cõtra desides tantùm præscriptiones sint inductæ: vt. j. eod. tit. l. pen. in fi. quæ similiter est contra. hic autẽ nõ fuit deses. So. aliud in præscriptione seruitutũ, quàm in possessione rerum corporalium, in quibus exigitur bona fides & titulus: & possessioné ab alio detentam, & à se neglectã. sed in his incorporalibus sufficit quòd nõ petiit seruituté, & sic non fuit ea vsus vsque ad. x. ann. vt infra quemadmo. ser. amit. si partem. §. si per fundũ. Ité no. hic quòd restituta re in pristinũ statum, & pristina iura restituenda sunt: vt supra de rerum diuisione. l. in tantum. & infra si ser. vin. & si forte. §. etiã. & l. sicut. §. distant. & supra tit. j. l. eum. & infra de solu. quæ res. §. aream. in fine. ibi, diuersum dicemus &c. & infra qui. modis pignus vel hypo. sol. l. voluntate. & infra quemad. ser. amit. l. si locus.

l *Retinuit.* nam cum duos haberet fundos, & vnum venderet, dixit vt retentus alienato seruiret.

m *Distractum.* ab eo qui emit.

n *Relata est.* hoc faciebat quæstionẽ. nam quia pœnæ stipulatio interposita erat in persona emptoris primi, videbatur seruitus personalis: & ideo nõ trãsire debere ad secundũ emptorem: vt. j. l. proxi. quæ est cõtra. sed tamen nõ est ita: quia mens fuit vt prædio quæreretur, quę in pactis inspicitur: vt. ff. de pact. l. iurisgentium. §. vtrum. & facit infra de prob. l. si pactum.

Cum fundo.]CASVS. Habebam prædia: vnum tibi vendidi, & constitui tibi seruitutem aquæ ducendæ per re- † *Digitus tentum. certe recte ser- hoc loco fi-* vitus cõstituta est: vn- *gulum digi* de si postea Titio ven- *tum, figu* dis prædium, quod tibi *ram, aut* vendidi, sequitur Ti- *tiã vocat* tium emptorem seruitutis. Nec obstat quòd ti *nãsi mu* tius. nam cum si faceré cõtra seruitutem impositam. Viui. *dimetros digitales q̃ Bulbi.*

o *In Isthmo.* id est terra quæ est inter duo maria. Azo.

p *Digitum.* id est quantum fluit per digitum statuæ vel imaginis per cuius foramen stillat aqua. quandoque enim per rostrũ, quandoque per digitum fluit.

q *Quacunque.* ex hoc apparet quòd est personale ius: quia nõ alicuius prędij contẽplatione fuit tradita. & sic nõ est cõtra. ff. l. proxi. quia ibi ad certum prædium constituebatur. Accur.

r *Scriptura.* supradicta Græca, quæ est translata in Latinum.

s *Vsum.* id est potestatem. Accursius.

Flumine.

a *Flumine.* Pone casum vt distinguas, aut mihi constituis seruitutem in prædium quod habes vltra flumen: per qđ volo ad Ecclesiam forte ire. quo casu potest fieri si flumen in quo quasi incipit seruitus, transeatur.

b. *Vado.* i. per gradus quosdá lapideos. siue ponte. s. lapideo vel ligneo. Accursius.

c *Si pontonibus.* id est lignis vel nauiculis traiiciatur. si autē ex hac & ex illa prædium habeas: vel ex hac tantum sed ex illa habet alius: tunc quocunque modo flumen transeatur etiā pontonibus, potest cōstitui seruitus: & secundum hunc prosequere literam vsque in finē. Alij dicunt ꝙ hæc distinctio quæ fit in prin. transeatur vado siue pōte, an vero pontonibus, tollitur in fi. l. ibi, quod si est &c. & secūdū hoc legitur suspēsiue litera vsque ibi. & qđ dicit, si per vnius, id est iuxta: sed secundū quod prius exposui, placet.

** Pontones sunt fuminibus traiiciendis apparata. Alcia. 6. part. c. 13.*

d *Hoc ita.* i. viam constitui non posse si pontonibus traiiciatur.

e *Si per vnius.* i. iuxta vnius prædia: puta ab vna parte tantum, non vtraque: hoc enim statim ponetur. & hoc secundum primum modū ponendi casum. vel secundum aliū dices hoc ita. s. viam cōstitui posse indubitanter si per vnius, id est inter vnius præ. &c. quia habes ex vtraque parte tua prædia. ideo dixi indubitanter: quia & si alterius sint ex altera parte, idē est: vt infra statim subiicit. Accursius.

f *Mihi.* i. prædio meo dominaturo, in quo coloni mei stare nolunt, nisi acquiram eis viam ad ecclesiam, vel ciuitatem.

g *Ne.* id est an.

h *Ad viam publicam.* Et certe non est vetandum quin à pluribus ita constitui possit. Accursius.

i *Trans flumen.* id est vltra.

k *Idem iuris.* vt via cōstitui possit. Et rñ. quòd sic: vt in fi. soluitur. vbi dicit, qđ si est &c. & continua hic: bene dixi quòd ad viā publicam mihi seruitutem quærebam: vt. ī. proxi. nam vltra non est opus viam extendi: quia finitur ab eo loco quo incipit via publica vel ciuitas: vt subiicit: &. j. de lo. & iti. pu. l. fin. & ad vtrāque expositionem conuenit: & hic tacitæ obiectioni respondit sic: & caue quia non est hæc via seruitus prædialis.

l *Sit.* vt hoc casu possit cōstitui: licet pōtonibus traiiciatur: vel dic, vt & hic nō possit cōstitui, licet vado vel pōte possit trāsiri.

m *Traiiciatur.* cum loquatur hic quando priusquam perueniretur ad flumē, inceperat seruitus, quare finitur siue traiiciatur pōtonibus, vel alio modo? Respon. non ob hoc dicit hoc, vt vltra constitui non possit: sed si cōsueuit fieri. nam & publica via interueniente vltra potest constitui: vt supra de ser. l. seruitutes. §. publico. & tamen hic dicit ibi finiri.

n *Ad proprium.* cui debetur seruitus.

o *Quod si est.* scilicet vt prædia trās flumen sint eiusdem: & sic respondet tantum illi quæstioni quæ fit ibi: sed videamus &c. & quod subiicit, quamuis, sic construe: quāuis flumen publicum intercedat inter prædium &c. & quod flumen transeatur vado vel pontonibus vel quocunque modo, hoc secundū primum casum.

A flumine quod transitur ponte vel vado, potest incipere seruitus viæ: secus si pontonibus vel nauiculis transeatur: licet tale flumen seruitutem itineris aliàs captam nō interrumpit. Bartolus.

XXXVIII. IDEM libro primo Manualium.

FLumine[a] interueniente, via cōstitui potest, si aut vado[b] transiri potest: aut pontem habeat. diuersum, si pontonibus[c] * traiiciatur. Hæc ita,[d] si per vnius[e] prædia flumen currat. alioquin si tua prædia mihi[f] vicina sint, deinde flumen: deinde Titij prædia: deinde via publica, in quam iter mihi adquiri volo: dispiciamus ne[g] nihil vetet, à te mihi viam dari vsque ad flumen, deinde à Titio vsque ad viam publicam.[h] Sed videamus, num & si tu eorum prædiorum dominus sis, quæ trans flumen[i] intra viam publicam sint, idem iuris[k] sit[l]: quia via consummari solet vel ciuitate tenus, vel vsque ad viam publicam, vel vsque ad flumen in quo pōtonibus traiiciatur,[m] vel vsque ad proprium[n] aliud eiusdē domini prædiū. Quod si est,[o] non videtur interrumpi seruitus, quamuis inter eiusdem domini prædia flumen publicum intercedat.

COMMVNIA PRAEdiorum tam vrbanorum quàm rusticorum.

TITVLVS IIII.

Hic ponitur quæ dicantur ædificia rustica, & quæ vrbana. Bartolus.

I. VLPIANVS libro secundo Institutionum.

AEdificia† vrbana quidē prædia appellamus: cæterùm[p] & si in villa[q] ędificia sint, æquè seruitutes vrbanorū prædiorum constitui possunt. Ideo autem hę seruitutes prædiorum appellantur, quoniam sine prædiis constitui non possunt.[t] Nemo enim potest seruitutem adquirere vel vrbani vel rustici prædij, nisi qui habet prædium.[t*]

Im hauriendi vel ducendi aquam ex flumine per castellum, non est seruitus propriè: sed in hoc iure quæ tanquam in seruitute defendetur.

II. IDEM libro septimodecimo ad Edictum.

DE aqua[r] per rotam tollenda ex flumine vel hauriēda, vel si quis seruitutem castello impoſuerit, quidam dubitauerunt ne[s] hę seruitutes nō essent. Sed rescripto imperatoris Antonini ad Tullianum adiicitur, licet seruitus iure nō valuit, si tamen hac lege comparauit[z], seu alio quocunque legitimo modo sibi hoc ius adquisiit, tuendum esse eum qui hoc ius possedit[y].

III. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

COMMVNIA prædiorum tam vrbanorum quàm rusticorum.

Postquam specialia seruitutum vrbanorum & rusticorum dixit, nunc dicit quæ sunt communia. sic facit. C. communia vtri. iud. Sed in quo differt huius tractatus ab illo supra de ser? Respon. ibi magis intendit aliqua regulariter dicere. hic autem in casibus quibusdam communionem desiderat.

† *Possunt hic not. vtrū regulam ex fi. ex. nemi nō posse seruitutem adquirere vel constituere aut imponere, nisi sit dominus aliàs vt volunt doc. hic infra lidum: consortes: & ibi Ang. in §. ideo autē. insti. de ser.*

†* *In quibusdam exemplarib. additur, nec quisquam deinceps nisi qui habet prædium.*

[A]Edificia.] CASVS. Prædiorum alia sunt vrbana, & alia rustica: vrbana sunt quę sunt in ciuitate, vel in villa: si ibi sunt domus, nihilominus est vrbanū: aliud est rusticum. Secūdo dicit ꝙ nullus potest acquirere seruitu. nisi qui habet proximū prædiū. Item nullus concedere potest, nisi habeat prædium: de quo dic vt in apparatu. Accursius.

p *Cæterum.* id est certe.

q *Villa.* vt. C. de præmino. l. si prædium. Sed oppone. I. titulo primo, lege secunda. Solutio. ibi gratia fructuum, hic habitandi.

t *Non possunt.* vt hic, & insti. c. §. ideo. &. j. eo. l. si quis duas. §. j. & hoc intellige quantū ad præsentē existentiā, vt sint: promitti tamen possunt vt sint debitæ p stipulationem, vel pactū aliud etiam ab eo & ei qui nō habet prædium, & sic loquitur contrāria: vt. j. fami. ercisc. hæredes. §. an ea. &. ī. ti. j. l. Labeo. & l. seruitutes. §. futuro. &. j. de euic. fundum. §. si per alienum. quæ sunt contra.

t* *Habet prædium.* vel quasi habet: vt seruus, filiusfa. tutor, curator, administratores Ecclesiarū vel vniuersitatum, & qui habet ius inferendi ad sepulchrū: vt insti. de stipul. ser. §. sed cum factū. &. j. titu. j. l. j. §. sepulchra. &. ī. de seruit. non dubito.

r DE aqua. Pone casum in flumine publico, vel castello publico, ex quibus seruitus iure non valet, cū sint publica: vt infra de aqua quo. & æsti. l. j. §. antepe. qualiter ergo defenditur priuato cōcedente: cū solus princeps possit cōcedere, vt. d. §. dicitur? Rñ. nō defenditur nisi cōtra cedentē: vt. ī. tit. j. per fundū. &. j. e. l. venditor. & secundū hoc tuebimur eū tā actione quàm exceptione: vt in fi. huius legis. &. j. de acquir. re. do. statuas. Vel pone secundo casum in flumine & castello priuato: quia qui cessit, non tradidit per patientiam: sed eo sciēte accepit: vt. j. tit. j. l. si à te emero. sed hic contra omnes defenditur, tam per actionē, quàm per exceptionem. Vel tertio dic, in flumine & castello priuato, sed non perenni: vt. ī. tit. ij. l. foramen. §. omnes. & ideo tenet ex æquitate & tuitione prætoris: sicut & aliàs aliquid de iure non valet, sed æquitate prætoris sic: vt. j. quod fal. tu. au. l. j §. pe. Vel dic, ideo iure non valet, quia non cohæret solo tota. & dic quòd aqua trahebatur ab inferiori parte ad superiora. Accur.

s *Ne.* pro an.

z *Comparauit.* scilicet seruitutem, vt possit vti prædictis modis.

y *Possedit.* id est, quasi possedit. nam verè non possidentur huiusmodi seruitutes: vt dixi. ī. de seruitu. l. seruitutes. Accursius.

Dvorum.] *CASVS.* Habebam duo prædia: vnum vendidi eo pacto vt ſeruiat: retenta valet ſeruitus. Viuianus.

a *Duorum prædiorũ.* cócordat. ĩ. c. l. ſi quis duas. & ĩ. tit. ij. l. & qui.

Cauer.] *CASVS.* Si conſtituas mihi talem ſeruitu. vt non liceat tibi ſepulchrum altius exaltare: vel ſi conſtituas talé ſeruit. vt tantum certi homines ſepeliãtur: nó valet vtroq; caſu prædictis modis ſeruitus cóſtituta. Viuianus.

Monumentum, & ſepulcrum, differunt.

b *Monumentum.* monumentum dicitur locus purus ad ſepulchrũ paratus: ſed ſepulchrũ, vbi eſt aliquis iam ſepultus: vt C. q̃ res pig. ob. poſ. l. ſi monumento. ſed hic improprie ponitur, ſcilicet monumẽtum pro ſepulchro: vt probatur ibi, quia id quod &c. Sic improprie ponitur. C. de relig. l. ſi ſepulchrum. Ac.

c *Non recipit.* recipit tamen ad ſe: vt infra tit. j. l. j. §. j.

d *Loco.* paciſci vero poteſt quis per ſtipulationem, vt locus prophanus certum numerum perſonarum recipiat: vt infra de reli. l. quòd ſi locus. nec mirum, quia priuatus eſt adhuc.

Coniunge l. fundus ille. de cõtr. empt.

PRoprium.] *CASVS.* Duo dicit. primum: Habebam duo prædia: vnum vendidi: & dixi quòd ſeruiret meo retento prædio: & etiã tuo. non valet talis ſeruitus quo ad te: ſed quo ad me bene valet, & mihi tota acquiritur. Secundo dicit, pone: ego & tu habebamus duo prædia communia, & vendidi vnum, & aliud retinui. an poſim illi prædio retento communi acquirere ſeruit. per illud quod vendidi? Et reſpon. quòd nó. Viuianus.

Recipere, excepto facere, vt alit Nouius.

e *Reſpondi.* ſo. hæc eſt primæ quæſtionis.

f *Recipere.* aliàs excipere. & primo reſpon. primæ quæſtioni, ſecúdo ſecundæ.

g *Patiendi.* ſic infra de cótrahen. emp. l. fundus. Sed hæc eſt ratio: quia alieno prædio &c. vt ſupra. l. j. ſed ibi eſt ratio ne ventor grauetur.

h *Socium.* ergo duo erant prædia communia: vnum vẽdebatur, alterum retinebatur: quid ergo ſi ſuo tantum excepit de cõmuni vendito? Reſpon. idem: quia non erat dominus totius vẽditi.

i *Non poteſt.* vt ſupra ti. j. l. ſi vnus. & infra eo. ſi quis duas. §. duas autem. fallit tamen in caſu: vt ſupra titu. ij. l. ſed & ſi inter te. ſed ibi tempore fit: hic pacto fieri negatur. Item no. per hanc. l.

Socii adiectio, ſtipulationem vitiat.

quòd adiectio ſocij vitiat ſtipulationem: ſed adiectio extranei, pro ſuperuacua habetur. Accurſius.

SI quis.] *CASVS.* Habebã duas domos. vnam vendebã eo pacto vt ſeruiret. valet talis cóſtitutio ſeruitu. Secúdo dicit q̃ non refert vicinæ ſunt ambæ iſtæ domus. ſ. vẽdita, & retẽta: vel non ſunt. Tertio dicit q̃ idem eſt in rufticis prædiis: vt ſi habeo duo prædia, & vnum vendo: poſſum imponere ſeruitutẽ retẽto, vt ſeruiat vẽdito. vel ecótra: vt. ĩ. e. duorũ. Quarto dicit, q̃ ſi habeo duas domos, & ambas vẽdo, nó poſſum per pactũ ei facere vt vna alij ſeruiat. ratio: quia neque &c. [*SIQVIS.*] Si alieno parte domus p̃ indiuiſo, nó poſſum ei acquirere ſeruit. nec etiã imponere ſocius. Si vẽdidi fundi parte pro diuiſo: quia tũc bene poſſum imponere ſeruit. vẽditæ, vel retentę. Secúdo dicit q̃ idẽ eſt in domo p̃ diuiſo alienata pariete medio. ad quod facit. j. fi. reg. l. iij. §. fi. in princi. [*ITEM SI.*] Si ego & Titius habebamus duas domos cómunes, & alterã vẽdidimus eo pacto vt ſeruiat retẽtæ: bene poſſumus, ac ſi ego ſolus habebam duas domos, & alterã vẽderem prædicto pacto. ĩ. ea. l. in prin. Secúdo dicit q̃ ego vnus ex dominis primo vẽdo partem quã in vna habeo, ſub pacto prædicto. ſecundo vendidit ſocius meus ſuã partem quam habet in prædicta eadẽ. idem eſt, q̃ vt pactum ſeruitu. valeat. Viuia.

k *Poteſt legi.* vt. ĩ. eo. l. duorum. & ĩ. tit. ij. l. & qui duas. & ſupra de vſufruc. Proculus.

l *Ambæ ædes.* dũ tamen in conſpectu ſint: aliàs non: vt. ĩ. tit. ij. ſi ædes. & l. nemo. ſed in ruſtica etiam ſi non ſint in conſpectu: vt. j. e. l. in tradendis. Accurſius.

m *Tradendo.* diuerſis.

n *Non poteſt.* & eſt ratio: quia non poteſt dici q̃ teneat impoſitio ſeruitutis poſtquã tradidit, vel ante: poſt nó: quia deſiit eſſe domin⁹ eius rei in qua imponere ſeruitutem voluit: & eius cui voluit acquirere. ante non: quia ſuæ rei ab alia re ſua non poteſt ſeruitus deberi: vt. j. eo. quicquid. & hoc ſi ſimul tradam: vt hic. ſecus ſi ſeparatim: vt. j. eo. ſi cum duas.

o *Poteſt.* vt dixi. ĩ. eo. l. j. Accurſius.

p *Si quis partem.* quotã pro indiuiſo.

q *Per partes.* ſ. quotas: vt dixi. Accurſius.

r *Sed nec acquiri.* vt ſupra de ſerui. l. pro parte. & l. vt pomum. in fi.

s *Imponere.* vt ſupra de ſerui. l. ad certam.

t *Sed fundus.* no. q̃ fund⁹ cóſtituitur ad arbitriũ patrisfamilias: vt hic, & j. de leg. j. qđ in rerũ. §. ſi quis poſt. & j. de verb. ſi. l. rectè. in fi. & l. locus. & j. cómuni diui. l. cómuni diuidũdo. §. j. Idẽq; in domib⁹, ſi tamẽ paries medius ponat: vt hic ſubiicit. Ac.

u *Medio.* vt infra finium regundorum. l. iiij. §. penulti.

x *Accipi debet.* plus facti in domo diuidẽda q̃ fundo eſt opus: & hac occaſiõe dic q̃ refert legetur vel p̃mittatur homo, vel domus, vel fundus: primo tenet indiſtinctè: quia certis finibus circũſcribitur, qui mutari nó poſſunt: vt. j. de le. ij. Mæuius. §. duobus. In tertio indiſtinctè nó tenet: quia deriſoriũ, cũ facile nullũ poſſit cóſtitui, vel quaſi vt vnus digitus terræ. In domo diſtinguitur, an habeat teſtator domum, & valet: an non: vt infra de le. j. ſi domus. & no. hoc infra de iur. do. cum poſt. §. gener.

y *Idem efficere.* vt quæramus ſeruitutẽ cõmuni prædio vel dõmui retẽtæ. Sed quomodo potuim⁹ ſimul tradere? ſi enĩ dicas ſimul. i. eodẽ momẽto, ſtare nó poteſt: quia natura nó permittit: vt. ĩ. de ſta. ho. l. Arethuſa. & j. de verb. obli. cótinu⁹. j. rũ. Si di-

cas

Duorum prædiorum [a] dominus ſi alterum ea lege tibi dederit; vt id prędium quod datur, ſeruiat ei quod ipſe retinet, vel contra, iure impoſita ſeruitus intellegitur.

Poſt monumentum conſtructum non poteſt limitari menſura vel numerus ſepeliendorum. Bartolus.

IIII. IAVOLENVS libro decimo ex Caſſio.

Caueri vt ad certam altitudinem monumentum [b] ædificetur, non poteſt: quia id quod humani iuris eſſe deſiit, ſeruitutem non recipit [c]: ſicut ne illa quidem ſeruitus cõſiſtere poteſt, vt certus numerus hominũ in vno loco [d] humetur.

In contractibus eſt locus iuri non decreſcendi. Bartolus.

V. IDEM libro ſecundo Epiſtularum.

Proprium [e] ſolũ vẽdẽdo, an ſeruitutem talem iniungere poſsim, vt mihi & vicino ſeruiat? Similiter ſi cõmune ſolum vendo, vt mihi & ſocio ſeruiat, an conſequi poſsim? Reſpondi [f] ſeruitutẽ recipere [f*] niſi ſibi nemo poteſt. Adiectio itaque vicini, pro ſuperuacuo habenda eſt: ita vt tota ſeruitus ad eũ qui receperit, pertineat [g]. Solum autem commune vendendo, vt mihi & ſocio ſeruiat efficere non poſſum: quia per vnum ſocium [h] communi ſolo ſeruitus adquiri non poteſt. [i]

In tradendo poteſt quis facere vt prædium quod traditur, ſeruiat ei quod retinetur, vel econuerſo. Bartolus.

VI. VLPIANVS libro vicẽſimo octauo ad Sabinum.

SI quis duas ædes habeat, & alteras tradat, poteſt [k] legem traditioni dicere, vt vel iſtæ q̃ non traduntur, ſeruæ ſint his quæ traduntur, vel contra vt traditæ retentis ædibus ſeruiãt. Paruique refert, vicinæ ſint ambæ [l] ædes, an non. Idem erit & in prædiis ruſticis. Nã & ſi quis duos fundos habeat: alium alij poteſt ſeruum facere tradendo [m].

Diuerſa res ſimul tradendo diuerſis, non poteſt quis inuicem ſeruas facere. Bar.

Duas autem ædes ſimul tradendo non poteſt [n] efficere alteras alteris ſeruas: quia neque adquirere alienis ædibus ſeruitutem neque ĩponere poteſt [o].

Tradendo partem pro diuiſo, poteſt vnã partem alterius ſeruam facere. Bartolus.

Si quis partem [p] ædiũ tradet, vel partem fundi, non poteſt ſeruitutem imponere: quia per partes [q] ſeruitus imponi nó poteſt, ſed nec adquiri [r]. Planè ſi diuiſit fundum regionibus, & ſic partem tradidit pro diuiſo, poteſt alterutri ſeruitutem imponere [s]: quia non eſt pars fundi, ſed fundus [t]. Quod & in ædibus poteſt dici, ſi dominus pariete medio [u] ædificato, vnã domũ in duas diuiſerit, vt plerique faciunt. Nam & hic pro duabus domibus accipi debet [x].

Plures tradendo ſimul vel ſeparatim, id efficere poſſunt, quòd vnus ſolus in ſolidum ſui dominus: ſecus ſi pro parte dominus fuerit. Bartolus.

Item ſi duo homines binas ędes cõmunes habeamus, ſimul tradendo idem efficere [y] poſſumus, ac ſi ego ſolus ꝓprias binas ædes haberem. Sed & ſi ſeparatim tradiderimus, idẽ fiet, ſic tamen, vt nouiſſima traditio efficiat etiam præcedentem

cas fieri simul etiam quod sit parum post traditionē, maximè inter traditionē vni[a] & alteri[a]: dici potest. ar. j. si cer. pe. lecta. Sed sine scrupulo potest dici simul, quādo tradimus ambo possessionē per visum. vt. j. de acqu. pos. l. quod meo. §. si per venditorē.

a *Traditionem.* id est legē siue pactū seruitutis in traditione appositū. alias primum pactum nonvalet: vt. ff. c. l. proprium. in fi.

b *Nemini.* no. rem propriam cōmuni non seruire, & econtra. sed cō *Hab. legi, ai posse, sed male, vide ne in Accessionibus inducat, quibus facilè liberatur Hypotatio nō diuidatur. j. de verb. oblig.*

traditionē[a] efficacē. Si tamen alteræ vnius propriæ sint ædes, alterę cōmunes: neutris[b] seruitutem vel adquirere vel imponere me[a] posse, Pōponius libro octauo ex Sabino scripsit.

Si aliquis dixerit sibi vendita esse seruum simpliciter, potest quam vult seruitutē imponere: secus in respectu certe personæ. Item secus si hoc dixerit dubitans de seruitute iam constituta. Bartolus.

Si in venditione[c] quis dixerit seruas fore ædes[d] quas vēdidit, necesse non habet liberas tradere. Quare vel suis ædibus eas seruas facere potest[e], vel vicino cōcedere seruitutem, scilicet[f] ante traditionē. Planè si Titio seruas fore dixit[g]: si quidem Titio seruitutem concesserit, absolutū est. si verò alij[h] concesserit[i], ex empto tenebitur[k]. A quo nō abhorret quod Marcellus libro sexto digestorum scribit, si quis in tradendo dixerit fundum Titio seruire, cum ei nō seruiret, esset autem obligatus vēditor Titio ad seruitutem præstandam: an agere possit[l] ex vendito, vt emptor seruitutē imponi patiatur prædio quod mercatus est. Magisque putat permittendum agere. Idémque ait & si positvenditor Titio seruitutem vendere, æquè agere[m] permittendū.

Hæc ita demum[n], si recipiendæ seruitutis gratia id in traditione expressum est. Cæterū si quis (inquit) veritus[o] ne seruitus Titio debeatur, ideo hoc excepit, non erit ex vendito actio, si nullam seruitutem promisit[p].

Qui vult seruitutem excipere, debet eam coram excipere.

VII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

IN tradendis vnis[q] ædibus ab eo qui binas habet[r], species seruitutis[s] exprimenda est: ne si generaliter seruire dictum erit, aut nihil valeat, quia incertum sit quæ seruitus excepta sit: aut omnis seruitus ſponi debeat[t].

Domus vel prædium medium non impedit seruitutem constitui si postea per medium adquiratur. & si per medium desinit, seruitus non extinguitur, sed interpellatur.

Interpositis quoque alienis ædibus imponi potest[u], veluti vt altius tollere vel non tollere liceat: vel etiam si iter debeatur, vt ita conualescat, si

Si in venditione.] CASVS. Hic. §. quinque dicit. primo vendo tibi, & dixi ꝙ non vendebam casam liberam: non teneor tradere liberam, immo possum eā facere seruam dupliciter. i. vt mihi vel alij seruiat. Secundo dicit ꝙ si dixi me excipere seruitutem pro Titio: non teneor si Titio concessi. si autem alij concessi, teneor tibi ad interesse. Tertio dicit quòd si tibi domum vendidi: & cum tibi traderem eam, dixi ꝙ debet seruitu. Titio, possum agere ex vendito, vt seruitus Titio constituatur. & hæc vera sunt, si erā Titio obligatus: vt quia Titio vēdidi seruitutem: agam similiter ex vendito vt seruitus cōstituatur. Quinto dicit, & hęc vera sunt si eo animo seruitutem excepi, vt Titio debeatur. si autem timebam ne seruitus deberetur Titio, & ideo excepi, dicit quòd ego venditor non possum ex vendito agere vt seruitus constituatur.

c *Si in venditione.* aliàs incipit hic lex: & aliàs. §.

d *Ædes.* id est, dixit se nolle liberas præstare.

e *Facere potest.* post traditionem: non ante. Sed nōnne fuit hic pactum obscurum? sed dic vt infra. l. proxi.

f *Scilicet.* proximum tantum restringit.

g *Dixit.* id est dixit se velle seruitutem Titio excipere.

h *Si vero alii.* puta Mæuio.

i *Concesserit.* ante traditionem.

k *Tenebitur.* ad interesse. sic infra de act. empt. l. qui per collusionem. forte enim grauiore seruitute oneratur Mæuius, quàm Titi[a]: vt quia suus fund[a] magis indiget seruitute. Ob aliud enim non videtur agi posse: vt infra de ac. emp. l. fundum. & infra de euic. minor. §. h. Accursius.

l *Possit.* maxime. Azo. nam si non potest Titio vendere, vt quia non habeat prædium sibi proximū: tamen sibi poterit retinere: vt. d. l. j. de act. em. fundum. vel ibi in vsufructu. Accursius.

m *Agere.* contra emptorem. q. d. sicut potest retinere, ita traditam repetere condictione vel actione ex vendito: vt supra titu. ij. si binarū. Vel dic, quod dixit supra si seruit[a] excepta erat Titio constituta, vel creditor obligatus ad constituendum, idem si neutrum eorum erat: sed poterat Titio constitui ex venditione facienda: vel alio modo, cum venditor domus exciperet seruitutem pro Titio. Accursius.

Cur habenda mens inspicienda est.

o *Hoc ita demum.* indubitanter.

n *Veritus.* id est timens. & no. causam verborum & mentem cō trahentium inspiciendā: & non tantum verborū significationē.

p *Promisit.* scilicet Titio.

In tradendis.] CASVS. Habebam duas domos. alias. iiij. vendidi vnam de duabus, vel duas de. iiij. hoc prædicto, vt vēdita seruiret retētę. debeo exprimere quæ seruit[a] retineat. aliàs nulla videtur imponi, vel omnes: vel nil valeat quod actū est. [INTERPOSITIS.] Sex dicit. Primo, quòd vna dom[a] potest alteri seruire in seruitu. altius non tollendi, etiam si quædam domus sit in medio quæ non seruiat. Secundo, habeo prædium i & ibi iuxta domum Titij est prædium Seij, per quod volo quærere seruitutem itineris ad meum prædium licet Titij dom[a] sit in medio. possum, quandiu per eam domū seruitus quæratur. aliàs non. Tertio dicit idē si rusticum sit prædium Titij, quod est in medio. Quarto, habeo tria prædia continua: prædium primum: medium: extremum vendo tibi: vel tradidi tibi ex venditione puta. bene possum vendito tradito imponere seruitutem, vt seruiat retentis: vel econtra vt retenta seruiant tradito iuito. Quinto adiicit hoc esse verū, vt traditum possim facere seruum retento mihi proximo: quia mediū prædium quod est domini dominantis prædij, non impedit seruitutem. Sexto sequitur, quòd si alieno vltimū, id est mihi proximum, cui acquisita fuit seruitus, cessat seruitus: quia medium ei non seruit. i. emptori: vel si medium vendo, idem erit, quia medium iam venditum mihi non seruit, donec medio imponatur. Viuianus.

q *Vnis.* aliàs binis: & aliàs vnis. Accursius.

r *Habet.* id est retinet, si habeas. ff. binis: & sic dices quòd quatuor domos habet. si autem habes vnis, proprie stat verbum habet: & sic dices quòd habet duas domos.

s *Species seruitutis.* quam velit retentæ domui quærere, siue altius non tollendi, siue tigni, vel similis.

t *Debeat.* sed quod erit horum, quando nō fuit specificata quidā ꝙ sit nulla. probant hoc ar. j. de testa. tu. l. duo. & j. de manu. testa. cū ex pluribus. & j. de acquir. hęre. si quis mihi. §. sed vtrū: & de iure fis. ita fidei. in fi. & j. ad le. Cor. de Fal. diu[a]. §. j. & §. nec generaliter. & ff. de procu. Pōp. Quidā hoc, quòd omnis videtur excepta, scilicet habilis. probatur. C. de an. excep. l. fi. & j. ꝙ soc. l. actione. §. renūtiare. & in hāc parte inclino: vt. ff. l. proxi. in prin. Nec ob. quod posset dici ꝙ sit obscurum: & ideo cōtra venditorem interpretandum: quia illud, quando aliquid remanet: hic autem nil remaneret: vt ar. j. de re. du. l. quotiens. & hoc quando fuit sic dictum, eas seruire, vel seruas fore. Sed quid si in numero singulari fuit dictum, seruitutem debere? Videtur quòd nulla sit excepta: vt ar. infra de li. & posthu. l. ij. maxime quia libertas fauorabilis est: vt infra de re. iur. l. libertas. & l. quotiens dubia. sed dico contra, ne res pereat: vt dixi supra per. l. de re. du. l. quotiens. Accursius.

u *Imponi potest.* hic no. duas regulas. Prima, in vrbanis seruitutibus medium prædium, quod non seruit, non impedit seruitutē: vt hic, & j. ti. j. & ideo. & l. & si forte. & ff. eo. si quis duas. §. parui. & ff. tit. ij. si ædes. & l. nemo. Secūda est, in prędiis rusticis mediū prædiū quod nō seruit, ipedit seruitutē: vt hic subiicit: vt ita demū cōualescat. s. iter. nam ad rusticam tantū refertur: vt. ff. de ser. ru. præ. qui sella. §. fi. nec mireris si rustica seruitus debetur ꝙ prędiū vrbanū: quia hoc esse potest: vt. j. e. l. iter. sicut si aliud rusticū esset in medio qđ seruiret: vt hic subiicit. Alij dicūt ꝙ tā in rusticis quā in vrbanis habet locum hæc regula, vt medium prædium

Seruitus rustica quando per &c. prædiū vrbanum debetur.

impediat.& secũdũ hoc hãc literã,vt ita &c. referũt ad vtrãque seruitutẽ: & omnia iura quę dicũt ꝙ in remota domo potest cõstitui seruitus,intelligũt quando etiã medium seruit. qđ nõ placet:vt.j.ti.j.& si forte.vel etiã loquitur hic in seruitute rustica.

a *Aedibus*.ergo & circumcirca erant ædes.sed dic,in mediis,id est in ædibus quæ mediæ inter duo prædia erant. Vel dic quòd erãt ædes gratia rusticorũ.

b *Vel tuo*. id est, quod tibi trado.

c *Meis*.i.retẽtis ambobus,vt differat à sequẽti.

d *Quod retineam*. scilicet seruitutem excipiã, & non medio. tamen non impedit, vt dicit: quia per eum ibo non iure seruitutis: sed quia meũ est:vt.j. quẽad.ser. amit.si cũ seruitus.

e *Interpellari*. sed non finiri:vt.ẽ.tit.j. l.tria.& est ratio: quia si alienaui mediũ,remanet mihi seruit⁹ in extremo: qua tamen vti non possum: quia medium prædium, quod est alterius, impedit:& econtra si alienaui mihi proximum, emptor qui habet à me,nõ poterit vti per medium quod non est suum:nec sibi seruitutem debet. sed nõne transit vel medium vel mihi proximũ cum sua causa: vt.ĩ. tit. j.l.via.§.fi fundus. ergo vt prius vtebar medio, & nũc vtroque? Respõ. nulla causa erat in medio,cum suum prædium sibi seruire non potuit: vt.j.eo.quicquid.

f *Imponatur*. vel recuperetur alienatus.

I cum.] C A S V S. Habebam duas domos:vnam tibi, aliã Titio vendidi. si imposui seruit. vt aliena seruiat alij alienatæ domui:valet.si vtraque simul, nõ possum: neque valet seruitus.si diuersis temporibus,vt quia prius vendidi vnam Titio: & ei imposui vt alij retentæ seruiret:& illam retentam postea tibi vendidi: transibit ad te cum sua causa:& valet seruitus,& iponi potest. Vel dic, quòd eodẽ momẽto tibi & Titio tradidi vẽdidsque: sed simul vtrique non tradidi,sed diuersis temporibus.& imposui seruitutem alij quam prius tradidi. valet seruitus. immo & simul si vẽdiderit & tradiderit,valet seruitus: & ratio probatur in litera.

g *Eodem momento*. primo vnam vni:mox alteram alteri: & sic videtur fieri eodem momento:quia sic fit incontinẽti, secundũ Io.& sic valet.Vel dic vt dixi supra eo.si quis duas.§.itẽ si duo. scilicet quasdo iuste simul tradidi, & nõ valet.hoc placet: & sic vtroque casu nonvalet:vt in prædicta.l.si quis duas.§.duas aũt.

h *Quia*.& videtur quòd non.

i *Praeclam*.quia vna tantum erat tradita:altera nõ. Vel in ipsa traditione vnius,non dico vtriusque:vt supra eo.l.iij.

Si ei.] C A S V S. Prædium tuum meo seruiebat. decessisti mihære.instituto.seruitus est extincta.sed si hanc hereditatem

mediis ædibus[a] seruitus postea imposita fuerit: sicuti per plurium prædia seruitus imponi etiam diuersis temporibus potest. Quanquam dici potest, si tria prædia continua habeam, & extremũ tibi tradã,vel tuo[b] vel meis[c] prædiis seruitutẽ adquiri posse. si vero extremo quod retineam[d], quia & medium meum sit,seruitutem consistere. Sed si rursus aut id cui adquisita sit seruitus,aut mediũ alienauero,interpellari[e] eum, * donec medio prædio seruitus imponatur.[f]

Si duobus eodem momento diuersarum rerum fiat traditio, non valet seruitus alteri imposita: secus si separatim traditur. Bar.

VIII. POMPONIVS libro octauo ad Sabinum.

SI cum duas haberem insulas,duobus eodem momento[g] tradidero, videndũ est an seruitus alterutris imposita valeat:quia[h] alienis quidem ædibus nec imponi nec adquiri seruitus potest. Sed ante traditionem peractam[i] suis magis adquirit vel imponit is qui tradit: ideóque valebit seruitus.

Vendita hereditate seruitutes confusa additione debent restitui. Bar.

IX. IDEM libro decimo ad Sabinum.

SI ei cuius prædium mihi seruiebat,heres extiti,& eã hereditatem tibi vendidi, restitui in pristinum statũ seruitus debet:quia id agitur[k], vt quasi tu heres videaris extitisse.

Venditur rei vendita debet nominatim seruitutem imponere:nec valet exceptio generalis. Bartolus.

X. VLPIANVS libro decimo ad Sabinum.

QVidquid venditor seruitutis nomine sibi recipere vult, nominatim recipi oportet[l]. Nam illa generalis receptio,*Quibus est seruitus, vtique est*,* ad extraneos[m] pertinet: ipsi nihil ꝓspicit venditori ad iura eius cõseruanda. nulla enim habuit:quia nemo ipse sibi seruitutem debet[n]. Quinimmo & si debita fuit seruitus, deinde dominium rei seruientis[o] peruenit ad me,cõsequenter dicitur extingui seruitutem.

Concessa seruitute videntur concessa omnia sine quibus quæ seruitus vti nõ potest: & sicut quis non potest facere contra seruitutem, ita nec contra ea quæ ei tacite accedunt. Bartolus.

XI. POMPONIVS libro trigensimotertio ad Sabinum.

REfectionis gratia accedendi ad ea loca quæ non seruiant[p], facultas tributa est his quibus seruitus debetur: quà tamẽ accedere eis sit necesse, nisi in cessione seruitutis nominatim præfinitum sit quà accederetur[q]. Et ideo nec secundũ[r] riuum, nec supra eum,si fortè sub terra aqua ducatur, locum religiosum dominus soli facere potest: ne seruitus intereat. & id verũ est. Sed & depressurum vel adleuaturum[s] riuum, per quem aquam iure duci[t] potestatem[u] habes: nisi si ne id faceres cautum sit. Si ꝓpe* tuum fundum est mihi ius aquam riuo ducere, tacita hæc iura sequũtur[x], vt reficere mihi riuũ liceat, vt adire quà * proximè possim ad reficiendum eũ ego, fabríque mei: item vt spatium relinquat mihi dominus fundi, quo dextra & sinistra ad riuum adeã: & quo terrã,limũ,lapidẽ, harenã,calcem iacere possim.

XII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

CVm fundus fundo[y] seruit, vẽdito quoque fundo seruitutes sequuntur. Aedificia quoque fundis, & fundi ædificiis eadem cõditione seruiũt[z].

Quidquid.] C A S V S. Habeo duas domos. vna ab alia sustentatur, alterã puta sustentantem vendo hoc pacto, vt seruitus ita sit.certè nihil videor excipere: quia vna non seruiebat alteri iure seruitutis:cũ & si añ esset diuersorũ,cũ alteri iure seruitutis seruisset,tñ cum incipiũt esse vnius,extinguit seruit⁹. ideo nominatim oportet imponi seruitu. Viua.

l *Oportet*.fic.j. de verb. obli.l. quicquid. Acc.

m *Ad extraneos*.sed videtur ꝙ nec ad extraneos: vt.ĩ. de ser. vrba. ꝓdi.l. si arboré.§. fi. sed hoc sciuit emptor vel per se: vel quia véditor dixit ei. vel dic vt ibi.

n *Debet*. vt supra tit. ij.in re communi.

o *Seruientis rei*.s.totius, aliàs sec⁹:vt.ĩ.de ser. vt pomẽ.§.fi. & si per pluriũ prędia debeatur, oportet oia effici mea:vt ĩ.tit.j.l.tria.in fi.

Refectionis.] C A S V S. Per prædiũ vicini debetur mihi seruitus aquæ ducẽdæ:quæritur si velim iter aquæ reficere, vt possim ire quatenꝰ opus est ꝓ reficiẽdo? Et dicit ꝙ possũ.

p *Quæ non seruiant*. quę sunt tamen cõtigua seruientium.

q *Quæ accederetur*. & nõ * quin pro vltra, etiam causa refectionis.

r *Secundum*. i.iuxta tiumm.

s *Adleuaturum*. id est adleuando in altum, & deprimendo hoc.

t *Duci*.aliàs du ci: aliàs ducis. Sed videt ꝙ hæc potestas nõ datur huic cui debetur seruitus: vt j.de riuis. l.j.§.fi. &.j. de iti.actũque priu.l.iij. §.pe.quæ sũt cõtra. So. præsumã semper actum vt liceat,vt hic,nisi contra probetur: & sic intellige quod hic subiicit.ar.j.de iur.do.l.sed nisi. Vel dic,potest si domino non noceat,vt hic:non autem alias,vt ibi.arg.j.de riuis.l.pe.§.j. Vel dic,potest facere si sibi sunt hæc necessaria: nõ aliàs:vt eo.tit.de riuis, prædicta.l.pe.§.fi.& supra proxi.

u *Potestatem*.aliud si habes ducis.si autẽ duci, tũc proprie. Ac.

x *Sequuntur*.no.cui aliquid cõcedit,& ea sine quib⁹ cẽsi nõ potest id:vt i simili casu.j.de iti.actuq; priu.l.veteres.&.j.ti.j. loci. §.si quis mihi.&.ĩ.in prin.huius.l.& dixi.ĩ. de iurisd.om.iu. l.ij.

Cum fundus.] C A S V S. Fundus tuus seruiebat meo rustico, vel domus tua seruiebat fundo meo: vel econtra.siue ego vendam,siue tu tuum: semper seruitus emptorẽ sequitur. Viua.

y *Fundo*.seruiente,vel dominante.

z *Seruiunt*.vt supra titu.j.l.via.§.fi fundus. Accursius.

Venditor.

* *Haec verba significãt & vt est. quæ min⁹ pcepta fecerũt vt vanis modis caput hoc scriptũ sit. Ant. Aug. lib.3. ca.6.*

* *eam.*

VEn.litu.]CASVS. Duo prædia habebam iuxta mare. vnũ vendo eo pacto appoſito, vt emptor nõ exerceat piſcationem circa fonte retenti: quæritur an valeat ſeruitus? Et dicitur quòd nõ: quia mare non poteſt ſeruitu. debere: ſed tamen iure pacti, vel ſtipulatione, ſi interceſſit, tenẽtur paciſcẽtes obſeruare, & valet pactum. [SI CONSTAT.] In agrõ tuo erat lapidicina: quæritur, an aliquis te inuito poſſit inde cædere? Et dicitur quòd nõ, niſi alicui talis ſeruitus debeatur, vel taliter ſit conſuetum, quæ in hoc ſeructur tam in cẽdendo, quàm ſalario tibi præſtando à quolibet cẽdente, & ſi de hoc ſit conſuetudo. non ergo excluditur cædere volens: nec domino aufertur vtilitas ſalarij. Vinianus.

Poteſt quis ſe & ſuos heredes obligare ne in certa parte maris piſcari liceat, non tamen erit ſeruitus realis. Bartolus.

XIII. VLPIANVS libro ſexto Opinionum.

VEnditor fundi Geroniani fundo Botroiano quẽ retinebat, legem dederat, ne cõtra eũ[a] piſcatio thynnaria[b] †exerceatur[c]. Quanuis mari, (quod natura omnibus patet) ſeruitus imponi priuata[d] lege non poteſt: quia tamen bona fides contractus legẽ ſeruari venditionis expoſcit, perſonę poſſidentiũ, aut in ius eorũ ſuccedentiũ[e], per ſtipulationis vel venditionis legem obligantur.

Id quod noſtrum eſt, abſque facto noſtro à nobis auferri non poteſt, niſi in contrarium ſit conſuetudo. Bartolus.

Si cõſtat in tuo agro lapidicinas eſſe, inuito te nec priuato nec publico nomine quiſquã lapides cædere poteſt, cui id faciendi ius nõ eſt[f]: niſi talis conſuetudo[g] in illis lapidicinis conſiſtat, vt ſi quis voluerit ex his cædere[h], non aliter hoc faciat[i] niſi prius ſolitum ſalariũ[k] pro hoc domino præſtet. Ita ta mẽ lapides cędere debet poſtquã ſatisfecerit domino, vt neque vſus neceſſarij lapidis intercludatur[l], neque cõmoditas rei iure[m] domino adimatur.

XIIII. IVLIANVS libro quãdragẽſimo Digeſtorum.

ITer[n] nihil prohibet ſic cõſti tui, vt quis interdiu duntaxat eat. quod ferè circa prædia vrbana etiam neceſſarium[o] eſt.

Per eundem locum poteſt ſeruitus pluribus conſtitui. Bartolus.

XV. PAVLVS libro primo Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

QVi *per certum *locũ iter aut actum alicui cẽſiſſet, eum pluribus per eundem locum vel iter vel actum cẽdere poſſe[p] verum eſt: quemadmodum ſi quis vicino ſuas ædes ſeruas feciſſet, nihilõ minus aliis quot vellet multis eas ædes ſeruas facere poteſt.

Seruitus ruſtica & vrbana poteſt ex teſtamento conſtitui. h. d.

XVI. GAIVS libro ſecundo Rerũ Cottidianarum ſiue Aureorum.

POteſt etiam in teſtamento heredem ſuum quis damnare, ne altius ædes ſuas tollat ne luminibus ędium vicinarum officiat, vel vt patiatur eum tignum in parietem immittere, vel ſtillicidia aduerſus eum habere, vel vt patiatur vicinũ per fundum ſuum vel heredis[q] ire agere, aquámve ex eo ducere.

De eo quod quis precario habet in loco tuo, non eſt locus interdicto de precario: nec ſeruitus videtur impoſita de eo vero quod precario habet in ſuo loco ſeruiente, habet locum interdictum de precario: & ſi donatio fuerit ſeruitus, videtur remiſſa. Bar.

XVII. PAPINIANVS libro ſeptimo Quæſtionum.

SI precariò[r] vicinus in tuo[s] maceriam duxerit, interdicto quod precario habet, agi nõ poterit[t]: nec maceria poſita donatio ſeruitutis perfecta intellegetur[u]: nec vtiliter intenderetur ius ſibi eſſe inuito te[x] ædificatum habere: cum ædificium ſoli cõditionem ſecutũ[y] ſit. Intercludatur. ſcilicet cedentibus.

m *Iure.* id eſt occaſione iuris conſuetudinarij.

ITe.]CASVS. Volebas quòd ſeruitu. itineris tibi concederẽ per domum meam ad tuam: conceſi vt de die vadas, non de nocte: & dicit quòd bene eſt modus & conſuetudo vt hoc modo ſeruitus conſtituatur: ideóq; valebit hoc caſu. Viuianus.

n *Ite.* aliàs item: & aliàs iter: id eſt ſeruitutem nihil &c. vt hic, & ſupra de ſeruitu. l. iiij. §. fi. & ſupra eo. in tradendis. §. interpoſitis.

n *Neceſſarium.* per quæ nõ decet ire de nocte.

QVi *per certum.]CASVS. Conſtitui tibi ſeruitutem per agrum meum. poſſum alij & pluribus concedere ſi volo idem in domo. Viuianus.

p *Poſſe.* ita tamen, vt potior ſit cauſa prioris, vt non impediatur à poſterioribus: vt infra de aqua quo. & eſti. l. Lucio. & ſupra titu. j. l. per quem. &. l. ij. §. fi. Accurſius.

q *Poteſt etiam. Vel heredis.* ſic & inſtit. eo. §. fi. ſiue credat ſui, ſiue ſciat heredis: licet ſecus in re aliena non heredis. ſunt enim &c. vt infra de leg. ij. l. vnũ ex. §. ſi rem. & de manu. teſta. ſi quis ita. §. j. Accurſius.

SI.]CASVS. Tres ponit caſus hæc. l. Primo conceſi vt ad præſens quoſdam lapides poneres[r] area mea. nunc volo vt remoueas. quæritur an ad hæc poſim te cogere. Et dicit quòd non habeo interdictũ de precario: quia habet locũ quando cõceſi precario. Item nec videor conſtituiſſe ſeruitu. Itẽ nec poteſt ille cui conceſi, ædificare me inuito: ſed mea auctoritate eum deiiciam. Secundus eſt: cõceſi tibi ponere lapides in loco mihi ſeruiente: an videor ſeruitu. remittere? Et dicitur q̃ non. & agam interdicto de precario, vt remoueas. Tertio & retento eodem caſu: ſi conceſi animo donandi ſeruit. ſeruitus tollitur, nec interdicto nec alio iure agam vt tollas.

r *Si precario.* tres ponit caſus hęc lex. Primus, quãdo in tuo precario conceſiſti vicino habere maceriam. Secũdus, quando in ſuo loco tamen qui tibi ſeruiebat, non autem animo remittendæ ſeruitutis. Tertio, quando animo remittendæ. Accurſius.

s *Inuito.* ſcilicet ſoloſcem nullã debeat ſeruitutem. ſed nec ob hoc videris conceſiſſe: vt ſubiicit, nec maceria, &c. Et eſt maceria paries vel murus de lapidibus ſine cæmento, vt infra de verb. ſignifi. l. paries. *Maceria quid eſt.*

t *Agi non poteſt.* vt maceria remoueatur. & eſt ratio: quia ipſe qui proponit interdictum, habet penes ſe quod precario dedit: non autem habet qui rogauit. quod eſt neceſſe vt hoc interdictum locum habeat: vt infra de preca. l. quæſitũ. §. j. ibi, attamen &c. Quid ergo poterit facere? Reſpon. ſua auctoritate remouere poteſt, vt infra ad. l. Aquil. quemadmodum. §. ij.

u *Intelligitur.* id eſt conſtitutio ſeruitutis ex cauſa donationis.

x *Inuito te.* ſi ex maceria in tuo ædificat.

y *Secutum.* vt. C. de ædi. pri. l. ſi is cõtra quẽ. &. C. de rei vin. l. ij.

† *Thynnaria.* legit hic Iulian: cũ antea legeretur, tigna excluditur cædere volens. Eſt vero piſcatio thynnaria piſcũ genus qui thynni ſimilitudine dicitur, de quibus Pli. lib. 10. nat. hiſt.

a *Contra eum.* ſcilicet Botroianum, id eſt fontem eius cum eſſet iuxta mare. Accurſius.

b *Thynnaria.* à piſcis genere ſic dicta: vel quia per tigna quædã hic exercebatur: & tunc dicit tignaria. Alij habent tertiam literã ſcilicet triariam: & dic ſimiliter à genere piſcis. Accurſius.

† *Quantum ad vilã materiam, ſi illi ex principe vel ciuitate ſi poſſe alius res ſua dominio an forte ſine cauſa, ff. §. fi. ſeq. Bar. in proo. ff. Vi. ſed circa medium: & magis quã alius qui ſit in mundo.* * *Flo. ſolatium. aliàs ſolarium.*

c *Exerceatur.* ab emptore: vel dic, à venditore.

d *Priuata.* ſed princeps poteſt: vt ſupra de ſeruitutibus. l. ſeruitutes. §. publico.

e *Succedentium.* noli ita legere, perſonæ ſuccedentium, ſcilicet per l. ſtipulationis vel venditionis obligatur &c. quia ſingulares ſucceſſores perſonali obligatione non aſtringuntur. infra ad Treb. l. j. §. ſi heres. &. C. de here. inſti. l. quotiens. Sed dicas, obligantur perſonæ in ius, ſcilicet hereditariũ iure ſuccedentium: obligantur quidé per legem venditionis, vel per legem ſtipulationis: & collige ex hac. l. quia ſi concedam tibi ſeruituté, diſtingue an talé per quã publicus vſus non impeditur: & tunc ſalté ego vel mei heredes non debemus contraueníre: vt ſupra tit. j. l. per fundũ. an p quã impediatur: & tunc etiam ego potero contraueníre: vt ſupra de pactis. l. iuriſgentiũ. §. ſi paciſcar. Item not. hic quòd non debet quis contra factũ ſuum venire, etiã ſi de iure non tenet: vt ſupra de adop. poſt mortem. & ſupra tit. j. l. per fundum.

f *Ius non eſt.* ſcilicet ſeruitutis. alias nulla eſſet exceptio quæ ſequitur. Accurſius.

g *Conſuetudo.* lex eſt vt nulli dominorum ius ſuum auferatur: vt ſupra. l. proxi. & ſupra de his qui ſui vel alieni iu. ſunt. l. ij. §. dominorum. &. C. de pac. l. fi. in fi. cui derogatur: vt hic. ſic derogatur & alibi, vt ſupra quod cuiuſque vniuerſi. l. item. j. reſpõ. Sed arg. contra. C. quę ſit lon. conſue. l. cõſuetudinis. ſed de his dixi ſupra de legi. & ſenatuſcon. l. de quibus. in fin.

h *Cadere.* ſcilicet cædat.

i *Non aliter hoc faciat.* id eſt cædat, niſi &c.

k *Salarium.* aliàs ſolarium. & aliàs ſolatium, quod eſt decima domino: & decima fiſco: vt. C. de metal. l. cõſti. lib. xj. Et no. hic arg. quòd à principio eſt ſalarium dandum aduocato. ſic. C. de iudi. properandum. §. pe. Accurſius. *Salarium à principio aduocato dandum eſt.*

l *Intercludatur.* ſcilicet cedentibus.

m *Iure.* id eſt occaſione iuris conſuetudinarij.

ITe.]CASVS. Volebas quòd ſeruitu. itineris tibi concederẽ per domum meam ad tuam: conceſi vt de die vadas, non de nocte: & dicit quòd bene eſt modus & conſuetudo vt hoc modo ſeruitus conſtituatur: ideóq; valebit hoc caſu. Viuianus.

n *Ite.* aliàs item: & aliàs iter: id eſt ſeruitutem nihil &c. vt hic, & ſupra de ſeruitu. l. iiij. §. fi. & ſupra eo. in tradendis. §. interpoſitis. * *Conſuẽge. l. Lucio. de aq. quotid.* * *Flo. certi.*

n *Neceſſarium.* per quæ nõ decet ire de nocte.

QVi *per certum.]CASVS. Conſtitui tibi ſeruitutem per agrum meum. poſſum alij & pluribus concedere ſi volo idem in domo. Viuianus.

p *Poſſe.* ita tamen, vt potior ſit cauſa prioris, vt non impediatur à poſterioribus: vt infra de aqua quo. & eſti. l. Lucio. & ſupra titu. j. l. per quem. &. l. ij. §. fi. Accurſius.

q *Poteſt etiam. Vel heredis.* ſic & inſtit. eo. §. fi. ſiue credat ſui, ſiue ſciat heredis: licet ſecus in re aliena non heredis. ſunt enim &c. vt infra de leg. ij. l. vnũ ex. §. ſi rem. & de manu. teſta. ſi quis ita. §. j. Accurſius.

SI.]CASVS. Tres ponit caſus hæc. l. Primo conceſi vt ad præſens quoſdam lapides poneres[r] area mea. nunc volo vt remoueas. quæritur an ad hæc poſim te cogere. Et dicit quòd non habeo interdictũ de precario: quia habet locũ quando cõceſi precario. Item nec videor conſtituiſſe ſeruitu. Itẽ nec poteſt ille cui conceſi, ædificare me inuito: ſed mea auctoritate eum deiiciam. Secundus eſt: cõceſi tibi ponere lapides in loco mihi ſeruiente: an videor ſeruitu. remittere? Et dicitur q̃ non. & agam interdicto de precario, vt remoueas. Tertio & retento eodem caſu: ſi conceſi animo donandi ſeruit. ſeruitus tollitur, nec interdicto nec alio iure agam vt tollas.

r *Si precario.* tres ponit caſus hęc lex. Primus, quãdo in tuo precario conceſiſti vicino habere maceriam. Secũdus, quando in ſuo loco tamen qui tibi ſeruiebat, non autem animo remittendæ ſeruitutis. Tertio, quando animo remittendæ. Accurſius.

s *Inuito.* ſcilicet ſoloſcem nullã debeat ſeruitutem. ſed nec ob hoc videris conceſiſſe: vt ſubiicit, nec maceria, &c. Et eſt maceria paries vel murus de lapidibus ſine cæmento, vt infra de verb. ſignifi. l. paries. *Maceria quid eſt.*

t *Agi non poteſt.* vt maceria remoueatur. & eſt ratio: quia ipſe qui proponit interdictum, habet penes ſe quod precario dedit: non autem habet qui rogauit. quod eſt neceſſe vt hoc interdictum locum habeat: vt infra de preca. l. quæſitũ. §. j. ibi, attamen &c. Quid ergo poterit facere? Reſpon. ſua auctoritate remouere poteſt, vt infra ad. l. Aquil. quemadmodum. §. ij.

u *Intelligitur.* id eſt conſtitutio ſeruitutis ex cauſa donationis.

x *Inuito te.* ſi ex maceria in tuo ædificat.

y *Secutum.* vt. C. de ædi. pri. l. ſi is cõtra quẽ. &. C. de rei vin. l. ij.

a *Faciat intentionẽ.* vtrãque, scilicet domini proponẽtis interdictũ: & huius qui precario posuit maceriã, cõfessoriã intẽtãtis.

b *Precario.* cum tamẽ nolles remittere seruitutem. quod patet eo ipso quòd precario dabas. sec⁹ si nõ hoc patet: quia remittere videris: vt. j. quẽad. ser. am. si stillicidij. in prin. quę est cõtra.

c *Vsucapietur.* quia malam fidem vel scientiam seruitutis habet: vt infra quemad. ser. amit. l. fin. &. C. de præscrip. lon. tẽp. quæ pro li. l. ij.

d *Permiserit.* scilicet ponere maceriam in loco seruiente.

R*Eceptum.*] CASVS. Ponit regulam, quòd si duo vel plures sum⁹ domini alicuius prædij, & volumus ei imponere seruitu. quòd possumus etiã si diuersis tẽporibus imponatur: & postea valet seruitutis impositio: vt vltima cõfirmet primam vel plures. idẽ contra si volumus prædio communi quærere seruitutem, diuersis tẽporibus imponere possumus, vt per acquisitionem vltimi confirmetur prima. Secundo, decessi: hæredes reliqui: vel etiam vendidi partem mei fundi: quæritur an cessio socij cõfirmetur? Et dicit quòd non: quoniam quia tantum prima ad vltimam trahitur: & non inuenitur hic prima quæ possit confirmari tunc quãdo fit vltima: ideo pendebit donec nouus socius cesserit. Tertio ponit quòd acquisiui seruit. prædio communi: & antequam socius quærat, decessit: vel etiam suam partem vendidit. c ertè expectatur acquisitio cohæredis eius, vel emptoris. Quarto econtra, si ego imposui seruitutem prædio communi: & antequam socius meus imponat (& sic confirmet meam impositionem) decedit: vel etiã partem vẽdidit. Et dicitur quòd expectatur quòd coheres vel emptor cedat: vt mea confirmetur cessio: hæc enim est cõcessa impositione seruitutis: vel acquisitione seruitutis communis cõmuni prædio: vt sic in diuersis temporibus possit fieri: non autem vt altera cessio trahatur ad primam: sed prima ad vltimam. Quinto dicit idem esse vbi prima ad vltimam trahitur: etiam in hoc casu. Item si concessi, deinde socius meus leget seruitu. ex communi prædio diuersis temporibus. quæritur an per vltimã confirmetur prima. Et distinguit aut eodem tempore aditur hereditas, & nihilominus valet. aut non: & tunc non valet. & redditur ratio: quia actus &c. Viuianus.

e *Receptum est.* scilicet à iure: vt supra ti. j. per fundum.

f *Eodem tempore.* id est eo tempore quo postremus cedit: vt supra de offi. procon. l. iiij. §. fin. Et sic præteritũ trahitur ad præsens: vt arg. infra de mil. testa. l. tribunus. §. cum aliquis. & plene dixi supra titu. j. l. per fundum. Accursius.

Præteritum quandoque ad præsens trahitur.

g *Nihil agetur.* sed si mortuus est cedens, nonne heres eius tenetur habere ratum quod fecit defunctus: vt supra eo. vẽditor? Respon. sic: sed ob hoc non cõfirmatur cessio prima, vt sit seruitus: licet prohiberi non valeat. Accursius.

h *Cæteri.* scilicet priores domini. sed ipsi nunc cedere nõ possunt, vel quia alienauerũt partes vendẽdo: vel quia mortui sunt. ergo eorum cessiones inutiles factæ sunt.

i *Socius.* scilicet emptor, vel heres eius.

k *Idẽ iuris est.* vt prima ad vltimã trahatur, & ponit casũ ecõtra.

l *Accidens.* vt quia is cui facta cessio non est, desiit esse dominus. pendet enim facta cessione, donec dominis nouis cedatur. Et quod dicit, aliquid horum: dic, vt quia moriatur, vel vẽdat.

m *Non cessit.* & qui hodie viuit: sed omnes de nouo facti domini: vt dixi in simili casu supra ꝓxi. ibi, donec socⁱ⁹ nouus &c.

inutilem faciat intentionem [a]. Cæterùm si in suo maceriam precario [b] qui seruitutẽ tibi dẽbuit duxerit, neq; libertas vsucapietur: [c] & iterdicto qđ precario habet, vtiliter cũ eo agetur. Quod si donatiõis causa pmiseris [d], hoc iterdicto agere nõ poteris, & seruitus donatiõe tollit.

Si plures domini separatim seruitutem constituunt, nouissima constitutione seruitus confirmatur, nisi mutatio contigerit in persona constituentis, vel adquirentis, vel alterius ex socijs. Bartolus.

XVIII. PAVLVS libro primo Manualium.

RE*Ceptũ est* [e], vt plures domini & non pariter cedentes, seruitutes imponãt vel adquirant: vt tamẽ ex nouissimo actu etiam superiores confirmentur, perindéque sit atque si eodem tempore [f] omnes cessissent. Et ideo si is qui primus cessit, vel defunctus sit, vel alio genere vel alio modo partem suam alienauerit, post deinde socius cesserit, nihil agetur [g]. Cum enim postremus cedat, non retro adquiri seruitus videtur, sed perinde habetur atque si pòst cum postremus cedat, omnes cessissent [h]. Igitur rursus hic actus pendebit, donec nouus socius [i] cedat. Idem iuris est [k] & si vni ex dominis cedatur: deinde in persona socij aliquid horum acciderit [l]. Ergo & ex diuerso, si ei qui nõ cessit [m], aliquid tale eorũ contigerit, exintegro omnes cedere debebunt. Tantum enim [n] tempus eis remissum est, quo dare facere possunt [o], vel [p] diuersis temporibus possint: & ideo [q] nõ potest vni [r] vel vnus [s] cedere. Idémque dicendum [t] est & si alter cedat [u], alter leget seruitutes [x]. Nam si omnes socij legent seruitutes, & pariter eorũ adeatur hereditas, potest dici vtile esse legatum: si diuersis tẽporibus, inutiliter dies legati cedit: nec enim sicut viuentium [y], ita & defunctorũ [z] actus suspendi receptum [a] est.

SI SERVITVS VINDICETVR, vel ad alium pertinere negetur.

TITVLVS V.

I. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

Et ex eo quod dicit hic, ergo & ex diuerso &c. no. argu. quòd si aliquid in aliquo statuitur: & idẽ in eo quod ei est simile, statuẽdũ est. sic infra de noxa. electio. §. si is quẽ. & infra de præscrip. ver. naturalis. §. sed si facio. & infra de pœnis. l. j. §. in conducto. *Simile. Ligua, de his simul tendis.*

n *Tantum enim.* duobus modis expone. vel tantum tẽpus, id est sufficiens vt vel simul vel diuersis temporibꝫ fiat cessio: & sic plana. Secundo, tantum tempus, id est solum hoc est concessum à iure vt simul vel diuersis temporibus possit fieri cessio: non autem vt vltima trahatur ad primam. & secundum primum dictio tantum, est adiectiuum. secundum aliũ, substantiuum.

o *Facere possunt.* id est seruitutem constituere per patientiam.

p *Vel.* pro etiam.

q *Et ideo.* quia nõ valet cessio, nisi per vltimã confirmet: ideo &c.

r *Vni.* hoc in acquirendo.

s *Vel vnus.* in opponendo.

t *Idémque dicendum.* scilicet vt non valeat prior cessio, nisi omnes heredes legãtis de nouo consentiant. nã qui non cessit, sed legauit: morte desiit esse dominus. Alij dicunt idẽ, scilicet vt valeat: quia legando videtur cedere: licet seruitus non sit adhuc: sed demum hereditate adita. nã si non fingeretur hic cessisse: oporteret eius heredem de nouo cedere: vt supra ea. l. j. respõ. Secus autẽ si prius legauit, cum postea ceditur, scilicet post aditam hereditatem. nec enim actus &c. vt subiicit in simili casu.

u *Cedat.* scilicet prius, qui & viuit.

x *Seruitutes.* eidem.

y *Viuentium.* actus viuorũ suspendi possunt, vt multis patet etiã plis. primo. ff. de serui. rusti. prædi. per fundũ. &. ff. hac. l. in prin. Itẽ insti. qui. mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostib⁹. &. j. de vulg. sub. l. lex Cornelia. Itẽ in qualibet conditionali obligatione. sed nõ sic in iudicio: vt supra de iudi. l. non quemadmodum. *Alia vide supra de pœnis.*

z *Defunctorum.* immo econtra videtur plus suspẽdi actus defunctorum: nam nec seruitus valet ante aditã hereditatem: vt. j. de seru. le. l. iij. quare quod hic dicitur, itellige ex quo cessit legatũ: nã aut statim valet: aut nõ: vt. j. de leg. ij. cũ filius. §. seruus. Azo. & eodem modo respon. j. de don. cau. mor. l. ij. in fi. quia ibi statim valet donatio, licet dominij trãslatio differatur: vt ibi dicit.

a *Receptũ.* refert ergo an cedãt omnes inter viuos vel acquirãt etiã diuersis tẽporibꝫ: & tũc valẽt, & primę suspẽdũtur vsque ad vltimũ. an omnes cõsortes cedãt in vltima volũtate: & tũc fiet omniũ simul adeat hereditas: valet. si vero diuersis tẽporibꝫ: nõ. & est ratio: quia actꝰ moriẽtiũ &c. Cũ vero vnꝰ cõsortũ cedat inter viuos, aliꝰ in vltima volũtate: refert quis priꝰ. nã si cessio inter viuos fiat priꝰ, cõfirmat ꝑ sequẽte: & suspẽditur siue expectat eam. si prius ꝑ vltimã volũtatẽ, & post aditã hereditatẽ legãtis alius cedat inter viuos, nõ valet: quia priꝰ nõ potest suspẽdi: nec expectare sequentem. & est ratio: quia actus morientiũ &c. Fran. *Alia.*

SI SERVITVS VINDICETVR, VEL AD alium pertinere negetur.

Dictum est supra de prædialibus seruitutibus. sed quia parum esse seruitutem habere, nisi eius nomine possit instituí actio: ideo de actionibus nomine seruitutum, vel occasione seruitutum competentibus videtur: scilicet quæ competant, quod dic vt. j. ea. l. 2. in prin. &. §. Pap. &. §. hoc tamen dicto. &. l. ficti. §. Aristo. & de itine. actuque prædi. l. in prin. Quibus & in quos detur, & quanto tempore durent, dic vt not. in summa. C. de vsufru. Itẽ quid veniat, & quod sit in eis iudicis officium dic vt. ff. eo. l. loci. §. in cõfessoria. & l. & si fuerit. §. si. & l. harum. & l. ego. Accursius. Alius.

Actiones.]CASVS. Actio cõpetit ꝓ ſeruitute ei qui dominus eſt prædij cui ſeruitus debetur. etiã nõ domino datur, quando ad ſepulchrum debetur, neque alienum prædium eſt: nam ſepulchrum in bonis nullius eſt, & ideo nullius eſt: & tamen actio datur pro ſeruitute. Viuianus.

a *Prædia ſunt.* quibus

Exit. de hered. inſt. l. & ſi quis.

ſeruitur.

b *Atquin.* i. ſed tamẽ.

c *Vindicare.* in ſe tamẽ non recipit ſeruitutes: vt ſupra tit. j. l. iiij. Accurſius.

De ſeruitutibus]CASVS. Dico me habere ſeruitutem ex prædio tuo ad meũ, pro illa ſeruitute petẽda habeo actionem cõfeſſoriam. Item ſi tu negas ſeruitutem mihi debere, cõpetit tibi negatoria actio. Hæc autẽ cõfeſſoria competit ſoli domino prædij dominantis, & nulli alij. Sed pone quòd legaſti mihi vſumfru. certè oportet ꝙ habeã iter per aliud prædium ibi iuxta poſitũ. & iſtud iter non eſt vt ſeruitus, ſed commoditas quædã. ſed ſi prædio í quo habeo vſumfru. debetur, vtar ꝓ ſeruitute in prædio tuo, quaſi debeat: non quaſi mihi debita ſit. [POMPONIVS.] Habeo vſumf. in fundo: & vſus ſum itinere gratia vſufru. xxx. vicibus. agere potero de itinere actuque priuato. nam ſufficit me probare ſatis de facto. xxx. vicibus iuiſſe. Sed ſi volo agere cõfeſſoria, oporteret me probare ſeruitutem de iure mihi cõpetere. ſed probat ꝙ fructuario cõpetit interdictũ, vt dixi: quia ſi teſtator mihi legauit vſumfr. & vſus ſum itinere ꝓ fundo. xxx. vicibus, competit mihi legatario. Iteé ſi venditor fundi fuit vſus, cõpetit emptori: ſiue totum ſiue partem fundi emerit. ergo multo magis competit fructuario pro ſuo proprio vſu. Viuianus.

d *Vſumfructũ.* patet ergo ꝙ primo circa vſumfructũ huiuſmodi aciones inuẽtæ ſunt, q̃ circa has ſeruitutes: vt. ff. ſi vſusfr. pe. l. j.

e *Qui negat.* & eſt officiũ iudicis in cõfeſſoria, ſcilicet vt poſſeſſor iubeatur præſtare patientiã actori, vt ſeruitute vtatur: & de hoc ipſo etiã cautio exponit. & ecõtra in negatoria eſt eius officiũ vt iubeat ne ille inquietet ratiõe ſeruitutis qui in negatoria obtinet, & de hoc ipſo cautio exponit: vt. j. eo. l. harũ. & l. egi. Iteé quare dicitur cõfeſſoria, & quare negatoria? Reſp. ſecundũ P. quia prima affirmatiuis, ſecũda negatiuis verbis ꝓponitur. quod falſum eſt: vt patet in ſeruitute alius nõ tollendi: vt inſti. de act. §. æquè. Sed magis ſenſu inſpecto hæc nomina ſunt impoſita. Item no. quod dixit idẽ Placen. ꝙ negatoria nõ habet locũ niſi ſeruit⁹ quãdoq; cõpetiit: & poſtea eſt amiſſa remiſſione, vel tẽpore interueniente. Sed nos cõtra. nã licet publico loco interueniẽte ſeruitus aquæduct⁹ eſſe nõ poſſit: vt. ff. de ſer. l. ſeruitutes. §. publico. tamẽ cõpetit negatoria, vt. j. eo. fiſtulas. & l. ſicut. j. reſpon. Iteé gñaliter dicit hæc lex, negãti negatoriã dati: gñaliter ergo intelligaĩ, vt. ff. de ſer. vrba. prædio. l. ſi ſeruit⁹.

f *Fundi.* dominantis.

g *Vindicare poteſt.* ſcilicet iure directo, ſed vtili ſic. datur enim vtilis etiã creditori: vt. ff. de ſerui. l. ei qui. Iteé vſufructuario, vt. j. de remiſ. l. j. §. idẽ Iuli. Iteé ſuperficiario, vt. j. de ſuperfi. l. j. §. fi. Item bo. fi. emptori: vt ar. infra de pig. l. ſi ab eo. cui fructuario etiam Publiciana datur, vt arg. ſupra de Publi. l. ſi ego. §. j

h *Reſte conſtitueret.* ſcilicet coactus poſt cõceſſionem vſusfru. Vel dic, id eſt prout ipſe paterfami. pro ſe cõſtituebat, vt ſupra de ſer. vrba. prædi. l. Olympico. & hic non vt ſeruitus, ſed acceſſio. & hoc ſubiicit: namque &c. Accurſius.

i *Præſtatur.* ſcilicet nunquam hoc vel alio caſu.

k *Vtitur.* nõ tamẽ ſeruituté vídicare poteſt directo: ſed vtiliter poteſt: vt. ff. ſi vſu. pe. l. j. & l. pe. & dixim⁹. i. px. Vel dic vt. d. l. j.

l *Interdicto* ſcilicet primo. duo enim ſunt, vt ſtatim dices.

m *Vſus.* ſcilicet triginta diebus: vt ſtatim dices.

n *De iure.* ſ. an ei qui agit debeatur ſeruitus vel eius fundo, quæ ſoli domino debetur: vt. ff. eo. §. hæc autem. ſed cũ vtile interdictũ detur, vt hic ſubiicit, & vtilis actio ꝓ ſeruitute: quid refert de iure vel de facto agatur? Reſpon. pro facto ſuo habet directum interdictũ: pro facto auctoris vtile: vt hic ſubiicit. Vel dic, ibi vtile, id eſt efficax.

o *Interdicto.* ſcilicet primo de itinere actúque priua. Sunt enim duo eius capita: primũ, quo quæritur ſolum an eo anno fuerit vſus modico tempore, id eſt trigita diebus: vt. j. de iti. actuq; pri. l. j. in prin. & §. hoc interdicto. ſecũdo agitur de itinere reficiẽdo: & differt à primo: quia in ſecũdo duo debet probare actor, ſcilicet ſeruitutem ſibi cõpetere: & ſe vſum: vt dictum eſt, vt. j. de iti. actúque priua. l. iij. §. hoc autem. an autem hoc ſecundum interdictum fructuario detur? Reſpon: vtile vt confeſſoria.

p *Pro ſententia Iuliani.* vt fructuari⁹ habeat interdictum.

q *Interdicta.* de itine. actúque pri. & ex ſecundo capite, ſi vſus fuit teſtator vel venditor. Accurſius.

Sed & ſi. Dicendum eſt. vt emptor vtile habeat interdictũ. nã & ſeruitus fundo debita competit etiam partis emptori: vt ſupra de ſerui. ruſti. prædi. l. via. §. quæcunque. vnde non mirũ ſi detur fructuario, cum vſusfructus ſit pars dominij.

Loci.]CASVS. Si aliquis cõcedat mihi ſeruitu. ſiue ruſticã, ſiue vrbanam, non propter hoc dominium loci ſeruientis tranſit ad me: ſed ego cui ſeruitus eundi debetur, habeo ius eũdi. [QVI ITER.] Si habeo iter, vel actum tantum, vel iter tantum: quia ita fuit actum in ſeruitute cõſtituenda: habeo act. confeſſoriam: & vti potero confeſſoria. [IN CONFESSORIA.] In confeſſoria veniunt fructus intereſſe illius cui ſeruitus debetur. Item in act. ſimiliter veniunt fructus intereſſe qui negat ſeruitutem deberi. [SI FVNDVS.] Plures ſumus domini prædij dominantis. cuiq; noſtrum datur inſolidum actio cõfeſſoria: & vnius lucrum alteri non prodeſt: licet victoria proſit in ſeruitute obtinẽda. ſed per pactũ nõ poteſt acquiri per vnũ; niſi & alij acquiratur. veruntamen licet ad ſeruitutem inſolidũ agamus: ſi tamen ſeruitus non præſtatur, ad intereſſe agitur: niſi plus quàm cuiuſque intereſt, aliquis noſtrum cõſequitur. Idem ecõtra ſi fundi pluriũ dicũtur ſeruire: quia contra quemlibet inſolidum cuilibet cõfeſſoria inſolidum datur. [SI QVIS.] Viam mihi debebas per agrũ tuum. licet nõ prohibebas me ire per agrũ tuum, ſed reficere, potero agere act. confeſſoria ad reficiendum. idem ſi volo reficere, & nõ permittas: ago ex interdicto de itine. actúq; pri. ex ſecũdo capite, ſi in eo loco volo reficere. ſi verò quis ſtatuere velit quod non licet: niſi actũ fuiſſet in imponendo ſeruitutem, nõ ago impeditus. [COMPETIT.] Domus mea debet ſeruitu. altius nõn tollendi duabus aliis dominibus: & ab vna liberata eſt. volo domũ meã altius tollere. ille impedit me cui ſeruituté nõ debeo, id eſt à quo liberata eſt dom⁹ mea. alter vero cui debet, nõ impedit me. agã q̃dẽ negatoria cõtra illũ qui me impedit: & à quo liberata eſt dom⁹ mea. Viu.

Corpus.

LOci corpus[a] † non eſt dominij ipſius cui ſeruit[a] debetur: ſed ius eundi habet.[b]

Qui iter ſine actu, vel actum ſine itinere[c] habet, actione de ſeruitute vtetur.

In confeſſoria & negatoria habetur ratio intereſſe agentis. Bartolus.

In confeſſoria actione quæ de ſeruitute mouetur, fructus etiam veniunt[d]. Sed videamus qui eſſe fructus ſeruitutis poſſunt. Et eſt veri[a] id demum fructuum nomine computandum, ſi quid ſit quod interſit agentis ſeruitute nõ prohiberi.[e] Sed & in negatoria actione (vt Labeo ait) fructus computantur, quanti intereſt petitoris non vti[f] fundi ſui itinere aduerſarium. Et hãc ſententiam & Pomponius[g] probat.

Hæ actiones competunt cuilibet contra quemlibet ex domino inſolidum. ſed ſi deuenitur ad intereſſe, habetur reſpectus ad intereſſe agentis. Bartolus.

Si fund[a] cui iter debetur, plurium ſit, vnicuique inſolidum competit actio. & ita & Pomponius libro quadragenſimo primo ſcribit. ſed in eſtimatione[h] id quod intereſt veniet, ſcilicet quod eius intereſt qui experietur. Itaque de iure [i] quidem ipſo ſinguli experiẽtur:[k] & victoria & * aliis proderit:[l] æſtimatio autem ad id quod eius intereſt reuocabitur: quamuis per vnum adquiri ſeruitus non poſsit.[m] Sed & ſi duorum fundus ſit qui ſeruit, aduerſus vnumquemque poterit ita agi.[n] & (vt Pomponius libro eodem ſcribit) quiſquis defendit, ſolidum debet reſtituere: quia diuiſionem hæc res non recipit.

Confeſſoria competit contra eum qui reſtitionem impedit, ſicut contra eum qui ſeruitutem denegat. Bartolus.

Si quis mihi itineris vel actꝰ vel viæ controuerſiam non faciat, ſed reficere, ſternere non patiatur, Pomponius libro eodem ſcribit, confeſſoria actione mihi vtendum. Nã & ſi arborem impendentem[o] habeat vicinus, qua[a] viã vel iter inuiũ vel inhabile facit, Marcellus quoque apud Iulianum notat iter petendum,[p] vel viam vindicandam. Sed de refectione viæ & interdicto vti poſſumus quod de itinere[q] actúque reficiendo competit: non tamen[r] ſi ſilice quis ſternere velit: niſi nominatim id conuenit.[ſ] Sed & de hauſtu quia ſeruitus eſt cõpetunt nobis in rẽ actiones.

Non poteſt quis excipere de inuentis, quod non eſt exclusum iure agentis. Bartolus.

Competit autem de ſeruitute actio domino ædificij neganti ſeruitutem ſe vicino debere, cuius ædes[t] non in totum liberæ ſunt, ſed ei cum quo agitur, ſeruitutem non debent. verbi gratia: habeo ædes quib[a] ſunt vicinæ Seianæ & Sempronianæ. Sempronianis ſeruitutem debeo. aduerſus dominum Seianarum volo experiri altius me tollere prohibẽtem. in rem actione[u] experiar. licet enim ſeruiant ædes meæ,[x] ei tamen cum quo agitur, non ſeruiunt. Hoc igitur intendo, habere me ius altius[y] tollendi inuito eo cum quo ago. quantum enim ad eum pertinet, liberas ædes habeo.[z]

Media domus depreſſa non impedit ſeruitutem deberi: ſed media elauata, ſeruitus interpellatur quoad elenata ſteterit. Bar.

Si cui omnino altius tollere non liceat[a], aduerſus eum rectè agetur[b] ius ei non eſſe tollere. Hæc ſeruitus[c] & ei qui vlteriores ædes habet, deberi poterit.

V. PAVLVS libro vicenſimo primo ad Edictum.

ET ideo ſi inter meas & Titij ædes tuę[d] ædes intercedant, poſſum Titij ædibus[e] ſeruitutem imponere, ne liceat ei altius tollere: licet tuis[f] non imponatur: quia donec tu non extollis,[g] eſt vtilitas ſeruitutis.

VI. VLPIANVS libro ſeptimo decimo ad Edictum.

ET ſi forte qui medius eſt, quia ſeruitutem non debebat, altius extulerit ædificia ſua, vt iam ego[h] non videar luminib[a] tuis obſtatur[a] ſi ędificauerat de vſufructu.

---

a *Corpus.* quod ſcilicet ſeruit.

b *Eundi habet.* vt ſupra de ſerui. ruſti. prædio. l. qui duo.

c *Itinere.* quod eſt ſeruitus. nam iter & actus ſunt diuerſæ ſeruitutes: nec vna eſt alia: vt. ĩ. de adi. leg. l. j. qui tñ habet actũ, habet cõmoditaté itineris: vt. ĩ. de ſeru. ruſt. prę. l. j. & de ſeruit. vr. præ. l. §. Vel dicas hic habere vnum ſine alio indubitáter, etiam quo ad commodum. vt quia ſic in conſtituenda ſeruitute fuit actum: vt vel ſolus tantum iret: vel tantum cum ſocio: vel cum equo vel vehiculo tantum. Adeo autem ſunt diuerſæ ſeruitutes iter & actus, vt ſi primo petij iter & amiſi, nihilominus petam actum: vt infra de exce. rei iud. l. ſi mater. §. ſi quis iter. Accurſi[a]. d. *Veniunt.* ſic & in ea quæ pro vſufructu: vt ſupra ſi vſusfruct. peta. l. vti frui. §. in his. &. §. pen. &. §. fin. & no. fructus, & non vſumfructum debet: ne ſit contra infra de vſufructu. leg. l. j. & ſupra tit. ij. l. cum eſſent. Item no. quòd non poſsidet qui agit: aliàs non veniret fructus: vt. ĩ. ſi vſusfru. peta. l. penul.

† *Limita hanc. l. ſecũdũ Baldum dũ vult illũ non habere dominium qui habet ſeruitutem. dic hoc vtiũ habita relatione ad corpus: ſed ad ipſum ius bene habet dominium ſi iuris facit. l. 3. ſi vſufru. pet. ſupra.*

e *Non prohiberi.* no. intereſſe pro fructu cõputari, quia aliàs æſtimari non poteſt: vt infra de vſur. l. videamus an in omnibus. in fine legis.

f *Non vti.* id eſt non fuiſſe vſum. Azo.

g *Et Pomponius.* non ſolum Labeo.

h *In æſtimatione.* id eſt dum æſtimatur intereſſe quod mihi præſtatur cum eſſet cõſtituta. vel id eſt fructus: quia non fuit præſtita. & facit infra de aqua plu. arcen. l. ſupra. §. q̃ ſi is. & §. item ſi opus.

* *Victoria enim alius.*

i *De iure.* id eſt de ſeruitute. Azo.

k *Experientur.* ſcilicet inſolidum.

l *Proderit.* ſed non nocet. quod eſt mirabile: vt infra eodẽ. ſed ſi de communi. vel poteſt dici nocere: vt ibidem no. Azo. Item not. quod ſtatuitur in vno, & in eius ſimili: vt. C. de diuer. reſcrip. ſi libellum.

m *Non poſsit.* not. vindicat aliquis inſolidum: licet per vnum nõ quęratur pluribus: vt ſupra communia prædio. lege finali.

* *Quę.*

n *Ita agi.* ſcilicet inſolidum, ar. infra de aqua plu. arcen. l. ſupra iter. §. Caſsius. Sed contra infra eo. & ſi forte. §. ſi ædes. Sol. dicas ibi ſpeciale in ea ſeruitute: vel dicas referri ad id quod dixerat de vſufructu.

o *Impendentem.* id eſt valde pendentem.

p *Petendum.* ſcilicet confeſſoria. ſic & ſi habet actum qui ſeruitutẽ inhabilem faciat: vt. ĩ. de aqua plu. arg. l. ſupra iter. in prin.

q *De itinere,* ſcilicet ſecundo capite, quod eſt infra de itine. actúque pri. l. iij. §. ait prætor. & no. quod in iſto interdicto duo probari oportet: vt ibi dicit: in confeſſoria vnũ ſufficit, ſcilicet ſeruitutem debitam: vt hic: & ſic habet naturam proprietatis: vt & quædam alia: vt infra de interdi. l. ij. §. quædam. Item non impedit vſum ſeruitutis qui reficere prohibet: vt infra de acqu. poſſ. l. pe. §. j. & infra de vi & vi ar. l. vim facit. & ideo refectio eſt p[re]tenda: vt hic, & ſupra de ſerui. ruſti. præ. l. certo. §. ſi totus. & l. Quintus. & ſupra titu. j. l. refectionis.

r *Non tamen.* ſcilicet proponetur interdictũ, vel confeſſoria.

ſ *Conuenit.* nam ſic non debet quis reficere locum ſeruientem: vt infra de aqua plu. arcen. l. ſi prius. §. j.

t *Cuius ædes.* etiam ei cuius ædes non in totũ liberæ ſunt. Azo.

u *In rem actione.* id eſt negatoria.

x *Ædes meæ.* ſcilicet Sempronianis ædibus.

y *Altius.* ſicut minus tribuit, qui nihil tribuit: vt infra de trib. illud. videbatur enim q̃ poſſet alte: quia prohibitum fuit hoc tantum ne altius tolleret. Azo. hic not. quòd quo ad certam perſonam agere prohibetur. ſic & infra qui po. in pig. ha. l. ſi prior. §. ſed ſimpliciter. &. C. res inter alios. &c. arg. contra infra de except. do. l. ij. §. plane.

z *Ædes habeo.* ar. C. de rei vind. l. res alienas. Accurſius.

a *Non liceat.* quia teſtator prohibuerat gratia vicinorum omnium.

b *Agetur.* à quocúque cuius intereſt.

c *Hæc ſeruitus.* altius nõ tollendi, de qua modo ſupra proxi. dixit.

d *ET ideo. Tuæ.* Id eſt mediæ. Azo.

e *Ædibus.* vlterioribus.

f *Tuis.* id eſt mediis.

g *Non extollis.* medias. Azo. vt ſupra titu. j. l. in tradendis. §. interpoſitis.

h *ET ſi forte. Vt iam ego.* qui debeo ſeruitutem. & ſic mutat perſonas. Accurſius.

a *Statutum.* aũ amittẽdam ſeruitutem.x.vel.xx.an.vt.ſ.devſufruc.ſi in area. Sed quid ſi poſt? Reſpon. adhuc erit reſtituenda: quòd dic vt dixi ſupra de ſer.ruſt.prædi.l. & Atilicinus.

b *Renaſcetur.* quo ad effectum: nec enim periit ipſo iure: vt ſupra titu.j. in tradendis. in fi. ſed ſi poſt, tunc renouatur: vt infra titu.j.l.ſi locus. Item vbi intra tempus vere amittitur, vt per flumen: ita reſtaurata ipſo iure reſtituitur. ſed ſi poſt tẽpus reſtauratur, tũc per officium iudicis renouatur: vt. d.l.ſi locus. & ſupra qui. mo. vſusfru. amit.l.repeti. &.l. niſi ſublato.

c *Iure.* id eſt ſeruitutis. & de hoc ponit exẽplum, & ſi forte &c. & adde quod eſt ſupra ſi vſusfru.pe.l.po.§. ſicut.

d *Poſſeſſor eſt.* i. quaſi poſſeſſor ſeruitutis. nec enim eſt [illegible]ra poſſeſſio in incorporalibus: vt infra de acqu.re.do. l. ſeruus. §. incorporales. Accurſius.

incorporalia non poſſidentur.

e *Et ciuili actione.* confeſſoria. Azo. & quod vi aut clam, vt ſubiicit, quod non domino ratione iuris datur: vt infra quod vi aut clam.l. denique. in prin.

f *Quod vi aut clam.* id eſt per metum interdicti futuri: inam pro opere facto tantùm competit: vt infra de ope. no. nun.l.j.§.j. habet autem locum ſiue præceſſit núciatio, ſiue nó: ſi modo clam fecit: vt infra quod vi aut clam. l.ſeruitus. & l.prohibere. §.ſi.

g *Lapilli.* vt retineat poſſeſſ. iactus enim lapilli poſſeſſionem retinere, non autem amittere facit: vt infra de ope. nouí nun.l.de pupillo. §.meminiſſe. Item per vſum: vt ſupra .l. proxi. & ſupra de ſeruit. vrba.prædi. ſeruitutes quæ in ſuperficie. in fi. Sed videtur quòd pro ſeruitute non fiat nuntiatio: vt infra de ope. no. nun.l.qui viam. quę eſt cõtra. Sol. hic in vrbica ſeruitute loquitur, in qua aliud eſt quàm in ruſtica: vt.ſ. de ſerui. vrbr.præ. l. inter ſeruitutes. §.fi. vel vt ibi.

lapilli iacta poſſeſſio tuetur.

h *Effectus.* ſic ergo patientia præiudicat: vt Cod.ad Vell.l.ſi ſine. §. quòd ſi patientiam. & infra de aqua plu. arcen.l.Sabinus. in principio.

pranuit

i *Sed ne.* id eſt ſic imponi poteſt, ne &c. nam hæc eſt ſeruitutum natura, vt ſupra de ſerui. quotiens.

k *Alterí.* vt infra eo.l.j. in fi. Accurſius.

l *Propoſita ſpecie.* ſec' in aliis ſpeciebus, vt dixi modo per.l.ſ. de ſer. quotiés. & ſic in hac ſpeciale: vt hic, &.j. eo.l.proxi. &.l. ſicut. j.rũ. &.§. diſtant. & ſupra de ſer. verba. prædi.l. eum debere.

m *Derelinquere.* idem in vſufruct. vt ſupra de vſufru.l.cum fructuarius. &.l. ſed cum. Azo.

ro: fruſtra intẽdes ius mihi nõ eſſe ita ædificatum habere inuito te. ſed ſi intra tempus ſtatutũ [a] rurſus depoſuerit ædificium ſuũ vicinus, renaſcetur [b] tibi vindicatio.

Iſte actiones competunt etiam ei qui poſſidenti ſeruitutem: & quaſi poſſeſſio dicitur, ſi domus detinetur deprecſſa: ſecus ſi fuerit elenata. Bartolus.

Sciendũ tamen, in his ſeruitutibus poſſeſſorem eſſe eum iuris [c], & petitorem. & ſi fortè non habeam ædificatum altius in meo; aduerſarius meus poſſeſſor eſt. [d] nam cum nihil ſit innouatum, ille poſſidet: & ædificantem me prohibere poteſt & ciuili actione, [e] & interdicto quod vi aut clam. [f] Idem & ſi lapilli [g] iactu impedierit. Sed & ſi patiente eo ædificaueró: ego poſſeſſor ero effectus. [h]

Hic iuriſconſultus vſque ad.l. ſicuti. §. Ariſto. loquitur de ſeruitute oneris ferendi, & tigni immittendi. & breuiter hoc intendit: Pro ſeruitute oneris ferendi competit hæc actio etiam vt reficiatur paries qui debet ſuſtinere onus: quæ actio eſt in rem, & competit cuilibet ex dominis inſolidum, ſicut in aliis ſeruitutibus. Bartolus.

Etiam de ſeruitute quæ oneris ferendi cauſa impoſita erit, actio nobis cõpetit: vt & onera ferat, & ædificia reficiat ad eum modum qui ſeruitute impoſita comprehenſus eſt. & Gallus putat non poſſe ita ſeruitutem imponi, vt quis facere aliquid cogeretur: ſed ne [i] me facere prohiberet. Nam in omnibus ſeruitutibus refectio ad eũ pertinet, qui ſibi ſeruitutem adſerit: [k] non ad eum cuius res ſeruit. Sed eualuit* Seruij ſententia in propoſita ſpecie [l], vt poſſit quis defendere ius ſibi eſſe cogere aduerſarium reficere parietem ad onera ſua ſuſtinenda. Labeo autem hanc ſeruitutem non hominem debere, ſed rem, demq; licere domino rem derelinquere [m] ſcri

A n *Scribit.* & ſic no. reficere, quod nõ liceret ſi pſona eſſet obligata. Sed ob in cauſa noxali, vbi eſt obligatio pſonalis: & tamen poteſt rem relinquere. ſed & ibi in rem ſcripta eſt. Acc.

o *Hæc autẽ actio.* cõfeſſoria q̃ pponit̃ p ſeruitute oneris ferẽdi.

p *Competit.* directa, ſed vtilis ſic, vt not.ĩ. eo.l.ij.

bit. [n] Hæc autem actio [o] in rem magis eſt quàm in perſonam: & non alij competit, [p] quàm domino ædium, & aduerſus dominum: [q] ſicuti cæterarum ſeruitutium intentio. [r] Si ædes [f] plurium dominorum ſint, an in ſolidum agatur, [t] Papinian' libro tertio quæſtionum tractat: & ait ſingulos dominos inſolidũ agere: ſicuti de cęteris ſeruitutibus, excepto vſufructu. [x] ſed non idem reſpondendum inquit, [y] ſi communes ædes eſſent quæ onera vicini ſuſtinerent. Modus autem refectionis [z] in hac actione [a] ad eum modum pertinet, qui in ſeruitute impoſita cõtinetur: fortè vt reficiat lapidẽ quadratũ [b] vel lapide ſtructili, vel quouis alio opere quod in ſeruitute dictũ [c] eſt.

In hac actione veniunt fructus. item paries poteſt effici melior, non deteriar. Bar.

Veniunt & fructus in hac actione, id eſt cõmodum quod haberet ſi onera ædiũ eius vicinus ſuſtineret. Parietem autem meliorem quidem quàm in ſeruitute impoſitum eſt, facere licet: deteriorem ſi facit, aut per hanc actionem, aut per operis noui nũtiationem prohibetur. [d]

In hac actione per officium iudicis fit reſtitutio rei, & præſtatur cautio: & contra non reſtituentem curatur in litem. B.a.

VII. PAVLVS libro vicẽſimoprimo ad Edictum.

HArum [e] actionum [f] †euentus hic eſt, vt victori officio iudicis [g] aut [h] res præſtetur, aut cautio. Res ipſa hæc eſt, vt iubeat [i] aduerſarium iudex emendare vitium parietis, & idoneum præſtare: Cautio hæc eſt, vt eum iubeat de reficiendo pariete cauere, neque ſe neq; ſucceſſores ſuos prohibituros altius [k] tollere [l], ſublatúmque habere. Et ſi cauerit,

q *Et aduerſus dominum.* noli repetere, non: ſed dicas, quòd aduerſus quemlibet qui ſeruitutem impedit, datur confeſſoria: vt.j. eo.l.ſi quis diuturno. §.fi.

r *Intentio.* i. actio.

f *Si ædes.* quib' ſeruit.

t *Agatur.* pro ſeruitute oneris ferendi.

u *Inſolidum.* licet æſtimatio ad id quod ſterest reuocetur, vt.ĩ. eodẽ l.loci. §.ſi fundus. Acc.

x *Excepto vſufructu.* qui eſt diuiduus, ideoq; pro partibus petitur: ſed aliæ ſeruitutes ſunt indiuiduæ, vt.j.ad.l.fal. l.j. §.ſi vſusfru. & ſupra de vſufruc. vſusfructus & ab initio. Acc.

y *Inquit.* quod.ĩ. dictum eſt in vſufructu, ſi communes ædes. idem tamen quod in cæteris ſeruitutibus, vt.ĩ. eo.l. loci. §. ſed ſi dominorũ. quæ eſt cõtra. vel vt ibi.

z *Refectionis.* parietis pro onere ferẽdo. Ac.

a *Actione.* qua agitur pro hac ſeruitute, vel opere vt fiat. Acc.

b *Lapide quadrato.* [a] aliàs lapide quadrato. & aliàs, lapide manu ſtrato.

c *Dictum.* ſeruatur ergo dictum, vt hic, &.ĩ. eo. loci. §. ſi quis mihi. ſi nihil eſt dictum, ſeruatur conſuetudo: vt.j. de aqua plu. arcen. l. ſi prius. §. placuit.

d *Fruibeatur.* & hæc nũtiatio habet cauſam impoſitiuam: vt.j. de ope. nouí nun.l. de pupillo. §. & bellè Sextus. ſecus in ruſtica: vt. ſ. j. de op. no. nun.l. qui viã. Acc.

[a] *De lapide quadrato pulchre Bar. l. ſicut. infra eo.*

†*Glo. ſ.l. duo ſimul. extra de offic. iudicis ordi. adducatur hæc l. in argu. quod quæſt in poſſeſſorio rei, debet in ea defendi. Bolog.*

HArum.] CASVS. Debes mihi onus ferendi ſeruitutem. teneris quidem ad duo: vt reficias parietem, & patientiam. Item vt caueas de tenendo in futuro, & patiendo. ſed ſi non præſtes, iurabo in litem.

e *Hanũ.* adhuc ſuperiorem materiã, pſequitur.

f *Actionum.* quibus agitur de pariete faciendo, & quibus agitur de patientia præſtãda.

g *Officio iudicis.* hoc poſt litem conteſt. ſecus ſi ante, vbi tantũ cautio interponitur: vt infra de ope. no. nun. ſi prius. Accurſius.

h *Aut.* pro &.

i *Iubeat.* ſ. peiſe, vt.ĩ l. pxi. §. etiã. &.ĩ. de rei vin. l. qui reſtituere.

k *Altius tollere.* ſcilicet parietem, etiã imponere ei, & ibi tenere onera: vt infra. l. proxi. §. ij. vel altius tollere ædificium cui debetur ſeruitus, niſi plus grauet: vt ſupra de ſerui. vrba. prædi. l. ſeruitutes. §. ſi ſublatum.

l *Tollere.* ſimilis cautio eſt ſupra de vſufruct. l. cuiuſcũque. §. ſi

fundus.sed an hic vtramque simul præstet, scilicet de reficiẽdo, & quòd non prohibeat:Respon.simul vtramque à prin.præstat: licet à principio non venerit dies reficiendi:vt ar.supra vsufru. quemad.ca.l.j.j.respõ.&.§.an autem. &.ff.de iud.l.in omnibus.

Absoluatur. a sententia interlocutoria à cautione. vnde omne iudiciũ absolutoriũ dicitur, si ante sentẽtiam definitiuam cauerit: vt instit.de perpe.& temp. acti.§.fi.

Condemnet. scilicet iudex:idem dicas etiam si cautio præstetur: res autem non superest. est enim in rem actio pro seruitute, in qua iuratur in litem: vt infra de in lit.iur. l.ij.&.l. in actionibus. Sed quid econtra si res, non cautio præstatur, an propter cautionem iuretur in litem? Respon. non: sed captis pignoribꝰ coercebitur ad cautionem iudicis officio: vt instit.de satisd. tuto. §. sciendum. non enim iurari potest in litem: quia ad cautionem neque act.bo. fi. neque in rem agi potest:sed iudicis officio tantum.

Scuti.] CASVS. Debes mihi seruituté oneris ferendi. sicuti debes reficere: sic interim dũ reficis parietem, debeo prouidere mihi ne ruat domus mea: & contra me ages vt interim non te impediam, cogendo te ad fulturam: vel ages contraria ,ne te de seruitute tali inquietem dum reficis.

[COMPETIT.] Cõstituisti mihi seruitutem vt in pariete tuo apponerem tigna, super quibus facerem porticum coopertam super colũnis. bene valet: & agere contra te potero, si ego meis sumptibus hoc faciam. licet in superiori seruitute, id est oneris ferendi, sit secus: quia reficit qui debet onera sustinere. §.sequens planus est. [ARISTO.] Neque dominus inferioris domus fumum, neque dominus superioris aquam in domũ inferioré potest immittere iure seruitutis, nisi cõstitura sit:neque fragmenta lapidum. Si ergo aliquis ędem superiorem conduxit: quasi liceat iure seruitutis ei immittere fumum, agit cõtra locatorem ad interesse: & fumũ immittere prohibetur actione negatoria. sicut & si debetur, confessoria agitur contra superioré, nisi patiatur immitti. Itẽ si quis sit in possessione talis seruitutis, scilicet immittendi: agit vti possidetis: vt qui melius probabit se possidere, ille obtineat. [APVD POMPO.] Si conuenerit inter me & Titium per pactum, vt in meo, de quo sua non interest, liceat facere fumum: non valet seruitus. sicut si concessi vt liceat sedere vel lauare mihi in meo: vel non liceat. sed cõtra hoc valet, vt per fundum tuum viam habeam: vel cuniculum, id est riuum coopertum. Viuia.

Collige ex ista glos. secundo Bal. quod absolutoria ab affirmatiue iudicij, est interlocutoria. ad hoc semper allegatur. & facit in fra de accusa. Titia.

† *Columne stabiles sunt, que aut lapide quadrato aut laterculis extructa sunt, que pila etiam dicuntur Bal. hic.*

a *Absoluetur.* id est mihi seruientem. & ita aliquid dicitur meum. sic infra eo. quod cum eo.l.j. in prin. Accursius.

b *Condemnat.* id est generalitatem, vel regulam. sed prima sic, vt. ff. de serui. l. quoties. &. ff. eo. & si forte. §. etiam.

c *Ad vicinum.* qui debet seruitutem: vt. ff. eo. & si forte. § etiam.

d *Ponere.* non ergo dabit ei columnam ad fulciendam interim domum suam. Accursius.

e *Et restituet.* id est reficiet. Et not. quòd ironicum consilium dare videtur. Accursius.

f *Cogere.* id est fulcimenta præstare ad sustinendum. Accursius.

g *Competit mihi actio.* scilicet confessoria. Accur.

h *Parietem.* id est in quem tignum immissi.

i *Hæ actiones.* id est confessoria de ædificio vel onere sustinendo in pariete tuo: vt supra in prin.huius.l. &.l.& si forte. §. etiã. & confessoria de tigno immittendo in parietem vel ædificium tuum. nam licet vtrobique sustineatur onus, tamẽ quia in prima specialiter de onere ferendo dicitur, nõ in secũda: in prima seruitutem reficere, in secũda pati immissionem, si ædificatum habet, cogitur. Azo.

Si tigna sunt immissa, dicitur quis esse in quasi possessione seruitutis: sinautem, dicitur esse aduersarius in quasi possessione libertatis. Bartolus.

Sed si quæritur, quis possessoris, m quis petitoris partes sustineat: sciendum est possessoris partes sustinere, si quidem tigna immissa sint, eum qui seruitutem sibi deberi ait. si verò non sunt immissa, eum qui negat. Et si quidem is obtinuerit qui seruituté n sibi defendit, o non debet ei seruitus cedi: siue rectè pronuntiatum est, quia habet: siue perperã, quia per sententiam nõ debet seruitus cõstitui, sed quæ est declarari. p Planè si non vtendo amisit q dolo malo domini ædium post litem contestatam, restitui ei oportet, quemadmodum placet in domino ædium. r

Dominus partis inferioris non potest in superiores iure seruitutis fumum immittere. & dominus partis superioris nõ potest in inferiores immittere aquam: nisi aliud actum sit. & pro his competunt hæ actiones, & etiã interdicta possessoria. Bartolus.

Aristo Cerellio Vitali respõdit, non putare se ex taberna caseariа f fumum in superiora ædificia iure g immitti h posse: perior quidem locum habet etiam ad compellendum vicinum reficere parietẽ meum: k hæc verò locum habet ad hoc solum vt tigna suscipiat: quod non est contra genera seruitutium. l

Seruitutum. id est generalitatem, vel regulam. sed prima sic, vt. ff. de serui. l. quoties. &. ff. eo. & si forte. §. etiam.

m *Possessoris.* prodest autem ad multa haberi pro possessore. Primo, quia habebit maiores inducias: vt. ff. de ser. l. fiscali. Secũdo, quia nõ iurabit prius de calum. vt. C. de iur. calum. l. ij. in prin. Item quia non habet necesse prouocare ad iudicium: sustinet vero partes actoris, vt debeat probare sibi cõstitutam seruitutem. cũ enim constet hanc domum aliquando fuisse liberam, & nunc præsumitur, nisi contra probetur: vt. C. de proba. siue possidetis. & Cod. de pig. actio. l. nec creditores. §. fi. Sed contra est ar. ff. de proba. l. circa. vbi probat se ingenuũ, qui possidetur vt libertus. quare ergo secus posset etiam dici ipsum esse loco possessoris. Si quęratur, an dominus fuerit, necne qui cõstituit: vt. ff. si vsusfr. peta. l. vti frui. ibi, quòd si forte &c. Item si quæratur an sit domin' eius rei cui dicit deberi seruitutem, non tenebitur probare. quamquam si non esset in possessione seruitutis, id ꝓbare cogeret: vt. ff. eo. l. ij. §. hęc autẽ. secũdũ Azo.

n *Seruitutem.* dicens ad se pertinere.

o *Defendit.* per confessoriam, non personali.

p *Declarari.* Sed nõne vbicũque agitur personali actione pro seruitute, agitur vt cõstituatur per sententiam: & sic cõstituitur quæ non erat: vt. ff. de ser. l. Papinianus. b & de serui. rust. prędi. & Atilicinus. in fi. &. j. eo. is cuius. quæ sunt contra. Sol. hic defendebat se habere seruituté: non sibi de nouo cõstitui: sicut & qui dicit se dominũ rei: vt. ff. de rei vin. l. ex diuerso. §. j. secus aũt si nouã constitui prætenderet: vt dixi. & arg. ff. de iud. l. qui se.

b Alii illa lex imperfectam angit.

q *Amisit.* scilicet seruitutem. Accursius.

r *In domino ædium.* scilicet restituendo finito tempore præscriptionis post litem cõtest. vt instit. de off. iud. §. si ad exhibendũ. &. C. de præscri. long. temp. l. nec bona. Sed quomodo seruitus quæ censetur immobilis: vt. C. de ser. l. ij. vel dominium rei immobilis præscribitur post lit. cõtest. vt. C. de rei vind. l. moræ. licet vsucapio finiatur iure isto: vt supra de rei vindi. fi post: Respon. hic fuit contestata in alium, non contra præscribentem quem suppposuit præscribens: vt & supra de dolo. l. fi. Accursius.

s *Caseariа.* in qua habẽt casei: vbi & fumigari solẽt. Col. li. 7. c. 8.

t *Iure.* scilicet seruitutis: vt superior cogatur suscipere fumum: & propter hoc fenestras dimittere: suscipit tamẽ, sicut naturaliter ascendit, nisi inferior faciat animo iniuriandi: vt infra de iniur. l. fi. & muniat se sicut potest. sed non sic econtra de aqua, quæ rectè proiicitur: at fumus naturaliter diuertit.

u *Immitti.* non iure: quia illi licet se munire. & quod infra dicit,

agíque &c. ſcilicet ſe muniendo, ſecundum R. Alij dicunt agi negatoria vtili: & ideo vtilis: quia nulla fuerat ſeruitus conſtituta. Ad quod ſupra de ſeruitutib. vrba. prædio. l. quidam. & infra eod. fiſtulas. & l. ſiquando. Io. dixit etiam directam dari, licet nulla vnquam fuerit: & magis nunc, quàm tunc quando aliquando fuit ſeruitus. Accur.

a *Admittat.* ſcilicet ſuperior domus. nam tunc & feneſtras dimittere, & aliis modis debet recipere, ſicut in ſeruitute conſtituenda actum eſt.

b *Facere licet.* Not. in ſuo facit quod vult quilibet, non in alieno: vt hic, & C. de religio. ſtatuas. & ſupra de ſeruitu. vrban. prædio. fiſtulam. circa princi. & infra de aqua plu. arcen. l. j. §. de eo opere. Sed cõtra infra de dam. infect. l. fluminum. §. fina. vbi etiam alienam aquam aufert. Solut. ibi in ſuo tantum fodiebat, non in alieno: & non animo nocendi, ſed tibi proficiendi: vt infra de aqua pluuia arcend. l. j. §. idem ait, aquam.

c *Immiſſionem.* vt neutrum liceat iure ſeruitutis: ſed alterũ licet naturaliter, alterum non.

d *Id ita facere.* id eſt iure ſeruitutis. Accurſius.

e *Scribere ait.* ſimilitudinem ponit.

f *Agi.* per pactum: vel dic actione negatoria.

g *Ex conducto.* quia cũ eo conuenerunt, vt ei præſtarent facultatẽ immittendi fumum in ſuperiores ædes.

h *Agique.* quia locatores agent, non cõductores. Accurſius.

i *Fumũ immittere.* quando ſeruitutem non debet, ſed etiam iniuriarum poterit agere: vt infra de iniur. l. fin. Accurſius.

k *Per contrarium.* quando ſcilicet debet ſeruitutem. nam ſicut poteſt agi negatoria, ſeruitute non conſtituta: ita & confeſſoria, ea conſtituta.

l *Agi poterit.* per pactum. Accurſius.

m *Vti poſſidetis.* ſcilicet vtile: vt ſupra de ſerui. lege penul. Et argu. infra de iniur. l. ſane. & infra de vi & vi ar. l. vim facit. & infra vti poſſide. lege, ſi duo. §. hoc interdictum. Hic ergo datur pro quaſi poſſeſſione ſeruitutis, vel libertatis. Vel dic quòd pro vera poſſeſſione rei, quæ inquietatur pro ſeruitute quam non debet. Et econtra pro vera poſſeſſione rei dominantis, quæ inquietatur eo quòd ſeruitute debita vti non permittitur.

n *Suo vti.* id eſt ſeruitute debita. Vel dic, poſſeſſione vera rei, vt referas ad eum qui non debet ſeruitutem.

o *Agere.* per pactum.

p *Non grauem.* in hoc videtur ſeruitus.

q *In ſuo.* ſcilicet eius qui promittit ſeruitutem, quòd non dirigatur in tuum.

r *Non licere.* ſcilicet econtra vllo modo. & neutro caſu intereſt: quia non immittebatur in eum.

ſ *Ait.* ſcilicet contra. Accurſius.

nisi ei rei ſeruitutem talem admittat. [a] Idémque ait, & ex ſuperiore in inferiora non aquam, non quid aliud immitti licet. In ſuo enim alij hactenus facere licet [b], quatenus nihil in alienum immittat: fumi autem, ſicut aquæ, eſſe immiſſionem [c]. poſſe igitur ſuperiorem cum inferiore agere, ius illi nõ eſſe id ita facere [d]. Alfenum deniq; ſcribere ait, [e] poſſe ita agi [f] B ius illi non eſſe in ſuo lapidem cædere, vt in meum fundum fragmenta cadant. Dicit igitur Ariſto, eum qui tabernam caſeariam à Minturnenſibus conduxit, à ſuperiore prohiberi poſſe fumum immittere: ſed Minturnenſes ei ex conducto [g] teneri, agíque [h] ſic poſſe dicit cum eo qui eum fumum immittat, ius ei non eſſe fumum immittere [i]. Ergo per contrarium [k] agi poterit [l], ius eſſe fumum immittere: quod & ipſum videtur Ariſto probare. Sed & interdictum vti poſſidetis [m] C poterit locum habere, ſi quis prohibeatur qualiter velit ſuo vti [n].

Non valet pactum, vt alicui liceat facere quod de iure communi facere poterat. ſecus ſi de iure communi facere non poterat. Bartolus.

Apud Pomponium dubitatur libro. xlj. lectionum, an quis poſſit ita agere [o], licere fumum non grauem [p], puta ex foco, in ſuo [q] facere: aut non licere [r]. Et ait [ſ], magis non poſſe [t] agi: ſicut agi non poteſt, ius eſſe in ſuo [u] ignem facere: aut ſedere: aut lauare. [x] Idem [y] in diuerſum probat [z]. nam & in D balineis, inquit, vaporibus [a] cũ Quintilla [b] cuniculum pergentem [c] in Vrſi Iulij* inſtruxiſſet: placuit potuiſſe tales ſeruitutes imponi.

Natura confeſſoria eſt, vt per eam deſtruatur quicquid eſt factum contra debitam ſeruitutem. ſed ſi ædificium iam ſeruitutis extinxit, de dolo agitur. Bar.

12. PAVLVS libro vicenſimoprimo ad Edictum.

SI eo loco per quem mihi iter debetur, tu ædificaueris, poſſum intendere ius mihi eſſe ire agere: quod ſi probauero, inhibebo opus tuum.

Item Iulianus ſcripſit, ſi vicinus in ſuo ædificando effecerit ne ſtillicidium meum reciperet, poſſe me agere de iure meo, id eſt ius eſſe immittendi ſtillicidium: ſicut in via [d] diximus. Sed ſi quidem nondum ædificauerit [e], ſiue vſumfructum ſiue viam habet [f], ius ſibi eſſe ire agere vel frui intendere poteſt. Quòd ſi iam ædificauit dominus: is qui iter & actum habet, adhuc poteſt intendere ius ſibi eſſe: fructuarius autem non poteſt: quia amiſit [g] vſumfructum. & ideo de dolo actionem dãdam [h] hoc caſu Iulianus ait. Contra ſi in itinere quod per fundum tibi debeo ædifices, rectè intẽdam ius tibi non eſſe ædificare, vel ædificatum habere: quemadmodum ſi in area mea [i] quid ædifices.

Per vſum partis retinetur ſeruitus tota. Bartolus.

Qui latiore via vel anguſtiore vſus eſt, retinet ſeruitutẽ [k]: ſicuti qui aqua ex qua ius habet vtendi, alia [l] mixta vſus eſt, retinet ius ſuum.

t *Non poſſe.* contra infra eo. ſiquando. §. j. Sol. vt ibi. Item hoc, niſi aliquis me prohibeat: quia tunc ago etiam iniuriarum: vt infra de iniur. l. iniuriarum. §. ſi quis me prohibeat.

u *In ſuo.* alij non domino. vel dic, domino: quia neutrum valet iure ſeruitutis.

x *Aut lauare.* quia magis perſonales quã prædiales ſeruitutes dicerẽtur: vel nullæ, ſi agam vt * facias, vel non facias gratis. Addidi vel non grauem fumum in tuo. nec enim aliquid eorum mihi expedit: vt ſupra de ſer. quotidiens. agi tamen poteſt, vt non immittas ignem, vel fumũ, vel quid aliud in meum: vt ſupra ea. l. §. idémque.

In Vrſi Iulii. Addidi hic quidam, hortis vel hortos: ſed hi nõ intellexerunt. hoc græco dicendi more vſurpari, vt apud Cyprianũ, pro Varronem, & Lucilæ, in Saturni, ad Concordiã. Ant. Aug. lib. 2. ca. 1.

y *Idem.* ſcilicet Pomponius. nõ dicas, idem ius: quia hoc falſum eſſet.

z *Probat.* quod ſequitur: probat quidẽ in contrario caſu, contrarium ponendo ad primum: ſi mihi permittas vt in tuo quid faciam. tenet enim ſeruitus, licet ſupra vbi in meo promitto me facturum vel non facturũ, non teneat. & hoc, quia intereſt ne contradicat præcedentibus.

a *Vaporibus.* id eſt flammis. Accurſius.

b *Quintilla.* proprium nomen dominę loci ſeruientis.

c *Pergentem.* deriuatũ.

Si eo.] CASVS. Per agrum tuum debetur ſeruitus mihi itineris. tu ædificas in loco ſeruiente. poſſum te prohibere ne ędifices, ſi probem diutam ſeruitutem, agendo confeſſoria. Idem in ſeruitute vrbana, quam mihi debes: quia ſimiliter agam contra te, ne in loco ſeruiente ædifices. ergo in vtraque ſeruitute ſi ædificet dominus loci ſeruiẽtis, poteſt agi confeſſoria, ne opus faciat. Idem in ſeruitute perſonali, ſcilicet vſufructu, quia agi poteſt contra dominũ ædificij confeſſoria. Et ſi ædificas tu dominus loci ſeruientis: agitur vt deſtruas, in primis duobus caſibus: in tertio vero agitur de dolo: quia vſusfructus extinctus eſt. [ITEM IVLIANVS.] Nunc ponit contra. pone: debebam tibi ſeruit. tu ædificas in loco tibi ſeruiente: poſſum te prohibere agendo negatoria. & adducit ſimile: quia ſi ædificares in area mea quæ tibi ſeruitutem non debet, poſſum te prohibere. [QVI LATIORE.] Lex ſtatuit qualiter debet eſſe modus viæ. ſ. de ſer. ruſt. præd. l. via. Si ergo vtar maiore aquæductu quàm mihi debeatur: vtroq; caſu retineo mihi ſeruitutem.

d *Sicut in via.* id eſt itinere: vt in princ. huius legis.

e *Ædificauerit.* dominus loci ſeruientis.

f *Habet.* quidam alius.

g *Amiſit.* rei mutatione. Accurſius.

h *Dandã.* de hoc plene dixi. ſ. qui. mo. vſusfr. amit. l. repeti. §. ſi.

i *Mea.* non ſeruiente.

k *Retinet ſeruitutem.* quia niſi tota perdi non poteſt: vt ſupra de ſerui. ruſti. præd. l. vna.

l *Alia.* cum ea quę ſeruit: aliàs amittitur: vt. j. tit. j. is cui. Acc.

Si quis.] *CASVS.* Duxi aquam per agrum tuum. x. annis: acquiro mihi ſeruitu. & agere potero amodo confeſſoria, nec teneor titulum demonſtrare. ſatis eſt enim me præſcripſiſſe: quia hoc præſumitur, nili contra probetur: vt ſupra de ſeruit. vrbano. prædio. l. ædes. [*AGI.*] Per agrum tuum debebas mihi ſeruitutem aquæ ducēdæ. ſi impedias me quo minus mi hi liceat aquam ducere: agam contra te: etiam & contra alium prohibentem agam. Viuianus.

In præſcriptione ſeruitutum realium non adquiritur titulus. Bartolus.

a *Et.* pro id eſt.

b *De iure.* id eſt titulo: vt ſubiicit. & ſic no. ſpeciale in ſeruitutibus: vt ſine titu. præſcribantur: vt hic, & infra de aqua plu. arcend. l. j. §. fi. & l. fina. & infra de itinere. actúque priua. l. apparet. & argu. infra de vſur. l. cum de in rē ver. Alij dicunt quòd eſt neceſſarium allegari titulum: non autem neceſſe eſt probari directo: ſed per vſum. x. an. Argu. infra de vſur. l. cum de in rem ver. Iteꝝ in eo quòd dat vtilem poſt præſcri. not. argu. quòd præſcriptione non quæritur dominium: vt &. C. de præſcrip. xxx. an. ſi quis emptionis. §. j.

* *Titulum eſſe neceſſarium ad ſeruitutum acquirēdam, docet Duar. 1. diſputa. c. 24. quem vide.*

* *vulg. me ducere.*

c *Forte tot.* Sed quot? Reſpon. x. inter præſentes, &. xx. inter abſentes exemplo rerum immobilium: vt. C. de ſerui. & aqua. l. ij. habet enim perpetuam cauſam: vt ſupra de ſeruitut. vrbano. prędio. l. foramen. §. fi. Alij dicunt, tanto tempore, quòd non extet memoria: vt arg. infra de aqua plu. arcen. l. j. §. penulti. ſed prima verior eſt. Iteꝝ cōtra infra de aqua quotid. & æſti. l. hoc iure. §. ductus. ſed ibi in ea quæ non habet perpetuam cauſam; hic ſic. Vel ibi in ea quæ ex flumine publico: hic ex loco priuato.

* *num poſſit*

d *Impediūt.* ſcilicet me. Et not. quòd quidam libri habent, non ducere, id eſt impediunt vt non poſſim ducere. Alij ſine non: & tunc plana eſt.

e *Potero.* non refert ergo, ſit dominus rei qui prohibet, vel non: vt infra de iti. actúque priua. l. iij. §. idem Iulianus. & infra de aqua quotid. & æſti. l. j. §. competit. Accurſius.

An vnus.] *CASVS.* Duo ſumus ſocij fundi. quæritur ſi vnus vult ædificare, & alter vult prohibere: an poſſit? Et quia potior eſt conditio prohibentis, quàm facere volentis. Secundo, ſi iā ædificauit: an poſſit alter agere vt remoueat? Et dicit ꝙ non.

f *An poſſit.* Quidam libri habent, num poſſit: & tunc plana. alij habent, non poſſit: & tunc lege ſimiliter interrogatiue, propter id quod dicit, quæritur. Non ſoluitur hæc ſecunda quæſtio. Tu tamen dicas non poſſe agi vt deponatur: vt infra communi diuidun. Sabinus.

g *Prohibendi.* nō tamen ſeruitutis iure: vt ſupra de ſer. vrba. prędio. l. in re communi.

In præſcriptione ſeruitutum realium non adquiritur titulus. Bartolus.

I. VLPIANVS libro quinquagēſimotertio ad Edictum.

SI quis diuturno vſu & a lon ga quaſi poſſeſsione ius aquæ ducendæ nanctus ſit: non eſt ei neceſſe docere* de iure b quo aqua conſtituta eſt, veluti ex legato, vel alio modo: ſed vtilem habet actionem, vt oſtendat per annos fortè tot c vſum ſe non vi non clam non precario poſſediſſe.

Confeſſoria competit contra quemlibet qui vſum ſeruitutis impedit. Bartolus.

Agi autem hac actione poterit non tantùm cum eo in cuius agro aqua oritur, vel per cuius fundum ducitur, verùm etiam cum omnibus agi poterit, quicúque aquam non ducere* impediunt d, exemplo cæterarum ſeruitutiū. Et generaliter quicumque aquam ducere impediat, hac actione cum eo experiri potero e.

Vnus ex ſociis poteſt alium ædificantem impedire iure communionis, non iure ſeruitutis. Bartolus.

XI. MARCELLVS libro ſexto Digeſtorum.

ANN vnus ex ſociis in cōmuni loco inuitis cæteris iure ædificare poſsit, id eſt an ſi ꝙhi beatur à ſociis, poſsit cum his ita experiri, ius ſibi eſſe ędificare: & an ſocij cum eo ita agere poſsint, ius ſibi prohibendi eſſe, vel illi ius ædificandi non eſſe: & ſi ædificatum iam ſit, non poſsit f* cum eo ita experiri, ius tibi non eſſe ita ædificatum habere, quæritur. & magis dici poteſt, prohibendi g potius quàm faciendi eſſe ius ſocio: quia magis ille qui facere conatur, vt dixi, quodāmodo ſibi alienum quoque ius præripit, ſi quaſi ſolus dominus ad ſuū arbitrium vti iure communi velit h.

In negatoria cogitur victus cauere quòd in futurum ſeruitute non vtatur. Bartolus.

XII. IAVOLENVS libro ſecundo Epiſtularum.

EGi ius illi non eſſe tigna in parietē meum immiſſa habere. an & de futuris non immittendis cauendum eſt? Reſpondi, iudicis officio continēri puto, vt de futuro quoque opere caueri debeat i.

Non poteſt quis habere canalem in ſuo, per quem aqua proiiciatur in alieno. Bar.

XIII. PROCVLVS libro quinto Epiſtularum.

FIſtulas quibus aquam duco, in via publica habeo k, & hæ ruptę inūdāt parietē tuū. puto poſſe te mecū rectè agere l, ius mihi nō eſſe flumina ex meo in tuum parietē fluere m.

Si tigna immiſit vltra quàm ſtatutū ſit, actione negatoria tolli cogatur. Bar.

XIIII. POMPONIVS libro trigenſimotertio ad Sabinum.

SI cum meus proprius eſſet paries, paſſus ſim te immittere tigna n quæ antea o habueris, ſi noua p velis immittere, ꝙhiberi à me potes: immo etiam agere tecum potero vt ea quæ noua immiſeris, tollas. Si paries communis opere abs te facto in ędes meas ſe inclinauerit, potero tecū agere, ius tibi nō eſſe parietem illum ita habere q.

Si adminiſtrator minoris faciat contra debitam ſeruitutē, tenetur tutelæ: & etiam competit confeſſoria. Bartolus.

XV. VLPIANVS libro ſexto Opinionum.

ALtius ædes ſuas extollendo r, vt luminibus domus ſ minoris annis vigintiquinque vel impuberis, cuius curator vel tutor erat, officiatur, efficit: quamuis hoc quoque nomine actione t ipſe heredéſque teneātur, quia quod alium facientem prohibere ex officio neceſſe habuit, id ipſe cōmittere vel in paucis, &c. vt. C. de nego. geſt. l. tutori.

a *Not. quòd ad cautelā futurorum, propter ius de præſenti præſtatur cautio. contra. & facit bene tex. in l. licet. de elec. ſex. in c. 1. de ſeruit. non ordi. extra, tex. in l. harum. ſupra eod.*

b *Velit.* reſicere tamē ſuito alio poteſt: vt. C. de ędi. pri. l. ſi vt.

Cogitus.] *CASVS.* Quidā habebat tigna ſua immiſſa in parietem meum indebite: poſſum agere vt remoueat: & vt caueat de non immittendo deinceps. Viuianus.

i *Debeat.* cauetur a ergo pro futuro: vt ſupra de ſerui. vrba. prædio. qui ædificium. Idem in vſufructu, vt etiam in futurum bene vtatur: vt ſupra de vſufructu. ſi cui ius. §. ſed ſi plures. Idem in actio. aquæ pluuię arcend. vt infra de aqua plu. arcend. l. Atteius. §. penult. Idem in actione arbitraria quandoque: vt infra de eo quod cer. lo. l. ꝙ ſi Epheſi. §. interdū. Idem in colono: vt. C. in quib. cau. co. l. j. Sed contra infra de vſu. l. j. vbi dicit prouſuris futuris non cauendū. Sol. iſtud eſt hic ideo, quia nunc mihi ius competit vt non immittas nunc nec in futurum: at pro vſuris futuris nullum ius habeo.

Iſtulas.] *CASVS.* Si inſtrumēta habeo quibus aquam duco per viam publicam, & tuum parietem inundo: negatoria poteris agere contra me.

k *Habeo.* ſcilicet ꝙ me. Azo.

l *Agere.* argu. pro nobis in eo quod not. ſ. eo. l. ij. in fi. j. reſpon.

m *Fluere.* vt. ſ. de ſerui. vrbano. prædio. l. fiſtulam.

Si cum.] *CASVS.* Precibus tuis fui paſſus te immittere quędā in pariete meo quandiu velim: & ideo nec noua imponere potes: nec me inuito primis remotis alia ſubſtituere potes. *SI PARIES.* Dic hic caſum vt ſcripſi infra eod. ſi quando. in princip.

n *Immittere tigna.* ideoque tu in quaſi poſſeſsione ſeruitutis es: vt &. ſ. e. & ſi forte. §. ſciendum.

o *Antea.* hæc tigna cōcędo immittere. ſecus ſi dicas, ſeruitutē tigni immittendi concedo: non addendo numerum.

p *Noua.* addendo numerum, vel alia ſupponendo, & hæc detrahendo. nam ſufficit ſi cui

q *Ita habere.* ſ. negatoria. ſi tamē ſocius cōtendat iure ſeruitutis ita habere: aliàs qualiter haberet locū negatoriæ? ſic. j. eo. ſi quando. in princ. &. ſ. de ſer. vrb. præd. l. ſed & ſi inter. Accurſius.

Altius.] *CASVS.* Domus mea debebat ſeruitutem altius non tollendi, vel ne luminibus officeret domui illius, cuius tutor vel curator eram. & ſi exalto illam domum meam, competit illi pupillo actio confeſſoria: & pupillo actione tutelæ teneor, & ſtatim poteſt agere confeſſoria pupillus contra me. Viuianus.

r *Extollendo.* ſcilicet tutor vel curator: vt ſubiicit.

ſ *Luminib⁹ dom⁹.* cui ſeruitutē debebāt ędes tutoris, vel curatoris.

t *Actione.* ſcilicet tutelæ.

Non debui

a *Non debuit.* multo magis, quod eſt notabile: vt. C. de in lit. dñ. tut. l. an tibi. & in decre. diſtin. lxxxvij. c. diuinæ. & dixi infra de condict. indeb. l. frater à fratre. §. porro.

b *Poſſidentem.* tutorem vel curatorem.

c *Actio.* ſcilicet negatoria: vt hic ſcripſerunt quidam. Sed certe immo danda eſt confeſſoria: quia minori ſeruitus debebatur: vt ſupra eod. ſi eo. Et dabitur in hac cauſa contra tutoré vel curatorem quidam curator pupillo vel adulto: vt inſtit. de auct. tut. §. ſi. Accurſius.

re non debuit, [a] tamẽ & aduerſus poſſidentem [b] caſdem ædes danda eſt impuberi vel minori actio [c]: vt quod non iure factũ eſt, tollatur.

Ex titulo & quaſi poſſeſſione ſeruitutis conſequitur quis actionem & exceptionem. Bartolus.

XVI. IVLIANVS libro ſeptimo Digeſtorum.

SIáte.] CASVS. Conceſſiſti mihi ſeruitutem ſtillicidij, pro eo quia dedi tibi x. & te patiente habeo act. & excep. propter dictá ſeruitutem.

† *Adiſtã. l. vnde Bartol. 3. q. pri. in. 7. col. in 3. q. princ. C. de pig.*

d *Emptionis.* prædictæ, vel limili cauſa. aliõquin ſi nulla eſſet cauſa, repellar: vt ſupra eo. ſi cum meus. niſi longo tempore habuerim: vt. ẽ. eo. ſi quis diuturno.

e *Immiſſum.* ſcilicet ſtillicidium. Accurſius.

f *Vſurum.* vt. C. de acquiren. poſ. l. ij.

Vãer quot modis accipiatur: Alc. lib. 6. parer. ca. 7.

SIquando.] CASVS. Inter meam & tuam domũ erat paries communis: qui opere à te facto inclinabat ſuper me. agam contra te, vt non facias inclinare.

[CVM IN DOMO.] Ad feneſtram vbi legebas, ibi iuxta erat area tua. tu conceſiſti mihi ſeruituté, vt non ponas ibi aliquid: agam etiam ſi turbitas vel moleſtes ibi. [SECVNDVM.] Iuxta parietem meum ſeciſti opus: aut in publico: & agam interdicto,

Pars legẽdi ſi, ameas an terreas. In quibuſdam codicibus reperitur ſtatueras. vide Alcia. lib. 12. Parer. ca. 2.

ne quid in loco publico fiat, & quod factum eſt, tollatur. aut in loco priuato: & agam negatoria, ſi quid paſſus ſum, & etiam ſi fueram ſtipulatus de damno infecto: agam ad damnum ex præ dicta ſtipulatione. Viuianus.

g *Binas.* duorum, quarum vna vnius, altera alterius eſt.

h *Inuito ſe.* vt & ſupra eo. ſi cum meus. §. j. Accurſius.

i *Locus.* id eſt quædam pars domus.

k *Non eſſe.* vt ſic luminibus admittendis non officiatur. & ideo nec ædificando nec ferendo nocere debet: vt hic, & ſupra de ſer. vrb. prædio. ædificia. & l. ſi arborem. Si vero hoc tantum eſſet dictum, ne in certo loco quid poſitum haberet, quod alterius non intereſſet, nó valet: vt ſupra eo. ſicut. §. apud. & ſupra de ſer. quotiens. quæ ſunt contra. Accurſius.

l *Siluam.* hortulariam.

m *Labra.* loca vnde extrahebatur aqua. vel genus herbæ, quod dicitur labrum aſininum. Accurſius.

n *Cucumellas.* id eſt cucurbitas: vel melones, & ſimilia.

o *Omnes iuriperiti.* ab eo conſulti. ſic & ſupra qui ſatiſda. cog. l. inter omnes.

p *Agere.* ſcilicet actione confeſſoria. Et not. ſic contra. P. quia hic proponitur confeſſoria verbis negatiuis.

q *Secundum.* id eſt iuxta. Accurſius.

r *Cuius.* id eſt alicuius. Accurſius.

ſ *Per interdictũ.* ſcilicet ne quid ſ loco publico fiat: vt. ſ. ne quid in lo. pub. l. ij. ſecũdũ quoſdã. Immo p ſecũdũ, qđ eſt vt factũ deſtruatur: vt. j. ne quid in loc. pub. l. ij. §. ait prætor, quod in via.

t *Sed ſi in priuato.* ſcilicet eius cui nocetur. Accurſius.

u *Agere.* ſcilicet negatoria. & in hoc nihil eſt contra. Sed in eo quod ſubiicit, ſtipulationem damni infecti committi, ſi fuerit interpoſita propter huiuſmodi factum, eſt contra infra de aqua plu. arcen. l. iij. §. ſi vicinus. vbi dicit quòd propter damnum quod euenit ex aſſidua irrigatione, non committitur hæc ſtipulatio. Sol, ibi agrũ ſuum irrigabat: hic autem videtur in alienum humorem immittere, ex quo madeſcit paries, ſecundum quoſdam. ſed certe immo ſecundum Azo. & eſt verum. hic in alienum fecerat ſterquilinium: alioquin in ſuo licet: licet alius inde ſentiret humorem: vt ſupra eod. ſicuti. §. idem ait. & ſupra de ſerui. vrba. prædiorũ. hſtulam. j. reſpon. Potes etiam dicere ideo in. l. contraria non committi ſtipulationé damni infecti: quia vitio hominis, nó loci, damnum dari videtur: vt infra de dam. infect. l. fluminum. §. præterea. hic autem vitio mali parietis. Sed media ſolutio verior eſt: agitur etiam locati, ſi conductor talia facit: vt infra loca. qui domum.

* *ſterquiliniũm.*

* *poſſe.*

IS cuius.] CASVS. Teſtator legauit ſeruitutem aquæ. & cum agerem contra heredem vt pateretur me ducere, abſentabat ſe, & me impediebat eius familia. quæritur quid mihi ſit faciendum? Et reſpond. quòd ſum mittendus in poſſeſſionem bonorum abſentis. nec ante diſcedam quàm ſeruitus conſtituatur, & damnum reſtituatur qđ habui ꝓpter ſiccitatem. Viuianus.

† *Barbic in lec. nona habet hanc. l. ꝓ difficili: pro cuius intelligẽtia vide Bald. in auth. ei qui. C. de bo. an. indi. poſ. in ver. quæro qualiter fiat miſſio ẽ ſeruientibus. in 7. col. ẽ ver. quæro de intellectu. d. in cuius. in. 12. & 13. col.*

x *Prohibebat.* domini voluntate. Accurſius.

y *Cauſa cognita.* ſcilicet ſummatim: vt arg. infra de Carb. edict. l. iij. §. cauſæ.

z *Bona.* omnia oli: vt. j. qui. ex cau. ſi poſ. ea. l. j. hodie vero, ꝓ mẽ ſura debiti declarati ſ perſonalib⁹: vt ſi auth. de exhi. §. ſi vero. col. v. hic auté in poſſeſſione ſeruitutis, ſi ageretur cõfeſſoria, ſicut in actione in rem, in poſſeſſionem rei petitæ: vt. C. de præſcrip. xxx. an. ſi quis emptionis. §. ſi. licet ibi perſonali non reali fuit actum.

a *Aquæ.* quã cõſtituí ſibi actor petebat actione ex ſtipulatu, vel ex teſtaméto: vt ſtatim ſubiicit: vbi dicit ꝙ de nouo cõſtituitur.

b *Cõſtituiſſe.* ſ. de nouo. & ſic eſt cõtra. ẽ. eo. l. ſicut. §. ſed ſi quæritur. Solu. vt ibi. Ité hæc conſtitutio fit ad tẽpus, & cautio de nõ impediẽdo, ſcilicet donec egerit negatoria, & probauerit ius nõ eſſe ducẽdi: vt. j. de oper. no. nun. l. ſi prius. & j. de dam. infec. l. à quo fundus. Ité cauebit de dãno, ſi quod poſt cautioné cõtingat.

c *Et ſi quid.* ſupple reſarcire, ſi quid &c. Accurſius.

d *Siccitatib⁹.* primũ auté debet reſtitui ſtati ãtẽ ad agẽdũ negatoria admittat: vt hic ſubiicit. Et ſic no. ꝙ efficit de poſſeſſore petitor, ꝓpter cõtumaciã: vt. C. quomo. & qñ iuder. l. cõſentaneũ.

Cõtumacia facit de poſſeſſore petitorem.

SI de cõmuni.] CASVS. Ego & Titius habebamus fundũ cõmunem cui ſeruitus debebatur ex prædio vicini. egi pro ſeruitute: & ſuccubui. ſi quidem mea culpa, non nocet Titio: an dolo,

Secundum [q] cuius [r] parietem vicinus ſterculinum * fecerat, ex quo paries madeſcebat. conſulebatur quemadmodum poſſet vicinum cogere vt ſterculinum tolleret. Reſpondi, ſi in loco publico id feciſſet, per interdictum [f] cogi poſſe. ſed ſi in priuato [t], de ſeruitute agere [u] oportere. ſi damni infecti ſtipulatus eſſet, poſſit * per eam ſtipulationem ſi quid ex ea re ſibi damni datum eſſet, ſeruare.

Lex iſta legitur duobus modis: Vno modo, quando agebatur actione perſonali: & iſtam tangit ſecunda gloſ. hic poſita. Alio modo quãdo agebatur reali: & iſtam tangit glo. maior hic poſita. & iſta ſecunda eſt vera: ſecundum quam breuiter hoc intendit: Quis agit confeſſoria pro ſeruitute & intereſſe, vno contumace mittitur in poſſeſſionem omnium bonorum: à qua non recedit niſi fuerit integre ſatisfactum. b. d. Deinde primo ponit quod ſic officium iudicis contra reum contumacem in confeſſoria. ſecundo reſpon. tertio quod ſic officium iudicis poſtea vocatur ad purgãdam contumaciam. Secunda ibi, reſpondi. tertia ibi, & non ante. Bartolus.

C XVIII. IVLIANVS libro ſexto ex Minicio.

IS cuius † familia vicinũ prohibebat [x] aquam ducere, ſui poteſtatem non faciebat, ne ſecum agi poſſet. quærit actor quid ſibi faciendum eſſet. Reſpondi, oportere prætoré cauſa cognita [y] iubere bona [z] aduerſarij poſſideri: & non antè inde diſcedere, quàm is actori iuſ aquæ [a] ducendæ conſtituiſſet [b], & ſi quid [c], quia aquam ducere prohibitus eſſet, ſiccitatibus [d] detrimenti cepiſſet veluti ſi prata arboréſve exaruiſſent.

Non licet pariti alterius aliquid imponere propter quod paries deterior fiat. Bart.

& nó nocet similiter: quia de dolo teneor ei ad omne dánũ. Viu.

a *Damno.* propter culpam agentis: aliàs & victoria prodest, & amissio nocet etiam aliis: vt supra eo. loci. §. si fundus. & de aqua plu. arc. l. supra. §. Cassius.

b *De dolo.* scilicet contra socium. nam contra aduersarium præiudicat sententia: vt infra de aqua plu. arcen. l. supra. §. Cassius. nisi in subsidium: vt arg. supra de eo per quẽ fac. erit. l. fina. Et quod dicit, de dolo: dic, id est communi diuidun. nomine doli: vt dicto. §. Cassius. & infra fami. ercis. & puto. §. sed si dolo. Alij dicũt neg. gest. nomine doli: vt & supra negoc. gest. qui aliena. §. vno. & infra communi diuid. l. arbor. §. si per eũdem. Alij dicũt, eum qui egit hic, alterius procu. fuisse. ná eo existente non soluendo, agitur contra aduersarium de dolo: vt supra de dol. & elegãter. §. penul. Vel dic secũdũ R. dari contra victorem actionem de dolo, id est replicationem intentatæ actione prima. hęc placet. Accursius.

Sententia lata contra vnum ex sociis, nõ præiudicat cæteris si eius culpa acciderit. secus si dolo. Bartolus.

XII. MARCIANVS libro quinto Regularum.

SI de cõmuni seruitute quis bene quidem deberi intendit, sed aliquo modo litem perdidit culpa sua, non est æquum hoc cæteris damno[a] esse. sed si per collusionem cessit litem* aduersario, cæteris dandam esse actionem de dolo[b] Celsus scripsit: ídque ait Sabino placuisse.

* lite.

Qui negat rem, videtur velle vt ei concedatur seruitus per alienam rem propriam prout ipse vtebatur. Bartolus.

XX. SCAEVOLA libro quarto Digestorum.

TEstatrix fundo[c] quem legauerat, casas iunctas habuit. quæsitum est, si hæ fundo legato non cederent, eúmque[d] legatarij vindicasset, an iste fundus aliquam seruitutẽ casis deberet: aut si ex fideicommissi[e] causa cùm sibi dari legatarius desideraret, heredes seruitutem aliquam casis excipere deberẽt. Respondit, deberi[f]*.

* debere.

Prædium vniuersitatis potest seruire prædiis singulorum: & ius seruitutis trãsit cum prædio dominante, quocunque titulo concedatur: nisi specialiter sit exceptũ. Bartolus.

Plures ex municipibus[g] qui diuersa prædia possidebãt, saltum communem, vt ius compascendi haberent[h], mercati sunt: ídque etiam à successoribus eorum est obseruatum: sed nonnulli ex his qui hoc ius habebant, prædia illa sua propria venumdederunt. Quæro an in venditione etiam ius illud secutum sit prædia, cum eius voluntatis venditores fuerint, vt & hoc alienarent. Respondit, id obseruandum quod actum inter contrahentes esset. Sed si voluntas contrahentium manifesta non sit, & hoc ius ad emptores transire[i]. Item quæro, an cum pars illorum propriorum fundorum legato ad aliquem transmissa sit, aliquid iuris secum huius compascui traxerit. Respondit, cum id quoque ius fundi qui legatus esset, videretur, id quoque cessurum legatario[k].

Potest agi vt aqua inueniatur, & inuenta ducatur. Bartolus.

XXI. LABEO libro primo Pithanon à Paulo Epitomatorum.

SI qua aqua[l] nondum apparet, eius iter ductus constitui nó potest[m]. Paulus. Immò puto idcirco id falsũ esse, quia cedi potest vt aquã quæreres, & inuentam ducere liceret.

QVEMADMODVM SERuitutes amittuntur.

TITVLVS VI.

Ratione dominii confunditur seruitus. Bartolus.

I. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

SEruitutes prædiorum cõfunduntur, si idem[a] vtriusque prædij dominus esse cœperit.

Propter vsum partis quo ad commoditatem totæ seruitus retinetur. Bartolus.

II. PAVLVS libro vicensimoprimo ad Edictum.

QVi iter[o] & actum habet, si statuto tempore tantũ ierit[p], nó periisse actum sed manere Sabinus, Cassius, Octauenus aiunt. nã ire quoq; p se cũ posse qui actũ haberet.

A personalis, prædialis non: quia saltus iste erat municipum: & sic res sua ei seruire non poterat. eadem ratione nec personalis: vt supra si vsusfructus pe. l. vt ifrui. non ergo aliquod ius debet sequi emptorem? Respond. duobus modis. Primo: quia saltus municipum licet sit municipum, non tamen est cuiuslibet de municipio, vt in liberto vniuersitatis dicitur. vnde singulis de municipio potest debere seruitutẽ. Argu. supra de in ius vocand. sed si hac lege. §. qui manumittitur. & infra de quæsti. l. j. §. seruum. Vel dic secundo, saltum non fuisse etiam municipum: sed ius pascendi in saltu. Et quod dicit saltum communẽ, dic, id est ius pascendi in saltu. Argu. supra de seruituti. rustico. prædio. l. qui duo.

Si qua.] CASVS. Cõcessisti vt aquam initio quærerem: & postea durarem: quæritur an teneat concessio? Et dicitur q̃ sic. sed Paulus & alij contra.

l *Si qua aqua.* aliàs incipit lex, & aliàs non.

m *Constitui non potest.* hoc dicit Labeo. sed sibi videtur esse contrarius: vt supra de serui. rustic. prædio. l. Labeo. quę est contra. H. Solu. hoc intelligitur scilicet vt statim valeat: & sit seruitus. in futuro autem esse potest: vt ibi, & hic subiicit. & supra de seruitut. vrba. prædio. l. si seruitus. §. fina. & ideo minus bene à Paulo reprehenditur hic.

QVEMADMODum seruitutes amittuntur.

SEruitutes.] CASVS. Quidam Titius cœpit esse dominus illius fundi cui seruitus debebatur, & etiam seruientis. quæritur an seruitutes confundantur & extinguantur? Et respon. quòd sic cõfunduntur, id est confusione quadam amittũtur. Viuianus.

n *Si idem.* qui debebat alij seruitutem: vel econtra cui debebatur, vel tertius quidá cœpit esse vtriusque prædij dominus, seruientis scilicet, & eius cui seruitur. & hoc siue simul siue separatim, dummodo insolidum. secus si pro parte, quia tunc non extinguitur seruitus: vt supra de ser. l. vt pomũ. §. j. Item contra supra de ser. rusti. præd. l. tria. Vel ibi non amittitur: sed in medio tantum retinetur. Accursius.

Qui iter.] CASVS. Habebam iter, quantum ad commoditatem, quod est intelligendum: non quòd habeo actũ, quantum ad seruitutem. quæritur si. x. an. vsus fui itinere sciẽs, non actum autem egi, an pereat actus? Et respon. quòd non: quia qui actum habet, iter habere videtur quo ad cõmoditatẽ. Viuia.

o *Qui iter.* quo ad commoditatem. nam statim qui habet actum, habet & itineris commoditatem: vt insti. de ser. §. j.

p *Ierit.* sciens se actum habere. aliàs periret, vt supra quib. mod. vsusfruct. amit. l. is qui vsumfructum.

IVra.] CASVS. Licet moriatur, vel capite minuatur dominus prædij dominantis, non ideo extinguitur seruitus rustici vel vrbani prędij. Item ẽ quis non vtatur itinere ad sepulchrum,

non ideo

a *Damno.* propter culpam agentis: aliàs & victoria prodest, & amissio nocet etiam aliis: vt supra eo. loci. §. si fundus. & de aqua plu. arc. l. supra. §. Cassius.

b *De dolo.* scilicet contra socium. nam contra aduersarium præiudicat sententia: vt infra de aqua plu. arcen. l. supra. §. Cassius. nisi in subsidium: vt arg. supra de eo per quẽ fac. erit. l. fina. Et quod dicit, de dolo: dic, id est communi diuidun. nomine doli: vt dicto. §. Cassius. & infra fami. ercis. & puto. §. sed si dolo. Alij dicũt neg. gest. nomine doli: vt & supra negoc. gest. qui aliena. §. vno. & infra communi diuid. l. arbor. §. si per eũdem. Alij dicũt, eum qui egit hic, alterius procu. fuisse. ná eo existente non soluendo, agitur contra aduersarium de dolo: vt supra de dol. & elegãter. §. penul. Vel dic secũdũ R. dari contra victorem actionem de dolo, id est replicationem intentatæ actione prima. hęc placet. Accursius.

TEstatrix.] CASVS. Mulier habebat domos, & fundum, per quẽ cõsueuit ire ad domum. habeo legatũ directum vel fideicomm. fundi. & si domus remansit heredi, poterit heres seruitutem in fundo retinere, vt ad eas vadat per eundem.

[PLVRES.] Cuiusdam villæ homines à quodam magnate ius tãtum seruitutis tale emerunt, vt liceat singulis de villa pascere in nemore magnatis bestias suas. postea aliquis de villa vẽdidit omnes possessiones quas habebat in villa, vel tibi legauerat. quæritur an ius comitatur emptores, & legatarios? Et dicit quòd sic: siue sit actũ siue non actum in contrarium. Viuianus.

c *Testatrix fundo.* per quem solebat ire ad casas. Ir.

d *Eúmque.* scilicet fundum.

e *An si ex fideicommiss.* supra ergo directo, hic per fideicommiss. fuit relictus. præterea & supra vindicauerat viam: hic petit núc.

f *Debere.* ad vtrumque respondet. & facit infra de lega. j. seruũ. §. fin. Sic est arg. contra. supra de serui. rusti. prædi. l. fin. Solu. ibi non legauerat fundi proprietatem: sed in eo seruitutem: vnde nó potest dici debere seruitutem alij rei eiusdem domini. Accur.

g *Plures ex municipibus.* vt quia illi qui præerant municipibus, scilicet consules, vel similes.

h *Haberent.* scilicet singuli de vniuersitate: vt hæc seruitus debeatur prædiis.

i *Transire.* transit ergo siue sit dictum, siue in contrarium non sit dictum: vt hic, & infra de act. emp. l. creditor. §. fin. & de contrahen. empt. in vendendo. §. j. & supra de vsufru. si pendentes. §. fina. & C. de relig. si sepulchrum. §. prophana. & supra eo. l. ij. in fi. & l. iij. de ser. rusti. præd. l. via. §. si fundus. Accursius.

k *Legatario.* sed quale est hoc ius? nam aut seruitus prædialis: aut

l *Si qua aqua.* aliàs incipit lex, & aliàs non.

m *Constitui non potest.* hoc dicit Labeo. sed sibi videtur esse contrarius: vt supra de serui. rustic. prædio. l. Labeo. quę est contra. H. Solu. hoc intelligitur scilicet vt statim valeat: & sit seruitus. in futuro autem esse potest: vt ibi, & hic subiicit. & supra de seruitut. vrba. prædio. l. si seruitus. §. fina. & ideo minus bene à Paulo reprehenditur hic.

n *Si idem.* qui debebat alij seruitutem: vel econtra cui debebatur, vel tertius quidá cœpit esse vtriusque prædij dominus, seruientis scilicet, & eius cui seruitur. & hoc siue simul siue separatim, dummodo insolidum. secus si pro parte, quia tunc non extinguitur seruitus: vt supra de ser. l. vt pomũ. §. j. Item contra supra de ser. rusti. præd. l. tria. Vel ibi non amittitur: sed in medio tantum retinetur. Accursius.

o *Qui iter.* quo ad commoditatem. nam statim qui habet actum, habet & itineris commoditatem: vt insti. de ser. §. j.

p *Ierit.* sciens se actum habere. aliàs periret, vt supra quib. mod. vsusfruct. amit. l. is qui vsumfructum.

non ideo extinguitur ſeruitus illa Viuianus.

a *Iura prædiorum.* rusticorum & vrbanorum. & facit ſupra de ſer. ruſti. præd. l. pecoris. Accurſius.

b *Per. Amittitur.* ſpeciale, ſicut & in via publica: quę ſimiliter nó perit non vtendo: vt infra de via pub. l. viam. ſed per pactum ſic: vt ſupra de ſeruitu. l. ſeruitutes. §. j. Accurſius.

Seruitus] CASVS. Si mihi ſeruitus debebatur: quicumque ea vtitur, nó amittitur ſeruitus: ſed retinetur. Sed opponitur ad legé iſtam infra eod. l. vlti. Solu. illa loquitur quo ad ſeruitutem acquirendam: vel quo ad retinendam. Vel dic quòd illa ſecundum iſtam intelligitur. Viuianus.

† *Iſte text. ſ. a. ſecundo de Balbis quid ſi vna eiusdem ædes duobus vicinis debeatur, & eſſe in quaſi ſeruitute.*

c *Per ſocium.* vt infra eod. l. aquam. §. quòd ſi plurium. & ſupra de uſufruct. l. arboribus. §. vſus fructus.

d *Bona fidei.* ſed & malæ fidei: vt infra eo. l. pe.

e *Nam ſatis. Nonne.* opponitur infra. l. finali. Solut. ibi in acquirendo: hic in retinendo.

f *Tempore ceſſaueris.* x. vel. xx. an. Accurſius.

g *Amiſerit.* & certe nó: vt ſupra. l. proxi. & hoc ſi indiuiſus erat fundus cui ſeruitus debebatur: alioquin ſecus: vt infra ſubiicit ibi, ſi diuiſus &c. Accurſius.

h *Liberauerit.* hâc quæſtionem ſoluit infra ibi, ſed ſi is fundus &c.

i *Reſpondit* proſequitur primam quæſtionẽ quãdo ſeruitus debetur fundo plurium. Et vt totum. §. plane intelligas, dic quòd via debetur quandoque ab vno pluribus: quandoque à pluribus vni. Si ab vno pluribus, aut hi plures diuiſerunt, aut non. ſi non: vna ſeruitus eſt vni prædio plurium debita: & aut tota amittitur ſi nullus fuerit vſus: aut tota retinetur, ſi omnes fuerint vſi: vel etiam vnus ſolus: vt ſupra. l. proxi. in prin. huius. l. Si autem diuiſerunt: quæ erat ſeruitus vna ab initio, ſpargitur in duas: vt ſupra de ſer. ruſt. præd. l. via conſtitui. §. quæcunque. Nec poterit queri qui prius vnam, nunc autem plures debet ſeruitutes: quia in alio releuatur. nam ante diuiſionem etiam per vnum ſocium, vt diximus, ſeruitus retinebatur: non autem poſt diuiſionem: ſed vnuſquiſque ſibi vſurpat & deperdit: vt hic. cum autem à pluribus vni debetur, ſi quidem plures non diuiſerunt: vna ſeruitus eſt. & aut tota amittitur, ſi in nullo eſt vſus: aut tota retinebitur: vt ſupra. l. proxi. Si autem diuiſerunt: aut via erat conſtituta per certum locum: aut ita vt haberet ſeruitutem vbicunque vellet, & quandocunque vellet mutare quòd poſſet. Si per certum locum debebatur via, & diuiſio fundi facta eſt: aut hæc diuiſio facta eſt per longitudinem viæ: aut per latitudinem. Per longitudinem fit, quando totius longitudinis viæ vnuſquiſque ſociorum partem habet à principio viæ vſque ad finem. per latitudinem, quando vnus ſolus ſolidam viam habet vſque ad certum terminum æqualiter, vel inæqualiter poſitum: & alter ab eo termino vſque ad finem. ſic fit diuiſio per longitudinem: vt ſupra, & per latitudinem ita. Alij vero dicunt contrarium, ſcilicet fieri per latitudinem, quando ipſa longitudo diuiditur. Item per latitudinem, quando latitudo. Si illa via per longitudinem, ſicut diximus, diuiſa fuerit: aut tantum eſt ſpatij in cuiuſlibet prædio, quod ſufficit ad viam: aut nõ. Primo caſu duæ erunt ſeruitutes, perinde ac ſi in duobus fundis conſtitutæ eſſent ab initio. Secundo caſu vna tantum remanebit. Si vero per latitudinem, vna remanet ſeruitus. Ratio diuerſitatis quare hic dicatur vna, in ſuperiori caſu dicãtur duę, in prõſſ. Vetus.

Via multifariã deberi poſſ.

III. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum prouinciale.

IVra prædiorũ a morte & capitis deminutione non perire, volgo traditum eſt.

IIII. PAVLVS libro vicenſimo ſeptimo ad Edictum.

ITer ſepulchro debitum nõ vtendo nunquã amittitur b.

Seruitus retinetur per quemcunque retinentem nomine fundi. Bartolus.

V. IDEM libro ſexagenſimoſexto ad Edictum.

SEruitus † & per ſocium c & fructuarium & bonæ fidei d poſſeſſorem nobis retinetur:

Si vna eſt via, indiuiſibilis eſt: & ideo vel tota amittitur, vel tota retinetur. ſed ſi de vna fiant duæ, poteſt vna amitti, & alia retineri: & contra. b. d. vſque ad finem. Bar.

VI. CELSVS libro quinto Digeſtorum.

NAm ſatis eſt fundi nomine e itum eſſe. Si ego via quæ nobis per vicini fundũ debebatur, vſus fuero, tu autẽ cõſtituto tempore ceſſaueris f, an ius tuũ amiſeris g? Et ecõtrario ſi vicin' cui via per noſtrũ fundũ debebatur, per meã partem ierit egerit, tuã partẽ ingreſſus nõ fuerit, an partẽ tuã liberauerit h? Celſus reſpõdit i: Si diuiſus eſt fundus k inter ſocios regionibus: quod ad ſeruitutem attinet quæ ei fundo debebatur, perinde eſt atq; ſi ab initio duobus fundis debita l ſit: & ſibi quiſq; dominorũ vſurpat m ſeruitutẽ, ſibi non vtendo deperdit: nec amplius n ĩ ea re cauſę eorũ fundorũ miſcẽtur o: nec fit vlla iniuria p ei cuius fundus ſeruit q, immo ſi quo melior r, quoniã alter dominorũ vtẽdo, ſibi, non toti fundo proficit s. Sed ſi is t fundus qui ſeruierit, ita diuiſus u eſt, pluſculũ dubitationis ea res habet. nã ſi certę ac finitus viæ locus x eſt: tunc ſi per longitudinẽ eius y fundus diuiſus eſt, eadẽ omnia ſeruãda erũt, quæ ſi initio cõſtituendæ ei ſeruitutis ſimiliter hic duo z fundi fuiſſent. Si vero per latitudinem a viæ fundus diuiſus eſt (nec multũ b refert æqualiter id factum eſt, an inæqualiter) tũc manet idẽ ius ſeruitutis qđ fundo indiuiſo fuerat: nec aut vſu detineri, aut non vtendo deperire, niſi tota c via poterit: nec ſi fortè inciderit d vt ſemita quæ per alterum dumtaxat fundũ erit, vtoretur, idcirco alter fundus e liberabitur: quoniã vnũ atq; eodẽ modo f indiuiduũ vię ius eſt. Poſſũt tamẽ g verò per longitudinem eſt facta diuiſio, nullum medium prædium impedit ſeruitutem: & in vna parte poteſt ſeruitus conſiſtere, etiam ſi non conſiſtat in altera: ideoque merito duæ appellari poſſunt. Cum vero conſtituta eſt ſeruitus, vt per quamlibet partem fundi viam haberet, & vt etiam mutet: non facta diuiſione eundo per vnam partem, retinet ſeruitutem in omnibus aliis partibus fundi. Cum verò facta fuit diuiſio: perinde obſeruatur, ac ſi in duobus fundis duæ ſeruitutes eſſent conſtitutæ: ideo poteſt altera amitti tempore, altera vſurpari. Nec lugeat ruſticus cui ſeruitus debebatur, quòd facto dominorum ſit conditio ſua facta deterior: cũ prius id eſt ante diuiſionem, vna parte vtendo, totius fundi retineret ſeruitutem: quia hoc commodũ ei obuenit vt nunc duas habeat vias: & earũ commoditatem.

k *Fundus.* primo dominans. Accurſius.

l *Debita.* primo dominans. Accurſius.

prædio. l. ij. §. penul. & de ſerui. l. viæ.

m *Vſurpat.* id eſt per vſum retinet: vt infra de vſus. l. ij. Azo. ſic & aliàs vnus tenet, & alter repudiat: vt in heredibus vnius legatarij: vt infra de leg. j. l. legatarius.

n *Nec amplius.* ſcilicet ex tempore diuiſionis.

o *Miſcentur.* id eſt non coniunguntur, vt per vnam partem retineatur & in alia ſeruitus: ſicut fiebat ante diuiſionem.

p *Iniuria.* id eſt deterior conditio.

q *Seruit.* quod videtur: quia duas debet ſeruitutes.

r *Melior.* non dicas, iniuria: ſed id quod nomine iniuriæ incluſit, ſcilicet conditio.

s *Proficit.* ſcilicet poſt diuiſionem: quod non eſſet ante diuiſionem: vt ſupra. l. proxi. & hac eadem. l. in prin. §. j.

t *Sed ſi is.* nunc ſecundæ quæſtioni reſpondet.

u *Ita diuiſus.* vt diximus in dominante. Accurſius.

x *Locus.* id eſt locus determinatus eſt, vt mutari nó poſſit inuitis dominis prædij ſeruientis.

y *Eius.* ſcilicet viæ.

z *Duo fundi.* non tamen ſequitur: ergo duæ ſunt viæ: vt ſupra de ſerui. ruſt. præd. vna eſt. ſed oportet ad hoc vt duæ ſint viæ, quòd vtrumque prædium ſit proximũ ei cui ſeruitus debetur, & quòd tantum ſpatium vtriuſque ex diuiſione cedat, quòd ſufficiat ad viam: vt infra ea. l. §. certe. Azo. & ſic cõiungitur illa litera cum iſta vſque illuc: cæterum &c.

a *Per latitudinem.* quia via diuiditur.

b *Nec multum.* interpoſitio eſt.

c *Niſi tota.* ſed tota & admitti, & detineri poteſt.

d *Inciderit.* id eſt contigerit. Accurſius

e *Alter fundus.* per quem non iuit.

f *Eodem modo.* ſicut & ante diuiſionem.

g *Poſſunt tamen.* ſcilicet alter ex his qui debet ſeruitutem: & cui

debetur,secundum Azo. Et sic no.hic quòd aliquid est quod nõ potest tempore acquiri:potest tamen per conuentionem remitti. sic econtra.C.de agri.& cen.quemadmodũ.& infra de di.& tẽp. prę́scri.l.longe.&.C.de ser.fugi.l.i.etiam in eo quòd non vtatur longissima præscriptione.sed alienatio sic:vt.C.de pla.l.in fuga. & supra de ser.vrb.prędio.sed si inter me. Argu.contra in eod.titu.si ædes.

Conuentione remittitur, quod nullo tempore acquiritur.

a *Certe.*hoc quòd subiicit,melius refertur ad prę cedentem casum,vbi scilicet per longitudinem viæ fit diuisio, secũdum Ioan.alij ad alium. Accursius.

b *Eam re.*id est propter eam rem.

c *Si modò.*si id est quia. vel melius,ppric si expo nas lege.i.pacto.Azo.

d *Lege.*id est pacto : vt infra depo.l.j.§. si conueniat. vere minor:quia hic sic fuit magna constituta, quòd ex ea fiunt duæ.Quod autem dicit, quòd minor potuit constitui:verũ est,dummodo vehiculum inde ire possit.alioquin erit iter, non via: vt supra de serui.rust.prædio.l.via cõstitui. Vel dic, lege.xij. tab. vt supra de seruitu. rusti.præd.l.viæ.

e *Sufficiat viæ.* quæ est octo pedum in porrectum.& xvj.in anfractũ: vt supra de serui.rustic. præd.l.viæ.

f *Liberabitur.*quantũ ad commodũ viæ.in eo autẽ quod supereſt,an habet iter si potest ire, vel agere? Respõ.videtur ꝙ non:vt.ff.quib.mo.vsufru.amit.l.is qui.Sed respon.aliud in seruitute: vt.ff.tit.j.si eo.§.fi.

g *Cæterum.* quasi dicat, hoc qđ dixit supra,verũ est quando via erat certa constituta, & diuisio fundi per lõgitudinẽ, & in residuo non supereſt spatiũ sufficiens ad viã, cæterum &c. Azo.

h *Idque vel.*aliàs velit. & aliàs E velit:& subaudi, & constitutum sit,vt si velit &c.& quod subiicit,nihil prohibet, quò minus mutet, sicut & mutat vbi sibi non fuit data expresse potestas: vt statim subiicit.

i *Atque* id est sicut,si ita &c.Sed contra supra de ser.l.si cui.vbi dicit, quotidie non posse mutare, quando simpliciter est constituta. Solu.hic de rigore,secundum Or. Vel supra simpliciter via fuit concessa:hic autem quando fuit dictum vt per quãlibet partem possit ire,licet non fuerit dictum hoc.ij.respon.quòd possit mutare.Sunt ergo tres casus:quia aut simpliciter constituitur: & tunc non potest mutare,vt ibi. Aut est dictum, vt per quamlibet partem possit ire,& quòd possit mutare. Item quando solum fuit dictum post constitutionẽ vt possit per partẽ quãlibet ire:vt hic.

k *Fundus.*supple scilicet ille qui seruitutem debet talem,vt per quamlibet &c.aliàs est,si per quamlibet.

l *Deperire.*nec distinguitur à Celso per longitudinem vel latitudinem distinguatur ager hoc casu.

m *Fallit.*quia illud scio.non autem deceptus videtur &c.vt infra de act.emp.l.j.in fi.

n *Immutatum iri.* non enim in deterius mutatur ius eius cui debetur seruitus,quod videbatur,quoniam ante &c.

o *Per alteram partem.*nam in hoc magis quàm in illo non potuit alterutrum fundum liberare: si modò hoc specialiter conuenit.Certè a si is cui seruitus debebatur,alterum ex ea diuisione fundũ redemerit, num ideo minus ea re b fundi alterius seruitus permanebit? Nec video quid absurdè* cõsecuturum sit eam sententiam, fundo altero manente seruo:si modò c & ab initio potuit angustior constitui via,quàm lege d finita est:& adhuc id loci supereſtĩ eo fundo cui remissa seruitus non est, vt sufficiat viæ e.quòd si minus loci supereſt quàm viæ sufficiat, vterque fundus liberabitur f:alter propter redẽptionẽ: alter quia per eum locum qui supereſt, via constitui non potest. Cæterum g si ita constitutum est ius viæ,vt per quamlibet partem fundi ire agere liceat, ídque vel h subinde mutare,nihil prohibet: atque i * ita diuisus est fundus k * si per quãlibet eius partem æquè ire atque agi possit: tũc perinde obseruabimus, atque si ab initio duobus fundis duæ seruitutes iunctæ fuissent:vt altera retineri, altera non vtendo possit deperire l. Nec me fallit m ,alieno facto ius alterius immutatu iri n : quoniam antè satius fuerat per alterã partem o fundi ire agere,vt idem ius ei in altera parte sũdi retineretur. Cõtra p ,illud commodũ accesisse ei cui via debebatur,quòd per duas pariter q vias ire agere possit : bisq; octonos in porrectũ, & senos denos in anfractum.

** absurdi.*

** aut si ita.*

** vt per.*

Seruitus quæ nõ habet quotidianũ vsum vtendi,amittitur tempore constituto duplicato. Bartolus.

VII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Plautium.

SI sic* cõstituta sit aqua*, vt vel æstate ducatur tantùm, vel vno mense:quęritur quemadmodum non vtendo amittatur:quia non est continuũ tempus, quo cum vti non potest, non sit vsus. Itaque & si r alternis annis vel mẽlibus quis aquã habeat, duplicato constituto s tempore amittitur. Idem & de itinere custodit. si verò alternis diebus,aut die t toto,aut tãtùm nocte,statuto legibus tempore amittitur: quia vna seruitus est u . Nam & si alternis horis, vel vna hora cottidie x seruitutem habeat, Seruius scribit, perdere eum non vtendo seruitutẽ : quia id quod habet, cottidianum sit.

** Si sic.*

** De aqua.*

Qui permittit ædificari in loco seruientis,ius seruitutis amittit. Bartolus.

VIII. IDEM libro quintodecimo ad Plautium.

SI stillicidij immittẽdi ius habeam in aream tuam,& permisero ius tibi in ea area ædificandi, stillicidij immittendi ius amitto†.Et similiter si per tuũ fundum via mihi debeatur, & permisero y tibi in eo loco per quem via mihi debetur,aliquid facere,amitto ius z viæ.

** Per actũ vna seruitus cõtrariã vi- & infra de vsufruct.leg. deur quis l.cum vsusfructus. Sed ius summ de contra infra de aqua plu jerere,secun uia arc.l.si prius.in prin. dum Bald. vbi dicitur quòd altera hic, qui re- est seruitus aquæ æstiuę: fert Innoc. & altera hyemalis.Solu ad hoc alle- ibi diuersæ fuerunt con gare istum cessiones:hic vna,& vno tex.in.c.fu- tempore.Item quod hic dicit,vnam præscriptionem sufficere,est per loc. de secus in vsufruct.vt.ff.quib.mod.vsusfruct.amit.l.j.§.vsque. Sed rerum. ad illud ideo,quia potest constitui ex tempore,& ad tempus: & sic quod cõcur. sunt plures vsusfru.vt.ff.de vsufru.l.iiij.aliæ seruitutes non:vt.ff. & facit tex de ser.l.seruitutes.& ideo quasi pura sit continua, currit prescri- tus in c. cũ ptio.Nec distinguo,an ille cui debetur via, sciuerit vel nescierit viam sibi debitam, vel nõ:vt.j.eod. partem §.j. vnde patet ꝙ amittitur etiam si non possit alicui imputari negligentia:licet de æquitate forte per restitutionem subueniatur:vt.ff.de ser.rustic. prædio.l. & Aticilinus.Item hoc in rusticis seruitutibus.In vrbanis autem non sufficit me non vsum:sed te præstare impedimentum: vt.ff.de ser.rusti.præd.l.hoc autem.Accursius.*

** Per actũ*

M. Ferarien. consil.

** De ipsa seruitutis ſcriptione remitto ad ea quæ plene voluit Ino.in ca.de quarta.de præscrip.*

** Communes l.ſi prim.de aqua plu. arc.*

** De ipsa*

x *Hora quotidie.*Sed quid si in septimana? Respon.potius idem, quod in mense,quàm in die:quia odia restringenda sunt:vt infra de lib.& posthu.l.cum quidam.

I stillicidii. IC. ASVS. Ius stillicidij recipiẽdi in area tua, vel ius eũdi per fundũ tuũ mihi permisisti.si ędificas i area, vel in fũdo me volẽte & permittẽte,seruituté amitto tacite:& remittere videor:secus est si parte itineris vtor:quia totũ ius retineo. Viuia.

y *Permisero.*animo donandi:vt.ff.commu.præd.l.si precario.

z *Amitto ius.*sola concessione.Sed contra supra de ser.vrb.prædio.si domus.Solu.vt ibi.Accursius.

a *Itineris it.* id eſt vadit.
b *Vſurpare.* id eſt retinere. hoc autem verum, ſi vnus eſt dominus viæ. idem ſi plures pro indiuiſo: ſed pro diuiſo diſtinguitur: vt. ſ. e. l. nam ſatis. §. ſed ſi fundus.

Si in partem.] CASVS. Adquiſiui totali fundo meo ſeruitutẽ aquæductus: quamuis in aliqua parte agri fluxit illa aqua: nihilominus aliis partibus, quibus ſeruitus debebatur, retinetur ius aquæ ducendæ.

Is qui per partem itineris it[a], totum ius vſurpare[b] videtur.

IX. IAVOLENVS libro tertio ex Plautio.

AQua * ſi in parte[c] aquagij * influxit, etiam ſi non ad vltima loca peruenit: omnibus tamen partibus vſurpantur[d].*

In diuiduo retinet quis per ſocium quod per ſe non poteſt. Bartolus.

X. PAVLVS libro quintodecimo ad Plautium.

SI communem fundum ego & pupillus haberemus, licet vterque[e] non vteretur, tamen propter pupillum & ego[f] viam retineo.

Qui vtitur alio tempore quàm quo ſibi debetur ſeruitus, ſeruitutem non vtendo amittit. Bartolus.

Si is qui nocturnam aquam habet, interdiu[g] per cõſtitutum ad amiſsionẽ tẽpus vſus fuerit, amiſit nocturnam[h] ſeruitutem, qua vſus non eſt. Idem eſt in eo qui certis horis aquæductũ habens, aliis vſus fuerit, nec vlla[i] parte earum horarum.

Qui vtitur ſeruitute plus debito, ſeruitutẽ retinet. Bartolus.

XI. MARCELLVS libro quarto Digeſtorum.

IScui * via vel actus debebatur, vt vehiculi certo genere[k] vteretur, alio genere fuerat vſus. videamus ne amiſerit ſeruitutem[l], & alia ſit eius conditio, qui amplius oneris quàm licuit vexerit. magiſque[m] hic plus quàm[n] aliud egiſſe videatur, ſicuti[ſi]latiore itinere vſus eſſet, aut ſi plura iumenta egerit quàm licuit, aut aquæ admiſcuerit aliam. ideóque in omnibus iſtis quæſtionibus * ſeruitus quidem non amittitur: non autem conceditur plus quàm pactum eſt in ſeruitute habere.

Reſoluto iure concedentis, reſoluitur ius ſeruitutis conceſſa ab eo. Bartolus.

Heres, cum legatus eſſet fundus ſub conditione, impoſuit ei ſeruitutes[p]. extinguentur[q] ſi legati conditio exiſtat. Videamus an adquiſitæ ſequantur legatarium. Et magis dicendum eſt vt ſequantur.

Seruitus retinetur per quemcũque ventem, & etiam per aquam naturalem current em. Bartolus.

XII. CELSVS libro vicenſimotertio Digeſtorum.

QVi fundum † alienum bona fide emit, itinere quod ei fundo debetur, vſus eſt. retinetur[r] id ius itineris: atque[s] etiam ſi precario, aut vi deiecto domino poſsidet. Fundus enim qualiter * ſe habens, [t] ita cum in ſuo habitu[u] poſſeſſus eſt, ius non deperit: neque refert, iuſtè nécne poſsideat qui talem eum poſsidet. Quare fortius & ſi aqua per riuum ſua ſponte perfluxit, ius aquæ ducendæ retinetur[x]. quod & Sabino rectè placuit, vt apud Neratium libro quarto Membranarum ſcriptum eſt.

Medium locum non ſeruiens, ſeruitutem interpellat, non extinguit: & ideo ante finitum tempus præſcriptionis poteſt reſtaurari. Bartolus.

XIII. MARCELLVS libro ſeptimodecimo Digeſtorum.

SI quis ex fundo cui[y] viam vicinus deberet, vendidiſſet locum proximum ſeruienti fundo non impoſita ſeruitute[z], & intra legitimum tempus quo ſeruitutes pereunt, rurſus eum locum adquiſiſſet, habiturus eſt ſeruitutem quam vicinus debuiſſet[a].

Si fundo flumine occupato alluuione ſeruitus extinguatur, ſeruitus reſtituitur. Bar.

XIIII. IAVOLENVS libro decimo ex Caſsio.

SI locus per quem via aut iter aut actus debebatur, impetu

a *Itineris it.* id eſt vadit.
b *Vſurpare.* id eſt retinere. hoc autem verum, ſi vnus eſt dominus viæ. idem ſi plures pro indiuiſo: ſed pro diuiſo diſtinguitur: vt. ſ. e. l. nam ſatis. §. ſed ſi fundus.

Si in partem.] CASVS. Adquiſiui totali fundo meo ſeruitutẽ aquæductus: quamuis in aliqua parte agri fluxit illa aqua: nihilominus aliis partibus, quibus ſeruitus debebatur, retinetur ius aquæ ducendæ.

Aliis inciſa, ſi in partem.
c *Si in partem agri.* non diuiſi: alioquin contra. ſupra. l. nam ſatis.
agri
vſurpatur
d *Vſurpatur.* id eſt vſu retinetur. & hoc quo ad ſeruitutem, vel quo ad confeſſoriam: vt hic & ſupra. l. proxi. in fine. Et arg. infra de adquirẽ. poſſ. l. iij. §. j. non autem quo ad poſſeſſorium iudicium, quod pro ſeruitute datur: vt. j. de itine. actuq; pri. l. j. §. Iulianus ait. quæ eſt contra.

SI communem.] CASVS. Ego & pupillus habemus fundũ communem. nemo noſtrum vtitur hoc propter ætatem. non perdit nõ vtendo. certe & eius auxilio non perdam non vtendo. [SI IS.] Aliquis forte conſtituit talem ſeruitutem, vt liceret ei ducere aquam tantùm in nocte. ille vſus fuit per. x. an. in die, non in nocte: amittit ſeruitutem. Viuianus.

Si is cui
e *Vterque.* id eſt neuter. Azo.
f *Et ego.* quia indiuiduum eſt: ideóque aut tota retinetur, aut tota amittitur: vt hic, & ſupra de ſeruit. ruſti. prædi. l. vna. Pars enim pupilli eſt inuſucapibilis: vt infra de adquirẽ. re. do. l. bo. ſi. Itẽ no. hic quod

Poſſum per alium, quod per me non.

non poſſum per me, poſſum per alium: vt. j. quæres pig. ob. poſ. l. Ariſto. Accurſius.
g *Interdiu.* i. in die.
h *Amiſit nocturnã.* nec ſibi tẽpore quæſiuit ſeruitutem diurnam: quia non habet perpetuã cauſam. ſed videtur quòd nec amittat: vt infra de aqua quoti. & æſti. l. cũ conſtet. §. inter duos. Sed aliud in vno, vt hic: aliud in pluribus, quorum quilibet vtitur pro alio eius voluntate. nam ille videtur vti, cum pro eo alius vtatur: vt arg. j. eo. l. vſu.
i *Nec illa.* vt infra eod. ſi quis alia. ſi autem illa eadem, tunc retinet: vt infra. l. proxi. Accurſius.

Si in cui.] CASVS. Certo modo habebam ſeruitutis actum per agrum tuum, puta biga: ſed decennio vſus fui quadriga. an perdam non vtendo, quia decennio non fui vſus biga? Et dicit quòd non: quia fui vſus plus, non alia ſeruitute. & addit ſimilia. [HERES.] Deceſsiſti, & me heredem inſtituiſti: & tuum fundum ſub conditione legaſti. an poſsim illi fundo ſub conditione legato ſeruitutem imponere, quæritur. Et reſpon. quòd non, quin extinguatur conditione adueniente. ſecus eſt contra: quia bene poſſum ſeruitutem illi adquirere fundo ſub conditione legato: & conditione exiſtente ſequitur legatum. Viuianus.

k *Certo genere.* puta biga vel triga. & hoc pertinet ad modũ conſtituendæ ſeruitutis: vt. ĩ. de ſeruitu. l. iij. §. modum. & §. fi.
l *Seruitutem.* reſpon. ſic, vt. ĩ. l. proxi. Accurſius.
m *Magiſque hic.* qui amplius quàm licuerit oneris vexit.
n *Plus quàm.* Not. ergo quòd cum fit plus quàm fieri debet, videtur etiã ipſum fieri quod eſt faciendum: vt hic, & infra de re iu. ſi ſe. §. ſed & ſi pignori. & ſupra de ſtatu ho. l. non ſunt liberi. & ĩ. de ſer. vrb. prædi. ſi arborem. §. per contrarium. &. j. de aqua quoti. & æſti. l. j. §. item quæritur. &. l. cum conſtet. Sed ar. contra. j. manda. l. diligenter. in prin.
o *Quæſtionibus.* quibus plus facit, non aliud. Accurſius.
† *Ad intellectũ iſtius l. vide Bar. in l. cũ ſeruus. in fi. j. de verb. ob. & quod no. per eundem in l. 1. §. ſi tibi fundũ. j. de itin. actꝰ priuato.*
p *Impoſuit ei ſeruitutes.* nam & alienare & obligare poteſt iure veteri: vt. ĩ. de pig. grege. §. j. & j. de fideicõ. liber. l. generaliter. in fi.
q *Extinguentur.* quaſi olim facto domino legatario: vt infra de peri. & commo. rei ven. l. neceſſario. §. q; ſi péden te. & facit. j. de condi. & demõ. l. ſi fundum à te.
* *Qualiter ſe habẽs. ſic habẽs. ſic* j. *de verbo. ſignific. l.*
Qvi fundum.] CASVS. Poſtideo fundum dominantem: & vtor ſeruitute. non quidem perditur non vtẽdo: ſiue ſim dominus fundi dominantis, ſiue bona fi. poſ. ſiue mala fi. poſ. nam & ſi erat ſeruitus aquæ, vt interfluat per ſe, ſemper retinetur. Viuianus.
r *Retinetur.* per bo. fid. poſ. iſtum: vt. ĩ. eo. ſeruitus. nam & per malæ fi. retinetur, vt ſubiicit, & j. eo. l. penul. Accurſius.
s *Atque.* ſcilicet verũ eſt vt retineatur.
t *Qualiter ſe habens.* id eſt qualitercũque poſsideatur: vel qualitercũq; ſit ei conſtituta ſeruitus. Azo. vel, id eſt qualitate ſeruitutis habens ſe qualem. nam ſeruitus facit fundum qualem.
u *In ſuo habitu.* id eſt ſua habitudine, id eſt ſeruitutis qualitate.
x *Retinetur.* vt. j. de aqua quoti. & æſti. l. j. §. quæſitum. Accur.
Si quis.] CASVS. Vendidi vnum ingerum de fundo meo quod erat proximum ſeruiẽti: & non impoſui ei iugero ſeruitutem. Certe non poſſum vti ſeruitute quin mediũ quod non ſeruit impediat ſeruitutem. ſed ſi rem iterum emi antequam labatur decẽnium, reuertitur ſeruitus in priſtinum ſtatum.
y *Cui.* ſcilicet fundo.
z *Seruitute.* ei parti quam vendidit. Azo. & ſic non potuit vti interim ſeruitute: vt. ĩ. de ſerui. vrban. prædi. l. qui ſella. §. fi. & de ſerui. ruſti. prædi. l. via. §. fi. Accurſius.
a *Debuiſſet.* ceſſauit enim ſeruitus: non fuit extincta: vt ſupra de ſerui. ruſti. prædi. l. tria. &. ĩ. titu. j. & ſi forte. circa prin. Sed quid ſi poſt tempus? Reſpon. nõ reſtituitur, quia ſua culpa. aliàs ſecus: vt. j. l. proxi.

a *Si locus. Restituitur.* ipso iure vt &.ff.quib.mo.vsusfru.amit.l. cum vsumfru.&.l.si ager cuius. Azo.

b *Cogendus est.* scilicet ille cui adcreuit & hoc per restitutionem in integrum: vt.ff.de serui.rusti.prædi.& Atilicinus.in fin. &.ff.de iti.actúque pri.l.j.§.si quis.

c *Præstare debet.* cuilibet de populo: vt in fossatis huius ciuitatis fit, secundum Azo. Sed an dato pretio à fisco? Videtur quòd sic: vt. C. de seruis qui pro præmio lib. acc. l. ij. contra tamen obseruatur.

Si cum.] CASVS. Quatuor erant prædia continua quatuor dominorum, quorum vnum erat meum: per alia tria seruitutem eundi ad meum vltimum habebam. emi medium illorum trium: & sic seruitus medij est extincta. quæritur an impediar in aliis quæ non emi, quò minus nó habeam? Et respon. quòd non est extincta seruitus. Videbatur contra: quia medium prædium quod non seruit, impedit seruitutem. supra de serui. vrba. prædio. qui fella. §.fin. & supra communia præ. l. in tradendis. Sed verius videtur id quod non est: vt dixi. Viuianus.

d *Si cum seruitus.* quatuor pone prædia, tria aliena, & vltimum meũ cui debetur seruitus. & ego emi medium de tribus: licet non seruiat iure seruitutis, tamen seruitutem non impedit. & facit.ff. de ser. rusti. prædio. tria. & infra de aqua plu. arcen. si prius.§.fin.

Quam.] CASVS. Tres eramus qui habebamus aquam ex fundo vicini: & quilibet ad suum prædium trahebat. quæritur an si vnus non vtatur, aliis vtentibus retineat seruitutem? Et respon. quòd non: sed bene amittit non vtendo. Sed cui accessit, nunquid aliis sociis vtentibus adcrescit? Et respondetur quòd non: sed adcrescit domino prædij seruientis. Viuianus.

e *Per eundem riuum.* id est in principio aquæ. Accursius.

f *Proprio riuo.* scilicet ducebat aquam.

g *Vsurpatum esse.* id est vsu retentum esse.

h *Riuum.* id est si quis eorum qui per eundem riuum &c.

i *Ius aquæ.* scilicet debebatur. & facit infra de bo. lib. l. communi liberto. argu. contra. Sed nunquid habet locum ius adcrescendi inter eos quibus idem aquæductus est relictus? Respó. esse ius adcrescendi: quia in.C.de cad.tol. generaliter dicitur in §.vbi autem.esse ius adcrescendi inter collegatarios.& aliud est hic: quia dominus proprietatis præscripserat sibi libertatem, secundum Azo. Item illud ab initio: hic postea: vt supra de vsufluminis occupatus esset, & intra tempus quod ad amittendam seruitutem sufficit, alluuione facta restitutus est: seruitus quoque in pristinum statum restituitur[a]. Quòd si id tẽpus præterierit, vt seruitus amittatur, renouare eam cogendus est[b]. Cum via publica vel fluminis impetu vel ruina amissa est, vicinus proximus viam præstare debet[c].

Redemptione vnius ex fundis seruientibus, non extinguitur seruitus debita per alios. Bartolus.

XV. IDEM libro secundo Epistularum.

SI cũ seruitus[d] mihi per plures fundos deberetur, medium fundum adquisiui, manere seruitutem puto: quia totiens seruitus confunditur, quotiens vti ea is ad quem pertineat, non potest. Medio autem fundo adquisito potest consistere, vt per primum & vltimum iter debeatur.

Si per eundẽ riuum aqua ad plura prædia ducitur, plures seruitutes sunt, & potest vna amitti altera remanẽte: & quod vnus perdit, alteri non adcrescit. Bartolus.

XVI. PROCVLVS libro primo Epistularum.

AQuam quæ oriebatur in fundo vicini, plures per eundem riuum[e] iure ducere soliti sunt, ita vt suo quisque die à capite duceret: primò per eũdem riuum, eúmque communem: deinde vt quisque inferior erat, suo quisque proprio riuo[f]: & vnus statuto tempore quo seruitus amittitur, non duxit. Existimo eum ius ducendæ aquæ amisisse: nec per cæteros qui duxerunt, eius ius vsurpatum esse[g]. propriũ enim cuiusque eorum ius fuit: neque per alium vsurpari potuit. Quòd si plurium fundo iter aquæ debitum esset, per vnũ eorum omnibus his inter quos is fundus communis fuisset, vsurpari potuisset. Item si quis eorum quibus aquæductus seruitus debebatur, & per eundem riuum[h] aquam ducebant, ius aquæ[i] ducendæ non ducendo eam amisit, nihil iuris eo nomine cæteris qui riuo vtebantur, adcreuit. Idque commodum eius est, per cuius fundum id iter aquæ * quod non vtendo pro parte vnius amissum est. libertate enim huius partis[k] seruitutis fruitur. B * est.

Qui perdit principale, perdit accessoriũ. Bartolus.

XVII. POMPONIVS libro vndecimo ex Variis Lectionibus.

LAbeo ait, si is qui haustum habet, per tempus quo seruitus amittitur, ierit[l] ad fontem, nec aquam hauserit: iter quoq; eum amisisse.

XVIII. PAVLVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SI quis alia aqua[m] vsus fuerit quàm de qua in seruitute imponenda actum est, seruitus amittitur. C

Tempus negligentiæ auctoris, coniungitur cum negligentia successoris. Bar.

Tẽpus quo non est vsus præcedens fundi dominus cui seruitus debetur, imputatur ei qui in eius loco successit.[n]

Non præscribitur libertas in vrbanis seruitutibus, nisi factum domini prædii seruiẽtis intercesserit. Bartolus.

Si cum ius haberes immittendi, vicinus statuto tempore ædificatum non habuerit, ideóque nec tu immittere poteris, non ideo magis seruitutem amittes: quia non potest videri vsucepisse vicinus tuus libertatem ædium suarum, qui ius tuum non interpellauit.[o] D

Actio personalis pro seruitute, non tollitur tempore quo amittitur seruitus constituta. Item sola promissione inter vivos, seruitus non constituitur: sed legato sic, additione secuta: nec potest repudiari si ad alium trãsitum fecerit. Bartolus.

LAbeo.] CASVS. Concessisti ius hauriendi aquam in fundo tuo: & ea vsus non fui tanto tempore quanto seruitus amittitur: nunquid & iter videor amisisse? Et respon. quòd sic.

l *Non isset.* aliàs est non ierit: & aliàs non est non: & tunc dic quòd iuit tantum, sed aquam non hausit.

Si quis.] CASVS. Mihi concessisti ius aquæductus: & non illa, sed alia vsus sum. an videar seruitutẽ amisisse? Et certe sic. [TEMPVS.] Concessisti seruitutem fundo meo per fundum tuum: steti per v. annos quòd vsus non fui ea seruitute: & intra illud tempus vendidi: & ille emptor stetit per alios quinque q̃ non fuit vsus ea. quæritur an obsit eidem tempus quo vsus non fui? Et respon. quòd sic: quia computatur meũ quinquennium cum illo alio quinquennio: & sic seruitutem amittit emptor. [SI CVM.] Titius seruitutem tigni immittendi in parietem suum mihi constituit. & steti per tempus quòd non immisi: quia non potui: quia ille non ædificauit: an videor amisisse seruit. & ille eam vsucepisse, quæritur? Et respon. quòd non. Viuianus.

m *Aqua.* vt supra eo.l. si communem.§.j. & facit.ff. de aqua quoti.& steti.l.j.§.illud autem. Accursius.

n *Successit.* vt instit. de vsucap.§. inter emptorẽ. Accursius.

o *Interpellauit.* scilicet ædificando. hoc enim est necesse in vrbanis seruitutibus: vt hic, & supra de seruit. vrb. prædio. hæc autem iura. secus in rusticis vbi sufficit solum quòd non vtatur: vt supra eo.l.si locus. Accursius.

Si partem.] CASVS. Titius concessit seruitutẽ per fundum suum meo: & partem mei fundi dominantis iunctam fundo qui mihi seruitutem debet, vendidi eo pacto vt mihi aquam ducerem ad meum fundum per partem ei venditam pòst de fundo Titij. steti per statutum tempus à lege quòd riuum non feci, & ita aquam non duxi: quæritur an amittere videar seruitutem per partem venditam ei? Respon. quòd non: & hæc vera sunt quando nondum riuum feceram. sed si feciſſem, & eo vsus non essem: tunc bene amisissem. Vel potes ita de plano ponere hic casum: quia vendidi prædium eo pacto, vt seruiret meo prædio retenta distin. vt supra in proxim. alio casu. [SI PER FVNDVM.] Titius aliquem heredem instituit, & mihi ignoranti seruitutem viæ legauit. adita hereditate per heredẽ, steti per statutum tempus quòd non fui vsus viar

an:

an amittam ſeruitutem? Et reſpon. quòd bene amitto. Secũdo dicit: pone quòd intra illud tempus vendidi meum fundum, cui erat legata via: & hoc ignorabam: & emptor vſus fuit reliquo tẽpore via: an ad emptorem via pertinet, quæritur? Et reſpon. quòd ſic. Viuianus.

a *Si partem.* ſcilicet vẽditam.

b *Quia nullum.* bona ratio: non enim deſinit quod non fuit: vt ſupra quibus modis vſusfruct. amit. l. j. §. fina. & ſupra de ſeruit. ruſti. prædio. l. itinere. Sed argumen. contra infra de condi. & demonſtra. l. ſi quis ita.

c *Integrum.* id eſt actio perſonalis ex vendito: quæ tanto tempore, ſcilicet decem vel viginti ann. non tollitur, ſed viginti tantum: vt. C. de conſtitu. pec. l. ij. §. j. Sed videtur etiam perſonalem actionẽ perire, ſicut ſeruitus: vt. C. de vſufruct. l. corruptionem. quæ eſt contra. Solu. ibi loquitur quando iam cœperat ſeruitus vſusfruc. hic non.

d *Non vtendo.* ſed reſtitueris in integrum: vt ſupra de ſeruitu. ruſtic. prædio. l. & Atilicinus. Accurſius.

e *Cœperat.* ſic ergo legatum ignoranti adquiritur: vt hic, & C. quando di. leg. ce. l. fin. & infra de ac. & obl. l. ſi à furioſo. §. idémque. & infra de leg. ij. l. cum pater. §. furdo. & infra de teſta. filiusfamilias. in fine. &. l. qui in domini. Item not. dominium in legatis etiam ſine poſſeſſione quæri: vt infra de fur. l. à Titio. & infra de pecu. l. ſed & ſi damnum. §. ij. & dixi ſupra de rei vindi. l. ſi ager. Accurſius.

Dominiũ in legatis ſine poſſeſſione quæritur.

Vtũ retinetur.] CASVS. Per fundum Titij mihi ſeruitus eſt relicta. vnde ſiue ego cui ſeruitus debetur vadam, ſiue alius meo nomine vel mei occaſione vadat, retineo ſeruitutem. Et multas perſonas enumerat per quas ſeruitus poteſt retineri: vt patet in. l. ſequenti vſque ad. l. fin. quæ continuatur cum iſta. Viuianus.

f *Eius eſt.* vt & de vſufruct. dicitur: vt ſupra quibus modis vſufruct. amit. l. ſi mulier. & infra de iti. actúque priu. l. j. §. is cuius. & §. penultimo.

g *Medicus.* aliàs amicus.

h *Fructuarius.* ſcilicet retinet.

i *Licet ſuo nomine.* ſcilicet vtatur, ratione iuris quod habet.

k *Siue ad fundum.* ſcilicet eundo. Azo.

l *Ex fundo.* ſcilicet recedendo. Io.

Seruitute.] CASVS. Si vſus fui per fundum via Titij ad meũ per decem vel viginti an. an præſcripſerim ſeruitutem, quæritur? Et diſtinguitur an vtebar vt mihi debita: & tunc præſcribo. an non vt debita, ſed quia credens viam publicam: & tunc nõ præſcribo. Viuianus.

m *Credidit.* inſpicitur ergo opinio vtentis. ſic & infra quod vi aut clam. l. ſi opus. §. ſi iuſſero. & de aqua quo. & eſti. l. j. §. Ariſto. & infra pro empt. l. ſecũda. §. Celſus. Et quod dicit ſuo iure, dic, id eſt debito fundo. & ſic eſt plana. Vel dic ſuo iure, id eſt quod competat vtenti: & tunc reſtringes vtroque caſu quantum ad adquirẽdam ſeruitutem. Retineri autem poteſt etiam ſi ille qui vtitur, non vtatur nomine eius cui cõpetit, ſed ſuo: vt quia ſit ſocius vel fructuarius, vel ſimiles qui ſuo nomine vtuntur: & bonę fidei poſſeſſ. vt. v. eodem. l. ſeruitus. & l. nam ſatis. in prin. & §. l. proxi. vſu. cum ſequentibus. ad eã autem quærendam bona fides eſt neceſſaria: vt dictum eſt. & habes. j. de iti. act. pri. l. j. §. penulti. [a] in fi. vbi de vſuc. ſer. dicit. Et econtra præſcribenti libertatem bona fides eſt neceſſaria: tum ex eo quòd dicitur in vſucapione rerũ corporalium: vt inſtitutio. de vſucapio. §. noniſſime. in fine. §. quibus æquiparatur hæc incorporalia: vt. C. de præſcrip. long. temp. l. fina. li. in fin. tum ex eo quod expreſſe dicitur ſupra communia prædi. l. ſi precario. §. cæterum. Itẽ facit pro hoc quòd bona fides ſit neceſſaria. C. de præſcriptio. long. tẽpo. quæ pro libe. l. j. & ij. Item facit bene infra de itin. actúque priua. l. j. §. ſi quis autem. Et hoc in præſcriptione libertatis vrbanæ ſeruitutis. In præſcribenda autem libertate ſeruitutis ruſticæ forte aliud eſt: quia in ea non exigitur vt quis aliquid faciat: vt ſupra de ſer. vrbanorum prędiorum. l. hęc autem iura.

[a] *Cõcor. & bene facit. l. ſi quis diuturno. j. ſi ſer. vĩd. not. per gl. in fin. l. ſi certum. in. l. j. §. hac interdicta. de aqua quo. & eſti. con. vor. etiam. l. fin. de iti. ac. priua. j.*

[b] *vulg. incipiũt, Licet ſuo nomine.*

n *Nec interdictum.* vt infra de iti. actúque priua. l. fina. Accurſius.

o *Vtiliter.* i. efficaciter.

SI QVADRVPES pauperiem feciſſe dicatur.

Dictum eſt de actione in rem: ſequitur de his quæ naturam realium imitantur, licet ſint perſonales. [*] *Sed quia de pauperie eſt dictũ antiquior, quia ex lege 12. tabul. vt infra eodem. in principe. ideo de ea dicit prius: ea ſimem. vt inſtit. de re. di. §. ſingulorum. non autem hic de maleficiis generaliter tractabit: quia ſpecialiter ponitur liber de eis infra de priua. delic.*

[*] *Ad hoc etiam pertinet cap. 21.*

Si quadrupes.] CASVS. Equus tuus dedit mihi dãnum: quia ſeruum meum percuſſit: equum, vel eius æſtimationẽ præſtare debes. Secundo dicit quòd noxia eſt ipſum delictum. vnde verſus. Noxia delictũ, delinquens noxa vocatur. Tertio dicit quòd hæc actio quæ eſt in factum, aduerſus quadrupedes pertinet, ſi damnũ dederunt. [AIT PRAETOR.] Primo vult exponere quid ſit pauperies. Secundo dicit quòd ad hoc q detur hæc actio directa de pauperie, oportet quòd tria interueniant: ſcilicet vt ſit quadrupes: & quòd fecerit cõtra naturam ſui generis: & quod hominis culpa non interueniat. ſi autem hominis culpa interueniat, ceſſat hęc actio: ſed tantũ ille act. in factum ſiue. l. Aquil. tenetur. Qualiter hominis culpa fiat, ponit exẽpla: de quibus vide vt in litera. Poſtea exponit quid ſit pauperies: & dicit quòd eſt damnum datum ſine culpa facientis. nec enim animal irrationale committit culpam. & ponit exemplum. quid autem ſi culpa in homine deprehẽditur: vt quia per loca aſpera ducebat mulos, vel nimis onerauit? & dicit quòd non agitur ex hoc edicto: ſed habet locum Aquil. Simile exemplum ponit de cane. & ibi culpa in homine, ſiue infirmus fuerit: ſiue per eum locum ducere non debuit: ſiue inſtigauit. Et aliud exemplum addit, vbi culpa eſt: vt in homine qui equum inſtigauit: ſed ſuus equus meum concitauit: & ita percuſſit bouem meum: & ita damnum mihi dedit: quis teneatur, quæritur. Et reſpon. quòd Titius, id eſt dominus illius beſtię quę aliam concitauit. [SIVE.] Titius bouem habebat. mihi damnum dedit. cuius eſt bos, mihi tenetur hac act. ſiue ille bos mihi damnum directo dedit ſua propria perſona: ſiue tetigit aliquid, & id quod tetigit damnum dedit: vt ecce

Noxia.

XIX. POMPONIVS libro trigéſimoſecundo ad Sabinum.

SI partem [a] fundi vendendo, lege cauerim, vti per eã partẽ in reliquũ fundum meũ aquam ducerem, & ſtatutũ tempus interceſſerit antequã riuũ facerẽ, nihil iuris amitto, quia nullum [b] iter aquæ fuerit: ſed manet mihi ius [c] integrum: quod, ſi feciſſem iter, neque vſus eſſem, amittam.

Si per fundũ meum viam tibi legauero, & adita mea hereditate, per conſtitutum tempus ad amittendã ſeruitutẽ ignoraueris eam tibi legatam eſſe, amittes viã non vtendo [d]. Quòd ſi intra idẽ tempus antequam reſcires tibi legatam ſeruitutem, tuum fundum vendideris, ad emptorem via pertinebit, ſi reliquo tempore ea vſus fuerit, quia ſcilicet tua eſſe cœperat [e]: vt iã nec ius repudiandi legatum tibi poſsit contingere, cum ad te fundus non pertineat.

Per quemcumque nomine fundi rẽtinetur ſeruitus retinetur. Bartolus.

XX. SCAEVOLA libro primo Regularum.

VSu retinetur ſeruitus, cùm ipſe cui debetur, vtitur, quíve in poſſeſsionẽ eius eſt [f], aut mercenarius, aut hoſpes, aut medicus [g], quíve ad viſitandum dominum venit, vel colonus, aut fructuarius [h]:

XXI. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

FRuctuarius licet *ſuo nomine [i],

XXII. SCAEVOLA libro primo Regularum.

DEnique quicumque quaſi debita via vſus fuerit,

XXIII. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

SIue ad fundum [k] noſtrum facit, vel ex fundo [l]:

XXIIII. SCAEVOLA libro primo Regularum.

LIcet malę fidei poſſeſſor ſit, retinebitur ſeruitus.

In præſcribenda ſeruitute requiritur quòd bona fide quis vtatur iure ſeruitutis. Bar.

XXV. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

SEruitute vſus non videtur niſi is qui ſuo iure vti ſe credidit [m]: ideoque ſi quis pro via publica vel pro alterius ſeruitute vſus ſit, nec interdictum [n] nec actio vtiliter [o] competit.

Digeſtorũ
ſeu Pandectarum liber nonus.

SI QVADRVPES PAVperiem feciſſe dicatur.

TITVLVS I.

Actio de pauperie competit, ſi animal mouit non culpa hominis, & contra naturam ſui generis. ſed ſi culpa hominis, habet locum actio. l. Aquil. ſed ſi ſecundum naturalem feritatem ſine culpa hominis, omnis actio ceſſat. hoc dicit vſque ad. §. cum arietes. Bartolus.

si bos plaustrum euertit, & aliquod damnum dedit, & cætera. [*IN BESTIIS.*] In hoc. §. quæritur si fera bestia dederit mihi damnum: an hæc act. locum habeat, quæritur. Et respon. quòd non: vt ecce si, & cætera.] [*CVM ARIETES.*] Titius bouem, vel berbitam habebat: ego similiter bouem, vel berbitam. boues isti fecerunt luctam, vel pugnam adinuicem, cum cornibus: & sic bos Titij meum occidit: quæritur an mihi teneatur hac act. Et certe est distinguendum: an qui mortuus est, primo inceperit: an qui supereſt. si ille qui supereſt, dominus est viuentis animalis. [*ET CVM.*] Equus Titij mihi damnum dedit: & alterius tactus est: quæritur quis eum debeat habere. Et dicitur, quòd ille cuius interest: quoniam noxa caput sequitur. [*PLANE.*] Equus alicuius mihi damnum dedit: & antequam agam, mortuus est equus: an hæc act. sit extincta, quæritur. Et respon. quòd sic. [*SI COMMVNE.*] Plures animal habebant: dedit damnum: an quilibet insolidum teneatur, quæritur. Et respon. quòd sic. [*INTERDVM.*] Regula est quæ dicit, q̃ ille cuius animal damnum dedit, potest illud dare pro noxa, si vult. quæ regula in hoc casu fallit: vt ecce, animal alicuius dedit mihi damnum: agebam noxaliter contra eum: ipse inficiatus fuit animal esse suum, cum interrogaui eum. apparuit postea eius esse. an possit se liberare dando postea animal pro noxa, quæritur. Et respon. quòd non: immo insolidum tenetur. [*SI POST LIT. CONTEST.*] Equus tuus mihi damnum dedit. ago contra te ex hoc edicto. & lit. contest. & pendente lite quidam occidit equum prædictum. Dicit quòd tu agis Aquilia, & venit totum tuum damnum, quod est in eo: quia nunc teneris præcise emendare damnum: vel liberaris tu cedendo actio. [*HANC.*] Animal tuum meum occidit. decessi. an hæc actio comperat heredi meo, quæritur. Et respon. quòd sic. si autem tu decessisti: an econtra contra heredes meos detur hæc act. Et respon. quòd sic, si animal ad eos peruenit: & sic habent facultatem dandi animal pro noxa: non autem ex eo tenétur, quòd heredes sint: sed quòd domini. Vivianus.

a *Dicatur.* & verum sit. sic & supra de dolo. l. j. §. j.

b *Actio.* scilicet in factum: vel actio de pauperie dicatur: quæ actio, pro quadrupede directa, vtilis pro bipede datur: vt infra eod. l. penulti. cessat tamen vtraque in feris: vt infra eadem. l §. in bestiis. quæ est contra.

c *Offerre.* damnum tamen tantum est in obligatione: sicut & in feruis delinquentibus dicitur: vt infra de re iud. l. miles. §. primo. licet vbi sub alternatione aliquid debetur, est in obligatione vtrumque: vt dixi infra de consti. pecu. l. illud. Item ex eo quod dicit ex. l. duodecim tabul. collige quòd sit ciuilis: licet prætor super ea tractauerit: vt infra prox. §. Item ex eodem not. secundum Azo. quòd non est ex ma. fid. vel quasi: vel ex cótractu, vel quasi sed datiua à lege propter pauperiem.

Actio de pauperie, datiua.

d *Ipsum delictum.* noxa autem animal delinquens: vt institutio. de noxa. §. primo. vnde versus: Noxia delictum, delinquens noxa vocatur. Azo.

e *Iniuria.* id est culpa. & sic bene sequitur, itaque: quia in fine dicit quando culpa fuit in homine.

f *Caui.* naturaliter: vt in brutis. & pro talibus habet locum hæc actio. Cæterum si casu vel imbecillitate careat sensu, non habet locum: vt in furioso, & in pupillo: vt infra ad le. Cor. de si. l. infans. in fi. Quãdoque tamen res inanimata dicitur committere iniuriam, siue culpá: vt. j. commo. si vt certo. §. plane. Accursius.

g *Feritate.* id est crudelitate contra naturam sui generis: vt subiicit in exemplis. cæterum si secundum naturã est crudele animal: cessat hæc actio, & habet locũ vtilis: vt inst. eo. §. j. & §. fi. & j. tit. j. Quintus. & de præscript. ver. qui seruandarum. §. fi. & C. ad leg. Aquil. l. fi. Accur.

h *Calcitrosus.* subaudi etiam propria sua natura: sed equorum genus mansuetum est. & idem in boue dicas, & mulis.

i *Nimiam ferociam.* id est propriam crudelitatem. & subaudi, etiam. nam multo magis hæc actio habet locum si etiam propria natura sit mansueta. Accursius.

k *Iniquitatem.* id est asperitatem, & duritiam, & sic culpa hominis ducentis.

l *Iniuria.* i. in factum, vel vtili Aquilia contra mulionem, vel eum cuius culpa damnũ est datum. qui enim occasionem &c. vt. j. tit. j. l. qui occidit. §. in hac. & l. qua actione §. fi quis pl⁹ iusto. Azo.

m *Ab aliquo.* qui neque fortis esset, neque nimium debilis: argu. infra de leg. j. legato generaliter.

n *Ab alio.* & sic est culpa in homine.

o *Tenebat.* cuius debilitas, vel prouisio deficiens interuenit. & sic in actione subsidiaria legis Aqui. vel vtili Aquiliæ.

p *Hæc actio.* & datur Aquil. vel in factum: vt infra titu. j. item Mela. §. item & cum eo. Sed videtur de dolo danda: vt supra de dolo. l. & eleganter. §. fi quadrupes. quæ est contra. Solu. vt ibi.

q *Naturam.* scilicet sui generis: à se tamen commota, nó ab alio culpabiliter: vt subiicit.

r *Concitatus.* ab aliquo alio.

s *Percussit.* & sic culpa est in homine.

t *Vulnerauerit.* propter quod alij dedit damnum.

u *Suo corpore.* & ideo datur in factum: vt hic, & institu. ad leg. Aquiliam. §. finali.

x *Permulsisset quis vel palpatus esset.* hæc non est culpa. Accursius.

y *Erit.* etiam directa. sed secus si ab homine: vbi altero casu directa, altero Aquil. vtilis vel in factum datur: vt not. supra ea. l. §. sed & si instigatu.

z *Locum non habet.* vt institu. eod. §. j. sed contra insti. eo. §. fi na. Sol. ibi vtilis datur, non directa: vt hic. vel potest dari directa in cane, si commotus fuerat cõtra communem naturam sui generis: & conuenietur ædil. edict. similiter: vt ibidem dicitur: & infra de ædil. edic. l. hi enim. §. deinde. in cæteris autem animalibus aliud est: vt hic. Sed prima verior est. Vel hic fugerat animal: vt subiicit: ibi non.

a *Commisissent.* cornua.

I. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI quadrupes pauperiem fecisse dicetur, [a] actio [b] ex lege duodecim tabularum descendit: quæ lex voluit aut dari id quod nocuit, id est animal quod noxiam commisit: aut æstimationem noxiæ offerre. [c] Noxia autem est ipsum delictum. [d] Quæ actio ad omnes quadrupedes pertinet. Ait prætor: *Pauperiem fecisse.* Pauperies est damnum sine iniuria [e] facientis datum. Nec enim potest animal iniuria facere, quod sensu caret. [f] Itaque (vt Seruius scribit) tunc hæc actio locum habet, cum commota feritate [g] nocuit quadrupes: puta si equus calcitrosus [h] calce percusserit: aut bos cornu petere solitus petierit: aut mulę propter nimiam ferociã. [i] Quòd si propter loci iniquitatem, [k] aut propter culpam mulionis, aut si plus iusto onerata quadrupes in aliquẽ onus euerterit, hæc actio cessabit, damnique iniuriæ [l] agetur.

Sed & si canis cum duceretur ab aliquo, [m] asperitate sua euaserit, & alicui damnum dederit: si contineri firmius ab alio [n] poterit, vel si per eum locum induci non debuit, hæc actio cessabit: & tenebitur qui canem tenebat. [o] Sed & si instigatu alterius fera damnum dederit, cessabit hęc actio. [p] Et generaliter hæc actio locum habet, quotiens contra naturam [q] fera mota pauperiem dedit. Ideóque si equus dolore concitatus [r] calce petierit, cessare istam actionem. sed eum qui equum percusserit, [s] aut vulnerauerit, [t] in factũ magis quàm lege Aquilia teneri: vtique ideo, quia non ipse suo corpore [u] damnum dedit. At si cum equum permulsisset [x] quis, vel palpatus esset, calce eum percusserit, erit actioni locus. Et si alia quadrupes aliam concitauit, vt damnum daret: eius quę concitauit nomine agẽdum erit. [y] Siue autem † corpore suo pauperiem quadrupes dedit, siue per aliam rem quam tetigit quadrupes, hæc actio locum habebit: vtputa si plaustro bos obtriuit aliquem, vel aliare deiecta. In bestiis autem propter naturalem feritatem hæc actio locum non habet. [z] & ideo si vrsus fugit, & sic nocuit, non potest quondam dominus conueniri: quia desinit dominus esse vbi fera euasit. & ideo etsi eum occidi, meum corpus est. Cum arietes † vel boues commisissent, [a] & alter alte-

† *Iste text. est no. secundũ Bal. ad hoc q̃ si aliquis cadis dejuper equo occidat aliquẽ, per de punitur ac si occidisset gladio, vel juis manib⁹ interemisset.*

† *Idem videbatur in l. fi ex plagis. §. tabernarius. j. e. tit. & concor. in arg. tex. in c. latores. extra de hom. addo videndũ gloss. in c. ſ quos propter. extra de sur. in fi.*

a *Eum.* cuius eſt bos aggrediens. Accurſius.

b *Sibi.* domino bouis ab alio aggreſsi. ſimilis diſtinctio eſt. ĩ. titulo primo. l. ſi ex plagis. §. tabernarius. Sed quid ſi non apparet quis fuerit aggreſſus? Reſpon. neuter alteri tenetur: arg. infra ad legem Aquil. l. ſcientiam. §. cum ſtramenta.

c *Aut in noxam.* i. delictum ſeu delicti æſtimationem.

d *Nunc.* ſic & in ſeruo delinquente: vt inſtit. de noxa. §. omnis autem. Accurſius.

e *Ante lit. conteſta.* ſecus ſi poſt: quia tunc non liberatur: vt. ĩ. de noxa. l. ſi plurium. §. fin. ibi, & mortuo quoque ſeruo &c. Et maxime quando ex eius morte habet contra alium actionem. l. Aquil. vt infra ea. l. §. ſi poſt.

f *Extincta.* hoc intellige cum non fuit in mora: vel ſine dolo eius periit: vt. ĩ. de nox. electio. §. ſi is quem. & ĩ. §. proxi.

g *Vinum.* alioquin ſi mortuum ſit: aut nullo modo agitur: aut ſi agitur, dedi non expedit.

h *Inſolidum.* vt. ĩ. familiæ erciſcun. l. heredes. §. ſi vnus.

i *Eſſe.* ad hanc quæſtionem debet reſponderi vt infra de inter. ac. l. ſi quis in iure. & ſi falſum dixerit, tenetur inſolidum: vt hic ſubiicit, & ĩ. de interro. ac. l. ſi ſeruus. ſic ergo ex ſuo mendacio punitur: vt infra de re iudi. ſed hoc ita. & ſupra de rei vin. l. in rem.

k *Non eſſe ſuam.* ſi non poſsidet, videtur quærendum an velit defendere. aliàs enim non tenetur: vt infra de noxa. quotiens. §. in poteſtate. & de dam. infect. l. prætor. §. ſecundo. Accurſius.

l *Si poſt litem.* ſecus ſi ante: quia tunc liberatus eſt interitu ſpeciei: vt ſupra. §. plane. & ĩ. de noxa. l. electio. §. ſi is quem.

m *Ratio in iudicio.* q. d. in iudicio. l. Aquil. habetur ratio dáni quod dedit quadrupes, vt in tantum condemnetur conuentus Aquil. in quantum tenetur actor alij à quo conuenitur de pauperie.

n *Propoſito.* ſcilicet de pauperie.

o *Mandare.* tunc enim liberatur cedédo: vt &. ĩ. de pecu. l. quod debetur. in fine. & in hac actione. l. Aquil. non ad corpus mortuũ ſit æſtimatio tantum: ſed ad damnum quod intulit quadrupes: vt ĩ. titulo. j. l. liber homo. §. primo.

p *Non iure.* vt. ĩ. de noxa. l. penultima. §. fin. ſic in actione in rem: & ad exhibendum: vt. j. ad exhib. l. de eo. §. finali.

Hæc actio.] *CASVS.* Hæc lex generaliter loquitur primo: ſecundo deſcendit ad ſpeciem. Primo dicit, q̃ non ſolum domino hæc actio competit, ſed etiam ei cuius intereſt: vt ecce ſi aliquid cómodaui: vel fullo veſtimenta mea perdat: an dáda ſit hæc actio contra illum cuius eſt animal quod dánum dedit? Et rum occidit, Quintus Mucius diſtinxit, vt ſi quidem is periſſet qui adgreſſus erat, ceſſaret actio. ſi is qui non prouocauerat, cõpeteret actio. Quamobrẽ eum [a] ſibi [b] aut noxam ſarcire, aut in noxam [c] dedere oportere.

Noxales actiones ſequuntur poſſeſſorem: & animal debet dari pro noxa viuum: & ratione mendacii perdatur beneficium. Bal.

Et cum etiam in quadrupedibus noxa caput ſequitur, aduerſus dominum hæc actio datur, non cuius fuerit quadrupes cũ noceret, ſed cuius nunc [d] eſt.

Planè ſi ante litem conteſtatam [e] deceſſerit animal, extincta [f] erit actio. Noxę autem dedere, eſt animal tradere viuũ. [g] Demum ſi cõmune plurium ſit animal, aduerſus ſingulos erit inſolidum [h] noxalis actio, ſicuti in homine. Interdum autem dominus in hoc non conuenietur, vt noxæ dedat, ſed etiam inſolidum: vtputa ſi in iure interrogatus an ſua quadrupes eſſet, [i] reſponderit nõ eſſe ſuã. [k] nam ſi conſtiterit eſſe eius, inſolidum condemnabitur.

Interitus animalis pro quo eſt in alium regreſſus, non liberat dominũ ab actione de pauperie: ſed tenetur cedere iura. b. d. vel ſic: Interitus ſpeciei qua non eſt in obligatione, ſed in beneficio ſoluendi, non liberat debitorem poſt litem conteſtatam. hoc dicit cum glo ſa, & eſt. §. notabilis, ideo ſummaui. Baldus.

Si poſt litem [l] conteſtatam ab alio ſit animal occiſum: quia domino legis Aquiliæ actio cõpetit, ratio in iudicio [m] habebitur legis Aquiliæ: quia dominus noxæ dedendæ facultatem amiſerit. ergo ex iudicio propoſito [n] litis æſtimationem offeret, niſi paratus fuerit actionem mandare [o] aduerſus eũ qui occidit. Hanc actionem nemo dubitauerit heredi dari, cæteriſque ſucceſſoribus. Item aduerſus heredes, cæteróſque non iure [p] ſucceſsionis, ſed eo iure quo domini ſint, competit.

11. PAVLVS libro vicenſimo. ſecundo ad Edictum.

HAec actio non ſolùm domino, ſed etiam ei cuius intereſt, competit: veluti ei cui res commodata [q] eſt: item fulloni: quia eo quòd tenẽtur, damnum videntur pati. Si quis aliquem euitans, magiſtratũ fortè, in taberna proxima ſe immiſiſſet, ibique à cane feroce læſus eſſet, nõ poſſe agi canis nomine quidam putant: [r] at ſi ſolutus fuiſſet, contra.

III. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum Prouinciale.

EX hac lege iam non dubitatur, etiam liberarum perſonarum nomine agi poſſe: fortè ſi patremfamilias aut filiumfamilias vulnerauerit quadrupes: ſcilicet vt non deformitatis ratio habeatur, cum liberum corpus æſtimationem non recipiat: [s] ſed impenſarum [t] in curationem factarum, & operarum amiſſarũ, quaſque amiſſurus quis eſſet inutilis factus.

IIII. PAVLVS libro vicẽſimo ſecundo ad Edictum.

HAec actio vtilis competit & ſi non quadrupes, ſed aliud animal [u] pauperiem fecit.

V. ALFENVS libro ſecundo Digeſtorum.

AGaſo [x] cum in tabernam equum deduceret, mulam equus olfecit. [y] mula calcem reiecit, & crus agaſoni fregit. conſulebatur, poſſétne cum domino mulæ agi, [z] quòd ea pauperiem feciſſet. Reſpondi, poſſe.

A reſpon. q̃ ſic. [*SI QVIS.*] Aliquis terrore magiſtratus qui eũ ſequebatur, fugit, & intrauit locum quẽdã vbi canis erat: qui canis illum momordit. quæritur an hæc actio nomine illius canis competat? Et diſtinguitur, an erat ligatus, vel non. primo caſu nõ poteſt agere: ſecundo poteſt agere. Viuianus.

B

C

D

q *Commodata.* aliud eſt in actione legis Aquil. vt. ĩ. titu. j. l. item Mela. §. eum cui. quia illa ſoli domino: vt in ea. l. §. legis. Vel dic vtilis datur, vt hic: nõ directa, vt ibi. ſed prima verior eſt.

r *Putant.* & bene. & eſt ratio: quia licet ſic publice tenere canem in taberna. Vel illa eſt ratio: quia non videtur feciſſe canis cõtra naturam cũ eſt ligatus. eſt enim tunc ipſa natura ferocior, quàm ſi eſſet ſolutus: vt hic. puto tamen agi vtili actione: quia & pro vrſo ligato agitur: vt inſti. eo. §. fina.

EX hac.] *CASVS.* Titius animal habebat, quod aliquem liberum hominem vulnerauit. quæritur an ille poſsit agere hac actione. Videbatur q̃ non: quia liberum corpus non recipit æſtimationem: ſed poteſt agere non pro æſtimatione perſonæ, ſed ratione expenſarum amiſſarum? Viuianus:

s *Non recipiat.* vt. ĩ. de iis qui deiec. vel effu. l. fin. & inſtitu. de ob. ex quaſi delic. §. ob hominem. Sed quid ſi eſt mortuus à quadrupede? Rñ. idẽ quod in vulnerato, vt ſui corporis non fiat æſtimatio &c. arg. ĩ. tit. j. l. qua actione. §. ſi quis in colluctatione. & l. liber homo. in principio.

t *Impenſarum.* hæ reddúntur: vt. ĩ. tit. j. qua actione. j. rñ. Operarum autem amittendarum fit cõputatio ſecũdum legem. ĩ. ad leg. Falc. l. hereditatum.

Hæc actio.] *CASVS.* Gallina aliqua intrauit domum alicuius ſcholaris: aſcendit librũ illius ſcholaris: & eum in decem deterioraurit. quæritur, an ſcholaris poſsit hac actióe agere? Et rñ. q̃ ſic: vt aut ille cuius eſt gallina, det ei gallinam: vel damnum emendet à gallina datum. Vel pone in vna gallina, quæ aliã interfecit: vel anſere, qui alium interfecit. & idem eſt quod. ĩ. Viu *Animal.* vt bipes.

A *Caſo.*] *CASVS.* Titius mulio equũ ducebat: intrauit domum aliquam in qua erant iumenta: equus poſuit naſum ad caudam alterius iuméti: & ipſum reiecit pedem: & percuſſit illũ Titium: & fregit ei crus. an cũ dño agi poſsit? Et rñ. q̃ ſic. Viuianus.

x *Agaſo.* id eſt mulio, ſic dictus, quia agit, id eſt ducit mulos, ſeu alia animalia.

y *Olfecit.* id eſt naſum ad culum poſuit.

z *Agi.* ſ. ab agaſone: vel eius domino, ſi ſeruus eſt.

AD LEGEM AQVILIAM.

Habito tractatu actionis in factum de pauperie, ſupponit de lege A

quil.non quia naturam actionis in factum ſortiatur:ſed quia damnum pro- A *ſequitur,vt ſuperior. Accurſius.*

Ex Aquilia.]CASVS. Multæ leges de damno dato tractauerunt:ſed omnibus derogauit.l. Aquil.id eſt ſui tractatus.quæ lex Aquilia eſt plebiſcitū.lex autē Aquil.tria habet capita: vt hic innuit:& inſti.eo. in prin. &. §. caput. primum & tertiū eſt in vſu: ſecundum non.in primo continetur, ꝙ ſi aliquis ſeruum vel ancillam meā occidit:ꝙ tenetur quanto pluris fuit in anno retro.Item datur aduerſus inficiantem hæc actio in duplum: vt hic, &.j.eo. inde Neratius. §.hæc actio. Secundo dicit, ꝙ ita pro ſeruis noſtris occiſis agitur ex primo capite,ſicut pro quadrupede agitur Aquil. ex primo capite. hoc eſt verū ſi contineantur appellatione pecudis.& quę cōtineantur, vel non, dicit plane. Viuianus.

† *Iuxta hāc legem eſt ꝙ Hippodamus Mileſiorū legiſlator de tribus iudiciis dabat, dāno, iniuria, cæde. Ariſto. lib.2. Polit. cap.6.*

a *Damno.*ſ.dato.

b *Derogauit.* ſui tractatus excellentia.

vt, vacat, & in Pad. Flo. obelo trāſigitur.

c *A plebe.*interrogauit enim plebem, an ei placeret:vt hic & inſtit.eo. §.cæterum. & ſic ponitur.ff.de adopt.l. ſecunda.§.finali.

Legis Aquiliæ tria ſunt capita.

d *Lege Aquilia capite primo.* Olim tria erant capita ſiue capitula huiꝰ legis, hodie ſunt duo tantum.ſ. primum, & tertium.Secundū autē in deſuetudiné abiit, tertio in eius loco poſito:vt inſtit.eod.in princi.&.§.caput.&.§.capite.& de primo capite agitur hic: de ſecundo & tertio agitur.j.eo.l.ſi ſeruus ſeruum.§. huius legis. Ioan.

e *Vel pecudem.* vel pro id eſt: vt probatur hic, &.j. eo. quēadmodum. §.hac actione.

f *Anno.*ſed quæ eſt ratio, ꝙ ex primo capite fit computatio retro per annū,ex tertio intra triginta dies tantum:vt.j.eo.l.ſi ſeruus.§.tertio?Rñ. ſecundum Ioan. ſoluat Apollo. ſed certe immo poteſt ſolui, ſecundum Azo. quia acrius eſt puniēdus,qui magis delinquit: vt.ff.de offi.præto. diuus. Cōſtat autem ꝙ magis delinquit,& magis dat damnum,is qui occidit,quàm is qui dūtaxat vulnerat: & ideo maioris ſit temporis repetitio,ſecundum Azo.

g *Et infra.*id eſt in inferiori parte primi capitis. Azo.

h *In duplum.*vt &.C.eod.l.contra negantem.&.j. de ſer.cor.l. doli.§.hæc actio. & duplatur quicquid erat ſimplandum:vt &.ff quod metus cauſa.l.ſi cum ex.§.primo. Probatio autē habet fieri per teſtes,non per iuſiurandum:vt in duplum teneatur inficians: vt.j.de iureiur.l.eum qui.in principio.

i *Inter pecudes.*& ideo nec primo capite continetur: vt infra eo. quemadmodum.§.hac actione.

k *Longe magis.*longe intelligas magis,quàm canis.

l *Iumentorum.* quod nomen ſtrictius quàm pecudum accipitur: vt.j.de ædil.edicto.l.ædiles.§.iumentorum.

m *Et ideo.*quia iumentorum præſtant operam.

n *Primo capite.*præualente natura benigniore.Ir.eſt tamen argu.contra ſupra de poſtu.l.j.§.beſtias.immo eſt ſic. Accurſius.

AD LEGEM Aquiliam.†

TITVLVS II.

Nota quòd lex poſterior derogat legibus prioribus. Baldus.

1. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

Ex Aquilia omnibus legibus quę ante ſe de dāno [a] iniuria locutæ ſunt, derogauit, [b] ſiue duodecim tabulis,ſiue alia quæ fuit: quas leges nūc referre non eſt neceſſe. quæ lex Aquilia plebiſcitū eſt, cum eam Aquilius tribun' plebis à plebe [c] rogauerit.

Nota quòd quando alternatiua ponitur inter genus & ſpeciem, exponitur pro id eſt: & ſic ponitur reſtrictiue. Baldus.

II. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum Prouinciale.

Lege Aquilia capite primo [d] cauetur,vt * *Qui ſeruum ſeruámve alienum alienámve, quadrupedem vel pecudem [e] iniuria occiderit:quāti id in eo anno [f] plurimi fuit, tantum æs dare domino dāmas eſto.* Et infra [g] deīde cauetur, vt aduerſus inficiantem in duplum actio [h] eſſet. Vt igitur apparet, ſeruis noſtris exæquat quadrupedes quæ pecudum numero ſunt,& gregatim habentur, veluti oues,caprę,boues,equi,muli,aſini. Sed an ſues pecudum appellatione continentur, quæritur.& rectè Labeoni placet contineri. Sed canis inter pecudes [i] non eſt. Longè magis [k] beſtiæ in eo numero non ſunt: veluti vrſi,leones,pantheræ. Elephanti autem & cameli quaſi mixti ſunt.nam & iumentorum [l] operam præſtant, & natura eorum fera eſt: & ideo [m] primo capite [n] contineri eas oportet.

III. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI ſeruus ſeruáve † iniuria [o] occiſus occiſáve fuerit, lex Aquilia locū habet. Iniuria occiſum eſſe, meritò adiicitur.nō enim ſufficit occiſum, ſed oportet iniuria id eſſe factum.

IIII. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum Prouinciale.

B ITaque † ſi ſeruū tuum latronem inſidiantem [p] mihi occidero, ſecurus ero. Nam aduerſus periculum naturalis [q] ratio permittit [r] ſe defendere. [f] Lex duodecim tabularū furem noctu† deprehēſum occidere permittit: [s] vt tamē [u] idipſum [x] cū clamore teſtificetur. Interdiu [y] autem deprehenſum ita permittit occidere, [z] ſi is ſe telo [a] defendat:vt tamen æquè cum clamore teſtificetur.

Nota quòd furem nocturnum licet occidere, & etiam diurnum, ſi ſe telo defendat Bartolus.

C V. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SEd & ſi quemcunque alium ferro ſe petentē [b] quis occiderit,non videbitur iniuria occidiſſe. [c] Et ſi metu quis mortis furē [d] occiderit, non dubitabitur quin lege Aquilia non teneatur. Sin autem cum poſſet adprehendere, maluit occidere, magis eſt vt iniuria [e] feciſſe videatur.ergo & Cornelia tenebitur. Iniuriam autem hic accipere nos oportet,non quēadmodum circa iniuriarum actionem contumeliam [f] quādā:

D pit & occidit:pura dicendo,quilibet curret contra furem. ſimilis teſtatio & cōuocatio hominū eſt.j. ad le.Iul. de adul.l. capite.

y *Interdiu.*id eſt in die. ſic & ſupra quemadmo.ſer.amit.l.ſi cōmunem.§.ſi is.

z *Occiderit.*ſcilicet furem.

a *Telo.*ſed in nocte et alio modo ſe tueatur:vt dixi: & facit.j. de fur.l.ſi pignore.§. furem. & ſupra quod metus cauſa.l.nec timorem.§.primo.Accurſius.

b *Sed et ſi. Petentem.*etiam ſi prius me non percuſſit. nam ſufficit terror armorū:vt.j.de vi & vi ar.l.idem.§.qui armati.licet alij quidam contra.& de hoc not.C.vnde vi.l.prima.

c *Occidiſſe,* vim enim vi &c. vt.j.eo.l. ſcientiam.§. penul.

d *Furem.*nocturnum,vel diurnum, vt differat à primo reſpon. prælegato.

e *Iniuria.*i.non iure,ſed dolo.& ideo bene infert,quòd Cornelia teneatur:quia ſolus ille qui eſt in dolo tenetur,non qui in culpa:vt.j.ad legem Corneliam de ſic.l.in lege.ſed in Aquil. venit culpa etiam leuiſſima:vt infra eo.l.in lege.

f *Contumeliam.*cum damno,vel ſine damno: vt infra de iniur.l. prima.in principio.

o *Iſ ſeruus. Iniuria.*id eſt non iure:vt inſtitu.eodem.§.iniuria.& infra eo.l.ſi quis fumo.§.j.Accurſius.

Itaque.]CASVS.Hæc lex ex ſuperioribus pendet. Pone ergo quòd ſeruus tuus mihi inſidiabatur diurnus latro. ſi eū occidi,non teneor.ſed lex diſtinguit hic:aut fuit nocturnus fur,aut diurnus.ſi nocturnᵖ eſt, ſufficit quòd clamet: & ſufficit quocunque modo ſe defendit. ſi diurnus:oportet quòd ſe telo defendat, ſed cū clamore. Viuianus.

† *Iſte text. eſt argu. ad ſtatum diſponens, ꝙ homicida ſit priuatus omne officio, an locū habeat i eo qui occidit ruſticia exquendo.de quo ꝙ Bal. hic.*

† *Hūc locū late explicat Cice. in orat. pro Milone.*

† *Verba legis 12. tabu. refert Marcrob. lib. 1. Sat. & Gel. lib. 11.*

p *Latronem inſidiantem.* & ſic in perſona. idem in rebus: vt no.ff. de iuſtit.& iur.l.vt vim.

q *Naturalis ratio.* id eſt ius gentium:vt & ponitur.ff. de iuſtit. & iur.l. omnes.§.quod vero. permittit enim ius gentium cuilibet ſui defenſionē: vt.ff.de iuſtitia & iure.l. tertia.&.C.vt vnicui.li. l.prima.

r *Permittit ſe.*id eſt quēlibet cui periculum imminet. Accurſius.

s *Defendere.*i.deprehendere & occidere.

t *Permittit.* ſi eſt talis, cui ſine periculo parcere non potuit:ſiue telo, ſiue alio modo ſe tueatur:aliàs non: vt.j. eod. l.ſi ex plagis. §.taberna-rius.in fi.§.&.j. ad legē Corneliam de ſic.l. furē.quæ ſunt contrariæ. vel plenius vt in.l.furē nocturnum.

u *Vt tamen.*non eſt ergo differentia,niſi quòd in nocte,quocunq; modo ſe defendat vt non capiatur, poteſt occidi: ſed in die ita demum, ſi telo. Et eſt ratio, quia in die poteſt cognoſci: & ſic dimitti debet, & poteſt accuſari:vt.j.de iur. bal. l.prima. Ex hac ſequitur alia: quia in die propter periculum rerū non poteſt occidi licet cum rebus fugiat: ſed in nocte ſic: vt.d.l.j.ad legem Corn.de ſica. l. furem.

x *Idipſum.*quòd ſic capiat vel occidat.

Hoc eſt

a *Hoc eſt.* ſola eſt iniuria, quæ eſt contra ius: licet dicat Apoſtolus, Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Accurſius.

b *Commutata.* quantum actor iurauerit taxatione facta: vt inſti. de iniur. §. pœna. Sed videtur q̃ etiã in act. iniur. habeatur ratio damni: & ſic vna tantum fiat condemnatio: vt. C. de iniur. l. dominum. quæ eſt contra. Sol. ibi habetur ratio dãni: ſed non vt damni: ſed vt contumeliæ. Vel dic q̃ pro atroci iniuria agitur ex lege Aquil. vt hic & d. l. dominum. & agitur iniuriarum: vt ibi, & ĩ. de iniur. l. item apud. §. ſi quis ſeruo. & ſic eſt ibi ſimplex relatio.

c *Noluit.* vt. ĩ. eod. l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi quis inſulam & §. ſi fornacarius. & l. ſciẽtiam. §. ſed ſi defendẽdi. §. ſi meum. & l. ſi ex plagis. §. in cliuo.

d *Veriſimum.* imputatur enim caſui: vt. ĩ. de adminiſtr. tutu. fin. ſatis enim ipſo furore punitur: vt. ĩ. de off. præſi. diuus. Azo.

e *Quemadmodum.* non per omnia ſimilis eſt furioſus quadrupedi: cum pro quadrupede detur actio de pauperie: pro furioſo nulla: vt. ĩ. de rei vin. l. quod infans.

† *Adde quã poteſtatem habeat pater in filiũ coercendi: vide per dict. Ao. in cũ concin. de fo. cõpe. & ibi etiã per nõ de poteſtate domini in ſuã familiam: & de poteſtate mariti in vxorem: vide ca. plan. 33. q. 2.*

f *Quod ſi impubes.* non tamen infans.

g *Teneatur.* id eſt teneri poteſt. Azo.

h *Capax.* veluti ſi ſit proximus pubertati: vt infra de regulis iuris. l. pupillũ. & infra de fur. l. impuberem. & inſtit. de obliga. ex de. §. fin. & ĩ. de mino. l. ſi ex cauſa. §. nunc videndum.

i *Si magiſter.* ſutor, vel cerdo. ſ. Accurſius.

k *Parum bene facienti.* id eſt non bene facienti &c.

l *Demonſtrauerat.* ſcilicet magiſter. Accurſius.

* *ca. 13. iſtẽ nihil dicat.*

m *Oculus.* conſecutiue.

n *Dubitat.* ſed infra loc. non dubitat Iulia. l. item quæritur. §. item Iulia. quia dixit competere: vel ſi dubitauit, pro conſtanti poſuit. Ir.

o *Docenti.* ſic & marito: vt. ĩ. ſol. matr. l. ſi conſtãte. §. ſi maritus. & fructuario: vt &. ĩ. de vſufruc. locum. §. fin. & creditori: vt. ĩ. de pign. act. eleganter. §. plane. Accurſius.

p *Præceptum. Nimia.* & etiam domini: vt ſupra de his qui ſunt ſui vel alie. iu. l. ij. ſic & nimia negligẽtia: vt ſupra de offi. præſi. diuus. in fine Accurſius.

Qua actione.] CASVS. Pater pueri aget pro æſtimatione operarum amiſſarum, & pro impẽſis: vt ſupra ti. j. l. ex hac. [*SED ET SI QVIS.*] Si quis portabat croſſellum ita magnũ, q̃ poſtea deiecit, tenetur Aquil. ſiue iuit cum illo croſſello per viam malã & labilem, ſimiliter tenetur Aql. Itẽ tenetur impellẽs in factũ nõ directa: ſed non impulſus. [*SI QVIS IN COLLVCTATIONE.*] In torneaméto vnus miles occidit aliũ. nõ tenetur: quia gratia virtutis fecit. Secundo dicit, ſerui nõ ſolent pugnare in talibus: ſed ingenui tantum. Tertio quòd filiiſa. ſolent pugnare. Quarto, quòd ſi vnus miles alium iam cedentem & pugnare nolentem vulneret, tenetur. Item qui ſeruum extra certamen occidit: niſi dominus ſuus præbuit cauſam. & quòd ſi occiſus ſeruus fuit, vel cæſus: intereſt quantum ad actionem, non quantum ad pœnam: quia nihil intereſt. Cætera ſunt plana vſque ad. l. item ſi obſtetrix. Viuianus.

ſed quod non iure factum eſt: hoc eſt [a] contra ius, id eſt ſi culpa quis occiderit: & ideo interdum vtræque actio cõcurrit, & legis Aquiliæ, & iniuriarum: ſed duæ erunt æſtimationes, alia dãni, alia contumeliæ. [b] Igitur iniuriam hic damnum accipiemus culpa datum etiam ab eo qui nocere noluit. [c] Et ideo quærimus, ſi furioſus damnum dederit, an legis Aquiliæ actio ſit. & Pegaſus negauit. quæ enim in eo culpa ſit, cum ſuæ mentis non ſit? Et hoc eſt veriſimũ. [d] Ceſſabit igitur Aquilia actio: quemadmodum [e] ſi quadrupes damnum dederit, Aquilia ceſſat: aut ſi tegula ceciderit. Sed & ſi infans damnum dederit, idem erit dicendum. Quòd ſi impubes [f] id fecerit, Labeo ait, quia furti tenetur, [g] teneri & Aquilia eũ. & hoc puto verum, ſi ſit iam iniuriæ capax. [h] Si magiſter [i] † in diſciplina vulnerauerit ſeruum, vel occiderit, an Aquilia teneatur, quaſi damnum iniuria dederit? & Iulianus ſcribit Aquilia teneri eum qui eluſcauerat diſcipulum in diſciplina. multo magis igitur in occiſo idem erit dicendum. Proponitur autem apud eum ſpecies talis: [k] utor, inquit, puero diſcenti ingenuo filiofamilias parum bene facienti [k] quod demonſtrauerat, [l] forma calcei ceruicem percuſſit, vt oculus [m] puero perfunderetur. Dicit igitur Iulianus * iniuriarum quidem actionem non competere: quia non faciendæ iniuriæ cauſa percuſſerit, ſed monendi & docẽdi cauſa. An ex locato, dubitat: [n] quia leuis dumtaxat caſtigatio conceſſa eſt docenti. [o] Sed lege Aquilia poſſe agi non dubito?

VLPIANVS libro vicenſimo ſecundo ad Edictum.

PRæceptoris † enim nimia [p] fæuitia culpæ adſignatur.

VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

QVa actione patrem conſecuturum ait quod minus ex operis filij ſui propter vitiatum oculum ſit habiturus: [q] & impendia quæ pro eius curatione fecerit. Occiſum [r] autem accipere debemus, ſiue gladio, ſiue etiam fuſte, vel alio telo, vel manibus, ſi fortè ſtrangulauit eum, vel calce petiit, vel capite, vel qualiter qualiter. Sed ſi quis plus iuſto oneratus deiecerit onus, & ſeruum occiderit, Aquilia locum habet. fuit [s] enim in ipſius arbitrio ita ſe non onerare. Nam & ſi lapſus aliquis ſeruum alienum onere preſſerit, Pegaſus ait lege Aquilia eũ teneri: ita demũ, ſi vel plus iuſto ſe onerauerit, vel neglegentius per lubricum tranſierit. Proinde ſi quis alterius impulſu damnum dederit, Proculus ſcribit, neque eum qui impulit teneri, quia non occidit: neque eum qui impulſus eſt, quia damnum iniuria non dedit. ſecũdum quod in factũ [t] actio erit danda in eum qui impulit.

Non punitur ille qui in publica pugna percutit pugnãtem: ſecus ſi non pugnantem, vel extra locum pugne. Bartol.

Si quis in colluctatione, [u] vel in pancratio, † vel pugileſ dũ inter ſe exercentur, [x] alius aliũ occiderit, ſi quidẽ ĩ publico [y] certamine alius aliũ occiderit, ceſſat Aquilia: quia gloriæ cauſa [z] & virtutis, nõ iniuriæ gratia videtur dãnum datũ. Hoc autẽ [a]

q *Habiturus.* vt. ĩ. tit. j. ex hac. & . j. de ſer. cor. l. vt tantum. §. de filio.

r *Occiſum.* exponit principium ſecundæ. l. & facit infra de libe. agno. l. necare.

† *In hãc ſententiã pulcherr. Quintil. lib. 1. Inſtit. orat. vbi diſcipulos non eſſe verberib. cogendos cenſet.*

ſ *Fuit.* q. d. potuit præuidere: ergo fuit in culpa ſi non fecit: vt. j. e. ſi putator. & l. ſi ex plagis §. in cliuo. & . ĩ. titu. j. l. j. §. quòd ſi propter loci. Accurſius.

t *In factum.* ſ. ſubſidiaria. l. Aquiliæ: vt inſtit. e. §. fina. impulſus autem non tenetur: quia non ſua ſpõte fecit: vt. j. eodem. l. ſi ex plagis. §. in cliuo. Accurſius.

u *Si quis in colluctatione.* id eſt dum ſimul luctabantur cum pugnis, vel calcibus: ſed pancratiũ, quando cum fuſtibus. Velverius dic colluctatio eſt, quando pugnantes non ſtant certo loco ſed pancratium ſit locus lignis circundatus: in quo loco ſtant pugnantes: vt in pugilibus videmus, de quibus ſubiicit.

Colluctatio & pancratium differunt.

x *Exercentur.* ſcilicet armis. Accurſius.

y *In publico.* publicum appellamus quod gratia publicæ lætitiæ fit: vt ludus graticulorum & ludus torneamentorum. ſi autem non ſic fieret, & in eo prælio aliquis occideretur: ille patitur pœnã ſupplicij, qui dedit occaſionem tãto negotio: vt. C. ad. l. Iul. de vi publi. vel pri. l. quoniam.

† *Pancratij genus eſt ex eo dictum, quod adunatos eſt omnibus corporis viribus, omnique nerui conẽtione tẽſi-tur. Calcibus enim etiam, & cu-bitis, nõ modo pugnis pancratiaſtæ vtebantur.*

z *Gloriæ cauſa.* per gloriam quis occiditur, vt *Gloſ.* omnihic: & ideo poſt per gloriam viuere poteſt: licet ſic mortuus dicatur: vt inſt. de excu. tut. §. j. Sed quid ſi data opera in publico certamine vnus aliquid occidit? Reſpõ. tenetur: vt & ſupra eo. ſed & ſi quemcunque. circa fin. ĩ. de pugnis prin. ibi, ſi autem cum poſſet &c. & . j. e. item ſi obſtetrix. §. fin. de pugnis ĩtẽ ſi in publico certamine aliquo libero occiſo ceſſat Aquilia, vt hic dicit: an ſi alibi occidatur, vel vulneretur, habet locũ pro libero homine? Bul. quòd non. & pro eo. ĩ. e. huic. §. fin. & . j. de omnib. iudic. edic. l. qua vulgo. quibus dicitur non fieri hominis liberi mortui æſtimationem. ſed R. & Azo contra. & dicunt q̃ habet locum etiam libero homine mortuo & vulnerato vtilis Aquil. *modo. Bul.* liber homo. in prin. & hic ſumitur argu. à contrario ſenſu: vt. ĩ. tit. j. l. ex hac. & quod in legibus à Bul. inductis dicitur, intelligas pro æſtimatione ipſius corporis liberi hominis, pro qua non agitur. l. Aquil. ſed ad cætera damnia ſic.

a *Hoc autem.* ſ. quòd ſi ſeruus vulneret, vel vulneretur, licet in publico certamine, q̃ Aquil. ceſſet. nam nõ ceſſat, quia immiſcuit ſe rei non pertinenti ad ſe: vt hic ſubiicit, quoniã &c. & infra de regu. iur. l. culpa. & hoc ſecũdum quoſdam. Tu die, hoc autẽ &c.

ſcilicet pugnare in publico certamine. Accurſius.

a *In ſuo non procedit.* i. nõ ſolet procedere: vt ſubiicit hic, quoniam &c. ſi tamẽ ſeruus interueniat, idem quod in libero homine dicam, vt ceſſet Aquilia: vt innuit. j. à cõtrario ſenſu: ibi, aut ſi nõ in certamine &c. Itẽ quia difficile dignoſci poteſt liber à ſeruo: vt. j. de contrahen. emp. l. quia. ſi velis tueri primam, dic quòd loquitur hic quando à ſciente ſeruum fit. Accurſius.

b *Cedentem.* i. recedentem, & vlterius pugnare nolentem. & ad hoc. j. de alea. l. ſolent.

c *Aut ſi non in certamine.* ſed extra certamen: ergo à contrario ſenſu, ſi in certamine vulneratus vel occiſus eſſet, ceſſaret Aqui. vnde malè exponunt quidam literâ ſuperiore, hoc autẽ &c. vt ibidem diximus.

d *Niſi domino committẽte.* hoc referunt quidam ad id qđ dixit, hoc autẽ in ſeruo. ſ. vt ceſſet Aquil. niſi domino committente. i. permittente ſeruus pugnet: quia tunc ſeruo occiſo ceſſaret Aquil. ſed tu referas ad *p*ximum dictum. Dixit enim quòd habet locum Aquil. ſeruo occiſo extra certamen. hoc eſt verũ, niſi dominus præſtitit cauſam mortis ſerui ſui, quia ipſe cauſam aggreſſionis præſtitit, ex qua ſecuta eſt occiſio: vt. d. l. C. ad. l. Iul. de vi pu. l. quoniã. & ẽ. tit. j. l. j. §. cum arietes. Itẽ not. quòd ex hoc. §. colligũt quidã, *q* iure Romano duella nõ ſunt prohibita: & per id qđ dicitur C. quæ res pig. l. ſpem. & j. de re iud. l. commodis. & C. de athletis. per totum. ſed hoc quãdo gratis: at ipſi non faciũt gratis. Item faciunt contra deum, qui dicit: Nõ tentabis dominum deũ tuũ. Item quia & ius Lõbardorum dicit: Multos vidimus ſub iuſto clypeo perire: vt in Lombarda, qualiter quis ſe defen. *q* pub. l. iij.

Duellũ iure Romano nõ eſt prohibitum.

e *Solæ.* vt infra ad leg. Iul. de adul. l. nihil intereſt. in prin.

f *Multũ intereſſe.* quantũ ad ſubtilitatem iuris, nõ quantum ad effectum: vt infra eo. l. qui occidit. §. in hac.

g *Vnde aſſerit.* ſ. Celſus.

h *Præſtitiſſe.* ſcilicet dicit.

i *Sed in factum.* vtrobique tamen ita, ſi damnum ſecutum ſit.

k *Laſſatus.* eſt feſſus.

l *Vel ex lege.* vel, pro &. nam vtraque tenetur: vt hic, & inſti. eo. §. præterea. &. §. imperitia. &. ẽ. de of. præſi. l. illicitas. §. ſicuti. & infra loca. ſi quis fundum. §. Celſus.

m *Idem iuris. Sed culpa reus.* Culpa ergo quandoque ineſt facto: vt ſupra eo. qua actione. §. pe. & ſi. quandoque præcedit factum: vt. j. e. qui foucas. &. j. de act. & obliga. l. j. §. is quoq. quan-

in ſeruo non procedit[a]: quoniam ingenui ſolent certare. In filiofamilias vulnerato procedit. Planè ſi cedentẽ[b] vulnerauerit, érit Aquiliæ locus: aut ſi non in certamine[c] ſeruum occidit: niſi domino committente[d] hoc factum ſit. tunc enim Aquilia ceſſat. Sed ſi quis ſeruum ægrotum leuiter percuſſerit, & is obierit: rectè Labeo dicit lege Aquilia eũ teneri: quia aliud alij mortiferũ eſſe ſolet[e]. Celſus autem multum intereſſe[f] dicit, occiderit, an mortis cauſam præſtiterit: vt qui mortis cauſam præſtitit, non Aquilia, ſed in factum actione teneatur. Vnde adfert[g] eum qui venenum pro medicamẽto dedit: & ait cauſam mortis præſtitiſſe[h]: quemadmodum eum qui furenti gladium porrexit. nam nec hunc lege Aquilia teneri, ſed in factum[i]. Sed ſi quis de ponte aliquem præcipitauit, Celſus ait, ſiue ipſo ictu perierit, aut continuo ſubmerſus eſt, aut laſſatus[k] vi fluminis victus perierit, lege Aquilia teneri, quemadmodum ſi quis puerum ſaxo inliſiſſet. Proculus ait, ſi medicus ſeruũ imperitè ſecuerit: vel ex locato, vel ex[l] lege Aquilia competere actionem.

Nota quòd culpa poteſt committi tribus temporibus: ante factum, quando inſpicitur quod euenire poteſt in facto: & poſt factum: vt ſi quis non proſequatur factum quod debet proſequi: nec vitat eo vt debet vti. Bald.

VIII. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum Prouinciale.

IDem iuris eſt ſi medicamento perperam vſus fuerit. Sed & qui bene ſecuerit, & dereliquit curationẽ, ſecurus nõ erit: ſed culpæ reus[m] intellegitur.

Nota quòd non debet quis attentare id ad quod eſt inſufficiens, vel imperitus. Bal.

Mulionem quoq; ſi per imperitiam impetum mularum retinere non potuerit[n], ſi eæ alienum hominẽ obtriuerint, vul-

A doque ſequitur factum: vt hic dicitur. Item no. *q* loquitur hic de medico qui locauit operas ſuas: qui de culpa leui tenet. Sed quid ſi gratis operã dabat? Io. reſpon. vel vt quaſi procurator de leuiſſima: vt. C. mã. l. à procuratore. vel quaſi geſtor de leui: vt inſti. de ob. ex quaſi cõtractu. §. ſicut autẽ. ſecũdũ Azo. quod eſt veri[o]: vt ar. j. de reg. iur. l. contractus. Item nunquid ſi amittat, tenetur qui gratis facit? Videtur *q* non: vt. C. de nego. geſt. tutori. ſed dic eum teneri: arg. j. de admi. tu. l. tres. §. itẽ. & l. tutores. §. qui ſe. ſecundum Azo.

n *Non potuerit.* ſi alius firmior retinuiſſet: vt inſti. eo. §. impetu.

o *Fuerunt.* not. ſic & C. de aſſeſ. l. fin. & inſtit. eo. §. iniuria. & j. loc. l. eum plures. §. ſeruum. & j. de lam. infec. l. damni. & infr. de regu. iur. l. imperita.

† *Not. ſecundum Bald. quòd ille qui neſcit equitare, nõ debet equũ aſcendere.*

p *Non poterit.* ſed alius firmior reuiniſſet. Acc.

Item ſi obſtetrix.] C A S V S. Aut obſtetrix ſuis manibus ſupponit, & renetur. l. Aquil. direc. vbi autem dedit vt mulier ſibi offerret, tenetur in factum. *S I S E R V V M.*] Seruus meus equitabat: quis cõcitauit eius equum: & ita cecidit de equo: & fregit ſibi crus. an teneatur Aquil. quæritur. Et reſpõ. quòd ſic, in factum ſ. & hoc probat per ſimile. Sed & ſi per luſum qui iaculabantur, & proiiciebant palos & lapides, ſeruum meum interfecerunt: an ſit locus Aquil? Et reſpon. quod ſic. Secundo determinat hic quod dicit ſtatim. pone, in cãpo in quo conſuetum erat ludere, ludebãt: & ſeruum meum interfecerunt trahendo palos vel lapides: quæritur an ſit locus Aquil? Et rñ. quòd nõ. ergo eſt diſtinguendum, an in tali loco vbi eſt conſuetũ ludere: an non. primo caſu non tenetur: ſecundo tenetur. Viuianus.

**Flo. criſpare. cinctare.*

q *Item ſi obſtetrix.* id eſt Baila.

r *Vt mulier.* ſ. ipſamet.

ſ *In factum.* huic eſt cõtra. C. e. l. de pecoribus. vbi dat vtilem Aquil. Sol. ibi incluſit, vt fame necaret: hic non. Vel verius, hæc cum illa concurrit. Accurſius.

t *In factum.* & vtilem Aquil. vt inſtitu. eod. §. penult.

u *A ſeculantibus.* ſcilicet alicubi vbi conſuetum non eſt. & dicas quòd ibat iſte ſeruus per alium locum, non per campum iaculatorium. aliàs haberet locum inferior. §. ſed ſi cum alij.

x *Seruus.* qui nõ erat de ludo. aliàs ſecus: vt. j. eo. tit. ſi ex plagis. §. fin. Item in non ſolito loco ad ludum.

y *Quia non debuit.* ergo culpæ culpa compenſata diſſoluitur: vt infra de compen. ſi ambo. & infra ſo. ma. viro. Ioan.

z *Tenebitur.* quia dolus præponderat. Azo. Et ſic no. quòd hoc

caſu

casu ſolus dolus venit in Aquil.non culpa: vt infra eod. ſi putator.& infra de adquiren.re.do.homo liber.§.item.& eſt ratio,vt *Culpa culpã abolet.* dixi,quia culpa culpam abolet,ſed nó dolum:vt.j.e.l.qui foueas. §.hæc actio.ſecundum Ioan.

a *Am luſus.* immo nó eſt luſus,ex quo crimen oritur:vt.ff.in proœmio circa fi. aliàs ſi eſſet per luſum nociuum, dummodo ei † *Diſtĩlione noxii & iure conceſſi ludi tradit Cuclib.1.Offic.* qui eſt de ludo,ludo imputatur:vt infra eo.ſi ex plagis.§.fi.Accurſius.

ITem Mela.] CASVS. Titius & Mæuius ludebant ad pilam: & ita vnus illorum percuſſit manum cuiuſdã barberij, qui radebat ſeruum meum: & ita barberius *Flo.babebat.* incidit gulã ſeruo meo: & eum interfecit. quæritur quis teneatur: percutiens cũ pila, vel barberius? Et reſpon. quòd ille tenetur, qui percuſſit cum pila: niſi ille qui radebat, ſit in culpa: quia tunc non agitur. [SI ALIVS.] Si vn⁹ tenet, & alius interficit: an pœna æquali teneantur? Et reſpon. quòd ſic. vnde hic nota quòd conſentienti & facienti par pœna incumbit. [SED SI PLVRES.] Planus eſt. [SI ALIVS MORTIFERO.] Aliquis ſeruum ad mortem vulneravit: & incertum erat an mori deberet, vel non: & alius eundem ſeruum interfecit.quæritur quis teneatur? Et reſpon. qui interfecit, tenetur: prior non,niſi de vulnere.[SI PLVRES.] Erant plures qui trabẽ portabant, & deiecerũt: & ſeruum interfecerunt.omnes Aquil.tenentur.[ITEM CVM EO.] Aliquis canem irritauit, vel incitauit. tenetur in factum.ſ. vtili. Aquil. legis.quæritur cui competat actio legis Aquil.Et reſpon.quòd domino.[SI IN EO.] Vendidiſti mihi ſeruũ vitioſum:& aliquis in eo damnum dedit in decem.ago redhibitoria contra te. quæritur an illa decem debeam præſtare,vel reſtituere: vel actione legis Aquil.quam habeo contra illum,præſtare debeã? Et reſpõ. quòd ſic.[SED SI SERVVS.] Seruũ bona fide poſſidebam,qui vulneratus eſt.quæritur an mihi poſſeſſori Aquil.directa cõpetat? Et reſpon.quòd non,ſed in factũ.[EVM CVI.] Si cõmodo tibi veſtes,& poſtea ſcindantur:mihi nó tibi cõpetit act.Aquil.[AN FRVCTVARIVS.] Fructuario & vſuario datur vtilis Aquil.non directa. Viuianus.

b *Pila.* illud quod proiicit vn⁹ alij,dicitur pila. Vnde verſus. Pila terit pultes:in bellis pila geruntur. Eſt pila pes pontis: pila luſus,pila taberna. Qui terit,eſt pilus:pilus eſt in fróte capillus. Ad tractum pili,mille ruere pili.

c *Teneri.* id eſt quicunque fuerit culpabilis,ille tenetur.

d *Queri debere.* cum ipſe hoc ſciuit: non ita ſi ignorauit: cæcus forte vel peregrinus. Io. No. etiam hic quòd imputatur ei qui ſe poſuit in periculum:vt.j.commo.l.fin.

a No. quòd ubi vnus eſt interfectus ab vno de tribus ſi dubitatur à e *Plures percuſſerint.* Sed quid a ſi vnus,& non apparet quis? Respon:nullus,arg.j.de pœnis.l.abſentem.ibi,ſanctius enim &c.

f *Cuius ictu.* ictus enim cuiuſlibet contemplari oportet: vt infra ad leg.Cor.de ſica.l.fi.Ir.

g *Teneatur.* alij autem tenetur,vt de vulnerato:vt.j.proxi.§.Acc.

h *Iulianus ait.* inſolidum ſcilicet, quod eſt notandum: ſicut &

x. PAVLVS libro vicenſimoſecundo ad Edictum.

NAm luſus a quoq; noxius † in culpa eſt.

xi. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

ITem Mela ſcribit,ſi quũ pila quidam luderent, vehementius quis pila b percuſſa in tonſoris manũ eam deiecerit, & ſic ſerui quẽ tonſor radebat,* gula ſit præciſa adacto *cultello: in quocunque eorum culpa ſit, eũ lege Aquilia teneri c. Proculus in tonſore eſſe culpam. Et ſanè ſi ibi tondebat vbi ex conſuetudine ludebatur,vel vbi trãſitus frequens erat,eſt quod ei imputetur.quanuis nec illud malè dicatur,ſi in loco periculoſo ſellã habẽti tõſori ſe quis cõmiſerit, ipſum de ſe queri debere d. Si ali⁹ tenuit,alius interemit:is qui tenuit, quaſi cauſam mortis pbuit, in factũ actione tenebitur.

Flo.radie-bat.

Ex pluribus qui homicidio interfuerunt, ille tenetur Aquilia, cuius ictu quis periit. Sed ſi non apparet, omnes tenentur: & vno ſoluente alter non liberatur in pœna. Sed ſi ex intervallo plures percuſſerunt, vltimus ſolũ de occiſo tenetur. h. d. quandoque percuſſerunt eodem tempore, diuerſis tamen ictibus: & hoc primo. quandoq; percuſſerunt diuerſis temporibus: & hoc ſecundo. quandoq; plures vna percuſſione: & hoc tertio ſecunda ibi, Si alius. tertia ibi, Si plures. Bal.

Sed ſi plures ſeruum percuſſerint e, vtrum omnes quaſi occiderint teneantur, videamus. Et ſi quidẽ apparet cuius ictu f perierit, ille quaſi occiderit tenetur g. quod ſi non apparet, omnes quaſi occiderint teneri Iulianus ait h. Et ſi cum vno agatur,cæteri non liberantur. Nã ex lege Aquilia quod alius præſtitit,alium non releuat, cum ſit pœna i. Celſus ſcribit, ſi alius mortifero vulnere percuſſerit, alius poſtea exanimauerit:priorem quidem non teneri k quaſi occiderit, ſed quaſi vulnerauerit: quia ex alio vulnere periit: poſteriorem teneri, quia occidit. quod & Marcello videtur, & eſt probabilius. Si plures l trabem deiecerint,& hominem oppreſſerint, æquè veteribus placet omnes lege Aquilia teneri. Item cum eo qui canem irritauerat,& effecerat vt aliquẽ morderet m, quanuis eum non tenuit n, Proculus reſpondit Aquiliæ actionem eſſe. Sed Iulianus eum demum Aquilia teneri ait, qui tenuit & effecit vt aliquem morderet: cæterum ſi non tenuit,in factum agendum.

Legis autem Aquiliæ actio hero o competit, hoc eſt domino. Si in eo homine quem tibi redhibiturus eſſem,damnum iniuria datũ p eſſet, Iulianus ait legis Aquiliæ actionẽ mihi cõpetere: méque cum cœpero redhibere, tibi reſtituturum q.

Sed ſi ſeruus bona fide alicui r ſeruiat,an ei s competit Aquiliæ t actio? Et magis in factum u actio erit danda.

Quo ratione dubitatur omnes debẽt condemnari cum vnus in caſu de ſepul. vi. §.fi.& l.ſeq. & j. de lib. cau.l.vtique.& j. ſi quis vi. & ibi Bart. Ange. Paul. de caſtr. & alij quod not. Bal. in l. ſi ſeruus. ff. de furt. & Bal. in l. ſi plures. & in acti. quod me.cau.vt ſ. quod me.cau.l.ſi cũ exceptione §.fi.& in actio fur. vt.C.de condic.fur.l.j.Sed contra videtur, ſcilicet in dubio neminem teneri:vt.j.e.ſcientiam.§.cum ſtramenta. quæ eſt contra Sol.ibi quando plures inter ſe damnũ dederunt:hic quando alij. i *Cũ ſit pœna.* bona ratio ꝙ nõ liberet vnus aliũ: vt hic,& ff. ne quis eum qui in ius voc.l.fi.& ff.de iuriſ.om. iud. ſi quis id. §.fi.& l.ſeq. & j. de lib. cau.l.vtique.& j. ſi quis vi. & ibi Bart. Ange. Paul. de caſtr. & alij quod not. Bal. in l. ſi ſeruus. ff. de furt. & Bal. in l. ſi plures. & in acti. quod me.cau.vt ſ. quod me.cau.l.ſi cũ exceptione §.fi.& in actio fur. vt.C.de condic.fur.l.j.Sed contra videtur, ſcilicet in dubio neminem teneri:vt.j.e.ſcientiam.§.cum ſtramenta. quæ eſt contra Sol.ibi quando plures inter ſe damnũ dederunt:hic quando alij.

ſus bo.ſi.poſ.datur directa domino:vt.ſ.de peti.here.ſi à patre.§. A ſi poſſeſſor. &.j.e.ſi eo.Quid autem ſi hic poſſeſſ.titu.non habet: an ei dabitur? Reſpon.non videtur:vt arg.infra de reli.l.ij.§.j.& de ſer.cor.l.j.§.j. Accurſius.

a *Non poſſe.* aliter de pauperie,de qua agitur,ſi interſit cómodatarij:vt.ſ.ſi qua.pau. fe. di.l.ij. Alij dicunt q̃ hic agit,ſi interſit: argu.d.l. Sed hec lex expreſſe eſt contra eos.

b *Vtile.*vt.ſ.de vſufru. locum.§.fi. etiam ſi dominus fecerit damnum: vt.j.l.proxi. &.ſ. de dolo.l.arbitrio.§.ſi dominus.&.j.de vi & vi ar.ſi plures.§. deiectum. ſed contra.j.arb.fur. cæſ. l. cedere.§.is cui⁹. vbi ſimpliciter fructuario actio denegatur.ſed ibi de directa intelligitur: vtilis autem actio dabitur: vt hic,&.j.de aqua plu. ar. ſi vſusfruc. Accurſius.

Eum cui veſtimenta commodata ſunt, non poſſe, [a] ſi ſciſſa fuerint, lege Aquilia agere Iulianus ait,ſed domino eam competere. An fructuarius vel vſuarius legis Aquiliæ actionem haberet,Iulianus tractat. Et ego puto melius,vtile [b] iudicium ex hac cauſa dandum.

XII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

SEd & ſi proprietatis domin⁹ vulneraverit ſeruum vel occiderit,in quo vſusfructus me⁹ eſt,danda eſt [c] mihi ad exemplum legis Aquiliæ actio in eum pro portione [d] vſusfructus, vt etiam ea pars anni in æſtimationem veniat, qua nondum vſusfructus meus [e] fuit.

XIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

LIber homo ſuo nomine vtilem Aquiliæ habet actionem: [f] directam enim non habet: quoniam † dominus membrorum ſuorum† nemo [g] videtur. Fugitiui [h] autem nomine dominus habet. Iulianus ſcribit,ſi homo liber bona fide mihi ſeruiat,ipſum lege Aquilia mihi teneri. [i] Si ſeruus hereditarius occidatur, quæritur quis Aquilia agat,cum dominus nullus ſit huius ſerui. Et ait Celſus, legem [k] domino damna ſalua eſſe voluiſſe.dominus [l] ergo hereditas habebitur: quare adita hereditate heres poterit experiri. Si ſeruus legatus poſt aditam hereditatem ſit occiſus, competere legis Aquiliæ actionem legatario,ſi non poſt mortẽ ſerui adgnouit legatũ.quòd ſi repudiauit, conſequens eſſe ait Iulianus dicere heredi competere.

XIIII. PAVLVS libro vicenſimoſecundo ad Edictum.

SEd ſi ipſe [m] heres eum occiderit,dictum eſt, dandam in eum legatario actionem.

XV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

HVic ſcripturæ conſequens eſt dicere, vt ſi ante aditam hereditatem occidatur legatus ſeruus,apud heredem remaneat Aquiliæ actio per hereditatem adquiſita. [o] Quòd ſi vulneratus ſit ante aditam hereditatem, in hereditate quidem actio remanſit:ſed cedere [p] eam [q] legatario heredem oportet. Si ſeruus † vulneratus mortiſere, [r] poſtea ruina vel naufragio vel alio ictu maturius [s] perierit:de occiſo agi nõ poſſe,ſed quaſi de vulnerato.ſed ſi manumiſſus vel alienatus ex vulnere periit,quaſi de occiſo agi poſſe Iulianus ait. Hæc ita tam variè, quia verum eſt eum à te occiſum tunc [t] cum vulnerabas: quod mortuo eo demum apparuit. in ſuperiore non eſt paſſa ruina apparere an ſit occiſus. Sed ſi vulneratum mortiſere, liberum & heredem eſſe iuſſeris, [u] deinde deceſſerit, [x] heredem eius [y] agere Aquilia non poſſe: [z]

Eod.tit. obſeruarit: ſed etiã vſusfru.futuri temporis. Vi. ca.ſi nõ li. 23. q.5. uianus.

† *Hæc ſententiam* cet ad exemplum direpioſi explicat.

Auguſt. d *Pro portione.* id eſt nõ habita æſtimatione proprietatis. Accurſius.

lib.1.de Ciuit.dei.

e *Meus.* id eſt quanti etiam prius valuiſſet vſusfruc.in ſeruo. Sed cur in infante non ſit æſtimatio retro ante natiuitatem: vt.j.eo.inde Neratius.§.ſi infans? Reſpon. quia ibi nulla in id temp⁹ poſſet fieri æſtimatio.

Iber.] CASVS vſque ad.l.ſi dominus, ſic ponitur:Homini libero manus inciſa eſt.an ei directa Aquil. competat? Et rñ.quòd non: ſed vtilis ſic. [FVGITIVI.] Seruus meus fugit à me ad te,& tu eum poſſidebas.quidam illum ſeruum vulneravit.an mihi,vel tibi detur actio,quæritur. Et reſpon. quòd mihi. [SI HOMO.] Poſſidebam aliquem bona fide: & ipſe mihi damnum dedit in re mea.quæritur, an mihi Aquil.competat? Et reſpon.quòd ſic.Sed pone, Titius deceſſit:heredem inſtituit:hereditas nõdum adita erat.ſeruus qui erat in heredi.vulneratus fuit.cui competit Aquil? Et reſpon.quòd hereditati,cum vicem domini ſuſtineat:poſtea heredi adita hereditate : ſed ante non:cum non ſit dominus niſi adita hereditate. [SI SERVVS.] In teſtamento tuo ſeruum tuum legaſti.poſt aditam hereditatem fuit occiſus.an mihi competat actio.l.Aquil? Et rñ.quòd ſic,ſi volo eum habere.Secundo dicit,quòd ſi repudianit legatum:an heredi detur? Et reſpon.quòd ſic. Tertio dicit, quòd ſi heres occidit,an mihi legatario contra heredem detur actio ? Et reſpon. quòd ſic. Quarto dicit, quòd ſi mortuus fuit ante aditam hereditatem:an competat heredi? Et reſpõ.quòd ſic. Quinto dicit,quòd ſi vulneratus fuit ante aditam hereditatem : an heredi tantum competat? Et rñ.q̃ heredi:ſed heres debet eam cedere mihi legatario. [SI SERVVS VVLNERATVS.] Seruum meum vulneraſti:qui poſtea ruina vel naufragio periit.de vulnerato,non de occiſo teneris. ſed ſi illum ſeruum quem vulneraſti: vel alienaui,vel manumiſi: & poſtea periit ex tali vulnere: quæritur an mihi de occiſo competat? Rñ. quòd ſic.Secus ſuperiori caſu : quia propter ruinam non potui ſcire an ſit occiſus ab illo qui vulneravit, an à ruina. [SED SI VVLNERATVM.] Seruum meum mortifere vulneraſti: ipſum inſtituiſti & heredem,& liberum: & me mortuo fuit heres, & liber. quæritur, an poſſit agere pro damno ſui ipſius? Et dicit quòd non,nec etiam heres liberti: quia ſi liber eſſet vulneratus, non ageretur: nec modo agitur, licet ſeruus erat cum fuit vulneratus: quia eſt liber cum agere vult: & ſic deuenit in eum caſum &c. Viuianus.

f *Habet actionem.* vt ſupra eo.qua actione. §.ſi quis in colluctatione. Sed an agetur hic ob futuras operas? Rñ. non, ſecundum quoſdam: vt ar.infra.e. quemadmodum.§.idem Labeo. ſed hoc ceſſat in fructu immaturè collecto : vt infra eo.ſi ſeruus ſeruum. §.ſi oliuam. nam habetur ratio futuri commodi,etiam in ſeruo inſtituto herede, qui occiditur ab alio : vt infra eodem. Inde Neratius.in princip. Item in opera etiam videtur idem, q̃ agatur ex futura opera: vt ſupra titu.j.ex hac.

g *Nemo.* quia liber homo non recipit æſtimationem : vt.j. de his qui deie.l.j.§. ſed cum homo. Accurſius.

h *Fugitiui.* de fugitiuo ideo ſtatim ſupponit, quia videbatur ipſum poſſe agere, quaſi liber ſit:vt.j.de ædil.edi. quis ſit.§.idem recte ait.

i *Mihi teneri.* tamen nõ de leui culpa : vt.j. de acquir.re.do. liber homo.

k *Legem.* ſcilicet Aquiliam. Accurſius.

l *Dominus.* id eſt,pro domino.

m *Sed ſi ipſe.* facit.ſ.de dolo.& eleganter.§.item ſi. Accurſius.

n *Hvic ſcripturæ. Legatus.* & ſic nõdum erat legatarij: vt.d.l.de dolo.& de leg.j.ſi ſeruus legatus.§.cum homo. & ideo nec actio ei competere poteſt,& heres liberatus eſt, ſi ſine dolo ſuo hoc faciat.

o *Adquiſita.* & ſic cũ lucro heredis moriẽ: vt.j.de leg.j.filiusf.i fi.

p *Sed cedare.* in ſuperiori caſu nõ:quia interitu ſpeciei ſit liberatus,niſi heres occidat:vt.j. de leg.j.quid ergo.§.ſi heres.tũc enim diſtinguitur:merentem,vel non : vt ibi dicit. hic autem tenetur, quia vulneratum præſtare debet,quem habet.

q *Mortifere.* vt putabatur,non tamen erat certum. & ſic non eſt contra infra eo.ita vulneratus.

r *Maturius.* quàm ex priore vulnere moriturus putabatur. Azo.

ſ *Tunc cum eum.* ſic poſtea factum retro trahitur : vt.j.eo.ait.§.j. &.j.de ſol.qui rei.§.j.&.j.de dam.infect.damni.§.Sabinus.

t *Iuſſeris.* ſcilicet dominus.

u *Deceſſeris.* ſ.dominus.vel dic,ſcilicet vulneratus.

x *Heredem eius.* ſcilicet libertum ipſum. Vel dic heredem liberti:vt infra eo.l.nam ſicut.§.ſi dominus.& tunc dic deceſſerit,ſcilicet vulneratus. Accurſius.

y *Non poſſe.* ad æſtimationem forte : aget tamen ob impenſas,& operas,vt diximus.ſ.eo.l.qua actione.§.ſi quis in colluctatione.

z *Quia poſtea venit Florentiam & cum liberauit.*

† *Flo.aa* † *Dicit hic Bal. quod Odof. milet ille noſter mali facie dã eſſet poteſtas Florẽtie, quia decapitari fecit vulnerantem antequam ipſe vulneratus eſſet mortuus: & debuiſſet ipſe de homicidio puniri, ar.huius lit. ſora: & ita fuiſſet, niſi quia poſtea*

a *Quia in eum caſum.* mala ratio, ſecundum quoſdam, quia non eſt generalis: vt. ĩ. de act. & obli. l. quæcunque. & erit ſenſus: venit quidé in eum caſum: quia deceſſit vulneratus: qui ſi vulneraretur hodie, poſt mortem tunc agi non poſſet. Vel dic quòd ſi liber occideretur, vel vulneraretur, ſicut hic fuit, poſt vulnera heres eius non agit, ſecundum Io. & ambæ ſecundum ſecundam poſitionẽ caſus. vel ſecundum primã poſitionem optima eſt ratio, & ſit ſenſus, vt diximus: quia liber ſui æſtimationem petere non poſſit. Eſt enim impoſſibile, q̃ quis ſeruus vel liber aliquo caſu vel tẽpore vel modo poſſit petere æſtimationẽ ſuiipſius. & ſic non reprobatur hæc ratio per. l. illam, quæcũque. quia ſeruo meo vulnerato, & manumiſſo, licet tunc non poſſet incipere mihi cõpetere actio, præſenti ſtatu inſpecto, non eſt tamen impoſſibile: quia poſſet redigi ſ meã ſeruitutem iterum. & ſic ibi loquitur in. l. quæcunque. & ſecũdum hoc deceſſerit, ſcilicet dominus. Poſſet & alia ratio aſsignari, ſi hæc dicatur inſufficiens: quia ſit abſurdum, q̃ aliquis ſui petat æſtimationem: vt infra eo. l. nam ſicut. §. ſi dominus ſeruum & ita hic ſubauditur, maximè. Item no. hic. argu. quod eſt hic expreſſum: vt. ĩ. de ſerui. l. pro parte. & infra de reg. iur. in ambiguis. §. j. Sed arg. contra inſti. de leg. §. econtrario. & infra de conſtitu. pecu. item illa. §. quod adiicitur. Accurſius.

Reſpondeo. §. quæritur ſi coniunctim. quo caſu horum capitum ſententia perturbatur, Paſcharũ Florentinarũ auctoritate ſoluitur, ſub. 3. commend. eo. l.

XVI. MARCIANVS libro quarto Regularum.

QVia in eũ caſum a res peruenit, à quo incipere non poteſt.

XVII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI dominus ſeruum ſuũ occiderit, bonę fidei poſſeſſori, b vel ei qui pignori accepit, in factum actione tenebitur. c * [Si coniunctim duobus legetur Stichus, & alter eorum occiſum d repudiauerit, puto coniunctum ſolum poſſe Aquilia agere: quia retro accreuiſſe e dominium ei videtur.]

XVIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

SEd & ſi is qui pignori ſeruũ accepit, occidit eum, vel vulnerauit: lege Aquilia, & pigneraticia conueniri poteſt: ſed alterutra contentus eſſe debebit actor.

XIX. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SEd ſi communem ſeruũ occiderit quis, Aquilia teneri eum Celſus f ait. Idem eſt & ſi vulnerauerit:

XX. IDEM libro quadragenſimoſecundo ad Sabinum.

SCilicet pro ea parte pro qua dominus eſt qui agit.

XXI. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

AIt lex: *Quãti is homo in eo anno plurimi fuiſſet.* g quæ clauſula æſtimationem habet h damni quod datum eſt. Annus autem retrorſus computatur ex quo quis occiſus eſt. Quòd ſi mortiferè fuerit vulneratus, i & poſtea poſt longum interuallum mortuus ſit, inde annũ numerabimus ſecundum Iulianũ, B ex quo vulneratus eſt: licet Celſus contrà ſcribat. k Sed vtrũ corpus eius ſolum æſtimamus quanti fuerit cùm occideretur: an potius quanti interfuit l noſtra non eſſe occiſum? Et hoc iure vtimur, vt ei quod ſtereſt m fiat æſtimatio.

XXII. PAVLVS libro vicenſimoſecundo ad Edictum.

PRoinde n ſi ſeruum occiditi, quem ſub pœna tradendum promiſi, vtilitas o venit in hoc iudicium. Item cauſæ corpori cohærentes æſtimantur, p ſi quis ex comœdis aut ſymphoniacis aut gemellis aut C quadriga aut ex pari mularum vnum vel vnam occiderit. non ſolùm enim perempti corporis æſtimatio facienda eſt, ſed & eius q ratio haberi debet, quo r cætera corpora depretiata ſunt.

Si domin°.] *CASVS.* Ex cauſa donationis, quia tibi fuit donat° vel quia tibi fuit obligatus: & ſic iuſto titulo ſeruum meũ poſſidebas. illum ego interfici. an tibi tenear? Et rñ. quòd ſic in factũ actũ. [*SI CONIVNCTIM.*] Mihi & tibi Stichum legauit aliquis. Titius interficit. tu repudiaſti. mihi inſolidũ Aquil. cõpetit.

a *Quia in eum caſum.* mala ratio, ſecundum quoſdam, quia non eſt generalis: vt. ĩ. de act. & obli. l. quæcunque. & erit ſenſus: venit quidé in eum caſum: quia deceſſit vulneratus: qui ſi vulneraretur hodie, poſt mortem tunc agi non poſſet. Vel dic quòd ſi liber occideretur, vel vulneraretur, ſicut hic fuit, poſt vulnera heres eius non agit, ſecundum Io. & ambæ ſecundum ſecundam poſitionẽ caſus. vel ſecundum primã poſitionem optima eſt ratio, & ſit ſenſus, vt diximus: quia liber ſui æſtimationem petere non poſſit. Eſt enim impoſſibile, q̃ quis ſeruus vel liber aliquo caſu vel tẽpore vel modo poſſit petere æſtimationẽ ſuiipſius. & ſic non reprobatur hæc ratio per. l. illam, quæcũque. quia ſeruo meo vulnerato, & manumiſſo, licet tunc non poſſet incipere mihi cõpetere actio, præſenti ſtatu inſpecto, non eſt tamen impoſſibile: quia poſſet redigi ſ meã ſeruitutem iterum. & ſic ibi loquitur in. l. quæcunque. & ſecũdum hoc deceſſerit, ſcilicet dominus. Poſſet & alia ratio aſsignari, ſi hæc dicatur inſufficiens: quia ſit abſurdum, q̃ aliquis ſui petat æſtimationem: vt infra eo. l. nam ſicut. §. ſi dominus ſeruum & ita hic ſubauditur, maximè. Item no. hic. argu. quod eſt hic expreſſum: vt. ĩ. de ſerui. l. pro parte. & infra de reg. iur. in ambiguis. §. j. Sed arg. contra inſti. de leg. §. econtrario. & infra de conſtitu. pecu. item illa. §. quod adiicitur. Accurſius.

Si domin°.] *CASVS.* Ex cauſa donationis, quia tibi fuit donat° vel quia tibi fuit obligatus: & ſic iuſto titulo ſeruum meũ poſſidebas. illum ego interfici. an tibi tenear? Et rñ. quòd ſic in factũ actũ. [*SI CONIVNCTIM.*] Mihi & tibi Stichum legauit aliquis. Titius interficit. tu repudiaſti. mihi inſolidũ Aquil. cõpetit.

b *Poſſeſſori.* qui habet titulum. Accurſius.

c *Tenebitur.* ſ. ad intereſſe. & ſic non meruit occidi: vt. j. de pig. l. ſeruũ. & ĩ. eo. item Mela. §. ſi in eo. in fi. §. ſecus ſi meruit: vt. j. eo. qui occidit. Idem in actione furti, vt competat creditori: vt. j. de fur. itaque. §. ſed & ſi res. Accurſius.

d *Occiſum.* ſcilicet Stichum. Azo. poſt aditam hereditatem: vt ſupra eo. l. liber homo. §. vlti. Accurſius.

e *Accreuiſſe.* vt & j. eo. l. Titio. & l. nã ſicut. ſed certè immo magis non decreuiſſe: vt. C. de cadu. tol. §. pe. Accurſius.

Sed & ſi.] *CASVS.* Creditor occidẽs ſeruũ ſibi obligatũ, tenet Aquil. & pigneratitia. Itẽ ſocius tenetur pro parte ſocij ſui.

f *Celſus.* vt. j. e. ſi ſeru° ſeruũ. §. j. & j̃ p ſoc. ſed ſi ex cauſa furtiua. §. j. & ĩ. communi diui. & ſi nõ. §. venit. Sed ar. cõtra. j. de iniur. itẽ apud Labeonem. §. ſi cõmunẽ. ſed ibi in iniuria dicit. Ac.

It lex.] *CASVS.* In primo ſuo capite loquitur lex Aquil. qd teneatur occidẽs dare: & dicit q̃ tenetur dare quãti plurimi fuit in anno retro. cõputatur autẽ annus à tempore vel die occiſionis, vel vulneris. [*SED VTRVM.*] Et ſit æſtimatio, qđ noſtra intereſt. & de hoc ponit exemplum. Ecce vẽdidi ſeruum: & promiſi illum ſub pœna. x. tradere: & antequã traderem, mortuus fuit. certè æſtimantur corpori cohærentia: vt puta vnum ex comœdis meis, qui ſimul cantabant, & vnus ſine alio cãtare neſciebat, occidiſti: an non ſolum illius occiſi, ſed etiam alterius facienda ſit æſtimatio, quæritur. & reſpon. quòd ſic. Viuianus.

g *Fuit.* tantum dare domino damnas eſto: vt. ĩ. e. l. ij. Accurſius.

h *Habet.* id eſt continet.

i *Vulneratus.* quia tũc fingitur occiſus: vt ſupra eo. huic. §. ſi ſeruus. ibi, hoc ita tam variè &c.

k *Scribat.* ſed malè. Azo.

l *Interfuit.* ſcilicet tempore occiſionis.

m *Quod interſt.* tẽpore quo occiditur: vel intra annum: vt. j. eo. l. pe.

Proinde. Sed an ſtipulatori hæc actio cedatur, ſcilicet Aquilia, & cedẽdo liberetur? Videtur quòd ſic: vt. ĩ. eo. huic. Sed illa de vulnerato tantũ loquitur: ſed ſeruo occiſo ante aditam hereditatem nõ cedatur, vt ibidem dicitur: quia heres liberatur interitu rei: & ſic hic. Sed quid ſi poſtea occidatur ſeruus heredis legatus, non teſtatoris: an cedit actio? Nihil ibi dicit: puto tamen q̃ non: quia interitu ſpeciei eſt liberatus. ſecus ſi vulneratur tantum: quia tunc cedet ſicut & in re vendita cõtingit: vt. j. de ac. emp. Iulianus. §. ſi fructibus. & facit ad hanc. l. infra de fur. inficiando. §. ſi tibi. & de verb. obli. liber homo. §. fi. & j. de ſer. ex por. l. ſeruus.

n *Proinde.* Sed an ſtipulatori hæc actio cedatur, ſcilicet Aquilia, & cedẽdo liberetur? Videtur quòd ſic: vt. ĩ. eo. huic. Sed illa de vulnerato tantũ loquitur: ſed ſeruo occiſo ante aditam hereditatem nõ cedatur, vt ibidem dicitur: quia heres liberatur interitu rei: & ſic hic. Sed quid ſi poſtea occidatur ſeruus heredis legatus, non teſtatoris: an cedit actio? Nihil ibi dicit: puto tamen q̃ non: quia interitu ſpeciei eſt liberatus. ſecus ſi vulneratur tantum: quia tunc cedet ſicut & in re vendita cõtingit: vt. j. de ac. emp. Iulianus. §. ſi fructibus. & facit ad hanc. l. infra de fur. inficiando. §. ſi tibi. & de verb. obli. liber homo. §. fi. & j. de ſer. ex por. l. ſeruus.

o *Vtilitas.* quæ mihi deficit ex eo, q̃ ſeruum nõ poſſum ſoluere: & ideo ad pœnam teneor. & dic q̃ fuit occiſus poſt moram: ſed ab anno citra non fuerat in mora, vt euitetur oppoſitio, q̃ non videatur habere locum qđ hic dicit. aut eſt in mora, aut nõ. ſi eſt in mora tempore occiſionis, non cadit in pœnam ideo quia iam occiderat poſt moram: nec liberari poterat dando ſeruum: quia in mora fuit. ſi non fuit in mora, interitu ſpeciei liberatus videtur. Accurſius.

p *Æſtimantur.* vt ſtatim ſubiicit exempla, ſi quis &c.

q *Sed & eius.* ſ. cuius ſeruus eſt occiſus: vel eſt neutri dictio eius.

r *Quo.* i. inquantũ. & facit in hoc, q̃ habeatur ratio deteriorationis aliorũ. j. de ædil. edic. ædiles aiũt. §. fi. & l. ſeq. & inſti. e. §. ité ſi quis. Sed cõtra. j. ad. l. Fal. l. p̃tia. & j. eo. ſi ſeru°. vbi nõ ex affectione ſit eſtimatio. Sol. nec hic fit: ſed dicit haberi rationẽ ei°.

Inde Neratius.] *CASVS.* Hæc lex ex ſuperioribus pendet. & pone: Seruum meum Titius inſtituit. aliquis eũ interfecit, antequã per eum here. acquireré. id eſt ante aditã here. Dicitur hic D quod corporis ſui & here. acquirẽdæ fiet æſtimatio. [*IVLIANVS AIT.*] Stichum ſeruum meum inſtitui heredem, & liberum: quòd ſi heres non eſſet, Titium vel Mæuium ſubſtitui. Titius erat mihi agnatus proximus: & ſi non feciſſem teſtamentum, Titius mihi ab inteſtato ſuccederet. & antequam decederé, quidam occidit dominum Stichi. tandem ego deceſſi. quæritur an ſubſtitutus, vel legitimus poſsit agere? Dicit q̃ non pro æſtimatione here. & hoc, quia eã habẽt: ſed certe nec pro pretio ſeruiquia eſt potius proficuũ, quã damnũ ſubſtituto vel legitimo de morte Stichi. [*IDEM IVLIANVS.*] Inſtitutus fui, ſi Stichum ſeruũ meum manumitterem: & antequã manumiſiſſem, occiſus fuit. Diſtinguitur: aut poſt mortem teſtatoris: & tunc non ſolum corporis, ſed etiam here. ſit æſtimatio. ſi ante, tantum corporis. [*IDEM IVLIANVS.*] Seruo meo pictori pollicé præciditintra annum, & antequã finiretur annus, fuit occiſus. Dicitur hic quòd æſtimatur pro eo tempore, quo fuit pretioſior. [*SED ET SI.*] Si ſeruus meus negotia mea geſſit, & malè: & antequã ſubiiceré eũ quæſtionibus, fuit occiſus: dicitur hic quòd nõ ſolũ corpus ſerui eſtimatur, ſed etiã intereſſe ſerui venit, qđ habeõ

ex eo,quòd non potui ſcire participes fraudis. Cætera ſunt plana vſque ad.§.ſi dolo.[*SI DOLO.*]Non ſolú l.Aquil.punitur,ſed etiam l.Corne.agere poſſum pro ſeruo meo dolo occiſo: vt hic & inſti.e.§.liberú.[*HAEC ACTIO.*]Si occidiſti ſeruum,& cõfiteris,teneris:& iudex amodo non inquiret vtrum debeat condemnare,vel abſoluere: ſed examinabit quantum ſeruus valebat. [*SI QVIS HOMINEM.*]Audiui rumores,quòd Titius occiderat vnum ſeruũ meum. veni,& cõueni Titium Aquil. & confeſſus eſt ſe occidiſſe. tandem offert ſeruum.quæritur an teneatur Aquil? Et dicit ꝙ non in hoc, quòd ſit ab aliquo occiſus. non enim omnimodo condemnãdus eſt,ſed oportet eum eſſe occiſum ab aliquo. Secundo dicit, idẽ in vulnerato. Tertio dicit in mortuo ſua morte quem Titius fuit confeſſus occidiſſe, non tenetur.[*SI PROCVRATOR.*] Titium ad ius vocaui. Seius procurator Titij confeſſus eſt Titium occidiſſe. certè ex hac confeſsione non fit præiudicium domino per procuratoré. Idem in tutore, vel curatore: quia ipſi ſunt qui tenentur:ſi modo conſtat ſeruum per aliquem occiſũ. Poſtea addit,ex quo confitetur quis ſe occidiſſe:iudex non quærit, quis occiderit,nec ſuper hoc probationes exigũtur : ſed bene inquirit quantum valebat. Viui.

** Non tantùm præſens lucrum, ſed etiam imminutum damnũ hic æſtimatur in ratione legis Falcidiæ. pr. ſens tãtum æſtimatio ſpectatur l.63. ad leg. Falcidiã.*

a *Inſtitutus.* ab extraneo.

b *Æſtimationem.* nam ipſam hereditatem iure communi habet.

c *Venire.* vt inſti.e.§.illud.&.ĩ. de fur. ſi quis vxori.§.ſi ſeruꝰ. &.j. ad exhi.ſed & ſi.in prĩ. Accurſius.

d *Occiſus fuerit.* ſcilicet in vita domini.aliàs ſtatim eſſet heres, & liber, & ceſſarent ſubſtitutus & legitimi teſtatoris. vel dic ꝙ fuit ſub conditione inſtitutus.

e *Legitimũ.* ſ.teſtatoris.

f *Quæ.* ſ.actio Aquil.vel quæ hereditas:vt.ĩ.eo.§.ꝙ ſi viuo.

g *Vera eſt.* iure ergo communi habebit inſtitutus,vel legitimus, non per Aquil.

h *Pretii.* ſcilicet ſerui.

i *Liber.* maius autem damnũ eſſet non eſſe occiſum,quia ſi viuus eſſet,liber & heres eſſet. & ſic hoc caſu nec legitimi nec ſubſtituti intereſt.ſecus ſi in partem tantum ſit heres:vt.ĩ. eo.l. nam ſi.cut.in fi.Accurſius.

k *In æſtimationem.* ſ.damni:vt infra de condic.fur.l.iij.

l *Defecit conditio.* qd ſi occiſor ſoluẽdo nõ fuerit:an habeatur ꝓ impleta? Arg. ꝙ ſic.ĩ.de eo per quem fac.erit.l.ſi.j.reſpon.Azo.

m *Quia retrorſum.* & quia mihi nõ videtur quæſitũ,vel amiſſum, qd ex alieno pendet arbitrio: poſſet enim teſtator mutare voluntatem,ſecundũ Azo.ſecus autẽ ſi naturaliter mortuus eſſet,cum per eũ non ſteriſſet quo minus cõditio impleretur:quia habebit hereditatẽ:non tamẽ ab interfectore:vt.ĩ.de cõdi.inſt.l.quę ſub cõditione.§.quotiés.quę eſt cõtra ad hoc,& ſuperius reſpõſum.ſe-

XXIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

INde Neratius ſcribit,*ſi ſeruꝰ heres inſtitutus [a] occiſus ſit, etiam hereditatis æſtimationẽ [b] venire. [c] Iulianus ait: Si ſeruus liber & heres eſſe iuſſus, occiſus fuerit: [d] neque ſubſtitutum neque legitimum [e] actione legis Aquiliæ hereditatis æſtimationem conſecuturũ,quæ [f] ſeruo competere non potuit. Quæ ſententia vera eſt. [g] Pretij igitur ſolũmodo fieri æſtimationem: quia hoc intereſſe ſolum ſubſtituti videretur. Ego autẽ puto nec pretij [h] fieri æſtimationem, quia ſi heres eſſet, & liber [i] eſſet.

Conditio poteſtatiua quando impeditur per factum hominis,non habetur pro impleta:ſecus ſi impediatur per factum naturæ. Baldus.

Idem Iulianus ſcribit,ſi inſtitutus fuero ſub conditione, *ſi Stichum manumiſero*, & Stichus ſit occiſus poſt mortem teſtatoris, in æſtimationem [k] etiam hereditatis pretium me conſecuturum: propter occiſionem enim defecit [l] conditio. Quòd ſi viuo teſtatore occiſus ſit, hereditatis æſtimationem ceſſare: quia retrorſum [m] quanti plurimi fuit inſpicitur. Idem Iulianus ſcribit, æſtimationem hominis occiſi ad id tempus referri,quo plurimi in eo anno fuit. Et ideo & ſi pretioſo pictori pollex fuerit præciſus,& intra annum quo præcideretur, fuerit occiſus, poſſe eum Aquilia agere:pretióque eo æſtimandũ, quanti fuit priusquàm artem cũ pollice amiſiſſet. Sed & ſi ſeruus qui magnas fraudes in meis rationibus commiſerat, fuerit occiſus,de quo quæſtionem habere deſtinaueram, vt fraudi participes eruerentur: [n] rectiſsimè Labeo ſcribit tanti æſtimandum,quanti mea intererat fraudes ſerui per eum commiſſas detegi: non quanti noxa [o] eius ſerui valeat. Sed & ſi bonæ frugi ſeruus intra annum mutatis moribus occiſus ſit: pretium id æſtimabitur quanto valeret prius quàm mores mutaret. In ſumma, omnia commoda quę intra annum quo interfectus eſt, pretioſiorem ſeruum facerent,hæc accedere ad æſtimationem eius dicendum eſt. Si infans ſit occiſus nondum anniculus, verius eſt ſufficere hanc actionem, vt æſtimatio referatur ad id tempus quo intra annum vixit. [p] Hanc actionem & heredi cæteriſque ſucceſſoribus dari [q] cõſtat: ſed in heredem vel cæteros hæc actio non dabitur, cum ſit pœnalis, niſi fortè ex damno [r] locupletior heres factus ſit. Si dolo ſeruus occiſus ſit, & lege Cornelia [s] agere dominũ poſſe conſtat: & ſi lege Aquilia egerit,pręiudiciũ *fieri Corneliæ non debet. Hæc actio aduerſus confitẽtem competit in ſimplum,aduerſus negantem in duplum. [t] Si quis hominem viuum falſò confiteatur [u] occidiſſe,& poſtea paratus ſit oſtendere hominem viuum eſſe, Iulianus ſcribit ceſſare Aquiliam: quamuis confeſſus [x] ſit ſe occidiſſe.hoc enim ſolum remittere actori confeſſoriã [y] actionẽ,ne neceſſe habeat docere eũ occi-

Similis pœ criminalem non tollit.

** Id eſt,impedimẽtum nõ debet afferri. Interdum autem finito ſic: vt hic dicitur. dicitur præiudicium fieri dicitur,cum ad probationem delicti iudicium extenditur finitũ cõfertur: quo ſententia accepta 4. de pub. ind. nihil eũ hoc loco poterit. L. K.*

Punitur quis ob mẽdacium.

quid pœnitere poteſt? Rñ. videtur ꝙ ſic, vſque ad lit. conteſt. vt ĩ.de noxa.l.electio.§.neque.Item no.hic ex mendacio quem puniri in plus:vt.ĩ.de iureiur.l. eũ qui.in prin.&.C.eo.l.contra negantem.& de condic. inde.l.ea quæ.&.ĩ. quod cum eo. ſed & ſi ex.§.interdũ.& ĩ auth.de trié.& ſe.§.ſi quis autẽ.&.§.illud quoque. col.iij.&.ĩ.de inter.act.l.de ætate.§.ſi cũ eſſet. Item idẽ in actione in factũ,vel vtili Aquil. vt inficiãs teneatur in duplum? Rñ.ſic,vt.C.eo.l.pe.& in auth.de trien.& ſe. §. ſtudium.col.iij.

n *Eruerentur.* id eſt iudicarentur.Accurſius.

o *Noxa.* i.ipſe ſeruus qui eſt noxa. ſed ſi hoc velim conſequi, nonne probabo, & alios fraudem participaſſe? ſed ſi hoc eſt,quare non agam cõtra illos qui fraudem participauerunt? Rñ.licet probem quoſdã fraudem participaſſe: nõ tamen conuenio eos qui deceſſerũt:& ſeruus mihi eos idicaſſet antequã decederet:vt.ĩ.de eden. l.argentarius.§.ſi. ſecundum Azo.

p *Vixit.* ĩ.eo.ſed ſi proprietatis. argu. contra. Sol.vt ibi.

q *Dari conſtat.* niſi in caſibꝰ:vt.ĩ.e.l.§.j. &.ĩ.eo. l.nam ſicut.§.ſi dãs.

Ex damno. vt puta bouẽ occidiſti,& eius carnes heres tuus comedit.

r *Lege Cornelia.* ſ.de ſicariis. Et ſic no. etiam pro ſeruo habere locum l.Cor. de ſic. vt hic, & inſt.eo.§. liberum.&.ĩ. ad.l.Cor. de ſica.l.j.§.j. &.ĩ.de præſcript. ver.l. qui ſeruandarum.§.j.Itẽ not.non tolli criminalẽ per ciuilem: vt hic ſubiicit,& Cod. quando ci. ac.præ. cri. l.j. & ſic eſt contra infra de publ.iudic.l.interdum.Solu.interim dum vna agitur, altera non intẽditur: vt in.l.cõtraria.&.ĩ.vi bo. rap.l.ij §.hoc edicto.eo autem finito ſic: vt hic dicitur.

t *In duplum.* quid autẽ duplatur? Reſpon.quicquid erat ſimplandum: vt ſupra eo.l.ait.in fi.& ĩ.quod me. cau. ſi cum. §.quadruplabitur.& infra de ſer.cor. l.in hoc. &.ĩ.de lib.cau.l.non tamen.Sed argu.contra.ĩ. de fur.l.in actione furti. j.rñ.Dic vt ibi.Itẽ nun-

u *Confiteatur.* ſcilicet in iudicio:aliàs non valet: quod dic vt infra de interro.actio.l.j.in fi. Accurſius.

x *Confeſſus.* quaſi ſit confeſsio contra naturam, vel impoſsibilis: vnde nõ valet:vt hic,&.ĩ.de iterrog.act.l.cõfeſsionibꝰ.&.l.ſi is.

y *Confeſſoriam actionem.* i.actũ confeſsionalẽ confeſsi:vel cõfeſsio ipſa remittit actori hoc ius,vt nõ cogatur probare eum conuentum occidiſſe,cogitur tamẽ probare eũ occiſum eſſe à quocũque,ſi alter probet viuũ:aliàs ſatis erit ſi cõfitetur occiſum,& à ſe,vt hic,& ita actio ponitur pro actu:vt in auth.de nõ alie.§.ſi

minus

minus.col.ij.& ĩ.de donat.inter vi.& vxo.l.iij.§.fi. Aliter autem accipitur actio confeſſoria in ſeruitutibus: vt.ff. ſi ſer.vin.l.ij.in prin. Vel dic quòd actio confeſſoria dicitur actio legis Aquiliæ: quæ datur in confitentem ex confeſsione ſua. illa enim actio remittitur actori,id eſt confitenti,& agenti,núc etiam probáti hominem viuum eſſe. Et ita ſoli probanti: vt ſic qui agit Aquilia, nõ habeat neceſſe probare enm occidiſſe,qui confeſſus eſt. & quòd dicit hoc ſolum id eſt hoc caſu tantum, quo probare paratus eſt hominem viuum. Sed an idem ſit in cõtractibus: vt ita demum obligetur ſi alius contraxit. Item, an idem in legato: vt ſit neceſſe probare ab aliquo relictum,quod quis confeſſus eſt ſe debere, illo probãte ſe nõ cõtraxiſſe, vel legatũ nõ eſſe? M.ſic,ar. hui⁹.§. & ĩ.de interro.act.l. confeſsionibus. Sed Bul.& Io.dicũt aliud in iſtis, quã in l.Aquil.vt. C.de nõ nu. pec.auth.cõtra qui propriam. ibi enim à nullo erat debitum: quia erat ſolutum, & tamen creſcit pœna per inficiationem: ſicut & in caſibus propoſitis datur ex confeſsione: vt nõ poſſit probare contrarium. & ſic non eſt opus ab alio probari debitum. & facit pro eis.ĩ. de confeſſis. l.iij. Item ſi ex hac actione ſit ſolutum,vel ex alia,quæ creſcit per inficiationem: dicit lex non repeti:vt. C.de condic.inde.l ea quæ. & inſti.de ob. ex quaſi contra.§.fi. quod non poteſt repeti: licet ſoluens non dederit damnum: dummodo ab aliquo ſit datũ:vt hic in confeſſione dicitur. Sed quid eſt quod non repetitur? Reſpon.ſecundũ M.illud quod erat duplandum: vt ſi erat damnũ decem,& ea ſoluit: non poſsit repetere. ſed ſi erat damnum decem, & ſoluerit quindecim ignorans,repetit quinq; quia iſta quinq; nõ erãt duplanda. Sed Ioan.dicit nil etiã hoc caſu repeti,cũ duę dictę leges dicãt ſimpliciter,ſoluta ex cauſa quę creſcit pinficiationé,nõ poſſe repeti. Ité an liberet occidẽs? Dic vt.ĩ.de inter.act.l.qui ſeruũ.

Flo.in † *Ludo.Rꝛ. in ſuis ſing. fo.2. ſingulari.22. meminit de iſto tex.& eum ibi exclamat ſin. de cauſa vero intellectu vide hic in nouis interpra. Bolog.*

a *A quocũque* cum quo tamẽ per occiſionem erat actio:vt. ĩ. de interroga.actio.l.cõfeſsionibus.Et ideo ſi à furioſo occiſum cõfitear me occidiſſe:non teneor,ſecundum Io.licet ſit arg.contra ex hac.l.Quid ergo ſi ſeruus meus occidit cõſeruum ſuum, & tu confiteris etiam in iudicio te occidiſſe? Rñ.te teneri: niſi poſsis probare contrarium:quia licet ſeruus meus non ſit mihi ciuiliter obligatus:eſt tamen naturaliter. Item not.hic non audiri probãtem contra confeſsionẽ ſuam erroneã:arg.C.de iur.& fac.igno. l.error.Sol.hic ſpeciale:vt & alia multa.Accurſius.

b *Hoc apertius.Circa.* quod dictum eſt in eo qui viuit, quẽ conſtat me occidiſſe. Accurſius.

c *Proinde.Mortuus.* ergo nõ omnis mortu⁹ eſt occiſus:ſed quilibet occiſus eſt mortu⁹:vt hic,& iſti.co.§.ꝑterea ſi me. Azo.

d *Quisquis alius.* vt defenſor ſine mandato.

e *Confitetur.* falſo. Quid autem ſi verum? Reſpon. datur in dominum vtilis,ex confeſsione: niſi ſit procurator ſine mandato.

f *Abſentem.* ſ. dominum, vel pupillum adultum, vel furioſum. nam tũc dabitur in eos,ſcilicet tut.vel cura.vel procura.vt hic: non aũt ſit prꝫiudiciũ defenſo,vt.ĩ.de interrog.act.l.ſi defenſor: &.ĩ.de cõfeſ.l.certũ.§.ſed an.niſi mandatũ fuerit ſpecialiter de confitendo,vel ratum habitum:vt.ĩ.de interrog.act.qui ſeruum.

g *Non rei iudicandæ.* id eſt vt iudicet damnum ſit datum,vel non cum præcedenti probatione,nullæ enim &c.

h *Sed æſtimandæ.* id eſt, vt æſtimet damnum datum, quantum ſit. Quid enim ſi ille qui agit,malit probare dãnũ datũ, & magni liẽ facit:re⁹ vero fatetur ſe occidiſſe:& parat⁹ eſt ſoluere æſtimationẽ? Certe de hoc cognoſcit:vt.ĩ.l.proxi. Vel dic magni,id eſt pro magno onere habet litigare,& probare:certe nõ auditur,ex

diſſe:cæterum occiſum eſſe hominẽ à quocũque [a] oportet.

XXIIII. PAVLVS libro vicenſimoſecundo ad Edictum.

HOc apertius eſt circa [b] vulneratum hominem. Nam ſi confeſſus ſit vulneraſſe, nec ſit vulneratus:æſtimationem cuius vulneris faciemus? vel ad quod tempus recurremus?

XXV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

PRoinde ſi occiſus quidem non ſit,mortuus [c] autem ſit: magis eſt vt non teneatur de* mortuo,licet faſſus ſit.

Falſa confeſsio procuratoris ſuper crimine,non adfert dominum. Bal.

Si procurator † aut tutor aut curator aut quiuis alius [d] cõfitetur [e] abſentẽ [f] vulneraſſe,cõfeſſoria in eos vtilis actio dãda eſt.

Quando quis confitetur de plano crimen, poteſt ſibi ſimiliter fieri præceptum: nec eſt opus definitiua.& ſi confitetur damnum ſed eſt contentio de quantitate damni, hæc ſola quantitas erit diſcutienda. Baldus.

Notandum quòd in hac actione quæ aduerſus confiten-

A quo aliũs confitetur. An ſtatim ſententia ſit danda in cõfeſſum in criminali cauſa? Conſtat quòd ſic:vt.ĩ. de cu.reo.ſi confeſſus.& C.de pœ.l.qui ſententiam. In ciuili autem non,ſecundum quoſdam:vt hic,& ĩ. de confeſ.l.j. vel dic,etiam in ciuili confeſſum damnandum:vt.ĩ.de cõfeſ.l.Iulianus. Et quod hic dicit, non dari rei iudicatæ: intellige vt dixi cum præceden.ti probatione& cognitione. nec enim eſt opus, cum reus ſit confeſſus: tamen datur rei iudicatæ:id eſt, vt pronuntiet damnum datum eſſe, & declaret eius æſtimationem. Vel dic non datur iudex rei iudicandæ, cũ ſine libello ſimpliciter ad inſtantiam actoris iudice interrogante reus confitetur ſe damnum dediſſe: vt.ff. de iudi. ſi debitori.cum autem ſolenniter inchoatur, & ſolenniter eſt per ſententiam finienda.

tem datur,iudex nõ rei iudicandæ, [g] ſed æſtimandæ [h] datur. nam nullæ ſunt partes iudicantis in confitentes:

XXVI. PAVLVS libro vicenſimoſecundo ad Edictum.

PVta enim quòd qui conuenitur, fateatur ſe occidiſſe, & paratus ſit æſtimationem ſoluere, & aduerſarius magni liẽ æſtimat.

B *Vbi concurrunt plura delicta,ibi concurrunt plures actiones. Baldus.*

XXVII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI ſeruus ſeruum alienũ ſubripuerit & occiderit:& Iulianus & Celſus ſcribunt & furti & damni [i] iniuriæ competere actionem Si ſeruus communis,id eſt meus & tuus, ſeruum meum occiderit, legi Aquiliæ locus eſt [k] aduerſus te,ſi tua voluntate fecit. & ita Proculum exiſtimaſſe Vrſeius refert. Quod ſi non voluntate tua fecit, ceſſare noxalẽ actionem: C ne ſit in poteſtate [l] ſerui,vt tibi

Si ſeruus ſeruum. CASVS hic eſt planus. [ITEM SI SERVVS &c.] eſt clarus, quia litis æſtimatio pro parte ſolui poteſt:noxæ autem pro parte non poteſt dari ſeruus occidẽs, ſed inſolidum datur pro noxia. & eſt ſimile.ff. ſi ſerui.vin.l.loci.§.ſi fundus. [SERVI.] Seruus meus ſeruũ Titij occidit. teneor eũ dare pro noxia, aut damnum emendare. Sed ſi poſſidebam eum bo.fi.& det damnum:an teneor Aquil. vt illum dem pro noxia,vel emendem damnum? Et rñ. quòd non.tex. huius.l. planus eſt vſq; ad.§ ſi fornacarius. [SI FORNACARIVS.] Locaui fundum alicui in quo erat fornax: & hic cum fornace locaui.conductor apposuit ſeruũ qui ignem immiſit fornaci,& cuſtodiam reliquit:ita quod fornax combuſta eſt. quæritur an dominus teneatur. Et dicit q⁹ ſic ex locato:& quia fuit negligens in eligendis miniſtris,tenetur. Sed ſi duo fuerũt cõductores,& vnus immiſerit ignem,& alius negligenter cuſtodiuit, videtur neuter teneri:ſed tenetur qui obdormiuit, vt ipſo caſu:id eſt domin⁹ ſerui nomine. Item cum negligenter cuſtodiuit:vt ipſo caſu nõ obſtante teneatur etiam qui negligenter cuſtodiuit. [SI FVRNVM.] Planus eſt vſque ad.§. Si calicem. [SI CALICEM.] Si calicem meum qui refectione egebat, tibi artifici ad reficiendũ dedi,& eũ fregeris:aut ĩperitia tua, & teneberis Aquil. ſi autẽ nõ tua imperitia,ſed vitio calicis:nõ teneris. Idem ſi recepiſti eo pacto vt nõ tenereris. Cętera plana ſunt vſque ad.§. ité. [ITEM SI VIETORI.] Doliũ,vel aliquod aliud vas habebam plenũ vino,in quo vaſe volui circulum ponere,vel aliã reparationẽ:& ſic D faciendum dedi hoc cuidam qui imperite faciens fecit vinũ effundi.tenetur mihi in factum. Lex ſeq.eſt clara. Viuianus.

i *Et dãni.* nec vna per alterã tollitur,cũ ſint delicta diuerſa:vt.ĩ. de pri.deli.L.nũquã. ſecus ſi ex vno facto vel delicto cõpetãt plures:quia tũc tolluntur,niſi in id quod excedit:vt.ĩ.loc.l.ſi vulneraueris.&.ĩ.de act.& ob.qui ſeruũ.in fi.&.ĩ.pro ſoc.ſed ſi ex furtiua. quæ ſunt contra. Ité eſt contra.ĩ.de fur.l.ſed ſi furripuit.vbi dicit non adiici ad pœnam furti propter damnum. ſed certe non adiicitur,vt illa actio augeatur: datur tñ alia:vt hic dicitur. Acc.

k *Locus eſt.* etiam tuo nomine:ex quo tua voluntate fecit.

l *Ne ſit in poteſtate.* mala ratio:vt inſti.de noxa.§. in ſumma.&.ĩ. de vi & vi ar.l.vi.§. quod igitur adiicitur.nam nõne idem ſi agitur cõmuni diui:ideo alia ratio eſt reddẽda.ſ. quia ipſe alij tenet noxali:vnde agere nõ debet:vt.ĩ. de noxa.l.cũ ſeru⁹. & C.de fur.l. apud antiquos. iudiciũ ergo cõmuni diui.itéditur: vt.ĩ. de noxa. d.l.cũ ſeruus cõmunis alteri.& arbitrio iudicis cõtinetur vt aut præſtes damnum,aut partem cedas:vt.ĩ.de fur.l. ſi ſeruus cõmunis. Ité nec naſcitur ex facto,ſed propter factũ. nam ex quaſi contractu oritur cõmuni diui.actio,nõ ex maleficio. Et ſic no. quod parum prodeſt non dari noxalem. Item not. quod aliqui referũt

hoc ne ſit &c. ad primum caſum quando tua voluntate fecit:

a *Seruiat.* vel non ſeruiat. Accurſius.

b *Haeres.* ſ. noxæ deditio: vt. j. tit. ij. ſi ſeruus communis. & facit ſupra ſi ſer. vind. l. loci corpus. §. ſi fundus.

c *Non tenetur.* Contra. j. de noxa. l. non ſolum. Sol. hic non poſſidebat cũ conueniebatur: licet tempore delicti poſſidebat. ibi poſſidebat. vel ſpeciale eſt in l. Aquilia. Et eſt ratio: quia non domino, item & contra dominum directa non datur: ſed vtilis. pro prima ſolutione eſt. C. de fur. l. pe.

d *Teneri.* cum ei erat facile apprehendere. aliàs non: vt. j. de noxa. ſi ſeruus. §. i. & l. quotiens. §. in poteſtate. tenetur tamen vt caueat: vt infra ad exhi. l. Celſus. §. fin. Accurſius.

e *Aquilia.* nomine dãni ſubaudi, cæterarum &c. & ſupple. ſ. dabitur. Aquilia.

f *Si quis.* Hic incipiunt verba legis. Accurſius.

g *Iniuria.* i. culpa: vt & ſ. e. ſed & ſi quemcũque. §. iniuriam.

h *Proximis.* ſcilicet retro: vt inſtit. eo. §. cæterum. & hæc verba, ſi quis alteri, &c. ſunt verba legis. & quod ſubiicit, ſi quis igitur &c. ſunt verba Vlpiani.

i *Si facem.* ſcilicet ardentem.

k *Aduſſeris.* non tamen eſt occiſus. tunc enim ex primo capite ageretur.

* Flo. quod vſus

l *Tenueris.* ſcilicet, ex hoc capite.

m *Inquilini.* ſcilicet vicinorum. Azo.

n *S. fornacarius.* à fornace hic dicitur. aliàs dicitur à fornice. i. à lupanario, vel à fornice id eſt arcu lapideo conſtruendo, qui dicitur fornix & profertur in plurali pen. correpta.

* Flo. vſerit.

o *Coloni.* qui totalem fundum cõduxit in quo eſſet fornax.

p *Praſtare.* ſ. æſtimationem: vt &. j. ea. l. §. Proculus. Accurſius.

q *Fuit.* & hoc quando idẽ immiſit ignem, & cuſtodiuit dormiendo.

* Flo. fornicarius. Bud. fornacarium ſeruum intelligit piſtrinarium vel piſtorem.

r *Caterum.* pro ſed.

* ministerii pro miniſtru, vſicati: vt officia & officialibus l. 3 §. tutor. de ſuſpect.

ſ *Subiecerit.* & bene.

t *Nihil fecit.* vnde non tenetur Aquilia directa.

u *Non peccauit.* vnde nõ tenetur Aquilia directa, vel vtili.

x *Obdormiuit.* vt in primo caſu.

y *Cuſtodiit.* vt in iſto vltimo.

z *Vel ignem.* quaſi dicat, nõ tenetur propter obdormitionẽ, ſed quia culpa præceſſit: vt. j. ea. ſoli ſeruiat. a quod putoverum eſſe.

Nota quòd licet alio intentata ſit diuidua, tamen beneficium domini pro noxa eſt individuum: & non poteſt fieri niſi cuilibet in ſolidum. quandocunque ergo principale eſt diuiſibile, & acceſſorium eſt diuiſibile. Baldus.

Item ſi ſeruus communis meus & tuus ſit occiſus à ſeruo Titij, Celſus ſcribit alterum ex dominis agentem aut litis æſtimationem conſecuturum pro parte: aut noxæ dedi ei in ſolidum oportere: quia hæc res b diuiſionem non recipit.

Ex delicto ſerui obligatur dominus, non ille qui iam poſſidet. Bal.

Serui autem occidentis nomine dominus tenetur: is vero cui bona fide ſeruit, non tenetur. c Sed an is qui ſeruum in fuga habet, teneatur nomine eius Aquiliæ actione, quæritur. & ait Iulianus teneri. d eſt veriſsimum, cum * & Marcellus conſentit. Huius legis ſecundum quidem capitulum in deſuetudinem abiit. Tertio autem capite ait eadem lex Aquilia: e *Cæterarum rerum præter hominem & pecudem occiſos, ſi quis f alteri damnum faxit, quidve vſſerit,* * *fregerit, ruperit iniuria: g quanti ea res erit in diebꝰ triginta proximis, h tantum æs domino dare damnas eſto.* Si quis igitur non occiderit hominem, vel pecudem, ſed vſſerit, * fregerit, ruperit, ſine dubio ex his verbis legis agendum erit. Proinde ſi facem i ſeruo meo obieceris, & eum adusſeris, k teneberis l mihi. Item ſi arbuſtum meum vel villam meam incenderis, Aquiliæ actionem habebo.

Quando factum excedit voluntatem, tenetur quis de tali facto, non inſpecto propoſito voluntatis. Baldus.

Si quis inſulam voluerit meã exurere, & ignis ad vicini inſulam peruenerit, Aquilia tenebitur etiam vicino. non minus etiam inquilinis m tenebitur ob res eorum exuſtas. Si fornacarius n * ſeruus coloni o ad fornacem obdormiſſet, & villa fuerit exuſta: Neratius ſcribit ex locato conuentum præſtare p debere ſi neglegens in eligendis miniſteriis * fuit. q Cæterum r ſi alius ignem ſubiecerit fornaci, aliùs neglegẽter cuſtodierit, ati tenebitur qui ſubiecerit? f Nam qui cuſtodiit, nihil fecit: t qui re ctè ignem ſubiecit, non peccauit. u Quid ergo eſt? Puto vtilẽ competere actionẽ tam in eum qui ad fornacem obdormiuit, x quàm in eũ qui neglegenter cuſtodiit. y Nec quiſquam dixerit in eo qui obdormiuit, rem eum humanam & naturalem paſſum: B cum deberet vel ignem z extinguere, vel ita munire, ne euageꝰ tur.*

Ratione damni facti occaſione furni, agitur in factum: & ratione furni potius cautio damni infecti. Baldus.

Si furnum a ſecundum parietem cõmunẽ haberes, an damni iniuria tenearis? Et ait Proculus agi non poſſe: quia nec cum eo qui focũ b haberet. Et ideo çquius puto, in factum actionẽ dandam: ſcilicet ſi paries exuſtus ſit. Si autẽ nondũ mihi dãnum dederis, ſed ita ignem habeas, vt metuam ne mihi damnum des, damni ifecti puto ſufficere cautionem. C c Proculus ait, cum coloni ſerui villã exuſſiſſent, colonũ vel ex locato, d vel ex lege Aquilia teneri: e ita vt colonus f poſsit ſeruũ * noxæ dedere: & ſi vno iudicio res eſſet iudicata, altero amplius nõ agendum. Sed hæc ita, ſi culpa colonus careat. cæterum ſi noxios g ſeruos habuit, h dãni eũ iniuria teneri, i cur tales habuit. Idem ſeruandum & circa k inquilinorũ inſulæ perſonas ſcribit. quæ ſentẽtia habet rationẽ.

Si eum apes meæ ad tuas aduolaſſent, tu eas exuſſeris: legis D Aquiliæ actionem competere Celſus ait.

Nota. quòd corrumpens ſegetem ſeminando zizaniam ſine lolium, tenetur domino & colono. Bal.

Inquit lex, l *ruperit*. Rupiſſe verbum ferè omnes veteres ſic ſtellexerũt, corruperit. Et ideo Celſus quærit, ſi lolium aut auenam in ſegetem m alienam inieceris, quò eam tu inquinares: nõ ſolum *quod vi aut clam* dominum poſſe agere: vel ſi locatus fundꝰ ſit, colonũ: n ſed & in factũ agendũ. & ſi colonus eam exercuit, cauere eum debere, amplius non agi: ſcilicet ne do-

A l. §. ſi ex plauſtro. & arg. j. de peri. & commo. rei ven. ſi vendita. aliàs niſi ex culpa diceres eum teneri, eſſet contra. ĩ. de vſufru. l. ſi cuius. §. denique. Item no. hic naturæ non parci, ſiue vitio naturali: vt in authen. de reſti. & ea quæ. §. vnum ibi, porro &c. Sed ar. contra. j. de dam. infe. l. fluminum. §. vitium. &. C. de vete. iur. enuel. l. ij. §. ſed & ſi qd.

Vitio naturali quamuis quoque non parcitur.

Item no. vnius factum non debere alios in periculum trahere: vt. ĩ. de oſſi. præſi. illicitas. §. ſicuti. Accurſius.

a *Si ſeruum.* quia hæc ratio non videtur bona, quia potuit eſſe in culpa quia non puiderat igné. ſed certe immo videtur bona, quia non ſuo corpore dedit damnum, ſecũdum Io. niſi ponas q fuit præſens aduſtioni. nam tunc directa: quia præſentia pro conſenſu habetur. vt. j. de fur. fal. §. ſi is qui. Accur.

Præſentia pro conſenſu habetur.

b *Qui ſecum habeat.* ſ. agi poſſet vt remoueat, ſi non interſit: vt &. ĩ. ſi ſeruit. vin. licuit. §. ſi. & §. pen. niſi ſic habeat vt quotidie flãmeſcat paries: vt. ĩ. de ſerui. vrb. p̃dio. l. quidã &. l. fiſtulas.

c *Cautionem.* immo videtur hæc cautio ceſſare vt. j. de dam. infe. l. flumi num. §. præterea. quę eſt contra. Sol. ibi nomine furni fuit cautum: hic nomine ignis prouenientis vitio furni, nec fuit culpa furnarij: vnde hic valet, ibi nõ: cũ ibi ſteruenerit poſtea culpa furnarij. vel ibi tantum culpa furnarij: hic vitio furni tantũ. vel hic expreſſe de facto ſeruorum.

* *ſeruet.*

d *Ex locato.* ſuo nomine, cum non prouiderit igné, & ſic fuerit in culpa.

e *Teneri.* noxali.

f *Colonus.* noxali conuentus, ita ſcilicet q noxalis detur.

g *Noxios.* ſcilicet ſuos, vt dixi.

h *Habuiſſet.* ſ. in miniſterio. eſt enim hæc culpa: vt inſti. de oblig. quę ex quaſi ma. §. item. &. j. loc. l. videamus. circa prin. &. l. qui inſulam. §. qui mulas. &. ĩ. ea. l. §. ſi fornacarius. ibi, ſi negligens &c.

i *Teneri.* ſ. ſine noxę deditione.

k *Et circa inquilinorum.* quibus locaui domum.

l *Inquit lex.* vt ſupra ea. l. §. tertio autem capite.

m *Segetem.* ſeminando. aliàs ſi iã collectis fructibus, ceſſat interdictum: vt. j. quod vi aut clam. ſi alius. §. notauimus.

n *Colonum.* ſcilicet poſſe agere quod vi aut clam nomine fructuum:

vt infra

vt infra quod vi aut clam.l.quanquam.

a *Inquiunt.* ſcilicet eum qui damnum dedit. ſic & infra de iure do.l.cum pater dotem.bene autem dico in factum agere: & non Aquil.nam pro quia &c.ſecundum Io.

b *Nam.* bene dico in factum,non Aquilia &c.

c *Alia.* ſcilicet ſpecies damni eſt.

d *Ipſius.* ſcilicet rei.

e *Mutatione.* ſcilicet interueniente.

f *Separatio ſit.* vt ſic habeat locum in factum actio:vt dictum eſt. Acc.

Spurca quid ſit.

g *Spurcauit.* ſpurca dicitur id quod ex ore porci cadit.

†*Spurcum vinum dicitur aut aqua mixtũ, aut igne calefactũ, aut muſtũ antequam deferueſcat.ſic de ſpurcare vinũ, id eſt aquã infuſa vitiare. Budæus hic*

h *Agi poſſe.* quia hic corpus ipſum corruptũ eſt: vt.ſ. ea.l.§. itẽ ſi quis. in ſuperiori non ita. Acc.

i *Sed non eſſe nouum.* ſic vides.C.de ſac.ſanc.eccle.l.generali.Sed argu. contra.ſ.de verbo.obli. l.doli.Accurſius.

k *Tumorem fecerit.* facit infra ad Sil.l.j. §. occiſorum.

l *Viliorem.* quantum ad vires.Accurſius.

m *Deteriorem ve.* quantum ad vendendum. Accurſius.

n *Ceſſat.* vt.ſ. eadẽ.l. §. Viuianus.Accurſius.

o *Ruptiones.* ſcilicet tãtum.

p *Agi poſſe.* vt.ſ. eo.l. ſcientiam. §.j. &.ſ.tit.j. hæc actio.&.ſ.ti.j.l.fin.

q *Actio.* vtilis. nec enĩ corpus eſt læſum.

r *Item ſi quis.* facit. ſ.ea. l.§.inquit. imò ibi contra.

ſ *Actionem.* l.Aquil.vtilem,& in factum nihilominus: vt hic ſubiicit,& ſ.de præſcrip. verb.qui ſeruandarum.§. ſed & ſi calicem.& inſtit.de obl. quæ ex delic.§.interdũ.

t *Agendum.* ſ. erit. vel repete, Sabinus exiſtimat,quod eſt ſupra.

u *Placuit.* vt.ſ. de fur.ſi quis vxorem. in prin. & §.ſi quis.

x *Idem etiam.* hoc refertur ad primum caſum.

y *Si mulier.* ſcilicet prægnans.

z *Eiecerit.* ſ.partum.

a *Et ſi mulꝰ.* ſibi locatum.& facit.ſ.loca. qui inſulam.§.qui mulas.

b *Aquilia tenebitur.* idẽ ſi virginem immaturam ſtuprauerit, ꝙ teneatur Aquilia:vt.ſ. de iniur. ſi ſtuprum.in fin. Sed cum oliua immatura plus reddat fructuum,quàm matura:vt.ſ.de vſufruc.le. l.pe. quomodo agitur? Rñ.quia non ita ſanum vel bonum fructum reddit. Item cuius temporis fiet æſtimatio? Reſpon. idem quod in infante: vt ſupra eo.l.Neratius.§.ſi infans.Immo etiam ad futurum: vt.ſ.eo.liber homo.

minus amplius inquietet. [a] Nã [b] alia [c] quædã ſpecies damni eſt, ipſum quid corrumpere & mutare,vt lex Aquilia locum habeat:alia,nulla ipſius [d] mutatiõe [e] applicare aliud, cuius moleſta ſeparatio ſit. [f] Cum eo planè qui vinum ſpurcauit, [g] † vel effudit, vel acetum fecit, vel alio modo vitiauit,agi poſſe [h] Aquilia Celſus ait: quia etiam effuſum,& acetum factum,corrupti appellatione continetur.Et non negat fractum & vſtum contineri corrupti appellatione: ſed non eſſe nouum, [i] vt lex ſpecialiter quibuſdam enumeratis,generale ſubiiciat verbum, quo ſpecialia complectatur.quę ſententia vera eſt. Rupiſſe eum vtique accipiemus qui vulnerauerit,vel virgis vel loris vel pugnis cecidit, vel telo vel quo alio, vt ſcinderet alicui corpus: vel tumorem fecerit: [k] ſed ita demum, ſi damnum iniuria datum eſt. Cæterùm ſi nullo ſeruum pretio viliorem [l] deteriorémve [m] fecerit: Aquilia ceſſat: [n] iniuriarúmque erit agendum duntaxat.Aquilia enim eas ruptiones [o] quæ damna dant, perſequitur. Ergo & ſi pretio quidem non ſit deterior ſeruus factus, verùm ſumptus in ſalutem eius & ſanitatem facti ſunt, in hæc mihi videri damnum datum:atque ideo lege Aquilia agi poſſe. [p] Si quis veſtimenta ſciderit vel inquinauerit, Aquilia quaſi ruperit tenetur. Sed & ſi quis milium vel frumẽtum meum effuderit in flumen, ſufficit Aquiliæ actio. [q] Item ſi quis [r] frumento harenã vel aliud quid immiſcuit,vt difficilis ſeparatio ſit,quaſi de corrupto agi poterit..

Not.in vers.quod ſi ad aliquem.quòd punitur ille qui dat opem mediate,non ſolum ſi immediate. Bal.

Si quis de manu mihi nummos excuſſerit, Sabinus exiſtimat damni iniuriæ eſſe actionem, [s] ſi ita perierint,ne ad aliquem peruenirent : puta ſi in flumẽ vel in mare vel in cloacam ceciderunt. Quòd ſi ad aliquem peruenerunt,ope conſilio furtum factum * agendum. [t] quod & antiquis placuit. [u] Idẽ etiam [x] in factum dari poſſe actionem ait. Si mulier [y] pugno,vel equa ictu à te percuſſa, eiecerit: [z] * Brutus ait Aquilia teneri quaſi * rupto. Et ſi mulum [a] plus iuſto onerauerit, & aliquid membri ruperit, Aquiliæ locum fore. Si nauem venaliciarum mercium perforaſſet, Aquiliæ actionem eſſe, quaſi ruperit, Viuianus ſcribit.

Allegatur iſte text.quòd aliud eſt damnum, aliud eſt furtum. damnum eſt cum rei corruptione:furtum eſt cum amotione. Bal.

Si oliuam immaturam decerpſerit, vel ſegetem deſecuerit immaturam,vel vineas* crudas, Aquilia tenebitur; [b] quòd ſi iã maturas, ceſſat Aquilia. Nulla enim iniuria eſt, cum tibi etiam impenſas donauerit, [c] quæ in collectionem huiuſmodi fructuum impenduntur.Sed ſi collecta hæc interceperit, furti tenetur. Octauenus in vuis adiicit:niſi, inquit, in terram vuas proiecerit, vt effunderentur. [d] Idem & in ſilua cædua ſcribit: vt ſi immatura, Aquilia teneatur:quòd ſi matura * interceperit,furti teneri eum,& arborum furtim cæſarum. [e] Si ſalictum maturum ita ne ſtirpes læderes, tuleris:ceſſare Aquiliam.

Nota quòd etiam bonum quis mihi faciendo,interdum facit mihi iniuriam, quod eſt multum notandum,ſecundum glo. Bal.

Et ſi puerum quis caſtrauerit,& pretioſiorem fecerit, [f] Viuianus ſcribit ceſſare [g] Aquiliam:ſed iniuriarum [h] erit agendum, aut ex edicto ædilium, [i] aut in quadruplum. [k]

Not.quòd conuentio facit ceſſare actionẽ legis Aquil.ſicut actionem ex contractu.

Si calicem diatretum [l] faciendum [m] dediſti: ſi quidẽ imperitia fregit,dãni iniuria tenebitur. ſi verò non imperitia fregit,ſed rimas habebat vitioſas, poteſt eſſe excuſatus. & ideo plerumque artifices conuenire ſolent cũ eiuſmodi materiæ dãtur, nõ periculo ſuo ſe facere.quę res [n]

c *Donauerit.* No.videri quem donare:vt inſti.de rerum di.§. ex diuerſo.Sed cõtra.ĩ.de neg.geſt.ſi pupilli.§.ſed & ſi quis.Sol.ibi animo lucrandi:hic animo damnum dandi tantùm.vel ibi nomine domini:hic ſuo.Item cõtra.j.fami.ercif.l. fundus qui.&.j.ſo. ma.l.fructus.Solu.ibi quãdo erat in retentione : hic autem petere volebat, ſecundum Io. Item contra. C.de rei vindicatione. l.domum.ſed ibi in expenſis circa rem factis,hic circa fructus.Item ibi erat in retentione.

** furti quidem ag.*

d *Vt effunderentur.* & ſic non tenetur furti, cum animum lucrandi non habuerit:vt.j.eodem.ſi quis te.§. fina. Accurſius.

** Eiicere, verbum eſt ad immaturam partum accommodatum: vt de cielli ps° dicitur pro abaſtin. Bu.*

e *Caſurum.* ſimili diſtinctione tenetur & interdicto quod vi aut clam: vt infra quod vi aut clam.l.ſi immaturam.

** quaſi de rupto.quaſi ruperit.*

f *Pretioſiorem fecerit.* quod intelligo ſecundum diuerſitatem locorum: vt in Apulia. ſed in Italia minoris eſt pretij.

g *Ceſſare.* vt arg. ĩ.ea.l. §.rupiſſe.Accurſius.

** Hal.vnus*

h *Sed iniuriarum.* Sic ergo.not.ꝙ etiam bonum quis mihi faciẽdo, facit mihi iniuriam: vt hic, quod eſt notandum .tenetur etiam iſte.l. Cornc. de ſica. vt.ſ. ad le. Cor.de ſi.l.iij.§.qui hominem. &.l.iiij.§. idem diuus.Item & hodie maior pœna imponitur, ſcilicet capitalis: vt. C. de eunuchis.l.j.&.ij.Accurſius.

i *Ædilium.* ſi quis talem vẽdat.nam eſt morioſus: vt infra de ædilit.edict. ſinautem. licet alia animalia non ſint vitioſa propter hoc: vt ĵ.de ædilit.edict. l.ædiles.§.ſed enim.

** immaturam*

** maturam*

k *In quadruplum.* ex.l. xij. tabula. ſcilicet actione in factum: vt & ſupra ſi quadrup. l.j. in princ.& prompte dicas hoc caſu dari actionem in quadruplũ: licet quidam dubitent. An autẽ vna prædictarum tollatur per aliam? Reſpon.

Actio vna an per aliã tollatur.

b Diatretum non ciuilis per criminalem:vt.C.quando ci.ac. cri. præiud.l. j. Sed vna criminalis per aliam ſic: vt infra de ac.l. ſenatus. Item vna ciuilis per aliam,niſi in id quod ex- cedit:vt infravi bo.rap. l.j.Accurſius.

calix torna tilis eſt, & celatui. Tra tum enim, diatretum Græce, fora tile, pertuſum,ſeruatile aut torne factum ſignificat. Budæus hic, & dam hic,& Alex. ab Alexan. Alb. lib.ſ. cap.17.

l *Si calicem diatretum.* forſitan à loco: vel ideo diatretum, quia duas capit menſuras.

m *Faciendum.* id eſt reficiendum.alioquin cur de futuris quæritur? Azo.

n *Quæ res.* id eſt quæ pactio.

a *Tollat.* id est facit non incipere. sic & non obligatus dicitur liberari quandoque, impropriè scilicet: vt. j. de verbo. obli. l. decē. No. tamen q̄ semper à periculo contingenti vitio materiæ, est excusatus: nisi contra dictum fuerit: vt. j. loca. ité quæritur. §. si gē ma. & l. si quis fundum. §. si quis vitulos. & l. fi. Accursius.

a *Extricatas margaritas, hoc loco Vlpianus intelligit quas ex rudi & informi habitu arte grammarii polita sunt. Budæus.*

b *Extricatas.* id est desertas, vel separatas ab inuicem. Accursius.

c *Pertusis.* id est perforatis.

Actio legis Aquiliæ nō est famosa.

d *Lege Aquilia.* ex eo quod dicit dari Aquiliam viro in vxorem, & idem dicitur infra de dona. inter vi. & vxo. l. si mulier dolo. & j. e. l. pe. colligo, quòd hæc actio non est famosa. nam si esset, nō daretur in vxorem: vt. C. re. amo. l. diuortij. Sed cur datur cō stante matrimonio: vt hic dicit, cum sit pœnalis: vt. C. re. amo. l. ij. Respon. hic dabitur in simplum tātum: vt. j. de ser. corrup. l. fi.

e *Fores.* id est ostia siue portas.

f *Commendauerit.* id est cōmodauerit alicui seruum cum mulo. Vel dic id est depositum, scilicet seruum & mulum similiter? vt subiicit: vel dic plane, vt sonat.

g *Loro.* id est fræno, siue camo. Accursius.

h *Præcipitaret.* scilicet mulus.

i *Si pro perito.* quod est vbi ad mulum regendū seruum petij, & ipse eū mihi obtulit: vt & infra loc. l. cū in plures. §. seruum.

k *Imperitum.* scilicet seruus. Azo.

l *Terrore.* scil. extranei.

m *Ex locato.* i. ex conducto: vt. j. posuit.

n *Actio.* vtilis cum nō corpore dedit damnum: vt institutio. eodem. §. finali.

Flostellari.

b *Victori legit Bud. pro eo quod erat tectori, & recte: quia victores cuparii sunt: qui vitibus cupas sarciūt vinciuntque. vitilia autē sunt quæ sic lēta sunt vt cōmode flectantur. Est vinire, vincire & inflectere. hac vide.*

o *Etiam Aquilia.* scil. noxalem: vt seruus cui pollex erit abscissus, detur pro noxia.

p *Item si victori.* b vetus lectio est, tectori, id est artifici. Azo.

q *Lacum.* genus vasis, torcular forte erat.

r *Pertuderit.* id est perforauerit.

† *Huic responso congruit Exodi cap. xi. circa fin.*

s *In factum.* non enim vinum tetigit, sed causam effusionis præstitit: vnde non tenetur directa Aquil. sed in factum: vt. j. eo. l. qui occidit. §. penul. Accursius.

t *Qui foueas. Occidit.* puta bos.

u *Aquilia.* vtili, vel in factum: quia non suo corpore dedit damnum: vt institu. eod. §. fi.

x *Obligati sunt.* sed & interdicto quod vi aut clam: vt. j. quod vi aut clam. l. si alius. § penul.

y *Nihil.* id est non. Accursius.

z *Denuntiatum est.* nam tunc cessat: vt. j. eo. l. si putator. Accur.

ex locato tollit [a] actionem, & Aquiliæ.

Actio legis Aquiliæ redditur inter virū & vxorem. Bal.

Si cum maritus vxori margaritas extricatas [b] dedisset in vsu, eaq; inuito vel inscio viro perforasset, vt pertusis [c] in linea veteretur: teneri eam lege Aquilia, [d] siue diuertit, siue nupta est adhuc. Si quis ædificij mei fores [e] confregerit, vel refregerit, aut si ipsum ædificium diruerit, lege Aquilia tenetur. Si quis aquæductum meū diruerit, licet cementa mea sunt quæ diruta sunt, tamen quia terra mea non sit qua aquam duco, melius est dicere actionem vtilem dādam.

Si ex plostro lapis ceciderit, & quid ruperit vel fregerit, Aquiliæ actione plostrarium teneri placet, si malè cōposuit lapides, & ideo lapsi sunt. Si quis seruum conductū [habens] ad mulum regendum, commendauerit [f] ei mulum: ille ad pollicem suum eum alligauerit de loro, [g] & mulus eruperit, sic vt & pollicem auelleret seruo, & se præcipitaret, [h] Mela scribit, si pro perito [i] imperitus [k] locatus sit, ex conducto agendum cum domino ob mulum ruptū vel debilitatum. sed si ictu aut terrore [l] mulus turbatus sit, tum dominum eius, id est muli & serui, cum eo qui turbauit habiturū legis Aquiliæ actionem. Mihi autē videtur & eo casu quo ex locato [m] actio [n] est, competere etiā Aquiliæ. [o] Item si victori [p] * locaueris lacum [q] vino plenum curandum, & ille eum pertuderit, [r] vt vinum sit effusum, Labeo scribit in factum [s] agendum.

XXVIII. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

QVi foueas † vrsorum cerniorúmque capiendorum causa faciūt, si in itineribus fecerunt, eoq; aliquid decidit, [t] factumque deterius est, lege Aquilia [u] obligati sunt. [x] at si in aliis locis vbi fieri solent fecerunt, nihil [y] tenentur. Hæc tamen actio ex causa danda est: id est, si neque denuntiatum [z] est, neque scierit aut prouidere potuerit. Et multa huiusmodi deprehenduntur, quibus summouetur petitor si euitare periculum poterit:

XXIX. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

QVemadmodum si laqueos eo loci posuisses, quo ius ponendi non haberes, [a] & pecus vicini in eos laqueos incidisset.

Non possum mea auctoritate tollere, quod supra meum pendet: sed quod in meo est. Bar.

Si protectum meum quod supra domum tuam nullo iure habebam, recidisses, posse me tecum damni iniuria agere Proculus scribit. debuisti enim mecū, ius mihi non esse protectum habere, agere: [b] nec esse æquum damnū me pati, recisis à te meis tignis. Aliud [c] est dicendum ex rescripto imperatoris Seueri, qui ei per cuius domum traiectus erat aquæductus citra seruitutem, rescripsit iure suo posse eum intercidere. & meritò. interest enim, quòd hic in suo protexit, [d] ille in alieno fecit.

Si nauis tua impacta [e] in meā scapham damnum mihi dedit, quæsitum est, quæ actio mihi competeret. Et ait Proculus, si in potestate nautarum fuit ne id accideret, & culpa eorum factum sit, lege Aquilia cum nautis agendum: quia parui refert, nauem immittendo, aut seruaculum [f] *ad nauem ducendo [g], an tua [h] manu damnum dederis, quia omnibus his modis per te damno adficior. sed si fune rupto, aut cum à nullo regeretur, nauis incurrisset, cum domino agendum non esse. [i]

Item Labeo [k] scribit, si cum vi ventorum nauis impulsa esset in funes [l] anchorarum alte-

Protectum.] CASVS vsque ad. §. si protectū. planus est. *[SI PROTECTVM.]* Tigna mea extendi super domum tuam. an possis tua auctoritate rescindere? & distin. quia aut protectum sustentatur domo mea, & non potes, sed cum iudice, si in tuo tantum sustentatur, tunc potes rescindere, & non teneris. hoc probatur exemplo. *[SI NAVIS.]* Planus est. Si nautę fuerunt in culpa, tenentur. l. Aqui. aliàs non tenentur nautæ, neque dominus nauis. Item Labeo eandem distinctionē facit quam facit. ff. proxi. §. hic, & in sequentibus. §. §. vsque ad. §. hoc plus. est vsq; in fi. l. Viuianus.

a *Non haberes.* f. teneris, nisi denuntiaueris: vt & ff. l. proxi. diximus.

b *Habere, agere.* f. negatoria. Et sic not. hic arg. contra eos qui dicunt negatoriam habere locum demum seruitute amissa: vt. j. arbo. fur. cæ. l. fin. Cauebit tamen mihi inferiori hic destruēr: vt infra ad exhib. l. thesaurus. & de glan. leg. l. j. Accursius.

c *Aliud est.* id est diuersum est. Azo.

d *Protexit.* i. caput protectus est in suo qui immittebat: licet super alterius domū protendatur: vt & j. vti possid. l. fi duo. §. item videamus. & §. sed & fi. hic autem alius fecit in alieno: & ideo iure præciditur etiā sua auctoritate: vt hic & arg. C. de decur. l. generali. & ff. de serui. vrba. prædi. l. sed si inter me. nam non debet quis in alienum fic quærere vel facere: vt &. C. de met. & metal. libr. xj. l. quoſdā. Sed contra, de relig. ossa. in princ. vbi etiam de suo non potest ossa mouere sine auctoritate maioris ab alio illata. Solu. speciale ibi fauore religionis: vt &. j. eo. titu. l. sunt personæ.

ſeruaculū. vtraqueliſ Florentina eſt. Alii vtriculum legūt: alii gubernaculū.

e *Impacta.* vt enim pactum alterum alteri adstringit: ita & hic quoque altera ab altera tenebatur. vel. i. impulsa. Accursius.

f *Gubernaculum.* id est instrumentum quo recte ducitur nauis.

g *Ad nauem ducendo.* aliàs à naue ducendo. i. remouēdo. aliàs ad nauē ducendo, id est ante nauē, cū retro ire debeat.

h *An tua.* mutatio personarum. Azo.

i *Non esse.* vt infra de publica. l. fi. §. fi propter. nam nec pro rebus inanimatis agitur noxaliter vel lege Aquil. nisi in casu: vt infra de damno infecto. l. prætor ait. §. hoc edictum.

k *Item Labeo.* supra posuit cum dominus nauis vim inferentis dedit damnum: hic cum dominus nauis vim patientis.

l *Funes.* scilicet nauis impulsæ.

a *Nullam actionem.* vt argu. infra eod. ſi quis ſumo. §. tina. & infra de aqua plu. arcend. l. j. §. de eo. ibi, quòd ſi aliter &c. & infra de incen. l. quo naufragium. §. quod ait prætor. & j. de præſcrip. ver. l. qui ſeruandarum. & infra de bo. lib. l. qui cum. §. ſi libertus. in fi. & infra de aqua plu. arcen. l. ſi in meo. Accurſius.

b *Fieri æſtimationem.* immo videtur fieri quaſi ſpei: vt & infra de actio. emp. l. ſi iactum. quæ eſt contra. Solut. hæc actio ſtricti iuris eſt: illa bo. fi. & ideo patet latius in ea iudi. officiũ. Vel melius, hæc actio non datur niſi pro præterito damno: & idcirco non æſtimatur futurum: vt infra de priua. deli. l. nũquam. §. item quæſitum. Sed argu. contra. not. ſupra eo. liber homo. j. reſpon. Azo.

c *Probandam.* ſi inſtrumentum eorum veluti indago fuerit ab aliquo inciſum. nam non æſtimantur aues. Accurſius.

d *Obruiſſet.* ſcilicet culpa nautarum.

e *Gubernatorem.* nihilo minus & in exercitorem: vt inſtitu. de obliga. quæ ex quaſi delic. §. item exercitor. Et dic gubernatorem, ſcilicet retro: ductorem, qui ſcilicet ante vadit ducendo nauem.

f *In dominum.* nec in alium. Et ſic collige hic à contrario in dominum dari, quãdo non fuit fortuitus caſus.

g *Sufficere.* vt ſic ea intentata non detur in factum contra exercitoré. Accurſius.

h *Pecudes.* ſcilicet occiſæ. ſed ſi vulneratæ, agitur ex hoc tertio capite: vt ſupra eod. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi quis alteri. &. §. rupiſſe. & inſtitu. eo. §. capite.

i *Aliquis.* ſcilicet magiſtratus.

k *Cepiſſet.* non iure, & ſciẽs: vt differat à ſequẽtibus. Accurſius.

l *In factum.* & nihilominus vtilis Aquil. quia vtraque ex æquitate datur: vt. C. eo. l. de pecoribus. & infra vi bono. rap. l. ij. §. ſi publicanus. & eſt ſimile infra de noxa. l. ſed & eo nomine. Not. ergo ex hoc. §. magiſtratus conueniri: vt ſupra quod met. cauſa. l. iij. & infra de pericul. & com. rei vẽd. l. eum qui. ſed ſi iure feciſſet, non tenetur: vt infra de iniur. l. iniuriarum. §. j. & infra de dam. infec. l. ſi finita. §. ſi publicus. quæ ſunt arg. contra. Item contra infra quod vi aut clam. l. ſi alius. §. eſt & alia. Solu. vt dices infra eo. ſi quis fumo. §. j. Accurſius.

m *Item ſi dum putat.* non tenebitur, cum iure faciat: & ſic nõ fuit culpa: vt infra de iniur. l. iniuriarum. §. j. Accurſius.

n *Accipienda.* ex vi repetitionis, vt plene no. inſti. eo. §. deniq; ff. Vetus.

rius, & nautæ funes præcidiſſent: ſi nullo alio modo niſi præciſis funibus explicare ſe potuit, nullam[a] actionem dãdam. Idémque Labeo & Proculus & circa retia piſcatorum in quæ nauis piſcatorum inciderat, æſtimarunt. Planè ſi culpa nautarum id factum eſſet, lege Aquilia agendum. Sed vbi damni iniuria agitur, ob retia, non piſcium, qui ideo capti non ſunt, fieri æſtimationem[b], cum incertum fuerit an caperentur. Idémque & in venatoribus & in aucupibus probandum[c]. Si nauis alteram contra ſe venientem obruiſſet[d], aut in gubernatorem[e], aut in ducatorem actionem competere damni iniuriæ Alfenus ait. Sed ſi tanta vis naui facta ſit, quæ temperari non potuit, nullam in dominum[f] dandam actionem. ſin autem culpa nautarum id factum ſit, puto Aquiliæ ſufficere[g]. Si funem quis quo religata nauis erat, præciderit, de naue quæ periit, in factum agendum. Hac actione ex hoc legis capite de omnibus animalibus læſis quæ pecudes[h] non ſunt, agendum eſt: puta vt de cane. ſed & de apro & leone, cæteriſque feris & auibus idem erit dicendum.

Etiam magiſtratus tenetur de damno dato, niſi id fecerit inuidice ſuum officium exequendo: præſertim contra rebellem ſeu reſiſtentem ſibi ſeu iuriſdictioni. Baldus.

Magiſtratus municipales ſi damnum iniuria dederint, poſſe Aquilia teneri. Nam & cum pecudes aliquis[i] pignori cepiſſet[k], & fame eas necauiſſet, dum non patitur te eis cibaria adferre, in factum[l] actio danda eſt. Item ſi dum putat[m] ſe ex lege capere pignus, non ex lege ceperit, & restritas corruptáſque reddat, dicitur legem Aquiliam locum habere.

Quod dicendum eſt & ſi ex lege pignus cepit. Si quid tamen magiſtratus aduerſus reſiſtentem violẽtius fecerit, non tenebitur Aquilia. Nam &[ſi] cum pignori ſeruum cepiſſet, ille ſe ſuſpenderit, nulla datur actio.

Dicta in vno capite legis, intelliguntur tacite repetita in alio capite eiuſdem legis. Baldus.

B Hæc verba, *quanti in triginta diebus proximis fuit*, etſi non habent, *plurimi*, ſic tamen eſſe accipienda[n] conſtat.

XXX. PAVLVS libro vicenſimo ſecundo ad Edictum.

QVi occidit[o] adulterũ deprehenſum ſeruum alienum, hac lege non tenebitur. Pignori[p] datus ſeruus ſi occiſus ſit, debitori actio competit. Sed an & creditori danda ſit vtilis, quia poteſt intereſſe eius quòd debitor ſoluendo non ſit, aut quòd litem tempore amiſit[q], quæritur. C Sed hic iniquum eſt & domino & creditori eum teneri: niſi ſi quis putauerit[r] nullam in ea re debitorem iniuriam paſſurum[s], cum proſit ei ad debiti quantitatem[t], & quod ſit amplius, conſecuturus ſit ab eo: vel ab initio in id quod amplius ſit quàm in debito, debitori dãdam actionem. Et ideo in his caſibus in quibus creditori danda eſt actio propter inopiam debitoris, vel quòd litem amiſit[u], creditor quidem vſque ad modum debiti habebit Aquiliæ actionem, vt proſit hoc debitori: ipſi autem D debitori in id quod debitum excedit, competit Aquiliæ actio.

Si quis alienum vinum vel frumentum conſumpſerit, non videtur damnum iniuria dare: ideoque vtilis[x] danda eſt actio.

Not. quòd ille qui non prauidet quod prauidere debuit, eſt in culpa. Baldus.

A QVi occidit.] CAIVS. Inueni ſeruum alienum cum vxore mea iacentem, & eum interfeci. an tenear Aquil. quæritur. Et reſpon. quòd non. [PIGNORI.] Titius obligauit mihi pignori librum ſuum: in quo alius dedit damnum. quæritur an competat mihi Aquil. vel Titio? Reſpond. quòd debitori datur, quia domino. ſed certe mihi creditori datur in duobus caſibus ſolũmodo in quantum eſt meum debitum: in reſiduum debitori datur. [SI QVIS.] Planus eſt. [IN HAC.] Siue ab initio interueniat culpa, ſiue ex poſtfacto: tenetur qui ignem immiſit. l. Aquil. aliàs nõ tenetur. [SI VLNE RATVS.] Planus eſt cum. l. ſequen. Vitianus.

o *Qui occidit.* ſicut pater poteſt quemlibet occidere quem in opere Veneris cum filia ſua inuenerit, & vbicumque: vt infra ad. l. Iuliam de adul. l. patri. & l. ſeq. & l. quod ait. Maritus verò non omnem, nec vbique: vt eo. tit. l. marito. in princ. & §. j. aliàs autem punitur occidés: vt C. ad leg. Iul. de adul. l. Gracchus. Azo.

p *Pignori.* Caſus eſt: dedit aliquis damnum in re mihi obligata à Sé pronio: an creditori, vel debitori, vel vtrique cõpetat Aquilia? debitori autem conſtat dari, quia domino: vt ſupra eod. l. item Mela. §. legis. ſed & creditori datur in duobus caſibus: ſcilicet ſi amiſit perſonalem actionem. Item ſi debitor non ſit ſoluẽdo. quibus duobus caſibus ſolum inquãtum eſt ſuum debitum, ei datur: in reſiduum ſi quid eſt, debitori datur. *Caſus ponitur.*

q *Amiſit.* per triginta annos tacens: quia licet non poſsit vltra debitum petere, poteſt tamen per pignoris retentionem ſeruare. ſed hoc non valet: quia hæc præſcriptio tempore harum legum non erat. ideo pone in iſtis actionibus, quæ iure iſto certo tempore finiebantur, vt redhibitoria, & quanto minoris: hypotheca vero in perpetuum.

r *Putauerit.* ſcilicet melius.

s *Paſſurum,* in eo quod erat debitum. Accurſius.

t *Quantitatem.* vt infra de pig. actio. l. ſi pignore,

u *Amiſit.* ſcilicet creditor. Azo.

x *Vtilis.* quia actio legis Aquiliæ pro corruptis locum habet. hoc autem non videtur corruptum, cum eo vſu conſumatur ad quem eſt inuẽtum: vt infra de præſcrip. verb. l. qui ſeruandarum. in fi. Accurſius.

a *Fecisse videtur.* Not.hanc regulam:vt hic,& infra vi bo.rap.l. antepenul.§.si cum seruum.& supra eo.si seruus seruum.§.si quis insulam.in fin.& infra ad.l.Cornel.de sica.l.nihil.& infra loca. l.videamus.§.fina.&.l.qui domum. in fi.arg.contra infra de ser. cor.l.Neratius.§.sunt enim &c.& supra eo.l.qua actione.§.Celsus.Item not.quòd generalitas restringitur cum culpa alicuius in faciendo præcesit, propter quam damnum est secutum.Item not.ex hoc.§. quòd vbicumque habet locum actio quod met. cau. vel de dolo, & hæc videtur locum habere: quia & illæ exigũt damnum,sicut ista: vt supra quod met. causa. illud. §.fina.& de dolo.l.cum quis.& hic.sed certè hic accipitur damnum pro destructione tantum:ibi autem largius:vnde non concurrit hæc cum illis semper.Accursius.

† *Cõcor.text. in cap.placet.1.q.1.*

b *Crimine.*cũ dolo præsumpto.

c *I putator.Si is.* scilicet ramus.Azo.

d *Proclamauit.*non impune omittitur denuntiatio: vt hic,& institut. eo.§.item.& infra mandat.inter.§.qui suscepit. &.l.si fideiussor.§. si cũ debitor. & supra eod.l. qui foueas.Accursius.

† *Hic habem° text. optimũ, & tenẽdũ mãu: & quãdo quis dicatur perire sua negligẽtia siue culpa, dic quòd illud est secũdum Bald. quando non permittit se curari: vel si concubuit cum vxore vel aliqua muliere: vel si noluit me dicis obedire.*

e *Si in priuato.* si per eũ locum iter erat:vt infra dicitur.

f *Prouisum.*sic infra loca.si merces.§.penul.

g *Non possit.*sic & infra de eui&t. & si rẽ quã. §.fi.in fi.

h *Vulgo iter fiat.* sic & infra titu.j.l.j.§.ij.

i *Non potuerit.* nec debuerit: vt & infra mandat.l.si fideiussor.§.si cũ debitor.Accursius.

† *Hoc pertinet cap. Deut.19.*

Illud.] CASVS. Siue collectio seruorũ tuorum dedit mihi damnum, siue faciant mihi furtum,liberaberis dando tantum quantum si vnus homo liber fecisset: quia in vtroque casu est eadem ratio: igitur & idem ius. Vlpianus.

k *Singulos.*id est nomine singulorum.

l *Fecisset.* vt & infra si famil.fur. fecis. dicatur. l.j.

m *Damni iniuria.*id est actione legis Aquiliæ.

n *Obseruandum.* immo videtur quòd non: vt supra de iurisdict. omnium iudi.si familia.quę est contra.Solu. vt ibi.

† *Iste text. allegatur quòd vbi est eadem ratio vel aquitas idẽ ius sta-*

In hac quoque actione quæ ex hoc capitulo oritur, & dolus & culpa punitur:ideoque si quis in stipulam suam vel spinam comburendæ eius causa ignẽ immiserit,& vlterius euagatus & progressus ignis alienam segetem vel vineam læserit, requiramus num imperitia eius aut neglegentia id accidit. nam si die ventoso id fecit,culpæ reus est.Nam & qui † occasionem præstat, damnum fecisse videtur[a]. In eodem crimine[b] est & qui non obseruauit ne ignis lõgius procederet. At si omnia quæ oportuit obseruauit, vel subita vis venti longius ignem produxit,caret culpa. Si vulneratus † fuerit seruus non mortiferè,neglegentia autem perierit,de vulnerato actio erit,non de occiso.

Nota clamantem excusari,& facit contra curẽtes equos,nam debent dicere,guarda guarda.Baldus.

XXXI.IDEM libro decimo ad Sabinum.

SI † putator ex arbore ramũ cũ deiiceret, vel machinarius hominem prætereuntẽ occiderit, ita tenetur,si is[c] in publicum decidat, nec ille proclamauit[d], vt casus ei° euitari possit.Sed Mucius etiam dixit,si in priuato[e] idem accidisset, posse de culpa agi.Culpam autẽ esse, quod cum à diligente prouideri poterit, nõ esset prouisum[f]: aut tum denũtiatum esset, cum periculum euitari non possit.[g] Secũdum quam rationem non multum refert, per publicum, an per priuatũ iter fieret:cum plerũque per priuata loca volgò iter fiat.[h] Quòd si nullum iter erit, dolum dumtaxat præstare debet:ne immittat in eum quẽ viderit transeuntẽ.Nã culpa ab eo exigẽda non est: cum diuinare nõ potuerit[i] an per eũ locum aliquis transiturus sit.

Casus quos nectit paritas aquitatis, & identitas rationis, non sunt quo ad iuris dispositionem separandi.Oldra.

XXXII.GAIVS libro septimo ad Edictum prouinciale.

ILlud quæsitum est†,an quod proconsul in furto obseruat quod à familia factum sit,id est vt non in singulos[k] detur pœnæ persecutio, sed sufficeret id præstari quod præstãdũ foret si id furtum vnus liber fecisset[l]: debeat & in actione damni iniuriæ[m] obseruari. Sed magis visum est, idem esse obseruandum[n].& meritò.cum enim circa furti actionem hæc ratio sit, ne ex vno delicto tota familia dominus careat,eáque ratio similiter & in actionem damni iniuriæ interueniat,sequitur vt idem debeat æstimari°, præsertim cum interdũ leuior sit hæc causa delicti: veluti si culpa & non dolo[p] damnum detur.

Quando plura delicta diuersis temporibus sunt facta, de quolibet venit imponenda pena: sed quando sunt eodem tempore, de vno punitur.Bartolus.

Si idem eundem seruum vulnerauerit, postea deinde[q] etiã occiderit:tenebitur & de vulnerato, & de occiso. duo enim sunt delicta[r]: aliter atq; si quis vno impetu pluribus vulneribus aliquẽ occiderit: tũc enim vna erit actio de occiso[s].

In actione legis Aquilia venit interesse commune,non interesse affectionis: & pretia rerum non matimur ex singulari affectione,sed æstimatione communi.Bald.

XXXIII.PAVLVS libro secundo ad Plautium.

SI seruum meũ occidisti, nõ affectiones æstimandas esse puto,veluti si filium tuum[t] naturalem quis occiderit, quẽ tu magno emptũ velles:sed quanti omnibus valeret.Sextus quoque Pedius ait, pretia rerũ non ex affectione nec vtilitate singulorum,sed communiter fungi[u]. Itaque cum qui filium naturalem possidet,non eo locupletiorem esse, quòd eum plurimo si alius possideret redempturus[x] fuit: nec illũ qui filium alienum possideat, tantum habere,quanti eum patri vendere posset. In lege enim Aquilia damnum[y] consequimur: & amisisse dicemur quod aut consequi potuimus[z], aut erogare cogimur[a]. In damnis quæ lege Aquilia[b] non tenentur,in factum datur actio.

A tur,secundum Azo.præterea ibi dicit in actione iniuriarum, hic in actione damni iniuriæ.

o *Æstimari.* Not.quòd vbi est eadem ratio, & idem ius. sic infra de fonte.l.j.§.interdum. & infra de adulter.si postulauerit. §.ratio. & argu.supra de eden.l.quædam.§.nummularios. & institut. quod cum eo.§.si igitur.ver.istas.& supra nau.caupo.stabu.l.nauta.§. fina. &.j. de bono. possessio. ex testa. mili. l.j.circa princip.Sed argu.contra infra de ₵ol. bo.si quis.in fi.j.respon. Item contra est vbicunque inuenitur maximè in aliqua lege. denotat enim quòd alia ratio in altera, tamen idem statuitur ius, secundum Azonem.

Concor.text. in.§.pacis ratione.instit. quibus modis pa. pos.sol.sext. in.§.si igitur.in fine. quod cũ eo qui in alie. potesta.est neg.ge.esse dicatur. in fi.Bologn.

p *Non dolo.* furtum autem non fit sine dolo. Accursius.

q *Deinde.* id est ex interuallo.Accursius.

r *Delicta.* vt & infra de priua.delic.l.nunquã. §.j.

B

C

De occiso. Not.quòd propter cõtinuationem vnum est delictum,licet plura vulnera.nam ecõtrario quandoque vnum est factum, & tamen plura delicta:vt furtum,rapina, damnum, iniuria: vt infra de priua.delict. l.nunquam. §.j. & facit infra de iniur.l.prætor. §.si plures.

t *Si seruum.Tuum.*mutat personas.

u *Fungi.*id est æstimari faciendo æstimationem,secundum eum locum vbi quis cogitur respondere. sunt enim varia pretia rerũ: vt infra de eo quod cer.loc. ideo. & infra de actio. emp.ratio.§.fin.& infra ad.l.Falcid.l. pretia rerum. &.l.in lege Falcidia.&.l.iij.§.fi.

D

x *Redimeremus fuit.* quod ergo dicitur:res tantum valet,quãtum vendi potest:intellige communiter:vt.j.de iure fisc.non intelligũ.§. diui fratres. &.j.ad.l.Fal.l.iij.§ prin. &.l.quærebatur.&.j.ad Treb.l.j.§.si heres.

y *Damnum.*id est damni æstimationem.

z *Posuim°.*s.cõmuniter. Et sic no.in.l.Aquilia lucrũ venire.sic.j.ne quid in lo.pu.l.ij.§.merito.& j.rẽ rat.habe.si cõmissa. &.ẽ.e.inde Neratius. in prin.Sed arg.cõtra.j.de aqua plu.arc.l.j.§.sicut. &.j.quæ in fraudem creditorum.l.patrem. &.l. qui autem.in prin.& infra de fur.si is.§.fi.

a *Cogimur.*vt impensas vulnerato seruo. Accur.

b *Lege Aquilia.*scilicet directa, vel vtili: vt infra de præscript. verb.l.

verb. l. quia. & hoc ſi æquitas ſuadeat actionem dari. alioquin contra, vt. ſ. eo. quemadmodum. §. ſed & ſi tãta. Accur.

a *Quia retro adcreuiſſe.* id eſt non deminutum eſſe. Accurſius.

b *An ſicut repudiante legatario.* qui ſolus eſt. Io.

c *Non eſſet.* repudiatum ergo legatum pro non legato eſt: vt hic, & infra ſi certum pet. proinde. §. j. in fine. & ſupra eod. l. ſi dominus. §. j. & infra de lega. j. ſeruum filij. §. j. in fi- *ff. Liberãe* ne. &. l. ſi tibi homo. §. cum ſeruus. &. l. legatarius. §. ſi legatum. Accurſius.

d *Eique.* ſcilicet ſeruo inſtituto: at nunc liberto. Accurſius.

e *Computare non potuit.* quomodo enim viuens æſtimationé ſui vt mortui petet? & ſic eſt iuris impoſsibilitas. Accurſius.

f *Accidet.* vt ſupra eo. l. huic. §. fina. &. l. quia. & facit infra de his qui dele. vel effu. ſi vero. §. hæc autem actio. in fine.

g *Aquilia.* pro hereditaria portione qua heres eſt. nec ob. ſupra eod. l. inde Neratius. quia ibi ſubſtitutus, hic coheres. Accurſius.

Liber homo.]CASVS. Libero homini iuſsi vt alicui damnum daret. ſi habeo ius imperandi, ego teneor. ſi non habui ius imperãdi, ille homo tenetur qui fecit. [SI QVADRVPES.] Hũc. §. habuimus ſupra titu. j. § ſi poſt litem. Viuianus.

h *Cum eo eſt qui iuſsit.* & nihilo minus cum eo qui paruit, ſecundum quoſdam: vt infra de actio. & obligatio. l. ſeruus. ſed ſecundum nos non tenetur obediens: vt infra de regul. iur. l. ad ea. Et vt hoc plene videas, quæro qualiter tenetur obediens, ſi habuit ius imperãdi: cum ſecundum hoc iure fiat, non iniuria, ſi in ea re imperãdi ius habuerit: vt quia ſeruum alienum cum ſua vxore inuenerit: vt ſupra. l. iiij. & l. qui occidit. aut ſi hũ buerit ius imperandi aliud, non hoc, vterque debet teneri: non ſolus qui iuſsit: cum eĩ in damno dando ſicut in piratica facienda parere non teneatur: vt. d. l. infra de obligatio. & actio. l. ſeruus. nam cum ſeruus non teneatur domino in talibus parere: ergo nec ciuis magiſtratui, vel filius patri: vt ſupra de arbi. ſi cum dies. §. in cõpromiſſo. vnde ſi paruit, magis quàm ſeruus debet teneri. Rurſus ſi ius imperandi non habet, cur non tenetur: vt infra quod vi aut clam. aut qui. §. ſi quid. maxime cum aliàs facturus non erat: vt infra de iniur. non ſolum. §. Proculus. Idem ſi aliàs facturus erat: quia non oportet eius malitiam augeri mandando: vt infra de ſer. cor. l. j. §. perſuadere. & ſic huius. l. diſtinctio nulla eſſe videtur. Sol. ad prædicta. hic pater vel magiſtratus ius imperandi aliàs habebat, non in ea re quam iuſsit fieri. obedienti autem ideo ſuccurritur, quia non erat atrox delictum. nec enim occidere hominem vel liberũ vel ſeruum alienum iuſsit: vel furtum facere magnę rei: vel rapinam. Eſt enim grauius delictum rapina, quàm damnum datum iniuria: cum ex ea quis criminaliter accuſetur, item pecuniariter in quadruplum. Item ex furto in duplum, vel quadruplũ: ſed ex damno ab initio in ſimplum tantum eſt actio. Item ex furto, vel rapina, vel iniuria, non agitur, niſi dolus intercedat. hic vero ſecus: vt ſupra eo. illud. huius autem, qui paruit, dolus non adfuit: nec culpa: vnde non tenetur: vt hic, & infra de reg. iur. l. non videtur. §. qui iuſſu. &. l. is damnum. & infra quod vi aut clam. l. is qui in puteum. §. ſi tutoris. Item ex pretio rei, minus vel maius videtur delictum: vt infra de incend. rui. nau. l. Pedius. §. j. Sciendum eſt ergo, quòd quædã ſunt in quibus omnino parere debent filius patri, vel ſeruus domino: vt ea in quibus nemo patrum vel dominorum nõ cogitur parere filius, vel ſeruus, vel ciuis magiſtratui: ſi tamẽ pareãt, excuſantur: vt in actione. l. Aquiliæ, & interdicto quod vi aut clam. alia ſunt in quibus omnino parere non debent: vt in atrociorib', in quibus ſi pareant, vterq; tenetur. Item quòd ſubiicit, quòd ſi non habuit ius imperandi, quòd tenetur qui fecit: ſupple, & nihilo minus qui iuſſit: vt infra de iniur. non ſolum. §. Proculus. &. j. de aqua plu. arcen. ſi colonus. in fi. &. j. de dam. infec. l. damni. §. ſi mandato. quæ ſunt cõtra, & de regul. iur. l. ad ea. & l. non videtur. §. qui iuſſu. *Filius & ſeruus non ſemper tenentur patris vel domini.*

i *Actio eſſet.* ſcilicet cõ- † *Hoc ſpectat Exod.* teſtata. Accurſius. *cap. 22. 23.*

k *Agitur.* à domino qua *Deut. 22.* drupedis: & dic poſt li- tem cõteſtatã ſuper pau- perie, fuit occiſa: vt. ſ. ti. j. l. j. §. ſi poſt. * *quæ.*

l *Ad corpus.* ſ. tantum. * *eiiciendo.*

m *Ad cauſam.* id eſt ad vtilitatem.

n *Eius.* pecudis.

o *In quo.* i. propter qđ.

Si eo.]CASVS. Si ſeruum meũ, quem bona fide poſsides, tuus prius interficiat: an Aquil. mihi teneris? Et reſpon. q; ſic. Viuianus.

p *A ſeruo.* quid ſi à te? Reſpon. vt ſupra de rei vindi. ſi homo.

q *Recte.* ſecus in petitione hereditatis: vt. ſ. de peti. here. ſed & ſi lege. §. cõſuluit. & in ſer. cor. vt. j. de ſer. cor. l. j. §. qui bona. Acc.

Quintus.]CASVS. Si conſulto equam meam prægnantem, vt eiiceret pullum, coëgiſti, Aquil. mihi teneris. Viuianus.

r *In cogendo.* id eſt dum cogeretur in quadam ſtrictura.

ſ *Eiecit.* ſcilicet illud.

t *Poſſe.* ſcilicet Aquilia directa: vt inſti. eo. §. cæterum. ſi autem non tetigit, tunc in factum: vt. j. eo. l. ſi boues. &. l. ſi.

Quamuis.]CASVS. Si inuenias animal alterius in agro tuo: ipſum occidere non debes, ſed expellere debes extra: vel denuntiare domino vt recipiat animal. Viuianus.

u *Quamuis.* aliàs incipit lex, quamuis: aliàs non: ſed. §. Póponius quamuis &c.

x *Si ſuum.* Not. in re aliena debere quem facere vt in ſua: vt infra de ſol. l. j.

XXXIIII. MARCELLVS libro vicenſimoprimo Digeſtorum.

TItio & Seio Stichum legauit. deliberante* Seio, cum Titius vindicaſſet legatum, Stichus occiſus eſt: deinde Seius repudiauit legatum. Perinde Titius agere poſsit, ac ſi ſoli legatus eſſet:

Ius adcreſcendi fingit retro, ſicut additio hereditatis etiam ſupra re præmpta. Bald.

XXXV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

QVia retro adcreuiſſe[a] dominium ei videretur.

XXXVI. MARCELLVS libro vicenſimoprimo Digeſtorum.

NAm ſicut repudiante legatario[b] legatũ, heredis eſt actio, perinde ac ſi legatus non eſſet[c]: ita huius actio eſt, ac ſi ſoli legatus eſſet.

Heres non poteſt agere actione legis Aquiliæ pro teſtatore occiſo. nam actio impoſsibilis teſtatori, eſt impoſsibilis heredi. Baldus.

Si dominus ſeruum quem Titius mortiferè vulnerauerat, liberum & heredem eſſe iuſſerit, eíque[d] poſtea Mæuius extiterit heres, non habebit Mæuius cum Titio legis Aquiliæ actionem, ſcilicet ſecundum Sabini opinionem, qui putabat ad heredem actionem non tranſmitti, quæ defuncto competere non potuit[e]. Nam ſanè abſurdum accidet[f], vt heres pretium quaſi occiſi conſequatur eius cuius heres extitit. Quòd ſi ex parte eum dominus heredem cum libertate eſſe iuſſerit, coheres eius mortuo eo aget lege Aquilia[g].

Obedientia debita vel promiſſa excuſat à delicto. Baldus.

XXXVII. IAVOLENVS libro quartodecimo ex Caſſio.

LIber homo ſi iuſſu alterius manu iniuriã dedit, actio legis Aquiliæ cum eo eſt qui iuſsit[h], ſi modo ius imperandi habuit: quod ſi nõ habuit, cum eo agendum eſt qui fecit.

In lege Aquilia venit intereſſe in rem. & caſus ſuperueniens poſt lit. conteſtatam in re quæ erat in facultate ſoluendi, non excuſat debitorem. Baldus.

Si quadrupes cuius nomine actio eſſet[i] cum domino quòd pauperiem feciſſet, ab alio occiſa eſt, & cum eo lege Aquilia agitur[k]: æſtimatio non ad corpus[l] quadrupedis, ſed ad cauſam[m] eius[n] in quo[o] de pauperie actio eſt, referri debet: & tãti damnandus eſt is qui occidit, iudicio legis Aquiliæ, quanti actoris intereſt noxæ potius deditione defungi, quàm litis æſtimatione.

XXXVIII. IDEM libro nono Epiſtularum.

SI eo tẽpore quo tibi meus ſeruus quẽ bona fide emiſti ſeruiebat, ipſe à ſeruo[p] tuo vulneratus eſt, placuit omnimodo me tecum rectè[q] lege Aquilia experiri.

XXXIX. POMPONIVS libro ſeptimodecimo ad Q. Mucium.

QVintus Mucius † ſcribit: Equa cum in alieno paſceret, ſi cogẽdo[r], quod * prægnas erat eiecit[ſ]. Querebatur, dominus eius poſſet ne cũ eo qui coëgiſſet, lege Aquilia agere, quia equam in iciendo* ruperat. Si percuſsiſſet, aut conſulto vehemẽtius egiſſet, viſum eſt agere poſſe[t]. Póponi[u]: Quãuis[u] alienũ pec' in agro ſuo quis deprehendiſſet, ſic illud expellere debet, quomodo ſi ſuum[x]

a *Cepit.* id eſt paſſus fuit.
b *Actiones.* ſcilicet de paſtu pecoris: vt. &. j. de prę ſcrip. ver. qui ſeruandarum. in fine.
c *Includit.* animo celandi.
d *Abigere.* id eſt deducere.

IN lege.] CASVS. Titius debebat mihi. c. ſub conditione ſi nauis ex Aſia veniret: vel ad decennium. & hoc debitum probare poteram per inſtrumentum. venit Seius, & deleuit inſtrumentũ ita quòd non poteſt legi. quæritur an ſtatim poſsim conuenire Titium. l. Aquil. ad tantam pecuniam quanta per inſtrumentũ probari poterat? Et dicit quòd ſi poſſum probare tria, duo. ſ. plene, vnum ſemiplene, potero agere & vincere: ſed exactio ſeu executio ſententiæ differtur: & aut exiſtet conditio primæ obligationis: & fiet executio. aut non exiſtet cõditio: & tunc nõ fiet executio. Tria prædicta ſunt ob deletionem talis inſtrumenti, in quo ſic contineretur. Item ob cõtractum primum, qualiter fuit factus. Tertiũ, quòd teſtes inſtrumenti per quos poſſum nunc probare contractum, timetur non ſupereſſe tẽpore quo ſperatur exiſtere conditio: vt quia ſenes, vel regreſſuri, vel morituri. Sed hoc tertium probabit ſummatim.

* Flo. & agro

† Iſta lex eſt valde ſing. & habet tres lecturas ſecundum Bar. hic.

e *In lege.* id eſt in actione. l. Aquiliæ, ſecundum Azo.
f *Quoque.* id eſt quòd pecunia ſub conditione fuerit debita: quia promiſsioni interfuerunt. q. d. non tantum probare poſſum deletionẽ, & quòd ita erat ibi ſcriptum, ſed etiã hoc. i. principale debitum. ſi enim ita eſſet ibi ſcriptum: & deletionem tãtum poſſem probare: ſine dubio non ageretur Aquil. quia non ſequitur ſi ita probo deletum, & ita prius ſcriptum, quòd ita fuerit debitũ: quia quaſi exemplum eſt: arg. j. de fid. inſtru. quicumque. &. C. de eden. auth. ſi quis in aliquo documento. Sed contra. C. de prob. ſi de poſſeſsione. ſed ibi aduerſario ſurripuerat, & quia de ipſa p̃miſsione conditionali habebam teſtes, videbatur me non poſſe Aquilia agere. Sed contra eſt, ſi tamen præſumatur à iudice eos non eſſe futuros exiſtente conditione, vt ſubiicit.
g *Qui teſtes.* id eſt quos verisimile eſt quòd nõ ſint eo tempore: verbi gratia ſi ſint ſenes, vel aduenæ cito receſſuri: vt. j. ad Carb. l. iij. §. duę. & hoc ſummatim debet exponi* & ſi non petatur calumnioſè, cõdemnabitur reus. nam ſi verisimile eſt quòd per teſtes tempore exiſtẽtis conditionis poſſet probare, non ageret. Illud autem ſummatim non probatur, ſed plene ſit pecunia debita ſub conditione eo chirographo, vel non. Et not. de ſummaria cognitione ſimilia: vt dices infra ad exhi. l. iij. §. ſciendum eſt. regulariter autẽ contra: vt. C. de iudi. l. iudices. *ADDITIO.* Dic ſecundũ Barto. quòd regulariter de omni caſu plenarie cognoſcitur. fallit in caſibus in. l. iij. §. herodum. infra ad exhiben.

* a Bar. hic in pr. col. in vers. quare quid facit iudex. dicit hãc glo. nõ & ſing. & vide remiſsiones quæ tradũtur hic in vnis in tex. præa. Bolog.

h *Deberam vincere.* immo videtur quòd non, tribus rationibus. Prima, quia ſi tempore cõditionis exiſtentis iam ſuperſint teſtes, non agã tũc Aquilia, quia probationes alias habeo: vt. j. de fur. l. qui tabulas. §. inde poteſt. &. §. apocha. &. ä. de edẽ. l. argẽtari*. §. cum autẽ. &. ä. e. l. qui occidit. §. j. ſi autem non ſuperſint, nec tũc agam: quia potuerã petere eos publicari ad æternam rei memoriã: vt in auth. de teſti. §. penul. col. vij. &. j. de teſti. l. curent. quæ ſunt cõtra. vnde non videor pati damnum hac ratione: & ſi pendente conditione agã, ſimiliter videor excludi, cum habeã aliud auxiliũ: quia poſſum petere publicari teſtes. Sed reſpõ. quòd hic loquitur quando pẽdente conditione agitur Aquil. quod poteſt: licet probationes alias habeat, ſi verisimile eſt quòd nõ ſuperſint exiſtẽte conditione: quod ſummatim iudex perpẽdet habita cognitione. nec deletor poteſt obiicere agẽti quòd nõ poſsint publicari teſtes propter delictũ ſuum: vt dicitur. j. e. l. antep. & ibidem notaui. vel hoc auxilium publicãdi habet actor ſuo quodã extraordinario iure. Quidam tamen dicunt q̃ nihilo minus exiſtente conditione aget Aquilia, licet alias probationes habeat, minus tamen conſequitur agendo: quia minus damnũ eſt quàm ſi nullas alias haberet. & quod dicitur ibi in. d. §. apocha. in fi. ibi, nihil mihi videtur intereſſe. ita exponunt. i. non videtur differentia eſſe ſi ſint etiã aliæ probationes &c. Sed hoc non valet: quia quare tunc differretur exactio? certe immo nõ differtur: vt &. j. de condic. fur. l. ſi ſeruus. §. q̃ ſi pendente. &. j. de tab. exhi. locum. §. condemnatio. Prima ergo verior eſt: & ſic exactio differatur: & eſt ſpeciale, ne contradicãt duæ modo dictæ. ll. Secunda eſt ratio quare non videar debere vincere: q̃a quomodo vincam, cum ante conditionem nihil ago: vt. ä. quando di. vſufru. lega. ce. l. j. in fi? Sed dicagi hic propter præſens damnum: vt & ſtatim dices in ſolutione contrarij. Item tertia eſt ratio quòd non vincam: quia iudicium non eſt de futuris: vt. ä. de iudi. l. non quemadmodum. quæ eſt contra. Solu. hic præſens damnum, & præſens obligatio, & præſens actio eſt, & præſens cauſa. i. factum: & præſens ſententia, ſed non exactio vel executio. Vel dic quòd eſt mirabile & ſpeciale & notabile in Aquilia. ſunt & alia, vt pœna inbiciationis, & ſolutum indebitum ex ea cauſa. Item quòd veniat culpa leuiſsima. Tertia poſitio: quidam tamen dicũt quòd hic inducuntur teſtes vt publicentur: quod non placet Azoni, quia ſic ſe actor excluderet ab Aquilia, parando ſibi alias perpetuas probationes: vt & modo notaui. ſed ipſi dicũt non agi hic Aquilia: nec hoc hic dicitur. & quod dicit in fi. condemnationis & cõdemnatio, ſcilicet faciendæ & facienda. & in prin. l. in. l. Aquilia. non dices, id eſt in actione, ſed in tractatu Aquil. & eſt plana hęc lectura: & debeo vincere in eo quod peto. peto autem fieri probationẽ: & ſic fertur interlocutoria ſuper hoc. Ex prędictis patet tribus modis intelligi hanc. l. vt ex hac gloſ. colligitur. Accurſius.

† Iuxta æſtimationẽ dicim': vt inire rationẽ, hoc eſt inuenire modũ & rationẽ alicuius vel æſtimanda: Buda' hic.

Iudicium de futuris non eſt.

i *Exactio.* Not. mirabile, ſcilicet actionem in factum re iud. vltra quadrimeſtre vel bimeſtre tempus extendi: aliàs contra: vt C. de vſu. rei iu. l. ij. &. j. de re iud. l. debitoribus. & facit. ä. de peti. hered. quod ſi in diem. Accurſius.
k *Defecerit.* ſcilicet conditio. Accurſius.

SI quis.] CASVS. Quidam deleuit teſtamẽtum alterius. Aquil. non tenetur quo ad teſtatorem: ſed heredes & legatarij agere poſſunt Aquil. Cætera plana ſunt vſque ad. l. ob id. Viuianus.

Pro teſtamento delato non competit actio legis Aquiliæ teſtatori, ſed heredi vel legatario. Bal.

XLI. VLPIANVS libro quadragẽſimoprimo ad Sabinum.

SI quis teſtamentum deleuerit, an damni iniuriæ actio competat, videamus. Et Marcellus libro quinto Digeſtorũ dubitans negat cõpetere. Quẽadmodum enim, inquit, æſtimatio inibitur[l]? † Ego apud eum notaui, in teſtatore quidem hoc eſſe verum: quia quod intereſt[m] eius, æſtimari non poteſt: veruntamen in herede vel legatariis diuerſum[n], quibus teſtamenta penè chirographa[o] ſunt.

Ibidem Marcellus ſcribit, chirographo deleto competere legis Aquiliæ actionem.

Secretarius tenetur ad intereſſe ſi reuelat ſecretum. h. d. & ad hoc allegatur iſte. §. Baldus.

Sed & ſi quis tabulas teſtamẽti apud ſe depoſitas deleuerit[p], vel pluribus præſentibus legerit, vtilius eſt in factum & iniu-

Indicium de futuris non eſt.

Publicanit.

l *Inibitur.* aliàs habebitur. aliàs habetur. & aliàs inhibetur. Accurſius.
m *Intereſt.* quod dicitur non intereſſe teſtatoris: verum eſt propter relicta. ſed nonne poteſt intereſſe propter linum & ceram, filum & ſimilia? Reſpon. ſic, propter quæ agitur Aquilia.
n *Diuerſum.* ideo diuerſum, quia eorum intereſt: non tamen aperit quòd Aquilia detur. eſt tamen verum quòd datur hereditate adita: ſed prius facta deletione datur de dolo: vt. j. eo. l. qui tabulas. in fine. &. ä. de dolo. l. ſi quis tabulas. in fi. Accurſius.
o *Pene chirographa.* nõ vere. nã chirographum dicitur ſcriptura quam quis ſua manu emittit in ſuum prę iudicium: quod teſtator non facit. Vel largius accipe chirographum pro quolibet inſtrumento. & dic quòd pene dicit, quia heres neminem habet obligatum: magis autem ipſe obligatur: creditor vero habet. Itẽ quia in chirographo vertitur lucrum tantùm, in teſtamento & onus, ſecundum Azo. & ſecundum hoc dictio quibus, ad heredes tantùm refertur. Accurſius.

Chirographum quid ſit.

p *Deleuerit.* poſt aditam hereditatem.

a *Publicauit.* paupertatem teſtatoris manifeſtando: vt. C. quando & quibus quarta pars. l. ij. §. ſed vbi. Azo. & leg. Cor. de falſis tenetur: vt infra de pœnis. ſi quis aliquid. §. qui viui. & etiam iniuriarum: vt. j. depoſi. l. j. §. ſi quis tabulas.

b *Damni.* ſed & ſi non habuit animum damni dandi, tenetur: vt ſupra eod. ſed & ſi. §. iniuriam. & l. ſi ſeruus ſeruum. §. ſi fornacarius. & in puero: vt in. §. & ſi puerum. in. l. ſi ſeruus ſeruum.

c *Cum facto.* id eſt cum contrectatione.

d *Exigit.* ſcilicet vt ſit furtum: cum furtum ſine affec. &c. vt inſtitu. de ob. ex delic. §. placet. vt quia erat debitor qui ſurripuit.

e *Qvi tabulas. Ad exhibẽdum.* Hac actione videtur non teneri, primo per. l. C. ad exhiben. l. exhibitionis. quę eſt cõtra. Solut. ibi non erat mutata forma rei: hic ſic. arg. infra ad exhibẽ. l. Iulianus ſcribit. §. ſed & ſi quis. Secundo, quia alibi dicitur dari de dolo: quod non eſſet ſi hic daretur: vt ſupra de dolo. l. ſi quis tabulas. quæ eſt contra. Solu. hic depoſitę erant vt heredi reſtituerẽtur: ibi vt perpetuo eſſent apud depoſitarium. vel hic tabularum dominus, ibi non: vel hic hereditatem adiit, ibi non. vel ſolue vt ibi.

f *Aquilia actio.* ſcilicet vtilis, vel in factum: vt ſupra. l. proxi. §. penul.

O B id.] C A E S. Titius inſtituit me heredẽ & antequã adirem, Seius dedit damnũ in her. poſtea obiit. quæritur an competat mihi. l. Aquil. act? Et dicitur quòd ſic: cum ſim dominus illarum rẽrum in quibus fuit damnum illatum: licet tunc non eram. ſi aliter dicas, tria ſequerentur inconuenientia. Primo, quia ſi de here. ad heredem act. non tranſiret: eadem ratione nec de eo cui cœpit competere, ad here. tranſiret: quod eſt falſum: quia tranſit. Item ſecundo, quia ſi damnum daretur in rebus capti ab hoſtibus, non daretur ei actio reuerſo: quod iniquum eſſet. Tertio, quia ſi daretur damnum in rebus Titij quondam, antequam poſthumus futurus her. adiret: poſthumo poſtea nato act. l. Aquil. non daretur: quod eſſet iniquum. igitur oportet vt ad heredem tranſeat hæc actio. hoc duobus probat exemplis. vnum eſt in actione arborum furtim cæſarum. aliud eſt in actione ſeu interdicto quod vi aut clam: quæ competit here. pro eo quod iacente here. factum eſt. Viuianus.

g *Eſt.* id eſt ob id damnum quod & c. Azo. Sed videtur nõ dari occaſione talis rei heredi actio furti: vt. j. de furtis. l. hereditariæ. quæ eſt contra. Solu. aliud in actione furti, vt ibi, & aliud in actione iſta.

riarum agi, ſi iniuriæ faciendæ cauſa ſecreta iudiciorum publicauit[a]. Interdum euenire Pomponius eleganter ait, vt quis tabulas delendo, furti non teneatur, ſed tantùm damni[b] iniuriæ: vtputa ſi non animo furti faciẽdi, ſed tantum damni dandi deleuit. nam furti non tenebitur. cum facto[c] enim etiam animum furis furtum exigit[d].

XLII. IVLIANVS libro quadragenſimooctauo Digeſtorum.

QVi tabulas teſtamenti depoſitas, aut alicuius rei inſtrumentum ita deleuit, vt legi nõ poſsit, depoſiti actione, & ad exhibendum[e] tenetur: quia corruptam rem reſtituerit, aut exhibuerit. Legis quoque Aquiliæ actio[f] ex eadem cauſa cõpetit. Corrupiſſe enim tabulas rectè dicitur & qui eas interleuerit.

In lege Aquilia venit damnum datum etiam hereditati aceatæ. Bartolus.

XLIII. POMPONIVS libro nonodecimo ad Sabinum.

OB id quòd antequam hereditatem adires, damnum admiſſum in res hereditarias eſt[g], legis Aquiliæ actionem habes, quod poſt mortem eius cui heres ſis, acciderit. Dominum enim lex Aquilia appellat[h] non vtique[i] eum qui tunc fuerit cum damnum daretur. Nam iſto modo[k] ne ab eo quidem cui heres quis erit, tranſire ad eum[l] ea actio poterit[m]: neque ob id[n] quod tum commiſſum fuerit cum in hoſtium poteſtate eſſes, agere poſtliminio reuerſus poteris. & hoc aliter[o] conſtitui ſine magna captione poſtumorum liberorum qui parentibus heredes erunt, non poterit. Eadem dicemus & de arboribus eodem tempore furtim cæſis.

h *Appellat.* vt &. ſ. eod. item Mela. §. legis.

i *Non vtique.* ſcilicet tantum. Ioan.

k *Modo.* ſi præſentem dominum tantum appellaret.

l *Ad eum.* ſcilicet heredem. Ioan.

m *Poterit.* eſt enim hæc actio perſonalis: vnde ad vniuerſalem non ſpecialem ſucceſſorem tranſit: ſicut nec alię præter duas: id eſt actionem quæ oritur ex interdicto de itin. actúque priua. vt. j. de iti. actúque priua. l. iij. §. hoc interdictũ. &. §. ſed & ſi quis. Et præter illam quę oritur ex interdicto quod vi aut clam: vt. j. quod vi aut clã. l. is qui in puteum. §. ſed & ſi poſtea. ſecundum Azo.

n *Ob id.* ſ. damnum.

o *Et hoc aliter.* ſcilicet quàm diximus. Acc.

p *Debuiſſe.* ne melioris conditionis, &c. vt infra quod vi aut clã. l. ſeruus.

I N lege.] C A S V S. Propter leuiſſimam culpam quis hac act. tenetur, ſi damnum det. Cætera plana ſunt vſque ad. l. ita vulneratus. Viuianus.

q *Leuiſſima.* niſi in duobus caſibus: vt. ſ. e. ſi putator. & infra de adquir. re. domi. homo liber. §. j. Accurſius.

r *Teneri.* & inſolidum.

ſ *Scientiam. Paulus.* vt &. C. de noxa. ſi ſeruus igno. & hoc ſiue de iure, ſiue de facto potuit prohiberi: vt. j. de noxa. l. in omnibus. ſecũdum Azonem.

t *Vulnerato ſeruo.* ſ. ratione expenſarum & operarum: vt. ſ. eod. ſi ſeruus ſeruum. §. rupiſſe.

u *Cum liberum putares.* forte idẽ facturus ſi ſciſſes: vt in iniuria: vt. j. de iniur. item apud. §. interdum.

x *Duo.* ſcilicet homines.

y *Euerſus ſit.* Arg. contra. ſ. eod. item Mela. §. ſed ſi plures. &. j. tit. j. l. j. in fi. & l. ij. Accurſius.

z *Vim enim vi.* vt ſupra de iuſti. & iure. l. vt vim. vt ſupra quod me. cau. l. ſed & partus. §. j.

a *Permittunt.* eo ipſo q̃ non prohibent: vt. ſ. ex qui. cau. ma. l. necnon. §. ſed quod eis. Azo.

b *Tenebor.* veritate inſpecta potius quàm meo cogitatu: vt infra de iniur. l. eum qui. §. ſi iniuria. &. j. quod vi aut clam. l. aut. §. & ſi quis dum. & infra de ſer. corrupt. l. doli mali. 6. ſi quis dolo. Sed ar. contra infra de iniu. item apud. §. interdum. &. l. ſi cum ſeruo. ſed illud in illa actione iniuriarum: ſecus in iſta. vel &c. vt not. in d. §. ſi iniuria. Item argu. contra infra de his quę in teſ. delen. l. ij. ibi, non magis quàm ſi &c. Accurſius.

c *Vleiſcendi.* Not. quòd incontinenti licet vim vi repellere, & eodem modo. Item non ad vltionem, ſed ad defenſionem: vt hic &. j. eo. ſi ex plagis. § j. &. C. vnde vi. l. j. &. ſ. eo. ſed & ſi quen- & q. que. circa prin. Sed videtur etiam ad vltionem permitti: vt. C. de metat. l. deuotũ, quę eſt contra. Sed certe nomẽ vltionis, ponitur

Puto eadem dici poſſe etiam de hac actione quod vi aut clam: ſi modò quis aut prohibitus fecerit, aut apparuerit eũ intellegere debuiſſe[p], ab eis ad quos ea hereditas pertineret, ſi reſciſſent, prohibitum iri.

XLIIII. VLPIANVS libro quadragẽſimoſecundo ad Sabinum.

IN lege Aquilia & leuiſſima[q] culpa venit. Quotiẽs ſciente domino ſeruus vulnerat vel occidit, Aquilia dominum teneri[r] dubium non eſt.

XLV. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

SCientiã hic pro patientia accipimus: vt qui ꝓh bere potuit[ſ], teneatur ſi non fecerit.

Not. quod licet vulneratus ſit liberatus, tamen poteſt agi de vulnere. quod net. & tenet menti. Bal.

Lege Aquilia agi poteſt & ſanato vulnerato ſeruo[t]. Si meũ ſeruum cum liberum[u] putares occideris, lege Aquilia teneberis. Cum ſtramenta ardentia tranſilirent, duo[x] concurrerũt, ambóq; ceciderũt, & alter flamma conſumptus eſt. nihil eo nomine poteſt agi, ſi non intellegitur vter ab vtro euerſus ſit[y].

Quod ſit ad defenſam, pœnam non meram. Bal.

Qui cũ aliter tueri ſe non poſſent, dãni culpam dederint, innoxij ſunt. Vim enim vi[z] defendere † omnes leges omniáque iura permittunt[a]. Sed ſi defendendi mei cauſa lapidem in aduerſariũ miſero, ſed non eum ſed prætereuntẽ percuſſero, tenebor[b] lege Aquilia. Illũ enim ſolũ qui vim infert, ferire conceditur: & hoc ſi tuendi duntaxat, non etiam vleiſcendi[c] cauſa factum ſit. Qui idoneum parietem ſuſtulit, damni iniuria domino eius tenetur.

XLVI. VLPIANVS libro quinquagenſimo ad Sabinum.

† *Hic habes tex. optimũ: & adde Angel. in l. i. j. ad leg. Cor. de ſic. & concur. tex. in cap. quia. 64. diſt.*

ibi pro defenſione, ſicut in Pſalterio ponitur in quibuſdã libris, defenſorem: & in aliis, vltorem: & ponitur ita in Eſaia. & ſic etiã In.C. quando li. vnicuique ſe vin. l.j. in fin. ibi, noſtram &c. ſecũdum Io. Item ad idem contra. j. de bo. lib. l. qui cum maior. §. ſi libertus. in fi. §. ſed ibi ciuiliter. ſ. coram iudice reconueniendo eũ ſe vltiſcebatur. Accur.

a *Si vulnerato. Actum ſit.* de vulnerato. Accurſius.

b *Sed ſi priore. Exiſtia.* ſic. j. de actione emp. l. ex empto. §. etiã. in fi. §. &. j. de euic. l. quia dicitur. Accur.

c *Si ſeruus. Dederit.* dolo, vel lata culpa, de quo ſolo tenetur liber factus actione in factum in duplum poſtquam fuerit liber factus: vt. j. ſi quis teſt. lib. eſſe iuſ. fue. l. j. in prin. &. §. j. ex alio aũt facto tenetur. l. Aquil. vt ſubiicit.

d *Tenebitur.* de culpa leniſſima.

e *Alterius.* primum enim parit actionem in factum, vt dixi: ſecundum actionem. l. Aquiliæ.

f *Hæres.* ſ. actiones.

g *Si quis fumo.* quod dicitur perſequi, in vim paſſiui. Accurſius.

h *Videatur.* i. pſumatur.

i *Iniuria.* id eſt non iure. Accurſius.

k *Attulerit.* id eſt vt damnum datũ hoc ipſo quòd non eſt iure datum, videatur, id eſt pręſumatur, quòd attulit iniuriam, id eſt culpam cum ipſo damno, ſecundum Io. & ſic culpa pręſumitur. Vel dic, ſecundum Azo. planius, ſed in idem recidit, hoc ipſo quòd eſt damnum datũ, pręſumatur non iure datum, niſi contra probetur: vt in exemplo quod ſubiicit: niſi magna &c. & ſic culpa præſumitur: & fallit quod dicitur, qui culpam dicit &c.

l *Extinctus.* immo videtur teneri ſi ante extinguatur: vt. j. quod vi aut clam. ſi alius. §. eſt & alia. quæ eſt contra. Sol. hic erat iuſtus metus, ibi non: vt ar. j. loc. l. habitatores. in fin. & j. de incen. rui. nau. l. iij. §. pe. erat enim hic iam ortum incẽdium, & ſic putabatur illuc peruenturum. vnde verſus:

Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet.
Et neglecta ſolent incendia ſumere vires.

Item facit ad hunc. §. ſ. eod. l. qui occidit. §. in hac. &. C. eo. l. j. Acc.

m *Qui domum. Præter naturale ius.* ſcilicet quo ædificium cedit ſolo.

SI vulnerato ſeruo lege Aquilia actũ ſit [a], poſtea mortuo ex eò vulnere agi lege Aquilia nihilo minus poteſt.

XXVII. IVLIANVS libro octagenſimoſexto Digeſtorum.

SEd ſi priore iudicio æſtimatione facta, poſtea mortuo ſeruo de occiſo agere dominus inſtituerit: exceptione doli mali oppoſita compelletur, vt ex vtroque iudicio nihil amplius conſequatur, quàm conſequi deberet ſi initio de occiſo homine egiſſet [b].

Diuerſitas factorum exigit diuerſitatem panarum. Bald.

XLVIII. PAVLVS libro trigẽſimonono ad Edictum.

SI ſeruus ante aditam hereditatem damnum in re hereditaria dederit, [c] & liber factus in ea re damnum det, vtraq; actione tenebitur [d]: quia alterius [e] & alterius facti hę res [f] ſunt.

XLIX. VLPIANVS libro nonõ Diſputationum.

SI quis fumo facto apes alienas fugauerit, vel etiam necauerit, magis cauſam mortis præſtitiſſe videtur quàm occidiſſe: & ideo in factum actione tenebitur.

Nota. quòd quis poteſt deſtruere alienum, ne deſtruatur ſuum: quia hoc videtur facere magis cauſa defenſionis, quàm offenſionis. Bartolus.

Quod dicitur damnum iniuria datũ Aquilia perſequi [g], ſic erit accipiendum, vt videatur [h] damnum iniuria [i] datum, quod cum damno iniuriã attulerit: [k] niſi magna vi cogente fuerit factum: vt Celſus ſcribit circa eũ qui incendij arcendi gratia vicinas ædes intercîdit. Nam hic ſcribit ceſſare legis Aquiliæ actionem. Iuſto enim metu ductus, ne ad ſe ignis perueniret, vicinas ædes intercîdit. & ſiue peruenit ignis, ſiue ante extinctus [l] eſt, exiſtimat legis Aquilię actionem ceſſare.

L. IDEM libro ſexto Opinionum.

QVi domum alienam inuito domino demolit, & eo loco balneas extruxit, præter naturale ius [m] quòd ſuperficies ad dominum ſoli pertinet, etiam damni dati nomine actioni ſubiicitur [n].

n *Subiicitur.* pro domo deſtructa. Accurſius.

LI. IVLIANVS libro octagenſimoſexto Digeſtorum.

ITa vulneratus eſt ſeruus, vt eo ictu certum eſſet moriturum. medio deinde tempore heres inſtitutus eſt, & poſtea ab alio ictus [o] deceſsit. quæro an cum vtroque de occiſo lege Aquilia agi poſsit. Reſpondit: [p] Occidiſſe dicitur vulgo quidẽ qui mortis cauſam quolibet [q] modo præbuit: ſed lege Aquilia [r] is demum teneri viſus [ſ] eſt, qui adhibita vi & quaſi manu cauſam mortis præbuiſſet: tracta videlicet interpretatione vocis à cædendo, & à cæde. Rurſus Aquilia lege teneri [t] exiſtimati ſunt [†] non ſolùm qui ita vulneraſſent, vt confeſtim vita priuarent: ſed etiam hi quorum ex vulnere certum eſſet aliquem vita exceſſurum. Igitur ſi quis ſeruo mortiferum vulnus inflixerit, eundémque alius ex interuallo ita percuſſerit, vt maturius interficeretur, quàm ex priore vulnere moriturus fuerat: ſtatuendum eſt vtrumque eorum lege Aquilia teneri. Idque eſt conſequens auctoritati veterum, qui cum à pluribus idem ſeruus ita vulneratus eſſet, vt non appareret cuius ictu periſſet, omnes lege Aquilia teneri iudicauerunt [u]. Aeſtimatio autem perempti non eadem in vtriuſque perſona fiet. Nam qui prior vulnerauit, tantũ præſtabit, quanto in anno proximo homo plurimi fuerit, repetitis ex die vulneris trecentum * [x] ſexaginta quinque diebus. poſterior in id tenebitur, quanti homo plurimi venire [y] poterit in anno proximo quo vita exceſsit: in quo pretium [z] quoque hereditatis erit. Eiuſdẽ ergo ſerui occiſi nomine alius maiorem, alius minorem æſtimationem pręſtabit. nec mirum: cum vterq; eorum ex diuerſa cauſa & diuerſis temporibus occidiſſe hominem intellegitur. Quòd ſi quis abſurdè [a] à nobis hęc conſtitui putauerit, cogitet longè abſurdius conſtitui, neutrum lege Aquilia teneri, aut alterũ potius [b]: cum neq; impunita [c] † maleficia eſſe

o *Ictus.* id eſt percuſſus. Accurſius.

p *Reſpondit.* nõ reſpondet quæſtioni modo: ſed altius exorditur.

q *Quolibet.* manib⁹ vel corpore: vel ſine manibus & ſine corpore, prębita aliter occaſione mortis. Accurſius.

r *Aquilia.* ſcilicet directa. alius autem tenetur in factum, qui non ſuo corpore fecit.

ſ *Viſus.* ex primo capite.

t *Teneri.* vt de occiſo. nã vterq; tenetur quanti plurimi in anno proximo fuerit à tempore ſui vulneris: vt hic ſubiicit, æſtimatio aũté &c. &. j. de dam. infe. fluminum. §. idẽ Seruius. in fi. &. ï. eo. l. ait lex. de vulnerato aũté fieret æſtimatio intra. xxx. dies ex tertio capite. nec eſt cõtra. ï. eod. l. huic. §. ſi ſeruus. &. l. item Mela. §. Celſus. vbi dicit primũ vt de vulnerato teneri, licet eſſet vulnus mortiferum: quia non erat certum ex eo vulnere moriturum.

† *Hæc pœnalis æſtimatio intra. xxx. dies ex tertio capite. nec eſt cõtra. ï. eod. l. huic. §. ſi ſeruus. &. l. item Mela. §. Celſus. vbi dicit primũ vt de vulnerato teneri, licet eſſet vulnus mortiferum: quia non erat certum ex eo vulnere moriturum.* *Exod. xi.*

u *Iudicauerunt.* ita ergo & in propoſito: vt infra titu. j. l. j. in fi. &. l. ij. &. ï. eod. item Mela. §. ſed ſi plures. Sed arg. cõtra. ï. de rei vindic. l. ſi frumẽtum. in fi.

x *Trecenis.* nã tot dies habet annus: vt hic, & j. de ſta. li. cum heres. §. Stichus.

y *Venire.* i. vendi. Acc.

z *Pretium quoque hereditatis.* & ſic lucrum venit: vt. j. de eo quod cer. loc. l. ij. in fin.

a *Abſurde.* ex eo. ſ. quòd pro homine quódã pręſumpto mortuo, nunc quaſi mortuus teneatur: & ſic bis videtur mortuus, & diuerſis temporibus. quod videtur abſurdum: ſed eius contrarium eſſet abſurdius, vt ſubiicit. Accurſius.

* *trecenis*

b *Alterum potius.* ſcilicet quàm alium.

c *Impunita.* no. maleficia non eſſe impunita dimittenda: vt hic, &. ï. de iudi. ſi lõgius. §. j. &. j. de noxa. l. iiij. §. cum dominus. &. j. de fideiuſ. ſi à reo. §. fi. &. C. de pœnis l. ſi operis. &. j. de ſo. Stichum aut Pam. in fine. j. reſpon. &. j. de interroga. ac. l. qui ſeruum. in fi. j. reſpon. &. C. de defen. ciui. l. per omnes.

† *Maleficia impunita manere non debent.* † *Nec quòd delicta non debent remanere impunita. namq; expediẽs eſt reipu. vt maleficia pu-*

Diſpandi

iuiatur. cum cor. text. ff. de licitatio. §. quod illicite ff. de public.

a *Diſputandi*. id eſt contra rigorem iuris. nã de rigore iuris neuter tenetur. prior non: quia non occidit. ſecundus non: quia & ſine eius vulnere eſſet mortuus.

b *Vnum interim*. ſcilicet exemplum.

c *Exiſtimantur*. tot autem ſunt maleficia, quot perſonæ: vt infra de iniur. l. ſi plures. & omnes inſolidum tenentur: vt infra de fur. vulgaris. §. pe. Sed ar cõtra. i. quod cuiuſque vniuerſitatis. ſi municipes. & infra de dam. infec. damni. in fi. ij reſpon.

d *SI ex plagis. De occiſo*. ſi enim negligentia periiſſet, nõ ageretur de occiſo: vt ſupra eod. l. qui occidit. §. fin. Azo.

e *In ſemita*. id eſt in via.

f *Inerat*. no. quod dolor dicitur ineſſe flagello, ex eo quòd alij infert dolorem.

g *Niſi data ad hoc opera*. id eſt ad vindictam. & ſic ex quo incontinenti fecit, præſumitur quòd ad ſui defenſionem fecerit: vt aggreſſor interim eum nõ inuadat: niſi contra probetur: vt hic, & ſupra ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. l. j. §. cum arietes. ſecundum quoſdam. Et ſic poteſt contra probare: vt hic ſecundum Ioan. licet quidam contra. & adde quod no. C. vnde vi. l. j.

h *Vapulaſſet*. i. verberatus eſſet.

i *Vellet*. per quod vides quòd incepit tabernarius rixam: ergo non licet ob tutelam rerum mearum inferre vim? Reſpon. hoc quia non fuit cum moderamine. Accurſius.

k *Rixatus eſſet*. & ſic eum prius percuſſerit: collige ergo hic, & ex ſuperiori reſpon. argu. quòd non debes aliquẽ percutere ad defendendum, niſi prius te feriat. Sed contra eſt: vt infra de vi & vi ar. l. iij. §. eum igitur. & hic ſic euenit de facto.

l *In cliuo*. Cliuus locus eſt quidam.

m *Ducebant*. aſcendendo. Azo.

n *Prioris*. id eſt ſuperioris. Accurſius.

o *Muliones*. quorum tamen mulæ non erãt. Accurſius.

oporteat: nec facilè conſtitui poſſit, vter potius lege teneatur. Multa autem iure ciuili contra rationem diſputandi [a] pro vtilitate communi recepta eſſe, innumerabilibus rebus probari poteſt: Vnum interim [b] poſuiſſe contentus ero. Cum plures trabem alienam furandi cauſa ſuſtulerint, quam ſinguli ferre non poſſent, furti actione omnes teneri exiſtimãtur: [c] quamuis ſubtili ratione dici poſſit, neminem eorum teneri: quia neminem verum ſit eam ſuſtuliſſe.

Imperitia medici, vel negligentia infirmi, non imputatur percuſſienti augs delictum. Bald.

LII. ALFENVS libro ſecundo Digeſtorum.

SI ex plagis ſeruus mortuus eſſet, neq; id medici inſcientia, aut domini negligentia accidiſſet, rectè de iniuria occiſo [d] eo agitur.

Ille qui immediate percutit percuſſorem ſuum, videtur facere ad defenſam. Bald.

Tabernarius in ſemita [e] noctu ſupra lapidem lucernam poſuerat: quidam præteriens eam ſuſtulerat. tabernarius eum cõſecutus, lucernam repoſcebat: & fugientem retinebat. ille flagello quod in manu habebat, in quo dolon [f] inerat, [g] verberare tabernarium cœperat, vt ſe mitteret. ex eo maiore rixa facta, tabernarius ei qui lucernam ſuſtulerat, oculum effoderat. cõſulebat num damnum iniuria nõ videtur dediſſe, quoniam prior flagello percuſſus eſſet. Reſpõdi, niſi data opera [g] effodiſſet oculum, non videri damnum iniuria feciſſe. culpam enim penes eum qui prior flagello percuſſit, reſidere: ſed ſi ab eo non prior vapulaſſet, [h] ſed cũ ei lucernam eripere vellet, [i] rixatus eſſet, [k] tabernarij culpa factum videri.

Nota quòd iure ex facto oritur, & iure eſt implicitum facto. h. d. Bartolus.

In cliuo [l] Capitolino duo ploſtra onuſta mulę ducebãt. [m] prioris [n] ploſtri muliones [o] cõuerſum ploſtrum ſubleuabant, quò [p] facilè mulæ ducerent. interim ſuperius [q] ploſtrum ceſſim [r] ire cœpit: & cum muliones [s] qui inter duo ploſtra fuerũt, è medio exiſsẽt, poſterius [t] ploſtrum à priore [u] percuſſum retro redierat, & puerum cuiuſdã obtriuerat. dominus pueri conſulebat, cum quo [x] ſe agere oporteret. Reſpondi, in cauſa [y] ius eſſe poſitum. nam ſi muliones qui ſuperius ploſtrum ſuſtinuiſſent, ſua ſponte ſe ſubduxiſſent, & ideo factum eſſet vt mulę ploſtrum retinere nõ poſſent, atq; onere ipſo retraherentur, cum domino [z] mularũ nullam eſſe actionem: ſed cum hominibus [a] qui conuerſum [b] ploſtrũ ſuſtinuiſſent, lege Aquilia agi poſſe. Nam nihilo minus eũ damnũ dare, qui quod ſuſtineret, mitteret ſua voluntate [c], vt id [d] aliquẽ feriret: veluti ſi quis aſellum cum agitaſſet, non retinuiſſet. Aequè ſi quis ex manu telũ aut aliud quid immiſiſſet [e], damnũ iniuria daret. Sed ſi mulę quia aliquid reformidaſſent [f], & muliones timore permoti ne opprimerentur, ploſtrum reliquiſſent, cum hominibus actionem nullam eſſe, cum domino [g] mularum eſſe. Quòd ſi neque mulæ neque homines in cauſa eſſent, ſed mulæ retinere onus nequiſſent, aut cum cõniterentur [h], lapſæ concidiſſent, & ideo ploſtrum ceſſim rediſſet, atque hi quò conuerſum fuiſſet onus ſuſtinere nequiſſent: neque cum domino mularum, neq; cum hominibus [i] eſſe actionẽ. Illud quidem certe, quoquo [k] modo res ſe haberet, cum domino poſteriorum mularum agi non poſſe: quoniã non ſua ſponte, ſed percuſſę retro rediſſent [l]†. Quidã boues vendidit ea lege, vti daret experiundos: poſtea dedit experiũdos. emptoris ſeruus in experiũdo percuſsus ab altero boue cornu eſt. quærebatur nũ venditor emptori damnũ præſtare deberet. Reſpondi, ſi emptor boues emptos haberet, nõ debere [m] præſtare: ſed ſi nõ haberet emptos, tum ſi culpa hominis factum eſſet vt à boue feriretur, non debere præſtari: ſi vitio bouis, debere.

Si ludentes adinuicem ſe ſpingant, & ſpinſtus interim puerum caput, vel crus frangit: ſpingens non tenetur niſi ſtudioſe feciſſe, & extra naturam ludi. h. d. ex. com glo. Bal.

Cum pila cõplures luderent, quidã ex his ſeruulũ [n] cum pilã percipere conaretur impulit: ſeruus cecidit, & crus fregit. q̃rebatur an dominus ſeruuli lege Aquilia cũ eo cuius impulſu ceciderat, agere poteſt. Reſpondi, non poſſe, cũ caſu [o] magis q̃ culpa videretur factum.

a *Diſputandi*. id eſt contra rigorem iuris. nã de rigore iuris neuter tenetur. prior non: quia non occidit. ſecundus non: quia & ſine eius vulnere eſſet mortuus.

b *Vnum interim*. ſcilicet exemplum.

c *Exiſtimantur*. tot autem ſunt maleficia, quot perſonæ: vt infra de iniur. l. ſi plures. & omnes inſolidum tenentur: vt infra de fur. vulgaris. §. pe. Sed ar cõtra. i. quod cuiuſque vniuerſitatis. ſi municipes. & infra de dam. infec. damni. in fi. ij reſpon.

d *SI ex plagis. De occiſo*. ſi enim negligentia periiſſet, nõ ageretur de occiſo: vt ſupra eod. l. qui occidit. §. fin. Azo.

e *In ſemita*. id eſt in via.

f *Inerat*. no. quod dolor dicitur ineſſe flagello, ex eo quòd alij infert dolorem.

g *Niſi data ad hoc opera*. id eſt ad vindictam. & ſic ex quo incontinenti fecit, præſumitur quòd ad ſui defenſionem fecerit: vt aggreſſor interim eum nõ inuadat: niſi contra probetur: vt hic, & ſupra ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. l. j. §. cum arietes. ſecundum quoſdam. Et ſic poteſt contra probare: vt hic ſecundum Ioan. licet quidam contra. & adde quod no. C. vnde vi. l. j.

h *Vapulaſſet*. i. verberatus eſſet.

i *Vellet*. per quod vides quòd incepit tabernarius rixam: ergo non licet ob tutelam rerum mearum inferre vim? Reſpon. hoc quia non fuit cum moderamine. Accurſius.

k *Rixatus eſſet*. & ſic eum prius percuſſerit: collige ergo hic, & ex ſuperiori reſpon. argu. quòd non debes aliquẽ percutere ad defendendum, niſi prius te feriat. Sed contra eſt: vt infra de vi & vi ar. l. iij. §. eum igitur. & hic ſic euenit de facto.

l *In cliuo*. Cliuus locus eſt quidam.

m *Ducebant*. aſcendendo. Azo.

n *Prioris*. id eſt ſuperioris. Accurſius.

o *Muliones*. quorum tamen mulæ non erãt. Accurſius.

p *Quo*. pro vt. Azo.

q *Superius*. id eſt prius. Azo.

r *Ceſſim*. id eſt retro.

s *Muliones*. ſuperioris ploſtri.

t *Poſterius*. poſt quod nullum erat.

u *A priore*. id eſt ſuperiore. Azo.

x *Cum quo*. vel cum domino mularum: vel cum plauſtrariis.

y *In cauſa*. id eſt dicere, vt ille teneatur qui cauſam mortis præbuit. vel cauſam dicit factum ipſum cum quo iur eſt implicitum. facti ergo potius eſt quæſtio quàm iuris. Accurſius.

z *Cum domino*. inferioris vel ſuperioris ploſtri.

a *Cum hominibus*. i. cum mulionibus.

b *Conuerſum*. ſcilicet nunc. Accurſius.

c *Sua voluntate*. non iuſta neceſsitate. Ir.

d *Vt id*. ſcilicet conſecutiue: vt duobus probat exemplis.

e *Immiſiſſet*. etiam ſine voluntate: vt ſupra eo. ſcientiam. §. ſed ſi defendendi. Azo.

f *Reformidaſſent*. ſcilicet ſine cauſa.

g *Cum domino*. ſuperioris ploſtri.

h *Conniterentur*. aliàs conarentur: & aliàs corruerent.

i *Neque cum hominibus*. ob hoc quòd de medio exiuerit: ſed ex eo quòd nimis oneratuerunt tenentur: vel ſi per malum locum duxerint: vt ſi. eo. qua actione. §. ſed ſi quis plus.

k *Quoquo*. ſiue culpa mulionum, vel alterius damnum acciderit: vel vitio ſuperiorum mularum.

l *Retro rediſſent*. arg. cõtra infra de dam. infec. l. qui bona. §. cum inter. ſed ibi melius poterat ſibi cauere ab alio: & ideo mihi cauet.

m *Debere*. cum enim venditor bouem recipit, omnia retroagũtur: ſi tamen vellet, poſſet pro noxia dimittere: vt ſupra de alie. iudi. l. quia redhibito. & j. de ædi. edic. l. quòd ſi nolit. in prin.

n *Seruulum*. cum aliis ludentem Accurſius.

o *Cum caſu magis*. non data opera id fecit: vt. i. e. item Mela. in prin. eſt enim de naturali ludi, vnum alium impellere. Accurſius.

† *Ploſtrum. eſt nota ſecundũ Bald. quòd no eſt culpa in percuſſo, ſi retrocedat ſecus impercuſſore.*

Si bouis.

a *Boues.* id est vaccas alienas: vt bene conueniat quod sequitur. Accursius.

b *In factum actio.* vt & instit. eo. §. fi. Accursius.

Legis Aquiliæ.] CASVS. Si promisisti mihi animal: & ipsum ante moram occidi, vel vulnerauit: an Aquilia tenêar, quæritur. Et respon. quòd sic. sed si post moram occidi, non teneor.

LIII. NERATIVS libro primo Membranarum.

BOues[a] alienos* in angustũ locum coëgisti, eóque effectum est, vt deticerentur. datur in te ad exemplum legis Aquiliæ in factum actio[b].

De iniuria quam quis fa.it sibi, nemo agit. ad hoc allegatur ista lex. Baldus.

LIIII. PAPINIANVS libro trigensimoseptimo Quæstionum.

LEgis Aquiliæ debitori cõpetit actio cum reus stipulandi ante moram promissum animal vulnerauit[c]. Idem est & si occiderit animal. Quòd si post moram promissoris, qui stipulatus fuerat occidit, debitor quidem liberatur: lege autem Aquilia hoc casu nõ rectè experietur. nam creditor ipse sibi potius[d] quàm alij iniuriam fecisse videtur.

Not. quòd in actione l. Aquil. licet minuatur interesse, tamẽ non minuitur actio: quia habet oculos retro, & non est mor. persecutoria. Baldus.

LV. PAVLVS libro vicensimosecundo Quæstionum.

STichum aut Pamphilũ promisi Titio. cum Stichus esset[e] decem milium, Pamphilus viginti, stipulator Stichum ante moram occidit. quæsitum est de actione legis Aquiliæ[f]. Respondi, cum viliorem occidisse proponitur, in hunc tractatum nihilum differt ab extraneo[g] creditor. Quanti igitur fiet æstimatio? vtrum decẽ milium, quanti fuit occisus: an quãti est, quẽ necesse habeo dare[h], id est quanti mea interest[i]? Et quid dicemus si & Pamphilus decesserit sine mora[k]? Iam[l] pretium Stichi minuetur, quoniam liberatus[m] est promissor? Et sufficiet fuisse pluris cum occideretur, vel[n] intra annum. Hac quidem ratione etiam si post morte Pamphili intra annum[o] occidatur[p], pluris videbitur fuisse[q].

LVI. IDEM libro secundo Sententiarum.

MVlier si in rem viri damnum dederit, pro tenore legis Aquiliæ[r] conuenitur.

Not. quòd commodatarius equi non tenetur, si ille equus est ab alio equo percussus sine culpa sua. quod not. Baldus.

LVII. IAVOLENVS libro sexto ex Posterioribus Labeonis.

EQuum tibi commodaui. in eo tu cũ equitares, & vnà[s] cum plures equitarent, vnus ex his irruit in equum, téque deiecit: & eo casu crura equi[t] fracta sunt. Labeo negat tecum vllam actionem esse. sed si equitis[u] culpa factum esset, cum equite sanè, non cum equi domino agi posse[x], verum puto.

DE HIS QVI EFFVDERINT vel deiecerint.

TITVLVS III.

Not. quòd si quis proiicit lauaturam super pannos tuos, debet tibi emendare in duplum. Baldus.

I. VLPIANVS libro vicensimotertio ad Edictum.

PRætor ait de his qui deiecerint vel effuderint[y]: *Vnde in eum locum quo vulgo[z] iter fiet, vel in quo consistetur, deiectum vel effusum quid erit: quantum ex ea re damnum datum factúmve[a] erit, in eum qui ibi habitauerit, in duplum[b] iudicium dabo. si eo ictu homo liber periisse dicetur, quinquagenta aureorũ iudicium dabo. si viuet, nocitúmque ei esse dicetur: quantũ ob eam rem æquum iudici videbitur[c] eũ cum quo agetur condẽnari, tãti iudicium dabo. Si seruus[d] insciẽte domino fecisse dicetur, in iudicio*

a *Nec ergo.* ideo si velim Pamphilum soluere, repetam viginti milia? nec deducetur pretium Stichi: cum lucro debitoris sit mortuus: argu. supra. l. proxi. Alij dicunt quòd si volo me contendere liberatum morte Stichi, quod possum: & sic me non teneri ad viuum præcisè: quod est falsum: quia hic dicit, quem necesse & cætera.

k *Sine mora.* scilicet post mortem Stichi: vt differat ab inferiori responso.

l *Iam.* aliàs iam. & aliàs num. & semper interrogatiuè lege. & quod dicit pretiũ Stichi, quod scilicet erat in actione l. Aquil. xx. milia: licet verum fuerit decem milia tantum.

m *Liberatus.* ab vtroque.

n *Vel.* ponitur pro saltem.

o *Intra annum.* sic ergo non minuetur pretium Stichi. nam præstari debet quanti fuit cum occideretur in anno proximo: hic autem fuit pluris cũ occidebatur, propter Pamphilum qui viuebat, in quem soluendum remanebat debitor obligatus.

p *Occidatur.* scilicet Stichus. Azo.

q *Fuisse.* intra annum. & ideo viginti milia præstabuntur. habet ergo lex Aquilia oculos retro. sic & infra de ser. corru. l. doli. §. fina. Accursius.

r *Mvlier. Legis Aquiliæ.* id est actione in factum: vt. C. rerum amo. l. ij. Azo. & facit supra eod. l. si seruus seruum. §. si cum maritus.

s *Equum tibi. Et vnà.* id est simul cũ suis equis.

t *Crura equi.* tibi commodati.

u *Sed si equitis.* scilicet irruentis. Accur.

x *Agi posse.* cum culpa equitantis sit factum: secus si vitio equi.

DE HIS QVI EFFuderint vel deiecerint.

Id est de iis ex quorum domo aliquid est deiectum vel effusum: vt infra eod. l. 1.

y *Prætor ait. Vel effuderint.* verba Vlpia. sed sequentia vsque ad. §. summa, sunt prætoris. & construe, in eum qui ibi inhabitauerit vnde deiectũ vel effusum quid erit in eũ locum &c.

z *Quo vulgo.* hoc verbum exponitur. j. eo. l. hoc edicto. Accur.

a *Factúmve.* pro eodem ponitur datum & factũ. Vel dic, datum statim: factũ. s. post: vt. j. ne quid in lo. pu. l. ij. §. deinde ait prætor.

b *In duplum.* scilicet eius damni quod erit.

c *Iudici videbitur.* hoc determinatur in vltima. l. huius tit. Azo.

d *Si seruus.* scilicet inhabitantis: quia in suis venia dignus est, vt liberetur dando pro noxa: vt supra nau. cau. sta. l. fi §. hanc autẽ. in aliis autem tenetur insolidum: cum ipse dominus eorum vtitur opera: vt insti. de ob. ex quasi deli. §. pe. & prædicto. §. hãc autem. nam inspecto iure communi cum pro suo quasi delicto conuenitur,

1. respon. Azo. & instit. de oblig. ex quasi deli. § 1.

* *Vulg. incipit, Si boues alienos.*

uenitur,non debeat liberari dando pro noxa.

a *Addicam.*ſcilicet inſolidum,aut noxæ &c.

b *Commeari.*vt ſupra tit.j.ſi putator.

c *Intereſſe.*quantum ad hoc edictum.

d *Securitatem.*quam habent viæ publicæ.Accurſius.

e *Commeari.*& nunc nihil dicitur.Accurſius.

*vel noxam dedere liceat.

f *Videri.* vtilis his caſibus & ſequentibus locũ habet:vt.ĩ.de iuriſd.omniũ iud.l.ſi quis id.

g *Cum quid deiceretur.* vt lapis.

h *Penes eum.*ſcilicet inhabitantem.

i *Culpæ.* nam nõ exigitur culpa i facto:ſed ante factum ſic:quia vtitur opera malorum hominũ inhabitans.

k *In duplum.* tunc demum.

l *Æſtimatio.*vt infra.e.l.fina.in fi. & ad.l.Rho.de iac.l.ij.§. corporum. &.ĩ.ſi quadru.paupe.fe.di.l.ex hac.ſic nec in re ſacra:vt ſupra de re.di.l. ſacra.§.fina.

m *In corpus.* & etiam operarum quæ ex perſona proueniũt, vt in medicis:vt infra eo.l.fin. & inſtit. de obli.ex deli.§. ob hominem.

n *Non datur.*vt inſtitu. eo.§.ſi filius. ſed contra ſupra de iudi.ſi filius.ſed ibi dicit,teneri ſcilicet filium:vt ibi dixi.

o *Non ex contractu.* bona ratio:vt.j.de aleatoribus.l.ſi.§.item ſi ſeruus. &.j.de reg.iur.l.ex pœnalibus.Accurſius.

p *Hæc allio.*hoc dic vt ſupra de iudi.l.tã ex contractibus.Accurſius.

q *Danda ſit.* quod videtur.

*exigat.

r *Ex negotio geſto.* ſed ex contractu vel quaſi non daretur noxaliter: vt infra de actio.& obliga.l.ex cõtractibus. ſimilis eſt enim actio quæ ex quaſi contractu datur,ei quæ ex vero contractu datur.vtraque enim datur de peculio: vt & ſupra de neg.geſt.ſi filius. diſſimiliter tamen quandoque dantur in heredes: vt.C.de hered.tu.l. j.Item quæ datur ex delicto, ſimilis eſt ei quæ datur ex quaſi deli.quia vtraque datur noxaliter:vt infra eo.l.ſi vero. §.prætor. & ſupra eod. §.ſi ſeruus.& ſupra nau. cau.ſtab.l.vltima.§.ſeruorum. Nec ob.quod in eo.tit.dicitur.l.idem.§. penul. quia ibi loquitur de actione in factũ, quæ datur ex contractu,id eſt de recepto, non de ea quæ datur in duplum ex quaſi ma.Item nec ob.quod dicitur.j de iur.l.ſi ſeruus naué.quia & ibi loquitur de ea quæ datur ex cõtractu.i.de exercitoria.Ité hoc regulariter.quãdoq; enim ex maleficio,vel quaſi,

adiiciam *,aut noxam dedere.*

No.quid vis debeat eſſe ſecura.Baldus.

Summa cũ vtilitate id prętorẽ edixiſſe nemo eſt qui neget. Publicè enim vtile eſt,ſine metu & periculo per itinera commeari[b]. Parui autẽ intereſſe[c] debet, vtrũ publicus locus ſit, an verò priuatus: dũmodo per eum vulgo iter fiat:quia iter facientibus proſpicitur, non publicis viis ſtudetur.Sẽper enim ea loca per quæ vulgo iter ſolet fieri,eandẽ ſecuritatem[d] debent habere. Cæterùm ſi aliquando vulgus in illa via non cõmeabat,& tunc deiectũ quid vel effuſum cum adhuc ſecreta loca eſſent, modò cœpit commeari[e]: non debet hoc edicto teneri. Quod cum ſuſpenderetur decidit, magis deiectum videri[f].Sed & quod ſuſpẽſum decidit,pro deiecto haberi magis eſt. Proinde et ſi quid pendens effuſum ſit, quãuis nemo hoc effuderit, edictũ tamen locũ habere dicẽdum eſt. Hæc in factũ actio in eum datur qui inhabitat cũ quid deiiceretur[g] vel effunderetur:non in dominũ ædiũ. culpa enim penes eũ[h] eſt. Nec adiicitur culpæ[i] mentio,vel inficiationis, vt in duplum[k] detur actio,quãuis damni iniuriæ vtrumque exiget*. Sed cum homo liber periit,dãni æſtimatio[l] nõ fit in duplum: quia ĩ homine libero nulla corporis æſtimatio fieri poteſt:ſed quinquaginta aureorum condemnatio fit.

Dictio tamen, denotat inhærentiam. Baldus.

Hæc autem verba,*ſi viuet,nocitúmque ei eſſe dicetur:*non pertinent ad damna quæ in rem hominis liberi facta ſunt,ſi fortè veſtimenta eius, vel quid aliud ſciſſum corruptúmve eſt,ſed ea quæ in corpus[m] eius admittuntur. Si filiusfamilias cœnaculum conductum habuit,& inde deiectũ vel effuſum quid ſit,de peculio in patrem nõ datur[n]: quia non ex contractu[o] non agitur noxaliter: ſed vt caſtigetur:vt hic,&.ĩ.de mino.[p] ſi minor.§.ſi ſeruus. Alij dicunt hic etiã de peculio agi:argu.d.l.ĩ. nau.cau.ſta.l.idẽ.§.ité ſi ſeruus exercitoris.&.j.de fur.l.ſi ſeruus naué.§.ſi.&.j.de fur.l.ſi in re cõmuni.& j.de exer.l.ſi ſeruus voluntate.&.l.j.§.ſi is qui naué.& ſic cõcordat cũ quaſi contractu, ſecundũ eos:& ita ſecundũ eos pro quaſi delicto nõ agitur noxaliter.Sed tu dic hic ſpeciale,vt dixi.vel etiã noxaliter hic poteſt agi. Porro in hoc diſſimile ſecundum eos eſt quaſi delictũ à quaſi contractu, quia propter quaſi contractũ non puniũtur corporaliter,datur tamẽ actio de peculio: vt.ĩ.de nego.geſt.ſi filius. ſed ex quaſi delicto extra or.corrigũtur: vt hic. ſed prima verior eſt ſecũdũ Io. & facit.j. de exer.l.j.§.ſi is qui nauem.&.l.ſi ſeruus.

Corrigendum. imò noxalis:vt.ĩ.ea.l.§.ſi ſeru*. Sol.ibi ſeruus inhabitantis,hic inhabitans.

t *Habitare.* facit inſtit. de iniur.§.ſed & lex.

u *Hoſpes.* qui recipitur à conductore.

y *Quantũ.* vere multũ, quia tantum &c.

y *Actio.* vt & infra de exer.l.j.in fi.&.l.ij. &.l. ſi tamen.

z *Cum ſane impoſſibile.*i.difficile.ſic C. de cu.fur.l.cum aliis. & j.lo.l. cum plures.§.veſtimẽta. ſic ecõtra.j.pro ſoc.l.de illo. &.ĩ.de pe. here.ſed & ſi le.§.ſi quis re.& infra rem ra.hab.ſi ſine.Accurſius.

a *Vel effudiſſet.*ſed quid ſi certum eſt vnum deiecciſſe,an aget cõtra alios? Reſpon.non.ar.j.eo.l.ſi vero.§.interdum. Item eſt huic.l.cõtra.ĩ. de rei vind. l. ſi frumentum.§. fi.Sol.vt ibi.

b *Et quidẽ inſolidũ.Liberabuntur.*cõtra.ĩ. ad.l.Aquil.iẽ Mela.§.ſi plures. vbi dicitur,in.l. Aquil.vnus aliũ non liberat.Solu.ſecus eſt hic: quia cũ vnus cõuenitur, cęteri intelligũtur conueniri: ſicut intelligitur reus conueniri vbi fideiuſſor conuenitur ideo quia habet contra reum poſtea actionem: quia ſi illi iterum cõuenirẽtur, ſæpi* quæreretur de delicto eiuſdem hominis: quod eſſe non debet: vt ſupra nau.caupo.ſtabu. licet.§ fina. ſ* ibi plures percuſſerũt. Vel hic eſt quaſi maleficium, ibi maleficium.

c *Perceptione.*i.ipſius pœnæ datione,nõ litis cõteſt.vt hic,&.j. de cõſti.pe.iẽ illa.§.vet*. &.j.de duo.reis.l.ij.&.j.depoſi. l.j.ſi apd.ſed ar.cõtra.j.de noxa.electio. & C.de fideiuſ.liberũ,

d *Vel nihil.*in factum,vel pro ſocio.Accurſius.

A

venit. in ipſum itaque filium hæc actio[p] competit. Cum ſeruus habitator eſt,vtrum noxalis actio danda[q] ſit, quia non eſt ex negotio geſto[r]: an de peculio,quia non ex delicto ſerui venit? Neque enim rectè ſerui dicitur noxa,cum ſeruus nihil nocuerit. Sed ego puto ſeruum impunitum eſſe non oportere: ſed extra ordinem officio iudicis corrigendum[ſ]. Habitare[t] autem dicimus vel in ſuo, vel in conducto, vel gratuito. Hoſpes[u] planè non tenebitur,quia non ibi inhabitat, ſed tantiſper hoſpitatur: ſed is tenetur qui hoſpitium dederit. Multum autem intereſt inter habitatorem,& hoſpitem,quantum[x] intereſt inter domiciliũ habentem, & peregrinantem.

B

Si plures in eodem cœnaculo habitent vnde deiectum eſt, in quemuis hæc actio[y] dabitur:

Nota quòd in hac actione non oportet arguere certi hominis factum. quod nat. Baldus.

C

II. GAIVS libro ſexto ad Edictum Prouinciale.

CVm ſanè impoſſibile[z] eſt ſcire quis deiecciſſet vel effudiſſet[a],

III. VLPIANVS libro vicenſimotertio ad Edictum.

ET quidem inſolidum. ſed ſi cum vno fuerit actũ, cæteri liberabuntur[b],

Nota quòd quando plures tenentur ex quaſi delicto, vnus ſoluens repetit partem ab alijs. Baldus.

IIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

D

PErceptione[c],non litis conteſtatione: præſtaturi partẽ dãni ſocietatis iudicio vel vtili[d] actione ei qui ſoluit.

V. VLPIANVS libro vicenſimotertio ad Edictum.

SI verò plures diuiſo inter ſe cœnaculo habitẽt, actio in eũ ſolũ datur, qui inhabitabat eã partẽ vnde effuſum eſt. Si quis gratuitas habitationes dederit libertis & cliẽtib* vel ſuis vel vxoris,ipſum eorũ nomine

z *Si vno plures. Teneri.* hoc intelligas cum habitant simul cum dominis: alioquin ipsi tantum tenerentur: vt supra eod. l.j. §.penul. & fin. & est ratio, quia eorum operis vt suis familiaribus in plerisque vtebatur.

b *Hospitiola.* remanendo ipse ibi.

c *Exercens.* vsu suo & suorum. Accursius.

d *Tenebitur.* Pro eo quod ex maxima parte est deiectum, quam ipse inhabitat. secus si aliunde proiiciatur: vt infra subiicit. Azo. vel forte secundum M. distingue, concedat amicis: & tunc quantamcunque partem sibi retineat, habet locú quod supra dicitur. vbi vero non amicis, tunc si magnam sibi partem retinet, pro omnibus tenetur: aliàs pro sua parte tantum.

d *Aequè tenebitur.* propter inhabitátes secum, & non propter alios. & not. quòd quædã littera dicit in prin. §. sed & si quis cœnaculariam: & alia, sed & si hospitalia: quia hospitãdi causa recipiat homines.

e *Omnes tenebuntur.* pro eo quod deiectum est ex eo quod est eis concessum: sed & ipse pro parte retenta.

f *Exedra.* id est fenestra.

g *Actione.* id est hac actione in factum, quę inuenta est à prætore eius exemplo. Et secundum hoc dic, condemnatus, proprie, vel aliter, cum is qui deiecit, l. Aquil. teneatur: æquum est vt cum ex facto eius alius teneatur, ipse ei damnũ resarciat: & secundum hoc dic, condemnatus, pro condemnandus.

h *In factum.* s. generalem forte, non ex hoc edicto, quæ datur semper æquitate suadente.

i *Quod verum est.* vt. j. ad l. Rho. l. ij. in princi. & j. de exer. l. j. §. est autem. & supra nau. cau. sta. l. licet. §. j.

k *Deiecti.* ex cuius deiectione conuentus est locator. Accursius.

l *Deiecti.* ex primo capite. Accursius.

m *Perpetua est.* forte in eo quod cõtinet rei persecutionem: annalis autem est pœna: vt insti. de perpe. & tẽp. act. in prin. & ff. de calũ. l. j. vel speciale est in hac, propter publicam transeuntium vtilitatem.

n *Competit.* ex capite secundo. Accursius.

o *Sed nec heredi.* iure hereditario forte: quia popularis est.

p *Penalis.* An hæc pœna. l. aur. agenti, vel fisco applicabitur? Respon. diuiditur: vt. j. ad Sil. l. legem. §. ff. Accursius.

q *Cuius interest.* saltem ratione affectionis: vt quia alumnus erat. sic & infra man. l. cum seruus. Azo. sic & in quibusdam aliis: vt infra de le. ij. peto. §. fratre. & de col. dotis. l. ff. in fi. & j. de li. ho. exhib. l. iij. §. pen. & j. de popu. act. l. iij. §. ff. & j. de sepulc. vio. l. prætor ait. & C. de verbo. sign. l. fina. & in decre. xxxv. q. vj. c. j. & infra de accu. & inscri. l. si plures. Accursius.

r *Experiri.* homine libero occiso.

s *Enim.* pro certe.

t *Non debet.* vt supra ad l. Aquil. nam sicut. sed opponitur, si in persona liberi hominis datur dãnum, datur Aquilia, & datur heredi: vt no. ff. titu. j. l. liber homo. cur non hic? Respon. Bul. quia hic opus non est: quia potest agere heres vt quilibet de populo, ibi non.

u *Ex æquo.* id est non ex damno pecuniario: quod dic vt infra. l. fina. Accursius.

x *In suggrunda.* b suggrunda dicitur stillicidium extensum: sed protectu n dicitur solarium.

y *Nocere alicui possit.* facile. Accursius.

z *Portio est.* id est similis. sic & aliàs dominij pars est vsusfruct. nam vtrumque publica vtilitate itinerum & viarum est inductum. Acc.

a *Partibus.* suggrunda, vel protecto.

b *Sine non.* inhabitant scilicet nunc cum conueniuntur. Io. si tamen inhabitent cum possuerunt. Vel dic quòd siue inhabitent, siue non, tantum ad dominum ædium refertur. Accursius.

c *Hu locis.* s. in suggrũda, vel protecto.

d *Supra.* hæc verba hic materialiter ponuntur.

e *Cœnaculi.* vbi cœnatur.

f *Ædificii.* s. parte, id est in parte qualibet ædificij.

g *Suo nomine.* vt & infra man. l. qui patitur. & infra de exerci. l. j. §. magistrum autem. & j. de flumi. l. j. §. fina. & j. vi bo. rap. l. ij. §. dolo. Sed arg. contra. C. ad. l. Cor. de fal. l. si falsos. Azo.

h *Nocere.* s. facile.

i *Nec spectamus.* scilicet tantum.

k *Non nocuit.* inspecto quod nocere potuit: vt hic, & ff. de iur. om. iudi. l. si idem. & ff. quod quisque iur. l. iij. in principio

teneri [a] Trebatius ait. quod verum est. Idem erit dicendum & si quis amicis suis modica hospitiola [b] distribuerit. Nam & si quis cœnacularium exercens, [c] ipse maximam partem cœnaculi habebat, solus tenebitur. Sed & si hospitaculi* habeat, solus tenebitur. [d] Sed si quis cœnacularium exercens, modicum sibi hospitium retinuerit, residuum locauerit pluribus: omnes tenebuntur, [e] quasi in hoc cœnaculo habitantes vnde deiectum effusúmve est. Interdum tamen quod sine captione actoris fiat, oportebit prætorem æquitate motum in eum potius dare actionem, ex cuius cubiculo vel exedra [f] deiectum est, licet plures in eodem cœnaculo habitent. Quòd si ex mediano* cœnaculi quid deiectum sit: verius est omnes teneri. Si horrearius aliquid deiecerit vel effuderit, aut conductor apothecæ, vel qui in hoc duntaxat conductum locum habebat, vt ibi opus faciat, vel doceat: in factum actioni locus est, etiam si quis operantium deiecerit vel effuderit, vel si quis discentium. Cum autem legis Aquiliæ actione [g] propter hoc quis condemnatus est, meritò ei qui ob hoc quòd hospes vel quis alius de cœnaculo deiecit, in factum [h] dandam esse Labeo dicit aduersus deiectorem. quod verum est. [i] Planè si locauerat deiectori, [k] etiam ex locato habebit actionem. Hæc autem actio quæ competit de effusis & deiectis, [l] perpetua [m] est, & heredi competit: in heredem verò non datur. Quæ autem de eo competit, quòd liber periisse dicetur, intra annum dumtaxat competit: [n] neque [in heredem, sed nec heredi, [o] similibúsque] personis. nam est pœnalis [p] & popularis: dummodo sciamus ex pluribus desiderantibus hanc actionem, ei potissimum dari debere, cuius interest, [q] vel qui adfinitate cognatioñéve defunctum contingit. Sed si libero nocitum sit, ipsi perpetua erit actio. Sed si alius velit experiri, [r] annua erit hæc actio. Nec enim [s] heredibus iure hereditario competit. Quippe quod in corpore libero damni datur, iure hereditario transire ad successores non debet: [t] quasi non sit damnum pecuniarium. nam ex bono & æquo [u] oritur.

B *Nota quòd vbi lex considerat quod potest euenire, non debemus requirere quod actualiter euenerit. Bartolus.*

Prætor ait, *Ne quis in suggrunda [x] * protectóve supra eum locum quà volgo iter fiet, sive quo consistetur, id positum habeat, cuius casus nocere cui possit. [y] Qui aduersus ea fecerit, in eum solidorum decem in factum iudicium dabo, si seruus insciente domino feciſſe dicetur: aut noxæ dedi iubebo.* Hoc edictum superioris portio [z] est. Consequens etenim fuit, prætorem etiam in hunc casum prospicere, vt si quid in his partibus [a] ædium periculosè positum esset, ne noceret. C Ait prætor: *ne quis in suggrunda* protectóve.* Hæc verba, *ne quis*, ad omnes pertinent, vel inquilinos, vel dominos ædium: siue inhabitent, siue non, [b] habent tamen aliquid expositum his locis [c]. *Supra [d] eum locum quà volgo iter fieret, sive quo consistetur, id positũ habeat.* Accipere debemus *positum*, siue in habitationis, * vel cœnaculi, [e] siue etiam in horrei, vel cuius alterius ædificij. [f] Positum habere etiam is rectè videtur, qui ipse quidem non posuit, verùm ab alio positum patitur. quare si seruus posuerit, dominus autem positum patiatur: non noxali iudicio dominus, sed suo nomine [g] tenebitur. Prætor ait, *cuius casus nocere [h] posset.* Ex his verbis manifestatur, non omne quicquid positum est, sed quidquid sic positum est, vt nocere possit, hoc solum prospicere prætorem, ne possit nocere. Nec spectamus [i] vt noceat: sed omnino si nocere possit, edicto locus sit. Coërcetur autem qui positum habuit, siue nocuit id quod positum erat, siue non nocuit [k]. Si id

* *Hospitalia, aut hospitiola.*

* *In pãdectis Florent. hic additur, sed si quis cœnaculi, ipse solus æquè tenebitur: sed obelo trãsfixum, vt supernacuum.*

* *Mediano, id est medio. verbũ est architectorũ. Bud. hic.*

Cella est ad colloquiũ aut meridiandum. i. meridie dormiẽdi. Cic. li. 3. de orat.

Tuc dedita opera quiescẽtib⁹ alijs, in eam iam exedrã venisse, in qua Crassus posito cubiculo requieuisset. L. R.

* *Suggrũda*

* *Suggrũda*

* *In quibusdã exẽplaribus hæc omnia in suggrũdi casu legũtur.*

in principio. & ï. de vi & vi ar. l. iij. §. j. & ï. de iniu. ité apud. §. j.

a *Competit actio.* in eum qui posuit, datur vtilis: vt hic, quia non inhabitat: sed contra inhabitátem datur directa in. x. aureor: vt supra eod. l. §. prætor ait. Alij dicút hic loqui de actióe in factú subsidiaria. l. Aquil. quæ datur contra eum qui posuit: quasi nó sufficiat ex hoc edicto: quæ in. x. aure. tantum datur, cum forte in plus nocitú siti ad quod totum datur dicta actio subsidiaria contra ponétem qui causam dáni prælitit. Sed primum verius est: nam hic vtilis ad exemplum directæ inducitur: vt hic subiicit. Et quod hic dicit, quasi non sufficiat: subaudi tantum, si tamen sciuit & passus est. alioquin non tenetur. sed secúdum hoc quòd intelligo loqui in actione quę ex hoc edicto detur: quare posuit de deiecto quod nocuit, cum satis sit quo ad hãc actionem quòd nocere potuit? Respó. non posuit, ideo quòd in hac actione sit necesse hoc allegare, scilicet damnum datum, sed quia damno dato appatet eius casum periculosum fuisse quod erat positum. & idem respó. in simili casu sequenti de pergula. Item quæro si quid positum habuit, & postea deciderit, an conueniri possit qui positum habuit, in decem aur. & quia deciderit, ex primo edicto? quod dici potest: quia diuersæ sunt causæ: vt ï. eo. l. j. §. quod cum suspenderetur.

†Pergulam hoc loco pro parte domꝰ exporrecta & propendente accipi debere ait Budæus, ita generis, quas faliétes, artifices appellant.

** Suggruenda.*

** reticulo.*

† Flo. dámi.

b *Non vtique.* vt directa competat.

c *Nam.* simile adducit, vbi vtilis datur. Ac.

d *Legitima.* vt Aquilia.

e *Et honoraria.* id est in factum. Accursius.

f *Heredi.* non vt heredi, sed vt cuilibet de populo: vt. ï. si qua. pau. fecisse di. l. j. §. fin. alioquin contra. ï. eo. l. j. §. hæc autem. Accursius.

g *Non competit.* nisi & ipse habeat actionem. tunc enim ex sua non defuncti persona tenetur. Accursius.

h *Hoc edictum.* Et de primo & de secundo dici potest.

i *Vicos.* id est suburbia.

k *Vias.* omnes vbicumque sint, in ciuitate, vel extra.

l *Interdiu.* id est in die. Accursius.

m *Non nocte.* nam propter transeuntes tantum est inductum. si ergo non transeunt homines, cessat. Accursius.

n *Si de nauc.* hoc ad primum edictum spectat: vt si damnum sit datum transeuntibus iuxta nauim. Accursius.

o *Cvm liberi. Corpus.* vt &. ï. l. j. §. sed cum. &. ï. si quadr. pau. fecisse dica. l. ex hac.

quòd positum erat deciderit, & nocuerit, in eum competit actio, [a] qui posuit: non in eum qui habitauerit: quasi hæc actio non sufficiat: quia positum habuisse non vtique [b] videtur qui posuit, nisi vel dominus fuit ædium, vel inhabitator. Nam [c] & cum pictor in pergula † clypeum vel tabulam expositam habuisset, eáque excidisset, & transeunti damni quid dedisset: Seruius respondit, ad exemplum huius actionis dari oportere actionem. Hanc enim non competere palam esse: quia néque in suggruenda *, neque in protecto tabula fuerat posita. Idem seruandum respondit & si amphora ex reticulo * suspensa decidisset, & damnum * dedisset: quia & legitima [d] & honoraria [e] actio deficit. Ista autem actio popularis est, & heredi [f] similibúsque competit: in heredes autem non competit [g], quia pœnalis est.

VI. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

HOc edictum [h] non tantùm ad ciuitates & vicos [i], sed & ad vias [k] per quas vólgo iter fit, pertinet.

Not. quòd si deiicitur in illum qui vadit de nocte, non punitur deiiciens. & no. bene, quia contingit sæpe de facto. Baldus.

Labeo ait locum habere hoc edictú, si interdiu [l] deiectú sit, non nocte [m]. Sed quibusdã locis & nocte iter fit. Habitator suam suorúmque culpam præstare debet. Si de nauc * deiectum sit, dabitur actio vtilis in eum qui naui præpositus sit.

VII. GAIVS libro sexto ad Edictum Prouinciale.

CVm liberi hominis corpus [o] ex eo quòd deiectú effusúmve quid erit, lęsum fuerit, iudex computat mercedes medicis præstitas, cæteráq; impendia quæ in curatione facta sunt: præterea operarum * quibus caruit, aut cariturus est ob id quòd inutilis factus est. Cicatricum autem aut deformitatis nulla fit æstimatio: quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.

DE NOXALIBVS actionibus.

TITVLVS IIII.

I. GAIVS libro secundo ad Edictum Prouinciale.

NOxales actiones appellantur quæ non ex cõtractu, sed ex noxa atque maleficio seruorũ aduersus nos instituuntur: quarùm actionũ vis & potestas hæc est, vt si damnati fuerimus, liceat nobis deditióe ipsius corporis quod deliquerit, euitare [p] litis æstimationem.

II. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI seruus * sciéte domino [q] occidit, insolidum dominum obligat. ipse enim videtur dominus occidisse. † si autem insciente, noxalis est. nec enim debuit ex maleficio serui in plus teneri quàm vt noxæ eum dedat.

Primò ponit vnum dictum, in quo refert dictum Celsi. Secundo illud limitat. Tertiò ponit dictum Iul. contradicentis Celso, & illud declarat. Secunda ibi, & sane. Tertia ibi, Celsus tamen. Quarta ibi, sed si placeat. Bartolus.

Is qui nó prohibuit, siue dominus manet, siue desiit esse dominus, hac actione tenetur. Sufficit enim, si eo tempore dominus quo non prohibeat [r] fuit: intantum vt Celsus putet, si fuerit alienatus seruus in totum vel in partem, vel manumissus, noxam caput non sequi. nam seruum nihil deliquisse. * domino iubenti [s] obtemperauit. [t] Et sane si iusserit, potest hoc dici. [u] si autẽ non prohibuit, quẽdolus affuit, siue culpa cũ delicto serui, qui cómisit domino iubente, vel patiẽte, etiã teneatur dominus primo, & secúdo seruus, nó nouus dominus. & hæc est sentẽtia Iuliani vera. Viuianus.

p *Euitare.* vt &. C. e. l. ij. &. ï. de re iu. l. miles. §. j. &. ï. de pig. act. si ser uus. Hoc autẽ beneficiũ amittit ratione sententiæ, si postea currant tẽpora condemnationis: vt. ï. de pe. here. ité veniunt. §. idem ait. item ratione médacij: vt infra eo. l. si seruus depositus. §. vlti. item ratione patientiæ & cõsensus: vt. ï. eo. tit. l. ij.

** operas: vt in plerisque exemplaribus insist. §. ité mitt. de ob. quæ ex quã si delic.*

q *Sciente domino.* & non prohibente, cum potuerit prohibere: vt infra. l. proxi. Accursius.

r *Prohibeat.* cum prohibere poterat: vt infra. l. prõ. & supra ne quis eum qui in ius vocatus. l. j. Accursius.

s *Iubenti.* vel scienti, vt scientia præcepti loco habeatur. Ac.

t *Obtemperauit.* vt &. ï. de re. iur. l. nó videtur velle. &. l. eius est nolle. & de act. & obli. l. si seruus. Accursius.

u *Dici.* sed male.

SI seruus.] CASVS. Si seruus tuus dãnũ det: si tu sciente & prohibere valente, insolidũ teneberis. si te ignorante: tunc illum pro noxa dare, vel æstimatione damni emendare poteris. [IS QVI.] Seruus tuus delinquit te videte, vel etiam vidente, & prohibere valẽte: quem postea alienasti. quærit an tenearis eius nomine, quasi tu adhuc deliqueris: nó vero nouus dominus, quasi seruꝰ nó deliquerit: ne iussu vel patiẽtia domini primi cũ excusset: & sic nouũ dominũ nó teneri. & distingue inter iussum & patientiã: vt. ï. si iussisti, tenea־ris tu primus dominus, non nouus, quasi non deliquerit, qui iubenti paruit. Si vero fuisti tãtũ passus: nouus dominꝰ teneatur, nó tu. Sed licet sic videatur distinguẽdum: Celsus tamen aliter distinxit. ï. an indirectò serui adfuit dolꝰ, vt in furto: qđ punitur per. l. xij. tab. an culpa tantum: quod punitur per. l. Aquil. In primo videatur seruus delinquere, nó dominus: sed etiam iubens. In secundo videatur dominus delinquere, nó seruus: quasi seruus in talibus habuerit necesse parere, quem dominus verberasset nisi paruisset. Sed reiecta prima & secũda distinctióe, sólluit Vlp. dicens, qꝺ siue

** Ex tit. ad leg. Aquil.*

† Nota secundum Bald. quòd ille qui non impedit maleficiũ, videtur ipsum perpetrare: quod est verum, quando ad eum spectat prohibere.

** qui dam.*

admodum factum ſerui excuſabimus? Celſus tamen [a] differentiam facit [b] inter legẽ Aquiliam, [c] & legẽ duodecim tabularum. nam in lege antiqua, ſi ſeruus ſciente [d] domino furtum fecit, vel aliam noxam cõmiſit, [e] ſerui nomine actio eſt noxalis: nec dominus [f] ſuo nomine tenetur. At in lege Aquilia, inquit, dominus ſuo nomine tenetur, non ſerui. vtriuſque legis reddit [g] rationẽ: duodecim tabularũ, quaſi voluerit ſeruos dominis in hac [h] re non obtemperare [i]: Aquiliæ, quaſi ignouerit ſeruo qui domino paruit, periturus ſi non feciſſet. Sed ſi placeat [k] quod Iulian⁹ libro octageſimoſexto ſcribit, ſi ſeruus furtũ faxit, noxiámve [l] nocuit, etiam ad poſteriores [m] leges pertinere, poterit dici etiã ſerui nomine cũ domino [n] agi poſſe noxali iudicio: vt quòd detur Aquilia aduerſus dominum, [o] non ſeruũ excuſet, [p] ſed dñm oneret. [q] nos autẽ [r] ſecũdũ Iulianũ probauimus: quæ ſententia habet rationẽ, & à Marcello apud Iulianum probatur. [s]

III. IDEM libro tertio ad Edictum.

IN omnibus noxalibus actionibus vbicunq; ſcientia exigitur domini, ſic accipiẽda eſt, ſi cum prohibere poſſet, non prohibuit. [t] aliud eſt [u] enim auctorem eſſe ſeruo delinquenti, aliud pati delinquere. [x]

IIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

IN delictis ſeruorum ſcientia domini quemadmodum accipienda eſt? vtrum cum conſilio, [y] an & ſi viderit tãtùm, quãuis prohibere non potuerit? Quid enim ſi ad libertatẽ proclamans, domino ſciente faciat? aut qui [z] contemnat dominum? vel cum trans flumen ſit ſeruus, vidente quidem, ſed inuito domino noxiam noceat? [a] Rectius itaque dicitur, ſciẽtiam eius accipiendam qui prohibere poteſt. [b] & hoc in toto edicto intellegendũ eſt circa ſciẽtiæ verbum.

Qualitas inuicta verbo intelligitur ſecũdum tempus verbi. ad hoc allegatur. B. vel ſic: Qualitas quæ non fuit tempore maleficij, non habet aggranare maleficium. Bal.

Si extraneus ſeruus ſciente me fecerit, eúmque redemero, noxalis actio in me dabitur: [c] quia non videtur domino ſciẽte feciſſe, cum eo tempore dominus non fuerim. [d]

Ex eodem facto erit duplex agendi forma, inſolidũ, & aliàs ex noxali b.d. quia licet qualitas aggranet maleficium, nõ tamen f. cet quin poſſit agi de ſimplici f. clo: vt infra.e.l. §. ſi detracta. Baldus.

Cum dominus ob ſciẽtiã teneatur, an ſerui quoq; nomine danda ſit actio, videndum eſt. [e] niſi fortè prætor vnam pœnã à domino exigi voluerit. ergo dolus ſerui [f] impunitus erit: quod eſt iniquũ. [g] immo vtroq; modo domin⁹ tenebitur. [h] vna autem pœna exacta quã actor elegerit, altera tollitur. [i]

Ai ſolutoria lata in actione, parit exceptionem rei iudicata, ſi iterum eadẽ act. oue cum additione alterius qualitatis agatur. Item qualitas per quam condemnatio augetur vel minuitur, poteſt pendente iudicio addi vel detrahi de libello. Baldus.

Si detracta noxæ deditione,

a *Celſus tamen.* excuſans ſe in eo quòd ſimpliciter dixerat manumiſſum non teneri: quia ſe intellexiſſe dicit, quando in maleficio non erat dolus.

b *Differentiam facit.* in illo ſcilicet caſu quando iuſſit: ſed mala eſt differentia.

c *Inter legem Aquiliã.* quæ ſeruũ excuſare voluit: & dominum ſuo nomine teneri: vt infra hac.l.

d *Quaſi ſciente.* id eſt non ſimpliciter ſciẽte: nam iuſſerat. ſed aliàs deeſt quaſi: & ſubaudi, & fraudem participante. hic & ponitur. ĩ. eo.l. ſi communis familia. & hoc idem probatur. ĩ. vbi dicit, quaſi voluerit ſeruos, &c.

e *Commiſit.* in qua ſit dolus.

f *Nec dominus.* quia ei paruit in tali delicto, quod ſine dolo cõmitti non poteſt: vnde malè fecit quòd paruit: quare ipſe tenetur, nõ dominus, ſecundum Celſum. ſed hoc corrigit. ĩ. per Iulianũ in illo verſi. ſed ſi placeat &c. qa ſuo nomine tenetur, & etiã nomine ſerui. Item ſeruus manumiſſus directo tenetur, vel etiam nouus dominus. Accur.

g *Reddit.* ſcilicet Celſus. Accurſius.

→ *ſententia Iuliani ſ. b.*

h *In hac.* committendo noxiam cum dolo.

i *Obtemperare.* in atrocioribus enim non debet parere: ſi tamen pareat, mitius punitur: vt C. de ſepul. vio. l. ij.

k *Sed ſi placeat.* nunc corrigit prædicta.

l *Noxiámve.* ſcilicet committendo.

m *Ad poſteriores.* qualiter ad. l. poſteriorem pertinet? Reſpon. lex xij. tabu. antiquior eſt, Aquilia poſterior. in. l. enim. xij. tab. continebatur, vt dominus non teneretur: at lex Aquil. dominũ teneri voluit. lex ergo antiqua pertinet ad poſteriorẽ: quia dominus qui iuſſit furtũ fieri, vel rapinam, tenebitur. ſic & ſupra de legi. & ſenatuſc. l. nõ eſt nouum. ſed & lex Aquil. pertinet ad priorem. ſ. ad. l. xij. tab. quia poteſt agi noxali: vt ſtatim ſubiicit, vbi dicit, etiam &c. & videtur cũ dicit cũ teneri liberum factum, in tali caſu Aquiliam loqui in quo committitur dolus, vel etiam culpa: ſed eſt graue delictũ: aliàs excuſatur ſeruus: vt no. ſ. tit. ij. liber homo.

n *Cum domino.* facto poſt delictum. Accurſius.

o *Dominum.* ſcilicet antiquum, vt tam pro ſe quàm pro ſeruo teneatur.

p *Exciſſit.* vel eius nouum dominum: & quod ſubiicit, ſed dominum &c. ſcilicet cuius erat tempore delicti.

q *Onerat.* hoc verum eſt, cum domino ſciẽte & permittẽte ſeruus deliquit, vel iubente: vt infra. l. iij. §. cum dominus.

r *Probauimus.* vt. ĩ. l. in delictis. § ij.

IN omnibus.] CASVS. Dixit. l. proxi. in princip. ꝙ vbi ſeruus delinquit domino ſciente, dominus tenetur inſolidum: niſi liberetur deditione noxæ. quem dicamus dominũ ſcientem: hic exponit, id eſt ſi potuit prohibere. nã aliud eſt auctorẽ eſſe dominum delicti, ſcilicet cum poteſt prohibere: aliud &c. Viuian.

s *Non prohibuit.* vt & infra ſi fa. furtum fe. di. l. ij. & fin. &. ĩ. ad legem Aquil. ſcientiam. in princip. & ar. C. de commer. & merca. l. ſecunda. in fin. &. ĩ. de his qui not. infa. quid ergo. §. certe. & infra de re iudi. ſæpe. §. cum autem.

t *Aliud eſt.* poteſt ita legi, vere diſtinguitur hoc in ſciẽte domino, potuerit, an nõ potuerit prohibere: ſed in iubente non ita diſtinguitur. hinc eſt quod dicit, aliud eſt &c. Azo. Vel dic, aliud eſt enim auctorem &c. quod eſt quando prohibere potuit. & aliud quando. ſ. prohibere non potuit. Accurſius. *quid ſi cons.*

u *Delinquere.* cum non poteſt prohibere.

IN delictis.] CASVS eſt planus in principio. [SI EXTRANEVS.] Si me ſciente ſeruus tuus damnũ dedit, & cum à te emero: non inſolidum, ſed noxaliter teneor: licet ꝓpter hoc ꝙ ſciui, videbar inſolidũ teneri. ſed cõtrarium eſt, vt dicit, cum ſeruus tuus delinquit te ſciente, & prohibere valente: quem poſtea vendidiſti. quæritur, an nouus domin⁹ tenetur? Iulianus dixit vtrunque teneri: vno tamẽ ſatisfaciente alter liberatur. Vel dic quòd Iulianus dicit ꝙ dominus ſuo nomine tenetur: quia & paſſus eſt, & nomine ſerui noxaliter: ſed vna exacta, altera tollitur. [SI DE TRACTA.] Seruus meus tibi damnũ dedit: & aduerſum me inſolidum egiſti: & ſuccubuiſti. Si vis poſtea agere contra me, cum non fui conſcius: cum noxę deditione, ſi hoc facias lite pendente, potes: ſed poſt ſententiã definitiuam nõ potes. idem in contrario caſu. Viuia.

x *Cum conſilio.* ſcilicet demum. Azo.

y *Nocet.* committendo. Azo.

z *Qui prohibere poteſt.* & de facto: vt hic, & infra de regulis iuris. l. nullum. & de iure: vt infra proxi. §. Accurſius.

a *Dabitur.* non in ſolidum: quia non videtur, &c. Accurſius.

b *Non fuerim.* vt &. ĩ. eo. l. quod ait. §. Iulianus. & argu. ĩ. de hered. inſtit. l. ſi alienum. &. ĩ. de trib. de peculio. &. ĩ. ad Silania. l. iij. §. iij. & infra quod iuſſu. ſi tutoris. §. finali. Sed argu. cõtra ſupra de poſtu. l. iij. §. affinitates. Accurſius.

c *Videnóm eſt.* & certe datur vtraque, niſi &c. Accur.

d *Seruo.* ſi noxalis actio non competeret: quia manumiſſus non teneretur, vel etiam nouus dominus.

e *Quod eſt iniquum.* ſcilicet maleficium eſſe impunitum: vt. ĩ. ad legem Aquiliam, ita vulneratus. Accurſius.

f *Tenebitur.* vt & ſupra eod. l. ij. in fine. Accurſius.

g *Tollitur.* contra eum quem conuenit: arg. ĩ. eod. ſi ex duobus. ſed contra infra ſi fa. fur. fe. dic. l. prima. § primo. vbi vna per aliam non tollitur. Solu. in familia forte eſt ſpeciale cũ iuſſu domini deliquit, vt vna pœna exacta ab alia nõ liberetur, cũ vltima delictũ videatur quod à tota familia committitur, quàm quod ab vno ſeruo. Ir. Vel dic quòd hic dicit quando tantùm non prohibuerit: ibi autem etiam iuſſit.

a *Amplius.* in dominũ, ne ſæpius de amiſsione eiuſdẽ hominis quæratur: vt. ĩ. nau. cau. licet gratis. ſed videtur nõ obſtare exceptio rei iudicat. nec hic, nec ſuperiori caſu, cum ex alia cauſa agit: vt. j. de exceptio. rei iudic. lege, & an eadẽ. §. actiones. Sol. aliud eſt in his perſonalibus actionibus quę formã realiũ habẽt. dantur enim noxaliter cõtra quemlibet poſſidentẽ, ſicut in rẽ actio: vt inſtitutio. eodem. §. omnis. vel melius agi nõ poteſt: quia agit ex eadem cauſa, id eſt delicto ſerui: ſecus in iuſſu: ſed poteſtatem noxę deditionis amittit ſciẽs: ſed & noxali actione agere poteſt: vt ſupra proxi. §. ſecũdum Azo. Item quid ſi ignorabat dominũ ſcire, & agẽdo conſecutus eſt noxam, id eſt ſeruum: poſtea cõperit dominum ſciuiſſe: & damnum erat longe plus quàm valeat ſeruus: an poteſt agere quaſi minus petierit? Videtur quòd ſic: vt inſtitutio. de actioni. §. ſi minut. ſed dic ſecundum Ioannẽ contra, vt hic. Item nota quòd eodẽ iudicio pendẽte poteſt mutare libellum: & ſic poſt lit. cõteſt. & ita eſt cõtra. C. de eden. l. edita. &. C. quomodo & quando iudex. in auth. qui ſemel. Sol. hic ſpeciale: quia hæc mutatio reo nõ nocet: cum eadem deliberatio ſit ſemper. vel hic nec res nec cauſa nec actio mutatur. Accurſius.

Si pluriũ.] CASVS. Si ſeruus pluriũ deliquit: ſi eis ignorantibus, tenẽtur noxaliter: aliàs ſi ſcientes, tenentur ſine noxæ deditione: & ita inſolidum Quod ſequitur, planũ eſt. [DIFFERENTIA.] Quid ſit teneri inſolidum, dicit. Cætera ſunt plana vſq; ad. l. ſi ſeruus.

b *Debitur.* inſolidum: vt. j. eo. l. ſi ſeruus communis. Accurſius.

c *Deditione.* tenetur enim quilibet ex ſua ſcientia.

d *Alteri.* dominorum ſerui.

e *Conuento.* & etiam exacto, ſecundum Ioan. quia plura delicta ſunt, licet vnum factum: ſecus in familia eſt, vbi vnum factũ, & plura delicta: quia ſufficit præſtare quãtũ ſi vnus liber deliquiſſet: vt. ĩ. de iur. om. iu. l. ſi familia. quia familia pro vno reputatur. Item quod dicitur, alterũ nõ liberari: intellige in eo quod eſt ſupra æſtimationẽ ſerui. nam ſi in medietate pretij, releuatur ab ignorãte: vt. j. eo. l. ſi ex duobus. multo ergo magis ſi à ſciẽte, ſecundũ Io. ſed Al. contra: quia ſi ſeruaremus eius. ſ. Io. opi. eius delictũ remaneret impunitum quãtum ad dimidiam pretij ſerui, altero ſoluente totũ damnum: quod eſt iniquũ: vt. ĩ. l. proxi. §. cũ dominus. &. ĩ. ad. l. Aquil. ita vulnerat. ſed Azo dicit vno cõuento alterũ nõ liberari: ſed altero exacto bene dicit alterũ liberari: vt. ĩ. l. pxi. §. cũ dominus. Nec ob. j. e. l. ſi ex duobus. qa ibi facta noxæ deditione nõ liberatur ſciẽs, quaſi minus perceſſ. Vetus.

quaſi cum cõſcio domino actũ ſit, qui non erat conſcius; abſolutione facta, & finito iudicio, amplius [a] agẽdo cum noxæ deditione, exceptione rei iudicatæ ſummouebitur: quia res in ſuperius iudicium deducta, & finita eſt. Donec autem prius iudicium agitatur, licentia agenti eſt, ſi eum de ſcientia domini arguenda pœniteat, tunc ad noxalem cauſam tranſire. Contrà quoque ſi cum eo qui ſcit, cum noxæ deditione actũ ſit: amplius in dominum detracta noxæ deditione dandi actio non eſt. In ipſo autem iudicio ſi voluerit & ſcientiam domini arguere, non eſt prohibendus.

V. VLPIANVS libro tertio ad Edictum.

SI plurium ſeruus deliquerit omnibus ignorantibus, noxale iudicium in quemuis dabitur. [b] ſed ſi omnibus ſcientibus, quiuis eorum tenebitur detracta noxæ deditiõe, [c] quẽadmodum ſi plures deliquiſſent: nec altero [d] conuento [e] alter liberabitur. Sed ſi alter ſcit, alter ignorauit: qui ſcit, detracta noxæ deditione conuenitur: qui neſcit, cum noxæ deditione. Differentia autem harũ actionum [f] non ſolùm illa eſt, quòd qui ſcit, inſolidum tenetur: verùm illa quoque, quòd ſiue alienauerit ſeruũ qui ſcit, ſiue manumiſerit, ſiue deceſſerit ſeruus, dominus tenetur. ſed ſi ipſe dominus deceſſerit, heres eius non tenetur, [g]

VI. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

SEd (&) ipſe ſeruus manumiſſus tenetur.

A piſſet actor. ſecus ſi percepiſſet ſolidam debiti quãtitatem: vt. j. eo. l. noxalis. §. Pomponius. Item videtur cõtra quod eſt. j. eo. l. ſi in re communi. §. ĩ. ſed expone vt ibi dices, ſecundum Azo.

f *Actionum.* quæ propter ſcientiã & ignorãtiam proponũtur.

g *Non tenetur.* niſi noxaliter: quia ex delicto non tenetur heres niſi lite conteſtata, vel aliquid ad eũ peruenerit: vt. j. e. l. ij. Az.

VII. IDEM libro tertio ad Edictum.

NOxalis autem [h] non aliàs datur, [i] niſi apud me ſit ſeruus: & ſi apud me ſit, licet eo tẽpore non fuit [k] quo delinquebat, teneor: & heres meus tenetur, ſi noxius viuat. [l] Pomponius ait, ſi emptor ſerui noxali conuentus [m] ſit, venditorẽ quo ſciente factum eſt, conueniri iã B non poſſe.

Not. in iſta. l. quòd poteſt aliquis cedere liti ante litem conteſtatam: & poſt litẽ conteſtatam non poteſt cedere. Bal.

VIII. IDEM libro trigenſimo ſeptimo ad Edictum.

SI ſeruus communis furtum fecerit, quiuis ex dominis inſolidum [n] noxali iudicio tenetur: eóque iure vtimur. ſed non aliàs poterit is qui conuentus eſt, euadere litis æſtimationem, niſi inſolidum noxæ dederit [o] ſeruum. nec ferendus eſt ſi [p] partem dedere fuerit paratus. Planè ſi propter hoc quòd ſocij dedere parati non fuerint, inſolidum fuerit cõdemnatus: C communi diuidundo, vel familiæ erciſcundæ iudicio aduerſus eos experietur [q]. Ante noxale ſanè iudicium acceptum poterit ſua parte cedendo ſecuritatem conſequi [r]: ne neceſſe habeat ſuſcipere iudiciũ. quanquam quis poſsit dicere euenire, vt dũ pars ei cedatur [s], amittat actionem. Dominus enim pro parte factus, non poteſt cũ ſocio noxali experiri [t]: fortaſſis nec cõmuni diuidundo agere poſsit eius maleficij nomine, quod ante communionem admiſſum eſt. Quod ſi nõ poteſt, D euidenti iniuria adficietur. Sed melius [u] eſt dicere, competere ei communi diuidundo iudicium [x].

h *Noxalis autem.* autẽ pro ſed: & aduerſatur illi. §. differentia. Accurſius.

i *Datur.* cõtra me dominum.

k *Non fuerit.* hoc ſi agatur quaſi cum ignorante: ſecus ſi quaſi cũ ſciẽte: vt. ĩ. e. titu. l. in delictis. §. ſi extraneus.

l *Viuat.* & ſic apud eũ. Accurſius.

m *Conuentus.* & exactus inſolidum. Accur.

Si ſeruus.] CASVS. Seruus duorum deliquit dominis ignorãtibus. vterq; eorum tenetur inſolidum: ſcilicet vt quilibet eorum teneatur ad ſeruũ dandum pro noxa, vel ad ſolidam æſtimationem: nec aliquis eorũ liberatur dãdo partem ſuã. Secũdo quæritur: quid ergo ſi vnus conuentus noluit inſolidum dare pro noxa: & quia alter non promiſit, conuentus ſolidam æſtimationem litis ſoluere compulſus eſt? Dicit quòd aget contra ſocium cõmuni di. vel ſa ero. ſ. vt ſeruetur indẽnis. Tertio redit, & dicit quẽlibet inſolidum teneri: hoc verũ poſt lit. conteſt. Sed pone quòd cedatur contra aliũ: tunc non remanet actio noxalis: & paſſus damnũ efficitur dominus ſerui pro parte: ſed non habet noxalem. Item nec cõmuni di. delicti nomine, cum ante cõmunionem factũ eſt: & ſic eſt iniquum: quare dat vtile communi diui. de æquitate. Viuianus. * ſi ſi.

n *Inſolidum.* vt & infra de ſer. cor. l. vt tantum. §. ſi ſeruus. & infra communi diui. l. ſed poſtquam.

o *Noxæ dederit.* ſed nunquid poteſt aliis inuitis, vel ignorantibus? Reſpon. non: vt ſtatim colligitur ibi, plane &c. Accur.

p *Fuerit paratus.* ſcilicet poſt lit. conteſtatã. Sed cõtra. j. de publica. hoc edicto. Sed ibi ſpeciale, vt etiam poſt lit. cõteſta. purgetur pœna. Accurſius.

q *Experiatur.* quanti ſua intereſt eos noxæ dediſſe. Sed & ante poteſt, dummodo caueat de reddendo ſi noxæ non dederit: vt infra communi di. l. ſi ſocius.

r *Conſequi.* vt. ĩ. de vſufruct. l. cum vſufructuarius.

s *Ei cedatur.* cui damnum datum fuerat per ſeruum. Accur.

t *Experiri.* peruenit enim in eum caſum à quo incipere non poteſt: vt. ĩ. titu. j. ſi ſeruus ſeruum. §. j. Azo.

u *Sed melius eſt.* ſcilicet de æquitate.

x *Iudicium.* vtile. & facit ad. l. j. iu. fol. ſi ex duobus. ij. reſpon.

& de aqua plu.ar.l.ſupra iter.& infra de fur.falſus.§.fi. & infra de publica.l.hoc edicto.

Si communis familia.] CASVS. Seruus duorũ fecit furtum altero ſciente:& altero ignorante.ſciés inſolidum tenetur, & ſoluendo liberat alium:nõ tamen ab eo repetit.ſed pone ignorantem conuentum in duplum: puta de furto non manifeſto:& damnum paſſus eſt. qualiter conſequatur à ſcientes? Et dicitur. aut præſtitit pœnam dupli, & repetit ſimplũ vnum de duplo.aut dedit ſeruũ pro noxa:& tunc ſubdiſtinguitur:quia aut remanſerunt aliæ res communes:& tunc agitur contra ſocium ſciẽtem cõmuni diui. quòd illius negligentia ſeruus fuit factus deterior. aut nihil remanſit commune: & tunc agitur in factũ vel pro ſocio: vel pro eadem deterioratione. h.d.cum.l.ſeq.Viuian.

Ex tit. de furtis.

Soluens pro ſuo malefitio, vel pro ſua culpa non repetit ab alio.Bal.

12. PAVLVS libro trigenſimonono ad Edictum.

SI communis* familia vel cõmunis ſeruus furtum fecerit altero ex dominis ſciẽte: is qui ſcit, omnium nomine tenebitur:& conuentus alterum quoque liberat[a]:nec à ſocio quicquam debebit conſequi[b]. ſui enim facti nomine pœnam meruit[c]. Quòd ſi is qui ignorauit, duplũ[d] præſtiterit:à ſocio ſimplum conſequetur.

13. IDEM libro vicenſimoſecũdo ad Edictum.

SEd &eo nomine agere cum ſocio poterit[e], quòd ſeruũ communem deteriorem fecit: quemadmodum cum quolibet alio[f] qui rem communem deteriorem feciſſet. Cæterũ ſi nihil præterea poſt noxæ dedition cómune habebit[g], pro ſocio[h]:vel ſi ſocij non fuerũt, in factum agi poterit[i].

14. VLPIANVS libro ſeptimo ad Edictum.

BOna fide ſerui poſſeſſor ei[k] nomine furti actione tenebitur[l]: dominus non tenetur: ſed noxæ dedẽdo nõ facit quidem actoris.cum autem cœperit iſtum ſeruũ dominus vindicare[l],doli exceptione ſummouebitur:vel officio[m] iudicis cõ ſequetur vt indemnis maneat.

Qui facit quo minus poſſit, videtur poſſe.Bal.

15. PAVLVS libro ſexto ad Edictum.

SI bona fide poſſeſſor eum ſeruum quẽ bona fide poſſidebat,dimiſerit[n],ne agi cum eo ex noxali cauſa poſsit: obligari eũ actione quæ datur aduerſus eos qui ſeruum in poteſtate habeãt, aut dolo fecerint quo minus haberent: quia per hoc adhuc poſsidere videntur.

Non debet eſſe melioris conditionis prædo, quàm iuſtus poſſeſſor.Bal.

16. GAIVS libro tertiodecimo ad Edictum Prouinciale.

NOn ſolùm aduerſus bona fide poſſeſſorem, ſed etiã aduerſus eos qui mala fide poſſident,noxalis actio datur[o]. Nã & abſurdum videtur, eos quidem qui bona fide poſsiderẽt, excipere[p] actionẽ:prædones[q] verò ſecuros eſſe.

Melior eſt conditio occupantis in pari cauſa:& dicitur occupaſſe, qui prius meruit ſententiam.hoc dicit, & not.Bal.

17. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI quis à multis conueniatur ex noxa eiuſdem ſerui,vel ſi ab vno,ex pluribus tamen delictis,nõ neceſſe habet,quia omnibus dedere non poteſt, litis æſtimationẽ offerre his quibus dedere non poteſt. Quid ergo eſt ſi à plutibus conueniatur? ſi quidem vnus occupauerit, an melior ſit conditio, vt ipſi ſoli dedatur?an verò vel omnibus dedi debeat,vel cauere debeat[r] defenſu iri* aduerſus cæteros?Et verius eſt, occupantis meliorẽ[s] eſſe cõditionẽ. Et itaque dedetur,nõ qui prior egit, ſed qui prior ad ſentẽtiã[t] peruenit.& ideo ei qui poſtea vicerit[u], actionẽ denegari iudicati. ſoluendus heres.Secundo dicit quòd tranſlatio iudicij fit in eũ liberum factum,vel legatarium qui eſt nouus dominus. Tertio, quòd ſi pendente lite non extitit cõditio, ſed adhuc ſtatuliber eſt cũ iudicatur,dando ſeruum pro noxa dicit liberari heredem talem dãdo qualis eſt. Quarto, accipe ſi.l.ſi quis à multis. vt caueat heres de euictione cõtingente factum ſuum, ne medio tẽpore obligauerit,vel alienauerit.h.d.cum.l.ſeq.Viuianus.

** defenſuiri, pro defenſum iri. Auto. Aug. lib.1. emẽd. ca.2.*

Occupantis melior eſt conditio.

a *Liberat.* ſicut in duobus reis debẽdi euenit.

b *Conſequi.* immo videtur quòd ſic quantũ valet dimidia pars ſerui:vt.ĩ. e.ſi ex duob⁹.ij. reſpon. &.ĩ.ſi fa.fur.fc. di.l.pe.ij.reſpõ. So.dicunt quida hanc corrigi per illas in hoc. Tu dic.q̃ hic non tantum ſciuit, ſed etiam iuſſit: & dic, ſciente & etiam iubente. ſic & ponitur ſciens.ĩ.e.l.ij.§.is autẽ. ibi,Celſus &c.ſed in.ll. contrariis tantũ ſciuit.

c *Mouit.* vnde nõ repetit: vt ſupra de procur.qui proprio.§.pœnam. &.ĩ. de neg. geſt. ſiue hereditaria.&.ĩ.fa. ercil. inter coheredes. §.ex facto.

d *Duplum.* pro furto ſerui nõ manifeſto.Ac.

e *Sed & eo nomine.Potuit.* vtili iudicio communi diui.immo di recto: vt.ĩ.e. ſi ex duobus. Et no.ĩ. hæc lex in princ.loquitur quando dominus qui fuit ignorans,non dedit pro noxa, & hoc indicat ſequens litera:cæterum ſi nihil &c.

f *Cum quolibet alio.* qui mecum aliam rem communem haberet: vt.ĩ.communi di.& ſi non omnes.§.venit.

g *Hoc iudicio.* vnde communi diui.non poteſt agi.

h *Pro ſocio.* vt infra communi di.l.in ſumma.

i *Potuit.* nec dico q̃ hæc ſubſidiaria excludat communi diui. vtilẽ,quæ ſimiliter datur ex æquitate:vt di.l.ſi ex duobus. ſimi.ĩ.ad.l.Aquil. quemadmodum.§. magiſtratus.&. C.ad legem Aquil.de peculatibus.& infra de ſer.cor.ſi quis ſeruum.Accur.

Bona fide.] CASVS. Seruus meus quem bo.fi.poſ.furtum fecit.nunquid teneris eum dare pro noxa? Et reſpõ.quòd ſic: ſed ego nõ teneor:quia non habeo eum: nec tu etiam poſſeſſor facis eum illius cui das eũ pro noxa. Et ſi ego verus domin⁹ vindicabo eum,obſtabit exceptio:aut ſeruabo illum indemnẽ cui damnum datum eſt. Viuianus.

k *Tenebitur.* vt &.C.de fur.l.apud antiquos.diuerſum eſt in.l. Aquil.qua bo.fd. poſ.non tenetur,ſed dominus:vt ſupra ad.l. Aquil.ſi ſeruus ſeruum.§.ſerui.

l *Vindicare.* ab eo cui datus fuit noxæ:vel etiam contra primũ: qui forte damnum de ſuo reſtituit. Accurſius.

m *Vel officio.* correctiuè, vel diuiſiuè. Azo.& hoc idem habes infra eo.ſi noxali.in fin.&.l.generaliter.& ar.ſupra de rei vin. finautem.§.in re petita.

Si bona fide.] CASVS. Titius poſſidebat ſeruum meum bona fidequi ſeruus furtũ fecit.illic Titius poſtea illũ diſtraxit,ne teneretur actione noxali. quæritur nunquid detur actio noxalis cõtra eũ, ac ſi poſſideret? Et reſpon.q̃ ſic. Viu.

n *Dimiſerit.* ſcilicet ideo. Accurſius.

o *Non ſolum. Actio datur.* aliud eſt in homine libero bona vel mala fide poſ. pro quo noxalis non datur:vt.ĩ. e.l.ſi ad libertatem. & ĩ.de interrog. act.l.cõfeſſionibus.in fi.l. Item aliud in.l. Aquil. vt.ĩ. ad. l. Aquil. l.ſi ſeruus ſeruum. §. ſerui. Item aliud in actione ſerui cor. vt.ĩ.de ſer. cor.l.ĩ. §. qui bona. quæ ſunt contra. Accurſius.

p *Excipere.* id eſt accipere. Azo.

q *Prædones.* no. quòd non debet eſſe melioris cõditionis malus quàm bonus: vt & infra de do.inter vi.& vxo.l.iij. §. ĩ. & .ĩ. quod vi aut clam. Seruius. &.ĩ. de pe. here. ſi à patre. §. ſi prædo. Accurſius.

Mali quàm boni conditionis non debet eſſe melior.

Si quis à multis.] CASVS. Si diuerſis horis vel diebus pluribus ſeruus meus damnũ dederit,vel etiam vni pluribus vicibus:certè hoc caſu melior eſt conditio illius qui occupauit, nec aliis ego dominus teneor.[SED ET SI.] Quatuor dicit:Primo, teſtator Stichum ſeruum liberum eſſe iuſſit ſub conditione, vel legauit eum ſub conditione. hic deliquit, & heres fuit cõuentus noxaliter. lite pendente extitit conditio, & ita heres iam eum non habet. dicit quòd eſt ab-

&l.si plurium.in fi.sed hoc ideo hic cuenit, quia ex eadē causa eis debeatur:arg.infra de re iudi.l.inter eos.Accursius.

a *Sed & si statuliber.*scilicet is cuius nomine conuenitur.

b *Translatum fu.*scilicet in alium.Azo.

c *Absolui.*quia neq; possidet,neque dolo fecit quo minus possideret.sed si quid à statulibero heres percipiet,nō de suo peculio, debet hoc dare actori: vt.j.de fur.si seruus cōmunis.§.fi.Accursius.

* *vel per fideicōmissū vel fideicōmissaria.*

Sed & si statuliber [a] sit, & ante deditionem extiterit cōditio,* per fideicōmissum libertas fuerit ante præstita, vel existente conditione legati dominiū fuerit trāslatum [b]: arbitrio iudicis absolui [c] eum oportet. Et officij iudicis hoc quoque erit, vt caueatur ei cui [d] deditur [e], ob euictionem ob suum [f] factum contingentem.

d *Ei cui.*s. legatario, secundum M.vel dic,ei cui noxæ deditur:quod melius est: quia de euictione non tenetur legatario: vt. j.de lega.j. l.si à substituto.§.fin.Si quæras cur cauetur ei cui deditur, cū existēte condi. factū heredis ei non noceat, sed vltima voluntas?respon.cauet: quia potest esse q deficiat cōditio. Item quia & ea pendente posset euinci per factum heredis: vt per hypothecariam.Accursius.

e *Deditur.*quod est pēdente conditione.

f *Ob euictionem ob suum.* si fortè eum pignerauerit.Accursius.

B *Etiam ex sententia sufficit præstare rem qualis est.Bald.*

XV. GAIVS libro sexto ad Edictum Prouinciale.

PRætor decernere debet trāslationem iudicij in statuliberū [g] fieri.Si verò rei iudicandæ tēpore adhuc in suspēso sit statuta libertas,Sabinus & Cassius liberari heredē putant tradendo seruū:quia toto suo iure cederet.quod & verum est.

Dolus casu non purgatur.Bal.

XVI. IVLIANVS libro vicensimosecundo Digestorum.

SI heres dolo malo fecerit [h] ne statuliberū in potestate [i] haberet,& propter hoc iudiciū sine noxę deditiōe accepit [k],& impleta cōditiōe statutæ libertatis cōdemnari debebit, sicuti mortuo [l] seruo [m] cōdēnaretur.

C *Beneficium vnius non extenuat maleficium alterius.Bald.*

XVII. PAVLVS libro vicensimosecundo ad Edictum.

SI ex duobus dominis vno sciente,altero ignorante seruus delinquit: si antè cum altero qui nesciebat,actū sit,& noxæ dediderit seruum:iniquum est vilissimi [n] hominis deditione alterū quoq; liberari. igitur agetur & cum altero: & si quid amplius est in dāni persecutione,cōsequetur [o] cōputato pretio hominis noxæ dediti.ipsi tamen inter se sic debent pensare cōmuni diuidūdo iudiciū, vt si ille quo sciēte [p] fecit, præstiterit [q],non totius [r] partē ferat,sed partem eius [s] quanti seruus est. sic & si alter aliquid præstiterit, eius partē fieri. Illud iniquum est,eum qui iussit seruum facere,consequi aliquid à socio: cū ex suo delicto damnum patiatur [t]. Si plures eiusdem serui nomine noxali mecum agere velint, vel si vnus pluribus in-

g *Prætor decernat. In statuliberum.* noxa caput sequente.

Si heres.] CASVS.Statuliberū sub conditiōe manumisit ante cōditionem, sciens se cōueniendum noxaliter. nō minus q in solidum est condēnandus.Idem si decesit seruus prædictus post lit.cōtest.secus si ante. Viuian.

h *Facit.*ante litem contestatam.

i *In præstare.* quia manumisit eum: & ideo certum erat quòd ipsum præstare non poterat:vt.ī.de dolo.l.arbitrio.Sed quid si adhuc potest præstare: puta redimere potest quem dolo malo alienauit?non sine noxæ deditione condemnabitur: vt.j.e.de illo.&.j.de leg.j.si fundus.&.l.siquando quis.§.heres.

k *Acceperit.*ergo ante lit.contest.manumisit.Accursius.

l *Mortuo.*si fortè distracturus erat actor.idem esset eo alienato post lit.cōtest.sicut hic erat lite contest. vt.j.e. quēadmodū.& l.si plurium.§.j.non ita si decedat ante lit.contest. nondum distrahendus:vt.j.eo.l. electio.§.si is quem.quæ est contra. vel si alienetur prius:vt modo in prin.huius.l.dixi.

m *Seruo.*post moram accipiēdi iudicij:vel post lit.cōtest. quia lite contestata fuerat manumissus.

Si ex duobus.] CASVS.Quatuor dicit.primo seruꝰ duorū valens.v.damnū dedit in.xx.altero sciēte,altero ignoráte.agitur cōtra ignorantem:& dat pro noxia: an liberetur sciens? & dicit q non:sed adhuc tenetur ad.xx.soluenda.Secundo dicit, q si soluat.xx.sciens: an ab ignorante quicquam petet cōmuni di?& dicit quòd sic.i.quantū valet dimidia serui eo casu quando seruus non est noxæ deditus.Tertio dicit,si ignorás conuētus soluit.xx.licet sibi non expediret: & dicit q repetet partē. Quarto dicit,q si iussit,& aliquid soluatur,nō repetit:quia pro suo delicto soluit. [SI PLVRES.] Ego habeo nudam proprietatē in seruo,& tu vsumfru.serui nomine conuenior noxaliter pro delictis eius ab vno:aliàs plurib⁹.certè aut litis æsti.aut pleno iure debeo dare pro noxa:& ego à fructuario consequar vt vel ad litis æsti.conferat fructuarius:aut careat vsufr.Secundo q si ego volo defendere, & permittatur fructuario defensio,& defendo eū,scilicet pro noxa tradendo: nō tenetur mihi domino proprietatis restituere vsumfru.Viuianus.

n *Vilissimi.*secus in actione de dolo,quæ nō datur si alio modo res seruari potest: & idcirco tam famosa actio nō cōpetit in dolosum etiā in eo quod deficit post noxiam: vt.ī.de dolo.l.& eleganter.§.si quadrupes.quæ est contra.Azo.

o *Consequetur.*immo videtur rei iu.except.repellī:nisi adhuc pēdeat primum iudicium:vt.ī.eo.in delictis.§.si detracta.quæ est contra. Sol. ibi loquitur quando agebatur contra eundem:hic quando contra alium.

p *Quo sciente.*non tamen iubente.

q *Præstiterit.*totū damnum.Accur.

r *Totius.* s. æstimationis dāni, sed pte pretij serui:vt subiicit:quia & ignorans saltem noxæ dedere necesse habebat. si ergo seruus valeat.x.satisfaciat soluēti in. v.si cōmunis erat, vtriq; pro dimidia.Sed cōtra.ī.e.l.si cōmunis. vbi dicit nihil scienti debere reddi. Solu. ibi etiā iussit: quod potes etiā ibi percipere ex eo q cōuenitur pro seruo deteriorato:vt in.l. ibi proxima,sed & eo.

s *Eius.*scilicet totius.

t *Patiatur.* vt &.ī. de pcnq; proprio.§.pœnam.&.j.de tute. & ratio.l. j.§. nūc tractem⁹. Et not.diligēter hic secundum quosdam, q si seruus domino sciente deliquit, & prohibere potuit, tale est ac si iussisset. sed Ir. dicit hoc falsum,& bene.nā si iussit, & aliquid præstitit, nihil recuperat: vt hic dicit.si autē sciuit:quāuis prohibere potuerit, tamen recuperat partē æstimationis serui à socio:vt.ī.proxi. respon. Tu dic secūdum Azo. q tantū facit scientia quātum iussus,quādo seruus proprius est. & sic seruo opi.primā in hoc.si autem cōmunis, tunc plus facit iussus q scientia. Et vt aperte omnia quæ de maleficiis à seruo pluriū commissis dicuntur,intelligantur: sic distinguēdum est: aut omnes domini fuerūt ignorātes,aut omnes scientes:aut omnes iubentes:aut vnus iubēs, & alius ignorans:aut vnus sciēs,& alius ignorās:aut vnus iubens,& alius sciēs. si autē omnes ignorātes,vnus conuētus noxaliter ante lit.cōtest.suam partem cedendo se liberat tantū,non alios:ideoque nihil consequitur ab aliis,vel alij ab eo post lit.contest. omnes dedere debēt insolidum:aut restituere damnū:& tunc si socij consentiunt,vel ratū habēt quod dederat,vel fuerat deditum ab vno:nil cōsequetur cōuentus à sociis,vel socij ab eo.si autem præstitit æstimationē damni,partē eius quod præstitit,à sociis recuperabit: vt.j.cōmuni diui.l.si socius.&.ī.eo.tit.in.l.si seruꝰ cōmunis. hic tamē subaudias,si expediebat societati sufferre litis æstimationē:aliàs nō præstabunt nisi partem æstimationis serui:vt.j.communi di. si quis putans.§.Vrscius.Quid ergo si ratum non habēt quando dederat insolidum pro noxa?nūquid partes suas vindicare poterunt?Respō.poterunt equidē.quid enim impediat eos? sed is à quo vindicatur,poterit agere cōtra eū qui pro noxa tradidit, vt soluat litis æstimationē:quia debuit aut noxæ dedere insolidum,aut soluere litis æstimationem: vt.ī.eo.si seruus communis.& ille exactus cōueniet eos cōmuni di.vel fa.ercis. vt.e.l.si vero fuerunt omnes sciētes,singuli tenētur dupliciter, noxaliter & directo suo nomine etiā seruo mortuo: vt.ī.eo.si seruus plurium.& tunc si vnus cōueniatur:si quidē noxaliter,& seruū pro noxa dederit:inquantum valet pretium serui,& sē & socium liberat. ignorans enim socius sciēte liberat inquantum valet seruus: cur nō idem faciet sciens dedendo noxæ? hac.l.si ex duobus.in prin.in id autē quod excedit pretium serui,quilibet tenetur insolidum:& si quis illud soluerit,& se & socium liberat.& puto soluentem pro parte agere contra alium scientem. quod autē dicitur.ī.e.si plurium seruus. altero cōuento alterū nō liberari:expone,sed nō exacto: exactiōe vero facta, liberatur vterq;nec p omnia perinde debet haberi ac si sciētes fecissent;

Scitis quā tam operæ tur quatum iussus.

ſent,id eſt ipſi deliquiſſent,qui ſcientes fuerunt. ſic enim nō liberatur vnus per aliū:vt.ſ.tit.ij.l.ita vulneratus. in fi.Iteꝫ quod dicitur nō debere eſſe impunitum factum ſerui,verum eſt: quia eius facti nomine datur noxalis:quia poteſt effici directa eo manumiſſo.ſi tamen actum fuerit vno modo,altera tollitur:niſi in eo quod eſt vltra,vt ſupra.e.in delictis.§.cum dominus. ſi vero vnus ſciens conueniatur directo,& inſolidum ſoluat, ſimiliter vt in caſu ſupradicto alterum liberat. ſi vero iubentes fuerunt omnes, ſi quidem parere ſeruus debebat, nō eſt actio noxalis.ſi vero nō debuit, quia atrox erat factum, domini tenentur directo & noxaliter: & vno ſoluente non liberantur alij, niſi actio rei perſecutionem contineat: vt condictio furtiua noxaliter data. nā eo ſolo quòd rem perſequitur,liberatio in omnes cōtingit: nec repetit alter ab altero, vt hic. Idem eſt cum alter iubens, alter ignorans fecit.nam & tunc iubēs nec ab ignorante repetit: niſi in eo forte qꝫ actio rem perſequitur. Si vero ignorās ſoluiſſet, repetit, vt hic. Si vero vnus fuit ſciens, alter ignorans,exponitur hac. l. ſi ex duobus. Si vero vnus iubens, alius ſciens:iubens(vt ſæpe dictum eſt) non repetit:ſciēs vero repetit a iubēte:quia repetit ab ignorante: vt in.l. iſta, ſi ex duob'. Iteꝫ à ſciēte, vt diximus: ergo multo magis à iubente. Azo.

diciis eiuſdem ſerui nomine agat [a], in quo vſusfructus tuus, proprietas mea ſit:officio iudicis continebitur,cum eū noxæ dedero,vt etiam vſumfructum actoris faciā [b]:ſed per prætorē id cōſequar ego domin' proprietatis,vt aut cogat prætor te pro æſtimatiōe vſusfructus cōferre ad litis [c] æſtimationē [d]:aut vſufructu cedere, ſi hoc expediat [e]. Et ſi ego domin' ꝓprietatis eum ſeruū nolui defendere, defenſio tibi [f] permittenda eſt:& ſi damnatus hominē tradas,& aduerſus me tueris [g].

XVIII. POMPONIVS libro octauodecimo ad Sabinum.

ISqui vſumfructum in ſeruo habet, perinde cum domino habet actionē furti, atq; ſi quilibet alius [h] eſſet [i]: ſed cum eo non eſt [k],quamuis ſeruiat ei.& ideo [l] dominus damnatus fructuario noxę dedens liberatur.

Quod vnus ratione rei communis conſequitur,alteri communicare tenetur. Bal.

XIX. PAVLVS libro vicenſimo ſecundo ad Edictum.

SI in re communi mea & tua damnū nobis dederit Titij ſeruus:ſi cū eo agemus,erit noxali Aquiliæ actioni locus: ne dānatus inſolidū ſingulis noxæ dedere cogatur. Sed poteſt dici,quaſi vnius damnū ſit,& vna obligatio, aut vtriſque pecuniam [m] ſufferēdam*, aut officio iudicis ſimul vtriſque noxę dedendum. Sed & ſi alterutri noſtrum inſolidum noxæ deditus fuerit,& ob id ab vtroq; dominus ſit abſolutus, rectè dicitur eum cui noxæ deditus ſit,alteri teneri cōmuni diuidūdo iudicio, vt cōmunicet ſeruū noxæ ſibi deditū:cum ob rem cōmunem aliquid ad ſociū peruenerit [n]. Si ſerui in quo vſusfructus alienus eſt, dominus proprietatis operas cōduxerit: verba[edicti o]efficiūt,vt cum noxæ deditione damnetur [p].

Ex delicto vicarij datur pro noxa vicarius:ex delicto ordinarij datur pro noxa ordinarius. Bald.

Si ſeruus tuus nauē exercuerit [q], eiúſque vicarius & idem [r] nauta in eadē naue damnū dederit, perinde in te actio [s] danda [t] eſt, ac ſi is exercitor liber, & hic vicarius ſeruus eius eſſet: vt de peculio ſerui tui ad noxā dedere vicariū dāneris:vt tamē ſi ſerui tui iuſſu,vel ſciēte & patiēte eo damnū vicarius dederit,noxalis actio ſerui tui nomine [u] eſſe debeat. idémq; ſit etiā ſi nautam [x] facere iuſſerit [y].

XX. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum Prouinciale.

QVi ex pluribus noxis diuerſis tēporib' experitur, ex vna noxia ſerui dominiū nanctus, nullam amplius actionē habet aduerſus eū qui dominus fuerat:cùm actio noxalis caput ſequatur. At ſi maluit domin' priori iudicio litis Pamphi. & eū pro noxa des: vel de eodē peculio accipias, ſicut ꝓdeſt: & ſoluas. ſic enim fieret ſi Stichus eſſet liber,& Pamphi.eſſet ſeruus ſuus:& hoc ſi Pamphi.deliquit ignorante Sticho.aliàs ſi ſciuit vel iuſſit,tūc teneris ipſum Stichum dare pro noxa ante lit.æſti. de tua burſa, ſicut ſi liberum hominem iuſiſſet delinquere: quia cū per aliū delinquit, per ſe videtur delinquere.

a Agat. idem ſi vnus *offerendā. ex eodem delicto. Acc.
b Faciam. vt & infra de ſol.ſi hominem. cōſulitur tamē mihi proprietario, vt hic ſubiicit,vt ſupra de vſufruct.locum.§.proprietarius.
c Ad litis æſtimationem. ſcilicet valentiæ ſerui:non totius damni:cum fuerint ignorantes.
d Æſtimationem. vt arg.ī.de tu.& ra.diſtra.l.j.§.nūc tractem'.
e Expedit. id eſt ſi non habet vnde conferat ad litis æſtimationem:vt dicitur de debitore qui nō habet facultatē recipiēdi ſeruos pignoratos:vt.j.eod.l.ſi ſeruus.
f Tibi. ſcilicet fructuario.nec enim cogeris:vt.j.l.proxi.
g Tuum. id eſt defenderis ſi agam tecum ex illa clauſula vt finito vſufructu hominem reſtituas.& facit ad hoc.j.de dam.infe.l.hoc amplius.§.ſi.& l.quamuis.& l.ſi proprietarius.

I Squi.] CASVS. Si ſeruus furtum fecit, vſufructuarius poteſt agere contra proprietarium.ſed ſi facit furtum proprietario, non tenetur. Viuianus.

h Alius. ſcilicet fructuarius.
i Eſſet. vt &.j.de iniur.ſed & ſi vnius.§.ſi ſeruus in quo.
k Non eſt. niſi quatenus denegetur vſufructuario perſecutio, ſi non defendat:vt infra eo.ſi noxale.
l Ideo. redit ad primum.

S I in re communi.] CASVS. Si communem equum meum & tuum ſeruus Titij occidit,tenetur Titius vtriq; noſtrum vel dare ſeruum,vel cmēdare damnū:dum teneatur Aquil. noxali. aliàs ſi tibi ſeruum tātum dedit:tu mihi eum cōmunicabis. [SI SERVI.]Ego dominus nudæ proprietatis cōduxi à fructuario ſerui operas:ſerui nomine nihilominus tenecor noxaliter, ſi in aliū delinquit,vt in ipſum fructuariū.[SI SERVVS.]Habebam Stichum ſeruum vicarium. Stichus habebat nauē peculiarē,quam exercebat pro Pamphi.in ea naui dedit damnū: vel fecit furtum mercatoribus Pamphi.quæritur qualiter tu dominus tenearis? Et dicit dūm teneri vt de peculio Stichi accipias

m Vtriſque pecuniam. cum inſimul agunt domini: nō autem vni dimidiā æſtimationis, alij dimidiam ſerui: vt &.j. de condic. inde. ſi non ſortem.§.ſi.& arg.j. cōmuni diui. l.communi diuidundo. §.fin. &. ſ. ad.l. Aquil.ſi ſeruus ſeruum.§.item ſi ſeruus.& infra fa.ercīſ.item ex diuerſo. &. j. de iure do. cum in fundo.§. ſi fundus communis.
n Pecuniæ. vt & arg. j. ſi cer. pe. ſi & me. & infra fa.er.ſi heres.
o Verba edicti. quod nō habemus.
p Damnetur. non ideo minus tenetur,quia cōduxit ſeruum vel operas eius: propter quod putabatur non teneri, ſecūdum Io. tamen tenetur fructuario ſi ſeruus ei vel alij dederit damnum.Accurſius.
q Exercuit. t: neque ſciente,neque volente.
r Et idem. nam vicarius erat & nauta.
s Actio. in factum ex quaſi maleficio in duplū: quia opera malorum hominum vtebatur.
t Danda eſt. ſicut daretur in exercitorem ſi is exercitor eſſet liber: hoc eſt vt de peculio &c. Et nor.ꝙ dupler eſt hic litera. vna,aut ad noxā &c.q.d.aut præſtet de peculio ordinarij ſerui conuentus actione in factum ex quaſi maleficio litis æſtimationē:aut det eum vicariū pro noxa: vt &.j.de fur.ſi ſeruus nauē. alia eſt,ad noxam &c. & tūc lege vt facta deductione ſerui delinquētis,de peculio ſerui ordinarij non condēnetur is ad noxam: id eſt ad vicariū delinquentem dedere ſi nolit ſoluere litis æſtimationē cōuentus actione in factum ex quaſi maleficio ordinarij ſerui tui:ſicut ipſe teneretur ſi eſſet liber. Tertio modo dicūt etiā quidam,vt ſi habeas aut noxam &c.vt prima clauſula loquatur quando actione in factū ex contractu de recepto agitur:& tūc proprie de peculio:vt.ſ.nau.cau.l.j. ſecūda,quādo ex quaſi maleficio,& ſic non de peculio.
u Tuo nomine. id eſt ordinarij cū iuſſit:quia eius iuſſu actio eſt nata:vel vicarij cum deliquit ſciēte ordinario.nec enim ex ſola ſciētia & patiētia ordinarij agi poteſt de eo noxaliter:quia nec liber obligaretur:vt no.ī.eod.in delictis.§.ſi detracta. in ſolutione contrarij:niſi ratum habeat ſuo nomine factum.Acc.
x Nautam. fortè liberum aliquem.
y Iuſſerit. ſcilicet ordinarius ſeruus. Accurſius.

QVi ex pluribus.] CASVS. Seruus tuus fecit mihi furtum.itē dedit mihi damnū.item mihi rapinam egit.an poſſim agere pro

re p omnibus? Et dicit, aut in primo dediſti ſeruum pro noxa: & tũc amplius nõ teneris. an lit. æſtima. & tũc teneris adhuc. Viu.

a *Tenetur.* vt & ſupra ſi ex noxa. cauſa aga. l. ij &. l. ij. in fi. arg. infra de libe. ho. exhib. l. ij. &. l. ante penul. Accurſius.

Qvotiens.] CASVS. Seruꝰ tuꝰ fecit mihi dãnum. conuenio te noxaliter. ſ. vt emendes damnum: aut ſeruũ des pro noxa. ſi ſeruus præſens eſt, vel ſi nõ eſt præſens, cõpellitur omnino ſuſcipere iudicium, & nõ aliter damnandũ dominum defendentem ſeruũ, niſi habeat in poteſtate. [EOS.] Si ſeruus meus alicui dãnũ det, ſi eſt abſens, nunquid poſſum eum defendere? Et rñ. quòd ſic. Si autem alienus eſſet ſeruus: nunquid ſi eſt abſens, poſſum eum defẽdere? Rñ. quòd non. in dubio defendi debet, propter dubitationem. Item ſeruũ qui bo. fi. mihi ſeruit: poſſum abſentem defendere. [PRAETOR.] Si ſeruus tuus mihi dãnum det: & ago contra te, & tu negas in tua poteſtate eſſe: teneberis mihi noxæ deditione. [IN POTESTATE.] In prin. huius. l. ibi, ſed nõ aliàs &c. quia dominus damnatur. ſi habet ſeruum in poteſtate: qñ videtur habere, dicitur hic. [QVOD SI REVS.] Hic. §. continuatur cum. §. ſ. e. ptor. [SI TVTOR.] Si minor habeat ſeruũ qui mihi damnum det: tutor vel curator iurabit. ſi autem ſit procur. alterius maioris: domiꝰ nõ procura. iurabit. [SI IVSIVRANDVM.] Seruũ habebas qui dedit mihi dãnũ: egi contra te: & iuraſti te non poſſidere ſeruũ: & ſic fuiſti abſolutus. cœpiſti poſtea eum poſſidere. an ſi iterum contra te ago, obſtat mihi exceptiuramenti? Et reſpon. quòd nõ: cum eũ iterum poſſideas. Viuia.

Suſcipit.

Suſcipiet.

b *Non ſuſcipit.* id eſt non vult ſuſcipere. & hoc ſi præſens eſt ſeruus, & in poteſtate: aliàs non: vt hic ſubiicit, & ſupra ſi ex noxa. cau. aga. l. ij. §. ij.

c *Suſcipiet.* ſcilicet lit. conteſta. præciſe.

d *Omnimodo.* reſpondendo pro ſeruo.

e *Non aliàs condemnabitur.* immo & ſi non habeat in poteſtate vt. j. de publica. l. j. §. h. quæ eſt cõtra. Solũ ibi ſpeciale eſt in familia publicanorũ: vt licet nõ ſit in poteſtate teneaꝰ, vt & ibi dꝫ.

f *Eos quorum.* quatuor caſus ponit. Accurſius.

g *Eſſe nam* aliàs pro noxa dare nõ poſſet, cum ſint alieni: nec eſſet iuſta cauſa cauendi.

h *Oportet.* Argu. cõtra. ſ. de procu. l. ſeruum. §. Publiciana. vbi dicit generaliter eſſe vtile etiam abſentes defendi: ſed ibi in liberis, & non in maleficiis.

i *Si dubitetur.* ſubaudi, debet ſuſcipere iudiciũ propter dubitationem, vt ex poſtfacto declaretur tenuerit defenſio vel nõ: vt ſupra de iudi. l. ij. §. ſed & ſi dubitetur. quod autẽ ſubiicit, quod ita puto &c. alius caſus eſt, quãdo. ſ. cõſtat quòd non eſt dominus: ſed tamen poſſidet bona fide: quia bo. fi. poſſeſſor eſt p dꝫ. vt hic ſubiicit, & infra de re. co. magis. §. j. &. ij. de adulte. ſi poſtulauerit. §. ergo. ſed & arg contra. j. ad Sila. l. j. §. j.

k *Alieni.* ſ. præſentes eſſe oportet: quod eſt verum quantum ad effectum: ne contradicat hæc glo. ſuperiori. Accurſius.

Iſte tex. allegatur per glo. in authen. qua ſeruandũ. C. quomodo & quando iud. quod ſi iudex præcepit cum ſtari litem, & nõ conteſtatur, quòd ad hoc poteſt procedi ad miſſionem in poſſeſſionem ex primo decreto cõtra eum tanquam contra contumacem. l. nõ videtur infra de re iudi. Bartolus.

Quòd ſi reus iurare nolit, ſimilis eſt ei qui neque defendit abſentem, neq; exhibet: qui* cõdẽnãtur ᵇ quaſi cõtumaces ᶜ.

*vulg. quia condemnatur quaſi contumax.

Nota quòd in generali mandato non cõtinetur iuramentum. Bal.

Si tutor vel curator extẽt, ipſi iurare debẽt ᵍ, in poteſtate domini non eſſe. ſi autẽ procurator ſit, dominus ipſe iuret neceſſe eſt ʳ. Si iuſiurandum exegit actor, reúſque iurauit, deinde poſtea noxali velit actor experiri: videndum eſt an exceptio iuriſiurandi debeat aduerſus actorem dari. Et Sabinus putat non eſſe dãdam, quaſi. cũ ea re ſit iuratum, hoc eſt, tunc non fuiſſe in poteſtate: modò verò cũ in poteſtate deprehendatur, de facto eius poſſe agi. Neratius quoque dicebat, poſt exactũ iuſiurandũ poſſe actorem detracta noxę deditiõe ˢ experiri: ſi modò hoc cõtendat, poſtea quàm iuratũ eſt, cœpiſſe in poteſtate habere.

Nota quod non dicitur habere facultatẽ ſoluendi ille qui non habet pecuniam ad manus, licet habeat multas poſſeſſiones. facit infra de leg. 3. qui habebat. & l. ſi tutor. §. 1. Bal.

XXII. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI ſeruus depoſitꝰ vel cõmodatus ſit, cũ domino agi poteſt noxali actione. ei enim ſeruire itellegitur. Et quod ad hoc edictũ attinet, in poteſtate eius eſt, maximè ᵘ ſi copiã habeat ˣ recuperandi hominis. Is qui

Iſte tex. allegatur per glo. in authen. qua ſeruandũ. C. quomodo & quando iud. quod ſi iudex præcepit cum ſtari litem, & nõ conteſtatur, quòd ad hoc poteſt procedi ad miſſionem in poſſeſſionem ex primo decreto cõtra eum tanquam contra contumacem. l. nõ videtur infra de re iudi. Bartolus.

l *Iubebo.* prætor ergo defert iuſiurandum. ſic C. de iure delibe. l. ſi. §. licentia. & Co. de fide inſtru. l. ſi.

m *Sine noxa.* probato quòd poſſideat: & ſic dicebat falſum: vt. j. e. ſi ſeruꝰ depoſitꝰ. §. ſi. &. ſi ex noxa. cau. aga. l. ij. §. j. vel quia non iurat.

n *In poteſtate.* non videbitur eſſe in poteſtate vt & infra de verbo. ſignifi. l. poteſtatis. &. j. ad exhi. Celſus. §. item ſi quis. & infra de pec. l. j. §. poteſtatis. & . j. de fur. ſerui & filij. §. illud. Sed ar. contra. j. de bo. poſ. ſecundum tabu. l. j. §. ſufficit. &. j. de vſucap. l. ſequitur. §. tunc.

o *Condemnatur.* ſine noxæ deditione: vt ſupra proxi. §. vel verius ex edicto ſi quis ius dꝫ non obtempe.

p *Contumax.* vt & infra. l. proxi. §. dominus. niſi caueat de exhibendo hunc abſentem cum poterit: vt. ſ. ſi ex noxa. cau. aga. l. ij. §. j. Accur.

q *Debent.* ſic & in iuramẽto quod ſit de re, ſi certi ſunt de facto: vt C. de re. cre. l. cum etiã. & de calũnia: vt. C. de iur. calum. l. ij. §. ſinautẽm. ſecus in iuramento in litem: vt infra de in lit. iurã. l. videamus.

r *Neceſſe eſt.* ſcilicet nõ eſſe in poteſtate ſua. & ſic no. dominum non procuratorem iurare: vt & in iuramento calum. vt. C. de iura. calũ. l. ij. §. ſinautem.

ſ *De alia re.* vt &. j. eo. ſed ſi poſtea. ſic & in actione de peculio: vt. j. de iureiur. l. qui iuraſſe. §. ſi pater. & in actione ad exhi. vt. j. de exce. rei ind. ſi quis ad exhi. &. C. ad exhi. l. iij. item & in actione in rem vt. j. de exce. rei iudi. ſi quis rem.

t *Noxæ deditione.* in odiũ periurantis: & ſecũdũ hoc dices iuramentũ à iudice delatũ. aliàs ſi à parte, nõ retractaretur prætextu piurij: vt. j. de iureiurá. l. admonẽdi. q eſt cõtra. & qđ ſubiicit, ſi modo hoc cõtẽdat &c. q. d. ſi poſtea hoc cõtẽdat actor, & p hoc eũ cœpiſſe. ſ. pri⁹ habere in poteſtate. Vel ſecũdo dic p Neratiꝰ eodẽ caſu dicit quo ſuperiꝰ reſpõſum. ſ. quãdo poſt cœpit habere in poteſtate: & quod dicit, ſine noxæ deditione. ſ. ſi aliq; facit reꝰ quare ſic debeat condẽnari, vt quia poſtea negabat ſe habere, & cõtra eũ probatum eſt: & ſecundum hoc litera eſt plana.

SI ſeruus.] CASVS. Deponẽs tenet noxali ac. nõ depoſiti. Itẽ depoſitor, vel qui precario cõceſſit, tenet; nõ creditor vel qui precariũ habet. & hoc vſq; ad. §. ſi negauerit. [SI NEGAVERIT.] Hic. § idẽ dicit cũ l. ſe. qđ. ſ. eo. quotiẽs. §. prior. &. §. fi. Viu. *Maxime*, abundat: vt. C. de teſta. manu. l. fi. §. j. aliàs cõtra. ſ. e. l. quotiens. §. in poteſtate.

x *Habeat.* alioqn tenet vt caueat: vt. ſ. ſi ex nox. cau. ag. l. ij. §. j.

a *Non tenetur.* si seruꝰ pignerat', vel precario cõcessus deliquerit.
b *Possideant.* quia domini voluntate: non tamen proprie dicũtur possidere: vt. ī. de publicia. l. quæcunque.
c *Si habeat.* subaudi, respondeo. Accur.
d *Seruum.* non enim vi detur posse fieri, quod non commode fieri potest: vt. j. de verb. sig. l. Nepos Proculo. & hoc casu cõuenitur fructuarius, vel creditor: vt infra. c. si noxali. §. fi.
Fieri nõ videtur quod commode non fit.
e *Absentem defendere.* in iudicio.
f *Punitur.* vt contumax officio iudicis ex edi. si quis iurdi. non obtem. & facit. j. e. l. is qui in aliena. & ī. eod. l. quotiens. §. prætor. in fi. Azo. nisi caueat: vt supra si ex noxa. causa aga. l. ij. §. j. Vel dic vt damnetur sine noxæ deditione. Accursius.
g *Præsentem.* in iudicio. Accursius.
h *Et si postea. Ex noua.* vt. ī. c. quotiẽs §. fi. j. respon.

De illo.] CAIVS. Vetus & nouus dominus tenetur: sed vnus liberatur per alium conuentũ: & continua duas leges seq. cum ista. Vi.

i *Habeat noxalis.* scilicet vtilis. Azo.
k *Cessit noxalis.* scilicet directa. Accursius.
l *Cum alio.* qui cœpit possidere.
m *Verius. s.* quòd cum vtroque agi possit.
n *Manumisit.* vt & j. eo. si plurium. §. fi. Idem econtra, vt si dominus prior fuerit conuentus, vt manumisso competat exceptio: vt. j. vi bo. rap. si seruus. sed quid si vnus fuerit tempore liberatus, interruptione facta cõtra alterum tantũ? Respon. soluisse videtur: vt. j. de admi. tu. si pupillus alterum. in fi. Item no. de spontaneis oblationibus: vt & ī. de elic. iu. l. quia etiam. §. fi.

Flo. & ſi. o *Dè est. s.* vt exceptio detur priori domino. Accursius.

p *Electio vero.* quando non offert se aliqs.
q *Liberabit.* aliàs sola perceptio: vt. ī. c. l. iij. §. cum dominus. & j. eo. §. si seruum. Sed arg. cõtra. j. de interro. act. l. qui seruum.
r *Prætor introduxit.* vt cum vtroq; agi possit: vt supra eo. l. de illo. & j. quod vi aut clam. l. si alius. in princ. Ac.
s *Summouetur.* immo si prius contra priorem dominũ, qui dolo desiit possidere, egit, & etiã exegit, non liberatur possessor: vt. ī. de peti. here. l. etia. §. fi. quę est cõtra. Solu. ibi loquitur in reali, hic in personali: licet in quibusdam hæc habeat naturam realis: sicut est in actiõe quod metus causa: vt supra quod me. cau. l. metũ. §. cum autem. Accursius.
t *Prætoria.* quæ & ciuilis dici potest: sed propter extensionem dicitur prætoria: vt & j. e. si plurium. in princ. Et sic not. quòd in ea persona tantùm dolus commissus aliquid operatur, quæ dicitur commisisse. sic & j. de his quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. illud. & in. l. si qs cum. & j. ex qui. cau. in possessione. l. Fulcinius. §. quid si aduersus. & j. c. l. quẽadmodum. & j. sol. ma. l. etiam. §. licet.
u *Liberatur.* vt & infra eo. l. si plurium. §. fin. & infra de inter. act. l. qui seruum. in princ.
x *Liberatis.* vt. j. eo. si plurium. in fin. & supra de alie. iu. l. non solum. §. hæc actio. & infra de interro. act. si ante. §. mortuo. & j. de here. vel act. ven. l. venditor ex hereditate.
y *Succedit.* vt & j. si quis omiss. cau. testa. l. duo. in princip.
z *Accipiẽdo.* quia tunc teneris ac si iam contestatum esset iudicium: vt. ī. si quis cau. si eum. §. fi. Ioan.
a *Mentitus.* non esse in potestate, cum sit.
b *Danda est.* s. insolidũ. nam in delictis heredes non tenentur: vt insti. de perpe. & temp. ac. §. non autem. Acc.
c *Nec in ipsum. s.* pœnitentem: vt subiicit.
d *Patere.* & sic est locus pœnitẽtiæ ante lit. cõtest. non post: vt hic, & supra de rei vindica. l. is qui. & l. sequenti. & de hoc dic vt. j. de interroga. actio. de ætate. §. fin.
e *Ductus sit.* iussu prætoris: vt supra si ex noxa. causa aga. l. j. §. j. Accursius.
f *Possit.* nam & præsentes iustis ex causis restituuntur: vt supra qui. ex cau. l. j. Accursius.
In ea
g *Postulantibus.* scilicet dominis.
h *Indulget.* id est permittere. Accursius.
i *Idem concedendum.* vt liceat defendere: vt infra. l. proxi. in princ. Ac.
k *Nocet.* no. negligentiam vnius alteri nõ nocere: vt j. de euic. l. *Negligẽtia vnius alteri nõ nocet.* in hereditariam. in fi. & ſ.

pignori accepit, vel qui precario rogauit: nõ tenetur [a] noxali actione. Licet enim iustè possideant [b], non tamẽ opinione domini possident. sed hos quoq; in potestate domini intellegi, si facultatem repetendi eos dominus habeat [c]. Quid est habere facultatem repetendi? habeat pecuniam ex qua liberari potest. Nam non debet cogi vendere res suas, vt soluat pecuniam, & repetat seruum [d]. Dominus qui seruum in sua potestate esse confitetur: aut exhibere eum debet, aut absentem [e] defendere. quod nisi faciat, punitur [f] atque si præsentem [g] non noxæ dederit. Si negauerit dominus in sua potestate esse seruũ, permittit prætor actori arbitrium, vtrum iureiurando id decidere, an iudicium dictare sine noxæ deditione velit: per quod vincet, si probauerit eũ in potestate esse, vel dolo eius factũ quo minus esset. qui autẽ nõ probauerit in potestate aduersarij esse seruũ, rem amittit.

XXIII. GAIVS libro sexto ad Edictum Prouinciale.

SEd & si postea aduersarius eius in potestate habere cœperit seruũ, tenetur ex noua [h] possessione, denegata ei exceptione.

Ille qui dolo desiit possidere, tenetur etiã si in alium sit regressum: & vno electo alter liberatur. b. d.

XXIIII. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

DE illo videndum, vtrum aduersus eum tantùm qui dolo fecit quo minus in potestate haberet, actio locũ habeat noxalis [i], si ex dolo eius accidit vt cesset noxalis [k] actio, forte si seruo suo fugã mãdauerit: an & * possit nihilo minus cum alio [l] agi: quod accidit cum alienatus manumissúsve est. quod est veri' [m]. in quo casu electio est actoris, cum quo velit agere. Iulianus autem ait de eo qui manumisit, si paratus sit defendere se manumissus, exceptionem dandã ei qui manumisit [n]. hoc & Labeo.

XXV. GAIVS libro sexto ad Edictum Prouinciale.

IDem est * & si nouus dominus serui iudicium patiatur.

XXVI. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

ELectio vero [p] alterum liberabit [q]. Id enim prætor introduxit [r], ne eluderetur actor: non vt etiam lucrum faceret: ideoque exceptione à sequenti summouebitur [s]. His consequens est, vt si plures dolo fecerint quo minus in potestate haberent, eligere debeat actor quem velit conuenire. Item si ex pluribus dominis quidã dolo malo ptes suas desierint possidere, electio erit actoris vtrũ B directò agere velit cum eo qui possidet: an prætoria [t] cum eo qui desiit possidere. Si seruum alienum alius in iure suum esse responderit: altero soluente alter liberatur [u].

Magis perpetuat actionem mora quàm culpa. B. l.

Si is quem desieris dolo possidere, decesserit priusquã hac actione cõuenireris, liberaris [x]: quia hæc actio in locum directæ actionis succedit [y]. Diuersum dicemus, si moram feceris in iudicio accipiendo [z].

Mendacio defuncti non nocet heredi: nec sibi si reuocat mendacium ante lit. cõt. Bal. C

Neque heredi, neque in heredem [de eo] quod defunctus mentitus [a] est, actio dãda est [b]: nec in ipsum [c] quolibet tempore. nam liberum esse debet defendenti absentem seruũ, huius edicti pœnam euitare, id est vt sine noxæ deditione conueniatur: & ideo si negaueris seruũ in tua potestate esse, postea fateri poteris [d]: nisi si iam lis aduersus te cõtestata est. nam tunc audiri non debebis: vt Labeo ait. Octauenus ex causa etiam lite cõtestata tibi succurrendũ [ait,] vtique si ætas tua ea sit, vt ignoſci tibi debeat. D

Decretum interpositum ex contumacia vnius, non officit alteri, quin non debeat contumax repetari. Bal.

Si absente domino ductus [e] sit seruus, vel etiam præsente: & in *eadem causa sit, vt in integrum restitui possit [f], defensio permittitur eius nomine qui ductus est. Postulãtibus [g] enim exhiberi eũ ad defendendum indulgere [h] prætor debet. Idem [i] concedendum est fructuario, vel cui pignoris nomine obligatus est, si præsens dominus defendere noluerit, ne alterius dol' aut desidia aliis noceat [k]:

ſi.&.ſ.de tranſac.l.iij.&.j.ad Sila.l.ſi.&.j.ſi quis aliqué teſt.phi.l.ij.in ſi.Sed ar.cótra.C.depo.l.ſi.& pro hoc& cótra hoc ſút ar.C.de inof.teſt.l.ſi quis in ſuo.§.ſi. Ité nec factum vnius alteri nocere debet vt.j.ad Trebel.quidá.§. ſi quis filium. Item nec abſentia vel potentia:vt.C.de an.exceptio.l.ij.& hæc omnia vera ſunt,niſi in quantum ad alium peruenerit ex dolo vel facto alterius: vt in tutore, & curatore, & procuratore, vt ſupra de dolo. l. ſed ex dolo.& infra de tribu.l. iij.&.j.de inſt.l. cuicunque.§. ſi. & de doli excep.l.apud.§.quæſtum. Accurſius.

a *Idem præſtandum.* vt liceat defendere alteri dominorum.

b *Succurrendum eſt.* ſ.vt priſtina actio reſtituatur ei vt ſupra ſi ex noxa. cau. aga.l.ij. in ſi. & arg.C.ſi aduer.tranſ.l.j. Accurſius.

SI noxali.] CASVS. SCreditor ipſo iure vel vſufructuarius ius amittunt ſi non defendunt ſeruũ: cum dominus non vult defendere: & dabitur ille actori. [EX HIS.] Quæritur,ſi bo.fi.poſſeſ. ſerui cõuentus dederit eũ pro noxa, an ipſo iure liberatur: & videtur q non: quia nullum ius, id eſt dominium,tranſfert in actorem: & hoc videtur ex eo quòd dicitur de ſeruo pignerato,in quo debitor nõ plene liberatur dando pro noxa: & ideo creditori denegat pignus, niſi ſatisfaciat de ſuo. Item apparet ex eo qđ dicit de ſeruo fructuario, quem dando proprietarius non plene liberatur: & ideo fructuario denegatur vſusfructus. Accurſius.

c *Iudicio agitur.* contra debitorem, vel proprietarium,qui nó vult defendere.

d *Negauerum.* vt infra de dam.infec.ſi finita.§. item quæritur.&.ſ. ſi ex noxali cau.aga.l. ſi cum vſusfructus.&.ſ.de vſufru.l. locum.§.pe. Acc.

e *Ipſo iure pignus.* j. de ſolu.ſi hominem,cótra.vbi datur intelligi quòd nec ipſo iure, ſicut nec vſufruct. perit pignus. Sol.hic poterat aliquátulũ ĩputari creditori,quia preſens erat:ibi nihil.

f *Ipſo iure durat.* vt enim facillime, id eſt nudo pacto conſtituitur:ita & tollitur pignoris obligatio eodem iure, ſecundũ M.at vſusfructus conſtituitur pacto, & traditione demũ : & tunc etiã non fit pleniſſima cõſtitutio, niſi fiat cautio: vt infra de vſufructu leg.l.vxori. & hæc ratio etiam aſſignatur in libertate:vt difficilius detur,quia grauius reuocatur:vt & infra qui& à qui.l.generaliter.§.ſub conditione.

g *Ex his quæ diximus.* ſcilicet ſupra eodẽ, ex duobus.§. fin. vbi proprietarius debet plene facere actoris etiam vſumfructum,& vbi vſufructu.non tenetur:quia non poteſt facere actoris:vt ſupra eo.l.is qui.&.l.ſi quis à multis.§.ſi.vbi non liberatur niſi ea ueat:quia non libere facit actoris ſtatuliberum.& apertius dicitur infra de ſol.ſi hominem:& forte in aliis libris dixerat. idem

Idem præſtandum[a] eſt in ſeruo cõmuni quẽ alter ex dominis præſens noluit defendere. Sed & actori his caſibus ſuccurrẽdũ eſt[b], quia placet dominij adquiſitione extingui actionẽ. Iuſſu enim prætoris ductus, in bonis fit eius qui duxit.

In iudicio noxali poteſt ſe opponere tertius cuius intereſt:& hoc colligunt à contrario ſenſu illius verbi, voluerit. Bal.

XXVII. GAIVS libro ſexto ad Edictum Prouinciale.

SI noxali iudicio[c] agitur de ſeruo qui pignoris iure tenetur,aut de eo cuius vſusfructus alterius eſt:admonendi ſumus,ſi creditor vel vſufructuarius præſens defenſionem ſuſcipere noluerit, proconſulem interuenturũ,& pignoris perſecutionem vel vſusfructus actionem negaturum[d]. quo caſu dici poteſt ipſo iure pignus[e] liberari. Nullum enim pignus eius eſt,cuius perſecutio negatur. Vſusfructus autem, etiam ſi perſecutio eius denegetur,ipſo iure durat[f] eouſque donec non vtendo conſtituto tempore pereat. Ex his quæ diximꝰ[g] de ſeruo qui alicui pignoris iure obligatus eſt, déque ſtatulibero, & de eo cuius vſusfructꝰ alienus eſt, apparet eum qui alienum ſeruum[h] in iure [i]ſuum eſſe reſponderit, quamuis noxali iudicio teneatur,non tamẽ poſſe noxę deditione ipſo iure liberari: quia nullũ ad actorem dominium transferre poſſunt, cum ipſi domini non ſint. Certè tamen ſi ex ea cauſa traditum poſtea dominꝰ vindicet,nec litis æſtimationẽ offerat: poterit p exceptionẽ doli mali repelli.

Secundum dextrum affert conditionem vſucapiendi:& facit Publicianam præferri vero domino:& inducit me præſcribendi etiam mala fides poſſeſſori: & eſt not. Intus. ergo ſententia vel adiudicatum non requiritur bona fides ad præſcribendum.& ad hoc allegatur quotidie. Bal.

XXVIII. AFRICANVS libro ſexto Quæſtionum.

ET generaliter ſi alieni ſerui nomine qui tibi iuſtam ſeruitutẽ[k] ſeruiret, noxali tecum egerim: túque eum mihi noxæ dederis:ſiue me poſſidẽte dominus eum vindicet,exceptione doli mali, niſi litis æſtimationem[l] offerat,eum ſummouere poſſum[m]:ſiue ipſe poſſideat, Publiciana mihi datur. & aduerſus excipientem,[n] ſi dominus eius ſit, vtilem mihi replicationem doli mali profuturam: [o] & ſecundum hæc vſu quoque me capturũ,[p] quãuis ſciens alienum poſſideam. alioquin ſi aliter conſtituatur, futurum vt ſumma iniquitate bonæ fidei poſſeſſor adficiatur, ſi quum ipſo iure noxalis actio aduerſus eum competit, neceſſitas ei imponatur[q] vt litis æſtimationẽ ſufferat. Eadémque[r] dicenda ſunt & ſi cum ab eo[ſ] non defenderetur, iuſſu prætoris eum duxerim: quoniam iſto quoque caſu iuſtam cauſam poſſidendi[t] habeo.

XXIX. GAIVS libro ſexto ad Edictum Prouinciale.

NOn ſolùm autem qui in poteſtate non habet[u], recuſare poteſt noxale iudicium: verumetiam habenti in poteſtate liberum eſt euitare iudicium,ſi indefenſam eam perſonam relinquat. ſed huic neceſſe eſt ius ſuum ad actorem transferre,[x] perinde ac ſi damnatus eſſet.[y]

Iuſta ſeruitute.i.quem in bona fide de poſſidere.

h *Seruum.* qui bona-fide ei ſeruiebat.

i *In iure.* ſcilicet de rigore ,ſed per exceptionem doli mali liberatur: vt infra innuit. Accur.

k *ET generaliter. Iuſtã ſeruitutẽ.* Sec° ergo ſi malæ fidei poſſeſſor fuit ſecundum quoſdã vel ſubaudi hic , maxime. nam & dominus erat idem neceſſario facturus: & quia iam inueniretur locuples aliena iactura, ſi non haberent locum ſequentia. Accurſius.

l *Æſtimationem.* hoc ſi conſtabat ſeruum deliquiſſe. alioquin dominii conditio grauaretur ex eo quòd alius eſt conuentus:vt.j. eo. lãn noxalibus.

m *Poſſum.* vt.ſ.eodem, l.bona fide ſerui poſſeſſor. Accurſius.

n *Excipientem.* hęc eſt exceptio: quia dñs ſum, non potes agere. Azo.

o *Profuturam.* Et ſic nota Publicianam contra dominũ dari: quod eſt ſpeciale. regulariter autem contra:vt.ſ.de Publicia.l.pe.& ſi. Accur.

p *Vſu quoque me capturum.* not. etiam ſcientem vſucapere:quod eſt ſpeciale:aliàs contra,vt inſtitu. de vſucap.in princ. habet enim titulum,& ideo vſucapit:vt ſupra de Publi. l.item ſi.

q *Imponatur.* poſtea ex regreſſu.

r *Eadémque.* ſcilicet vt poſſim vſucapere,& habeam exceptionem & Publicianam ſi ceciderim à poſſeſſione.

ſ *Ab eo.* bonæ fidei poſſeſſore retento eodem caſu. Accurſius.

t *Poſſidendi.* quia iuſte poſſidet. Azo. vt & infra de acqu.poſſeſſ. l.iuſte. Accurſius.

u *NOn ſolum. Habet.* fugitiuum puta.

x *Transferre.* Item aliud eſt neceſſe, vt caueat ſe exhibiturũ cum primum potuerit,cum forte ſit ad villam: ſed tamé dicitur in poteſtate:quia habet poſſibilitatem habendi eũ quando vult: vt ſupra ſi ex noxa.cauſa aga.l.ij.§.ſi abſens. Accurſius.

y *Damnatus eſſet.* noxali iudicio. vt ergo de damnato agi poteſt euicto ſeruo per hypothecariam, ita & hic: vt infra de ſolu.ſi hominem. Accurſius.

a IN noxalibus. Non cerrumpitur. prorsus, licet dominium ad actorem peruenit. Azo. & hoc ideo, quia eis reuersis permittitur defensio: vt subiicit. & supra si ex noxa. cau. agahij. in fin. & supra eo. electio. §. si absente. Accursius.

* Colligе. l. eorum. de damn. infe.

* Flo. aliquid.

b Aequo. iure scilicet prætorio, quod est æquum. Accursius.

c Quod ait. Consequatur. vt & infra si fa. fur. fe. dicatur. l. j.

d Vtputa. ad hoc scilicet vt &c.

e Deditorum. scilicet quos dedit dominus familiæ pro pretio seu pecunia quæ daretur à libero. Sed quid si dominus dare velit, actor no lit recipere? Respon. q satis est si dominus patiatur duci vnum vel duos: vt & si plus sit in eis, ipse repetat: vt infra dicitur. Accursius.

f Duplū. si furtum fuit factum.

g Sequentes actiones. pter cæteros seruos cõpetentes. Accursius.

h Aestimatio. hoc seruatur in eo qui est defensus, quia & in eo seruatur qui non defenditur. Accursius.

i Condictionis. furtiuæ.

k Edicto. scilicet tantum dando quantum si vnus liber fecisset.

l IS qui in aliena. Dolo malo. quòd eũ obligauerat. alioquin nisi hoc faciat, punitur: vt supra eo. si seruus depositus. §. dominus qui seruum.

m NOxali. Danda est. vt inst. de noxa. actio. §. fin. Accursius.

n ET si condemnatus. Debet. de castrensi vel quasi peculio: vel forte de aduentitio cõsentiente patre: quia fit hoc ex necessitate. Accursius.

o Condemnationem. siue enim propter contractum, siue delictum, hlius condemnetur: tenetur postea pater de peculio profectitio: vt hic & infra de pecu. l. licet. §. ex furtiua causa. & supra de iud. l. tam ex contractibus.

SI quis seruum.] CASSIVS. Si debitor surripuit creditori seruum quem sibi obligauit, & vendidit, puta Titio: Titius tenetur si furtum faciat alicui extra-

* Colligе. l. 17. de iud. l. 4. de cõd. fur.

Detrimentum interpositum contra vnum, non præiudicat alijs habentibus eandem actionem. Bartolus.

XXX. IDEM libro ad Edictũ Prætoris Vrbani, titulo de dãno infecto.

IN noxalibus * actionib' eorum qui bona fide absunt, ius non corrumpitur: a sed reuersis defendendi ex bono & æquo b potestas datur, si domini sint, siue aliquod* in ea re ius habeant, qualis est creditor & fructuarius.

XXXI. PAVLVS libro septimo ad Plautium.

QVod ait prætor, cum familia furtum faciat, ad eum modum se actionem B daturum, vt tantum actor consequatur, c quantum si liber fecisset, consequeretur: quæritur vtrum ad pecuniæ præstationem respiciat, an etiam ad noxæ deditionem: vtputa d si ex pretiis noxæ deditorum e duplum f colligatur, sequentes actiones g inhibeantur. Sabinus & Cassius putant pretium quoque noxæ deditorum imputari debere. quod Pomponius probat: & est verum. Nam & si seruus indefensus ductus sit, æstimatio h eius imputanda est. Certè non tantùm duplationis, sed & condictionis i rationem habendam Iulianus putat: furti faciendi tempus spectandum esse, an eiusdem familiæ sint serui. nam si hi qui plurium dominorum erant, vnius esse postea cœperint, loc' k edicto l non erit.

Exceptio superueniens post lit. contesta. nihil operatur: sicut si ante vtiatur. facit de vtili vendi. l. si post acceptum. adic ff. ibi. Baldus.

XXXII. CALLISTRATVS libro secundo Edicti Monitorij.

IS qui in aliena potestate est, si noxam commisisse dicatur, si non defendatur, ducitur: & si præsens est dominus, tradere eum, & de dolo malo m promittere debet.

XXXIII. POMPONIVS libro quartodecimo ad Sabinum.

NOxali iudicio inuitus nemo cogitur alium defendere: sed carere debet eo, quẽ nõ defendit, si seru' est. q si liber est qui in potestate sit, idistictè ipsi sui defensio dãda est. n

XXXIIII. IVLIANVS libro quarto ad Vrseium Ferocem.

QVotiens enim nemo filiũfamilias ex causa delicti defendit, in eum iudicium datur.

XXXV. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

ET si * cõdemnat' fuerit fili', iudicatũ facere debet. o tenet enim cõdemnatio. Quinimmo etiam illud dicendum est, patrem quoque post condemnationem p filij dũtaxat de peculio posse conueniri.

Dominus contra talem non potest recessare, licet res possit ab eo auferri. Baldus.

XXXVI. IDEM libro trigesimoseptimo ad Edictum.

SI quis q seruum pigneratũ, deinde à debitore r subreptũ emerit à debitore, s nomine eius furti tenebitur, t dominio serui adquisito: nec obeRit q Seruiana * u potest ei homo auocari. x Idémque & si à minore quis. xxv. annis emerit, y vel in fraudem creditorum sciens. z Hi enim, quamuis auferri eis dominium possit, a interim tamen cõueniendi sunt.

Exceptio superueniens post lit. contesta. nihil operatur: sicut si ante vtiatur. facit de vtili vendi. l. si post acceptum. adic ff. ibi. Baldus.

XXXVII. TRYPHONINVS libro quintodecimo Disputationum.

SI alienus seruus furtum mihi fecerit, qui postea in meum dominium peruenerit, extinguitur furti actio, quæ mihi competierat, nondum in iudicio deducta: nec si postea alienatero eum quem ante litem contestatam emeram, furti C actio restaurabitur. a quòd si post litem contestatam eum redemero, condemnandus erit venditor:

XXXVIII. VLPIANVS libro trigesimoseptimo ad Edictum.

QVemadmodũ si alij vẽdidisset. parui enim refert cui vendiderit, aduersario, an alij. suáque culpa b litis æstimationé subiturus est, qui * vendendo noxæ deditionem sibi ademit.

Arg. quòd sunt paria possessionem tradere, vel causam dominire vacuã. Baldus.

Iulianus autem libro vicensimosecundo Digestorũ scribit, D si seruum pro derelicto habeã qui tibi furtum fecerat, liberari me: quia statim meus esse desinit: c ne eius nomine qui sine domino sit, furti sit actio.

Non licet furari pecuniam relictam in re furtiua. Baldus.

Si seruus meus rem tuã subtraxerit, & vendiderit, tuque nummos quos ex pretio habebat, ei excusseris, d locus erit furti actioni vltro citroque. Nã & tu aduersus me furti ages noxali serui nomine: & ego aduersus te nummorũ nomine. e

neo hic seruus, & liberatur dando pro noxa. Idé in duobus sequentibus casibus: vt si furtum faciat, teneatur & liberetur dãdo pro noxa: licet auocari possit dominium rei cum restituto à creditoribus, vel per Paulianam, vel per hypothecariam.

p Si quis. nõ creditor.

q A debitore. quia debitor surripuit creditori, & hunc vendidit & tradidit.

r A debitore. post furtum. Accursius.

* Hæc proprie quæst Seruiana vocatur. §. ité Seruiana. inst. de actio.

s Tenebitur. si alicui extraneo fecerit furtũ hic seruus.

t Seruiana. id est hypothecaria: vt instit. de actio. §. item Seruiana.

u Auocari. ab eo qui cum pignori habebat. Accursius.

x Emerit. ita quòd teneat venditio, vt cum decreto, si necesse fuerit interponi. alias nec iterim emptor esset dominus: vt infra de re. c. l. j. Accursius.

y Sciens. nam ignorans non tenetur, quãdo est titulus non lucratiuus: vt hic erat. secus si lucratiuus: vt hic & infra quæ in fraud. cre. l. qui autem. §. hoc edictum. & §. simili modo dicimus.

z Posse. Primo casu per hypothecariã. Secundo iure in integ. rest. Tertio per Paulianam. interim tamen erant domini: vt hic, & infra de cõtrahẽ. empt. l. si seiens. & C. de in integ. restit. si curatorem. & argu. supra de rei vindicon ideo.

* Fl. fabulatum, quæ

a SI alienus. Restaurabitur. vt & infra de furt. l. quod dicitur. & instit. eo. §. seruus domino. Sed argu. contra infra de here. vel actio. vendi. l. ij. §. penul.

b QVemadmodũ. Suæque culpa. Not. de culpa. lo. fic & infra de pec. l. postea. & supra eo. si heres. & facit infra eo. si plurium. §. fin.

c Desinit. vt & infra pro derelicto. l. j. & ij. & infra de supu. ser. l. quod seruus.

d Excusseris. animo furandi & lucrandi. nã quandoque hoc fit tantùm animo damni dandi: vt supra ad leg. Aquil. si seruus. §. si quis de manu.

e Nummorum nomine.

sed

ſed nonne hic excuſſor ſicut creditor à ſuo iure per edictũ diui Marci omnino cadit? Reſpon. non: quia per edictum amittit ius tantũ quod habet in re, vel propter rem: hi autem nummi neque obligati neq; debiti erant: vt. j. de fur. qui vas. §. fi. Sed arg. cõtra in authen. vt non fiãt pig. col. v. §. j. & in authen. vt nulli iud. §. quia vero. col. ix.

a *Sed & ſi ſeruo. Furti actioni.* ſcilicet noxali mihi debitori, & ego remaneo ſibi obligat⁹. Accurſius.

b *Si is.* ſcilicet ſeruus.

c *Interceperit.* hoc ſi non egerit numerando vt fierent ſui: quia tunc nõ ageretur furti: vt. C. de condic. indebi. l. creditoris. Accurſius.

Talis eſt. §

d *Si plurium. Subſequi.* id eſt ſubſequẽter dare. Accurſius.

** actionẽ.*

e *Actionem.* ſcilicet noxalem prætoriam, quæ in locum ciuilis directę datur: vt. ĩ. eodem. electio. §. j. &. §. ſi is.

f *Detracta noxa.* vt & infra de inter. actio. l. ſi ſeruus. Accurſius.

g *Cauſa cognita.* ſcilicet ſi apparet alienus.

h *Debet.* iudicatum ſolui.

i *Non eſt.* ſcilicet iudicatum ſolui: ſed iudicio ſiſti cauet, vel iurat, vel ſuæ promiſſioni committitur: vt inſti. de ſatiſda. §. ſed hodie. &. ĩ. ſi ex noxa. cau. aga. l. j. Et not. quòd hic. §. ſecũdũ noua iura loquitur. imò etiam ſecundum vetera nõ ſatiſdabat conuentus actione perſonali ſuo nomine: vt ibidem inſtit. de ſatiſda. Accurſius:

k *Satiſdationẽ.* iudicatum ſolui.

l *Locus erit.* contra actorem: vt. ĩ. eo. l. de illo. §. Iulianus.

m *Apparuerit.* ſcilicet alicubi. Azo.

n *Doli mali.* Sed an qui dolo deſiit poſſidere, ſi poſt conuentionẽ velit noxę dedere, liberetur, cum ea detracta teneatur, vt in princ. huius. l? Reſpon. diſtinguitur, an ita deſiit habere, vt nunquam recuperare poſſit: quo caſu ſtatim cõdẽnatur: vt. ĩ. eo. l. ſi heres. &. l. de illo. in princ. ibi, vel manumiſit. & ar. ĩ. de dolo. l. arbitrio. an ita vt in poteſtatem alicuius peruenerit: quo caſu præſtando eum noxæ, liberatur: vt. ĩ. eo. de illo. &. l. electio. &. j. de le. j. ſi fundum per fideicommiſſum. &. l. ſi quando quis. §. heres. ſecundũ Io. &. j. depoſi. l. plane. Azo. & ſacit. ĩ. eo. ſi alien⁹. &. l. quemadmodum. &. j. eo. l. inj. §. ſi quis. Ac.

** oppoſita.*

Sed & ſi ſeruo creditoris mei ſoluerim nummos, vt is eos domino ſuo det, æquè locus erit furti actioni,[a] ſi is[b] nummos acceptos interceperit.[c]

XXXII. IVLIANVS libro nono Digeſtorum.

SI plurium † ſeruus furtum fecerit, & omnes dolo fecerint quo minus eum in poteſtate haberent, ſubſequi[d] debet prætor iuris ciuilis actione:[e] * & iudicium honorariũ quod ex hac cauſa pollicetur, in eum dare quem actor elegerit. Neque enim amplius præſtare actori debet, quàm vt detracta noxæ[f] deditione agere poſsit cum eo, cum noxali iudicio experiri potuiſſet, ſi ſeruus exhiberetur.

Pro re aliena debet quis ſatisdare iudicatum ſolui: pro propria non expedit ſatisdare. Baldus.

Qui alienum ſeruum ſuum eſſe fatetur, quamuis noxali actione obligetur, nihilo minus cauſa cognita[g] ſatiſdare debet.[h] Qui autem pro ſeruo cõuenitur, ſatiſdatione onerandus non eſt.[i] Non enim offert ſe defenſioni alieni ſerui.

Doloſum poteſt defendi à quolibet poſſeſſore. Baldus.

Si quis dicet dominum dolo feciſſe quo minus in poteſtate eius ſeruus eſſet, ille autem cõtendat eum ſeruum ab alio defendi cum ſatiſdatione,[k] doli mali exceptioni locus erit.[l]

Sed & ſi poſt iudicium acceptum cum domino ſeruus apparuerit,[m] & quia non defendebatur, duct⁹ ſit, exceptione doli mali[n] poſita * dominus abſoluetur. Sed & mortuo ſeruo[o] antequam iudiciũ accipiatur, omnino hac actione non tenebitur dominus.[p]

XL. IDEM libro vicẽſimoſecundo Digeſtorum.

SI ſeruus legatus ante aditam hereditatem rem heredis futuri ſubtraxerit, poterit is cum legatario, qui legatum agnouerit, furti agere. Sed ſi idem ſeruus hereditariam rem ſubtraxerit, furti actio ceſſabit: quia huiuſmodi rerum furtum non fit.[q] ad exhibendum autem actio competit.

XLI. IDEM libro ſecundo ad Vrſeium Ferocem.

CVm ſeruus communis alteri dominorum damnum iniuria dedit, idcirco legis Aquiliæ actio non eſt:[r] quia ſi extraneo damnum dediſſet, cũ altero inſolidum lege Aquilia agi poſſet: ſicuti cum ſeruus cõmunis furtũ fecerit,[s] cũ altero domino furti agi non poteſt, ſed communi diuidundo[t] agi poteſt.

XLII. VLPIANVS libro trigẽſimoſeptimo ad Edictum.

SI ad libertatẽ proclamauerit is cuius nomine noxale iudiciũ ſuſceptũ[u] eſt, ſiſtineri debet[x] id iudiciũ quoad de ſtatu eius iudicetur. & ſic ſi quidẽ ſeruus fuerit pronuntiatus, noxale iudiciũ exercebitur: ſi liber, inutile[y] videbitur. Si quis pro ſeruo mortuo,[z] ignorans eũ deceſsiſſe, noxale iudiciũ acceperit, abſolui debet: quia deſiit verũ eſſe, ppter eũ dare * a oportere.[b] Hæ actiones perpetuæ ſunt,[c] locũque habebũt tandiu, quãdiu ſerui dedẽdi facultatẽ habemus. nec tantũ nobis, verũ etiã ſucceſſoribus noſtris cõpetent: itẽ aduerſus ſucceſſores: ſed non quaſi * in ſucceſſores,[d] ſed iure dominij. proinde & ſi ſeruus ad alium peruenisſe proponatur, iure dominij noxali iudicio nouus dominus conuenietur.[e]

Ibi ſeruus debet defendi, vbi deliquit. Baldus.

XLIII. POMPONIVS libro octauo Epiſtularum.

SErui quorum noxa caput ſequitur, ibi defendẽdi ſunt, vbi deliquiſſe arguuntur. itaq; ſeruos domin⁹ eodẽ loco exhibere debet, vbi vim intuliſſe dicẽtur:[f] & carere omniũ dominio poteſt, ſi eos non defendat.

Talis eſt. §

** actionẽ.*

** oppoſita.*

** daris.*

** quaſi in ſucceſſores delinquentem agitur.*

** a*

** X. in quẽ*

** ꝙ*

p *Dominus.* eo mortuo ſi nõ fuit in mora accipiẽdi iudicij: vt. ĩ. eo. l. electio. §. ſi is. Ac.

Si ſeruus. CASVS. Seruus legatus ſuripuit aliquid heredi futuro. an de re heredis, & datur furti actio cõtra legatarium: an de re hereditaria, & tunc nõ furti, ſed ad exhibendũ.

q *Furtum non fit.* niſi in caſu: vt pignoratæ, commodatę, vel eius in qua vſumfr. habet aliquis: vt infra de fur. l. hereditariæ.

r *Cum ſeruus communis. Actio non eſt.* niſi volente alio deditus vt. ĩ. ad leg. Aquil. l. ſi ſeruus ſeruum. §. j. quæ eſt contra. Acc.

ſ *Furetur.* vni dominorum.

t *Sed communi diuidundo.* ſcilicet ad ſimplum: vt. j. fa. ercis. l. & puto. §. fin. & pe. &. j. de fur. l. ſi ſeruus communis. in prin. &. j. de ſer. cor. l. vt tantũ. §. ſi ſeruus. &. ĩ. nau. cau. licet. §. j. & hoc intelligas in vtroque prędictorum duorum caſuum. nã cum eius nomine teneatur, noxali eiuſdem nomine agere nõ debet: vt. C. de fur. l. apud antiquos. Acc.

u *Si ad libertatem. Suſceptum.* per litem conteſtatam.

x *Suſtineri debet.* quia prędiuiciales ſunt tales actiones inter omnes: vt inſti. de actio. §. prædiuiciales. &. j. de lib. cau. l. ordinata.

y *Inutile.* contra eum qui domin⁹ dicebatur. * quaſi in Azo. ſed contra ipſum re ſuccedentem delinquentem agitur.

z *Per ſeruo mortuo.* ante litem conteſtatam.

a *Dam.* ſcilicet æſtimationem damni. Accurſius.

b *Oportere.* vt & ſupra eo. l. ſi plurium. §. finali.

c *Perpetuæ ſunt.* id eſt eſſe poſſunt. ſic & infra de aqua plu. arc. l. Labeo. &. l. j. nam cum deſcendũt ex ea actione quę eſt perpetua: ipſæ ſunt perpetuæ. alioquin ſunt annales ſi in locum annalis, vt vi bo. rap. ſuccedant. Sic & ponitur infra ad Vell. l. hæ actiones. & ſupra de cap. demi. l. ij. in fin.

d *In ſucceſſores.* vt & ſupra ſi qua. pau. fe. di. l. j. §. j.

e *Conueniretur.* q. d. non heres. Accurſius.

f *Erui. Dicuntur.* vt &. C. vbi de cri. agi oport. l. j. &. ij. & in authen. qua in prouincia.

Digestorũ

seu Pandectarum liber decimus.

FINIVM† REGVNdorum.

TITVLVS I.

Actio finium regundorum est mixta: quia in ea veniũt reales & personales prestationes. hoc dicit textus cum glo. Baldus.

I. PAVLVS libro vicẽsimotertio ad Edictum.

FInium regũdorum actio in personam est,[a] licet pro vindicatione[b] rei est.

II. VLPIANVS libro decimonono ad Edictum.

HAec actio ptinet ad prædia rustica, quamuis ædificia interueniant. Neque enim multum interest, arbores[c] quis in confinio, an ædificium[d] ponat. Iudici finiũ regundorum permittitur, vt vbi non possit dirimere[e] fines, adiudicatione[f] controuersiam dirimat. Et si fortè amouendæ veteris obscuritatis gratia per aliam regionẽ fines dirigere iudex velit, potest hoc facere per adiudicationem[g] * & condemnationem.

III. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

HAec actio.] Casus est planus vsq; ad. §. iudici. [IVDICI.] Prædium meum & tuũ sunt contigua: sed in extremitatibus inter me & te, est discordia in aliquibus locis, vel forte in tota extremitate: cũ ego dicam plus ad me pertinere. hæc actio erit necessaria. siue termini erant in confinibus, siue non, diuidet iudex limitem, retinẽdo veteres terminos: vel remoueat illos, & ponat alios: & de prædio vnius alteri adiudicet: & illum cui adiudicat, condemnet in aliqua pecunia. Viuianus.

c *Arbores.* quas interest succidi propter vmbram arboris forte: vt infra. l. iiij. §. sed & si quis.

d *Aedificium.* Hic est contra infra eodem. sed & loci. §. penul. Solu. hic dicit dari vtilem licet interueniat ædificium, non autem directam: vt ibi. vel hoc ædificium nõ erat hic causa habitandi: vt infra qui. mo. pig. ta. contrahi. l. hoc iure. §. fin. vel hic vnus habet prædium, alter ædificium. & sic datur vtilis: ibi vtrũque ædificium, vnde non datur. Vel hic vtrũque rusticum, sed loco termini erat ædificium.

e *Possit dirimere.* commode videlicet eis existentibus vt prius: & differt hoc à proximo. hic ex cuiuslibet agro alteri adiudicat: sed ibi tantum de vno alteri.

f *Adiudicatione.* facienda vni ab altero, & econtra.

g *Per adiudicationem.* in alterum. Azo. vt & institu. de offic. iudi. §. fin. sed superiori ab vtroque. Accursius.

QVo casu.] CASVS. Inter te & me est quæstio de finib⁹. iudex qui super hoc cognoscit, si non potest cõmode diuidere relinquẽdo cuilibet suum solũ, potest adiudicare de solo meo tibi: & te potest etiam condẽnare vt mihi pecuniã des: & hoc quãdo de toto erat discordia. idem si de parte. & hoc vsq; ad. §. in iudicio. [IN IVDICIO.] Si sit quæstio de finibus inter me & te, habetur ratio q̃ mea interest: vt quia alter nostrũ in solo alterius seminauerit: vnde illud interesse restitui debet. Itẽ debes mihi reddere partem mercedis quam dedi agriméfori. in fructibus tamen distingue, aut percepit ante litem contest. & nõ venient. si post, venient. [SED ET SI QVIS.] Vicinus prædij si non incidat arborem in confinio positam, ad iudicis præceptum: potest puniri, & debet. [SI DICATVR.] Si quæstio est inter me & te de finib⁹, & tu amoueas terminos, & accuso te criminaliter: an iudex possit cognoscere de vtraque quæstione? Et respon. quòd sic. [SI TERMINOS. ALTER.] Si vnus fundus sit duorũ, alter trium, potest iudex adiudicare vel nobis ex illo fundo, vel ex nostro illis: vel si quæstio est de finibus, & id quod adiudicatur, sit commune illorum quibus adiudicatur, domini tamẽ pro suis partibus conferẽt. [SI COMMVNEM.] Si habeo tecum fundũ commũnem, & alium ego habeo solus non cõmunem: non possum agere fin. re. contra te in illo fundo meo: nisi alienem partem quã habeo in fundo tecũ cõmuni, quia extunc agere possum. Itẽ si inter si tres sunt domini qui iuxta fundũ meum habent prædia. i. vnusquisque habet prædia: possum agere finium regundorũ. [FINIVM.] Si habeo fundum in emphyteusin, & tu aliũ iuxta habes, si tu habes vsumfructũ in vno, & ego in alio: vel si habeo ꝓprietatẽ, & tu vsumfr. vel si habes meũ obligatũ, & ego aliũ: in his agere possimus finiũ regũdorũ. [HOC IVDICIVM.] Plani sunt vsque ad. l. de modo. Viuia.

h *Adiudicandum sit.* id est adiudicetur. Accursius.

i *Sed & loci.* non solũ si circa fines totius agri, sed etiam loci, id est partis fundi: vt infra de verbo. sig. locus. etiã quinq; pedum tantum: vt. C. eo. l. quinque pedum. Accursius.

k *Percepit.* puta fructus naturales: sed de industrialibus dic vt infra. §. proximo. Accursius.

l *Fiat.* quasi dicat, non.

m *Conductus.* impropriè dicitur conductus: vt. j. si mensor fal. mo. di. l. j. §. ideo.

n *Eius.* in persona eius & c. Accursius.

o *Post litem autem contestatam.* autem, id est certe. nec enim contradicit superioribus.

p *Iudicio.* vt & infra titu. j. l. pe. Accursius.

q *Culpa.* etiã lcuis: vt infra de preca. l. quæsitum. §. si in seruitutem. & §. illud. & supra de rei vindic. si homo. Acc.

r *Praepti.* scilicet fructus industriales. Accursius.

s *Lucrari.* vt nihil omnino restituat: vt insti. de re. di. §. si quis à non domino. quandoque tamen dicitur quis lucrari quod tamen restituit, sub conditione tamen: vt. j. de in diem addi. l. ij. & l. item quod dictum est.

t *Condici.* vt & infra de condic. inde. si vrbana. in fin.

Arbores.

a *FINIVM REGVNDORVM. Finium regundorũ. In personam est.* quantũ pertinet ad psonales præstationes, quæ sunt in eo q̃ de tuo fiat meum: vt si ex tuo adiudicatur mihi, fit meũ de nouo: vt infra. l. iij. Item propter fructꝰ factos tuos quos mihi reddis, si percepisti de meo: vt ifra. l. iiij. §. j. Itẽ de eo quod datũ est agriméfori: vt in ea. l. §. sed & si. sed naturá realis habet: quia reddit mihi quod meum tenebat: vt ifra eo. l. de modo. &. l. si irruptiõe. est enim mixta in rem, & in personã: vt subiicit: vt inst. de ac. §. quædã. Sed núquid bonæ fidei? Respon. stricti iuris, cũ nõ inueniam bonę fidei: vt instit. de actio. §. actionũ. Item núquid ex cõtractu, vel quasi? Respõ. non, sed datiua: vt infra eo. l. si. Item quãdo nascitur? Rñ. ex quo fines turbari cœperunt: & extunc currit præscriptio: vt. C. de an. excep. l. j. §. j. &. §. si. Item quæ præscriptio? Rñ. xxx. an. cum sit mixta: vt. C. de peti. here. l. hereditatem. & tamen si quid de meo agro possedisti. x. ann. vel. xx. præscripsisti: vt quia in vẽdẽdo maiores fines demonstrati sunt: vt infra pro emptore. l. ij. §. sed & si fund⁹. &. l. quæ fundũ. §. si fundũ. & tamen agitur hoc iudicio: & quia si à principio fuisset tuũ quod præscripsisti, tamẽ agerem vt melius termini ponantur.

† *In hũc tractatũ vide Iulij Frõtini libellum, & ipsum Aggenu Vrbicũ commentarium.*

Finiũ regũdorũ actio, stricti iuris est.

* *Flo. iudicationem.*

b *Vindicatione.* vt si termini non sunt positi prout occupatur terra mea, & velim commodius agros terminari, vt partem mei fundi quam possides restituas, & in eius finibus commodius ponantur termini: vt. C. eodem. l. si quis.

Sed & ſi quis iudici non pareat in ſuccidenda arbore,[a] vel ædificio in fine[b] poſito deponendo,[c] partéve eius, condemnabitur.[d]

Nota quòd iudex maleficiorum poteſt cognoſcere ciuiliter. Bartolus.

Si dicantur † termini deiecti vel exarati, iudex qui de crimine[e] cognoſcit, etiam de finibus cognoſcere poteſt. Si alter fundus duorum, alter triũ ſit,[f] poteſt iudex vni parti adiudicare locum de quo quæritur, licet plures dominos habeat:[g] quoniam magis fundo † quàm perſonis adiudicari fines intelleguntur.[h] Hic autem cũ fit adiudicatio pluribus, vnuſquiſque[i] [horum[k]] portionem[l] habebit quam in fundo habet: & pro indiuiſo. Qui communem fundum habent, inter ſe non condemnantur.[m] neque enim inter ipſos accipi videtur iudicium.[n]

Ego & ſocius meus aduerſarij eſſe non poſſumus, ſed vnus loco alterius habetur. Baldus.

Si communem fundum ego & tu habemus, & vicinum fundum ego ſolus, an finium regundorum iudicium accipere poſſumus? Et ſcribit Pomponius non poſſe[o] nos accipere, quia ego & ſocius meus in hac actione aduerſarij eſſe non poſſumus, ſed vnius loco habemur. Idem Pomponius ne vtile quidem iudicium dandum dicit: cum poſsit qui proprium habeat, vel communem vel proprium fundum alienare, & ſic experiri.[p] Non ſolùm autem inter duos[q] fundos, verùm etiam inter tres pluréſve fundos accipi iudiciũ finium regundorum poteſt: vt puta ſinguli[r] plurium fundorum confines ſunt, trium forte vel quatuor.

Emptyteuta poteſt agere finium regundorum, ſi valet declaratio facta cum emphyteuta. Baldus.

Finium regundorum actio & in agris vectigalibus,[s] & inter eos qui vſumfructũ[t] habẽt, vel fructuariũ & dominũ proprietatis vicini fundi, & inter eos qui iure pignoris poſsidẽt, cõpetere poteſt. Hoc iudicium locũ habet in cõfinio prædiorum ruſticorum: vrbanorum diſplicuit.[u] neque enim cõfines hi*, ſed magis vicini dicuntur: & ea[x] communibus parietibus plerunque diſterminantur: Et ideo etſi in agris ædificia iuncta ſint, locus huic actioni non erit. Et in vrbe hortorum latitudo contingere* poteſt, vt etiam finium regundorum agi poſsit. Siue via* publica interuenit,[y] confinium non intellegitur: & ideo finium regundorum agi non poteſt:[z]

Confines dicuntur mediati, non immediati. Baldus.

V. IDEM libro quintodecimo ad Sabinum.

QVia magis[a] in confinio meo via publica vel flumẽ ſit, quàm ager vicini.

VI. IDEM libro vicẽſimotertio ad Edictum.

SEd ſi riuus priuatus interuenit, finium regundorum agi poteſt.[b]

Ille qui occupat territorium alterius, debet illud dimittere. quod facit contra occupantes iuriſdictionem alienam. Baldus.

VII. MODESTINVS libro decimo Pandectarum.

DE modo agrorum arbitri[c] dantur: & is qui maiorem locum in territorio habere dicitur,[d] cæteris qui minorem locum poſsident, integrũ locũ adſignare[e] compellitur: idque ita reſcriptum eſt.

Not. tex. quòd præſes debet iubere vt quis abſtineat ab alieno, & ſtet contentus ſuo: ergo imponit ſilentium. & facit infra de lib. leg. l. Aurelius. §. centum. Baldus.

VIII. VLPIANVS libro ſexto Opinionum.

SI irruptione fluminis fines agri cõfudit inũdatio, ideóque vſurpandi quibuſdam loca in quibus ius non habent, occaſionẽ præſtet: præſes prouinciæ alieno eos abſtinere,[f] & dominio ſuũ reſtitui, terminóſque per menſoré declarari[g] iubet.

Not. hic quòd quando expedit, iudex debet perſonaliter accedere ad locum: & creditur hic tacite in eo quod videt. Bal.

Ad officium † de finibus cognoſcentis pertinet menſores mittere,[h] & per eos diri-

---

a *Arbor*. cum interſit vicinorum eam ſuccidi, & commodius agros terminari. Accurſius.

b *In fine*. ſcilicet agri vicini. Accurſius.

c *Deponendo*. ſcilicet in totum, partémve &c.

d *Condemnabitur*. quanti in litẽ iurauerit aduerſarius: quia licet ſit ſtricti iuris, tamẽ propter iudicis auctoritatem defendẽdã deferatur: vt argu. infli. de offi. iudi. §. cõtumaciæ. & ſupra ne quis eũ qui in ius vocatus eſt, vi eximat. l. penul. §. j.

e *De crimine*. quaſi dicat, idẽ iudex tam criminaliter quàm ciuiliter poterit cognoſcere. Agitur enim criminaliter per accuſationem ex. l. agraria, qua conſtituta eſt pœna. l. aureorum publico inferenda in ſingulos terminos deiectos, vel amotos: vt infra de termi. moto. l. iij. nec vna tollit aliam, quia cõpetunt de re familiari: vt hic & C. quando ciui. ac. præiu. cri. l. j. donec tamen vna agitur, altera ceſſat quo ad exercitium: vt infra de pub. iudi. l. iiij. & infra vi bonorum rapto. l. ij. §. j.

† *Qualiter iudex maleficiũ poteſt ipſe ciuiliter cognoſcere, vide Bar. hic addo gl. & Aug. in ſumm. inſt. in prin. in ver. legitimos tranſeas. in ſi.* † *Hinc notatus eſt Q. F. Labeo à Cic. lib. 1. off. quòd arbiter Nolanis & Neapolitanis de finibus agri dato, malitioſe ſe induciſſe dicitur: qui illorum fines ita terminauit, vt quod à medio relictũ erat, populo Romano adiudicaret, qui nullum eo loco vicinũ fundum poſſidebat.*

f *Sit*. pro indiuiſo.

g *Dominus habeat*. vnus ager, quàm alius. Acc.

h *Intelleguntur*. aliàs intelligũtur, ſcilicet fines: & aliàs intelligitur, ſcilicet iudex. & tunc habes adiudicare.

i *Vnuſquiſque*. ſcilicet dominorum fundi, cui fit adiudicatio.

k *Horum*. neutraliter.

l *Portionem*. in parte adiudicata. Acc.

m *Condemnantur*. hoc iudicio: quia non poteſt agi: vt ſubiicit.

n *Iudicium*. quia fines non poſſunt diſtingui, donec diuidantur.

o *Non poſſe*. vt ſupra de ſerui. vrba. prædio. ſed ſi inter me & contra. Solu. aliud in negatoria, quam quis pro re propria intendit contra alium ſocium, vt ibi. aliud in hac actione.

p *Experiri*. cum emptore.

q *Non ſolũ inter duos*. id eſt, duobus fundis.

r *Singuli*. fundi. puta vnus habet plures confines. Accurſius.

s *Vectigalibus*. vt & infra arbo. fur. cæ. l. cædere. §. fin.

t *Vſumfructum*. cum vicino. Accurſius.

u *Diſplicuit*. ſupra eo. l. ij. contra. Solu. vt ibi.

x *Ea*. Confinia dicuntur prædia ruſtica, quæ ita ſibi proxima ſunt, vt nullus paries medius ſit: ſed vrbana conſueuerũt diſtingui parietibus. Item facit ad id quod legitur infra de verbo. ſignifi. l. vrbana.

y *Si vero via publica interuenit*. inter me, & eum contra quem ago finium regundorum.

z *Non poteſt*. an ergo poterit agi finium regundorum, vt diſtinguantur fines vię meæ, vel tuæ poſſeſſionis: & cõtra quẽ agitur? Azo. Reſpon. vtili hoc iudicio forte agetur. nã & periculum talis viæ ad nos pertinet: vt ſupra quẽadmodum ſeruitus amitta. l. ſi locus. §. cum finita hac via publica. Acc. * *vulg. cõ* † *ſed mauicina de.*

a QVia magis. eleganter ponitur. Azo.

b *Ed ſi rimas. Agi poteſt*. contra dominum riui. * *efficere.*

DE modo.] C. ASVS. Si ciues alicuius ciuitatis fundum inter ſe communem diuidãt, & vnus decipiatur in meſuratione: iudex debet facere quòd ille nõ decipiatur: imò habeat integram partem ſuam. * *vulg. Si vero flumẽ vel via.*

c *Arbiter*. Hæc lex locum habet cum ager alicuius ciuitatis inter ciues æqualiter diuiditur: vel etiam in quolibet caſtro, vel villa: & quod ſubiicit maiorẽ, die ſcilicet quàm debeat habere: argu. C. eo. ſi quis.

d *Dicitur*. quia occupauit plus quàm eum tangeret.

e *Aſſignare*. qui eſt alterius. Accurſius.

SI irruptione.] C. ASVS. Si flumen occupauit prædia vicina, & poſtea deceſſit: domini illorum prædiorum reaccipiãt prædia ſua: & ſi plus etiam habeant quàm debeant, ex eo quòd fines non apparent, iudex faciet reſtitui quod eſt alienum: quia etiam quilibet debet eſſe cõtentus iure ſuo. [AD OFFICIVM.] Iudex poſtquam dicta teſtium audierit, ire debet ad fundos de quorum finibus cognoſcit: vel etiam mittere debet agrimenſores. † *Iſta litera eſt in arg. quòd ſi iuvidet arma de ſtatu, quòd poteſt cum pauore de delatore, ne armorũ, ſine alia re- latione, ſecundũ Bal. hic.*

f *Abſtinere*. quilibet enim ſit ſuo iure contentus: vt hic, & C. eo. l. ſi conſtiterit.

g *Declinari*. ac. fini. regun. Accurſius.

h *Mittere*. vt. C. eo. l. ſi quis. Sed quomodo mittet? certe hoc mo-

do. quilibet enim cõfitebatur alium habere .x. iugera pro diuiſo. ſed quilibet dicebat alterum occupaſſe de ſuo. mẽſurabit, & referet iudici. & ſi neceſſe erit, etiam iudex, vel cum agrimenſore, vel poſtea ibit, & poſtea iudicabit.

a *Subiectis.* & ita ſecundum conſcientiam propriam faciet, ſecundum M. vt & ſupra de fer. l. eadem. in fi. ſecundum Ioan. cõtra: vt ibi diximus: & hic vt iudex cognoſcit. Acc.

b *Locis.* ſed cuius expenſis? Certè expenſis illorum inter quos lis eſt conteſtata.

Vdicium.] CASVS. Si ego & tu habebamus fundũ cõmunem, non minus vicinus poteſt agere finium regundorum. Viuia.

c *Manet.* vicino.

d *Socij.* alterius fundi.

Vdicium.] CASVS. In his tribus iudiciis quilibet eſt actor & reus.

e *Agitur.* vt infra titu. j. l. inter. §. qui familiæ. & hoc quo ad ſatisdationem, & ſimilia: vt ſupra de procur. l. ſi defunct. §. fi. nõ ad ordinem quin ſit certũ quis prius de calũnia iuret: quia qui prouocauerit, vel quem fors prætulerit: vt ſupra de iudi. l. in tribus.

IN finalibus.] CASVS. Iudex qui cognoſcit de finibus, debet ſequi antiquos terminos.

f *Monumenta.* id eſt termini.

g *Probentur.* ſtatur veteſtati, niſi cõtra probetur: vt hic, & C. eodem. l. j. & in authen. de admi. officio. in fin. col. iij. & Cod. de proba. ſiue poſſidetis. & de ap. præcipimus. in fi. Accur.

EOS. CASVS. Duo prædia confinia emi, terminata ſcilicet vnum ab alio, aliud ab alio. vendidi, & in venditione aſſignaui alios terminos quàm fuerãt pri⁹. certe his nouis terminis ſtabitur inter me & emptorem. & ſi de his ſit dubium, ipſe qui vendidit, declarabit. Viuianus.

h *Dominus fuit.* non tamen vt ſimpliciter credatur aſſertioni eius, ſed hoc debet liquide probari. & ſic teſtis eſt venditor, ſcilicet emptoris. Sed contra eſt, vt diximus. C. de teſti. l. omnibus. Sed hic quo ad fines inter emptores, ibi in cauſa euictionis. & adde quod eſt. C. de teſti. l. omnibus. Accurſius.

i *Conſtituere.* ſcilicet debet. Et ſic no. quòd & dum tenet & quãdo vẽdit paterfami. poteſt prædia diuidere vt vult: vt hic, & C. eo. l. j. & j. de lega. j. quod in rerum natura. §. j. Accurſius.

k *Sciendum eſt. Scripſam eſt.* ſ. in Latino, quod habes ſtatim, ſi quis ſepem, &c. Sed lex Solonis, quam hic ſubiicit, ſcripta erat in Græco. Accurſius.

l *Ita eſt.* ecce lex Solonis in Græco, ſequitur interpretatio Bul. in Latino, ſi quis ſepem &c. Accur.

m *Macer. an.* cum calce.

n *Domum.* iuxta agrum alterius. Acc.

o *Pedes duos.* immo videtur ꝙ in ædificatione qualibet, quæ ſit

mere ipſam finium quæſtionẽ vt æquum eſt, ſi ita res exigit, oculiſque ſuis ſubiectis [a] locis. [b]

IX. IVLIANVS libro octauo Digeſtorum.

1 IVdicium finium regundorum manet [c], quãuis ſocij [d] communi diuidundo egerint, vel alienauerint fundum.

X. IDEM libro quinquageſimoprimo Digeſtorum.

2 IVdicium cõmuni diuidundo, familiæ erciſcundæ, finium regundorum, tale eſt, vt in eo ſingulæ perſonæ duplex ius habeant, agẽtis, & eius quo cum agitur [e].

Non præſumuntur fines antiqui mutati, niſi probetur. Bulde.

XI. PAPINIANVS libro ſecundo Reſponſorum.

IN finalibus [f] quæſtionibus vetera monumenta, [g] cenſus auctoritas ante litem inchoatam ordinati ſequenda eſt: modò ſi non varietate ſucceſſionum, & arbitrio poſſeſſorum fines additis vel detractis agris poſtea permutatos probetur [h].

Terminus reſtringit terminatum, & auctor teſtificatur in quæſtione terminorum. quod eſt not. & intelligendum quando in eam non reſultat præiudicium. Bul.

XII. PAVLVS libro tertio Reſponſorum.

EOS terminos, quantum ad dominij quæſtionem pertinet, obſeruari oportere fundorum, quos demonſtrauit is qui vtriuſque prædij dominus fuit [i], cum alterum eorum venderet. nõ enim termini qui ſingulos fundos ſeparabant, obſeruari debent, ſed demonſtratio adfinium nouos fines inter fundos conſtituere [k].

XIIII. GAIVS libro quarto ad legem duodecim Tabularum.

SCiendum eſt in actione finium regundorũ illud obſeruandum eſſe, quod ad exemplum quodammodo eius legis ſcriptũ eſt [l], quam Athenis Solonem dicitur tuliſſe. nam illic ita eſt [m]: Ἐὰν τις ἀμφίαλα παρὰ ἀλλοτρίῳ χαράξῃ ὁρύγμα, τὸ μὲν ὄρυγμα παρεχέτω. ἐὰν πέτρας, πόλας ἀπολειπέτω. ἐὰν δὲ οἴκημα, δύο πόδας. ἐὰν δὲ τάφρον ἢ βόθρον ὀρύττῃ, ὅσον τὸ βάθος ἦ, τοσοῦτον ἀπολειπέτω. ἐὰν δὲ φυτείαν ὀρύττῃ, ἐννέα πόδας ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου φυτείαν. τὰ δὲ ἄλλα δένδρα, πέντε πόδας. [Si quis ſepem ad alienum prædium fixerit, infoderiſque, terminum ne excedito. ſi maceriam [n], pedem relinquito. ſi verò domum, [o] pedes duos. ſi ſepulchrum, aut ſcrobem foderit: quãtum profunditatis habuerint, tantum ſpatij relinquito. at verò oleã, aut ficum: ab alieno ad nouem pedes plantato, cæteras arbores ad pedes quinque.]

FAMILIAE ERCIſcundæ.

TITVLVS II.

Poſſeſſor hereditatis poteſt agere cũ coheredem diuiſurꝰ. ſ. ſi nõ poſſeſſor agit, poteſt ſibi obiici exceptio præſcriptionis. ſi negatur hæres. b. d. & eſt iſta lex ſingularis. Bal.

I. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum Prouinciale.

AEc actio [q] proficiſcitur è lege duodecim tabularum [r]. namque coheredib⁹ [ſ] volẽtib⁹ à cõmunione diſcedere, neceſſariũ videbatur aliquâ actionem cõſtitui, qua inter eos res hereditariæ diſtribuerẽtur. Quæ quidẽ actio nihilo minus ei quoque

Potes ex liſta no. quotieſcunque vnus habet duo extrema, & dubitatur cui attribui debeat, ſemper vetuſtioris attribuẽdũ eſt. Ad de cens. & facit text. in l. ſp. j. de fi. inſtru. Iaſ. Ant. in priu. inſt. de actio. iſtud inſtrumẽtum ex. l. noſtra

Sic legitur apud Plutarchum in Solone, & apud P. Hamelnop. lib. 2. tit. 4. malum Alia li. 2. diſp. ca. 6. & l. quinque pedum. C. fi. vtgũ. qui in fundo non poſſideo: & dec. Flore. aũt legẽdum Tu ſi quid amplius deſideres, vide Omnia de ho. diſ. 25. c. 4. & Calium Rhodigin. li. 13. c. 41. & Alcia. in. l. quidã ignarus. C. de dam. lib. 10.

Inuitꝰ quis in cõmunione quandoque detinetur.

q *Hæc actio.* ſcilicet familiæ erciſcundæ.

r *Duodecim tabu.* & ſic eſt ciuilis: vt inſti. de perpe. & tempo. actio. in principio.

ſ *Coheredibus.* ſed ſi vnus tantũ vult recedere, poterit agere contra alios: vt j. æ. l. arbitrum. Item nota ex eo quòd dicitur, volẽtibus, ꝙ M. & Pla. dixerũt eam nasci ex voluntate, non prius. Ité dixerunt ei non currere præſcriptionem prius quàm voluerint diuidere: cum prius non eſſet nata. ſed tu dic nasci eam ex quaſi contractu: vt inſti. de obl. quæ ex qua. cõtra. §. idem iuris. potuit ergo intentari à tẽpore communionis, & cũ effectu, non obſtãte exceptione: igitur ab eo tẽpore debet currere præſcriptio: vt C. de an. excep. l. j. §. ad hæc. nec ob. quòd ambo poſſidẽt, & fructus percipiunt communiter. nam non dico præſcribi dominio vel poſſeſſioni rei: ſed ipſi diuiſioni, ne fiat. Nã & aliàs detineꝛ quis in communione inuitus: vt ſupra de alie. iu. l. fin. Item non ob. infra titu. j. in hoc. §. ſi conuenit. quia plus operatur

tur præſcriptio quàm pactum.

a *Iure competit.* & cum effectu, niſi negetur coheres à poſſidẽte: vt hic ſubiicit, & infra eo. heredes. §. quantum. &. l. ſi id quod contendis. &. l. fundus. §. ſi ego. Accurſius.

b *Exceptionem.* ſcilicet recte ageres, ſi in ea re qua, & cætera. ſed quia hic ſit præiudicium in eo quod priꝰ hoc intenderetur, ideo recte non agis: nec alia debet proponi cũ ſperatur petitorium. vt hic. &. C. de pe. here. l. ii. in princi. niſi in caſu Liciniani: vt ſupra de pe. here. ſi quis libertatẽ. §. j. in fi. vbi poſt modicũ tempus proceditur in cauſa liberali, non expectato iudicio petitionis hereditatis. ſed an idem in communi diuidundo: vt non intentetur donec rei vindicatio ſperatur? videtur non idem: quia pro hoc priuilegio datur pe. here. ſed tamen ibi dicas idem: vt infra eo. ſi id quod. nam ibi ceſſabat pet. here. quia pretendebatur titulus. & eſt expreſſum infra de except. rei iudi. fundi.

c *Si in ea re qua.* verba ſunt exceptionis. Accurſius.

d *Non nocet.* talis, niſi forte qui cõuenitur & poſſidet, fami. erciſ. ab eo qui ſecum poſſidet, dicat ſe petiturum totã hereditatem. tũc enim ſi iudex perpendat eum facere bona fide, auditur: ſed facilius qui ſe ab alio dicit conueniendum pe. here. vt ſupra de pet. here. ſi quis liber. §. j. Item huic dicto eſt contra. ſupra ſi pars her. pet. l. j. §. proinde. Solu. vt ibi. Sed quare vtroque poſſidente non repellitur, ſicut & quando non poſſidet? Reſpon. pe. he. poſſidenti nõ datur, cum non ſit duplex iudicium, ſed fami. erci. ſic.

e *Quicquam oportet.* immò: vt infra eo. l. cum putarem. quæ eſt contra. Sol. ibi non negabatur eſſe coheres.

Per fami.] CASVS principij planus eſt. [*SI QVARTA.*] Titius arrogauit Seium: deceſsit Titius inteſtatus: ad heredem Titij venit hereditas: Seius arrogatus quartam petit. nunquid ei hoc iudicium competat? Reſpon. quòd non directum, ſed vtile ſic. Et ſciendum ad euidentiam caſus, quòd hæc quarta debetur ei, ſiue emancipauerit, ſiue exheredauerit eum arrogator ſine iuſta cauſa: ſiue emancipauerit ex iuſta cauſa, nõ tamen contra ſe, id eſt filium, ſiue teſtatus, ſiue inteſtatus deceſſerit. [*ITEM SI FILII.*] Titius filiuſ. cum eſſet miles, in exercitu fecit teſtamentum. quæritur an valeat. Et reſpõ. q̃ ſic. [*IN FAMILIAE.*] Planus eſt. [*DVBITANDVM.*] Si tres ſunt coheredes, & vnus eſt abſens: illi duo præſentes bene poſſunt hoc iudicium agere. [*IN HOC.*] Ego & duo alij ſumus coheredes. in ea ea heredi. ſunt debitores tres, quorũ quilibet debet. c. hereditati. quæritur an nomina veniãt in iudi. famil. erciſcũ. & dicit quòd non diuiditur, quia ipſo iure diuiſa ſunt per l. xij. tabu. quia cuilibet heredi contra quemlibet heredem pro heredi. portione cõpetit actio: quandoque tamen hæc nomina aſſignãtur, vt vnum vni, ſecundum ſecundo, tertium tertio heredi. hoc autem fit per ſtipulationem, cedendo ſcilicet iter ſe coheredes act. & promittendo non venire contra: ſed & ſic ſunt facti procura. in rem ſuã. ſ. vt vn⁹ cedat aliis, alij ſibi: & hoc ideo, quia ex ipſo iure competit[a], qui ſuam partem non poſſidet. Sed ſi is qui poſſidet, neget eũ ſibi coheredẽ eſſe: poteſt eum excludere per hanc exceptionem[b], *ſi in ea re*[c] *qua de agitur, præiudicium hereditati non fiat.* Quòd ſi poſſideat eam partem: licet negetur eſſe coheres, non nocet[d] talis exceptio: quo fit, vt eo caſu ipſe iudex apud quem hoc iudicium agitur, cognoſcat an coheres ſit. Niſi enim coheres ſit: neque adiudicari quicquam ei oportet[e], neque aduerſarius ei condemnandus eſt.

II. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

PEr familiæ erciſcundæ actionem diuiditur hereditas, ſiue ex teſtamento ſiue ab inteſtato[f] ſiue ex lege duodecim tabularum[g], ſiue ex*aliqua lege deferatur[h] hereditas, vel ex ſenatuſconſulto[i], vel etiam conſtitutione[k]. Et generaliter eorũ duntaxat diuidi hereditas poteſt, quorum peti poteſt hereditas. Si quarta* ad aliquem ex conſtitutione diui Pij adrogatum deferatur: quia hic neque heres[l], neque bonorũ poſſeſſor ſit, vtile erit familiæ erciſcunde iudicium neceſſarium. Item ſi filij familias militis peculium ſit, fortius defendi poteſt hereditatem effectã[m] per cõſtitutiones: & ideo huic* actio particularis incõmodũ affert nõ modicũ: ſed licet ego coher. & ipſi mihi cedãt: tamẽ ego remaneo creditor, vt priꝰ: & ipſi debitores, vt priꝰ, cõtra quos cedit: igitur partim iure ceſſo agũt coheredes mei: & ego parti proprio. hoc dicit cũ. l. ſequen. Vi.

f *Ab inteſtato.* hoc membrum ſubdiuiditur: vt ſupra de peti. hered. l. j. &. ij.

g *Duodecim tabu.* vt agnatis: vt inſti. de leg. agna. ſuc. in princ. Ac.

h *Lege deferatur.* vt lege Cornel. vel quod melius eſt, dic, lege Papia: vt inſtitu. de ſuc. li. §. poſtea. nam lex Cornel. non defert, ſed delatam conſeruat: vt inſtit. quibus non eſt permiſſum fa. teſta. §. fi.

i *Senatuſconſulto.* Tertil. & Orfi. vt inſtitut. ad Tertyl. in princi. & ad Orfi. in princip.

k *Ex conſtitutione.* ex qua vocatur nepos ad ſucceſsionem auiæ: vt C. de leg. hered. ſi defunctꝰ. Item & alia ſunt exempla: vt inſtitut. de leg. agna. ſuc. §. hoc etiam.

l *Heres.* neque enim poteſt dici magis ex teſtamento, quam ab inteſtato, vel econtra debeatur quarta. Et nota quòd quidam dicunt ex eo quod hic dicitur, q̃ directum iudicium fami. erci. competit etiam bonorũ poſſeſſori. ſed tu dic quòd non: ſed vtile tantum, cum ipſe non ſit de numeratis in prin. huius legis. Nec ob. quod hic dicit, neque bo. poſſ. &c. quia non vult dicere vt his detur directum: ſed ſolum diſsimilitudinem notare inter hunc cui debetur quarta, & bo. poſ. ſimile enim eſt infra ad. l. Fal. l. j. § ſed operit.

m *Effectam.* poſt additionem: vt. j. de ſtip. ſer. ſi ſeruus communis. Item hoc quando fecit teſtamentum. ſi autem decedit ab inteſtato: non erit locus huic iudicio iure iſto: ſed occupabitur à patre iure pecu. vt infra de caſtren. pecu. l. ij. ſec⁹ autem eſt iure authenticorũ: quia habet heredes ab inteſt. ſ. aſcendentes & deſcendentes. ſ. patré & matré: auos & auias inter quos poteſt hoc iudicium locum habere: vt in auth. de herc. ab inteſt. §. j. col. ix.

n *Suſtinet.* vt & ſupra titu. j. l. iudicium.

o *Pauciores.* vt &. j. eo. arbitriũ. &. j. titu. j. ſed & ſi non omnes. & hoc forte propter damna & expenſas, vel alias perſonales præſtationes quas ab vnoquoque pro parte peti & exigi neceſſe eſt, non quãtum ad rei diuiſionem. nam tunc non nili inter omnes: vt infra eo. l. in hoc. &. C. eo. l. coheredibus. quæ ſunt contra. vel dic etiam ad diuiſionem: ſed in præiudicium præſentium tantum: vt infra eo. l. cum putarem. Accurſius.

p *Verum.* ſ. per ſe: vt infra eo. l. heredes. §. j. Accurſius.

q *Fuerint.* inter eos volentes, ante iudicium inchoatum. Acc.

r *Lane ad officium.* etiã ſi ſtipulatio nõ interueniat. Accurſius.

ſ *Nõ minima.* vt. ſ. de trãſac. l. cum hi. §. cauſæ. &. j. de leg. j. l. poteſt. &. j. communi diui. l. cõmuni diui. in princi. & de vſur. tutor. §. Lucius. &. j. cõmo. l. in commodato. §. duabus. Accur.

t *Debeat.* vt. &. C. eo. licet. &. C. de pac. l. debitorũ. Et ſic nor. q̃ licet tibi cedã actionẽ: non tñ tibi debetur, ſed mihi. ergo & ſi cedi rei vindi. non tñ tu es domin⁹: ſed ego. arg. j. de iur. do. ſi ſpõſa. §. fi. vel ſubaudi directo: vtiliter aũt debetur, ſecundum Azo.

u *Suo loco.* Et ſic no. q̃ ſit procurator in rem ſuam ex parte rei,

III. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum Prouinciale.

PLanè ad officium[r] iudicis nõnunquã pertinet, vt debita & credita ſingulis pro ſolido aliis alia adtribuat: quia ſæpe & ſolutio & exactio partiũ non minima[ſ] incommoda habet. nec tamen ſcilicet hæc adtributio illud efficit, vt quis ſolus totum debeat[t], vel totum alicui ſoli debeatur: ſed vt ſiue agẽdum ſit, partim ſuo, partim procuratorio nomine fagat: ſiue cum eo agatur, partim ſuo, partim procuratorio nomine conueniatur. nã licet libera poteſtas maneat creditoribus cũ ſingulis experiundi, tamẽ & his libera poteſtas eſt ſuo loco[u] ſubſtituendi eos in quos onera iudicio locus erit. In familiæ erciſcundæ iudicio vnuſquiſq; heredum & rei & actoris partes ſuſtinet[n]. Dubitandum autem non eſt, quin familiæ erciſcundæ iudicium & inter pauciores[o] heredes ex plurib⁹ accipi poſsit. In hoc iudicium etſi nomina non veniunt[p], tamẽ ſi ſtipulationes interpoſitæ fuerint[q] de diuiſione eorũ, vt ſtetur ei, & vt alter alteri mandet actiones, pcuratorémq; eum in ſuã rẽ faciat: ſtabitur diuiſioni.

In tex. debeatur. nõ. expreſſim, quòd ceſſionarius non dicitur proprie creditor: quia nec aduerſarius eſt proprie debitor. Bal.

*ex alia, vt Papia. Pop. pea. inſtitu. de ſucceſ. §. poſtea.

*Melius ita legatur, Si quart. ex cõſtitu. di. Pij adrogatum ad aliquem deferatur, &c. non enim ex ciſſi tunc nouelli Pij arrogatio eſt profecta, ſed ex ea delata eſt illis quarta. l. ſi adrogator. de adopt. l. d. Papinianus. §. ſi quis impuberi. ff. de inoff. teſta.

*Fiebat.

†*Bal. dicit iſtã tex. ſim. ad hoc quod libellus addatur in quo quis partim agit nomine ſuo & partim nomine pro cur. ator. o. p quo facit tex. in l. Pollia. C. de bis qui. vt indig. addo quod aliud vtilis teſtex. videlicet q̃ quo poteſt etiã cõuenire partẽ nomine ſuo: & partim procuratorio nomine. Bolog.*

etiam actore inuito: vt hic & infra de iniur. ſed ſi vnius. §. idem ait & ſi nepoti. & ſupra de peti. her. ſed & ſi lege. §. quid tamẽ ſi is. & l. etiã. §. pe. & ſupra de nox. de illo. §. fi. & l. idẽ. Azo. & inſti. p quas perſo. no. acqui. §. fi. & C. de hdeiuſ. l. ſancimus. §. ſed & ſi quid. & ſupra de alie. iu. mu. cau. fac. non ſolũ. §. ſi quis. Sed cõtra ſupra de pecu. l. ſi actor. Sol. ibi dominus erat præſens, ſecundũ quoſdã, hic nõ. vel hic dominus volebat ſe cõueniri, ibi nõ patiebatur. Vel dic q ibi erat perſona domin legalior: hic non: vt ibi dixi. ar. C. de procura. l. fin.

Acta.] CASVS eſt planus vſq; ad §. Sed & tabulas. Domum heres vendidit: poteſt emptor agere vt ei exemplar teſtamenti detur, vt aut apud ſe habeat, aut deponat. Viuianus.

a *Præter nomina.* quia hæc ipſo iure diuiſa ſunt: vt. C. eo. ea quæ.

b *Conſequitur.* vt & C. eo. l. ſi qua fideicommiſſorum.

c *Mala medicamenta.* hoc ideo, quia quędam ſunt bona venena: vt infra de verb. ſignifi. l. qui venenum.

d *Veniũt.* ſcilicet corrumpenda, non diuidenda.

e *Adquiſitum erit.* à defuncto. Accurſius.

f *Non diuidetur.* nam nec in ſocietate confertur: vt infra pro ſocio. l. nec prætermittendũ.

g *In ade.* ſcilicet ſacra. Accurſius.

h *Hæredi* qui eſt venditor. Accurſius.

i *Aede* ſcilicet ſacra.

Si qua.] CASVS. In hereditate Titiana inuenta ſunt inſtrumẽta, in quibus debebatur defuncto, vel ipſe debebat. hæc inſtrumẽta manebunt apud illum qui maiorem partem hereditatis habet: ſed ipſe cauere debet, vt ſi expediat aliis, exhibeantur. & hoc vſque ad. l. ſi heres. Viuianus.

k *Falubẽtur.* vt & C. de edẽ. l. procurator. & C. de lib. cau. ſicut datã. & j. de fide inſtru. l. ij.

l *Sortiri.* per ſortem. Vel dic vt vna vni, alia alij: vt i veſtib' Chriſti.

m *Conſenſu.* ſine ſcriptis. Item contra. j. de fide inſtru. l. fi. Solu. hæc per illam. Accurſius.

n *Suffragio.* id eſt conſenſu in ſcriptis.

o *Nam ad licitationem. Neque Pomponio.* abundat primum neuc. ſic & infra de trib. l. procuratoris. j. reſpõ. & in auth. de her. & Fal. §. inordinatum. colla. j. Accurſius.

Si heres.] CASVS. Teſtator inſtituit duos heredes: vnũ ſimpliciter: alius autẽ fuit inſtitutus ſub cõditione expreſſa: vel erat apud hoſtes: & ſic inerat tacita conditiõ, ſi reuerſus fuerit. vel etiã non erat natus ille alius: & ſic inerat tacita cõditio, ſcilicet ſi naſceretur. hic teſtator deceſsit. heres ſimpliciter inſtitutus egit cõtra detẽtores hereditatis. hic vincit. poſtea exiſtit cõditio: aut ille coheres reuerſus eſt ab hoſtibus. quæritur vtrũ debeat habere commodũ victoriæ, ſicut ſuus coheres, qui vicit i cauſa? Et dicitur quòd datur electio vincenti, vtrum velit communicare victoriam in totum: vel cedere act. in factum ex re iudicata pro parte: aut facere q debitor reſpõdeat pro ſua parte, ac ſi adhuc non ſit condemnatus, ſecundum quoſdã. Cætera plana ſunt vſque ad. l. & poſt litem. Viuianus.

p *Et actione expertus.* contra hereditariũ debitorem in ſolidum, & ſic non iure, cũ ex parte eſſet inſtitutus tantũ: vt infra de bo. poſ. contra tabulas. l. j. §. ſi ex tribus. & infra de ſolu. l. ex parte. & ſupra ſi pars hered. peta. l. ij. & infra de acquiren. hered. ſi ſolus. Sed argu. cõtra infra de aſſi. lib. l. ſub cõditione. i prin. & §. j. & de bo. poſ. ſecundum tabu. l. j. §. j. * *addictum habuerit.*

q *Communicari.* & videtur quòd ſic. nã &c. Accurſius.

r *Ei.* ſcilicet qui vicit. Accurſius.

ſ *Electionem.* Nũc reſpondet. Sed quem dicit habere hãc electionem: Reſpon. eum qui erat abſens, ſecundum quoſdam. Tu dic eum qui vicit ex generali regula: vt infra de iur. do. l. plerumque. in fine.

t *Eam.* ſcilicet victoriam.

u *Teſtatum.* exhibendo debitorem, qui forte non cõparet, & non conueniendo cũ iudicati, niſi pro parte ſua. alij dicunt experiundi, id eſt, vt cedat actionẽ iudicati.

x *Perſonis.* de quibus loquitur hæc lex.

y *Silentium.* id eſt negligentia, quæ deprehenditur ex ſilentio: vt j. de cõdic. indebi. l. iij.

z *Poſt victoriam.* idem eſſet & ſi ante peruenijſſet: vt & infra de regu. iur. ſæpe.

a *Pomponius. Prælegata.* vt ſint penes ipſum rationes in quibus debita & credita continebantur: vt ſupra de eden. ſi quis ex argentariis. §. rationem.

b *Deſcripſerint.* ſcilicet eas in exemplis. Accurſius.

c *Fuerit prælegatus.* aliàs legatus. & facit. C. de peti. her. l. ſi. Ac.

d *Prælegatus.* fuit deſideratus. Azo.

e *Sunt neceſſariæ.* modo ſoluit. Acurſius.

---

actionis officio iudicis tranſlata ſunt.

IIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

CAeteræ itaque res præter nomina [a] veniunt in hoc iudicium. ſinautem nomen vni ex heredibus legatum ſit, iudicio familiæ erciſcundę hoc heres conſequitur. [b] Mala medicamenta [c] & venena veniũt [d] quidem in iudicium: ſed iudex omnino interponere ſe in his non debet. Boni enim & innocentis viri officio eũ fungi oportet. Tantumdem debebit facere & in libris improbatæ lectionis, † magicis fortè, vel his ſimilibus. hæc enim omnia protinus corrumpenda ſunt. Sed & ſi quid ex peculatu vel ex ſacrilegio adquiſitum erit, [e] vel vi, aut latrocinio, aut adgreſſura, hoc non diuidetur. [f] Sed & tabulas teſtamenti debebit aut apud eum qui ex maiore parte heres eſt, iubere manere: aut in ædẽ [g] deponi. Nã & Labeo ſcribit, vẽdita hereditate tabulas teſtamenti deſcriptas deponi oportere. heredem [h] enim exemplũ debere dare: tabulas verò authenticas ipſum retinere, aut in ædẽ [i] deponere.

† *Quamadmodum & in Actis Apoſt. cap. 19. multi ex eis qui fuerant curioſa ſectabant, combuſſerunt libros, & cõputauerunt eos coram omnibus.*

Nota quod propter diſcordiam conſortum permittitur ad ſequeſtrum de indiuiſibilis. Baldus.

V. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum Prouinciale.

SI quæ ſunt cautiones hereditarię, eas iudex curare debet vt apud eum maneant qui maiore ex parte heres ſit: cæteri deſcriptum & recognitum faciant, cautione interpoſita, vt cum res exegerit, ipſæ exhibeantur. [k] Si omnes iiſdẽ ex partibus heredes ſint, nec inter eos conueniat apud quem potius eſſe debeant, ſortiri [l] eos oportet, aut ex conſenſu [m] vel ſuffragio [n] eligẽdus eſt amicus apud quem deponantur: vel in ædẽ ſacra deponi debent:

VI. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

NVm ad licitationem rem deducere, vt qui licitatione vicit, hic habet inſtrumenta hereditaria, non placet neque mihi, neque Pomponio. [o]

Victoria eius qui putatur eſſe heres in ſolidum, prodeſt ei ad quem apparet hereditatem ex poſtfacto pertinere. Baldus.

VII. VENVLEIVS libro ſeptimo Stipulationum.

SI heres vnus cum ſub conditione adiectum coheredẽ aut apud hoſtes adiectũ* (eo) haberet, dixerit ſe heredẽ eſſe, & actione expertus [p] vicerit: deinde cõditio heredis extiterit, vel poſtliminio redierit: an victorię cõmodũ debeat cũ eo cõmunicari? [q] nã indubitatè iudicati actio ei [r] in ſolidũ cõpetit. Et electionẽ [ſ] coheredi dandam, id eſt aut communicandam eam: [t] aut experiundi faciendam poteſtatem [u] huic qui poſt victoriam coheredis effectus ſit heres: aut reuerſus ſit in ciuitatem. Idemque obſeruandum, ſi poſtea natus ſit poſtumus. Non enim his perſonis [x] ſilentiũ [y] imputari poteſt, cum ad hereditatem poſt victoriã [z] coheredis peruenerint.

VIII. VLPIANVS libro nono decimo ad Edictum.

POmponius ſcribit, ſi vni ex heredibus prælegatę [a] fuerint rationes, non prius ei tradendas, quàm coheredes deſcripſerint. [b] Nam & ſi ſeruus actor (inquit) fuerit legatus, [c] non aliàs eum tradendũ, quàm rationes reddiderit. Nos videbimus numquid & cautio ſit interponenda, vt quotiens deſideratæ fuerint rationes, vel actor prælegatus, [d] copia eorũ fiat. plerũque enim authenticæ rationes ſunt neceſſariæ [e] actori ad inſtruenda ea quæ poſtea emergũt ad notitiã eius ſpectãtia. Et neceſſariũ eſt cautionem

Rationibus legatis an videatur in eis contenta legari.

a *Ab eo.* cui rationes, vel ſeruus fuerit prælegatus: vt infra quę ad. testa. ap. l. fin. & C. de diuer. reſcrip. l. ſancimus. Sed nóne hoc ipſo quòd legat rationes, videtur etiam id legare, quod in rationibus continetur: vt infra de leg. j. ſeruum ſi. §. cum qui chirographum. & ſupra de pac. l. Labeo? Cur ergo petunt alij exhiberi, cũ eorum non interſit? Reſpon. hic conſtabat contra, id eſt quòd voluerat rationem vnius eſſe, vel apud eum eſſe: ſed iura ibidẽ contenta eſſent communia.

b *Cõputantur.* vt & inſt. de re. diui. §. pauonum.

c *A beſtia.* i. à fera.

d *Euaſerit.* ſcilicet ipſum pecus. Accurſius.

e *Conſumptũ.* vt ei non poſsit auferri: vt infra de acqui. re. do. l. Póponius. Accurtius.

f *V Enim. Cum.* ponitur pro quando.

g *Traditæ.* ſecus in peti. hered. vt ſupra de peti. here. l. & nó tantũ. §. j.

h *I Tem prædia. Superficiaria.* facit infra de ſuperfi. l. j. §. quia autẽ etiam. Accurſius.

ET poſt litem.] CASVS clarus eſt vſq; ad. §. res quæ. [RES QVAE.] Teſtator inſtituit duos heredes: & fundum cuidã ſub conditione legauit. quæritur, an poſsit interim in hoc iudicium venire, vt adiudicetur alteri ex hereditate? Et dicit quòd ſic: & quando extitit conditio, aufertur ei cui adiudicatus erat: & dabitur legatario. Si verò defecerit: ad eos reuertitur, à quibus fuit relictus. idem in ſtatulibero. Viuianus.

i *Hereditatis eſt.* vt & ſupra de vſufruc. l. ſi fur. & de reiuind. l. nó ideo. & infra ad Sila. l. j. §. ſerui appellatione. & argu. infra de verb. ſigni. l. cedere. & C. de cadu. tollen. §. ſinautem. Acc.

k *Adiudicari poteſt.* ſcilicet à iudice vni ex heredibus: vt interim pendente conditione percipiat fructus: & aliquid in pecunia coheredibus præſtet. Et tenet hęc adiudicatio, & etiam alienatio: quia neceſſario ſit: vt & infra eo. l. ſi pignori. voluntarie autem non poſſet fieri: vt. C. communia de leg. l. ſi. §. pe. Vel dic adiudicationem hic factam ab ipſo teſtatore: quod non placet. Accurſius.

Alienatio neceſſaria tenet.

**hereditatis*

l *Reuertatur.* quantum ad commodum. Vel proprie, prout conuenit inter omnes in diuiſione. Accurſius.

m *Conditione.* poſt finitum iudicium. Sed quid ſi pendente eo iudicio ſub iudice infra. l. proxi.

n *A Lienationes. Interdictæ ſunt.* vt. C. de liti. l. ij. quinimmo & poſt cõtrouerſiam moram: vt ſupra de pet. here. l. diuus.

ff. Vetus.

ab eo[a] ſuper hoc coheredibus præſtari. Idem Pomponius ait, columbas quæ emitti ſolent de columbario, venire in familiæ erciſcundæ iudicium: cum noſtræ ſint tamdiu, quãdiu conſuetudinem habeant ad nos reuertendi. quare ſi quis eas adprehendiſſet, fürti nobis competit actio. Idem & in apibus dicitur: quia in patrimonio noſtro computantur[b]. Sed & ſi quid è pecoribus noſtris à beſtia[c] creptum ſit, venire in familiæ erciſcundæ iudicium putat ſi feram euaſerit[d]. Nam magis eſſe, vt non deſinat noſtrũ eſſe, inquit, quod à lupo eripitur vel alia beſtia, tamdiu quamdiu ab eo fuerit conſumptum[e].

II. PAVLVS libro vicenſimotertio ad Edictum.

VEniũt in hoc iudicium res quas heredes vſuceperunt, cum[f] defuncto traditæ[g] eſſent. hæ quoque res quæ heredibus traditæ ſunt, cum defunctus emiſſet.

Nota quòd coheredes poſſunt inter ſe dividere rem emphyteuticam etiam inrequiſito domino. Baldus.

I. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

ITem prædia quæ noſtri patrimonij ſunt: ſed & vectigalia, vel ſuperficiaria[h]. nec minus hæ quoque res, quas alienas defunctus bona fide poſſidet.*

**poſſedit*

II. PAVLVS libro vicenſimotertio ad Edictum.

PArtum quoque editum & poſt aditam hereditatem,

III. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

ET poſt litem conteſtatam Sabinus ſcribit in familiæ erciſcundę iudicium venire, & adiudicari poſſe. Idem erit & ſi ſeruis hereditariis ab extraneo aliquid datum ſit.

Nota quòd ſententia intelligitur ſalvo iure tertii: vt ex ea transferatur res cum ſua cauſa, id eſt talis qualis eſt. Bartolus.

Res quæ ſub conditione legata eſt, interim heredum[i] * eſt: & ideo venit in familiæ erciſcundæ iudicium: & adiudicari[k] poteſt, cum ſua ſcilicet cauſa: vt exiſtente conditione eximatur ab eo cui adiudicata eſt: aut deficiente conditione ad eos reuertatur[l] à quibus relicta eſt. Idem & in ſtatulibero dicitur, qui interim eſt heredum: exiſtente autem conditione[m] ad libertatem perueniat.

**hereditatis*

In iudiciis alienationes voluntariæ prohibitæ ſunt: ſecus in neceſſariis: & hoc ſtatim poſt controuerſiam motam. Bartolus.

XIII. PAPINIANVS libro ſeptimo Quæſtionum.

ALienationes enim poſt iudicium acceptum interdictæ ſunt[n], duntaxat voluntariæ: non quę veteſtiorem cauſam, & originem iuris habent neceſſariam[o].

XIIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

SEd & ſi vſucapio fuerit cœpta ab eo qui heres non erat, ante litem cõteſtatam[p], & poſtea[q] impleta fuerit, rem de iudicio ſubducit[r]. Vſusfructus an in iudicium deducatur, quæritur[s]: vt puta ſi deducto vſufructu fundus ſuit ab heredibus legatus:

XV. PAVLVS libro vicẽſimotertio ad Edictum.

VEl ſi ſeruo hereditario vſusfructus legatus ſit. Nec enim à perſonis diſcedere ſine interitu ſui poteſt.

XVI. VLPIANVS libro vicenſimonono ad Edictum.

ET puto officio iudicis contineri, vt ſi volent heredes à communione vſusfructus diſcedere, morem[t] eis *gerat cautionibus[u] interpoſitis. Iulianus[x] ait, ſi alij fundũ, alij vſumfructum fundi iudex adiudicauerit, nõ cõmunicari[y] vſumfructũ. Vſusfructus & ex certo tẽpore & vſq; ad certũ tẽpus & alternis annis adiudicari poteſt[z].

Id quod amnis fundo poſt litem conteſtatam illuit[a], * eq̃uè vſufructu concurrunt: quia & hoc teſtator expreſſe vi̊de potuit: at hic ſi proprie accipiatur, nulla erit ſententia: quia hoc ei commiſſum non eſt vt communicet, ſed vt diuidat: vt infra de re. eo. l. qui neque. in fi. ſecundum Azonem.

**Flo.*

**Flo. illud. Vide ne legendum ſit, item. § non ſolum. quæ attulit: vt. l. eſt contra. Solu. ibi verba in ſua ſignificatione ſunt. j. de retinentur: & ambo in acquir. do. mi. C. §. ſecundum. inſtit. de rer. diui. duriuſculũ enim eſt illud. L. R.*

o *Neceſſariam.* vt ſi ſub conditione legauit teſtator quæ exiſtit pendente cauſa: vt ſupra l. proxi. §. fi. & arg. j. de fun. do. l. j. Accurſius.

p *Sed ſi vſucapio. Conteſtatam.* in iudicio fami. erci. Accurſius.

q *Et poſtea.* id eſt poſt litis conteſtationẽ. Acc.

r *Subducit.* vt & infra de fun. do. ſi fundus. & j. ti. j. l. j. Et nor. hic mirabile, quòd in hac actione venit id quod à neutro poſſidetur: vt & j. eo. l. heredes. §. quantum. & l. item Labeo. §. fin. & l. ſeq. Sed videtur etiam ſi non fuerit completa vſucapio, tamen res de iudicio ſubducatur: vt infra eod. l. heredes. §. quod pro emptore. quæ eſt contra. Solu. vt ibi.

Fami. erci. iudicio vocatione venit id quod à nec à neutro poſſidetur. dat.

s *Quæritur: vputa.* Hæc eſt Piſana litera, vputa, & cætera. Sed communis eſt, vt ſi fundus fuerit. Item quidam habent, heredibus, & tunc ſubaudi, etiam: quaſi dicat, non ſolum defuncto, ſed etiam heredibus: & ita heredes alium habebũt vſumfructum: vt infra de verbo. obliga. ſtipulatio iſta. §. ſi quis. Secus ſi heredi tantum relinquitur: quia tunc non veniret hoc iudicio: vt infra eo. heredes. §. quod prò emptore. ſicut nec in petitione hereditatis: vt ſupra de petitione here. l. quod ſi in diem. §. nõ ſolum. Alij pro Piſana litera tantum habent, ab heredibus, & tunc plana eſt. Accurſius.

t *ET puto. Morem eis.* vt infra tit. j. l. cõmuni diui. §. cũ de vſufructu. & l. item quãuis. §. j. Accurſius.

u *Cautionibus.* vt non impediatur vti ille cui fuerit adiudicatus: vt & ſupra de vſufr. l. ſi cuius. §. ſed & ſi inter.

**Flo. si*

x *Iulianus ait.* aliàs. §. & aliàs. l. ſi alij.

y *Non cõmunicari.* imò videtur quòd ſic: vt ſupra de vſufruc. accre. l. item. § non ſolum. quæ eſt contra. Solu. ibi verba in ſua ſignificatione ſunt. j. de retinentur: & ambo in

**Flo. illud. Vide ne legendum ſit, item. § non ſolum. quæ attulit: vt. l. eſt contra. Solu. ibi verba in ſua ſignificatione ſunt. j. de retinentur: & ambo in acquir. do. mi. C. §. ſecundum. inſtit. de rer. diui. duriuſculũ enim eſt illud. L. R.*

z *Poteſt.* ſecus in aliis ſeruitutibus: vt ff. de ſer. l. ſeruitutes. Azo.

a *Illuit.* id eſt per alluuionem accreuit.

a *Venit.* & ſic creſcit iudicium, ſicut & creſcit pignus: vt. j. de pigno. l. ſi fundus. in prin.

b *In vſumfructum.* ſcilicet hereditarium.

c *Veniunt.* vt & infra eo. heredes. §. non tantum. & infra tit. j. ſi quis putans. §. j.

d *Quaſi heres fecerit.* id eſt cum heres eſſet. vt hic, & infra de hero. vel act. ven. l. ſi ex plu ribus.

e *Si viuo.* ſecus ſi mortuo ante aditam hereditatem: vt infra eod. l. heredes. §. ſi filius. & l. qui erat. & l. item. §. fructus. quæ ſunt contra. vel in. §. ſi filius. expone vt ibi.

f *Denique.* aliàs lex, & aliàs non. Accurſius.

g *Lege Aquil.* vt & ſupra ad leg. Aquil. qui tabulas. Accurſius.

h *Non minus.* vt ar. infra titu. j. l. iij. Accurſius.

i *Item ſi ſeruus hereditarius.* ſecus in herede ſurripiente, vel ſeruo proprio vnius heredũ: quia tunc bene locum habet noxalis: vt infra eod. l. ſi quid contendis. §. dolus. & argu. ſupra ea. l. §. proxi. Accurſius.

k *Surripuerit.* idem in contractu: vt ſocij inter ſe de peculio non agãt: vt infra de pecu. hinc quæritur. §. fi. & l. nam. & infra de fur. ſi ſeruus communis. Accur.

l *Offerat.* vt & ſupra de noxa. l. cum ſeruus. & infra de ſer. cor. l. vt tantum. §. j.

m *Damno commiſſo.* ſcilicet poſt aditam hereditatem. Nam ſi ante damnum detur, vtilis forte dabitur: vt ſupra de noxa. l. ſi ſeruus communis. in fine. Azo. & facit ad. l. ſupra de pet. here. item veniũt. §. cum prædiximus. Accurſius.

n *His conſequitur. Legatum.* ſine nominis adiectione. Accur.

o *Denunciauerint.* maxime. Nam idem & ſi non denunciauerint. & facit ad inferius reſpon. C. de do. inter vi. & vxo. l. ſi maritus. Accurſius.

p *Suorum.* teſtatoris.

q *Non petiuere.* Sed nónne amittit portionem ſuam is qui vel interfecit, vel ab alio interfectum non vindicat: vt &. C. de his quibus vt indig. l. j. & in l. fra de his qui. vt indig. l. indignum. Poteſt ergo repelli exceptione, *Bal. in l. eũ hæredi-tas. C. de hũ qui. vt indi. dicit hic eſſe caſum ſing. quem refert in ſuis ſing. fo. 106. fin.*

r *Non intercidat.* niſi pœnituerit: vt. C. eo. l. in ipſius.

ſ *Familia erciſcunda.* Immo videtur ceſſare: vt ſupra de peti. here. l. hereditas. quæ eſt contra. Solu. ibi vnus erat heres: vt arg. infra de an. lega. l. Quintus. §. Pomponius. Accurſius.

t *Præſcripta verbis.* ex illo articulo, do vt facias: quæ videtur eſſe inter teſtatorem & heredem. ſed hoc non videtur: quia verba &c. vt infra de verbo. ſigni. l. verba. Sed reſpon. hic non eſſe cõtractum, ſed quaſi contractum, propter iuris neceſſitatem: vt ar. infra eo. ſi filia. §. ſi pater. & inſtit. de obli. quę ex quaſi contra. naſ. §. idem iuris.

u *Conſequi poteſt.* & ſic veniunt perſonales præſtationes: vt infra eod. Labeo. §. familiæ. Accurſius.

v *Satisfiat.* vt infra eo. heredes. §. idem iuris. in fin. §.

y *Actiones.* vt infra de pecu. l. quæſitum. §. j.

z *Sed & ſi familia erciſcunda.* vt & infra de cõdic. inde. l. frater à fratre. Accurſius.

a *Item ex diuerſo. Solue.* aliàs ſolidum. aliàs ſolius.

b *Quæ ita.* ſcilicet vt vnus totum commodũ non habeat: & alter totum incommodum non patiatur: vt ſupra de noxa. l. ſi in re communi. in fi. j. reſpon.

c *Communicentur.* pro

tas. C. de hũ qui. vt indi. dicit hic eſſe caſum ſing. quem refert in ſuis ſing. fo. 106. fin. 461. de cau tex. vera & nono intelle ctu dicitur hic i no. interpreta. Boleg.

* *Agunt.* Accurſius.

Quid ſi hæredes ſiſte mutuò nõ ce gant, præſcri ptis verbis ſolui poſſe. vtitur ad obſequium ſup. ſexta volũ tatis. l. hæredi tas. ij. de petit. hæred.

---

1 *Bal. in l.* ſ. ſ. ſ.

diuiſo vnoquoque ſcilicet portionem ſuam ſoluente. nec enim per hanc actionem communicatur quid pro indiuiſo: ſed indiuiſum diuiditur: vt ſupra. l. ij. Azo.

a S *I filia. Coheredum.* ſtipulantium.

b S *Recuperaſſet.* ipſa tãtũ, nõ etiã de herede eius dictũ eſt. Acc.

c *Non potuit.* quæ eſt vt dos ab ea vel etiam à ſuis heredibus conferatur: vel tanto minus de hereditate accipiatur: vt. C. de eol. l. dotis quidem. & facit ſupra de oſſi. præſi. l. illicitas. §. veritas.

d *Præcipere.* vt & infra ea. l. §. idem ſcribit. &. §. Neratius.

e *Præcipit.* vt & ſupra eod. l. his conſequenter. §. ſi filius. Accurſius.

f *Inſtituto.* idẽ & ſi exheredatus: vt & infra de dot. prælega. l. j. §. Celſus. Azo.

g *Præcipit.* propter rationem quæ ſequitur: vt & infra de col. bo. l. iij. §. emancipati. &. C. eo. l. vxor. & infra eod. ſi maritus. in fi. &. l. fundus qui. in prin.

h *Suſtinet.* vt infra de iure dot. ſi is qui. §. ibi.

i *Conuenire.* ab vxore, vel eius patre. Accur.

k *Et ſtipulatus eſt.* aliàs mulieri donare videtur: vt &. C. de rei vxo. ac. §. accedit.

l *Patris datam.* vt & j. ad l. Fal. ſi dos ſocero.

m *Tamdiu.* id eſt intãtum. Accurſius.

n *Patitur.* nã & ſic teneretur pater: vt. j. ſolu. matri. l. ſi cum dotem. §. nũc tráſgrediamur. Acc.

o *In rem.* vel quatenus eſt iuſſum, vel ratum habitum. Accurſius.

p *Donationem.* ſed cum cauſa collatam, id eſt vt ſoluat creditoribus: & ideo agitur ꝓſcriptis verbis: vt. C. de dona. l. cũ res. Azo. & hic ſubiicit. Accurſius.

q *Heredis uiris.* pro quibus ſolistenentur: vt infra de heredi. inſti. l. ex facto. licet vnus ſit grauatus: vt infra de leg. j. ſeruo legato. §. ſi teſtator. niſi in caſu, vt quando animo compẽſandi dotem ab vno heredum legatam reliquit maritus vxori. nam ſi malit dotem, eum eliget heredem, qui fuit legato grauatus: niſi in id quod eſſet maius legatum: vt infra de lega. ij. cum ab vno. in prin.

r *Diuiſa ſint.* alioquin ageretur fami. erciſc. & nihilominus præſcriptis verbis.

ſ *Non poteſt.* immo pluries: vt. C. eo. l. j. quæ eſt contra. Solu. ibi fuit prima diuiſio ſine iudice, ideo non impedit aliam fieri cum iudice. Sed quæ eſt ratio, quòd non pluries? Reſpon. ſecundum Ioan. quia omnia veniunt in prima petitione. Sed ſi hoc eſt: ergo & ſi alia actione agat, ob. except. rei iudi. vt infra de except. rei iud. l. iiij. &. v. quod hic negatur. vnde adhuc remanet quæſtio. Item plus auget quæſtionem: quia pe. here. quæ eſt vniuerſalis, pluries intenditur: quare ergo non hæc? Reſpon. quia hæc eſt vniuerſalis natura, & habilitate, & neceſsitate, & effectu. nam pro vna re vel quibuſdam intentari non poteſt: vt infra eo. l. fundus mihi. Cum ergo ſemel ſit dictatum, non intentatur poſtea: quia nec pro eis qui remanſerunt, poteſt agi: vtpote certis rebus:

Qui onera matrimonii ſuſtinet: debet dotem percipere. Bartolus.

XII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

SI filia nupta quæ dotẽ conferre debuit, per errorẽ coheredum[a] ita cauit, vt quod à marito recuperaſſet[b], pro partibus hereditariis ſoluereti: nihilo minus arbitrum familiæ erciſcundæ ſic arbitraturum Papinianus ſcribit, vt etiam ſi conſtante matrimonio ipſa diẽ ſuũ obierit, conferatur dos. Nam imperitia (inquit) coheredum, iuriſdictionis formam mutare non potuit[c].

Nota quòd ſi plures ſunt fratres, & vnus habet vxorem, quòd debet percipere dotem datam patri pro vxore ſibi, vel ſibi viuente patre. Baldus.

Si filiusfamilias iuſſu patris obligatus ſit, debebit hoc debitum præcipere[d]. Sed & ſi in rem patris vertit, idem placet. & ſi de peculio, peculium præcipiet[e]. & ita imperator noſter reſcripſit. Hoc amplius filiusfamilias heres inſtitutus[f] dotem vxoris ſuæ præcipiet[g], nec immeritò: quia ipſe onera matrimonij ſuſtinet[h] integram igitur dotem præcipiet: & cauebit defenſum iri coheredes qui ex ſtipulatu poſſunt conueniri[i]. Idem & ſi alius dotem dedit, & ſtipulatus[k] eſt. Nec ſolùm vxoris ſuæ dotem, ſed etiã filij ſui vxoris: quaſi hoc quoq; matrimonij onus ad ipſum ſpectet: quia filij onera & nurus ipſe adgnoſcere neceſſe habet. Præcipere autem non ſolùm patri[l] datam dotem filium oportere, verumetiam ipſi* filio Marcellus ſcribit: ſed filio datam tamdiu[m] quamdiu peculium patitur[n], vel in rem[o] patris verſum ſit.

Diuiſio patris inter filios, habet vim vltimæ voluntatis, non vim ſimplicis donationis. Baldus.

Si pater in* filios ſine ſcriptura bona diuiſit, & onera ęris alieni pro modo poſſeſsionum diſtribuit, nõ videri ſimplicem donationem,[p] ſed potius ſupremi iudicij diuiſionem Papinianus ait. Planè, inquit, ſi creditores eos pro portionibus hereditariis[q] conueniant, & vnus placita detrectet, poſſe cum eo præſcriptis verbis agi, quaſi certa lege permutationem fecerint, ſcilicet ſi omnes res diuiſæ ſint[r].

Nota quòd eſt magis vniuerſalis actio familiæ erciſc. quàm petitio hereditatis, cũ petitio hereditatis poſſit pluries intentari: ſed non actio fami. erciſ. & ratio nota. hic & in glo. vlti. l. i. C. eo. titu. Baldus.

Familiæ erciſcundæ iudicium amplius quàm ſemel agi non poteſt[ſ], niſi cauſa cognita. [t] Quòd ſi quædã res indiuiſæ relictæ ſunt, communi diuidundo de eis agi poteſt. Papinianus ait, ſi vni[u] ex heredibus onus æris alieni iniungitur citra ſpeciem[x] legati, officio iudicis familię erciſcundę cognoſcentis ſuſcipere eum id oportere: ſed non vltra dodrantem portionis ſuæ, vt quadrantem illibatum habeat. Indemnes* igitur coheredes ſuos præſtare cauebit.

Onera quæ filius patris deſtinatione ſuſcepit, efficium ne percipiatur id quod eo nomine debetur. Baldus.

A cum vniuerſitas ſit diuiſa: nec pro primis, quia ſemel diuiſa ſunt, vel adiudicata. at pe. here. natura eſt vniuerſalis: ſed non effectu ſemper, quia pro vna re intenditur: & ideo pluries inꝛeditur. ſed ſi actum ſit primo fa. er. & poſtea pro quibuſdam indiuiſis agere velit cõmuni diui. poteſt: quia pro iſtis ſpecialiter nõ potuit agi iudicio fa. erciſ. & licet pro his & pro aliis actũ ſit vniuerſaliter, non tamen proſecutus eſt efficaciter actionem fami. erciſc. in iſtis. Vnde non ob. excep. ſi agatur communi di. vt arg. C. de iudi. l. licet. ſecũdum Azo.

B

C

D

t *Cognita.* ſ. ratione ætatis: arg. j. eod. in. l. h. Sed nõ eſt bonum arg. quia ibi facta fuit diuiſio ſine iudice. ſatis tamen ratio eſt bona: nam minor cõtra ſententiam reſtituitur: & etiã maior quandoque: vt. ĩ. de iud. l. ſi prætor. Vel dic ex cauſa hic agi fa. erci. ꝓ perſonalibus præſtationibus faciendis pro rebus diuiſis: pro aliis præſtationibus quę peterentur pro indiuiſis, ageretur in factum: vt argu. j. de relig. at ſi quis. §. Labeo. Azo. Item propter quaſdam alias præſtationes agitur præſcrip. verbis: vt. ĩ. §. proxi. Item quandoque fa. er. vt. ĩ. eo. his cõſequẽter. §. ſumptuũ. & j. eo. l. item. §. fa. erci. Azo. & facit. j. ti. j. l. iiij. §. j. Accurſius.

Si vni.] CASVS. Teſtator inſtituit tres heredes: & vni iniunxit vt ſolueret æs alienum: & hoc fecit non legãdo creditoribus, quibus nihil plus debetur, quàm ſi non eſſet heres grauatus. Et dicitur hic ꝓ heres grauatus cõpellatur onus ſuſceptũ implere. Item dicit: cum iudex diũiudicet, faciet ſub- * Flo. inire onus: ita tamẽ quòd quarta ſuæ inſtitutionis ſibi reſeruetur. [IDEM SCRIBIT.] Si pater conſentit, filius ſuſcipit. aliàs non. NERATIVS.] Plana ſunt vſque ad. §. idem Papinianus. [IDEM PAPINIANVS.] Teſtator qui x. in dotem ab vxore habuit, inſtituit duos heredes, & mulieri legauit fundũ loco dotis: & ſi nollet fundũ, vnũ ex here. onerauit de dote reddẽda. ſi mulier eligat fundũ, expeditũ eſt. ꝙ ſi mulier doté eligat: & vtrũq; heredé cõueniat: oneratus debet aliũ defendere. fundus qui remanet electa dote, debet eſſe illius onerati totus: ſi nihil aliud teſtator dixit. [IDEM.] Si teſtator duobus heredibus inſtitutis iuſſit ſeruum eſſe liberũ ſi daret. c. vni ex here. quãdo factũ eſt: an heres hoc teneatur cõmunicare in familię erciſcundę, vel cõmuni dĩ? Dicit ꝙ nõ: quaſi ſint ei prælegata. Viu.

u *Si vni.* aliàs. l. ſi vni. & aliàs. §. Papinianus.

x *Citra ſpeciem.* i. nõ legauit expreſsim liberationẽ coheredibus. Vel dic citra ſpecié legati: quia ei quẽ onerat, nõ reliquit legatum, ſecũdum Io. Tu dic ſecundum Azo. citra ſpeciẽ legati: quia non reliquit ita vt creditoribus actio competeret: vt infra de leg. j. ſeruo legato. §. ſi teſtator. & ideo dubitabatur an Falc. locũ haberet? Et dic quòd ſic: vt infra de leg. ij. l. cum ab vno. & coheredes agunt: vt. d. l. ſeruo legato. §. ſi teſtator. & infra de leg. iij. fideicõmiſſa. §. interdũ. &. j. de her. inſt. l. ex facto ꝓponebat. Acc.

a *Obligatus eſt.* quia promiſit pro habenda dignitate: vt.ĩ.de col. bo.l.j.§.ſed an id quod.vel aliis modis:vt.ĩ.ad munic.l.ij.§.j.Acc.

b *Fuit.* quaſi fideiuſſor eſt filij pater conſentiendo: vt infra ad munici.l.quotiens.in prin.

c *Neratius autẽ reſpõdit.* ſ.in illa quæſtione,in qua proponebatur eum qui &c.Azo.

* τὸν ἀρχὴν τὴν γυμναστικὴν intelligit, agonotheta munus de quo Alcid.l. Parerg.cap.22

d *Agonothesiæ.* * nomen eſt publici muneris.

e *Suſceptuum.* cum eſſet iam electus. aliàs ſecus:vt infra de mune. & hono.l.& ſi filium.Acc.

f *Profeſſum eſſe.* ex hac profeſſione vel conſenſu adhibito in electione filij, pater vt fideiuſſor obligatur:vt infr. ad munici. l. quotiens. quare vnumquemq; heredem pro parte hereditaria reliquit obligatum. Azo.vt infra de mune. & hono.l. & ſi filium. Accurſius.

* obligatum

g *Fungatur.* ſcilicet filius.præcedebat enim electio profeſſionem: vt infra de condi.& demó. l.Publius.Accurſius.

h *Mortuum eſſe.* ſcilicet patrem.Azo.

i *Venire.* hoc propter patris profeſſioné. aliàs non tenentur coheredes:vt.ĩ.eod. l.ex parte. §. filius. quæ eſt contra. & ad munici. l. Lucius. §.idem reſpon. heredes. Sic ergo præcipuum erit filij, quod ſuæ dignitatis cauſa eſt datum: vt hic, & infra de coll.bo.l.j.§. ſed an id quod dignitatis.& ſupra ea.l. §. proxi. Accurſius.

* Idem

k *Alterum.* ſcilicet primum.Azo.

l *Coheredem eſſe.* ſcilicet ſecundum.nam aget cõtra primum, vt defendatur: vt hic, &.ĩ. de lib. leg.l.non ſolum.§. ſed ſi duobus.&.ĩ.de leg.ij.cũ ab vno.Accurſius.

m *Sed & legata.* ſcilicet relicta mulieri pro dote.

n *Electa.* ſcilicet à muliere.

o *Retinentur.* ab heredibus.

p *Coheredis.* ſcilicet ſecundi.

q *Debita.* ſ.dotis.

r *Non oportet.* Imò videtur quòd ſic: vt infra de ali.& cibaria.l.l.pecuniæ.quæ eſt contra. Solu. ibi non vt heres, ſed vt miniſter vel commiſſarius eſt grauatus:at hic vt heres:ideoque cõmodo non priuatur. Accurſius.

Idem ſcribit & ſi filius in muneribus publicis in quibus pater ei cõſentit, reliquatus[a] *eſt, & pro parte heres ſcriptus eſt, hoc quoque debere præcipere: quia & hoc patris æs alienum fuit[b]. Sed ſi qua munera poſt mortem patris ſuſcepit, ab his heredes patris ſoluti ſunt. Neratius autẽ reſpondit[c], eum qui plures filios haberet, vnũ ex filiis ἀναγωθεσίαν[d] ſuſcepturũ[e] profeſſum eſſe[f]: & prius quàm honore fungeretur[g], mortuum eſſe[h], omnibus filiis heredibus inſtitutis:& quæſitum eſſe, an is filius quod in eam rem impendiſſet, familiæ erciſcundæ conſequatur:eíq; reſpondiſſe, nulla actione idem conſequi poſſe. quod meritò diſplicet. debet itaque hoc in familiæ erciſcundę iudicium venire[i].

Nota ibi, iudicis officio, argu. quòd ſi quis faciens teſtamentum pro remedio ſuorum peccatorum legat eccleſiæ vbi ſibi elegit ſepulturam: & poſtea eligat ſepulturam alibi, quòd videtur ademiſſe legatum, ſecundum Ray. de adi.lega.in.l.aluna. §. Scia. hoc verum, ſi pretextu ſepulturæ: ſecus ſi ſimpliciter pro remedio peccatorum ſuorum. Baldus.

Item * Papinianus ſcribit, ſi maritus alterum[k] ex heredibus onus dotis ſoluendæ quę in ſtipulationem venit, ſuſcipere iuſſit, & mulier aduerſus vtrũmque dirigat dotis petitionẽ, coheredem eſſe[l] defendendum ab eo qui ſuſcipere onus iuſſus eſt. Sed legata[m] quę ab vtroque pro dote data, electa[n] dote retinentur[o], in compendio coheredis[p] eſſe qui debito[q] leuatur, non oportet[r]: videlicet[s] vt coheres qui onus ęris alieni ſuſcepit[t], officio iudicis legatũ[u] conſequatur.& verum eſt hoc, niſi aliud teſtator edixit. Idẽ ſcribit, quod vni ex coheredibus ſtatuliber conditionis[x] implendę nomine dedit de peculio[y], in hoc iudicium nõ venire, nec communicari debere[z].

XXI. PAVLVS libro vicensimotertio ad Edictum.

s *Videlicet.* ſic oportet.Ioan.

t *Suſcepit.* ſcilicet ex voluntate teſtantis.Ioan.

u *Legatum.* quia is debet habere commodum, qui grauatus eſt in onere:vt inſtit.pro ſocio.§.illud.

x *Conditionis.* fuit enim impoſita conditio ſi daret vni ex heredibus:vnde videtur ei prælegatum.

y *De peculio.* quod ei licet: vt infra de condic.cau.da.dedi. §. fi. & infra de ſtatulibe.l.iij.§.j.

z *Debere.* quia licet fuerit hereditarium: & quis acceperit tanquam heres pro ſua parte:vt infra ad.l. Falcid.id autem quod. & infra de do.cau.mor.l.quod ſtatu. & ſupra de petit.heredi.etiã. §.idem erit dicẽdum. in fine.§. quæ ſunt contra. tamen non venit in act. familiæ erciſcundę:quia nõ videtur voluiſſe teſtator id cõmunicari. Acc.

a *Dẽ eſt in cõmuni diuidũdo.* ſi dictatum fuerit familiæ erciſcundę, vt.ſ. prædicta non veniant.

b *Item Labeo. Theſaurũ.* impropriè ponitur: vt infra de acquirendo rerum dominio. l. nunquam.§.theſaurus.

* *Itẽ famil.*

† *Nota quid iſtud verbũ adiudicare, propriè pertinet ad iſta iudicia diuiſoria, vt diuidere gl.no. in l. ſed & ſi res.ĩ. de Pub. bl.in fi. ac. quam gl. di cit no. Iaſ. ĩ.§. quædã de act.Inſti. in.i.col.*

B

c *Partem ſit.* & ſic ſolam ſuam partem habet. & ita eſt contra.ĩ.eod. l. Lucius. Solutio. hic de iure ſtricto:ibi de æquitate, ſecundũ quoſdam. Vel hic pecunia communis erat:ibi pretium nunquam fuit cõmune. Acc.

d *Pluribus.* non tamen omnibus. Azo. quia ſic non diuideretur.

e *Aſſignet.* ſcilicet iudex. & hoc caſu etiam omnibus:quia diuidit.

f *Diuiſum.* à teſtatore:vt differat à præcedenti reſpon.ibi, vel ſi &c.

g *Diuiſionem.* à teſtatore factã inter coheredes.

* *alium*

h *Seruum faciat.* vt &.ĩ. titu.j.communi diui.§.j. &.l. vt fundus.

i *Si purè.* quia non dixit ſaluo:quod.j.dicam.

k *Adiudicando.* eũdem fundum.& tũc eſt ratio. Vel dic alium fundũ. & dic ex interuallo: argu. contra.ĩ.ſi cer.pe.l.lecta eſt in auditorio.Acc.

C rè[i] alij* adiudicauerit fundum: aliũ adiudicando[k] amplius ſeruitutem imponere non poterit[l]. Familię erciſcundę iudicium ex duobus conſtat, id eſt rebus atq; pręſtationibus[m]: quę ſunt[n] perſonales actiones.

Papinianus de re quę apud hoſtes eſt, Marcellum reprehendit, quòd non putat[o] impreſtationes[p] *eius rei venire in familię erciſcundę iudicium quę apud hoſtes eſt. Quod*enim impedimentum eſt rei pręſtationẽ venire, cum & ipſa veniat

l *Non patrit.* vt.ĩ.de re iudica.l.qđ iuſſit.in fi.

* *Plo.in Nſtationes. quidã legũt inter ĩmpreſtationes. alij, inter ꝑſtationes.*

m *Præſtationibus.* vt & ĩ.eo.l his conſequenter. §.ſumptuũ.&.l. ité ex diuerſo.Accurſius.

n *Quæ ſunt.* id eſt propter quæ competunt.

o *Putat.* Marcellus.

p *Præſtationes.* perceptas antequam res eſſet capta ab hoſtibus.

* *Plo. quid enim.*

XXIIII. PAVLVS libro vicẽſimotertio ad Edictum.

D PRopter ſpem poſtliminij[q]: ſcilicet cum cautione[r]: quia poſſunt non reuerti[s]: niſi ſi tantũ ęſtimatus ſit dubius euentus.

q *Propter ſpẽ poſtliminij.* quæ eſt magni effectus. nam patronus apud hoſtes impedit filiũ ſuũ petere bo.poſ.in bonis liberti ꝓpter ſpẽ reuertẽdi, quæ eſt de ipſo: vt.ĩ.de bo.lib.ſi neceſſe.§.ſi deportatus.

r *Cũ cautione.* ſ.tali, vt ſi non reuertatur ab hoſtibus, reddatur pecunia ei cui fuit res adiudicata, niſi tãtum &c. tunc enim nihil redditur, quaſi ſpes empta fuerit: vt & infra de act.emp.ſi iactum.&.ĩ.de here.vel ac.ven.nam hoc modo.

s *Reuerti.* vt & infra de interro.actio. l.ſi ſeruus ab hoſtibus.

XXIIII. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

SEd & eius rei quę in rebus humanis eſſe deſiit, veniunt pręſtationes. & ego Papiniano cõſentio[t]. Familię erciſcũdę iudicium[u] & inter bonorũ

t *Sed & eius. Conſentio.* vt infra titu.ĩ.l.in ſumma.

u *Familiæ erciſcundæ iudicium.* vtile.

Hereditas.

a *Hereditas.* pro parte. aliàs cum nullo diuiderent. Accurſius.
b *Succeſſores.* Trebellianicos. Accurſius.
c *Locum habet.* Quid autẽ ſi vnus eſt heres, alter bo. poſ. an cuilibet directa, an vtilis datur? Reſpon. heredi datur directa, boñ. poſſ. vtilis. & eſt eadem: licet in qualitate differant: vt dicitur in nomine vendito, vbi vẽditori directa, & emptori vtilis datur. Vel dic vtrique dari vtilem: vt infra eo. l. ſi ex aſſe. ſecundum Azo.
d *Heredes. Experiri.* Sunt enim heredes propter fictionem legis Corn. vt infra de vulga. ſubſtit. l. lex Cornelia.
e *Diuiſum.* ac ſi cuilibet certas res aſſignaſſet: vt infra de teſt. mil. ſi certarum. circa prin. & infra ad Trebel. l. cogi. §. ſed & ſi miles. & C. de teſta. mili. l. j.
f *Per conſtitutiones.* id eſt diuiſionem teſtatoris. Vel dic per conſtitutiones imperiales: vt C. de inoffi. teſta. l. fina. & de bon. quæ libe. l. penul.
g *Nominibus.* vbi ceſſat: vt. C. eo. l. ea.
h *Quantum verò ad accipiendum.* vt infra titu. j. l. penulti. & ſupra eo. item Labeo. §. fina. ſed quantum ad agendum intereſt: quia diſtinguitur, negetur coheres, vel non: vt ſupra eod. l. j.
i *Iudicium.* id eſt actio: vt. C. eod. bona. ſicut & pro pluribus ſocietatibus vna pro ſocio actione agi poteſt: vt infra pro ſocio. l. cum duobus. §. ſi plures. & hoc cauſa dirimendarum litium: vt infra de act. empt. non eſt nouum. Vel dic plures eſſe actiones, & intentari, & competere: ſed vnum dicitur iudicium, & vna inſtantia: quia apud vnum iudicem de vtraque hereditate debet agi: vt infra de qui. re. ad eun. iu. ea. l. j. Vel dicitur vnum iudicium, id eſt vna actio in genere: puta fami. erciſcun. ſicut ex empto. plures tamen ſunt, quia diuerſę ſunt cauſæ ex quibus oriuntur: ſicut probat lex illa, non eſt nouum. infra de act. emp. Nec enim actio quæ datur ex hac emptione, eſt illa quæ datur ex illa: alioquin tua mihi, & mea tibi cõpeteret actio. quod eſt falſum.
k *Vnum iudicium.* pro Seiana hereditate, & pro Titiana hereditate inter duos.
l *Si teſtator.* Potes dicere, vt ſint tria reſponſa. Primum, quando teſtator rem communem habens cum alio, eam non legat. Secundum, quando vni heredum legat. Tertium eſt, quando ille heredi cum quo habebat communem, alienauit: quibus tribus caſibus pars teſtatoris veniet in iudicio fami. erciſcun. & adiudicabitur, ſi commode diuidi non poteſt. Vel potes dicere ſecundum Ioã: quòd ſit vnus caſus. Sed diuiditur hoc modo: Rem communem habeo cum Titio: decedo ego inſtituto herede Titio & Seio: cui Seio partem meam lego, vel partem partis. certe adiudicabitur ſibi prælegatum. nam & ſi non prælegaſſem, adiudicaretur vni, ſi commodè non poſſet diuidi. Si vero heres cum quo erat communis, alienauit: idem erit, vt pars teſtatoris vni heredũ adiudicetur ſi commode diuidi non poteſt. Et ſecundum hanc ſecundam poſitionem expone literam, ſi teſtator &c. Accurſius.

ff. Verus.

poſſeſſores, & inter eum cui reſtituta eſt hereditas [a] ex Trebelliano ſenatuſconſulto, & cæteros honorarios ſucceſſores [b] locum habet [c].

Nota quòd iudicium diuiſorium habet locum pro diuiſione facta coram pro diuiſione facta ipſo iure, vel ipſo facto. Baldus.

XXV. PAVLVS libro vicenſimotertio ad Edictum.

HEredes† eius qui apud hoſtes deceſsit, hoc iudicium experiri [d] poſſunt. Si miles aliũ caſtrenſium, alium cæterorum bonorum heredem fecerit, non eſt locus familiæ erciſcundę iudicio. diuiſum [e] eſt enim per cõſtitutiones [f] inter eos patrimonium: quemadmodum ceſſat familiæ erciſcũdæ iudicium, cum nihil in corporibus, ſed omnia in nominibus [g] ſunt. Quãtum verò ad accipiendum [h] familiæ erciſcundæ iudicium, nihil intereſt poſſideat quis hereditatem, nẽcne.

No. hic, & in. §. ſeq. quòd in eodem libello poſſunt cumulari plures actiones numero eiuſdem generis & formæ. facit infra de act. emp. l. non eſt nouum. Baldus.

De pluribus hereditatibus quæ inter eoſdem ex diuerſis cauſis communes ſint, vnum familiæ erciſcundæ iudicium [i] ſumi poteſt. Si inter me & te Titiana hereditas communis ſit, inter me autem & te & Titium Seiana, poſſe vnum [k] iudicium accipi inter tres Pomponius ſcribit. Item ſi plures hereditates inter nos cõmunes ſunt, poſſumus de vna familiæ erciſcundæ iudicium experiri. Si teſtator [l] rem communem cum extraneo habebat, ſiue rei ſuę [m] partem alicui [n] legauit, [o] aut heres [p] ante iudicium familiæ erciſcundæ acceptum partem ſuam alienauit: ad officium iudicis pertinet, vt eam partem quæ teſtatoris fuit, alicui [q] iubeat tradi.

Titulus ſingularis excludit iudicium fami. erciſcun. ſicut excludit petitorem hereditatis. & eſt no. Bartolus.

Quod pro emptore vel donato puta coheres poſsidet [r], in familiæ erciſcundæ [s] iudicium venire negat [t] Pomponius. Idem ſcribit, cum ego & tu heredes Titio extitiſſemus, ſi tu partem fundi quem totum hereditarium dicebas, à Sempronio petieris [u], & victus fueris: mox eandem partem à Sempronio emeró, & traditus mihi fuerit [x]: agente te familiæ erciſcundæ iudicio, non veniet non ſolum hoc quod pro herede poſsidetur, ſed nec id quod pro emptore. Cum enim per iudicem priorẽ apparuit [y] totam [z] non eſſe hereditatis, quemadmodum in familiæ erciſcundæ iudicium veniat [a]?

An ea ſtipulatio qua [b] ſinguli heredes inſolidum habent actionem, veniat in hoc iudicium, dubitatur: veluti ſi is qui viã, iter, actum, ſtipulatus erat [c], eio. Solu. ibi extraneus poſsidebat. Vnde ſi dicatur venire in iudicium fa. erciſcun. non eſt abſurdum, quia non præiudicatur ex toto. ſed vbi coheres poſsidet, contra eſt: quia fieret præiudicium in rei vindic. qua primo eſt conueniendus: ſicut & vbi agit fami. erciſ. ille quem non confiteor coheredem: vt ſupra eo. l. j. & infra eo. l. ſi id quod.

† *Bartolus dicit iſtã. l. eſſe ſingulariſſimam à capite ſequ. ad finẽ, & quòd plus habet in ſe quàm totus iſte teſt. & eſt caſus clarus iſtius legis: nec egit ali qua nona interpr. Bal.*

a *Hereditas.* pro parte. aliàs cum nullo diuiderent. Accurſius.
b *Succeſſores.* Trebellianicos. Accurſius.
c *Locum habet.* Quid autẽ ſi vnus eſt heres, alter bo. poſ. an cuilibet directa, an vtilis datur? Reſpon. heredi datur directa, boñ. poſſ. vtilis. & eſt eadem: licet in qualitate differant: vt dicitur in nomine vendito, vbi vẽditori directa, & emptori vtilis datur. Vel dic vtrique dari vtilem: vt infra eo. l. ſi ex aſſe. ſecundum Azo.
d *Heredes. Experiri.* Sunt enim heredes propter fictionem legis Corn. vt infra de vulga. ſubſtit. l. lex Cornelia.
e *Diuiſum.* ac ſi cuilibet certas res aſſignaſſet: vt infra de teſt. mil. ſi certarum. circa prin. & infra ad Trebel. l. cogi. §. ſed & ſi miles. & C. de teſta. mili. l. j.
f *Per conſtitutiones.* id eſt diuiſionem teſtatoris. Vel dic per conſtitutiones imperiales: vt C. de inoffi. teſta. l. fina. & de bon. quæ libe. l. penul.
g *Nominibus.* vbi ceſſat: vt. C. eo. l. ea.
h *Quantum verò ad accipiendum.* vt infra titu. j. l. penulti. & ſupra eo. item Labeo. §. fina. ſed quantum ad agendum intereſt: quia diſtinguitur, negetur coheres, vel non: vt ſupra eod. l. j.
i *Iudicium.* id eſt actio: vt. C. eod. bona. ſicut & pro pluribus ſocietatibus vna pro ſocio actione agi poteſt: vt infra pro ſocio. l. cum duobus. §. ſi plures. & hoc cauſa dirimendarum litium: vt infra de act. empt. non eſt nouum. Vel dic plures eſſe actiones, & intentari, & competere: ſed vnum dicitur iudicium, & vna inſtantia: quia apud vnum iudicem de vtraque hereditate debet agi: vt infra de qui. re. ad eun. iu. ea. l. j. Vel dicitur vnum iudicium, id eſt vna actio in genere: puta fami. erciſcun. ſicut ex empto. plures tamen ſunt, quia diuerſę ſunt cauſæ ex quibus oriuntur: ſicut probat lex illa, non eſt nouum. infra de act. emp. Nec enim actio quæ datur ex hac emptione, eſt illa quæ datur ex illa: alioquin tua mihi, & mea tibi cõpeteret actio. quod eſt falſum.
k *Vnum iudicium.* pro Seiana hereditate, & pro Titiana hereditate inter duos.
l *Si teſtator.* Potes dicere, vt ſint tria reſponſa. Primum, quando teſtator rem communem habens cum alio, eam non legat. Secundum, quando vni heredum legat. Tertium eſt, quando ille heredi cum quo habebat communem, alienauit: quibus tribus caſibus pars teſtatoris veniet in iudicio fami. erciſcun. & adiudicabitur, ſi commode diuidi non poteſt. Vel potes dicere ſecundum Ioã: quòd ſit vnus caſus. Sed diuiditur hoc modo: Rem communem habeo cum Titio: decedo ego inſtituto herede Titio & Seio: cui Seio partem meam lego, vel partem partis. certe adiudicabitur ſibi prælegatum. nam & ſi non prælegaſſem, adiudicaretur vni, ſi commodè non poſſet diuidi. Si vero heres cum quo erat communis, alienauit: idem erit, vt pars teſtatoris vni heredũ adiudicetur ſi commode diuidi non poteſt. Et ſecundum hanc ſecundam poſitionem expone literam, ſi teſtator &c. Accurſius.
m *Rei ſuæ.* id eſt partem ſuam rei, vel partem partis. Accurſius.
n *Alicui.* ex heredibus, ſcilicet Seio.
o *Legauit,* id eſt prælegauit. & ſubaudi, ſiue non legauit: ne inſufficies videatur diſtinctio. & idẽ in ſequen. diſtin. ſecũdũ Azo.
p *Aut heres.* hic extraneus, cum quo teſtator rem communem habebat. Io. & ſubaudi, ſiue non alienauit.
q *Alicui.* ſcilicet coheredi, cui prælegauit teſtator, quando teſtator prælegauit: vt ſupra eo. l. item Labeo. §. familiæ. Vel ſi non prælegauit, adhuc erit idem vt adiudicetur ſi commode diuidi non poteſt: vt inſti. de actio. iu. §. quòd ſi commode. Si autem vnus heredũ partem quam habet iure hereditario in re hereditaria, alienat: non poteſt amodo venire in iudicium nec pars alienata, nec illa quæ nõ eſt alienata: vt infra eo. l. ex hereditate.
r *Poſſidet.* ſcilicet cum ipſe emerit, vel ei donatum fuerit. alioquin ſi teſtator emerit, vel ei donatum fuerit: quamuis coheredes pro herede, vel pro donato poſsideant: vt infra de acquir. poſſeſſ. l. iij. §. ex plurimis. nihilo minus intenditur famil. er. actio: vt ſupra eod. l. veniunt. Sed & quandoq; licet coheres emerit, venit in hoc iudiciũ quod emit: vt ſi emerit à creditore rẽ coheredi prælegatam: vt infra de leg. ij. l. fina. §. quatuor. Sed hoc ideo, quia conſtabat hereditarium eſſe quod tu emeras, & ex cauſa præceptionis vel prælegationis mihi debitum, ſecundum Azo. Sed contra hunc. §. eſt ſupra eo. l. ſed & ſi vſucapio. vbi res titulo poſſeſſa, venit in hoc iudi-
s *Familiæ erciſcundæ.* forſan rei vind. poteſt peti.
t *Negat.* licet erat res hereditaria. ſed agitur rei vin. forſan. Et nota quòd non datur contra titulo poſſidentem, ſicut nec petitio hereditatis.
u *Petieris.* actione in rem. Accurſius.
x *Fueris.* ſcilicet totus, partim iure emptionis, partim petitione hereditatis.
y *Apparuit.* vt & infra de lib. leg. l. Aurelius. §. fin.
z *Totam.* i. nullam eius partẽ. & ſic res inter alios acta prodeſt.
a *Veniat.* certe nullo modo. imò ſummouebitur excep. rei iudi. vt infra de excep. rei iudi. l. ſi mater. §. item Iulianus. Et ſic eſt hic caſus, vbi res inter alios acta aliis prodeſt. ſic & infra de cri. expi. here. l. res hereditarias. regulariter contra: vt habetur C. res inter alios actas. per totum. H.
b *Qua.* id eſt propter quam.
c *Stipulatus erat.* pro quibus inſolidum actio cuilibet heredi cõpetit: vt hic, & ſ. de ſerui. l. pro parte. & de ſerui. ruſtico. prædio. vna. in fi. & infra de verbo. obliga. l. ij. in fi. & l. iij. Accur.

Fa. erci. actio nõ datur contra poſſidentem.

Res inter alios acta aliis prodeſt.

a *Deceſſerit.* pluribus relictis heredibus.
b *Quia.* videtur quòd non.
c *Actionem.* ſi omnes habeant partes in fundo dominanti.
d *Pro parte.* i. propter partem hereditariam, quá quilibet habet: vel proprie. Accurſius.
e *Condemnationé.* ad intereſſe ſingulorú, ſecundum ſecundam: vt &. ff. ſi ſerui. vind. l. loci. §. ſi fundus. Vel in ipſa ſeruitute, ſecundum primá expoſitionem.
f *Dum.* etiam fundo veni adiudicato.
g *Promittere.* ſupra communia prædi. l. j. & inſti. de ſer. §. ideo autem. cótra. Solut. promittitur, non tamen eſt.
h *Præſiterit.* totam.
i *Idem dicendum eſt.* ſcilicet vt præſtentur cautiones: nam hic quoque heredes tenentur inſolidum. Accurſius.
k *Proſpiciendum eſt.* ſcilicet per cautiones.
l *Agere poſſit.* ſtipulator ſeruitute iam conſtituta.
m *Inſolidum.* vt & infra de verb. obl. l. ij. §. fin. & l. ſeq.
n *Idem iuris.* ſcilicet vt cautiones præſtentur.
o *Sub pœna.* ſic. C. quæ res pign. ob poſſ. l. fin.
p *Obligatio.* ſcilicet ſortis & pœnæ: vt infra eo. l. inter. §. ſi quis. & infra ad. l. Fal. pœnales. §. vlti. & j. de verbo. obli. l. eadem. §. j. Azo.
q *Partem ſuam.* ſcilicet ſi à coherede fuit ceſſatum. & habet hoc locum in contractibus: vt hic, & infra de verbo. oblig. l. ſtipulationum. §. fi. ſed non in iudiciis: vbi quidem in ſolidum cómittitur, ſed pro parte tantùm: quia non eſt paritum: vt ſupra in ius vo. vt eant. l. qui duos. & ſupra ſi quis cau. ſi ſeruus. §. ſi plurium. ſecundum Ioan. ſed M. ſemper dicebat ex æquitate obſtare exceptioné in parte in qua eſt paritum. ſed ſecundum opinio. Ioan. nunquid creditor partem ſortis ſolutam retinebit, & pœnam integram petet? Reſpon. ſecundum Azo. pecuniam ſolutá debere imputari in pœnam: cum non ſit dictum rato manente pacto.
r *Familiæ erciſcum. iudicio.* vt & infra eo. inter coheredes. §. fin. Accurſius.
ſ *Idé obſeruatum.* ſcilicet vt cautio præſtetur, & merito: nã &c. Ac.
t *Præſt.* vt ſupra eo. l. is cum. §. Celſus. &. §. ſi. & infra de pigne. act. ſi neceſſarias. §. ſi vnus.
u *Id.* quod præſtitit.
x *Pro parte.* ſcilicet hereditaria. Accurſius.
y *Mitteretur.* ſperſonaliter dicit. Idé ſi aliquid præſtitit vt de poſſeſſione tali diſcedatur: vt. ff. eo. his conſequéter. §. ſi cũ vnus. Ac-

deceſſerit: [a] quia [b] talis ſtipulatio per legem duodecim tabularum non diuiditur: quia nec poteſt: ſed verius eſt non venire eam in iudicium: ſed omnibus inſolidum cõpetere actionem [c]. & ſi non præſtetur via, pro parte [d] hereditaria cõdemnationé [e] fieri oportet. Contra ſi promiſſor viæ deceſſerit pluribus heredibus inſtitutis: nec diuiditur obligatio, nec dubium eſt quin duret [f]: quoniam viã promittere [g] & is poteſt qui fundum nõ habet. Igitur quia ſinguli inſolidum tenentur, officio iudicis cautiones interponi debere: vt ſi quis ex his conuentus litis æſtimationem præſtiterit [h], id pro parte à cæteris conſequatur. Idem dicendum eſt [i] & ſi teſtator viã legauerit. In illa quoque ſtipulatione proſpiciendum eſt [k] coheredibus, ſi teſtator promiſerat, *neque per ſe, neque per heredem ſuum fieri quo minus ire agere poſſit* [l]: quoniam vno prohibente inſolidum [m] committitur ſtipulatio, ne vnius factum cæteris damnoſum ſit. Idem iuris [n] eſt in pecunia promiſſa à teſtatore, ſi ſub pœna [o] promiſſa ſit. nam licet hæc obligatio [p] diuidatur per legem duodecim tabularum, tamen quia nihilum prodeſt ad pœnam euitandam partem ſuam [q] ſoluere, ſiue nondum ſoluta eſt pecunia, nec dies venit, proſpiciendum eſt per cautionem, vt de indẽnitate caueat per quem factum fuerit ne omnis pecunia ſolueretur: aut vt caueat ſe ei qui ſolidum ſoluerit, partem præſtaturum: ſiue etiam ſoluit vnus vniuerſam pecuniam quã defunctus promittit ne pœna committeretur, familię erciſcũdæ iudicio [r] à coheredibus partes recipere poterit. Idé obſeruatur [ſ] in pignoribus ſoluẽdis.* Nam niſi vniuerſum quod de-

A z *Non poſſunt.* vt dictũ eſt de pœna & de pignore ſupra. §. proxi. & de ſeruo noxali: vt in iſto. §. & ſupra ſi ex noxali cau. l. antepe. & ſupra ſi qua. pau. fe. di. l. j. §. ſi commune. Item no. quòd hãc regulá intelligit Io. ſi velit ille experiri, qui egit aliquid ad profectum hereditatis. Secus econtra ſi agatur contra eum qui egit aliquid, vt quia rem hereditariam vendidit, & habet pretium: quia tũc agitur hoc iudicio, etiã ſi pro parte potuit expedire. Nec ob. C. eo. l. in familiæ. quia ideo ibi non datur hæc actio de re hereditaria vendita, quia iam erat intentata: vt. C. de nego. geſt. l. ſiue. & ſupra eo. l. ſi filia. §. familiæ.

a *Neceſſitate.* vel iuris: vt in prędictis exemplis ſupra eo. §. vel etiam ipſius rei: vt infra titu. j. l. ſi quis putans. §. j.

b *Præſtare debet.* vt & ſupra eo. l. & puto. §. ſed & ſi. & hoc eſt verum, licet non ſit ſocius, quoniam &c.

c *Non compait.* ſi tale fuit negotium quod nó potuit expediri pro parte, alioquin bene agitur nego. geſt. vt. j. titu. j. l. ſi quis putans. §. ſiue. Sed videtur etiam cum hoc iudicio competere nego. geſt. vt. C. de nego. geſt. ſiue. Sed dic q in eó quòd ibi datur actio illa nego. geſt. quòd iam erat intentatũ hoc iudiciũ: vel deſierat eſſe communis: vt infra titu. j. l. j.

d *In ſuis rebus.* præſtat nunc tempore communionis: ſed in ſocietate attenditur tempus præcedens: vt inſtitut. pro ſocio. §. fin.

e *Sed res.* vt inſtitu. de ob. ex qua. contractu. §. item ſi inter.

f *Non conſentiendo.* vt & C. communia de leg. l. fin. & inſtitu. de leg. §. ſi generaliter. Si autem quæras, cuius ſit electio homine in genere legato, vel alia re: dic quòd triplex eſt opinio. Ait enim R. quòd eſt heredis electio in principio: ſed ſi differat eligere, transfertur electio in legatarium: vt ar. ff. de ſer. ſi cui. & j. de ſolu. l. j. Bul. autem dixit contra, ſcilicet legatarii à principio habere electioné: cum de incertis incertũ legauit teſtator. Tu verò dic ſecundum Io. aut reliquit teſtator ſeruos in ſuo patrimonio: & tunc legatarius eligat, vt tamen non eligat actorem, vel alium meliorẽ: vt. j. de le. j. l. legato. aut nó reliquit: & tunc heres habet electioné, ne legatario eligẽte ſeruum qui in remotiſſimis partibus eſt, neceſſe habeat quærere: vt. j. de tritico vi. & ole. le. l. tertia. j. reſpon. & l. iiij. Si autem de certis incertum reliquit: aut ſenſit de certo, quod patet, quia proprium nomen in legando expreſſit: & tunc heres habet electionem: quia cum ſit vniuerſalis ſucceſſor,

B

C

D

*Hic habemus tex. faciem pro deciſione illius quæſtionis poſita per Bart. in l. i. j. de impen. in reb. do. fa. vbi ipſe allegat iſtum tex. * Flo. mũ. tenetur.*

Homine in genere legato, cuius eſt electio.

Iuncti

ſucceſſor, magis ei conceditur interpretari voluntatem teſtatoris. aut nó ſenſit de certo: puta legauit vnũ de ſeruis ſuis: & tunc legatarij eſt electio: vt infra de lega. j. qui duos. & l. ſi quis à filio. §. ſi quis plures. & l. ſi domus. j. reſpon. & l. legato. §. j. In ſtipulatione autem hominis debitor videtur habere electioné ſemper: vt ſupra de pactis. l. veteribus. & infra de ſolu. qui decem. §. Stichum. Azo. & inſtit. de act. §. præterea.

a *Non vtendo.* niſi pauciſſimi dies ſupererant ad amittẽdã ſeruitutem ipſo adeunte: vt infra de fun. do. l. ſi fundus quem Titius.

Habere eũ oportuit.

b *Si filius.* ſcilicet emancipatus, & iuſſu patris, ſecundum Pla. ergo idem in ſuo: & idem ſi ſine iuſſu fuit: ſi tamen pater erat debitor: vt. ĩ. eodem. l. ſi filia. §. j. ſecundum Azo. Item quod hic ſubiicit, viuo eo &c. eſt contra. ĩ. eodem. l. & puto. §. id quod. ibi, Et ideo. ſol. hic de æquitate ſpeciale eſt in filiis: vt & ĩ. e. d. l. ſi filia. §. ſi filius.

c *In fami. erciſcunda.* aliàs eſt hic. §. in fa. erciſcundæ. & tunc non eſt j. alius. §. nihil.

d *Relinquere.* cum totã cauſam debeat definire: vt. ĩ. de arbi. l. dicere.

e *De euictione.* quod & ſi non fecerit, tamé agitur præſcrip. ver. niſi dictum eſt in contrarium: i. vt vnuſquiſque euentum rei ſuſcipiat: vt. C. eo. familiæ. Idem in cõmuni diuidundo: vt infra titu. j. item quamuis. §. ſi. Ot. tamen dixit, non agi, niſi caueatur quando per iudicem ſit adiudicatio: vt. j. de leg. j. ſi domus. §. de euictione. Et not. j. de act. emp. l. Iulianus. §. idem Celſus. quod non placet, ſecundum Azo. Sed adde quod not. infra de verbo. obliga. l. qui Romæ. §. finali.

f *Si pecunia quæ.* hoc verbum, quæ, refertur ad genus, nó ad corpus pecuniæ.

g *Præſtanda ſit.* ſ. pro parte virili, an pro parte &c. Nam conſtat valere legatũ, ſiue ſit domi pecunia legata, ſiue non: quia ex venditione rerum redigetur: vt hic, & infra de lega. ij. l. ſi pecunia. & infra. l. proxi.

h *Inuenta.* ſcilicet in domo teſtatoris, id eſt pro partibus hereditariis. quod enim iuris eſt ea inuenta, idem & ea non inuenta: vt hic, & infra de adimen. leg. l. pater. & continua hic. l. proxi. officio: cum illa. Accurſius.

i *Officio.* hæc. l. cum ſuperiori. §. continuatur.

k *Legata.* id eſt prælegata.

In hoc.] C A V S. Tres vel plures agebant ad diuiſionem hereditatis communis: & lite inter eos conteſtata, pronuntiauit iudex: ſed de vno eorum nihil dixit. certe tota ſententia nihil valet. Viuianus.

l *In omnium.* immo videtur, quod etiam inter pauciores ex pluribus poſſit: vt ſupra eod. l. ij. §. dubitandum. quæ eſt contra. Sol. in omnium perſona ſunt faciendæ, quæ tamen interfuerant iudicio, ſiue conteſtationi litis. non autem eſt neceſſe omnes adeſſe: vt ibi. vel dic vt ibi. Item nunquid de parte abſentis? Reſpon. ex eo quod hic dicit, omnium, innuit quòd etiam ſi quis eſt abſens qui non fuit cõteſtatus, quòd ſibi vel cõtra eum fieri debeat adiudicatio. & ſic eſt cõtra. j. de re iudi. l. de vnoquoque. Solu. hoc obtinet in act. fami. erciſcun. & in aliis quæ deuotãt communionem & ſocietatem inter plures eſſe perſonas, vt hic. Secus ſi ego

paſſus eſt non vtendo a amitti.

Nota quòd ſolutum vel ſoluendum pro condemnatione parui, debet deirahi de communi portione omnium fratrum. Baldus.

Si filius b cum patrem defenderet, condemnatus ſoluerit vel viuo eo vel poſt mortem, poteſt æquius dici, habere * petitionem à coheredeinfamilię erciſcundæ c iudicio. Iudex familię erciſcundę nihil debet indiuiſum relinquere. d Item curare debet vt de euictione e caueatur his quibus adiudicat.

Si pecunia quæ f domi relicta non eſt, per præceptionem relicta ſit, vtrum vniuerſa à coheredibus præſtanda ſit, g an pro parte hereditaria, quemadmodum ſi pecunia in hereditate relicta eſſet, dubitatur. Et magis dicendum eſt vt id præſtandum ſit, quod præſtaretur ſi pecunia eſſet inuenta. h

XXVI. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum Prouinciale.

OFficio i autem iudicis conuenit, iubere rem hereditariam venire vnam, pluréſve: pecuniámq; ex pretio redactã ei numerari cui legata k ſit.

Sententia non poteſt pro parte valere, & pro parte nõ valere: & tam inſtantia quàm ſententia cenſentur eſſe indiuiſa. ad hoc allegatur. Baldus.

XXVII. PAVLVS libro vicenſimoterrtio ad Edictum.

A te pro boue, & Titium pro aſino conuenero. ſi enim pro vno feratur ſententia præſente altero eorum, & altero abſente: nõ præiudicatur abſenti: vt in. l. contraria. Vel hic non dicit quod de parte abſentis aliquid dicatur: nec debet dici: vt. C. eodem. l. coheredibus. ſed de rebus dimitti poteſt: vt ſupra eo. l. ſi filia. §. familiæ. prima tamen verior eſt. Accurſius.

Sententia an poſſit pro parte valere, & pro parte nõ

m *Non valere.* No. totam quæſtionem debere terminari: vt ſupra de arbi. l. dicere. & non ſufficit particulariter: vt ſupra de arb. l. ſi cum dies. §. penul. in fin. & . C. de ſen. & inter. l. præſes. & ad Sila. l. cum Silanianum. in fin. &. C. de ope. no. num. l. de pupillo. §. ſi plurium. Sed contra. ĩ. de mino. l. etiam. §. j. Solu. cũ vna ſpecies alteri non cohæret, non dicitur res iudicata pro parte valere, immo in totum: quia tot ſunt ſententię, quot diuerſę ſpecies, ſicut in ſtipulationibus dicitur: vt. ĩ. de arbi. quid tamen. j. reſpon. & l. Labeo. &. j. de verbo. obl. l. ſcire debemus. Vel ibi totum valuit: & eodem modo primo poteſt ſolui. j. e. l. quædam. in fi. quæ eſt contra. Nã & ibi quædam ſpecies eſt diuiſio libertorum. Vel dic q hæc lex loquitur in his quæ ſunt de bonis, de quibus agitur: at liberti cum ſint liberi, non ſunt de bonis. Item no. quòd aliud eſt in ſtipulatione, quæ poteſt pro parte valere, q parte non: vt infra de verbo. obli. l. ſi mihi. & l. ſi duo. in fin. Item quęro, cur ſecus eſt in rebus hereditariis non omnibus diuiſis: vt ſupra eo. l. ſi filia. §. familiæ. & in communibus quocunque modo alio quàm hereditario: vt infra tit. j. l. iiij. §. hoc iudicium? Reſpon. quia perſonæ certæ, res non. Accurſius.

Liberti ſi bona nõ ſunt.

XXVIII. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum Prouinciale.

REm pignori creditori datã, ſi per præceptionem legauerit teſtator, officio iudicis cõtinetur, vt ex communi pecunia luatur: n cámq; ferat is cui eo modo fuerat legata.

Res pignerata defuncti venit in diuiſorio per modum adiudicationis, & ille cui hoc in pignore adiudicatur, coheredi in parte debiti condemnatus: nec cidẽ de indemnitate tenetur, ſicut nec priori offerenti in hypothecaria: & per illam adiudicationem conſequitur ius excipiendi & agendi contra debitorem: & eſt potior quàm ſi à coherede emiſſet: quia totum quod pro licitatione præſtitit, petit: niſi quatenus exceſſiſſet modum in licitando. Hoc dicit hæc lex. & quia nimis breuiter, ideo obſcura. Baldus.

XXIX. PAVLVS libro vicenſimotertio ad Edictum.

SI pignori res data defuncto ſit, dicendum eſt in familiæ erciſcundæ iudicium venire: ſed is cui adiudicabitur, in familiæ erciſcundæ iudicio pro parte o coheredi erit damnan-

n *Rem pignori. Luatur.* aliàs luatur, & aliàs ſoluatur. hic autẽ intelligę, ſi teſtator ſciuit obligatam: vt infra de leg. j. ſi res. & facit infra eo. l. ſi pater.

Si pignori] C A V S. Teſtatori erant res obligatæ pro. c. hic inſtituit duos heredes. quæritur, an hæ res veniant in hoc iudicium? Et dicit quòd ſic: hoc modo, vt adiudicentur vni, & ipſe alteri condemnetur in medietate debiti. Secundo dicit eum cui datur pecunia, nó teneri ad indemnitatem illi apud quem res remanet, ex eo quòd debitor auferet rem illi cui adiudicatur. Et eſt hoc duplici ratione: quia non eſt grauãdus, qui accepit pecuniã: ſic nec ille qui agit, & conſequitur æſtimationem litis, grauatur vt ſeruet illum indemnem apud quem res remanet, contra dominum vindicantem: niſi dominus offerat litis æſtimationem. Tertio. Pone q ille cui adiudicata eſt res, licitatione obtinuit rem, vel vltra dimidiam debiti dederit alteri, vt ſibi adiudicetur res, quæritur, an agere poſſit act. neg. geſto. inſolidũ ad id quod dedit, contra debitorem? Et dicit quòd ſic: quia ex quadam vtilitate facit: quia forte ſi ad alium deueniſſet, eam retinuiſſet. Videndum tamen eſt, an pro bono debitoris licitatus eſt vltra dimidiã. ſecus enim ſi animoſè & ſtultè feciſſet. & pro nulla vtilitate debitoris. eſt enim idẽ, quod in procu. in quo inſpicitur an bo. fi. feciſſet, & vtiliter, nécne. aliter autem, ſi emiſſet ſpõte à coherede. videtur enim quòd non poſſit repetere vltra dimidiam debiti: quia ſponte fecit: & tamen & ibi idem, ſi pro vtilitate debitoris fecit. Viuianus.

o *Pro parte.* ſcilicet illa quæ debetur coheredi: & pro qua con-

heredi erat pignus obligatum.nec enim æſtimationis rei partem præſtare debet:quia debitum non rei pretium æſtimatur:vt infra communi diui.l.communi diuidundo.§.inter eos.

a *Nec cauere debet.*ſcilicet coheres qui accepit pecuniam: vt bona ſit ſimilitudo ſequentis: quia pro eo &c.Et quod ſubiicit, aduerſus eum, ſcilicet debitorem: hoc eſt vt repetere poſsit, quod modo ſoluit.ſed ſi hic creditor damnum dediſſet, eius nomine teneretur debitori: melius tamen ſtaret litera, ab eo qui pignori &c. Alij dicunt hoc intelligi de coherede, qui pecuniam dedit, vt non caueat accipienti: ne conueniatur pigneratitia. hoc non placet.

b *Quia pro eo.*id eſt pro eo eſt habendum quod eſt datum,ac ſi eſſet preſtita rei æſtimatio à poſſeſſore alicuius rei conuento hypothecaria:vel rei vindicat. quia ſicut illi non cauetur nomine euictionis, ita nec huic de præſtando eum indénem: vt hic,& .ĩ. de rei vin.l.ex diuerſo.§.petitor.&.ĩ.de condic.fur.l.ſi ſeruus.§.cauere. Item ſicut ille qui hypothecaria agenti præſtitit litis æſtimationem, habet in eo quod ſoluit exceptionem,ſi à domino rei poſtea conueniatur: ita & iſte qui obtulit pecuniam, habet exceptionem,vt pignus non reddat,niſi quod ſoluerit ei reſtituatur: vt hic ſubiicit, &.ĩ. de rei vindic.l. emptor.&.ĩ.quibus modis pig.vel hypo.ſolu.l ſi creditor.habet iſte etiam actionem neg.geſt.contra debitorem, cum ipſo geſtu gesſerit debitoris negotium:vt ſupra de neg.geſt. ſoluendo.&.l. fina.& hic ſubiicit,contra quoque &c.

**& pupilla*

c *Obtulerit.*partem pecuniæ coheredi.

d *Contra.*id eſt econtrario ad prædicta. Nam.ĩ. dixit offerenti pecuniam non eſſe actionem contra eum cui eſt oblata,vt ei caueatur:vel ad aliud:nunc dicit eſſe,ſcilicet cõtra debitoré actionem offerenti.ſed ad quid eſt hæc lex,nõ aperit, ſed dicit ſi velit totum reddere. Vnde dicũt quidam totum, ſcilicet pignus.q.d.ſi agat hypothecaria pro toto pignore,poteſt, cũ à poſſeſſione ceciderit,& pro vtraque pecunia exoluéda:vt infra qui po.in pig. ha.l.ſi prior.§.ſciẽdum.& de diſtra.pig.cum ſeruus.&. C.de pig. l.in ſumma.maxime quia & is coheres, qui habebat hypothecariam,videtur eam cedere per adiudicationem: & adceſsionem etiam expreſſam compellendus eſt hoc iudicio. Sed an perſonalem cedat cedendo hypothecariam?nam illud eſt certum,perſonali ceſſa,& hypothecariam tranſire:vt. C.de actio.& obli.l.ſi à creditore.&.l.ſi in ſolutum?Sed econtra forte non eſt idem: videtur tamẽ,vt etiam perſonalis trãſeat propter adiudicationem: vt.C.de anna.excep.l.fin.& ſecundum hoc ad id quod dicit,totum reddere &c . eſt ſimilis ratio.ĩ.qui po.in pig . ha.l.j.ibi,nec probe &c.Alij ſic exponunt:totum redderevelit,ſcilicet debitorem,quod ei debetur ex ſua perſona.& quod ſoluit coheredi:& etiam plus,ſi plus dedit. ſed qua poſita actione contra debitorem?Reſpon.negot.geſt.quia ipſo geſtu eſt hoc negotium debitoris:vt modo dixi ratione partis coheredis.contrariam autem pigneratitiam non habet:quia in rem conſeruãdam vel reficiendam nihil eſt impenſum,pro quibus & ſimilibus contraria pigneratitia datur:vt infra de pig.act.l.ſi tutor.§.contrarium.ſed antiqua ex mutuo ſorte.

Hypotheca via ceſſa an cenatur perſonalis.

e *Totum.*etiam ſi vltra dimidiam dedit.

f *Alteram partem.*ſcilicet pignoris . Azo . Et not.hanc vltimam partem intelligunt quidam etiam in alio caſu quàm prædicto, ſcilicet quando creditor emit à ſocio debitoris:vel eſt ei adiudicata à ſocio debitoris prouocãte ad diuiſionem : quod fieri poteſti vt infra communi diui.l.communi diuidundo.§.ſi. Et inter iſtos duos caſus ſit hic differentia . Vel dic,quod eſt verius, ad prædicta referri. Et dic q̃ creditor,idémque coheres, à coherede ſuo emit. & ſecundum hoc expones tribus modis. Primo,quia vbi emit,nõ experitur niſi pro eo, quod ſibi debetur ex ſua perſona : ſed quando per adiudicationem, tunc in totum quod fuit defuncto debitum: & pro toto erit res obligata.hoc nonvalet:quia & vbi emit, habet exceptionem pro eo, quod ei ex alterius perſona debetur:vt ſupra, de rei vindicatio.l.emptor. & C.de pign.ac.l. in ſumma.Secũdo dic, non idẽ quia cum emit rem, id eſt ius quod eſt in re, pro eo ſolo agitur, & res eſt obligata , quod defuncto fuit debitum. ſed vbi adiudicatione facta ſoluit, etiam vltra quàm debetur coheredi,totum repetit: niſi in immenſum excedat, qđ pro animoſitate ſolutũ eſt:quod iudex debet etiam conſiderare. & hęc eſt vera . Tertio dicat, hic dicit diſputando.q.d.poteſt non idem &c. quodvidetur ſcilicet nõ idem talibus rationibus. adiudicatio enim &c.& ſimilis ratio eſt vt infra eod.l. qui erat . & dicet imò idem.

** exceptio*

** cuiuſque.*

** aditus.*

g *Sed huius.*id eſt an ex animoſitate ſoluerit coheredi vltra quàm ei debeatur ab eo emẽdo:vel per adiudicationem accipiendo:vt tunc non totum repetatan ex vtilitate debitoris,vt ſi coheres erat diſſipator ſuarum & alienarum rerum,propter quod voluit iſte prouidere debitori,ne rem amitteret:vnde vt rem haberet , ſoluit vltra quàm debeatur coheredi:repetet certe totum per actioné nego.geſt. Poteſt etiam dici illud,ſecundum Azo. quòd vbi emit à coherede, qui habet ius diſtrahendi , conſequitur dominium : deſinit ergo ſibi eſſe obligata:ſed tamen ſicut coheres neceſſe haberet reddere per pigneratitiam actionem,ita & iſte ad inſtar fideiuſſoris ementis.remanet ergo ei hypothecaria ex ſua perſona: vt infra ad Trebel.debitor.ex perſona coheredis habet exceptionem,ſcilicet pro eo quod ſoluit. Accurſius.

h *Creditor.*qui eſt vnus de heredibus creditoris : debitor cui eſt adiudicatum.Accurſius.

i *Neceſſitatem.* vel ſcilicet vtilitatem.

k *Creditori.*ſcilicet coheredi.

*Fundus.]C A S V S.*Iudex datus in finium reg.iudi.diuidet hũc fundum non habita mentione aliarum rerum. Viuianus.

l *Coheredi.*ſcilicet meo.

m *Religio.*id eſt reuerentia propter religionem.

n *Vniuerſitatem.*ſcilicet totum prædium.

n *Arbitrum.*ſ.ſpecialem,quaſi non ſufficiat ille generalis qui eſt aditus ad iudicium familiæ erciſcun.quaſi nõ ſit in bonis. Accur.

p *Cæteris corporibus .* vt & infra communi diui.l.iij.§.penul.vt ſic nihilominus in communi remaneat vniuerſitas . id eſt alia bona, id eſt non ſolum pro aliis. & ſecundum hoc lege rectè,ſecũdum primam conſtructionem.Accurſius.

q *Eius fundi.*ergo pro illo tantum non aditur iudex.

r *Heredibus.*ſi modo iter publicum ad ſepulchrum tranſit:alioquin illi cedet ſepulchrum non ex cauſa diuiſionis : ſed ſequitur rem diuiſam,vel adiudicatam,in cuius partem ſepulchrum obuenerit:vt infra de contrahen.emp.l.in modicis.&.ĩ.de act.emp.l.ſi mercedem.§.ſi eum.Accurſius.

XXX. MODESTINVS libro ſexto Reſponſorum.

Fundus in quo eſt locus religioſus, venit in diuiſione,ſecu religioſo excepto. Baſil.

FVndus mihi communis eſt * pupillę coheredi.[l] ĩ eo ſundo reliquiæ ſunt conditæ , quibus religio [m] ab vtriſque par-

B tibus debetur.nã parentes quoque eiuſdem pupillæ ibi ſepulti ſunt.ſed tutores diſtrahere fundum volunt. ego non conſentio,ſed portionem meam poſsidere malo:cum vniuerſitatem [n] emere non poſsim,& velim pro meo arbitrio exequi ius religionis.Quæro an rectè arbitrum [o] communi diuidundo ad hunc fundum partiendum petam : an etiam is arbiter qui familiæ erciſcundæ datur,iiſdem partibus fungi poſsit, vt hanc poſſeſsionem exemptis * cæteris [p] corporibus hereditariis pro iure cuiq; * nobis partiatur . Herennius Modeſtinus reſpondit, nihil proponi , cur familiæ erciſcundæ iudicio addictus * arbiter officium ſuum etiam in eius fundi [q] de quo agitur diuiſionem interponere nõ poſsit : ſed religioſa loca in iudicium non deduci, eorúmque ius ſingulis heredibus [r] inſolidum competere.

C **XXXI. PAPINIANVS libro ſeptimo Quæſtionum.**

SI ſeruus pignori obligatus luatur ab vno ex heredibus, quamuis poſtea decedat, offi-

Si ſeruus]*C A S V S.* Seruum tibi obligaui: deceſſi duobus heredibus inſtitutis. vnus de ſua pecunia tibi ſoluit: & ſic luit ſeruum. an partem ab alio recuperare poſſit, licet ſeruus decedat? Et reſpon. quòd ſic. Viuianus.

a *Durat.* vt iubeat parté pecuniæ præſtare ei qui luit. ſic & j. tit. j. l. ſed poſtquam. Accurſius.

Qve.]*C A S V S.* Paterfamil. duos habens filios, bona omnia quæ in Italia habebat, diuiſit inter eos: vni duas partes, alij tertiam aſſignando. erant autem quędam res teſtatoris in prouincia, de quibus nihil dixit. Certe iſtæ diuidentur eo modo vt aliæ: niſi res iſtæ vni eorum tantum fuerint aſſignatæ: vel niſi forte erant acceſſoriæ. Viuianus.

b *Filios.* primo inæqualiter inſtituit: & poſtea aſſignauit alia vni, & alia alij: & quædam nulli.

c *Poſt datas.* id eſt aſſignatas vnicuique à teſtatore: & ſic legitur cú præcedenti. vel poſt datas actiones vice diuiſionis ex l. xij. tabu. pro hereditariis portionibus: vt hic, &. C. eodem. l. ea quæ. & ſic lege cum ſequenti. ſed videntur pro virili, non pro hereditaria portione hic diuidi: vt &. C. eod. l. ſi cogitatione. quæ eſt cótra. Solu. eadem eſt ibi portio virilis, quæ hereditaria: quia ibi æqualiter erant ante inſtituti heredes. Accurſius.

d *In vnum.* ſcilicet heredum. & ratione taliú rerum vni ex filiis prælegatarum ſi euictæ fuerint, de euictione nó agitur: vt. j. de leg. ij. l. cú pater. §. euictis. Sed aliud in aliis à iudice vel inter ſe diuiſis: vt ſupra eod. heredes. §. penult.

e *Datas.* vni heredum: vt pullus equam. Acc.

Si paterfamilias.]*C A S V S.* Paterfamilias duos habés filios, & duos fundos: quorum vnus erat obligatus pro decem, aſſignauit vnum fundorum vni, alium alteri. iſti quidem filij æqualiter ſunt heredes etiam in his fundis: verumtamen quilibet tenetur alteri aſſignato quaſi ex cauſa fideicommiſſi. Ille ergo cui aſſignatum eſt prædium obligatum, non aliter partem quam in altero habet iure hereditario, dabit fratri, niſi frater conferat ad liberationem prædij huic aſſignati. Viuianus.

f *Partem.* ſcilicet alterius. Azo. & facit ſupra eodem. l. rem.

g *Conſequatur.* de communi omnium eſt luenda: vt. ſ. eo. l. rem.

Eruos.]*C A S V S.* Teſtator pendente conditione legati, ſcilicet hoc modo, quia vni ſunt adiudicati, & ille eſt alteri condemnatus in medietate, ſcilicet æſtimationis ſeruorum, ac ſi legati non fuiſſent: tandem ante ſolutam pecuniam ſerui dicti deceſſerunt: quæritur cuius periculo? Et dicit, legatarij, & etiá eius cui pecunia erat ſoluenda: vt amodo ei non debeat ſolui.

h *Seruos.* ſcilicet legatos ſub conditione: vt infra innuit. Azo. & ſic interim poſſunt venire in iudicium: vt ſupra eod. l. & poſt. §. res quæ.

i *Emendi.* ſ. ſpecie. tunc enim eſſet ſoluenda pecunia illi cui eſſet conuenta: quod infra negat. ſecus ſi rem: tunc enim, ſcilicet ſi rem emiſſet vnus heredú, idem placuit, quod in hac diuiſione hic dicitur: vt infra de peri. & commo. rei vendi. quòd ſi pendente.

k *Diuidendi.* vt conditione deficiente valeat: & tunc alteri detur pecunia pro adiudicatione.

l *Tam heredi.* cui erat pecunia ſoluenda. nam nihil habebit: nec etiam legatarius ſiue fideicómiſſarius, ſicut ſubiicit: & hoc niſi fuerit (vt dixi) dubius æſtimatus euentus: vt ſupra eod. l. propter. Accurſius.

Pomponius.]*C A S V S.* Pro filia quam habebam in poteſtate, fundum in doté dedi: poſtea deceſſi. & eam cum aliis ſuis fratribus heredem inſtitui. an iſta filia teneatur fundum illum in dotem datú ſibi conferre fratribus ſuis, quærit. Et rñ. q nó: imò præcipuum habebit: & iuſte retinebit. Viuian.

m *Pomponius Philadelphus.* nomen loci eſt.

n *In poteſtate.* hoc faciebat quæſtionem, q erat in poteſtate: quia nó videbatur dominium in eá tranſiſſe. & ideo ſubdole reſpon. cum dicit, filiam etenim, &c. ſecundum. Azo.

o *Iuſtam cauſam.* accipe reſpódi, quod eſt infra. Accurſius.

p *Naturaliter.* dicitur naturaliter tenere, cum eorum fructibus alatur à viro: vt. C. qui po. in in pigno. ha. l. aſſiduis. & ſupra qui ſatiſd. cog. ſciendum. §. ſi fundus. Antequam tamen in dotem det, naturaliter & ciuiliter poſsidet. ſicut enim eſt ſpeciale vt dominium transferatur in filiam: ita & poſſeſsio. aliàs enim, niſi i caſu iſto dotis, nec poſſeſsio tranſit: licet tenere dicantur qui ſunt in poteſtate: vt infra de verbo. obliga. l. ſtipulatio iſta. §. hi. ſecundum Azo.

q *Defendi.* fauore dotis: ſed videtur eam conferre debere: vt. C. de colla. l. filiæ dotem. quæ eſt cótra. Sol. hic ceſſat collatio: quia factum fuit teſtamentum: nec hic pater cauerat vt conferret. ſecus hodie, quia ſemper fit collatio, tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato: vt. C. de colla. l. j. & in auth. ex teſtamento.

Cvm.]*CASVS.* Tria dicit. Primum, heres cum Titium heredem crederet, quaſi cum cohere. diuiſit per iudicem. ſtatur diuiſioni. Secundo, duo non coheredes diuiſerunt per iudicem, credentes ſe cohe. idem eſt. Tertio, ſi ſine iudice facta eſt diuiſio inter prædictos, reuocatur. Viuianus.

r *Iudicati.* vt &. j. inan. l. fideiuſſor. §. in omnibus. ſecus ſi non eſſet lata, licet ſolutio facta: vt in ſi. hui°. l. &. C. de iur. & fac. ignor. l. ſi poſt. Item ſecus ſi tantum verba interuenerunt, nec autē ſententia nec ſolutio: vt ſupra de pac. l. epiſtola.

ſ *Iudicium.* i. actio, ſcilicet vere: vt. ſ. e. l. j. ſed tamen lis eſſe poteſt.

t *Condemnatum.* ſ. coheredi. & ſic eſt inſti. de vul. ſubſti §. ſi. Arg. tamē cótra. eſt huic dicto. j. ſi cer. pe. ſi & me. in ſi. Azo. Itē cótra.

Eа quæ non fuere diuiſa in vita, veniũt diuidenda poſt mortem. Bartolus.

XXXII. IDEM libro ſecundo Reſponſorum.

Qvę pater inter filios [b] non diuiſit, poſt datas [c] actiones vice diuiſionis ad ſingulos pro hereditaria portione pertinent: modò ſi cætera quæ non diuiſit, in vnum [d] generaliter non contulit, vel res datas [e] non ſequuntur.

Quod vni ex coheredibus obuenit ex diuiſione: ſi eſt obligatum pro omnibus, eſt tuendum. Bartolus.

XXXIII. IDEM libro ſeptimo Reſponſorum.

Si paterfamilias ſingulis heredibus fundos legando, diuiſionis arbitrio fungi voluit, nó aliter partem ſuam coheres præſtare cogetur, quàm ſi vice mutua partem [f] nexu pignoris liberam conſequatur. [g]

Æſtimatio quæ fit tempore diuiſionis, nõ facit petitionem. Bartolus.

XXXIIII. IDEM libro octauo Reſponſorum.

Seruos [h] inter coheredes tẽpore diuiſionis æſtimatos, nó emendi [i] ſed diuidẽdi [k] animo pretiis adſcriptos videri placuit: quare ſuſpenſa conditione mortuos, tam heredi [l] quàm fideicommiſſario deperiſſe.

Inter patrem & filium ex cauſa dotis conſiſtit donatio. Bartolus.

XXXV. IDEM libro duodecimo Reſponſorum.

Pomponius Philadelphus [m] dotis cauſa prædia filiæ, quã habebat in poteſtate, [n] tradidit: & reditus eorum genero ſolui mandauit. an ea præcipua filia retinere poſſit, cum omnes filios heredes inſtituiſſet, quærebatur. Iuſtam cauſam [o] retinendæ poſſeſsionis habere filiam: quoniam pater prædia de quibus quærebatur, dotis eſſe voluit, & matrimonium poſt mortem quoq; patris ſteterat, reſpõdi. filiã etenim quę naturaliter [p] agros tenuit, ſpecie dotis, cuius capax fuiſſet, defendi. [q]

Hæc exceptio, ſibi non competit in agendo, non poſſe opponi poſt ſententiam: nec reddit iudicium retro nullum: & ſolutum ante litis æſtimatæ ſententiã, non repetitur vt indebitum. Bartolus.

XXXVI. PAVLVS libro ſecundo Quæſtionum.

Cvm putarem te coheredẽ meum eſſe, ídque verum non eſſet, egi tecum familiæ erciſcundæ iudicio: & à iudice inuicem adiudicationes & cõdẽnationes factæ ſunt. quæro, rei veritate cognita, vtrum condictio inuicẽ competat, an vindicatio: & an aliud in eo qui heres eſt, aliud in eo qui heres nõ ſit, dicendum eſt. Reſpondi, qui ex aſſe heres erat, ſi cum putaret ſe Titiũ coheredem habere, acceperit cũ eo familiæ erciſcundæ iudicium, & condemnationibus factis ſoluerit pecuniam: quoniam ex cauſa iudicati [r] ſoluit, repetere non poteſt. Sed tu videris eo moueri, quòd nõ eſt iudiciũ [ſ] familiæ erciſcundę niſi inter coheredes acceptũ. Sed quãuis non ſit iudicium, tamen ſufficit ad impediendam repetitionem, quòd quis ſe putat condemnatũ. [t] Quòd ſi neuter eorum heres fuit, ſed quaſi heredes eſſent, acceperint familiæ erciſcundæ iudicium: de repe-

C.de iur.& fa.igno.l.ſi poſt di. Sol.ibi ſine iudice facta fuit. Ac.

a *In altero.* vt neuter ſoluens repetat.

b *Condictionem.* ſ.indebiti pro vna dimidia.ſ.parte mea quã volui in eũ transferre,& trãſtuli.pro alia vero dimidia,quam putabam eſſe ſuã, dabitur condictio reſpectu poſſeſſionis,non dominij.nam cum rem meam quaſi tuã trado,nõ tranſfertur dominium: vt infra de condic.cau.da.l. dedi.§.ſi quis quaſi ſtatu liber. Et pro hac ergo eadẽ dimidia datur mihi rei vind.ex quo dominium non tranſtuli. Nec ergo teneor de euictione. nam tunc non euincerem: vt infra de euict. l.vindicãtem. Et de hac euictione diximus.ũ.eo. heredes.§.pe.& infra de verb.oblig. qui Romæ. in fi.Accurſius.

Qvi familiæ.] *CASVS.* Si voco te ad iudicium quaſi coheredem, vt bona diuidam[a]: nõ propter hoc confiteor te coheredem ſi aliàs non es. Viuia.

c *Non confitetur.* ſcilicet eo ipſo, vt ſibi ſcilicet prætudicet,perinde ac ſi confeſſus eſſet in iure: niſi in cauſa perſiſtat vſque ad ſententiam: vt ſupra.l.proxi. quæ eſt contra. Vel non confitetur, ſi probet contrariũ eſſe: vt.j.de confeſ.l.non fatetur. Vel lis hic nõ erat conteſta. & ſic porrigés libellum nõ prætudicat ſibi. Accurſius.

† *Bal.ſ.l.1. in fi. verbis ſuis. allegat iſtũ tex. pro ſingulari in cõſi. l. inbemus nulli. poſt prin.C. de ſacroſã. Eccleſ. ſed ſalua pace & reuerentia tãti viri ſi iſte tex. bene cõſideretur, non probat illud ad quod eũ pendere Bal. vt dicitur hic in omnib⁹ interpre. Beleg.*

Vtius.] *CASVS.* Si ego & ſoror mea emancipati à patre curatores habeamus, cum ſimus adulti: qui curatores diuiſerunt patrimonium quo ad geſtionem: vel fecimus nobis alimẽta conſtitui à iudice:múc ſoror dicit me plus de alimentis, vel de aliis rebus,puta ex reditu prædiorum cómunium percepiſſe:an tenear ſorori, quæritur. Et reſpond. quòd nõ,ſi plus mea parte nõ percepi, licet ſoror mea minus ſua parte habeat.

d *Fratres.* maſculinum concipit fœmininum.nam appellatione fratris,ſoror continetur:vt infra de leg.iij.Lucius.§.quęſitum.& ſupra de pac.tres fratres.Accurſius.

e *Hi.* ſcilicet curatores.

f *Singulis.* adultis.

g *Patrimonium.* id eſt eorum bona.nec enim eorum pater deceſſerat.alioquin fruſtra poneret de emãcipatione. Et quod dicit,diuiſerunt:ſcilicet quo ad geſtionem,& fructuum perceptionẽ: & ita pro nulla habetur in prætudiciũ minorum: vt.C.de admi.tut. l.ij.nam & ſ.ſubiicit prædiorum cómunium. vnde appareat quòd proprietatem noluerunt diuidere. Vel dic, voluerunt,ſed nó potuerunt: vt.C.de admi.tut.lex quæ.ſecundum Azo.

h *Diuſerunt.* curatores.

i *Acceperit.* de reditu prædiorum.

k *Nullam.* imo videtur quòd ſic: vt.ũ.eo.itẽ Labeo. j.rñ.quæ eſt contra.Sol.hic ſoror partem ſuam conſecuta erat: ideóque non agit,eũ frater ſua portione plus nó habuit. vel ibi plus ſua parte habuit:hic non. Hoc non valet.vel ſpeciale hic in pecunia: vt & illud.j.ſi cer.pet.nã & ſi.§.ſi.ſec⁹ ſi alio theſauro. Vel ſol.vt ibi.

l *Aprætore.* quod plerúque poſtulatur: vt.C.de ali.præ.l.ſi.

titione idẽ in vtriſq; dicendum eſt,quod dixim⁹ in altero[a]. Plane ſi ſine iudice diuiſerint res, etiã condictione[b] earũ rerum quæ ei ceſſerunt quę coheredẽ eſſe putauit, qui fuit heres,cõpetere dici poteſt:nõ enim trãſactũ inter eos intellegitur, cùm ille coheredem eſſe putauerit.

Verba enuntiatiua propter aliud emiſſa, vim irrenocabilis confeſſionis non habent. b.d.iſta.d.no. Bartolus.

B

XXXVII. SCAEVOLA libro duodecimo Quæſtionum.

QVi familiæ erciſcundæ iudicio agit, non cõfitetur[c] aduerſarium ſibi eſſe coheredem.

Iſta lex allegatur, quòd minores poſſunt ſter ſe dividere ſalua quo ad cultură & reditus, licet nõ quo ad proprietatẽ. & ſi fuit aqualitas ſeruata, debet eſſe diuiſio firma. B.

XXXVIII. PAVLVS libro tertio Reſponſorum.

LVcius & Titia fratres[d] emancipati à patre adulti curatores acceperunt:hi[e] communes pecunias ex reditib⁹ redactas,ſingulis[f] ſubminiſtrauerũt:poſtea omne patrimoniũ[g] diuiſerũt[h], & poſt diuiſionem Titia ſororLucio fratri ſuo cœpit quæſtionem mouere, quaſi amplius accepiſſet[i] quàm ipſa acceperat: cum Lucius frater eius non amplius ſua portione, immo minus quàm dimidiã cõſecutus ſit. Quæro,an Titiæ cõpetat aduerſus fratrẽ actio. Paulus reſpõdit, ſecundum ea quæ proponuntur,ſi Lucius nõ amplius ex reditu prædiorũ communium accepit,quàm pro hereditaria portiõe ei cõpeteret, nullã[k] ſorori eius aduerſus eũ cõpetere actionẽ. Idem reſpondit cum ex decretis alimentis à prætore[l] amplius fratrem accepiſſe diceret,quàm ſororẽ:non tamen vltra partẽ dimidiam.

Qui plurimum in cauſa cõmuni,repetit ex pẽſus prorata.b.d.Intellige,ſi in cauſa propria non erat aliàs tamẽ expenſurus,quia tunc repetit,aliàs non. Bartolus.

C

XXXIX. SCAEVOLA libro primo Reſponſorum.

EX parte heres inſtitut⁹ cauſam de totis bonis,quã omnes heredes patiebantur[m] ob inultam mortẽ,ſuſcepit, & obtinuit[n]. coheres ab eo partem ſuam petebat,nec partem ſumptuũ factorũ in litem præſtare volebat. Quæſitum eſt an doli exceptio noceret. Reſpondi: ſi idcirco amplius[o] erogatũ eſſet, quòd ipſius quoque cauſa defenſa eſſet,habendam rationem ſumptuũ. Sed & ſi omiſerit doli exceptionẽ,agere poteſt de recipienda portione ſumptuum.

Pater qui contemplatione dotis relinquit minorẽ partẽ filio quàm filiæ, videtur eam liberare à dotis collatione. b.d.& eſt notandũ. Bal ſecũdũ Bar ſic ſummatim: Quo ad collationẽ teſtatus videtur decedere, qui in codicillis de omnibus bonis diſponit. Bar.

D

Inteſtatò moriens codicillis prædia ſua omnia & patrimonium inter liberos diuiſit,ita vt longe amplius filio quàm filiæ relinqueret.quæſitũ eſt, an ſoror fratri dotem cõferre deberet. Reſpondi,ſecundũ ea quæ proponerentur,ſi nihil indiuiſum[p] reliquiſſet,rectius dici ex

Ex parte.] *CASVS.* Si Titi⁹ me & te here.inſtituit:& Sei⁹ cõtra nos here.poſsidétes egit:& ego defendi,& abſolutus fui: potero tibi pro tua parte here.agéti exce.doli obiicere ſi ſoluere nolis partẽ ſumptuũ.& ſi omiſi exce.doli,pro parte quã tibi tradidi,agere potero cõtra te heredẽ petitione hęredis. [*INTESTATO.*] Titius in codicillis ſuis prędia & bona alia inter filios diuiſit: adeo q̃ nihil fuit indiuiſum: & plus etiã reliquit filio quã filiæ. nunquid confert filia dotẽ? Et rñ.q̃ non: ſed ceſſat collatio. Itẽ dicitur hic decedere iteſtatus, quia nõ fecit teſtamentũ, ſed codicillos: vt infra.de fideicom.hered.§.ante. [*SERVO.*] Duos ſcripſi heredes.ſeruo qui habebat.xv.an.libertatem reliqui, vt eſſet liber poſt.xxx. an. non ante. Item eidẽ aliména legaui.vnus heres p̃ſtitit legata. tandẽ deceſſit ſeruus.nunquid iudicio famil.erciſ.conſequetur à cohere.parte eorũ quæ ſoluit ſeruo? Et rñ.q̃ nõ quia non valuit legatũ: cum ſeruo ſuo dominus legauit. [*FILIVS.*] Ego & Titius frater me⁹ here. communem habebamus. Titius aſſumptus in officio, debitor reipublicę factus eſt. vult iſte Titius ex bonis communibus ſoluere. quæritur an poſsit? Et rñ.q̃ nõ.videtur q̃ poſsit: quia pater dum viuebat hoc fecit,tamẽ eſt ſecus: vt dixi. [*DVOS.*] Inſtituí duos ſeruos meos here. cuilibet ſeruũ prælegaui cũ peculio: & anteq̃ decederẽ,ſeruũ vni prælegaui: pręlegatum manumiſi. an peculium inter eos debeat diuidi,quæritur. Et rñ.quòd diuidi debet:nõ autẽ eſſe illius cui ſlegatus ſeruus fuit. [*PATER INTER.*] In codicillis bona inter filios męos diuiſi. & poſtea teſtamẽto cõdito cõfirmaui codicillis illis here. in teſtamẽto inſtitutis relinquendo. Item præcepi quòd vnuſquiſque onus æris alieni quod habet vel habuit,ſuſtineret. vnus filiorũ me patre præſente pecuniã accepit mutuam,& creditori prædia ſibi aſſignata obligauit. poſtea ſoluit creditori. iſte filius vel creditor illa prædia diſtraxit.certè alter filius non tenetur ad aliquid.

m *Patiebantur.* à quodam qui agebat contra omnes peti.here.

n *Et obtinuit.* ſecus ſi perdiderit:quia tũc ſumptus nõ repetit: vt j.iud.ſol.iam tamen.§.in hac.Sed procurator cum mandato indiſtincte repetit: vt.C.man.l.& ſi contrariã. Quidam tamen dicunt etiam geſtorem ſuccumbentem repetere ſi vtiliter cœpit defendere, licet malus exitus ſit ſecutus: vt ſupra de neg.geſt.ſed an vltro.§.is qui.ſecus ſi non vtiliter fuit cœptum: vt fuit in.d.l.iudicatum ſol.iam tamen.§.in hac.ſed prima placet.

o *Amplius.* poteſt enim eſſe q̃ non: vt ſi prius quã cõmunẽ cauſam ſuſciperet p̃ ſe,ſalaria p̃miſerit,& expẽſas fecit,nec oportuit eum aliquid plus expendere: aliàs repetit: vt hic,& ſupra de neg. geſt.qui aliena.§.fi. & arg.infra pro ſo.l.cum duobus.§.quidam.

p *Indiuiſum.* quid autem ſi aliquid remanſit indiuiſum? Reſp.on. non ceſſaret collatio: vt.C.de col.l.filiæ dotem.ſed hic præſumitur contra, tum quia nihil remanſit indiuiſum: tum quia plura filio reliquit: & hoc etiam expreſsit, quòd ideo maiorem partem

filio

filio aſsignabat, quòd filiæ dotē concederet: vt hic innuit ſtatim, & dicitur. ī. de rei vin. l. emptor. §. fi. aliàs autē eſſet contra quod eſt. C. de col. l. ij. & in auth. ex teſtamento.

a *Cum erit.* tunc petendam cum erit &c.

b *Triginta.* dominus: vel verius, ſcilicet ſeruus.

c *Mortis ſuæ.* ſcilicet teſtatoris.

d *Viueret.* ſcilicet ſeruus cui libertas impoſita fuerat. Accurſius.

* *Hal. Stibi.*

e *Heres.* apud quē non morabatur.

f *Præſtiterat.* coheredi. partem enim ſumptuum dabat ei: & ille retinebat ſeruum apud ſe. Accurſius.

g *Debita fuiſſe.* ſcilicet ciuiliter, debita tamen ſunt ex voluntate defuncti naturaliter: vnde offi. iudi. ſeruus alimenta petere poteſt: vt infra de ali. lega. l. ſeruos. & ī. de vſufruct. l. dominus. §. fina. & facit infra de ann. leg. l. ſeruus.

h *Non poſſe.* ſcilicet à coherede, apud quem morabat: vt ſupra quæſiuit.

i *Non poteſt.* immo videtur quòd ſic: vt ſupra eo. ſi filia. §. Neratius. quæ eſt contra. Solu. ibi fuerat pater profeſſus.

k *Socij eſſent.* ex conuentione: vt infra pro ſo. cū duobus. §. Papinianus. & §. idem Papinianus.

l *Et pater.* repete, & licet.

m *Fauſtus.* quia pro eo ſoluit reipublicæ, vel geſsit quædam pro eo in magiſtratu: vnde pro hoc videbatur velle facere tantūdem. ſed non eſt ita, vt hic dicit. Accurſius.

n *Cum peculio.* ſcilicet prælegauit. Azo.

o *Viuo teſtatore.* ſi verò teſtatore mortuo, remanet prælegatū ī peculio: vt infra de pecu. lega. l. tunc inutile.

p *Deinde pater.* ſcilicet deceſſerit.

q *Ad vtroſque.* nā cum ſit acceſsio, extincto principali, & acceſſorium: vt infra de pecu. lega. l. j. & ij. & inſtit. de leg. §. ſi ſeruus. Accurſius.

r *Diuiſit.* ſcilicet in codicillis. Azo.

ſ *Non eſſe præſtandum.* nam non mutatur poſtea voluntas: niſi expreſſe hoc dicatur: vt infra de leg. iij. l. ſi quis. in princip.

Si ex aſſe.] CASVS. Fideicōmiſſario vtile iudicium fami. erciſc. competit ad petendum ſibi relictum. Viuia.

t *Si ex aſſe.* idem ſi ex parte. & facit infra ad Trebel. l. ita tamen. §. ſi ex Treb. in fi. illius. §.

volūtate defuncti collationem dotis ceſſare. Seruo* libertatē dedit, qui erat annorum quindecim, cum erit [a] annorū triginta [b]. eidem ex die mortis ſuæ [c], quoad viueret [d], cibariorū nomine denarios denos, veſtiarij denarios vigintiquinquē præſtari ſe velle ſignificauit. quæſitum eſt an vtile eſſet cibariorū & veſtiariorum legatum, cum Stichus ante libertatis tempus deceſſerit: & an ſi non eſt vtile, heres [e] qui præſtiterat [f], à coherede repetere poſsit apud quem morabatur. Reſpondi, non quidem debita fuiſſe [g]: ſed ſi id quod datum eſt, in alimenta conſumptum ſit, repeti non poſſe [h].

Debita contracta per vnum ex fratribus communem hereditatem poſsidentibus, non vniuersi de communi ſoluenda. h. d. eſſe notabitur. §. Bartolus.

Filius reipublicæ debita quæ poſt mortem patris contraxit, fratri ſuo pro parte hereditaria reputare non poteſt [i], ſi non in omnibus ſocij eſſent [k]: licet hereditatem paternam communem haberent, & pater [l] pro altero filio in patria magiſtratu functus [m] deceſsit.

Per mortē principali facto teſtatoris, perimitur acceſſorium. Bartolus.

Duos filios ſcripſit heredes, & certos homines vnicuique eorum prælegauit [n], in quibus vni Stephanum cum peculio [o]. is viuo teſtatore [o] manumiſſus deceſsit: deinde pater [p]. Quæſitum eſt, an id quod in peculio habuit Stephanus prius quàm manumitteretur, ad vtroſque filios pertineat: an verò ad eum ſolum cui cum peculio prælegatus fuerat. Reſpondi, ſecundum ea quæ proponerentur, ad vtroſque [q]. Pater in filios diuiſit [r] bona, & eam diuiſionem teſtamento confirmauit: & cauit vt æs alienum quod vnuſquiſque eorum habet ſiue habebit, ſolus ſuſtineret. poſtea vnus ex filiis cum pecuniam mutuaretur, interuenit pater, eiuſque conſenſu prædia quæ filio adſignauerat, pignori data ſunt. poſt mortem patris eadem prædia idem filius poſſedit. vſuras ſoluit. quæro an familiæ erciſcūdæ iudicio, ſi prędia pignori data diſtrahat creditor, aliquid eiā coherede prę ſtandum ſit. Reſpondi, ſecundum ea quæ proponerentur, non eſſe præſtandum [ſ].

XL. GAIVS libro ſecundo Fideicommiſſorum.

B SI ex aſſe [t] heres inſtitutus rogatus ſit mihi partē aliquam reſtituere, veluti dimidiam: vtile familiæ erciſcundę iudicium rectè inter nos agetur.

Cauſa nullitatis pertinet ad iudicem appellationis, qui poteſt ſententiā pro parte cōfirmare, & pro parte nulla pūtiare. Bart.

XLI. PAVLVS libro primo Decretorum.

QVædam mulier* ab iudice appellauerat, quòd diceret eum de diuidenda hereditate inter ſe & coheredē non tantum res, ſed & libertos diuiſiſſe, & alimenta [u] quæ dari teſtator certis libertis iuſsiſſet. nullo [x] enim iure id eū feciſſe [y]. C Ex diuerſō reſpōdebatur, conſenſiſſe eos diuiſioni, & multis annis alimenta ſecūdum diuiſionem præſtitiſſe. Placuit ſtandum eſſe alimētorū præſtationi. Sed & illud adiecit, nullam eſſe [z] libertorum diuiſionem.

* *Camelia Pia ab Hermogene, vt conſtat ex. l. vlt. de in. ius voc. iſcripto cum & vna ipſa oſtēdit eandē ſpecie vtroque loco tractari. L. R.*

Debitum ab vno ex heredibus, poteſt præ legari. Baldus.

XLII. POMPONIVS libro ſexto ad Sabinum.

SI ita legatum fuerit vni ex heredibus: *Quod mihi debet, præcipito*: officio iudicis familiæ erciſcundæ cōtinetur ne ab eo coheredes exigāt. nā & ſi quod alius deberet, præcipere vnus [a] D iuſſus fuerit, officio iudicis actiones ei præſtare debebunt prō portione coheredis [b].

Licet maior pars heredū diſſentiat, vnus ſolus ad diuiſionem prouocat. Baldus.

XLIII. VLPIANVS libro trigenſimo ad Sabinum.

ARbitrum [c] familiæ erciſcūdæ vel vn' petere poteſt [d]. Nam prouocare apud* iudicē vel vnum heredē poſſe [e] palam eſt. Igitur & præſentibus [f] cæteris & inuitis poterit vel vnus arbitrum poſcere.

* *Ad iudicē.*

QVædam.] CASVS. Ego hered. communem cum muliere habebam. agimus hoc iudicio: & iudex qui de hoc cognoſcit, inter nos diuiſit libertos & alimenta. nunquid valet diuiſio? Dicitur quòd ſic. & videtur quòd non: quia aliud fecit quàm haberet. Itē videtur ꝙ valeat: quia ratā videmur diuiſionē habere ſoluēdo aliměta. ſecundo eſt, quia præſtatio alimentorum valet: ſed libertorū diuiſio nō valet. Viuianus.

u *Et aliměta.* ſ. diuiſiſſe. & in hoc bene, ſed in libertis malē: vt hic mulier allegat, & bene: vt. j. de iure pat. l. fi. & de ali. le. l. iij. §. ſolent. Accur.

x *Nullo.* & ita appellauit à certo capitulo de libertis. Accurſius.

y *Feciſſe.* quia nō ſunt in bonis.

z *Nullam eſſe.* non ergo appellatio confirmauit ſententiā: vt infra de ap. ſi expreſsim. Sed quomodo pro parte valet, & pro parte non res iudicata: vt ſupra. e. l. in hoc iudicio. quæ eſt contra? Solu. vt ibi.

Si ita.] CASVS. Si te debitorem meum & Titium heredes inſtituā & tibi debitum prælego: nihil Titius à te poteſt exigere: quia & ſi ti bi heredi legaui qđ ali' extraneus mihi deberet, coheres teneretur tibi cedere actionē pro ſua parte.

a *Vnus.* ſcilicet heredū à teſtatore. Accurſius.

b *Coheredis.* quod enim in alterius perſona, hoc & in tua præſtat: vt. j. de condict. indeb. l. frater à fratre. & facit. j. eo. l. inter. §. j. & C. eo. ſiqua.

ARbitrum.] CASVS. Coheredes mei nolebant facere diuiſionē bonorum. quæritur an cogere eos poſsim? Et reſpon. quòd ſic: & quāuis maior pars heredum diſſentiat, ego tamen ſolus ad dicta diuiſionem poſſum prouocare. Viuia.

c *Arbitrum.* id eſt iudicem delegatum, vel ordinarium.

d *Poteſt.* ſcilicet cæteris ſcientibus & conſentientibus. Accurſius.

e *Poſſe.* etiam ignorantib' cæteris: vt addat prędictis.

f *Præſentibus.* infert ſi ignorantibus, ergo inuitis: vt. j. de ritu nup. l. in eo iure. §. deīde. in caſu tamen non datur iudex aliis inuitis: vt. j. titu. j. l. arbor. §. dē veſtibulo. quæ eſt contra. Sed ibi ſpeciale, ne res non diuidēda diuidatur. Accur.

INter.] CASVS. Si ego & tu ſumus heredes: nunquid poſſumus agere cōmuni diuidundo? Et reſpōdetur ꝙ ſic: & familiæ erci-

ſcundæ. [*SI FAMILIAE.*] Pone caſum vt ſupra eo.ſi ita. [*SI COHEREDES.*] Tres erant heredes: vnus abſens, duo preſentes. rem heredi. vendiderunt pro.xx. & dicebant ſe tantum vendidiſſe pro.x. poterit ipſe qui fuerit abſens, agere vt alia.x. cõmunicentur. [*FRVCTVS.*] Tres erant heredes, vnus fructus hered. percepit. ſi ſciuit, tenetur hoc iudicio directo. ſi ignorabat, tenetur vtili. [*QVI FAMILIAE.*] Planus eſt. [*QVOD EX FACTO.*] Si coheres meus impediat illum quo minus agat: quia teſtator ſub pœna decem promiſit quòd non impediat eum, & ſolueris pœnam: nõ recuperabis à me partem eius: immo & ſi ego propter tuum factũ ſoluero, tu mihi hoc iudicio teneberis. [*SI QVIS.*] Titius volens à me centum petere, conſtituit Seium procuratorem: & cauit ſe ratum habiturum, & heredes ſuos: tantum fui abſolutus, & Titius deceſſit poſtea. Certè ſi vnus heredum eius contrauenit, ille ſolus tenebitur: & ſi ab aliquo herede meorum interim fuerint petita dicta centum, ille ſolus aget. [*VSVFRVCTV.*] Duobus heredibus inſtitutis deceſſi. Item legaui vxori meæ vſumfructum in quodam fundo vt eum haberet donec dos ei ſoluatur. vnus heredum dotem ſoluit: & recuperauit vſumfructũ eum fundo. nunquid poteſt agere ℔ parte cum eoherede vt coheres ſoluat partem? Et reſpondeo quòd ſic: vnde audietur in vtroque caſu.

**inficias ire ſine præpoſitione ad.*

[*SI DVO.*] Præcepit teſtator duobus heredibus ſuis, vt ſtatuam in ſuum honorem ponerẽt: & vnus poſuit: & alius non. poteſt qui poſuit, pro parte ſumptum recuperanda agere. Viuianus.

Depoſita & commodata res non veniunt in ſa. erciſc. iudicium.

a *Communes ſint.* ex hereditaria cauſa, vel aliũde. Patet ergo quòd res commodatæ & depoſitæ non veniunt in communi diuidundo iudicium: quia non ſunt hereditarię, ſed ſunt ex hereditate: vt hic, & ï.tit.j.l.iiij.j. reſpõ. & ï.§.j. & ï.pro ſoc.l.quibus caſibus. Sed contra.ï.eo. & puto.§.fi. Solut. ibi & pro heredi tario ſeruo, ſiue maleficio ab eo commiſſo, agitur communi diuid. & adde quod eſt infra pro ſoc.l.quibus.

b *De cæteris.* ſ. quę nõ ſunt hereditariæ: licet ſint ex hereditate, vt res cõmodatæ & depoſitæ: vt.ï.de peti.here. & nõ tantũ. Accur.

c *Adiudicationes.* id eſt prælegationes quas teſtator adiudicauit alicui heredum. vel dic vt ſonat. Accurſius.

d *Quo plus* vendiderunt pro.xx. dixerunt ſe vendidiſſe pro.x.

e *Hereditatis.* ſi diffiteantur eum coheredem: vt ſupra eo.l.j. & C.eo. in familiæ. Accurſius.

f *Sciret.* alioquin ſi putaret ſuum fundum, & conſumpſiſſet fructus vt bonæ fidei poſſeſſor, non teneretur: vt ſupra tit.j.l.iiij.§. poſt litem. & infra eo. fundus qui. Vel quod verius eſt, immo teneretur vtili actione famil. erciſc. licet pceperit bona fide neſciẽs ſe coheredem: nõ directa, quia non fecit ſicut heres: vt.ï.e. & puto.§.ij. & infra eo. qui erat. nam cum hæc actio imitetur hereditatis pe. & in illa teneatur bo.fi. poſſ. inquantum eſt locupletior: vt ſupra de peti.here. ſed & ſi lege.§.pe. &.§.fi. &.l.illud.§ prædo. & in iſta idẽ dici poteſt, ſecundum Azo.

In iudicio cõmuni diuidundo requiruntur magis exactæ ꝓbationes dominii vel quaſi quàm in iudicio familiæ erciſcundæ. Bal.

XLIIII. PAVLVS libro ſexto ad Sabinum.

INter coheredes etiam communi diuidundo agi poteſt, vt res duntaxat quæ eorum cõmunes ſint [a], & cauſæ ex his rebus pendentes, in iudicium veniant: de cæteris [b] verò in integro ſit familiæ erciſcundæ iudicium.

Prætor debet tueri ſuam adiudicationẽ. Baldus.

Si familiæ erciſcundæ vel cõmuni diuidundo actum ſit, adiudicationes [c] prætor tuetur, exceptiones aut actiones dando.

Si coheredes abſente vno coherede rem vendiderunt, & in ea re dolo malo fecerunt quo plus [d] ad eos peruenirẽt: vel familiæ erciſcundæ iudicio præſtabunt ei qui abfuit, vel hereditatis [e] petitione. Fructꝰ quos ante aditam hereditatẽ ex fundo hereditario heres capit, non aliter familiæ erciſcundæ iudicio præſtare eum Iulianus ait, quàm ſi cum ſciret [f] hereditarium fundum eſſe, ceperit.

Qui familiæ erciſcundæ & communi diuidũdo & finium regundorum agunt, & actores ſunt & rei [g]: & ideo iurare debent, non calumnię cauſa litem intendere [h], & non calumniæ cauſa ad inficias* ire.

Quod heres fecit ex ſuo facto, ſibi imputare debet. Baldus.

Quod ex facto ſuo vnꝰ ex coheredibus ex ſtipulatione hereditaria pręſtat, à coherede non repetet [i]: veluti ſi à ſe heredéq; ſuo dolum malum abſturum defunctus ſpopõdit: vel neque per ſe neque per heredẽ ſuum fore quo minus quis eat agat [k]. immo & ſi reliqui propter factũ vnius teneri cœperint, quaſi cõditio ſtipulationis hereditariæ extiterit, habebunt [l] familiæ erciſcũdę iudicium cum eo propter quem commiſſa ſit ſtipulatio.

Stipulatio facti diuidui cõtra heredem, contra facientem tantum committitur. b.d. iſta. § Bartolus.

Si quis ſtipulat' fuerit [m], Titium [n] heredémque eius ratum habiturum, & Titius pluribus heredibus relictis deceſſerit, eũ ſolum teneri [o], qui non habuit ratum, & ſolum ex heredibus ſtipulatoris acturum, à quo fuerit petitum [p].

Nota caſum, quòd ſoluendo pro herede, ſi non ſoluat, ab eo repetitur. Bartolus.

Vſufructu vxori legato donec ei dos ſoluatur, per arbitrũ familiæ erciſcundæ tã id quod coheredis nomine ex dote ſolutum ſit, recuperari [q] * poteſt: quàm vt coheres ſoluat, effici poſſe Caſsius ait: & verũ eſt [r].

Siduo coheredes dãnati ſint ſtatuam ponere, & altero ceſſante alter eam fecerit, non eſſe iniquũ Iulianus ait familiæ erciſcundæ iudiciũ dare*: vt pars impendiorum boni viri arbitratu præſtetur.

XLV. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

SI quid contendis ex hereditate mihi tecum commune [s] eſſe, quod ego ex alia cauſa meum proprium eſſe dico, id in familiæ erciſcundę iudicium non venit [t]. Dolus quem ſeruus heredis admiſit, in iudiciũ familiæ erciſcundæ nõ venit [u], nisi ſi domini culpa in hoc erat, quòd nõ idoneum ſeruum rei communi applicuerit.

** Flo. recipere.*

** dari.*

g *Rei.* vt & ſupra titu. j.l. iudicium. Sed qui prouocat, eſt pro actore: vt infra titu. j.l. ij. §. fi. &. ï. de iudi. in tribus.

h *Intendere.* vel intendiſſe: vt. C. de iura. calũ. l. ij. §. j. Accurſius.

i *Non repetet.* ſic & infra de reg. iur. l. quod quis. & ſupra de noxa. l. ſi cõmunis familia.

k *Agat.* id eſt actu vtatur.

l *Habebunt.* vt & infra de ædil. edict. l. quòd ſi nolint. §. Pomponius. & infra de verbo. oblig. l. ij. §. item ſi ex facto. Accurſius.

m *Si quis ſtipulatus fuerit.* ſcilicet à procuratore, vel ab ipſo Titio qđ cum procuratore eius facturus eſt.

n *Titium.* ſcilicet eum cuius nomine procurator agebat: vel aliter vt modo dixi.

o *Teneri.* ſcilicet procuratori. vel dic ſtipulatori, ſecundũ primam.

p *Petitum.* vt & infra de verb. oblig. l. eadem. §. Cato. in fin. §. & idem in aliis prætoris ſimilibus: vt infra ad leg. Falcid. pœnales. §. Iulianus. Accurſius.

q *Recuperare.* ſcilicet coheres à coherede.

r *Et verum eſt.* immo non eſt verũ: quia ſuam partem poterat liberare, etiam ſine parte coheredis: vt infra de vſufru. leg. l. cui vſusfructꝰ. quæ eſt contra. Solu. hic de rigore iuris: ibi de æquitate, ſecundum R. argu. j. de cõdi. & demon. l. penult. §. de illo. Vel melius poteſt dos ℔ parte ſolui: & vſusfruct. pro parte definere eſſe: vt ibi: ſed tamen non commode liberatur vna pars ſine reliqua: cũ facta diuiſione proprietatis inter coheredes obtingenté portionem pro parte liberare cõmode non poterunt. Vel dic tertio, agit fami. erciſ. quia res pignori obligatas liberare pro parte non poterat: vt hic, & ſupra. l. coheredes. §. idẽ iuris. licet ab vſufructu poſſet pro parte liberari: vt in. l. contraria. Accurſius.

I quid contendis. IACVS. Ego & tu eramus coheredes. agis contra me fami. erciſ. quendam fundum quem ego ſolus poſſideo, petis diuidi: quia eſt hereditarius. ego nego eum hereditarium: ſed me emiſſe dico. Certè non venit in hoc iudicio, ſed rei vind. petas, ſi vis totum vel partem.

s *Commune.* cum tu non poſſideres.

t *Non venit.* ideo quia diffiteor mihi eſſe commune ex hereditaria cauſa: quare agetur vel rei vind. vel Publiciana: vt argu. infra de excep. l. fundum. &. l. fundi. &. ï. eo. l. j. Accurſius.

u *Nõ venit.* vt dãnari poſſit vt ex ſuo ℔prio cõmiſſo: venit tamẽ vt damnetur

vt dinetur ex ſerui delicto,non dico fami.erc.vt.ſ.eo.l.& puto. §.fi.& no.ĩ.pro ſocio.de illo.&.ſ.de noxa.cũ ſeruus. Vel nõ venit mortuo ſeruo,vel alienato:vt.ĩ.de fur.ſi ſeruus communis.

a *Si maritus.* Diſtinguitur an fuerit factum diuortiũ in vita patris:quo caſu cœperit perſonalis actio contra patrẽ,quę cõtra heredes dabitur cum heredes erunt: an poſt: & tunc incipit contra filium tantũ:cum ipſe poſſit dotem percipere, ſed primo caſu non: cũ non habeat onus poſt mortẽ.

b *Actionem.* natã in vita ſoceri. Accurſius.

c *Pendere.* quia neſcit vtrum poſsit conuenire maritũ,an nõ. Nã ſi heres erit,ipſum pro hereditaria parte & cæteros cõueniet. ſi nõ erit,non poterit conuenire:vt infra de do.prę leg.l.pater dotem.§.ſi prius.quæ eſt contra. Non autem pendet quantum ad hoc vt non habeat locum. Item quãtum ad hoc quin alij teneantur ſtatim & conueniantur pro hereditaria parte:vt infra ſol.matri.l.ſi marito.§.cum pater. Azo.& hoc facto diuortio ante mortem ſoceri.plane &c.

d *Vt tutela.* vt.C.eo.l.ij.&.ĩ.e.ſi filia.§.j. &.ĩ. de iur.do.ſi is qui.§.j.& l.dotis fructus.in princ. Et quod dicit, tutelæ.ſ. legitimæ: vt.ĩ.de tute.l. antepe. Tutela autem teſtamentaria daretur etiã filiofa. vt inſtit. qui datu.poſ.in prin.Accur.

e *Igitur.* quia ſentit onera. Azo.

f *Qui.* aliàs quamuis.

g *Suſtinuit.* aliàs tenuit: & aliàs ſuſtinuit. Et dic etiam modico tempore. vel ponitur quamuis ꝓ quia:vt.C.eo.l.ij.ſecundum Azo.

Actio de dote datur contra heredes ſoceri recipientis dotem:& licet maritus non ſit heres, ei ſubuenitur vt apud eum ſit dos qui ſuſtinet onera matrimonii. Bartolus.

XLVI. PAVLVS libro ſeptimo ad Sabinum.

SI maritus[a] ſub conditione à patre heres inſtitutus ſit,interim de dote vxoris actione[b] pendére[c]. Planè ſi poſt mortẽ ſoceri diuortium factũ ſit,quãuis pendente cõditione inſtitutionis,dicẽdum eſt præceptioni dotis locũ eſſe: quia mortuo patre quædam filios ſequuntur etiã antequam fiant heredes,vt matrimonium, vt liberi,vt tutela[d]. Igitur[e] & dotem præcipere debet qui[f] onus matrimonij poſt mortem patris ſuſtinuit[g]. & ita Scæuolæ quoque noſtro viſum eſt.

In ſucceſſorem ſingulare ex neceſſitate, tranſit inſtantia iudicii. Bartolus.

XLVII. POMPONIVS libro vicenſimoprimo ad Sabinum.

IN iudicio familiæ erciſcũdæ, vel cõmuni diuidundo, ſi dũ res in arbitrio[h] ſit,de iure[i] prędij controuerſia ſit, placet omnes eos inter quos arbiter ſumptus ſit, & agere[k], & opꝰ nouũ nũtiare[l] pro ſua quẽque parte poſſe.& cum adiudicationes ab arbitro fiant: ſi vni adiudicetur totus fundus,caueri oportet,vt quę ex his actionibꝰ recepta[m] fuerint,reddãtur[n]:aut[o] quę in eas impenſæ factæ fuerint,præſtẽtur[p]. Et ſi cũ res in iudicio[q] eſſet,eo nomine[r] actũ[s] nõ fuerit,cum ſequi* integrã actionẽ cui totus fundus adiudicat' fuerit,aut pro quacũque parte adiudicatus[t] erit. Item quę res moueri[u] poſſint, & in ea iudicia[x] veniãt,ſi interea ſubreptæ ſint,furti agere[y] eos quorũ illtę fes periculo fuerunt,poſſe.

Plures heredes vnius hereditatis debent vnũ procuratorem cõſtituere,non ſeparatim agere.hoc dicit lex iſta. Bartolus.

XLVIII. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

SI familiæ erciſcũdæ vel cõmuni diuidũdo vel finium regũdorũ actum ſit, & vnus ex litigatoribꝰ deceſſerit pluribus heredibus relictis, nõ poteſt in partes iudicium[z] ſcindi:ſed aut omnes heredes[a] accipere id debent: aut dare vnum procuratorem[b], in quem omniũ nomine iudicium agatur.

Qui vendit ex neceſſitate,nõ tenetur de dupla promittere: & cautio quã nõ debet interponi,interpoſita cõmittitur. Itẽ quod quis facit ante aditã hereditatẽ, in directũ erciſcunda iudicia non venit. Itẽ pro ſepeliẽdo defuncto ante aditã hereditatẽ iuſſu iudicis heredes hereditaria poſſunt vendere. Bartolus.

XLIX. VLPIANVS libro ſecundo Diſputationum.

QVi erat heres ex parte inſtitutus, teſtatorem iuſſus à prætore[c] ſepelire, ſeruum cui erat teſtamento data libertas, ideo diſtraxit[d], duplámque[e] promiſit: & ex ea cautione conuentus[f] præſtitit.

a *Reddatur.* ſcilicet ei cui fundus eſt adiudicatus. Azo.

o *Aut.* prõ et.

p *Præſtentur.* ab illo cui eſt fundus adiudicatus. Azo. Vel dic expenſas * conſequi. ſuiſſe factas in lite qua proponuntur confeſſorię actiones ab vnoquoque inquantum intereſt vniuſcuiuſque cõtra ſeruitutem non fieri: vt ſupra ſi ſer.vind.l.loci.§. ſi fundus. &.l.& ſi fortè. §.ſi ædes.

q *In iudicio.* ſcilicet fami.erciſ. vel communi diui. Azo.

r *Eo nomine.* quia fiebat cõtra ſeruitutem ſociis vel coherebus debitam. Accurſius.

ſ *Actum.* ſ.confeſſoria à coheredibus.

t *Parte adiudicatus.* ſcilicet alicui,aget ipſe. Sed contra infra de actio.& obliga.l.quæcumque.& infra de no.oper.nun.l. non ſolum.§.fina.& diuerſimode contradicũt. Solu.aliud in voluntaria alienatione,vt ibi:aliud ĩ neceſſaria, vt hic: ſecundum Io.

u *Moueri.* nam immobiles non cadunt in furti vitium,vel rapinę:vt inſtitu.de vſucap.§. quod autem.

x *In ea iudicia.* fami.erciſ.& communi diui.

y *Agere.* ſcilicet omnes dominos,etiã ſi vni tantũ fuerit adiudicata:nec enim ſpectatur interſit mea vel non eo tempore quo ago,ſi interfuit eo tempore quo furtum fuit factum: vt infra de fur.inter omnes.j.reſpõ. &.§.hæc actio.

z *Si familia erciſcũda. Iudiciũ.* i.ſententia,vt vnicuiq; eorũ portio ſua adiudicetur:quia omnes pro vna parte computantur.

a *Heredes.* ſcilicet coheredis decedentis loco vnius perſonæ.

b *Procuratorem.* vt.ĩ.de procur.l.licet.§.ſi plures. Accurſius.

Seruitutis vatione an poſſit fieri nuntiatio.

l *Nunciare.* ratione ergo ſeruitutis ſit nuntiatio:vt hic. Sed contra.j.de ope.no.nun.l.qui viam. Solu.hic in ſeruitute vrbana:ibi in ruſtica. Vel nuntiatur non domino prædij debentis ſeruituté, ſed alij:vt.ĩ.de remiſ.l.j.§.idem Iulianus.pro perſonali autẽ vt ꝓ vſufru.cõſtat nõ poſſe nũtiari:vt.j.de ope.no.nun.l.j.§.ſi.&.l.ij.

m *Recepta.* ſcilicet à coheredibus. Sed nonne in ré ſuam debet conſtitui procurator,vel habebit ſuo nomine vtilẽ:vt.ĩ.eo.l.plane.&.l.ſi pignori res.nec enim imminet litigioſi vitium:vt.C.de litig.l.ſi. Reſpond.hoc eſt in arbitrio eius cui res eſt adiudicata, agat ipſe, an is perficiat cauſam qui eam inchoauit: quia merita cauſæ nouit.ſed in.l.ſi pignori. coheres non cœperat agere cui erat præſtita pecunia,ſecundum Azo.

n *Reddatur.* ſcilicet ei cui fundus eſt adiudicatus. Azo.

o *Aut.* prõ et.

p *Præſtentur.* ab illo cui eſt fundus adiudicatus. Azo. Vel dic expenſas * conſequi. ſuiſſe factas in lite qua proponuntur confeſſorię actiones ab vnoquoque inquantum intereſt vniuſcuiuſque cõtra ſeruitutem non fieri: vt ſupra ſi ſer.vind.l.loci.§. ſi fundus. &.l.& ſi fortè. §.ſi ædes.

q *In iudicio.* ſcilicet fami.erciſ. vel communi diui. Azo.

r *Eo nomine.* quia fiebat cõtra ſeruitutem ſociis vel coherebus debitam. Accurſius.

ſ *Actum.* ſ.confeſſoria à coheredibus.

t *Parte adiudicatus.* ſcilicet alicui,aget ipſe. Sed contra infra de actio.& obliga.l.quæcumque.& infra de no.oper.nun.l. non ſolum.§.fina.& diuerſimode contradicũt. Solu.aliud in voluntaria alienatione,vt ibi:aliud ĩ neceſſaria, vt hic: ſecundum Io.

u *Moueri.* nam immobiles non cadunt in furti vitium,vel rapinę:vt inſtitu.de vſucap.§. quod autem.

x *In ea iudicia.* fami.erciſ.& communi diui.

y *Agere.* ſcilicet omnes dominos,etiã ſi vni tantũ fuerit adiudicata:nec enim ſpectatur interſit mea vel non eo tempore quo ago,ſi interfuit eo tempore quo furtum fuit factum: vt infra de fur.inter omnes.j.reſpõ. &.§.hæc actio.

z *Si familia erciſcũda. Iudiciũ.* i.ſententia,vt vnicuiq; eorũ portio ſua adiudicetur:quia omnes pro vna parte computantur.

a *Heredes.* ſcilicet coheredis decedentis loco vnius perſonæ.

b *Procuratorem.* vt.ĩ.de procur.l.licet.§.ſi plures. Accurſius.

D QVi erat.]CASVS. Teſtator duos inſtituit heredes:& ſeruo libertatem reliquit.antequam adirent, præcepit iudex vni here.vt ſepeliret teſtatorem: & ideo vẽdidit dictum ſeruum: & cauit de dupla ſi euinceretur. ſeruus euincit ſe in libertatem cũ ſtipulatione.quæritur an poſsim hoc iudicio recuperare à coherede.ſed antequam hanc.q.ſoluat,proponit aliam:ſcilicet an debuerit cauere de dupla? Et dicit quòd non: quia ex neceſſitate vendidit:ſicut ille nõ tenetur cauere qui exequitur ſententiam alicuius iudicis. Poſtea ſoluit primam dicens,an hoc fecit heres erráns ante aditam here.& non venit in iudicio iſto directo:quia ad hoc vt directum habeat locum,oportet vt eſſet inſtitutus,& quòd adierit.ſed venit in vtile quod eiuſdem eſt effectus.aut fecit poſt aditam:& tunc venit in directo. Viuianus.

c *Aperatur.* quod fieri debuit: vt infra de relig.at ſi quis.§.ſi cui. ſed pro ipſo monumento faciendo agitur mandati contra eum cui teſtator mandauit: vt infra man.l.ſi vero non remunerandi. §.fina.& intellige hoc iuſſum ante aditam hereditatem:vt ex ſequentibus apparet.

d *Diſtraxit.* vt ex præcepto prætoris ſepeliretur.

e *Duplam.* aliàs duplum, ſcilicet promittendo:& aliàs duplam.

f *Conuentus.* quia euicit ſe in libertatem.

a *Implere*.id eſt cauere de euictione : vt hic,&.ĩ. de euictio.l.ſi pignora.ſed ille tenetur,cui ſolutio proficit : vt infra eod.tit.l.ſi plus.§.j.&.C.de euicti.ſi ob cauſam.

b *Suſcipientis*.ſcilicet ex neceſsitate rem vendere.Accurſius.

c *Voluntate*.id eſt voluntariè diſtrahentis. ſic &.C.de neg.geſt. tutori.& ſupra eodem ſi pignori.circa fi.& ſupra de alie.iu. mu.cau. fa.l. qui redhibito.

d *Prætor debet*. ſcilicet nulla facta promiſsione.

* *de dupla cauere*

e *Canis*. vendens vt meus executor, ſecundum primas ſolutiones. vel vendens vt ſuas, licet iuſſu prætoris,ſecũdum Azo. & ſecundum eum non tenetur.

Cautio erronea quandoque conuertitur.

f *Committetur*. Not. hic erroneá cautionem committi:& ſic eſt contra.ĩ. ſi quis cau.ſed & ſi.§. fi. & infra de dona. ſi patronus.& infra de fideiuſſor.ſi quis poſt. &.j. vt in poſſ. legat. l.j. in prin.&.§.j.&. j. de iur. & fac.igno. l. iuris.&.l. error. quibus omnibus dicitur, quòd ex erronea cautione cum effectu non agitur. Sol. potes dare ſpeciales reſpõſiones : vt in illa, ſi quis cau. ſit circa iudicia ſpeciale.Item in illa de dona.ſit facta promiſsio à patrono, viuente adhuc liberto in cuius bonis fiebat promiſsio. Item in illa,de fideiuſſ. nullæ erant reliquiæ principalis : vnde acceſsoria naſci non poteſt. Item in illa, vt in poſſeſſ.leg. ſit ſpeciale ratione vltimæ voluntatis. Item in illa, de iuris & fac. igno. dicas quòd nec videtur prodeſſe alicui , nec nocere iuris error:cum emptori non fiat niſi quod fieri eſt cõſuetum emptoribus. Vel dic ſecundum Azo. quòd vno verbo poſſunt tolli omnes iſtæ contrarietates:vt dicas, committitur ſtipulatio in tantum in quantum agereti ex empto nulla interpoſita cautione: ſcilicet ad intereſſe: vt.d.l.ſi quis cautionibus.vel ſi in nihilum poterat agi,non agetur interpoſita cautione:vt.d.l.de dona.ſi patron°.& de fideiuſ. ſi quis poſt.& contra eum agi debet qui teneretur nulla interpoſita cautione:id eſt contra debitorem:non cõtra fideiuſſores per errorem iuris dates:vt in.d.l.vt in poſ.leg.& ſecũdum hoc nullus damnificatur vel lucratur ex iuris ignorantia.& ſic non ob.l. de iur.& fac.igno.Et hęc omnia quando vendidit tanquam executor merus præcepto prętoris:non tãquam heres vel dominus. ſi autem vendidit vt quilibet vendit rem ſuam,tenetur cauere,& ex cautione conuenitur in duplum, & repetit à coherede : quia probabiliter errauit credens ſe teneri ad duplum:etiam ſi vt executor vendidit,id eſt iuſſu prætoris . & ita intelligitur ille ver.ſi autem &c.ſed in primo caſu quando nó vt proprium,ſed vt merus executor,non repeteret partem dupli per actionem fami.erciſc.quia non teneretur niſi pro parte hereditaria. haberet enim exceptionem:vt probatur per leges contrarias.

* *emptori.*

* *quámque*

Quæſitum eſt an familiæ erciſcundæ iudicio conſequatur quod ex duplę ſtipulatione abeſt . Primo videamus an hic debuerit duplam* cauere. Et mihi videtur non debuiſſe . Hi enim demum ad duplæ cautionem compelluntur,qui ſponte ſua diſtrahunt.Cæterum ſi officio diſtrahentis ſungitur, non debet adſtringi:nó magis quàm ſi quis ad exequendam ſententiam à prætore datus diſtrahat.Nam & hic in ea conditione eſt , ne cogatur implere [a] quod cogũtur hi qui ſuo arbitrio diſtrahunt. Nam inter officium ſuſcipientis,[b] & voluntatem [c] diſtrahentis,multũ intereſt. Quapropter re quidem integra ſtipulationé duplæ interponere non debuit: ſed decernere prætor debet , [d] eſſe actori*aduerſus heredẽ exiſtentem actionem ex empto, ſi res diſtracta fuiſſet euicta.Si autem heres errauit, & cauit , [e] & ſeruus peruenerit ad libertatem: ſtipulatio committetur. [f] quæ ſi fuerit cõmiſſa, æquum erit vtilem actionem ei aduerſus coheredem dari, defecto iudicio familiæ erciſcundæ, ne in damno moretur. Nam vt familiæ erciſcundæ iudicio agere quis poſſit,non tantùm heredem eſſe oportet, [g] verùm ex ea cauſa agere vel conueniri quam geſsit, quódque *admiſit poſteaquam heres effectus ſit. [h] cæterùm ceſſat familiæ erciſcundæ actio. Et ideo ſi antequam quis ſciret ſe heredem eſſe, in hereditate aliquid geſſerit , familiæ erciſcundę iudicio [i] non erit locus:quia non animo heredis geſsiſſe videtur . Quare qui ante aditam hereditatem quid geſſerit,veluti ſi teſtatorem ſepeliuit,[k] familiæ erciſcundæ iudicium nõ habet. [l] ſed ſi poſt aditam hereditatem id fecit,conſequenter dicemus, [m] familiæ erciſcundę iudicio conſequi eum poſſe ſumptum quem fecit in funus.

Expenſa quas pater fecit pro filio in ſtudio,non debent filio imputari tempore diuiſionis:niſi animo repetendi patrem feciſſe conſtet. Bartolus.

L. IDEM libro ſexto Opinionum.

QVæ pater filio emancipato ſtudiorum cauſa peregre agenti ſubminiſtrauit, ſi non credendi animo pater miſſe fuerit comprobatus, [n] ſed pietate debita ductus: in rationem portionis quę ex defuncti bonis ad eundem filium pertinuit,computari ęquitas non patitur. [o]

Si frater ſuſtinêt communiter onera matrimonii, fructus veniunt in communi: ſecus ſi poſt diuiſionem.hoc dicit.vel breuius: Fructus dotis debent eſſe fratrum exiſtentium in cõmunione:ſecus ſi facta fuerit diuiſio. Bartolus.

LI. IVLIANVS libro octauo Digeſtorum.

FVndus qui dotis nomine ſocero traditus fuerit,cũ ſocer filium ex aliqua parte heredem inſtituerit, [p] per arbitrum familię erciſcundę pręcipi ita debet, [q] vt ea cauſa filij ſit,quę *futura eſſet ſi dos per pręceptionem legata fuiſſet. [r] quare fructꝰ poſt litem [s] conteſtatã percepti ad eũ redigendi ſunt habita ratione impenſarũ . qui verò ante litem conteſtatam percepti [t]

* *Fl.in quę*

a *Implere*.id eſt cauere de euictione : vt hic,&.ĩ. de euictio.l.ſi pignora.ſed ille tenetur,cui ſolutio proficit : vt infra eod.tit.l.ſi plus.§.j.&.C.de euicti.ſi ob cauſam. A

b *Suſcipientis*.ſcilicet ex neceſsitate rem vendere.Accurſius.

c *Voluntate*.id eſt voluntariè diſtrahentis. ſic &.C.de neg.geſt. tutori.& ſupra eodem ſi pignori.circa fi.& ſupra de alie.iu. mu.cau. fa.l. qui redhibito.

d *Prætor debet*. ſcilicet nulla facta promiſsione.

* *de dupla cauere*

e *Canis*. vendens vt meus executor, ſecundum primas ſolutiones. vel vendens vt ſuas, licet iuſſu prætoris,ſecũdum Azo. & ſecundum eum non tenetur.

Cautio erronea quandoque conuertitur.

f *Committetur*. Not. hic erroneá cautionem committi:& ſic eſt contra.ĩ. ſi quis cau.ſed & ſi.§. fi. & infra de dona. ſi patronus.& infra de fideiuſſor.ſi quis poſt. &.j. vt in poſſ. legat. l.j. in prin.&.§.j.&. j. de iur. & fac.igno. l. iuris.&.l. error. quibus omnibus dicitur, quòd ex erronea cautione cum effectu non agitur. Sol. potes dare ſpeciales reſpõſiones : vt in illa, ſi quis cau. ſit circa iudicia ſpeciale.Item in illa de dona.ſit facta promiſsio à patrono, viuente adhuc liberto in cuius bonis fiebat promiſsio. Item in illa,de fideiuſſ. nullæ erant reliquiæ principalis : vnde acceſsoria naſci non poteſt. Item in illa, vt in poſſeſſ.leg. ſit ſpeciale ratione vltimæ voluntatis. Item in illa, de iuris & fac. igno. dicas quòd nec videtur prodeſſe alicui , nec nocere iuris error:cum emptori non fiat niſi quod fieri eſt cõſuetum emptoribus. Vel dic ſecundum Azo. quòd vno verbo poſſunt tolli omnes iſtæ contrarietates:vt dicas, committitur ſtipulatio in tantum in quantum agereti ex empto nulla interpoſita cautione: ſcilicet ad intereſſe: vt.d.l.ſi quis cautionibus.vel ſi in nihilum poterat agi,non agetur interpoſita cautione:vt.d.l.de dona.ſi patron°.& de fideiuſ. ſi quis poſt.& contra eum agi debet qui teneretur nulla interpoſita cautione:id eſt contra debitorem:non cõtra fideiuſſores per errorem iuris dates:vt in.d.l.vt in poſ.leg.& ſecũdum hoc nullus damnificatur vel lucratur ex iuris ignorantia.& ſic non ob.l. de iur.& fac.igno.Et hęc omnia quando vendidit tanquam executor merus præcepto prętoris:non tãquam heres vel dominus. ſi autem vendidit vt quilibet vendit rem ſuam,tenetur cauere,& ex cautione conuenitur in duplum, & repetit à coherede : quia probabiliter errauit credens ſe teneri ad duplum:etiam ſi vt executor vendidit,id eſt iuſſu prætoris . & ita intelligitur ille ver.ſi autem &c.ſed in primo caſu quando nó vt proprium,ſed vt merus executor,non repeteret partem dupli per actionem fami.erciſc.quia non teneretur niſi pro parte hereditaria. haberet enim exceptionem:vt probatur per leges contrarias.

g *Oportet*.ſcilicet inſtitutum.

h *Effectus ſit*.adeundo : vt & ſupra eod. & puto.§. ſed ſi dolo.

i *Iudicio*.directo.

k *Sepeliuit*.vt in noſtro caſu.

l *Non habet*.ſcilicet directum.

m *Dicemus*.quia fecit quaſi heres:vnde habet locum directũ,vt hic dicit.at.ĩ. directum ceſſat : vt hic dicit . Ac.

QVE.]CASVS.Pater mihi filio emãcipato cum eſſem in ſcholis , neceſsaria ſubminiſtrauit.pater deceſsit.nunc ago fami. erciſcundæ cum fratrib⁹ meis.quæritur an debeam illa quæ pater contulit mihi in ſcholis , in portionem meam computare? Et reſpon. ꝙ nó niſi probetur ꝙ pater animo illo contulit mihi vt computarem . aliàs ſi non probetur : tunc videtur feciſſe cauſa pietatis,& ſic donaſſe videtur. Viuianus.

n *Comprobatus*. Ex eo ꝙ hic dicit, ſi non credendi &c. colligũt quidam, quòd præſumatur in dubio pater donare. ſed ꝙ ſubiicit:ſed pietate &c.innuit contra.dic ergo quòd donare præſumitur ſiue alimenta, ſiue libros , ſiue arma, vel quid ſimile miſiſſe proponitur filio ſuo emancipato:vt.C.eodem l.filiæ.& ſupra de lib.ag.ſi quis à liberis.§.ſi mater. &.ĩ. de dona.l. donationes.§.ſpecies.& ar.ĩ. de do.inter vi. & vxo.l. vtrum.&.ĩ.de neg.geſt. Neſennius.& C. de peri.ſuc.paré.l.j.lib.x.Sed contra.j. de mune.& hono.& ſi filium.Sol.ibi loquitur de eo quod impẽditur propter filij honorem poſt morté patris: hic invita patris:vt.ĩ.ad muni.Lucius.§.idem reſpon. Ité no.quòd quidam dicunt(vt Pla.)hãc l.corrigi per auth.ex teſtamẽto . Sed tu dic cõtra:quia ſimplices donationes nó conferuntur: vt ibi not.

o *Non patitur*. præſumpta ratione pietatis: ſicut & aliàs infra man.ſi verò non re.§.contrario.Accurſius.

p *Inſtituerit*.idem & ſi exheredaſſet pater filium: vt infra de do. præleg.l.j.§.Celſus.

q *Debet*.vt &.ĩ.ſi filia.§.j.

r *Legata fuiſſet*.non dicit quòd poſsit prælegari, cum tantũdem in vno legato quantũ in alio id eſt in dote cõtinetur: vnde non valet legatum:vt inſti.de lega.§.ex contrario.Accurſius.

s *Poſt litem*.vel poſt motam interpellationé cõgruo loco & tẽpore factam: vt.ĩ. de vſur.l.mora. in princ.&.ĩ.de leg.ij.l.Titia Seio.§.vſuræ.&.C.de vſu.& fru.l.j.&.ij.in fi.&.l.fi.Accurſius.

t *Percepti*.& conſumpti.

Pertinebunt

a *Pertinebunt.* cum enim cæteri coheredes bona fide poſſideant, ſuos faciunt. & ſi conſumpſerint ante lit. cõteſt. nõ tenebuntur. cæterum poſt lit. conteſta. fructus percepti ab eis omnino reſtituuntur, extent vel non: quia mala fide percipiuntur: vt inſtitu. de offi. iudi. §. illorũ. ſecũdũ Azo. vel dic vt. ſ. e. inter. §. fructus.

b *Et impenſarum.* Vel iunge cum caſu præcedenti. ſ. quando poſt lit. cõteſt. percipiũtur. Vel dic ſi vnus heredum impendit: recuperat ab aliis.

c *Deba.* ſ. cum poſt lit. conteſt. percipiuntur.

d *Hoc genus.* ſcilicet quod pro fructibus ſit: vt hic &. j. ſol. ma. fructus. & ſupra de pet. he. ſi à patre. §. fin. & ſi pars here. pet. ſorori. §. ſumptus. & .j. de vſur. l. videamus. §. penul.

e *Nam ſi ego.* mutat perſonas. Accurſius.

f *Confiteor.* Tu verò cõfiteris me heredẽ in nihilum.

g *Debeo.* quia poſſideo: vt ſupra eo. l. j.

h *Debui.* quia nomina non veniunt: vt. ij. e. l. ij. §. fi. Et ſic not. quædam venire in vno horum iudiciorum quę in alio nõ veniunt: vt & ſupra ſi pars hered. pe. l. nõ poſſumus. Sed contra ſupra de pet. here. ſed & ſi lege. §. hoc ſenatuſcõſultum. Solu. vt tibi.

M *Mæuius.*] CASVS. Titi[a] habebat fundum communem cum Mæuio: qui Titius deceſſit nobis here. inſtitutis. egimus cum Mæuio: & nobis fundus eſt adiudicatus: & cõdemnati ſumus Mæuio in pecuniam. Certe ſi agamus fami. erciſ. de her. Titij pro eo fundo agere poſſumus. [SERVVS.] Seruum meum cum libertate heredem inſtituit & cum eo etiam inſtitui Titium & Seium: & ſic tres erãt heredes: & ille ſeruus negotia mea geſſerat. quæritur an Seius & Titius eum hoc iudicio poſſint conuenire: vt id quod habet penes ſe, reddat? Et reſpondetur quòd ſic. videbatur q̃ non: cum ſeruus ex ante geſto nõ tenetur. [CVM FAMILIÆ.] Si iudex admittat heredes ad licitationem rei here. iudex pro tota re debet licitationem facere, nõ pro parte: quia forte nihil valet.

i *In familia.* ſcilicet inſolidũ: quia propter hereditatem ad nos peruenit tota.

k *Præſtabit.* Videbatur quòd non: quia non tenetur ex ante geſto: vt Cod. an ſeruus fuerint, æqualiter ad omnes heredes pertinebunt. a & impenſarum b ratio haberi debet: c quia null' caſus interuenire poteſt, qui hoc d genus deductionis impediat.

Si iudicium diuiſorium non facit præiudicium petitorio, admittitur ipſorum concurſus. Bartolus.

Si ego à te hereditatem petere vellem, tu mecum familiæ erciſcundæ agere: ex cauſa vtrique noſtrum mos gerendus eſt. Nam ſi ego e totam hereditatem poſſideo, & te ex parte dimidia heredem eſſe confiteor, f ſed à communione diſcedere volo: impetrare debeo g familiæ erciſcundæ iudicium: quia aliter diuidi inter nos hereditas non poteſt. Item ſi tu iuſtam cauſam habes propter quã p̃ hereditatis petitionem potius quàm familiæ erciſcundæ iudicium negotium diſtrahere velis, tibi quoque permittendum erit hereditatem petere. Nam quædam veniunt in hereditatis petitionem quæ in familiæ erciſcundæ iudicio non deducuntur: veluti ſi ego debitor hereditarius ſim, iudicio familiæ erciſcundæ non conſequêris id quod defuncto debui: h per hereditatis petitionem conſequêris.

Quod fuit de familia, vel eius occaſione obuentum hoc iudicium venit. Bartolus.

LII. IDEM libro ſecundo ad Vrſeium Ferocem.

M Aeuius qui nos heredes fecit, rem communem habuit cum Attio. ſi cum Attio communi diuidũdo egiſſemus, & nobis ea res adiudicata eſſet, venturam eam in familiæ i erciſcundæ iudicio Proculus ait.

Seruus liber & heres eſſe iuſſus, id quod ex rationibus quas patrifamilias geſſiſſet, & penes ſe retineret, iudicio familiæ erciſcũdę * coheredibus ſuis præſtabit. k

Valet ſententia ſi portiones inuicem compenſentur ſeu adæquentur: & in aliquo ſuperfluus alter tantummodo condemnatur. Bartolus.

Arbiter familię erciſcũdę inter me & te ſumptus, l quædam mihi, quædam tibi adiudicare volebat: pro his rebus alterum alteri condemnandos eſſe intellegebat. Quæſitum eſt an poſſit penſatione m vltro citroque cõdemnationis facta, eũ ſolum cui[o] ſumma excederet, eius dũtaxat ſummę quę ita excederet, damnare. & placuit poſſe id arbitrum facere.

Res eſt æſtimanda prout valet vnita, non prout valet diuiſa. Bartolus.

Cum familiæ erciſcundæ vel communi diuidundo agitur, vniuerſæ res æſtimari debent, nõ ſingularum rerum partes. n

LIII. VLPIANVS libro ſecundo Reſponſorum.

PEcuniam quam filius emancipatus ita credidit, vt patri ſolueretur, o ita demum in hereditatẽ patris numerari, ſi patri aduerſus filiũ eiuſdem quantitatis nomine actio p competebat.

Si vnus ex heredibus vendidit partem ſuam certæ rei, non venit illa res in iudicio familiæ erciſc. Bald.

LIIII. NERATIVS libro tertio Membranarum.

EX hereditate Lucij Titij quę mihi & tibi communis erat, fundi partem meam alienaui: deinde familiæ erciſcundę iudicium inter nos acceptum eſt. neque ea pars quę mea fuit, in iudicio veniet, cum alienata de hereditate exierit: neq; tua, q quia etiam ſi remanet in priſtino iure, hereditaria q̃ eſt, tamen alienatione meę partis exiit de communione. Vtrum autem vnus heres partem ſuam nõ alienauerit, an plures, nihil intereſt: ſi modò aliqua portio alienata ab aliquo ex heredibus, hereditaria eſſe deſiit.

LV. VLPIANVS libro ſecundo ad Edictum.

SI familiæ erciſcundę vel cõmuni diuidundo iudicium agatur, & diuiſio tam difficilis ſit, vt penè impoſsibilis eſſe videatur: poteſt iudex in vnius perſonam totam condemnationem conferre, & adiudicare r omnes res.

LVI. PAVLVS libro vicenſimo tertio ad Edictum.

NOn ſolùm in finium regũdorum, ſed & familiæ erciſcundę iudicio pręteriti quoque temporis fructus s veniunt.

Damnado geſſiſſe ante mortẽ teſtatoris. quia enim poſt mortẽ eius geſſit, iudicio ſocietũ geſtorum præſtat. l. eius qui. in prin. j. ſi quis. pe.

a *Pertinebunt.* cum enim cæteri coheredes bona fide poſſideant, ſuos faciunt. & ſi conſumpſerint ante lit. cõteſt. nõ tenebuntur. cæterum poſt lit. conteſta. fructus percepti ab eis omnino reſtituuntur, extent vel non: quia mala fide percipiuntur: vt inſtitu. de offi. iudi. §. illorũ. ſecũdũ Azo. vel dic vt. ſ. e. inter. §. fructus.

b *Et impenſarum.* Vel iunge cum caſu præcedenti. ſ. quando poſt lit. cõteſt. percipiũtur. Vel dic ſi vnus heredum impendit: recuperat ab aliis.

c *Deba.* ſ. cum poſt lit. conteſt. percipiuntur.

d *Hoc genus.* ſcilicet quod pro fructibus ſit: vt hic &. j. ſol. ma. fructus. & ſupra de pet. he. ſi à patre. §. fin. & ſi pars here. pet. ſorori. §. ſumptus. & .j. de vſur. l. videamus. §. penul.

e *Nam ſi ego.* mutat perſonas. Accurſius.

f *Confiteor.* Tu verò cõfiteris me heredẽ in nihilum.

g *Debeo.* quia poſſideo: vt ſupra eo. l. j.

h *Debui.* quia nomina non veniunt: vt. ij. e. l. ij. §. fi. Et ſic not. quædam venire in vno horum iudiciorum quę in alio nõ veniunt: vt & ſupra ſi pars hered. pe. l. nõ poſſumus. Sed contra ſupra de pet. here. ſed & ſi lege. §. hoc ſenatuſcõſultum. Solu. vt tibi.

i *In familia.* ſcilicet inſolidũ: quia propter hereditatem ad nos peruenit tota.

k *Præſtabit.* Videbatur quòd non: quia non tenetur ex ante geſto: vt Cod. an ſeruus j. l. iiij. §. poſt litem autem conteſtatam.

l *Sumptus.* i. electus.

m *Compenſatione.* per condemnationem tali modo fit compenſatio: quia ſi tibi adiudicat rẽ vnam valentem pro mea parte. xv. & te condemnat in. xv. & ſic. xxx. & mihi poſtea rem vnam adiudicat: & me condẽnet in. x. pro tua parte: ideoque cum videat tali modo compẽſationem hincinde admitti: te ſolũ in quinque condemnare debebit: vt hic &. C. de iure do. l. fin. §. penult. & argu. infra tit. j. ſi quis putans. §. ſi fundus. &. §. idem Iulianus. &. C. communi diuidundo. l. pen. Accurſius.

n *Partes.* maior enim fit æſtimatio partis dimidię re tota æſtimata, quàm ſi per ſe ſeparata pars dimidia æſtimetur: vt hic, &. C. communi diui. l. j. §. j.

o *Pecuniam. Soluere-tur.* mãdauit enim filius cum crederet patri ſolui pecuniã: ex tali mandato nulla competit actio patri. Quod enim dicitur. j. ſi cer. pe. l. certi condictio. §. ſi nummos. locum habet, cũ perſona alicuius eſt adiecta vt ſibi quæratur obligatio. ac hic perſona patris eſt adiecta ad ſolutionem tantum, ſicut ſi ſtipulatus mihi eſſem aut Seio: vt infra de verbo. obligat. l. eum qui. §. qui ſibi.

p *Actio.* ſcilicet reiuindicatio, vt quia pecunia eſt patris.

q *EX hereditate. Neque ſua.* ſcilicet vt diui datur: ſed vt tibi ſoli detur: vt ſupra eodem. l. heredes. §. ſi teſtator. quæ eſt contra.

r *Familia.*] CASVS. Si diuidi hereditas commode non poteſt, nunquid poteſt iudex vni totam adiudicare: & alterum cui adiudicat, condemnare alij in pecuniã? Et reſpon. quòd ſic.

s *Adiudicav.* vt. C. cõmuni diu. l. ad officium.

t *NOn ſolum. Fructus.* vt & ſupra tit.

Casum ponit.

a *Arbitro. Fratres.* hic coram arbitro fuit lis cõtest. & sic lit. contest. diuiserunt suo cõsensu non expectata arbitri sententia. hæc quidem diuisio non rescinditur nisi ætatis ratione, secundum Azo.

COMMVNI DIVIDVNDO.

Si diuisio fiat iudicio pendente, iudicii officium euanescit. Bartolus.

LVII. PAPINIANVS libro secundo Responsorum.

ARbitro quoq; accepto fratres[a] communem hereditatem consensu diuidẽtes, pietatis officio fungũtur: quam reuocari non oportet, licet arbiter sentẽtiam iurgio peremptо non dixerit, si non intercedat ætatis auxilium.

COMMVNI DIVIDUNDO.

TITVLVS III.

I. PAVLVS libro vicensimo tertio ad Edictum.

COmmuni diuidũdo iudiciũ ideo necessariũ fuit, quòd p socio actio magis[b] ad personales inuicem præstationes pertinet, quàm ad cõmunium rerum diuisionem. Denique cessat communi diuidundo iudicium[c], si res communis non sit.

II. GAIVS libro septimo ad Edictum Prouinciale.

NIhil autem interest, cum societate, an sine societate res inter aliquos communis sit. nam vtroque casu locus est cõmuni diuidundo iudicio. Cum societate res communis est, veluti inter eos qui pariter eandẽ rem emerunt[d]. Sine societate communis est, veluti inter eos quibus eadem res testamento legata est. In tribus duplicibus iudiciis, familię erciscũdæ, cõmuni diuidundo, finium regundorum, quęritur quis actor intellegatur: quia par causa omnium videtur[e]. Sed magis placuit eum videri actorẽ, qui ad iudicium prouocasset[f].

III. VLPIANVS libro trigensimo ad Sabinum.

IN communi diuidundo iudicio nihil peruenit vltra diuisionem rerum ipsarum quæ communes sint, & si quid in his damni[g] datum factúmve est, siue quid eo nomine[h] aut abest alicui sociorum[i], aut ad eum peruenit[k] ex re communi.

Si quid ipsi sine dolo malo inter se pepigerunt: id in primis & familiæ erciscundæ & communi diuidũdo iudex seruare debet[l].

IIII. IDEM libro nono ad Edictum.

PEr hoc iudicium[m] corporalium rerũ fit diuisio, quarum rerum dominiũ habemus, non etiam hereditatis[n]. De puteo quæritur, an communi diuidundo iudicio agi possit. Et ait Mela ita demum posse, si solũ eius cõmune sit[o]. Hoc iudicium bonæ fidei est: quare si vna res indiuisa relicta sit, valebit vtique & cæterarum diuisio: & poterit iterum[p] communi diuidundo agi de ea quę indiuisa mãsit. Sicut autẽ ipsius rei diuisio venit in cõmuni diuidundo iudicio, ita etiam præstationes veniũt: & ideo si quis impensas fecerit, consequetur. Sed & si non cum ipso socio agat, sed cum herede socij, Labeo rectè existimat impensas & fructꝰ à defuncto perceptos venire. Planè fructus antè percepti quàm res communis esset, vel sumptus antè facti, in communi diuidundo iudicium non veniunt[q]. Eapropter scribit Iulianus, si missi in possessionem damni infecti simus[r], & antequam possidere iuberemur[s], ego insulã fulsero, sumptum istum communi diuidundo iudicio consequi me non posse[t].

V. IVLIANVS libro secundo ad Vrsciũ Ferocem.

Cõmuni diuidundo iudiciũ aliud vtile, aliud directum.

c *Iudicium.* scilicet directum. vtile vero habet locum quandoque etiam si res non sit communis: vt infra eo. si quis putans. in princ. & l. sed postquam. & l. in summa. quæ sunt contra. Vel dic quòd cessat directũ & vtile, si nec est nec fuit communis: vt hic. cæterum si fuit, sed non est: habet locum vtile. si vero fuit & est, tunc directum.

d *Nihil autem. Emerunt.* animo ineundæ societatis. & est simile per omnia instit. de obliga. ex quasi contractu. §. item si inter. Accursius.

e *Videtur.* vt §. titu. j. l. inter. §. qui familiæ.

f *Prouocasset.* quod si non apparet, forte dirimitur: vt supra de iudi. l. in tribus.

IN communi.] CASVS. Ego & tu habebamus rem communem. si hoc iudicio agamus, quid veniat in hoc iudicio, quęritur. Et respon. quòd nihil vltra diuisionem rei, & præstationes: puta si quis fructus percepit vel aliud, vel damnum dedit, vel impendit aliquid. *[SI QVID.]* Si aliqui qui habent rem communem, pactum inter se fecerint, iudex debet illud pactum seruare, si sine dolo fecerunt. Viuianus.

g *Damni.* & j. eo. l. & si non. §. venit. Accursius.

h *Eo nomine.* id est occasione communionis: vt & supra de noxa. si in re communi.

i *Sociorum.* vt quia impendit in re communi. Accursius.

k *Peruenit.* vt quia fructus ex re communi percepit: & subaudi, venit in iudicium communi diuidundo.

A l *Seruare debet.* vt & §. titu. j. l. fi. Vel pone exẽplum. j. eo. l. iudicem. quod intellige nisi sit specialiter pactum inhibitum: vt. j. eo. l. in hoc iudicium. §. si cõuenit. Itẽ intellige esse seruandũ vel ad actionem, vel ad exceptionem. nec enim semper agi potest quasi fiat incontinenti eoipso q̃ sit cõmunione durãte. vnde non statur pacto si est nudum, ad actionem pariendam: vt. C. famil. erciscund. si diuisionem. quæ est contra. Accursius.

PEr hoc.] CASVS. Ego & tu habebamus rem corporalem in communi: & eius dominium nostrum erat. nunquid venit in hoc iudicio? Et respon. quòd sic: sed hereditatis non: cum sit incorporalis. Item si habemus puteum communem, venit in hoc iudicium: si terra sit communis illius putei. Tertio dicit: Pone quòd ego & tu habemus multas res communes. eas diuidimus. quędam res adhuc remanlit in communi, & indiuisa. nunquid possumus pro ea agere adhuc communi diuid? Et respon. quòd sic. *[SICVT.]* Si habeam rem communem: & in impẽsas facias, & pro ea hoc iudicio agamus: nũquid partẽ impensæ à me consequeris? Et respõ. quòd sic. Item si tu decessisti postquam & alia de re cõmuni perceperas: nunquid cum heredibus tuis agi potest? Et respon. q̃ sic. Viuianus.

m *Per hoc iudicium.* directum. Nam vtile etiã pro incorporalibus: vt infra eo l. arbor. §. fi.

n *Hereditatis.* id est rerum quarum dominium habemus ex hereditaria causa prius non intentato iudicio fami. erciscũ. secundum Azo. Vel dic hereditatis ideo quia ius est: & sic pro diuiso, in eo quòd ius possideri nõ potest: vt supra de rei vind. l. Pomponius, si ex æquis. in fi. Item quia in ea sunt res quarũ dominium nõ habemus: vt. §. de pet. here. & nõ tantũ. quòd est necesse. l. vt simus domini rei diuidendę per hoc iudicium: vt hic, & j. proxi. §. & §. titu. j. l. inter. j. respon. Accurs.

o *Commune sit.* vt & supra proxi. respon. diximodo. Et subaudi hic, vel quasi commune: vt quia emerit à non domino. Vel aliàs competit actio, si non sint domini: vt infra eo. l. communi duo. §. ij. Hoc enim tantum remouetur ne competat, si ius hauriendi solummodo habent, secundum Azo.

p *Iterum.* Secus in actione familiæ erciscundæ: vt supra titu. j. si filia. §. familiæ. quæ est contra. Accursius.

q *Non veniunt.* sicut nec in fami. erciscun. vt supra titu. j. & puto. §. sed & si dolo.

r *Simus.* & sic sumus plures.

s *Iuberemur.* ex secundo decreto.

t *Non posse.* scilicet directo, sed vtili, & statim dices infra. l. proxi.

proxi.q̃ ſic,nó ob.ſupra de noxa.ſi ſeruus communis.in fi. quę eſt contra. Accurſius.

SEd ſi res.]CASVS. Ego & tu habebamus domũ: & Mæuius habebat domũ ruinoſam iurta.noluit cauere:& ideo poſiti ſumus in poſſeſsione.núquid hoc iudicio poſſum parté ſiue totum recuperare à te ſocio? Et certe ſic vtili, & non directo. Si autẽ feci impenſas tempore quo ſumus domini, & ſumus miſsi ex ſecundo decreto:nunc directo iudicio poſſum recuperare à te: vt in lege ſequenti, quæ continuatur cum iſta. Vi.

a *Dominiũ carũ*. Not. pro ſententia Io. quòd miſſus ex ſecundo decreto,ſit dominus ſi erat prior poſſeſſor dominus:vt dixi plene ſupra ſi ex noxali cauſa aga.l.ij.in fi.Acc.

b *Impenſæ*. ſcilicet factæ poſtquam dominium ſumus nacti.ſi vero ante ſecundum decretum,poſt primũ tamen,& ſic poſt miſsionem factæ ſunt:non directum,ſed vtile locum habet:vt infra de dam. infec.ſi finita.§.cum autẽ plures. &.d.l. ſupra de noxa.ſi ſeruus communis.quæ ſunt cõtra. Accurſius.

SI quis.] CASVS. Habebam rem communem cum Titio patre:& credebam eũ habere communem cum Titio filio: vnde fructus percepi,vel ſumptus feci.nunquid poſſum agere cum Titio patre,cum quo res eſt communis, qui alienauit partem ſuam? nunquid adhuc erit communi diuid? Et reſpõ. quòd ſic vtile.[*SIVE VTTEM.*] Planus eſt cum.§.ſeq.vſque ad §.ſi fundus.[*SI FVNDVS.*] Ego & tu habebamus fundum communem. ego obligaui partem meam creditori meo.quæritur an poſſumus diuidere nihilo minus? Et dicit q̃ creditori remanet hypothecaria in parte mea,etiã ſi fundus fuerit tibi totus adiudicatus.idẽ ſi fuit diuiſus regionibus inter nos,vt pars quondam mea pro indiuiſo remaneat obligata.ſed ſi tibi adiudicat,partẽ meã minus æſtimat iudex:quia obligata eſt,& quia creditor vẽdere poteſt. [*IDEM.*] Tria dicit:Ego & tu habebamus ſeruũ cõmunem,qui valet.x.tu obligaſti mihi partem tuã pro tribus. nunc agis cõmuni diuidũdo.certe repellam te except. quia facis id per quod vis extinguere pignus meũ:puta ſi mihi adiudicatur pars tua.Secũdo pone quòd non fui vſus exceptio. certè aut iudex tibi debitori adiudicat totũ:& condemnat in eſtimatione partis meæ:& in tua remanet mihi ius pignoris.aut mihi: & tũc cõdénat me tibi ſi eo quod plus valet tua pars,quàm ſumma debiti. [*VRSEIVS.*] Ego & tu locum communem habemus,in quo ædificaui.quidã vicinus nuntiauit nouum opus: ego nihilo minus ædificaui,cũ hoc expediret mihi & ſocio,licet de non ædificando ſorte ſub pœna ꝓmiſeramus.& quia cõtra prohibitionem feci,fui condemnatus ad intereſſe nuntianti.an hoc recuperem à te pro parte,quæritur. Et reſpondetur quòd ſic. Viuianus.

c *Vtili*. id eſt efficaci:vt innuitur in.ij.reſpon.huius.l.Acc.

d *Iudicio*. cum eo cũ quo re vera cõmunis erat:vt hic, & infra eo.ſi quis cum.&.l.in hoc iudicio.circa principi.

e *Tuum*. cum quo erat communis.

f *Non ſit*. ſcilicet directo. ſic ſupra eo.l.j. quæ eſt contra. & infra eo.in ſumma. Accurſius.

g *Ad ipſum*. lucrum vero commune ſit: vt inſtitut.de ſocietate.§. manet.&.C.de ẽdi.priuã.l.ſi is contra quem.

h *Iudicio*. non nego. geſt. vt ſupra familiæ erciſcun.l. heredes. §. non tantum. Sed contra.C.de nego. geſt.ſiue pro fratre.in prin. Sołu. vt diximus in.d. §.non tantum.

i *Expedite*. vt & inſti.de offi.iudi.§. quòd ſi commode.Ac.

k *Potuit*. vt ſupra de neg. geſt. ſi communes.&.l.qui aliena.§.fi. Nec fami. erciſcun. vt ſupra tit.j.l. heredes.§. ſi vnus.

l *Sed & partum*. vt & in fami.erciſcun. vt ſupra titu.j.l. partum. nã omnia veniunt: etiam ex officio poſt lit.conteſta.vt infra de ædil. edic.l. ædiles.§. item ſciendum. Accurſius.

m *Acceſſionem*. id eſt lucrum.

n *Deceſſionem*. id eſt damnum.

o *In communem locum*. ſcilicet purum.

p *In ſepulchrum*. commune,& inuitis ſociis: vt inſtitu.de rerum di. §.in commune.

q *Religioſum*. niſi vnus ſocius inferatur:vt infra de relig.ſi plures. Accurſius.

r *In ſolidum*. quia aliquid religioſitatis habet.

ſ *Agendum*.ſcilicet vt aut corpus tollatur,aut vt pretium ſuæ partis præſtetur. nec tamen prohibet cõmuni diui.agi vt res diuidatur,& damnum ſarciatur:vt infra de reli.l.ij.§.an ſocius.&.l.is qui.quæ ſunt contra. Sed & ſi ad hoc vt tollatur,agitur communni diuidundo: non puto abſonum.

t *Pro parte*. vt infra de interroga.actio.non alienum. ſed contra.infra de dam.infec.l.in ſtipulatione dãni.Sol.vt diximus ſupra de neg.geſt.ſi communes. Azo.

u *Alme*. extraneo creditori.

x *Creditori manebit*. in parte quæ fuit obligantis,& pro indiuiſo adhuc:vt.j.qui. mo.pig.vel hypo.ſol.l.ſi conſenſerit.§.fin.

y *Adiudicatum*. ſcilicet vni ſoli.Sed nunquid ſi debitori fuerit tota res adiudicata,partem tantum creditor habebit obligatam? Reſpon.vtique:ſecundum Io.vt infra qui. modis pig. vel hyp.ſol.l.ſi conſenſerit.§.fi.Arg. contra infra c[illegible]ſt. empt.l. Iulianus.§.idem Celſus.

z *Integrum manere*. ſcilicet ius creditori.

a *Minoru*. ſcilicet pretij. Azo.

b *Partem*. ſcilicet eius qui obligauit. Azo.

c *Debet*.cõpẽſatione habita:vt.ſ.tit.j.l.Mæui⁹.§.arbiter. Azo.

SEd ſi res non defenderetur, & ideo iuſsi ſumus à prætore eas ædes poſsidere,& ex hoc dominium [a] earum nãciſceremur,reſpondit Proculus communi diuidundo iudicio partem eius impenſæ [b] me ſeruaturum eſſe.

VI. VLPIANVS libro nonodecimo ad Edictum.

SI quis putans ſibi cum Titio fundum cõmunem eſſe,fructus perceperit,vel ſumptũ fecerit,cum eſſet cum alio communis,agi poterit vtili [c] communi diuidũdo iudicio. [d] Quare & ſi fundum Titius [e] alienauerit:licet hic communi diuidundo iudicio locus nõ ſit, [f] quia à communione diſceſſum eſt, vtili tamen locum futurum,quod datur de præſtationibus,quotiens communis [e] eſſe deſiit.

Fructus veniunt in hoc iudicio, ſiue immediate percipiãtur à ſocio, ſiue locẽtur colono nomine communi. ſi vero locentur nomine proprio,damnum ad locantem ſpectabit:interim vero erit commune. Bartolus.

Siue autem locando fundum cõmunem ſiue colẽdo,de fundo communi quid ſocius conſecutus ſit, cõmuni diuidundo iudicio tenebitur. Et ſi quidem communi nomine id fecit,neque lucrum neque damnũ ſentire eum oportet. Si verò non cõmuni nomine,ſed vt lucretur ſolus,magis eſſe oportet vt & damnum ad ipſum [g] reſpiciat.Hoc autẽ ideo præſtat communi diuidũdo iudicio, [h] quia videtur partem ſuam non potuiſſe expeditè [i] locare. Cęterum non aliàs cõmuni diuidũdo iudicio locus erit,vt & Papinianus ſcribit,niſi id demum geſsit,ſine quo partem ſuã rectè adminiſtrare non potuit. Alioquin ſi potuit, [k] habet negotiorum geſtorum actionem, eáq; tenetur. Si quid poſt acceptum cõmuni diuidundo iudicium fuerit impenſum, Nerua recte exiſtimat etiã hoc venire.Sed & partum [l] venire Sabinus & Atilicinus reſponderunt. Sed & acceſsionem [m] & deceſsionem [n] hoc iudiciũ accipere iidem exiſtimauerunt.

Si quis in cõmunẽ locum [o] mortuum intulerit, an religioſum fecerit,videndum eſt. Sanè ius quidem inferendi in ſepulchrum [p] vnicuique in ſolidum competit: locum autem purum alter non poteſt facere religioſum. Trebatius autem & Labeo quanquã putant non eſſe locum religioſum [q] factũ, tamen putant in factum [r] agẽdum. [ſ] Si damni infecti in ſolidum prædibus [r] caueris, Labeo ait cõmuni diuidundo iudicium tibi non eſſe:cum neceſſe tibi non fuerit in ſolidum cauere,ſed ſufficere pro parte [t] tua.quæ ſententia vera eſt, Si fundus cõmunis nobis ſit,ſed pignori datus à me, [u] venit quidem in communi diuidundo, ſed ius pignoris creditori [x] manebit, etiam ſi adiudicatus [y] fuerit. Nam & ſi pars ſocio tradita fuiſſet, integrum maneret. [z] Arbitrum autẽ communi diuidundo hoc minoris [a] partem [b] æſtimare debere, [c] quòd ex pacto vendere

a *Eam*, ſcilicet partem. Azo. & ſic dubius euentus.
b *Pignoratitia*. ſ. quia pignori mihi fit. id enim agit, ꝓpter quod deſinere eſſe pignori poteſt. ſ. re adiudicata creditori. Azo.
c *Partu*. ſcilicet meæ, quæ pignori non fuit.
d *Manere*. nec ob hoc quòd alteri adiudicat, perit pignus. manere enim &c. Azo.
e *Me condemnat*. compenſatione habita: vt ſupra titu. j. Mæuius. §. arbiter.
f *Tractauimus*. vbi diximus quia nec erit cõmunis vſusfru. vt. ſ. tit. j. & puto. §. Iulianus. Et ſic not. hic ꝙ iura quæ ſeruãtur in act. fa. erci. & in hoc iudicio ſunt ſeruãda regulariter: vt &. j. eo. l. arbor. in fin. Fallit autem in multis: vt & ſupra eo. l. ꝙ hoc. §. hoc iudicium. quæ ſunt contra.
g *Nuntiauit*. & ſic omnibus: quia ipſi rei fit.
h *Si vnus*. qui poſt núciationem fecit. Azo.
i *Damnatus fuiſſet*. ſ. ad intereſſe: quod quidem eſſe poteſt, ſi actori placuerit: vt. j. de no. ope. nũ. l. antepe. §. ſiue.
k *Hoc fieri*. id eſt ædificari vel reſici magis itererat ſociorũ, quàm ſeruare nuntiationem. vnde agit: vt. ſ. de peti. here. vtiles. & ſic non eſt cõtra. j. de ope. no. nun. l. de pupillo. §. ſi plurium. vbi dicit vnũ de ſociis propter factũ alteri damnũ non pati.

† *Eadẽ eſt enim ratio hereditatis, & cuiuſlibet alterius rei communis, vt eleganter oſtendit Cic. in orat. pro Roſ. Comœdo. circa fi. hui.*

Communi.] *CASVS*. Duo habebãt fundum in emphyteuſin. volebant agere pro eo hoc iudicio an poſſint quæritur. Et reſpon. ꝙ ſic: ſed non vt diuidatur inter eos, ſed adiudicetur. alioquin ſi poſſet diuidi, iam deſtrueretur præſtatio penſionis: quia id quod datur integrum pro fundo, iam daretur immutatũ. [*NERATIVS*.] Duo habebant fundum communẽ, & non vectigalem: ne obſtaret prin. huius. l. quia vectigal nó diuiditur. volunt ipſi agere inter ſe hoc iudicio: vnde iudicem adiuerunt. iſte iudex vult diuidere hunc fundũ & partiri, & vni parti ſeruitutẽ imponere, & alij non. nũquid poteſt? Et reſpon. quòd ſic. [*QVI IN REM*.] Duo emerunt rẽ à nõ domino. licet non ſint domini, tamen agent communi di. Itẽ ſi duo à nõ domino indebitum, tibi credentes deberi, acceperũt, idẽ eſt vt poſſint diuidere hoc iudicio vtili. *INTER PRAEDONES*.] Plani ſunt iſti ambo. §. §. ſed primus loquitur quãdo ambo erãt malæ fi. in. §. Iulianus, loquitur quãdo vnus erat malæ fid. & alius bonæ fi. & vtrobiq; ceſſãt hoc iudi. cõmuni diui.

† *lib. 30. ad Sabinum.*

l *Agro*. ſicut & fami. ercif. vt ſupra tit. j. item prædia.
m *Confunderetur*. ꝓpter plures præſtationes, quod non expedit: vt ſupra titu. j. l. iij. j. reſpon. & infra de ali. le. l. ij. Et no. hic ar. optimũ in quæſtione tali Sabbatina: Titius cõduxit à me prædium in centũ. ſub annua pẽſione. deceſſit duobus relictis heredibus. vnus ſoluit vel ſoluere paratus eſt partem ſuam pẽſionis, alter nó. ego dico neminem poſſe ſoluere partem: ſicut Titius nó potuit: & ita elapſo triẽnio vtrũque repellere volo, ne confundatur præſtatio vectigalis: vt hic. ſed illud conſidera ecõtra: quia obligatio penſionis in vnumquẽque pro hereditaria parte diuiditur, licet defunctus ita ſe liberare non potuit: vt infra de verbo. obliga. l. in executionibus. &. C. de pac. l. pacto. ſed pœnam nullus eorum euitat quin contra vnumquẽque eorum pro parte hereditaria cõmittatur: vt ſcilicet cadat à ſuo iure, licet quis ꝓ parte ſoluat, vel ſoluere paratꝰ ſit: ſicut in cõuentionali pœna dicitur, vbi erat datio in obligatione: ſecus ſi factum erat diuiduum: vt j. de verb. obli. l. ſtipulationum aliæ. §. fi. & l. ea. §. j. & ſupra titu. j. heredes. §. an ea. ita & in hac legali dico. Pla. dominum dixit ſibi prẽiudicaſſe accipiẽdo partem, tam in reuocatione rei, quàm in pœna. Dicat ergo ſi accipit, ſaluo iure ſuo, vt omnium ſeruetur opinio: ar. infra quib. mo. pig. vel hypo. ſol. ſi debitor. §. in venditione. & hoc eſt argu. ad feudum vt non diuidatur iter hęredes vaſalli.

Feudi diuidi non debet.

n *Non vectigalem*. Secus ſi vectigalis eſſet. non enim valeret diuiſio: vt ſupra proxi. reſpon. Accurſius.
o *Adiudicauerit*. quod poteſt: vt & ſupra tit. j. item Labeo. §. j.
p *Duobus*. duo enim ſunt poſt diuiſionem: vt & ſupra cõmunia prædio. l. ſiquis duas. §. j. & infra de le. j. plane. §. fi.
q *Ex quibuſdam autem*. Melius diciſſet enim: vt iſta eſſet ratio præcedentium, quia emit à non domino. Vel dic, dixit dari hanc actionem ſi habeat iure prætorio vtilẽ rei vin. ſed ſi de iure ciuili, habet vtilem rei vin. idem eſt quòd habet locum hæc actio. & hic dicit quando à non domino ſoluta eſt: & ceſſat Publicina: quia non eſt ex iuſta cauſa tradita. Ac.
r *Soluta*. ab eo qui nó erat dñs. & tũc qui bo. fid. accepit, vſucapit: vt infra ꝓ ſuo. l. hominẽ. Azo. & habet locũ vtilis actio hoc caſu.
ſ *Non habet*. Sed quid ſi ſine ti. fuerint duo bo. fi. poſſ. Rn. non agunt cõmuni di. vt. ſ. fa. erci. inter coheredes. j. reſpon. licet in eo. tit. l. item prædia. ſit ar. contra. Item etiam aliud ar. cõtra. in ea. l. §. ſi duo. in fi. Sed ibi qualemqualẽ habẽt cauſam illi miſi. Vel dic ibi non agunt niſi ſecũdo interpoſito decreto: vel pro eo quod expendit ante ſecundũ decretum, agitur vtil.: vel pro eo quod expendit poſt, directa: vt. j. de dam. infec. ſi finita. §. cũ autẽ plures. Et hoc idem probatur ſupra eo. l. iij. j. reſpon. &. l. iiij. j. reſpon. &. §. de pureo. Poſſet etiam dici alia ratione cẽ petere hanc actionem miſis in poſſeſſ. quia ius pignoris habẽt: vt C. qui po. in pig. habeantur. l. fi fundus. &. l. ſi decreto.
t *Iudicij*. vel etiam Publicianæ: vt ſupra de Publi. l. quæcunque. §. interdum. Sed pergit ad vti poſſid. interdictum: vt infra vti poſſid. ſi duo. Ioan.
u *Poſſeſſor*. prædo. Azo.
x *Interuallum reddi*. in quantum peruenit ad violentum: vt infra de vi & vi ar. l. j. in prin. vel habet locũ perpetuo vt excipiatur: vt. C. de except. l. licet. Accurſius.
y *Dicat eum poſſidere*. qui prouocat. Azo.
z *Declandeſtina*. vt de precaria ſuperiori caſu.

Sabbatina quæſtio.

a *Eam*, ſcilicet partem. Azo. & ſic dubius euentus.
b *Pignoratitia*. ſ. quia pignori mihi fit. id enim agit ꝓpter quod deſinere eſſe pignori poteſt. ſ. re adiudicata creditori. Azo.
c *Partu*. ſcilicet meæ, quæ pignori non fuit.
d *Manere*. nec ob hoc quòd alteri adiudicat, perit pignus. manere enim &c. Azo.
e *Me condemnat*. compenſatione habita: vt ſupra titu. j. Mæuius. §. arbiter.
f *Tractauimus*. vbi diximus quia nec erit cõmunis vſusfru. vt. ſ. tit. j. & puto. §. Iulianus. Et ſic not. hic ꝙ iura quæ ſeruãtur in act. fa. erci. & in hoc iudicio ſunt ſeruãda regulariter: vt &. j. eo. l. arbor. in fin. Fallit autem in multis: vt & ſupra eo. l. ꝙ hoc. §. hoc iudicium. quæ ſunt contra.
g *Nuntiauit*. & ſic omnibus: quia ipſi rei fit.
h *Si vnus*. qui poſt núciationem fecit. Azo.
i *Damnatus fuiſſet*. ſ. ad intereſſe: quod quidem eſſe poteſt, ſi actori placuerit: vt. j. de no. ope. nũ. l. antepe. §. ſiue.
k *Hoc fieri*. id eſt ædificari vel reſici magis itererat ſociorũ, quàm ſeruare nuntiationem. vnde agit: vt. ſ. de peti. here. vtiles. & ſic non eſt cõtra. j. de ope. no. nun. l. de pupillo. §. ſi plurium. vbi dicit vnũ de ſociis propter factũ alteri damnũ non pati.

† *Eadẽ eſt enim ratio hereditatis, & cuiuſlibet alterius rei communis, vt eleganter oſtendit Cic. in orat. pro Roſ. Comœdo. circa fi. hui.*

Communi.] *CASVS*. Duo habebãt fundum in emphyteuſin. volebant agere pro eo hoc iudicio an poſſint quæritur. Et reſpon. ꝙ ſic: ſed non vt diuidatur inter eos, ſed adiudicetur. alioquin ſi poſſet diuidi, iam deſtrueretur præſtatio penſionis: quia id quod datur integrum pro fundo, iam daretur immutatũ. [*NERATIVS*.] Duo habebant fundum communẽ, & non vectigalem: ne obſtaret prin. huius. l. quia vectigal nó diuiditur. volunt ipſi agere inter ſe hoc iudicio: vnde iudicem adiuerunt. iſte iudex vult diuidere hunc fundũ & partiri, & vni parti ſeruitutẽ imponere, & alij non. nũquid poteſt? Et reſpon. quòd ſic. [*QVI IN REM*.] Duo emerunt rẽ à nõ domino. licet non ſint domini, tamen agent communi di. Itẽ ſi duo à nõ domino indebitum, tibi credentes deberi, acceperũt, idẽ eſt vt poſſint diuidere hoc iudicio vtili. *INTER PRAEDONES*.] Plani ſunt iſti ambo. §. §. ſed primus loquitur quãdo ambo erãt malæ fi. in. §. Iulianus, loquitur quãdo vnus erat malæ fid. & alius bonæ fi. & vtrobiq; ceſſãt hoc iudi. cõmuni diui.

† *lib. 30. ad Sabinum.*

l *Agro*. ſicut & fami. ercif. vt ſupra tit. j. item prædia.
m *Confunderetur*. ꝓpter plures præſtationes, quod non expedit: vt ſupra titu. j. l. iij. j. reſpon. & infra de ali. le. l. ij. Et no. hic ar. optimũ in quæſtione tali Sabbatina: Titius cõduxit à me prædium in centũ. ſub annua pẽſione. deceſſit duobus relictis heredibus. vnus ſoluit vel ſoluere paratus eſt partem ſuam pẽſionis, alter nó. ego dico neminem poſſe ſoluere partem: ſicut Titius nó potuit: & ita elapſo triẽnio vtrũque repellere volo, ne confundatur præſtatio vectigalis: vt hic. ſed illud conſidera ecõtra: quia obligatio penſionis in vnumquẽque pro hereditaria parte diuiditur, licet defunctus ita ſe liberare non potuit: vt infra de verbo. obliga. l. in executionibus. &. C. de pac. l. pacto. ſed pœnam nullus eorum euitat quin contra vnumquẽque eorum pro parte hereditaria cõmittatur: vt ſcilicet cadat à ſuo iure, licet quis ꝓ parte ſoluat, vel ſoluere paratꝰ ſit: ſicut in cõuentionali pœna dicitur, vbi erat datio in obligatione: ſecus ſi factum erat diuiduum: vt j. de verb. obli. l. ſtipulationum aliæ. §. fi. & l. ea. §. j. & ſupra titu. j. heredes. §. an ea. ita & in hac legali dico. Pla. dominum dixit ſibi prẽiudicaſſe accipiẽdo partem, tam in reuocatione rei, quàm in pœna. Dicat ergo ſi accipit, ſaluo iure ſuo, vt omnium ſeruetur opinio: ar. infra quib. mo. pig. vel hypo. ſol. ſi debitor. §. in venditione. & hoc eſt argu. ad feudum vt non diuidatur iter hęredes vaſalli.

Feudi diuidi non debet.

n *Non vectigalem*. Secus ſi vectigalis eſſet. non enim valeret diuiſio: vt ſupra proxi. reſpon. Accurſius.
o *Adiudicauerit*. quod poteſt: vt & ſupra tit. j. item Labeo. §. j.
p *Duobus*. duo enim ſunt poſt diuiſionem: vt & ſupra cõmunia prædio. l. ſiquis duas. §. j. & infra de le. j. plane. §. fi.
q *Ex quibuſdam autem*. Melius diciſſet enim: vt iſta eſſet ratio præcedentium, quia emit à non domino. Vel dic, dixit dari hanc actionem ſi habeat iure prætorio vtilẽ rei vin. ſed ſi de iure ciuili, habet vtilem rei vin. idem eſt quòd habet locum hæc actio. & hic dicit quando à non domino ſoluta eſt: & ceſſat Publicina: quia non eſt ex iuſta cauſa tradita. Ac.
r *Soluta*. ab eo qui nó erat dñs. & tũc qui bo. fid. accepit, vſucapit: vt infra ꝓ ſuo. l. hominẽ. Azo. & habet locũ vtilis actio hoc caſu.
ſ *Non habet*. Sed quid ſi ſine ti. fuerint duo bo. fi. poſſ. Rn. non agunt cõmuni di. vt. ſ. fa. erci. inter coheredes. j. reſpon. licet in eo. tit. l. item prædia. ſit ar. contra. Item etiam aliud ar. cõtra. in ea. l. §. ſi duo. in fi. Sed ibi qualemqualẽ habẽt cauſam illi miſi. Vel dic ibi non agunt niſi ſecũdo interpoſito decreto: vel pro eo quod expendit ante ſecundũ decretum, agitur vtil.: vel pro eo quod expendit poſt, directa: vt. j. de dam. infec. ſi finita. §. cũ autẽ plures. Et hoc idem probatur ſupra eo. l. iij. j. reſpon. &. l. iiij. j. reſpon. &. §. de pureo. Poſſet etiam dici alia ratione cẽ petere hanc actionem miſis in poſſeſſ. quia ius pignoris habẽt: vt C. qui po. in pig. habeantur. l. fi fundus. &. l. ſi decreto.
t *Iudicij*. vel etiam Publicianæ: vt ſupra de Publi. l. quæcunque. §. interdum. Sed pergit ad vti poſſid. interdictum: vt infra vti poſſid. ſi duo. Ioan.
u *Poſſeſſor*. prædo. Azo.
x *Interuallum reddi*. in quantum peruenit ad violentum: vt infra de vi & vi ar. l. j. in prin. vel habet locũ perpetuo vt excipiatur: vt. C. de except. l. licet. Accurſius.
y *Dicat eum poſſidere*. qui prouocat. Azo.
z *Declandeſtina*. vt de precaria ſuperiori caſu.

Sabbatina quæſtio.

Inter eos qui non habent iuſtam poſſeſſionem, non competit hoc iudicium. Item ſi petitor tantum iniuſte poſſidere dicatur, ab hoc iudicio remouetur. Bartolus.

Inter prædones autem hoc iudicium locum non habet: ſ nec ſi precario poſſideant, locum habebit: nec ſi clam, quia iniuſta eſt poſſeſſio iſta: precaria vero iuſta quidem, ſed quæ non pergat ad iudicij t vigorem. Iulianus ſcribit, ſi alter poſſeſſor u prouocet, alter dicat eum vi poſſidere, non debere hoc iudicium dari, nec poſt annum quidem: quia placuit etiam poſt annum in eum qui vi deiecit, interdictum reddi. x Et ſi precario (inquit) dicat eum poſſidere, y adhuc ceſſabit hoc iudicium: quia & de precario interdictũ datur. Sed & ſi clã dicatur poſſidere qui prouocat, dicẽdũ eſſe ait ceſſare hoc iudicium. Nam de clandeſtina z poſſeſſione cõpetere uiſione: alioquin præſtatio vectigalis confundetur. m Neratius ſcribit, arbitrum, ſi regionibus fundum non vectigalem n diuiſum, duobus adiudicauerit, o poſſe quaſi ĩ duob' p fundis ſeruitutem imponere.

Qui in rem Publicianam habent, etiam cõmuni diuidundo iudicium poſſunt exercere. Ex quibuſdam autem q cauſis vindicatio ceſſat. Si tamen iuſta cauſa eſt poſſidendi, vtile communi diuidundo competit: vt puta ſi ex cauſa indebiti ſoluti r res poſſideatur.

Interdictum.

Creditores duo communi diu. agere possunt.

a *Interdictum.* quod vi aut clam, vel vti possi. Azo.
b *Dari.* No. duos creditores communi diui. iu. agere. sic & supra famil. erciscun. si pignori. Azo.
c *Dari debet.* vt & ff. de vsufru. l. si cuius rei. §. sed si inter duos.
d *Legatorum.* scilicet dari debet.
e *Duo ventres.* Forte diuerterat ab vxore pgnante, & aliam duxit: quæ ex eo similiter cõcepit: posteaque decessit. ambæ mitti debent in possessionẽ. Vel forte duæ missæ sunt ideo quia dubitabatur quæ legitima esset. Acc.
f *Possidere.* ex secundo decreto vt infra de dã. infec. si finita. §. Iulianus scribit. Accur.
g *Vindicationem.* scilicet directam: & ideo directum iudicium locum habet: vt supra eo. sed si res.
h *Agitur.* siue sint socij in vsufru. siue non: quod esse potest: vt infra de pecul. sed si duo. §. idem. & supra titu. j. l. & puto. in princ. &. §. vsusfruct.
i *Sic poterit.* scilicet diuisio fieri. Accur.
k *Sit vsusfructus.* id est commoditas vsusfructus. ius enim durat donec legitimo modo pereat. Azo.
l *Possideant.* scilicet alij, non sibi. vel possideant, id est detineant. nec enim naturalẽ vel ciuilem habent possessionem: vt infra de preca. l. certe. §. is qui rogauit. & sic expones infra de vsur. l. videamus. §. si possessionem. & facit. C. de præscrip. xxx. an. l. ij. pro hac tamen detentatione tenetur rei vin. vt supra de rei vin. l. officium. licet possit dominum in iudicio nominare: vt C. vbi in rem act. l. ij.
m *Pars.* si iudex alteri creditori rem adiudicare vult. sic supra fa mi. erciscun. si pignori. Accursius.
n *Debitum offert.* scilicet prius, & qđ postea solutum est: vt infra qui po. in pig. ha. l. si prior. §. sciendum. & de dist. pig. l. cum posterior. Azo.
o *Idemque.* vt debitor possit luere.
p *Pignoratitia.* id est hypothecaria.
q *Offerat.* vt. j. de pigne. actio. l. si creditor qui rem. Accursius.
r *Creditor tim.* quod fieri potest: vt. C. eo. l. si probatum. Ac.
s *Alterius debitoris.* ergo duo qui rem communem habebant, pignori obligauerunt creditoribus suis, forte non simul.
t *Et debitor tius.* scilicet postmodum.
u *Soluto eo.* scilicet tantum. Accursius.
x *Res.* scilicet communis tibi & alij.
y *Ex empto tenebitur.* vt hic habes: & infra de act. emp. l. Iulianus. §. idem Celsus.
z *In mandato.* De mandato da exemplum: mandasti mihi vt rẽ

** Pignoratitia pręrì in personã competit. Itaque pignoratitia pro hypothecaria hic posita est: vt C. d. l. 3. §. est autẽ. j. ad exhibẽdum.*

interdictũ a inquit. Si duo sint qui rem pignori acceperunt, æquissimũ esse vtile cõmuni diuidundo iudicio dari. b Sed & si de vsufructu sit inter duos cõtrouersia, dari debet. c Item si duo à prætore missi sint in possessionem legatorũ. d Est enim iusta causa possidẽdi, custodiæ gratia. Ergo & si duo vẽtres, e idem erit dicendum. quod habet rationem. Planè si iam dãni infecti missus, iussus sit possidere, f non erit huic vtili iudicio locus: cum vindicationẽ g habere possit. Cum de vsufructu cõmuni diuidũdo iudicium agitur, h iudex officiũ suum ita diriget, vt vel regionib' eis vti frui permittat, vel locet vsumfructum vni ex illis, vel tertiæ personæ: vt hi pensiones sine vlla cõtrouersia percipiãt: vel si res mobiles sint, etiam sic poterit, i vt inter eos cõueniat: caueántque per tempora se vsuros & fruituros: hoc est vt apud singulos mutua vice certo tempore sit vsusfruct'. k Neque colonis, neque eis qui depositum susceperunt, hoc iudicium competit, quamuis naturaliter possideant. l Inter eos qui pignori acceperũt, talis diuisio fieri debet, vt nõ vero pẽtio æstimetur pars, m sed in tãtum dumtaxat, quãtum pro ea parte debetur: & adsignetur quidem pignus vni ex creditoribus, licẽtia tamen non denegetur debitori debitum offerre, n & pignus suũ luere. Idémque o dicitur & si possessor pignoris, litis æstimationẽ pigneratitiã * p in rẽ agenti offerat. q

Debitor certa partis pro indiuiso, si in diuisione tota res sibi fuerit adiudicata, tũ dare debebit, & habere quod p adiudicationẽ debet: sed si tota alteri fuerit adiudicata, liberabitur soluendo: & prætiũ quod pro adiudicatione dedit, recipit. Bartolus.

Si debitor communis prędij partem pignori dedit, & à domino alterius partis prouocatus creditor eius, r aut ab alio creditore alterius s debitoris licendo superauit, & debitor eius t cui res fuit adiudicata, velit partem suam prædij recuperare soluto eo u quod ipse debuit, eleganter dicitur non esse audiendum, nisi & eam partem paratus sit recuperare quam creditor per adiudicationem emit. Nã & si partem vendideris rei, x & prius quàm traderes emptori, communi diuidundo iudicio prouocatus fueris, aliaq; pars tibi adiudicata sit, consequenter dicitur ex empto agi non posse, nisi totam rem suscipere fuerit paratus: quia hæc pars beneficio alterius venditori accessit. quinimmo etiã ex vendito posse cõuenirí emptorem, vt recipiat totum. Solum illud spectandum erit, num fortè fraus aliqua venditoris intercesserit. Sed & si distracta parte cesserit victus licitatione vendito y æquè vt pretium restituat, ex empto tenebitur. y Hæc eadem & in mãdato, z cæteriſque huius generis iudiciis seruantur.

Vnus ex sociis volens dimidere, potest alios ad diuisionem etiã inuitos prouocare: item propter debitum admittitur partio incerta tam in hac actione quàm in rei vindicatione. b. d. ista lex.

VIII. PAVLVS libro vicensimotertio ad Edictum.

ET si non omnes qui rem cõmunem habent, sed certi ex his diuidere desiderãt, hoc iudicium inter eos a accipi potest. Si incertũ sit an lex Falcidia locum habeat inter legatariũ & heredem, cõmuni diuidundo agi potest: aut incertæ mea tibi vẽderem, quam cum alio communem habeo. ante traditionem tibi factam aliam partem consecutus sum. totũ habet: vt infra man. si mãdauero. §. Iulianus. &. l. qui negotia. §. cũ heres. vel dic, mandasti vt tibi emerẽ partem cuiusdam rei: quod feci: & antequam traderẽ, alia pars est adiudicata mihi cõmuni diuidun. iudicio. compelleris quidem tõtam accipere. Eodẽ modo in tutore & gestore negotiorum qui emerunt nomine pupilli vel domini partem rei: tamen postea totam oportuit eos accipere p hoc iudicium. nam in totum domin' & pupillus accipere tenentur: & hoc subiicit, cæteriſque huius generis &c. Bul.

ET si non omnes.] CASVS in prin. est planus. [*SI INCERTVM.*] Testator legauit mihi fundum: heres detrahere vult Falcidiam: sed nescit quantum: interim tamẽ possum agere cum herede iudicio communi diui. Itẽ rei vind. pro parte incerta. Secundo testator legauit seruum. in suo peculio erat fund'. heres vult ex eo fundo quod domino debebatur detrahere: sed adhuc nescit quantum illud sit. certe interim cum herede agetur cõmuni diui. & rei vindi. pro incerta parte. [*SI COMMVNIS.*] Ego & tu habemus seruum qui valet. x. fecit autem furtum extraneo in. xx. ego conuentus notaliter dedi, cùm magis seruum dare debebã: certe non consequar à te nisi dimidiam eius scilicet quod valet seru'. Secundo dicit idem si seruus communis qui est in peculio apud me in. v. & quinque apud socium, contraxit cum extraneo, & in. xx: se obligauit: & ego conuentus dedi. xx. creditori peculiari, cũ nõ nisi. v. dare debui. nam non repetam à te nisi v. quæ sunt apud te de peculio eius. hæc quidem peram: & si illa. v. perierunt postquam fui damnatus. hoc autem probat tali simili. nam si mandet dominus procuratori suo defensionem serui: si dominus de peculio conueniatur ratione serui, & procu. damnetur: certe dominus tenetur: & etiam si res peculij pereant post condemnati. procu. nisi procurator fuisset in culpa, vt quia dominus volebat cedere rebus peculiaribus creditori, & procurator noluit, sed magis voluit damnari. Viuianus.

a *Inter eos.* & alios etiã inuitos: vt infra eo. l. ante §. fin. sic enim est & in pluribus heredibus: vt supra titu. j. l. ij. §. dubitandum. &. l. arbitrum. sed inter quosdam non potest accipi nisi p adiudicatione vnius partis ad alteram: vt supra tit. j. heredes. §. si testator. vel nisi propter personales præstationes secundum quosdam: vt not. in. d. §. dubitandum. Accursius.

a *Vindicatio datur.* vt & ſupra de rei vind. quæ de tota.§. incertæ. Accurſius.

b *Legatus ſit.* ſcilicet vt legatarius cum herede communi diuid.agat:& incertæ partis detur vindicatio in corporalibus:vt hic,& infra de pecu.l.ſi peculium.ij.rũ.pro ipſa vero vniuerſitate peculij legata incertę partis actio ex teſtamento datur: vt ſupra ſi pars here. pet.l.j. §.finali. Accurſius.

c *Debetur.* quod debitum ſemper eſt deducẽdum:vt infra de pecu.ſed & ſi damnum.§. peculium.&.l.ſi ex noxa.§.quod autem. Niſi ſpecialiter corpora peculiaria legarentur: vt infra de pecul. lega.l. ſi peculium ſeruo.

d *Deteriorem fecerit.* vt & ſupra de noxa.l. ſed & eo nomine. Azo. ſed an propter huiuſmodi perſonales præſtationes poſſit agi communi diuid.durante communione? Reſpon. ſic: vt arg. infra eo.l.ſi. & l. ſi ſocius ſerui. & expreſſe dicitur.j.eo.l. in hoc iudicium. ibi,manente rei communione &c. Accurſius.

e *Vulnerando.* vt.j. eo. l.item quamuis. & ſupra ad. l. Aquil. ſed ſi communem.

f *Corrumpendo.* vt infra de ſer. corrupt.l. ſi quis ſeruum. Acc.

g *Excidendo.* quo caſu etiam interdictũ quod vi aut clam locum habet: vt.j. quod vi aut clam.l.denique.§. ſi ex ſociis.

h *Præſtiterit.* plus quã ſit ſecundum pretium.

i *Et eius.* ſcilicet æſtimationis. Ac.

k *Partem.* ſcilicet dimidiam,vel tertiam,vel aliá quæ cõtingat ſocio ex communione ſerui.

l *Item ſi unus in ſolidũ.* quod fieri poteſt, ſiue de peculio agatur: vt hic,& infra de pecu.l. & ancillarum.§.ſi. ſiue noxali:vt.ſ.ſi ex noxa. cau.l.ſi cum vno. Ac.

m *Conſequatur.* quatenus apud eum eſt: quia in tantum eum liberare videtur:vt infra de pec. l.& ancillarum.in fi.

n *Ed poſt quam. Res peculiares.* omnes ſcilicet,vel pars:vt & infra eo.l.ſi Stichus. vel etiam ipſe ſeruus cuius nomine eſt actum:vt infra eo.in ſumma.& arg.ſupra titu.j.ſi ſeruus pignori.& ar.infra manda.l.hominem.in princ.

o *Partem pecuniæ.* præſtitæ pro parte peculij. Azo.

p *Si neutrius.* ſcilicet defendentis,vel defenſi.nam ſi defendẽtis culpa interueniat,ſecus eſt:vt ſtatim dicit. Accurſius.

q *Etenim.* bene dixi poſtquam in ſolidũ damnatus eſt. aliud enim eſſet ſi dãnatus non eſſet,nec defenſus:quia tũc liberatur cedendo parté: vt & ſupra ſi ex noxa.cau.aga.l. ſi cum vno.& de noxa.l.ſi ſeruus.vel melius ideo dixit neutrius,quia ſi alteri' tantũ,puta defendentis,interueniat culpa,vt quia dominus defenſus maluit cedere rebus peculiaribus quàm defendi:repellit

partis vindicatio datur.[a] Similiter fit & ſi peculium legatũ [b] ſit:quia in quantum res peculiares deminuit id quod domino debẽtur,[c] incertũ eſt Venit in communi diuidundo iudicium etiam ſi quis rem communem deteriorẽ fecerit:[d] ſortè ſeruum vulnerando:[e] aut animũ eius corrumpendo:[f] aut arbores ex fundo excidẽdo.[g]

Si communis ſerui gratia noxæ nomine plus præſtiterit [h] [ſocius,] æſtimabitur ſeruus, & eius [i] partem [k] cõſequetur. Item ſi vnus in ſolidum [l] de peculio conuentus & damnatus ſit,eſt cum ſocio communi diuidundo actio, vt partem peculij conſequatur.[m]

11. Africanvs libro ſeptimo Quæſtionum.

Sed poſtquam ſocius ſerui cõmunis nomine de peculio in ſolidum damnatus eſſet, ſi apud ſocium res peculiares [n] intercidant,nihilo minus vtile erit iudicium communi diuidundo ad recuperandam partem pecuniæ.[o] Alioquin iniquum fore,ſi tota ea res ad dãnum eius qui iudicium acceperit,pertineat:cum vtriuſq; domini periculum in rebus peculiaribus eſſe debeat. Nã & eum qui mandatu domini defenſionem ſerui ſuſcepit,omne quod bona fide præſtiterit, ſeruaturum:quamuis peculium poſtea interciderit. Hęc ita,ſi neutri' [p] culpa ſiteruenerit. Etenim [q] dominum cum quo de peculio agitur,[r] ſi paratus ſit rebus peculiaribus petitori cedere, ex cauſa audiendum putauit: ſcilicet ſi ſine dolo malo & fruſtratione id faciat.

Delictum defunctis ſi purgatur per actionem deſcendentem ex delicto, nõ nocet heredibus: ſecus ſi purgatur per actionem deſcendentem ex contractu, vel quaſi. Bar.

12. Paulvs libro vicẽſimoterтio ad Edictum.

Item quamuis legis Aquiliæ actio in heredem non competat, tamen hoc iudicio heres ſocij præſtet ſi quid defunctus in re communi admiſit,[s] quo nomine legis Aquiliæ actio naſcitur. Si vſus [t] tantùm noſter ſit,qui neque venire [u] neque locari poteſt, quemadmodum diuiſio pteſt fieri in communi diuidundo iudicio, videamus. Sed prætor interueniet,& rem emendabit:vt ſi iudex alteri vſum adiudicauerit, nõ videatur alter qui mercedẽ accepit,non vti:[x] quaſi plus faciat qui videtur frui,[y] quia hoc propter neceſsitatem [z] fit. In cõmuni diuidundo iudicio iuſto pretio rẽ æſtimare debebit iudex:& de euictione [a] quoque cauendum erit.

12. Gaivs libro ſeptimo ad Edictum Prouinciale.

In ſumma admonẽdi ſumus, quòd ſi poſt interitum rei cõmunis is cui aliquid ex cõmunione præſtari oportet,eo nomine agere velit,cõmuni diuidundo iudicium vtile datur:[b] veluti ſi actor impẽſas aliquas in rem cõmunem fecit,ſiue ſocius eius ſolus aliquid ex ea re lucratus eſt,' elut operas ſerui mercedéſve, hoc iudicio eorũ omnium ratio habetur.[c]

12. Vlpianvs libro ſeptuagẽſimoprimo ad Edictum.

Si ædes communes ſint, aut paries communis:& eũ reficere vel demolire, vel in eum immittere [d] quid opus ſit,cõmuni diuidundo iudicio erit agendum: * aut interdicto [e] vti poſſidetis experimur.

[s] *Agitur.* re integra: & ſe per procuratorem defendit:vt pri.dixit.

Item.] Casvs. Si tu ſocius meus dediſti damnum in re communi,& deceſsiſti: ſi agam communi diuidũ. cum here. tuo, veniet damnum,licet non poſſum heredem tuũ conuenire.l.Aquil.quæ nõ datur in heredem. [Si vsvs.] Planus eſt. [In commvni.] Ego & tu habemus rem communem,quæ commode diuidi nõ poteſt. adiudicatur mihi:& ego tibi in pecuniam cõdemnor. certe debes cauere mihi de euictione pro parte tua quæ mihi adiudicatur. Vi.

[f] *Admiſit.* vt &.ſ.eo.l. & ſi nõ omnes.§.venit.

[t] *Si vſus tantum.* non vſusfructus.

[u] *Venire.* id eſt vendi: vt inſtitu. de vſu & habi.§.j. & quod de locatione dicit, intellige ſcilicet ſeparatim à re: vt ſupra de vſu & ha.l. ij.in fi.&.l.cæterũ. Ac.

[x] *Non vti.* ſed frui:& hoc eſt quaſi &c.

[y] *Frui.* vt ſupra de vſufru.quia qui pretio.

[z] *Neceſsitatem.* quia aliter diuidi non poteſt: ſicut ex neceſsitate ſit quãdoque venditio vſusfruc.vt infra de iure do.l. ſi vſusfru. ea autẽ quæ fiunt ex neceſsitate,curanda ſiue emendanda ſunt: vt in auth. qui. mo. natu.effi. ſui, circa prin.ibi,nõ enim &c.ſecũdũ Azo.Meli' vero notabis ſi diceris neceſsitatem non habere legem: vt dixi.ẽ de offi.conſu.l.j. *Neceſsitatem non habere legem.*

[a] *Et de euictione.* vt.ſ. tit.j.l.heredes.§.pe.& C.communia vtriuſque iu.l.ſi fratres.

* *Quod ſi*

In ſumma.] Casvs. nõ eſt ſpecialis Ego & tu habemus *iure ſuo diuiſ* rem cõmunem: & ego *non licet* feci impenſas.poſtmodum res illa periit.nũquid poſſumus hoc iudicio agere pro expenſis aut pro lucris,vt inter nos diuidatur? Et reſpon.quòd ſic vtili. *partitio ſeruat. vt prod.*

[b] *Vtile.* non directum:vt ſupra eo.l.j.quæ eſt contra.

[c] *Ratio habetur.* ſic ergo ꝑ præſtationibus perſonalibus agitur,licet res deſierit eſſe:vt hic,&.ſ.tit.j.l.ſed & eius. Acc.

Ædes.] Casvs. Si habeo tecũ communem domũ,quam volo reficere,& tu non permittis: nunquid interdicto vel communi diui.poſſim agere? Et reſpon.quòd ſic. Vi.

[d] *Mittere.* vt ſcalas,vel tigna. Azo.

[e] *Aut interdicto.* aut pro &.ideo enim agitur hoc interdicto, quia non pateris me vti libere re communi: vt infra de vi & vi arma.l. vim facit. Sed quid eſt quòd dicitur prohibendi

ius

ius eſſe ſocio:vt.j.eo.l.Sabinus.quæ eſt contra?Solu.illud verũ eſt cum incidimus in cõmunionẽ:alioquin ſi ad aliquem vſum rem communem quæſierimus,veluti parietẽ,vt in eum vterque noſtrum immitteret:quis non dicet legem inter nos habitã ſeruari debere:& cõmuni diuidundo agere poſſe,vt mihi immittere liceat?cum ob hoc ſolũ quæſierimus,vt eo vteremur,ſecũdum M. argu.ĩ.de vſufruc.l. arboribus.§. nauis. Azo. item eſt cõtra.ĩ. de ſer. vrb.prędio.l.parietem. vbi prohibet quicquid hic permittit. Solu.ſecundum quoſdam hic volebat demoliri vel relicere in eo in quo erat communis vtilitas, ibi non: vt.j.pro ſoc.l. cũ duobus.§.item Mela. Vel hic conuentum erat vt vnicuique liceret immittere, ibi non. Prętera & ibi iure ſeruitutis contendebat ſibi illa licere:quod non poteſt, vt ibi dicitur: hic iure ſocietatis.Ac.

a *IN iudicio. Rei.* corporales.& dic quæ poſſunt claudi ſub petitione actoris.

b *Nominatim.* an idẽ in vniuerſali iudicio, ſcilicet fami.erci.& peti. here. vt aliquid excipi poſſit?quod videtur: vt.ĩ. fami. erciſ.l. fundus communis.& .ĩ. de iudi.l.ſolemus.Ac.

IN hoc iudicium.] *CAIVS.* Ego & tu habemus rem communẽ. ſi impenſam feciſti cõmuni nomine, teneor tibi. Item ſi non fuiſti vſus ſeruitu.& ideo eſt amiſſa,teneris mihi.Secundo pone q impendi credens meam propriam rem communem. poſtea agis mecum cõmuni diuid.an per except. poſſum retinere impenſas? Et dicitur q ſic:ſicut bo.fi. poſſ. qui credens ſuã in eã impẽdit,habet except.cõtra dominũ vindicãtẽ.Tertio ſi ego impẽdi credẽs totam meã alienã rẽ:& ſic iam nõ poſſum cõuenire cõmuni diui.vel rei vi.his ergo duob⁹ caſib⁹ habet locũ exceptio q impẽſis:quãuis neminẽ volui mihi obligare.igit ſi aliquẽ volui obligare:licet nõ illum ſciſſe cũ quo erat mihi cõmunis:habeo etiam act. q impenſis.ſiquidẽ poteſt eſſe q credebã cũ alio cõmunẽ qua tecũ:vel neſciebã cum quo:ac in ſuperioribus nõ habeo actionẽ,ſed exceptionẽ.& hoc in quarta. Quinto adducit ſimile:quia ſicut ſi gerã alterius negotia,& alterius credebã quãm ſint,eũ habeo obligatũ cuius vere ſunt negotia:ita in q poſito habeo cũ obligatũ cõmuni di.cũ quo vere eſt cõmunis, licet nõ proponã cum obligare.& ſi alienem partẽ meã, adhuc remanet mihi act.vt lis q impenſis. [*SI CONVENIAT.*] Si faciamus pactũ ne vnquã rem cõmunem diuidamus:nõ valet pactum. ſed ſi ad tempus fiat:bene valet. [*SI INTER.*] Duo ſocij pactum fecerunt ne ſocietas vſque ad certum tẽpus diuideretur.quęritur,an valeat? Et reſpõ.q ſic:ſed emptor poterit ſubmoueri exceptione illa qua ſubmouebat vẽditor ſi agat cõmuni diui. [*SI PACISCATUR.*] Ego & tu cõmunẽ fundum habebamus.feciſti mihi pactũ vt pars tua eſſet mea. finitur ſocietas.ſi agas poſtea communi diui.remouebo te except.quia ipſo iure non finitur ſocietas. Viuianus.

c *In hoc iudicium.* tres caſus proſequitur hæc lex.nam aut ſcio

ℓ Vetus.

ℓ iiii: Ib. x. libro ſeptuagẽſimoquinto ad Edictum.

IN iudicium cõmuni diuidũdo omnes res [a] veniũt:niſi ſi quid fuerit ex cõmuni cõſenſu exceptũ nominatim [b] ne veniat.

Quod quis fecit in fundo quem ſcit cõmunem cum aliquo quẽ cognouit, venit in hoc iudicio: ſed quod quis fecit in fundo quẽ ſcit proprium, qui vere communis eſt, nõ venit in hoc iudicio ſed poſſeſſori retentio dabitur: quæ etiã ad ſingularem ſucceſſorem tranſibit. ſed quod quis fecit in fundo quẽ putat communem cum eo cum quo non eſt, venit in hoc iudicio. Bartolus.

XIIII. PAVLVS libro tertio ad Plautium.

IN hoc iudicium [c] hoc venit quod cõmuni nomine actum eſt,aut agi debuit [d] ab eo qui ſcit ſe ſocium [e] habere. Impẽdia autem quæ dum proprium meum fundum exiſtimo feci, quę ſcilicet ſi vindicaretur fundi pars, per exceptionem doli retinere poſſem,an etiam ſi cõmuni diuidundo iudicio mecum agetur, æquitate ipſius iudicij retinere poſsim,conſiderandum eſt. Quod quidem magis puto: [f] quia bonę fidei iudicium eſt communi diuidundo, ſed hoc ita,ſi mecũ agatur. Cæterùm ſi alienauero partẽ meã, non erit vnde retinere poſsim. ſed is qui à me emerit,an retinere [g] poſsit, videndum eſt. nã & ſi vindicaretur ab eo pars impendiorum nomine quæ ego feciſſem,ita vt ego,poterat retentionem [h] facere. Et verius eſt vt & in hac ſpecie expenſæ retineantur. [i] Quæ cum ita ſint, [k] rectiſsimè dicitur etiã impendiorum nomine vtile [l] iudicium dari debere mihi in ſocium etiam manente rei cõmunione. Diuerſum [m] eſt em̃ cum quaſi in rem meam impẽdo,quæ ſit aliena aut communis. Hoc enim caſu vbi quaſi in rem meam impendo,tantũ retentionem habeo: [n] quia neminem mihi obligare volui. [o] At cum [p] puto rem Titij eſſe,quæ ſit Mæuij: [q] aut eſſe mihi communem cum alio quàm eſt, id ago vt aliũ mihi obligẽ. Et ſicut negotiorum geſtorũ actio datur aduerſus eum cuius negotia curaui,cum putarẽ alterius ea eſſe: [r] ita & in propoſito. [s] Igitur & ſi abalienauero prædiũ, [t] quia in ea cauſa fuit, vt mihi actio dari deberet,danda mihi erit (vt Iulianus quoque ſcribit) negotiorum geſtorum actio. [u]

Pactum ne perpetuò diuidatur, non valet. Bartolus.

Si conueniat ne omnino diuiſio fiat,huiuſmodi pactũ nullas vires habere manifeſtiſsimũ eſt:ſinautem * intra certum tẽpus,quod etiam ipſius rei qualitati prodeſt,valet. [x]

Ius excipiendi tranſit contra ſingularẽ ſucceſſorem. Bartolus.

Si inter ſocios cõueniſſet,ne intra certum tempus ſocietas diuideretur: quin vendere liceat ei qui tali conuentione tenetur,non eſt dubium. Quare

a *Veniũt.* ſi quis putans.in prin. Sed dic vtile,id eſt efficax. Vel dic quòd hic alienauerã partem meam antequam intenderẽ hoc iudicium: vt ſupra eo. l. ſi quis putans. ij. reſpon.ſed prima verior quia & hic dicit,manente rei communione. Accurſius.

b *Nominatim.* ſi quis putans.in prin. Sed dic vtile,id eſt efficax. Vel dic quòd hic alienauerã partem meam antequam intenderẽ hoc iudicium: vt ſupra eo. l. ſi quis putans. ij. reſpon.ſed prima verior quia & hic dicit,manente rei communione. Accurſius.

c *In hoc iudicium.* tres caſus proſequitur hæc lex.nam aut ſcio cum quo rem cõmunem habeo in quam impendo, & communi nomine impendo:vt in prin.l.aut neſcio,ſed credo meam propriam,vt vſque illuc,quæ cum ita &c.aut ſcio cum alio cõmunem,ſed neſcio cum quo:vt abinde liquet. & poſtea reaſſumat mediam partem,at cum &c.

d *Debuit.* vt vti ſeruitutibus, ne perdantur: vt.ĩ.fami.erciſc.l.heredes.§.item culpæ.Ac.

e *Sociũm.* ſcilicet aliquem certum.

f *Magis puto.* quàm in rei vin.vt.ſ. poſsim retinere,cũ illud ſtricti iuris,hoc bonæ fidei ſit: vt hic,& inſti. de act.§. actionum.

g *An retinere.* ſ. ſi conueniatur rei vind. vel cõmuni diui. pro indiuiſo.

h *Retentionem.* vt & infra de act. empt. idẽque.§.j.

i *Retinentur.* vt & .j. man.idẽmque.§.j.

k *Quæ cũ ita ſint.* mutat caſum,quando ſciebam eſſe cũ alio communem: ſed errabã in perſona ſocij: vt patet infra ſtatim, diuerſum &c.&.j.e. ſi quis cum. in prin. Alij dicunt q loquitur quando impẽdi ſciens cũ Titio rem eſſe cõmunẽ.Sed prima verior eſt. & dic, quæ cũ ita fiunt.ſ.ſimiles rei vin.& cõmuni di.ſecũdũ quoſdã. Vel dic q hęc continuatio ſit ad ſuperiora.& verior eſt: quia datur retentio qñ * de intra. nolui aliquẽ mihi obligare.igitur multo magis actio,vbi volui aliquem obligare mihi.

l *Vtile.* immo directũ: vt ſupra eo. ſi quis putans.in prin. Sed dic vtile,id eſt efficax. Vel dic quòd hic alienauerã partem meam antequam intenderẽ hoc iudicium: vt ſupra eo. l. ſi quis putans. ij. reſpon.ſed prima verior quia & hic dicit,manente rei communione. Accurſius.

m *Diuerſum.* redit ad ſuperiora. Accurſius.

n *Retentionem habeo.* non actionem:vt & infra de doli except.l. Paulus.& infra de condic.indeb.ſi in area.in fi.quę eſt cõtra.M. vt ibi diximus.

o *Volui.* hæc nõ videtur bona ratio:quia heres ſepeliẽdo defunctum,neminem ſibi obligare intendit:& tamẽ agit,ſi appareat eum poſtea non eſſe heredem:vt infra de reli.at ſi quis.§.ſi quis.& .l. poſſeſſor.quæ ſunt contra.Sol.ibi ſpeciale.

p *At cum puto.* redit ad tertium. Accurſius.

q *Aut.* gratia ſimilitudinis hoc põnit.

r *Alterius eſſe.* vt ſupra de nego.geſt.item ſi cum.in fi.

ſ *Igitur.* ſcilicet detur actio cõmuni diui. vt infra eo. ſi quis cum. in principio.

t *Tradium.* id eſt partem meam prædij. Accurſius.

u *Negotiorum geſtorũ.* cũ potuit expediri q parte. Vel dic, danda erit communi diui.actio: vt ſupra eo. ſi quis putans.ij. reſpon.vt daretur in prædicto caſu neg.geſt.

x *Valet.* ſic & cõditio legato impoſita mulieri ne diſcedat à liberis,non valet:ſed ad tempus impoſita valet:vt.j.de condi.& demon.ſed & ſi hoc §.fi.ſed in conditione libertæ impoſita,ne nubat,diſtinguitur:vt infra qui & à qui.l.pe.

a *Summouereturꝰ.* vt infra pro ſocio.l.idemque.§.fi.
b *Fraud.* forte animo donandi. Accurſius.
c *Effectu.* nó ipſo iure:quia durat actio,ſed repellit excep. Ac.

Si ſocius.]*CASVS.* Ego & tu communem ſeruum habebamus:nomine cuius ſerui conuentus fui de peculio. antequá præſtem condemnationem, an poſsim agere vt des mihi partẽ de peculio iſtius ſerui prout eſt apud te? Et reſpon. quòd ſic. Secundo dicit quòd ſi nomine huius ſerui communis,qui dedit damnum, conuẽtus ſum noxaliter:nunquid ante condemnationem ſtatim lit. conteſta. poſsim agere vt partem ſerui mihi des: vt poſsim dare actori, ſi vincar? Et reſpon. quòd ſic, dum tamen ſibi caucam quòd reddam,ſi non fuero condemnatus. Viuianus.

d *Conuentꝰ.* ſcilicet de peculio. Accurſius.
e *Et antequam præſtet.* quia illud videtur abeſſe, in quo vt ſolueret eſt obligatus: vt ſupra nego.ge.l. ſi quis mandato. Et facit.ĩ.eo.l. & ſi non.§.fi.Accurſius.
f *Actum ſit.* ita quòd ſit lis conteſta.vnde in totũ neceſſe habet defendere:vt.ĩ.de noxali. l.ſi ſeruus communis.& ĩ.ſi ex noxali cau. aga. ſi cum vno ex. & facit.ĩ.titu.j.heredes.§.ſi vnus.
g *Pars.* alterius non conuenti quam habet in ſeruo.
h *Non dederit.* ſcilicet noxæ.Accurſius.

Vm ſocij.]*CASVS.* Duo volunt diuidere ſocietatem.eis debetur, vel ipſi alij debent ſub cõditione.nũquid in vtroque caſu cauere debẽt,& eis debet caueri de parte debiti ſoluenda, & parte crediti diuidenda etiã exiſtente cõditione? Et reſpon.quòd ſic.

† *Quotidie ad hoc tex. iſte allegatur, quod ſententia debet eſſe conformis libello. cõcor. de iure cano. text.in.c. diuers. Heli. extra de ſimo. & ibi gl.*

i *Debetur.* ab eis, vel econtra:vt.j.pro ſoc.l. omne æs.& l.ſeq. Acc.

Vt coheredes.]*CASVS.* Fundũ ſuũ teſtator pignori dedit en pacto vt creditori vendere liceret.deceſsit teſtator here.relictis.vnus heredum emit à creditore prædium.nunquid iſte coheret,idemque emptor,poteſt conueniri hoc iudicio à coheredibus? Reſpon.quòd non.videbatur quòd ſic:quia heredi tarius erat.

k *Communis di.* valet emptio ratione aliarũ partium,non ſuæ:vt infra de leg.ij.l.ĩ.§.quatuor.&.j.de pig. act. debitor. & de in diem addic.l.quòd ſi vno.§.fi.Sed aliud in fideiuſſore: vt infra de diſtract. pig.l.fideiuſſor.quæ eſt arg.contra. Accurſius.

Vt fundus.]*CASVS.* Ego & tu eramus heredes in quadã here.in qua erant prædia.agimus vt diuidatur. nũquid iudex imponere poteſt ſeruituté prædio here.vt ſeruiat fundo nó hereditario? Et rñ.q̃ non:quia iudex non poteſt &c. vt in textu.

l *Non poteſt.* vt.j.de excep.rei iu.l.ſi ex teſtamento.in fi. & facit ſupra titu.j.l.item Labeo.§.j. Accurſius.

emptor quoque communi diuidundo agendo,eadem exceptione ſummouebitur,qua auctor eius ſummoueretur.a Si paciſcatur ſocius ne partẽ ſuam petat,b effectu c tollit ſocietas.

XV. IDEM libro quinto ad Plautium.

SI ſocius ſerui cõmunis nomine conuentus d & condemnatus ſit,aget cõmuni diuidũdo & antequam e præſtet. Nam & ſi noxali iudicio cum vno actum ſit, f ſtatim aget cũ ſocio,vt ei pars g traderet:cautionibus interpoſitis, vt ſi non dederit,h reddat.

XVI. IDEM libro ſexto ad Plautium.

CVm ſocij diuidũt ſocietatem,de eo quod ſub conditione deberetur,i cautiones interuenire ſolent.

XVII. MODESTINVS libro nono Regularum.

QVi coheredes habet,ſi fundum pignori datum à teſtatore ſuo,compararuerit à creditore, non debet à coheredibus iudicio communi k diuidundo conueniri.

Sententia debet eſſe conformis libello, aliàs iudex nõ intromittit ſe de his quæ ex natura actionis non veniunt. Baldus.

XVIII. IAVOLENVS libro ſecundo Epiſtularum.

VT fundus hereditari l fundo nõ hereditario ſeruiat, arbiter diſponere non poteſt: quia vltra † id quod in iudiciũ deductum eſt, excedere poteſtas iudicis non poteſt.l

Quod vna elementatione continetur: ſi ſolo coheret,dicitur commune pro parte diuiſa quæ diuiditur ſolum: ſed a ſolo ſeparatum,dicitur pro indiuiſo eſſe cõmune. Bar.

XIX. PAVLVS libro ſexto ad Sabinum.

ARbor quæ in confinio nata eſt,item lapis qui per vtrumque fundum extenditur, quamdiu coheret * fundo, m è regione cuiuſque finiũ vtriuſque n ſunt:nec in communi diuidundo iudicium veniũt. Sed cum aut lapis exemptus,aut arbor eruta o vel ſucciſa p eſt,cõmunis pro indiuiſo q fiet:& veniet in communi diuidũdo iudicium. Nam quod erat finitis partibus,rurſus r confunditur. Quare[ſicut]duabꝰ maſsis duorum dominorum conflatis,tota maſſa communis eſt, etiam ſi aliquid ex prima ſpecie ſeparatum maneat:r ita arbor & lapis ſeparatus à fundo, cõfundit ius dominij.

Illud quod eſt commune,quod non poteſt diuidi nec licitari ſine proprio,in hoc iudicium non venit. Bartolus.

De veſtibulo t cõmuni binarũ ædium u arbiter cõmuni diuidundo inuito vtrolibet x dari non debet:quia qui de veſtibulo liceri cogatur, neceſſe habeat interdũ totarum ædium pretium facere, ſi aliàs aditum non habet.

Pro iure incorporali diuidendo,vel pro eo quod ſit circa illud, hoc iudicium locum non habet. Bartolus.

Si per eundem locũ via nobis debeatur, & in eam impenſa facta y ſit, durius z ait Pomponius communi diuidundo vel pro ſocio agi poſſe: Quæ enim communio iuris ſeparatim a intellegi poteſt? ſed negotiorum geſtorum agendum.

Iura incorporalia non veniunt in iudicio communis diuidundo,niſi ſint acceſſoria rei corporalis pro indiuiſo communis. Bar.

Iudex communi diuidundo, item familiæ erciſcũdæ,de ſeruo qui in fuga eſt, iubere debet liceri eos inter quos iudex

A *Rbor.*]*CASVS* planus eſt vſque ad.§.de veſtibulo.[*DE VESTIBVLO.*] Ego meam,tu tuá domũ habebas.ante vtrãque domũ erat locus tecto coopertus cõmunis: per quẽ erat aditus ad vtrãque domũ.quæritur an de hoc ſolo cõmuni agere poſſumus ad diuiſionẽ? Et dicit q̃ nó:quia eſt ſpeciale vt de communi re nó poſſit agi ad diuiſionẽ, vel ad adiudicationẽ.& eſt ratio,quia cum domus * columen. non habeat alium aditum,oporteret etiã domum diuidi, vel adiudicari: quod non debet eſſe,vt res non cõmunis veniat in hoc iudicium. [*SI PER EVNDEM.*] Per agrum vicini debebatur ſeruit' meo agro: & ſic ſeruitus erat cõmunis. in refectióe rei feci impenſas. quæritur qua acti.poſsim eas recuperare? & dicit nego. geſt. non act. communi di. [*IVDEX.*] Ego & tu habemus ſeruos cõmunes, & alias quaſdam res: & ſeruos diuidere volebamus. quidam ex ſeruis erãt abſentes.nũquid q̃ eis qui ſunt abſentes,cõmuni diui. agere poſſumus? videtur q̃ nó,propter ſenatuſ. cõ.quo cauetur vt ſeruus in fuga conſtitutus nó alienetur. tamẽ ſoluitur ibi contrarium: quia non poteſt diuidi. vnde venimus ad licitationem. ſed non eſt contraria, quia illa loquitur in alienatiõe voluntaria, & iſta in diuiſione, ſiue neceſſaria adiudicatione. [*AQVARVM.*] Dic vt in apparatu Accur. Viuianus.

* *Iniqua enim ratio, ea vbi eſtimatio communis, ſolutio vero ibi, cogitanda eſt diſtractionis quæ communi ſolui debet. Bar.*

† *Arbores. ſeparatim ſolum. Bar.*

m *Fundo.*ſ.vtrique.
n *Vtriuſque.* vt & infra de acquir. re. do.l. pro regione. & habes infra pro ſocio.l.fina. Accurſius.
o *Eruta.* vento.
p *Succiſa.* ferro.
q *Pro indiuiſo.* pro ea parte quã quiſque prius habebat.
r *Confuſus* i.poſtea.non enim ponitur vt denotet primam & ſecundam confuſionem.
s *Manent.* in maſſa:quia diſcerni poteſt de meo argento.Acc.
t *De veſtibulo.* Veſtibulum eſt locus quidam ante oſtia vtriuſq; domus, per quem aditum habebant: & tecto coopertus erat, vt veſtimento tegitur homo. Accurſius.

Veſtibulum quid ſit.

u *Ædium.* non habentibus nobis communem ædem, ſed altero alteram. Accurſius.
x *Vtroliber.* diſtributiue accipe,id eſt hoc vel illo inuito,ſed cõtra.ĩ.titu.j.l.arbitrum.in fi.& infra eo.l.penul.in fi.Sol.hic ſpeciale in tali veſtibulo,ideo ne res non communis veniret diuidenda,& ita inconueniens ſequeretur:vt hic ſubiicit.
y *Facta ſit.* ab vno. Azo.
z *Durius.* id eſt durè.nam dixit hoc,ſed durè dixit:& ideo hic ſtatim corrigitur. Accurſius.
a *Separatim.*i.ſi ius ipſum ſeparatũ à corpore inſpicias:quod ius eſt commune; nihil inuenis in eo impenſum, ſed in corpus

quod

quod quidé nó eſt cómune: vt. ĩ. ſi ſer. vin. l. loci. in prin. quare nec agitur cómuni diuid. vt &. ĩ. vſufr. quéad. ca. l. antep. nulla ergo quo ad tales impéſas intelligitur huius iuris cómunio. Ac.

a *Licitatio remanſit.* id eſt qui vicit.

b *Senatuſ. conſulto.* de quo dicitur. C. ad legé Flaui. in fuga. & infra de cótrahen. empt. quod ſæpe. §. ſi quis. Accurſius.

c *Aquarum iter.* id eſt ipſe locus per quê aqua ducitur. Et dic quòd regulam ponit, quam duobus approbat exéplis. Primo quòd quando ſeruitus debetur à prædio communi prædiis ſingulorum eorundé: quo caſu eſt ius ſiue ſeruitus ipſius fundi, ſcilicet cuiuſlibet cui debetur: & ideo non veniet in hoc iudicium. quia oporteret quòd etiam prædia ſingulorum quibus ſeruitus debetur, venirent in diuiſionem: quod eſt abſurdum: vt in veſtibulo dicitur ſupra ea. l. §. de veſtibulo. Alij dicunt quòd non venit ſeparatim: ſed inſolidum ſequeretur vtranque partem: venit tamen vnà cum prædio, ſi prædium ipſum commune ex quo debetur ſeruitus, diuiditur. vbi autem prædium dominans eſſet cómune, vnà cum eo poſſet ſeruitus adiudicari: ſed non diuidi. Secundum exemplum eſt quando ſeruitus eſt ſeparata à fundo cuiuſque proprio: quia non debetur eis à communi, vt ſupra: ſed debetur communi: diuiſo tamen poſtea à prædio cuiuſdam vicini, vt ſubiicit poſtea, & poſſunt &c. quo caſu ſi eſt ſeparatum ius, ſiue diuiſum méſura, vel temporibus, nó agitur hoc iudicio: aliàs ſic. Alij ponunt hic ſecundum exemplum, quando ab initio prædiis ſingulorum debebatur ſeruitus à prædio vicini: & dicũt ſeparatum à fundo ſcilicet communi, hoc eſt quia nec communi nec à communi debebatur ſeruitus. Vel pone plane: quia Labeo dixit ea ratione nó venire, quia aut iter dicitur eſſe prædij ſeruientis, & ſic non commune: ergo non agitur. aut prædiorum dominantium: & tunc ſi eſt diuiſum menſura vel temporibus, tunc idem. ſed poſſunt &c. & ſic eſt dominantium prædiorum hoc iter, ſecundum Azo. Et ſecundũ hoc iter aquarum, id eſt ſeruitus. Nec ob. ſupra eo. l. per hoc. quia hic vtile, ibi negat directum competere pro incorporali. Accurſius.

d *A fundo.* ſeruiente: ſed eſt dominantium.

e *Poſſunt.* proſequitur ſecundum caſum, quando à prædiis vicini ſeruitus debetur prædio duorum quod eſt diuiſum, ſed nõ æquæ, vel non diuiſum. Accurſius.

eſt: & tunc eum adiudicare, penes quem licitatio [a] remanſit. Nec erit periculum ne ex ſenatuſconſulto [b] pœna legis Fauiæ committatur. Aquarum iter [c] in iudicium communi diuidundo nõ venire Labeo ait, nã aut ipſius fundi eſt, & ideo in iudicium non venit: aut ſeparatum à fundo [d], diuiſum tamen aut menſura, aut temporibus. Sed poſſunt [e] iura interdũ & ſeparata à fundo eſſe, & nec menſura nec temporibus diuiſa: veluti cum is cuius fuerũt, [f] plures heredes reliquit. [g] quod cum accidit, conſentaneum eſt & ea in arbitrio familiæ erciſcundæ venire. Nec videre inquit Põponius, quare minus [h] in communi diuidundo quàm familiæ erciſcundæ iudicium veniat. Igit in huiuſmodi ſpeciebus etiam in communi diuidundo iudicio venit, vt præfata iura aut menſura aut temporibus diuidantur [i].

Quod in re communi culpa minus ſit à magiſtratu, venit in hoc iudicio communi diuidundo. Bartolus.

XX. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

SI is cum quo fundum communem habes, ad delictum* non reſpondit, & ob id motu iudicis [k] villa diruta eſt, aut arbuſta ſucciſa ſunt, præſtabitur tibi detrimẽtum iudicio communi diuidundo. Quicquid enim culpa ſocij amiſſum* eſt, eo iudicio continetur.

XXI. VLPIANVS libro trigeſimo ad Sabinum.

IVdicem in prædiis diuidundis, quod omnibus [l] vtiliſsimum eſt, vel quod malint [m] litigatores, ſequi conuenit.

XXII. POMPONIVS libro trigeſimotertio ad Sabinum.

SI meo & vicini [n] nomine parietem ædificem, vel repetiturus [o] ab eo pro parte impẽſam, vel donationis gratia: communis fiet paries.

XXIII. VLPIANVS libro trigeſimoſecundo ad Edictum.

SI cõuenerit * inter te & ſocium tuum, vt alternis annis fructũ perciperetis, & non patiatur te ſocius tui anni fructũ percipere: videndũ vtrum ex cõducto [p] ſit actio, an verò cõmuni diuidũdo. Eadẽ quæſtio eſt & ſi ſocius qui conuenerat vt alternis annis frueretur, pecus immiſit, & effecit vt futuri anni fructus, quos ſociũ percipere oportuit, corrumperẽtur. Et puto magis communi diuidundo iudicium quàm ex cõducto locũ habere: (quæ enim locatio eſt, cum merces nõ interceſſerit? q) aut certè actionẽ [r] incerti ciuilem reddẽdam.

XXIIII. IVLIANVS libro octauo Digeſtorum.

COmmunis ſeruus ſi ex re alterius dominorum [s] adquiſierit, nihilo minus cõmune id erit: ſed is ex cuius re adquiſitũ fuerit, cõmuni diuidũdo iudicio eã ſummã percipere* poteſt: quia fidei bonę cõuenit, vt vnuſquiſq; [t] præcipuũ habeat, qđ ex re eius ſeru' adquiſierit.

Titulus de alienatione iudicij, habet locum etiam in iudi. in diuiſorio. Baldus.

Cũ agere tecũ cõmuni diuidundo vellẽ, partem tuã Titio tradidiſti mutãdi iudicij cauſa. teneris mihi prętoria actione [u], quòd feciſſes ne tecũ communi diuidundo ageretur.

XXV. IDEM libro duodecimo Digeſtorum.

SI Stichus communis meus & tuus ſeruus habuerit Pãphilũ vicariũ aureorum decem, & mecũ actum de peculio fuerit, cõdemnatúſque decẽ præſtiterо: quamuis poſtea Pamphilus deceſſerit, nihilo minus actione cõmuni diuidundo vel pro ſocio quinq; præſtare debebis: quia te hoc ære alieno liberaui.

f *Fuerunt.* ſcilicet iura prædij dominantis. Accurſius.

g *Reliquit.* qui prædiũ diuiſerũt cui debei ſeruitus. poteſt etiã eſſe & alio modo, vt quãdo ab initio fundis plurium cõcreditur aquæduct' ex prædio vnius: vt. ĩ. de aqua quoti. & æſti. l. Lucio.

h *Minus.* nam quę valẽt in iudicio fami. erci. & in hoc iudicio regulariter: vt. ĩ. eo. ſi quis putans. §. officio. in fi. §.

i *Diuidantur.* in vtroque caſu ſecundũ quoſdam, hoc eſt ſiue ex cõmuni prædio eorundẽ, * *Ex titu. pro ſocio* ſiue ex prędio vicini ſer nitus debeatur prædiis duorum. Tu dic ſecundum Azo. tantùm in ſecundo propter rationẽ quam dixi exemplo veſtibuli. Accurſius.

SI in.] CASVS. Si fundum communem tecum habeam in quo eſt domus: & iudex te pluries citauerit vt ad iudiciũ venires: & propter hoc domus deſtructa ſit: nunquid hoc iudicio ad dãnũ meũ teneris? Et reſpon. q̃ ſic.

k *Mota iudicis.* etiam iniuſto forte. ſed tunc ipſe iudex tenetur iſti vocato: vt infra de iniur. l. nec magiſtratib'. & infra de peri. & commo. rei vẽd. l. eum qui. & ſic no. quòd ſi propter tuam contumaciã damnum ſentio, quòd mihi teneris: vt. ĩ. loca. ſi merces. §. culpæ.

l *IVdicem. Omnibus.* ſic. ĩ. * *præcipue.* pro ſocio. l. actione. §. Labeo. Accurſius.

m *Malint.* vt argu. infra de re iudi. ſi conuenerit. Sed quid ſi duo volentes remanere in communi, prouocauerunt tertium? Videtur quòd non poſſunt: vt arg. ĩ. de procu. licet. §. ſi plures. & ſupra tit. j. l. in hoc iudicio. Sed dic quòd poteſt fieri, vt hic, cùm tertio nihil noceat. Accurſius.

n *SI meo & vicini.* id eſt cõſortis, & in area communi: vt in fi. huius l. Accurſius.

o *Repetiturus.* ſcilicet act. neg. geſt. cum non feci animo donãdi, ſed repetendi. Azo.

p *SI conuenerit. Ex conducto.* ĩ. loca. & conduc. l. & hęc diſtinctio. §. cum fundus. cõtra. Solu. vt ibi.

q *Non interceſſerit.* ſcilicet nulla certe: vt infra de do. inter vi. & vxo. l. ſi vir vxori.

r *Actionem.* præſcriptis verbis ex contractu innominato: non autem locati: vt. ĩ. depo. l. j. §. ſi quis ſeruũ. Sed nonne fuit pactũ nudum? Reſpon. immo hic tradidit fundum commodatum ſocio, vt ſic alternis annis &c. & ſic rei traditione veſtitum.

s *Communis. Dominorum.* vt penſionem de domo alterius.

t *Vnuſquiſque.* vt infra de acqui. re. do. ſeruus communis. Accurſius.

u *Actionem.* ſcilicet in factum: vt & ſupra de actio. iudi. l. fin.

a *Si Stichus. Magis.* Protinus hoc dicetur omni occaſione remota. Io. & facit ſupra eo. l. poſtquam.

Communem.] *CASVS.* Ego & Titius communem ſeruum habebamus: iſte erat apud Titium. Titius iuſsit ei vt aſcenderet murum: vel aliquid aliud faceret, & fecit: & crus fregit. nũquid Titius tenetur hoc iudicio? Et reſpõ. quòd ſic. l. ſeq. plana eſt. Viuianus.

* adquiſierit.

b *Illum.* apud quẽ erat. Accurſius.

c *Recuperare.* facit ſupra de act. emp. l. pe.

d *De communi ſeruo. Cauſa.* ſcilicet cũ quæritur de facto ſerui: vt. C. de quæſtio. l. interrogari. & l. hoc quod. & l. fin. ſic & infra ad Sila. l. j. in princ. & ſupra tit. j. his conſequenter. in fin. j. reſpõ. Accurſius.

* ſi quid.

Abinus.] *CASVS.* Hæc lex quatuor dicit. Ego & tu habebamus rem communem. tu aliquid in ea re facere volebas. me inuito nõ potes. Secudo quid feciſti, & nõ denuntiaui tibi cum potui. nunquid poſtea poſſum agere vt tollas opus? Et reſpon. quòd non: ſed agã ad damnũ meum. Tertio dicit, pone q̃ conceſſi tibi expreſſe. certe non potero ad aliquid agere nec ad opus tollendum, nec ad damnũ. Quarto dicit, quòd ſi feceris me abſente, hoc caſu poſſum ad opus tollẽdum & damnum agere. Viuianus.

e *Prohibendi ius eſſe.* per prætorem, vel per actionem communi diui. non autem per no. ope. nun. vt infra de no. ope. nun. l. in prouinciali. §. j.

Cõditio prohibentis in re pari non ſemper melior eſt.

f *Conſtat.* not. regulam quam habes ſupra de ſer. vrb. prædi. l. parietem. quæ fallit quotiens non intereſt ſocij non fieri: vt patet ſupra de ſerui. vrb. prædi. l. quidam Hiberus. §. parietem. & l. fiſtulã. in princip. §. j. & ij. & §. fina. quæ ſunt contra. Item fallit quando ob hoc ipſum vt opus fiat, eſt in communi quæſita. ĩ. co. ſi ædes. & infra pro ſo. cum duobus. §. itẽ Mela. quæ eſt contra. Item fallit quando reficitur ædificium: vt infra de damno infecto, ſi ædibus. & l. in reficiendo. & C. de ædi. priua. ſi vt proponis. & infra pro ſoc. cum duobus. §. idẽ reſpõdit. Item fallit fauore religionis: vt ſi ibi ſepeliri velit ſocius: vt infra de relig. l. vel quod. & l. ſi plures. & l. ſunt perſonæ. Itẽ fallit quãdo donator cum donatario rem habet cõmunem: vt. C. de dona. l. ancimus. §. ne autẽ. quæ eſt contra. reſtat ergo hæc regula quãdo incidunt in communionẽ: vel ex propoſito ſunt: ſed in alium vſum quàm ad quem quæſierunt, trahere vult ſocius, vel faciendo, vel deſtruendo, vel commutando. Sed quid ſi habitare vult in domo communi inuito altero? Re-

Longe magis *cõſequar, ſi Stichus poſt mortem Pãphili aliũ vicarium adquiſierat.*

XXVI. ALFENVS VARVS libro ſecundo Digeſtorum.

COmmunis ſeruus cũ apud alterum eſſet, crus fregit in opere. quærebatur, alter dominus quid cum eo penes quem fuiſſet, ageret. Reſpõdi, ſi* quidem culpa illius b magis quàm caſu res communis damni cepiſſet, per arbitrũ cõmuni diuidundo poſſe recuperare c.

XXVII. PAVLVS libro tertio Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

DE communi ſeruo vnus ex ſociis quæſtionem habere niſi cõmunis negotij cauſa d iure non poteſt.

Ante factum melior eſt conditio prohibẽtis. l. d. & ad hoc allegatur iſta lex, quod quoties concurrunt duæ virtutes par potentiæ, tantum inde habet vna ad reſiſtendum quantum altera ad obtinendum. Bal.

XXVIII. PAPINIANVS libro ſeptimo Quæſtionum.

SAbinus, in re communi neminem dominorum iure facere quicquam inuito altero poſſe: vnde manifeſtũ eſt prohibendi ius eſſe e. In re enim pari potiorem cauſam eſſe prohibentis conſtat f. Sed etſi in communi prohiberi ſocius à ſocio ne quid faciat poteſt, vt tamen factum opus tollat, cogi non poteſt, ſi cum prohibere poterat, hoc prætermiſit g: & ideo per communi diuidundo actionem damnum fareiri poterit h. Sinautem facienti conſenſit: nec pro damno i habet actionẽ. Quòd ſi quid abſente ſocio ad læſionẽ eius fecit, tunc etiam tollere cogitur k.

XXIX. PAVLVS libro ſecundo Quæſtionum.

SI quis cũ exiſtimauerit fundum communem ſibi cum Mæuio eſſe, quem cum Titio communem habebat, impendiſſet, rectè dicitur etiam communi diuidundo iudicium ei ſufficere: hoc enim eſt, ſi ſciam rem communem eſſe, ignorem autem cuius ſocij. Neque enim negotia ſocij gero, ſed propriam l rem tueor. Et magis ex re in quam impenditur, quàm ex perſona ſocij actio naſcitur m. Denique ea actione pupillum n teneri dicimus, vt impendia reſtituat officio iudicis. Diuerſa cauſa eſt eius qui putat ſe in rem propriam impendere, cum ſit communis. huic enim nec communi diuidundo iudicium competit: nec vtile dandum eſt. Ille enim qui ſcit rem eſſe communem o, vel aliena p* negotia, eo animo gerit, vt aliquem ſibi obliget: & in perſona labitur. ¶ Pomponius ſcripſit, poſci iudicem poſſe à quolibet ſociorum. Sed etiam ſi vnus ex ſociis mutus q *erit, rectè cum eo communi diuidundo agi.

XXX. SCAEVOLA libro primo Reſponſorum.

COmmuni diuidundo iudicio rectè agi, ſiue neuter poſsideat, ſiue alter ſociorum fundum non poſsideat. r

XXXI. PAVLVS libro quintodecimo Reſponſorum.

BIna mancipia quæ ex hereditate paterna iuſſu prætoris pupillis miniſterij cauſa reſeruata eſſent s, diuiſa non videri: t ſed omnium communia permanſiſſe.

AD EXHIBENDVM. TITVLVS IIII.

1. VLPIANVS libro vicenſimoquarto ad Edictum.

HAec actio perquã u neceſſaria v eſt: & vis eius x in vſu cotidiano eſt: & maximè a propter vindicationes inducta eſt.

* aliena.

Rectius ne. l. hic enim vt pupillus, vbi ex re alius venit, obligatur. l. furioſus. de obligat. & actio.

* inuitus.

Præſens non ſemper conſentit.

a *Prætermiſit.* multa ergo impediunt facienda, quæ non remouent iam facta: vt. ĩ. not. de his qui ſui vel alie. iur. ſunt. l. patre.

h *Poterit.* ergo nõ intelligitur cõſentire præſens. alioquin nec pro damno ageret: vt ſtatim dicitur. Et ſic eſt hic generale, præſens non ſemper conſentit. ſic. j. de pignerat. act. Gaius. Argu. cõtra. j. de euict. quidã ex parte. Accurſius.

i *Nec pro damno.* remittentibus enim &c. vt infra de ædili. edict. l. quæritur. §. ſi venditor. Accurſius.

k *Cogitur.* plus ergo facit cõtemptus abſentis quàm ſi preſens eſſet. ſic &. ĩ. de arbit. itẽ ſi vnus. in fi.

l *SI quis. Proprium.* id eſt communem, & vt communem. Accur.

m *Actio naſcitur.* datur mihi cõtra te actio: nõ ideo quia ſocius es, ſed quia impendi in rem vt communem.

n *Pupillum.* vt. j. de act. & oblig. furioſus.

o *Rem eſſe communem.* vt in ſuperiori caſu.

p *Vel aliena.* prorſus.

q *Labitur.* ſimile infra de iniur. l. ſi cum ſeruo meo. &. l. eum qui. §. ſi iniuria. & quia ſic habuit animum ſibi alium obligandi, agit communi diui. vt hic, & ſupra eod. ſi quis putans. in princip. &. l. in hoc iudicium.

r *Inuitus.* vt ſupra eo. l. & ſi non omnes. &. ĩ. titu. j. arbitrũ. Sed contra ſupra eo. l. arbor. §. de veſtibulo. Solut. vt ibi. Accurſius.

s *Communi. Non poſſideat.* vtroque deiecto: & hoc propter perſonales præſtatiões. & facit ſupra titu. j. heredes. §. quantum. Accurſius.

t *Bina. Eſſent.* à iudice communi diuidundo, qui dixit ſe dimittere in cõmuni cauſa miniſterij pupillorum.

u *Videri.* per prædicta verba.

AD EXHIBENDUM.

Quia in prædictis timẽ agitur quandoque prius ad exhibendum, vt ea qui agit ſit agendi & probandi copia: vt. j. eo. l. 2. ideo de hoc ponitur hic. Accurſius.

x *Hæc actio perquam.* id eſt valde. Accurſius.

y *Neceſſaria.* id eſt vtilis: quia aliàs nõ poteſt cõmode agi directo. Item quãdoque neceſſaria, vt in gemma & ſimilibus: vt infra eo. tit. gẽma. ſed an ſit neceſſe prima agi ad exhibẽdum? quidam ſic: vt. l. iij. §. eſt autem. &. j. eo. Iulianus. §. quantũ. Vel dic, ſimul: licet prius de exhibitione cognoſcatur & p̃ hoc q̃ datur libellus in peti. here. itẽ & ĩ rei vidic. & tamẽ poſtea fiãt iterrogatiões præbulę: vt. j. ti. j. l. j. & l. de ętate. §. j.

z *Et vt eius.* id eſt effectus.

a *Maxime.* nam & in aliis non ſolum dominij ratione datur.

infra eo.l.ij.§.qui ad exhibendum.&.§.eſt autem perſonalis.& §.item ſi.&.§.ſi quis noxali.&.§.ſciendum.& infra de pigne. act.l.iij. Accurſius.

a *Exhibere.* Aliàs lex, aliàs non.

b *In publico.* id eſt apud magiſtratum, vel apud iudicem: vt infra de ſer.fugi.l.in publicum.& Intellige poteſtatem, ſcilicet vidēdi & apprehendendi ipſam rem: vt.ĵ. de tab. exhi.l. locū.§. quid ſit. & infra de li. ho. exhiben.l.iij. §. ait prætor. & infra de verbo.ſigni. l.ſi. & infra eod. Iulianus. §. quantum. Item quandoq; vt poſſideat: vt &.ĵ.eo. Celſus. §.itē Celſus.ſed hoc nō ſemper: vt infra de verbo. ſigni.l.plus eſt.ſecundū Azo.

IN hac.] CASVS. Ago contra te ad exhibēdum, id eſt vt mihi exhibeas liberum hominem quem poſſides. debeo dicere qualis & cuius qualitatis ſit, & cuius linguæ ſit, ſed nō debeo dicere me dominum. Itē poſſum contra te iurare in litem ſi non appareas, & ſic ſis cōtumax, quia non exhibes. [EST AVTEM.] Dicitur quòd eſt perſonalis: & competit nō ſolum illis qui in perſonam, ſed etiam illis qui in rem agent qualitercumque. Item poſſum agere vt exhibeatur ſeruus ſ quo habeo vſumfructum. Item ſi aliquis miſſus eſt in poſſeſ. rei in qua dicit me ius habere: vel miſſus in poſ. cauſa legati, vel aliorū bonorū: nunquid poſſum agere contra eum vt eam rem mihi exhibeat? Et reſpon. quòd ſic. Item ſi legaſti mihi optionem ſeruorum tuorum, id eſt vnum ſeruum de familia quem velim: nunquid poſſum agere contra heredem vt familiam ſeruorum exhibeat? Et reſpon. quòd ſic. Item familia tua dedit mihi damnum: ſed nomina eorum ignoro: audiui tamē eos nominari. nūquid poſſum agere vt tota familia mihi exhibeatur? Et reſpon. ℙ ſic. [SI QVIS EXTRA.] Me inſtituiſti: Titio. x. legaſti. certe Titius non poterit agere cōtra me heredem vt ei exhibeā teſtamentum: quia legatarius habet interdictum de tabulis exhibēdis. [SCIENDVM.] Hæc actio competit cuilibet cuius intereſt ſibi exhiberi, vel non. vnde ſi Titius teſtator legauit mihi vnum de ſeruis ſuis quem Mæuius elegerit: poſſum agere contra hered. vt totam familiam exhibeat: quia intereſt mea vt Mæuius optet, & ſic vindicem. [SI MECVM. Agebatur contra me ad exhibendum petēdo librum. ego eum deſij poſſidere. nunquid ego cōuentus poſſum agere cōtra illum qui habet, vt eū mihi exhibeat? certe nō. cætera plana ſunt. [POMPONIVS.] Si quatuor dicāt ſe ius habere in re, nunquid iſti quatuor poſſunt agere ad exhibendū? Et reſpō. quòd ſic. [IBIDEM SVBIVNGIT.] Ago cōtra te ad exhibendū vt ſeruum exhibeas. obiicis excep. an ſis audiendus, vt ea probata abſoluaris? Et reſpō. quòd aut incōtinenti poteſt expediri ea probatio: & audieris. aut non, propter difficultatē facti & iuris: & tunc nō: ſed in principali alio iudicio ſeruatur. quædam tamen ſunt in quib⁹ eſt ſtatim audiēdus, de quibus ſpecificatur in litera. [INTERDVM.] Aliquādo ex æquitate qui nō habet act. ad exhibendum, habet act. in factum: & ſubiicit in excep. quod plānū eſt. [SCIENDVM.] Planus eſt, & incipit tractare cōtra quem hæc actio detur. Viuianus.

c *Debā.*ſ.quæ reū inſtruāt cuius rei nomine cōueniat: ſi tamē actor ſcire potuit aliàs, nō imputat ei: vt.ĵ.ea.l.§.ſi quis noxali.

d *Argumenta.* ſcilicet neceſſaria ad rei inſtructionem: vt ſi pro

II. PAVLVS libro vicenſimoprimo ad Edictum.

EXhibere[a] eſt facere in publico[b] poteſtatē, vt ei qui agat, experiundi ſit copia.

III. VLPIANVS libro vicenſimoquarto ad Edictum.

IN hac actione actor omnia noſſe debet[c] & dicere argumēta[d] rei de qua agitur. Qui ad exhibendum agit, non vtique dominum ſe dicit, nec debet oſtendere:[e] cum multę ſint cauſæ ad exhibendum agendi.

Præterea in hac actione notandum eſt, quòd reus contumax per in litem iuliurandum petitoris damnari poſſit ei, iudice quantitatē taxante[f]. Eſt autem perſonalis[g] hæc actio, & ei competit qui in rem acturus[h] eſt qualicumque in rem actione, etiam pigneratitia[i] Seruiana, ſiue hypothecaria, quæ creditoribus competunt. Sed & vſumfructum petituro competere ad exhibendum Pomponius ait. Sed & ſi quis interdicturus,[k] rem exhiberi deſideret, audietur. Item ſi optare velim ſeruum, vel quam aliā rem cuius optio mihi relicta eſt, ad exhibendum me agere poſſe conſtat, vt exhibitis poſſim vindicare[l]. Si quis noxali iudicio experiri velit, ad exhibendum ei actio eſt neceſſaria. Quid enim ſi dominus quidem paratus ſit defendere, actor verò deſtinare[m] * non poſſit niſi ex præſentibus,[n] quia aut ſeruum non recognoſcit[o], aut nomen non tenet: nonne æquum eſt ei familiam exhiberi, vt noxium ſeruum adgnoſcat? Quod ex cauſa debet fieri ad deſignandum eum cuius nomine noxali quis agit, recēſitione[p] ſeruorum facta[q].

Si quis extra[r] heredem tabulas teſtamenti vel codicillos vel quid aliud ad teſtamētum pertinēs exhiberi velit, dicendum eſt per hanc actionem agendum non eſſe, cum ſufficiant ſibi interdicta[s] in hanc rem competentia. & ita Pomponius.

Sciendū eſt autē, non ſolùm eis quos diximus, cōpetere ad exhibendum actionem, verùm ei quoque cuius intereſt[t] exhiberi. Iudex igitur ſummatim[u] cum autē. Sic eſt etiā ſi agatur ideo ℙ factum eſt in loco publico: vt.ĵ.ne quid in lo.pu.l.j.§.antepe.&.ĵ.de no.ope. nun.l.ſi. &.ĵ.de aqua plu.ar. is cum quo. Itē interdictum quorū lega. vt.ĵ. quorū le.l.j.§.illud. Itē ſic eſt in actione de tigno iniuncto. Itē & in noxali actione: vt inſti. de noxa.§. omnis. Itē quæda ſunt perſonalia interdicta, & tamē dātur ſucceſſori rei: vt.ĵ. de itine. actuq; priua.l.inde.§.hoc interdictū.&.§.ſi quis.&.l. apparet. &.ĵ.de aqua quoti.l.j.§.ait ptor.&.ſ.ſi ſer.vin. l.ij.in fi.&.l.iij.

e *Oſtendere.* id eſt non habet neceſſe. poteſt enim ſi velit. In caſu etiam cogitur dominium probare, vt in hac actione vincat: vt infra ea. l. §. interdum. quæ eſt contra: ſed ibi ſpeciale in charta.

f *Taxāte.* eſt enim arbitraria: & ideo iuratur: vt hic, & infra de in litem iur. l.in actione. ſed taxatur: vt hic, & in.d. tit.l. videamus. §.pe. & ſupra de dolo. l.arbitrio.§.ſed officio. Accurſius.

g *Eſt autem perſonalis.* eſt enim ex quaſi contractu: ſicut & actio cōmuni diui. nam conſtat eam non eſſe ex maleficio vel quaſi. ſed nec ex contractu: ergo ex quaſi contractu: vt inſti. de ob. quæ ex quaſi contractu. in princ. & ſic eſt perſonalis: vt inſtit. de act. §.j. eſt tamen in rem ſcripta, quia poſſeſſorem comitatur: vt.ĵ. ea. l. §. fin. Et ſic ſunt quædam aliæ perſonales in rem: tamen ſcriptæ: vt interdictū quod vi aut clam: vt.ĵ. quod vi aut clam. l. ſemper. & † l.competit. §. fin. & de interdi. & re. l.j. §. pe. cauſa: vt inſti. de act. §. preterea. & ſupra quod met. cauſa. l. metum. §. cum autē. Sic eſt etiā ſi agatur ideo ℙ factum eſt in loco publico: vt.ĵ.ne quid in lo.pu.l.j.§.antepe.&.ĵ.de no.ope. nun.l.ſi. &.ĵ.de aqua plu.ar. is cum quo. Itē interdictum quorū lega. vt.ĵ. quorū le.l.j.§.illud. Itē ſic eſt in actione de tigno iniuncto. Itē & in noxali actione: vt inſti. de noxa.§. omnis. Itē quæda ſunt perſonalia interdicta, & tamē dātur ſucceſſori rei: vt.ĵ. de itine. actuq; priua.l.inde.§.hoc interdictū.&.§.ſi quis.&.l. apparet. &.ĵ.de aqua quoti.l.j.§.ait ptor.&.ſ.ſi ſer.vin. l.ij.in fi.&.l.iij.

Actiones perſonales in rem ſcriptæ vt interdictū quod vi aut clam. l. ſemper. & † *Not. hic* l.competit. §. fin. & de interdi. & re. l.j. §. pe. *de ſumma cognitione & in act. quod met. cauſa: vt inſti. de act. §. preterea. & ſupra quod met. cauſa. l. metum. §. ſecundum Bald. & magnum.*

h *Acturus.* non ergo eodem libello ſunt proponendæ: vt infra eo. Iulianus. §. fin. & infra tit.j.l.j.in prin.

i *Pigneratitia.* adiectiue ponitur hæc dictio pigneratitia, ad illud ſubſtantiuum Seruiana. ſi enim de vera pigneratitia intelligeres, illa debitori datur: & eſt perſonalis: vt. C. de diſtra. pig. l. fi. hic ergo pro ea quæ datur pro rebus coloni, ponitur. Accurſius.

k *Interdicturus.* interdicto de precario. Accurſius.

l *Vindicare.* vt & infra de opt. le. l.ſi tibi. §. fin. Accurſius.

m *Deſtinare.* id eſt oſtendere quis deliquerit.

n *Niſi ex præſentibus.* id eſt niſi ſint præſentes. Accurſius.

o *Non recognoſcit.* vt eius argumenta dicat.

p *Recenſitione.* id eſt nominatione. intereſt enim eius ex cauſa probabili ſibi exhiberi: vt infra ea. l. §. ſi mecū. in fin. aliàs enim non ageretur: vt infra eo. l. pe. quæ eſt contra.

q *Facta.* ab actore poſt exhibitionem antequam agat.

r *Si quis extra.* id eſt præter heredem. nā heres bene habet hāc actionem: vt infra quemad. teſta. ape. l.ij. &. iij.

s *Interdicta.* vtile ſcilicet & directum de tabu. exhi. vt infra de tab. exhi. l. iij. §. ſolent. &. §. condemnatio. Accurſius.

t *Intereſt.* ex aliis cauſis, non prædictis: vt ſi actionē quod metus cau. quis forte intentet non dominus: vel ſi poſſeſſor bonæ fidei interdictū vtrobi intentet, non dico vti poſſidetis. cum enim illud ad immobilia tantum detur: vt.ĵ. vti poſſi. l.j. in prin. &. §. j. non igitur agitur in eo ad exhibē. vt. C. quādo & quibus quarta pars. l.ij. §. ij. licet quidam hic de eo ponant exemplum.

u *Sūmatim.* qđ fiet ſi ſolū iurauit actor ſua intereſſe. ſtatim enim

deſignare. relictum eſt deſtinare, id eſt deſignare: qualiter & accipitur in. l. ſtricticum. ĵ. de verb. oblig.

exhibebitur ei: vt infra eod.l.thesaurus. & C. de fide instr.l.fin. Et not. de summaria cognitione, cã habere locum in actione ad exhibendum. Item in eo qui negatur filius vel pater, cum de alendis eis quæritur: vt infra de libe. agno. si quis à lib. §. si vel parens. Itẽ in possessione Carboniana danda, qua summatim quæritur sit filius vel non: vt ir fra de Carb. edic. l.iij. §. causæ. in fi. Item & in ea quę petit se nomine ventris in possessionem mitti, fuerit vxor, vel nurus, vel non: vt. j. de ven. in pos. mit. l.j. §. si ea. Item in cautione pro legato dando præstanda, an calũniosè legatarius petat: vt infra vt in pos. leg. l. si is à quo. §. j. Item in cautione duplę, sit præstanda vel non: vt j. de præto. stipu. l.j. §. fi. Itẽ an res in qua fit executio, sit de bonis condẽnati: cum inde referatur quæstio: vt. j. de re iu. à diuo Pio. §. h super rebus. Iteé an sit in pos. mittẽdus actor post lit. cõtest. vt. C. vbi in rem act. l.ij. in fin. Item an actio de testamento causæ liberali sit præponenda: vt. ĩ. de peti. her. l. si quis lib. §. planè. Itẽ &. j. de ap. re. l.j. Item in l. Aquil. vt. ĩ. ad le. Aquil. l. in lege. regulariter autem contra: quia semper plenarie est cognoscẽdũ: vt. C. de iud. l. iudices. quę est cõtra. Solu. illud regulariter: prædicta autẽ specialia.

Cognitio summaria in multis locum habet.

debebit cognoscere an eius interfit, non an eius res sit, & sic iubere vel exhiberi vel non, quia nihil interest. Plus dicit Iulianus, & si vindicationem non habeam, interim posse me agere ad exhibẽdum, quia mea interest exhiberi: vtputa si mihi seruus legatus sit quẽ Titius optasset. agam enim ad exhibendum: quia mea interest exhiberi, vt Titius optet, & sic vindicem: quamuis exhibitum ego optare non possim.

Interesse quod non est causatum ex rationabili causa, non dicitur interesse. Bal. concor. j. eod. l. penul. Bald.

Si mecum fuerit actũ ad exhibendum, ego ob hoc quòd conuentus sum ad exhibendũ actione, agere ad exhibendum non possum: quamuis videatur interesse mea ob hoc quòd teneor ad restituendũ. [a] Sed hoc non sufficit: alioquin & qui dolo fecit quo minus possideret, poterit ad exhibendũ agere: cũ neque vindicaturus neq; iterdicturus sit, & fur vel raptor poterit: quod nequaquã [b] verũ est. Elegãter igitur definit Neratius, iudicem ad exhibendum hactenus cognoscere, an iustã & probabilem causam habeat actionis, * propter quam exhiberi sibi desideret.

Omne interesse causatum à proprietate possessionis vel quasi, effert actionem ad exhibendum. Baldus.

Pomponius scribit, eiusdem hominis nomine rectè plures ad exhibendum agere posse: fortè si homo primi sit, secundi in eo vsusfructus sit, tertius possessionem suam contendat, quartus pigneratum sibi eum adfirmet. Omnib' igitur ad exhibendum actio cõpetit: quia omnium interest exhiberi hominem.

Exceptiones quæ requirunt altiorem indaginem, in causis summariis non admittũtur: sed in causis principalibus vsurpantur. Bartolus.

differendũ quod maiorem poscit indaginem: vt hic, & C. de cõpen. l. fin. alias non: vt ar. C. de bo. quę libe. l. fin. in fi. & j. de eo quod cer. lo. l. quòd si Ephesi. §. interdũ. semper tamen admittũtur, tarde vel cito: vt dictum est. Sed argu. contra infra quod vi aut clam. §. denique. vbi dicit contra interdictũ quod vi aut clam exceptionem nõ admitti. Sed ibi itellige, scilicet talis aliqua quæ ibi dicitur: proponuntur tamen aliæ. Accursius.

a *Ad restituendum.* quia culpa possidere desiit. Accursius.

b *Quod nequaquam.* nemo enim ex sua improbitate consequitur actionem: vt infra defur. l. itaque. Accursius.

* *actor. Improbitas nemini debet optulari.*

c *Absolus.* vt & arg. j. vt i pos. leg. si is à quo. in princi. vbi dicit, hodie constat &c. & ar. j. de Carbo. edic. l.iij. §. causæ. in fin. §.

d *Si abfuerit.* de factio, & ideo prolixior: vt si dicat se specifice asse, vel ferruminasse. nã si bona fide, esset dominus: aliàs non. quare dico esse differendum. Vt facit in hoc. C. de rei vind. l. ordinarij. at altior dicitur ꝓpter iuris subtilitatem: vt. j. ad Trebel. l. ille à quo. §. si de testamento. & non

e *In diuisum.* hic est ego hoc extraordinarium.

f *Exceptionibus.* quæritis reo pro possessione retinenda.

g *Omnimodo.* scilicet statim & illico, secundum Py. & Io. Acc.

h *Dolo malo.* in actione quærenda commissi. aliàs si diceres in eo de quo modo agitur, hoc semper locum habet: & sic nihil remaneret. regulariter cõtra: ad quod infra de except. do. l.ij. §. j. & §. generaliter. Accur.

Ibidem [f] subiungit, iudicem per arbitrium sibi ex hac actione cõmissum etiam exceptiones ęstimare quas possessor obiicit: & si qua tam euidens sit, vt facilè repellat agentem, debere possessorem absolui. [c] si obscurior, [d] vel quæ habeat altiorem quæstionem, differendam in directum [e] iudicium, re exhiberi iussa. De quibusdam tamen exceptionibus [f] omnimodo [g] ipsum debere disceptare, qui [de] ad exhibendum actione iudicat, veluti pacti conuenti, doli mali, [h] iurisiurandi, rei quæ iudicata est.

Pro instrumento non potest agi ad exhibendum pro alio interesse quàm dominij. secus in aliis rebus. Bartol.

Interdum æquitas exhibitionis efficit, vt quamuis ad exhibendum agi non possit, in factum tamen actio detur: vt Iulianus tractat. Seruus (inquit) vxoris meæ rationes meas conscripsit. [i] hæ rationes à te possidentur. desidero eas exhiberi. Ait Iulianus, siquidem [in] mea charta scriptæ sunt, locum esse huic actioni, quia & vindicare [k] eas possum. nã cum charta mea sit: & quod scriptum est, meum est. [l] Sed si charta mea non fuit: quia vindicare nõ possum, nec ad exhibendum experiri. in factum igitur mihi actionem cõpetere [m]. Sciendũ est, aduersus possessorem hac actione agendum, non solum eum qui ciuiliter, sed & eum qui naturaliter incumbat possessioni. Denique creditorem [n] qui pignori rem accepit, ad exhibendum teneri placet.

IIII. Pomponius libro sexto ad Sabinum.

NAm & cum eo apud quem deposita [o] vel cui cõmodata vel locata res sit, agi potest.

V. VLPIANVS libro vicensimoquarto ad Edictum.

i *Corripsit.* me mandante: vt supra de eden. si quis ex argentariis. §. j.

Adde ad istius. §. quæ dicit Bal. i

k *Quię & vindicare. l. hæ posita.* hæc ratio non est bona: ff. de iure quia & qui dominus non est, agit hac actione. Sed dic quòd hæc ꝓscriptum ratio in sola charta lo- *in pra. & Cyn. l.* cũ habet: secus in aliis: vt supra eo. l.j *mẽdacium. C. si certa ium vel nu*

l *Aliud est.* vt &. ĩ. de rei vin. in rem. §. sed & id quod. Accursius. *li. publi. in dict. sua.*

m *Competere.* hæc omnia sunt vera cum pro charta ago: in qua tamen non est testamentum. tunc enim agitur vel interdicto de tab. exhib. si possessor neget penes se tabulas esse, vel debere exhibere: aut interdicto quẽ admo. testa. ape. si confiteatur: vt infra quem ad. testa. ape. l.ij. §. fin. Sed rei vin. & ad exhi. heredi tantùm competit, si charta tantùm testatoris fuerit: vt in prędic. titu. l. iij. alij vero non: vt. ĩ. e. l. §. si quis extra. Et no. in charta, ꝙ ĩ non dico me dominum, & hoc summatim probem: etsi mea interest, non datur mihi ad exhib. actio. sed secus in aliis rebus vbicũque mea interest mihi rem alienam exhiberi: vt modo dixi, & supra e. l.j. plene no. Item no. quot modis pro instrumentis vel chartis agitur: vt dixi. ĩ. de eden. l. quædam. circa princ. Accursius.

n *Creditorem.* hic ciuiliter possidet: vt. j. de vsucap. serui nomine.

o *Nam & cum eo. Deposita.* hic naturaliter incumbit. Io. vt. ĩ. titu. j. l. communi diuidundo. §. neque.

Elsin.] CASVS. Locaui plaustrario merces vehendas, qui earum conduxit vt eas in eo poneret: quas volo mihi exhiberi: & dicit quòd debeo agere cum plaustrario, vel herede: vel si neuter eorum est, tunc cũ domino horrei. nã licet alij nõ sint, scilicet plaustrari' vel heres, tenetur qui potest exhibere, scilicet domin' horrei. Secundo reddit rationem quare plaustrari' teneatur, scilicet quia teneret eas loco pignoris pro mercede. Tertio dicit, ꝙ si quis teneret rem causa rei seruãdæ, vel si aliquis mihi pure legauit vsũfruct. quarundã rerum, puta earundem rerũ proprietatem legauit Titio sub conditione: heres autem credidit mihi fructuario non exacta cautione de restituenda finito vsufructũ. & cõsumpsi rem

rem prædictam:an habeat hanc actionem Titius,quæritur,si exi stat cõditio legatæ proprietatis?Et respõ.quòd aut fuisti in dolo,saltem presumpto: vt quia sciés Titio legatum,non exegisti cautionem:& teneris ei ad exhibendum: nisi ipse Titius fuerit à me stipulatus:quod potest.aut nõ dolo malo: vel quia ignorasti legatum Titio: & tunc non teneris:sed ego teneor act.in factum. Ité emptor tenetur ad exhibendum pro rutis & cæsis. [*ITEM CELSVS.*] Si in area mea stercus posuisti: potes contra me agere ad exhibendum, si totum vis tollere,aliàs nõ.] *SED ET SI RATIS.*] Si volo abducere nauẽ meá in fundum tuum vi fluminis delatá, possum agere ad exhibendum: sed ego tibi cauere de damno debeo.[*ITEM SI QVIS.*]Plan[a] est.

a *Si quis.* scilicet Titius carrucarius. Azo.

b *In horreo.* quod Titius cõduxit ab alio.

c *Conducere.* scilicet qui cõduxit merces vehendas.Accursius.

d *Cum horrearioi.* cum domino horrei à quo Titius cõduxit horreũ.

e *Si à nullo.* id est nec a Titio,nec ab herede.

f *Idem ait.*ſ. quærédo. Azo.

g *Pignus.*id est merces loco pignoris pro mercede soluenda.Azo.respon. ita, vt infra qui po.in pign. ha.l. huius. Accursius.

h *Quæ species.*proposita in horrearioinon in vectore.

i *Tenri.*licet non vere possideát:sicut & rei vind.vt.ſ.de rei vindi. l.officium.in fine. Acc.

k *Eum teneri.* sicut diximus teneri horrei conductorem. vel dic, Iulianus scribit, teneri cõductorem horrei, sicut q rerũ vel legatorũ seruan.&c. Azo.& dic teneri domino proprietatis: qui dicit sua interesse rem exhiberi.vel puncta ibi,scribit.Acc.

l *In possessione.* vt & creditor & legatarius.

m *Oporteat exhibere.*sententia lata pro eo qui actionem ad exhibendũ intendit.

n *Priorem quidem.* id est creditorem, vel legatarium:vt in ordine literæ patet supra.§.Iulianus.

o *Alter.*id est debitor.Azo.& facit infra eodem.l. Iulianus.§. quantum.& infra eadem.l.§.item Celsus.Accursius.

p *Habeat.*sic scilicet oporteat exhibere.

q *Is autem.*scilicet creditor.idem in legatario dico.sed fructuarius ab his differt:quia naturalem habet possessionem,quam nõ habet creditor:sed tantùm in possessione est, secũdum quosdã: vt infra de adqui.poſſ.l.iij.§.fina.

r *Tenri.*vt & infra de act.emp.fundi.§.si ruta.& etiam ex vendito:vt.C.de act.empt.l.ij.

Creditor possessionẽ naturalem non habet.

CElsus scribit:Si quis[a] merces quas exuehendas conduxit,in horreo[b] posuit, cum conductore[c] ad exhibendũ agi potest.item si mortuo conductore heres existat,cum herede agendum.sed si nemo heres sit, cum horreario[d] agendum. Nã si à nullo[e] (inquit) possidentur, verum est aut horrearium possidere,aut certe ille est qui possit exhibere.Idem ait,[f] quo modo autem possidet qui vehendas conduxit? an quia pignus[g] tenet? quæ species[h] ostendit etiã eos qui facultatem exhibendi habent,ad exhibendum teneri.[i]

Nota quòd restitutio quam facit vsufructuarius colonus, priuat dominum possessione. Bartolus.

Iulianus[j] autem ita scribit, ad exhibendũ actione teneri eũ[k] qui rerum vel legatorum seruãdorum causa in possessione[l] sit. sed & eum qui vsus fructus nomine rem teneat:quãuis nec hic vtique possideat.Inde Iulianus quærit,quatenus hos oporteat exhibere. [m] Et ait priorem quidem [n] sic, vt actor [o] possessionem habeat:[p] is autem [q] cum quo agetur, rei seruandæ causã sit in possessione.eum vero qui vsumfructum habeat,sic vt actor rem possideat: is cum quo agetur, vtatur fruatur.Idẽ Iulianus scribit, emptorem qui ruta cæsa non restituit, ad exhibendum teneri[r] inquantũ in litem iurauero . Sed ibi adiicit, si emptor possideat, [s] aut dolo fecit quò minus possideat.

Nota quòd sicut alibi non admittitur particularis solutio:ita hic non admittitur particularis receptio inuito reo. Baldus.

Item Celsus scribit, stercus quod in aream meam congessisti,per ad exhibendum actionem posse te consequi[t] vt tollas: sic tamen, vt totum tollas.

ad.§.ipsũ vide Bar. in .i. qui restituere. ſ.de rei vẽ. in ſi. Bal. in l.peregrè.in ſi.ff. de adquir.poſſeſſ.

de rutis ea ſis pulchrè Badanus .ſi l. fundi.§. ſi ruta.ff. de act.emp.

f *Possideat.* vt teneatur. Accursius.

t *Consequi vt tollas.*licet enim videas stercus, non tamẽ sufficit: quia rei videndæ,tangendæ,& deducendæ facere debet possessor potestatẽ:vt infra de lib.ho.exhi.quod lex.§.exhibere.& supra eadem.l.§.idem Iulianus:cũ reus in possessionem nihil velit contradicere actori, nec etiam de facto contradicat. sic infra eod. tigni.§. ité municipes: &.§. si quis.& .§. idem scribit. &.§.ibidem. & l.si ad exhibendum.

u *Non posse.* scilicet re tollere pro parte, vt libereris me inuito: vt infra de admi. tuto.l. cum quæritur. Azo. & infra de dam. infec. l. prætor.§.penult.

x *Et de præterito.* vt infra de dam. infect.l. hoc amplius. §. Neratius.& infra de incen. l.ratis.& hoc ideo,quia rem quæ petitur exhibenda tenet : alioquin si non detinet, non posset postulare : sicut in cõpensationibus quandoque euenit : vt infra de compensa.si cum filio.

y *Se exhibiturum.* vt institu. de offi.iud. §.j. & in actione in rem idem: vt supra de rei vin. finautem. §. si per filium. secus in actione depositi, vbi depositarius nullum trahit commodum, & sic nullum damnum: vt infra depositi. l. fi fine dolo. Accursius.

GEmma[z] incluſa[a] auro alieno,vel sigillũ candelabro, vindicari nõ potest: [a] sedvt excludatur, ad exhibendum agi potest:aliter atque in tigno [b] iuncto ædibus,* de quo nec ad exhibẽdum agi potest: quia lex duodecim tabularum solui vetaret: [c] sed actione de tigno iuncto ex eadem lege in duplum agitur.

Accidens alienum.

z *Emma.*]*CAESVS.* Aliquis posuit gẽmam meam in anulo suo. agere possum ad exhibendum, vt separet ab anulo . Cætera plana sunt vsque ad.§. item municipes. Viuia.

z *Inclusa.* bona fide. Azo.

a *Non potest.* Ii quæratur quid alteri cedat, distingue quid cuius ornandi causa ponitur:vt infra de auro & argen. lc. etsi non sint.§. perueniamus. quod si non apparet, tunc vtrũque possidetur à suo domino, & etiam vsucapitur nondum est vsucaptum:vt infra de vsuca. l.rerũ mixtura.§. quid ergo.

Caio.l.adeo.§.cũ in ſuo.de a.q. re.do.& l. tigni. de verb.ſig.

b *In tigno.* quod nec possideri dicitur: vt infra de adquiren.poſſ.l.qui vniuersas.in principio.

c *Vetare.*ne vrbs deformetur:vt infra de no.ope.nũ.l.prætor. §.hoc interdictũ.&.j.ne quid in loco pu.l.ij.§.si quis neminẽ.& insti.de rerũ diuisione.§.appellatione.nisi mala fide fit iniũctũ: vt supra de rei vindica.l.in rem.§.tignum.quæ sit contra. Ac.

d *Tigni. Non possideas.*aliàs possideã, scilicet ego iniunctor:vt infra de adquirenda possess.l.qui vniuersas.in principio. & supra de rei vindicatione.l. in rem.§.fina.& sic est hic mutatio personarum : & bene ponitur hic dictio, quamuis. si autem directè ponas quòd non possideat prior dominus,planum est.

Emblẽ-

a *Emblemata.* ornamenta sunt vasorum: vt infra de tri. vi.& ole.l.c.l.iij.§.j.

b *Coadunaueris.* hęc omnia vera sunt, si agatur ad exhibendũ, si sunt adiuncta per applumbaturam, secus si per ferruminationẽ. tunc enim datur actio in factum: vt supra de rei vindic.l.in rem.§.item si quæcumque.

c *Constat.* vt infra de ad qui.poss.l.ij.

d *Corporibus.* quæ varia sunt: vt supra quod cuiusque vniuer.l.j.in principio.Accur.

e *Condemnari.* sic in actione in rem: vt.ĩ. de rei vin.l.finauté.§.possidere. & in peti. here. vt.ĩ. de pe. here.l. item videndum.§. si quis cũ. Idem in act. de pecu.vt j.de pecu.l. quæsitũ. in princ. Idem in actione depositi: vt .j. depositi. l. j.§.inde Neratius. sed & si post sententiã absolutoriã cœpit possidere, tenetur nõ opposita exceptione rei iudi. vt j.de excep. rei iudi.l. si quis ad exhi.&.j. ré ra. ha.l. procurator ad exhibendum.in princ.

f *Absolui.* sic & marit' absoluitur publicata dote in totum, vel pro parte: vt in ea.ſ. parte reddere non teneatur: vt.j. soluto matrimonio.l.si constãte.§.fina. & sic ex superuenienti casu fit absolutio: vt.j. so.ma.l. si mulier. & infra de condic.fur.si seruus.§.& si lite.Accur.

g *Quãmi.* correctiuè & aduersatiuè legi potest, distinctione iusti iniustiq; initij habita: vt no.ĩ. de rei vindi. itẽ si verberatum.§.fina.& j.eod.l.de eo.§. si post.

h *Ibidem.* sed videtur sufficere de vno tempore: vt.C.de in litẽ iurã. l.j.&.ĩ. si quis cau.l.qui autem.§.fin. & infra de fur.inter omnes. in pri. &.j.de ser.cor. l. doli. §.ĥ.quæ sunt cõtra.So. in personalibus quę nõ sunt scriptę in rem, satis est vel primo tempore vel secũdo interesse: vt in cõtrariis: in aliis contra: vt hic. sed quare hic & in præcedentib'.§.§. fit mentio de restitutione rei in actione ad exhibẽ? Respon. vt dixi supra eo.l. Celsus.§.item Celsus. quia in possessione non restituit.

Si ad exhibendum.] CASVS planus est: quia heres meus condemnatur, licet testator nõ possederit, nec dolo fecerit quò minus possideret. Viuianus.

i *Ex eade causa.* idem si ex alia: vt supra.l. pri.§.idem scribit.

k *Cogitur.* eadem instantia, secus si causa non sit inchoata: vt infra.c.de eo.§.fin. Accursius.

Vlianus.] CASVS. In hac.l. tenetur possidens ad exhibendũ. [CLANO.] Ego & tu habebamus prædia confinia: & ex arbore tua cecidit glans in fundum meũ. ego pecus immisi, & feci pasci. nunquid tenebor ad exhibendum? Et respon. q̃ sic. Secundo mutat personas, q̃ si glans mea cecidit in agrum tuum, & tu dominus fundi non patiaris me tollere, cũ existat: nunquid possum agere ad exhibendũ? Et respõ. quòd sic. [SI QVIS.] Ago ad exhibẽdum vt rem exhibeas, & tu dolo desiisti possidere. adhuc mihi teneris ad exhibendũ quãtum iuratũ fuit in litem. Itẽ si scyphum in massam transtulisti, & sic deterioraſti scyphum, & massam exhibeas: nunquia adhuc ad exhibendũ teneris? Et respon. q̃ sic: quia videris rem interemisse. [SI TIBI.] Planus est. [QVANTVM.] Pro homine quem possidebas, egi actio. ad exhibendum. lite pendente cõpleuisti vsucap. dum nõ possum eum vindicare. hoc nisi sim paratus subire iudi. quo ad rẽ, & quo ad fructus, ac si vsucaptus nõ esset. nam ad hoc vt liberetur quis in act. ad exhibendum, oportet vt talẽ rem exhibeat qualis erat tempore litis cõtest. vt actor ita possit vindicare eam nõ læsa sua vindicatione. Secundo pone: Igi pro ancilla act. ad exhibendum. peperit pendente lite. & certe partus venit in hoc iudicio, non res solùm restituenda. quod accipe, quando reus noluit in pos. contradicere, vt sit eadem conditio. similis cõditio seruatur actori & præstatur, ac si tempore litis conte. ancilla fuisset exhibita & restituta. Tertio dicit q̃ non solũ hæ accessiones veniunt in act. sed etiam dãna quæ habuit actor ob hoc quòd nõ exhibetur vel tarde exhibetur, veniũt in actio. Vi.

l *Iulianus scribit.* aliàs incipit lex, Iulianus. aliàs, si quis hominem.

m *Tenebitur.* vt & ar.ĩ. de rei vin. finauté.§.sed & it qui.&. C. eo. l. ad exhibendũ. Sed ecõtra j.e. cũ seru'. sed ibi à seruo, hic à domino siue possessore ipso est dolus admissus. Accursius.

n *Ad exhibendum tenebitur* vt litis æstimationem offerat delato iureiurãdo in litem: vt in prædicto casu: vt infra de in lit. iuran. l. in actione.§.j. Accursius.

†*Not. istum textum ad quod semper allegatur, quod licet sit ademptus materia, si tamen est diuersitas formæ, vtes dicunt esse diuersa. ĩ. de pig. act. si conuenerit.§. si quis fic.*

Insita & inuenta ornamenta, q̃ eximi possunt cum libum erit. Bal. hic. †*Concor. & facit tex. in l.1.§. quib'. & in l. ciuitates. ĩ. quod cuiusque vniuersi. nomine.*

Idem & si armario vel naui tabulam meam, vel anſam scypho iũxeris, vel emblemata[a] *phialæ, vel purpuram vestimento intexueris, aut brachium statuę coadunaueris[b].

Nota quòd libellus potest dari contra cõmunitatem, sicut contra singularem personam. Baldus.

Item municipes tad exhibendum conueniri possunt: quia facultas est restituendi. Nam & possidere & vsucapere eos posse cõstat. [c] Idem & in collegiis cæterisque corporibus[d] dicendum erit.

In eo sufficit quòd sit in casu condemnationis tempore sententiæ. sed in actore requiritur quod habeat in duobus temporibus, tempore lit. contestatæ. & tempore sententiæ. Baldus.

Si quis non possideat litis cõtestatæ tempore, sed postea ante sententiam possidere cœperit: oportere dici putamus debere condẽnari, *nisi restituat.

Si quis cum iudicij accepti tẽpore possideret, postea sine dolo malo possidere desierit, absolui[f] eum oportet: quãuis[g] sit (inquit Põponius) quod ei imputetur cur non statim restituit, sed passus est secum litem cõtestari. Idem scribit, si quis litis contestatæ tempore possederit, deĩde desierit possidere, mox cœperit siue ex eadẽ causa siue ex alia, cõdemnari eum oportere, nisi restituat. Ibidem[h] non malè Pomponius iũgit, eius qui ad exhibendum egit, vtroque tempore interfuisse oportere rem ei restitui: hoc est & quo lis cõtestatur, & quo fit condemnatio. Et ita Labeoni placet.

Possessio superuenienti heredi, parit condemnationem ex instantia cœpta cum defuncto. Bartolus.

VIII. IVLIANVS libro nono Digestorum.

SI ad exhibendum actum est cum eo qui neque possidebat, neque dolo malo fecerat quò minus possideret, deinde eo defuncto heres eius possidet rem, exhibere eam cogendus erit. Nam si fundum vel hominem petiero, & heres ex eadem[i] causa possidere cœperit, restituere cogitur.[k]

B IX. VLPIANVS libro vicensimoquarto ad Edictum.

IVlianus scribit: [l] Si quis hominẽ quem possidebat, occiderit, siue ad aliũ trãstulerit possessionẽ, siue ita rẽ corruperit ne haberi possit, ad exhibendũ tenebitur [m]: quia dolo fecit quo min' possideret. Proĩde & si vinũ vel oleũ vel quid aliud effuderit, vel cõfregerit, ad exhibendũ tenebitur. [n] Glans ex arbore tua in fundum meũ inciderit. eã ego immisso pecore depasco. qua actione possum teneri? Põponi' scribit cõpetere

C actionẽ ad exhibendũ, si dolo pecus immisi vt glandem comederet. Nam & si glans extaret, nec patieris [o] me tollere, ad exhibendũ teneberis: quẽadmodum si materiam meã delatã in agrũ suũ quis auferre nõ pateretur [p]. Et placet nobis Põponij sentẽtia, siue glãs extet, siue cõsũpta sit. [q] Sed si extet, etiã interdicto de glãde legenda, vt mihi tertio [r] quoq; die legendę glandis facultas esset, vti potero, si damni infecti cauero.

Forma est qua dat esse rei: & commutata forma substantialis res non dicitur eadẽ, sed diuersa. Baldus.

D Sit quis rem fecit ad aliũ pertinere, videtur dolo feciſſe quò minus possideat, si modò hoc dolosè fecerit. Sed si quis rem deteriorem exhibuerit, æquè ad exhibendum [s] eum te-

o *Nec patieris.* mutat personas. Azo.

p *Non pateretur.* vt &.ĩ.e. Celsus.§.sed & si ratis. &.h.d. Põp.

q *Consumpta sit.* ſ. dolo. aliàs si sine dolo, ageret in factum subsidiaria lege Aquil. vt j. de præscrip. ver. qui seruandarũ.§.fina.

r *Tertio.* sic ergo durat hoc interdictum tantum per triduum à die qua ceciderit glãs: quod est mirabile. Sed dic ideo dici proponi intra triduũ: quia vix quis retardat vltrà collectionem fructus sui, vel quia conuertuntur in terram vltrà dictum tempus: non q̃ òd non sit natura huius interdicti vt perpetuo daretur, si tantum fructus duraret: vt infra de actio. & obligatio. l. in honorariis. Et appellatione glandis omnes accipe fructus: vt infra de glande leg. l. j. Accur.

s *Ad exhibendum.* imò in factũ: vt. C. eo. l. exhibitionis. quæ est

cõtra.Sol.ibi non erat domin⁹:hic ſic.Vel hic dicatur ad exhibendum.i.in factũ nomine exhibitionis.Vel diſtingue,an ſit forma mutata,vt tunc detur:vt hic.an nõ:& tunc nõ detur: vt hic innuit,& infra co.l.ſi quis.ſed detur in factum:vt in .l.cõtraria.

e *Subſtantiam.*vt infra de auro & argen. le.l.Seia. & ideo non liberatur: vt & ſupra de alie. iud. mu. cau. fac. ex hoc edicto. in prin. & dic quòd ſubſtantiam appellat ſtatũ: ſed in Topicis Ariſtot.ponitur *p* mẽbro ſub ſuo genere poſito in ſpecie vel diuiſione: quæ idea Græcè dicitur, ſecundum Azo.

b *Si tibi decem.* in ſpecie, non in genere.aliàs quod infra dicitur de vindicatione, locũ habere non poſſet.

c *Decem.*ſcilicet eorũdem.

d *Vſusfructus.* verus, non quaſi: vt.ẽ. de vſufruct.l.numiſmatum.

e *Pendente conditione.* primi legati.

f *Teneri.*ſi extitit conditio, & finitus ſit vſusfructus.Accur.

g *Superſedit.* vt infra ad.l.Fal. dolo. & infra de tribu. quod in heredem.§.ij. quam cautionem exigere hic potuit & debuit:vt ſupra de vſufruct.ea.re.l. hoc ſenatuſ.§.ſi pecuniæ.Vel verius de illa quæ eſt.ẽ. vſufr.quemad.ca.l.j.

h *Non poſſis.* quia forte conſumpti ſunt à fructuario.

i *Neceſſaria.* tamen agere poſſis.

k *Ignarus.*ſ. heres.

l *Acciperetur.* ſic & reſtituere dicitur, qui ſic reſtituit, vt eadem cauſa ſeruetur actori: vt.j. de verb. ſignifi.l. reſtituere.Accurſius.

m *Habens.* ſ. actor per actionẽ ad exhibendũ: vt & ſupra eod.l.ij.

n *Poſſit exequi.* id eſt conſequi quod debetur, per actionẽ in rem vel per aliam quã præcedit hæc actio ad exhibendum. & hoc dico actione quam intendit, ſcilicet principali, in nullo caſu læſa: ſcilicet per vſucapionem vel alio modo:vt ſtatim ſubiicit,proinde &c.

o *Intentionem.*ſ.rei vindicatione:vt perinde ſit & nunc cum rei vindicatio intẽditur,ac ſi intenderetur eo die quo actio ad exhibendum fuit propoſita. Sed nunquid ad hoc poteſt cogi vt reddat rem ac ſi vſucapta non eſſet:vt ſupra de rei vin.l.ſi poſt. quæ eſt cõtra?Solu.hic non fuit perpetuata rei vindi.quia non fuit propoſita.Sed nonne interrupta actione ad exhibendũ, & in rem actio interrupta videtur: vt.C. de anna.excep.l.fi.q̃ eſt contra? Solut.poteſt dici *q̃* hic loquitur in vſucap. triennij: q̃ non interrumpitur lit. conteſt. Sed ſecus in præſcriptione rerum immobiliũ.nam vna re petita,interrupta eſt præſcriptio in omnibus, ſecundum quoſdam. Tu dic ſecundũ Ioan.idem in vtriſque.nam aut qui agit vna via,adiicit cauſam:&tunc in alia non interrumpit:vt hic.aut non adiicit:& tunc ſic,vt ibi. & ſic hic non interrumpitur.Alij vero dicunt ſemper interrumpi:ar. d.l.fi.& ſupra de iudi.l.ſolemus.

*actionem. *Bud.legit: in nullo caſu qua intẽ. &c. vt ſit ſenſus,cauſa quam intendit, in nullo caſu,id eſt nullo modo læſa.*

Marcellus ſcribit, ſi tibi [b] decem [c] nomiſmata ſint ſub conditione legata, & mihi decem vſusfructus [d] purè, deinde heres pendente conditione [e] non exacta cautione decem fructuario ſoluerit, ad exhibendum eum actione teneri [f], quaſi dolo fecerit quo minus poſſideret. Dolus autem in eo eſt, quòd cautionem exigere ſupерſedit [g] à fructuario : effectúmque vt legatum tuum euaneſceret, cum iam nummos vindicare non poſſis [h]. Ita demum autem locum habebit ad exhibendum actio, ſi conditio extiterit legati . potuiſti tamen tibi proſpicere ſtipulatione legatorum:& ſi proſpexiſti, non erit tibi neceſſaria [i] ad exhibendum actio. Si tamen ignarus [k] legati tui,à fructuario ſatis non exegit, dicit Marcellus ceſſare ad exhibendum, ſcilicet quia nullus dolus eſt. ſuccurrendũ tamen legatario in factum aduerſus fructuarium actione ait.

Quantum autem ad hanc actionem attinet,exhibere eſt in in eadem cauſa præſtare in qua fuit cum iudiciũ acciperetur: [l] vt quis copiam rei habens [m] poſſit [n] exequi actione * quam deſtinauit, in nullo caſu*quam intendit , læſa . quamuis non de reſtituendo,ſed de exhibendo agatur . Proinde ſi poſt litem conteſtatam vſucaptum exhibeat, non videtur exhibuiſſe : cum petitor intentionem [o] ſuam perdiderit. & ideo abſolui eum non oportere: niſi paratus ſit repetita * die intentionem ſuſcipere:ita vt fruct⁹ [p] ſecundum legem æſtimentur.

Quia tamen cauſa petitori in hac actione reſtituitur, [q] Sabinus putauit partum quoque reſtituendum: ſiue prẽgnas fuerit [r] mulier, ſiue poſtea conceperit . quam ſententiam & Pomponius probat. Præterea vtilitates ſi quæ amiſſæ ſunt ob hoc quòd non exhibetur, vel tardius quid exhibetur , æſtimandæ [s] à iudice ſunt . & ideo Neratius ait vtilitatem actoris venire in æſtimationem, non quanti res ſit [t] .quæ vtilitas, inquit, interdũ minoris erit, quã res erit.

Etiam ei qui non eſt in mora , labitur terminus:tamen ille per quem labitur, tenetur ad intereſſe.Bal.

1.PAVLVS libro vicenſimoſexto ad Edictum.

SI optione [u] intra certũ tẽpus data, iudiciũ in id temp⁹ extractum [x] eſt quo fruſtra [y] exhibetur,vtilitas petitoris cõſeruetur.Quòd ſi per heredem non ſtetit quo minus exhiberet tempore iudicij accipiendi, abſoluendus eſt heres.

21.VLPIANVS libro vicenſimoquarto ad Edictum.

SEd & ſi hereditas amiſſa ſit ob hoc quòd ſeruus non exhibeatur, [z] æquiſſimum eſt æſtimari officio iudicis dãnum hereditatis. [a]

p *Fructus.*in rei vindi.ſequenti , vel etiam in actione ad exhibendum: cum poſſeſſor non intendit ſuam:vt ſupra. e.l. ſi quis merces.§.idem Celſus ſcribit , ſtercus. & ſic intelligitur infra proxi.reſpon.

q *Reſtituitur.*ſcilicet eadem omnino: vt tantum habeat actor quantum haberet exhibita re à principio, & nihil amplius: vt hic, & infra.l. proxi.& inſt.de offi.iu.§. ſi ad exhibendum.&.j. ſi cer.pe.l. cũ fundus.Accurſius.

r *Fuerit.* tempore litis conteſt. in hac actione.

s *Æſtimandæ.* hoc ſi erat malæ fi. poſſ. cum enim bonæ fi. poſſ. excuſetur à rei interitu, multo magis ab acceſſoriis: vt ſupra de pet.hære.illud.Accurſius.

* *repetita, id eſt reuerſum petita. Bud. hic.*

t *Reſtituta.* ſcilicet reſpetita exhiberi.ſit,ſcilicet tantũ,cum hoc non intenderem : vt.d.§.item Celſus ſcribit.Accur.

SI optione.]CASVS.

Teſtator legauit mihi vnum de ſeruis ſuis quẽ eligerem intra annum. egi vt familia tota exhiberetur, vt ſic eligerem. ſed heres pertranſiit vt intra annum non exhiberet, ſed exhibuit poſt, quãdo iam eligere non poſſum, ſecundum verba teſtatoris. nihilominus condemnatur ad damnum meum. vel ſi heres non diſtulit ſtudioſè, abſoluitur.Viuianus.

u *Si optione.*ſ. data legatario,vel alij.

x *Extractum.* id eſt *p*ductum eſt.

y *Fruſtra.* iam elapſo tempore à teſtatore ſtatuto, & per dolum heredis.

SEd & ſi.]CASVS.

Si egi ad exhibendum pro ſeruo: & quia non eſt exhibitus, vel tarde exhibitus, amiſi hereditatem in qua fui inſtitutus: venit damnum amiſſæ hereditatis. hoc dicit cum princip. l.ſequentis. [QVOD AVTEM.] Pro ſeruo qui eſt Mutinæ, ego Boñ.ago actio.ad exhibendũ.cum reus habeat forum Boñ.quæritur vbi exhibendus ſit?Et dicit *q̃* Mutinæ: niſi ego actor velim Boñ.duci meo periculo & impendiis , item veſtes & cibaria exhibere.in quibus ſic diſtinguitur:quia aut cõſueuit ſe veſtire & paſcere Mutinæ ſeruus opera & artificio ſuo:quo caſu & hęc impenſa erit mei actoris periculo.aut poſſeſſor cõſueuerat hoc præſtare & otioſo exiſtenti:& tunc præſtet poſſeſſor in itinere. Secundo dicit:Egi ad exhibendũ pro ſeruo:& quia timebam ne alienares,feci ſequeſtrari.quis interim alet dum eſt apud ſequeſtrũ? Diſtinguitur:aut à poſſeſſore fiebat,aut non fiebat impẽſa: & tunc paſcam ego actor. Tertio redit ad primum, dicens *q̃* ſi poſſeſſor data opera Muti. adduxiſti vt incõmodior eſſet mihi exhibitio eius:ſumptu & periculo tuo adducetur Bonoñ.[SI DE PLVRIBVS.] Planus eſt.Viuianus.

z *Exhibeatur.*quia cum ſeruum inſiſſet legatarius adire. Acc.

a *Damnum hereditatis.*vt inſtitu.ad leg.Aquil.§.illud. Sed contra infra de regu.iur.l.non videtur.

a *Et impendiis actoris.* quia pro ſua vtilitate hoc fit: vt arg. infra man. l. idem. §. idem Labeo. & infra depoſi. l. in Aſia. §. j. & infra commo. l. ſi vt certo. §. ſumptus. Accurſius.

b *Pro. ſcire plane.* donec perducitur ad locum vbi erat tempore conteſtationis: vt hic, & ſupra de rei vin. l. ſi res. ſi autem ad locum litis peteretur adduci, etiã cibaria tunc actor agnoſcit: vt ſupra de rei vindi. l. niſi. alioquin nihil ibi excipiebat, niſi &c. & hoc ſecundum quoſdam. Alij dicunt quòd illa præpoſitio extra, poſita in l. prædicta, ſi res. ponitur inclusiue, & ponitur pro præter. q. d. quæ cibaria etiã actor agnoſcit. & ſecundum eos nihil excipit ibi aduerbium, niſi. Sed hoc eſt cõtra mentem huius legis: quia hic cibaria iungit poſſeſſori, nedũ ſi reo detur, ſed etiam ſi actori detur electio. Tu dic ſecundũ Azo. cibaria pertinere ad poſſeſſorem, vt hic diſtinguitur: & ibi idem eſt intelligendum. quod autem ibi excipitur, niſi: non eſt ita intelligendum, & quando actor malit ibi vbi iudicatur reſtitui, ſuſtineat cibaria: ſed iudex dat reo electionem de loco vbi erat res, vel loco litis, vt dictum erat, actore non cõtradicẽte: alioquin, id eſt ſi non eligit, actori dabitur electio, & ei cauebitur: vt tamen poſſeſſor ſemper cum huius. l. diſtinctione ſumptus agnoſcat. vel vt ibi.

† *Concor. & ſatis quod not. in. l. cũ ſæpe. C. de ord. iudic.*

* *Hæc omnia viſus eſt Paulus cõplecti nomine cibariorum. l. ſi res. ſi. de rei vin.*

exẽplo Vlpiani, q̃ victus nomine contineri ait. l. verborum. de verb. ſig.

* *exhibere.*

† *Hoc caſum ſecundum Bal. in quo iudicium eſt pro parte cõdemnatorium & pro parte abſolutorium.*

c *Operare.* etiam cum perducitur ad locũ vbi erat tempore litis conteſt. alioquin nullum eſſet ſpeciale, ſecundum quoſdam. Tu dic, ad locum litis.

d *Apud officium.* id eſt officiales iudicantis.

e *Agnoſcere.* quia ibidem erat tempore litis conteſt. Azo.

f *Paſcit.* id eſt ſicut aliàs erat ſolitus paſcere. Ir.

g *Eo loci.* ſcilicet vbi agitur.

h *Debebit exhibere.* vt & ſi. de rei vid. ſi vero malæ fidei. & j. de leg. j. cũ res. §. ſed ſi alibi. & l. cũ ſeruꝰ. & l. apud Iulianũ.

i *Calliditas.* vt & ſupra ſi quis cau. ſi duo. in princi. & de dolo. l. j. & infra pro ſoc. l. verum. §. tempus. Accurſius.

Nota quòd ille tenetur ad impẽſas, cuius gratia celebratur actus. Baldus.

Quoſcunque loco exhiberi rẽ oporteat, vel cuius ſumptibus, videamus. Et Labeo ait ibi exhibendum vbi fuerit cum lis conteſtaretur: periculo & impendiis actoris [a] perferendam perducendámve eo loci vbi actum ſit. Paſcere planè [b] ſeruum, veſtire, curare,* poſſeſſorem oportere [c] ait. Ego autem arbitror interdũ etiã hæc actorem agnoſcere oportere, ſi fortè ipſe ſeruus ex operis vel artificio ſuo ſolebat ſe exhibere, nũc verò cogitur vacare. Proinde & ſi apud officium [d] fuerit depoſitus exhibendus, cibaria debebit agnoſcere [e] qui exhiberi deſiderauit, ſi non ſolebat poſſeſſor ſeruum paſcere. nam ſi ſolebat, ſicuti paſcit, [f] ita & cibaria poteſt non recuſare. Interdum tamen eò loci [g] exhiberi * debet ſuis ſumptibus, ſi forte proponas data opera eum in locum abditum res contuliſſe, vt actori incommodior eſſet exhibitio. Nam in hunc caſum ſuis ſumptibus & periculo debebit exhibere [h] in eum locum vbi agatur: ne ei callidĩtas [i] ſua proſit. Si de † pluribus rebus quis conueniatur, & litis conteſtatæ tempore omnes poſſedit, licet poſtea quaſdam deſierit quamuis ſine dolo malo poſſidere, damnandum, niſi exhibeat eas quas poteſt.

XII. PAVLVS libro vicenſimo ſexto ad Edictum.

DE eo exhibendo [k] quem quis in libertatem vindicare velit, huic actioni locus eſſe [l] poteſt. Et filiusfamilias ea actione tenetur, ſi facultatem rei exhibendæ habet.

Nota quod in actu iterabili abſolutoria lata in primo, non parit exceptionem in ſecundo: dummodo probetur quod actus non proſumitur iteratus. de hoc no. infra de iniur. l. cum qui. §. in popularibus. Iſte text. ſemper allegatur per doctos. Baldus.

Sæpius ad exhibendum agẽti, [m] ſi ex eadẽ cauſa agat, obſtaturam exceptionẽ Iulianus ait. Nouam autem cauſam interuenire, ſi is qui vindicandi [n] gratia egiſſet, poſt acceptum * iudicium eam ab aliquo accepit: & ideo exceptionem ei non officere: Item ſi ei qui furti acturus, ad exhibendum egiſſet, iterum furtum factum ſit. Denique ſi quis optãdi gratia ad exhibendum egiſſet, & poſt litem conteſtatam alterius teſtamento * optio data ſit, ad exhibendum agere poteſt. Si quis ex vuis meis muſtum fecerit, vel ex oliuis oleum, vel ex lana veſtimenta, cum ſciret hæc aliena eſſe, vtriuſque [p] nomine ad exhibendum actione tenebitur: quia quod ex re noſtra fit, noſtrum eſſe verius eſt [q].

* *teſtimonio*

Quando res non erat aque periture poteſt actionem, tenetur rem etiam ſi habebat iuſtã cauſam litigandi. quod eſt notandum. Bal.

Si poſt iudiciũ acceptũ homo mortuus ſit, quamuis ſine dolo malo & culpa poſſeſſoris [r], tamen interdum tãti damnandus eſt, quãti actoris interfuerit per eum non effectum [s] quo minus tunc cum iudicium acciperetur, homo exhiberetur. Tantò magis ſi apparebit eo caſu mortuum eſſe, qui non incidiſſet ſi tunc exhibitus fuiſſet [t]. Si iuſta ex cauſa ſtatim exhiberi res non poſſit, iuſſu iudicis cauere debebit, ſe illo die [u] exhibiturum.

Heres in realibus iudiciis nec agit nec tenetur vt heres. Baldus.

Heres non quaſi heres, ſed ſuo nomine hac actione vti poteſt [x]. Item heres poſſeſſoris ſuo nomine tenetur. Igitur non procedit quærere, an heredi & in heredem danda ſit. Planè ex dolo defuncti danda eſt in heredem hæc actio [y], * *teſtimonio* heres rei, id eſt poſſeſſoris, tenetur ſuo nomine. Item dicit quòd nõ expedit quærere detur heredi, vel in heredem: quia nõ datur. quod ſequitur, planum eſt. Viuianus.

k *De eo exhibendo.* ſcilicet filio, vel liberto. nã & filium rei vind. adiecta cauſa de iure quiritum, vel vtili rei vin. libertum propter operas & obſequia peto.

l *Locum eſſe.* quãdo pecuniariter intereſt, nõ aliàs: vt infra eo. l. ſi liber. quę eſt contra. Accurſius.

m *Agenti.* & victo. Azo.

n *Vindicandi.* cum adhuc non eſſet dominus: & ideo ſuccubuit in actione ad exhibendum: quia liquidũ erat ipſum non eſſe dominum. ſi poſt fiat dominus, ab aliquo eam rem accipiendo, non nocet exceptio: vt infra de excep. rei iudic. ſi mater. §. eandem.

o *Poſt acceptum.* & finitum. Accurſius.

p *Vtriuſque.* id eſt pro vuis & aliis prædictis tenetur etiã furti, & condictione furtiua. Vel dic, id eſt pro vuis, vel pro vino, quaſi dolo deſierit poſſidere.

q *Verius eſt.* vt ſupra de rei vind. ſolum. §. j. & hoc quando à ſciente: aliàs fieret dominium ſpecificantis: vt inſt. de re. di. §. cum ex aliena.

r *Poſſeſſoris.* ſcilicet mortuus ſit. Accurſius.

ſ *Per eum non eſſe efficiũ.* quod eſt cum ſciebat, vel ſcire debebat ſe debere reſtituere rem: vt infra ſi cer. peta. l. quod te.

t *Fuiſſet.* nam tunc bo. ſi. poſ. tenetur qui non habuit iuſtã cauſam litigandi. Ioan.

u *Illo die.* quo poterit: vt inſtit. de offi. iudi. §. j.

x *Poteſt.* vt & ar. ſi. de Publicia. eum qui. §. hæc actio. Accur.

y *Hæc actio.* vt ar. ſi. de rei vindi. l. ſi in rem actum ſit. Accur.

Si liber.

Ant. Fach. Contr. Iur. lib. 8. cap. 101.

a *Si liber. Interest.* vt ſupra eo.l.iij.§.eſt autem.contra ſupra eo. de eo.in princi.So.vt ibi.Accurſius.

Si vir.] *CASVS.* Vxor viro.x.donauit: & ſic donatio nō valuit:& vir ea conſumpſit emendo rem. nunquid pro his tenetur ad exhibendum? Et reſpondetur quòd ſic. Viuianus.

Thesaurus.] *CASVS.* In tuo fundo habeo pecuniam abſconditam.ſi non pateris me effodere,nó poſſum cōtra te agere furti, cum non contrectaueris:ſed nec ad exhibendum,cū nec poſsideas. vltimo datur remedium, quòd iurem non calumniandi animo petere.& non eſt iniquum quòd iures ne mihi vim facias quo minus theſaurum effodiam.

b *Theſaurum*. impropriè ponitur: vt ſupra fa. er. item Labeo. ſed propriè: vt infra de acquiren.re. dom.l. nunquam.§.theſaurus. Accurſius.

**pauniario.*

c *Iuramti*. hoc nihil aliud quàm calumniæ ſacramentū puto.Azo. Et eſt ſimile iuramentum. C. de fide inſtrumen.l.fin.

d *Vel interdictum*. ſcilicet, nouum quod indulgetur à prætore:vel indulgetur in ſimilibus caſibus: vt vocetur interdictū ne vis fiat volenti eximere: vt infra de dam.infect.hoc amplius. §. de his autem. Vel loquitur de interdicto vtrobi: cum poſſeſsionem retineam, etiam ſi ignorem locum theſauri: vt infra de acqui.poſ.peregrè.in pri. Accurſius.

**Hæc ſcriptura viſa fuit tempore Inſtituti, vt apparet ex eo loco Donati in Eunucho, Theſaurum Latini vocant ſecundū græcos ſimenlia proferebant.*

e *Theſaurus*. quia dominus ſoli cōtrectauit.

f *Cum ſeruus. Suo nomine*. quia quod ſeruus habet, dominus habere videtur.

g *De dolo malo*. id eſt in factum nomine doli,ex edicto de alie.iud. mu.cau.fa.Vel ad exhibēdum propter dolum directa.

h *Nulla*.ſcilicet in caſu præmiſſo,cum ſeruus nō dominus dolum cōmiſit: aliàs autem vtilis conſtituitur: vt quando dolo deſiit poſſe exhibere:vt.C.eo.l.ad exhibendum. & ſupra eo. l. Iulianus. Item quando agit aliquis depoſiti ex alterius pacto: vt C. eod. l.ſi res. ſed ſecundum Ir. vtilis nunquam habet locum. quod eſt falſum, vt dixi. Accurſius.

Si quis.] *CASVS* planus eſt: quia ſi ſeruum petitum exhiberi eluſcaſti tu poſſeſſor, abſoluendus eris ſtatim ſi tu exhibeas ita eum :ſed Aquil. teneberis pro deterioratione ſerui. Viuianus.

i *Actionem*.id eſt rei vindicationem. Accur.

k *Damno*.& in factum ad exhibendum eſt quādoque: vt no.ī. eo.Iulianus.§.ſed & ſi quis.&.C.eo.l. exhibitionis. Accurſius.

Solutione.] *CASVS.* Creditor poteſt agere ad exhibēdum vt inſtrumētum ei exhibeatur. Viuia.

l *Agere poteſt*. intereſt enim creditoris, cum ſit obligatus pro his reſtituendis debitori per condictionem ſine cauſa: vt. C. de condic. ſine cau. l. diſſolutæ. vel actione ad exhibendū: vt.C. eo.l.fin. vel quia pecunia indebita condicetur creditori: vt.ī. de fur. l. qui tabulas. Accurſius.

AD exhibendum.] *CASVS.* Ponit regulam, quæ fallit in duobus caſibus hic poſitis. Regula plana eſt. Exempla: ecce petebam à Titio decem: ipſe habebat inſtrumenta quibus poteram probare intentionem meā. nunquid poſſum contra eum agere ad exhibēdum, vt ea exhibeat? Et reſpondetur quòd non. Viuianus.

**autem.*

m *Calumniari*.id eſt falſo ſcienter impugnare. Accurſius.

n *Captari*. vt ſententia non conſideretur: quia ſuperius intelligitur cum intereſt ex honeſta & probabili cauſa:vt ſupra eod.l.iij.§.ſi mecum.

o *Studioſum*. ſcilicet ſcholarem.Accur.

p *Doctior*. pro hac enim doctrina, licet ſua interſit,nō agitur: quia nō eſt pecuniarium intereſſe: vt ſupra eo.l. ſi liber.cum ſit inæſtimabilis ſcientia: vt infra de var.cog.l.j.§.proinde.ſed aliud ſi eſſet doctrina in pecuniario cō modo: vt habes ſupra. e.l.iij.§. ſi quis noxali. Accurſius.

Scientia inæſtimabilis eſt.

Quæſtionis.] *CASVS.* Pro ſeruo tuo qui cum aliis fecit mihi furtum, agere poſſum ad exhibendum,vt dicat, id eſt manifeſtet ſocios. Viuianus.

q **Agitur*. quia dico mea intereſſe ipſum exhiberi, id eſt quia exhibitus & tortus aperiet veritatem contra conſcios quos conuenio:vt C.eod.l.ſi criminis.Sed nunquid creditur eis:vt.C.de accu.l.finali? Reſpondeo:creditur in caſibus,vt ibidem notatur:præcedere tamen oportet indicia:vt.C.de quæſt.l.j.Accur.

* *in doc.*

I. GAIVS libro ad Edictum Prætoris Vrbani titu.de liberali cauſa.

SI liber homo detineri ab aliquo dicatur, interdictum aduerſus eum qui detinere dicitur, de exhibendo eo poteſt quis habere. Nam ad exhibendum actio in eam rem inutilis videtur: quia hæc actio ei creditur competere, cuius peculiariter*intereſt[a].

Pro libero homine exhibendo non competit actio ad exhibendum: quia exigit pecuniarium intereſſe. Baldus.

XIIII. POMPONIVS libro decimoquarto ad Sabinum.

SI vir nummos ab vxore ſibi donatos, ſciens ſuos factos non eſſe,pro re empta dederit, dolo malo fecit quo minus poſſideat: & ideo ad exhibendum actione tenetur.

Iſta lex allegatur quòd in cauſis ſummarijs probatur intereſſe per iuramentum. intellige,ſi iudici,conſiderata qualitate perſonæ, & quantitate præiudicij, videatur iuramentum deferendum. Baldus.

XV. IDEM libro octauodecimo ad Sabinum.

THenſaurus[b] *meus in tuo fundo eſt,nec eum pateris me effodere. Cum eū loco non moueris, furti quidem aut ad exhibendum eo nomine agere rectè non poſſe me Labeo ait: quia neq; poſsideres eum, neque dolo feceris quo minus poſsideres: vtpote cum fieri poſsit vt neſcias eum thenſaurum in tuo fundo eſſe. Non eſſe autē iniquum, iuranti[c] mihi non calumniæ cauſa id poſtulare, vel interdictum[d] vel iudicium ita dari, vt ſi per me non ſtetit quo minus damni infecti tibi operis nomine caueatur,ne vim facias mihi quo minus eum thenſaurum effodiam, tollam,exportem. Quod ſi etiā furtiuus iſte théſaurus eſt[e], etiā furti agi poteſt.

XVI. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

CVm ſeruus tenet aliquid, dominus ad exhibendum ſuo nomine[f] tenetur. Si autem ſeruus citra ſcientiam domini dolo fecit quo minus habeat: vel furti actio, vel de dolo malo[g] noxalis ſerui nomine danda eſt.ad exhibendum autē vtilis nulla[h] conſtituenda eſt.

Sufficit exhiberi in eadem forma, licet non exhibeatur in eadem qualitate. Bald.

XVII. VLPIANVS libro nono de Omnibus Tribunalibus.

SI quis hominem debilitatum exhibeat, vel eluſcatum, ad exhibendum quidem abſolui debet. exhibuit enim: & nihil impedit directam actionem[i] talis exhibitio. poterit tamen* agere actor ex lege Aquilia de hoc damno.[k]

Etiam creditor cui eſt ſatisfactum, poteſt petere inſtrumentum debiti, & facere ſibi compleri chartam à notario. ad hoc allegatur. Baldus.

XVIII. IDEM libro ſexto Opinionum.

SOlutione chirographo inſecto, & pignoribus liberatis, nihilo minus creditor, vt inſtrumenta ad eum contractū pertinentia ab alio quàm debitore exhibeantur, agere poteſt.[l]

XIX. PAVLVS libro quarto Epitomarum Alfeni.

AD exhibendum poſſunt agere omnes quorum intereſt. Sed quidam conſuluit, an poſsit efficere hæc actio, vt rationes aduerſarij ſibi exhiberentur, quas exhiberi magni eius intereſſet. Reſpondit,non oportere ius ciuile calumniari[m]:neque verba captari[n]: ſed qua mente quid diceretur, animaduertere conuenire. nam illa ratione etiam ſtudioſum[o] alicuius doctrinæ poſſe dicere, ſua intereſſe illos aut illos libros ſibi exhiberi:quia ſi eſſent exhibiti, cum eos legiſſet, doctior[p] & melior futurus eſſet.

XX. VLPIANVS libro ſecundo Regularum.

QVæſtionis habendæ cauſa ad exhibendum agitur[q] ex delictis ſeruorum, ad vindicandos*conſcios ſuos.

DE INTERROGATIONIBVS IN IVRE faciendis, & de interrogatoriis actionibus.

Sicut superiꝰ actio preparatoria est aliarum actionum: ita & hæ interrogationes tam realium de quibus dictum est, quàm personalium de quibus dicetur, sunt præparatoriæ. Azo. Et not. quod intitulatur de interroga. act. quia istæ interrogationes quæ per hunc titulum sunt, fiebant olim actionibus propositis: quod hodie non fit: vt infra eo. l.ij.§. i. Vnde si quæras an libellus sit dandus, Respon. non. cum enim per *Interroga solum officium explicetur, tria dici non est necessarius libellus, qui propter actionem consuluit esse necessarius. Specialis autem dico, quòd tm, perinde vbicunque officio iudicis ac si obliga aliquid explicatur, non tm esset necessarius libellus, cum vltr. j. eo. & quasi misericorditer peralitur etiam: argu. infra de no. operis nunciat. l. de pupillo. §. soria dicimus. Et maximè tur. l. fide. hoc vbi nec condemnatio fit, nec absolutio sequitur post quil. Duar. responsionem: sed solum proceditur in principali negotio. Item quia etiam sit in itinere: vt infra eo. voluit in fi. Item pro hoc. C. de manifra. l. de salmensis.*

Digestorũ

seu Pandectarum liber vndecimus.

DE INTERROGATIONIBUS in iure faciendis, & interrogatoriis actionibus.

TITVLVS I.

Interrogatio est faciendæ secundũ quod necessitas proponendæ actionis exigit. Item sit officio iudicis, non iure actionis. Bartol.

1. CALLISTRATVS libro secundo Edicti Monitorij.

TOtiens heres in iure [a] interrogandus est qua ex parte heres sit, quotiens aduersus eũ actio instituitur [b], & dubitat actor qua ex parte is cum quo agere velit, heres sit. Est autem interrogatio [c] tunc necessaria, cum in personam sit actio [d], & ita, si certũ petetur: ne dũ ignoret actor qua ex parte aduersarius defuncto heres extiterit, interdum plus petendo aliquid dãni [e] sentiat. Interrogatoriis autẽ actionibus [f] hodie nõ vtimur: quia nemo cogitur ante iudiciũ de suo iure aliquid respõdere: ideóq; minus frequentãtur, & in desuetudinem abierũt: sed tantúmodo [g] ad probationes litigatorib' sufficiunt ea quæ ab aduersa parte expressa [h] fuerint apud iudices [i] vel in

Damni. s. circa damna in triplũ: vt infra. de act. §. tripli. & de excep. §. antepen. Et nota ꝙ ex eo quod hic dicitur, colligitur hoc edictum locũ habere ante litem contestatã: quod est verum secundum Io. illud vero edictum de confessis, tãtum post. Si enim & hoc tantum locũ haberet post lit. cõtest. pro nihilo nominati essent casus in quibus respõdere tenetur: cum de omni causa lit. contest. respõdere quis teneatur: vt in auth. de his qui ingre. ad ap. §. fi. coll. vj. sunt enim numeratæ istæ. xj. Prima, an sit heres: vt. j. eod. eum qui interrogatur. *Casus 11. in quibus ante litẽ contest. fieri debet interrogatio.*

Secunda pro qua parte: vt hic, & j. e. l. qui interrogatur. Tertia qualiter sit heres. j. e. fi defensor. §. illud. Quarta an seruũ noxiũ possideat, quãdo cõuenitur noxaliter: vt. j. eo. qui interrogatur. Quæsita an sua sit quadrupes: vt. j. e. fi quis in iure. Sexta an possideat ædes quarũ nomine petitur caueri de dam. infec. Septima pro qua parte: vt. j. eo. nõ alienũ. & l. qui seruum. §. fi. Octaua si penes se habeat peculiũ: vt. j. eo. fi defensor. §. fi. Nona de ætate: vt. j. eo. de ætate. in prin. Decima an possideat ille cõtra quẽ agitur in rẽ. Vndecima pro qua parte: vt. j. eod. fi quis seruum. §. in iure. Isti enim sunt. xj. casus in quibus ante lit. cõtest. faciẽda est interrogatio prædictis modis. Est & duodecimus, qui generalis est: vt quandocunque æquitas iudicem mouerit, fieri debeat: vt infra eo. l. pe. Quidã tamen dicunt interrogandum post lit. contest. de credulitate tantum: ante vero de scientia tantum respõdere: vt. C. de iura. calum. l. ij. in prin. & j. de ætate. §. nihil. Melius autem probatur quòd post lit. contest. de credulitate tantũ sit interrogatio faciẽda, per auth. de his qui ingre. ad appel. §. fi. col. vj. cum enim non debeat exigere probationem quã nõ putauerit sibi necessariã, interrogandus est credat vel non credat id super quo vult vinculo sacramenti aduersarium cogi respõdere: quod obtinet probationis speciẽ: vt appareat an videatur sibi necessaria. & hoc ante litem contestatã & post litem contestatam puto seruari, secundum Azo.

TOtiens]CASVS. Agocontra heredem debitoris mei. interrõ volo ab eo quærere ante lit. cõtest. ex qua parte sit heres. quæritur an teneatur respõdere. Et dicit quòd sic, si duo interueniunt: scilicet quòd acturus sim personali actio. item & sim petiturus certum. & est ratio quare respõdeat: vt ego non petam plus quàm debeã: & sic litem perdã. Secundo dicit ꝙ olim iure actio. & indistinctè interrogabatur reus ante lit. contest. sed hodie officio iudicis conuenitur, siue dicat se non heredẽ, cũ in veritate sit. similiter interrogabitur pro qua parte heres sit. Et dicit vltra in duabus. ll. seq. proxi. ꝙ difficile erat aliquem esse heredem probare, vel bonorum possessorem, quia quis solo animo adire potest: vt. C. de iure delib. si auia. & j. de adquir. here. l. gerit. ideo prætor proposuit vt quis possit interrogare heredem an sit heres, & ex qua parte. Viuia.

a *Totiens heres in iure.* i. apud iudicẽ: vt. j. eo. voluit. §. quod ait.

b *Instituitur.* Quæritur an ante lit. cõtest? Respõ. sic. & hic dic, i. instituenda dicitur. est enim hæc interrogatio præparatoria actionis: & ante lit. cõtest. proponẽda: vt. j. fubiicit: ne dum & c. sic & exponitur. j. de ætate. §. qui ex. & §. qui tacuit. sic & actio ad exhibendum est præparatoria: & non ꝓponitur actio proponenda cum ea: vt. ſ. titu. j. l. iij. §. est aũt. & j. de pecul. l. depositi. in fi. j. respon. Si autem diceres interrogationem etiam cum sequenti actione simul proponi & cõtestari: aut dici oportet quasi sub condit. actionem ꝓpositam, scilicet sub hac, si responsio consonet actioni ꝓponendæ. & hoc est contra legem: vt. ſ. de iudic. l. non quemadmodum. Aut si dicas purè, & non consonet responsio: & amittet causam propter actionem ineptè ꝓpositã: vt. j. si men. fal. mo. di. l. j. §. ideo. Vel dicas posse hanc interrogationem & actionem simul proponi, & actio. ad exhibendũ: & ad litem similiter simul proponi: sed iudex expediet primo præcedentia: vt arg. C. de nouo Co. confir. §. fi.

c *Est autem interrogatio.* ſ. ista, pro qua parte sit heres. Accur.

d *Actio.* Tria sunt necessaria vt hæc interrogatio, ꝙ qua parte sit heres, locum habeat. Primo quòd actio ꝓponenda sit personalis, vt hic: arg. j. cõmo. l. iij. §. heres. Si aute esset in rem, non interrogaretur, ꝙ qua parte esset heres, sed ꝙ qua parte possidet, sicut dicitur. j. e. qui seruum. §. fi. Idem si in rem scripta sit. nam & tũc respondere non debet nisi quantũ possideat: vt. ſ. tit. j. de eo. in fi. Secꝰ tamẽ est vbi possidet post lit. cõtest. vel dolo desiit possidere. tunc enim daretur pro hereditariis portionibus tm: quare mõo interrogatur ꝙ qua parte sit heres: vt. ſ. de rei vi. si in rem. & l. cũ autem fundi. Secundo ꝙ certum sit petendum per eã: vt hic subiicit. secꝰ autem si incertum, vtputa factum cuiꝰ nomine contra singulos datur actio insolidum. tunc enim non est opus interrogatione illa. ſ. pro qua parte sit heres: cum ab vno petatur insolidum: vt. j. de verb. oblig. stipulationes. & l. in executionibus. §. ij & ſ. fami. ercis. heredes. §. an ea. Interrogabitur tamen an sit heres, licet agatur ad factum. sed in actione in rem neutra sit interrogatio: sed si agatur ad interesse, tunc fit vtrũq;: quia ex persona defuncti ad certã quantitatẽ agitur. Tertio ꝙ actio sit hereditaria. secus in ea quæ in vnũ ex facto suo ꝓponitur, & est diuidua: vt &. ſ. fami. ercis. inter coheredes. §. si quis stipulatus. & de neg. gest. l. si ex suo contractu.

e *Damni. s.* circa damna in triplũ: vt infra. de act. §. tripli. & de excep. §. antepen. Et nota ꝙ ex eo quod hic dicitur, colligitur hoc edictum locũ habere ante litem contestatã: quod est verum secundum Io. illud vero edictum de confessis, tãtum post. Si enim & hoc tantum locũ haberet post lit. cõtest. pro nihilo nominati essent casus in quibus respõdere tenetur: cum de omni causa lit. contest. respõdere quis teneatur: vt in auth. de his qui ingre. ad ap. §. fi. coll. vj. sunt enim numeratæ istæ. xj. Prima, an sit heres: vt. j. eod. eum qui interrogatur. *Casus 11. in quibus ante litẽ contest. fieri debet interrogatio.*

Secunda pro qua parte: vt hic, & j. e. l. qui interrogatur. Tertia qualiter sit heres. j. e. fi defensor. §. illud. Quarta an seruũ noxiũ possideat, quãdo cõuenitur noxaliter: vt. j. eo. qui interrogatur. Quæsita an sua sit quadrupes: vt. j. e. fi quis in iure. Sexta an possideat ædes quarũ nomine petitur caueri de dam. infec. Septima pro qua parte: vt. j. eo. nõ alienũ. & l. qui seruum. §. fi. Octaua si penes se habeat peculiũ: vt. j. eo. fi defensor. §. fi. Nona de ætate: vt. j. eo. de ætate. in prin. Decima an possideat ille cõtra quẽ agitur in rẽ. Vndecima pro qua parte: vt. j. eod. fi quis seruum. §. in iure. Isti enim sunt. xj. casus in quibus ante lit. cõtest. faciẽda est interrogatio prædictis modis. Est & duodecimus, qui generalis est: vt quandocunque æquitas iudicem mouerit, fieri debeat: vt infra eo. l. pe. Quidã tamen dicunt interrogandum post lit. contest. de credulitate tantum: ante vero de scientia tantum respõdere: vt. C. de iura. calum. l. ij. in prin. & j. de ætate. §. nihil. Melius autem probatur quòd post lit. contest. de credulitate tantũ sit interrogatio faciẽda, per auth. de his qui ingre. ad appel. §. fi. col. vj. cum enim non debeat exigere probationem quã nõ putauerit sibi necessariã, interrogandus est credat vel non credat id super quo vult vinculo sacramenti aduersarium cogi respõdere: quod obtinet probationis speciẽ: vt appareat an videatur sibi necessaria. & hoc ante litem contestatã & post litem contestatam puto seruari, secundum Azo.

f *Interrogatoriis autem actionibus.* Sed quomodo vocabantur? Respon. forte in factum. carũ enim nomina non habemus: per has enim actiones cõpellebatur aduersarius respondere ad interrogationes quę fiũt ante lit. cõtest. Sed hodie nemo actionis iure cogitur respondere ante iudiciũ principalis negotij iure actionis, sed officio: vt. ſ. e. l. in pri. Vel dic, nemo cogitur vnquã, nisi in casibus quos modo notauimus. Et sic no. ꝙ duo erant iudicia. vnũ principalis & hereditariæ actionis instituẽdæ, aliud interrogationis in iure officio iudicis faciendæ: in qua etiã de calũnia iuratur, secũdũ Azo. vt arg. ſ. tit. j. l. thesaurus. Sed nũquid post iudicium inchoatũ cogitur respõdere iure actionis? Videtur ꝙ sic ex ꝓdictis. sed dico contra: sed per officiũ iudicis: vt. j. de ædil. edic. ædiles. §. item sciendũ. & in auth. de his qui ingre. ad ap. §. fi. Sed si est delegatus, quomodo ante lit. cõtest. corã se habet officiũ? Videtur enim quòd in ordinario tantum secundum Ir. hoc hic dicatur: vt arg. ſ. de pcur. si reus. & d. l. ædiles. §. item sciendũ. sed fortè etiam in delegato poterit hoc dici: quia sine hoc sequens iudicium explicari nõ potest: vnde hoc ei etiã mandatum videtur: vt supra de iur. om. iud. l. ij.

g *Tantummodo.* hoc aduerdium determinare potest vel illa verba, apud iudices: vel illa, ab aduersa parte.

h *Expressa.* in casibus præmissis. Accursius.

i *Apud iudices.* ergo si non apud iudicem cõfessio facta fuerit, non ꝓiudicat cõfitenti: nec est aduersario probatio: vt dixi ſ. de infa. quoniam. nisi in casibus. Primus in d. l. quoniam. sed ibi fuit trãsactio, nõ simplex confessio. Secundus in auth. de testi. §.

& licet.col.vij.ſed & ibi ad liberandum facta fuit cõfeſsio à creditore. Item tertius quando quis ex ſua mendaci cõfeſsione aliũ voluit circumuenire: quod dic per exempla vt not.infra quod cum eo.l.iiij.§.j. vt ergo hæc videas plenius, dic cum quis confitetur extra ius: aut ad alium liberandum, & tunc valet: vt dicta authen.de teſt.collatione.vij.& arg.ĵ.de act.& obli.l.Arian⁹. aut ad obligandum ſe: & tunc aut cum cauſa, aut ſine cauſa. Primo caſu valet confeſsio: vel in mutuo poſt biẽnium: vel in dote: ſecundum tempora à lege ſtatuta. in aliis auté contractibus ſtatim, niſi contra probetur per aliam ſcripturam: vt.C.de non nu.pe.l.in contractibus. & de dote cau.l.fina.& in authẽ.ibi poſita.& de nó nu.pecu.l.generaliter. In ſecundo, quando ſcilicet ſine cauſa: tũc extra ius facta non valet; & dicitur indiſcreta: vt infra de proba.l.cum de indebito.§.fi.ſed coram iudice valet: vt hic,&.ĵ. eo.l. voluit.§. quod ait prætor.&.ã.eo.in princ. Idem coram arbitro [a]: vt.C.de arb.l.pe. Quid in promiſsione ſine cauſa? Reſpõ. vt infra de excep.do.l.ij.§.j.

Cõfeſsio extra ius facta, an præiudicet.

** Hal. ſimul vt de partione. a Bal. hic ve putat iſtam glo. ſing. ad hoc quod cõfeſsio facta coram arbitro probat eodẽ modo quo facta coram iudice. Belog.*

a *In aliis rebus.* de quibus dixim⁹ fieri queſtiones ante lit.conteſt.

hereditatib⁹, vel in aliis rebus [a] quæ in cauſis vertuntur.

II. VLPIANVS libro vicenſimoſecundo ad Edictum.

EDictũ de interrogationib⁹ ideo prætor ꝓpoſuit, quia ſciebat difficile [b] eſſe ei qui heredẽ bonorúmve poſſeſſorem cõuenit, probare aliquẽ eſſe heredẽ, bonorúmve poſſeſſorẽ:

III. PAVLVS libro ſeptimodecimo ad Edictum.

QVia plerumque difficilis probatio aditæ hereditatis eſt.

IIII. VLPIANVS libro vicenſimoſecundo ad Edictum.

VOluit prætor adſtringere eum qui cõuenitur ex ſua in iudicio reſponſione, vt vel confitendo vel mentiendo ſeſe oneret: ſimul etiam portionis* pro qua quiſque heres extitit, ex interrogatione certior fieret [c].

b *Dictum. Difficile.* quia in nuda voluntate & occulta conſiſtit: vt inſtit.de hered. qua. & dif.§ fina. cuius ſcrutator ſolus deus eſt. Accurſius.

Interrogationes dicuntur fieri in iure, vbicumque fiunt coram iudice, licet protribunali non ſedeat.h.d. Et eſt verum in lite & ſimilibus quæ cauſa cognitionem nõ requirunt. Circa quod dic per Cyn.C.de confeſ.d.l.in.4.abbas in.3.q. Bartolus.

Quod ait prætor, *qui in iure interrogatus reſponderit*: ſic accipiendum eſt, apud magiſtratus populi Romani, vel præſides prouinciarum, vel alios iudices. Ius enim eum ſolum locũ eſſe, vbi iuris dicendi vel iudicandi gratia cõſiſtat: vel ſi domi, vel [in] itinere [d] hoc agat.

Interrogato dandum eſt tempus ad deliberandum. Bartolus.

V. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale.

QVi interrogatur an heres, vel quota ex parte ſit, vel an in poteſtate [e] habeat eũ cuius nomine noxali iudicio agitur, ad deliberandum tempus impetrare debet [f]: quia ſi perperam confeſſus fuerit, incommodo [g] adficietur.

VI. VLPIANVS libro vicenſimoſecundo ad Edictum.

ET quia hoc defunctorum intereſt, vt habeant ſucceſſores [h], intereſt & viuẽtium, ne præcipitentur quãdiu iuſtè deliberãt: interdum interrogatus quis an heres ſit, nó cogitur reſpõdere: vtputa ſi controuerſiã hereditatis ab alio patiẽ. Et ita diuus Hadrian⁹ cõſtituit: ne aut negãdo ſe heredẽ, præiudicet [i] ſibi: aut dicẽdo heredẽ, illiget [k] etiam ablata ſibi hereditate.

VII. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

SI quis in iure interrogatus an quadrupes quæ pauperiem fecit, eius ſit, reſponderit, tenetur [l].

VIII. PAVLVS libro vicenſimoſecundo ad Edictum.

SI quis interrogatus de ſeruo qui damnum dedit, reſponderit ſuum eſſe ſeruũ, tenebitur lege Aquilia quaſi dominus: & ſi cum eo actũ ſit qui reſpõdit, domin⁹ ea actione liberatur [m].

Valet reſponſio ſine interrogatione. Bar.

IX. VLPIANVS libro vicenſimoſecundo ad Edictum.

SI ſine interrogatione quis reſpõderit ſe heredem, pro interrogato habetur [n]. Interrogatũ non ſolùm à prætore accipere debem⁹, ſed & ab aduerſario [o]. Sed ſi ſeruus interrogetur [p], nulla erit interrogatio, an quis ætate.§.ſi cum eſſet.&.§.qui tacuit. Et eſt ratio alia: quia dubitat de facto alterius, ſcilicet de teſtamento: & an alius eum præcedat: non tantùm de ſuo. ſed poſt lit.conteſt. cum quis interrogatur de facto ſuo, iſtæ duę rationes non habent locum: ideóque nec tempus videtur dãdum, ſed ſemper certificare debeat iudicem. & pro hoc facit.ĵ.eo.l.de ætate.§.nihil. &.ĵ.de iniur. prætor edixit.& infra de inſtit. ſed & ſi pupillus. §. præſcribere. quia & ibidẽ de credulitate quis dicit tantum, quã poteſt habere ſine ſcientia. Sed verius eſt etiam vt poſt lit.cõteſt. detur tempus ad deliberãdum: & hoc approbat conſuetudo: quæ eſt optima legũ interpres: vt ſupra de legi. & ſenatuſcon.l.ſi de interpretatione.& facit.ĵ. l.proxi. &.ã. de peti.here.ſi debitor.&.C.de iure delib.ſi curatoris.

c *Cauetur.* ſcilicet voluit prætor vt actor certificaretur. AZO.

d *In itinere.* immo tantum ille locus debet attendi, in quo conſueuerunt ſedere maiores in iudicando: vt.ã. de iuſti.& iure.l.pe. quæ eſt contra. Sol. vbi res exigit plenam cauſæ cognitionem, locum conſuetum debet iudex ſeruare in examinando negotio: vt ibi.ſed hic ſemiplene fit: & ideo etiã in itinere expedietur: vt.ĵ.c. ſi defenſor.§ illud.&.ĵ.quis ord.in bo.poſſ.l.ij.§.dies. Accurſius.

QVi interrogatur.]CASVS. Heres vocatus ad iudicium reſpondere debet an ſit heres, vel an habeat ſeruum in poteſtate. ſed ſi vult deliberare, datur ei tempus ad deliberandum tribus rationibus. & hoc dicit cum prin.l.ſeq. [INTERDVM.] Si heredi petitio vel quæſtio here. moueatur, non tenetur ſtatim reſpondere.& eſt ratio in litera. Viuianus.

e *In poteſtate.* aliàs enim actione noxali non tenetur: vt ſupra de noxa.quotiens.ij.reſpon. Accurſius.

f *Debet.* id eſt poteſt. ſic ponitur ſupra de offic.procon.& le.l. obſeruare.§.fina.

g *Incommodo.* ſcilicet pœnæ quæ imponitur à iure: vt.ĵ.eo.l.de

h *Et quia. Succeſſores.* ne iniuria afficiantur: vt hic, & inſtitu.quima.non poſſ.§.j. &.ĵ.de bo.poſſ.quos auté. &.ĵ. de ſuc.edi.l.j.in princ.

i *Præiudicet.* quantũ ad præſumptionẽ, nó quantum ad legitimã probationem: cum res inter alios acta ſit. ſic &.ĵ. de li. ag.l.j.§.Iulianus.&.ĵ.de iureiur. ſi duo patroni. & immo ſecundũ Azo. quantum ad probationẽ plenã reſpectu interrogati & interrogãtis, non aliorum: vt.ĵ.eo.tit.l.de ætate.§.qui interrogat⁹. &.§.qui tacuit.&.l.fina. quod in idem recidit.

k *Illigatur.* interroganti.& ſic non cogitur reſpondere: nec etiam poteſt cõueniri, ne fiat præiudicium peti.here. Sed hodie conuenitur poſſeſſor ex cõtractibus defuncti: & ſic interrogabitur & reſpõdebit: vt.C. de peti. heredi.l.fina.§. finautem. quæ eſt cõtra. ſed illa corrigit iſtam.

l *Reſponderit teneatur.* Quid ſi per mendacium? Reſpon. inſolidum tenetur: vt.ã.ſi quadru.pau.fe.di.l.j.§. interdum. Accurſius.

SI quis.]CASVS. Seruus quidam dedit mihi damnum. vocaui Titium ad ius, interrogaui eum an eius eſſet ſeruus: an teneatur reſpõdere? Et dicit quòd ſic. Et ſi dicit ſeruum ſuum eſſe, cum non eſſet, tenetur Aquil.& ſi exegi Titium, liberatur verus dominus. Viuianus.

m *Liberatur.* vt.ĵ.eo.l.qui ſeruum.in prin. Accurſius.

n *Si ſine. Habetur.* nec enim agitur ex ſtipulatione vt ſit neceſſe præcedere interrogationem: ſed ex prima cauſa: quã interrogationem ex confeſsione præſumit: iudex præceſſiſſe. ſic & ſi in inſtrumento aliquo inuenitur promiſsio. nam præſumitur interrogatio: vt inſtit.de inuti.ſtipu.§.ſi ſcriptum. Accurſius.

o *Ab aduerſario.* vel patrono ſiue aduocato aduerſarij cui fortè tenetur aduerſarius reſpondere: vt.ĵ.de adulte.ſi poſtulauerit.§. quæſtioni.&.ĵ.eo.l.de ætate.§.qui interrogatus.

p *Interrogetur.* in iudicio: ſec⁹ ſi extra: vt.ĵ.de rebhi.l.quære.§.ſi.

In iudicio enim vel vt actor vel vt reus ſeruus eſſe non poteſt: vt.C.de iudi ſeruus.Accurſius.

a *Cogi.* niſi ratione officij aliud contingat:vt.j.l.proxi.&.j.de cõfeſſ.l.certum.§.ſed an ipſos.& ſupra de procur.nõ ſolũ.in prin.

Si defenſor.]CASVS.Si defenſor ſine mandato quis ſit,& aliũ heredem dixit, ipſe tenetur, nõ dominus quem defendit. [QVI INTER.]Planus eſt.[ILLVD.] Iudex debet ſummatim cognoſcere an quis tenetur reſpondere de his duobus:vtrũ ſit heres ex teſtamento, vel ab inteſtato. Item vtrũ ipſe directo habuit vel per obliquũ. Et hæc habẽt locum,ſiue ſit heres de iure ciuili:ſiue de iure prætorio.cętera plana ſunt.

b *Tenebitur.*Sed qua actione? Reſpon.ex cautione iudic.ſolui,vel ex ſententia:vt.j.de procu.l.Plautius.

c *Præiudicium.* niſi ratum habeat: vt infra eo.l.qui ſeruum.Item loquitur hic in eo qui ſine mãdato defendit.ſi vero procurator defendens conueniatur,an domino præiudicet,quæritur. Videtur quòd non: vt infra de confeſſ.l. certum. §.ſed an.Sed fortè non præiudicat, ſi à domino contra probetur:vt in tutore cui minor reſtitutionem implorat cõtra confeſſionem. Eſt tamen arguendum.contra ſupra ad leg. Aquil.l.proinde.§.ſi procurator.Sed fortè quod dicit ibi procuratorem teneri, non excuſat dominum:ideo procurator ex ſtipulatione iudi.ſolui teneri poteſt,dominus verò iudicati actione,id eſt in factum.

d *Dicendum eſt.* Argu. contra ſupra de rei vindi.ſi in rem circa princ. & infra de condi.inſti.l. ij.§.ſi vero partem.

e *Reſpondiſſe.* vt & infra de verb.oblig.l. Titia.§.idem reſpon.& inſtitu.de inuti.ſtipul.§.præterea.Accurſius.

f *Ex teſtamento.*vt ſcilicet valeant legata,vel nõ:vt.C.de fideicom.l.eam quam.

g *Subiectos.*quod poteſt intereſſe:quia ſi ſubſtituo filio meo pupilliter omnes qui mihi heredes erunt,tantum illi ex hac ſubſtitutione admittuntur,qui ſuo nomine non per ſeruos vel filios ſunt heredes:vt inſti.de pupil.ſubſti.§ ſubſtituitur. &.j.de vulg. ſubſti.qui liberis §.hæc autem verba.&.j.de verb.ſigni.ſe endũ. Item petita bo.poſ.contra tab.ſola illa legata valẽt quæ directo ſunt liberis relicta: non quæ per medium,puta eorum quæ ſeruo quæruntur:vt infra de le.præ.l.iij.§.hoc ſolum autem.Item legatario ſuam rem,vel quod ſibi debeo,legare non poſſum:ſed eius ſeruo ſic:vt infra de leg.ij.l.debitor.§.h.Item differt adhuc inter hæc:vt infra ad Trebel.l.ſi patroni.in prin. & infra de condi.& demon.qui heredi.§.cum hereditas.Accurſius.

h *Si de peculio agatur.*nam & eo mortuo intra annum tenetur:vt infra quando ac.de peculio eſt an.l.j.in prin.

i *Non alienum. Pare.*vt.j.eod.qui ſeruum.§.fi.Sed an pro ſua parte cauendo liberatur? Reſpondetur ſic: vt.j.commu. diuidun.ſi quis putans.§.ſi damni.Accurſius.

† *Not.quòd iudex ſummatim cognoſcit an petitio ſit pertinẽs vel impertinẽs.*

A k *Tradere.* ſcilicet poſſeſſionem manu militari, vel ex ſecundo decreto,vel ex primo,vt actor habeat rei cuſtodiã: vt.j.de dam. infec.l.ſi finita.§.vbi.

De ætate.]CASVS principij eſt hic in glo. [SI QVIS.] Ego centum mutuaui Titio:egi cõtra Seium,& quæſiui an eſſet heres Titij. & dixit quòd ſic,ꝙ dimidia. certè pro dimidia, id eſt in.l.conueniam Seium. [QVI EX QVADRANTE.] Qui erat in veritate heres in parte, reſpondit ſe heredem eſſe inſolidum.certè inſolidum tenetur actione perſonali: puta ex mutuo dato defuncto.ſi ex maiori parte heres dixerit ſe ex minori, tunc tenetur inſolidum ſi ex certa ſcientia. aliàs non , niſi pro parte pro qua eſt heres:vt ſequenti.§.dicitur.[QVI TACVIT.] Hi duo pares ſunt:vt ambo inſolidum teneantur: ſi interrogatus an ſit heres tacuerit. Item qui negat ſe heredem,& eſt pro parte. nã ambo tenentur inſolidum. Tertio addit tertiam partem prædictis: ſcilicet illum qui reſpondet obſcure,nihil reſpõdere.[EX CAVSA.] Decẽ defuncto mutuaui,quæ nunc repeto à filio ſuo : & quæro an ſit heres patris : & dicit ꝙ ſic.poſtea inuenit ſe nõ heredẽ. certè ſuccurritur ei vt non præiudicet ei confeſſio:quia æquum eſt : & ea quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio. Quæ ſeq.ſunt plana. [QVI IVSTO.] Cõtra te here.rei vindi.egi:& quæſiui an eſſes heres.& dixiſti quòd non:quia teſtamentum primum videbas in quo alius fuerat inſtitutus, non vltimum in quo tu pro parte.certe ſuccurritur tibi vt non tenearis inſolidum : quia mendax non fuiſti in iſto errore : ſic non in dolo,nec culpa.Item ſi fuiſti in culpa:vt quia vnus de teſtibus teſtamenti erat ſeruus:& erat teſtamẽtum nuncupatiuum, quæ eſt leuis culpa.ſecus autem ſi in lata,in qua ſciebas non fuiſſe ſolennem numerum teſtium.[CELSVS.] Ago contra te ꝙ ſis heres debitoris tantũ:& quæro à te an ſis heres: & dicis quòd non. poſtea vis pœnitere, & dicere quòd ſic. quæritur an poſſit pœnitere? Et dicit quòd ſic:quia ego actor non patior damnum. namvtrobique teneris inſolidũ.ſecus ſi dicas te pro parte heredẽ quam primo negaueris. nam in hoc non fit mihi præiudicium:ſcilicet te pro parte here.& ideo nõ teneris niſi pro parte inſpecta veritate. ſed cũ pœnitentia ſine damno actoris fieri non poteſt, tenetur propter mendacium. Viuianus.

B *Qui negat ſe dominum, non poteſt vti dominio illo. Bartolus.*

C *Ratione dubitationis tenet reſponſio falſa a minus legitima perſona : puta à minore ſine auctoritate tutoris.hoc dicit textus cum glo.Baldus.*

D *An quis ſit heres ex teſtamento vel ab inteſtato, non cogitur reſpondere niſi natura intentanda actionis hoc exigat. Bartolus.*

l *Reſpondere.*puta agit Titius contra me : quæro ab eo, ſi minor ſit:quia ſine curatore nolo ei reſpondere.ſi minor ſit,& reſpondeat ſe maiorem:præiudicat ſibi,etiam ſi minor eſt: niſi reſtituatur,quod poteſt: vt.j.de cõfeſſ.l.certum.§.pe.niſi doloſè fecerit, tunc non: vt.j.de mino.l ſi ex cauſa.§.nunc videndum.&.l.ſi minor.xxv.an.ex aſpectu.Accurſius.

m *Ex parte.*aliqua certa.

n *Contra ſe.*non pro ſe:vt.C.de proba.l.exemplo.& in auth.de iureiur.

XI. VLPIANVS libro vicenſimoſecundo ad Edictum.

DE ætate quoque interdum interrogatus reſpondere[l] debebit.

Statur confeſſioni alicuius,licet non vera,contra ſe. Bartolus.

Si quis cũ heres non eſſet,interrogatus reſponderit ex parte[m] heredem eſſe, ſic conuenietur, atq; ſi ex ea parte heres eſſet.fides enĩ ei cõtra ſe[n] habebitur. Qui ex quadrante heres,

XII. PAVLVS libro quadragenſimooctauo ad Edictum.

NOn alienum eſt, eũ à quo damni infecti ſtipulari velimus,interrogare in iure an ædes eius vel locus ſit ex quo dãnũ timeatur,& pro qua parte[i] : vt ſi neget ſuum prædium eſſe,nec caueat damni infecti, aut cedere,aut ſi reſiſtendũ putauerit,quaſi dolo verſatus tradere[k] compellatur.

C *Ratione dubitationis tenet reſponſio falſa a minus legitima perſona : puta à minore ſine auctoritate tutoris.hoc dicit textus cum glo.Baldus.*

iureiur.à mo.§.j.colla.v.niſi ex conſequétia: vt.ff.eo.ſi filius.§.j. & hoc niſi pœnitear.quod quandoque poteſt:vt.ff.eo.§.ſi.Acc.

a *Inſtituta.* id eſt inſtituenda:vt no.ff.eo.l.j.

Mendacii definitio. b *Mendacii.* Eſt autem mendacium falſa ſignificatio vocis cum intentione fallendi,ſecundum Auguſtinum.

c *Inſolidum.* id eſt tanquam ſolus: vel tãquam inſolidum ſit heres.

d *Ex incerta.* puta ex reliquo.

e *Inſtitutus.* & aliorum partes ignorat.

f *Qui tacuit.* dic hũc.§. intelligi tribus modis:vt infra eo.ſi filius.

g *Inſtituta.* id eſt inſtituenda. Azo. vel per libellum, non per conteſtationem.

h *Negauerit.* cum eſſet in aliqua parte.

i *Conueniatur.* niſi ante litem conteſtatã pro pœna velit fateri: vt ſupra de noxa.l.electio.§. neque.

k *Si negaſſet.* niſi ſit filius in poteſtate teſtatoris qui poſt mortem eius abſtinuit:vt infra eo.ſi filius. ſecũdum quoſdam. ſed certe idem eſt in eo: quia ſi negat ſe heredẽ, verum fatetur, quia abſtinuit, & ideo non patietur pœnam. hic ergo erat ſecundum hoc ex aliqua parte heres. nam ſi inſolidum,vel in nihilũ, nulla eſſet pœna.

l *Contemnere.* in primo caſu cum non reſpõdet. vnde Pilatus ad Chriſtum: Mihi non loqueris? Neſcis quia poteſtatem habeo &c. ſed ipſe non vt cõtemneret, ſed vt miraretur Pilatus, fecit. In ſecũdo caſu quando eſt mendax, videtur decipere: quod eſt puniẽdum: vt.ff.de his qui

† *id eſt ad verbũ. vide Alcia. lib. 2. c. 10.* no.inſta.l.debuit.

m *Non reſpõdit.* Hic debet eſſe quoddam Græcum: cuius expoſitionẽ ponit ſtatim, id eſt pro ſe poſcit: ſcilicet reſpon-

* *ſe ex parte heredẽ eſſe.* ſionem. nam cum quæritur ab eo, ipſe non reſpondet, ſed quærit de alio quodam.

Pars appellatione dimidia continetur. n *Humana eſt.* appellatione enim partis dimidia continetur: vt infra de verb.ſig.nomen filiarũ.§.portionis. Azo.

o *Nihil.* iſtud nihil,nõ eſt p omnia nihil,quod dic vt infra ad leg.Iuliam repe.l.ſacrilegij.§.fina.

p *Obſcure.* puta Græca lingua,vel alia extranea,quæ non intelligatur ibi.& ſic no.quòd ex hoc omnes ferè doctores dicũt non eſſe admittendam eius reſponſionem poſt lit.conteſt.qui dicit ſe dubitare. Sed tu dic contra,vt diximus.ff.eo.l.qui interrogatur.

q *Reſpondit.* ſ. ſit heredem. Azo.credens hoc quia filius. Accur.

r *Alia.* prima enim fuit æquitas:vt.ff.de Pub.act.l.ſi.ſecũda eſt: quia quæ de nouo contingunt &c.vt hic.quod eſt notandũ:vt.ff. de procu.filius.§.ſi.&.l.ſeq.& de trãſac.l.nõ eſt.& inſti.de here. quali.& dif.§.ſciendũ.&.ff.quãdo actio de pecu.eſt an.l.quęſitũ. &.ff.de inſt.l.habebat.in prin.&.ff.qui ſatisda.cogũ.ſi ab arbitro.

vel omnino cum heres non eſſet, reſponderit ſe heredem ex aſſe, in aſſe inſtituta[a] actione conuenietur.

Pœna mentientis eſt, vt ſi primo tenebatur pro parte, poſtea teneatur inſolidum: niſi iuſte erret auctor. Bartolus.

Si cũ eſſet quis ex ſemiſſe heres,dixerit ſe ex quadrãte,mendacij[b] hãc pœnam feret, quòd inſolidum[c] conuenietur. non enim debuit mẽtiri,dum ſe minoris portionis heredẽ adſeuerat. Interdum tamẽ iuſta ratione poteſt opinari eſſe heredem ex minore parte. Quid enim ſi neſcit ſibi partẽ adcreuiſſe, vel ex incerta[d] parte fuerit inſtitutus[e]? cur ei reſponſum noceat?

Tacens quo ad ſui commodum habuit pro negante, & inſolidum conuenitur. Bar.

Qui tacuit[f] quoq; apud prætorem,in ea cauſa eſt, vt inſtituta[g] actione inſolidũ conueniatur,quaſi negauerit[h] ſe heredẽ eſſe.nã qui omnino nõ reſpondit,cõtumax eſt. Contumaciæ autem pœnã hanc ferre debet, vt inſolidũ cõueniatur[i]:quemadmodũ ſi negaſſet[k]:quia prætorem contemnere[l] videtur.

Non videtur reſpondere, qui ad interrogata non reſpondet. Bartolus.

Quod autẽ ait prætor, *omnino non reſpondiſſe*: poſteriores ſic exceperunt,vt omnino non reſpondiſſe videatur, qui ad interrogatum non reſpondit[m]: id eſt πρὸς ἕκαστος †*.

Appellatione partis, dimidia continetur. hoc dicit. Et eſt ratio: quia ſola dimidia eſt pars æqualis. Baldus.

Si interrogat'quis an ex aſſe heres eſſet,reſpõderit * ex parte:ſi ex dimidia eſſet,nihil ei nocere reſponſum. quæ ſententia humana[n] eſt.

Obſcure reſpondere, & nihil reſpondere, paria ſunt. Bartolus.

Nihil[o] intereſt,neget quis,an taceat interrogatus, an obſcurè? reſpondeat,vt incertum dimittat interrogatorem.

Ex cauſa iuſti erroris poteſt quis ſuã confeſſionem revocare. Bartolus.

Ex cauſa ſuccurri ei qui interrogatus reſpondit[q], non dubitamus. Nam & ſi quis interrogatus an patri heres eſſet, reſponderit*:mox prolato* teſtamento inuentus ſit exheredatus,æquiſſimum eſt ſuccurri ei. & ita Celſus ſcribit.Id quidem & alia[r] ratione,quòd ea quæ poſtea emergunt, auxilio† indigent. Quid enim ſi occultæ tabulæ[f] & remotæ,poſtea prolatæ ſunt? cur noceat ei qui id reſponderit quod in præſentiarum videbatur? Idem dico & ſi quis heredem ſe reſponderit,mox falſum vel inofficioſum vel irritum teſtamentum fuerit pronũtiatum. Non enim improbè reſpondit,ſed ſcriptura[s] ductus.

Qui interrogatur, tenetur quaſi celebraſſe contractum ſuper quo interrogatus eſſet. Bartolus.

Qui interrogatus[u]† reſponderit,ſic tenetur, quaſi ex contractu obligatus[x] pro quo pulſabatur, dum ab aduerſario interrogaretur.ſed & ſi à prætore fuerit interrogatus,nihil facit[y] prætoris auctoritas: ſed ipſius reſponſum ſiue mendacium.

Erronea confeſſio poſt lit. conteſt. poteſt revocari ex cauſa iuſti erroris. ſecus ſi fuerit in dolo. vel ſic; Lata culpa ante lit. conteſtã. poteſt revocari indiſtinctè: niſi captio actoris emergat. hoc dicit. Primo loquitur quando quis vult revocare poſt litẽ conteſtã. Secundo quando ante litẽ conteſtã. ſecunda ibi. Celſus. Bartolus.

Qui iuſto errore[z] ductus negauerit ſe heredem, venia dignus[a] eſt. Sed & ſi quis ſine dolo malo, culpa[b] tamẽ reſpõderit,dicẽdũ erit abſolui eũ debere:niſi culpa dolo ꝓxima[c] ſit.

Poteſt quis revocare ſuam reſponſionem re integra, ſi ius aduerſarii non eſt factum deterius. Bartolus.

Celſus ſcribit, licere reſpõſi enim donatio non valeret,quæ ibi dicitur valere:vt.ff.de dona. l.nec ignorans. Accurſius.

b *Culpa.* veputa ſi fuit inſtitutus corã tribus teſtibus: & ideo ſe heredẽ credebat. Sed hæc videtur lata,cum ſit error iuris: vt colligitur.ff.de legib.& cõſti.l.leges ſacratiſſimæ.&.ff. de verb.ſig. l.latæ. Quare dic quòd erat teſtis vnus ſeruus, & erat teſtamentum nuncupatiuum: vel pupillus,cum credebatur adultus,vel liber.& ſecundum hoc dixit ſe heredẽ.& ſic mutat caſum. Vel dic, negauit:vt.ff.quia putauit teſtatorem furioſum. Accurſius.

c *Proxima.* vt quia fuit lata,& fatua.credidit enim fortè ſe rectè inſtitutum abeo qui furore detinebatur,ſecundum Azo.

f *Tabulæ.* in quibus exheredatus,vel alius inſtitutus erat.

s *Scriptura.* id eſt propter ſcripturam.

u *Qui interrogatus reſpondet.* peculium eſſe penes ſe dominũ,ſecundum primum: vel ſe habere in poteſtate ſeruũ, * *ſe heredẽ eſſe.* ſecundum alium,ſcilicet quando noxaliter. Sed † *probato.* hic caſus nõ eſt hic. Vel dic ſe teneri mihi ad decem ex mutuo.

x *Obligatus.* ſcilicet eius † *Concor. in* filij vel ſerui pro quo *c. ſciſcitat.*, &c. vt ſupra eod.l.ſi de- *glo. ſuper* fenſor.§.fina. Et idem ſi *verb. infa-* maleficiũ ſit à ſeruo com- *mem. extra* miſſum,& ex eo noxali- *de reſcript.* ter conueniatur. Vel ſi *&. c. apper.* vis,dicas pro quo, ſcili- *cũ glo. ſuper* cet contractu.Sed certè *verb. immi-* immo pro condemnato, *nebant. ex-* non pro obligato tãtum *tra de loca.* debet haberi:vt infra de *& condic.* confeſſ.l.certum.in prin. quæ eſt contra. Sol.quo ad probationem eſt pro cõdemnato:non quo ad hoc vt ſententia non detur: vt diximus ſupra ad legem Aquil.proinde.& † *No. quòd* ſecundum hoc confeſſus *licet confeſ-* fuit ſe debere: ſed tunc *ſio facta ex* nõ videtur facere. quod *tra iudicium* nor. Vel dic quòd con- *no diſponat:* feſſus fuit ſe habere pe- *ſed ſolũ pro-* culium. ADDITIO. *bet. l. Pu-* Dic ſecũdum Bar. quòd *blia. ff. eo.* idem eſt in his quæ perti- *depoſi. pro* nẽt ad litis deciſionem, *quo concor.* & ſunt deciſiua partis. *& ibi pro-* Ratio apparet:quia licet *batur in ca.* ſit verum ,tamen id de *ſi cautio. de* quo eſt cõfeſſus,non ſuf- *ſi inſtrum. ex-* ficit ad condẽnationẽ. *tra. c. quo-*

y *Nihil facit.* ſcilicet ad *niam cordis* interrogationem: ſed in *oculus. 1. q.* admittenda reſponſione *7. ſi autẽ ſic* bene facit. alioquin con- *ſine cauſa,* tra: vt in ra eo.l.fina.& *non valet,* ſupra eo.l.j.§.ſi. *nec probat:*

z *Qui iuſto errore.* vidẽs *tamen ſi eſt* primum teſtamẽtum, in *factum in* quo alius eſt inſtitutus, *dicto, ubi-* nõ vltimum,in quo ipſe *gat vt ex* ꝑ parte eſt inſtitutus: & *quaſi cõtra-* ita nec fuit leuis culpa. *ctũ. Bolog.*

a *Venia dignus.* contra ad rationem,non ad caſum.ff.de dona.l. quidã. Sol.ibi nõ errabat. aliàs

Interrogat⁹ an & quãdo possit pœnitere.

pœnitere, si nulla captio ex eius pœnitentia sit actoris[a]. Quod verissimũ mihi videt: maximè si quis postea pleni⁹ instructus quid faciat, instrumẽtis, vel epistulis amicorũ iuris sui *edoct⁹.

** Hal. de iure suo.*

Filius ex mendacio punitur, non ex taciturnitate. Baldus.

XII. PAVLVS libro septimodecimo ad Edictum.

SI filius qui abstinuit se paterna hereditate, in iure interrogatus responderit se heredem esse, tenebitur. nam ita respondẽdo, pro herede gessisse videtur[b]. finautem filius qui se abstinuit, interrogatus tacuerit, succurrendum est[c] ei: quia hunc qui abstinuit, prætor non habet heredis loco.

Etiam confessio non denegantur exceptiones legitimæ. Bartolus.

Exceptionibus quæ instit utis ĩ iudicio cõtra reos[d] actionibus opponuntur, etiam is vti potest, qui ex sua responsione conuenitur[e]: veluti pacti conuenti, rei iudicatæ, & cæteris.

Confessionibus est stadum, quibus ius vel natura non repugnat. Bartolus.

XIII. IDEM libro secundo ad Plautium.

COnfessionibus falsis respõdentes[f] ita obligantur, si eius nomine de quo quis interrogatus sit, cũ aliquo sit actio: quia quæ cum alio actio esset si dominus esset, in nosmet confessione nostra conferemus[g].

Et si eum qui in potestate patris esset, respondissem filium meum esse: ita me obligari, si ætas eius pateretur vt filius meus esse posset: quia falsæ confessiones naturalibus cõuenire[h] deberent. propter quæ fiat, vt patrisfamilias nomine responden do[i] non obliger. Eum qui[k] patrẽfamilias suum esse respon derit seruum, non teneri noxali actione. Ac ne si bona fide liber homo mihi seruiat, mecum noxali iudicio agi potest[l]: & si actum fuerit, manebit integra actio cum ipso qui admisit.

XIIII. IAVOLENVS libro nono ex Cassio.

SI is cuius nomine noxæ iudicium acceptũ est, manẽte iudicio liber iudicatus est, reus absolui debet[m], nec quicquam interrogatio in iure facta proderit: quia eius personæ cuius nomine quis cum alio actionẽ habet, obligationẽ transferre[n] nõ potest[o] in eũ qui in iure suũ esse confitetur: velut alienũ seruum suũ esse confitendo. Liberi autẽ hominis nomine quia cũ alio actio non est, ne per interrogationẽ quidem aut confessionẽ transferri poterit. quo casu eueniet, vt nõ rectè hominis liberi nomine actũ sit cum

hoc quòd ei iniuria est delictũ. sed similem & equipollentem gloſſa habes in ca. fi. 3. q. 11. glo. fi. c. l. 1. quæ est in ver. meram. ibi, quia ex delicto. Bolo.

Cõfessio propria quandoque sibi ipsi prodest.

a *Actoris.* vt ar. ff. de euic. l. fundum cuius. §. fi. Et da exemplum quòd nulla sit captio actoris, veluti si à possessore nondũ sit vsucapio impleta: vt. ff. de dolo. l. pe. Item si prius dixit se nõ esse heredem: nunc autem se heredem dicit. sic ergo non est actoris captio, id est damnum tunc quãdocumque pœnitet: vt hic. Si vero est captio, tunc ante lité cõtestatam pœnitet indistincte: vt hic, & ff. de rei vind. l. is qui. & l. nã si. & l. sinautem. & ff. de noxa. electio. §. neque. post litem autem nõ, vt ciuilẽ legibus. Sed & ante litem non licet pœnitere: vt quando à certa persona ꝓposuerat pœnitere: vt prædicta. l. sinautem. vel quando alius compleuit vsucapionẽ: vt. ff. de dolo. l. pe. Item post lit. cõtest. non, nisi iustus iteruenerit error: vt. ff. proxi. §. vel nisi actoris scientia: vt. ff. de act. emp. l. j. in fi. & ff. de pet. here. qui se liti. vbi etiã post lit. cõtest. pœnitet. Sed nonne qui vult pœnitere post lit. cõtest. probabit se errasse? Vtique secundũ Io. puta respondit aliquid: & ita esse ꝓbat per instrumenta: vel per testes quòd res aliter se habet: vt hic subiicit. sed ante non, ꝓpter verbũ, maximè. Sed nõne semper ignorasse vel errasse præsumitur: vt C. qui milita. non poss. super seruis. in princ. Respon. hic non: quia sua propria confessio, & sic suum factum cõtra eum facit, & contra eum præsumitur: vt. ff. eod. l. j §. j. ibi autem factum serui rectè poterat ignorasse, qui militiã adquirebat. Sed hoc ꝓbato, si actor replicet: tu sciebas aliter quàm respõderis: & ideo iuuari non debes: respon. hoc probabit ipse cum pœnitens probauit se errasse. Accursius.

Si fil. no.]CASVS. Filium debitoris mei ad iudicium vocaui, & interrogaui eum, an esset heres debitoris: & ipse respõ. quòd sic, cum sit abstentus à paterna hereditate. tenetur quidem amodo. si enim tacuit, tunc non tenetur, sed ei succurritur. [EXCEPTIONIBVS.] Titio debitori meo feci pactum de non petendo. decessit. ego conuenio te Seium, cum dicis te heredem. tu fuisti confessus te heredem. quæritur an possis vti exceptione pacti, sicut posset verus heres? Et dicitur quod sic. Viuianus.

b *Cessisse videtur.* Sed quomodo qui semel abstinuit, erit amodo heres: vt. C. de repu. here. sicut. quæ est cõtra? Sol. hic non est heres, sed habetur pro herede in sui præiudicium quo ad interrogantem, non quo ad alios: vt. ff. eo. l. fi. quæ est similiter contra.

c *Succurrendum est.* primo quia non debuit hic filius, qui abstinuerat, ex delicto obligari hereditati. secus si non abstinuerit: licet non adierit. nam tunc secus: vt infra de adquir. here. si seruum quis. in fi. hic autem delictum est, scilicet cõtumacia[a] si taceat, & non respondeat per cõtumaciam: vt. ff. eo. de ætate. §. qui tacuit. Est & alia ratio: quia pro eo habetur, ac si negaret: vt. d. §. qui tacuit. sed tunc veritatem fatetur quo ad commodum, quia abstinuit, vt statim subiicit: quia &c. non ergo patitur pœnam. si autem est ex aliqua parte heres is qui est interrogatus, & tacuit, tenetur insolidum: vt. d. §. qui tacuit. Vel dic, speciale in filio: quia cum prætoris beneficio sit exemptus semel: vt instit. de hered. quali. & diff. §. sui. noluit prætor iterum eum adstringere. & hoc est quod subiicit, quia &c. Quod autem dicitur. ff. de ætate. §. qui tacuit. quasi negauerit &c. subaudi, se heredẽ, cũ esset pro parte

a Imol. in l. pe. §. ad eũ ff. de public. iudic. 24. col. & Alex. l. l. 1. §. fi. col. pe. ff. si quis ius dicẽ. nõ ob. reputãt ista glo. fing. ad

saltem heres, vt dixi. si vero heres non sit, & dicit se non esse, nõ patitur pœnam. secus si taceat, secundum Azonem: & sic duobus modis intelligitur. §. qui tacuit. Vel tertio ibi tacẽs heres esse poterat, sed non adierat: hic non poterat: quia repudiauerat. & sic sunt tres solutiones, & tres intellectus dicti. §. qui tacuit.

d *Contra reos.* scilicet veros heredes.

e *Conueniur.* & est ratio: quia cum interrogãs habeat interrogatum loco heredis pro se: ergo & contra se debet habere: ne sibi ipsi sit contrarius: & sic repellatur: vt infra quando ap. fit. l. ij. Et sic nota quòd confessio mea etiam mihi prodest hic per quandã consequentiam. Accursius.

CONfessionibus.]CASVS. Vocaui te ad ius, & quæsiui an occidisses seruũ meũ: & dixisti ꝙ sic. certè teneris Aquil. ita demum si est occisus saltẽ ab aliquo. [ET SI EVM.] Vocaui te ad ius agendo de peculio nomine Titij, quem dicebam tuum filium, qui cum aliis erat filius fam. & quæsiui à te an esset tuus filius. dixisti quòd sic. certè ita demum tibi præiudicas, si eius ætatis sis tu, & ipse, vt tuus filius esse possit. [EVM QVI.] Volebam te conuenire de peculio nomine Titij, quem tuum filium esse credebam, cum esset sui iuris. certè profitendo tu tuum, non præiudicas tibi. Item Titius dedit tibi damnum, pro quo cõuenis me noxaliter, credens eum seruum meũ. ego in iure interrogatus cõfiteor meum seruum. certè non præiudicat mihi confessio: siue erat in statu libertatis: siue seruiebat mihi bona fide. Viuianus.

f *Respondentes.* puta seruum alienũ suum esse: vt. ff. eo. qui seruũ.

g *Conferemus.* alius tamen remanet obligatus, nisi soluam: & tũc etiam distinguitur: vt. ff. e. l. qui seruum. Accursius.

h *Conuenire.* vt & supra ad leg. Aquil. inde Neratius. §. fi. & l. sequen. & ff. l. proxi. in fi.

i *Respondendo.* scilicet esse filium meum, qui sui iuris est.

k *Eum qui patrem.* i. eum qui verè liber erat, & vt liber stabat.

l *Agi potest.* vt & supra de noxa. l. penul. in princ. & l. noxali. & infra. l. proxi.

Si in.]CASVS. Seruus quidam dedit mihi damnum. dictũ fuit mihi quòd Titius erat eius dominus, cum non erat. vocaui eũ in iudicium: & interrogaui an esset dominus serui & respond. ꝙ sic. ago contra eum noxali. iudicio pendente iudicatus est liber, quia erat ei relicta libertas sub conditione quæ extitit. nunquid Titius quem conuenio, mihi tenetur? Et respon. quòd non, cum sit alius qui conuenitur noxali actione. & si seruus dedit mihi dãnum, & vocaui te ad ius, credens te eius dominum, cum nõ erat, & confessus fuisti te dominũ esse eius: poteris quidem cõueniri. [IN TOTVM.] Ad hoc quòd confessio in iure facta valeat, oportet quòd non sit contra ius, & contra naturam: aliàs non valet: vt. ff. eo. l. confessionibus. §. & si eum. in fi Viuianus.

m *Debet.* vt & ff. de noxa. l. penul.

n *Transferre.* impropriè ponitur transferre. nec enim per confessionem liberatur qui tenebatur, nisi soluat: vt. ff. eod. qui seruũ. ponitur ergo pro conferre. & sic ponitur. ff. l. proxi. in prin. & ff. de offi. eius cui man. est iurisd. l. fi.

o *Passi.* scilicet interrogant.

Qui

a *Qui confeſſus eſt.* vt ſupra.l.proxi.in princ.
b *Ius.* ius ponit propter liberum hominem: natura, propter eum qui non poteſt eſſe hlius propter ætatem: vt hic, & ſupra.l.proxi.

SI ante.]C A S V S. Seruus Titij dedit mihi damnũ. deceſsit dominus, & ante aditam heredi. vocaui Męuium ad ius, & interrogaui eum an eſſet eius dominus. Et reſpond. quòd ſic. quæritur an teneatur, cum alterius ſit. Et reſpond. quòd tenetur. Videtur quòd non: quia erat hereditarius, & ſic videbatur non habere dominum. Sed reſpon. quòd hereditas habetur loco domini.

[MORTVO.] Interrogaui te an ſeruus talis qui dedit mihi damnũ, eſſet tuus. & tu reſpondiſti quòd ſic. & lit. conteſt. ſum tecum. noxali iudicio pendente deceſsit ſeruus. amodo quidem non teneris: quia ſi proprius eſſet tuus, & deceſsiſſet iudicio pendente, non tenereris. Vivianus.

c *Hereditas.* vt inſtitut. de ſtip. ſer. in princ.
d *Confeſſus.* noxali conuentus. Accurſius.
e *Non teneretur.* vt & arg. infra eo. ſi ſeruus ab. in princ. j. reſpon. &. §. j. &. ſ. de noxa. electio. §. j. ſi is quem. & l. pe. §. j.

SI ſeruus.]C A S V S. Seruus tuus dedit mihi damnum, & captus fuit ab hoſtibus. conueni te noxali, & te interrogaui an eũ poſsideas. Et reſpondiſti quòd ſic. Certè talis reſponſio tibi non nocet. Secundo dicit quòd ſi interrogaui Iudæum an poſsidet ſeruum qui mihi damnũ dedit: & reſpond. quòd ſic: non nocet ei talis reſponſio: quia Iudæus ſeruum Chriſtianum habere non poteſt.

**videſ hũc locũ Aug. lib. 1. ciuitat. c. 2.*

f *Efficere.* aliàs efficere, & aliàs reficere.
g *Noxali actioni.* nam cum ſeruus damnũ dedit, non eſt actio cũ hoſtibus vel commercium: nec cum alio: quare confitens non tenetur. Sed arg. contra ſupra famil. erciſcun. l. item Labeo. §. fina. & l. ſequenti. Accurſius.
h *Dominium.* vt Iudæus mancipium Chriſtianũ. Vel ſi res fuerit vendita: ne tibi confitenti alienaretur.
i SI ſeruus. *Sum.* ſcilicet dicentes.
k *Non eſſe.* cum ſit.
l *Inſolidum.* id eſt detracta noxæ deditione: vt ſupra de noxa. l. ſi plurium.
m *Si haberent.* ſubaudi & negarent. Vel verius nil ſubaudi: ſed tamen cum haberent in poteſtate, & non negarent, tenetur quilibet cum noxæ deditione: niſi poſt litem conteſtatam: vt ſupra de nox. ſi ſeruus. Accurſius.
n *Poteſtate.* nec habet. Azo.
o *Vel.* pro etiam. q. d. non tantum ſe.

eo qui confeſſus[a] eſt. In totum autem confeſsiones ita ratæ ſunt, ſi id quod in confeſsionem venit, & ius[b] & naturam* recipere poteſt.

* *natura.*

XV POMPONIVS libro octauodecimo ad Sabinum.

SI ante aditam hereditatem ſeruum hereditariũ meum eſſe reſpondeã, teneor: quia domini loco habetur hereditas[c].

Mortuo ſeruo, quem in iure interrogatus ſuum eſſe confeſſus[d] ſit, nõ tenetur is qui reſpondit: quemadmodũ ſi proprius eius fuiſſet, poſt mortem eius non teneretur[e].

Nota. §. quòd ſicut quando ſit tranſlatio de vno tempore ad aliud, requirunt extrema habilia: vt l. ſcire. ff. ex quibus cauſ. ita quando de perſona ad perſonam. quod no. de quo in. l. ſi is qui pro emptore. de vſucapio. Bartolus.

XVI. VLPIANVS libro trigeſimoſeptimo ad Edictum.

SI ſeruus ab hoſtibus captus ſit, de quo quis in iure interrogatus reſponderit in ſua poteſtate eſſe: quamuis iura poſtliminiorũ poſsint efficere[f]* dubitare nos, attamen non puto locũ eſſe noxali actioni[g]: quia nõ eſt in noſtra poteſtate. Quãquam autem placet etiam eum teneri qui alienũ ſeruum ſuum faſſus eſſet, attamen rectiſsimè placuit eum demum teneri, qui ſuum potuit habere. cæterùm ſi dominium[h] quærere nõ potuit, non teneri.

XVII. IDEM libro trigenſimooctauo ad Edictum.

SI ſeruus nõ ſit vnius ſed pluriũ, & omnes mentiti ſunt[i] eum in ſua poteſtate non eſſe[k], vel quidã ex illis, aut dolo fecerunt quo minus ſit in poteſtate, vnuſquiſque illorum tenebitur inſolidum[l]: quèadmodum tenerentur ſi haberent[m] in poteſtate[n]. Is verò qui nihil dolo fecerit quo minus in poteſtate haberet, vel° non negauit, non tenebitur.

A QVI ex parte.]C A S V S. Titius debitor meus deceſsit duobus relictis here. vocaui eos ad iudicium. vnus venit, alius non. ille qui venit, confitetur ſe habere ſolum: quia volebat coheredem ſuum defendere, & ſic conuentus eſt inſolidũ: & cõdẽnatus eſt, cum in veritate non eſſet ſoluendo in totũ. nunquid pro alia dimidia here. ad alium coheredem qui nõ venit, poſſum habere regreſſum? Et reſponderur quòd ſic. Vi.

Si ille qui alium vt principalis defendit, non eſt ſoluendo, in alium actio reſtituitur. h. d. vel ſi: Sententia lata contra vnum ex ſua confeſſione, non l icet: verum dominum. Bartolus.

XVIII. IVLIANVS libro quarto ad Vrſeium Ferocem.

QVi ex parte dimidia heres erat*, cùm abſentem coheredem ſuum defendere vellet, vt ſatiſdationis[p] onus euitare poſſet*, reſpondit ſe ſolum heredem eſſe: & condemnatus eſt. quærebat actor, cum ipſe ſoluendo non eſſet, an reſciſſo[q] ſuperiore iudicio, in eũ qui re vera heres erat, actio dari deberet. Proculus reſpondit, reſciſſo iudicio poſſe agi. idque eſt verum.

B

Quando non tenet iudicium, communax in non reſpondendo non poteſt haberi pro confeſſo. h. d. vel breuiter: Iudex quos non valet iudicium, nec confeſſio. Bartolus.

XIX. PAPINIANVS libro octauo Quæſtionum.

SI filius cum pro patre ſuo ageret, taceat interrogatus[r]: omnia perinde obſeruanda erunt, ac ſi non eſſet interrogatus.

C

Si ex variatione perſonæ conuenti non variatur cauſa: vnius cõfeſſio & ſolutio liberat verum debitorem. ſecus ſi variatione perſonæ contingit variatio cauſæ: niſi vari debitoris nomine factum fuerit. h. d. Ponit duo dicta que videntur contraria: & ſolui cum magna ſubtilitate. Bartolus.

XX. PAVLVS libro ſecundo Quæſtionum.

QVi ſeruum alienum reſponderit ſuum eſſe, ſi noxali iudicio conuentus[s] ſit, dominum liberat: aliter atque ſi quis confeſſus ſit ſe occidiſſe ſeruũ quem[t] alius occidit: vel ſi quis reſponderit ſe heredem. Nam his caſibus non liberatur qui fecit, vel qui heres eſt. Nec hæc inter ſe contraria ſunt. Nam ſuperiore caſu ex perſona ſerui duo[t] tenẽtur[c]

D

Flo. erit.

Flo. poſſit.

p *Satisdationis.* ſcilicet iudicatũ ſolui: quod eſt etiam ſecundum ius vetus ſi agatur in perſonã. Accurſius.
q *Reſciſſo.* per in integrum reſtitutionem: vt dicunt quidam. Sed hoc qualiter? non enim liberatur alius propter huiuſmodi reſponſionem: vt infra eo. qui ſeruum. licet quandoque liberetur facta ſolutione: vt ibi dicitur: niſi hoc ageretur animo nouandi: vt infra de ſolut. l. ſolutionem. & tunc non datur reſtitutio. Dic ergo, reſciſſo de facto: quia ex eo agi non poteſt propter inopiam. & ideo ita reputatur à iure ac ſi nulla detur actio: vt ſupra de dolo. l. nam. Vel dic, reſciſſo, propter pactum de non petendo factũ cum condemnato. Accur.

Flo. poſſit.

SI filius.]C A S V S. Filius patrem ad iudicium vocauit. pater cum interrogatus eſſet, non reſpondit, ſed tacuit. nõ nocet patri.
r *Interrogatus.* quia non eſt iudicium inter eos: vt ſupra eo. ſi ſine. §. ſed ſi ſeruus. Accurſius.

† *Iſte tex. eſt no. ſecundũ Bal. ad hoc quòd licet homicidium ſue ita ſ vno punitum, tamen alius verum homicidium nõ relenat. & iſtũ tex. dicit ſing. Iaſon in l. error. C. de iur. & facil. igno. & Alexã. hic ad Bar. qui dicit iſtũ text. vt.*

QVi ſeruũ.]C A S V S. Hæc lex facit differẽtiam vtrum quis conueniatur ex ſerui delicto: an quaſi ex ſuo, hoc modo: vocaui te ad ius: & quęſiui an Stichus qui fecerat mihi furtum, eſſet tuus ſeruus: vt ſic noxaliter mihi tenearis. & dixiſti quòd ſic. & ſic feci te condemnari: & exegi à te. quæritur an Stichus liberetur: erat enim alienus? Et dicit quòd ſic. Et eſt ſimile in ſeruo duorum dominorum, vt altero dominorum conuento & exacto, alter liberetur. at ſiquis quaſi ex ſuo

* *nõ tenẽtur*

delicto vel quaſi ſuo nomine conuenitur: vt ecce: conuenio te quaſi ſeruum occideris: vel quaſi ſis heres debitoris mei: & cum alius occiderit, tu confeſſus fuiſti te occidiſſe: vel te heredem: licet à te exegero, nõ tamẽ liberatur qui vere occidit, vel qui vere eſt heres: quia remaneret impunitus qui delinquit. ſi fuiſti confeſſus te occidiſſe, vel te heredem volens defendere vel occiſoré vel verum heredem. nam tunc liberatur, cum contiteri teneatur, vel negare. [IN IVRE.] Planus eſt. Vivianus.

s *Conuentus.* condemnatus, & exactus: alioquin contra: vt ſupra eo. qui ex parte. & l. ſi quis interrogatus. & l. cõfeſsionibus. in fi.
t *Teneatur.* ſ. ſoluere inſolidum: licet ſint obligati inſolidum.

a *Communi.* qui alij maleficium committit: vt infra titu.ij.l.vt tantum.§.item ſi ſeruus. Accurſius.

b *Delictum eius.* vt & ſupra ad leg. Aquil. ita vulneratus. circa medium. ſed de eo qui ſe heredem continetur, non reddit rationē diuerſitatis. Dic ergo q̄ heres ſuo nomine tantum tenetur: nec enim eſt cuius nomine teneatur. at dominus nomine ſerui tenetur. Sed nonne exceptionem habet vt heres, is qui confitetur: vt ſupra eo.l.filius. in fi? Reſpon. ex perſona actoris, non ſua, tenetur. Vel heres non habet exceptionem. Sed opponitur: nonne duo rei debendi obligantur ſuo nomine, & tenetur quiſque inſolidum: & tamen vno ſoluente liberatur alius? ſed certe ibi vterque ex eadem cauſa videtur teneri: vt infra de duobus reis.l.iij.§.fi. Item nonne debet vnus liberari altero electo: vt ſupra de noxa. electio. in prin? Reſpondeo: hic neuter iſtorum habet ab altero cauſam. Item nōne re perſecuta debet repelli: vt ſupra de eo per quem fa.erit.l.j.§.ſi plures? Reſpondeo: iſti ex duabus cauſis ſe nō contingētibus conueniūtur: illi ex vna. Item nonne verus heres debet repellere creditorē exceptione, ſoluente iſto qui bona fide ſe credebat heredem: vt.ī.de peti.here.ſi quid poſſeſſor? Reſpondeo, imò mala fide volēs decipere actorē. Accur.

c *Defenſor.* ſine mandato.

d *Heredis.* ſcilicet eius qui deliquit.

e *Hoc genere.* id eſt hoc modo: ſcilicet per cōfeſſionem.

f *In iure interrogatus.* ante litem conteſtatam: vt not.ī.de rei vin.l.qui petitorio. Accur.

g *Quota ex parte.* & an poſſideat: vt hic quæritur: & dicitur ſupra de rei vin.l.qui petitorio. in princip. Sed contra in eo.titu.l. in ſpeciali. Sol. ibi de dominio an ſit ſuum nō cogitur dicere: ſed de poſſeſſione ſic: vt hic dicitur.

h *Mittatur.* vt & infra ex quib.cau. in poſſ.ea.l.Fulcinius.§.Celſus autem.

i *Cauemus.* id eſt caueri poſtulemus.

k *Vbicumque. Dubium.* vt ſi Bononiēſis petat lectum, & neſciat cui locauit ex ſcholaribus. Azo. Vel ſicut ſit Bononiæ in præceptis. nam quæritur à debitore an debeat, vt ſic fiat ei præceptum: vt ſupra de iudi.ſi debitori.

Procuratore. IC A S V S. Titius multos habebat creditores, inter quos erat fiſcus. procurator fiſci egit pro fiſco, abſentibus aliis creditoribus. cōfeſſus te here.fuiſti. an præiudices tibi quantum erat pro perſonis abſentium? Et dicit quòd non. Viuianus.

l *Cæſari.* qui erat iudex. Accurſius.

m *Interrogante.* ſcilicet aduerſarium, an ſit heres debitoris fiſci: vt ſic perſonali actione poſſit eum poſtea conuenire. Accurſius.

n *Acceperat.* vnde liberi. & ſic de iure prætorio non eſt heres, nec de iure ciuili. erat enim emancipatus. item nō erat inſtitutus: quia tunc nuda voluntate poſſet eſſe heres.

o *Heredem.* ergo mentitus eſt, cum eſſet emancipatus: vt dixi. & ex delicto non debet applicari hereditati: vt infra de adquirend. here.l.ſi ſeruum. in fi. Azo.

p *Interrogatoria.* i. actione perſonali: quæ quodāmodo ex interrogatione nata videtur in iſtū: vt.ī.de ætate.§.qui interrogatus.

A vere tñ nata eſt ex cōtractu vel negotio habito à defuncto. Acc.

q *Non poſſe.* & ſi dicas ab aliis, qui ſcilicet non interfuerunt interrogationibus, planum eſt, ſed quo ad iſtos eſt pro herede, qui interrogauerunt: vt ſupra eo.ſi filius. quæ eſt cōtra. Et ſic no. hic confeſſionem abſente aduerſario factam, non valere: vt infra de confeſſ.l.certū.§.ſi quis. Item nec extra ius: vt.ī. eo.l.j. vel die ſecundo, quòd etiam quo ad interrogantes non eſt pro herede: & loquitur de † emancipato. ſed illa, ſi filius. de eo qui eſt in poteſtate. Sed videtur q̄ etiam ſolo conſenſu, qui patet ex verbis confeſſionis, heres efficiatur: vt infra de adquirenda here.l.eum. quæ eſt contra dictam proximam ſolutionem. Sed certe & ibi dixit de his qui in poteſtate ſunt: qui nuda voluntate fiunt heredes de iure ciuili etiam poſt repudiationem intra trienium: vt.C.de repu.hered.l.fina. Sed filius emancipatus heres eſſe non poteſt vel per prætorem, vel per ſuam confeſſionem: ſed tamen eſt loco heredis, ſi petat bonorum poſſeſſionem: vt infra de bonorum poſſeſſ.l.iij.§.fina. &.l.iiij. &.v. hic autem bonorū poſſeſſ. non petit: ideóque ſua confeſſio nō valuit ei. Vel dic tertio quòd hic filius in poteſtate iam abſtinuerat. vn de reſpondendo ſe heredem, ſibi præiudicat quantum ad aduerſarium, non quantum ad alios. Si autem non abſtinuiſſet, præiudicaret ſibi quantum ad omnes non ex vi confeſſionis, ſed additionis, & quaſi contractus. Accurſius.

Cōfeſſio aduerſario facta, non valet.

† *Cōcor. cū gl.l.j.in.c.2. de offi.iudi.*

In rem. ſi. nē interrogare debet. & 30.q.5.c. in dicendum.

eo pertinet ſcire an poſſideat.

XXII. VLPIANVS libro vicenſimoſecundo ad Edictum.

B VBicumque † iudicem æquitas mouerit, æquè oportere fieri interrogationem, dubium[k] non eſt.

Confeſſio præiudicat quo ad perſonam interroganiis, non quo ad alios. hoc dicit. Vel ſic: Reſponſio facta in iudicio, non præiudicat reſpondenti, niſi reſpectu interrogantis. Bartolus.

XXIII. SCAEVOLA libro quarto Digeſtorum.

PRocuratore Cęſaris[l] ob debitū fiſcale interrogante[m] vnus ex filiis qui nec bonorum poſſeſſionem acceperat[n], nec heres erat, reſpondit ſe heredem[o] eſſe. an quaſi interrogatoria[p] creditoribus cæteris teneatur? Reſpondit, ab his qui in iure non interrogaſſent, ex reſponſo ſuo cōueniri non poſſe[q].

DE QVIBVS REBVS AD eundem iudicem eatur.

TITVLVS II.

C *In cauſis connexis plures, licet diuerſi fori, coguntur apud eundem iudicem litigare. Bartolus.*

I. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

SI inter plures familię erciſcundę agetur[r], & inter eoſdem[s] communi dividundo, aut finium regundorum[t], eundē iudicem[u] ſumen-

DE QVIBVS REBVS AD EVNdem iudicem eatur.

Quia actio. famil. erciſc. & communi divi. & finium regun. de quibus dictum eſt, ſunt coram vno iudice, licet à pluribus proponenda; ideo hunc titulum competenter ponit. Accurſius.

D SI inter plures. *C A S V S.* Sumus coheredes vel conſortes. ſi volumus rem cōmunem diuidere: coram vno iudice & in vno loco eſt agēdum. nam ſi coram diuerſis fieret, forte multis adiudicaretur idem: & alter mihi, alter tibi: & hæc eadem ſeruātur in iudicio finium regun. vt ſi ego & tu habemus agros confines: & ego coram vno ago contra te, & coram alio agitur contra me: certè non debet fieri: quia ex hoc poſſet eſſe q̄ vnus aliter decerneret & imponeret fines quàm alius. Viuia.

r *Agatur.* ſcilicet ab vno porrecto libello contra reliquos, coram diuerſis iudicibus.

s *Inter eoſdem communi dividūdo.* ſcilicet ab alio porrecto libello pro eiſdem rebus. & ſic alij familiæ erciſcun. alij communi diuidun. agere volunt. vel verius ponitur &, pro aut: vt.C.de verbo. ſigni.l.penul. Item illud pronomen, eoſdem, denotat idēritatem perſonarum, quæ agūt apud diuerſos iudices communi diuidundo, non autem repetit eos qui agunt familiæ erciſcundæ. Azo.

t *Finium regundorum.* ſi agatur coram diuerſis iudicibus.

u *Eundem iudicem.* hoc euenit tribus rationibus. Prima, ratione coniunctionis cauſæ: quia conſortes, & coniuncti ſunt: vt hic, &.C.de iudi.l.nulla. Secunda, ratione reconuentionis. nam cum quilibet eſt actor & reus: ergo quilibet agit & recōuenitur: apud eundem ergo iudicem hoc fiat: vt hic, &.C.de ſen.l.cum Papinianus.

nianus. & in authen. & conſequenter. & ſupra de iudi. l. qui non cogitur. Tertia, ratione abſurditatis euitandę. nam poſſet eſſe quòd vnus aliter adiudicaret quàm alius: vel aliter de perſonalibus præſtationibus: vel aliter fines deſignaret: vt hic, & ar. infra de lib. cau. l. cognitio. §. ſi plures. & l. ſi partem. & l. ſi vſufructu. §. ſi mater. Accur.

a *Præterea.* innuit ratione perſonæ: núc innuit ratione loci.

b *Eundem locum.* id eſt apud eundem iudicem: vt prædixit.

c *Oportet.* ſic infra an per alium cauſa appellabit. l. j. in fin. Et hoc ſit vno vel quibuſdam de coheredibus vel de conſortibus poſtulantibus. Accurſius.

Cvm ex pluribus.] CASVS. Tutores habui, & vnus eſt ſoluendo. & alius non. conuenio illum qui eſt ſoluendo: & ipſe conuentus petit alios conueniri, vt ſciatur quantum potuit ſoluere. certè conſentiendum eſt. Vivianus.

† *Ad hoc edictũ pertinet versũ illud prouerbium, Malũ conſilium conſulori peſſimum: de quo Cell. lib. 4. Noct. Att. cap. 5.*

d *Mittuntur.* vt ſciatur in quantum ſunt locupletes, vt reddant rationem omnes ſimul: vt ſupra de eden. ſi quis. §. j. Accurſius.

DE SERVO corrupto.

Dictum eſt ſupra, ad legem Aquil. de damno dato in rebus noſtris inanimatis, & in corpore noſtrorum ſeruorum, nunc de damno dato in animis eorum, & ita factis vitioſis. Accurſius.

Ait prætor. Hic ponuntur verba pretoris, quę plana ſunt. Et conſequenter omnes. ll. huius tituli ſunt faciles: ideo non indigent caſus poſitione.

e *Recepiſſe.* latenter ſcilicet, & dolo malo, ſciens ipſum recedere à domino cum rebus: vt infra eo. l. doli. Azo. & infra. l. proxi. §. quod autem.

f *In duplum.* vt ſimplum ſit pœna: vt infra eo. l. vt tantum. §. in hac. Accurſius.

g *Non tenebitur.* id eſt non continebitur, vt poſſit agere: & hoc ſubiicit: quia &c. & ſic plana. Vel dic, non tenebitur, ſcilicet ſi cum ipſe corrumpit eum dolo malo, in necem alterius non fecit aliquid, eum ſe putarent dominum: argu. ſupra de petitione heredi. ſi quid poſſeſſor. §. fina. ſed quod ſubiicit, quia nec ipſe, & cætera. erit mala ratio, quia extraneus conuenitur, ſi corrumpat: non tamen agit: ſed ſic eam defendes, quia nec poteſt agere, ſcilicet licet inſolidum, vt dominus agit: tamen ratione operarum, & damni dati non ratione proprietatis, ſicut vſusfructus, vt infra eodem, ſi quis. §. j. Cæterum ſi ageret ſerui corrupti ratione proprietatis, teneretur ſerui corrupti: ſicut in duobus dominis euenit: vt infra eod. ſi quis ſeruum. Sed quid ſi ſerdum. Præterea [a] quò facilius coire coheredes vel ſocij poſſint, in eundem locũ [b] omnium præſentiam fieri oportet [c].

II. PAPINIANVS libro ſecundo Quæſtionum.

CVm ex pluribus tutoribus vnus, quòd cæteri non ſint idonei, conuenitur: poſtulante eo omnes ad eundem iudicem mittuntur [d]. & hoc reſcriptis principum continetur.

DE SERVO CORrupto.†

TITVLVS III.

I. VLPIANVS libro vicéſimotertio ad Edictum.

Ait prætor: Qui ſeruum ſeruam alienum alienam recepiſſe [e], perſuaſiſſeve quid ei dicetur dolo malo, quo cum eam deteriorem faceret: in eum quanti ea res erit, in duplum [f] iudicium dabo.

Nota quòd dictio illa, alienum, non verificatur in perſona eius qui eſt bona fidei poſſeſſor: ſed requiritur quòd habeat verum dominum, vt hic patet, referendo iſtum. §. ad verba edicti. Bartolus.

Qui bona fide ſeruum emit, hoc edicto nõ tenebitur [g]: quia nec ipſe poterit ſerui corrupti agere: quia nihil eius intereſt [h] ſeruum non corrumpi. Et ſanè ſi quis hoc admiſerit [i], eueniet vt duobus actio ſerui corrupti cõpetat [k]: quod eſt abſurdum [l].

Sed nec eum cui bona fide homo liber ſeruit, hanc actionem poſſe exercere opinamur.

Quod autem prætor ait, *recepiſſe*, ita accipimus, ſi ſuſceperit ſeruũ alienum ad ſe. Et eſt propriè recipere, refugium abſcondendi cauſa ſeruo præſtare, vel in ſuo agro, vel in alieno loco, ædificióve. Perſuadere autẽ eſt plus quàm compelli atque cogi ſibi parère. Sed perſuadere τῶν μέσων ἐστίν [*]: nam & bonum conſilium quis dando poteſt ſuadere, & malũ [m]. & ideo prætor adiecit, *dolo malo, quo eum deteriorem faceret*. Neq; enim delinquit, niſi qui tale aliquid ſeruo perſuadet, ex quo eum faciat deteriorẽ [n]. Qui igitur ſeruum ſollicitat ad aliquid vel faciendum vel cogitandum improbè, hic videtur hoc edicto notari. Sed vtrum ita demum tenetur, ſi bonæ frugi ſeruum perpulit ad delinquendum, an verò & ſi malum hortatus eſt, vel malo monſtrauit quemadmodum faceret? Et eſt verius, etiam ſi malo monſtrauit in quem modum delinqueret, teneri eum. Immo & ſi erat ſeruus omnimodo fugiturus, vel furtum facturus [o], hic verò laudator huius propoſiti extitit, tenetur. Non enim oportet laudando augeri malitiam. Siue ergo bonum ſeruum fecerit malum, ſiue malum fecerit deteriorem: corrupiſſe videbitur.

Is quoque deteriorem facit, qui ſeruo perſuadet vt iniuriam faceret vel furtum, vel fugeret, vel vt alienum ſeruum ſollicitaret, vel vt peculium intricaret, aut amator [p] exiſteret vel erro [q], vel malis artibus eſſet deditus, vel in ſpectaculis nimius, vel ſeditioſus, vel ſi actori ſuaſit verbis, ſiue pretio, vt rationes dominicas intercideret, adulteraret [r], vel etiam vt rationem ſibi commiſſam turbaret [ſ]:

II. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

VEl luxurioſum vel contumacem [t] fecit, quíve vt ſtuprum [u] pateretur [x] perſuadet.

III. VLPIANVS libro tertiodecimo ad Edictum.

DOlo malo adiecto calliditatem notat prætor eius quis bona fide ſeruiens tibi, alium corruperit? noxaliter tenebitur: vt ſupra de noxa. non ſolum. & infra eod. l. doli. §. ſi ſeruus. Dixi bonæ fidei poſſeſſorem corrumpentem non teneri. ſecus tamen ſi bonæ fidei poſſeſſ. vel eius ſeruus damnum dederit in ſeruo bona fide poſſeſſo, vnde Aquilia locum habet. nam túc quia in. l. Aquilia etiam culpa venit, tenebitur etiam bonæ fidei poſſeſſ. vt ſupra ad. l. Aquil. ſi eo. & l. ſcientiam. §. ii. & ſupra de rei vindi. l. non ſolum. & in ſumma de ſeruo corrupto. Accurſius.

h *Intereſt.* ratione proprietatis. Accurſius.

i *Admiſerit.* vt bonæ fidei poſſeſſ. agat ſerui corrupti inſolidum ratione proprietatis, cum non ſit dominus. Accurſius.

k *Competat.* reſpectu proprietatis inſolidum. Accurſius.

l *Abſurdum.* in hoc caſu, aliàs non. Duo enim ſocij contra tertium habent: vt infra eo. ſi quis. Item duo domini non ſocij ratione communis ſerui: vt ar. eiuſdem. l. ſi quis. Azo.

m *Et malum.* facit infra de regu. iur. l. conſilij. Azo.

n *Faciat deteriorem.* niſi in caſu: vt Cod. de furtis. l. ii quis perſuaſerit. quæ eſt contra. Sol. ibi ſpeciale: vt ibi dicitur. Alij dicunt hoc corrigi per hoc quod ibi dicitur: quod eſt falſum.

o *Furtum faciurus.* facit infra de furtis. l. qui ſeruo. & infra de iniur. non ſolum. §. Proculus. & inſtitu. manda. §. cuia gratia. Sed contra infra de verbo. ſignifi. l. ſæpe. §. ſi. Solu. cum experior ex delicto qđ ei ſuaſit alius, & poſtea propter conſiliũ perpetratum eſt: adhibetur diſtinctio vtrum delinquens erat aliàs facturus, vel non: ſed hic experior ex delicto hoc ipſo, quòd delinquens credidit ſuo conſilio fieri vitioſum: vel de malo peiorem: non attento delicto poſtea ſecuto in perſona: licet ſi patiar in rebus damnum, poſtea propter proximum præcedẽs conſilium per conſequentiam habeatur ratio. ſecus ſi ex interuallo: vt infra eo. l. in hoc. & l. Neratius. ſecundum Azo.

p *Amator.* meretricum. Accurſius.

q *Vel erret.* vt eſſet in errore, & nihil diſceret. In P. Flo. erro legitur, id eſt vagus.

r *Adulteraret.* id eſt falſaret. Accurſius.

ſ *Turbaret.* id eſt intricaret, vel imbrigaret. Accurſius.

t *VEl luxurioſum. Contumacem.* facit. j. de extraor. cri. l. in eum.

u *Stuprum.* perpetraret cum aliqua. Accurſius.

x *Pateretur.* cum ipſa eſſet ancilla: vt infra ad leg. Iul. de adul. cum inter liberas. Accurſius.

[*] *id eſt in mediis, ſcilicet verbis, eſt. quaſi dicat ſuadere verbũ eſſe meſium. i. medium ſeu communetã in bono quã in malo, vt valere, venenũ, & id quod. Az. P.*

a *Dolo malo. Et ſi lu-ſum.* ſic nec ſtipulatio per iocũ facta valet: vt infra de actio. & oblig. l. obligationum ſubſtantia. in fi. Acc.

b *Non tenetur.* hoc edicto. Accurſius.

c *Sed commodius. Teneri.* ſcilicet quàm non teneri: vt inſtit. ad leg. Aquil. §. cæterum. & hoc ſiue fecit dolo, ſiue non: & ſic in vtroque prædicto caſu, ſecundum Ioſ. Et eſt notandum, quia pro rebus tantum non habet locum: licet animo corrupto etiã res veniant: vt infra ſi quis. §. fina. & in. l. in hoc. ſecundum Azo.

d *Doli. Oportet.* vt pl⁹ veritas quàm opinio inſpiciatur: vt infra de iniu. l. eum qui. §. ſi iniuria. & l. illud. §. fina. & ſupra ad legem Aquil. ſciẽtiam. §. ſi meũ ſeruum.

Veritas potius, quàm opinio inſpici debet.

c *Inficiantem.* vt ſupra ad leg. Aquil. inde Neratius. §. hæc actio. Acc.

** fecerit.*

f *Nam actio.* ſic eſt in qualibet actione cauſa ſerui quærita: vt infra de actio. & obliga. quæcunque. Sic & in. l. Aquil. vt ſupra ad. l. Aquil. Stichum, aut Pamphilum. ſic & in conſtituta pecunia: vt infra de conſtitu. pecu. l. item illa. §. adiicitur. & in aliis caſibus multis, in quibus ſufficit ſemel interfuiſſe: quos not. ſupra ſi quis cau. l. qui autem. §. illud. Sed contra ſupra ad exhiben. l. tigni. §. fina. Sed ibi eſt actio ſcripta in rem: licet ſit perſonalis. hoc autem in perſonalibus meris obtinet. Item contra infra de impen. in re. do. fac. l. iiij. in fi. vbi non ſufficit ſemel interfuiſſe. Sed ibi fauore viri & vxoris eſt ſpeciale. Accurſius.

** Plus mali*

g *Sed & heres. Legatus.* ſecus in actione furti: vt infra de furtis. l. ſi dominum. Acc.

h *Si quis ſeruum. Teneri.* vt Iulianus: vt & ſupra de communi diui. l. item quamuis. in princi. & in ſimplum: vt ſupra fami. erciſc. & puto. §. & ſi dolo. §. fi. & l. ſequen. Sed non exprimit hic Iulianus, an teneatur actiõe ſerui corrupti: puto tamen eum teneri, cum & dicatur eum teneri furti & lege Aquilia nomine rei qui perſuadet. Cæterum ſi quis ſine dolo deteriorem fecerit, non notatur: & ſi luſus[a] gratia fecerit, non tenetur. Vnde quæritur, ſi quis ſeruo alieno ſuaſerit in tectum aſcendere, vel in puteum deſcendere, & ille parens aſcenderit, vel deſcenderit, & ceciderit, crúſq; vel quid aliud fregerit, vel perierit, an teneatur. Et ſi quidem ſine dolo malo fecerit, non tenetur[b]: ſi dolo malo, tenebitur.

IIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

SEd commodius eſt vtili lege Aquilia eum teneri[c].

Nota iſtud principium, quod iſtud verbum, dolo malo, poſt duo verba poſitum, refertur ad vtrumque: quod valet ad ſtatutum quod dicit, ſi quis ſic fecerit, & ſic, & poſtea ſubnectitur, de nocte, quòd iſtud verbum, de nocte, refertur ad vtrumque. Bar.

V. VLPIANVS libro vicenſimotertio ad Edictum.

DOli verbum etiam ad eum qui recepit, referẽdum eſt: vt nõ alius teneatur, niſi qui dolo malo recepit. * Cæterùm ſi quis vt domino cuſtodiret, recepit, vel humanitate vel miſericordia ductus, vel adprobata atque iuſta ratione, non tenebitur. Si quis dolo malo perſuaſerit quid ſeruo quem liberum putabat, mihi videtur teneri eum oportere[d]. Magis* enim delinquit, qui liberum putans corrumpit: & ideo ſi ſeruus fuerit, tenebitur. Hæc actio etiã eduerſus fatentem in duplũ eſt: quamuis Aquilia inficiantem[e] dũtaxat coërceat. Si ſeruus ſeruáve feciſſe dicetur, iudicium cum noxæ deditione redditur.

Nota de verbo futuri temporis indicatiui, quid habet denotare: de quo dixi in. l. 1. ſupra quod quiſque iuris. Bartolus.

Hæc actio refertur ad tempus ſerui corrupti, vel recepti, non ad præſens. Et ideo & ſi deceſſerit, vel alienatus ſit, vel manumiſſus, nihilo minus locum habebit actio: nec extinguitur manumiſſione ſemel nata actio[f]:

VI. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

PRæteritæ enim vtilitatis æſtimatio in hoc iudiciũ verſatur:

VII. VLPIANVS libro vicenſimotertio ad Edictum.

NAm & mali ſerui ſorſitan conſequuntur libertatem: & poſterior cauſa interdum tribuit manumiſſionis iuſtam rationem.

A VIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

SEd & heres eius cuius ſeru⁹ corruptus eſt, habet hanc actionem non ſolùm ſi manſerit in hereditate ſeruus, ſed & ſi exierit, fortè legatus[g].

IX. VLPIANVS libro vicenſimotertio ad Edictum.

SI quis ſeruum communem meum & ſuum corruperit, apud Iulianũ libro nono Digeſtorum quæritur, an hac actione teneri poſsit. Et ait teneri eũ ſocio. Præterea poterit & communi diuidundo & pro ſocio, B ſi ſocij ſint, teneri[h]: vt Iulianus ait. Sed cur deteriorem facit Iulianus conditionẽ ſocij ſi cum ſocio agat, quàm ſi cũ extraneo agit? Nam qui cũ extraneo agit, ſiue recepit, ſiue corruperit, agere poteſt[i]. qui cum ſocio, ſine alteritatione, id eſt ſi corrupit[k]: niſi fortè nõ putauit Iulianus hoc cadere in ſocium[l]. nemo enim ſuum recipit[m]. Sed ſi celãdi animo recepit, poteſt defendi, teneri eum[n]. Si in ſeruo ego habeam vſumfructum, tu proprietatem: ſi quidem à me ſit deterior factus, poteris mecum C experiri. * ſi tu id feceris, ego agere vtili actione poſſum. ad omnes enim corruptelas hæc actio pertinet. Et intereſſe fructuarij videtur, bonæ frugi ſeruum eſſe, in quo vſumfructũ habet. Et ſi forte alius eũ receperit, vel corruperit, vtilis actio fructuario[p] competit. Datur autẽ actio quanti ea res erit, eius dupli. Sed quæſtionis eſt, æſtimatio vtrũ eius duntaxat fieri debeat, quod ſeruus in corpore vel in animo dãni ſenſerit: hoc eſt, quãto vilior ſeruus factus ſit: an vero & cæterorũ. Et Neratius ait, tanti condemnandum[q] corruptorem, quanti ſeruus ob id quòd ſubreptus ſit, minoris ſit.

X. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

D IN hoc iudicium etiam rerum æſtimatio venit quas ſecum ſeruus abſtulit: quia omne damnum duplatur. Neque intererit, ad eum perlatæ fuerint res, † an ad alium, ſiue etiam conſumptæ ſint. etenim iuſtius eſt eum teneri, qui princeps[r] fuerit delicti, quàm eum quæri ad quem res perlatæ ſunt.

XI. VLPIANVS libro vicenſimotertio ad Edictum.

NEratius ait, poſtea[s] furta facta in æſtimationem non venire: quam ſententiam veram puto. nam & verba edicti, *quanti ea res erit*, omne detrimentum[t] recipiunt. Seruo perſuaſi vt chirographa debitorum corrumpat. videlicet tenebor. Sed ſi conſuetudine peccandi † poſtea & rationes cæteráque ſimilia inſtrumenta ſubtraxerit, vel interleuerit, deleuerit, dicendum erit corruptorem horum nomine non teneri[u]. Quamuis autem rerum ſubtractarum

communis: vt infra pro ſoc. ſed ſi ex cauſa. §. ſi damnum.

i *Agere poſſ.* vt ſupra eo. l. j. in prin.

k *Si corrupit.* non autem ſi recepit: vt ſupra eodẽ. l. j. in prin.

l *Cadere in ſocium.* ſcilicet quòd dolo malo receperit, hac præſumptione habita à iure, niſi contra probetur: vt hic ſubiicit: nemo enim &c. &. j. pro ſocio. merito autem. Accurſius.

m *Recipit.* id eſt recepiſſe intelligitur, dolo ſcilicet malo.

n *Teneri eum.* ſententia Iuli. reprobata hoc caſu, cum hoc probatur.

o *Experiri.* ſcilicet directa.

p *Fructuario.* ſicut & vtilis Aquilia: vt. ĩ. de vſufruct. l. vſufructuario. & ĩ. ad. l. Aquil. itẽ Mela. §. ſi. Accurſius.

q *Condemnandum.* ſcilicet in duplum. Accur.

r *IN hoc iudicio. Princeps.* No. auctoré delicti t: neri. ſic & ſupra ſi quadru. pau. fe. di. l. j. §. cum arietes. & Cod. ad. l. Iul. de vi publ. vel priua. l. quoniam.

a Bart. hic vũ appellat corporalem: quia corporales dicuntur principales mãdatores delictũ fieri. Vide Bal. in. l. 1. de for. fugi. C. in. 4. col.

s *Neratius. Poſtea.* ſcilicet q̃ meo conſilio fugit. Accur.

t *Detrimentum.* præſens, non futurum. Ioſ. Sed argu. contra. ĩ. quod quiſque iur. l. iij. §. pen. Accurſius.

u *Non teneri.* vt ſupra ea. l. in prin. licet cauſam

† *Ex illo textu not. quòd ex aſſuetudine peccandi generatur quidã habitus: & talis ſecundũ philoſophos poſtea euelli nõ poteſt: & ſi vult abſtinere, non potest. ideo eſt reſtituendum principiis. Bart.*

damni dederit: vt in ar. contra. ſupra ad leg. Aquil. qui occidit. §. in hac actione. in fi.

a *Rei abeſſe.* cum ſeruus aliàs non erat facturus: vt infra de fur. l. qui ſeruo.

b *Non minuit.* conteſtatione & etiam ſolutione facta: quia plura ſunt delicta & facta: vnum in ſeruum, alterú in rebus: quáquam in hac actione habeatur ratio rerú. Vel dic hoc quátum ad pœnam: ſed quantum ad res vna aliam tollit: vt inſt. ſi quadru. pau. fe. di. §. fi. & infra de furtis. ſi pignore. §. ij.

c *Iulianus ſcribit.* vt propter celationem furti, propter deterioratione ſerui corrupti agi poſſit: vt. C. eod. l. aduerſus. vt infra de priua. deli. l. ij. §. penul.

d *Quia obligatus.* ad pœnam furti, & ſerui corrupti: quatenus eſt pœna.

e *Hæc actio perpetua eſt.* ſcilicet quátum ad rem perſequendam, non quo ad pœnam: vt infra de act. & ob. l. in honorariis. Sed nunquid in heredé perpetuo, etiam ad pœnam? Reſpon. non, per eandé l. in honorariis. & infra ſubiicit.

f *Quaſi prædo.* quia ex quo debitor eſt hereditarius, dicitur poſſeſſor iuris: cuius cauſa tenetur petitione here. vt ſupra de peti. here. l. pro herede. &. l. regulariter. &. l. etiam. §. h. &. l. ſeq. H.

† *Et tantũ veniat.*

g *Vt tantum. Actionem.* ſcilicet duplum: quia hæc prima & originalis natura eſt huius actionis. aliàs ſecus: vt in. l. Aquil. vt. ĩ. de peti. here. item veniunt. §. cum prædiximus.

h *Noſtro eſſet.* ſcilicet ſeruus.

i *Vtilis.* ſ. de æquitate.

k *Officio iudicis æſtimanda.* æſtimat enim intereſſe actoris, ſcilicet ratione operarum & commodi quod habuiſſet æſtimando: vt ſupra ad leg. Aquil. qua actione. non autem affectionis. Vel verius dic etiam affectionis rationem haberi. & dabit ſuper hoc iudex ſacramétum actoris: cum taxatione tamen: vt inſtitu. de iniu. §. pœna. & infra de cuſto. reo. l. ſi quis. & infra

rum nomine ſerui corrupti cõpetat actio, tamen & furti agere poſſumus. ope enim conſilio ſollicitatoris videntur res abeſſe [a]: nec ſufficiet alterutra actione egiſſe: quia altera alteram non minuit [b]. Idem & in eo qui ſeruum recipit, & celauit, & deteriorem fecit, Iulianus ſcribit [c]. Sunt enim diuerſa maleficia, furis, & eius qui deteriorem ſeruum facit. Hoc amplius & condictionis nomine tenebitur. Quamuis enim condictione hominem, pœnam autem furti actione conſecutus ſit: tamen & quod intereſt, debebit conſequi actione ſerui corrupti:

XII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

QVia manet reus obligat' [d] etiam rebus redditis.

XIII. VLPIANVS libro vicenſimotertio ad Edictum.

HAec actio perpetua eſt [e], non temporaria: & heredi cæteriſque ſucceſſoribus competit: in heredem non dabitur, quia pœnalis eſt. Sed & ſi quis ſeruum hereditarium corruperit, hac actione tenebitur. Sed & petitione hereditatis quaſi prædo [f] tenebitur:

XIIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

VT tantum veniat † in hereditatis petitionem, quantum in hanc actionem [g]. De filio filiáve familias corruptis huic edicto locus non eſt: quia ſerui corrupti conſtituta actio eſt, qui in patrimonio noſtro [h] eſſet, & pauperiorem ſe factum eſſe dominus probare poteſt, dignitate & fama domus integra manente: ſed vtilis [i] competit, officio iudicis [k] æſtimanda: quoniam intereſt noſtra animum liberorum noſtrorum non corrumpi. Si ſeruus communis meus & tuus proprium meum ſeruum corruperit, Sabinus non poſſe agi [l] cum ſocio, perinde atque ſi proprius meus ſeruus corrupiſſet conſeruum. Item ſi ſeruus cõmunis extraneum corruperit, videndum eſt vtrum cum duobus agi debeat, an & cum ſingulis, exemplo cæterarum noxarum. Et magis eſt vt vnuſquiſque inſolidum teneatur: altero autem ſoluente, alterum liberari. [m] Si is in quo vſumfructum habeo, ſeruum meum corruperit, erit mihi actio cum domino proprietatis. Pignoris dati [n] nomine debitor habet [o] hanc actionem. In hac actione non* extra rem duplum eſt. id enim quod damni datum eſt, duplatur.

Nota quod damnum quòd patitur dominus propter delictum ſerui, dicitur eſſe intereſſe eius in ſeruum: quod patet ex hoc ver. iuncto cum precedenti. Bartolus.

His cõſequenter & illud probatur, vt ſi ſeruo meo perſuaſeris vt Titio furtum faciat: non ſolùm in id teneris quo deterior ſeruus effectus eſt, ſed & in id quod Titio præſtaturus ſim.

Item non ſolùm ſi mihi damnum dederit conſilio tuo, ſed etiam ſi extraneo, eo quoque nomine mihi teneris, quòd ego lege Aquilia obnoxius ſim. Aut ſi ex conducto [p] teneor alicui, quòd ei ſeruum locaui, & propter *te deterior factus ſit, teneberis & hoc nomine: & ſi qua talia [q] ſint. Aeſtimatio autem habetur in hac actione, quanti ſeruus vilior factus ſit: quod officio iudicis expedietur. Interdum tamen &*inutilis ſit, vt non expediat [r] talem ſeruũ habere [s]. Vtrum ergo & pretium cogitur dare ſollicitator, & ſeruum dominus lucrifaciat? an verò cogi debet dominus reſtituere ſeruum, & pretium ſerui [t] accipere? Et verius eſt electionem domino dari, ſiue ſeruum detinere cupit, & damnum quanti deterior ſeruus factus eſt, in duplum accipere: vel ſeruo reſtituto, ſi copiam huius rei habeat, pretium conſequi. quòd ſi non habeat, pretium quidem ſimili modo accipere debet: cedere autem [u] ſollicitatori periculo ei' de dominio ſerui actionibus [x]. Quod tamen de reſtitutione hominis dicitur, tunc locum habet, cum viuo homine [y] agitur [z]. quod autem ſi manumiſſo eo agatur, non facilè apud iudicem audietur, dicendo ideo ſe manumiſiſſe, quoniam habere noluerat* domi: vt & pretium habeat, & libertum [b].

XV. GAIVS libro ſexto ad Edictum prouinciale.

COrrumpitur animus ſerui & ſi perſuadeatur ei vt dominum contemneret [c].

A

B

C

D

Male hit negatio detrahatur. nõ damnum duplari dicatur, nõ duplum extra res à ſeruo corrupto ablatas, ſi, ſed alterum tantũ ſolui, quaſi damno eſtimabitur. Azo. Angel. l. 1. emilia. 2.

de iniur. l. conſtitutionibus. §. j. nam & aliàs in ſtricti iuris iudiciis habetur ratio affectionis: vt ſupra de oper. ſer. l. fina. & vt ſit inſtitu. de oblig. quæ ex delic. §. interdum.

l *Nõ poſſe agi.* ſerui corrupti noxali: ſed pro ſocio, vel communi diui. vel fami. erciſcun. vt ſupra fami. erciſcun. l. & puto. §. fi. & ſupra ad leg. Aquil. ſi ſeruus ſeruum. §. j. & ſupra de noxa. l. cum ſeruus. Accurſius.

m *Liberari.* vt & ſupra de interrog. actio. l. qui ſeruum. in prin.

n *Pignori dati.* ſcilicet ſerui. Azo.

o *Actionem habet.* ſi ipſe corruptus fuerit: vt in actione legis Aquiliæ: vt ſupra ad leg. Aquil. l. ſi ſeruus ſeruum. in prin. & l. qui occidit. §. j. Accurſius.

p *Ex conducto.* immo videtur me de iure non teneri ex conducto: vt infra loc. ſi domum. §. ſi * *per te* hominem. Sed diſtingue vt ibi notauimus. Accurſius.

q *Talia.* ſcilicet facta. idem iuris ſtatuendũ eſt: vt ſi cõmodaui, vel quid ſimile feci. Accurſius.

* *& ſi inutilis*

r *Non expediat.* ei cuius erat: expedit tamen alteri habere: alioquin etiam ſi ſeruum retineat dominus eius: tamen totius conſequeretur æſtimationem: quod infra negatur.

ſ *Seruum habere.* quæritur ergo tunc vtrum & cætera.

t *Serui.* ſ. nomine.

u *Cedere autem.* ſcilicet debet. Ioan. ad commodum ſollicitatoris: vt ſcilicet in eum transferantur. Accurſius.

z *Actionibus.* ſcilicet competentibus.

y *Homine.* ſcilicet ſeruo: & manéte eiuſdem: quid autem &c.

z *Agitur.* contra corruptorem, vt reſtituat pretium ſerui.

a *Noluerat.* propter vtilitatem. Azo.

b *Et libertũ.* hæc enim duo habere non debet: vt. j. de actio. empt. l. idéque. §. fi. Sed arg. contra. j. de præſcrip. ver. l. naturalis. §. fin. fiat ergo æſtimatio damni, quanti erat imminior: vt. ĩ. eod. doli. in fi. & ĩ. proxi. §. & infra. l. dominus. Acc.

c *Corrũpitur. Cõtinetur.* & ideo hæc actio locum habet: vt & ſupra

eo.l.j.in fi.& extra ordiné puniatur:vt.j.de extraordi.cri.l.in eũ.

a *Dominus ſeruum*.ſcilicet rationis.

b *Poſſe*.licet ſit liber factus:vt & ſupra eo.doli.§.fin.

c *Serui corrupti. Simplum*. quia conſtante matrimonio pœnalis actio non datur:vt.C.rerum amo.l.ij.non ergo infamat.

DE [SERVIS] fugitiuis.

Corruptione ſeruorum facta,contingit eos fugere.vnde apponit de fugitiuis. Eſt autem fugitiuus, qui eo animo recedit, vt nunquam reuertatur. Error, qui animo recedendi quandoque: vt infra ſtatret, id eſt de adil.edi.l. quis ſit fugitiuus prin.&.§.erronem. vel alicui conueniret, ter, Quia corrumpitur animus ſerui, vt fugitiuus fiat, vel aleator: ideo de his ſuppoſuit per ordinem. Accurſitiua eſſet ſius.

Fugitiuus ſeruus & ero differt.

d IS qui. *Fur eſt*. vt & ſupra titu. j. Neratius.§.fin. Eſt autem celare,quod velis ignorare cum ad quem ea res pertinet, alicuius tui emolumenti cauſa. tenetur etiam lege Flauia criminaliter:vt infra ad legem Flaui.de pla.l. non ſtatim. §.lege. & quandoque.l. Cor. de ſic. vt quando quis celat ſeruum ſacinoroſæ famiſ *Ex lib.t. vlpi de iuriſdictione & poteſtate magiſtratuum.*

† *Citra hoc ſenatuſconſultum eſt, quod demi-nus iubet Deut.cap. 23.Non trades ſeruum domino ſuo, qui ad te cõfugerit:habitabit tecũ in loco qui tibi placuerit & in vna vrbium tuarum requieſcet,ne cõtriſtes eum.*

liæ de morte domini:vt infra ad Sil. l.iij.§. ſi quis quemquam eorum.

e *Senatus*.cuius nomen non habemus.

f *Vilicis*. id eſt caſtaldionibus.

g *Procuratoribus*. ſcilicet generalibus.

h *Multam*. id eſt pœnam.

i *Statuit*. vt eum cum alio reddat pro vna celatione:pro duabus duos, & ſic deiceps:vt. C. eo. l. quicunque.ſecundum quoſdam.tu dic melius, quòd loquitur hic de pœna centum ſolidorum,quæ fiſco datur: vt infra ſtatim ibi, mulcta enim &c.C.de mo.mul. l.fina.& hæc à lege poteſt remitti: vt hic. alia eſt,quę homini debetur: quæ non ſic facilè remittur actori: vt argu.ſupra de arbi.l.Celſus.Accurſius.

k *Actum*.id eſt de delicto facto antequam fuiſſet factum hoc ſenatuſconſultum. at in ſequenti verſu cauetur de his qui poſt edictum occultabunt.Item hic in primo edicto cauetur de his qui exhibuerunt: in ſequenti de his qui tradiderunt.Accurſius.

l *Præſtituta*.computanda poſteaquam &c.

m *Tempora*.ſcilicet viginti dierum.Accurſius.

XVI. ALFENVS VARVS libro ſecundo Digeſtorum.

DOminus ſeruum [a] diſpenſatorem manumiſit, poſtea rationes ab eo accepit: & cum eis non conſtaret,* comperit apud quandam mulierculam pecuniam eum conſumpſiſſe.quærebatur, poſſétne agere ſerui corrupti cum ea muliere, cum is ſeruus iam liber eſſet? Reſpondi poſſe: [b] ſed etiam furti de pecuniis quas ſeruus ad eam detuliſſet.

XVII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

SErui corrupti nomine & cõ ſtãte matrimonio marito in mulierem datur actio:ſed fauore nuptiarum in ſimplum. [c]

DE FVGITIVIS. *TITVLVS. IIII.*

I. VLPIANVS libro primo ad Edictum.

IS qui * fugitiuum celauit,fur eſt. [d] Senatus [e] cenſuit,† ne fugitiui admittantur in ſaltus, neque protegantur à villicis [f] vel procuratoribus [g] poſſeſſorum: & multam [h] ſtatuit. [i] His autẽ qui intra viginti dies fugitiuos vel dominis reddidiſſent, vel apud magiſtratus exhibuiſſent, veniã in ante actũ [k] dedit.Sed & deinceps eodem ſenatuſcõſulto impunitas datur ei qui intra præſtituta [l] tempora [m] quàm reperit fugitiuos in agro ſuo, domino vel magiſtratibus tradiderit. Hoc autem ſenatuſconſultum aditum etiam dedit militi vel pagano ad inueſtigãdum fugitiuũ in prędia [n] ſenatorum vel paganorum. cui rei etiam lex Fauia proſpexerat,& ſenatuſconſultũ Modeſto conſule [o] factum: vt fugitiuos inquirere volentibus literæ ad magiſtratus dentur: [p] multa [q] etiam centum ſolidorũ in magiſtratus ſtatuta, ſi literis acceptis inquirentes non adiuuent. Sed & in eum qui quæri apud ſe prohibuit, eadem pœna ſtatuta. Eſt etiam generalis epiſtula diuorum Marci & Commodi, qua declaratur & præſides & magiſtratus & milites ſtationarios * dominum adiuuare debere inquirendis fugitiuis: & vt inuentos redderent: & vt hi apud quos deliteſcant, [r] puniantur, ſi crimine cõtingantur. [s]

Vnuſquiſque eorum [t] qui fugitiuum adprehẽdit, [u] in publicum deducere debet. Et meritò monentur magiſtratus eos diligenter cuſtodire ne euadant.

B Fugitiuũ accipe & ſi quis erro ſit. [x] Fugitiui autem appellatione ex fugitiua natum non cõtineri [y] Labeo libro primo ad edictum ſcribit. In publicũ [z] deduci intelleguntur, qui magiſtratibus municipalibus traditi ſunt, vel publicis [a] miniſteriis. [b]

Diligens cuſtodia etiam vincire permittit. [c] Tandiu autem cuſtodiuntur, [d] quãdiu ad præfectum vigilum, vel ad præſidẽ deducantur. Eorumque nomina,& notæ, & cuius ſe quis eſſe dicat,ad magiſtrat' deferãtur, * vt facilius adgnoſci & percipi fugitiui poſſint. Notæ autẽ verbo etiam cicatrices continẽtur. C Idem iuris eſt ſi hæc in ſcriptis publicè, vel in ædes proponas.

II. CALLISTRATVS libro ſexto Cognitionum.

FVgitiui [f] * ſimplices dominis reddendi ſunt. Sed ſi pro libero ſe geſſerint, grauius coërceri ſolent. [g]

III. VLPIANVS libro ſeptimo de Officio Proconſ.

DIuus Pius reſcripſit,eum [h] qui fugitiuũ vult requirere in prædiis alienis, poſſe adire præſidem literas ei daturũ: [i] & ſi ita res exegerit, apparitorem quoque, [k] vt ei permittatur ingredi & inquirere:& pœnã eundem præſidem in eum cõſtituere qui inquiri non permiſerit. Sed & diuus Marcus oratione quã in ſenatu recitauit, facultatem dedit ingrediendi tam Cæſaris quàm ſenatorũ & paganorum prædia volentibus fugitiuos inquirere,ſcrutaríque cubilia atque veſtigia occultantiũ. D

IIII. PAVLVS libro primo Sententiarum.

LImenarchæ [l] & ſtationarij fugitiuos deprehenſos re-

A n *In prædia*.non autem ſic ſit rei furtiuæ requiſitio: vt inſtitut. de obliga.quæ ex delicto.§.ſed hæ. quæ eſt contra. Eſt ergo hic ſpeciale in fugitiuis.

o *Conſule*.ſcilicet exiſtente.

p *Dentur*.ſcilicet à præſidibus, quas dirigent magiſtratibus, vt facultatem ſeruorũ inueſtigandorum præſtari faciant:vt Co. eodem l.ij

q *Multa*. eſt ergo fiſco applicanda,ex quo dicitur multa: vt Cod. de mo.mul.l.multarum. Eſt & alia in ſuſcipientem: quæ datur actori:vt. C. eodem.l. quicunque. & Cod.de agri. & cenſi.l. ſeruos.libro.xij.

r *Deliteſcant*. id eſt latẽteant.

s *Contingãtur*.id eſt deliquerunt. vel id eſt inueniantur.

t *Vnuſquiſque eorum*.ſcilicet priuatorum.Accurſius.

u *Apprehendit*. quid ſi apprehendere noluit? Videtur quòd non teneatur.

x *Erro ſit*. de quo dixi ſupra in rubri.

y *Non contineri*.hoc ipſo.Accurſius.

z *In publicum*. aliàs.§. Labeo ſcribit, in publicum &c.aliàs lex.Accurſius.

a *Publicis*.not. ſic infra de tab. exhiben. l.iij.§. exhibere.Accurſius.

b *Miniſteriis*. id eſt miniſtris.Accurſius.

c *Permittit*.Nota quòd diligenter cuſtodit qui ligat.& quod dicit diligenter eorum,id eſt horũ verborũ ſignificatio.

d *Cuſtodiuntur*. à magiſtratibus.Accurſius.

e *Deferantur*. id eſt ſignificentur,vel nuntientur magiſtratibus à dominis ſeruorum notæ & nomina eorum: vel etiã publicę domui dicant, vel proſcribant:vt ſic in notitia ſit iudicis, quòd ſi ſeruus. Vel dic à ſeruis hæc quærenda per magiſtratus, vt referant ſuperiori.

f *Fugitiui ſimplices*. id eſt qui ſe liberos non dicunt.Acc.

g *Solent*.vt.C.eo.l.v.§. fi.&.l.cum ſeruum.

h *Diuus. Eum*. aliàs incipit,diuus. & aliàs,eum. & concordat cũ hac.l.ẽ. eo.l.j. § hoc autem ſenatus.Ac.

i *Datũ*.ſcilicet præſidem ad magiſtratus.

k *Quoque*.ſcilicet datum.

l *Limenarcha*. Iſti ſunt qui præſunt militibus cuſtodiẽtibus ſperij limina cõtra hoſtes:vt & .C.de lib. cau.l.nõ ideirco. Itẽ dicitur irenarcha:vt.j.de cuſto. re.diu°.Ac.

** Stationarii milites, præſidiarii ſunt,quos erudinarios appellamus, qui in locis infeſtium ſinuoſis ſtationes agitare ſolent,ad repentinos hoſtium incurſus intenti. Budæus.*

b Limenarcha ſunt qui locis maritimis præſunt vnde traiectus eſt ad exteras nationes, dicta ἀπὸ τοῦ λιμὴν, quod eſt portus, & ἀρχὴ

** Coniunge l.6.ad l. Fla. de plag.*

a *Si in harenam.* Nunc incipit reſpondere.
b *Tantum ſibi.* non alij.
c *Euitare.* ſic & ſupra de ſta.ho.ſi ſeruus.
d *Reddere.* quemlibet.
e *Pugnam.* deſtinatam.
f *Inquiſitionem.* domini ſcilicet.

DE ALEATORIBVS.

Sicut fugitiuum eſſe, vitium eſt ſeruorum: ita aleatorem eſſe, & ſeruorum & liberorum eſt vitium: vt infra de adil.edict. adiles etiã §. Pedius. & ideo de his ſupponet. Azo.

g *Prætor. Luſum eſſe.* cauſa ſui emolumenti, & ex conſuetudine, aliter non: ſecundum Io. ſicut & in caupone dicitur: vt ſupra nau. caupſta.l.j.§.caupo.

h *Subtractum.* quod erat eius apud quem ludebatur.

i *Animaduertam.* an iuſtus fuerit metus, qui in conſtantem caderet, vel non. & hoc exponitur. j. ea.l.§.fin.&.ij.

k *Quamuis.* non ponitur correctiue, ſicut nec illud ſupra ad exhiben. l.tigni.§. ſi quis cum iudicij. P. cõtra. & eſt pro eo inſti. de excu. tut.§. hi qui. & infra de excu. tut.l.athletæ.§.fi.

l *Vbicunque.* vbi ludãt. Accurſius.

m *Quandocunque.* ludi tamẽ occaſione: vt quia malos dicebatur accommodaſſe denarios: vel malum vinum luſoribus propinaſſe dicitur: ſic enim dicitur, ſi quis eum apud quem &c. Si autem non illa occaſione contingat, agere poteſt. alioquin depoſito etiam illo officio impediretur agere. quod eſſet iniquum.

n *Et eo tempore.* ſi vero alio tempore vel loco fiat: agi poteſt.

o *Fuerit.* qui fecit furtum, vel dic qui tenet ludum.

p *Fecerit.* aliquis.

q *Domum.* vt & aliàs inſtit. de iniur.§. domum. & infra de adul.l.qui domũ. & .l. nec in ea re. §. ſed domus.

r *Simpliciter.* generaliter ergo verbum prolatum, generaliter accipitur: vt & diximus ſupra de ſer. vrba. prædi.l. ſi ſeruitus. Item vbi lex nõ diſtinguit, nec nos: vt diximus ſupra de offic. præſi.l.iij. ſi omnis actio ſibi denegatur, multo magis ei denegabitur actio ſi credat aleatoribus pecuniam. nam quod dicitur infra eo.l.fin. §.j. locum habet in alio creditore, non in aleatore. alius enim repetit, vt ibi: & diximus ſupra de mino.l.quòd ſi minor.§.fin.

Seu malis vetita legibus alea. Horat. lib.3 car.ode 24. & Ouidius, Sunt etiam ſcripta quibus alea ludere vetat: Hoc eſt ad veſtros non leue crimen annos.

* *domo.*
* *avit.*

*Si quis eum apud quem alea luſum eſſe dicetur, verberauerit, damnúmve ei dederit: ſiue quid eo tempore dolo * eius ſubtractum eſt, * iudicium non dabo. In eum qui aleæ ludendæ cauſa vim intulerit, vti quæque res erit, animaduertam.*

1. VLPIANVS libro vicenſimotertio ad Edictum.

PRætor ait: *Si quis eum apud quem alea luſum eſſe* [g] *dicetur, verberauerit, damnúmve ei dederit: ſiue quid eo tempore dolo * eius ſubtractum* [h] *eſt, * iudicium non dabo. In eum qui aleæ ludendæ cauſa vim intulerit, vti quæque res erit, animaduertam.* [i] Si rapinas fecerint inter ſe colluſores, vbi bonorum raptorum non denegabitur actio. Suſceptorem enim dumtaxat prohibuit vindicari, non & colluſores: quamuis [k] & hi indigni videantur. Item notandum, quòd ſuſceptorem verberatum quidem, & damnum paſſum, vbicunque [l] & quandocumque [m] non vindicat: verùm furtũ factum domi, & eo tempore [n] quo alea ludebatur, licet luſor non fuerit, * quicquid eorum fecerit, [p] impunè fit. Domum [q] autem pro habitatione & domicilio nos accipere debere certum eſt.

Quod autem prætor negat ſe furti actionem daturum, videamus vtrum ad pœnalem actionem ſolam pertineat, an & ſi ad exhibendum velit agere, vel vindicare, vel condicere? Et eſt relatum apud Pomponium, ſolummodo pœnalem actionẽ denegatam. quod non puto verum. prætor enim ſimpliciter [r] ait: *Si quid ſubtractum erit, iudicium non dabo. In eum* (inquit) *qui aleæ ludendæ cauſa vim intulerit, vti quæque res erit, animaduertam.* Hæc clauſula pertinet ad animaduerſionem eius qui compulit [f] ludere, vt aut multa multetur: aut in latumias, [t] * vel in vincula publica ducatur.

11. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

SOlent enim quidam & cogere ad luſum, vel ab initio, vel victi, dum retinent. [u] * Senatuſconſultum vetuit in pecuniam ludere, præterquam ſi quis certet haſta, vel pilo iaciendo, vel currendo, ſaliendo, luctando, pugnãdo: quod virtutis cauſa [x] fiat:

111. MARCIANVS libro quinto Regularum.

IN quibus * rebus ex lege Titia & Publicia & Cornelia etiam ſponſionem [y] facere licet: ſed ex aliis vbi pro virtute certamen non fit, non licet.

1111. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

QVod in conuiuio [z] veſcendi cauſa ponitur, in eã rem familia ludere permittitur. [a] Si ſeruus vel filius familias victus fuerit, patri vel domino competit repetitio. [b] Itẽ ſi ſeruus acceperit pecuniam, [c] dabitur in dominum de peculio actio, non noxalis: quia ex negotio [d] geſto agitur: ſed non amplius cogendus eſt [e] præſtare, quàm id quod ex ea re in peculio ſit. Aduerſus [f] parentes & patronos repetitio eius permittuntur, quæ aliàs non permitterentur: vt ſupra ad.l.Aquil.qua actione. §. ſi quis in colluctatione. & de poſtu. l. j.§. quòd ſi depugnauerit. Accurſius.

Virtutis cauſa permittitur quod alias non.

y *Quibus rebus. Sponſionem.* vt & .j. de præſcrip.ver.l.ſi rem tibi.§.ſi quis ſponſionis. Accurſius.

z *Quod in conuiuio.* id eſt in menſa.

a *Permittitur.* vt ſi pauciora puncta habueris, amittas portionem tuã: ſic vt ex pecunia quam vnus vel plures amiſerint, emantur aliqua, vt veſcantur communiter. Azo.

b *Repetitio.* ſcilicet pecuniæ amiſſæ.

c *Acceperit pecuniam.* mutuam, vt ludatur in alea ab alio: non ab illo qui tenet ludum. Accurſius.

d *Quia ex negotio.* bona ratio: vt .ſ. de his qui deie. vel effu.l.j.§. ſi filius. Sed contra infra titu.j.ſi duobus.§.fin. Sed ibi ſpeciale in ſeruo mẽſore.

e *Cogendus eſt.* ſcilicet præſtare quàm &c. Et ſic not. quòd actio de peculio non datur niſi inquantum eſt locupletatum: vt hic & infra de pecul.l.i.§. ſi cum impubere. &.l.iij.§. ex cauſa. & facit infra de inſtitor. act. eatenus, & .l.ſi quis mancipiis. §. Proculus.

f *Aduerſus.* pone caſum. Luſi cum filio, vel ſeruo tuo: manumiſiſti, vel emancipaſti, retento quod mecum luſerat & vicerat. repetam à te. Vel ſic: Luſi etiam cum filio tuo, vel ſeruo quódam: & poſt manumiſſionem, vel emancipationẽ: & quid peruenit ad te. teneris quidem: vt infra de vi & vi ar.l.j.§. ſi filiusfa. vel mercenarius. & hoc vtili actione in factum ex hoc edicto, vel titulo vt hic ſubiicit. patet ergo ex prædictis, quòd amiſſum in ludo prohibito, repetitur. Sed contra videtur [p] non, quia mea turpitudo mihi repetenti obſtat. Sed certe illa inſpectio locũ habet in condictione ob turpem cauſam, cum dedi vt aliquid turpe facias. ſed ſi dedi contrahendo: vbi lex talem contractum prohiberet, contra eſt: vt hic &.C. de agri. & cen. quemadmodum. hic enim videtur paciſci vt meliora puncta habens vincat. Ex Græca autem con-

Latumias. id eſt loca latentia. carcer enim eſt: quia ibi latitant.
Olent. Dum retinent. adhuc aliquid. Accurſius.
Virtutis cauſa. id eſt fortitudinis: vt in aut. vt omnes obed. iu. in prin. colla. vij. Sic ergo nota, quòd cauſa virtutis quædam

Flo. lauantes. Sunt autem Latomiæ vel latomia, lapicidinæ, metalla ſaxoria, vel ſa xifodinæ. Latomia etiam carcer erat Syracuſanus. Erat & carcer Romæ ſic dictus.

In hunc locum Alexan. ab Alexan. lib.3 ca.21.

Vulgo incipit, Quibus rebus.

ſtitutione, quam quidam habent: vt. C. eo. l. fin. determinatum eſt expreſſe, quòd vſque ad quinquaginta annos detur repetitio. Item nõ obſtat infra quarum rerum actio non da. ſi filio. §. ſi alea. Sed certe ibi venditio non erat prohibita, ſed ludus. loquuntur autem ſupradicta cum res ludo amittitur. quod autem venditur, non amittitur: nec agitur de euictione: quia cũ ſuo periculo rem emiſſe videtur. ſed Pa. ait non dari repetitionem eius quod ludo eſt amiſſum: quia licet ſit prohibitũ ludere: non tamen eſt perpetuo prohibitum. quandoque enim permittitur: vt. ff. eo. l. ſolet. in fi. & l. ſeq. & in hac. l. in princ. & hoc intelligitur cum filius vel ſeruus amittit. & ſic coniunge finem & prin.

A quod in alea luſum eſt, vtilis* ex hoc edicto danda eſt.

SI MENSOR FALSVM modum* dixerit.

TITVLVS VI.

I. VLPIANVS libro vicenſimoquarto ad Edictum.

ADuerſus mẽſorem agrorũ prætor in factum actionem propoſuit, à quo falli nos non oportet. Nam intereſt noſtra ne fallamur in modi renuntiatione, ſi fortè vel de finibus contentio ſit, vel emptor ſcire velit vel vẽditor cuiuſmodi [a] ager veneat.

B Ideo autẽ hanc actionẽ propoſuit, quia nõ crediderunt veteres inter talẽ perſonam* locationem & conductionem eſſe, ſed magis operã beneficij loco præberi: & id quod datur ei, ad remunerãdum dari, & inde honorarium [b] appellari. ſi autẽ ex locato [c] & conducto fuerit actum, dicendũ erit nec tenere [d] intentionem. Hæc actio dolum malum duntaxat exigit. Viſum eſt enim ſatis abũdéq; coërceri menſorem, ſi dolus malus ſolus cõueniatur † eius hominis qui ciuiliter obligatus non eſt. Proinde ſi imperitè verſat' eſt, ſibi imputare [e] debet qui eum adhibuit. Sed & ſi neglegenter, æquè menſor ſecurus erit. Lata culpa planè dolo cõparabitur. [f] Sed & ſi mercedem accepit, nõ omnẽ culpã eum præſtare propterverba edicti. [g] Vtique enim ſcit prætor & mercede [h] eos interuenire. Is autẽ tenetur hac actione, qui renuntiauit. [i] Sed renuntiaſſe & eũ accipere debemus, qui per aliũ [k] renuntiauit,

II. PAVLVS libro vicẽſimoquinto ad Edictum.

C VEl per literas. [l] Sed ſi ego tibi, cũ eſſes mẽſor, mandauerim vt menſuram agri ageres, & tu id Titio delegaueris, & ille dolo malo quid in ea re fecerit, tu teneberis: quia dolo malo verſatus es, qui tali homini [m] credidiſti.

III. VLPIANVS libro vicenſimoquarto ad Edictum.

D SI duobus mandauero, [n] & ambo doloſè fecerint, aduerſus ſingulos inſolidum agi poterit. ſed altero conuento, ſi ſatisfecerit, in alterum actionem denegari oportebit. Competit autem hæc actio ei cuius interfuit falſum modum renũtiatum non eſſe: hoc eſt vel emptori vel vẽditori cui renuntiatio obfuit. Pomponius tamen ſcribit, ſi emptor plus dederit [o] venditori propter renuntiationem: quia cõdicere poteſt quod plus dedit, agi cum menſore nõ poſſe: nihil enim emptoris intereſſe cũ poſſit condicere: niſi ſoluendo venditor non fuit. [p] tunc enim menſor tenebitur. Sed ſi venditor maiorem modum tradiderit fraudatus [q] à menſore, conſequenter dicit Pomponius non eſſe actionẽ aduerſus menſorem: quia eſt ex vendito actio aduerſus emptorem: niſi & hic emptor ſoluendo non ſit. Idem Pomponius ſcribit, ſi propter iudicium adhibitus [r] menſor fraudauerit me in renuntiatione, teneri eũ ſi ob hoc de iudicio minus tuli. Planè ſi à iudice adhibitus contra me renuntiauerit dolo malo, dubitat an teneri mihi debeat. quod magis admittit. Hanc actionem heredi ſimilibúſque perſonis dandam Pomponius ſcribit: ſed in heredem ſimiléſq; perſonas denegãdam [s] ait. Serui [t] autem nomine magis noxale, * quàm de peculio [u] cõpetere ait: quando certum erat te debuiſſe. x. iugera: & tu dicebas ſoluiſſe tota, ego minus, puta vnum iugerum: & ideo propoſui querelam. iudex miſit menſorem ad petitionem tuam: & menſor renuntiauit tota. x. iugera contineri in eo quod traditum erat, vnde abſolutus fuiſti: & ideo contra ſolum menſorem experiar.

---

* *Cum hic enim perſonis famoſa actione non experimur, ſed in factum, quæ & vtilis dicitur. l. quotiens. ff. de præſcrip. verb.*

* *Modus ſpacium ſignificat, vt Iulius Paulus & Agennius interpretantur.*

SI MENSOR &c. Quia in actione finium regandorum neceſſarium eſt menſorem adhiberi, & in aliis quibuſdam; vt. ff. eo. l. 1. in prin. & l. pen. & ff. ideo ſupponit quid iuris ſi menſor dixerit falſum modum. Accurſius.

* *tales perſonas.*

a *Duerſus. Cuiuſmodi.* i. quãtæ menſuræ. Azo.

b *Honorarium.* quod ius in aduocato multo magis dicetur: vtpote cum multo dignius eſt eius officium. ſunt ergo facta quædam quæ non dicuntur locari, vt dictum eſt. & aliud eſt puta, do tibi pecuniam, vt ſeruum tuum manumittas: vt infra de præſcrip. verb. l. naturalis. §. at cum do.

† *puniatur.*

c *Ex locato.* actione locati, & eius cauſa expreſſa.

d *Nec tenere.* ſic nec cautio præſtita actori, vna actione committitur, ſi altera agat: vt. ff. iudi. ſol. l. cum quærebatur. in fi.

e *Imputare.* ſic inſti. quibus mo. re cõtrahitur oblig. §. præterea. & inſtitu. pro ſocio. §. fin. & infra de act. & obl. l. j. §. is quoque.

f *Comparabitur.* vt & infra depo. quod Nerua. & infra vt in poſſ. leg. ſi is cui. §. dolum. & ad Treb. l. mulier. §. ſi heres. & d. l. infra de act. & obl. l. j. §. is quoque. & infra ſi quis te. li. eſſe iuſſus. l. j. §. non autem. & infra de verb. ſig. l. magna negligentia. Sed hoc fallit in caſibus duobus: vt infra ad. l. Cor. de ſica. l. in lege. & inſti. de ſuſpec. tut. §. ſuſpectus.

Facit iſta glo. iuncta tex. qualiter libellus inceptus & male conceptus debet a iudice reformari: immo debet eũ lacerare. iſta glo. allegatur Alexã. & Bar. in. l. 1. ff. de offi. aſſeſſ. & ibi per eum remiſſiue ad iſtud propoſitum.

g *Edicti.* quod non habemus.

h *Et mercede eos interuenire.* vel pacto. Eſt ergo hic ſpeciale. & ſic non eſt contra. j. depoſi. l. j. §. ſi quis ſeruum.

i *Renuntiauit.* ſcilicet falſum modum.

k *Per alium.* videtur enim quis facere, qui per alium facit: vt infra de vi & ar. l. j. §. deieciſſe. & ſupra de iuriſ. omniũ iud. ſi quis id. §. item & is qui ſuis. & j. de adm. tu. ita autem. §. geſſiſſe. Sic econtra videtur quis prohibitus, qui per aliũ prohibetur: vt. j. titu. j. l. oſſa. §. fi.

Facere veniam, qui per alium facit.

l *VEl per literas.* renũtiauit.

m *Tali homini.* mala electio eſt in culpa: vt & ſupra de nego. geſt. nam & ſi ſeruus. §. hn. & infra pro ſocio. de illo. & infra commo. qui non tam. & C. de nego. geſt. ſi mandatum. & infra man. ſi procuratorem. §. ſi tutores.

Electio mala in culpa eſt.

n *SI duobus mandauero.* vt metirentur.

o *Plus dederit.* ſcilicet cum certum pretiũ pro ſingulis iugeribus promiſit emptor: alioquin peruenireturad iuſtam æſtimationẽ eius quod haber, ſi quid dederit vltra iuſtum.

p *Non fuit.* idem ſi conuenerant ſe ſtaturos huiuſmodi renuntiationi omnimodo vel æquæ vel iniquæ: vt ſupra de dolo. l. arbitrio. §. de eo. & infra eo. l. ſi menſor. §. j.

q *Fraudatus.* qui dixit eſſe. x. tornaturas, cum eſſent. xij.

r *Adhibitus.* à iudice, ſcilicet vt cum agerem contra te vt. x. iugera mihi traderes, & condẽnatus fueris: menſor minus aſſignauerit mihi. Sed nonne debet agere contra condemnatum primo: vt ſupra proxi. dixi? Reſpõ. non eſt ita. loquitur enim hic in eo

* *noxalem.*

s *Denegandam.* nam eſt quodammodo pœnalis reſpectu menſoris: ſed rei perſecutoria reſpectu actoris: vt & ſupra de eo per quem fac. eſt. l. j. §. fi. ſed in eo quod dicitur non dari in heredem ex dolo defuncti, eſt contra. j. de act. & obliga. ex contractibus. & infra depoſi. l. ſi hominem. §. datur. Solu. vt ibi diximus in dicto. §. datur.

t *Serui.* qui eſt menſor.

u *Quàm de peculio.* contra ſupra tit. j. l. fin. §. item. Sol. vt ibi.

a *Compa.u.* ſcilicet aliàs,non hic, etiam mercede petita. vel hic inquantum locupletior eſt,ſecundum quoſdam. Accurſius.

b *Hæc actio.Non à circunſcriptione.* In actione enim furti fallit hæc ratio.ipſa enim à circunſcriptione incipit, & tamen perpetuo datur:vt inſti.de perpe.& temp.ac.§.j.

c *Sed à ſuſcepto.* ex hoc enim videtur naſci ex contractu:ſed puto dari eam ab edicto propter dolum & latam culpam, non autem ex cõtractu, nam & non contrahenti datur: vt ſupra.l.proxi.§. idem Pompon. & noxaliter:vt in ea.l.§.fi. vnde patet q̃ nõ eſt ex contractu.Item not. hic originem attendi: argu. contra infra de pecu.l. iij.§.ex furtiua. Accurſius.

d *Si menſor.* ab emptore aditus. Accur.

e *Traxerit.* id eſt diſtulerit, vt adhuc diligenter metiretur: dolo tamen.Et hoc venditoris amore fecit, vel emptoris odio.

f *Se modum.* quem dixerat eſſe magnum, & ad eum teneri volebat ſi emptor adhiberet menſorem intra diem certũ, poſtea non: vt infra de contrahen.emp.qui fundum.in prin.

g *Diem.* q.d.non vltra.

h *Habet.* quia verum modum renuntiauit: licet poſt diem.

i *Exiſſet.* nec ſolidum erat cõſecutus:quia forte non erat ſoluendo.

k *Intereſt.* vt quia ſolidum conſecutus eſt à vẽditore. Accurſius.

l *Conuenditare egerit.* ſic tamen,vt pro reſiduo eũ conuenire non poſſit. pone tranſactionem factã de reſiduo. Sed hoc non valet: quia tunc nõ ageret cõtra menſorem Dic ergo melius: ideo nõ egit de toto,quia vidit q̃ ab eo non potero ſolidum extorquere: vt arg.j.ſi cert.peta.l.ſi.

m *Sue de itineris. Immittendi.* cum mihi x.pedes, vel aliam certam menſuram concedere deberes, in quam immitterem, vel proiicerem.

n *Vel eminſuit. Actio.* quidam non habent iſtum tex.actio dabitur &c. vſque ibi, & redemptorem.

o *Non fuit.* ad hoc officium deſtinatus. Accurſius.

p *Redemptorem.* qui ſuis cæmentis ædificat: vt.ſ. de rei vin.l. redemptor.

q *Tabulatum.* id eſt tabellionem. Accurſius.

† *Machinatus menſor à machinula qua vtitur,dictus, cuius formã copioſe deſcribit Budæus hic. Ad hoc caput ſpectat quod Vitruuius in præfatione lib.10.ſcribit.*

uis ciuilis actio de peculio competat.[a]

IIII. PAVLVS libro vicenſimoquinto ad Edictum.

HAec actio perpetua eſt: quia initium rei non à circũſcriptione,[b] ſed à ſuſcepto [c] negotio originem accepit.

V. VLPIANVS libro vicenſimoquarto ad Edictum.

SI menſor [d] nõ falſum modũ renuntiauerit,ſed traxerit [e] renuntiationẽ,& ob hoc euenerit vt vẽditor liberetur, qui adſignaturũ ſe modum [f] intra certum diem [g] promiſit, hæc actio locum non habet: [h] ſed nec dari vtilem debere Põponius ait. erit ergo ad actionem de dolo decurrendũ. Si cum falſus modus renuntiatus eſſet,emptor cũ venditore ex empto egiſſet, [i] agere poterit etiam cum menſore.Sed ſi nihil eius intereſt, [k] cõdemnari menſorem non oportet. Quòd ſi non de toto modo qui deerat,cum vẽditore [l] egerit,ſed de minore, conſequẽter ſcribit Pomponius de reſiduo cum menſore agi poſſe. Hoc iudiciũ latius prætor porrexit. nam & ſi cuius alterius rei menſuram falſam renũtiauiſſe dicetur,hæc actio cõpetit. Proinde ſi in ædificij mẽſura feſellit, vel in frumenti,vel in vini,

VI. PAVLVS libro vicenſimoquarto ad Edictum.

SIue de itineris latitudine, ſiue de ſeruitute immittẽdi [m] proiiciẽdiq̃ue quæratur: ſiue aream, vel tignum, vel lapidem metiendo mentitus fuerit,

VII. VLPIANVS libro vicenſimoquarto ad Edictum.

VEl cuius alterius rei, tenebitur.Et ſi menſor machinari[o] † feſellerit,hæc actio [n] dabitur. Necnon illud quoq; Pomponius dicit, etiam in eum qui menſor non fuit, [o] feſellit tamẽ in modo:competere hãc actionem.Hoc exemplo etiã aduerſus architectũ actio dari debet, qui feſellit. Nam & diuus Seuerus aduerſus architectum & redemptorem [p] actiones dandas decreuit. Ego etiam aduerſus tabularium [q] puto actiones dãdas,qui in cõputatione feſellit.

DE RELIGIOSIS, ET ſumptibus funerum,& vt funus ducere liceat.†

TITVLVS VII.

I. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

VI propter funus aliquid impendit,cũ defuncto cõtrahere creditur, [r] non cum herede.

II. IDEM libro vicenſimoquinto ad Edictum.

LOcum in quo ſeruus ſepultus eſt,religioſum eſſe Ariſto ait. Qui mortuum in locũ alienum intulit,vel inferri curauit,tenebitur in factũ actione. [s]

In locum alterius accipere debemus,ſiue in agro, ſiue in ædificio. Sed hic ſermo domino dat [t] actionem, non bonæ fidei poſſeſſori. [u] Nam cum dicat, *in locum alterius*,† apparet de domino eum ſentire, id eſt eo cuius locus eſt.Sed & fructuarius inferẽdo,tenebitur domino proprietatis. An & ſocius teneatur ſi ignorante ſocio intulerit,tractari poteſt.Eſt tamen verius familiæ erciſcundæ vel communi diuidundo conueniri eum [x] poſſe. Prætor ait:*Siue homo mortuus,oſſa ve hominis mortui in locum purum alterius, aut in id ſepulchrum in quo ius [y] non fuerit,illatum eſſe dicẽtur:qui hoc fecerit, in factum actione [z] tenetur:& pœnæ pecuniariæ [a] * ſubiicietur.* De ea autem illatione prætor ſenſit,quę ſepulturę cauſa fit. Purus † autem locus dicitur,qui neque ſacer, [b] neq; ſanctus [c] eſt, neq; religioſus: [d] ſed ab omnibus huiuſmodi nomini bus vacare videtur. Sepulchrũ eſt, vbi corpus oſſa ve hominis condita ſunt. Celſus antem ait: Non totus qui ſepulturæ deſtinatus eſt locus,religioſus fit:ſed quatenus corpus humatum eſt. Monumẽtũ [e] eſt,quod memoriæ ſeruandæ gratia exiſtat. Si vſumfructũ quis habeat, [f] locũ religioſum non facit.Sed & ſi alius proprietatẽ, alius vſumfructũ habuit,nõ faciet [g] locũ religioſũ:nec ꝓprietarius:niſi ſortè ipſũ qui vſumfructũ legauerit,

a *Compa.u.* ſcilicet aliàs,non hic, etiam mercede petita. vel hic inquantum locupletior eſt,ſecundum quoſdam. Accurſius.

b *Hæc actio.Non à circunſcriptione.* In actione enim furti fallit hæc ratio.ipſa enim à circunſcriptione incipit, & tamen perpetuo datur:vt inſti.de perpe.& temp.ac.§.j.

c *Sed à ſuſcepto.* ex hoc enim videtur naſci ex contractu:ſed puto dari eam ab edicto propter dolum & latam culpam, non autem ex cõtractu, nam & non contrahenti datur: vt ſupra.l.proxi.§. idem Pompon. & noxaliter:vt in ea.l.§.fi. vnde patet q̃ nõ eſt ex contractu.Item not. hic originem attendi: argu. contra infra de pecu.l. iij.§.ex furtiua. Accurſius.

d *Si menſor.* ab emptore aditus. Accur.

e *Traxerit.* id eſt diſtulerit, vt adhuc diligenter metiretur: dolo tamen.Et hoc venditoris amore fecit, vel emptoris odio.

f *Se modum.* quem dixerat eſſe magnum, & ad eum teneri volebat ſi emptor adhiberet menſorem intra diem certũ, poſtea non: vt infra de contrahen.emp.qui fundum.in prin.

g *Diem.* q.d.non vltra.

h *Habet.* quia verum modum renuntiauit: licet poſt diem.

i *Exiſſet.* nec ſolidum erat cõſecutus:quia forte non erat ſoluendo.

k *Intereſt.* vt quia ſolidum conſecutus eſt à vẽditore. Accurſius.

l *Conuenditare egerit.* ſic tamen,vt pro reſiduo eũ conuenire non poſſit. pone tranſactionem factã de reſiduo. Sed hoc non valet: quia tunc nõ ageret cõtra menſorem Dic ergo melius: ideo nõ egit de toto,quia vidit q̃ ab eo non potero ſolidum extorquere: vt arg.j.ſi cert.peta.l.ſi.

m *Sue de itineris. Immittendi.* cum mihi x.pedes, vel aliam certam menſuram concedere deberes, in quam immitterem, vel proiicerem.

n *Vel eminſuit. Actio.* quidam non habent iſtum tex.actio dabitur &c. vſque ibi, & redemptorem.

o *Non fuit.* ad hoc officium deſtinatus. Accurſius.

p *Redemptorem.* qui ſuis cæmentis ædificat: vt.ſ. de rei vin.l. redemptor.

q *Tabulatum.* id eſt tabellionem. Accurſius.

A *Dictum eſt.ſ. de rebus prophanis: ſequitur videre de religioſis: & earum gratia de ſumptibus funerum:& quando funus ducere liceat. Accurſius.*

r *Vi propter. Creditur.* quantum ad ſeparationis beneficium hoc dicit, vt videatur hereditarius creditor:vt infra de ſeparationibus.l.j.nõ vt habeat locum actio negotiorum geſtorum pro huiuſmodi negotio: quia ſic iam funeraria ceſſaret:vt infra eo. at ſi quis. §. Labeo.ſed pro aliis negotiis iacente hereditate geſtis, bene habet locũ actio neg.geſt. quia potuerũt illa geri viuo defuncto,hæc autem non: quia nemo viuus ſepelitur. & hoc dixim⁹ ſupra de neg. geſt.l.iij.§. hæc verba.

† *In hunc tractatum Celius Rhodiginus lib. 17.cap.20.*

s *Locum. In ſuũm alienum.* Ad quid? Reſpon.vt.j.eo.is qui.

t *Domino dat.* ſcilicet directam.datur etiam ei qui ſeruitutem habet:vt infra ea.l.§.pe.&.l.oſſa. §.ſi locum.&.§. non ſolum.

u *Non bo.fi.poſ.* ſed vtilis ei datur: vt in argu. contrario ſupra de noxali.quotiens.§.j.Accurſius.

x *Conueniri eum.* niſi inferatur ſocius: vt infra eo.ſi plures. Sed videtur dari in factum:vt ſupra communi diui. l. ſi quis putans.§.ſi quis in locum.Solu.hic nõ erat actum his actionibus: ibi ſic: & ideo in factum intẽditur. Vel dic quòd vna aliam non tollit.

† *No. qualiter genitor ſuus ſignificat dominum: & de eius natura vide per Bar. in tract. de no. ope. nun. & ibi Alex. remittitur p Angel. in prou. inſti. in q.4.§. col.per eos late in l. t. de noui ope. nun. & dic quòd iſte tex. eſt capitalior & melior de iure: videlicet quòd genitus uus regnatur vi proprietatis.*

y *Ius non fuit.* inferendi. Accurſius.

z *Actione.* ad pretium loci, aut vt corpus tollat:vt infra eo. is qui. Si verò in ſepulchrum inferat,tenebitur de ſepulchro violato:vt infra de ſepul.viol.l.iij.§.ſi quis.

a *Pecuniaria.* ſcilicet cẽtum aureorum: vt infra de ſepul.viola.l.iij.j.reſpon. &. §. ſi quis in ſepulchro.&.l. de ſepulchro. Azo.

b *Neque ſacer.* vt res diuinæ, vel eccleſiæ:vt inſtitut.de rerum diui.§. nullius.

* *Flo.pœna pecuniaria.* † *Vide Matthæum Carbinum li. 3. Summa. ca.3.*

c *Neque ſanctus.* vt muri & portæ ciuitatis: vt ſupra de re.diui.l.ſacra. §.fin.

d *Religioſus.* vt ſepulchrum:vt inſt.de rerum diui.§.religioſum.

e *Monumentum.* ſcilicet antequam ſit ſepulchrũ: vt infra eo. monumentum. Sed aliud eſt munimẽtum:vt.j.eo. funeris. §.j. Accurſius.

f *Habeat.* ſcilicet perſonalem, vel realem aliam ſeruitutem.

g *Non faciet.* ſcilicet vſufructuarius.

a *Consentiat.* vt & supra de vsufru.l.locum. in prin.& facit infra eo.l.ij.& l.sunt personæ. Accursius.

b *Aliusve* vt &.j.loca.si quis domum.in prin.& .j.de serui.si cui.

c *Eum.* agrum.

d *Fiat.* Cur aliud in fructuario, quo inuito dominus religiosum nó facit: vt. ij.eo.l. si vsumfructú? Respon. per hoc minuitur facultas fructuum percipiendorum, & vsusfru. pro parte deperit: sed creditori non minuitur actio pro debito competens: licet minuatur pignus. Et hæc est ratio quare non prohibetur inter virum & vxorem pignoris remissio: licet prohibeatur in debito. Idé nque in eo qui prædialem habet seruitutem, dicetur: vt supra ea.l.§.proxi.

* *Flo. Suerum.*

e *Ex consensu.* Facit communis volũtas quædam valere, quæ aliàs non valerent: vt & .j.pro socio l. verum. §. h.& supra de dolo.l. arbitrio.§ de eo.

f *Omnium.* quibus inuitis dixit supra fieri non posse.

g *Scriptus. Eam.* vt & infra.e.l.at si quis. §. plerique. Accursius.

h *Religiosa.* immo videtur quòd nó: vt.j.e.si locus. Sed ibi poterat alibi commode sepeliri.

i *Non potuit.* vt infra de leg.j.l.quid ergo.§.sed si mortuum.&.ij.eo. l.ij.§. si vsumfructum.

k *Familiaria.* ideo dicit quod vnumquodque sit, quia quædã seruantur in vno, quę in alio non seruãtur: vt patet.ff l.proxi.

l *Vel qui patrisfa. Sed in vtroque.* s. hereditario & familiari: vt &. C. eo.si sepulchrum. §. j. & hoc, nisi testator caueret contra, quod potest, scilicet exhibere vni ex heredib⁹: vt.j.de sepul.vio.l.iij.§. si quis in hereditarium. Accursius.

m *Sepelire.* se & alios quos velint: vt. ij.patet.

n *Non consentiam.* vt & insti. de re.diui §.in cõmune.

o *Concessum.* etiam in hereditario & familiari: vt.C. eo. ius familiarium.

p *Specialiter.* valet specialiter dictum, quod generaliter non valet: vt supra de mino. Illud.§. si l. & l. sed talis.& diximus.ij. de pdiui. ij. de cura. Pomponius. Actorum dini. cursius.

* *Inscriptio hanc sustulit olim consuetudo.*

q *Tantum spoliri.* scilicet concessum est.

intulerit: cum in alium locum inferri tam oportunè non posset. & ita Iulianus scribit. alàs autem inuito fructuario locus religiosus non fiet. Sed si consentiat fructuarius, magis est vt locus religiosus fiat. Locum qui seruit, nemo religiosum facit: nisi consentiat[a] is cui seruitus deberetur. Sed si nó min⁹[b] commodè per alium locum seruitute vti potest, nó videtur seruitutis impediendę causa id fieri: & ideo religiosus fit. & sanè habet hoc rationẽ. Is qui pignori dedit agrum: si in eum[c] suum * mortuum intulerit, religiosum eũ facit[d]. Sed & si ipse inferatur, idem est. cæterùm alij concedere non potest.

III. PAVLVS libro vicensimoseptimo ad Edictum.

EX cõsensu[e] tamen omniũ[f] vtilius est dicere religiosum posse fieri. ídque Pomponius scribit.

IIII VLPIANVS libro vicensimoquinto ad Edictum.

SCriptus heres prius quàm hereditatem adeat, patremfamilias mortuum inferendo, locum facit religiosum. Nec quis putet hoc ipso pro herede eũ[g] gerere. Finge enim adhuc eum deliberare de adeũda hereditate. Ego etiã si non hæres eum intulerit, sed quiuis alius herede vel cessante, vel absente, vel verente ne pro herede gerere videatur: tamẽ locum religiosum facere puto. Plerunq; enim defuncti antè sepeliuntur, q̃ quis heres eis existat. Sed tunc locus fit religiosus[h], cum defuncti fuit. Naturaliter enim videtur ad mortuũ pertinere locus in quem infertur: præsertim si in eum locum inferatur, in quẽ ipse destinauit. vsque adeo, vt etiam si in legatum locum sit illatus ab herede, inlatione tamen testatoris fiat religiosus: si modò in alium locum tam oportunè inferri non potuit.[i]

V. GAIVS libro nonodecimo ad Edictum Prouinciale.

FAmiliaria[k] sepulchra dicuntur, q æ quis sibi familiq́ue suæ constituit: hereditaria autẽ, quæ quis sibi heredibúsque suis constituit:

VI. VLPIANVS libro vicensimoquinto ad Edictum.*

VEl quod patersfamilias iure hereditario adquisiit. Sed in vtroque[l] heredibus quidem cæterísque successoribus, qualescunq; fuerint, licet sepeliri[m], & mortuum inferre, etiam si ex minima parte heredes ex testaméto vel ab intestato sint, licet nõ consentiãt[n] alij. Liberis autẽ cuiuscũque sexus vel gradus, etiam filisfamilias & emancipatis idem ius cõcessum[o] est: siue exiterint heredes, siue sese abstineant. Exheredatis autẽ, nisi specialiter[p] testator iusto odio cõmotus eos vetuerit, humanitatis gratia tantũ sepeliri[q], non etiam alios præter suam posteritatem inferre[r] licet. Liberti autem nec sepeliri[s], nec alios inferre poterunt, nisi heredes exiterint patrono: quãuis quidã[t] inscripserint monumentũ[u] sibi libertísque suis fecisse. & ita Papinianus respõdit, & sæpissime idem constitutũ est. Si adhuc monumentum purum est, poterit quis hoc & vendere, & donare. si cenotaphium[x] sit, posse hoc venire dicendum est. nec enim esse hoc religiosum, diui fratres rescripserunt.

VII. GAIVS libro nonodecimo ad Edictum prouinciale.

ISqui intulit mortuũ in alienũ locũ, aut tollere[y] id quod intulit, aut loci pretiũ præstare cogitur per in factum actionẽ: quæ tã heredi quàm in heredẽ cõpetit, & ppetua est. Aduersus eum qui in alterius arcã[z] lapideam, in qua adhuc mortuus nõ erit conditus, mortuũ intulerit, vtilẽ actionẽ in factũ proconsul dat: quia non proprièvel in sepulchrum vel in locum[a] alterius intulisse dici potest.

VIII. VLPIANVS libro vicensimoquinto ad Edictum.

OSsa quę ab alio illata sunt, vel corpus, an liceat domino loci effodere vel eruere sine decreto *põtificũ, seu iussu principis, quæstionis est. Et ait Labeo expectãdũ[b] vel permissum pontificale, seu iussionem principis: alioquin iniuriarũ fore actionem[c] aduersus eum qui eiecit. Si locus religiosus[d] pro puro veniisse dicetur, prætor in factum actionem in eum dat ei ad quem ea res pertinet[e].

* *Sic legendum est in fallitur religiosus & mortuus inferatur. quod in alieno fundo fit, nã extraneum scilicet loci dominus inferentem, vt aut tollat quod imposuit: vel tercidere & præstetur ei interesse: tollere.l. quẽ vt infra eod. liberum. a tmodò. in* Sed & ipsum sepulchrũ *princ. ij. ad* petit hac actione: vt *l. Aquil.*

supra

r *Inferre licet.* scilicet exheredatis Azo.

s *Nec sepelire.* in hereditarium: vt.C.eo. l. monumentorum. Sed in familiari videtur contra: quia libertus continetur appellatione familiæ: vt Cod. de verb.signi.l. fina.

t *Quidam.* scilicet testatores vel homines. Accursius.

u *Monumentum.* nec enim scriptura sola, quia fuit testium solennitate destituta, libertis tribuit ius inferendi: vt infra de codicillis. l. literæ. aliàs contra: vt.C.de fideic.& in epistola.

x *Cenotaphium.* expositio est literæ superioris. nam & cenotaphium & purum monumentum idem est: vt infra eo. monumentum. &. ij. de re. dub. l. sed diui. q. d. id est si cenotaphium &c. vel appellat hic cenotaphium, locum ex quo principe permittente mortuus translatus est: vt infra eod. l. cum in diuersis.

y *Is qui intulit. Aut id tollat.* in arbitrio est inferentis alterutrum dare: vt ar. infra de iur. dotium. quę. §. fina. Videtur tamen iniquum esse: vt argu. infra re. amo. l. non enim. &. C. de iis qui à non dominis ma. l. j. Mihi videtur tamen contra, hoc est non esse iniquum: quia hic cogitur quis fauore religionis vendere inuitus: vt infra eo. si quis sepulchrum. Sed regulariter suũ inuitus nemo cogitur vendere, nisi in casu: vt in socio manumittente: vt. C. de communi ser. manu. l. j. Azo.

z *Aream.* supra terram. Azo.

a *Vel in locum.* quia locus fundi portio dicitur: & sepulchrum quod in loco fit, est terrestre, & sub terra. Azo.

b *Ossa. Expectandũ.* fauore religionis. aliàs contra: vt. ij. ad leg. Aquil. quemadmodum. § j. quæ est contra.

c *Pœnæ actionem.* s. hereditariam: vt infra de iniu. l. j. §. quotiens.

d *Si locus religiosus.* scilicet de facto. Accursius.

e *Pertinet.* id est ei cuius est sepulchrum, si- licet venditori, contra extraneum scilicet loci dominus inferentem, vt aut tollat quod imposuit: vel tercidere & præstetur ei interesse: tollere.l. quẽ vt infra eod. liberum. a tmodò. in Sed & ipsum sepulchrũ princ. ij. ad petit hac actione: vt l. Aquil.

ſupra de rei vindi. l. qui religioſi. Et ita verbũ quaſi,ſimillitudinarie pò

† *Cic. lib. 2. de legib. refert collegiũ pontificum decreuiſſe nõ eſſe ius in locis publicis ſepulchrum. vbi & alia multa de ſepulchro & impenſis funerum copioſe diſſerit.*

nitur:quaſi dicat: quantum præſtabit emptori, tantum ab inferente petetur hac actione.

a *Quaſi ex empto.* quaſi expreſſuum eſt veritatis verę. nam in hoc caſu ex empto agitur: vt infra de cõtrahen. emp. l. qui officij. §. qui neſciens. ſecundum quoſdam. Sed tu dic, vt dixi, ſimilitudinarie. ei enim cuius eſt ſepulchrum, ſiue locus ſepulchri, datur in factum: ſed emptori datur ex emptoive ibi.

b *In eum.* ſcilicet inferentem.

c *Dolo.* maxime. & ideo de dolo poſuit, quia locutus erat de coercitione, quæ abſque dolo nó imponitur.

d *Ædificium.* vt & ſupra eo. l. ij. §. j.

e *Habet.* vt & ĩ. eo. l. ij. §. iij.

f *Competit.* vt & ĩ. tit. j. l. j. in prin. & ĩ. l. proxi.

g *Videtur.* vt & infra de vi & vi ar. l. fi. & . l. cum fundum. & . l. colonus.

h *Liberum eſt. Inuerſo.* vti poſſidetis. Accurſius.

i *Loci pretium:* quod ſi petet, non petet ſui loci pretium, cum ipſum habeat.

k *Videatur.* ſ. imperitis: vt infra eod. ſi filius. §. hæc actio.

l *Si venditor. Agere poteſt.* ſecus ſi ſibi nó eſſet: niſi publica via eſſet ad ſepulchrum: vt infra de act. emp. ſi mercedem. §. ſi eum. Acc.

m *Videtur enim.* vt & infra de ſep. vio. l. vtimur. & arg. ĩ. de contrahen. emp. l. qui fundum. §. in lege. & ĩ. de iuriſdi. om. iudi. l. ij. Accur.

n *Quod ſi locus. Inferrentur.* ſcilicet ab emptore.

o *Ius eſt.* id eſt eſſet. & dic quòd appellat locum monumenti, fundum in quo erat monumentum, id eſt ſepulchrum: & quia ſepulchrum, ideo non valuit pactum quod eſt contra ius religionis, quæ priuilegio gaudet. & facit ad hoc ſupra de pac. l. nemo. Vel dic quòd forte hæc lex habuit odio illud pactum quod reſtringit emptori facultatem ſepeliendi certos homines etiam in re quæ non ſit religioſa, deſtinata tamen religioni: & ideo certo modo tantũ admiſit pactum, id eſt per ſtipulationem. idem in vſuris: vt habetur. C. de vſu. l. iij. idem in pœna: vt infra de ſer. expor. l. ſeruus. Sed in viro idem; ſed alia ratione: vt. C. de iure do. l. auia. Alij tamen, vt Ir. dicunt quòd in hac. l. loquimur de ſtipulatione pœnali: cuius metu ſtatur placitis. aliàs pactum factum non ſufficit: cum humanis legibus ſit exemptum. Si autem non ſit religioſa, nec deſtinata religioni, & ſepeliri prohibetur etiam non ſolum certos homines, ſed omnes, pactum valet incõtinenti factum: vt. C. de pact. inter empt. & vendi. l. fin. quæ eſt contra. & argu. infra de ſepulchro vio. l. iij. §. ſi quis in hereditariũ. Accurſius.

Quæ actio & in heredem competit: cũ quaſi a ex empto actionem contineat. Si in locum † publicis vſibus deſtinatum intulerit quis mortuum, prætor in eum b iudicium dat, ſi dolo c fecerit, & erit extra ordinem plectendus, modica tamen coercitione. ſed ſi ſine dolo, abſoluendus eſt. In hac autem actione loci puri appellatio & ad ædificium d producenda eſt. Nec ſolùm domino hæc actio competit, verùm ei quoque qui eiuſdem loci habet vſumfructum, vel aliquam ſeruitutem: quia ius prohibendi etiam hi habent e. Ei qui prohibitus eſt inferre in eum locum quò ei ius inferendi eſſet, in factum actio competit f, & interdictum, etiã ſi non ipſe prohibitus ſit, ſed procurator eius: quia intellectu aliquo ipſe prohibitus videtur g.

IX. GAIVS libro nonodecimo ad Edictum Prouinciale.

LIberum eſt ei qui prohibetur mortuum oſſáve mortui inferre, aut ſtatim interdicto h vti quo prohibetur ei vis fieri, aut aliò inferre, & poſtea in factum agere: per quam conſequetur actor quanti eius interfuerit prohibitũ non eſſe. in quam computationẽ cadit loci empti pretium i: aut conducti merces: item ſui loci pretium, quem quis niſi coactus eſt religioſum facturus non eſſet. Vnde miror quare conſtare videatur k neque heredi neque in heredem dandam hanc actionem. Nã (vt apparet) pecuniariæ quãtitatis ratio in eam deducitur. Certè perpetuò ea inter ipſos competit.

X. VLPIANVS libro vicenſimoquinto ad Edictum.

SI venditor fundi exceperit locum ſepulchri ad hoc vt ipſe poſterique eius illò inferrentur, ſi via vti prohibeatur vt mortuum ſuum inferret, agere poteſt l. videtur enim m etiam hoc exceptum inter ementem & vẽdentem, vt ei per fundum ſepulturæ cauſa ire liceret.

XI. PAVLVS libro vicenſimoſeptimo ad Edictum.

QVod ſi locus monumenti hac lege venierit, ne in eum inferrentur n quos A ius eſt o inferri, pactum quidem ad hoc non ſufficit: ſed ſtipulatione id caueri oportet.

XII. VLPIANVS libro vicenſimoquinto ad Edictum.

SI quis ſepulchrum habeat, viam autem ad ſepulchrum non habeat p, & à vicino ire prohibeatur, imperator Antoninus cum patre reſcripſit, iter ad ſepulchrum peti precario & concedi ſolere: vt quotiens non debetur, impetretur ab eo qui fundum adiunctum habeat. Non tamen hoc reſcriptum quod impetrandi dat facultatem, etiam actionem ciuilem inducit: ſed extra ordinem q interpelletur r. Præſes etiam compellere s debet iuſto pretio iter ei præſtari: ita tamen, vt iudex etiam de oportunitate loci proſpiciat, ne vicinus magnum t patiatur detrimentum. Senatuſconſulto * cauetur, ne vſus ſepulchrorum permutationibus polluatur, id eſt ne ſepulchrum aliæ u conuerſationis vſum accipiat. Prætor ait: x *Quòd funeris cauſa ſumptus factus erit, eius recuperandi nomine in eum ad quem ea res pertinet, iudicium dabo.* Hoc edictum iuſta ex cauſa propoſitum eſt: vt qui ſumptum fecerit, perſequatur id quod impendit. Sic enim fieri, ne inſepulta y corpora iacerent: néve quis de alieno funeretur. Funus autem eum facere oportet, quem decedens elegit z. Sed ſi non ille fecit, nullam eſſe huius rei pœnam: niſi aliquid pro hoc emolumentum ei relictum éſt. tunc enim ſi non paruerit voluntati defuncti, ab hoc repellitur a. ſinautem de hac re defunctus non cauit, nec vlli delegatum id munus eſt, ſcriptos heredes ea res contingit, ſi nemo ſcriptus eſt, legitimos vel cognatos, quoſque b ſuo ordine quo ſuccedunt. Sumptus funeris arbitrantur c pro facultatibus vel dignitate defuncti. Prætor vel magiſtratus municipalis ad funus ſumptus decernere debet: † ſi quidem eſt pecunia in hereditate, ex pecunia. ſi non eſt, diſtrahere debet ea d quæ tempore peritura ſunt, quorum retentio onerat he-

B

C

D

† *Idem conſentit Plato de legib. dial. 12. & alia multa quæ ad hãc tractatũ ſpectant.*

p *Non habeat.* quia ſtumen abſtulit aliquam * viam.

* *Hoc magis pertinet ad edictũ de ſepulchro violato. Bero in Manual.*

q *Sed extra ordinem.* id eſt extra ius, vel etiam in iure.

r *Interpelletur.* ſcilicet vicinus.

s *Compellere.* Not. ergo quòd cogitur quis vendere: vt & Cod. de ſer. communi ma. l. j. & infra de pub. l. eotem. §. fina.

Videre quis cogatur.

t *Magnum.* facit ad hoc ſupra de ſerui. ſi cui. & infra loc. l. habitatores. & infra de ædil. edic. l. j. §. ſed ſciẽdum. & quod nota. ſupra ſi vſusfruct. peta. l. j. §. j. & de ſerui. vrba. prædi. l. binas.

u *Alia.* aliàs alienæ. ſi contra fiat, ducentorum aureorum pœna imponitur: vt infra de ſepulch. vio. l. iij. §. ſi quis in ſepulchro. Accurſius.

x *Prætor ait.* dixit de religioſis, nunc de ſumptibus funerum: & ſubaudi, de eo.

y *Inſepulta.* ſic inſtit. de oblig. quæ ex quaſi contractu. §. j. Accurſius.

z *Elegit.* vt in authen. de ec. ti. §. ſi quis autem. col. ix. & Cod. de epi. & cle. l. nulli.

a *Repellitur.* vt & C. de legat. l. penul. Accurſius.

b *Quoſque.* id eſt quoſlibet. Accurſius.

c *Arbitrantur.* id eſt eſtimantur.

d *Ea.* id eſt prætor iubet diſtrahi.

reditatem. ſi minus, [a] ſi quid auri argentíque fuerit, diſtrahi aut pignerari iubebit[b], vt pecunia expediatur:

XIII. GAIVS libro nonodecimo ad Edictum Prouinciale.

VEL à debitoribus, [c] ſi facilè exigi poſsit.

XIIII. VLPIANVS libro vicenſimoquinto ad Edictum.

ET ſi quis impediat [d] eum qui emit, quò minus ei res tradantur, prætorem interuenire oportere, tueríque huiuſmodi factum, ſi quid impediat quò minus ei res venditæ tradantur. Si colonus vel inquilinus ſit is qui mortuus eſt, nec ſit vnde funeretur: ex inuectis illatis cum funerandum Pomponius ſcribit: & ſi quid ſuperfluum remanſerit, hoc pro debita penſione teneri. Sed & ſi res legatæ ſint à teſtatore de cuius funere agitur, nec ſit vnde funeretur, ad eas quoq; manum mittere oportet. ſatius eſt enim de ſuo teſtatorem funerari, quàm aliquos legata conſequi. Sed ſi adita fuerit poſtea hereditas, res emptori auferenda [e] non eſt: quia bonæ fidei poſſeſſor eſt, & dominium habet, qui auctore iudice [f] comparauit. Legatarium tamen legato carere non oportet, ſi poteſt indemnis ab herede præſtari. [g] Quòd ſi non poteſt, melius eſt legatarium non lucrari, quàm emptorem damno adfici.

Si cui funeris ſui curam teſtator mandauerit, & ille accepta pecunia funus non duxerit, de dolo actionem in eum dandam [h] Mela ſcripſit. credo tamen & extra ordinem eum à prætore compellendum [i] funus ducere. Funeris cauſa ſumptus factus videtur is demum, qui ideo fuit [k] * vt funus ducatur, ſine quo [l] funus duci poſsit: vtputa ſi quid impenſum eſt in elationem * mortui. Sed & ſi quid in locum fuerit erogatum in quem mortuus inferetur, funeris cauſa videri impenſum Labeo ſcribit: quia neceſſariò locus paratur in quo corpus conditur. Impenſa peregre mortui, quæ facta eſt vt corpus perferretur, funeris eſt, licet nondum homo funeretur. Idémque & ſi quid ad corpus cuſtodiendum vel etiam commendandum * factum ſit: vel ſi quid in marmor vel veſtem [m] collocandam. Non autem oportet † ornamenta [n] cum corporibus condi, [o] nec quid aliud huiuſmodi, [p] quod homines ſimpliciores faciunt. Hæc actio quæ funeraria [q] dicitur, ex bono & æquo oritur. Continet autem funeris cauſa tantùm impenſam, [r] non etiam cæterorum ſumptuum. [ſ] Aequum autem accipitur ex dignitate eius qui funeratus eſt, ex cauſa, [t] ex tempore, [u] & ex bona fide, [x] vt neque plus imputetur ſumpt' nomine, quàm factum eſt: neque tantum quantum factum eſt, ſi immodicè factum eſt. Deberet enim haberi ratio facultatium eius in quem factum eſt, & ipſius rei quæ vltra modum ſine cauſa conſumitur. Quid ergo ſi ex voluntate teſtatoris impenſum eſt? Sciendum eſt nec voluntatem ſequendam, [y] ſi res egrediatur iuſtam ſumptus rationem: pro modo autem facultatium ſumptum fieri. Sed interdum is qui ſumptum in funus fecit, ſumptum non recipit, ſi pietatis gratia fecit, non hoc animo quaſi recepturus ſumptum quem fecit. Et ita imperator noſter reſcripſit. Igitur æſtimandum erit arbitro & perpendendum, quo animo ſumptus factus ſit: vtrum negotium quis vel defuncti vel heredis [z] gerit, vel ipſius humanitatis, [a] an vero miſericordiæ vel pietati tribuens vel affectioni. Poteſt tamen diſtingui & miſericordiæ modus: vt in hoc fuerit miſericors vel pius qui funerauit, vt eum ſepeliret, ne inſepultus iaceret: non etiam vt ſuo ſumptu fecerit: * quod ſi iudici liqueat, non debet eum qui cõuenitur, abſoluere. Quis enim ſine pietatis intentione alienum cadauer funerat? Oportebit [b] igitur teſtari quem quo animo funerat, ne poſtea patiatur quæſtionem. Pleríque filij cum parentes ſuos funerant, vel alij qui heredes fieri poſſunt, licet ex hoc ipſo neque pro herede geritio, neque aditio præſumitur, [c] tamen ne vel miſcuiſſe neceſſarij, vel cæteri pro herede geſsiſſe videantur, ſolent teſtari, pietatis gratia facere ſe ſepulturam. quid ſi ſuperuacuo fuerit ſa-

a *Si minus.* id eſt ſi non ſint ibi res quæ vẽdi poſſint: vt infra de vent. in poſſ. mitten. l. j. §. deminutio. Accurſius.

b *Iubebit.* primo pignoratio, ſecundo venditio fit: vt. C. de ſacroſan. eccle. authen. hoc ius. Accurſius.

c *VEL à debitoribus.* ſcilicet exigi. Accurſius.

d *ET ſi quis impediat.* ſcilicet iniuſte. alioquin contra. in hoc autem ſummatim habetur cognitio: vt infra de re iud. l. à diuo Pio. §. ſi ſuper.

e *Auferenda non eſt.* vt legatario detur.

f *Auctore iudice.* vt infra de acquiren. poſſ. l. iuſte. Accurſius.

g *Ab herede præſtari.* vt & infra eo. l. fin. in prin. Accurſius.

h *Dandam.* ſcilicet heredi. Accurſius.

i *Compellẽdum.* vt & ſupra famili. erciſcundæ. l. qui erat. ſed nonne datur mandati: vt infra manda. l. ſi vero non re. §. fina. quæ eſt contra? quod ſi eſt, de dolo non debet dari. Solu. ſecundum quoſdam hic mandati concurrit cum actione de dolo: cum vtraque eum infamet. ſed hoc non valet: vt ſupra de dolo. l. ideoque. Vel dic quòd hic fuit facio vt des, ex quo datur actio de dolo. ibi enim fuit gratis ſuſceptum mandatum. Vel dic tertio, quòd ideo mandati actio non datur, quia ille non ſuſcepit mandatum, aut quia ignorans, aut quia contradicés. Sed tu dic quarto, quòd hic fuit mandatum ſuſceptum, & tamen mandati non agitur: quia mandatum de ea re non fuit iniunctum quæ viuo teſtatore explicari non potuit. nec enim funus duci poteſt niſi decedat. ſed in l. contraria fuit mandatum vt fieret monumentum: quod eo viuente fieri poteſt. Sepulchrum autem non eſt niſi poſt mortem domini. Accurſius.

k *Fuit.* ſcilicet factus. Accurſius.

l *Sine quo.* ſcilicet ſumptu: vt infra eod. l. funeris. in principio.

m *Veſtem.* ſtamen, vel cilicium.

n *Ornamenta.* annulos, vel veſtes, vt ſubiicit: & infra de lega. j. l. ſeruo alieno. §. fina.

o *Condi.* id eſt ſepeliri. Accurſius.

p *Huiuſmodi.* vt lectũ. Accurſius.

q *Funeraria.* ſubſtantiuè ponitur, vt ſit nomen actionis. Vel ponitur adiectiue: vt dicatur actio in factum quæ datur pro eo quod eſt impenſum in funere. Accurſius.

r *Impenſam.* ſcilicet factam.

ſ *Sumptuũ.* factorum in teſtatorem curandum.

t *Ex cauſa.* vt ſi erat ſumptus in peregrinatione, quod oportuit multum perferri. Azo.

u *Ex tempore.* vt ſi fecerit tempore hyemali, in quo plus impendit quàm in æſtate impenderet.

x *Ex bona fide.* quia ſi peliri cũ ornamentis, etiam ſi ipſe plus quàm impendat petat, non poterit. Item ſi mala fide plus impendit imputetur ei.

y *Sequendam.* vt & infra de cond. inſtit. l. quidam. & arg. infra ad Ma. l. ſed Iulianus. §. quod dicitur. & infra ad. l. Fal. l. j. §. fin. & infra eodẽ. l. funeris. in fi. Idẽ eſt de alimentis à defuncto filio ſtatutis, ſcilicet vt debeat tutor ſequi voluntatem patris, ſi non vltra vires patrimonij ſtatuit: vt infra vbi pu. edu. l. ij. in fi. ſecundum Ir. Sed contra ſupra de peti. here. l. hereditas. §. j. Sol. vt ibi.

z *Vel heredis gerit.* vtroque enim caſu agit funeraria: vt infra eo. l. ſi quis.

a *Humanitatis* ſecundũ quam intereſt vt vnus alteri ſeruiat, non vt donet. Accurſius.

b *Oportebit igitur.* id eſt opportunum eſt, non neceſſarium: vt ſupra de neg. ge. Neſennius. Et ſic not. quòd atteſtatio probat voluntatis noſtræ ſententiam. ſic infra eo. l. Labeo. & infra de acqui. here. l. pro herede. §. cæterum. Et prodeſt hoc notare cum tractatur poſſederit quis pro feudo, an pro allodio. Item & in matrimonio cũ primo proteſtatus eſt ſe non deſponſare cauſa matrimonij: ſed vt mulieri parentes hereditatem relinquerent.

c *Præſumitur.* vt ſupra' e. l. ſcriptus. in prin. Sed arg. contra. C. de repu.

* *Hal. ſic*

* *delationẽ*

* *Communem dandum, quia le. nam cõmendare eſt cura alicuius committere, quod bene conuenit cum ſtudia, & maxime vbi corpus aliquò perferendum eſt. quanq; non male cõdendum latur: vt l. Lucius Titius. §. aut quod oportuit. ff. de legat. 2.*

† *iſte text. eſt nota. vel de ad hoc quod quia nõ debet ſe-*

* *de ſuo fũ-ptũ facere.*

bere.

pu. here.l.j.Solū.ibi plus fecit,quia ſtabat in domo, & alia vnde contra eum præſumitur, niſi probetur contrarium, ſcilicet quòd non animo adeundi fecerit.Accurſius

a *Proteſtantur.* ſcilicet tacite,imò expreſſe.Accurſius.

b *Oportet.* id eſt neceſſe eſt: quia illa proteſtatio præiudicat: quia pietatis cauſa dixerat ſe facere. Et nota quòd confeſsio indefinita in omnibus præiudicat.

Confeſsio indefinita in omnibus præiudicat.

c *Non debere admittere.* nam non repetitur: vt ſubiicit.

d *Contumeliam.* vt infra de iniur.l.j.§.quotiens. ergo non debet ſentire commodum: vt ſupra negot. geſto. l.ſiue heredi.

e *Hoc animo.* quia neminem ſibi obligare voluit: vt ſupra communi diui.l.in hoc iudicio.

f *Ex cauſa.* ſcilicet hac iuſta.Accurſius.

g *Funerariam.* ſcilicet vtilem: vt infra eo.ſi poſſeſſor.in principio.

h *Non alturum.* ſed nonne ſemper datur actio nego. geſt. vt ſupra de negot.geſt.l.ait prætor. §. hæc verba. &.l. ſiue hereditaria. quæ ſunt contra? Solut.ibi loquitur de aliis negotiis, non de funeris impenſa, quæ viuente teſtatore explicari non poteſt: nec eius nomine defunctus potuit eſſe obligatus. alia vero poſſunt: licet hic quo ad ſeparationem impetrandam videatur contrahere cū defuncto: vt ſupra eo.l.j.Item contra infra de priuile.cre.l.j.vbi videtur quòd fa. erciſ.actio hic competat. ſolue illā ſecundum iſtam.

i *Altum ſit.* & ideo amplius agi non poteſt.Azo. vt ſupra fa. erci.l. ſi filia.§.familiæ.

k *Ex cauſa competere.* No. fieri poſſe contra prohibitionem, & tamen idem eſt effectus ac ſi prohibitio non eſſet: vt hic, & infra de lega.j.l. filiusfamilias.§.diuus. & infra de exerc. l.j.§. magiſtrum. &. C.ne tutor vel cura. veſti. con. l. j.& infra quod vi aut clam.l.ſi.§.ſi ſtercus. & infra de ap.non tantū. & infra de ſol.l. ſolutione.

l *Heres eius prohibuit.* ſcilicet ſepelire ipſum teſtatorem.q.d.non eſt ſtandum ipſius prohibitioni,Sed op.huic &c. Sed reſpondetur, pone me &c.quo caſu indubitabiliter agitur: licet à prohibito.Accurſius.

ctum?ad illud ſe munire videntur,ne miſcuiſſe ſe credantur: ad illud non, vt ſumptum conſequantur. quippe proteſtantur[a] pietatis gratia id ſe facere. Plenius eos igitur teſtari oportet[b],vt & ſumptum poſsint ſeruare. Fortaſsis quis poſsit dicere, interdū partem ſumptus facti poſſe recuperari: vt quis pro parte quaſi negotiū gerēs, pro parte pietatis gratia id faciat. quod eſt verius.Partē igitur ſumptus conſequetur, quē non donandi animo fecit. Iudicē qui de ea æquitate cognoſcit,interdum ſumptū omnino non debere admittere[c] modicum factū,ſi fortè in contumeliam[d] defuncti hominis locupletis modicus factus ſit. nam non debet huius rationē habere, cum cōtumeliam defuncto feciſſe videatur ita eū funerando.Si quis dum ſe heredem putat,patremfamilias funeraverit, funeraria actione vti non poterit: quia non hoc animo[e] fecit, quaſi alienum negotium gerēs. & ita Trebatius & Proculus putant.Puto tamen & ei ex cauſa[f] dandā actionem funerariam[g].

Labeo ait, quotiens quis aliā actionē habet de funeris impēſa conſequenda, funeraria eum agere non poſſe:& ideo ſi familiæ erciſcundæ agere poſsit,funeraria non acturum[h]. Planè ſi iam familiæ erciſcundæ iudicio actum ſit[i],poſſe agi. Idem Labeo ait, ſi prohibente herede funeraueris teſtatorem,ex cauſa competere[k] tibi funerariam. Quid enim ſi filium teſtatoris heres eius prohibuit?[l]Huic cō tradici poteſt:ergo pietatis gratia funeraſti. Sed pone me teſtatum: habiturum me funerariā actionem. De ſuo enim expedit mortuos funerari. Et quid ſi teſtator quidem funus mihi mandauit,heres prohibet, ego tamen nihilo minus funerari? nonne æquum eſt mihi funerariam competere[m]? Et generaliter puto iudicem iuſtum non meram negotiorum geſtorum actionem imitari[n], ſed ſolutius[o] æquitatem ſequi:cum hoc ei & actionis natura indulgeat.

Diuus autem Marcus reſcripſit, eum heredē qui prohibet funerari ab eo quem teſtator elegit, non rectè facere: pœnam tamen in eum ſtatutam[o] non eſſe. Qui mandatu alterius funerauit, non habet funerariam actionem,ſed is ſcilicet qui mādauit funerandum,ſiue ſoluit ei cui mandauit, ſiue debet.[p] Quòd ſi pupillus mandauit ſine tutoré auctore,vtilem funerariam dandam aduerſus heredem[q] ei qui impendit. lucrari enim heredem iniquum eſt. Si autem pupillus ſūus ad ſe pertinens,ſine tutoris auctoritate mandauit, dandam in eum actionem[r] arbitror,ſi & heres extitit ei qui funeratus eſt, ſoluendóque[ſ] hereditas eſt.Contra ſi quis mandatū heredis funerauit, non poſſe eum funeraria agere Labeo ſcribit:quia habet mandati actionem. Si tamē quaſi negotium heredis[t] gerēs funerauit, licet ratum non habeat, tamen funeraria eum agere poſſe Labeo ſcribit. Datur autem hæc actio aduerſus eos ad quos funus pertinet, vtputa aduerſus heredem, bonorūmve poſſeſſorem.cęteróſque ſucceſſores.

A

B

C

m *Competere.* certe ſic: vt ſupra ea.l.§.ſi cui.Accurſius.

n *Imitari.* vbi poſt prohibitionem ceſſat actio: vt. C. de neg. geſt.l.hn. Et ſic no.mentē potius quàm verba legis ſeruandam: vt ſupra de ius voc.l.quamuis.

o *In eum ſtatutam.* No.ergo non puniri illicitum: vt hic,& infra de ſepulc. vio.l. iij. §.non perpetuæ. & infra de vſufru. leg.l. heres.Accurſius.

Legi mentis potiùs quàm verbis legis ſeruāda eſt.

p *Debet,* quia videtur ei abeſſe id in quo obligatus eſt: vt ſupra de nego. geſt.l. ſi quis mandato.

q *Aduerſus heredem.* nō pupillum, Accurſius.

r *Actionem.* ſcilicet mādati: vt infra proxi.§. Accurſius.

ſ *Soluendoque.* maxime. nam funeraria exuperat omne æs alienum:vt infra eod.l.pen. Vel ideo ponitur, quia tunc pupillus impetrat in integ. reſtit. & ideo non tenetur funeraria. Accurſius.

Pupillus ſine tutoris auctoritate mandauit, dandam in eum actionem arbitror.

t *Negotium heredis.* inſtituti,qui nondum adiit: alioquin contra. tunc enim nō funeraria, ſed nego.geſt. datur actio. hic ergo contra heredem non datur neg. geſ. quia eius in veritate negotium non erat, nec defuncti potuit eſſe: vt ſupra de negot.geſt.l.ait prætor. §.hæc verba.

u *Veneris. Patronus.* vt & ſupra ſi pars here. peta.ſorori.§. ſumptus,

x *Non.* id eſt contra eum.

y *Dat prætor.* vt &. C. de negot. geſt.l. quod in vxorem.in fi.Accurſius.

z *Suis.* ſcilicet aliis. nā & hoc quaſi patrimonium eſt: vt ſupra de mi no.l.iij.§.ſed vtrum. in fin.

a *Conferre debere.* pro ea parte qua lucratur dotem, & eum ad quem ſpectat aliud patrimonium,pro alia rata: vt infra eod.l.Celſus.ſi autem maritus non lucratur, vt quia vſusfructus ſibi in dotem datus decedente muliere conſolidetur ſibi,cum prius eſſet proprietarius, nihil videtur lucrari:cum & aliàs ea defuncta hoc erat habiturus; & ideo non cogitur ad has impenſas: vt infra de iure do. cum in fundo. in princi. ibi, quòd ſi in matrimonio, & cætera.

XV. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

FVneris impenſam & patronus[u] qui bonorum poſſeſſionem petit cōtra tabulas, præſtat.

XVI. VLPIANVS libro vicenſimoquinto ad Edictum.

D

IN eum[x] ad quem dotis nomine quid peruenerit,dat prætor[y] funerariā actionem. æquiſsimū enim viſum eſt veteribꝰ,mulieres quaſi de patrimoniis ſuis[z], ita de dotibꝰ funerari: & eū qui morte mulieris dotem lucrat, in funus cōferre debere[a]: ſiue pater mulieris eſt,ſiue maritus.

XVII. PAPINIANVS libro tertio Reſponſorum.

SEd ſi nondum pater dotem recuperauerit,vir ſolus conuenietur,reputatur[b] patri quod eo nomine præſtiterit.

b *Sed ſi nondum. Præſtiterit.* vt & infra eo.l.ſi mulier.§.j.Accurſius.

a *NEratius quærit. Pa-*
ctio. sic supra de
transact. l. controuer-
sia. in principio. Accur
sius.

b *Conuenire.* pro ea
parte quæ remanet a-
pud maritum. Accur-
sius.

c *Non possit.* vt supra
de pact. l. ius publi-
cum.

d *Conferre eum.* vide-
batur contra: quia sti-
pulatus erat totam do-
tem sibi restitui. Accur-
sius.

e *Pater autem non.* sci-
licet conueniretur ma-
rito lucrante. Accur-
sius.

f *Soluendo.* Sed quæ-
re inspicitur sit soluen-
do, vel non: cum expen-
sa ista excedit omne æs alienum: vt in-
fra eo. l. impensa. quæ est contra. & ideo pro
rata tam de dote quàm de alia substantia est
soluenda: vt infra eo. l. Celsus. Sol. hic com-
putato patrimonio & de dote potest integrè
solui creditoribus aliis funeraria agentibus: &
ideo non habet locum lex illa, impensa: vt
ergo omnibus satisfiat, seruatu quod hic di-
cit. Accur.

g *IN patrem. Funeraria*
actio. Est enim pa-
tris onus: vt infra
de in rem ver. filius. &
domini de seruo: vt in-
fra eo. l. si filius. §. j. Ac-
cursius.

h *Celsus. Funeranda est.* vt infra
ad legem Falcidiam. l.
si vir. & supra eo. l. in
eum.

i *Soluti. Conferet.* si
soluendo est ma-
ritus. alioquin pro eo
quod facere potest: vt
& infra eod. l. si pro
rata. §. fiaali.

k *Vlianus. Legatis.* ab
herede: quia ad ea
præstanda teneatur. Ac-
cursius.

l *NEc pretia. Manu-*
missorum. quos
emere & manumittere
mulier suum heredem
rogauit.

m *Sic pro rata. Con-*
ferre. secus in alio
debito: quia heredes
tantum soluunt, non
maritus: licet lucri do-
tem faciat. C. de iu-
re do. l. licet. Accur-
sius.

n *Remissum est.* ve-
luti cum maritus ver-
git ad inopiam: vt. C.
de iure do. l. in rebus.

XVIII. IVLIANVS libro decimo
Digestorum.

IMpensa enim funeris, æs alie
num dotis est:

XIX. VLPIANVS libro quinto-
decimo ad Sabinum.

IDeoque etiã dos sentire hoc
æs alienum debet.

XX. IDEM libro vicensimoquinto
ad Edictum.

NEratius quærit, si is qui
dotem dederat pro mu-
liere, stipulatus est duas par-
tes dotis reddi, tertiam apud
maritum remanere, pactus sit
ne quid maritus in funus con-
ferret, an funeraria maritus te-
neatur. Et ait, si quidem ipse
stipulator mulierem funera-
uit, locum esse pacto [a], & inuti-
lem ei funerariam fore. Si verò
alius funerauit, posse eum ma-
ritum conuenire [b]: quia pacto
hoc publicum ius infringi non
possit [c]. Quid tamẽ si quis dotẽ
hac lege dederit pro muliere,
vt ad ipsum rediret si in matri-
monio mortua esset, aut quo-
quo modo soluto matrimonio,
nunquid hic in funus non con-
ferat? Sed cum dos morte mu-
lieris ad eũdem peruenerit, po-
test dici conferre eum [d]. Si ma-
ritus lucratur dotem, cõuenie-
tur funeraria: pater autẽ non [e].
Sed & in hunc casum puto, si
dos quia permodica fuit, in fu-
nus non sufficit, in superfluum
in patrem debere actionem da-
ri. Cum materfamilias decedit,
nec est eius soluendo [f] hered-
itas, funerari eam ex dote tan-
tùm oportet. & ita Celsus scri-
bit.

XXI. PAVLVS libro vicensimo-
septimo ad Edictum.

IN patrem cuius in potestate
fuerit is cuius funus factum
erit, competit funeraria actio [g]
pro dignitate & facultati-
bus.

XXII. VLPIANVS libro vicensi-
moquinto ad Edictum.

CElsus scribit: Quotiẽs mu-
lier decedit, ex dote quæ
penes virum remanet, & cæte-
ris mulieris bonis pro portio-
ne funeranda est [h]:

XXIII. PAVLVS libro vicensimo-
septimo ad Edictum.

VEluti si in dotem centum
sint, in hereditate ducenta,
duas partes heres, vnam vir cõ-
feret. [i]

XXIIII. VLPIANVS libro vicen
simoquinto ad Edictum.

IVlianus scribit: Nõ deductis
legatis [k],

A XXV. PAVLVS libro vicensimosep-
timo ad Edictum.

NEc pretius manumisso-
rum [l],

XXVI. POMPONIVS libro quin-
todecimo ad Sabinum.

NEcære alieno deducto,

XXVII. VLPIANVS libro
vicensimoquinto ad Edictum.

SIc pro rata & maritum &
heredem conferre [m] in fu-
nus oportet. Maritus funera-
ria non conuenietur, si mulie-
ri in matrimonio dotem so-
luerit: vt Marcellus scribit.
quæ sententia vera est, in his
B tamen casibus, in quibus hoc
ei facere legibus permissum [n]
est. Præterea maritum puto
funeraria in id demum tene-
ri quod facere potest. Id e-
nim lucrari videtur [o] quod
præstaret mulieri si cõuenire-
tur [p].

XXVIII. POMPONIVS libro
quintodecimo ad Sabinum.

QVòd si nulla † dos esset [q],
tunc omnem impensam
patrem præstare debere
Atilicinus ait: aut heredes eius
mulieris, puta emancipatæ.
Quòd si neque heredes [r] habeat, * neque pater soluendo
C sit, maritum in quantum facere
potest, pro hoc conueniri: ne
iniuria eius videretur, quondã
vxorem [s] eius insepultam re-
linqui.

XXIX. GAIVS libro nonodecimo
ad Edictum Prouinciale.

SI mulier post diuortiũ alij
nupta decesserit, non putat
Fulcinius priorem maritum, li-
cet lucri dotem faciat, funeris
impensam [t] præstare. Is qui
filiamfamilias funerauit, antè
quàm dos patri reddatur, cum
marito rectè agit: reddita dote
patrem obligatum habet. Vti-
que [u] autem si cum marito actũ
D fuerit, is eo minus patri mulie-
ris restituturus [x] est.

XXX. POMPONIVS libro quin-
todecimo ad Sabinum.

COntra quoque quod pa-
ter [y] in funus filiæ impen-
dit, aut alio agente secum fune-
raticia præstitit, ipse actione de
dote à marito recipit. Sed si e-
mancipata in matrimonio dece-
dat, collaturos heredes bonorũmve possessores, & patrem
pro portione dotis quam reci-
pit, & virum pro portione do-
tis quam lucratus est.

XXXI. VLPIANVS libro vicensi-
moquinto ad Edictum.

vel si dederit ei vt se
suósque alat: vel pa-
trem ab hostibus cap-
tum redimat: vt in si-
milibus casibus quos ha
bes infra de iure do:
l. Mutius. §. manente.
& l. fin. & infra solu.
mat. l. quamuis. & l. sed
& ideo.

o *Lucrari videtur.* per
pactũ de lucrãda dote.

p *Si eam mitteret.* vn-
de vsque eo conueni-
retur funeraria, & non
vltra. Sed contra ar.
infra ad leg. Falc. quæ-
rebatur. §. sed cum de-
bitori.

q *Quòd si nulla dos es-*
set. idem si esset:
sed marit⁹ nil
facere potest: arg. supra
l. proxi. in fine. Accur-
sius.

r *Neque heredes.* vtquia
filia fuerat. hodie tamẽ
haberet: vt in authẽ. de
here. ab intest. §. j. & §.
ij. col. x.

s *Quondam vxorem.* sci- † Cy. in. l. si
licet tempore mortis e- cofitente. in
ius: alioquin non: vt in- §. si vir. j.
fra. l. proxi. so. ma. alio.

t *Si mulier. Funeri-*
impensam. tamdiu
enim iura primi viri te-
net, quamdiu alij non
nubat: vt supra de fena.
l. vlt. sic & si libertus
meus sit alterius factus
seruus, & ab eo ma-
numissus, præfertur in
contra tabu. secundus
manumissor: vt infra
de bo. lib. l. si libertus
meus.

u *Vtique.* nunc redit
ad primum casum. Ac-
cursius.

v *Restituturus.* vt supra
eod. l. sed si nondum.
Accursius.

y *Contra. Pater.* ad
quem dos non
debuit redire propter
pactum. Et secundum
hoc dic actione de do-
te, scilicet funeraria. vt
enim tenetur hic ma-
ritus extraneo funera-
ria: ita & patri. & quod
subiicit, à marito re-
cipit, dic scilicet qui
dotem erat lucratus.
Vel dic quòd hæc dos
debuit redire ad pa-
trem: & tunc propriè
ponitur actio de do-
te, id est ex stipulatu
pro dote. & dices, à vi-
ro recipit, qui nullum
pactum posuit de do-
te lucranda. Caue ta-
men tibi, quòd si plus
impendat pater quàm
sit dos, non repetit
quod est vltra: vt su-
pra eo. l. Neratius. §. si
maritus.

Si filiæfa-

a *Si filius familiàs miles ſit.* ſcilicet funeratus de alieno.

b *Antetenere.* quàm patrem. hoc autem obtinet, ſi fecit teſtamentũ: aliàs ſucceſſorem nõ habet: vt infra de caſtr. pec. l.ij.

c *Et deinde.* ſcilicet ſi non habeat ſucceſſoré: vt. ſ. eo. l. in patrẽ

d *Patrem.* vt & ar. ſupra eo. l. liberum. in fine. Accurſius.

e *Si poſſeſſor. Vtilem.*

Si filius familias miles ſit[a], & habeat caſtrenſe peculium, puto ſucceſſores eius antè tenerí[b], ſic deinde[c] ad patrem venire. *Qui ſeruum alienum vel ancillam ſepeliuit, habet aduerſus dominum funerariã actionem. Hæc actio non eſt annua, ſed perpetua[d]: & heredi cæteriſque ſucceſſoribus, & in ſucceſſores datur.

* seruiri.

XXXII. PAVLVS libro vicenſimo ſeptimo ad Edictum.

Si poſſeſſor hereditatis fuerit, deinde victus in reſtitutióe nõ deduxerit quod impenderit, vtilem[e] eſſe ei funerariam. Si eodem momento temporis vir & vxor deceſſerint[f], Labeo ait in heredem viri pro portione dotis dandam hanc actionem, quoniam idipſum[g] dotis nomine ad eum peruenit.

XXXIII. VLPIANVS libro ſexagenſimooctauo ad Edictum.

Si quis fuit heres, deinde hereditas ablata ſit ei quaſi indigno[h], magis eſt vt penes eũ iura ſepulchrorũ remaneant[i].

XXXIIII. PAVLVS libro ſexagẽſimoquarto ad Edictum.

Si locus *ſub conditione legatus ſit, interim heres inferendo mortuum non facit[k] locum religioſum.

* Ex his. vt quid in lo. ſa. coniũge l. 11. de manumiſſ.

XXXV. MARCELLVS libro quinto Digeſtorum.

Minimè maiores lugendũ putauerunt eum[l] qui ad patriam delendam & parentes & liberos interficiendos venerit. Quem ſi filius patrem, aut pater filium occidiſſet, [m] ſine ſcelere, etiam præmio adficiendum omnes conſtituerũt.

XXXVI. POMPONIVS libro vicenſimoſexto ad Quintum Mucium.

Cvm loca capta ſunt ab hoſtibus, omnia deſinũt[n] religioſa vel ſacra eſſe: ſicut homines liberi in ſeruitutem perueniunt. Quod ſi ab hac calamitate fuerint liberata, quaſi quodã poſtliminio reuerſa priſtino ſtatui reſtituuntur.

XXXVII. MACER libro primo ad legem vicenſimam hereditatium.

Funeris ſumptus accipitur quidquid corporis cauſa, ve-

A de his qui no. infa. l. liberorum. & l. parentes.

m *Occidiſſet.* ſcilicet ſe defendendo. aliàs tenetur lege Põpeia de parricidiis: vt infra ad legem Pompe. de parrici. l. j. Accur.

n *Vm loca. Deſinunt.* ſic econtra religioſa apud eos, à nobis capta, non ſunt religioſa: vt. C. de ſepul. vio. l. ſepulchra. & facit infra de iure fiſci. diuus. & infra de acquirendo re. do. l. in agris.

luti vnguentorum, erogatum eſt: & pretium loci in quo defunctus humatus eſt: & ſi quà vectigalia * ſunt, vel ſarcophagi[p], & vectura, & quicquid corporis cauſa antequam ſepeliatur conſumptum eſt, funeris impenſam eſſe exiſtimo[q]. Monumentum autem ſepulchri id eſſe diuus Hadrianus reſcripſit, quod munimenti[r], *id eſt cauſa muniendi eius loci factum ſit, in quo corpus impoſitum ſit. Itaque ſi amplum[s] quid ædificari teſtator iuſſerit, veluti in circuitũ † porticationes, eos ſũptus funeris cauſa non eſſe[t].

B

* Funeris. Veſtigalia. aliàs veſtiaria.

p *Sarcophagi.* à ſarx, quod eſt caro: & phago, quod eſt comedere: quia ibi caro hominis à vermibus cõſumitur. Accurſius.

q *Exiſtimo.* vt ſupra eo. l. ſi quis. §. funeris.

* Flo. monumenti.

r *Monimenti.* & id demum ſcilicet. Ergo dicitur munimentum à munio: ſed monumentum à moneo vel à memoria dicitur: vt ſupra eo. l. ij. §. monumẽtum.

Munimentum & monumentum quomodo differant.

† circuit

s *Si amplum.* id eſt vltra modum. Ioan.

t *Non eſſe.* nec repetitur: vt ſupra eo. ti. Lat ſi quis. §. quid ergo ſi ex.

XXXVIII. VLPIANVS libro nono de Omnibus tribunalibus.

Ne corpora aut oſſa mortuorum detinerentur, aut vexarentur, néve prohiberentur quo minus via publica trãſferrentur, aut quo minus ſepelirentur, præſidis prouinciæ officium[u] eſt.

u *Ne corpora. Officium.* ergo pro mortuo inferendo habet locũ officium præſidis, & interdictum ſequens, & actio in factum quæ eſt infra ti. j. vt & ſupra eo. l. liberorum. & C. de ſepul. vio. l. qui ſepulchrum. non tamen impedienti impoſitur pœna: vt infra de ſep. vio. l. iij. §. non perpetuæ.

XXXIX. MARCIANVS libro tertio Inſtitutionum.

C

Diui fratres edicto admonuerunt ne iuſtæ ſepulturæ traditum, id eſt terra conditum corpus inquietẽtur. Videtur autem terra conditum & ſi in arcula[x] conditum hoc animo ſit, vt non alibi[*] transferatur. Sed arculam ipſam, ſi res exigat, in locum commodiorẽ licere transferre non eſt denegandum.

x *Diui fratres. Arcula.* quædam eſt capſa in qua vltra montes magni homines aſſignantur ſeu imponũtur ſub terra.

* alibi Arcula quid dicatur.

XL. PAVLVS libro tertio Quæſtionum.

Si quis enim eo animo corpus intulerit, quòd cogitaret inde aliò poſtea transferre, magiſque temporis gratia deponere, quàm quòd ibi ſepeliret mortuum, & quaſi[y] æterna ſede dare deſtinauerit, manebit locus prophanus.

D

y *Si quis eo. Quaſi* &c. id eſt dicere, magis deponit ad tempus, quà quaſi, & cætera, & tunc poteſt transferre etiam ſine alicuius auctoritate: vt hic, & C. eod. l. ſi nec dum. Sed ſi perpetuæ ſepulturæ tradidit, poteſt transferri iuſta cauſa cum auctoritate præſidis. ſi ſine cauſa, cum principis auctoritate; vt infra de ſepul. vio. l. iij. §. non perpetuæ & C. eodem. l. fina. Accurſius.

XLI. CALLISTRATVS libro ſecundo Inſtitutionum.

Si plures ſint domini eius loci vbi mortuus infertur, omnes cõſentire debent cum extranei inferantur. Nam ex ipſis dominis quẽlibet rectè ibi ſepeliri conſtat etiã ſine cæterorũ cõſenſu[z]: maximè[a] cũ álius nõ ſit locus in quo ſepeliretur.

z *Si plures. Cæterorum cõſenſu.* ſpeciale. ſic & C. de communi ſer. ma. l. j. & C. de com. re. ali. l. multum.

a *Maxime.* poteſt dici quòd abundet, propter id quod eſt inſtitu. de rerum diuiſione. §. religioſum. Vel dic quòd ibi loquitur quando extrancum vult inferre; vt ex hac lege colligitur. Accurſius.

l *Minime. Eum.* ideo nec funerandum: vt faciat ad titul. de luctu enim conſtabat etiam ſine his delictis: vt ſupra ff. Vetus.

a *Monumentum generaliter. Prodita.* vt & ſupra cod.l.ij.§.monumentum. Accurſius.

b *Vt perſonæ. Facere.* cæterum ſi ipſe qui legauit vſumfructũ, inferatur, nec ſit alius locus vbi ſepeliatur, faciet iuſtum: vt & infra cod.l.ſi plura.

c *Interdicto.* de mortuo inferendo: vt infra titulo primo, lege j.§.hoc interdicto.

d *Alienum.* ſcilicet extraneum: aliàs ſecus: vt ſupra eo.l.ſi plures.

e *Inferre vult.* nam inferre quidé poteſt quádiu aliquis locus paratur, vel parari poſſit. poſtea autem tenetur auferre per actionem in factum: vt ſupra communi diui. ſi quis putans.§. ſi quis in commune. & ſupra eodem.l. ſecunda.§. an ſocius.

† *quaſi dicas, inane ſepulchrũ: quod ſine corpore ſit: quale deſcribit Virgil. lib.3. Aen. circa princ.*

f *Propter.* aliàs propter, & aliàs præter. & ſemper eſt idem ſenſus: ſcilicet quòd duæ ſunt rationes quare ſocius in locum communem inferatur. vna, publica vtilitas: alia, ſtricta ratio quæ pro hoc facit: quæ & ſi faceret contra hoc, omitteretur propter fauorẽ religionis. quod dic vt ſupra eodem.l.at ſi quis.§. idem Labeo. ſed hic facit pro hoc. & eſt hic quia ſi ſocius prohibet quia ſocius: ergo & ego inferam: quia dominus, vt ipſe. nam ſummam,& cætera. vt ſubiicit hic.

Flo. quia ibi: Ergo inſtauramus Polydoro &c.

Inſup habemus, negligere eſt & reuocare. ita accipitur in l. Iuredẽ. de in qua vi indig. ita accipitur & apud Gel. lib. 19. & apud Symmachum epi. 338. lib. 2. Dn. rem. & L. R.

g *Solet.* tamen eſt contraria æquitati: vt in multis caſibus ſupra eodem.l.ſed & ſi quis.

h *Cum in diuerſis. Sepultura.* id eſt vnus homo ſepultus. Accurſius.

i *Cuius.* ſcilicet capitis. Sed quid ſi medietas capitis in vno loco ſit, & alia in alio? Reſpõ. neuter eſt religioſus, ſecundum Ioan.

Flo. imago ſit. inde cog.

k *Imperatur.* à principe: alioquin non: vt. C. eo.l.fina.

l *Religioſus eſſe.* facer etiam quandoque eſſe deſinit: vt ſupra eodem.l.cum loca. Accurſius.

Extit. ad l. Fal. vide l. 30. infra l. 220. ff.

m *Impenſa. Omne creditum.* forte loquitur de credito quod ſine pignore debetur: cum creditores habentes pignora, præponantur priuilegiis perſonalium actionum: vt C. qui po. in pign. hab. l. eos qui. Immò etiam de eo quod ſub pignore debetur: vt ſupra eo.l.at ſi quis.§. ſi tamen tacitum ſit pignus. aliàs forte eſt contra: ſicut in dote dicimus: vt. C. qui po. in pign. ha. l. finali. Item contra ſupra eodem.l. Neratius.§. finali. Solu. vt ibi diximus. Accur.

n *Si plura prædia. Potest in vnum.* vt ſupra eodem.l. at ſi quis.§. j. & l. iij. in fine. Accurſius.

o *Gratificationi.* Nota locum eſſe gratificationi. ſic & infra ad Silan. l. iij.§. ſi cum omnes. in fine. & infra de bo. auct. iud. poſſ. l. ſi nõ expedierit.§. j. & j. de noua. ſi Stichum.§. ſi decem. & infra de pecul. l. ſumma.§. ſed & ſi alij. & infra depoſi. l. ei apud.§. primo. & infra loca. l. in naue. in fine. & infra de lega. j. ſi mihi, & tibi. in principio. & infra de condic. indebi. plane. * *Hãc locũ &. l. ſi non ſortem.§. ſi- Cicero enali. Sed argu. contra proſe tra- C. de condic. indebi. l. Ita lib. de penul. & infra quæ in legib. 2. frau. credi. l. pupillus. in principio. &. C. de peti. hered. l. finali. Accurſius.*

Extin. quid in la.

p *Debet in funus.* vt ſupra eodem.l. Neratius. ſa.§. fin. cõtra. Solu. vt ibi. Accurſius.

q *Legatur.* ſcilicet à legatario. Azo.

r *Erogata ſunt.* à legatario.

ſ *Actionem.* ſcilicet in factum: vt infra de lega. ij. l. ſi heres rem. vel ibi heres intendit rem legatam.

t *Et.* pro id eſt.

DE MORTVO inferendo, & ſepulchro ædificando.

u *Prætor ait: quo.* ſcilicet monumento. Accurſius.

x *Quáve.* id eſt per quam partem ſiue viam ad fundum vt ſepeliret deſtinatá. Azo. Et dic quòd Pi. litera aliter dicit: ſcilicet prætor ait Quo quáve illic mortuum inferre inuito te ius ei eſt: quò minus illi eo eáve mortuum iuſerre & ſepelire liceat &c.

y *Non prohibetur.* vt ſupra titu. j. l. liberum. & ſic prohibetur prohibens.

z *In fundum.* id eſt ad fundum. Accurſius.

a *Debetur.* iter vel actus. Accurſius.

b *Prætor ait.* hoc eſt ſecundum edictum: & eſt prohibitorium, ſicut & primum: vt inſt. de interdict. §. prohibitoria. Accurſius.

c *Conuehi.* vt & infra de ſtipulat. actũque priua. l. veteres. Accur.

Reſpon.

XLII. FLORENTINVS libro ſeptimo Inſtitutionum.

MOnumentum generaliter res eſt memoriæ cauſa in poſterum prodita a: in qua ſi corpus vel reliquiæ inferantur, fiet ſepulchrum. ſi verò nihil eorũ inferatur, erit monumentũ memoriæ cauſa factũ, quod Græci κενοταφιαν† appellant.

XLIII. PAPINIANVS libro octauo Quæſtionum.

SVnt perſonæ quæ quanquã religioſum locum facere b non poſſunt, interdicto c tamẽ de mortuo inferendo vtiliter agũt: vtputa dominus proprietatis ſi in fundum cuius fructus alienus eſt, mortuum inferat, aut inferre velit. nam ſi intulerit, nõ faciet iuſtum ſepulchrũ. ſed ſi prohibeatur, vtiliter interdicto quo* de iure dominij quæritur, aget. Eadémque ſunt in ſocio qui in fundum communem inuito ſocio mortuũ d inferrevult e. Nam propter f publicam vtilitatem, ne inſepulta cadauera iacerent, ſtrictam rationem inſuper habemus*, quæ nonnunquam in ambiguis religionũ quæſtionibus omitti ſolet g. nam ſummam eſſe rationem, quæ pro religione facit.

XLIIII. PAVLVS libro tertio Quæſtionum.

CVm in diuerſis locis ſepultum eſt, vterque quidem locus religioſus non fit: quia vna ſepultura h plura ſepulchra efficere non poteſt. Mihi autem videtur illum eſſe religioſum, vbi quod eſt principale, conditum eſt, id eſt caput, cuius i imago* ſit vnde cognoſcimur. Cum autem impetratur k vt reliquiæ transferantur, deſinit locus religioſus eſſe l.

XLV. MARCIANVS libro octauo Fideicommiſſorum.

IMpẽſa* funeris ſemper ex hereditate deducitur: quę etiam omne m creditũ ſolet præcedere, cum bona ſoluẽdo nõ ſint.

XLVI. SCAEVOLA libro ſecundo Quæſtionum.

SI plura prædia quis habuerit, & omniũ vſumfructũ ſeparatim legauerit, poterit n in vnum inferri. & electio erit heredis, & gratificationi o locus. ſed fructuario vtilẽ actionẽ in heredem dandã ad id recipiendum quod ꝓpter eam electionem minutus eſt vſusfructus.

Si heres mulieris inferat mortuum in hereditarium fundum: à marito qui debet p in funus conferre, pro æſtimatione loci conſequatur. Ei cui veſtimenta legãtur q, ſi in funus erogata ſint r, vtilem actionem ſ in heredem dandam placuit, & t priuilegium funerarium.

DE MORTVO INFEREN. do, & ſepulchro ædificando.

TITVLVS VIII.

I. VLPIANVS libro ſexagenſimo octauo ad Edictum.

PRætor † ait: *Quò u quáve x illi mortuum inferre inuito te ius eſt, quò minus illi eò eáve mortuum inferre, & ibi ſepelire liceat, vim fieri veto.*

Qui inferendi mortuum ius habet, non prohibetur y inferre. Prohiberi autem inferre videtur, ſiue in locum inferre prohibeatur, ſiue itinere arceatur. Hoc interdicto, de mortuo inferendo dominus proprietatis vti poteſt: quod etiã de loco puro cõpetit. Item ſi mihi in fundũ z via debeatur, in quem fundũ inferre volo, & via prohibear, hoc interdicto poſſe me experiri placuit: quia inferre prohibeor, qui via vti prohibeor. Idémque erit probandũ & ſi alia ſeruitus debeatur. a Hoc iterdictũ ꝓhibitoriũ eſſe palã eſt. Prætor ait b, *Quò illi ius eſt inuito te mortuum inferre: quò minus illi in eo loco ſepulchrum ſine dolo malo ædificare liceat, vim fieri veto.* Interdictum hoc propterea propoſitum eſt, quia religionis intereſt monumenta exſtrui & exornari. Facere ſepulchrum ſiue monumentũ in loco in quo ei ius eſt, nemo prohibetur. Aedificare videtur prohibere & qui prohibet eam materiam conuehi c quę ædificio neceſſaria ſit. Pro-

a *Reficere*. large vocabulum accipe reficere. si vero stricte, differentia est inter facere & reficere: vt infra de iti. actuque pri. l. iij. §. reficere.

b *Labatur*. per quod videtur ꝓhibere facere, cũ factũ nõ sinit.

c *Tenetur*. potest etiam accusari de sepulchro violato: vt infra de sepul. vio. l. ij. & iij. & l. sepulchri.

d *Vetat lex. Excidatur*. sic & in ea quæ ad mortem est damnata: vt supra de sta. ho. l. imperator. & infra de pœnis. l. prægnantis.

e *Cum grauida*. id est in grauida consistentis, non ita vt videatur vtrumque peremisse: & sic hæc dictio cum, non implicat. argu. contra infra de vsufru. leg. l. illi. Accursius.

f *Si propius*. scilicet quam determinatum est supra finium regun. l. fi. Vel melius, si priuatus est locus vicinus. x. pedum. si publicus, xv. pedum: vt. C. de ædif. pri. l. si cui. &. l. mœniana.

g *Quod vi aut clam*. argu. contra P. qui dixit duo esse interdicta: vnũ quod vi, aliud quod clam. nam hic erat factum clam: & tamen detur interdictum quod vi aut clam.

h *Sciente & non contradicente*. Et sic no. quòd qui tacet, consentit: vt infra de dam. infect. l. qui bona. §. si quis iusta. & infra loc. l. item quæritur. §. qui impleto. Accur.

i *Longa*. nec etiam longissima: quia incorporales res præscribi non possunt. Item quia ipsum sepulchrum, cum non sit in bonis vllius, nec esse potest, non potest præscribi: vt insti. de re. diui. §. nullius. Vnde no. talem regulam, quòd si qua res corporalis est, quæ suo priuilegio, non eius cuius est, non potest triennio vel decennio vel vicennio præscribi ab eo qui titulum vel etiã bonam fidem habet', eadem res vel. xxx. vel. xl. ans non poterit præscribi ab eo qui titulũ non habet: vt patet in libero homine: vt. C. de præscrip. lõg. tẽpo. quæ pro li. vel cõtra eã da. l. fi. Itẽ in eo quod dicit non competit, patet ꝙ quædam sunt quæ possunt seruari, quæ de nouo non possunt acquiri: vt ius sepulchri præscribi, vt hic. nec decurionatus longa falarij prestatione: vt infra de decu. l. Herenius. nec nouam possunt Iudæi facere synagogam, licet veterem fulcire possint: vt. C. de Iudæ. l. finali. Item nuntiatio pro opere faciendo. In facto iam, fieri potest: vt infra de ope. no. nuntia. l. j. §. si quis ædificium. sic & infra de dona. inter vi. & vxo. l. si donante. §. fina. Item in eo quod dicit, ius sepulchri non præscribi: est argu. contra. C. de reli. l. monumentorum. in fine. Sol. ibi dicit ad puri loci præscriptionem tãtum proficere, non autem ad ipsa loca religiosa. Ac.

k *Possessio*. id est detentatio. nam vere non potest possideri: vt. j. de adquirẽ. pos. qui vniuersas. §. fi. Accur.

l *Si in eo monumento. Perficiatur*. etiam sine auctoritate alicuius.

m *Factus*. id est perfectus.

n *Pontifices*. id est episcopi: qui in talibus suum exercent officium: vt supra de peti. here. l. hereditas. §. j. Accursius.

inde & si ꝏperi necessarios prohibuit quis venire, interdictum locum habet: & si machinam alligare quis prohibeat, si tamẽ eò loci prohibeat, qui seruitutem debeat. Cæterùm si in meo solo velis machinam ponere, non tenebor interdicto si iure te nõ patiar. Aedificare autem non solùm qui nouum opus molitur, intellegendus est, verùm is quoque qui vult reficere. a. Is qui id agit vt labatur b sepulchrum, hoc interdicto tenetur. c.

II. MARCELLVS libro vicensimooctauo Digestorum.

NEgat lex regia mulierem quæ prægnãs mortua sit, humari antequam partus ei excidatur d. qui contra fecerit, spem animantis cum grauida e peremisse videtur.

III. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

SI propius f ædes tuas quis ædificet [&] sepulchrũ, opus nouum tu nuntiare poteris: sed facto opere nullam habebis actionem, nisi quod vi aut clã. g

Si propius ędificium alienum intra legitimum modũ † mortuus illatus sit, postea eum prohibere non poterit ædificij dominus quo minus alium mortuum eo inferat, vel monumentum ædificet, si ab initio domino sciente h hoc fecerit.

B IIII. VLPIANVS libro secundo Responsorum.

LOnga i possessione k ius sepulchri non tribui ei cui iure non competit. †

V. IDEM libro primo Opinionum.

SI in eo monumento quod imperfectũ esse dicitur, reliquiæ hominis conditæ sunt, nihil impedit quo minus id perficiatur. l Sed si religiosus locus iam factus m sit, pontifices n explorare debent quatenus salua religione desiderio reficiendi operis medendum sit.

C

† *Legitimũ modũ statuit lex duodecim tabularũ. 60. pedes. Cicero lib. 2. de legibꝰ*

† *Cicero lib. 2. de legib. legẽ. 12. tabularũ interpretans, quod amẽ, inquit forũ id est vestibulum sepulchri buſtumue vsucapi potest, tuetur ius sepulchrorũ.*

Finit altera Digestorum pars de iudiciis,

SEQVITVR TERTIA DE REBVS CREDITIS.

DE REBVS CREDITIS, &cetera.

Dictum est supra de in rem act. & de aliis quæ ad exemplum earum proponuntur. superest videre de omnibus personalibus quæ ex contractibus proficiscuntur. & ita ponitur, de rebus creditis: quæ verba sunt generalia: vt infra eo. l. j. & quia inter alias personales actiones ea quæ datur ex mutuo, obtinet principatum, quia specialia habet: vt infra eo. l. singularia. ideo subiicit, si certũ petatur, id est mutuum. & quia tam pro mutuo datur certi condictio specialis, quàm ꝙ quælibet alio credito certo datur certi condictio generalis: vt infra eo. l. certi condictio. in pri. ideo subiicit de cõdictione, scilicet generali & speciali. Nã hæc pars ad duo supradicta refertur. Alij dicunt vnam tantum, scilicet certi condictionem generalem. His ergo verbis de rebus creditis, non solum mutuũ, sed etiam cęteri omnes cõtractus cõtinentur, de quibus in hoc titu. tractatur: vt. j. eo. l. j. & l. ij. §. fin. & l. iiij. §. res. & §. ea. & l. quod te mihi. & l. certũ. & l. nam & si. & l. certi condictio. & aliis legibus. At his verbis, si certum petatur, tantum mutuum significatur. & restringitur eius significatio: & sic accipitur stricte. C. eo. titu. l. si certum petatur. Quidam tamen dixerũt quòd si certum peratur, esset proprium nomen actionis: vt argu. infra de trit. act. l. j. Accur.

o *Si certum*. id est mutuum. Accursius.

p *Petatur*. id est repetetur. Accursius.

Vide Anto. Aug. li. 3. emẽd. ca. vlt. in fine.

Bene ex ti.

† *Ista lex dꝰ legat ꝙ ad cognitionẽ speciei debet feedera cognitio generis. addo Pisanam & nephas est materiã aggredi sine regine nõ re- petita: inheri, id est dominus: vt quit tuus supra ad le. Aquil. item consilium. l. t. de origi- nation.*

Digestorũ seu Pandectarum liber duodecimus.

DE REBVS CREDITIS, * SI CERTVM o PETETVR, p & de condictione.

TITVLVS I.

Ad cognitionem specierum debet præcedere cognitio generis: vnde cum verbum credendi, & verbum rei, sint generalia: ideo à prætore de rebus creditis prænmittur rubrica. h. d. tota lex. Et diuiditur sic: Primo commendat quæstionem. Secundo respondet ad eam, & assignat rationem. Tertio rationem probat per auctoritatem Celsi. Quarto rationem suam probat per aliam rationem. Vltimo ponit quid significet verbum rei. secunda ibi, quoniam igitur. tertia ibi, nam vt li. j. quarta ibi, nam cui unque. quinta ibi, rei quoque. Barolus.

VLPIANVS libro vicensimosexto ad Edictum.

RE EST, ꝙ PRIVS QVAM † AD*

DE REBVS CREDITIS, *si certum &c.*

BENE est † Alias secundum *nerii. addo* Pisanam *& nephas* literam est, Re est, id est ex vtilitate ... hãs here, id est herile. ab herus *petra: in-*

rile. ad quod. C. de pſeſ. qui in ciuitate Cō. l. j. li. xij. Et dic caſum: Prætor ante cōpilationē digeſtorū fecit edictū de rebus, & intitulauit de rebus creditis. Vlpianus autem primo rubricam per hanc legem exponit. Secūdo verba edicti. Vel dic, quod eſt verius, hęc lex quatuor dicit: Primo iuriſcōſultus cōtinuat ſeipſum: & dicit vtile eſſe prius exponere rubricam, quàm ad textum deſcendere. & hoc vſque ibi, quoniam. Secundo reddit rationem quare titulus iſte de rebus creditis, ſequentibus titulis præferatur: & certè præfertur, quia generalior: & verè generalior, quia continet omnes contractus in quibus fidem ſequimur alienam. & hoc vſque ibi: nam &c. Tertio dicit qualiter nomen credendi accipiatur vſque ibi, rei. Quarto qualiter nomen rei ſumatur. Sed hæc vbi ſupra reſpōd. verba textus edicti erant in antiquis libris. Sed ſunt inde accepta: & ſunt edicta quæ ſunt infra vſque ad titu. de pig. & ſuper quolibet ſunt expoſitiones Vlpiani: vt in titu. de conſtituta. & in tit. commodati, & in aliis.

verborū [a] interpretationē [b] per ueniam', pauca de ſignificatione ipſius tituli [c] referre. Quoniā igitur multa ad contractus varios [d] pertinētia iura ſub hoc titulo [e] prætor inſeruit, ideo rerū creditarū titulum præmiſit. Omnes [f] enim contractus quos alienam fidem ſecuti [g] inſtituimus, complectitur. Nam [h] (vt libro primo quęſtionū Celſus ait) credendi generalis [i] appellatio eſt: ideo ſub hoc [k] titulo prætor & de commodato & de pignore [l] edixit [m]. Nam cuicūque rei adſentiamur [n] alienā fidē ſecuti, mox [o] recepturi quid ex hoc contractu, credere dicimur. Rei quoque verbum vt [p] generale [q] prætor elegit.

Mutuum ex forma contrahitur, vt idem genus, non eadem ſpecies reddatur: aliàs nō mutuum, ſed alius contractus. Alex.

a *Verborum.* ſcilicet iſtorum, ſi certum petatur.

b *Interpretationem.* quam facturus eſt in ſpecie infra eo. l. ij. §. appellata. & in genere infra eo. l. certum. vel dic antequam exponat verba edicti: vt notaui in caſu.

c *Ipſius tituli* [a]. ſcilicet illius de rebus creditis.

d *Varios.* id eſt nominatos, & innominatos: de quibus ſub hoc tit. id eſt poſt hunc tit. ponit: vt patet infra in ſequentibus titulis, vbi de nominatis dicetur, & de innominatis: vt infra de prēſcri. verb. & ſic refertur ad mediam rubricam, ſcilicet ſi certum petatur. Vel melius referas ad primam, ſcilicet de rebus creditis. & tunc ꝓpriè dicit ſub hoc tit. quaſi ſub hoc tractatu de rebus credi. & continet. viij. libros: vt ſupra in proœmio. §. in ſecundo. &. C. de vete. iu. enu. l. ij. §. in tertia. ſcilicet vſque ad tit. de pigno. & omnes intitulantur de rebus. Et eſt ſimile verbum ſub hoc tit. ſupra de integ. reſti. l. j.

e *Sub hoc titulo.* id eſt edicto. vel dic id eſt rubrica. Accurſius.

f *Omnes.* bene dico generalem primam partem rubricæ: omnes enim &c.

g *Secuti.* dicor ſequi fidem debitoris, quando mihi eſt obligatus: vt hic, & infra proxi. ibi, nam cuicunque &c. & inſti. de re. di. §. venditæ.

h *Nam.* probat quòd omnes contractus continet. Accurſius.

i *Generalis.* Nota credere, vel creditor, generaliter dici: vt hic, & infra de verb. ſignifi. l. creditores. &. l. creditorū. &. l. ſi cui. & in authen. de fi. inſtru. §. pe. col. j. Sed quandoque ſtrictè pro mutuare, vel pro mutuatore tātum accipitur: vt. C. ſi aduer. cre. l. j. & infra. l. proxi. §. j. & infra ad Mace. l. quia. & in auth. nullū cred. agri. ten. il. ter. §. j. col. iiij. Accurſius.

k *Sub hoc.* expone vt ſupra proxi. Accurſius.

l *De pignore.* id eſt de pigneratitia actione. Accurſius.

m *Edixit.* id eſt edicta poſuit.

n *Adſentiamur.* id eſt confidamus.

o *Mox.* idem & ſi non mox. nā non accipitur pro confeſtim [b]: ſed longum etiā tempus reſpicit: vt infra de ac. & obli. l. is cui. & infra de re iud. à diuo Pio. §. j. Vel dic quòd non determinat hoc verbum, recepturi: ſed hoc verbum, credere.

p *Vt.* id eſt tanquam.

q *Generale.* vt pecuniam & ſpeciem omnem contineat, factam quoque. Sed contra ſupra de rei vin. l. ſi in rem. in princ. ibi, appellatio enim &c. Sed ibi quo ad actionem in rem: hic quo ad perſonales. Vel ibi quo ad libellum. Accur.

MVTVVM.] CASVS. Primo dicit qualiter mutuum contrahatur, ſcilicet vt creditori detur tantūdem eodem genere: non eadem ſpecie: quia ſic eſſet contractus innominatus. deinde in quibus rebus conſiſtit, ſcilicet in his quæ pondere numero &c. & aſſignat rationem quare in his conſtat: quia in genere ſuo &c. id eſt, vt omnia ſua vice fungantur, ſi fuerit ſolutum: magis quàm per ſpeciem, eandem ſcilicet. & ſubauditur, magis. Tertio exponit quid ſit mutuū, per definitionem. Quarto dicit differētiam inter mutuum & creditum: quòd creditum ſcilicet eſt in plus: mutuum vero eſt minus. itaque nō eſt mutuum, niſi proficiſcatur. ſecus in certo. alia plana ſunt vſque ad. l. cum quid. Viuianus.

Mutuum contrahitur datione rei conſiſtens ponderi, numero, vel menſuræ, nō in aliis: quia in eis aut repugnat natura mutui, aut regula iuris, qua aliud pro alio inuito creditore ſolui non patitur. Alex.

Mutui datio conſiſtit in his rebus quæ ponderē [z], numero, menſura conſiſtunt: quoniam eorum datione poſſumus in creditū [a] ire: quia in genere ſuo functionem recipiūt [x] eiusdem. nā die quo ad propoſitum vtriuſque. & hoc participiū recepturi, nō reſpicit id quod ſperat ſemp. ſic &. j. eo. qui pecuniā.

Ad Trach. Conſt. Iur. lib. 2. cap. 49.

[*] *Aug. 4. de mūd. ca. 8. Duar. 1. diſputa. ca. 4.*

[*] *Hæc verba tamē ex pōſita cauſa poſita ſunt. poteſt enim aliud eſſe cōtractus.*

[*] *Papinianus. l. ſed ſi. de legat. 3. eodē videt dixiſſe permutationē recipere. L. R.*

f *Aliquin.* id eſt ſi eandem ſpeciem.

t *Depoſitum.* vel alius contractus, prout voluerūt cōtrahentes: vt ſi tranſtuli in te dominium vt poſt tempus idem mihi faceres: qui eſt innominatus cōtract', do vt des, vnde prēſcrip. ver. act. naſcitur: vt infra de preſcrip. ver. naturalis. §. j. &. l. ſi tibi arear.

u *Sed idem genus.* id eſt aliud quo ad propoſitum, in eodem genere tamen. q. d. idem eſt quo ad genus, non quo ad ſpeciem.

x *Aliud genus.* ſcilicet recipere debemus.

y *Non erit mutuum.* ſed inominatus [c] contractus, do vt des, vñ ꝓſcrip. verb. act. naſcit: vt. d. l. j. de præſcrip. verb. naturalis. §. j.

z *Pondere.* quas res &c. vt inſti. qui. mo. re cōtrahi. obli. in pri. Et no. hic tria. Primo ponit dictum. Secundo rationem reddit. Tertio rationem rationis aſſignat. Forma ergo ſic: ideo in his conſiſtit mutuum, quoniam datione iſtorum, ſubaudi tantum. aliàs non eſſet bona ratio iuriſconſulti.

a *In creditum.* id eſt mutuum. q. d. contrahere poſſumus mutuū, vt de noſtro ſuū fiat. ſic accipitur. j. ad Maced. l. quia quod. ideo aūt in ſupradictis ſit mutuū, & non in aliis rebus, quia facultas datur debitori vt cōſumat, cū ſit ſuū factū: & quia poteſt liberari ſolutione alterius rei, in eodē genere tñ: vt ſi in numero datū fuerit, ad numerū reddatur: ſi in pōdere, ad pōdus: ſi in mēſura, ad mēſuram. & hoc eſt qđ hic ſubiicit: quia in genere ſuo recipit functionē ꝓ ſolutionē. i. vt aliud omnino ſua vice fungatur ſi fuerit ſolutū, magis quàm per ſpeciē, ſcilicet eandem. nam debet hic eſſe dictio magis, vel ſubaudiri: & electiuè ponitur. q. d. nō p eādē ſpeciē debet fieri ſolutio: quod intelligo quo ad ꝓpoſitū: vt in prin. huius. l. dixi. at in aliis reb' nō poteſt aliud ſolui quàm quod daretur: ergo nō eſt ibi mutuum, vt ſubiicit. & eſt ratio quare aliud reddi nō poſſet: quia nō inueniē res per omnia ſimilis: ſed ī ſupradictis tāta eſt ſimilitudo vt nō aliud ſed idē reddi tū videaī. Et no. ꝙ gen' dicitur, quod ꝑdicatur de plurib' differētibus ſpecie. Species aūt eſt quæ ꝑdicatur de pluribus differētib' numero ſecundū Porphyriū. Sed hic genus dicitur vnū eorū q̄ conſiſtūt in pondere: aliud eorū q̄ in numero: aliud eorū quę in mēſura: in quibus tantū mutuū cōſiſtit. ſpecies verò dicitur aliquod corpus, vt Stichus. Sed qđ ſi accepero pecuniam ad numerum: nunqd potero reddere frumentū ad mēſurā? Reſpō. non: vt hic, vbi dicit, ī genere ſuo &c. & facit. j. de fideiuſſ. ſi ita fideiuſſor. Itē quid ſi accepero argentū ad pōd': nūquid potero reddere pecuniā? Reſpō. ſic: nō tñ ære cōtaminatam: vt. j. de aur. & ar. leg. l. j. §. fi. & l. cū auri. &. l. cum aurum. §. proinde. &. C. de dona. l. ſi quis argentū. in fi. Sed H. dicit quòd non: vt infra de ſol. l. Paulus reſpōdit, creditorē. & prędicta in vltima volūtate ſpecialia dicit. & in. l. prędicta, ſcilicet de dona. ſpeciale dicit

ſuore

[a] *Alex. hic colligit quod titul' accipitur ꝓ tractatu vel rubrica. addo ad eum bene facere gl. in proœ. ſexti libri ī verbo, titulis. & text. §. quib'. in prima conſti. Cod.*

[b] *Ex improprietate ſermonis, ſed bene ex proprietate. B. B. & Alexan.*

[c] *Sic' ſi ab vtraq; pte deberetur ſpecies: quia tūc nō eſſet cōtractus innominatus do vt des: ſed cūtractus permutationis. Bar. P. & Ale.*

[z] *Ad. l. Aquil. l. ſi quis. §. ſi. & l. ſeq. & ad l. Falcid. l. ſi ex aſſe. §. ſi. & ad l. Treb. l. ſi. §. ſi. & ad l. Pedu. l. ſi. §. ſi. & ad l. Rhod. de iac. l. j. §. ſi. & ad l. Aquil. l. ſi quis. §. ſi. & ad l. Falcid. l. ſi ex aſſe. §. ſi. & ad l. Treb. l. ſi. §. ſi. & ad l. Pedu. l. ſi. §. ſi. & ad l. Rhod. de iac. l. j. §. ſi.*

fauore donationis. & in l. ſi quis argẽtũ. ſpeciale ſit fauore exercentis liberalitaté. Item quid ſi das frumentum vt reddam vinũ vel argentum, & cõſentimus ambo: nunquid eſt mutuum? Rñ. non, ſed vel eſt cõtractus innominatus, vel vẽditio: vt hic, quia in genere ſuo &c. Ité quid ſi librum ad pondus tibi dedero: vt librũ tãti ponderis mihi reddas: vel quid ſi oues ad numerum? Reſpon. non eſt mutuum: Nã in mutuo quatuor conſiderantur: quorum ſi quod defuerit, non erit mutuum. Natura, ſcilicet vt ad hoc ſit inuenta, ſicut pecunia ad numerandum: vt infra de contrahen. emp. l. j. Item conſuetudo. Item aptitudo quòd datio talis ad numerũ vel ad pondus apteretur ſuæ naturæ. Item actus, ſcilicet vt detur ſecundum ſuam naturã. nam ſi dedero penuniam in ſaculo non numeratam, vt tantũdẽ reddas: non erit mutuum: ſed innominatus contractus: vt infra de leg. j. plane. §. j. Ité nunquid in pane eſt mutuum? Reſpon. non, [a] ſed contractus innominatus. Ac.

+ *Per ſolutionẽ, quam ſpecie. hoc eſt, per ſolutionẽ in genere potius quàm ſpecient ſolutione in genere nõ ſpecie functionẽ recipiũt. De hac plura ſi, vbi quàm pro magis quàm, ponitur, vide Ange. Aug. lib. 4. emenda. cap. 8. prolixe & docte.*

[a] *Immo ſic, ſi non habeat certum põdus: & ſi habeat, quo ad põdus eſt mutuũ. B.*

a *Per ſolutionem.* ſcilicet faciendam. Ac.

b *In creditum.* locus à conſequenti deſtructo. cõſequens fuit: quia in genere ſuo &c.

c *Non poteſt.* Not. non cõpelli creditorem aliud quàm quod debetur recipere: vt hic, & j. de re iudi. ſi ſe. §. ait prætor. & infra de conſti. pec. l. promiſſor. §. fi. & infra qui. mo. pig. vel hypo. ſol. ité liberatur. §. qui paratus. Sed contra infra de leg. j. ſi domus. §. qui cõfitetur. Sed ibi ſpeciale ratione ſanguinis: vt arg. infra manda. cũ ſeruus. Item contra infra de re iud. miles. §. j. Sed ibi ſpeciale, ne culpa ſeruorum vltra ipſorum æſtimationem dominos grauet: vt inſti. de noxa. §. j. Ité contra in auth. de al. & emphy. §. ſi vero ſecundum prædictũ. col. ix. Sed ibi ſpeciale fauore eccleſiæ. Item contra in authen. de fideiuſ. §. quod autem. col. j. Sed ibi eſt neceſsitas, quæ legem non habet: vt. ĩ. de offic. conſu. l. j. Item contra. ĩ. de rei vindi. l. qui reſtituere. Sed ibi in eo grauatur, quòd iuratur in litem contra eum: vnde plus amittit debitor quàm lucretur. Item contra. C. de dona. ſi quis argẽtum. §. ſinautem. Sed ibi fuit neceſsitas. nec ob. in ea. l. j. reſpõ. vbi voluntariè ſoluitur æſtimatio, licet argentũ debeatur: quia æſtimatio eſt in nummis argenteis, & nõ ære contaminatis. Ité contra infra de cõſtit. pecu. l. qui autem. §. ij. Sed ibi fuit neceſsitas. Vel reſpon. ad omnia ſupradicta, ſecundum Io. aut debetur quantitas, & tunc poteſt ſolui aliud pro alio: aut ſpecies, & tunc non, niſi iuſta cauſa intercedat: vt infra de lega. iij. fideicommiſſa. §. ſi ſeruo. Accurſius.

d *Appellata.* alluſio vocabuli. ſic. j. de adqui. poſ. l. j. j. reſpon.

e *Tuum.* ſtatim: & hoc in mutuo naturali. ſecus in ciuili: vt ſi cõfiteor me accepiſſe: quo caſu poſt biennium teneor: vt. C. de nõ num. pecu. l. in contractibus. Quandoque tamẽ ex poſtfacto reconciliatur quod ab initio non valuit: vt in ſtipulatione: vt. C. e. quamuis. Item cõſumptione: vt. j. e. nã & ſi fur. &. j. de fideiuſ. ſi quis pro eo. §. ſi nummos. Item vſucap. ad inſtar pecuniæ alienæ datæ in dotem: quam ſi triennio teneat maritus, & nõ conſumat, vſucapit: vt. j. de iur. do. Procul. & ar. j. de don. cau. mor. l. ſi alienam rem. Item quarto modo. ſ. conditionis euentu, vel defectu: vt. j. co. l. proinde.

f *Obligatio.* ſcilicet mutui. Accurſius.

g *Genus.* nam quicquid eſt mutuum, eſt creditum: ſed nõ conuertitur. ſic differt populus à plebe: vt inſti. de iur. na. §. lex eſt. Et facit. j. cõmo. l. j. §. j. aliàs ſtrictiſsimè accipitur: vt. j. ad Maced. ſed Iulianus. §. mutui. &. l. quia quod. &. j. de priuile. cred. ſi

per ſolutionẽ, [a] quàm ſpecie.* Nam in cæteris rebus ideo in creditum [b] ire non poſſumus, quia aliud pro alio inuito creditori ſolui non poteſt. [c]

Hic ponitur vnde dicatur mutuum: & dicitur eo quòd fit de meo tuum: & ſi non fiat, non obligatur. Ale.

Appellata [d] eſt autem mutui datio ab eo quòd de meo tuum [e] fit: & ideo ſi non fiat tuum, non naſcitur obligatio. [f]

Creditum differt à mutuo vt genus à ſpecie: quod quatuor exemplis probatur. ff. d. hic. §. diuiditur. Nam primo ponitur diſtinctio. Secundo probat illud per quatuor exempla. Secunda ibi, nam creditum. Item ſecunda diuiditur in quatuor partes, ſicut quatuor ſunt exẽpla. ſecunda ibi, item mutuum. tertia ibi, in mutuo. quarta ibi, verbum quoque. Bartolus.

Creditum ergo à mutuo differt, quà genus [g] à ſpecie. Nam creditum conſiſtit extra eas res quæ pondere, numero, menſura continentur: ſicut ſi eandem rem recepturi ſumus, creditum eſt. Item mutuum [h] non poteſt eſſe, niſi proficiſcatur pecunia: [i] creditum autem interdum etiam ſi nihil proficiſcatur: veluti ſi poſt nuptias [k] dos promittatur. In mutui datione oportet dominum [l] eſſe dantem. Nec obeſt quòd filiusfamilias & ſeruus dantes peculiares nummos, obligant. [m] Id enim tale eſt, quale ſi voluntate [n] mea tu des pecuniam. [o] nam mihi actio adquiritur, licet mei nummi non fuerint.

Verbis quoque credimus, [p] quodam actu ad obligationem comparandam interpoſito, veluti ſtipulatione.

Iſta notabilis lex ff. d. Quod agitur tacite, pro expreſſo habetur: & etiam tacite agitur, vt aquè bonum reddatur. ff. d. Et diuiditur in tres partes. Primo ponit dictum. Secundo ponit rationem. Tertio docet practicam. Secunda ibi, nam in contrahendo. tertia ibi, id autem.

III. POMPONIVS libro vicẽſimoſeptimo ad Sabinum.

CVm quid [q] † mutuũ dedérimus, etſi [r] non cauimus vt æquè bonum nobis redderetur: nõ licet debitori deteriorẽ rem quæ ex eodem genere ſit, reddere: veluti vinum nouum [ſ] pro vetere. Nã in contrahẽdo ciſcatur: veluti ſi poſt nuptias [k] dos promittatur. In mutui datione oportet dominum [l] eſſe dantem. Nec obeſt quòd filiusfamilias & ſeruus dantes peculiares nummos, obligant. [m] Id enim tale eſt, quale ſi voluntate [n] mea tu des pecuniam. [o] nam mihi actio adquiritur, licet mei nummi non fuerint.

Verbis quoque credimus, [p] quodam actu ad obligationem comparandam interpoſito, veluti ſtipulatione.

Iſta notabilis lex ff. d. Quod agitur tacite, pro expreſſo habetur: & etiam tacite agitur, vt aquè bonum reddatur. ff. d. Et diuiditur in tres partes. Primo ponit dictum. Secundo ponit rationem. Tertio docet practicam. Secunda ibi, nam in contrahendo. tertia ibi, id autem.

III. POMPONIVS libro vicẽſimoſeptimo ad Sabinum.

CVm quid [q] † mutuũ dedérimus, etſi [r] non cauimus vt æquè bonum nobis redderetur: nõ licet debitori deteriorẽ rem quæ ex eodem genere ſit, reddere: veluti vinum nouum [ſ] pro vetere. Nã in contrahẽdo numero, vel menſura. ſic accipitur infra de leg. j. talis. Quandoque ſtrictè accipitur: vt. j. ad Maced. l. j. Quandoque largiſsimè pro omni re: vt. C. de conſtitu. pecu. l. ij. in fi.

k *Poſt nuptias.* ſcilicet cõtractas fuit dos promiſſa ab vxore viro, ſecundum quoſdam. eſt enim creditor vir, licet mulier ab eo nihil acceperit. & ideo dixi poſt nuptias: quia ſi ante nuptias vxor promitteret, non eſſet obligata: cum ſub conditione quadã, ſcilicet ſi matrimonium extiterit, intelligitur facta promiſsio, ſine quo nulla dos eſt: vt. j. de iur. do. ſtipulationem. licet ſit ar. contra vt etiam conditione pendente ſit obligata: vt arg. infra de act. & ob. is cui. Vel dic ſecundum Io. poſt nuptias, ſcilicet ſolutas, fuit facta promiſsio à viro vxori de dote, quam non acceperat. non enim falſa demonſtratio impedit ſtipulationẽ: vt infra de leg. j. ſi ſic. §. ſi mihi. & ideo dixi ſolutas, quia ſi conſtante matrimonio fieret animo donandi, non valeret: vt C. de do. cau. l. quod de ſuo. & infra de verb. obli. l. ſi diuortio.

† *Ange. in prin. inſtit. qua. mo. re. cõtrahi. obcolligit oſtẽtex. vna cõgl. ibi, practicã. dicẽs vbi aliquid venit ex natura cõtractus, præſumi illud tacite agi: vt non ſit opus expreſſione.*

l *Dominum.* vel quaſi dominum: vt. j. e. ſi pecuniam. Acc.

m *Obligant.* ſcilicet accipientem.

n *Voluntate.* idem ſi ignorante: vt infra eo. l. certi condictio. §. ſi nummos.

o *Pecuniam.* ſcilicet tuam, vel meam, nomine meo: vt infra eo. certi condictio. §. ſi nummos. Accurſius.

p *Credimus.* id eſt alienam fidem ſequimur: vt ita de credito, nõ de mutuo loquatur iſte. §. Vel dic quòd loquitur de mutuo ciuili mixto: vt ſtatim dices. Quare diſtingue: mutuum aliud naturale: aliud ciuile, cui ciuili natura cooperatur: aliud ciuile tãtũ. Naturale, vt quãdo res mea ad te peruenit, in qua poteſt mutuũ conſiſtere. & de hoc dicitur ſupra eo. l. mutuum. Ciuile, cui natura fauet: vt ſi poſt factum, vel etiam ante, incontinẽti ſtipulor reddi. quo caſu ſtipulatio eſt vtilis: & ex ea agitur, & non ex numeratione: vt infra de nouatio. l. ſi ita fuero ſtipulatus. §. fi. &. l. ſeq. & hoc caſu loquitur hic. §. ſi autem vtilis, ex numeratione agitur: vt infra. e. certi condictio. §. quoniã. Ciuile tantũ, vt in chirographo ex quo obligatur quis poſt biennium: vt. C. de nõ nu. pec. in contractibus. in prin.

CVm quid. CASVS. Mutuaui tibi vinũ, vel quid aliud, quod conſiſtebat in pondere: & tunc nõ caui vt æquè bonũ redderes. dicitur quòd iſtud ſubintelligendum eſt. nam in contrahendo ſubintelligitur ne deterius mihi reddas. Viuianus.

q *Cum quid.* quod pondere, numero, vel menſura conſiſtat: vt ſupra. l. proxi. §. j.

r *Etſi.* id eſt quamuis.

ſ *Nouum.* quid ſi p nouo velit reddere vetus? Rñ. Ioan. non liberatur: quia nõ videtur æquè bonum reddere: vt inſti. de ac. §. præterea. &. ĩ. de vſu & ha. l. fi. Sed ar. contra. ĩ. ſi cui. vin. & ſi forte. §. fi. &. j. de verb. oblig. l. vbi nã ibi dicit: quod eſt optimũ, ipſum quoq; bonũ eſt. Sed hic, cũ eſt eiuſdẽ qualitatis, vt vtrũque nouũ vel vetus: vt infra de ſol. Paulus rñ. ſecus ſi datum eſt vetus, & reddatur nouũ: vel ecõtra. & poteſt hic ſumi arg. qualequale ſecũdũ Bul. ad teſtes ſeniores, & q eligãtur ĩ dignitatib. ſeniores. ar. cõtra in auth. de mona. § fi. col. j. ADDITIO.

Dic quòd non obstat:quia licet sit præsumptio pro sene: si appareat pro iuuene,præfertur seni. Alex.& Ias.

a *Quod agitur.* scilicet tacite. Accursius.

b *Pro cauto.* scilicet expressim:immo contra deberet dicere:vt quicquid non est expressum,pro omisso debeat haberi vt infra de verb.obli.quicquid.

quæ est contra. Sol. si agitur inter vtrumque, tacitú pro expresso habetur:vt hic. si ab vno tantum,secus. Vel verius ibi in obligatione verborum: hic quádo re cótrahitur:vt insti.qui. mo. re cótrahi. obli. in princ. Item & quandoque non habetur pro expresso.C. de noua.l. fi. &.j. de reg. iur.l.expresso.quæ sunt ar.contraria. Sed quid si cui dixero in vulgari,tolle pecuniam illá: nunquid est mutuum, vel donú? videtur mutúi:vt.C. de dona. nec ignorans. Item videtur quòd sit donum: quia nó fuit dictum vt esset mutuú. Sed dic,refert quę verba præcesserint, vel fuerint secuta: vt infra de testa. heredes. §.pen. & infra de leg.j. si seruus plurium.§. fin. Sed quid si non appareat?dic, si magna est quantitas,non videtur donum,sed depositum, vel mutuum: cum non videatur iactare pecunias:vt ifra de proba.cum de indebito.§. j.aliás donum præsumo,cum in transferédo dominio cósentire videamur:vt infra de adqui.re.domi.cum in corpus.Ité no.hic ar.quòd quędam tacita pro expresis intelliguntur:vt supra de serui.si cui.& infra de ri.nupt.l.quanquam.& infra de iure do. l.res.Sed arg.contra.j. de reg.iur.l.actus.

c *Bonitate.* quo ad intrinseca,vt sit similis saporis,licet pretiú cursu temporis sit mutatum:vt.j.eo.vinum.

quod agitur,[a] pro cauto [b] habendum est.Id autem agi intellegitur, vt eiusdem generis,& eadem bonitate [c] soluatur qua datum sit.

Si depositum fiat gratia recipientis,ad eum spectat periculum.b.d. Primo ponit vnam dictum vbi conditio fuit expressa. Secundo vbi non fuit expressa.secunda ibi, nam & qui. Bartolus.

IIII. VLPIANVS libro trigésimoquarto ad Sabinum.

SI quis nec causam [d] nec ꝓpositú fœnerandi habuerit, & tu emptur[e] prædia desideraueris mutuam pecuniá,nec volueris crediti [e] nomine antequá emisses,suscipere,atque ita creditor quia necessitatem fortè ꝓficiscédi [f] habebat,deposuerit apud te hanc eandé pecuniá, vt si emisses, crediti nomine obligatus esses:hoc depositum periculo [g] est eius qui suscepit. Nam & qui rem vendendá acceperit vt pretio [h] vteretur,periculo suo rem habebit. [i]

A fure & male fidei possessore res condici potest.quod tribus probatur exẽplis.b. d.& omnes ific.§.admodum vtilis. Bartolus.

Res pignori data pecunia soluta condici potest: [k] & fructus ex iniusta * causa percepti,[l] códicendi sunt. [m] Nam & si colonus [n] post lustrum completum fructus perceperit,condici [o] eos constat,ita demú,si nó ex volútate [p] domini percepti sunt.nam si ex volútate,[q] proculdubio cessat códictio. Ea quę vi fluminú importata sunt, condici possunt. [r]

Magistr.du lex.& b.d. Al debitorem speciei post mortem species perculum interitus.b.d.& dicendum. Primo ponit theoricam.Secundo practicam. secunda ibi, sed cũ quæritur. Bartolus.

V. POMPONIVS libro vicésimosecundo ad Sabinum.

QVod te mihi dare oporteat, si id postea perierit ꝙ per te factú [s] erit quo minus id mihi dares,tuú sore id detrimentum [t] constat.Sed cũ quæritur an per te factum sit, animaduerti debebit non solo non repetendi:vt hic,&.ĩ.de relig.at si quis.§.potest tamé.

s *Condict possunt.* à furibus,vel malæ fidei possessoribus:vt inst. de re.diui.§.si tamen.& de act.sic itaque.&.ĩ.vsufruc.quemad. caueat.l.fi.&.j.de damno infe.hoc amplius.§.ij.

QVod te.] CASVS. Debebas mihi Stichum:& per te stetit quo minus mihi dares periit Stichus.tuum erit periculú. sed quádo dicitur per te stare,vel quádo fueris in mora,quæritur. Et respon.ꝙ non solú si potuisti mihi dare,& non dedisti:vel dolo fecisti quo minus potuisti:sed si hoc sciuisti te debere:vel scire debuisti:& tertium est si interpellatus es:quod non dicitur in hac.l.fed.j. de verbo.oblig.l.si ex legati. Vi.

f *Factum.* Ad euidétiam huius legis nota,quòd debitorú, (id est eorum quæ debétur.& sic neutraliter ponitur):tria sunt genera.vnú in quátitate:aliud in genere,vt homo:aliud in specie. primú semper est in periculo debitoris:vt.C.si cer.peta.l.incédiú.& inst.eo.§.ité is.In secundo idé:quia genus d perire non potest,vt.l.in ratione.§.incertæ.j.ad.l.Fal.& hoc nisi oblatio fuerit in vtroq; eius quod debet:vt.j.de sol.l.qui decé.In tertio habet locú ista lex,in qua dicitur quòd si per eum státú fuerit, quòd sit periculú debitoris.id est,postquá fuerit in mora: vt.j. de verb.oblig.l.cũ filius.& de sol.si mihi alienum.&.j.de vsu.l. sciendú.quod sit tribus concurrentibus:quorum duo per hanc legé ꝓbantur:si dare potuit:vt hic,& infra depositi.l.ii in Asia. §.ii.& interpellat[e] fuit:vt ifra de leg.j. Titiæ textores.§.fi.&.j. de verb.oblig.si ex legati.&.l.nemo.§.j.& se debere sciuit: vt hac.l.dicitur.& hoc est verú quádo res per se periit.vbi aũt debitor occidisset,nó exigitur sciétia.potuit enim ignorare:quia debitori successit:vt infra de verb.oblig.l.si seruum.in prin.

t *Detrimentum.* No.post morá rei periculum ad creditoré non pertinere:vt hic,&.j.ad Trebel.mulier.§.sed enim.& infra de col.bo.si quis.§.fi.& infra depositi.si in Asia.in fi.&.ĩ. ad exhi.l. de eo.§.si post.Nec distinguitur secundú Ioan. vtrum eodem modo periisset penes creditoré,vel non:vt.ĩ.de verb.oblig. cũ filius.§.fi.&.j.de vi & vi ar.l.j.§.rectissimè.&.l.merito.&.j. de leg.j.cum res.in fi.&.l.apud Iulianum.§. ipsius quoque. sed M. distinguebat per.l.supra quod me.cau.l.si cum ex.§.ꝙ si homo. sed ibi in pœna tripli tenebatur tátú.vnde in hoc relęuatur: vt ar.j.de iureiur.l.cú qui.Item pro M.j. depositi.si plures.§. fin. sed dic,speciale est in depósito. Vel dic quòd iustá causam litigandi depositarius habebat.Item pro eo est.ĩ.de rei vin.item si verberatum.

A bili à creditore fure siue prædone,ab alio non:vt instit. de act. §.sic itaque.& respectu possessionis:vt.j. de cõdictio. indebi.l. indebiti.§.sed & si nummi.secundú Lotha.facit enim possessio vt eius respectu detur cõdictio furtiua,cú videatur facere furtú statim ex quo sibi [c] habere destinauit:vt.j.de fur. inficiádo.

c *Immo* in hac.j. respon. quod *requiritur* nihil est,ꝙ tantú possessio condicatur:quia *quod interuenit vtrumque* tunc possessionem non *lis cõtestata* rem cõdiceret,si nó sit *tio.Bar.* dominus: vt.j.de tri.l. ij.hic aute loquitur de * *Malebie legatur in* condictione rei. *l. Causa percepti. post- ea,non ante. Ang. 4. em ẽ. 17.*

m *Condicendi sunt.* cõdictione sine causa: vt C.de condic. ex lege.l. mala.Item furtiua,cum furtum facere incipiat ipsorum fructuum.

n *Nam & si colonus.* bona ratio: quia sicut hic,ita & supra domini præcesit voluntas.

o *Cõdicendi.* quo casu non facit eos suos: immo & furti tenetur: vt.ĩ. de fur. inficiando. §. fin. Accursius.

p *Ex voluntate.* quæ semper adesse videtur nisi probetur abesse:vt j.loco.item quæritur.§. fi.&.C.loc.& con.l. legem.s.propter primam voluntatem.aliás contra:vt infra de fur. qui vas.§.vetare. Ac.

q *Ex voluntate.* cú animo non repetendi:vt hic,&.ĩ.de relig.at si quis.§.potest tamé.

r *Condict possunt.* à furibus,vel malæ fidei possessoribus:vt inst. de re.diui.§.si tamen.& de act.sic itaque.&.ĩ.vsufruc.quemad. caueat.l.fi.&.j.de damno infe.hoc amplius.§.ij.

a Immo solum tenetur de lata, leui, leuissima culpa. Bar.l an. & l.s.

b Reprobatur ꝙ Bar. Bald.Pau. Alc.& Ia. Alc. quæ opinionem Ioan.veriꝝ, quia ea pecunia in mutuũ consensu ex sola recipientis voluntate estimatur posit. proinde ideo hoc statuendũ esse quod su mamo. Z.s. autem B. si sanè Azonis opinione amplectitur.

a *Immo solum tenetur de lata, leui, leuissima culpa. Bar.l an. & l.s.*

b *Reprobatur ꝙ Bar. Bald.Pau. Alc.& Ia. Alc. quæ opinionem Ioan.veriꝝ, quia ea pecunia in mutuũ consensu ex sola recipientis voluntate estimatur posit. proinde ideo hoc statuendũ esse quod su mamo. Z.s. autem B. si sanè Azonis opinione amplectitur.*

c *Creditæ.* id est mutui.

d *Fœnerandi.* id est exeundi de ciuitate.

e *Emptur.* id est mutui.

f *Proficiscendi.* id est exeundi de ciuitate.

g *Periculo.* etiam casus fortuiti secundum Io. b vt ꝓbatur.j. e. rogasti.ibi cm loquitur de casu fortuito:quia dicit,sine culpa. Quod em dicitur.C.de pigne.actio.quæ fortuitis. fallit hic cú gratia accipientis tantùm erat datú.Ité & ibi,vbi tale pactú in initio interuenit.Vel dic secúdú Azo.æquius periculo suo &c. vt.s.de casu fortuito nó teneatur:sed de culpa. nec ob.j.e. rogasti.quia quod ibi dicit,sine culpa,subaudi lata vel leui: leuissima tamé interuenit.& tacit.ĩ.depositi.si quis inficiatus. Acc.

h *Vt venderet.* non sub conditione si venderet prædia: vt supra fuit si emeret.

i *Habebit.* cum distinctione tamen vtrum habeat rem venalé, vel non:vt infra eo.rogasti.in prin. Accursius.

k *Condicti potest.*cõdictione furtiua,& qualibet alia condictione,si res mobilis est,in qua furtú possit cómitti:vt insti.de vsucap.§.quod aute. Item condictione sine causa,etiam ꝓ immo-

B

C

D

verberatum.§.fi.ſed ibi in actione in rẽ,& in eo poſſeſſore qui bo.fi.fuerat à principio:licet non haberet iuſtam cauſam litigãdi:ſed ſi habet iuſtam cauſam,indiſtincte de interitu non tenetur:vt ſupra de rei vindi.l. vtique. hic autem in perſonalibus loquitur,cum dicat dare. Accurſius.

a *In poteſtate*. immo & ſi nó in poteſtate: vt infra de verb. oblig.l. continuus. §. illud. ſed dic, in poteſtate,id eſt in rerum natura. Aliter accipitur.ĩ. de noxa. quoties.§. in poteſtate. Alij ad maiorem cõtumaciam dicunt dici quòd habeat eũ in poteſtate.quod in idẽ recidit. Tertij quòd licet difficultas non noceat vt poſsit reconueniri, & recondemnari: non tamen ſit in mora.

† *Cõcur. & ad idẽ facit text. in l. ſi quis inficiando. ĩ. depoſita. l. qui in alienis. & quod ibi no. infra de regu. iur.*

b *Dolo malo*.nam tunc poſſe præſumeris: vt.ĩ. de noxa.electio.§.item ſi ex.&.§.ſi is.

c *Deberi*. ergo & ſi non intellexit,ſi tamen debuit intelligere, tenetur: quia lata culpa poteſt ei imputari: vt quia credebat ſe nó teneri quia ſcriptura nó interuenit:licet alia lex excuſare eum videatur hoc ipſo quòd non eſt in dolo:vt infra de reg. iur.l.qui ſine dolo. Sed ibi ſubaudi culpa. Et caue tibi:quia hæc lex dicit de effectu moræ quantum ad interitum tantũ. Eſt etiam alius effectus circa fructus rei,in quibus dic quòd ſi petã quod aliquando fuit vel eſt meũ,ex tépore moræ veniũt fructus,aliàs à tépore lit. cõteſtatæ in cõtractibus ſtricti iuris:ſed in bo.fi.ſemp ex tépore moræ: vt infra de vſur.videam[a]. §.ſi actionem.&.§.ſeq.ſed habet & alios effectus,quos plene dicemus.ĩ.de vſur.l.mora.in prin.Ac.

* *Quinimo multas res alienas vocabulo rectius demonſtrari, quam proprius nominibus appellari docuerat Cic. lib.1. offic. & lib.9. epiſt. ad Papirium Petum, Amo verũdiam.*

Certum.] *CASVS*. Hæc.l. reſpicit vltimá partem rubricæ, ſi certũ petatur.dicit ergo quid ſit certum. Certum eſt illud cuius ſpecies eſt certa nobis.& hoc probat per Pedium iuriſconſult.vt ſequitur. Viuianus.

d *Certum eſt*. quia.ĩ.e.l.j. pmiſit interpretationem huius verbi certum, quod fuerat poſitum in rubrica, ſi certũ petatur, dicit hic qualiter accipiatur tam in mutuo,ſicut accipitur i rubrica, quàm alibi vbicúque certum petatur,vt certi condic. vel ſpecialis ex mutuo vel generalis locum habeat.

e *Qualis*. qualis tam ad ſpeciem quàm ad quantitatem referas: ſed quantum ad quantitatem referas tantũ.& in vtroq; adiicias quid:vt vini:ecce quid.optimi,ecce qualitas.x.corbes vini, ecce quantitas:vt.ĩ.de verb.oblig.l.ſtipulationũ.&.l.ſeq.& ita p homine in genere promiſſo,& vino bono etiam quantitate expreſſa pmiſſo,nó agitur certi cõdict. quia bono meli[o] inueniri poteſt:vnde nó eſt certa qualitas:vt.ĩ.de verb.obli. vbi autẽ nó apparet.in fi.ĩ.reſpõ.nec obſtat quòd agitur certi cõdic. ex mutuo dato aliquo ad menſurã etiam nó optimo,vel ad põdus,quia ibi eſt certum,inſpecto eo quod eſt mutuatum:vt.ĩ.e. cum quid. Alij volunt dicere quòd in homine in genere pmiſſo eſt certum quid,cum homo certa ſpecie contineatur:vt.ĩ.de verb.obli.inter ſtipulãtem.§.ſacram.& in vino bono pmiſſo in.x.corbes,eſt certũ quid & quantum,& ideo datur certi condic.licet qualitas ſit incerta in vtroque.& ad factum tãtũ actio ex ſtip. datur:vt.ĩ.de verb.obli.vbi autẽ non apparet.§.qui id. & inſti.de verb.oblig.in prin.Sed prima verior eſt: cum ſit incerta ſtipulatio, niſi ſint ibi omnia ſupradicta: vt.ĩ. de verb. obli.vbi autem non apparet.in prin.

f *Ad vocabulu*. vt ſeruum cæcum vel rubeũ. ſic no. nil referre quid horũ fiat:vt hic,& infra de cõdi. & demon.l. nominatim. & ſupra de rei vin.ſi in rem.§.pen.Sed quandoque intereſt: vt infra ad Treb.quotiẽs.§.fi.&.l.ſeq.& de ſtip.ſer.l.ſi communis ſeruus.& infra de duo.re.l.ſiue.& de leg.j.turpia.§.fi. Vel illud

lùm in poteſtate [a] tua fuerit id nécne:aut dolo malo [b] feceris quo minus eſſet,vel fuerit,nécne:ſed etiã ſi aliqua iuſta † cauſa ſit propter quam intellegere deberes [c] te dare oportere.

Illud eſt certũ,quod apparet quid quale quantúmve ſit.h.d. Primo ponit diſtũ. Secundo probat per auct. etatem.ſ. ſecunda ibi, nam & Pedius.Bal.

VI. PAVLVS libro vicẽſimo octauo ad Edictum.

CErtum eſt, [d] cuius ſpecies vel quantitas quæ in obligatione verſatur, aut nomine ſuo,aut ea demõſtratione quæ nominis vice fungitur,qualis [e] quantáque ſit oſtenditur. Nã & Pedius libro primo de ſtipulationib[o] nihil referre ait, pprio nomine * res appelletur,an digito oſtendatur,an vocabulis [f] quibuſdã demonſtretur:quatenus [g] mutua vice [h] [res [i]]fungãtur, [k] quæ tantũdem præſtent.

Mutuu datio poteſt ſuſpendi in tẽpus cõditionis expreſſa vel tacita.h.d. cum.l. proinde. Et dix ditur,quia primo ponit diſtum in genere. Secundo illud explicat in conditione expreſſa. Tertio in cõditione tacita. ſecunda ibi in.l.proinde.tertia ibi, item ſi legatam.

VII. VLPIANVS libro vicẽſimoſexto ad Edictum.

OMnia quæ inferi ſtipulationibus poſſunt, eadem poſſunt etiã numerationi [l] pecuniæ:& ideo & conditiones.

VIII. POMPONIVS libro ſexto ex Plautio.

PRoinde [m] mutui datio interdũ pẽdet,vt ex poſtfacto confirmetur:veluti ſi dem tibi mutuos nummos, vt ſi cõditio aliqua extiterit,tui fiant, [n] ſiſq; mihi obligatus. Item ſi legatã pecuniam heres crediderit,deinde legatarius eã noluerit ad ſe pertinere: quia heredis ex die aditæ hereditatis vidẽtur [o] nummi fuiſſe: vt credita [p] pecunia peti poſsit. Nam Iulianus ait & traditiones ab herede factas ad id tempus redigi, [q] quo hereditas adita [r] fuerit,cũ repudiatum ſit legatum, [ſ] aut adpoſitum. [t] *

Numeratione.id eſt mutuationi.q.d.ſicut ſtipulatio poteſt fieri in diem,& purè,& ſub cõdi.vt inſtit.de verb.oblig.§.omnis. *l.legit adita* & mutuum.& hoc probat lex.ĩ.proxi.idem & ecõtra: vt ſicut *qu ſitum*, obligatio eſt conditionalis,ita & ſolutio creditoris poteſt fieri *quod rectũ* conditionalis:vt.ĩ.de ſolu.ſub cõditione.ſic.ĩ.de iure do.l.dotis.§.fi.&.l.ſeq. Accurſius.

m *Proinde*. id eſt ergo:& eſt coniunctio illatiua.

n *Tui fiant*. interim.ergo ſunt numerantis,&.ĩ.proxi.caſu ſunt legatarij:cum mortuo teſtatore recta via tranſeat dominiũ in legatarium: [a] vt infra de fur.à Titio.Dicitur autem pendere, ratione ſpei de futuro.ſic ſupra de vſufr.ſi fur.in fi.&.l.ſed & ſi quis ſtipuletur.§.j.& inſt.qui.mo.ius pa.po.ſol.§.ſi ab hoſtib[o].

o *Videntur*. ſed nó fuerunt,niſi fictione iuris,vel ratione ſpei.

p *Vt credita*. ſupple dicendũ eſt,vt credita pecunia poſsit peti.ſ. ab herede,vt eam heres petat. Accurſius.

q *Redigi*.fictione iuris inſpecta:vt ſi repudiet,vel conditio legati deficiat,valeat traditio.ſi verò exiſtat conditio,non valeat traditio.

r *Adita*.vt extunc videatur fuiſſe heredis, & ſic poſtea tradidiſſe vt ſuam.

ſ *Legatum*. ſcilicet in ſpecie:aliud ſi in genere.

t *Adpoſitum*. id eſt defectũ, [b] aliqua cõditione ſub qua relictũ fuerat,deficiente:vel ecõtra id eſt quæſitũ legatario cõditione exiſtẽte.ſic.C.cõmunia de leg.l.vlti.§.fi.& facit ad hoc.ĩ.de re[b] dub.l.quædã ſunt.§.j.&.ĩ.de lega.j.ſeruũ filij.§ j.&.ĩ.de mili.teſta.ſi miles Titio.&.ĩ. ad leg. Aquil.l.quia.&.l. nam ſicut.

Certi cõdictio. *CASVS*. Quid ſit certũ,dictũ eſt.ĩ.l.certũ.hic oſtẽdit qñ detur certi cõdictio.Quandoq; certũ eſt in obligatione:ſiue cõtractus ſit certus,ſiue ĩcertus:dũ tamẽ pura ſit obligatio.Si autẽ ſit in dié,vel ſub cõditione:nõ poteſt agi ante dié,vel cõditioné.[*COMPETIT*.]Supra dixit cẽſi cõdictio. cõpetere ex omni cauſa: hic ſpecificat ſiné ex cauſa legati &c. & pateſcit exẽplo.[*QVONIAM IGITVR*.]Ponit iuriſcõ. cõtinuationé in textu:& ex quo certi cõdictio dat ex omni cõtractu,ponit quoſdã caſus in quib[o] dubitari poteſt an locũ habeat cõdictio.Primus eſt:Mutuaui tibi.x.ſtipulat[o] fui iſta.x. alij reddi.an locũ iſta cõdictio habeat,quæritur.Et rñ.q ſic:neque

a Quando ſpes eſt debitum. Bar.

b Iſta expoſitio non tenetur: ideo dic vt rex. Bal. Alex. & Iaſ.

obſtat ſtipulatio quæ inutilis eſt. Ité ſi mutuaui tibi pupillo tutore auctore,& ſtipulatus ſum tutoris auctoritate. Ité ſi mutuaui, & ſtipulatus ſum mihi reddi ſub impoſsibili cõditione. Ité ſi mutuaui alicui cũ eſſet cõpos mẽtis: & ſtipulatus ſum cũ fuerit furioſus:in omnib⁹ iſtis casib⁹ dabit mihi cõdictio.[*SI NVMNOS.*]Planus eſt.[*DEPOSVI.*]Depoſui apud te.x.rogaſti in b. vt eis vterereris in.c.vſus es nõ in b. quo illorũ tẽporũ agi poſsit cõdictióe certi ex mutuo, quærii. Et reſpõ. q̃ in b.& reddit rationẽ. Retento codẽ caſu, in a. p̃miſi tibi vti in b.vſus es nõ in a, ſed in b.dicit pecunia mutua.& agi poteſt.& hoc dicit lex ſequens. Vi.

Famoſa eſt lex iſta: nec difficilis in tex. ſed bene in glo. & breuiter. h.d. Certi condictio competit ex omni cauſa ex qua certũ petitur, ſiue ex contractu vel quaſi, ſiue ex mal-ficio vel quaſi, vel quomodo vnque.hoc dicit vſque ad. §. quoniam. Et diuiditur in quinque. Primo dicit quod certi condictio competit. Secundo ex qua cauſa competit. Tertio ad quid. Quarto quando. Quinto poni,de hoc plura exempla. Secunda ibi, ex omni. Tertia ibi,licet enim. Quarta ibi, dummodo. Quinta ibi,competit. Barto.

IX. VLPIANVS libro vicenſimoſexto ad Edictum.

CErti condictio[a] competit ex omni cauſa[b] & ex omni obligatione ex qua certum[c] petitur,ſiue ex certo[d] contractu petatur,ſiue ex incerto. Licet enim nobis ex omni contractu certum condicere,dummodo præſens[e] ſit obligatio. Cæterùm ſi in diem ſit vel ſub cõditione obligatio,ante diem vel conditionem non potero agere[f]. Competit hæc actio etiam ex legati[g] cauſa: & ex lege Aquilia[h]. Sed & ex cauſa furtiua per hanc actionem cõdicitur. Sed & ſi ex ſenatuſcõſulto[i] agetur, competit hæc actio,veluti ſi is cui fiduciaria[k] hereditas reſtituta eſt,agere volet. Siue autẽ ſuo nomine quis obligatus ſit, ſiue alieno[l],per hanc actionẽ rectè cõuenitur.

Inutilis ſtipulatio non impedit actionem oriri ex vtili numeratione.hoc dicit. Et diuiditur: quia primo continuat ſe ad præcedentia. Secundo ponit exemplum quando ſtipulatio eſt inutilis ratione eius cui quis ſtipulatur. Tertio quando eſt inutilis ratione perſonæ promittentis. Quarto quando ſtipulatio eſt inutilis ratione conditionis adiecta. Quinto quando ſimiliter eſt inutilis ratione perſonæ promittentis. Secunda ibi, nec mirandus. Tertia ibi,idem erit. Quarta ibi, item quari. Quinta ibi,ſed ſi ei. Bartolus.

Quoniam igitur ex omnibus contractibus hæc certi condictio competit,ſiue re fuerit cõtractus factus, ſiue verbis, ſiue nunquid cũ actione ex empto vel præſcrip.verb.daſ,vel ſimilibus,in quibus ad tradẽdum agitur,non ad dandum: vt.j.de act. emp.l.ex empto.in prin? Rñ.ſic[e] vnde dic,certũ petitur.ſ. dari vel tradi.at vbi factum purum eſt,vt facere foſſam,& ſimilia,habebet locum ex ſtipulatu:vt.j.de ver.obli.vbi autẽ §.qui id quod. ſed cum in actione ex empto intereſſe præſtẽdo liberet : vt.j.de act. emp.l.j.nunquid in hoc idem eſt quando in eius locũ datur? Dic q̃ ſic: vt ar.ff.ſi quis cau.ſi eũ. §.qui iniuriarum.& in nam naturam &c. ſed nunquid in locũ actionis commodati, vel pigneratitiæ, vel ſimilis datur hæc condictio? Rñ.non:quia ibi neque ad dandum neque ad tradendum,quod non fit mecũ daretur,ſed ad mecũ reſtituendum. Ac. *Excepto.* dic certum contractum,in quo cõtinetur certum: incertum,in quo continetur incertum,vt factũ: non vt agatur ad factum,ſed ad intereſſe certificandum per ſententiã iudicis:vt.j.de verb. oblig. l.vbi autem.§.qui id.ex quo facto agitur duobus modis: ad factum præciſe[d],& tunc actione ex ſtipulatu:vt inſtitu.de verb.obli.in prĩc.Ité ad intereſſe:& tunc certi condic. vt ir fra de re iudi. ſi quis ab alio. §. fi. & inſtitu.de verb.oblig.§.pe.quod intereſſe licet ſit incertũ prima facie,tamen per ſubtilitatem iudicis in ſentẽtia fiet certum: vt.C.de ſen.quę pro eo quod intereſſ.l.vnica.§.in aliis.& inſt. de act.§.curare.at ſi ad factũ præciſẽ agitur prius & poſtea, eſt ibi incertitudo:nec obſtat quod hic dicit,certum petitur:quaſi principium ſit conſiderandum : vt tunc ſit certum : quia etiam prius eſt certum ratione ſpei infallibilis.nam debet probari,& cõdemnatio fieri certa ſuper intereſſe:vt.C.de ſen.quæ pro eo quod intereſſ.l.j.Item non ob.ff.ſi quis in ius voca.nõ iertit.ff. quia ibi agitur incerti ad intereſſe:vt ibi dicit, id eſt agit[e] cõdic.certi ad intereſſe,quod eſt incertũ prima facie, certificãdũ tamen poſtea. Alij dicunt,ad intereſſe agi ex ſtipulatu per dictã legẽ,ſi quis in ius voca.& exponunt hic ex certo, id eſt nominato:ſiue ex incerto.i.innominato contractu: dummodo certũ petatur inſpecto principio & fine cauſę.& eſt etiam arg.pro eis ſupra de iuriſdi.om.iudi.l.pe.Accurſius.

a *Reprobatur per B. B. Pan. Alex. Alc. & Inſ.*

b *Expreſſe: ſed bene tacite ſecundũ gradic.*

c *Certum petitur.* quid ſit certũ,habes.ff.e.l.certũ.& ſubaudi hic, ſcilicet dari vt debitum:nõ vt meum: quia tunc vindicatio nõ condictio datur,niſi contra furẽ:vt.ff.vſufru.quẽad.ca.l.ſi.Sed

d *Nihil importat.*

e *Præſens.* id eſt pura.

f *Non potero agere.* propriè & impropriè ponitur verbũ potero.nam ante condi. nullo modo ago:ante diem ago,ſed malè ago:vt.ff. quando dies vſufru.lega.ce.l.j.in.ff.& .j.de verbo.ſignificatione.l.cedere.ſic ſupra de offi.procon.& le.l.ij.in fi.ſic in verbo reddere:vt.C.de fideiuſ.l.ſancimus.

Potero vero. lõ, proprie & impropie potest.

g *Ex legati.* ergo ex quaſi contractu:vt inſtit.de obli. ex quaſi contrac.§.heres.& dic q̃ teſtator legauit rem alienam ſciens. pro ſua enim non datur condictio:quia habet rei vind.vt ſupra de vſufru.quemadmo.cau.l.ſi.& quẽadmodum ſer.amit.ſi partem. §.j.Vel dic quantitatem fuiſſe legatam. Accurſius.

f *Reprobatur per B. & Inſ.*

h *Ex lege Aquilia.* ergo ex malficio.Sed nunquid creſcet per inficiationem? Reſpon. nõ:vt.ff.de peti.here.item venũt.§.cũ prædiximus.arg.contra. ff.ſi quis cau.ſi eum.§. qui iniuriarum. Item nunquid erit temporalis cum redditur loco adilitarium? Reſpon.ſic:vt arg.dicti.§.qui iniuriarum.vt & ff.proxi.no.

i *Senatuſconſulto.* ſcilicet Trebelliano.

k *Fiduciaria.* id eſt fideicommiſſaria. & vult hic fideicommiſſarius agere cõtra debitores hereditarios. Prætor enim ei & in eum decernit vtiles actiones cui hereditas reſtituitur: vt inſti. de fideic.here.§.reſtituta.ſi autẽ non eſſet reſtituta,non poſſet agere,niſi in tribus casibus:vt.C.ad Treb.l.pe.§.fi.

l *Siue alieno.* vt defuncti.q.d.ſiue ſe obligauit, ſiue iure ſucceſſionis teneatur.ſic ponitur ſupra de his qui,not.inſa.l.furti.§.ſi quis alieno. Accurſius.

Continuatim.

a *Coniunctim.* id est verbis interueniente re, vt patet in societate quádoque: vt infra pro socio. l. iiij. in prin. vnde re & verbis non potest contractus fieri. sic infra de act. & obli. l. obligamur. §. iij.

b *Nulla est.* qa alteri stipulari nemo potest: vt insti. de inut. stip. §. si quis alij. & §. si quis alteri. nisi sua interfit: & tũc ipse agit: non ille cui stipulatus est: vt. j. de verb. oblig. liber homo. §. fi. in casibus autẽ & alteri potest qs stipulari, quos no. inst. de inuti. stip. i. d. §. si qs alij.

c *Ex puro posse.* scilicet cõdicere ex prima obligatione. sed videtur prima obligatio per sequẽtem stipulationem nouata: vt. j. de noua. si ita fuero. §. fi. & l. seq. quæ sunt contra. sed distingue, an egerint inter se contrahentes vt ex numeratione actio nó nasceretur: & tunc nulla nascitur: vt. l. contraria. & infra cod. l. non omnis. in princ. aut est in dubio: & tunc si stipulatio sequens valet, nascitur ex numeratione actio: sed fingitur non nata: vt infra de verb. oblig. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. & l. cõtraria. & de act. & oblig. obligationum fere. in fin. si vero non valet, remanet actio prima: vt hic. Si verò stipulatio valet, & nomine vnius est numeratũ, & alterius stipulatum: prævalet numeratio: vt infra de stipu. seru. l. j. §. ij. Item quid si pro parte tenuit, & pro parte nó stipulatio: vt quia mihi & alij sum stipulatus? Respon. pro ea parte quę tenet, fit nouatio: pro alia remanet prima actio ex numeratione, secundum R. vt. j. de vsuris. l. iiij. §. fi. Ité no. hic arg. quòd non vitiatur vtile per inutile. sic. j. de verbo. oblig. l. j. §. pe. Argu. contra supra de arbi. l. parui. §. j. & hæc omnia locum habent hic, & in sequentibus responsis.

Reprobatur, facilè Bart. & Ias.

Vtile cum p inutile vitiatur.

d *Stipulatus.* scilicet quod eidem mutuaueram cum auctoritate tutoris, vt subiicit. ná si stipulat⁹ fui à pupillo quod alius debebat, prior iure nouationis tollitur, & posterior obligatio non potuit sortiri effectum: vt instit. quib. mo. tol. ob. §. præterea. quæ est cõtra. nisi fortè iustam causam pupillus habuit promittendi, quia fortè pecuniam debet ei pro quo spopondit: quo casu datur actio stipulatori in pupillũ, ad instar domini: vt. ĩ. de pac. in personam. §. qui pecuniam.

e *Ex numeratione.* facta interueniente tutore. Ioan.

f *Nulla sit stipulatio.* vt insti. de inuti. stipu. §. si impossibilis. & . j. de act. & obliga. non solum.

g *Mox.* cum iam interdictum est. Ioan.

h *Pupillo.* dic ergo quod in pupillo dixi. ĩ. eo. §. & facit infra de verbo. obliga. is cui.

i *Quoniam.* bene dico supra æquiparari pupillo: quoniam in hoc alij comparatur. Accursius.

k *Velut tuos.* sic dicédo, nomine Titij tibi mutuo: & ei reddes. vnde no. quòd hæc duo pacta, vel primum tantùm plus valet quàm stipulatio etiá incontinenti appositа: vt supra ea. l. §. quoniá. quæ est contra. aliàs quandoque plus valet stipulatio quàm pactũ, etiam incontinenti vtroque appositо: vt. C. de vsur. l. iij. & ĩ. de reli. quòd si locus. &. C. de iure dot. auia. &. j. de ser. expor. l. seruus ea. Vel dic quòd hic nó fuit pactus: sed alieno nomine dedit. Item hoc intellige quando sciebam meos nummos, coniunctim [a]: referendæ sunt nobis quædam species quæ dignum habẽt tractatum an hæc actio ad petitionem eorum sufficiat. Numeraui tibi decẽ, & hæc alij stipulatus sum. nulla [b] est stipulatio. An cõdicere decem per hãc actionem possim, quasi duobus contractibus interueniẽtibus: vno, qui re fact⁹ est, id est numeratione: alio qui verbis, id est inutiliter: quoniá alij stipulari non potui? Et puto posse [c]. Idẽ erit si à pupillo fuero sine tutoris auctoritate stipulatus [d], cui tutore auctore credidi. Nam & tunc manebit mihi condictio ex numeratione [e]. Idem quæri potest & si quod tibi numeraui, sub impossibili conditione stipuler. Cum enim nulla sit stipulatio [f], manebit condictio. Sed & si ei numerauero cui postea bonis interdictum est, mox [g] ab eo stipuler, puto pupillo [h] eum comparandum: quoniam [i] & stipulando sibi adquirit.

Numerando pecuniam nostram nomine absentis & ignorantis, ei quærimus actionẽ hoc dicit. Diuiditur: quia primo ponit dictum. Secundo probat illud per auctoritatem Iuliani. Tertio probat illud per argumentum à communiter accidentibus. Secunda ibi, Iulianus. Tertia ibi, cum quotidie. B.

Si nummos meos tuo nomine dedero velut tuos [k] absente & ignorante, Aristo scribit adquiri tibi condictionem. Iulianus quoque de hoc interrogatus libro decimo scribit, veram esse Aristonis sententiam: nec dubitari quin si meam pecuniam tuo nomine voluntate [l] tua dedero, tibi adquiratur obligatio: cum quotidie [m] †crediturі pecuniam mutuã ab alio poscamus, vt nostro nomine creditor * numeret futuro debitori nostro.

Pecunia debita ex causa depositi, potest conuerti in causam mutui ex sola voluntate deponẽtis & depositarij absque eo quod de loco moueatur vel tangatur. & si fuit deposita, vt depositarius eo vtatur si volet, non prius fit mutuum, quàm moueatur per depositarium. Hoc dicit cum. l. sequen.

Depositi [a] apud te decẽ: postea permisi tibi vti. Nerua, Proculus, etiam antequam moueãtur, condicere quasi mutua tibi hæc posse aiunt: & est verum: vt & Marcello videtur. animo enim cœpit possidere. [o] ergo transit periculum ad eum qui mutuum rogauit: & poterit ei [p] condici [q].

1. Idem libro secundo ad Edictum.

QVod si ab initio cum deponerem, vti tibi, si voles, permisero, creditam non esse antequam mota [r] sit: vt tunc breui manu quasi à te numerata pecunia condictio tibi quæratur: vt infra eo. singularia. nam si errarem, dominium non transferrẽ: vnde nó esset mutuũ: vt. j. de acquiren. re. do. si procurator. & de códic. cau. da. l. iij. §. subtilius. Sed quid si nomine tuo mutuo, & incótinẽti stipulor illud mihi reddi? Videtur nouari prior obligatio: vt infra de noua. l. cum enim. Vel dic quòd ibi loquitur cũ suo nomine numerat, & sibi stipulatur: hic quando alieno nomine numerauit. vnde actioné quæsitam non potuit tibi incontinẽti auferre: vt supra de procur. l. procurator totorũ. &. l. mã dato. Econtra quid si mutuam pecuniã meo nomine dedero, & incótinenti reddi alij paciscor eandem? Respó. hic non videtur loqui nisi cum ipsa numeratio fit alterius nomine, & tanquam nummi sint eius cuius nomine numerat. sic enim dicit, velut tuos: & ita. C. per quas perso. no. acquir. l. fi. sic ergo numeratio ex mutui causa vindicat sibi hanc prærogatiuá: vt. ĩ. eo. singularia. non stipulatio, vel pactum incontinenti factum: vt. ĩ. ea. l. §. quoniam. Vel dic plus operari pactum quàm stipulationem: quia pactum suis & mutui viribus nititur: stipulatio suis tantum. Accursius.

†*Scribentes hic colligũt quod præcedit argumẽtũ à solutio. & ad hoc facit & cõtra. l. 2. §. merito. infra ne quid in lo. pu. & in l. sufficit. infra de ritu nu. l. cõti. C. de indi. tex. in. s. t. de cler. ãb ref. extra.*

*Flo. creditur, * meos & futuros &c.*

l *Voluntate.* subaudi, maxime. nam etiam me ignorante hoc facere posses: vt. j. proxi. Sed quid si te ignoráte tuo nomine mutuo, & ratũ non habeas? Respon. mihi vtilis datur: vt. C. eod. si absentis. Accursius.

m *Quotidie.* id est frequenter. vnde nota propter frequentiam aliquid cõcedi. similis ratio est infra de preca. l. certe. in fine. & l. sequen. Accursius.

n *Deposui.* tibi roganti, volentíque vti. Ioan.

o *Possidet.* vnde ciuiliter possidet, & possessioné tenet cõporalem: & ita dominiũ est translatum etiam sine traditione: vt insti. de re. di. §. interdum. vnde potest condici. Sed cõtra, quia solo animo nemo incipit possidere: vt. j. de acquiré. posſ. l. quéadmodũ. Sol. hic [b] erat res i cõspectu: vt. j. de acquiré. pos. qđ meo. §. si per véditorẽ. &. ĩ. de rei vin. l. eius. &. l. hæc si. nec ob. quod dicitur in. d. §. instit. de re. diui. quia ibi nó ex solo cõtractu habet dominium emptor: sed ita demũ si apprehendat, & véditor patiatur esse apud emptorẽ: vt. j. de acquir. re. do. qua ratióe. §. interdũ. vel dic esse speciale hic: vbi licet non sit in conspectu, acquiritur tamen dominium: vt infra eo. l. singularia.

b Dic quòd nõ requiritur quod sit in cõspectu: sed quod teneat: & habeat domini volũtatem. Bar. Alex. & Ia.

p *Ei.* id est ab eo. Accursius.

q *Condici.* scilicet certi condictione generali & speciali.

r QVod si ab initio. *Mota.* cur non est mutua statim cum habuit voluntatem vel propositum vtendi, & mutuum habendi? Respon. quia dictum erat in depositione, si voles: quod verbum nimis est extẽsiuum. licet enim semel velit, tamen potest mutare [c] propositũ antequá mouear: & sic plerũque esset mutuũ, & desineret. Aliud in verbo, si voluerit: vt infra de ver. obli. si quis stipulatus. & secundum hoc, verbũ hic positum, si voles, exponitur id est si volunrarie vsus fueris. fic. ĩ. de re. diui. l. fi. Et erit differentia inter hunc & superiorem casum: quia hic secuta fuit voluntas vtendi voluntatem dantis: ibi autem præcessit. Alij autem faciunt differẽtiam tantum in verbo;

c Immo nõ potest mutare: quia quãdo electio trahit secũ executionẽ, non admittitur varietio. P. Fulo. & Ia.

ſi voles: vt ſiue à principio, ſiue poſtea dicatur, habeat locũ hæc lex. ſecus ſi hoc verbum non apponitur: quod nihil eſt. Accur.

a *Debitum iri.* i. mutuum fieri, quia nõ eſt certum an vtatur &c.

Rog. ſi me.] CASVS. Eram amicus tuus. trãſactis nundinis venisti ad me, & dixiſti: certe male negotiat⁹ ſum i his nũdinis: & ideo non poſſum ſatisfacere creditoribus. rogo igitur te, vt mihi cẽtũ ſcuta mutuo des. Ego reſpondi tibi: vt ſis debitum iri, quatenus ſa qua tu es: quia etiam malas nundinas habui, & pecunia careo: tamẽ ne credas me tibi nolle ſubuenire, habeo hic ſcutellam, vel ſcyphum. cętera dic vt in tex. [*SI FVGITIVVS.*] Tria dicit. Et primum, quòd ſeruus cui conceſſa eſt peculij adminiſtratio, mutuans pecuniam facit eam accipientis: & contrahitur obligatio. Secundum eſt: ſi ſeruus fugitiuus, vel non fugitiuus, mutuet pecuniam contra domini voluntatẽ, non contrahit obligationẽ. vnde nummos vindicare poſſum, ſi extent, vel ſi dolo factum fuerit quo minus extarẽt. Tertium eſt, quòd ſi pecunia mutuata aliquo prę dictorum caſuum conſumpta fuit: condictione tenebitur, qui mutuum recepit. Viuia.

b *Lancem.* id eſt argẽteam ſcutellam.

c *Si vendideris.* & nummos mutuos acceperis: aliàs [a] erit actio ex innominato cõtractu, do vt facias: vt. j. de præſcrip. verb. rogaſti. in prin. Accurſius.

d *Factam.* immo non ideo magis eſt mutua: vt infra man. l. qui negotium. §. his argumentum. quæ eſt contra: prout eſt ibi in litera, nihilo magis. Sed ibi dederam argentum vendendum, vt recepta inde pecunia mihi afferatur, & ita poſtea ſibi daré ex pecunia ſecundum arbitrium meum, hic non: ſed vt ſtatim eſſet mutua pecunia ex pretio recepta.

e *Culpa.* lata, leui, vel leuiſſima. Vel dic vt ſupra eo. ſi quis nec cauſam. ſecundum Ioan. vel leuiſſima hic fuit ſecundum Azo.

f *Perierit.* quia vtriuſque gratia contractus interceſſit: vt infra commoda. l. ſi vt certo. §. nunc videndum. Accurſius.

g *Alij.* qui non debet habere pecuniam mutuam, vt ſtationario.

h *Credidi.* & hoc cum tu me dominum rogaſti. ſi vero ego te rogaſſem, indiſtincte meum eſſet periculum: vt infra de præſcri. verb. l. ſi gratuitam. §. j.

i *Condici non poſſe.* & eſt ratio, quia quod eſt ſupra. x. nec tanquam vſura peti poteſt: quia ſine ſtipulatione non debetur: vt C. de vſur. l. quamuis. nec vt mutuum, quia ſupra. x. de ſuo nihil eſt vlterius factum: vt ſupra de pac. ſi tibi. x. & C. de non nu. pec. cum vltra. nec vt donatio: quia ex donatione olim non agebatur, niſi interueniret ſtipulatio. hodie contra: vt. C. de donatio. ſi quis argentum. §. penul. ſed cum hoc pactum fuerit incontinenti appoſitum, nonne nouam actionem parit, & veterem informat? Reſpon. hic non, odio vſurarum. Sed pone factum, puta ſcribi librum, deueniſſe in pactum? Reſpon. nec tunc dabitur actio: quia in fraudem vſurarum videtur adiectum: nec diſtinguitur conſueuerit fœnerari, vel non. habet enim locũ hæc diſtinctio in aliis contractibus, non in mutuo: vt infra de vſur. qui ſemiſſes. §. fi. præterea decre. dicit: Quicquid accedit ſorti, vſura eſt. Accurſius.

k *Si fugitiuus.* dic quis ſit fugitiuus, vt infra de ædi. edic. quis ſit. j. reſpon. Accurſius.

l *Credendo.* fugiens enim ſeruus ſtatim amittit liberam adminiſtrationem: vt infra de pecu. l. libera. Accurſius.

m *Diſſimat.* ſcilicet poſſideri ab emptore.

n *Conſumpſiſti.* tu qui accepiſti mutuũ à furioſo.

o *Poterunt.* vtpote reconciliato mutuo conſumptione: vt infra. l. proxi. & facit ad hunc §. infra de act. & oblig. ſerui. in fi. j. reſpon. &. j. de ſol. fugitiuus. Accurſius.

SI à furioſo.] CASVS. Accepi pecuniã mutuam ab aliquo furioſo, quem credebam eſſe ſanæ mentis ab initio. nõ cõtrahitur mutuum: & ea pecunia conſumpta reconciliatur mutuum, & acquiritur condictio furioſo. [*ITEM.*] Mutuaui pecuniam ſeruo alicuius: cœpi ego mutuator furere: ſeruus in rem domini vertit: creditori acquiritur condictio: & hoc cum pecuniam meam mutuaui. idem eſt ſi alienam. Idem eſt in fure, quòd ſi pecuniam ſubreptam mutuauit alteri, & conſumpta eſt pecunia, mutuum reconciliatur. hoc dicit. l. ſequens vſque ad. §. ſi alienos. qui planus eſt. [*SI SERVVS.*] Si ſeruus communis det mutuo. x. alicui, cuilibet domino competit condictio in quinque, & probat hoc per ſimile ibi, nam & ſi ſur nummos. Viuianus.

p *Condictionem.* quæritur an hæc condictio ex conſumptione naſcatur, an ex numeratione? videtur quòd ex numeratione: vt infra de fideiuſſ. ſi quis pro eo. §. ſi nummos. vbi dicitur, in omnem enim cauſam acceptus videtur, quæ ex ea numeratione naſci poteſt. Contra videtur quòd non ex numeratione: quia numerationem pecuniæ non præceſſit conſenſus. furioſus enim erat. ſi ergo non daretur ex contractu, multo minus ex quaſi contractu, vel maleficio, vel quaſi: ergo nullo modo datur. Item ex conſumptione non datur: quia non eſt modus connumeratus in iure, vt quis obligetur, niſi præcedat conſenſus: vt infra eod. non omnis. in princ. & in. §. ſi pupillus. Item nec poteſt dici furioſum videri conſentire: quia ad ſuum commodum ſpectat quod agitur: quia hic expreſſus ſeu verus, id eſt non tacitus conſenſus eſt neceſſarius: vt in locato: vt infra loca. l. qui ad certum. Ioan. reſpon. dari vtilem, ſcilicet ſpecialem ex mutuo, ſcilicet furioſo: cui prædictis rationibus conſentire non valeo. dicam ergo condictionem ſine cauſa, vel certi generalem dari: vt infra eod. ſi & me. ſecundum Azo.

q *Adquiri.* propter conſumptionem.

r *Nam ex quibus.* à ſimili. & eſt exemplum ſupra eo. l. certi condictio. §. ſi nummos. Accurſius.

s *Cauſis.* vt infra de actio. & oblig. ſi à furioſo. & inſtitu. de here. ab inteſta. §. ſinautem.

t *Ignorantibus.* vt ſi mutuo pecuniam alienam quæ ignorante me conſumitur. Accur.

Aliquin.

* *Vide in hunc locum Anto. Aug. lib. 2. cap. 2.* — * *Quia non ex conſenſu, ſed ex re deſcendit hæc actio.* — * *Cuiusmodi ſi pupilli de ſolut.* — * *ſine cauſa l. 1. & 2. de condic. ſine cauſa. & l. 2. j. ſoc.*

[a] *Id eſt, ſi nõ ſit vtendi potiũ: ex mente Bart.*

Licet ab initio non transferatur dominium, tamen conſumptione ſecuta reconciliatur mutuum: & tunc quæritur cerci condictio numeranti ſine ſeruerit, ſine ignorauerit conſumptionem. hoc dicit. Alexand. de Imo.

Seruus mutuans pecuniam domini voluntate, adquirit certi condictionem domino, ſi autem contra voluntatem domini pecuniam credat, non facit eam accipientis: ſed extans vindicatur, aut pro dolo malo conſumpta agitur ad exhibendum: & bona fide conſumpta condicitur. l. d. Alexã. de Imo.

Pecunia redacta ex venditione rei meæ de partium voluntate, ſtatim conuertitur in cauſam mutui: & periculum rei traditæ ad vendendum, vt pretio quo vtatur, perinet ad tradentem ſi eam venalẽ habebat: aliàs ad recipientem. Alexan.

XI. IDEM libro vicenſimoſexto ad Edictum.

ROgaſti me vt tibi pecuniã crederem: ego cum nõ haberem, lancem [b] tibi dedi, vel maſſam auri, vt eam venderes, & nummis vtereris. ſi vendideris [c], puto mutuam pecuniam factam [d]. Quòd ſi lancem vel maſſam ſine tua culpa [e] perdideris prius quàm venderes, vtrum mihi an tibi perierit [f], quæſtionis eſt. Mihi videtur Neruæ diſtinctio veriſsima, exiſtimantis multum intereſſe, venalem habui hanc lancem vel maſſam, nécne: vt ſi venalem habui, mihi perierit: quemadmodum ſi alij [g] dediſſem vẽdendam. Quòd ſi non fui propoſito hoc, vt venderem, ſed hæc cauſa fuit vendendi, vt tu vtereris, tibi eam periſſe: & maximè ſi ſine vſuris credidi [h].

Si tibi dedero decem ſic, vt nouem debeas, Proculus ait, & recte, non amplius te ipſo iure debere, quàm nouem. Sed ſi dedero vt vndecim debeas, putat Proculus amplius quàm decem condici [i] non poſſe. [l]

Si fugitiuus pecuniam mutuam credat, non facit eam accipientis: ſed extans vindicatur, aut pro dolo malo conſumpta agitur ad exhibendum: & bona fide conſumpta condicitur. l. d. Alexã. de Imo.

Si fugitiuus [k] ſeruus nummos tibi crediderit, an condicere tibi dominus poſsit, quæritur. Et quidem ſi ſeruus meus, cui cõceſſa eſt peculij adminiſtratio, crediderit tibi, erit mutua. Fugitiuus autem vel alius ſeruus contra voluntatem domini credendo [l], non facit accipientis. Quid ergo? Vindicari nummi poſſunt, ſi extãt: aut ſi dolo malo deſinant [m] poſsideri, ad exhibendum agi. quòd ſi ſine dolo malo conſumpſiſti [n], condici tibi poterunt. [o]

XII. POMPONIVS libro ſexto ex Plautio.

SI à furioſo, [*] cum eum compotem mentis eſſe putares, pecuniam quaſi mutuam acceperis, eáque in rem tuam verſa fuerit, condictionem [p] furioſo adquiri [q] Iulianus ait. Nam ex quibus [r] cauſis [s] ignorantibus [t]

a *Adquiri.* ratione conſumptionis magis, quàm conſenſus: vt hic, & infra eo. l. non omnis. §. ſi pupillus. & infra de fideiuſſ. ſi quis pro eo. §. ſi nummos. & intra de iure dot. pater filiæ.

b *Posse.* condic. cer. ex mutuo de in rem verſo.

c *Nam & ſi fur. Condictio.* ipſi furi. Ioan.

Nam & ſi fur nummos tibi credendi animo dedit, accipientis non facit: ſed cõſumptis eis naſcitur condictio [c]. Vnde Papinianus libro octauo quæſtionum ait, ſi alienos nummos tibi mutuos [d] dedi [e], nõ antè mihi teneris quàm eos conſumpſeris. quòd ſi per partes eos conſumpſeris [f], an per partes tibi condicam, quærit. Et ait condicturum, ſi [g] admonitus alienos nummos fuiſſe [h], ideo per partem condico, quia nõdum [i] totos conſumptos cõpereram. [k]

Ex mutuo facto per ſeruum, quæritur a filio domini pro dominicis partibus: & ſi communis pecunia mutuatur, constituitur mutuum pro parte quæ eſt mutuãtis: & cõmodum eius dicitur pars nummorum pro mutuo, & non per ſingula corpora. Alexan. de Imo.

Si ſeruus communis [l] decẽ [m] crediderit, puto, ſiue adminiſtratio ſeruo conceſſa [n] eſt, ſiue non, & conſumantur nummi, quinum [o] competere actionẽ. Nam & ſi communes [p] tibi nũmos credidero centum, poſſe me quinquaginta condicere, libro octauo quæſtionum Papinianus ſcribit, etiam ſi ſingula corpora communia fuerint [q].

Conſumptio pecuniæ tantũ operatur, quãtum tranſlatio dominij à principio: & ideo ſi tranſlato dominio non fuiſſet ortа obligatio, ſed exceptio: ſimiliter ex conſumptione pecuniæ non naſcitur obligatio: ſed extinguitur. hoc dicit. Alex. an. de Imo.

XIIII. IDEM libro vicenſimo nono ad Edictum.

Si filius familias * contra ſenatuſconſultum [r] mutuatus pecuniã [s] ſoluerit, patri nummos vindicãti nulla exceptio [t] obiicietur. Sed ſi fuerint conſumpti à creditore nũmi, Marcellus ait ceſſare cõdictionẽ [u]: quoniã totiens [x] condictio datur, quotiens ex ea cauſa numerati ſunt, ex qua actio eſſe potuiſſet ſi dominium ad accipientem tranſiſſet. in propoſito autem non ita ſunt hæc, vt ex qua cauſa facta ſolutio ſit, ſtatim dominio tráſlato obliget ſibi accipiẽtem: ſed in hoc caſu ſe liberat: & ita ſecus hic: & ſecus ibi. an autem ipſe filius eam per iuris errorem ſic ſolutam condicere poſſit? & dicitur quòd non. Viuianus.

* *Ex tit. ad ſenatuſcõ. Maced. Commune. l.* mutuat pecuniam, vt ſi *ſed & ſi. §.* ſua ſit, ſtatim dominio *ſi ab alio.* *pro explicatione eiuſdem caſus ſe liberat: nomia. ea.*

d *Nd Mucios.* propoſito, vel deſtinatiõe. nam vere nõ fiebat ſtatim mutuum.

e *Dedi.* ſcilicet ego, nõ fur: vt differat à præcedenti caſu. Accur.

f *Conſumpſeris.* ſed tunc ſi propter conſumptionẽ: vt dixi ſupra. l. proxi. Sed quid ſi alienam pecuniam, quam dedi mutuo, ſtipulatus ſum mihi reddi: & dominus ſuam pecuniam vindicet antequam conſumpta ſit: an tenebitur mihi ille cui eam numeraui? videtur quòd doli exceptio obſtet mihi creditori: vtpote cum debitor eam domino teneatur reſtituere: propter quod generaſ creditori præiudicium. vnde illa ſine culpa amiſſa per debitorem non tenetur: vt infra de ſtipula. ſer. l. j. §. ij. Item quid ſi dedi pecuniam alienam, neq; vult eam conſumere: qualiter à me conuenietur? videtur quòd non certi cõdictione ex mutuo: argu. infra eo. l. non omnis. §. & cum pecunia. Item & condictio ſine cauſa non datur: quia ex cauſa eſt apud eum, quæ non eſt finita: nec datur reſpectu poſſeſſionis, quia ad certæ pecuniæ poſſeſſionẽ non eſt aſtrictus. magis videtur verum vt teneatur quaſi conſumpta pecunia: quia per eũ ſit ne cõſumat: vt. j. de condit. & demon. l. iure ciuili. Si vero bona fide hoc faciat, vt quia eſt ei denuntiatum à domino ne conſumat: ſecus eſt, vt hic ſubiicit.

g *Si.* id eſt quia admonitus.

h *Fuiſſe.* & ſi non conſumpſiſti omnes. Accurſius.

i *Nondum.* dupliciter litera eſt hic, cũ vel, & ſine vel. & ſi non habes vel, eſt vnus caſus. ſ. ſi mutuaui tibi pecuniã alienã, puta. x. cõſumpſiſti. v. alia. v. non cõſumpſiſti. ego parte cõſumptã petere potero. Sed quare totũ non condicam? Rñ. quia pars tãtum eſt conſumpta, non auté fuerunt cõſumpta tota. x. quia fuit admonitus ne conſumeret. Literã autem ſic expone ibi, & ait condicturum: ideo ppartes condico, quia nondum totos conſumptos cõpererã. ſed quare non erãt omnes conſumpti? ſi, id eſt quia, ſubaudi fuit admonitus alienos nummos fuiſſe. Si auté habes vel, ſunt duo caſus. Primus, mutuaui tibi pecuniã alienã, puta. x. conſumpſiſti. v. & alia. v. habes. nunquid partem repetã? Certe ſic. ſed quare parte condico? ideo certe, quia fuiſti admonitus alienos nũmos fuiſſe. Secundus caſus eſt, quia ſi non fuit admonitus, non tenetur niſi pro parte: quia non erãt omnes cõſumpti. Literam autem ſic expone, & ait condicturum, ideo per parte condico, ſi, id eſt quia admonitus ſcilicet fuit alienos nũmos fuiſſe: vel quia nondum totos compererã conſumptos, ſubaudi etiam non admonitus. Accurſius.

k *Compereram.* ſupple quia non conſumpſit omnes: ſed in parte etiam non admonitus. Accurſius.

l *Si ſeruus communis.* æqualibus partibus.

m *Decem.* quæ erant communia dominorum æqualiter.

n *Conceſſa.* & tunc ſtatim datur actio, licet nummi conſumantur: vt ſupra eo. l. rogaſti. §. fina.

o *In quinam.* id eſt quinque & quinque: aliàs quinque.

p *Communes.* mihi & tibi. ſi autem mihi, & alij, omnes condicã poſt conſumptionem: niſi & ſuo nomine dedi.

q *Communia fuerint.* vnde mero iure nec vnum nummum niſi pro parte cõdicere poteſt: ſed propter vtilitatem & difficilem diſcretionem eſt receptũ vt condicat rem communem inſolidum pro dimidia parte, id eſt quinquaginta: vt ar. ff. de vſufr. l. vſufructuarium venari. in fin. ſecundum Ioã. & ad hoc. j. de leg. j. cum pater. in princ. & infra pro ſoc. ſi Titius. & j. de condi. inde. l. ſi pœnæ. §. ſi. Accurſius.

r *Senatuſconſultum.* vt infra ad Macedo. l. j.

s *Pecuniam.* ſcilicet ptinentem ad patrem, & non de caſtrenſi vel quaſi peculio ſolutam: vt infra ad Mace. l. j. in ſi. & l. ij. ſed profectitiam ſoluit, vel patris, vel etiã aduentitiam: vt. C. de bo. quæ libe. l. fin. §. penult.

t *Exceptio.* ſed nõne eſt odioſa exceptio filio & patri competenter ergo ob. vt infra de condic. indebi. qui exceptionem? Rñ. illud quando filius ageret etiam heres patris cõdic. indebi. qui non poteſt, etiam ſi ſit heres: vt infra de condic. indebi. l. ſi non ſortem. §. ſi filius. hic pater agit rei vind.

u *Condictionem.* immo videtur cõpetere: vt. j. ad Mace. ſed & ſi. §. ſi ab alio. in ſi. §. quę eſt cõtra. Sol. ſecundũ Ir. ſi vult ex ſua perſona pater condicere, poteſt: vt ibi. ſi ex filij, non poteſt: vt hic. ſed ſecundũ Io. dic ꝙ ſi extat, vindicat pater. ſi conſumpta eſt mala fide, & vt furtiua, quia ſciebat quod erat patris, tũc cõdicet, vt ibi. ſi bona fide, non condicit: vt hic. & etiã rei vind. tenetur, quãdo mala fide conſumpſit, quaſi lata culpa deſiit poſſidere, vel dolo: vt ſupra de rei vindi. ſi culpa. & l. qui reſtituere. Alij diſtinguũt: aut nomine patris fuit facta ſolutio: & tunc repetit pater, cũ ipſe non tenebatur etiã de peculio: vt. C. ad Mace. ſi filius. aut filij, & tunc non. argu. ad hanc diſtinctionem infra de conſtit. pe. l. j. in ſi. & l. ij.

x *Quoniam totiens.* ſcilicet demum. & quod dicit, condictio datur, ſcilicet ex conſumptione pecuniæ. Et no. hic quatuor proportionalia: & prima duo ſunt paria, vt quotiẽs ex ea cauſa numerati ſunt, ex qua dominio trãſlato ſtatim naſcit actio, vt crediti id eſt mutuati, & ſoluti ſi debiti, & locati, quãdo locatione dominiũ tranſit: vt infra loca. l. in naue. item ex eadem cauſa facta ſolutione, id eſt numeratione, dominio ſtatim non tranſlato reconciliatur obligatio ex conſumptione. nam tantũ facit conſumptio, quantum dominij tranſlatio: vt hic, & ſupra eo. nã & ſi fur. ij. reſpon. Alia duo quæ ſumuntur ex eo quòd dicit, in propoſito autem non ita ſunt hæc, vt ex qua cauſa facta ſo-

lutione,& dominio ſtatim tranſlato non naſcitur actio,ſed cõ- A
petit liberatio,vt ſoluta pecunia caſtrẽſi vel quaſi ab hoc filio,
vel etiã ab alio,ad hoc ipſum vt creditori ſoluat ſibi data:vt
infra ad Mace.ſed & ſi.§.ſi ab alio.ex eadẽ cauſa facta ſolutione,
& dominio non tranſlato,p conſumptionẽ non reconciliatur
obligatio patris: immo
mortificatur quæ erat.
od ergo dicit, in poſito autem nõ eſſet,ſubaudi ita.nam ſi eſſet dominus factus ipſa ſolutione,creditor nõ tenẽi reddere:vt ſi de caſtrenſi vel quaſi ſolutũ eſſet:vt modo diximus.

a *Denique.* pro certe.

b *Per errorem.* ſcilicet iuris:vt quia Macedoniani beneficiũ ignoruit filius. Si autem in facto,vt credens ſe ex alia cauſa quàm mutui teneri,repetit. vt enim promiſſio ſibi non noceret errore facti interueniente:vt infra ad Maced.l.fin. ita eodem errore facta ſolutio nõ nocet: vt. C. ad le.Fal. error.ſed Pla. de errore vtroque intelligebat id quod hic dicit.*

* *Ex tit. mãdat. vel de.l.qui negot.ge.ti.*

* *Cuius ſententiam hic amplectitur Ad.Iuſt.*

b *Errorem.* non ſolum ex certa ſcientia:vt.ſ.

c *Sciens.* id eſt conſumpti quo ad patrem: ſed quo ad filium,etiam non conſumpti.

* *Verbum hoc diligenter expẽſum examina ſeu primum initiũ ex.d.l. qui negotia.eo.tit. mãda.*

d *Repetitionẽ.* ſiue ſoluat pecuniam caſtrenſem vel quaſi filiusfam. adhuc,ſiue factus ſui iuris quandocũque.Ac.

Singularia quædam.] CASVS. Dicit ꝙ quædam ſpecialia obſeruãtur in pecunia credita,quæ in aliis creditis non obſeruantur:quæ licet multa ſint, non oſtendit niſi vnum:vt petebas à me mutuam pecuniam:dixi debitori meo vt tibi ſolueret. tenebaris mihi ex mutuo, etſi nummi nunquam mei fuerũt.Item debebas mihi.x.ex cauſa cõmodati,vel alia ſimili cauſa. conuenit inter me & te vt deberes ex cauſa mutui ea habere. mutuum erit: & tamen nil mutuaui. Viuianus.

e *Singularia quædam.* id eſt quædam ſpecialia ſeruantur in cauſa pecuniæ creditæ,quæ nõ ſeruantur in aliis cõtractibus. Sunt autem octo ſpecialia:& duo ponit hæc lex. Eſt tertium, ꝙ familiarius pecunia conſumitur,vt ſola immixtione: vt infra de ſolu. ſi nummi.Itẽ pecunia ex bonis debita, parte quamlibet reſpicit facultatum:quod nõ eſt in ſpeciebus:vt infra ad Trebel. deducta.§.nummis.& de leg.ij.cum pater.in prin.& ad idẽ ſupra de iudi.ſi fideicõmiſſum.§.tractatũ.Item vt ſola ſcriptura tutor ex hac cauſa ſe faciat pupilli debitorẽ,& econtra ſi eſt creditor, ſibi ſoluat:vt.j.de admi.tu.quotiens.§.non tantum. &.§. ſicut. viti. &.j. de auct.tu. l.v. Item vt facile per pactum alteri actio quæratur,dummodo nomine ſuo cõtrahamus:vt.C.per quas perſo.no.adquiri.l.fi.& ſupra eo.certi condictio.§.ſi nummos.Item aliud,ꝙ ex nummis mutuatis pars cõdicatur, licet omnia corpora fuerint communia: vt.ſ.eo.nam & ſi.§.fin. Item aliud, vt vſuræ peti nõ poſſint,niſi ſtipulatio interceſſerit:vt.C.de vſur.l. quamuis.poſſet etiã ſtrictè intelligi, vt cum natura mutui ſit vt de meo tuum fiat,hoc tamen fallit in duobus caſibus. Sed ſecũdũ primã creditã large pro omni credito dicit. *ADDITIO.* Iſta glo.nõ eſt Accurſij,ſed additio Seruotii:& ponit veram lecturam,ſecundum communiter ſcribentes hic.

* *Immo nõ niſi vnum: ſed ſunt duo exẽpla ipſius. Alex. & Ieſ.*

b *Immo ex qualitate actus, dũmodo tamẽ bona fide & nõ clam fiat, ſecundũ Iaſ.*

c *Immotta habet locũ in aliis rebus mutuabilibꝰ ſecũdũ Fu. Al. Io.& Iaſ. vide Bart.*

f *Creditam.* id eſt mutuatam. & largo modo accipe pecuniam: vt ſupra eo.l.ij.§.item.& hoc prout ad exẽpla quæ ſunt in lege, referturſed prout ad gl.ordinariam,creditã large ponitur pro omni credito.

to autem nõ eſſet. Denique a per errorem b ſoluti c cõtra ſenatuſconſultum crediti, magis eſt ceſſare repetitionem. d

In mutuo ſunt quædam ſingularia contra regulas mutui ſcilicet quod inbẽdo debitorem tibi ſoluere, vel debitũ à te ex tua cauſa,in cauſam mutui conuertendo, mutuum contrahitur,licet vere non ſit de meo tuũ. hoc dicit. Diuiditur in tres partes. Primo ponit vnum dictum generale. Secundo illud exemplificat in duobus perſonis. Tertio illud exẽplificat in vna & eadem perſona. Secũda ibi,nã & ſi tibi. Tertia ibi, quod igitur. Bartolus.

XV. IDEM libro trigeſimo-primo ad Edictum.

SIngularia * quædam e recepta ſunt circa pecuniã creditam. f nam ſi tibi debitorem meum iuſſero dare pecuniam, obligaris mihi, quamuis meos nũmos non acceperis. g Quod igitur in duabus perſonis recipitur,hoc & in eadem perſona h recipiendum eſt:vt cũ ex cauſa mandati pecuniam mihi debeas,& cõueneꝛit *vt crediti i nomine eam retineas, videatur mihi data pecunia, & à me ad te profecta. k

Pecuniam meam alteri debitam poſſum mutare ſed alienam non ſine domini voluntate.hoc dicit.duo ponit,vt patet in ſummario.Secunda ibi,quod ſi. Bartolus.

g *Non acceperis.* ſcilicet vere:ideoq; mutuum proprie non eſt, interpretatiue tamen erat mutuũ:vt infra proxi.reſpõ. ſed hoc nõ videtur eſſe ſpeciale in pecunia,cum & idẽ videatur in aliis caſibus:vt infra de do.inter vi.& vxo.l.iij.§.ſi. & infra de fur.l. falſus.in prin.quæ ſunt contra.Sol.ibi erãt res præſentes:vt infra de fur.l.falſus.§.ſed ſiis. & infra de ſolu.qui x.& ſupra de rei vindi. l.eius rei. in fi. &.l. ſequenti.hic autẽ ſiue præſens,ſiue non.

h *Fuẽt perſona.* id eſt in te ſolo,

i *Credui.* id eſt mutui.

k *Profecta.* ſ.breui manu: vt hic,& infra de iuredo.licet.§.quotiẽs. & ſic nota quod alius contractus in cauſam mutui poteſt conuerti: vt hic,&.C.de non nu. pecu.l.aduerſus.ſed cõtra infra man. qui negotia. Sol. ibi non erat pecunia in præſenti:hic ſecũdum Ir. Tu dic quòd hic erat abſens, ſit præſens, vel non. animo enim &c. vt ſupra eo. certi conditio. in fi.l.ibi autem conſumpta erat. Item ad idem eſt contra. C.eo. ſi ex pretio. Sed hic paratus erat ſoluere: ibi non. Alij quòd ibi non erat præſens:hic ſic. Tu dic quòd quantum ad vſuras eſt ibi coactus pro mutuo non infecto, niſi ſtipulatio interceſſit:ſed quãtum ad ſorte ibi & hic valet,ſi erat deſtinata ſolutioni.Item quod hoc caſu dicitur, non videtur in pecunia ſpeciale:cum idem ſit in re alia: vt infra de ſol.ſi pecuniã. & modo ſuperiori caſu dixi.Reſpondent quidam ꝙ in.l.ſi pecuniam.iuſſit ponere:hic non.hoc non valet:quia idem & ſi non iuſſit: vt infra de fur.falſus.§.j.tu dic in hoc eſſe ſpeciale:quia licet res non ſit in cõſpectu,nihilominus tamen intelligatur in me transferri dominiũ,ſi tamẽ aliquis paratus ſit ſoluere.hoc eſt quod ait Ir. niſi tamẽ deſtinata eſſet ſolutioni,& pecunia retineꝛur in cauſam mutui:vt.ſ.eo.certi.§.fi.aliàs non,niſi res in conſpectu ſit: vel niſi interueniat ſtipulatio. Quæret aliquis, cur ergo in caſu ſuperiori nõ dicitur mea facta pecunia:cum idẽ in vtroq; caſu dicat ſtatim ſe debere:& tamen dicit ibi, quamuis nummos meos nõ acceperit:Reſpon.vere non accepit meos:ſed fictione iuris mei ſunt breui manu facti:vt.j.de iure do. licet.§. quotiens. & cum hac determinatione poteſt intelligi quod dicitur. C.e.l.ſi pro mutua.quia res ibi erat præſens. Accurſius.

* *Extinc. proſecus.*

† *Intellige hãc.l. ſuperiora.*

Fur.§.j. & infra eodem.

* *Cõtrã.l. ſic ſecũdum Ir. in ſolutũ. obſtat. & infra eodem.*

* *Examino eam.l. ſi tanquam. de iure do.*

Ideo dic ꝙ nihil ſpeciale.

Ibi intelligas quòd quantum ad vſuras eſt ſpecialis pro mutuo non infecto, niſi ſtipulatio ſecundum eoſdem.

Et ſtãdo ſic ponere:hic non.hoc non valet:quia idem & ſi non iuſſit: vt probatur.j. de fur.falſus.§.j.tu dic in hoc eſſe ſpeciale:quia licet res non ſit in cõſpectu, nihilominus tamen intelligatur in me transferri dominiũ,ſi tamẽ aliquis paratus ſit ſoluere.hoc eſt quod ait Ir. niſi tamẽ deſtinata eſſet ſolutioni,& pecunia retineꝛur in cauſam mutui:vt.ſ.eo.certi.§.fi.aliàs non,niſi res in conſpectu ſit: vel niſi interueniat ſtipulatio. Quæret aliquis, cur ergo in caſu ſuperiori nõ dicitur mea facta pecunia:cum idẽ in vtroq; caſu dicat ſtatim ſe debere:& tamen dicit ibi, quamuis nummos meos nõ acceperit:Reſpon.vere non accepit meos:ſed fictione iuris mei ſunt breui manu facti:vt.j.de iure do. licet.§. quotiens. & cum hac determinatione poteſt intelligi quod dicitur. C.e.l.ſi pro mutua.quia res ibi erat præſens. Accurſius.

XVI. PAVLVS libro trigeſimo-ſecũdo ad Edictum.

SI * ſocius † propriã pecuniam mutuam dedit, omnimodo creditam pecuniam facit, licet cæteri diſſenſerint. Quòd ſi communem numerauit,non aliàs creditam efficit, niſi cæteri quoque conſentiãt: quia ſuæ partis tantùm alienationem habuit.

* *Extinc. proſecus.*

† *Intellige hãc.l. ſuperiora.*

Filio exiſtenti in ſtudio, de æquitate ſubueniũtur vt agere poſſit:licet patri actio competat. Bartolus.

XVII. VLPIANVS libro primo Diſputationum.

CVm filiusfamilias * viãticum m ſuum mutuum dederit cum ſtudiorũ cauſa Romæ ageret,reſpõſum eſt à Scæuola, extraordinario n * iudicio eſſe illi ſubueniendum.

* *Cõuenit.l. ſic ſecũdum Ir. in ſolutũ. obſtat. & infra eodem.*

* *Examino eam.l. ſi tanquam. de iure do.*

Error in ſpecie contractus, impedit contractum,& dominij tranſlationem. quæ reconciliatur conſumptione ſicut ea:& quo ad dandam petitionem ſeu actionem inſpicitur recipientis intentio:quo ad dandam exceptionem inſpicitur animus dantis. Bal. multum pul.hoc lex. Bartolus.

XVIII. IDEM libro ſeptimo Diſputationum.

SI ego pecuniam tibi quaſi donaturus dedero, tu quaſi mutuam accipias, Iulianus ſcribit donationem non eſſe:

Ideo dic ꝙ nihil ſpeciale.

Ibi intelligas quòd quantum ad vſuras eſt ſpecialis pro mutuo non infecto, niſi ſtipulatio ſecundum eoſdem.

Et ſtãdo ſic ponere:hic non.hoc non valet:quia idem & ſi non iuſſit: vt probatur.j. de fur.falſus.§.j.tu dic in hoc eſſe ſpeciale:quia licet res non ſit in cõſpectu, nihilominus tamen intelligatur in me transferri dominiũ,ſi tamẽ aliquis paratus ſit ſoluere.hoc eſt quod ait Ir. niſi tamẽ deſtinata eſſet ſolutioni,& pecunia retineꝛur in cauſam mutui:vt.ſ.eo.certi.§.fi.aliàs non,niſi res in conſpectu ſit: vel niſi interueniat ſtipulatio. Quæret aliquis, cur ergo in caſu ſuperiori nõ dicitur mea facta pecunia:cum idẽ in vtroq; caſu dicat ſtatim ſe debere:& tamen dicit ibi, quamuis nummos meos nõ acceperit:Reſpon.vere non accepit meos:ſed fictione iuris mei ſunt breui manu facti:vt.j.de iure do. licet.§. quotiens. & cum hac determinatione poteſt intelligi quod dicitur. C.e.l.ſi pro mutua.quia res ibi erat præſens. Accurſius.

Si ſocius.] CASVS. Habebã ſocium.cõuenit inter nos quòd omnia bona noſtra eſſent communia. meam propriã pecuniam mutuaui:poſtea adquiſitã,ſed non communicatam:vt infra pro ſocio.l.ſi quis ſocietatẽ. circa fi.licet ſocij diſſenſerint, erit mutuum:quia ſi fuit cõmunis,& diſſenſerint,pro parte mea erit mutuum. Viuianus.

I *Si ſocius.* omnium bonorum: vt aliqua ſit huius legis dubitatio:adhuc tamen nõ poſuerat in communi quod poſt cõtractã ſocietatẽ quæſierat:vt infra pro ſoc.l.nemo ex ſociis.§.fi.& l.ſi quis ſocietatẽ.& ad hoc infra de ſuc.edi.l.j.§.vnuſquiſq;.& infra de ſol.l.ſi is cui. Accurſius.

Viuianus.

Viuianus.] CASVS. Si filiusfam.mutuauit ſuũ viaticũ, id eſt pecuniam quam ſibi pater mittit cauſa ſtudij,poterit petere officio iudicis vel vtili certi conditione,directa patri cõpetente,patre non præſente exiſtente. Viuianus.

m *Viaticum.* id eſt viæ & itineris diſpendium & moræ,vel quod portauit cauſa expendendi in ſtudio. Accurſius.

n *Extraordinario.* i.officio iudicis,ſecundum M. & Azo.vt ar.

infra

infra de condit. & demon. si cui. Ité vtili [a] certi cõdictione secundũ Io. vt supra de iud. si longius. §. j. quia directa datur patri, vt & quælibet alia quæsita p filium: nisi in quatuor casibus: qui sunt infra de act. & obli. filiusfa. & nisi in actione in factũ: vt in eo. tit. in factum. Nec est absurdũ prædicta duo auxilia dari: cum ambo ex æquitate dentur. sic & supra de rei vin. si autem. §. si homo.

a Hoc verũ, quando sunt secuta cõsumptio: aliàs non. l. ſ.

SI ego.]CASVS. Petebas à me mutuum: numeraui tibi non ex causa mutui, sed ex causa donationis: tu credebas me mutuasse. vtrum erit donatio, vel mutuum? Nec erit donatio, nec erit mutuum: sed [B] cõsumpta sit, erit credita pecunia: sed obstabit mihi donationis exceptio, scilicet quòd pecunia mea voluntate & animo non repetendi fit consumpta. idem erit in casibus sequentibus: sed in his non obstabit exceptio petenti: sicut in superiori: & consumptione reconciliabitur mutuũ. Viuianus.

** Nam & ſi ego.*

** Hal. oſtẽdendi.*

a *Non fieri*. immo videtur fieri: quia in corpore consentimus, & in dominij trãslatione: licet in causa dissentiamus: vt infra de adquir. do. l. cum in corpus. quæ est contra. Sol. hic erat certa causa ex qua sola volebat dominium transferre, scilicet donatio: nec ex alia causa volebat rem ad aliũ pertinere. ibi etiam aliter volebat fieri ré accipientis. Vel dic quòd ibi de donãdo promissio vel debitum præcesserat traditionẽ: vnde licet vno modo vt donum tradatur, tu vero vt creditá accipias: tamen tua fit: vt infra eo. l. ij. §. fi. hic autem de donatione futura intelligitur: & potes hic dicere quot sunt errores qui vitient contractus: vt dixi infra de contrahen. emp. l. in venditionibus. Accursius.

b *Acceperit*. mutat personas.

c *Consumpſerit*. sed quid si extent? Respon. idem: quia cum extent, vtriusque voluntate videtur reconciliari posse donatio: arg. supra de transac. l. & si post rem iudicatam. §. j.

d *Condictione*. sine causa. Azo. vel certi generalis inspecta opinione recipientis. Azo.

e *Dantis*. quia nõ habuit animũ repetendi: aliàs nõ esset bona ratio: quia & in mutuante alienam pecuniam accidit. Acc.

f *Nam & ſi*. vere supple ita est, nam & si ego &c.

g *Idem eſt*. econtrario. Accursius.

h *Oſtendendi*. vt diuersi appareá: vt infra commo. l. iij. in fi. & sic ex prædictis tribus responsis colliges sic dominium nó trãsire, nisi vterque consentiat: vt infra de actio. & oblig. l. in omnib⁹.

i *In vtroque*. scilicet secundo, & tertio: non primo. Accursius.

k *Condictioni*. sine causa.

NON omnis.]CASVS. Ponit hic regulã: & eam probat exẽplis. Regula est quòd nõ semp obligatur cui pecunia mutuatur. donasti mihi causa mortis. nõ aliter tibi obligor, nisi cõ ualueris, vel prius decesserim. Item dedisti mihi decem vt seruum meum intra kalen. manumittam: vel domum ædificarem: obligor ex numeratione si intra kalen. non manumittam. [SI PVPILLVS.] Pupillus mutuauit mihi pecuniá, vel soluit nõ auctore tutore. Primo casu cõsumpta pecunia ero sibi obligatus. In secundo erit à me liberatus si ego eãdem pecuniam, alij credã, vel soluam: quia & cum in primo mihi obligo. In secundo autem me ab eo libero. Viuianus.

l *Obligat*. cur ergo dicitur re contrahi obligatio: vt inst. quib. mod. re contrahi. obliga. in princ. Respon. non dicit ideo quia aliud non exigatur, sed dicitur quia sine re cõtrahi non potest. Azo.

m *Agitur*. scilicet expresse: vel etiam tacitè. nã sæpe extra id quod agitur, tacita nascitur obligatio: vt infra cõmo. si is qui. in fin.

n *Caſus*. scilicet vnus de tribus infra dicẽdis.

o *Deceſſiſſet*. aut pœnituit donantem. Et sic no. quòd tribus modis ſa donatio reuocatur donatio cau. mortis: vt hic, & inst. de don. §. j. & j. de don. cau. mor. Scia. in ſi. j. respon.

Mortis cauſa donatio reuocatur tribꝰ modis de dona.

p *Et cum*. aliud exemplum.

q *Obligatus*. id est effectus obligationis. sic infra de condic. cau. da. l. quod Seruius. & est hic ar. ad quæstionem quã fecí supra eo. l. nam & si fur. Ité quod si. x. dedi vt domum faceres vſq; ad kalendas, & iam sumus prope kalendas, vt certum sit te opus facere non posse: an agam statim? videtur quòd sic: sed obstat doli exceptio: vt infra de ver. oblig. cũ stipulatus sim mihi à Proculo. & l. stipulationes. §. plane. Ecõtra videtur quòd nõ agam vllo modo nisi prius illa die elapsa: vt j. de verb. oblig. l. si stipulatus essem abs te. & melius. ſ. si quis cau. l. si eum. § homo.

r *Nullam*. nisi pœniteam: vt infra de condict. da. l. dedi. §. j.

ſ *Non fuerit*. sed lex eũ facit liberum. vnde videtur quòd nunquam repetam: vt. C. si manci. ita fue. li. l. iij. & l. si puellam, quę sunt contra. Solu. b hic cogitauit de actu manumittentis, ibi de effectu: vt infra de ver. obli. qui Romæ. §. Flauius. Accursius.

b Vera eſt in ſe, ſed nõ quo ad contrariũ: ideo dic quod hic erat ſermo propriꝰ debẽtis manumittere: ibi erat dãtis pecuniã ſecundùm Bar. Alex. & Iaſ.

t *Dederit*. cuidam suo creditori.

u *Liberatur*. quod est post consumptionem.

x *Eius*. scilicet accipientis: pura quia eã consumpſit. vnde [D] eam pdidit qui eam accepit, nõ contingit liberatio pupillo secundum Azo. sed tu dic, facto eius, scilicet pupilli soluentis, vel credentis. nã ad superiora faciẽda est relatio. esset enim iniquũ eũ qui accepit, licet non habeat, nec dolo desit habere, non teneri pupillo, vel nõ liberari pupillũ. sic enim esset cuius mutuũtis vel soluentis cõditio deterior, quàm maioris in cuius periculũ transit hæc pecunia: vt instit. quib. mo. re contrah. obli. §. ité is. pro prima opinione est, quia dominium non erat translatum hic, quod secus est in maiore. Item in eo quod dicit quòd peruenit ad creditorẽ, ita quòd pupillus liberetur, & sic p consequẽs nõ repetet pupillus: vt hic, & infra de sol. quòd si forte. in fi. est contra infra de condic. inde. l. interdum. Sol. hic fuit naturale debitum & ciuile: ibi naturale tantũ: quo casu fauore pupilli locus est repetitioni: vel hic & ibi cõperit liberatio, si voluerit. vel secundum M. hic de æquitate: ibi de rigore.

y *Is*. primus acceptor.

z *Liberatur*. sic ergo cõsumptione reconciliatur solutũ & creditũ: vt hic, & supra eo. l. nam & si. & j. de iure dot. l. pater filiæ.

a *Qui alienã*. vt hic fuit in primo acceptore qui dedit secũdo.

Actus numerationis nõ operatur vt quis obligetur vltra intentionem agẽtium. b. d. Primo ponit dictum. Secundo illud per duo probat exempla. Secunda ibi, nã &c. Tertia ibi, & cum pecunia. Bartolus.

XIX. IVLIANVS libro decimo Digestorum.

NOn omnis numeratio eũ qui accepit obligat: [1] sed quotiens idipsum agitur, [m] vt confestim obligaretur. Nam & is qui mortis causa pecuniam donat, numerat pecuniam, sed non aliter obligauit accipientem, quàm si extitisset casus [n] in quem obligatio collata fuisset: veluti si donator conualuisset: aut is qui accipiebat, prior decessisset. [o] Et cũ [p] pecunia daretur vt aliquid fieret, quamdiu in pendenti esset an id futurum esset, cessabit obligatio. [q] Cum verò certum esse cœpisset futurum id non esse, obligabit qui accepisset: veluti si Titio decem dedero vt Stichum intra kalendas manumitteret, ante kalẽdas nullã [r] actionem habebo: post kalendas ita demum agere potero, si manumissus non fuerit. [ſ]

Conſumptione facta per recipientem vel per alium, mutuum & ſolutio reconciliatur. b. d. Dividitur. Primo loquitur quando pecunia eſt conſumpta per recipientem. Secundo quando per alium. Tertio ponit vnã regulam generalem. Secunda ibi, quapropter. Tertia ibi, nam omnino. Bartolus.

Si pupillus sine tutoris auctoritate crediderit, aut soluendi causa dederit, [t] consumpta pecunia condictionem habet, vel liberatur: [u] non alia ratione, quàm quòd facto eius [x] intellegitur ad eũ qui acceperit peruenisse. Quapropter si eandem [C] pecuniã is [y] qui in creditum vel in solutum acceperat, alij porro in creditum vel in solutum dederit: consumpta ea & ipse pupillo obligatur, vel eum à se liberabit, [z] & eum cui dederit, obligatum habebit: vel se ab eo liberabit. Nam omnino qui alienam [a] pecuniam credendi causa dat, consumpta

a *Acceperit.* ſecuta conſumptione. Accurſius.

Si tibi pecuniam.] CASVS: Donaui tibi tali lege pecuniam, vt eam mihi incontinenti mutuares. dicitur quòd impropriè loquor: quia non eſt donatio nec creditũ. donatio nõ eſt: quia nõ habui animũ donãdi. i. vt pecunia ſemper penes eum maneret. Itẽ ideirco non eſt creditũ, quia creditum debet eſſe ſpõtaneũ: & ſic non credis: quia facis hoc ad quod tenebaris. iſta ſunt de iuris ſubtilitate. verius tamẽ eſt vt ſit mutuũ, & donatio. Viuianus.

b *Propoſitionibus.* ſcilicet ſupradictis, & ſubauditis hac lege.

c *Exſoluendi.* ex pacto quod fecerat de re mutuanda. Accurſius.

d *Atum.* id eſt mihi debitum. vulgatiter enim dicit: dic infra eo. ſi & me. in fin. & ſic nota quòd nec eſt mutuum, nec donum: vt hic, & infra de ſoluti. qui ſic. quod ſecundum rigorem intelligitur. aliter de æquitate: vt hic ſabinus cit, & infra de dolo. l. qui id. §. j. quæ eſt contra. & hic æquitas præualet: vt. C. de iudi. placuit. & facit infra de ſol. ſi quis duos.

e *Verborum.* id eſt donationis & mutui; quorum primum ſignificat rem penes donatarium permanſuram: vt infra de dona. l. j. in prin. ſecundum ſignificat ſpõtaneam voluntatẽ credentis: vt. C. de actio. & obliga. ſicut. & facit ad hanc. l. infra de verb. obliga. ſi pœnam ſtipulatus.

f *Benignius.* ſcilicet de æquitate. & ſic not. ℣ finis corrigit totam legem. Accurſius.

Quidam exſtimauerũt.] CASVS. Quidam petebat à me. x. vel fundum: dico me non debere ſibi niſi. v. vel partem fundi. & illa quinque volui ſibi ſoluere. noluit particulatim ſolutionem admittere. iudex ad quem &c. ipſum cõpellere debet vt partem recipiat. Viuia.

g *Quidam exſtimauerunt.* & male: vt in fi. huius legis.

h *Iudicio.* ſubaudi, & partẽ accipere: & erat pro eis ratio: quia ſolutio & exactio &c. vt ſupra fami. ercis. plane.

i *Ad accipiendum.* non præciſe: ſed ſi non accipiat, poſt oblationem eius periculo pereat: niſi iuſtam cauſam deferendi habuit: vt infra de ſolu. qui decem. in princ. Et ſic not. quòd creditor compellitur recipere particularem ſolutionem: vt hic, & infra de ſtatuli. cum heres. §. item ſi decem. & infra qui. mor. pignus vel hypo. ſol. l. ſi. & ſupra ſi quis cau. ſi ſeruus. §. ſi plurium. & C. de col. fun. pa. l. placuit. in princi. lib. xj. Sed contra infra de vſur. tutor. §. Lucius. & ad idem infra de act. empt. Iulianus. §. offerri. & infra de pigno. l. qui pignori. Solu. debitor qui totum debitum confitetur, non poteſt particulariter ſoluere: vt in. ll. contrarijs. Si vero non confitetur de toto, partem confeſſatam tantum recipere debet creditor: ſed negatam debet repetere. Vel hic de æquitate: ibi de rigore: vel hic in iudicio, ibi extra iudicium: vel ibi in vſurarium debitum, hic non. Prima verior eſt, vt hac. l. quis dicit partem accipere quaſi confeſſatam, partem perſequi quaſi negatam. Hoc ergo eſt ius commune, quòd non admittatur ſolutio particularis, ſi totum debitum eſt liquidum. Nec ob. d. l. de ſtatuli. quia ſpeciale eſt fauore liberatis: & ſic etiam eſt ſpeciale in iudiciis: vt in alleg. l. ſi quis cau. Item non ob. illa, quib. modis pignus vel hypo. ſol.

Solutio particularis an ſit admittenda.

ea habet obligatum eum qui acceperit [a]. Item qui in ſolutũ dederit, liberabitur ab eo qui acceperit.

Donatio in qua aliquod pactum apponitur, & pecunia quæ ſpontanea voluntate non creditur: non dicitur propriè donatio, vel creditum de rigore, ſcuo de æquitate. Bartolus.

XX. IDEM libro decimooctauo Digeſtorum.

SI tibi pecuniam donaſſem, vt tu mihi eandem crederes, an credita fieret? Dixi, in huiuſmodi propoſitionibus [b] non propriis* verbis nos vti. nã talẽ contractum neq; donationem eſſe, neq; pecuniam creditam. Donationem nõ eſſe: quia non ea mente pecunia daretur, vt omnimodo penes accipientem maneret. Creditam non eſſe, quia exſoluendi [c] cauſa magis daretur, quàm alterius obligandi. Igitur ſi is qui pecuniã hac conditione accepit vt mihi in creditum daret, acceptam dederit, non fore creditam. magis enim meum [d] accepiſſe intellegi debeo. Sed hęc intellegenda ſunt propter ſubtilitatem verborum [e]. Benignius [f] tamen eſt vtrumque valere.

Creditor tenetur partem debiti confeſſatam recipere: de parte vero dubia litigare. Bartolus.

XXI. IDEM libro quadragenſimoſtauo Digeſtorum.

QVidam* exiſtimauerunt [g], neq; eũ qui decẽ peteret, cogendũ quinque accipere, & reliqua perſequi: neque eum qui fundum ſuum diceret, partem dũtaxat iudicio [h] perſequi. Sed in vtraque cauſa humanius facturus videtur prætor, ſi actorem compulerit ad accipiendum [i] id quod offeratur: cum ad officium eius pertineat lites ſt deminuere [k].

Æſtimatio vini debiti incipit creſcere à tempore mora, ſecundum vnam lect. vel à tempore litis conteſt. ſecundũ aliam: & habetur conſideratio loci vbi debet ſolui, vel vbi petitur. hoc dicit. Diuiditur: primo dicit habendam rationem æſtimationis propter tempus. Secũdo propter locum. Secunda ibi, interrogatus. Glo. ponit caſum in terminis. ideo dic vt in ea. Bartolus.

XXII. IDEM libro quarto ex Minicio.

VInum quod mutuum datum erat, per iudicẽ* petitum [l] eſt. Quæſitũ eſt, cuius tẽporis æſtimatio fieret: vtrum cum datum eſſet, an cum litem cõteſtatus [m] fuiſſet, an cum res iudicaretur. Sabinus reſpondit, ſi dictum eſſet quo tempore redderetur: quanti tunc fuiſſet. ſi non, quanti tunc [n] cum petitum eſſet [o]. Interrogaui, cuius loci pretium ſequi oporteat. reſpondit, ſi conquia ibi duo erant debita integra: & vnũ totum ſolucbat debitor. Item collatores, id eſt tributarij ideo pro parte ſoluunt, quia multum grauantur in tributis: vnde in hoc releuentur: vt C. de col. fun. pa. l. ij. libro. xj.

k *Deminuere.* Not. lites minui debere. ſic infra de aqua plu. arcen. l. ij. j. reſpon. & in authẽ. vt cle. apud proprios epiſcopos conue. *Lites minuendæ ſunt.*

* *Coniunge l. permittendum ſi pars* §. fi. col. vj. Accur. *bere. pet.*

l *Inum. Petitum.* lit. conteſt. vt infra rem ratã hab. amplius. Accurſius.

m *Conteſtatus.* an etiam tempus quando petitũ fuit, extra iudicium ſupple. Et dic vinum datum mutuo in kalend. Iuliis. & tunc valebat x. & petitum in iudi. vel extra in kalen. Auguſt. & lis conteſtata in kalen. Octobris: & ſententia data in kalend. Ianuarij. & his & aliis temporibus minus valuit: ſubaudi, quàm valuit tempore dati mutui: vult reddere debitor æquè bonum: ſed minus valet nunc. vnde vult actor æſtimationẽ quãti plus tũc valuit quando mutuauit. vnde quæritur ſecundum quod tempus hæc æſtimatio pluris habeatur: & de loco etiã hic quærit.

† *Sic dicitur in. c. nouella. §. cũ autẽ. extra de reſcript. & in cle. diſpẽ. diuiſ. m. ibi indi. extra.*

n *Quanti tunc.* vel poſtea, ſecundum Ioan. vt infra de con. tri. ſi res. & l. in hac. in fin. ſed certe immo tẽpus contractus: vt infra de actio. & obli. cum quis. quæ eſt contra. Sed ibi fideiuſſor fuit conuentus: hic reus. Vel dic ibi tempus inſpici ſatisdationis, id eſt appoſitum in ſatisdatione: vt infra de verbo. oblig. quotiens in diem. & l. idem erit.

o *Cum petitum eſſet.* etiam extra iudicium, & congruo loco & tempore, & non habeat iuſtam cauſam litigandi reus, ſecundum Ioan. nam tunc eſt in mora: vt infra de verbo. obli. ſi ex legati. & infra de vſur. l. mora & l. ſciendum. Nec ob. infra de tri. l. fi. vbi dicit tempus accepti iudicij cõſiderari: quia ibi rem ſoluere non valebat, hic ſic. vel ibi ante non fuerat in mora. Sed certe tempus dati mutui videtur debere conſiderari: vt ſupra eod. cum quid. Sed dic quòd ibi bonitas intrinſeca conſideratur ſecundum tempus dati mutui: non extrinſeca, ſcilicet quòd tantum valeat. Item quòd tempus dationis conſideretur, adhuc videtur: vt infra de noua. fundum Corneliannum. in fi. Sed dic quòd ibi erãt duæ ſtipulationes: vna æſtimationis erat: alia rei: vt ibi not. & ſtipulando æſtimationem, videtur de præſenti æſtimatione cogitaſſe: & ſic de præſenti die videtur egiſſe. Item adhuc videtur idem: vt infra de act. empt. l. ratio. §. ſi per venditorem. ſecundum Io. Sol. ſecundum M. hic debebatur ex contractu ſtricti iuris: ibi bonæ fidei. ſed ſecundũ hoc erit fortiter contra: vt infra commo. l. iij. §. in hac. niſi dicat in cõtractu bonæ fidei moram cõſiderari: in contractu ſtricti iuris tempus litis conteſt. Sed dic ſecundum Ioã. hic, & dictam. l. ratio. loqui quo ad rei æſtimationem: ibi quo ad fructus, in quibus conſiderãtur tempora prædicta: vt infra de vſur. l. videamus. §. ſi actionẽ. & §. ſequen. Sed quod dixi in bonæ fidei, idem dicas in legatis & fideicommiſſis: vt C. in qui. cau. in integ. reſtitu. non eſt neceſſ. l. in minorum. ſed videtur in ſtricti iuris iudiciis tempus moræ ſpectari, etiam quo ad fructus: vt ſupra de rei vindic. fructus. Sed dic quòd rei vind. ſimilia habet eum

Fend. Feud. Cost. Jur. lib. 2. cap. 74.

* *Id eſt in iudicio, non ſolũ per interpellationem extra iudicialem. l. 3. de condi. can. da. Bart. hic.*

A ſubtilitate verborum interdum recedendum ſi æquitas ſuadeat, & miſi alia contrahentiũ fuiſſe videatur: quamuis in re dubia verius ſit ſeruiendum. l. nõ alter. de lega. 3. l. 1. de exceptio.

cum bonæ fidei iudiciis:& hoc ſecundum Ioan. Vel dic ſecundum Azo.in.l.commodati.de eſtimatione rei loqui:vt patet ibi: quia dicit,& quanti,in qua conſideratur tempus lit.conteſta.ſcilicet vt vltra non procedat: ſed ex tempore petitionis, ſiue moræ:vt hic:& hoc quando propter culpam agitur. Si autem propter dolum agitur: vſque ad ſententiam ex tempore moræ poteſt æſtimatio creſcere: vt ſupra de rei vindicat.l. Iulianus libro ſexto Digeſtorum. §.j. Vel dic vbi res debita perit, lit. conteſt. tempus ſpectatur: vt ibi:hic non perit. Vel dic vt no.in .d. l.commodati. Sed quæro extra, ſi egit ad vinum condic. certi ex mutuo, quomodo fit cõdẽnatio ad vini pretiũ, maxime cum nec ſit in obligatione:nec ſit hæc actio arbitraria:vt.C.de fideicommiſſ.li.l.fin. In arbitraria enim eſſet aliud:vt ſupra de do.l.arbitrio. §.ij. & ſupra de rei vindicat.quòd ſi poſſeſſor? Reſpon. vinum tantùm eſt in obligatione:& vinum tantùm debet peti:vt hic innuitur: ſed petitur dari in eadẽ bonitate quantum ad pretium, in quo erat tẽpore moræ:& ita fit æſtimatio iudicis officio, vt infra de eo quod cer.lo. l. quòd ſi Epheſi. & de ædil.edic.l. ædiles.§.itẽ ſciẽdum. Aeſtimatio autem vini non eſt in obligatione:& ideo nec poteſt peti. Sed ar.contra infra de condic.fur.l.in re,ſed ibi ſpeciale eſt in odium furis. Alij dixerunt. l.illam. C.de fidẽicom.liber. l.fin.loqui in ſpecie:hanc in quantitate. Alij dicunt illam loqui fauore libertatis. Alij quòd ibi fuit petitum vinum,id eſt vini eſtimatio:cum vinum haberi non poſſit. Alij quòd de æſtimatione illa hic dicit,quæ per ſecundam ſententiam venit: vt ſit in arbitrariis. Alij dicunt hanc loqui ſecundum ſua tempora,quando libellus non dabatur,ſed iudex ius ſuum dabat qualitercumque eſſet petitum.prima eſt verior.

Confer cũ Lemdam. de hered. inſtit.

a *Vbi eſſet petitum.* ita tamen ſi iure ibi conueniatur: vt infra de act.empt.ratio.§.fin. Accurſius.

Si cum ſeruum.] *CASVS.* Duo ſunt Titij: vnus faber:& alius ſutor.ſeruum Titio legauit ſutori. Titius faber credens eum ſibi legatum,apprehendit per heredem poſſeſſionem:& vẽdit:& deceſſit ſeruus. Titius ſutor habet cum fabro actionem ad ſerui æſtimationem condignam. Viuianus.

b *Quaſi mihi.* vt quia ego & tu eiuſdem nominis ſumus:vt infra pro lega.l.iiij.

c *Condicere.* ſcilicet certi condic. generali. cum enim veniat in act.nego.geſt.te habente ratum in ſubſidium: vt ſupra de nego. geſt.l.fin.&.C.de re.alie.non alie.l.j. &. C.de rei vindi.l.mater. debet venire & in hac actione: vt ſupra eo. certi condictio. in prin. Item ex eo quod eſt hic,dicunt quidam poſſe peti pretium per condictionem ab eo qui rem meam vendidit vt ſuam, etiam re extante:ſed nos contra:niſi cauſam habeat à me: vel quia indebitum ſolui:vel quia eum procuratorem feci: vt argu.infra de condic.inde.ſi nõ ſortem.§.libertus. Alioquin ſi cauſam non lucratiuam habet ab alio,non tenetur, niſi vel culpa,vel ſua mora intercedat:vt ſupra de rei vind.l. Iulianus ſcribit, ſi hominem. Si autem à nullo cauſam habeat,vel habet ſed lucratiuam, non tenetur niſi in ſubſidium: vt hic & ſupra de neg. geſt. l.fin.nam in ſuperiori caſu, quando cauſam non lucratiuam habet, non videtur locupletari cum aliena iactura: quia tantum ſibi abeſt, quantum adeſt:argu.inſtitu.de le.§.ſi res aliena. Item no.hic argu.quòd pretium loco rei ſuccedit, vt ſupra de peti. heredi.ſi rem.& infra de here.ven.l.ij.§. peruenſſe. Sed ar. contra in eo.titu.l.venditor ex hereditate. *ADDITIO.* Dic quòd lex nõ eſt contra,quia illud quod dicitur in.l.iſta, procedit ex æquitate.Ia.

Pretiũ loco rei ſuccedit.

ff. Vetus.

ueniſſet vt certo loco redderetur, quanti eo loco eſſet.ſi dictum non eſſet, quanti vbi eſſet petitum. a

Ille ad quem peruenit pretium rei meæ, ad id reſtituendum re percepta cum condictione tenetur. Bartolus.

XXIII. AFRICANVS libro ſecundo Quæſtionum.

SI eum * ſeruũ qui tibi legatus ſit,quaſi mihi b legatum poſſederim,& vẽdiderim,mortuo eo poſſe te mihi pretiũ condicere c Iulianus ait, quaſi ex re tua locupletior factus ſim.

Ex ſtipulatione continente certum oritur certi condictio. Bartolus.

XXIIII. VLPIANVS libro ſingulari Pandectarum.

SI quis certũ d ſtipulatus fuerit,ex ſtipulatu actionẽ non habet:ſed illa cõdictitia actione id perſequi debet,per quam certum petitur.

Mutuans in rei refectionem habet priuilegium. Bartolus.

XXV. IDEM libro ſingulari de Officio Conſularium.

CReditor qui ob reſtitutionem e ædificiorum credidit,in pecuniam quã crediderit, priuilegium exigẽdi habebit. f

Per procuratorem quæritur actio militi domino, ſicut per ſuum & curatorem minori. Bartolus.

XXVI. IDEM libro quinto Opinionum.

SI pecuniam militis procurator eius mutuam dedit, fideiuſſorémque accepit, exẽplo eo quo ſi tutor pupilli aut curator iuuenis pecuniam alterutri eorum creditam ſtipulatus fuerit,actionẽ dari militi cuius pecunia fuerit,placuit.

Ex mutuo facto adminiſtratori ciuitatis, conuenitur ciuitas. ſi eſt in vtilitatem eius conuerſum: alias ipſe adminiſtrator. h.d. & eſt bona lex. Bartolus.

XXVII. IDEM libro decimo ad Edictum.

CIuitas * mutui datione obligari poteſt,ſi ad vtilitatem eius pecuniæ verſæ ſunt. h Alioquin ipſi ſoli qui contraxerunt, non ciuitas, i tenebuntur.

Qui accepit pignus non idoneum, non renuntiare videtur propriæ perſonali actioni. Bartolus.

XXVIII. GAIVS libro vicẽſimoprimo ad Edictum Prouinciale.

CReditor, * qui non idoneum pignus accepit, non

d *Si quis certum.* duo collige ex hac.l. & quòd ex ſtipulatu ad incerta tantum, & certi condictio ad certa detur: vt hic,& inſti.de verb.obligat. in princ. & infra de noua.l. eum qui. ſed primo dicto eſt contra. C.de pac. ſi pacto quo. Solu.ibi agitur ex ſtipulatu,id eſt ex ſtipulatione certi condictione. Item eidem contra.inſtitu.de act.§.fuerat. & .C. de rei vxo.act.l.j.§.j. vbi etiam ad dotem certam actio ex ſtipulatu datur. Sol.ibi eſt ſpeciale. Ad ſecundum eſt contra.ã. e. certi condictio. §.j. vbi ex incerto contractu certi condic. agitur.Sol.ſubaudi hic maxime.nam & ad incerta datur: pura ad intereſſe: ſi modò fieri non poteſt certum:vt ibi diximus.

Sumptũ ex tit. quod cuiuſque vniuer. Cuiuinge.l. 4. quod iuſſu. l.ſtatuas.de acqui. re. domi.l.4. de vi & vi ar. l. bona. de verb.ſig.

CReditor.] *CASVS.* Si alicui credidi pecuniam in refectionem domus ſuæ: quauis aliis primo fuerit obligata, præferendus ſum in omnibus, & in realibus actionibus, & in perſonalibus. Viuianus.

Hinc capiti nihil repugnat lex Iuſtiniani, quia nõ negat actionẽ mutui in maritũ de exactis nominibus, ſed vtam aliam hypothecam exigere, quã ab initio ac cepera.l. vlt.C.de pac. dotem.

e *Reſtitutionem.* id eſt refectionem: vt arg.infra de iti.actuq; pri.l.iii.§.penul.

f *Habebit.* tam in tacito pignore:vt infra in quib.cau.pi.ta.cõ.l.g j. quàm in perſonali:vt infra de ceſ.bo.l.j.& de priui.cre.ſi ventri.§.diuus.& in auth.de æqua.do.§. his conſequens. col.vij. & infra pro ſoc.l.cum duobus.§.idem reſpondit. Et plene dices.j. qui po.in pig.ha.l.interdum.

Si pecuniam.] *CASVS.* Procurator militis pecuniam mihi mutuauit:ſcilicet nomine militis.procura.ſtipulatus eſt eam ſibi reddi,& fideiuſ.accepit,à quo ſtipulatus eſt pecuniam domino reddi.acquiritur actio militi per procur. & in hac ſtipulatione ſpeciale eſt,quia ſicut tutor ſtipulãdo pupillo, vel curator adulto acquirit eis act.ſic procurator militi. Viuianus.

g *Exemplo.* vt enim per tutorem vel curatorem actio queritur pupillo,vel adulto:vt hic &.j.de conſti.pe.l.eum qui.§.ſi actori. &.j.quando ex fac.tu.l.ij.ita per procuratorem militis:vt hic.ſic & alias aſsimilatur:vt.C.de rei vind.ſi vt proponis.&.C.ar.tu.l. curator.& caue tibi,quia non eſt ſpecialitas iſta in certi condic. ex numeratione:vt ſi dicas eum nomine militis numeraſſe: quia hanc procurator cuiuſlibet domino poteſt quærere:vt.ã.eo.certi condictio.§.ſi nummos.ſed eſt in ipſa actione perſonali ex ſtipulatu contra fideiuſſores,quæ militi quæritur:quæ alijnõ quæreretur:vt.j.de acqui.poſ.l.poſſeſſio quoque.§.ñ. quæ eſt cõtra: niſi eſſet præſens dominus:vt.j.de ver.oblig.l.ſi procurator præſentis.& ſecundum hoc dic nomine ſuo, ſcilicet militis. Vel dic ſuo.i.procuratoris.& in vtraque ex ſtipulatu, & certi condic.eſt ſpeciale. Accurſius.

h *Ciuitas. Verſa ſunt.* Idem dici debet in quibuſlibet omnino collegiis:ſed & ipſe qui accepit,tenetur principaliter: vt Cod.eo.l.eum.& plene diſtingue:vt ſupra de neg. geſt.l.ſi pupilli.§.j.

i *Non ciuitas.* ſed quis hoc probat? Reſpon.creditor:vt. C.de ſolu.& li.debi.lib.xj.l.j.&.C.de ſacr.ſanc.eccle. auth.hoc ius.in fine.& Cod.de prædi.mi.l.ſi prædium. Item & res eiuſdem ciuitatis in hanc cauſam obligari poteſt,cum accipit in vtilitatem eius:vt.j. de pig.l.ſi is.in prin. Accurſius.

a *Creditor Non amittat.* cótra videbatur, quasi renuntiauerit ei quantitati, in qua pignus non sufficit: vt. C. de pac. cóué. l. ij. Sed tamen contra est: vt hic &. j. de distrac. pig. l. quæsitum. & C. eo. si in prouincia ĩ ij. &. C. de act. & oblig. l. aduersus. sed Veneti non seruant legem istam.

*amittit.

I instituerem.] CASVS. Habebã seruũ Thomam præpositum tabernæ. ex contractibus initis cum seruo illo potero conueniri: & si pecuniam fuerit mutuatus, tunc cõdici poterit. Vi.

b *Posse ei.* scilicet directo: vt. j. de instit. si quis mancipiis. in prin. & in fi. & ĩ. de iudi. heres. §. apud. & inst. quod cũ eo. §. fi. & j. pro soc. l. fin. & hoc si in eam rem accepit, in qua fuit præpositus: vt. j. de instit. l. quicunque. §. non tamen.

*Coniunge l. 47. de pecu. l. §. quod iussu.

c *Ei.* i. ab eo domino.

d *Quasi.* veritatis expressiuũ. sic. ĩ. de senato. l. emancipatum. §. fin.

Qui pecuniam.] CASVS. Quidam fœnerator promisit mihi mutuare pecuniam, cum tamen non haberet, sed in breui habiturus esset: fecimus instrumentum, & interposita fuit stipulatio, ac si recepissem: postea non indigui. vnde si pecuniam nó recepero, non ero obligatus. Vi.

e *Acceptum.* quo ad propositum: non tamen accepit. sic. j. ad Vellei. l. quamuis. §. plane si mulier. Accursius.

f *Obstringat.* ſ. cum effectu. nam & tũc tenetur: sed doli habet exceptionem, vel non numeratæ pecuniæ: vt. j. de do. except. l. ij. §. circa. & ad hoc. j. quæ res pig. oblig. pos. l. pe. Sed quid si in annum aliquis sub vsuris pecuniam accepit: sed ante debitor soluere vult: an creditor accipere eam tenetur cum vsuris præteriti temporis tantum? Respon. non, nisi totius temporis soluat vsuras: vt. j. de verbo. obliga. qui Romæ. in prin.

Cum fundum. [CASVS. Debebas mihi hominem, vel fundum, egi contra te, vt illum mihi dares: & obtinui. omnia sunt mihi restituenda, quæ habiturus essem si litis contestatæ tempore res mihi soluta esset. Viuianus.

g *Acceptum.* id est post litem contestatam.

h *Fuisset.* vt. j. de vsur. l. ij. &. l. videamus. §. si actionem. &. ĩ. de rei vin. l. si hominem. §. j. &. j. de verb. obli. nemo. §. j. & ĩ. ad exhi. Iulianus. §. quantum. &. ĩ. de peti. here. illud. & plene dices. j. de triti. l. pe. Accursius.

i *Seruum tuum.* Casus. Stichum seruum Titij à fure emi bona fide. hic seruus ex peculio veri domini emit Pamphilum: & venditor mihi possessionem & dominiũ tradidit. solus ergo hic verus dominus inuenitur læsus: ideoque ei consulitur triplici via: Vna est vtilis, siue ex æquitate: & duæ sunt per punctum rationis. Prima, quòd dominus seruum Stichum vindicet, & Pamphilum condicat condic. inde. Secunda est, vt agat ex empto, & habeat ratum contractum: & soluat venditori, si quid est soluendum: & venditor ei tradat, si habet: aliàs condi. indebi. cedet contra bonę fidei emptorem: & hoc quæsiuit Iulia. vnde & soluitur in fine huius legis. Tertia est via, vt non habeat ratum contractum. vnde nũmos extantes tanquam speciem vindicat: & ex cõtractu serui de peculio tenetur: & compensatio non obiicietur. si autẽ sunt consumpti: vindicatio & de peculio actio cessat.

k *Imprudens.* id est ignorans eum esse furem. Accursius.

l *Bona fide.* putans esse tradentis.

m *Ad te.* potest enim habere peculiũ duplicis generis: vt. j. de pe. hinc quęritur. §. potest. Azo. & huius peculiũ alienare nó potuit: vt. j. de pec. l. libera. quare ver' domin' vindicat: vt. j. dicitur.

amittat a * exactionem eius debiti quantitatis, in quam pignus non sufficit.

Ex cõtractu institoris conuenitur dominus, sicut ex contractu procuratoris. h. d. Glo. intelligit, si pecuniam accepit in eam causam in qua præpositus erat. Bartolus.

XXIX. PAVLVS libro quarto ad Plautium.

SI institorem * seruum domi nus habuerit, posse b dici Iulianus ait, etiam cõdici ei c posse, quasi d iussu eius contrahatur, à quo præpositus sit.

Qui spe futuræ numerationis promisit, nõ habet necesse retinere. Bartol.

XXX. IDEM libro quinto ad Plautium.

QVi pecuniam creditam accepturus e spopondit creditori futuro, in potestate habet ne accipiendo se ei obstringat. f

In actionibus stricti iuris venium fructus & accessiones à tempore litis contestatæ. Bar.

XXXI. IDEM libro septimodecimo ad Plautium.

CVm fundus vel homo per condictionem petitus esset, puto hoc nos iure vti, vt post iudicium acceptum g causa omnis restituenda sit, id est omne quod habiturus esset actor si litis contestandæ tempore soluisset. h

Ex æquitate, causa euitãdi circuitus, datur condictio ei cum quo negotium non est gestum: & si dominus approbat cõtractũ serui, & nomine tenetur insolidum. si vero reprobat, tenetur tãtum de peculio. h. d. Dividitur. Primo ponit themata, & quæstionem facit resultantẽ ex themate. Secundo ponitur responsio Sabini de æquitate. Tertio ponitur responsio Iuliani de rigore. Quarto supplatur per auctorem legis, quod dicto Iuliani deficiebat. Secunda ibi, Sabinus. Tertia ibi, nam & Iulianus. Quarta ibi, sed adiicere. Bartolus.

Seruum tuum i imprudens k à fure bona fide l emi. is ex peculio quod ad te m pertinebat, hominem parauit, qui mihi traditus est. n Sabin', * Cassius, posse te mihi hominem condicere. o sed si quid mihi abesset ex negotio p quod is gessisset, inuicem me tecum acturum. q & hoc verum est. r nam & Iulianus ait, videndum ne dominus integram ex empto actionem habeat, venditor autem condicere possit bonæ fidei emptori. s Quod ad peculiares nummos attinet: si extant, vindicare t eos dominus potest: sed actione de peculio tenetur venditori, vt pretium soluat. si consumpti sint, actio de peculio tus fuisset. k

Eadem sententia tripartita est illis. l errabat, qa putabat me si seruum. §. dominum serui: & pro seruum. de act. empt.

Error in causa non nocet.

tur. quia nõ ea ratione non admittit compẽsatio. sed quia debitũ peculii non erat liquidum. secundum Alex. Bar. & Ia.

Mihi traditus est. & sic mihi acquisitus. sed si ipsi seruo Sticho esset traditus, non esset factus meus, sed veri domini: vt. j. de acquisi. re. do. si seruus. quæ est contra. Sed videtur nullo casu mihi acquiri: quia errauit venditor in tradẽdo. igitur non transfertur dominium, quia nemo errans dominium suæ rei amittit: vt. j. de fur. falsus. in princip. & l. si quis vxori. §. cum Titio. & l. si is qui rem. §. si tu Titiũ. &. j. de acquisi. re. domi. si procurator. & j. de condic. cau. da. l. iij. §. subtilius. & j. de contrahen. emp. & si cõ sensum. §. fin. Sed certe hic non fuit talis error in dominio, vel in persona. i. substantia personæ: sed in accidenti, scilicet an sit dominus: immo bene consentiebat vt in eum transiret dominium. vnde transit: cũ nihil tá naturale &c. vt inst. de re. diui. §. per traditionem. Ité bene sciebat se dominium habere rei, scilicet hominis

ADDITIO. Dic quòd ibi erat in dolo & mala fide: hic autem in bona fide. Bartol. Alexan. & Ia.

e *Condicere.* Pamphilum. ſ. condi. inde. sed Stichũ rei vin. petes. Sed videtur qp non contra me, sed contra venditorem debeas agere tantum, qui nõ est liberatus cũ alij soluit quàm cui debuit: vt insti. man. §. recte. respon. non est nouum, quòd vnus soluat, & alius reperat: vt. j. de condic. indebi. non est nouum. Vnde vtili condic. indebi. agitur causa vitãdi circuitus: vt infra si cui plus quã per leg. Fal. videamus. & infra de condic. indebi. l. dominus testamento. licet videatur neque ex contractu, vel quasi: neque ex maleficio, vel quasi, obligatus esse.

p *Ex negotio.* quolibet. Ir. puta seruũ paui ex meo. vel aliàs gessit, & malear. j. commoda. si is qui mihi. §. si libero. Azo.

q *Aliquem.* per retentionẽ. a nec enim dari videtur actio: vt po te cum in rem impenderat, quæ vere erat sua: & ideo habet exceptionem antequam tradat. b vero tradar, habet condictionem ad possessionem, argu. j. de condic. inde. qui exceptionem. §. si pars. Azo. vel die secundum H. b nego. gest. agi de peculio: vt argumen. supra de negotiis gestis. at qui. §. si libero. &. j. commo. si is qui. §. fin. &. j. de act. emp. si seruus. §. si. Accursius.

a *Immo in re actione secundũ B. Ale. & Ia.*

b *Et male, secundum prædict.*

r *Et hoc verum est.* scilicet quòd potest directo à me condici, & hoc ex æquitate. directe autem videam': & hoc subiicit, nam &c. & facit. j. de act. empt. & ven. l. si seruus. §. seruum.

s *Emptori.* condic. indebi. vel certi generali, quæ competit cum illa. & certe hoc verũ est, vt ex empto & condictio detur, cum alij soluerit, quàm cui debuerit: vt. j. ibi: sed adiicere debuit Iulia. &c. sed quomodo habet condictionem, cum dominus non desierit esse: venditæ enim res &c. vt institu. de re. diui. §. venditæ. & infra de tribu. l. procurator. §. penul. sed hic nõ est solutum pretium, nec fides habita, cum non sit pretium factum accipientis: quod esse debet: vt infra de act. empt. l. ex empto. §. emptor? Sed respon. consumptio vel ratihabitio domini hoc reconciliauit: argumen. supra eo. non omnis. §. fina.

c *Reprobatur.*

t *Vindicare.* vt speciem: ideoque non admittitur compensatio. c vt in-

vt infra de legat.j.l.plane.§.ij.&.l.sed si certos.& infra de pecu. l.si creditor.§.j.sed secundum Lotha.admittitur compensatio. Item not.quòd non opponit venditor exceptionem aliquam cõtra vindicantem,licet dicat se paratum cedere actio.quam habet contra bonæ fidei empt.& sic videtur contra infra de solu . cum quis.§.j. Sed ibi ideo est aliud,quia præcessit voluntas, & mãdatum soluendæ pecuniæ: hic nequaquam.Accursius.

a *Euanescit.* admissa compensatione inter vẽditorem & dominum, secundum Io.quod non placet: quia cum prius teneretur rei vind. pecunia existente, & desinat possidere non mala fide, desiit teneri rei vindicat. Cum ergo ab vtraque parte non subsit debitum: quomodo fiet compensatio? Tu ergo dicas euanescit ideo,quia est ei soluta pecunia,quæ iam ab eo reuocari non potest:vt supra eo.l.si filius.&.l. nõ omnis.§.si pupillus. Sed nonne remanet dominus in damno, quod esse non debet: vt infra de condictio. indebi. l. nam hic? Respon. sibi imputet cum non habuit ratum: quod nihil ei nocet. Item poneven-ditorem act. de pecu. tantum.x.consequi posse: quia non plus est in peculio: & nummos peculiares fuisse, qui fuerunt ibi soluti.xx.& consumpti sunt:quia tantum fuit serui pretium constitutum: nunquid poterit verus dominus repetere illa x?Respon.Lot.posse.arg.infra.l.proxi.in fi.l.Sed H. contra.arg. infra de condic.inde.l. seruus cuiusdam.Tu dic, extantem sive consumptam nõ.Item pone pretium serui fuisse. xx.nunc autem in peculio sunt.x.tantum:& seruus nunc bene valet. xxx. igitur illa.x.retinet venditor non cõsumpta,sive petit act.de pecu.Sed nunquid & alia.x.per act.de in rem ver? Respon.non: cum non habuit occasionem obligandi dominum:vt argu. infra de in rem ver.si res.§.fin.&.l.sequen.Ar.contra.infra de in rem ver.l.iij.in princ.Item hic seruus qui hominem emerat, aut habuit liberam peculij administrationem:aut non.si habuit: ergo potuit transire dominium peculij. non ergo dominus eius poterit postea vindicare:& hic dicit quòd potest.Si non habeat liberam peculij administrationem,ergo eius dominus non debet teneri de peculio: arg.C.quod cum eo.si liberam.& infra de pig.ac . si conuenerit. §.fin.Ad quod respon.quòd non habebat liberam peculij administrationem:& nihilominus tenetur eius nomine de peculio:vt hic & infra de pecu.libera.&.l.quæsitum.in princ.&.l.quam Tu beronis.§.sunt quidam.&.§.alia.Item no. interesse esse in obligatione.quod dic vt.j.de re iudi.l.si quis ab alio. in fine.Accur.

b *Teneri.*ad tradendum seruum: quia nondum tradiderat bo.fi. emptori.vel tradidit,sed fuit condictus.

c *Solidum.*si solutum non est.Accursius.

d *Deberentur.*puta tale pretium,quod fiat accipientis.

e *Præstaret.*quia quotiensçunque ex contractu serui sui dominus aliquem conuenire vult,eiusdem contractus nomine insolidum tenetur:quia videtur habere ratum: quia ratihabitio iussui comparatur: vt infra quod iussu.l.j.§. si ratum.& infra de pecul. deposui.§.si nuptura.& infra de compẽ.si cum filio.&.j.de ædil. edi.si seruus.& infra re.amo.l.& ideo.§.fin.

Ratihabitio iussui cõparatur.

f *Idem dici.*scilicet quod supra dictum est vbi nondum tradidit venditor seruum. Nam si à domino serui conueniebatur ex empto venditor: omnia sibi à domino serui præstabuntur, quæ præstarentur si cum libero contraxisset.Accursius.

g *Soluissem.*seruum venditor.Azo.

h *Paratus sit.* sed quare, cum sine cessione habeat: vt supra ea.l.§.j?Respon.habet vtilem: sed directa creditur. Item nunquid liberatur cedendo actionem?Respon.ita domino agente ex empto:sicut & si rem venditam sine culpa habere desisset:vt infra de contrahen.empt.quod sæpe.§. si res.& ar. infra de pecu.l. quod debetur.in fin.Sed arg.contra.huic responso infra de solu. si fugitiuus.Accursius. *ADDITIO.* Dic quòd illa lex debet intelligi secundum istũ §.Bar.

euanescit.[a] Sed adiicere debuit Iulianus,non aliter domino serui venditorem ex empto teneri,[b] quàm si ei pretiũ solidum,[c] & quęcumque si cum libero cõtraxisset deberentur,[d] dominus serui præstaret.[e] Idem dici[f] debet,si bonæ fidei possessori soluissem:[g] si tamen actiones quas aduersus eum habeam, præstare domino paratus sim.[h]

Si res mea ad te peruenit,nec est causa quare apud te debeat remanere,eam certa conditione vel sine causa condicam. Bar.

XXXII. CELSVS libro quinto Digestorum.

SI & † me & Titium mutuam pecuniam rogaueris, & ego meum debitorem tibi[i] promittere iusserim,tu stipulatus sis,[k] cum putares eum Titij debitorem esse,an mihi obligaris? subsisto:[l] siquidem[m] nullum negotium mecum contraxisti.Sed propius est[n] vt obligari te existimem: non quia pecuniam tibi credidi: (hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest) sed quia pecunia mea * quæ ad te peruenit,[p] eam mihi à te reddi[q] bonum & æquum est.

† *Nota ex isto.l. id qd colligitur in summario: & concur.l. seruus quę. post principium.*). *de actio. emp. & l.ti.qui. C.quod cum eo.& vbi Bal. alia cam.er. sunt in glo.*

a *Immo sibi nõ imputatur: cum ignorans istud faciat, secũdo Ia.*

Officiales non possunt cõtrahere cum subditis,nisi fiat perpetui,vel ad eorum vtilitatem.b.d.cum.l.sequen. Bartolus.

XXXIII. MODESTINVS libro decimo Pandectarum.

PRincipalibus * constitutionibus [r] cauetur, ne hi qui prouinciam regunt,quíve circa eos sunt,negotiẽtur,*mutuámve pecuniam dent,fœnúsve exerceant.[s]

* *Coniunge l.si quis officium.de ritu nupt.*

* *Hæc pertinet Thebanorum lex de qua Aristoteles libro.3. Politic.*

XXXIIII. PAVLVS libro secundo Sententiarum.

PRæsidis prouinciæ officiales quia perpetui [t] sunt,mutuam pecuniam dare, & fœnebrem exercere possunt: Præses prouinciæ mutuam pecuniam fœnebrem sumere non prohibetur.[u]

Si debitorum nomina efficiantur deteriora, periculum pertinet ad administratorem culpabiliter differentem exigere.

XXXV. MODESTINVS libro tertio Responsorum.

PEriculum * nominum [x] ad eum cuius culpa deterius factũ [y] probari potest,pertinet.[z]

* *Coniunge l.tutor. 41. de vsur. vbi species huius legis.*

SI me.]CASVS. Rogasti me & Titium vt pecuniam mutuam haberes. iussi debitori meo vt tibi mutuaret: & stipulatus es ab eo pecuniã tibi reddi:credebas illum fuisse debitorem Titij, an mihi fis obligatus, quæritur. Et videtur q̃ non: quia non contraximus: verius tamen est, cum mea pecunia ad te profecta sit, tu mihi tenearis.Viuianus.

i *Tibi.* dari subaudi, secundum Ir . vel nihil subaudi , vt sit hoc de verbis quæ regunt duos accusatiuos diuersos. Accursius.

k *Sis.*& tandem habuisti:vt infra.

l *Subsisto.*id est dubito. sic supra de procura. l. seruum quoque.in prin. Accursius.

m *Siquidem.*id est quia.

n *Propius.*id est verius est.Accursius.

o *Pecunia mea.*id est mihi debita . sic & infra quod cum eo.l.j. & Co. de negotiis gest.si pecuniam.Accursius.

p *Peruenit.*nec sit ratio quare apud te manere debeat. Azo. & ad hanc æquitatem facit infra de condic.ob tur.cau.perpetuo.& infra man.si negotia.& infra ad Vell.l.quamquam.in fin.& infra de don.inter virum & vxo.l.vxor.&.l.mandato. & infra de iur. do.l.vir ab eo.Sed arg.contra. ĩ. fami.erci.l. cum putarem.§.pe. Sed quid antequam habeat?Respon.fit nouatio, & sic breui manu:vt supra eo.singularia.

q *Reddi.*condictione certi generali, vel sine causa:non mutui: vt dixi.

*Principalibus.]CASVS.*Hæc.l.& sequen.loquuntur de eadẽ materia.illi qui præsunt ciuitatibus,mutuare nõ possunt: sed eam recipere possunt à non subditis suis. Viuianus.

r *Constitutionibus.*quæ sunt vt infra de contrahen.emp.non licet. &.l.qui officij.&.C.de contra.iu.l.j. &.C.de nu.actu. & char. l.scriniarios.li.xij.Accursius.

s *Exerceant.*scilicet mutuando aliis:vt hic &.C.eo.l.eos.sed sumere potest:vt infra.l.proxima. Vel dic dare & sumere potest à non subditis,sed à subditis non:vt arg. d.l.eos.&.l. quisquis.Ac.

t *Præsidis. Perpetui.*id est vel quia perpetuo durabat eorum officium:vel quia ibi perpetuo habitabãt,cum essent inde orti.Accursius.

u *Non prohibetur.*immo videtur prohibitus: vt. C.eo.l.quisquis. Solu.hic à non subditis potest: sed etiam ab indigenis potest ciuibus,in vtilitatem publicam:vt.ĩ.eo.l.ciuitas.vel dic non prohibetur ad vsum suum quotidianum:sed ad fœnus exercẽdum vel negotiationem prohibetur:vt.ĩ.eo.l.principalibus.Accursius.

*Periculum.]CASVS.*Hæc lex loquitur in tutore, curatore, vel administrationem habente,qui à debitore non exigit , si sit debitor non soluendo : quòd ad tutorem periculum spectat, seu ad administrationem habentem.Viuianus.

x *Nominum.*id est actionum.

y *Factum.*scilicet nomen.Accursius.

z *Pertinet.*ad ipsum principalem: vt hic, &. C.arbit.tu.l.ij.&.l. quicquid.& infra de admini.tu. chirographis . & supra de nego. gest.litis.§.si pecuniæ.& infra man.l.si remunerandi. §. apud.& infra de constitu.pecu.id quod.§. si pater . consequenter autem venietur ad fideiussores & mandatores.& hoc si solus administrat

ſtrauit, diuiſa adminiſtratione à iudice, vel à teſtatore: & conſequenter ad collegam. ſi autē nō fuit diuiſa, vel per ſe diuiſerunt: ad vtrumque ſtatim pertinet periculū, poſtea ad fideiuſſores vel mādatores: vt. C. de ſuſcepto. & arca. l. ij. lib. x. & C. quo quis ordine. l. quotiés. & l. fin. li. xj. & l. ſi tutor. infra de admini. tut. & ſit nomen deterius culpa, quando efficitur non ſoluendo negligentia eius qui petere debet. Accurſius.

Stipulatio conditionalis obligationē præcedentem pœnam ſuſpendit, & eam nouat in conditionis euentum. Bartolus.

XXXVI. IAVOLENVS libro primo Epiſtularum.

PEcuniam quam mihi ſine cōditione debebas, iuſſu meo promiſiſti Attio ſub conditione. [a] cum pendente conditione in eo ſtatu ſit obligatio tua aduerſus me, tanquam † ſub cōtrariam conditionem [b] eam mihi ſpopondiſti: ſi pendente conditione petam, an nihil acturus ſum? Reſpondit, Non dubito, quin mea pecunia quam ipſe [c] ſine conditione ſtipulatus ſum, etiam ſi conditio in perſona Attij, qui ex mea voluntate eandem pecuniam ſub conditione ſtipulatus eſt, non extiterit, credita eſſe permaneat. Perinde eſt enim ac ſi nulla ſtipulatio interueniſſet. Pendente autem cauſa conditionis idem petere non poſſum: [d] quoniam cum incertum ſit an ex ea ſtipulatione deberi poſsit, ante tempus petere videor. [e]

† *De dictione tanquā, habes quòd eſt nota improprietatis. eſt glo. de hoc in. c ſolita. cum gl. in verbo tanquā, de maio. & obtē dien.*

Conditio de præſenti vel præterita non ſuſpendit: ſicut in conditione de futuro. Bar.

XXXVII. PAPINIANVS libro primo Definitionum.

CVm ad præſens tēpus conditio confertur, ſtipulatio non ſuſpenditur. Et ſi conditio vera ſit, [f] ſtipulatio tenet: quāuis tenere contrahentes conditionem ignorent: veluti, ſi rex Parthorum viuit, centum milia dare ſpondes? Eadem ſunt & cū in præteritum conditio confertur: [g]

XXXVIII. SCAEVOLA libro primo Quæſtionum.

REſpiciendum enim eſſe, an quantum in natura hominum [h] ſit, poſsit ſciri eam debitu iri. [i] *

XXXIX. PAPINIANVS libro primo Definitionum.

ITaque tunc poteſtatem conditionis obtinet, cum in futurum [k] confertur.

Etiam in contractibus ſtricti iuris pacta incontinenti appoſita inſunt vt nouam pariant, & veterem infirment actionem: & vi exceptionis impediunt moram & ſtipulationem vſurarū propter moram: ſecus in ſtipulatione vſurarum propter ſtipulationem. b. d. Diuiditur. Prima ponitur illatio, et quæſtio. Secundo ponitur reſponſio iuriſconſulti Pauli. Tertio impugnatio quorundam. Quarto reſpōſio Pauli ad illas impugnationes. Quinto determinatur quædam quæſtio circa prædicta. Secunda ibi, dicebam. Tertia ibi, paſſum. Quarta ibi, ſed cū ſortis. Quinta ibi, ſ d & ſi quantitatem. Bar.

XL. PAVLVS libro tertio Quæſtionum.

LEcta † eſt in auditorio [l] Aemilij Papiniani præfecti pactum vltimo loco interpoſitum videtur ineſſe ſtipulationi: vnde perinde habendum eſt ac ſi ab initio conueniſſent vt pro certa pecunia certæ vſuræ præſtarentur. per poſterius enim pactum videtur à primo receſſum. non ergo nomine totius ſummæ præſtabuntur vſuræ pro primo menſe: ſed pro illa ſorte tantum quæ tunc ſolui debuit, id eſt pro. ccc. Item quia primo menſe non poteſt tota ſors peti, propter pactum illud de particulari ſolutione: ergo vſura totius ſummæ peti non poteſt: & hoc dicit vſque ad. §. pactum. [PACTVM.] Illud autem pactum negat creditor, qui per pactum vltimo factum conceſsit particularem ſolutionem ſortis, & non vſurarum. vnde vſuras totius ſortis ſoluere debet in ſecundo pacto quocumque inter primum & vltimum, ſcilicet nudum: & ideo non valet, neque præiudicare debet pactum valido quod erat de ſolidis vſuris præſtandis. [SED CVM SORTIS.] Ille dicit, & vos dicitis, quòd tertium pactum ſortem reſpiciebat, vt ſcilicet tota ſors peti non poſsit: ſed ex quo ſolida ſors propter tertium pactum peti non poſsit, pactum ſit inualidum, tamen valet ad exceptionem. vnde cum potenti totam ſortem obſtaret excep. nō videtur in mora. Quod dictum eſt, quòd vſura debetur ex mora, ſcilicet in præcedenti caſu: aliquando tamen euenit quòd vſuræ debeantur, licet mora non interuenerit: vt ſi promiſi tibi fundum vſque ad annum: & ſi tunc non darem, conuenit vt præſtarem tibi fructus non ſolum ex tunc, ſed ex nunc, puta ex tempore ſtipulationis interpoſitæ. ſi fundum non præſtitiſſem ſuo die, tenebor ad fructus medij temporis, licet tunc non fuiſſem in mora. idem eſt in vſura: puta promiſi tibi. x. & conuenit niſi intra annum tibi ſoluerem: quòd teneor non ſolum ad vſuras temporis futuri, ſed & præteriti: quo tempore præterito non fui in mora: vnde ſi ſuo die non ſoluam, ad vſuras medij temporis tenebor. Vivianus.

† *Vide Alciat. li. diſpū ſummæ. debitor dicit ſe 3. c. 2. & ad hoc non teneri: quia Pracunſorum. 1. in dictum, §. mutuo.*

† *Vide Alciat. li. diſpū 3. c. 2. & ad hoc non teneri: quia Pracunſorum. 1. in dictum, §. mutuo.*

a *Sub conditione.* ſcilicet tali, ſi nauis venerit ex Aſia vſque ad annum. Accurſius.

b *Contrariam conditionem.* id eſt ſi non venerit intra prædictū tempus, remaneas mihi obligatus. Et not. quòd licet pariticentur, non tamen per omnia: cum hic interim ſit actio. ſed tamē except. repellitur. quod ex eo patet, quòd ſi deficiat conditio, ex prima ſtipulatione ago: vt hic: arg. infra de adi. lega. l. legata. Accurſius.

c *Ipſe.* ſ. ego.

d *Non poſſum.* vt. §. de iur. do. non enim. & l. ſi debitor. & arg. ſupra de pac. l. in perſonam. §. fi. & §. de cond. ob cau. quod ſeruus. immo ſolutum repetitur: vt. §. de condic. indebiti. Iulianus. in fin. Sed videtur quòd interim poſſum petere, ſicut heres debitum pure, ſub conditione legatum: vt infra de do. except. pure. in princ. quæ eſt contra. Solu. aliud eſt in ſtipulatione: vt hic. aliud in legato, vt ibi: cum per remedium cautionis ibi legatario conſulatur: hic autem debitori, ſi ante conditionem conueniatur, in nullo caueatur. arg. ſume ſupra de rei vind. ſi autem. §. fi. Accurſius.

e *Videor.* vnde actionem amitto olim, ſecundum Azo. vt infra de libe. leg. l. non ſolum. §. fi. ſed ſecundum Hug. duplicantur inducie: vt inſti. de excep. §. penul.

Cum ad præſens.] CASVS. Ponit regulā, deinde ponit exemplum, ſic, cum præſens vel præteritum in ſtipulationē deducitur, non erit ſtipulatio conditionalis: vt promittis mihi ſi rex Angliæ viuit. iſta ſtipulatio non eſt conditionalis: & ſi vera fuit in rerum natura, ſufficit vt pura ſit ſtipulatio, & vt ſtatim debeatur: licet contrahentes ignorent. ignorantia enim cōtrahentium non facit contractum conditionalem. tunc enim ſtipulatio conditionalis eſt, cum conditio cauſæ fertur in futurum. Viuianus.

f *Vera ſit.* id eſt vere, vel verum in ſe continet.

g *Confertur.* non eſt ergo conditio quæ in præteritum vel præſens confertur: vt hic, & inſti. de ver. obli. §. conditiones. & §. de ver. oblig. l. conditio in præteritum. & l. ſi ita ſtipulatus fuero hanc ſum[illegible]m. & infra de bo. lib. l. etiam. §. ſi patronus. ſed in futurum: vt infra. l. itaque.

Pſal. 89.

h *Reſpiciendum. Hominum.* eſt ergo natura naturans, id eſt deus: & ille omnia ſcit. nam mille anni ante oculos eius tanquā dies heſterna quæ præteriit. de hac dicit. §. de iudic. ſed & ſi reſtituatur. §. fi. Alia eſt natura naturata. ſ. hominis, quę præterita & preſentia tātū ſcit: vt hic, & inſti. de ver. obli. §. cōditiones.

i *Iri.* id eſt eam exiſtere: & ſic deberi promiſſum.

k *Itaque. Cum in futurum.* ſiue expreſſe, ſiue tacite: vt infra de verbo. obl. l. interdum. Accurſius.

l *Ecta eſt.*] CASVS. Refert Papinia. quandam. q. quæ orta fuit inter quendam creditorem & quendam debitorem de quodam inſtrumento. & eſt talis: Lucius Titius accepit à Publio Mæuio. xv. pondo auri mutuo: & inde factum fuit inſtrumentū in quo ſcilicet Lucius Titius cauit ſe tantum accepiſſe: & iſtud fuit primū pactū, ſcilicet quòd promiſit Lucius Titius quòd iſtam pecuniam ſolueret kalen. ſed intelligitur de proximis. deinde factum fuit aliud pactum: quia dixit debitori ſuo creditor: quia credo te non poſſe ſoluere pecuniam ad terminum: volo quòd promittas mihi vſuras ſi nō ſoluas, pro ſingulis. c. denariis vnum denarium per ſingulos. xxv. dies. deinde interuenit nudum pactum, hoc. ſ. volo tibi. ccc. ſoluere deducta ſorte quolibet menſe. & eſt iſtud pactum de particulari ſolutione: quia primum fuit de toto debito ſimul & ſemel ſoluendo. ergo habet triplex pactum. Primum, de tota ſorte ſoluenda kalen. Secundum, de vſuris ſoluendis ſi inſolidum ſors non redderetur. Tertium, de particulari ſolutione admittēda. kalendis aduenientibus debitor non ſoluit: creditor petit vſuras totius ſummæ. debitor dicit ſe ad hoc non teneri: quia

Vide Alciat. li. diſpū 3. c. 2. & ad hoc non teneri: quia Pracunſorum. 1. in dictum, §. mutuo.

l *In auditorio.* id eſt in ſcholis, vel in palatio.

prætorio iuriſconſulti cautio [a] huiuſmodi: Lucius Titius [b] ſcripſi me accepiſſe à Publio Mæuio quindecim [c] mutua numerata mihi de domo: [d] * & hæc quindecim proba [e] rectè [f] dari kalendis futuris [g] ſtipulatus eſt Publius Mæuius, ſpopondi [h] ego Lucius Titius Si [ea] die [i] ſupraſcripta ſumma Publio Mæuio, eíve ad quem ea res pertinebit, [k] data, ſoluta, [l] ſatíſve [m] eo nomine factum nó erit, tunc [n] eo amplius quo poſt ſoluam, [o] pœnæ [p] nomine in dies triginta [q] * inque denarios cẽtenos, [r] denarios ſingulos dari ſtipulatus [ſ] eſt Publius Mæuius: ſpopondi ego Lucius Titius: cõuenítque [t] inter nos, vti * pro Męuio ex ſumma ſupraſcripta menſtruos reſundere debeam denarios trecenos ex omni ſumma [u] ei, heredíve eius. Quæſitum eſt de obligatione [x] vſurarum: quoniam numerus [y] mẽſium qui ſolutioni competebat, tranſierat. Dicebam, [z] quia pacta incontinenti facta ſtipulationi [a] ineſſe creduntur, perinde eſſe [b] ac ſi per ſingulos menſes certam [c] pecuniam ſtipulatus, quoad tradius ſoluta eſſet, vſuras [d] adieciſſet. Igitur finito primo [e] menſe, primæ pẽſionis vſuras currere: & ſimiliter poſt ſecundum & tertium tractum [f] vſuras non ſolutæ pẽſionis creſcere: nec antè ſortis nõ ſolutę [g] vſuras peti poſſe, quàm ipſa ſors peti potuerat. [h] Pactum * autem quod ſubiectum eſt, quidam dicebãt [i] ad ſortis ſolutionem tantùm pertinere, non etiã ad vſurarum quę [k] priore parte ſimpliciter [l] in ſtipulationẽ veniſſent: [m] pactúmque [n] id tãtũ ad exceptionem prodeſſe: [o] & ideo [p] nõ ſoluta pecunia ſtatutis pẽſionib', ex die ſtipulationis [q] rarum: quoniam numerus [r] mẽſium qui ſolutioni competebat, tranſierat. Dicebam, [s] quia pacta incontinenti facta ſtipulationi [a] ineſſe creduntur, perinde eſſe [b] ac ſi per ſingulos menſes certam [c] pecuniam ſtipulatus, quoad tradius ſoluta eſſet, vſuras [d] adieciſſet. Igitur finito primo [e] menſe, primæ pẽſionis vſuras currere: & ſimiliter poſt ſecundum & tertium tractum [f] vſuras non ſolutæ pẽſionis creſcere: nec antè ſortis nõ ſolutę [g] vſuras peti poſſe, quàm ipſa ſors peti potuerat. [h] Pactum * autem quod ſubiectum eſt, quidam dicebãt [i] ad ſortis ſolutionem tantùm pertinere, non etiã ad vſurarum quę [k] priore parte ſimpliciter [l] in ſtipulationẽ veniſſent: [m] pactúmque [n] id tãtũ ad exceptionem prodeſſe: [o] & ideo [p] nõ ſoluta pecunia ſtatutis pẽſionib', ex die ſtipulationis [q] cẽs, vel vectura.

a *Cautio.* & proprie hic accipitur: vt. C. de verb. ſig. l. ſancimus.
b *Tuius.* ſubaudi, ego, ne ſimpliciter prolatum tertiã perſonam ſignificaret. Azo.
c *Quindecim* ſcilicet pondo auri: ſed accepit numerum in denariis ponderatis. Azo.
d *De domo.* ab ipſo, vel caſtaldo eius.
e *Proba.* probitas eſt in eo quòd eiuſdem bonitatis debeat reddere: quod non erat neceſſe exprimi: vt ſupra eo. l. cum quid.
f *Recte dari.* Eſt in eo, vt in congruo loco & tempore hat ſolutio: vt ĵ. de ſol. ſi ſoluturus. Vel dic proba. id eſt non reproba: vt. C. de pig. ac. l. eleganter. §. qui reprobos.
g *Futuris* ſcilicet proximis: cum non. diſtinguat de quibus: vt. ĵ. de verb. obli. l. eum qui kalendis. id eſt poſt mẽſem primum: ſicut infra dicetur ibi, igitur finito, & cætera.
h *Spopondi.* hęc fuit prima ſtipulatio: & ſine calumnia.
i *Si ea die.* & hæc dilatio in vlterius tempus, per pactum incontinenti factum prorogabitur.
k *Pertinebit.* vt heredi ſuo: vt infra de verb. ſigni. l. ſciendum.
l *Soluta.* inculcatio verborum: vt. ĩ. eo. certi condictio. in prin.
m *Satiſve.* vt aliud ſoluendo creditore volente.
n *Tunc.* hic articulus, tunc, indicat vt finito primo menſe præſtetur vſura: vt infra de condit. & demonſt. l. iiii. §. j. & infra de vulg. ſubſti. l. in ſubſtitutione. in fi. & quod ſubiicit, eo amplius, id eſt præter ſortem. ex quibus verbis etiam ſortis obligatio ex ſecunda ſtipulatione contrahitur: vt infra de lega. iij. ſi tibi pure legauero. & l. ſi ſic. Accurſius.
o *Quo poſt ſoluam.* id eſt differam ſoluere contra voluntatẽ tuã. voluit enim creditor ſolui ſibi ſtatim elapſo primo menſe, vt prima ſtipulatione dicitur ſupra. Vnde bene reſpon. Paulus, nõ pręſtari vſuras niſi propter moram ex ſtipulatione. cũ enim dat dilationem, non poteſt dici illam ſtipulationem vſurarum committi: quia propter moram tantummodo fuit cõcepta. aliud ſi do certi temporis dilationem, & eiuſdem ſtipulor vſuram: quia túc per pactum & ex pacto petuntur: hic propter moram ex pacto. Azo.
p *Pœna.* hanc pœnam poſtea vocat vſuram.
q *Triginta.* ſcilicet ſingulos. Accurſius.
r *In denarios centenos.* id eſt propter.
ſ *Stipulatus.* ecce ſecunda ſtipulatio: quę erat expedita cũ prima.
t *Conuenit q.* ſcilicet incontinenti: & hoc eſt tertium pactum ſine ſtipulatione inter eos adhibitum, ex quo altercatio & diſcordia eſt orta.
u *Ex omni ſumma.* ſcilicet ex ſorte, non vſura. alioquin male diceret eius prætari vſuram: quia vſura vſurę non debetur: vt infra de condic. indebi. ſi non ſortem. in prin. & C. de vſur. l. ĵ.
x *Obligatione.* ſcilicet quando incipiat currere ſtipulatio vſurarum, & eius ſortis. Item quoddam tertium præmittit: an ex tertio pacto prædicto actio naſcatur.
y *Numerus.* ſcilicet quidam: puta trium menſium, in quibus debebant ſolui nonaginta, vel etiã omnia. Tria ergo pacta fuerunt facta in hac. l. Primum fuit ſtipulatio de reddenda tota ſorte kalendis futuris. Secundum fuit, quòd ſi præſcripta die ſors nõ fuerit ſoluta, vſuræ ſiue pœnæ ſoluãtur. Tertium fuit de ſorte reddenda diuerſis temporibus, ſed de vſuris in tertio pacto nihil cautũ eſt: ſed per tertiũ pactum factũ de diuiſione ſortis, videtur receſſum à priore obligatiõe ſortis: & per cõſequẽs de vſuris. Azo.
z *Dicebam.* ſupple ego Paulus. & vt ſuæ reſpõſionis cauſam clarius oſtendat, materiam ſuam altius exordiritur.
a *Stipulationi.* primo factæ: & dic ineſſe vt in contractibus bo. fi. nouam pariat actionẽ: veterem informet: in ſtricti iuris tantũ nouam pariat, ſecundum quoſdam. Sed nos contra: vt plene dixi. ĩ. de pac. l. iuriſgentium. §. quinimmo. quando autem quid dicatur fieri incontinẽti, probatur. ĵ. ad. l. Iul. de adul. l. quod ait. in prin. & ĵ. de duo. reis. duos. §. duo rei. & ĵ. de verb. ob. l. continuus. & ĵ. de teſta. heredes palam. in fi. Quandoque tamen etiam incontinenti non valeret: vt. ĩ. de relig. l. q̃ ſi locus. & C. de iure do. auia. in fi. & de vſur. l. quãuis. & ĩ. e. rogaſti. §. ſi tibi. & infra de ſer. expor. ſeruus ea. in fi. Item no. quę incontinenti fiunt, inſunt: vt hic & C. de re. cre. l. *timenti an pe.* §. j. & C. de inſtit. & ſubſt. l. penul. in fi. & C. de pac. l. petens. & ĩ. de pac. l. in traditionibus. & ĵ. ſolu. matri. l. quotiens. & ĵ. de incẽ. ru. nau. l. ſi quis. §. quod ita. *Facta incõ valeant.*
b *Perinde eſſe.* cum conuenit ſine ſtipulatione incontinenti. Azo.
c *Certam.* id eſt trecentorum denariorum.
d *Vſuras.* ſingulorum ſ. denariorũ propter centum denarios. Azo. *Coniunge. l. ſi ita ſtipu. Iuuen. 126. de verb. obl.*
e *Primo.* ſicut enim ſortis exactio ex vi primæ ſtipulationis & pacti incontinenti facti competit, ita pro eadem rata & vſuræ petentur ex ſecunda ſtipulatione. & dic penſionis, id eſt penſitationis. nec enĩ erat mercẽs, vel vectura.
f *Tractum.* id eſt menſem. ſ. vſque ad. xxv. dies. & poſt curſus earumdem incipiet. pone ergo me ſtipulatũ. x. pure: poſtea inconti nenti feciſſe pactũ nudum de non præſtandis niſi aduenięte conditione. dico q̃ ex pacto illo bene potui mihi præiudicare, cũ ſit incontinẽti: vt ar. ĩ. proxi. Sed quid ſi ex interuallo? Rñ. idem, & dari exceptionẽ ex pacto reo: ar. ĩ. eo. l. pecuniam. Itẽ pone ecõtra primo me ſtipulatum ſub conditione, & poſtea ex interuallo appoſuiſſe pactũ nudũ de præſtandis pure. i. ſtatim. nã ſi incontinenti, cõltat q̃ actionẽ pareret. Rñ. quidam, bene potero agere, licet non habeam actionem: quia ſi obiiciat ille de cõditione apoſita, replicabo de pacto. nam pactum, cum non ſit contra bonos mores, debet ſeruari, & ſic ex eo mihi dari replicatio, vt illi exceptio. de quo dixi in præcedenti quæſtione: & ſic cum ille nihil mihi poſſit obiicere, conſequar quod peto: arg. C. de tranſac. l. vbi. & ĵ. de peri. & cõ. rei. ven. l. ſi in venditione. Sed ego contra dico, [a] argu. ĩ. de pac. ſi vnus. §. ſed ſi pactum. in prin. Item cũ per legem iſtam pactum incontinenti appoſitum videatur ineſſe contractui ſtricti iuris, puta ſtipulationi: pone in ſtipulatione venire certum: in pacto incertum, ſcilicet factum: nunquid tunc agetur certi condic. informata ad id quod deuenit in pacto? videtur quòd ſic: vt inſtitu. de act. §. fuerat. Sed arg. contra. ĩ. de peti. heredi. l. item veniunt. §. idem recte. *a Iſtud eſt verum, ſi eſt appoſitum ex interuallo: ſecus ſi ſuæ tinẽti, ſecus dñ Bar. & ſequitur Ia.*
g *Sortis non ſolutæ.* id eſt reſiduæ. Accurſius.
h *Petuerit.* hoc ideo, quia vſuræ currebãt ex mora: ſecus ſi ex ſtipulatione, vt faciunt quotidie creditores: vt dixi. ĩ. ea. l. ibi, tunc eo amplius quo poſtea &c. Et no. q̃ vſque huc locutus eſt Paulus. ſed nunc aduerſarij allegant, pactum autem &c. Accurſius.
i *Dicebam.* & bene: ſed non multum ad rhombum. Io.
k *Quę.* ſcilicet vſuræ. Accurſius.
l *Simpliciter.* i. non facta diuiſione per tempora. Accurſius.
m *Veniſſent.* & ideo videbatur eis quòd totius ſortis debeatur vſura in ſecũdo mẽſe, ſicut ſtipulatio cõcepta fuit: ſed male. Azo.
n *Pactúmque id.* ſcilicet tertium. & hæc eſt ſecunda reſponſio eorum. Accurſius.
o *Prodeſſe.* non ad actionem: & per hoc videtur q̃ non debeat ſtipulationi validæ præiudicare. Accurſius.
p *Et ideo.* id eſt quia tertium pactum ad vſuras non pertineat: & quia valida ſtipulatio vſurę non tollitur per friuolum pactum, concluditur: & ideo &c.
q *Ex die ſtipulationis.* ex qua poſſet agi ad vſuras totius ſortis ſi tertium pactum non interueniſſet, agetur etiam nunc ſimiliter

Pro cautionibus olim exprimebatur an de domo, ex arca, vel ex menſa ſcriptura pecunia numerata eſſet. Donat. ad act. 2. ſcen. 4. Adelph. & ad act. 5. ſcen. 9. Phormio. Ius. L. 3.

*Anto. Aug. lib. 2. emendat. ca. 10. ait tam Florentię in Natio libro ita legi, Tũc eo amplinquo poſt ſoluam prima nomine in dies triginta, quinque denar. cent. &c. Et his verbis, inquit, deſcripta eſt vſura cẽteſima, non maior: qua eſſet, ſi in dies ſingulos quinq; ſeſtertios, vt voluit Alciatus. Tu illum vide. * vt Publio Mauio.*

Vſura vſurę non debetur.

ad totam, vt dicunt: ſed ſtatim Paulus incipit eos reprehendere: ſed cum ſortis, &c.

a *Dilata ſit.* per tertium pactum.

b *Ex eo tempore.* ſcilicet demum. Azo.

c *Putabat.* qui mihi erat contrarius.

d *Pactum.* ſcilicet tertiũ, quod fuit ſup ſorte.

e *Obtinuerit.* ſcilicet quia valet etiam quo ad actionem: cum ſit incontinenti: vt ſ. ea.l.ibi, dicebam.

f *Vſurarum.* ſcilicet totius ſummæ: ſed partis tantum.

g *Ipſo iure.* ſ. quantum ad effectum: mero tamẽ iure elapſo primo menſe ſtipulatio ſortis totiꝰ eſt commiſſa: & per conſequens vſurarum: ſed propter pactum obſtat exceptio, niſi in trecentis. nec enim ſimplex pactum innouat: vt. C. de iur. do. auia. & ſ. de pac. ſi vnus. §. pactus. & inſti. de except. § præterea. & idem dici poteſt in ſecũda ſtipulatione vſurarũ, vt tota ſit commiſſa de rigore: licet ipſa ſit conditionalis. & quod dicitur, ipſo iure: ſubaudi, exceptionis, vel æquitatis. Item arg. videtur cõtra prædicta. ſ. de arbi. Celſus. in fi. vbi ipſo iure non cadit in pœnam qui obtulit. ſed ibi ſtetit per creditorem: hic per vtrumque. Vel dic ad vtrumque non vi pacti hic fieri nouationẽ: ſed quia prorogatur ſolutio, non committitur adhuc pœna ipſo iure: vt argu. ſ. ſi quis cau. l. ij. j. reſpõ. & ſic in vſura ipſo iure repellitur: vt hic dicit.

vſuras deberi, atque ſi id nominatim eſſet expreſſum. Sed cum ſortis petitio dilata ſit, [a] conſequens eſt vt etiam vſuræ ex eo tempore [b] quo moram fecit, accedant. Et ſi (vt ille putabat [c]) ad exceptionem tantũ prodeſſet pactum: [d] quamuis ſententia diuerſa obtinuerit, [e] tamẽ vſurarum [f] obligatio ipſo iure [g] nõ committetur. Non enim in mora [h] eſt is à quo pecunia propter exceptionem peti non poteſt. Sed (ſi) quãtitatem [i] quę medio tẽpore colligitur, ſtipulamur [k] cum conditio exiterit: ſicut eſt in fructibus, idem & in vſuris poteſt exprimi: vt ad diem non ſoluta pecunia, quod competit vſurarum nomine, ex die interpoſitæ ſtipulationis præſtetur. [l]

Diuiditur in quatuor partes. In prima themate, & iuriſconſultus elicit tres quæſtiones ſecundum intellectum glo. vel ſecundum alios eliciuntur quatuor: quia etiam de pignoribus quæritur. & hoc vſque ibi, placebat. Secundo reſpondet prima quæſtioni: & etiam alteri quæſtioni ex ea incidenti: vſque ibi, quas vero. Tertio reſpondet ad ſecundam quæſtionem confirmando reſponſionem per exemplum: & reddit rationem diuerſitatis inter primam & ſecundã quæſtionem principalem: & etiam incidenter aliquid reſpondet ad quartam quæſtionem circa pignora: vſque ibi, quid ſi ſtipulamur. Quarto ponit reſponſionem ad tertiam quæſtionem principalem vſque in finem: & hoc

h *In mora.* vt. j. de lib. le. non ſolum. §. illud. & j. de regu. iur. l. nulla. §. j. & j. de verb. obliga. ſi pupillus. & j. depoſi. Lucius. in fi.

i *Sed ſi quantitatem.* dixi, vbi non eſt mora, non currunt vſuræ: ſubaudi contrarium in caſibus, vt hic dicit &c.

k *Stipulamur.* i. ſtipulari poſſumus. & non habeas. ſ. ſi.

l *Præſtetur.* ſubaudi. & valet hæc ſtipulatio: vt hic, & j. de verb. obl. l. huiuſmodi. Sed cõtra. j. deviſur. l. cum quidam. vbi dicit nõ valere: ſed currebant ibi minores vſuræ: vnde eodem tempore non debent currere maiores pro eadẽ ſorte: hic autẽ nullæ aliæ.

Eius.]C *A S V S.* Quidam miſit ſeruum ſuum in prouinciam, vt ibi pecuniam ſua fœneraret: deceſſit inſtituto ſeruo ſuo herede cum aliis duobus. antequam ſciuiſſet dominum deceſſiſſe, medio tempore exegit. mutuauit. ſtipulatus eſt, pignora accepit. de hoc quarto non determinat, an valeat quod exegit. & dicit quòd primus actus valuit: & ipſo iure liberantur hi à quibus exegit, ſi ignorauerunt dominum deceſſiſſe: & communicabitur pecunia inter coheredes per act. neg. geſt. non famil. erciſ. Inſuper etiam mutuauit: & dicitur, pro parte ſua tenet, & non aliorum. & hoc probat per ſimilitudinem quã inducit. Et poſtea reſpon. tacitæ obiectioni, quòd ſicut valuit actus de aliis à ſe liberandis: ſic de aliis ſibi obligandis. ſed hoc non eſt verum: ſed rationem non aſſignat. poteſt tamen eſſe ratio, quia proniora ſunt iura ad liberandum, quàm ad obligandum. Tertio diſtinguitur, an ſtipulatus eſt ſibi, aut domino. ſi domino, non valet. ſi ſibi: aut ante aditam hereditatem, aut poſt. ſi ante, acquiritur here. ſi poſt, aut ſciuerũt eum coheredem: & tunc non acquirit eis. aut ignorauerunt: & tunc ipſe pro duabus partibus eis, & ipſi ei pro vna parte acquirunt. Viuianus.

m *Eius.* pone Titij. Accurſius.

n *Kalendario.* id eſt nominibus faciendis: vt infra de leg. iij. qui

A filium. & l. vxorem. §. legauerat. Accurſius.

o *Recitatum.* de recitatione ideo ponit, quia ſecundum has. ll. ante aperturam tabularum non adibatur hereditas, niſi quis eſſet in totum inſtitutus, vel eſſet de liberis: vt Cod. de cadu. tollẽ. §. j. & infra de iur. & fac. igno. l. j. in fin. vnde nec ante competebat libertas. qđ enim dicitur ſeruos ſtatim heredes fieri: vt inſtitu. de hero quali. & diff. §. j. verum eſt ſi ism poſſit adiri hereditas, ſecundum Azo. Vel dic quòd etiã olim in ſeruis non erat neceſſaria apertura: vt ar. C. de iure deli. l. iij. & inſtitu. de here. qua. & diffe. §. j. ſed ſic euenit quod hic fuit recitatum, vt alij non neceſſarij forte poſſent adire.

intendit: Morte domini, & mutatione ſtatus geſtorũ, mandatum reuocatur: tamen debitores ignorantes reuocationem, ipſi ſolucndo liberantur. & illud quod quis facit non vt heres, non venit in actione fa. erci. & dominium in accipientem non tranſfertur: non contrahitur mutuum: nec pignoris obligatio: & ſi ſtipulatio confertur nominatim in perſonam domini qui tunc defunctus erat, eſt nulla. Si vero in perſonam ipſius geſtoris conferatur: tunc ſi hereditas non eſt adita, hereditati iacenti adquiritur actio ex ſtipulatione. Si vero erat adita: tunc ſi heredes erant bona fidei, quia ignorabant illum eſſe effectum liberũ, adquiritur omnibus heredibus. ſecus ſi erant malæ fidei. Ale. de Imo.

B

XLI. AFRICANVS libro octauo Quæſtionum.

EIus [m] qui in prouincia Stichum ſeruũ kalendario [n] † præpoſuerat, Romæ teſtamentum recitatum [o] erat, quo idem Stich' liber, [p] & ex parte [q] heres erat ſcriptus. qui ſtatus [r] ſui ignarus pecunias defuncti [s] aut exegit, aut [t] credidit, [u] vt [x] interdũ ſtipularetur, [y] & pignora acciperet. Cõſulebatur quid de his [z] iuris eſſet. Placebat, [a] debitores quidem qui ei ſoluiſſent, liberatos [b] eſſe: ſi modò ip ſi quoque ignoraſſent [c] dominum deceſſiſſe. [d] Earum autem ſummarum nomine quæ ad Stichum perueniſſent, familiæ erci ſecundæ quidem actionem non cõpetere [d] coheredib', ſed no-

C

p *Liber.* inſolidum: vt infra de libe. cau. duob'. Accurſius.

q *Parte.* dimidia, vel tertia.

r *Status.* id eſt libertatis: quæ ſecũdum ius naturale primæuus ſtatus hominis eſt. Nam teſtatore mortuo liber & heres eius eſt: vt eſt inſtit. de here. qua. & diffe. §. primo. Azo.

† *Quòd rationes ſeruorum cum tutore: ſic apellatum, & in calendo & mutuo Romam ſeruare: vt ſ. eo. l. talia.*

s *Defuncti.* ſub his verbis duæ fuerunt improprietates. Prima eſt in eo quod dicit, pecunias defuncti: cum defunctus nil habeat. Mors enim omnia ſoluit: vt in authen. de nu. §. deinceps. col. iiij. Sed dicitur pecunia defuncti, id eſt quondam Titij qui poſtea defunctus eſt. Secunda eſt: quia non erat ſua, ſed ſibi debita. Azo. ſic & ſupra eo. l. ſi & me. in fine. Accurſius.

Nec adꝛ ponat quòd mandatum inſtitoris nõ finiat mortem. l. ſi quis mãdauerit. §. impubes. de inſtit. act. quia Stichi conditio eſt mutata: quod efficit vt ſummo iure ei ſolui nõ poſſit. l. cum quis. l. quod ſeruus. & l. ſi quis ſeruo. de ſolut. L.

t *Aut.* pro &.

u *Credidit.* ſine ſtipulatione: & hoc fuit ſecundum. & ſtipulatus eſt: & hoc ſubiicit: & fuit iſtud tertium. Accurſius.

x *Vt.* ponitur pro, &.

y *Stipularetur.* hoc tertium ſubdiuidet in ſolutione.

z *De his.* ſcilicet tribus quæſtionibus. Accurſius.

a *Placebat.* hic de prima quæſtione tractat, & ſoluit. Accurſius.

b *Liberatos.* ipſo iure ſi pecunia eſt hereditati quæſita. aliàs per exceptionem, vt quia mala fide recepiſſet: vt infra de ſol. vero. §. j. & l. ſi quis ſeruo. & l. cum quis. §. j. & l. qui hominem. §. ſi Titium.

D

c *Ignoraſſent.* ergo ſi ſciuiſſent, non liberantur. Sed contra. j. de inſtito. l. ſi quis mancipiis. §. ſi impubes. in fin. ibi enim ſciebant mortuum dominum eſſe: & tamen ſoluendo inſtitori, liberantur. Solu. ibi credebant q̃ heredes vterẽtur eodẽ inſtitore, eo quòd non videbant reuocatum: ar infra de ſolu. l. quod ſeruus. & l. ſi quis ſeruo. hic ergo eſſet idem ſi ſcirent dominum mortuum, & crederent debitores iſtos eſſe heredes, & vti iſto inſtitore: vt ibi. vel aliud in inſtitore: ſed iudicis delegati ſententia non valet, ſi eſt mortuus delegans ante lit. conteſta. licet ignoret: vt ſupra de iuriſd. om. iudi. l. & quia.

d *Non competat.* duabus rationibus. Prima, quia nõ exigit vt heres: vt. ſ. familiæ erciſcũdæ. l. qui erat. circa fi. & l. & puto. §. ſed ſi dolo. Secunda, quia pro parte negotiũ potuit expediri: vt. ſ. familiæ erciſcundæ. l. heredes. §. ſi vnus. ſed cõtra. ſ. familię erciſcundæ. l. Mæuius. §. ſeruus. vbi familię erciſcũdę actionẽ dicit dari. Solu. ibi de acquiſitis ſiue geſtis in bonis defuncti ante mortẽ teſtatoris: hic de acquiſitis poſt, ſiue debitis. *ADDITIO.* Iſta vltima ſolu. reprobatur: ideo dic q̃ hic pecunia erat conſumpta per inſtitorẽ: ſed ibi nõ, ſed extabat, ſecundũ Bartolũ, Alexan. & Ia.

Negotiorum

gotiorum gestorum[a] dari debere. quas verò[b] pecunias ipse credidisset, eas non ex maiore parte quàm ex qua ipse heres esset, alienatas esse[c]. Nam & si tibi[d] in hoc dederim nummos, vt eos Sticho credas, deinde mortuo me ignorans dederis, accipientis non facies[e]. Neque enim sicut illud receptū[f] est, vt debitores soluentes ei liberentur, ita hoc quoque receptum, vt credendo nummo* alienaret[g]. quare si nulla stipulatio interuenisset, neque vt creditam pecuniam pro parte coheredis peti posse, neque pignora teneri[h]. Quod si stipulatus[i] quoque esset, referret quemadmodum stipulatus esset. nam si nominatim, fortè Titio domino suo mortuo iam[k], dari stipulatus sit[l], proculdubio inutiliter esset stipulatus. quod si sibi[m] dari stipulatus esset, dicendum hereditati eum adquisiuisse[n]. Sicut enim[o] nobismetipsis ex re nostra per eos qui liberi vel alieni serui bona fide seruiunt, adquiratur, ita hereditati[p] quoque ex re[q] hereditaria adquiri. post aditam verò à coheredibus hereditatem non æque[r] idem dici potest: vtique si scierint eum sibi coheredem datum: quoniam tunc non possent videri bonæ fidei possessores esse, qui nec possidendi animum haberent[s]. Quod si B proponatur coheredes eius id ignorasse[t], & fortè ipsi quoque ex necessariis[u] fuerint, potest adhuc idem responderi[x]. quo quidem casu[y] illud euenturum est, vt si suæ conditionis[z] coheredes iste seruus habeat, inuicem bona fide seruire[a] videantur.

*nummos.

Qui in defectum alterius soluere promisit, petitione aduersus illum primum facta non liberatur, sed facta exactione &c. & idem contra si accipiatur à secundo h. d. vsque ad. §. Labeo. Alex. de Imo.

XLII. CELSVS libro sexto Digestorum.

C SIego decem stipulatus à Titio, deinceps stipuler à Seio quãto minus[b] à Titio cõsequi

a *Negotiorum gestorum.* sed quomodo de quatuor modis potuit dici negotium coheredis Stichi fuisse? Respõ. ratihabitione: quia nomine eorum videtur fecisse, cum scit nomine defuncti cuius sunt heredes: argumentum in authentica de iureiurando à moriente præstito. §. primo, collatione quinta. Vel dic secundum Hugo. in subsidium demum haberi ratum: quia debitores liberati sunt: vt. C. de rei vindicatione, lege, mater. & de rebus alienis, lege prima. Accursius.

b *Quæ vero.* nunc ad secundam quæstionem.

c *Alienatas esse.* Sed nec etiam pro illa, cum errauerit: vt infra de contrahen. emptio. & si consensum. in fi. & infra de acquiré. rerum do. l. si procurator. infra de cõdict. cau. da. l. iij. §. subtilius: quæ sunt contra. Solut. secundum Ioan. speciale in pecunia credita: vt hic, & supra eo. l. singularia. Alij dicunt quòd hic non errauit. nam credebat domini esse, & ipse erat dominus. Tu autem distingue cum quis ignorat rem esse suam quã tradit, vel iubet tradi: aut putat eã esse eius cui tradidit, & ideo nihil ad eum aperta ratione transit, scilicet quia tradens nihil voluit in eum transferre, cum crederet eum esse dominũ: vt dicto. §. subtilius. aut putat esse tertij: & tunc aut est eius à quo dominium habet, & auctoritatem alienãdi: & tunc transfertur: vt hic. aut eius à quo non habet, & tunc non transfertur: vt infra de acquiren re. do. l. si procurator. & d. l. infra de contrahen. empt. & si consensum. §. fina.

d *Nam & si tibi.* bonum simile. sicut enim hic reuocatur morte mandatum, & postea non facit accipientis: ita nec superiori casu cum testator præcepit nomina fieri, & sic dominium transferri, & mortuus est. & dicas quòd dati fuerunt hic nummi vt species: & sic eo mortuo non poterat transferre dominium in accipientem: vt infra de don. l. si cum filiusfa. §. si pecuniam. in fin. §. secus si eos dederit vt quantitatem: vt infra de dona. hoc iure. §. si quis dederit. quæ est contra. est enim tunc sua facta quantitas quam in alium transferre postea posset. sed certe & quãdo vt species dantur, videtur non reuocatum mandatum: vt infra de acqui. posl. l. fundi. §. item si amicus. quæ est contra. Sol. ibi ipse dominus ad hoc tenebatur ex empto: vnde facilius dicimus non reuocari mandatum.

e *Non facies.* quia mandatum morte reuocatum est: vt insti. manda. §. recte. & ĩ. manda. l. inter causas. cum similibus.

f *Receptum.* vt supra. §. proxi. ibi enim non finitur mandatum morte. & est ratio, quia proniores, & cætera. vt infra de actio. & oblig. l. Arrianus.

g *Alienaret.* nisi pro parte sua. Accursius.

h *Teneri.* cum principale non teneat: vt. ĩ. de reg. iur. cum principalis. sed cõsumptione[x] facta reconciliatur mutuum, & pignora tenentur: vt infra de fideiuss. l. si quis pro eo. §. nummos. sed non aperit cui: sed infra dicam in gloss. quæ incipit, generaliter. b & in glo. idem & si haberent.

i *Quod si stipulatus.* nunc ad tertiam quæstionem.

k *Mortuo iam.* hoc non expresso. Azo.

l *Stipularus.* vt infra de stipu. ser. l. si seruus communis. §. seruus capto. & sic demum facta consumptione reconciliatur mutuum.

m *Quod si sibi.* idem si simpliciter: vt arg. insti. de stip. ser. §. siue. & infra de stipu. seruo. l. siue. ADDITIO. Dic quòd illa iura procedunt quando viuit dominus: hic quando est mortuus, secundum Iaso.

n *Acquisiuisse.* ꝓ portionib' coheredũ: ꝓ sua sibi quęsiuit. Azo.

o *Sicut enim.* aliàs non reperitur hæc regula: ergo no. Io.

p *Hereditati.* iacenti. immo semper heredibus, nunquam hereditati acquirit. nam alij erant necessarij sicut ipse: vnde statim sunt heredes: vel ipse saltem erat heres: vt instit. de hered. qua. & dif. §. j. & ita hereditas non potest dici. Respon. remanet hereditas pro partibus aliorum qui non erant necessarij sicut ipse: & ideo dicit infra quòd forte ipsi quoque &c.

q *Re.* scilicet pecunia.

r *Non æquè idem.* scilicet generaliter. nam sub distinguitur hic casus, scilicet post aditam hereditatem, an scirent sibi hunc coheredem datum & sic liberum: vt tũc per eum non acquirãt: aliàs sic. Et no. quod in pignoribus non respõdet Africanus auctor huius legis. Quid ergo? pro sua parte sibi obligata sunt: sed aliis coheredib' pro partibus eorum non: vt infra proxi. §. nisi in eo casu quo eis datur actio: vel cõsumptione, vel stipulatione simpliciter facta: vt infra de fideiusso. l. si quis pro eo. §. si num mos.

s *Haberent.* idem & si haberent. nec enim solo animo incipere possunt possidere: vt infra de acquiren. possess. l. iij. j. respon. Sed cui hoc casu acquirit? Respon. ei soli qui numerauit, si stipulatus est sibi: vel si simpliciter consumptione facta. nec ob. si dicas quòd nomine alterius nõ suo numerauit, saltem pro aliorum partibus: & totiens actio ex consumptione detur, quotiés &c. vt. ĩ. eo. si filius. quia & aliàs hoc contingit, quòd alienam pecuniam & alieno nomine mutuat, & tamen cõdictio datur numeranti: vt. C. eo. l. iiij. Vel secundo dic vt. ĩ. in glo. c generaliter. in fi. secundum Azo. Item quid est in aliis duobus casibus, scilicet cum nondum est adita hereditas? Item & cum est adita hereditas: sed vtroque casu coheredes nesciunt hunc coheredem in vtroque casu: & ipse stipulatus est sibi, vel simpliciter coheredes constat ex stipulatu agere non posse. de ipso non videtur: quia voluit alij acquirere stipulationem, id est domino. Item ex consumptione non videtur, siue ex numeratione, quando stipulatio fuit subsecuta: vt. j. de noua. l. cum enim? Respon. satis potest dici d dari vtilem actionem pro parte sua ex stipulatu stipulãti: licet gereret in animo alij scilicet domino acquirere: sic infra de acquir. re. domi. l. liber homo. §. fi.

t *Ignorasse.* scilicet eum coheredem, & sic liberum.

u *Ex necessariis.* Vnde illud: Seruus nescit quid faciat dñs eius.

x *Responderi.* quod dicimus ante aditam hereditatem.

y *Quo quidem casu.* id est adita hereditate: & istis ignorantibus hunc coheredé: vel secundũ alios, id est ante aditã hereditatem.

z *Conditionis.* id est ignorantes eum liberum.

a *Seruire videãtur.* & sic possidét se, & sibi inuicé acquirũt. & hoc est de fictione iuris. Nã verũ est ꝙ qui possidet, aliũ possidere nõ potest: vt. j. de acqui. re domi. homo liber. in fi. sed hereditaté dico non possidere: vt. j. si quis test. li. esse iuſ. fuerit. l. j. §. Scęuola.

SIego.] CASVS. Promisisti mihi decé. quia credebã tũc te nõ posse soluere solida. x. stipulat' sum à Seio quãto minus cõsequi possem à te. si cõtra te institui actioné, nõ ꝓpter hoc liberabitur Seius, nisi tota. x. in lite essem cõsecutus. Sed pone ꝙ primo ageré eũ Seio ad quinq;: sed nõ sum cõsecutus nisi [illegible], quia soluẽdo nõ est: quia vidi te Titiũ soluere posse. v tantũ: si tu postea fact' fueris soluẽdo, nõ ideo pl' cõsequar à te. [LABEO.] Promisi me curaturũ tibi dari. x. nõ vt tibi daré. x. si dedero tibi expromissoré, an sum liberat', quærit. Et dicit ꝙ sic: quia præcisè cõpelli nõ debeo soluere: sed sufficit si dedero expromissoré. Viuia.

b *Quanto minus.* hæc sunt verba stipulatoris, quanto minus &c.

c *Dic quòd ibi est alia quæstio quã secundo prodit.*

d *Reprobatur secundum Bart. Paul. Ale. & Ia.*

a *Dic quòd hic non curatur de consumptione, secundum Bartolum. b Imò ĩ glo. super verbo, nõ æquè, secundũ Alb. & Ia.*

a *Possim.* id est ex possibilitate consecutus fuero. sic & supra de re. diui. l. 6. Accursius.
b *A Titio.* nec exegero.
c *Non liberatur.* hoc ipso quòd petij, nisi exegissem: & totum, vt subiicit, at si &c.
d *Alioquin.* id est si diceres eum liberari sola conuentione Titij. Io.
e *Caueatur.* id est nullâ cautelam haberem contra Seium.
f *Tutus.* id est condemnatus fuit in totum.
g *Tenebitur.* non dicit, liberatus est: quia nec fuit obligatus: vt infra de verbo. obligat. l. decem.
h *Sed si cum Seio egero.* scilicet primo: qui non debet conueniri antequam Titius conueniatur, si esset dubium quantum posset facere Titius: vt infra de verborum obligatio. l. decem. quę est contra. Sed hic erat certum: puta quinque tantum poterat facere Titius. vnde Seium conuenio in aliis quinque. licet enim Titi⁹ sua v. amittat vel consumat: tamen Seius non nisi in v. tenebitur. & hic casus nó est hic: & licet à Seio nil consequar: tamen Titium non conueniam in hoc quod soluere non poterat tũc cum Seium conueni: arg. C. de fideiuss. liberum. & sic duo sunt pacta de non petendo. secus in legatis, vbi non præiudicat tibi in eligendo: vt infra de lega. j. si ex toto. §. j. quæ est contra. & hoc si habes in litera, quod minus &c. si autem habeas, quo minus, nó videtur posse legi nisi ponatur quo, id est propter quod habet Scius scilicet tria. & legatur ita, quantumcunque est, scilicet quod habet Scius eo tempore quo minus &c. & potero, non exponitur tunc in præterito: sed secundum primam literam sic, secũdum Azo. & dic secundum Io. cum prius egissem cum Titio ad decem, & non possim exigere nisi tria: si postea egero in. vij. cum Scio: & similiter non sum consecutus ab eo nisi alia tria tẽpore huius iudicij: remanent quatuor quæ postea petere potero à Titio: & secũdum hoc lege literam prout secundo modo legi.
i *Minus.* id est non. Azo.
k *Potero.* id est potui. Azo.
l *Tanto minus.* id est illud minus: & subaudi non, secundum primum casum.
m *Possũ.* & sic me facere oportet. & hoc secũdũ primũ itellectũ.
n *Curari.* si habeas dari curari, bene est. si habeas tantũ, dari: tũc subaudi curari: & sic valet: aliàs nó valet: vt hic, & instit. de inuti. stipu. §. si quis alium. & infra de verbo. obliga. inter stipulantem. in princ. & l. illa. ij respon. Accursius.
o *Curandum.* quia hoc solum promisit se curaturum, scilicet vt decem soluerẽtur: & ideo non tenetur ad plus, vt hic, & infra de verbo. oblig. l. si ita stipulatus fuero. §. j. & l. si quis stipulatus sit. §. fi. & l. illa stipulatio. §. eum. Sed cõtra infra de leg. j. l. si heres. vj. char. vbi dicit heredem sic iussum vt curet, teneri ad dandum. Sol. illud fauore vltimæ voluntatis. sed si simpliciter. x. promisisset, non liberaretur dando fideiussorem: vt infra de constitu. pec. l. promisso. in fi. nam creditori satisfieri debet quemadmodum voluit: vt. j. de pig. act. si rem. §. omnis.

† *No. quòd cautelam haberem contra Seium.* — *interpretatio stipulatio ad cautelã ad eũ tu possit prodesse & operari. facit. l. quotiens in stipulationibus. infra de verb. oblig. & c. abbate. de verb. significa.* — *Coniunge Lillastipulatio. 67. de verb. oblig. l. si quis ab alio. de re iudic.* — ** Bad. legit non rdeo. non cãsuo, nõ petimo.*

DE IVREIVRANDO, & cætera.

Multipliciter in iure corpore de iureiurando dicitur. Est enim voluntarium, & necessarium, & iudiciale: & hoc de veritate: de quo dicit hic titulus. & C. eod. titu. Item est in litem, quod procedit in infinitum. & est de affirmatione: de quo infra titu. j. dicitur. Item est iuramentum calumniæ, & hoc de credulitate: de quo dicitur C. de iuramen. calum. Item testis, qui est creditur vel debitor: & hoc similiter de credulitate: vt ibi authenti. vt hi qui ob. pr. §. j. collat. 6. Item testis: & hoc de veritate: vt. C. de testi. l. iureiurando. & l. testium. Item operarum: vt infra de ope. lib. l. vt iurisiurandi. Item purgationum: vt. C. de his qui ad eccle. con. l. præsenti. §. sicubi. Item ratione status: vt in constitu. de pace. diae edictali. §. item sacramenta. Item iudicis & aduocati: vt. C. de ind. l. cum non nostra.

DE IVREIVRANDO

siue voluntario, siue necessario, siue iudiciali.

TITVLVS II.

Iusiurandum est inductum ad lites finiendas.

I. GAIVS libro quinto ad Edictum Prouinciale.

MAximũ remediũ[p] expediendarum litium in vsum venit iurisiurãdi[q] religio: qua vel ex pactione[q] ipsorum litigatorũ, vel ex auctoritate iudicis deciduntur controuersiæ.

II. PAVLVS libro decimo octauo ad Edictum.

B IVsiurandũ speciẽ transactionis continet,[r] maioremque[r] habet auctoritatem quàm res iudicata.

Iuramento præstito aduersario deferente standum est in omnibus quo ad ipsos litigantes: secus quo ad extraneos. hoc usq; vsque ad §. iurari. Bartolus.

III. VLPIANVS libro vicensimo secundo ad Edictum.

AIt prætor: *Si is*[t] *cum quo agetur, conditione delata*[u] *iurauerit.*[x] Eum cum quo agetur, accipere debemus ipsum reũ.† Nec frustra adiicitur, *conditione delata.* nam si reus iurauerit nemine ei iusiurandum deferente, prætor id iusiurandum non C tuebitur. sibi enim iurauit. alioquin facillimus quisq; ad iusiurãdũ decurrẽs, nemine sibi delit. iur. l. fina. nisi iustam causam viderit recusandi: vt. C. eo. l. generaliter. §. finautem. sed quidam hoc voluntariũ appellãt: quod nihil est. Accursius.

Maximum remedium.] CASVS. Inter alia remedia quæ in iure reperiuntur causa finiendarũ litium, est iusiuran. & est maximum, ad quod peruenitur per pactum litigantium aut per iudicem. Viuianus.

p *Maximum remedium.* triplex est remedium finiendarum litium. Sententia: vt infra de re iudi. l. prima. Item transactio: vt. C. de transactio. l. fratris. Item iusiurandum, & hoc est maximum: vt hic: & dices infra lege proxi.

q *Pactione.* scilicet extra iudicium: & dicitur conuentionale: vt infra eo. l. iusiurandum quod ex. Iudiciale autem est, quod defertur à parte parti in iudicio, iudice approbante & confortante: licet quidam dicant hoc necessarium. quandoque tamen aliter accipitur iudiciale: vt C. de iudi. l. rem non noũam. & est necessarium: quia ipse iudex defert, & etiam constringit ad iurandum: vt infra de in

r *Iusiurandũ. Continet.* prout trãsactio large accipiũ, quasi litis decisio: sed prout species, tunc esset species oppolita. Ecce ergo tria remedia quę dixi. §. l. proxi. & sunt paria in excipiẽdo. Ná ex trasactione datur exceptio: vt. C. de pactis. l. cũ proponas. Itẽ ex iureiurãdo, & ex sentẽtia: vt instit. de excep. §. æque si debitor. &. §. seq. Superat autẽ vnũ aliud in multis. ecce enim iusiurandũ trãsactionẽ excedit: quia ex eo agitur: vt. C. de reb. cred. l. actori. ex trãsactione nó: vt. C. de trãsactio. liue apud acta. &. C. de pact. l. cũ proponas. Aequiparãtur autẽ in naturali obligatione, quam vtrũque tollit. j. de solu. Stichũ. §. naturalis. Itẽ iusiurandũ, & res iudicata, pares sunt in agẽdo: vt. C. de rebus credit. actori. sed sentẽtia superat iuramẽtũ in multis. Sentẽtia enim cõtra sentẽtiã nó valet: vt. C. quido prouo. nó est necesse. l. prima. Sed cõtra iuramentũ sic: vt. j. eo. l. nam postea. §. si dauetur. Item si iuraui me patronũ, pro patrono nõ habebor quo ad succedendũ. secus si sententia pro me feratur: vt. j. de iure patro. si iurauero. Itẽ sentẽtia nó retractatur per instrumenta post reperta, nisi in casu: vt. j. de re iudi. imperatores. & C. de re iudi. sub specie. secus in sacramẽto b: vt. j. eo. l. admonẽdi. Item cõtrà minoris auctoritatis est sentẽtia: quia minor contra eũ restituit: vt. C. si aduer. rẽ iudi. per totũ titu. sed nõ cõtra sacramẽtũ: vt. C. si minor se ma. di. si alterius. Itẽ iusiurandũ tollit naturalem obligationem ipso iure: vt. j. de solu. Stichum. § naturalis. non sic in sentẽtia: vt. j. de cõdi. inde. Iulianus. Item a iuramẽto non prouocatur nec receditur nisi in casu: vt. C. eo. l. fi. à sentẽtia sic. & propter hoc dicit, maiorẽmque &c.

f *Maioremque.* scilicet in quibusdam: vt modo dixi. & est ratio: quia nititur auctoritate iudicis approbantis delationem, & voluntate partium deferentium & referentium: sed res iudicata solius iudicis auctoritate: ideó quę primum plus valet: vt argu. j. de eden. l. si quis ex argentariis. §. primo. Accursius.

t *Ait prætor.* Scilicet reus. Accursius.
u *Delata.* id est dato sibi iuramento.
x *Iurauerit.* supple, eius rei &c. vt. j. eo. l. ait prætor.

† *Balduc dicit istum text. singulariter ad hoc quod licet q̃ cura. mecum quo ego iuro, dicatur aduersarius meus. l. si fine. §. pen. de interro. act. & dicit. C. de præscri. quæ male intelligunt. tamen hoc datur p̃ præscriptori, sed rem est ille qui dicitur propriè conuentus. animaduerte vt hic in secunda interpreta. Bolog.*

b Necessario in defectum probationum delatio. de. & ita.

c Cõfessi l. vide. j. eo. ait prætor.

a *Liberabit.* ne ergo hoc ſit, dixit conditione delata. Et ſic no. q aufertur occaſio delinquendi: vt inſti. vi bo. rap. §. ſed ne dum.

b *Penali.* Sed nonne hæ perſonales ſunt? & ſic ſupra dixerat. Sed dic ſupra de ordinaria, hic de extraordinaria dicit: ſicut eſt illa, nau. cau. ſtab. vt ſupra nau. cau. ſtab. l. idem. §. ait prætor.

c *Agatur.* Quid in criminali cauſa? Reſpond. idem, vt arg. ff. eo. l. eum qui. §. in popularibus. licet enim nó teneat tráſactio in criminali quando non ingeritur pœna ſanguinis, vt. C. de tráſactio. tranſigere. delatio tamen ſacramenti tenet tantú facta à parte parti: quia non ſic videtur cófiteri de crimine iurando: imò negat: vt infra eo. l. ſi duo. §. idé Iulianus. ſicut qui tranſigit: vt infra de condic. fur. l. p fure. §. furti. & ſupra de his qui no. infa. l. quoniam. Iudex [a] autem in inopia probationum nó ita facile decurret ad delationem iuraméti in criminali ſicut in pecuniaria cauſa: quia reus eſt abſoluéndus crimine plene non probato: vt. C. de probat. ſciant. Item quid in cauſa matrimoniali, ſi detulit vxor iuſiurandum viro vt iuret maritus ſe maritum non eſſe? videtur q non præiudicet ſi poſtea veritas inueniatur quòd ſit maritus. ſic enim eſſet ſi iudicaretur quòd non eſſet marit[e], & veritas poſtea pateret eccleſiæ: vt in Decret. de ſenten. & re iudica. ca. lator. Item quid in cauſa cóuerſionis & monachationis? Videtur quòd ſit ſtandum: vt. C. ad. l. Iul. repet. l. fi. & ff. proxi. reſpóſo. Sed dic contra, vt arg. in authen. vt lice. ma. & auię. §. quia vero & ex conſenſu. coll. viij.

a iſta gloſſ. innuit quòd iuraméntum neceſſarium in cauſa criminali non deferatur: & quo ad hoc placet Bar. Ange. Sal. Fel. Alex. & Ia.

[a] alterius alteri.

d *Si de poſſeſſione.* danda mulieri nomine vétris.

e *Contradiceretur.* quòd non ſit prægnans.

f *Vel ipſa iurauit.* ſcilicet ſe prægnantem eſſe. Ioan.

g *Contra eam.* ſcilicet iuratum eſt.

h *Ne conueniatur.* ab eo qui detulit. Io.

i *In poſſeſſionem.* & per hoc iuſiurandum præſumitur q non fuerit in calumnia: & ſic non conuenitur: vt ſupra de his qui not. infa. l. ea quæ. aliàs act. in factum vſque ad annum tenetur ad intereſſe: vt. ff. ſi mu. ven. no. in poſſ. calum. cauſa. l. j. §. hanc autem. & §. ſi mulier. & §. competit. & §. intereſſe.

k *Nocet.* ſcilicet partui: vt. ff. eo. l. nam poſtea. §. fin. & l. ſeq. & ff. ſi mu. ven. no. l. j. §. j. & C. de tráſactio. l. tráſactio matris. ſed hoc fallit quando alius fingitur non alius: quod euenit ratione poteſtatis patriæ vel dominicæ: vt. ff. eo. l. ſeruus. vſq; ad. l. qui iuraſſe. quæ ſunt cóträriæ. Item ratione ſocietatis: vt. ff. eo. l. duobus. & l. ſi duo. §. idem dicemus. quę ſunt contrariæ. Item ratione contractus: vt. ff. eo. l. ſi duo. §. ſi quis iurauerit. & §. Marcell[s]. quę eſt cóntra. Item ratione procurationis: vt infra eo. l. iuſiurandum quod ferente iuſiurandum, oneribus actionum ſe liberabit. [a] Quacúque autē actione quis cóueniatur, ſi iurauerit, proficiet ei iuſiurandū: ſiue in perſonam, ſiue in rem, ſiue in factū, ſiue pœnali [b] actione, vel quauis alia agatur [c], ſiue de iterdicto. Sed & ſi de códitione perſonę fuerit iuratū, prætor iuſiurandum tuebitur: vt puta detuli iuſiurandum, & iuraſti in poteſtate mea te nō eſſe: tuēdū erit iuſiurādū.

Vnde Marcellus ſcribit, etiā de eo iurari poſſe, an prægnas ſit mulier, vel non ſit: & iuriiurando ſtandum. Denique ait, ſi de poſſeſsione [d] erat quæſtio, ſeruari oportere: ſi fortè quaſi pręgnas ire in poſſeſsionem volebat: & cū ei cótradiceretur, [e] vel ipſa iurauit [f] ſe prægnatem, vel contra eam [g] iuratū eſt. nam ſi ipſa, ibit in poſſeſsionem ſine metu. ſi contra eam: non ibit, quanuis verè prægnas fuerit. Proderitq; (inquit Marcellus) mulieri iuranti iuſiurandum, ne conueniatur [h] quaſi calumniæ cauſa ventris nomine fuerit in poſſeſsionem, [i] néve vim patiatur in poſſeſsione. Sed an iuſiurandum eouſque profit, vt poſt editum partum non quæratur ex eo editus an non ſit, cuius eſſe dicitur, Marcellus tractat. & ait veritatem eſſe quærendam: quia iuſiurādum * alteri neque prodeſt neque nocet. [k] Matris igitur iuſiurandum partui non proficiet, nec nocebit, [l] ſi mater [m] detulerit, & iuretur ex eo prægnas non eſſe.

Iurari debet eo modo quo defertur: dum tamen ſit modus licitus: & poſtquam eſt iuratum, habetur pro vero. h. d. cum. l. ſequen. vſque ad. §. ſi neque. Bartolus.

Iurari autē oportet vt delatū eſt iuſiurandum. [n] cæterum ſi ego detuli vt per deum iurares, tu per caput tuum iuraſti,

IIII. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

VEl filiorum tuorum:

V. VLPIANVS libro vicēſimoſecundo ad Edictum.

NOn erit ratū† habēdū iuſiurandum. Quòd ſi exegi vt per† ſalutē tuā iurares, & iuraſti, ſtabitur. [o] † Omne enim omnino licitū iuſiurandū per quod voluit quis ſibi iurari, idoneum eſt: [p] & ſi ex eo fuerit iuratum, prętor id tuebitur. Diuus Pius iureiurando quod propria [q] ſuperſtitione iuratum eſt, ſtādum reſcripſit. Dato iureiurando, non aliud [r] quæritur, quàm an iuratū ſit: remiſſa quæſtione an debeatur: quaſi ſatis probatū * ſit iureiurando. Sed ſi quis illicitum iuſiurandum detulerit, ſcilicet improbatæ publicè religionis: [s] videamus an pro eo habeatur, atque ſi iuratū nō eſſet. quod magis exiſtimo dicēdum.

Iuramenti delatio intelligitur vt incontinenti iuretur vel remittatur: ſed ſi remittatur, pro non delato habetur: & remittere, eſt volenti iurare iuramenti gratiam facere. h. d. cum. l. ſequen. Bartolus.

Si neque iuratum [t] eſt, neq; remiſſum [u] iuſiurandū, pro eo debet haberi, atq; ſi res in iuſiurādum admiſſa non eſſet [x]. proinde ſi poſtea [y] iurare paratus ſit, nihil ei hoc iuſiurandum proficiet: quia ex eo quod delatum eſt, iuratum non eſt.

VI. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

REmittit iuſiurādū, qui deſerente ſe, cum paratus eſſet aduerſarius iurare, gratiā ei facit, cótētus volūtate ſuſceptī [z] iuriſiurandi. Quod ſi non ſuſcepit iuſiurandū, licet poſtea parato iurare actor nolit deferre, nō videbit remiſſum. Ná quod ſuſceptum eſt, remitti debet [a].

m *Si mater.* bene dico non nocebit, ſi mater; & cætera.

n *Iuſiurandū.* ſic quando hereditas reſtituēda eſt: vt infra ad Trebel. ſed & ſi ante.

o NOn erit. *Stabitur.* vt ſupra eo. l. qui † *iuratum.* per ſalutem.

p *Idoneum eſt.* niſi ſpe- † *Cocur. tex.* cialiter à iure prohibea- *in ca. 2. 22.* tur: vt infra ea. l. §. ſed & *q. 4. text. in* ſi quis. & infra de condi. *ca. ſi quis* inſt. l. quæ ſub conditio- *preſbyter.* ne. in princip. Item not. *& ibi gl. a.* hic qnòd ſatis eſt ſi fit a- *q. 4.*

q *Propria.* id eſt ꝓpria † *Quām va* vana religione: puta A- *rius ſit mul-* pollinis vel Dianæ. ſed *tiplex iuſiu-* alibi non eſt non: & tūc *rādū apud* eſt cū de eo pone caſum in Iudæo, qui licet iuret per deum ſuum, vel Sarraceno, ſtādum eſt.

r *Dato iureiurando, non aliud.* vt. ff. eod. l. duobus. in fine. & l. nam poſtea. §. j. & argu. ff. de re iudi. §. b & ff. eo. l. admonendi. [c] & ſupra de dolo. ſi legatarius. [d] quæ ſunt cóträria: ſed ſpecialia ſunt. Accurſius.

ſ *Religionis.* Apollinis vel Dianæ: vt. ff. eo. §. diuus. ſecus ſi nó eſt publicè reprobata: vt ſi iuro per crede mihi, vt faciūt monachi. Accurſius.

[a] Mutuis facilius nocet.

[b] Ibi fuit in uilla nemine deferente, ſi cundū Ful. & Ia.

[c] Niſi acceptanti daretur tēpus ad deliberandū quid iuraret. Bart. Paul. Alex. & Ia.

[d] Idē in vaſallo offerente iuramentū domino. Bald.

t *Si neque iuratum.* cum fuiſſet delatum. Accurſius.

u *Remiſſum* à deferente: vt. ff. l. proxi. in princ.

x *Non eſſe.* ſic legatum habetur pro non relicto, ſi legatarius repudiat: vt. ff. de lega. j. legatarius. §. ſi legatum. Accurſius.

y *Si poſtea.* ex intervallo, cum ad alium actum divertiſſet: [e] vt argu. infra de duo. reis ſtipu. duos. §. fina. & infra ad Falcid. l. j. §. item ſi ita legatum.

z *Remittit. Suſcepti.* ad faciendum. Et ſic not. quòd iurare videtur, cum per eū non remaneat f: vt hic, & ſupra. l. proxi. §. fin. & C. eo. l. actori. & infra eo. l. nam poſtea. §. j. Accur.

a *Debet.* hoc autem non fuit ſuſceptum cum debuit: & ideo non videtur remitti: vt ſupra. l. proxi. in fine.

Ait prætor.]C *AS V S.* Ponit hic quædam verba prætoris, quæ inferius exponit. Dicit ergo quòd non debet iurari niſi deferatur iuſiuran. ſed ſi delatum fuerit: quacunque act. quacunque ex cauſa actum fuerit, poteſt iurari, vt exemplificat in tex. vſque ibi: vnde Marcellus. & dicit, ſi iurauerit mulier ſe prægnantem eſſe, & propter hoc miſſa ſit in poſſ. cauſa ventris, valebit: filio tamen non proderit vt ideo dicatur filiꝰ eius cuius mulier dicit eum eſſe filiũ vnde iuramentum mulieris neque nocebit filio, neque proderit. & hoc dicit vſq; ad. §. iurari. & ille planus eſt, & continuandus cum duabus. ll. ſequen. vſq; ad. §. diuus Pius. & abinde omnia plana ſunt vſq; ad l. nam poſtea. Viuia.

Ex iuramento oritur exceptio reo & eius ſucceſſori etiam in rem: quæ exceptio litis conteſtæ impedit, niſi aliorem requirat in 1 agnem l. d. cum prin. l. nam poſtea. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro vicenſimoſecundo ad Edictum.

A It prætor: *Eius rei de qua iuſiurandum delatum*[a] *fuerit, neque in ipſum, neque in eum ad quem ea res pertinet,*[b] *actionem dabo.*[c]

Eius rei, ſic erit accipiendum: ſiue de tota re, ſiue de parte ſit iuratum. [d] Nam de eo quod iuratum eſt, pollicetur ſe actionẽ nõ daturum neque in eum qui iurauit, neque in eos qui in locum eius cui iuſiurandum delatum eſt, ſuccedunt:

VIII. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

E Tiam ſi in rẽ ſucceſſerint:

IX. VLPIANVS libro vicenſimoprimo ad Edictum.

N Am poſtea quàm iuratum eſt, denegatur[e] actio. Aut ſi controuerſia erit, id eſt ſi ambigitur an iuſiurandum datum ſit, [f] exceptioni[g] locus eſt.

Ex iuramento oritur actio & exceptio: & iam pro veritate habetur. Alexan.

Iureiurando dato vel remiſſo, reus quidem adquirit exceptionem ſibi, aliiſque: [h] actor verò actionem[i] adquirit: in qua hoc ſolum[k] quæritur, an iurauerit dari ſibi oportere: vel cum iurare paratus eſſet, iuſiurãdum ei remiſſum ſit.

Valet ſententia lata per iuramentum, & producit illos effectus quos produceret ſi eſſet lata per veras probationes. b. d. ſecũdum primam lect. vel ſecundam aliam: Sententia lata contra iuramentum valet. Alex.

Si damnetur[l] quis poſt iuſiurandum ex famoſo iudicio, famoſum eſſe magis eſt.

Iuramentum vim habet litis conteſt. ideo perpetuat actionem vbicunque per lit. conteſt. perpetuatur. Alexan.

Si is qui temporaria actione[m] mihi obligatus erat, detulerit iuſiurãdum, vt iurem eum dare oportere, egóque iurauero, tẽpore non liberatur: [n] quia poſt litem[o] conteſtatam cum eo perpetuatur aduerſus eum obligatio.

Minor aduerſus delationem iuramenti reſtituitur, & agere poteſt actione prima. & ſi excipiatur contra eum de iuramento, poterit replicari, prohibita tamen reſtitutione in integ. eodem tamen modo & intra illa tempora, ſicut ſi principaliter reſtit. in integ. petiiſſet. Alexan.

Si minor vigintiquinque annis detulerit, & hoc ipſo captum ſe dicat, aduerſus exceptionem iuriſiurandi replicari[p] debebit, vt Pomponius ait. Ego autem puto hanc replicationem non ſemper eſſe dandam: ſed plerumque ipſum prætorem debere cognoſcere an captus ſit: [q] & ſic in integrum reſtituere. Nec enim vtique qui minor eſt, * ſtatim & circunſcriptum ſe docuit. [r] Præterea exceptio[s] iſta ſiue cognitio ſtatutum tempus[t] poſt annum vicẽſimumquintum non debet egredi.

Minor ſi ſuper hoc iuramentum præſtiterit, non reſtituitur. Alexan.

Si quis ſuper ſolutione iuramentum præſtiterit, non reſtituitur. Quod ſi ſuper ſolutione iuramentum præſtitum ſit, ſi quidem ſuper ſolutione ipſius rei quæ petitur, ſine dubio non reſtituitur: ſi verò ſuper ſolutione alterius rei, reſtituitur.

Iuramentum ſuper ſolutione præſtitum, ſi ſuper ſolutione ipſius rei quæ petitur, non reſtituitur. Alexan.

Si ſuper ſolutione alterius rei, reſtituitur. Si ſuper ſolutione alterius rei, reſtituitur. Si

Contra iuramentum præſtitum in fraudē creditorum ſuccurritur creditoribus replicando & excipiendo. Alexan.

Sed & ſi quis in fraudem creditorum iuſiurandum detulerit debitori, aduerſus exceptionem iuriſiurandi replicatio fraudis creditoribus [a] debet dari. [b]

Præterea ſi fraudator detulerit iuſiurandum creditori, [c] vt iuret ſibi decē dari oportere, [d] mox bonis eius venditis experiri volet: aut denegari debet actio, aut exceptio opponitur [e] fraudatorum creditorum.

Iuramentum procuratoris vel defenſoris prodeſt domino quo ad actionem & exceptionem.

Iuſiurandum defenſoris [f] vel procuratoris [g] ei ab aduerſario delatum prodeſſe, exceptionēq; domino [h] parere, Iulianus ſcribit. Idem ergo dicendum erit & ſi datus ad petendum procurator reo deferēte iurauerit dari mihi oportere. nam actionem mihi parit. [i] quę ſententia habet rationem.

Actori ſuper actione reali iuranti rē eſſe ſuam, datur contra deferentem actio, non contra alium: ſed poſſeſſori iuranti rem actoris non eſſe, datur contra deferentem exceptio, non autem actio: ſicut ſi iuranit rem ſuam eſſe: quia tunc etiam datur actio, ſi ad deferente peruenit poſſeſſio. h. d. cum duabus. ll. ſe. vſque ad. §. item ſi iuranti. Alex.

Si petitor iurauit poſſeſſore deferente, rem ſuam eſſe, actori dabitur actio: [k] ſed hoc dumtaxat aduerſus eum qui iuſiurandum detulit, eósque qui in eius locum ſucceſſerunt. Cæterùm aduerſus aliū [l] ſi velit prærogatiua iuriſiurandi vti, nihil ei proderit:

1. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

QVia non deberet alij nocere, [m] quod inter alios actum eſſet.

Iuramentum habet vim probationis & ſententia inter eaſdem perſonas, non inter alias. h. d. vſque ad. l. ſi duo. Alex.

ti obſtabit excep. vnde ſi cecideris à poſſ. licet eam nactus fuero, non habebis act. contra me. & eſt ratio, quia non iuraſti tuā eſſe. ſi iuraſti tuam eſſe, & ad me peruenit, dabitur tibi ac. contra me: & non ſolum res, ſed fructus & partus reſtituentur per act. in factum. [ITEM SI IVRAVERO.] Dicebam me habere vſumfru. in re tua. detuliſti mihi iuſiuran. iuraui. decætero habebo[t] prouſufructuario: & eiſdē modis habebor quibus ſi mihi per veritatē eſſet adquiſitus. Si vero iuraui mihi deberi vſumfructillius rei in qua non poteſt eſſe vſusfru. præſtita cautione de iureiurando; tunc verus vſusfr. cenſebitur. Viu.

11. VLPIANVS libro vicenſimoſecundo ad Edictum.

SEd ſi poſſeſſori fuerit iuſiurandum delatum, iurauerítque rem petitoris non eſſe, quādiu quidem poſsidet, aduerſus eum qui detulit [n] iuſiurandum, ſi petat, exceptione iuriſiurandi vtetur. ſi vero amiſerit poſſeſſionem, actionem non habebit [o], ne quidem ſi is poſſideat qui iuſiurandum detulit. non enim rem ſuam eſſe iurauit, ſed eius non eſſe. Proinde ſi cum poſſideret, (&) deferēte petitore rem ſuam iurauit, conſequenter dicemus, amiſſa quoque poſſeſſione, ſi is qui detulit iuſiurandum, nanctus ſit poſſeſſionem, actionem in factum ei dandam [p] & fructus [q] perceptos ex re quā meam eſſe iurauí, reſtitui mihi placuit. Sed & partum editum, ſœtúſque pecorum reſtituendos conſtat poſt iuſiurandum delatum.

Verba iuramenti ſi non poſſunt ſtare ſecundum propriam ſignificationem, intelliguntur ſecundum impropriam. Bartolus.

Item ſi iurauero [r] vſumfructum alicuius rei vel meum eſſe, vel dari mihi oportere: eatenus mihi competit actio, quatenus ſi verè vſumfructum haberem, duraret. quibus verò caſibus amitteretur [s], non competit mihi actio. Sed ſi rerum in quibus vſusfructus propter abuſum conſtitui non poteſt, iurauerit vſumfructum ſe habere, vel ſibi deberi: effectum iuriſiurandi ſequēdum arbitror. Ideoque [t] tunc quoque videri eum rectè iuraſſe puto: & ex eo iureiurando poſſe petere vſumfructum cautione [u] oblata.

[a] *Creditoribus.* agentibus Pauliana. [b] Accurſius.

[c] *Dari.* ipſi autem qui detulit, non datur replicatio: vt. C. de excep. aduerſur. & ad hunc. §. facit. j. de his quæ in frau. cre. l. ij. & iij. Accurſius.

[d] *Creditori.* futuro, vel putatiuo ab aliis. vel dicas, falſo. Azo.

[e] *Oportere.* vt ſic vnà cū aliis in poſſeſſionē mittatur. Accurſius.

[f] *Opponatur.* quod verum eſt ſi velit mitti in poſſ. cum veris creditoribus. & opponitur hæc exceptio à veris etiā inuito debitore: vt. C. de non nu. pe. l. ſi cui.

[g] *Iuſiurandum defenſoris.* ſine mandato.

[h] *Procuratoris.* ſcilicet cum mandato.

[i] *Domino.* id eſt ad vtilitatem domini, ſecundū quoſdam.

[k] *Parit.* vt. j. de actio. emp. l. Iulianus. §. ſi procurator. & ff. de pact. l. reſcriptum. §. hn. & l. nā & nocere. Sed contra. ff. de procur. l. non ſolum. §. qui alieno. Solu. hic adquirit domino. i. ad eius vtilitatem, ſed ibi procurator exercet. ſed hoc mihi non placet: quia in iudicio datur ex pacto procuratoris act. vt. ff. de procur. in cauſæ. §. ſi ex parte. Dic ergo [b] ibi dicit de directa, hic de vtili. M. vel ibi fuit procurator in rem ſuam. Accurſius.

[l] *Actio.* in factum contra eum cum quo fuit iuratum: etiam Publiciana contra [c] quemlibet ſi nitatur ex traditione: vt nō aliquā. ff. de Publ. l. eum qui. §. ſi petenti. quæ eſt contra. in eo quod hic in factum, ibi Public. datur. Probat ergo hic quòd ex iudiciali vel neceſſario iuramento datur in factum actio. hic enim iudicium erat cœptum. loquitur enim de petitione: & nihilominus dabitur act. in factum ex ſententia quæ ſequitur: vt infra eo. l. iuſiurandum. §. fina. & ſic duæ in factum: nec mirum: vt arg. infra de act. emp. l. non eſt nouum. P. contra. dicit enim ex neceſſario vel iudiciali [d] non dari actionem in factum, cum ex ſentētia ſperetur. idem probatur hic quòd actio in factum datur ex ſentētia cum iudicatur rem meam eſſe. licet [e] quidam dicant iudicis officium tantum implorari poſſe ad executionem.

[m] *Alium.* ad quem veniret poſſeſſio.

[n] QVia non. *Nocet.* immo nocet quando ius ex ſententia ſit, quod dic vt diximus ſupra de inof. teſta. l. Papinianus. §. fi. Item & quādo non videtur alius, ſed fingitur idem: vt infra. e. l. iuſiurandum. §. fi. & l. tutor. & dixi. ff. e. l. iij. §. pe. Itē & aliàs nocet quo ad qualequale præiudicium: vt. ff. de ap. l. à ſententia. Dic ergo, non nocet regulariter vt cauſam alij perimat prorſus: vt hic, & ar. C. qui. res iudi. non no. l. ij. & l. fin. & C. res inter alios. ac. l. ij. & ff. de pac. l. ſi vnus. j. reſpon.

SED & ſi.] CASVS. Si tibi poſſidenti detuli iuſiu. aut iuraſti rem tuam eſſe: aut meam non eſſe. ſi meam non eſſe, tibi agenhoc non valet, quia hic non fuit facta traditio poſſeſſori: vt modo dixi: ſed ſi velis hoc defendere, habes arg. inſti. de re. di. §. interdum. & d. l. ſiue. §. j. Vel dic eſſe in hac act. in factum ſpeciale, quæ ſequitur naturam realium actionum, ſicut no. ff. ad exhi. l. iij. §. eſt autem. Item no. hic arg. cótra P. quod enim fit ad exceptionem, parit actionem: vt infra de lib. leg. l. quod mihi. & C. de do ña. ante nup. cum ante.

[o] *Non habebis.* aduerſus aliquem. Et ſic no. quòd quædam retinemus quæ non petimus: vt. j. de euic. l. ſi rem quam. §. j. & j. de condi. inde. l. ex quibuſdam cauſis.

[p] *Dandam.* immo Pub. vt. ff. de Pub. eum qui. §. ſi petenti. quæ eſt contra. Solu. refert an actori deferatur: & tūc in factum contra ſolum deferentē: vt ſupra. e. l. nam poſtea. in fi. ſed Pub. cótra quélibet [f] ſi nitatur ex traditione, ſicut ſi eſſet tradita ex ſententia: vt ſupra de Publ. l. traditionem. an poſſeſſori: vt tūc non detur ei Pub. vt hic: quia nec ei res traditur: ſed ex tranſactione apud eum remanere videtur: ſed datur ei contra deferentem in factum actio. ſed certe mirabiliſimum de act. in factum hic continetur: quia cū ſit præſtitum vel quaſi præſtitum, ipſa non competebat: poſtea tamē incipit competere amiſſa poſſeſſione. ſed forte loquitur de act. in factum non quæ datur ex ſacramento, ſed quæ datur in locum Pub. ex edicto prætoris poſito ff. de Publi. l. j. j. reſpon.

[q] *Fructus.* poteſt referri vel ad prox. dictum, vel ad. §. ſi petitor.

[r] *Item ſi iurauero.* & ſic iuramentū pro veritate accipitur: vt. j. e. eum qui. §. ſi mulier. Sed ar. contra infra eo. eū qui. in prin. ADDITIO. Dic ꝙ immo ibi habetur pro veritate, ſecundum Bar.

[s] *Amitteretur.* ſcilicet ſi verè conſtitutus eſſet. Accurſius.

[t] *Ideoque.* Not. quòd ſi non valet quod ago vt ago, valet vt valere poteſt: vt inſti. de adop. in fi.

[u] *Cautione.* quæ fit de reſtituēda æſtimatione: vt ſupra de vſufr.

a Nihil eſt: immo interdum aliter valet primum. P. Bal. Alex. & Iaſ.

b Bal. hic dicit iſtam gl. mo. ad hoc quòd procurator in rem ſuā non adquirit domino actionē, nec exceptio nē aliquā. ff. pro quo facit quod no. in l. ſi. §. Titius. j. de cōdi. indebi. Bal.

c Nihil eſt, immo cōtra deferentem tantum. P. & Iaſ.

d Immo ex iudiciali oritur actio. Bart. Pau. Alc. & Ia.

e Et male ſcribū Al.

Alliorem parit quod ad exceptionem ſit.

f Immo cōtra deferentem tantum vt ſupra. e. l. Iaſ.

earum re.quæ vſu conſu.l.ij.& inſtitu.de vſufru.§.conſtituitur. A

a *Probatum eſſe.*ſubaudi[a], & pronuntiatum. nec enim ex ipſa probatione naſcitur: nec furto probato irrogatur infamia, niſi ſententia vel confeſsio intercedat: & ita confeſsio & probatio non ſunt paria.

a ipſã gl. dicit ord. Alex. in addi. ad Bar. in. l. 2. de inſt. ff. lib. 10. C.

b *Vtilis.* ſcilicet peti. here. quia adiecta cauſa iurauit: & idé in rei vindi. Item in factum ex iuramento datur: vt ſupra ea. l. §. proinde.

Si cum de hereditate inter me & te cõtrouerſia eſſet, iurauero hereditatem meam eſſe, id conſequi debeo, quod haberem ſi ſecũdum me de hereditate pronuntiatum eſſet. Et non ſolum eas res reſtituere debes quas tunc poſsidebas, ſed & ſi quas poſtea cœpiſſes poſsidere: perindéque haberi quod iuratum eſt, atque ſi probatum eſſet[a]. idcirco vtilis[b] actio mihi competit. Quòd ſi ego ex eadẽ hereditate poſsiderem, túque cœpiſſes petere à me, cũ aduerſus te iurraſſem: exceptione me vti debere iurisiurandi. Planè ſi alius à me hereditatẽ petere cœperit: dubium non erit, vt & Iulianus ſcribit, nihil mihi iuſiurandum[c] prodeſſe.

c *Iuſiurandum.* etiam ſi iuraui meam, quia aut probatur de dominio, & tunc mihi non prodeſt Publiciana quam oppono iure excep. vt ſupra de Pub. l. fina. aut non probatur: & tunc etiam ſine excep. oppoſita, ſcilicet de ſacramẽto vnico. Azo. Et no. quòd inter alios res acta, aliis non præiudicat: vt ſupra. l. proxi. & ſupra de interro. ac. l. fina. &. C. de libe. cau. l. ij. Sed arg. contra. in eo. ti. de libe. cau l. iubemus. & infra de appel. l. à ſententia. ADDITIO. Dic quòd ibi præiudicat quo ad qualequale præiudiciũ, non quo ad plenum, ſecundum Bar.

b Dic quòd ibi ſiter eſt dem poſſo nas: iuc inter duos ſa. Bar. & Salicc.

d *Dem eſſ. Velim.* ſi iurat, actio. in factum vel peti. here. ſecus ſi Publiciana. Accurſius.

e *Prædo.* ſcilicet ego.

XII. IVLIANVS libro nono Digeſtorum.

IDem eſt & ſi ego à quolibet alio poſsidente res hereditarias petere velim[d]: quia & ſi petiſſem à te hereditatem, & probaſſem meam eſſe, nihilo minus ab altero petendo[e], id ipſum probare neceſſe haberem.

Si alter ex patronis excludatur à iure patronatus per iuramentum liberti delatum ab ipſo. portio ſua alteri non adcreſcit: ſed hæc excluſio bene facit præſumptionem alionalem pro altero, vt ipſe ſit inſolidum patronus, ſi hoc ipſe patronus aſſerat, licet libertus neget, & conſtet ipſum eſſe patronũ, non tamen conſtet quod ſit inſolidum. b. d. ſe. nullo modo tamen ſic. habes enim duas. Alex.

XIII. VLPIANVS libro vicenſimoſecundo ad Edictum.

B

SI duo patroni eſſent[f], & libertus altero deferẽte iuraſſet ſe libertũ ei[g] nõ eſſe[h], vtrũ alteri[i] totius debitæ patronis portionis, an verò dimidiæ debitæ[k] eis partis bonorũ poſſeſsio competeret? Et ait, ſi is cui iuratum eſt, patronus fuiſſet, alteri ſuæ partis bonorum poſſeſsionem competere[l]: nec ei[m] prodeſſe[n], quòd aduerſus alterum libertus iuraſſet[o]: multum tamẽ fidei & auctoritatis[p] apud iudicem patronũ habiturum[q] quo magis ſolũ ſe patronũ probaret, quòd libertus iuraſſet alterũ patronũ non eſſe.

C

f *Si duo eſſent.* vt dicebant, libertus tamen neutrum eorum dicebat ſuum eſſe patronum: confitebatur tamen ſe cuiuſdam eſſe libertum qui eum manumiſerat.

g *Libertum eius.* q.d. nõ negat quin alicuius ſit.

h *Non eſſe.* quo caſu nec operarum petitio, nec bo. poſſeſſ. competit: vt j. eo. eum qui. §. pen. Secus ſi iurauit ſe patronũ aliquis. nam licet nõ habeat bo. poſ. haber tamẽ operarum ſaltem naturalium petitionem: vt. j. de iure patro. l. ſi iurauerit. & .ſ. de in ius vocan l. adoptiuum.

i *Alteri.* hæc dictio alteri, & hæc dictio ſibi, redduntur ei qui nõ detulit. & tũc intellige tantùm: & hæc dictio ei, refertur ad eum qui detulit: & ita erit punctus ibi, ſibi debitæ portionis. Vel ſecundum Azo. alteri, id eſt ei qui non detulit: ſibi, qui detulit: & vltimũ ei qui non detulit: & tunc bene eſt punctus poſt dictionem alteri: & ſabaudi, competeret. ſ. tantum. ſed qualiter iſti patroni contra hunc libertum agere poſſunt? Reſpõ. cum viderent ſe diuitem, patronos contemnere cœpit:

e ſtatu gl. not. ad hoc quòd libertꝰ formæ ſui patroni ſeruitia exhibeat: de quo ca. ſi ad manumiſſionem. extra de ſer. cum ſimilibus. & in c. quamuis. extra de offic. ord. Bal. &c.

k *Debitæ.* intranſitiuè, id eſt partis debitæ, quæ eſt dimidia olim, cum eſt vnus. hodie tertia. hic ergo cũ ſint duo, dimidia dimidiæ debetur: vt inſti. de ſucceſ. lib. §. qua de cauſa. &. §. ſed noſtra.

l *Competere.* ſcilicet tantum.

m *Ei.* ſcilicet non deferenti.

n *Prodeſſe.* vllo modo quãdo ille qui non detulit, fatetur alium fuiſſe patronum pro patre. vel ſecundo non prodeſt ad plenariã probationem, quãdo inſolidum ſe dixerat patronum: vt ſubiicit. Et dic prodeſſe, quo ad bo. poſſ. petendam.

o *Iuraſſe.* vt ar. §. quẽad. ſer. amit. l. aquam. §. fi. & diſtingue. aut à principio dicebat ſe ſolum patronum qui nõ detulit: quo caſu poteſt ei ſacramẽtum prodeſſe, vt ſubiicit. aut dicebat alium patronum eſſe: quo caſu nõ prodeſt. Azo. ſed videtur ſemper prodeſſe: vt .j. de bo. lib. l. cõmuni liberto. quę eſt cõtra. Sol. ibi alter patronꝰ ipſo iure patronatũ amiſit: vnde alteri adcreſcere poteſt quod omnino eſt amiſſum: hic autẽ non omnino eſt amiſſum per delationem. obſtat enim tantùm exceptio. Vel ſolue vt ibi. Acc.

D

p *Auctoritatis.* quaſi dicat, plus creditur probationi patroni ij libertꝰ propter iuramentum libertꝰ.

q *Habiturum.* Præſumitur enim ita eſſe vt probatum eſt. vterq; enim patronorũ vindicabat hũc liberum vt ſuum inſolidum: hic neutrius profitebatur à principio ſe libertũ: concedebat tamẽ ſe ab aliquo manumiſſum. Poſtea verò delato ſacramento ab vno, iurauit ſe non eſſe illius libertum: & confitebatur ſe alterius pro parte tantũ. Cum enim libertus confiteretur hunc eſſe patronũ, licet pro parte tãtum, quia alium dicit fuiſſe pro alia parte: dixit de ſuo periurio. Præſumitur tamen quòd inſolidum ſit patronus, cũ de alio iurauit libertus quòd nõ eſſet patronus. ſed iuris præſumptioni nõ ſtatur prorſus: quia & poſſet eſſe alterius: licet nõ eius qui detulit: & ideo ſubiicit, quo magis &c. q.d. etiã alia probatio eſt neceſſaria. Item no. hic arg. quòd ex re inter alios acta qualequale præiudicium etiam aliis generauit: vt infra de app. à ſententia. & ſupra de inofficioſo teſt. ſi ſuſpecta. &. j. de re iudi. ſæpe cõtingit. &. ſ. de Carbo. edic. l. iij. §. idem Iulianus. Sed arg. contra ſupra de his qui no. infa. l. Lucius. & ſupra cod. quia non debet.

d Habenibus iura ſibi nexa cõ ſa cum quo eſt res acta. Alex & Ia.

ADDI-

ADDITIO. Ibi non præiudicat quo ad plenum: ſed bene quo ad qualequale: vt hic Bar. & Salice.

a iſta ſecunda lectura nõ congruit iuxta ſecundum Alex. & Ia.

a *Præſcriptionem.* vel poſt completam à poſſidente. & ſic determinat præcedentia. vel nõdum inceptam[a]. vel cœptam quidem, ſed nondum perfectam: quia perpetuatur actio iuriſiurãdi: vt ſupra eod. nam poſtea. §. ſi is. & infra eo. qui iuraſſe. in fi. §. Io. & his duobus caſibus determinat ſequentia.

b *Actionem.* in rem ſcilicet, & nihilominus in factum: vt ſupra eo. nam poſtea. §. ſi. in prin. quia vtraque datur ex æquitate. Accurſius.

Fabr. Cod. Iur. Lib. 1. cap. 70.

c *Condictitia.* Immo ab actione furti tantum vi detur abſolutus: vt infra de condic. fur. ſi pro fure. j. reſpon. quæ eſt contra. Solu. hic per exceptionem: ibi ipſo iure dicit non tolli condictionem. Vel ibi fuerat actum tantum actione furti, nõ condictione furtiua: arg. C. de tranſact. ſi de certa re. Nam & ſi iurauit ſe non teneri furti actione, poſſet teneri condictione furtiua: quia furti ſuceſſit. hoc tamen videtur impugnari ex eo q ibi dicit damnum deciſum: ſed certè in actione furti habetur ratio damni. Sed tu dic ſecundum loan. quòd hic fuit iuratum, per quod negatur furtum factum: ibi de tranſactione, per quã videtur confeſſatum: vt ſupra de iis qui not. infa. l. quoniam. Item adhuc contra infra de fur. ſi quis vxori. §. ſi quis iurauerit. Solu. ibi quaſi cũ herede agitur condictione furtiua. Vel dic quòd non furti vel furtiua condictione agitur: ſed rei vindi.

**Id eſt poſtquam aduerſario quæſita eſt longi tẽporis præſcriptio.*

**Id eſt, priuè à præture iudicio eripi debet. ſi parte Maniũ cuius L. Titius hæres eſt, ſẽproniõ pecuniam qua de agitur in iure, furto abſtuliſſe, tũ eam Titius pecuniã dare dãnatur. nec addenda eſt exceptio, ſi nõ iuraverit Titius. (de Manii nãq; iuramento nõ ipſo hoc intelligi nõ debet) nõ enim hac ſpecie de furto quæritur, propter quod an iurauit ſe nõ feciſſe, quæri debeat. Vide Hoto. ad. §. ſic itaque diſcretis inſtit. de actio. L. R. Teſtes nõ niſi ſuper quo producũtur, interrogãdi ſunt.*

d *Nunquid.* reaſſumit eãdem quæſtionem quã iam ſoluit. Accurſius.

e *Vtetur.* reſpon. vtiq;, vt ſupra dictum eſt.

f *Cum herede.* cum Titium dixi furem: nunc dico eum heredem furis, ſcilicet Seij. & dicit q poſſum. Accurſius.

g *Et quaſi.* Hæc eſt Græci interpretatio, ſingularis vnius partis. & eſt ſenſus, quia condictio furtiua habet duas partes. Vna, vt contra furem detur: & hæc non datur hic. Alia contra furis heredem: & hæc datur hic. Et ſic ratione ſingularis partis datur: ratione alterius non.

h *Heredem.* reſpon. vtique, vt ſupra dictum eſt.

i *Probare.* No. ar. quòd teſtes non ſunt niſi ſuper certo articulo ſuper quo producti ſunt, interrogandi: vt dixi ſupra de peti. he. ſi quis liber. §. fi. in fi.

Sacramẽtum vim pacti obligatorij habet.

k *Reuindatur.* hæc enim veniunt in hac actione: vt infra de act. empt. l. ex empto. in princip. aliàs ad intereſſe agitur: vt. j. de act. empt. l. j.

l *Iuratum eſt.* me deferente.

m *Tenet.* Nota mirabile, ſacramentum vim pacti obligatorij habere: vt. C. eo. actori. ſic & infra de lib. cau. l. fi. §. fi. & . j. de ope.

Hic. §. legitur duobus modis in glo ſecũdum primã lec. h. d. Etiam ei qui ante præſcripſerat, ex iuramento competit actio vtilis. h. d. Vel ſecundum ſecundam, Poſt iuramentum præſcriptis non impedit actionem vtilem. Vel tertio extra glo. Etiam ille qui iurauit, poteſt præſcribere. & ex præſcriptione ſibi actionem adquirere. Bartolus.

Iulianus ait, eum qui iurauit fundum ſuum eſſe poſt longi temporis præſcriptionem, a * etiam vtilem actionem b habere debere.

Quando iuratur ſuper facto ſolliti omnis actio quæ poteſt oriri ex alio facto. Item iudex non debet admittere imp vtentes articulos. Bartolus.

Idem Iulianus ſcribit, eũ qui iurauit furtum ſe nõ feciſſe, videri de toto iuraſſe: atque ideo neque furti neque condictitia c tenetur: quia cõdictitia, inquit, ſolus fur tenetur. Nunquid d ergo qui iurauit ſe furtum ne feciſſe, hoc ſolo nomine condictione ſi conueniatur, exceptione vtetur e? Cæterùm ſi cõtendat qui condicit, quaſi cum herede f ſe furis agere, nõ debet repelli. & quaſi g μ νομεσις *condictio dari debet aduerſus furis heredem h: nec pati eum iudex debet ſi cœperit tentare probare i furem.

Ex iuramento præſtito firmiter datur actio vtilis ex eo contractu cuius forma continetur iuramentum. Bartolus.

Si quis iurauerit vẽdidiſſe me ei rem centum, ex empto agere poterit vt ei cætera præſtentur, id eſt res tradatur k, & de euictione caueatur. An tamen ad pretium conſequendum ex vẽdito conueniri poſſit, videndum. Et ſi quidem & de hoc ipſo iuratum eſt l quòd pretium ſolutum eſt, nulla pro pretio actio ſupereſt. Si verò hoc non fuerit iuratum, tunc conſequẽs eſt de pretio eum teneri m.

Idẽ dicemus & ſi quis ſocietatem feciſſe iurauerit. nam & is pro ſocio poterit conueniri.

Quando iuratur ſuper contractu, cõpetit vtilis ex eo contractu tunc quando cõpetere ſi verè contractus interceſſiſſet. Bar.

Marcellus etiã ſcribit, ſi quis iurauerit ob decem pignori dediſſe fundum, non aliàs eum pigneratitia agere poſſe, quàm ſi decem ſoluerit n. Sed & illud adiicit, fortaſsis eum etiam in decem ex iureiurando ſuo poſſe cõueniri o. quod magis probat. cui Quintus Saturninus cõſentit: argumẽtóque vtitur eius qui iurauit p eam quæ vxor ſua fuerit, rem ſibi in dotem dediſſe. nam & hic q vxori ait vtilem de dote actionem dandam r. Quæ non eſſe extra æquitatem poſita non negauerim.

Qui iurando per principem peierat, fuſtibus caſtigatur. Bartolus.

Si quis iurauerit in re pecuniaria per genium f principis dare ſe non oportere, & peierauerit: * vel dari ſibi oportere: vel intra certum tempus iurauerit ſe ſoluturũ, nec ſoluit: imperator noſter cum patre reſcripſit, fuſtibus eum caſtigandum dimittere *: & ita ei ſuperdici t †, πορευεσθαι μη ὀμνυε [id eſt petulanter ne iurato.]

Iuramentum veritatis parenti vel patrono non remittitur. Bartolus.

* *De pœnã periurii Cicero. lib. 3. offi. inſi. & C. l. lib. 7. no. t. Aut. c. 18.*

* *caſtigatũ dimittere.*

† *Vide Alcia. lib. Diſpun. 4. c. 2. Sotbeat aũt veteres, cum de ſontibus ſupplicũ ſumi meretur, in loco ſupplicij cõſpicuo epigraphen ſeu titulum affigere, quo pœna à reo expetita cauſa intelligeretur à populo, vt à ſimili facinore perpetrando deterreatur.*

XIIII. PAVLVS libro tertio ad Edictum.

QVotiẽs propter rẽ u iurat, nec paréti nec patrono remittitur iuſiurãdum. Propter rẽ autẽ iuſiurandũ exigitur, veluti de pecunia credita cũ iurat actor ſibi dari oportere, vel reus ſe dare nõ oportere. Idem eſt cum de pecunia conſtituta iuſiurandum exigitur.

Egregia perſona vel morbo impedita coram iudice ad iurandum venire non cõpellantur. Alex.

Quotiens.] C A S V S. Libertus dicebat ſe. x. ſoluiſſe patrono. Hoc negabat patronus. detulit iuſiurandum. patronus voluit quòd ſibi remitteretur iuſiurãdũ. an audiri debeat? Dicitur q non. Idem eſt ſi de pecunia inter eos erat controuerſia: vt quia libertus dicebat patronum cõſtituiſſe ſe ei ſoluturum. Viu.

Quotiens propter rem. id eſt propter veritatem: vel ſic eſſe vel non eſſe: vt hic ſubiicit. ſic ponitur. j. ad leg. Cor. de fal. l. j. §. qui in rationibus. Sed ſacramentũ calumniæ eſt de credulitate: vt. C. de iur. calum. l. ij. §. finautem. & hoc ſacramẽtum calumnię olim remittebatur. quod dic vt. j. eo. iuſiurandum. §. qui iuſiurandum.

Ad perſonas.] C A S V S. Ego contra aliquem epiſcopum, vel aliquem valetudine defectum, volui vt cõpareret: vt ibi iuraret. Dicit q iudex debet mittere ad domũ ſuam, vt iuret. Viu.

a *Ad perſonas egregias.* vt ad epiſcopos: vt. C. de epiſc. & cleri. authen. ſed iudex. Idem de domina. aliàs qui contra fecerit, capite puniatur: vt. C. de offic. di. iudi. l. j. Idem & de ſenibus: vt in authen. de here. & Fal. §. hinc nobis. in fi. colla. j. Idem de legum doctoribus, & de eorum familia[a]: & ſimilibus quibus ſimilis reuerentia exhibetur: vt. C. de profeſ. & me. l. medicos. Accurſius.

a Bal. dicit iſtã glo. fore ſing. ad hoc, quod familia gaudet eiſdẽ priuilegiis quibus gaudet dominus familiæ. concord. glo. in. l. ſi teſtẽde. C. de adue. diuer. iud. glo. in. l. 2. C. de epi. & cler. & glo. in. c. nullus. de ſtu. compet. Bolog.

b *Domum.* ex hoc patet quòd per ſe debent iurare. Sed huic. l. eſt contra. argu. C. de epiſcop. & cleri. l. iubemus. §. h. Accurſius.

Coniunge l. patronus. de re iudic. cum aliis.

SI patronus.] C A S V S. Patronus duxerat libertam ſuam in vxorem: & celebrato inter eos diuortio, inſtituit libertа contra patronum actionem rerum amotarum. detulit ei iuſiurandum: an debeat iurare compelli? Dicitur quòd non. Sed pone: patronus in conſimili cauſa libertæ iuſiurandum detulit: & ipſa vult quòd patronus iuret de calumnia, ſcilicet ꝙ non calúnioſe detulit iuramentum. an patronus iurare debeat? Dicitur quòd non. Viuianus.

c *Non compelletur.* patronus cõuentus ſoluto matrimonio.

d *Iudicio.* vxor eadémque liberta cum conueniret actione rerũ amotarum maritum quondã eundémque patronum, & ei deferat iuramentũ, non iurat patronus: quia actio malè inſtituitur, cum ſit famoſa: vt infra de obſequiis. l. honori. & l. parens. ſed ſecus in alio hac actione conuento, qui iurare cogitur: vt infra rerũ amo. l. Marcellus. §. j.

e *Iurare.* quia hoc iuramentum & parenti & patrono ſecũdum hanc legem remittitur: vt. j. eo. l. iuſiurandum. §. qui iuſiurãdum. & j. de obſequiis. l. licet.

IVſiurandũ.] C A S V S. Detuliſti mihi iuſiurãdum volũtarium: & ego dico tibi quòd debeas iurare. Dicitur quòd nó teneris &c. [P V P I L L V S.] Pupillus egit contra me. detulit mihi iuſiurãdum: videlicet delatione facta tutoris auctoritate: & ſi ſine tutoris auctoritate detulit mihi iuſiurandum, ſi poſtea agat, obſtabit ei excep. ſed replicabitur: quia nó habuit poteſtatem adminiſtrandi res ſuas: & ita deferenti iuramentum actio non datur. [S I T V T O R.] Iuſiurandum delatum auctoritate tutoris, ſeruãdum eſt. idem in curatore. [P R O C V R A T O R.] Ita continuatur cũ l. ſeq. quòd procurator in tribus caſibus poteſt deferre iuramentum, ſi habeat liberam & generalem adminiſtrationem. Idem ſi habeat ſpeciale mandatum vt deferat. Idem ſi ſit procurator in rem ſuam: qui ſi aliis caſibus deferat, non audietur qui detulit & iurat, & nó ideo domino præiudicatur. Et ad hoc quòd bene intelligas, nota quòd tacite reſpon. iuriſcõſul. dubitationi: quia videtur quòd ſit cõtra ius commune, ſcilicet ſi procurator cauerit de rato: quia ſi dominus venerit cõtra iuramentũ delatum à procuratore, & cœperit agere contra eum qui iurauit: dicet ille procuratori: volo te conuenire de rato. Et ad hanc obiectionem reſpondetur in litera, quòd neque ei prodeſt iſta cautio: quia ſi dominus veniat contra iuramentum delatum à procuratore, & cœperit agere cõtra illum qui iurauit: dicit ille procuratori, volo te cõuenire de rato: dicit procurator quòd non potes: quia aut ſuccubuiſti contra dominum meum, aut non. ſi non, nó debes me cõuenire: quia nihil tibi obeſt. ſi ſuccubuiſti: aut iuſtè, aut iniuſtè. ſi iniuſtè, hoc non eſt mihi imputandum: vt. j. de euic. l. ſi per imprudentiam. §. cum autem. ſi iuſte: ergo decepiſti me falſum iurãdo.

XV. INDEM libro ſexto ad Edictum.

AD perſonas egregias[a], eóſque qui valetudine impediuntur, domum[b] mitti oportet ad iurandum.

Non cogitur quis iurare ſuper actione qua contra eum propoſita non poteſt: & patrono remittitur iuramentũ calúniæ. Bart.

XVI. VLPIANVS libro decimo ad Edictum.

SI patronus* libertã ſuã vxorem duxerit, non compellitur[c] iurare de rerũ amotarum iudicio[d]. Sed & ſi ipſe deferat iuſiurandum libertæ ſuæ, de calumnia non debet iurare[e].

Iuramentum conuentionale non poteſt referri. Bartolus.

XVII. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

IVſiurandum quod ex cõuentione extra iudiciũ defertur, referri non poteſt[f].

Qui non poteſt alienare, non poteſt iuramentum deferre. Alex.

Pupillus[g] tutore auctore iuſiurandũ deferre debet[h]. quod ſi ſine tutore auctore detulerit, exceptio quidem obſtabit[i], ſed replicabitur: quia rerum adminiſtrandarum ius ei non competit[k]. Si tutor qui tutelam gerit[l], aut curator furioſi prodigíve iuſiurandum detulerit, ratum id haberi debet[m]. Nam & alienare res[n], & ſolui eis poteſt: & agendo rem in iudicium deducunt.

Procurator poteſt iuramentum deferre, ſi habet generale cum libera, vel ſpeciale mandatum: vel eſt in rem ſuam. aliàs ſecus, etiam ſi caueret de rato, propter dubium de mandato. b. d. iſte. §. cum duabus. ff. ſeq. Dividitur in quatuor partes. Primo ponit vnũ caſum de procuratore habente mãdatum. Secundo ponit aliud quando de mandato dubitatur. Tertio ponit rationem ſecundi dicti. Quarto ponit rationem primi. Secunda ibi, nec multum. Tertia ibi, ſiue enim. Quarta ibi, ſi itaque. Bartolus.

Procurator[o] quoque quod detulit, ratũ habẽdũ eſt: ſcilicet ſi aut vniuerſorũ[p] bonorũ adminiſtrationem ſuſtinet: aut ſi idipſum nominatim[q] † mãdatũ ſit: aut ſi in rẽ ſuã procurator ſit.

XVIII. VLPIANVS libro vicenſimoſexto ad Edictum.

ALiàs[r] autẽ procuratorem deferẽtem iuſiurandũ non eſſe audiendum Iulianus libro decimo digeſtorũ ſcribit: nec * poſtea[s] reus qui ſemel iurauit, à domino cõueniatur. Nec multũ ei ꝓficere, ſi fuerit ei de rato cautũ. Siue enĩ domin' petat[t], cogeẽ[u] docere reus liquido[x] ſe iuraſſe, poſita ſcilicet exceptione[y]. Siue ex ſtipulatione

A Et hoc dico vſque ad. l. illam, ſi ſeruus. & illa eſt plana, & continuatur cum duabus legibus ſequentibus &c.

f *Non poteſt.* vt cogatur ſubire is cui defertur, vel ſuccumbere. Item nec is cui defertur, cogitur ſuſcipere. b ſecus in iudiciali & neceſſario: vt infra eo. l. manifeſtę. & infra titu. j. l. fina.

b Niſi iam eſſet cauum tũ ime pa ten. Bal.

g *Pupillus.* capax doli. in alio ſecus. Azo.

h *Debet.* & in iudicio: vt. j. quarũ re. ac. nó da. l. j. §. j. & dic vt ibi. ſed & tunc reſtituitur: vt. C. ſi tutor vel cura. l. ij. ſed ipſi pupillo nó defertur: vt. j. eo. iuſiurandum. §. pupillo. ſi tamen iurat, ſernatur: vt. j. e. l. qui iuraſſe. ſed cum ſacramentum vicé ſolutionis obtineat: vt. j. e. l. iuſiurãdũ. & ſolutio coram iudice & tutore fa ta pariat pleniſſimam ſecuritatem: vt C. de admi. tuto. l. ſancimus. & ĩ. de mi. l. ait prętor. §. j. quare & ſacramentum non idem facit? Reſpon. quia nó per omnia eſt idem quod ſolutio. nam nec liberat omnino: immo remanet ciuilis: vt. j. de ſol. Stichũ. §. naturalis. ſed per ſolutionẽ omnis tollitur obligatio: vt inſtitu. quibus

Fal. Alu. & Iaſ.

† *Cõue. gl. ſuper verſ. ſpeciali. in §. naturalis. ſimili. §. cum autẽ. extra dimo. tol. obli. in prin. Nã reiud. pũ & ſententia abſolutoria pro veritate accipitur, & pro ſolutione: & tamen ſoluens abſolutus non repetit: vt. j. de condic. inde. l. Iulianus. Vel dic quòd potuit deferri in iudicio etiam ſine auctoritate iudicis. Et hæc*

* *Liquida, eadẽ dicas in adulto habente curatoré: vt. C. de ĩ integ. reſti. mi. l. iij.*

i *Obſtabit.* Immo nó vi- *detur obſtare: ſed ipſo iure defendi: vt. j. qua. re. ac. nó da. l. j. §. j. quæ eſt contra. Sol. non ob. excep. vt ibi dicit: quia datur replicatio, vt hic, iure communi etiam ſine aliqua reſtitutione petita. licet ſecus ſit in adulto etiam curatorem habente, ſecundum Io. vt no. ĩ. eo. nam poſtea. §. ſi minor. ſic & in cõfeſſione pupilli auctoritate tutoris exigimus: vt. j. de cõfeſ. l. certũ. §. in pupillo. Accur.*

ad eſt vera, niſi ſit, vt male Ar. qua lectio hinc manifeſtat, quid ſit rotus nihil no. ſi vera ſit veritate. formate ea

k *Non cœpit.* ſic ergo nor. bonum arg. in omnibus cõtractibus quos ineunt hi qui nó iure ſunt electi: vnde omnia caſſantur: vt *proſertim*, hic, & C. de ſacroſanct. eccleſ. decernimus. & j. de re. eo. qui ſub tut. l. qui neq;. Sed arg. cõtra. ĩ. de offi. prætо. l. Barbarius. Si verò tenuit ab initio inſtitutio, ſed poſtea aliquo caſu caſſatur, ſecus: vt. j. de de bo. auct. iudi. poſ. ſi non expedierit. §. j.

deũ. i. ſi ro cauum eſſe. Lin. in Acd. quæſtio. & pro Fanen. ita locutus ſ. & lib. cum vera, confirmat hoc liquido &c. Dua. i. de ſtut. ea.

D l *Tutelam gerit.* idem & ſi non gerat: ſi tamen non eſt interdicta adminiſtratio: vt. j. de acquir. here. l. pupillum.

m *Debet.* vt. j. eo. tutor. j. reſpon. Accurſius.

n *Alienare res.* vt. C. de admini. tut. l. non omni. & omnia facere poſſunt vt domini: vt. j. de admi. tu. l. tutor qui. & ĩ. pro emp. l. qui fundum. §. ſi tutor.

o *Procurator.* actoris.

p *Vniuerſorum.* cum libera. alioquin cõtra: vt. ĩ. de procur. l. procurator cũi. & l. procurator totorum.

q *Nominatim.* id eſt vt deferat, ſicut & defenſor municipij: vt. j. eo. iuſiurãdũ. §. defenſor. Et iiſdẽ tribus caſibus quibus defert, vt hic dicit, poteſt & paciſci: vt. ĩ. de pac. l. nã & nocere. Accurſius.

r *Liàs.* id eſt ſi non ſit aliquis articulus de prædictis tribus.

s *Ne poſtea.* id eſt vt non poſtea.

t *Petat.* & probet deberi ſibi pecuniam.

u *Cogetur.* ſi vult abſolui.

x *Liquido.* id eſt aperte, ſcilicet quòd non debeat.

y *Exceptione.* ſ. à reo iuriſiurãdi cõtra actorem, ſecundum quoſdam. Immo nó iuriſiurãdi: quia omnino domino nó ob. ſed pacti forte ſibi facti, vel rei iudi. vel metus, vel ſimilis, ſecundũ Azo.

Vel

Vel expone ſecundũ Io.exceptione, id eſt replicatione. Si enim contra eũ reus de ſacramento excipiat, replicabit dominus: mihi præiudicare non potuit.

a *Agat.* contra procuratorem: quod eſt quando condemnatus eſt iuſtè vel iniuſtè. Accurſius.

b *Decere.* Ad hanc doctrinam ſic peruenitur: quia agente reo ex ſtipulatione de rato, dicet ꝓcurator, aut ſuccubuit dominus: & ſic nõ potes agere niſi ad expenſas: quia nõ plus intereſt ſua vt hic ibi, ſiue enim &c. &c. nõ ra.ha.l. ſi ſine. §. Marcellus. aut obtinuit, & iniuſtè contra eum: & tunc idem: vt ea.l. §. cum auté. aut iuſtè vicit dominus reum: & ſic es periurus: & ſic nõ potes[a] alle gare tuã turpitudinem: vt. C. de tranſac. l. tranſactio. aut adhuc iudicatũ non eſt: & ſic ſtipulatio non cõmittitur, vt videtur. ſed certè ĩ primo caſu quando ſuccubuit dominus, videtur ꝙ poſſit agi in totũ ac ſi viciſſet: vt. ĩ. rem ra.ha.l. procurator ad exhibẽdum. § j. Sed dic quòd ibi nũquam habuerat mãdatũ: ſed in. §. Marcellus. habuerat mandatũ: ſed propter dubiũ ſatiſfecit de rato. Ité ſi dicas quòd in tertio caſu, ſcilicet quando iuſtè fuiſti damnatus ꝙ non agat, obſtat quod hic in fi. dicitur, ſcilicet poſſe agi ex ſtipulatione de rato. ad quod aliquãdo dixit[b] Azo quòd nõ poſſit agi ad ipſam ſortẽ cõdẽnationis ſuper qua fuit iuratum & periuratum, quòd apparet, quia domino poſtea agente fuit cõdemnatus: ſed ad vſuras in quibus fuit cõdẽnatus domino per offi. iudi. & ad vſuras quas ſoluit domino poſt quadrimeſtre tempus, quæ non erant in obligatione tempore iuramenti: & ſic non periurauit. quia tamen occaſione condemnationis præſtantur: nec aliàs deberentur (quæ condẽnatio iuſta præſumitur) videtur per obliquum de ſuo periurio docere petendo dictas vſuras. Et ſecũdum hoc quod dicit, nec multum &c. bene dicit: quia non ad ſortem, ſed ad dictas acceſſiones agit. vel nec multum &c. quia plus grauatur opinio ſua, quàm valeãt dictæ acceſſiones, ſed poſtea idẽ Azo mutauit conſilium, & bene, vt ad ipſam ſortem condemnationis agere poſſis, licet directo aſſeras de periurio. & hoc dicit hic in fine. Nec poteſt procurator obiicere ei turpitudiné iuriſiurandi, cũ ipſe ei detulerit: vt. ĩ. eo. l. qui iuraſſe. in prin. Sed ſecundum hoc non parum, ſed multum proficit ſtipulatio de rato: ſed reſpectu infamiæ parum: vt. ĩ. de regu. iur. l. ſi in duabus. In quarto quæro, quando ſtipulatio de rato cõmittatur. Dicunt quidam, lit. cõteſt. à domino: vt. ĩ. rem ra.ha.l. amplius. Sed Azo dicit ſtatim cum nõ habetur ratum, & in totũ cõmittitur quod procurator petierat, quicquid de iudicio poſtea cõtingat, etiã ſi dominus nõ procedat, vel ſuccumbat, ſi tamen poſtea ratũ habeat, obiiceretur exceptio à ꝓcuratore: vt. ĩ. rem ra.ha.l. quo enim. §. j. & ẽ. ſi quis cau. l. qui autem. §. illud. quod poteſt dici in eo qui nũquam habuit mãdatum. alioquin nõ cõmittitur niſi in intereſſe: tamen & ſi ſit ſententia lata cõtra dominũ vel pro eo iniuſtè, nõ agatur niſi ad expenſas: vt. ẽ. dictum eſt: quas euitare nõ potuit reus, ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè cõueniatur à domino: in caſu tamen nõ cõmittitur niſi poſt ſententiã: vt. ĩ. rem ra.ha.l, procurator. §. fi. At illa ſtipulatio amplius non peti, demum lit. conteſt. committitur: vt infra rem ra.hab.l. amplius. Accurſius.

c *Si itaque mandatũ fuit.* Et ſic nõ nocet domino iuramentum: & ꝓcurator trãſgreſſus fuit fines mãdati: qui fines ſunt diligenter cuſtodiẽdi: vt. ĩ. man. l. diligẽter. in prin. Acc.

d *Errans. Habuit.* & ſic iure peculiari detulit. aliàs ſecus: vt. ĩ. eo. quãto magis. in fine. Vel dic habet liberam, ibi non. Accurſius.

e *Hoc enim.* mala ratio: ſed quę ſequitur, & nouandæ &c. eſt bona: vt. ĩ. de noua. l. nõ ideo. quæ eſt contra.

f *Habuit.* vt. ĩ. de noua. l. fi. ĩ. reſpon. & arg. contra. ẽ. titu. ĩ. l. rogati. §. fi. Accurſius.

g *Quidam & de pecu lio.* Sed cõtra. ĩ. de pecu. l. depoſiti nomine. §. fi filius. Solu. hic habet adminiſtrationẽ peculij: ibi nõ. Vel hic extra iudicium detulit, vnde de peculio dominus tenetur: ibi in iudicio: vbi, id eſt ĩ quo iudicio ſeruus intereſſe non poteſt: vt. ĩ. l. quanto magis. Accurſius.

† *Bal. dicit iſtum textũ nota. ad hoc quòd ſi detulit iuramẽtũ alicui inhabili, qui iurat, non poſſum poſtea opponere de eius inhabilitate. Bolo.*

h *Si ſeruus. Indulgenda* eſt. vt ſupra. l. ſeruꝰ quod detulit.

i *Quanto magis.* q.d. quanto plus proderit patri &c. Vel quanto magis, id eſt multo magis. Accurſius.

k *Cũ quo.* ſ. filio: vt. ẽ. de iudi. l. tã ex cõtractibus. & l. ſi lõgius. §. j. ſed nõ cũ ſeruo: vt. ĩ. de pecu. l. iij. §. idẽ ſcribit. Accur.

l *Deſerentes.* ſcilicet filius vel ſeruus. Accur.

m *Deteriorem.* vt. C. eo. l. nec filius. & C. de pac. l. ſeruus. & l. filius. & ĩ. de acquir. here. is qui. §. fi. Sed contra ſupra eo. ſeruus. Sol. vt ibi.

n *Sed & ſi ſeruus.* Lex iſta tã ĩ actione q̃ ĩ exceptione loquit: & ideo differt ab illa. ẽ. ſi ſeruꝰ. queſ ĩ exceptione tãtũ loquit.

o *Rem domini eſſe.* quam dominus poſſidet.

p *Omni enim modo.* id eſt ſiue verũ ſit, ſiue falſum qđ quis iurauit: quãuis pupillꝰ verũ ſemp videatur iuraſſe: & ſic aduerſãt quãuis.

q *Non videatur.* i. preſumit ꝙ nõ peieret: quia nõ videt ſciẽs ſiue ſciẽter fallere, cũ nil ſciat, fictiõe iuris: vt hic, & ĩ. de acqui. he. l. pupillꝰ. & ĩ. de iur. & fa. igno. l. fi. & ĩ. de ver. obli. ꝙ dicit patrẽ. & ĩ. ad leg. Cor. de fal. ſi puberẽ. & C. de fal. mone. l. j. In caſu tamẽ pupillꝰ etiã de iuramẽto obligat: vt ſi pupillus mandatũ miſſus iurat preſtare operas ſuas. nã pubes factꝰ cõuenit: vt. ĩ. de li. cau. l. fi.

r *Et patri.* circa peculium.

ſ *Filio.* in totũ. Et dic ſi vt ꝓ filio iurauit, vtilis exceptio acquiritur: ſi vt heredi futuro, directa: ſi vt extraneo, nullã exceptionẽ acquirit: vt. ẽ. de pac. & heredi. §. nos auté. & l. ſi ribi. §. pe. Acc.

t *Adquiſita.* Sed opponit, nõne quæret iudex vel actor, aut cœpiſti etiam iudicium conſiſtere poteſt. ipſi autem referẽtes[l], conditionem eorum quibus ſubiecti ſunt, nõ faciũt deteriorẽ[m].

XXV. VLPIANVS libro vicenſimoſexto ad Edictum.

SEd & ſi ſeruus[n] meus delato vel relato ei iureiurando iurauit rẽ domini eſſe[o], vel ei dari oportere, puto dãdã mihi actionẽ, vel pacti exceptionẽ,

B ꝓpter religionẽ & cõuẽtionẽ.

Iuramentum etiam pupilli & mulieris tuendum eſt quo ad commodum iurãtis: & in pupillo non cadit periurium. Alex.

XXVI. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

QVi iuraſſet dicitur, nihil refert cuius ſexus ætatiſve ſit. omni enim modo[p] cuſtodiri debet iuſiurandũ aduerſus eum qui contentus eo cum deferret fuit: quamuis pupillus non videatur[q] peierare, quia ſciẽs[r] fallere nõ videatur.

Pater poteſt iurare ad commodum filii, adeo quòd prodeſt filio: & in conſequẽtiam filii in actione de peculio, ſi iurauit ſuper obligatione filii, quæ erat principalis. ſecus ſi ſuper acceſſoria obligatione ipſius patris: nec enim ſibi ſoli iurauit prodeſt. Alex.

C Si pater filium dare nõ oportere iurauerit: Caſsius reſpondit, & patri[s] & filio[ſ] dandã exceptionem iuriſiurandi. Si pater iurauerit in peculio nihil eſſe, filius conueniri poterit. ſed & pater ita cõuenietur, vt poſt adquiſiti[t] peculij ratio habeat.

Iuramentum habet de natura nouationis, delegationis, conſtitutionis, ſeu iudicii & ſolutionis. hoc dicit cum. l. ſeq.

D Qui iuraſſe. IACVS. Detuli pupillo iuramẽtũ: iurauit. nunquid valet? Reſpõ. ꝙ à quocũq; iureĩ, cuiuſcunq; ſexus vel ætatis fuerit, ſatisfactum eſt ei qui detulit: & hoc ſiue verũ ſit iuramentum, ſiue falſum. Nec obſtat quòd pupillus falſum iurauerat: quia nõ nouit fallere, vt ſubiicit: quãuis &c. [SI PATER] Conuentus fuit pater de peculio: & licet iurauit nil eſſe in peculio, filius nihilo minus cõuenietur ex cõtractu ſuo: & pater poſtea de peculio quæſito conuenietur, vel tenebitur. Viuianus.

Stipulatio de rato, quãdo committitur.

a *Primo poteſt: vt. ĩ. dicitur. Alex.*

b *Et malè, Alexan.*

Valg. inſtituit, Quanto magis.

habere peculium poſt ſacramẽtum? & ſic non habes exceptioné. aut non: & ſic periurus es? Reſpon. reus non cogitur reſpondere iſtis quæſtionibus: ſed actor tenetur probare peculium poſtea quæſitum. Sed nonne probat eoipſo quòd modo eſt aliud peculium, & apparet: vt ar. ff. de noxa. quotiés. §. fi. & ſic credamus ſuo ſacraméto. iurauit enim tunc non eſſe: quod preſumendum eſt: vt ff. eo. ſi duo? Reſpon. hanc præſumptionem non ſufficere. Accur. *ADDITIO.* Iſta glo. eſt valde notabilis ad hoc, quòd poſitioni per quam quis detegeret delictum ſuũ, quis nó cogitur reſpondere. & hoc eſt quod dicitur in practica, iſta poſitio eſt criminoſa: & ideo ei non reſpondendum. de quo per canoniſtas extra de elect. c. iudicũ ei á dudũ. Specu. ponit etiã in tracta. ſuo de poſitionibus. & per Bar. in. l. Marcellus. infra rerum amo. & l. fi. de his qui. vt indig.

** Iuſtæ iudicii habent ante acceptum iudicium, delatum & datũ iuſiurãdum: quia pro indicato habetur qui detulit. ſi cõfiteatur, nec iudicium ei á prætore datur. Baro.*

Iurisiurãdi cõditio ex numero eſſe poteſt videri nouandi, delegãdíve: quia proficiſcitur[a] ex conuentione: quamuis[b] habeat & inſtar iudicij[c].*

XXVII. GAIVS libro quinto ad Edictum Prouinciale.

IVſiurandum etiam loco ſolutionis cedit[d].

Delatio iuriſiurãdi facta ab vno ex duobus reis credendi, nocet alteri. Alex.

XXVIII. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

IN duobus reis ſtipulandi[e] ab altero delatum iuſiurandum etiam alteri nocebit[f].

Iuramentum rei prodeſt indiſtinctè fideiuſſori: ſed iuramentum fideiuſſoris prodeſt reo quando fuit conceptum in rem, ſeu ſuper obligatione rei principalis. ſecus ſi in perſona ipſius fideiuſſoris: & iuramentum fideiuſſoris de iudicio ſiſti, prodeſt principali, ſi agendo contra principalem veniretur contra iuramentum. b. d. vſque ad. §. ex duobus. Alex.

Quod reus iurauit, etiam fideiuſſori proficit. A fideiuſſore exactum iuſiurandum, prodeſſe etiam reo[g] Caſsius & Iulianus aiũt. Nam quia in locum ſolutionis[h] ſuccedit, hic quoq; eodem loco habendum eſt: ſi modò ideo interpoſitum eſt iuſiurandum, vt de ipſo contractu & de re[i], non de perſona iurantis ageretur. Si ei qui debitorem meum in iudicium exhibere promiſit, iuſiurandũ detulerim, íſque iurauerit ſe omnino exhibitionẽ eius non promiſiſſe, prodeſſe debitori meo id non debet. Si verò iurauerit ſe nihil mihi præſtare oportere: diſtinguendum ſit, & replicatione emendandum[k], vtrum ideo iurauerit, an quia poſt promiſſionem exhibuerit[l]: an verò quia ſoluerit[m]. quod & in fideiuſſorem debiti diſtinguendum eſt[n].

Iuramentum vnius ex reis debendi alteri prodeſt. Alex.

Ex duobus[o] reis promittendi eiuſdem pecuniæ alter iurauit[p], alteri quoque prodeſſe debebit.

RAVIT.] Celebratum fuit diuortium inter me & vxorem meam. ago contra eam, & intento actioné rerum amotarum. me deferente iurauit ſe non amouiſſe. poſtea reperio aliquam rem meam penes eã. nunquid eam vindicare poſſum? Dicitur quòd ſic. Sed pone quòd primo egi rei vindicatione: & detuli ei iuramentum: & iurauit rem ſuam eſſe: ſi poſtea velim agere rerum amotarum actione, an poſſim? Et dicitur quòd obſtabit excep. & Pau. reſpó. generaliter: quia vbicunque eadem quæſtio quæ prius ſopita eſſet, in iudicium deduceretur, licet per aliã act. ſemper obſtat excep. Sed pone, egi contra te, & ſtipulatus ſum à te iudicatum ſolui: qui condemnatus fuiſti. poſtea conuenio te act. in factum: quæ deſcendit ex re iudicata. me deferente iurasti iudicatum non fuiſſe. volo poſtea te conuenire ex ſtipulatione iudicatum ſolui. non poſſum. ſed ſi prius egero ex ſtipulatione iudicatum ſolui, & me deferente dare nó oportere fuerit iuratũ: poſtea potero agere ex re iudicata, niſi de hoc iuratum ſit. & reddit in litera rationé. [*ITEM POMPONIVS.*] Cõueniebã te actione furti: iuraui deferente te qp furtum feceras. nunquid ſtatim condicam rem ſubtractam? Dicitur quòd non. [*ITEM CVM EX HAC PARTE.*] Dicit quòd ex iureiurando procedit actio & exceptio: quia ex parte actoris iurantis datur actio, & ex parte rei exceptio. Et ponit talem rationem: Conueniebam te. me deferente iurasti te non debere: & dixi, tu periurus es: dixiſti, tu iura ergo quòd debeã: & iuraui ex relatione te debere: & ita cum primo me deferente iuraueras te non debere, & poſtea iurauí te debere: dicit quòd vltimum iuramentum eſt ſeruandum. Viuianus.

Iudicium in inuitum datur.

b *Quamuis.* bene aduerſatur, quia iudicium datur in inuitum: vt infrà de verbo. oblig. inter ſtipulantem. §. j. vnde non videtur ex conuentione.

c *Iudicii.* vt. j. e. tutor. in fi. & ff. e. nam poſtea. §. ſi is qui.

d *Vſiurandum. Cedit.* vt infra. l. proxi. §. ij.

Duobus reis. CASVS. Si alter ſtipulantium iuſiurandum detulit reo promittendi, alteri oberit. [*QVOD SI REVS.*] Planus eſt. [*A FIDEIVSSORE.*] Ponit caſum conuerſum ad ſuperiorẽ: quia conuentus fuit fideiuſſ. creditore deferẽte, iurauit fideiuſſ. nũquid liberabitur debitor, ſi iurauit ei nil deberi? Et refert an iurauit ſe nó fideiuſſiſſe, & nó liberabitur: ſi iurauit nil ei deberi, vel contractũ celebratũ non fuiſſe, liberabitur debitor. [*SI EI.*] Conueni debitorem meum: & ideo tu pro eo fideiuſſiſti quòd eum exhiberes in iudicio. exhibuiſti, vel nó: tamen conuenio te ratione tuę promiſſionis: iuraſti te non promiſſe exhibitionem ipſius: nó ideo liberabitur debitor. ſi iuraſti te nó debere, refert an ideo dicebas te nõ teneri, quia fortè eũ poſt promiſſionem exhibueris: vel fortè exhibere non promiſeras: & tunc nó liberabitur debitor: an ideo quòd ſoluerit, & tunc liberabitur. [*EX DVOBVS.*] Ego & tu debebamus aliquam rem. alter noſtrum creditore deferẽte iurauit nil deberi, alter liberabitur. [*EXCEPTIO.*] Tenebar actione mãdati, vel neg. geſt. & dum me aliqua illarum actionum conueniebas, detuliſti mihi iuſiur. iuraui me nõ debere: tu interim conueniſti me certi generalis ratione eiuſdẽ rei vel cõtractus: & ex eadem cauſa obſtabit tibi exceptio. [*SI QVIS.*] Egi cõtra te vi bo. rap. ratione cuiuſdam rei tuæ. dixi te rapuiſſe. detuli tibi iuſiuran. iuraſti te non rapuiſſe: an poſtea conuenire te poſſum actione furti, quæritur. Et reſpon. quòd ſic. videbatur cõtra: quia qui alienas res rapit, furti tenetur. inſti. vi bono. rap. in prin. [*COLONVS.*] Si colonus arbores meas ſuccidit, pluribus actionibus tenetur: vt ibi dicit in litera. vnde ſi cõtra eum ago vna actione, & me deferente iurauerit, nó poterit alia actione conueniri ex eadẽ cauſa. [*QVI IV-*

a *Proficiſcitur.* Hęc ratio nimis larga eſt. nã hac ratione dici poteſt ex numero vendendi, locandi. Sed ea ratio eſt, quia ſicut in nouatione, noua pro veteri datur actio: ita & ex hoc ſacramento actio in factum datur, & prima. Itẽ ſicut in delegatione alij, incipit quis teneri: ita & in ſacramento, ſi iurauero mihi deberi quod alij debetur. Differunt tamẽ: quia per nouationé & delegationem prima omnino tollitur obligatio. hic verò non: ſed ſolummodo actoris iuſiurandum ſeruatur: vt infra eo. eum. j. reſpon. & hoc ex parte actoris. at ex parte rei ſimilis eſt nouatio: quia per ipſum iuſiurandum tollitur naturalis obligatio, ſicut per nouationem tollitur: vt infra de ſolu. Stichum. §. naturalis.

e *Stipulandi.* ſcilicet conſtitutis. & ſunt ablatiui abſoluti.

f *Nocebit.* ſi ſocij ſunt[d]: vt ſupra ſi quis cau. ſi duo. j. reſpó. & ſic *dicitur* loquitur. j. ea. l. §. ex duobus. Sed videtur nó nocere, ſicut nec pa*ctum* ctum ab altero factũ: vt ſupra de pac. ſi vnus. in prin. quæ eſt cõ- *Alc. Bar.* tra. Sol. maioris eſt enim efficaciæ iuramentum quàm pactum. & *Pau. Ang.* eſt ratio: quia iuſiurandum eſt loco lit. conteſt. vt ſupra eod. nam *Alcia.* poſtea. §. ſi is qui. ſed lit. conteſt. præiudicaretur alteri: vt. j. de duobus reis. l. ex duobus. ergo & iureiurando. Vel ſol. vt ibi.

g *Etiam reo.* ſi in rem ſuam omnino interueniat. ſecus verò eſt in pacto: vt ſupra de pac. l. fideiuſſoris. in prin. & quia iuſiurandũ loco ſolutionis eſt: vt hic ſtatim dicitur. Accurſius.

h *Solutionis.* vt. ff. l. proxi. Azo. ſic infra de dona. inter vi. & vxo. ſi donatæ. §. ſi ſpõſus. & infra de ſol. Stichum. §. naturalis. an ergo hic fideiuſſor aget mãdati? Videtur quòd ſic: vt infra man. l. in ſet cauſas. §. ſi ir qui. Sed contra eſt in eo. titu. l. ſi vero non remunerandi. Reſpon. non. quod enim dicitur loco ſolutionis, verum eſt quantum ad creditorem & iurãtem, non quantum ad alios. Acc.

i *De re.* id eſt non deberi, vel non fuiſſe celebratũ contractum: non autem de perſona tantùm, ſcilicet quòd iuret ſe non interceſſiſſe: quia hoc reo nó prodeſt, quod in dubio præſumitur, cum locum ſolutionis obtineat: vt hic dicitur.

k *Emendandũ.* altero caſu, ſcilicet primo: & duobus ſequẽtibus.

l *Exhibuerit.* quo caſu non liberatur reus: ſed ipſe tantum.

m *Soluerit.* ſcilicet debitum principale: quo caſu etiam reus liberatur. Accurſius.

n *Diſtinguendum eſt.* ſcilicet ſi iurauit ſe non præſtare oportere: vtrum ideo iurauit, quia non promiſit: quo caſu non liberatur reus. an quia ſoluerit, quo caſu liberatur.

o *Ex duobus.* ſcilicet ſociis: vt ſupra eod. in prin. & j. de lib. legſi is qui duos.

p *Iurauit.* aduerſario deferente. Accurſius.

Eadem

a *Eadem quæstio.* ſecus ſi alia: vt infra proxi. §. &. §. quæ diuortij. j. reſpó. Idem eſt in except. rei iudi. vt infra de excep. rei iudi. l. & an eadem. Accurſius.

b *Condicatur.* id eſt certi condictione agatur, quæ competit ex omni cauſa: vt ſupra ſi cer. pet. l. certi condictio. in prin. Sed videtur cótra, quòd ſola actionis mutatio faciat exceptionem iſtam ceſſare: vt. j. c. ſi actor. quæ eſt contra. Sol. vt ibi[d]. Item ad idé contra. j. eo. l. §. quæ iurauit. & infra proxi. ſed ibi etiam cauſa agendi mutatur. Item ad id contra infra quod cum eo. l. ſed ſi ex parte. §. fin. Sed ibi fuit error: præterea alius eſt vnius actionis effectus quàm alterius: vnde nó eſt eadem quæſtio.

a Ibi fuit in ratium ſuper actione tantum. Aug.

c *Aliud eſt.* immo non aliud: vt inſtitu. vi bo. rap. in prin. quæ eſt cóntra. Sol. expone hic aliud eſt. i. eſſe poteſt.

d *Quod,* ſ. furtum.

e *Succiſas.* quo caſu in duplum agit: vt. j. arbo. furt. cæſarum. l. furtim. §. fi. Accurſius.

f *Ex lege Aquilia.* quæ hic eodem caſu datur: vt infra arb. fur. cæſa. l. j. cum ſit ruptũ: vt. ſ. ad leg. Aquil. l. ſi ſeruus ſeruum. §. rupiſſe.

g *An clam.* quo etiam iudicio agi poteſt hoc caſu: vt. j. arbo. fur. cæſarum. l. penul. Accur.

h *Poterit.* quo ad rei perſecutionem: vt infra arb. fur. cæ. ſi colonus. Si ergo in vna eſt plus quàm in alia, agi poteſt ſecunda: vt infra arb. fur. cæ. l. j. & l. penul. Sed illud quando condemnatur in vna: hic autem de toto iuraſſe videtur: vt ſupra eod. ſi duo. §. idem Iulianus.

** Quod ex ſententia Labeonis & Trebatij pro ſcitum eſt. l. i. arbo. fur. cæſa. in fi.*

i *Suam eſſe.* modo cum agitur in rem.

k *Opus eſt.* ſi actor ei dare vult. Non tamen debet pati iudex ſuper amotione aliquid probari: vt ſupra eod. ſi duo patroni. §. idem Iulianus.

l *Defendi.* & eſt ratio: quia non poteſt teneri actio. fur. vel re. amo. nomine rei ſuæ, niſi in caſu: vt infra de pigner. actio. à pignore.

Rei ſuæ nomine an poſſit quis teneri actione furti.

m *Obrem iudicatam.* ſecus ſi cõueniretur & pro defenſióe: quia tunc non ob. excep. cum ex alia cauſa ageretur: vt arg. j. de excep. rei iudi. l. & an eadem. Accurſius.

n *Oportere.* ſcilicet ex ſtipulatione. Accurſius.

o *Iudicati.* actione in factum ex re iudicata.

p *Commiſſa.* quia nec eſt interpoſita: vel quia aliàs pronũciauit quàm ſub quo tempore ſtipulationis cõtractæ fuit agendum: vt infra iud. ſol. ſi quis in prin. & l. pen.

q *Condictionis.* furtiuæ: vtpote cum ſoli domino cõdictio detur: vt. j. de condic. furti. l. j. &. l. ſed nec. actio vero furti cuilibet cuius intereſt datur: vt inſt. de obli. quæ ex deli. naſcun. §. furti.

Sublata actione ſpeciali per iuramentũ, tollitur genus actionis deſcendens ex eadẽ, & ad idem, & per eadẽ media: ſed ſublata qualitate facti, non tollitur factum ſimplex: & ſublato facto tolluntur omnes actiones ex eo facto deſcendentes: non autem tollitur aliud factum vel cauſa nõ dependens ab illa ſuper qua iuratum eſt. ſecus ſi pendeat. hoc dicit vſque ad. §. item Pomponius.

Exceptio iuriſiurãdi nó tantùm ſi ea actione quis vtatur, cuius nomine exegit iuſiurandum, opponi debet, ſed etiam ſi alia, ſi modò eadem quæſtio[m] in hoc iudicium deducatur: ſortè ſi ob actionem mandati, negotiorum geſtorum, ſocietatis, cæteráſque ſimiles, iuſiurandum exactum ſit, deinde ex iiſdem cauſis certũ condicatur[p]: quia per alteram actionem altera quoque conſumitur. Si quis iurauerit ſe non rapuiſſe, non debet adiuuari hoc iureiurando in actione furti, aut condictione: quia aliud eſt[q] furtum feciſſe, quod[d] vel clam fieri poteſt. Colonus cum quo propter ſuccíſas[e] fortè arbores agebatur ex locato, ſi iurauerit ſe nó ſuccidiſſe, ſiue è lege duodecim tabularum de arboribus ſuctiſis, * ſiue è lege Aquilia[f] damni iniuria, ſiue interdicto quod vi aut clam[g] poſtea cõueniretur, per exceptionẽ iuriſiurãdi defendi poterit.[h] Quæ iurauit diuortij cauſá rem ſe nó amouiſſe, nó debet defendi per exceptionem, ſi cum ea in rem agatur: & ſi contendat ſuam eſſe,[i] alio iureiurando opus eſt.[k] Contrà ſi iurauerit ſuam eſſe, debet in actione rerum amotarum defendi.[l] Et omnino hoc obſeruandum eſt, licet per aliam actionem eadem quæſtio moueatur, vt exceptio iuriſiurandi locum habeat. Igitur ſi quis iurauit ſe non eſſe condemnatum: etiam ſi ex ſtipulatu iudicatum ſolui ob rem iudicatam[m] conueniatur, defendetur per exceptionẽ. Contrà ſi cum ex ſtipulatu iudicatum ſolui conueniretur, iurauit ſe dare non oportere,[n] agenti iudicati[o] non vtique obſtabit exceptio. Poteſt enim fieri vt non ſit commiſſa[p] ſtipulatio, licet res iudicata ſit: niſi ideo iuraſſet; quòd nec damnatum ſe eſſe diceret.

B

Ex iuramento formiter præſtito non oritur actio extra illam tantùm cauſam cuius formam continet iuramentum: & vltimo iuramento ſtandum eſt. h. d. vſque ad. l. cum qui. Bartolus.

Item Põponius ait, eum qui furtum ſibi factum alicuius rei iurauit, non ſtatim etiam condictionis[q] cauſam nanciſci.

Item cũ ex hac parte[r] iuſiurandum & actionem & exceptionem inducat, ſi fortè reus extra iudicium actore inferente iurauerit ſe dare non oportere, & actor réo deferente *dari ſibi oportere, vel contra: [ſ] poſterior cauſa iuriſiurandi potior habebitur: nec tamen præiudicium[t] periurio alterius fiet: [u] quia non quæretur an dare eum oportet, ſed an actor[z] iurauerit.

C

* *referente.*

XXIX. TRYPHONINVS libro ſexto Diſputationum.

QVod ſi iurauit[y] te deferente, non iuraſſe te dari * tibi oportere, & aduerſus vtilem actionem[z] qua hoc quæritur, an iurauerit[a] tibi dari oportere, opponenda eſt exceptio iuriſiurandi perimentis[b] quæſtionem[c] actione comprehenſam.

D

Quando gravamen vnum eſt cauſa alicuius commodi, ſublato gravamine ceſſat commodum. hoc dicit. Et diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum. Secundo rationem dicti. Tertio reſpondet tacite obiectioni. Quarto ponit aliam rationem primi dicti. Secunda ibi, abunde. Tertia ibi, cum omiſſa. Quarta ibi, & poteſt dici. Alexan.

r *Parte.* de qua ſupra proxi. §. dixi. quando quis iurat ſibi dari oportere. ex parte verò eius qui dare ſe non oportere iurat, exceptio tantũ competit: vt. ſ. eo. nam poſtea. §. j. Vel dic, ex hac parte, id eſt ex hoc edicto, quod eſt pars inter cætera edicta.

ſ *Vel contra.* id eſt ecõuerſo. q. d. facta cõuerſione ordinis. nec enim propriè poni poteſt hæc dictio contra: cum ſupra negationem & affirmationem poſuerit. Accurſius.

t *Præiudicium.* id eſt nó poteſt obiici periuriũ: quia eſſet præiudicium famæ.

u *Alterius fiet.* ſ. certi: ſed incerti ſic. Scio enim quòd alter peieranerit: nescio[b] tamen quis. Vel dic, alterius, id eſt primo iurantis.

b Et ſic tenet ad inimici contrarij nó puniuntur de falſo, rationes interſtudiosi. Bal. P. Alex. Iaſ.

x *An alter.* ſ. qui fuit in iurãdo vltimus. Accur.

QVod ſi.] CASVS. Petebas à me, x. me deferẽte iuraſti tibi deberi: poſtea agis actio. in factum ex iureiurando cóntra me. dico te non iuraſſe. vnde dicis tu: iura quòd non iuraui. & te deferente iuraui. Dicit q̃ ſi iuraui, à me petere non debes. Quæſtio enim prima, qua ſcilicet quærebatur an iurauerit, ſopita eſt per hoc quod iuraui. & hoc dicit.

y *Quod ſi iurauit.* ego reus. Accurſius.

z *Actionem.* tuam.

a *An iurauerit.* & nihil aliud: vt. ſ. eo. l. nó erit. §. dato.

b *Perimétis.* iuriſiurãdi dico perimétis quæſtionem &c. in actio. enim mouebatur à red quæſtio, dicendo quòd nó iuraſſet: & hác quæſtionem perimit ſacramentum rei. iurat enim actorem non iuraſſe.

** Fo. dare.*

c *Quæſtionẽ.* qua quærebatur iurauerit actor, vel non.

EVm qui iurauit.] CASVS. Inſtitui contra te act. legis Aquil. negaſti à te datum dãnum: deferẽte te iurauidediſſe: nunquid cõſequar duplum ac ſi probaſſem? Videtur q̃ nó. & ratio aſſignatur in litera. [SI IVRAVERO.] Petebã à te Stichum: dixiſti te non debere: detuliſti mihi iuſſur. & iurauí te debere: & fuit Stichus in alia prouincia: & deceſſit. liberaberis niſi prius fueris in mora, vel forte ille Stichus ex cauſa furtiua debeat. [SI MVLIER.] Celebrato diuortio inter me & vxorem meã, petebat à me. x. dicebat ſe mihi dediſſe nomine dotis. detuli ei iuſſu. refert qualiter iuſſu. qa ſi iuſſet ſibi deberi. x. nomine dotis: ſolida. x. præſtãda ſunt nó habita ratione ne egeá. ſi autẽ iuret ſe dediſſe. x. in dotem: tũc in tantũ eſt maritus cõdemnãdus, quantum ſi in veritate dediſſet. x. puta quátũ facere poteſt. [IN POPVLARIBVS.] Inſtitui cõtra te actio. qa albũ prætoris corrupiſti. iſta actio popularis eſt. nunquid ſi iuraueris te nó corruppiſſe, liberaberis aduerſus alios

agere volentes? Dicit q̃ ſic, dum tamen ſine colluſione actum ſit: quia ſi egi cõtra te actio. populari, & abſolutus es, aduerſus alios de populo tutus eris exce.rei iudi. ſi nõ fuerit colluſum: q̃ ſuparī me paſſus ſum. §. ſi libert'. &. §. ſi iurauero. ſunt plani. Vi.

a *Aliquid.* puta. x. ſibi deberi ex cauſa legati relicti venerabili loco: quæ creſcit per inficiationem: vt inſti. de actio. §. item mixta. Vel ex lege Aquil. ex qua ſimiliter creſcit lis inficiatione: vt ſupra ad l. Aquil. inde Neratius. §. hæc actio.

Actio ſubſtituta an habeat vim actionis in eius locum ſubſtituitur.

b *Pedius ait.* Et ſic no. quòd non tandem habet vim actio ſubſtituta, quam ea in cuius locum ſubſtituitur: vt ſupra de peti. hered. item veniunt. §. cum prædiximus. Sed ar. contra. ſi. ſi quis eau. ſi eum. §. qui iniuriarum. Accurſius. *ADDITIO.* Dic q̃ ibi habet tandem naturam primordialē: ſed non ſuperuenientē. Alber. Ful. Lud. & Ia.

c *Abunde.* No. tres rationes. Accurſius.

d *Probandi.* ſcilicet per teſtes. Et ſic not. q̃ qui in vno releuat, in alio grauatur: vt. C. de non nu. pecu. authē. contra qui propriam. & ſupra ex quib. cau. ma. l. j. reſpon. Accurſius.

e *Omiſſa.* id eſt omiſſa via probandi per iuſiurandū poterit ad duplum lege Aquilia agi: & hoc ſi vellet omittere ante ſacramentum præſtitum. quid autem ſi poſtea? quidā adhuc idem.

f *Principalem.* i. actionem legis Aquiliæ: vt fiat probatio per teſtes: ſed iuſiurandum cõſeruari. Accurſius.

g *Alterius.* ſcilicet per actionem in factum.

h *In rerum natura.* ſcilicet modo tempore iuramẽti: eſſe tamen creditur vel ſperatur, ſecundum Ioan.

i *Ex cauſa furtiua.* id eſt niſi debeas Stichum, quia ſubtraxeras:

a Et etiam ante, quàm illud ſ. ſcit: ſecus ſi ignorauit. Iaſo. Ludo. & Alex. licet Ia. contra.

vel iam fueras in mora: in quibus caſibus ſi iurauit cũ mihi debere, ad æſtimationem teneris: vt hic. & eodẽ modo ſi promiſiſſes eum, diſtinguendum eſt: vt. C. de contrahen. & commit. ſtipu. non moriturum. &. j. de verb. obli. inter ſtipu. §. pen. Idem & in eo qui conſtituit: vt. j. de conſti. pecu. l. promiſſor. Et ſecundũ hoc intelligitur quod dicitur confeſſum ſe debere ſeruum qui non erat mortuus, teneri: ſcilicet poſt

b Immo poteſt opponi exceptio, ne cõmentur inquantũ facere poteſt. P. Ful. Alex. & Ia.

moram: vt. j. de confeſ. l. qui Stichum. quæ eſt contra. Accurſius.

k *Præſtanda eſt.* omnino, etiã ſi facultates in tantum non patiũtur commode: quia verbum deberi, cum effectu accipitur: vt ſupra ne quis eum qui in ius vo. l. pen. §. penul. Accurſius.

l *Præſtandum erit.* ſcilicet inquantũ facere poteſt: vt. j. ſol. matri. l. maritum. & l. quia. Et ſic nota ſacramentum pro veritate accipi: vt. ſ. eo. l. ſed & ſi poſſeſſori. §. item ſi iurauero. Accur.

m *In popularibus.* eſt autẽ actio popularis, quæ ius populi tuetur: vt infra de popu. actio. l. j.

n *Prudens.* iuranti. Accurſius.

Bona fides factum, bene fari videtur.

o *Fuerit.* Not. id videtur fieri bene, quod bona fide fit. ſic & infra de condit. & demon. l. quamuis.

p *Nam & ſi quis egerit.* populari actione, & ſuccubuit actor.

q *Per colluſionem.* Not. publico præiudicari ſi non fiat colluſio. aliàs nõ: vt hic, &. ſ. de pac. l. ſi vnus. §. item ne experiar. &. ſ. de precu. l. nõ cogendum. §. qui ita. &. j. de popu. act. l. iij. j. reſpõ.

XXX. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

EVm qui iurauit ex ea actione quæ inficiando creſcit, aliquid [a] ſibi deberi, ſimpli non dupli perſecutionem ſibi adquirere Pedius ait. [b] Abunde[c] enim ſufficere, exonerare petitorem probandi [d] neceſsitate: cum omiſſa[e] hac parte edicti, dupli actio integra maneat. Et poteſt dici hoc iudicio non principalem[f] cauſam exerceri, ſed iuſiurandum actoris[g] conſeruari.

Per iuramentum non poteſt deberi res quæ non eſt, niſi ante interitum mora præceſſerit. Bartolus.

Si iurauero te Stichum mihi dare oportere, qui non ſit in rerum natura: [h] nec æſtimationem mihi præſtare reus debet, niſi ex cauſa furtiua [i], vel propter moras. tũc enim etiam poſt mortem ſerui æſtimatio præſtatur.

Si iuratur ſuper iure obligationis, tollitur omnis exceptio quia obligationem primit. & ſi iuratur ſuper facto, tollitur omnis exceptio per quam factum non verum redderetur. ſecus in his quæ competunt facti veritate manente. Bartolus.

Si mulier iurauerit decẽ dotis ſibi deberi, tota ea ſumma præſtanda eſt [k]. Sed ſi iurauit decem ſe dediſſe in dotem, hoc ſolum non erit quærendum, an data ſint: ſed quaſi data ſint, q̃d ex cõ reddi oportet, præſtandum erit [l].

In actionibus popularibus iuramentum omnino præſtandum est omnibus: niſi colluſum ſit, ſicut in ſententia. Bartolus.

In popularibus [m] *actionib' iuſiurandum exactum ita demum aduerſus alios proderit [n], ſi bona fide exactum fuerit. [o] nam & ſi quis egerit [p], ita demum conſumit publicã actionem, ſi non per colluſionem [q] actum ſit.

Iuratur iuramento quo quis ſe non eſſe liberum iuraverit. Bartolus.

Si libertus deferente patrono iurauit ſe libertum non eſſe, ratum habendum eſt iuſiurãdum, vt nec operarum petitio [r] nec bonorum poſſeſsio contra tabulas dari debeat.

Per iuramentũ nõ tollitur exceptio quæ non eſt contraria iuramento. Alex.

Si iurauero vſumfructũ mihi dari oportere, non aliter dari debet, quàm ſi caueã boni viri arbitratu me vſurum, & finito vſufructu reſtituturum. [s]

Sententia lata præ textu ſ. iſi iuramenti neceſſarij, retractatur per inſtrumenta de nouo reperta. ſecus in iuramento voluntario & iudiciali. h. d. Et diuiditur. Primo ponit vnum dictum. Secundo illud limitat. Secũda ibi, ſ. d ha conſtitutiones. Itẽ prima ſubdiuiditur: quia primo ponit dictum in genere. Secundo exemplificat illud. Secunda ibi, ſi quis noua. Item ſecunda pars principalis ſubdiuiditur: quia primo ponit limitationem, quod dictum intelligatur quando ſententia eſt lata præ textu iuramenti neceſſarij. Secundo ponit quando deferatur illud iuramẽtum neceſſarium. Tertio quid in voluntario & iudiciali. Secunda ibi, ſolent. Tertia ibi, quod ſi aliàs.

In ſuperioribus [t] *actionibus iuramentum omnino præſtandum est: niſi colluſum ſit, ſicut in ſententia. Bartolus.*

In ſuperioribus actionibus iuramentum omnino præſtandum eſt: niſi colluſum ſit. Si libertus deferente patrono iurauit ſe libertum non eſſe, ratum habendum eſt iuſiurãdum, vt nec operarum petitio nec bonorum poſſeſsio contra tabulas dari debeat.

Per iuramentũ nõ tollitur exceptio quæ non eſt contraria iuramento. Alex.

Si iurauero vſumfructũ mihi dari oportere, non aliter dari debet, quàm ſi caueã boni viri arbitratu me vſurum, & finito vſufructu reſtituturum.

Sententia lata præ textu ſ. iſi iuramenti neceſſarij, retractatur per inſtrumenta de nouo reperta. ſecus in iuramento voluntario & iudiciali. h. d. Et diuiditur. Primo ponit vnum dictum. Secundo illud limitat. Secũda ibi, ſ. d ha conſtitutiones. Itẽ prima ſubdiuiditur: quia primo ponit dictum in genere. Secundo exemplificat illud. Secunda ibi, ſi quis noua. Item ſecunda pars principalis ſubdiuiditur: quia primo ponit limitationem, quod dictum intelligatur quando ſententia eſt lata præ textu iuramenti neceſſarij. Secundo ponit quando deferatur illud iuramẽtum neceſſarium. Tertio quid in voluntario & iudiciali. Secunda ibi, ſolent. Tertia ibi, quod ſi aliàs.

In actionibus popularibus iuramentum omnino præſtandum est omnibus: niſi colluſum ſit, ſicut in ſententia. Bartolus.

In popularibus [m] *actionib' iuſiurandum exactum ita demum aduerſus alios proderit [n], ſi bona fide exactum fuerit. [o] nam & ſi quis egerit [p], ita demum conſumit publicã actionem, ſi non per colluſionem [q] actum ſit.

Iuratur iuramento quo quis ſe non eſſe liberum iuraverit. Bartolus.

Si libertus deferente patrono iurauit ſe libertum non eſſe, ratum habendum eſt iuſiurãdum, vt nec operarum petitio [r] nec bonorum poſſeſsio contra tabulas dari debeat.

Per iuramentũ nõ tollitur exceptio quæ non eſt contraria iuramento. Alex.

Si iurauero vſumfructũ mihi dari oportere, non aliter dari debet, quàm ſi caueã boni viri arbitratu me vſurum, & finito vſufructu reſtituturum. [s]

retractari debet: Vel dic econtra, vt subiicit: sed istud fallit in iudiciali vel voluntario iuramento: hoc est quando pars parti defert iusiurandum.

a *Constitutionibus.* quas non habemus, quæ scilicet ponunt hunc casum qui sequitur.

b *Nouis inuentorum.* id est nouiter reperta: nó nouiter fabricata. Et sic not. prętextu instrumẽti reperti iuramẽtũ vel sacramentũ retractari. Sed contra. C. de transac. l. sub prætextu. Sed aliud est in transactione, quæ non retractatur: vt ibi: quia vtriusq; consensu fuit facta: ar. ǐ. e. l. in fi. Item contra ǐ. de re iud. l. imperatores. & C. de re iudi. sub specie. in quibus dicitur quòd prætextu nouorum instrumentorũ sententia non retractatur, nisi in causa publica: quo casu infra triẽniũ retractatur: & post etiã si prævaricatio arguatur: vt C. de sen. adu. fis. l. a. non retract. l. j. lib. x. Sol. refert an sola sententia detur, vt tunc non retractetur prætextu instrumentorum, nisi in causa publica: vt dixi. an & sentẽtia lata, & iuramẽtum præstitum, & tũc potest retractari: vt hic: & in odiũ periurantis: ar. ǐ. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. Trebatius. Vel dic ꝙ hic non erat iudicatum adhuc, secundum Py. & quod subiicit, absolutus, expone vt ibi. s. destinatione, non re. Vel tertio dic ꝙ hic fuit iudicatũ: sed sub cõditione, scilicet si iurauerit: & dices nó fuisse adhuc iuratũ: & sic erat exactum secundum hoc, id est præceptum vt iureturnon tamen erat iuratum: vt arg. C. eo. l. si quis iusiurandũ. licet lex illa corrigatur per sequẽtem generalem, vt semper iuretur, vel in ipsa sentẽtia, vel ante. Sed prima sol. magis placet. Item cõtra. ǐ. de re iud. l. post rem. in prin. Sol. quod dicit ibi, post rẽ iudi. vel iusiur. nil quæritur, supple, nisi noua instrumenta afferãtur: vt hic. Prætera sicut per noua instrũmẽta, sic propter ætatem rescinditur, si & nouę causę inducũtur: vt. s. de mino. l. si minor. xxv. an. Item not. ꝙ hic subiicit, quibus solis &c. quia est arg. ad id quod not. s. de pet. heredi. si quis liber. in fi. & ad idẽ facit. C. si sæpi. in integ. resti. postu. l. ij.

c *A iudice.* scilicet deferente. Accursius.

d *Absolutus fuerit.* destinatione, non re ipsa, secundum Py. sic ponitur infra tit. j. l. videamus. §. item videndum est. Sed verius est vt verè fuerit absolutus: vt modo diximus in solutione contrariorum: ar. ǐ. de exerci. l. j. §. si is. in fi. & dic, iudice sequente suã delationem. Accursius.

e *Ex eodo iureiurando.* scilicet inopia probationum exigente: vt C. eo. in bo. fi. & argu. ǐ. eo. tutor. Et vt plene videas, distingue: aut actor nil probauit de intentione sua: & tunc reus est absoluendus etiam sine iuramento: vt. C. de eden. l. qui accusare. nisi in casibus in quibus lex defert reo iuramẽtũ ad purgationẽ sui: vt. C. de his qui ad eccl. cõfu. l. præsenti. §. sicubi. & C. de fi. instru. l. fin. & C. de iur. delib. l. fin. §. licentia. & in auth. de fi. instru. §. si tamen quisquam. Si autem actor plene probat, reus cõdemnatur. Si vero semiplenè, puta per scripturã domesticã, quę non solã, sed cum aliis valet: & sic semiplenã inducit probationem: vt. C. de proba. l. instrumẽta. Vel per comparationem literarũ: ex qua non plena, sed qualisqualis sumitur fides: vt in auth. de fid. instr. §. si vero omnes moriantur. & §. seq. col. vj. Vel per fugã rei qui debuit ibi respõdere vbi officiũ gessit: vt in authẽ. de colla. §. super hoc. & §. si quis autem. & ar. ǐ. de re mili. l. nó omnes. §. fi. Vel per vnum testẽ defertur sacramẽtum actori qui nouit veritatem rei: maxime si res petita est modica, & actor est honestus: arg. ǐ. de legi. tu. l. legitimos. §. j. & vt in prælleg. legibus cõtinetur. testem autẽ vnum dico inducere præsumptionem: vt. ǐ. de do. præle. l. Theopompus. & infra quemad. test. ape. l. j. §. si vnus. & supra eo. §. duo patroni. in fin. j. respõ. Item & duo faciũt plenã probationem: ergo vnus semiplenam. Nec ob. ǐ. de quæsti. l. maritus. Ibi enim non prohibuit quæstionem propter iudiciũ, quod non procederet: sed quia cõtra dominum: vt. C. de quæsti. l. j. Item datur actori sacramentũ propter enormitatẽ criminis: vt. C. vnde vi. siquando. Item propter cõtumaciam rei datur actori: vt. C. de iudi. properãdum. §. finautem. Aliàs autem vbi actor non nouerit veritatem rei, vel summa non est modica, & persona actoris est suspecta, vel nó, sed reus ita est honestus vt actor, & summa non est modica: defertur reo iusiurandum, & absoluitur in contractibus bonæ fidei, & strictiuris iudiciis, & in delictis & quasi delictis per regulam generalẽ quæ est hic, &. C. eo. l. in bonæ fidei.

Actori in multis iuramentũ deferendum est.

f *Quod si aliàs.* id est iudice non deferente: sed à parte parti in iudicio vel extra. hìc enim solum quæritur, an sit iuratum: vt supra eo. non erit. §. dato. Sed quare diuersum? Resp. quia hic religio tãtum est circunuẽta. sed quãdo iudex defert, tunc religio & iudex circunuenitur, cum quo non ita mitè agitur vt cum deo: vt supra de arbit. Celsus. & C. e. l. ij. & ar. ǐ. e. si duo. in fin.

g *Iusiurandi. Non potest.* etiam cum tutore: quia species donandi est: vt ar. s. de admini. tut. l. non omni. Accursius.

h *Non videtur.* vt supra eo. l. iij. §. fi. & l. iiij. & l. v. j. respõ. & §. fi. si autẽ specialiter est delatum, valet: vt hic, &. d. ll. Sed contra id quod subiicit. s. eo. l. remittit. in fi. Sed ibi iurauit nó quãdo delatum fuit, sed postea cum iam reuocauerat. Accursius.

a Dic quod hic fuit acceptatum in rẽtẽ iniuncti: ibi vero nõ, secundũ Bar.

i *Iurandum est.* primo habito pro nõ præstito: sicut & optio male facta: vt. ǐ. de op. leg. l. ij. Sed secus in ancilla manumissa vt sit vxor: quia tantùm de primo matrimonio intelligitur: vt ar. cõtra. ǐ. qui & à qui. l. matrimonij. H. ADDITIO. Dic quòd ibi de iure quærendo: hic de quæsito. Alber. Bar. & Ias.

Iusiurandum.] CASVS. Dicit, si dubitaretur vtrum operæ debeãtur, vel nó: iurari poterit. postea respõdet tacite obiectioni, quasi dicat quis illud iniuriosum esse ꝙ reus cõpellatur iurare. Et dicit quòd non: quia si ipse reus noluerit iurare, referat. postea ponit casum quẽdã in quo nec compellitur iurare: nec est tutũ vt referat: vt si petatur à te Stichus absens quẽ mihi debebas: & dubitabas an mihi tenereris, eo ꝙ credebas eum mortuũ. vnde in isto dubio si deferam tibi iusiurandum ꝙ non debeas: periculosum est iurare, scilicet propter periurium. Itẽ periculosum est tibi referre: quia ego stati iuraré mihi deberi. vnde in isto dubio erit tibi dãda dilatio vt tu iures. Cætera plana sunt vsq; ad. §. si de qualitate. [SI DE QVALITATE.] Volui vt tu iurares mihi sup librũ: voluisti iurare super altare: vel volebã vt iurares sub vna forma: tu voluisti iurare sub alia. dicit quòd iudex debet formã designare. & probatur. ǐ. eod. l. generaliter. §. j. [AIT PRAETOR.] Hic ponuntur quædã verba prætoris, quæ sunt generalia. Dicit ꝙ ille cui delatũ est sacramentũ, debet iurare: quod si nõ fecerit, debet soluere. subiungit vt possit referre. petij ergo à te: & detuli tibi iuramentũ: tu mihi retulisti. si volo iurare, tu reus eris absolutẽ. Quid erit si te referente exigo iuramentũ de calumnia? iurare non debes. [NON SEMPER.] Dicit, aliquãdo aliter refertur iuramẽtum quàm sit delatũ: & hoc contingit ex variis causis, quæ arbitrio iudicis relinquuntur. postea ponit duo exẽpla. Vnum quãdo ex diuersitate rerũ contingit incógruitas. Aliud quando ex diuersitate personarũ, & diuersitate rerum. & glo. hoc ampliùs in specie declarat. Cætera sunt plana vsque ad. l. si actor. Viuia.

k *De operis.* scilicet à liberto præstandis, vel non præstandis. & ad hoc supra eo. l. iij. §. j. Accursius.

l *Nec de iniuria.* à lege vel deferente facta.

XXXI. GAIVS libro trigensimo ad Edictum Prouinciale.

ADmonendi sumus*, interdum etiam post iusiurandũ exactũ permitti constitutionibus[a] principum ex integro causam agere, si quis noua instrumenta[b] se inuenisse dicat, quibus nũc solis vsurus sit. Sed hæ constitutiones tũc videtur locum habere, cum à iudice[c] aliquis absolutus fuerit. [d] Solent enim sæpe iudices in dubiis* causis exacto iureiurando[e] secundum eũ iudicare qui iurauerit. Quòd si aliàs[f] inter ipsos iureiurando transactum sic negotium, non conceditur eandẽ causam retractare.

Extic. de excep. rei iud.

Dubia cũsa est, cũ iudici non liquet, & eo sententia[3] est, propter paritatẽ probationis forte, vt hæsitet in vtram partem propendere & inclinare debeat. quo casu sine iniuria cuiusquã iudex potest iusiurandum deferre, sed maximè vtro, cum sa-

Papillus non potest iuramentum remittere. Alexan.

XXXII. MODESTINVS libro tertio Differentiarum.

IVsiurandi gratiã facere pupillus non potest.[g]

Si non est legitime iuratum, iterum iurandum est. Bart.

XXXIII. VLPIANVS libro vicensimooctauo ad Sabinum.

QVi per salutem suã iurat: licet per deũ iurare videatur (respectũ enim diuini numinis ita iurat) attamen si non ita specialiter iusiurandũ ei delatum est, iurasse non videtur:[h] & ideo ex integro solenniter iurandum est[i].

De communi re potest iusiurandũ deferri: & ille cui defertur, ex causa potest petere tempus ad deliberandum. Bart.

XXXIIII. IDEM libro trigensimosexto ad Edictum.

IVsiurandum & ad pecuniã & ad omnes res locũ habet. Etiam de operis[k] iusiurandum deferri potest. Nec de iniuria[l]

a *Deceſſiſſe.*& defertur ei ſacramentum vt iuret ſe non teneri.
b *Relationem.*id eſt non eſt ei tutum referre:quia cũ actor non credat mortuum,ſtatim iurabit.
c *Certioretur.*ergo liquet manifeſte quòd non ſufficit iurare ſe credere, ſed præciſe [a] ſic eſſe vel non eſſe:vt.ĩ.re. amo.l.Marcellus.§.qui rerũ.Ioan. &.ĩ.eo.quotiens. ſecus in ſacramento quodam quod facit tutor vel curator: vt in authẽ. vt hi qui obliga. habere ſe perhib.res mi. §. vt autem. & ſecus in ſacramento calumniæ:vt.C. de iureiur. propter cal. dan.l.ij. quæ ſunt argu. contra.

a Bald. hic dicit iſtã gl. fing.ad hoc quod immãũ de veritate præſtitum non ſufficit ſi iurans dicit ſe credere : nã debet conſtare ſic eſſe, vel non eſſe.

d *Mandatum habeat.* à ſyndico, vel ab his ad quos adminiſtratio pertinet.Io.Et no.q eiſdẽ caſibus poteſt hic deferre quibus & procurator:vt ſupra eo.iuſiurandum.§.ſi.ſecundum quoſdã.Alij aſſimilant tutori:vt quãdo ſibi videtur,ſcilicet deficientibus probationib⁹ poſſit deferre:vt.ĩ.eo.l.tutor.in prĩ.&.C.de trãſac.l.præſes.

† Not.bene iſtũ tex. per quem probatur quod exceptio poteſt opponi etiã per verba dubitatiua, puta quia dico, credo me non teneri: vel ſimilia . ſuo quo facit.l. ſi debitor ſupra de pa. iure. & in l.ſi quis infitiatus . cũ ſimilibus.ĩ. depo.

Bol.

e *Pupillo non defertur.* vt iurare cogatur, vel referre: iurare tamẽ poteſt ſi vult, & ſeruatur: vt ſupra eo.qui iuraſſe.

f *Non compelli.* ex ſtipulatione.ſ. vel defenſione interpoſita:nec à domino per actionem mãdati : quia negotium cõmiſſum ſine hoc explicari poteſt.Aliàs cõtra.ĩ.de procur.l.ad ré. &.l.ad legatum.Azo.& eſt alia ratio : quia pro alio ſubire anceps periurium nó debet compelli:vt infra tit.j. l.videamus.Accurſius.

g *Exigatur.*Tria not. hic. Primum, quòd ſacramentum calumniæ poteſt remitti tacite,cũ demum ſit præſtandum ſi exigatur:vt hic,& infra de ope.no. nun.l.de pupillo.§.qui opus nouum. Nec ob.C.de iura.calum.l.ij.§.ſed quia veremur . quia licet nõ expreſſe, vt ibi, tacite tamen ſit: [b] vt ar. ſupra de procura.filius.§.miles.Secũdo not.quòd olim pluries iurabatur:ſicut erat hic,&.C.de iura.calum.l.j.& ĩ.de dam.infe.l.qui bona. §.ſi quis ſtipulatus. Sed hoc corrigitur:vt in auth.de iis qui ingre.ad appel.§. ſi.vbi dicit ſemel iurari à principio tantũ.Tertio no.in eo quod ſubiicit,hoc iuſiurandũ & c.ſacramentũ calumniæ remitti patrono : vt hic, &.ĩ. qui ſatiſda.cog.de die.§.fin. & .ĩ.de dam.infec.l. qui bona.§.ſi alieno.&.ĩ.eo.ſi patronus.&.ĩ.de obſequiis.licet.Sed hoc forte corrigit hodie,vt nulli remittatur : vt.C.de iura. calum.l. ij.§.ſed quia.Sed magis puto non corrigi:tũ quia non expreſſe corrigitur:vt ar.C.de appel.præcipimus.in fi. tum quia lex remittit,non homo.nam homo non poteſt remittere, vt ibi : lex autem ſic,vt hic dicitur.Accurſius.

b Immo nõ remittitur, ſed omittitur , ſecũdũ Bart.

h *In arbitrio.* Vtrum in præſentia iudicis ſit iurãdum,vel alibi, vel in libro,vel in eccleſia, [c] vel alibi:vt.C.eo.l. generaliter.§. queri aduerſarius poteſt, cum poſſit iuſiurãdũ referre . Quid tamen ſi ideo dicat reus ſe liberatum,quoniam Stichum quem promiſerat,putat † deceſſiſſe? [a] Non erit tutus per relationẽ: [b] & ideo ex hac cauſa putat Marcellus,& rectè, aut remittendũ ei iuſiurandum, aut ſpatium dandum vt certioretur, [c] & ſic iuret.

Defenſor ciuitatis poteſt deferre iuramẽtum ſi eſt ei mandatum. Bart.

Defenſor municipũ vel cuiuſuis corporis iuſiurãdum deferre poteſt, ſi ſuper hoc mandatum habeat. [d]

Pupillus, procurator & defenſor iurare non cogitur. Alexan.

Pupillo nõ defertur [e] iuſiurandum. Procurator non cõpellitur iurare,nec defenſor.& ita Iulianus ſcribit libro decimo Digeſtorũ,defenſorem iurare non cõpelli: [f] ſufficereque ad plenam defenſionem ſi paratus ſit iudicium accipere.

Differens iuſiurandum de veritate, debet primo de calumnia iurare : niſi ſit parens vel patronus: & quando dubitatur de forma iuramenti, committitur iudicantis arbitrio.

Qui iuſiurandũ defert,prior de calũnia debet iurare, ſi hoc exigatur: [g] deinde ſic ei iurabitur.Hoc iuſiurandũ de calũnia, neque patrono neque parentibus remittitur . Si de qualitate iuramẽti fuerit inter partes dubitatum:conceptio*eius,arbitri[h]*iudicantis eſt.

Si is cui defertur iuramentum,nõ iurat, nec refert:cogitur ſoluere, niſi ex cauſa recuſet.h.d.vſque ad ſi. Bart.

Ait prætor:*Eum à quo iuſiurãdum petetur, ſoluere aut iurare cogã.* Alterum itaque eligat reus: [i] aut ſoluat, aut iuret. Si non iurat,ſoluere cogẽdus erit à prætore. Datur autem & alia facultas reo, vt ſi malit, [k] referat iuſiurandum . Et ſi is qui petet, [l] conditione iuſiurandi non vtetur : iudicium [m] ei prætor non dabit. [n] Aequiſsimè enim hoc facit: cum nõ deberet diſplicere conditio iuriſiurandi ei qui detulit. [o] ſed nec iuſiurandum de calumnia referenti defertur:quia non eſt ferendus actor , ſi conditionis* quam ipſe detulit, de calumnia velit ſibi iurari. Non ſemper autem conſonans eſt , per omnia referri iuſiurandum quale defertur:forſitan ex diuerſitate rerum [p] vel perſonarũ [q] quibuſdam emergentibus quæ varietatem inducunt: ideoque ſi quid tale inciderit,officio iudicis conceptio huiuſcemodi iuriſiurandi terminetur.

Hic ponitur practica præcedẽtiũ. Alex.

Cum res [r] in iuſiurãdum dimiſſa [ſ] ſit:iudex iurãtem abſoluit,referentẽ audiet. Et ſi actor iuret,condemnet reum. Nolẽtem iurare reum ſi ſoluat , abſoluit:non ſoluẽtem condemnat . ex relatione non iurante actore,abſoluit reum.

Quando deficiunt probationes,poteſt tutor iuramentum deferre. Bartolus.

XXXV. PAVLVS libro vicenſimooctauo ad Edictum.

TVtor pupilli omnibus probationibus aliis deficientibus, [t] iuſiurãdum deferens audiendus eſt.quandoque [u] enim pupillo denegabitur actio.

Prodigus & furioſus non poſſunt iuſiurandum deferre. Bald.

Prodigus ſi deferat iuſiurandum,audiendus non eſt.Idémque in cæteris ſimilibus ei dicendum eſt . Nam ſiue pro pacto [x] conuento , ſiue pro ſolutione, [y] ſiue pro iudicio [z] hoc iuſiurandum cedit,non ab aliis pe.Vel dic vt.ĩ.ea.l.§.ſi.& ſupra eod.qui per ſalutem.Accur.

i *Eligat reus.* vt.C. eo.l.delata. vel etiã recuſet hodie: [d] vt.C. eo.generaliter.§.ſinauté electio.Eſt autem ideo ſua,quia alternatiue tenetur:vt hic,& infra de iure do.l.plerunque.in fi.

k *Si malit.*immo videtur non licere referri:vt infra re. amo.l. Marcellus.§.fi. quæ eſt contra.Sol.ſpeciale eſt in illa actione & in aliis turpibus:vt ſi conuenti ſciant factũ,nõ poſſunt referre iuſiurandum, nec recuſare,vt ibi:ſed aliàs & referri vt hic,& recuſari poteſt:vt.C.de re. cre . generaliter. §. finautem.

l *Pater.* ab alio iurari.

m *Iudicium.* principalis debiti.Accurſius.

n *Non dabit.* Not.denegari iuriſdictionem. ex cauſa: vt ſupra ex quibus cau. maio.l. ſed & ſi per prætoré.§. ſed & ſi dum.

o *Duxiſſe.* Cato:Patere legem quam tuipſe tuleris . vt hic, & ſupra quod quiſque iur.l.j.& C.de reb.cre.l.pe.§.fin autem.Accurſius.

p *Rerum.* vt ſi contra te actioné de dolo intento: & tibi defero vt iures te non feciſſe dolum: refers iura.me feciſſe in re quæ ſit vltra duos aureos . nec enim aliter datur actio de dolo:vt.ĩ.de dolo.ſi oleũ. in fin.&.l.idem eſt. Idé eſt ſi agas ex donatione quæ eſt vltra quingentos ſolidos:& defers iuſ iuran.vt iurem me non donaſſe : & ego refero vt iures me donaſſe nó vltra quingentos ſolidos: vt.C. de don.l. pe. §.fin. Sed hoc ſi in totũ volo euadere:vel tu vis totũ qđ petis, tibi dari. Nec ob. ff. rerũ amo.l. Marcellus.§.fi.&.l.ſeq. quia ibi in abſcóſo, hic in aperto.Accurſius.

q *Vel perſonarum.* vt ſi libertus agat iniur . & patrono deferatur iuſiurãdum, vt iuret ſe nó feciſſe iniuriam: patronus refert : Iura me tibi feciſſe atrocem iniuriã. vt ſupra de in ius voc. ſed & ſi. §. fin. & infra de iniur.l. prætor. §.ij.

Item nota hic ex varietate perſonarũ ius vel ſtatutũ ſtatim mutari:vt.ĩ. nego.geſt.l. Pompon.in negotiis geſtis.& hoc iudex cognoſcit:vt hic,& ſupra.e.l.§.ſi de qualitate.

Ius ex veritate pendẽs ſæpè mutari poſſ.

r *Cum res.*abſoluet reum ab obſeruatione iudicij.

ſ *Dimiſſa.*i. placet partibus rem decidi iuramẽto vnius partis.

t *TVtor. Deficientibus.*vt ſupra eo.iuſiurandum.§.j.&.ij. tranſigere etiam poteſt tunc:vt.C.de tranſa. præſes.& infra de fur.interdum.§.penul.aliàs non,vt in dictis legibus.

u *Quandoque.* id eſt quandocunque, id eſt ſemper. Vel dic, id eſt ſi non inueniatur læſus.alioquin contra: vt ſupra eod.nam poſtea.§.ſi minor.

x *Pro pacto.*de hoc ſtatim dices.

y *Solutione.*vt ſupra eod.l.iuſiurandum loco.

z *Iudicio.*vt ſupra eo.qui iuraſſe.§.fin.&.l.ſequen. Et plenius not.

c 17a glo.

d Ex ista causa aliis nõ, secundum Alex.

e Ista ratio cõcludit, si non inueniatur læsus. alioquin contra: ut supra eod. nam postea. §. si minor.

† conditionis. vel, contrarium minus.

not. quia videtur ſacramẽtum cedere in locum pactis vt diximus in ciuili obligatione. Nam ſicut pactũ non tollit ciuilem obligationem, ita iuſiurandũ in locũ ſolutionis cedit in naturali obligatione. nam ſicut naturalis obligatio ipſo iure tollitur per ſolutionem, ita per ſacramentum: vt. j. de ſol. Stichum. §. naturalis. Cedit in locum iudicij: quia ſicut iudicium rem certam [a] facit aut petimit, ita & ſacramẽtum: vt ſupra eod. nam poſtea. §. ſi is qui tempora. Vel ſicut iudiciũ parit actionẽ in factũ, ita & ſacramentum: vt C. eo. actori. Item cedit in locum acceptilationis: vt. j. eod. l. iuſiurandum. Accurſius.

a *Immo debitum, ſecũdum Iaſ.*

a *Qui non compelluntur.* Et eſt ratio, quia loco iudicij iuſiurãdum ſuccedit: vt ſupra eod. qui iurauit. §. fin. in fi. & ſupra de iudic. ſed & ſi. §. ex quibus.

Si actor.] C A E S V S. Debebas mihi. x. ex cauſa mutui. poſtea cõſtituiſti mihi illa te ſoluturum. egi contra te de conſtituta pecunia: & deferente me iuraſti te mihi non teneri de conſti. pecu. poſtea volo agere condi. certi: an poſsim? Et reſpõ. quòd ſic, ex quo de priori obligatione iuratũ nõ eſt. Viuianus.

b *Ceſſabit.* agitur ad eandem pecuniam, & alia actiõe, & ceſſat exceptio. Sed contra ſupra eo. duobus. §. exceptio. Solut. vbi alia actio quę proponitur, ex eadem cauſa competit, ex qua & illa de qua iuratum eſt: obſtat exceptio. ſed vbi competit ex alia, nõ ob. at prima actio hic non propter conſtitutionem pecuniæ competit. Sed nonne iuſiurand. vice ſolutionis eſt? Reſpon. eſt quãtum ad id de quo iuratum eſt, ſcilicet quantum ad conſtitutionem. vnde de conſtituta non tenebitur ac ſi ſoluiſſet: non [b] autẽ quãtum ad illas actiones ſuper quibus non iuratur. Accurſius.

Si non.] C A E S V S. Petebã à te. x. iureiurando delato petiiſti à me vt iurarẽ de calumnia. nolui iurare. perinde eſt ac ſi iuſſiſſes tibi fuerit remiſſum! Sed an mihi actio denegabitur, quia per me ſtetit quo minus iuraretur: quid nolui idrare de calumnia? Et reſpon. quòd ſic. Viuianus.

c *Si non fuerit remiſſum.* ſcilicet expreſsim. Aco. tacite ſic: vt in fine. l. & facit ad. l. j. quod vi aut clam. l. j. §. ſed & ſi quis contra teſta. Item quod hic dicit de calumnia, dic hodie corrigi: cum ſemel tantum iuretur: vt dixi. i. eo. iuſiurandum. §. qui iuſiurandum. Item no. quòd ſi non facio quod debeo: ſi tamen tu non facis quod tu debes, non obtines: vt hic. ſic infra de contrahen. empt. l. ſi in emptione. §. item ſi emptor. Accurſius.

d *Ab eo.* ſcilicet actore. Accurſius.

e *Detulerit.* quia tunc ſine dubio actio denegaretur.

f *Iuretur.* ſcilicet ab actore.

Manifeſtæ.] C A E S V S. Placuit litigantibus vt lis ſacramento deciderẽtur vnius, puta Titij; deinde ei fuit delatũ ſacramentũ, & ab eo ſuſceptum. dicit ſe nolle iurare. dicit iudex: referas ergo. deuet ſatio. non vult. Dicit quòd iſta eſt manifeſta turpitudo. Videtur.

g *Nolle.* abundat vna negatio. ſic infra de damn. infec. Sumi-

delatum probari debet, quàm qui ad hæc habiles ſunt.

Non cogitur qui iurare vlo modo non poſſit conuenire. Bartolus.

Qui nõ compelluntur [a] Romæ iudicium accipere, nec iurare compellendi ſunt: vt legati prouinciales.

Iuramentum reſtringitur ad eam cauſam ſuper qua iuratur, nec ad aliam pariter. Bartolus.

XXXVI. VLPIANVS libro vicenſimoſeptimo ad Edictum.

SI actor deferat iuſiurandum de ſola conſtituta pecunia, & reus iurauerit, exceptione vtetur, ſi de conſtituta conueniatur. Sed ſi de ſorte, id eſt de priore obligatione conueniatur, exceptio ceſſabit: [b] niſi de hac quoque iurauerit aduerſario deferente.

Deferens qui non vult iurare de calumnia, remittenti ſimilis eſt. Bartolus.

XXXVII. IDEM libro trigenſimotertio ad Edictum.

SI nõ fuerit remiſſum [c] iuſiurandum ab eo [d] qui detulerit, [e] nec de [f] calũnia iuretur: conſequẽs eſt vt debeat denegari actio. ſibi enim imputet, qui proceſſit ad delationẽ iuriſiurãdi, nec prius de calũnia iurauit: vt ſit iſte remittenti ſimilis.

Is cui iuramentum delatum eſt, iurare vel referre tenetur: aliàs pro confeſſo habetur. Alexan.

XXXVIII. PAVLVS libro trigeſimoſeptimo ad Edictum.

MAniſeſtæ [g] turpitudinis & cõfeſſionis eſt, nolle [h] nec iurare, nec iuſiurãdum referre.

Ex pacto collato in conditionẽ iuramẽti, ſumto iuramento vitur exceptio. Bart.

XXXIX. IVLIANVS libro decimo Digeſtorum.

SI quis cum debitore ſuo pepigerit ne ab eo pecunia peteretur ſi iuraſſet ſe Capitoliũ non aſcendiſſe, vel aliud quodlibet feciſſe, vel non feciſſe, iſq; iurauerit: & exceptio iuriſiurãdi dari debebit, & ſolutum repeti poterit. Eſt enim iuſta [k] eõuentio, [l] ſi quælibet cauſa [k] in conditionẽ iuriſiurandi deducta fuerit.

Si iuratur ſuper debito, liberatur pignus: & contra actionem ad pœnam paratæ exceptio: & ſolui poſtea datur repetitio. Bart.

XL. IDEM libro tertiodecimo Digeſtorum.

IVſiurandũ [†] à debitore exactum efficit vt pignus liberetur. Eſt enim hoc acceptilationi ſimile. perpetuã certè exceptionem parit. Idcirco pœnam quoque petentẽ creditorẽ exceptione ſummoueri oportet: & ſolutũ repeti poteſt: [l] vtpote cum interpoſito eo ab omni cõtrouerſia diſcedatur. [m]

Etiam abſenti poteſt iuſiurandum remitti. Bartolus.

XLI. POMPONIVS libro ſingulari Regularum.

LAbeo etiam abſenti [n] & ignoranti [o] iuriſiurãdi gratiam fieri poſſe [p] reſpondit. Sed & per epiſtulam gratia iuriſiurandi fieri poteſt.

c *Iſta ſolutio diſplicet Bar. Ang. Paul. Fulg. Sal. Alex. & Iaſ.*

d *Nihil eſt. ideo dic quod ibi poſſet recuſari ex cauſa: aliàs no: vt hic. Barto. Ang. P. Alex. & Iaſon.*

Si quis.] C A E S V S. Cum haberam debitorem, feci ei pactum de non petẽdo, ſi iuraret quòd Capitolium non aſcenderet. ſi iuraſſet, & petam; obſtabit mihi pactum. Viuian.

† *Bal. dicit iſtã textũ ſingu. ad hoc quod iuramẽtũ præſtitum ſuper principali, extenditur & purgidetur etiã ad acceſſoria. Boleg.*

h *Iſta conuentio.* vt. C. cõmunia vtriuſque iudic. ſi cum patruo. Sed videtur iniuſta: ideoq; iuramentum remittendum: vt infra de condi. inſtitu. quæ ſub conditione. in princip. quæ eſt contra. Solut. illud circa vltimas voluntates, vt ſacramentum remittatur: hic in contractibus. Vel ibi de futuro fuit conditio, hic de præterito. Sed quid ſi promiſi tibi. x. ſi iures te aſcendere Capitolium: & iuras: nunquid oritur actio ex ſacramẽto, vel ex pacto? Reſpon. ex pacto. Nam ſi promiſi ſi aſcenderes: non ex aſcẽſu, ſed ex pacto datur actio: ſed quæ de dolo, quaſi tu præuenire debeas in faciendo: & ſic eſt facio vt des: vt. j. de præſcript. verbis. l. naturalis. §. quod ſi faciũ. licet quidam diſtinguãt, aſsit vel abſit. Vel melius hic nõ fuit cõtractus innominatus: quia nõ modus obligare valens, ſed conditio fuit appoſita: ideo ex ſtipulatione, vel ex conditione, vel ſimili cauſa ſecundũ ius commune agetur ad dictã ex promiſſa. Sed in caſu huius. l. hoc nõ ſeruatur: quia fuit pactum factum ad excipiendum.

i *Conuentio.* id eſt pactio de non petendo.

k *Cauſa.* vt aſcendere Capitolium, vel non aſcendere. Accurſius.

Iſiurandum.] C A E S V S. Si debitor meus me deferente iurauerit ſe tenere pignora quæ obligauit, liberantur: neque pœnam petere ſe poterit ratione illius debiti; & ſi ſoluerit, repetet. Viuianus.

l *Repeti poteſt.* vt ſupra. l. proxi. aliter ſi verus debitor ſit abſolutus: vt infra de condic. inde. Iulianus.

m *Diſcedatur.* & naturalis obligatio tollitur: vt infra de ſolu. Stichum. §. naturalis, & infra. l. ii.

Labeo.] C A E S V S. Procurator meus detulit tibi iuſiurandũ illud, ipſi iurandũ tibi remiſi. Dicitur quòd ſi tu etiam ignores quòd tibi remiſſum ſuit: nihilominus remiſſio valet. Viuianus.

n *Abſenti.* per nuntium. Accurſius.

o *Ignoranti.* tẽpore facię gratię: ſed ſciet quãdo parabit iurare.

p *Poſſe.* vt C. e. generaliter. §. his de præſcriptis. Et ſic no. at.

* *Flo. ſed de calumnia non iuratur.*

* *Ex tit. ver. amet. † Plato tamen Did. 22. de leg. turpe eſſe ei fuit iuſiurãdum exigere. & omnino vſum iuriſiurandi prohibuit.*

b *Immo dic quid habitum ſolutionis, quando eſt iuratum ſuper principali: ſecus ſi ſuper acceſſorio. Fulg. Sali. Alexan. & Iaſ.*

pro collatione præbendarum procuratoribus abſentiũ facta, vt teneat: vt infra de don.l.abſenti.&.C.de don.l.ſi aliquid.

a *Creditore. Eius.* ſcilicet pupilli. Accurſius

b *Mihi.* ò Iuliane, de quo ſubiicit.

c *Non oportere.* quia non accepit: vt dicit.

d *Obligatio.* ſiue erat cũ cuiuſ cum tutore: ſiue non, quia ſine eo. Accur.

e *Tollatur.* Nota naturalem obligationem iureiurando tolli: vt infra de ſolu. Stichum. §. naturalis.

f *Et vero iuranuiſſet.* quia dicebat ſe non feciſſe cũ auctoritate tutoris: quæ in obligatione pupilli eſt neceſſaria: vt inſtit. de auctor. tuto. §. j. & ſic confitebatur factum: ſed negabat de iure teneri. Az.

g *Nõ tuebitur.* quia naturaliter pupillus accipiẽdo ſe obligat: vt infra de noua. l. j. in fine. niſi cũ ipſo tutore contrahat: quo caſu nec naturaliter teneretur: vt infra de actio. & obliga. l. pupillus. &. j. de auct. tut. l. v. in princi. vnde quando pupillus naturaliter tenebatur, vt hic erat, fideiuſſores tenentur: vt infra de fideiuſſ. l. fideiuſſor. §. j.

h *De facto.* id eſt an acceperit.

i *An de iure.* apparet hic de iure iurari poſſe: ſed hoc ideo, quia ponitur ius pro qualitate facti: vt. C. ſi contra ius vel vtili. pu. l. ij. Accur.

k *Creditore.* id eſt an cum tutore.

l *Intelligere.* i. præſumere, in dubio: quia proniores &c. vt. j. de actio. & obli. l. Arrian⁹.

m *Non oportere.* quia nõ fuit cõtractum, vel fuit ſolutum.

n *Atquin.* pro ſed

o *Prodeſſe.* vt ſupra eo. duobus. §. ſed &c. ij.

p *Debebit.* vt ſupra eo. nam poſtea. §. iuſiurandum. Accurſius.

q *Eadem ratio.* hic ſolus caſus deerat: nam omnes alij qui hic ſunt, erant ſupra in prædictis modo legibus.

r *Reo.* vt ſupra eod. duobus. §. j. Accurſius.

Si debitor iurat ex cauſa qua perſonam tãtum ab obligatione eximit, fideiuſſor nõ proderit: ſecus ſi iurat ſuper contractu: quod facere videtur in dubio. Bartolus.

XLII. IDEM libro octauodecimo Epiſtularum.

CReditore qui de mutua pecunia contra pupillũ contendebat, iuſiurandum deferente, pupillus iurauit ſe dare non oportere. eandem pecuniam à fideiuſſore eius [a] petit. an excludendus ſit exceptione iuriſiurandi? quid tibi placet reſcribe mihi. [b] Eam rem apertius explicat Iulianus. Nam ſi controuerſia inter creditorem & pupillum fuerit an omnino pecuniam mutuam accepiſſet, & conuenit vt ab omni conditione diſcederetur ſi pupillus iuraſſet, ſique iurauerit ſe dare non oportere, [c] naturalis obligatio [d] hac pactione tollitur, [e] & ſoluta pecunia repeti poterit. Sin verò creditor quidem ſe mutuam dediſſe contendebat, pupillus autem hoc ſolo defendebatur, quòd tutor eius non interueniſſet, [f] & hoc tale iuſiurandum interpoſitum eſt, hoc caſu fideiuſſorem prætor non tuebitur. [g] Si autem liquidò probari nõ poteſt quid actum ſit, & in obſcuro erit (vt plerumque fit) de facto, [h] an de iure [i] inter creditorem & pupillum controuerſia fuerit: deferente creditore [k] pupillum iuraſſe, intellegere [l] debemus id actum inter eos, vt ſi iuraſſet ſe dare non oportere, ab omni conditione diſcederetur: atque ita & ſolutã pecuniam repeti poſſe: & fideiuſſoribus exceptionem dari debere exiſtimabimus.

Iuramentum fideiuſſoris ſuper facto, prodeſt reo: ſecus ſi ſuper perſona iuretur. Bart.

a Immo debet eſſe Pẽponi ſecundum Alb.

Iureiurãdo tollitur naturalis obligatio.

[a] Si fideiuſſor iurauerit ſe dare nõ oportere, [m] exceptione iuriſiurãdi reus promittẽdi tutus eſt, Atquin [n] ſi quaſi omnino idem non fideiuſſiſſet, iurauit: non debet hoc iuſiurandũ reo promittendi prodeſſe. [o]

Ex iuramento defenſoris quæritur exceptio defenſo, & etiam ei cui quæreretur ſi defenſus iur. ſſet. idem in re iudicata. Bart.

Sed & ſi factore deferẽte defenſor abſentis vel præſentis iurauit eum quem defendit, dare nõ oportere: exceptio iuſiurãdi ei cuius nomine iurandum * fuerit, dari debebit. [p] Eadẽ ratio [q] eſt & ſi fideiuſſoris defenſor iurauerit. reo [r] enim detur exceptio. Itẽ ſi reus iurauit, fideiuſſor tutus ſit: quia & res iudicata ſecundũ alterutrum eorum vtrique proficeret.

b *Iſta prima lectura placet Bar. Alex. & Iaſ.*

† *Duabus vocibus non ierit.* l. j. nec enim aduẽtitij caſus &c. vt. j. qui & à quib⁹, Iulianus. Item caſum adueniſſe quæ for. &c. vt ſingul. ad id infra de verbo. obliga. quod deinter ſtipulantem. §. ſi autem. & ad hoc ſupra de iuriſd. om. iudi. cum *addit.* quædam. §. fi. In re iam facta, [c] vt ſi dediſti fideiuſſores idoneos inſpecta quantitate quæ poſtea protẽtu, fideiuſſit propter cõtumacia in plus condemnatus: certe fideiuſſores non tenentur: vt argu. infra de fideiuſſo. l. fin. Item pone iuratum infra ad. l. Fal. cum pater. §. legato. & l. alienum. & de leg. iij. nõ dubium. §. fin. Accurſius.

*Alex. & Iaſ. alias idem tenent quod ſupra dixi. Alex. & Iaſ. alias idem tenent quod ſupra dixi. Alex. & Iaſ. alias idem tenent quod ſupra dixi.

teſtes? Reſpon. per teſtes, ſecundum Io. vt. C. de ſen. quæ pro eo quod intereſt. l. j. §. in aliis autem.

a *Quanti in litem iurauerit.* facta taxatiõe: vt. ff. de do lo. l. *Arbitrio.* & j. eo. videamus. §. pen: & l. in actionibus. §. j. Interdum tamẽ juratur in litem, id eſt in veram æſtimationem: vt. j. l. proxi. & l. cum furti. & ſic intelligitur. l. in actionibus. §. plane. j. eo. Sed quid ſi patet iudici actoris affectio: an debeat exigere ſacramẽtum in litẽ? Videtur quòd non: quia in incertis nõ certis &c. vt. j. de verbo. oblig. continuus. §. cum ita. Ecõtra q̃ ſic: quia non vt iudex ſcit: & ideò ex fide eorum quæ probantur, iudicat, non ſua conſcientia: quod verum puto: vt. ff. de of. ſ. præſi. illicitas. §. veritas.

NVmmis.] CASVS. Depoſui pecuniã penes te. noluiſti eam reſtituere. nunquid in litem iurabo? Et dicit quòd non: cum non intereſt mea magis alios nũmos habere quàm illos eoſdem. Sed pone: promiſeram ſub vſuris, vel ſub pignore: & ideo quia non fuit pecunia depoſita mihi reſtituta, venditum eſt pignus, & commiſſa eſt pœna: & dicit q̃ adhuc in litem iurabitur. ſi tamẽ damnũ paſſus ſum, quia pecunia non fuit reſtituta, iurare potero: & dicitur id ſacramentum ad damnum, vel propter damnum: & non in litem. alij tamen aliter dicunt. Cætera plana ſunt vſque ad. §. iurare.

* *Pla. adnegata.*

* *Nã tractatur de tutelis.*

* *Hæc verba de actione tutelæ quæ aduerſus tutorẽ aut eius heredẽ intẽditur, accipe in qua in litẽ iuratur. l. tutor. j. Contingere enim poteſt vt tutor nomine pupilli aduerſus cõtutorem ſuam actione tutelæ experiatur, remotis iudicio vel excuſatione: & cõmode ſic tutelæ q̃ poſſit ſequeſtra, aliter non ita.*

b *Inter fuit.* ſupple magis illam pecuniam habere, quàm aliam.

c *Æſtimatio.* i. nũmi ipſi certi ſunt, qui rerum ſunt æſtimatio. Io. nec enim in pecunia poteſt eſſe intereſſe, ſi rectè inſpicias, niſi fuerit in mora. tantum enim intereſt mea hãc habere pecuniam, quantum illam. ſecus in libris & aliis rebus: quia pecunia per res non æſtimatur: vt. j. de fideiuſ. l. ſi ita. Azo. ſed nec alia ratione iuratur, niſi forte &c. vt ſit bona exceptio. nec enim eſt hoc iuramentum in litem: & ideo caute ponit, iuret: & non repetit in litem. in litem autem non iuratur: quia non fuit contumax in cõmiſſione pœnæ: ſed in reſtitutione ob quam eſt commiſſa pœna. Item quia affectio nulla eſt maior ad vnam pecuniã quàm ad aliã: ob quã affectionem in litem cõſueuit iurari: vt. ff. l. proxi. §. j. Alij dicũt hic iurari in litẽ: vt. j. eo. ſi actionib'. §. plane.

d *Sua die.* ſcilicet die præſtituta, vel die interpellationis. aliud itaque eſt in ſpecie, aliud in quantitate depoſita. nã in ſpecie iuratur in ac. depoſiti: vt. j. depo. l. j. §. in depoſiti. Item in hac veniũt fructus. at cum quantitas non venit quod potuit lucrari: ſ. negotiando: ſed venit illud tantum quod intereſt ſua die dari eſſe, ſecundũ Io. quod intereſſe duplex eſt, vt hic dicitur. & facit ad idem. j. de eo quod certo loco. nõ vtique. §. nunc de officio. Hic quæro, an in aliis contractibus bonæ fidei vel ſtricti iuris, vt in mutuo, habeat locũ quod hic dicitur? Rñ. ſic, vt. j. de eo quod cer. lo. q̃ ſi Epheſi. Item an per ſolum iuramentum poſſit aliàs probari? Reſpon. ſic, per. l. iſtam contra doloſos. Accurſius

VIdeamus.] CASVS planus eſt vſque ad. §. iurare. in quo ſic ponitur. In ſuperiori. §. dicit q̃ debet iurari iudice deferente: & aliàs non valet iuſiurandum. Sed pone quòd iudex detulit: nunquid poteſt iurari in infinitum? Et dicitur q̃ ſic. Nunſ. Vetus.

eũm culpa non reſtituentis vel non exhibentis punitur: cum verò dolus aut contumacia nõ reſtituentis vel non exhibentis, quanti in litem iurauerit [c] actor.

In his in quibus nõ cadit affectio, nõ defertur iuramentum in litem ad probandum verum intereſſe, etiam extra ram, quod certorum non cadit. b. d. Dinidetur in duas partes, quæ patent ex ſummario. Secunda ibi, niſi. Bartolus.

III. VLPIANVS libro octogeſimo ad Edictum.

NVmmis depoſitis iudicem non oportet in litem iuſiurandum deferre, vt iuret quiſ que quod ſua interfuit [b]: cum certa ſit nũmorum æſtimatio [c]: niſi forte de eo qs iuret, quod ſua interfuit nummos ſibi ſua die [d] redditos eſſe. Quid enim ſi ſub pœna pecuniam debuit, aut ſub pignore, quod quia depoſita ei pecunia abnegata [*] eſt, diſtractum eſt?

In cauſa qua per tutorem agitur, pupillus vel mater eius ad iurandum de affectione non admittitur: tutor & curator non cogitur, ſed volens admittitur: adultus etiã admittitur. Bartolus.

IIII. IDEM libro octogeſimoſexto ad Edictum.

VIdeam' [*] in tutelari [*] cauſa [*] quis iurare, & aduerſus quẽ poſſit. Et quidem ipſe pupillus ſi impubes [f] eſt, nõ poteſt. hoc enim ſæpiſſime reſcriptum eſt. Sed nec tutorem cogendũ, vel matrẽ pupilli admittendã [g], et-

A quid iudex taxare poterit ſacramentum, puta ſic dicere, iura q̃ quanto nolles te taxare: dum tamen illam quantitatem nõ excedas, ſcilicet. c. ſolidos? Et dicit quòd iudex taxare poterit: & hoc probat: quia in poteſtate ſua fuit deferre; & non deferre: vnde in poteſtate ſua debet eſſe taxare. Item pone: delatum eſt iuſiurandũ à iudice, & eſt iuratum: nunquid poſtea iudex retractare poterit? Et dicit quòd ſic. In fine dicit quòd propter culpam non iuratur. & hoc dicit vſque ad. l. in actionibus. Viu.

e *In tutelari cauſa.* ſi tutor agit nomine pupilli.

f *Impubes* id eſt quia impubes &c. ſecus in adoleſcente: vt infra. e. l. §. adoleſcens. Accur.

g *Admittendam.* quia credimus quòd in infinitum iuret amoti filiorum, cum nullus affectus vincat paternum: vt Cod. de cu. fur. l. fin. j. reſpon. & quia plus quàm ſe filium diligit: vt ſupra quod me. cau. iſti quidem. §. fin: ſed ſi tutrix eſt, vt tutor admittitur, licet non cogatur: vt hic, & ſupra de noxa. quotiens. §. ſi tutor. ſed ſacramentum calumniæ tutores & curatores prorſus præſtare cogũtur: vt Co. de in. calũ. l. ij. §. quod obſeruari. Idem eſt in eo quod ſit pro lite decidẽda, pro quantitate expẽſarum: quia hoc præſtare cogitur: vt Co. de re. vxe. l. generaliter. & de iudi. properandum. §. j. Accurſius.

B

C

h *Compendij.* maxime: nam nec propter ſuum compendium: vt ſupra titu. j. l. iuſiurandum & ad pecuniat. in fi. j. reſp. & ſupra qui ſatisda. cog. de die. §. fin. nec propter alienum: vt hic, & infra re. amo. l. Marcellus. §. pater. Eſt tamen ar. contra huic dicto, vbi alienum cõpendium debet quis præferre: vt infra de adm. tu. l. tutor. §. non eſt audiendus. Accur.

i *Refragabitur.* immo videtur refragari, cum ſolus dominus debeat iurare: vt infra eo. vulgo. quæ eſt contra. Sol. & tutor eſt quaſi dominus: vt. j. vt de fur. interdum. §. qui tutelã. & p̃ emp. qui fundum. §. ſi tutor.

D

k *Finis.* ſcilicet per ſacramentum, quod eſt inſtrumentum decidendi lites: vt Cod. de re. cred. l. in bonæ fidei. vt ſupra titu. j. l. j. Accurſius.

l *Non enim.* bene dicò tutorem præſtare iuramentum, quo æſtimetur vtilitas: quia non ad ſuam, quæ nulla eſt, ſed ad pupilli rem refertur. iurabit enim [*] pro quãto ſuus adultus vel pupillus nollet re carere: vt hic, & ſupra ibi, ſub alieni compendij &c. non autem pro quanto ipſe tutor nollet ſuum pupillum re carere. ſic & ſupra ſi quis cau. l. penul.

m *Ratio.* id eſt debitum occaſione tutelæ: quia tutor eſt.

n *Poteſt iurare.* quoddã ergo adoleſcenti permittitur, quod nõ pupillo: vt hic, & inſti. de ſuſpe. tu. §. impuberes. Sed videtur diſtinguendum an habeat curatorem, vt tunc non poſſit: ad inſtar pupilli. aliàs ſic: vt. C. de in integ. reſt. mi. l. ſi curatorẽ. ſed nõ eſt ita: quia hic de ſuo commodo agitur. Item not. hic ar. q̃ minor debet iurare de veritate dicenda: maxime cũ ad iudicem pertineat inquirere veritatem: vt. C. de eden. l. ſi is apud quem.

o *Alius.* ſecus in alio iuramento: vt. ff. tit. j. l. ij.

p *Iurare in infinitum.* No. infinitatẽ amplectendam: vt hic, & in

[*] *No. ſecundũ Bal. q̃ quis nõ cogitur iurare de facto alterius, & aliena ſcientia: nec debet quis gravare conſcientiam ſuã ratione officij quod gerit: ſed ſalutem animæ ſuæ præferre cuiuſcũq; officio q̃ ſit modo ſuo, ſecundũ canones.*

[*] *Ad eſt intelligẽ nomine pupilli agẽte, & cõtorẽ excuſato tum vel remotũ ob ſuſpicionem. Dua. ſ. cõ. de in lit. iurã. 101*

[*] *Ita forma iurandi deſplicet Bar. Bal. Ange. P. de Alex.*

Minor de veritate dicẽda iurare debet.

Infinitas ſæpliciter eſt:

si sciret ius & factū:quia tunc non repetit:vt dixi.prēterea in.l. pdicta de cōdic.sine causa,nec secutū fuit matrimoniū de facto.

Si pecunia datur ne quis ad iudicem vocetur,non potest repeti,licet de non vocando non caueatur: secus si ad iudicem qui vocatur. Bartolus.

111. VLPIANVS libro vicēsimosexto ad Edictum.

DEdi tibi pecuniam ne ad iudicem iretur.[a] quasi decidi.[b] an possim condicere si mihi non caueatur,ad iudicem non iri? Et est verum,multum interesse vtrum ob hoc solum dedi,ne eatur: an vt & mihi repromittatur non iri.Si ob hoc, vt & repromittatur, cōdici poterit si non repromittatur. si vt ne eatur,condictio cessat[c] quādiu non itur.

Si da pecuniam vt Stichū manumittas, non potest repeti:quia non cauetur de manumittendo,nisi fuerit actum: sed potest repeti si dantem pœnitet, vel non manumittatur: nisi qui debebat manumittere,casu fuerit impeditus.

Idē erit & si tibi dedero[d] ne Stichum manumittas. nā secūdum distinctionē suprascriptā aut admittenda erit repetitio,[e] aut inhibenda.[f] Sed si tibi[g] dedero vt Stichū manumittas:si[h] non facis,possum cōdicere. aut si me pœniteat,condicere possum. Quid si ita dedi, vt intra certū tēpus manumittas? si nōdum tēpus prætterierit,inhibēda erit repetitio,[i] nisi* pœniteat. quòd si prætteriit,condici[k] poterit. Sed si Stichus decesserit,an repeti quod datum est possit? Proculus ait,si post id temporis decesserit quo manumitti potuit,[l] repetitionem esse.si min',cessare.[m] Quinimmo & si nihil tibi dedi vt manumitteres, placuerat tamen[n] vt darē, vltro* tibi competere actionem quæ ex hoc contractu nascitur, id est condictionem,[o] defuncto[p] quoque eo,

Si causa ob quam datur, sequatur defectus, non datur, cōperit repetitio:nec distinguitur scienș an ignorans quis receperit. Bartolus.

Si liber homo qui bona fide seruiebat,mihi pecuniā dederit vt eum manumittā, & fecero,[q] postea liber probatus an mihi cōdicere possit,quæritur. Et Iulian' libro vndecimo Digestorū scribit competere manumisso repetitionē,[r] Nerati' etiam libro Membranarum refert, Paridem pantomimum à Domitia Neronis filia* decē quæ ei pro libertate dederat, repetisse per iudicem:nec fuisse quæsitum an Domitia sciens

A potest peti cautio:nō tñ cōdictio cōpetit.Secūdā ī felicitis i vltima volūtate.Iteē cōtra.j.eo.si pecuniā.§.plane.Sol.vt ibi. Ac.

d *Dedero.* scilicet pecuniam.

e *Repetitio.* si non manumiseris.

f *Inhibēda.* si manumiseris. Vel dic q dedi vt manumittas ad diē: & prius volo agere ad cautionem q adueniēte die manumittas: q possum si hoc fuerit dictum:non aliter. & sic bene cōsonat cum superiori casu. Acc.

g *Sed si tibi.* ī. locutus est si.x.dedi vt Stichum manumittas,vel repromittas de manumittendo:nunc autem repetit solummodo primū casum,vt plura det exempla: & casus ponit in quibus datur repetitio.

h *Si non.* id est quia non. Accursius.

i *Repetitio.* ob hoc q non fit:sed propter pœnitentiam dari posset: vt subiicit.

k *Condici poterit.* Ex hoc dicunt quidam q mora inducit hāc actionem: quod falsum est: immo cessatio causæ: vt.j.tit.j.l.j.§. ob rem. Sed nonne die prætērita succedit constitutio, & facit eum liberum:& sic non repetit:vt.C. si man.ita fue.alie. vt m.l.si is.quę est cōtra?Sed ibi tanquam pretium pecuniæ data fuit: hīc non,sed vt species: vel hic non erat seruus eius qui manumittere debebat:vnde non succedit cōstitutio,ne fieret iniuria domino: vel non ī.

l *Potuit.* & debuit. Accursius.

m *Cessav.* nisi pœniteam secundū quosdam.sed hoc falsum est: & aliter distinguitur infra eo.si pecuniam.§.sed vbi. Accursius.

n *Placuerat tamen.* inter me & te.

o *Condictionem.* Si loquitur de certi condictione generali,planū est:si de condic.ob causam,mirābile videtur:quia ea nō reperitur dari ad id quod debuisti dare:sed ad repetendum quod est datū:vt infra de re.permu.l.j.in fi.nisi in casu: vt infra eo. si pecuniā.§.item si quis.&.§.sed & si acceperit. Dic ergo de cōdic.generali loqui:vt dixi. Vel dic, de act. pscri.ver. quia illa interesse psequitur, & id quod debuit dari vel fieri : vt infra de prescri.ver.l.ob eam.& quod dicit condictionem,id est psonalē actionem,scilicet præscri.verb. Nā omnis personalis dicitur condictio:vt inst.de act.§.sic itaq;.Sed fiue dicas dari cōdictionē certi generalem,siue præscri.ver.est contra.C.de dolo.l.cū pponas.vbi dicit dari de dolo,quæ in subsidium datur cū alia non superest.Sol.prout hic datur condictio,non erit cōtraria: quia hæc gen',illa species est:& gen' specie nō excludit.prout diceres dari pscriptis verbis,dicas q hic fuit do vt facias:& q dicit hic vt daré,dicet,scilicet primo,secūdū hoc.Ibi aūt fuit facio vt des:ex quo dolo datur:vt.j. de pscriptis verbis.naturalis. §.quod si faciā.& ita cōdictio ob causam non habet locū.Ac.

p *Defuncto.* eo seruo,non solūm eo viuo:& hoc si distractarus erat,non aliās:vt infra eo.si pecuniam.§.sed vbi.

q *Et fecero.* scilicet de facto. Accursius.

r *Repetitionem.* vt.C.eo.cum ancillā.&.l. si liber. & arg.ī.de condic.inde.l.ī.j.respon. Hęc autem sunt vera nisi dederit de peculio quod ad eum pertinebat:vt.j.man. si pcuratorem.§. si liber homo.Iteē no.hic arg.quòd nil refert non fiat aliquid,vel non de iure fiat:vel sic,non fieri nisi quod de iure fit. sic infra proxi.§.&.C.si man.ita fue.alie.vt manumit.l.ea lege.

Accepisset.

a Reprobatur p Bart. e *Cōdictio cessat.* videbatur cōtrariū:tū quia semp ante diē videtur posse peti cautio:vt.ī.de iudi.l.ī omnib'. Tū quia expresse qū cēsitit negotiū in nō faciēdo, sicut hic erat,dicit lex iterum poni cautionē:vt.j.de cōdit.& demō.l.Mutianæ.q̄ sunt cōtra. Sed prima loquit ī dādis:vel nō fuit hæc cōditio expressa: & sic *& vide per eum & Ia. hoc.*

** nisi ne*

** Vtro,id est priori,sic accipiunt.l. i.vti posse. de.& Donationat' ea interpretatur ad illud To. uentij, Sed hic vltra a. videtur.*

** Ne filiū, sed amicum fuisse Neratium,sibi Tau.lib.*

liberum accepiſſet. [a]

Si pecunia detur vt aliquid ex certa cauſa ſequatur, ſi illud poſtea ſequitur, non tamen ex eadem cauſa, competit repetitio. Item defectus cauſæ à dante tantùm in mente retentus, hanc condictionem non parit. Bartolus.

Si quis quaſi ſtatuliber mihi decem dederit, cum iuſſus non eſſet, [b] condicere eum decem Celſus ſcribit. Sed ſi ſeruus qui teſtamento heredi iuſſus erat decem dare, & liber eſſe, codicillis purè libertatē acceperit, & id ignorans dederit heredi decem, an repetere poſſit? Et refert patrem ſuum Celſum exiſtimaſſe repetere eum non poſſe. [c] Sed ipſe Celſus naturali æquitate motus putat repeti poſſe. quæ ſententia verior eſt: quamquam [d] conſtet (vt & ipſe ait [e]) eum qui dedit ea ſpe, quòd ſe ab eo qui acceperit, remunerari exiſtimaret, vel amiciorem ſibi eſſe eum futurum: repetere non poſſe, [f] opinione falſa deceptum.

Si quod meum eſt, tibi credo tanquam tuum: non transfero dominium. Bartolus.

Subtilius quoque illud tractat, an ille qui * ſe ſtatuliberū putauerit, [g] nec fecerit nūmos accipientis, quoniam heredi dedit quaſi ipſius heredis nummos daturus, non quaſi ſuos, qui vtique ipſius fuerunt, adquiſiti ſcilicet poſt libertatem ei ex teſtamento competentem. Et puto, ſi hoc animo dedit, non fieri ipſius. [h] Nam & cum tibi nūmos meos quaſi tuos do, non facio tuos. [i] Quid ergo ſi hic non heredi, ſed alij dedit, cui putabat [k] ſe iuſſum? Si quidem peculiares [l] dedit, nec fecit accipientis. Si autem alius pro eo dedit, aut ipſe dedit [m] iam liber fact⁹, fient accipientis. [n]

Habetur conditio pro impleta, quando is qui implere debet, impeditur facto eius qui ex implemento tenetur. Bartolus.

B Quanquam permiſſum ſit ſtatulibero * etiam de peculio dare implendę conditionis [p] cauſa, ſi tamen vult heres nummos ſaluos facere, poteſt eum vetare * dare. [q] Sic em̄ fiet, vt & ſtatuliber perueniat ad libertatem quaſi impleta conditione [r] cui parere prohibitus eſt: & nummi non peribunt. ſed is quē teſtator accipere voluit, aduerſus heredē [s] in factū actione agere poteſt, vt teſtatori pareatur.

Si cauſa propter quam debitor liberatur, non impletur: agitur vt in priſtinam obligationem reponatur. Bartolus.

C 1111. IDEM libro trigeſimonono ad Edictum.

SI quis accepto tulerit debitori ſuo, cum conueniret vt expromiſſorem daret, nec ille det, poteſt dici condici poſſe [t] ei qui accepto ſit liberatus.

In contractibus inuenimus: puta do vt facias: ſi tu non es in mora faciendi, non poſſum repetere per condictionem ob cauſam, ex capite cauſa non ſecutæ: ſed ex capite pœnitentiæ ſic, ſi res omnino erat integra: ſecus ſi non eſt integra: quia non poſſum repetere niſi te conſeruem indemnem de eo quod feciſti. l. d. vſque ad. §. ſi ſeruum. Bartolus.

D SI quis.] CASVS. Debebas mihi. x. accepto tuli tibi, vt alium debitorē mihi des, qui pecuniā promitteret: nō vis mihi dare illū expromiſſorē. cōdicere poſſum vt te reponas in priſtinā obligationem, & liberationem tibi factam condicere poſſum.

t *Condici poſſe.* ſ. liberationē: vt ſic reponat ſe in priorem obligationem: & hoc cum in diem vel conditionalis eſt obligatio: vt hic, &. i. quod me. cauſa. l. metū. §. ex hac. alioquin ſi erat pura, ipſa pecunia cōdicitur ſecundū Io. vt. j. eo. ſi mulier. Sed videtur nutiquā agi ad hoc vt in priorem obligationem reponatur, ſed tantū vt hat quod conuenit, & per actionē præſcriptis verbis: vt. j. de præſcrip. verb. l. ob eā cauſam. quę eſt cōtra. Sol. Diſtingue vtrū debitum ſit liquidum, necne: & ſi liquidū ſit, prior inſtauratur: vt hic. ſi nō, agitur præſcriptis verbis, vt. j. de his quæ in frau. cre. ait ꝓtor. §. ſi cōditionalis. Sed hoc nō placet: quia & ſi agat præſcriptis verbis, ꝓbat tamen liquidum ſuum intereſſe. Subaudi ergo ibi, tantū: quia & ad veterem agit, vt hic, & vt ꝓmiſſa præſtentur, vt ibi. Vel hic promiſit expromiſſorē in genere: ibi certū, puta Titium. Item opponitur: quia prima obligatio videtur non extincta: & ſic non debet agi condictione. nam tacita conditio ineſſe videtur, ſi expromiſſorem det. ſic & alibi, vt infra de iure do. licet. j. reſpon. Sed dico ibi aliud eſſe: quia

---

a *Accepiſſet.* ergo & ignorās tenetur. Et nota hic argumentum, ꝙ vbi lex nō diſtinguit, nec nos: vt diximus. ī. de oth. præſi. l. iij.

b *Non eſſet.* à teſtatore. Azo. immo pure relicta erat libertas.

Filius cōtra patrem.

c *Poſſe.* Not. filiū corrigere patrem. Sed contra in authen. de nupt. §. & ita certa. colla. iij. ſed ibi in adminiſtratione rerū: hic autē in iure: in quo nō videtur fieri iniuria maioribus, ſi à minoribus melius dicatur: vt. C. de offi. rec. quin. l. potioris. Sed qua actione repetitur? Reſpon. ſecundum Io. cōdic. ſine cauſa. An autem hæc cōditio. ſ. ob cauſam, cōpetat? Videtur ꝙ nō: quia nō eſt hic defectus cauſæ propter quā cauſam data eſt pecunia. ſ. libertatis? vtpote cū directā habeat libertatē ipſo iure, ſicut fuit relicta. Ecō tra videtur ꝙ ſic ſi ponas fideicommiſſariā libertatē relictā ſub condit. dādorum decē: quæ cōditio poſtea codicillis eſt adempta. vnde ip

† *Not. ſecūdum Bal. quod æquitas naturalis ſpectat ꝓpter effectū, & cauſam finalē. hoc etiā addito, quòd æquum eſt ꝓpter ſeipſum quām vxorē. Boleg.*

ſe ignorās dedit hęc decē vt manumitteretur. ſed certe nec hoc videtur habere locum: quia ſecuta eſt cauſa propter quā dedit: quia eſt liber ꝑ manumiſſionem heredis, qui prius nō erat. Dic ergo ſecūdū Azo. in fideicommiſſis tantū cōdic. ſine cauſa cōpetere. ſed in directa dicas cōdictio. ob cauſam & ſine cauſa cōpetere. nā non ſufficit cum liberū: ſed oportet ab eo vel

+ *qui dedit eum ſi.*

ꝓpter eā dationem liberum eſſe: vt. ī. §. proxi. & l. j. §. ſi parēdi. nec ob. qđ dicitur. j. de verbo. obl. l. cum ſeruus. ſ. ꝙ ſufficit vndecunque habeat libertatem: quia intelligitur ſi modo habeat per eum cui pecunia eſt data ſiue promiſſa. indebiti autem condictio locum non habet: quia ſciebat ſe non obligatum, licet ſic ſcriptum eſſet in teſtamento. illud etiā poteſt dici, vt detur rei vin. vt diſtinguitur infra eo. §. ſubtilius.

d *Quamquam.* hac ratione videbatur confirmari ſentētia Celſi patris. Accurſius.

e *Ait.* Celſus filius.

f *Nō poſſe.* vt. C. eo. ſi repetendi. & ar. C. de nup. ſperialis. §. ſed & ſi tales. eſt enim talis datio ſimplex donatio, ſicut ſi daré tibi x. ſcilicet vt caligas emeres tibi: vt. j. de do. inter vi. & vxo. ſed ſi mors. §. ſi. &. ī. de condit. & de. Titio. j. reſpon. Sed arg. cōtra. j. de pigne. act. l. ſi quaſi. *ADDITIO.* Ibi cauſa tacita ſubintelligebatur ab vtraq; parte: hic vero ab vna tantū ſecundū Bar.

g *Putauit.* cū eſſet ei in codicillis poſtea pure libertas relicta, peculiūq; ei legatū: vnde fact⁹ eſt liber adita hereditate, & peculiū ſuū. Vel dic etiā nō legatū: ſed poſtea quęſitos nūmos dare.

a Nihil eſt. immo iſtud eſt i dicto gl. ſ. cōtra regulam. l. lati bus. j. de cōtr. hi. emp. & ven. b Nihil eſt.

h *Non fieri ipſius.* dabitur ergo vindicatio, ſi extanti & condictio, ſi conſumpti ſunt.

i *Ni facis tuus.* paro* tamē tibi cauſam vſucapiēdi: vt. ī. de vſucap. l. ſi per erroré. &. j. de acqui. poſ. Pomponi⁹. §. ſi iuſſu. Azo.

k *Putabat.* non tamē erat: quia nō intelligitur iuſſus: qui poſtea fuit in codicillis releuatus: alioquin fierent eius: vt ſupra ſi cer. pe. eius qui. §. quas vero. & infra de ſtatuli. l. ijo. Io. & Acc.

l *Peculiares.* non legatos: cum nec ſtatuliber erat. nam tunc

b Nihil eſt: tacite

b videtur legatum. Accurſius.

m *Aut ipſe dedit.* ſcilicet pecuniam ab alio ſibi datam vt daret cauſa implendæ conditionis. Accurſius.

n *Acciperunt.* & condicetur vt ſupra. §. ſi quis quaſi.

o *Statulibero.* ſcilicet vere: ſed in putatiuo contra: vt. ī. ꝓxi. §.

p *Cōditionis.* ſ. tā hæredi, quàm extraneo cui ſit dare iuſſus: vt. j. de ſtatulib. l. iij. §. & parui. & ſupra famil. erciſ. ſi filia. §. fin.

q *Dare.* immo videtur quòd etiā eo inuito dare poſſit: vt. j. de ſtatulib. ſi peculiū. §. de illo. quæ eſt contra. Sol. ibi ſolo verbo prohibuit: hic etiam de facto vetuit. Io. hoc non valeti quia eo inuitò non dati & qui accipit, pro poſſeſſore poſſideret: vt. j. de cōdit. & de. l. ſi inuitus. Dic ergo quòd in. l. contraria erat ei prælegatum peculiū: & ideo eo inuito dare poteſt: vt ex principio ciuſdē legis patet.

Nō ſi peculiū legatū ſit ſimul: cū enim inuito heredē nūmos dare poteſt. l. ſi peculiū. §. de illo. j. de ſtatulib.

r *Conditionem.* Not. cōditionem haberi pro impleta, ex quo nō remanet per eum qui eam vult adimplere: vt hic, & j. de cōdit. & demō. l. iure ciuili. & in aut. vt exac. inſtā. do. §. ſi. col. vij. Accurſius.

s *Heredem.* recta via vt arg. j. de cōdic. inde. l. dominus teſtamento. non autē contra ſtatuliberum: vt. j. de le. j. plāne. §. ſi. &. l. ſeq. Sed ſecundum hoc quomodo nummi erunt ſalui heredi? Reſpō. quia ſui ſunt: nec eos præciſe dare teneturſed ad tantum in genere tenetur: & ita parum eſt vtile

c *Immo poteſt eſſe vtile: duplicitēr. Primo, quādo tenetur nūquid agere. Secundo, ſi heres eſſet creditor illius tertij naturaliter: poſſet opponere copenſationem: quod ſ. non non poſſet quādo eſſent ſolūti, ſecūdū Alc. & ac.*

ei hoc conſiliū. Et not. ſubueniri ei cui eſt dādnō autem ſic ſubuenitur contra heredem qui omiſit hereditatem ex teſtamento, & tenet ab inteſtato: vt. j. ſi quis omiſ. cauſa teſt. ſi quis ſub cōditione. Sed quære hic non habet actionem ex teſtamento? Reſpon. quia à teſtatore non eſt ei relictum ſecundum Ioan.

quia cōtrā l. i. C. de pactis qui libertū meruit. Alc. & Ia.

ibi à lege intelligitur ineſſe tacita conditio: vt infra de iure do. ſtipulationé. at hic nó, niſi exprimatur: & ſi exprimat, tunc eſſet inutilis acceptilatio: quia nó recipit diē vel cōditionē expreſſam: vt. j. de reg. iur. l. actᵒ. & j. de acceptil. l. acceptilatio. Ac.

Si pecunia.] CASVS. Dedi tibi pecuniā, vt ires Romā: accepta pecunia paraſti te ad eū dum: emiſti cappam, & alia, per fortuitum caſum fuiſti impeditus, & per te nó ſtetit quò minᵘ ires. an pecu. repetere poſsim, quæritur. Et videtur q̄ non: quia p te non ſtat quò minus eas: verius tamen eſt, vt ſi aliquid de pecunia ſuperſit deductis expenſis tuis, condicere poſsim reſiduū. [SI SERVVM.] Dedi tibi ſeruum meum, vt manumitteres vſque ad diem certum. pœnituit: ſi manumiſiſti poſt pœnitentiā, cum certioratus fuiſti, manumiſſio facit eū liberum: ſed ad intereſſe ſungā propter certioratiōnem: vel ad ipſum ſeruum, cum de facto tantum ſit manumiſſus. [ITEM SI QVIS.] Dedi tibi decem vt ſeruum Titij emeres, & manumitteres. ſi emiſti, & pœniteat me: aut antequā emeres, aut poſt. primo caſu cōdicā, ſecūdo nó. Si vero ſeruᵘˢ iſte antequā debebat manumitti, deceſſerit: nihil præſtabit is qui pecuniā ob manumiſsionē accepit. Si autē fugit ſine culpa eius qui eū redemit: nó tenebitur redemptor ſerui, debet tamē promittere ſeruum reſtituere, ſi in eius poteſtatem reuerſus fuerit. Cætera plana ſunt vſque ad. l. ſi extraneus. Viuianus.

† *Facit gl. ſuper verb. aſſumatis. i. eatenus inter vtrumque ſatisfacite vt. l. j. gl. & in cauſis. eadē gl. ſuper ver. in cauſis. contra dicit.*

a *Accepiſti.* in ſpecie. vel non conſueuit locare operas. aliàs locarit: vt infra de præſcrip. ver. l. naturalis. §. at cum do.

b *Parato.* in qua præparatione expendiſti: vt infra dicit. & infra man. l. ſi vero non remunerandi. in fin. l. Accurſius.

c *Poſſit.* pecunia ſcilicet.

d *Non ſteterit.* Not. quia p eum ſtare nó videtur, cum caſu fortuito impeditur: argu. infra de ſtatulib. l. cum heres. §. Stichus.

e *Dici.* diſputando.

f *Sed cum licet pœnitere.* No. q̄ pœnitentia facit locum huic actioni: nec diſtinguitur interponatur pactum gratia vtriuſque, vel dātis tantū ſecundum Azo. licet quidā diſtinxerunt, vt primo caſu non liceat pœnitere: ſecundo ſic. ſed primū eſt verius, vt patet in exēplo: do tibi pecuniā vt manumittas. mea gratia ſit manumiſsio: tua pecunię datio: & tamē pœniteo, vt repetā pecuniā: vt. ff. co. l. dedi. §. j. itē & quia ſi dedi pecuniā vt Capuā eas. nā hinc inde debet accipiens ſeruari indemnis, ſi ſua interſit ob hāc cauſam pecuniā non accepiſſe, vel ratione ſumptuū, vel ſimilū: vt hic, & j. §. ſed ſi accepit. Caue tamē quia re integra tātū poſſum pœnitere: nó poſtea quām feceris, vel facere inchoaueris: vt. j. co. l. qd Seruiᵘˢ. nā ibi erāt ſponſalia ab accipiēte cōtracta: vnde nó licet pœnitere dāti. Econtra accipiēti nunquā pœnitere licet, prædicta ratione: quia dans iā adimpleuit contractum. & idem dico in do vt des: & do vt facias: & in ꝓmutatione.

a *Idem in aliis contractibus tamen nouatio. B. et Alex. & Iaſ.*

a Et eſt forte ratio, vt habeat locum pœnitētia in prædictis: quia ſicut debiles ſunt iſti cōtractus in contrahēda obligatione, ita & in ea retinēda. In contractibᵘˢ autem nominatis nó licet pœnitere: vt. C. de aū. & cb. ſicut, præterquā in tribᵘˢ caſibus. In mādato: vt in ſti. mā. §. recte. In ſocietate: vt. j. ꝓ ſocio. l. ſed & ſocius. §. fi. Idē in depoſito: vt. j. depoſi. l. j. §. penā in depoſito non tenetur deponens, ne reuocet depoſitum. & ſic hac condictione non tenetur qui veſtiuit: quia adhuc nō eſt veſtitus. Itē cauſa defictus: in duplici hāc actionem, ſcilicet expreſſæ & finalis: vt. j. de condic. cb tur. cau. l. j. §. j. & . s. l. j. ſecus ſi impoſsibilis: vt. j. de dona. l. ij. §. fi. & . j. de do. iter vx. & vxo. l. ſed ſi mors. §. h. Itē in tacita hinc de tacite intellectæ: vt. ff. l. j. §. fi. & . j. tit. j. l. in ſumma. §. ſed & agere. Itē in donatione cauſa mortis: vt. j. co. l. cum quis. item in. l. quod Seruius. ſecus ſi altera pars tantū: vt. ff. co. de dō. §. ſi quis quasi. & . C. co. l. ſi repetendi. Itē deficere

B

dic etiā ſi ſequitur: ſed non legitimè: vt. ff. eo. de dō. §. ſi liber homo. &. §. ſi quis quaſi. Item tertio mora ſecūdum quoſdam: vt. ff. l. ij. §. ſed ſi tibi. quod non placet: quia iſtud continet ſub defectu cauſæ. In fi. no. ad quid datur. & certe ad datū, ſi ſpecies eſt: vt. j. de re. permu. l. j. in fi. Si vero quātitas, ad tantūdem, vel ipſum: vt. j. ti. ij. quod per errorem. & ſic eſt hic. Item ad fructus:

b *No. quid eo. qui ſe. §. fi. nō adueniens ceſſione. ciuiles: vt ars dicat eo. C. de cōdic. inde. l. j. itē conſequitur res quaſi data: vt. §. itē fructus, & ſi quis. ibi, ſed pro. x. & acceſſiones cæteras. Item dic interpretatiue datum: vt. j. ti. ij. Bolog. ſi mulier. & . s. l. proxi. ſi pecunia pure debeba-*

tur: vt ibi dixi. An autē econtra ad id quod dare conuenit? Videtur q̄ ſic: vt. ff. l. iij. §. j. in fi. ſed dic vt ibi ADDIT. Dic q̄ non: ſed bene datur actio præſcriptis verbis: vt ibi ꝓ gloſ. & Bar.

g *Frustulubio.* hic nihil expendit, ſed. j. proxi. totum in tertio pro parte expendit. Acc.

h *Repetitur.* in ō videtur q̄ non: vt. j. loc. l. qui operas. in princ. & §. j. quæ eſt contra. Sol. ibi in contractu nominato, vbi pœnitentia non habet locum: hic in innominato. nam fuit pecunia data vt ſpecies. vel ſi vt quātitas, nó conſueuerat iſte ſic ſuas operas locare: vnde non eſt locatio: vt. j. de præſcrip. ver. naturalis. §. at cū do. ſecundū Azo. eadē ratione nec donatio poteſt reuocari per pœnitētiā: quia eſt hodie nominatus contractus: vt inſti. de dona. §. alię. Alij dicūt referre cuiᵘ gratia debuit iſte ire: vtriuſque, vel alterius tātū. vel hic repeto, qa nil tibi abeſt: tibi abeſt, quia inimicitiā aduerſarij incurriſti. Item quia fortè tantūdem accepiſſes ab aduerſario. Vel diſtingue ſecundū H. an fortuitus caſus contingat in perſonā eius qui conduxit, vt ibi: an eius qui locauit, vt hic. ſi in perſonā conducentis, nihilo minus tenetur mercedem præſtare. ſi in perſonā locatoris, nō: vt hic, & alg. j. loca. ſi vno. §. item cū. Sed hoc fallit in duobus caſibus: infra de ſtatuliber. cū heres. §. Stichus. & de var. cog. l. prima. §. penult. & ſecūdū hāc diſtinctionē eſt ſolutū contrariū. C. co. l. j. penul. i *Narrſſe habeat.* vt quia in tali. Ac. ADDIT. Sirgu. eſt ſta gl. ſecundum Iaſo. in. §. actionum. inſti. de act. ad limitationē illius regulæ quæ habet q̄ in obligatione facti loco liberationis ſuccedit iteresſe. fallit ſingulariter vt hic, ſi iuratū fuerit: quia in ratio operæ vt cogat petere ad factū. & illā ſing. dicit in vi. col. k *Feciſſi.* expendendo ꝓ rebus neceſſariis ad iter. nūquid hoc caſu ipſas res emptas poterit cōdicere? Reſpon. ſit: vt infra ea. §. ſed ſi acceperit. circa. b. ſolum enim indemnis ſeruari debet accipiens: vt infra proxi. ſed hic haberet lucrum, ſi res emptæ ſibi remanerent. Accurſius.

C

D

l *Plus ſerre.* & forte minus. & not. quòd male cōiungit manifeſtum, & forte.

c *Ifagl. videtur reprehendere in his cenſuis: ſed de hoc quid dicto propter certiorationem? vel ad ipſum ſeruum, cum tantū de ſto ſit manumiſſus. Adij dicunt quòd ad ipſum ſeruum licet nó ſit certioratus, & pro eis infra de manu. vindi. ſi pater. ſed, pōtius omnium verius: quia hic dominium fuit tranſlatum in accipientem: geſſe. & idco exigitur certioratio: arg. infra de dona. l. hoc iure. §. ſi quis dederit. & infra man. l. ſi hominem. ſed aliud in ſimplici ad veram curatore, vbi non exigitur certioratio: vt. ff. l. ſi pater. Itē o ꝓpo. videtur quòd hæc pœnitētia locum non habeat: vt infra de ſer. expor. l. quęſitum. quę eſt contra. Sol. ibi in contractu nominato, hic in innominato: vnde ibi non poteſt pœnitere.*

m *Locum habebit.* in eo quòd non eſt expenſum. vel dic in totum: vt bona ſit exceptio, ita tamen & c. Accurſius.

n *&. ſeruum.* ſcilicet proprium.

o *Compeſat.* ſcilicet ad intereſſe ſecundū Ioā. Azo. & Fl. & hoc propter certiorationem? vel ad ipſum ſeruum, cum tantū de ſto manumiſſus. Adij dicunt quòd ad ipſum ſeruum licet nó ſit certioratus, & pro eis infra de manu. vindi. ſi pater. ſed, pōtius omnium verius: quia hic dominium fuit tranſlatum in accipientem: geſſe. & idco exigitur certioratio: arg. infra de dona. l. hoc iure. §. ſi quis dederit. & infra man. l. ſi hominem. ſed aliud in ſimplici ad veram curatore, vbi non exigitur certioratio: vt. ff. l. ſi pater. Itē o ꝓpo. videtur quòd hæc pœnitētia locum non habeat: vt infra de ſer. expor. l. quęſitum. quę eſt contra. Sol. ibi in contractu nominato, hic in innominato: vnde ibi non poteſt pœnitere.

p *Conſtituto.* Marci & Commodi ad Auidium Victorinum. vt C. ſi man. ita fue. alie. l. ij. eſt tamē contra ſupra eo. l. iij. §. quod ſi ita dedi. ſed reſpon. vt ibi diximus.

a *Teneretur.* etiã nõ certiorato eo q accepit ſeruũ, ſecũdũ quoſ dã: vt. ĩ. de manu. vid. l. ſi pater. Azo. &. ĩ. q ſine manu. ad li. l. iij.

b *Adficiatur.* vt infra man. l. ſi mandaſſem.

c *Redemit.* id eſt emit:

d *Non eſt.* quia fortè cum occidit: vt infra de ver. obl. ſi ſeruũ.

e *Reſtituã.* ſ. ſi pœniteat. ſed videtur nõ debere repromitti: vt. ĩ. de po. l. ſi ſine. quæ eſt cõtra. Sol. ibi forte de ſatiſdatione dicit, vt eam depoſitarius non præſtet: hic de nuda cautione. ſed non valet hoc: quia ibi de cautione facit mentionẽ: quod ad nudã tantùm refertur: vt. C. de verb. ſig. l. ſancimus. Dic ergo procuratorem durius aſtringi, vt hic: qui etiam de leuiſſima culpa tenet: vt. C. mã. l. à procuratore. quàm depoſitarium, qui de dolo ſolo tenetur. Itẽ adhuc eſt contra. ĩ. eo. l. iij. j. reſpon. vbi dicit nõ eſſe repromittendũ niſi hoc fuerit dictũ. Sol. ibi ex pacto ſtati obligatur vere & cum effectu: vnde nõ recurrit ad médicatum ſuffragium cautionis: ſed hic interim dũ res ei abeſt, nullo iure eſt ei obligatus, & ideo petit cautionẽ. & facit ad. §. ĩ. de rei vin. l. ſi à bonæ. & l. ſequen.

* *Ita olim ſe pecuniam non iuras modo, ſed & ſyllabas eludebant, pro reſtituã m. Aſto. Aug. li. 2. emend. ca. 2.*

f *Sed ſi accepit.* vt vere commodatum ſeruũ proprium. aliàs eſt in textu.

g *Diſtracturus.* hãc diſtinctionẽ accipe, quãdo nondum morã fecerit: alioquin omnino tenetur: vt. ĩ. §. ſed vbi accepit. Accurſius.

h *Propter fugam.* hoc cum is qui dedit, pœnitere vult, & habere pecuniam vult.

i *Conſequ.* ergo ĩ duobus caſibus cõſequitur totã pecuniã, id eſt quãdo elegit ſeruũ manumitti ſecundum pactũ. & tũc nõ habeat actionẽ qua cogat eum manumittere, ſcilicet præciſe: obligatus eſt tamẽ facere, id eſt manumittere per actionem præſcrip. verb. vt colligitur. ĩ. de præſcript. ver. l. naturalis. §. at cum do. quod ſi non facit, repetit pecuniã. ſecũdus eſt quãdo elegit ſeruũ, nec ei præſtatur. elegit autẽ per cõdic. ob cauſam, quę nõ ſolũ pro re data vt repetatur ꝓponitur, ſed vt ꝓmiſſa ꝓſtẽtur: vt. ĩ. ea. l. §. itẽ ſi quis dederit. &. l. dedi. §. ꝙ ſi Stich⁹. hic aũt eſt actũ ſalté tacitè de præſtãdo ſi eligã: qa pactũ manumiſſióis meo fauore eſt appoſitũ: vñ pœniteret. Azo.

k *Manumitteret.* i. tãto minus reſtituat de pecunia prędicta. Ac.

l *Toto.* id eſt pecunia quã ei dedi quaſi ꝓ pretio. nã in parte caret, & reddit, quãto ſcilicet valet dubius euentus: argu. ĩ. ibi, & eo minus &c. & ſupra fami. erci. l. item Labeo. &. l. ſequen.

m *Carere.* Sed nõne tũc in culpa vel in dolo eſſe videtur, quia minus bene cuſtodiuit eũ quàm alias res ſuas: vt. ĩ. ea. l. §. item ſi quis dederit. in fi. §. &. ĩ. depoſi. quod Neruaꝰ Rñ. nõ: quia non dum pœnituerat ª eum qui in hoc dedit. Item ſi quis dederit Titio decẽ, vt ſeruum emat, & manumittat, deinde pœniteat: ſi quidẽ nõdũ emptus eſt, pœnitentia dabit cõdictionẽ, ſi hoc ei manifeſtum fecerit: ne ſi poſtea emat, dãno adficiatur. ᵇ Si verò iam ſit emptus, pœnitẽtia nõ facit iniuriã ei qui redemit: ᶜ ſed pro decẽ quę accepit, ipſum ſeruũ quem emit, reſtituet: aut ſi ante deceſsiſſe proponatur, nihil præſtabit: ſi modò per eum factum non eſt. ᵈ Quòd ſi fugit, nec culpa eius cõtigit qui redemit, nihil præſtabit. Planè repromittere eum oportet, ſi in poteſtatẽ ſuã peruenerit, reſtiTViri. **Sed ſi accepit ᶠ pecuniam vt ſeruum manumittat, iſque fugerit prius quàm manumittatur, videndũ an condici poſsit quod accepit. Et ſi quidem diſtracturus ᵍ erat hũc ſeruum, & ꝓpter hoc non diſtraxit, quòd acceperat vt manumittat, non oportet ei condici. Planè cauebit, vt ſi in poteſtatẽ ſuam peruenerit ſeruus, reſtituat id quod accepit, eo minus, quo vilior ſeruus factus eſt propter fugã. ʰ Planè ſi adhuc eum manumitti velit is qui dedit, ille verò manumittere nolit propter fugam offenſus, totũ quod accepit reſtituere eum oportet. Sed ſi eligat is qui decẽ dedit, ipſum ſeruum cõſequi, ⁱ neceſſe eſt aut ipſum ei dari, aut quod dedit reſtitui. Quod ſi diſtracturus non erat eum, oportet id quod accepit reſtitui: niſi fortè diligẽtius eũ habiturus eſſet ſi nõ accepiſſet vt manumitteret. ᵏ tunc enim nõ eſt æquum, eum & ſeruo & toto ˡ pretio carere. ᵐ Sed vbi accepit vt manumitteret, deinde ſeruus deceſſerit, ſi quidem morã ⁿ fecit manumiſsioni, cõſequens eſt vt dicamus reſundere eum quod accepit. Quòd ſi moram non fecit, ſed cũ profectus eſſet ad præſidem, vel apud quem manumittere poſſet, ſeruus in itinere deceſſerit: verius eſt, ſi quidẽ diſtracturus erat, vel ° quo ipſe vſurus, ° oportere dici nihil eum reſundere ᵖ debere. Enimuero ſi nihil eorum facturus, ipſi adhuc ſeruum obiſſe. ᵠ decederet ʳ enim et ſi non accepiſſet vt manumitteret: niſi fortè ꝓfectio manumiſsionis gratia, morti cauſam prębuit, vt vel à latronibus ſit interfectus, vel ruina in ſtabulo oppreſſus, vel vehiculo obtritus, vel alio quo modo, quo non periret ˢ niſi manumiſsionis cauſa proficiſceretur.

Caſus omiſſus remanet in diſpoſitione iuris communis. Bartolus.

VI. IDEM libro tertio Diſputationum.

SI extrane**ᵗ ꝓ muliere dotẽ dediſſet, & pactus ᵘ eſſet vt quoquo modo finitum eſſet matrimoniũ, dos ei redderetur, nec fuerint nuptiæ ſecutæ: quia de his caſibus ſolummodo fuit cõuentũ, qui matrimonium ſequuntur, nuptię autẽ ſecutæ nõ ſint: quærẽdũ erit vtrũ mulieri condictio, an ei qui dotẽ dedit, cõpetat. Et veriſimile eſt, ĩ hũc quoque ˣ caſum, eũ qui dat, ſibi proſpicere. ʸ nã quaſi cauſa nõ ſecuta habere poteſt cõdictionem, qui ob matrimonium dedit, matrimonio non copulato: niſi fortè euidẽtiſsimis probationib⁹ mulier oſtẽderit, hoc eũ ideo feciſſe, vt ipſi magis mulieri quàm ſibi ꝓſpiceret. Sed & ſi pater pro filia det, & ita

* *Cõtrà l. 29. ſolut. mat.*

t *Si extraneus.*] CASVS. Dedi tibi dotem pro aliqua muliere. pepigi vt ſi aliquo caſu ſepararẽtur, reſtitueretur mihi dos. deinde nõ ſunt ſecutæ nuptiæ. quæritur, quis repetat dotem: an ego, vel mulier? Et dicitur ꝙ mihi cõpetit repetitio, niſi animo donandi dotẽ conſtituerem. Idẽ in patre, quòd ſcilicet repetere poſsit, niſi ꝓbet mulier patrẽ ei donaſſe. Viuianus.

Extraneus quis ſit.

t *Si extraneus.* Extraneus eſt omnis qui non habet dotatã perſonã ĩ poteſtate: vt. C. de rei vxo. ac. §. extraneum.

u *Et pactus eſſet.* & etiam nudo pacto incontinenti: vt. C. de iure do. auia. & infra ſoluto mat. l. quotiens.

x *In hunc quoque.* No. ergo quòd qui in vnum caſum pepigit, etiam in alios ſibi prouidere videtur. Sed contra infra ſolu. ma. l. ſi cum dotem. j. reſpon. Solu. ibi pactus erat in vno ſolo caſu de his qui poſſent ſoluto matrimonio contingere: quare non videtur pactus eſſe de caſu qui poſſet contingere nuptiis non ſecutis. hic vero diligens fuit, & pepigit in omnem caſum contingentem poſt ſecutas nuptias: vt ar. C. de inoffi. teſt. l. contra maiores. & de his qui à non domino ma. l. fin. in fin. Vel dic non agi ex ſtipulatione: ſed agi condic. ob cauſam, ac ſi nulla ſtipulatio eſſet facta.

y *Proſpicere.* ſaltem tacite. nam &c.

a *Dic facẽ dum Bart. hic quod aut vult reperit quaſi cauſa nõ ſecuta: & ita loquitur. d. contraria. aut vult reperit ex pœnitentia: & ſic habet locũ dictũ §. * vel &*

o *Vſurus.* ad arãdum, vel quid ſimile.

p *Reſundere.* in primo caſu. in ſecundo autem habetur ratio vſus amiſſi: vt. ĩ. eo. l. ſi pecuniã. j. reſpon. Dic ergo nil eum refundere: vel vt habeatur ratio dãni vel quaſi dãni, cum iam erat diſtracturus.

q *Obiſſe.* ſcilicet cum ſanctio hui. §. pœniteat eum qui pecuniam dedit.

r *Decederet.* id eſt deceſsiſſet.

ſ *Periret.* quo ſcilicet nõ periiſſet, niſi &c. Et no. breuiter ꝙ tale eſt quod hic dicitur: ſi tibi do pecuniã vt ſeruum tuum manumittas, & is mora interueniẽte vel fugit, vel deceſsit: non retines pecuniã, niſi ante moram vel fugit, vel deceſsit, vel quocunq; caſu videri poteſt per me factum non eſſe vt neque ſeruum habeas, neq; ſerui pretium: vnde eo caſu pecuniã retines. Accurſius.

a *Conuenit.* per ſtipulationem.

Qui ſe debere.] *CASVS.* Credebam me debere alicui mulieri.x. cum non debebam, vel fui exceptione tutus: dedi.x. nomine dotis ei qui cum muliere matrimonium contrahere debebat: non eſt matrimonium ſubſecutum. quæritur, quis repetat: an ego, an mulier? Dicit quod ego. Sed pone quòd in veritate debebam ei. x. & pro ea ſolui marito futuro nomine dotis. non ſunt nuptiæ ſecutæ. dicit quòd ego condicã: & in priſtina obligatione remaneo obligatus: tamen liberari potero cedendo mulieri actioné. [*FVNDVS.*] Dedi fundum nomine dotis: ſed nuptiæ non ſunt ſecutæ. nunquid potero fundum condicere? Reſpon. quòd ſic: & non ſolum fundum, ſed etiam fructus. idem eſt in ancilla data in dotem, & eius partu.

b *Putabat.* ſed non debebat. Accurſius.

c *Non intercesserunt.* Si autem nuptiæ ſecutę eſſent, repeteret mulier: vt infra. e. ſi donaturus. § j.

d *Quoniam.* pro quanuis.

e *Sed.* pro tamen. Vel recte lege. Sed hæc videtur mala ratio, quòd poſsit repetere, quia habet exceptionem doli: vt. j. de condic. inde. l. qui exceptioné. quę eſt contra. Sol. nõ repetet quia tueri ſe poterat exce. doli, ſed quia cauſa ceſſat propter quam dedit: nec datur repetitio mulieri maxime ideo, quia hic tueri ſe poterat excep. doli ſi non ſoluiſſet. Maximè ideo dixi: quia idem eſſet ſi eſſet verus debitor: vt infra eo. §. ſi autem. Azo. Item nec videtur doli exceptio locum habere: nã in hac promiſſione tacita infuit conditio, ſi matrimonium ſequeretur: vt infra de iure dot. ſtipulatione. ea igitur deficiéte, ipſo iure ex ſtipulatu agi non poteſt. Male igitur dicit poſſe eũ tueri ſe exceptione doli. ſed dic quòd hic fuit actũ ne ineſſet illa conditio. Vel dic doli exceptiõ, id eſt in factum vel intentionis. nam quælibet exceptio dicitur doli: vt infra de excep. do. l. ij. §. generaliter. & ſecundum hoc etiam ceſſat prima oppoſitio.

Exceptio doli quadruplex eſt.

f *Exceptione.* Quadruplex eſt exceptio doli. Vna quæ naſcitur tempore contractus, vt ſi dolo me induxiſti vt promitterem tibi decem: & hoc caſu ceſſat repetitio ſi ſoluam: vt infra de condic. inde. l. qui exceptionem. Secunda, quæ ſuccedit in locũ nõ numeratę pecuniæ: & hæc naſcitur tempore quo agitur, non tempore cõfeſsionis: vt infra de exce. do. l. ij. §. circa. Tertia, q̃ ſuccedit in locum exceptionis pacti, & iuriſiurandi præſtiti: & his duobus caſibus ſolutum per errorem repetitur: vt infra de cõdic. inde. l. ſi non ſortem. §. indebitum. Quarta eſt, quæ ſuccedit in locum exceptionis facti, vel intentionis: quod eſt quãdo nec actor habet actionem: ſed de facto agit: & ſic reus de facto excipit, vt hic dicit.

g *Actionem.* Satis poteſt dici illud admitti cum ipſe promiſit & ſoluit, vt detur mulieri condictio ob cauſam in maritum nõ ſecutis nuptiis, quaſi ille videatur dediſſe mulieri, & mulier ſponſo: vt infra de do. inter vir. & vxo. l. iij. §. ſed ſi debitoré. Sed qd ſi promiſit ſoluere, ſed nondum ſoluit, non ſecutis nuptiis? dabitur mulieri aliqua actio vel in maritum, vel in iſtum? Reſpon. ſic in virũ: & vir aget ex promiſſione: vt hic, &. C. ad legé Fal. l. ſi.

h *Condicere.* per hanc condictionem ob cauſam. & eodem modo intelligo quod dicitur. j. proxi. Sed cur hic non datur condictio indebiti, cum in promiſſione videatur tacita conditio eſſe: vt infra de iu. do. ſtipulatione. & ſolutum pendente conditione repetitur: vt infra de cõdic. inde. l. ſub cõditione? Reſpõ. quia ſcit ſe interim non teneri, ceſſat condic. inde. ſed quia ſoluit vt ſequatur matrimonium, datur ob cauſam condictio.

i *Manente.* remanet ergo debitor: vt hic, & infra de iur. do. non enim licet liberetur cedendo: vt hic dicit. Sed *Ergo iure non tollitur* nonne ipſo iure liberatus eſt: vt infra de ſol. l. ſolutã? Reſpõderi poteſt hunc irreuocabiliter non ſoluiſſe pecuniam: vnde non liberatur: vt infra de leg. j. non quocũque. Vel hic non fuit ſimplex mandatum: ſed promiſsio interuenit debitoris: vt ex prin. huius. l apparet: vnde magis ſuo nomine quàm alieno ſoluiſſe videtur: vt infra mã. l. Papinianus. & ideo non mulier, ſed ipſe ab eo cui ſoluit condicit: vt infra de condic. indebiti. l. idebiti. Iteé nõne & ipſi mulieri datur cõdictio ob cauſam, vt hic, cũ ſuo nomine indebitum ſit ſolutũ ea ratũ habéte Rñ. ſic: vt infra de condic. inde. l. ſi procurator. Accurſius.

probatur ex iſi procurator. ideſt condictio. dicitur. vt exſtima mit Azo.

k *Fructus.* No. naturalem acceſsionem, ſcilicet fructuum, venire in condictione ob cauſam: vt hic, & infra eo. l. cum quis. & infra de vſur. l. videamus. §. j. & in condictione indebiti: vt infra de condi. inde. l. indebiti. & in condictione certi generali: vt ſupra ſi cer. pe. l. cum fundus. in prin. & in bo. ſi. iudiciis: vt infra de vſur. l. videamus. §. ex cauſa. non autem vſuræ, quæ ſunt ciuilis acceſsio, veniunt in prædictis cõditionibus: vt. C. de condic. inde. l. j. &. C. de cõdic. ob tur. cau. quotiens. cum citra vinculum ſtipulationis non veniant: vt Co. de vſur. l. quamuis.

Qui ſe debere. Reſpon. quòd ſic: & non ſolum fundum, ſed etiam fructus. idem eſt in ancilla data in dotem, & eius partu.

b *Putabat.* ſed non debebat. Accurſius.

c *Non intercesserunt.* Si autem nuptiæ ſecutę eſſent, repeteret mulier: vt infra. e. ſi donaturus. § j.

d *Quoniam.* pro quanuis.

e *Sed.* pro tamen. Vel recte lege. Sed hæc videtur mala ratio, quòd poſsit repetere, quia habet exceptionem doli: vt. j. de condic. inde. l. qui exceptioné. quę eſt contra. Sol. nõ repetet quia tueri ſe poterat exce. doli, ſed quia cauſa ceſſat propter quam dedit: nec datur repetitio mulieri maxime ideo, quia hic tueri ſe poterat excep. doli ſi non ſoluiſſet. Maximè ideo dixi: quia idem eſſet ſi eſſet verus debitor: vt infra eo. §. ſi autem. Azo. Item nec videtur doli exceptio locum habere: nã in hac promiſſione tacita infuit conditio, ſi matrimonium ſequeretur: vt infra de iure dot. ſtipulatione. ea igitur deficiéte, ipſo iure ex ſtipulatu agi non poteſt. Male igitur dicit poſſe eũ tueri ſe exceptione doli. ſed dic quòd hic fuit actũ ne ineſſet illa conditio. Vel dic doli exceptiõ, id eſt in factum vel intentionis. nam quælibet exceptio dicitur doli: vt infra de excep. do. l. ij. §. generaliter. & ſecundum hoc etiam ceſſat prima oppoſitio.

Exceptio doli quadruplex eſt.

f *Exceptione.* Quadruplex eſt exceptio doli. Vna quæ naſcitur tempore contractus, vt ſi dolo me induxiſti vt promitterem tibi decem: & hoc caſu ceſſat repetitio ſi ſoluam: vt infra de condic. inde. l. qui exceptionem. Secunda, quæ ſuccedit in locũ nõ numeratę pecuniæ: & hæc naſcitur tempore quo agitur, non tempore cõfeſsionis: vt infra de exce. do. l. ij. §. circa. Tertia, q̃ ſuccedit in locum exceptionis pacti, & iuriſiurandi præſtiti: & his duobus caſibus ſolutum per errorem repetitur: vt infra de cõdic. inde. l. ſi non ſortem. §. indebitum. Quarta eſt, quæ ſuccedit in locum exceptionis facti, vel intentionis: quod eſt quãdo nec actor habet actionem: ſed de facto agit: & ſic reus de facto excipit, vt hic dicit.

g *Actionem.* Satis poteſt dici illud admitti cum ipſe promiſit & ſoluit, vt detur mulieri condictio ob cauſam in maritum nõ ſecutis nuptiis, quaſi ille videatur dediſſe mulieri, & mulier ſponſo: vt infra de do. inter vir. & vxo. l. iij. §. ſed ſi debitoré. Sed qd ſi promiſit ſoluere, ſed nondum ſoluit, non ſecutis nuptiis? dabitur mulieri aliqua actio vel in maritum, vel in iſtum? Reſpon. ſic in virũ: & vir aget ex promiſſione: vt hic, &. C. ad legé Fal. l. ſi.

h *Condicere.* per hanc condictionem ob cauſam. & eodem modo intelligo quod dicitur. j. proxi. Sed cur hic non datur condictio indebiti, cum in promiſſione videatur tacita conditio eſſe: vt infra de iu. do. ſtipulatione. & ſolutum pendente conditione repetitur: vt infra de cõdic. inde. l. ſub cõditione? Reſpõ. quia ſcit ſe interim non teneri, ceſſat condic. inde. ſed quia ſoluit vt ſequatur matrimonium, datur ob cauſam condictio.

i *Manente.* remanet ergo debitor: vt hic, & infra de iur. do. non enim licet liberetur cedendo: vt hic dicit. Sed *Ergo iure non tollitur* nonne ipſo iure liberatus eſt: vt infra de ſol. l. ſolutã? Reſpõderi poteſt hunc irreuocabiliter non ſoluiſſe pecuniam: vnde non liberatur: vt infra de leg. j. non quocũque. Vel hic non fuit ſimplex mandatum: ſed promiſsio interuenit debitoris: vt ex prin. huius. l apparet: vnde magis ſuo nomine quàm alieno ſoluiſſe videtur: vt infra mã. l. Papinianus. & ideo non mulier, ſed ipſe ab eo cui ſoluit condicit: vt infra de condic. indebiti. l. idebiti. Iteé nõne & ipſi mulieri datur cõdictio ob cauſam, vt hic, cũ ſuo nomine indebitum ſit ſolutũ ea ratũ habéte Rñ. ſic: vt infra de condic. inde. l. ſi procurator. Accurſius.

probatur ex iſi procurator. ideſt condictio. dicitur. vt exſtima mit Azo.

k *Fructus.* No. naturalem acceſsionem, ſcilicet fructuum, venire in condictione ob cauſam: vt hic, & infra eo. l. cum quis. & infra de vſur. l. videamus. §. j. & in condictione indebiti: vt infra de condi. inde. l. indebiti. & in condictione certi generali: vt ſupra ſi cer. pe. l. cum fundus. in prin. & in bo. ſi. iudiciis: vt infra de vſur. l. videamus. §. ex cauſa. non autem vſuræ, quæ ſunt ciuilis acceſsio, veniunt in prædictis cõditionibus: vt. C. de condic. inde. l. j. &. C. de cõdic. ob tur. cau. quotiens. cum citra vinculum ſtipulationis non veniant: vt Co. de vſur. l. quamuis.

Qui ſe debere.] *CASVS.* Titius & Berta volebant matrimonium contrahere, & de facto contraxerunt. tamen vtrique vel alteri deerat ætas legitima. Titius dedit. x. dotis nomine ſpe futuri matrimonij. an Titius ſi nuptiæ ſecutæ nõ fuerint, repetere poſsit, quæritur. Et dicitur quòd ſic. ſed hoc verum, ſi antequam ad ætatem legitimam peruenisſent, à nuptiis ſe abſtinuerunt. ſi autem in primovoto perſtiterint, ceſſat repetitio. Idem eſt vbi ſponſalia non matrimonium contrahuntur. ſi nuptiæ contrahi non poſſunt, competit repetitio.

l *Habeat.* ſcilicet ad nuptias: vt quia maſculus minor. xiiij. ann. fœmina. xij. ſit: vt inſtitu. de nup. in prin. & quod ſubiicit nuptiæ, ſcilicet de facto. *ADDITIO.* Dic hoc verum attento iure ciuili. ſecus de iure canonico, ſecundum Alexandrum.

m *Diuortium.* id eſt repudium: cum diuortium ſit inter coniuges: repudium inter ſponſum & ſponſam: vt infra de verbo. ſignifi. l. inter ſtuprum. §. diuortiũ. &. l. inter diuortium. ſed nec repudium propriè dicitur: [a] ſed hic de facto fuit matrimonium, & de facto diuortium. *a nõ, quia fuit vera ſponſalia: vt in cap. de ſponſa. lib. 6.*

n *Habeat.* id eſt dum ſpes eſt fieri matrimonium.

o *Sponſæ ſponſo.* qui à ſeptẽ annis eſſe poſſunt: vt. j. de ſponſa. l. in ſponſalibus. Et not. qòd hoc ſecũdo caſu fuit datum nomine futuræ dotis: ſed ſuperiori nomine quaſi præſentis, cum credebant nuptias conſtare. Item ibi altera perſona tãtùm erat inſufficiens: hic vtraque, vel neutra. Accurſius.

Adfinitas.

a *Adfinitas.* cœpta, nón perfecta. Et not. affinitatem dici inter ſponſos, vt hic: & inter coniuges: vt. C. de here. inſtitu. l. nó ideo. ſed tamen impropriè, quia tunc non poſſent eſſe nuptiæ: vt infra de gradibus. l. non facile. §. primo, & ſecundo.

b *Poteſt.* ſi iſtud poteſt, extendatur (vt dialectici dicũt) quãdiu vterque viuit, etiã miſſo repudio non eſſet repetitio. nam ſemper poſſibile eſt quòd fiat hoc matrimonium. ſed certe nos non extendimus: ſed ſecundum præſens iudicamus: & rebus ſic ſe habẽtibus loquimur: vt infra de verbo. obli. l. continuus. §. cũ quis. ſcilicet donec alter eorum aliàs contraxerit. quandoque tamen extenditur: vt, quantum capere poterit lego: vt infra de leg. ij. ſi ita quis teſtamento. ſic & inſti. quibus modis teſt. infir. §. poſteriore. Azo. Sed none hic pœnitere poteſt: vt ſupra. e. l. ſi pecuniam. in princi? Rñ. non: quia non erat res integra: quia ſponſalia præceſſerunt, vt ibi dixi. Item no. hic expectã dum donec eſt aliquid in pendenti: vt hic, & argu. ſupra ſi cer. pet. non omnis. in princ. & infra de iur. do. l. ſi ſpõſalibus. in prin. & l. dotis fructº. §. fi. & l. ſi debitor. in fi. titu. & l. ſi is qui. §. fin. in fi. & ſupra ſi cer. pe. l. pecuniam.

SI donaturus.] CASVS. Nomine dotis cuidam mulieri dedi x. cum vellet cum quodam contrahere ſponſalia, eidem x. numerari iuſſu illius. nõ eſt ſecutum matrimonium. quæritur, quis repetet? Dicitur quòd mulier. Pone quòd conueni cũ ſponſo, ſi nuptiæ nó eſſent ſecutæ, quòd mihi reſtituerentur decẽ quæ dedi nomine dotis. ſi nuptiæ non fuerint conſecutæ, condicam.

[*SI QVIS.*] Credebam me debere alicui mulieri decem, cum nulla deberem. iuſſu mulieris promiſi iſta. x. ſpõſo futuro. ſecutũ eſt matrimoniũ. maritus petit à me illa decem. volo à me repellere eum excep. doli mali. an poſsim, quæritur. Et reſpon. quòd non: cum nihil doli videtur commiſiſſe ſuum negotium exercẽdo. neque enim decipiendus eſt maritus: quod quidem eueniret, ſi dotem promiſſam non obtineret. veruntamen contra mulierem condicere poſſum, & potero eã compellere vt me liberet. Sed pone vt primo cũ contractũ eſt matrimoniũ. pactus eſt maritus de media dote lucranda ſoluto matrimonio vel diuortio, vel morte. diuortium poſtea interuenit. maritus contra me agit. Dicitur cũ pro medietate quam eſt lucratus, non habeo excep. pro alia ſic. idem ſi ſoluero: quia pro vna medietate condicam: pro alia non.

c *Mulier condicet.* Et ſic alius ſoluit, & alius repetit: nec eſt nouum hoc: vt. j. de condic. inde. l. nec eſt nouum. & eſt ratio: quia ipſa ſoluiſſe videtur: vt infra de do. inter virũ & vxorem. l. iij. §. ſed ſi debitorem. Sed argu. contra ſupra eo. l. qui ſe. §. ſinautem. ſed dic vt dixi: quia propter ſuam obligationem ibi ſoluerat, q̃ præceſſerat: vt ex principio eiuſdem. l. apparet. & facit ad hoc reſponſum infra de iure do. l. ſi ego. in principio.

d *Si quis indebitam.* quantum ad ſe: debitam tamen à muliere.

e *Non poſſ.* ſcilicet promiſſor, ſi ab eo maritus pecuniam petat. non enim eſt dos titulus lucratiuus: vt. j. de act. & obl. l. ex *Dos titulus* promiſſione. & C. de impo. lu. deſcrip. l. j. §. lucrativa. li. x. & in- *intra. mat* fra de excep. do. apud Celſum. §. ſed ſi mulier. & ideo nó repellitur creditor exceptione: vt hic, & j. de nouat. l. doli exceptio. & l. ſi quis delegauerit. & C. de noua. ſi pater. & infra de iu. do. quemadmodum. §. fin. & infra de do. excep. l. pure. §. ſi eum. ſi autem eſſet lucratiua cauſa, quæ multæ ſunt in d. l. j. C. de impo. lu. deſcrip. lib. x. tunc haberet promiſſor doli excep. vt infra de dona. l. ij. §. cum vero. & infra de except. do. l. Iulianus ait, ſi pecuniam. & d. l. apud Celſum. §. ſi quis autem. Sed contra. eſt huic. §. infra de admi. tuto. l. cum poſt. §. fina. vbi dicit quòd curator dotem pro adulta promittens, non tenetur in dotem, ſi adultæ facultas non paritur. Solu. illud ideo, quia ratione officij promiſit, ſciens ſe non teneri pro ſe: vt argu. infra de his qui. vt indig. l. tutor. é. hic autem pro ſe promiſit, credens ſe debere. vel hic tota indebita tibi non tota. ſed prima verior eſt.

SI donaturus.] CASVS. Nomine dotis cuidam mulieri dedi x. cum vellet cum quodam contrahere ſponſalia, eidem x. numerari iuſſu illius. nõ eſt ſecutum matrimonium. quæritur, quis repetet? Dicitur quòd mulier. Pone quòd conueni cũ ſponſo, ſi nuptiæ nó eſſent ſecutæ, quòd mihi reſtituerentur decẽ quæ dedi nomine dotis. ſi nuptiæ non fuerint conſecutæ, condicam.

[*SI QVIS.*] Credebam me debere alicui mulieri decem, cum nulla deberem. iuſſu mulieris promiſi iſta. x. ſpõſo futuro. ſecutũ eſt matrimoniũ. maritus petit à me illa decem. volo à me repellere eum excep. doli mali. an poſsim, quæritur. Et reſpon. quòd non: cum nihil doli videtur commiſiſſe ſuum negotium exercẽdo. neque enim decipiendus eſt maritus: quod quidem eueniret, ſi dotem promiſſam non obtineret. veruntamen contra mulierem condicere poſſum, & potero eã compellere vt me liberet. Sed pone vt primo cũ contractũ eſt matrimoniũ. pactus eſt maritus de media dote lucranda ſoluto matrimonio vel diuortio, vel morte. diuortium poſtea interuenit. maritus contra me agit. Dicitur cũ pro medietate quam eſt lucratus, non habeo excep. pro alia ſic. idem ſi ſoluero: quia pro vna medietate condicam: pro alia non.

c *Mulier condicet.* Et ſic alius ſoluit, & alius repetit: nec eſt nouum hoc: vt. j. de condic. inde. l. nec eſt nouum. & eſt ratio: quia ipſa ſoluiſſe videtur: vt infra de do. inter virũ & vxorem. l. iij. §. ſed ſi debitorem. Sed argu. contra ſupra eo. l. qui ſe. §. ſinautem. ſed dic vt dixi: quia propter ſuam obligationem ibi ſoluerat, q̃ præceſſerat: vt ex principio eiuſdem. l. apparet. & facit ad hoc reſponſum infra de iure do. l. ſi ego. in principio.

d *Si quis indebitam.* quantum ad ſe: debitam tamen à muliere.

e *Non poſſ.* ſcilicet promiſſor, ſi ab eo maritus pecuniam petat. non enim eſt dos titulus lucratiuus: vt. j. de act. & obl. l. ex *Dos titulus* promiſſione. & C. de impo. lu. deſcrip. l. j. §. lucrativa. li. x. & in- *intra. mat* fra de excep. do. apud Celſum. §. ſed ſi mulier. & ideo nó repellitur creditor exceptione: vt hic, & j. de nouat. l. doli exceptio. & l. ſi quis delegauerit. & C. de noua. ſi pater. & infra de iu. do. quemadmodum. §. fin. & infra de do. excep. l. pure. §. ſi eum. ſi autem eſſet lucratiua cauſa, quæ multæ ſunt in d. l. j. C. de impo. lu. deſcrip. lib. x. tunc haberet promiſſor doli excep. vt infra de dona. l. ij. §. cum vero. & infra de except. do. l. Iulianus ait, ſi pecuniam. & d. l. apud Celſum. §. ſi quis autem. Sed contra. eſt huic. §. infra de admi. tuto. l. cum poſt. §. fina. vbi dicit quòd curator dotem pro adulta promittens, non tenetur in dotem, ſi adultæ facultas non paritur. Solu. illud ideo, quia ratione officij promiſit, ſciens ſe non teneri pro ſe: vt argu. infra de his qui. vt indig. l. tutor. é. hic autem pro ſe promiſit, credens ſe debere. vel hic tota indebita tibi non tota. ſed prima verior eſt.

Si donaturus mulieri, iuſſu eius ſponſo numeraui, nec nuptiæ ſecutæ ſunt: mulier cõdicet.[e] Sed ſi ego contraxi cũ ſponſo, & pecuniam in hoc dedi, vt ſi nuptiæ ſecutæ eſſent, mulieri dos adquireretur: ſi nõ eſſent ſecutæ, mihi redderetur: quaſi ob rem datur: & re nõ ſecuta, ego à ſponſo condicam.

Exceptio doli quæ obſtat delegato, non obſtat ei cui facta eſt delegatio ex cauſa onerosa, niſi quatenus ad delegantem vtr eſt res ſua: ſed delegato contra delegantem ſuccurritur. l. d. Diuide. Primo ponit vnam diſtinctionem, per quod cõſulit ei cui facta eſt delegatio. Secundo ponit aliud, per quod conſulit delegato. Tertio ponit limitationem primi dicti. Secunda ibi, atque. Tertia ibi, ſed ſi ſoluto. Bartolus.

Si quis indebitam[d] pecuniã per errorem iuſſu mulieris ſpõſo eius promiſiſſet, & nuptiæ ſecutæ fuiſſent, exceptione doli mali vti non poteſt.[e] maritus enim ſuum negotium gerit, & nihil dolo facit,[f] nec decipiendus eſt, quod fit[g] ſi cogatur indotatã vxorem habere. Itaque aduerſus mulierem[h] condictio ei competit: vt aut repetat ab ea quod marito dedit: aut vt liberetur ſi nondum ſoluerit. Sed ſi ſoluto matrimonio maritus peteret, in eo dũtaxat[i] exceptionem obſtare debere, quod mulier receptura[k] eſſet.

Si cauſa ob quam facta eſt liberatio, nõ eſt ſecuta, repetitur pecunia ac ſi ſoluta fuiſſet. Bartolus.

Si donaturus mulieri, iuſſu eius ſponſo numeraui, nec nuptiæ ſecutæ ſunt: mulier cõdicet.[e] Sed ſi ego contraxi cũ ſponſo, & pecuniam in hoc dedi, vt ſi nuptiæ ſecutæ eſſent, mulieri dos adquireretur: ſi nõ eſſent ſecutæ, mihi redderetur: quaſi ob rem datur: & re nõ ſecuta, ego à ſponſo condicam.

Exceptio doli quæ obſtat delegato, non obſtat ei cui facta eſt delegatio ex cauſa onerosa, niſi quatenus ad delegantem vtr eſt res ſua: ſed delegato contra delegantem ſuccurritur. l. d. Diuide. Primo ponit vnam diſtinctionem, per quod cõſulit ei cui facta eſt delegatio. Secundo ponit aliud, per quod conſulit delegato. Tertio ponit limitationem primi dicti. Secunda ibi, atque. Tertia ibi, ſed ſi ſoluto. Bartolus.

Si quis indebitam[d] pecuniã per errorem iuſſu mulieris ſpõſo eius promiſiſſet, & nuptiæ ſecutæ fuiſſent, exceptione doli mali vti non poteſt.[e] maritus enim ſuum negotium gerit, & nihil dolo facit,[f] nec decipiendus eſt, quod fit[g] ſi cogatur indotatã vxorem habere. Itaque aduerſus mulierem[h] condictio ei competit: vt aut repetat ab ea quod marito dedit: aut vt liberetur ſi nondum ſoluerit. Sed ſi ſoluto matrimonio maritus peteret, in eo dũtaxat[i] exceptionem obſtare debere, quod mulier receptura[k] eſſet.

Si cauſa ob quam facta eſt liberatio, nõ eſt ſecuta, repetitur pecunia ac ſi ſoluta fuiſſet. Bartolus.

IX. PAVLVS libro ſeptimo decimo ad Plautium.

SI donaturus mulieri, iuſſu eius ſponſo numeraui, nec nuptiæ ſecutæ ſunt: mulier cõdicet.[e] Sed ſi ego contraxi cũ ſponſo, & pecuniam in hoc dedi, vt ſi nuptiæ ſecutæ eſſent, mulieri dos adquireretur: ſi nõ eſſent ſecutæ, mihi redderetur: quaſi ob rem datur: & re nõ ſecuta, ego à ſponſo condicam.

Exceptio doli quæ obſtat delegati, non obſtat ei cui facta eſt delegatio ex cauſa onerosa, niſi quatenus ad delegantem vtr eſt res ſua: ſed delegato contra delegantem ſuccurritur. l. d. Diuide. Primo ponit vnam diſtinctionem, per quod cõſulit ei cui facta eſt delegatio. Secundo ponit aliud, per quod conſulit delegato. Tertio ponit limitationem primi dicti. Secunda ibi, atque. Tertia ibi, ſed ſi ſoluto. Bartolus.

Si quis indebitam[d] pecuniã per errorem iuſſu mulieris ſpõſo eius promiſiſſet, & nuptiæ ſecutæ fuiſſent, exceptione doli mali vti non poteſt.[e] maritus enim ſuum negotium gerit, & nihil dolo facit,[f] nec decipiendus eſt, quod fit[g] ſi cogatur indotatã vxorem habere. Itaque aduerſus mulierem[h] condictio ei competit: vt aut repetat ab ea quod marito dedit: aut vt liberetur ſi nondum ſoluerit. Sed ſi ſoluto matrimonio maritus peteret, in eo dũtaxat[i] exceptionem obſtare debere, quod mulier receptura[k] eſſet.

Si cauſa ob quam facta eſt liberatio, nõ eſt ſecuta, repetitur pecunia ac ſi ſoluta fuiſſet. Bartolus.

X. IAVOLENVS libro primo ex Plautio.

SI mulier ei cui nuptura erat, cum dotem dare vellet, pecuniam[l] quæ ſibi debebatur, acceptam fecit, neque nuptiæ inſecutæ ſunt, rectè ab eo pecunia cõdicetur: quia nihil intereſt vtrum ex numeratione pecunia ad eũ ſine cauſa, an per acceptilationẽ peruenerit:[m]

Datum executoris vltimæ voluntatis, ſi in cauſam debitã nõ expenſa, repetitur. Bar.

XI. IVLIANVS libro decimo Digeſtorum.

SI heres arbitratu liberti certa ſumma monumentũ iuſſus facere, dederit liberto[n] pecuniã, & is accepta pecunia monumentum non faciat[o]: condictione tenetur.

Reuocata donatione cauſa mortis, res condicitur cum ſuis acceſſionibus. Bartolus.

XII. PAVLVS libro ſexto ad legem Iuliam & Papiam.

CVm[p] quis mortis cauſa donationem cum conualuiſſet donator condicit[q],

X. IAVOLENVS libro primo ex Plautio.

SI mulier ei cui nuptura erat, cum dotem dare vellet, pecuniam[l] quæ ſibi debebatur, acceptam fecit, neque nuptiæ inſecutæ ſunt, rectè ab eo pecunia cõdicetur: quia nihil intereſt vtrum ex numeratione pecunia ad eũ ſine cauſa, an per acceptilationẽ peruenerit:[m]

Datum executoris vltimæ voluntatis, ſi in cauſam debitã nõ expenſa, repetitur. Bar.

XI. IVLIANVS libro decimo Digeſtorum.

SI heres arbitratu liberti certa ſumma monumentũ iuſſus facere, dederit liberto[n] pecuniã, & is accepta pecunia monumentum non faciat[o]: condictione tenetur.

Reuocata donatione cauſa mortis, res condicitur cum ſuis acceſſionibus. Bartolus.

XII. PAVLVS libro ſexto ad legem Iuliam & Papiam.

CVm[p] quis mortis cauſa donationem cum conualuiſſet donator condicit[q],

f *Dolo facit.* Nõ: non facit dolum, qui ſuum commodum iure proſequitur: vt hic, & infra de libe. ho. exhi. l. iij. §. j. & infra de iniur. iniuriarum. §. j. & infra de acquir. here. Iulianus ſcribit, ſi pupillus. & infra ad leg. Iul. de vi publi. l. pe. §. ſi. & infra de iur. fiſ. l. delator. Accurſius. *Dolum non facit qui ſuo commodum iure proſequitur.*

g *Quod fit.* i. decipiẽdi cauſa opponatur doli exce. & ſic vxor ſe indotatã haberet. qđ eſſe nó debet: vt hic, & j. de do. exce. apud. §. ſed & ſi mulier.

h *Mulierem.* vt. C. de condic. inde. l. ij.

i *Dũtaxat.* in eo quod lucraretur ex dote propter pactum, non obſtabit. nec videtur petere ex lucrativa cauſa, cũ præceſſit cauſa onerosa, id eſt titulus dotis. Accurſius.

k *Receptura.* id eſt recuperatura.

SI mulier.] CASVS. Debebam alicui mulieri. x. cũ non eſſem ſoluendo, ſolicitaui eam contrahere mecum nup. & in tempore futurarum nuptiarum liberauit me acceptil. poſtea nolo cõtrahere: forte quia ſcio me liberatum. Dicitur quòd à me mulier condicet, ac ſi integrum mihi ſoluiſſet.

l *Pecuniã.* ſi pure debebat. Si vero ſub cõditiõe, & in eũ ſtatũ reſtituẽda eſt obligatio: vt. j. de iu. do. licet. & ibi eo. l. ſi qs accepto.

m *Peruenerit.* ſic & præſtatur quod compenſatur: vt infra ſol. ma. l. ſi filio. §. ſed ſiue propter. Accurſius.

SI heres.] CASVS. Teſtator iuſſit me heredem ſuum facere monumentũ arbitratu ſui liberti. Ego illi liberto pecuniã ad cõſtruendũ monumentũ dedi. libertus nõ facit monumẽtũ: nunquid ab eo pecuniã condicere poſſum? Et reſpõ. ſic. Viu.

n *Liberto.* vt faceret hanc ſepulturam. Accurſius.

o *Non faciat.* vel faciat, ſed minus eroget: vt infra de leg. ij. l. antepe. §. à te. & eſt ratio, quia libertus vt miniſter eligitur: vt infra de lega. ij. ſi quis Titio decem.

p *Cum quis.* ſcilicet donator.

q *Condicit.* ſ. donationẽ. ſ. per condictionem iſtã: vt. j. de do.

cau.mor.l.ſenat°.§.nec dubitauerit.ſic & aliàs dicit furtum redimi,id eſt res furtiua:vt infra de condi.inde.l. ſeruus. ſic & in pignore:vt inſti.de act.§.inter pignus.ſed contra hoc.j.cõmo. l.j.§.ij.&.C.quæ res pig.ob.poſſunt.l.cũ conſtet.ſecundũ Azo.

a *Fructus*.vt infra de vſur.vidcamus.ij.§.idemque eſt ſi mortis.

Si filius.] CASVS. Deceſsit quis duobus filiis relictis: alio emãcipato:altero in poteſtate cõſtituto.emãcipatũ auté filiũ prꝫterierat in vltima volũtate: & aliũ heredẽ inſtituit. poſtea dicit inſtitu° vt emãcipat° bona ſua cõferat.contulit emãcipatus.deinde nõ vult petere bo.poſſ.an repetere poſsit quæ contulit? Dicitur quòd ſic.

b *Si filius*.ſcilicet emãcipatus.

c *Bonorum poſſeſſionem*. ſcilicet cõtra tab.vt.C. de col.l. ea demũ. &.j. de col. bo.l. prætor.§. emãcipatus prꝫteritus.

d *Poſſe*.cõdic.ob cauſam,quaſi deficiẽte tacita cauſa:vt.ĩ.eo.l.j.§.j.

Si procurator.] CASVS. Credebã me debere tibi.x. procuratori tuo,quẽ credebam eſſe procuratorẽ,ſolui. aut dominus Titius habuit ratum,& tenetur. aut non habuit ratum? & condicere potero à ꝓcuratore.Iteꝫ ſi debitum fuerit ſolutum falſo procura.neq; dominus habuit ratũ, & hoc omnino ſoluit, vt ſtati ſe liberet: repetet à ꝓcur. cõdic. ob cauſam, nõ ideb.ſi auté vt miniſtro pecuniam credidit ei,vt ad dominũ portaret:ſi nõ habuit ratum, poſſet cõuenire ꝓcura.

* *Cõtigit.l. ſi procurator. de condi. indeb.*

e *Falſo*.qui nũquam fuit ꝓcurator:vel fuit quõdã,ſed reuocata erat ꝓcuratio.nec em̃ refert quãdo indebitũ ſolutum eſt,vt hic erat.ſed quãdo debitum,tunc refert,an ſciã reuocatum mãdatum,vel non:vt primo caſu non liberetur à domino: nec ob hoc repetã,cum ſcienter ſolui indebitũ. ſecundo: liberetur ipſo iure,ſi bona fide exigebat & accipiebat procura.ſed ſi mala, tunc per exceptionem:vt infra de ſol.cum quis.§.j.

f *Teneatur*.cõdic.inde.vbi credidit ſe liberatũ,credẽs eũ in rẽ ſuã datũ procuratorẽ,vel cõdic.ob cauſam ſe liberãdum: aliàs ſi ratũ non habet dñs, ꝓcurator tenet: vt hic ſubiicit,&.j. rem ra.ha.ſi indebitũ.&.j.de cõdic.indebi.l. ſi ꝓcurator.§.Celſus.

g *Si debita*. latenter incipit cum erat debita.& hunc caſum ꝓſequitur vſque in finem.

h *Procuratore*. vt infra man.l.inter cauſas.§.mandato.

i *Repetetur*. condic.ob cauſam.

k *Non enim*. bene dico etiam ſi debita.non enim &c.

l *Nõ imerediẽte*. & ſic nõ cõdic.inde.ſed ob cauſam daſ vt hic. Sed arg.cõtra.C.de cõdi.ide.l.creditoris.vbi dicit dari idebiti. ꝓterea alia dicit dari furti:vt C.de furtis.l.falſus.quę cõtradicit vtriq;.Solue ergo,quia qui ſolũit ea cauſa vel pacto,vt à domino liberetur,tunc habet locũ hæc lex,quę dicit dari condictionem ob cauſam.ſi autem incontinenti ſe liberatum credidit,vt quia credebat procuratorẽ in rẽ ſuã cui ſoluit,& ideo nõ præcauit ſibi per pactũ,vt liberaretur:tunc habet locũ cõdic.inde.vt in.l.creditoris.& hic in prin.huius.l.& hoc quando dominium eſt trãſlatũ.aliàs nulla cõdictio datur:vt.ĩ.vſufruct.quemad.ca. l.ſi.ſi auté miniſtro dedit,vt ad dominum portaret,& ſic apud ſe ſoluens dominiũ retinuit,tunc habet locum furti, & condictio furtiua:vt.d.l.C.de fur.falſus.& in fine huius.l.quas actiones tenetur cedere domino habenti ratum.vel euaneſcit,ſi pecunia erat debita:vt infra de fur.l.ſi vendidero.§. ſi Titius. & probatur prædicta diſtinctio infra de fur.falſus.§.j.

m *Vel quòd*: id eſt quia:

fructus [a] quoque donatarũ rerum,& partus & quod adcreuit rei donatæ,repetere poteſt.

Collatio ob cauſam facta,cauſa non ſecuta condicitur.

XIII. MARCIANVS libro tertio Regularum.

SI filiꝰ [b] cõtulerit fratri,quaſi adgniturus bonorum poſſeſsionem, [c] & nõ adgnouerit: repetere eum poſſe [d] Marcellus libro quĩto Digeſtorũ ſcribit.

Si procuratori falſo in rem ſuam ſoluatur indebitum,ab eo condicitur:niſi dominus ratihabitio ſubſequatur.item ſi debitor dat alicui vt eum faciat liberari, ab eo repetitur:niſi cauſa ſubſequatur.item id quod debitor tradit alicui vt nuntio, ſi ad creditorem portat, condictione ſumma repetitur, & furti agitur.b.d.ſecundum glo. Et diuiditur in tres partes. Primo loquitur quando ſoluitur procuratori falſo in rem ſuam. Secundo quando datur alicui vt eum à creditore faciat liberari. Tertio quando datur pecunia alicui, vt portet ad creditorem. ſecunda ibi,quod ſi dominus. Tertia ibi:Vel quòd furtum. Bartolus.

XIIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

SI ꝓcuratori * falſo [e] indebitum ſolutum ſit,ita demum à procuratore repeti non poteſt,ſi dominus ratum habuerit.ſed ipſe dominus tenetur, [f] vt Iulian° ſcribit. Quòd ſi dominus ratum nõ habuiſſet: etiã ſi debita [g] pecunia ſoluta fuiſſet,ab ipſo procuratore [h] repetetur. [i] non enim [k] quaſi indebitum datũ repetetur,ſed quaſi ob rem datum, nec res ſecuta ſit,ratihabitione non intercedente: [l] vel quòd [m] furtũ faceret pecuniæ falſus ꝓcurator: [n] cum quo non tantùm furti agi, ſed etiam condici [o] ei poſſe.

Res ob cauſam data,cauſa non ſecuta, etiam ſi deſiit extare,condicitur: & ſi nõ eſt tranſlatum dominium,ad exhibendum, & furti, ſeu condic.furti. gum.h.d. Diuiditur. primo ponit vnum dictum. ſecundo ponit aliud,quod videtur contrarium primo. tertio reducit ad concordiam,addendo aliqua.quarto addit quadam ad prædicta. Secunda ibi, Labeo.tertia ibi, ſed P. oculus. quarta ibi, ſed ſi tunc.

XV. POMPONIVS libro vicẽſimoſecundo ad Sabinum.

CVm ſeruus tuus in ſuſpicionem furti Attio veniſſet,dediſti [p] eum in quæſtionẽ ſub ea cauſa, vt ſi id repertum in eo non eſſet,redderetur tibi. Is eum tradidit præfecto vigilum quaſi in facinore deprehẽſum. [q] præfectus vigilum eum ſũmo ſupplicio [r] adfecit. Ages cum Attio,dare eũ tibi oportere: [s] quia & ante morte dare tibi eum oportuerit. [t] Labeo [u] ait,poſſe etiã ad exhibẽdũ agi: quoniã fecerit quo minus exhiberet. [x] Sed Procul° [y] dari oportere ita ait,ſi feciſſes eius hominẽ:quo caſu ad exhibendum agere te non poſſe. ſed ſi tuus manſiſſet,etiã [z] furti te acturũ [a] inueniſti:poteſtati tamen eũ tradidiſti, ac ſi furtum cõmiſiſſet. affectus eſt vltimo ſupplicio.dicit quòd potero agere contra te condic.ob cauſam,item actione ad exhibendum,item furti,ſub diſtinctione tamẽ in.l.tradita,quia alio modo vſus es quàm ſcires me dominum permiſſurum. Viuianus.

n *Procurator*. ſupple repetetur ab eo:vt.ĩ.

o *Condici*.condic.furtiua.Et hic not.ꝙ Martinus dicẽbat actione furti poſſe agi contra falſum procuratorem; & contra falſum creditorem,ſi ſcienter indebitum accipiunt,vt eos nummos lucrẽtur: quãuis in eos ſit dominium tranſlatum: vt hic,&.j. de condic. fur.l. quoniã.Sed Io. & Azo cõtra.dicũt enim furtum non fieri ab eo qui dominus factus eſt: vt.j.l. prox.in fine.& patet ex definitione furti, quia dicitur,furtum eſt contrectatio rei alienę &c. vt inſtit.de ob. quæ ex deli.§. primo. nec obſtat qđ hic dicit: quia mutat caſum. nã ſupra dixit quãdo dominium fuerat trãſlatum: & datur tunc cõdic.ob cauſam. hic quãdo non,& datur furti: vt &.C. de fur.falſus.Item non ob. d.l.ĩ. de condic. fur.l. quoniam. quia & illam intelligas quando dominium nõ eſt tranſlatum in creditorem: vt ibi dices.

Cum ſeruus.] CASVS. Seruus alienus furripuit equũ tuũ. habuiſti aliquem ex ſeruis meis ſuſpectũ,puta Stichũ. tradidi tibi eũ, vt de furto illo inquireres.& innocentem eum

p *Dediſti*. ita etiam quòd dominium tranſtulifti,adiecto tamẽ, vt tibi redderetur,ſi in eo facinus deprehenſum non eſſet.

q *Deprehenſum*.cum non eſſet deprehenſus,vel conuictus.

r *Summo ſupplicio*. quod morte interpretor ſecundũ Io. & iniuſtè fecit forte hic præfectus,cũ iudex de hoc nõ eſſet:ſed ad ꝓfectũ vrbis debuit referre:vt.ĩ.de offi.præfe.vigi.l.tertia.§.j.& hoc eſt verũ,ſecũdum H.Sed Azo dicit ꝙ iudex erat,quia hoc non erat publicũ crimen,licet capitis fuerit impoſita pœna: & ideo hoc potuit cognoſcere:vt.C.de offic.præfe.vigi.l.j. Ac,

s *Oportare*. ſcilicet condic.ob cauſam,qua agitur vt quid detur,quia eſt ꝓſonalis:vt inſti.de ac.§.ſit itaque.habet autẽ locũ hæc cõdictio,quia non fuit impleta cõditio quæ fuit adiecta: quia ſcilicet non fuit in ſcelere deprehẽſus.& alia tacita defecit,ſcilicet ꝓ quam non redderet,ſcilicet ſi eſſet deprehenſus.

t *Oportuerit*. ſcilicet ſi in facinore repertus non fuiſſet:quia ſic ſe habuit forma dationis.ſi auré æſtimatum dediſſet, habet locum præſcrip.ver.ac.vt infra de præſcrip.ver.l.ſi dominus.

u *Labeo*.mutat caſum,ſcilicet quãdo dominium nõ trãſtuliſſet.

x *Exhibere*.& ſic iuratur in litem in ac.ad exhi. quando dolo fecit quò minus exhiberi poſſet:vt ſupra ad exhi.l.Celſus.§.idẽ Iulianus ſcribit emptorem.

y *Proculus*.redit ad primũ caſum,quãdo dominiũ fuit trãſlatũ.

z *Etiam*. non ſolùm ad exhibendum.

a *Furti te acturum*.not.quem teneri furti,licet non lucri cauſa fecerit.

fecerit.nam lucri causa nihil fecit hic. & sic est contra instit. de obli.quæ ex delic.§.placuit.Sol.dicunt quidam speciale.sic & in faceo cum pecunia subtracto: vt infra de fur. l. qui saccum. Tu dic,prædictum.§.institu.non fallere.nam hic est lucrum,quia voluntatem suam expleuit.sic & aliàs species lucri est &c. vt infra de fur.l.si pignore.Item sic in authen. de here.& Fal.§. si vero expressim. col.j.& eodem modo in l.qui saccum.furtum fuit factum facci, scilicet secundario,licet non principaliter. nec potest dici quòd sine dolo in hac l. fuerit. doloſe enim agit. & facit ad.l.j.de iniu.l.sed si vnus.§.seruus meus.Accursius.

Dedi tibi pecuniam.] CASVS. Habebas seruum.dedi tibi pecuniam vt eum mihi dares.quæritur an sit contractus emptionis & vénditionis? Et respon. quòd non: & hoc triplici ratione: quia pone quòd Stichus sit mortuus antequam traderetur, potero pecuniam condicere.& ita non est venditio: quia si esset, mihi emptori periret. Secunda ratio talis est: pone quòd seruus fuerit alienus: eum tamé mihi tradidisti. quia enim rem mei accipientis non fecisti, condicere possum. Aliter autem est in venditione: quia non cogitur iste venditor rem facere accipientis. vnde apparet quòd nõ est véditio. Tertia est quòd si Titius fuit proprius cũ eum mihi tradidisti,potero petere vt eius nomine caueas de euictione.quod si non feceris, repetere possum. aliter etiam in venditione:quia ibi de natura contractus de euictione tenetur. Viuianus.

† *De hoc verbo dare, no. quia dominii translationẽ importat : licet quãdoque ratione materiæ subiectæ aliter accipiatur.l.i. in princi. j. de pign. & l. stipulatus.j. in fin. j. de fur. & in aliis pluribus locis.*

cum eo: quia re aliena ita sit vsus, vt sciret se inuito domino vti:aut dominum,si sciret, prohibiturum esse.

Notabilis lex, & hoc intendit: Quando ex parte dantis pecuniam, & ex parte dantis speciem, venit dari,nõ est emptio & venditio: sed contractus innominatus: ideo habebit locum condictio ob causam.h.d.gl. Diuiditur:primo ponit dictum:secundo tres rationes.secunda ibi,& ideo.Tu dic quòd non sunt rationes:imò sunt illationes ex dicto. B.

XVI. CELSVS libro tertio Digestorum.

DEdi † tibi pecuniã, vt mihi Stichum dares[a]. vtrum id contractus genus[b] pro portione[c] emptionis & venditionis est? an nulla hic alia obligatio est, quàm ob rem dati re non secuta? In quod ꝓcliuior[d] sum. Et ideo[e] si mortuus est Stich', repetere possum[f] quod ideo tibi dedi, vt mihi Stichũ dares[g]. finge[h] alienum esse Stichũ, sed te tamen eum tradidisse.repetere à te pecuniam potero: quia hominem accipientis non feceris[i]. Et rursus[k] si tuus est Stichus,& pro euictione eius promittere non vis, non liberaberis[l] quo minus à te pecuniam repetere possim.

DE CONDICTIONE OB turpem,vel iniustam causam.

a Immò recte dixit id genus contractus, id est eius conditionis seu qualitatis contractus. vide Zasiũ intellectib. vbi de varia generis significa. tractat.

b Ista est diuinatio: & cõtra.l. adhuc.§.si vero.ff. de vsufruct.

1 *Dares.*ex hoc verbo processit dubitatio.

b *Genus.*melius diceret species.[a]

c *Pro portione.*scilicet subiecta.Ioan.q.d. an cõtineatur sub hoc prædicabili venditio.

d *Procliuior.*id est vt sit do vt des. & hoc probat tribus rationibus,vt subiicit. sed videtur venditio,cum ex vna parte est pecunia,ex alia species: vt infra de præscrip.ver.naturalis.§.j. quæ est cõtra. So.hic fuit data pecunia in specie,quod potuit fieri: vt infra de leg.j.plane §.ij.ibi vero in quantitate,secundum Io. Vel dic secundum Azo. idem etiam si in quantitate in casu huius.l. nam quia appositum fuit pactum de dando Sticho, id est de trãsferenda proprietate Stichi,quod est contra naturam véditionis, dicitur esse innominatus contractus. est enim dare accipiẽtis facere: vt insti.de act.§.sic itaque.quod venditor facere non tenetur:vt infra de act.emp.ex empto.in princi.

e *Et rideo.*prima ratio.

f *Possum.*imò videtur quòd non possum : vt infra de præscrip. ver.naturalis.§.sed si Stichum.quæ est contra.Sol.hic interceſsit culpa vel mora eius qui debuit Stichum dare:ibi non. Vel dic secundum Io.hic loqui etiam si culpa vel mora non interceſsit:sed tamen non erat distracturus hic,sed in.l.contraria erat distracturus:arg.C.eo.l.pecuniam.& supra eo.dedi.§.sed si tibi dedero.& l.si pecuniam.§.fina. quæ est contra in eo quòd ibi distinguitur prædicto modo:hic non. & hæc solutio placet præceptori meo. vel solue vt ibi. Accursius.

g *Dares.* quod in venditione non seruaretur, imò ad interesse ageretur si culpa vel mora interceſsisset:aliàs nõ: vt infra de act. emp.l.j.in prin.& insti.de contrahen.emp.§.cum autem. Accur.

h *Finge.*secunda ratio.

i *Nõ feceris.*quod in véditione nõ est necesse:vt.j.de act. emp.l. ex empto.in prin.& j.de contrahen.emp.l.si itaque.Accursius.

k *Et rursus.*tertia ratio.

l *Nõ liberaris.*secus in venditione : quia tunc ago vt caueas de euictione:vt.j.de euic.l.ij secundum H. & Azo.sed Io. dicit hic exigi satisdationem fideiussoriam, quæ in venditione non est necessaria,nisi hoc actum sit: vt j.de euic.l.emptori.& l. iij. sed prima magis placet. sed ad quid hæc lex fecit vim, sit contractus innominatus, vel emptio? Respõ. Ioan. vt sciretur an condictio ob causam habeat locum, nam nõ habet locum in contractibus nominatis: vt hic manifeste dicitur, & j.de re. permu. l.j. in fin.subtiliter colligitur: nisi in casu, scilicet donationis: vt.C.de dona. quæ sub modo.l. j. quæ donatio est hodie nomi natus contractus : quia solo cõsensu fit, scilicet pacto etiam nudo: vt.C. de dona.si quis argentũ. Sed omnes illi sunt nominati,qui cõsensu fiũt: vt.j.de re.permu.l.j.circa medium . olim autem qui conſenerat innominatus, cum consensu non fieret solo. Vbi ergo habet locũ hæc condictio? Respon. Bald. quòd in contractu do vt des, & etiam in cõtractu do vt facias: vt.j.de re. permu.l.j.§.fi.& de præscri. verbis.naturalis. §. at cum do . Item in contractu do vt non facias : puta, non alienes: vt. C.e.l.ea lege . In contractu autẽ facio vt des, locum non habet,quia tunc locum habet de dolo,cum qua alia non competit: vt.d.l.naturalis.§. quod si facio . Item nec in contractu facio vt facias,cum facta non possint repeti,sed ad interesse agitur: vt infra de præscrip. verb.l.penul.

** vicesimo*

Contractus nominati sunt omnes qui conſenerat innominatus, cum ſu sunt.

† *Colligit hic Bald. quòd ille tuꝑ ſacit, qui ſcit aliquem redimere.*

TITVLVS V.

Datum ob causam honestam, non repetitur causa secuta: sed datum ob turpem causam, si est turpitudo ex parte accipientis, repetitur: secus si est turpitudo ex parte dantis, vel vtriusque. hoc dicit cum tribus legibus sequentibus, vsq; ad.§. si tibi iudicium. Bart.

I. PAVLVS libro decimo* ad Sabinum.

OMne quod datur: aut ob rem[m] datur, aut ob causam[n]. Et ob rem:aut turpem, aut honestam.turpẽ autem, aut vt dantis sit turpitudo, non accipientis: aut vt accipientis dumtaxat, non etiam dantis: aut vtriusque. Ob rem igitur[o] honestam datum ita repeti potest, si res propter quam datũ est,secuta non est[p]. Quòd si turpis causa accipientis[q] fuerit:etiam si res secuta sit, repeti potest:

II. VLPIANVS libro vicensimoſexto ad Edictum.

VTputa † dedi tibi ne sacrilegium facias , ne furtum: ne hominem occidas . In qua specie Iulianus scribit,si tibi dedero ne hominem occidas,condici posse: item si tibi dedero vt rem mihi reddas depositam[r] apud te, vel vt instrumentum mihi redderes. Sed si dedi[s]

** Hæc differẽtia est inter turpẽ & iniustã causam, quòd causa turpis res sit cuius causa alia datur.l.i.§. 4. causa iniusta est stipulatio puta vi extorta, ex qua causa præterita, si soluatur, condici potest. l. 6. & 7. infra. Bart.*

m *Ob rem.*scilicet futuram.

n *Ob causam.* præteritam: vt infra titu.j.l.damus.

o *Ob rem igitur.* inceptiuum, vel illatiuum: vt supra de iusti.& iure.l.ius ciuile.§.hoc igitur.

p *Non est.*vt infra titu.j.in summa.§.quod ob rem. & supra titu. j.quasi per totum.vel etiam si est secuta post morã, vel post pœnitentiam accipiente certiorato. Ioan. vt supra titu. dedi. §. sed & si tibi dedero.& l.si pecuniam.§.si seruum.

q *Accipientis.*s.tantum: vt sequentia exempla dicunt: vt.C.eo.l. quotiens.& l.ob restituenda. & ad idem supra de pac. iurisgentium.§.si ob maleficium.& supra de calum.l.j.in princi.

r *Vtputa. Depositam.* vt.j.eo.l.fi.in prin.& .§.fi.& j.depos.l.fi.

s *Sed si dedi vt secundum me in bona.* istud , secundum me,

potest determinare verbum, pronuntiaret: & nomen bona. prout verò determinat verbũ, est sensus, quia dedi iudici vt iudicet p me. & quod subiicit, est relatũ, scilicet à quibusdã: sed male, secũdum omnes. & ideo corrigit statim, sed hic quoque &c. & quod subiicit, litem perdere, dic, scilicet cõdic. ob tur. cau. & aliã, scilicet litem quam simoniace voluit vincere. & secũdum hoc vertitur turpitudo vtriusque. sic & j.l. proxi. Prout autem determinat nomen, est sensus: quia dedit vt pronũtiet: id est vt se expediat. & quod dicit, relatum est: exponit M. scilicet & bene. Et quod subiicit, sed hic quoque &c. nõ corrigit, sed denotat q̃ in aliquo deliquit corrumpẽdo iudicem: non vere, sed præsumptiue: & propter hoc delictũ perdit litẽ, quam scilicet simoniace voluit vincere, nõ pecuniæ repetendæ per condic. & secundum hoc vertitur turpitudo tantùm accipientis, quantũ ad condic. istam: sicut ẽ. proxi. respõ. hodie autem nec sic licet dare, vt saltem pronuntiet, vel se expediat: vt. C. de pœn. iu.l. ij. & in auth. vt liti. iu.j. respon. & secundũ hoc semper dices quòd ille versus, sed hic quoque &c. corrigit: & quòd dicit, litem, scilicet vtramque. Argu. contra in decretis. xiiij.q.v. nõ sane.

Pign' iudici datum vt malè iudicet, an possim repetere.

a *Sed hic quoque.* non solum iudex. Quid autem si promiserim iudici vt secundum me iudicaret: & dederi ei mea pignora in hãc causam, an possim pignora repetere? & videtur quòd possim: argu. j. de constitu. pecu l. iij. §. j. & est ratio: quia sicut pignus non potest accedere obligationi quæ nulla est: ita nec ei quæ ineffica est.

† *Ad istum §. facit & concer. quæ p. cnè l. qui tutor & no. in ca. qui cum furẽ. de fur. extra. & per Gl. & Archi. ff. de iur. vbi. cura. pupil. & per Bar. ff. de dist. pu. mem. & ca. nemo. de simoniac.*

b *Vbi. antẽ. Dicimus.* vt. j. e. si ob turpẽ causam. §. porro. & C. eo. l. cũ te. sed apud accipientẽ nõ remanet: sed datur fisco, vel alteri parti: vt. j. de cal. in heredẽ. in prin. Sed quid si dedi rem indiuiduã, vt seruituté, vel equum, partim ob turpẽ causam, & partim ob aliquã causam honestã ex parte dãtis: an repetitur totũ? si enim sola esset turpis causa, nõ repeteretur. ergo propter iustam causam repetitur. Ar. pro hoc, & cõtra hoc, secũdũ Azo. j. si quis omis. causa. et ff. l. iij. ſ. fi. & j. de iu. fis. l. nõ intelligit. §. si quis palã.

c *Idem & si. Datum fu.* vel ei quæ stupranda est, vel lenoni, vel marito, vel alij: vt. C. eo. l. mercalem.

d *Repetitio.* per cõdic. ob tur. cau. sed per actionẽ qđ met. cau. sic repetit: vt. ẽ. qđ met. cau. l. nec timorẽ. & l. seq. quę sunt cõtra. Ac.

e *Versatur.* hoc casu & in superioribꝰ. licet enim nemo indicare teneatur: vt. j. e. l. pe. tamen turpiter accipit qui accipit ne iudicet.

f *Iniuriam facias.* alia exempla sunt supra eo. l. j. in fi. & l. ij. Ac.

g *Non potest.* vt. j. de don. l. affectionis. Sed quid si dedi vt non sit meretrix? Respon. hoc potest repeti: vt ar. supra eo. l. ij. in princi.

h *Sed noua ratione.* noua ratio est, quia vilitas vitæ nõ patitur eã legũ laqueis innodari: vt. C. de adul. l. quę adulteriũ. ideo si ea voluit lex ista impicere præcedẽté causam acceptionis, scilicet libidinẽ: quia sic turpiter acciperet. sed in mare qui fregit ostia meretricis, inspexit præcedentem causam, scilicet libidinem: vt. j. de fur. l. verum. quæ est contra. Vetus autem ratio est: quia versatur hinc inde turpitudo: vt superioribus casibus. sed hęc cessat hic, vt subiicit: quia solius dantis est turpitudo. Est etiam alius casus, vbi vt secundum me in bona causa iudex pronuntiaret, est quidem relatũ cõdictioni locũ esse: sed hic quoque[a] crimen contrahit. Iudicẽ enim corrumpere videtur. & nõ ita pridem imperator noster cõstituit litẽ eũ perdere.

III. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

VBi autẽ & dãtis & accipientis turpitudo versatur, non posse repeti dicimus[b], veluti si pecunia detur vt malè iudicet.

IIII. VLPIANVS libro vicensimosexto ad Edictum.

IDem si ob stuprum datũ sit[c]: vel si quis in adulterio deprehẽsus redemerit se. cessat enim repetitio[d]. idque Sabinus & Pegasus respõderũt. Item si dederit fur ne prodaretur: quoniã vtriusque turpitudo versatur[e], cessat repetitio. Quotiẽs autem solius accipiẽtis turpitudo versatur, Celsus ait repeti posse: veluti si tibi dedero ne mihi iniuriã facias[f]. Sed quod meretrici datur, repeti non potest[g]: vt Labeo & Marcellus scribũt: sed noua ratione[h], nõ ea q̃ vtriusq; turpitudo versat, sed soli[i] dãtis. illã enim turpiter facere, quòd sit meretrix: non turpiter[k] accipere, cum sit meretrix.

Potest quis honestè accipere vt malefactorem indicet: non vt eum celet, nisi sit particeps criminis. Bartolus.

Si † tibi indicium[k] dedero, vt fugitiuum meum indices, vel suA solius dantis est turpitudo: vt. j. de condic. ſ. causa. l. ſ. ſi sciés nõ valere matrimonium. sed an poterit petere, si sibi est promissum? Respon. non: quia turpis causa fuit promissionis: vt infra de verb. obli. l. generaliter. & l. ſi plagij. & quia quædam honeste accipiũtur, non tamen honeste petuntur: vt. j. de var. cog. l. j §. j.

i *Turpiter.* sed hæc præcedens causa non inspicitur: quia vilitas vitæ &c. & sic est hæc noua ratio.

k *Si tibi ob indicium.* id est ob indicandum.

l *Repeti.* immo conuentum oportet solui, vel per ac. præscri. verbis, *Indicio id vbi fuit do vt facias, id est, do vt des: vel per ac. de dolo, vbi fuit facio, id est facio vt indices: vel per ac. de mimo quod vbi supra eo. l. j. §. fi. & l. ij. j. respon. & l. idem. §. quotiens. Patet ex prædictis, secundum Azo. quòd licet alicui gratis non facere, quod non gratis non facere non licet.*

m *Condicere.* ſi est consumpta: vt. j. l. proxi. Accursius.

n *Locum habere.* vt arg. ẽ. quod met. cau. l. metum. §. sed licet. & C. quod met. causa. l. ſi per impressionem. Accursius.

o *Si à seruo. Repetitionem eius fore.* Non per condictionem hanc, cum dominium non transtulerit: sed per rei vindi. quæ datur domino serui, cuius pecunia à seruo alienari nõ potuit. Azo. vel si est cõsumpta, per condic. ex iniusta causa: vt supra. l. proxi. §. quòd si à fugitiuo.

p *Perpetuò. Ex iniusta.* id est turpi. & sic pro eodem ponitur in rubri.

q *Condici.* ſi dominus ipse soluit. ſi alius: aut extat res: aut nõ extat. ſi extat, non condicet dominus suam rem, sed vindicat. ſi cõsumpta est: ſi quid é consumptor habuit lucratiuam causam, condicet: vt supra ſi cert. pet. ſi eum alioquin non puto.

r *In qua scientia.* etiã si est cõsũptũ, vt fructꝰ à malę fidei possessore.

ſ *Ex ea stipulatione. Cõstat.* immo videtur q̃ nõ: vt. C. quod me. cau. l. ij. q̃ est cõtra. & j. l. proxi. in prin. Solu. hic fuit adhibita vis in stipulãdo & in soluendo: ibi autẽ tãtũ in stipulãdo: sed spõte soluit: vt ar. ẽ. quod me. cau. metum. §. sed quod prętor. Ac.

Si ob

a *Collige illo tex. quaſi ſponta-nea ſolutio purgat mo-ratũ aut turpi cauſa.*

a SI ob turpem.ex parte accipientis tantum,puta vt reſtituat rem commodatam,& reſtituit:vel vt furtum non faciat: vel per vim compulit me.nunc ſi me conueniat,vti poſſum exceptione. ſi ſoluam ſponte,non repetam.aliàs eſſet contra:vt.ĩ.l.proxi.

b *Vel in factum.* contra patronum vel parentem.

c *Soluero.* ſcilicet poſtea ſponte[a]: vt. C. quod metu cauſa. l.ij. aliàs eſſet contra ſupra.l.proxi.

d *Repetere.* nili acerrimus error interueniat, vel lubricum ætatis: vt ar. C. de inceſt. nup. l. qui contra legum.

e *Proxima cauſa.* illa dicenda eſt proxima cauſa, quæ adhibita eſt ob hoc ipſum vt fieret ſtipulatio, puta vis & metus. Azo. vel vt commodatũ reſtituatur: vt in princi.huius.l.dixi.tria enim ſunt:cauſa,ſtipulatio, ſolutio.cauſa enim eſt proxima ſtipulationi ex latere anteriori:ſtipulatio ſolutioni: hic autem ſolutio facta ſponte tollit effectum primæ cauſæ, id eſt exceptionem quæ occaſione primæ cauſæ dabatur: quæ exceptio medium, id eſt ſtipulationé tollebat, vt ſubiicit: quæ ſcilicet ſtipulatio propter exceptioné, &c. Accur.

commodatũ reſtituatur

f *Puto.* dixit quando accipientis tantum fuit turpitudo: nũc dicit idé ſi vtriuſque.

g *Stipulatione.* ſ. turpi. Io. & fuit etiam ſolutio per vim extorta. Acc.

h *Solutum ſit.* not.quòd potior eſt qui poſſidet in turpi cauſa:vt hic,&.C.eo.l.ij.&.ĩ.de condic.ſine cauſa.l.fin.in princi. & infra de do.excep.ſi procurator.& infra de re iudi. cum par delictum. Sed contra ſupra quod me.cauſa.l.metum. §. ſed quod prætor. vbi poſt ſolutionem etiam datur repetitio.Sol.ibi accipientis tãtum turpitudo fuit:hic autem vtriuſque. Accurſius.

i *Veſtimenta. Condictione.* ſcilicet ob turpem cauſam.& ſic nota quòd in contractu nominato etiam hæc condictio datur: licet ſecus ſit in condictione ob cauſam: vt diximus ſupra tit. j.l. ſi.in ſi.nihilominus tamen & habet locum hic actio ex eo cõtractu:vt infra proxi.§.& ĩ.de do.excep.item ſi.&.ĩ. de tu. & ratio. diſtra. l. ſi tutor. Alij dicũt non habere hanc locum vbi eſt actio ex eo contractu. & hunc caſum intelligunt in tali commodato quod precarium ſit,non verè commodatum.

k *Datum eſt.* ſcilicet acceptum.

l *Vel mandatam.* id eſt meo mandato emptam.

m *Vendito.* id eſt empto.

n *Actionem.* vt infra depo.l.ſi.&.ĩ.e.l.ij.§.j. & eſt ratio, quia in bo.ſi.iudiciis veniunt ea de quibus nec eſt actum,nec cogitatum: vt infra de eo quod cer.lo.l.in bonę fidei.& inſtit. de oblig.quæ ex con.§.j.habet hic locum hæc condictio etiam:vt in prin.l.

o *Duntaxat.* & ideo dicitur ſtricti iuris, quia tantùm ea veniũt de quibus actum eſt:vt in.d.l.inſti.de ob.ex con.in ſi.& ſupra de dolo.l.eleganter.§.non ſolum.& ideo vſuræ in hac actione non veniunt:vt hic,&.C.e.quotiens.

o *Duntaxat.* non etiam actio ex eo contractu.

DE CONDICTIONE INDEBITI.

Quia in mutuo de quo dixi.ĩ. ſi cert.pet.contrahitur ob rem, & ita & in indebito:ideo de hoc poſt illud ponit. Vel quia ſuperior reſpicit cauſam præteritam & futuram, ponit hanc quæ tantũ præteritam reſpicit cauſam: & ideo dicit in.l.i.nunc &c.dic ergo quòd tribus modis dicitur indebitum: vt dices.ĩ.eo.l.i.ſtĩ qua cauſa hanc actionem inducunt:quod dices.ĩ.eod.l. ſufficit.Item qua ſolum eam ceſſare,dices infra eo.eleganter.in ſi. Cui debetur,& contra quem,dices infra eo.ſi procurator. in ſi. Item in quantum debetur,dices infra eo.indebitum.&.l.indebiti.qualis eſt,ex quaſi contractu: vt inſti.de oblig.ex quaſi contractu.§.item ii cui.

A NOnne.]*CASVS.* Credebã me debere tibi.x.cũ nõ debuĩ. ſolui.an repetere poſſũ,ąritur.& diſtĩguit.aut ſciẽs, aut ignorãs ſolui.primo caſu nõ repetã:ſecũdo ſic. Viuian[p].

p *Nunc videndum.* diſtingue triplex indebitum. Primo naturaliter & ciuiliter:vt quando nullo modo debes. Item quando debes ſub conditione:vt.ĩ. eo. ſub conditione. Secũdo quando eſt naturaliter indebitum, ſed debitum ciuiliter:vt patet in chirographo ante bienniũ. Item quotiens quis mihi ciuiliter & naturaliter tenetur: ſi pacto vel iureiurando liberatur,remanet ciuiliter debitũ, ſed naturaliter indebitum:vt ſupra de iureiur. l.fi.&.ĩ.de ſol. Stichum. §.naturalis. & hæc duo indebita indiſtinctè repetuntur: ſiue per ignorantiam facti probabilẽ: vt in alieno facto: vt. ĩ. e.eleganter.j.reſpon. ſiue non probabilem[d]:vt quia in ſuo facto: vt infra eo.ſed & ſi me putẽ. ſiue per ignorantiam iuris:vt.ĩ.eo.ſi is cum quo. &.l.ſi is.§.j.&.l.ſi fideiuſ

Indebitum triplex eſt.

* *Sabinum*

d *Bal.hic dicit iſtam gl. not.a.ad hoc quòd error facti improbabilis eſſor.nam non nocet iuris ignorantia in damno vitando:vt.ĩ.de iu. & fac. igno.l. iuris ignorantia. &.l. error. in fi. Tertio modo eſt indebitum ciuiliter, ſed naturaliter debitum: vt inter patrẽ & filium, & inter fratres in eiuſdẽ poteſtate exiſtentes:vt infra eo.l.frater à fratre. Item inter dominum & ſeruum: vt ĩ.eo.naturaliter.Item in legato mĩnus ſolenni, vel etiam ſoléni, ſi modò per Falcidiam minuatur. Item in eo qui eſt abſolutus:vt infra eo.Iulianus. in talibus autem indebitis ſolutis diſtinguitur,an per errorem iuris ſoluantur: & tunc non repetuntur. an facti,& minus probabilem:& tunc idem.an per probabilem: & tunc repetuntur:vt.C.ad.l.Fal.error. & infra de iu.& fac. igno. l.pe.§.ſed facti.& infra eo.l.fideicommiſſum.&.C. de iur.& fac. igno.l.cum quis.*

babilis aſſor.nam non nocet iuris quiparatur errori iuris. pro quo facit tex. cum ibi not.in.l. nec ſupina. ĩ.de iur. & fac.igno.

B NVnc videndum[p] de indebito ſoluto. Et quidem ſi quis indebitũ ignorãs ſoluit, per hãc actionẽ cõdicere poteſt.Sed ſi ſciẽs ſe non debere ſoluit,ceſſat[q] repetitio.

Solutum indebite etiam ex conuentione, repetitur. Bar.ſolus.

II. IDEM libro ſextodecimo ad Sabinum.

SI quis ſic ſoluerit,vt ſi apparuiſſet eſſe indebitũ, vel Falcidia emerſerit,reddatur: repetitio locũ habebit[r]. negotium[ſ] enim contractum eſt inter eos.

C *Solutũ indebitè, repetitur ab eo ad quem poſtea ex poſtfacto apparet negotium pertinere,etiam ſi ipſi non ſoluitur. Bal.vſque ad l.ſi procurator. Bartolus.*

q Ceſſat. vt.C.e.indebitũ.in prin.&.ĩ.de reg.iur.l. cuius per errorẽ.& de inoffi.teſta.eũ qui.in.§.j.& hoc niſi fuit impubes.nam ille nihil ſcit:vt.ĩ.de iur.& fac.igno.l.ſi. ſed pubes reſtituitur: vt dices.ĩ.eo.interdum. Sed quid ſi animo titubanti ſoluit maior? Reſpõ.repetit:vt.C.e.l.pro dubietate.itẽ contra.ĩ.de euic.ſed & ſi ex.Sol. vt ibi. *ADDITIO.* Dic quòd ibi habet regreſſum ad hoc quod non fecit,ſed omiſit:hic quod fecit,ſecundum Iaſ.

D SI quis.]*CASVS.* Aliquis inſtituit me heredem: reliquit legata vel fideicommiſſa.legatarij cõueniunt me nomine legatorũ. dico ꝙ ignoro vires hereditatis:quia poteſt eſſe ꝙ lateat debitũ hereditariũ. veruntamen paratus ſum ſoluere,dum tamẽ ea reſtituatis, ſi poſtea inueniatur æs alienum quod Falcidiã inducat: in tãtum ꝙ ſi legata de here.ſolui non poſſunt, retẽta quarta legata erũt reſtituẽda quatenus Falcidia poposcerit.[*SI QVID.*]Inſtitutus fui in quodã teſtamento,quod quidẽ putabam eſſe verũ. ſolui legata.poſtea apparet teſtamẽtũ eſſe falſũ.an repetere poſſum legata,quia nullũ fuit toſtamẽtũ,eo ꝙ falſum vel inoffi.irritũ vel ruptũ poſtea apparuit? Etreſpõ. ꝙ ſic. Idem eſt ſi æs alienum poſtea apparuerit.Idem eſt & ſi legata inteſtamento relicta adẽpta fuerunt in codicillis:ego tamen heres inſtitutus hęc ignorauĩ:quia in iſtis caſibus repetẽtur legata ſicut in primo caſu.Sed quando teſtamentũ falſum probatur vel inoffi.repe[illegible] legatũ nõ heres inſtitutus,ſed legitimus vel poſthumus à legatariis vel ab herede inſtituto vel bo. poſſeſ. quatenus factus eſt locupletior: quia non eſt nouũ &c. cætera plana ſunt vſq; ad.l.ſi procurator,

ſtamento vel ex ſtipulatu debebas,redderes mihi, pecuniã tibi dederim,cõdictio dũtaxat[o] pecuniæ datæ eo nomine erit. Idque & Pomponius ſcribit.

DE CONDICTIONE indebiti.

TITVLVS VI.

Solueni indebitum ignorantes, repetit: ſcientes,non.

1. VLPIANVS libro vicenſimoſexto ad Edictum.*

r *Locũ habebit.* etiã per ac.pſcrip.ver.vt.C.de re.pmu.reb[o]. Azo. ſed cõtra.j.e.qđ quis.Sol.ibi nõ expreſsit:ſed in mente retinuit.

ſ *Negotium.* id eſt pactum.

a *Solutum ſit.* de hereditaria burſa, ab herede tamen ſcripto.
b *Irritum.* vt per capitis deminutionem.
c *Ruptum.* vt per ſecundum tabu. vt inſtitu. qui.mo. teſta. infr. §.j. & .ij. Accurſius.
d *Repetatur.* per legitimum.
e *Aes alienum.* propter quod legata non debentur: vt infra ad Treb. l.j. §. penul.
f *Relicta.* vt inſtitu. de ac. §. ſi quis agent.
g *Iudicatum eſt.* ſcilicet vtilem condic. indebi. vt hic, & infra. l. proxi. & ſupra de inoffic. teſt. l. Papi. §. fina. & infra de teſt. mi. militis. §. j. ſed contra ſupra de don. ſi legatarius. Solu. vt ibi. *ADDITIO.* Dic quòd actio de dolo & condictio indebiti poſſunt adinuicé concurrere, quando eſt ſolutum indebitum dolo aduerſarij, ſecundum Bartol. in contrario.
h *Dem eſt. Noua & inopinata.* quæ enim de nouo emergunt, auxilio indigent: vt ſupra de interro. ac. de ætate. §. ex cauſa. & inſtitu. de here. qua. & diffe. §. ſciendum.
i *Euicerat.* hoc plene dixi ſupra de peti. here. ſi poſſeſſor. §. bonę fidei. &. l. quod ſi in diem. §. fin. &. l. ſeq.
k *Quid.* id eſt quia. Accurſius.
l *Locupletior.* vt. ff. de penu. here. l. ſed & ſi. §. concauſa. ff. de ſoluit. Accurſius.
m *Dem. Proferatur.* ſecúdum, quod rupit primum. Accurſius.
n *Nec nouum.* Nam & aliàs idem eſt: vt ſupra ſi certum pet. l. cum fundus. §. j. & infra eod. ſi procurator. & l. tutores. & l. dominus. & ſupra de peti. here. l. quòd ſi poſſeſſor. &. C. de iure delibe. l. fina. §. ſi verò.
o *Solutis.* indebitis. Accurſius.

Si quid ex teſtamento ſolutũ ſit[a], quod poſtea falſum vel inofficioſum vel irritum[b] vel ruptum[c] apparuerit, repetetur[d]. vel ſi poſt multum temporis emerſerit æs alienum[e], vel codicilli diu celati prolati, qui adẽptionem continent legatorum ſolutorum, vel deminutionem per hoc, quia aliis quoque legata relicta[f] ſunt. Nam diuus Hadrianus circa inofficioſum & falſum teſtamentum reſcripſit actionem dandam ei, ſecundum quem de hereditate iudicatum eſt[g].

III. PAPINIANVS libro vicenſimooctauo Quæſtionum.

IDem eſt & ſi ſolutis legatis noua & inopinatà[h] cauſa hereditatem abſtulit, veluti nato poſtumo, quem heres in vtero fuiſſe ignorabat: vel etiam ab hoſtibus reuerſo filio, quem pater obiſſe falſò præſumpſerat. nam vtiles actiones poſtumo vel filio qui hereditatem euicerat[i], dari oportere in eos qui legatũ* perceperunt, imperator Titus Antoninus reſcripſit, ſcilicet quòd[k] bonæ fidei poſſeſſor in quantum locupletior[l] factus eſt tenetur: nec periculum huiuſmodi nominum ad eum qui ſine culpa ſoluit, pertinebit.

* *Repetatur ei legatũ. l. Papinianus. §. ſi ex cauſa. ff. de inoffic. teſta.* *Quòd dicitur. l. cum mater. eo. ti.* *ex huiuſmodi teſtamẽto liberates & legata præſtari, nota & reprehenſione dignũ viſum eſt Paulo. ita enim illic accipiẽdum eſt, annotare*

IIII. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

IDem diuus Hadrianus reſcripſit & ſi aliud teſtamentum proferatur[m].

V. VLPIANVS libro ſextodecimo ad Sabinum.

NEc nouũ[n], vt quod alius ſoluerit, alius repetat. Nam ſi procurator.] CAVS. Titium procura. ad negotia mea inſtituit: qui indebitum de meo & meo nomine ſoluit. ſi ratum nõ habeam, repetere poteſt procur. ſi autem debitum ſoluerit, repetere non poteſt: nec eſt expectanda mea ratihabitio: quia eo ipſo quòd eum procur. omnium bonorum (dando ei liberam adminiſtrationem) inſtituì: videor mandaſſe vt creditori ſoluat. Sed pone quòd aliquis ei indebitum ſoluit. ſi ratum non habeam, ab ipſo procuratore eſt repetendum. ſi autem meus debitor illi ſoluerit, liberatur: neque refert ratum habeam, necne. aliàs tamen eſt quando ei ſolutum eſt indebitum: quo caſu conſiderãda eſt mea ratihabitio: quę eſt cauſa diuerſitatis: quia non videor ei mãdaſſe vt indebitum exigat. vnde teneor ſi ratum habeam: aliàs non. [IVLIANVS.] Tutor pupilli vel procurator alicuius, finita adminiſtratione debitum pupilli vel domini ſoluit: deipſe vult repetere condictione indebiti, quia ſoluiſſet cum finita ſit adminiſtratio. Dicitur quòd non repetet. neque refert an ſoluerit de ſuo, an de pupillari, an de dominica. Viuianus.

aliud eſt dicere: ideo dic quòd nõ

p *Soluerit.* & de tuo, & tuo nomine: & ſic dicas[a] quòd omnium bonorum erat, & habens liberam adminiſtrationem, aliàs per rei vindicationem poſſet repeti: & ita non ſpectaret hæc reſpõſio ad condictionẽ indebiti: quod facere debet, ſecundum Azo.

q *Poſſe repeti.* vtili actione ab ipſo procuratore. à domino verò, ſi ratum haberet, repeteretur directa, ſicut in mutuo: vt. C. ſi certum pet. ſi abſentis. Sunt enim ſimilia: vt inſti. qui. mo. re contrahi. ob. §. is quoque. ſed contra hoc videtur infra ea. l. §. fin. Solu. vt ibi.

r *Procuratorem.* ſcilicet generalem.
ſ *Creditori.* vt. j. e. l. indebitũ. ſicut per contrariũ vt ipſi procuratori ſoluatur, mandaſſe intelligitur: vt. j. de ſolu. l. qui hominem. §. ſi Titium. & l. quolibet.
t *Solutum.* niſi fuerit eius cui ſoluitur.
u *Poſſe repeti.* à procuratore.
x *Continuo.* vt. j. de ſol. l. qui hominem. §. Si Titium. &. ff. de procur. l. procurator cui libera. niſi ſit procurator litis: vt. j. de ſolu. hoc iure.
y *Quoniam nihil.* no. nó videtur mandari qđ iure fieri non poteſt. ſic & j. quæ in frau. cre. l. ſi pater filio. Sed ar. contra. j. de dã. infect. l. damni. §. ſed qp. Accurſius. *ADDITIO.* Dic quòd ille §. nó obſtat: quia loquitur in diſpoſitione prohibitiua, in qua non videtur prohibita iuridica. hic in diſpoſitione permiſſiua, ſecúdú Bart.
z *Repetendum.* ſed ſi ratum habeat, ab eo condicetur: vt j. rem ra. ha. ſi indebitum. &. l. ſi ſine. & j. de ſol. l. qui hominem. j. reſpon. Azo. nam ſtatim poſt ratihabitionem fit domini: vt. ff. de nego. geſt. ſi ego.
a *Iulianus.* §. aliàs. l. neque &c.
b *Soluentes.* & ſi ponas in vero debito, non eſt hæſitatio: quia pupilli nomine ſoluit debitum. ſi verò in indebito, tunc eſt contra. ff. ea. l. in prin. Sol. hic nó repetit tutor vel procurator minoris. poteſt enim ꝓcuratoré habere: vt. C. de procu. l. neq;. ſupple niſi ſicut q- libet ꝓcurator maioris, ſcilicet vtili actione ex nomine ſuo, domino non habẽte ratũ: vt. ff. eo. ſi procurator. diximus: & colligitur. ff. de cõdic. ob tur. cau. l. ſi procuratori. hic autẽ minor ratum habere nó poteſt: quia minor eſt: vt. j. de noua. l. ſi pupillus. vnde interim antequam perueniat ad ætatẽ perfectã, huius tutores ſuo nomine repetere nó poſſunt. Dicendú eſt tamen ꝙ repetãtur no mine pupilli, cui eſt quæſita condictio indebiti per tutoré, vel ſimilẽ perſonã, etiã ignorãti: vt. j. eo. cú indebitũ. &. l. ſi. §. j. vel lex ſi. loquitur quãdo tutela eſt finita: hic non. quòd autẽ nomen etiã ſibi quæſitũ poſsit quis reprobare, & ideo alij detur vtilis actio, probatur. C. ſi cer. pet. l. ſi abſentis. ſecundũ Azo. Vt autem plene ſcias cui & in quem cõpetat hæc actio, diſtingue, an ſuo vel alieno nomine ſoluat quis. primo caſu, ſcilicet quando ſuo nomine, ſibi ſoluenti: ſecundo, ei cuius nomine ſoluit, ſiue mandauit expreſſe, ſiue ratũ habuit, nó auté ſi generale mãdatũ fecit, hoc videtur mãdaſſe. aliàs ſi nec mãdauit, nec ratũ habuit, cõpetit ſoluenti: vt hac. l. ſi ꝓcurator. &. j. e. l. indebitũ. nec obſtat ꝙ dicitur ſoluenté alieno nomine agere cõdictione furtiua: vt. j. de cõdic. fur. l. quoniã. quia ibi ſoluens labitur in perſona eius cui ſoluit. credebat enim Titium eſſe eũ cui ſoluebat, cũ nó eſſet. vnde nó

curatur habeat cõ libera, vel non: ſed quòd ſolu it de pecunia ſua, vel domini, ma tamen erat cõſumpta ſecundo Bar. P. & Ias.
* *ab Actio*
Iuliani ſen tentia ad tu tœ & procuratorẽ ſal tẽ indebi tum nomine pupilli & domini, reſtituenda eſt. ſi quaſi ipſi de bẽt, tamen ſoluerũ, poſſent condicere. l. in ſo ma. j. eo. & l. ſi pœna. §. l. 46 ff. l. 57. ff.

transtulit

transtulit pecuniæ dominiũ. si tamen habeam ratum, debet mihi cedere cõdictione: vt. ĩ. de fur. si quis vxori. §. cum Titio. & l. si is qui. §. si Titium. & l. si vendidero. §. fi. quãdoq; etiam datur cõdictio ei qui nec soluit, nec eius nomine solutum est, causa vitandi circuitus: vt patet per multa exempla: vt. ĩ. eo. l. ij. §. j. & l. iij. iiij. & v. & j. eo. l. dominus.

Econtra datur in eum cui suo nomine est soluta, non inspecto cui profecerit pecunia: vt. j. eo. his solis. si verò nomine alieno sine mandato speciali (nam generale non sufficit si non habeat ratum) ab eo repetitur: vt hac. l. si procurator. §. Celsus. si vero nullum horum interuenerit, tenetur ille cui est solutum: vt hac. l. §. idem Labeo. nec videtur distinguendum solu-
† *Al materia huius. l. vide Alex.* ta sit per iudicem, vel non: vt infra rem ra. ha. l. si fine.

suam pecuniam an pupilli vel domini [a] soluant.

Si soluitur indebitè species, illa repetitur. si verò quantitas, repetitur tantundem. h. d. cum supplemento glo. Alex.

VII. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

QVod indebitũ per errorẽ soluitur: aut ipsum [b] aut tãtundem repetitur.

Totum exceptione ne conueniatur nisi quatenus facere potest, solutum per errorem non repetit. h. d. cum. l. seq. Bart.

VIII. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

QVod † nomine mariti qui soluẽdo non sit, alius mulieri soluisset, repetere non potest: adeo * debitum [c] esset mulieri.

IX. VLPIANVS libro sexagẽsimosexto ad Edictum.

NAm & maritus si cum facere nihil posit [d], dotem soluerit, in ea causa est vt repetere non posit [e].

Ante diem debitum soluens, non repetit. Bartolus.

X. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

IN diem debitor adeo debitor est, vt ante diem solutum [f] repetere * non possit.

Solutum pro seruo, licet minus sit in peculio, non repetitur. Bartolus.

XI. VLPIANVS libro trigensimoquinto ad Sabinum.

SI is cum quo de peculio actum est, per imprudentiam plus quàm in peculio est soluerit [g], repetere non potest.

Etiam ad heredem transit hæc cõdictio. Bartolus.

XII. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

SI fundi [h] mei vsumfructum tibi dedero, falsò existimans me eũ tibi debere, & antè quàm repetam decesserim, condictio eius ad heredem quoq; meum transibit.

Naturalis obligatio impedit repetitionem solui: & ei potest accedere fideiussor & pignus. Bartolus.

XIII. IDEM libro decimo ad Sabinum.

NAturaliter etiã seruus obligatur [i]: † & ideo si quis no mine eius soluat, vel ipse manumissus [k], vt Pomponius scribit, ex peculio cuius liberam administrationem habeat, repeti non poterit: & ob id [l] & fideiussor pro seruo acceptus tenetur [m]: & pignus pro eo datum tenebitur. Et si seruus qui peculij administrationem habet, rem pignori in id quod debeat dederit, vtilis pigneratitia [n] reddẽda est.

Pupillus sine tutore obligatur in eo quo locupletior efficitur: ideo solutum ex æquitate naturali non repetit. h. d. cum. l. seq. Bartolus.

Item quod pupillus sine tutoris auctoritate mutuũ accepit, & locupletior factus est, si pubes factus soluat, non repetit [o]:

XIIII. POMPONIVS libro vicẽsimoprimo ad Sabinum.

NAm hoc * natura [p] æquum est, neminem cum alterius detrimẽto fieri locupletiorem.

Hæc condictio est ex æquitate naturali, & ideo in ea veniunt & fructus, & cæteræ accessiones naturales. Bartolus.

XV. PAVLVS libro decimo ad Sabinum.

§. idem. & infra de fideiuss. l. cum fideiubeat. & C. ne filius pro patre. l. j. quæ sunt contrariæ.

h *Si fundi.* contra videbatur: quia heres videbatur, si ei daretur repetitio, quasi fructuarius. sed responderi potest secus esse: quia pro tempore præterito agit. quod etiã heres fructuarij facere potest: vt. ĩ. de vsufru. l. qui vsumfru. §. fi. & secundum hoc dic mei, id est in quo habeo vsumfru. Vel verius dic quòd pro futuro tempore agitur: quia vsumfruct. vult consequi, nó formalem, sed causalem. & secundum hoc dic mei, scilicet proprij. Sed quid si alienasset fundum? Respon. vt. ĩ. de vsufruct. l. qui vsumfructum. §. stipulatus. Accursius.

† *Naturaliter.*] CASVS. Mutuaui alicui seruo pecuniam: aliquis mihi soluit nomine ipsius, an repeti possit? Dicitur q̃ non: quia seruus naturalem cõtractũ. *Instit. de iure gẽ. & ciuili.* neque ipse si soluit, neque is qui soluit nomine ipsius, repetit: sed & fideiussor pro tali debito datus & pignus obligatur. [ITEM QVOD.] Si pupillus sine tutoris auctoritate pecuniam mutuatus est, & iã in vsus suos conuertit, deinde eam soluit: an eam repetere possit quæritur. Et dicitur quod nó. lex sequẽs continuatur, hoc natura æquũ est &c.

Naturaliter enim libera conditionis est persona. §. item sit? Dicitur q̃ non: quia autem seruus naturalem cõtractũ. Instit. de iure gẽ. & ciuili.

i *Obligatur.* vt infra eo. si id quod. & infra de pecu. nec seruus.

k *Manumissus.* scilicet inter viuos: vnde peculium sibi concessum videtur: vt. C. de pecu. ei° qui liber. me. l. j. & ideo soluere potest. & quod inquit, Alsubiicit, liberam, subau. *Locũ hunc publicè tradebat Cic. lib. 3. offic. cum enim maximè. & caue quia dicit habebat, & non habet: nam nunc non habet, tum quia status eius incommodo & c. Concor. text. & ibi gl. & ca. suã. de parent. extra. & per Dyn. ca. 2. de regu. iur. in sexto.* gl. s. ca. suã. de parent. extra. & per Dyn. ca. 2. de regu. iur. in sexto.

l *Et ob id.* id est propter naturalem obligationem.

m *Teneri.* vt infra. de fideiuss. §. at nec. in fine. nisi in casu: vt supra si quis caut. quotiens.

n *Pigneratitia.* scilicet domino serui soluto debito. vel dic, id est hypothecaria creditori. & est ratio, quia etiam alienare potest. Idem in filiosa. vt infra de pig. ac. si conuenerit. ij. §. fi. & l. seq.

o *Non repetit.* & est ratio, quia naturaliter tenetur: vt infra de noua. l. j. in fi. nisi ab ipso tutore acceperit: quo casu nec naturaliter. & ideo solutum repetit: vt infra de act. & obli. l. pupillus. & infra eo. quod pupillus.

a Dic quòd etiã ciuiliter tenetur, quia factus locupletior: ideo nõ repetit, secũdum Bar. & Ia. cõtra Pau.

p *Naturale.* id est iure naturali, siue gentium, quod naturale dicitur: vt insti. de re. diui. §. singulorũ. Azo. & no. bonam regulam æquitatis: vt hic, & infra eo. hæc condictio. & j. rerum amot. l. rerum quidem. in fi. & j. de tribu. l. iij. §. si seruus. & supra de nego. gest. si pupilli. in prin. & de reg. iur. l. iure naturæ. & supra de transac. l. cum hi. §. si quis de alimentis. & v. de offic. præsi. illicitas. j. resp. & j. de instit. si quis mãcipiis. §. pe. hęc tamẽ æquitas fallit in omni vsuca. & præscrip. & est ratio: vt. j. de reg. iur. quod quis ex sua. ADDITIO. Dic quòd illa ratio nõ est vera: ideo dic quòd ille est rigor scriptus in specie, qui præfertur æquitati scriptæ in genere: vt hic secundum Bar. Bal. & Ias.

Al materia huius. l. vide Alex. post Bar. in l. ex diuerso. §. fi. j. solutum.

a *Domini.* qui idem est pupillus.

b *Quod. Ipsum.* si extat: alioquin tantundem, vt dicunt: & quod dicit, petitur, finem spectat. tantundem enim consequitur: sed tantùm idipsum quod est solutum, est in obligatione. Vel melius (quia sic non propriè ponitur petitur) dicas quòd vbi soluitur species, ipsa est in obligatione. vbi verò quantitas, id est quod in mutuo consistit, tantundem est in obligatione sicut in mutuo. nam hæc condictio similis est mutuo: vt instit. qui. mo. re contrahi. ob. §. item is. & ita propriè ponitur petitur. & probatur hoc. j. de præscrip. ver. si operas. & prodest hoc notare ad quandam quæstionem quæ fit. j. eod. l. indebiti. §. sed & si. Azo. Item quod dicit tantundem, no. quia quandoq; plus: vt. j. eo. indebiti. & l. in summa. §. ei qui. Interdum minus: vt d. l. in summa. §. vlt. Interdũ nihil, si in nullo est locupletior qui accepit: vt. j. eo. si non sortem. §. libertus. & supra de transac. cum hi. §. si quis de alimentis.

Idẽ dicendũ de eo qđ sub cõditione debetur, quæ nõ suspendit obligationẽ, sed certò extincta est. cõtingendum hoc caput 16. & 17

QVod nomine.] CASVS. Hæc lex & sequens continuantur. In actione dotis non est maritus conueniendus nisi in quantũ potest. vnde si nomine mariti conuentus aliquis soluat vlterius, an repetetur? Dicitur quòd non: quia idé esset si maritus vltra quàm posset solueret. Viuianus.

c *Debitũ.* ex causa & ex persona, licet de cõdẽnatione deducaẽ. Vel dic ratione spei est debitũ: nó vt núc efficaciter: quia nó est verisimile q̃ omni tẽpore sit inops: vt arg. C. ar. tu. l. si defunctus.

d *Nam & maritus. Posit.* scilicet cõmode, deducto ne egeat.

e *Non posit.* aliud si constituat: vt. j. de consti. pec. l. quòd si maritus. Sed quomodo soluit, cum non haberet quid solueret? Respõ. habebat, sed illud tãtum de quo debebat sustentari: quod dare non tenetur: vt infra de reg. iur. l. in condemnatione.

IN diem.] CASVS. Debebam tibi. x. in kalen. solui ante. an repetere possum? Dicitur quòd non.

f *Solutum.* scilicet per errorem: sed secus in conditionali: vt infra eo. sub conditione. Accursius.

g *Si is. Soluit.* nomine filij vel serui: vt infra de consti. pec. l. j. in fi. & l. ij. quòd si suo, repeteret: vt infra de li. le. si quis reũ.

INdebiti.] CASVS in hac.l.planus eſt vſq; ad.§. ſed & ſi númi. SED ET SI NVMMI.] Soluí tibi pe.quá credebá meá eſſe.an repetere poſſum? Quantú ad poſſeſsionem códicere poſſum. Idem eſt ſi ſpecié quá me tibi debere credeba,tradidi. ſed ſi alienę rei poſſeſ.cui⁹ incepta fuit vſuca.poſtea per tr cópleta ſit: nó poſſeſ.ſed proprietatem códicá:quia ſicut in mutuo vſucapione recó ciliato à me habes dominiú,ſed indebitè.& hoc eſt qđ ſequit. Sed pone quòd proprietaté alicuius rei cuius rei vſusfructus alienus erat,tibi indebitè ſolui. Dicitur quòd illam condicá tantum. Vivianus.

* *Quia non tantū modo, vt ſtipulatio nes, ſed naturali prahenſione acquiritur, ar. l.eas.de capi.demin.l. pen.de ſolu.*

a *Naturalis*. ideo dicitur naturalis, quia naturales acceſsiones in ea veniunt: vt.ĵ.eo.l. hæc códitio.&.l.in ſumma.§.ei qui. &.ĵ. de vſurit. videamus.§.j. nó auté ci uiles:vt vſurę:vt.C. eo. l.j.quæ eſt contra.

a Immo dic quòd dicitur naturalis, quia ex æquitate nó naturali, ſecundum Bar.

b *Acceſsit*. fando ſoluto indebitè.

c *Percepit*.ſi locupletior eſt:non aliàs:vt.ĵ.e.ſi nõ ſorté.§.libertus.locupletior eſt auté ſi tantú de ſuo erat erogaturus: vt ĩ.de peti.here.ſed & ſi lege.§.quod auté.&.§. adeo.&.ĵ.de ſolu. in pupillo.quid autem ſi mala fide? Reſpon.facit furtú: vt.ĵ.de códic.fur.l.quoniam.vel dic vt ibi. ADDITIO. Dic quod non committit furtum,ſi creditorem ſe nó fingebat: aliàs ſic ex mente Bar.in contrario.

INdebiti ſoluti cóndictio naturalis a *eſt:& ideo etiam quod rei ſolutę acceſsit b, venit in códitioné: vtputa partus qui ex ancilla nat⁹ ſit:vel qđ alluuione acceſsit. immo & fructus quos is cui ſolutũ eſt, bona fide percepit c, in códitioné venient.

Hæc actio cõpetit ad poſſeſsionem tantũ, quãdo ſola poſſeſsio eſt tranſlata: & dominium quod ipſius poſſeſsionis occaſione acceſsit: & ad proprietatẽ nudam, ſi ſola fuit tranſlata.h.d. primo loquitur quando volẽs trãſferre dominium & poſſeſsionem, ſolam poſſeſsionem trãſtulit ſecundo quando ſolam poſſeſsionem tranſferre voluit, & tranſtulit. Tertio quãdo poſſeſsioni accedit dominium. Quarto quando nudam proprietatem trãſtulit. Secunda ibi, quemadmodum. Tertia ibi, ſed & ſi poſſeſsionem. Quarta ibi, ſed & ſi vſusfructum. Bartolus.

Sed & ſi nummi d alieni dati ſint;condictio e cópetet, vt vel f poſſeſsio eorú reddatur:quemadmodũ ſi falsò exiſtimans poſſeſsionem me tibi debere alicuius rei,tradidiſſem,condicerẽ g. Sed & ſi poſſeſsionem tuam feciſſem h, ita vt tibi per lõgi temporis præſcriptionẽ auocari nó poſsit i, etiam ſic rectè tecũ per

d *Sed & ſi nummi*.quos poſſidebat ſoluens,& credebat ſe debere proprietatem eorum.

e *Condictio*. indebiti.

f *Vt vel*.i.ſalté poſſeſsio &c. Sed quid ſi eá poſſeſsioné ſine dolo & culpa amiſit is cui ſolutũ eſt:an liberat,quia teneri videtur vt ſ ſpecie:an nó:quia ad tãtúdẽ in genere eodẽ teneri videtur, vt in mutuo.atquin ad poſſeſsioné generis vix ſuenit qué teneri.argu. p prima reſpõſione.ĵ.e.ſi nó ſorté.§.libert⁹.,p ſecũda. ĵ.de præſcrip.verb.ſi operas.ſed veri⁹ eſt recóciliari idebitú cõſumptione:vt ſic teneat ad tãtúdẽ. Azo.ar.iſti.qui mo.re cõtrahi. obli.§. j.nó dicas amiſsióe.nec ob.ĩ.e.ſi nõ ſorté.§.libert⁹. vel dic,amiſsióe:& aliud i ſpecie:vt.§.libert⁹. Ité no.hic ad poſſeſsioné actionem perſonalẽ dari:ſic & in triticaria:vt.ĵ.de códic.triti.l.j.in fi. &.l.ij. qđ raro eſt,ſed iterdicta dãtur:vt inſti.de interdic.in príncipio.

g *Condicerẽ*.ſed videtur contra:vt infra eo. ſi in area.§. ſi is qui.

b Non tenetur, ſecundũ Bal. & P.

Sed ibi non fuit tranſlata poſſeſsio b in accipientem, tignorum vel lapidum & ſimilium,quæ repetuntur cũ non erat penes dantem:vt infra de vſucap.l.eum qui.vel ibi domino tradita, à quo auelli non poteſt,vel debet:vt infra depoſi.l.bona fides.

h *Tuam feciſſem*.vt quia cœptam apud me vſucapionem cõpleuiſti,ſecundum Ioan. Vel etiam vſucapere cœpiſti,& eam perfeciſti,cũ ignorares me indebitũ ſoluere:vt.ĵ.pro ſuo l.hominem.

i *Non poſsit*.rei vin.per verum dominum.

k *Agere*.quid ergo ſi rẽ ꝓſcriptá vel vſucaptá cõdixi, qđ poſsũ: vt hic,&.ĵ.de dona. cauſa mor.l. ſi alienã rẽ. tu auté quia ꝓſcripſiſti, velles à me vindicare:nũquid mihi cõdicenti poſſeſsioné opponeres doli exceptioné,quia idẽ ſum redditur? R.ñ.indebitũ habet ſe ad modũ mutui.vnde ſicut mutuũ recóciliat vſucapióe & cõſumptione,quaſi numeratione fecerim te dominũ rei, ita & indebitũ vſucapta,quaſi ipſa ſolutione à me dominiũ habeas. vnde iã cõdicam proprietatẽ,nó poſſeſsioné, vt in me transferat proprietatem:vt inſtit.qui.mo.re contrahi.oblig.§.is quoque.& infra de iur.do.Proculus.&.ĩ.de do.cauſa mortis.ſi alienã. Azo. & ita non vindicabis,cum mihi dominium dederis:vt dictum eſt. In caſu tamen fauore libertatis ceſſat hęc cõdictio poſt præſcriptionem vt.C.de his qui à non do.l.fin.quæ eſt contra c: an tenear domino? Reſpon.non:vt.ĵ.de do.cau.mor.l.ſi alienam.

c Immo non eſt contrà: quia ibi deminus fuit conſentiens, hic corroborans liberas habeo ædes: vt.ĩ. ne obligeſi ſer.vin.l. loci corput. tiens, ſecus. §.competit. Azo. dum Bar.

l *Cũre*.ſ.mea ꝓpria. Io.cuius rei tradidi nudã ꝓprietaté. Quid aút ſi plenã:alius tamẽ erat fructuari⁹,ſed nó poſſidebat? Reſpõ. vt dixi.ĩ.de rei vi.fruct⁹.&.l.idẽ. Ité qđ ſi tradidi nudã: & poſtea is cui tradidi,expulit fructuariũ? Rñ.condicá ſolã proprietaté,& ea cõdicta intẽdá negatoriã: quia quantú ad eũ liberas habeo ædes:vt.ĩ. ne obligeſi ſer.vin.l. loci corput. §.competit. Azo. Item quid ſi id quo dtrado tibi indebite, tuũ credo: & ſic in te dominium nõ transfero? Rñ.cõdictionem vtilem habeo conſumptione facta, ad inſtar mutui,ſecũdum Io. vt inſt.qui.mo.re cõtrahi obli.§. j. Ité nunquid idẽ ſi aliquis habet emphyteuſin in hoc fundo, qui expellatur ab eo cui tradidi? Reſpon.non per omnia idem, ſecundum Io.quia vſusfructus perſonam imitatur, vt cum ea finiatur: non autem emphyteuſis.

m *Soluta*. id eſt quia erat in re ſoluta. Accur.

n *Condicá*.vſumfr. non cõdicá niſi ratione poſſeſsionis quando eũ poſſiderem & ſoluiſſem: vt ĩ.proxi.§. Accurſius.

SVB CONDITIONE.] CASVS. Debebam tibi aliquid ſub conditione. ſoluí ante conditionem exiſtẽté.quæritur,an repetere poſsim? Dicit ꝙ ſic. ſi ergo ſoluí, repetã. ſi conditio exiſtat, non repetam.ſi autem ad diem incertum debeatur,puta quando ſecutæ ſint nuptiæ,& fuerit die aduenientę ſolutum:non repetit:ſed ante ſic.ſecus ſi dies ſit omnino extitura:vt in.l.nam ſi.cũ. l. ſeq.

o *Repetitur*.quia interim non debetur:vt hic,&.ĵ.de pig. Græcè.§.fi.&.ĵ.de lib.leg.ſi quis reum.§.huic.arg.infra eo.ſufficit.

p *Sub incerta die*.vel dic de die ĩcerta,quãdo certũ eſt eã extiturã: & tũc eſt exẽplũ.ĵ.l.,pri.& ſecũdũ hoc,nec ea exiſtẽte,nec prius poteſt repeti,& habet locum glo. quæ incipit, ſed nec ante &c. Vel dic de die incerta quãdo exiſtat,& an exiſtat,vt nuptiarum: & tunc æquialet conditioni,vt ea exiſtente non repetatur:ante ſic.C.de cadu.tol.§.ſinautem.& ſecũdum hoc lex ſequens ponit alium caſum,& ſecundum hoc habet locum glo. de incerta &c.

q *Debetur*.vt nuptiarum.

r *Exiſtẽte*.ſed nec ante poteſt.ſec⁹ auté in legato ſub ĩcerto die relicto:cũ ĩ legato incert⁹ dies ꝓ cõditióe habeat:vt.ĵ.de cõdi.& demõ.l.dies incert⁹.&.ĵ.quãdo dies lega.ce.l.ſi cũ heres.& eſt ratio,quoniã in cõtractib⁹ ſpes tãtũ trãſmittit ad heredẽ: vt inſtit. de verb.obli.§.ex cõditionali.ſed legatũ nõ:vt. C.de cad.tol.§. ſinauté.& ſecundũ hoc lex ſequens eſt exemplũ huius dicti. Acc.

s NAM & ſi cum. De incerto die ideo dixit, quoniam ſcilicet incertum eſt extet vel nõ:quia ſecus eſt ſi omnino eſt certum extiturum,vt dies mortis:vt infra de condi. & demon.l.j.

t *Repetet*.nec exiſtente die:vt ſupra.l. proxi. nec ante, vt hic, cum pro certo ſit extiturus:vt infra.l.proxi.Accurſius.

u QVOD ſi ea cõditione. ſ.alia ꝙ ſuperiori, puta ſi Antichriſt⁹ naſcetur.vel dic hanc legẽ cõtinuari cũ ſuperiori tertia, ſub cõditione. vel illa per cum, hęc per ſi.quod non placet. ſed certè & ibi,cum,facit conditionem:vt.ĵ.eo.l.qui promiſit.

x *Solutum*.ſcilicet ante. Accurſius.

y *Non poteſt*.etiam ante conditionem exiſtentem:cum pro pura habeatur:vt infra de noua.ſi pupillus. §. qui ſub conditione. & ar.infra eo.ſufficit.&.l.Iulianus.

z *Repeti poſſit*.ſ.exiſtẽte cõditione. Azo. Et nor. ex hac & ſuperiorib⁹ legib⁹, ꝙ etiã hoc qđ poſtea efficitur debitũ, nó poteſt repeti, licet ab initio fuerit indebitum:vt.ĩ.de ſol.l. ex parte. Acc.

SI PARTE. Dic vt in glo.[QVAMVIS.] Credebã me heredem Titij.ſolui creditoribus hered. deinde apparet me heredẽ nó eſſe.an

esse.an repetam? Dicit quòd sic.[SI FALSO.]Credebam me tibi debere.x.cum non debebã tibi: solui pecuniam quæ in parte erat mea,in parte aliena. pro illa pecunia quæ mea fuit,repetã proprietatem:pro aliena possessionem repetã.Io. Vel dic secundum Azo.quòd alienę pecuniæ condicet pos.quæ est indiuidua: non autẽ proprietatem, cum non fecerit pec.accipiẽtis.Et hoc est quod dicit.[SI PVTEM.] Debebam tibi Stichum in veritate:& credebam me tibi Stichum debere aut Pamphi.sub alternatione.solui tibi Pamphi. repetã.[SI DVO.]Eramus duo rei debendi in x.sed nos per errorẽ.xx. soluimus. Dicitur hic q̃ quilibet nostrũ.v. repetet:quia.x. vltra summã soluimus. Idẽ est in reo principali, & eius fideiussore.hoc dicit cum.l. seq.Viuianus.

¶ *Bal. dicit ipse tex. vel de nat. ad hoc q̃ obligatio naturalis nec per hoc per se tollitur. Bolo.*

a *Si pœnæ*. pone casum in eo qui ius iniquũ impetrauit: vt.ff.quod quisque iur.l.iij.in fin. Item in eo qui sibi ius dixit:vt ff.quod met.cau.extat.& C.vndevi.si quis in tantã. Item in eo qui traxit reum in vetito examine:vt.C. de iurisdict. om.iu.l.in criminali. & in authen.de sta.& consue.contra liber.ec. §.j. col.x.Item in Macedoniano:vt.j.eod.l.qui exceptionem. & infra ad Mace.l.sed si pater.§.fi.

b *Repetere potest*. scilicet condic.indebi. à creditoribus: vt hic &. C. eo.si à patre. Sed contra C.de peti.here.de hereditate.&.j. eod. repetitio.Solu. si suo nomine soluit,obtinet quod hic dicit: si hereditario, qđ ibi:arg.j.eo. in summa. §.fi.& j.de sol. cũ quis. §.de peculio.& plene diximus.ff.de peti.hered.si quid possessor. Item contra supra de nego. gest. quæ vtiliter.§.fi. vbi dicit dari nego. gest. sed ibi alieno nomine soluerat:hic suo :vt diximus modo. Accursius.

Liberatio quæ contingit ex pœna,non tollit naturalem obligationem. Bart.

XIX. POMPONIVS libro vicensimosecundo ad Sabinum.

SI † pœnę [a] causa eius cui debetur,debitor liberatus est, naturalis obligatio manet: & ideo solutum repeti non potest.

Indebitum etiam consideratur ex parte soluentis. Bartolus.

Quamuis debitũ sibi quis recipiat,tamen si is qui dat,nõ debitum dat, repetitio competit: veluti si is qui heredẽ se vel bonorum possessorem falsò existimans,creditori hereditario soluerit.Hic enim nequeverus heres liberatus erit: & is quod dedit,repetere poterit. [b] Quanuis enim debitũ sibi quis recipiat, tamen si is qui dat,non debitum dat,repetitio competit.

Si soluitur indebite communis pecunia, pars dimidia condicitur, non cuiusibet corporis. Bartolus.

Si fallò existimans debere, [c] nummos soluero qui pro parte alieni,pro parte [d] mei fuerunt, eius summæ partẽ dimidiam, [e] non corporum,condicam.

Solutum indebite per errorem circa rem, repetitur.vel aliter: Error circa rem debitã, repetitionem inducit. Bartolus.

Si putẽ me Stichum aut Pamphilum debere, [f] cum Stichum debeam,& Pamphilum soluam: repetam quasi indebitum solutum.nec enim pro eo quod debeo,videor id soluisse. [g]

Si per plures soluatur indebitum in quantitate, cuilibet pro rata competit repetitio. si in speciebus, est electio eius qui ad reddendum tenetur. hoc dicit cum duabus legibus sequentibus. Bartolus.

Si duo rei qui decẽ debebãt, viginti pariter soluerint, [h] Celsus ait singulos quina repetituros:quia cum decem deberent, viginti soluissent. & quod amplius ambo soluerint, ambo repetere possunt.

XX. IVLIANVS libro decimo Digestorum.

SI reus & fideiussor soluerint pariter,in hac causa non differunt à duobus reis promittendi:quare omnia quæ de his dicta sunt,& ad hos transferre licebit. [i]

XXI. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

PLanè si duos reos non eiusdem pecuniæ, sed alterius obligationis [k] cõstitueris,vtputa Stichi aut Pamphili,& pariter duos datos, [l] aut togam vel denaria mille, [m] non idem dici poterit in repetitione,vt partes repetant:quia nec soluere ab initio sic poterunt.Igitur hoc casu electio est creditoris, [n] cui velit soluere: vt alterius repetitio impediatur.

Quando quis cavet de damno vitando, error in facto proprio tolleratur. Bart.

XXII. POMPONIVS libro vicensimosecundo ad Sabinum.

SEd & si * me putem tibi aut Titio [o] promisisse,cum aut neutrũ factum sit,aut Titij persona in stipulatione cõprehensa nõ sit,& Titio soluero, repetere à Titio potero. [p]

Fundo qui servitus debebatur, pro libero tradito, servitus condicitur. Bartol.

Cum iter excipere deberẽ, [q] fundum liberum per errorem tradidi. incerti condicam, [r] vt iter mihi concedatur.

* *Conuenge tunc non excepi de seruitute. Dicitur quòd illam condicere possum. Viuianus.* *l.21. ad Trebel. l.29 de vsucap. l.3. pro suo.*

o *Titio*.vt adiecto. Accursius.

p *Potero*.contra videbatur,quasi non liceret ei prætẽdere in proprio facto errorem : vt. j. ad Velleia.quanquam . sed non est ita, quia hic de damno,ibi de lucro cessat:arg.C.de iure deli.l. fi.§.licentia.

q *Deberem*.quia sic conueneram in contrahẽdo: vt supra de ser. vrba.prædio.si binarum. Accursius.

r *Condicam*.scilicet condictione sine causa,quæ ad interesse datur, non indebiti:quia ipsa semper continet certum: [a] vt ar.infra de condict.sine causa.l.iij. Si dicas, quid ergo ad tit.iustum? Respon.quia solutum est indebitum: obligatur ergo præcise vt patiatur seruitutem imponi:quia sine causa apud eum liber est. vel si malim,petam interesse,secundum Io. [b] Vel dic, quod est verius, [c] quòd actio incerti, vel condictio incerti,est proprium nomen actionis,vbi incertum est in obligatione sine stipulatione: vt hic &.infra de acti.empti.si tibi liberum . nisi debeatur de stipulatione.& tunc agitur actione ex stipulatu: vt instit.de verb. oblig.in prin. Nec est contra quod dicitur condictionem incerti dari creditori pignore sibi subtracto:vt.j. de cond.fur.l.& ideo. §.Neratius. licet videatur quòd nulla obligatione tali, scilicet incerti,sed certi fur teneatur. nam & ibi ad factum, id est ad rei restitutionem,non dico dationem, habet obligatum furem : sed eodem modo intelligitur quod est infra eodem.l. qui exceptioné.§.si pars.& infra de leg.j.quòd si nulla. & erit mirabile quòd non condicit dominium, in.d.l. qui exceptionem. &.l. quòd si

a *Immo potest cõpetere ad incertũ, secũdũ Bar.*
b *Inquãtũ inest quòd text. loquitur de condict. sine causa.repro dum. B. P. Alexan. & Ias.*
c *Dic secũdum Bart. Ange. & Saly. quòd incerti cõpetit ubi alia ordinaria non datur.*

nulla. ſed rei reſtitutionem, vt habeat retentionem impenſarum. nec dico ꝙ cõdicat poſſeſsioné: nam ad eam daretur indebiti cõdictio: vt. ſ. e. indebiti. §. ſed ſi nummi. & ſic cõmodatarius & depoſitarius domino tenentur reſtituere: non tamen ſunt domino obligati dare poſſeſsioné, ſecundum Azo. & ſic condictione incerti poſſunt conueniri, & actione commodati. & facit ſupra communia prædio. l. ſi ei. Accurſius.

Datum ex cauſa tranſactionis, quæ ſecuta non eſt, vel quæ inualida eſt: repetitur. hoc dicit vſque ad. §. ſi quis poſt. Bartolus.

XXIII. VLPIANVS libro quadragéſimotertio ad Sabinum.

E Leganter [a] * Pomponius quærit, ſi quis ſuſpicetur tranſactionem factam vel ab eo cui heres eſt, vel ab eo qui* procurator eſt, [b] & quaſi ex tranſactione dederit quæ facta non eſt, an locus ſit repetitioni. Et ait repeti [c] poſſe. ex falſa enim cauſa datum eſt. Idem puto [d] dicendum & ſi tranſactio ſecuta non fuerit, propter quam [e] datum eſt. Sed & ſi reſoluta [f] ſit tranſactio, idem erit dicendum. Si poſt rem iudicatam [g] quis tranſegerit, & ſoluerit, repetere poterit: idcirco, quia placuit tranſactionem nullius eſſe momenti. hoc enim [h] imperator Antoninus cum diuo patre ſuo reſcripſit. Retineri tamen atque compenſari in cauſam iudicati quod ob talem tranſactionem ſolutum eſt, poteſt. Quid ergo ſi appellatum [i] ſit, vel hoc ipſum incertum [k] ſit, an iudicatum ſit, vel an ſententia valeat? Magis eſt vt tranſactio vires habeat. Tunc enim reſcriptis [l] locum eſſe credendum eſt, cum de ſententia indubitata, quæ nullo remedio attentari* [m] poteſt, tranſigitur. Item ſi ob tranſactionem alimentorum [n] teſtamento relictorum [o] datum ſit, apparet poſſe repeti [p] quod datum eſt: quia tranſactio ſenatuſconſulto [q] infirmatur.

Exceptio tranſactionis impedit litis conteſtationem: & ſi omittatur, non reddit proceſſum nullum: & ſi poſt lit. conteſt. inceptæ competere, reliquam partem iudicii impediet, ſi opponatur. & ſi non opponatur, ſolutum poterit repeti. hoc dicit. Primo loquitur quando tranſactio præceſſit conteſtationem. Secundo quando eſt ſecuta. ſecunda ibi, ſed & ſi. Bartolus.

Si quis poſt tranſactionem nihilo minus condemnatus fuerit, dolo quidem id fit, ſed tamen ſententia valet. [r] Potuit autem quis, ſi quidem ante litem conteſtatam tranſegerit, [s] volenti litem conteſtari, [t] opponere doli exceptionem. Sed ſi poſt litem conteſtatam tranſactum [u] eſt, nihilo minus poterit exceptione doli vti pòſt ſecuti. Dolo enim facit, qui contra tranſactionem expertus, amplius petit: & ideo condemnatus repetere poteſt quod ex cauſa tranſactionis dedit. ſanè [x] quidem ob cauſam dedit: neque repeti ſolet quod ob cauſam datum eſt, cauſa ſecuta. ſed hic non videtur cauſa ſecuta, cum tranſactioni non ſtetur. Cum igitur repetitio [y] oritur, tranſactionis exceptio locum [z] nõ habet. [a] neque enim vtrumque debet locum habere, & repetitio, [b] & exceptio. [c]

Solutum indebite in actionibus panalibus repetitur.

[a] *Leganter.* CASVS. Hæc. l. dicit. vj. caſus in quibus datum cauſa tranſactionis repetitur. Primus eſt: Succeſsi tibi: credebam te cum aduerſario litigaſſe, & tranſegiſſe data pec. ſolui. nũquid repetetur? Dicit ꝙ ſic. Secundus, ſi credat procur. dominum tráſegiſſe, repetit. Tertius eſt ꝙ credebam quod mecum tranſegiſſes, & non tráſegeras: repeto quod dedi. Quart', ſi cõmuni conſenſu à tranſactione receſſum eſt, erit quaſi tranſactum non eſſet. Quintus eſt, cum ego & tu litigamus, & ſententiatum fuit contra me, & poſtea tráſegimus, & aliquid tráſact. cauſa dedi: dicit ꝙ id repetetur: vel compẽſabitur in eo in quo fui cõdemnatus. verum tamen ſi appellatum eſt, vel negatum eſt me fuiſſe cõdemnatum, dicit quòd tenet tranſactio: & quod datur ex tali cauſa non repetetur. Idem eſt in ſexto caſu: vtputa relicta fuerãt mihi alimenta in teſtamento alicuius. ſi cum herede tranſegero, nõ tenet tranſact. & quod datur ex tali cauſa repetetur. [SI QVIS.] Conueniſti me: tecum tranſegi: iterum conuenis me: potui te repellere per exceptionem non feci: obtinuiſti: nunquid valebit ſententia? Dicit quòd ſic: & quod datum eſt cauſa tranſac. repetetur: ſed ſi repetat, nõ habebit excep. repetitio enim excludit exceptionem. nam eadem ſolutio contraria non operatur. [SI QVIS LEX.] Credebam me, vel ſeruum meum tibi teneri actione furti: ſed non tenebar: & ita ſolui quadruplum: vel ſolui duplũ. nunquid repetam? Et dicit quòd ſic. Viuianus.

[a] *Leganter.* in hac lege ponuntur ſex caſus, in quibus quod ex cauſa tranſactionis datum eſt, repeti poteſt. Accurſius.

[b] *Procurator eſt.* vel etiam ſuſpicante à ſeipſo factam: vt ſupra eod. l. proxima. j. reſpon. Azo.

[c] *Repeti poſſe.* ſed videtur quòd non: vt infra eod. l. damus. quæ eſt contra. Sol. hic putabat ſe teneri: ideo ſoluit. ibi vero non.

[d] *Idem puto.* ſed non eadem actione. ſed dicas, ob futurã ſcilicet cauſam. Vel dic eadem actio. & propter præteritam tranſactionem de qua aliqua verba fuerant: ſed non fuit perfecta tranſactio: ſed ſuperiori caſu nulla verba fuerant.

[e] *Propter quam.* quia non remiſit ius vt remittere debebat.

[f] *Sed & ſi reſoluta ſit.* quod fieri poteſt vtriuſque conſenſu: vt Cod. de tranſactio. l. ſi diuerſa.

[g] *Si poſt rem iudicatam.* à qua nec eſt appellatum, nec poteſt appellari: quia tranſierunt decem dies hodie.

[h] *Hoc enim.* bona ratio: quia imperator voluit: [a] vt inſtitutio. de iure na. §. ſed quod principi. ſed ſubtilior eſt ratio, quia ſuper certo fit tranſactio: quod fieri non debet: vt ſupra de tranſactio l. j. Eſt enim certum factum propter ſententiam: vt inſtit. de actio. §. curare. Sed quid ſi actio in factum deducatur in Aquil. ſtipulationé: & poſtea ſuper Aquiliana ſtipulatione tranſigatur? Reſpõ. tenet tranſactio. & eſt ratio: quia lis adhuc ſubeſſe poteſt: vtpote cum ceſſet ordo executionis: vt ſupra de tráſactio. l. poſt rem. & infra de re iudic. ſi ſe. §. ſi ex cõuentione. & ſic intelligitur Cod. de tranſact. l. ſi cauſa. nõ autem intelligas ꝙ ſuper re iudi. poſsit tranſigi per Aquil. ſtipulationem. quod quidam dixerunt per legem prædictam, ſi cauſa. Accur.

[i] *Si appellatum.* ſcilicet poſt rem iudicatam ſuper qua (vt prædictum eſt) tranſactum eſt. aliter enim dici non poteſt. & ita vocat rem iudicatam licet ſit appellatum. vnde facit pro me & Azo. in eo quod in fin. huius §. ſtatim dices.

[k] *Incertum.* ſcilicet per negationem: vt. C. quibus ad li. procla. non licet. l. ſi.

[l] *Reſcriptis.* quæ dicunt tranſactionem non valere.

[m] *Attentari poſſe.* no. quòd arg. huius. l. dixerunt quidam quòd res iudicata non eſt, niſi demum quando prouocari non poteſt: & pro eis eſt infra de re iudi. l. j. vbi dicit quòd finem imponit &c. & pro eis ſupra de tranſac. l. poſt ré. Sed tu dic contra primo quia expreſſum videtur: vt. C. de appell. l. litigatoribus. ſecundo, quia dicit lex, extĩguitur per appellationem. eſt ergo aliquid quod extinguitur: vt infra ad Turpi. l. j. in fin. tertio facit pro hoc littera ſuperior, vt modo nota.

[n] *Alimentorum.* futurorum, non præteritorum, etiam ſine prætore: vt C. de tranſact. l. de alimentis.

[o] *Teſtamento relictorum.* vel codicillis, vel qualibet vltima voluntate quæ valeat. ſecus ſi inter viuos ſint cõſtituta: vt ſupra de tranſact. l. cum hi. §. j. &. §. ij.

[p] *Repeti.* Retineri tamen poteſt in cauſa alimẽtorum: vt ſupra de tranſactio. & poſt.

[q] *Senatuſconſulto.* cuius nomen non habemus, ſed melius dixiſſet oratione. nam oratio prohibet: vt. ĩ. de tranſact. l. cum hi. in prin.

[r] *Valet.* not. ergo tolerari iniquitatem: vt infra de interdic. & rele. l. relegatorum. §. ad tempus. & ſupra de iureiur. l. nam poſtea. §. ſi damnetur. & C. de plus petitio. l. j.

Iniquitas quandoque tolleratur.

[s] *Tranſegerit.* potuit ergo tranſigi de re dubia etiam ſine lite.

[t] *Conteſtari.* not. [b] tráſactionis exceptioné impedire proceſſum negotii principalis: ſic & in exceptione rei iudicatę. ſecus in aliis peremptoriis. extra de lite conteſtata. c. exceptionis.

[b] *Bal. dicit iſtam claſ. ſing. ad hoc quod exceptio tranſactionis & rei iudicatæ impediãt litis interſtitiũ & proceſſũ. Bolog.*

[u] *Tranſactum.* quod fieri poteſt: vt Cod. de appel. l. ſi contra. Et ſic not. non intereſſe vel ante lit. conteſta. vel poſtea fiat tranſactio: vt arg. ſupra de calumnia. l. j. §. quod autem.

[x] *Sane.* quod allegando dicit. Accurſius.

[y] *Repetitio.* vt repetat ille quod dedit ob tranſactionem.

[z] *Locum.* circa principalem petitionem.

[a] *Non habet.* niſi hoc actum eſt. ſupra de tranſact. l. qui fidem. & C. de tranſact. l. cum proponat.

[b] *Repetitio.* dati ob tranſactionem.

[c] *Exceptio.* ac ſi dicat, vna ſolutio hæc duo non operatur: vt infra de ſol. qui hominem. §. fin.

* *Intelligit indebitũ ſolutum eſſe, aut certè ex qua cauſa ſolutum eſt, indebitũ eſſe. Interpretatur ergo vtique facti ſolutum, aut ꝙ credebam quod me ſine cauſa ſolutum, nõ autem ex re iuris ſolutum. L. R.*

* *cui*

* *Flo. adtemptari*

[a] *Eſt bona ratio in hoc quæ ſunt in vtroque poſitum: non in iſto caſu, ſecundum Bart. Ale. & Ia.*

Si qua lex ab initio dupli [a] vel quadrupli ſtatuit actionem, dicendum eſt ſolutum ex falſa eius cauſa repeti poſſe.

Promiſſio facta à ſciente ſe non poſſe cõpelli, tanquam indebita condicitur. Bart.

XXIIII. IDEM libro quadrageſimoſexto ad Sabinum.

SI is* qui ppetua [b] exceptione tueri ſe poterat, cum ſciret ſibi exceptionẽ profuturam promiſerit aliquid vt liberaretur, [c] condicere non poteſt. [d]

Pluribus ſolucntibus idem debitum, ei qui vltimo ſolut, condicitur repetitio. Bart.

XXV. IDEM libro quadrageſimoſeptimo ad Sabinum.

CVm duo pro reo fideiuſſiſſent decem, deinde re[e] tria ſoluiſſet, & poſtea fideiuſſores quina,* placuit eum qui poſterior [f] ſoluit, repetere tria poſſe. Hoc meritò: quia trib[e] à reo ſolutis, ſeptem ſola debita ſupererant: quibus [g] perſolutis, tria indebita ſoluta ſunt.

Quando lex obligationi non aſſiſtit, nec reſiſtit, contrahitur naturalis quæ impedit repetitionem indebiti ſoluti: ſed quando lex reſiſtit, impeditur etiam naturalis obligatio, & ſolutum repetitur. Bartolus.

a *Dupli.* vt furti non manifeſti: ſed quadrupli ſcilicet manifeſti: vt inſtit. de obliga. quę ex deli. §. pœna. Item ab initio ideo dicit, quia ſecus * ſi creſceret ex poſtfacto per inficiationem: vt patet in. l. Aquil. quo caſu ſi ſoluo tibi emẽdando damnum ab alio datum, non repeto, ſicut ſi confiteor: ſecus ſi nemo damnum dedexit: vt. ĩ. ad leg. Aquil. inde Neratius. §. fin. &. l. ſeq. & ſecũdum hoc eſt ratio, quia quaſi ab alio eſt debitum. & ſic qui recipit, debitum ſibi recipit: vt. j. e. l. repetitio. Alij ponunt exemplum quando vere damnum dedi: ſed timore inficiationis futurę ſolui vltra ſimplum, non repeto: & erit ratio, quia vanum geſsi timorem, cuius nulla fuit æſtimatio: vt infra de re iu. ſi quis ab alio. Hic ergo no. caſus in quibus ceſſat hæc actio, licet indebitũ ſoluatur. Primus in cauſa quę per inficiationẽ creſcit: vt dixi per. l. C. eo. ea quæ. Secundus, quando ſciens ſoluit, etiam in mente retinens animum repetendi: vt dixi. ĩ. e. l. j. &. j. eo. quod quis. Tertius, quando iurauit creditor ſibi deberi, licet falſo: quia pro veritate habetur: vt inſt. de ac. §. ſi quis poſtulante. Quartus, propter rei iudicatæ auctoritatem: vt. C. e. l. j. &. j. man. ſi fideiuſſor. §. in omnibus. Quintus, propter tranſactionem: vt. C. e. l. ij. & ſupra. e. l. in prin. Sextus, propter pietatem: vt infra eod. l. cum is. §. ſi mulier. Septimus, vt quia ab alio debetur: vt dixi ſupra eo. ſi pœnæ. §. quamuis.

* *Nõ tenetur, ſecũdũ Bar. & Ia.*

* *Qui non erat, condictus non poteſt. l. fideiuſſorem. j. l. j. ĩ. l. quod quis.*] *niſi ex iniuſta cauſa obſequio eius voluntate quid ad eum peruenerit: vel cauſa iuſta ad eum iniuſtam redierit. l. j. j. de cond. ſine cau. & ĩ. decond. ob turp. cau.*

SI is qui.] CASVS. Iſta. l. & ſeq. idem dicunt: quia ſi ego ſciẽs me tutum perpetua exceptione ſolui, non repetam.

b *Si is qui perpetua.* vt pacti.

c *Liberaretur.* per Aquilianam ſtipulationem.

d *Non poteſt.* vt. j. eo. ſi non ſortem. §. indebitum. & §. qui filio.

CVm duo.] CASVS. Ego & tu fideiuſsimus pro Titio in. x. quę debebat. deinde Titius ſoluit tria: poſtea quilibet quinque ſoluit. Dicit quòd ille qui poſtremo ſoluit quinque, repetet tria. Viuianus.

e *Quina.* id eſt vterque quinque. Accurſius.

f *Poſterior.* ergo non pariter ſoluerunt. Si autem pariter ſoluiſſent, vterque pro rata repetit: vt ſupra eod. ſi pœnæ cauſa. §. fin. & l. ſi reus. Az. & facit ad. l. ĩ. de vſufr. ſed & ſi quis. §. quid ergo.

g *Quibus.* ſcilicet ſeptem.

SI non ſortem.] CASVS. Debebas mihi. x. promiſeras mihi vſuras nudo pacto, & ita non debebantur iure ciuili. ſoluiſti mihi vſuras: nunquid illas repetis? Dicit quòd non. Sed pone quòd vſuræ illæ legitimum modũ excedant. non repetuntur, ſed ſorti imputantur: quia ſors poſtea ſoluta indebita repetitur. Sed pone quòd primo ſoluit ſortem: deinde vſuram vltra legitimum modum. Dicit quòd repetetur tanquam ſors. [SVPRA.] Dicit quòd vſuræ promiſſæ vltra vſuras centeſimas, repetũtur: nec exiguntur, ſi in ſtipulationem deducuntur. [SI CENTVM.] Debebam tibi cẽtum: & cum eredebam me tibi debere. cc. dedi tibi prædium quod valet. cc. dicit quòd prædium repetã, & centum erunt in obligatione vti prius. poſtea reſpon. tacitæ obiectioni: quia videbatur quòd priſtina obligatio in. c. extincta eſſet: cũ res pro re, vel res pro pretio ſolui poſſet. Dicit quòd illud hic locũ nó habet. credebat enim plus debere, quàm debebat: nec fuit hic compenſatio in partem fundi cum pecunia: cum hoc non egiſſet ſoluens. ſi enim per compẽſationem talem fundus fieret communis & ſolutio, per conſequens ad communionem compelleretur: quod eſſe non debet. Remanebit ergo obligatio integra, & erit fundi repetitio. In fine dicit, quòd poteſt prędium illud retinere pro illis quæ in veritate debentur. Cætera plana ſunt vſque ad. §. heredi. [HEREDI.] Gerebat ſe quis pro herede, cum non erat. ſoluiſti, putans heredem, ſcilicet cum non eſſet. ſi agat contra eum verus heres, & ſuccumbat: tu repetis. ſi vero debitũ ſoluiſti, & ſuccubuit: ſimiliter tu repetes. Vel dic loqui in vero herede: & expone vt ibi notatur. [LIBERTVS.] Habebam libertum qui credebat ex ſtipulatione ſe mihi debere operas obſequiales & ſimiles: quia de illis hic loquitur, quę conſiſtunt in agendo. poſtea apparuit non debere: an repetere poſsit, quæritur. Et dicitur q̃ nõ. Sed pone quòd per aliquod tẽpus operas illas non ſoluit: ſed cum ab eo eas peterem, tranſegit, & pecuniam ſoluit: nunquid illam repetere poſsit, quæritur. Et dicitur q̃ non. & de eiſdem operis loquitur. & hoc in ſecunda. In tertia parte loquitur de illis fabrilibus incertis. credebat enim libertus ſe patrono ſingulis annis per aliquos dies laborare debere: nõ tamen ſciebat vtrũ ſcribere, vel pingere debebat. ſoluit ei tamen operas quaſdam: nunquid eas condicet? Et dicit quòd non. Qualiter enim condicerẽtur, cum non poſsint eædem ſolui: quia aliter ſcribit homo iuuenis, q̃ ſenex: ſed & aliter in hyeme, & aliter in æſtate. cum ergo operæ condici non poſsint, æſtimatio repetetur. nec eſt mirum ſi aliud ſoluitur, & aliud repetitur. & hoc probat per exempla quædam. Item dicit q̃ ego patronus officiales alij delegare non poſſum. Cæterum ſi fuerint fabriles delegatæ, peti poſſunt. Sed quid ſi officiales fuerint delegatæ & prælitæ: nunquid petentur? Dicit quod non. [SI DECEM.] Stipulatus fui à te decem aut Stichum: & quinque ſoluiſti: nunquid illa quinque indebita repetere poſſũ? Dicit, quod refert an fui liberatus in illis quinque, aut non. primo caſu non repetam. ſecundo ſic. & dicit iuriſcon. quòd in hoc caſu eſt in pendenti ſim liberatus, necne. vnde petis aut Stichum aut decem: & ſi quinque ſolum, apparebit alia quinque ſoluta eſſe debita. Cæterum ſi ſoluam Stichum: quinque repetam vt indebita. Sed pone quòd primo ſoluam quinque, deinde Stichum. modo vis Stichum reſtituere, & quinque primitus ſoluta retinere: & alia quinque petere: nũquid poſsis? Dicit quòd non. dicit tamẽ, quòd ſi tota. x. eſſent ſoluta, & Stichus: quòd tũc in voluntate tua eſſet aut Stichum, aut. x. reſtituere. [IDEM AIT.] Pone: Stipulatus ſum à te. x. duobus heredibus relictis: nunquid poteris vni ſoluere quinque, alteri medietatem Stichi? Dicitur quòd non. Viuianus.

XXVI. IDEM libro vicenſimoſexto ad Edictum.

SI non † ſortem quis, ſed vſuras indebitas [h] ſoluit, repetere non poterit, ſi ſortis debitæ [i] * ſoluit. Sed ſi ſupra legitimum modum [k] ſoluit, diuus Seuerus reſcripſit (quo iure vtimur) repeti quidem non poſſe, ſed ſorti imputãdum: & ſi poſtea ſortem ſoluit, ſortem quaſi [l] indebitam repeti poſſe. Proinde & ſi antè ſors fuerit ſoluta, vſuræ ſupra legitimum modum ſolutæ quaſi ſors indebita repetuntur. Quid ſi ſimul ſoluerit? poterit dici & tunc repetitionem locum habere. Supra duplum [m] autem vſuræ, & vſurarum vſuræ nec in ſtipulatum [n] * deduci, nec exigi poſſunt, & ſolutæ repetuntur: quemadmodum futurarum vſurarum vſuræ.

Quod ſoluitur ne quis in debito putatiuo vexaretur, tanquam indebitũ repetitur. Bartolus.

Si quis falsò ſe ſortem debere credens, vſuras ſoluerit, poteſt cõdicere: nec videtur ſciẽs indebitum * ſoluiſſe.

† *Ad id quę colligitur in ſummariis, adde cõcor. & ſimile in l. cum lex. j. de fideiuſ.*

* *Hoc multis ante Vlpianum antea M. Lucullo conſtitutum fuit. Plutar. in Lucullo. Alcia. lib. 6. parer. ca. 15*

h *Indebitas.* inſpecto iure ciuili: quia per ſtipulationem promiſſæ non ſunt: vt. C. de vſur. l. quamuis.

i *Debitæ.* ſcilicet naturaliter ex pacto.

k *Legitimum modum.* ſcilicet à lege ſtatutũ: qui modus eſt vt. C. de vſur. l. eos.

l *Quaſi.* id eſt ſicut. nam vſura non vt ſors repetitur.

m *Duplum.* id eſt maiores centeſimis. duplum enim vocat ſorté, & vſuram centeſimam,* quæ ſorti æqualis eſt in anno. & quod dicit de his quæ vltra duplũ ſunt, intelligas de omnibus quæ modum excedant. Azo. quæ ſunt. C. de vſur. l. eos.

* *Immo cẽteſima vſura eſt, quæ centeſimo mẽſe æquat ſortem.*

n *In ſtipulatum.* nec etiã accedit fideiuſſor. nã cui contractui lex obuiat, non accedit fideiuſſor: vt. j. de fideiuſſo. l. cum lex. Acc.

o *Indebitum.* contra videbatur: quia cum ad ſorté ſoluendã vrgeretur debitor: quia vſuræ nó fuerant promiſſæ, & ideo nó curabant: promiſit vſuras, & ſoluit: repetit quidẽ: licet ſciens ſe non debere promiſit. fecit enim reſpectu ſortis etiã, vt benignioré ha-

beret creditorem in danda dilatione ſortis ſoluendæ. Accurſius.

a *Perpetuam.* inductam fauore eius, non odio alterius: vt infra eod.qui exceptionem. Vel niſi ſit inducta ad rigorem iuris conſeruandum: vt infra eod.l.Iulianus. &.l.iudex. Item perpetuam ideo dicit, quia ſecus ſi temporalis: vt ſupra eo.l.in diem. Accurſius.

b *Si centum debens.* ſcilicet vere.

c *Repetitionem.* ſcilicet fundi. Accurſius.

d *Liberationem.* vt infra de conſtitut.pecu.l.j.§. an poteſt. & hoc volente creditore: non alias: vt inſtitut.quib.mo.tol. obli.in prin. Accurſius.

e *Si falſa.* Not. falſa cauſa ſolutum repeti. ſic ſupra de pact.ſi cum te. Sed argu. contra infra eod. cũ is.§.ſi mulier[a]. & inſtitu. de lega.§.lõge magis.

a Nõ obſtat: quia illud eſt ratione pietatis ſecũdũ Bart. in.l.elegantiſ.§ ſi.ſupra eodem.

f *Cum pecunia.* vt infra de regulis iur.l.cum amplius ſolutum eſt. & infra de iu.do.ſi is qui.§. quod dicitur. & die con fuſio, id eſt compenſatio vel contributio.

g *Ad communionem.* ſcilicet inchoãdam: & hoc non fallit niſi propter impoſsibilitatem: vt ſupra de rei vindica.l.iij. §.fina. &.l.iiij. & ſupra de noxal.ſi ſeruus communis.in fine. Item nec

† Not. neminem cogi inire cõmunionem: nec etiam in ea quæ eſt inita perſiſtere: vt in imbribus in.l.al.vn. de facti ſe cundum P. de C.ſt. an valeat præceptũ facẽ ipſis heredi cus ne diuidant. de quo vide per eũ, & per Alex. poſt eũ hic.

ad retinẽdam quis compellitur: vt.C.communi diuidun.l.fina. niſi in ea fu: vt ſupra communi diuid.l.in hoc iudicio.§.ſi inter ſocios.&.C.de annal. except.l.j.§.ad hoc. Accurſius.

ADDITIO. Inquantum innuit perpræſcriptionem quem compelli ad ſocietatem perpetuam, reprobatur ſecundum Bar.Bal.& Ia.

h *Condictio.* ſcilicet indebiti. Accurſius.

i *Integra.* ſ. fundi.

k *Retinebitur.* Argumẽ. quòd ſi mihi aliquid deberes, & res tua ſine vitio ad me perueniat, propter debitum retentionem habeo. & ſic facit pro ſcriptoribus vt poſsint retinere quaternos. ſic infra de pigner. actio. ſi neceſſarias.§. ſi pignori. & infra de impen. in reb.do.fac.quod dicitur.& infra de actio. empt. & vend.l.ſeruus. Sed argu. contra. C. in qui.cau.pig. ta.cõtrahi. l.ſi non inducta. Accurſius. *ADDITIO.* Dic quòd ibi ponitur regula, hic falſa ſententia, ex mente Bar.Bald.Pau. & ſequuntur Alexan.& Iaſon.

l *Modum.* id eſt quantitatem. Accurſius.

m *Obligationem.* ſcilicet primam, non indebiti.

n *Deberetur.* ex emptione: & ideo eius pretium partis tãtum debebam: licet totius me putarem debere pretium. Azo. & facit ſupra eo.ſi pœnæ cauſa.§. ſi putem. Accurſius.

o *Condictionem.* vt.ſ.ea.l.§. indebitum.&.j.co.qui exceptioné.

Indebitum eſt quod non debetur ipſo iure, vel ope exceptionis perpetuæ. Bartolus.

Indebitum autem ſolutum accipimus, non ſolùm ſi omnino non debeatur, ſed & ſi per aliquam exceptionem perpetuam[a] peti non poterat. quare hoc quoque repeti poterit: niſi ſciens ſe tutum exceptione, ſoluit.

In ſpecialibus ratione partis pro alio indebitè ſoluta, totum repetitur. ſecus in his quæ in genere ſuo recipiunt functionem. hoc dicit cum.§.ſeq. Bartolus.

Si centum debens[b], quaſi ducenta deberem, fundum ducentorum ſolui, competere repetitionem[c] Marcellus libro vicenſimo Digeſtorum ſcribit, & centum manere ſtipulationem. Licet enim placuit rem pro pecunia ſolutam parere liberationem[d], tamen ſi ex falſa[e] debiti quantitate maioris pretij res ſoluta eſt, non fit confuſio partis rei cum pecunia[f]: (nemo† enim inuitus compellitur ad communionem[g]) ſed & condictio[h] integræ[i] rei manet, & obligatio incorrupta. ager autẽ retinebitur[k] donec debita pecunia ſoluatur.

Idem Marcellus ait, ſi pecuniam debens, oleum dederit pluris pretij, quaſi plus debens: vel cum oleum deberet, oleum dederit quaſi maiorẽ modum[l] debẽs, ſuperfluum olei eſſe repetendum, non totum: & ob hoc peremptam eſſe obligationem[m]. Idem Marcellus adiicit, ſi cum fundi pars mihi deberetur[n], quaſi tous deberetur, æſtimatione facta ſolutio pecuniæ ſolidi pretij fundi facta ſit, repeti poſſe non totum pretium, ſed partis indebitæ pretium.

Tutus exceptione perpetua, per errorem ſoluens repetit. Bartolus.

Adeò autem perpetua exceptio parit condictionem[o], vt

Indebitum. filio: ſed patri debitum. & facit.ſ.e. l.j. Accurſius.

t *Exceptione.* quæ patri vindicanti non obſtat: vt ſupra ſi cer.peta. ſi filius. & infra ad Macedo. l.ſed & ſi patri.§.j. ſed ſi filio obſtat: licet vt heres agat, vt ſupra: &.C.ad Macedo. ſi permittente. & infra ad Maced.l.ſed Iulianus.§.ſed & ſi filio. Et argu. infra eo.l.cum is.§.j. in fi. Sed arg. contra ſupra de adop.l.ſi pater.§. qui duos d & ſupra

d Non obſtat: quia nihil.

u *Falſo.* iſtud falſo, determinat illud verbum *cũ ſuo jure* condemnatus: nõ illud *non, ſecus* ſoluit. nõ enim erat condemnatus[e]: ſed hic puta

e Hereditabat ſe cõdemnatũ. Acc.

x *Defendat.* contra legi *tur, quæſtimum*: & ſic abſoluitur *ſet de indu* ſecundum primum, vel *bitabili, ſe-* contra condicentem, ſe- *cundũ Bart.* cundum Azo. Si autem *quamuis ſe-* diceres eum verum he- *cundũ Iaſ.* redem conuictum in pe- *conuentũ ti.* hered. non ideo age- *tur.* rent veri debitores con dict.indebi. quia res inter alios &c.

y *Non defendat.* & ita condemnatur. Azo.

f Baldus dicit

z *Repeti poteſt.* poteſt *iſtã gl. ſing.* plane legi, vt dicas hunc *ad hoc quod* §. loqui in herede & bo- *tãta eſt vis* norum poſſeſſore puta- *& auctorituo.* & quod dicit debi- *tus ſentẽtia,* tum, ſcilicet defuncto, non ei qui dicit ſe heredem. Vel dic in he- *quòd poſſi* rede & bonorum poſſeſſore non loqui. & quod dicit repeti, ſci- *facere & nõ* licet per condictionem indebiti. Verbum autem poteſt, po- *cite aliquid* nitur vt denotet iudicis poteſtatem, quæ de iure in conuictum *& eorum* ſic poteſt[f] exerceri, vt id quod vere eſt debitum, tãquam indebi- *de eius non* tum repetatur, ſi probetur ab agente condictione indebiti nõ eſſe *aliquid: &* ſe heredem qui heres eſt, vel non eſſe debitum quod eſt. non au- *hereditẽ non* tem dicitur poſſe repeti habito reſpectu veritatis & falſitatis. dic *heredem.* ergo, heredi vero, qui probatur non eſſe heres, ſecundum Azo. *Bologn.*

Opera.

p *Condicere.* quamuis enim antequam ab herede liberetur venditor, ſit naturaliter & ciuiliter debitũ[b], cum nec teſtator eum liberauerit, nec heres fuerit in mora. nã qui nec à teſtatore manumiſſus erat, nec heres in mora fuerit: interim ſeruus eſt. ergo à ſimili & iſte interim eſt obligatus: tamen exceptionem habet: & ſi

b Intelligere quando eſt granat' bonum. ſecus ſi res.

ſoluat, repetit: vt hic[c]. *c teſtator nec* Sed contra.j. de li.leg. ſi *liberaret, ſe-* quis reum.§. huic. Solu. *cũdũ Bart.* ibi liberatio fuit lega- *c Quia ha-* ta ad tempus, non in per *bet exceptio* petuum: & ideo indebi- *nẽ perpetuã* tum non repetitur. *ſecũdo loq.*

q *Damnauerit.* id eſt præcepit heredi vt liberet debitorem, ſcilicet pecunia alicuius: vt differat à ſuperiori reſpon.

r *Liberatur.* Arg. ad quæſtionem monachi fugitiui, & ſyndici quondam accipientis mutuam pecuniam, quòd abbas teneatur. ſic inſtit. manda. §. recte. & infra de ſol. ſi quis ſeruo. hæc enim cõ dictio ſimilis eſt conditioni certi: vt inſti. qui. mo. re cõtrahi. ob.§.j.

Julianus libro decimo ſcripſit, ſi emptor fundi damnauerit heredem ſuum vt venditorem nexu venditi liberaret, mox venditor ignorans rem tradiderit: poſſe eum fundum condicere[p]. Idémque eſt & ſi debitorem ſuum damnauerit[q] liberare, & ille ignorans ſoluerit.

B *Qui ignorans mandatum venocatum, ſolui, liberatur: ſecùs non liberatur, nec indebitum repetit. Bartolus.*

Qui filiofamilias ſoluerit cũ eſſet eius peculiaris debitor, ſi quidem ignorauit ademptum ei peculium, liberatur[r]. ſi ſcit, & ſoluit, condictionem non habet: quia ſciens indebitum[s] ſoluit.

Non poteſt quis venire contra factum ſuum ad ſui commodum, etiam ex perſona alterius. Bartolus.

Filiusfamilias contra Macedonianũ mutuatus ſi ſoluerit, & patri ſuo heres effectus velit vindicare nummos, exceptione[t] ſummouebitur à vin-

C dicatione nummorum.

Qui ſoluit indebitum ſciens, ne incidat in aliud debitum putatiuum: tanquam indebitum repetit.

Si quis quaſi ex compromiſſo condemnatus falſò[u] ſoluerit, repetere poteſt.

Ab herede indebitum ſolutum, in omnem euentum repetitur. ſed ſi in quæſtione de hereditate ſuccumbat, debitum & indebitum repetitur. Bartolus.

Hereditatis* vel bonorum poſſeſſori, ſi quidem defendat[x] hereditatem, indebitum ſolutum condici poterit. ſi verò is non defendat[y], etiam debitum ſolutum repeti poteſt[z].

D *Si liberti operas officiales indebitè præſtiterint, non repetit eas, ſed earum æſtimationem: & in eis libertus poterit delegari. hoc dicit. Primo loquitur in operis officialibus. ſecundo in fabrilibus. tertio redit ad officiales: & immiſcet aliquid de fabrilibus. ſecunda ibi, ſed ſi operas. tertia ibi, ſed & ſi delegatus. Bart.*

Julianus libro decimo ſcripſit, ſi emptor fundi damnauerit heredem ſuum vt venditorem nexu venditi liberaret, mox venditor ignorans rem tradiderit: poſſe eum fundum condicere[p]. Idémque eſt & ſi debitorem ſuum damnauerit[q] liberare, & ille ignorans ſoluerit.

B *Qui ignorans mandatum venocatum, ſolui, liberatur: ſecùs non liberatur, nec indebitum repetit. Bartolus.*

Qui filiofamilias ſoluerit cũ eſſet eius peculiaris debitor, ſi quidem ignorauit ademptum ei peculium, liberatur[r]. ſi ſcit, & ſoluit, condictionem non habet: quia ſciens indebitum[s] ſoluit.

Non poteſt quis venire contra factum ſuum ad ſui commodum, etiam ex perſona alterius. Bartolus.

Filiusfamilias contra Macedonianũ mutuatus ſi ſoluerit, & patri ſuo heres effectus velit vindicare nummos, exceptione[t] ſummouebitur à vin-

C dicatione nummorum.

Qui ſoluit indebitum ſciens, ne incidat in aliud debitum putatiuum: tanquam indebitum repetit.

Si quis quaſi ex compromiſſo condemnatus falſò[u] ſoluerit, repetere poteſt.

Ab herede indebitum ſolutum, in omnem euentum repetitur. ſed ſi in quæſtione de hereditate ſuccumbat, debitum & indebitum repetitur. Bartolus.

Hereditatis* vel bonorum poſſeſſori, ſi quidem defendat[x] hereditatem, indebitum ſolutum condici poterit. ſi verò is non defendat[y], etiam debitum ſolutum repeti poteſt[z].

D *Si liberti operas officiales indebitè præſtiterint, non repetit. Idem ſi earum æſtimationem. nec in eis poteſt alii delegari: ſed ſi delegatus præſtitit, non repetet. Si vero fabriles indebitè præſtiterit, non repetit eas, ſed earum æſtimationem: & in eis libertus poterit delegari. hoc dicit. Primo loquitur in operis officialibus. ſecundo in fabrilibus. tertio redit ad officiales: & immiſcet aliquid de fabrilibus. ſecunda ibi, ſed ſi operas. tertia ibi, ſed & ſi delegatus. Bart.*

Libertus cum ſe putaret operas[a] patrono debere[b], ſoluit. condicere eum nó poſſe, quauis putans ſe obligatum ſoluit, Iulian[o] libro decimo Digeſtorum ſcripſit. natura[c] enim operas[d] patrono libertus debet. Sed & ſi non operæ patrono ſunt ſolutæ, ſed cum officium[e] ab eo deſideraretur, cum patrono decidit pecunia, & ſoluit, repetere non poteſt[f]. Sed ſi operas patrono exhibuit nó officiales[g], ſed fabriles[h], veluti[i] pictorias, vel alias, dum putat ſe debere, videdum an poſſit condicere. Et Celſus libro ſexto digeſtorũ putat eam eſſe cauſam[k] operarum, vt non ſint eædem[l], neque[m] eiuſdem[n] hominis[o]: neque eidem[p] exhibentur. Nam plerumque robur[q] hominis, ætas temporis, opportunitaſque naturalis mutat cauſam operarum: & ideo nec volens quis reddere poteſt[r]. Sed hæ, inquit, operæ[ſ] recipiunt æſtimationem: & interdum[t] licet aliud præſtemus, inquit[u], aliud condicimus: vt puta fundum indebitum dedi, & fructus condico: vel hominem indebitum, & hunc ſine fraude modico[x] diſtraxiſti: nẽpe hoc ſolum reſundere debes, quod ex pretio habes[y]. vel meis[z] ſumptibus pretioſiorem hominem feci. nõne æſtimari[a] hæc debẽt[b]? ſic & in propoſito ait[c] poſſe condici quanti operas eſſem* cõducturus[d]. Sed ſi delegatus[e] ſit* à patrono õfficiales[f] operas, apud Marcellum libro vicenſimo Digeſtorum quæritur. & dicit Marcellus non teneri eum[g]: niſi fortè in artificio[h] ſint. hæ enim iubẽte patrono & alij edendæ ſunt. Sed ſi ſoluerit officiales[i] delegatus, non poteſt cõdicere neque ei cui ſoluit creditori[k], cui alterius[l] contemplatione ſolutum eſt, quíque ſuum recipit: neque patrono, quia natura[m] ei debentur.

Si ſoluatur pars vnius ex rebus alienatis statim ſequitur in fine §.

a *Operas.* ſcilicet obſequiales.

b *Debere.* ex promiſsione. vere enim debebat etiam ſine ea promiſsione naturaliter[a], vt ſubiicit: ideo dicas quòd de obſequialibus dicit. Sed nonne diſtinguitur, vt aliàs in tali indebito ſoluto: vt. C. ad leg. Falcid. l. error? Reſpon. non[b]: quia licet ſit tantum naturaliter debitũ, poteſt tamen per officiũ iudicis cogi: vt ſupra de offic. prætec. vrbi. l. j. §. cum patronus.

c *Natura.* id eſt ratione inſita à natura: quæ eſt vt benefacienti benefaciamus. non natura, id eſt iure naturali: quia omnes homines de iure naturali ſunt liberi. & ſic ponitur Co. de in ius vocan. l. ij. Azo. Vel dic melius, natura id eſt iure gẽtium, quod naturale dicitur: vt inſtitut. de rerum diui. §. ſingulorum.

d *Operas.* ſcilicet obſequiales[a]. Accurſius.

e *Officium.* id eſt obſequiales operæ: quæ officiales hicvocantur, ideo quia ſic omnes operę vocantur.

f *Repetere non poteſt.* hoc eſt etiam in omni obligatione, vel opera. nam tranſactio impedit repetitionem: vt infra eod. in ſumma. in princi. Accurſius.

g *Officiales.* id eſt obſequiales. nam omnis opera poteſt dici officialis, cum opera ſit diurnum officium: vt infra de oper. lib. l. j.

h *Fabriles.* ſcilicet incertas quaſcunque patronus indiceret. Accurſius.

i *Veluti.* iſtud veluti, exemplificatiuum eſt ſolutionis, non operarum fabrilium: quia ſic eſſent certæ.

k *Cauſam.* id eſt naturam vel conditionem.

l *Eadem.* infra de duo. reis. l. nemo. contra. Solu. ibi in genere ſunt eædem: hic in ſpecie non ſunt eædem. vel ibi fictione iuris.

m *Neque.* id eſt non videntur eadé, vel reuera nó ſunt eædem. & ſic non poſſunt illæ quę ſunt exhibitæ, reddi: cum alia prorſus ſit opera hodierna quàm craſtina. & quod ſubiicit, neque eiuſdé hominis, & cætera, id eſt neque etiam ſi exhibeantur ab eodem, & eidem. & ideo videbãtur eædem: non tamen ſunt eædem. cum ergo non ſint eædem, non poſſunt condici. id enim condicimus, quãdo ſoluimus: licet quãdoq; aliter reperiatur: & hoc eſt quod ſubiicit, interdum &c. Accurſius.

n *Eiuſdem.* ſi ſint eædem, id eſt ſimiles.

o *Hominis.* ſcilicet operæ ſunt eædem.

p *Eidem.* multo magis ergo ſi alius exhibeat, & alij exhibeantur. Ioan.

q *Robur.* vt in authen. de ſi. inſtru. §. j.

r *Reddere poteſt.* & ſic videtur quòd ceſſet repetitio: vt infra de præſcriptis verb. l. pe. Sed contra eſt: quia agitur ad æſtimationé: vt ſubiicit: ſed videtur quòd operæ repetantur, vel ſimiles: vt ſupra de ope. ſer. l. ſi. in prin. quæ eſt contra. Solu. ibi de æſtimatione quòd repeti poſsit intelligitur. Accurſius.

ſ *Opera.* ſcilicet incertæ. idem credo & ſi ſint certæ multo magis. Sed Io. dicit quòd vbi certæ indebitæ ſolutæ ſunt, illæ eædé repeti poſſunt, id eſt ſimiles, non æſtimatio. Sed quæ eſt ratio. nſi & cum incertam operam ſtipulor, certa poſtmodũ ſoluetur opera. cur ergo illa eadem non repetitur: ſed æſtimatio? Sed ipſe reſpondet: ſi eadem ſoluetur opera: ergo etiam in alio genere repeti poſſet, quàm ſoluta eſt. nam is qui ſoluit & repetit, debet habere electionem: ſicut habet is cui promittitur incerta opera. nec eſt ſpectãdum quod ſoluitur: ſed natura ſtipulationis, quæ in certa opera non conſiſtit.

t *Et interdum.* ſcilicet aliàs, ergo &c.

u *Inquit.* Iulianus.

x *Modico.* ſcilicet pretio.

y *Habes.* ergo not. quòd qui hac condictione tenetur, ad hoc tenetur quod apud eum eſt: niſi dolo ſciens deſiſſet habere: vt. ſ. eo. in ſumma. §. penul.

z *Meis ſumptibus.* ego ſoluens.

a *Æſtimari.* id eſt curari: quia ſemper aliud pro alio repetitur.

b *Debent.* ſcilicet quòd modico diſtraxiſſet, vel quia ergo ſoluẽs feci hominem pretioſiorem: vt expenſas vltra pretium conſequar. & hoc niſi ſciens acceperit indebitum: vt infra eod. l. in ſumma. §. ſi ſeruũ. Azo. Vel dic: feci ego, cui ſolutum eſt indebite. & ſic mutat perſonas. ſolũ ergo pretium acceptum redditur poſtpoſita melioratione.

c *Ait.* Iulianus.

d *Conducturus.* nó quan* hic locare potuiſſet, vt ſic nó exeat naturam conditionis indebiti, quæ non vult verſari in damno eum qui ea tenetur.

e *Delegatus.* ergo promiſit: vt. C. de noua. l. j.

f *Officiales.* id eſt obſequiales alij præſtandæ. quæritur ſcilicet an teneatur ei cui delegatus eſt? & certè non: quia non poſſent cedi niſi patrono, ſed ſolutæ non repetuntur, vt ſubiicit.

g *Eum.* ſcilicet ciuiliter & naturaliter: vt

h *In artificio.* ſcilicet certo. idem forſan & ſi in incerto. Ioan. ſed non eſt verum: vt. ſ. in glo. magna ſin.

i *Officiales.* id eſt obſequiales. Accurſius.

k *Creditori.* nunc facto, vel ante tenebatur ei delegans ad talia.

l *Alterius.* ſcilicet patroni.

m *Natura.* hoc expone vt in prin. huius. §. quia operarũ à libertis patrono debitarum facta eſt mẽtio. Et diſtingue: quia operarum aliæ ſunt obſequiales, aliæ fabriles, & alię artificiales. Obſequiales aliæ in faciendo, vt in aſſurgendo, & ſimilibus. aliæ in nõ faciendo, vt de non vocando in ius. & differunt hæ inter ſe. nam quæ ſunt in faciendo, non tranſeunt ad heredem extraneũ: vt. C. de ope. lib. l. liberti. ſed ad filios ſic: vt. C. eo. titu. l. qui manumittuntur. &. C. de obſe. l. v. etiam exheredatos: niſi ſint mala mente exheredati, quia fuerãt ingrati: vt infra de bo. lib. l. ſi patronus. §. ſi quis non mala mente. Sed quæ ſunt in non faciendo, vt de non vocando in ius, & ſimiles, trãſeunt ad heredes, etiam extraneos: vt. C. de in ius voc. l. venia. Econtra cõueniunt: quia ipſa natura & ſine impoſitione debentur: vt hoc. §. in prin. & in fi. & prius dicitur honor ſiue reuerentia quàm operæ. ſed fabriles & artificiales ſunt propriè operæ, cum opera ſit diurnum officium: vt. ſ. de ope. lib. l. j. Sunt autem fabriles incertæ[c]: vt. x. operæ, non expreſſo ſcriptorias vel pictorias. Artificiales certæ, vt quando expreſsit, vt pictorias. licet lex quandoq; his vocabulis abutatur. de his autem dic qualiter imponuntur, & in quibus differant, & in quibus conueniant. Imponuntur autem per ſtipulationem & per iuſiurand. vt. ſ. de lib. cau. l. ſina. §. adeo. &. ſ. de ope. lib. l. vt iureiu. Differunt autem in ſex. Primo in ceſſione diei. nam certę operæ ſtatim cedunt, & veniunt cum poſſunt præſtari. cedunt tamen à die ſtipulationis. incertæ non niſi indicantur, & à patrono petantur. vtræque tamen petuntur tunc demum, quando tantum tranſierit tempus quo præſtari potuerunt: vt. ſ. de ope. lib. l. quotiens certæ. &. l. cũ patronus. j. reſpon. &. l. ſi quis hac. §. officium. &. l. operę in rerum. nam. l. illa, quotiés. primo in operis certis loquitur, poſtea de incertis. Secundo differunt in ſolutione. certæ enim alij ſolui poſſunt: incertæ non: vt infra de ope. lib. l. operę in rerum. Duobus tamen caſibus etiam incertæ alij ſoluuntur, volente patrono. Primus, ſi patronus non poteſt vti aliter operis liberti. Secundus, ſi eſt inops: vt infra de ope. lib. l. patronus qui

Operarũ genus triplex: conueniunt & differũt.

c *Reprobatur: quia fabriles & artificiales ſ. eodé pacto. Bar. Zoz. Ale. & Ia.*

a Id eſt in ſtultis natura ſaltem non tenemur.

b Hanc dicit quo ad obſequiales, ſed eam quo ad officiales, de quibus text. loquitur, ſecundũ prædicta.

** vel pictorias, legendum, non vt luit: vt. l. & opera. & l. quotiẽ. j. de op. liber.*

** Intelligitur hic nõ de obſequiali ſed de operis officialibus, quas docet Iaſon ſi intellectib. ſimilis elegantiſſime. §. hic interpretatus eſt.*

operas.& l.ſi libertus artem. Tertio differunt in adiectione perſonarum facta in ſtipulatione. certas enim mihi aut Titio, incertas mihi tãtum ſtipulor. Item certas poteſt mihi, vel ſibi, vel ſimpliciter ſtipulari ſeruus meus, incertas mihi, vel ſimpliciter: non ſibi: vt.j.de ope.lib.l.ſeruus patroni. j.reſpon. & l.libertus.& l. nihil. & l.quia. & l.hæ operæ.j.reſpon. Et not. quia in lege illa, hæ. appellat fabriles certas.

Quarto differunt in exhibitione: quia certas debet præſtare libertus victu & veſtitu patroni: incertas ſuo victu: vt infra de oper.libe.l.ſuo. & l. aut certæ. & l.imponi. & l.pe.lex enim pe. quæ dicit victum eſſe præſtãdum, ſuper certis tãtum intelligitur: quia ſi de incertis tantum loqueretur, male diceret libertum, aut quélibet alium, edentem operas: quia incertæ per alium edi non poſſunt, nec alij: vt infra de ope.liber.l.operæ in rerum. Quinto differunt quia in incertis fideiuſſor ex ſua mora teneri non poteſt: vtpote cum non cedant niſi cum indicantur. ſed in certis operis eſt idem quod in qualibet credita pecunia: vt infra de oper.lib. ſi libertus meus. & l. à duobus. Sexto differunt in tranſmiſſione: circa quam nota duo generalia in quibus cõueniunt. Primum: quia nulla opera tranſit ad heredem heredis: vt infra de verbo. ſignifi. ſciendum. Item quia ad omnem operam ſcilicet fabrilem vel artificialem agunt liberi, ſi patronus tibi liberiſq; ſuis fuit ſtipulatus, & pro æqualibus portionibus, & vtili actione, etiam ſi non ſint heredes. & ſic intelligitur infra de ope.libe.ſi quis operas. & in.l.vt iureiurando. §. ſi liberi. & de verborum obligat. quodcunque. §. ſi quis. Si vero ſibi tantum ſtipulatus ſit patronus, & incertas operas, ad heredem extraneum non tranſmittit etiam lite conteſta. niſi forte condemnatio fuerit facta. ad liberos autem etiam non inſtitutos, dummodo non mala mẽte exheredatos, etiã lit. nõ conteſt. tranſmittit: dum tamen ſint præteritæ. futuræ enim alij cedi non poſſunt. & hæc probantur infra de oper.lib.l.à duobus. & l.ſi operarum iudicio. & l.qui libertos. §. non ſolũ. &. §. ſed ſi iam. & l. operæ in rerum. in prin. & de bo.lib.l.ſi patronus. §. ſi quis non mala mente. & de acquir.here. ſi quis pro herede. §. ſi quis. cum autem certas ſibi ſtipulatus eſt patronus, non tranſmittit eas niſi ad heredes ſuos vel extraneos: directo tamen per ſe, & non per alios ad ſucceſſionem venientes, & pro hereditariis portionibus: quia ſicut credita pecunia petitur opera: vt.j. de ope.lib.l.à duobus. & l.cũ patronus. §. cum patronus. & §. cum libertus.

* *Stipulatus ad promiſſa vtrã referatur, licet ſæpius aliud ſignificet: hic tamen paſſive vſurpatur: quod negant vſquam reperiri Cuiã*. L.R.*

† *priora.*

a *Stipulatus.* id eſt interrogatus promittere per ſtipulationem. ſic in authẽ. de æqua. do. §. j. ibi, & cum ſtipulẽtur alterutros & c. & inſti. qui. mo. tol. ob. §. pe. & infra de ſol. in his. vel ſub. ſit aliquis à me. Accurſius.

b *Condictio.* hoc regulariter fallit: vt.j.eo.l.Neratius.

c *Condictio.* vtrumque autem ſimul non: vt.j. de ſolu. qui hominem. §. fina. Accurſius.

d *Non perimi partem.* immo videtur quòd ſit pars perempta: & quòd tantum pars Stichi ſit petenda; vt infra de accept.l.qui hominem. quæ eſt contra. Solu. non eſt contra: quia non proſint ſtipulatoris, non ſic poſſe alteri quinq; ſolutis, alteri partem Stichi ſolui. Idem & ſi duo ſint promiſſoris heredes. ſecũdũ quæ[l] liberatio non contingit, niſi aut vtrique[m] quina aut vtrique partes Stichi fuerint ſolutæ.

Gloſ. intelligit iſtã. l. vno modo, & Guil. alio modo. ſecundum glo. breuiter hoc intendit: S. cui promiſſum in certo loco, poteſt vbique peti: ita ſolutum indebite certo loco, non obſtante errore ſolucntis. Bartolus.

XXVII. PAVLVS libro vicenſimo octauo ad Edictum.

QVi loco certo debere exiſtimans[n] iudebitum ſoluit[o], quolibet[p] loco repetet. non enim exiſtimationem ſoluẽtis eadem ſpecies repetitionis ſequitur.

Tutus exceptione rei indicatæ, ſoluens non repetit. Bartolus.

XXVIII. IDEM libro trigenſimo ſecundo ad Edictum.

IVdex ſi malè abſoluit, & abſolutus ſua ſponte ſoluerit, repetere non poteſt[q].

C *Pupillus, prodigus, & furioſus indebite ſolutum repetunt etiam vbi alius non repetere. Bartolus.*

XXIX. VLPIANVS libro ſecundo Diſputationum.

INterdum perſona[r] locum facit repetitioni[ſ]: vtputa ſi pupillus ſine tutoris auctoritate, vel furioſus, vel is cui bonis interdictũ eſt, ſoluerit. nã in his perſonis generaliter repetitioni locum eſſe non ambigitur[t].

In obligatione alternatiua, ſolutione partium in diuerſis rebus liberatio non contingit: licet ad plures hæredes creditoris vel promiſſoris pertineat obligatio.

Idem ait[k], & ſi duo heredes

tione debitis: an competat liberatio, vel detur repetitio, pendet ex euentu. Bartolus.

Si decem aut Stichum ſtipulatus[a]*, ſoluã quinque: quæritur an poſsim cõdicere. Quæſtio ex hoc deſcendit, an liberer in quinque. nam ſi liberor, ceſſat condictio[b]. ſi non liberor, erit cõdictio[c]. Placuit autem (vt Celſus libro ſexto, & Marcellus libro vicenſimo Digeſtorum ſcripſit) nõ perimi[d] partem dimidiam obligationis. Ideóque eum qui quinque ſoluit, in pendenti habendum an liberaretur, petiq; ab eo poſſe reliqua quinque, aut Stichum. & ſi præſtiterit reſidua quinq;, videri eum & in priora debita ſoluiſſe. ſi autem Stichũ præſtitiſſet, quinque eum poſſe condicere quaſi indebita. ſic poſterior ſolutio cõprobabit[e], priora quinque vtrum debita an indebita ſoluerẽtur. Sed & ſi poſt ſoluta quinque & Stichus ſoluatur, & malim ego[f] habere quinque, & Stichum reddere, an ſim audiendus quærit Celſus: & putat natam eſſe in quinque condictionem[g]: quamuis vtroq; [h] ſimul ſoluto, mihi retinẽdi quod vellem arbitrium daretur[i].

tur cum dat hanc ſequidem de quo hic loquitur in & de leg.ij. ſi quis duo- ſolutione re bus. Item contra infra reſpicit in ſo de ſolut. ſtipulatus. §. j. lutione ſolũ ſed ibi certus homo, pu- ſecundũ Bar ta Stichus debebatur, cu tolum. & Alex. ius parte ſoluta à parte Iaſ. liberatur. ſecus ſi in genere, vel ſub alternatione: vt ibi, & hic, & infra de verb.obli.l.iij. in princi. Accurſius.

a *Reprobatur.*

e *Comprobabit.* id eſt declarabit.

f *Et malim ego.* ſcilicet creditor. nam mutat perſonas.

g *Condictionem.* indebiti.

h *Vtroque.* Sticho & decem.

i *Daretur.* hoc iure veteri: ſed hodie eſt electio ſoluentis: vt. C. eo. l.penul. quæ eſt contra. & ſic corrigitur hoc. Vel hic erat in optione ſtipulatoris, ibi promiſſoris. Accurſius.

k *Idem ait.* ſcilicet dicendum. Accurſius.

l *Secundum quæ.* ſcilicet iam dicta, non proximo, ſed alio caſu.

m *Vtrique.* ſcilicet heredum ſtipulantis.

QVi loco.] C ASVS. Credebam me tibi debere decẽ. Romæ ſolui. nunquid alibi quàm Romæ poſſũ repetere? Dicit quòd ſic. Viuianus.

n *Exiſtimans.* & ita nõ errauit quo ad certa loca. vnde videbatur quòd in cæteris non poſſit repetere: poteſt tamen ſimilis dubitatio eſſe infra de conſtitu. pecu. l. eum qui. j. reſpon. Accurſius.

o *Soluit.* in illo loco: idem ſi in alio.

p *Quolibet.* idoneo tamen. Argu. infra de mune. & ho. vt gradatim. §. & ſi lege. Sic & .j. de conſti. pecu. l. quæ autem. in fi.

IVdex.] C ASVS. Debebam tibi decem: & cum peteres à me, iudex me abſoluit. demum, quia bonam fidem habui, ſolui. nunquid repetam? Dicit quòd non. Viuianus.

q *Non poteſt.* natura enim debitor remanſit: vt patet infra eod. Iulianus.

INterdum.] C ASVS. Dicit q; quandoque condicit vnus, quod alius non condicet. & eſt exemplum in pupillo ſoluente ſine tutoris auctoritate: quia repetit quod ſolutum eſt. Viuianus.

r *Interdum perſona.* q.d. aliquid condicit & repetit vnus quod alius non condicet: vt ſtatim dicet. Accurſius.

ſ *Repetitioni.* hoc modo qui ſequitur, & ſi quidem &c. Accur.

t *Locum eſſe non ambigitur.* Quomodo poteſt eſſe quod hæc lex dicit? nam aut erat debitum ſolutum, aut indebitum. Si debitum, conſumpta pecunia non condicitur, nec vindicãtur: quia tantum facit conſumptio, quantum dominij tranſlatio à principio: vt ſupra de re. cre. ſi certum pe. l. ſi filiusfamilias. & l. nõ omnis numeratio. §. ſi pupillus. quæ eſt cõtra. & infra de ſolu. quòd ſi forte. §. fina. quæ eſt ſimiliter contra. Si indebitum erat, ergo de iure communi datur repetitio: & ſic non facit perſona locum repetitioni? Sed rñ. quòd erat indebitũ ciuiliter: ſed tale ſcilicet naturale debitum quod ſolutum eſt à maiore, non repeteretur: puta legatum non deducta Falcidia, ſolutum per ignorantiã iuris:

vt. C.

vt.C.ad legem Falcid.error. Idem in caſibus in quibus condictio hæc ceſſat: aliàs in maioribus quos diximus ſupra eod.l.elegan-

a *Hic eſt grauis intellectus iſtius l. qui reprobatur ſecundũ Bar. Bal. Ang. & Ias.*

ter.§.fina. Pupillus vero repetit[a] per reſtitutionem præhabitam: vt hic, & ſupra de mino.illud. in princip. &.C.ſi aduer.ſol.l.indebito. & ſecundũ hoc non obſtat dicta.l.non omnis. nec illa, quòd ſi forte.quia ibi de ciuiliter & naturaliter debito dicit. vel ſecundum Azo.ibi de rigore: ſed hic de æquitate dicit. Sed ſecundum quòd hanc legem modo intelleximꝰ, idé eſſet in quolibet minore, eo excepto, quòd pupillus extantes ſine reſtitutione vindicat, pubes vero reſtitutus demũ: quod verum eſt, ſcilicet quòd in minore quolibet loquatur: ſed de pupillo gratia exẽpli loquitur. Sed opponitur, quando minor repetit naturale debitum per in integrum reſti. præhabitam, & poſtea condictionem intẽtatam: nonne obligatio naturalis qua tenebatur minor, reſtituitur contra eum: vt.C.ſi aduer. tranſact. l. j. ergo illius nomine contra in integrum reſtitu. obiicitur compẽſatio: vt ſupra de negotiis geſt.l.iij.§.pupillus? Reſpon. id non puto, quòd compẽſatio b obiiciatur: quia ſic minori non prodeſſet reſtitutio: vt not. in quæſtione infra eo.ti.l.cũ is.§.j. Patet ergo naturale debitum à minore ſolutum condici petita prius in integ.reſti. ſed P. dicit citra reſtitutionem pupillum condicere pecuniam cõſumptã. & pro ſe inducit.j.ad Trebel.l.ſi eius.§.& ſi eius.&.l.iſtã iterdũ. In adultis autem confitetur quòd per reſtitutionem: vt infra de acquir.her.l.impuberibus.ſed.l.illam, ſi eius, retorqueo in eũ. nam ibi dicit quòd pupillus non repetit naturale debitum, ſcilicet ab herede qui reſtituit hereditatem, nullo modo quando ante reſtitutionem hereditatis eſt ei ſolutum: nec à fideiuſſore ſine reſtitutione. ſi autem poſt reſtitutionem hereditatis ſoluatur heredi, iure communi citra reſtitutionem repetitur: quia naturalis obligatio iam tranſlata erat ad fideicommiſſarium. Item nec hæc lex facit pro eo. nam perſona pupilli & furioſi facit locum repetitioni: quia ſi extat pecunia ſoluta, repetitur per rei vin. Si autẽ conſumpta ſit pecunia ſoluta, ſi quidé à pupillo, cedit in ſolutum debiti naturalis: nec repetit, niſi iuuetur pupillus beneficio reſtitutionis: vt dixi. ſi autem furioſus vel prodigus ſoluat, pecuniam conſumptam repetunt per condictionem ſine cauſa, etiam non petita reſtitutione: quia non intelliguntur voluiſſe ſoluere. ſiquidem in negotiis contrahendis alia eſt cauſa furioſorum, & alia pupillorum: vt infra de regu.iur.in negotiis geſtis. Sic ergo conſumptione facta reconciliatur indebitum à pupillo ſolutum, ſed non à furioſo vel prodigo: quia qui expreſſe conſentire non poſſunt, nec tacite poſſunt: vt infra locati.l.qui ad certum. & facit ad hãc l.j.de bo.auct.iud.poſſ.l.ſi non ex.§.j. Accurſius.

b Idem P. Bal. & P. ſed melius diuiſit, retractio. Ias.

a *Vindicabuntur.* etiam ſine reſtitutione: quia non eſt facta accipientis pecunia.

b *Condictio.* hoc ita tamen demum ſi reſtituatur ſecundum nos: licet Placen. contra: vt modo diximus. Accurſius.

Qui inuicem.]*CAIVS.* Debebam tibi decem ex cauſa depoſiti: & debebas mihi decé ex cauſa mutui. in caſibus iſtis nõ eſt locus compẽſationi. vnde ſi tibi ſoluerim tua decem, non repetam: immo mea decem quæ mihi debebas. Viuianus.

c *Nonhabet.* vt in depoſito: vt.C.de compen.l.ſi.& cum ex vna parte debetur ſpecies, ex alia quantitas. Item in vino vel frumẽto vel oleo publico. Item in vectigalibus, tributis & alimentis fideicommiſſis, vel pecunia quæ ſtatutis ſumptibus ſeruit: vt.C. de compen.l.in cauſa. ſecundum Io. Sed idem videtur in omnibus, vbi ipſo iure compenſatio non fit. Si autem ipſo iure fiat cõpenſatio, vt de negligentia ad negligentiam, aliud eſt ſecundum H. vt infra de compen.l.ſi ambo.§.j. Accurſius.

Et ſi quidem extant nummi, vindicabuntur[a]: conſumptis verò condictio[b] locum habebit.

Si quis ſoluat tutus exceptione, quia ſibi debetur, non repetit, ſed ſuum debitum petit. Bartolus.

XXX. IDEM libro decimo Diſputationum.

Qui inuicé*creditor idémque debitor eſt, in iis caſibus in quibus compẽſatio locum non habet, ſi ſoluit, non habet[c] condictionem veluti indebiti ſoluti, ſed ſui crediti petitionem.

**Compenſatio habet locum, niſi in depoſito & aliis quibuſdam.l.vlti. C.de cõpenſa. & ideo ſi decẽ credidero, & Stichum debeas Titio, ſolutã Stichũ non cẽdicet, ſed condicet decem mea.*

Qui promiſit plus quàm deberet, condicit liberationem. Bartolus.

XXXI. IDEM libro primo Opinionum.

IS qui[d] plus quàm hereditaria portio efficit, per errorẽ creditori cauerit[e], indebiti ꝓmiſſi habet condictionem[f].

Vna ex rebus alternatiue debitis ſolutis ſimul perempta, quæ ſupereſt remanet in ſolutum. Bartolus.

A IS qui.]*CAIVS.* Inſtituit aliquis me heredem in teſtamento, qui forte habebat creditorem. Et cum eram inſtitutus pro tertia parte, credebam me heredem inſtitutum pro dimidia. promiſi me ſoluturum creditori hereditario pro dimidia hereditatis. Dicit quòd cautionem repetere poſſum. Viuianus.

d *Is qui.* ſcilicet heres.
e *Cauerit.* ſcilicet credi tori. Accurſius.
f *Condictionem.* ſine cauſa, vel incerti: vt infra de condic.ſine cau.l.qui ſine.

Cum is.]*CAIVS.* Promiſeras mihi Stichum aut Pamphilũ. vtrumque ſoluiſti. deinde deceſſit alter. Dicit quòd ille qui ſupereſt, remanet in obligatione: vnde non repetitur. [*FIDEIVSSOR.*] Titius debebat tibi decem: pro eo fideiuſſi: feci pactum de non petendo à me. poſtea aliquo caſu ignorans tibi ſolui. Dicit quòd repetam. Idem eſt ſi ego deceſſi, & heres meus ſoluerit. Sed pone quòd Titius mihi ſucceſſit, & ſoluerit: nunquid repetet? Dicit quòd non: ſed liberatur. [*SI IN EA.*] † Nomine dotis mulier quædam pro alia ſoluit decem marito futuro, credens ſe teneri. an repetere poſſit? dicitur quòd non: quia cauſa pietatis tollit repetitionem: quam aliàs induceret falſa opinio. [*QVI HOMINEM.*] Credidi me debere tibi hominem in genere. dicit quòd ſimilis ſum ei qui hominem aut. x. debet: veluti ſi ad hominem in genere tenebar, & credebam me teneri ad Stichum: cum ſoluero condicam. Viuianus.

† *Scribẽtes hic reputant iſtũ tex. ſin. ad hoc quòd licet ꝓmittens aliquid tãquam debiti, ſi non eſſet debitũ, habeat condictionẽ indebiti: tamen fallit in iſto caſu ſin. Bolog. Facit pro priuilegio ignorãtiæ.*

g *Aut Stichum.* alternatiue. Accurſius.

h *Repetet.* loquitur hic quando ad certam ſpecié datur hæc condictio. aliàs, id eſt ſi ad quantitatem, nó liberaretur interitu ſpeciei, ſicut nec in mutuo: vt.C.ſi cer.pet.l.incédium. & ſic nó obſtat.§.libertus.ĩ.eo.l.ſi non ſortem. Item not. hic quòd propriũ factum ignorare licet: vt.ĩ.eo. ſed & ſi me putem.

i *Supereſt.* cum alter deceſſit. Azo. Sed ſi non ſoluiſſet: quí ſupereſſet, dandus eſt: vt infra de contrahen.empt.ſi in emptione. §.penul. Accurſius.

k *Paciſcatur.* non in re, ſed de ſua perſona tantum. ſic ſupra de iureiur.l.duobus.§.j.

l *Imprudentiam.* facti, vel iuris: cum ſublata ſit naturalis obligatio per pactum: vt.ĩ.de ſolu.Stichum.§.naturaliter.

m *Condicere.* condictione indebiti.

n *Stipulatori.* id eſt à ſtipulatore.

o *Et ideo.* bona ratio: quia eadé ſolutio nó parit liberationem reo, & repetitioné fideiuſſori: vt hic, &.ĩ.de ſol.l.qui hominé.§.ſi. Azo. & infra eo.ſi fideiuſſor. Sed ſi id quod naturaliter tãtum deberetur, per ignorantiam facti probabilem ſoluatur, repetitur vt indebitum: vt Cod.ad leg.Falcid.error. Si agatur condic. indeb. nonne poterit naturalis debiti compenſatio opponi: vt infra de compen.l.etiam. & ſupra de neg.geſt.l.iij.§.pupillus? Videtur quòd ſic. nam per ſolutionẽ talem non fuit ſublata obligatio naturalis: quia eadem ſolutio non poteſt parere liberationem & repetitioné, vt dixi. Nec obſtat quod eſt infra de ſolu.l. in numerationibus. in fi. licet enim vna ſolutio & liberationem & obligationem ſimul pariat, vt ibi: nunquam tamen repetitur pecunia vt indebita: vt eiuſdem pecuniæ contingat liberatio & repetitio. non ſunt ergo contrarij effectus ibi: ſed hic ſic. Ego tamen puto non poſſe compenſari naturale debitum in hoc caſu: quia ſecundum hoc lex quæ dicit naturale debitum repeti, impoſita eſſet verbis, & non rebus, & vna via repeteretur, & altera non: quia eſſet iniquũ: vt.C.cõmunia de leg.l.ij. Azo. & facit ad §.ĩ.man.ſi fideiuſſor.§.non male.&.§.vltimo. Accurſius.

p *Ipſe.* ſcilicet fideiuſſor.

q *Mulier.* mater forte vel extranea.

a *Non repetit.* nisi esset tutrix, & ratione officij soluisset: vt infra de admi.tut.cum post.§.j. & licet hæc condictio cesset, alia actio quandoque datur soluenti: vt infra solut.ma.l.si pater ignorans.

b *Non potest.* nisi in casu: vt. C.de nup.l. patrem. Quid autem si fideiusit pro dote mulier, quo casu cessat vell. vt.C.ad Vell.l. generaliter. nonne repetet? Respō. sic à muliere: arg.d. l.de admin. tuto.l. cum post. §.j. Intellige ergo hic quòd suo nomine credebat teneri se pro sua obligatione: pro alia tamen muliere. Accursius.

c *Qui hominem.* si dicas hominem, scilicet incertum, aut.x. omnia sunt plana: & erūt similes hi casus in omnibus: & nihil est contra. Si autem dicas hominem, scilicet certum, puta Stichum, aut.x. erit similitudo in soluendo. nam quilibet eorum antequam soluat habet electionem, dummodo non vilissimum soluat debitor in genere: vt insti.de act.§.huic autem. & infra man.l.fideiussorem. Item sunt similes, quia neuter præcise tenetur ad aliquem. In repetendo autem an sint similes? Videtur q̄ sint, vt hic dicit. nam si ideo repetit, quia est ei similis: ergo & si is qui Stichū aut.x. debet, credens se debere Stichum soluat, repetit: vt hic dicere videtur. Sed contra infra de lega. ij. si is cui. vbi dicit quòd non repetit. Solu. secūdum R. distingue, an per errorem facti soluit: vt quia nesciebat alternatiue promissum: & tunc repetat, vt hic. an per errorem iuris, credens forte se teneri ad meliorem: & tunc non, vt ibi. Alij dicunt quòd hæc illam corrigit, ex eo quòd hæc à Iustiniano confirmata videtur: vt. C.de condic. inde. si quis seruum. Tertij dicunt quòd hic est disiunctio legis, non hominis. Prima non placet: quia lex contra videtur loqui de soluente per errorem facti. item nec secunda: [a] quia lex illa, si quis. loquitur quando vtrunque est solutum. Tu dicas quòd nō ideo repetit debitor in genere, quia similis sit ei qui alternatiue debet. nam licet in aliquo sit similis, non tamen in omnibus. sed ideo repetit debitor generis, de quo hic dicit, quia nullus seruus erat in obligatione, sed in solutione tantū: vt.j.de leg.j. cum incertus. licet sit arg. cōtra.j.de leg ij.l.Mæuius.§. duobus. sed dic vt ibi not. sed in alternatiua vtrumque est in obligatione: vt.j.de verb.oblig.si duo rei. & j.de solu.qui.x.§.Stichum. & ideo dico quòd non repetit: vt in.d.l. contrario, si is cui. & secundum hoc postpone, ideo: & dic ideo condicet, cum existimaret &c.

d *Existimaret.* [b] is qui generaliter promisit hominem. nam hūc tantum prosequitur, vt modo dixi. sunt ergo similes in soluēdo. Item quia neuter præcise tenetur: sed dissimiles in aliis duobus, scilicet in repetendo: & quia in altero vtrumque est in obligatione: in altero nihil. Accursius.

e *Quemlibet.* vt puta mediocrem. Azo.

Si in area. CASVS. In area tua domum ædificaui. eam, ædificatam nactus es. an condicam? Dicit quòd non. Si autem postquam ædificaui, tibi ædes tradidi, non condicam: quia non feci domos istas accipientis: quia prius erant tuæ. vnde pone: Credebam me heredem: domos hereditarias fulsi: ad expensas mihi potero consulere per retētionem. Cætera sunt plana vsque ad.l.

a Reprobatur. secundū Bal. & P.

b Ista glo. est singularis & vnica ad hoc, quòd obligatio generis nihil dicit continere, secundū Bal. pro cuius glos. confirmatione facit duo quæ potest videre hic in secunda interpreta. Bolog.

Quia nihil indebitū ad dominū peruenit, sed rem suā habere incipit. si aliena area esset, prosessionē recte condiceret incerti. L.R.

vt credat se pro dote obligatā, quicquid dotis nomine dederit non repetit. [a] sublata enim falsa opinione relinquitur pietatis causa: ex qua solutum repeti nō potest. [b]

Obligatio generis, & alternatiua, æquiparantur: & in obligatione generis qui certam speciem soluit, putans se ad eam teneri, repetit. h.d. Primo ponit vnam dictum. Secundo ponit aliud. secunda ibi, & ideo. neque est dicendum quòd secunda pars sit illatio primi dicti. Bartolus.

Qui hominē generaliter promisit, similis est ei qui hominē [c] aut decem debet: & ideo si cum existimaret [d] se Stichum promisisse, eum dederit, condicet: alium autem quemlibet [e] dando liberari poterit.

Vbi inter partes nullam negotiū gestum est, cessat condictio indebiti. h.d. Diuiditur in duas partes. primo quādo quis ædificat in solo alieno à domino possesso. secūdo quando quis ædificat in solo alieno à se possesso. secunda ibi, sed & si is. Bar.

XXXIII. IDEM libro trigensimo nono Digestorum.

SI in area tua ædificassem, & tu ædes possideres, condictio [f] locum nō habebit: [*] quia nullum negotium inter nos cōtraheretur. Nam is qui non debitam pecuniam soluerit, hoc ipso aliquid negotij [g] gerit. Cū autem ædificium in area sua ab alio positum dominus occupat, nullum negotium cōtrahit. Sed & si is qui in aliena area ædificasset, ipse possessionē tradidisset, condictionem nō habebit: [h] quia nihil accipiētis faceret, sed suam rem dominus habere incipiat. Et ideo constat, si quis cum existimaret se heredem esse, insulam hereditariam fulsisset, nullo alio modo quàm per retentionem impēsas seruare posse. [i]

Quādo dispositio efficitur indebita, soluto causa conditionis implenda repetitur. Bar.

XXXIIII. IDEM libro quadragensimo Digestorum.

IS cui* hereditas tota per fideicommissum relicta est, & præterea fundus [k] si decem dedisset heredi, & heres suspectam hereditatē dixerit, & eam [l] ex Trebelliano restituerit, causam dandę pecunię nō habet: [m] & ideo quod eo nomine quasi implendæ conditionis gratia dederit, condictione [n] repetet.

Potestas purgandi moram nō facit vt indebitum videatur esse solutum. Bart.

XXXV. IDEM libro quadragensimoquinto Digestorum.

QVI † ob rem non defensam soluit: quamuis postea defendere paratus est, nō repetet quod soluerit. [o]

Pecunia accepta vt reddatur res in qua quis recipiendo pignore fuerunt commissa, repetitur. aliàs secus. Bartolus.

XXXVI. PAVLVS libro quinto Epitomarum Alfeni Digestorum.

SEruus cuiusdā insciente domino magidem [p] commodasset, ipse possessionē tradidisset, condictionem nō habebit: [h] quia nihil accipiētis faceret, sed suam rem dominus habere incipiat. Et ideo constat, si quis cum existimaret se heredem esse, insulam hereditariam fulsisset, nullo alio modo quàm per retentionem impēsas seruare posse. [i]

Quādo dispositio efficitur indebita, soluto causa conditionis implenda repetitur. Bar.

XXXIIII. IDEM libro quadragensimo Digestorum.

IS cui* hereditas tota per fideicommissum relicta est, & præterea fundus [k] si decem dedisset heredi, & heres suspectam hereditatē dixerit, & eam [l] ex Trebelliano restituerit, causam dandę pecunię nō habet: [m] & ideo quod eo nomine quasi implendæ conditionis gratia dederit, condictione [n] repetet.

Potestas purgandi moram nō facit vt indebitum videatur esse solutum. Bart.

XXXV. IDEM libro quadragensimoquinto Digestorum.

QVI † ob rem non defensam soluit: quamuis postea defendere paratus est, nō repetet quod soluerit. [o]

Pecunia accepta vt reddatur res in qua quis recipiendo pignore fuerunt commissa, repetitur. aliàs secus. Bartolus.

XXXVI. PAVLVS libro quinto Epitomarum Alfeni Digestorum.

SEruus cuiusdā insciente domino magidem [p] commodasset, ipse possessionē tradidisset, condictionem nō habebit: [h] quia nihil accipiētis faceret, sed suam rem dominus habere incipiat. Et ideo constat, si quis cum existimaret se heredem esse, insulam hereditariam fulsisset, nullo alio modo quàm per retentionem impēsas seruare posse. [i]

Quādo dispositio efficitur indebita, soluto causa conditionis implenda repetitur. Bar.

XXXIIII. IDEM libro quadragensimo Digestorum.

IS cui* hereditas tota per fideicommissum relicta est, & præterea fundus [k] si decem dedisset heredi, & heres suspectam hereditatē dixerit, & eam [l] ex Trebelliano restituerit, causam dandę pecunię nō habet: [m] & ideo quod eo nomine quasi implendæ conditionis gratia dederit, condictione [n] repetet.

Potestas purgandi moram nō facit vt indebitum videatur esse solutum. Bart.

XXXV. IDEM libro quadragensimoquinto Digestorum.

QVI † ob rem non defensam soluit: quamuis postea defendere paratus est, nō repetet quod soluerit. [o]

Pecunia accepta vt reddatur res in qua quis recipiendo pignore fuerunt commissa, repetitur. aliàs secus. Bartolus.

XXXVI. PAVLVS libro quinto Epitomarum Alfeni Digestorum.

SEruus cuiusdā insciente domino magidem [p] commo-

frater à fratre. Viuianus.

f *Condictio.* scilicet expensarum. vel dic domus ædificatæ.

g *Negotii.* non q̄ obligatio ex contractu nascatur, sed quasi: vt inst.de obli.quæ ex quasi contractu.§.pe.& quod dicit hic, gerit i.gerere videtur extra id quod agitur: vt. j. commo.l.si is qui. §. fi. Accursius.

h *Non habebit.* immo videtur quòd possessionem saltem possit condicere: vt.ī.eo. indebiti. §.j. quæ est contra. Solut. [c] ibi credens se obligatum tradidit: hic non. Vel solue vt ibi. Itē contra ad idem.j.e. qui exceptionem. §. j. Sol. vt ibi. Accursius.

i *Seruare posse.* hæc lex loquitur secūdum Azo. de stricto iure: sed de æquitate dabitur isti qui impendit, vtilis act. negest. ad impensas. & pro eo.ī.de neg.gest. si pupilli. §. sed & si quis. sed illa loquitur quando alieno nomine impendit: hic suo proprio. Itē pro eo.j. eo.titu.l.fin. sed ibi necessario fuit gestum negotium: sed hic voluntarium. Item pro eo. C. de rei vin.l.domum. quę est contra. sed ibi in reficiendo. Io. autem dicit non posse repeti: sed retineri, vt hic & infra de excep.do. Paulus. & hæc materiam plene dices. ī. de rei vind.l.in fundo. Accursius.

k *Si cui. Fund.* Sed quo modo potuit grauari vltra hereditarias vires: immo etiam quartā debet habere? Respon. quidam libri non habēt totam: & tunc planum est. si autem habes, dic quòd post tēpus de restituendo hereditatem rogauit: ita q̄ medio tēpore fructus habuit qui sufficiunt ad quartam: vt. ī. de inof.test. Papinia. §. vnde si quis. & secundum primum intellectum dices de fundo hereditario: secundum alium de fundo heredis. Acc.

l *Et eam.* scilicet totam. quod facere debet hoc casu: vt insti. de fideicom.here. §. sed si recuset.

m *Non habet.* scilicet legatarius.

n *Condictione.* scilicet indebiti, secundum quosdam. Sed cur datur condictio indebiti, cum ipsa respiciat ad prēteritū. & hic dedit vt quid fieret, id est adiret: quare condictio ob causam deberet dari: quod satis admitto vt hic de ea loquatur: vt arg. ī. de cōdic. ob tur. causam. l. j. §. j. & l. ij. Vel dicas, immo datur indebiti: quia iam putabat se fuisse obstrictum. Item opponitur: quia videtur quòd nulla actio datur ad repetendum, licet coactus adiit: vt infra de condit. & demon. qui heredi. §. sed cum suspectam adiit. quæ est contra. Solu. hic de rigore, [d] ibi de æquitate. nā ibi dicit benignius. vel hic decem fuerunt data nomine fundi tantum: ibi autem nomine hereditatis. legatum autem hic factum est indebitum: & per consequens quod pro eo erat dandum: hereditas autē non ideo fit indebita: sed tunc magis compellitur restituere: & ideo quod pro ea datum est, non est factum indebitum, secūdum R. & Io. Vel dic quòd hic, à fideicommissario vniuersali repetit: ibi à quodam legatario singulari. Accursius.

o *Qui ob rem. Soluerit.* in procuratore vel fideiussore qui aliquem sisti iudicio promisit, & iudicatum solui, loquitur: quæ stipulatio tres habet clausulas: vt. ī. iud. sol. l. iudicatū solui. vt post solutionē nō repetat, vt hic: sed āte bene posset purgare morā: vt. ī. iud. sol. l. iij. §. fi. & ī. si quis cau. & si post tres. Ac.

p *Seruus. Magidem.* [e] id est tabularium, vel scacherium.

f Ista non tenetur cū sequitis. quòd ibi fuit tradita possessio ut dominus. hic dominus. Bar. & Pau. & Ita.

g Nam tenetur cū sequitis. ad l. 86. ad l. falcidia tamen. 27. ad Trebell.

h Bal. hic & cit ibi tenet. vnicum & sing. ad hoc quod pena solutæ intra tempus parendi moram nō potest repeti pro soluendum. idē etiam probat tex. & concor. ad l. fam. ercis. & de fideiuss. iuncta ibi not. Bolo.

d Ista non tenetur sequentes. quòd Bar. non Bar. & P.

e Plinius pro hac ex. quem ibi. lib. 33. ca. 11. vide Alcia. lib. 8. parer. ca. 16.

Debet

a *Aiebat.* ſcilicet magidem.
b *Furti.* ſicut qui ſciens non debitum accepit: vt infra de condi. furti.l.quoniam. Vel dic vt ibi.
c *Obligaſſe.* pro magide.
d *Furti cauſa.* id eſt rei furtiuæ.
e *Repeti.* condic. ſcilicet ob turpem cauſam: vt.ſ. de condic. ob tur. cau.l.idé.§.ſi. Sed quid ad hũc titulum? Reſpõ. quia indebita eſt.
f *Furem.* magidis.
g *Repeti.* hoc intelligo ſi voluntate domini ſoluta eſt, vel ſi poſtea ratum habet: vel cum bona fide accepit, & conſumpſit. Sed ſi extaret, & non eſſet ſoluta domini voluntate, vel eo ratum habente, vindicaretur.
h *Eruum. Eo nomine.* id eſt ob repetendam pecuniam.
i *Ignoraſſes.* quia non valet contractus: vt infra de contrahenda emptione.l. ſuæ rei. &.l. ſi in emptione.§.rei ſuæ. Accurſius.

ſ Fia.ſcit
t alienam

FRATER à fratre.] C ASVS. Primo nota tria circa hanc.l. quòd filius mutuando pecuniam paternam fratri eidémq; filioſa. patris voluntate, vel non, nõ refert, ſemper adquirit naturalem obligationem patri, ſecũdum iura iſta. Aliud eſt, quia quotiens debitor ſuccedit creditori, quòd extinguitur obligatio. Tertium eſt, quòd debitum filij, eſt onus peculiare: quia pertinet ad peculium: & ex peculio erit ſoluẽdum. his præſuppoſitis dic caſum. Paterfa. habebat duos filios, Titium & Mæuiũ. Titius à Mæuio. x. accepit mutuo: & ita erat patri naturaliter obligatus per Mæuiũ tradẽtem. deceſsit pater vtroque herede inſtituto. omnia bona paterna & peculiaria inter ſe diuiſerũt: & diuiſione facta. x. ſoluit Titius Męuio: vult ea repetere. an poſsit, quęritur. Et dicit quòd debet Mæuius reſtituere medietatem qua non extat heres. nam pro medietate qua extat heres Titius, extincta fuit obligatio. aliam medietatẽ, id eſt alia. v. condicet, ſi tantum peruenit ad Mæuium de peculio Titij, quantum fuit medietas debiti, id eſt. v. & hoc tribus rationibus. Prima eſt, quòd ad quem deuenit peculium, debet deuenire onus peculiare: puta debitum. vnde ſi totum peculium Titio fuiſſet prælegatum: de illo peculio eſſet ſatisfaciendum Mæuio. quod ergo ad Mæuium peruenit de peculio, in debitum erit computãdum. Secunda ratio eſt, per id ſcilicet quod peruenit ad Mæuium de peculio, extinguitur debitum. Quid ſi Titius tantum debet extraneo: & cum conueniretur, tantum de ſuo ſolueret: nunquid poſſet tantum deducere de peculio per iudicium fami. ercis? Dicitur quòd ſic. Tertia ratio eſt, quòd ſi tantum debuit extraneo: antequam tamen exigeretur peculium, omnino diuiſerũt: poterit deducere id in quo eſt alij obligatus. certe poteſt. ergo ex quo ita eſt quòd ſi extraneo deberet, de peculio eſſet ſoluẽdum, & à fratre eſſet indemnis conſeruandus: multo fortius aduerſus ſeipſum indemnem cõſeruare debet. [QVAESITVM.] Habebam filium in poteſtate qui peculium habebat. x. ei mutuaui. deinde emancipatus. x. mihi ſoluit. an poſsit repetere? Dicit quòd ſi peculium filij mei penes me non remanſit, nõ repetet: quia naturaliter fuit mihi obligatus exiſtẽs in mea poteſtate. vnde licet poſtea ſoluat, non reperet. & hoc probat per quoddam argumentũ: quia ſi ego à creditoribus filij mei intra annum fuerim conuentus de peculio poſt emancipationem, nonne primitus potui deducere quod mihi debebat: & ſic ſi quid fuerit reſiduum in peculio, hoc ſoluere creditoribus? certe ſic. vnde videtur quòd naturaliter fuit mihi obligatus: & poſt emancipationem ſolutum non repetet. Sed pone: filius exiſtens in poteſtate mea mihi mutuauit: deinde emãcipaui, & ſolui: nunquid repetam? Certe nõ: quia hic naturaliter remanſit obligatio, ſicut in ſuperiori caſu. & hoc probat per idẽ: quia ſi creditor filij intra annum patrem conueniat de peculio: & dicat pater, accipiatis pecuniam, & inter vos diuidatis, vt liberetur id quod filius debebat ei offerre: ſi quidem poſt emancipationem durauit hæc naturalis obligatio, ceſſat repetitio. [EADEMQVE ERVNT.] Filius mutuauit patri in poteſtate ſua exiſtens. ipſo emancipato deceſsit pater, & extraneum inſtituit heredem: & filium exheredauit: extraneus filio ſoluit: an repetere poſſit, quæritur. Et dicitur q̃ non: quia naturaliter fuit obligat⁹, & hæc naturalis obligatio tranſiuit in extraneum: vt.j. ad Treb. ſi eius. in prin. Viuianus.

A

meum eſſe, ſiue ignoraſſes.[i]

Re & fama difficilis eſt hæc lex, ſicut alia in toto corpore iuris. & hoc dicit: Inter duos fratres qui ſunt in eiuſdem poteſtate, & inter patrem & filium, ſola obligatio naturalis contrahitur, qua per fratrem mutuantem patri adquiritur. Item cum debitor creditori ſuccedit, pro quota obligatio extinguitur. Item huius obligationis onus peculium reſpicit: & quatenus de eo peruenit ad creditorem, obligatio tollitur. Item ſolutum inquantum erat obligatio extincta repetitur: reſiduum non, naturali obligatione impediente h.d. Diuiditur in duas partes principales. Primo quando mutuum eſt contractum inter duos fratres. Secundo quando eſt contractum inter patrem & filium. Secunda ibi, quæritur. Item prima pars ſubdiuiditur per gloſam ſex partes. quod dic vt in glo. eo excepto, quòd vbi dicit tria eſſe argumenta ad rationem, non intelligas ad rationem poſitam in text. ſed ad rationem ſubauditam. partes ſunt manifeſta. Item ſecunda pars ſubdiuiditur. nam primo loquitur quãdo pater credidit filio: ſecundo quando econuerſo. Secunda ibi, econtra ſi pater. qualibet iſtarum poſſet recipere diuiſionem: ſed quia clara ſunt, ideo omitto. Bartolus.

B

XXXVIII. AFRICANVS libro nono Quæſtionum.

FRATER [k] à fratre, [l] cum in eiuſdem poteſtate eſſet, mutuam pecuniam patris dedit, & poſtea pater ſine teſtamento mortuus eſt, & frater ab omnibus hereditatem repudiauit: quæſitum eſt, an frater debitor patris ex ea pecunia, quam mutuam dedit, liberatus ſit? Reſpondit, ſi pater ei ſolum heredem inſtituiſſet, & ille repudiaſſet, ſolutam pecuniam videri: ſi autem ex parte heredem inſtituiſſet, ex ea parte, qua heres extitiſſet, liberatum eum videri: ex ea autem parte, qua heres non extitiſſet, quia ea pars ad fiſcum pertinet, ſolutam pecuniam videri. Quæſitum eſt, ſi ex ea pecunia, quam frater mutuam dedit, ſeruum emerit, & is ſeruus ante aditam hereditatem deceſsit, an frater liberatus ſit? Reſpondit, ſi ex ea pecunia ſeruum emerit, & is ſeruus ante aditam hereditatem deceſsit, liberatum videri. Quæſitum eſt, ſi ex ea pecunia, quam frater mutuam dedit, ſeruum emerit, & is ſeruus ante aditam hereditatem manumiſſus ſit, an frater liberatus ſit? Reſpondit, ſi ex ea pecunia ſeruum emerit, & is ſeruus ante aditam hereditatem manumiſſus ſit, liberatum videri.

C

XXXVIII. AFRICANVS libro nono Quæſtionum.

FRATER [k] à fratre, [l] cum in eiuſdem poteſtate eſſet, mutuam pecuniam patris dedit, & poſtea pater ſine teſtamento mortuus eſt, & frater ab omnibus hereditatem repudiauit: quæſitum eſt, an frater debitor patris ex ea pecunia, quam mutuam dedit, liberatus ſit? Reſpondit, ſi pater ei ſolum heredem inſtituiſſet, & ille repudiaſſet, ſolutam pecuniam videri: ſi autem ex parte heredem inſtituiſſet, ex ea parte, qua heres extitiſſet, liberatum eum videri: ex ea autem parte, qua heres non extitiſſet, quia ea pars ad fiſcum pertinet, ſolutam pecuniam videri. Quæſitum eſt, ſi ex ea pecunia, quam frater mutuam dedit, ſeruum emerit, & is ſeruus ante aditam hereditatem deceſsit, an frater liberatus ſit? Reſpondit, ſi ex ea pecunia ſeruum emerit, & is ſeruus ante aditam hereditatem deceſsit, liberatum videri. Quæſitum eſt, ſi ex ea pecunia, quam frater mutuam dedit, ſeruum emerit, & is ſeruus ante aditam hereditatem manumiſſus ſit, an frater liberatus ſit? Reſpondit, ſi ex ea pecunia ſeruum emerit, & is ſeruus ante aditam hereditatem manumiſſus ſit, liberatum videri.

D

XXXVIII. AFRICANVS libro nono Quæſtionum.

FRATER [k] à fratre, [l] cum in eiuſdem poteſtate eſſet, mutuam pecuniam patris dedit, & poſtea pater ſine teſtamento mortuus eſt, & frater ab omnibus hereditatem repudiauit: quæſitum eſt, an frater debitor patris ex ea pecunia, quam mutuam dedit, liberatus ſit? Reſpondit, ſi pater ei ſolum heredem inſtituiſſet, & ille repudiaſſet, ſolutam pecuniam videri: ſi autem ex parte heredem inſtituiſſet, ex ea parte, qua heres extitiſſet, liberatum eum videri: ex ea autem parte, qua heres non extitiſſet, quia ea pars ad fiſcum pertinet, ſolutam pecuniam videri. Quæſitum eſt, ſi ex ea pecunia, quam frater mutuam dedit, ſeruum emerit, & is ſeruus ante aditam hereditatem deceſsit, an frater liberatus ſit? Reſpondit, ſi ex ea pecunia ſeruum emerit, & is ſeruus ante aditam hereditatem deceſsit, liberatum videri. Quæſitum eſt, ſi ex ea pecunia, quam frater mutuam dedit, ſeruum emerit, & is ſeruus ante aditam hereditatem manumiſſus ſit, an frater liberatus ſit? Reſpondit, ſi ex ea pecunia ſeruum emerit, & is ſeruus ante aditam hereditatem manumiſſus ſit, liberatum videri.

XXXVII. IVLIANVS libro tertio ad Vrſeium Ferocem.

SEruum meum inſciens à te emi, pecuniámque tibi ſolui, eam me à te repetiturum, & eo nomine [b] condictionẽ mihi eſſe omnimodo puto, ſiue ſciſſes dauit. is cui commodauerat, pignori eam poſuit, & fugit. qui accepit, non aliter ſe redditurum aiebat, [a] quàm ſi pecuniam accepiſſet. accepit à ſeruulo, & reddidit magidem. Quæſitum eſt an pecunia ab eo repeti poſſit. Reſpondit, ſi is qui pignori accepiſſet, magidẽ alienam ſciſſet * apud ſe pignori deponi, furti [h] eum ſe obligaſſe. [c] Ideóque ſi pecuniam à ſeruulo accepiſſet redimendi furti cauſa, [d] poſſe repeti. [e] ſed ſi neſciſſet alienum * apud ſe deponi, non eſſe furem. [f] Item ſi pecunia eius nomine à quo pignus acceperat, à ſeruo ei ſoluta eſſet, nõ poſſe ab eo repeti. [g]

Pretium ſolũ ex cauſa emptionis inualida, repetitur. Bartolus.

Filiusfam. quinquennis pecuniã habere poteſt.

a Nõ tenetur ſecundũ Bar. Bal. Alb. Folg. & Ale. niſi dicas remanere naturalẽ inefficacẽ penes fratrẽ maiorem ratione nudæ adminiſtrationis, ex mẽte l. b. Iſtam videtur tenere Bar. & Bal.

c Iſta eſt vera, tenendo opinionem gl. ſecundã Pradic.

quiſitione eſt intelligẽdum,quæ ſit ſolo animo: vt in hered.bo. poſ.& Trebel.reſtitutione:licet lex illa generaliter loqui videatur,ſecundum Azo.Item quæro,cum hi duo erant in poteſtate patris,an ſicut patri quæritur obligatio naturalis ex perſona dantis mutuum,ita & econtra teneatur ei naturaliter ex perſona accipientis. Si dicas [a] neque patrem teneri eo nomine,neque ei quæſitã:ſtare non poteſt:quia ſecũdum hoc, ideo quia frater debitor patri extitit,non tolleretur obligatio: immo ſecundum omnes ideo tollit, quia pro parte debitor heres extitit, quaſi creditori. alia enim ratio eſſe non poteſt. Quid ergo dices? Videtur quòd teneatur. ſicut enim ſi hic filius ſe extraneo ciuiliter & naturaliter obligaſſet, pater ciuiliter & naturaliter teneretur: ita hic quando ſe naturaliter obligauit, & pater debet teneri ex eius perſona naturaliter. & hoc dicunt quidam,vt Hug. [b] Sed Azo dicit quòd non tenetur pater ex perſona filij debitoris. nec obſtat quod dixi. nam ſi ciuiliter & naturaliter filius ſe extraneo obliget,non ideo pater tenetur ex eius perſona,niſi ciuiliter [c]: ſed illa ciuilis habet effectum naturalis: quia cum effectu tenetur: & ſic hæc ratio retorquetur in eos.& pro eo argumentum eſt, quod de ſeruis dicitur. nam ſi ſerui mei inuicem ſibi credant, & conuenior de peculio eius qui accepit pecuniam:deduco quod alteri ſeruo debetur: vt infra de pe.ſi ſeruus meus.§.ſed quid ſi non mihi. &.l.ſed ſi damnum.§.peculium. Sed ſi ego pariter tenerer ex perſona eius qui accepit:ego nihil deducerem. nam id quod deberem ex perſona alterius ſerui,in peculio computaretur dantis mutuũ:vt.j.de pecu.l.quam Tuberonis.§.ſed id.& ſic cum haberetur [p] ſoluto [d], ſi conueniretur ex perſona eius qui debet, nõ ſibi ſcilicet ſeruo, & ſic nec mihi domino debetur. nõ ergo deducerẽ,quod aperte falſum eſt me nõ deducere poſſe:tamen rñ.cõtra eſſe: quia ſi debeam pecuniam, cõputabitur in peculio eius cui deberetur,ſi ex eius perſona cõueniar.& ita adhuc apparet me teneri naturaliter pro eo qui debet. ſed certe non cõputatur ad hoc [q] ego debeã: ſed quia debet ei cõſeruus:vt.l.quã Tuberonis.in fi. vt tunc demum cum fuit ſolutum,augeat peculium. Præterea [e] manifeſtior eſt ratio in delictis:vt.j.de pec.leg.id quod.§.ſi cõſeruum. Item probantur hæc in.l.iſta.ſi enim pater eſſet debitor & creditor,ergo vterque filius alteri adinuicẽ eſſet debitor in.v.& creditor in aliis.v.ergo quicquid ſolueretur, repeteretur quaſi cõpẽſatione facta,ſecundum Azo.& ſic ſola ſucceſſio hic operaretur,ſed peculium non:quod eſt contra.l.iſtam.Eſt & alia potior ratio:quia cum deſcendit obligatio directo à patre in filium, vt quia pater pro filio promittit alteri filio,patri non quæritur:& ipſe naturaliter obligatur. ſed ſi per obliquum, vt fuit hic, per alterũ filium quæritur patri: ſed fideiuſſor datus à patre filio,per obliquũ deſcendit in filium:& ideo patri acquiritur. ſed quia pro eodem apud eundem teneri non poteſt, ideo dicit lex fideiuſſorem non teneri:vt infra de fideiuſ.ſi quis pro eo.in princ.ergo & hic,cum ſimiliter per obliquum deſcendat:& ita inueniretur pater obligatus,& ſibiipſi non debet dici obligatus. Nunquid ergo poteſt pater filio obligari naturaliter? Videtur quòd non,propter eandem abſurditatem:quia ſi ſibi quæritur,inueniretur ſibiipſi obligatus. Sed rñ. [f] immo obligatur:vt infra eo.§.quæſitum. Sed quæ eſt ratio quare directo obligatur, non per obliquum? Reſpon. quia obligatio quæ venit à patre,quæritur filio: & ſic non patri. ea vero quæ aliunde prouenit:non ei filio,ſed patri per cum ſolet acquiri.

[a] *Reprobatur ſecundũ B.B.P.Ale.& Iaſ.*

[b] *Et male, ſecundũ cõmuniter ſcribentes.*

[c] *Immo ciuiliter & naturaliter:cũ peculiũ cõcedendo etiã in obligationes peculiares cõſenſiſſe videatur. l. qui peculii. infra de pactis. Ratio igitur vera eſt, quia nõ debet quis ſibiipſi eſſe obligat[o] obſtãte regula perplexitatis.l. ſi Titi[o]. infra de verb. oblig. Iaſ.*

[d] *Immo nõ [h]b[e]tur pro ſoluto. Pau.*

[e] *Iſta ratio eſt nimis à remotis: ideo tenet prima.ſecundũ Bar. P. Ale.& Ia.*

[f] *Et bene, & eſt melior de toto corpore iuris, ſecundũ Bal.& Iaſ.*

a *Mutuatus.* puta decem.

b *Poſt mortem.* & poſt aditam hereditatẽ. Sed quid ſi ante? Reſpon.Io.& H.non poſſe repeti:quia tũc totum debitum erat,argu.infra.e.l.ſi.§.pe.& ſupra.e.l.qui ob rem. Sed Azo dicit quòd ſic.nam cum poſtea immiſceat ſe ſoluens,iuſta cauſa ad iniuſtam cauſam deducitur: vt infra ti.j.l.j.§.ſi.tantum enim facit immixtio in ſuo,quantum aditio in extraneo.& hæc opinio videtur verior,maxime cum ab ipſa morte finguntur heredes: vt infra de reg.iur.l.omnis. Accurſius.

c *Et ſoluit.* ex propria pecunia.

d *Qui ipſe.* ſcilicet debitor. Accurſius.

e *Si non minus.* vel plus intellige,non ſecundum quotam portionem:licet ſic in hereditate capiatur:vt.C.de nego.geſt.l.ſi ab ea.nam ſi dimidia peculij,quæ eſt.v.perueniat ad fratrem creditorem,non ideo tollitur obligatio quæ eſt in x.ſed in.v.tantum: vt ſtatim dices. Sed ſi nihil de peculio debitoris ad fratrem creditorem peruenit, vel non tantum,an poſſit agere aliqua actione? Reſpon.non: cum tantum naturalis obligatio ibi intercedat, ex qua non oritur actio: vt.C.de pact.l.legem.vt ſtatim dices.

f *Ad fratrem.* creditorem. Accurſius.

g *Peruenifſet.* ex diuiſione, quæ prouenit ex dimidia. Accurſius.

h *Fuiſſet.* patri quæſita.ac per hoc ei credidit pro hereditaria parte ſublata. Et not.naturalem tantùm obligationem eſſe inter fratres,& naturalem inter patrẽ & filium eſſe quæſitam. *Obligatio naturalis inter fratres ciuilis.*

i *Conſecutus.* hoc quidã intellexerunt vt licet medietatem peculij debitoris, quæ pluris eſt quàm debitum,frater creditor iure hereditario conſequatur, tamen nihilominus ad debitum duret obligatio: niſi de alia medietate quæ debitorem fratrem contingit,frater creditor tantum conſequatur,quantũ facit debitum.alteram enim partem peculij non à fratre,ſed à patre vt heredem hunc fratrem habere dicunt: quod Io.omnino inficiatur. nam quod debet hic filius, onus peculij eſt:& peculium ſicut lepra ſemper comitatur. vnde cum peculij pars ad fratrem peruenerit,& onus quod peculij partem conſequitur, ad eum ſpectat, vt ſibiipſi ſoluat,ſicut aliàs ſi extraneo deberetur:vt infra de pecu.ſi quis ſeruum.in princ. ergo quaſi ſolutum ſit ei,tollitur obligatio. Et hoc oſtendo apertius:Pone.x.ſunt in peculio filij mei,qui debet tibi.x.ex his quæ ſunt in peculio, dono tibi.v.nonne modo tibi ſublata eſt actio de pecu.pro parte? Reſpon.vtique,cum non in plus quàm ſit in peculio,pater teneatur:vt infra de lib.leg.l.ſi quis reum.§.idem Iulia.

k *Adeo.* videtur ſupereſſe naturalis obligatio in peculio,& ſic poſtea per conſequẽtiam cõfunditur,adeo &c. Accurſius.

l *Debiti.* qđ cõſiſtit [p] ex parte qua frater creditor extitit heres.

m *Idq;.* vt debitum iſtud ſit onus peculij.

n *Si extraneo.* probat efficaciſſime naturaliter filium remanere obligatum:& obligationem naturalem ſemper concomitari peculium. vnde pro eo quod peruenit ad fratrem,eſt liberatus.

o *Adeo.* conuento actione de peculio nomine patris, vt quilibet extraneus heres conueniretur: vt infra de pecu.l.quæſitũ.§. ſi ad heredem. niſi dicas ſuo nomine,id eſt quaſi ex ſuo cõtractu ipſe enim ad hoc ſoluendum etiam directo tenetur. ſed & tunc videtur idem:vt.C.ſami.ercif.l.certum eſt.

p *Exactum.* ita [q] non de peculio,ſed aliunde ſolutũ eſſet. Io.

q *Familia erciſcunda.* cum enim pater fuiſſet obligatus de peculio,

culio heredes obligatos reliquit.& ſi vnus ſoluit,facit negotiũ coheredis quod ꝑ parte expediri nõ potuit:vt.ĩ.famil.erciſcũ. heredes.§.ſi vnus.ideo autẽ ꝑ parte gerere non potuit, quia in ſolidũ tenebatur:vt.j.de pecu.quæſitũ.§.iij&.l.& ancillarum:

a *Re integra*.id eſt antequã Mæuius aliquid ſoluat à creditoribus peculiaribus conuentus. Accurſius.

b *Indemnis*.ſcilicet ꝑ cautionem:

c *Oportet*: concludit. & dic oportet.ſ. vt vltra peculium damnum non patiatur. Et nota optimũ argumentum, quod in aliorum perſona facio, multo magis in meam:vt plene dixi ſupra de pac.l. cum in eo.& facit etiam ad hoc quòd debita ſint ſuper pecu.ĩ.fami.erciſcũdis conſequẽter.§.ſi filius.&.C.fami.erciſcer tum eſt:

d *Obligationem*: illud quæritur,ſi pater in emancipatione ademit ei peculium, an remaneat ei naturaliter obligatus? Rñ.nõ,ſecundum Io.& Azo.vt arg. j.de ſol.ſi quis ſeruo.

e *Argumento*. non eſt neceſſarium argumentum domini Africani; nam mortuo filio nulla ſupereſt obligatio: vt infra ad Macedo.l. antepe.&.j. de fideiuſſ. l.qui contra ſenatuſcõſ. ſed eo emancipato ſupereſt:vt hic:& tunc vtrobique deducit intra annum pater debitum: vt infra de pec. ſed ſi dã. §.peculiũ. Vel dic neceſſarium quod ſupereſt in peculium,ex quo nunc oritur obligatio.

f *Deducere*. antequam ſoluat.

g *Contra*. id eſt econtra. & ſupple, nõ repetit ſi pater &c.

h *Debuiſſet*. vt ſolutũ non repetatur,quia naturalis obligatio qua tenebatur pater,trãſiit in heredem etiam extraneũ:vt.j.ad Treb.ſi eius pupilli.in prin.ſi ergo ſoluit,naturalis cauſa inhibet repetitionem.

i *Legati*.ſ.nomine,& in diem vel ſub conditione relicti.

k *Accepi*. ego legatarius.

l *Indebitum*.vel ꝓpter Falci.vel quia inofficioſum,vel ruptũ, vel irritũ teſtamentum apparuit.vnde fideiuſſor repetit:vt hic; & infra vt le.no.ca.l.j.§.ſi quis ſub conditione.

m *Eum*. fideiuſſorem.quod dic vt.j.l.indebitam.

SI quis.]CASVS. Teſtator reliquit tibi.x.ſi non aſcenderes Capitoliũ.heres cum potuit à te cautionem exigere de non aſcendendo,ignorans ſoluit ſine cautione.Dicit iuriſcõ. quòd repetere poteſt. Viuianus.

n *Si quis*. Pone caſum in eo cui eſt fideicõ.relictum ſub condi.quæ eſt in non faciendo: vt non aſcendat Capitoliũ.vnde Mutiana cautio locum habet:vt infra de condi.& demõ.l.Mutianę. Vel pone in patrono ex debita tantùm parte inſtituto à liberto:& ex ea ſoluit fideicõ.vt.j.ad Treb.l.patronus. Vel pone vt in eo.titu.ad Trebel.l.cum hereditas ex fideicom.

o *Quaſi*. improprietatem notat,ſecundum primum & tertium caſum:ſecundum medium,veritatem.Accurſius.

p *Poſſe*. vel ipſam cautionẽ ſecundum primũ & tertiũ caſum: vt ſupra de vſufr.earũ rerum quæ vſu conſu.l.hoc ſenatus.§.j. &.j.ſi cui plus quàm per.l.Fal.l.ij.§.fi. Vel ipſam ré cõdicet,ſe-

ſe,quantum ab his creditor actione de peculio cõſequi potuiſſet. Igitur & ſi re ĩtegra[a] familiæ erciſcundę agatur,ita peculium diuidi æquũ eſſe,vt ad quantitatem eius indemnis[b] à coherede præſtetur. Porrò eum quẽ aduerſus extraneum defendi oportet,[c] longe magis in eo quod fratri debuiſſet,indẽnem eſſe præſtandũ. Quæſitum eſt, ſi pater filio crediderit,iſque emãcipatus ſoluat,an repetere poſsit.Reſpõdit,ſi nihil ex peculio apud patrem remanſerit,non repetitutũ. Nam manere naturalẽ obligationẽ[d] argumẽto[e] eſſe,quòd extraneo agente intra annũ de peculio, deduceret[f] pater quod ſibi filius debuiſſet. contra[g] ſi pater quod filio debuiſſet,eidẽ emãcipato ſoluerit,non repetet. nã hic quoque manere naturalem obligationem,eodẽ argumẽto probatur,quòd ſi extrane[o] intra annũ de peculio agat, etiam quod pater ei debuiſſet,cõputetur. Eadẽq; erũt & ſi extrane[o] heres exheredato filio ſoluerit id qđ ei pater debuiſſet.[h]

Fideiuſſori ſoluenti indebitum,competit repetitio.hoc intelligo, quando fideiuſſor ſoluit ſuo nomine.vt.j.co.l.indebitã. Bart.

Legati[i] ſatis accepi:[k] & cũ fideiuſſor mihi ſoluiſſet, apparuit indebitũ[l] fuiſſe legatũ. Poſſe eũ[m] repetere exiſtimauit.

Si cautio debita in ſoluendo fuit omiſſa: ſoluenti per condictionem conſulitur. Bart.

Legati[i] ſatis accepi:[k] & cũ fideiuſſor mihi ſoluiſſet, apparuit indebitũ[l] fuiſſe legatũ. Poſſe eũ[m] repetere exiſtimauit.

Ei cautio debita in ſoluendo fuit omiſſa: ſoluenti per condictionem conſulitur. Bart.

cundum ſecundũ caſum:quia deſinit dominus eſſe:aliàs contra contingit,vt in ꝓprietario,qui tradidit alij rem cauſa vſufruc. vt & ſupra vſufru.quemad.ca.l.ſi vſusfructus. Accurſius.

QVI exceptionem.]CASVS. Præmittit regulã, quæ talis eſt: quod tutus exceptione ſoluit,repetit.ſed hoc non eſt generaliter verũ,niſi exceptio introducta fuerit in fauorem illius qui conuenitur, vt Vellei. ſe.có. vnde ſi mulier tuta except.ſoluerit,repetit.cæterum ſi in odiũ fuerit introducta; vt Macedoniano,ſoluens non repetit. Vi.

q *Qui exceptionem perpetuam*. id eſt generalẽ.

r *Eius cauſa*.i. fauore.

ſ *De interceſſionibus*.ſ. fœminarum.

t *Perpetũ*. i. ꝑ errorẽ. † *iſta lex de*

u *Pecuniam*. vt infra *Pecunia*. vt infra *cet cognoſ*
ad Mace.ſed ſi pater.§. *ſcere excep*
ſi.&.l.ſeq. Idem in ſti- *tionẽ famo*
pulatione per metum *rabilem &*
extorta,ſed ſpõte ſolu- *odioſam*:
ta:vt.C. quod me. cauſa.l.ij. & ſupra de con- *quia debet*
dic.ob tur. cau.l. ſi ob *conſiderari*
turpem cauſam.Sed cõ- *ratio legis*
tra.j.de cõdic. ob cau. *verũ ſit ra*
qui ſe debere. Solu. vt *tio fauore*
ibi.Item idem in qua- *vel odij ſe*
dam exceptione quæ *cundũ Bal.*
iuris rigoris ſeruandi *hic.*
cauſa inducit: vt rei iudi.[a] vt infra.e.Iulian[o]. & hoc in perpetuis. Si autem tẽpotalis ſit,ſolutũ non repetitur:ſiue ſit in diem expreſſum, ſiue tacitũ:vt ſupra eo. l.in diem.&.l.nã & maritus.&.l.nam & ſi cum moriar. Sed nõne ĩ cuiuſlibet locum eſt doli exceptio,& hæc odioſa: vt infra de do. except.l.ij.§.generaliter. & ſic nunquam repetitur? Reſpon.origo excep. magis quàm huius impoſitio nõminis attẽditur:vt arg.j. de dona.l. qui id qđ.§.j. Vel dicas quòd exceptio doli ſpecialis de dolo odioſa eſt:generalis autem non. Acc.

a *Reprobatur ſecundũ Bar. quia illa non eſt introducta ob rigorẽ iuris,ſed ĩtelligo de exceptione iuſtæ finitæ.*

x *In diẽ*.incertũ.alioquin ſtatì cederet dies:vt.C.de ca.tol.§.j.

y *Arſerit*.ſine culpa heredis:vt.j.de le.j.dom[o].&.l. ſi modo.& l.ꝙ ſi nulla.Itẽ bene dicit pars.nã ſi tota arſerit ante dié fideicõ.cedẽtẽ;& refecta ſit ꝑ heredẽ,deficeret fideicõmiſſum: vt.j. de leg.j.ſi ita legatũ.§.ĩ.&.j.de ver.ob.inter ſtipulãtẽ.§. ſacrã. in fi.§.&.j.de ſol.qui res.§.areã.in fi.&.x.de vſufr.ſi cui.& ſupra qui.mo.vſusfru.amit.quid tamen.§.j.&.§.pe. Accurſius.

z *Deducendam*. antequam ſoluat. Accurſius.

a *Condict*.ſ.poſſeſſionẽ ipſam.i.detẽtationẽ:vt ſic ꝑ impenſis retineat.ſic.j.de impẽ.l.quod dicitur.§.ſi dos.Sed cõtra.j.eo.l. ſi in area.§.ſed & ſi is.Sol.hic exiſtẽte[b] cõditione legatari[o] habet dominiũ ab herede:quia à teſtatore:cũ vna ꝑſona videatur: & ideo habet cõdictionẽ:vt ar.in auth.de iureiurã.à mo. ſilli.§. j.col.v. Vel hic area ædificãtis eiuſdẽ heredis,nõ teſtatoris fuit: ibi aliena,eius.ſ.cui ſoluebatur.& hic prouidere etiã legatario voluit.ĩ.nõ. Vel certe dici poteſt ꝙ fuit defunctimõ tamẽ erat ſũ legatarij:quia ſub cõditione fuit legatũ,vel in diem incertum: vt in prin.notulæ.& ideo interim eſt heredis: vt.j.ad Sylla.l.j. §.ſerui.Azo.quæ idem eſt cum prima.

b *Reprobatur cũ ſeq. ideo dic qꝙ nullũ negotiũ geſtum fuit ex quo poſſit inuẽtari condictio indebiti: ſcilicet fuit negotiũ gerendum ſecundum ſe.*

b *Incerti*.immo indebiti:vt.ĩ.eo.l.indebiti.§.j.ſed ibi condicit poſſeſſio:quod eſt certũ:hic retraditio:vt habeat detentationẽ, non poſſeſſionẽ,& ſic factũ:vt.j.de cu.fu.conſilio.quare nõ habet locũ indebiti,ſed incerti:vt no.ĩ.eo.l.ſed ſi me.§.j.Ac.

a *Opera.* fabriles.ſ.vel artificiales, quarum repetitur æſtimatio. aliæ enim.ſ.obſequiales, *iure naturali debentur:vt.ff.eo.l.ſi nó ſorte.§.libertus.& ideo nó videtur poſſe remitti:vt infra ſo.ma. alia.§.ſi paciſcatur. Sed argu.cótra.j.de ſol.Sthicú.§.naturalis.

b *Quod pupillus. Tutoris.* alterius, cum duos haberet.

c *Natura.* vt.j. de act.& ob. l. pupillus. & infra de acqui.here.l.more noſtro.& inſtit. qui.ali.li. vel non.§.nunc admonendi. Sed contra.j.de noua.l.j. in fi. vbi dicit eum naturaliter teneri. Solu.dic quòd hic obligauit ſe ipſi tutori: vt argu. j. de act. tu.l. pupillus. vel de infante hic dicit.

Per pactum tollitur obligatio operarum, quæ poſtea ſolutæ repetentur. Bartolus.

SI pactus * fuerit patronus cũ liberto ne operæ a ab eo petãtur, quicquid poſtea ſolutũ fuerit à liberto, repeti poteſt.

Pupillus infans vel cum tutore contrahens, etiam in tantum alteri non tenetur. Bar.

XLI. NERATIVS libro ſexto Membranarum.

QVod pupill' ſine tutoris b auctoritate ſtipulanti promiſerit, ſoluerit, repetitio eſt: quia nec natura c debet.

XLII. VLPIANVS libro ſexagéſimooctauo ad Edictum.

POenæ non ſolent repeti d cum depenſæ ſunt.

Tutus exceptione iuriſiurandi, per errorem ſoluens ſuæ parte. Bartolus.

XLIII. PAVLVS libro tertio ad Plautium.

SI quis iuraſſet e ſe dare non oportere, ab omni contentione diſcedetur: atque ita ſolutam pecuniam f repeti poſſe dicendum eſt. g

An ſit debitũ, ſuſpicitur ex perſona eius cui ſoluitur. Bartolus.

XLIIII. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

REpetitio nulla eſt ab eo qui ſuũ recepit, tametſi ab alio quàm vero debitore ſolutum eſt. h

Qui ex hereditate ſibi debitum non deduci, ſ petit. Bartolus.

XLV. IAVOLENVS libro ſecundo ex Plautio.

SI is qui hereditatem vendidit, & emptori tradidit, id quod ſibi mortuus debuerat non retinuit, repetere i poterit: quia plus debito ſolutum, per condictionẽ rectè recipietur.

Per ſi quis non ſolum ſolutum repeti poteſt, ſed & ſi ſolutum ſit, ne ſolui poſſit. Bartolus.

XLVI. IDEM libro quarto ex Plautio.

QVi heredis nomine k legata non debita ex nummis ipſius heredis ſoluit, ipſe quidem repetere non poteſt: l ſed ſi ignorante herede nummos eius tradidit, dominꝰ, ait, eos rectè vindicabit. Eadẽ cauſa rerum corporaliũ m eſt.

Iſta eſt lex valde notabilis. Si fideiuſſor ſoluat indebitum, debitori competit repetitio, ſi eius nomine eſt ſolutum: vel fideiuſſori, ſi ſuo proprio nomine ſoluerit. Bar.

XLVII. CELSVS libro ſexto Digeſtorum.

INdebitam pecuniam per errorem promiſiſti: eã qui pro te fideiuſſerat ſoluit. Ego exiſtimo, ſi nonime tuo ſoluerit fideiuſſor: te fideiuſſori, n ſtipulatorẽ o tibi obligatũ fore. nec expectandum eſt vt ratum habeas: p quoniam † potes videri id ipſum q mãdaſſe, vt tuo r nomine ſolueretur. Sin autem fideiuſſor ſuo nomine ſoluerit s quod non debebat, ipſum à ſtipulatore repetere poſſe, t quoniam indebitam iure gentium pecuniã ſoluit. quo minus autem conſequi poterit ab eo cui ſoluit, à te mandati iudicio cõſecuturum: ſi modò per ignorantiam u petentem exceptione non ſummouerit.

Inter ſi & cum, non eſt differentia. Bartolus.

XLVIII. IDEM libro ſexto Digeſtorum.

QVi promiſit, ſi aliquid x à ſe y factum ſit, vel cũ aliquid factũ ſit, dare ſe decẽ: ſi prius q̃ id factũ fuerit, ludi: vt infra de ſpó.l.oratio. Sed cõtra eſt infra de ope.no.nun. l.cum procurator.§.fina.& de ſucceſ.edic.l.j.§.vnuſquiſq;.& de bo.poſſ.l.tutor. Azo.

Has non dicit ut ſcĩ ſoliti operas annotare in l. ſi non ſoluẽ. §.liberꝰ.ff. eo.

** Confer cũ l. qui operas. de præſcrip. ver.*

Non poteſt. ſcilicet heres ſi ratum habeat: vt ſupra eo.l.ſi procurator. Et hoc ſi conſumpti ſunt. Accurſius.

Ideſt.] CASVS. Credebã me tibi pecuniam debere, cũ non debebam: illam promiſi tibi nudo pacto, vel ſtipulatione. dedi tibi fideiuſſoré Titium. Titius illam pecuniam tibi ſoluit. quæritur quis repetet. Reſpon. ſi nomine meo ſoluerit, ego ei, & tu mihi eris obligatus, & ego repetam. Cæterùm ſi ſuo nomine ſoluerit, repetet. Sed pone quòd ille cui ſoluit, factus eſt non ſoluendo pro parte. Dicit quòd ſi ignorans ſoluit, quòd hoc quod † ab eo nó poteſt conſequi, cõſequetur a me actiõe mãdati. Viuianus.

Non ſi quis habet mandatum vt ſe obliget, videtur ei mãdatum quod ſolutum: quia obligatus ordinatur ad ſoluendũ itaquod ad ſuũ ſolutionẽ. & ſic de vſufructu rerum quæ vſu conſumuntur. vide quæ notabilia cap. ſuper Barbar.

Fideiuſſori. actione mandati.

Stipulatorem. condictione indebiti.

Habeas. Argu. contra. infra de acquir.he. l. ſi quis alicui. in fine. Accurſius.

Videris ipſum. No. cum quid mando, & ea quæ ex eo ſequuntur videntur mãdata. ſic & ſupra eo. l. ſi procurator.§.j.& ſupra de procur.l. qui procuratoré. & infra de inſti. ſed & ſi pupillus. §. ſed & ſi quis nolit. ſic & in prohibitione, vt cum quid prohibetur, & omne id prohiberi videtur per quod peruenitur ad illud.

Ideſt. quia per iniurandum ſublata eſt naturalis obligatio: vt infra de ſol.l.Sthicum.§.naturalis. & ſupra de iureiuran.l.finali.

Repetito.] CASVS. Debebam tibi decem. ea ſoluit Titius nomine meo. vult repetere. an poſſit, quæritur. Et dicitur quòd non. ratio eſt, cum id quod ſolutũ fuerit, debeatur. Viuia.

Solutum eſt. hoc ſi nomine debentis ſoluatur. ſecus ſi ſuo proprio: vt ſupra eo.l.ſi pœnæ.§.quamuis. in fi.& Co.e.l.ſi à patre. quæ eſt contra. qui tamen nomine debẽtis heredis ſoluit, de hereditate deducit: vt.C.de peti.hered.l.de hereditate. & facit ad hanc.l.infra de noua.ſi quis delegauerit.& infra de dol. excep. pure.§.ſi cum Accurſius.

Si quis.] CASVS. Debebas mihi. x. deceſsiſti me herede inſtituto. vendidi Titio here.& tradidi. illa. x. quæ mihi debebantur ex here. non retinui. dicit quòd plus debito ſoluiſſe videor: vnde a. x. repeto. Viuianus.

Repetere. vt infra de hered. vel act. ven.l.ij.§.fin.&.§.penultimo. Accurſius.

Vt heredu.] CASVS. Deceſsit aliquis me herede inſtituto. credidit aliquis vt procurator aliqua legata à me præſtanda: & de pecunia mea illa ſoluit. quæritur quis iſta legata repetet? Et dicitur quòd ego heres: non qui ſoluit. plus etiam dicit, quòd etiam potero vindicare, ſi extant. Viuianus.

Qui heredu nomine. vt procurator. Accurſius.

Corporalium. i. ſpecierum. nam nummi de quibus dixi, nó ſunt ſpecies, ſed quantites, ſecũ dum Io. Vel ſubaudi. ſ. aliarum. nam & nummi res ſunt corporales: vt inſtitu. de re. corpo. & incorpo. Accurſius.

Ideſt.] CASVS. Credebã me tibi pecuniam debere, cũ non debebam: illam promiſi tibi nudo pacto, vel ſtipulatione. dedi tibi fideiuſſoré Titium. Titius illam pecuniam tibi ſoluit. quæritur quis repetet. Reſpon. ſi nomine meo ſoluerit, ego ei, & tu mihi eris obligatus, & ego repetam. Cæterùm ſi ſuo nomine ſoluerit, repetet. Sed pone quòd ille cui ſoluit, factus eſt non ſoluendo pro parte. Dicit quòd ſi ignorans ſoluit, quòd hoc quod † ab eo nó poteſt conſequi, cõſequetur a me actiõe mãdati. Viuianus.

Fideiuſſori. actione mandati.

Stipulatorem. condictione indebiti.

Habeas. Argu. contra. infra de acquir.he. l. ſi quis alicui. in fine. Accurſius.

Videris ipſum. No. cum quid mando, & ea quæ ex eo ſequuntur videntur mãdata. ſic & ſupra eo. l. ſi procurator.§.j.& ſupra de procur.l. qui procuratoré. & infra de inſti. ſed & ſi pupillus. §. ſed & ſi quis nolit. ſic & in prohibitione, vt cum quid prohibetur, & omne id prohiberi videtur per quod peruenitur ad illud.

Non ſi quis habet mandatum vt ſe obliget, videtur ei mãdatum quod ſolutum: quia obligatus ordinatur ad ſoluendũ itaquod ad ſuũ ſolutionẽ. & ſic de vſufructu rerum quæ vſu conſumuntur. vide quæ notabilia cap. ſuper Barbar.

a *Dederit.* putans ſe teneri, aliàs non repetet; ſi ſciens eſſet: vt ſupra eo.l.j.& infra de regu.iu.l.cuiuſ.

b *His ſolu. Quoquo modo.* vel per ſe, vel per alios: vt per procuratores eorum.

c *Proficit.* illi cui data eſt ab illo cui ſoluo indebitũ: vt.C.ſi certe.l.nõ aduerſus.&.C. de act.& obli.l.penult. Sed quid ſi ille non eſt ſoluendo, puta cui eſt ſolutum: an in ſubſidiũ ille cui proficit, conuenitur? Arg.q̃ ſic, ſi cauſam lucratiuam habet forte. aliàs non: vt.ĩ.de eo per quem fac. erit.l. fina.in princ.

d *Quod quis. Hac mente.* non hoc expreſſo: vel expreſſo, ſed altero nõ conſentiente. alioquin agitur præſcrip.ver, vt C.de re.permu.l.rebus. &.ĩ.e.l.ij.in princi. Et no.hic ſcienté nõ repetere: vt.ĩ.e.l.j.& de inoffi.teſt.l.eum.§.j.

e *Ex quibus cauſis. Quidé.* Pone caſum vt.ĩ.eo.l.ſi in area. &.ĩ.de excep.do.l.Paulus reſpon. nam ibi habemus retentionem.ſ. ſi poſſidemus. non autẽ petitionem, ſi non poſſidemus. & ſic non loquitur fatuè repetendo idem per idem, vt quidam dixerunt. & idem etiam in ſimilibus caſibus dicas. ſed vbi perſonaliter obligatus exceptione tut' ſum: ſi ſoluo, non repeto. eſt autẽ contra. huic. l.ĩ. eo. indebiti.§.j.Sol. non cõdicentur nummi alieni reſpectu proprietatis: ſed reſpectu poſſeſſionis. Vel dic quòd nullo modo obſtat: quia nũmorũ alienorũ nõ habeo retentionẽ: quia domino nullã poſſum obiicere exceptionẽ, licet ego habeã poſſeſſionem. non enim habere poſſeſſionẽ, eſt habere retentionẽ. Item argu. contra. ĩ. eo. qui exceptionem. §. pen. ſed dic vt ibi no. in ſolutione primi contrarij.

f *Amus. Preteritam.* ſic etiam exponuntur hæc verba infra de condi.& demon.l.ſi ita legatum. in fine.

g *Pecunia.* hoc quando ſoluo, nõ quando me putẽ debere: ſed quia donare velim: aliàs repeto: vt per totum hunc tit. aliàs nõ haberet locum hic titulus. nec ob.ĩ.eo.l. eleganter. in prin. quę eſt contra. ná bene dico q̃ ibi credebat ſe teneri efficaciter ex trãſact: licet enim non ſemper actio ex tranſactione naſcatur: vt C.de tranſact. ſiue apud. tamẽ quandoque naſcitur: vt in eo. ti. l. cũ mora. &. l. ſi pro fundo. & ſic ibi putabat ſe teneri præſcrip. ver. vel putabatur p̃ ſtipulationem intẽrueniſſe tranſactionem. Itẽ & tunc cum dico repetitionem non ſupereſſe: ſi tamen appareat eum non aliàs fuiſſe daturum, repetitur: vt.j.de condi.& demon.l.cum tale.§.falſam.&.l.demonſtratio. Sed alia ratione videtur quòd repetere nõ poſſit quãdo aliàs non erat daturus: quia tutus eſt exceptione doli: vt dicit prędict'.§.falſam. Soluẽs ergo nõ repetit: vt ſupra eo.l.qui exceptionem. ſed hoc poteſt admitti in legato, ſcilicet quòd nõ repetat. ſed hic ſecus eſt, cũ nulla excep. tutus ſoluerit: cum aduerſario nulla cõpetat actio hic: ſed ibi competebat.

h *Sequente.* vel cũ dantem pœnitet: vt ſupra de condi.ob cau. l.ſi pecuniam. in principio. Accurſius.

Dominus.] GAIVS. Habebã ſeruũ: cui in teſtamẽto reliqui libertatẽ ſi daret. x. cuidam extraneo. dedit. apparuit teſtamentũ eſſe nullũ. an tibi heredi competat repetitio, quæritur.

quod promiſit dederit, [f] non videbitur feciſſe quod promiſit: atque ideo repetere poteſt.

Hæc condictio eſt perſonalis: ideo datur contra eum cui ſoluitur. nec eſt in rem ſcripta: ideo non datur contra eum cui ſolutio proficit. Bartolus.

XLIX. MODESTINVS libro tertio Regularum.

HIs ſolis pecunia cõdicitur, quibus quoquo modo [b] ſoluta eſt, non quibus proficit. [c]

Solutum ſcientur indebitum, non repetit. Bartolus.

L. POMPONIVS libro quinto ad Quintum Mucium.

QVod quis ſciens indebitũ dedit hac mẽte, [d] vt poſtea repeteret, repetere non poteſt. *

Qui habet ſolam retentionem, ſolutum nõ repetit. Bartolus.

LI. IDEM libro ſexto ad Quintum Mucium.

EX quibus cauſis retentionem quidem [e] habem', petitionem autem non habemus: ea ſi ſoluerimus, repetere non poſſumus.

Datũ ob cauſam de præterito nõ obligatorią, non repetitur. datum verò ob cauſam de futuro, cauſa non ſecuta repetitur. Bart.

LII. IDEM libro vicẽſimoſeptimo ad Quintum Mucium.

DAmus [f] aut ob cauſam, aut ob rem. Ob cauſam, præteritam: [f] veluti cum ideo do, quòd aliquid à te conſecutus ſum: vel quia aliquid à te factũ eſt: vt etiam ſi falſa cauſa ſit, repetitio eius pecuniæ [g] non ſit. Ob rem verò datur, vt aliquid ſequatur: quo non ſequente [h] repetitio competit.

Iſta lex fortis eſt. Solutum indebite, ſi nõ eſt tranſlatum dominium, vindicatur à domino. ſi eſt tranſlatum, condicitur ab eo immediate ad quẽ in veritate ſpectat, vt cuitetur circuitus. Bartolus.

LIII. PROCVLVS libro ſeptimo Epiſtularum.

DOminus teſtamento ſeruo [k] ſuo libertatem dedit ſi decem det. ſeruo ignorante id teſtamentum non valere, data ſunt mihi [l] decẽ. quæritur quis repetere poteſt. Proculus reſpondit: Si ipſe ſeru' peculiares nummos dedit, cũ ei à domino [m] id permiſſum non eſſet, manent nũmi domini: eóſque non per condictionem, ſed in rem actione petere debet. [n] Si autẽ alius rogatu ſerui ſuos nũmos dedit, facti ſunt mei: [o] * eoſque domin' ſerui cuius nomine dati ſunt, per condictionem petere poteſt. [p] Sed tam benignius, quàm vtilius eſt, recta via ipſum qui nummos dedit, ſuum recipere.

Iſta lex eſt ſumma quaſi totius materiæ & ponit ſummarium in toto titulo. B.

LIIII. PAPINIANVS libro ſecundo Quæſtionum.

EX his omnibus cauſis quæ iure non valuerunt, [q] vel gore iuris ille qui ſoluit, repetet ab herede: & heres ab extraneo cui ſolutum fuit, de æquitate: non ab eo cui ſoluit, propter circuitum. Viuianus.

i *Dominus teſtamento.* minus ſolenni: vel poſtea inofficioſo, vel rupto.

k *Seruo.* extraneo.

l *Mihi.* ſ. extraneo.

m *A domino.* ſcilicet ab herede. Vel dic, à domino, id eſt à teſtatore, qui non permiſit, cum teſtamẽtum de iure nõ teneat. aliàs permittere videtur. ſupra de condic.ob cau.l.dedi.§.penulti.

n. *Putet debet.* niſi ſint cõſumpti. tũc enim reconciliatur indebitum, ſicut mutuum: vt argu. inſti. quibus modis re contrahi. ob.§. primo. & not. ſupra eo.titu.l. indebiti.§. ſed & ſi nũmi.

o *Mei.* mutatio per- * *tim.* ſonarum. aliàs eius, id eſt mei cui ſoluti ſunt.

p *Potest poteſt.* hoc ideo, quia contẽplatione ſerui dedit: quaſi donaturus ipſi ſeruo: non tamen voluit quòd penes dominum remaneret pecunia. & ſic longa manu interueniente videtur dediſſe ipſi ſeruo. nã celeritate cõiungendarum actionũ inter ſe, id eſt actuum, vnam actionem occultari &c. vt.j.de don.inter vir.& vxo.l.iij.§.fi.& ſic ſi iſte ſeru' eſſet libera perſona, haberet condictionem: igitur cum ſit ſeruus, acquirit eã domino: & ſic datur domino de ſtricto iure. ſed quia ille nunquã fuit ei' ppoſiti, vt vellet nũmos penes dominũ eſſe: benignius eſt &c. & eſt in duob' æquitas: & q̃ repetat, licet ſeruo donare voluerit: & quòd recta via. Vel dic q̃ dedit mãdato ſerui, volens donare: & ſic ex mãdato ſerui obligatus eſt de peculio domin' ad illa.x. etſi nil aliud ſit in peculio: quia illa videnť eſſe in peculio: vt infra de pecu.l.depoſui.in prin.& ſi cedat condictionem indebiti, ſatis eſt: vt infra de pecu.l. quod debetur. & ſecundum hoc in fi.dic, recipere ex iure ceſſo agens. Si quæras, quare non datur domino rei vindi. de ſtricto iure pecunia extante, cum longa manu interueniente videatur perueniſſe ad ſeruum: nam dico quòd non datur: vt infra ad Macedo. ſed & ſi pater. §. j? Reſpo. quia ſi iſte ſeru' erat libera perſona, ei nõ daretur: quia ille non tranſtulit dominium in accipiẽtẽ. Item no. hic ſecũdum Azo. de circuitu tollendo. ſic. C. communia de lega. l. j. in prin. & infra ſi cui plus quàm per legem Fal. videamus. &. C. de act.& oblig.l.in omnibus.&.l.ſi in ſolutũ.&.C.de lega.l.ex legato.&.C.de arbi.l.ne in arbitris.in fi.& per quas perſo.no. acqui.l.fi.&.C.de emancipa.lib.l.fi.&.ĩ.eo. non eſt nouũ. Argu. contra infra ad leg.Rho.de iac.l.ij.in prin.& pro hoc eſt.ĩ. vſufruct.quemadmo.ca.ſi vſusfructus mihi.in principio. Acc.

Ex his.] GAIVS. Vendidi tibi hominem liberum. ſoluiſti pretium. poſtea lege iubente reſoluta eſt vẽditio. quæritur, an pretium à me repetes? Et rñ. quòd ſic, & generaliter in omnibus contractibus qui reprobantur à lege. Viuianus.

q *Non valuerunt.* vt. ex teſtamento falſo, vel iniuſto, vel &c

Et rñ. q̃ ſi pecunia fuit peculiaris: heres qui poſt mortem meam dominus ſerui permanſit, poterit pecuniã vindicare: ſed nõ cõdicet: quia ſua res permanſit. Sed pone q̃ pro ſeruo alius dedit. ille cui data eſt, iuſte percepit: eaque eius facta eſt: verũtamen ex quo teſtamentum poſtea nullum appareat, indebita: & de ri-

venditione liberi hominis. Ioan.

a *Iffectum.* vt testamento rescisso postea, vel venditione rescissa, vel cum est recessum ab ea.

b *Condictioni.* vel ob causam: vt supra de condic. ob tur. cau. l. j. & ij. vel indebiti ei qui soluit, vel alij: vt. ff. l. proxi.

Si vrbana. IC. ASVS.

SPrædo prædia mea intrauit: & alij ea locauit, & pensionem accepit. Dicit q illi qui soluerunt, non repetent: sed ille prædo erit mihi obligatus. idem si naues vel operas seruorũ locauit prædo, & pensiones recepit. sed si seruus operis suis à se locatis recepit mercedem, eamque prædoni tradidit: nunquid seruus fecit pecuniam accipientis? Dicit q non. Sed pone q ego dominus prædia. vel naues locaui. cõductores pẽsionem prædoni tradiderunt: ipsi qui soluerunt, condicunt. Vi.

c *Si vrbana.* distingue tres casus in hac lege. Primus, quando prædo locauit, & mercedem vel pensionem accepit. Secundus, quando ipsemet seruus se locauit, & mercedẽ accepit. Tertius, quando dominus locauit, sed prædo exegit. Accursius.

d *Prædia.* idem in rusticis si pensio est in pecunia, quæ est vera locatio.

e *Repetetur.* siue dicas. i. non repetetur interim: sed ipse prædo domino tenetur, planũ est. siue dicas, id est iure non cõdicet qui soluit tanquam indebitũ, cum ipse, scilicet prædo domino teneatur, similiter planum est.

f *Obligatus.* ſ. prædo.

g *Quæ ipse.* ſ. prædo.

h *Exercuerit.* scilicet ipsemet. Accursius.

i *Per ipsum.* prædoné. hæc omnia enim in peti. here. veniũt: vt ff. de petitione hered. l. ancillarũ. & l. mercedis. & l. si quis. §. fi.

k *Non locatus.* scilicet à prædone: sed ipsemet se locauit, & mercedem retulit prædoni vt id est sicut domino.

l *Pecunia.* itaque dominus serui vindicat extantem, & cõsumptam condic. à prædone.

m *Acceperit.* à conductore. Accursius.

n *Ei.* scilicet conductori.

o *Soluendo.* ſ. prædoni, nisi prædo domino restituerit: vt. ff. de solu. qui hominẽ. §. si prædo. Sed certe immo videtur liberatus ꝓpter iustã ignorantiã: vt insti. man. §. item si. quę est cõtra. Solu. hic nullum mandatum interceſsit. non enim dominus mãdauit cõductoribus vt soluerẽt isti: nec illi vt recipiat. vnde ignorantia non prodeſt: vt infra de solu. qui hominem. §. si nullo. Item argu. contra ad medium casum infra depoſi. l. prima. §. si rem à seruo. Solu. vt ibi: quia ibi constat: hic non.

p *Solet.* regula est vulgaris, vt fructus. ſ. cõsumpti cõdicantur: vt hic, & C. de cõdic. ex lege. l. pe. & ff. de pig. act. l. si pignore. §. si prædo. quæ exponitur hic, vt in illis obtineat fructib' qui domini fuerint. ſ. ab initio: sed postea cõsumpti fuerũt à prædone: vt dictis legibus patet, & in medio casu huius legit, quãdo seruꝰ semet locauit, & mercedem retulit prædoni tanquã domino. Si enim domini nõ fuerunt, aut ille repetit qui indebitũ soluit, vt in vltimo: aut dominus quidẽ, sed obuentionũ nomine, nõ fructuũ, vt in primo. Sed qua cõdictione cõdicuntur fructus à prædone? Rñ. condictione furtiua. Alij dicunt cõdic. incerti: quia non credũt eum furtũ fructuũ facere: quia imputaretur ei si nõ perciperet: sed certe imputatur ei propter malã fidẽ: & hoc nõ debet eũ releuare à pœna. sed arg. ꝓ eis & nobis. ff. de peti. here. l. nisi ex re. §. Iulianus scribit. & l. si possessor. §. sed si forte. & l. itẽ veniũt. §. pe. secũdũ Azo.

q *Hoc locũ habet.* ſ. in medio casu. nam ad eũ tm̃ se refert regula, nõ ad primũ vel vltimum.

r *Vfficit. Consul fiat.* vel sanę mentis, cũ sit furiosus: vel si qua similis: vt. C. de vsufru. l. ambiguitatẽ. §. sinautẽ.

s *Condictionem.* i. repetitionẽ per cõdic. idebi. quàm si ex die &c. vt hic, & ff. eo. l. in diẽ. Ac.

t *Ita prorsus.* Et sic no. quatuor proportionalia. Duo prima hic: promittis. ſ. cum Titius erit consul. Itẽ promittis pure. sed paciſcor q non petam nisi quando Titius erit cõsul. vtraque enim cõditionalis est, & ideo vtrobique repetitur: vt hic, & ff. sub conditione. Fit enim conditio per cum, & similia: vt not. ff. eo. l. qui ꝓmisit. Alia duo sunt, promittis vsque ad Paſcha. vel pure: sed facio pactum de non petendo vsque ad Paſcha. hęc ambo sunt in diem, & non repetitur solutum: vt hic. Et sunt hæc proportionalia hoc casu, nõ aliàs: vt. ff. de iur. do. l. Iulianus. & ff. de duo. re. l. eadẽ. quę sunt contra. Sed in condic. indebiti est speciale, vt sint proportionalia ꝓpter fauorabilẽ causam repetẽtis, qui certat de damno vitãdo: vt. ff. de reg. iur. l. nõ debet. & l. in re obscura. nã & hic magis attẽdit q exceptio potest esse ꝓpetua q̃ tẽporalis: aliàs autẽ hęc nõ sunt proportionalia: vt ibi.

u *Conditionis.* i. stipulationis cõceptæ sub cõditione. Azo. Et no. hic in indebito, q dies incertus pro conditione est, sicut in vltimis volũtatibus: vt. ff. de leg. j. talis. §. j. & de cõdi. & demon. dies. & hoc si est incertũ exiſtere. si autem est certum, sed nescitur quando, non competit repetitio: vt. ff. eo. l. nam si cum.

x *Cum indebitum. Condictio est.* scilicet & si de nũmis pupilli solcuniam in actione tutelæ cõpensat: vt. ff. eo. l. si ꝓcurator. in fin. si tamen iusta ignorantia dicatur soluisse: quia factũ tutoris lex interpretatur impuberis. alioquin. ſ. sine iusta ignorantia, cõtra est: vt distinguitur in bo. ſi. poſ. hereditatis: vt supra de peti. hered. quod si possessor. & l. possessor bonæ fidei. Azo. Item est cõtra. huic dicto infra. e. l. fi. §. tutor. Solu. vt ibi dicemus.

y *Conueniatur.* nisi sequatur retihabitio de superfluo: vt supra eo. l. si procurator. quod fit in conueniendo procuratorem.

z *Instituta.* Nota nõ nocere electionẽ male factã siue frustra: vt hic, & ff. de op. le. l. ij. §. data. & ff. de bo. lib. l. si vero. in pri. & C. de posth. reuer. l. nec nos præteriit. & C. quomodo & quãdo iudex. l. si præses. & C. de accu. l. iiij. & arg. ff. de adul. l. si maritus. §. fi. Sed argu. contra. ff. de trib. quod in heredem. §. eligere. Sed ibi vtraque via poterat agere: hic altera tantum. Ac.

a *Seruo manumisso.* quia in alio testamento fuerat manumissus: sed testator eum credebat seruum. Et not. quòd hic

non habuerunt effectum, a secuta per errorẽ solutione condictioni b locus erit.

Ex locatione prædonis non competit actio domino. Item ex locatione serui vel domini nõ vellè soluitur prædoni: sed solutum vt indebitum repetitur. b. d. Hæc lex est singularis & notabilis. glo. dicit. i tres partes. dic vt in ea Bartolus.

LV. IDEM libro sexto Quæstionum.

SI vrbana c prædia d locauerit prædo, quod mercedis nomine acceperit, ab eo qui soluit, nõ repetetur, e sed domino erit obligatus. f Idemque iuris erit in vecturis nauiũ quas ipse g locauerit aut exercuerit: h item mercedibus seruorum, quorum operæ per ipsum i fuerint locatæ. Nam si seruus non locatus k mercedem vt domino prædoni retulit, non fiet accipientis pecunia l. Quòd si vecturas nauiũ quas dominus locauerat, item pensiones insularum acceperit, m ob indebitũ ei n tenebitur qui non est liberatus soluendo. o Quod ergo dici solet, p prędoni fructꝰ posse condici, tũc locum habet q cum domini fructus fuerunt.

Dubia exceptionis perpetuæ causa, dubietate pẽdente habet vim exceptionis perpetuæ. b. d. Bartolus.

LVI. IDEM libro octauo Quæstionum.

SVfficit ad causam indebiti, incertum esse temporaria sit an perpetua exceptionis defensio. Nam si * qui ne cõueniatur donec Titius consul fiat, r paciscatur: quia potest Titio decedẽte perpetua fieri exceptio quæ ad tẽpus est, Titio consulatum ineunte, summa ratione dicetur, quod interim soluitur repeti. Vt enim pactũ quod in tempus certum collatũ est, non magis inducit condictionem, s quàm si ex die debitor soluit, ita prorsus t defensio iuris quæ causam incertam habet, condictionis u instar obtinet.

Ex solutione tutoris competit condictio impuberi. b. d. vel sic: Indebitum solutum per tutorem, condicitur à pupillo. Bartolus.

LVII. IDEM libro tertio Responsorum.

CVm indebitum impuberis nomine tutor numerauit, impuberis condictio est. x

Solutum indebitè procuratori non habẽti mandatum ad hoc, repetitur à domino, vel ab eodem. Bartolus.

Creditor vt procuratori suo debitum redderetur mandauit. maiore pecunia soluta, procurator indebiti causa conuenietur. y Quòd si nominatim vt maior pecunia solueretur delegauit, indebiti cum eo qui delegauit, erit actio: quæ nõ videtur perempta, si frustra cum ꝓcuratore lis fuerit instituta. z

Conditio impoſsibilis quã testator putabat poſsibilem, vitiat legatum. b. d. & ista est notabilis & singularis lex. Bartolus.

LVIII. IDEM libro nono Responsorum.

SEruo † manumisso a fideicõmissum ita reliquit, si ad

† *Tu sane intelige ista tex. nisi esset conditio impoſsibilis & turpis simul: quo tũc vitiat, secũdũ Bal. ff. l. si pater. in. 2. col. C. de inſti. & ſubſtit. ſub cond. fac. Bt.*

si quis.

hic eſt oppoſitio in obiecto, vt homo mortuus: ſed vnũ horum ad veritatẽ. ſ. manumiſſus: alterũ ad opinionẽ. ſ. ſeruo refertur.

a Hic nõ eſt cõditio impoſſibilis, quæ natura exiſtere non poſſit, cuius demũ nulla habetur ratio in teſtamentis. l. 3. hic. de cõdit. & demonſt.

a *Ex teſtamento.* ſ. ſuo. Sed nonne cõditio eſt impoſſibilis: [a] & ita pro non adiecta habetur, & valet legatum, & ſolutum non repetitur: vt inſti. de hered. inſti. §. antepe. Reſpõ. hic fuit appoſita libertatem ex teſtamẽto [a] peruenerit. poſt acceptam ſine iudice [b] pecuniam ingenuus [c] pronuntiatus eſt. indebiti fideicommiſſi repetitio erit.

Si fideiuſſor ſolus eſt liberatus, ſoluens repetit. ſecus ſi principalis reus ſoluerit. Bartolus.

LII. IDEM libro ſecundo Definitionum.

SI fideiuſſor iure liberatus [d] ſoluerit errore pecuniã, repetenti nõ oberit. [e] Si verò reus promittendi per errorẽ [f] & ipſe poſtea pecuniã ſoluerit, [g] nõ repetet: cum prior ſolutio, quæ fuit irrita, naturale vinculum non diſſoluit, nec ciuile, ſi [h] reus promittẽdi tenebatur.

Subtilis eſt hæc lex. & h. d. Quod ex nullo euentu inducitur, id debitas non inducit. & quod in omnem euentum certum eſt debitum eſt ab eodem, id vt indebitũ nõ repetitur. ſecus ſi diuerſa perſona illud debitum ſine. h. d. tota lex. Primo ponitur deciſum Iuliani. Secundo ponitur caſus dicto Iuliani diſſimilis, ſecũdum quoſdam imiſconſultos. Tertio ponitur dicto Iuliani diſſimile, ſecundum omnes. Quarto ratio differentiæ inter iſtos duos caſus aſſignatur. ſecunda ibi, vbi autem. Tertia ibi, idemq;. Quarta ibi, ſed hoc diſſimile. Item prima pars ſubdiuiditur in tres: quia primo ponitur dictum Iuliani. ſecundo eius probatio per argumentum. tertio eius probatio per ſimile. ſecunda ibi, quia nec abſolutus. tertia ibi, ſimilemq; eſſe. Bartolus.

LII. PAVLVS libro tertio Quæſtionum.

IVlianus [i] verũ debitorẽ poſt litem conteſtatam manente adhuc iudicio negabat ſoluentẽ repetere poſſe: quia nec abſolutus [j] nec condemnatus repetere poſſet. Licet enim abſolutus ſit, natura [k] tamen debitor permanet. Similemque eſſe ei dicit, qui ita promiſit: Siue nauis ex Aſia venerit, ſiue non venerit. quia ex vna cauſa [l] alterutrius ſolutionis origo proficiſcitur. [m] Vbi autem quis ſoluere etiam ſecũdo tenebitur, niſi probet primã ſolutionem, id eſt ex quo non probauit in iudicio priore: & videtur redire ad non cauſam: ſecundũ autem primũ intellectũ, quando ſoluit poſt abſolutionem, dicas quòd abſolutio fuit facta ſic: Abſoluo te à petitione iſtius creditoris: quia non probauit. ſi autem dixerit; pronuntio te non debere, vel non debuiſſe, vel non eſſe debitorem: tunc bene repeteret: quia propoſita à debitore condic. inde. per ſententiam probabit debitor quòd non eſſet debitor: & creditor ſi vellet probare cõtra, non admitteretur: quia ſententia pro veritate eſt accipienda: vt ſupra de ſtatu hom. ingenuum. & quia contra ſententiã à qua non appellauit, venire non poteſt: vt infra de except. rei iudi. l. ſi quis rem à nõ domino. ſed in alio caſu ſi vellet eum probare debitorem eſſe, bene admitteretur: nec vetaret ideo contra ſententiam primam. Sed ſecundum Py: ſi verus debitor ſoluit pendente lite, non poteſt repetere nec pẽdente lite, nec poſt: quia cum ſoluit, naturale debitũ erat: nec aliquam exceptionem habebat debitor. ſi autem ſoluit poſt ſententiam abſolutionis, repetet ſolutum per facti vel iuris errorem: cum erat tutus exceptione perpetua & fauorabili, vt ſupra eodem. l. qui exceptionem. ſecus ſi ſciens: vt ſupra eodem. l. iudex. & hoc ſi intelligas hic ſolutũ poſt abſolutionẽ. & ſic aliter intelligit abſolutus quàm nos.

Sitio pro veritate accipitur.

** obſerua obligationẽ duplicẽ contrarij eiũdem, tempore naturalẽ, & ciuilẽ. nam hæc quæſtio ſolet apud interpretes. l. ſi vnus. de pactis. & l.*

a *Sine iudice.* aliàs non repeteretur: vt infra manu. l. ſi fideiuſſor. §. in omnibus.

b *Ingenuus.* id eſt manumiſſus in alio teſtamento.

c *Si fideiuſſor iure liberatus.* ſ. acceptilatione, ſecundũ quoſdam. Hoc nõ valet: quia ſic etiã liberaretur reus per cõſequẽs: vt infra de accept. & per iuſiurandum. §. ſi fideiuſſori. Dic ergo ſcilicet pacto perſonali, non in rem: vt ſupra eodem. l. cum is. §. fideiuſſor.

d *Non oberis.* ſcilicet quòd ſoluerit.

e *Per errorem.* non credens à fideiuſſore ſolutum.

f *Soluerit.* antequam repetat fideiuſſor. & ſic videtur vltima ſolutio indebita: ſed non eſt, vt hic dicit.

g *Si.* id eſt quamuis. immo proprie poni poteſt. Azo.

IVlianus. IC. ASPS. Petebam à te decem: negaſti te debere. item tecum conteſtatus ſum: ſoluiſti: an repetere poſſis, quæritur. Et dicitur quòd non: quia ſi in veritate condemnatus eſſes, non repeteres: nec ſi fuiſſes abſolutus, & poſtea ſolueres: quia obſtaret naturalis obligatio, qua tenebaris. vnde non magis repetes, quàm ſi ita promiſiſſes: ſiue nauis venerit ex Aſia, ſiue nõ. Sed pone quòd debebas mihi. c. & animo nouãdi ſtipulatus ſum illa. c. ſub conditione: pendente conditione ſoluiſti: nunquid repetes? Et dicit quòd ſic. Idem eſt ſi debebas aliquid pure, & ab alio ſtipulatus ſum ſub conditione: quia ſi ante conditionem ſoluis, repetes. diſſimilis eſt tamen is ſuperiori: quia in primo caſu ille qui tenebatur pure, nunc ſub conditione tenetur. in ſecundo alius fuit obligatus pure, & alius ſub conditione. ſed quo ad repetitionem non ſunt diſſimiles. Vivianus.

h *Abſolutus.* id eſt ſi abſolutus eſſet verus debitor, & ſolueret, poſtea nõ repetereretur: vt hic, & ſupra eo. l. iudex. & argu. infra de pecu. eo tempore. §. etiam. & ſic multo minus condemnatus repetit. Nõ dico in caſu præmiſſo vbi ſoluitur pẽdente iudicio, quòd ibi poſſit condẽnari vel abſolui, niſi ab obſeruatione iudicij: vt inſtit. de perpe. & temp. ac. §. ſi. quo caſu etiam ſi prius ſoluiſſet, nõ repeteret. ſ. quãdo cõdẽnatus eſt. Vel dic quòd eodem caſu loqui poteſt, quando ſcilicet ſoluit pendente iudicio: ſed extra iudicium, ſi actor negat ſibi ſolutũ quod reus aſſeuerat, & actor non plene probat debitum, nec reus ſolutionẽ, certe abſoluitur reus: nec tamen repetit prius ſolutũ. & multo minus repeteret ſi actore plene probante cõdemnatur. nam tunc

i *Iuliani diſſimilis, ſecũdum quoſdam imiſconſultos. Tertio ponitur dicto Iuliani diſſimile, ſecundum omnes. Quarto ratio differentiæ inter iſtos duos caſus aſſignatur. ſecunda ibi, vbi autem. Tertia ibi, idemq;. Quarta ibi, ſed hoc diſſimile. Item prima pars ſubdiuiditur in tres: quia primo ponitur dictum Iuliani. ſecundo eius probatio per argumentum. tertio eius probatio per ſimile. ſecunda ibi, quia nec abſolutus. tertia ibi, ſimilemq; eſſe. Bartolus.*

k *Natura.* Not. ſententiam nõ facere ius, vt qui eſt debitor, deſinat: vel qui dominus eſt, deſinat: vt hic, & infra de excep. rei iudi. l. exceptio. ſed hoc fallit in caſib⁹: vt dixi ſupra de inoffi. teſt. l. Papinianus. §. fina. ſed cũ ſententia inducat ipſo iure act. in factum, vbi non eſt aliqua: vt Co. de re. credi. l. actori. quare non tollit ipſo iure, vt hic: cum proniores, &c. vt infra de actionib. & obliga. l. Arrianus? Reſpon. quia actori non prodeſt ſententia, niſi per act. ei conſuleretur. reo verò poteſt prodeſſe, etiam ſi non pereat actio actoris. nam ſufficit repelli except: vt arg. ſupra de eo per quem fac. eſt. l. prima. §. ſi reus. Not. etiã hic quòd refert an ciuilis ſit exceptio, vt hic: an naturalis, vt pacti: quæ naturale vinculum diſſoluit: vt tunc repetatur: vt ſupra eodem l. ſi non ſortem. §. indebitum. & l. qui exceptionẽ. Sed certe inducit ciuilem, & tollit ciuilem: ergo idem facit tollendo quod inducendo. Sed reſpon. non tollit, ſed elidit & inducit. Et nõ. quòd exceptionum alia eſt fauorabilis, & tunc ſolutum repetitur: alia odioſa, & tunc non: vt ſupra eo. l. ſi non ſortem. §. indebitum. & l. qui exceptionẽ. alia iuriſdictionis conſeruandæ gratia, vt hic: & tunc non repetitur: vt hic, & infra de re iudi. l. ſæpe.

l *Quia ex vna cauſa.* ſ. deficiente. q. d. ſi vna cauſa deficiat, remaneat vt ſit ſolutum ex alia cauſa. vel dic ex vna cauſ. ſ. exiſtente.

m *Proficiſcitur.* origo ſolutionis, id eſt diſſolutionis alterius. ex quo enim ſolutum eſt ex vna cauſa, non poterit nec debebit ſolui ex alia. Azo. Habetur ergo pro puro hoc debitum, vt non repetatur: vt hic. Sic & vẽditio ſic facta: vt infra de peri. & cõmo. rei ven. l. ſi pendente. §. penult. Sed legatũ ſic relictum non eſt pro puro: vnde interim legatario mortuo, ad heredem non tranſmittit: vt infra quando dies lega. ce. l. huius. quæ eſt cõtra. Solu. aliud in contractu, & aliud in legato: quia in cõtractu ſtatim perfecta eſt obligatio: vt infra de peri. & cõ. rei ven. l. quòd ſi pendente. §. penult. Vel refert ſecundum Io. an ſint duæ ſtipulationes, vel duo legata: vt patet per hoc quòd bi eſt appoſita coniunctio ſiue. & tunc duæ ſunt cõditiones. an ſit vna ſtipulatio vel legatum, quod tamen habeat duo membra: vt ponatur ibi ſemel tantum diſiunctiua coniunctio, ſiue. In primo caſu non cedit dies, niſi alterutra exiſtat: quoniam incertum eſſet cuius legati dies cederet ante cõditionem. in ſecũdo ſtatim

cedit:argu.ſupra de cõdi.& demõ.hæc ſcriptura.& infra de reb. dub.l.ſi is qui ducenta.§.vtrũ.quaſi ſpreuerit teſtator talẽ conditionẽ.Sed hæc ſolu.non valet.& in hac & in illa.l. bis apponitur verbũ ſiue.Tu autem pores diſtinguere ita:an fuit appoſitum certũ tempus:puta des illi.x.ſi nauis venerit ex Aſia intra triduum:ſiue etiam non venerit,dabis. nã tunc ante ſolutum non repetitur:vt ibi.an non fuit appoſitum:& tunc obtinet quod hic dicitur. vel dic vt ibi notaui. Illud quæro, an antequam vna illarum exiſtat,poſſit agi ſi non eſt ſolutum? Reſpon. non forte:vt argu. infra de verbo.oblig.l.ſi ita quis ſtipuletur. Item an & huic poteſt obiici compenſatio? Reſpon. vt.j. de compen.Letiam.Accurſius.

quod purè debet,ſub cõditione nouãdi animo promiſit,plerique putant [a] pendente nouatione ſolutum repetere poſſe: quia ex qua obligatione ſoluat, adhuc incertum ſit. Idemque eſſe etiam ſi diuerſas perſonas ponas eandem pecuniam purè, [b] & ſub conditione nouandi animo promiſiſſe. Sed hoc diſſimile [c] eſt. In ſtipulatione enim pura & conditionali eundem debiturum certum eſt.

Quod bona fide factum eſt, habetur ratum etiam pupillo poſtea per in integrum reſtitutionem abſtinuo. Secus ſi dolo factum eſt. Item repetitio competit ei ad quem poſtea negotium incepit pertinere. Bartolus.

LXI. SCAEVOLA libro quinto Reſponſorum.

TVtores [*] pupilli quibuſdã creditoribus patris ex patrimonio paterno ſoluerunt: [d] ſed poſtea non ſufficientibus [e] bonis pupillum abſtinuerunt. Quæritur an quod ampli[ꝰ] creditoribus per tutores pupilli ſolutum eſt,vel totũ quod acceperunt, reſtituere debeant. [f] Reſpondi,ſi nihil dolo [g] factũ eſſet,tutori quidem vel pupillo [h] non deberi: creditoribus autem aliis [i] in id quod amplius ſui debiti [k] ſolutum eſt teneri.

Indebitum ſciens promiſſum, non repetitur. Bartolus.

LXII. MARCIANVS libro

A expediterit.§.primo.& quæ in frau.cre.l.pupillus.§. pupillũ.tutor autẽ non conuenietur,niſi forte cum illi non ſint ſoluẽdo, & tunc actione de dolo:vt.ĩ.de dolo.l.ideoque.& l.nam.

h *Pupillo.* ſcilicet abſtento.

i *Aliis*, quibus nihil eſt ſolutum. Accurſius.

quarto Fideicommiſſorum.

FIdeicommiſſum in ſtipulatione deductum,tametſi nõ debitum [l] fuiſſet, quia tamen à ſciente fidei explendæ cauſa [m] promiſſum eſſet,debetur. [n]

Si ſpecies debita perfectè non ſoluitur, talis ſolutio non parit liberationem, nec inducit repetitionem. Bartolus.

LXIII. GAIVS libro ſingulari de Caſibus.

B NEratius caſum refert, vt quis id quod ſoluerit, repetere non poſsit, quaſi debitum dederit,nec tamen liberetur: [o] velut ſi is qui cum certũ hominẽ deberet, ſtatuliberum dederit. [p] Nam ideo eum non liberari,quòd non in plenũ ſtipulatoris hominem fecerit:nec tamẽ repetere eum poſſe,quòd debitum dederit. [q]

Iſta eſt nobilis lex & ſubtilis, & hoc dicit: Dominus obligatur ſeruo naturaliter: quæ obligatio ſequitur ipſum etiam manumiſſum. Bartolus.

LXIIII. TRYPHONINVS libro ſeptimo Diſputationum.

C SI quod [r] dominus ſeruo debuit, manumiſſo ſoluit:quãuis exiſtimans [s] ei aliqua teneri actione,tamen repetere non poterit: quia naturale adgnouit debitum. Vt enim libertas naturali iure continetur,& dominatio ex gentium [t] iure introducta eſt:ita debiti vel non debiti ratio [u] in condictione [x]

k *Sui debiti.* ſ.eorum quibus ſolutum eſt: in eo autẽ quod vere debetur,diſtingue, an erant bona iam poſſeſſa, an non: vt primo caſu reuocetur:& pro rata diſtribuatur quod eſt ſolutum vni,etiam ſine dolo ſoluẽtis. ſecundo non:vt.ĩ. de his quæ in frau.credi.l.qui autẽ.§. ſciendum. &.ĩ. de mino.l.ſi mulier. Item an extorſit ab inuito,vel à ſponteneo accepit: vt primo caſu reuocetur, ſecundo non:vt.ĩ. quæ in frau.credi.l. pupill[ꝰ]. in fine.Item no. creditoribus dari condictionẽ indebiti:nec eſt nouũ: vt.ĩ.eodem. l.non eſt nouum. ſic &.C.de non nu.pecu.l.ſi cui.

Cõuge.l. 44.de pact.

Fideicommiſſum.] CASVS. Petebas à me fideicõ. quod tibi non eſt relictum:promiſi tibi per ſtipulationẽ, licet indebitum fuerit:& ſi ſoluero,non repetã. & hoc ſupple,vt lex faciat ad titulum. Viuia.

l *Non debitum*. quia teſtamentum non ſolenne:vel quia defalcari poterat.

Cõuge.l. 56.ſol.ma.

m *Debetur*. vt.C. ad leg.Fal.l.fina. & ſic ſolutum non repetitur:vt bene faciat hæc lex ad tit.vt hic,& C.de teſta. l.nõn dubium.§.fina.

n *NEratius . Liberatur*. Caſus autem ille vt quis ſoluat,& ex ea cauſa contingat liberatio,& indebiti naſcatur condictio,nũquam reperitur:vt dixi.ĩ.e.l.cũ is.§.fideiuſſor.Sed quid ſi ciuiliter debitum tantũ ſolui:nonne eadem ſolutio parit liberationẽ & repetitionem? Reſpon. vt ſupra eo.l.cum is.§.j. Item ſecundum canones ſi iuraui me ſoluere vſuras:teneor ſoluere,& repeto:vt extra de iureiur.cap.ij.

o *Dederit*. immo videtur ꝙ repetat,& non liberetur : vt.ĩ. de ſolu.l.cũ quis.§.qui hominẽ. quæ eſt contra. Vt autẽ hæc & alia ſoluas,diſtingue cũ quis promittit hominem:aut in genere:aut in ſpecie.ſi in genere,ſoluens ſtatuliberũ repetit:nec liberatur: vt.d.l.de ſol.cũ quis.§.qui hominem.&.l.ſi mihi. Itẽ parte Stichi ſoluta,nec ꝙ parte liberatione defungitur:vt infra de verb. obl.l.ij.in prin.cæterũ ſi in ſpem,ſi quidem ſtatuliberum ſuo facto,vt quia ſeru[ꝰ] ſuus erat,ſoluit,non liberatur,nec repetit,vt hic Neratius dicit.Si vero ſine facto ſuo ſtatuliberũ ſoluat,vt quia alienus ſeru[ꝰ] erat:nec repetit:& liberatur:vt infra de ſtatulib.l.ſtatuliberum.in medio.§.illud.& de ſol.l.ſi mihi alienũ. Azo.vel in illa.l.ſtatuliberum.non erat in mora.hic ſic.

p *Dederit*. petentem tamen hominem exceptione ſubmouebo:niſi hominem reddat:vt.ĩ.de ſolu.ſi cum aurum.

q *SIid.Exiſtimans*. ignorans ius.nam ſi factum,repetit: vt infra ad Mace.l.fina.

r *Gentium*. ſecundum quod pro nullo ſunt ſerui:vt infra de regu.iur.quod attinet.Nam omne ius appellat ibi ciuile,præter naturale.

ſ *Ratio*. id eſt ius.

t *In condictione*. dãda vel nõ. Azo. Patet ergo ꝙ obligatio fuit ſeruo etiã in ſeruitute quæſita.Sed contra infra de acqui. hered.

re.l.placet.vbi dicit quòd etiã momento non reſidet penes ſeruum quo minus ad dominũ ſtatim vadat. Solu. ibi.de ciuili acquiſitione,ſcilicet hereditatis dicit, ſecundum quod ſerui prò nihilo ſunt:vt modo dixi.

a *Naturaliter*.id eſt conſiderato an naturaliter teneatur dominus,vel non.

b *IN ſumma*. id eſt vt breuiter in fin. titu. perſtringamus quæ ſupra dicta ſunt.

c *Ob tranſactionem*.ſcilicet implendam.

d *Aut ob cauſam*. ſcilicet præteritam.

e *Conditionem*. legati implendam:vt infra eo. §.ſed agere.

f *Ob rem*.futurã.Ioã.vt ſupra eod.l.damus.

g *Aut indebitum*. ſcilicet quaſi debitum. Ioã. & de his omnibus per ordinem ſubiicit. Sed nõne duo membra,ſcilicet aut ob cau. aut ob rem,ſufficerẽt pro omnibus?Reſpon. vtique, cum non ſint prædictæ oppoſitæ ſpecies, ſed quædã continentur ſub ob rem:quædam ſub ob cau. ſed hoc ideo egit, vt diligentius reſponderet in ſingulis. ſic infti.quibus mod. teſt.infir.§.alio.

h *Nulla*.id eſt licet nil debeatur, lis tamẽ erat: vt ſubiicit hic,&. C.de tranſac.l.ij.

i *Diſcedatur*. in perpetuum:nam ſi ad tempus, non videtur cauſa ſecuta:vt ſupra eo.l.elegan-ter.§.pe.ſed an per hæc cauſa?ar.quòd ſic: vt.ſ. de tranſac.l.cum hi.§.ſi quis alimentis.

k *Calumnia*. ſcilicet in inſiſtente,hoc eſt actore.ſecus in reſiſtẽte, id eſt reo: quia nihil valet trãſactio:vt. C.de trãſact.l. ſub prætextu. ſed Rog. idem dixit vtrobique per.l.iſtam. Item cõtra.C. de plus peti.l. j.in fi.vbi dicit tranſac. etiam per dolum factã valere.Sol. refert an tranſactio fuit ſuper re per dolũ,vt hic:an ſuper dolo etiã per dolũ:vt ibi, ſecundum Bul.& H.Vel dic q̃ ibi non per dolum facta fuit tranſactio ſuper dolo : aliàs etiam tunc non valeret:vt.C.de tranſac.l.ſub prætextu.

l *Non poſſe*.ná voléti dolus nó infert:vt hic,&.C.de trãſac.l.cũ donationis.Et intellige qđ eſt hic,niſi forte aliàs non eſſet donaturus:vt.j.de cõdi.& demon.l.cũ tale.§.falſam.& ſic etiã intelligit qđ eſt. C.de fal.cau.adiec.l.j.& plene dixi.ſ.e.l.damus.

m *Sed & agere*.hic incipit tertiũ membrum.Azo. Et conſtrue ſic:agere poſſum,ſcilicet per condictionem indebi.vel condic. ob tur.cau.poſſum dico,vt repetã quod dedi propter conditionem legati vel hereditatis ſcilicet implendam,ſiue non &c.

n *Non contrahendi*.ſcilicet obligandi me pro admittenda hereditate:ſed ob cauſam:& ideo repeto:quia cauſa &c.

o *Nolui*.Sed quomodo repudio:vt.j.de here.inſtit.iam dubitari.quæ eſt contra?Sol.vt diximus.ſ.de condic.ob cau.l.j. §.j.

p *Dedero*.cauſa implendæ conditionis.Accurſius.

q *Secuta res eſt*.nõ mihi:ſed ſeruo facto libero qui ſuo arbitrio poteſt adire:vt inſti.de here.inſti.§.alien°.&.ſ.de iofficioſo te-ſta.nihil.in fi.j.reſpõ. Et ſic nota.hic q̃ tẽp° aditionis in hereditate inſpicitur:ſed in legato tẽpus quo cedit.& ſic domino hoc

Tẽpora in legato & hereditate.

naturaliter[a] intellegenda eſt.

LXV. PAVLVS libro ſeptimodecimo ad Plautium.

IN ſumma[b] vt generaliter de repetitione tractemus, ſciendum eſt dari aut ob tranſactionẽ,[c] aut ob cauſam,[d] aut propter cõditionẽ,[e] aut ob rem,[f] aut indebitum:[g] in quibus omnibus quæritur de repetitione. Et quidem quod tranſactionis nomine datur, licet res nulla[h] media fuerit, non repetitur.nã ſi lis fuerit: hoc ipſum quòd à lite diſceditur,[i] cauſa videtur eſſe. Sinautem† euidens calumnia[k] detegitur,& tranſactio imperfecta eſt, repetitio dabitur.

†*No.cauſam ſing. qui hõ qđ alibi ſecundũ Bal. ita clarus: quia licet tranſactio ſit contractus ſtricti iuris, tamẽ dolus agẽtis dans cauſam cõtractui reddit eã nullã. quod eſt no. & mãdi ſecundũ eundem.*

Id quoque quod ob cauſam datur, puta quòd negotia mea adiuta ab eo putaui, licet non ſit factum: quia donare volui, quamuis falſò mihi perſuaſerim, repeti non poſſe[l]. Sed* agere[m] per cõdictionem propter conditionem legati vel hereditatis, ſiue non ſit mihi legatum, ſiue ademptum legatum, poſſum, vt repetam quod dedi:quoniam non contrahendi[n] animo dederim: quia cauſa propter quam dedi, non eſt ſecuta. Idem & ſi hereditatem adire nolui[o], vel non potui. Non idem poteſt dici ſi ſeruus meus ſub conditione heres inſtitutus ſit, & ego dedero[p], deinde manumiſſus adierit. nã hoc caſu ſecuta res eſt[q]. Qđ ob rem datur,ex bono & æquo habet repetitionem[r]:veluti ſi dem tibi vt aliquid facias, nec feceris. Ei qui indebitum[s] repetit,& fructus & partus[t] reſtitui debent deducta[u] impenſa. In frumento indebito ſoluto[x] & bonitas eſt: & ſi cõſumpſit frumentum, pretium[y] repetet.ſic habitatione data pecuniam condicam:non quidem quanti locare potui, ſed quanti tu conducturus fuiſſes.[z]. Si ſeruum indebitum tibi dedi, eúmque manumiſiſti, ſi ſciens hoc feciſti, teneberis ad pretium[a] eius. ſi neſciens, non teneberis[b]: ſed propter operas eius liberti[c],& vt hereditatẽ[d] eius reſtituas. Indebitũ[e] eſt non tantùm quod omnino non debetur,ſed & quod alij debetur,ſi alij ſoluatur:aut ſi id quod alius debebat, alius quaſi ipſe debeat ſoluat.

LXVI. PAPINIANVS libro octauo Quæſtionum.

HAec condictio[f]* ex bono & æquo introducta, quod alterius[g] apud alterum ſine cauſa[h] deprehenditur, reuocare conſueuit[i].

Datum pro libertate ab eo qui poſtea reſtituitur ingenuus,repetitur.h.d.

LXVII. SCAEVOLA libro quinto Digeſtorum.

STichus teſtamẽto eius quẽ dominum ſuum arbitrabatur, libertate accepta ſi decem[k] annis ex die mortis annuos[l] decem heredibus præſtitiſſet, per octo annos præfinitã quantitatem vt iuſſus erat dedit: poſtmodum ſe ingenuum cõperit, nec reliquorũ annorũ de lega.§.ſi res legata? Reſpõ.quia vtilitatem habet à defuncto heres,ideo grauius onera ſuſtineat.hic autem non tenetur niſi inquantum locupletior factus eſt:vt ſupra proxi.§.

a *Vetus*.

A caſu quæreretur,licet ſeruus fuerit manumiſſus: vt infra quãdo dies leg.ce.l.ſi poſtea.§.fina.&.l.ſi vſufructu.Accurſius. *tate dicenda ſunt.*

r *Repetitionem*.per cõdictionem ob cauſam:vel per condic.ob tur.cau.vt ſupra de condic.ob tur.cau.l.j.§.j.

ſ *Ei qui indebitum*.hoc eſt exemplum de vltimo membro.

t *Partus*. vt.j. de vſur. videamus. §.j.&.ij. Sed an hęc reſtitutio fiat iure huius actionis,an per officium iudicis,quærit Ioã. Reſpõ. iure actionis,ſupra eo.ſi non ſortem.§.libertus.

u *Deducta*. quia nullus caſus &c. vt.ſ.fa.ercif. l.fundus.

x *Soluto*. in ſpecie.putabat enim ſe teneri in certo ſacco fruméti.ſed ſi in genere : nõ pretiũ, ſed tantundem repetit: vt in mutuo : vt inſtit. quib.mo. re contrahi. oblig.§.is quoque.

y *Pretium*. id eſt æſtimationem.

z *Fuiſſes*.ná hac actione inquãtũ quis eſt locupletior, tenet: vt patet hic, &.ſ.eo.l.ſi non ſortem.§.libertus.

a *Ad pretium*.valuit ergo manumiſsio . Sed quomodo potuit manumittere,quãdo ſcienter accepit,cũ & tũc faciat furtum:vt.j.de condic. fur.l.quoniã?Reſpõ.ab initio ignorauit:ſed poſtea didicit:& ſic trãſlato in ſe dominio manumittit:vel ibi labitur in perſona.Itẽ cõtra.j.de dona. cauſa mor. l.ſi is cui.vbi dicit q̃ donatarius cauſa mor. manumittere nõ poteſt. Sol. aliud in donatione cauſa mortis,vbi ſciebat q̃ poterat reuocari p̃ pœnitẽtiã,& per alios multos modos : vt.ſ.ſi cerpet.l.nõ omnis.Itẽ quæro cur ſecus ſi heres hominẽ à ſe legatũ manumiſerit:vbi non diſtinguitur ſciens vel ignorans:nam ſemper legatario tenetur : vt inſtit.

** Papinianus de condictione ſine cauſa generaliter locutus videtur:etenim appellatione generali & indebiti cõdictio ſignificatum.l. i. de condic. ſine cauſa.*

b *Non teneberis*.ſicut nec legatarius,cui ſolutũ eſt legatum præſtita cautione ſi ampliꝰ eſt q̃ per leg. Fal.accipere liceat,quod reddat.ná ſi interim pereat,nõ tenetur legatarius:licet generis debitor videatur:vt.j.ſi cui plus q̃ per leg. Fal.l.j.in fi.&.l.ij.

c *Eius liberti*.ſcilicet teneberis.

d *Hereditatem*.ſcilicet ſi peruenit ad eum vt ad patronum, nõ aliàs,vt infra ſol.ma.l.ſi vero. §.item quicquid. & infra de act. emp.l.ſi quis ſeruum.

e *Indebitum*.quaſi ipſe:ſecus ſi quaſi ipſe qui debet:vt ſupra eo. l.repetitio.&.l.ſi pœnæ.

f *Hæc condictio*. quæ eſt.j.titu.j.vel de condic.indeb.accipe.

g *Quod alterius*.ſcilicet quondam. vel dic quòd ratione poſſeſſionis hic agatur.

h *Sine cauſa*.ſcilicet ſolutum ſine cauſa, vel ſolutum indebitũ.

i *Cõſueuit*.hoc fallit ſi muliere cauſa vẽtris in poſſeſſionẽ miſſa, quæ aliter interdũ ſine cauſa:vt.j.ſi mul.ven.no.l.j.§.intereſſe.

k *Stichus.Si decem*.ſub hac conditione.

l *Annuos*.ſcilicet aureos.

a *Dedit.* ſcilicet ſummam.

b *Poſſe repeti.* ſuper actione præuétus: vel vt ſurdus nõ reſpondet. quid ergo? Reſpõ. ſecũdũ Ir. cõdictionẽ indebiti habere locũ. cũ enim ſimpliciter dicat poſſe repeti, nec adiiciat de actione, veriſimile eſt vt ſe referat ad eã cõdictionẽ i cuius tractatu quæſtio proponitur, de qua. ſ. proxi. & .j. loquitur. ag. j. de lega. j. ſi ſeruus plurium. §. fi. & arg. etiã. ſ. eo. in ſumma. §. ſed & agere. Sed hoc nõ placet, eo quòd quãdo hic ſoluit, magis ſoluit ob rẽ futurã, & non ob cau. præteritã. hæc autẽ cõdictio præteritã cauſam reſpicit. Item bene ſciebat ſe non debere: nõ ergo habet locũ cõdictio indebiti: vt. ſ. l. j. ſed cõdic. ob cau. vt. ſ. de condi. cau. da. l. dedi. §. ſi liber. Azo.

c *Non imputauit.* vnde ſi per act. tutelæ iterum ageret, repellit excep. rei iudi. quare datur hæc ex æquitate: vt. ſ. ſi cer. pe. l. ſi & me.

d *Habere.* vtilem. Sed cõtra. ſ. eo. l. cũ indebitũ. vbi dicit ꝙ pupillo, non tutori, detur. Sol. hic fuit ſoluta pecunia tutoris: ibi pupilli. Vel verius diſtingue, ſit reputatum, vt ibi: vel nõ: vt hic. Azo.

Apocha & antapocha differunt.

† *Not. tex. ad hoc quod inſtrumentũ ſolutionis debet eſſe apud debitorẽ, pro quo facit tex. in l. pecunia. C. de ſolu. hic addite: quando inſtrumentum repetitur cũ cellatum apud debitorẽ, an præſumatur ſol uiſſe. ponit Alex. in. l. Libeo in. 2. colum. ff. de pac. Bolog.*

e *Apocha.* de recepto. Et not. ꝙ apocha ſemper de recepto dicitur: antapocha de ſoluto. apocha à creditore facta debitori reo datur, qua debiti receptio cõtinet. antapocha à debitore facta creditori traditur, qua cõtinetur pecuniæ ſolutio, ſicut & in hoc. §. dicit, &. C. de fide inſtru. plures. Itẽ not. qualiter ex parte rei ſit procurator in rẽ ſuã: vt hic, & .ſ. fami. erciſc. l. planè. in fi.

f *Soluiſſe.* Sed cur hic nõ datur ei cuius nomine ſolutum eſt: vt. ſ. eo. indebitũ? Reſpon. ideo quia hic erat ꝓcurator in rem ſuam. vel dic domino dari directam, procuratori vtilem. vel ibi habuit ratum, hic non. prima verior eſt.

g *In pariationibus.* aliàs pactionibus. aliàs pariationibus, id eſt ſolutionibus. ſic. j. de ſta. libe. l. Sticho. §. argẽtarius. Accurſius. *ADDITIO.* Quid ſit autẽ pariatio, pariare & pariator, elegãter explicat Anto. Aug. lib. 4. Emendationum. cap. 12.

h *Ex hoc.* audi pactum.

i *Impediret.* vt. C. de tranſac. l. ſi de certa. & ſupra de pac. l. tres fratres. & l. emptor. §. Lucius. Accurſius.

k *Tublium.* id eſt Lucium Titium. quadrinomius enim erat. vel dic quòd hic erat heres creditoris, vel procuratoris.

l *Ne poſſe.* niſi reſtituatur. Sed nec hoc videt poſſe fieri: vt. C. depo. l. inj. ſ. eſt tamẽ dici cõtra: quia hic in peti. reſti. officiũ nulli actioni ſeruit: ſed ibi ſic. vnde ea ibi ſublata tollit officiũ. hic autẽ reſtitutiõ principaliter tam ad ſortẽ q̃ ad vſuras porrigitur: vt ar. ſ. de ꝓcu. l. nõ ſolũ. §. eſt & caſus. Azo. Sed iure cõmuni videt repetitio dari, cũ nõ ſit ꝓhibitũ: vt. j. de cõpẽ. quod in dic. §. ſi rationem. quæ eſt contra. Sol. ibi loquitur in debito:

dedit[a]: & pronuntiatus eſt ingenuus. quæſitum eſt, an pecuniam quam heredibus dedit, vt indebitam datam repetere, & qua actione poſsit. Reſpondit, ſi eam pecuniam dedit quæ neque ex operis ſuis, neque ex re eius cui bona fide ſeruiebat, quæſita ſit, poſſe repẽti[b].

Si res mea ad te ſine cauſa peruenit, & deſiuit mihi aduerſus alium eſſe cõſultum, à te repetam. Bartolus.

Tutor creditori pupilli ſui plus quàm debebatur exſoluit: & tutelæ iudicio pupillo nõ imputauit[c]. quæro an repetitionẽ aduerſus creditorem haberet. Reſpondit, habere[d].

Duobus idem debitum ſoluentibus, vltimo ſoluenti repetitio conceditur. Baldus.

Titius cũ multos creditores haberet, in quibus & Seium, bona ſua priuatim facta venditione Mæuio cõceſsit, vt ſatis creditoribus faceret: ſed Mæuius ſoluit pecuniam Seio tanquam debitam, quæ iam à Titio fuerat ſoluta. quæſitũ eſt, cum poſtea reperiantur apochæ[e] apud Titium debitorem† partim ſolutæ pecuniæ, cui magis repetitio pecuniæ indebitæ ſolutæ cõpetit, Titio debitori, an Męuio, qui in rem ſuam procurator factus eſt. Reſpondit, ſecũdum ea quæ proponerentur, ei qui poſtea ſoluiſſet[f].

Iſte eſt ſolutus. §. Per promiſſionem de non mouendo controuerſiã, non tollitur cõdictio indebiti. Bartolus.

Idem quæſiit an pactũ quod in pariationibus[g] adſcribi ſolet in hunc modum, *ex hoc*[h] *contractu nullã inter ſe cõtrouerſiã amplius eſſe*, ĩpediat repetitionẽ. Reſpõdit, nihil ꝓponi cur ĩpediret.[i]

Reſtitutio conceſſa ſuper principali, ad acceſſorium non extenditur. Item quod per in integ. reſt. quæ poſſet conſequi, ea nondum petita & obtenta non poteſt in compenſationem deduci. hoc dicit iſte notabilis §. Bartolus.

Lucius Titius Gaio Seio minori annis vigintiquinq; pecuniã certã credidit, & ab eo aliquãtũ vſurarũ nomine accepit, & Gaij Seij minoris heres aduerſ⁹ Publiũ[k] Męuiũ à prędice ꝓuincię in integrũ reſtitut⁹ eſt, ne debitũ hereditariũ ſolueret: nec quidquã de vſuris eiuſdem ſortis quas Seius minor annis vigintiquinq; exſolueret, * repetendis tractatũ apud præſidẽ aut ab eo eſt promuntiatũ. quæro an vſuras quas Gaius Seius minor annis vigĩtiquinq; quoad viueret, creditori exſolueret, heres eius repetere poſsit. Reſpondit, ſecũdũ ea quę proponerẽtur, cõdici id quod vſurarũ nomine defunctus ſoluiſſet, non poſſe.[l] Item quæro, ſi exiſtimes repeti non poſſe: an ex alio debito[m] heres retinere eas poſsit.[n] Reſpõdit, nec hoc quidem[o].

* *exſoluerat.*

DE CONDICTIONE ſine cauſa.*

TITVLVS VII.

Hæc eſt ſpecialis condictio, & concurrit cum condictione indebiti ob cauſam, & ob turpem cauſam. Bartolus.

1. VLPIANVS libro quadragẽſimotertio ad Sabinũ.

ET & hæc ſpecies[p] cõdictionis, ſi quis ſine cauſa ꝓmiſerit, vel ſi ſoluerit[q] quis indebitum. qui autẽ[r] promiſit ſine cauſa[r], cõdicere quãtitatem nõ poteſt quam nõ debit[s], ſed ipſam obligationem[u].

Sine cauſa generaliter dic. fur. vt. C. eo. l. pe. & datã ſ. ſili. j. tit. j. l. in re. §. fi. Item vt accipicum condic. generali. tur, ſine ob vbi enim hæc datur, & rem quæ ſe illa: ſi modo cer. pe. Nõ cura nõſ, ergo ad liberationẽ lo- ſine animo cum habet certi cõdic. ſolendi ql ſed hæc ſic: vt hac. l. §. deberetur, qui autem promiſit & c. cũ nihil de- Ecõtra illa datur, ſcili- bitum eſſe, cet certi cõdic. ex om- id facĩũ ſu. ni cõtractu vbi certum l. penul. ſ. de petitur. hæc vero non condic. in habet locum in cõtra- de. l. i. hic, ẽibus omnibus: vt quã. & penulo concurrit cum con- Sed ſpecie dic. ob cau. ne ſit cõtra liter accipi- j. eo. ſi fullo. & ſeq. vt diximus. ſ. de condic. ob cau. l. ſi. Accur. tur ſine cau

p *Et hæc ſpecies.* nõ ſolum ſuperiores. & ꝙ dicit ſpecies, dic ſcilicet ſub iſto genere cõdictio. nam condictio alia ſine cauſa: alia certi: & ſic de cæteris. Ipſa tamẽ generaliſſima eſt. nam concurrit fere cũ omnib⁹ aliis. ecce enim concurrit cum condic. indebi. vt in hac. l. ij. reſpon. Item cum condic. ob cau. vt hac. l. §. ſed ſi ob cauſam. Itẽ cũ cõd. ob tur. cau. vt hac. l. §. fi. & .ſ. de cõdic. ob tur. cau. l. perpetuo. Item cũ condic. fur. fur enim de fructibus condic. ſi-

q *Soluerit.* cõcurrit ergo cũ cõdictiõe indebiti quãdoq;. Azo.

r *Qui autem.* melius diciſſet, qui enim, ſecundũ quoſdam. immo melius, qui autem. q. d. datur in promiſſo condic. ſine cau. non autem indebiti: quia ſine cauſa competit ad liberationem: condic. autem indebiti ad pecuniam tantùm ſolutam. ad illam autẽ dari non poteſt hæc: quia ſoluta nondum eſt.

tum ex- ſa. ſam ex- L. 1.

ſine cauſa. vt quia credebat ſe teneri ex teſtamento ad legatum præſtandum, promiſit, cum non valeret teſtamentum, vel erat ademptum in codicillis.

t *Dedit.* Hęc nõ eſt bona ratio ad cõdictionẽ. nã qñque nõ datur quãtitas: & tamẽ quãtitas repetiti ꝓ cõdic. inde. vt. ſ. de cõdic. ide. ſi nõ ſorte. §. libert⁹. vnde dic, hic nõ fuit data quãtitas, nec aliquid aliud quod ſit neceſſe verti in pecunię præſtationẽ.

u *Ipſam obligationem.* ꝓ cõdic. iſtã: nõ per cõdic. illã indebiti. Sed nũquid certi cõdic. ad liberationẽ detur? Dic ꝙ ſic, prout datur ad intereſſe, quod fieri poteſt: vt infra de re iudi. ſi quis ab alio. §. fin.

alio.§.fin.Si vero ad factum vt liberatio fiat,non i vt diximus.ĩ ſi cer.pe.certi condictio.Accurſius.

a *Condictionem.*ſ.ſine cauſa:& ſic cõcurrit cũ cõdic.ob cau.quę hic locũ habet.&.j.pxi.§.&.ĩ.de cõdic.cau. da.l.j.in pri.ſic & in cond.cau.ante bienniũ habet locum vtraque: vt.C.eo.l.fin.

b *Sine autem ab initio.* Not.nõ referre ab initio vel poſt aliquid fiat: vt.ĩ.de pac.l. iuriſgentiũ. §. ſinauté. Sed arg. cõtra.j. de lega.ij. cum filius.§. here.vbi dicitur ꝙ non videtur falſum, quod primordio veritatis iuuatur. Item arg. cõtra.ĩ. tit.j.l.fi.§. Lucius. Sed reſpon. vt ibi. *ADDITIO.* Dic ſecundũ Bart.hic,ꝙ ibi non deuenit ad nõ cauſam antequam reſtitutio petatur.

c *Sine cauſa.* ſ. iuſta:vt ſi.x. tibi dem, vt hominem non occidas.

d *Cauſa promittendi.* vt dos ob matrimonium quod modo finitũ eſt, vel non eſt ſecutum: vt modo dixi de legato.

e *Ad nõ inſtam cauſam.* vt ſequen.l. de fullone dicitur. Accurſius.

f *Si fullo.Cõuentus.* ſ.extra iudiciũ:vt & illud,Vos inquam cõuenio ô Iudæi. Si auté in iudicio, tunc nõ haberet locũ cõdictio quæ hic datur:vt.C.de condic.inde.l.j.&.j.man.ſi fideiuſſor. §. in omnibus.Vel dic ꝙ licet ceſſet cõdic. inde.non tamen ceſſat condic. ſine cau.de qua hic dicit: & condic.quæ datur propter præcedentem cõtractum:vt.j. commo.l. rem mihi.j.reſpon.

g *Inuenerit veſtimenta.* & habuit.

h *Ego.* idem repetit ratiocinando & confirmando.

i *Ex cõducto.* Sed quo modo habet locum ex conducto ad pretium? Reſpõ.quia bo.fi. iudicium &c.in quibus bo. fi.iudi. veniũt multa de quib⁹ nec dictũ eſt,nec cogitatũ: vt.ĩ.de cõdic.ob tur.cau.l.fi.

k *Sine cauſa.*ſcilicet perſeueranti.

l *Inuẽtus.*ne iueniat habere vtrũq; :vt hic,&.ĩ.ti.j.elegãter.§.ſi quis.in fi.§.ideo datur cõdic.& cum rediret per hoc ad nõ cauſam:vt.ĩ.l. pxi.i fi.&.j.ad leg.Rho.de iac.l.ij.§.pe.&.j.loca.ſed addes.§.ſi quis eũ.&.C.de re iudi.l.ij.Sed videi nõ cõdictioné, ſed Publicianã cõpetere, vel vtilẽ in ré huic ſulloni, cũ videat emiſſe ipſam ac.in ré, vt ſic tãquã aliàs emptor nominis habeat vtiles actiões: vt.ĩ.de rei vin.ſi culpa. Sed dic ꝙ lex illa loquit cũ experior prius cõtra eũ qui nõ habet à me cauſam.ſed ſi habeat,vt quia cõmodaui ſibi vel ſulloni,tũc repetat quod dedit: vt.j.cõmo.l.ſi cõmodato.§.fi. Vel dic in mea electiõe eſſe,vt ibi not.nã & aliàs ſi dolo depoſitarij vel cõmodatarij res abſit, & mihi ea ratione cõdemnaretur: teneor ei cedere actiones mihi competentes: vt. j. de re iudi.in depoſiti. ſecus ſi non haberet cauſam à me:vt ſupra de rei vindi.l.is qui dolo. Accurſius.

m *Qui ſine cauſa. Incerti.*i.ſine cauſa:quia ad incertũ datur:vt hic,&.ĩ.c.l.j.in prin.ibi,qui auté &c. Vel dic ꝙ ſit proprium nomẽ actionis: vt.j.tit.j.& ideo.§.fi.&.j.de act. emp.l.ſi heres.& dixi plene.ĩ. tit.j.l.ſed & ſi me putẽ.§. cũ iter.

n *Ne refert.*qd eſt in parte quo ad parté,& in toto quo ad totũ,& ecõtra.Sed arg.cõtra.C.de diſtra.pigno.quãdiu. *ADDITIO.* Solue ſecũdũ Bar.hic,& dic ꝙ ĩ his quę ſunt omnino diuidua,idẽ iuris eſt de parte quo ad parté,qd eſt de toto quo ad totum. ita loquit hic. ſed in hit quę aliquo modo ſunt ĩdiuidua,hęc regula non procedit:vt in.l. cõtraria probatur.in.l. in executione.§.ꝓ parte.j.de verbo.oblig.

o *Nihil.Sine cauſa.* ne ex alieno lucretur:vt.ĩ.de tranſac.l.cũ hi quibus.§.ſane ſi is.

p *Vunculo.* ex eo qđ dicit hic auunculo,&.j.§.fi.dicit nouerca,innuit ꝙ ſciẽtes erãt ꝙ matrimoniũ non tenebat. & ſic facit ꝓ P. qui dixit ꝙ etiã ſciens repetat. Item pro eo extra de do.poſt diſcre.c.j. Sed nos cõtra. nã quomodo doté repetit illa cuius ſcelere pronũtiat nullum:vt.ĩ.de condic. ob cau. l. j.§. fi.&. l.ij. quæ ſunt cõtra? Dic ergo ꝙ hic loquit cũ bene ſciebat auunculum ſuũ eſſe: ſed putabat ſibi licere de iure cõtrahere. Ité nec hic de facto fuit ſecutũ. Si obiicias: ĩ hac iuris ignorãtia nõ debet ſubueniri mulieri vel mari:niſi in caſibus quos notaui: vt C.de iur.& fac. igno.l. fi. Reſpon. & hic caſus de illis eſt in quo & mari & fœminæ ſubueniit vt.j.ad.l.Iuliã de adulte. l. ſi adulterium cum inceſtu.§.ſtuprũ.in fin. §.&.§.nõnunquã.&.§. idem. Quod autem dicit,ĩ delicto pari, quod etiã pro Pla.facit, quaſi per hoc videat ſcire:referre ad extrãeos caſus, vt per hoc idem in ſimili caſu propoſito.l. videat reſpõderi.quod tamen non eſt,vt poſtea ſubiicit. quidam tamen dicũt,quòd ſi ſciret eum eſſe ſuum auũculum,nõ repeteret:arg. C.ſol.ma.ſi ignorãs. Sed cõtra eſt, vt dictum eſt.

q *Nupſit.*ſ.de facto,vel de iure.Si enim nupſiſſet ſciẽs factũ & ius,vel factũ tantũ,dos applicarei fiſco:nec ipſa repeteret quaſi cauſa ſaltẽ de facto ſecuta ꝓpter quã dedit : licet hoc nõ ſufficiat ad cõdic.ob cau.ſ.cauſa tãtũ de facto ſeq:vt.ĩ.de cõdic.ob cau.l.dedi.§.ſi liber.& verũ eſt hoc etiã ſi ipſa ĩ iure errauit. nã nã cũ repetitio denegẽt, vbi erraueritĩ facto, niſi fuerit error acerrim⁹:vt.C.de iceſt.nup.l. q cõtra. ergo & multo magis iis denegabit,vbi error iuris nõ iuſt⁹, nedũ iuſtiſſim⁹, interuenit. quãuis enĩ pœna excuſat error iuris : vt.j.de adul.ſi adulteriũ. §.j.&.§.iceſtũ.nõ tamẽ à piculo dotis: vt.j.de rit.nup.iceſtæ.q̃ eſt huic.l.cõtra.Sed hic nõ fuit ſecutũ:ibi ſic.Et hæc oĩa quãdo fuit ſecutũ matrimoniũ de facto.aliàs locũ habẽt ea quæ modo

r *Dixi.*ſcilicet allegando. (in alio motula dixi.

ſ *Potiorem.* vt ſupra de condic.ob tur.cau. l.penul.in prin.& C.de condic.ob tur.cau.l.cum te.Azo.

t *Reſpondere.*dixi,repete.

u *Recte defendi.* Vulg.Recor recte defẽdi.id eſt puto definiẽdo.

x *Nouerca.*quod dixit vbi non tenet matrimoniũ ratione ſan-

Sed & ſi ob cauſam promiſit, cauſa tamen ſecuta non eſt: dicendum eſt condictionem [a] locum habere. Siue ab initio [b] ſine cauſa [c] promiſſum eſt, ſiue fuit cauſa promittẽdi [d], quæ finita eſt, vel ſecuta nõ eſt, dicẽdum eſt condictioni locum fore. Conſtat id demum poſſe condici alicui, quod vel nõ ex iuſta cauſa ad eum peruenit, vel redit ad non iuſtam cauſam [e].

Si res pro qua ſolui æſtimationem ei à quo cauſam habeo, ad eũ vede t, poteſt agi actione ex eo contractu, vel condictione ſine cauſa ad rem ſolutam. h.d. & eſt multum not.hulin. Bartolus.

II. IDEM libro trigenſimo ſecundo ad Edictum.

SI fullo * veſtimenta lauanda conduxerit, deinde amiſsis eis domino pretium ex locato conuẽtus [f] præſtiterit, poſteáq; dominus inuenerit veſtimenta [g], qua actione debeat conſequi pretium quod dedit? Et ait Caſsius, eum non ſolùm ex conducto agere, verùm condicere domino poſſe. Ego [h] puto ex conducto [i] omnimodo eum habere actionem. An autem & condicere poſsit, quæſitum eſt: quia non indebitũ dedit: niſi fortè quaſi ſine cauſa [k] datum ſic putamus cõdici poſſe. Etenim veſtimentis inuentis [l] quaſi ſine cauſa datum videtur.

* Ex tit. de locato.

Qui ſine cauſa in totum vel in partem obligatur, liberationem conſcit. Bartolus.

III. IVLIANVS libro octauo Digeſtorum.

QVi ſine cauſa obligantur, incerti [m] cõdictione cõſequi poſſunt vt liberẽtur.

Nec refert [n], omnẽ quis obligationẽ ſine cauſa ſuſcipiat, an maiorẽ quàm ſuſcipere eũ oportuerit: niſi ꝙ aliàs condictione id agitur, vt omni obligatione liberetur: aliàs vt exoneretur: veluti qui decem promiſit. nã ſi quidẽ nullã cauſam promittẽdi habuit, incerti cõdictione cõſequitur vt tota ſtipulatio accepto fiat. at ſi cum quinque promittere deberet, decem promiſit, incerti conſequetur vt quinque liberetur.

Paria ſunt ab initio aliquid eſſe tale, vel ex poſt facto deuenire ad tale. Bart.

IIII. APRICANVS libro octauo Quæſtionum.

NIhil refert vtrúmne ab initio ſine cauſa [o] quid datũ ſit: an cauſa propter quam datũ ſit, ſecuta non ſit.

Iſta eſt ſexta lex. & h.d. Datum ob cauſam impoſsibilem de iure, cauſa non ſecuta de facto, cõdictione ſine cauſa repetitur. Bar.

V. PAPINIANVS libro vndecimo Quæſtionum.

AVunculo [p] nuptura, pecuniam in dotem dedit: neque nupſit [q]. an eandẽ repetere poſsit, quæſitũ eſt. dixi [r], cũ ob turpẽ cauſam dantis & accipientis pecunia numeretur, ceſſare cõdictionem, & in delicto pari potiorem [ſ] eſſe poſſeſſorem. quam rationem fortaſsis aliquem ſecutum reſpondere, [t] non habituram mulierem condictionem. Sed rectè defendi, [u] non* turpem cauſam in propoſito, quàm nullam fuiſſe: cum pecunia quæ daretur, in dotem conuerti nequiret. non enim ſtupri ſed matrimonij gratia datam eſſe. Nouerca [x] priuigno,

* non turpẽ per hoc videat ſcire: referre ad extrãeos caſus, vt per hoc idem in ſimili caſu propoſito. l. videat reſpõderi. quod tamen non eſt, vt poſtea ſubiicit. quidam tamen dicũt, quòd ſi ſciret eum eſſe ſuum auũculum, nõ

ꝓp. quàm nullã &c. id eſt potius nullã quàm turpem. Vide Ant. Aug. lib. 4. emend. c. 8

guinis,dicit idem etiam ſi prohibeatur ratione affinitatis.Ité.ſi prohibetur iure naturali,hic iure ciuili,ſecúdum Io. & facit ſupra de condict.ob cau.quod Seruius.

DE CONDICTIONE FVRTIVA.

Explicite tractata illarum condictionum quæ regulariter ſunt indulta: nunc ad eas tranſitum facit, quæ extra ordinem inductæ ſunt. Vel melius, ſupra profectus eſt tractatum aliquarum: modo facit tránſitum ad alias. Vel tertio: quia ſupra dixit de quadã quæ reſpicit tempus cauſam, vt de condic.ob tur.cau. ponit hic de alia: ſcilicet de furtiua: & quia in medio multa interſerunt, etiam librum hic incipit.

a *IN furtiua re.* id eſt pro re furtiua p ſequenda.

†Habetur ſtatum Gellius.li.11.Noc.Att.ca.18. & Alexã. ab Alexã. Gen. dier. li.6.ca.10.

Digeſtorũ

ſeu Pandectarum Liber tertiusdecimus.

TITVLVS I.

DE CONDICTIONE furtiua.

1. VLPIANVS libro octauodecimo ad Sabinum.

IN furtiua re[a] ſoli domino[b] cõdictio competit.

Qui non poteſt furtum commettere, poteſt hac actione ex alterius perſona teneri. Bartolus.

II. POMPONIVS libro ſexto decimo ad Sabinum.

COndictione ex cauſa furtiua & furioſi & infantes obligantur, cum heredes neceſſarij[c] extiterunt: quãuis cum eis agi non poſſit[d].

In condictione furtiua habetur ratio interueſſe conſiſtentis in lucro. Bartolus.

III. PAVLVS libro nono ad Sabinum.

SI cõdicatur ſeruus[e] ex cauſa furtiua,id venire[f] in condictionem certum eſt,quod interſit agentis: veluti ſi heres ſit inſtitutus[g], & periculũ ſubeat domin' hereditatis perdẽdæ[h]. quod & Iulianus ſcribit. Item ſi mortuũ hominẽ cõdicat, cõſecuturũ ait pretiũ hereditatis[i].

Hac actione tenetur dominus ex perſona ſerui: & datur noxalis in eo quod ad dominum non peruenit. idem in patre ex perſona filij. & qui furtum commiſit, hac actione nõ tenebitur. b.d.cũ duabus.ff. q.Bar.

IIII. VLPIANVS libro quadragenſimoprimo ad Sabinum.

SI ſeru' vel filiusfamilias furtum cõmiſerit, condicendũ eſt domino[k] id quod ad eum peruenit[l]: in reſiduũ, noxæ ſeruum dominus dedere poteſt.

V. PAVLVS libro nono ad Sabinũ.

EX furtiua cauſa filiofamilias condici poteſt. nunquã enim ea cõdictione alius q̃ qui fecit tenetur, aut heres eius.

VI. VLPIANVS libro trigẽſimooctauo ad Edictum

PROinde & ſi ope[m] conſilio alicuius furtum factum ſit, condictione[n] non tenebitur[o], etſi furti tenetur.

Deciſio in actione furti non præiudicat in condictione furtiua. Bartolus.

VII. IDEM libro quadragenſimoſecundo ad Sabinum.

SI pro fure[p] damnum[q] deciſum ſit, condictionem non impediri veriſimum eſt. deciſione[r] enim furti quidẽ actio, non autem condictio tollitur[s].

Perſequtio non tollitur per pœnalem, nec econtra: ſed perſequutoria per perſequutoriam bene tollitur. Bartolus.

Furti actio pœnã petit legitimam,condictio rem ipſam. Ea res facit vt neq; furti actio per condictionẽ, neque condictio per furti actionem conſumatur[t]. Is itaque cui furtũ factum eſt,habet actionem furti,& cõdictionẽ, & vindicationẽ[u], habet & ad exhibendũ actionem.

Hac actio datur contra heredem etiam in eo quod ad eum non peruenit, qualitercunque & quomodocunque res peruerit, ſint quantumcunque. Bartolus.

Condictio rei furtiuæ quia rei habet perſecutionem, heredem quoque furis[x] obligat: nec tantùm ſi viuat ſeruus furtiuus,ſed etiam ſi deceſſerit[y]. Sed & ſi apud furis heredem diem ſuum obiit ſeruus furtiuus,vel non apud ipſum[z], poſt mortem[a] tamen furis, dicendum eſt condictionem aduerſus heredem durare. Quæ in herede diximus, eadem erunt & in cæteris ſucceſſoribus[b].

b *Habetur.* ſupra de condict.ob cau.quod Seruius.

c *Condictione. Neceſſarij.* & ſui, quales ſunt filij, & alij in poteſtate: vt inſtitu.de hered.qua.& dif.§. ſui. Sed hodie poſſunt abſtinere etiã ſine reſtitutione:vt inſt.e.§. ſed & his.&.j. de adquir. hered.ei qui ſe. Sed quid ſi eſt extraneus heres furioſus? Reſpon.vt.C.de cu. fur.l.ſ.§.j.&.§.pen.

d *Non poſſit.* quia non ſunt legitimę ætatis,vel ſanæ mentis:niſi pupill' cum auctoritate tutoris conueniretur: vt.j. de admi.tut.l.j.§.ſuſtncit.

e *Si condicatur ſeruus.* Sviuens: Accurſius:

f *Id venire.* ſubaudi,etiam.Accur.

g *Si heres ſit inſtitutus.* vel ſimilia damna conſequatur per hoc: vt.ſ.ad.l.Aquil.inde Neratius.§.idem Iulianus. Idẽ in act.fur. vt infra de fur.l.in furti actione.§.j.&.l.ſi quis vxori.§.pe.& ar. inſti.ad.l.Aquil.§.illud.

h *Perdendæ.* id eſt perditæ:vt infra de fur.ſi quis vxori-in.§.pe. ſic tempus pro tempore: vt C. de iis qui not.infa. ſi Poſidoniũ.

i *Hereditatis.* & etiam pretium ſerui, cum res furtiua periculo furis ſit.

k *Si ſeruus.Domino.* idem in patre:vt infra eod.Iulianus.& infra re.ſimo.l.viua.

l *Peruenit.* vt.j.de act.emp.ſeruus quẽ.in prin. & de contrahẽ. A emp.l.quotiens. &.ſ.de mino.l.quòd ſi minor.§. ſi ſeruus. &.j. de pœ.licet.§.ex cauſa.& .j.de leg.j.l.ſi heredis ſeruum.

m *Proinde.ope.* quando ope, & quãdo conſilio, habes inſti. de obli.quæ ex deli.naſcun.§.ope.

n *Condictione.* ſcilicet furtiua.Accurſius.

o *Tenebitur.* immo videtur quòd ſic: vt.j. de verb.ſign. l. ſæpe. in fi. quæ eſt contra.Sol.hic non peruenit res ad eũ qui opem tulit,ibi ſic[a]. vel ibi de condic.id eſt de actione perſonali:puta certi condic. dicit, non de iſta: & hæc vera: Alij dicunt, hic de ope teneri, non de cõſilio: vt ibi. & eodem modo reſponde ad aliã legem infra de pecu.l. peculium.§. ſed ſi opẽ.

[a] *Immo ut tunc,niſi habeat ſortem in ſua perſtatisſecundum Pau.*

p *Si pro fure.* id eſt per actionem furti.

q *Damnum.* dupli vel quadrupli ſoluendi à fure.

r *Deciſione.* facta ſuper duplo,vel quadruplo.

ſ *Tollitur.* immo videtur tolli:vt ſupra de iureior.ſi duo.§.idem Iulianus. quæ eſt contra. Solu. vt ibi. *ADDIT I O.* Dic q̃ ibi fuit iuratum vel ſentẽtiatum ſuper facto: hic ſuper actione,ſecundum Pau.

t *Conſumatur.* hoc in pœna legali.ſecus in cõuentionali, vbi loco intereſſe ſuccedit: vnde non poteſt vtrumque peti: vt infra de excep. do. apud Celſum.§. Labeo. quæ eſt contra: niſi ibi eſſet dictum,rato manente pacto:vt ſupra de tranſac. qui fidem. quando autẽ tollatur vna per aliam, plene no.ſ.nau. ſta.l.idem.§.fin.

u *Et vindicationem.* ſi eſt dominus. ſed vna iſtarum perſecutoriarũ per alteram tollitur: vt C.de noxa.l.fin.& facit Co.de furtis.l. ancillæ. Accurſius.

x *Furis.* ſcilicet ſuo nomine ſi contrectet: non tantùm defuncti.

y *Deceſſerit.* viuo ſure.

z *Apud ipſum.* ſ.heredem:ſed apud alium.

a *Poſt mortem.* Sed nõne idem & ſi ante mortem furis obierit:vt inſtitu.de obli.quæ ex deli.naſ.§.ſi.& ſupra proxi.§. Reſpon.ita. quod ergo dicit poſt mortem, ideo dicit,quia ſi ante mortem furis deceſſiſſet heres furis, nũquam ſuo nomine,id eſt propter ſuum maleficium damnaretur,ſed alieno, id eſt defuncti:vt ſupra de iis qui no.infa.l.furti.§.ſi quis alieno.vbi autẽ poſt mortem decedit,ſuo etiã nomine poteſt heres obligari, ſi cõtrectet contra voluntatem domini cui furripuit defunctus. Vt enim perſona domini mutata de nouo naſcitur actio furti,remanente prima tamen:vt infra de fur.l.interdum.j. reſpon. ita & perſona furis mutata ſtatuendum eſt vt noua naſcatur: vt dictum eſt ſecundum Azo.

b *Succeſſoribus.* ſcilicet in ius.Io.non in rem: vt ſupra de eden.

quædam

quædam ſunt. §. j. &. ĩ. eo. ſed nec. Azo. Ex quo ergo in heredes datur: quæro vnde hæc actio naſcitur? Dicunt quidam ex maleficio: quia noxaliter datur: vt. ĩ. eo. ſi ſeru⁹. Alij ex quaſi maleficio, & ex quaſi contractu: & ſic intelligunt & inducũt. j. de act. & obli. l. j. Tu dicas ex variis figuris, id eſt nec ex contractu vel quaſi, nec ex maleficio vel quaſi: ſed anomalam & ſeparatam quãdam habet naturam: cũ habeat ſimilia & diſſimilia cum omnibus. cũ contractibus enim vel quaſi, habet ſimile, vt in heredem detur, licet ad eum nil peruenerit, vt notaui modo. ĩ. l. proxi. & in hoc differt à maleficiis vel quaſi, quæ non dantur niſi in quãtum peruenit: vt C. ex delic. defun. l. j. cũ maleficiis vel quaſi habet ſimile, vt detur noxaliter, vt dixi. in quo diſcrepat à contractu vel quaſi: vt ſupra de iis qui deiece. vel effu. l. j. §. cum ſeruus. Sic & actio in factum eſt ex variis figuris cauſarum: vt. C. de ſac. ſanc. eccle. l. ſancimus. & de iſtis duabus intelligitur illud tertium membrum infra de act. & oblig. l. j. in prin. ibi, aut ex variis figuris &c. Accur.

In obligatione rem reſtitui, demũ percepta re ſuccedit obligatio ad intereſſe quando eſt contra furem, quanti res plurimi fuerit, & habetur ratio fructuum. Bartolus.

VIII. IDEM libro vicenſimo ſeptimo ad Edictum.

IN re furtiua[a] condictio ipſorum corporum competit. ſed vtrum tamdiu quamdiu extent, an verò & ſi deſierint eſſe in rebus humanis? Et ſi quidẽ[b] obtulit fur, ſine dubio nulla erit cõdictio. ſi non obtulit[c], durat condictio æſtimationis[d] eius. corpus enim ipſum præſtari nõ poteſt[e]. Si ex cauſa furtiua res cõdicatur, cuius temporis æſtimatio fiat quæritur. Placet tamen id tẽpus ſpectandũ, quo res vnquam plurimi[f] fuit: maximè cũ deteriorẽ rem factam fur dãdo nõ liberatur. ſemper enim morã[g] fur facere videtur. Nouiſſimè[h] dicendũ eſt etiã fructus in hac †actione venire.

Hæc actio datur contra heredes pro hereditaria portione, non in ſolidũ ſi ad eos minus peruenit. Bartolus.

IX. IDEM libro trigenſimo ad Edictum.

IN condictione ex cauſa furtiua, non pro parte quæ peruenit[i], ſed in ſolidum tenemur dum ſoli heredes ſumus[k]. pro parte[l] autem heres, pro ea parte pro qua heres eſt, tenetur[m].

Hæc condictio competit cõtra furem manifeſtum, ſiue non manifeſtum: niſi poſſeſſio rei ad dominum ſit reuerſa. Bart.

X. IDEM libro trigenſimo octauo ad Edictum.

SIue manifeſtus fur, ſiue nec manifeſtus ſit, poterit ei cõdici[n]. Ita demum autem manifeſtus fur †condictione tenebitur, ſi deprehenſa[o] non fuerit à domino poſſeſſio eius. Cæterũ nemo furum cõdictione tenetur poſteaquam dominus poſſeſſionẽ a deprehendit[p]. & ideo Iulianus vt procedat in fure manifeſto tractare, de condictione ita proponit, furem deprehenſum aut occidiſſe[q], aut fregiſſe, aut effudiſſe id quod interceperat. Ei quoque qui vi bonorũ raptorũ tenetur, cõdici poſſe[r] Iulianus libro vicẽſimo ſecundo Digeſtorũ ſignificat.

Hæc condictio datur domino & heredi eius, non ſucceſſori titulo ſingulari.

Tamdiu autem[ſ] condictioni locus erit, donec domini facto dominium eius rei ab eo recedat. & ideo ſi eam rem alienauerit[t], condicere non poterit. Vnde Celſus libro duodecimo Digeſtorum ſcribit, ſi rem furtiuam dominus purè[u] legauerit furi, heredem[x] ei condicere non poſſe[y]. Sed & ſi non ipſi furi, ſed alij, idem dicẽdum eſt, ceſſare condictionem: quia dominium facto teſtatoris, id eſt domini diſceſſit.

XI. PAVLVS libro trigenſimo nono ad Edictum.

SEd nec legatarius condicere poteſt[z]: ei enim cõpetit condictio, cui res ſubrepta eſt, ſi dominium. ratione igitur primæ, nulli. Vel die q̃ condic. furtiua non agitur, nec ex prima, nec ex ſecunda: ſed furti ex contrectatione prima: vt dicũt. ſed ex ſecunda[b] fic: vt. ĩ. de fur. ſi dominium. ratione igitur primæ, nulli. Vel die q̃ condic. furtiua non agitur, nec ex prima, nec ex ſecunda: ſed furti ex contrectatione prima: vt dicũt. ſed ex ſecunda[b] fic: vt. ĩ. de fur. ſi dominium. ratione igitur primæ, nulli. Vel die q̃ condic. furtiua non agitur, nec ex prima, nec ex ſecunda: ſed furti ex contrectatione prima: vt dicũt. ſed ex ſecunda[b] fic: vt. ĩ. de fur. ſi dominium. ratione igitur primæ, nulli. Vel die q̃ condic. furtiua non agitur, nec ex prima, nec ex ſecunda: ſed furti ex contrectatione prima: vt dicũt. ſed ex ſecunda[b] fic: vt. ĩ. de fur. ſi dominium. ratione igitur primæ, nulli. Vel die q̃ condic. furtiua non agitur, nec ex prima, nec ex ſecunda: ſed furti ex contrectatione prima: vt dicũt. ſed ex ſecunda[b] fic: vt. ĩ. de fur.

---

a *Inſtimatio eſt obligatione poſt mortem. & ita accipio. l. ſi ſeruũ. §. pe. de ver. obl. l. premiſſo ſtichũ. 21. & 23. de cõ. ſtip. per. j. l.* †*hãc actionem*

b *Et ſi quidem.* oblatio prodeſt quo ad interitũ: vt hic, & infra. e. parui. &. C. e. l. ſi. & infra de verb. ob. interdum. §. Stichi. Non ad actionem pœnalem furti vitandam: vt infra de fur. qui ea mente.

c *Obtulit.* vel niſi ſimile fecerit: vt quia nouault: vt infra eo. parui. ſic ſupra man. ſi procuratorem. §. ſi. Accurſius.

d *Æſtimationis.* immo æſtimatio in ſolutione[a] eſt tantùm: hodie autem ipſe in petitione: vt. j. de ver. obli. ſi quis ſtipulatus. §. §. &. l. eum qui. §. ſi. *ADDITIO.* Dic q̃ illæ leges loquuntur in obligationibus in rem dari: hic in rem reſtitui. Bar. & Bal.

a *Imo in obligatione poſt mortẽ. Bar. B. & Pan.*

e *Non poteſt.* quia deſiit eſſe in rebus humanis.

f *Plurimi.* ſcilicet à tempore commiſſi furti: vt hic, & infra rerum amot. l. pe. &. j. de tri. l. pe. in fi. non autem ſi plus valuiſſet ante furtũ factum, de hoc tenetur: licet in lege Aquil. teneatur: vt infra de pri. delic. l. nunquam. §. item quæſitum eſt.

g *Moram.* vt. j. e. l. fi. &. C. de condic. ob tur. cau. l. fin. Accur.

h *Nouiſſimè.* id eſt in vltima parte huius legis, vel etiã tractatus.

IN condictione.]*CASVS.* Heres furis cõdictione furtiua tenetur. vnde ſi res furtiua non inſolidum ad heredem peruenerit, pro parte tenetur, cum pro parte ſit heres. ſi inſolidum peruenit, inſolidum tenetur. Vivianus.

i *Peruenit.* de re furtiua. Accur.

k *Sumus.* de vno loquitur in plurali numero: ſed. j. proxi. ibi, pro parte &c. loquitur quando ſunt plures. Accurſius.

l *Pro parte.* hoc non ita intelligas, vt ſi tota res ad vnum peruenit, ipſe in totum nõ teneatur: imo tenetur in totum: vt. j. commo. l. iij. §. heres. &. ĩ. de eden. l. ſi quis. §. j. ſed vt etiam ſi minus quàm pars hereditaria ſit quæ peruenit ad eum de re furtiua, tamen inquantum heres eſt, teneatur. Azo. ſi tamen lis fuerit cum defuncto conteſtata, etiã ſi vnus teneat totum, non niſi pro hereditaria parte tenetur: vt infra de præto. ſtip. l. ij. in fi.

m *Tenetur.* ſcilicet nomine defuncti.

n *Siue manifeſtus. Condici.* id eſt agi condic. fur.

o *Deprehenſa.* id eſt apprehenſa. Accurſius.

p *Apprehendit.* verum eſt pro poſſeſſione illa, ſed pro fructibus & ſimilibus poteſt competere: vt. ſ. e. ſi condicatur. & l. in rem. §. ſi. *Bal. hic dicit iſtũ text. mouere de iure ad eum q̃ occidiſſe.* In his tantũ caſibus dicit P. furem manifeſtum teneri condictione furti: quod nõ quia omnino falſum eſt, ſecũdũ eſt: quia cundum Io: nam poteſt & pluribus aliis modis accidere. Quid enim ſi fur fuerit viſus non captus? fur quidem eſt manifeſtus, non tamen apprehenſus: vt infra de fur. ſi quis in ſeruitute. cõueniri ergo poterit: ſed hic ſi dubitabilia poſuit exempla, ſecundum Azo.

manifeſtus text. clarus in ſe eſt, & dis accidere. Quid enim optime prudens nõ occiderit, ſed vulnerauerit? Item quid ſi Bal. Bolog.

q *Fregiſſe.* quia eſt fur: vt inſtit. vi bo. rap. in princip.

r *Condici poſſe.* quia eſt fur: vt inſtit. vi bo. rap. in princip.

ſ *Tamdiu autem.* condictio furtiua datur domino quamdiu res durat ſua: ſed ſi alienauerit, diſtinguitur: aut ſaltẽ ſuo, & tunc deſinit ei competere: de quo ponit tria exẽpla: ſcilicet quãdo vẽdit vel legat furi, vel extraneo: quo tertio caſu etiã legatarius condictionem nõ habet: adiicitur etiã quartum exemplũ in. l. & ideo. quando duo erant domini rei furtiuæ: & vnus prouocat alium ad diuiſionem: & alteri eorum eſt adiudicata. nam ſi eſt adiudicata prouocato, prouocans amittit condictionem: quia ſuo facto videtur alienaſſe ſuam partem. ſi autẽ prouocanti eſt adiudicata, prouocatus non amittit: quia nõ videtur ſuo facto ſuam partem alienaſſe: vt hic dicit vſque ad. §. Neratius. in. l. & ideo.

Condi. furtiua an vt alienata domino comm. Bart.

t *Alienauerit.* Sed hoc quomodo ſine poſſeſſ? Reſpon. vt infra eo. l. & ideo.

u *Pure.* ſecus ſi ſub conditione: vt. j. eo. ſi ſeruus.

x *Heredem.* ſcilicet domini. Accurſius.

y *Non poſſe.* ſ. furi, ſecũdũ Io. Sed nũquid actione furti aget heres contra furem? Azo. R. forte ſic: vt ar. ĩ. de fur. l. qui ea mẽte.

z *Sed nec legatarius. Condicere poteſt.* ſcilicet condic. furtiua, ex cõtrectatione prima: vt dicũt. ſed ex ſecunda[b] fic: vt. ĩ. de fur. ſi dominium. ratione igitur primæ, nulli. Vel die q̃ condic. furtiua non agitur, nec ex prima, nec ex ſecunda: ſed furti ex contrectatione prima: vt dicũt. ſed ex ſecunda[b] fic: vt. ĩ. de fur. ſi dominium. ratione igitur primæ, nulli. Vel die q̃ condic. furtiua non agitur, nec ex prima, nec ex ſecunda: ſed furti ex contrectatione prima: vt dicũt. ſed ex ſecunda[b] fic: vt. ĩ. de fur. ſi dominium. ratione igitur primæ, nulli. Vel die q̃ condic. furtiua non agitur, nec ex prima, nec ex ſecunda: ſed furti ex contrectatione prima: vt dicũt. ſed ex ſecunda[b] fic: vt. ĩ. de fur. ſi dominium. ratione igitur primæ, nulli. Vel die q̃ condic. furtiua non agitur, nec ex prima, nec ex ſecunda: ſed furti ex contrectatione prima: vt dicũt. ſed ex ſecunda[b] fic: vt. ĩ. de fur.

b Iſtud eſt cõra generaliter ſtat. l. ſeambulet: vt. d. l. j. de fur. ſi dominiũ. & l. ſi cũ quis in hoſtiũ. §. j. & l. ſi is. §. j. & ex noua cõtrectatione alia naſcitur furti actio: vt ſic duas actiones furti habeat idẽ cõtra eundẽ, & nomine eiuſdem rei: vt. ĩ. de fur. interdũ. in prĩ. Vel loquitur ibi in. l. iterdũ. quando poſſeſſio rediit ad dominũ, ſecundũ R. & ſecundo ſurripuit. aliàs prima act. furti ſufficeret. quod H. nõ placet, ſcilicet q̃ agat legatarius ex vtraque cõtrectatione. Ité no. ex prædictis q̃ heredi nõ remanet cõdictio etiam ex prima cõtrectatione. & ſic eſt cõtra. ĩ. de ſer. cor. ſed heres. Vel die ſecundũ H. q̃ hic loquit de condicatione act. furti. die, ſi iure vniuerſali res

cundũ Bar. & Pan. c Nihil eſt B. B. & Ange.

furtiua deuenit ad dominium alterius,vt heredẽ,vel bo.poſ.vel arrogatorem:agitur etiã ex veteri cõtrectatione & noua.& ſic duæ eidem & contra eundẽ actiones furti competunt:vt.l.ſi dominium.&.l.ſi cum quis in hoſtium.nec ob.l.ei qui.quia ibi dominium non mutatur. quod ergo facit,quando redit ad dominium, vt.l. interdum.§. ſi.hoc hic dominij mutatio . Item ſicut heres furis tenetur noua condic. & noua act.fur. vt.ĩ. eo.l. ſi pro fure.§. ſi. ſic & domino nouo noua actio datur . at ſi ſingulari ti. vt legato, agitur tantùm pro noua contrectatione: vt.l. ſi dominium. in fin. pro veteri heres: vt ſupra de ſer. cor. ſed ſi heres. vel illud [a] in act. ſer. cor.in furti. idem quod in vniuerſali dicunt. Alij dicunt ex veteri contrectatione indiſtincte dari veteri domino [b]: quod eſt contra.l.ſi dominium . Sed quæ eſt ratio diuerſitatis inter condic. fur, & furti actionem? Item quare non eſt ita ambulatoria condictio, vt actio furti? Reſpon. condictio prodita eſt vt detur domino , quod eſt contra naturam cõdic. & contra ius. ergo reſtringitur ad præſentia, non futura: vt infra de lib. & poſthu.l. cũ quidam.&.ĩ. vſufruct. quẽadmo. ca.l.fin.etiam ex futura contrectatione. vel ideo nõ trãſit,quia alia actiõe cõſulitur: vt in ſi.huius legis.

[a] *Immo inter illas actiones non eſt differentia,ex mente Bart. & Pau.*

[b] *Et male. Bar. Bald. & Pau.*

a *Poteſt.*legatarius,ſecundum Io.

b *Et ideo.Si res mihi.* vt quia eã commodaſti, & alius furripuit.

c *Mihi.*id eſt à me furtiue ſubtraxit.

d *Facto.*vt ſtatim ſubiicit in exemplo,in communi &c.

e *In communi.* igitur rem cõmunem , puta ſeruum communem tecum habeo.hic furripitur vel ab eo qui cõmodauimus: vel ab vno noſtrum.interim prouocas me ad iudicium cõmuni di. Diſtingue ergo:aut eſt mihi adiudicata res te ꝓuocãte:& tunc cõdictionem amiſiſti,quã pro tua parte habebas:& ego condicam pro mea parte,quæ mihi remanſit, & pro ea quæ ex iudicatione ad me peruenit.ſi autem adiudicaretur tibi prouocãti, cõdictio remanet mihi meæ partis: tibi etiam tuæ partis ſimiliter remanet:vt hac.l.dicitur.& ſic no.ꝙ ſufficit hoc vltimo caſu aliquãdo interfuiſſe mea in cõdic.licet hodie non intereſt. quod in actione furti.eſt expeditum:vt.j.de fur.inter omnes.in prin. Ac.

f *Prouocatus.*& vtroque caſu eſt alteri adiudicata.

g *Retineas.*ſcilicet condic.fur. cum facto tuo dominium non fit trãſlatum:ſed potius quadã neceſſitate. Sed op.aut huius rei pro qua egimus cõmuni di. poſſeſſionem habemus: & tunc non poteſt agi condic.vt.ĩ.eo.ſiue manifeſtus.aut non : & tunc non potuit dominium tranſire de vno in aliũ?Reſpon. facile eſt ſecundum nos aſsignare,qui dicim[e] dominũ ſine poſſeſsione adquiri.pone enim ꝙ eum induco in poſſeſsionẽ[c]. licet enim non adquiritur ei poſſeſsio,quia alius eam habet : tamen adquiritur dominium:vt.j.de fun.do.l.ſi fundum. Vel pone ſecundum Azo.quòd fur ſtatim re adiudicata ſocio,ei tradidit poſſeſsionem: quia erat homo potẽs: non tamen volens reſtituere cui furripuerat,ſpernens eum. Vel pone eam poſſeſsionem deueniſſe ad dominum,qui ignorans ſuam eſſe,alicui pretium vel æſtimationem præſtitit .& ſic conſecutus eſt rem:vt infra de verb.ſigni.l. Labeo.§. item. Vel dic,ſpeciale in trib[d] iudiciis iſtis: ſcilicet fa. ercis.communi diui.fi.reg. vt trãſferatur ſine poſſeſsione ex ſola ſententia dominiũ: [d] vt inſtitu.de oth. iudi.§.j.hoc autem cõ ſtat,quòd licet non poſſideamus,tamen hoc iudicio communi di.& ſimilibus agi poteſt:vt hic,&.ĩ.fa.ercis. item Labeo.§.fin. &.l.ſeq.Accurſius.

[c] *Iſta inductus eſt difficilis in re mobili. Bal.*

[d] *Iſta eſt vera, quando res erat communis ex ſola æſtimatione Bar. & Ias. Bar.*

vel heredi eius,ſed vindicare rẽ legatam ab eo poteſt[a].

XII. VLPIANVS libro trigenſimooctauo ad Edictum.

ET ideo eleganter Marcellus definit libro ſeptimo. ait enĩ:Si res [b] mihi [c] ſubrepta, tua remaneat,condices. Sed & ſi dominium non tuo facto [d] amiſeris,æquè condices.In communi igitur re eleganter ait intereſſe, vtrum tu prouocaſti cõmuni diuidũdo iudicio:an prouocatus es : vt ſi prouocaſti in communi [e] diuidundo iudicio, amiſeris condictionem:ſi prouocatus [f] es,retineas [g].

Et qui non eſt dominus,ſed habet ius in re,in locum condi. fur. cõpetit condictio incerti.Bartolus.

Neratius libris Membranarũ Ariſtonem exiſtimaſſe refert, eum [h] cui pignori res data ſit, incerti [i] condictione acturum, ſi ea ſubrepta eſt.

Etiam ſpecies facta ex materia mea, venit in hac condictione: & in ea habetur ratio meliorationis facte, etiam ſumptibus furis.Bartolus.

XIII. PAVLVS libro trigenſimonono ad Edictum.

EX argẽto* ſubrepto pocula[k] facta cõdici poſſe Fulcinius ait.ergo in condictione poculorum etiam cælaturæ[l] æſtimatio fiet, quæ impẽſa furis facta eſt[m]: quẽadmodũ ſi infanti ſubreptus adoleuerit,æſtimatio ſit aduleſcentis, quãuis cura & ſumptibus furis creuerit.[n]

Si alter pendente iudicio deſiit eſſe dominus facto ſuo, vel alterus ſui, ita eius extinguitur:ſecus ſi facto furis:& res æſtimatur quantum vendi poſſet.Bart.

XIIII. IVLIANVS libro vicenſimoſecundo Digeſtorum.

SI ſeruus furtiuus ſub conditione legatus fuerit , pẽdente ea heres condictionem [o] habebit. Et ſi lite conteſtata conditio extiterit , abſolutio ſequi debebit [p] perinde ac ſi idẽ ſeruus ſub cõditione liber eſſe iuſſus fuiſſet,& lite conteſtata cõditio extitiſſet[q]. Nam nec petitoris iam intereſt [r] hominem recipere: & res ſine dolo malo[s] furis eius eſſe deſiit. Quòd ſi pendente conditione iudicaretur, iudex æſtimare debebit quanti emptorem inuenerit. [t]

[a] *Poteſt.*legatarius,ſecundum Io.

[b] *Et idẽ.Si res mihi.* vt quia eã commodaſti, & alius furripuit.

[c] *Mihi.*id eſt à me furtiue ſubtraxit.

[d] *Facto.*vt ſtatim ſubiicit in exemplo,in communi &c.

[e] *In communi.* igitur rem cõmunem , puta ſeruum communem tecum habeo.hic furripitur vel ab eo qui cõmodauimus: vel ab vno noſtrum.interim prouocas me ad iudicium cõmuni di. Diſtingue ergo:aut eſt mihi adiudicata res te ꝓuocãte:& tunc cõdictionem amiſiſti,quã pro tua parte habebas:& ego condicam pro mea parte,quæ mihi remanſit, & pro ea quæ ex iudicatione ad me peruenit.ſi autem adiudicaretur tibi prouocãti, cõdictio remanet mihi meæ partis: tibi etiam tuæ partis ſimiliter remanet:vt hac.l.dicitur.& ſic no.ꝙ ſufficit hoc vltimo caſu aliquãdo interfuiſſe mea in cõdic.licet hodie non intereſt. quod in actione furti.eſt expeditum:vt.j.de fur.inter omnes.in prin. Ac.

[f] *Prouocatus.*& vtroque caſu eſt alteri adiudicata.

[g] *Retineas.*ſcilicet condic.fur. cum facto tuo dominium non fit trãſlatum:ſed potius quadã neceſſitate. Sed op.aut huius rei pro qua egimus cõmuni di. poſſeſsionem habemus: & tunc non poteſt agi condic.vt.ĩ.eo.ſiue manifeſtus.aut non : & tunc non potuit dominium tranſire de vno in aliũ?Reſpon. facile eſt ſecundum nos aſsignare,qui dicim[e] dominũ ſine poſſeſsione adquiri.pone enim ꝙ eum induco in poſſeſsionẽ[c]. licet enim non adquiritur ei poſſeſsio,quia alius eam habet : tamen adquiritur dominium:vt.j.de fun.do.l.ſi fundum. Vel pone ſecundum Azo.quòd fur ſtatim re adiudicata ſocio,ei tradidit poſſeſsionem: quia erat homo potẽs: non tamen volens reſtituere cui furripuerat,ſpernens eum. Vel pone eam poſſeſsionem deueniſſe ad dominum,qui ignorans ſuam eſſe,alicui pretium vel æſtimationem præſtitit .& ſic conſecutus eſt rem:vt infra de verb.ſigni.l. Labeo.§. item. Vel dic,ſpeciale in trib[d] iudiciis iſtis: ſcilicet fa. ercis.communi diui.fi.reg. vt trãſferatur ſine poſſeſsione ex ſola ſententia dominiũ: [d] vt inſtitu.de oth. iudi.§.j.hoc autem cõ ſtat,quòd licet non poſſideamus,tamen hoc iudicio communi di.& ſimilibus agi poteſt:vt hic,&.ĩ.fa.ercis. item Labeo.§.fin. &.l.ſeq.Accurſius.

[h] *Eum.* ſcilicet creditorem.

[i] *Incerti.*hæc datur iis qui domini non ſunt,quorũ tamen intereſt rem ſaluam eſſe: quia ius habent in re:vt hic,& infra de pig. act.ſi pignore.Si vero quis tantùm bona fide habeat poſſeſsionem,& non habeat ius in re, condicet condic. triticaria ipſam poſſeſsionem : vt.j. de triti.l.ij. Alij dicunt vtili condic. furti. Sed ſi neque dominium , nec ius in re , nec poſſeſsionem habeat, ſed detentationem tãtum,vt commodatarius , vel depoſitarius , vel ſimiles: videtur deſtitui omni actione de iure communi: ſed forte conſuletur ei act. in factum,vel offic . iudic. ad ipſam poſſeſsionem: vt ar.C. de agri. & cen.l.ſi coloni. ſecundum Azo. & ſecundum H. incerti. Accurſius.

[k] *EX argento. Pocula.* ſcilicet ex argento:vt.j. de fur.ſi quis vxori.§.ſi quis maſſam.

[l] *Cælaturæ.*id eſt deauraturæ.

[m] *Facta eſt* omnia hæc enim videtur donare, cum ſit malæ fidei: & ideo ad æſtimationem omnium iſtarum tenetur:vt hic, & infra re.amo.l.penul.

[n] *Creuerit.*quas impenſas non repetit: vt hic, &. C.de infan.expo.l.j. Accurſius.

[o] *Si ſeruus.*] CASVS. Aliquis mihi reliquit ſeruum ſub conditione:pendente ea ſurreptus eſt. an competat condictio mihi aut heredi pendente conditione, quæritur. Et dicitur quòd heredi. vnde ſi egit, & pendente lite extiterit conditio: non aget heres decætero condictione furti: quia mihi intereſt heredis.& hoc probat per ſimile.Cætera plana ſunt vſque ad finem tit. Vinianus.

[p] *Debebit.*ſcilicet ab herede.ſed nec legatario datur condic.vt ſupra eo.ſed nec.

[q] *Extitiſſet.* quo caſu procedi vltra non debet:vt hic,& infra de fur.ſi quis vxori.§.ſi.& argu.ſupra ad exhi.tigni.§.ſi.& ſupra de rei vin.l.ex diuerſo.in prin.Sed cur denegatur heredi cõdic. his duobus caſibus,cum ab eo inuito recedit dominiũ: vt.ĩ.e.ſiue.§.trãdiu?Reſpon.ſecundũ Azo.heres voluiſſe[e] videtur,cum teſtator voluit,etiõ ſi doleat : cum poſt aditã hereditatẽ exiſtat conditio. Nam & heres ad legata compellitur, cum quaſi contraxerit:vt inſtit.de ob.quæ ex quaſi contract.§.heres.

[r] *Intereſt.* non ergo datur condictio ſi intereſſe deſiit vel per libertatem,vel per interitum,vel per ſimiles modos. Sed contra infra de fur.l.inter omnes.in prin.vbi dicit ſufficere ſemel intereſſe. Solu. ibi de actio. furti.hic de condi.fur.hoc nõ valet: quia idem ibi de condic.dicitur ꝙ detur poſt interitũ rei:vt dicitur ſupra eod.in re furtiua.§.ſed vtrum.Alij dicunt quòd ibi præciſe ſemel interfuit,quia ſua fuit ab initio.hic non erat præciſe.Tu vero dic ſquòd hic facto ſuo deſiit eſſe ſeruꝰ ſuus: & ideo condic.non habet:vt.ĩ.e.ſiue.§.fin.&.l. & ideo.§.ſed & ſi dominium.cum facto teſtatoris qui legauit, vel libertatem reliquit: cuius factum heredis reputatur:vt in authen.de iureiur. à no.§.fin.

[s] *Dolo malo.*puta ſi ſine dolo malo furis, conditio legati extiterit,vt ſic abſolueretur:quia ſi ipſe fecit cõditionẽ exiſtere dolo malo,perinde dinaretur conditione exiſtente,ac ſi penderet.

[t] *Iuncturi.*ſcilicet vt æſtimet quantum quis daret pro re cuius dominium

Maſſa quæque ex aliorum rebus facta locum habet actio.l.ſi quis vxori.§.ſi quis maſſam.de fur. adde qui multũ fecerit, ſcit res alienas eſſe.vna enim ma ſſã patroni. but ad eum qui dominũ fuit vocatũ. l. de re.§.ſi quis ad exhi.

Bal. ſtigl.ſeq. quod in his quæ gelta ſunt per deſuſtin, ſi liberum eſſe poſſit cũ non poſſit ſine ſeruo ſuo. Bal. ſeq. in ſecundo interpret. Bal.

ſi ſeſa ſol. precedit in cõdic. furti. ſecundum Bar. & P.

dominium à ſe receſſurum ſit. Sic ergo no. vulgare q̃ res tantum valet, quantum vendi poteſt: vt hic, & infra de fur. ſi vẽdidero. §. j. & l. ſi quis vxori. §. ſi. & j. ad Trebel. l. j. §. ſi heres. Sed ar. cõtra. j. ad. l. Fal. in lege Falcidia. §. Procul[e]. Item huic dicto

[a] *Dic quòd ibi non erat ius de præſcitu, ſed ſperabatur adeſſe per cõditionis euentum, ſic aũt erat de præſenti: & ſperabatur reuerti in eum cõditionis ſecũdum Bart. & Pau.*

eſt contra. ff. ad. l. Aquil. [a] l. in lege Aquilia, ſi deletum. in eo q̃ ibi in totum ht condẽnatio. Item in eo quòd ibi non ſit ſtatim executio: ſed in eo ſpeciale, ſicut & alia multa ſunt: & de pœna inficiationis & ſimilibus. Ac.

a *Ei.* ſcilicet furi.

b *Non debebit.* ſcilicet vt intereſſe reſtituat, quod nunc accepit, ſi deſinat eſſe ſua conditione exiſtente: & eſt ratio: quia non ad pretium rei, ſed quanti res talis ſit agitur, ſecũdum Azo. Item & alia, quia ſibi imputet quòd ipſam non reſtituit: vt ſupra de rei vind. ex diuerſo. §. petitor.

c *Bouis.* ſcilicet totius ſic vniuerſaliter accepti, licet ſit mortuus: & venit æſtimatio: vt ſupra. e. in re furtiua.

d *Corij.* hoc quod de corio & carne dicit, intellige quòd competit actio, ſcilicet contra alios inuito domino contrectantes. nam quòd contra furem pro ſingulis membris detur condic. non videtur iuſtum: vt infra commo. l. in commodato. §. duabus. Eſt & alia ratio, quia aſſidua contrectatione non ſit furtum: vt infra de fur. l. ei qui. Vel dic quòd committit furtum, & tenetur condic. fur. ad corium, ſi poſtea contrectet: quia alia res eſt hæc: & nunc incipit primo ſingulas partes poſſidere: vt infra de adquir. poſ. qui vniuerſas. in princi. & de vſucap. eum qui. & ſic nunc primo contrectat. ſed tamen quia videtur contrectatio de eadem re, obſtat exceptio, ſi præſtitit bouis æſtimationem: & econtra tantum minus præſtat poſtea de bouis æſtimatione, quanti eſt corium cuius præſtitit æſtimationem. & idem dic in extraneo [b] vt habeat exceptioné pro corio: ſi fur qui ſubtraxit bouem, bouis æſtimationé præſtitit. & econtra ſi per cõdict. fur. fuerit conſecutus ab eodem extraneo bouis æſtimationem, & poſtea velit condicere corium & carnem ab eodem extraneo, obſtat exceptio rei iudicatæ: vt infra de except. rei iudic. l. ſi quis cum totum. §. plane. Nec ob. l. euidenter. in eo. titu. quia à tali prodeſſe quòd ſoluamus condemnationem, & poſtea excipiamus, liberet nos deus.

Cõmuge. l. 67. de fur.

Idẽ omnino reſcriptũ eſt à Gordiano. l. licet. C. an ſerui ex ſuo facto poſt manumiſſ. &c.

b Habente cauſa à fure. aliàs ſecus. Bar. & Pau.

e *Contrectata.* ſcilicet ab aliis inuito domino, vt modo dixi: vel ab ipſo fure. Accurſius.

f *Summouebitur.* ſic infra de except. rei iud. ſi quis cum totũ. §. plane. Soluit ergo quod reſtat: ſed ſecus in legato boue. [c] nam ſi moritur bos, heredes nihil præſtant, nec corium, nec alia: vt infra de leg. ij. mortuo boue. j. reſpon.

c Quia non erat teſtatoris, ſed heredis, vel alterius ſecũdum Pau.

g *Offerente.* immo & ſine oblatione videtur quòd poſsit eum repellere à petitione tota: ſicut ille qui ducit aquam vltra quã ſoleat, à tota ducẽda prohibetur: vt infra de aqua quoti. & æſtiu. l. j. §. item quæritur. Itẽ & quia à cauſa cadere videtur: vt inſtit. de actio. §. ſi quis agens. ſed certe immo debet offerre, vt hic dicit: & dices q̃ ſine dolo malo petit plus: vnde ſibi non nocet:

Mala fidei poſſeſſori litis æſtimationem ſoluenti, de exitibus non cauetur. Bart.

Cauere autem ex hac actione petitor ei [a] cum quo agitur, non debebit [b].

Iſte eſt ſubtilis. §. A fure poſſum condicere rem meam, & id quod ex re mea ſupereſt: & qui conſecutus eſt totum, non poteſt petere partem: & qui conſecutus eſt partem, poteſt petere reſiduum. Bartolus.

Boue ſubrepto & occiſo, cõdictio & bouis [c] & corij [d] & carnis domino competit: ſcilicet ſi & corium & caro contrectata [e] fuerint. cornua quoque condicentur. Sed ſi dominus condictione bouis pretium cõſecutus fuerit, & poſtea aliquid eorum de quibus ſuprà dictũ eſt, condicet, omnimodo exceptione ſummouebitur [f]. Contra ſi corium cõdixerit, & prætium eius conſecutus, bouem cõdicet, offerente [g] fure pretiũ bouis detracto pretio corij, doli mali exceptione ſummouebitur. Idem iuris eſt vuis ſubreptis: nam & muſtum & vinacia iure condici poſſunt [h].

Liber factus ex veteri contractatione, cõdictione furtiua non tenetur. Bartolus.

XV. CALVS libro duodecimo Digeſtorum.

QVod[a] ab alio ſeruus ſubripuit, eius nomine liber furti tenetur [i a]. Cõdici autem ei non poteſt [k], niſi liber contrectauerit.

In hac actione periculum interitus pertinet ad furem indiſtincte: ſed in actionibus deſcendentibus ex contractu, habetur

A vt. C. de plus petitio. l. j. Item hic id petitur, quod iam diuidi poteſt, ſcilicet æſtimatio. & ſic nõ obſtat. d. l. de aqua quot. & æſtiua. vt ibi in proximo. §. dicitur.

h Q *Poſſunt.* vt. j. de fur. l. ſi quis vxori. §. ſi quis maſſam.

i *Vel ab alio. Tenetur.* quia noxa caput ſequitur in actio furis non ſic in cõdic. vt ſubiicitur.

ratio culpæ ſecundum naturam contractus. Bartolus.

XVI. POMPONIVS libro trigẽſimo octauo ad Quintum Mucium.

QVi* furtũ admittit vel re commodata vel depoſita vtendo [l], condictione quoq; ex furtiua cauſa obſtringitur [m]: quæ differt ab actione commodati, hoc, quòd etiam ſi ſine dolo malo & culpa eius interierit res, condictione tamen tenetur [n]: cum in commodati actione nõ facilè vltra culpã [o], & in depoſiti nõ vltra dolum [p] malum teneatur is cum quo depoſiti agitur.

Oblatione & nouatione purgatur mora furis. Bartolus.

XVII. PAPINIANVS libro decimo Quæſtionum.

PArui refert ad tollẽdã condictionem, offeratur [q] ſeruus furtiuus, an in aliud nomen, aliúmque ſtatum obligationis transferatur [r]. Nec me mouet [ſ], præſens homo fuerit, nécne: cum mora quæ eueniebat* ex furto, veluti quadam [t] delegatione finiatur.

Falſus creditor accipiendo ſcienter indebitum, furtum facit: & condictione furtiua ſoluenti tenetur. Bart.

XVIII. SCAEVOLA libro quarto Quæſtionum.

QVoniam furtum ſit cum quis indebitos nummos ſciens acceperit [u], videndum, ſi procurator ſuos nummos ſoluat, an ipſi furtum fiat. Et Pomponius epiſtularum libro octauo ipſum con-

[a] *Nihil eſt, ſecundum Bar. & P.*

* *Cõmge. l. qui re. 67. de fur.*

l Q *Vi furtum. Vtendo.* alio modo quàm debeat.

m *Obſtringitur.* ſed vna per aliam tollitur: niſi in id quod excedit: vt infra de act. & obl. qui ſeruum. §. ſi is. & §. ſi tibi.

n *Tenetur.* ſcilicet furtiua.

o *Culpam.* ſcilicet latã & leuiſſimam & leuem: de quibus omnibus tenetur commodatarius: vt inſti. qui. mo. re contrahi. ob. §. item is.

p *Dolum.* quandoque enim vltra dolum tenetur commodatarius: vt ſi culpa vel mora præcedat caſum: vt infra commo. ſi vt certo. §. interdum. idem in depoſito, ſi culpa præceſſit: vt quia vendidit: & ſic furtum fecit: vt infra depoſi. l. j. §. ſi rem. quæ eſt contra. ſed hic vtendo, ibi vẽdendo commiſit furtum: vt dixi.

Cõmodatarius de omni culpa tenetur.

*veniebat

q P *Obl. Offeratur.* tũc non puto quòd cõdictio tollatur ſtatim: ſed demũ re perempta. ſecus vero in nouatione.

r *Transferatur.* ſcilicet condi. fur. puta ſtipulor nouandi animo quicquid ex cauſa furtiua te dare facere oportet. nõ autem rem meam ſtipulor mihi dari: quia ſic nihil valet ſtipulatio: vt infra de verb. oblig. ſcire debemus. §. fin.

ſ *Mouet.* ſcilicet ſecundo caſu.

t *Veluti quadam.* vt enim per delegationem alius pro alio iudex aſſumitur: ita hic alia pro alia obligatio naſcitur. Azo. Sed certe licet hic dicat, nec me mouet &c. videtur cõtra debere dici, ſcilicet vt referat ſit præſens vel nõ: vt. j. de ſolu. qui decem. § idẽ reſponſum. quæ eſt contra. Solu. hic à fure ſtipulatus fuit animo nouandi: ibi ab alio. Alij, quòd ibi erat ſeruus abſens multùm in alia prouincia: hic licet non præſens, prope tamen erat: vnde pro præſente eſt habendus: vt infra de adquir. poſſ. l. iij. §. Nerua. Tu dic hic animo nouandi: ibi non: quo caſu non tollitur niſi res præſens ſit: vt ibi dicitur. Et ſic not. quòd tribus modis tollitur: per oblationem, item per ſtipulationem animo nouandi factam, ſiue res præſens ſit, ſiue non. Item per ſtipulationem non animo nouandi factam, ſi modò res præſens ſit: nõ aliàs: vt. d. l. qui decem. Item facit huic. l. C. de contrahen. empt. l. j. Accurſius.

u Q *Voniam furtum... Acceperit.* vt infra de fur. l. falſus. in princ. Sed quomodo, cum dominium ſit tranſlatum in creditorem? & nemo rei ſuæ faciat furtum: vt patet in definitione furti: vt inſtit. de obl. quæ ex deli. §. ſi. Reſpon. hic videtur ſolutum ſub hac conditione, ſi creditor eſt. ſic &. j. de adquir. poſ. ſi me in vacuã. vel hic non creditori, ſed falſo procuratori

eius q creditor putabatur,soluit.Vel melius: [a] hic errauit debitor in pſona creditoris:vnde dominiũ nõ trãſtulit:vt.j.de fur. ſi qui vxori.§.cũ Titio.&.l.ſi is.§. ſi tu Titiũ. Et hoc caſu procuratori ſoluẽti datur cõdic. fur. nõ mihi domino, licet habeã ratũ:quia ſoli domino datur.ipſe tamẽ debet eam cedere mihi: ſed habeo iure meo per ratihabitionem cõdic. indebi. vt hic, &. j. de fur.ſi vendidero. §.ſi autem tranſtulit dominium, & ratum habeã, datur mihi condic. indebi.vt.i.de condi.indebi.ſi procurator.

[a] *Omnes ſolutiones d.ſ. plicẽt: ideo dic quid ſi ſolue ſuaſionibus creditorum,committitur furtum:vt hic. ſi vero mea ſpõte abſq; ſuaſione crediderit, habet locũ cõdictio indebiti.Alber. Bart. Sa. & Fulgo. licet P. cõtra.*

[a] *Ex cauſa.* item habet hic procurator act. fur.vt.j.de fur.ſi vendidero.§.cum eſſet.

[b] *Condicere.*ſ.cõdi.indebi.vt modo dixi:licet quidã dicunt vtili condic.furtiua.

[c] *Vlianus. In patrẽ.* inquantũ peruenit ad patrem:vt.j.de pecu.licet.§.ex furtiua.

[d] *In peculium.*inquantum locupletatũ eſt peculium.Accurſius.

[e] *Icet. Voluerunt.* & bene, propter rationem quæ ſequitur: quia &c.&.j.de vi & vi ar.l.pe.&.i.c.l.i re.§. ſi ex cauſa.aliàs ſatis eſſet iudicium velle ſuſcipere: vt. j. de vſur. ſi quis ſolutionem.&.j.de reg. iur.l.non poteſt videri. &.C.de diſtrac. pign.ſi reſiduum.

Cominge l.pen. de vi & vi arma.

DE CONDICTIONE ex lege.

TITVLVS II.

Quando per legem ciuilẽ inducitur obligatio immediate,nec exprimitur actio, condictione ex lege agitur.Bartolus.

1. PAVLVS libro ſecundo ad Plautium.

SI obligatio † lege [f] noua ĩtroducta ſit, nec cautum eadem lege, quo genere dicere ait ex cauſa [a] furtiua.Sed & me condicere [b], ſi ratum habeam quod indebitum datum ſit.ſed altera condictione, altera tollitur.

Hæc condictio datur cum actione de peculio.Bartolus.

XIX. PAVLVS libro tertio ad Neratium.

IVlianus ex perſona filiæ quæ res amouit,dandã in patrem [c] condictionem in peculium [d] reſpondit.

Fur ſemper eſt in mora: ideo ad eũ ſemper ſpectat periculum interitus.Bartolus.

XX. TRYPHONINVS libro quintodecimo Diſputationum.

LIcet* fur paratus fuerit excipere condictionẽ, & per me ſteterit dũ in rebus humanis res fuerat condicere eam, poſtea autem perempta eſt, tamen durare condictionem veteres voluerunt [e]: quia videtur qui primò inuito domino rem contrectauerit,ſemper in reſtituenda ea,quam nec debuit auferre,moram facere.

DE CONDICTIONE ex lege.

TITVLVS II.

Quando per legem ciuilẽ inducitur obligatio immediate,nec exprimitur actio, condictione ex lege agitur.Bartolus.

1. PAVLVS libro ſecundo ad Plautium.

SI obligatio † lege [f] noua ĩtroducta ſit, nec cautum eadem lege, quo genere actionis experiamur, ex lege agendum eſt.

DE CONDICTIONE triticiaria.

TITVLVS III.

Hæc condictio locum habet pro omni re, excepta pecunia numerata:ſiue certum, ſiue incertum, ſiue dominium, ſiue poſſeſſio petatur.Bartolus.

1. VLPIANVS libro vicenſimoſeptimo ad Edictum.

VI certã pecuniã numeratam [g] petit, illa actione vtitur, *Si certum* petetur [h], qui autẽ alias res, [i] per triticiariam condictionem petet. Et generaliter dicendum eſt, eas res per hanc actionem peti, ſi quæ ſint præter pecuniam numeratam, ſiue in pondere, ſiue in menſura [k] conſtent:ſiue mobiles ſint, ſiue ſoli. Quare [l] fundum quoque per hanc actionem petimus, & ſi vectigalis ſit: ſiue ius ſtipulatus quis ſit,veluti vſumfructum [m], vel ſeruitutem vtrorunq; prædiorum.

Summam cum præcedẽti.vel magis proprie hunc.§ ſumma ſic:Nemo cogitur rem ſuam præterquam à furẽ,& violẽto poſſeſſore,poſſeſſionem vero ſuam amiſſam quilibet condicit.Bartolus.

Rem autem ſuam [n] per hanc actionem nemo petet, niſi ex cauſis ex quibus poteſt [o]:veluti ex cauſa furtiua, vel vi * mobili [p] abrepta.

Quid differat d.legitima connectio.ſupra de pact. & d. l. iſta, & an illa propter iſtam reddatur ſuperflua : vide per Iaſ. in d. l. legitima.in quarto propoſito.Boleg.

b Generaliter non ſpecialiter.Bo.

Sed & ei.] CASVS. Deieciſti me de fundo cuius dominus ſum.dicit iuriſcõſul. q̃ poſſum cõdicere dominium fundi, ſi eram dominus.ſed ſi poſſeſſor,condicam fundũ ratione poſſeſſionis,& hoc per condic.fur. Viuianus.

Vicertã.] CASVS. Dicit q̃ certi cõdictio ex mutuo datur ad pecuniam mutuatam. hoc in prima.Sed condictio triticiaria datur aliquãdo ad aliquas res debitas vel ex pacto, vel ex promiſſione,vel ex emptione.hoc in ſecunda. Et generaliter dicã tibi,condictio hæc competit ei, quando aliqua res certa vel incerta, corporalis vel incorporalis petitur. hoc in tertia. [*REM.*] Rem autem ſuam per condictionem triticiariã non petet,ſed condic. furti. ſi ſubtracta ſit per furtum,veluti ſi vi &c. Viuianus.

Numeratam. ſtrictiſſimè ergo hic ponitur pecunia, cum dicatur numerata:vt.C.de proba.l.j. & ſic pro fruméto datur hæc cõdic.triticiaria,& pro aliis quæ conſiſtunt pondere & menſura:vt.j.ſtatim.

Si certum petetur. hoc dicunt quidam actionis eſſe nomen:* vt dixi in rub. ĩ. ſi cer. pet. Item not. q̃ hoc verbum nõ remouet quin condict. certi in aliis rebus locũ habeat:ſed remouet triticiariam habere locum in numerata pecunia. non enim denotat hic naturam certi condictionis,ſed triticiariæ.

*Aliàs res.*ſcilicet debitas:vt infra eo.§.fin.

*Menſura.*an idẽ ſi põdere? Reſpõ.idem:nã nomine pecuniæ numeratæ nõ niſi nũmi cõtinẽtur: ſec' eſt in nomine pecuniæ.

*Quare.*bona ratio : quia cum dictum ſit omnes res venire, & nomen rei contineat corporales & incorporales:vt inſtitu. de re.corpora.& incorpora.ergo hæ veniunt.

*Vſumfructum.*ergo incertũ poteſt condici,cum vſufruct.res incerta ſit:vt.j.de verbo.oblig.vbi autẽ.§.fundi certi. quæ eſt contra.ſed certi condict. ad talia non datur : vt.i.ſi cer. pet.l. certi condictio.in prin.& inſtit.de verb.oblig.in prin.

Rem autem ſuam. Quid de poſſeſſione rei ſuæ quã Titius habet?Reſpõ.illã condici,cũ nomen rei de qua ſupra dixit, ipſam contineat.Azo.Item q̃ dicit ſuam rem nõ poſſe condici,eſt generale in qualibet cõdic.vt.ĩ. vſufru.quemad.ca.l.ſi. Sed nunquid ſeruitutem meã condico? Videtur q̃ ſic: vt.ĩ.proxi.quod quidã vtiq; dicunt,vt Azo:cum & hic de corporalibus dicat.& hoc innuit hæc aduerſatiua cõiunctio,autem. Vel verius ſupra dixit quãdo deduxerat i ſtipulationẽ:& nõ erat adhuc mihi ſeruitus tradita.ſed ſi eam traditã amittã,nõ cõdicam poſſeſſionis:vt hic.

*Ex quib' poteſt.*ſpecialiter lege cõcedẽte. Azo.vt hic ſubiicit.

*Mobili.*mobilia rapi,ſed immobilia inuadi dicũtur: vt inſti. vi bo.rap.§.penul.Accurſius.

Non enim denotat hic naturam certi condictionis,ſed triticiariæ.

*Aliàs res.*ſcilicet debitas:vt infra eo.§.fin.

*Menſura.*an idẽ ſi põdere? Reſpõ.idem:nã nomine pecuniæ numeratæ nõ niſi nũmi cõtinẽtur: ſec' eſt in nomine pecuniæ.

*Quare.*bona ratio : quia cum dictum ſit omnes res venire, & nomen rei contineat corporales & incorporales:vt inſtitu. de re.corpora.& incorpora.ergo hæ veniunt.

*Vſumfructum.*ergo incertũ poteſt condici,cum vſufruct.res incerta ſit:vt.j.de verbo.oblig.vbi autẽ.§.fundi certi. quæ eſt contra.ſed certi condict. ad talia non datur : vt.i.ſi cer. pet.l. certi condictio.in prin.& inſtit.de verb.oblig.in prin.

Rem autem ſuam. Quid de poſſeſſione rei ſuæ quã Titius habet?Reſpõ.illã condici,cũ nomen rei de qua ſupra dixit, ipſam contineat.Azo.Item q̃ dicit ſuam rem nõ poſſe condici,eſt generale in qualibet cõdic.vt.ĩ. vſufru.quemad.ca.l.ſi. Sed nunquid ſeruitutem meã condico? Videtur q̃ ſic: vt.ĩ.proxi.quod quidã vtiq; dicunt,vt Azo:cum & hic de corporalibus dicat.& hoc innuit hæc aduerſatiua cõiunctio,autem. Vel verius ſupra dixit quãdo deduxerat i ſtipulationẽ:& nõ erat adhuc mihi ſeruitus tradita.ſed ſi eam traditã amittã,nõ cõdicam poſſeſſionis:vt hic.

*Ex quib' poteſt.*ſpecialiter lege cõcedẽte. Azo.vt hic ſubiicit.

*Mobili.*mobilia rapi,ſed immobilia inuadi dicũtur: vt inſti. vi bo.rap.§.penul.Accurſius.

Sed & ei.] CASVS. Deieciſti me de fundo cuius dominus ſum.dicit iuriſcõſul. q̃ poſſum cõdicere dominium fundi, ſi eram dominus.ſed ſi poſſeſſor,condicam fundũ ratione poſſeſſionis,& hoc per condic.fur. Viuianus.

Sed

Profecto multitudo irregularium condictionum, ſupponis & de condictione triticaria, quæ & ipſa irregularis eſt. vtpote enim ſicut cætera non in contractibus tantum, vel quaſi: vel mala fide, vel quaſi, locum habet: ſed nunc circa hæc, nunc circa illa ſuum habet poteſtatem: [c] *videndum* c *Placet ergo,ſi vnde ſic dicatur. & quidem hoc in nullo loco reperitur : poteſt tamen probabiliter dici,* [d] *ne aſſumpſ.rit nomen à Triticio auctore, vt de plicet Ful. Publiciana dicitur:vt inſtitu.de actio.§. ſed quia ſane. Item quando lo-*

Bar. ſed diſ

[d] *Idẽ Bar. cum habet,dic vt.j.eod.l.i. & Alber. & c.i. Item quidam in eo lis. ſicut cõdemnatio:dicet.j.eod. l.pe.Accurſius.*

a *Sed & ei.* ab eō.
b *Fundum.* id est dominium fundi.
c *Condici.* scilicet triticiaria. Sic ergo per actio. personalem & ciuilem possessio petitur. sic & supra de condic. indeb. l. indebiti. §. j. & infra vti pos. l. j. §. restituendæ. Accursius.
d *Possessionem.* scilicet tantum. sed qui est dominus, multo magis ipsam possessionem poterit condicere: vt supra. l. proxi. §. & generaliter. Accursius.

IN *hac actione.*] C A E S. Debebas mihi seruum: fuisti in mora. cuius temporis fiet æstimatio, distinguitur. aut extat non factus deterior: & erit spectandum tempus sententiæ: vt dicit Seruius. si nō extat, spectatur tempus mortis secundum Seruium: & male. Celsus dicit ꝙ tempore litis contest. si deterior non est factus in quo morbus sonticus venit, à tépore spectandum est: quia non debet nouissimum &c. in vtroque casu tamen, hoc est, siue res extet, siue non, si deterior post morā factus fuerit, Celsus ait quòd fiet æstimatio quāti plurimi fuerit post moram promittentis: quia si debebas mihi seruum, & post moram factus sit luscus, vel claudus: spectatur tempus moræ. l. ex seq. plana est. Viuianus.

† *Bal. hic dicit ipſū text. ſing. ad hoc quod æſtima tio ſui mancipij creſcit poſt litis in teritum: de quo vide per Bar. in. l. di natio. §. do nationes. j. fol. ma. Bol.*

e *In hac actione.* scilicet triticiaria.
f *Æstimationē.* sed si extet, videtur fatua hæc quæstio, & respōsio: quare non præstatur ipsa res, sed æstimatio: cū ipsa res sit: vt C. de fideic. lib. l. fi? Respō. forte res quā ego cōdicebā, nō erat illius qui debebat mihi dare: quia non poterat dari, id est mea fieri: vnde non intererat mea habere rem illā, sed æstimationē.
g *Sed ex platei.* Vetus lectio, sed etiam antea, id est à tempore lit. contest. vel à tempore quo morbus superuenit. Vel dic, id est cum aliquanto temporis spatio etiam vltra præscriptum: vt intelligas quo ad habendam deteriorationem. Vide Alcia. lib. Dispunc. ij. cap. xj. & Eras. chil. 4. adag. cent. 8. prouer. 7.
h *In vtroque.* id est siue res extet: siue non.
i *Elusceatum.* quid sit, habes. j. de ædil. edict. idem Ofilius. in fi.
k *Liberari.* ab actione de dolo: vt. ī. de dolo. l. & eleganter. §. j. sed etiam à prima liberatur: licet hic innuat cōtra: vt. j. de sol. qui sibi. §. j. quia aliàs non posset teneri de dolo. Vel dic, ibi ad cætera damna: hic ad ipsam rem datur prima: quasi nec habeat rem, cum habeat deteriorem: vt. j. commo. l. iij. §. si reddita. Sed nonne recipiendo approbat? Respon. forte ignorauit: quia latens erat vitium. Vel dic tertio, dederit, id est dare voluerit: sic infra de ver. oblig. stipulatus sum Damam.
l *Mora.* hoc videtur esse cōtrarium ei quod in principio dicitur, scilicet, cōdemnationis tempus est spectandū. Item ei quod in medio dicebatur inspici tépus quo superuenit infirmitas: maximè ideo quia dicit, in vtroque autem &c. quod aduersari videtur. Quod satis dici potest, vt corrigat. Vel dic melius ꝙ determinat & addit: quia non solum sententiæ, sed etiá præcedēs tépus moræ spectatur quāti plurimi fuit: vt in prin. huius. l. quæ satis cū prima in idē recidit. Nec placet illud, vt dicas in prin. loqui quādo iustam causam litigādi habebat: vel se debere non putabat: ideo nō placet: quia tunc cum in mora nō esset, nō tenetur ad vllā æstimationem: vt. ī. de rei vin. item si verberatum. §. vlti. & l. vtiq;. Vel dicas clarius quòd in prin. loquitur quādo res extat in medio, quando res periit omnino. hic autē quādo deterior est facta. & sic in primis duobus non fuit facta deterior. Et quod dicit, in vtroq; casu, expone id est siue res extet, siue non, secundum H. deteriorata tamen post morā: & sic non ponit contrarium ponēdo: sed diuersum. q. d. sed si facta sit deterior post moram, Marcellus ait in vtroq; casu & c. & siue tēpus moræ, siue sententiæ inspiciatur, vt in fi. & in prin. huius. l. dicitur, videtur contra. ī. cōmo. l. sed mihi. §. in hac. vbi tempus litis cōtest. inspicitur. & ita prin. & fi. huius. l. est contra: cum in prin. dicat tempus condemnationis inspici: in fine tépus morę.

II. IDEM libro octauodecimo ad Sabinum.

SEd & ci[a] qui vi aliquem de fundo deiecit, posse fundū[b] condici[c] Sabinus scribit: & ita & Celsus: sed ita, si dominus sit qui deiectus condicat. cęterum si non sit, possessionem[d] eum condicere Celsus ait.

Si tempore ſententiæ, vel tempore mortis res plurimi fuit, illud tēpus inſpicitur quāti plurimi fuit à tempore moræ. l. d. Primo ponit quando certum erat quo tempore plurimi fuit. Secundo quādo erat dubium. Scīēda ibi, ſed etiam antea. Bart.

III. IDEM libro vicensimoseptimo ad Edictum.

IN hac † actione [e] si quæratur res quæ petita est, cuius temporis æstimationem [f] recipiat, verius est quod Seruius ait, cōdemnationis tempus spectandum: si verò desierit esse in rebus humanis, mortis * tempus, sed ἐν πλάτει [g] secundum Celsum erit spectandum. nō enim debet nouissimum vitę tempus æstimari: ne ad exiguum pretiū æstimatio redigatur in seruo fortè mortiferè vulnerato. In vtroque [h] autem si post moram deterior res facta sit, Marcellus scribit libro vicensimo habendam æstimationem quanto deterior res facta sit. & ideo si quis post moram seruum elusceatū [i] dederit, nec liberari [k] eū. quare ad tempus moræ [l] in his erit reducenda æstimatio.

* *Tempus mortis non debet ſpectari, vt ad leuiſſimā æſtimationē rēdigamus, ſed potius quod bonā æquumque eſt æſtimemus.*

De tempore ad locum idem eſt iudicium. Baldus.

IIII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

A Respon. quidam vt Pla. ꝙ hic loquitur cum condictio hæc proponitur ex contractu bo. fid. nam generalis est. Sed qui dicunt ita, contrarietatē de tempore condemnationis signatā ad prin. huius. l. euitant, non illā de tempore moræ quæ est ad finem. nā ibi tépus rei iudicandæ, hic moræ: quod est contra ex quo ambas intelligis in bo. fi. Sed certe dicas secūdū eos quòd dicitur tempus cōdemnationis, vt in prin. huius. l. & in. l. illa. j. commo. vbi dicit rei iudicādæ, intelligēdum est tempus moræ. Nā à tépore moræ condemnandū cū esse, certum est. & sic idem est siue res fiat deterior, siue omnino pereat. Sed hoc displicet: quia nimis stricte loqueretur hæc lex in bo. fi. tātum. nec potest dici ꝙ hic q nō restituit, teneatur quāti in litem iuretur: vt. ī. de rei vin. qui resti tuere. quia illud tūc locum habet, cū rem meā siue act. in rem siue in personā peto. sed probabitur hoc interesse actoris per testes. Alij distinxerūt ad solutionē dicti cōtrarij, vt Ir. & Han peratur species: vt tūc à tépore moræ fiat æstimatio: vt hic: aut quātitas, id est quod in pōdere, vel numero; vel mēsura cōtinetur: vt tunc in cōtractu bo. fi. spectetur tépus cōdemnationis: in cōtractu stricti iuris tépus lit. contest. vt ibi. sed quod de tépore lit. cōtest. dicūt. s. circa quātitatē, nescimus quomodo intelligunt. nā si ita intelligunt, vt si antea fuit in mora, ꝙ tépus illud nō spectetur, falsum est: vt hic dicitur, &. j. l. prox. Si ita, vt si ante litē nō fuit in mora, & post litem res maioris sit pretij: ꝙ nō æstimat hoc iudicio stricti iuris: quia in eo iudex formā suæ cōdemnationis ad id qđ petitū est restringere debet: at in iudicio bo. fi. iudici data est larga potestas: & ideo etiā cōdēnationis tépus spectatur: etiā hæc aliquātulū remordent meā cōsciētiā, & naturalem rationē. Sed lex cōtradicit eis sic distinguētibus. j. eo. l. vlt. in prin. & ī. si cer. pet. l. vin. fi. quia in cōtractu stricti iuris ante litē inspicitur: nā & ante oportet dari: & ideo etiā illud tépus spectari debet. Itē quia quātitas nō commodatur: vt j. commo. l. iij. §. fi. vnde hic & ibi in specie bene dixit dari. sed Bul. dixit ꝙ hic plus interfuit tempore sentētiæ. & parū discrepat à sentētia lo. quæ sequitur. Vt autē hæc ad euitādas contrarietates plenius intelligātur, aliter distinguo: Si res, species, vel quātitas tātū, vel interesse tātū, id est sine accessione: vt qa ꝙmisisti facere domū, vel tradere: vt. j. de verb. obli. si fundum. ex cōtractu stricti iuris vel bo. fi. petas: quod idē est quātū ad hæc duo, tenei quāti plurimi fuit res post morā iterpellatiōe ex parte rei cōtingēte, vel lit. cōtest. si priꝰ nō fuit in mora: vt hic vsq; ad sentētiam, nō vltra: vt. ī. de edē. l. vbi. §. j. Idē in interesse: vt hic, &. j. de actio. emp. l. ratio. §. si per vēditorē. & j. de re iud. si kalēdit. Secꝰ si adhibeat mora ex parte actoris, qa purgat mora: & ideo de iteritu nō tenet: vt. j. de ver. obl. l. si seruū. §. sequit. Cæterū quātū ad causam. i. ad cessionē cū re petita differūt cōtractꝰ bo. fi. à cōtractibꝰ stricti iuris. nā i bo. fi. cōtrabibꝰ fructꝰ veniūt etiā à tépore morę: vt. j. de vsur. l. videamus. §. ex causa. & §. si possessionē naturalē. & §. āte matrimoniū. & §. itē si diuidere. & hoc est ꝙ aliquādo dicit tépꝰ rei iudi. spectādū i bo. fi. iud. vt. j. cōmo. l. sed mihi. §. i hac. i. tépꝰ quo potuit & debuit iudicari. Itē in bo. fi. cōtrac. veniūt vsurę à tépore morę: vt. j. de vsur. l. mora. §. i bo. fi. Sed in stricti iurīs iudi. à tépore lit. cōtest. tātū veniūt fructꝰ: vt. j. de vsur. l. videam. §. si actionē. Et hoc si peto qđ meū nō fuit. sed si petā qđ meū fuit, etiā à tépore moræ fiet restitutio fructuū: vt. j. de vsur. videamus. vsq; ad illum. §. si actionē. vsuræ etiā à tépore litis cōtest. nō veniūt: vt. ī. de condic. indebi. l. j. licet quidā cōtradicāt, vt R. arg. eius qđ legitur. j. de vsur. i fideicōmissi. §. in his. & l. lite. Sed itelligas i accessióe naturali, & illā. l. lite. intellige in bo. fi cōtractibus. Sed qui aliā tenent, possent respondere ad legem. C. de condic. indeb. quia cōdictione indebiti non tenetur quis, nisi inquantum est locupletior: vt supra de condic. indebi. si non sortem. §. libertus.

a *Si merx aliqua.* hic de quantitatis æſtimatione agitur.
b *Tantu.* id eſt intantum.
c *Quanti.* id eſt inquantum.
d *Debuit.* ſic & infra vi bo. rap. l. prætor. §. hic autẽ. & ĩ. quod vi aut clã. ſi quis in puteum. §. quod ait. & infra de noua. l. fundũ Cor. & infra de iur. fiſ. l. iiij. §. diui fratres. & ſupra ſi cer. peta. l. vinum. & infra de au. & ar. le. cum certum. & ſupra de ſer. cor. doli. §. fi.
e *Acciperetur.* i. cũ lis cõteſtarei. & hoc ſi añ nõ erat in mora. aliàs etiã prius: vt. ĩ. ſi cer. pet. vinum. quæ eſt contra.
f *Peteret.* id eſt peti deberet.

DE EO QVOD certo loco dari oportet.

Quia nonnunquam fit varia æſtimatio rei propter locorum diuerſitatem, de qua ſupra locutus eſt: ideo incidenter hunc titulum ponit. Vel aliter: quoniam arbitraria actio extra naturam aliarum actionum ſtricti iuris proponitur, ſicut ſuperiores conditiones, ideo ſequitur de ea videre. & quia ipſa naſcitur ex ea obligatione quæ ſic contracta eſt, vt quid certo loco detur: ideo ponit de eo quod certo loco &c. Acc.

Vtilem actionẽ hanc arbitrariã Cas. vocat, quod à prætore propoſita ſit adinuandi iuris ciuilis gratia, ex quo nõ niſi in loco in quo promiſſum ſit dari operatur. l. i. & §. plus. amẽ iſtius. de act.

SI merx aliqua [a] quæ certo die dari debebat, petita ſit, veluti vinũ, oleum, frumentũ: tanti [b] litem æſtimandam Caſſius ait, quanti [c] fuiſſet eo die quo dari debuit [d]. ſi de die nihil conuẽnit: quanti tunc cum iudicium acciperetur [e]. Idémque iuris in loco eſſe, vt primũ æſtimatio ſumatur ei' loci quo dari debuit. ſi de loco nihil cõuenit: is loc' ſpectetur quo peteretur [f]. quod & de cæteris rebus iuris eſt.

DE EO QVOD CERTO loco dari oportet.

TITVLVS IIII.

Qui promiſit dare certo loco: ſi in eo non reperiatur, poteſt vbique conueniri. Bart.

1. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

ALio [a] loco quàm in quẽ [b] ſibi dari quiſque ſtipulat' eſſet, non videbatur [b] agẽdi facultas cõpetere. Sed quia iniquũ erat, ſi, pmiſſor ad eũ locũ in quem daturum ſe promiſiſſet, nunquam accederet, quod vel data opera faceret, vel quia aliis locis neceſſariò diſtringeretur non poſſe ſtipulatorem ad ſuũ [i] peruenire: ideo viſum eſt vtilem [k] actionẽ in eam rem comparare.

In actione arbitraria propter locum habetur ratio intereſſe actoris & rei. Bart. l.

11. VLPIANVS libro vicenſimoſeptimo ad Edictum.

ARbitraria actio vtriuſque [l] vtilitatem continet, tam actoris, quàm rei. quòd ſi rei intereſt, minoris ſit pecuniæ condemnatio, quàm intẽtatum eſt. aut ſi actoris, maioris pecuniæ fiat.

Actio ratione loci tunc dicitur arbitraria, quando eſt ſtricti iuris: vt cum oritur ex ſtipulatione. Paul.

Hæc autem actio [m] ex illa ſtipulatione [n] venit, vbi ſtipulatus ſum à te, Epheſi decem dari [o].

Locus debet exprimi in libello, quando eius omiſſio res eſſet noxia. Bartolus.

Si quis Epheſi decem, aut Capuæ hominẽ dari ſtipulatus experiatur [p], nõ debet detracto [q] altero loco experiri, ne auferat loci vtilitatem reo.

In alternatiua in rei eſt poteſtate, quòd debeat an non debeat, aut æquipollens. h. d. vſque ad. §. Si quis ita. Primo ponit vnum dictum Scæuolæ. Secũdo ad eius probationẽ premittit duas regulas, & vnam illationem conſeſe. Tertio predicta declarat per multa exempla vſque ad. §. Nunc de ſpecie.

Scæuola libro quintodecimo Quæſtionum ait, non vtique [t] ea quæ tacitè inſunt ſtipulationibus [r], ſemper [s] in rei eſſe poteſtate. nunquid ſit proprium nomẽ actionis? Reſpõſi: vt diximus infra eo. in bonæ fidei.

a *Illum eſt verum, niſi offeratur ſibi omne dãnũ & intereſſe in alio loco: quia tunc cõpellitur recipere ſolutionẽ. l. qui Romæ. cum ibi not. Infra de verb. oblig.*

b *Et nõ alteri, quia ſuit ad locũ vel miſit aliquẽ ad re cipiẽdũ, ſecundum P. e Cõtra gl. tenẽt. B. B. Ful. & ita pertex. in l. in ſtipulationibus. ĩ. de re iudi.*

c *Non videbatur.* quia ſicut iſte non cogebatur in alio loco accipere: vt infra eo is qui ita. nec ille videbatur cogendus in alio loco [a] dare. erat & alia ratio: quia hoc ipſo quòd ſibi reſeruauerat electionẽ & poteſtatẽ agẽdi in certo loco & ſoluendi, videbatur in cæteris præiudicaſſe ſibi: vt argu. ĩ. de fund. inſtru. l. quæſitum. §. idem reſpon. domo inſtructa. &. C. de pac. cõuen. l. fi. §. & ſi quidem. ſed non eſt ita: quia ex tali interpretatione fieret inutilis ſtipulatio: quod eſſe non debet: vt. ĩ. de verb. oblig. Titia. §. idem reſpon. Azo.
d *Ad ſuum.* i. ſibi debitum. ſic ſupra ſi cer. peta. l. ſi & me.
e *Vtilem.* id eſt efficacem. Et ſic no. quòd auferenda eſt occaſio delinquendi: vt. C. de indi. vidu. tol. l. ij. in fin. Item not. arg. ad multa: quia conſulendum eſt petenti ſuum, & ſibi debitum. Sed nunquid vbique poterit conueniri vbi non habeat forũ? Quidam dicunt quòd ſic: vt ſupra de iudi. eum qui. & infra titu. j. ſi duo. §. j. Sed tu dic contra: vt ſupra de iudi. heres abſens. §. fi. & quod dictis. ll. dicitur loco quolibet, ſubaudi idoneo. ſic infra de mu. & ho. vt gradatim. §. j. Accurſius.
f *Arbitraria actio vtriuſque.* alio & alio caſu, ſecundum Ir. & Pla. immo etiam in vno eodémque caſu, ſecundum Ioan. vt ſi actoris itereſt ideo quia ſub pœna in loco deſtinato pmiſerat: vt infra ea. l. §. pe. & rei: quia eſt minoris pretij ibi vbi quid promiſit, quàm vbi cõuenitur. Si ergo plus actoris quàm rei intereſt, in ſuperfluum tantùm ſit condemnatio. verbi gratia: ſors eſt. c. intereſſe actoris. x. & intereſſe rei in. v. ergo cõdẽnabitur in. c. & v. actoris tamen dico rationem habendam ita domum, ſi culpa vel mora reo poſſit iputari. b alioquin cur puniretur re' ſ ſed rei ratio haberetur ſemper: quia auferetur ei loc' quẽ habuit ex pacto: vt. ĩ. eod. quòd ſi. §. j. Sed quid ſi intereſt rei ibi cõueniri vbi promiſit in totum: quia ibi cõuentus haberet in integ. reſtitut. iure Ro. hic vbi cõuenitur, c nõ habet iure Longobardo. vt quia maior eſt. xviij. an. & minor. xxv? Reſpõ. videtur habere locũ: quia quòd nihil eſt, id minus eſt: vt hic, & infra de tributo. illud. §. j. Puto tamen cõtra: quia hoc ratione perſonæ habet: ſed hic titu. loquitur quãdo d ratione rei intereſt ſua ibi cõ ueniri: vt. ĩ. eo. l. ideo. & inſtitu. de actio. §. loco plus.
d *Iſtorum nil eſt hoc.*
m *Hæc autem actio.* ſ. certi condictio, quæ dicitur arbitraria. Sed *ſecundo*
n *Stipulatione.* ſed non ſolùm ex ea: vt infra eo. ſi heres. &. l. aut ſi mutua. Azo.
o *Dari.* q. d. quando ſtipulatus ſum in certo loco. Accurſius.
p *Experiatur.* in altero eorum locorum.
q *Detracto.* ſed nec in altero experitur detracto altero. ergo & multo magis nec in tertio detracto vtroque: quod eſt contra ſupra eo. l. j. ſic ergo in nullo. Sed quod dicit, non poſſe experiri detracto altero loco: expone, id eſt detracta d vtilitate alterius loci: vt quod ſequitur, ne loci &c. quaſi expoſitio ſit. Vel non debet conuenire detracto altero loco de libello conuentionali. ſic enim dices, conuenio te Capuæ, quia Capuæ aut Epheſi promiſiſti. Accurſius.
d *Reſpondetur pro Bar. & Paul.*
Iſtorum ad hoc poſſet legari, q dictum nõ poſſit cadere in eum qui ſa.

Nõ vtique.] CASVS. Quædam tacitè intelligũtur ineſſe ſtipulationibus: vt electio rei & loci, vbi de re vel de loco expreſſum ſit. verbi gratia: Promiſiſti mihi Stichum aut Pãphilum, tacitè habebis electionem quem velis ſoluere, quãdiu ambo ſunt. Item ineſt loc' tacitæ ſtipulationi, & datur electio actori: vt ſi detur reo, & cõueniatur in vno, dicat q ſoluere vult in alio, & poſtea de alio velit transferre ad alium. quod poteſt. [PRAINDE.] Dictum eſt quòd electio loci datur actori, & electio rerum reo. ſed pone quòd altercatio rerũ ſit mixta altercationi locorũ. cuius erit optio? Dicitur q ex quo actor habet optionẽ locorũ, per conſequens & rerum. [ITEM IVLIANVS TRACTAT.] Promiſiſti mihi aut Titio decẽ Capuæ. ſi Titio ſoluiſti aliàs quã Capuæ, an ſis liberatus, quæritur. Et dicitur quòd nõ: ſcilicet in intereſſe, ſed in ſorte ſic: quia poſſum agere aduerſ' te ad intereſſe quod erat forte in. xx. quia intererat mea potius mihi ſolutum fuiſſe Capuæ. [SED MIHI.] Si promiſiſti mihi facere domum deſignato tibi loco, & alibi feceris: nõ liberaris. ſed ſecus eſt in caſu propoſito: vnde intereſſe ſolum petendũ eſt. Cætera plana ſunt vſque ad. l. centum. Viuianus.
Militaria cas. & ſepe iſta ratio eſt fundata. l. qui ſa.
r *Non vtique.* aliàs. l. non vtique. aliàs. §. Scæuola. Scæuola dixit q ea q̃ tacite inſunt in ſtipulationib', vt electio in alternatiuis: nõ ſemp ſunt in poteſtate rei: quia quãdoque ſunt in poteſtate actoris. Et vnum exemplum ponit de quid, & aliud de an. Primum aptatur ad primum, & ad tertium reſponſum. Secundum aptatur ad omnia tria exempla quę ſequuntur: quorum primum eſt de alternatione rerum. Secundum, de alternatione locorũ. Tertium mixtum, ſcilicet locorum & rerum. Et primo, vt facilius intelligas, præmittit tria exempla prædicta: & poſt regulam ibi: & generaliter &c.
s *Semper.* id eſt non omni tempore: vt infra proti. reſpon. &. §. & gene-

& generaliter. & in omni caſu: vt infra. §. proinde. & in omni loco. nam in locis eſt rei electio ante petitionẽ: non poſt, vt ſubiicit: vt infra eo. l. §. & generaliter. Item in rebus, donec vtraque ſupereſt: vt. j. proxi. §. ſed an debeat, vel æquipollens, non eſt in arbitrio eius: et hic, &. C. de contrahen. empt. l. in ementis.

a *Sed quid.* iſtud ad primum & ad vltimũ aptatur: ibi, & reum vbi ſoluat &c. Accurſius.

b *An debeat.* hoc ad omnes aptatur.

c *Non eſſe.* niſi promiſerit. x. vt ſi non aſcenderit Capitolium: vt infra de condi. & demonſtra. nonnunquam.

d *Et ideo eum qui.* &c. aliàs, & ideo locum. Qui Stichum &c. & intellige, & ideo locum, ſupple, dicimus in eius arbitrio non eſſe ſemper.

e *Qui Stichũ.* quod obſcure dixerat, Scæuola per exempla euidentius declarat. Accurſius.

f *Poſſe.* etiam mutando voluntatem. quod dic vt infra de verb. obliga. eũ qui. §. j. Accurſius.

g *Solum.* ſcilicet altero mortuo. ſed certe præſtari debet fortaſsis, vel mortui pretium: vt infra de lega. j. cum res. §. ſed ſi Stichus. niſi facto deteſtate: ſed quid debeat, eſſe in eius arbitrio: an debeat, non eſſe: & ideo eum qui Stichum aut Pamphilum promittit, eligere poſſe quod ſoluat, quamdiu ambo viuunt. cæterum vbi alter deceſsit, extingui eius electionem: ne ſit in arbitrio eius an debeat, dũ nonvult viuum præſtare, quem ſolum debet. Quare & in propoſito eum qui promiſit Epheſi aut Capuæ, ſi fuerit in ipſius arbitrio vbi ab eo petatur, conueniri nõ potuiſſe: ſemper enim alium locum electurũ. ſic euenire, vt ſit in ipſius arbitrio, an debeat. quare putat poſſe ab eo peti altero loco, & ſine loci adiectione. damus igitur actori electionem petitionis. Et generaliter definit Scæuola, petitorem electionem habere vbi petat: reum, vbi ſoluat, ſcilicet ante petitionem.

Proinde mixta, inquit, rerum alternatio locorum alternationi, ex neceſsitate † facit actoris electionẽ, & in rem propter locum. Alioquin tollis ei actionem, dum vis reſeruare reo optionem.

Inter plura loca copulatiuè poſita, videtur ſumma pro rata eſſe diuiſa. Bart.

Si quis ita ſtipulatur, Epheſi & Capuæ, hoc ait,* vt Epheſi partem, & Capuæ partem petat.

Qui ſtipulatur fieri inſulam, nõ adiecto loco, inutiliter ſtipulatur. Bartolus.

Si quis inſulam fieri ſtipuletur, & locum non adiiciat, non valet ſtipulatio.

Si ſolutio conferatur in alium locũ quàm fiat promiſſio, meſt dies tacite qua poſſit peruenire ad locum, & impoſſibilis eſt ſtipulationem vtiat. Bartolus.

Qui ita ſtipulatur, Epheſi decem dari: ſi ante diem q̃ Epheſum peruenire poſsit agat, perfã ante diẽ agi *: quia & Iulianus putat diẽ tacitè huic ſtipulationi ineſſe. quare verũ puto (quod Iulianus ait) eum qui Romę ſtipulatur, hodie Carthagine dari inutiliter ſtipulari.

Qui ſoluit adiecto alibi quàm in loco deſtinato, liberatur: ſed propter intereſſe loci durat petitio. l. d. & eſt ſubtilis & difficilis. § Bartolus.

Idem Iulianus tractat, an is qui Epheſi ſibi aut Titio dari ſtipulatus eſt, ſi alibi Titio ſoluatur, nihilo minus poſsit intẽdere ſibi dari oportere. & Iulianus † ſcribit, liberationem non cõtigiſſe: atque ideo poſſe peti quod intereſt. Marcellus autem & aliàs tractat, & apud Iulianum notat poſſe dici, & ſi mihi alibi ſoluatur, liberationem contigiſſe: quamuis inuitus accipere nõ cogar. Planè ſi non contigit liberatio, dicendũ ait ſupereſſe petitionẽ integrę ſummæ: quemadmodum ſi quis inſulam alibi feciſſet, quàm vbi promiſerat, in nihilum liberaretur.

Sed mihi videtur ſummę ſolutio diſtare à fabrica inſulæ:

---

* *Vide Ant. Aug. li. Lemm. c. 9.*

† *Singularis hæc. ſecundũ P. de Caſt. hic.*

* *agit.*

* *agit.*

† *Ang. in l. ſi marito. §. §. ſi quis Epheſi. ſi. infra ſol. ma. & Acaſu eſt arbitraria? Vide lex. in apotur quòd ſic, ex parte rei ſtu. ad Bar. ſed nõ actoris, cum agat hic, reputãt loco deſtinato. nec ob. iſtum textũ ï. §. ſi quis. quia ibi in ter ſing. pro litio loco: ſed hic, ſi dicat mutatione reus conuentus Epheſi, eorum quæ non hic ſed Capuæ ſol- not. in l. 4. uam: ſtatim ratio actoris C. depoſiti. habeẽ quòd Epheſi non Bolog. ſoluitur: cũ actor habeat electionem in locis.*

a *Sed quid.* iſtud ad primum & ad vltimũ aptatur: ibi, & reum vbi ſoluat &c. Accurſius.

b *An debeat.* hoc ad omnes aptatur.

c *Non eſſe.* niſi promiſerit. x. vt ſi non aſcenderit Capitolium: vt infra de condi. & demonſtra. nonnunquam.

d *Et ideo eum qui.* &c. aliàs, & ideo locum. Qui Stichum &c. & intellige, & ideo locum, ſupple, dicimus in eius arbitrio non eſſe ſemper.

e *Qui Stichũ.* quod obſcure dixerat, Scæuola per exempla euidentius declarat. Accurſius.

f *Poſſe.* etiam mutando voluntatem. quod dic vt infra de verb. obliga. eũ qui. §. j. Accurſius.

g *Solum.* ſcilicet altero mortuo. ſed certe præſtari debet fortaſsis, vel mortui pretium: vt infra de lega. j. cum res. §. ſed ſi Stichus. niſi facto deteſtate: ſed quid debeat, eſſe in eius arbitrio: an debeat, non eſſe: & ideo eum qui Stichum aut Pamphilum promittit, eligere poſſe quod ſoluat, quamdiu ambo viuunt. cæterum vbi alter deceſsit, extingui eius electionem: ne ſit in arbitrio eius an debeat, dũ nonvult viuum præſtare, quem ſolum debet. Quare & in propoſito eum qui promiſit Epheſi aut Capuæ, ſi fuerit in ipſius arbitrio vbi ab eo petatur, conueniri nõ potuiſſe: ſemper enim alium locum electurũ. ſic euenire, vt ſit in ipſius arbitrio, an debeat. quare putat poſſe ab eo peti altero loco, & ſine loci adiectione. damus igitur actori electionem petitionis. Et generaliter definit Scæuola, petitorem electionem habere vbi petat: reum, vbi ſoluat, ſcilicet ante petitionem.

* *Dic quòd nõ poſſit eligere mortuũ quia ſol⁹ vi- facit ſupra de condi. in- debi. cum is. & infra de mus remanet contrahen. emptio. ſi in in obligatio emptionibus. §. penult. nem. Ideo liberatur præ- Ioan. ſtando eſtimationem mortui ſi ſine dolo & culpa eius eſt mortuus: vt in. l. alle. in glo. ſed ſi- dam P. & Paſ.*

h *In propoſito.* caſu obſcure propoſito à Scæuola. & ideo locum non eſſe. Accurſius.

i *Promiſit.* Stichum tantum pone.

k *Nõ potuiſſe.* immo nõne in eo quem elegit ſemel, conuenietur? Reſpon. non: quia ex vi tacitæ electionis mutare volũtatem poteſt, etiam libello oblato: licet tamẽ non conteſt. ſecundum H. vt infra de verb. oblig. ſi quis ſtipulatus. in princ. & l. eum qui certarũ. §. j. Vel etiam poſt lit. conteſt. vt. d. l. eum qui certarum. j. reſpon. Accurſius.

l *Debeat.* quod eſſe non debet: arg. ï. eo. l. j. Accurſius.

m *Putat.* Scæuola.

n *Altero.* ad electionem actoris.

o *Loci.* quo petitur.

p *Adiectione.* quod dicitur ſine loci adiectione poſſe conueniri, ſic intellige: quia ſic promiſit, ſoluam hic vel ibi. conuenitur ergo ſine loci adiectione, cum dico, ſoluas hic tantum. ſed cum loci adiectione cõuenitur, ita, ſolue hic, vel ibi. quod autem alibi dicitur: vt ſupra. e. l. ij. §. ſi quis. quæ eſt contra. non poſſe detracto altero loco: expone, id eſt detracta vtilitate alterius loci quam haberet ſi ibi ſolueret. vel apponetur etiam in libello: vt ibi dixi, hoc modo, conuenio te hic: quia promiſiſti hic, vel ibi. & ſic ibi intelligitur: non ſic, conuenio te hic vel ibi. nam hoc eſſet impoſsibile: vt hic. Alij dicunt quòd ibi loquitur cum conuenitur reus in tertio loco. hic cum in altero locorum, quando non eſt arbitraria actio: arg. j. ea. l. §. quòd ſi Epheſi. licet quidam dicãt, vt R. quòd hic. §. corrigat ſuperiorem. §. ſi quis. quod falſum eſt. nam licet actor in locis habeat electionem, habet tamen ob hoc ſolum, ne ſit in rei arbitrio, an debeat: non ob hoc vt reus in altero loco conuentus alterius loci nó prætendat vtilitatem. Alij dicunt, quòd ï. loquitur ante moram rei: hic poſt moram. Alij dicunt quòd ibi fuit alternatio rerum & locorum: hic locorum tãtum. ſed hæc falſa: quia ſicut ibi ratio vtilitatis rei habetur, vbi eſt alternatio locorum & rerum, vt ibi: ita vbi locorum tantum, vt hic: cum ſit eadem ratio.

q *Petitionis.* ſcilicet de loco.

r *Poſſe.* Capuæ vel Epheſi: ſed & tertio loco poteſt: vt ſupra eod. l. j. Sed quæro, ſi promiſisti Capuę vel Epheſi, & inueniam te Epheſi, cum adhuc potueras venire Capuam: an ſtatim poſsis Epheſi conueniri? Argu. quòd non: vt. j. de fideiuſ. ſi teſtamẽto. §. fin.

f *Soluat.* ſcilicet in altero prædictorũ. alibi nõ, niſi habita ratione iteresſe: vt. j. eo. l. centum. in princ. & j. eo. §. item Iulianus. & l. is qui. & de verb. obliga. qui Romę. Accurſius.

t *Petitionem.* factã quoquo modo, per quod videtur eligere actor. Vel verius dic petitionẽ per lit. conteſt. vt infra rem ra. ha. l. amplius. eligit ergo actor locum: ſed reus non poteſt cogere vt alibi conueniatur. ſed ſoluere alibi poteſt vſque ad lit. conteſt. vt hic dicitur.

u *Alternatio.* vt ſupra. §. §. ſi quis Epheſi.

x *Alternationi.* An hoc caſu eſt arbitraria? Vide ſupra eod. l. j. ſed nõ actoris, cum agat loco deſtinato. nec obſtat textus. §. ſi quis. quia ibi in tertio loco: ſed hic, ſi dicat reus conuentus Epheſi, non hic ſed Capuæ ſoluam: ſtatim ratio actoris habeẽ quòd Epheſi non ſoluitur: cũ actor habeat electionem in locis.

y *Locum.* id eſt electionem loci.

z *Optionem.* ſcilicet rerũ: quod eſſe nõ debet, ne in poteſtate &c. vt. ï. de iuriſdi. om. iud. l. ſi idem. & ſupra eod. l. j. Nam ſemper variaret reus: vt. ï. de verb. oblig. l. eum qui certarum. §. fi. Accurſius.

a *Partem.* facit. j. de verb. oblig. ſi mihi & Titio.

b *Partem.* ſcilicet dimidiam: vt. j. de verb. ſigni. l. nomen filiarũ. §. portionis. Accurſius.

c *Stipulatio.* vtputa cum in tali loco ex poteſtate ſibi per ſtipulationem cõmiſſa facere poſſet, in quo inſulam fieri nil mea intereſſet: vt. j. de verb. oblig. ita ſtipulatus. in princ. Accurſius.

d Agit. quia tacite dies ineſſe videtur: & ideo male agit ante diem: vt. ï. quando di. vſusfruct. leg. ce. l. j. in fi.

e *Dare.* niſi vterque notum feciſſet diſpenſatori ſuo, vt vnus daret, alter acciperet: vt. j. de verb. oblig. l. vlt. §. ſi inter eos.

f *Contigiſſe.* ratione intereſſe: & bene.

g *Notat.* reprehendendo eum, ſed male.

h *Soluatur.* q. d. non ſolum ſi Titio.

i *Liberationem.* in totum,

k *Cogar.* vt. j. de verb. oblig. qui Romæ pecuniam.

l *Contigit.* vt Iulianus dicebat.

m *Ait.* Marcellus.

n *Alibi.* ſine mea voluntate. ſic &. ï. ſolutum eſt adiecto.

o *Summa.* id eſt pecuniæ.

p *Fabrica.* id eſt à fabricatione: vtputa cum fabricæ extructio in loco ab initio non deſignato, non exacta volũtate ſtipulantis fiat. pecuniæ vero ſolutio volenti adiecto, non domino fit: quæ

voluntas accipiẽtis præiudicat domino. Item cum insula in alio loco facta est, nihil mea interest. nummos autem habere vbicunque prodest. nam statim facta solutio prodest: quia per eum quæritur dominium. insula vero in alieno loco facta, quid prodest? certè nihil, nisi fiat me volente: vt infra de solu. qui res. §. mihi Romæ. Aro.

a *Solum petendum*. hic loquitur eo casu, cum quis stipulatus erat sibi aut Titio: & Titio erat solutum. aliàs obuiaret illi legi. j. eo. l. cétum. & l. vlti. cũ ibi dicas quòd sorte accepta videatur à pœna recessisse. Vel hic solutum erat alibi, ibi vero vbi debebatur. vel illa corrigitur, secundum Ioan. Sed qua act. petetur, cum nec sit in obligatione: vt. j. e. centũ. & C. depos. l. iiij? Responderi potest quòd pecunia quæ soluta est, p sorte, & p interesse videatur soluta: vt infra eo. l. fi. nec ob. q hæc opi. in fi. eiusdem legis reprobatur: quia nõ loquitur in eo casu: & reprobat eam vbi mihi non adiecto est solutum. Accursius.

b *Ratio*. Sed non videtur quòd rei ratio habẽda sit, cum tantũ post illud tempus quo potuit ad certum locum peruenire, cõuenitur alibi: vt infra de verb. obli. continuus. §. cum ita. & sic post suã moram tantum nõ videtur ratio sui habẽda. Sed si ponas, quòd ante possit conueniri, quod quidã dicunt: non videtur ratio actoris habenda: cũ sit in mora nõ conueniendi. in quo ergo casu habet locum qd dicit Ioan. vtriusque simul etiam rationem habere: vt supra eod. l. ij. in princi. nam si ambo sunt in mora, videt neutrius rationem haberi: vt. ff. de eo per quem fact. est. l. fi na. §. j? Sed dic, in hac actione, licet quis sit ĩ mora, nihilominus si interest, ratio est habenda: quia alibi cogitur soluere: quia hoc tacitè sensisse videntur: vt supra si certum pet. cũ quid. in fi. Itẽ & cũ vterq; est in mora, neuter alteri obiicere moram potest, quin vtriusque ratio habeatur tali ratione assignata: quicquid dicant alij, te me laudare necesse est: vt infra de iur. do. cum in fundo. §. quod si accederit. & C. de actio. emp. curabit.

c *Actoris*. non solum rei, vt. ff. l. ij. in princ. & infra de compen. l. pecuniam. Accursius.

d *Mora tua*. aliàs animalia mortua. & tunc dic, scilicet sibi promissa, quę distrahere potuisset. immo quę pignori dederat: & luere potuisset, si habuisset pecuniam. aliàs mora tua: vt quia debebat pecuniam sub pœna: vt dixi. ff. de in lit. iuran. l. iiij. Accursius.

e *Legitimum*. sic ergo vltra duplum: cum vsura vltra duplum nõ extendatur: vt. ff. de condic. indeb. si non forte. §. fin. ergo est contra: vt. C. de sen. quæ pro eo quod interest. l. j. §. j. Sed certe interesse singulare non debet excedere duplum interesse communis. hic autem solum commune petitur interesse.

f *Solebat*. hic diligenter attẽde quòd vbi quis lucri quid facturus fuisset, si petit rationem haberi, habenda est cõiectura ex eo quod facere solitus est: vt ita demum eius lucri ratio habeatur, si ita lucrari consueuit. sed vbi passus est damnum, non inspicio an ita solitus sit damnum pati: quia in incertis, non certis, locus est coniecturis: vt. j. de verb. oblig. l. continuus. §. cum ita. Aro.

g *Et lucri*. No. rationem lucri haberi in arbitrariis. Sic & alibi: vt. J. loc. si in lege. §. conlonus. & l. si fund' quę. *Lucri ratio eo in actio. arbitraria §. fina. & infra re. amo. l. habẽda sit. si mulier. §. rerum. & infra rem ra. ha. si commissa. & C. arbi. tut. quicquid. & C. de sen. quæ pro eo quod interest. in fi. Arg. contra. infra ad. l. Rho. de ia. l. ij. §. portio. & infra de fur. l. fi is cui. §. fin. & infra de peri. & commo. l. fin. & infra de act. empt. si sterilis. §. cũ per vẽditorem. Sed hoc* *Inscriptio est speciale* l arbitrariis *huius capi- & quibusdam aliis: regu- tis mores cõ- lariter contra. Vel dic, iungendum hodie regulariter veni- esse cum fe- re lucrum: vt not. C. de re secunda. sen. quę pro eo quod interest. §. fi.

Sicut arbitrium iudicii versatur in augenda, vel minuenda condemnatione: ita etiam in totaliter absoluendo, æquitas hoc dictante. Bartolus.

Interdum iudex qui ex hac actione cognoscit, cum sit arbitraria, absoluere reum[o] debet, cautione ab eo exacta[p] de pecunia ibi soluenda, vbi promissa est. Quid enim si ibi vel oblata pecunia actori dicatur, vel C depositа, vel ex facili soluendã? nónе debebit interdum absoluere[q]? In summa æquitatem quoque ante oculos habere debet iudex qui huic actioni[r] addictus est.

Actio ex testamento, & certi condictio ex mutuo sunt arbitrariæ propter locum. b. d. cum. l. seq. Bartolus.

V. PAVLVS libro vicensimo octauo ad Edictum.

SI heres à testatore iussus sit certo loco quid dare, arbitraria actio[s] competit:

VI. POMPONIVS libro vicẽsimosecundo ad Sabinum.

AVt* mutua pecunia sic data fuerit, vt certo loco reddatur[t], D

locis facilius, & leuibus vsuris inueniuntur: aliis difficilius, & grauibus vsuris.

Si agitur ĩ loco destinato solutioni, actio non est arbitraria propter locum: nec crescit æstimatio, nisi aliquid vltra fuerit stipulatum, vel interfuit ratione temporis. b. d. & cõtinuatur: quæ supra locum est quãdo agitur in loco non destinato solutioni: hic vero loquitur quando agitur vel quando promissum est in loco destinato. Bartolus.

IIII. VLPIANVS* libro vicensimoseptimo ad Edictum. B

QVod si Ephesi[k] petetur, ipsa sola summa[l] petetur: nec amplius quid, nisi siquid[m] esset stipulatus: vel si[n] temporis vtilitas interuenit.

Sicut arbitrium iudicii versatur in augenda, vel minuenda condemnatione: ita etiam in totaliter absoluendo, æquitas hoc dictante. Bartolus.

Interdum iudex qui ex hac actione cognoscit, cum sit arbitraria, absoluere reum[o] debet, cautione ab eo exacta[p] de pecunia ibi soluenda, vbi promissa est. Quid enim si ibi vel oblata pecunia actori dicatur, vel C depositа, vel ex facili soluendã? nónе debebit interdum absoluere[q]? In summa æquitatem quoque ante oculos habere debet iudex qui huic actioni[r] addictus est.

Actio ex testamento, & certi condictio ex mutuo sunt arbitrariæ propter locum. b. d. cum. l. seq. Bartolus.

V. PAVLVS libro vicensimo octauo ad Edictum.

SI heres à testatore iussus sit certo loco quid dare, arbitraria actio[s] competit:

VI. POMPONIVS libro vicẽsimosecundo ad Sabinum.

AVt* mutua pecunia sic data fuerit, vt certo loco reddatur[t], D

* *Id est supra centesimas vsuras in iudicio strictis à lite constitutæ currũt ldibe. j. de vsur. in bona autem fide. j. de iudic. à mora fiat. l. mora. §. in bonæ. ff. eo. tit. Non autem sentit hic de vsuris supra duplum nõ exigendis, aut vsuris vsurarum. l. si non solutam. ff. de cõdi. indeb.*

h I *Deo in arbitrium. Actio*. vt supra. l. proxi. §. nũc de officio. Acc.

i *Varia*. Not. secundũ *Loca diuersa loca diuersa cõsa pretia distitui pretia rerum: vt. j. uersa consti ad. l. Fal. pretia. j. respõ. tuunt. &. §. fi.* Sed arg. contra C. de temp. in integ. resti. l. superuacuam. ibi, ex diuersis &c. Accur.

k QVod si Ephesi. l. vbi ꝓmissũ est.

l *Summa*. quæ est promissa.

m *Quid*. forte vel pœnam, vel fructus, vel lucrum, vel vsuras, vel interesse, vel aliquid tale.

n *Vel si*. pro etiam. vel aliter dic, si temporis vtilitas interuenerit, habeatur ratio damni, non lucri. Et sic non est ideo arbitraria hæc actio, quia in arbitraria habetur ratio damni & lucri. Vel dic hoc dici in actione ex testaméto, vbi ex mora veniunt vsuræ ad instar bonæ fidei: vt. C. in* *Et si mo. quibus cau. in integ. restit. l. in minorum. & tũc subaudi petenda erit & præstanda, scilicet vtilitas ratione temporis, scilicet secundo & tertio casu, secundum quod dixi.

o Reum. ab obseruatione iudicij: & hoc est quod dicitur insti. de perpe. & temp. act. §. fi. Vel dic, ab interesse præstatione. Acc.

p *Exacta*. Not. cauendum est de eo quod est faciendum in futurum: vt & supra de iudi. in omnibus. & supra si ser. vindi. l. egi. Sed arg. cõtra infra de vsur. l. j. in princ. sed ibi in vsuras nullum ius adhuc competebat.

q *Absoluere*. certe sic. & idẽ est si æque bene lucrari potest adhuc, quia forum durat, cuius causa ibi promissio facta fuit.

r *Actioni*. vel alij: vt. C. de iud. placuit. & ff. de relig. & sump. fune. at si quis. §. idem Labeo ait. ná sacrosanctæ scripturæ ponuntur: vt. C. de iudi. l. rem non nouam.

s *Si heres. Actio*. scilicet ex testamento. Accursius.

t *At si. Reddatur*. item & vbi constituit certo loco se soluturũ: vt. j. titu. j. l. si duo. §. j. Sunt & alij multi casus in quibus dantur aliæ arbitrariæ: vt institu. de ac. §. Præterea. Sed hic tit. non habet locum nisi in his duabus, & in alia tertia: vbi certo

loco

loco promiſſum eſt:vt ſupra eod.l.ij.§.hæc autem.& illa de conſtituta pecunia ad exemplum iſtarum.Accurſius.

a *IN bonæ fidei.Compet.* vt iudicis officio habeatur loci ratio, vel temporis:vt.j.co:nmo.l.ſi vt certo.in prin.

b *Conducturum.* id eſt acturum perſonaliter promiſit.& hoc ſi habeas,conducturum. aliàs cõducturum:vtputa habeo habitationes meas Romæ.& tunc bene eſt: & ſic nõ agetur arbitraria ex contractu bo.fid. ſed ſtricti iuris,cũ deductum ſit in ſtipu.& dic ſecundum vtráque ſtipulatus eſt,id eſt promiſit.& quod dicit hac act.ſcilicet certi cõdic. arbitraria.nam non eſt propriũ nomen actionis.ſed prima litera fuit,conducturum:puta promiſi tibi q̃ te certo loco conuenirem.nam ſi alibi te conueniam,huic actioni locus eſt.Vel aliter ſtipulatus ſum Epheſi.x.hoc ipſo videor promiſiſſe quòd alibi non cogam vel agá. quod ſi fecero, hac actione eſt vtẽdum. vel dic conducturum, id eſt vt liceat ei certo loco condicere.

Actiones bonæ fidei non dicuntur arbitrariæ propter locum,ſed actiones ſtricti iuris ſic.Bartolus.

VII. PAVLVS libro vicenſimooctauo ad Edictum.

IN bonæ fidei iudiciis, etiam ſi in contrahendo conuenit vt certo loco quid præſtet, ex empto, vel vendito, vel depoſiti actio competit[a]: non arbitraria actio.Si tamẽ certo loco traditurum[b] * ſe quis ſtipulat' B ſit,hac actione vtendum erit.

Arbitraria actione fideiuſſor conuenitur vt reus: nec ex mora rei eius obligatio augetur. ſecus in vſuris per ſtipulationẽ debitis.& hoc intereſſe cũ officio iudicis mercenario exigatur,ita autem datæ pro rata, in quantum reſtat de ſorte ſoluendũ.h.d.& eſt famoſa lex & ſubtilis,& diuiditur:quia primo ponit vnum dictum. Secundo aliud dictum. Tertio reſpondet tacitæ obiectioni. Quarto ſuam reſponſionem probat per argumentum.Secundo ibi,nec oportebit.Tertia ibi,neque enim.Quarta ibi,eius Bartolus.

VIII. AFRICANVS libro tertio Quæſtionum.

CEntum*Capuę dari ſtipulatus[c], fideiuſſorem accepiſti[d]. ea pecunia ab eo[e] ſimiliter vt ab ipſo promiſſore peti debebit, id eſt vt ſi alibi quàm Capuæ petantur,arbitraria agi debeat, líſque tanti æſtimetur, quãti eius[f] vel actoris interfuerit eam ſummam Capuæ potius q̃ alibi ſolui. Nec oportebit[g], quòd fortè[h] per reum[i] ſteterit quo minus tota cẽtum Capuæ ſoluerẽtur, obligationem fideiuſſoris augeri[k]. Neque enim[l] in intereſſe,quàm in vſura, Item vtrumque propter morã, Item vtrumque ſub conditione tacita.ſ.ſi mora fuerit commiſſa? Reſpon.quia officium quod inhæret bo.fi.prouenit ex natura obligationis,& ab ea naturam contrahit,vt ſicut ipſa obligatio principalis ad fideiuſſorem extenditur: ſic & in vſura. ſed officium quod inhæret arbitrario,non gratia actionis,cum ſtricti iuris ſit, & ex accidenti propter locum:vnde ad fideiuſſorem non extenditur.quod dic vt inſti.de act.§.in bonæ fidei.

* *Coniunge l.cũ quis.de oblig.l.ſi poſtea.ſẽ pup. ſaluam.*

CENTUM.]*CAIVS.* Promiſiſti mihi.c.dare Capuæ:& fideiuſſorem dediſti.& te & fideiuſſorem conuenire poſſum: & ſi reus fuerit in mora, fideiuſſor non tenetur, ſed ex propria mora tenetur:nec obſtat quòd fideiuſſor tenetur ad ſortem & vſuras: quia duæ ſunt obligationes,& ſortis, & vſurarum.intereſſe vero pecuniæ quæ debetur ratione pec.quæ adhuc ſoluta non fuit,eſt vnum.l.ſeq.plana eſt. Vinianus.

c *Stipulatum.* tu creditor.

d *Accepiſti.* in centum.

e *Ab eo.* ſcilicet fideiuſſore.

f *Eius.* ſcilicet fideiuſſoris.

g *Nec oportebit.* pone fideiuſſorem in certa quãtitate acceptum. & ideo non augetur eius quãtitas mora rei[a]. Secus in vſuris quas ipſe fideiuſſor promiſit.nam tunc noceret:vt.j.de ver.obli.l.mora.&.j.loc.l.quęro.Secundo pone[b] quòd ſimpliciter vel in omnem cauſam fideiuſſit. & dico augeri eius obligationem propter moram rei.& quod dicit,non oportebit &c.eſt ideo,quia iá erat creditori à reo ſolutum non habita ratione loci. vnde nec reus, nec fideiuſſor amodo poteſt in eo teneri: vt.j.eod.l.ſi.Et quod dicit aliud in vſuris,ideo aliud,quia ſorte ſoluta remanet petitio vſurarum.ſed huic poſitioni ob.quod dicitur augeri. nam quomodo augetur quod non erat,cum ſors ſoluta ſit? Reſpon.impropriè ponitur habito reſpectu ad id quod fuit ante ſolutionem. Tertio pone[c] quòd fideiuſſor nondũ poterat peruenisſe ad certum locum:vtputa debilior,ſed reus ſic:& fideiuſſor volebat ſoluere in loco cõtractus,& creditor recipere. neuter enim de hoc cogebatur:ſed creditor volebat intereſſe propter morã rei: certe non poteſt:argu.j.de fideiuſ.l.ſi teſtamento.§.fi.& ſecundum hoc non augetur obligatio fideiuſſoris: quia adhuc non poteſt conueniri. Quarto pone[d] quòd fideiuſſor conuenitur Capuæ: certe nec ex rei,nec ex ſua perſona habetur ratio loci: vt ſupra eod.l.quòd ſi Epheſi.ſecus in vſuris ex ſtipulatu debitis.Sed certe ſimiliter ſecus de debitis iudicis officio in contractu bonæ fidei.nam ad eas tenetur fideiuſſor Capuæ conuentus.cur ergo de debitis per ſtipulationem tãtum dicat eſſe ſecus? Reſpon.quia in iudiciis ſtricti iuris nõ veniunt ſine ſtipulatione.ſed ſi referas te ad bonæ fid.iudicium,idem eſſet.& ſecundum iſtam poſitionem non eſt contra.ẽ.eod.Scæuola.§.idem Iulianus. ſecundum alios eſſet:ſed ibi ſoluimus. ſed vltimæ poſitioni non videtur conuenire ar.in fi.l.poſitum.ſed certe immo conuenit: quia quod facit ibi ſolutio,vt intereſſe non poſsit peti: hoc hic certo loco conuentio. Vel clarius not.tria acceſſoria ſunt propter moram rei, ſcilicet intereſſe.Item vſura debita ex mora,vt in bo.fi. Ité vſura debita per ſtipulationem:puta ſi intra menſem ſortem nó ſolueris,tenearis tu reus extunc ad vſuras:in quas acceſſiones quæritur an teneatur fideiuſſor ſimpliciter acceptus ex mora rei? Et dic in primo non, ſed ex ſua mora ſic, quæ poterit eſſe tardior, ſi debilior eſt ad eundum:vt hac.l.j.&.ij.reſpon.& infra de fideiuſſ. Vetus.

Reſtituturum. nã ex promiſſione traditionis certo loco facta, hæc actione recte agitur.

Vſuræ in ſtricti iuris iudicio ſine ſtipulatione non veniũt.

a *Verũ in ſe.ſed eſt ſalſa quãtum ad textũ non ſtum. Bar. Bald.P.& Ias.*

b *Reprobatur ſecundũ Ias.poſt de ſolu.*

c *Reprobatur quia dormat,ſecundum Bar. Bald.P.& Ias.*

d *Reprobatur ſecundũ Bar.Bald. P.& Ias.*

A iuſſ.ſi ex teſtamento.§.fi. Vel dic,ſi ex diuerſis locis: vt infra de duo.re.l.eadem.in fin. In ſecundo eſt opi.Pla.contra Ioan.quòd teneatur. quod dic vt.j.loca.l.quæro. In tertio tenetur fideiuſſor: vt hac.l.iij.reſpon. Differt ergo primus à tertio ſecundum omnes:vt hic,neque enim &c. Et eſt ratio:quia in tertio iure ſtipulationis à reo debetur ſub cõditione,ſi non ſoluerit intra menſem, intra quem, vtpote debitum, efficaciter tenetur fideiuſſor ſimpliciter acceptus, quaſi omnia videantur ſolenniter acta,& quaſi in omni quod reus ſe obliget. Sed in prima non venit intereſſe iure obligationis:ſed per officiũ quod probat. vnde in idẽ, vtpote non debitum pure vel ſub conditione,non obligat fideiuſſor. Obligatio ergo vſurarũ efficax rei protẽdit illas ad fideiuſſorem:ſed intereſſe, vtpote inutiliter debendum, non extẽditur ad fideiuſſorẽ. Item primum differt à ſecundo, ſecundum Io.Sed quare cum vtrũq; officio tam

C h *Forte.* ideo ſubaudi.

i *Per reum.* nec rei nec fideiuſſoris mora auget obligationem, vt hic:ſed iudicis arbitrio cõmittitur: vt in fi.huius.l.impropriè ergo dicit obligationem.ſed hic plus dicit quòd mora rei hic nõ nocet fideiuſſori. Accurſius.

k *Augeri.* vt arg.j.de fideiuſ.& man.l.ſi.vbi non augetur. Quid eſt ergo quod dicitur.j.de verb.oblig.l.mora.quę eſt cõtra? Reſpõ.nocet, vt in eo in quo eſt obligatus, nó liberetur iteritu rei; nõ vt in ampliꝰ teneatur, vel extra rem, vt hic.& quod dixit hic, æſtimetur lis quãti actoris interfuit:ſubaudi,ex mora ipſius fideiuſſoris.Sed oppo.& videtur quòd etiá ex ſua perſona nõ teneatur fideiuſſor ad intereſſe.nam ſi fideiubeat in ſorte tãtũ, fideiuſſor non tenetur ad vſuras,etiam ex ſua mora:ergo nec hic ad intereſſe.ſed reſpon.ibi ideo,quia iure nouæ obligationis oportet q̃ veniant.quæ obligatio non intereſsit.hic autem officium iudicis inhæret principali.Sed adhuc videtur in totum teneri:vt.j. loca.l.quæro.in prin.quæ eſt cõtra. Sol.poteſt dici ſecũdum P. quòd hic fideiuſſor ſimpliciter intereſsit[e]. Si quæras, cur ergo non tenetur ad intereſſe vt ad vſuram,vt ſubiicit? Reſpon.quia à reo non debetur intereſſe adhuc etiam per officium iudicis: ſed

D vſura in ſtipulationem deducta erat:vt infra proxi.reſpõ.ſiue ergo vſura,ſiue intereſſe debitum ſit eo tempore quo fideiuſſor datur ſimpliciter,ſiue per officiũ iudicis,ſiue per ſtipulationem puræ factam,vel ſub conditione:ſi non ſoluerit in ſuo die:in omni eo & toto eo tenetur fideiuſſor,cum omnia præſumantur ſolenniter acta:vt inſtit.de fideiuſ.§.fi.& ſic loquitur hic ſtatim, &.j. loca.l.quæro.Si vero eo tempore nõ debebatur intereſſe per officium,fideiuſſor non tenetur:vt hic[f]. Idem in ſtipulatione vſurarum quæ poſtea facta eſt:licet huic ſolutioni videatur cõtra.j. eo.l.ſi.Sed dicas quòd ibi fideiuſit in ſortẽ tantum[g]. vel ibi ponitur quæſtio:ſed non ſoluit illam[h]. ponitur autem alia, & ſoluitur,an ſi creditor ſortem accipiat, petatur intereſſe. Sed quidam dicunt quòd ibi in omnibus tribus caſibus,ſcilicet.l.quæro. in omnem cauſam obligatus eſt:hic in ſortem tantùm intercesſit:quod nil eſt:quia nulla eſſet iam differentia: cum ſi in vſurario contractu pro ſorte tantum intercedat, non in plus tenetur:vt infra de fideiuſſ.l.ſi fideiuſſores.§.j.ſed hæc.l.vult facere differentiam.

l *Neque enim.* reſpon.tacitæ obiectioni.q.d.quare ſecus in vſuris quàm in intereſſe:in quibus vſuris tenetur fideiuſſor ex mora rei? Reſpon.neque enim &c. Accurſius.

f Iſta lectura eſt cõtra caſum.l.ſi poſtea.j.ſẽ pup.ſal.ſecundũ Bar.P.& Ias.

g Diuinat, ſecũdũ Ias.

h Dic quòd non eſt veriſimile quòd imiſcon ſultus formaſſet quæſtionem, & nõ ſoluiſſet eã. ſecundum P.& Ia.

a *Iuribus.* id eſt iure naturali, vel ciuili, cum effectu.

b *Debebat.* dic, id eſt iure ciuili & naturali, ſcilicet pacto. nam per pactum iure prætorio naturaliter obligatur. Vel dic quòd ille cui ciuiliter tenebar, me deferente iurauit ſibi deberi. & ſic etiam actio in factum prætoria eſt quæſita. Vel dic, in eo iure prætorio prius tenebatur: & hoc quod debebat, legauit: vt.ĩ. de leg.j. ſi creditori. §. id quod.

c *Non inuitus.* ſed volens. Accurſius.

Sed & ſi citer.] CASVS eſt planus vſque ad. §. item ſi mihi. [ITEM SI MIHI.] Stipulatus ſum à te decem dari Titio. ſi conſtituas te ſoluturum Titio, non valet conſtitutio, quia petere nó poteſt: licet poſsit ei ſolui. ſi autem conſtituiſti te ſoluturum mihi, aut Titio: mihi competit actio de conſti.pe. & tamen ei poteſt ſolui pe. Sed pone vt in primo caſu. Stipulat[a] fuiſti mihi aut Titio dari: cõſtituiſti te mihi ſoluturum. ſoluiſti Titio. nó liberaberis: & habebis condictio. indebiti contra Titium. idem erit in duobus reis ſtipulandi, quia ſi alteri cõſtituatur tantum, & alteri poſtea ſoluatur: ſoluens non liberatur: ſoluenti competit cõdictio indebiti. Cætera omnia plana ſunt vſq; ad. l. item illa verba. Viuianus.

d *Sed & ſi citeriore die.* multo magis ſi in vlteriorem: licet in dote ſit aliter: vt infra de pact. do. l. de die. Item poteſt eum non teneri: quia debita iuribus[a] nõ eſt pecunia quæ conſtituta eſt. Si is qui & iure ciuili & prætorio debebat[b], in diẽ ſit obligatus, an conſtituendo teneatur? Et Labeo ait teneri conſtitutum. quam ſententiam & Pedius probat. & adiicit Labeo vel propter has potiſsimũ pecunias quæ nondũ peti poſſunt, conſtituta inducta. quam ſententiam non inuitus[c] probarim. habet enim vtilitatem, vt ex die obligatus, conſtituendo ſe eadem die ſoluturum, teneatur.

IIII. PAVLVS libro vicenſimonono ad Edictum.

SEd & ſi citeriore die[d] conſtituat ſe ſoluturum, ſimiliter tenetur.

Varietas loci conſtitutionem non impedit. Bartolus.

V. VLPIANVS libro vicenſimoſeptimo ad Edictum.

EVm qui Epheſi promiſit ſe ſoluturum, ſi conſtituat alio loco ſe ſoluturum, teneri conſtat[e].

Qui in loco legationis exiſtens ſe conſtituit ſoluturum ibidem, perdit ius reuocandi domum, & tenetur ibi ſoluere: ſecus ſi ibi nõ exiſtens, & conſtituit ſe ſoluturum in loco legationis futura. l. d. ſecundum tertiam lec. quam puto veram.

Iulianus* legatũ Romę[f] conſtituentem quod in prouincia acceperat, putat conueniri debere: quod & verum eſt[g]. Sed & ſi non cum Romæ eſſet, ſed in prouincia adhuc, conſtituit ſe Romę ſoluturũ, denegatur[h] in eum actio de conſtituta.

Suffic. eſſe debitum, licet nõ debeat qui conſtituit. Bartolus.

Quod exigimus, vt ſit debitum quod conſtituitur, in rem quando eſſet legatus. hic autem iam erat legatus quando conſtituit. Sed hæc ſolutio tollitur. ĩ. de legatio. cum quęritur. vbi dicitur non referre, in legatione vel ante promittat quis ſe ſoluturũ tẽpore legationis. ſed certe & aliter ibi caſus ponitur: vt ibi no. Vel tertio fiat vis ſola appoſitione loci: quia ibi non fuit appoſitus locus vbi ſit ſoluendum. hic ſic. Vel quarto dic quòd ibi non conuenitur vbi conſtituit, id eſt vbi conſtitutio facta eſt: vt hic inſpiciatur: ſed vbi ſolutio eſt facienda: & ita hic prima & vltima placet.

exactum[i] eſt: non vtique vt is cui conſtituitur, creditor ſit. nã & quod ego debeo, tu conſtituendo teneberis: & quod tibi debetur, ſi mihi conſtituatur, debetur[k].

Per epiſtolã poteſt quis ſe obligare cõſtituendo ſe pro debito alteri, non alium. Bar.

Iulianus quoque libro vndecimo ſcribit: Titius epiſtulam ad me talem emiſit: Scripſi me ſecundum mandatum Seij[l], ſi quid tibi debitum adprobatũ erit, me tibi cauturum, & ſoluturum ſine controuerſia. tenetur Titius de conſtituta pecunia. Sed ſi quis conſtituerit alium ſoluturum, non ſe pro alio, non tenetur[m]. & ita Pomponius libro octauo ſcribit.

Verba conſtituti debent referri ad eum cui fit, non ad alium: niſi ille alius fingeretur idẽ ratione poteſtatis vel legitimæ adminiſtrationis. h. d. vſq; ad. l. ſed ſi filio. §. 1. Bar.

Item ſi mihi conſtituas te ſoluturum, teneberis. quòd ſi mihi conſtitueris, Sẽpronio te ſoluturum, non teneberis[n]. Iulianus libro vndecimo Digeſtorũ ſcribit, procuratori conſtitui poſſe. quod Póponius ita interpretatur, vt ipſi procuratori conſtituas te ſoluturũ, non domino[o]. Item tutori pupilli conſtitui poteſt, & actori[p] municipum, & curatori furioſi. ſed & ipſi conſtituentes tenebuntur. Si actori municipum, vel tutori pupilli, vel curatori furioſi, vel aduleſcentis ita conſtituatur, *municipibus ſolui*, vel *pupillo*, vel *furioſo*, vel *aduleſcenti*: vtilitatis gratia puto dandam municipibus, vel pupillo, vel furioſo, vel aduleſcẽti vtilem[q] cum de ap.co. §. fina. coll. viij. E contra ſi cõſtituo me ſoluturum alij: non agit ille alius niſi ſit pupillus tuus vel adultus, vel ciuitas cuius adminiſtrator es: vel collegium cuius es prælatus: ſed tu agere potes ſi tua intereſt illi ſolui: ſicut ĩ ſtipulatione: vt.ĩ. in ſequentibus. §. §. & infra de verb. oblig. l. ſtipulatio iſta. §. ſi ſtipuler. & l. x. §. fina. Item no. hic vnum alium non obligare: vt inſti. de inuti. ſtip. §. ſi quis alium. niſi iure poteſtatis vel ſucceſſionis: quia heres ſit, vel ei attineat. tunc enim ſecus eſt: vt.ĩ. de verbo. oblig. l. ſtipulatio iſta. in ſi.ĩ. reſpon. & §. j. & ij.

Vnus an e- lium obliga vt poſſit.

---

a *Iuribus.* id eſt iure naturali, vel ciuili, cum effectu.

b *Debebat.* dic, id eſt iure ciuili & naturali, ſcilicet pacto. nam per pactum iure prætorio naturaliter obligatur. Vel dic quòd ille cui ciuiliter tenebar, me deferente iurauit ſibi deberi. & ſic etiam actio in factum prætoria eſt quæſita. Vel dic, in eo iure prætorio prius tenebatur: & hoc quod debebat, legauit: vt.ĩ. de leg.j. ſi creditori. §. id quod.

c *Non inuitus.* ſed volens. Accurſius.

d *Sed & ſi citeriore die.* multo magis ſi in vlteriorem: licet in dote ſit aliter: vt infra de pact. do. l. de die. Item poteſt

* *Apparet intelligi hæc lex, quando idem principalis debitor cõſtituit ante diẽ: ſicut ſupra poſuit in poſitione caſus. Quid de adem: ceps Roma cõſtituerit, aquã eſt non poteſt etiam tempore in plus obligari: vt inſti. quòd ſi ante legatio nem contraxiſſet, deinde Romæ cõſtituiſſet, nõ conueniretur vbi cõſtituit l. a. §. legatis. & l. §. de iudic.*

intelligi hæc lex, quando idem principalis debitor cõſtituit ante diẽ: ſicut ſupra poſuit in poſitione caſus. Quid de adem: ceps Roma cõſtituerit, aquã eſt non poteſt etiam tempore in plus obligari: vt inſti. quòd ſi ante legatio nem contraxiſſet, deinde Romæ cõ ſtituiſſet, nõ vt infra eo. id quod. Tu dic quòd ſic. nam aperta eſt differentia inter cõditionem de qua ibi dicit, & diem: quia ante conditionem nullo modo debita eſt pecunia, ſed ante diem ſic: vt.ĩ. de verb. oblig. l. eum qui calẽdis. niſi ignorabat cõſtitutor aliam diem prolixiorem: tunc forte poteſt habere locum quod dicunt.

e EVM qui. *Conſtat.* & erit arbitraria: vt.ĩ. eo. ſi duo. §. j. videbatur enim contra, quaſi eſſet indebitum quantum ad alia loca: vt diximus.ĩ. de condi. indeb. l. qui loco certo.

f *Romæ.* exiſtentem.

g *Quod & verum eſt.* immo videtur falſum. nã ſi in loco vbi prius incepit eſſe debitum, non vbi nunc conſtituit, debet conueniri: vt.ĩ. de iudi. l. ſi quis in legatione. quę eſt contra. So. quatuor modis dicitur. Primo quia ibi conſtituit ſe ſoluturum quod debuit ante legationem: vnde ſpectatur origo: vt ſicut prima actio in legatione intendi nó poteſt, ita nec iſta. at hic cõſtituit quod in legatione ipſa debere cœpit, vnde tenetur: vt.ĩ. de iud. l. ij. §. legatis. verſi. omnes. Vel ſecundo hic & ibi ſit debitum ante legationem. ſed ibi antequam eſſet legatus, conſtituit quòd ſolueret

h *Denegatur.* immo videtur dari, cum ibi contraxiſſe videatur: vt infra de actio. & obliga. l. contraxiſſe. & de bo. auct. o. iudic. poſſi. l. iij. quæ ſunt contra. Sol. licet de fictione iuris ibi contrahere videatur, tamen & ibi habet forum vbi fuerunt verba contractus: & ideo ibi cõueniatur: vt ĩ. c. ſi duo. §. j. Vel dic quod hic ante legationem conſtituit. vnde ſicut de aliis contractibus etiam Romæ ante legationem factis in legatione conueniri nó poteſt: ita nec de hac, vt ſupra de arbi. non diſtinguemus. §. item ſi quis.

i *Exactum.* non in perſonam, id eſt non inquiritur quæ pſona debeat, ſed ſimpliciter an ſit debitum.

k *Debetur.* ſcilicet mihi. & hoc ſi tua voluntate fiat, non aliàs: vt ſupra de nego. geſt. ſoluendo. & infra de noua. ſi Stichum. §. fina.

l *Seij.* ſ. debitoris.

m *Tenetur.* debent ergo verba concipi in perſonam cõſtituentis: & eius cui cõſtituitur. ſi autem dicam, conſtituo ſoluturum me & Titium: eo non conſentiẽte non tenetur, ſed ego ſolus teneor, ſcilicet p rata. ſed ſi dicã, ſatisfiet tibi à me, aut a Titio, eo non conſentiente: tunc teneor ego inſolidum: ſed ipſe in nihilum: vt in authen. vt

n *Non teneberis.* vt.ĩ. de contrahen. emp. l. fundus. & C. ſi quis al. vel ſibi. l. multum. in fi.

o *Non domino.* & ſic actio ipſi procuratori quæritur, quam cedet domino, ſed poſſeſſionem ſtatim quærit domino: vt.ĩ. de pig. actio. ſolutum. §. fina. & C. per quas perſo. nob. adqui. l. j. & adde quod not. ĩ. de ſtipu. ſer. l. j. in prin.

p *Actori.* vt ſupra quod cuiuſque vniuerſi. l. fina. in fi. & l. item. §. fina.

q *Vtilem.* idem in pignore: vt. C. per quas perſo. no. adqui. l. fin. *ſeru.*

a *Seruo.* repete, conſtat. Accurſius.
b *Obligationem.* ſ. conſtat. Azo. Et not. quòd Piſana litera dicit, qualemqualem obligationē: ſed in cōmuni deficit qualéqualé.
c *Idem eſt. Conſtituum.* ex cauſis quibus quæritur. Ir. vel ſcilicet ex re & ex opera.
d *Sed & ſi filio. Conſtituatur.* ſuo vel patris nomine. Io.
e *Nomine.* nūquid ergo nomine ſtipulantis poterit propter tacitum mandatum de ſoluendo ex ſtipulatione deſcendés? Rñ. nó. Cur ergo dicit, ſuo? Rñ. qa propter mādatum expreſſum poſtea facere poſſet. Acc.
f *Poſſit.* vt. j. de verb. oō. l. eū qui ita. §. q ſibi.
g *Sed vero. Soli mihi.* hoc expreſſo. aliàs poſſet ſolui adiecto prioris obligationis: vt. j. de ſolu. ſi ita ſtipulatus. í prin ci. quæ eſt contra. Acc.
h *Titius. Ei.* id eſt ſibi.
i *Idem eſt. Solutum eſt.* vt poſſit repeti per cōdic. indebiti. Accur.
k *Loco eius.* non tamen per omnia. nam vbi ſoluit, liberatur ab vtroq; ſecus in conſtituta pecunia. ſed quo ad hoc, quia ſicut poſtea non poſſet illi ſolui, ita nec modo: ſed nunc ab alia eſt liberatus per exceptio. tunc ipſo iure eſſet liberatus quando ſoluiſſet. & ad hoc. ſ. de procura. licet. §. porro. & j. de duo. reꝰ. l. ex duobus.
l *Hactenus.* i. ita demum: vt ſupra. e. l. eū. §. quod exigimus.
m *Hereditatem.* argu. ad ea quæ fiunt dignitate pendente, vt valeant: quia & preſcriptio currit hereditate iacente: vt j. de di. & tēpo. preſcrip. l. ſi ſeruus. Azo.
n *Capto.* non ita p deportato: vt. j. de fideiuſſ. l. ſi debitori. j. reſpō. Sed an ſtatim hi potuerunt conuenīri? Reſpō. ſic: vt dixi de eo qui citeriori die conſtituit ſe ſoluturum: vt ſupra eo. l. ſed & ſi citeriore.
o *Tenetur.* ſ. de conſtituta. ſed in aliis nōne tenetur quaſi donauerit ſi ſciens fecerit? Rñ. ita, vt C. ad. l. Falc. l. fin. Azo. ſed hoc falſum eſt iure iſto, cū nudo pacto non fiat donatio, ſed conſtitutū ſic: vt inſtit. de act. §. de conſtituta. ſed hodie ſic: vt. C. de dona. ſi quis argentū. §. pe. Acc.
p *Debita eſt.* vt &. ſ. de pac. ſi tibi. in prin. & ſupra ſi cer. peta. l. rogaſti. §. ſi tibi. & arg. ſ. de condic. inde. ſi nō ſorte. §. j. &. §. ſi centū. & ſic no. ex hoc. §. &. j. proff. Vetus.

actionē. Seruo [a] quoque cōſtitui poſſe conſtat: & ſi ſeruo conſtituatur, domino ſolui vel ipſi ſeruo, qualemqualem ſeruum domino adquirere obligationem [b].

VI. PAVLVS libro ſecundo Sententiarum.

IDem eſt & ſi ei qui bona fide mihi ſeruit, conſtitutum [c] fuerit.

VII. VLPIANVS libro vicenſimoſeptimo ad Edictum.

SEd & ſi filiofamilias conſtituatur [d], valet conſtitutum.

Adiecto non poteſt conſtitui, ſed principali creditori: & poſtquam creditori fuerit conſtitutum, impeditur facultas ſoluēdi adiecto vel alteri contra creditorē. h. d. vſq; ad l. hactenus. Bartolus.

Si mihi aut Titio ſtipuler, Titio conſtitui ſuo nomine [e] non poſſe Iulianus ait: quia non habet petitionem, tametſi ſolui ei poſſit [f].

VIII. PAVLVS libro vicenſimonono ad Edictum.

SI verò mihi aut Titio conſtitueris te ſoluturum, mihi competit actio. quòd ſi poſtea quàm ſoli mihi [g] te ſoluturum conſtituiſti, ſolueris Titio, nihilo minus mihi teneberis.

IX. PAPINIANVS libro octauo Quæſtionum.

TItius tamen indebiti condictione tenebitur: vt quod ei perperam ſolutū eſt, ei [h] qui ſoluit reddatur.

X. PAVLVS libro vicenſimonono ad Edictum.

IDem eſt & ſi ex duobus reis ſtipulandi poſt alteri conſtitutum, alteri poſtea ſolutum [i] eſt: quia loco eius [k] cui iam ſolutum eſt, haberi debet is cui conſtituitur.

Sufficit ad conſtitutum quòd ſit debitum, licet non appareat perſona qua debeat. h. d. iſta lex. Bartolus.

XI. VLPIANVS libro vicenſimoſeptimo ad Edictum.

HActenus [l] igitur conſtitutum valebit, ſi quod conſtituitur debitum ſit, etiā ſi nullus appareat qui interim debeat: vtputa ſi ante aditam hereditatē [m] debitoris, vel capto [n] eo ab hoſtibus, conſtituat quis ſe ſoluturum. Nam & Pomponius ſcribit valere cōſtitutum, quoniam debita pecunia conſtituta eſt.

Qui plus debito conſtituit ſe ſoluturum, tenetur vſque ad quantitatem debiti, non vltra. Bartolus.

Si quis cētum aureos debēs, ducentos conſtituat, in centum tantummodo tenetur: [o] quia ea pecunia debita eſt. [p] Ergo & is qui ſortem & vſuras quæ [q] non debebantur conſtituit, tenebitur in ſortem dumtaxat.

XII. PAVLVS libro decimotertio ad Edictum.

SEd & ſi decem debeantur, & decem & Stichum conſtituat, poteſt dici decem tantummodo nomine teneri.

XIII. IDEM libro vicenſimonono ad Edictum.

SEd ſi quis viginti debēs, decem cōſtituit ſe ſoluturum, tenebitur. [r]

XIIII. VLPIANVS libro vicenſimoſeptimo ad Edictum.

QVi autem conſtituit ſe ſoluturum, tenetur, ſiue adiecit certam [s] quantitatem, ſiue non [t].

Sufficit quòd illud quod in conſtitutum deducitur, ſit de acceſſoriis ad debitum, licet per ſe principaliter non ſit debitum. Bar.

Si quis cōſtituerit ſe pignus [u] daturum, cum [x] vtilitas pignorū irrepſerit, [y] debet etiam hoc cō ſtitutum admitti. Sed & ſi quis certā perſonā [z] fideiuſſurā pro ſe cōſtituerit, nihilo minus [a] tenetur: vt Pōponi' ſcribit. Quid tamen ſi ea perſona nolit fideiubere? Puto teneri [b] eū qui conſtituit: niſi aliud actū eſt. Quid ſi ante deceſſit? ſi mora interueniente, æquum eſt teneri eū qui conſtituit, vel in id quod intereſt, vel vt aliam perſonā nō minus idoneam fideiubentē præſtet. Si nulla mora [c] interueniēte, magis puto non teneri.

Hic iuriſconſultus exponit verbum, conſtituere, poſitum in edicto. & h. d. Conſtituere etiam poteſt inter abſentes interueniente organo: & nuntius præſtat nudum miniſterium. h. d. cum. l. ſeq. Et dividitur. Primo ponit vnum dictum. Secundo reſpondet tacitæ obiectioni. Secunda ibi, & licet. Bar.

Conſtituere autem & preſentes & abſentes poſſumus: ſicut paciſci & per nuntium, & per noſmetipſos, & quibuſcunq; [d] verbis.

fiat conſtitutio. Accurſius.

A xi. rñ. q; iutilis adiectio vitiat, & nō vitiat: vt &. j. de vſu. l. placuit.
q *Quæ.* ſcilicet vſuræ.
r *Sed & ſi quis. xx. Tenebitur.* in decem ſcilicet. Accurſius.
s *Qui autem. Certam.* puta. x. Azo.
t *Sive non.* puta quòd ille debet, dummodo certum quid debeat.
u *Pignus.* pro alio qui debitor erat, ſiue pro ſemetipſo.
x *Cum.* hic ver. poteſt eſſe ex parte ſubiecti, & ex parte prædicati.
y *Irrepſerit.* dicunt quidam quòd in naturali debito ſolùm eſt hæc vtilitas: cum illud per retentionem tantum ſeruetur: vt Cod. de vſur. l. per retentionem. Tu dic, etiam in ciuili & naturali debito, quia tutius eſt &c. vt inſtit. de ob. quæ ex deli. §. furti. in ciuili autem tantum non habet locum: quia nec petitio nec retentio ibi datur: & ita non expedit habere pignꝰ. Sed quomodo valet hoc cōſtitutum: vt hic, &. j. eo. promiſſor in fin. cū non ſit debitum: vt. ſ. eod. l. j. debitum? Solu. illud in principalibus: hoc in acceſſoriis. Vel dic quòd non oportet quòd ſit debitum: ſed ſufficit q; fiat pro debito: vt ibi dixi.
z *Sed & ſi quis certam perſonam.* idem & ſi incertam: vt infra eod. l. promiſſor. §. fin. & infra de re iudi. ſi quis ab. in princi. ſed de certa dixit propter id quod ſtatim dicturus eſt. Azo. Sed nunquid alienum factū promittere videtur? Reſpon. non: immò ſuum, cum ſe curare promiſit: vt inſtitu. de inuti. ſti. §. ſi quis alium.
a *Nihilo minus.* ſubaudi quàm pecuniam conſtituiſſet: licet pecunia non ſit conſtituta. Accurſius.
b *Teneri.* ſed ad quid tenetur? dic vt. j. proxime.
c *Si nulla mora.* ſimilis diſtinctio eſt ſupra de condic. ob cauſam l. iij. §. idem erit. verſic. ſed & ſi Stichus. Item not. hic de præſtatione ſimilis perſonæ, & æqualiter idoneæ: vt ſupra de arbi. l. Labeo. §. fin. & l. ſequen. & infra loca. l. ſi quis domum. in princi.
d *Quibuſcunque.* idoneis tamen: vt infra de mu. & ho. vt gradatim. §. & ſi lege. ſic ſupra de arbi. l. ſed ſi compromiſſum. idem ſi ab alio

a *ET licet. Constituitur.* vt nuntius.
b *Ministerium.* vicem enim gerit epistolæ, siue picæ: vt hic, & infra de acqui.pos.quod meo.§.procurator.& ar.infra devsur. l.ii quis solutionem §.ii.& infra quod vi aut clam.l.iij.in prin.
c *Si duo. Vel.* pro etiam.& habent beneficium epistolæ, si pro alio constituant: vt Cod.eod.l.fin. si pro se, habent beneficium nouæ constitutionis: vt in authen. de duobus reis.§.j.col.vij. Accursius.
† *Bal. dicit istũ text singu. ad hoc quod nũtius adquirat dominio cbligationem durante absq; actione cessione fiscla pereũ dominio suo: quia cõcepit verba in persoñ domini: & dicitur pica & organũ. Bolog.*
d *Sed & certo.* vbique, idoneo tamen loco. Azo. vt supra de iudi.l.eũ qui.
e *Constituit.* se soluturũ & facturum. Accursius.
f *Soluisse.* vbiquid erat dandum. Azo.
g *Neque feciſſe.* vbi factum erat in obligatione. Azo.
h *Constitutum est.* subaudi, reum satisfacere cogam, vel similia, quicquid de re contingat. Azo. verba autem quæ sequuntur, ergo si non &c. sunt Vlpiani.
i *Actorem.* & reus vel non facit, vel nõ soluit. Accursius.
k *Tenet actio.* scilicet de iure mero, secundum verba edicti proxime dicta. Vel dic, id est tenere videtur: sed de æquitate non tenet, quando in rerum natura desiit esse res constituta: vt subiicit, & infra depo l.si plures.§.ii. & infra de iure do. l.si is. in princi. Accursius.
l *Sciat.* quia interiit ante diem constituti.
m *Subueniri.* scilicet de æquitate.
n *Hæc autem verba.* quę sunt.s.proxi.§.
o *Reum.* supple, vel soluisse.
p *Constituti.* id est ad tẽpus quo erat soluendũ: vt extunc sit in periculo constituentis: prius non: quia dies vel ponitur, vel tacitè intelligitur: vt infra eod.l. promissor.§.j.
p *Constituti.* scilicet quo erat soluendũ. & hoc secundum significationem verborum, sed aliud est ex interpretatione: vt infra. l. proxim.
q *Sed & si alia die.* id est post tempus constituti.
r *Offerat.* scilicet vt morosus.
s *Accipiendi.* nam non fuerat ei damnosa mora. Accursius.
t *Reo.* re perempta post oblationem.
u *Exceptione.* scilicet doli exceptione si obtulit postea, & actor noluit, & res periit post diem cõstituti, & post oblationẽ. nã ante nullatenus tenebatur de cõstituta: cum sit actoris periculo: & sic licet purgare moram. Sed contra. C. de contrahen. & commit. stipu. l. magnã. Sol. ibi erat pœnalis stipulatio, & ibi mora non purgatur: hic quo ad interitum purgatur, vt hic: non pœnalis: vt infra de verbo obli. l.i seruum Stichum stipulatus.§.sequitur. Ac.
x *Iusta.* scilicet ipso iure. Azo. vbi primo quantitas: vt infra de solu. l.qui.x.ij. respon. Accursius.
y *Actoris.* qui recusat accipere: & ita non accipere, est factum.
z *Ad tempus iudicii.* etiam post intra paucos dies: vt plene diximus supra si quis cau. l.& si post tres.
a *Noceat.* facit ad le.j.de pericu.& commo.rei ven. l.illud. cum suis concor.

XV. PAVLVS libro vicensimonono ad Edictum.

ET † licet libera persona sit, per quam tibi constitui [a], non erit impedimentum quòd per liberam personam adquirimus: quia ministerium [b] tantummodo hoc casu præstare videtur.

Constituendo possunt constitui duo rei. Bartolus.

XVI. VLPIANVS libro vicensimoseptimo ad Edictum.

SI duo quasi duo rei constituerimus, vel [c] cum altero agi poterit in solidum.

In constituto potest adiici locus & tempus, & erit actio arbitraria. Bartolus.

Sed & certo [d] loco & tempore constituere quis potest, nec solum eò loci posse eum petere, vbi ei constitutum est: sed exemplo arbitrariæ actionis vbique potest.

In hoc.§. iuriscõsultus refert aliqua verba edicti quæ sequebantur post verba relata.s.eo.l.i.& sunt verba talia coniungẽda cum illis, scilicet ait prætor, qui pecunia debitam constituit, si appareat eum qui constituit nec soluere &c. vt hic in text. Bar.

Ait prætor: *Si appareat eum qui constituit, [e] neque soluisse, [f] neque feciſſe, [g] neque per actorem stetisse quo minus fieret quod constitutum est.* [h]

Periculum interitus pertinet ad debitorem post moram: quam potest purgare vsque ad litem contestatam hoc dicit cõ. l. sequen. Bartolus.

Ergo si non stetit per actorem, [i] tenet actio, [k] etiam si per rerum naturam stetit [l]. Sed magis dicendum est subueniri [m] reo debere. Hęc autem verba [n]

A b *Constituit.* scilicet soluendum.& stetit per actorem, & res interiit. Accursius.
c *Postea.* in die iudicij, dum tamen actoris nõ interfuit vt dicta.l. & si post tres.& .§. nec vlla iusta causa &c. in ea.l.

Tem illa verba.] CASVS planus est vsque ad. §. quod adiicitur. Dixit prætor in edicto quòd illud solum in edicto constituitur quod debitum est eum constituebatur: hic dicit quòd non solùm illud est debitum, quod post constitutum durat debitum: sed & si tunc fuerit debitum cum constituebatur: nunc non est debitum: quia scilicet valet constitutio. pone quòd fui tibi obligatus aliqua actione redhi [o] prætoris, *Neque feciſſe reum [o] quod constituit*: vtrum ad tempus constituti [p] pertinẽt, an verò vsque ad litis contestationem trahimus, dubitari potest.& puto ad tempus constituti.

Continuatur cum precedenti: & est summata supra cum.§. ergo si. Bartolus.

XVII. PAVLVS libro vicensimonono ad Edictum.

SEd † & si alia die [q] offerat [r], nec actor accipere voluit, nec vlla causa iusta fuit non accipiendi, [s] æquum est succurri reo [t] aut exceptione [u], aut iusta [x] interpretatione, vt factum actoris [y] vsque ad tempus iudicij [z] ipsi noceat: [a] vt illa verba, *neque feciſſe*, hoc significent, vt neque in diem in quem constituit [b] fecerit, neque postea. [c]

Actor dicitur esse in mora recipiendi, si tempore debito ad locum solutionis non venerit. Bartolus.

XVIII. VLPIANVS libro vicensimoseptimo ad Edictum.

ITẽ verba illa ptoris, *neque per actorem stetisse*, eandem recipiunt dubitationem. & Pomponius dubitat, si fortè [d] ad diẽ cõstituti per actorem nõ steterit, ante stetit, vel postea. & puto hæc ad diem [e] constituti referẽda. Proinde si valetudine impeditus aut vi aut tempestate petitor non venit, [f] ipsi [g] nocere [h] Pomponius scribit. [i]

Sufficit debitũ fuisse tempore constituti, licet postea debitum esse desierit. Bartolus.

Quod adiicitur, [k] *Eamq; pecuniam, cum constituebatur, debitam fuisse*: interpretationẽ plenioré

† *Salyc. licto quo pœnoris: quæ expirat vltra nã. C. de pa sex menses. vnde consti- stin. & A- tui me soluturum quod lex.s. l. qui ex tali actione debebã. Rom. §. nunquid valebit huiuscoheredes. modi cõstitutum? Dicit ff. de verbo. quòd sic: quia sufficit qp ob repetam debeatur ab initio, licet istũ tex. sin- illis sex mensibus elapsis gu. vide per desinat deberi, inspecta eos in loco prima actione. Idem si alleg. & in in prædicta actione con intrũ. no- stituo me soluturũ post uis hic. Bol. tempus cuiusdam actionis, quæ constitutio facta fuit durãte actione: licet solutio trãslata fuerit in tempus quo deberi desiit: quia nihilo minus tenet constitutio.*

[*BENE.*] Constitui me tibi soluturum.x. certa die: vnde damnũ sensisti, quia sua die.x. non solui. nunquid illa decem petere posis quasi pœnam per act. de constituta? Dicitur quòd non: quia rei persecutio huius act. natura datur, non pœnæ persecutio. [*VETVS.*] Debebas mihi decem ex stipulatu act. illa decem vt constituisti te soluturum. egi contra te act. de cõstituta. soluisti. dicit quòd vtraque tollitur obligatio, principalis ex stipulatu, & accessoria ex constituta. cæterum si sum contra te litem contesta. in act. de constituta: non propter hoc liberaberis ab actione principali. Viuianus.

d *Si forte.* scilicet referuntur verba illa, per actorem non steterit &c. ad diem constituti &c. Azo.
e *Ad diem.* item post, nisi interlit die constituta datum esse: vt supra.l.proxi. sed quod hic dicit, est quãtum ad verborum significationem. si ergo post illam diem non recipit rem oblatam, nihilo minus agitur de constituta, cum nõ offeratur cum interesse. Sed nonne etiam ante sibi nocere debet: vt infra de sol.l.quod in diem. quæ est cõtra? Respon. forte hic tempus fuit appositũ gratia stipulationis, vel eius cui constituitur: vt & illud infra de leg. ij. si ita relictum.§. Pegasus.& infra de vsur. l.in fideicommissi.§. nonnunquam. versicu. cum Pollidius.
f *Non venit.* in eum locum in quo inuitus cõueniri reus potest, scilicet in diem constituti. quid ergo si eiusdem fori sunt? Respõ. reus vadat ad domum actoris, vt purget moram. sic enim heri videmus. & facit. C. de contrahen. & commit. stipu. l. magnam.
g *Ipsi.* actori. & dic nocere in hoc vt reus nõ cõstituat in mora.
h *Nocere.* vt infra de vsur. l. pecuniæ. §. fin.
i *Scribit.* vt reus non constituatur in mora.
k *Quod adiicitur.* in verbis prætoris positis supra eodem. l. & duo.§.

duo.§.ait prætor.ſed iſta non ſunt ibi. Vel dic quòd dicit de his quæ ſunt ſupra.e.l.j.§.j.

a *Retrorſum.* vt actio legis Aquil.vt inſtitu. de leg. Aquil. §. his autem verbis.Accurſius.

b *Conſtituendo.*intra tempus temporalis actionis.Azo.

c *Cõſtitutum.* poſt diem appoſitum in ſoluendo lapſus ſit dies actionis.

d *Exierit.*not.duo: primum, quòd qui tẽpore liberatur,non eſt ſimilis ſoluenti: vt.j. eodem.l. penul.& dixi.ſ.eo.idem eſt. & ſic eſt argu. contra.j. de adminiſtra. tuto.l.ſi pupillus.* Secundo not. ꝙ non vitiatur aliquid,licet in eum ſtatum veniat à quo nõ poſſit incipere.Sed arg.contra.j. de his quę pro non ſcrip.ha.l.iij.Solu.hic in actu in eſſe producto an tequam caſus ſuperueniat: ibi ſecus. Tertio not.ꝙ ſufficit ſemel intereſſe:vt.j.de fur. l. inter omnes.in princ.& ſ. de ſeruo cor.doli.§.fin. & l.ſeq. Quarto not.tẽpus cõtractus inſpicit: vt j.eod.l.id quod.§.ſi.&.l. ſeq.& arg.j. de lega.ij. l. cum filius.§.heres. & de auro & argen. leg.l. ſi.j. reſpon.Accurſius.

Dic quòd ſimiles eſt ſimilis ſoluẽti quo ad quidam in illud ita loquitur hic. Similis eſt etiam ſoluẽti quo ad damni creditor, vt in cõtrario, niſi ex facto debitoris ſibi prouideat: vt hic ſecundũ Azo.

*obligatum

e *Conſtituerit.* ſ. ante tẽpus redhibitorie lapſum conſtituit ſe ſoluturum poſt tempus. Azo. & ad hoc reſponſum facit. j. de dona.cauſa mor.l.qđ debitori.Item not.quòd actio loco alterius ſurrogata non vtitur eadem natura. Sed argu contra ſ.ſi quis cau.l. ſi eum. §. qui iniuriarum.Acc.

f *Non litis conteſtatione.* ſic &.ſ.de his qui deiec. vel effu. l. perceptione. ſed quædam ſunt quæ electione tolluntur: vt. j. de tribu.l.quod in herede.§.eligere.

g *Vtramque.*ſ.principalem, & conſtitutoriam. Accurſius.

I*D quod.*] *CASVS.* Debebas mihi. x. ſub cõditione. pure illa vel exigit. Nam primum illud efficit,vt ſi quid tunc debitum fuit cum conſtitueretur, nunc non ſit, nihilo minus teneat conſtitutum:quia retrorſum a ſe actio refert.Proinde temporali actione obligatum conſtituendo, b Celſus & Iulianus ſcribunt teneri debere: licet poſt conſtitutum c dies temporalis actionis exierit. d Quare & ſi poſt tempus obligationis ſe ſoluturum conſtituerit, adhuc idem Iulianus putat: quoniam eo tempore conſtituit, *quo erat obligatio, * licet in id tempus quo nõ tenebatur.

Hæc actio eſt rei perſecutoria,& nõ pœnalis.Bartolus.

E re autem eſt hic ſubiũgere, vtrum pœnam contineat hæc actio, an rei perſecutionem. & magis eſt (vt etiam Marcellus putat)vt rei ſit perſecutio.

Petitione ex hac actione non tollitur actio prima,ſed exactione ſic.Bartolus.

Vetus fuit dubitatio, an qui hac actione egit, ſortis obligationem conſumat. & tutius eſt dicere, ſolutione potius ex hac actione facta liberationem contingere, non litis conteſtatione: f quoniam ſolutio ad vtramque g obligationem proficit.

Debitum ſub conditione, poteſt conſtitui pure: ſed ſuſpenditur in conditionis euentum: & debitum pure, poteſt conſtitui ſub conditione.Bartolus.

XIX. PAVLVS libro vicenſimo nono ad Edictum.

ID quod ſub conditione debetur,ſiue purè ſiue certo die conſtituatur, eadem conditione ſuſpenditur,vt exiſtente cõditione teneatur: h deficiente vtraque actio depereat. i Sed is qui purè debet, ſi ſub conditione conſtituat, inquit Pomponius in hunc vtilem k actionem eſſe.

Sufficit debitum fuiſſe tempore conſtituti. Bartolus.

Si pater vel dominus conſtituerit ſe ſoluturũ quod fuit in peculio,non minueretur l peculium eo m quòd n ex ea cauſa obſtrictus eſſe cœperit. o & licet interierit peculium, non tamen liberatur:

XX. IDEM libro quarto ad Plautium.

NEc enim quòd creſcit peculium aut decreſcit, p pertinet ad conſtitutoriam q actionem.

In conſtitutum poteſt deduci eſtimatio ſeu pretium rei percepta poſt moram.Bar.

XXI. IDEM libro vicenſimo nono ad Edictum.

PRomiſſor Stichi poſt moram ab eo factam mortuo r Sticho, ſi cõſtituerit ſe pretium eius ſoluturum,tenetur. s

In conſtituto intelligitur tacite ſpatium decem dierum.

Si ſine † die conſtituas,poteſt quidem dici te non teneri, t licet verba edicti u latè pateant: alioquin x & confeſtim agi tecum poterit, ſi ſtatim vt conſtituiſti non ſoluas: y ſed modicũ z tempus ſtatuendum eſt,non minus decem dierum, vt exactio celebretur.

Qui conſtituit ſe ſoluturum, non liberatur dando fideiuſſorem vel pignora: ſecus ſi conſtituit ſe ſatisfacturum, vel ſatisfacturũ. Bartolus.

Conſtituto ſatis non facit, qui ſoluturum ſe conſtituit, ſi offerat ſatisfactionem. ** Si quis tra per legem iſtam. Accurſius.

PRomiſſor.] *CASVS.* Hæc.l.&. l. promiſſor. infra eo. loquuntur de eadem materia. promiſiſti mihi Stichum,fuiſti in mora ſoluendi: & deceſſit Stichus. conſtituiſti æſtimationem illius te ſoluturum. tenet conſtitutio:& ad æſtimationem teneberis. [*SI SINE.*] Conſtituiſti me tibi ſoluturum x. & non eſt dies adiecta. ſecundum verba edicti non teneor: de æquitate tamen tenet conſtitutio: & intra decem dies ſoluere debeo. [*CONSTITVTO.*] Conſtitui me tibi ſoluturum. nunc volo dare fideiuſſorem. vtrum ſatisfacere videor ? dicitur quòd nõ.Sed ſi conſtituo me daturum fideiuſſorem vel pignora,& do fideiuſſorem vel pignora, videor ſatisfacere.Viuianus.

r *Mortuo Sticho.* etiam ſua natura, ſecundũ Io. vt infra de leg. j. cũ res. §.fin.& de verb.obl.inter ſtipulantem.§.pe. & ſupra eo.l.qui autem. §. ij.Azo.

† *Bal. dicit iſtum text. vnicum in iure ad hoc ꝓpoſitũ, qđ debitor notanter habet x. dies ad ſoluendum: & ei concedũtur à lege.idem vult Ange. hic: ad quẽ eſt fidei remiſſio. Bo.*

s *Teneatur.*non probatur ob hoc pretium deberi: quia non debitum pro debito conſtituitur: vt ſupra eod. l. j. §. an poteſt. corpus enim eſt in obligatione: vt infra de verbo.obli.eum qui ita. §. fin. &.l.ſi ſeruum Stichum.§.effectus.Vel dic ꝙ mortuo homine poſt moram pretiũ ipſius ſoluendum eſt.vnde ipſius quaſi ſic debitum tenet cõſtitutio inſpecto exitu. & pro hoc. j. l. promiſſor. & hoc ſatis recidit in idem cum prima. ſed quidam dicunt con-

* *ſatisfa-tionem*

t *Non teneri.* & forte ideo, quia prætor facit mentionem diei in ſequentibus verbis edicti:vt.ſ.e.l.ſi duo.§. ij. vnde videbatur ꝙ non pure,ſed in diem tantũ poſſet fieri conſtitutio:ſed nõ eſt ita.

u *Verba edicti.*ſcilicet prima, quę ſunt.ſ.eo.l.j.§.j.

x *Alioquin.*i.ſi direrit eum teneri qui conſtituit ſine die.Azo.

y *Non ſolum.*quod eſt abſurdum.

z *Modicum.*ſcilicet ex æquitate:quo impleto intelligitur nõ feciſſe.& eſt decem dierum:vt dicit hic lex.ſed aliter ponitur modicum ſupra de iudi. l.ſi debitori. & ſupra ex quibus cau. ma. l. ab hoſtibus.§.ſed quod.& aliter.j.de iti.actũq; pri. l.j.§.j & ſunt hæc ſpecialia.nam aliàs dicitur quòd non debet venire cũ ſacco paratus:vt infra de ſolu.quod dicimus.quæ eſt ad hoc.ſed quare hoc tempus non datur aliis qui pure obligantur vel pro ſe, vel pro aliis:ſed ſtatim tenentur:vt infra de verb.obli.l. eum qui kalendis.§.quotiens.quæ eſt contra?Reſpon.quia vnum eſt ſpeciale cõtra iſtos.ſ.quòd ex nudo pacto teneri:vt inſt.de act.§.de cõſtituta pecunia.ergo & aliud ꝓ eis:vt.ſ.de iureiur.eũ qui. in pri.

a *Satisdationẽ.*i.fideiuſſores vel pignora:vt.j.de pig.act.ꝙ ſi nõ.

k *Vtilem actionem.*id eſt efficacem de conſtituta,conditione exiſtente:qua deficiẽte prima actio permanet:ſed non poteſt agi ea ante exitum conditionis:vt ſupra ſi certa.l. pecuniam. immo poteſt:quia non eſt nouata:vt ibi in princ.Accurſius.

l *Nõ minuetur.*ſ.ad incõmodũ ei* cui ſe obligauit domin'.Azo.

m *Eo.*id eſt ideo.

n *Quod.*id eſt quia.

o *Cœperit.*ſcilicet de conſtituta.

p *Nec enim. Decreſcit.* ſi ergo conueniatur de peculio ab aliis creditoribus,nunquid hoc debitum detrahit?Reſpon.nõ: ſed cauetur ei cum nondum ſoluerit ei cui conſtituit: vt infra de pœ.l.ſed ſi damnum.§.finali.

q *Ad conſtitutoriam.*augendam vel minuendam.

& infra quibus mo.pig.vel hyp.ſol.item liberatur.§.qui paratus. & infra de ſtatuli.l.ſtatuliber rationem.in fi.Sed contra.infra de præto.ſtip.l.prętorię ſtipulationes.Sed ibi loquitur quando à lege iniungitur neceſsitas cauendi,vbi ſufficiunt fideiuſſores.

a *Non tenetur.*ſcilicet in plus.vel non tenetur, id eſt liberatur: vt & ſupra eo.l. qui autem.§. fina. & infra de col. bo.l.j. §. iubet autem.verſi.an & pignoribus.

Si poſt conſtitutam.]C A S V S. Aliquis inſtituit me heredem: & rogauit me per fideicom. quòd illam heredi.reſtituerem Titio. debitor hereditarius conſtituit ſe ſoluturum mihi debita quædam.poſtea reſtituit here. nunquid agam de conſtituta? dicit quòd nó,ſed ille cui reſtituta eſt hereditas. idē erit in hereditate euicta ab aliquo poſſeſſore cui conſtitutum fuerit. veruntamen ſi agere non poſſum, Titius poteſt, vel ille qui hereditatem emit.l.ex ſeq.plana eſt. Viuianus.

b *Tibi* ſcilicet heredi.

c *Sed magis eſt*. ſcilicet vt dicamus dari fideicommiſſario, ſcilicet in primo caſu, vel euincenti in ſecundo. Sed contra infra ad Trebel.l. ſi heres pecuniam.vbi dicit quòd actiones quas heres interim quæſiuit, non tranſeunt niſi ceſſę. Sol. & hic decernitur, ſcilicet per ceſsionem: non aliter.alij dicunt q̄ à lege decernitur hic. quod nihil eſt.Itē euincenti decernitur prima: non autem de conſtituta:& ſecundum hoc nó eſt contra ſupra de pact. l.ſi tibi decem milia.§. cū poſt.vel ſolue vt ibi diximus.

d P*Remiſſor. Staret.* id eſt poſtquam fuit in mora. ſic exponitur ſi cer.pe.l.quod te.

e *Tenebitur.* ex hoc patet quòd res eſt in obligatione: quod verū eſt: vt dixi.ſ.e.l. promiſſor. Sed quidam cōtra: & eſt pro eis ſupra de condic. fur.l.in re.§.j.in fin.§.& ſupra ſi cer.peta.l.cum fundus.§.j.ibi,quod ad peculiares &c.Itē pro eis:quia homo mortuus ad nullū eſt vſum:vt.C.de libe.cau. l.principaliter.j.

Titius.]C A S V S. Titius erat tutor cuiuſdam pupilli.talē epiſtolam miſit Seio creditori pupillorum,ſcilicet quòd. l. penes me remanſerunt de debito quod pupilli mei cōtraxerunt.illa.l.tibi reddam tali die.quod ſi non fecero,tantum nomine vſurarum ſoluam tibi.quæritur an Titius remāſerit obligatus in loco illorum pupillorum? dicit quòd ſic ſi ſtipulatio interceſsit & de ſorte,& de vſuris.ſed ſi non interueniſſet ſtipulatio:nunquid tenebitur de conſtituta? dicit quòd de ſorte ſic:de vſuris nó. Vi.

f *Titius.*tutor durante tutela accepit tutorio nomine. ccc. aureos mutuos nomine pupillorum.

g *Quinquaginta.*aurei.

h *Meorum.*ſcilicet quondam.nam nunc finita eſt tutela. Accur.

* *Breuis edictio.*

autem conſtituat ſe ſatis daturum,[&]fideiuſſorem vel pignora det,non tenetur: a quia nihil interſit quemadmodum ſatisfaciat.

Conſtitutum ab herede debet transferri ad eum ad quem hereditas ex poſtfacto peruenit. Bartolus.

XXII. IDEM libro ſexto Breuium.*

SI poſt conſtitutam tibi b pecuniam,hereditatē ex ſenatuſconſulto Trebelliano reſtitueris, quoniam ſortis petitionem tranſtuliſti ad alium, deneganda eſt tibi pecuniæ conſtitutæ actio.Idem eſt in hereditatis poſſeſſore poſt euictam hereditatem. Sed magis eſt c vt fideicōmiſſario,vel ei qui vicit, decernenda eſſet actio.

Res debita ſi poſt moram pereat, poteſt in conſtitutum deduci. Bartolus.

XXIII. IVLIANVS libro vndecimo Digeſtorum.

PRomiſſor hominis, homine mortuo,cum per eū ſtaret d quo minus traderetur, & ſi hominem daturum ſe cōſtituerit, de conſtituta pecunia tenebitur,e vt pretium eius ſoluat.

In his quæ per epiſtolam poſſunt geri, per eam inducitur obligatio. Bartolus.

XXIIII. MARCELLVS libro ſingulari Reſponſorum.

TItius f Seio epiſtulam emiſit in hæc verba: Remanſerunt apud me quinquaginta g ex credito tuo ex contractu pupillorum meorum: h quos tibi reddere debebo idibus i Maiis probos.quòd ſi ad diem ſuprascriptum non dedero, tunc dare debebo vſuras tot. Quęro an Lucius Titius in locū pupillorum hac cautione reus ſucceſſerit. Marcellus reſpondit, ſi interceſsiſſet ſtipulatio, k ſucceſsiſſe. Item quæro,an ſi non ſuc-

i *Idibus.*id eſt xv.die menſis.

k *Stipulatio.*animo nouandi: quia fuiſſet facta inter præſentes. ex his enim quæ facit tutor,non tenetur poſtea finita tutela,niſi de nouo ſe obliget : vt hic,& infra quando ex fa. tu. vel cura.l. poſt mortem.j.reſpon.& §.j.ſimilis eſt diſtinctio huic. C. ſi cer. pet.ſi ex pretio.

ceſsiſſet,de conſtituta teneatur. Marcellus reſpōdit, in ſortem l teneri.eſt enim humanior & vtilior iſta interpretatio.

Qui conſtituit ſe ſoluturum vnam ex rebus alternatiuè debitis,alteram ſoluendo nō liberatur. Bartolus.

XXV. PAPINIANVS libro octauo Quæſtionum.

ILlud aut illud debuit, m & cō ſtituit alterum.an vel n alterū quod non cōſtituit,ſoluere poſ ſit,quæſitum eſt.dixi nō eſſe audiēdum ſi velit hodie fidem cōſtitutæ rei frangere. o

Si iuramentum fuerit conſtitutum fuiſſe ex iuramento delato vel relato agi poteſt de conſtituta. Bartolus.

Si iureiurando p delato debe ri tibi iuraueris, q cum habeas eo nomine actionem, rectè de conſtituta agis.Sed & ſi non vltro detulero r iuſiurandum,ſed reſerendi neceſsitate compulſus ſ id fecero,quia nemo dubitat modeſtius facere qui referat, quàm vt ipſe iuret,nulla diſtinctio t adhibetur:tametſi ob tuā facilitatem ad meam verecundiam ſubſecuta ſit referendi neceſsitas.

Conſtitutum poteſt fieri per epiſtolam. Bartolus.

XXVI. SCAEVOLA libro primo Reſponſorum.

QVidam † ad creditorem literas eiuſmodi fecit: Decē quæ Lucius Titius ex arca tua mutua acceperat ſalua ratione vſurarum, habes penes me domine. Reſpondit ſecundum ea quæ proponerentur, actione de conſtituta pecunia eū teneri. u

Poteſt quis conſtituere pro debitore inuito eo.Item proteſtatio inhibitoria eius actus ad quem quis eſt obligatus,nullius eſt momenti. Bartolus.

XXVII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

m *Illud aut illud debuit.* Not.in alternatiua vtrumque eſſe in obligatione: & quia dicit debuit:& quia niſi eſſet vtrumque debitum,non poſſet conſtitui vnum: cum nó niſi ſit debitum cōſtituatur:vt ſupra eo. l.j.§.debitum. Item pro hoc expreſſum infra qui & à qui.ma.li. non ſi.l. cū hereditas.§.ſi. & infra de verb.obii.i.ſi duo rei.&de leg.ij.ſi quis ſeruum. §. ſi ita legetur. Sed quidam cōtra quòd vnum promittatur,& vnum debeatur.infra de le.ij.ſi illud aut illud. & infra quando dies lega. cedit.l.cum illud. & infra ad Trebel.debitor. §.ſed cum teſtator. Solu.duæ res ſunt in obligatione:vt hic: ſed vna eſt in ſolutione,quia ſolutione vnius tollitur obligatio.

n *Vel.*pro ſaltem.

o *Frangere.*ſed videtur contra:quia qui conſtituit ſtipulatori, poteſt adhuc adiecto ſoluere: vt infra de ſolu. l. ſi ita ſtipulatus. multo magis hic.cum vtrumque ſit in obligatione. Reſpō.ſor. † fuit actū expreſsim vt illud ſolum quod cō- ſtituebatur, ſolueretur: vt & ibi fieri poteſt : vt ſupra.e.l.ſi vero mihi.

p *Si iureiurando delato.* vltro ab aliquo. Azo.

q *Iuraueris.*ſcilicet rem aliquam actione de conſtituta.

r *Detulero.*ego cōuentus de pecunia conſtituta. Acc.

ſ *Cōpulſus.*detulit enim vt iuraret ſe non conſtituiſſe:retulit vt iuré mihi constitutum fuiſſe :ſicque compellor:vt ſupra de iureiu.l.iuſiurandum.iiij.§.ait prætor. & .C.de iureiur.l.generaliter.§.finaliter.& argu.ſupra de iureiu.l.manifeſtę.

t *Diſtinctio.*inter hunc caſum & ſuperiorem quando fuit delatum.

u Q*Vidam. Eum teneri.*imò videtur contra:vt infra de inſti.l. fin.So.hic animum obligādi ſe habuit:ibi ad fidem menſæ præſtandam tantùm ſcripſit. Item in eo quod dicit ſimpliciter teneri,videtur quòd in vſuris teneatur.& ſic eſt cōtra ſupra eo. l. Titius.in fi.Sol.dicas hic teneri, ſcilicet in ſortem tantum.vel hic erat prius vſurarium debitū:& ſic potuit conſtitui quod erat. ibi nō:& ideo de nouo nō potuit obligationē pro eis parere nudo pacto,ſic vt fiat cōſtitutio:ſed oporteret eſſe vinculū ſtipulationis:vt.C.de vſur.l. iij. Vel dic q̄ hic dicit ſalua ratione vſurarū.ſ.quia in illis nolo teneri:& tunc eſt planū : quia non tenetur.

Finis.

VTrum. *Parui refert.* niſi quãtum ad actionem negot. geſt. vel mandati proponendam contra eum. Azo.

Inuito. ſcilicet debitore: quia pro inuito etiam ſolui poteſt: vt infra de ſolu. l. ſolutionem. & infra de noua. l. ſi Stichum. in fi. l.

Vnde falſum. aliàs eſt lex: aliàs non.

Paul. ſcilicet Pomponius de ſemetipſo loquens.

Dominus. pro quo cõſtituit.

Dãdam. ſcilicet ei qui conſtituit, contra eum cui conſtituit.

Pomponius. ſcilicet putat falſam.

Factum. id eſt denũtiatio talis. ſic & infra man. l. Quintus. in prin. & ſupra de nego. geſt. l. ſi ex duobus. & facit infra de fideiuſ. l. ſi fideiuſſor. & dic vt ibi. Accurſius.

Vbi. i. poſtquam.

Manet. vt infra de in rem ver. l. ſi filius. ſi tamen quoquo modo poſsit percipi quòd à priori voluerint recedere, receſſum eſt ſecundũ Io. vt infra de præto. ſtip. l. pe. Accurſius.

Vt iniuriarum. Sed quid petit per act. de conſtit. pe. cum conſtituit ſe ſoluturum qđ actione iniuriarum debetur? Reſpon. quantum iurauerit. ſed ante iuramentum quid dicetur debitum vt valeat conſtitutum: nam aliquid oportet deberi? Reſpon. illud in quo tenetur iniuriam paſſo: licet ſit nobis incertum quantum ſit pro debito. ſic &. ĩ. eo. l. id quod. §. ſi.

Si quis duobus. ſcilicet alternatiuè.

Pecuniam. quam tibi ſoli promiſerat: ſed poſtea tibi, vel Titio, vel adiecto, ſoluturũ ſe conſtituit. Accurſius.

Titio. adiecto.

Propria actione. ſcilicet certi condic. priſtina: quæ competit nomine pecuniæ conſtitutæ poſtea. & hæc lectura diſtrimit contrarium ſupra eo. l. ſi vero. &. j. de ſol. l. ſi ita ſtipulatus.

Conſtituta. ſcilicet nomine.

Per exceptionem. quia tua voluntate eſt ei ſolutum: vt. j. deverb. obl. l. eũ qui ita. §. qui ſibi. Aliter autem diuinãt hic in expoſitione huius legis.

Vtrum. Seiorum. creditorũ duorũ qui ſic vocabantur.

Patrui ſui. Lucij Titij.

Ciuilem. ſcilicet hereditariam.

De conſtituta. quæ eſt prætoria. ea enim ipſo iure non tenetur: quia conſtituit vt ſuum proprium debitum ſolueret, non vt alienum: & ideo ipſo iure non tenetur: argu. ſupra de pact. l. ſi cum te. ſecus ſi quaſi defuncti: vt nót. ſupra de condic. indeb. ſi pœnæ. §. j. & ſupra eo. l. hactenus. §. j.

VTrum præſente debitore an abſente conſtituat quis, parui refert. [a] Hoc amplius etiã inuito [b] conſtituere eum poſſe Pomponius libro trigenſimoquarto ſcribit. Vnde falſam [c] putat [d] opinionem Labeonis, exiſtimãtis, ſi poſtquam qui cõſtituit pro alio, dominus [e] ei denuntiet ne ſoluat, in factum exceptionem dãdam. [f] nec immerito Pomponius. [g] nam cum ſemel ſit obligatus qui conſtituit, factum [h] debitoris non debet eum excuſare.

Interuenit noua perſona conſtituentis nõ præſumitur donatio. Bartolus.

XXVIII. GAIVS libro quarto ad Edictum Prouinciale.

VBi [i] quis pro alio conſtituit ſe ſoluturum: adhuc is pro quo cõſtituit, obligat' manet. [k]

Actiones ex delicto poſſunt in conſtitutum deduci. Bartolus.

XXIX. PAVLVS libro vicenſimoquarto ad Edictum.

QVi iniuriarum [l] vel furti vel vi bonorum raptorum tenetur actione, cõſtituendo tenetur.

Per ſolutionem factam adiecto in conſtituto, qui non erat adiectus in principali, tollitur actio principalis ope exceptionis, non ipſo iure. Bartolus.

XXX. IDEM libro ſecundo Sententiarum.

SI quis duobus [m] pecuniã [n] cõſtituerit, tibi aut Titio, [o] etſi ſtricto iure propria actione [p] pecuniæ cõſtitutæ [q] manet obligatus etiam ſi Titio ſoluerit, tamen per exceptionem [r] adiuuatur.

Qui conſtituit ſe ſoluturum quod alius debet, ſanquam ipſe deberet, nõ tenebitur. Bartolus.

XXXI. SCAEVOLA libro quinto Digeſtorum.

LVcius Titius Seiorum [s] debitor deceſsit. hi perſuaſerunt Publio Mæuio quòd hereditas ad eum pertineret: & fecerunt vt epiſtulam * in eos exponat, debitorem ſeſe eſſe, quaſi heredem patrui ſui [t] confitentem: qui & addidit epiſtulæ ſuæ, quòd in rationes ſuas eadem pecunia peruenit.

Quæſitum eſt, cum ad Publium Mæuiũ ex hereditate Lucij Titij nihil peruenerit, an ex ſcriptura propoſita de cõſtituta pecunia conueniri poſsit, & an dolo exceptione vti poſsit. Reſpondit, nec ciuilem [u] eo nomine actionem competere: ſed nec de conſtituta [x] ſecũdũ ea quæ proponerentur. Idem quæſiit, vſurarũ nomine quod ex cauſa ſuprascripta datum ſit, an repeti poſsit. Reſpondit, ſecũdum ea quæ proponerentur, poſſe.

COMMODATI, VEL contra.

TITVLVS VI.

1. VLPIANVS libro vicenſimooctauo ad Edictum.

AIt prætor: *Quod quis commodaſſe dicetur, de eo iudicium dabo.* [y]

Commodari poteſt res mobilis, & immobilis, & incorporalis. Bartolus.

Huius edicti interpretatio nõ eſt difficilis. vnum [z] ſolummodo notandum: quòd qui edictũ concepit, commodati fecit mentionem, cum Pacuuius [a] vtendi fecit mentionem. Inter commodatum autem & vtẽdum datum Labeo quidem ait [b] tãrum intereſſe, quantum inter genus & ſpeciem. Commodari enim rem † mobilem, [c] non etiam ſoli: vtendam dari etiam ſoli. Sed vt apparet, propriè commodata res dicitur & quæ ſoli eſt. idque & Caſsius exiſtimat. Viuianus amplius etiam habitationem [d] commodari poſſe ait.

Si commodatum ab initio nullo iure conſtitit, ex poſtfacto non reconualeſcit: ſecus ſi ſaltem iure naturali conſtitit. b. d. vſque ad §. reddita. Bartolus.

Impuberes † cõmodati actione non tenẽtur: [e] quoniam nec conſiſtit * commodatum in pupilli perſona ſine tutoris auctoritate: [f] vſque adeo, vt etiam ſi pubes factus dolum aut culpam admiſerit, hac actione [g] nõ teneatur, quia ab initio non conſtitit.

11. PAVLVS libro vicenſimonono ad Edictum.

Pacuuius.

† *Facit gl. in verbo, & conſiſtit cõmodatũ. in c. 1. extra eo. tit.*

† *No. ſecundũ Bal. in ſiquis tu. quod quando contrahi ab initio nõ tenet ratione inhabilitatis perſonæ, nunquã cõfirmatur. circa text. in l. vſusfructus. §. de fil. pul. ſeruo.*

Flo. conſtitis.

Cautionũ ſunt chirographum: cum appellationis hac ratione ſi, quia mutuis ſolutionibus huiuſmodi cautionib' præponere, & ad exemplũ literarum quæ abſentibus mittũtur, ſuscipere. Dnus. l. diſpunctio. ff. de fide inſtrum.

a *Vtrum. Parui refert.* niſi quãtum ad actionem negot. geſt. vel mandati proponendam contra eum. Azo.

b *Inuito.* ſcilicet debitore: quia pro inuito etiam ſolui poteſt: vt infra de ſolu. l. ſolutionem. & infra de noua. l. ſi Stichum. in fi. l.

c *Vnde falſum.* aliàs eſt lex: aliàs non.

d *Paul.* ſcilicet Pomponius de ſemetipſo loquens.

e *Dominus.* pro quo cõſtituit.

f *Dãdam.* ſcilicet ei qui conſtituit, contra eum cui conſtituit.

g *Pomponius.* ſcilicet putat falſam.

h *Factum.* id eſt denũtiatio talis. ſic & infra man. l. Quintus. in prin. & ſupra de nego. geſt. l. ſi ex duobus. & facit infra de fideiuſ. l. ſi fideiuſſor. & dic vt ibi. Accurſius.

i *Vbi.* i. poſtquam.

k *Manet.* vt infra de in rem ver. l. ſi filius. ſi tamen quoquo modo poſsit percipi quòd à priori voluerint recedere, receſſum eſt ſecundũ Io. vt infra de præto. ſtip. l. pe. Accurſius.

l *Vt iniuriarum.* Sed quid petit per act. de conſtit. pe. cum conſtituit ſe ſoluturum qđ actione iniuriarum debetur? Reſpon. quantum iurauerit. ſed ante iuramentum quid dicetur debitum vt valeat conſtitutum: nam aliquid oportet deberi? Reſpon. illud in quo tenetur iniuriam paſſo: licet ſit nobis incertum quantum ſit pro debito. ſic &. ĩ. eo. l. id quod. §. ſi.

m *Si quis duobus.* ſcilicet alternatiuè.

n *Pecuniam.* quam tibi ſoli promiſerat: ſed poſtea tibi, vel Titio, vel adiecto, ſoluturũ ſe conſtituit. Accurſius.

o *Titio.* adiecto.

p *Propria actione.* ſcilicet certi condic. priſtina: quæ competit nomine pecuniæ conſtitutæ poſtea. & hæc lectura diſtrimit contrarium ſupra eo. l. ſi vero. &. j. de ſol. l. ſi ita ſtipulatus.

q *Conſtituta.* ſcilicet nomine.

r *Per exceptionem.* quia tua voluntate eſt ei ſolutum: vt. j. deverb. obl. l. eũ qui ita. §. qui ſibi. Aliter autem diuinãt hic in expoſitione huius legis.

s *Vtrum. Seiorum.* creditorũ duorũ qui ſic vocabantur.

t *Patrui ſui.* Lucij Titij.

u *Ciuilem.* ſcilicet hereditariam.

x *De conſtituta.* quæ eſt prætoria. ea enim ipſo iure non tenetur: quia conſtituit vt ſuum proprium debitum ſolueret, non vt alienum: & ideo ipſo iure non tenetur: argu. ſupra de pact. l. ſi cum te. ſecus ſi quaſi defuncti: vt nót. ſupra de condic. indeb. ſi pœnæ. §. j. & ſupra eo. l. hactenus. §. j.

y *Ait prætor. Dabo.* ei qui commodauit, aduerſus eum qui accepit. Et no. quòd ex hoc videtur quòd hæc actio ſit prætoria: ſed non eſt: imò ciuilis: vt infra eo. l. in commodato. §. ſicut. nec mirum ſi prætor hic de ea loquatur: quia nil intactum reliquit. ſic & ĩ. ſi pars here. pe. l. j. in prin. Vel dic quòd infra in. l. in commodato. nõ dicit ad differentiam prætoriæ quòd hæc ſit ciuilis: ſed ad differentiã naturalis obligationis. ſed primum verius eſt. Azo.

z *Vsum.* id eſt præcipuum. nam non ſolum iſtud, ſed alia multa ſunt notanda.

a *Pacuuius.* ſcilicet prætor in ſuo edicto. vel iuriſconſultus hoc modo: quod quis vtendum dediſſe, & cætera.

b *Ait.* & male.

c *Mobilem.* ſed nec omnem mobilem: vt infra eo. l. iij. §. fin. & l. iiij.

d *Habitationem.* id eſt domum gratia habitandi, ſecundum Pla. non autem ſeruitutem habitandi: quia incorporalia non commodantur: & ſecũdum hoc erit donatio, vſus, & cõmodatio rei: vt infra de donat. l. in ædibus. hæc enim nomina verbalia ponuntur pro proprio nomine rei quãdoque: vt hic habitatio, id eſt res quæ inhabitatur: & alibi vt emptio, id eſt inſtrumentum emptionis: vt. C. quæ res pign. ob. poſ. l. eum conſtet. & donatio, id eſt res donata: vt diximus ſupra de condic. cau. data. l. cũ quis. Tu dicas quòd de ſeruitute habitandi dicit: & quòd incorporalia commodantur: aliàs nil adiiceret prædictis Iulia. habet etiam hic locum actio præſcrip. ver. vt infra de præſcri. ver. l. ſi gratuitam. in principio.

e *Non tenentur.* niſi dolum commiſerint: vt dicit infra. l. iij. in prin. & ſic non ſunt contrariæ leges quæ dicunt pupillum teneri ex delictis: vt. C. ſi aduerſus delic. l. j. &. ij. &. ĩ. de mino. l. ſi ex cauſa. §. nunc videndum.

f *Auctoritate.* ſcilicet quia infans erat: vt infra. l. iij. not.

g *Actione.* ſcilicet commodati.

NEc in furioſum commodati actio danda eſt:ſed ad exhibendum [a] aduerſus eos dabitur,vt res exhibita vindicetur.

III.VLPIANVS libro vicenſimo octauo ad Edictum.

SEd mihi videtur,ſi locupletior [b] pupillus factus ſit,dandam vtilem commodati actionem ſecundū diui Pij reſcriptū.

In actionibus bo.fi. non videtur res reddita quæ deterior redditur. ideo actio prima durat. Bartolus.

Si reddita quidem ſit res commodata, ſed deterior reddita: nō videbitur [c] reddita,quæ deterior facta redditur:niſi quod * ſtereſt præſtetur. Propriè enim dicitur res non reddita,quę deterior redditur.

Cum venitur ad æſtimationem rei per iuramentum in litem,quod eſt afflictionis,vt in actionibus bonæ fidei: inſpicitur tempus ſententiæ. quando vero per iuramentum in litem,quod eſt veritatis,vel ſtricti iuris: inſpicitur tempus lit.conteſt.h.d.iſte.§.ſecundum intellectum doctorum, qui fuit originaliter Cuiſel.de Cu. & ipſum ſequitur Bart.glaſ. verò non intellexerunt iſtum. §. & propter ipſum fuit obtenebratus intellectus glo.quia neſciuerunt ſoluere contraria difficilia.P.

In hac [d] actione, ſicut in cæteris bonæ fidei iudiciis, ſimiliter in litem iurabitur: & rei iudicandæ tempus, [e] quāti res ſit, obſeruatur:quamuis [f] in ſtricti, litis cōteſtatę [g] tēpus ſpectetur.

In obligatione rem reſtitui, in contractibus bonæ fidei heres tenetur vſura hereditariam portionem,quatenus rei reſtituendæ habet facultatem. Bartolus.

Heres eius qui commodatū accepit, pro ea parte qua hērès eſt,conuenitur: [h] niſi fortè habuit facultatem totius rei reſtituendæ,nec faciat.tunc enim cō demnatur in ſolidū: [i] quaſi hoc boni iudicis arbitrio cōueniat.*

Ex contractu commodati celebrato cum filio vel ſeruo,ipſe tenetur inſolidum,& pater vel dominus de peculio: & de dolo ipſorum habebitur ratio. Bartolus.

Si filiofamilias ſeruóve commodatum ſit, dūtaxat de peculio agēdum [k] erit. cum filio autē familias [l] ipſo & directò quis poterit. Sed & ſi ancillæ vel filiæfamilias cōmodauerit, dūtaxat de peculio erit agendum. Sed non tantùm ex cauſa doli earum perſonarum patervel dominus condemnetur, [m] ſed & ipſius quoque domini vel patris fraus duntaxat [n] venit:vt Iulianus libro vndecimo circa pigneraticiam actionē diſtinguit.

Commendatum non conſiſtit in his quæ vſu conſumuntur:niſi ſic tradantur vt vſu conſumantur Bartolus.

Non † poteſt commodari id quod vſu cōſumitur: [o] niſi fortè ad pompam vel oſtentationē quis accipiat.

IIII.GAIVS libro primo de Verborum Obligationibus.

SAepe etiam ad hoc commodantur pecuniæ, vt dicis [p] * gratia numerationis loco intercedant.

In hac actione ex natura officii iudicis quo deſeruit actioni bonæ fidei, habetur ratio intereſſe,loci,& temporis. Bartolus.

---

a *Nec in furioſum. Ad exhibendum.* non contractus, ſed poſſeſſionis gratia. Accurſius.

b *Sed mihi.Locupletior.* vt infra de inſtit.l. eatenus. Item ſi dolum quis commiſerit.hæc enim duo paria ſunt:vt infra depo.l.j.§.an in pupillum.Sed quādo videtur locupletior? Reſpon. quidam hoc ipſo quòd non eſt effectus paupetior:vt infra de ſol.l.in pupillo.Io.cōtra vt nec videatur locupletior factꝰ niſi in veritate ſit locupletior. & illa loquitur quando emit rem ſibi neceſſariam.ſed tamē dixit Io.dari in pupillū actioné cōmodati hoc ipſo quòd res penes ipſum inuenitur: vt infra de pec. depoſui.in prin. & infra ea.l.§.heres.Sed quid ſi à principio nec naturaliter fuit obligatus,vt quia infans:vt ſupra de condi.inde.quod pupillus.& infra de acti. & obli.l. pupillus. vel à tutore accepit: vt infra de auctо.tu.l.vꝰ? Reſpō. nec vtilem ex contractu dari. & ſic poteſt loqui finis primæ legis:ſed cōmunes actiones ad exhibendum & in rem locū habēt:vt & ſupra.l.proxi.Accurſius.

c *Non videbitur reddita.* quantum ad hanc actionem:nec quātum ad depoſiti: vt infra depo.l.j.§.ſi res.ſed ſecus quo ad actioné ad exhibēdum: vt.C ad exhi.exhibitionis. niſi in alia prorſus forma exhiberetur. nam tūc eſſet idem quod hic: vt & ſupra ad exhi.l.Iulianus.§.ſi quis rē. verſi. ſed & ſi quis.nūquid ergo hoc caſu,ex quo non videtur reddita ipſa tota res,petetur adhuc? Argu.quòd ſic,infra de ſolu.l. etiā. & quiꝰ verbū reddi,latam habet ſignificationem: vt infra de vſur.l. videamus.ij.§.in Fauiana.Sed Io.contra:vt infra de ſol.l. ſi ſtipulatus ſum.§.j.agetur ergo pro deteriоratione ſicut re non reddita:& hoc ideo quia deteriоratio iure actionis venit:ſecus ſi iudicis officio:vt.C.depo.l.iiij.& ſupra de eo quod cer.lo.l. antep.niſi forte incontinenti ſuppleret:vt infra de re iud.l.Paulus. reſpon.j.& ſupra de rei vindic.l.ex diuerſo. §. vbi. Vel melius ſi pro re ipſa quæ eſt ſoluta, aliquid deſiit, res ipſa petitur: vt quia alij obligatam tradas:vt infra de ſol.l.etiā.&.l. ſi rem.ſecus ſi res deterior eſt in cōtractu ſtricti iuris:vt ſupra de dolo.l.& eleganter.§.non ſolum.& hæc diſtinctio in contractu ſtricti iuris locū habet:ſecus in ac.bon.fi.vt hic.nam tota petetur.Si vero in re ſoluta nil deſit,ſed pars debita tantum eſt ſoluta: pro parte tollitur obligatio:vt ibi,& infra de leg.ij.Mœuius.§.fundo. & de ſolu.ſi ſtipulatus.iij.§.j.ſecundum Azo.

d *In hac.* tria dicit.In primo fuit in dolo:& ideo iuratur in litē. In ſecundo in culpa. Tertio in dolo ſine culpa.

e *Quanti.* in bo.fi.contractibus ſi res principaliter petatur,tempus rei iudicatæ inſpicitur: vt hic.Si ad æſtimationem agatur,tēpus quo nata fuit obligatio: vt infra man.l.hominem. in prin.at in contractu ſtricti iuris diſtinguitur quantitas à ſpecie. nam ſi quantitas,tunc lit.conteſt.tempus inſpicitur: vt hic:niſi poſt moram etiam ante commiſſam melior facta ſit: vt ſupra ſi cer.pet.l. vinum.& de trit.l.fi.ſi vero ſpecies,ſi extat,qualis eſt:ſi non,qualis eſſe deſiit:& hoc mora ceſſante:ſed culpa interueniente,cęterum ſi in mora fuit,in id tenetur in quo facta fuit deterior:vt.ſ. de tri.l.pen.& j.man.l.hominem.ſecundum Ioan. & ſecundum hoc loquitur hic quando in ſpecie & demum lit. conteſt.fuit in mora.Sed Azo facit vim in eo quod dicit hic quanti.nā per hoc patet & etiam quantum ad rei æſtimationem ſpectatur tempus ſententiæ vel lit.conteſt.non quo nata fuit obligatio:& illa lex, hominem,in ſpeciali caſu loquitur. & forte in bo.fi.iudi.ſpectatur tempus ſententiæ,vt uſq; ad illud ex tempore moræ fiat eſtimatio,nōvt progrediatur vltra:& ita in contractibus ſtricti iuris * ſcilicet de tempore lit. conteſt. i. vt à tempore moræ vſq; ad litem conteſt.fiat æſtimatio. & ſic ſtum ſanon ob.l. hominem. & hoc ſi alium conuenio act.ſtricti iuris vel bo.fi. propter culpam.nam ita innuitur hic:quia primo dixit iurari in litē. quod propter dolum tantūm contingit: & poſtea dicit æſtimandum quanti res ſit tempore ſententię:quod eſt vbi propter culpam agitur. Si vero l.j.§.ſi quis propter dolum conueniatur actione ſtricti iuris:forte à tēpore moræ vſq; ad ſententiam fiet æſtimatio: vt.ſ. de rei vin.l.Iulianus li.vj. Digeſtorū ſcribit,ſi hominem.§.j.& ita poſſet intelligi quod dicitur.ſ.de triti.l.pe.condemnationis tēpus ſpectandum:licet & aliis modis ibi expoſuerimus:vt corrigatur principium per finē. Item quod dicit hic rei iudi. propriè pone: vt tunc incipiat,ſecundum Io.& H.& hoc niſi culpa vel dolo res ſit facta deterior poſt lit. cōteſt. quia tunc id inſpicitur tempus.

Hinc q. ſcilicet de tempore lit. parū caſu conteſt. i. vt à tempore moræ vſq; ad litem conteſt.fiat æſtimatio. & ſic ſtum ſanon ob.l. hominem. & hoc ſi alium conuenio act.ſtricti iuris vel bo.fi. propter culpam.nam ita innuitur hic:quia primo dixit iurari in litē. quod propter dolum tantūm contingit: & poſtea dicit æſtimandum quanti res ſit tempore ſententię:quod eſt vbi propter culpam agitur. Si vero l.j.§.ſi quis propter dolum conueniatur actione ſtricti iuris:forte à tēpore moræ vſq; ad ſententiam fiet æſtimatio: vt.ſ. de rei vin.l.Iulianus li.vj. Digeſtorū ſcribit,ſi hominem.§.j.& ita poſſet intelligi quod dicitur.ſ.de triti.l.pe.condemnationis tēpus ſpectandum:licet & aliis modis ibi expoſuerimus:vt corrigatur principium per finē. Item quod dicit hic rei iudi. propriè pone: vt tunc incipiat,ſecundum Io.& H.& hoc niſi culpa vel dolo res ſit facta deterior poſt lit. cōteſt. quia tunc id inſpicitur tempus.

Hinc q. ſcilicet de tempore lit. parū caſu conteſt. i. vt à tempore moræ vſq; ad litem conteſt.fiat æſtimatio. & ſic ſtum ſanon ob.l. hominem. & hoc ſi alium conuenio act.ſtricti iuris vel bo.fi. propter culpam.nam ita innuitur hic:quia primo dixit iurari in litē. quod propter dolum tantūm contingit: & poſtea dicit æſtimandum quanti res ſit tempore ſententię:quod eſt vbi propter culpam agitur. Si vero l.j.§.ſi quis propter dolum conueniatur actione ſtricti iuris:forte à tēpore moræ vſq; ad ſententiam fiet æſtimatio: vt.ſ. de rei vin.l.Iulianus li.vj. Digeſtorū ſcribit,ſi hominem.§.j.& ita poſſet intelligi quod dicitur.ſ.de triti.l.pe.condemnationis tēpus ſpectandum:licet & aliis modis ibi expoſuerimus:vt corrigatur principium per finē. Item quod dicit hic rei iudi. propriè pone: vt tunc incipiat,ſecundum Io.& H.& hoc niſi culpa vel dolo res ſit facta deterior poſt lit. cōteſt. quia tunc id inſpicitur tempus.

f *Quamuis.* id eſt cum in ſtricti &c. ſecundum Io. & ſic argumentatur à minori. Item ſecūdum Azo.propriè,vt tunc finiatur. Vel tertio dic,iudicandæ id eſt tēpus moræ quo potuit & debuit iudicari,ſecundum omnes.

g *Litis conteſtatæ.* ſi quāritas petatur ſecūdū Ir. Itē eſt cōtra huic dicto de ſtricti iuris.ſ.ſi quis cau.l.qui autē.§.j. Solu.vt ibi. Item eſt contra.ſ.de triti.l.pe.Sol.vt ibi & modo diximus. Accurſius.

h *Conuenitur.* vt & ſupra de condic.furti.l.in condictione. Acc.

i *Inſolidum.* vt hic &.C.de here.act.l.pro hereditariis. & ſupra de rei vin.l.ſi poſſeſſor.& infra de vi & vi ar.ſi plures.& infra de præto.ſtipu.l.ij.§.incertam.& ſupra de eden. ſi quis ex argentariis.§.j.& infra pro ſoc.l.actione.§.antepenul.

k *Agendum.* contra patrem vel dominum. Accurſius.

l *Filio autē fa.* ſed hodie cū patre,cū habeat ipſe exercitiū:vt.C. de bo.ma.l.j.& de bo.quæ lib.l.ſi. pōſſet tamen dici hoc eſſe verum in his rebus quarum patri acquiritur vſusfruct.ſed ſi extra illas res ineat filius contractum, vt eſt hic, quia res ei commodata eſt, vel depoſita apud eum:poſſet ipſe filius conuenire & conueniri, auctoritate tamē patris:vt.d.l.cū non ſolū.§.j.C.de bb.q̄ li.

m *Condemnetur.* de pecu.vt & ſupra de dolo. ſi oleum.§. hæc de dolo.& infra depo.l.j.§.filiusfamilias.

n *Duntaxat.* id eſt non culpa,ſed dolus tantum domini punitur: vt infra de pecu.l.in bonæ fidei.&.l.depoſiti.

o *Conſumitur.* vnde panis impropriè dicitur commodari. Accur.

p *Saepe. Dicis.* quaſi dicat intercedūt pecunię gratia dicis.i. diutis apparituri. eſt enim ſyncopatū.loco numerationis. ſ.faciēdæ creditori.ac ſi dicat,debitor pluriū accepit pecunia vt diues

† *Facit gl. l.verſ. ſed quodvis ca.l. vltra eadem.*

* *Id & ſimulat, nec ex causa, vt qui dicere poſſit ſe feciſſe. Dar.lib.1.diſput.ca.47. & Azo. Aug.lib.1. cuma.1.*

ues appareat,& ſui creditores nó ſint acerbi: quaſi cito poſsit eis ſolui. *ADDITIO.* In Flo. dicis rectè legitur.

a *SI vt certo. Habeat.* actióe ex eo cótractu: vt ſupra de eo quod certo loco. l. in bonæ fidei. Accurſius.

b *Facit.* ſi res præſens ſit. aliàs cum nactus erit poſſeſsionem ex voluntate actoris: vt ſupra de rei vindic. hæc ſi res. Eſt enim emptori ſimilis. infra rerum amo. l. ſi propter res. & ſupra de publi. ſed & ſi res. §. j. & infra pro empt. l. iij. & ideo debet iſte cauere victo ſi ad ſe peruenerit: vt infra eo. l. ſi is qui. j. reſpon. & etiam actionem cedere, quáuis dolum commiſerit: vt infra de reiudi. l. in depoſiti. Accurſius.

c Culpa. aliqua lata, leuis & leuiſsima.

d *Et quidem.* altius exorditur quàm propoſuerit.

e *Merces.* nó quaſi merces. tunc enim locatio eſſet: vt infra depoſi. l. j. §. ſi quis ſeruum.

f *Deponitur.* quia cótractus ex conuentione legem accipiunt: vt infra depoſi. l. j. §. ſi cóueniat. Sunt & alij caſus in quibus vltra dolum depoſitarius tenetur: vt dices infra depoſi. l. j. §. ſæpe. vel ſi fuit in mora, vel culpa præceſsit caſum. Accurſius.

† *Concur. cũ glo. in prin. extra dep.*

g *Plerumque.* hoc dicit, quia quandoque gratia vtriuſque: quandoque etiam gratia dantis tantum: vt infra ea. l. §. interdum. & l. eum. §. j. & l. in rebus. §. j.

h *Culpam.* ſi fecit quod non debuit. Io.

i *Diligentiam.* vt & facere teneatur, ſi omiſerit.

k *Periculum.* id eſt omnem culpam. vel id eſt periculum per culpam omnem proueniens. ſic &. ĩ. de neg. geſt. litis. §. ſi pecuniæ. ſic etiam ponitur. j. de æſti. act. l. j. in fi. & hoc licet non gratia commodatarij tãtum ſit conceſſa. Sed quid ſi gratia commodatarij ſit tantum conceſſa, & poſtea æſtimetur? Reſpon. pactum æſtimationis inducit caſum: aliàs nihil adderet: quod eſſe non debet. arg. j. de lega. j. ſi quando. ſecũdum Azo. & de hac materia plene diximus. ĩ. ſi quis cau. ſed & ſi. §. quæſitum.

l *Recepit.* ſed de caſu non tenetur: vt. j. proxi.

m *Quòd vero.* hic poteſt ſignari. §. vt loquatur in alio caſu, ſcilicet cum res nõ eſt æſtimata: ſed melius eſt ſuperiora determinari. nam & tunc de caſu nó tenetur: vt ibi dixi. & dicitur infra loca. l. opus. in fi.

n *Saluas facere.* ſimili enim modo debet cuſtodire: vt hic, & infra depoſi. l. quod Nerua. ſic & tutor pupilli pecuniam: vt infra de admi. tut. l. tutor ſecundum dignitatẽ. §. nó eſt. ſed ſeruus plus dominum quàm ſe: vt infra ad Sil. l. j. §. eodem autem. verſi. ſerui quoque. Sed quid ſi res commodata erat vilis pretij: ſua vero pretioſa res erat? Reſpon. non tenetur: quia diligens quilibet hoc feciſſet: nó autem tenetur facere niſi quod diligentiſsimus faceret: vt j. eo. in rebus. j. reſpon. Quid ſi æquales? Item quid ſi res duorum commodatas habuerit? Reſpon. idem, arg. infra ad Sil. l. iij. §. ij.

V. VLPIANVS libro vicenſimo octauo ad Edictum.

SI vt certo loco vel tempore reddatur commodatum conuenit, officio iudicis ineſt vt rationẽ loci vel tẽporis habeat. a

Lucri æſtimatio ſimilis eſt emptioni. Bar.

Si quis hac actione egerit, & oblatam litis æſtimationẽ ſuſceperit, rem offerentis facit. b

In contractibus qui celebrantur gratia dantis tantum, venit dolus & lata culpa. In his qui gratia accipientis tantum, venit leuis & leuiſsima. In his qui gratia vtriuſque, venit lata & leuis. de caſu vero fortuito quis non tenetur, niſi conuentio, æſtimatio, vel culpa præceſſerit: vel aliud inducat. hoc dicit vſque ad §. denique. Bartolus.

Nunc videndum eſt quid veniat in cómodati actione: vtrũ dolus, an & culpa, c an verò & omne periculum. Et quidem d in contractibus interdum dolum ſolum, interdum & culpam præſtamus. Dolũ in † depoſito. nam quia nulla vtilitas eius verſatur apud quẽ deponitur, meritò dolus præſtatur ſolus: niſi fortè & merces e acceſsit. tunc enim (vt eſt & cõſtitutum) etiá cu'pa exhibetur: aut ſi hoc ab initio conuenit, vt & culpam & periculum præſtet is penes quẽ deponitur. f Sed vbi vtriuſque vtilitas vertitur, vt in empto, vt in locato, vt in dote, vt in pignore, vt in ſocietate: & dolus & culpa præſtatur. Commodatum autem plerumque g ſolam vtilitatem continet eius cui commodatur. & ideo verior eſt Quinti Mucij ſententia, exiſtimantis & culpam h præſtãdam, & diligentiam: i & ſi fortè res æſtimata data ſit, omne periculum k præſtandum ab eo qui æſtimationem ſe præſtaturũ recepit. l

Quod verò m ſenectute contigit vel morbo, vel vi latronum ereptum eſt, aut quid ſimile accidit: dicendum eſt nihil eorum eſſe imputandum ei qui commodatum accepit, niſi aliqua culpa interuenit. Proinde & ſi incendio vel ruina aliquid contigit, vel aliquod damnum fatale, non tenebitur: niſi fortè cum poſſet res commodatas ſaluas facere, n ſuas prætulit. Cuſtodiam planè commodatæ rei etiam diligentem o debet præſtare. Sed an etiam hominis commodati cuſtodia præſtetur, apud veteres dubitatum eſt. Nam interdũ & hominis cuſtodia præſtanda eſt, ſi vinctus p commodatus eſt: q vel eius ætatis, vt cuſtodia indigeret. Certè ſi hoc actum eſt, vt cuſtodiam is qui rogauit r præſtet, dicendum erit præſtare. Sed † interdum & mortis damnum ad eũ qui commodatum rogauit, pertinet. Nã ſi tibi equum commodauero vt ad villam adduceres, tu ad bellũ duxeris, commodati teneberis. Idẽ erit & in homine. s Planè ſi ſic cõmodaui vt ad bellum duceres, meũ erit periculum. t Nã & ſi ſeruum tibi tectorem commodauero, & de machina ceciderit, periculum meum eſſe Namuſa ait. Sed ego ita hoc verum puto, ſi tibi commodaui vt & in machina operaretur. Cæterùm ſi vt de plano opus faceret, tu eũ impoſuiſti in machina: u aut ſi machinæ x culpa factum minus diligenter, y non ab ipſo z ligatę, vel ſũniũ perticarúmq; vetuſtate, dico periculũ quod culpa contigit rogantis cómodatũ, ipſum præſtare debere. Nã & Mela ſcripſit, ſi ſeruus lapidario cõmodatus, ſub machina perierit, teneri fabrum commodati, qui neglegẽtius machinam colligauit. Quinimmo & qui aliàs re commodata vtitur, non ſolùm commodati, verùm furti a quoque tenetur: vt Iulianus libro vndecimo Digeſtorum ſcripſit.

Si commodatus non patitur commodatarium vti re ad eius vſum ad quem commodauit, tenetur commodati contraria. Si commodatarius aliter vtitur, tenetur comodati directa, etiam & furti. Bartolus.

Denique ait, ſi tibi codicem commodauero, & in eo chirographum * debitorem tuum caueris feceris, egóq; hoc interueroſi quidẽ ad hoc tibi cómodauero, vt caueretur tibi in eo, teneri me tibi cótrario iudicio. ſi minus, neque me certioraſti b

o *Diligentem.* tenetur enim regulariter omnis commodatarius de lata, leui & leuiſsima: vt plene dices infra ea. l. §. interdum.

p *Vinctus.* i. ligatus.

q *Commodatus eſt.* vnde cuſtodiendus erat: vt. ĩ. de rei vin. l. ſi ã bonæ fidei. Et nota quòd inſpicitur conſuetudo dãtis: vt. j. de pigne. act. ſi ſeruos. Itẽ not. a quòd minus de homine quàm de alia re tenetur: niſi indicia præcedant: vt hic. Item not. quòd iuuenes facilius fugiũt quàm ſenes.

† *Concur. cũ hoc. §. gl. 1. in ver. commodatũ in ca. 1. extra eo. ti. a Bal. dicit iſtam gloſ. meliorẽ de iure ad hoc quãdo in dubio debitor vel alius quilibet nõ præſumatur fugitiuꝰ. & vide qua dicuntur hic in ſecundis interpret. Bologn.*

r *Rogauit.* id eſt is qui commodatum accepit.

s *In homine.* not. ex hoc §. generale tale, quòd vbicunque quis non tenetur de caſu, ibidem ſi culpa præcedat caſum, de caſu tenetur: vt infra eo. l. in rebus. §. j. & infra loca. videamus. §. ſi hoc. &. C. de nauti. fœ. l. cum proponas. & ſupra ſi quis cau. l. ij. §. ſi nõ propter. ver. vis flu. & infra ſol. mat. in his. Sed quãdoque fallit: vt infra ad leg. Rho. de ia. l. ſi. §. ſi ea. &. §. ſi.

t *Periculum.* quia ad hoc dedi: vt arg. ſupra de vſufru. l. arboribus. §. nauis.

u *Machina.* & machinę vitio nil factum eſt &c. Et not. q res inanimata non dicitur culpam cõmittere.

Res inanimata culpã nõ committit.

x *Aut ſi machina.* redit ad primum quando cõmodauit vt in machina operaretur. Accurſius.

y *Minus diligenter.* rationem aſsignat. Azo.

z *Ab ipſo.* ſcilicet ſeruo. tunc enim non tenetur: vt ar. infra ea. l. §. ſi me rogaueris. verſic. plane ſi ſeruus.

* *Chirographum. forte legendũ, chirographo*

a *Furti tenetur.* vt ar. ſupra de con[illegible]. fur. l. qui furtum. & infra de fur. l. qui iumenta. &. l. ſi is qui. &. l. qui re. &. l. ſi] pignore. §. j. & j. proxi. §. & hoc ſi intellexiſſet ſe inuito domino facere: eúmque ſi intellexiſſet, non permiſſurum: vt inſti. de ob. ex delic. §. placuit.

b *Certioraſti.* maxime. Accurſius.

a *Præſtari debeat*.quod iuris eſt in principali, & in acceſſorio: vt infra de inſt.act.l.cuicúq;.§.item ſideiuſſori.& infra.e.l.§.ſi me. & infra depo.l.j.§.ſi ciſta.& infra de preca.l.quamuis.&.ff. nauc.ſtab.ſed & ipſi.§.ſi.Sed ar.cótra.j.depo.l.j.§.quæ depoſitis.

b *Conuenit*.ſ.per pactũ,ſed in dote hoc pactũ non valet: vt.j. de pac. do. l.Póponius ait.

Et diſtingue:quia quandoq; dolũ tantũ præſtabit:vt ſi gratia dantis tãtum ſit cõmodata:quandoque de lata & de leui: vt ſi vtriuſque gratia: quãdoq; etiã de leuiſſima: vt regulariter: vt hic,&.j.eod.l.cũ.§.ſi ré. &.j.e.l. in rebus. in prí.

c *Scenicis*. in ſcena ludentibus.Azo.

d *Vltro cõmodauit*.duobus modis poteſt hoc intelligi:& quòd prętor ſedebat, & ei dedit vt daret ſcenicis: tunc ipſe de dolo tantùm mihi tenetur. vel q̃ ego alicui vel prætori vltro accõmodem:vt & tũc de dolo ſolo teneatur.

e *Rem tibi dedi*. id eſt commodaui.Accurſius.

f *Dares*.i.obligares.

† *Bald° hic dicit iſtum text.aut.ad hoc quod ſponſus mutuam ornamẽta ſponſæ, videtur in dubio ei cõmodare,non donare.vnde ſoluto matrimonio poteſt ea repetere.cum quo tamen non eſt ſtandũ,vbi dicitur in ſcedis inter-prẽs.Bolo.*

g *Non repigneraſſ*. id eſt non luis.Accurſius.

h *Puto*.vt &.C.e.l. pe.

i *Vel ex locato*. ſi certa merces, tunc ex locato. ſi incerta:tũc in factũ.i. præſcrip. verb. vt inſti. de loca.& conduc.§. nã vt.verſi.& quæ ſupra diximus.

k *Pro te*.ſ.præſente.aliàs nego.geſt.datur: vt j.man.l.ex mãdato.§.ſideiuſſori.ſed ſi tẽpus nõ eſt appoſitũ quãdo luere debeat, quãdo agam? Rñ. cũ diu ſteterit:vt.j. manda.l.Lucius.

l *Si à me*. mutat perſonas.Accurſius.

m *Dumtaxat*.contra.j. de pigne. act. l.petenti. vbi dicit dari actionem. Sed dicit q̃ & ibi cedẽdo liberatur:vt.j.eo.tit. de pigne.act.eleganter. §. ſi vẽdiderit.&.l.pen. Azo.& ad hoc.j. de pecu. quod debetur. &.j. loca. cum in plures.§. veſtimenta.Accurſius.

n *Paratus*.vt.j.qui.mo. pig.vel hypo.ſolu.l. itẽ liberatur.§.qui paratus. Et ſic not. q̃ ſufficit ſi p eum non remaneat: vt hic,& infra de an. le. l. Mæuia.in princi.

o *Sumptus*. ad hoc. j. depo.ſi in Aſia. j.reſpõ. & ſupra ad exhiben. ſed & ſi.§.quo autem loco.

p *Cum Lance*. id eſt ſeruum & lancem.

q *Lancem*.vt ſupra eo.§.vſque adeo.Accurſius.

r *Si de me*.id eſt à me.

ſ *Sternerem*.i.optime locũ tuum præpararem,& ſcopis mundarẽ,& domũ bene ornarem:ibíq; tres lectos ſternerem, in quibus olim comedebant antiqui: & vocabatur locus ſic paratus triclinium. Vel dicitur locus tribus clauibus firmatur,vel cameræ tres dicuntur triclinium.

Triclinium quid ſit.

t *Præberem*.id eſt commodarem.

u *Hoc*. ſcilicet argentum.

x *Reliquero*. penes commodatarium:vt innuit.j. in eo quòd dicit, actio commodati. commodaueram ergo etiam argentum ad illud ſeruitium.

y *Agendum*. in vtroq; caſu, ſiue poſuit cuſtodem,ſiue non.

z *Relicta ſunt*.reprobata prædicta diſtinctione Labeonis, ſecũdũ Azo. nec ob.ff.proxi.l.§.ſi me rogauerit.quia ibi commodator ab initio cõmittit ſeruo cuſtodiã: alioquin fugæ periculum ad eũ cõmodanté non ſpectaret de lance: & tamẽ de alio periculo tenetur cõmodatarius: vt ibi,& infra eod.l. rem mihi. §. j.quãquam Io.dixerit q̃ vbi cuſtodem poſuit,renũtiaſſe cuſtodiæ commodatarij priusvidetur: & ideo ad ſe ſpectet periculum. quod non placet : quia cõmodatarius prius fuit obligatus pro cuſtodia:& ideo licet alius cuſtodem apponat, non poteſt dici ſic liberari. ſecus vero vbi quis in rei traditione quæ fit per cuſtodem,appoſuerit:quia tunc renuntiaſſe bene videtur,vt dixi. & ſic loquitur.j.de ſolu. ſi ſoluturus. in fi. & infra de acquir. poſſ. quarundã.&.C. de pac.conuen.tam in do.l.fi.§.& ſi quidem.quę ſunt ar.cótra.ſecũdum Azo.& ſupra proxi.§. ** Flo.dom*

a *Si duobus vehiculum*. paruum plauſtrum:vt.j. innuit.&.C.de honora. vehi.lib.xj.l.j.

b *Et ait*. ſcilicet Celſus non reſpondẽs quæſtioni adhuc,ſed reſpondet ibi, ſed eſſe verius ait &c. vbi dicit quòd inſolidum tenetur.

c *Dominium*.hoc eſt plane verum quòd duo nõ poſſunt eſſe domini in ſolidum.ſolidum bo-rum partis rei:vt hic, &.j. de caſtren.pec. l.hereditate.§.pater.ſed de poſſeſſione quæritur. Quidã, vt Goſtiani quòd ſic.& pro eis eſt infra vti poſſ. ſi duo.in princi. Alij vt R. & Pla. quòd ciuilem duo poſſunt habere inſolidum : ſed naturalem nõ. Et pro eis eſt infra de acquiren.poſſ.l. iij.§. ex contrario. Tu dicas quòd nec ciuilem nec naturalem duo inſolidum habeant: vt hic,& infra de preca.l. duo. Præterea cũ dominium non poſſit eſſe penes duos inſolidum: vt hic dicit:ergo poſſeſsio ciuilis,quæ eſt cauſa adquirẽdi dominiũ, duorum inſolidum eſſe non poteſt : quod ex definitione vſucapionis pa-

ibi chirographum eſſe ſcriptũ: etiam teneris mihi,inquit,commodati. immò, ait, etiam furti: quoniã aliter re commodata vſus es: quẽadmodum qui equo, inquit , vel veſtimento aliter quàm commodatum eſt vtitur, furti tenetur.

Diligentia debet adhiberi in re commodata,& in eius ſequela.Bartolus.

Vſque adeo autem diligentia in re cõmodata præſtãda eſt, vt etiã in ea quę ſequitur rem cõmodatam, præſtari a debeat : vt puta equam tibi commodaui, quam pullus comitabatur. etiã pulli te cuſtodiam præſtare debere veteres reſponderunt.

Si commodatum fiat gratia dantis, vel eius contemplatione,commodatarius de ſolo dolo tenetur.Bartolus.

Interdum † planè dolum ſolum in re cõmodata qui rogauit præſtabit : vtputa ſi quis ita conuenit b : vel ſi ſua dumtaxat cauſa cõmodauit , ſponſæ fortè ſuę,vel vxori, quò honeſti° cultа ad ſe deduceretur. vel ſi quis ludos edens prætor * ſcenicis c commodauit : vel ipſi prætori quis vltro commodauit d.

Si res data vt pigneretur, non recolligitur, competentibus actionibus eſt agendum, vel actio debet cedi ſumptibus & periculo ipſius cedentis.Bartolus.

Nunc videndũ in quibus ſpeciebus commodati actio locũ habeat . Et eſt apud veteres de huiuſmodi ſpeciebus dubitatũ: Rẽ tibi dedi e, vt creditori tuo pignori dares f.dediſti. non repigneras g, vt mihi reddas . Labeo ait commodati actionẽ locum habere . Quod ego puto h verum eſſe,niſi merces interuenerit . tunc enim vel in factum, vel ex locato i conducto agendum erit . Planè ſi ego pro te k rem pignori dedero tua voluntate, mandati erit actio. Idem Labeo rectè dicit , ſi à me l culpa abſit repignerandi, creditor autem nolit reddere pignus,cõ petere tibi ad hoc dumtaxat m cõmodati, vt tibi actiones aduerſus eum præſtẽ. Abeſſe autem culpa à me videtur , ſiue iã ſolui pecuniã,ſiue ſolutere ſum paratus n.Sumptus o planè litis cæteráque æquum eſt eum agnoſcere , qui commodatum accepit.

Culpa hominis commodati cum re, commodatario non excuſat:ſecus in dolo.Bart.

Si me rogaueris vt ſeruum tibi cum lance p commodarem, & ſeruus lancem q perdiderit, Cartilius ait periculũ ad te reſpicere. nam & lancem videri commodatam:quare culpam in eam quoque præſtandam. Planè ſi ſeruus cum ea fugerit,eum qui cõmodatũ accepit,nõ teneri:niſi fugæ præſtitit culpam.

Appoſitio cuſtodis facta ex poſtfacto,nõ remittit cuſtodiam ei cui res fuerat commodata.Bartolus.

Si de me r petiſſes vt tricliniũ tibi ſternerem s, & argẽtum ad miniſterium præberem t, & fecero:deinde petiſſes vt idem ſequenti die facerem: & cum cõmodè argentum domum * referre non poſſem, ibi hoc u reliquero x,& perierit, qua actione agi poterit, & cuius erit periculũ? Labeo de periculo ſcripſit multum intereſſe, cuſtodẽ poſui,an nõ.ſi poſui,ad me periculum ſpectare . ſi minus, ad eum penes quem relictum eſt. Ego puto commodati quidem agendum y: verùm cuſtodiam eum præſtare debere , penes quẽ res relictæ z ſunt: niſi aliud nominatim conuenit.

In obligatione primitiua quæ ad rei reſtitutionem contrahitur, quilibet tenetur pro parte : quia inſolidum ad eas peruenire non poteſt:in obligatione vera ſecundaria quæ contrahitur ratione doli vel culpæ , quilibet tenetur inſolidum : quia pro parte non poteſt deliquiſſe. & ſi agit contra vnum ex facto alterius,ei actio cedi debet: quia ſi contra iſtum ageretur,actio peremta tolleretur. Bartolus.

Si duobus vehiculum a commodatũ ſit vel locatum ſimul, Celſus filius ſcripſit libro ſexto Digeſtorũ quæri poſſe, vtrũ vnuſquiſq; eorum in ſolidũ, an p parte teneatur . Et ait b duorum quidẽ in ſolidũ dominiũ c vel poſſeſsionem eſſe nõ poſſe:

nis patet: vt infra de vſuca. l. iij. & inſti. per quas perſo. no. acqui. §. ex his. nam quotiens aliquid prohibetur, & id prohibitum eſt per quod peruenitur ad id: vt infra de ſponſa. l. oratio. diuerſo tamen iure duo inſolidũ poſſunt poſſidere, vt vnus ciuiliter, & alter naturaliter: & ſic intelligitur lex illa. j. vti. poſ. ſi duo. ſic enĩ diſtinguuntur iura poſſeſſionis: vt. j. de vi & vi ar. l. j. §. quod vulgo dicitur. & de preca. l. & habet. §. eum. Sed qui ſunt qui ciuilem habent poſſeſſionem? Reſpon. proprietarius, & ille qui dedit in feudum, & qui in emphyteuſin dedit. nam proprietarius quærit ſibi poſſeſſionem per ſeruum fructuarium. quod non faceret, ſi non poſſideret: vt infra de acquir. poſ. l. j. §. ſed & per eum. fructuarius verò, vel vaſallus, vel emphyteuta, tantum naturalem habent: vt. j. de acquirẽ. poſſeſ. naturaliter. & l. poſſeſſio. j. reſpon. Sibi enim poſſident ratione iuris quod habent in re. & idẽ in eo colono qui conduxit ad non modicum tempus: quia naturaliter poſſidet: vt. ĩ. ſi ager vec. vel emph. pe. l. j. & infra de ſuperfi. l. j. §. quod ait. ſecus ſi ad modicum tempus: quia ille nullo modo poſſidet: vt habetur. C. de præſcri. xxx. an. l. malè. &. j. de vſuca. l. nõ ſolũ. §. quod vulgo. liget quidam contra per. l. ĩ. communi diui. l. communi diuidũdo. §. neque colonus. ſed illud expone vt ibi. quid autẽ ſi hi qui naturaliter poſſident: alij locent ad non modicum tempus, vel dẽt in feudum, vel in emphyteuſin, vel in vſumfruct? Reſpon. nullam retinent, cum aliam non habeant. Item ſecundum Io. ciuiliter poſſidet, qui non eſt in re, nec in conſpectu: ſed quando eſt in conſpectu, naturaliter etiam poſſidet. nam cum per conſpectum naturalis quæratur, multo magis retinetur: vt infra de acquir. poſ. l. quod meo. §. ſi venditorem. Et ſecundum hoc non videtur quòd eodem tempore poſſideat quis ciuiliter & naturaliter. quod Al. dixit, & bene ſecundũ Azo. niſi naturalem appelles approbatione ciuilem: vt ar. j. de verb. ſign. l. lege. ſed apud vnum vna, & apud alium alia ſit. Vel dic quòd in partibus in quibus inſiſto & video, habeo naturalem: in aliis ciuilem. ſed P. & Azo dicebant non ideo amitti naturalem, quòd res non ſit in cõſpectu: ſed certe ſecundum hoc non eſſet ciuilis ſine naturali. Item contra eos videtur, quia plures haberent naturalem, ſecundum hoc: quia ingreſſus fundum habet naturalem, ſecundum eos. P. & M. & R. & Azo. & dominus nihilo minus. ſic ergo plures: quod tamẽ ipſe Pl. aliàs negauit, dicens naturaliter duos inſolidum poſſidere non poſſe, ſed ciuiliter. Sed dici poteſt quòd abſens habet naturalem: ciuiliter ingrediens habet naturalem naturaliter. Alij dicunt q tunc eſſe deſinat. quod non placet. ei autem quod dixi apud vnũ non poſſe eſſe ciuilem & naturalẽ, contradicit. C. de acquir. poſ. licet. vbi dicit exeuntem de poſſeſſione & longe recedentem, ita quòd non ſit in conſpectu, quòd retinet poſſeſſionem. Vnde dicunt quidam ciuilem, & ſic prius habebat ciuilẽ. de naturali conſtat quòd habebat: ſic ergo ciuiliter & naturaliter poſſidebat. Sed dicas quòd retinet naturalem, quam ſolam prius habebat: illam tamen dico ciuilem, quia iuris ciuilis auctoritate retinetur. ſic dicitur actio ciuilis prætoria auctoritate extenſionis: vt ſupra de noxa. l. electio §. ſi is quem. Accurſius.

Poſſeſſionẽ ciuilẽ quis habere dicatur.

Actio ciuilis prætoria dici poteſt.

nec quẽquam partis corporis [a] dominũ eſſe, ſed totius corporis pro indiuiſo pro parte dominium habere: vſum autem [b] balinei quidem, vel porticus, vel campi, vniuſcuiuſque in ſolidum eſſe [c]. neque enim minus me vti, quòd & alius vteretur. Verùm in vehiculo commodato vel locato, pro parte quidem effectu [d] me vſum habere: quia non omnia loca vehiculi [e] teneam [f]. Sed eſſe verius ait, & dolum & culpam & diligentiam & cuſtodiam in totum me præſtare debere. quare duo quodammodo rei habebũtur [g]: & ſi alter conuentus [h] præſtiterit, liberabit alterum: & ambobus cõpetet furti [i] actio:

VI. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

ET alterutro agente [k], alterius actio contra furem tollatur [l].

VII. VLPIANVS libro vicenſimooctauo ad Sabinum.

VNde quæritur, ſi alter furti egerit, an ipſe ſolus debeat commodati conueniri [m]. Et ait Celſus, ſi alter conueniatur qui furti non egit, & paratus ſit periculo ſuo conuenire * alterum qui furti agendo lucrum ſenſit ex re commodata, debere eum audiri, & abſolui [n]. Sed ſi legis Aquiliæ aduerſus ſocium [o] eius habuit commodator actionem, videndum erit ne cedere debeat [p] ſi fortè damnum dedit alter, quod hic qui conuenitur, commodati actione ſareire compellitur [q]. Nam et ſi aduerſus ipſum [r] habuit Aquiliæ actionem commodator, æquiſsimum eſt vt commodati agendo remittat actionem: niſi fortè quis dixerit, agendo eum è lege [s] Aquilia hoc minus conſecuturum, quàm ex cauſa cõmodati cõſecutus eſt. quod videtur habere rationem [t].

*conueniri.

a *Partis corporis*. ſed inſolidum ſimul cum alio vel pro indiuiſo. Vel dic clarius, partis viſibilis & diſcretæ: ſed intellectualiter ſic. nec enim tua eſt mea, vel mea tua.

b *Vſum autem*. qui nec eſt dominium, nec poſſeſſio, ſed quoddam tertium aliud ab vtroque. & ideo diſtinguitur inter ſpatioſam rem, & non ſpatioſam.

c *Inſolidum eſſe*. quia vnuſquiſque commode balneo etiam cum alio vel aliis vtitur, nec in aliquo per alium impeditur: idem in porticu. ſecus in vehiculo.

d *Effectu*. q. d. ipſa neceſsitate. ſic. ĩ. de vſufru. accre. l. j. in fi.

e *Vehiculi*. ſed nec balnei: ſed ibi per aliũ vſus meus nõ ſic minuitur: quod eſt in vehiculo ſecus. Io. Item quod dicit hic vſum haberi pro parte, eſt cõtra. ĩ. de vſu & habi. l. vſus pars. ſed quod hic dicitur, refertur ad factum, & pro parte vti dicor, cum certa parte vehiculi vtor. Sed quod ibi dicitur, ad ius, id eſt ad ſeruitutem vſus.

f *Teneam*. id eſt tenere poſſum, cum tu in eodem conſiſtens me impediat. & idem in balneo paruo, quod in vehiculo.

g *Habebuntur*. quia vterque obligatus eſt inſolidum ad rem reſtituendam: quod ſi non fecit, debet pro parte ad intereſſe damnari: vt infra depo. l. ſi duo. Azo. Sed videtur quòd non inſolidum teneatur: vt j. e. l. rem. §. in exercitu, quæ eſt contra. Solu. ibi actum eſt quòd quilibet pro parte teneatur. nam ita dixit communi periculo: vt ibi dicit. Hodie verò vt duo commodatarij ſint duo rei debendi, oportet quòd expreſsim dicatur: vt in authẽ. de duo. re. in princ. colla. vij. nec dicat aliquis q auth. loquatur quando eſt diuiduum in obligatione. hic autem reſtitui res pro parte non poteſt: vt infra depo. ſi duo. & j. de verb. obli. ſtipulationes non diuiduntur. quia certe illud locũ habet quando res pro parte reſtitui non poſsit: quando id eſt actum quòd quilibet teneatur inſolidum. vel quando vnus ad rem totã tenebatur: alioquin quilibet tenebitur pro parte: vt in heredibus dicitur, & pluribus depoſitariis: vt infra depoſi. l. j. §. ſi apud duos. & l. in depoſiti. ſic ergo & hic fuit actum. Accurſius.

h *Conuentus*. actione commodati.

i *Furti*. ſi ei res commodata furripiatur. hodie verò ponitur in electione cõmodantis, vt poſsit ipſe ſi velit eligere furem: vt inſti. de obli. quæ ex delic. §. quæ de fullone.

k *ET alterutro agente*. ſed non peragente.

l *ET tollatur*. hoc ideo, quia vtrique inſolidum ex vna eademque cauſa defertur furti actio, & ideo vni per alium præiudicatur: vt infra de duo. re. l. ex duobus.

m *VNde quæritur. Conueniri*. ſ. cõmodati actione ſibi à cõmodãte ceſſa. aliter enim nõ poteſt, & tũc non ad lucrũ. i. pœnam furti quã habuit ſocius aget: vt. C. de fur. l. fi. §. ſed cũ. & j. loca. & condu. l. is qui. licet in creditore ſit aliud: vt. j. tit. j. ſi pignore. ſed ad rẽ, vel rei cõmodatæ æſtimationem, quã ſocius cõſecutus eſt. Sed quidam habent in litera, conueniri: & ad hoc eſt argu. infra de fideiuſ. l. ſi dubitetur. j. reſpon. poteſt tamen dici in fideiuſſoribus aliter quàm in duobus reis, ſecundum Azo.

n *Abſolui*. ſcilicet ab obſeruatione iudicij interim.

o *Socium eius*. conuenti: vt quia ſocius eius damnum dedit.

p *Debeat*. ſcilicet conuento.

q *Compelliur*. immo videtur q cogi non debeat, cum præuideri nõ poſsit: vt. j. eo. l. ad eos? Rñ. immo quãdoq; cogitur. ſ. ſi potuerit præcauere: vt. j. loca. ſed & de dãno. Vel dic aliud ĩ dãno dato ab extraneo: & aliud in dãno dato à ſocio, quia illud quaſi à me reputatur datũ, cũ pro vno reputaremur propter ſocietatẽ obligationis: vt. j. de duo. re. l. ſi. ſed ar. contra. j. de vſur. l. mora. in fi.

r *Ipſum*. ſcilicet quem vult conuenire. q. d. ideo quæſiui an cedatur actio reſarcienti damnum ab alio datum: quia ſibi eſt qui dedit damnũ quem conuenio commodati, licet non debeam cedere, debeo tamen remittere actionem. l. Aquil. niſi in eo quod plus eſt in ea actione quàm commodati, ſecundum Azo.

s *Ex lege Aquil*. id eſt poſtquam egerit commodati. vel refertur ad ſuperius dictum.

t *Quod videtur habere rationem*. ſ. quòd poſsit agi ad reſiduum per

actionem legis Aquiliæ:vt hic.& ar. infra vi bo. rap.l.j.Sed arg. cõtra infra de actio.& oblig.l.qui ſeruum.§.fi.vbi dicitur quòd poſtquam egi commodati,nõ poſſum agere.l. Aquil.in eo quod plus eſſet in ea ex repetitione.xxx.dierum. Sol. ſecundum R.hic de æquitate.vel ſecundum M.ibi dicit non durare alteram, cum non eſt in ſecunda pluſquam in prima.aliàs durat vt hic. vel ſecundum Io.hic ad aliud ſimplum agitur quod venit in actionem iſtam,quia inficiatio interceſsit. non autem ad incrementum xxx.dierum: vt ibi. Vel hic non eſt conſecutus per actionem commodati,niſi medietatem æſtimationis, cũ duo fuerunt commodatarij.aliã ergo poterit conſequi per actionem commodati,vel per actionem.l. Aquil. ſecundum Azo. Vel dic quòd hoc, niſi &c.non ad proximum, ſed ad ſuperi[a] refertur: & hoc in pluribus & à pluribus permittitur. in contraria non ab eo.ar. ĩ.ad.l.Aqui. item Mela. §.ſi plures.Sed quæſtioni factæ,an conuẽto ſocio teneatur cedere cõtra alium, non reſpon. ſed ego reſpõdeo, q̃ tenetur cedere ſicut pupillus cedit tutori conuento contra tutorem:vt.C de admi.tut.l.ij.in prin. &.§.fi.&.j.de tut. & ra. diſtra.l.j.§.nunc tractemus. Et eſt ratio, quia ex facto dantis damnum conuenitur, & præſtat damni æſtimationem. commodati autem actio non eſt cedẽda:quia cõuentus ea ſuo nomine tenetur,niſi ad damnum vt dictum eſt.ſic ergo in duobus reis dico:ne cõuento actio cedatur,niſi ex facto rei conueniatur.ſed aliud eſt in fideiuſſ.vt.C.de fideiuſ. authen.præſente.&. C.loca.l.ſi diuiſa. ſed in reis idem dico ſi tales erant vt poſſet conuentus poſtulare quòd diuideretur actio ad exemplum plurium mandatorum: vt.j.de fideiuſ.ſi fideiuſſores.§.idem reſpon.&.l.fideiuſſores.ſecundum Azo.

† *Concor.in ca.1. glo.1. circa fi. extra eod.*

VIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

REi commodatæ [a] † & poſſeſsionem & proprietatem retinemus.[b]

IX. VLPIANVS libro ſecundo ad Edictum.

NEmo enim commodando rẽ facit eius cui cõmodat. *Ex vſu ad quem res accommodatur, quia non obligatur niſi ſit mixta culpa. Bartol.*

X. IDEM libro vicenſimonono ad Sabinum.

EVm qui rem cõmodatã accepit,ſi in eã remviſus eſt in quã accepit,nihil præſtare, ſi eã in nulla parte culpa ſua deteriorẽ fecit,verũ eſt.nã ſi culpa eius fecit deteriorem,tenebitur.[c] *Contractus innominati iudicantur ſecundum naturam contractus nominati cui adiacent. Bartolus.*

Si rem inſpectori dedi: an ſimilis ſit ei[d] cui cõmodata res eſt quæritur.Et ſi quidẽ mea cauſa dedi,dum volo pretium exquirere,dolum [e] mihi tantùm præſtabit. ſi ſui, & cuſtodiam: & ideo [f] furti habebit actionem. *Si res perierit culpa nimij referentis, periit periculo domini. ſi eum miſit:aliàs periculo commodatarii, ſi nuntium malum elegit. idem ſi nuntii dolo perierit. Bartolus.*

Sed & ſi dũ refertur [g] periit, ſi quidem ego mãdaueram per quẽ remitteret, periculũ meũ [h] erit.ſi verò ipſe cui voluit commiſit,æquè culpam mihi præſtabit,ſi ſui cauſa accepit,

XI. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

QVi non tam idoneum hominem elegerit,[i] vt rectè id perferri poſsit.

XII. VLPIANVS libro vicenſimonono ad Sabinum.

SI mei cauſa,dolum tantum. Commodatam rẽ miſſus qui repeteret, cum recepiſſet, auſugit. Si dominus ei dari iuſſerat,domino perit. ſi commonẽdi [k] cauſa miſerat vt referretur res commodata,ei qui commodatus eſt.* *Dominus qui recipit æſtimationem litis à commodatario,tenetur cauere de reſtituendo ei vt ſi ad manus eius peruenerit.b.d. Paul. de Caſt.*

XIII. POMPONIVS libro vndecimo ad Sabinum.

B IS qui cõmodatum accepit, ſi non apparentis rei nomine cõmodati condemnetur, cauendũ ei eſt, vt repertam dominus ei præſtet.[l] *Ad eum ad quem res non pertinet, commodum non ſpectabit. Bartolus.*

Si quem quæſtum fecit is qui experiendum quid acceperit, veluti ſi iumenta [m] fuerint,eáq; locata ſint,idipſum [n] præſtabit [o] qui experiundum dedit. neq; enim ante eam rem quęſtui cuique eſſe oportet prius quàm periculo eius ſit.[p] *Error in iure conſentiuo non impedit actionem oriri ex contractu, ſicut nec error in iure vel in facto antecedente impedit condictionem oriri extra id quod agitur. Bar.*

C Si libero homini qui mihi bona fide ſeruiebat, quaſi ſeruo rem commodauero, videamus an habeam commodati actionem.nam & Celſus filius aiebat, ſi iuſsiſſem eum aliquid facere, vel mandati [q] cum eo,vel præſcriptis verbis experiri me poſſe.Idem ergo & in commodato erit dicẽdum. Nec obſtat quòd non hac mente cum eo qui liber bona fide nobis ſeruiret, contraheremus, quaſi eum obligatum [r] habituri.Plerumque enim id accidit, vt extra id quod agitur,tacita obligatio naſcatur: [s] D veluti [t] cum per errorem indebitum ſoluendi cauſa datur.

a *Rei commodatæ.*ſcilicet alij à nobis.

b *Retinemus.* vt & inſtit.de interdi.§.poſsidere.verſi. per eos quoque.ſicut & rei depoſitæ:vt infra depoſi.l.licet.§.rei.

c *Eius qui. Tenebitur.*quia nõ videtur reddita: vt ſupra eo.l.iij. §.ſi reddita ſit res.& facit infra eo.l.vlti. Accurſius.

d *Sit ei.*in act.præſcrip.ver.qua ipſe tenetur: vt infra de præſcrip.ver.ſi rem.&.l.ſi gratuitam.§.ij.

e *Dolum tantum.*Sed nũquid inſpector debet probare ſe ſine dolo amiſiſſe?Videtur q̃ ſic:vt.C.de pign.act.ſi creditor. &.j.loca. ſi quis fundum.&.j.de cuſto.reo.l.ſi.& ĩ.de edẽ.l.ſi quis ex ar.in ſi.&.l.ſeq.Cõtra videtur q̃ nõ,ſed ille qui obiicit: vt.j.de le.ij. cum ita.§.ſpecies.&.C.de pigne.act.ſi nulla.& infra de proba.l. quotiens.§.qui dolo. Azo.quod eſt verius. Accurſius.

f *Et ideo.*quia eius intereſt,cũ de cuſtodia teneatur. Accurſius.

g *Sed & ſi dum refertur.*res quæ inſpicienda data eſt.

h *Periculum meum.*ſine diſtinctione.& eſt pro hoc ſupra nau. cau.ſta.l.iij.§.idem.in princi.&.l.ſi.in princi.

i *Qui non. Elegerit.*quod ex poſt facto apparet.& hoc eſt verum,cum id actum eſt inter me & eum,vt ipſe & non alius perferret.quod ex qualitate perſonarum & dignitate perpenditur.& in hoc caſu omnino tenetur,vt hic,quia mala electio eſt in culpa:vt infra man. ſi procuratorem.§.ſi tutores.in fi.& ſupra ſi menſal.mo.dixe.l.ij.& ſupra nau.cau.ſta.l.ſi.§.ſeruorum . ſi autem volui vt mihi mitteret,nec de eo cogitaui quòd ipſe afferret: diſtingue, an eum qui idoneus videtur,elegit ſecũdum Io. Alij verò, ſecundum hanc diſtinctionem tantùm facĩt. Azo. & eſt pro Ioan.infra e.argẽtum. ſed prima verior eſt

k *Sui mei cauſa. Commonendi.* Quid ſi mentitus eſt dicens ſibi rem tradendam, cum cauſa commonẽdi miſſus eſt? Reſpon.non nocet [b] cõmodanti:vt infra de ſol. cum quis. §. ſi debitoré. quia eſt ei imputãdum, qui credulus fuit. Azo. vt arg.ſupra de eo per quem fac.e.l.j.§.j.

l *Si is qui. Ei præſtet.* Saut æſtimationẽ: vt infra eo.l.in commodato.§.fin.& facit ſupra eo.ſi vt certo.§.j.

m *Si iumenta.* ſcilicet data cauſa experiundi. Accurſius.

n *Idipſum.*quod lucratus eſt.

o *Præſtabit.*actio. præſcrip.ver.vt infra de præſcrip.ver.l.apud Labeonem.

p *Eius ſit.* Sed videtur quòd ſit eius periculo. nam hoc ipſo q̃ vtitur re commodata ad alium vſum,& ſcit ſe hoc facere contra domini voluntatem,furtum facit:vt ſupra e.ſi vt certo.§.quinimmo . & ſic ad eum omne periculum pertinet,ergo & quæſtus ad eũ pertinere debet? Reſpon.illud verum eſt cũ ex conuentione bona fide,vel ex natura cõtractus ad eũ pertinet periculum:vt infra pro ſoc. l.ſi vnus.§.ſi vnus.hic nõ ſic:aliàs ex ſuo dolo lucraretur,quod eſſe non debet:vt.C.de rei vin.l.j.in ſi.Ité not.q̃ vbi onus,ibi lucrum: vt &.C.de fur.l.fi.§.pe. &.j.dè act. emp.Iulianus.§.ex vendito.&.§.ſi quid ſeruo.

q *Vel mãdati.*immo videtur q̃ nõ,quia nõ ſpõte ſuſcepit mãdatũ:vt.ĩ.de neg.geſt.l.at qui natura.§.ſi libero.quę eſt cõtra.Sol. ibi loquitur ĩ eo caſu quãdo putabat ſe ſeruũ,quare naſcitur act. nego.geſt.nõ mandati:quia ex neceſsitate geſsit,nõ ex volũtate. hic vero loquitur cũ ſciebat ſe liberũ:in quib⁹ caſib⁹ quodamodo volũtate gerit. Ir.vel datur vtilis,vt hic:non directa,vt ibi.nã & hic neſciebat ſe liberũ:quod patet per illa verba,plerũq; enim &c.quia & hic & ibi dicit q̃ bona fide ſeruiebat. Azo. Vel ibi iuſsit vt libero:hic vt ſeruo. Ité facit.ĩ.ad leg. Aquil.liber homo.§.j.

r *Obligatum.*ſcilicet ciuiliter.

s *Naſcatur.*vt hic & infra man.ſi procuratorem.§.ſi liber homo. in gloſ.Iul.ait.& ſupra ſi certum pe.l.cum fundus.§.ſeruum.

t *Veluti.* id eſt ſicut. Accurſius.

Si forte

Comodatum ſic,q̃ eſt qui commodato accepit.ſed ſignificatione qua mutuat[a], id eſt qui mutuo accepit. Aliæ legum, cui commodata eſt.

a Limita, niſi dominus ſuiſſet conſcius mutui rei ſuæ pro rebus ſuis: quia tunc dicitur ſuo periculo recipere. Bal. Bero.

a *Si ſeruus. Et furti.* ſi tamẽ agatur cõmodati, non agetur furti: vt C. de fur. l. j. & j. de fur. l. ſi is cui res cõmodata. aut ea ratióe, qa intereſſe cõſecut' eſt: aut ea, qa agẽdo cõmodati habuit

b *Ita vt & ſi fur. Commodati.* vt & ſupra de iudi. l. nõ à iudice. ſic & depoſiti vt infra depoſiti. l. j §. ſi prædo. & pigneraticiam, vt infra de pig. ac. ſi pignore. §. ſi prædo. immo etiam rei vin. poſſum agere cõtra cõmodatarios: vt dicũt Ir. & alij, quia non deberent ei quæſtionem nouere: cum habeant ab eo cauſam: vt. C. de pig. ac. nec creditores. & de non nu. pe. l. j. & de præſcrip. xxx. an. ſi quis emptionis. §. ſed hæc ſuper illis. Sed I. & Azo contra. Dicunt enim, quia agitur contra commodatariũ, vt contra quẽlibet poſſidentem, ideo oportet plene de dominio probare: vt ſupra ad exhi. de eo. §. ſi. nec obſtat. l. j. de non nu. pec. quæ dicit, ſi pignus datum probaturus es &c. nec illa, nec creditores. quæ dicit, ſi originẽ rei probare poteſt &c. nam nõ ideo dicit ꝙ ſola traditio det debitori rei vin. ſed quia ꝓbata traditióe pignoris, preſumitur quòd hodie poſſideat creditor, cum à debitore habuit poſſeſſionem: vt. C. de pig. ac. l. ij. & ita poteſt intentari rei vin. quam parit ſola poſſeſſio: vt C. de alie. iu. mutã. cau. facta. l. j. Item nec ob. lex illa, ſi quis emptionis. C. de præſcrip. xxx. an. quæ dicit nõ licere prædoni obiicere præſcribẽti quẽ expulit, dominij quæſtionem, quia durior eſt cauſa delicti quàm contractus.

c *IN commodato. Rata non eſt.* nec alibi: vt ſupra de pactis. ſi vnus. §. illud.

d *Principali.* id eſt, ſine directa.

e *Dicentur cõtraria.* vt j. eo. l. in rebus. §. ſi. & C. de contra. iudic. tutelæ. l. ſi. in ſi. & j. de contra. & vti. acti. tut. l. j. §. ſi. & ĩ. de nego. geſt. ſed an vltro. in princi.

f *Inſolidum.* vt &. ĩ. c. l. iij. §. hares. & j. depoſi. ſi duo. & facit infra de pollicita. l. ex pollicitatione. & infra de ali. leg. l. iij. in prin. & infra de verb. obli. in executione. §. ſecunda.

g *Magis.* electiue ponitur, non comparatiue. Accurſius.

h *Finem.* id eſt, vſque ad quod tempus teneatur commodatarius. ſic. C. de act. & oblig. ſicut. Accurſius.

i *Commodauit.* ad diem, vel ſine die, vbi intelligitur finito vſu.

k *Non officium.* id eſt, facit contra officium, quod homo homini debet: vt infra de ſer. expor. ſeruus ea. depoſitum tamẽ reuocatur quandocunque vult: vt infra depoſi. l. j. §. antepe. quæ eſt contra: quia nihil intereſt depoſitarij. item precarium quãdocunque vult: vt infra de preca. l. j. & l. cum precario. & l. & habet. j. reſpon. & in hoc differt à commodato, ſecũdum hoc. Sed quæ eſt ratio? Reſpon. quia commodatũ ſemper datur cũ præ-

Ex eodem facto duæ actiones contrariæ poſſunt oriri diuerſis reſpectibus. Bart.

XIIII. VLPIANVS libro quadragenſimo octauo ad Sabinum.

SI ſeruus meus rem meã tibi ſcienti nolle me tibi cõmodari, cõmodauerit, & cõmodati & furti a naſcitur actio: & prẽterea cõdictio ex cauſa furtiua.

Qui conuenitur ex contractu, non poteſt referre quæſtionem dominij. Bartolus.

XV. PAVLVS libro vicenſimo nono ad Edictum.

COmmodare poſſumus etiã alienam rem quam poſſidemus: tametſi ſcientes alienam poſſideamus:

XVI. MARCELLVS libro quinto Digeſtorum.

ITa vt & ſi fur vel prædo cõmodauerit, habeat commodati b actionem.

Pactum vt non veniat dolus futurus, nõ valet. Bartolus.

XVII. PAVLVS libro vicenſimo nono ad Edictum.

IN cõmodato hæc pactio, ne dolus præſtetur, rata nõ eſt c.

Actiones contrariæ poſſunt principaliter intentari ſicut directæ. Bartolus.

Contraria commodati actio etiam ſine principali d moueri poteſt, ſicut & cæteræ quæ dicuntur e contrariæ.

Obligatione ſecundaria quilibet ex heredibus tenetur inſolidum, licet ſit heres ex parte. Bartolus.

Si ex facto heredis agatur commodati, in ſolidum f condẽmatur, licet ex parte heres eſt.

Si commodans non patitur commodatarium vti re ad eum vſum ad quem eſt commodata, contra illa commodati tenetur. h. d. Primò præmittit quædam præambula ad declarationem quæſtionis: ſecundo eam determinat. ſecunda ibi. geritur. & inde debet ſumi caſus in terminis. Bartolus.

Sicut autem volũtatis & officij magis g quàm neceſſitatis eſt cõmodare, ita modũ cõmodati finẽmq; h præſcribere, eius eſt qui beneficiũ tribuit. Cũ autem id fecit, id eſt poſtquã cõmodauit i, tũc finem præſcribere, & retroagere, atq; intempeſtiuè vſum† cõmodatę rei auferre, nõ officiũ k tãtũ impedit, ſed & ſuſcepta l eſt obligatio interdandũ accipiẽdumque m. geritur enim negotiũ n inuicem, & ideo inuicem propoſitæ ſunt actiones: vt appareat quod principio beneficij ac nudæ voluntatis fuerat, cõuerti in mutuas. præſtationes, actioneſque ciuiles o: vt accidit in eo qui abſentis negotia gerere ſchoauit: neque enĩ impune peritura p deſeret. ſuſcepiſſet enim fortaſsis alius, ſi is non cœpiſſet. Voluntatis eſt enim ſuſcipere mandatum, neceſſitatis conſummare. Igitur ſi pugillares q mihi commodaſti, vt debitor mihi caueret, nõ rectè facies importunè repetendo. nam ſi negaſſes: vel emiſſem, vel teſtes adhibuiſſem. Idemque eſt ſi ad fulciendam inſulam tigna cõmodaſti, deinde protraxiſti, * aut etiam ſciens vitioſa commodaueris. Adiuuari quippe nos, non decipi beneficio oportet r. Ex quibus cauſis etiã cõtrarium iudicium vtile s eſſe dicendum eſt.

Ex pluribus rebus ſeparatim poteſt peti vna, nõ autẽ certa pars vnius corporis. Bar.

Duabus rebus cõmodatis, rectè de altera cõmodati agi poſſe Viuianus ſcripſit. quod ita videri verũ, ſi ſepararæ ſint t, Põponius ſcripſit. nã eum qui carruchã puta vel lecticam u commodauit, non rectè acturum de ſingulis partibus.

Actio commodati contraria competit vt dominus reddat rem in ſui poteſtatem venutam, vel æſtimationem acceptam. Baldus.

Rem commodatã perdidi, & pro ea pretium dedi: deinde res in poteſtate tua venit. Labeo ait cõtrario iudicio aut rẽ mihi præſtare te debere, aut quod à me accepiſti reddere v.

Commodatarius tenetur de leuiſſima culpa, ſi ipſius gratia fuerit cõmodatum: non de caſu, niſi culpa præcedat. ſed ſi vtriuſque gratia fuerit commodatum, tenetur ſolum de dolo & leui. Bartolus.

XVIII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

---

a *Si ſeruus. Et furti.* ſi tamẽ agatur cõmodati, non agetur furti: vt C. de fur. l. j. & j. de fur. l. ſi is cui res cõmodata. aut ea ratióe, qa intereſſe cõſecut' eſt: aut ea, qa agẽdo cõmodati habuit

b *Ita vt & ſi fur. Commodati.* vt & ſupra de iudi. l. nõ à iudice. ſic & depoſiti vt infra depoſiti. l. j §. ſi prædo. & pigneraticiam, vt infra de pig. ac. ſi pignore. §. ſi prædo. immo etiam rei vin. poſſum agere cõtra cõmodatarios: vt dicũt Ir. & alij, quia non deberent ei quæſtionem nouere: cum habeant ab eo cauſam: vt. C. de pig. ac. nec creditores. & de non nu. pe. l. j. & de præſcrip. xxx. an. ſi quis emptionis. §. ſed hæc ſuper illis. Sed I. & Azo contra. Dicunt enim, quia agitur contra commodatariũ, vt contra quẽlibet poſſidentem, ideo oportet plene de dominio probare: vt ſupra ad exhi. de eo. §. ſi. nec obſtat. l. j. de non nu. pec. quæ dicit, ſi pignus datum probaturus es &c. nec illa, nec creditores. quæ dicit, ſi originẽ rei probare poteſt &c. nam nõ ideo dicit ꝙ ſola traditio det debitori rei vin. ſed quia ꝓbata traditióe pignoris, preſumitur quòd hodie poſſideat creditor, cum à debitore habuit poſſeſſionem: vt. C. de pig. ac. l. ij. & ita poteſt intentari rei vin. quam parit ſola poſſeſſio: vt C. de alie. iu. mutã. cau. facta. l. j. Item nec ob. lex illa, ſi quis emptionis. C. de præſcrip. xxx. an. quæ dicit nõ licere prædoni obiicere præſcribẽti quẽ expulit, dominij quæſtionem, quia durior eſt cauſa delicti quàm contractus.

c *IN commodato. Rata non eſt.* nec alibi: vt ſupra de pactis. ſi vnus. §. illud.

d *Principali.* id eſt, ſine directa.

e *Dicentur cõtraria.* vt j. eo. l. in rebus. §. ſi. & C. de contra. iudic. tutelæ. l. ſi. in ſi. & j. de contra. & vti. acti. tut. l. j. §. ſi. & ĩ. de nego. geſt. ſed an vltro. in princi.

f *Inſolidum.* vt &. ĩ. c. l. iij. §. hares. & j. depoſi. ſi duo. & facit infra de pollicita. l. ex pollicitatione. & infra de ali. leg. l. iij. in prin. & infra de verb. obli. in executione. §. ſecunda.

g *Magis.* electiue ponitur, non comparatiue. Accurſius.

h *Finem.* id eſt, vſque ad quod tempus teneatur commodatarius. ſic. C. de act. & oblig. ſicut. Accurſius.

i *Commodauit.* ad diem, vel ſine die, vbi intelligitur finito vſu.

k *Non officium.* id eſt, facit contra officium, quod homo homini debet: vt infra de ſer. expor. ſeruus ea. depoſitum tamẽ reuocatur quandocunque vult: vt infra depoſi. l. j. §. antepe. quæ eſt contra: quia nihil intereſt depoſitarij. item precarium quãdocunque vult: vt infra de preca. l. j. & l. cum precario. & l. & habet. j. reſpon. & in hoc differt à commodato, ſecũdum hoc. Sed quæ eſt ratio? Reſpon. quia commodatũ ſemper datur cũ præ-

Ex eodem facto duæ actiones contrariæ poſſunt oriri diuerſis reſpectibus. Bart.

XIIII. VLPIANVS libro quadragenſimo octauo ad Sabinum.

SI ſeruus meus rem meã tibi ſcienti nolle me tibi cõmodari, cõmodauerit, & cõmodati & furti a naſcitur actio: & prẽterea cõdictio ex cauſa furtiua.

Qui conuenitur ex contractu, non poteſt referre quæſtionem dominij. Bartolus.

XV. PAVLVS libro vicenſimo nono ad Edictum.

COmmodare poſſumus etiã alienam rem quam poſſidemus: tametſi ſcientes alienam poſſideamus:

XVI. MARCELLVS libro quinto Digeſtorum.

ITa vt & ſi fur vel prædo cõmodauerit, habeat commodati b actionem.

Pactum vt non veniat dolus futurus, nõ valet. Bartolus.

XVII. PAVLVS libro vicenſimo nono ad Edictum.

IN cõmodato hæc pactio, ne dolus præſtetur, rata nõ eſt c.

Actiones contrariæ poſſunt principaliter intentari ſicut directæ. Bartolus.

Contraria commodati actio etiam ſine principali d moueri poteſt, ſicut & cæteræ quæ dicuntur e contrariæ.

Obligatione ſecundaria quilibet ex heredibus tenetur inſolidum, licet ſit heres ex parte. Bartolus.

Si ex facto heredis agatur commodati, in ſolidum f condẽmatur, licet ex parte heres eſt.

Si commodans non patitur commodatarium vti re ad eum vſum ad quem eſt commodata, contra illa commodati tenetur. h. d. Primò præmittit quædam præambula ad declarationem quæſtionis: ſecundo eam determinat. ſecunda ibi. geritur. & inde debet ſumi caſus in terminis. Bartolus.

Sicut autem† volũtatis & officij magis g quàm neceſſitatis eſt cõmodare, ita modũ cõmodati finẽmq; h præſcribere, eius eſt qui beneficiũ tribuit. Cũ autem id fecit, id eſt poſtquã cõmodauit i, tũc finem præſcribere, & retroagere, atq; intempeſtiuè vſum† cõmodatę rei auferre, nõ officiũ k tãtũ impedit, ſed & ſuſcepta l eſt obligatio interdandũ accipiẽdumque m. geritur enim negotiũ n inuicem, & ideo inuicem propoſitæ ſunt actiones: vt appareat quod principio beneficij ac nudæ voluntatis fuerat, cõuerti in mutuas. præſtationes, actioneſque ciuiles o: vt accidit in eo qui abſentis negotia gerere ſchoauit: neque enĩ impune peritura p deſeret. ſuſcepiſſet enim fortaſsis alius, ſi is non cœpiſſet. Voluntatis eſt enim ſuſcipere mandatum, neceſſitatis conſummare. Igitur ſi pugillares q mihi commodaſti, vt debitor mihi caueret, nõ rectè facies importunè repetendo. nam ſi negaſſes: vel emiſſem, vel teſtes adhibuiſſem. Idemque eſt ſi ad fulciendam inſulam tigna cõmodaſti, deinde protraxiſti, * aut etiam ſciens vitioſa commodaueris. Adiuuari quippe nos, non decipi beneficio oportet r. Ex quibus cauſis etiã cõtrarium iudicium vtile s eſſe dicendum eſt.

Ex pluribus rebus ſeparatim poteſt peti vna, nõ autẽ certa pars vnius corporis. Bar.

Duabus rebus cõmodatis, rectè de altera cõmodati agi poſſe Viuianus ſcripſit. quod ita videri verũ, ſi ſepararæ ſint t, Põponius ſcripſit. nã eum qui carruchã puta vel lecticam u commodauit, non rectè acturum de ſingulis partibus.

Actio commodati contraria competit vt dominus reddat rem in ſui poteſtatem venutam, vel æſtimationem acceptam. Baldus.

Rem commodatã perdidi, & pro ea pretium dedi: deinde res in poteſtate tua venit. Labeo ait cõtrario iudicio aut rẽ mihi præſtare te debere, aut quod à me accepiſti reddere v.

Commodatarius tenetur de leuiſſima culpa, ſi ipſius gratia fuerit cõmodatum: non de caſu, niſi culpa præcedat. ſed ſi vtriuſque gratia fuerit commodatum, tenetur ſolum de dolo & leui. Bartolus.

XVIII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

---

† *Concur. cũ hac. §. c. vnicũ extra de cõſti. & vide bo. gl. ſuſcipere quã do heres poteſt reſtituere in. c. in cauſis. ſo per verbo, integrum. de.*

† *Vel. quòd res commodata nõ dicitur noſſe habere certũ vſum ſine certũ, vel ex*

Commodatum. depoſiti, & precarium. de quo vide in. l. cõtra ctus. j. de reg. iur. per Bal. in d. j. C. eo. ti. Bolog.

Cõcur. tex. in. c. vnico. extra de cõmoda. Bolog.

ſubtraxiſti

iſtorũ redderetur:res,vel æſtimatio? Reſpon.Dicunt quidã eſſe in arbitrio illius qui accipit ęſtimationẽ:cũ ex beneficio ſuo nõ debeat dãnificari:vt.j.de iur.do.l. plerunq;.in fi.Sed videtur ꝙ rem tantũ.nã qui æſtimationẽ accepit, vendidiſſe videtur: vt.j. pro emp.l.iij. habet ergo neceſſe vt rẽ præſtet:vt.j.de re iud.in depoſiti. &.ĩ. de rei vi. ſi culpa.ecõtra ꝙ pecuniã:vt.ĩ. de cõdic. ſine cau.l.ij. hic enim non res ſed culpa fuit æſtimata. Prima eſt verior, vt in ſua electione ſit qui accepit. Accurſius.

†*Facit gl. circa prin. ſi.eo ca. ſi. extra.eod. Bolog. * Flo. mortu.*

a [*N rebus. Suo rebus.* vt & inſtit. qui. mo. re contrahi. obli. item is. &.j.de act.& obli.l.j.§. is quoque apud quem.

b *Præſtat.* vt. C. e.l.j. & de pigne. act. quæ fortuitis.

c *Præſtare debet.* Hoc ideo,quia culpa præcedit caſum: vt & ſupra de nego.geſt. ſiue hereditaria.& infra loca. & conduc.l. item quæritur.§. ſi quis. & ſupra eo.ſi vt certo.§. ſed interdum.

d *Hæc ita.* quòd ſicut diligentiſſimus teneatur, & ſic de leuiſſima culpa: vt ſupra in principio legis dixi.

e *Aeſi vtriuſque.* hanc eandem diſtinctionem adhibent quidã in mãdato: vt ſic quandoque de leuiſſima, quandoque de leui teneatur. ſed nos cõtra. Dicimus enim quòd ſemper de leuiſſima teneatur: vt C. man.l. à procuratore.Azo.

f *Aeſtimatio.* ſcilicet vt leuis, non leuiſſima, veniat.

g *Solet.* quod verum eſt:vt ſupra eo. tit. ſi vt certo.§.nunc videndũ. & infra de reg.iur.l.cõtractus.& ifra ſolu.matri.l.etiam.§.ſi.

h *Tolluntur.* niſi in id quod ſupereſt: vt ſupra eo.vnde quæritur.in fi. legis.

i *Ad eũ pertinent.* quia cum ſeruitio quod ei fecerat compenſantur, quod ab eo non repetitur: vt infra de ædil. edic.item ſi ſerui.§.fin. & infra ſol.ma.l.diuortio.§.fi.Azo. Item not. hic de modicis expenſis non curandum: vt.j. de impen. in re.do.fac. l. omnino. &.ĩ. de neg. geſt. Neſennius.&.ĩ.de vſufruc.l. hactenus. & infra de li.ag.ſi quis à liberis.§.ſi pater.

k *Item qui ſciens.* ſecus in ignorãte: vt.j.e.l.pe. ſed in locato & depoſito & vẽdito ſecus,quia indiſtincte tenetur: vt.j. loca.ſed addes. §.j.& de ac.emp.l.tenetur.§. ſed ſi vas.& ĩ.de fur.l.ſi ſeruus cõ

IN rebus cõmodatis talis diligẽtia præſtãda eſt,qualẽ quiſque diligẽtiſsimꝰ† paterfamilias ſuis[a] reb' adhibet : ita vt tãtùm eos caſꝰ nõ præſtet[b],quib' reſiſti nõ poſsit,veluti mortes * ſeruorũ,quę ſine dolo & culpa eius accidũt:latronum,hoſtiúmve incurſus,piratarum inſidias, naufragiũ, incendiũ, fugas ſeruorũ qui cuſtodiri non ſolent. Quod autẽ de latronibus & piratis & naufragio diximus, ita ſcilicet accipiem',ſi in hoc cõmodata ſit alicui res, vt eã rem peregre ſecum ferat.alioquin ſi cui ideo argẽtũ cõmodauerim, ꝙ is amicos ad cœnã inuitaturũ ſe diceret,& id peregre ſecũ portauerit, ſine vlla dubitatione etiam piratarũ & latronũ & naufragij caſum præſtare[c] debet:Hæc[d] ita,ſi dũtaxat accipiẽtis gratia cõmodata ſit res. at ſi vtriuſq;[e], veluti ſi cõmunẽ ami cũ ad cœnã inuitauerimus, túq; eius rei curã ſuſcepiſſes, & ego tibi argẽtũ cõmodauerim:ſcriptũ quidẽ apud quoſdã ĩuenio, quaſi dolũ tm̃ præſtare debeas: ſed vidẽdũ eſt,ne & culpa præſtãda ſit:vt ita culpę fiat ęſtimatio[f], ſicut in rebus pignori datis & dotalibus ęſtimari ſolet[g].

Pro culpa commiſſa in faciendo, competit actio ex eo cõtractu, & legis Aquiliæ. B.

Siue autẽ pignus,ſiue cõmodata res ſiue depoſita deterior ab eo qui acceperit facta ſit:nõ ſolùm iſtę ſunt actiones de quibus loquimur,verum etiã legis Aquiliæ. ſed ſi qua earum actũ fuerit,aliæ tolluntur[h].

Expenſas alimentorum, vel valetudinis, parvas, commodatarius non repetit: ſecus in magnis. Bartolus.

Poſſunt iuſtæ cauſæ interuenire,ex quibus cũ eo qui cõmodaſſet agi deberet:veluti de impẽſis in valetudinẽ ſerui factis, quæve poſt fugã requirẽdi reducẽdíq; ei' cauſã factæ eſſent. Nã cibariorũ impẽſæ naturali ſcilicet ratione ad eũ pertinẽt[i], qui vtendum accepiſſet. Sed & id quod de ſpenſis valetudinis aut fugę dixim', ad maiores ſpẽſas pertinere debet.modica enĩ impendiaverit eſt vt ſicuti cibariorũ, ad eundem pertineãt.

Commodans tenetur de vitio rei, ſi ſciens fuit. Bartolus.

Itẽ qui ſciẽs[k] vaſa vitioſa cõmodauit,ſi ibi ĩfuſum vinũ, vel oleũ corruptũ, effuſúmve eſt, condẽnandus[l] eo nomine eſt.

Quod poteſt contrario iudicio peti, poteſt in compenſat. eorum deduci. Bartolus.

Quod autẽ contrario iudicio cõſequi quiſque poteſt, id etiã recto iudicio quo cum eo agitur,poteſt ſaluũ habere iure pẽſationis[m].* Sed fieri poteſt vt amplius eſſet quod inuicem aliquem conſequi oporteat,aut iudex penſationis rationem nõ habeat[n],aut ideo de reſtituendã re cũ eo non agatur, quia ea res caſu intercidit,aut ſine iudice reſtituta eſt:dicemus neceſſariam, eſſe contrariã actionem.

De damno dato à tertio non tenetur cõmodatarius vel conductor. Bartolus.

XIX. IVLIANVS libro primo Digeſtorum.

AD eos qui ſeruãdũ aliquid cõducũt[o],aut vtendũ accipiunt, damnum iniuria ab alio datum nõ pertinere,procul dubio[p] eſt. qua enim cura aut diligentia conſequi poſſumus ne aliquis dãnũ nobis ĩiuria det ??

Si vt. culpa nunq; perdatur, per ſe periculo domini ſi remittens non ſint in culpa mala electionis. Bartolus.

XX. IDEM libro tertio ad Vrſeium Feroçem.

ARgentũ* cõmodatũ ſi tam idoneo ſeruo meo[r] tradidiſſem ad te perſerendum, vt non debuerit quis æſtimare futurum vt à quibuſdã malis hominibus deciperetur:tuum, nõ meum detrimentum erit,ſi id mali homines intercepiſſent.

Poſtquã quis eſt condẽnatus cõmodati directa, poteſt agere commodati cõtraria. Bart.

XXI. AFRICANVS libro octauo Quæſtionum.

REm mihi cõmodaſti:eandẽ ſubripuiſti. deĩde cũ cõmodati ageres,nec à te ſcirem eſſe ſubreptã,iudex me cõdẽnauit: & ſolui. poſtea cõperi à te eſſe ſubreptã. quæſitũ eſt quæ mihi tecum actio ſit. Reſpõdit, furti qdẽ tnõ eſſe, [s]ſed cõmodati cõtrariũ iudiciũ vtile[t] mihi fore.

Dolus ſervi non præjudicat commodanti, licet pro eo noxaliter teneatur. Bar.

munis.§.quod vero ad mãdati.ſed in ſeruo locato nõ idẽ quod vaſe: vt.j.loca. ſi tibi domũ.§.j.& l. cũ in plures.§.ſeruum meũ. Azo.Quidã tamẽ hic dixerunt etiã in hoc caſu ſi neſciens fuit, vtili Aquil.eũ teneri occaſione dãni dati.ſed. M.hoc reprobat.

l *Condemnandus.* Ad intereſſe contrario iudicio cõmodati:vt& ſupra eo. in commodato. §.ſicut.in fi.

m *Cõpenſationem.*ſed cõtra videtur , quia ſub prætextu &c. vt. C. eo. l.ĩi.quæ eſt contra. ſol. hic propter debitum quod in ipſa re eſt impenſum,retinetur quaſi pignoris loco: vt .j.de acquir.poſ. ſi quis rem, &.j. de fur. creditoris. §.fi.&.l.ſi is qui rẽ. pro alio autem debito,non. Vel dic ꝙ hic culpa cõmodatarij res perierat, vel deterior facta erat: vnde quãtitas hic eſt in intereſſe : & ſic poteſt cõpenſatio habere locum,ibi autem res extabat nõ facta deterior.

* *cõpenſatione. Sol quia ſeru.*

n *Non habeat.* ea non admiſſa,ſed non reprobata: vt.j. de compen.l. quod in diẽ. Azo. &.ĩ. de neg. geſt.l.ĩi autem. §.ſi quocunque.

o *Deos. Conducunt.* accepta mercede.M.

p *Procul dubio eſt.* niſi culpa caſum præceſſit: vt.j.loca.ſed & de damno. &.l.ſi merces.§.culpæ.ſecundum Azo. ſed videtur quòd ſic teneatur: vt ſupra nau. caupo.ſtabu.l.nauta.in fin. ſed dic vt ibi.

q *Det.* reſpondeo,nulla: vt hic,&.j.de act.emſi ea res.&.j. locati. ſed & de damno. &.ĩ.e.in rebus. in prin. &.j. de dam.infe.l.damni infecti quidam.in prin.

* *Vt intelligas hæc cõpone, cõfer cũ. 10. & 11.ſeq.*

r *Argentũ. Seruo meo.* Ain ſuo enim venia eſt dignus: in aliis non , ſecundum quoſdam: vt hic, & ſupra nau. cau. ſtab. l. fin. §. ſeruorum.ſed certe inò in omnibus eſt hæc diſtinctio facienda: vt ar. infra de præſcrip. ver. l.apud Labeonem.§. h. & ſupra eo.l.eum.in fi. & l. ſeq. maxime cum bonæ induſtriæ ſit: vt hic dicit, & argu. ſupra de rei vin.l.ĩi à bonæ fidei.

†*Iſte non ſ. ſecundũ Bol. ad hoc ꝙ ſuus nõ cõmittitur à vero domino capienti rẽ propriã quæ nulli ſit obligata. ſecus ſ. quo caſu & ſuus. ſi ſeruus. quod cõtra. Laque fal. l. cum ſui. infra de fur. Bol.*

s *Rem mihi. Non eſſe.* cum non intereſſit mea.alioquin furti agere poſſet, veluti ſi in rem commodatam impendi. licet enim contraria commodati agere poſsim,melius tamen imper.ſa. per retentionem ſeruabo:vt infra de fur. ſi is qui. Azo.&.l. creditoris.§.fin.

t *Vtile.* ad alterutrũ:vt.ĩ.eo.l.ĩ cõmodato.§. ſi. itẽ & cõdictio ſine

ſine cauſa habet locum ad repetendum quod eſt ſolutum: vt ſupra de condic. ſine cauſa. l. ij. ſed cõdictio indebiti nõ: quia per ſententiam eſt ſolutũ: vt. C. de condic. inde. l. j. & j. manda. ſi ideiuſſor. j. §. in omnibus. quæ ſunt contra. Vel ſolue: quia hic ſciens, & dolo falſum allegãs, cõſecutus eſt ſententiam: & ideo tenetur cõdic. ſine cau. & etiam indebiti reſtituere: vt ſupra de iudi. l. ſi prætor. §. Marcellus.

a *Subreptis.* ſcilicet cõmuni culpa omniũ contubernaliũ interueniẽte. vnde videbatur q̃ cum dominus fuiſſet in culpa, ſimiliter agere non poſſet: vt ſupra de neg. ge. ſiue hereditaria. ſed contra eſt, quia ſatis in culpa ſua punitur: illi ecõtra, licet fuerint in culpa, noxaliter contra iſtum agunt. ſeus ſi in dolo: vt infra de fur. eum qui. §. idem ſcribit. verſic. idem Põponius.

b *Pro cuiuſque parte.* imò inſolidum: vt ſupra eo. ſi vt certo. in fi. quæ eſt contra. Sol. vt ibi. Accurſius.

c *Poſſunt.* noxaliter.

d *Quandõ.* pro quandoquidem, id eſt quia. Azo.

e *A ſeruo meo.* culpa tua præcedẽte. aliàs tua nõ intereſt. & ſic in cõmodato vtriuſque gratia dicit. & facit ad. l. infra pro ſocio. l. cum duobus. §. damna. & infra loca. & conduc. l. videamus. in fi. Accurſius.

f *Si ſeruus. Cum ſciens.* facit infra titu. j. l. ſi ſeruus. & infra manda. inter cauſas. §. non omnia. verſi. ſed cum ſeru⁹. & infra loca. ſi tibi domum. §. j. Acc.

g *Si commodauero. Commodati.* vt ſupra eo. l. eum. j. reſpon. Accurſius.

h *Non potuit.* & ſic tenetur contraria: vt ſupra ad. l. Aquil. ſi ſeruus ſeruum. §. pe.

In exercitu contubernalibus vaſa vtenda communi periculo dedi: ac deinde meus ſeruus ſubreptis[a] his ad hoſtes profugit, & poſtea ſine vaſis receptꝰ eſt. Habiturum me commodati actionem cum contubernalibus conſtat pro cuiuſque[b] parte. Sed & illi mecum furti ſerui nomine agere poſſunt: [c] quando[d] & noxa caput ſequitur. Et ſi tibi rem periculo tuo vtendam commodauero, eáque à ſeruo meo[e] ſubripiatur, agere mecũ furti poſſis ſerui nomine.

De furto facto per ſeruum commodatum, commodans tenetur noxaliter tantùm, ſi fuit ignorans: ſed ſi ſciens, tenetur inſolidum. Pau. de Caſ.

XXII. PAVLVS libro vicenſimoſecundo ad Edictum.

SI ſeruus quem tibi commodauerim, furtum fecerit, vtrum ſufficiat contraria commodati actio, quemadmodum competit ſi quid in curationẽ ſerui impendiſti, an furti agendum ſit, quæritur. Et furti quidem noxalem habere qui commodatum rogauit, procul dubio eſt. contraria autem commodati tunc eum teneri, cum ſciens[f] talem eſſe ſeruum, ignoranti commodauit.

Si res tenetur commodatarius ad eum vſum ad quem commodata eſt, & perit ſine culpa commodatarij, commodatarius non tenetur. Bartolus.

XXIII. POMPONIVS libro vicenſimoprimo ad Q. Mucium.

SI cõmodauero tibi equum, quo vtereris vſque ad certum locum, ſi nulla culpa tua interueniente in ipſo itinere deterior equus factus ſit, non teneberis cõmodati.[g] nam ego in culpa ero, qui in tam longũ iter commodaui, qui eũ laborẽ ſuſtinere non potuit.[h]

DE PIGNERATICIA actione, vel contra.

TITVLVS VII.

Pignus nudo conſenſu contrahitur etiam ſi alia res tradatur, & error in materia pignoris conſtitutionem non impedit. h. d.

Primo præmittit vnum dictum. Secundo ex eo infert ad ſolutionem quæſtionis. Tertiò format aliã quæſtionem, & ſoluit. Secundò ibi. ſi igitur. Tertia ibi. ſi quis tamen. Bart.

I. VLPIANVS libro quadragenſimo ad Sabinum.

PIgnus[i] cõtrahitur non ſola traditione[k], ſed etiam nuda conuentione, & ſi non traditum eſt.[l] Si igitur contractum ſit = pignus nuda* conuentione: videamus an ſi quis aurum oſtenderit quaſi pignori daturus,[n] & æs dederit, obligauerit aurum pignori. Et conſequens eſt vt aurum obligetur, non autẽ æs: quia in hoc non conſenſerint. Si quis tamẽ cum æs pignori daret, adfirmauit hoc aurum eſſe, & ita pignori dederit,[o] vidẽdũ erit an ęs pignori obligauerit: & nunquid quia in corpus conſenſum eſt, pignori eſſe videatur. quod magis eſt.[p] tenebitur tamen pigneraticia cõtraria actione qui dedit, præter ſtellionatum[q] quem fecit.

Secundus creditor ex conuentione debitoris nõ poteſt in ius creditoris ſuccedere poſt pignus venditum. Bartolus.

II. POMPONIVS libro ſexto ad Sabinum.

Pignus pretiũ & cõuentionale in multis differt.

a *Idq; iure honorario, ita vt cõtrà riũ iudicij datur creditori. l. j. §. de pignor. de pact. ſecus actio creditori nõ competit, ſi re cõtracta ſit obligatus, quia modis re cont. obligat. §. vlt. inſtit. & l. 42. j. eo.*

b *Pignus.* i. obligatio pignoris. ſic ponitur. C. quæ res pig. obli. poſ. l. cum conſtet. Item not. quòd improprie ponitur pignus, quãdo nõ traditur creditori: vt inſtit. de actio. §. ité Seruiana.

k *Traditione.* innuit quòd ſola traditione etiam ſine conſenſu fiat obligatio pignoris, ſed falſum eſt. dic ergo traditione, ſcilicet interueniente conſenſu.

l *Traditum eſt.* vt &. ſ. de pac. ſi tibi. §. de pignore. & infra de vſuc. l. iuſto. §. non mutat. & j. de pig. l. cõtrahitur. & infra de fid. inſtru. in re hypothecæ. Et no. quòd in hoc differt à prætorio, q̃ ſine poſſeſſione non fit, vt infra eo. l. non eſt. Item differt in alio, quia ſi in cõuẽtionali male verſatur creditor, tenet pigneraticia debitori, ſed in illo tenetur actione in factum: vt infra de bo. auct. iu. poſ. l. prætor. in prin. Item in alio, quia in cõuentionali pignore habet creditor naturalem & ciuilem poſſeſſionem: vt infra de acqui. poſ. l. qui pignoris. & de vſuc. l. ſerui nomine. quamuis quidam dicant quòd ſolam detentationem habeat, in prætorio autem nullam habet poſſeſſionem: vt infra vti poſ. l. iiij. §. creditores. Item in conuentionali, de dolo & lata culpa & leui tenetur: in alio, de ſolo dolo: vt infra de bo. auct. iud. poſſ. prætor. §. eſt præterea. Ité ſi debitor dederit damnũ in pignore, creditor agit cõtraria pigneraticia: vt infra de pi. ſeruum. ſed ſecus forte in prætorio. Item prætorium creditori addictum, pro toto debito datum præſumitur, vt infra de re iudi. l. à diuo. §. ſi pignora. non ſic in conuentionali: vt. C. de iur. do. impe. l. fin. §. ſed ſi quid. Item in conuentionali agit creditor vti poſſi. §. creditores.

m *Contrahum ſit.* i. contrahi poteſt: vt dicit.

n *Datur⁹.* ecce cõſeſ⁹.

o *Dederit.* tunc, vel poſtea.

p *Quod magis eſt.* vt æs ſit pignori, vt hic, & infra de verbo. obli. ſi id quod. Sed cur ſecus in venditione: vt. j. de contrahẽ. emp. quid tñ. in fi? Reſpõ. quia aliter nulla oĩno eſſet pignoris obligatio. ſi enĩ obligo tibi centũ marchas ĩ genere, vel hominẽ, nõ tenet: quia nõ poteſt oſtẽdi corpus in quo ſit: & cũ ius velit cõſtituere creditori ĩ certa re, quod eſſe nõ poteſt ĩ ĩcerta re obligata. at vẽditio eſt etiã ſi res nulla certa ſit: & ideo nõ fuit neceſſe dicere q̃ ĩ ære ſtaret vẽditio. vel hoc & illud fauore decepti dictũ eſt: quod primę ſolutiõi eſt vicinũ, ſecundũ Azo. valebit ergo vel nõ valebit, prout vult deceptus.

q *Stellionatum.* de quo extra ordiné punit q ſciẽs dedit, nõ ignorãs: vt. j. e. l. tutor. §. fi. &. l. ſi qs in pignore. & de cri. ſtel. l. pe. Et no. q̃ hęc dictio pter, ponit hic ĩcluſiuè, ac ſi diceret do tibi domũ & vineã, & prætereà pratũ: non excludo vt pratum nõ idem, ſed vt omnia habeas dico. q. d. illa tibi dedi coniunctim, hoc aũt ſeparatim & ſingulariter & ſine illis tibi trado. ecce iſtud ſine, tantundem facit quantum præter. certe nil aliud excludit niſi coniunctionem, non traditionem. ſed aliter quandoque ponitur: vt. j. de diuor. & repud. l. nullum. ſecundum A●

DE PIGNERATICIA ACTIONE.

Qua eſt in perſonam: vt. C. de diſtrac. pig. l. ſi. Azo. & datur debitori ſolmo debite, vel aliàs ſatisfacto: vt. j. e. ſi rem. §. omnia. Accurſius.

PIgnus contrahitur.] CASVS. Primo dicit qualiter pign⁹ contrahitur, & dicit q̃ pignus non ſolum contrahitur ſi traditio rei pignoratæ interueniat, ſed ſiue traditio ſiue conſenſus interueniat: vtputa mutuaſti mihi quandã ſummã pecunię: & tibi oſtẽdi aurum quod volui tibi obligare pro illa pecunia: & cõſenſimus quòd illud aurum eſſet pignori obligatũ. quæritur an ſit obligatum, licet loco auri te neſciente æs ſuppoſuerĩ? Et dicit quòd ſic. Sed ſi oſtendi tibi æs, & credebas æs eſſe aurum, & accepiſti illud ac ſi eſſet aurũ: dicit quòd ſi cõſenſimus in corpore. i. in maſſa: quòd corpus erit pignori obligatũ. ſed ſi ſit æs, habebis contra me actio. pigno. quia deceptus es: nihilo minus accuſabis me crimine ſtellionatus. Viuianus.

i *Pignus.* i. obligatio pignoris. ſic ponitur. C. quæ res pig. obli. poſ. l. cum conſtet. Item not. quòd improprie ponitur pignus, quãdo nõ traditur creditori: vt inſtit. de actio. §. ité Seruiana.

k *Traditione.* innuit quòd ſola traditione etiam ſine conſenſu fiat obligatio pignoris, ſed falſum eſt. dic ergo traditione, ſcilicet interueniente conſenſu.

l *Si debitor.*] CASVS. Obligaui tibi ré aliquã, p. x. cãdé ré poſtea vẽdidi, deĩde ab alio creditore accepi. x. & tibi ſolui, & idẽ pign⁹ ſecũdo creditori obligaui qđ vẽdiderã, & tradidi. Dicit q̃ nõ tenet obligatio, quia res aliena pignori obligari nõ poteſt: neque obſtat, quia pignus pecu. ſecũdi creditoris fuit liberatũ.

a *Pignori datam.* ſcilicet Bombello.
b *Tradidit.* debitor. Accurſius.
c *Tuque.* fœnerator ſecundus qui poſt primam obligationem & rei alienationem à debitore factam credidiſti.
d *Creditori.* ſcilicet Bombello.
e *Alienam.* ſtatim iam factam: vt infra de in diem addic. quod autem.§.item quod Sabinus.in prin.
f *Pertinuiſſe.* in caſu propoſito: pertinere tamen poſſet ſi conuenires cum creditore vt in locum eius ſuccederes: vt.C.de his qui in prio. cre.lo.ſuc.l.j.ij.&.iij.

SI debitor rẽ pignori datã[a] vendidit & tradidit[b], tũq;[c] ei nummos credidiſti, quos ille ſoluit ei creditori[d] cui pignus dederat, tibíque cum eo cõuenit vt ea res quam iam vendiderat, pignori tibi eſſet, nihil te egiſſe conſtat, quia rem alienã[e] pignori acceperis. ea enim ratione emptorem pignus liberatum habere cœpiſſe: neque ad rem pertinuiſſe[f], quòd tua pecunia pignus ſit liberatum.

Non videtur habere fidem de pretio quod ſtatim quis recepturum ſe putat. Bartolus.

III. IDEM libro octauodecimo ad Sabinum.

SI quaſi recepturus à debitore tuo cõminus[g] pecuniam, reddidiſti ei pignus, iſque per feneſtram id miſit excepturo[h] eo quem de induſtria ad id poſuerat, Labeo ait, te furti[i] agere cum debitore poſſe, & ad exhibendũ: & ſi agente te contraria pigneraticia excipiat debitor de pignore ſibi reddito, replicabitur de dolo, & fraude per quam[l] nec redditum ſed per fallaciam ablatum id intellegitur.

Pignus poteſt vendi ſi eſt actum, vel nihil eſt dictum: ſed ſi agatur quod non vendatur, prima denuntiatione præmiſſa vendi poteſt. aliàs ſecus. Bartolus.

IIII. VLPIANVS libro quadrageſimoprimo ad Sabinum.

SI conuenit[n] de diſtrahendo pignore ſiue ab initio ſiue poſtea, non tantùm véditio valet, verùm incipit[m] emptor dominium rei habere. Sed & ſi nõ conuenerit de diſtrahendo pignore, hoc tamen iure vtimur, vt liceat diſtrahere: ſi modò nõ conuenit ne liceat[a]. Vbi verò conuenit ne diſtraheretur, creditor ſi diſtraxerit, furti obligatur[o], niſi[p] ei ter fuerit denuntiatum vt ſoluat, & ceſſauerit.

V. POMPONIVS libro nonodecimo ad Sabinum.

IDémque iuris eſt[q] ſiue omnino fuerint pacti ne veneat, ſiue in ſumma,[r] aut conditione,[ſ] aut loco contra pactionem factum ſit.

Creditor non poteſt vendere pignus, ſed cogitur venditori oſtendere vel debitori vt vendatur ſi ſibi idonei caueantur. Bartol.

VI. IDEM libro trigeſimoquinto ad Sabinum.

QVamuis[t] cõuenerit vt ſundum pigneraticium vẽdere tibi liceret, nihilo magis[t] cogendus es vendere, licet ſoluendo non ſit is qui pignus dederit: quia tua cauſa id id caueatur.[u] Sed Atilicinus ex cauſa cogendum creditorem eſſe ad vendendum dicit. quid enim ſi multo minus ſit quod debeatur, & hodie pluris venire poſſit pign', quàm poſtea?[x] Melius autẽ eſt dici, eum[y] qui dederit pignus, poſſe vendere, & accepta pecunia ſoluere id quod debeatur: ita tamẽ, vt creditor neceſsitatem habeat oſtẽdere rem pigneratam,[z] ſi mobilis[a] ſit: prius idonea[b] cautela à debitore pro indemnitate ei præſtanda. Inuitum enim creditorem cogi vendere, ſatis inhumanum eſt.[c]

Creditor qui pignus vendidit, cogitur reſtituere ſuperfluum pretij per hanc actionem: & etiam vſuras in tribus caſibus huc cõmẽtis. hoc dicit tum.l.ſequen. Pau.

Si creditor pluris fundum pigneratum vendiderit, ſi id fœneret, vſuram eius pecuniæ præſtare debet ei qui dederit pignus. Sed & ſi ipſe vſus ſit ea pecunia, vſuram præſtari oportet[d]. quòd ſi eam depoſitam[e] habuerit, vſuras non debet.

VII. PAVLVS libro ſecundo Sententiarum.

SI autem tardius ſuperfluum reſtituat creditor id quod apud eũ depoſitũ eſt, ex mora etiam vſuras debitori hoc nomine præſtare cogendus eſt.

Expenſæ factæ in re pignerata, contrariis pigneraticiis repetuntur. Bartolus.

VIII. POMPONIVS libro trigeſimoquinto ad Sabinum.

A men dicunt quòd hęc denũtiatio tantum à furto excuſat. Aq[q] *Démque iuris eſt.* ſcilicet vt teneatur furti ſi non denũtiauerit, & non ſeruauerit pacta infra ſcripta. Vel dic, idem iuris, ſcilicet vt poſsit fieri venditio etiã contra pacta huiuſmodi, ſi modo fiat denuntiatio. Sed quid eſt quod dicitur. C. de iur. do. impe. l. fin. §. j. vbi dicit pactionem de tempore & de loco ſeruandam? Reſpon. illud verum eſt quando conuenit vt fieret venditio. hic autem quando cõuenit vt nõ fieret hoc vel illo modo. Vel dic quòd eſt ſeruandum niſi ter fuerit denuntiatum: vt ſupra l. proxi. in fi. *Cõfer. l. 3. de legeiſ. miſſo.*

r *Summa.* id eſt pretio.
ſ *Conditione.* ſ. in tempore. Accurſius.
t *Quamuis. Nihilo magis.* id eſt nõ ideo magis.
u *Caueatur.* vnde in læſionem tuam torqueri non debet: vt. C. de leg. & con. l. quod fauore. Accurſius
x *Quàm poſtea.* q.d. videtur compelli hoc caſu, ſed melius eſt quod ſubiicitur.
y *Eum.* ſcilicet debitorem.
z *Pigneratam.* ſcilicet volenti emere.
a *Si mobilis.* ſi immobilis, ipſa ſe exhibet: vt C. quando & qui. quar. pars de. l. ij. §. ſed vbi. Azo.
b *Idoneã.* quæ eſt cum fideiuſſore vel pignore, vt infra man. l. ſi mãdato Titij. §. ſi. aliàs cautio ſimpliciter dicta nudam cautionem ſignificat: vt. C. de verbo. ſig. l. iij.
c *Iniquum eſt.* vt & infra de re iudic. l. à diuo. §. quòd ſi res. quẽdoque tamen quis compellitur vendere: vt notat. j. de ac. em. Iulian', §. idem Celſus.
d *Operet.* idem & in mandato: vt infra man. l. idémque. §. ſi procurator. verſi. quòd ſi non exercuit.
e *Depoſitum.* præcedente oblatione: aliàs non: vt. C. de vſur. l. ij. quæ eſt contra, vbi dicitur emptorem re ſibi tradita ad vſuras teneri: licet depoſuerit pretium. Vel melius ibi emptor fruitur re: vnde æquum eſt eum præſtare vſuras: vt. j. de ac. empti. Iulianus. §. ex vendito. Accurſius.

Hic eſt ca ſus ſing. ſecundum Bar. quod vide tur: vt & ſupra ex qui. mentum eſt cau. ma. l. necnon. §. qđ de non ven- dẽdo pigne- re: poſ ſit vẽ de trina de- nuntiatione præmiſſa.

a *Niſi ei.* ſcilicet debitori, &c. vt ſubiicit. Sed hæc denũtiatio nũquid vna vice fiat, ſolue ſolue ſolue? Reſpon. non, ſed triduum inter quamlibet debet eſſe: ſicut in citatione accuſati abſentis: vt infra de publi. iud. inter accuſatorem. Sed nunquid poſt hanc debet biennium currere? Reſpon. lege non cauetur, ſed tũc currit quando nihil conuenit: vt. C. de iur. do. impe. l. fi. §. j. multo magis & hic expectari debet vbi conuenit vt non liceat vendere. Sed à quo tempore currit hoc biennium? Reſpõ. ſi eſt liquidum, à tempore denuntiationis. ſi non eſt liquidũ, à tempore ſentẽtiæ: vt. d. l. C. de iur. do. impe. Item quomodo non poteſt ſibi creditor per pactum præiudicare: vt. C. de pac. ſi quis in cõſcribẽdo. quæ eſt contra Solu. hic ſpeciale, propter publicã vtilitatem. nam cum ſibi nullam afferret vtilitatem habere pignus, eueniret ſæpiſſimè vt creditores mutua denegarẽt. Quidam tamen

I neceſſarias.]CAIVS vſq; ad. §. ſi annua. eſt plan'. *SI ANNVA.*]Mutuaui tibi pecuniã, & cõueniſti hãc pecuniã ſolure trib' terminis, puta ſtra triẽniũ. & vna pars mihi prima die primi ãni ſoluẽda fuit, ſecũda pars ſecũda die ſecũdi ãni. iij. pars prima die. iij. an. poſtea adieci tale pactũ, vt ſi iſta pecunia ſua quaq; die ſoluta nõ eſſet, liceret pign' mihi vẽdere. Poſtea. j. ãno elapſo nil ſoluit. quęrit an liceat mihi ſtati pign' vẽdere? Et dicit q nõ. antequã eni totũ tẽpus fuerit elapſum, non vendã. Sed pone quòd

quòd tale pactũ adieci. ſ. vt liceret mihi vendere ſi qua pecunia ſua die ſoluta nó eſſet. dicit in prima ceſſatione potero vendere. [*DE VENDENDO.*] Mutuaui Titio decẽ ſub pignore. conuenit vt niſi pecunia ſua die eſſet ſoluta, & pignus diſtraheretur. Dicit & illud pactum non eſt perſonale, ſed reale. vnde ad quemcunque deuenit pignus, poterit vendere. ſi autẽ pactus ſum ſoli creditori vendere licere, dicitur quòd heredi meo iure pacti vendere licebit. Cætera ſũt plana vſque ad. §. ſolutam. in. l. ſolutum. Vlpianus.

a *Si neceſſarias.* quibus non factis res erat peritura, vel deterior futura: vt infra de verb. ſigni. l. impenſæ.

b *Pecuniam.* etiam modicam, licet in commodato ſit ſecus, quia gratia accipiẽtis conceditur ad vſum: vt ſupra titu. j. in rebus. §. poſſũt. & §. ſed & id quod. Sed quid de cibariis? Reſpõ. forte repeto ſecundum quoſdam, quia huius legis initium eſt generale: arg. infra de iu. & fac. igno. l. pe. §. & licet.

c *Retinere.* ſimilis retentio eſt ſupra de condic. inde. ſi non ſortem §. ſi centum. Item ſimilis cautio huic de qua hic ſubiicit, eſt infra ſolu. ma. l. cum mulier. & ſupra famil. erciſc. l. heredes. §. idem iuris eſt. verſi. idem obſeruatur. ſed cum creditor cauere non habuerit neceſſe, quare conuertit in alienam iniuriam ſuam negligentiam? Reſpon. aliter vendere non poteſt, ſecundum Ioan. Vel dic, ſic erat conſuetudo: vel plus propter hoc vendidit: quibus caſibus de euictione ꝓmittere debet. aliàs nó: vt infra eod. ſi pignore. §. ſi. & l. ſequen. vel etiam ſi non fuit aliquis caſus de prædictis, habet tamen retentionem cum debitor tenebatur ad idem: vt infra de diſtrac. pig. l. reſcriptum.

*Vide Laurẽ. Vallã lib. 4. Elegã.

d *Tota.* vt. C. de diſtrac. pign. quamdiu. ſic econtra infra eo. ſolutũ. §. ſi creditori. Accurſius.

e *Si annua.* i. vna. x. primo anno: alia ſecundo anno, & alia tertio. ſic ponitur. j. de contrahen. emptio. l. ſed Celſus. §. j.

f *Soluta.* ſcilicet tota: Azo.

g *His verbis.* id eſt verbo pecuniæ indefinite prolato. itẽ illis verbis, ſua quaque die. q. d. niſi omnibus terminis ſoluatur, pignus vendam. nam hoc nomen quiſque, ſignum eſt vniuerſale. fuit enim hæc mens, vt licet in primo termino ceſſaretur, nó tamẽ venderetur, ſed expectaretur an aliis terminis prædicta portio pecuniæ, vel totum quod deeſt, ſoluatur. ſicut ergo oẽs termini non ſingulariter ſinguli continentur, ita & omniũ partiũ tẽpora expectantur: & tunc ſi in aliquo fuerit ceſſatum, fiet venditio. Azo. & facit ad hoc inſitu. de verb. oblig. §. omnis. verſi.

SI neceſſarias[a] impẽſas fecerim in ſeruum aut in fundũ quẽ pignoris cauſa acceperim, non tantùm retentionem, ſed etiam contrariam pigneraticiã actionem habebo. Finge enim medicis, cum ęgrotaret ſeruus, dediſſe me pecuniã, [b] & eũ deceſſiſſe. Itẽ inſulã fulſiſſe vel refeciſſe, & poſtea deuſtã eſſe, nec habere quod poſſem retinere.

Si creditor vendit, & de euictione promiſit, ei debet à debitore de indemnitate cauari. Bartolus.

Si pignori plura mãcipia data ſint, & quædam certis pretiis ita vendiderit creditor, vt euictionẽ eorũ præſtaret, & creditũ ſuũ habeat, reliqua mãcipia poteſt retinere[c] donec ei caueatur, ꝙ euictionis nomine promiſerit, indemnẽeũ futurũ.

Si ceſſatur in ſolmine partis, venditur totum. Bartolus.

Si vnus ex heredibus* portionem ſuam ſoluerit, tamen tota[d] res pignori data venire poterit: quemadmodum ſi ipſe debitor portionem ſoluiſſet.

Vniuerſalis negatiua non poteſt dici falſa antequam in qualibet particulari ſit poſſibile. Item oratio vniuerſalis ſi in vno eſt falſa, in toto dicitur falſa. Itẽ oratio diſtributiua verificatur in qualibet particulari diſtributorum. Item indefinita æquipollet vniuerſali. Bartolus.

Si annua[e] bima trima die triginta ſtipulatus, acceperim pignus, pactúſque ſim vt niſi ſua quaque die pecunia ſoluta[f] eſſet, vendere eam mihi liceret, placet, antequam omnium pẽſionum dies veniret, non poſſe me pignus vendere: quia eis verbis[g] omnes pẽſiones demõſtrarẽtur[h]: nec verum eſt, [i] ſua quaque die non ſolutam[k] pecuniam, antequam omnes dies venirent. Sed omnibus penſionibus præteritis, etiã ſi vna portio ſoluta non ſit, pignus poteſt venire. Sed ſi ita ſcriptum ſit: *Si qua pecunia ſua[l] die ſoluta nõ erit*: ſtatim cõpetit ei pacti cõuẽtio.

Pactum de vendendo, in dubio non intelligitur perſonale. Bart.

De vendendo pignore[m] in rem pactio concipienda eſt, vt omnes contineantur. Sed & ſi creditoris dũtaxat perſona fuerit comprehenſa, etiam heres eius iure vendet, ſi nihil in contrarium actum eſt.

Pignus poteſt vendi propter debitum, & alias acceſſiones.

Cum pignus ex pactione venire poteſt, non ſolùm ob ſortem non ſolutam venire poterit, ſed ob cętera quoque, veluti vſuras, [n] & quę in id ipẽſa ſunt.

Creditori decepto, per contrariam pigneraticiã ſuccurritur contra debitorẽ. Bar.

IX. VLPIANVS libro vicenſimooctauo ad Edictum.

SI rem alienam mihi debitor pignori dedit, aut malitioſe[o] in pignore verſatus ſit, dicendum eſt locum habere contrarium iudicium.

Pro omni obligatione poteſt dari pignus. Bartolus.

Non tantùm autem ob pecuniam, ſed & ob aliam cauſam[p] pign' dari poteſt: veluti ſi quis pignus alicui dederit vt pro ſe fideiubeat. Propriè[†] pignus dicimus, quod ad creditorem tranſit: hypothecam, cum non tranſit[q] nec poſſeſſio ad creditorem.

Pigneratitia directa contrahitur cum eſt creditori ſoluta pecunia, vel aliter ſatisfactum. Bart.

Omnis pecunia exſoluta eſſe debet, aut eo nomine ſatisfactum eſſe, vt naſcatur pigneraticia actio[r]. Satisfactum autem accipimus, quemadmodum voluit creditor, licet non ſit ſolutum. Siue* aliis

h *Demonſtrarentur.* q. d. niſi in fine omnium terminorũ inueniatur pecunia ſoluta, liceret vendi pignus.

i *Nec verum eſt.* ſcilicet incommutabiliter: vt infra de verbo. obli. quicquid. §. ſi ſtipulatus. Azo.

k *Non ſolutam.* ſcilicet totam.

l *Die ſua.* hæc enĩ particularis particulariter ſignificatas portiones & terminos denotat. Azo. ſic & infra de condit. & demon. falſa. §. fin.

m *De vendendo pignore.* id eſt vt creditor poſſit vendere. de aliis autem nil fuit dictum. cũ enim pactum dirigatur in perſonam, non eſt ideo vt ſit perſonale, ſed vt demõſtretur perſona cum qua ſit: vt & ſupra de pac. iuriſgentium. §. pactorum. & infra de proba. ſi pactum. & infra de an. leg. l. annua. §. fin. & ſupra de pac. l. tale. in prin. & infra de ali. & ciba. le. l. alimenta. j. reſpon.

n *Vſuras.* cum pro his fierat obligatum: vt infra eo. ſolutum. §. ſi in ſortem.

o *Si rem. Malitioſe.* vt dãdo pignus quod ſciebat ſe obligare non poſſe, quia vetita erat obligatio à teſtatore: vt infra de leg. iij. pater. §. fundum Titianũ à filio. Azo. Vel quia ſcienter obligauit ſeruum furem. Ioã. vt infra eodem, ſi ſeruus.

p *Cauſam.* honeſtã, nõ turpem: vt diximus. C. de condic. ob tur. cau. l. cum te. infra eo. ſolutũ. §. ſiue autem.

q *Non tranſit.* maxime ſi eſt mobile, quaſi à pugno: vt. j. de verbo. ſig. plebs. §. pignus. ſed quãtum ad actionem hypothecariã nulla eſt differentia: vt. j. de pigno. l. res hypothecæ. §. pe. & inſtitut. de actio. §. item Seruiana. quæ ſunt contra. Acc. *ADDITIO.* Dic ſecundũ Bar. hic ꝙ quãtũ ad actionẽ hypothecariã nulla eſt differẽtia inter pign' & hypothecã: vt ibi, ſed ꝙtũ ad pigneraticiã directã eſt differẽtia: quia illa cõtrahit re: vt ſit. qui. mo. re cõtra. obl. i fi. ideo niſi ad creditorẽ trãſeat poſſeſſio vel detẽtatio, nõ haberet locum pigneraticia, ſecundũ Bar.

† *Quod ad actionẽ hypothecariã attinet, nomine tãtũ ſonus tiuereſt l. res hypotheca. de pignori. §. itẽ Seruiana. de actio. inſtit. Vide Vallam li. elegã. 6.*

* *Sine mini aliis.*

r *Pigneraticia actio.* ſ. debitori: vt. j. ſi certũ pe. l. ſi qs nec. §. res. & j. de iur. do. ꝙ fundum. hoc tñ fallit in caſibus: vt. j. eo. ſolutũ. §. ſi quaſi. & l. elegãter. in fi. & l. ſi. in fi. j. rũ. ibi, operã aũt &c. quãdo etiã ſoluta pecunia nõ naſcitur: vt. j. e. l. aliena. §. ſi. Itẽ no. ꝙ ex eo ꝙ dicit, naſcit, patet ꝙ antea nata nõ fuerit, nec ex ſolutione naſcit: ſed ex cõtractu dudũ inito hodie naſcitur actio, ſicut & in mutuo quod ex cõſumptione recõciliatur: vt. j. de fideiuſſor. ſi quis pro eo. §. ſi nũmos. & in actione tutelæ, quæ demum finita tutela naſcitur, ſed ex geſtione prius male facta: vt. j. de tute. & ra. diſtra. ſi tutor. ij. in fi. & l. ſeq. & ſic in mandato iuriſ-

dictionis:vt.ſ.de offi.procó.l.obſeruare.§.fi.Itẽ ex actione ex ſtipulatu pro dote.nec enĩ naſcitur niſi ſoluto matrimonio,nõ tamẽ ex ſolutione matrimonij: vt.C.de repu.l.j.&.j.de bo.dã.ſed ſi alia.niſi vergat ad inopiã:vt.j.ſolu.ma.l.hęc actio. Sed quidã dicũ.q̃ in prędictis caſibus naſcũtur prius, ſed intẽtari nõ poſſunt: & pro eis eſt.j. de fur.ſerui & filij.i fi.an ergo præſcriptio prius currat cõtra pigneraticiã actionẽ quã naſcatur Reſpõ.nõ:vt.C.de anna.excc.l.j. in fi. ſed iuſ offerẽdi pecuniã poſſet tolli:arg. C. de fide inſtru.l.plures apochis.& C. de præſcript.xxx.vel xl.an. l. cũ notiſſimi.§. eodem iure. & infra de dam. infec. ſi finita.§. poſtea autem.

a *Pignoribus.* vt.j.qui. mo.pig.vel hypo.ſol.l. item liberatur. in prin.

b *Reo.* id eſt alio qui recipiet i ſe obligationem animo liberandi pignus.

†*Bal.hic re putat iſtum text.ſing.ad hoc quod ſi ſupervenerit pendẽte iudicio actoris intra de qua litigat, ex cauſa de præterito fundat actionẽ ab initio male inſtitutam. Bulg.*

c *Satisfactum.* ſic & in venditore: vt.j.de contrahen.empt.l.vt res.

d *Deceptus.*ſ.ſui facilitate. ſecus ſi dolo alterius:vt.ſ.eo.ſi quaſi.volenti enim dolus nõ infertur:vt infra de actio. empt.l.j.in fi.

e *Experiri.*& ſi creditor vendat pignus tale, liberatur debitor: vt.j. de diſt. pig.l. reſcriptũ.

f *Non vltrà egerit.* id eſt nullo modo agere potuerit.non autem intelligas ita vt dicitur ſupra quando dies vſufruct.le.ce.l.j.

g *In iudicio.* ſed ſi extra iudicium,non actionem, ſed exceptionem præſtaret, vt dices.j.e. l. aliena.§. ſi pluribus. verſ.ſi per creditorem. Et no.hic quòd ſi quis habere incipit ius, etiã iudicio pendente ſatisfiat:vt infra man.l.ſi mãdauero tibi vt à Titio. niſi ex facto præcedenti: vt not. ſupra de iudi.l. non poteſt.& ſupra de inofficioſo teſta. l. ſi non mortis. §. fina. &.l. ſi proponas. in fi. vnde & in rei vindi. ſufficit ſi quis incipiat eſſe dominus poſt lit.conteſt.ſecundum Azo.

h *Quod ſi non. Prodeſt.* vt infra quibus.mo.pig. vel hypo.ſol. item liberatur.§.j.& infra de ſtatulib.l.ſtatuliber Romæ. & ſupra titu.ij.promiſſor.j.§.fin. Accurſius.

Solutum.[CASVS in hac.l.eſt planus vſq; ad.§.ſolutũ. [SOLVTAM.] Adhuc ꝓſequitur materiã illã quãdo videatur ſolutũ.& dicit q̃ ſiue ei fuerit ſolutũ cui debebatur:ſiue alij volũtate eius;vel ei cui poſtea ſucceſerit,vel ꝓcurator ſoluat, ſatis eſt:quia ſemp liberabitur debitor.Sed pone,domũ amplã cõduxi à te pro mẽſibus aliis.iiij.locaui per particulas,hoc eſt per camerulas:ita q̃ quilibet eorũ debebat.xxv.pro portione ſua.nũquid ſi vnus ex illis quibus locaui,ſoluat portionẽ ſuã illi à quo cõduxi totã domũ,habebit pigne.ac.cõtra me ad pignꝰ,qui pro portione ſua ſunt obligati domino totius domꝰ?dicit q̃ ſic:quia res illius partiarij cõductoris ſunt tãtũ obligatæ domino totius

pignoribus[a] ſibi caueri voluit, vt ab hoc recedat, ſiue fideiuſſoribus,ſiue reo[b] dato,ſiue pretio aliquo,vel nuda conuentione, naſcitur pigneraticia actio. Et generaliter dicendum erit, quotiẽs recedere voluit creditor à pignore, videri ei ſatisfactum[c]: ſi vt ipſe voluit, ſibi cauit:licet in hoc deceptus[d] ſit.

Pro re aliena pignerata poteſt agi pigneraticia. Bartolus. B

Is quoque qui rem alienam pignori dedit, ſoluta pecunia poteſt pigneraticia experiri.[e]

Quando res intentatum ſupervenit pendente iudicio: ex cauſa de præterito poteſt ſequi condemnatio. Bartolus.

Qui ante ſolutionem†egit pigneraticia:licet non rectè[f] egit, tamen ſi offerat in iudicio[g] pecuniam, debet rem pigneratã, & quod ſua intereſt, conſequi.

2. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

QVod ſi nõ ſoluere, ſed alia ratione ſatisfacere paratus eſt,fortè ſi expromiſſorẽ dare vult, nihil ei prodeſt[h]. C

Nouatio neceſſaria non permittit pignus: ſecus in voluntaria, niſi contrarium actum ſit. Bart.

XI.VLPIANVS libro vicenſimooctauo ad Edictum.

SOlutum non videtur, ſi lis conteſtata cum debitore ſit de ipſo debito[i], vel ſi fideiuſſor conuentus fuerit. Nouata[k] autem debiti obligatio pignus perimit:niſi conuenit[l] vt pignꝰ repetatur[m].

Pigneraticia poteſt agi, ſi principalis obligatio non proficiſcitur, vel ſi profectã tollatur acceptilatione, vel pacto. Bartolus.

Si quaſi daturus tibi pecuniã, pignus accepero, nec dedero: pigneraticia actione tenebor, D & nulla ſolutione[n] facta.

Idémque & ſi accepto lata ſit

domus pro illa parte quã cõduxerã ego.Cõſequẽter reſpõ.cuidã tacitæ obiectioni,q̃ fieri poſſet. dicit enim q̃ tibi per liberã perſonã nõ acquiritur obligatio ex mea ſecunda obligatione:id eſt ex eo q̃ partiario cõductori locaui,domino totiꝰ domus nõ acquiritur obligatio: quia dominꝰ iſte tacite partiario videtur locaſſe cõductori: & ſic ex ſua tacita locatione pignori ſibi obligationem acquiſiſſe. [PER LIBERAM.] Si ꝓcuratori vel tutori res fuerit pignori data, vel pupilli pecunia obligata, nõ mutuo data,ſed alio cõtractu: domino vel pupillo nõ acquirit obligatio. vnde ſi debitor ꝓcur. domino ſoluerit,ipſe procu.pigno. tenebitur.dicit tamẽ q̃ poſſeſſio per liberã perſonã acquiritur alij, nõ obligatio. Cætera ſunt clara vſq; ad.l.ſi pignore. Viuianus.

pecunia, vel conditio defecerit, ob quam pignus contractum eſt:vel ſi pactum cui ſtandum eſt, de pecunia non petẽda factum eſt[o].

Pigneraticia poteſt agi, ſi id eſt ſolutum, pro quo tantum fuit pignus obligatum. Bar.

Si in ſortem duntaxat, vel in vſuras obſtrictum eſt pignus: eo ſoluto propter quod obligatum eſt,locum habet pigneraticia[p]. Siue autem vſuræ in ſtipulatum ſint deductæ, ſiue non[q]:ſi tamen pignus & in eas obligatum fuit, quamdiu quid ex his debetur, pigneraticia cel ſabit. alia cauſa eſt earum quas quis ſupra licitum modũ promiſit.nam hæ penitus[r] illicitæ ſunt.

Niſi omnibus heredibus ſatisfiat, poterit pignus vendi.

Si creditori plures heredes extiterint, & vni ex his pars ei[s] ſoluatur,non debent cęteri heredes creditoris iniuria adfici: ſed poſſunt totum fundum vẽdere oblato debitori eo quod coheredi eorũ ſoluit. Quæ ſententia non eſt ſine ratione.[t]

Pigneraticia naſcitur ſi ſoluatur creditori, vel alteri pro eo legitimè recipienti: vel creditori creditoris. Item inuecta & illata per ſecundum conductorem tenentur pro penſione ipſius ſecundi conductionis tãtummodo, & non vltra.b.d. Primò ponit vnum dictum. Secundò ex illo infert ad determinationem vnius quæſtionis. Tertiò format quæſtionem circa præcedentia. Quartò reſpon. cuidam tacitæ obiectioni. Secunda ibi, vnde ſi dominꝰ. Tertia ibi, plane. Quarta ibi, videtur autem. in qua reſpondet tacitæ obiectioni.nam per ſecundam perſonam nõ quæritur nobis actio pignoris ſeu obligationis. ergo domino locanti non poteſt quæri per cõductionem factam à primo conductore: ad quod reſpon. quòd iſta conuentio tacite videtur facta cum primo domino: & ſic ipſi non quæritur ex contractu facto cum primo conductore: ſed ex conuentione ſua propria tacite facta. Bartolus.

---

†*Bal.hic re putat iſtum text.ſing.ad hoc quod ſi ſupervenerit pendẽte iudicio actoris intra de qua litigat, ex cauſa de præterito fundat actionẽ ab initio male inſtitutam. Bulg.*

a *Pignoribus.* vt.j.qui. mo.pig.vel hypo.ſol.l. item liberatur. in prin.

b *Reo.* id eſt alio qui recipiet i ſe obligationem animo liberandi pignus.

c *Satisfactum.* ſic & in venditore: vt.j.de contrahen.empt.l.vt res.

d *Deceptus.*ſ.ſui facilitate. ſecus ſi dolo alterius:vt.ſ.eo.ſi quaſi.volenti enim dolus nõ infertur:vt infra de actio. empt.l.j.in fi.

e *Experiri.*& ſi creditor vendat pignus tale, liberatur debitor: vt.j. de diſt. pig.l. reſcriptũ.

f *Non vltrà egerit.* id eſt nullo modo agere potuerit.non autem intelligas ita vt dicitur ſupra quando dies vſufruct.le.ce.l.j.

g *In iudicio.* ſed ſi extra iudicium,non actionem, ſed exceptionem præſtaret, vt dices.j.e. l. aliena.§. ſi pluribus. verſ.ſi per creditorem. Et no.hic quòd ſi quis habere incipit ius, etiã iudicio pendente ſatisfiat:vt infra man.l.ſi mãdauero tibi vt à Titio. niſi ex facto præcedenti: vt not. ſupra de iudi.l. non poteſt.& ſupra de inofficioſo teſta. l. ſi non mortis. §. fina. &.l. ſi proponas. in fi. vnde & in rei vindi. ſufficit ſi quis incipiat eſſe dominus poſt lit.conteſt.ſecundum Azo.

h *Quod ſi non. Prodeſt.* vt infra quibus.mo.pig. vel hypo.ſol. item liberatur.§.j.& infra de ſtatulib.l.ſtatuliber Romæ. & ſupra titu.ij.promiſſor.j.§.fin. Accurſius.

i *Debito.* contra videbatur,quia lit.cõteſt.lit quẽdã nouatio: vt.j. de noua.l. delegare.§. ſit autem.vnde videbatur extingui pignus, quaſi ſoluta eſſet pecunia: vt j. proxi.§. ſed non eſt ita,quia hic eſt neceſſaria nouatio. illud autẽ obtinet in voluntaria: vt.j. de noua.l. aliã. immo etiã ſi eſſet cõdemnatus, non tollitur pignus: vt infra de pigno. grege.§.etiam.Accur.

k *Nouata.* ſ. voluntaria nouatione: vt infra de noua.l.aliam.

l *Conuenerit.* vt. C.etiã ob chiro.pe. pig. reti. poſ.l.j.Accurſius.

m *Repetatur.*ſ.per pactũ.i.vt remaneat. Ac.

n *Et nulla ſolutione.* ſic &.j.eo.elegãter. in fi.& l.hn.in fi.j.rñ.No.ergo q̃ vbi nullũ eſt pignus, datur pigneraticia: vt hic. Item vbi finitũ eſt, dat hypotheca: vt.j. de excep.rei iu.l. ex ſentẽte.eſt.l.pe.§. Latinꝰ.ſi. Itẽ vbi finitũ eſt mãdatũ, dat mãdati actio: vt j.mãda.l. ſi præcedẽte. &.l.iter cauſas.i fi.Itẽ vbi finita eſt ẽptio, dat ex empto:vt.j. de actio. ẽp.l.ex ẽpto.§.is q̃ vinũ.

o *Factũ eſt.*nã tollit pignꝰ:vt dixi.ĩ. de pac.ſi tibi.§.de pignore.

p *Pigneraticia.*nõ ergo ſi ꝓpter vnũ eſt obligatũ, ꝓpter aliud tenetur,vt hic,&.ĩ.de pig.l.grege.§.fi.Sed cõtra.C.etiã ob chiro. pe.pig.reti.poſ.l.j.§.j.Solu.dicas q̃ ſi pro ſorte eſt obligatũ,nõ retinetur pro vſura,ſecundũ Azo.vt &. C.de vſur.l.per retentionẽ.Sed ecõtra ſi prouſuris,bene poteſt etiã pro ſorte teneri: vt in.l.cõtraria. vel refert an vſuræ ciuiliter & naturaliter ſint debitę:& tũc idẽ quod ſi aliis debitis:vt in.l.cõtraria. an naturaliter tantũ:& tunc p retentionẽ non poſſunt ſeruari: vt hic,& d.l.C.de vſur.l.per retentionem. Vel dic q̃ hic dixit, tantum.

q *Sine non.* ſed aliàs debitæ in bonæ fidei iudiciis ex mora vel nudo pacto.

r *Penitus.*& ideo per retentionẽ non ſeruãtur:immo ſolutæ vt indebitæ cõdicuntur: vt.j. de condic.inde.ſi nõ ſorte. in prin.

ſ *Sine ratione.*vt & ſupra eo.ſi neceſſarias.§.ſi vnus.

Mens

a *Heres extitit.* quia eius factum ratum debet habere: vt infra de reg.iu.l.ex qua persona.

b *Expauit.* est enim soluta pecunia: vt supra eo. si rem.§. omnis. est ergo omnis sublata obligatio: vt instit. qui.mo.tol.obli. in prin. ex tua enim volútate videor hoc facere, cú idem tu necesse habeas facere: vt ĩ.de neg.gest.l.Pomponius.&.l.soluendo. núquid autem idem est in omni alia causa si tuo creditori soluo quod tibi debeo? Respó. forte non. & ideo hic est ita, quòd illius res scilicet soluentis fuerunt obligatę ei cui soluit. Ar. tamen contra. ĩ. de neg. gest. si liber. in fin. &.j. de exceptio. do. si opera. in fi. sed qualiter agei pigneraticia actione contra primum cóductorem: cum per rei traditioné factam primo conductori non sit ei quæsita possessio? aliàs enim non nascitur pigneraticia: vt institu. qui.mo.re cótra.oblig. §.fin. Respon. immo tacite videtur facta traditio. vnde locator iste secúdus potest includere rem auctoritate sua: vt infra in qui.cau.pig.ta. con.l.est differentia. & j.de dam.infe.l.vtique. sic & aliàs tacita fingitur traditio: vt. C. de dona.l.quisquis.& hoc ideo quia hic secundus conductor est obligatus priori conductori personaliter: nó autem priori locatori est psonaliter obligat[a]. Prior enim locator tacitá habet hypothecam pro alterius debito, nec tamé habet personalem contra secundú conductorem: & ideo nec tacita traditio ei facta videtur. vnde ipse non cóuenitur pigneraticia actione. vtriq; ergo res est obligata, & alterutri facta solutione agitur pigneraticia actione cótra secundum locatorem, & contingit liberatio. Audio tamen quòd Py. legit ita literam istam, vt domino domus non sint obligata friuola secundi cóductoris: quod nihil est. quomodo eñ fieret quæstio, an primo conductori obligatæ essent ad vniuersam pensioné, cú vniuersa nó tibi, sed domino debeantur? Item cur diceret, videtur autẽ & cum domino &c. fit ergo quæstio an domino sint obligatæ in solidú: & cum domino tacite videtur hoc conuenisse, quòd ei sint obligatæ pro eo quod debet, secundum Azo.

c *Tenebuntur.* scilicet locatori secundo, secúdú y. tu dic scilicet locatori primo. sed videtur q̃ res secundi non obligentur priori: vt. j. in qui.cau.pi.ta.con.l. Pomponius. si gratuitam. quę est contra. Sol. ibi gratis fuit data domus secundo habitanti. Item ad idem contra. j. loca.l. si in lege. §. si colonus. Sol. aliud est in vrbanis, in quibus etiã ignoranti domino tacite obligantur: vt hic. Aliud in rusticis, vbi demum si scientia interuenit: vt C. loca.l. certi. & in.l. contraria. vel quod ibi dicit rem secundi non obligari domino, verum est ad vniuersalem pensionem: sed ad suam partem sic: vt hic dicitur. Vel tu dic quòd ibi res secúdi conductoris non fuerunt inuect̃, sed expressa conuentione primo colono obligatæ: vt & ibi dixi.

Vasa sunt propria si tacita cessa. Fossas & Bal. hic.

. Solutam autem pecuniam accipiendum non solùm si ipsi cui obligata res est, sed & si alij sit soluta voluntate eius, vel ei cui heres extitit, [a] vel procuratori ei[us], vel seruo pecuniis exigendis præposito. Vnde si domũ códuxeris, & eius partẽ mihi locaueris, egoq; locatori tuo pẽsionem soluero, pigneraticia aduersus te potero experiri. [b] nã Iulianus scribit solui ei posse. Et si partem tibi, partem ei soluero: tantundem erit dicendum. Planè in eam dumtaxat summam inuecta mea & illata tenebũtur, [c] in quã cœnaculum códuxi, nó enim credibile est hoc conuenisse, vt ad vniuersam pensionẽ insulæ friuola [d] * mea teneantur. Videtur autem tacitè & cũ domino ædiũ hoc conuenisse, [e] vt non pactio cœnacularij proficiat domino, sed sua propria. [f]

Per liberam personã non adquiritur nobis alio sine obligatio pignoris, licet eam possessio adquirere possit hoc dicit. Primo ponit vnam dictum. Secundò respondet tacita quæstioni. secunda ibi, sed nec. Bart.

Per liberam autem personã pignoris obligatio nobis non adquiritur: adeo vt nec per procuratorem plerumque vel tutorem [g] adquiratur: & ideo ipsi actione pigneraticia conueniẽtur. Sed nec mutat quod cóstitutum est ab imperatore nostro, posse per liberam personam possessionem adquiri. [h] nam hoc eò pertinebit, vt possimus pignoris nobis obligati possessionem per procuratorem vel tutorem adprehendere ipsam autem obligationem libera persona nobis non semper [i] adquiret.

Procurator qui potest pignerare, potest pigneraticia agere: quod est si habet speciale mandatum, vel generale ab homine confecto pignerare. Bartolus.

Sed si procurator meus vel tutor rem pignori dederit, ipse agere pigneraticia poterit. [k] qđ in procuratore ita procedit, si ei mãdatú fuerit pignori dare:

XII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

VEl vniuersorum [l] bonorum administratio ei permissa est ab eo qui sub pignoribus solebat mutuas pecunias accipere.

Ex pacto creditoris vendentis potest debitor agere, vel petere vt sibi cedatur actio. Bartolus.

XIII. VLPIANVS libro trigẽsimo octauo ad Edictum.

SI cum venderet creditor pignus, conuenerit inter ipsum & emptorem, vt si soluerit debitor pecuniam pretij emptori, liceret ei recipere rem suam: scripsit Iulianus, & est rescriptum, ob hanc conuentionẽ pigneraticiis [m] actionibus teneri creditorem, vt debitori mandet ex vẽdito actionem aduersus emptorem. [n] sed & ipse debitor aut vindicare rem poterit, aut in factum [o] actione aduersus emptorem agere.

In hac actione venit dolus, lata culpa, & leuis: non casus fortuitus. Bartolus.

Venit autem in hac actione & dolus & culpa, [p] vt in commodato. [q] venit & custodia. * vis maior non venit.

Nõ tamẽ vt diligẽtia modũ excedẽs a creditore vt à cõmodatario exigatur. l. §. como. sed quam diligens pater fa. in suis rebus præstare solet. l. seq.

a *Heres extitit.* quia eius factum ratum debet habere: vt infra de reg.iu.l.ex qua persona.

b *Expauit.* est enim soluta pecunia: vt supra eo. si rem.§. omnis. est ergo omnis sublata obligatio: vt instit. qui.mo.tol.obli. in prin. ex tua enim volútate videor hoc facere, cú idem tu necesse habeas facere: vt ĩ.de neg.gest.l.Pomponius.&.l.soluendo. núquid autem idem est in omni alia causa si tuo creditori soluo quod tibi debeo? Respó. forte non. & ideo hic est ita, quòd illius res scilicet soluentis fuerunt obligatę ei cui soluit. Ar. tamen contra. ĩ. de neg. gest. si liber. in fin. &.j. de exceptio. do. si opera. in fi. sed qualiter agei pigneraticia actione contra primum cóductorem: cum per rei traditioné factam primo conductori non sit ei quæsita possessio? aliàs enim non nascitur pigneraticia: vt institu. qui.mo.re cótra.oblig. §.fin. Respon. immo tacite videtur facta traditio. vnde locator iste secúdus potest includere rem auctoritate sua: vt infra in qui.cau.pig.ta. con.l.est differentia. & j.de dam.infe.l.vtique. sic & aliàs tacita fingitur traditio: vt. C. de dona.l.quisquis.& hoc ideo quia hic secundus conductor est obligatus priori conductori personaliter: nó autem priori locatori est psonaliter obligat[a]. Prior enim locator tacitá habet hypothecam pro alterius debito, nec tamé habet personalem contra secundú conductorem: & ideo nec tacita traditio ei facta videtur. vnde ipse non cóuenitur pigneraticia actione. vtriq; ergo res est obligata, & alterutri facta solutione agitur pigneraticia actione cótra secundum locatorem, & contingit liberatio. Audio tamen quòd Py. legit ita literam istam, vt domino domus non sint obligata friuola secundi cóductoris: quod nihil est. quomodo eñ fieret quæstio, an primo conductori obligatæ essent ad vniuersam pensioné, cú vniuersa nó tibi, sed domino debeantur? Item cur diceret, videtur autẽ & cum domino &c. fit ergo quæstio an domino sint obligatæ in solidú: & cum domino tacite videtur hoc conuenisse, quòd ei sint obligatæ pro eo quod debet, secundum Azo.

c *Tenebuntur.* scilicet locatori secundo, secúdú y. tu dic scilicet locatori primo. sed videtur q̃ res secundi non obligentur priori: vt. j. in qui.cau.pi.ta.con.l. Pomponius. si gratuitam. quę est contra. Sol. ibi gratis fuit data domus secundo habitanti. Item ad idem contra. j. loca.l. si in lege. §. si colonus. Sol. aliud est in vrbanis, in quibus etiã ignoranti domino tacite obligantur: vt hic. Aliud in rusticis, vbi demum si scientia interuenit: vt C. loca.l. certi. & in.l. contraria. vel quod ibi dicit rem secundi non obligari domino, verum est ad vniuersalem pensionem: sed ad suam partem sic: vt hic dicitur. Vel tu dic quòd ibi res secúdi conductoris non fuerunt inuect̃, sed expressa conuentione primo colono obligatæ: vt & ibi dixi.

d *Friuola.* id est supellectilia. Accursius.

e *Hoc conuenisse* scilicet vt friuola mea sint obligata in eã summam in quam conduxi. vnde non est mirandum si possim ei soluere inuito eo à quo conduxeram.

f *Sua propria.* tacita tamen: vt sic non videatur ei adquiri per extraneam personam.

g *Vel tutorem.* Sed cótra. C. quãdo ex fac. tu. vel cu. l. ij. &. ĩ. de constit. pecu. l. eum qui. §. si actori. Sol. ibi vtilis adquiritur, nõ directa: vt hic. vel speciale est in casibus illis: quod non placet. Tu dic q̃ si diuisa est administratio: in re quæ non spectat ad eius administrationem, non quæritur: in ea quæ spectat, sic.

h *Adquiri.* vt infra de adqui. poss. l. possessio quoque. ij. §. & si possessio. &. C. per quas perso. no. adquir. l. j.

i *Nõ semper.* quia aliquando adquirit, scilicet cũ pecunia nostro nomine mutuatur. túc enim condictio certi & pignoris obligatio nobis adquirit: vt. C. per quas perso. no. adqui. l. h. quæ est cótra. vel nõ semper ideo dicit, quia nó ad agendum, sed ad excipiendũ: vel non directe sed vtiliter adquiritur. Item contra. j. de pign. l. si inter. in princ. Sol. ibi obligauit procurator domino mandante, vel ratũ habẽte: vnde tenet obligatio: secus econtra: vt hic.

k *Potuit.* tenet ergo pignus.

l *Vel vniuersorũ bonorum.* non tamen libera. nam & tunc posset etiam si non conuenisset: vt infra eo. si cõuenerit §. fi. &. ĩ. de pcu. l. procurator cui generaliter libera. Item no. quòd præsumptio inducitur ex consuetudine patrisfa. sic & infra eo. si seruus. &. C. de epis. au. l. iij. & infra de testa. heredes. §. j. &. j. de vsur. qui semisses. §. fin. &. j. de condit. & demon. cum seruus ita. circa fi. & infra quod cum eo. l. fin. & ad Macedo. sed Iulianus. §. proinde. versi. quod dicitur.

m *SI cum vendam. Figuratus is.* id est pigneraticia actione.

n *Emptorem.* vt & infra de dist. pi. l. si creditor. in prin.

o *Aut in factum.* & potest legi diliũctiue, & correctiue. disiunctiue, vt quia rei vind. habeat debitor. vtile enim dominiũ trãslatum est in accipientẽ: vt insti. qui. ali. li. §. contra autem. Correctiuè, vt tantũ in factum detur. i. præscr. ver. ex pacto adhibito incontinenti: vt infra de præscrip. ver. si tibi. quod est speciale hic, cum aliàs ex alieno pacto adhibito non detur actio, & si pacisscentis interest: vt. C. de dona. l. cum res. datur etiam hic ex vendito: vt. C. de pac. inter empt. hij.

p *Et culpa.* vt & ĩ. de bonis auct. iud. pos. l. prætor. §. est præterea.

q *Vt in commodato.* scilicet vtriusq; gratia contractus: vt supra cómo. l. si vt certo. §. nunc videndum. alioquin tantũ gratia accipientis, plus in eo venit. si tantũ dantis, tunc minus: vt dicta. l. si vt certo. §. interdũ. &. l. in rebus. & instit. qui. mod. re cótra. obliga. §. fin. Azo. Vel dic culpa, & non tanta: sicut & ibi: Estote perfecti, sicut pater vester &c.

a *Creditor. De del.* & culpa: vt. j. ſo. ma. l. ſi filiof. §. maritũ. Az.
b *Repromittere.* & poterit hic dici iudicialis: vt no. infra de verbo. obliga. l. ſtipulationum. §. j.
c *Et ſi prædium.* hoc amplius dicitur in prædio.
d *De iure.* id eſt de ſeruitute.
e *Ceſſante.* ſi eas creditor ſcierit deberi: alioquin iputabitur debitori: vt. j. de contrahen. empt. in vẽdendo. §. pen. Azo. & ad hanc cautionẽ præſtandã facit. ſ. qđ met. cau. metum. ij. §. idẽ Iulianus. &. §. ex hoc. &. j. man. l. de tuo. &. C. e. ſi ob cã. &. ĩ. de rei vin. ſi poſt acceptum. & infra de ædi. edi. l. ædiles. §. fin. Sed cõtra infra eo. debitor. §. fi. Sol. illa ſecũdum hanc intelligitur: vt ibi dices.
f *Vtor. Non refragante.* aliter ſi lex refragatur: puta in rebus ſoli: vt infra de re. eo. qui ſub tu. vel cura. ſi pupillorum. hodie & in rebus mobilibus refragatur: vt. C. de admini. tu. l. lex in fructibus. ergo & in ſimilib⁹ hæc lex intelligitur: vt. C. ſi ali. res pigno. da. ſit. l. iij. vel quando ob æs alienum cũ auctoritate iudicis: vt. j. de re. eo. l. magis. §. item prætor.
g *Pigneratam.* ita quòd nõ ſufficiat vtrique debito: vt infra eo. ſi quis in pignore. §. fin.
h *Committat.* arg. ĩ. e. l. j. in fi. &. j. de cri. ſtel. l. ſtellionatus. ij. §. j.
i *Non excuſat.* quia in culpa fuit quæ venit in contraria pig. vt. ĩ. eo. ſi cum venderet. §. fi.
k *Sed ſi ſciẽs.* aliàs non eſt hic lex, & aliàs ſic.
l *Non cõpeti.* quia eſt cautum, vt voluit: vt ſupra eo. ſi rem. §. omnis. Item quia non debuit certiorari, qui ſciuit: vt j. de ac. emp. l. j. in fi. & j. quod fal. tu. auct. l. j. in fi. & infra de ædil. edic. ſi tamen. §. ei qui ſeruũ. verſi in ędilitiis. & ĩfra de doli except. l. apud Celſum. §. item Labeo.
m *Vtiles actiones.* ſcilicet in rem: vt. ĩ. ſi ager vectiga. vel emphy. per totum. & de rei vindi. ſuperficiario. §. prætor. & j. de ſuperficie. l. j. §. j. Accurſius.
n *Aut. Mercedis.* vt & infra qui po. ĩ pig. ha. l. etiam. Accurſius.
o *Conuenerit.* inter nos. Accurſius.
p *Tuendã.* vt. C. de her. ven. l. poſtquam. & quę res pig. obl. poſ. l. nomen quoque. & ibi dicitur qua actione. Accurſius.
q *Loco.* vt infra de pig. l. grege. §. ij. Not. ergo compenſari quãtitatem ad quantitatem: ſed non ad ſpeciem: vt ĩ. de condic. inde. ſi non ſortem. §. fin. Accurſius.

** Forte legẽdum, Sabina vt vi dicit Seuerus &c. vt in vulgaribus legitur. Fabia eſt enim vt verba quædã interdũ tranſponantur.*

Quãtitatis ad quantitatem ſit cõpenſatio.

xiiii. Paulus libro vicẽſimonono ad Edictum.

EA igitur quæ diligens paterfamilias in ſuis rebus pſtare ſolet, à creditore exiguñ.

Creditor cum reddit pignus, debet cauere de ſuo dato, & facto, & neglectu. Bart.

xv. Vlpianus libro vicẽſimooctauo ad Edictum.

CReditor cum pignus reddit, de dolo a debet debitori repromittere. b & ſi prædium c fuerit pigneratum, & de iure d eius repromittẽdum eſt: ne fortè ſeruitutes ceſſante e vtĩ creditore amiſſæ ſint.

Tuendus eſt creditor in pignore dato à tutore vel curatore legitimo. Bartolus.

xvi. Paulus libro vicẽſimonono ad Edictum.

TVtor lege non refragãte f ſi dederit rẽ pupilli pignori, tuendum * erit, ſcilicet ſi in rem pupilli pecuniam accipiat. Idem eſt & in curatore adoleſcentis, vel furioſi.

Si creditor decipiatur in pignore dolo vel culpa debitoris, habet contrariã pigneraticiã ad intereſſe. poterit etiã ſtellionatus crimine accuſari ſi dolus intercuenerit. Bart.

Contrariam pigneraticiã creditori actionem cõpetere certum eſt. proinde ſi rem alienã, vel alij pigneratam, g vel in publicum obligatam dedit, tenebitur: quãuis & ſtellionatus crimen committat. h Sed vtrũ ita demum, ſi ſcit, an & ſi ignorauit? & quantum ad crimen pertinet, excuſat ignorantia: quantum ad contrariũ iudiciũ, ignorantia eũ non excuſat: i vt Marcellus libro ſexto Digeſtorum ſcribit. Sed ſi ſciens k creditor accipiat vel alienum, vel obligatum, vel morboſum, contrarium ei non competit. l

Fundus vectigalis vel emphyteuticarius poteſt obligari ſaluo iure domini. Bart.

Etiam vectigale prædium pignori dari poteſt: ſed & ſuperficiarium: quia hodie vtiles actiones m ſuperficiariis dãtur.

xvii. Marcianus libro ſingulari ad formulam hypothecariã.

SAne * diui Seuerus & Antonin⁹ reſcripſerũt: vt ſine deminutione mercedis n ſoli obligabitur. *

Nomen debitoris poteſt pignori obligari: & quod inde redigitur, vel compẽſatur, vel pro pignore tenetur. Bartolus.

xviii. Paulus libro vicẽſimonono ad Edictum.

SI conuenerit o vt nomẽ debitoris mei pignori tibi ſit, tuenda eſt à prætore hæc conuentio, vt & te in exigenda pecunia, & debitorem aduerſus me ſi cũ eo experiar tueatur. p Ergo ſi id nomen pecuniarium fuerit, exactam pecuniam tecũ penſabis. ſi verò corporis alicuius: id quod acceperis, erit tibi pignoris loco. q

Quod accedit pignori, pignus eſt. Bart.

Si nuda proprietas pignori data ſit: vſusfructus qui poſtea adcreuerit, pignori erit. Eadem cauſa eſt alluuionis. r

Res tranſit cum cauſa ſua. Bartolus.

Si fundus pigneratus venierit, ſ manere cauſam pignoris: quia cum ſua cauſa fundus tranſeat: ſicut in partu ancillæ t qui poſt venditionem natus ſit. u

Quando materia in materiatum tranſit, pignus extinguitur, ſeu eius obligatio. Bar.

Si quis cauerit, vt ſilua ſibi pignori eſſet, nauem ex ea materia factam non eſſe pignoris Caſsius ait: quia aliud ſit materia, aliud nauis: x & ideo nominatim in dando pignore adiiciendum eſſe ait: *Quæque ex ſilua facta, natáve ſint.* y

Seruus & filius ex cauſa peculiari poſſunt rem peculij pignori obligare. Bart.

Seruus rem peculiarem ſi pignori dederit, tuendum * eſt, ſi liberam z peculij adminiſtrationem habuit. nam & alienare eas res poteſt.

xix. Marcianus libro ſingulari ad formulam hypothecariam.

EAdem & de filiofamilias dicta intellegemus.

Res aliena poteſt domino volẽte vel ratum habente pignori obligari. Bartolus.

xx. Paulus libro vicenſimonono ad Edictum.

ALiena res pignori dari volũtate domini poteſt. a Sed

r *Alluuionis.* vt & infra de pig. ſi fundus. in prin. ſic & legatum augetur: vt infra de lega. j. quod in rerum. §. ſi quis poſt.
ſ *Venerit.* à debitore: vt &. C. de diſtra. pigno. ſi debitor. &. j. de adquiren. re. do. traditio.
t *Ancilla.* ſcilicet obligatæ.
u *Natus ſit.* non tamen cõceptus: ſed apud debitorem fuit cõceptus. * *obligatur* nam ſi poſt venditionẽ *tur.* conciperetur, non eſſet pignori obligatus: vt infra de pig. l. Paulus reſpondit. §. j. quæ eſt contra.
x *Aliud natum.* ſic ſi legauit lanam, ſi poſtea factum eſt veſtimentum, non continetur in legato veſtimentum: vt infra de leg. iij. lana. Sed argu. contra infra de leg. j. ſeruum filij. §. ſi pocula. ſed ibi ĩa ceſſerat dies legati, vnde rei mutatio legatario nõ nocet. Sed opponitur huic. §. quia eodem modo aliud eſt ancilla, & aliud partus, & tamẽ reſpõdetur idem: vt. ĩ. prox. §. Tu dicas quòd optima eſt hic differẽtia. hypothecaria quidẽ actio definit cõpetere re obligata deſinẽte eſſe: ſed materia cũ trãſiit in materiatum, deſinit eſſe, & extinguitur: & incipit eſſe alia ſpecies: vt. j. de aur. & argen. le. Seia. §. itẽ quæro. ergo hypotheca extinguit: & ideo nominatim adiiciendum eſt &c. & tũc dicam nauem eſſe obligatam, non ideo quia ex ſilua ſit facta vel nata, ſed quia ſua facta eſt. i. illi⁹ debitoris. vnde ex generali vel ſpeciali obligatiõe eſt obligata: quare veniũt quæ habet, habiturúve eſt: vt. C. quæ res pig. l. fin. vnde ſi alius, nõ dominus illius ſiluæ, fecerit nauẽ: & ſic ſibi adquiritur dominium: vt. j. de adqui. re. do. l. ſed ſi ex meis tabulis. in prin. nõ dicam nauem pignori obligatam: ſed in ſuperiori caſu nõ deſinit eſſe ancilla propter natiuitatem partus: ſed ſilua deſinit eſſe ſilua.
y *Natáve ſint.* i. erunt. futurũ enim tẽpus reſpicit. Accurſius.
z *Liberam.* vt &. C. quod cũ eo. l. ſi liberã. Sed contra etiam ſi habeat liberam: vt infra quæ res pig. obli. poſ. l. j. §. j. Solu. hic peculiare negotium gerebat, ibi alienum: arg. ĩ. de pac. in perſonam. §. j. Accurſius.
a *Aliena Poteſt.* aliàs nõ: vt. C. ſi res ali. pig. data ſit. l. quę prę- ** Aliũ.* &. l. fi. ſed vendere ſic: vt infra de ac. emp. ex empto. in princip. & de contrahen. empt. rem alienam. in princ. & eſt ratio vt ibi. Accurſius.

a *Valebit.* ab eo tempore quo conuenit: vt infra de pigno. l. fundus. §. j. & C. de dona. inter virum & vxo. l. antepe. in fin. l.

Inualidum ab initio, poſtea confirmatur.

Not. arg. etiam hic: quod non valet ab initio, poſtea confirmari: vt arg. ſupra de ado. l. adoptio. Accurſius.

b *Recte agitur.* cõſignata pecunia & depoſita, vel ſola oblatione facta in iudicio: ſecus ſi extra: vt infra de admini. tut. l. tutor pro pupillo. §. fi. & C. eo. l. nec creditores. & l. fi. §. fi. & ſ. eo. ſi ré. in fi. & C. de vſur. l. acceptam.

c *Domo. Eius tenebitur.* licet domus comburatur. Acc.

d *Pars eius.* & quidem maxima: vt infra de ſol. qui res. §. aream. & ſ. de rei vind. ſolũ. Sed arg. contra inſti. de vſufru. §. fi. Accurſius. *ADDITIO.* Dic ſecũdũ Bart. hic quòd aliud eſt in vſufructu, quia rei mutatione perimitur: vt. ſ. quib. mo. vſusfru. amit. l. repeti. §. rei mutatione. aliud in pignore: vt per eundem Bart. in. l. ſi cõuenerit. §. ſi quis ea

* *Breuis edicti.*

* *Area pars domus, & domus pars aree. l. ſolũ.*

uerit. ſ. eo.

e *Et contra ius.* nam ſupra obligauit domũ: hic ſolam tantũ, & tamen ædificium ſequitur: vt hic, & j. de pig. qui edi. de re vin. dic. & l. eõ Paulus. §. domus. & l. ſi fundus. §. ſi res.

Si pignore.] *CASVS.* Obligaui tibi Co-

* *Cõſtge. l. ſi debitor. de fur.*

dicem pignori. fuit tibi ſubreptus. quæritur an hoc quod fueris conſecutus ex perſecutione rei, ſiue agendo actione furti ad pœnã, ſiue cõdictione furti ad ré ipſam, debebis in debitum computare? Et diſtinguitur an extraneus pignus ſubripuit: & quicquid ab ipſo fueris cõſecutus, in ſolutũ computabitur. Si vero dominus pignoris ſubripuit, & cõuentus dupli vel quadrupli act. furti præſtiterit: creditor hoc indebitũ non cõputabit. Idem eſt in alio caſu: pone, ſeruũ tuum mihi pignori obligaſti: poſtea per metũ me compuliſti vt tibi traderé. poſtea egi contra te act. quod metus cau. & quadruplũ cõſecutus ſum: nũquid illud indebitũ computabitur? Dicit quòd non. [*SI CREDITOR.*] Aliquis creditor iure pacti pignus vẽdidit, & conſuetudo fuit illius regionis quòd creditor vẽdẽdo de euictione caueret: vel forte bene vẽdere nõ potuit: vnde de duplo cauit, vel de ſimplo forte: poſtea fuit res euicta: vnde iſte creditor & idẽ venditor conuentus duplum præſtat: nunquid habet regreſſum per contrariũ pigne. contra debitorem? Dicit quod ſic, ſi ideo pluris vendidit, quòd de duplo cauerat: quia tunc de tota dupla contra debitorem habebit regreſſum. aliàs non habebit niſi ad debitum. Viuianus.

f *Si pignore ſubrepto.* ſcilicet ab extraneo: quo caſu non credito tenus, ſed ĩ ſumma pignoris datur furti actio. ſed ſi debitor ſubripuit, tunc in ſumma debiti vel vſurarũ: vt infra de fur. l. creditoris. Sed plene diſtinxi. j. de fur. l. eum qui. §. idem ſcribit.

g *Creditor.* Not. creditorem agere furti: quia eius intereſt poti' &c. vt inſti. de ob. quæ ex delic. §. furti. Sed lege Aquilia nõ, niſi in ſubſidium: vt ſupra ad legem Apuiliam. l. qui occidit. §. j. quæ eſt contra. Sed illa eſt ratio, quia illa tantũ domino datur: vt infra eo. tit. l. item Mela. §. j.

h *Imputare.* & quod debitum excedit, reſtituat debitori: vt. j. de fur. l. creditoris. Accurſius.

i *Culpa.* quo caſu videbatur quòd propter culpam à debito caderet, ſecundum Azo.

k *Condictione.* nõ furtiua, ſed incerti, quæ datur non domino, & ſi ignorante eo data ſit, & ratum habuerit, pignus valebit.a

Qui pares ſunt in tempore, ſunt pares in iure. Bartolus.

Si pluribus res ſimul pignori detur, æqualis omnium cauſa eſt. Si per creditorem ſtetit quo minus ei ſoluatur, rectè agitur b pigneraticia.

Contra agentem pigneraticia, poteſt excipi de exemptione rei poſtea facta. h. d.

Interdũ & ſi ſoluta ſit pecunia, tamẽ pigneraticia actio inhibenda eſt: veluti ſi creditor pignus ſuũ emerit à debitore.

Quod ex re obligata ſupereſt, obligatum eſt. Bartolus.

XXI. IDEM libro ſexto Breuium.*

DOmo pignori data, & area eius tenebitur:c eſt enim pars d eius.* & contra, ius e ſoli ſequetur ædificium.

Quod creditor conſecutus eſt ab alio nomine pœne delicti circa rem commiſſi, compensatur in debitum, vel debitori reſtituitur. ſecus ſi ab ipſo debitore pœna nomine exigatur. Bartolus.

XXII. VLPIANVS libro trigẽſimo ad Edictum.

SI pignore* ſubrepto f furti egerit creditor,g totũ quicquid percepit, debito eum imputare h Papinianus cõfitetur, & eſt verum, etiã ſi culpa i creditoris furtum factum ſit. multo magis hoc erit dicendum in eo quod ex condictione k conſecutus eſt. Sed quod ipſe debitor † furti actione pſtitit creditori,l vel cõdictione, an debito ſit imputãdum videamus. Et quidem non oportere id ei reſtitui,m quod ipſe ex furti actione præſtitit, peræquè relatum eſt & traditum. & ita Papinianus libro nono* queſtionũ ait. Idem Papinianus ait & ſi metus cauſa ſeruum pigneratũ debitori tradiderit, quem bona fide n pignori acceperat. Nam ſi egerit quòd metus cauſa factum eſt, & quadruplum ſit cõſecutus: nihil neque reſtituet ex eo quod cõſecutus o eſt, nec debito imputabit.p

Etiam prædo poteſt agere pigneraticia ad rem & ad fructus. Bartolus.

Si prædo rem pignori dederit, competit ei & de fructibus pigneraticia q actio,r quamuis ipſe fructus ſuos non faciet. A prædone enim fructus & vindicari extantes poſſunt, & cõſumpti condici.s proderit t igitur ei quòd creditor bona fide poſſeſſor fuit.

Si debitor pignus quod conduxit non reſtituit, ad intereſſe contrario iudicio conuenitur. Bartolus.

Si poſt diſtractũ u pignus debitor qui precario rogauit,x

a *Ratum.* ſed aliàs ius habenti in re: vt eſt creditor: vt ſupra de condic. fur. & ideo. §. fin.

l *Creditori.* quod ſit in ſumma debiti, vt dixi.

m *Reſtitui.* id eſt debito iputari: ſed lucro debet creditoris cedere: vt. j. de ſolu. id quod. Sed quid in eo quod per cõdictionẽ incerti præſtat? Videtur imputãdum, cum loco rei ſuccedat. ar. ĩ. de peti. here. l. ſi & rem. Ecõtra videtur q̃ non, per hoc quòd poſtea dicit ſecũdũ Bal. in actione quod metus cau. nam in quadruplo illo vnum ſimplum eſt reſtitutũ. l. j. res ipſa, ſiue rei æſtimatio. Dic ergo ſecũdum *ſi dominũ.* Azo. quòd nõ imputatur. ſed Ir. contra. Et *ſimiliter.* quod dicit de actione met. cau. q̃ non imputatur, dicit quòd *immediate* reſtituitur tantũ: quod falſum eſt: vt. j. dicit. *& ſi met.* Item cũ creditor imputat ſiue reſtituit quod conſequitur ab extraneo, vt ſupra dictũ eſt proxi. quare cõductor non reſtituit quod ab extraneo cõſecutus eſt actione furti: vt infra loca. is qui rem? Iteé nec commodatarius: vt. C. de fur. l. fi. §. ſed cum in ſecunda. quæ ſunt contrariæ. Sol. conductor & cõmodatarius amiſerant vſum quẽ habere debebãt: creditor autẽ vti non debebat: immo ſi vteretur, faceret furtum: vt infra de fur. ſi pignore. in prin.

† *Not. text.*

Bal. in quadruplo ſimplum eſt reſtitutũ. l. j. C. de pig. actio.

Bal. ſimiliter. idem probat. bar. l. ſequẽs

* *octauus. Bolog.*

n *Bona fide.* ſecus ergo ſi & ipſe per metum pignori accepit. tunc enim non videtur illud damnum pati quod deſiderat hæc actio quod met. cau. vt ſupra quod met. cau. ſed & partus. §. fin. Accurſius.

o *Conſecutus.* ſcilicet à debitore. & æſtimationis poſſeſſionis pignoris: ſed in actione furti ipſius debiti. Et eſt ratio, quia actio furti datur ad intereſſe: quod me. cau. in quadruplum æſtimationis rei ablatæ: vt. j. de fur. l. creditoris. & ſ. quod me. cau. ſi cum exceptione. §. quadruplabitur. & l. ſi mulier. §. qui poſſeſſionẽ.

p *Imputabit.* Sed cũ in actione quod me. cau. æſtimatio poſſeſſionis pignoris pro pignore habeatur, quare non reſtituet vnũ ſimplũ, ſicut reſtitueret pignus? Reſpõ. quia debitor ad pignus poteſt intendere pigneraticiã actionem: ſed ad æſtimationem nulla actione habet obligatũ creditorem: & ita debitori potius expedit dare rem quàm pretiũ, id eſt vnũ ſimplum de quadruplo. ſic infra de le. j. ſeruum filij. §. ſi ſtatuliberum. Accurſius.

q *Pigneraticia.* ſoluta demum pecunia.

r *Actio.* ſicut & commodati: vt. ſ. commo. l. ita vt ſi fur. Acc.

ſ *Condict.* vt. ſ. de condic. inde. l. ſi vrbana. in fi.

t *Proderit.* ad extenuandũ debitum, vt pigneraticia agere poſſit, quãdo fuit creditor bonæ fidei. aliàs ſi malæ fidei, non facit creditor ſuos: vnde prædo nõ liberat: ſed dominus vindicat vel condicit, ſi conſumpti ſunt. Iteé proderit ei: quia ſi ſoluat debitũ, per pigneraticiã actionem conſequetur fructus à creditore: vt in prin. §. & transfertur eorũ dominiũ in eũ à creditore: ſed tamẽ eos cogitur reſtituere domino rei: vel totidẽ vndecũque habeat: ſicut emptor qui redhibitoria agit, vt infra de ædil. edic. l. cũ autem. §. cũ redhibeatur. cum enim ſit prædo de perceptis & de percipiendis tenetur: vt. ſ. de rei vin. ſi nauis. §. fin.

u *Proderit.* refert ſe ad primum caſum.

x *Si poſt diſtractum.* à creditore, & maxime ſubaudi. nam idem & ſi non diſtraxiſſet adhuc.

x *Rogauit.* ante diſtractionem pignoris, non poſt.

a *Reſtituat.* ſcilicet creditori vt eam emptori tradat.

b *Tenetur.* ad intereſſe: non vt reſtituat rem. ad eā enim habet interdictum de precario vel hypothecariam. Azo. Item interdictum vnde vi: quia videtur eū vi expellere. Et no. ſecūdū quoſdā, quòd in hoc cōtrario iudicio, cū de fide rupta agatur, poſſit in litem iurari: & condemnatus efficitur infamis hoc caſu: vt. ī. de his qui no. infa. l. furti. §. mandati.

c *Sine dolo.* quia ſic ſe habet conſuetudo, quæ eſt ſeruāda in talibus: vt. j. de ædil. edic. quod ſi nolit. §. quia aſsidua. & .j. de euictio. ſi fundus. Et ſecūdū hoc intelligitur ī. e. ſi neceſſari⁹. § j. Ité no. propter cōſuetudinē quē excuſari: vt hic, & .j. de ad. tu. l. ſine herede. §. Luci⁹. & ad hoc j. mā. l. ſi qs negot. §. ſi. d *Talo vendito.* ſ. cum promiſsione duplę. nec etiam erat conſuetudo regionis vt ſic caueret.

e *Attulit.* hoc ſecundū caſum quo creditor agit de dupla contra debitorem. ſ. quando plus vendidit.

* *Vendidit quanti.*

f *Promiſit.* i. promiſiſſet. ſic i authē. de cōſan. & vteri. fra. §. j. col. vj.

g *Non habere.* ſ. ad intereſſe, ſed ad ſummam debiti ſic: vt ſtatim ſubliciat, nec enim &c. ipſe autē creditor bene tenetur ex quo promiſit: vt Co. cre. eui. pig. l. j.

* *ſi ſtipulatus vſuras.* & .ij. Accurſius.

N Ec enim.] CASVS ibi, ſed ſi ſtipulatio, ſic ponit: Creditor mihi. x. mutuauerat ſub pignore: ſtipulatus eſt vſuras: deinde vēdidit pignus creditor forte pro. x. quę ſibi debebātur: & cauit de dupla. hoc in ſuperiori. §. Poſtea ſtetit per quinquenniū: tandē euicta fuit res ab emptore, vnde creditorem conuenit emptor de dupla: & cōuentus prēſtitit. quęritur, an iſte creditor regreſſum habeat cōtra debitorē pro vſuris medij temporis: hoc eſt illius quinquennij, eo quòd res fuit euicta? Et reſpon. quòd regreſſum habebit, cū in duplæ ſolutione plus damni ſuſtineat quàm ex vſu pecu. medio tēpore. quòd ſi creditor non præſtitit niſi ſimplum: dicit quòd in hoc caſu non habebit regreſſum: quia non plus ei videtur abeſſe, quàm fuit lucratus ex vſu pretij per id quinquennium. Viuianus.

h *Foterit.* hanc enim conſequitur: vt infra de diſtrac. pig. l. reſcriptum.

i *Sed ſi ſtipulatio.* à creditore interpoſita propter ſortem.

k *Eam.* ſcilicet duplam. Accurſius.

l *Factum eſt.* q. d. non eſt tāta vſura quin in duplo quod emptori præſtat, non ſit tantumdem vel plus. Sed quid ſi minus eſt in duplo? Reſpon. forte non conſequitur quod eſt vltra.

m *Simplum.* quia tātum ſimplū promiſit de euictione, ad quod etiam non tenebatur: vt. C. cre. eui. pi. l. j. & .ij. & infra man. l. ſi mandato Titij. §. creditor. ſed ad cedendam contrariam pignoratitiam actionem: vt infra de euic. in creditore.

n *Quod ab emptore.* quodque ſolum reſtituit. Ioan. Sed nonne in primo caſu habuit vſum pecuniæ? Reſpon. non intelligitur habuiſſe, cum plus habeat neceſſe reſtituere.

E Leganter.] CASVS. Obligaui tibi aliquam rem pro. x. cum in ſolutiō ceſſuré impetrauit à principe vt liceret tibi pignus habere iure dominij. cum autem auctoritate principis poſſedi ſſet: aliquis eam à te vindicauit, & euicit. quæritur an habeas regreſſum cōtra me quondā debitorē per actio. pignera? Dicitur quod non: quia per impetrationem dominij videtur extincta pigno. obligatio: habebis tamē vtilē actionem ex empto contra me, quaſi rem emiſſes, ad pecuniā debitam & vſuras: & etiam ad intereſſe, ſi plus eſt intereſſe. Sed pone quòd pignus ſit deterius factum: nunquid illam deteriorationē poterit debitor cōpenſare, ſi debitor agat pigne. act. aduerſus creditorē? Et reſpōdetur quòd ſic. [QVI REPROBOS.] Mutuaſti mihi. x. ſub pignore. ſolui tibi in falſa moneta. vtrum habeam pigne. act. ad pignus? Reſpō. quòd nō: ſed ſoluere debeo in bona moneta: & reddendi ſunt mihi falſi nūmi quos dedi. [SI VENDIDERIT.] Mutuaui tibi. xx. aureos ſub pignore. vēdidi pignus illud pro. xxx. aureis: & ſic vltra. x. vendidi, quàm mihi debitum ſit: ſed nondū pretium recepi. vtrum debitor cui mutuaueram, poſsit agere contra me ad ſuperfluum, hoc eſt ad. x. antequā recipiā? Et nō. quòd expectare debet me quòd recipiā prius: vel debeo ei cedere ac. contra emptorem pignoris meo periculo. Sed ſi recepi illud ſuperfluum, & non reddo, veniet in act. pig. Sequens. §. eſt planus. Viuianus.

* *ſi. ſſ. pro emptore vt.*

† *Fuit ad hāc. l. gl. ſi prius: ti. circa mediū, in. cauſa qua. de elec.*

o *Poſſideret.* iure dominij. Accurſius.

* *actione data.*

p *Fuiſſe.* quia creditor domin⁹ eſſe cœpit. Sed contra. j. ad Trebel. debitor. circa prin. vbi dicit heredem rogatum de reſtituendo hereditate, quòd licet ſit dominus factus rei ſibi obligatæ, remanet tamen ſibi hypothecaria. Sol. ibi videtur nec dominus factus, ex quo reſtituit: vnde quaſi prius peremptā reſtituitur, vel reſuſcitatur: vt ſupra ſi ex noxa. cau. aga. l. ij. in h. Ité contra. j. de except. rei iudi. ſi. ex ſeruante. §. Latinus. in fi. vbi fuit creditor factus dominus rei ſibi obligatæ ex quadam generali tranſactione inter ſe & debitorem facta, & tradita ſibi re ex ea cauſa: & tamē ſi à poſſeſſione cecidit, agi hypothecaria ibi dicit. Sol. ibi non fuit dominium trāſlatum in creditorem, quia non fuit ei data illa res tanquam eſſet dantis, ſed tāquam alterius: & ideo errans dominiū non mutauit: vt ſupra de cōdic. cau. da. l. iij. §. ſubtilius. Ité cōtra. j. de ſolu. ſi aliā. vbi dicit quòd ita demum eſt à prioribus obligationib⁹ receſſum, ſi res ita creditori aſsignetur, quòd euinci non poſsit. Sol. ibi eo modo accepit, vt non aliàs diſcederet niſi res eius fieret: hic autem non. Vel hic aliud pro pecunia: ibi aliud pro alio, puta ſpecies pro ſpecie.

* *Sed & comp.*

q *Pro ſoluto ei.* tunc enim quando res in ſolutum datur, ſi euincitur, dat vtilis ex empto: vt hic innuit, & .C. de euic. ſi prædiū. expreſſe dicitur. Sed videtur antiqua actione debere agi: vt. C. de ſen. l. libera. quæ eſt contra. Sol. hic res pro pecunia: ibi res pro re: vnde non eſt emptio. Vel diſtingue an accipiendo in ſolutum, voluit omnino à priore obligatione recedere, vt hic: an ita demum ſi res irreuocabiliter fieret ſua, vt ibi.

r *Vel inquantum eius.* ſcilicet ſi plus intereſſ ſua. Sed contra videtur quòd non poſsit niſi ad pretium & vſuras: vt arg. infra de euictio. ſi plus. §. j. Solu. is qui impetrauit dominiū, vt quaſi dominus poſsideret, agit ad intereſſe, vel ad debitum. Aliud in eo qui emit ab executore: quia tunc ad debitum & vſuram agit: vt ibi. forſan propter Cæſaris beneficium eſt hoc, vel quia hic fuit creditor qui emiſſe videtur, ſecundum Azo.

ſ *Compenſationem.* quia qui actionem habere poteſt multo magis exceptionem per compenſationem.

t *Si forte.* quia forte damnum dedit in re pignori obligata. Accurſius.

Non

Si creditor vendens pignus promittit duplum ex cōſuetudine, vel aliter vt liter geſſerit: quod hoc nomine præſtiterit, contrario iudicio reperit. aliàs nō vltra debiti ſummam. Ité ſi ex ſtipulatione de euictione duplum præſtiterit, ſortē & vſuras conſequetur. ſi ſimplum, ſortem tantummodo. h. d. tam. d. ſequen. Bartolus.

Si creditor cum venderet pignus, duplam promiſit: (nā vtu hoc euenerat, & conuentus ob euictionē erat & condēnatus) an haberet regreſſum pigneraticiæ contrariæ actionis? Et poteſt dici eſſe regreſſum: ſi modò ſine dolo[c] & culpa ſic vendidit, & vt paterfamilias diligens id geſsit. Si verò nullum emolumentum talis venditio[d] attulit[e], ſed tanti vēderet, *quāto vendere potuit etiā ſi hæc non promiſit, [f] regreſſum non habere.[g]

XXIIII. TRYPHONINVS libro octauo Diſputationum.

NEc enim amplius à debitore, quàm debiti ſumma [eſt,] conſequi poterit[h]. Sed ſi*ſtipulatio[i] vſurarum fuerat, & poſt quinquennium forte quàm pretium ex re obligata [conſecutus eſt] victus eā[k] emptori reſtituit, etiam medij temporis vſuras à debitore petere poteſt: quia nihil ei ſolutum eſſe* vt auferri non poſsit, palam factum eſt[l]. Sed ſi ſimplum[m] præſtitit, doli exceptione repellendus erit ab vſurarum petitione: quia habuit vſum pecuniæ pretij quod ab emptore[n] acceperat.

Res in ſolutum data, à iudice vel à parte euicta non agitur primitiua, ſed vtili ex empto ad intereſſe, quod etiam in compenſationem deducetur. Bartolus.

XXIIII. VLPIANVS libro trigeſimo ad Edictum.

ELeganter† apud me quæſitum eſt, ſi impetraſſet creditor à Cæſare vt pignus poſſideret[o], idque euictū eſſet, an habeat contrariam pigneraticiam? Et videtur finita[p] eſſe pignoris obligatio: & à contractu receſſum. Immo vtilis ex empto accommodata* eſt, quemadmodum ſi pro ſoluto[q] ei res data fuerit, vt in quantitatem debiti ei ſatisfiat, vel in quantum eius[r] interſit. Et* cōpenſationē[ſ] habere poteſt creditor, ſi fortè[t] pigneraticia, vel ex alia cauſa cum eo agetur.

Solutio pecuniæ reprobæ ſolventem non liberat. ſed non cogitur ſoluere debitum, niſi pecunia reproba reddatur. Bartolus.

Qui reprobos nummos ſoluit creditori, an habeat pigneraticiam actionem quaſi ſoluta pecunia, quæritur. Et conſtat, neque pigneraticia eum agere, neque liberari poſſe: quia reproba pecunia non liberat[a] ſoluentem: reprobis videlicet nũmis reddendis[b].

Ad id quod plus debito pignus eſt venditum, poteſt agere debitor vt ſibi ſoluatur, vel actio cedatur. Bartolus. B

Si vendiderit quidem creditor pignus pluris quàm debitũ erat, nondum autem pretiũ ab emptore exegerit, an pigneraticio iudicio cõueniri poſsit ad ſuperfluum reddẽdum[c]: an verò vel expectare debeat quoad[d] emptor ſoluat, vel ſuſcipere actiones aduerſus emptorẽ? Et arbitror non eſſe vrguendũ ad ſolutionem[e] creditorẽ: ſed aut exſpectare debere debitorem: aut ſi non exſpectat, mandandas[f] ei actiones aduerſus emptorem, periculo tamen vẽditoris. Quòd ſi accepit iã pecuniam, ſuperfluum reddit. In pigneraticio iudicio venit[g] & ſi res pignori datas malè tractauit creditor, vel ſeruos debilitauit[h]. Planè ſi ꝓ maleficiis ſuis coërcuit, vel vinxit, vel obtulit præfecturæ, vel præſidi, dicẽdũ eſt pigneraticia creditorem nõ teneri[i]. quare ſi proſtituit ancillam, vel aliud improbatum facere coëgit, ilico pignus ancillæ ſoluitur[k].

Expẽſæ neceſſariæ vel vtiles debẽt reſtitui creditori, ſi modo debitori nõ ſunt onerioſæ: quod arbitrio iudicis æſtimabitur. B.v.

XXV. IDEM libro trigenſimoprimo ad Edictum.

SI ſeruos pigneratos artificiis inſtruxit creditor: ſi quidẽ iam imbutos,[l] vel voluntate[m] debitoris, erit actio contraria. ſi verò nihil horum interceſſerit: ſi quidẽ artificiis neceſſariis[n], erit actio contraria: non tamen ſic vt cogatur ſeruis carere pro quantitate ſumptuũ debitor.[o] Sicut enim neglegere[p] creditorẽ dolus & culpa[q] quã præſtat non patitur, ita nec talem efficere rem pigneratã, vt grauis ſit debitori ad recuperandum: *puta ſaltum grandem pignori datum ab homine qui vix luere[r] poteſt, nedum exco lere: [ſ]tu acceptum pignori excoluiſti ſic, vt magni pretij faceres. alioquin non eſt æquũ,[t] C aut quærere me alios creditores, aut cogi diſtrahere[u] quod velim receptum, aut tibi penuria coactum derelinquere. Medìè igitur hæc à iudice erũt diſpicienda: vt neque delicatus debitor, neque onerioſus creditor audiatur[x].†

Pignus prætorium non conſtituitur, niſi in poſſeſſionem mittatur. Bartolus.

XXVI. IDEM libro tertio Diſputationum.

A hil habeo, quia pone quòd pauper fuiſti, & domum magnã mihi obligaſti: in domo illa multum impendi ſubleuando, tegendo & cum ſoluendo non fuiſti, nõ potes ſoluere has impẽſas: ideo nec cogeris. ſi autem moderatas impenſas feci, & dicas te non poſſe ſoluere, dicit quòd iudex inſpicere debet ne tibi ſit nimis onerioſus: nec tu nimis delicatus ſis. Viuian.

Solui nõ dicitur quod deterius ſoluatur.

a *Non liberat.* nam nõ videtur ſolutũ, quod deterius ſoluitur q̃ debet: vt hic, & ſ. depoſit. l. j. §. ſi res. & ſ. de ſol. l. qui ſibi. § fi. & ſ. cõmo. l. iij. §. ſi reddita. Sed q̃d ſi ab electore fuerit approbata? Arg. q̃ ſit liberat⁹: vt. ſ. eo. ſi rẽ. §. omnis. in fi. & ſ. de cõdi. & demõ. l. quãuis. q̃a ſibi debet imputare qui male elegit, vel eligi fecit: vt. ſ. pro ſoc. ſoci⁹ ſocio. & ſ. loc. & cõdu. l. ea lege. §. fi. & ſ. manſ. iter. §. abeſſe. & ſ. de fideiuſ. l. iij. in fi. & l. qui debitorẽ. & ſ. de ſolu. ſi ſoluturus. Sed econtra videtur q̃ deficiat ſolutio vel electio, vbi deficit emptio: quia erratũ eſt in ſubſtãtiali qualitate: vt. ſ. de contrahẽ. emp. l. in vẽditiõib⁹. §. vnde quæritur. & ſ. de opti. lega. l. ij. Solu. ego puto eum qui certat de damno vitãdo, potiorẽ eſſe: arg. ſ. de mino. verum. §. fi. & l. ſi minor xxv. annis filio. Itẽ quid ſi expenderit eam pro proba? Videtur q̃ repellatur, ſaltem quia non reddit reprobam: vt hic ſubiicit, & ſ. de ſolu. ſi cum aurũ. Vel quia tantundẽ quocunq; modo habet: vt. ſ. de ſolu. l. cũ ſeruus. & l. cum quis. §. qui hominẽ. Sed videtur contra: quia poteſt reddere æſtimationem reprobæ: & quia ab eo nõ cauit, habere debet: vt. C. de inoffi. teſt. ſancimus. §. repletionẽ. & quia habet ex ſua negotiatiõe: vt. ſ. ad leg. Fal. l. iij. & quia his quibus ſoluit, adhuc tenẽ. Ac.

b *Reddendo.* nõ cõditione indebiti, ſed oppoſita exceptione doli mali, etiam ſi ſcienter ſoluit: vt infra de ſol. ſi cum aurum.

c *Reddendum.* ſcilicet debitori. Accurſius.

d *Quoad.* i. donec.

e *Ad ſolutionem.* ſuperflui.

f *Mandandas.* ſic & mãdatur. ſ. de peti. here. l. quòd ſi in diẽ. §. idẽ Iulianus. & ſ. de act. empt. ſi ea. Sed hoc caſu videtur contra infra eo. l. pen. in princi. Sol. vt ibi. Itẽ quod hic ſubiicit de periculo, intellige ſi eius arguatur culpa. nam aliàs non ſuo periculo: vt quia ante fuerat non ſoluendo. ſecus ſi poſt incipit eſſe non ſoluendo: vt. ſ. de diſtrac. pign. quæſitum. & infra de admi. re. ad ciui. perti. l. ij. §. ſi eo tempore.

g *Iudicio venit.* & ſi tardius ſoluerit, in vſuras ex mora tenetur: vt ſupra eo. ſin autem. Accurſius.

h *Debilitauit.* ſ. venit in iudicio iſto: vt hic, &: C. e. l. creditor.

i *Non temeri.* nam licitum eſt ſeruos pro ſuis maleficiis coërcere: vt hic, & ſ. de verb. oblig. l. qui ſeruum. & de leg. j. l. quid ergo. §. ſi heres. bene autem dicit pro ſuis, non autem aliter: quare ſi proſtituit &c.

k *Soluitur.* Sed aget debitor ad intereſſe: vt. ſ. proxi. ibi, & ſi res pignori &c. hic & in patre & domino, quod in creditore hic dicit: vt. C. de epiſ. audiẽtia. l. ſi lenones. & C. de ſpectaculis. l. fi. lib. xj. ſic & in eo qui redemit ab hoſtibus, ſi talẽ ancillã redemptam proſtituat: vt. C. de cap. l. fœdiſſimę. Accurſius.

Siſeruos.] CASVS. Obligaſti mihi ſeruos tuos, quos inſtruxi in ſcriptura, vel in pictura, vel ſimili artificio: nunquid illa quæ impendi, potero à te repetere? Dicit quòd ſi voluntate tua tacita vel expreſſa impẽdam: expenſas potero recuperare, ſi voluntas nõ interceſsit. Vel diſtingue: aut illud artificium eſt neceſſarium: & tunc agam ad expẽſas, vt prius: aut non: & tunc nihil habeo, quia pone quòd pauper fuiſti, & domum magnã mihi obligaſti: in domo illa multum impendi ſubleuando, tegendo & cum ſoluendo non fuiſti, nõ potes ſoluere has impẽſas: ideo nec cogeris. ſi autem moderatas impenſas feci, & dicas te non poſſe ſoluere, dicit quòd iudex inſpicere debet ne tibi ſit nimis onerioſus: nec tu nimis delicatus ſis. Viuian.

l *Iam imbutos.* id eſt iã imbui cœptos. & ſic eſt hic tacita debitoris voluntas. ſic & ſupra commo. l. ſi vt certo loco. §. cuſtodiam. & infra de act. empt. Iulianus. §. præterea. in fi. & infra ad Macedo. ſed Iulianus. §. quod dicitur. & ſupra eo. vel vniuerſorum. & infra de ædil. edic. l. ſi minor. §. ei. Sed argu. contra. ſ. de vſufr. l. vſufructuarius. §. ędificium. quia ſi heret ædificium etiam à domino inchoatum, rei mutatione extingueretur vſusfructus: quod non eſt in pignore: vt ſupra eo. l. domo. Item arg. contra. ſ. de reb. e. l. j. §. ſi defunctus. *ADDITIO.* Sol. ſecũdum Bart. & dic q̃ ibi præſumptioni tacitæ volũtatis non ſtatur fauore pupilli: quia forte ſibi eſſet vtile vendere. aliter enim ſciuiſſet vendere defunctus, & aliter pupillus.

†recipiendum, Flo. recipiendi j vulg.

m *Voluntate.* ſcilicet expreſſa: vt arg. infra de in rem ver. l. iij. §. ſed ſi mutua.

n *Neceſſariis.* neceſſarium eſt ex quo percipitur expenſa. & idem de vtilibus expenſis.

o *Debitor.* tres ſunt ergo caſus. Primus, quando tacita. Secũdus, quãdo expreſſa volũtas interceſsit: in quibus omnino agitur. Tertius, quando nulla: & tunc agitur pro neceſſariis: non tamen vt careat debitor re: vt hic, & arg. ſupra de rei vindi. l. in fundo.

† Cõcar. glo. 1. poſt prin. i verſi. quia nec delicatus in c. ex præterita. extra de elect.

p *Negligere.* ſcilicet rem pignoratam: vt hic ſubiicit, & ſupra ad leg. Aquil. quemadmodum. §. magiſtratus. Accurſius.

q *Culpa.* lata & leuis: vt inſtitu. quibus mo. re contra. obliga. §. fin.

r *Vix luere.* ſ. ſoluendo ſortem. Accurſius.

ſ *Excolere.* i. ſumptus culturæ ſoluere. Accurſius.

t *Æquum.* ſ. iſtud quod ſequitur: aut &c.

u *Diſtrahere.* ſcilicet quod &c. Et hoc pro ſolutione ſumptuum vltra modum factorum. Accurſius.

x *Audiatur.* debitor eſt delicatus, qui etiam vnum nummũ reddere non vult. creditor eſt onerioſus, qui vſq; ad vltimum quadrãtem vult ſibi ſolui. neuter ergo auditur. Et ſic ex duobus cõtrariis eligitur quoddam temperamentũ: vt & ſupra ſi quis cau. l. j. & ij. §. ſi quis tamen. & infra de an. leg. l. Quintus. in fi. l. & ſ. de verb. ob. l. continuus. §. ij.

Debitor delicatus, & creditor onerioſus, quis.

Non eſt mirum.] CASVS. Superius dixit vnde & qualiter conſenſu contrahentium pignus contrahitur. In lege hac ponit duos alios modos quibus pignora cõſtituuntur. Vnus, iudex aliquem in poſſeſsionem miſit. dicit quòd pignus cõſtituitur: & arguit à ſimili. Nam teſtator in teſtamento ſuo poteſt pignus conſtituere legatariis: ergo. & poſtea aſsignat differentiã inter pignus conſtitutum auctoritate iudicis, & conuentionale. Et dicit quòd ita demum contrahitur obligatio in pignore iudiciali, ſi res fuerit tradita, & non aliter. Viuianus.

a *Teſtamento.* vt infra de ali.leg.l.Lucius.
b *Fuerit in poſſeſſionem.* ſed conuentionale etiam ſine traditione: vt ſupra eo.l.j.differt & in aliis: vt ibi dixi.

PEtenti.] CASVS. Petebā à te.x.quæ mihi debebas: maſſam auri mihi tradidiſti, vt alij pecunia mutuo accipiēda obligaré. obligaui: tu poſtmodū pecuniam ſoluiſti. Dicit q ſi illud ab illo creditore liberaui, & penes me habeam, q actione ad exhibēdum teneor, vt eā exhibeam & reddam. ſed ſi adhuc eſt penes illū creditorem cui eam obligaui, primā actionem habes contra me vt eam redimam. Viuianus.

c *Petenti.* i. repetenti. ſic ponitur in rubrica j. ſolu. matri. quēad. dos petatur. i. repetat. Acc.
d *Creditori.* Titio.
e *Debitor.* ſ. Seius.
f *Creditorem.* ſcilicet Cornelium.
g *Liberatas.* à Cornelio. Accurſius.
h *Suſceperat.* ſ. Titius.
i *Iubendus eſt.* ſ. Titius Seio: & ſic agitur ad exhibendum, & rei vin. & etiā propria actio locum habet ex hoc contractu: vt in fine huius legis dices. Accurſius.
k *Videntur.* & adhuc hodie ſunt: licet Seius Titio ſuo creditori ſoluerit. ſed ſec' dicas vbi hæc res eſſet Titio obligata, & ipſe alij obligaret: quia tunc ſtatim ſoluitur ſecūdū pignus quod ſoluitur creditori primo, vt j. e. l. debitor. i fi. quæ eſt cōtra. & infra de diuer. & temp. præſcript. l. de acceſſionibus. §. j. in fi. §.

* *Præſcriptis verbis, quæ eſt propria earū actionū quæ proprium nomen nō habēt, ſunt enim de eſt iſte.*

l *Liberata.* tradantur. id eſt liberentur & tradātur. nam adhuc ſunt obligatæ: vt dixi.
m *Creditorem.* ſ. Titium: non cōtra Cornelium: quia cū eo non contraxit, niſi fuerit ceſſa: vt ſ. commo. ſi vt certo. §. ré. quæ eſt contra. Sed quæ eſt hæc propria actio? cōmo. nō, quia nō fuit gratuitum: ideoque nec mandati. pigneraticia nō: quia non huic fuerunt obligatæ. Die ergo propria. i. præſcriptis verbis actio, cū deficiant aliæ, & æquū ſit actionē dari: vt. j. de præſcript. verb. quotiens. Puto tamē & cōmodati actionē dandā: quia nec cōmodare tenebatur, nec mercedem accepit. hoc autem non aperit hæc lex, an ſit neceſſe in vtroque caſu quòd Seius ſoluerit Titio. Et videtur quòd ſic: vt ſupra eo. ſi rem. §. omnis. & §. fi. ſed illud eſt quando agitur pigneraticia. ſic autem ex agi non poteſt, vt dixi. Accurſius.

SI creditor.] CASVS. Obligaui tibi Digeſtū meum pro. x. & tibi tradidi: cecidiſti à poſſeſſione Digeſti: egiſti cōtra eum qui detinebat: æſtimationē eius cōſecutus es. agere volo contra eū. an ſim audiendus? Dicitur q ſic, ſi tātū ei præſtiterim, quātū ab eo cōſecutus es. [SI SERVVS.] Seruus me' mutuauit Titio. x. ex peculio ſuo, pro qb' pign' accepit. Titius ſoluit iſta. x. Dicit hic q poteſt agere pig. ac. cōtra dominū iſtius ſerui. Viu.
n *Seruiana.* i. quaſi Seruiana: vt inſti. de act. §. item Seruiana.
o *Petenti.* à poſſeſſore. Accurſius.
p *Offerat.* vt. ſ. de re: vi. l. éptor. & j. qb. mo. pig. vel hyp. ſol. l. ij. &. ſ. communi diui. l. cōmuni diuidūdo. §. inter eos. Sed & actio tor te datur ſoluēti: vt. ſ. de neg. ge. l. q vtiliter. §. fi.
q *Pigneraticia.* de peculio. Io. vt. j. de pecu. l. in bonæ fidei. Azo.
r *Dominum.* nomine ſerui. Accurſius.

Si dominium pignoris capit eſſe creditoris, pignus extinguitur: & eius poſſeſſio debitori non proderit: ſed precarium a debitore rogatum durat. Bartolus.

XXIX. IDEM libro quadragenſimoquarto Digeſtorum.

SI rem alienam bona fide emeris, & mihi pignori dederis, ac precario rogaueris, deinde me dominus heredem inſtituerit, deſinit pignus eſſe, & ſola precarij f rogatio ſupererit. B idcirco g vſucapio tua interpellabitur.

Pignus vi abreptum eſt periculo creditoris vi capientis: niſi ex poteſtate ſibi à debitore conceſſa rapuerit. b. d. Bart. Vel ſic ſecundū Paul. de Caſt. C. creditor qui propria auctoritate occupauit rem obligatā, tenetur de caſu poſtea contingente in illa re. ſecus ſi licentiā habuerit à debitore capiendi.

XXX. PAVLVS libro quinto Epitomarum Alfeni Vari Digeſtorum.

QVi ratiario u crediderat: cum ad diem pecunia non ſolueretur, ratem x in flumine ſua auctoritate y detinuit: * poſtea flumen creuit, & ratem abſtulit. Si inuito ratiario C retinuiſſet, eius periculo z ratem fuiſſe reſpondit. Sed ſi debitor ſua voluntate conceſſiſſet vt retineret, culpam duntaxat ei præſtandam, non vim maiorem. a

Delictum ſerui obligat debitorem ignorantem vſque ad noxæ deditionem: ſcientem vero inſolidum. Bartolus.

XXXI. AFRICANVS libro octauo Quæſtionum.

SI ſeruus pignori datus creditori furtū faciat, liberum eſt debitori b ſeruum pro noxæ deditione relinquere. quòd ſi ſciens furem, pignori mihi dederit, etſi paratus fuerit pro D noxæ dedito * apud me relinquere, nihilo minus habiturum me pigneraticiam actionem, vt indemnē me præſtet. c Eadē d ſeruanda eſſe Iulianus ait etiam cum depoſitus vel commodatus ſeruus furtum facit.

s *Si ſeruus. Debitori.* qui furem neſciuit.
c *Præſtet.* niſi forte creditor ſciuit: ar. ſ. e. l. tutor. §. pe.
d *Eadem.* ſ. vt ſciēs teneatur omnino. Io. depoſitarius enim qui ſuum

* *Violentus* dānō ſi datur: hic directa de- negatur. Vel melius ibi *eſſe* dominū fuit dominium trā- latum, cū fuerit error: vt dixi. ſ. eo. l. elegan- ter. in prin. Accurſius.

deperijſſe in mea gitur, & ad ſpe- cia, arg. d.

t *Idcirco.* quia pignus *rā. dicens* finitur ideo, quia credi- *dic. fur.* tor velut obligatā non poſſidet nūc, ſed vt pro priam. Idē eſt & ſi quis rem ſuā ab vſucapiente ignorans emat vel conducat, vel pignori accipiat: ſicut hic ex poſtfacto fuit: vt. j. de vſuca. l. ei à quo. &. l. non ſolū. §. ſi rem. & arg. j. de act. & ob. qui à ſeruo. Sed an interdictum de precario habet? Rñ. ſic: vt hic, &. j. de preca. l. * *dolio* certe. §. fi. Item rei vin. *re.* Iteē cōdic. ex lege: vt. C. loc. l. ſi quis conductionis. Et q dicit, ſola: ſolā hypothecariā excludit. Accurſius.

u QVi ratiario. id eſt *Ratiarius* qui habebat vel *quaſi.*

faciebat rates. Accurſius.
x *Ratem.* ſcilicet obligatam.
y *Auctoritate.* ſine pacto occupandi. alioquin non teneretur: vt C. de pigno. l. creditor. & habetur. C. de pig. act. l. fin.
z *Periculo.* qđ generale eſt in omni violēto, vt res ſit eius periculo: vt. j. de vi & vi ar. l. j. §. rectiſſime. &. l. fi. &. C. qđ met. cau. l. j.
a *Maiorem.* voluntas enim domini excuſat: vt infra loca. h. cum in plures. §. lege.
b *Si ſeruus. Debitori.* qui furem neſciuit.

ſuum officiũ deponendi exhibet, etiã contra ignorãté agit: vt j. de fur. ſi ſeruus cõmunis. §. quod vero. eſt ergo idẽ quãtum ad eum qui ſcienter dat. Et not. quòd ſicut hic in pignore diſtinguitur ſciens vel ignorans: ſic & in cõmodato: vt in fi. huius. l. & j. cõmo. l. pe. Sic & in eo qué mandato meo emiſti: vt. j. mã. inter cauſas. §. ũ cum ſeruus. & in locato: vt. j. loc. ſi tibi domũ. §. j. & in vendito: vt. C. de ædil. edic. l. j. & i dato in doté qui furtum faciat marito: vt infra rerum amo. ſi mulier cũ. §. at ſi in dotem. Item & in legato: vt. j. de leg. j. ſi heres. §. generaliter.

Scientia vel ignorantia in multis attenditur.

a *Cvm debitore. Et ſi ſoluendo.* quia expedit potius pignori &c. vt inſtit. de ob. quæ ex deli. §. furti. & j. de reg. iur. l. plus cautionis. Itẽ quia periculum eſt ne deſinat poſſe facere: vt. ĩ. de neg. geſt. diuortio. Vnde tenet ad intereſſe: puta ſi erat chirographariũ aliud qdam debitum, quod ſibi poterat ſeruare per retentionem pignoris: vt. C. etiam ob chiro. pe. l. j. Vel erat naturale debitum pro quo obligauit: vt. C. de vſur. l. per retentionem. Vel quia expenderet, ſi ageret perſonali: vnde expedit ei potius pignori incũbere: vt dixi. Alij dicunt agi vt res alia æque bona pignori detur: vt ar. infra de leg. j. ſi heres. §. generaliter. & ĩ. de cõſti. pecu. qui autem. §. ij.

**Antichreſis eſt res ex lege pignoris data vt fructus pro vſuris percipiat creditor.*

**Flo. eam, ſed vera ſcr. fixo.*

b *Si pecuniam. Antichreſin.* vetus lectio, antiphiná. ſed médoſa. Eſt auté antichreſis (teſte Alciato libr. diſpũc. ij. c. iij.) pignus quod ſub hoc nomine accepit creditor, vt eius vſum & fructum pro vſuris ſibi computet. Lo. Potuit enim & debitor in conſtituendo pignore hoc verbo vti. Vel dic quòd eſt ſcriptura quam facit debitor, in qua continetur eum debere tantum: & dat eam creditori. & ſic dicit quòd poteſt eam ſoluta pecunia recuperare ſicut pignus. Accurſius.

Qui obligauit rem alienã, tenetur contraria pigneraticia ad intereſſe. Bartolus.

XXXII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

CVm debitore qui alienam rem pignori dedit, poteſt creditor contraria pigneraticia agere, etſi ſoluẽdo [a] debitor ſit.

Si pignus eſt datum ſub alterius nomine, habet locum pigneraticia ſoluta pecunia. hoc dicit ſecundum glo. Bartol. Vel ſic ſecundum Paulum de Caſt. Actio pigneraticia competit etiam pro pignore prætorio. h. d. ſecundum intellectum doctorũ: qui probatur etiam per. l. non eſt mirum. ſupra eo.

XXXIII. IDEM libro ſingulari ad formulam Hypothecariam.

SI pecuniam debitor ſoluerit, poteſt pigneraticia actione vti ad recuperandam ἀντίχρησιν. [b] ſnam cum pignus ſit, hoc verbo poterit vti.

Pactum quòd pignus ſit ſolutum pro debito, factum ex poſt facto, valet: & non poteſt reuocari. h. d. Bar. ſecundum. d. Guil. de Cu.

XXXIIII. MARCELLVS libro ſingulari Reſpõſorum.

TItius cum credidiſſet pecuniam Sẽpronio [c], & ob eam pignus accepiſſet, futurumq́ eſſet vt diſtraheret id * creditor, [d] quia pecunia non ſolueretur: petiit [e] à creditore, vt ſundum certo pretio emptum haberet. [f] & cũ impetraſſet, [g] epiſtulã qua ſe vendidiſſe fundum creditori ſignificaret, emiſit [h]. quæro an hanc venditionẽ debitor reuocare [i] poſsit, offerendo ſortem & vſuras quæ debẽtur. Marcellus reſpondit, ſecundum ea quæ propoſita eſſent, reuocare non poſſe.

Titius. IC. ASVS. Debebas mihi. x. tu debitor alteri à quo habebas pignora, ſecundum vnum intellectum, cum eſſes in mora ſoluendi: & in re aliena, ſecundum vnum caſum, vel propria, ſecundum aliũ: mihi vendere volebas. ſcripſiſti mihi, & rogaſti per epiſtolam vt pignus haberem tanquam emptum: deinde pœnitet te: & paratus es ſoluere ſortem & vſuras: & ita venditionẽ prius factam vis infringere. quæritur an poſsis. Et reſpon. quòd non. Viuianus.

c *Sempronio.* creditori Seij: cui Sempronio res erant obligatæ, quas volebat Sẽpronius diſtrahere. ſed primo obligauit, poſtea eidem cui obligauit, vendidit nõ ſoluto debito. Vel dic ſecundo, quòd debitor petiit à creditore vt pignus certo pretio haberet emptum: vt ita legas, cum Titius crediditſſet Sempronio pecuniã. & c. petiit Sempronius &c. & ſecundum primum ſunt tres perſonæ: Titius, Sempronius, & Seius: ſecundum alium duæ, ſcilicet Titius & Sempronius.

d *Creditor.* ſcilicet Seij, ſecundum primum caſum: vel creditor Sempronij, ſecundum alium.

A o *Petiit.* Sempronius debitor ſecundũ vtrãque poſitionẽ. Ac.

f *Haberet.* ſcilicet Titius.

g *Et cum impetraſſet.* quia hoc placuit creditori.

h *Emiſit.* ad debitorem ſuum, ſecundum primum caſum: vel ad ipſum creditorem cui in ſolutum dabat, ſecundum alium.

i *Reuocare.* ſecundum vltimam poſitionem caſus, concordat ſupra eo. l. aliena. §. fi. & infra de diſtrac. pig. l. reſcriptum. in princ. Sed eſt contra. j. de ſolu. l. Callippus. Sed alij libri habent ibi, quamuis. vbi dicitur quòd maritus dando in ſolutum rem pro dote obligatã ipſi mulieri, poteſt reuocare ſi ſoluat ſortem & vſuras. Sol. ibi non dedit in ſolutũ pignus, ſed dare promiſit: hic autem dedit. Præterea hic erat pignus penes creditorem: ibi non.

Pecunia redacta ex venditione pignoris, prius in vſuras, deinde in ſortem computatur. Bartolus.

XXXV. FLORENTINVS libro octauo Inſtitutionum.

CVm & ſortis nomine & vſurarum [k] aliquid debetur ab eo qui ſub pignoribus pecuniam debet, quidquid ex vẽditione pignorum recipiatur, primùm vſuris quas iam tunc B deberi conſtat, deinde ſi quid ſupereſt, ſorti accepto ferendũ eſt. Nec audiendus eſt debitor, ſi cum parum [l] idoneum ſe eſſe ſciat, eligit quo nomine exonerari pignus ſuum malit. ** Pignus creditor poſſidet: & ab eo debitor poteſt cõducere, & precario rogare. Bar.*

Pignus, manente proprietate debitoris, ſolã poſſeſsionem [m] transfert ad creditorem: poteſt tamen & precario [o] & pro cõducto debitor re ſua vti.

Si pro pignore conſtituto aliud ſubmittatur, furtum committitur pro vtroque debito. ſecus ſi in conſtituendo alium pro alio ſubmittatur: quia tunc ſtellionatus crimen committitur. Bartolus.

XXXVI. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

SI quis * in pignore [p] pro auro C æs ſubiecíſſet creditori, qualiter teneatur, quæſitum eſt. In qua ſpecie rectiſsimè Sabinus ſcribit, [q] ſi quidẽ dato auro [r] æs ſubieciſſet, [ſ] furti teneri. quòd ſi in dando æs ſubieciſſet, turpiter [t] feciſſe, non furem eſſe. Sed hic puto pigneraticium iudicium locum habere. [u] Et ita Pomponius ſcribit. Sed extra ordinem [x] ſtellionatus D actionem dare cog. l. ſciendum. §. creditor. Sol. quantum ad euitandam ſatisdationem iudicio ſiſti, nó poſsidet: vt ibi dicit: ſed quo ad alia ſic: vt vbi diximus..

Intereſt enim quo nomine ſit exoneratus debitor: quia vſura ex ſola pacto debita non niſi per retentionẽ pignoris ſeruari poſſunt. l. 4. C. de vſur.

k *Cvm & ſortis. Et vſurarum.* ſetiam pacto nudo debitarum: ſecundum quoſdam, etiam ſine pignore: licet ſecus ſit cũ ſoluit debitor: vt. ĩ. de ſol. Paulus. §. Paulus. Nã tunc quãdo ſoluit, in grauius debitum accipiendum eſt & in vſuris per ſtipulationem debitis, ſcilicet quod eſt cum pignore: & quod ciuiliter & naturaliter, & non naturaliter tantum: vt infra de ſolu. l. j. ij. iij. iiij. & v. §. imperator. &. C. de vſur. ſi vſuras. Accur.

Extitus de dolo.

l *Si cum parum.* maxime.

m *Malit.* puta in ſortem.

n *Poſſeſsionem.* hoc non excludit hypothecariam obligationem, ſed proprietatẽ: vt hic, & C. eo. l. pignus. No. ergo hic quòd & creditor poſsidet: vt infra de acquiré. re. do. l. per ſeruum. in princip. Sed contra ſupra qu ſatisdare cog. l. ſciendum. §. creditor. Sol. quantum ad euitandam ſatisdationem iudicio ſiſti, nó poſsidet: vt ibi dicit: ſed quo ad alia ſic: vt vbi diximus..

o *Precario.* eſt ergo precarium in ſua re, & conductio: vt hic, & infra eo. l. ſi pignus. & infra de acquiren. poſſeſ. l. re pignoris. & ſic eſt contra infra de regulis iuris. l. neque pignus. & infra depoſi. l. qui rem ſuam. Sol. hic ratione poſſeſsionis quæ penes creditorem erat: vt infra de preca. l. certè. §. finali. &. l. ſeq. & infra de acquiren. poſſ. ſi aliquam. Accurſius.

p *Si quis in pignore.* ſcilicet dando. Accurſius.

q *Scribit.* ſcilicet diſtinguendo.

r *Auro.* iam & apud creditorem cuſtodito.

ſ *Subieciſſet.* ſcilicet poſt.

t *Turpiter.* hæc turpitudo, vt & quæuis alia, priuat aliquem dignitate: vt. C. de digni. l. ij. ſimilis ſubiectio eſt infra pro emp. l. ij. §. cum Stichum. vnde non vſucapit emptor, [illegible] dicit: & hoc indicat. Accurſius.

u *Locum habere.* vt ſupra eodem. l. tutor. §. primo. &. C. ſi ali. res pigno. da. ſit. l. quæ prædium. Accurſius.

x *Extra ordinem.* eſt enim extra ordinem, id eſt non ordinarium: & priuatum, non publicum: vt ſupra eodem. l. tutor.

in fi.

in fin. & C. de cri. ſtel. l. ſtellionatus.

a *Ampla eſt.* ſcilicet ſecundo obligata.

b *Pigneraticiam.* ſcilicet contrariam.

c *Et de dolo.* mirũ eſt quod ponit de actione de dolo, cum ea non cõpetit, ſit res ampla vel non: quia datur alia, id eſt cõtraria pigneraticia. ſed dicas dari de dolo nõ cõtra debitorem, ſed cõtra extraneum, qui in pignore quod pro alio dabat, me decepit. Az. Item ceſſat, ſi antequam conueniat crimine ſtellionat⁹, ſatisfecerit creditori: vt & infra de cri. ſtel. l. j. & argu. infra de publi. iud. is qui. in prin. Accurſius.

d *Si pignus. Poſſeſſionem.* ratione enim poſſeſſionis locatio & precarium ſuæ rei eſt: vt dixi ſupra eo. cum & ſortis. §. h. Accurſius.

e *Poſſeſſionem.* immo & ſi ſit, idem eſt: vt Codice de præſcript. xxx. an. l. male. & l. cum notiſſimi. §. fi. ſecundum Azo. ſubaudi ergo hic, maximè. Item nota hic quòd colonus non poſſidet: vt infra de vſuca. l. non ſolum. §. quod vulgo. & de adquiren. poſſeſſ. qui pignoris. & in. l. ſequenti. Ac.

Colonus poſſidere non dicitur.

f *Pvpillo. Propter metum.* Iſte metus imminet debitori, non pupillo. nam ipſe non teneretur, niſi eſſet factus locupletior: vt inſti. de auctori. tuto. in prin. & C. de vſucap. pro empt. l. fina.

* *adipiſcẽdi.*

g *Pigneraticiæ.* ſcilicet directæ naſcituræ, non natæ, vt diximus ſupra eo. l. ſi rem. §. omnis. Item econtra dare pignus non poteſt ſine tutore: vt infra quæ res pig. obli. poſſ. l. j. in principio.

Aius.] C A I V S. Mihi mutuaſti. x. ſub pignore: Titio id pignus iure tuo legaſti: & dixiſti te id quondam emiſſe: ego omnibus his interfui: & iſtud tanquam teſtis ſignaui. Dicit quòd mihi non præiudicatur.

h *Poſſideret.* & fructus cũ debito cõpẽſando acciperet: quod etiam heret etſi non eſſet dictum: vt. C. de diſtract. pigno. l. j. & C. de pigne. act. l. j. & ij. Accurſius.

i *Eum fundum.* ſcilicet iure prælegationis.

k *A Lucio Titio.* id eſt Gaio Seio: vt ſupra poſuit. Vel dic q̃ quadrinomius erat. Azo. Vel dic ab alio Titio.

l *Signauit.* i. ſigillauit: vt. j. de teſti. l. ad teſtũ. §. ſi quis ex teſtibus. Accur. m *Pactum.* ſcilicet profertur.

n *Non obeſſe.* Remanet ergo pignus, & non fit præiudicium ei cuius eſt. Sed cõtra infra de pigno. l. fideiuſſor. §. pater. vbi filiꝰ ſubſcribẽdo in inſtrumẽto in quo pater rem ipſius filij obligabat, præiudicat ſibi. Solu. ſecundum R. aut adhibetur ſubſcribẽs vt ſubſtantia prębeatur ei, quod fit ex iſtius conſenſu: vt ibi. aut vt probatio tantũ, vt hic. nec enim teſtamentum ſubſtantiam capit ex ſubſcriptione iſtius, ſed à teſtatore. I t̃ hoc eſt, quia officium ſuũ teſti non debet eſſe damnoſum: vt infra quẽ admo. teſtamen. ape. l. ſi quis ex ſignatoribus. & infra de leg. ij. Titia. §. Lucia. Vel hic ignorãs: vt quia teſtamentum non fuit lectũ coram teſtibus: vt. C. de teſta. l. hac conſultiſſima. §. j. ibi

Qui obligat rem alienam, vel alteri obligatam, ſtellionatus commutat, niſi res cuilibet creditori ſufficiat pro vtroque debito. Bartolus.

Sed & ſi quis rem alienã mihi pignori dederit ſciens prudenſque, vel ſi quis alij obligatam mihi obligauit, nec me de hoc certiorauerit, eodem crimine plectetur. Planè ſi ea res ampla eſt, * & ad modicum æris fuerit pignerata, dici debebit ceſſare non ſolùm ſtellionatus crimen, ſed etiam pigneraticiam, b & de dolo c actionem: quaſi in nullo captus ſit, qui pignori ſecundo loco accepit.

Per conductionem pignoris à debitore, creditor retinet poſſeſſionem. Bart.

XXXVII. PAVLVS libro quinto ad Plautium.

SI pignus mihi traditum locaſſem domino, per locationem retineo poſſeſſionẽ: d quia antequam conduceret debitor, non fuerit eius poſſeſſio: cũ & animus mihi retinendi ſit, & conducenti non ſit animus poſſeſſionem e apiſcendi.*

In recipiendo pignore eſt neceſſaria tutoris auctoritas, vt pupillus poſſit conueniri pigneraticia. Bartolus.

XXXVIII. MODESTINVS libro primo Differentiarum.

PVpillo capiẽti pignus, propter metum f pigneraticię g actionis neceſſaria eſt tutoris auctoritas.

Qui ſe teſtamento ſubſcribit vt teſtis, nõ videtur approbare quæ in teſtamento apponuntur. Bartolus.

A ſciuit: vt arg. infra quibus mo. pignus vel hypo. ſol. l. Titius Sẽpronio. in fine. Vel aliud in pignore, quod ſolo cõſenſu cõtrahitur: vt ſupra eo. l. j. Aliud in venditione, quæ ſine pretio eſſe non poteſt: vt infra de contrahen. emptio. ſine pretio. Vel hic ſciuit ius ſuũ vbique durare: ubi non: vt arg. infra quibus modis pignus vel hypo. ſol. ſicut. §. non videtur. Vel hic de actu morientis: ibi viuentis: inter quos eſt differentia: vt ſupra communia prædio. l. finali. in fine. Tu autem dicas quòd refert an cõtractus qui fit in mei præſentia, poſſit fieri etiam me inuito ſuperre mea, vt venditio, vel legatum: & tunc mea præſentia vel ſubſcriptio nõ nocet mihi. an non poſſet fieri me inuito: & tunc videor cõſentire: vt in pignore: quæ ſolutio probatur infra de re iudi. l. ſæpe. §. cum autem. Item not. hic, non omnem teſtatoris vocem habere vim legis: vt &. C. de proba. l. rationes. & infra ad Velleia. l. Seia. in fine. j. reſpon. ſicut nec qualibet vox iudicis habet vim ſententiæ: vt. C. de ſenten. l. ex ſtipulatione. Iteꝫ no. erroneã ſubſcriptionẽ non nocere: vt hic, & infra de reſcinden. vẽdi. Titius Seij procurator. & C. plus valere quod agitur. l. ſi falſam. Sed argu. contra infra quod iuſſu. l. j. §. ſed & ſi ſerui. Sed ibi fuit ſciẽs domin⁹ eius: quod fieri debebat. Item nota q̃ plus valet quod eſt in veritate, quàm quod eſt in opinione: vt hic, & inſtituti. de legat. §. ſi quis. Item nota præſentiam nõ haberi pro conſenſu. Sed argumentum contra. infra de euictione. l. quidam ex parte. & ibi plene proſequor iſtud generale. Accurſius.

* *Cõtẽgit. fidemjuſſor. de pignoribus.*

Vox teſtatoris non ſemper habet vim legis.

* *non tot probat quot ſunt ſcripta in teſtamento.*

Præſentia non pro conſenſu habetur.

B

C

XXXIX. IDEM libro quarto Reſponſorum.

GAius * Seius ob pecuniam mutuam fundum ſuum Lucio Titio pignori dedit: poſtea pactum inter eos factum eſt, vt creditor pignus ſuum in compenſationem pecuniæ ſuæ certo tempore poſſideret. h Verùm ante expletum tempus creditor cum ſuprema ſua ordinaret, teſtamento cauit, vt alter ex filiis ſuis haberet eum fundũ: i & addidit, *Quem de Lucio Titio* k *emi.* cum non emiſſet. Hoc teſtamentum inter cæteros ſignauit & Gaius Seius, qui fuit debitor. Quæro an ex hoc, quòd ſignauit, l præiudicium aliquod ſibi fecerit, cum nullum inſtrumentum venditionis proferatur, ſed ſolũ pactum m vt creditor certi temporis fructus caperet. Herennius Modeſtinus reſpondit, cõtractui pignoris non obeſſe * quòd debitor teſtamentum creditoris, in quo ſe emiſſe pignus expreſsit, ſignaſſe * proponitur.

Debitor non poteſt pignus emere creditore inuito: & pretium in debiti ſolutionem computatur. Bartolus.

XL. PAPINIANVS libro tertio Reſponſorum.

DEbitor à creditore pignus quod dedit fruſtrà emit: cum rei ſuæ nulla emptio * ſit. Nec ſi minoris emerit, p & pignus petat, aut dominium vindicet, ei q non totum debitum offerenti r creditor poſſeſſionẽ

D

Debitor.] C A S V S. Obligaui tibi rem meam pro decem eam à te emi: an valeat emptio? Dicit quòd non: quia ſuæ rei nulla eſt emptio. quòd ſi ego pignus peterẽ per pigneraticiam actionem, vel pactum in rem: repellar, niſi paratus ſim totum debitum ſoluere. [D E B I T O R I S.] Libertus meus filiũfamilias habens in peculio, debebat Titio decem: & pignus ei tradidit: filius liberti pignus emit ex pecunia peculiari. Dicit quòd non tenuit emptio. vnde mortuo liberto erit pignus in hereditate: & conſequor ego patronus portionem illius rei, ſicut aliarum rerum liberti mei per bonorum poſſeſſionem cõtra tabulas. [S O L V T A.] Debebam tibi decem ſub pignore, ſi tibi ſatisfeci: poſt ſolutionem pignus mihi reſtituere debet. Sed pone quòd pign⁹ quod tibi obligaui, alij obligaſti: & poſtea tibi ſatisfeci. Dicit quòd à ſecundo creditore pignus liberabitur. Viuianus.

o *Emptio.* ſiue ſciẽs ſiue ignorans emit: vt infra de contrahenda emptione. l. ſuæ rei. & ſupra de condict. inde. l. ſeruum meũ. & argumen. infra man. l. ſi mandauero. §. ſi hi. Accurſius.

p *Non ſi minoris emerit.* ſcilicet quàm ſit debitum.

q *Ei.* ſcilicet debitori. Accurſius.

r *Offerenti.* creditori.

Cæter.

a *Cogetur.* Quid ſi creditor debitori poſſeſsionē pignoris vendidiſſet? Reſpō. repetit, quaſi nil valeat quod eſt actum: vt argu. ſupra de condict. inde. l. ſeruum meum. Accurſius.

b *Debitoris filius.* ſcilicet liberti. Accurſius.

c *Peculiaribus.* id eſt profectitiis.

d *Et ideo.* bene ſequitur, ideo. Si enim iam teneret emptio in perſona filij, vt quia iam eſſet emancipatus, vel quia de caſtrenſi pecunia emiſſet, deſineret res eſſe liberti, & fieret filij: ergo patronus nihil in ea petere poſſet: quia filius liberti ingenuus eſt: vt inſtitu. de inge. in princi.

e *Poſſeſſionem.* ſcilicet pro tertia parte. Et hoc cum filius erat exheredatus rite, vt non poſſit agere querela: vel erat mortuus, vel hereditatem patris ad ſe pertinere nolebat: alioquin in nihilum patronus admitteretur: vt inſtitut. de ſuc. li. §. ſed noſtra.

f *Dominij partem.* rei pigneratæ, & aliarum rerum. Accurſius.

g *Nec quicquam amplius.* non ergo ciuilem poſſeſsionem, ſed naturalem tantùm reſtituit, ſecundum quoſdam. & ſic dicunt ex hac lege, quòd naturaliter tantū creditor poſsidet. ſed tu dic quòd vtroque modo: vt dixi. ī. qui ſatisda. cog. l. ſciēdum. §. creditor. & quod hic dicit, nō excludit quin & ciuilis ſit reſtituenda. nam illa naturalem comitatur. Item nec excludit quò minus ſatisfdetur: vt ſupra eo. l. creditor. Vel dic, ex eo quòd hic dicit reſtituere, quòd omnia prædicta ſub eo verbo contineantur: cum late pateat: vt infra de vſur. l. videamus. §. in Fauiana. & ſupra titu. j. l. iij. §. ſi reddita. Accurſius.

h *Itaque.* bene infert, quaſi dicat poſſeſsio tantū, non autem liberare tenetur: quia nec tenetur, nec obligatio apud eum remanet: ergo ſecundum pignus perit.

i *Retento.* ſi poſsideat: vt hic, & infra de pigno. l. grege. §. ij. & C. ſi pig. pig. datum ſit. l. j. & infra de diuer. & temp. præſcrip. de acceſsionibus. §. j. in fine. Sed contra ſupra eodem. l. petenti. in fine. Solu. vt ibi.

Rem alienam.] *CASVS.* Rem tuā pignori obligaui Titio. non tenet pignoris obligatio. Sed pone quòd dominium illius rei aliquo caſu adeptus ſum. Dicit quòd pignus confirmatur: & datur Titio vtilis pigneraticia. Sed pone, cum rem tuam obligaui, deceſsi te herede inſtituto. nunquid hoc idem erit vt confirmetur pignoris obligatio? Dicit quòd non. Sed pone ꝙ ego volebam rem meā pignerare: fuiſti præſens, & aſſeruiſti rē illam meā eſſe: poſtea deceſsi te herede inſtituto. Dicit ꝙ iſto caſu improbè feciſti ſi reſiſtere voluiſti creditori volenti te pigneraticia cōuenire. vnde vtili pigneraticia conueniendus es. Iſtam vltimam particulam obſcure dicit. Viuianus.

k *Pigneraticia.* id eſt hypothecaria deficiente directa: quia cū obligare voluit, non potuit: & nūc cum poteſt non vult: vt. C. ſi aliena res pigno. da. fit. l. cū res. & infra ad Trebelli. l. filium. & infra ad Maced. ſed Iulianus. §. ſed & ſi filius. & ifra de act. emp. l. ſi quis alienam. & infra qui po. in pig. ha. l. qui balneum. §. Titia. Sed videtur non confirmari pignus, etiam vtiliter: vt infra de pig. l. j. ij. rñ. quæ eſt contra. Sol. ibi creditor ab initio ſciuit rem alienam, cū ſibi obligabatur: hic autē ignorauit. Et poteſt plene diſtinguere, vt ibi diximus. Item videtur contra infra

restituere cogetur. a

Filius rem patris de pecunia profectitia non poteſt emere. Bartolus.

Debitoris b filius qui manet in patris poteſtate, fruſtra pignus à creditore patris peculiaribus c nummis comparat: & ideo d ſi patronus debitoris cōtra tabulas eius poſſeſsionem e acceperit, dominij partem f obtinebit. nam pecunia quam filius ex re patris in pretium dedit, pignus liberatur.

Soluta pecunia liberatur pignus ab eo cui eſt ſolutum: & ab eius creditore cui erat ſecundo obligatum: & ad reſtituendum poſſeſsionem tenetur. Bartolus.

Soluta pecunia, creditor poſſeſsionem pignoris, quæ corporalis apud eum fuit, reſtituere debet: nec quicquam amplius g præſtare cogitur. Itaque h ſi medio tempore pignus creditor pignori dederit: donino ſoluente pecuniam quam debuit, ſecundi pignoris neque perſecutio dabitur, neque retentio i relinquetur.

Si dominiū rei ſuperueniat debitori, cōfirmatur obligatio: ſecus ſi dominus debitori ſuccedat hoc dicit. Diuiditur in duas partes. Prima, quando dominium ſuperuenit debitori. Secunda, quando debitum ſuperuenit domino: quia dominus ſucceſſit debitori. Item hec ſecunda ſubdiuiditur in duas partes. Prima, quāde res fuit obligata ſimpliciter. Secunda, quando ille qui obligauit, expreſſe ſe aſſeruit eſſe dominum. Secunda ibi, ſed ſi conueniſſet. Bartolus.

XLI. PAVLVS libro tertio Quæſtionum.

REm alienam pignori dediſti, deinde dominus rei eī eſſe cœpiſti. datur vtilis actio pigneraticia k creditori. Nō eſt idem dicendum, l ††ſi ego Titio qui rem meam obligauerat ſine mea voluntate, m heres extitero. hoc enim modo pignoris perſecutio concedenda nō eſt creditori. n Neque vtique ſufficit ad competendam vtilem pigneraticiam o actionem, eundem eſſe dominum p qui etiam pecuniam debet. Sed ſi conueniſſet de pignore, q vt ex ſuo mendacio arguatur, improbè reſiſtit quo minus vtilis actio moueatur.

Creditor qui vendit pignus, debet ſuperfluum pretij reſtituere, non debet rem delegare. Bartolus.

XLII. PAPINIANVS libro tertio Reſponſorum.

CReditor iudicio quod de pignore dato proponitur, vt ſuperfluum pretij cum vſuris reſtituat, iure cogitur: nec audiendus erit, ſi velit emptorē delegare, r cum in venditione,

A qui & à qui. ma. li. non fi. ſi ſeruo. vbi manumiſſor domino ſerui heres extitit: nec confirmatur. ſed ideo difficilius confirmatur, quia difficilius reuocatur. Sed ſi cōfirmatur pignus, vt hic dicitur, quid eſt quod dicitur quòd debet creditor ꝓbare rem fuiſſe in bonis debitoris tēpore obligationis: vt ſupra de pig. l. & que nondum ſunt. §. quod dicitur? Reſpō. hic poſſidebat debitor bona fide cum titulo. nam quæ bona fide poſsidemus, in bonis noſtris eſſe videtur: vt infra de verb. ſigni. l. bonorum. Alioquin ſi mala fide poſsidet, non daretur actio creditori. vel hic debitor, ibi extraneus poſsidet. Accurſius.

B

C

D

†*Ius huc lo-*
Dicendum. ſcilicet de *cū vide Al-*
iure: quia nec factum *ciat. l. b. Pa-*
eſt idē. Supra enim de- *rag. 7. cap*
bitor ſuccedit domino *14. &*
rei: hic econtra domi- *Dard. dis-*
nus rei debitori. Eſt ta- *2. diſpucat.*
men arg. contra infra *ca. 4.*
de except. rei vend. & tra. l. j. ij. reſpon. *ADDITIO.* Dic ꝙ non cōfirmatur pignus quo ad actionem: & ita loquitur iſte verſic. non eſt. nō poteſt ergo creditor in caſu noſtro agere hypothecaria: & ita loquitur hic, ſed bene confirmatur pignus quo ad exceptionem: quia ſi iſte domin', qui ſuccedit debitori, ageret, repelleretur exceptione: vt ibi. facit ad prædicta. C. de rei vindi. l. cum à matre. ſecūdum Bal. hic.

l *Dicendum.* ſcilicet de *cū vide Al-*
iure: quia nec factum *ciat. l. b. Pa-*
eſt idē. Supra enim de- *rag. 7. cap*
bitor ſuccedit domino *14. &*
rei: hic econtra domi- *Dard. dis-*
nus rei debitori. Eſt ta- *2. diſpucat.*
men arg. contra infra *ca. 4.*
de except. rei vend. & tra. l. j. ij. reſpon. *ADDITIO.* Dic ꝙ non cōfirmatur pignus quo ad actionem: & ita loquitur iſte verſic. non eſt. nō poteſt ergo creditor in caſu noſtro agere hypothecaria: & ita loquitur hic, ſed bene confirmatur pignus quo ad exceptionem: quia ſi iſte domin', qui ſuccedit debitori, ageret, repelleretur exceptione: vt ibi. facit ad prædicta. C. de rei vindi. l. cum à matre. ſecūdum Bal. hic.

m *Sine mea voluntate.* expreſſa, vel tacita: vt quia præſens eram: quo caſu cōſenſiſſe videor: vt dixi ſupra eo. l. Gaius.

n *Non eſt creditori.* immo videtur concedenda: vt infra de pigno. l. ſi Titia. quæ eſt contra. Solu. hic creditor ſciuit alienam tempore obligationis: ibi non, ſecundum Io. Vel ibi licet ſciret creditor, tamen aſſeuerabat debitor ſuam ipſo præſente, & aſſerente idem. vnde poteſt redargui ex ſuo mendacio: vt in fine huius. l. Vel ſolu. vt ibi.

o *Pigneraticiam.* id eſt hypothecariam. Accurſius.

p *Dominum.* ſcilicet rei pigneratæ. Accurſius.

q *De pignore.* ſcilicet ſic, vt ex ſuo mendacio arguatur, id eſt argui poſsit: vt quia aſſeuerabat iſte, qui nunc eſt heres, quòd res erat obligantis. & hęc verior. Vel dic quòd conſenſerat hic heres, idemq; dominus poſtea, quòd eadē res ſit pignori, quaſi defunctus obligare nō potuerit: iſte tamē improbè reſiſtit quò minus vtilis, id eſt efficax actio moueat: quod dicebat eò vt defunctus ex ſuo mendacio redarguatur: ſed hoc dicere non poteſt, vt hic dicit. Vel dic quòd defunctus ſuam dixit in abſentia domini vel: creditor tamen fuit ignorans: vnde vtilis actio datur: vt ſic defunctus ex ſuo mendacio arguatur: ſecundū vltimā expoſitionem, & ſecundū ſecundā. Nota ergo, heredem non poſſe defuncti mēdaciū allegare: vt. C. de ſer. pigno. da. ma. l. ſi creditoribus. Vel quarto dic quòd hic heres cōſenſit poſtquā fuit heres. non ergo reſiſtit quò minus &c. niſi ex ſua &c. hoc enim inde ſequitur: quia ex ſua &c.

Creditor.] *CASVS.* Si creditor pignus vēdidit: & plus cōſecutus fuerit debito, cōuenitur à debitore pigne. actione ad id quod exceſsit reſtituēdū. neque liberabitur ſi cedat actionem ſuam cedere contra emptorem. Viuianus

r *Delegare.* immo videtur audiendus: vt ſupra eo. l. elegāter. §. ſi vendiderit. quæ eſt contra. Solu. hic iam exegerat pretium: ibi non. Vel hic debitor expectare vult diem: ibi non. Vel hic pure erat ſoluendū: ibi non. Vel hic vult delegare: ibi mandare.

& qui mandat,non liberatur:qui delegat,ſic. Vel ibi non fuit in culpa:vt quia propter expectationé melius vendidit:hic fuit in culpa.Hęc ſolutio vera videtur ex litera contrariæ.l. Vel dic q̃ hic creditor volebat delegare: ſed nó cũ ſuo periculo. ſecus ſi cũ ſuo periculo:vt ibi. & hoc indicat finis huius legis. Vel hic creditor vult delegare: debitor expectare,cui' eſt electio: vt ibi dixi.

a *Quæſit.* rite.ſi enim minus rite facta eſſet vẽditio, volens ſuperfluũ pretij offerre non audiretur, cum debitor rei vindicatiõe nó careat.

Locum] CASVS. Fundum quendam emeram à Titio: & inde habebam inſtrumentum, in quo continebatur fundi latitudo & longitudo.poſtmodum eum Seio obligaui: & inſtrumentum tradidi. deinde cum volui in fundo illo ędificare,dixit mihi vicinus quòd latitudo illius fundi nó tantum extendebat ſe ſicut dicebam, per vnũ pedem, vel duos. vnde acceſſi ad Seium creditorem:& cum petebam vt inſtrumentum exhiberet:vt per illud intẽtionem meam probarẽ: quod facere noluit: & ita deficiens in probatione ſuccubui: & ita minorem locum ædificãdo dãnificatus ſum. quæritur,an iſtud damnum mihi à Seio ſit reſarciendum. Et diſtinguitur. aut malitioſè & ſtudioſè hoc fecerit:aut non.ſi ſic,tenebitur.ſi non, non. [TITIVS.]Obligaui tibi rem aliquam:illam ré tu poſuiſti in horreo tuo:poſtea nuntij curiæ capiũt aliquid ex horreo tuo:& inter illas capiunt etiam rem meã:& eam deteriorant,rumpendo forte,vel alio modo.quæritur,vtrum mihi tenearis ad damnum illius rei? Et reſpondetur quòd non. Viuianus.

Vide Alcia.libr.11. parer.ca.9. & Auto. Aug.lib.3. ca.6.

b *Obligauit.*ſcilicet aliquis. Accurſius.

c *Tradidit.*ſic infra de pignoribus.l.cum conuenit.

d *Exhiberet.*ſic & ſupra de eden. l.argẽtarius.in principio.& ſupra familiæ erciſcundæ.l.ſi quæ cautiones. Accurſius.

e *Pecuniam.*ſcilicet & non aliter.

f *Eo data.* cum dare operam,ſit dolus:videtur quòd hic de ſolo dolo teneatur.& ſic videtur contra ſupra eo.l.ſi cum venderet. §. fin.Sed certe propter hoc nó remouetur quin culpa veniat:vt ſupra eo.l.ſi ſeruus. Accurſius.

g *Cullorum.*vaſa quædam erant de corio,quibus annona & vinum menſurabatur:vt infra de an.leg.l.legatum.§.vini. Acc.

h *Inſtantia.*cautè ponitur inſtantia:vt creditoris diligẽtia appareat:vt ſic non teneatur:vt in fine dicit. Accurſius.

a Interritura,& interrimentum, inquit Bud. hic dãnum rei detrita ſignificat.

i *Interitaram.*[a] id eſt deteriorationem. Accurſius.

k *Ex operis.*id eſt operationibus quas exercebat cẽturio in eis.

l *Non teneri.*ſcilicet Seium creditorem emiſſum ab officio:cum ei culpa nó poſſit imputari:vt argu.infra ad.l.Rhod.de iac.l.ſi. §.j.&.ij.& ar.infra de peri.& com.rei ven.l.leſtos. Accurſius.

DE EXERCITORIA ACTIONE.[b]

Dictum eſt ſupra de pignoratitia actione, quæ eſt acceſſoria:nunc de exercitoria, quæ & ipſa alterius obligationis acceſſoria eſt. & idem de aliis ſeq.dicas.Et not.quod hic tenet,differt à ſuperiori, nam cau.quia ille datur ſolummodo propter res receptas:vnde niſi res receptæ ſint, locum non habet: hic autem propter contractum cum exercitore vel magiſtro datur, ſecundum Ar.

b Ad materiã huius ti. vide Bald. in rub. C.e. vbi pulchre ponit.

Titiũ.] CASVS. Habebam nauem meam:poſui magiſtrum.ſi quis cũ eo cõtrahat,quia ita cõtrahens poteſt ignorare cõditionẽ magiſtri:propter neceſſitatem nauigandi ęquum eſt me teneri ad exẽplum illius qui aliquẽ præpoſuit tabernæ vel negotiationi:cũ tamen hæc nõ ſit ſimilis neceſſitas contrahendi:quia contrahens cũ inſtitore poteſt deliberare expediat ſibi cõtrahere,an non:ſed nó in eo qui cõtrahit cũ magiſtro nauis:quia locus & tẽpus nó patiuntur plenius deliberadi conſiliũ.poteſt enim contingere vt locus ſit periculoſus in quo debet fieri contractus: vel tẽpus aptũ ad nauigandũ cogat nauigare. [MAGISTRI M] Præpoſui plures nautas naui meæ:quis eorũ dicatur magiſter ? ille &c. & hoc in prima. Si vero contrahatur cum nautis: an in me danda ſit actio? Dicitur quòd nõ:licet ex delictis eorũ debeã teneri:quia alia eſt cauſa &c.& quia qui magiſtrũ præponit, cum eo contrahi permittit. ſed ſi nautæ dolo vel culpa aliquid cõmiſerint:de dolo & culpa eorum debet præpoſitus teneri.& hoc in ſecunda. [MAGISTRI] Præpoſui magiſtrũ naui,vt eam locet ad merces emẽdas vel vendendas. Itẽ vt peregrini in ea trãſeãt, vel ad armamenta emenda. & ſi ſit mercibus emendis præpoſitus,hoc nomine tenebitur. & hoc in prima. Non autem refert, ſeru' fuerit,an liber: & ſi ſeru', an exercitoris, an alterius: & cuius ætatis,quæritur. Et dicitur q̃ non refert:& ſibi imputet qui talẽ præpoſuit.& hoc in ſecunda.[MAGISTRVM AVTEM.] Non ſolum intelligitur magiſter quem exercitor præpoſuit:ſed etiam ille quem magiſter qui præpoſitus eſt præpoſuit,ſiue ſciuerit,ſiue ignorauerit exercitor talem magiſterio fungi:quia ſi ſcit eum præpoſitũ,videtur q̃ de facto primi magiſtri impoſiti teneatur.& hoc facilẽ admittitur in magiſtro quam in inſtitore. & hoc in prima. Sed quid ſi prohibeat exercitor ne aliũ magiſtrum præponat,vel ne talẽ,puta Titiũ? Adhuc tamen ex contractu illius tenebitur. & hoc in ſecunda.[NON AVTEM.] Dictũ eſt ſupra q̃ exercitor tenetur de contractibus magiſtri quem naui præpoſuit.quæritur tamen ſi de omni contractu magiſtri teneatur? Et rn.q̃ nó niſi de his quæ concernunt nauẽ,vel iis quę fiunt in naui cauſa nauigatiõs.& proſequere textũ qui procedit per exẽpla.&planus eſt vſque ibi,ſed & ſi in pretiis.[SED ET SI IN PRETIIS.] Dicit, ſi magiſter nauis decepit aliquem emendo res neceſſarias ad nauẽ:dãnum ſpectabit ad exercitoré.[SED ET SI.]Præpoſui magiſtrum nauiſhic magiſter mutuauit pecuniam ab aliquo in refectionẽ nauis:certe ego huic mutuanti teneor. Sed qd ſi magiſter accepit pecuniã mutuo ab aliovt ſoluat huic qui in refectionẽ nauis mutuauit:an ego tenear? Et reſpõ.q̃ſic, quaſi & iſte mutuauerit in refectionẽ nauis.deinde ponit quaſdã limitationes cõtractuũ:quas ſolebant exercitores apponere magiſtris.& proſequitur vſq; ibi,ſi plures. Textꝰ ſatis clarus eſt. [SI IVRES.]Præpoſui tres magiſtros naui meæ:nec eis diuiſi officia eorum. Dicit:quidquid actum eſt cum vno,ſiue contractum,ego ad illud teneor. Si autẽ diuiſa ſunt eorum officia: puta vnus habet poteſtatem locandi,alter pretiũ exigendi, tũc teneor tantũ de illo quod actum eſt cũ vno eorũ in eo in quo habet poteſtatẽ.Itẽ ſi eos præpoſui, ne alter ſine altero aliquid agat:ſi aliquid actũ eſt cum vno tantũ,nó teneor.& ſic tria dicit hic.§.Caſus.§.exercitoré.plan' eſt vſq; ad.§.eſt autẽ.[EST AVTEM.] Dicit iuriſconſultus,q̃ qui contrahit cum magiſtro nauis,habet electionem quem velit conuenire,exercitoré, an magiſtrum. [SED EX CONTRARIO.] Dictum eſt ſupra quòd contrahentibus cum magiſtro nauis,datur actio in exercitorem.Sed dubitatur:quid econtra, vtrum ſcilicet exercitori

quæ fit,[a] ex facto ſuũ creditor negotium gerat.

Si creditor fuit in culpa reſtituendi inſtrumenta pignoris debitori tempore debito, tenetur ad intereſſe: ſecus ſi ea culpa imputari non poſſit. Bartolus.

XLIII. SCAEVOLA libro quinto Digeſtorum.

LOcum purum pignori creditori obligauit[b]:eiq̃ inſtrumentum emptionis tradidit[c]:& cum eum locum inædificare vellet, mota ſibi controuerſia à vicino de latitudine, quod alias probare non poterat,petiit à creditore vt inſtrumentum à ſe traditum auctoritatis*exhiberet.[d] quo nõ exhibente, minorem locum ædificauit, atque ita damnum paſſus eſt. Quæſitum eſt an ſi creditor pecuniam[e] petat, vel pignus vindicet, doli exceptione poſita : iudex huius damni rationem habere debeat. Reſpõdit, ſi operam non deciſſet vt inſtrumenti facultate ſubducta debitor caperetur, poſſe debitorem pecunia ſoluta pigneraticia agere. Opera autem in eo data,[f] tunc & ante pecuniam ſolutam in id quod intereſt, cũ creditore agi.

Damnum in pignore datum auctoritate curiæ, nõ pertinet ad creditorem qui in culpa non deprehenditur. Bartolus.

Titius cum pecuniã mutuam accepit à Gaio Seio ſub pignore culleorum[g], iſtos culleos cũ Seius in horreo haberet, miſſus ex officio annonæ centurio culleos ad annonam ſuſtulit:ac poſtea inſtantia[h] Gaij Seij creditoris recuperati ſunt. Quæro,intertrituram[i] quæ ex operis[k] facta eſt, vtrum Titius debitor,an Seius creditor adgnoſcere debeat. Reſpõdit,ſecundum ea quæ proponerẽtur, ob id quod eo nomine intertrimẽti accidiſſet,non teneri[l].

Digeſtorũ

ſeu Pandectarum liber quartus decimus.

DE EXERCITORIA actione.

TITVLVS.i.

Dominus tenetur ex facto magiſtri per eum præpoſiti,ſicut dominus ex facto inſtitoris:cum ſit eadẽ ratio, immo maior. Bart.

citori detur actio contra contrahentes cum magistro? Et dicit q̃ non: ratio, quia non est eadem necessitas: tamen subuenitur exercitori extra ordinem. [*SI IS*] Habebam nauem, & filium, & seruum. si filius vel seruus nauem exerceat per magistrum, & contrahatur cum magistro: qualiter ego pater vel dominus tenear, quæritur. Et distinguitur: aut sciui, & volui, & tunc aut tacitè, aut expressè: aut ignoraui. Primis duobus casibus teneor ego pater vel dominus insolidũ: quia publicè interest vt insolidum sciens, & tacitè vel expressè tenear. †*No. secundum Bal. quòd aquæ fontanæ sic, nõ exercitoria.*

1. VLPIANVS libro vicensimo octauo ad Edictum.

VTilitatem huius edicti patere nemo est q̃ ignoret [a]. † Nã cum interdũ ignari cuius sint conditionis vel quales, cum magistris propter nauigãdi necessitatem contrahamus, æquum fuit, eum qui magistrũ naui imposuit, teneri: vt tenetur qui institorem tabernæ vel negotio præposuit: cum sit maior necessitas contrahẽdi cum magistro, quàm institore. quippe res patitur, vt de conditione quis institoris dispiciat, & sic contrahat: in nauis magistro non ita. nam interdum locus, [b] tempus [c], non patitur plenius deliberandi consilium.

Magister obligat dominum ex omni facto ad quod præponitur, de conditione ipsius persona seu destinatione distinctione non habita: nauta verò ex solo debito dominum obligat. hoc dicit vsque ad. §. magistrum.

Magistrum nauis accipere debemus, cui totius nauis cura [d]* mandata est. Sed si cum quolibet nautarum [e] sit contractum, non datur actio in exercitorem: quanquam ex delicto cuiusuis eorum qui nauis nauigandæ causa in naue sint, detur actio [f] in exercitorẽ. Alia enim est contrahendi causa, alia delinquendi. Siquidem qui magistrum præponit, contrahi cum eo permittit. Qui nautas adhibet, non contrahi cum eis permittit: sed culpa & dolo carere [g] eos curare debet. Magistri autem imponuntur * locandis nauibus, vel ad merces, [h] vel vectoribus [i] conducendis, armamentísve [k] emendis. Sed etiam si mercibus emendis vel vendendis fuerit præpositus, etiam hoc nomine obligat exercitorem. Cuius autem conditionis [l] sit magister iste, nihil interest, vtrum liber, an seruus: & vtrum excercitoris, an alien⁹. Sed nec cuius ætatis sit intererit: sibi imputaturo, qui præposuit.

Magister habet auctoritatem alium substituendi, etiam si sibi fuerit interdictum: & ex substituti persona obligatur dominus. Bartolus.

Magistrum autem accipimus non solũ quem exercitor præposuit, sed & eum quem magister. [m] & hoc consultus Iulianus [n] in ignorãte exercitore respondit. Cæterùm si scit, & passus est eum in naue magisterio fungi, ipse eum imposuisse [o] videtur. Quæ sententia mihi videtur probabilis. Omnia enim facta [p] magistri debet præstare, qui eũ præposuit: alioquin contrahentes decipientur. Et facilius hoc in magistro quàm institore [q] admittendum propter vtilitatem. Quid tamẽ si sic magistrum præposuit, ne alium ei liceret præponere? [r] an adhuc Iuliani sententiam admittamus, videndum est. finge enim & nominatim eum prohibuisse ne Titio magistro vtaris. Dicendum tamen erit, iter. Et sic notandum est, quòd ex tempore & loco iura variantur. sic & infra depos. l. prima. §. merito. argumen. *ex ipse & lo contra Cod. de tempo. in integr. restitut. l. superuacuam.* Item *eo statim* est contra infra de regulis iur. l. *qui cum alio.* Sed ibi quando necessitas non imminet: hic sic. Vel dic quòd & hic aliqua inquirenda sunt, scilicet an & in eam causam præpositus sit: vt infra eadem. l. §. non autem. Item not. ex hoc quod hic dicit, & infra eadem. l. §. ideo autem. quædam specialia esse in hac actione. Ac. *Iura varia contra infra de reg. iur. l. qui cum alio. vel lo. nibus, vel mercibus.*

a *Qui ignoret.* publica enim est: vt infra eadem. l. §. ideo autem. Accursius.

b *Locus.* vt quia in periculoso loco maris sunt. Accursius.

c *Tempus.* vt quia tempus est bonum: vnde vult incipere

d *Armamentis ve.* scilicet pro naue.

e *Cuius autem conditionis.* sic & in institore: vt. j. de ĩsti. act. l. sed & si quis. §. parui. Et in eo cui p me restituitur hereditas: vt. j. ad Trebel. l. quamuis. §. fi. & l. fi. & argu. ĩ. de mino. denique. §. fi.

f *Magister.* ſ. vt ex contractu secundi magistri exercitor etiam ignorãs teneatur: vt hic, & ĩ. nau. cau. l. prima. §. & sunt. & infra de tribu. act. l procuratoris. §. item parui. Accursius.

g *Iulianus.* subaudi de eo qui præpositus est à magistro, scilicet ignorante exercitore.

h *Imposuisse.* ergo hic cõuenitur nõ tanquã alius præposuit: sed tanquã ipse. Azo. No. ergo de patientia, q̃ pro consensu habeatur. sic & j. loca. cũ plures. §. locator horrei. & j. de tributo. l. j. §. scientiã. Itẽ notandum est q̃ facere videtur, qui per alium facit: vt & supra quod cuiusque vni. no. l. item. §. si decuriones. *Patientia pro cõsensu habetur.*

i *Omnia enim facta.* Interuenientia gratia eius in qua præpositus est: vt hic, & infra eadem. l. §. non autem. & C. eodem. l. prima. Accursius.

k *Institore.* sed & in institore admittitur: vt infra de instito. l. cuicunque. §. fi.

l *Præponere.* id est substituere. Accursius.

a *Nauigantium.* ſcilicet vt teneatur exercitor. Nam qui contrahit cum Titio, videtur contrahere cum magiſtro qui præpoſuit eum. cum ergo ego exercitor conueniar de eo quod eſt cũ magiſtro contractum: & de hoc tenebor quod contractum eſt cum Titio, ſecundum Io. Secus tamen eſt in inſtitore: vt infra de inſtitio. l. ſed & ſi pu. §. j. Accurſius.

* *Synedria quid ſit.* * *Subdiagemnis nauigio incommodum ad eſt trahibus tantum iter ſe nexu facilum. Peſt* & Bud. hic.*

b *Synedria ſit.* nauis eſt quæ nauigat in illum locũ vbi hinc inde voluitur aqua. Vel dic, id eſt paruula nauis. vel dic à portu vel à loco ſic dicta.

c *Præpoſitus.* non autem in aliis: vt. j. e. l. §. igitur præpoſitio. & ſic in inſtitore: vt infra de inſti. l. cuicumque. §. non tamen. Sed argu. contra. j. quod cum eo. l. ſi. Sol. ibi fecit quæ dominus erat ſolitus facere: licet non in eam rẽ ſpecialiter præpoſitus ſit: vt ar. ſupra titu. j. l. vel vniuerſorum. Accur.

d *Locatum ſit.* id eſt locatio nauis facta.

e *Impenſum.* ad quod reficiendũ ſemper præpoſitus intelligitur, niſi contrarium ſit expreſſum.

f *Petent.* & ſumpta eſt mutua pecunia propter hoc. Velverius dic, peterent ex conuentione facta cum magiſtro.

g *Mutuatus.* q. d. obligatur. Et dic exhibendos, id eſt alendos. Accurſius.

h *Voluntatem.* dum tamen creditor ſciat pecuniam refectioni neceſſariam: vt infra eo. l. finali.

i *Cur talem.* Sic ergo primum propoſitum inſpicitur: vt hic, argu. j. de ſolu. cum quis. §. j. Sed argu. contra infra ad Macedo. ſed Iulianus. §. ſed ſi ab initio. * & infra de in rem verſo. l. iij. quid tamen.

* *Dic quòd ibi mutauit propoſitum in meius: vnde ſuſpicit bonus euentus: ſecũdum Bart. hic.*

ADDITIO. Dic quòd prædicta loquũtur quãdo quis contrahit cum habente mandatum: lex vero contraria loquitur quando contrahitur cum eo qui nullum habet mandatum. vnde creditor debet eſſe magis cautus: vt in volũtatẽ domini ſeu in cauſam domini conuertatur, ſecundum Bartolum.

k *Non expreſſerit.* nec creditor expreſſerit ſe ad hoc dare. Nam ſi creditor exprimat: licet ipſe à principio habuit conſilium fraudandi creditoris, tamen dabitur actio creditori in exercitorem, ſi modo ſciebat pecuniam refectioni neceſſariam: vt infra eo. l. ſi. Accurſius.

l *Fefellit.* ſcilicet creditorem. Accurſius.

m *Creditoris.* ſemper intelligas, niſi quid poſſit imputari creditoris: vt infra eo. l. fin.

n *Liberauit.* Not. quòd creditor liberatur. & ſic impropriè. ſic infra de acceptila. l. j. & ſupra de negot. geſt. l. ſi pupilli. §. j. & infra ad Macedon. ſed Iulianus. §. penul. Sed & propriè hoc poſſet poni: vt quia eum ab aliquo alio ſuo creditore liberaret. Accurſius.

o *Quòd.* id eſt quia.

p *Erit.* vt infra de inſtito. cuicumque. §. non tamen. & argu. infra de re. eo. l. ſi pupillorum. §. ſi prætor.

q *Cannabi.* quæ ſunt leuia pondera.

r *Emphata.* id eſt habiles ad portanda leuia pondera. Vel dic habiles ad portandos homines.

ſ *Officii.* id eſt non aſſignato cuique officio ſuo.

t *Exercitorem.* cuilibet enim inſolidum commiſiſſe videtur: vt hic. Sic & in pluribus tutoribus: vt. C. de auct. præ. l. finali. & pluribus curatoribus: vt infra de cura. furi. l. conſilio. §. quæſitum. & pluribus fabricenſibus: vt. C. de fabricen. l. iure prouiſum eſt. lib. vndecimo.

* *camelli. Fl. alis maris.*

* *Gel. lib. 10 ca. 25. & Plin. lib. 7. ca. 25.*

u *Imputabit.* ſeruanda eſt enim talis lex, id eſt pactum: vt & infra de inſtitoria actio. l. ſed & ſi. §. condictio. & infra, man. l. idémque. §. ſi quis ea. & ꝛ. de arbi. l. parui. in fine. & infra depoſi. l. prima. §. antepenult. Sed contra infra de adminiſtratio. tutorum. l. quidam decedens. §. Papinianus. vbi commiſit tutelam paterſamil. cuidam conſilio matris adminiſtrandam. Sed ibi ideo non tenetur tutor ex neceſſitate conſilium matris aſſumere: quia nec tutrix ipſa eſſe poterat: aliàs debet ſtare eius conſilio: vt infra eodem titu. l. Titium. Item eſt contra ſupra ea. l. §. magiſtrum. in fin. §. Solu. hic hi duo pro vno habentur tantum. ſi enim cum vno tantum contrahatur, cum præpoſito non videtur contractum: ſed tibi contraxit cum Titio quem præponi

* *i. veſtibus ductrices, ἀνὸ τῶ ἄγειν τοὺς ἱστία.*

* *Flo. negotiatur.*

* *pluries.*

eo vſque producendam vtilitatem nauigantium. * Nauem accipere debemus, ſiue marinam, ſiue fluuiatilem, ſiue in aliquo ſtagno nauiget, ſiue ſchedia b *ſit.

Hic eſt valde notabilis. §. & hoc dicit. Si magiſter contrahit in re in qua præpoſitus eſt, tacite dominus obligatur, ſi in hanc cauſam ſe contrahere exprimat. hoc primo. Item ſi contrahit ſimpliciter, nulla cauſa expreſſa dominus non tenetur, niſi in eius vtilitatem verſum apparet. Et niſi contrahit in cauſa in qua expreſſe prohibitus eſt, ſufficit tunc expreſſio, licet vera non fuerit. hoc dicit. Et ſic habet tres partes. Secunda ibi, quòd ſi ab initio. Tertia ibi, ſed & ſi in pretiis. Item prima ſubdiuiditur: quia primo ponit vnum dictum, & illud exemplificat. Secundo mouet vnum dubium circa illud, & declarat. Secunda ibi, vnde quærit. vſque ad. §. ſed & ſi in pretiis. Bartolus.

Non autem ex omni cauſa prætor dat in exercitorem actionem, ſed eius rei nomine, cuius ibi præpoſitus c fuerit, id eſt ſi in eam rem præpoſitus ſit: vtputa ſi ad onus vehendum locatum d ſit: aut aliquas res emerit vtiles nauiganti: vel ſi quid reficiendæ nauis cauſa cõtractum vel impenſum e eſt: vel ſi quid nautæ operarum nomine petent. f Quid ſi mutuam pecuniam ſumpſerit, an eius rei nomine videatur geſtum? Et Pegaſus exiſtimat, ſi ad vſum eius rei in quam præpoſitus eſt, fuerit mutuatus, g dandam actionem. quam ſententiã puto veram. Quid enim ſi ad armandam inſtruendámve nauem, vel nautas exhibendos, mutuatus eſt? Vnde quærit Ofilius, ſi ad reficiendam nauem mutuatus nũmos, in ſuos vſus conuerterit, an in exercitorem detur actio. Et ait, ſi hac lege accepit, quaſi in nauem impenſurus, mox mutauit voluntatem, h teneri exercitorem, imputaturum ſibi cur talem i præpoſuerit. Quòd ſi ab initio conſilium cepit fraudandi creditoris, & hoc ſpecialiter non expreſſit, k quòd ad nauis cauſam accipit: contra eſſe. quam diſtinctionem Pedius probat. Sed & ſi in pretiis rerum emptarum fefellit l magiſter, exercitoris erit damnum, non creditoris m. Sed ſi ab alio mutuatus, liberauit n eum qui in nauis refectionem crediderat, puto etiam huic dandam actionem, quaſi in nauem crediderit.

Modus exponendi eſt conſiderandus: quia ſi excedatur, dominus non obligatur. Bartolus.

Igitur præpoſitio certam legem dat contrahentibus. Quare ſi eum præpoſuit naui ad hoc ſolum vt vecturas exigat, non vt locet, quòd * fortè ipſe locauerat, non tenebitur exercitor ſi magiſter locauerit. Vel ſi ad locandum tantùm, non ad exigendum, idem erit o dicendum. Aut ſi ad hoc vt vectoribus locet, non vt mercibus nauem præſtet, vel contra: modum egreſſus non obligabit exercitorem. Sed & ſi vt certis mercibus eam locet, præpoſitus eſt, puta legumini, cannabæ p q: ille marmoribus, vel alij materiæ r locauit: dicendum erit non teneri. quædam enim naues onerariæ, *quædam (vt ipſi dicunt) ἐπιβατηγοὶ s * ſunt. Et pleroſque mandare ſcio ne vectores recipiant: & ſic vt certa regione & certo mari negotientur*: vt ecce ſunt naues quæ Brunduſium à Caſſiopa vel à Dyrrachio vectores traiiciunt, ad onera inhabiles. Item quædam fluuij capaces, ad mare non ſufficientes.

* *fortè.*

Iſte. §. habet tres partes principales. Primo loquitur quando plures magiſtri ſunt præpoſiti ſimpliciter. Secundo quando diuiſim. Tertio quando conditione adiecta. Secunda ibi, ſed ſi diuiſis. Tertia ibi, ſed & ſi. & hoc dicit. Adminiſtratio priuata & vilis ordinaria pluribus ſimpliciter conceſſa intelligitur inſolidum, ſecus ſi diuiſim, vel aliud ſit expreſſum. hoc dicit vſque ad. §. exercitorem. Bartolus.

Si plures ſint magiſtri non diuiſis officiis t, quodcumque cum vno geſtum erit, obligabit exercitorem u. Si diuiſis, vt alter locando, alter exigendo: pro cuiuſque officio obligabitur exercitor. Sed & ſi ſic præpoſuit (vt plerunque * faciunt) ne alter ſine altero quid gerat: qui contraxit cum vno, ſibi inputabit. *

præponi prohibuerat:& non ex perſona Titij,ſed eius magiſtri.

a *Obuentiones*.id eſt parui & magni reditus.Accurſius.

b *Auerſionem*.i.in ſe periculo recepto:lucretur,vel nó lucretur.

c *Mulier*.vt.&.C.eo.l.& ſi à muliere. & ad hoc.j. ad Macedo. ſed Iulianus.§.interdum.

d *Exigemus*. ad eũ obligandum:aliàs non obligatur. & ſic in adulto habente curatorem : vt C.de in integ. re.mi.l.ſi curatorem.

e *Exercitorem*. ſcilicet prętoria,vt exercitoria. Accurſius.

f *Conuenire*.ſcilicet ciuili:vt ex empto,vel ſimili.Sic &.j.nau. cau.ſta. l.licet.§.poſſumus. Accurſius.

g *Non pollicetur*.ſ.ex cõtractu magiſtri.& eſt patſiui generis hic. Sed cur non?Rñ.ſecundum Ot. quia non eſt procurator ſpecialis,ſed generalis: ſed tu dic rationem, vt ſubiicit : quia &c. ſecus autem in inſtitore : vt infra de inſti.ac.l.j.in fi. &.l.ij.Accur.

h *Mandati agere poteſt*. exercitor:vt infra eo.l. ſi eum qui.Accur.

i *Miniſterium annonæ*. quod naues exhibent.

k *Extra ordinem*. ſcilicet ſi magiſter non fuerit ſoluendo:vt arg.j.de inſti.act.l.j.in fi. Et dic extra ordinem, id eſt officio iudicis dando, vel vtilem actionem.Sed cũ ſit actio in magiſtrum ordinaria, non videtur extraordinarium auxilium dãdum:vt.ſ.de minoribus.in cauſæ. in princi. quæ eſt contra?Reſpon. hic competere non videtur, cum non eſt ſoluendo:vt & ſupra de dolo.nam is. Vel ibi ipſo iure erat minor tutus : hic ope exceptionis.

l *Si is qui nauem*. hic.§. notat differentiam inter exercitoriam & tributoriam actionem : vt ſi voluntate domini expreſſa, vel tacita & in corde retenta, exerceat nauem filius vel ſeruus, teneatur dominus inſolidum exercitoria actione.ſi autem negotietur in merce peculiari, voluntate domini expreſſa vel tacita:teneatur dominus tributoria, non inſolidum, ſed inquantum peculiares merces patiuntur in quibus negotiatur.Ei auté quod dixi expreſſe volenté nó teneri inſolidum tributoria,eſt contra.j.de tribu.l.j.§.ſcientiã. vbi dicit non tantum voluntatem expreſſam inducere tributoriam,ſed patientiam:ſubaudi ibi,tantum.ac ſi diceret: non tantum expreſſa,ſed etiam tacita. Item eidem eſt contra.j.quod iuſſu.l.j.§.ſed ſi mandaueris.&.§.ſi ratum . Sed rñ.illud quando ageretur quod iuſſu.i.vt inſolidũ detur:aliud ſi tributoria,vt dictũ eſt.Vel dicas q tributoria tenetur dominus inſolidum, vbi expreſſa eius voluntas interuenerit.ſi vero tacita: non inſolidum, ſed in mercibus tantum in quibus negotiatur ſeruus.Accurſius.

m *Eiuſque*.id eſt in cuius poteſtate eſt qui exercet.

n *Quod cum magiſtro eius*.ſubaudi,de eo quod &c.

Supra dixit quis dicatur magiſter:hic declarat quis dicatur exercitor.& h.d. Exercitor dicitur,ad quem omnes reditus veniunt: nec perſona conditio inſpicitur, niſi ſit minor:quia tunc tutoris vel curatoris auctoritas inſpicitur. Bartolus.

Exercitorem autem eum dicimus,ad quem obuentiones [a] & reditus omnes perueniunt:ſiue is dominus nauis ſit,ſiue à domino nauem per auerſioné [b] * conduxit,vel ad tempus, vel in perpetuum.Parui autem refert, qui exercet maſculus ſit,an mulier:[c] paterfamilias an filiusfamilias, vel ſeruus . Pupillus autem ſi nauem exerceat, exigemus [d] tutoris auctoritatem.

Contrahentes poſſunt eligere inſtitorem ſine magiſtrum:ſed exercitor non poteſt eligere contrahentes,niſi in ſolidum. Bar.

Eſt autem nobis electio,vtrũ exercitorem, [e] an magiſtrũ cõuenire [f] velimus. Sed ex cõtrario exercenti nauem, aduerſus eos qui cum magiſtro cõtraxerũt,actio non pollicetur:[g] quia non eodem auxilio indigebat: ſed aut ex locato cum magiſtro, ſi mercede operam ei exhibet: aut ſi gratuitam, mandati agere póteſt. [h] Solent planè præfecti propter miniſterium annonæ,[i] itẽ in prouinciis præſides prouinciarum extra ordinem [k] * eos iuuare ex contractu magiſtrorum.

Comma primo ad præcedentia. ſupra dixit quòd tenetur exercitor ſiue inſtitor, ſiue ſit ſui iuris, ſiue filius ſiue ſeruus. Sed verum ex perſona inſtitoris qui eſt in poteſtate alterius, teneatur pater vel dominus, ponitur in hoc.§. Deinde primo ponit verba edicti. Secundo proſequatur edicti expoſitionem reſpõdendo tacitæ cuidam obiectioni. Tertio ponitur quædam alia quæſtio ex præmiſſa deſcendens. Secunda ibi,licet. Tertia ibi,ſed ſi ſciente.& h.d. Qui exercitorem habet in poteſtate,ſi fuerit volens,in merce dominica & nauali obligatur inſolidum: ſed in peculiari tributoria obligatur.idem in nauali ,ſi ſola ſcientia ſupernenerit. Bartolus.

Si is qui nauẽ [l] exercuerit,in aliena poteſtate erit, eiúſque [m] voluntate nauẽ exercuerit : qđ cum magiſtro eius [n] geſtũ erit, in eum in cuius poteſtate is erit qui nauem exercuerit,iudicium datur.Licet autem datur actio in eũ cuius in poteſtate eſt qui nauem exercet,tamen ita demũ datur,ſi voluntate [o] eius exerceat.Ideo [p] autem exvoluntate in ſolidum [q] tenentur qui habent in poteſtate exercitorem, quia ad ſummam [r] rẽpublicã * nauium exercitio pertinet. † At inſtitorum [ſ] non idem vſus eſt: eapropter in tributum duntaxat vocantur qui contraxerunt cum eo qui in merce peculiari ſciente domino negotiatur.Sed ſi ſciente [t] duntaxat, non etiam volente cum magiſtro contractum ſit: vtrum quaſi in volentem damus actionem in ſolidũ, an verò exemplo tributoriæ [u] dabimus?In re igitur dubia melius eſt verbis edicti [x] ſeruire, & neque ſcientiam ſolam & nudam [y] patris dominiue in nauibus onerare , neque in peculiaribus mercibus voluntatem [z] extendere ad ſolidi obligationem.Et ita videtur Pomponius ſignificare,[a] ſi ſit in aliena poteſtate, ſi quidem voluntate [b] gerat,[c] in ſolidum eum obligari.ſi minus,[d] in peculium.[e]

Supra expoſuim eſt verbum ex voluntate:hic exponit verbum ex poteſtate . & h.d. Verbum ex poteſtate, accipitur pro poteſtate dominica,& etiam pro ea quam habet qui iuri alterius eſt ſubiectus. Bar.

In poteſtate autem accipiemus vtriuſq; ſexus,vel filios vel filias,vel ſeruos vel ſeruas. Si tamen ſeruus peculiaris volente filiofamilias in cuius peculio erat, vel ſeruo, vicarius [f] eius

Si iſt cognitione extraordinaria, nulla actione datorum,ſi dicit decere. ti. tul. de var. cogni.j.l.in cauſa de omnib.l.R.

Quid ſit per auerſionem conducere, elegãter explicat Ant.Aug. lib.Emendationum 3.c.6.

*reipublicæ

†Pulchrè in hunc locum Ariſt.lib. 7.Politic. cap.6.

Verbi legis in dubiis ſtãdum eſt.

o *Voluntate* verbis declarata,vel tacita habita. Accurſius.

p *Ideo*.reddit rationem quare teneatur inſolidum.

q *Inſolidum*.id eſt actione exercitoria, & non de voluntate.ſic &.C.quod cum eo.l.j.&.j.ad mun ic.l.quotiens.

r *Summã*.i.ad ſummã vtilitaté reipublicę:vt.ſ.ea.l.in prin. Ac.

ſ *Inſtitorum*. improprie ponitur nomen inſtitoris,p eo qui domino pãtiẽte negotiatur in peculiari merce:vt.j.ſubiicit. &.j.de inſtito. act.l. ſed & ſi pupillus.§.pe.

t *Sciente*.eſt ergo quandoque expreſſa voluntas, quandoque tacita: quandoque ſciẽtia ſola ſine voluntate:& quandoque cũ voluntate tacita. quãdoque ſcientia cũ prohibitione expreſſa:quandoque ignorantia: vt.j. de tribut.l.j.§. ſcientiam. Accurſius.

u *Tributoriæ*. quod eſt verum, vt ſubiicit: in re igitur &c.Accurſius.

x *Edicti*. quæ ſunt in principio huius.§.vel ę quipollentia.ſ.vt ſententia verborũ nó vlterius porrigatur quàm fuerit: vt ſi voluerit , teneatur inſolidum : nó aliter.Et nota hic mirabile verbũ in dubiis ſtandum eſſe verbis legis : vt &.j. de leg.iij.l.non aliter. &.j. qui & à qui.ma.lib. non fi.l.proſpexit.&.j.de re. iur.l.ea quæ in partes.§. j.Sed arg.cõtra.j. de iure pat.adigere.§. quanuis.&.ſ.de in ius vocan. quanuis. *ADDITIO*. Dic ſecundũ Bal.hic q illud eſt ex interpretatione legis.nã ſi per aliã legẽ non eſſet interpretatum, ſtaremus verbis. Vel in illis legibus appareret de mẽte: ſed hic non apparet de mẽte legiſlatoris: & ideo inhęrendũ eſt verbis : qđ facit pro ſtatutis,vt verba ſtatúti ſint diligenter obſeruãda.Idem in priuilegiis, quorum tenor eſt ſeruãdus ad vnguem:vt extra de priuileg.porro.& facit.j.qui &à qui.l. proſpexit.vbi nõ recedit à verbis:quia ibi nó apparebat de mente : vt not.Dy.in ca.fi. de reg. iur.libro.vj.

y *Et nudam*.ſcilicet ſcientiam: quia non adeſt voluntas expreſſa,vel tacita in corde retenta.

z *Voluntatem*.etiam expreſſam, ſi tributoria agatur : vt dixi in principio huius.§.licet ſit ſecus ſi agatur quod iuſſu: vt infra qđ iuſſu.l.j.§.iuſſum. Accurſius.

a *Significare*.dicẽdo hęc verba que ſequũtur,ſi ſit &c.ſcdm Az.

b *Voluntate*.ſcilicet expreſſa,vel tacita in corde retenta.

c *Ceret*.id eſt nauem exerceat.

d *Si minus*.id eſt non cum voluntate,nec cum ſcientia: vt infra eo.ſi ſeruus.in princi.Accurſius.

e *In peculium*.ſi de peculio agere velit.ſi autem tributoria agere velit,poteſt,cum dominus ſciuerit eum exercere nauem:vt.j. de tribu.l.j.in prin.&.j.eo.ſi ſeruus.j.reſpon.Accurſius.

f *Vicarius*.voluntate ordinarij.

a *De peculio.* scilicet filij vel serui ordinarij si velit actor. Azo. Nam & ipsum filium conuenire potest: vt subiicit.

b *Praetor.* vt supra.e.l.si is qui nauem. Accursius.

c *Exercitore.* scilicet filio, vel seruo. Accursius.

d *Actum* est. & exactum totum. nam perceptione, non litis contestatione, alius liberatur: vt subiicit, &.ff. de his qui deie. vel effud. l. j. in fin. & l. ij. iij. &. iiij. Accursius.

e *Si quid.* non totum. vt supra.

f *Propter honorariam.* id est exercitoriam.

g *Pro nauc.* etiam inuito: vt.ff. de neg. gest. soluendo. & infra de solu. solutionem. & l. si debitor tuus. & facit infra de regu. iur. bona fides.

h *Si plures nauem exerceant.* scilicet non per se, sed per communem magistrum: vt differat à casu proximo qui est. j. l. si tamen. in prin. Alij dicunt quòd hic exercent simul. in. l. autem illa, si tamen. separatim exercent: semper tamen ipsi* alt. vtro. met domini. Prima verior est.

i *Insolidum.* contra. ff. nau. cau. sta. l. ij. §. si plures. vbi pro partibus dicit eos conueniri. Solu. hic fuit aliquis præpositus alicui negotiationi in naui, vt contrahereture cũ eo: ibi vt traiiciat vectores. Vel melius, ibi per se nauem exercebat: hic per communem magistrum. vnde qui cũ vno contrahit, non debet contra plures compelli agere: vt infra. l. proxi. & infra de pecul. l. & ancillarum. §. fin. & infra iud. sol. iam tamẽ. §. penul. & infra de inst. act. l. habebat. §. fi. Acc.

k *Nec quicquam facere.* quòd mutet responsionem. Accur.

l *In naue.* i. in quæstu nauis. Azo.

m *Societatis.* est enim quædam societas nauem simul exercere.

Si tamen plures.] CASSVS. Si plures sint domini, & per se exercitores nauis proportionaliter conuenientur: neq; alter pro altero cõuenietur. Sed si plures domini vnius nauis vnum ex se magistrum nauis præponant: ex contractu eius omnes insolidum conuenientur. sed si seruus pluriũ nauem exerceat eorum voluntate, qualiter teneantur, quæritur. Et rñ. q eodem modo quo plures exercitores. sed aperit qualiter: vt hic in glo. Accursius. [*PLANE.*] Si seruus plurium vnius domini voluntate nauem exerceat: ille solus insolidum tenetur. igitur in casu superiori vbi seruus pluriũ exercet, insolidũ tenẽtur domini. [*SI SERVVS.*] Si seruus meus voluntate mea nauẽ exerceat: & postea eum alienauì: nunquid te noor? Dicitur q sic. idem si decedat. [*HAE ACTIONES.*] Exercitoria actio perpetua est. Si ergo seruus voluntate domini nauem exerceat: si decedat seruus, an post annum detur? Dicitur quòd sic, licet de peculio actio post annum non daretur. Viuianus.

n *Videbuntur.* vt alter pro altero cõueniatur. sed argumentũ cõtra. ff. si certũ petatur. eius qui in pro. in fi. vbi sunt plures: & vnus fingitur alium possidere. *ADDITIO.* Dic q ibi quilibet gerebat separatim ad cõmunem vtilitatẽ: ideo quilibet tenetur insolidũ per rationem, ne in plures &c. facit. C. de fabricen. l. iure prouisum. lib. xj. hic vero omnes gerebant simul, secundum Bar. hic.

o *Exercitoribus.* ſ. qui per se nauẽ exercent, vt pro portionibus conueniantur: vt. ff. in prin. huius legis. Sed hoc corrigitur statim vbi dicit, & ideo &c. & hoc secũdum Ioan. Alij dicũt, idẽ placuit qđ in pluribus &c. ſ. exercentibus per cõmunem magistrũ, vt insolidũ teneãtur: vt. ff. eo. l. j. in fi. & l. seq. & quod hic subiicit, & ideo puto &c. refertur ad primũ casum huius legis, quando per se plures exercuerũt, vt tũc teneatur insolidũ: & sic erit correctũ prin. l. sed hoc falsum est, immò pro partibus tantũ tenẽtur, & non corrigitur: vt. ff. nau. cau. sta. l. ij. §. si plures. prima ergo expositio melior est. Acc. * videbun- tur.

p *In superiori casu.* vbi seruus pluriũ exercet voluntate eorũ. ſ. expressa. Io. sed alij ad primũ casum. l. referunt.

q *Exercuit.* ſ. seruus. sic & supra de nego. gest. si ex duobus.

r *Hae actiones.* i. actio exercitoria: & tamẽ non dicas exercitoriam esse proprium nomen actionis, sed adiectiuũ. & idẽ in cæteris sequentibus vsque ad Velleianũ senatusconsultũ. licet quidam contra. Et quæ hic dicuntur, intelligas secundũ qualitatem actionis, vt si sit ꝑpetua aliàs, hic sit. si vero tẽporalis: & hic sit, quando sit hæc adiectio. Et qđ de transitu ad heredes dicit, eodem modo intelligas. & sicut hic sunt in exercitoria, ita in tributoria: vt. j. de tributo. l. quia nõ de dolo. Itẽ idem in institoria: vt. j. de institoria actione. l. nouissime. & idẽ in actione de in rem verso: vt. j. qñ actio de pec est an. l. quæsitũ. in fi. cum suis similibus. Et quando de ipso seruo litigat emptor iudicio liberali. nam post mortem etiam serui agitur: vt. C. de aſſer. tol. l. fi. in fi. aliàs autem de peculio serui vltra annum à tempore mortis nõ agitur: vt. j. quando act. de pecu. est an. l. j. in prin. Acc.

Si cum.] CASSVS. Si seruũ meum naui tuæ magistrũ præposuisti, & cum eo cõtraxi: habeo te obligatũ. & hoc in prima. Itẽ seruum mihi & tibi communem præposuisti: quia operas tibi cõduxeras: habebis me obligatũ actio. ex cõducto super eo quod cũ seruo cõtraxero. si tamen ageres mecũ, sicut si cũ alio non mecũ cõtraxeris, vt cederé tibi act. pro portiõe tua, teneor cedere act. ex cõducto. Si vero eũ tibi cõmodauit: mandati ad prædicta ages. Item seruꝰ meus nauem exercebat. præposuit magistrũ, & cũ eo contraxi. agam cum eo actione ex contractu iuris ciuilis: puta ex empto, si emptio interuenit: vel prætoria, si animal forte venditũ fuit vitiosum: quia & alius agere posset: quia licet nõ detur ex cõtractu mihi in seruũ: dabitur vtilis ex eo contractu in magistrum. [*SI VNVS.*] Plures exercent nauem, & præponunt vnum magistrum. vnus exercitorum contraxit cum magistro. habebit quidem actionem contra alios exercitores. Viuianus.

Mihi

NEc quicquã facere [k] quotam quisque portionem in naue [l] habeat: eúmque qui præstiterit, societatis [m] iudicio à cæteris consecuturum.

IIII. VLPIANVS libro vicensimonono ad Edictum.

SI tamen plures per se nauem exerceant, pro portionibus exercitionis cõueniuntur, neq; enim inuicẽ sui magistri videntur. [n] * Sed si plures exerceant, vnum autẽ de numero suo magistrum fecerint, huius nomine in solidum poterunt conueniri. Sed si seruus plurium nauẽ exerceat voluntate eorum, idem placuit quod in pluribus exercitoribus. [o] Planè si vnius ex omnibus voluntate exercuit, in solidum ille tenebitur. Et ideo puto & in superiore [p] casu in solidum omnes teneri.

Etiam mutuo magistro dato actio in dominum.

Si seruus sit qui nauem exercuit [q] volũtate domini, & alienatus fuerit, nihilo minus is qui eum alienauit, tenebitur. Proinde & si decesserit seruus, tenebitur. nam & magistro defuncto tenebitur. Hæ actiones [r] perpetuò, & heredibus & in heredes dabuntur. Proinde & si seruus qui voluntate domini exercuit, decesserit, etiam post annum dabitur hæc actio, quamuis de peculio vltra annum non detur.

Tenetur exercitor, licet inter magistrum & contrahentem fecũ non cadat obligatio. & dominus magistri serui tenetur actiones sibi quæsitas exercitoris cedere. Bal.

V. PAVLVS libro vicensimooctauo ad Edictum.

NE in plures aduersarios distringatur, qui cũ vno contraxerit.

III. PAVLVS libro vicensimonono ad Edictum.

SI plures nauem exerceant per tertium liberum vel seruum, vel per vnũ ex ipsis, quilibet tenetur insolidum. secus si simul exerceant. b. d & est valde notabile, & tota die occurrit.

Si plures nauem exerceant, [s] cum quolibet eorum in solidũ [t] agi potest:

II. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

NE in plures aduersarios distringatur, qui cũ vno contraxerit.

a *Mihi quoque.* Non ſolum aliis cum eo contrahentibus: ſed etiã mihi: vt hic & ĩ. nau. cau. ſta. licet. §. ij. & j. de inſti. ac ſed & ſi pupillus. §. fin. & l. & ideo. Item & ego teneor: vt infra de furtis, l. ſi ſeruus nauem. licet ego cum ipſo agere non poſſim: vt inſtitu. de oblig. quæ ex delic. §. hi qui. & ĩ. de iudi. l. lis nulla.

b *Nobis erit.* vt iure mihi competat actio, ſi cũ eo contraho.

c *Ex locato.* quia hic ſeruus locauit mihi domino nauẽ, vel quid ſimile. vel melius ex locato. i. ex conducto: vt j. de acti. emp. l. veteres. & ad hoc bene accedit ratio ſequens, quòd operas ſerui mei conduxeris: quia & ſi cum alio contraxiſſet, ageres mecum vt actiões quas eo nomine habui, [d] tibi præſtarem: quemadmodum cum libero, ſi quidem conduxiſſes, experieris. quòd ſi gratuitæ operæ fuerint, mandati ages. [e]

Tenetur magiſter contrahenti ſecum, licet inter exercitorem & eum non cadat obligatio. Bartolus.

Item ſi ſeruus meus nauẽ exercebit, & cum magiſtro eius [f] contraxero, nihil obſtabit quo minus aduerſus magiſtrum experiar actione quæ mihi vel iure ciuili [g] vel honorario [h] competit. nam & cuiuis alij non obſtat hoc edictum [i] quo minus cũ magiſtro agere poſsit. [k] hoc enim edicto non transfertur actio, ſed adiicitur. [l] Si vnus ex his exercitoribus [m] cum magiſtro nauis contraxerit, agere cũ aliis exercitoribus poterit. [n]

VI. PAVLVS libro ſexto Breuium. *

SI ſeruus non voluntate domini nauẽ exercuerit, ſi ſciẽte eo, quaſi [o] tributoria: [p] ſi ignorante, de peculio actio dabitur. [q] Si communis ſeruus voluntate dominorum exerceat nauem, in ſingulos dari debebit in ſolidum actio. [r]

Mutuans magiſtro, habet exercitorium, quatuor concurrentibus, ſ. ſilicet cauſa veritatis præpoſitionis, & cauſa fraudis, & credulitate, congrua quãtitate, & loci congruitate. idem in inſtitoribus. h. d. vſque ad finem. Bartolus.

VII. AFRICANVS libro octauo Quæſtionum.

LVcius Titius † Stichũ magiſtrum * naui præpoſuit. is pecuniam mutuatus, cauit ſe in refectionem nauis eam accepiſſe. quæſitum eſt, an non aliter Titius exercitoria teneretur, quàm ſi creditor probaret pecuniam in refectionem nauis eſſe conſumptam. Reſpondit, creditorem vtiliter [f] acturum, ſi cũ pecunia credereturnauis in ea cauſa fuiſſet, vt refici deberet. [t] Etenim vt non oportet creditorem ad hoc adſtringi, vt ipſe reficiendæ nauis curam ſuſcipiat, & negotium domini gerat, quod certè futurum ſit, ſi neceſſe habeat probare pecuniam in refectionem erogatam eſſe: ita illud exigendũ, vt ſciat in hoc [u] ſe credere, cui rei magiſter quis ſit præpoſitus. [x] Quod certè aliter [y] fieri non poteſt, quàm ſi illud quoque ſcierit, neceſſariam refectioni pecuniam [z] eſſe. Quare & ſi in ea cauſa fuerit nauis, vt refici deberet, multo tamen maior pecunia credita fuerit, quàm ad eam rem eſſet neceſſaria, non debere [a] in ſolidum aduerſus dominum nauis actionem dari. Interdum etiã illud æſtimãdũ, an in eo loco pecunia credita ſit, in quo id propter quod eredebatur, comparari potuerit. Quid enim (iquit) ſi ad velum emendum in eiuſmodi inſula pecuniam quis crediderit, in qua omnino velum comparari non poteſt? [b] Et in ſumma, [c] aliquam diligentiam in ea * creditorem debere præſtare. Eadem fere [d] dicenda ait & ſi de inſtitoria actione quæratur. Nam tunc quoque creditorem ſcire debere, neceſſariam eſſe mercis comparationem: cui emendæ ſeruus ſit præpoſitus: & ſufficere ſi in hoc crediderit: non etiam illud exigendũ, vt ipſe curã ſuſcipiat an in hanc rem pecunia eroganda eſt.

DE LEGE * RHODIA de iactu.

TITVLVS II.

I. PAVLVS libro ſecundo Sententiarum.

Dixit de exercitoria quæ ſubuenit contrahentibus cum magiſtro nauis de lege Rhodia quæ ſubuenit his qui iactum fecerunt, ſimiliter contra magiſtrum: vt infra eo. l. 2. in prin.

LEge.] CASVS. Cum plures mercatores eſſent in naui, & vnus in tẽpeſtate leuandæ nauis cauſa merces ſuas in mare proiecit: lege Rhodia cauetur, vt alij tributũ ad

f *Vtiliter.* id eſt efficaciter. Et not. quòd quatuor ſunt cõſiderãda creditori per hanc legem.

t *Refici deberet.* Nota mirabiles cõiecturas: hoc enim ſolo probato poteſt creditor agere: vt hic innuit.

u *In hoc.* id eſt in eam rem. Azo.

x *Præpoſitus.* tacite vel expreſſe: vt. ĩ. eo. l. j. §. non autem. & §. quid ſi mutuam. & §. vnde quæritur. Accurſius.

y *Aliter.* ſ. ad plenum. Accurſius.

z *Pecuniam.* Quo ſcito ſtatim ſcitur q̃ in eam rem præpoſitus eſt, ſaltẽ tacite.

a *Non debere inſolidum.* Sed pro ea dũtaxat quæ in eã rẽ neceſſaria ſunt. Itẽ & facit ad hoc. j. de inſti. act. l. habebat. Sed ei quod. ĩ. dixit, ſatis eſſe ſi tũc indiget: & non eſſe neceſſe probare in refectionẽ conuerſam: eſt contra arg. C. de ſacroſan. eccle. authẽ. hoc ius porrectum. & ar. contra. C. ſi aduer. cre. l. ij. & arg. cõtra. j. de re. eo. qui ſub tu. l. magis. §. ne tamen titulotenus &c. & arg. cõtra. ĩ. ſi cer. pe. l. ciuitas. & argu. j. de in rẽ ver. q̃ ſi ſeruus. §. ſed ſi ſic. & ĩ. eo. l. j. §. non autem. vbi dicit ſed ſi in pretiis rerum: contra ad id quod hic ſubiicit creditorẽ mutuaſſe ampliorem pecuniã quàm indigebat. Sed hic aliquam diligentiam potuit adhibere creditor: ſed ſupra non potuit

b *Comparari non poteſt.* quia non inuenitur ibi.

c *In ſumma.* id eſt breuiter dicam.

d *Eadem fere.* fere ideo dicit, quia in exercitoria diligentem, in inſtitoria diligentiorem, in actione de in rem verſo diligentiſsimum eſſe oportet. nam in exercitoria nõ tenetur ſcire ad quã mercem, vel ad quam rẽ magiſter ſit præpoſitus: in inſtitoria ſic. Sed in actione de in rem verſo debet ſcire plus, ſcilicet in quam rem pecunia ſit verſa: vt. j. de in rẽ ver. quòd ſi ſeruus. §. ſed & ſi ſic. Sed alij dicunt hoc philoſophicum temperamentum eſſe. Poteſt etiã dici q̃ ideo dicit quia oportet creditorem qui magiſtro credit, ſcire an in eo loco cõparari poſsit id propter qđ credit: qđ nõ exigit ſ eo creditore qui mutuat iſtitori. vel dic ſe re, quia nõ eſt idẽ vſus inſtitoris: vt. ĩ. eo. l. j §. ſi it. ſecũdũ Hug.

in eam rẽ

Ad legẽ Rhodiam.

DE LEGE RHODIA, DE IACTV.

reſarciendum damnum proiicientis. Viuianus.

a *Lege Rhodia.* tic dicta, quia in Rhodo inſula eius frequentia prius fuit, propter frequentem vſum mercatorum, qui ibi fuit: vt in decre. diſt. ij. c. Rhodiæ. Accurſius.

b *Nauis.* periclitantis: vt infra. l. proxi. in prin. & dic id eſt alleuandæ. Accurſius.

c *Iactum.* vel quaſi: vt infra. l. proxi. §. ſi conſeruatis. in fin. & infra eo. nauis. §. cum autem. in prin.

d *Sarciatur.* id eſt damnum quod &c. ſic ergo & is cuius eſt nauis: quia nauem habet ſaluam: vt infra. l. proxi. §. cum in eadem. Item & is qui fecit iactum rei ſuæ cauſa leuandæ nauis, contribuere debet etiam pro rebus iactatis: vt. j. eo. nauis. in prin. & ſic eſt hic argu. quòd ſi fideiuſſor ſoluat creditori, quòd actiones ceſſas non intentet contra fideiuſſorem niſi in parte. nã partem videtur ſoluiſſe ex ſua perſona, partem ex perſona cõfideiuſſoris: vt. j. l. prox. in prin. &. j. de tu. & ratio. diſtra. l. cum pupillus. Accur.

* *Factum*

* *Ex tit. de lex.*

* *Nota hic pramium à locatore dari, & à conductore accipi. Dubic*

SI laborante.] CASVS. Plures nauem conduxerunt. magiſter nauis res plurium conduxerat vehendas, & vn⁹ merces ſuas proiecit. ex locato contra magiſtrum, & magiſter contra alios ex conducto aget, vt damnũ proiicientis reſarciatur: & hoc in prima. Item ſi quis proiecit, agere poteſt ex locato cũ magiſtro, vt res aliorũ retineat loco pignoris. ſi vero ſunt res, quæ retineri nõ poſſunt aget tamen ex locato, ſicut vectores cum magiſtro: & hoc ideo quia æquum eſt. [SI CONSERVATIS.] Si plures nauem conduxerint, & vnus leuandæ nauis cauſa, qui magis onerоſas merces in naui habebat proiecerit: & nauis ad aliquem locũ colliſa ſit, non tamẽ periit: an illi ad reſarciendam nauim contributio facienda ſit: quæritur. Et reſpon. q̃ nom ſicut neque ſi aliquis operas fabri conduxit, & inſtrumentum ſuum faber confregit. [CVM IN EADEM.] Iactu facto, omnes qui ſunt in naui, cõtribuere debent. an prout ponderãt, an prout valeãt? Et reſpõ. q̃ pro æſtimatione rerum. Item an liberi homines debeant conferre? Ad primum reſpondetur, q̃ omnes contribuere debent, & etiam magiſter cuius nauis ſaluata eſt. & pro pretio rerum faciẽda eſt collatio, non prout ponderant. liberorũ corporum nõ fiet æſtimatio: & ex conducto fiet actio. illa vero quæ quilibet, ſi indigeat, haberet, ſunt communicanda. [SI NAVIS.] Si à piratis nauis capiatur, & vnus redimat, omnes contribuere debẽt. Si vero vnius merces tantũ auferantur, non eſt contributio facienda, neque ſi ille merces ſuas proprias redemit. [PORTIO.] Ad faciendã contributionẽ æſtimatio fiet non ſolũ rerum amiſſarum, ſed earum quæ ſaluæ factæ ſunt, ſed diſſimiliter: quia amiſſæ æſtimabuntur prout emptæ, non prout vendi poterant ſi non periiſſent. illæ vero quæ ſaluæ ſunt, æſtimabuntur quantũ vendi poterunt. [SERVORVM.] Si ſerui in naui ſunt: & vn⁹ in mare ceciderit: an facienda ſit æſtimatio? Dicitur q̃ non magis quàm eorum qui fuerunt in naui & deceſſerunt, vel ſe præcipitauerũt. [SI QVI.] Iactu facto, ſi facienda ſit contributio: & vnus fuerit non ſoluendo: an id pertineat ad magiſtrũ? Dicitur q̃ non: quia ſingulorũ facultates explorare non tenebatur. [SI RES.] Facto iactu, ſi is qui res ſuas proiecit, recuperet, collatio facienda nõ eſt. Si vero iam facta eſt, agent hi qui contribuerũt, ex locato aduerſus magiſtrum: & is qui conduxit, aduerſus eum qui res ſuas recuperauit: & quod exegerit, aliis reſtituet. [RES.] Si leuandæ nauis cauſa proiiciantur res, domini manent, neque fiunt occupantis: cum eas pro derelicto non habuerit.

e *Si laborante.* aliàs non fieret collatio.

f *Ex locato.* hoc verbũ promiſcue accipitur hac l. omnia tamen erũt plana ſi dicas quòd qui nauem locat, dicitur locator, quo ad nauẽ: & conductor, quo ad merces vehendas. Sic econtra vector dicitur locator, quo ad merces: conductor, quo ad nauem. v. intrinque ergo ex locato, & ex conducto agi poteſt. Et idem dici poteſt in quolibet opere locato. Sed quid ſi gratis ferebatur? Rñ. adhuc habet locum contributio: vt. ſ. nau. cau. ſtabula. li. cet. j. reſpon. Accurſius.

† *Effectus.* ‡ *Videtur.* ⊙ *Mentio tenendum, ſicuti Bal. hic. pro quo vide. Ias. in l. l. ſi. ⊙ facit text. ibi. ⊙ facit optime in arg. vt dam' vicini deſtructa ne ruat vicinus extendatur, reparare cogatur.*

g *Agere poteſt.* ſ. magiſter. Sed videtur q̃ non poſſit agi: vt. j. de præſcrip. ver. qui ſeruandarum. in prin. quæ eſt cõtra. Sed dic non poteſt agi (vt ibi dicit) actione legis Aquiliæ cõtra proiicientem vel ſimili: ſed de æquitate rationis cõtributionis tenetur, vt hic vector magiſtro: & magiſter damnũ paſſo. melius tamẽ eſſet vt via recta ageret damnũ paſſ⁹ ſublato circuitu: vt. ſ. de condic. inde. l. domin⁹ teſtaméto. & hoc admitto, ſi magiſter agere nolit, vel retinere: vt. ſ. de eo per quem fact. eſt. l. ſi. in prin. poteſt etiam agi act. neg. geſt. quia vtiliter geſſit: vt ſupra de nego. geſt. ſed an vltro.

B Si conſeruatis mercibus deterior facta ſit nauis, aut ſi quid exarmauerit, q nulla facienda eſt collatio: quia diſſimilis earũ rerum cauſa ſit, quæ nauis gratia parẽtur, & earum r pro quibus mercedem aliquis s acceperit. nam & ſi faber incudem t aut malleum fregerit, non imputaretur ei qui locauerit u opus. Sed ſi voluntate vectorum, vel propter aliquem metum id detrimentum x factum ſit, hoc ipſum ſarciri oportet. y

Si nauis deterior fiat, non fit contributio, niſi acciderit voluntate mercatorum, vel alio caſu maio. Bartolus.

Dominus nauis, & domini omnium rerum in ea exiſtentium, excepto libero corpore & cibariis, pro portione æſtimationis contribuunt: ad quod magiſter ex locato tenebitur. Bartolus.

C Cum in eadem naue varia mercium genera cõplures mercatores coëgiſſent, prętereáque multi vectores ſerui liberíq; in ea nauigarent, tempeſtate graui orta, neceſſariò iactura facta aget tamen ex locato, ſicut vectores, qui loca⁸ in naue cõduxerunt. ⁹ Aequiſſimum ? ‡ enim eſt commune detrimẽtum fieri eorum qui propter amiſſas res aliorum conſecuti ſunt vt merces ſuas ſaluas haberent.

Si nauis deterior fiat, non fit contributio, niſi acciderit voluntate mercatorum, vel alio caſu maio. Bartolus.

Si conſeruatis mercibus deterior facta ſit nauis, aut ſi quid exarmauerit, q nulla facienda eſt collatio: quia diſſimilis earũ rerum cauſa ſit, quæ nauis gratia parẽtur, & earum r pro quibus mercedem aliquis s acceperit. nam & ſi faber incudem t aut malleum fregerit, non imputaretur ei qui locauerit u opus. Sed ſi voluntate vectorum, vel propter aliquem metum id detrimentum x factum ſit, hoc ipſum ſarciri oportet. y

Dominus nauis, & domini omnium rerum in ea exiſtentium, excepto libero corpore & cibariis, pro portione æſtimationis contribuunt: ad quod magiſter ex locato tenebitur. Bartolus.

Cum in eadem naue varia mercium genera cõplures mercatores coëgiſſent, prętereáque multi vectores ſerui liberíq; in ea nauigarent, tempeſtate graui orta, neceſſariò iactura facta

§. j. Accurſius.

h *Sed Sraius.* non aduerſatur: ſed addit.

i *Et ſtruinet.* Piſa litera. aliàs eſt in litera, non.

k *Cum vehentibus.* vectores dicuntur omnes qui vehuntur. & ita hic. Item & qui vehunt: vt hoſpes & alumnus. Vel dic quòd vectores ſunt illi, qui gratis ferebantur: quia magiſtrũ nauis iuuẽt.

l *Si ſint.* ſ. merces. eſt enim tuti⁹ &c. vt infra. de oblig. quę ex delic. §. furti. Sed ſi non ſint, qualiter tenẽtur contribuere? nam pro corpore ſuo non: vt infra eo. §. cum in eadem. Sed dic non habet merces: ſed ſunt gemmæ & margaritæ, & anuli: quæ nec merces dicuntur, nec onera. Vel dic non ſunt: quia iam extraxerat.

m *Totam.* maxime. & dic conduxerat id eſt locauerat: & ex cõducto, id eſt locato.

n *Qui loca.* ſcilicet certa.

o *Conduxerunt.* repete. ex conducto agent cum magiſtro.

p *Aequiſſimũ.* Et not. q̃ ſi quid pro communi vtilitate vel alterius dãni patior, q̃ mihi eſt reſtitutio facienda: vt hic &. ã. l. j. &. ĩ. quod me. cau. metum. §. ſed licet. &. j. pro ſoc. l. cũ duobus. §. quidam. &. j. de verb. ſig. impẽſæ. & infra de impen. quod dicitur. Sed contra. j. e. l. §. quod vero. Sed ibi nõ pro communi vtilitate, nec ſua, vel aliorum voluntate fuit factum: hic autem ſic.

q *Exarmauerit.* b paſſiue accipe. Et dic propter imperitiã magiſtri: quia non erat iuſtus metus: aliàs enim refunditur: vt in ſine huius. §. & infra eo. l. cum aut arbor.

r *Earum.* ſcilicet mercium iactarum. Accurſius.

ſ *Aliquis.* ſcilicet magiſter.

t *Incudem.* inſtrumentum fabri ſuper quod fabricam exercet.

u *Locauerit.* id eſt conduxerit operas eius.

x *Detrimentum.* & ſine culpa magiſtri: vt nõ contradicat princi.

y *Sarciri oportet.* Nota, duobus caſibus reſarcitur magiſtro: vt quæ hic

* *Conduxerint, ex cõuenti.*

† *Exemplum de exarmatione nauis, & de exarmatione ſpoliari, vnde lo, relitis, anibus, cordibus, clauis pedi, ancho re, & ribus.*

vt hic,& infra eo.l.amiſſæ.§.arbore.

a *Sunt hæc.* quinque facit quæſtiones, quas ſoluit: licet non per ordinem.

b *Oportet.* prima quæſtio.

c *Et ſi qui.* ſupple fuit quæſitum, an pro his ſit facienda collatio. Et ſic eſt ſecunda quæſtio.

d *Portio.* id eſt an pro rerũ æſtimatione, an pro pondere. & hæc eſt tertia quæſtio.

e *Pro liberis.* id eſt pro liberis hominib'. & hæc eſt quarta quæſtio.

f *Et qua actione.* quinta quæſtio. Accurſius.

g *Placuit.* reſponſio primæ quæſtionis.

h *Ob ſeruatas.* aliàs obſeruatę: & aliàs ob ſeruatas. & tunc duæ ſunt partes.

i *Eſſe.* quia nauem habet ſaluam: vt in princi. huius.l.notatur.

k *Iactura.* reſpõſio tertię quęſtionis, per quam & ſecunda ſoluitur: ſed tamen & ipſa poſtea ſpecialiter ſoluitur.

l *Rerum.* quę ſaluę ſunt & quæ amiſſæ ſunt: vt.ĩ. ea.l.§.portio.

m *Corporum.* reſponſio quartæ. & facit.ĩ.ſi quapau.fe.di.l.ex hac. & de his qui deie.l.fina.

n *Ex conducto.* reſponſio quitę. ſed in prin.l.dixit dominos ex locato. Sed dic vt ibi not. Acc.

o *Agitatum eſt.* reaſſumit ſecundam quæſtionem, vt eam ſoluat.

p *Aurorum.* forte in digitis delatorum.

q *Ceſerat.* ad comedẽdũ ex cõſuetudine. forte etiã cogi poſſet ex hac lege. & ſic forte illud diuinũ ſi intelligit: omnia ſunt cõia. i. cõmunicanda tẽpore neceſsitatis: vt hic.

r *Si nauis.* & ſic cum rebus quæ in ea erant.

ſ *Conferendum.* quia nec voluntate aliorũ amiſit: nec etiã ſe volente: aliàs ſecus eſſet: vt.ĩ.eo.§.æquiſimum. Accurſius.

t *Quæ ſaluæ ſunt.* vt.ĩ.e.l.§.iacturæ.

u *Non lucri.* æſtimantur enĩ quãti emptę ſunt, nõ quãtũ valẽt nũc: arg.cõtra.ĩ. de eo qđ cer.lo.l.ij.ſi fi. Sed quid ſi nũc minus valẽt ꝙ tunc qñ emptę fuerũt? forte ſecũdũ prȩſens tẽpus æſtimãtur: vt argu.ĩ.de leg.& ſenatuſcon.l.nulla. Accur.

x *Rebus.* ſcilicet ſaluis.

y *Venire poſſunt.* tempore peremptionis.

z *Qui in mare.* non iactus cauſa.

a *Perierint.* non ſponte.

b *Præcipiat.* ſuccurrat. vel etiam à prædonibus rapti fuerint: vt ſupra ea.l.§.quod vero.

c *Non ſit.* vt quia merces ſuę aliis obligatę ſunt. Vel dic ꝙ nihil habet nunc: habuit tamen tempore iactus: aliàs nullo modo teneretur vector pro ſuo corpore: vt ſupra ea.l.§.corporum.

d *Non ait.* ſed nec cæterorum. nam magiſter confert vt alij: ſic & alij ſunt pares magiſtro: vt ſupra ea.l.§.cum in eadem. ſecus autem eſt in fideiuſſoribus: vt inſtit. de fideiuſſ.§.ſed ſi plures. ergo erit damnum eius, cuius res iactæ ſunt.

erat. quæſita deinde ſunt hæc[a]: an omnes iacturam præſtare oporteat[b]: & ſi qui[c] tales merces impoſuiſſent, quibus nauis non oneraretur, velut gemmas, margaritas: & quæ portio[d] prę ſtanda eſt, & an etiam pro liberis[e] capitibus dari oporteat: & qua actione[f] ea res expediri poſsit. Placuit[g], omnes quorũ interfuiſſet iacturam fieri, conferre oportere: quia id tributũ obſeruatæ[h] res deberent. itaq; dominum etiam nauis pro portione obligatũ eſſe[i]. Iacturę[k] ſummã pro rerũ[l] pretio diſtribui oportet. Corporũ[m] libero rũ æſtimationẽ nullã fieri poſſe. Ex cõducto[n] dominos rerũ amiſſarũ, cum nauta, id eſt cum magiſtro acturos. Itidem agitatũ eſt[o], an etiã veſtimentorũ cuiuſque, & anulorũ[p] æſtimationẽ fieri oporteat. Et omniũ viſum eſt, niſi ſi qua cõſumẽdi cauſa impoſita forẽt: quo in numero eſſent cibaria: eò magis ꝙ ſiquãdo ea defecerĩt in nauigationem, quod quiſque haberet†, in commune conferret[q].

Pretium redemptionis eſt ab omnibus cõferendum. ſecus in pretio rerum perditarũ. Bartolus.

Si nauis[r] à piratis redempta ſit, Seruius, Ofilius, Labeo, omnes cõferre debere aiunt. quod verò prædones abſtulerint, eũ perdere, cuius fuerit: nec conferendum[ſ] ei qui ſuas merces redemerit. Portio autem pro æſtimatione rerum quæ ſaluæ ſunt[t], & earũ quæ amiſſæ ſunt, prętari ſolet. Nec ad rem pertinet, ſi hæ quæ amiſſæ ſunt, pluris veniri poterunt: quoniam detrimenti, non lucri[u] ſit præſtatio. Sed in his rebus[x] quarum nomine conferendum eſt, æſtimatio debeat* haberi, non quãti emptæ ſint, ſed quanti venire pouſſint[y]. Seruorũ quoq; qui in mare[z] perierunt[a], non magis æſtimatio facienda eſt, quàm ſi qui ægri in naue deceſſerint, aut aliqui ſeſe præcipitauerint[b]. Si quis ex vectorib' ſoluẽdo nõ ſit[c], hoc detrimentum magiſtri nauis non erit[d]. nec enim fortunas cuiuſq; nauta excutere debet. Si res quæ iactę ſunt, apparuerint, exoneraſ collatio[e]. Quòd ſi iam contributio facta ſit, tũc hi qui ſoluerint, agent ex locato cum magiſtro, vt is ex conducto experiaſ, & quod exegerit reddat.

Res autẽ[f] iacta, domini manet: nec fit adprehendẽtis: quia pro derelicto non habetur.

III. PAPINIANVS libro nonodecimo Reſponſorum.

CVm arbor, aut aliud nauis inſtrumẽtum, remouendi communis periculi cauſa deiectũ eſt, cõtributio debetur[g].

Si perit ſcapha cum mercibus cauſa leuanda nauis extractas, habet locum contributio: ſecus ſi nauis pereat, & ſcapha ſalua remaneat. Bartolus.

IIII. CALLISTRATVS libro ſecundo Quæſtionum.

NAuis onuſtę leuãdę cauſa, quia intrare flumẽ vel portum nõ potuerat cum onere, ſi quędã merces in ſchaphã traiectę ſunt, ne aut extra flumẽ periclitetur, aut in ipſo oſtio vel portu, eáque ſcapha ſummerſa eſt, ratio haberi debet inter eos qui in naue merces ſaluas habẽt, cum his qui in ſcapha perdiderũt, proinde tãquã ſi iactura facta eſſet: idq; Sabinus quoque libro ſecũdo reſponſorum ꝓbat. Cõtra[h] ſi ſcapha cũ parte merciũ ſalua eſt, nauis periit, ratio haberi non debet eorũ qui in naue[i] pdiderũt: quia iactus[k] in tributum naue ſalua venit[l].

Iactui tibus fit contributio ex mercibus recuperatis ex naue poſtea perempta: ſed recuperantes ex iactu in naue non contribuunt. Bartolus.

Sed ſi nauis quæ in tẽpeſtate iactu merciũ vni' mercatoris leuata eſt, in alio loco ſummerſa eſt, & aliquorũ[m] mercatorum merces ꝓ vrinatores[n] †extractę

e *Collatio.* & facit ſupra commo.l.in commodato.§.fina.&.l.ſi rem mihi.in princ. Accur.

f *Res autem.* quia ꝓ derelicto: vt hic, & infra.ea. qui leuandæ. & inſti. de rerum diui.§.fina. niſi ex qualitate iactus contra præſumatur: vt quia librum apertum proiecit: vt infra de furt. falſus.§. ſi iactum. & eſt ratio prime pręſumptionis, vt nõ videatur ꝓ derelicto haberi, quia nemo ſuam pecuniam præſumitur iactare: vt.ĩ. de proba.l.cũ de indebito.§.j. & ĩ. de dam. infec.l.ſi finita.§.ſi quis metu. Accur.

Cvm autem.] CASVS. Si inſtrumentum aliquod nauis communis periculi vitandi cauſa proiectum ſit, an facienda ſit contributio quæritur. Et dicitur ꝙ ſic. Viuianus.

g *Contributio debetur.* ſcilicet in duobus caſibus: quando ſcilicet conſenſerunt vectores, & quando iuſto metu fuerũt deiecta: vt ſupra eo.l.ij.§. ſi conſeruatis. & ĩ. eod. amiſſæ.§.arbore.

Nauis.] CASVS. Pluribus habentibus merces in vna naui: cum nauis portum cum tanto onere intrare non poterat, merces vnius in ſcaphas traiectæ ſunt, & ſcapha ſubmerſa eſt. an illi qui ſunt in naui, conferre debeant, quæritur. Et dicitur quòd ſic: & hoc in prima. econtrario collationi locus non erit. & hoc in ſecunda. [SED SI NAVIS.] Si iactu facto nauis in alio loco cum aliis mercibus ſubmerſa eſt, & per vrinatores recuperatæ ſunt aliquæ ex his, an conferre debeant ei qui iactũ fecit cauſa nauis leuandæ, quæritur. Et dicitur quòd ſic: & hoc in prima. Sed ſi ille qui iactum fecit, merces ſuas recuperauit: nõ conferet aliis quorum merces in naui perierunt. & hoc in ſecunda. Caſum

† *Not. ſecũdum Bald. quòd ſi tempore caristia aliquis eſt furatus ſanè cauſa comedendi, nõ eſt inculpandus de furto. cõcor. tex. in ca. ſi qui propter neceſsitatẽ. extra de fur. tex. in ca. diſcipulos. de cõſec. diſtinct. ſ. adde quod not. in cap. in natura. l. diſtin.*

† *Vrinatores dicũtur natatores ſubaquatiles. Budeus ĩ. eod. l. 2. quos ita Latinè dicere ſunt ab vrina cum in aquam mittitur.*

§. cum autem. dic vt infra in gloſ. Viuianus.

h *Contra.* id eſt econtrario.

i *In naue.* ſcilicet exonerata.

k *Iactus.* ſcilicet factus.

l *Venit.* hi autem qui in naui erant, ſalua naue nihil proiecerũt, cum ſimul cum naue perierunt.

m *Aliquorum.* quorum merces per iactum fuerunt ſaluæ.

n *Per vrinatores.* id eſt natatores. vel dic, id eſt per eos qui ita

ſubtiliter perpendunt & vident ſub aqua ſicut medicus per vrinã perpendit ægritudinem. Sed ſi nihil recuperauerunt: quare non habent nego. geſt. actionem illi qui primo proiecerunt: & vtiliter inceperunt: licet effectum non habuerit: vt ſupra de neg. geſt. ſed an vltro. §. ¶ Reſpon. immo tenetur: ſed tantum de his quę habebat in naui, ſi illa perdidit ſine dolo & culpa ſua: vnde quaſi debitor ſpecie liberatur: vt infra de verb. obliga. l. ſi ex legati. licet ſit actio perſonalis, vnde liberari non videbãtur: vt. C. ſi cert. pet. l. incendium. quæ eſt contra. Accurſius. *ADDITIO*. Dic q̃ non eſt contra: quia ibi loquitur quãdo quis teneretur ad quantitatẽ ſimpliciter. Sed quando quis teneret ad quantitatem reſpectu ſpeciei vt eſt i caſu noſtro: quia ille qui tenetur ad contributionem damni, tenetur reſpectu merciũ ſeu ſpecierum quas habet ſaluas: & peremptã ſpecie liberatur: vt. l. electio. §. ſi ideo. ſupra de noxa. & l. in naue. infra loca. ſecundum Baldum hic.

* *Flo. ſua.*

a *Seruauerunt.* tempore primi iactus: licet poſtea perierunt.

b *Iactum fecit.* cauſa leuandæ nauis.

c *Eorum enim.* ſcilicet qui res amiſerunt in naue ſubmerſa.

d *Cum autem.* Tria quęruntur hic. Primo, ſi dãnum eſt datum in mercibus quę remanſerunt in naui, qualiter pro his cõferatur. & dicitur quòd præſenti pretio rerum. & hoc vſque ad verſi. illum, poteſt tamen &c. Secundo, an eis conferatur ratione talis damni: in quo diſtinguitur: vt ſi damnum ſit datum in illis mercibus quæ remanſerũt in naui, ratione loci mali in quo erant res in naui: tunc ei non conferatur. ſi ratione aſperginis, ſic. & hoc dicit vſque illuc: ſed diſtinctio &c. & etiam in ſi. ibi, ſed hic videamus &c. Tertio quæritur, ſi quis damnum habeat in mercibus, & oporteat eum conferre: an debeat duplici grauamine grauari, ſiue ſit maius damnum, ſiue collatio. ad vtrũque dicit quòd non: ſed deducto dãno conferat de reſiduo. quod poterat intelligi per primum caſum. Accurſius.

e *Duplici.* non enim debet addi afflictio afflictio vt hic, &. j. eod. l. quid ergo. & infra de do. præle. l. penul. & ſupra de offic. præſi. l. diuus. & in decre. vij. q. j. cum percuſsio.

f *Deteriores facta ſunt.* ſcilicet quocunque modo, ſiue propter malum locum vbi poſitæ fuerũt, ſiue aſpergine: ſed tamen poſtea diſtinguit. nam confert vterque pretio præſenti rerum: ſed primo non confertur, ſecundo ſic: vt in ſi. huius. l. Et not. quòd in hoc primo caſu loquitur quando ad minus erant tres: in fine autem vbi diſtinguitur, ibi, ſed diſtinctio &c. erant duo tantum, inter quos de collatione tractabatur.

g *Vicenũ.* id eſt vicenorum. ſyncopatum enim eſt. hoc eſt. xx. &. xx. ſic & in authen. vt liber. decætero. §. ſi quis autem. col. vj.

h *Pro. xx.* ſcilicet tantum. & ſic quodammodo videtur ei cõferri: quia propter damnum minus ab eo exigitur.

i *Poteſt tamen dici.* non reprobando quod dictum eſt: ſed addendo. nam ſupra dixit eſſe conferendum præſenti pretio. hic autem incipit diſtiguere an cõferat ei cui merces deteriores factę ſunt. data mercede: rationẽ haberi debere eius cui merces in nauigatione leuãdę nauis cauſa iactæ ſunt, ab his qui poſtea ſuas* per vrinatores ſeruauerunt[a]: Sabinus æquè reſpõdit. Eorũ verò qui ita ſeruauerũt, inuicẽ rationẽ haberi nõ debere ab eo qui in nauigatione iactum fecit[b], ſi quædam ex his mercibus per vrinatores extractæ ſunt. eorum enim[c] merces non poſſunt videri ſeruãdæ nauis cauſa iactæ eſſe, quæ periit.

Pro rebus deterioratis præſente pretio fit collatio ractantibus: ipſis vero deteriorati ratione loci, non conferũt: ſed ſi ratione aſperginis, ipſis conferũt, & cõferunt damno deducto. ſiue plus ſiue minus ſit in damno, quàm in collatione. Bartolus.

Cum autem[d] iactus de naue factus eſt, & alicuius res quæ in naue remanſerũt, deteriores factæ ſunt: videndum an conferre cogendus ſit: quia nõ debet duplici[e] damno onerari, & collationis, & quòd res deteriores factæ ſunt[f]. Sed defendẽdũ eſt hũc cõferre debere pretio præſente rerũ. Itaq; verbi gratia ſi vicenũ[g] merces duorũ fuerint, & alterius aſpergine decem eſſe cœperint: ille cuius res integræ ſunt, pro viginti[h] conferat: hic pro decem. Poteſt tamen dici[i] etiam illa ſententia, diſtinguentibus nobis, deteriores ex qua cauſa factæ ſunt, id eſt vtrum propter iacta nudatis rebus dãnum ſecutum eſt[k], an verò alia ex cauſa: veluti q̃ alicubi iacebãt merces in angulo aliquo, & vnda penetrauit[l]: tunc enim[m] cõferre debebit[n]. an ex priore cauſa* collationis onus pati nõ debet[p]: quia iactus etiã hũc læſit. Adhuc[q] nũquid & ſi[r] aſpergine propter iactũ res deteriores factæ ſunt. Sed diſtinctio ſubtilior adhibenda eſt[ſ] quid plus ſit, in dãno, an in collatione: ſi verbi gratia hę res[t] vigiti fuerũt, & collatio[u] quidẽ facit decẽ[x], damnũ autem duo: deducto[y] hoc, quòd damnũ[z] paſſus eſt, reliquum[a] cõferre debeat? Quid ergo ſi plus in dãno erit, quàm in collatione? vtputa decem aureis res deteriores factæ ſunt: duo autẽ collationis ſunt. Indubitatè vtrũque[b] onus pati non debet. Sed hic videam[c], nũ & ipſi conferri* oporteat. quid enim ĩtereſt[c], iactatas res meas amiſerim, an nudatas deteriores habere cœperim? Nam ſicut ei qui perdiderit, ſubuenitur: ita & ei ſubueniri oportet, qui deteriores propter iactum res habere cœperit. Hæc ita Papirius Fronto reſpondit.

* *Flo. ſua.*

a *Seruauerunt.* tempore primi iactus: licet poſtea perierunt.

b *Iactum fecit.* cauſa leuandæ nauis.

c *Eorum enim.* ſcilicet qui res amiſerunt in naue ſubmerſa.

d *Cum autem.* Tria quęruntur hic. Primo, ſi dãnum eſt datum in mercibus quę remanſerunt in naui, qualiter pro his cõferatur. & dicitur quòd præſenti pretio rerum. & hoc vſque ad verſi. illum, poteſt tamen &c. Secundo, an eis conferatur ratione talis damni: in quo diſtinguitur: vt ſi damnum ſit datum in illis mercibus quæ remanſerũt in naui, ratione loci mali in quo erant res in naui: tunc ei non conferatur. ſi ratione aſperginis, ſic. & hoc dicit vſque illuc: ſed diſtinctio &c. & etiam in ſi. ibi, ſed hic videamus &c. Tertio quæritur, ſi quis damnum habeat in mercibus, & oporteat eum conferre: an debeat duplici grauamine grauari, ſiue ſit maius damnum, ſiue collatio. ad vtrũque dicit quòd non: ſed deducto dãno conferat de reſiduo. quod poterat intelligi per primum caſum. Accurſius.

e *Duplici.* non enim debet addi afflictio afflictio vt hic, &. j. eod. l. quid ergo. & infra de do. præle. l. penul. & ſupra de offic. præſi. l. diuus. & in decre. vij. q. j. cum percuſsio.

f *Deteriores facta ſunt.* ſcilicet quocunque modo, ſiue propter malum locum vbi poſitæ fuerũt, ſiue aſpergine: ſed tamen poſtea diſtinguit. nam confert vterque pretio præſenti rerum: ſed primo non confertur, ſecundo ſic: vt in ſi. huius. l. Et not. quòd in hoc primo caſu loquitur quando ad minus erant tres: in fine autem vbi diſtinguitur, ibi, ſed diſtinctio &c. erant duo tantum, inter quos de collatione tractabatur.

g *Vicenũ.* id eſt vicenorum. ſyncopatum enim eſt. hoc eſt. xx. &. xx. ſic & in authen. vt liber. decætero. §. ſi quis autem. col. vj.

h *Pro. xx.* ſcilicet tantum. & ſic quodammodo videtur ei cõferri: quia propter damnum minus ab eo exigitur.

i *Poteſt tamen dici.* non reprobando quod dictum eſt: ſed addendo. nam ſupra dixit eſſe conferendum præſenti pretio. hic autem incipit diſtiguere an cõferat ei cui merces deteriores factę ſunt.

k *Secutum eſt.* quod appellamus damnum aſperginis.

l *Penetrauit.* hoc appellamus damnum propter locum.

m *Tunc enim.* ſcilicet quando propter locum.

n *Cõferre debebit.* ſ. alij præſenti pretio rerũ, ali autẽ nõ ſibi. Acc.

o *Priore cauſa.* id eſt aſperginis.

p *Non debet.* ſ. ita q̃ ſibi non cõferatur. nã inuicem conferent: vt hic, & in fine huius. l. vel reuocat in dubium quod dixit.

q *Adhuc* aliàs nũquid adhuc. & eſt Piſana litera.

q *Adhuc.* ſed nunquid conferet? Reſpon. ſic.

r *Et ſi.* id eſt quamuis &c. Vel lege plane. & adhuc ſcilicet debet cõferre, etſi, id eſt quamuis &c. ſed prima lectio eſt ſecundum Piſanam literam, vbi eſt nunquid.

* *an plꝰ ſit in damno, quàm in collatione? vtputa &c.*

ſ *Adhibenda eſt.* in determinatione prædictæ quæſtionis. & dicas eſſe duos mercatores, & quilibet habet merces. xx. vnus proiecit omnes, alius paſſus eſt damnũ in duobus. & ſic remanent xviij. pro his ergo conferet: & ſic detrahuntur duo, vt pro eis non fiat collatio. idem econtra ſi plus fuit damnũ: vt quia alter proiecit tantũ quatuor: & ſic debet conferre duo. iſtius autem merces deterioratæ ſunt in x. nam confert ad prædicta quatuor proiecta tiquam pro. x. quæ ſibi remanſerunt: & ſic pro. x. in quibus eſt deterioratio, non confert: ſed deducuntur. vnde cũ aliàs erat collaturus duo, nũc conferet vnum tantum. an autẽ econtra ſibi conferatur? Dicit quòd ſic, ſi damnum eſt ratione aſperginis: vt in ſi. non ſi ratione loci: & hoc vbi tantum fuerũt duo: aliàs difficilior eſſet computatio: vtpote cum damnum quod dedit aſpergo, ab omnibus de naui debeat refarciri pro rata portione: ergo & ab illo qui proiicit merces. Vnde pro ea parte damni aſperginis, quæ proiicientem contingit, fiet compenſatio inter eum qui proiecit, & alium cui res inundatæ remanſerunt. ſed vbi ſunt duo tantũ, ſeruatur quod hic dicitur.

* *Flo. ſua. ſerv.*

t *Hæ res.* ſcilicet deterioratæ. Accurſius.

u *Collatio.* rerum amiſſarum. Ioan.

x *Facit decem.* quia alius tot proiecit.

y *Deducto.* ſ. p̃ rata: vt. ſ. e. l. ij. j. rñ. nõ q̃ extrahat integra duo.

z *Damnum.* quod dedit aſpergo. Ioan. idem dico ſi locus.

a *Reliquum.* id eſt pro reliquo: vt pro. xviij.

b *Vtrumque.* vt diximus ſupra ea. l. §. cum autem.

c *Intereſt.* Not. nil intereſſe quid ex æquipollẽtibus fiat: vt infra de leg. iij. l. fideicommiſſa. §. ſi cui.

k *Secutum eſt.* quod appellamus damnum aſperginis.

l *Penetrauit.* hoc appellamus damnum propter locum.

m *Tunc enim.* ſcilicet quando propter locum.

n *Cõferre debebit.* ſ. alij præſenti pretio rerũ, ali autẽ nõ ſibi. Acc.

o *Priore cauſa.* id eſt aſperginis.

p *Non debet.* ſ. ita q̃ ſibi non cõferatur. nã inuicem conferent: vt hic, & in fine huius. l. vel reuocat in dubium quod dixit.

q *Adhuc* aliàs nũquid adhuc. & eſt Piſana litera.

q *Adhuc.* ſed nunquid conferet? Reſpon. ſic.

r *Et ſi.* id eſt quamuis &c. Vel lege plane. & adhuc ſcilicet debet cõferre, etſi, id eſt quamuis &c. ſed prima lectio eſt ſecundum Piſanam literam, vbi eſt nunquid.

ſ *Adhibenda eſt.* in determinatione prædictæ quæſtionis. & dicas eſſe duos mercatores, & quilibet habet merces. xx. vnus proiecit omnes, alius paſſus eſt damnũ in duobus. & ſic remanent xviij. pro his ergo conferet: & ſic detrahuntur duo, vt pro eis non fiat collatio. idem econtra ſi plus fuit damnũ: vt quia alter proiecit tantũ quatuor: & ſic debet conferre duo. iſtius autem merces deterioratæ ſunt in x. nam confert ad prædicta quatuor proiecta tiquam pro. x. quæ ſibi remanſerunt: & ſic pro. x. in quibus eſt deterioratio, non confert: ſed deducuntur. vnde cũ aliàs erat collaturus duo, nũc conferet vnum tantum. an autẽ econtra ſibi conferatur? Dicit quòd ſic, ſi damnum eſt ratione aſperginis: vt in ſi. non ſi ratione loci: & hoc vbi tantum fuerũt duo: aliàs difficilior eſſet computatio: vtpote cum damnum quod dedit aſpergo, ab omnibus de naui debeat refarciri pro rata portione: ergo & ab illo qui proiicit merces. Vnde pro ea parte damni aſperginis, quæ proiicientem contingit, fiet compenſatio inter eum qui proiecit, & alium cui res inundatæ remanſerunt. ſed vbi ſunt duo tantũ, ſeruatur quod hic dicitur.

t *Hæ res.* ſcilicet deterioratæ. Accurſius.

u *Collatio.* rerum amiſſarum. Ioan.

x *Facit decem.* quia alius tot proiecit.

y *Deducto.* ſ. p̃ rata: vt. ſ. e. l. ij. j. rñ. nõ q̃ extrahat integra duo.

z *Damnum.* quod dedit aſpergo. Ioan. idem dico ſi locus.

a *Reliquum.* id eſt pro reliquo: vt pro. xviij.

b *Vtrumque.* vt diximus ſupra ea. l. §. cum autem.

c *Intereſt.* Not. nil intereſſe quid ex æquipollẽtibus fiat: vt infra de leg. iij. l. fideicommiſſa. §. ſi cui.

v. HERMOGENIANVS libro ſecundo iuris Epitomarum.

A Miſſę nauis dãnũ, collationis conſortio non ſarcitur per eos qui merces ſuas naufragio liberauerunt. nam huius[d] æquitatem tũc admitti placuit, cum iactus remedio cæteris in communi periculo ſalua naui[e] conſultum eſt. Arbore cæſa

Miſſa.]*CASVS.* Mercibus pluriũ mercatorũ in naui poſitis, nauis naufragiũ paſſa eſt. merces recuperatæ ſunt. an cõferri debeat domino nauis, quæritur. Et dicitur q̃ nõ, quia tantũ habet locũ collatio cum iactatio ſit gratia cõmunis periculi euitandi: & nauis ſalua eſt. [*ARBORE.*] De volũtate eorũ quorum merces erãt delatæ in naui, inſtrumẽtũ nauis caſſum eſt: nunquid tenebũtur cõferre magiſtro nauis, quærit. Et dicit q̃ ſic.

d *Huius.* ſcilicet collationis.

e *Salua naui.* vt ſupra. l. proxi. §. ſed ſi nauis.

Locum.

a *Locum.* in duobus casibus: vt. ff. eo. l. ij. §. si conseruatis.

Naues.] CASVS. Instrumentis nauis fulmine deustis, an domini mercium conferant magistro ad comparádum instrumenta, quæritur. Et dicitur quòd nó: quia talis sumptus magis factus est gratia nauis reparandæ, quàm mercis saluandæ. Viuia.

b *Deustis.* quoddam enim fulmen vrit, quoddam afflat, quoddam diruit. Accursius.

c *Hipponem*[a]. nomen loci.

d *Tumultuariis*[b]. id est in auxilium contra tumultum & impetum maris quæsitis.

e *Hostiam.* nomen alterius loci.

f *Nautæ.* i. magistro.

g *Nauis.* & ita ré suam egit: quare non agit: vt infra de pecu. sed si damnum. §. sed & si a se. & supra de negot. gest. si pupilli. §. si quis ita.

Cum.] CASVS. Si nauis ad saxum collisa sit: quod quis seruauit de suo, hoc sibi habebit. Viuianus.

h *Cum depressa.* id est submersa sub aqua: deiecta vero in terram: & sic perit, vel quasi: vnde nó conferetur: vt hic, & supra eod. l. nauis. §. sed & si nauis.

Qui leuandæ.] CASVS. Iactu facto leuandæ nauis causa, quod proiectum est, eius erit cuius & antè proiectionem: cum pro derelicto non habeat: sicut est cum quis onere pressus partem oneris in viam dimisit. Viuia.

† *Ad materiam hæc vide tex. in c. excommunicamus. extra de rap.*

i *Habent.* vt hic, & instituit. de rerum diui. §. fina. Sed contra. j. de furt. l. falsus. §. si iactum. Sed modum proiiciendi attendes: vt dixi supra eo. l. ij. §. fi. Accursius.

Deprecatio.] CASVS. Quidam cũ nauis eius naufragiũ passa esset, à piratis cuiusdam insulæ est occupata: conquestus est imperatori. Imperator dicit, licet dominus sum mundi, volo tamen quòd cósuetudo illius terræ seruetur: vt seruei leges nautarũ Rhodi insulæ: dum tamen legi non sit contraria.

* *Accur. & Bart. hinc colligũt valere consuetudinem cui lex non aduersatur. vtrũ mihi hic de consuetudine dicitur: imò tũ ó-mos, inquit, tũ posiuus. i. leges Rhodia iudicetur. Alcia. lib. 2. dispũ. ca. 5.*

k *Deprecatio.* quidam habent pro lege, & alij sub lege præcedenti. §. Volusius. Et no. quòd duobus modis legitur. secundum vnum modum est argu. pro consuetudine quòd legi deroget. Accursius.

l *Facientes.* id est patientes.

m *Cyclades.* insulæ sunt Italię. & dicebant forte q si aliqua bona caperét Italici naufragorũ, eorum essent per legé Rhod. de iac.

n *Mundi dominus.* scilicet sum.

o *Maris.* i. eorum qui per mare vadunt, & rerum ipsorum.

p *Nauticis præscripta est, iudicetur.* id est iudicando seruetur, adeo vt nulla lex possit aduersari consuetudini nautarum: vt quidam dicunt: vt arg. in authen. de vsu. nauticis. coll. ix. sed male. Tuergo dic quòd lex prædicta seruetur, scilicet nautica, & consuetudo eorum in illis tantum in quibus non contradicunt nostræ leges. nam bona naufragorum eis restituenda sunt: vt supra eod. l. qui leuandæ. in prin. & infra de incen. rui. nau. l. fi. j. respó. Acc.

Si vehenda.] CASVS. Conduxi nauem, & imposui mãcipia. vnum decesserit. an vectura eius debeatur, quæritur. Et dicunt quidam indistincte quòd non. Alius distinguit dicens referre quid actum erat: quia si conueni quidem mercedem dare pro his quæ imposui essent, tenebor nomine illius qui decesserit. in dubio probabit nauta mancipium meum impositũ fuisse: & sufficiet, nó obstante præsumptione p me faciente. [SI EA.]

† *Vide Alcia. li. Disput. ca. 5.*

† *Habemus hic textum quòd imputetur ipsi domino totius mundi. consentiens in apibus. 7. q. 1. glos. fi in. c. sus queritur. l. ad. qui quasitum. l. hæc. ff. de rerum. Bal & Angel. ibi. l. bene a Zenone. C. de quæstionibus. præscri.*

Conduxi nauem ad merces meas vehendas: sed nauta in deteriori nauí imposuit, & illa cum mercibus periit. an mihi teneatur, quæritur. Et respond. quidam indistincte quòd sic: ex conducto scilicet vel locato. Paulus distinguit, an vtraque nauis periit, non adhibita culpa à magistro in perdendo: & nó. Item intelligitur & si altera tantum, scilicet illa in qua merces inuectæ sunt, tenetur. Idem est quòd teneri non debeat, si magister qui nauem locauit, ge. i. l. bene nauigare non potest detentus publicè à publicis personis: etsi nauis periit cũ mercibus. Idem est, si intra certum diem p misit se nauigaturum sub pœna, & non nauigauit impedit[n] iusta causa. Idem & si morbo fuerit impeditus. Idem si nauis vitiosa facta sit sine culpa eius. [SI CONDVXISTI.] Conduxi nauẽ ad duo milia amphoras. nó imposui nisi mille. an ad integrã mercedem teneri debeam, quæritur. Et dicit quidã indistincte, quòd sic. Alius dicit, secundú quod conuenit inter nos. Viuianus.

q *Non debetur.* nec etiã pro infante in naue nato: vt infra loca. sed addes. §. si quis ad mulierem.

r *Mancipium.* cum per eum nõ remaneat: vt argu. infra loca. qui operas. Accursius.

s *Si ea conditione.* portarentur ad aliquem locum.

t *Actionem.* quia culpa præcesit casum: vt. ff. cómod. si vt certo. §. sed interdum. & j. locati. item quæritur. §. fi nauicularius. Acc.

u *Dolo & culpa.* adhibita in perdendo. fuit tamen adhibita in mutatione. Et nota quòd hoc videtur contra Ioan. qui dicit quem teneri de casu post moram, erat vel non erat res peritura penes actorem: vt infra de lega. j. cum res. in fin. Sed dic esse aliud cum quis est in mora: & aliud cum in culpa. Accursius.

VI. IVLIANVS libro octagésimosexto Digestorum.

NAuis aduersa tẽpestate depressa, ictu fulminis deustis armamentis, & arbore, & antemna, Hipponẽ delata est: ibíque tumultuariis armamentis ad præsens comparatis, Hostiam nauigauit, & onus integrum pertulit. quæsitum est, an hi quorum onus fuit, nautæ pro damno conferre debeant. Respondit, non debere. Hic enim sumptus instruendæ magis nauis quàm conseruandarum mercium gratia factus est.

VII. PAVLVS libro tertio Epitomarum Alfeni Digestorum.

CVm depressa naui aut deiecta esset, quod quisque ex ea suum seruasset, sibi seruare respõdit, tanq; ex incendio.

Iactura in dubio non videtur haberi pro derelicto, nisi ex modo iactus aliud præsumatur. hoc dicit cum glo. Bartolus.

VIII. IVLIANVS libro secundo ex Minicio.

QVi leuandæ nauis gratia res aliquas proiiciunt, non hanc mẽtem habent, vt eas pro derelicto habeant: quippe si inuenerint eas, ablaturos: & si suspicati fuerint in quem locum eiectæ sunt, requisituros: vt perinde sint, ac si quis onere pressus in viam rem abiecerit, mox cum aliis reuersurus vt eandem auferret.

Valet consuetudo, cui lex non aduersatur. Bartolus.

IX. VOLVSIVS Mæcianus ex lege Rhodia.

Ἀξιώτις ευδαίμονος Νικομηδεὺς πρὸς Ἀντωνῖνον βασιλέα. Κύριε βασιλεῦ Ἀντωνῖνε, ναυφράγιον πεπηγότες ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, Δικηπάρχῳ τῷ τῆς Κυκλάδος νήσους οἰκοῦντι. Ἀντωνῖνος εἶπεν Εὐδαίμονι· Ἐγὼ μὲν τοίνυν κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης. ᾧ τόμῳ τῶν ῥοδίων κρινέσθω τὰ ναυτικὰ εἰ αἷς μήτις τῶν ὑμετέρων αὐτῷ νόμος ἐναντιοῦται. οὕτω δὲ καὶ ὁ θειότατος αὐγουστος ἔκρινεν. [id est:

DEprecatio † Eudæmonis Nicomediensis ad Antoninum imperatorem. Domine imperator Antonine, naufragium in Italia faciẽtes, direpti sum' à publicanis Cyclades insulas habitantibus. Respondit Antonin' Eudæmoni: Ego † quidem mundi dominus: lex autem maris. Lege id Rhodia quæ de rebus nauticis præscripta est, iudicetur: quatenus nulla ei nostrarum legum aduersatur. Hoc idẽ diuus quoque Augustus iudicauit.]

Ad pensionem consequendã sufficit impositũ esse in nauem: nisi aliud actum sit. Bart.

X. LABEO libro primo Pithanon à Paulo Epitomatorum.

SI vehenda mãcipia cõduxisti: p eo mãcipio quod in naue mortuũ est, vectura tibi nõ debetur. Paulus. Immo quæritur quid actũ est, vtrũ vt p his qui ſpositi, an p his qui deportati essent, merces dareť. Quòd si hoc apparere non potuerit, satis erit pro nauta si probauerit impositũ esse mancipium.

Casus superueniens excusat à pœna præcedentis culpæ, vbi actio nata non potest intentari. Bartolus.

Si ea conditione nauẽ conduxisti, vt ea merces tuæ portarentur, eásq; merces nulla nautæ necessitate coactus in nauem deteriorẽ, cum id sciret te fieri nolle, transtulit, & merces tuæ cũ ea naue perierũt, in qua nouissimè vectæ sunt: habes ex conducto locato cum priore nauta actionẽ. Paulus. Immo contra, si modò ea nauigatione vtraq; nauis periit: cũ id sine dolo & culpa nautarũ factũ esset.

Difficultas superueniẽs excusat à pœna. Bart.

a *Publicè*.id eſt à publicis perſonis:vt ſupra ſi quis cau. l.ij. §.fi. & ſupra de pigne.actio.l.fi.§.fin.Accurſius.

b *Prohibitus fuerit*.ſubaudi, & ideo periit nauis.vt conueniat cũ prædictis.nec enim tenetur nauta.

c *Erit*.ſcilicet vt non teneatur in pœna quam promiſit.

d *Conduxiſſet*. ſcilicet merces vehendas.Acc.

e *Expoſuiſſet*. ſcilicet magiſter.

f *Spectaret*. & ſup. differret: dum veniret bonum tempus.

g *Idem iuris*. ſcilicet vt non teneatur.

h *Idem dicemus*. ſcilicet vt non teneatur ad pœnam : quod hic eſt ſpeciale: ſicut & circa iudicia : vt ſupra ſi quis cautio. l. ij. fere per totum.& circa libertatem relictam ſi ſeruiret per annum : & infra de ſta. libe. l. cum heres.§.Stichus.aliàs difficultas vel impoſsibilitas talis ad incommodum pertinet promiſſoris : vt infra de verbo. obliga. l. continuus.§.illud. His tamen tribus caſib⁹ tenetur ad hoc vt remittat mercedem,vel reddat:vt.j.loca.ſi vno.§. item cum. Accurſius.

i *Duorum milium*. ſcilicet capacem: & ponitur pro vna parte: vt paterfamilias.

k *Auerſione*. id eſt quicquid eueniret: ſiue ferat duo milia, ſiue minus. Accurſius.

l *Portaſti*. id eſt impoſuiſti. Sed quid ſi ſimpliciter nauem conduxerit : & dubiũ eſt quid ſenſerit? Poteſt dici,pro impoſitis tantùm: vt ſupra in princip.l.Et nota per hanc legem quòd reprehenditur qui indiſtincte loquitur: vt in.j. reſpon.&.§.j.&.§.fi.huius legis.

DE INSTITORIA actione.

Videmus de nauium præpoſitione:nunc de præpoſitione circa negotia. Accurſius.

m *Ita etiam*.quia ex qua perſona &c.ſic & infra de reg.iur.l.ex qua perſona. Item not.prætorem æquitatem ſeruare:vt ſupra de edendo.l.prætor.§.j.& de procura.l.ſeruum.§.æquum.

n *Deficietur*.aliàs,actio deficiet.Accurſius.

o *Poterit*.pro cedenda actione:vt ſupra de exer.l.ſi eum.§.j.ſed & in plus poſſunt conueniri,ſi fuerint in culpa in contrahendo, ſi modo ſint ſoluendo.

p *Negotiorum*. quãdo ſine mandato liber vel ſeruus geſsit quod per inſtitorem gerere ſolebamus. vel dic quòd geſtor negotiorum aliquem præpoſuit:vt infra eo.l.ſed & ſi quis.in prin.

q *Cum eo*. ſcilicet inſtitore.

Idem iuris erit,ſi prior nauta publicè[a] retẽtus, nauigare cum tuis mercibus prohibitus fuerit[b]. Idem iuris erit[c] cum ea conditione à te conduxiſſet[d], vt certam pœnam tibi præſtaret niſi ante conſtitutum diem merces tuas eò loci expoſuiſſet[e], in quem deuehendas eas merces locaſſet, nec per eũ ſtaret quo minus remiſſa ſibi ea pœna ſpectaret[f]. Idem iuris[g] in eodem genere cogitationis* obſeruabimus, ſi probatũ fuerit nautam morbo impeditum nauigare non potuiſſe. Idem dicemus[h] ſi nauis eius vitium fecerit ſine dolo & culpa eius.

* cogitationis

Si menſura refertur ad lignum, ſufficit ligni capacitas:ſi refertur ad onus, inſpicitur menſura ponderis. Bartolus.

Si conduxiſti nauem amphorarum duo*milium[i], & ibi amphoras portaſti : pro duobus milibus amphorarum pretium debes. Paulus. Immo ſi auerſione[k]† nauis conducta eſt,pro duobus milibus debetur merces. ſi pro numero impoſitarũ amphorarum merces conſtituta eſt,contra ſe habet. nam pro tot amphoris pretium debes, quot portaſti[l].

* duo, pro duarũ, imitatione Græca, indeclinabiliter.

† Hoc eſt cũ numerus mẽſura aut põdus dictus nõ eſt, aut quid aliud ſimile,ſed ſimpliciter conducta eſt. Aſto. Aug. lib. 3. cõtẽ. c. 6.

DE INSTITORIA actione.

TITVLVS III.

Dominus ex teſtamento inſtitoriã obligatur: item agit, ſi eius ſeruus eſt inſtitor, non aliàs, niſi ceſſa actione, vel in ſubſidium. Bartolus.

1. VLPIANVS libro vicenſimooctauo ad Edictum.

AEquum.] CASVS. Negotiationi meæ præpoſui negotiatoré, qui inſtitor appellatur,vel inſtitutus.ſi quis cũ eo contrahat, obligor ei ex contractu eius inſtitoris. quæritur,an cum eo ego agere poſsim?Diſtinguitur: aut præpoſui liberum, aut ſeruum : & aut proprium, aut alienum . ſi proprium,agam. ſi alienum,agam aduerſus dominum, vt cedat mihi actioné . ſi liberum, idem. ſed tunc demum mandati aduerſus contrahentes agere potero, ſi dominus vel liber ſoluendo non eſt. Viuianus.

r EO nomine. dabitur actio.

ſ *Non poteſt*.id eſt ſi ſoluendo non ſint inſtitores. ſic & ſupra de eo per quem fac.eſt.l.fi.j.reſpon. & infra de præto.ſtip.l. in omnibus.Et eſt ſpeciale quòd per liberũ hominem actio quęratur.aliàs enim contra:vt ſupra de exer.l.j.§.ſed ex contrario.& infra de adquiren. poſſ. nem quidem l. poſſeſsio quoque . §. *Actio per ſi bonum* & ſi poſſeſsio. &. C. per quas perſo.nob. adqui. l.j.Accurſius.

AEquum pretori viſum eſt,ſicut commoda ſentimus ex actu inſtitorum,ita etiam[m] obligari nos ex contractibus ipſorum, & conueniri. ſed non idem facit circa eum qui inſtitorem præpoſuit, vt experiri poſsit. Sed ſi quidem ſeruũ proprium inſtitorem habuit, poteſt eſſe ſecurus adquiſitis ſibi actionibus. Si autem vel alienum ſeruum, vel etiam hominem liberum,actione deficietur[n]:*ipſum tamẽ inſtitorem, vel dominum eius conuenire poterit[o] vel mandati vel negotiorum[p] geſtorum. Marcellus autem ait, debere dari actionem ei qui inſtitorem præpoſuit,in eos qui cum eo[q] contraxerint,

B

* *Quæ dominus ex contractu inſtitoris* *gaudet dominus ex contractu inſtitoris*, *merces comparãdas,hic toris,vel inſtitor dicitur. Item ſi* *exercituũ ma* *giſtri.l.i.* *de exerc.* *L.R.*

II. GAIVS libro nono ad Edictum prouinciale.

EO nomine[r], quo inſtitor contraxit:ſi modò aliter rẽ ſuam ſeruare non poteſt[ſ].

C

Inſtitor eſt ille qui alicui negotiationi quæſtuariæ præponitur, etiam certo loco non deſignato. Et obligat dominum cuiuſcunq; conditionis ſit negotiatio quæſtuaria. ſecus ſi certarei vel negotiationi non quæſtuariæ præponitur.tunc enim magis procurator vocabitur.h.d.vſque ad.§.non tamen. l. cuicunque. Bartolus.

III. VLPIANVS libro vicenſimooctauo ad Edictum.

INſtitor appellatus eſt ex eo quòd negotio gerẽdo inſtet. Nec multum facit, tabernæ ſit præpoſitus, an cuilibet alij negotiationi[t]:

IIII. PAVLVS libro trigenſimo ad Edictum.

D

MEN.] Inſtitor non indiſtincte eum obligat qui eum præponit,ſed tantum gratia eius rei ad quam præpoſitus eſt .ſi ergo præpoſitus eſt ad merces vendendas : tenebitur præponens, ſi alter aliquis mutauit pecuniam ei præpoſito ad emendum,& obligat præponentem inſtitoria . Idem eſt ſi præpoſitus fuit ad ſoluendam penſionem tabernæ,& mutuum accepit:niſi præponens vetuerit ei mutuari . Idem eſt ſi præpoſitus eſt ad oleum emendum : & oleum mutuum accepit . Si vero cum vendidit oleum, anulum nomine arræ acceperit,nec reſtituerit, dominus inſtitoria tenebitur: niſi actum fuerit vt pecuniæ nomine arram accipiat. Idem eſt ſi pignora accepit,quia pro pretio tenetur : niſi ille ſoluto pretio pignora reddat. Idem eſt quòd fideiuſſori præponẽs tenetur. [*SI AB ALIO.*]Si inſtitorem præpoſuiſti, & deceſsiſti herede inſtituto:& heres eundem inſtituat,id eſt eodem vtatur: an debeat teneri? Dicitur quòd ſic. Idem eſt ſi ante aditam hereditatem quis contrahat cum eo,ne contrahens decipiatur.Sequentia clara ſunt vſque ad.§.de quo.in. l. ſed & ſi pupillus. Viuianus.

m *Ita etiam*.quia ex qua perſona &c.ſic & infra de reg.iur.l.ex qua perſona. Item not.prætorem æquitatem ſeruare:vt ſupra de edendo.l.prætor.§.j.& de procura.l.ſeruum.§.æquum.

n *Deficietur*.aliàs,actio deficiet.Accurſius.

o *Poterit*.pro cedenda actione:vt ſupra de exer.l.ſi eum.§.j.ſed & in plus poſſunt conueniri,ſi fuerint in culpa in contrahendo, ſi modo ſint ſoluendo.

p *Negotiorum*. quãdo ſine mandato liber vel ſeruus geſsit quod per inſtitorem gerere ſolebamus. vel dic quòd geſtor negotiorum aliquem præpoſuit:vt infra eo.l.ſed & ſi quis.in prin.

q *Cum eo*. ſcilicet inſtitore.

r EO nomine. dabitur actio.

ſ *Non poteſt*.id eſt ſi ſoluendo non ſint inſtitores. ſic & ſupra de eo per quem fac.eſt.l.fi.j.reſpon. & infra de præto.ſtip.l. in omnibus.Et eſt ſpeciale quòd per liberũ hominem actio quęratur.aliàs enim contra:vt ſupra de exer.l.j.§.ſed ex contrario.& infra de adquiren. poſſ. nem quidem l. poſſeſsio quoque . §. *Actio per ſi bonum* & ſi poſſeſsio. &. C. per quas perſo.nob. adqui. l.j.Accurſius.

INſtitor.] CASVS. Quid ſit inſtitor, dicit hæc. l. neque refert cui negotiationi ſit præpoſitus . ſi ergo præpoſitus quis ſit ad domos locandas, vel frumentum emendum, præponens tenebitur . Idem eſt ſi præpoſitus ſit ad pecunias fœnerandas . idem eſt ſi ad cambium. Item ſi illi deferunt veſtes ſarcinãdas,vel vendendas , inſtitores appellantur . Item ille ſartor . Item ſi tabernarius aliquem inſtituit ad

exercituũ magiſtri.l.i. de exerc. L.R.

eſtuis , & ille cadauera ſpoliet , tenetur inſtitoria : licet furti & iniuriarum conueniri poſsit . Item ſi piſtor aliquem præponat vt certo loco panem vendat, & ille pecuniam accipiat , nec panem reddat,tenebitur præponẽs. [*SED ET CVM.*] Fullo cum peregre eſſet profecturus,peritiori de inſtitoribus ſtationem ſuam commiſit tanquam procuratori, non tanquam inſtitori. ſi ille contrahat,an teneri debeat fullo? Reſpon. q de illis veſtimentis non tenetur , ſi vt procurator ad conſumenda ea quæ in taberna erant, reliquit . Si verò vt inſtitor , non ſolum inſtitoria , ſed ex locato tenebitur.[*NON TA-*

Cum

CVm interdum etiam ad homines honeſtos [a] adferant merces, & ibi vendant. Nec mutat cauſam actionis locus [b] vendendi, emendíve: cum vtroque modo verum ſit inſtitorem emiſſe aut vendidiſſe.

V. VLPIANVS libro vicenſimo octauo ad Edictum.

CVicumque igitur negotio præpoſitus ſit, inſtitor rectè appellabitur. Nam & Seruius libro primo ad Brutũ ait, ſi quid cum inſulario [c] geſtum ſit, vel eo quem quis ædificio præpoſuit, vel frumento coëmendo, in ſolidum eum teneri.

Labeo quoque ſcripſit, ſi quis pecuniis [d] fœnerandis, agris colendis, mercaturis [e] redemptu-ríſque [f] faciendis præpoſuerit, in ſolidum eum teneri. ſed & ſi in menſa * habuit quis ſeruum præpoſitum, nomine eius tenebitur. Sed etiam eos inſtitores dicẽdos placuit, quibus veſtiarij vel lintearij dant veſtem circumferendam & diſtrahendam: quos volgo circitores [g] * appellamus. Sed & muliones [h] quis propriè inſtitores appellet. Item fullonum & ſarcinatorum præpoſitus, ſtabularij quoque, loco inſtitorum habendi ſunt. Sed & ſi tabernarius ſeruũ ſuum peregre mitteret ad merces comparandas [i], & ſibi mittendas, loco inſtitoris habendum Labeo ſcripſit.

Idé ait, ſi libitinarius [k] (quos Græcè νεκροθάπτας * vocãt) ſeruum pollinctorem habuerit, ſique mortuum ſpoliauerit, dandam in eum quaſi inſtitoriam actionem: quamuis & furti & iniuriarum actio [l] competeret.

Idem Labeo ait: Si quis piſtor ſeruum ſuum ſolitus fuit in certum locum mittere ad panem vendendum, deinde is pecunia accepta præſenti, vt per dies ſingulos eis panem præſtaret, conturbauerit [m]: dubitari non oportet, quin ſi permiſit ei ita dari ſummas, teneri debeat.

Sed & cum fullo [n] peregre proficiſcens rogaſſet [o] vt diſcipulis ſuis, quibus tabernam inſtructam tradiderat, imperaret, poſt cuius profectionem veſtimenta diſcipulus [p] accepiſſet [q], & fugiſſet, fullonem [r] non teneri, ſi quaſi procurator fuit relictus [s]. ſin verò quaſi inſtitor, teneri eũ. Planè ſi adfirmauerit [t] mihi rectè me credere operariis ſuis: non inſtitoria [u], ſed ex locato tenebitur.

Dominus tenetur ex contractu inſtitoris circa id ad quod præpoſitus eſt expreſſe vel tacite: niſi forte præpoſitioni repugnet. Bartolus.

Non tamen omne quod cum inſtitore geritur, obligat eum qui præpoſuit: ſed ita, ſi eius rei gratia cui præpoſitus fuerit, contractum eſt, id eſt dumtaxat [x] ad id quod eum præpoſuit. Proinde ſi præpoſui ad mercium diſtractionem, tenebor nomine eius ex empto actione. Item ſi fortè ad emendum eum præpoſuero, tenebor dumtaxat ex vendito. Sed neque ſi ad emendum, & ille vendiderit, neque ſi ad vendendum, & ille emerit: debebit * teneri: idque Caſsius probat. Sed ſi pecuniam quis crediderit inſtitori ad emendas merces præpoſito, locus eſt inſtitoriæ [y]. Idémq; & ſi ad penſionem pro taberna exſoluendam. Quod ita verum puto, niſi prohibitus fuit mutuari. Si ei quẽ ad vendẽdum emendúmve oleum præpoſui, mutuum oleum datum ſit: dicendum erit inſtitoriam locum habere. Item ſi inſtitor cum oleum vendidiſſet, anulum arræ nomine acceperit, neque eum reddat, dominum inſtitoria teneri. nam eius rei * in quam præpoſitus eſt, contractum eſt: niſi fortè mandatum ei fuit præſenti pecunia vendere. Quare ſi fortè pignus inſtitor ob pretium acceperit, inſtitoriæ locus erit.

Item fideiuſſori qui pro inſtitore interuenerit, inſtitoria competit. eius enim rei ſequela [z] eſt.

Si inſtitor præponatur à defuncto, obligatur heres. ſi à legitimo adminiſtratore, obligatur ille cuius negotia gerebatur. ſi a procuratore, obligatur dominus & proponens. idem in geſtore vacabitore facto. Bart.

Si ab alio inſtitor ſit præpoſitus, is tamen deceſſerit qui præpoſuit: & heres ei extiterit qui eodem inſtitore vtatur, ſine dubio teneri eum oportebit. Necnon ſi ante aditam hereditatem cum eo contractum eſt, æquum eſt * ignoranti [a] dari inſtitoriam actionem. Sed & ſi procurator meus, tutor, curator inſtitorem præpoſuerit, dicendum erit, veluti à me [b] præpoſito dandam inſtitoriam actionem.

VI. PAVLVS libro trigenſimo ad Edictum.

SEd & in ipſum procuratorem, ſi omnium rerum [c] procurator eſt, dari debebit inſtitoria.

---

a *Cum interdum. Honeſtos.* vt ſi adferat fibulas ad pectus vel acus. & ſic ſupra de peti. here. & ancillarum. §. fina.

b *Locus.* ex differentia enim &c. vt. C. de tẽpo. in integ. reſti. l. ſi.

c *Vicumque. Inſulario.* id eſt præpoſito ad refectionem inſulæ. vel inſulario, id eſt inquilino, qui præpoſitus erat domui conducendæ. Accurſius.

d *Pecuniis.* bene loquitur in plurali. nam ſi vni mutuationi, vel vni agro colendo præponatur: non directa, ſed vtilis competit: vt. C. eo. ſi mutuam. & infr. eodem, in eum.

e *Mercaturis.* forte captiuorum: vt. C. de epiſ. audientia. l. j.

* *menſa* f *Redemptoriſque.* id eſt conductionibus reficiẽdarum domuum: vt ſupra de rei vindi. l. redẽptores.

g *Circitores.* qui circũeunt, ſicut medici: vt infra de excuſa. tut. & cura. l. ſi duas. §. j.

* *circitores*

h *Muliones.* id eſt præpoſitos mulis locandis.

i *Merces comparandas.* puta agnos, vel piſces. Accurſius.

k *Libitinarius.* qui habet lauellos, ſiue ſuas conchas vbi funera lauantur. Eſt enim libitina ſepulchrum nobile vel nobilium: at ſubgradatum, ſepulchrum infantium, qui necdũ. x. dies impleſſent, ſandapila eſt: ſed feretrum plebeiorum & damnatorum. pollicitores vel pollinctores fũt, de quibus ſubiicit, inſtituti ad hoc vt funera morientium curent: quaſi pollutorum vectores, & curatores, & vnctores.

Libitina quid.

* *νεκροθάπται dicuntur ἀπὸ τῆς θάπτειν τοὺς νεκροὺς, hoc eſt à cadaueribus ſepeliendis.*

l *Actio.* noxalis. Acc.

m *Conturbauerit.* id eſt ſi non fecit quod conuenit. ſic infra de in rem ver. l. quidam fundum.

n *Sed & cum fullo.* pone caſum vt expono literam.

o *Rogaſſet.* peritiorem diſcipulum. Accurſius.

p *Diſcipulus.* ille peritior.

q *Accepiſſet.* ſcilicet ab aliquibus ad folliẽdum. nam ſic ſtationis gerebat officium, vt ipſe dominus.

r *Fullonem.* ſcilicet profectum.

s *Relictus.* ad confuA mendum ea quæ dominus in taberna reliquerat: & vt ea conſumenda cæteris ſuis condiſcipulis imperaret: & ita dicerem dominum teneri de veſtimentis quę ipſi domino tradita erant: quia quod per ſe debuit cuſtodire, alij imperito commiſit. Nã electio mala in culpa eſt, niſi ponas imperandi, non etiam cuſtodiendi res officium iniunctum procuratori: ſecus in his quæ poſt accepit hic diſcipulus, & cum eis fugit: quia non tenetur, vt hic. *Electio mala in culpa eſt.*

t *Affirmauerit.* fullo proficiſcens.

u *Inſtitoria.* ſcilicet tantum: nam quaſi ſecũ contraxiſſe videor: & ideo perſonaliter ſecum ago: vt infra eod. ſi quis. in fin. & facit infra man. ſi vero non remunerandi. §. ſi quis mã dauerit. vt & ſupra de minori. in cauſæ. §. in ſumma. in fin. §. Accurſius. * *debebo*

x *Dumtaxat.* ſcilicet expreſsim, vel tacite, vt in ſequelis: vt infra eo. §. ſi ei. & infra eod. l. in eum. §. ſeruus. & infra quod cũ eo. l. ſi. &. ſ. de exer. l. j. §. non autem.

y *Inſtitoria.* cũ per conſequens ad hoc præpoſitus fuit: vt infra ad Maced. ſed Iulianus. §. interdum. aliàs contra: vt C. de exerci. l. j.

z *Sequela.* not. cui aliquid conceditur, & ea quæ ex eo ſequuntur, vt infra man. idẽque. §. idem Papinianus. & ſupra commo. ſi vt certo. §. vſque. & infra de lega. iij. prædiis. §. ſi. Accurſius. * *cauſa, ſubaudi, Græce* *μετ.* *vide Aut. Aug. li. 2. Emi. cap. 1.* *b Concer. gloſ. in. c. de* *omne. 1. ſuper verbo,* *a Ignoranti.* maxime: vt infra eod. ſi quis. §. eius. Accurſius. *curadixit. poſt mediũ. in verſi. ſiẽ*

b *Mihi.* nam horum factũ, meum reputatur: *procurator. extra de of.* vt hic, & infra titu. j. l. *fi. deleg.* iij. & ſupra de exerci. l. j. §. magiſtrum. & infra quod iuſſu. l. j. §. fin. Accurſius.

c *Sed & in ipſum. Rerum.* maxime. nam ipſe ſemper tenetur: vt ſupra de dolo. l. ſed ſi * *reliquer.*

ex dolo.§.penul. Vel dic,si omnium rerum, referri ad.§.superiorem:quasi tunc detur in me:& leges ita dãdam institoriam actionem,si omnium &c.& habeat liberam:vt supra de procur.l.procurator cui.sed & in ipsum &c.

a *Ed & si quis.Cerus.* sine mandato. Accursius.

b *Præposuerit.* institorem. Accursius.

c *Erit.* vt infra quod iussu.l.j.§.si ratum.

d *Fœmina.* vt supra de exerc.l.j.§. parui.

e *Absens.* vt supra de exerci. l. j. §. magistrum.

f *Imputare.* not. imputandum ei qui minus perito se committit: vt supra de arbi. idem. §. stari. & supra de mino. cum mandato.§. fina. & C.de acquiren.possess.l. fin.§.j.

† *Bal.hic in lectura anti qua not.arg. istius litere, quòd mulier potest esse executrix testamẽti,sicut potest esse executrix inter viros & extra iudicium.*

g *Nam & plerique. Puellásque.* vt sic prouocent contrahentes: vt &.C.de adulte. quæ adulterium.

h *Erum. Auctoritate obligabitur.* vt hic:& infra titu. j. l. iij. §.fina.& infra quod iussu.l.j.§. si pupillus. Accursius.

i *Atenus. Locupletior.* vt infra.e. l. si quis mancipiis. §. Proculus. in fine.

Ed & si pupillus.] CASVS in prin. est planus. [DE QVO.] Præposui multos stationi meæ. scripsi in ostio stationis,quòd nullus contrahat cum vno eorum. perinde habendus est iste talis, ac si nõ præponeretur.claris autem literis debeo scribere.neque refert Græcis,an Latinis, dum tamen seruetur loci consuetudo.Si verò aliquis dicat se ignorare literas, vel quod scriptum est,non seruauerit: cum multi illud legissent:nõ est audiendus. Item illud quod scriptum est, perpetuo debet esse. alioquin si contrahatur cum eo cum nondum erat propositum, tenetur institoria, scilicet quòd pro eo debeat teneri. vnde si ego scripsi, alius sustulit, vel literæ pluuia obfuscatæ sunt:dicendum est, eum qui præposuit teneri. Si verò institor, vt me deciperet, remouit: præponens de dolo institoris (nisi contrahens fuerit similiter doli participeps) tenetur. [CONquid non possit ALLEGARE.] Si quem præposui, & prohibui ne aliquis cum eo contraheret,nisi de consilio Titij,vel nisi sub pignore:ad illam rem nõ teneor institoria, nisi obseruatum fuerit. sed si vna hora diei vetui contrahere cum eo quem præposui,alia

† *Nat.secũdum Bald.* — *ignorãtiam eius quod publicè est*

De conditione persona institoris nõ curatur,nec etiam proponentis: sed si est minor, administratoris auctoritas requiritur. Bar.

VII. VLPIANVS libro vicensimooctauo ad Edictum.

Sed & si quis meam rem gerens[a] præposuerit[b], & ratũ habuero,idem erit[c] dicendum.

Parui autem refert quis sit institor, masculus,an † fœmina[d]: liber, an seruus: proprius,vel alienus[e]. item quisquis præposuit. Nam & si mulier præposuit,competet institoria exemplo exercitoriæ actionis. Et si mulier sit præposita, tenebitur etiam ipsa. Sed & si filia familias sit vel ancilla præposita, competit institoria actio.

Pupillus autem institor obligat eum qui eum præposuit, institoria actione: quoniam sibi imputare[f] debet qui eũ præposuit.

VIII. GAIVS libro nono ad Edictum prouinciale.

Nam & pleriq; pueros puellásque[g] tabernis præponunt.

IX. VLPIANVS libro vicensimooctauo ad Edictum.

Verùm si ipse pupillus præposuerit, si quidem tutoris auctoritate[h], obligabitur.si minus,non.

X. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

Eatenus tamẽ dabitur in eũ actio,quatenus ex ea re locupletior[i] est.

XI. VLPIANVS libro vicensimooctauo ad Edictum.

Sed si pupillus heres extiterit ei qui præposuerat, æquissimum erit pupillum teneri quamdiu præpositus manet. remouendus enim fuit à tutoribus, si nollent opera eius vti. Sed & si minor vigintiquinq; annis[k] erit qui præposuit, auxilio ætatis vtetur non sine causæ cognitione.

Qui præponit aliquem certo loco, videtur forsitan cum eo contrahi: nisi contrarium literis publicè & legitimè prescribat: contra quã scripturã non cadit ignorantia, donec durat: secus si fuerit extincta: nisi dolus contrahentis adfuerit. hoc dicit vsque ad §.conditio. Bartolus.

De quo palam proscriptum

A permisi,tertia vetui:dicitur quòd quacunque hora contrahatur, propter variationẽ meam teneri debeo.& hoc in prima. Si verò in totum prohibeam,non teneor:quia neque præposui: quia hic magis loco custodis est, quàm institoris. & hoc in secunda. [SI *INSTITORIA.*] Differentiam assignat inter tributoriam,& institoriã actionẽ: quia institoria in merce dominica consistit: tributoria in peculiari. Si ergo seruum tuum merci meæ præposuisti, & cũ * eo contraham: si agam contra te institoria,non agã tributoria. [SI *A SERVO.*] Habebas seruum ordinarium, & illius vicarium: conduxi operas vicarij ab ordinario: & eum merci meæ præposui. tu cum eo contraxisti emendo aliquid: an valeat emptio? Dicitur quòd sic: & pro emptore vsucapies: licet non ciuiliter, sed naturaliter fuit obligatus. & hoc de rigore. de æquitate tamen * tibi in me dabitur vtilis ex conducto de peculio ordinarij, vel de peculio vicarij: cum ei mandaui cum rem habeam & pretium. Viuianus.

proposui. cæter. & si cit infra de magis dicit facil. & quod ibi not. per tum.Bolog.

* *cum eo quasi*

* *vt de plexi me*

* *id si non potuisse lex conducto de peculio ordinarij, vel de peculio vicarij: cum ei mandauí cum rem habeam & pretium. Viuianus.*

k *Minor vigintiquinque.* puta adultus curatorem non habens. nam si habet, idem quod in pupillo dicimus:vt Co.de in integ. rest.mi.l.si curatorem.

l *Loco non habetur.* tenetur tamen de peculio: vt infra eod. si quis mãcipiis.§. Proculus.& infra de pecu. si quis seruum.§.etiam.

m *Ipsa præpositione.* vt hic,& infra ad Macedoni.sed Iulianus.§.interdum. Accursius.

n *De plano.* id est à terra. Vel dic, id est sine alio subaudito intellectu: vt infra de his quę in testa.delen. l.j.& facit infra de verb. signific. palam. Accursius.

o *Conditionem.* scilicet eum debere proscribere: vt & infra de verb. oblig.l.j.§. fina.& institu. de verbo. obliga. §. interdum.

p *Posit.* cum omnes fere sciant: vt infra de iur.& fac.igno.l.nec supina.&. l. regula.§.j. & hic subiicit. Arg. cõtra supra de peti.her.sed & si.§.scire.

q *Apparuit.* not. non interesse, an non sit: an obscure sit: vt hic, &.ĩ. de interroga. act. de ætate.§.nihil interest.

r *Particeps.* non agit fraudis conscius:vt hic,& supra de nego.gestis.ex facto. in fin.& supra,quod metus causa.l.metum.§.sed licet.

f *Imputare.* vt sine eius consilio nõ fiat quicquam: vt hic, & infra de

de adquir.here.l.ſi quis mihi bo.§.ſi coram. Arg.contra. infra de admini.tu.quidam.§.j.& infra de condit.& demon. l. filiæ ſuæ.j. reſpon.in fin.

a *Inſtitoria teneri.* vt infra eod.ſi quis mancipiis.§.Proculus.

b *Vetuit.* puta certis horis in die contrahat: certis non. Et not. contra variantes: vt infra de lege com. ſi fundus.§.eleganter.ar. contra.j.de col.bo. nonnũquam.& dic vt. ſ.de pcu.in cauſæ.

c *De ipſi.* ſcilicet calliditate contrahẽtis. aliàs contra: vt infra loca. ité ſi.§.quemadmodum.

d *Si inſtitoria actiõe.* quia in eam rem competebat in veritate: aliàs poſſet agi tributoria cum ex alia cauſa agit: vt infra de excep. rei iudi. ſi mater.§.eadem. &.l. cũ quæritur. & not. ex hoc §.quòd quãdo ſunt duo contraria, ad poſitionem vnius ſequitur deſtructio alterius: vt ſupra de procur. l. Pomponius.§.ſed & is. & in auth. de manda. prin.§. neque autem.col. iij. & C.de fur.l.j.

a *Concer. quod no. in c. examinata. extra de iudiciis.*

e *Supereſt actio.* colligẽ[a] ergo quòd ſi quis ineptam actionem proponat, amittit intentionem: ſed aliam debet proponere meliorem: vt hic, & infra de libe.lega. Aurelius.§.fin.& ſupra ſi men. fal. mo. dix. l.j.§.j. in fin. & not. ex hoc. §. quòd inſtitoria in merce dominica, tributoria in merce peculiari dicitur: vt j.tit.j. l. procuratores.§. mercis. & inſt.quod cũ eo.§. tributoria.&.§. inſtitoria.

f *Si à ſeruo.* ordinario. Accurſius.

g *Cõduxero.* hic eſt primus contractus.

h *Fecero.* hic eſt ſecundus contractus, ſcilicet mandati.

i *Vendiderit.* hic eſt tertius contractus.

k *Obligatus.* ſcilicet ciuiliter: naturaliter tamen tenetur: vt ſupra de condict. inde. ſi id quod.& infra.l.proxi.

l *Adeo.* valet emptio.

m *Poſſit.* quod ſcilicet à ſeruo emit. Et ſic not. quòd vſucapere poſſum pro emptore, licet nulla fuerit obligatio, nulla emptio, inſpecto iure ciuili: vt infra pro emp.l.ij.§.ſi à furioſo.

n *ET ideo.* i. quia ex eo contractu de iure ſtricto neq; dominus neque alius domino tenetur: & ideo vtilis inſtitoria &c.

o *Diſpenſatoris.* ſ. ordinarij, qui mihi locauit operas vicarij ſui.

p *Pretium quoque.* rẽ ergo habebat & pretiũ: quia non ſoluerat.

q *Poterit.* & ideo actione de in rem ver. teneris, ſecũdum quoſdam. Tu dic cõtra: vt infra de in rem verſo.l.ſi res.in fi.&.l.nam ſi.quæ ſunt contrariæ. ſed actio ex conducto de peculio ordinarij datur: quia operas vicarij ab eo conduxit: vt vel præſtet pretium de peculio: vel mandati de peculio vicarij: vel ſi non habet tantum in peculio, teneatur dominus vtili actione ex eo contractu in ſubſidium: vt ſupra.e.l.j.in fi.&.l.ij.

Sed & ſi denuntiauit cui ne cũ eo contraheret, non debet inſtitoria teneri[a]. Nam & certam perſonam poſſumus prohibere contrahere, vel certum genus hominum, vel negotiatorum: vel certis hominibus permittere. Sed ſi aliàs cũ alio contrahi vetuit[b] continua variatione, danda eſt omnibus aduerſus eum actio. Neque enim decipi[c] debent contrahentes. Sed ſi in totum prohibuit cum eo contrahi, præpoſiti loco nõ habetur: cum magis hic cuſtodis ſit loco, quàm inſtitoris. Ergo nec vendere mercẽ hic poterit, nec modicum quid ex taberna. Si inſtitoria rectè[d] actum eſt, tributoria ipſo iure locum non habet. Neque enim poteſt habere locum tributoria in merce dominica. Quòd ſi non fuit inſtitor dominicæ mercis, tributoria ſupereſt actio[e].

Tenetur præponens, licet inter contrahentem & inſtitorem non cadat obligatio: & dominus ſerui tenetur præponenti de peculio. Bartolus.

Si à ſeruo[f] tuo operas vicarij eius conduxero[g], & eum merci meę inſtitorem fecero[h], iſque tibi mercem vẽdiderit[i], emptio eſt. Nam cũ dominus à ſeruo emit, eſt emptio: licet nõ ſit dns obligatus:[k] vſq; adeo[l] vt etiam pro emptore & poſſidere & vſucapere dominus poſſit[m].

XII. IVLIANVS libro vndecimo Digeſtorum.

ET ideo[n] vtilis inſtitoria actio aduerſus me tibi competet: mihi verò aduerſus te vel de peculio diſpenſatoris[o], ſi ex conducto agere velim: vel de peculio vicarij, quòd ei mercem vendendam mandauerim. Pretiúmque[p] quo emiſti, in rem tuam verſum videri poterit[q], eo quòd debitor ſerui tui factus eſſes.

Qui ſe adſtringit ad vnam cauſam, ſi non probat, ſuccumbit: nec iterum eadem actione, etiam ſi ex alia cauſa agat, agere poteſt: niſi prima reſtitutione probibita. Bartolus.

XIII. VLPIANVS libro vicenſimooctauo ad Edictum.

HAbebat quis ſeruum merci olearię præpoſitum Arelatæ[r], eundem & mutuis pecuniis accipiendis. acceperat mutuam pecuniam. putans creditor ad merces eum accepiſſe, egit propoſita actione. probare non potuit mercis gratia eum accepiſſe. licet conſumpta eſt actio[s], nec amplius agere poterit, quaſi pecuniis quoque mutuis accipiendis eſſet præpoſitus, tamen Iulianus vtilem ei actionem competere ait.

Nouatione dominus liberatur. Bar.

Meminiſſe autem oportebit, inſtitoria dominum ita demum teneri, ſi non nouauerit quis eã obligationem, vel ab inſtitore, vel ab alio nouandi animo ſtipulando[t].

Si plures eundem inſtitorem præponunt, quilibet tenetur inſolidum, ſi inter eos pro ſocio vel communi dividendo agatur, quibus iudicio ceſſantibus quilibet tenetur pro parte.l.d.cum.l.ſeq. Bartolus.

Si duo pluréſve taberná exercean[*], & ſeruum quem ex diſparibus partibus habebant, inſtitorem præpoſuerint, vtrum pro dominicis partibus teneantur vt hic, & ſupra de in integ.reſti. l. diuus. §. nec inter &c. &.j. quando act.de pecu.eſt an.l. quæſitum. & hoc ſecundum Io. qui dicit quòd certam cauſam expreſſit in agendo. vel dic ſecundum Azo.& H. quòd hic egit & petiit. x. non expreſſa tamen cauſa. tunc enim directa daretur actio: vt.j.de excep.rei iud.l. ſi mater. §.ſi quis.&.§.eandem. vnde omne ius ſuum in iudicium deduxit: proſecutus eſt tamen vnam cauſam tãtùm poſtea in iure: & ideo ſi excipiatur de re iud.& ipſe replicat: vt C.de re iudi. licet. quia perſonaliter egit. Aliud ſi in rem: vt.j.de excep.rei iudi.& an eadem.§. actiones. Non dico quòd per electionem ſibi præiudicauerit: quia ignorabat aliam cauſam: vt.C.de fur.l.ſi.§.ſinautem. Item ſi ſciret, non tamen præiudicat ſibi: quia ex alia cauſa agit: vt.j.de tribu.quod in heredem.§.j.in fi. Vel dic tertio, quòd iſte conuentus ſciens ſe efficaciter teneri, per dolum aliquid allegauit, per quod obtinuit. quare ei actori datur actio ob dolum rei vt ſupra de iudi.ſi prætor.§. Marcellus.

A cem olearíam tacite, non expreſſe: ignorans eum fuiſſe præpoſitum mutuis pecuniis accipiendis. egit aduerſus me inſtitoria ex vna cauſa ſcilicet qua erat præpoſitus merci olearię. neque probare poteſt pecuniam fuiſſe verſam in prędictam negotiationem, & ſuccubuit. vult agere ex alia, in qua erat præpoſitus, ſcilicet mutuandis pecuniis. an poſſit? Dicitur quòd ſic vtili inſtitoria. [*MEMINISSE.*] Præpoſui ſeruum. ex contractu eius tenebor: niſi nouandi animo, vt ego liberer, in ſe transferat obligationem. [*SED.*] Duo vel tres præpoſuerunt inſtitorem in taberna. dicitur quòd conuenietur quilibet inſolidum: ſed ab alio recipiet quod dedit, actione pro ſocio. Idem erit dicendum ſi ſeruus ſit alienus. ſed repetent ab inuicem per iudicium communi diuidundo, vel per iudicium ſocietatis. Si verò res deſierit eſſe communis: verbi gratia: Præpoſuiſti ſeruum pecuniis accipiẽdis. mutuaui ei decem. deceſſi duobus heredibus inſtitutis: & ſeruo libertatem dediſti. quilibet heredum pro parte ſua conuenietur. Et hoc dicit cum. l. idem erit.

B

C

D

r *Arelatæ.* nomen ciuitatis eſt. Et nota quòd ad duo erat præpoſitus, ſcilicet ad oleum, & ad pecuniam recipiendam. ſed mutuans credebat eum tantum ad mercem præpoſitum: egit quaſi ex ea cauſa: & probare non potuit, vt ſubiicit: ideoque ad aliam cauſam redit.

* *Arelata hæc, ciuitas eſt in meditarraneo Narbonẽſis Galliæ, à Ariſmino dicta Colonia Sextanorum, quoniã ex ſexta legione colon. ẽ deducta fuit.*

s *Conſumpta eſt actio.* qualiter exceptio rei iudic. nocet, cum ex alia cauſa agit: vt infra de lib.le.l. Aurelius.§.fina? Dic ergo, electione facta ſecit ſibi præiudicium de rigore: vt ſupra nau.cau. ſta.l. licet.

* *Vlpianus producit eli ũ de exer. §.fi.&.j.tit.j. quod in hac materia, ad redem.§. eligere. ſed de inſtitorẽ plus æquitate: quia fuit in iure, qui & ſto errore, ſubuenitur ipſi in ſolidũ quando act.de pecu.eſt an.l. quæſitum. & hoc ſecundum Io. qui dicit quòd certam cauſam expreſſit in agendo. vel dic ſecundum Azo.& H. quòd hic egit & petiit. x. non expreſſa tamen cauſa. tunc enim directa daretur actio: vt.j.de excep.rei iud.l. ſi mater. §.ſi quis.&.§.eandem. vnde omne ius ſuum in iudicium deduxit: proſecutus eſt tamen vnam cauſam tãtùm poſtea in iure: & ideo ſi excipiatur de re iud.& ipſe replicat: vt C.de re iudi. licet. quia perſonaliter egit. Aliud ſi in rem: vt.j.de excep.rei iudi.& an eadem.§. actiones. Non dico quòd per electionem ſibi præiudicauerit: quia ignorabat aliam cauſam: vt.C.de fur.l.ſi.§.ſinautem. Item ſi ſciret, non tamen præiudicat ſibi: quia ex alia cauſa agit: vt.j.de tribu.quod in heredem.§.j.in fi. Vel dic tertio, quòd iſte conuentus ſciens ſe efficaciter teneri, per dolum aliquid allegauit, per quod obtinuit. quare ei actori datur actio ob dolum rei vt ſupra de iudi.ſi prætor.§. Marcellus.* tur. L. R.

t *Stipulando.* vt infra de re iudi.l.iiij.§.ſi ex conuentione.

Habebat.] CASVS. Seruum præpoſui merci olearię, & pecuniis mutuo accipiẽdis. creditor ei mutuauit decẽ in mer-

a *Exercitorum.* vt supra de exer.l.j.§.fi.& l.si seruus.§.j.

b *De peculio.* nam & ibi quilibet tenetur insolidum, peculio tenus tamen: vt.ff.de pecu.l.si noxali.§ fina.&.l.& ancillarum.§.fi.

c *Probauimus.* vt.ff.de exerc.nec quicquam. Accursius.

d *Dominrit. Præpositus.* vt supra de exer.si tamen.§.j. Accursius.

e *Seruo.* institori, vel non. & sic tenentur heredes institoris: vt infra l.proxi. vel de peculio.

f *Quia cessat.* cũ res desierit esse communis: vt supra cõmuni diui.l.j.& Iiij.§.sicut. Accursius.

g *Nouissime.* Quãtum ad Vlpia. qui in vltima parte sui tractatus hoc dicit.

h *Heredibus.* quia rem, non pœnam, prosequuntur: expone, si sua natura tales sunt actiones ex contractibus: vt dixi supra de exercit.si tamen.§.j.

Si cum.] CASVS. Præposui seruũ meũ villæ meæ custodem: vt fructus perciperet. mutuasti ei. an habebis me obligatũ institoria, quæritur. Et dicitur quòd non. Si vero cum præposui vt merces distraheret, & cum eo contraxeris aliquid emendo ab eo: exerci. & instito. ero obligatus. Viuianus.

i *Villicus.* hic not. quid sit villicus: & dic quòd etiam pecuniam perdit, qui sibi mutuat: vt. C. quod cum eo.l.fina. nisi circa peculium: vt ibidẽ dicitur.

Villicus quid sit.

k *Institoria.* competentis in qualibet alia negotiatione: vt supra eod.l. cuicunque.j. respon.

Si quis.] CASVS. Præposui seruũ mancipiis emendis, vel vendẽdis. emi ab eo seruum vitiosum. non institoria tantum, sed redhibitoria mihi teneberis, vel ex stipulatu ad duplam, scilicet si seruus euictus sit, & promissum fuerit de dupla: vel ad simplã, cum de dupla non promisit. [SI SERVVM.] Præposui seruum Titij merci meæ. Seius cum eo contraxit. habebit me obligatum Seius. institoria: vel Titium de peculio. si vero vetui ne Seius cum eo contraheret, Titiũ tantum habebit obligatum. [SI IMPVBES.] Præposui quendam merci meæ. decessi filio meo impubere instituto. aliquis cum institore cõtraxit. nunquid pupillus tenebitur ex illo contractu? Dicitur quòd sic: quemadmodum teneretur si tutor merci pupilli aliquem præposuisset & decessisset, & postea aliquis cum institore contrahat. idem est si furiosus fuerit heres. [PROCVLVS.] Præposui seruum meum: nuntiaui tibi ne ei mutuares, mutuasti. certe dabitur mihi exceptio contra te. Si vero ex prædicta causa peculium locupletatum est, vel in rem meam versum sit, neque velim tibi soluere, aduersus exceptionem prædictam dabitur tibi doli replicatio. [EX HAC CAVSA.] Si seruum vel liberum præposui, & cum eo contrahas: condices ex ea causa, ex qua agi potest institoria.

A

l *Redhibitoria.* directa: vt.ff.e.l.§.fina.

m *Danda.* contra præpositum, secundum quosdã: vt.ff.de exerc. l.si eum.§. itẽ si seruus. & sic non ob.ff.de procur.l.si procurator.§.fina. vel dic, etiam contra præponentem, quasi dicat, non tantum tenetur institoria, vt tradat: sed etiam vt de vitio vel de euictione respõdeat. & hoc si in eo contractu fui: interposita, cui hic præpositus erat: vt supra e. cuicunque.§. non tamen.&.§. sed si ei. aliquin non tenebitur: vt vides in procuratore, in stipulatione illa, iudicatum solui: vt supra de pecu.l.si procurator. in fi. quæ est contra. Vel dic quòd hic nõ denegat in procuratorem dari: sed dicit teneri etiam eum qui instituit eũ. hoc non placet. vel etiam aliter hic ab institore stipulatus erat, ibi à procuratore. Vel sol. vt ibi.

B

Mandatum institoris non finitur morte mandantis. Bartolus.

Si impubes patri habenti institores, heres extiterit n, deinde cum his contractum fuerit, dicendum est in pupillum dari actionem, propter vtilitatẽ promiscui vsus o: quemadmodum vbi post mortem tutoris cuius auctoritate ĩstitor præpositus p est, cum eo contrahitur. Eius contractus certè nomine, qui ante aditam hereditatem intercessit, etiã si furiosus heres existat, dãdam esse actionẽ q etiam Pomponius scripsit. non enim imputandum est ei qui sciens dominum decessisse, cum institore exercẽte mercẽ cõtrahat.

C

Prohibitus contrahere, si agat institoria, repellitur exceptione: nisi in quantum præponens facilius est locupletior. Bartolus.

Proculus ait, si denuntiauero tibi, ne seruo r à me præposito crederes, exceptionẽ dãdam s, *Si ille illi non denũtiauerit ne illi seruo crederet.* Sed si ex eo cõtractu peculium habeat, aut in rem meam versum sit, nec velim quo locupletior sim soluere, replicari de dolo malo oportet. Nam videri me dolũ malũ facere, qui ex aliena iactura lucrum u queram. Ex hac causa x etiam cõdici y posse verum est.

D

† *Iste text. sẽdũ Bart. & Bal. facit in exẽplo quòd si pupillus fecit procuratorẽ de auctoritate tutoris, tutor tutela datur & non expresse mandans.*

n *Ex inferioribus.* scilicet de peculio, quod iussu, & de inré verso. Ac.

o *Extiterit.* & erat adira hereditas: vt differat à sequenti.

p *Promiscui vsus.* est enim vsus institoris post mortem patris coniuncti & vicinus vsui ante mortem. & sic mixtus: vt arg.ff. de neg.gest.l. eum actum. &.l.at qui. §. Scæuola.

q *Præpositus.* quod fieri potuit: vt.ff.eo. cuicũq;. §.fi.& facit.ff.sed & si pupillus. in princ.

r *Dandam esse actionem.* nõ ergo finitur hic mandatum morte. Sed cõtra ff.de iurisd.om.iudic.l. & quia. & instit.mandat.§. recte. sed dic speciale in hoc mãdato. itẽ cõtra.ff. si cer.pet.l.eius qui. in prin. vbi dicit, in eodem genere mandati. sed dic q hic credebat cõtrahi institorem cõtrahere cũ domini noui voluntate: vt arg.ff.mãda. inter cæs. in princ. vel hic de personali obligatione, ibi de dominio transferendo. Accursius.

s *Ne seruo.* scilicet meo: secus in alieno, vel libero: quia tunc etiã si locupletior esset, non teneret: vt.C.de neg.gest.l.fi. secundũ Ioan.

t *Dandam.* scilicet hanc quæ sequitur. & mutat personas de prima ad tertiam. & not. de prædictione: vt hic, &.ff.eo. sed & fi.§. de quo. &.§. itẽ si plures. &.ff.nau.cau.l.fi.§. itẽ si prædixerit. de peculio tamẽ tenet: vt subiicit: &.ff.de peculio. si quis seruũ.§. etiã. Ac.

u *Lucrum.* not. quem non debere lucrari ex aliena iactura: vt.ff. de condic.indeb. nam natura. & infra titu.j.l.iij.§.j.& supra de dolo si ex dolo.§. penul. &.ff. de alea.l.fi. Accursius.

x *Ex hac causa.* ex qua agitur institoria: vt hic, & supra si cer.pe. l.si institorem. & instit. quod cum eo.§.fi.

y *Condici.* directo à me ac si ego contraxissem.

XIIII. PAVLVS libro quarto ad Plautium.

IDem erit & si alienus seruus communi merci præpositus d sit. nam aduersus vtrumque in solidum actio dari debet: & quod quisque præstiterit, eius partem societatis vel communi diuidundo iudicio cõsequetur. Certè vbicumque actio societatis vel communi diuidundo cessat, quemque pro parte sua condemnari oportere constat: veluti si is cuius seruo e creditũ est, duobus heredibus institutis ei seruo libertatem dederit. nam heredũ quisque pro sua parte cõueniendi sunt: quia cessat f inter eos communi diuidundo iudicium.

XV. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum.

NOuissimè g sciendũ est has actiones perpetuò dari & in heredem & heredibus h.

In negotio non quæstuario cessat institoria. aliàs secus. Bartolus.

XVI. PAVLVS libro vicensimonono ad Edictum.

SI cum villico alicuius contractum sit, nõ datur in dominũ actio: quia villicus i propter fructus percipiendos, non propter quæstum præponitur. Si tamen villicum distrahendis quoque mercibus præpositum habuero, non erit iniquũ exemplo institoriæ k, actionẽ in me competere.

Venditio institoria obligat dominum vt tradat, & etiam redhibitoria. B.

XVII. IDEM libro trigensimo ad Edictum.

SI quis mancipiis vel iumentis pecoribúsve emẽdis vendendísque præpositus sit, non solùm institoria competit aduersus eum qui præposuit, sed etiam redhibitoria l, vel ex stipulatu duplæ simplæve in solidum actio danda m est. Si seruum Titij institorem habueris: vel tecũ ex hoc edicto, vel cũ Titio ex inferioribus n edictis agere potero. Sed si tu cum eo contrahi vetuisti, cum Titio duntaxat agi poterit.

a *INſtitor eſt. Vendendúmve.* vel cuilibet negotiationi: vt ſupra ea. l. inſtitor. & l. cuicunque. Accurſius.

IN eum.] *CASVS.* Inſtitui procura. pecuniã accepit. vtilis ei qui pecuniam mutuauit ſibi, ad exemplum inſtitoriæ, dabitur actio in eum. idem eſt ſi alicui ſtipulanti pecuniam promiſit. [*SI DOMINVS.*] Præpoſui ſeruum meum menſæ, vel vt pecuniam acciperet. ſi liber factus in eadem inſtitoria perſeuerauerit, nihilo minus tenebor inſtitoria: licet ſtatum ſuum mutauerit. [*TABERNAE.*] Præpoſui filium meum tabernæ: accepit mutuã pecuniam. pro eo fideiuſſi: habebis creditorem inſolidum obligatum ratione fideiuſſionis: cum fideiubẽdo ſpeciem pecuniæ acceptæ negotio tabernę miſcuerit. [*SERVVS.*] Præpoſuiſti ſeruum pecuniæ accipiendæ pro aliquo: an tenearis inſtitoria? Dicitur quòd nó: neque inſolidum, nec de peculio: vt infra de fideiuſſo. l. ſeruus inſcio. [*QVOD AVTEM.*] Titius quidam Seio tenebatur, promiſit ſeruus pecuniis fœnerandis præpoſitus Seio, & Titius confeſſus erat ſe mutuo accepiſſe. an Sei[b] ex promiſſione ſerui habeat me obligatum, quęritur. Et dicitur quòd ſic: cũ mihi ſit actio quęſita aduerſus Titium. & hoc dicit. vel dic caſum vt hic not.

b Vtilis. quia non eſt vere negotiatio accipere mutuam pecuniam ſcilicet ad vnum negotiũ: & ideo datur vtilis: vt hic, & C. e. l. ſi mutuam. & ſupra de neg. geſt. liberto. in princ. ſed fœnori dare eſt negotiatio: vnde tunc datur directa: vt ſupra. e. l. cuicunque. §. ſi quis cum pecuniis. Accurſius.

c *Periculi cauſa.* vt hic, & ſupra de neg. geſt. Pomponius in neg. & l. eum actum. & infra pro ſocio. l. ſi id quod. §. ſi filius. & infra de verb. obliga. l. ij. §. j. Argu. contra. infra de ſolu. qui res. §. aream. Accurſius.

d *Paeuv.* ſcilicet pecunia, & inſolidũ etiam ſi ponas eum inutiliter fideiuſſiſſe: licet ſecus ſit. j. quod iuſſu. l. j. §. quod ergo. & eſt ratio: quia hic tenetur inſtitoria, nó hoc ipſo quòd fideiubet: ſed quia eum præpoſuit merci emẽdę: & data fuit ei pecunia ad hoc, vt emeret: ad quod tacite videt præpoſitus, vt accipiat pecuniã. vnde licet inutilis ſit fideiuſſio, & nó teneatur ex ea, tenebitur tamen inſtitoria. at ibi non tenetur quod iuſſu: quia nec iuſſit, nec ratum habuit, nec hoc ipſo quòd fideiubet. vnde licet teneat, vel non fideiuſſio: non tamen tenetur quod iuſſu.

e *Miſcuerit.* accepit enim eum fideiuſſorem, vt ſecurior eſſet: licet ex abundanti, non tamen pro ſuperuacuo habendus eſt: vt ſupra de neg. geſt. l. ſi pupilli. §. j. & j. rem ra. habe. l. quo enim.

f *Inſolidum.* ſed nec de peculio: vt j. de fideiuſ. l. ſeruus inſcio.

g *Quod autem.* vel dic quòd inſtitor tibi mutuaturus erat, creditori tuo eum delegaſti: accepit à te inſtrumentum mutui: tenetur dominus ſtipulanti, & tu domino: & ſecundum hoc dic, fœnerauit, id eſt fœnori accipere diſponebat.

h *Fœnerauit.* illi cui ſeruus à me præpoſitus numeraturus erat pecuniam: & ita ponetur fœnerauit id eſt fœnori dedit: & ſic promiſit ſeruus creditori creditoris eius cui numeraturus erat. Vel dic, fœnerauit id eſt fœnori promiſit ſe alij daturum, cui me delegauit.

i *Cui.* ſcilicet domino.

VCius.] *CASVS.* Præpoſui libertum meum menſæ nummulariæ. miſit libertus Titio literas quibus ſignificauit ei, quòd apud menſam habebat. c. & ad certum tempus nuntiauit ei debere. deceſſit non ſoluẽdo, nullo relicto herede. an libertus ex epiſtola conueniri poſſit, quæritur. Et reſpond. q non: nec de iure ſtricto, nec de æquitate: quia magis ad fidem menſæ præſtandam, quàm ad ſe obligãdum epiſtolã miſit. Viuianus.

k *Is.* ſcilicet libertus.

l *Octauius.* nomẽ liberti. Accurſius.

m *Felicis.* patroni, qué ſupra vocauit Lucium Titium. quadrinomius enim erat. Accurſius.

n *Domitio Felici.* quem ſupra vocauit Caium Seium.

o *Ad fidem.* id eſt vt oſtenderet ſibi fidem commiſſam menſæ: non vt conſtitueret ſe debere. & ſic non obſt. ſupra de conſtit. pec. quidam. quæ eſt contra. & l. Lucius.

XVIII. IDEM libro ſingulari de Variis Lectionibus.

INſtitor eſt, qui tabernæ locó ve ad emendũ vendendúmve[a] præponitur, quíq; ſine loco ad eundẽ actũ præponitur.

Si actus non poteſt proprie dici negotiatio, habet locum vtilis inſtitoria. Bartolus.

XII. PAPINIANVS libro tertio Reſponſorum.

IN eum qui mutuis accipiendis pecuniis procuratorẽ prę poſuit, vtilis[b] ad exemplum inſtitoriæ dabitur actio. Quod æquè faciendum erit & ſi procurator ſoluendo ſit, qui ſtipulanti pecuniam promiſit.

Mutatione ſtatus inſtitoris non reuocatur mandatum. Bartolus.

Si dominus qui ſeruum inſtitorem apud menſam pecuniis accipiendis habuit, poſt libertatem quoque datam idem per libertum negotiũ exercuit, varietate ſtatus nó mutabitur periculi cauſa[c].

Adiectio alterius obligationis, inſtitoriã non extinguit. Bartolus.

Tabernæ præpoſitus à patre filius, mercium cauſa mutuam pecuniam accepit. pro eo pater fideiuſſit. etiam inſtitoria ab eo petetur[d]: cum acceptę pecunię ſpeciem fideiubendo negotio taberniæ miſcuerit[e].

Inſtitor non obligat dominum, niſi ad id ad quod eſt præpoſitus. Bartolus.

Seruus pecuniis tãtùm fœnerandis præpoſitus, per interceſſionem æs alienum ſuſcipiens, vt inſtitorẽ, dominum in ſolidum[f] iure prętorio nõ adſtringit. Quod autem[g] pro eo qui pecuniam fœnerauit[h], per delegationem alij promiſit, à domino rectè petetur: cui[i] pecuniæ creditæ cõtra eum qui delegauit, actio quæſita eſt.

Contrahens appoſito nomine officii, in dubio contemplatione officii contrahere videtur: & inſtitor finito officio non tenetur. Bartolus.

XI. SCAEVOLA libro quinto Digeſtorum.

LVcius Titius menſæ nummulariæ quam exercebat, habuit libertũ præpoſitum. is[k] Gaio Seio cauit in hæc verba: Octauius[l] Terminalis rẽ agẽs Octauij Felicis[m], Domitio Felici[n] ſalutem. Habes penes mẽſam patroni mei denarios mille: quos denarios vobis numerare debebo pridie calendas Maias. Quæſitum eſt, Lucio Titio defuncto ſine herede, bonis eius venditis, an ex epiſtula iure cõueniri Terminalis poſſit. Reſpõdit, nec iure his verbis obligatum, nec æquitatẽ cõueniendi eum ſupereſſe: cum id inſtitoris officio ad fidem[o] menſæ proteſtandam ſcripſiſſet.

DE TRIBVTORIA actione.

Qualiter inſolidum conuenitur ex contractibus aliorum, dixit: nunc quando quaſi inſolidum, id eſt nõ deducto quod domino debetur vel patri: vt infra eod. l. 1. in fi. l. reſpon.

VIus quoque.] *CASVS.* Commendat Vlpian[a] edictum prætoris, quo vocat dominum ſerui negotiantis in merce peculiari in tributum cum aliis creditoribus, vbi dominus priui. non habeat de deducendo quod ſibi debetur inſolidum, ſed pro rata: ita tamen ſi dominus ſciat eum negotiari. [*LICET.*] Quamuis mercis appellatione ſerui non contineantur: tamen ſi ſeruus in his vendendis & emendis negotietur, dominus ex contractu eius hoc edicto tenebitur, cum ex interpretatione ad omnes negotiationes porrigatur hoc edictum. [*PECVLIAREM.*] In actione tributoria, quæ contrahenti cum ſeruo peculiari, datur aduerſus dominum: non deducit dominus quod ſibi debetur. ſecus in actione de peculio. [*SCIENTIAM.*] Ad hoc quòd domin[a] tributoria teneatur, oportet quòd ſciat ſeruũ negotiari. ſed an voluntas eius expreſſa exigatur? dicunt quidam quod ſic. Alij quòd ſi non expreſſe voluerit, dum tamẽ nó cõtradicat, ſufficit. & hoc verius. [*POTESTATIS.*] Quod contractum cum eo erit, qui in aliena poteſtate eſt, eo ſciente in merce peculiari, de eo iudiciũ dabo. Qualiter accipiatur poteſtatis verbum, quæritur. Et reſpon. quòd non refert maſculus ſit an fœmina: ſeruus proprius, an alienus: bo. fid. ſeruiens, vel liber homo credens ſe ſeruum: dum tamen res in qua negotiatur, ad eum pertineat in cuius poteſtate eſt. ſi vero ſit ſeruus communis, & vterque dominorum ſciat: in vtrumque dabitur tributoria. ſi alter ſciat, alter ignoret: qui ignorat, deducit inſolidum quod ſibi debetur. Si vero ignorans conueniatur de peculio, deducit ſciẽs quod ſibi debetur inſolidum. quod ſi ſciens de peculio conuenitur, deduceret inſolidum. [*SI SERVVS.*] Pupilli ſeruus negotiabatur in merce peculiari ſciente tutore. tutor iſtius pupilli dolum commiſit. vtrum pupillus ex iſto dolo cõueniri poteſt? Reſpon. quòd non: tamen ſi quid ad pupillum peruenit, tenebitur act. inſtitoria. Cætera ſunt plana vſque ad. §. ſi vicarius. in. l. procuratoris. Viuianus.

DE TRIBVTORIA actione.

TITVLVS IIII.

De eo quod contractum eſt in merce peculiari, cum eo qui eſt in alterius poteſtate, eo ſciente, competit tributoria. & verbum merces, accipitur generaliter: & verbum peculiare, nulla facta deductione: & verbum ſcientia, pro patientia: & verbum poteſtatis etiam generaliter accipitur. Bartolus.

I. VLPIANVS libro vicenſimonono ad Edictum.

HVius quoque[a] edicti nō minima vtilitas eſt: vt dominus qui alioquin in ſerui contractibus priuilegium[b] habet, quippe cum de peculio dumtaxat teneatur, cuius peculij æſtimatio deducto quod domino[c] debetur fit, tamen ſi ſcierit ſeruum peculiari merce[d] negotiari, velut extraneus creditor ex hoc edicto in tributum vocetur[e]. Licet mercis appellatio ãguſtior[f] ſit, vt neque ad ſeruos fullones, vel ſarcinatores, vel textores[g], vel venalitiarios pertineat, tamen Pedius libro quintodecimo ſcribit, ad oēs[h] negotiationes porrigēdum edictū[i].

Peculiarem autem mercem nō ſicuti peculium accipimus. quippe peculiū deducto quod domino debetur, accipiē. Merx peculiaris, etiam ſi nihil ſit[k] in peculio, dominum tributoria obligat, ita demum, ſi ſciente eo negotiabitur. Scientiam[l] hic eā accipimus, quæ habet & voluntatem. Sed vt ego puto, non voluntatem[m], ſed patientiam. Non enim velle[n] debet dominus, ſed non nolle. Si igitur ſcit, & non proteſtatur & contradicit, tenebitur actione tributoria. Poteſtatis[o] verbū ad omnem ſexum, item ad omnes qui ſunt alieno iuri ſubiecti, porrigendum erit. Non ſolū ad ſeruos pertinebit tributoria actio, verū ad eos quoque qui nobis bona fide ſeruiunt, ſiue liberi ſiue ſerui alieni ſunt, vel in quibus vſumfructum[p] habemus.

II. PAVLVS libro trigenſimo ad Edictum.

VT tamen merx qua peculiariter negotietur, ad nos pertineat.

III. VLPIANVS libro vicenſimonono ad Edictum.

SEd ſi ſeruus cōmunis ſit, & ambo ſciāt domini, in vtrūlibet ex illis[q] dabitur actio.

Vnius ſcientia non præiudicat ignoranti. item actionis natura facit in ſolidū ſcientem etiam deducere. Bartolus.

At ſi alter ſciuit, alter ignorauit: in eum qui ſciuit, dabitur actio. [r] deducetur tamen ſolidum, quod ei qui ignorauit debetur. Quòd ſi ipſum quis ignorantem conuenerit: quoniam de peculio conuenitur, deducetur etiam id quod ſcienti debetur, & quidem in ſolidum[s]. nam & ſi ipſe[t] de peculio conuentus eſſet, ſolidum quod ei debetur, [u] deduceretur. & ita Iulianus libro duodecimo Digeſtorum ſcripſit.

Dolus tutoris & curatoris non nocet his quorum negotia adminiſtrant, niſi quatenus ſunt locupletiores: & tunc tenentur cedere actionem: ſed ipſorum adminiſtrantium ſcientia ſufficit ad hanc actionem: pupillorum vero & adultorum dolus ipſis nocet: ſed ſcientia non ſufficit: procuratoris vero dolus & ſcientia nocet. Bartolus.

Si ſeruus pupilli vel furioſi ſciente tutore vel curatore in merce peculiari negotietur, dolum quidem[x] tutoris vel curatoris nocere pupillo vel furioſo non debere puto, [y] nec tamen lucroſum eſſe debere: & ideo hactenus eum ex dolo tutoris tributoria teneri, ſi quid ad eum peruenerit. Idem & in furioſo puto: quamuis Pomponius libro octauo epiſtularum, ſi ſoluendo tutor ſit, ex dolo eius pupillum teneri [z] ſcripſerit. Et ſanè hactenus tenebitur, vt actionem quam contra tutorem habet præſtet. [a] Sed & ſi ipſius pupilli dolo factum ſit: ſi eius ætatis ſit, vt doli capax ſit, efficere[b] vt teneatur, quamuis ſciētia eius[c] nō ſufficiat ad negotiationem. [d] Quid ergo eſt? Scientia[e] quidem tutoris & curatoris debet facere locum huic actioni: dolus autē[f] quatenus[g] noceat, oſtendi:[h]

---

a *Huius quoque.* quaſi dicat, non ſolum ſuperioris: vt ſupra titu. j. l. j.

b *Priuilegium.* ſcilicet magnum: cui priuilegio aliquis non præfertur: vt infra de peculio. l. ex facto. Accurſius.

c *Domino.* item deducitur id quod debetur his qui ſunt in domini poteſtate vel patris: vel etiam in tutela: vt infra de pecu. l. ſed ſi damnum. §. præterea. Accurſius.

d *Merce.* aliàs enim locum non habet: vt. ī. tit. j. l. ſed & ſi pupillus. §. ſi inſtitoria.

e *Vocetur.* ſ. à creditoribus, vt ſit eiuſdem conditionis cum aliis. ſed non per omnia, cum domini debitum vndecunque ſit, petatur: creditorum autem ita demū, ſi in eam mercem contraxerūt in quam agūt: vt infra eod. l. procuratoris. §. ſed eſt quæſitū. &. §. ſi plures.

f *Anguſtior.* id eſt anguſta. Vel dic, anguſtior quàm peculij appellatio. Accurſius.

g *Textores.* vt ſi ſeruus habeat in merce ſua ſeruos textores, vel fullones, vel ſarcinatores, vel venalitiarios, id eſt quos emit & reuendit: vt infra eo. procuratoris. §. item ſi mancipia. ſunt enim quaſi inſtrumenta: vt. j. eo. procuratoris. §. ſi propter mercem. Accurſius.

h *Omnes.* ſcilicet peculiaris mercis, non aliàs: vt infra eod. l. procuratoris. §. mercis. quæ eſt contra. Item hic ad mobilia tantùm: vt infra de verbo. ſignifi. l. mercis. Sed quid[a] ſi vnus tātum cōtractus factus eſt in merce? non poteſt dici negotiatio: ſed dic vtilem tributoriam dari: vt. C. de inſtitoria. ſi mutuam.

i *Porrigendum edictum.* ex propria vocabuli ſignificatione: ſed aliud eſt ex interpretatione: vt. j. de verb. ſig. l. mercis. ſecundum Azo. & hic ſubiicit.

k *Si nihil ſit.* quia plus patri vel domino debetur: quo caſu nihil eſſe videtur: vt inſti. quod cum eo. §. cum autem.

l *Scientiam.* & voluntatem ſcilicet expreſſam vel tacitam, non aliter: ſed ſtatim corrigitur. nā alterum tantùm ſufficit: vt hic, &. ī. de exer. ac. l. j. §. ſi is qui.

m *Non voluntatem.* ſcilicet expreſſam tantùm.

n *Velle.* id eſt non eſt neceſſe. ſi tamen interueniat expreſſa voluntas, poteſt agi tributoria: vt hic. & poteſt etiam agi hic quod iuſſu inſolidum: vt. j. quod iuſſu. l. j. §. j. & ſic not. quòd inter velle vel pupilli. Accurſius.

o *Poteſtatis.* talia enim fuerunt verba edicti forte: Quod cum eo qui in alterius poteſtate erit, eo ſciente contractum erit in peculiari merce &c. & ſic exponit verbum, poteſtatis. vt & aliàs. ī. de exer. ac. l. j. §. poteſtatis.

p *Vſumfructum.* idē eſt & in actione quod iuſſu: vt infra quod iuſſu. l. j. §. ſed iuſſu. Accurſius.

q *Sed & ſi ſeruus. Exilia.* ſcilicet ꝑ portione ſua: vt hic: ar. contra. ī. titu. j. l. habebat. in fi. Accurſius.

r *Dabitur actio.* ſcilicet tributoria.

s *Inſolidum.* vt hic, & infra de peculio. ſi noxali. §. fina.

t *Si ipſe.* qui ſciuit.

u *Debetur.* idem ergo eſſe debet & ſi ignorans ex perſona eius conueniatur, cum ea ſit actio qua dominus priuilegiū habeat.

x *Dolum quidem.* qui qualiter committitur, dic vt infra. l. illud. §. ſi cuius.

y *Non debere puto.* not. ex dolo tutoris pupillum non teneri: quod eſt intelligēdum niſi ſit locupletior: vt hic, & infra ſi quis omiſ. cauteſta. l. ſi dolo. & infra quando ex fa. tutoris. l. iij. §. j. nam non debet lucrari cum alieno damno: vt. ī. de dolo. ſed ſi ex dolo. & infra de pecu. ſumma. §. ſi dolo. & ī. de nego. geſt. ſi pupilli. in princi. & ī. titu. j. l. ſi quis mancipiis. §. penul. & infra de act. emp. l. Iulianus. §. ſed cum in facto.

Pupillus an ex dolo tutoris teneatur.

z *Pupillum teneri.* etiam ſi non ſit locupletior.

a *Præſtet.* ſcilicet ad minus. nam & pro eo quandoque ſatisfacere tenetur: vt infra de admini. tu. l. fina. & infra de ædil. edi. l. quòd ſi nolit. §. quod in procuratore. &. l. ædiles etiā. §. ſed notandum.

b *Efficere.* ſcilicet dicendum pupilli dolū efficere &c.

c *Scientia eius.* ſcilicet pupilli.

d *Ad negotiationem.* vt tributoria teneatur.

e *Scientia eius.* ſcilicet pupilli. & tranſitiue cōſtruatur cum illo verbo, tutoris: quod verbum præmitte ante dictionem, eius: alioquin falſum eſſet.

f *Dolus autem.* tutoris

g *Quatenus.* pro vt.

h *Oſtendi.* id eſt probari debet ab eo qui dicit: & infra de proba. l.

---

a Per iſtam glo. videtur decidi illa q. an ille qui ſemel mercatur vel qui vnicā mercatiā ducit, dicatur mercator. de quo vide ꝑ ſcribē. in. l. legatis ſeruis. de le. 3. infra.

** id eſt, non nolle. ca. 3. de reg. iur. Vide Alcia. lib. 5. parer. ca. 17*

** Coniunge l. 7. cū hac, vt monet interpretio. intelliget ex penulti. eius §. quomodo tutor & qui alij dominum admittant.*

Inter velle

ba.l.quotiens.§.qui dolo. Vel dic, oſtendi.i.mõſtraui.ſ.e.l. a *Si pupillus. Admittant.* ſcilicet in diſtribuendo. Accurſius.

Procuratoris.] CASVS principij planus eſt. [*SI VICARIVS.*] Habebam ſeruum ordinarium, qui habebat vicariũ ſub ſe. ſi igitur negotiatus fuerit in merce peculiari, aut me ſciente, & ordinario ignoráte: aut eõuerſo: aut vtroque ſciente. primo caſu tenebor tributoria: ſecundo caſu in me de peculio actio dabiť nomine vicarij, ſecundum quoſdam: ordinarij, ſecundum alios. ſed an de peculio vicarij quę ordinario debentur, deducam? Dicitur quòd nõ, quia ſciui: ſed quod mihi debetur, ſic: quia ignoraui. Tertio caſu nomine meo teneor tributoria, & ordinarij de peculio. debet tamẽ eligere actor qua actione experiaťur: nec deducam quod mihi debetur, neque quod ordinario: licet ordinarius deducere poſſet ſi ignorauit. [*SED ET SI.*] Si ancilla negotietur in peculiari merce, tributoria cõpetit. Item neque refert cum ſeruo quis cõtrahat in merce peculiari, an cũ eo quẽ ſeruus prepoſuit. [*MERCIS.*] Seruꝰ meus negotiabaťur in merce peculiari: latũ peculium habebat aliud, in quo non negotiabatur: an de eo tenear tributoria? Dicitur quòd nõ. [*PER HANC.*] Quod ſeruus ratione mercis peculiaris accepit, venit in hac actione. [*IN TRIBVTVM.*] Vocatur dominus in tributũ cum creditoribus mercis peculiaris. an refert debeatur domino nomine mercis, an aliàs, quò minꝰ veniat in tributum cum aliis? Dicitur quòd non, ſiue ante mercem ſiue poſt ei aliquid à ſeruo debeatur. & hoc in prima. Si vero hi qui contrahebant, pignori habebant mercem, illi domino præferendi ſunt. Item nõ refert an domino debeatur, an his qui ſunt in eius poteſtate: quia eodem modo veniunt in tributum. Si vero plures domini ſint, pro rata debiti vnicuique fiet contributio. [*NON AVTEM.*] Si ſeruus qui negotiabatur, habeat peculium in quo non negotiatur: an illud veniat in tributum, quæritur. Et dicitur quòd non, ſed illud in quo negotiatur mercis peculiaris cauſa. neque refert, merces illa exter, an pretium eius in peculium ſit verſum. item ſi aliud debeatur ſeruo ex cõtractu, illud veniet in tributũ prout fuerit ſolutũ. [*SI PROPTER.*] Si ſeruus in ſtatione in qua negotiaťur in peculiari merce, inſtrumentum habeat, vel plauſtrum vel conſimile: illud veniet in tributum. quod vero habet extra mercem peculiarem, puta argentum, vel conſimile: non veniet in tributum, niſi ex re peculiari fuiſſet comparatum. vnde ſi mancipiis emẽdis vel vendẽdis negotietur, & illa venient. [*SI PLVRES.*] Si in ſeparatis mercibus negotietur ſeruus, & in vna aliquis cõtrahat, in alia alius: puta exercuit ſeruus mercem in linteolis, aliam in ſaccis: non ſimul venient creditores ratione vtriuſq; mercis coniunctim, ſed ſeparatim: vt vnus ratione vnius vocetur in tributũ: alius ratione alterius. Idem ſi in diuerſis locis exerceat eãdem negotiationem, puta Mutinæ & Boñ. quia creditor Mutineñ. non venit aliàs in tributum cum creditore Boñ. ſed fiet ſeparatio. Si vero in vno loco exerceat omnes, ſimul veniunt in tributum: licet ex peculio vnius creditoris fuerunt comparatæ merces: niſi fuerunt pigneratæ creditori: quo caſu ille præferendus eſt: ſicut ſupra dictum eſt. §. in tributum. [*SED ET SI.*] Si ſeruo tuo inſtitori mercem meam tradidi vendendã, & habui ei fidem de pretio: ſi extat merx, an veniat in tributum, quæritur. & diſtinguitur. Aut habuit fidem de pretio, aut non. primo caſu habet loſi. Vetus.

IIII. PAVLVS libro trigeſimo ad Edictum.

SI pupillus, cuius tutor ſcierit, pubes factus, vel furioſus, ſanæ mentis, dolum admittant: [a] tenentur ex hoc edicto.

V. VLPIANVS libro viceſimonono ad Edictum.

PRocuratoris [b] autem ſcientiam & dolũ nocere debere domino, neque Põponius dubitat, nec nos dubitamus. [c]

Si ſint plures quorum vnus eſt dominus, alius quaſi dominus: vtriuſque ſcientia & ignorantia contemplatur vt inducat hanc actionem. Bartolus.

Si vicarius [d] ſerui mei negotietur: ſi quidem me ſciente, tributoria tenebor. [e] ſi me ignorante, ordinario ſciente: de peculio eius [f] actionem dandam Pomponius libro ſexageſimo ſcripſit: nec deducendum ex vicarij peculio quod ordinario [g] debetur: cum id, [h] quod mihi debetur, deducatur. Sed ſi vterque ſcierimus, & tributoriam, [i] & de peculio actionem competere ait: tributoriam, vicarij nomine: de peculio verò, ordinarij. [k] eligere tamen debere agentem, qua potius actione experiatur: ſic tamen, vt vtrumque tribuatur, & quod mihi, & quod ſeruo [l] debetur: cum ſi ſeruus ordinarius ignoraſſet, deduceretur [m] integrum, quod ei à vicario deberetur. * Sed & ſi ancilla [n] negotiabitur: admittendum tributoriã dicimus.

B Item parui refert, cum ipſo ſeruo contrahatur, an cum inſtitore [o] eius.

Contrahentes tantum circa merces habent actionem contrahentes in poteſtate deducunt debitum eis etiã extra cauſam mercis: niſi creditores ratione pignoris præferantur. & ſola merces, vel quod ex eis eſt redactum, veniunt in tributum. b.d. vſque ad. § ſi plures. Bartolus.

Mercis [p] *nomine*, merito adiicitur, ne omnis negotiatio [q] cum eo facta tributoriam inducat.

Per hãc actionẽ tribui iubetur, quod ex ea merce, & quod eo nomine receptum eſt. [r] In tributum autem vocantur, qui in poteſtate [ſeruos] habent, cũ creditoribus [ſ] mercis. Sed eſt quæſitum, vtrum dominus ita

A cum contributio: ſecundo caſu eam vindicabo: quia res venditæ &c. [*TRIBVTIO.*] Si ſeruus in merce peculiari negotietur, & plures cum eo contraxerint, pro rata fiet contributio. & ſi vnus exegerit tributoria, ſolidum cõſequitur, ſi hoc merx peculiaris patiatur. cauebit tamen quòd ſi alia cauſa mercis peculiaris creditores apparuerint, refuſurum ſi plus quàm merx patiat accepit. Item cauere debet ſe domino refuſurum ſi appareat ſibi aliquid deberi ſub conditione, vel ſi latẽs fuerit debitum, & poſtea claruit. Viuianus.

b *Procuratoris.* ſcilicet generalis: vt ſupra titu. j. l.cuicumque.§. fi. & habentis liberam: vt ſupra de procura. l. procurator cui libera. aliàs cõtra: vt infra de except.do. ſi procurator. quæ eſt contra. * *Flo.de beat.*

c *Dubitamus.* nam ſine dubio nocet: vt infra de excep.do. apud. §. quæſitum. Accur.

d *Si vicarius.* ſiue ambo ſciuimus, ſiue ordinarius tantum, teneor ex ꝑſona ordinarij de peculio vicarij: quia ſi ipſe ordinarius eſſet libet, teneretur de peculio vicarij: ſed tamẽ non deducetur ſibi debitum. & ita habet naturã tributoriæ. quare ergo non dicitur tributoria? Reſpon. quia verba edicti dicunt, in poteſtate. ſed ordinarius non habet vicarium in poteſtate proprie: & ſic non dicitur proprie tributoria, ſed quia quaſi in poteſtate habet: & ideo habet illa de peculio naturam tributoriæ.

e *Tenebor.* meo nomine. Accurſius.

f *De peculio eius.* ſcilicet vicarij, ſecundum quoſdam: & bene. alij. ſ. ordinarij: quod non placet: ſed de peculio vicarij proſequitur. Et no. tributoriam actionem de peculio dici. Accurſius. *Tributoria actio, de peculio dicitur.*

g *Ordinario debetur.* obſtante ſcientia ipſius ordinarij. aliàs deduceretur: vt infra de peculio, ſi ſeruꝰ meus. quę eſt cõtra. & regulariter attendas, vt in quo caſu dominus ſibi debitũ non prędeducit, in eodem caſu ſi conueniatur nomine ſerui ſui vicarij, non poteſt prædeducere ex perſona ordinarij.

h *Cum id.* cum pro quamuis. vel cum id, ſcilicet ſolum.

i *Tributoriam.* ſcilicet nomine meo.

k *Ordinarii.* ſcilicet nomine.

l *Ei quod ſeruo.* ordinario.

D m *Deduceretur* & tunc ex vtriuſque peculio deducam quod mihi debet ordinarius directo. ſed nunquid per obliquũ debet domino vicarius iſte id qđ debet ordinario: vt.j. de peculio. ſi ſeruus meus. id enim tantũ ex vicarij deducitur peculio. ſed vbi ſciuit ordinarius: nec de vicarij peculio quod ei debetur deduco, ſed cõtribuo, ſecundũ Io. ſed certe quod dicit Io. in prin. huius gloſ. falſum dico, vt in prædicta.l. de pecu. ſi ſeruus. §. j. ſed ſi ego ſciui, & ordinarius ignorauit, & cõueniar tributoria: an ordinario debitum deducam de peculio vicarij cuius nomine conuenior tributo? Arg. quòd nõ. j. ea. l. §. ſiue autẽ. ſed antiquæ gloſ. dicunt quòd ſic, & bene: vt ibi, cum ſi ſeruus &c.

n *Sed & ſi ancilla.* vel filiafamil. vt infra de pecu. & ancillarum. in princip.

o *An cum inſtitore.* & ſic in exercitoria: vt ſupra de exer. l. j. §. magiſtrum. Accurſius.

p *Mercis.* ſcilicet peculiaris.

q *Ne omnis negotiatio.* ſcilicet facta extra peculium: vt ſupra de inſtito. ſed & ſi pupillus. §. penult. ſed intra peculium facta omnis continetur, vt ſupra eo. l. j. §. licet.

r *Receptum eſt.* vt hic, & inſti. quod cũ eo. §. rurſus de peculio.

ſ *Creditoribus.* ſcilicet cum his qui crediderunt in merce peculiari

liari contrahendo:argu.vt ſupra eod.l.j.in princip.

a *Ex quacunque.* ſic & debitum ex quacumque cauſa deducit, cum de peculio cõuenitur:vt infra de pecu.ſed ſi damnum.§. ſiue autem.Accurſius.

b *Perdidit.* in tributoria.

c *Iure pignoris.* hoc in tributoria: ſed ſi in actione de peculio, nullum priuilegium patri vel domino nocet: vt infra de pecu. l. ex facto.Accurſius.

d *Vtique.* id eſt pro ſe faciẽda eſt diſtributio. Item hoc ſi & illi quibus debetur,ſciũt:aliàs deducit:vt.ẽ.§.j.in ſi.§.

e *Non autem totum.* vt hic,& infra eo.aliquãdo.& inſtit. quod cum eo.§.at in tributoria.

f *Receptũ.* de hoc etiã cauebitur: vt infra eo. l.illud.j.reſpon.

g *Inſtrumentum.* plauſtrum, vel quid ſimile quo vtebaẽ in merce.

h *Apparatus.* latẽter accedit ad definitionẽ inſtrumẽti:vt.j.de fun. inſtru.quæſitum.§.ſed ſi fundus.Accurſius.

i *Etiam hæc.* vt hic, &.ẽ. eod.l.j.§. licet. & dic, negotiatione.ſ.peculiari.Accurſius.

k *Sagaria.* de vilibus pannis: vt infra pro ſocio. l. cum duobus. §. quidam.

l *Merci magis.* no.magis quãdoque ad rem, quãdoque ad perſonã haberi reſpectũ: vt infra de nou.ope. nũtia. l.de pupillo §.nuntiationem. & l.fin. & infra de an.leg. l.annua. §.à Titia.&.ẽ.de negogeſt. qui aliena.§. vno defendente.Accur.

m *Ratiocinator.* id eſt creditor.Accurſius.

n *Separatim.* quod ſeparatum eſt, non coniungitur:vt hic, & ſupra pro ſo.§.&.ẽ.quib. modo.vſusfru.amit.ſi ſub conditione.in fine.

o *In tributum venire.* not.quòd non prodeſt q̃ ex ſua pecunia res ſint comparatæ:vt hic, & C.de pigne.act. pecunia. niſi ſit pupillus cuius pecunia res comparatur:vt.ẽ.de pecu.l. ex facto.§. plane. quæ eſt contra.& niſi ſit miles:vt.C.de rei vind.ſi vt proponis.quę eſt cõtra. Itẽ ſecus ſi agatur de in rẽ verſo, vt infra de in rem ver.l.i.§.fin. Item a[illegible].contra.ẽ.de priui.cre.ſi ventri.§.in bonis. &.l.qui nauem.

p *Vendendam.* ſeruo tuo inſtitori.

q *Exſtat.* merces.

demum partietur ex merce, ſi quid ei mercis nomine debeatur: an verò & ſi ex alia cauſa? Et Labeo ait, ex quacumque [a] cauſa ei debeatur: paruíque referre,*ante mercem, an poſtea ei debere quid ſeruus cœperit. ſufficere enim quòd priuilegiũ deductionis perdidit. [b] Quid tamen ſi qui cõtrahebant, ipſam mercẽ pignori acceperint? Puto debere dici præferendos domino iure pignoris. [c] Siue autem domino,ſiue his qui in poteſtate eius ſunt, debeatur: vtique [d] erit tribuendũ.Sed ſi duo pluréſve domini ſint: vtiq; omnibus tribuetur pro rata debiti ſui. Non autem totum [e] peculium venit in tributum, ſed id dũtaxat, quod ex ea merce eſt, ſiue merces manent, ſiue pretium earum receptum [f] conuerſúmve eſt in peculium. Sed & ſi adhuc debeatur mercis nomine à quibuſdam, quibus ſolebat ſeru' diſtrahere:hoc quoque tribuetur, prout fuerit receptum. Si propter * mercem ſeruus iſte in taberna * habeat inſtrumentum: [g] an hoc quoque tribuatur? Et Labeo ait & hoc tribui:& [hoc] eſt æquiſſimum.plerúque enim hic apparatus [h] ex merce eſt: immò ſemper.cætera tamẽ,quæ extra hæc in peculiũ habuit,non tribuentur: vtputa argẽtum habuit vel aurum:niſi ſi hæc ex merce cõparauit. Item ſi mancipia in negotiatione habuit ex merce parata:etiam [i] hæc tribuentur.

Si plures ſint negotiationes, vel vna, ſed plura loca: plures & ſeparata ſient contributiones.Bartolus.

Si plures habuit ſeruus creditores,ſed quoſdam in mercibus certis:an omnes in iiſdem confundendi erunt,& omnes in tributum vocãdi: vtputa duas negotiationes exercebat, puta ſagariam [k] & lintearíam: & ſeparatos habuit creditores? Puto ſeparatim eos in tributum vocari. vnuſquiſque enim eorum merci magis, [l] quàm ipſi credidit. Sed ſi duas tabernas eiuſdẽ negotiationis exercuit, & ego fui tabernę (verbi gratia)quam ad Bucinum * habuit, ratiocinator: [m] alius eius quam trans Tiberim: æquiſſimum puto,ſeparatim [n] tributionem faciendam: ne ex alterius re mercéve alij indemnes fiant: alij damnũ ſentiant.

Creditores habentes perſonales actiones vocantur in tributum: & habentes reales, ſuum integrum conſequuntur.Bartolus.

Planè ſi in eadẽ taberna merces cõtinebantur:*licet hæ quę extent, ex vnius creditoris pecunia ſint comparatæ: dicendum erit, omnes in tributum venire: [o] niſi fuerint creditori pigneratæ. Sed ſi dedi mercem meam vendendam, [p] & exſtat: [q] videamus, ne iniquum ſit in tributũ me vocari. Et ſi quidem in creditum [r] † ei abij: [s]*tributio locum habebit.Enimuero ſi non abij * quia res venditæ non aliàs deſinunt eſſe meæ, quamuis vendidero, niſi ære ſoluto vel fideiuſſore dato, vel aliàs ſatisfacto:dicendũ erit vindicare [t] me poſſe.

Creditores accipientes cauent ſe reddituros alijs creditoribus emergẽtibus, & etiam ipſi domino, qui poteſt, ſi vult, peculio reuẽtare.l.d.cum princ.l.ſeq.Bartolus.

Tributio autem fit pro rata eius quod cuique debeatur. Et ideo ſi vn' creditor veniat deſiderans tribui integram portionem,cõſequitur. [u] Sed quoniam fieri poteſt, vt alius quoque, vel alij exiſtere poſſint mercis peculiaris creditores:cauere debet creditor iſte,pro rata ſe refuſurum, [x] ſi ſortè alij emerſerint [y] creditores.

VI. PAVLVS libro trigeſimo ad Edictum.

NOn enim hæc actio, ſicut de peculio, occupãtis meliorẽ cauſam facit: [z] ſed æqualem conditionem quãdoque [a] agentium.

VII. VLPIANVS libro viceſimonono ad Edictum.

ILud quoque cauere debet, ſi quid aliud domini debitum emerſerit: refuſurum ſe ei pro rata. Finge enim conditionale debitum imminere, vel in occulto eſſe. hoc quoque admittendum eſt. [b] nam iniuriam dominus pati non debet, licet in tributum vocatur. Quid

A r *In creditum.* quia de pretio fidem habui ſeruo, & ei vendidi. & ſic mutat caſum.

f *Abij.* id eſt,dominium tranſtuli.

t *Vindicare.* quod poteſt prompte intelligi, quando dicebat ſe pecuniam paratam habere;vt ſupra de pig. act.l.iij. aliàs videor coipſo q̃ do, fidẽ habere pretij, & trãſfero dominium:vt.ẽ.proxi. & inſt.de re.di.§.vẽditæ. niſi ſim procurator fiſci: vt.j.de iure fiſ.ſi procurator.Itẽ poſſum vindicare, niſi ſit paratus offerre pretium:vt infra mandati.l.diligenter.& facit infra de priuile.cre. ſi ventri.§.in bonis.Accurſius.

u *Conſequitur.* ſi merces hoc patitur. * *Flo.deferebantur.*

x *Refuſurum.* not. de hac cautione:vt hic,& infra ſi cui plus quàm per le. Falci. l. j. reſpon. & ſupra de peti. hære.l.pe.& infra.l.illud.in princip.

y *Emerſerint.* i apparuerint.Accurſius.

z NOn enim. *Facit.* † *Habemus hoc text.meliorẽ de re, quando dicatur fides habita de pretio.*

hoc enim facit actio de peculio: vt.j. de pecu.ſi vero.

a *Quãdoq;* aliàs quãdocunque.

** Flabetur.*

ILlud.] CASVM prĩcipij dic vt in caſu præcedẽti ĩ h.[QVID.] Si creditores mercis peculiaris velint vt dominus contribuat, ille nolit ſe intromittere,ſed potius dimittere quod ſibi debetur: an ſit audiendus? Dicitur quòd ſic, & laudãdus. [SI CVIVS.] Si dominus vnius minus quàm debebaẽ tribuat dolo malo,tributoria tenetur. ſi vero ſeruus per miniſteriũ ſuũ negotietur in merce peculiari, & hoc ignoret dominus:ſi hic vnus qui tribuat in dolo eſt, liberatur ſupplẽdo quod deeſt. & hoc in prima. Si vero ſibi ſoluit,& per hoc vnus tribuat,vel merces ſuſtulit, aut minoris diſtrazit, aut ab emptoribus non exegit: tenetur tributoria ſi dolus interueniat.Item ſi negauerit per dolum alicui deberi, tenetur. [HAEC ACTIO.] Hęres tenetur hac act. quatenus ad eum peruenit, & perpetuo, & ſeruo mortuo domin' tenetur. iſta ſunt vera non ſolum in hærede, ſed & in alijs ſucceſſoribus.Viuianus.

b *Admittendum eſt.* vt caueat ſe domino refuſurum.Accurſius.

a *Cedere.* habendo mercem pro derelicto, vel cedere quo ad distributionem: quia non vult distribuere. Accursius.

b *Audiendum.* & laudãdum: vt. ff. de alie. iu. mu. cau. fac. l. item si res. §. potest. Arg. tamen contra. ff. de arbi. l. iij. §. tametsi.

c *Tributuntur.* inter cæteros creditores & dominum. Accur.

d *Si cuius.* i. domini.

e *Si nihil.* nota ad mul ta. sic j. de verb. signi. l. minus. & l. verbum amplius. Accursius.

f *Seruum habere.* quem habebat. Accursius.

g *Non caret.* vt hic, & j. de pecu. l. j. §. est autẽ apud. & §. fi. & j. de do. excep. palam. §. item si quis pure.

h *Dolo minus.* hoc hic speciale. sec' in actione de peculio: vt infra de pec. sed si damnũ. §. præterea. quæ est cõtra. Itẽ secus in eo qui sciens debitorem omnibus nõ soluẽdo, pro suo debito vigilauit: vt. j. quę in frau. credi. l. qui autem. §. sciẽdũ. quæ est contra.

i *Non exegerit.* dolo malo: vt infra de here. vendi. l. ij. §. sed & si quid dolo. & sic non ob. j. solu. matri l. etiã. §. licet. Vel si dicas hic culpam puniri in rerũ suarum administratione, erit speciale.

k *Sed & si negauerit.* quia nil est in merce, & mentiebatur.

l *Domino negare.* qđ esse non debet: vt. j. ti. §. sed & si ex parte. §. j. & infra, pro socio. l. si vnus. §. fi. Accursius.

m *Hac actio.* scilicet tributoria, quæ occasione doli commissi in male distribuendo competit. nam si nullus est dolus: etiam de eo quod non peruenit in hæreditate, datur: vt infra de act. & oblig. l. ex contractibus.

n *Ad eum peruenit.* immo debet insolidum dari etsi nil peruenit, cum sit ex contractu: vt infra, de regu. iuris. ad ea. §. fina. & infra, depos. l. si hominem. §. j. & infra, de act. & obliga. ex contractibus. quæ sunt contra. Sed dic speciale: quia non omnino in contractu dolus commissus est: sed in male distribuendo. Itẽ quod dicit de vita & transitu: intelliges si actio ex cõtractu ex quo datur, sui natura sit talis: vt de exercitoria diximus: vt supra, de exerci. l. si tamen. §. finali. Accursius.

o *Quia non de dolo.* Ideo dixi dari perpetuo, quia &c. aliàs si referas ad proximum dictum, nulla est ratio: quia de dolo actio bene datur in hæredem, scilicet de eo quod ad eum peruenit: vt supra de dolo. l. in hæredem. Accursius.

p *Competat.* hic finis videtur esse contra principiũ huius legis: sed non est. nam nõ est de dolo, scilicet simplici, p quo de dolo detur actio: sed adhibito cõtractu, vel circa, vel occasione cõtract' in malè distribuẽdo: vnde actione ex eo cõtractu tributoria agitur: vt. ff. de dolo. l. & elegãter. §. non solũ. in fine. Ac.

Quod.] CASVS in. §. eligere. est talis: Seruus si negotietur in merce peculiari, cõtrahens cũ seruo agere potest cum domino: velit tributoria: velit de peculio: sed vna electa ad alterã nõ habebit regressum. sed si ex vna causa velit agere tributoria, quia cõtraxit in merce peculiari: ex alia de pecum extra merce peculiarem cõtraxit, vtraque agere potest. [SI SERVO.] Si seruum tuum præposueris vt negotietur in merce peculiari, ex alia de pe. & hęredẽ tuum rogaueris vt eum manumittat, & ei peculiũ legaueris: an hæres teneatur tributoria? Dicitur, quòd non. & hoc Labeo. sed Põponius dicit, quòd si hæres cum manumisit, nõ fecit sibi caueri à seruo vt creditoribus mercis satisfaceret, vel deduceret de peculio quod debuerit: tenetur tributoria. [TOTIENS.] Hic respon. tacitæ obiectioni quare nõ datur in hæredẽ nisi quatenus ad eũ peruenit: vt supra. l. illud. in fin. Respõ. quòd totiẽs &c. q. d. cũ de dolo defuncti conueniatur, cõsideratur quantum ad eum peruenit: cum ex suo, insolidum. Viuianus.

q *In cæteris.* vt bon. poss. qui non sunt hæredes: vt institu. de bo. poss. §. quos autẽ. Ac.

r *Eligere.* no. regulam circa actionem: vt hic, & infra de reg. iu. l. nemo ex his. §. quotiens. & ff. de noxa. l. in delictis. §. si detracta. & C. de codi. l. fi. in fi. j. respõ. non autem in exceptione: vt infra de excep. l. nemo. Sed cõtra prædictã regulam est infra, quorũ leg. l. j. §. quia autem. Sol. secundum Al. potest plures pponere, vt tamẽ protestetur vnã se velle prosequi: & super vnam tantũ inducat testes. Ioan. vero distinguit: vt si de vna est certus q̃ cõpetat, eligere debet, licet de alia dubitet. si autẽ dubitat de vtraque, tunc nõ cogitur. hoc nõ placet: quia potest esse q̃ seruus postea cœpit debere domino: & ita nihil est in peculio. Itẽ quòd dominus ademit ei peculium sine dolo: & ita nõ habet locum actio de peculio: & sic nõ erit cert' an de peculio sibi detur. Item ignorare potest, an merx sit peculiaris: vel an domino sciente cõtrahat: sicque de tributoria dubitat. Tertij distinguunt: an ex cõtractu detur actio: vt tunc nõ liceat ignorare: vt hic, & infra de regu. iu. l. qui cum alio. & supra de exerci. l. fin. an ex quasi contractu: vt in. l. cõtraria, quia ibi iustam causam habet ignorãtiæ: vt infra de reg. iur. l. qui in alterius. Ioã. etiam quãdoque distinxit an probabiliter erret siue dubitet, vel non: vt primo casu plures possint proponi: secundo, non. Sed hoc non valet: quia vbi quis probabiliter errat, cogitur tamẽ eligere: puta an testator fuerit dominus: vt infra de lega. ij. l. cum filius. §. variis. tu ergo dic, quòd hic est regula cum suis concor. §. lex autem contra. est specialis casus ratione, quia possessor nõ certificabat me an pro hærede vel legato possideat: quod tenetur facere: vt supra de interrog. act. l. j. j. respon. &. §. j. ideo non certifico eum, an agã peti. hæred. vel interdicto quorũ legatorũ. vnde dicitur in prouerbio: *Ad equale motone, equale bocone.* vel si velim eum præcisè compelli vt respõdeat, possum ex edicto. ff. de interrog. actio. l. j. j. respõ. sed hæc solutio licet sit ad casum illum, non tamen est ad regulam quæ ibi sequitur. vnde dabit similes casus, vt si non certificas me, possideas pro hærede vel titulo: vt rei vindicatione te conueniã, vel petitione hereditatis, vel vtrũ possideas: vel dolo desiisti possidere: vel vtrũ sis hæres vel nõ: & habet locũ dicta regula vbi ad idẽ dantur. secus si ad diuersa: quia tunc tollũtur: vt supra de cõdict. fur. l. si pro fure. §. furti. & infra de priua. deli. l. ij. nisi sint cõtrariæ: vt C. de fur. l. j. & C. si ser. extero se emi man. l. j. Sed quæro an de in rẽ ver. tollitur electa actione de peculio? videtur q̃ nõ: quia ex eadem causa potest agi pro vna parte debiti vna actione: pro alia parte debiti potest agi alia: vt institu. quod cum eo. §. in rem autem. sed forte & hoc in tributum esset. & prima facie lex videtur velle quòd tollatur electione: vt institu. quod cum eo. §. is quoque. Accursius.

Proverbiũ Italicum.

Actione pluribus competentibus an electa cætera tollantur.

a *Sciat.* id est, scire debeat. Accursius.

b *Non fatuum.* nisi in casu cum deceptus fuit, vel errauit: vt infra titu.j.l.sed si.§.fina. & supra de instito. ac.l.habebat. in fine.j.respon.

c *Ex alia causa.* puta ex alio contractu.

d *Tributoria.* cū vtrūque habeat: vt institu. quod cū eo. §. is quoque. Accursius.

e *Manumisso.* scilicet per fideicomm. & sic intelligitur infra, quādo act. de pe. est an.l.j.§. Pegasus. non directo: quia tunc non videtur posse deducere: vt infra, de pecu. l. at cum hæres.

f *Tributoria.* scilicet insolidum. secus in actione de peculio: vt infra, de pec. summa.§. sed si alij. vel ibi creditori, cui tenebatur, soluit. Item secus in alio casu supra de edē. l. quædam. §. sed nec. Accursius.

g *Totiens.* respondet tacitæ obiectioni quare non conuenitur de eo tantum quod ad cū peruenit: vt supra.e.l. illud. in fin. respon. totiens &c. vt hic, & .j. de reg. iuris. l. totiens.

h *Conuenitur.* dolo cō missō extra contractū. secus in contractu: vt infra, de act. & oblig. l. ex contractibus. vel dic, hoc casu speciale etiam si ex contractu: vt dixi supra.e.l. illud. in fine.

i *Non quotiens ex suo.* quia tunc insolidū etiā si nil ad eum peruenit, secundum Ioan.

De peculio.] *CASVS.* Seruū tuum qui negotiabat in mercē peculiari, vendidisti. an cum emptore agi possit tributoria? Dicitur quòd non, sed de peculio. Viuianus.

k *Etiam cum emptore.* vt hic, & infra de pecu. & ancillarum. §. si seruus. & .l. si ex duobus. §. fin. & .l. sed & si quis. &. l. non penes. Sed tributoria nō, vt subiicit, etiā si emptor sciente contraxit: quia tunc dominus nō erat: vt supra, de noxa. in delictis. §. si extraneus. & potest esse ratio, quia non sic succeditur in scientiam quæ est necessaria ad tributum, sicut in peculium. Accursius.

Aliquando.] *CASVS.* Qui contrahit cū seruo in merce peculiari, agere potest tributoria, vel de peculio. cōsultius tamen faceret aliquandō si de peculio ageret, quàm hac actione, quia in tributoria actione illud solum venit in cōtributionem quod in merce est. sed in peculiari merce potest esse ꝙ in maiori vel in minori parte peculij negotietur, puta tertia, vel quarta. Item potest esse, quòd nihil domino debeatur: & ita nihil deducetur in acti. de peculio: vt puta seruus meus habēs peculium valens centum marc. pecu. l. creditoribus merces debet quadraginta domino. & sic plus debitum mercis: quia in decē excedit: & sic non expedit agere tributoria. sed si de peculio agant, solidum consequentur: quia plus est in peculio quàm in ære alieno, & deducto quod domino debetur. Viuianus.

l *De qua.* scilicet tributoria. Accursius.

lio, an tributoria: cū sciat[a] sibi regressum ad aliā non futurū.[b] Planè si quis velit ex alia causa[c] tributoria[d] agere, ex alia causa de peculio: audiēdus erit.

Tenetur heres qui seruo dedit libertatem sine cautione vel deductione, & ex hoc suo dolo tenetur insolidum. Bartolus.

Si seruo [in] testamento manumisso[e] peculium legatum sit, non debere hæredem tributoria teneri, quasi neque ad eum peruenerit, neque dolo fecerit, Labeo ait. sed Pomponius libro sexagesimo scripsit, hæredem, nisi curauerit caueri sibi à seruo, vel deduxerit à peculio, quod tribuendū erat: teneri tributoria.[f] quæ sententia non est sine ratione. Ipse enim auctor doli est, qui id egit, ne intribueret. Totiens[g] enim in hæredem damus [actionem] de eo quod ad eum peruenit, quotiens ex dolo defuncti cōuenitur,[h] non quotiens ex suo.[i]

X. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

DE peculio actione etiā cū emptore[k] serui agi potest: tributoria non potest.

Secundum diuersa accidentia quandoque melius est intentare actionem de peculio, quàm tributoriam. Bartolus.

XI. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

ALiquando etiam agentibus expedit potius de peculio agere, quàm tributoria. Nam in hac actione, de qua[l] loquimur, hoc solum in diuisionem venit, quod in mercib' est, quibus negotiatur, quódque eo nomine receptum est.[m] At in actione de peculio totius peculij quātitas spectatur, in quo & merces continentur. Et fieri potest, vt dimidia fortè parte peculij, aut tertia, vel etiam minore negotietur. Fieri præterea potest, vt patri dominóve nihil debeatur.[n]

De peculio deducitur id ad quod quis ex dolosa difficultate tenetur. Bartolus.

XII. IVLIANVS libro duodecimo Digestorum.

ALius[o] duntaxat de peculio, ali' tributoria serui nomine cum domino agit. Quæsitum est, an deducere domin' de peculio debeat, quod tributoria agenti præstaturus[p] sit? Respondit,[q] Tributoria actione tunc demum agi potest,[r] cū dominus in distribuendo pretio mercis, edicto prætoris non satisfecit: id est, cum maiorem partē debiti sui deduxit,[s] quàm creditoribus tribuit: veluti si cum in merce triginta fuissent, in quam ipse quidē quindecim crediderat, duo autem extranei triginta, tota quindecim deduxerit: & creditoribus reliqua quindecim dederit, cum deberet sola decē deducere, [&] extraneis dena[t] tribuere. Cum igitur hoc fecit, nec intelligendus est seruum à se liberasse:[u] eo ꝙ quinque adhuc nomine eius tributoria actione prēstaturus sit. Quare si agi de peculio cœperit,[x] cum fortè extra mercē peculium esset: quinque, tanquam adhuc creditor serui, deducere debebit.

QVOD CVM EO QVI in aliena potestate est, negotium gestum esse dicetur.

TITVLVS V.

m *Receptum est.* vt hic, & supra eodē. l. procuratoris. §. non autem ei. &. §. si præter. Accursius.

n *Debeatur.* & propter hoc magis expedit de peculio agere, secundum Ioan. aduocatus ergo sit cautus in eligendo: vt institu. quod cum eo. §. rursus.

o *Alius.* Duas ponit quæstiones: & secundā tantum soluit. in prima fuit dominus primo conuentus actione de peculio: & quæritur an posit deducere quod est daturus his qui agerent tributoria. Secunda est econtra, quando primo tributoria fuit conuentus, & male distribuit: an id posit post de peculio conuentus deducere? Et dicit quòd sic. Sed quid in prima? videtur quòd non. non enim inuenitur dominū habere priuilegiū deducēdi, nisi quod sibi & in sua potestate vel tutela positis debetur: vt infra, de pecu. sed si damnum. §. peculium. Econtra videtur quòd sic: quia & pro creditore quādoq; est deducendum: aliàs imputatur: vt supra eod. qd in hærede. §. si seruo. sed respondeo dominum nō debere deducere: sed si reperiat postea aliquid habere ex mercibus, conuenitur. aliàs nō, nisi de dolo, si dolo fecisset quominus haberet. sinautē prius tributoria conuenitur, hic constat ꝙ non deduxit sibi debitum. & si postea cōuenitur, de peculio prædeducet. Accursius. * *debeat, Flo.*

p *Præstaturus.* respōdeo, non.

q *Respondit.* nō ad primam, sed quādam aliā ordinatur, quam soluit.

r *Potest.* propter dolosam distributionem: quia & propter scientiam tantū tenetur tributoria.

s *Deduxit.* no. pro M. qui dixit, tributoria tunc demum habet locum cum dominus distribuit, & male. Sed certe immò & aliàs dolo cōmisso à domino: vt. §. eo. l. illud. §. minus. &. §. si tamē. &. §. si mercē. & .l. quod in hærede. §. si seruo. Itē & propter scientiā nullo dolo cōmisso.

t *Dena.* id est, decem & decem, & sic viginti: vt infra de lega. j. l. si quis testamento. j. respon. Accursius.

u *Seruum à se liberasse.* id est se nomine serui liberasse: vel dic, non liberatum seruum ab antiquo debito quo domino tenebatur: non autem dicas quòd tantum domino seruus debet, quantum alij tributoria actione præstaturus est. Item nota, quòd vna solutio non parit duos cōtrarios effectus, & ꝙ liberetur seruus: & quòd dominus alij hoc idem habeat restituere. sic infra de solu. qui hominem. §. fina. Accursius.

x *Caperit.* per aliquem peculiarem creditorem. Accursius.

QVOD CVM EO QVI IN ALIENA potestate est, negotium gestum esse dicetur.

Quæritur in solidum conueniamur ex contractibus alienis, dictum est: nunc qualiter ipse filius factus sui iuris teneatur, audi. & no quòd hic titulus & sequens circa filiū fa. tantum restringuntur. Item no. quòd actio

ex eo

ex eo quòd ſui iuris ſit filius, admittitur de iure ciuili, cum ſit alius: ſed per praetorem reſtituitur per titulum illum ſupra de capit. de. Per hunc autem poſtea modificatur: vt infra eod. l. ij. & ſic eſt vnum beneficium in reſtituendo: & aliud in modificando.

Omnia.] CASVS. Intendit hic dicere qualiter filiusfa. ſui iuris fact⁹ teneat quando ſuperiores actiões non competunt. & iuſtum eſt vt cum eo cõtrahens ſuum recipiat. aut ergo cõtrahit iuſſu patris: aut non. ſi in patris rem verſum eſt: aut neq; iuſſus eius interceſſit: neq; in rem eius verſum eſt. primo caſu tenetur pater quod iuſſu, ſecũdo de in rẽ verſo, tertio de peculio. de quib⁹. l. prox. dicet.

1. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

OMnia[a] procõſul[b] † agit,[c] vt qui cõtraxit cum eo[d] qui in aliena poteſtate ſit, etiam ſi deficiant ſuperiores actiones, id eſt exercitoria, inſtitoria, tributoriáve, ni hilo minus tamen in quãtum ex bono & æquo res patitur, ſuum conſequatur.[e] Siue enim iuſſu eius cuius in poteſtate ſit, negotium geſtum fuerit, in ſolidum eo nomine iudiciũ pollicetur. ſiue non iuſſu, ſed tamen in rem eius verſum fuerit, eatenus introducit actionem, quatenus in rem eius verſum fuerit: ſiue neutrum eorũ ſit, de peculio actionem conſtituit.[f]

† *Quamobrẽ hic Proculus mentiatur, vide Aut. Aug. li. 1. Emẽd. cap. 5.*

In caſibus hic expreſſis filiusfa. ſui iuris effectus, tenetur in quãtũ facere poteſt. Bar.

11. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

AIt prætor:[g] *In eum qui emancipatus aut exheredatus erit, quáve abſtinuerit ſe hæreditate eius cuius in poteſtate,[h] cũ [is] moritur*, fuerit: eius rei nomine, quæ cum eo cõtracta erit cum is in poteſtate eſſet, ſiue ſua[i] voluntate, ſiue iuſſu eius in cuius poteſtate erit, contraxerit, ſiue in peculium ipſius, ſiue in patrimonium eius, cuius in poteſtate fuerit, ea res redacta fuerit:[k] actionẽ cauſa to*

Actionem conſtituit. etiam in hoc caſu, non ſolum in prædictis caſibus. Azo. & hæc explicanẽ prox. infra per diuerſos titulos. Acc.

* *Hal. notauit.*

Actio.] CASVS in hac. l. & ſeq. eſt talis: Cõtraxi cum filiofa. vel iuſſu patris, vel non: vel in rem patris verſum eſt, vel non eſt verſum, neq; iuſſus interuenit. quæritur, qualiter debeat filius conueniri? Reſpondeo, ꝙ dum eſt in poteſtate, in ſolidum: emancipatus vero, vel exhæredatus, vel inſtitutus abſtẽtus, in quãtum facere poteſt: vel ſi per dignitatẽ exiit de poteſtate patris, vel in adoptionẽ dat⁹ fuerit à patre naturali, & pater decedat: vel ſi in modica parte hęres inſtitutus fuerit, habeat creditores alios: & ego hoc caſu eum cõueniam. Sed an poſſit detrahere quod aliis debetur, vt cum aliis veniã in contributionem, quæritur. Et diſtinguitur, an contraxerunt cum eo dum erat in poteſtate, ſicut ego: & melior erit conditio mei occupantis, niſi aliquis fuerit priuilegiatus, puta quia mutuauit in refectionem domus. & hæc ratio prius erit habenda. aut poſt: & habebitur eorum ratio, vt detrahatur quod eis debetur. Viuianus.

Aut prætor Hic nota, quòd filius dum eſt in poteſtate, in ſolidum tenetur de ſuis contractibus: vt infra de pecu. l. ſi quis cum filio. & l. & ideo. & ſupra de iudi. l. eam ex cõtractibus. Sed quando fit ſui iuris, regulariter cõuenitur in quantum facere poteſt, ſecundum Ioan. vt hac. l. fallit autem: vt infra eod. ſed ſi ex parte. in princ. & §. i. & §. quanquam. Melius videtur econtra, quòd in totum fiat reſtitutio quando emancipatur, per illum ti. de ca. demi. vt argu. ſupra de mino. l. quod ſi minor. §. reſtitutio. Fallit autem in caſibus ſex, qui hac. l. dicuntur, in quibus modificatur. Accurſius.

Cuius in poteſtate. ſecus ſi poſtea: vt infra. l. proxi. in fin. & infra titu. l. ſi filius. §. fin. & l. ergo.

Sua. ſcilicet filij ſpontanea, ſed non patris.

Redacta fuerit. hæc autem tunc inquiruntur, quando pater conueniretur: hic autem filius conuenitur. Accurſius.

Factus. per dignitatem, vt quia patricius vel conſul eſt factus, vel epiſcopus: vt in authen. conſtit. quæ dig. col. vj.

Datus. hoc caſu diſſoluitur ius pat. po. vt inſti. quibus mo. ius pa. po. ſol. §. penult. & ad bona iſtius patris, ſcilicet naturalis, de quo loquitur, poteſt vocari per vnde cog. vt inſtit. de hæred. ab inteſt. §. admonẽdi. & ideo iuſte quæritur an damnetur in quãtũ facere poteſt, eo inſpecto an ſucceſſit ei ex modica parte per teſtamentum dicti patris naturalis. Accur.

Minima. quam intelligit Ioan. æſtimandam arbitrio iudicis. Vel dic minimã, id eſt ſuam legitimam: vt. C. de inofficioſo teſta. ſi quis in ſuo. & eſt ratio hui⁹ edicti & ſuperiorum, quia pro vilibus nõ deberent homines attritiones maximas ſuſtinere: vt in authẽ. de fide inſtru. §. fina. col. vj. Accurſius.

Ed anhoc. Primi. id eſt in primis: vt quia vxor erat, quę tũc dedit dotem, & ſolutũ aliis, iſti repeterent cõdictione ex lege, vel officio iudicis, vel ex cautione interpoſita: vt C. de priui. fiſci. l. pecuniam. & infra de pecu. ex facto. §. j.

Rationem habendã. vt detrahatur quod eis debetur. Sed hoc videtur falſum, quia ſolus donator cum ex donatione conuenitur, detrahit, & nullus alius: vt infra de re iud. l. inter eos. §. is quoque. & l. exhæredatũ. §. j. quæ ſunt cõtra. Item quare detrahitur poſterioribus, nõ primis? Solut. hic vnũ inducitur contra creditores poſteriores, ſcilicet ꝙ primi admittuntur ad agendum, quia de iure non debent admitti: cum ius ſuum per capit. demi. debitoris perdiderint: vt ſupra de capi. demi. l. ij. vnde hoc pro eis inducit: vt ſupra de iureiur. l. eũ qui. Sed adhuc non eſt ſolutũ contrariũ de illis legibus. vnde dic ꝙ ſolus donator detrahit quod omnibus debet ex cauſa nõ ſimili, ſed filius non omnibus: quia non primis, ſed tantum vltimis. vel aliter vt ibi. in prædicta autem glo. eſt ratio, quia poſterioribus non primis deducit. Accurſius.

Sed ſi ex parte.] CASVS. Si filius ex parte nõ modica fuerit inſtitutus, puta in dimidia hæredi. eligam ſi velim eum conuenire in ſolidũ, aut in parte qua hæres eſt: hoc inſpecto à iudice, ſi inſtitutus in modica parte, aut non, vt ſic habeatur ratio eius ne egeat, vel non. [INTERDVM] Volebam cum quodam contrahere. quærebam an eſſet filiusfa? Et reſpon. ſe patrem non habere, cum tamen in poteſtate patris eſſet. ex hoc contraxi: & pater eum poſtea emancipauit, vel exhęredauit an propter mendacium ſuum in ſolidum conueniri debeat, quæritur. Et dicitur, quòd ſic: quanquam filiusfamilias priuilegium habeat in contractibus vt cõueniatur in quantum facere poteſt. [SOLI.] Filiofamilias datur huiuſmodi priuileg. vt in quantũ facere poſſit, conuenietur. an ad hæredem eius tranſeat? Dicitur quòd nõ. Si vero contraxi cum filiofami. & poſtea ſui iuris efficiatur, & diu poſtea ſtetero quòd eum non conuenero: an debeo poſſe eũ in ſolidũ cõuenire propter temporis fluxum? Et reſpon. ꝙ eius ratio habenda eſt. [IS.] Contraxi iuſſu patris cum filiofamilias. vna electa ad aliam non habeo regreſſum, niſi errauerim. vnde ſi egi de peculio, non agam poſtea quod iuſſu, niſi errans hoc fecero. Viuianus.

Hæreditatis. à quo totũ poſſum petere, poſſum & partẽ ſem-

per ex ſuo contractu,vt hic. Vel forte patri fuerat obligatus, & eum vt hæredem conuenio:vt infra,eodem.l.pater. Accurſius.

a *Sed & hic.* quando pro parte hæreditaria. Vel dic, quando conuenio eum in ſolidum ex ſuo contractu.

b *Conueniri.* inſpecta parte modica, ſit vel nõ quo ad debitum, licet ſit magis quo ad ſubſtãtiam. & per hoc videtur quòd non refert quo ad ſubſtantiã an ſatis vel parũ ſit inſtitutus, qua frequentiam cõſiderauit. Acc.

* *Flo. debeat*

c *Propter mendacium.* ſcilicet in ſolidum. Et no. puniri mẽdacium: vt hic & infra, de re iudi.l.qui cum ſe.& ſupra de dol.& l.quid enĩ. & C. de calum.l.fi. C. ad Macedo.l.j. & ſi minor ſe maio.di.ſi alterius.& ſupra tit.j.illud.§. penult. & ſupra ad leg.Aquil.inde Neratius. § hæc actio. & inſtit.de fideicom.hæred.§. fin. & ſupra, de rei vin.l.penul. Argu. contra ſecundũ P. inſtitu.de actio.§.aliç.& §.rurſus.

Mẽdacium puniri debet.

d *Ex delictis in ſolidũ.* quia non inuocat legẽ qui in eam committit: vt ſupra,de mino.l.auxilium.in fine.

e *Hæredi eius.* quia eſt perſonale beneficiũ omniũ taliũ qui ſic conueniũtur: vt hic,& infra de re iudic.l.ſciendum.& infra,ſol.ma.l. maritum. & l.ſequen.

f *Habendam eſſe.* vt ſi aliquando in illo tempore facere potuit, & deſiit dolo poſſe facere, teneatur in ſolidũ, aliàs non: vt infra de re iudi. ſed hoc ita. in fine legis: cum ex dolo in contractu adhibito inſolidum teneatur:vt infra,eod.eum qui. nõ autem puto quòd ſolo temporis curſu obligationis natura mutetur: v.j. de actio. & obli.l. obligationum fere. §. placet. Alij dicunt, ex curſu temporis hoc euenire vt in ſolidũ teneatur, quaſi dilatione & beneficio priuilegij gaudere non debeat.& ſecũdũ eos multos annos vel paucos accipe ſecũdum arbitrium iudicis. Accur.

g *Ne poſſit quod iuſſu.* cum ſint eædem perſonæ, & eadem res quæ petitur: & eadẽ cauſa vel ratio petẽdi: licet actio ſit diuerſa:vt infra,de excep. rei iudi. & an eadem. & ſ.de iureiu.l.duobus.§.exceptio.& .§ qui iurauit. niſi fuerit deceptus à domino qui ſibi à ſeruo nihil deberi dicebat:vt hic ſubiicit,& infra,quãdo act.de pec. eſt an.l.quæſitum. & ſupra,de inſtito.actio.l.habebat.in fin.j.reſpon. Accurſius.

Si filiusfa.] *CASVS.* Contraxi cum filio viuo patre, egi contra eum, & in ſolidũ cõdemnatus eſt.emancipato eo vel exſolidum eum conueniat? Sed & hic[a] iudex æſtimare debet,* ne fortè in id quod facere poteſt, debeat conueniri.[b] Interdum autem & ſi exhæredatus filius, vel emancipatus ſit, in ſolidum actio aduerſus eum dabitur:vt puta ſi patremfamilias ſe mentitus eſt,cum contraheretur cũ eo. Nam libro ſecundo Digeſtorum Marcellus ſcripſit, etiã ſi facere nõ poſsit, cõueniendũ propter mẽdacium.[c] Quanquam autem ex cõtractu in id quod facere poteſt, actio in eũ datur: tamen ex delictis in ſolidum[d] conuenietur.

Beneficium huius edicti non tranſit ad hæredem filii. Bartolus.

Soli autem filio ſuccurritur, non etiam hæredi eius.[e] Nam & Papinian[e] libro nono Quæſtionum ſcribit, in hæredẽ filij in ſolidum dandam actionem.

Iſte.§. legitur duobus modis. Tene primam lectionem ſecũdum quam.b.d.In hac actione temporis ratio habetur,& ſententia tempus inſpicitur.

Sed an etiam temporis haberi debeat ratio, vt ſi quidem ex continẽti cum filio agatur, detur actio in id quod facere poteſt: ſin verò poſt multos annos, non debeat indulgeri? Et mihi videtur, rationem habendam eſſe.[f] in hoc enim cauſæ cognitio vertitur.

Qui ſemel egit, non poteſt iterum ad actionẽ ex noua adiectione agere,niſi probata reſtitutione ex cauſa iuſti erroris. hoc dicit:quod dic vt.d.habebat.ſupra tit.ſecundo. Bartolus.

Is qui de peculio egit, cum poſſet quod iuſſu: in ea cauſa eſt, ne poſsit quod iuſſu[g] poſtea agere. & ita Proculus exiſtimat. Sed ſi deceptus de peculio egit: putat Celſus ſuccurrendum ei. quæ ſententia habet rationem.

Beneficium huius edicti habet etiam locum contra actionem iudicati. Bartolus.

V. PAVLVS libro trigeſimo ad Edictum.

SI filiusfamilias viuo patre conuentus & condemnatus

A hæredato ſi cõueniat,an debeat haberi ratio ſui,quæritur. Et reſpondetur quod ſic. [*SED SI FILIO.*] Cõtraxi cum filiofami. pater cum exhæredauit,extraneum inſtituit, & rogauit de hæreditate reſtituẽda filio:& reſtituit.an in ſolidum debeat cõueniri, cum hæres ſit re ipſa, an inquantum facere poteſt inſpectis verbis edicti? Et reſpon. q̃ in ſolidum. econtra ſi ſit inſtitutus filius,& rogat[a] alij reſtituere totam hęreditatẽ: & reſtituat quaſi exhæredatus:in quantum facere poteſt conuenietur. Viuianus.

h *Effectu quodammodo.* cum ſucceſſerit, licet per obliquũ, in ius defuncti: vt infra de reg.iur. l.in pari. &.l. qui per ſucceſsionem. & idẽ ſi fuerit bo. poſ. vt inſtit. de bonorum poſſ.§.quos autem. Et nor.hic effectum pluſquam verba attendi:vt infra,de pec.l.peculiũ. §.ſed ſi nomina. & infra,de verb.ſign.l.nomen filiarum.§.ſi.

Effectus potius quàm verba debet attendi.

i *Abſtinuiſſet.* quo ad hunc titulum, & quo ad omne damnum vitandum:vt inſtit.de fideicommiſſ.hæredi.§. ſi vero. Accurſius.

Evm.] *CASVS.* Mẽdaui filiofamilias ſimulanti ſe patrẽſa. vt ſtipularetur à debitore meo. ſtipulatus eſt, & exegit. licet ſolidum facere non poſſit propter mẽdacium ſuum, tamen inſolidum mihi mand.tenebitur. Hęc ſunt vera & in aliis bonæ fidei iudiciis. Viuianus.

k *Mandante.* & ſic cõtractus mandati interceſsit.

l *Stipulatus eſt.* & illud habuit debitũ. Ac.

m *Non poſſit.* commode.

n *Bonæ fidei.* & ſtricti iuris. idem quod dicũ eſt in contractu mandati:vt ſupra eo. l.ſed ſi ex parte.§ j.

Pater.] *CASVS.* Mandaui Titio,vt filio quem in poteſtate habebam, mutuaret decem.inſtitui cum in modica parte, alios in aliis partib[o].habet Titius electionem,vtrum velit filium conuenire in ſolidum,an hęredes pro portionibus hereditatis. ſed ſi filium in ſolidum conuenit, in quantum tamen facere poteſt,condemnabitur. Viuianus.

o *Poteſt.* vt ſupra eod.l.ſed ſi ex parte.j.reſpon. Accurſius.

sit: in emancipatum vel exhæredatum poſtea, iudicati actio in id quod facere poteſt, danda eſt.

Fideicommiſſarium vniuerſalis in effectu hæres eſſe videtur. Bartolus.

Si filio exhæredato ex ſenatuſconſulto Trebelliano hęreditas patris reſtituta ſit,non debebit in quãtum facere poteſt, ſed in ſolidum cõdemnari:quia effectu[h] quodammodo hæres eſt. Sed ſi coactus immiſcuerit ſe,vt reſtituat hæreditatẽ: perinde obſeruandum[eſt,] ac ſi ſe abſtinuiſſet.[i]

Propter mendacium perditur iſtud beneficium. Bartolus.

VI. VLPIANVS libro ſecundo Diſputationum.

EVm qui [ſe] patremfamilias ſimulauit, & mandante[k] aliquo ſtipulatus eſt:[l] mandati teneri Marcellus ſcripſit, quamuis rem præſtare nõ poſſit.[m] Et ſanè verum eſt teneri eũ debere,quia dolo fecit. Hoc & in omnibus bonæ fidei[n] iudiciis dicendum erit.

Poteſt agi contra hæredes pro hereditatis portione,vel contra filium inſolidum. ſed in condemnatione filius habebit huius edicti beneficium. Bartolus.

VII. SCAEVOLA libro primo Reſponſorum.

PAter filio permiſit mutuam pecuniam accipere, & per epiſtolam creditori mandauit vt ei crederet. filius ex minima parte patri hæres extitit. reſpondi, eſſe in poteſtate creditoris vtrum filium cui credidiſſet,in ſolidum, an hæredes pro qua parte quiſque ſucceſsiſſet, mallet conuenire. ſed filius condemnatur in quantum facere poteſt.[o]

Ex ſola patientia videtur quis inſtitorem præponere. Item iudex appellationis poteſt ſententiam confirmare ex noua cauſa. Bartolus.

VIII. PAVLVS libro primo Decretorum.

TItianus Primus præpoſuerat ſeruũ mutuis pecuniis dandis,& pignoribus accipien-

Titianus.] *CASVS.* Quidam præpoſuit ſeruum mutuis pecuniis dandis,& pignoribus accipiẽdis. ſeruus pro emptore hordei fideiuſsit,& poſtea ſeruus fugit. vult vẽditor conuenire dominum inſtitoria,& conuenit: & cõdemnauit eum præfectus annonæ,ea ratione,quia ſimilia fecit, ſcilicet horrea conducen-

do,

do,aliis ſoluendo,& omnia dominus rata habebat. appellauit ad principem,quia dixit ſe præpoſuiſſe tantum ſeruum ad pecunias fœnerandas.princeps confirmauit,allegãdo primo pro domino,quia ſeruus alienum debitum ſuſcipiẽdo fideiuſſiſſe videbatur,& ita dominus non debebat teneri.ſed tamen quia ſeruũ in omnibus videbatur inſtituiſſe ſibi,propter hoc ſententiam prædictam confirmauit. Vtianus.

a *Negotiatoribus.* id eſt,venditoribus.

b *Suſcipere debitum.* non vt ementi crederet.tunc enim ſine dubio datur inſtitoria:vt ſupra de inſtito.l. in eum.§.finali. ſed vt emẽtibus ſubueniret,& ſeruiret eis fideiubendo pro eis.Accurſius.

c *Dederat ſententiam.* non fuerunt iſtæ iuſtæ cauſę quare debuit dãnari:vt ſupra de exerci.l.j.§.non autem. & §.igitur.ſed imperator in cauſa appellationis meliorẽ dat rationem, quia & dominus erat ſolit⁹ hoc facere, & in ſuum locũ ſubſtitutus videbatur, vt ſubiicit: & ſupra de pig. act.l. vel vniuerſorum.Ac.

d *Dicebamus.* nos ex parte domini, ſcilicet allegando.

e *Fideiuſſorem eum.* & ideo nullo modo tenetur dominus: vt infra de fideiuſſo.l. ſed & ſi ſeruus.

f *Alienum.* ex fideiuſſione.

g *Sententiam.* ſcilicet præfecti.

AD SENATVSconſultum Macedonianum.

Licet ex quolibet contractu facto cum eo qui in noſtra poteſtate eſt, teneamur quoque modo: vt ſupra titu.l.l.hoc tamẽ fallit in filiofami. in duobus caſibus. Vnus eſt in veto:vt infra de poll.l. ſi quis vẽ.§. veto. Et alius in mutuo. Et de hoc tractat hic tit.vt non teneatur,ſcilicet cum effectu, nec ipſe,nec pater: vt infra.eo.l.i.Accurſius.

(Erba.] CAVSA. Licet pater ex contractu filij quẽ habet in poteſtate,teneatur,vt ſupra proxi. tit.l. j.fallit tamen cũ filiusfamil.contra ſenatuſconſul. Macedo. pecuniã mutuat,quod introduxerunt ſenatores in odium creditorũ.cuius ſenatuſconſ.cõdendi cauſa fuit Macedo,qui inter alia multa quæ fecerat, cõſuenit mutuare pecuniam filiisfa. & inde ſumpta occaſione filij patres interfecerunt,cũ non haberẽt vnde ſoluerẽt.ſtatuerũt ergo ſenatores,vt creditori mutuãti filiofamilias,nec in vita patris,neq; poſt detur actio vel petitio. [SI PENDEAT.]Patre capto ab hoſtibus,aliquis filio ſuo mutuauit pecuniã.an locum habeat ſenatuſconſultum?Reſpon. q in pendenti eſt,an locum habeat,an non:quia ſi redeat,fingitur non captus:& locũ habet.ſi nõ redeat,ceſſat ſenatuſcõ.[CERTE.]Aliquis ſui iuris dedit ſe in arrogationem. poſtea aliquis mutuauit ei pecu.ſi reſtituatur vt emãcipetur ab arrogatore ꝑdone,vt ſupra de mino.l.tertia. an locum habeat ſenatuſcõſultum? Dicitur q̃ ſic:quia filiusfami. erat cũ pecunia ei mutuaretur.[IN FILIOFAMILIAS.] Si filiusfami. cui mutuata eſt pecu.adipiſcatur dignitatem aliquam,quæ ſui iuris eum nõ faciat:an ceſſet ſenatuſconſultũ? Dicitur quòd non.ſi tamẽ mutuauit in peculio caſtrenſi, vſque ad cõcurrentem quãtitatem caſtrenſis peculij ceſſat Maced. cum in caſtrenſi peculio fungatur vice patrisfamiliar.

h *Natura.* id eſt conſuetudo, quæ eſt altera natura: vt infra de lib.& poſthu. l. ſi quis poſthumos. j. reſpon. Arg.tamen contra.infra de aqua plu.arcen. l.ij. §.item Varus. Accurſius.

i *Ne quid amplius.* quaſi dicat,de ſuis malis hoc dixiſſe ſufficit quod ſubiicit, vt per hæc plura dee intelligere:vt in authẽ. quibus modis na.effi.le.§. & quidem. col.vj. Vel dic, ne quid amplius, id eſt,Macedo hoc ſolum dicebat, poſt mortem patris ſolues. non autem exprimebat,occides eum vt promiſſionem ſeruesin reddẽda pecunia. erat ergo incertum[a] nomẽ, cum patre premoriente bonum erat:cõtra non: & ſic incertum,vt ſubiicit.Accurſius.

i *Amplius.* id eſt, expreſſius.

k *Incertis nominibus.* conſtitutis.

l *Placere.* populo ſenatui viſum eſt.Azo.

m *Petitióque.* ſcilicet cum effectu. eſt tamen obligatio ciuilis & naturalis: & ſic actio.ſed exceptione repellitur, ſicut in Velleia. ſenatuſcõ.vt infra eo.quia naturalis.&.l. ſequ. & j. ad Vellei.l. ſi mulier in iure.Accurſius.

n *Peſſimo.* Nota mala exẽpla à iure etiam humano reprobari:vt hic, & ſupra de iudi.l. obſeruãdũ eſt.& infra de re iudi.l. diuus. in fi.&.j.ad leg. Cor.de fic.l.iij. §. ſed ex ſenatuſconſulto. &.j.de pœ.l.ſi quis aliquid.§.qui abortionis.&.C.de proba.l.exẽplo.

o *Morte.*naturali,vel ciuili:vt.j.eo.ſed Iulianus.§.ſed & pater.

p *Si minus,ceſſat.* & ſic ratione futuri interim eſt in pendenti:vt hic, & infra de fal.l.impuberem.§.j.& inſtit.quibus modis ius pat.po.ſol.§.ſi ab hoſtibus.& infra, quando act.de pe.eſt anna. l.pe.ſed ratione præſentis non, cum pater ſit ſeruus hoſtium:vt inſti.de iure perſona §.ſerui.Accurſius.

q *Deneganda eſt.* Argu.contra, infra de lib.can.l.ordinata.in prin.& inſti.de interdict.§.commodum.

r *Si reſtituatur.*vt quia à prædone adoptatus eſt:vt ſupra de mino.l.iij.§.ſi quis.Accurſius.

ſ *Nam etiã ſi conſul ſit.*hoc de cõſule,& de aliis.vj dignitatibus,

dis.is ſeruus etiam negotiatoribus[a] hordei ſolebat pro emptore ſuſcipere debitum,[b] & ſoluere.Cum fugiſſet ſeruus,& is cui delegat⁹ fuerat dare pretium hordei,conueniret dominum nomine inſtitoris:negabat eo nomine ſe conueniri poſſe, quia non in eam rem præpoſitus fuiſſet. Cum autem & alia quædam geſſiſſe,& horrea cõduxiſſe, & multis ſoluiſſe idem ſeruus probaretur: præfectus annonæ contra dominũ dederat ſententiam.[c] Dicebamus[d] quaſi fideiuſſoré eum[e] * videri,cum pro alio ſolueret debitum,non pro aliis ſuſcipit debitum.non ſolere autem ex ea cauſa in dominum dari actionem.[f] Nec videtur hoc dominum mandaſſe: ſed quia videbatur in omnibus eum ſuo nomine ſubſtituiſſe, ſententiam[g] confirmauit * imperator.

* *Plo. fideiuſſione eſſe vtl.*

DE SENATVSCONſulto Macedoniano.†

TITVLVS. VI.

Ex mutuo fallo filiofa. non competit actio cum effectu contra ipſum etiam fallum ſui iuris,quia obſtat exceptio Macedoniani h.d.Pau.de Caſt.

I. VLPIANVS libro viceſimonono ad Edictum.

* *Plo.conſeruatis.*

† *Huius ſenatuſconſulti auctor ſenatui fuit Veſpaſianꝰ Romanus imperator, vt auctor eſt Trãquillꝰ.*

† *Quando non habeat locũ iſte ti. & quibus caſibus, vide.l.2.& 3. C.eo.& per Bal. & ſignanter in l. Macedoniani ſenatuſc. Item ad iſtius ti. declarationem vide vnum pulchrum diſſi in nec. in. c. quia plerique.ex ca ſ. extra de immu. eccl.*

VErba † ſenatuſcõſulti Macedoniani hæc ſunt: *Cum inter cæteras ſceleris cauſas Macedo, quas illi natura[h] adminiſtrabat, etiam æs alienum adhibuiſſet, & ſæpe materiam peccandi malis moribus præſtaret, qui pecuniam, ne quid amplius[i] diceretur, incertis nominibus[k] crederet: placere,[l] ne cui qui filiofamilias mutuam pecuniam dediſſet, etiam poſt mortem parentis eius, cuius in poteſtate fuiſſet, actio petitióq;[m] daretur: vt ſcirent qui peſſimo[n] exemplo fœnerarent, nullius eſſe filiifamilias bonum nomen expectata patris [ſui] morte[o] fieri.*

Si tempore mutui facti filius non erat in poteſtate patris, ſperabat tamen reuerti in poteſtatem ex cauſa qua retro fingit:locum habet hac exceptio tam interim, quam poſtquam reuerſus eſt. ſecus ſi non eſt ſpes reuertendi. Idem ſi erat in patris poteſtate, licet ſperaretur exire. ſi tamen ex cauſa qua non fingit retro, ſimiliter habet locum, licet poſtea exiit. hoc dicit notanter. Pau. de Caſtro.

B Si pendeat an ſit in poteſtate filius,vtputa quoniam patrem apud hoſtes habet: in pendenti eſt an in ſenatuſcõſultũ ſit cõmiſſum. Nam ſi reciderit in poteſtatem, ſenatuſconſulto locus eſt.ſi min⁹, ceſſat.[p] interim igitur deneganda eſt[q] actio. Certè ſi adrogatus mutuam pecuniam acceperit,deinde ſit reſtitutus[r] vt emanciparetur:ſenatuſconſultum locum habebit.fuit enim filiusfamilias.

Hic ponitur regula, quòd ex mutuo fallo filiofa.etiam ſi ſit in dignitate conſtitutus, non datur actio cum effectu. & poſtea ponuntur ſex vel ſeptem caſus vſque ad.l. C *ſed Iulianus. Primus eſt, quando habebat caſtrenſe pecu.Secundus, quando mutuans credidit illum eſſe patremfami.iuſta ratione ducẽs.Tertius,quando mutuãs erat minor.xxv.ann. Quartus,quando erat etiam ipſe filiusfamilias, & mutuauit pecuniam paternam. Quintus,quando fuit aliter cõtractum cum filiofa.quàm mutuando,quia ſenatuſcon.non habet locum niſi in mutuo: in aliis contractibus non,niſi eſſent facti in fraudem mutui. Sextus eſt,quando contractus fuit initiatus tempore quo erat in patris poteſtate,quia tunc ſpe futuræ numerationis per ſtipulationem promiſit:ſed numeratio facta fuit poſtquam exiuit patriam poteſtatem. Septimus eſt, quando filius non recepit mutuum: ſed pro recipiente fideiuſſit.Pau. de Caſt.*

In filiofamilias nihil dignitas D facit,quò minus ſenatuſconſultum Macedonianum locũ habeat.Nam etiam ſi cõſul ſit,[s] vel cuiuſuis dignitatis: ſenatuſconſulto locus eſt:niſi forte caſtrenſe peculium habeat. Tunc

a *Vide Bar. dicam hic in annot. principio ad Pau. declar.*

item de epiſcopali,hodie corrigitur:quia cum omnes ſui iuris efficiantur per huiuſmodi dignitates ceſſat Macedoni.vt in authen.conſtit.quæ digni.§.nunc autem.col.vj.

[a] *Vsque.Fungantur.* & pater nullum ius ibi habebat:vt.C.de caſtren.pecu.l.iij.ſic ergo in eo teſtatur filius:vt inſt.qui teſt.fa.poſ.§.j.Item a-

a Addo ego pro iſta gl. eſſe tex. in. l. milex pracipua. de caſtrē. pecu.an ver bo. actionē ſit.C.e.l.fi.in fi.nō &c. quan gl. in.d. l. in nulla. hic allega ta, non ad ducat illum tex. de quo hic memi nit, pro gl. noſtra.

gunt[a] etiã contra pagrem, & cõueniuntur: eum ſenatuſconſultũ ceſſabit

II. IDEM libro ſexageſimo quarto ad Edictum.

VSque ad quantitatem caſtrenſis peculij:cum filiifamilias in caſtrenſi peculio vice patrũfamiliarum fungantur.[a]

Communis opinio quem excuſat, item in pupillo & minore præſumitur ignorantia. Bartolus.

III. IDEM libro viceſimo nono ad Edictum.

SI quis patremfamilias eſſe crediderit,non vana ſimplicitate deceptus,nec iuris ignorantia,ſed quia publicè[b] paterfamilias pleriſque videbatur, ſic agebat, ſic contrahebat, ſic muneribus fungebatur : ceſſabit[c] ſenatuſconſultum.[d] Vnde Iulianus libro duodecimo[Digeſtorum] in eo qui vectigalia conducta habebat, ſcribit, & eſt ſæpe cõſtitutum, ceſſare ſenatuſconſultum. Proinde & in eo qui ſcire non potuit,[e] an filiusfamilias ſit, Iulianus libro duodecimo ceſſare ſenatuſcõſultum ait, vt putain pupillo, vel minore[f] vigintiquinque annis. ſed minori* cauſa cognita & à prætore ſuccurrendum. In pupillo autem,etiam alia ratione debuit dicere ceſſare ſenatuſconſultum,quòd mutua pecunia non ſit,* quam ſine tutoris auctoritate pupillus dat:[g] quemadmodum ipſe Iulianus libro duodecimo [Digeſtorũ] dicit,[h] ſi filiusfamilias crediderit,[i] ceſſare ſenatuſconſultum,quòd mutua pecunia non ſit,* quamuis liberam peculij adminiſtrationem habuit.Non enim perdere[k] ei peculium pater concedit,cum peculij adminiſtrationem permittit: & ideo vindicationem[l] nũmorum patri ſupereſſe ait. Is autem ſolus ſenatuſcõſultum offendit, qui mutuam pecuniam filiofamilias dedit,non qui aliàs contraxit,puta vendidit, locauit, vel alio modo contraxit. Nam pecuniæ datio pernicioſa parentibus eorum viſa eſt. & ideo & ſi in creditum abij* filiofamilias,vel ex cauſa emptionis,[m] vel ex alio cõtractu,in quo pecuniam non numeraui,& ſi ſtipulatus ſim: licet cœperit eſſe mutua pecunia,[n] tamen quia pecuniæ numeratio non concurrit,ceſſat ſenatuſconſultũ.[o] Quod ita demum erit dicendũ, ſi non fraus ſenatuſconſulto ſit cogitata, vt qui credere non potuit, magis ei venderet, vt ille rei pretium haberet in mutui vicem.

Tempus numerationis, non tempus ſtipulationis ſeu mutui inſpicitur. Bartolus.

Si à filiofamilias ſtipulatus ſim,[p] & patrifamilias facto crediderim:[q] ſiue capite[r] deminutus ſit,ſiue morte patris, vel aliàs[s] ſui iuris ſine capitis deminutione fuerit effectus: debet dici, ceſſare ſenatuſconſultum: quia mutua [t][pecunia] iam patrifamilias data eſt:

IIII. SCAEVOLA libro ſecundo Quæſtionum.

QVia quod[u] vulgo dicitur, filiofamilias credi non licere,non ad verba[x] referendum[y] eſt, ſed ad numerationem.

V. PAVLVS libro tertio Quæſtionum.

[a] *Vsque.* ſi filius familias habeat liberã peculij adminiſtrationẽ à patre conceſſam,& mutuet alij filiofa.an locũ habeat ſenatuſconſulto:Dicitur quòd non,quia pecuniã non fecit accipientis.vnde ſi pecunia extat,vindicare pater poteſt ſi conſumpta ſit,per condictionem ſine cauſa.[IS AVTEM.]Vendidi filiofa.vel ei locaui,vel aliàs cum eo contraxi,non tamen contractu inutiliter ei ſuccurratur per hoc ſenatuſcõſultum.Dicitur quòd non,niſi ei vẽdiderim in fraudem vt ipſe venderet,& pretiũ acciperet,& haberet loco mutui.[SI A FILIO.]Volebam mutuare filiofa.confeſſus fuit ſe recepiſſe.ſequẽti die facto ſui iuris vel capitis deminutione,vel emãcipatione, vel morte patris,numeraui:an habeat locum Macedo? Dicitur quòd non in ſi facto tempore numerationis,& confeſſionis ſtipulationis interpoſitę:quia quod dicit non licere mutuare filiofami.referẽdum eſt non ad verba ſtipulationis,ſed ad numerationem. vnde non in quãtum facere poteſt,* ſed in ſolidum condẽnabitur. Item etiam ſi à patre fi.mi.quis ſtipuletur quod ſibi mutuaturus eſt,& arrogato mutuauerit, locum habebit ſenatuſcõſul. Viuianus.

** Flo. ubi.*

[b] *Publice.* Not.quòd cõmunis error excuſat:vt ſupra de off.prętо.Barbarius. & infra de acquir.hære.l. cum quidã.§. quòd ſi ipſe. & infra de ædil. edict. quis ſit.§. apud Cęcilium.& infra de ſupelle. lega.l.iij.in fine.& infra de eo qui pro tutore.per totum.

Error cõi excuſat.

** Flo.ſit.*

[c] *Ceſſabit.* ſi mutuum talis acceperit. Accurſius.

[d] *Senatuſconſultum.* ſi publice paterfamilias videbatur, & accepit mutuum.

[e] *Scire non potuit.* ratione ætatis,vt ſubiicit : & infra de iur. & fac.igno.l fin.idem tamen & ſi de facto : vt infra eo.l.pe. & ſic no.quòd ætatis magis quàm ſenatuſcon.ratio habetur:vt ſupra de mino.l.verum.§.fin. Accurſius.

[f] *Vel minore.* dantibus mutuo. Accurſius.

[g] *Pupillus dat.* vt inſti.qui.ali.li.§.nunc admonẽdi. Accurſius.

[h] *Ipſe dixit.* in ſimili caſu:vt infra.l.proxi.vel quod verius eſt, plane loquas:vt ibi.

[i] *Ceſſare.* ſi mutuum talis acceperit. Accurſius.

[k] *Perdere.* vt ſupra de pactis. l.contra iuris.§.ſi filius.

[l] *Vindicationem.* vt infra eodem.l.ſi pater.§. primo.& cõſumpta pecunia cõdictionem ſine cauſa habet. ſed ſi agat ex contractu filij, nõ debet repelli quaſi ratum videatur habere. Accurſius.

[m] *Emptionis.* quia emit à me.

[n] *Pecunia.* quia fuit deducta in confeſſione mutui. Accurſius.

[o] *Ceſſat ſenatuſconſultum.* origine inſpecta: vt Cod c.l.iij. & infra eo.l.Iulianus.§.proinde.&.l.ſi quod.& huic dicto continua legem proximam. Ac.

[p] *Stipulatus ſim.* quod confitebatur ex cauſſa mutui.

[q] *Crediderim.* id eſt, numerauerim.

[r] *Capite.* per emancipationem.

[s] *Vel aliàs.* vt per dignitatem. Et ſic nota quòd morte patris vel dignitate filio facto ſui iuris,non dicitur capite minui. ſecus ſi deportatione,vel emancipatione, quæ ſit per imaginariam venditionem:vt ſupra de capit. demi.l.iij. §.j.& ſic intelligitur quod eſt inſtitu.de capi. demi. in princ. & ſupra de capi. deminu. l. j. quæ ſunt contra : quia non quælibet mutatio ſtatus facit capite minui , ſed quæ facto tali vt diximus interuenit.

[t] *Quia mutua.* ſic eſt contra ſi filius ſtipulatur quod poſtea emancipatus numerat. nam ſibi non patri quæritur : vt infra de verb.obliga.quidam cum filium.§.fi.

[u] *Qvia quod.* hæc lex continuatur ei quod eſt ſupra.l.proxi. §.is autem.vel etiam proxi. Accurſius.

[x] *Non ad verba.* reſtringitur ergo appellatio generis circa ſpeciem. ſic & aliàs ſupra de adop.l.ij. § j.in princip.& ſupra de reb. credit.l.ij.§. j. & not. inſtitut. de iur.natur.§.ſed quotiens.

[y] *Referendum.* credere vel credi. Accurſius.

Ergo.

ERgo in ſolidum[a] dãnabitur: non in id quod facere poteſt.

VI. SCAEVOLA libro ſecundo Quæſtionum.

CONtra[b] etiam rectè dicitur, ſi à patrefamilias ſtipulatus ſis, credas poſtea filiofamilias facto ſenatuſ[conſulti] poteſtatem exercendam: quia expleta eſt numeratione ſubſtantia obligationis[c].

Filiusfami. fideiubendo obligatur, niſi factum fuerit in fraudem. idem eſt in conſtitutione duorum reorum. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

ITem ſi filiusfamilias fideiuſſerit: Neratius libro primo & ſecundo Reſponſorum, ceſſare ſenatuſconſultũ ait. idem Celſus libro quarto.

Ille dicitur rem principalis, ad quem peruenit tota pecunia, licet obligauerit ſe vt fideiuſſor. Et econuerſo ille dicitur fideiuſſor, ad quem non peruenit, ſed ſe obligauit pro principali. Pan. de Caſt.

Sed Iulianus adiicit, ſi color quæſitus ſit, vt filiusfamilias qui mutuũ [pecuniam] accepturus erat, fideiuberet, alio reo dato: fraudem ſenatuſconſulto factam nocere, & dandam exceptionem tã filiofamilias, quàm reo: quoniam & fideiuſſori filij ſubuenitur. Idem ait, ſi duos reos accepero, filiumfamilias & Titium, cum ad filiumfamilias eſſet peruentura pecunia: ideo autem reum Titium acceperim, ne quaſi fideiuſſor[d] auxilio ſenatuſconſulti vteretur: vtilé eſſe exceptionem aduerſus fraudem[e] dandam.

Filius poteſt mutuum in cauſam patris accipere, licet non poſſit res patris obligare. Bartolus.

Sed & ſi filiusfamilias patre ſuo relegato, vel longo tẽpore abſente, dotẽ pro filia[f] promiſerit, & rem patris pignori dederit[g], ſenatuſconſultum [quidem] ceſſabit:[h] patris tamen res non tenebitur.[i] Planè ſi patri hæres extiterit filiuſ [familias] & pignus perſequatur, exceptione doli ſummouebitur[k].

In hoc ſenatuſconſulto verbũ pecuniæ accipitur ſtrictè, niſi fraus intercesserit. Bart.

Mutui datione non ſolum numeratæ pecuniæ, verum omnium quæ mutua dari poſſunt, an accipere debeamus, videndum [eſt.] Sed verba videntur mihi ad numeratam pecuniam referri. Ait enim ſenatus, *mutuã pecuniam*[l] *dediſſet*. Sed ſi fraus ſit ſenatuſconſulto adhibita, puta frumẽto, vel vino, vel oleo mutuo dato, vt his diſtractis frũctibus, vteretur pecunia: ſubueniendum eſt filiofamilias. Si filius in alterius erat poteſtate cũ mutua daretur, nunc[m] [itẽ] in alterius [eſt:] mens ſenatuſconſulti non ceſſat. dabitur itaque [ei] exceptio. Sed & ſi patri eius non mors, ſed alia cauſa inciderit, quò minus ſit in ciuitate[n]: dicendum eſt ſenatuſconſulto locum eſſe.

Hæc exceptio eſt in rem ex parte eius cui opponitur. Bartolus.

Non ſolùm ei qui mutuũ [pecuniã] dediſſet, ſed & ſucceſſoribus eius deneganda eſt actio. Proinde & ſi ali[q] mutuã dedit, an locum habeat excep. ſena. con? Dicit quòd ſic. [*SI FILIVS.*] Mutuaui alicui dum erat in poteſtate. poſtea datus eſt in arrogationẽ. an habeat locum ſe. con? Dicitur quòd ſic: quia mens ſenatuſcon. ad hoc referẽda eſt: & datur excep. [*NON SOLVM*] Si mutuo filiofa. non ſolum mihi denegatur repetitio, ſed & ſuc ceſſori meo. vnde ſi mutuauero, Titius autem ſtipuletur, non ſolum aduerſus me, ſed aduerſus Titiũ dabitur excep. licet Titius non numerauerit. & hoc in ſecunda. Si vero alteruter ipſorum eum fuiſſe in poteſtate ignorauit, alter ſciuit: vtriq; nocebit. idẽ eſt in duob[q] reis ſtipulãdi, ſi alter ſciuerit, alter ignorauerit: quia vtriq; nocebit ſentẽtia ſenatus. [*ITEM.*] Creditor accepit duos filiofa. reos. alterum tamẽ credidit eſſe patrẽfami. ab vtroq; tãquã à principali, & ab alio tãquã à fideiuſſore repelletur excep. Macedo. ſed ab eo quẽ ignorauit, nõ repellar: à recipiẽte pe. qa ignorauit ab altero non, quia cũ nõ ſuccurritur reo, neq; fideiuſſori. & ſic refert ad quem peruenerit pecu. quo ad perſonã fideiuſſoris. Item neque refert, mutuetur pecu. ſub vſuris, an ſine. [*QVANQVAM.*] Licet ſenatuſcon. non dicat expreſſe cui detur excep. Macedo. tamen filij hæredibus datur ſi decedat pater fa. vel patri ſi filiusfa. decedat. [*INTERDVM.*] Aliquis filiumfami. ſtationi ſuæ præpoſuit. creditor qui ſibi pecuniã mutuauit, excep. ſenatuſcon. Macedo. tutus erit, non extraneus qui eum præpoſuit: neque tu pater qui cum præpoſuiſti, quòd videris ei permiſiſſe mutuam accipere pecuniam. & hoc in prima. Si vero filiusfami. accepit mutuã pecuniã, & in rẽ patris vertit, tenetur pater. Si vero ab initio nõ animo vertẽdi accepit, ſi poſtea verſa eſt, ceſſat ſenatuſcõ. & hoc in ſecũda. Et ſi filiꝰ tenetur patri, & accepit vt ſoluat, ſiue ſciente patre, ſiue ignorante: locus erit ſenatuſcon. & hoc in tertia. [*QVOD DICITVR.*] Filiofami. exiſtẽti in ſcholis mutuaui. x. an ceſſet Macedo? Dicit, ſi modum non exceſſi, quod eſt ſi eam quantitatẽ quã pater ſolitꝰ erat ſubminiſtrare, conceſſi: non repellar ſenatuſcõſul. [*SI FILIVS FAMILIAS.*] Cõtraxi cum filiofa. non mutuando, ſed vendendo, vel locando, vel ſimile quid faciẽdo. accepit mutuũ à Titio, vt mihi ſolueret. an ceſſet except. ſenatuſcon? Et reſpõ. quòd ſic. Vel pone exemplũ in mutuo accepto etiam cauſa ſtudiorũ. Et hoc in prima. Sed pone quòd filiusfami. in ea cauſa accepit in qua competit except. & pater cœpit ſoluere? ceſſabit ſenatuſcõſul. Si vero pignus dedit: quantum pignꝰ valet ceſſat. vnde ſi debitũ ſit in cẽtũ, pignus in l. in illis l. obſtabit excep. Mace. & hoc in prima & ſecunda. Si vero filiofa. mutuaui, & eo facto ſui iuris curator per ignorantiam ſoluit: an repetet curator? Dicitur quòd ſic. Viuia.

a *Ergo in ſolidum.* quia cum patre ſa. facto contraxit: vt ſupra tit. j. l. iij in fine.

b *Contra.* id eſt, econtrario. Azo.

c *Obligationis.* id eſt ſtipulationis: vt. j. de noua. cũ enim. Ac.

Item. cum. §. *Sed Iulianus.*] *CASVS.* Si pro mutuum accipiente filiusfami. fideiuſſit, an ceſſet ſenatuſcõ? Dicitur quòd ſic. Si vero aliquis voluerit ei mutuare, & hoc colore mutuet, vt alij accipiẽti nomine filiufa. der, & fi. inſu. fideiubeat ĩ fraudẽ ſenatuſcõ. dãda eſt excep. non ſolum filio, ſed reo, quia fideiuſſoribus filiufami. ſuccurritur. [*IDEM AIT.*] Volebam mutuare filiofami. accepi eum & alium qui erat ſui iuris, tanquam duos reos, vt ad filiumfami. eſſet pecunia peruentura, & alius vt fideiuſ. non vteretur except. Maced. an locum habeat ſenatuſcõ. quæritur. Et dicitur q̃ ſic. [*SED ET SI.*] Patre exiſtente in relegatione, filius accepit mutuam pecu. vt ſororem ſuam doraret: an ceſſet ſe. con? Dicitur quòd ſic: quia idem eſſet facturus pater. & hoc in prima. Si vero res patris filius obligauerit, non tenebitur. ſi tamẽ patri hæres extitit, & pignus velit conſequi, doli mali obſtabit ſibi excep. & hoc in ſecunda. [*MVTVI*] Mutuãtur quæ conſiſtunt in põdere, numero, & menſura. Si filiofami. mutuetur frumẽtum, vel vinum, vel aliquid tale mutuum, an ſenatuſcon. locum habeat? Dicitur quòd nõ: quia verba ſenatuſcõ. faciunt mentionem de pecunia mutuata. ſi tamẽ ad hoc mutuetur vt his diſtractis vtatur pretio velut pecunia mutua, an locum habeat excep. ſena. con? Dicit quòd ſic. [*SI FILIVS.*] Mutuaui alicui dum erat in poteſtate. poſtea datus eſt in arrogationẽ. an habeat locum ſe. con? Dicitur quòd ſic: quia mens ſenatuſcon. ad hoc referẽda eſt: & datur excep. [*NON SOLVM*] Si mutuo filiofa. non ſolum mihi denegatur repetitio, ſed & ſuc ceſſori meo. vnde ſi mutuauero, Titius autem ſtipuletur, non ſolum aduerſus me, ſed aduerſus Titiũ dabitur excep. licet Titius non numerauerit. & hoc in ſecunda. Si vero alteruter ipſorum eum fuiſſe in poteſtate ignorauit, alter ſciuit: vtriq; nocebit. idẽ eſt in duob[q] reis ſtipulãdi, ſi alter ſciuerit, alter ignorauerit: quia vtriq; nocebit ſentẽtia ſenatus. [*ITEM.*] Creditor accepit duos filiofa. reos. alterum tamẽ credidit eſſe patrẽfami. ab vtroq; tãquã à principali, & ab alio tãquã à fideiuſſore repelletur excep. Macedo. ſed ab eo quẽ ignorauit, nõ repellar: à recipiẽte pe. qa ignorauit ab altero non, quia cũ nõ ſuccurritur reo, neq; fideiuſſori. & ſic refert ad quem peruenerit pecu. quo ad perſonã fideiuſſoris. Item neque refert, mutuetur pecu. ſub vſuris, an ſine. [*QVANQVAM.*] Licet ſenatuſcon. non dicat expreſſe cui detur excep. Macedo. tamen filij hæredibus datur ſi decedat pater fa. vel patri ſi filiusfa. decedat. [*INTERDVM.*] Aliquis filiumfami. ſtationi ſuæ præpoſuit. creditor qui ſibi pecuniã mutuauit, excep. ſenatuſcon. Macedo. tutus erit, non extraneus qui eum præpoſuit: neque tu pater qui cum præpoſuiſti, quòd videris ei permiſiſſe mutuam accipere pecuniam. & hoc in prima. Si vero filiusfami. accepit mutuã pecuniã, & in rẽ patris vertit, tenetur pater. Si vero ab initio nõ animo vertẽdi accepit, ſi poſtea verſa eſt, ceſſat ſenatuſcõ. & hoc in ſecũda. Et ſi filiꝰ tenetur patri, & accepit vt ſoluat, ſiue ſciente patre, ſiue ignorante: locus erit ſenatuſcon. & hoc in tertia. [*QVOD DICITVR.*] Filiofami. exiſtẽti in ſcholis mutuaui. x. an ceſſet Macedo? Dicit, ſi modum non exceſſi, quod eſt ſi eam quantitatẽ quã pater ſolitꝰ erat ſubminiſtrare, conceſſi: non repellar ſenatuſcõſul. [*SI FILIVS FAMILIAS.*] Cõtraxi cum filiofa. non mutuando, ſed vendendo, vel locando, vel ſimile quid faciẽdo. accepit mutuũ à Titio, vt mihi ſolueret. an ceſſet except. ſenatuſcon? Et reſpõ. quòd ſic. Vel pone exemplũ in mutuo accepto etiam cauſa ſtudiorũ. Et hoc in prima. Sed pone quòd filiusfami. in ea cauſa accepit in qua competit except. & pater cœpit ſoluere? ceſſabit ſenatuſcõſul. Si vero pignus dedit: quantum pignꝰ valet ceſſat. vnde ſi debitũ ſit in cẽtũ, pignus in l. in illis l. obſtabit excep. Mace. & hoc in prima & ſecunda. Si vero filiofa. mutuaui, & eo facto ſui iuris curator per ignorantiam ſoluit: an repetet curator? Dicitur quòd ſic. Viuia.

d *Quaſi fideiuſſor.* vt infra eo. ſed ſi pater. §. non ſolum. ergo & hic ſubuenitur vtrique, cũ reus loco fideiuſſoris ſit, & fideiuſſor loco rei: vt infra ad Velleia. quamuis. §. ſi cum eſſem. Accurſius.

e *Aduerſus fraudem.* hoc facit pro eo quod diximus infra ad Velleia. l. vir vxori. in fine.

f *Pro filia.* ſcilicet patris: vt infra. e. filiusfa. vel ſua, cum & illud ſit ſui patris onus: vt infra de in rem ver. & ideo. §. fi.

g *Dederit.* pro pecunia quam accepit mutuo in eandẽ cauſam.

h *Ceſſabit.* ſi accipiat mutuum in eam cauſam.

i *Non tenebitur.* Arg. contra. j. qui. cau. pig. ta. con. l. ſi gratuitã. §. fi. ſed diuerſus caſus eſt.

k *Summouebitur.* vt ſupra de pig. act. l. rem alienam. Et ſic not. quòd aliquid potuit defunctus, quod hæres non poteſt: vt hic, & ſupra de condic. inde. ſi non ſortem. §. ſi filius. Item nota quòd doli exceptio eſt in perſonam ex parte proponentis. & ſic eſt arg. contra. j. de excep. do. l. ij. §. j. Accurſius.

l *Mutuam pecuniam.* Et ſic nota pecuniam ſtricte hic accipi. aliàs pro his quæ conſiſtunt pondere, numero, vel menſura: vt infra de leg. j. talis. aliàs ꝓ qualibet re: vt. C. de cõſt. pec. l. ij. ſi fi. *Pecunia verbũ multipliciter accipitur.*

m *Nunc.* cum conuenitur. Accurſius.

n *In ciuitate.* non dicas quòd deſierit eſſe ciuis, quia ſic filius eſſet ſui iuris, & ceſſaret Macedonianum: vt inſtitu. qui. mo. ius pa. po. ſol. §. cum autem. erat ergo relegatus.

a *Aduerſus eum exceptio.* hoc quando ille qui fuit ſtipulatus, vt procurator fecit. ſecus ſi iure delegationis: quia tunc nō obiicit exceptionē ei cui eſt delegatus: vt infra de noua. l. ſi quis delegauerit. & l. doli. quæ ſunt contrariæ. niſi ille cui eſt delegatio facta, lucratiuā cauſam habeat: vt infra de except. doli. l. Iulianus.

Itē nota inſpici originē. ſic & ſupra eo. ſi filius. §. is autem. Accur.

Sciētia vnius alteri nocet.

b *Vtrique nocere.* Nota vniuſ ſciētiam alteri nocere: argu. contra j. de iur. & fac. igno. l. iniquiſſimū. Immo ecōtra ignorantia alterius alteri deberet p̄deſſe: vt infra qui. ad lib. protel. nō li. l. ſi. & de libe. cau. l. liberis. §. ſi duo. quæ ſunt ar. cōtra. Item nota hic hanc exceptionē eſſe in rē, ex parte eius cui opponitur. ſecꝰ in exceptione dolivt infra de do. except. l. ij. §. & quidē illud. &. §. plane. in fi. §. & dixi. ī. de dolo. ſed ſi ex dolo. in fi. Ac.

Ple. ſunt

c *In duobus.* qui idē mutuum à filio ſunt ſtipulati, quod vel alter eorum, vel aliquis tertius fecit.

d *Stipulandi.* forte dicto eo ſecūdū Azo. ſint ſocij, an non: vt. ī. de arbi. l. ſi duo. Acc.

e *Intererit ad quē.* immo nō videtur intereſſe: vtputa cum ab illo quē ſciui filiumfa. debeam repelli: peruenerit ad eum pecunia, vel nō peruenerit. ab alio vero quem credebam patremfami. nō debeā repelli: puenerit ad eū pecunia, vel nō peruenerit: vt. j. eo. l. pe. Reſpon. intereſſe dicitur ideo, quia ſi puenerit ad eum pecunia quem ſciui filiumfami. repellar & ab eo, & ab alio: quia præſumitur alius quaſi fideiuſſor acceptus, cū ad eū nō puenerit pecunia, ſed fraude obligaueri eū principaliter ne habeat exceptionem: arg. j. ad Velleia. l. vir vxori. §. vlti. &. j. de in rem ver. ſi p̄ patre. §. vlti. &. ī. e. l. §. idē ait ſi duos. & ita ſimilitudo eſt in hoc ad ſuperiorē caſum. ſi autē peruenerit ad eum quē credidi eſſe patremfami. ab eo nō repellar, quia & principaliter ſuo nomine videtur obligat' fuiſſe: nec ab illo quem ſciui filiumfami. quia nō ex cauſa mutui, ſed fideiuſſionis teneri videtur, quando licet cū eo cōtraherē: vt. ī. eo. quia. &. l. item. &. j. tit. j. licet. §. ſed ſi filius. Quid ſi pro parte peruenit ad vnumquemquē? Reſpō. idem in parte quo ad partem diſtinguēdum eſt: vt in prædicta. l. j. ad Velleia. vir vxori. in fi. Itē nota hic

Ignorantia prodeſt.

quòd ignorātia prodeſt: vt. ī. eo. ſi quis patremfami. &. j. ad Syllania. ſi quis in graui. §. fi. & infra de iniuriis. l. eum qui. §. fin. & infra de iur. fi. non intelligitur. §. ſi quis palam. Accurſius.

f *Si paterfamilias deceſſerit.* id eſt prædeceſſerit. Vel dic, ſi ipſe filiūs deceſſerit paterfami. id eſt ſui iuris factus. aliàs eīn nō poteſt h̄ere hæredem: vt inſtit. qui teſta. fa. poſ. §. j. Accurſius.

g *Datur actio.* ſic eſt & quandocunque fideiuſſor interceſſerit animo donandi: vt infra. e. ſed ſi pater. §. non ſolùm. Et ſic nota, quòd vbi principale non tenet, tenet tamen acceſſorium: vt. C. de præ. mino. & ſi is. Sed certe hic tenet principale, licet exceptionem habeat: vt infra eo. l. quia naturalis.

alius ſtipulatus eſt: dabitur aduerſus eum exceptio, [a] licet hic non dederit. Sed & ſi alteruter eorum ignorauit in patris eſſe poteſtate ſe: verius dicendum eſt vtrique [alterius ſcientiam] nocere. [b] Idē eſt & in dubb' [c] reis ſtipulandi. [d]

In dubiis reis debendi inſpicitur conditio eius ad quē pecunia peruenit. Bartolus.

Item ſi duos filiosfamilias accepero reos, ſed alterum putaui patremfamilias: interet ad quem [e] pecunia peruenit: vt ſi eum ſciui filiumfamilias ad quē peruenit pecunia, exceptione ſummouear. ſi [autem] ad eum, quem ignorem, non ſummouear. Siue autē ſub vſuris mutua data ſit, [*] ſiue ſine vſuris: ad ſenatuſconſultum ſpectat.

Hæc exceptio competit filiæfa. & fideiuſſoribus eius, non tamen ei qui inſtitorē p̄eponit tacite vel expreſſe. Bartolus.

Quamquam autem non declaret ſenatus cui exceptionem det, tamen ſciendum eſt & hæredem filij, ſi paterfamilias deceſſerit, [f] & patrē eius ſi filiusfamilias deceſſerit, exceptione vti poſſe. Interdū tamen etſi ſenatuſconſulto locus ſit, tamē in aliū datur actio: [g] vtputa [ſi] filiusfamilias inſtitor [h] mutuam pecuniā accepit. Scribit eīn Iulianus libro duodecimo ipſum quidē inſtitorē [i] exceptione ſenatuſcōſulti vſurū, ſi cōueniat: ſed inſtitoriā actionē aduerſus eum qui p̄poſuit, competere: quāquā, inquit, ſi ipſe pater eū p̄poſuiſſet merci ſuæ, vel [rē] peculiarē exercere paſſus eſſet, ceſſaret ſenatuſcōſultum: quoniam patris voluntate contractum videretur. Nā ſi ſcit eum negotiari, etiam hoc permiſiſſe videtur, [k] ſi non nominatim p̄hibuit merces [l] accipere.

Si pecunia in rem patris vertatur, vel probabilem ſtudiorum cauſam: hæc exceptio ceſſat. Bartolus.

Proinde ſi acceperit pecuniā, & in rem patris vertit; ceſſat ſenatuſcōſultū. patri enim, nō ſibi acceꝑit. Sed & ſi ab initio nō ſic accepit, verū poſtea in rē patris vertit: ceſſare ſenatuſcōſultū libro duodecimo Digeſtorū Iulianus ait: intelligēdūq; [m] [eſſe] ab initio ſic accepiſſe, vt ī rē [patris] verteret. Nō tamē vertiſſe videbit, ſi mutuā pecuniā acceptā patri in propriū [n] debitū ſoluit. & ideo ſi pater ignorauit, [o] adhuc ſenatuſconſulto locꝰ erit. Quod dicitur [p] in eo qui ſtudiorū cauſa abſens mutuum acceperat, ceſſare ſenatuſ conſultū: ita locū habet, ſi probabilē [q] modū in mutua [pecunia] nō exceſit: certè eam quātitatem quam pater ſolebat [r] ſubminiſtrare.

Hanc exceptionem ceſſare facit in neceſſariam cauſam acceptio, & patris ſolutio, & pignoris datio vſque ad pignorum quantitatem. B.

Si filius [familias] acceperit mutuam pecuniā, vt eū [ſ] liberaret, qui ſi peteret, [t] exceptione nō ſummoueretur, ſenatuſcōſulti ceſſabit exceptio. Hoc am plius, ceſſabit ſenatuſcōſultū ſi pater [u] ſoluere cœperit quod ſi liusfamilias mutuū ſumpſerit, ſpon. inſpicio quod debet cōſueſcere: vt arg. ī. de iudi. ſi lōgi'. §. j. in fi. & ſecundū hoc dic, ſolebat, id eſt ſolere debebat. Item cū vtiliter fecerim, cogitur habere ratum: vt ſupra de neg. geſt. l. Pomponius. Item quid ſi eſt contra voluntatem patris in ſcholis? Reſpon. ſemper tenetur, niſi ſpecialiter prohibeat: vt. C. de neg. geſt. l. fin. Vel dic vſque ad quantitatem quam domi expēſurus erat, pater indiſtincte tenetur: vt infra de in rē ver. l. ij. §. proinde. In reſiduo, ſi ignorem eum eſſe contra voluntatem patris, (quod ſemp præſumitur me ignorare: vt infra de p̄batio. l. verius) ſimiliter tenetur. Si ſciam, tunc ſi ſtudeat, tenetur pater quaſi vtiliter, cum ſit lætitia patris, ſcientia filij: vt in auth. cōſti. quæ digni. §. generaliter. ſi vero non habeam actionē: vt in dicta. l. C. de neg. geſt. l. fin. & ſupra de neg. geſt. l. item ſi cū. in fi. ipſe tamen filius conuenitor. Itē quid ſi eſt minor. xxv. an. filiusfa? Reſpon. pater tenetur, ſed & ipſe, niſi reſtituatur: vt ſupra de mino. l. non omnia. Item quid ſi pater miſerat ei pecuniam, & ego ignorem? Reſpon. ago: vt infra pro ſuo. l. fin. & ſupra de inſtit. l. ſed & ſi pupillus. §. proſcribere. in fin. Accurſius.

Scilicet ſi-lii, patris ſi-latuia.

h *Inſtitor.* extranei. Accurſius.

i *Inſtitorem.* id eſt filium præpoſitum.

k *Etiam hoc permiſiſſe videtur.* vt hic, &. ī. de inſtito. l. cuicūq;. §. ſed & ſi pecuniā. &. §. idemque. &. l. ſed & ſi pupillus. §. ſed & ſi quis nolit. Sed contra. C. de exerci. l. j. Sol. intelligitur illa ſecūdum prædicta.

l *Merces.* quia per eō ſequens nec mutuum.

m *Intelligendumque.* præſumptione iuris, & de iure: vt argu. infra de reb. du. l. quædam.

n *In proprium.* id eſt in id quod debebat ipſe filius patri. ſecus ſi perdideriſ, quia tūc videtur verſa, ex quo eo animo accepit: vt. j. de ſol. l. in pupillo. in fi.

o *Ignorauit.* idē ſi ſciuit: vt. j. tit. j. l. iij. §. cuis niſi i fraude fuerit, qa tunc de dolo tenetur: vt. ī. de dolo. ſi ſeruus. tenetur etiā de peculio. ſed cum pater ſine exceptione poteſt exigere à filio: quare habet locū Macedo. vt. j. ea. l. §. ſi filius? Reſpon. quia pater nō p̄ actionem exigit à filio.

p *Quod dicitur.* ſ. regulariter: vt hic, &. C. eo. Macedoniani. & hoc ſui fauore, ne fame pereat: non odio, cum ſit probabilis abſentia: vt hic, &. ī. ex qui. cau. ma. necnō. Accurſius.

q *Si probabilem.* non vltra: vt hic, &. j. de in rem ver. l. iij. §. proinde. &. ī. de exerci. l. fi. §. quæritur. &. ī. de pig. actī. ſi ſeruos. & de relig. at ſi quis. §. hæc actio. Quid ergo ſi vltra? Reſpon. non vitiari vtile per inutile. vnde vſque ad modū p̄babilē repeteret: vt arg. C. de dona. l. ſi qs argentum. §. ſed in his omnibus.

r *Solebat.* Quid ergo ſi nil ſubminiſtrabat, cū ſit dies, vel nō vſq; ad p̄babilē modū? Reſpon. inſpicio quod debet cōſueſcere: vt arg. ī. de iudi. ſi lōgi'. §. j. in fi. & ſecundū hoc dic, ſolebat, id eſt ſolere debebat. Item cū vtiliter fecerim, cogitur habere ratum: vt ſupra de neg. geſt. l. Pomponius. Item quid ſi eſt contra voluntatem patris in ſcholis? Reſpon. ſemper tenetur, niſi ſpecialiter prohibeat: vt. C. de neg. geſt. l. fin. Vel dic vſque ad quantitatem quam domi expēſurus erat, pater indiſtincte tenetur: vt infra de in rē ver. l. ij. §. proinde. In reſiduo, ſi ignorem eum eſſe contra voluntatem patris, (quod ſemp præſumitur me ignorare: vt infra de p̄batio. l. verius) ſimiliter tenetur. Si ſciam, tunc ſi ſtudeat, tenetur pater quaſi vtiliter, cum ſit lætitia patris, ſcientia filij: vt in auth. cōſti. quæ digni. §. generaliter. ſi vero non habeam actionē: vt in dicta. l. C. de neg. geſt. l. fin. & ſupra de neg. geſt. l. item ſi cū. in fi. ipſe tamen filius conuenitor. Itē quid ſi eſt minor. xxv. an. filiusfa? Reſpon. pater tenetur, ſed & ipſe, niſi reſtituatur: vt ſupra de mino. l. non omnia. Item quid ſi pater miſerat ei pecuniam, & ego ignorem? Reſpon. ago: vt infra pro ſuo. l. fin. & ſupra de inſtit. l. ſed & ſi pupillus. §. proſcribere. in fin. Accurſius.

s *Eam.* id eſt ſe ab eo.

t *Peteret.* ſ. per actionem. aliàs contra. ī. ea. l. §. interdum. in fin.

u *Si pater.* ſcilicet filiiſa. Accurſius.

a *Quaſi ratum habuerit.* hoc caſu etiã ratihabitio mandato cõparatur: vt. C. eo. l. fin. j. reſpon.

b *Si paterfamilias.* factus ſcilicet, qui filiusfa. erat.

c *Debiti.* ante contracti.

d *Ceſſabit ſenatuſconſultum.* in reſiduo, quaſi approbauerit: vt hic, & in authẽ. de hæred. & Falci. §. nõ autẽ. & ſupra de iud. ſi fideicõmiſſũ. in fi. & C. de cõdi. ide. l. idebitũ. in fi. & C. de re iu. l. ad ſolutionẽ. Item niſi in reſiduo ceſſaret, quid prodeſſet quòd paterfami. ſoluiſſet? quia idẽ eſſet & ſi filiusfam. ſoluiſſet, & præterea infra dicit aduerſando, ſed ſi &c. Itẽ duo dicit, ſolutum non repeti, & ceſſare ſenatuſcõ. quæ clauſula ad partẽ non ſolutã referenda eſt: vt arg. infra de lega. j. l. ſi quando. B. tamen dicit quòd tantũ in eo quod ſoluit.

e *Cum tamen à curatore.* id eſt, curator adulti qui quondã filiusfami. accepit mutuũ, ſoluit de pecunia minoris nomine adulti, ignorãs eum tutum Macedo. repetit à creditore petita reſtitutione: vt ſupra, de condic. inde. l. interdũ. Vel dic, ſi de ſuo, repetet à minore: vt ſtatim dicetur in proxi. glo.

f *Repeti poteſt.* id eſt, curator poteſt repetere, conuentus à filiofami. minore quondam, ſi ſua pecunia fuit ſoluta.

Sed ſi.] CASVS in. §. ſi ab alio. ſic ponitur: Mutuaui filiofami. c. Titius dedit ei dicẽ. c. & mihi ſoluit, an pater eius habeat repetitionẽ? Reſpõ. aut dedit vt ſolueret, & nõ repetet. ſi ſimpliciter, ſi nec tet, ſiue nõ, dũ tamen ego mala fide acceperim, repetet. [*HOC SENATVSCONSVLTVM.*] Quod dicitur in filiofa. q̃ creditori ei mutuãti nõ detur act. idẽ eſt infiliafa. neque refert an dicatur ex ea pecunia emiſſe ornaméta. itẽ nõ refert cõſumpti ſint nũmi, an adhuc extẽt in peculio. [*NON SOLVMI.*] Nõ ſolũ filiofa. & eius patri, ſed & fideiuſſori filij accipiẽtis mutuã pecuniã ſuccurritur per ſentẽtiã ſenatuſc. diſtinguitur tamẽ, an fideiuſſor animo donãdi interceſſit, & locũ nõ habet ſenatuſc. aut ſimpliciter nõ animo donãdi, patris tamẽ volũtate, & locũ nõ habet ſenatuſc. in illo caſu. quãdo ſine volũtate patris interceſſit fideiuſſor: ſi ſoluat, nõ repetit à creditore. & hoc in prima. Licet ſoluẽs perpetuã habet exceptionẽ, non repetit fideiuſſor, quia filius nõ repetit, quia idem ſoluens nõ repetit, qui in odiũ creditoris ab actione liberatur. k hoc in ſecunda. Quãuis vero filij ſoluẽtes non repetunt, quia naturalis remanet obligatio, tamen ſi cõueniantur, nec exceptio opponatur, & condemnarẽtur, poſtea tamen cã opponere poſſunt ex ẽplo mulieris, quæ ſi conueniatur ex interceſſione, neq; opponat exceptionem Velleia. & condemnetur, poſtea poterit eam opponere. & hoc in tertia. Si vero patre ſciente mutuetur, ceſſat ſenatuſcõ. Si vero iubente & ignorante creditore pater mutet voluntatem: nihilominus ceſſat, inſpecto initio cõtractus cum patre iuſſit. & hoc vſque ad. l. ſi quod alij. Viuianus.

quaſi ratum habuerit [a]. Si paterfamilias [b] fact⁹ ſoluerit partẽ debiti [c], ceſſabit ſenatuſcõſultũ, [d] nec ſolutũ repetere poteſt.

VIII. PAVLVS libro trigeſimo ad Edictum.

CVm tamen à curatore [e] per ignorãtiam ſolutum ſit, repeti poteſt [f].

IX. VLPIANVS libro viceſimonono ad Edictum.

SEd ſi paterfamilias factus rẽ pignori dederit: dicendum erit ſenatuſconſulti exceptionẽ ei denegandã [g] vſq; ad pignoris quantitatem.

Filius poteſt ſoluere mutuam pecuniam ad hoc ſibi donatam. ſecus in donata ſimpliciter. Bartolus.

Si ab alio donatam ſibi pecuniã filius creditori ſoluerit, an pater vindicare vel repetere poſſit? Et ait Iulianus, ſi quidem hac cõditione ei donata ſit pecunia, vt creditori ſoluat: videri à donatore profectam protinus ad creditorem, & fieri nũmos [h] accipientis. Si verò ſimpliciter ei donauit, alienationem eorum filium non habuiſſe: & ideo ſi ſoluerit, condictionem patri ex omni euentu [i] competere.

Hæc exceptio competit filiis vtriuſque ſexus, etiam pecunia extante. Bartolus.

Hoc ſenatuſconſultum & ad filias quoque familiarum pertinet. Nec ad rẽ pertinet, ſi adfirmetur ornamenta ex ea pecunia cõparaſſe. Nam & ei quoq; qui filiofamilias credidit, decreto ampliſſimi ordinis actio denegatur. Nec intereſt, cõſumpti ſint nummi, an extẽt [k] in peculio. Multo igitur magis ſeueritate ſenatuſconſulti eius [l] cõtractus improbabitur, qui filiæfamilias mutuum dedit.

Hæc exceptio competit filiis, & eorum interceſſoribus: niſi animo donãdi interceſſerint. Et quia eſt odioſa, ſolutum indebite non repetitur. Bartolus.

Non ſolũ filiofamilias & patri eius ſuccurritur, verũ fideiuſſori [m] quoq; & mãdatori eius: qui & ipſi mandati habent [n] regreſſum, niſi fortè [o] donãdi animo interceſſerunt. tũc enim cũ nullũ regreſſum habeant, ſenatuſconſultũ locũ nõ habebit [p].

Sed & ſi non donãdi animo, patris tamen volũtate interceſſerunt, totus contractus à patre videbitur cõprobatus [q]: & hi tamen [r] qui pro filiofamilias ſine volũtate patris eius interceſſerunt, ſoluendo non repetent [ſ]. Hoc enim & diuus Hadrianus conſtituit. & poteſt dici non repetituros. Atquin [t] ppetua exceptione tuti ſunt: ſed & ipſe filius [u]: & tamen nõ repetit: quia hi demũ ſolutũ nõ repetũt, qui ob pœnam creditorum actione liberãtur [x], non quoniã exonerare eos lex voluit. Quanquã autem ſoluendo non repetant,

Hæc exceptio poteſt opponi etiam poſt ſententiam. Bartolus.

X. PAVLVS libro trigeſimo ad Edictum.

QVia naturalis [y] obligatio manet?

XI. VLPIANVS libro viceſimonono ad Edictum.

TAmen ſi nõ oppoſita [z] exceptione condemnati ſunt, ea. quę eſt cõtra. Sol. illud ideo quia fauores ſunt prorogãdi: hic autẽ odiũ coarctãdũ: vt i fi. huiꝰ. l. &. j. de libe. & poſthu. cũ quidã. & l. ij. & de teſt. tu. l. ſi qs ita. §. ſi qs filio. Vel dic vt ibi dixiꝰ.

g *Denegandam.* Sed quæ eſt ratio diuerſitatis inter hũc caſum & ſuperiorem? Reſpon. quia pignus non datur pro debito liberando in ſolutum creditori, ſed pecunia ſic. Item & pignus pro eo quod debeo, & ſi nihil debeo. Accurſius.

h *Fieri nũmos.* immo niſi ſolueret, reddere teneretur dãti: vt. j. de iure do. profectitia. §. ſi quis. Item facit. j. manda. l. ſi mãdauero. §. ſi mandauerim. Ac.

i *Ex omni euentu.* ſiue extet, ſiue nõ, dũmodo mala fide acceperit, ſic erit furtiua condictio, vt hic. ſi autẽ bona fide, nõ tenet: vt. ſi cer. pet. ſi filius. quæ eſt cõtra. Alij dicũt hic indiſtincte dari cõdictionẽ ſine cauſa. ibi autẽ denegari in caſu cõdictionẽ certi. hoc nõ valet, qa vbi remouet genus, vt cõdictio certi: & ſpecies remouet, vt cõdictio incerti, vel ſine cauſa.

k *An extẽt.* nec ex eo q̃ extẽt, in rẽ patris dicũt verſi: vt. j. de in rẽ verſo. nã ſi Sed an in quantũ locupletior factus eſt pater tenet vel filius? Ioan. ſic. arg. forte pro eo. j. de pecu. l. depoſui. &. l. in bonæ fidei. ego contra, ꝓpter agẽtis odiũ: vt in fi. huius. l. & C. eo. ſi filiꝰ. ſi res defierit eſſe ſua. qđ in actione de peculio dici non poteſt.

l *Eius.* creditoris.

m *Fideiuſſori.* etiã filio inuito: vt. j. de except. l. exceptiões quę. §. rei. & l. omnes. Acc.

n *Habent.* id eſt, habe rent vbi tenentur. Ac.

o *Niſi fortè.* abundat forte: vt. ẽ. de arbitr. ſi duo. Itẽ excipe alios caſus in quibus nõ habet regreſſũ: vt. j. mã. ſi remunerandi. §. ſi paſſus.

p *Habebit.* immo videt q̃ ſic, ad inſtar eius qui pro muliere fideiubẽre fideiubet: vt. j. ad Velle. ſi mulier. §. ſi ab

q *Comprobatus.* ſi ſponte fuerit datus, aliàs non: vt ſupra, quod met. cauſa. ſi cum. §. ſi quis per vim.

r *Et tamen.* licet fideiuſſori ſuccurratur, tamen &c. Accurſius.

ſ *Non repetent.* ſ. à creditore. Sed an à filio? Quidã ſic per actionẽ mãdati: vt in prin. huius. §. Ego cõtra, cũ omiſerint exceptionẽ peremptoriã ſciẽtes: vt. j. man. ſi fideiuſſor. in prin. & quod ẽ. dicit, habẽt mandati regreſſum &c. id eſt haberent, ſi diceremus eos cum effectu teneri. neutrum tamen verum eſt. Accurſius.

t *Atquin.* oppoſitio.

u *Ipſe filius.* ſcilicet tutus eſt per exceptionẽ. & hæc eſt reſpõſio prædictæ oppoſitionis.

x *Liberantur.* ideo quia &c. Nota hanc regulã: vt ſupra de cõdic. inde. qui exceptionem. Item nota hic odia reſtringi, fauores ampliari: vt. j. de libe. & poſthu. l. cum quidam. Accurſius.

y *Quia naturalis.* hæc non eſt ſufficiẽs ratio. nã & in muliere naturalis obligatio durat, & repetit: vt. j. ad Velleia. l. ſi mulier in iure. ſ. ſed hæc eſt odioſa exceptio: vt. ẽ. l. proxi. circa fi. Accurſius.

z *Tamen ſi non oppoſita.* Duo nota. Primo, an poſſit filiusfami.

huic

huic exceptioni renuntiare? Respon. nō, quia nō sui causa, sed in odiū creditoris est inducta, nisi paterfa. factus eā remitteret: vt C. eo. l. Zenodorus. sed in muliere certū est q̄ remittit. nā ex suo fauore est inducta: vt infra ad Velleia. l. fi. §. pe. & supra de condi. inde. qui exceptioné. Itē quid si dixit se emācipatū? Respon: nō habet exceptionē.

Secūdo nota, q̄ exceptio perēptoria opponitur post sentēti., qđ est speciale in Macedo. & Velleia. vt hic, & in milite: vt. C. de iur. & fac. igno. l. j. & in falso procuratore. l. licet. C. de procur. & in donatore: vt infra de re iud. Nesennius. §. vltimo. Itē in qualibet exceptione, p quā dico nullū fuisse iudiciū, vel ratione iudicis, vel partis, vel rei de qua dicit, vel quia sit iudicatū falsis instrumētis, vel alia causa. & facit. j. de pig. si fundus. §. si pluris. at regulariter hoc fieri non potest: vt. C. sen. rescin. non pos. l. perēptorias. Accur.

Flo. Si tā tum.

a *Vtentur.* cōtra executorem. Accursius.

b *Si tamē. Cessare.* nisi prohibuerit: vt. j. eo. si fili'. & ā. e. sed Iulianus. §. quanquā inquit. Et sic nota solam scientiam prēiudicare, nisi cōtradicatur: vt. j. de eui. l. quidam. & dices iam. j. l. si filius. Ac.

c *Nō erit.* parcit ignorāti reuocatū: vt hic, & ā. de inst. sed & si pupillus. §. proscribere. & j. de solu. l. vero. §. sed & si quis. Ar. cōtra infra de ma. vin. l. si pater.

Flo. possit.

d *Initium.* Not. initiū spectādum: vt. j. depositi. l. j. §. idē etiā Pōponi'. & j. mā. si ꝓcurator. j. respon. Accursius.

Si quod.] CASVS. Mutuaui Titio, & à filiofa. animo nouandi & liberādi Titiū stipulatus sum. petēti mihi à filio, an obstet excep. Mace. quæritur. Et dicitur quòd non.

e *Nō esse impedimēto.* vt. ā. e. si filius §. is autē. l. itē si fili'. j. respō.

Filium.] CASVS. Non solū si filio mutuatū sit, habet locū Mace. sed etiā si nepoti: neq; refert iussu patris sui hic nepos accipiat mutuam pecuniam, aut nō, cum in ea causa sit vt inuito patre suo accipere pecuniam mutuam non possit. Viuianus.

f *Continerentur.* scilicet tantum. Accursius.

g *Cum ipse in ea.* Nota: quod quis facere nō potest, nec aliis cōcedere potest vt faciant: vt hic, & j. de reg. iur. cū quis. & ā. neg. gest. l. qui aliena. §. quāquā. & j. de acquir. hær. si fili'. Arg. cōtra j. de manu. vī. l. apud filiū. j. resp. & ā. de vsufru. quod nostrū. Ac.

Nihil.] CASVS. Si aliqua ciuitas mutuet pecu. filiofa. habet locum senatusconsultum. Viuianus.

h *Nisi ciuitate.* Quidā notāt hic, q̄ ciuitas min'sit priuilegiata q̄ minor: cui senatusc. nō obstat: vt. ā. de min. l. verū. §. fi. & q̄ a loco priuati maioris est: vt. j. de verb. sig. l. eū qui nec. potest tamē dici eā restituēdā. arg. ā. ex quib. cau. ma. l. sed & si per prę. §. fi. & C. de iure reip. l. rēpublicā. lib. xj. &. C. de sac. san. eccl. l. fin. Ac.

Si filiusfamilias.] CASVS. Absente patre filius accepit pecuniam, literas misit patri vt eā pecuniā solueret. si pater factū vtentur [a] senatusconsulti exceptione. & ita Iulianus scribit in ipso filiofamilias exemplo mulieris intercedentis.

XII. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

SI tamen* sciente patre creditum sit filio, dicēdum est cessare [b] senatusconsultū. Sed & si iusserit pater filio credi, deinde ignorāte creditore mutauerit voluntatē, locus senatusconsulto non erit [c]: quoniā initiū [d] contractus spectandum est.

** Flo. testationē, Flo.*

XIII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

SI quod alij mutuū dedimus, à filiofamilias nouādi causa stipulemur: nō esse impedimēto [e] senatusconsultū Iulianus scribit.

Dictū in filio, extēditur ad nepotem. Bar.

XIIII. IVLIANVS libro duodecimo Digestorum.

FIliū habeo, & ex eo nepotē. nepoti meo creditū est iussu patris eius. quæsitū est, an cōtra senatusconsultū fieret? Dixi, etiā si verbis senatusconsulti filij cōti nerētur [f], tamē & in psona nepotis idē seruari debere. iussū autē hui' patris nō efficere quo min' cōtra senatusconsultū creditū existimaret, cū ipse in ea [g] causa esset, vt pecuniā mutuā inuito patre suo accipere non posset.*

** Flo. Si filiusfamilias si in.*

XV. MARCIANVS libro quartodecimo Institutionum.

NIhil interest quis filiosamilias crediderit, vtrū priuat' an ciuitas. nā in ciuitate [h] quoq; senatusconsultū locū habere, diui Seuer' & Antonin' rescripserūt.

Ratione conuentionis qui epistolam recipit, videtur approbare quod in epistola cōtinetur. Bartolus.

XVI. PAVLVS libro quarto Responsorum.

SI filiusfamilias absente patre quasi ex mādato eius pecuniam acceperit cauisset, & ad patrē literas emisit, vt eā pecuniā in prouincia solueret, debet pater, si actū filij sui improbat, cōtinuo cōtestationem* interponere contrariæ voluntatis. [i]

Probatur. detur, qui non improbat.

XVII. IDEM libro secundo Sententiarum.

SI filiusfamilias* in id acceperit mutuā pecuniā, vt eā pro sorore [k] sua in dotē daret: pater eius de in rē verso actione tenebit. ipsi enī [l], mortua ī matrimonio puella, repetitio dotis dat.

Mortuo filiofa. qui mutuum accepit dum erat in potestate, pro illa obligatione nō potest accipi fideiussor. Bartolus.

XVIII. VENVLEIVS libro secundo Stipulationum.

CReditorē filiisamilias mortuo eo fideiussorē accipere nō posse, Iulian' scribit: quia nulla obligatio aut ciuilis aut naturalis supersit, cui fideiussor accedat [m]. Plane à patre, eius actionis nomine, quæ de peculio aduersus eum competat [n], fideiussorem rectè accipi [o].

XIX. POMPONIVS libro septimo ex Variis Lectionibus.

IVlianus scribit, exceptionem senatusconsulti Macedoniani nulli obstare, nisi [ei] q̄ sciret [p] aut scire potuisset, filiumfamilias esse eum cui credebat.

Si accipiens pecuniam mutuo dum erat in potestate, factus paterfamilias illam pecuniam per errorem de nouo promittit: si cōueniatur, potest excipere. Baldus.

XX. IDEM libro quinto Senatusconsultorum.

SI is cui dum in potestate patris esset, mutua pecunia datractus nomine, non mutui: vt. C. eo. l. pe. vel etiā eius. Nāei cōperebat contra patrem actio de peculio, licet ineficacit̄, sicut si soluisset: vt supra eo. sed Iulianus. § hoc amplius. Accursius.

Probatur. detur, qui non improbat.

i *Cōtraria voluntatis.* Not. qui nō improbat, probat: vt &. j. fur. adu. nau. cau. sta. l. vnica in fi. & ā. eo. si tamen. & j. quādo ap. sit. l. fi. & ā. de exer. l. j. §. magistrū. & de inst. sed & si pupillus. §. ij. & C. de pa. po. l. j. & C. quomodo & quādo iu. l. ab eo. & C. si ma. fa. l. fi. & C. de don. l. donatio siue. §. hisq;. Acc.

** testationē, Flo.*

Si filiusfamilias.] CASVS. Si filiusfa. accipiat mutuā pecuniā vt suā sororē dotaret, i patrē cōpetit de in rē verso actio: quia pater tenebatur hoc facere: & patri mortua filia constāte matrimonio cōpetit repetitio dotis. Viu.

** Flo. Si filiusfamilias si in.*

k *Pro sorore.* siue pro sorore, siue pro sua filia, idē est: cū vtrūq; sit patris onus: vt hic, & j. de in rē ver. l. & ideo. §. fi. & l. cū nihil. & ā. eo. sed Iulianus. §. fi. & §. si filius. & §. pinde si acceperit. & j. de iur. do. ꝓfectitia. §. si fili'. Ac.

l *Ipsi enim.* s. patri: vt C. solu. ma. l. dos.

Creditorem.] CASVS. Mortuo filioq̄ acceperat pecuniā mutuā, si vult quis intercedere ꝓ eo soluendo: an teneat fideiussio? Et dicitur q̄ nō: quia nulla obligatio naturalis neque ciuilis superest cui accedere possit fideiussor. & hoc in prima. Si vero aliter filius contraxit q̄ in mutuo, ex quo cōtractu pater erat obligatus de peculio: si decedat filius, & aliquis velit intercedere, valet fideiussio. & hoc in secunda. Viuianus. *Accedat.* vt. j. de fideiuss. l. qui cōtra. secundo hodie, quia & filiusfa. hæredem habet: vōn auth. de hæred. ab int. §. j. Vel etiam pro filiis obligatis possit fideiubere q̄s, alias nō, quando contra Maced.

m *Cōperat.* alterius cōperebat contra patrem actio de peculio, licet ineficacit̄, sicut si soluisset: vt supra eo. sed Iulianus. § hoc amplius. Accursius.

n *Cōperat.* alterius cōperebat contra patrem actio de peculio, licet ineficacit̄, sicut si soluisset: vt supra eo. sed Iulianus. § hoc amplius. Accursius.

o *Rectè accipi.* scilicet intra annum: vt. j. de fideiuss. l. hæres. §. seruo. & etiam post annum, cum cursu anni non liberetur. & lex dicit, annua exceptio: vt. j. quādo actio de pecu. est annal. quæsitum. Accursius.

Vlianus.] CASVS. Nulli obstat Macedon. excep. nisi ei qui sciuit filium sui iuris non esse cui credidit, aut scire potuit. Viuianus.

p *Qui sciret.* vt. ā. eo. l. iij. in princi. & l. si tamen. in f. & j. mac. si vero nō re. §. si quis man. sic & in Vellei. vt. j. ad Vellei. l. immo. & quod subiicit, scire po. &c. nunquid inquirere debet? Respon. sic: vt. ā. de exerci. l. fi. & j. de re. iur. l. qui cum alio. Quādo ergo habebit locū Maced. cum semper interrogando sciat: possit? Respon. in minore: vt. ā. eo. l. si quis patrem. in fin. Item potest inquirere, & tamen non posset certum reddi. Accursius.

Si in.] CASVS. Mutuaui filiosa. paterfa. factus post nonē patris, si ignorans patrē decessisse, & cum errabat in acto, animo nouandi

mo nouādi promiſit eam pecuniam quam filiusfa. acceperit: ſi petam eam pecuniam quam ſtipulatus eram animo nouādi an obſtat mihi exceptio? Dicitur quòd ſic, ſcilicet in factum. Viuianus.

a *Per ignorantiam facti.* putans ſe debere ex alio contractu, vel putans patrem ſuum non deceſsiſſe: vt infra ad Vellei. quāquā. ſecus ſi in iure, vt quia non crediderit morte patris aliquē ſieri ſui iuris: vt. C. e. Zenodorus. in fi. quæ eſt contra. Accurſius.

b *In factum* cōtra videbatur, quaſi ratū habuerit: vt ſupra eo. ſed Julian⁹. §. fi. ſed ibi ſoluit, hic tantū promiſit, factus ſcilicet paterfa. & hic errādo in facto: ibi ſciēdo. Itē etiam ſi ſoluit, dūmodo ex alia cauſa ſe crederet debere, nō puto eum cōprobare: vt arg. ſupra de iuriſ. om. iudi. l. ſi conuenerit. Ac.

DE PECVLIO.

Cōtinuationē accipe. j. eo. l. 1. in princip. Et nota quòd peculiū dicitur multis modis. Primo, omne patrimoniū etiā liberi hominis: vt infra, ad Trebl. cogi. in prin. Secundo, id quod cauſa præſidii pro lictū totius quæ ſua reputatur: vt. j. de leg. 3. ſi chor⁹. §. 1. Tertio, caſtrēſe vel quaſi: aduētitiū vel profectitium: vt. C. de inoffi. teſt. l. ſi. Quarto, res paraphernales mulieris: vt. j. de iure do. ſi ego. §. dotis autē cauſa. Quinto, quicquid ſeruus naturaliter & iuſte tenet: vt. j. de acquir. poſſ. l. quod ſeruus. in fi. Sexto, id quod dominus ſeparauit à ſuis rationibus, & ſeruo conceſſit: & ſic hoc tm. accipitur: vt j. eo. peculiū eſt. in pūc. & l. depoſiti. § fi. Septime, vt in Lombardia de eo qui pecuniā in alieno prædio inuenit. Octauo, ſalarium: vt. C. de colon. alibus. l. ordinariorū. lib. 12.

† *Ad intel lectū totius ſitu. vide Bart. poſt glo. in. l. pa ter qui ca ſtrenſe. j. de caſt. pecu. & de forma libelli vide per Cy. in. l. pe. C. quod cū eo.*

Digeſtorū

ſeu Pandectarum Liber quintuſdecimus.

DE PECVLIO.

TITVLVS I.

Iſtud principium vſque ad §. poteſtatis. diuiditur in quatuor partes. Primo enim ponitur continuatio. Secundo, quotupliciter agatur ex hoc edicto. Tertio ponuntur verba edicti. Quarto illa incipit exponere. Secunda ibi, eſt autem. Tertia ibi, verba autem. Quarta ibi, de eo loquitur. & l. d. Sicut ſe habet patrimoniū ad libertum, ita ſe habet peculium ad ſeruum vel filium, vt pater vel dominus de peculio teneatur. l. d. ſecundum Bal. Bartolus.

I. VLPIANVS libro viceſimonono ad Edictum.

RDinarium† prætor arbitrat⁹ eſt, prius eos cōtractus expōnere eorū qui alienæ poteſtati ſubiecti ſunt, qui inſolidū[c] tribuūt actionem: ſic deinde ad hoc peruenire, vbi de peculio[d] datur actio. Eſt autem triplex[e] hoc edictum. Aut enim de peculio, aut de in rem verſo,[f] aut quod iuſſu hinc oritur actio.

Verba autē edicti talia ſunt: *Quod cum eo qui in alterius poteſtate eſſet, negotium geſtum erit.* [g] De eo loquitur, non de ea, ſed tamen & ob eam, quæ eſt fœminini[h] ſexus, dabitur ex hoc edicto actio.

Ex contractu ſerui vel filiiſa. minoris pater vel dominus non conueniuntur, niſi inquantum locupletiores facti ſunt, vel (vt verius dicam) niſi inquantum locupletatum eſt peculium. Bartolus.

Si cum impubere filiofamilias vel ſeruo contractum ſit, ita dabitur in dominum vel patrem de peculio [actio,] ſi locupletius[i] eorum peculium factum eſt.

Iuriſconſultus hic exponit verbum poteſtatis, poſitum in edicto. Et primo dicit, quod illud verbum poteſtatis refertur tam ad filium, quàm ad ſeruum. Secundo dicit, quod ſeruorum appellatione continentur nedum proprii, ſed & bi quos bona fide poſſidemus: & quòd appellatione ſeruorum continentur non ſolum proprii, ſed cōmunes. & l. d. Verbum poteſtatis aſſumitur large, vt comprehendat ſeruos proprios & communes & etiam bona fide poſſeſſos, & eos in quos habemus vſumfructum, & hæreditarios: & comprehendit dominos vtriuſque ſexus, minores, & furioſos. l. d. cum l. ſeq. B.

Poteſtatis verbum communiter accipiendum eſt, tam in filio, quàm in ſeruo. Nec magis dominium ſeruorum eſſe ſpectandum, quàm facultatem[k] habendi eos. Non enim ſolùm ſeruorum propriorum nomine conueniemur, item communium: verum eorum quoque, qui bona fide nobis ſeruiunt,[l] ſiue liberi ſint, ſiue ſerui alieni.

II. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

EX ea cauſa, ex qua ſoleret ſeruus fructuari⁹ vel vſuarius adquirere, in eum cuius vſusfructus vel vſus ſit, actio dumtaxat[m] de peculio, cæteræque honorariæ[n] dātur: ex reliquis[o] in dominū proprietatis.

III. VLPIANVS libro viceſimonono ad Edictum.

LIcet *prætor, ſi cū eo qui in poteſtate ſit, [negotiū] geſſerit, non tamen in totum[p] de peculio actio datur: ſed ſi in rem domini verſum ſit, quatenus in rem domini verſum eſt, tenetur. Et ſi quidem ſciente domino negotium geſtum ſit, in ſolidum tenetur: ſi ignorante, pro parte dimidia. Quod ſi duo pluresue domini ſint, pro portionibus quibus quiſque dominus eſt, tenetur. Quod ſi ſciente uno, ignorante altero, ſcienti quidem in ſolidum, ignoranti pro parte dimidia tenetur.

Rdinarium.] CASVS. Dicit Vlpia. quòd ordinatè fecit prætor dicendo prius de contractibus qui dominum vel patrem obligant inſolidū, vt in exercitoria, & in tributoria: deinde de his qui obligant de peculio, de quibus in hoc libro tractat. Tripliciter autem poteſt agi hoc edicto aduerſus dominum: de peculio, de in rem verſo, & quod iuſſu. de quibus in ſequentibus vſque ad tit. ſenat. con. Velleia. vult dicere. Verba edicti prætoris ſunt: quod contractum eſt cum eo qui in aliena poteſtate eſt, de eo aduerſus dominū &c. Cum autē prætor dicat de eo, an de cōtractu ancillæ vel filiæ detur actio? Dicitur quòd ſic. [*SI CVM.*] Ex contractu filij, vel ſerui, ſi pupillaris ætatis fuerit, ſic demum obligatur pater vel dominus, ſi peculium fuerit factum locupletius. neque refert, ſeruus cōtrahens fuit alienus vel proprius quo ad dominiū vel eius poſſeſſ. Item nec refert, fuerit communis vel proprius, an alienus bona fide poſſeſſus, vel liber credens ſe ſeruum eſſe. Viuianus.

a *Adde quādo maſculinū cōcipiat fœminiū, Bart. in. l. 1. j. de verbo. & re. ſig. item adde Præpo. & ibi Benedic. de vadis ſ. addi. ad eū in ca. cū apud. de ſponſa. extra. & ibi ad hoc complures tradūtur rōmiſſionem.*

b *Ad hoc* vide per Cy. in. l. 1. C. de ſeruis fugitiuis. lib. 12. & per Bal. in. l. 1. C. de ſeruis fugitiuis. lib. 12. & per Bal. in. l. 1. C. de ſeruis fugitiuis. lib. 12.

c *Qui inſolidum.* vt exercitoriam & inſtitoriam.

d *De peculio.* Sed nonne ex hoc edicto agitur quod iuſſu & inſolidū, vt ſtatim ſubiicit in proxi. §? Si dicas ſic, idem inuenies in inſtitoria & exercitoria. Sed reſpō. ſuperiores ex negotiatione, hæc ex cōtractu. immo illæ inſolidum: hæc nō, ſed quatenus eſt verſum, vel iuſſum, vel quatenus eſt in peculio. Accurſius.

e *Eſt autem triplex.* id eſt, tripliciter poteſt agi contra dominum. & ſic ſonant verba edicti infra proxi. §. verba autem &c.

f *Aut de in rem verſo.* & hoc ideo quia qui agit de peculio, videtur agere & de in rem verſo ſecundum quoſdā: vt arg. infra de in rem ver. l. filius. in fin. Nos contra. ſed hic fit mentio de inferioribus titulis. q. d. ſub hoc titu. tripliciter actio propo nitur. ſic ſupra ſi cer. pe. l. j.

g *Geſtum erit.* ſupple, actionem in dominum vel patrē dabo de peculio, vel de in rē verſo, vel quod iuſſu.

h *Fœminini.*[a] vt ſupra, de conſti. pecu. l. j. Accurſius.

i *Locupletius.* Not. caſum vbi agitur in quātum peculium eſt locupletius: vt hic, & C. e. l. cum ancilla. nec reſtituitur dominus: vt ſupra, de mino. l. iij. §. fin. alius eſt infra eo. l. iij. §. ex furtiua. ſūt & alij quos no. C. e. cum ancilla. Sed non ſequitur quòd ad omne detur in quo locupletatū eſt. nam & actio furti datur, ſi intereſt: non tamen ad intereſſe, immo ad pœnam: vt inſti. de obli. quæ ex delic. §. furti. ſic & ſupra, ne quis cū qui in ius voc. l. pe. §. hoc iudiciū. & ſic deducit hic dominus ſibi debitum. Accurſius.

k *Quàm facultatem.* id eſt, non magis facultatem quàm dominiū. & ſic eſt hyſteron proterō: vt ſupra de re. diui. l. riparum. nam & ſi mortuus[b] ſit ſeruus, agitur de peculio intra annū, ſed in noxali ſpectatur magis facultas, quàm dominium: vt. j. de noxa. l. quotiens. §. in poteſtate. immo certe hic recte legitur.

l *Nobis ſeruiunt.* & facit ſupra de trib. l. j. §. fin. Accurſius.

EX ea.] CASVS. Si habeā vſum vel vſumfr. in ſeruo alicui[c], in ea cauſa q̄ mihi acquirit, puta ex re mea, & opa ſua, obligabit me de peculio, ſimiliter de ī rē verſo, vel qd iuſſu. extra has cauſas ſi cōtrahat, obligat peculiū, cętera ad pprietariū ptinēt. Vi.

m *Dumtaxat.* q. d. nō inſolidū. & ſic non obſtat. j. eo. hinc. §. poteſt. ibi, quę queſtio &c. Si autē dicas dūtaxat teneri de cōtractu, qui reſpicit ad rē vel operā, eſt cōtra. ſed ſolue vt ibi notatur.

n *Honoraria.* de in rem verſo, & quod iuſſu.

o *Ex reliquis.* ſcilicet omnibus, ſed non ſoluit: vt infra. e. l. hinc. §. poteſt. ſecundum Io. quæ eſt contra. vel ſolue vt ibi. Ac.

LIcet.] CASVS. Supra dictum eſt in edicto prætoris, quòd ſi quid &c. licet ita facta fuit mentio de eo qui eſt in poteſtate, tamen ſi ſeruus in nullius ſit poteſtate & contrahat, competit actio ex hoc edicto. vbi ergo iacente hæreditate ſeruus hæreditarius contrahit, dabitur actio. Si vero pluribus gradibus ſeru⁹ ſubſtituatur, & omnes repudiāt, & ex ſubſtitutione

ſeruus

ſeruus liber & hæres ſit,obligatur de peculio[*PARVI.*]Si ſeruus cótrahat:nó refert an fuerit maſculus an fœmina,quia mulier & cætera.Item & mulier impubes obligari poteſt ſi ſeruus contrahat tutoris auctoritate nó ſuſpecta,quia per hoc nó videtur impubes contrahere. Ité an pupillus poſsit peculiú conſtituere ſeruo ſuo?Dicitur quòd non,neque ſi tutoris auctoritas interueniat.& hoc in prima.Furioſus vero obligari poteſt ex contractu ſerui, quia peculiarem pecuniam & cætera.non quia fuerit ſibi cóceſſum à furioſo,quia concedere nó poteſt.ſed ſi à patre fuerit conceſſum : neque poſtea per curatorem furioſi reuocatur. [*SI FILIVSFAMILIAS.*]An ſeruus fideiubédo vel mandádo vel cóſtituédo,dominum obliget de peculio:quæritur. Et diſtinguitur. aut in cauſam peculij fideiubet, & tenetur domin⁹.aut non, & nó tenetur domin⁹ de peculio.de filiofami.fideiubéte expeditur.ĵ. ea.l.§. ſed ſi hli⁹.[*IVLIANVS.*] Seruus tuus mandauit Seio vt ſolueret creditori ſuo Sempronio. an Seius aduerſus te habeat mádati act. de peculio,quæritur. Et diſtinguitur an habuerit cauſam ſoluendi pro te: puta quia eras aliàs creditor, & non obligaberis.idem potes ponere ſ.iiij. perſonis,& in perſona extranei. [*CVI.*] Si à fideiuſſore filij mei nó ſoluente quid recepero cum debitú erat quod mihi ſoluebatur de peculio,ero fideiuſſori obligatus: non de in rem verſo. Idem eſt ſi ſeruus naturalis domino teneatur, & fideiuſſorem dederit,& ille cóueniatur & ſoluat. & hoc in ſecunda.Sed quid ſi alius pro filio meo ſoluit?adhuc diceretur idem.& hoc in tertia. Si vero filius mihi non debuit,ſi fideiuſſor ſoluit,habet condic.indebi.ſi vero conueniatur,habet excep.& hoc in quarta.[*SI SERVVS.*]Aliquis cum eſſet ſeruus,fingens ſe liberum eſſe,compromiſit in aliquem ſub pœna.ſi in pœnam incidat,nunquid dominus tenebitur de peculio?Dicitur quòd non,licet aliter teneretur,ſcilicet ſi detur mutua pecunia ſupra mare, quia ſeruus in iudicio adeſſe non poteſt etiam ordinario.[*SED SI FILIVS.*]Si filius fideiuſsit, an obliget patrem de peculio ? Et reſpon. quòd ſic: nec diſtinguitur vt in ſeruo an fideiubeat in cauſam peculij, an nó. & ſic differt à ſeruo. Item compromittere poteſt, & pater tenetur: neque refert ex qua cauſa compromittat, ſcilicet an ex contractu,vel quaſi:ex maleficio,vel quaſi.ex ſtipulatu ad pœnam conueniatur pater.[*IDEM.*]Si filius ex cauſa ea conueniatur quæ patrem de peculio non obligat,puta ſi ex maleficio condemnetur, & agatur aduerſus filium actione in factum de re iudicata:an inſpecta origine quia filius ex maleficio cóuentus eſt,pater teneri non debet,an inſpecto quòd iam conueniatur actione in factum, quæ patrem obligat, de peculio pater teneri debeat? Reſpon. quòd tenetur de origine in lite facta:

ſtũ ſit,polliceatur actionẽ,tamẽ ſciendum eſt,& ſi in nullius ſit poteſtate, dari de peculio [a] actionem: vt puta, ſi cum ſeruo hæreditario contractum ſit ante aditam hæreditatem.¶ Vnde Labeo ſcribit, & ſi ſecũdo tertióve gradu ſubſtitutus ſit ſeruus, & deliberantibus primis hæredibus cum eo contractum ſit, mox repudiantibus eis ipſe liber hæreſque extiterit: poſſe dici, de peculio eum conueniri,& de in rem verſo.

Hic iuriſconſultus exponit verbum edicti, qua alterius &c.& hoc dicit. Verbum alterius,comprehendit vtrũque ſexum,minores & furioſos. Bartolus.

¶ Parui autẽ refert, ſeruus quis maſculi,an mulieris fuerit. nam de peculio & mulier cõuenietur. Pedius etiã impuberes dominos de peculio obligari ait. Non enim cum ipſis impuberibus contrahitur, vt tutoris auctoritatẽ [b] ſpectes. Idem adiicit, pupillum non poſſe ſeruo peculium conſtituere,nec tutoris auctoritate. In furioſi quoque curatorem dicimus dãdam de peculio actionem. nam & huius ſeruus peculium habere poteſt,non ſi fuerit [c] cõceſſum vt habeat,ſed ſi non fuerit prohibitum ne habeat.

Hic exponitur vltimum membrum edicti: ſcilicet,negotium geſtum eſt. & incipit declarare quando dicatur negotium geſtum. & primo de negotio extraiudiciali. & glo.diuidit. tu dic, quòd iſte eſt propriè §. vſque ad.§. ex furtiua. & diuiditur in tres partes principales. Primo formas tres quæſtiones in perſona duorum, ſcilicet ſerui & filii. Secundo incipit ad illas reſpondere circa perſonam ſerui. Tertio, circa perſonam filii. ſecunda ibi, & eſt verius. tertia ibi,ſed ſi filius. Item ſecunda pars diuiditur in ſeptem partes: quarum ſecunda ibi,Iulianus quoque. tertia ibi,cui cõgruit. quarta ibi,idem accipias.quinta ibi,idemque. ſexta ibi, quòd ſi filius. ſeptima ibi,ſi ſeruus. Venio igitur ad ſecundam partem principalem: quia prima eſt clara, & examinemus hunc.§.per partes.& illa ſecunda pars.h.d. Seruus fideiubendo , vel mandando extra cauſam de peculio, nõ obligat dominum de peculio : ſed fideiuſſori dato à filio contra patrẽ, actione hac ſuccurritur, ſi ipſe eſt creditor.aliàs mãdatarius totã cõdidit, & fideiuſſor vtitur exceptione.Bar.

¶ Si filiusfamilias vel ſeruus [d] pro aliquo fideiuſſerint, vel aliàs interuenerint, vel mandauerint: tractatum eſt, an ſit de peculio actio. Et eſt verius, in ſeruo cauſam fideiubendi vel mandandi ſpectandam. quam ſententiam & Celſus libro ſexto probat in ſeruo fideiuſſore. Si igitur quaſi interceſſor, ſeruus interuenerit, non rem peculiarem agens: non obligabitur dominus de peculio. [e] ¶ Iulianus quoque libro duodecimo digeſtorum ſcribit, ſi ſeruus [f] mandauerit, vt creditori meo ſolueretur, referre ait,quã cauſam mandandi habuerit. ſi pro creditore ſuo [g] ſolui mandauit:eſſe obligatũ dominum [h] de peculio. quòd ſi interceſſoris officio functus ſit: non obligari dominũ de peculio. Cui congruit,[i] quod idem Iulianus ſcribit, ſi à filio meo fideiuſſorem accepero, [k] quidquid à fideiuſſore accepero, id me non de in rem verſo, ſed de peculio actione mandati [l] præſtaturum.

& idem eſt ſi filius alium defendat, & condemnetur. [*EX FVRTIVA.*] Si filius furtum commiſerit : an condictione furti teneatur?Et reſpon. quòd ſic. An pater obligetur de peculio?Et reſpon. quòd ſic , quatenus factus eſt locupletior. & hoc in prima. Idem eſt in filiafamilias amouente res marito: quia quatenus ad eam peruenit, tenetur pater de peculio. [*SI FILIVS.*] Filiusfadum in aliquo magiſtratu erat, tutorem dedit alicui pupillo minus idoneum : vel fideiuſſorem, qui debebat fideiubere rem pu.ſal. fo. minus idoneum accepit : an pater de peculio teneã, quæritur. Et reſpon. quòd ſic:neque refert cum creabatur magiſtratus,conſenſerit pater,vel non: quia hoc exigitur. nã reipu.tenetur. hic autẽ vt res pupilli ſaluetur, obſtrictus eſt. Viuianus.

a *De peculio.* vt infra eo. quæſitum.§. ſed ſi ipſe. immo ſi erat ſeruus:tũc non debet teneri factus liber:vt.C. an ſeruus ex ſuo fa.l.j. Sol.hic nõ ex ſua perſona, ſed eius cui ſucceſsit cõuenitur.Item econtra videtur inſolidum teneri quaſi liber fuerit ex tempore mortis teſtantis:vt infra, de reg.iur.l. omnia fere.ſed dico fictitie illud dici. vere tamen interim eſt ſeruus:vt ſupra de lega.j. l.ſi tibi.§. cum ſeruus. Accurſius.

b *Vt tutoris auctoritatem.* vt hic,& infra eo. quam Tuberonis. in princip. Sed contra infra eod. l. curator. Solue vt ibi.

c *Non ſi fuerit conceſſum.* hoc enim fieri nõ poteſt.Ioan.

d *Vel ſeruus.* de duob⁹ quæritur ſimul.ſed diuerſo iure reſpondetur.de primo infra,ea.l.§.ſed ſi filius.de ſecundo infra proxi.Accurſius.

e *Non obligabitur dominus de peculio.* vt infra eo.quotiens.§.Sabinus.& ſupra,de pac.l.in perſonam.§.penul. & infra,de fideiuſ.l.ſed ſi ſeruus.

f *Si ſeruus.* Seruus Titij mandauit Seio, vt Sempronio creditori meo ſolueret. & ſic quinque perſonæ ſunt. Si autẽ ponas quòd meus erat ſeruus, & mãdauit Seio, vt Sempronio creditori meo ſolueret,ſtare poteſt & bene.Accurſius. *Caſum ponit.*

g *Si pro creditore ſuo.* ſcilicet me.Et not.quòd tranſit de prima perſona ad tertiam.Accurſius.

h *Dominum.* ſcilicet me.

i *Cui congruit.* Sed quomodo congruit?Reſpon.non congruit primo dicto, ſed ſuperiori. Non enim congruit vltimæ, ſed primæ reſponſioni,quam fecit vbi ſeruus creditori domini ſui ſolui mandauit. Vel dic,creditori creditoris, quando ſcilicet dominus erat creditor ſerui.

k *Accepero.* eram ergo creditor eius.

l *Mandati.* Not.quòd per hoc probatur,quòd de peculio nõ eſt actio.idẽ in ſimilib⁹:ſed formula ſic.ĩ.de dolo.ſi oleũ.§.hęc actio.&.ĵ.eodẽ.l.depoſiti.ĩ prin.&.ĵ.de in rem ver.l. & ideo.§. idem *De peculio non erit actio.*

idem ait.& ſupra,nego.geſto.l.mandaſti.Arg.cõtra.ĩ.de reſcin. vendi.l.Titius.Item quid prodeſt hæc ſolutio domino facta,cũ alia manu ſibi auferatur? Reſpon.ſit in ſolidum ſolutio,ſed reuocatio non:ſed quatenus peculium eſt.

a *Accipias.* quod dictum eſt in ſuperiori proxi.§. Iulianus. in mandatore.vel ad proximum referas.

b *Soluiſſet.* nam tunc mandati de peculio,ſi mandato filij ſoluit: alias nego.geſt.ſinõ mãdaſſet, agit contra me.

c *Condicturum.* Sed cũ nomine alieno ſoluit: cur non expectatur in indebito ſoluto ratihabitio? Reſpõ.quia ſemper præſumitur hoc ratum haberi.Accurſius.

d *De peculio actionem.* ſcilicet in dominum:vt hic, & ſupra de arbit l. non diſtinguemus. §.ſi ſeruus.Accurſius.

e *Datur in eum actio.* ſcilicet in dominũ. nã cũ ſeruo nõ poteſt eſſe iudicium: licet cum filio ſic:vt ſupra de iureiur.l.quãto magis & ſupra ſi quis cau.l.quotiens.Accurſius.

f *Semper obligari.* niſi donandi animo fideiubeat.nam donare non poteſt: vt infra de donat.l.ſi filiusfami.& ſupra de pac.l.contra iuris.§.ſi filius.

g *Diſtare in hoc.* Item differt in Macedo. Itẽ quia ſeruus manumiſſus non tenetur ex antegeſto:vt ſupra de nego.geſt.cum actum.ſecus in filio emancipato:vt ſupra,quod cum eo.l.ij.

Seruus manumiſſus ex antegeſto non tenetur.

h *Ex qua non potuit.* poteſt ex cõtractu, vel quaſinõ poteſt ex maleficio,vel quaſi: vt ſupra de his qui deie.vel effu. l.j §. cũ ſeruus.& infra ca.l.§.ex furtiua.

Flo.agere.

i *Ex ſtipulatu.* nõ prima actione. Accurſius.

k *Iudicio contrahi.* id eſt, ſententia. Nota,ex ſententia quem obligari ex quaſi cõtractu: vt ſupra de noxa.quotiens.&.l. ſequen. Argu.contra. C. de vſur. rei iudi.l.ſi.in eo quod dicit,ſortis tãtum currere centeſimas quadrimeſtres vſuras,non vſurarum: licet ſint in condemnationem deductæ.Accurſius.

l *Non originem.* Nota originem non inſpici in actione ſuper qua cœpit eſſe iudicium. Arg.tamen contra.C.ad Mace.ſi filius. & infra de fideiuſ. tutor. ibi, & non titulus act. &c. Item contra ĩ.de dona.qui id.in princ.ſed ex liberalitate ibi interceſſit prior cauſa,quæ quia remunerãda eſt,inſpicitur: vt infra de re iudi.l. ne liberalitate.& infra,man.ſi vero non re.§.idem Pomponius. & dicas hic originem,infra actionem ſuper qua poterat eſſe iudicium.Accurſius.

m *Iudicati.* originem.Accurſius.

n *Velut obligationem.* alterius contractus.

Idem accipias[a] & in ſerui fideiuſſore. Idémque ſi alius mihi pro filio meo debitore ſoluiſſet [b]. Quòd ſi fili' me' debitor non fuiſſet, exceptione doli fideiuſſorẽ vſurum:& ſi ſoluiſſet, [eum]condicturum[c] ſcribit.

Hæc eſt ſeptima pars,& hoc dicit: Dominus ex compromiſſo facto per ſeruum, nõ obligatur. Bartolus.

Si ſeruus cum ſe pro libero gereret, compromiſerit:quæritur, an de peculio actio ex pœna compromiſſi quaſi ex negotio geſto danda ſit: ſicuti traiectitiæ pecuniæ datur. Sed hoc & Neruæ filio & mihi videtur verius, ex compromiſſo ſerui non dandam de peculio actionem[d]: quia nec ſi [in] iudicio condemnetur ſeruus, datur in eum actio[e].

Hæc eſt tertia pars principalis, & h.d. Filius fideiubendo, compromittendo, & cõtrahendo, patrem obligat de peculio. hoc dicit. & in hoc differt a ſeruo. Bartolus.

Sed ſi filius fideiuſſor vel quaſi interuẽtor acceptus ſit:an de peculio patrẽ obliget, quæritur. Et eſt vera Sabini & Caſſij ſententia,exiſtimantiũ ſemper obligari[f] patrem de peculio, & diſtare in hoc[g] à ſeruo. quare & ex compromiſſo pater tenebitur.& ita Papinianus quoque libro nono Quæſtionum ſcribit:nec intereſſe ait,ex qua cauſa compromiſerit : vtrum ex ea cauſa,ex qua potuit cum patre de peculio agi: *an verò ex ea [ex] qua non potuit[h], cum ex ſtipulatu[i] pater conueniatur.

Iſtum.§.dmiſi cum præcedentibus.& h.d. In iudicio quaſi contrahitur : & ideo iudicati pater tenetur, prima actionis origine non inſpecta. Bartolus.

Idem ſcribit, iudicati quoq; patrem de peculio actione teneri . quod & Marcellus putat etiam eius actionis nomine, ex qua non potuit pater de peculio actionem pati. Nam ſicut in ſtipulatione contrahitur cũ filio,ita iudicio contrahi[k]: proinde non originem[l] iudicij ſpectandam, ſed ipſam iudicati[m] velut obligationẽ[n]. Quare & ſi quaſi defenſor condemnatus ſit:idem putat.

Ex maleficio non datur hæc actio, niſi in quantum locupletatur peculiũ. Bartolus.

Ex furtiua cauſa à filio quidẽ familias condici poſſe conſtat.

B An verò in patrẽ vel in dominũ de peculio dãda eſt [actio,] quæritur. Et eſt verius,in quantum locupletior dominus factus eſſet ex furto facto, actionem de peculio dandam. Idem Labeo probat:quia iniquiſſimũ eſt,ex furto ſerui dominum locupletari[o] impune. Nam & citra[p] rerum amotarum actionẽ filięfamilias nomine in idquod ad patrem peruenit, competit actio de peculio.

Qui obligatur ſaluam fore rem pupilli, non obligatur de quolibet ſingulari Bar.

C Si filiusfamilias duumuir pupillo rem ſaluã fore caueri non curauit: Papinianus libro nono Quæſtionum,de peculio actionem[q] competere ait. Nec quicquam mutare[r] arbitror,an voluntate patris decurio factus ſit: quoniam rempublicam ſaluam fore pater obſtrictus eſt[s].

Hucuſque iuriſconſultus expoſuit verba edicti, ex quo agitur tribus modis : ſcilicet de peculio, & de in rem verſo, & quod iuſſu.modo eſt videndum quid ſit peculium. & iſta lex diuiditur in quatuor partes. Nã primo ponit dictum. Secundo rationem dicti. Tertio illam probat. Quarto illam limitat.ſecunda ibi,nam cum. tertia ibi,ſed hoc.quarta ibi,ſi vero. & breuiter hoc intendit: Peculium ſola voluntate domini cõſtituitur interueniente traditione vera, vel ficta.ſecus ſi nulla traditio interueniat. Bartolus.

D

IIII. POMPONIVS libro ſeptimo ad Sabinum.

PEculium * eſt non id cuius ſeru' ſeorſum à domino rationẽ habuerit:ſed quod domi-

Peculii, Flo.

o *Locupletari.* vt ſupra quod met.cau.ſi cum.§. Pedius. & infra eo.in bonæ fidei.Et not.quòd ex hac lege, & ſupra de iudi. l.tam ex contractibus.dico,quòd omnis actio, etiam ex delicto, datur de peculio,in quantum locupletatum eſt.

p *Nam & citra.* vt infra, rerum amo. l.& ideo.§. ſi filiusfamil. & ſupra de condic.fur.l.Iulianus. Accurſius.

q *De peculio actionem.* hoc quando inuito patre fuit electus: vt hic, &. C. ne filius pro patre.l.fina.&Cod.quod cum eo.l.j.ſi autem eo volente, idem fideiuſſiſſe pro eo videtur: & ideo in ſolidum tenetur: vt in prædicta. l.j. Cod.quod cum eo. & infra ad munici.l.quotiens . & nihilominus de peculio,ſi placuerit actori : vt hic ſubiicit. Accurſius.

r *Mutare.* vt dicam patrem teneri in ſolidum.

s *Obſtrictus eſt.* nõ autem obſtrictus eſt rem pupil. ſal.fo. ſed tenetur ſolum de peculio: vt infra ad munici.l. quotiẽs.§.pe.& de ma. conue.l.j.§.ſi.

circa.Flo.

PEculum eſt.] CASVS. Non illud ſolum dicitur peculiũ, quod habet ſeruus ſeorſum à rationibus domini: ſed quod ipſe dominus ſeparauit, vt in peculio haberet:cui facultas eſt augere vel minuere peculium: videlicet, vt ſi dominus ſerui creditor, res ſuas quæ apud ſeruum ſunt, permittat eſſe iure peculij: licet traditio nõ interuenerit:ſufficit tamen nuda volũtas eius ad augendũ peculiũ.Si vero dominus eſt creditor ſerui, non etiam ſe debere conſtituit: non propter hoc augetur peculium re. [EX HIS.]Ex prædictis apparet, quòd non eſt peculiũ quod habet ſeruus ignorante domino : ſed eo volente. vnde ſi ſeruus res domino furripiat: non erunt in peculio. An autem ignorante domino poſſit minui peculium ? Et dicitur quòd ſic. [SI OPEM.]Si ſeruus in rebus domini damnum dederit aut furtum:item ſi alius domino furtum facit,& ei ſeruus opem ferat: ſi dominus de peculio à creditoribus peculij conueniatur, deducit quod ſibi deberur eo nomine. [SI AERE.] Licet quicquid eſt in peculio,domino debeatur: remanent tamen res peculiares:quia ſi ſibi dominus debitum remittat, vel manãs pro ſeruo dominus ſoluat, peculium conſtituitur. [NON SOLVM.] Si habebam duos ſeruos , vnum ordinarium , & alium vicarium:non ſolum illud quod habet vicarius ſeorſum à ſubſtantia mea,conſtitutione mea erit peculium: ſed hoc quod habet ab ordinario.Viuianus.

Diſcernen.

a *Diſterunt.* vt hic, & infra eo.l. depoſiti.§. fin.idem ſi paſſus fuerit apud ſeruum eſſe: vt infra eo. quam Tuberonis. §. ſunt quidam. &.l. non ſolum. quandoque tamen dicitur peculium, quicquid ſeruus naturaliter tenet: vt infra de acquiren. poſ.l. quod ſeruus. Item & aliis modis: vt dixi in rubrica.

b *Vel augere.* ſ.nuda voluntate quandoque: vt ſtatim ſubiicit, ſed hoc ita &c. Accurſius.

c *Contra puto.* quòd poſſit augeri nuda voluntate domini: vt infra de dona.l.nuda.

d *Re enim.* & in ſuperiori caſu re non verbis augetur, cum prò tradita habeatur res: vt inſtitu.de re.diui §.interdum. & infra eod.l. non ſtatim.

e *Ignoràte domino.* nõ poſſet augeri de rebus domini: tamen minui poteſt: vt ſubiicit. Item & augeri poteſt aliunde: vt.§.eo.l.peculium.

f *Deducẽdum eſt.* cum cõuenior à creditore peculiari. Accurſius.

g *Poſſim.* ab eo qui furtũ fecit. Et ſic not. de peculio non deduci, ſi aliunde poteſt dominus conſequi aliqua actione: vt hic, & infra eo.ſi noxali.§.quod autem. Item deducto hic, quo ad rem, non quo ad pœnam: vt infra eo.ſed ſi damnũ. §. ſed eſt quæſtionis. Sed quomodo loco rei: cũ ille qui opem fert, cõdic.furti non teneatur: vt ſupra de cõdic. fur. l.proinde quæ eſt contra? Sol. hic peruenit ad ſeruum: ubi non peruenit ad eum qui opem tulit. Vel hic excipiendo poteſt ſibi agendo non poteſt. Accurſius.

h *Si are.* ſ.i. quamuis.

i *Dominico.* quia ſeruus debet domino.

k *Manent.* in hæreditate idem: vt infra de verbo. ſigni.l. hereditatis appellatio. in dote idem: vt j.de impen. in re.do.fac.l.quod dicitur.&. j.de iur. do.ſi it. §. quod dicitur. & ſic ſunt argu. pro vaſallo qui fecit feloniã, & ei à domino eſt remiſſa, quòd videtur habere feudum ex veteri conceſſione: vnde trãſmitteret ad agnatos, ſi ſine liberis decederet. & ad hoc facit infra de libe. & poſthu.l.filio quem. & ſupra de pactis.l.ſi vnus.§.quod & in ſpecie.

l *Cuius in peculio.* id eſt, ab ordinario, vt hic, & infra eod.l.definitio. Secundum hoc intelligitur infra.l.proxi.in fin.

Depoſiti.] CAIVS. Apud ſeruum tuum rem aliquam depoſuiſti: eam deteriorauit, vel amiſit per dolum. teneberis tantũ de peculio. Si vero dolum commiſiſſes: teneberis in ſolidum. & hoc in prima. Idem eſt ſi ſeruo tuo rem precario cõceſſit: de peculio tantum teneberis. Idem eſt in filiofami. & in patre, & in vtroque caſu. & hoc in ſecũda. Si vero dicebas filium meum tibi debere decem: & detuli tibi iuſiurandum, & iuraſti: certe tibi teneor de peculio. Non idem in ſeruo, qui liberam non habet peculij adminiſtrationem: ne ſit contrarium ſupra de iureiuran.l.quemadmodum. Solu. in iudicio iurare non poteſt ſeruus, vt hic: extra ſic, vt ibi. [PECVLIVM.] Dicitur autem eſſe peculiũ, quod habet ſeruus ſeparatum à ſubſtantia domini permittentis: deducto inde quod domino debetur. Hanc definitionẽ reprehendit, dicens q ad peculiũ vicarij non extẽditur. quod reprehẽdit Celſus: quia dominus cõſtituendo peculiũ, ordinario & vicario cõſtituere videtur: quam definitionẽ Tuberonis probat Celſus, adiiciens pro quæſtione, an pupillus poſſit cõſtituere ſeruo peculiũ: & dicitur quòd non: ſed à patre conſtitutum poteſt permittere vt apud ſeruũ remaneat. Idem dicit in furioſo. Vnde ſi furioſus habeat ſeruum cõmunem cũ homine ſanæ mentis, furioſus cõſtituere non poteſt: alter poteſt. hoc dicit vſque ad.§.ſunt quidam. in.l.quam Tuberonis. Viuianus.

m *Dolo malo eorum.* ſi dicas, filij & ſerui: tunc de peculio tantum tenetur pater & dominus. ſi dicas, eorũ id eſt patris & domini: tunc in ſolidum de dolo, & non de culpa: vt infra depo.l.j.§. ſi filiuſfa. & infra eo.in bonæ fidei. & ſupra commo. l. iij. §. ſi filioſa.

n *Dumtaxat.* vt hic, & infra de preca. ſi ſeruus conuentus. Accurſius.

o *Detulerit.* actori.

p *Diuerſum.* immo idẽ videtur: vt ſupra de iureiu.l.quidam. quæ eſt contra. Sed hic in iudicio: ibi extra. Vel hic non habet liberam peculij adminiſtrationẽ: ibi ſic.

q *Quaſi puſilla.* id eſt parua pecunia, & parſimonia quæſita: vt infra eo.l.peculium. Accurſius.

r *Peculium.* ſcilicet ſerui. Ioan.

ſ *Domini permiſſu.* vel quaſi domini, vt ordinarij: vt ſupra.l.proxi.in fin.& infra.l.proxi. Accurſius.

t *Si quid domino.* hoc large accipe, id eſt ei qui de peculio conuenitur: vt infra eod.ſi noxa.§ fina.ſed & aliis debita deducuntur interdum: vt infra eod.ſed & ſi.§.peculium.& .§ præterea.

u *Definitio. Expoſui.* id eſt fecit: vt ſupra.l. proxima, in fin. Accur.

x *Vt Labeo ait.* & male. Accurſius.

y *Quod falſum eſt.* ſcilicet dictum Labeonis, & hoc probat.

z *Seruo.* ordinario.

Conſtituiſſe.

* *Flo.ſumma ſeruitutione diſc.*

† *Barto.hic not. iſtum tex.ad hoc, quod remittere, eſt dare. pro quo facit & co. cor. tex.d.ſi mulier. ſupra de condic. ob cau.*

* *Flo.quid.*

* *quid*

a *Nec.etiã vnus ſecũdum Bald. ad.hunc gl. quod ſi quis remiſit alicui offenſa, non poſſit petere pœnam pactam pro qua cotor.C facit l.ult.de adi. le.infr.*

* *Flo.peculium.*

* *Halo.captum ſu.*

* *Flo. obligantur.*

† *Bald hic dicit, alibi melius non probari, quàm hic, quod per iuſiurandũ quaſi citra latur, ſicut per ſententiã & alibi expreſſius non habet.*

a *Conſtituiſſe.* i. conſtitui permiſiſſe. Ioan. vt. ĩ. eo peculium. §. fi.

Quam Tuberonis.] Caſus in prin. l. eſt ĩ caſu præcedẽ. [*SVNT QVIDAM.*] An ſeruus poſſit habere peculium, niſi dominus concedat & tradat? Dicunt quidam quòd non. Vlpianus dicit quòd ſic. ſecus eſt in libera adminiſtratiõe peculij: quam non habet, niſi domino ſpecialiter concedente: ſed nõ eſt neceſſarium vt dominus ſciat quæ res ſunt apud ſeruum. [*PAPILLVM.*] An ſeruo vel pupillo patervel dominus poſſit cõcedere peculium? Dicitur quòd ſic. & hoc in prima. An autẽ ſeruus, vel filius, ſi incidat in furorem, nihilominus poſſit retinere peculium? Dicitur quòd ſic. & hoc in ſecunda. & eſt ratio in litera. [*IN PECVLIO.*] Non ſolum res mobilis, ſed etiam ſolida, item Stichus poteſt eſſe in peculio, ſcilicet ſeruus vicarius. & hoc in ſecunda. Si vero res peculiaris furripiatur, an quod debetur actione furti, imputetur? Dicit quòd ſic. & hoc in tertia. item ſi hereditas, vel legatum fuerit ſibi relictum: illa erit ĩ peculio. & hoc in quarta. Et ſi aliquid in negotio domini impendit: illud imputabit. Item ſi dominus cõuenit debitorem peculij, & exegit, &c. Item ſi ſeruus aliquam rem emit, & euicta eſt, & dominus duplum fuerit cõſecutus: illud &c. & niſi dominus dicat expreſſe, quòd nolit illud eſſe in peculio: imo verius, ſi dominus nec velit, nec nolit. Itẽ ſi ſeruus ſeruo aliquid debet, illud &c. An autem voluntas ſufficiat ſola ad conſtituendum peculium? Dicitur quòd non: ſed oportet quòd traditio aliqua interueniat: vel re aliqua exiſtente penes ſeruũ, patiatur dominus in peculio eã eſſe: quia tunc ſola patiẽtia pro traditione habetur: ſola autem voluntas domini ſufficit vt res deſinat eſſe in peculio. & hoc in quinta. Si vero dominus in re peculiari damnum dederit, vel ſurripiat: erit in peculio. & ſi extraneus duplum conſecutus fuerit: dominus illud in peculio computabit. Hoc dicit cum duabus. ll. ſequen. Viuianus.

†*No. ergo bonus litera, ſecundũ Bal. quòd ad hoc vt procurator habeat liberã, oportet quòd dominus expreſſe concedat liberam.*

†*Id eſt, pinguis. Vide Alcia. libr. diſpũ. 2. ca. 4. aliàs, id eſt per maiores groſſioreſque partes. Vide Eraſ Chil. 3. cent. 7. proverb. 6.*

b *Quam Tuberonis ſententiam.* quæ eſt contra, ſupra. l. proxi. in fi. Accurſius.

c *Ex his cauſis.* ſcilicet quia hic furioſus eſt: vt inſtitut. qui teſta. facere poſ. §. furioſus. vel quia ſucceſsit pupillus: vt ſupra de inſtitor. ſi quis mancipiis. §. ſi impubes. & facit ſupra eo. l. licet §. idem adiicit. &. §. in furioſi.

d *Vel pupillum.* idem & in aliis exẽplis multis: vt. ĩ. e. quis ergo.

e *Concedente.* per traditionẽ. Vel dic ſecundo (quod eſt verius) concedente expreſſe, quod corrigit: quia quandoque tacite, vt hic ſubiicit, &. ĩ. e. l. nõ ſolum. & ſic bene ſubiicit, alia cauſa &c.

f *Concedi.* per traditionem. Accurſius.

conſtituiſſe [a] exiſtimandus eſt.

Informis patientia habetur pro conſenſu in his quæ ſunt medici praindicii: ſecus ſi magni. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro viceſimonono ad Edictum.

QVam Tuberonis ſententiam [b] & ipſe Celſus probat: & adiicit, pupillũ vel furioſum conſtituere quidẽ peculiũ ſeruo nõ poſſe: verùm antè conſtitutũ, id eſt, [vel] ante furorem, vel à patre pupilli, nõ adimetur ex his cauſis [c]. quę ſententia vera eſt: & congruit cum eo quod Marcellus apud Iulianum notans adiicit, poſſe fieri, vt ex [duobus] dominis apud alterũ ſeruus peculiũ habeat, apud alterum nõ: vtputa ſi alter ex dominis furioſus ſit, vel pupillus [d]: ſi vt quidã (inquit) putant, peculium ſeruus habere non poteſt, niſi concedente [e] domino. Ego autem puto non eſſe opus concedi [f] peculiũ à domino ſeruum habere [g]: ſed nõ adimi [h], vt habeat. Alia cauſa eſt peculij liberæ adminiſtrationis [i]. nã hæc ſpecialiter [k] concedenda eſt. Scire [l] autem non vtique ſingulas res debet [dominus ex neceſsitate] [m], ſed παχυμερέστερον. & hãc ſentẽtiã Põponi [n] inclinat.

Hic exponit verbum, ſeruus, poſitum in definitione. Bartolus.

Pupillum [o] autem tam filium quàm ſeruum, peculium habere poſſe, Pedius libro quintodecimo ſcribit: cum in hoc, inquit, totum ex domini conſtitutione pendeat. Ergo & ſi furere cœperit ſeruus, vel filius, retinebunt peculium.

Hic exponit verbum, quod poſitum eſt in definitione. Bartolus.

In peculio autẽ res eſſe poſſunt omnes [p], & mobiles, & ſoli. Vicarios quoque in peculiũ poteſt habere, & vicariorũ peculium: hoc amplius, & nomina debitorũ. Sed & ſi quid furti actione ſeruo debetur, vel alia actione, in peculium computabitur: hereditas [q] quoque, & legatum, vt Labeo ait. Sed & id quod dominus ſibi debet, in peculium habebit, ſi fortè in domini rationem impendit [q], & dominus ei debitor manere voluit [r], aut ſi debitorem eius [ſ] dominus conuenit [t]. Quare ſi fortè ex ſerui emptione [u] euictionis nomine duplum dominus exegit, in peculium ſerui erit conuerſum: niſi fortè dominus eo propoſito fuit, vt nollet hoc eſſe in peculium ſerui. Sed & ſi quid ei conſeruus debet, erit peculij: ſi modò ille habeat peculium, vel habebit [x].

Hic exponit verbum, ſeparatum à rationibus dominicis, poſitum in definitione. Bartolus.

VIII. PAVLVS libro quarto ad Sabinum.

NOn ſtatim quod dominus voluit ex re ſua peculij eſſe, peculium fecit: ſed ſi tradidit: aut cum apud eũ [y] eſſet, pro tradito habuit. Deſiderat enim res naturalẽ dationẽ. Contra autẽ [z], ſimul atque noluit, peculium ſerui deſinit peculiũ eſſe.

Quod dominus ſubtraxit, vel delevit, non eſt in peculio: ſecus ſi ſeruus ſubtraxit. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro viceſimonono ad Edictum.

SEd ſi damnum ſeruo dominus dederit, in peculiũ hoc non imputabitur: non magis, quàm ſi ſubripuerit. Planè ſi cõſeruus dedit damnũ, vel ſubripuit: ĩ peculiũ videtur haberi [a].

g *Habere.* ſcilicet ſemper.

h *Adimi.* dũmodo dicat vt habeat in peculiũ: vt. ĩ. l. proxi. Sed non, ſcilicet aliquãdo, & ſic ex tacita volũtate habet peculiũ ſeruus, ex quo ſcit dominus. quod dic vt. ſ. eo. l. peculiũ. Accurſius.

i *Adminiſtrationis.* cum res ſint apud ſeruum: vt hic, & ſupra de mino. l. etenim. & tales ſunt res, quas verisimile eſt dominũ velle habere: vt infra eo. l. nõ ſolum. ſecus ſi non ſunt apud eum: vt ſupra eo. l. peculiũ. in prin. Accurſius.

k *Specialiter.* Hoc ideo, quia continet alienationes rerũ. Item ſolui ei poteſt à debitore peculiari, & ipſe aliis ſoluere: vt infra deſol. l. quod ſeruus. & delegare: vt infra eo. l. libera. in fi.

l *Scire.* quando dominus concedit peculium.

m *Ex neceſſitate.* ſed eſſe eius voluntatis, vt ſint apud ſeruum in peculio, etiam quę ignorante eo quæruntur: vt infra eo. non ſolum. in princ. &. l. peculium & ex eo. Accurſius.

n *Pupillum.* propriè quo ad eum qui liber eſt: improprie quo ad ſeruum impuberem: vt infra de verb. ſig. l. pupillus. immò propriè quo ad vtrumque.

o *Omnes.* id eſt, omnis generis res, ſi tamen in bonis alicuius eſſe poſſunt. ſecus ergo in ſacris rebus, religioſis & ſanctis, & libero homine: quę ſunt in bonis nullius: vt inſti. de rerũ diui. §. nullius. Accurſius.

p *Hereditas.* ſeruo relicta.

q *In domini rationem impendit.* ſcilicet ſeruus vel ipſe dominus accepit: vt infra de in rem ver. l. filius. in fi. Sed cõtra videtur: quia peculio ſeruo legato, non videtur hoc debitum à domino relictũ, quod ſeruus in rationes domini impendit: vt. ĩ. de pecu. le. l. ſi peculiũ. §. ſicut. & inſtit. de lega. §. peculiũ. quæ ſunt contra. Sed dic quòd ibi ſpeciale: quia & totũ aliud peculiũ ſeruus lucrat. vnde & hoc domino remiſiſſe fingit: vt. ĩ. mãda. ſi vero nõ remunerãdi. §. idẽ Põponius. Vel ibi noluit domin⁹ illud in peculiũ cõputari. Ac.

r *Voluit.* id eſt, non noluit: vt infra ſtatim, niſi forte &c. quod eſt mediũ inter velle & nollere. vt. ĩ. de tribut. l. j. §. penul. Accur.

ſ *Eius.* ſcilicet ſeruum.

t *Conuenit.* & exegit.

u *Emptione.* quam fecit ſeruus. Accurſius.

x *Vel habebit.* aliàs nullus eſſet effectus debiti.

y *Non ſtatim. Apud eum.* ſcilicet ſeruum.

z *Contra autẽ.* No. nã nõ ſic de leui fit datio, vt ablatio: vt. ĩ. eo. l. peculiũ. §. ſi vero nomina. Sed arg. cõtra. ĩ. de reg. iu. l. nihil. & ĩ authẽ. de defẽ. ciui. §. nõ habẽte. & inſtit. de here. qua. & dif. §. fi.

a *Sed ſi damnum. In peculium videbitur haberi.* Nunquid ſolum ſimplum, an vero & pœnam? Reſpon. ſimplum: vt infra

de pecu.lega.id quod.§.si conseruum. Ioan.facit infra eo.si noxali.§.sed si à debitore.contra.

a *Ab eo.* scilicet extraneo. Accursius. [*PECVLIVM*] *CASVS.* Si seruus domino debeat, illud deducetur, & residuum intelligitur peculium esse. Item & si quid debeatur his qui sunt in potestate domini: puta filiofami. vel seruo, vel iis qui sunt sub eius tutela vel cura: & his omnibus casibus deducer, nisi dominus fuerit in dolo: puta quia dolo induxit vel seruum vel filiũ, vt se illis obligasset: vel quia in fraudẽ peculiariũ creditorum peculiũ ademerat, vel minuerat: quia in hoc casu deducit. & si in prędictis deducet cum sibi quid à seruo debeatur, & his qui sunt in potestate: quare non deducet si quid debeatur iis qui in tutela vel cura sua sunt: quia dominus his tenetur: & à se exigere debet: & ideo deducit: quia non est verisimile dominũ illud velle esse in peculio, quod sibi debetur, vel illis pro quibus debet à se exigere dominus, si sit debitor alicuius, cuius negotiũ vel tutelam gerit. [*SED ET CREDITOR.*] Habebam seruum: aliquis cum eo contraxit: & factus creditor fuit in decẽ. decesi, & eundem creditorem heredem instituit. hic creditor deducit quod sibi debetur, si cõueniatur ab aliis creditoribus. Siue seruus accepit libertatem in testamento meo, siue non, item siue legatus fuerit pure, siue sub conditione: alicui non obest quo minus deducat quod sibi debet seruus: licet dominium serui pure legati, nullo momento apud heredem remanserit. Cum vero sub conditione legatus fuit, in hoc casu minus dubium est: quia heres deducet. Et hoc probat Iulianus tali exemplo: Seruus Titij tenebatur mihi in decem: decesit seruus, vel Titius: eum manumisit postea Titius, & me heredem instituit. intra annum à tempore mortis serui, vel manumissionis conuenior de peculio: deducam quod mihi à seruo debetur: quia intra annum cum tibi successi, conueniri de peculio potero: neque tamẽ dominium serui vnquam nactus fui. [*SIVE.*] Non refert, ex contractu quid domino debeatur à seruo, an nomine reliquorum: puta quædam in bonis domini intulit seruus: quædam non intulit adhuc. si ergo seruus domino furtum fecerit, dominus deducet. Sed an simplum, an duplum, perinde ac si extraneus fecisset furtum? Respon. tantum simplum deducet. & hoc in prima. [*SI IPSE.*] Si seruus se vulnerauit, & sic deterior factus est in quinque, cum valuit decem: an illa quinque posit dominus deducere si conueniatur ab aliis creditoribus, quòd seruus deterior factus fuerit in quinque, quæritur. Et respon. quòd non, non magis quàm si se occidisset & hoc in secunda. Si vero sumptum aliquem dominus fecit in curando eum vulneratum à seipso seruo: an eum deducere possit? Dicitur quòd sic: licet aliàs si ægrum eum curasset & impendisset, non deduceret: quia videtur donasse: cum ad hoc tenebatur. & hoc in tertia. Item si dominus pro seruo suo obligatus sit, deducet: nisi in rem domini versum est: quo casu secum compensabit. & hoc in quarta. Sed & si dominus fideiusserit pro seruo, deducet. Iulianus tamen distinguit in prædictis duobus casibus: cum dominus iussit, & fideiusserit, non adhuc soluit ex his causis, an nõ deducet: vt si soluat, deducat: alioquin non: sed creditori soluat accepta cautione à creditore, quòd sibi refundet retro: si ab eo apud quem fideiusserit, vel ab eo qui iussu suo credidit cõueniatur, vt sic possit creditor medij temporis interusurium, id est cõmodum consequi vsurarum. [*SED SI.*] Duo erant creditores peculiares serui: ab vno dominus conuentus de peculio, & condemnatus, si postea ab alio cõueniatur, an possit deducere quod alij debet ex condemnatione, quæritur. Et respon. quòd sic: quia perinde est ipsum condemnatum esse, ac si soluisset sponte. & hoc in prima. Si vero ab alio conuentus, & lite contestata, pẽdẽte adhuc iudicio ab alio conueniatur, & condemnetur: an possit deducere id pro quo erat conuentus priori iudicio, quæritur. Et resp. quòd nõ: quia in actione de peculio potior est conditio eius qui ad sentẽtiam prius peruenit, quàm qui litem prius contestatus est. hoc dicit vsque ad.l. si noxali. Viuianus.

& ita Pomponius libro vndecimo scribit. Nam & si quid dominus ab eo[a] qui rem peculiarẽ subripuit, vel consecutus est, vel cõsequi potest: in peculium esse ei imputãdũ, Neratius libro secundo responsorum scribit.

Id quod debetur domino, non censetur esse de peculio: quia tacite videtur esse à domino exceptum, vel exactum. hoc dicit. Paul. de Cast.

Peculiũ autẽ deducto quod domino debetur, computandum esse[b]: quia præueniisse dominus, & cum seruo suo egisse creditur. Huic definitioni Seruius adiecit[c], & si quid his debeatur, qui sunt in eius potestate[d]: quoniam hoc quoque domino deberi nemo ambigit.

De peculio deducitur non solum id quod debetur patri vel domino: sed etiã id quod debetur ei qui est sub tutela vel cura ipsius domini, vel patris: aut cuius negotia ipsi gerunt. hoc dicit. Paul. de Cast.

Præterea id etiam deducetur, quod his personis debetur, quæ sunt in tutela vel cura domini vel patris, vel quorum negotia administrãt, dommodo dolo careant[e]: quoniam & si per dolum peculiũ vel ademerint, vel imminuerint, tenentur[f]. Nã & si semper præuenire dominus & agere videtur: cur non dicatur etiam hoc nomine eum secum egisse, quo nomine vel tutelæ, vel negotiorũ gestorum[g], vel vtili actione[h] tenebit? Nam vt eleganter Pedius ait, ideo hoc minus in peculio est, quod domino vel patri debetur, quoniam non est verisimile, dominum id concedere seruo in peculium habere, quod sibi debetur. Sanè cùm ex cæteris causis ipsum à semetipso exegisse dicimus[i], qui negotia vel tutelam gerit: *cur nõ etiam in specie peculiari exegerit[k] quod exigi debuit[l]? Defendendum igitur erit, quasi sibi eum [id] soluere[m], cum quis[n] agere de peculio conabitur.

De peculio deducitur etiam quod debetur heredi patris, vel domini, nõ tanquã heredi domini: licet no efficiatur dominus serui per additionem: vt quia fuit ille relicta libertas pura, vel ipse seruus fuerit pure alteri relictus: vel sunt ipse mortuus vel manumissus: & agatur de peculio intra annũ. hoc dicit vsque ad.§. sine autem. Paul. de Cast.

Sed & creditor serui qui heres extitit domino eius, deducit de peculio quod sibi debetur, si conueniatur, siue libertatem *seruus acceperit, siue nõ. Idémque [l] & si legatus sit purè seruus. Nam quasi præuenerit, & ipse secum egerit: sic deducet quod sibi debetur, [si conueniatur [q],] licet nullo momento dominium in manumisso [r] vel legato purè habuerit.[f]

a *Ab eo.* scilicet extraneo. Accursius. [*PECVLIVM*] *CASVS.* Si seruus domino debeat, illud deducetur, & residuum intelligitur peculium esse. Item & si quid debeatur his qui sunt in potestate domini: puta filiofami. vel seruo, vel iis qui sunt sub eius tutela vel cura: & his omnibus casibus deducer, nisi dominus fuerit in dolo: puta quia dolo induxit vel seruum vel filiũ, vt se illis obligasset: vel quia in fraudẽ peculiariũ creditorum peculiũ ademerat, vel minuerat: quia in hoc casu deducit. & si in prędictis deducet cum sibi quid à seruo debeatur, & his qui sunt in potestate: quare non deducet si quid debeatur iis qui in tutela vel cura sua sunt: quia dominus his tenetur: & à se exigere debet: & ideo deducit: quia non est verisimile dominũ illud velle esse in peculio, quod sibi debetur, vel illis pro quibus debet à se exigere dominus, si sit debitor alicuius, cuius negotiũ vel tutelam gerit. [*SED ET CREDITOR.*] Habebam seruum: aliquis cum eo contraxit: & factus creditor fuit in decẽ. decesi, & eundem creditorem heredem instituit. hic creditor deducit quod sibi debetur, si cõueniatur ab aliis creditoribus. Siue seruus accepit libertatem in testamento meo, siue non, item siue legatus fuerit pure, siue sub conditione: alicui non obest quo minus deducat quod sibi debet seruus: licet dominium serui pure legati, nullo momento apud heredem remanserit. Cum vero sub conditione legatus fuit, in hoc casu minus dubium est: quia heres deducet. Et hoc probat Iulianus tali exemplo: Seruus Titij tenebatur mihi in decem: decesit seruus, vel Titius: eum manumisit postea Titius, & me heredem instituit. intra annum à tempore mortis serui, vel manumissionis conuenior de peculio: deducam quod mihi à seruo debetur: quia intra annum cum tibi successi, conueniri de peculio potero: neque tamẽ dominium serui vnquam nactus fui. [*SIVE.*] Non refert, ex contractu quid domino debeatur à seruo, an nomine reliquorum: puta quædam in bonis domini intulit seruus: quædam non intulit adhuc. si ergo seruus domino furtum fecerit, dominus deducet. Sed an simplum, an duplum, perinde ac si extraneus fecisset furtum? Respon. tantum simplum deducet. & hoc in prima. [*SI IPSE.*] Si seruus se vulnerauit, & sic deterior factus est in quinque, cum valuit decem: an illa quinque posit dominus deducere si conueniatur ab aliis creditoribus, quòd seruus deterior factus fuerit in quinque, quæritur. Et respon. quòd non, non magis quàm si se occidisset & hoc in secunda. Si vero sumptum aliquem dominus fecit in curando eum vulneratum à seipso seruo: an eum deducere possit? Dicitur quòd sic: licet aliàs si ægrum eum curasset & impendisset, non deduceret: quia videtur donasse: cum ad hoc tenebatur. & hoc in tertia. Item si dominus pro seruo suo obligatus sit, deducet: nisi in rem domini versum est: quo casu secum compensabit. & hoc in quarta. Sed & si dominus fideiusserit pro seruo, deducet. Iulianus tamen distinguit in prædictis duobus casibus: cum dominus iussit, & fideiusserit, non adhuc soluit ex his causis, an nõ deducet: vt si soluat, deducat: alioquin non: sed creditori soluat accepta cautione à creditore, quòd sibi refundet retro: si ab eo apud quem fideiusserit, vel ab eo qui iussu suo credidit cõueniatur, vt sic possit creditor medij temporis interusurium, id est cõmodum consequi vsurarum. [*SED SI.*] Duo erant creditores peculiares serui: ab vno dominus conuentus de peculio, & condemnatus, si postea ab alio cõueniatur, an possit deducere quod alij debet ex condemnatione, quæritur. Et respon. quòd sic: quia perinde est ipsum condemnatum esse, ac si soluisset sponte. & hoc in prima. Si vero ab alio conuentus, & lite contestata, pẽdẽte adhuc iudicio ab alio conueniatur, & condemnetur: an possit deducere id pro quo erat conuentus priori iudicio, quæritur. Et resp. quòd nõ: quia in actione de peculio potior est conditio eius qui ad sentẽtiam prius peruenit, quàm qui litem prius contestatus est. hoc dicit vsque ad.l. si noxali. Viuianus.

b *Computandum esse.* scilicet dico ego Vlpia. vt hic, & supra eo. l. depositi. §. fi. & supra de tribut. l. j. in princ. & §. peculiarẽ. & j. eo. si noxali. §. quod autẽ.

c *Adiecit.* hæc adiectio non fit in actione de in rem verso: sed tẽtùm sibi debitum deducit: vt infra de in rem ver. si pro patre. §. si domini. Accursius.

d *In eius potestate.* nisi vicario eiusdẽ serui cuius nomine cõuenitur, debetur: vt instit. quod cum eo. §. cum autẽ. & §. aliquando. & j. e. si seruus meus.

e *Careant.* pater & dominus. posset enim fecisse obligari seruum vel filium his personis dolose.

f *Tenentur.* pater & dominꝰ. si dolo fecerũt: nõ aliàs, vt hic, & j. e. l. sũma. in pri. & j. de ĩ rẽ ver. l. j. §. j. & ff. de tri ib. l. illud §. sed si mercẽ. nã ꝓbat deduci debere qđ prędictis ꝑsonis debetur. Ac.

g *Gestorum.* directa.

h *Vel vtili actione.* scilicet nego. gest. vt cum est curator: vt. C. de nego. gest. curatoris.

i *Exegisse dicimus.* quod ipse debeat ei cuius negotia gerebat. Ioan. vt. ff. de nego. gest. si pupilli. §. fi. & l. sinautẽ. & l. qui sine.

k *Exegerit.* id est exegisse credatur.

l *Debuit.* quasi diceret, non est ratio differentiæ: ergo sit idem ius: vt supra de verb. obli. à Titio. in fi.

m *Soluere.* id est deducere pro pupillo.

n *Cum quis.* scilicet peculiaris creditor.

o *Sine libertatem.* Sed nonne extinguitur serui obligatio, cum domino successerit creditor peculiaris? Respon. non: quia dominus quasi fideiussor est: vt infra de fideius. l. heres à debitore. §. quòd si stipulator. & ar. infra de verb. obli. cum filius.

p *Idemque est.* vt deducat.

q *Conueniatur.* de peculio annali.

r *Manumisso.* id est libero esse iusso.

s *Habuerit.* sed recta via ad legatarium transit: vt infra de fur. l. à Titio. Et ex hoc corroborantur duæ nostræ sententiæ. Prima, quia diximus heredem nullo momẽto esse dominũ: vt hic, & d. l. à Titio. & quia etiam ignoranti legatario dominium prædictum acquiritur: vt hic, & supra quemad. ser. amit. si partem. §. fi.

Alij

Alij dicunt in vtroque cõtra. & pro ſe inducunt ſupra de ſerui. Papinianus reſpon. & infra de condi. inſt. l. ſi quis ita hereditatem. & infra de ſuc. edi. l. j §. decretalis. Accurſius.

a *Dominus enim.* ſcilicet heres in hoc vltimo caſu.

b *Adfert.* ſcilicet argumentum.

c *Extitero.* ego creditor ſerui. Accurſius.

d *Debetur.* vt. j. eo. §. item. ſic ergo & deduco poſt manumiſsionẽ, vel alienationem. ſunt enim morti ſimiles: vt infra quãdo act. de pecul. eſt anna. l. j. in prĩ. &. j. de fur. inter omnes. & infra de ſol. l. ſi mihi. Accuſius.

e *Reliquo.* quia aliqua intulit, & alia inferre debet: vel etiam nil intulit: vt infra de verbo. ſign. l. verbum. Accurſius.

f *Deducetur.* ſcilicet in ſimplum: vt ſubiicit, & infra de acqui. re. do. l. homo liber. §. j. & infra de pecu. leg. l. id qd. §. j. contra enim videbatur: quia actio de peculio ex delicto nõ datur: vt ſupra de his qui deiec. vel effu. l. j. §. cũ autem ſeruus. quæ eſt arg. contra. Azo.

g *Prior.* ſcilicet hæc, vt ipſa &c. Accurſius.

h *Furti.* id eſt rei ſubtractæ. Ioan.

i *Deducatur.* argu. ſupra de peti. her. l. item veniunt. §. cum prædiximus.

k *Si ipſe ſeruus.* id eſt, permittitur ad hoc vt dominus damnum ſibi inflictum propter hoc nõ poſsit deducere de peculio, non autem licet de iure naturali vel ciuili: vt infra de ædil. edic. l. cũ autem. §. excipitur. immo punitur quis ideo: vt infra de re mili. l. omne. §. qui ſe. Accurſius.

l *Sed ſi à ſe.* ſeruo. Ioan.

m *Effectum.* quia vbi ſe ſeruus vulnerauit, curare nõ tenetur dominus. aliàs ſic, ſcilicet tenetur curare. aliàs fit liber: vt. C. de lati. li. tol. l. j. §. ſed ſcimus.

n *Rem ſuam* arg. ſupra ad leg. Rho. de iactu. l. nauis aduerſa. in fin. l.

o *Obligatus.* hic articulus corrigitur infra per Marcel. ſecundum quoſdã. immo nõ corrigitur, ſi exaudias hoc in eo caſu vbi ſic eſt obligatus vt ſeruum liberaret: puta promiſit animo nouandi.

p *Præſtitit.* de ſuo: vt infra eod. in fine huius legis.

q *In vtroque.* id eſt, ſiue iuſsit, ſiue fideiuſsit.

r *Abſit.* re ipſa: vt hic, & C. man. l. ſi pro ea. licet abſit interpretatiue: vt ſupra de nego. geſt. ſi quis mandatu.

ff. Vetus.

& ita Iulianus libro duodecimo [digeſtorum] ſcribit. Certe ſi ſub cõditione ſeruus libertatem acceperit, minus dubitãter Iulianus eodẽ loco ſcribit heredẽ deducere. domin' enim [a] factus eſt. Ad defenſionem ſententiæ ſuæ Iulianus etiam illud adfert, [b] q; ſi ei qui poſt mortem ſerui vel filij intra annum potuit cõueniri de peculio, heres extitero: [c] proculdubio deducam quod mihi debetur. [d]

Ex quacunque cauſa debeatur domino, etiam ex delicto, deducitur in ſimplum, non autem cum pœna. h. d. Paul. de Caſt.

Siue autem ex cõtractu quid domino debeat, ſiue ex rationũ reliquis: [e] deducet dominus. Sed & ſi ex delicto ei debeat, vt puta ob furtũ quod fecit: æque deducetur. [f] Sed eſt quæſtionis, vtrum ipſa furti æſtimatio, id eſt, id ſolũ quod domino abeſt, an verò tãtum, quantum ſi alienus ſeruus commiſiſſet, id eſt cum furti pœnis? Sed prior [g] ſententia verior eſt, vt ipſa furti [h] æſtimatio ſola deducatur. [i]

Pro damno dato per ſeruum in perſona ipſiuſmet ſerui, non obligatur ſeruus domino etiam naturaliter: ideo illud non deducitur de peculio: ſed pro impenſis factis in curando bene obligatur, quãdo ſeruus ipſi ſeruit. ſecus ſi ſine culpa ſua accidit infirmitas. hoc dicit. Paul. de Caſt.

Si ipſe ſeruus [k] ſeſe vulnerauit: non debet hoc damnũ deducere, nõ magis quàm ſi ſe occiderit, vel præcipitauerit. Licet enim etiam ſeruis naturaliter in ſuum corpus ſæuire. Sed ſi à ſe [l] vulneratum ſeruum dominus curauerit, ſumptuum nomine debitorem eum domino puto effectum: [m] quanquam ſi ægrum eum curaſſet, rem ſuã [n] potius egiſſet.

Supra declaranit qualiter dominus deducit ſibi debitum: hic qualiter id quod ipſe debet ſeruo. primo, quãdo ſemel obliganit: & ſic ex ſuo facto ſecundo, quando ex contractu ſeruo. tertio, quando ex delicto. ſecũda ibi, ſed & ſi. tertia ibi, ſi noxali. & hoc intendit: De peculio deducitur id quod dominus ſoluit pro ſeruo, vel condemnatus eſt ad ſoluendum. quod vero ſimpliciter debet, ſi quidem ex ſuo contractu, deducit faciendo ſibi cauri: & actione de peculio illo modo deducit. hoc dicit cum. l. ſequen.

Item deducetur de peculio, ſiquid dominus ſerui nomine obligatus [o] eſt, aut præſtitit [p] obligatus: ita, ſi quid ei creditũ eſt iuſſu domini. Nam hoc deducendum [eſſe] Iulianus libro duodecimo digeſtorum ſcribit. Sed hoc ita demum verum puto, ſi non in rem domini vel patris, quod acceptum eſt, [q] peruenit: alioquin ſecum debebit compenſare. Sed & ſi pro ſeruo fideiuſſerit, deducendum Iulianus libro duodecimo digeſtorum ſcribit. Marcellus autem in vtroque, [r] ſi nondum quicquam domino abſit, [s] melius eſſe ait, præſtare [t] creditori, vt caueat [u] ille reſuſurum ſe ſi quid præſtiterit dominus hoc nomine conuentus, quàm ab initio deduci [x]: vt medij temporis interuſurium [y] magis creditor cõſequatur. Sed ſi de peculio conuentus dominus, condemnatus eſt: debebit in [z] ſequenti [a] actione de peculio deduci. [b] Cœpit enim dominus vel pater iudicati teneri. Nam & ſi quid ſerui nomine non condemnatus præſtitiſſet [c] creditori, etiam hoc deduceret.

Ad Edictum Prouinciale.

SI verò adhuc in ſuſpenſo eſt prius iudicium de peculio, & ex poſteriori iudicio res iudicaretur: nullo modo debet prioris iudicij ratio haberi in poſteriore condẽnatione: quia in actione de peculio, occupantis melior eſt conditio. [d] Occupare autem videtur, non qui prior [e] litem cõteſtatus eſt, ſed qui prior ad ſententiam iudicis peruenit.

Si dominus noxali conuentus pecuniam præſtiterit, deducitur de peculio. ſecus ſi ipſum ſeruum. ex contractu vero, vel quaſi, indiſtincte deducitur. quod de naturali debito intelligitur, à quo per deductionem liberabitur ſeruus. Bartolus.

Ad Edictum.

SI noxali iudicio conuentus dominus litis æſtimationem

a *Præſtare.* id eſt ſoluere.

t *Caueat.* ſcilicet creditor: vt hic, & infra de dam. infec. l. ex facto. §. fin. & ſupra de peti. here. l. cum idem. & de rei vind. is à quo. & l. à quo. & ſupra de tribu. l. procuratoris. in fin.

u *Deduci.* & propter hoc melius, vt medij &c.

x *Interuſurium.* alias eſt interuſuras. ſed in Piſana litera eſt, interuſuriũ. q. d. cõmodũ medij temporis: vt infra ſolu. ma. ſi conſtãte. §. quotiens. & ſupra de pign. act. l. non enim. Accurſius.

y *De ſequenti.* Cur ergo hic ſecus quàm in ſuperiori caſu? Reſpõ. hic purum, ibi conditionale vel in diem debitum erat. vel dic, vtrobique purum, ſed ibi erat habiturus moram iudicij, hic non, cum iam habuit: vt ar. ſupra de mino. l. minor. xxv. an. Accurſius.

z *Præſtitiſſet.* ſcilicet de ſuo, non de peculio: vt ſupra ea. l. §. itẽ deducitur.

a *Si vero adhuc. Conditio.* Nota in hac actione occupantis eſſe meliorem conditionẽ: vt ſupra de tribu. l. nõ enim. & infra eo. l. ſumma. §. ſed ſi alij. ſic & in pluribus agentibus ex cauſa noxali: vt ſupra de noxali. l. ſi quis à multis. ſic & in pluribus agentibus de in rem verſo: vt infra de in rem ver. l. ſed dicendum. ſic & in pluribus agentibus ex eadẽ cauſa: vt infra de re iudi. l. inter eos. ſic & in pluribus quorum quidam de peculio, alij de in rem verſo agunt: vt infra de in rem ver. l. j. §. certe.

Occupantis in multis melior eſt conditio.

* *Flo. de ſeq.*

* *in pleriſque hæc adduntur: Sed ſi alius de peculio egit, & vicit, oportet deduci. Capit. &c.*

b *Prior.* immo quãdoque qui prior eſt litem conteſta. vt ſupra de iudi. l. qui prior. & ſupra de procur. l. pluribus. & infra de leg. j. ſi pluribus. in fin. & infra de verbo. oblig. ſi Titius.

Si noxali.] CASVS. Seruus tuus fecit mihi damnum. conueni te noxaliter vt emẽdares damnum, vel ſeruum pro noxa dares. obtuliſti mihi decẽ pro damno: quia in tãtum erat damnum meum. ſi cõueniaris ab aliis creditoribus, an poſsis illa decẽ deducere, quæritur. Et reſpon. q; ſic. & hoc in prima. Idẽ ſi creditori peculiari ſoluiſti: idẽ ſi promiſiſti. Idem eſt ſi ſeruus promiſit decem tibi vt eum manumitteres, & manumiſiſti. Sed in hoc caſu ita demum deduxis, ſi intra annum à tempore manumiſsionis conueniaris de peculio. & hoc in tertia. In quarta dicit, quòd ſi ſeruus tuus à debitore tuo exegerit,

exegerit,& tu ratum habeas,deducis:aliequin non deducis, ſed conuenies debitorem:& ille repetet à ſeruo quod ſoluit,per cõdictionem indebiti.& hoc in quinta. Dicit quòd hæc quæ dicta ſunt in ſeruo,vera ſunt in filiofamil.In prædictis autẽ caſibus omnibus deducit dominus debitũ naturale,nõ ciuile:quia ciuiliter domino ſeruus nõ obligatur:neq; ob hoc plus impedietur deductio:licet ſolum ſit debitũ naturale, cum ratihabitione domini cõdictione ídebiti ſeruꝰ ſit liberatus , naturali obligatiõe inſpecta.& hoc in ſexta pte.[*EST AVTEM.*] Si à ſeruo domino debeantur decem,& cõueniatur dominus à creditoribus, & deducat illa decem: ſi ab alio poſtea cõueniatur:an eadem decẽ iterum deducere poſſit,quæritur. Et diſtinguitur. aut cum primo deduxit, ſeparauit illa decem à peculio ſeruí: aut dimiſit ea eſſe in peculio . Primo caſu nõ deducit:ſecũdo caſu ſic.& hoc in prima. Si vero domino decẽ debeãtur ab ordinario, & ſeruus vicarius ſit in peculio ordinarij valẽs decem, & dominus cõueniatur, & deducit vicarium , non tamen à peculio ſeparauit : & vicario decedente domiⁿ,immo ſeruus vnⁿ ordinarius comparauit ſeruum ciuſdem pretij: & ita ordinarius adhuc remãſit debitor domini:licet ab alio credito re cõueniatur,quia domino vicarius perit:an poſſit deducere illum emptum loco vicarij? Diſtinguitur. aut cum primo deduxit, & illũ ſeparauit à ratione peculiari,tunc deceſſit vicarius,aut poſtea.in primo caſu non domino periit,& deducet. ſecundo caſu non.& hoc in ſecunda.Si vero vicarius valeat decem: & quinque ab ordinario domino debeantur : & dominus conuẽtus de peculio ordinarij portionem creditori eius ſoluit: & vicarius decedat:ſi conueniatur dominus , an poſſit illa decẽ deducere conuentus à primo creditore? Dicitur quòd ſic,ſi nõ ſeparauit ipſum in peculio . & hoc in tertia. [*QVOD AVTEM.*]Si dominus ſeruum vendat cum peculio,& poſtea intra annum conueniatur:à tempore quo conuenitur de peculio , an poſſit deducere quod ſibi debetur? Et reſpon. quòd non : quia ab emptore cõſequi quod ſibi debetur poteſt: & ex vẽdito agere contra emptorem: quod eſt verum, ſi tantum erat in peculio cum venderetur,vt poſſit domino ſatisfieri.Si vero aliquid acceſſit poſtea,quia ſeruo aliud debebatur ſub conditione,& non extitit conditio:deducet quod ſibi debebat antequam eum vendiderat:ſi modo intra annum cõueniatur de peculio. [*IDEM*] Tenebatur mihi Titius de peculio ex cõtractu ſerui.emi ſeruũ. ſi conueniar intra annum à tempore alienationis à creditoribus peculiaribus:an poſsim deducere,cum habeam contra venditorem actionem de peculio,quæritur.Et reſpon.quòd ſic: quia ille creditor potuit eligere,vellet mecum,vel cum vẽditore agere de peculio.eligere igitur potero deductionem ſi velim , vel venditorem conuenire:neq; conqueri debet creditor ſi deducam,cum habeat aduerſus venditorem actionem ſi aliquid credat eſſe in peculio.Viuianus.

a *Obtulerit.* ordinario ſeruo delinquente.Accurſius.

obtulerit:[a] de peculio deducẽdum eſt. Quòd ſi noxæ dederit,nihil eſt deducendum.[b] Sed & ſi quid dominus ſoluturum ſe ſerui nomine repromiſit, deduci[c] oportebit:[d] quemadmodũ ſi quid domino ſeruus pro debitore expromiſerat. Idẽ eſt & ſi pro libertate quid domino expromiſit , quaſi debitor domini ſit effectus : ſed ita demum,ſi manumiſſo eo agatur.[e] Sed ſi à debitore dominico[f] ſeruus exegerit : an domini debitorem ſe fecerit,quæritur. Et Iulianus libro duodecimo Digeſtorum non aliter dominum deducturum ait, quàm ſi ratum habuiſſet quod exactũ eſt. Eadem & in filiofamilias dicenda erunt.& puto verã Iuliani ſententiam.Naturalia[g] enim debita ſpectamus in peculij deductione.* Eſt autẽ natura æquũ, liberari filium vel ſeruũ[h] obligatione,[i]eo[k] quòd in debitũ[l] videtur exegiſſe.

Quod ſemel deductum fuit verbo & re, iterum non deducetur.ſecus ſi verbo tantum deductio facta fuit. Bartolus.

Eſt autem quæſtionis , an id quod dominus ſemel deduxit, cum conueniretur: rurſus ſi cõueniatur , de peculio eximere debeat:an verò veluti ſolutum ei videatur , ſemel facta deductione. Et Neratius & Nerua putãt,item Iulianus libro duodecimo ſcribit, ſi quidẽ abſtulit hoc de peculio , non debere[m] deduci.ſi verò eãdem poſitionem peculij reliquit,debere eum[n] deducere. Denique ſcribit,ſi ſeruus vicarium quinque valentem in peculium habuit, & domino quinque deberet,pro quibus vicarium dominus deduxiſſet:[o] & mortuo poſtea vicario , alium eiuſdẽ pretij ſeruus comparauerit : nõ deſinere domini eſſe debitorem, quaſi vicarius ille domino deceſſerit:[p] niſi fortè cũ eum ſeruo ademiſſet, & ſibi ſoluiſſet, tunc deceſſerit . Idem rectè ait, ſi cum vicarius valeret decem, dominus conuentus de peculio[q] , quinque pro [eo] ſeruo præſtitiſſet , [r] quoniam quinque[ſ] ipſi debebãtur,mox [hic] vicarius deceſsiſſet : [t] aduerſus alium agentem de peculio , [u] decem dominum deducturum: quia & in eo quod iam pro eo ſoluit, debitorem ſeruum ſibi fecerit.Quæ ſententia vera eſt , niſi ſeruo ademit[x] vicarium,vt ſibi ſoueret.

De peculio non deducitur quod aliunde quis conſequi poteſt alia actione , excepta actione de peculio , in qua deductio pro actione ſuccedit. Bartolus.

Quod autem deduci debere diximus[y] id quod debetur ei qui de peculio conuenitur : ita accipiẽdũ eſt,ſi nõ hoc aliũde[z]

*Flo.deductionem.

b *Deducendum.* omnino,ſed in vicario cum diſtinctione:vt infra de pecu.leg.l.Stichus habet.

c *Deduci.* quia eatenus ſit conditio domini deterior : vt infra de vi & vi ar.l.j.§.quod igitur adiicitur.

d *Oportebit.*ſed nõdum oportet,niſi ſoluatur: vt.ſ.eo.ſed ſi dãnũ.§.penul.Accurſius.

e *Agatur.* quod fieri poteſt vſq; ad annũ: vt j. titu. j. l.j. aliàs enim non cœpit debere ſeruus,niſi cõditio manumiſſionis extiterit.

f *Sed ſi à debitore dominico.*faciẽdo ſeruus negotium peculiare:aliàs nõ tenetur ex fideiuſſione ſeruus: vt.ſ. eo.l. licet.§.Iulianus.

g *Naturalia.* q.d.naturalia deducimⁿ: quia ciuilia ibi cõſiſtere nõ poſſunt inter dominũ & ſeruum: vt hic, &.j. eo.nec ſeruus.&.l.non ſolũ.in fi.ſecus in prædone hereditatis poſſeſſore, qui naturalia nõ deducit:vt.ſ.de pet. heredi.l.ſi quid poſſeſſor.§.ſed & ipſi.quę eſt cõtra.&facit ad hũc.§. ſ.nego. ge.l.ſi pupilli. §.itẽ quærit. &.ſ.e.ſed ſi dãnũ.§.j.contra. Ac.

h *Vel ſeruum.* domino faciente deductionem.Azo.

i *Obligatione.* qua tenetur condic. inde. & dic,tenetur ſoluẽti domino debitum:ſed ſeruo indebitum.

k *Eo.*ſubaudi,qui tenetur,eo &c.

l *Indebitũ.*ſ.ſibi ſeruo vel filio:debitũ autẽ domino.vel duę ptes ſunt in debitũ. & eſt plana.

m *Deberi.* quia bona fides &c.vt.j. de regu. iur.l.bona fides. & ſic accipitur infra e.l.ſi ſemel. & infra de compenſa. l. quod Labeo.

n *Eum.* arg.ſupra de eden.ſi quis ex.§.fin.&.l.ſeq.

o *Deduxiſſet.* ſed non abſtuliſſet.

p *Deceſſerit.* tribus modis lege. Primo,cum non deceſſerit.& hæc plana eſt.& eſt reſpõ.Secũdo,ſine nõ.& dominũ appellabis ordinariũ.& ſimiliter eſt reſpõ. Tertio ſimiliter ſine nõ.q.d. nõ deſinit eſſe debitor hac ratione allegata,q̃ vicarius domino deceſſerit.& ſecũdũ hoc eſt allegatio, & nõ reſpõſio in his verbis quaſi vicarius &c.videbat enim hic ſeruus domino perire: quia interitu ſpeciei ſeruⁿ debitor ſit liberatⁿ:vt.j.de verb.ob.ſi ex legati. ſed certe hic genⁿ dño debeꝫ, licet aſsignatio facta fuerit ſpeciei, & dñs cõſenſiſſet. vel hic interceſsit culpa vel mora ſerui ante mortem:vt in do vt des:vt no.ſ.de condict.cau.da.l.fin.

q *De peculio.* ſcilicet ordinarij.Accurſius.

r *Præſtitiſſet.* ſcilicet de ſuo.Io.

ſ *Quinque.*q.d.præſtitit pro ſeruo ordinario quinque: quia & ſibi domino alia quinque debebantur.& quare ideo certe, quia in decem volebat ſibi ordinarium obligare:vt ſic vicarium decem valentem ſibi pro debito deducere poſsit.

t *Deceſsiſſet.*ſed non abſtuliſſet.Accurſius.

u *De peculio.* ſcilicet ordinarij.Accurſius.

x *Ademit.* tunc enim domino perit.Io. Et no.ex prædictis, & hic,quòd dominus poteſt eligere quid detrahat : licet heres de omnibus debeat pro rata deducere ſibi debitũ legato peculio: vt.j.de pecu.lega.l.ſi peculiũ legetur.ij.reſpõ.quę eſt cõtra.Ac.

y *Diximus.* vt ſupra eo.ſed ſi damnum.§.j.

z *Aliunde.*quauis actione,non tamen de peculio. nam de peculio

culio actio deductionem non impedit: vt infra proxi. §. idem scribit. quæ est contra.

a *Cum peculio.* nominatim pretium peculij accipiendo: vt infra si ex duobus. in fine. & seq. Accursius.

b *Commiatur.* de peculio intra annũ à tẽpore alienationis: vt. j. eo. & ancillarum. §. ij.

c *Nunc condicere.* cõdic. ide. vt. ĩ. de cõdic. ide. l. si quis eũ. §. fi. ĩ fi.

d *Nõ est.* inspecto eũ tu: sed ispecto statu præsenti est ĩ peculio: vt. ĩ. eo. l. peculium. §. sed & creditor. quę est cõtra.

e *Posset.* tũc enim imputatur domino vt nõ deducat rẽ cõtra creditorẽ. nõ alias: vt hic, & ĩ. de neg. gest. l. diuortio. §. illũ. & §. sed nec redhibitoriæ. Acc.

f *Distraxerat.* id est detraxerat.

g *Dicẽdum.* & tũc deducam quod mihi debuit antequam venderem, non quod post. nã nec conuenior de hoc quod post cœpit debere aliis: vt. j. eo. l. depositi. §. seruo. secũdũ Io. Sed quid deducet, cum nihil habeat penes se? Respon. imo habet modo actiones conditionales purificatas p seruum quæsitas sibi venditori: vt. j. de verbo. oblig. l. si filius.

h *Debetur.* videtur q nõ: quoniã &c. vt diximus in proxi. §. Ioan.

i *Posse.* ſ. deducere. sed si alienauerit, agere nõ potest contra emptorem: vt infra eo. & ancillarum. §. si seruus.

k *Vẽditore.* & si vẽditor p peculio acceperit pretiũ: sed nõ aliter vẽditor cõuenitur: vt. j. eo. l. si ex duobus. §. fi. & l. sed & si q.

l *Deductionẽ.* nõ est p omnia similis deductio & actio de peculio: vtpote cũ deductio fiat à domino etiã si ex maleficio ei debeat: vt. ĩ. eo. sed si dãnũ. §. sed & si ex delicto. quod sec⁹ est ĩ act. de peculio. in hoc tamen similis est vt. j. eo. l. depositi. §. seruo.

m *Quod querantur.* immo video, quia deductione nõ facta esset in peculio vnde eis satisfieret: quod postea non est. Io. nõ enim emptor in plus tenebitur q̃ sit in peculio prius facta deductione: sed nec venditor. quare amplius teneri nõ debet venditor, q̃ si ipse possideret. Sed si ipse possideret, & emptori debitũ soluit set: aliis non nisi de reliquo teneretur. deductio autẽ quam facit emptor, similis est solutioni sibi factę: vnde videri potest de qua re querantur. Respon. certe immo quicquid dicatur, non potest videri quare querantur: quia creditores habent in potestate vt prius conueniant venditorem quàm emptorem, vel econtra: & ita poterant cõuenire venditorem antequam emptor deducat: & sic omne quod est penes seruum, computaretur: quia, vt dictũ est, occupantis melior est conditio. sed illud dici potest, q̃ etiam facta deductione ab emptore, nihilominus venditor tenetur de peculio vsque ad quantitatem pretij peculiaris.

n *In peculio.* & in pretio peculiari.

[*NON SOLVM.*] Casus in hoc. §. cũ. Il. ſ. q. vsque ad. l. si seruus. est talis: Si habeam tecum seruum communem, & cum Titio contraxit, & factus est debitor in decẽ: poterit me & te in solidum cõuenire ratione peculij: & deducã quod mihi & tibi debetur. & hoc verum erit siue peculium apud conuẽtum sit, siue nõ, quo ad possessionem. Secus est in emptore & vẽditore: quia si vendas mihi seruum, & cõueniar de peculio à creditore peculiari: non deducam nisi quod mihi debetur, & non quod vẽditori. Idem si habeo in eo vsumfructum, alius proprietatem: quia non deduco nisi quod mihi debetur. Idem est si ego sum dominus: & tu credens eum pertinere ad te, cum bona fide possidebat: quia deducam si quid mihi debetur tantùm: non quod tibi. Idem est si dominus pluribus heredibus institutis, pure esse liberũ iussit seruũ: quia si vnus heredum de peculio intra annum conueniatur, deducet quod sibi debetur tantum: non quod aliis coheredibus. Idem est si seruus viuente domino decedat, pluribus heredibus relictis: quia quilibet heredum si intra annum conueniatur de peculio, pro se tantum deducet: nõ quod aliis debetur. Idẽ si duo bona fide seruũ possidebãt. Idem est in duob⁹ fructuariis. Idẽ est in duobus sociis, q̃ separationẽ peculij cõmunis faciũt: q̃ a vnusquisque pro se deducet ac si peculiũ nõ fuisset cõmune. quia vero solidũ deducit quod sibi & qd̃ sociis debetur, deducet & quod sibi. Si vero tecũ habeã seruum communem, & à me habeat peculiũ, & à te non: an tu possis conueniri? Dicitur q̃ sic: quia peculium non est penes te quo ad possessionem, sed quo ad proprietatem. nec obstat illa lex, & si duo. & infra, & ancillarum. §. vlti. in fine. vbi dicitur non posse eum conueniri apud quẽ nihil est. hoc dicit illa lex, cui cõsũgitur lex ista: quis ergo. vbi quærit iurisc̃onsultus quis sit ille casus in quo seru⁹ cõmunis apud alterũ ex dominis habet peculium, apud alterũ non. & refert tres casus: puta habeo tecũ seruũ cõmunem: vẽdo partem meã deducto peculio, vel ei nõ cõcedo. Alius est, si dedero ei rem aliquã vt eã administraret, proprietate penes me remanente: quia tunc à me nõ intelligitur habere peculium. Tertius est, si peculiũ quod habuit à te, ei ademisti: & si ei concessisti peculium: sed in debitoribus tantum: puta quia multos habebat debitores: & eos concessisti esse in peculio: quia in hoc casu intelligitur à te habere peculiũ: quia illa obligatio cõtra debitores adeo adhęret ossibus tuis, q̃ à te separari nõ posse intelligitur: vt. j. pro socio. l. iij. & ĩ. j. eo. si peculiũ. Vinianus.

o *Si quid socio.* in eodem seruo: vt supra de tribu. l. iij. in prin. & facit infra. §. j. & ij. Accursius.

p *Eius.* id est, vbi est cõmunio serui & peculij, habet locũ qd hic dicitur, &. ĩ. l. proxi. vbi neutrius, vel vbi serui nõ peculij, vel econtra: habent locũ responsa quę sequuntur, & in aliis legibus. Sed vbi potest esse quòd est seruus communis, sed nõ eius peculium? Respon. vt infra eo. l. quis ergo casus. Accursius.

q *In solidum.* id est pro peculio, quod etiam apud socium est.

r *Eũ oportet.* quod vn⁹ debet, vel vni debetur ab altero, vel per cõsequentiã alicui, cum omniũ bonorũ sint socij, debentur. R.

s *Recepta est.* vt hic, &. ĩ. eo. l. proxi. & ĩ. eo. quod debetur. in fi. & ĩ. de in rem ver. l. Marcellus. & ĩ. de tribu. l. habebat. §. fin.

t *Quia hoc. Non est.* quo ad possessionem: est tamen quo ad proprietatem: vt. ĩ. eo. l. sed si duo. in fin. Itẽ secus si nihil est aliud penes alium: vt. ĩ. eo. & ancillarum. §. fi. in fin.

u *Sed in emptore. Nõ est.* imò videt vera: vt. ĩ. e. si posteaquã. quæ est cõtra. sed ibi alienauit postq̃ cœperat cõueniri. vnde vẽditor tenet de peculio emptori. Itẽ alia ratiõe vera videt: vt. ĩ. e. l. creditor. §. seruũ. in fine. §. Sol. nõ est vera sentẽtia, id est prima respõsio. licet enim ratio locũ habeat, nõ tamẽ respõsio: & ideo ipsemet respõsionẽ suã vt insufficiẽtẽ reprehẽdit, sic dicẽs, sed in emptore &c. nõ tamen dico vere falsam. sic & regula Catoniana dicitur falsa: quia in quibusdam aptari nõ potest: vt infra de regu. Cato. l. j. Vel dic, non est vera, vt deducatur quod alteri debetur:

ditorem conuenire, si quid forte putant esse in peculio[n].

Vbi est communio serui & peculii, deducit vnus socius quod alteri debetur. alias secus. l. d. vsque ad. l. si seruus. Bartolus.

Nõ solum autẽ quod ei debetur qui cõuenitur, deducendum est: verumetiã si quid socio[o] eius [p] debetur. & ita Iulianus libro duodecimo Digestorum scribit. Nam qua ratione in solidum[q] alteruter conuenitur: pari ratione deducere eum oportet[r] quod alteri debetur. quæ sententia recepta est[s]:

XII. IVLIANVS libro duodecimo Digestorum.

QVia hoc casu etiam cum eo agi potest, penes quem peculium non est.[t]

XIII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

SEd in emptore & venditore vera non est[u]: item in fructuario & proprietario, & cæteris qui non sunt socij, & in domino, & [in] bonæ fidei emptore. Nam & Iulianus libro duodecimo scribit, neutrum horum deducere id quod alteri debetur.

XIIII. IVLIANVS libro duodecimo Digestorum.

betur:ſecundum Io. Vel dic,non eſt vera,vt venditor de peculio conueniatur quod eſt penes emptorem:emptor tamen conuenitur de peculio quod eſt penes venditorem : ideoque ei debitum deducit:tamen illud non intelligitur in peculio. Vel dic, non eſt vera in vtroque ante annum: ſemper tamē eſt vera poſt annum : quia emptor ex perſona venditoris tenetur à quo emit ſeruum cum peculio intra annum : ſed poſt annū eſt ſua tantum: & ideo non tenetur poſt annū pro eo quod apud vēditorem eſt.

a *Dem. Præſenti die.* & tunc nullo momēto apud heredem fuit dominiū:vt ſupra eod. ſed ſi §. idémque.

b *Sed ſi duo. Inter ſe.* vt quia fuit eis legatus vſusfructus, & ſic non ſunt ſocij conſenſu,re tamen ſic : vt inſtit.de obliga. ex quaſi contra.§. item ſi inter. Accurſius.

c *In ſociis.* in eodem ſeruo.& ſic eſt communio ſerui, ſed non peculij.

d *Cæterum ſi commune.* Nunquid ergo hæc eſt ratio quare vnus ſociꝰ de peculio quod eſt penes alium, conuenitur? Reſpon. forte eſt. Sed nonne hoc idem eſſe poteſt in duobus fructuariis& bo.fi.poſ. nam vnicuiq; ex opera pariter acquiritur, & pro indiuiſo. Itē inter ſe habēt vtile iudiciū communi diui. licet non directū: vt ſupra cōmuni diui.l. cōmuni diuidundo.§.qui in rem.&.§ cū de vſufructu? Reſpon. ſuperior ratio & ſententia directa locū habet in ſociis:quia directū habent cōmuni diui. iudicium.in non ſociis non habet directa locum, ſed vtilis ſic : & habent inter ſe vtile iudicium communi diuidūdo . omnis ergo qui alterius nomine conuenitur de peculio , ei debitū deducit, ſaltem de æquitate. vel verius in veris ſociis obtinet regula & ratio,vt vnus de peculio alterius cōueniatur,ſcilicet vbi eſt cōmunio ſerui & peculij:ſed in prædictis ſerui tantum.ſed in nullo alio reperitur quòd propter alterius peculium teneatur: ſed propter ſuum teneri dicitur ex omni contractu, ſeruato tamen ordine:vt infra eo.l.hinc quæritur.§. poteſt. Accurſius.

e *Qui ergo.* Hæc lex reſpicit ſuperiorem legem:quia ſcilicet ad caſum ibi ſubauditum.

f *Pertineat.* & ſic non eſt peculij communio,& ſic ceſſat regula.

g *Conceſſerit.* ſcilicet expreſſe.aliàs nunquam dari videtur: vt infra de contrahen.emp.quotiēs. ergo dominus nouus hoc peculium non habet,ſed vetus.

h *Concederet.* quia ab hoc habet peculium,ab alio non.ſi autem proprietatem dediſſet alij vel aliis,pro partibus quæreretur : vt infra de acquir.re.do.l.ner ſeruum.§.ſi vnus. Accurſius.

i *In nominibus.* id eſt debitoribus.quæ nomina ſiue actiones nō poſſūt ſeparari à domino, ſicut nec anima à corpore:vt hic,&.j. pro ſocio.l.iij.&.i.eo.ſi Sticho.&.C.de noua.l.iij.& ſic nō poteſt acquiri etiam vtilis alteri domino. Sed quid erit in peculio? Videtur ꝙ nihil,niſi ſponte ei ſoluatur.nam actio non.& adiūge huic legi aliū caſum,quādo alter ex dominis eſt furioſus, vel pupillus:vt.i.eo.quam Tuberonis.ij,reſpō.ſed & alium,cū ſeruo habenti peculium cōtemplatione vnius donatur. Item & aliū,cū ex re vnius emit,& alteri quærere non poteſt: quia emit ſeruum Chriſtianum,cum vnus dominorum eſſet Iudæus. Ac.

Si ſeruus.] *CASVS.* Si habebā ſeruū ordinariū,& ille habebat ſub ſe vicariū:& ille mihi debet:ſi cōueniar de peculio ordinarij:an deducā de peculio ordi. quod vicarius debet? Dicitur ꝙ nō:ſed tamē hic nō reſpondetur, ſed in fine ibi, id vero qđ ipſi vicarij &c.ſed aliā interſerit quæſtionē, an peculiū vicarij ſit in peculio ordinarij? Reſp. ꝙ ſic.vnde ſi ordinariꝰ mihi debet,detrahā de peculio vicarij. Si vero vicarius mihi debet quid:de ſuo t.tūmodo deducā,non ordinarij. & ita hic reſpō. ſupra dictæ quæſtioni. Si vero vicarius debeat ordinario,deducā de peculio vicarij ego cōueētus nomine vicarij . Si vero ordinarius debeat vicario, nō deducā de peculio ordinarij:quia ſi deducerē,& alia manu reponerē in peculiū eiuſdē ſcilicet ordinarij,augeret:vt ſubiicit.Sed eo caſu cū ordinariꝰ vicario debeat:an augeatur peculiū vicarij? Et reſpon. ꝙ ſic. perinde enim eſt ac ſi dominꝰ deberet ei:dū tamē dominus velit remanere eius debitor:vt ſupra eo.quā Tuberonis.in fi.&.l.eo.Si ergo ordinario libero eius legatū ſit peculiū, & teſtatori vicariꝰ debeat : ſi agat aduerſus heredē ex teſtamēto ꝙ peculio legato liber ex teſtamento fiēlus, an heres poſſit deducere quod vicarius debeat teſtatori? Dicit quòd non,niſi vicarius aliquid haberet in peculio : quia ex peculio in tātum deducitur quod vicarius debet: vt ſupra proxi.ibi, id vero quod ipſi vicarij.cui hoc conſequens eſt &c. Viuianus.

k *Si ſeruus meus.* Conuenior de peculio ordinarij: deduco de eius totali peculio quod mihi debet, non quod vicario debet, nec quod vicarius mihi debet. Econtra conuenior de peculio vicarij:deduco mihi debitū, & ordinario debitum computatur, & in eius peculio quod ei debet ordinarius,ſi debitor vult manere. Accurſius.

l *Ordinarii?* Reſpon.non:vt in fine huius caſus.

m *Peculia.* ſcilicet vicariorum.

n *Proculus.* Reſpon.ſecundæ quæſtioni.

o *In peculio.* ſcilicet ordinariorum.

p *Detrahetur.* cum conuenior etiam de peculio ordinarij. Sed quid ſi de peculio vicarij conuenior? Reſpon.non deduco mihi debitum ab ordinario.

q *Debent.* mihi domino.& ſoluit nunc primum caſum legis.

r *Ex ipſorum.* ſcilicet vicariorum:vt ſupra de tribu. procuratoris.§.j. Accurſius.

ſ *Debent.* ſcilicet vicarij,ex quorum peculio nunc conuenior.

t *Eorum.* ſcilicet vicariorum, cum de peculio eorum conuenior.

u *Ipſius.* & ſic ſi vna manu deduceret de peculio ordinarij, cē alia remaneret ibidem,& ſic non deducit:vt hic, & infra de pecu.leg.l.id quod.in prin.

x *Eorum.* ſcilicet vicariorum.

Item quum teſtamento præſenti die a *ſeruus liber eſſe iuſſus eſt,cum omnibus heredibus de peculio agendū eſt:nec quiſquam eorum amplius deducet, quàm quod ipſi debeatur. Item cum ſeruus viuo domino mortuus eſt, deinde dominus intra annum plures heredes reliquit: & de peculio actio,& deductionis ius ſcinditur.*

XV. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

Sed ſi duo ſint bonæ fidei poſſeſſores: adhuc dicēdum erit,neutrum plus deducturum, quàm quod ſibi debetur. Idémque & ſi duo ſunt fructuarij, quia nullam inter ſe b *habēt ſocietatem. Idem dicetur interdū & in ſociis,* c *ſi fortè ſeparata apud ſe peculia habeant , vt alter alterius peculij nomine non conueniatur. Cæterùm ſi commune* d *ſit peculium:& in ſolidū cōueniētur, & deducetur quod vtrique debetur.*

XVI. IVLIANVS libro duodecimo Digeſtorum.

Quis ergo e *caſus eſt , quo peculium ſerui communis ad alterum ex dominis ſolum pertineat?* f *In primis ſi quis ſerui partem dimidiam vēdiderit, nec peculium ei cōceſſerit:* g *deinde ſi quis ſeruo cōmuni pecuniam, vel res aliquas ea mente dederit, vt proprietatem earū retineret : adminiſtrationem autem ſeruo concederet.* h *Marcellus notat:Eſt etiam ille caſus,ſi alter ademerit,vel ſi omni quidem modo conceſſerit dominus: ſed in nominibus* i *erit conceſsio.*

Si agitur de peculio vicarii , deducitur quod ipſe debet domino vel ordinario. Item quod ordinarius debet domino . ſecus de eo quod ordinarius debet ordinario. Item dominus non tenetur de debito vicarii nō habentis peculium. Bartolus.

XVII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

Si ſeruus meus k *ordinarius vicarios habeat: id quod vicarij mihi debent, an deducam ex peculio ſerui ordinarij?* l *Et prima illa quæſtio eſt , an hæc peculia* m *in peculio ſerui ordinarij computentur. Et Proculus* n *& Atilicinus exiſtimant,ſicut ipſi vicarij ſunt in peculio,* o *ita etiam peculia eorum . Et id quidē quod mihi dominus eorū, id eſt ordinarius ſeruus debet, etiam ex peculio eorū detrahetur* p *:id verò quod ipſi vicarij debent,* q *dumtaxat ex ipſorum* r *peculio. Sed & ſi quid non mihi , ſed ordinario ſeruo debent* ſ *: deducetur de peculio eorum,* t *quaſi conſeruo debitum. Id verò quod ipſis debet ordinarius ſeruus,non deducetur de peculio ordinarij ſerui: quia peculium eorum, in peculio ipſius* u *eſt.& ita Seruius reſpondit.Sed peculium eorum* x

augebitur, vt opinor: quemadmodũ ſi dominus ſeruo ſuo debeat.[a]

XVIII. PAVLVS libro quarto Quæſtionum.

CVI[b] conſequens eſt, vt ſi Sticho[c] peculiũ ſuum legatum[d] ſit, iſque ex teſtamento agit: non aliter cogetur id quod vicarius eius teſtatori debet, relinquere, niſi is vicarius peculium habeat.[e]

Maritus tenetur de peculio ſerui dotalis ſimpliciter, ſiue ad ſe, ſiue ad vxorem pertineat. fructuarius vero vel dominus ſimpliciter non tenetur: ſed prius conueniendus eſt ille ad quem negotium pertinet, & in ſubſidium deuenitur ad alium. Idem in pluribus bonæ fidei poſſeſſoribus. Bartolus.

XIX. VLPIANVS libro viceſimonono ad Edictum.

HInc quæritur, ſi ordinarij ſerui nomine actum ſit de peculio: an agi poſsit & vicariorum [nomine.[f]] Et puto non poſſe. Sed ſi actum ſit de peculio vicarij: agi poterit & de peculio ordinarij. Poteſt eſſe apud me duplicis iuris peculiũ: vtputa ſeruus eſt dotalis: poteſt habere peculium quod ad me reſpiciat: poteſt & quod ad mulierem.[g] Nam quod ex re mariti quęſiit, vel ex operis ſuis: id ad maritum[h] pertinet. & ideo ſi reſpectu mariti heres ſit inſtitutus, vel ei legatum datum: id eum[i] non debere reſtituere[k] Pomponius ſcribit. ſi igitur mecum agatur ex eo cõtractu qui ad me reſpicit,[l] vtrũ omne deducam quodquod debetur mihi, ſiue ex mea[m] cauſa, ſiue ex ea quæ ad vxorem reſpicit: an verò ſeparamus cauſas, quaſi in duobus peculiis: vt & cauſa debiti quod petitur, ſpectetur: vt ſi quidẽ ex eo peculio agatur quod ad mulierẽ ſpectat, id deducam quod ex eo contractu[n] debeatur:[o] ſi ex eo contractu qui ad me reſpicit, meum deducam? P Quæ quæſtio[q] dilucidius[r] eſt in fructuario tractata, vtrum ex eo demum contractu poteſt de peculio conueniri[s] quod ad ſe pertinet, an ex omni. Et Marcellus etiam fructuarium teneri ſcribit, & ex omni contractu.[t] Eum enim qui cõtrahit, totum ſerui peculiũ, velut patrimoniũ,[u] intuitum. Certè illud admittendum omnimodo dicit, vt priore cõuento[x] ad quem res reſpicit, in ſuperfluũ is[y] cui quæſitũ non eſt, conueniatur. Quæ ſententia probabilior eſt, & à Papiniano probatur. Quod & in duobus bonæ fidei emptoribus erit dicendum. Sed in marito melius eſt dicere, ſimpliciter[z] eũ de peculio teneri.[a]

a *Debeat.* hoc eſt ſi velit debitor remanere: vt ſupra cod. quam Tuberonis. in fin. & l. ſequen. Accurſius.

b *Cui.* quod eſt. ſ. l. proxi. ibi, id vero quod ipſi vicarij.

c *Si Sticho.* ordinario ſeruo. Accurſius.

d *Legatum.* vt habeat cum libertate. aliàs non valet.

e *Peculium habeat.* ex peculio enĩ vicarij tantum teſtatoris debitũ deducit: quod fieri nõ poteſt, niſi vicarius peculiũ habeat: vt. j. eod. l. depoſui. §. Stichus.

Hinc.] CASVS. Si cõueniatur dominus de peculio ordinarij, & abſolutus ſit: an de peculio vicarij debeat conueniri non obſtãte exceptiõe rei, quæritur. Et dicitur ℘ nõ. ecõuerſo ſi primo actũ eſt de peculio vicarij: poſtea agi poteſt de peculio ordinarij. [POTEST.] Si mulier marito ſeruum in dotẽ dedit: poteſt maritus habere peculium duplex: vnũ quod reſpiciat ipſum: aliud qđ reſpiciat mulierẽ. vnde quicqd ex re mariti quæſiuit, id marito adquiſiuit. Si vero contẽplatione mariti ſeruus heres inſtituatur: vir reſtituere mulieri non debet, vel eius heredi. Si vero ſeruus contrahat in cauſa quę ad me reſpicit, & ex eo cõueniar ab aliis creditoribus ſerui, an poſsũ deducere non ſolũ quod mihi debet ex mea cauſa: ſed & aliud qđ reſpicit mulierem, debito quod petitur inſpecto? Et reſpon. ℘ ſic. j. ea. l. ibi, ſed in marito. Antequam tamen perueniat ad ſolutionẽ huius quæſtionis, aliam ponit, quæ talis eſt: Si ego habeã proprietatẽ in ſeruo, tu vſus fructũ, & ſeruus cõtrahat: an tantum debeas conueniri ex eo contractu qui te reſpicit, an & qui me? Reſpon. quòd in ſolidum: quia is qui contraxit, non ſolũ reſpexit peculiũ quod ad te ſpectat, ſed & quod ad me. & ſi tu fructuarius conueniaris, nec ſolidum facere poſsis: an in ſubſidium debeam conueniri ego proprietarius, cui nihil adquiſitum eſt? quod verum eſt in his prædictis. quòd ſi maritus conueniatur, deducet quod ſibi debetur ex eo contractu qui mulierem reſpicit. Si tamen aliquid maritus præſtiterit: an poſsit deducere de dote ſi mulier agat aduerſus eum de dote? Reſpon. ℘ eius quod ſolum ſpectat ad peculium vtriuſq; generis, pro rata fiet deductio. Ex his ergo apparet, quòd ſi tantum pertinet ad peculium alterius. ſ. ad vxorem, detrahet de peculio quod eam reſpicit: ſi vero non, non detrahet. Viuianus.

f *Vicariorum nomine.* ex eodem contractu forte facto tam cum ordinario, quàm cum vicario, vel habito cum ordinario tantum. ſed dicit actor qui primo egit de peculio ordinarij, & nunc ſecundo agit de peculio vicarij eiuſdem ordinarij, quòd non venit in computatione peculium vicariorum: quod non poteſt dicere: quia cum totum venit, & pars venit: & ideo exceptione rei iudicatæ repellitur. non ſic econtra, ſi primo de peculio vicarij actum eſt: ſicut & ſi quis prius partem, & poſtea totum petat, non repellitur: vt hic ſubiicit, & infra de excep. rei iudi. ſi quis cum totum.

g *Ad mulierem.* ſcilicet reſpiciat: vt. ſ. adquiſita ex eo peculio, mulieri adquirãtur: vt hic, & C. de rei vxo. act. l. j. §. cũque. quod ratione ſpeciei, quæ eſt de reſtituendo, debet intelligi, & ſic inſpecto exitu. at inſpecto præſenti ſtatu, marito quæritur ex eo: vt infra de iur. do. cum poſſ. §. fin. Ipſum autem ſeruũ & peculium conſtat eſſe in dominio mariti: vt inſti. qui. ali. li. in princ. & cõputatur in eo quicquid extra rẽ viri & operã ſuã ſeruus quærit.

h *Ad maritum.* poſsidentem. ſed cõtra infra de adquir. re. do. l. liber homo. vbi dicit, poſſeſſum non quærere hereditatẽ vel legatũ bo. fid. poſſeſſori. ibi, ſed verius eſſe &c. Sol. hic volebat marito quærere: ibi non: quod poterat ſeruus etiam volente domino nolle adire: vt. C. de here. inſti. l. cũ proponas. Vel ibi reſpectu ipſi⁹ poſſeſſi, hic vero poſsidentis reſpectu fuit heres inſtitutus: vt hic ſubiicit, & ſ. de vſufru. ſed & ſi quid donetur. Sed certe hic nõ videtur referre: vt infra de act. emp. l. Iulianus. §. ſi quid ſeruo. quæ eſt contra. Sed ibi dicit, non intereſſe an contemplatione ſcilicet emptoris vel ſerui: quia vtroque caſu emptori adquiritur. ſecus tamen ſi cõtemplatione venditoris: & ſic nõ eſt contra. vel hic maritus etiã dominus eſt. Accurſius.

i *Idem.* ſ. maritum.

k *Reſtituere.* mulieri, vel heredi eius, ſcilicet ſoluto matrimonio. Accurſius.

l *Reſpicit.* ſ. ſuper re mea, vel opera ſua.

m *Ex mea.* quia decẽ ei mutuaui accipiẽti in negotiũ pertinẽs ad me extra rem meã, & operam ſuam.

n *Contractu.* qui ſpectat ad mulierem, id eſt ad peculium eam reſpiciens.

o *Debeat.* ſ. mihi.

p *Deducam.* non ſoluit: vt iam dices. Accurſius.

q *Quæſtio.* immo hæc quæſtio non fuit ſupra facta. nam ſupra circa deductionem, hic circa cõuentionem. quare dic, quæ quæſtio, id eſt quæ materia. Vel dic, id eſt ſimilis. vel dic, quòd ſatis eſt eadem, cum vna ſit conſecutiua ex altera. Item not. quòd fructus ſerui dotalis eſt viri: vt infra ſolu. ma. l. fin. *Fructus ſerui dotalis viri eſt.*

r *Dilucidius.* vere dicit, dilucidius: quia duo ſunt vere quibus quæritur per ſeruum fructuarium, & duo poſsident: & vere ſunt duo peculia: ſupra vero fictè, & habito reſpectu ad ſolutionem matrimonij. Accurſius.

s *Conueniri.* fructuarius. Accurſius.

t *Ex omni contractu.* ordine tamen ſeruato, id eſt vt prius conueniatur ſemper is ad quem reſpicit contractus, & deinde alius: vt ſtatim ſubiicit. & ita neuter ab altero repetit, quod quiſq; ſuo nomine ſoluit. Item contra. ſ. eo. l. ij. vbi fructuarius nõ tenetur ex reliquis extra rem & operã. Solu. id quod ſupra dicitur, ad effectum refert & ad finem, vt proprietarius conueniatur, nõ fructuarius, niſi in ſubſidium: vt hic ſubiicit. & hic tempus contractus, ibi conuentionis tempus reſpicitur. porro ſi præſens inſpiciatur actus. i. conuentionis, non cõtractus, qui totum peculium intuetur: etiam alia de cauſa conuenitur: vt hic dicitur. Azo.

u *Patrimonium.* ſic infra de ſepara. l. j §. ſi filij.

x *Conuento.* fructuario. Azo. Sed cõtra infra eo. eo tempore. §. ſi. Sol. vt ibi.

y *Is.* ſcilicet dominus. & ſic eſt contra. ſ. eo. l. ij. Sol. vt ibi.

z *Simpliciter.* id eſt non ſeruato ordine, qui eſt in duobus ſuperioribus caſibus.

a *Eum de peculio teneri.* inũ ſolid, & ſic etiã de eo quod ad mulierẽ ſpectat. nã interim totũ eſt viri. ex quo patet ſuperiorem

quæſtionem ſolutam eſſe,ſcilicet quòd maritus etiam ex eo contractu qui mulierem reſpicit,id eſt peculium mulieris,ſibi debitum deducit:vt arg.ſupra eod.ſi noxali.§.fin.

a *Præſtiterit.* de ſuo.

b *Apud eum.* ſcilicet dominum.Accurſius.

Quod penes ſe eſt,in debitum computat de peculio agit.

c *Minus.* Not. mirabile, quòd qui de peculio agit, cõputat in debitum ſibi,quod penes eum eſt de peculio in proprium debitum: ſed extraneus,ſi cũ ſeruo cõtraxiſſet, in ſolidum ſibi dominũ obligaret,id eſt non deducto quod fructuario debetur.ſic & aliàs infra eod.& ancillarum.§.in venditione.

d *Cõtra eueniet.* vt domino detur actio de peculio contra vſufructuarium. Accurſius.

e *Sufficiat.* & hoc poteſt intelligi in eo caſu qui eſt intra eo.tit.l.& ancillarũ.§.vlt.ibi,quę quæſtio. vt ſuperiori cõgruat.dixit enim fructuariũ in ſolidũ conueniendum.i. pro contractu facto in peculio proprietarij. Vel dic, loquitur hic vbi vnus ex dominis cum ſeruo contraxit,ſicut & cum ſeruus vni dedit dãnũ: vt.ſ. nau. cau. ſta.l.licet.§.j.&.ſ.fa. erc.l. & puto.§. vlt. Sed quare nõ agũt inter ſe de peculio? Reſpõ.ea ratione, qa nec agũt ex delicto ſerui noxaliter:vt ſupra ad. l. Aqui. l. ſi ſeruus ſeruũ.§.j. Ratio etiã illa eſt,quia quiſq; eorũ extraneo tenet: vt.ſ. de noxa. act. l.cũ ſeruus cõmunis. ſed ſi hoc eſt, cur ergo fructuarius agit, ſecundũ Azo? ſed nõ tenetur vt ſocius: quia non de eo quod penes proprietariũ eſt. in ſocio ſecus: vt.ſ.eod.l.ſi ex noxali. §.fi.&.l. ſeq. Itẽ cõtra j.eod.ſi quis ſeruum.j. reſpon.Sol.vt ibi.

Sin autẽ maritus huiuſmodi ſerui nomine aliquid præſtiterit, [a] an aduerſus mulierẽ agentem dotis nomine deducere id poſſit? Et ait, ſi id quod creditori præſtitum eſt, ad vtriuſque generis peculiũ pertinebit: pro rata vtrique peculio decedere debere. Ex quo intelligi poteſt, ſi ad alterum peculium contractus pertinebit,modò ſoli vxori detrahi:modò non detrahi, ſi ad id peculium pertinuit contractus,quod apud maritum reſedit.

Fructuarius poteſt agere contra dominum, & econuerſo, ſi peculium ad eum ſpectans non ſufficiat ad ſibi debitum. Bart.

Interdum & ipſi fructuario aduerſus dominum datur actio de peculio: vtputa ſi apud eũ [b] habeat peculiũ:apud ipſum verò aut nihil, aut minus [c] quàm fructuario debetur. Idem etiam contra eueniet: [d] quãuis in duobus dominis ſufficiat [e] ꝙ ſocio vel cõmuni diuidundo actio.

XX. PAVLVS libro trigeſimo ad Edictum.

NAm inter ſe agere ſocij de peculio non poſſunt.

Hæc actio competit de eo quod dolo conuenti in peculio eſſe deſiit: qui dolus præſumitur, ſi ademptio, intricatio, vel in alium tranſlatio indebitè facta fuerit. Bartolus.

XXI. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

SVmma cum ratione etiam hoc peculio prætor imputabit, quod dolo malo domini factum eſt quò minus [f] in peculio eſſet. Sed dolum malum accipere debemus, ſi ei ademit peculium. Sed & ſi eum intricare [g] peculium in necem creditorum paſſus eſt:Mela ſcribit dolo malo eius factum.

Sed & ſi quis cum ſuſpicaretur alium ſecum acturum, aliò peculiũ auertat: [h] dolo non caret. Sed ſi alij ſolujt,non dubito de hoc,quin nõ teneatur: [i] quoniam creditori ſoluerit,* & licet creditori vigilare [k] ad ſuũ conſequendum.

*Flo.ſubſi.tur.

B *Ex dolo adminiſtratoris tenetur quis in quantum eſt factus locupletior. Bart.*

Si dolo tutoris vel curatoris furioſi,vel procuratoris factum ſit: [l] an pupillus,vel furioſus,vel dominus de peculio conueniatur, [m] videndum [eſt.] Et puto,ſi ſoluendo [n] tutor ſit,* præſtare pupillum ex dolo eius:maximè ſi quid ad eum [o] peruenit. & ita Pomponius libro octauo Epiſtolarum ſcribit. Item & in curatore & procuratore erit dicendum. Emptor [p] autem ex dolo [q] venditoris non tenebitur, nec heres, vel alius ſucceſſor,niſi in id quod ad ſe peruenit. C Siue autem [r] poſt iudiciũ acceptum, ſiue antè, dolo factũ ſit: continetur officio iudicis.

*Hal.tutor non ſit.

Si dominus vel pater recuſet de peculio actionem, [s] non eſt audiendus, ſed cogendus eſt quaſi aliam quamuis perſonalem [t] actionem ſuſcipere.

XXII. POMPONIVS libro ſeptimo ad Sabinum.

SI damni infecti ædium peculiariũ nomine promiſerit dominus: ratio eius haberi debet. & ideo ab eo qui de peculio agit, domino cauendũ eſt. [u]

XXIII. IDEM libro nono ad Sabinum.

D

a *Præſtiterit.* de ſuo.

b *Apud eum.* ſcilicet dominum. Accurſius.

c *Minus.* Not. mirabile, quòd qui de peculio agit, cõputat in debitum ſibi,quod penes eum eſt de peculio in proprium debitum: ſed extraneus,ſi cũ ſeruo cõtraxiſſet, in ſolidum ſibi dominũ obligaret,id eſt non deducto quod fructuario debetur.ſic & aliàs infra eod.& ancillarum.§.in venditione.

d *Cõtra eueniet.* vt domino detur actio de peculio contra vſufructuarium. Accurſius.

e *Sufficiat.* & hoc poteſt intelligi in eo caſu qui eſt intra eo.tit.l.& ancillarũ.§.vlt.ibi,quę quæſtio. vt ſuperiori cõgruat.dixit enim fructuariũ in ſolidũ conueniendum.i. pro contractu facto in peculio proprietarij. Vel dic, loquitur hic vbi vnus ex dominis cum ſeruo contraxit,ſicut & cum ſeruus vni dedit dãnũ: vt.ſ. nau. cau. ſta.l.licet.§.j.&.ſ.fa. erc.l. & puto.§. vlt. Sed quare nõ agũt inter ſe de peculio? Reſpõ.ea ratione, qa nec agũt ex delicto ſerui noxaliter:vt ſupra ad. l. Aqui. l. ſi ſeruus ſeruũ.§.j. Ratio etiã illa eſt,quia quiſq; eorũ extraneo tenet: vt.ſ. de noxa. act. l.cũ ſeruus cõmunis. ſed ſi hoc eſt, cur ergo fructuarius agit, ſecundũ Azo? ſed nõ tenetur vt ſocius: quia non de eo quod penes proprietariũ eſt. in ſocio ſecus: vt.ſ.eod.l.ſi ex noxali. §.fi.&.l. ſeq. Itẽ cõtra j.eod.ſi quis ſeruum.j. reſpon.Sol.vt ibi.

SVmma.] CASVS. Habebam ſeruum peculiarẽ in fraudem creditorum peculiarium deminui peculium in.x. perinde eſt ac ſi.x.eſſent in peculio. & pluribus modis poſſum dolũ cõmittere,ſi eum donaui alicui,vel obligaui,vel conſumpſi,vel ſubripui,& alio tranſtuli. Si vero vni de creditoribus ſolui, non videor fuiſſe in dolo eo ꝙ deminutũ ſit peculium:quia licuit creditori vigilare ad ſuum cõſequendum. [SI DOLO.] Si pupillus vel furioſus habet ſeruum:& dolo tutoris vel cura.deminutum ſit pecu.in.x.in fraudem creditorũ: an pupillus vel furioſus de peculio teneatur ac ſi illa.x. adhuc in peculio eſſent, quæritꝰ. & diſtinguitur.aut tutor eſt ſoluẽdo:aut non. Primo caſu tenetur pupillus ex dolo tutoris, maxime ſi ex dolo tutoris aliquid ad eum peruenit. & ratio eſt:quia ſi tutor ſit ſoluendo,habet regreſſum pupillus cõtra tutorem ſi nomine tutoris aliquid præſtiterit. Idẽ eſt in curatore,procura. [EMPTOR.] Vẽdidit mihi ſeruũ Titius cum peculio in fraudẽ creditoris peculiaris. an ego emptor tenear? Dicitur ꝙ nõ,niſi quatenus de dolo ſuo aliquid ad me peruenit. Idem eſt in herede, ꝙ nõ tenetur de dolo defuncti niſi in eo quod ad eũ peruenit. Item non refert,cõmiſerit dominus dolũ antequam à creditore cõueniretur, an poſtea.

A [SI DOMINVS.] Habeo ſeruũ cuius nomine teneor alicui de peculio. ſi nolim ſuſcipere in me iudiciũ de peculio: an ſim cõpellẽdus? Dicitur ꝙ ſic: ſicut in qualibet actione perſonali. Viu.

f *Quo minus.* vt ſupra eod. ſed ſi damnum.§.præterea.

g *Intricare.* obligando,donando,conſumendo: vt hic,& arg.ſ. de tribu. illud.§. ſed ſi mercem.& argu. infra ſo.ma.l.etiã.§.licet. cõtra. & .j. quæ in frau. credi.l.ſi pater.

h *Auertat.* forte donãdo, vel furtim de peculio ſubtrahendo. Azo.

i *Quin non teneatur.* nã nõ tenetur, vt ſubiicit. ſecus in tributoria: quia tunc pro aliis debet deducere: vt ſupra de tribu.act.l. procuratoris.§. pe. & vlt. &.l.non enim.& .l.qđ in herede. §. fin. quæ ſunt contra. Accurſius.

k *Vigilare.* vt ar.j.quę in frau.credi. l.pupillus. Sed ſi quid ſi vterque inſtabat? arg.ꝙ teneat: vt.j. de bo. auct. iu.poſ.ſi non ex.§.j. Et arg.quòd nõ.j.de reg. iur.l.nihil dolo.

l *Factum ſit.* ꝙ deminutum ſit peculiũ ſerui furioſi, vel domini.

m *Cõueniatur.* perinde ac ſi eſſet ĩ peculio.

n *Si ſoluẽdo.* maxime: vt infra de do. excepti. l.apud.§. in hac. & ſecundũ quoſdam vt ad agendũ teneatur: vt.ſ. de tribu.l.iij.§.fin. immo nõ: vt infra de admi.tu.l.fin.& dic vt ibi no. Itẽ & ſi eſt ſoluendo tutor, non videtur teneri pupillus: vt.j.de reg.iur.neque interdicto.quæ eſt cõtra. Sed ibi loquitur quando non in rebus pupilli, ſed ſuo nomine aliquid egit.& dic vt no. j.de admi.tu.l.ſi.

o *Ad eum.* tutorem. Accurſius.

p *Emptor.* ſerui.

q *Ex dolo.* commiſſo in celando peculium.

r *Siue autem.* facit .ſ. de pac.l.iuriſgentium.§.ſiue.&.ſ.de calum.l.j.§.qui autem.& .j. eod.ex facto.§.nec tamen.

s *Actionem.* qua conuenitur,dicens eam nolle ſuſcipere.

t *Perſonalem.* niſi bona fide cedat peculio: vt ſ. cõmuni diui. ſed poſtquam.in fi.quæ eſt contra. aliud in tributoria q̃ hic dicatur in actione de peculio: licet quidã contradicant: vt.ſ. de tribu.illud quoque.§.quid tamen.immo idem eſt inſpecto fine. Accur.

SI damni.] CASVS. cũ.l.ſeq. Si ſeruus meus habeat domũ peculiarem minantẽ ruinam,& caui de damno infecto,& nomine cautionis aliquid promiſi: ſi conueniar à creditoribus peculiaribus,an debeo cauere mihi de reſtituẽdo retro ſi quid nomine cautionis præſtiterim,quæritur. Et reſpon.ꝙ ſic. & ſi ſolui aliquid quia damnũ dedit domus: illud deducam. Sed an in ſolidũ debeam cauere de damno infecto? Reſpon.ſic,non quatenus eſt in pe.ſicut ſi haberem ſeruum ordinariũ,& ille vicariũ ſub ſe,& vicarius alicui damnũ dederit,in ſolidum debeo ſuſcipere iudicium noxale,non quatenus eſt in peculio ſervi,ſcilicet vt emendem damnum,vel dem ſeruũ pro noxa. alioquin actor in primo caſu mitteretur in poſſ.domus. Secundo caſu ſeruũ abduceret. Viui.

u *Cauendum eſt.* ſic.ſ.de tribu.procuratoris.§.fin.&.l.ſequen.

a *Aelium. In ſolidum.* non peculio tenus.
b *Promitti debet.* de damno ſarciendo.
c *In ſolidum pati.* bona eſt ſimilitudo, quia ædes quaſi deliquiſſe videntur cũ decidunt: vt. j. de dam. infe. prætor. §. hoc edicto. ſicut ergo ſuperiori caſu non liberatur præſtando quantum eſt in peculio: ſic nec iſto.
d *Poſſidet.* in ſolidum in domo, niſi ſit ſeparata à magna: vt. j. de dã. infe. l. ſi finita. §. ex hoc. & §. ſed & ſi. ſec' in agris: vt. j eo. ti. l. cũ emptor. §. ſi agri. Acc.

EDium autem peculiarium nomine in ſolidum[a] damni infecti promitti debet:[b] ſicut vicarij nomine noxale iudiciũ in ſolidum pati:[c] quia pro pignore ea, ſi non defendantur, actor abducit vel poſſidet.[d]

XXIIII. VLPIANVS libro vicesimoſexto ad Sabinum.

CVrator furioſi adminiſtrationem[e] peculij & dare & denegare poteſt tam furioſi ſeruo, quàm filio. B

In peculio dicitur eſſe veſtimẽtum quod gratia ſui vſus, non aliud veſtimentũ quod eſt ſibi conceſſum, & potius gratia domini quàm ipſius ſeruus. Baldus.

XXV. POMPONIVS libro vicesimotertio ad Sabinum.

ID veſtimentum peculij eſſe incipit, quod ita dederit dominus, vt eo veſtitu ſeruũ perpetuò[f] vti vellet: eóque nomine ei tradidit,* ne quis alius eo vteretur, ídque ab eo eius vſus gratia cuſtodiretur. Sed quod veſtimẽtum ſeruo dominus ita dedit vtendum, vt non ſemper, ſed ad certum vſum, certis temporibus eo vteretur, veluti cũ ſequeretur eum, ſiue cœnanti miniſtrabit, id veſtimentum nõ eſt peculij.[g]

Si ſemel eſt habita ratio doli commiſſi per dominum, vno agente non debet amplius haberi alio agente: quia non debet bis cõpelli ad ſoluendum pro eodem dolo. Paulus de Caſtro.

Flo. tradent.

Id veſtimentũ.] CASVS. Dominus ſeruo ſuo dedit veſtimentum aliquod: an illud ſit in peculio, quæritur. & diſtinguitur: aut dedit ei vt perpetuo haberet, id eſt quãdiu duraret, vel quãdiu in ſeruitio ſuo eſſet. & primo caſu erit in peculio: ſecundo nõ. Viuianus.
e *Adminiſtrationem.* nõ autem ipſum peculium dare poteſt: vt. ff. e. l. licet. §. idẽ adiicit. & §. in furioſi. & l. quã Tuberonis. quæ ſunt contra. nam quandoque & præfectus concedit adminiſtrationẽ defenſori ciuitatis per confirmationem, & tamen eum non eligit: vt in authẽ. de defen. ciui. §. decreto. & §. non habente.
f *Perpetuo* id eſt quãdiu durat. ſic. j. de pig. l. debitor. non enim veſtimẽtis perpetuo vtimur: vt inſti. de vſufruc. §. conſtituitur. Sed videtur non eſſe peculium: vt infra eo. peculium nſcitur. §. j. quæ eſt contra. Sol. vt ibi. Accurſius.
g *Peculii.* Et ſic no. ar. contra dapiferos & pediſequas: vt quando repelluntur, poſſit dominus veſtimentum retinere ſi dederat vt in ſuo ſeruitio vterentur. ſic infra ſolu. matr. l. in his. §. j. & ſupra ſi certum peta. l. ſi ex me. in fine. & infra de lega. iij. qui conſtituinam. j. reſpon.

Si ſemel.] CASVS. Dominus dolo & in fraudem creditorũ deminuit peculium in decem. conuentus à creditoribus ſatisfecit. perinde erit ac ſi decem illa eſſent in peculio. ſi ab aliis cõueniatur, an eiuſdẽ doli nomine debeat aliquid præſtare creditoribus? Dicitur quòd non. Si vero dolo decem damnum dederit, & in aliis decem ſeruus ei teneatur: hincinde fiet compenſatio. & hoc in ſecunda. Si vero ſeruum manumiſit vel alienauit quòd dolo peculium ſerui tractauit: intra annum de dolo illo tenebitur. Viuianus.
h *Nihil præſtabit.* facit infra de regulis iuris. l. bona fides. & infra de verb. oblig. qui bis. & ſupra eod. l. ſi noxali. §. eſt autem.
i *Debeat.* ſcilicet domino.
k *Condemnandus* quia & hoc præſtitit interpretatiue admiſſa hincinde compenſatione. Accurſius.
l *His conſequens erit.* ſcilicet ſupradictis duobus. Accurſius.
m *Teneatur.* vt infra quando actio de pe. eſt an. l. j. §. penul.

Et ancillarum.] CASVS. Si filiusfamilias contrahat cum ancilla: an obligẽt pater vel dominus de peculio? Et reſpon. q̃ ſic, & maxime ſi ancilla fuerit textrix vel ſarcinatrix. & hoc in prima. Idem ſi res penes ancillã vel filiũ deprehendatur: quia datur in dominum vel in patrem actio de peculio. & hoc in ſecunda. Si vero iuſſu patris vel domini contrahatur, quod iuſſu erit actio. & hoc in tertia. Idem eſt ſi in rem domini verſum fuerit: quia agetur de in rem verſo. & hoc in quarta. [CONSTAT.] Si ſeruus domino defuncto ante aditã hereditatẽ res hæreditarias ſubtrahit: ſi hæres à creditoribus peculiariis cõueniatur: an poſſit deducere quod ſeru' corrupit & amouit de hered? Dicit q̃ ſic. [SISERVVS.] Si dominus ſeruũ, cuius nomine tenetur de peculio, alienauerit: intra annũ tenebit' de peculio. ſed an emptor poſſit cõueniri? Et reſpon. quòd ſic: nec refert an ab emptore adquiſierit peculium, vel ei cõceſſerit peculium illud quod emit cũ ſeruo, vel ei à venditore donatum eſt. & poteſt creditor agere cũ emptore & vẽditore pro partibus, vel cum vnoquoque in ſolidum. & hoc in ſecunda. An autem poſſit venditor agere cũ emptore pro eo quod vẽditor ante venditionẽ ſeruo mutauerit? Et reſpon. q̃ non. & hoc in tertia. Si vero Titius ſeruo Mœuij decem mutauit, & Titius eum emerit, & alienauerit: an pro illis decem conueniet emptorem? Dicitur quòd nõ. & hoc in quarta. Si emptor mutauit antequã emeret: an vẽditor conueniatur poſtea de peculio? Dicit q̃ ſic. ſ. intra annum à venditione numerandum. deducetur tamen q̃d emptor peculij habet à ſeruo. & hoc in quinta. Si vero dominus vel ſeruus aliquid mutauſſet ſeruo alienato ante venditionem: an pro eo venditor poſſit emptorem conuenire, quæritur. Et dicitur q̃ non. & hoc in ſexta. [SI QVIS.] Si plures ſeruum habeãt, & aliquis cum eo contrahat: an cum vno in ſolidũ poſſit agere de peculio? Dicitur quòd ſic: quia iniquum eſſet vt actionem ſuam in plures diuideret qui cum vno contraxit. hoc in prima. An autem tantum debeat haberi ratio eius peculij quod habet ſeruus ab eo qui conuenitur: an ſimiliter eius quod habet ab aliis? Reſpon. quòd totius. & hoc in ſecunda. Nec conqueri debet is qui conuenitur in ſolidum: quia ſi quid præſtiterit vltra portionem ſuam peculij, conſequetur ab aliis pro ſocio vel communi diuidundo. Sed quid ſi ab aliis non habet peculium iſte ſeruus, an vnus duorum conuenitur? Reſpond. quòd ſic. Sed quid præſtabit? id dumtaxat quod habebit ab ipſo in peculio. vnde ſi quis eorũ non ſoluendo eſt, & aliquis heres non eſt, vel bonorũ poſſeſſor, is qui conuenitur eatenus dãnabitur quatenus erit apud eum de peculio, vel conſequi poſſit de bonis alterius à quo ſeruus non habuerit peculium. hoc dicit cum. l. ſequen. Viuianus.
n *Actio datur.* vt ſupra eo. l. j. §. de eo. Accurſius.
o *Depoſiti quoque.* Argu. quòd actio de pecu. non eſt proprium nomen actionis.
p *Et commodati.* vt ſupra commoda. ſed mihi. §. ſed ſi ancillæ. Accurſius.
q *Et tributoriam.* vt ſupra de tribu. l. procuratoris ſed & ſi ancilla. Accurſius.
r *Non dubitatur.* dari actionem de in rem verſo, vel quod iuſſu, de eo quod eſt verſum vel iuſſum: vt infra qudd iuſſu. l. j. §. j.
ſ *Contractum.* cum filia, vel ancilla.
t *Cum eo.* herede.

Flo. pegere

Corrupiſſet.

a *Corrupisset.* sed & vtili iudicio in factum p duplo intra annum conuenitur seruus ab herede,& hoc quando testator iussit esse liberum post mortem suam:vt infra si quis testa. liber esse iussus.l.j.circa princi.

b *Polliceatur.* si nominatim accepit pretiũ peculij,nõ aliàs:vt.j. ſi ex duobus.in fine.& l.sequenti.

c *Acceperit.* seruus venditus.

d *Concesserit.*domino.

e *Cũ singulis.*i.cũ emptore & vẽditore. Ac.

f *In solidum.* vt supra eodem.si noxali.§.penul.& infra eodem.l.si creditor.§. seruũ.& j. de duo. re.l. iij.§. vbi.Sed cõtra infra eodẽ.l.quotiens.§.si creditor. Solu. potest sic diuidere,vt contra vnũ pro vna parte,contra alium pro alia parte experiatur.Sed si cũ intenderit actionẽ, in solidum re integra nõdum lata sentẽtia velit experiri contra alium, non potest: sicut aliàs dico in fideiussore: vt C.de fideiuss.l.liberũ. &.l.reos.

g *Venditionem.* cum sibi seruiebat.nam nec ex delicto tunc in dominum cõmisso tenetur:vt institu.de noxa. §.vnde si alij.

h *Credidero.*ego emptor.

i *Deducto eo.* vt infra eo.l.si creditor.§.fi. & l.quotiens.§. non tantum.& supra.e.l. hinc. §.interdũ. & supra de peti. here.l. cum is. in fi. porro antequam alienauero qd mihi debet antequam emerẽ, nunc de peculio conuẽtus deduco:vt.ff.e. si noxali.§. idem scribit.

k *Mihi dari.* vt.ff.e.l. §.sed & ipsi.Accursius.

l *Si quis cum seruo duorum.*qui seruũ & peculiũ habẽt cõmune. Ac.

m *In solidum.* vt hic & supra de exerci.l.j. in fi.& l. seq. & supra e.l.& si duo.in fi.& infra eo.quod debetur.

n *Apud eum.* scilicet conuentum.

o *Condẽnatur.* in solidũ:& soluet de suo.Accursius.

p *Vel communi diuidundo.* vt supra communi di.& si non.§. fi. & supra eo.hinc.§. fi. &.l.seq. Sed hæc non est ratio,quòd ideo teneatur quòd cõtra alium agi potest: sed illa,quia cum suo seruo contractum est: aliàs contra.j de regulis iuris.l.nemo ideo. Accursius.

q *Quare. Apud eum.* secus si non esset:vt hic,& infra tit.j.l.j. §.si præcepto.& infra de dote prælcg.l.j.§.per cõtrariũ. sed quare non per cõmuni diuidundo,vel pro socio, hereditatem ex bonis hereditariis amouisset, consumpsisset, corrupisset. a

Seruo contra venditorem & contra emptorem actio de peculio competit pro parte & in solidum. sed ipsi venditori de eo quod sibi vel seruo eius debetur,non competit contra emptorem.emptori vero competit contra venditorem facta prius de suo peculio deductione. Bartolus.

Si seruus alienatus sit:quãuis in eũ qui alienauerit,intra annum prætor de peculio actionem polliceatur: b tamen nihilo minus & in nouum dominũ actio datur. Et nihil interest, aliud apud eum adquisierit peculium,an quod pariter cum eum emerit, vel ex donatione acceperit, c eidem concesserit. d Illud quoque placuit, (quod & Iulianus probat)omnino permittendum creditoribus, vel in partes cum singulis e agere,vel cum vno in solidum. f Sed [&] ipsi qui vendiderit seruum,non putat Iulianus de eo quod ante venditionem g crediderit, cum emptore de peculio agere permittendũ. Sed & si alieno[seruo]credidero,eumque redemero, deinde alienauero:æquè non putat mihi in emptorem dari debere iudicium.* In venditorem autem dumtaxat intra annum post redemptionem numerandum,de eo,quod adhuc alieno crediderim, h dandam esse mihi actionem existimat,deducto i [scilicet] eo quod apud me peculij seruus habebit. Sicut autem de eo quod ipse crediderim seruo meo,non putat Iulianus in emptorem, alienato eo,actionem mihi dari k debere: ita & de eo quod seruus meus seruo meo crediderit,si is cui creditum fuerit, alienatus sit: negat permitti mihi debere cum emptore experiri.

Vbi est communio serui & peculii: quilibet conuenitur in solidum, & etiam respectu peculii quod est penes alterum: & quod præstiterit,ab alio consequitur. Bart.

Si quis cum seruo duorum l pluriúmve cõtraxerit, permittẽdum est ei cum quo velit de-

* *aliàs, alienem.*

* *alienem.*

A inuicem agunt:vt supra.e.l.hinc.§.fi.& l.seq.quæ sunt contra? Respon.hic nec re nec consensu sunt socij in seruo.

r *Ex bonis.* socij defuncti. Accursius.

Si quis seruum.]C A S V S. Duo cõtraxerunt cũ seruo Titij:& factus est eorũ debitor.Titi[us] decessit,qui eos instituit heredes,& reliquit seruo libertatẽ.an heres aduersus coheredem aget de peculio:puta quia vni debebat.x.alij.h Et respon.quòd sic:& ideo agitur adinuicẽ, quia ab alio extraneo agi potest aduersus eos de peculio, quod quilibet apud se retinet. Vitianus.

* *Flo. destringi.*

s *Vel.* pro saltem.

t *De peculio.* non autem institoria: vt supra de instito.l. si quis mãcipiis. §. Proculus. quæ est contra. Item videtur econtra totũ dicendum: vt ita demum teneatur, si perceperit:vt.C. quod cũ eo.l.fi.quæ est contra. Sed ibi de actiõe quod iussu dicit, hic de actione de peculio. Accursius.

B

C

D

minorum in solidũ m experiri.Est enim iniquum in plures aduersarios distringi * cũ qui cum vno contraxerit.Nec huius dumtaxat peculij ratio haberi debet,quod apud eum n cum quo agitur,is seruus haberet:sed & eius quod apud alterum [est.] Nec tamen res damnosa futura est ei qui condemnatur: o cum possit rursus ipse iudicio societatis, vel communi diuidundo, p quod amplius sua portione soluerit, à socio sociisve suis consequi.

Quod Iulianus ita locum habere ait, si apud alterum quoque fuit peculium:quia eo casu soluendo quisque etiam socium ære alieno liberare videtur. At si nullum sit apud alterum peculium,contra esse:quia nec liberare vllo modo ære alieno eum intelligitur.

XXVIII. IVLIANVS libro vndecimo * Digestorum.

QVare & si socio neque heres neq; bonorũ possessor extitisset,eatenus damnari debet is cũ quo actum fuerit, quatenus peculium apud eum q erit,& quantum ex bonis r consequi potest.

Si creditores peculiares succedunt ei qui tenetur de peculio:quatenus succedunt, extinguitur actio de peculio,etiam si expressè contradixit. Paul. de Cast.

XXIX. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

SI quis seruum[in]testamento liberum esse iusserit, relictis heredibus his qui cum seruo cõtraxerũt:possunt inter se coheredes vel s de peculio agere:quia de eo quisque peculio quod apud eum esset,quolibet alio agẽte teneatur. Etiã si prohibuerit contrahi cũ seruo dominus:erit in eum de peculio t actio.

XXX. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

QVæsitum † est, an teneat actio de peculio, etiam si nihil sit in peculio cũ ageretur: si modò sit rei iudicatæ tempore. Proculus & Pegasus nihilo min[us] teneri aiunt.

* *Condemnatione.*

* *Cõcur. gl. in.c. dudũ. sup verbo, i pe.i med. & ver. sed si medio tpe. extra de test. Bal.*

x.in debito,& ea soluit: & velit sibi actionem cedere in.v. aduersus coheredem:an sit audiendus,quæritur. Et dicitur quòd sic.[I S QVI.]Sed si cum.x.alicui deberentur ex cõtractu serui,&.v.tantum essent in peculio,& illa exegit,postea peculium augeatur;

augeatur:an pro reſiduis.v.dominus poſsit cõueniri? Et reſpõ. quòd ſic.[*SI ANNVA.*]Si domin⁹ ſeruũ cuius nomine tenebatur de peculio,vẽdidit,& creditor pro eo eum cõuenerit, & repellatur annali exceptione,puta quia effluxit annus à tẽpore alienationis ſerui:an detur creditori aduerſus emptorẽ actio, quæritur. Et dicitur q̃ ſic.Si vero vẽditor cõuẽtus intra annum dixit,nihil eſt in peculio: eo deducto quod creditor à venditore cõſequi poſſet,in reſiduũ cõuenietur emptor. & hoc in ſecunda. [*IN DOLO.*] Dominus cõuent⁹ de peculio exceptionem opponit, dicendo nihil eſſe in pecu.replicatur de dolo: quia dicit dominũ doloſe intricaſſe peculiũ. vſque ad quod tempus dec̃ iſta replicatio, q̃ritur. Et reſpõ. vſq; ad tempus quo agi poteſt de dolo:quod olim erat tẽpus annale:hodie biẽnale:vt.C.de dolo. l.ſi hæres. Et quatenus ad eũ ex dolo defuncti peruenit,tenetur.ſed ſi ipſe hæres dolum cõmiſit,in ſolidum conuenietur. Viuianus.

a *Intenditur*.inſpecto tempore ſententiæ,nõ præſenti.nam nec fieret miſſio,ſi nunc non defenderetur domin⁹: vt infra eo.l. eo tẽpore. Item nec cauet de futuro incremẽto qui de peculio cõuenitur: vt infra.e.l. quotiẽs.§. qui ſemel.per quæ patet nil nunc deberi: & ſic non rectè:vel actor aſſerit eſſe ſic.Acc.

b *In peculio*. etiã hodie aſſerebat actor eſſe.erit tamen tẽpore ſententiæ: vt prædixit hic,& infra de lib.leg.l.ſi quis rũ §.idem Iulianus. & ſupra de iudi.ſi filius.j.reſpõ.& ſic nõ ratione præſentis ſtatus,ſed futuri recte agitur.ſic in actione in rem & ad exhibẽ.vt ſubiicit.& ſupra de rei vindi.ſinauté.§.j.& ſic in peti. hæredi.l.iiij.&.l. q̃ ſi in diem.j.reſpõ.& eſt ratio in actione de peculio,& peti. hæredi.quia ius metimur ex pſona actoris:vt ſupra ſi pars hęredi. peta.l.i.§.j.& poſſunt ſub petitione generali claudi etiam quæ poſtea quæruntur.vnde ſecus in perſonali ſingulari,vbi nõ poteſt cõtineri:vt ſupra de iudi.l.non poteſt.quæ eſt contra.Item quãdoque & alia tempora ſpectantur in actione de peculio : vt infra.e.l.ſi ex duobus.§.in hoc.&.l. ſi filius vel ſeruus. & infra titu.j.l.ſi. Accurſius.

c *Hæredẽ*. ſcilicet inſtituto.

d *Vertit*. ſcilicet ſeruus:quia tunc in totum quod verſum eſt, tenetur actione ſcilicet de in rem verſo.

e *Quaſi*. id eſt ſicut. Accurſius.

f *Ex ſociis*.quorum vnum conſtat poſſe conueniri in ſolidum de peculio ſerui communis:vt ſupra eo.l.& ancillarum.in ſi.

g *Conueniendum*. ſcilicet in ſolidum.

h *Inſtitutus*. cum libertate expreſſe relicta ſecundum hæc iura. hodie non eſt vis.nam eo tẽpore quo hæres inſtituitur,& libertas præſumitur relicta:vt inſti.qui.ma.non li.§.idemque. Ac.

i *Æquè cum eo*. vt ſupra eo.l.iij.§.j. Accurſius.

k *Patietur*. quia etiam ab initio tenebatur: quod eſt in ſeruo diuerſum ſecundum Ioan.

l *Sed ſi velit*. ſcilicet filius in ſolidum.

m *Redimere*. id eſt actionẽ ſibi cedi,ſecundum Ioan.Et no hic ar.pro quæſtione qua quæritur ſi vnus reorum ſoluit,an ceſsio fiat in totum contra conreos,vel pro parte. quidam in totum. ſed Ioan.pro parte, pro eo quod eſt hic:vt infra de tut.& ra.

Intẽditur[a] enim rectè,etiã ſi nihil ſit in peculio.[b] Idẽ & circa ad exhibendũ & in rem actionem placuit.quæ ſententia & à nobis probanda eſt.

Hæc actio contra hæredem datur, quatenus ad eum ex peculio peruenit: ſed filius cum quo contractum eſt, ſi eſt hæres,tenetur in ſolidum.& ſic contra coheredem actio eſt colenda. Bartolus.

Si cum ex parte hæredẽ[c] domini vel patris agatur,dumtaxat de peculio condemnandũ, quod apud eum hæredem ſit qui conuenitur.Idem &[de] in rem verſo p̃ parte:niſi ſi quid in ipſius hæredis rem vertit.[d] Nec quaſi[e] vnum ex ſociis[f] eſſe hunc hæredem conueniendum,[g] ſed pro parte dũtaxat. Sed ſi ipſe ſeruus ſit hæres ex parte inſtitutus:[h] æquè cũ eo[i] agendum erit. Sin verò filius ſit:quamuis ex parte inſtitutus, nihilo minus in ſolidum actionem patietur.[k] Sed ſi velit[l] pro parte nomẽ cohæredis redimere,[m] audiendus eſt. Quid enim ſi in rem patris verſum ſit?[n] cur non conſequatur[o] filius à cohærede quod in patris re eſt? Idem eſt & ſi peculium locuples[p] ſit.

Qui egit de peculio,& non fuit conſecutus totum debitum, quia non erat tantum in peculio:ipſo poſtea auctо iterum agere poterit. Paulus de Caſtro.

Is qui ſemel de peculio egit: rurſus auctо peculio de reſiduo[q] debiti agere poteſt.

Exceptio quæ competit actori,non tranſit ad ſucceſſorem, ſi in eius perſona cauſa cadendi actionis deficiat.aliàs ſecus. Bart.

Si annua exceptione ſit repulſus à vẽditore creditor:ſubueniri[r] ei aduerſus emptorem debet. ſed ſi alia[s] exceptione, hactenus ſubueniri [ei debet,] vt deducta ea quantitate quam à venditore cõſequi potuiſſet, ab emptore reſiduũ cõſequat.

Replicationes ſunt temporales, ſicut actiones. Bartolus.

In dolo[t] obiiciendo,temporis ratio habetur. Fortaſsis enim poſt tẽpus de dolo actionis non patietur dolum malum obiici prætor:quoniam nec de dolo actio poſt ſtatutum tempus[u] datur.In hæredem autem doli clauſula in id quod ad eũ peruenit,fieri debet:[x] vltra nõ.

XXXI. PAVLVS libro trigeſimo ad Edictum.

SEd ſi ipſe hæres dolo fecit, ſolidum[y] præſtat.

Electione vnius ex pluribus non habentibus communionem ſerui & peculii, alii liberantur: ſed de æquitate in reſiduo cæteri tenebuntur: & quantum ſit in peculio ſententia tempore,inſpicitur. Bartolus.

A diſtrahen.cum pupillus.& ſupra ad.l. Rho. de iac.l.j. &.l.ij. in prin.& diximus infra de ſol.l. Modeſtinus. Accurſius.

n *Verſum ſit*. idem & ſi non ſit verſum.nam & tunc habet doli excep. ſcilicet niſi fiat ei ceſsio pro parte ſua:vt ſupra fami. erciſ.his conſequenter.§.ſi filius.

o *Conſequatur*. ex iure ceſſo agens.

p *Locup.es*. idem & ſi nõ ſit locuples.& hoc cum nõ inſpiciatur illud niſi in calibus:vt.ẽ. e.l.j.§.ſi cũ impubere.

q *De reſiduo*.quia noua cauſa eſt:vt infra de excep.rei iudi.l.ſi rem meam.Item facit.j.eo. quotiẽs.§.ſi ſemel. Ac.

r *Subueniri*. de æquitate.nam mere iure electione ſibi præiudicauit:vt infra eo. ſi ex duobus.j. reſpon. quæ eſt cõtra.&.l. quotiẽs. §.ſi creditor.

s *Alia*. dicendo nil eſſe in peculio : vt ſupra ſi cer.peta.l.fina.j. reſpon.

t *In dolo*. agit creditor de peculio:dominus dicit nihil eſſe in peculio:& actor replicat,quòd dominus fecerat dolo quo minus ſit:vt ſupra.e.ſumma.j. reſpon. Accurſius.

u *Statutum tempus*. qđ erat olim anni : hodie biennij:vt.C.de dolo. l.ſi.Sed videtur perpetuo poſſe obiici:vt infra de excep.do.l. pure.§.ſi.quæ eſt contra. Sol.ibi in excep.hic in replicatione,in qua idem quod in actione debet ſtatui:cum actor poſsit replicare quando vult agendo:nõ ſic qui excipit:vt ex.l.contraria paret.& hoc ſecundum R. hoc nõ valet.nã & replicatio perpetuo durat:vt.C.de excep.l.ſi pactũ niſi dicas quòd ibi replicatio p̃ exceptione ponatur:quod eſſe poteſt:vt infra de excep.l.ij §.j. Vel dic quòd ibi perpetuo replicatur:in.l.ſi pactum.de eo quod peruenit ad violẽtum : quia præceſſerat eſt o quæ perpetua erat:hic autem annalis,ſcilicet de peculio. Vel ſol.ſecundum Bul.quòd hoc intelligitur ſecũdum.l.contrariam.& hoc ex hac dictione,fortaſsis,quæ eſt hic. & ſic perpetuo obiicitur.prima verior eſt.

x *Fieri debet* etiam perpetuo:vt in actione de dolo dicitur:vt ſupra de dolo.l.in hæredem.alij econtra. Accurſius.

y *Sed ſi ipſe. Solidum*. facit ſupra de trib.l. quod in hærede.§. fina. Accurſius.

Si ex duobus.]*CASVS*. Si dñs pluribus hæredibus relictis deceſsit,qui cõueniri poterat intra annũ de peculio ex contractu ſerui:& ſeruo alienato,vel manumiſſo,vel libero eſſe iuſſo,vnus hæredũ cõueniatur,an cęteri liberẽtur,quæritur.Et dicitur q̃ ſic de iure ſcripto.ſed in plus cõdẽnari nõ debet quàm quod ſit in peculio penes eũ.idem eſt in duobus fructuariis in ſeruo,& duobus bonæ fidei poſſeſſoribus.idẽ eſt ſi in rẽ vnius verſum fuerit,quòd alius conuẽtus eũ liberat.hæc ſunt vera de iure ſcripto.ſecus de æquitate:quia qui contrazit cũ ſeruo,totũ peculiũ reſpexit:nõ eam tantũ partẽ peculij,quę erat penes cõuentũ. [*IN HOC.*]In prędicto caſu,cũ vnus hæres cõuenitur, & tẽpore lit.conteſt.nihil eſt in peculio,tẽpore ſententiæ tamẽ eſt:an illius ratio debeat haberi,q̃ritur. Et rñ.q̃ ſic. Si vero econuerſo:ſemp tẽpus ſentẽtiæ ſpectãdũ eſt.verbi gratia,vẽdidi ſeruũ,qui conueniebaẽ.nil erat in peculio.poſtea peculiũ venit apud emptorẽ.non eſt inſpicẽdũ in perſona emptoris, quantũ fuerat in peculio eo tẽpore quo conueniebar,ſed quãtũ poſtea acceſsit emptori:vt ſi.x.tantũ erãt penes me cũ cõueniebar.xxx.

debebantur

debebãtur creditoribꝰ pecul. & poſtea vſque ad. xx. creuit peculium apud emptorem: in ſolidũ tenetur. [VENDITOR.] Si vẽdidi ſeruũ cũ peculio, & de peculio penes me nil remãſit: nõ ſolũ poſt annum, ſed neque conueniar de peculio. Si vero accepi pretium pro peculio, penes me videtur peculiũ remanſiſſe; cũ pretiũ peculij ad me peruenit. Vlpianus.

a *Eius.* ſcilicet domini. Accurſius.

b *Qui.* ſcilicet dominus. Accurſius.

c *Manumiſſo.* ſ. à ſe.

d *Iuſſo.* ſ. ab alio, cui vendidit dominus ſub eo pacto, quòd manumitteretur.

e *Vel alienato.* ſed nõ libero eſſe iuſſo.

f *Liberabuntur.* de ſtricto iure: vt ſtatim dicet. Accurſius.

g *Alterius.* ſcilicet heredis. Accurſius.

h *Verſum.* ſcilicet vt alius conuentus hunc in cuius rem eſt verſum, liberet de ſtricto iure, licet ille in ſolidũ ſit obligatus: vt ſupra eo. l. quæſitum. §. j. Ac.

* *Halo. peculij quantitate.*

i *Liberat.* ſcilicet iure mero. Accurſius.

k *Hoc iure.* ius ſtrictũ eſt quòd vnũ eligẽdo, quem in ſolidũ conuenerat, videtur ab aliis recedere: cum ille ſoluat ei totum qđ debet: non autẽ plus debet, quàm ſit in peculio.

l *Æquitas.* tria not. Primo, q̃ æquitas præfertur rigori: vt. C. de iudi. placuit. Secundo, quòd præceptio, nõ litis conteſtatio, liberat: vt &. ĩ. de his qui deiece. vel effũ. l. præceptione. &. ĩ. de conſtitu. pecu. l. item. §. fi. Itẽ quòd qui cõtrahit, totũ patrimonium &c. vt ſupra de iudi. l. ſi fideicõmiſſum. §. j. & ĩ. ad Trebel. l. j. §. ſi here.

* *Plo. præcedens.*

m *Recedens.* Actor dicitur recedẽs, ideo q̃ vnum eligendo, ab aliis recedere videtur de ſtricto iure: & quia ſi non poteſt totum ab alio conſequi, recedit ab illo, & redit ad aliũ de æquitate: vt. ĩ. proxi. rñ. & dicitur reſtaurari. & ex hoc quia redire poteſt, videbatur condẽnationẽ faciendã ſemp quantum eſt in peculio tempore lit. cõteſt. etiã ſi minus vel plus ſit tẽpore rei iudicãdæ: quia licet minus conſequeretur actor, poſſet tamen de reſiduo poſtea agere, vel contra aliũ, vt hic: vel contra eundẽ: vt. ĩ. co. l. quæſitũ. §. is qui ſemel. Reſpõdetur tamen contra. ſ. tempus ſententiæ, quod præſens dicitur, ſpectari: vt. ĩ. e. l. quæſitũ. j. rñ. quod autem in vna perſona dicitur, poſtea in duabus ponitur. ſ. quòd in perſona emptoris nõ ſit ſpectandũ quãtum fuerit in peculio eo tempore quo venditor eſt conuentus.

n *Hodie.* ſcilicet cum iudicaretur.

o *Acceſſerit.* emptori. Accurſius.

p *Nos.* qui primo contra venditorem egimus.

q *Conſequi.* ex hoc patet q̃ emptor ſerui etiã de præcedẽti cauſa tenetur. aliàs enim quomodo conuentus fuiſſet venditor? & hoc dicitur ſupra. e. l. ſi noxali. §. idem ſcribit. & de tribu. l. de peculio. &. ĩ. e. l. & ancillarum. §. ſi ſeruus.

XXXII. VLPIANVS libro ſecundo Diſputationum.

SI ex duobus vel plurib' heredibus eius [a] qui [b] manumiſſo [c] ſeruo, vel libero eſſe iuſſo, [d] vel alienato, [e] vel mortuo, intra annum cõueniri poterat, vnus fuerit conuentus, omnes heredes liberabuntur: [f] quamuis non in maiorem quantitatẽ eius peculij quod penes ſe habet qui conuenitur, cõdemnetur. idq́ue ita Iulianus ſcripſit. Idemq́ue eſt & ſi in alterius [g] rem fuerit verſum. [h] Sed & ſi plures ſint fructuarij, vel bonæ fidei poſſeſſores, vnus conuentus cæteros liberat: [i] quamuis non maioris peculij * quàm penes ſe eſt, condemnari debeat. Sed licet hoc iure [k] contingat: tamen æquitas [l] dictat iudiciũ in eos dari, qui occaſione iuris liberantur: vt magis eos perceptio, quàm intentio liberet. Nã qui cum ſeruo contrahit, vniuerſum peculium eius, quod vbicumque eſt, veluti patrimonium intuetur. In hoc autem iudicio licet reſtauretur recedens: [m] * tamen & augmenti & deceſsionis rationem haberi oportet. Et ideo ſiue hodie [n] nihil ſit in peculio, ſiue acceſſerit [o] aliquid: præſens ſtatus peculij ſpectandus eſt. Quare circa venditorẽ quoq; & emptorem hoc nobis videtur verius, quod acceſsit peculio, poſſe nos [p] ab emptore conſequi: [q] nec retrorſum velut in vno iudicio [r] ad id tempus cõuentionẽ reducere emptoris, quo vẽditor conuentus ſit.

* *Plo. præcedens.*

Si pro peculio pretium expreſſe non fuit conſtitutum: hic conuenitur apud quem peculium reperitur. aliàs hic qui pro peculio pretium nominatim recepit. Bartolus.

Venditor ſerui, ſi cum peculio ſeruũ vẽdiderit, & tradiderit peculiũ: ne intra annũ quidẽ de peculio conuenietur. neque enim hoc pretiũ, [s] ſerui peculiũ eſt: vt Neratius ſcripſit.

XXXIII. IAVOLENVS libro duodecimo ex Caſsio.

B SEd ſi quis ſeruum ita vẽdiderit, vt pretium pro peculio acciperet: penes eum videtur eſſe peculium; ad quẽ pretium peculij [t] peruenit,

XXXIIII. POMPONIVS libro duodecimo ex Variis Lectionibus.

NOn penes [u] quem res peculiaris ſit.

XXXV. IAVOLENVS libro duodecimo ex Caſsio.

AT cum heres iuſſus [x] eſt peculiũ dare [y] accepta certa ſumma: non videtur penes heredem eſſe peculium. [z]

In contractibus bonæ fidei pater & dominus non ſolum de peculio, ſed etiam de eorum proprio dolo tenentur. Bartolus.

C XXXVI. VLPIANVS libro ſecundo Diſputationum.

IN bonæ fidei contractibus quæſtionis eſt, an de peculio, an in ſolidũ pater vel dominus tenerẽtur, vt eſt in actiõe de dote agitatũ, ſi filio [familias] dos data ſit, an pater dũtaxat de peculio conueniretur. Ego autẽ arbitror non ſolùm de peculio [conueniri:] ſed & ſi quid præterea dolo malo [a] patris capta fraudataq́ue eſt mulier, competere actionem. Nam ſi habeat res, nec reſtituere ſit paratus: æquum eſt eum quanti ea res [b]

D eſt condemnari. Nam quod in ſeruo, cui res pignori data eſt, expreſſum eſt: [c] hoc & in cæteris non reſtituat, cum habeat facultatem reſtituendi. Vl.

r *Iudicio.* quod falſum eſt, quòd ſit vnum iudicium, immo duo. Accurſius.

s *Hoc pretium.* ſcilicet numeratum. Accurſius.

t *Ed ſi quis. Peculi.* nominatim. & hoc caſu habet locũ quod dicitur ſupra eo. ſi noxali. §. quod autem.

u *Non penes.* ſ. tãtũ: vt. ĩ. e. l. ſi noxali. §. idẽ ſcribit. & arg. ĩ. de tribu. l. de peculio. Accurſius.

Tit. cõ. CASVS. Si heres iubeatur à teſtatore peculiũ ſeruo dare, & liberũ facere, &c. à ſeruo recipere: an videat penes heredẽ peculiũ eſſe? Dicit q̃ nõ. magis em̃ videtur cõditioni qua libertas relicta eſt, paruiſſe, quàm pretiũ peculij numeraſſe. Vl.

x *Iuſſus eſt.* ſ. à teſtatore.

y *Dare.* ſeruo libero eſſe iuſſo. Accurſius.

z *Peculiũ.* quia maius eſt pretium libertatis: nihilo minus tamẽ tenetur de peculio: vt. j. tit. j. l. j. §. item. vel diſtingue vt ibi dixim'. Accurſius.

IN bonæ fidei.] CASVS. Si in actione ſtricti iuris aliquid à filiofa. alicui debeat, puta ex mutuo: quin dñs de pecu. teneat, dubiũ nõ eſt. ſed in bo. fi. vidẽdũ an in ſolidũ, an dũtaxat dñs de peculio teneatur. verbi gratia filius fa. accepit dotẽ à muliere. ſolu. ma. an pater de peculio teneatur, an in ſolidum: quæritur. Et rñ. q̃ non ſolũ de peculio, ſed in ipſam dotẽ, ſi dolo ipſi' mulier fuerit defraudata, cũ habeat apud ſe dotem: quãti ea res eſt, condẽnandus eſt. Idem eſt in ſeruo ſi obligaui ſeruo pignus ex cõtractu quem cum eo feci, & pecunia ſoluta nec pignus reſtituat: quia non ſolũ conuenitur dñs de peculio, ſed nomine doli quem commiſit. eo autem ipſo in dolo videtur, quòd pignus non reſtituat, cum habeat facultatem reſtituendi. Vl.

a *Dolo malo.* ſecus ſi culpa: vt ſupra commo. ſi mihi. §. ſi filio. & hic ſubiicit. Azo.

b *Ea res.* vel quanti in litem iurauerit. & facit ſupra. e. l. iij. §. ex furtiua. & l. depoſiti. j. reſpon. Accurſius.

c *Expreſſum eſt.* ſcilicet à Iuliano: vt ſupra commo. l. iij. §. ſi filio. & hic ſubiicit.

Si creditor.] CASVS. Tenebaris mihi in decẽ de peculio nomine filij tui. inſtitui te heredẽ. vẽdidiſti heredit. an tenearis emptori de peculio, ad quem peruenit hereditas, quæritur. Et dicitur quòd ſic, ex ſtipulatione quam interponit emptor de pſtando ei quicquid ad venditorem occaſione hereditatis quam emit, peruenit. cum ergo iſta. x. ad eum pertineat: quia aditione hereditatis confuſa erat obligatio, merito vẽditor tenebitur in. x. de peculio. [SI SERVO.] Iuſiſti ſeruo tuo vt emeret vicariũ pro. viij. de tua pecunia. & denuntiauit tibi quòd emerat tantũ pro viij. ſed. x. ei numeraſti. an duo vindicare poſſis, quæritur

ritur. Et dicitur ꝙ ſic: ſed ea teneris præſtare de peculio. [*SERVVM.*] Habebam ſeruum cõmunem cum Titio & Sempronio: qui ſeruus cum aliquo cõtraxit antequam cõuenirer de peculio, vendidi eum Titio cum peculio quod penes me remãſit. ſi conueniatur Sempronius quõdam ſocius meus in illo ſeruo, an debeat haberi ratio peculij quod penes eũ remãſit? Dicitur quòd non: quia ſi aliud hoc nomine præſtitit Sempronius, nõ recuperabit à me, cum actionẽ non habeat: quia à cõmunione recedit. ſi Titius eum vendidit, & conueniatur: aut intra annũ à tempore alienationis, aut poſt. Primo caſu habebitur ratio: ſecundo caſu non: quia hoc ſapiẽtib[b] placuit, vt intra annũ cum venditore creditor de peculio poſſit agere, cũ emptore in perpetuũ [*SI ACTVM.*] Habeo proprietatẽ in ſeruo: tu vſumfruc. ſeru[a] habet peculiũ, quod reſpicit me proprietarium, & quod te fructuarium. ſi tu conueniaris à creditoribus peculiariis: an debet haberi ratio vtriuſque peculij? Dicitur ꝙ ſic: quia is qui contraxit, totũ reſpicit peculiũ. hoc in prima. Idem eſt ſi tu fructuarius locaſti ei operas ſuas, & pmiſit tibi. x. vel ei mutuaſti: habes aduerſus me actionem de peculio. Viuianus.

a *Stipulationis.* nã ſtipulatur emptor à venditore: vt infra de verbo. obliga. l. cũ ſtipulamur.

b *Teneberis.* vt infra de hered. vendi. l. ij. §. illud quæſitum. &. l. ſi hereditatem mihi.

c *Vindicabis.* nec eũ eſt neceſſe oſtendere quos: ſed tãtum numerũ: vt ſupra de rei vindi. l. ſi in rem.

d *Sed hi.* ſ. duo aurei.

e *Venditori.* ſcilicet agenti. Et ſic not. hic ꝙ non ſolum non fit compenſatio quantitatis ad veram ſpeciem, ſed etiã ad fictam ſpeciẽ. eſt enim quantitas id quod per actionẽ de peculio petitur: ficta ſpecies illi duo aurei, qui vt ſpecies vindicantur: ar. infra de leg. j. plane. §. j. nec mirum: quia & vbi corpora debentur, tamen quia vt quantitas debetur, fit compẽſatio, ac ſi in genere debeantur: vt infra de lega. ij. l. vnum ex. §. ſed ſi vno. & facit ad. §. ſi cer. pet. cum fundus. §. ſeruum. & ſupra de negot. geſt. l. quia aliena. §. libertos. Accurſius.

f *Titio.* cuidam vel alij, vel dicto Titio cum quo communem habui. Accurſius.

g *Vendidi.* cũ quo communem habui: vel non. nam nõ certificat hic: ſed in ſolutione optime determinabit ſtatim. Accurſius.

h *Dixi, ſi cum Sempronio.* ſocio meo quondam, cui nõ vendidi.

i *Conſequi.* quia cum eo mihi commune eſſe deſiit, cum quo erat antequam venderem.

k *Cum Titio.* emptore.

l *Agi de peculio non poſſet.* vt ſupra eo. & ancillarum. §. ſi. Ac.

m *Ageretur.* cũ emptore. emptor enim conueniri poteſt intra annũ ex ſua pſona: quia peculiũ quod habet vẽditor, ipſe videtur habere: cũ illud poſſit act. ex empto petere, & ex pſona venditoris: quia venditor tenetur, à quo exigere poterit quod præſtiterit: ſed poſt annum ex ſua perſona tantum cõuenitur. & adde quod not. ſupra ſi ex noxa. cau. agatur. in fine.

n *Peculii rationẽ.* qđ apud me eſt. & hoc eſt verum in eo caſu cum Titius ſeruũ emit cum peculio: aliàs non. Ac.

o *Conſequatur.* ex æquitate: vt. ſ. eo. quæritũ §. is qui ſemel. & l. ſi ex duob[b]. in princ. Ac.

p *A fructuario.* ſeru[a] conducit à fructuario operas, cum ei aliquid promittit vt ſibi pmittat locare aliis. operæ eũ talis ſerui, fructuarij omnes ſunt. Acc.

q *Actio.* ſ. de peculio. Sed prout referi hoc ad locationem, eſt cõtra. ff. de vſufru. l. ſed & ſi quis. §. Idẽ Iulianus. Sol. nihil dicitur ibi agi ex tali locatione ad hoc vt fructuarius obligetur. at ſeru[a] ei obligatur, ac per hoc pprietarius, vt hic. Vel dic ꝙ fructuarius non hic à ſeruo ex opera ſtipulatus eſt: puta, pmittis ꝙ arabis cras. ſed dicebat ſeru[a], dabo tibi x. ſi me meis operis, ſicut volo, pmiſeris vti. Itẽ cõtra. j. deverb. obli. liber homo. in fi. j. rñ. Sol. qđ ibi dicit nõ dari mihi actionem in dominũ proprietatis, ſupple niſi deducã qđ penes me eſt loco peculij: vt hic ſubiicit, & ſupra eo. l. hinc. §. penultimo.

r *Deducto.* i. computato. ſed cur iſte fructuarius computat ſibi in ſolutum ſuũ peculium? Rñ. non eſt mirum: quia & hoc facit dominus vbicũque de peculio cõuenitur, & ſibi aliquid debeat. immo quãdoque non: vt infra eo. depoſui. §. ſeruo. & quandoq; ſic: vt infra eo. quoties. §. nõ tantũ. Vel dic deducto. i. ſeparato. ſed hæc eſt nõ propria ſignificatio: ſicut per hunc titu. accipimus. nã dicitur dominꝰ deducere, id eſt in debitum ſibi computare: vt infra. l. proxi. §. ſeruo.

Depoſui.] *CASVS.* Si depoſui decẽ apud filiũfa. qui nihil habet in peculio, cũ nullũ habeat: ſi agã cum patre de peculio, nihil cõſequar, cum hæc. x. nec in peculiũ ſint cõuerſa: neq; ſi aliquis ageret cũ patre de peculio ex cõtractu aliàs facto cũ filio, iſta. x. cõputarentur cũ peculio. agã ergo & ad exhibendũ, & rei vindica. [*SI NVPTVRA.*] Mulier pmiſit dotẽ filiofamil. nõ tradidit. ſoluto matrimo. an poſſit agere mulier vt m ſolidũ abſoluatur à dotis promiſſione: an quatenus eſt in peculio? Rñ ꝙ in ſolidũ: quia ſi conueniretur mulier ex promiſſione ſua in ſolidũ, poſſet de dolo mulier excipere. [*STICHVS.*] Si habeas ſeruum ordinariũ: & ille habeat vicariũ in peculio ſuo & vicarius nihil habeat in peculio: ſi mutuaueris. v. vicario, & poſtea conueniaris à creditoribus Stichi in. x. & vicarius vẽdatur pro. x. an poſsis deducere quæ tibi debuit vicarius ex prædicto contractu? Et reſpon. ꝙ non: quia vicarius nõ eſt in peculio ſuo

XXXVII. IVLIANVS libro duodecimo Digeſtorum.

SI creditor filij tui heredem te inſtituerit, & tu hereditatem eius vendideris: illa parte ſtipulationis,[a] *quanta pecunia ex hereditate [eius] ad te peruenerit:* teneberis[b] de peculio. Si ſeruo tuo [ordinario] permiſeris vicarium emere aureis octo, ille decem emerit, & tibi ſcripſerit ſe octo emiſſe: tuque ei permiſeris eos octo ex tua pecunia ſoluere: & is decẽ ſoluerit: hoc nomine duos aureos tantum vindicabis:[c] ſed hi[d] venditori[e] præſtabuntur dumtaxat de peculio ſerui.

Si cum vno agatur, eius peculii quod fuit apud eum qui quondam fuit ſocius, ratio non habetur. Item ſi agatur contra emptorem poſt annum, non habetur ratio eius quod eſt penes venditorem: ſecus ſi intra annum. Bartolus.

Seruum quem communem cum Titio aut Sempronio habebam, Titio[f] vendidi,[g] antequam ei[h] nomine ageretur mecum de peculio. Quæſitum eſt, ſi de peculio cum Titio aut cũ Sempronio ageretur, an eius peculij quod apud me eſſet, ratio haberi deberet. Dixi, ſi cum Sempronio[h] ageretur, nũquam rationem eius peculij quod apud me eſſet, haberi debere: quia is nullam aduerſus me actionem haberet, per quam id quod præſtitiſſet, cõſequi[i] poſſet. Sed & ſi cum Titio[k] poſt annum quàm vendidiſſem ageretur, ſimiliter non eſſe computandum peculium quod apud me eſſet: quia iam mecum agi de peculio non poſſet.[l] Sin autem intra annũ ageretur,[m] tunc quoque habendam huius peculij rationem:[n] poſtquam placuit, alienato homine permittendum [eſſe] creditori, & cum venditore, & cum emptore agere.

Quod quis à fructuario conſequi nõ potuit per actionẽ de peculio, recuperat à proprietario. l. d. Paulus de Caſtro.

Si actum ſit de peculio cũ eo qui vſumfructum in ſeruo habet, & minus cõſecutus ſit creditor: non eſt iniquum, vt ex vniuerſo eius peculio, ſiue apud fructuariũ, ſiue apud proprietarium erit, rem cõſequatur.[o]

Ex contractu celebrato inter fructuarium & ſeruum in quo habet vſumfructũ, datur fructuario actio de peculio contra proprietarium: computato tamen peculio quod eſt apud fructuarium de quo debet ſibi ipſi ſoluere. Paul. de Caſt.

Nihil intereſt, operas ſuas cõduxerit ſeruus à fructuario,[p] an pecuniam mutuam ab eo acceperit. Dari itaque debebit actio[q] ei aduerſus dominũ proprietatis, deducto[r] eo quod ſeruus peculij nomine apud fructuarium habet.

ſuo: & proinde nõ deduces alicui alij ſeruorũ tuorum nullum vicario habente peculium: quod probat iuriſconſul. per ſimile. Sticho peculium ſuum legatũ, & liberũ eſſe iuſſiſti: & vicarius eius qui non habet aliquid in peculio, debebat tibi. x. an heres poſſit deducere illa? Et reſpon. ꝙ nõ. Si vicarius haberet peculium ex quo fieri poſſet deductio, etiã ſi vicarius nihil haberet in peculio, & tantum deberet vicarius quantũ ordinarius habet, qui nihil habet niſi vicarium: contingeret ꝙ nihil eſſet in peculio: & ita nullũ eſſet legatum: quod eſſet abſurdum. [SERVO.] Vẽdidi tibi ſeruũ, & tradidi tibi totum peculium, vel partem retinui. ſi poſtea contraxi cum ſeruo, & factus ſit debitor me: an debeã cõpenſare illud quod retinui de peculio, cũ illo quod debet mihi ſeruus, ſi te cõueniam de peculio, quæritur. Et dicitur quòd non: neq; refert cõueniam te intra annum à tempore alienationis, an poſt: & hoc ꝓbat: quia à creditorib' qui poſt vẽditionem & traditionem cum eo cõtraxerũt, neq; debeo poſſe conueniri: ſed ab illis qui cõtraxerunt cũ eo ante venditionem, potero cõueniri de peculio qã apud me remãſit: quia erat huius peculij quod reſpicit præteritos contractus, nõ futuros. Viuianus.

** Plo. oporteret.*

a *Nihilo magis.* id eſt non ideo magis.

b *Damnandum.* id eſt non damnandũ de peculio, ſed abſoluendũ. cum enim nullũ aliud ſit peculiũ, nec iſta. x. ſunt peculiũ: ergo pater nõ tenetur: vt no. j. eod. quotiens. §. ſi ſemel. & infra de lib. lega. l. ſi quis reum. nec ob. ſupra. l. in bonę fidei. & ſupra commo. l. iij. §. ſi filio. quia ibi erat peculium, occaſione cuius agitur perſonaliter de peculio. hic ergo agitur ad exhibendum. Accurſius.

c *Exiſtimauit.* & ſic. ã. de peti. hered. l. ſi à patre. j. reſpon. & infra de in rem ver. l. quidam. & infra. e. l. ex facto. §. plane.

d *Oportere.* iſta decem in peculio.

e *Vindicare.* vt infra depoſi. l. peuult.

f *Agas de dote.* ſcilicet vt liberetur à promiſſione dotis.

g *Ageretur.* vt ea tota ſoluatur: vt infra ſolu. mat. nupta. §. j. & l. ſi cum dotem. §. penultimo. Accurſius.

h *Tueri ſe poſſet.* nã etſi nihil ſit in peculio, pater tamẽ qui agit

Vbi non eſt peculium, non poteſt actio de peculio intentari: ſed eſt ad alias actiones congruas recurrendum. Bartolus.

XXXVIII. AFRICANVS libro octauo Quæſtionum.

DEpoſui apud filiumfamilias decem, & ago depoſiti de peculio. Quamuis nihil patri filius debeat, & hæc decem teneat: nihilo magis[a] tamen patrem damnandum[b] exiſtimauit,[c] ſi nullũ præterea peculium ſit. Hanc enim pecuniam, cum mea maneat, non eſſe peculij. Denique quolibet alio agente de peculio, minimè dubitandum ait computari nõ oportere.[d] itaque ad exhibendum agere me, & exhibitã vindicare[e] debere.

Liberatio ab obligatione de dote ſoluto matrimonio, abſque alia conditione deducitur. Bartolus.

Si nuptura filiofamilias dotis nomine certam pecuniam promiſerit, & diuortio facto agat de dote[f] cum patre: vtrúmne tota promiſsione, an deducto eo quod patri filius debeat, liberari eam oporteat?[g] * Reſpondit, tota promiſsione eam liberandam eſſe: cum certè & ſi ex promiſsione cum ea ageretur,[g] exceptione doli mali tueri[h] ſe poſſet.

Quod debet domino ſeruus vicarius qui non habet peculium, ex peculio ordinarii non deducitur. Bartolus.

Stichus habet in peculio Pãphilum,[i] qui eſt decem. idem Pãphilus debet domino quinque.[k] Si agatur de peculio Stichi[l] nomine, placebat æſtimari debere pretium Pamphili,[m] & quidem totum, non deducto eo quod domino Pamphilus deberet. neminem[n] enim poſſe intellegi ipſum in ſuo peculio eſſe. hoc ergo caſu damnum dominum paſſurum,[o] vt pateretur ſi cuilibet alij ſeruorum ſuorum peculium non habenti credidiſſet. Idque ita ſe habere, euidẽtius appariturum ait, ſi Sticho peculium legatum eſſe proponatur: qui certè ſi ex teſtamento agat, cogendus non eſt, eius quod vicarius ſuus debet, aliter quàm ex peculio ipſius[q] deductionem pati. alioquin futurum, vt ſi tantundem vicarius domino debeat,[r] ipſe nihil in peculio habere intellegatur.[s] quod certè eſt abſurdum.

Contractus qui celebrantur venditionis ſeruipoſtfacta: ad peculium quod penes eum domorem remanſit, non pertinent. Bart.

Seruo quem tibi vendideram,[t] pecuniam credidi.[u] quæſitum eſt, an ita mihi in te actio de peculio dari debeat, vt deducatur[x] id quod apud me ex eo remanſerit. Quod quidem minimè verum eſt. Nec intererit, intra annum quàm vendiderim, an poſtea experiar. nam nec[y] cæteris quidem qui tunc cum eo contraxerint, in me actio datur. In contrarium quoque, agentibus mecum his qui antea cum eo ſeruo contraxiſſent, non deducã id quod poſtea mihi debere cœperit.[z] Ex quo apparet onus eius peculij quod apud me remanſerit, ad poſterioris temporis cõtractus pertinere non debere.

Peculium conſiſtit in his etiam quæ ſeruus vel filius aliquid ſua induſtria vel parſimonia, ſi pater vel dominus permittit apud ipſos eſſe: non tamen in noſtribus quas pater vel dominus tenetur ei miniſtrare. & poteſt augeri & deminui, & totaliter extinguiſ. h. d. cum. l. ſeq. Paul. de Caſt.

XXXIX. FLORENTINVS libro vndecimo Inſtitutionum.

PEculium[a] & ex eo cõſiſtit, quod parſimonia ſua quis parauit, vel officio meruerit à quolibet ſibi donari, idq; velut proprium patrimonium ſeruũ ſuum habere quis voluerit.

XL. MARCIANVS libro quinto Regularum.

PEculiũ naſcitur, creſcit, decreſcit, moritur. & ideo eleganter Papirius Fronto dicebat peculium ſimile eſſe homini.[b] Quomodo autem peculium naſcitur, quæſitũ eſt. Et ita veteres diſtinguunt, ſi id adquiſiit ſeruus, quod domin' neceſſe non habet præſtare: id eſſe peculiũ. Si verò tunicas, aut aliquid ſimile, quod ei domin' obſequium ſuum ſibi meruit donari: ita tamen, ſi dominus conſtituerit ſibi illud velut ſuum patrimonium. Viuianus.

A nomine filij, in ſolidum eum debet defendere: vt infra de compenſa. l. ſi cum filio. & infra de ædil. edict. l. cum ſeruus. & j. reamo. & ideo. §. ſi ſeruus. &. ã. de reb. credi. cum fundus. §. ſeruũ. ſed hæc nõ videtur bona ratio: nã facilius datʳ alicui exceptio, quàm actio: vt infra de re. iur. l. fauorabiliores. eſt ergo melior ratio, quia pater tenetur de eo quod ad eũ peruenit: vt ſupra de peti. here. ſi à patre. j. reſpon. obligatio autẽ ad ſe peruenit: ergo debet eam reſtituere.

i *Pamphilum.* & nihil plus: & Pamphilus nihil habet.

k *Quinque.* ex alia cauſa quàm pro capite ipſius vicarij: & ſic non eſt cõtra. j. de pecu. lega. l. Stichus. Accur.

l *Stichi.* ordinarij ſerui.

m *Pretium Pamphili.* ſcilicet ſoluendũ creditoribus Stichi. Acc.

n *Debet.* quia hoc debet fieri quando conuenior ex peculio illi' ſerui vicarij: vt infra eo. l. ſi ſeruus meus. at hic nihil habet. nec ſeipſum dicitur quis habere in ſuo peculio, vt in tantũ deducatur, vt ſubiicit, & infra de pecul. lega. l. Stichus. in fi. Nam nemo eſt dominus membrorũ ſuorum: vt. ã. ad. l. Aquil. liber homo. *Nemo eſt domin' mẽbrorũ ſuorum.*

o *Neminem.* reſpondet taciturnitatis obiectioni.

p *Paſſurum.* apparet.

q *Ex peculio ipſius.* ſcilicet vicarij.

r *Domino debeat.* quãtum ordinarius habet, qui nihil habet niſi illum vicarium.

s *Intelligatur.* & ita nihil eſſet legatũ, quod eſſe non debet.

t *Vendideram.* & tradideram.

u *Credidi.* poſtea.

x *Deducatur.* id eſt ꝙ nihil in debitum computetur.

y *Nam nec.* Si habes, nam nec: plana eſt. & eſt ratio, tunc talis nõ competit mihi deductio, quia nec cæteris actio. Sed ſi nõ habes, nec: referas ad eum caſum vbi ante vẽditionem contractum eſt.

z *Deberi cœpit.* vt hic, & infra eod. quotiens. §. penult.

Exiſtimauit & ex eo. CASSIVS. Illud etiã dicitur eſſe peculium, quod ſeruus adquiſiit parce viuendo: vel quod propter

a *Peculium & ex eo.* facit. ã. eo. l. depoſiti. §. peculium. Accur.

b *Exiſtimat naſcitur Homini.* eadem ratione & aſino. Accur.

Non

a *Non eſſe peculium.* Not. non dici tunicam peculium. Sed contra. ff. e. id veſtimentũ. j. reſpon. Sol. illud obtinet cõſtituto prius peculio ſeruo. aliàs propter tam friuola non naſcitur peculium: arg. ff. de eden. l. ſi quis ex argentariis. §. rationem.

b *Cum auctum.* fœtibus pecorum: vt. ff. de peti. hær. ité veniũt. §. ité nõ ſolũ. & §. fruct⁹. & facit. ff. eo. l. quã Tuberonis. §. ſunt quidã.

NEc ſeruus.] CASVS. Seruo nil deberi dicitur, neq; ſeruus debet iure ciuili inſpecto. vnde quomodocunq; dicitur ſeruũ debere, vel ei deberi: ad factũ eſt referendũ, id eſt, ad ius naturale, vel ad contractum, nõ ad ius ciuile. vnde qd ſeruo debet ab extraneo, domin⁹ petere poteſt. & ſi ſeruus debet, in dominũ de peculio datur actio, vel ſi in rẽ domini verſum ſit. Vi.

c *Deberi.* domino vel extraneo. ſ. ciuiliter.

d *Auctum.* improprie vtimur. Accurſi⁹.

e *Factũ.* ius naturale: vt. ff. de pac. l. ſi vnus ex. §. pact⁹. & ff. e. ſi noxali. § ſed ſi à debitore. Vel dic. i. ipſum cõtractũ. Sed certe & ciuiliter videt obligari: vt. j. e. nõ ſolũ. §. ſi quæ eſt contra. Sol. vt ibi.

f *Et ſi quid.* ex eo qd petitur. Accurſius.

IN adrogatorem.] CASVS Adrogaui aliquem. ſi contr. hat, teneor de peculio. de eo vero contractu quẽ fecit antequã eũ adrogarem: non teneor. Viui.

g *Rectè putant.* de eo qd poſt adrogationẽ contractũ eſt cũ adrogato: vt. j. de pecu. leg. l. ſi quis creditori.

h *Exiſtiment.* vt hic, & j. de do. cau. mor. l. ſi filio §. j. ſi enim actio de peculio daretur adrogatore nõ defenſo, mitteretur creditor in poſſeſſionẽ bonorum adrogatoris: vt. j. q. ex cau. i poſ. ea. Fulcini⁹. §. ſi quis actione. quod lex prohibet: vt inſt. de adquiſ. per adro. in fi. tit. Ité ſi tenetur de pecul. præciſe cogeretur defendere: vt. ff. eo. in ſumma §. fi. quod hic nõ eſt: vt hic, & arg. ff. de ca. demi. tutelas. §. pe. in fin. Accur.

Fl. qui.

SI poſtea.] CASVS. Conueni te de peculio ex cõtractu ſerui tui: litẽ ſum conteſt. lite conteſt. eum vẽdidiſti, & tradidiſti, retento peculio. ſi tempore ſententiæ minus ſit in peculio quàm mihi debeatur: an nomine illius peculij quod adquiſiuit ſeruus apud emptorem, teneri debeas, quæritur. Et reſpon. quòd ſic quia in culpa fuiſti quòd eum vendidiſti. Viuianus.

i *Ego.* & ſic erat lis conteſtata. aliàs non dicor agere, ſed agere veſſe: vt. j. rem ra. habe. l. amplius. ſecus ſi alienaſſet venditor. tunc enim de pretio tantum habito pro peculio teneretur: vt ſupra eo. ſed ſi quis. Accurſius.

k *Damnari.* ſi tamen tibi quæſiturus eſſet quod emptori quæſitum eſt: vt infra de act. emp. ſi quis ſeruum.

l *Culpa enim tua.* & ita tibi imputatur: vt. ff. de tribu. quod in hęredem. §. ſi teſtamẽto. & j. de euic. ſi rem. §. ſi duplæ. Acc.

m *SI quis cum filiofamilias. In ſolidũ.* dum eſt in poteſtate, ſiue in quantum facere poteſt, niſi caſualiter, ſecundũ Io. ſed magis puto regulam eſſe vt ſemper in ſolidum teneatur ante & poſt: vt dixi. ff. quod cum eo. l. ij. in princip. Accurſius.

QVi peculii.] CASVS. Si ſeruo tuo peculij ſui adminiſtrationem conceſiſti: an videaris concedere vt alienet & donet? Reſpõ. q̃p non: ſed illud ſolũ videtur ſibi cõceſſum generaliter, quod ſpecialiter eras conceſſurus ſibi. Viui.

n *Qui peculii.* Nota hãc regulam, [a] vt hic, & infra de pig. l. obligationẽ. & ff. de cõdic. indeb. ſi procurator. Ac.

a *Facit ad hãc. l. ſ. qd traſlationẽ. in gl. l. cit ca medium, in verſi. & in generali permiſſione. vbi Papa non concedit in generali mandato quæ ſunt reſeruata ſummo pontifici inſigne privilegium. Bar.*

QVotiẽs.] CASVS. Aliquis ꝓpoſuit ſeruum ſtationi, & ſcripſit ſuper oſtium ſtationis, q̃p nullus cõtrahat cũ eo ſeruo Ianuario. ſi quis cũ eo cõtrahat, an ſaltem de pec. dominus teneri debeat? Et reſpon. q̃p ſic: quia tantùm in hoc releuatur obtentu ſcripturæ, vt inſtitoria teneri nõ debeat. [SABINVS.] Si ſeru⁹ me⁹ fideiubeat, an teneri debeã quæritur: & diſting. aut in rem meã, & in cauſam peculiarẽ: aut nõ. primo caſu teneor: ſecũdo non. [SEMEL.] Conueni te de pecul. ex contractu ſerui tui. minus inuenitur in pecul. tempore ſententiæ, quàm mihi debeatur. an debeas cauere ſi poſtea aliquid accedat, quòd mihi reddas? Reſpon. q̃p non: quia in actione pro ſocio locum habet, vbi ſoci⁹ in ſolidũ tenetur. [SI CREDITOR.] Vẽdidi ſeruum, & partem peculij retinui. emptor conuenitur à creditore: nec cõſecutus eſt creditor totum quod ſibi debetur. an ad reſiduum me cõueniet quæritur. Et reſpon. quòd ſic. Item quæritur, quid ſi lite cõteſt. cũ emptore, neq; ſententia lata, poſſit dimittere emptorem, & redire ad me? Et reſpon. quòd non. & hoc in ſecunda: quia ſufficere debet vt habeat regreſſum contra me finito primo iudicio, quod contra emptorem conſtitutum eſt. & hoc in tertia. Non ſolum autem poteſt à creditore agi cum venditore: ſed etiã emptor ſi conueniatur à creditore, poteſt deducere illud quod debet ſeruus, cõputato quod apud ſe eſt de pecul. & hoc in quarta. Si vero ſeruus vendatur retento pecu. ſi conueniatur, vtetur deductione: & ſi in venditione facta & traditione venditori aliquid à ſeruo debeatur: quia poſt venditionẽ contrahit cum ſeruo: non compenſabitur illud debitũ cum peculio quod retinuit in venditione ſerui. & hoc in quinta. [QVAE.] Dictum eſt ſuperius, ſi ſeruus vendatur parte peculij retenta, quòd poſſit venditor conueniri & emptor. idem eſt ſi donatus vel legatus fuit: quia legatarius vel donatarius conuenietur de peculio. Viuian.

n *Non etiam.* vt hic, & ſupra eod. ſi quis ſeruum. §. etiam. & ſupra de inſtito. ſi quis mancipiis. §. Proculus.

p *Fideiuſſiſſet.* vt ſupra eod. l. ij. §. ſi filius.

q *Locum habet.* vt. j. pro ſocio. l. verum. §. item videndum.

SI quis cum filiofamilias con traxerit, duos habet debitores: filium in ſolidum, [m] & patrem duntaxat de peculio.

m *Vniuerſum*

XLIIII. VLPIANVS libro ſexageſimotertio ad Edictum.

XLV. PAVLVS libro ſexageſimo primo ad Edictum.

IDeoq; ſi pater filio peculiũ ademiſſet: nihilo min⁹ creditores cum filio agere poſſunt.

XLVI. IDEM libro ſexageſimo ad Edictum.

QVi peculij [n] adminiſtrationem cõcedit, videtur permittere generaliter, qd & ſpecialiter permiſſurus eſt.

Prohibitio domini ne contrahatur cum ſeruo, facit ceſſare actionem de peculio. hoc primo. Item ſeruus fideiubendo non obligat dominum de peculio, niſi fideiubeat in cauſam domini vel peculiarem. hoc ſecundo. Item conuenitus actione de peculio, ſi non ſolum totum, quia non tantum erat in peculio: non tenetur cauere de ſoluendo cum peculium fuerit auctum. hoc tertio & vltimo dicit iſta lex vſque ad. §. Si creditor. Paul. de Caſt.

XLVII. IDEM libro quarto ad Plautium.

QVotiens in taberna ita ſcriptum fuiſſet: *Cum Ianuario ſeruo meo geri negotium velo*: hoc ſolum conſecuturum * eſſe dominum conſtat, ne inſtitoria teneatur, non etiã [o] de peculio. Sabinus reſpondit, non aliàs dandam de peculio actionem in dominũ cum ſeruus fideiuſſiſſet, [p] niſi in rem domini, aut ob rẽ peculiarẽ fideiuſſiſſet.

* *Flo. contrarium.*

Si ſemel actum ſit de peculio: quãuis minus inueniatur rei iudicandæ tempore in peculio, q̃ debet: tamen cautionibus locũ eſſe non placuit de futuro incremento peculij. hoc enim in pro ſocio actione locũ habet: [q]

o *Etiã.* vt hic, & ſupra eod. ſi quis ſeruum. §. etiam. & ſupra de inſtito. ſi quis mancipiis. §. Proculus.

a *Vniuerſum debet.* non dominus: vt infra de lib. leg. ſi quis reſi. §. huic. & infra eo. l. eo. ſed ſi poſtea peculiũ augeatur, vnde tũc naſcetur actio? Reſpon. ex eo contractu dudum celebrato: vt ſupra eo. quæſitum. §. is qui ſemel. Accurſius.

b *Re integra.* id eſt nondum lata ſententia: tamen iam lit. conteſt. aliàs poſſet actor diuidere: vt ſupra eo. & ancillarum. §. illud. eſt tamen huic. §. argu. contra. j. manda. creditor. j. reſpon.

c *Receſſe.* id eſt finito & condemnato cõuento, ſed in minus q̃ debeatur actori. Acc.

d *Et hoc iure vtimur.* vt ad alium poſſit redire: vt hic & ſupra eo. hinc. §. certe illud. & l. quæſitum. §. ſed ſi ex alia. & l. ſi ex duobus. §. ſi plures. & §. in hoc autem. & l. ſi creditor. §. ſi actum. Ac.

e *Cum venditore.* vt hic & ſupra. e. ſi ex noxali. §. idẽ ſcribit. & l. & ancillarum. §. in vẽditore. & dic q̃ pretiũ habet nominatim pro peculio.

* *aliàs, pro.* *Flo.*

f *Ipſe.* ſcilicet emptor.

h *Computet.* ſ. emptor eo caſu cum agitur cõtra venditorem. & ſic tion ad proxi. ſed ad aliud ſuperius refertur. Accurſius.

g *Et ſi poſt venditionem.* & traditionem.

i *Non minuit.* vt venditor conuentus annali, aliquid deducat.

k *Quia nõ domino debet.* id eſt non incipit debere: vt. ĩ. eo. depoſui. §. fin. Hæc ratio tamen fallit: & non domino debitum deducitur: vt ſupra eo. ſed ſi damnũm. §. certe ſi ſub conditione. & l. item eum. §. j. Accurſius.

l *Quæ diximus in emptore & venditore.* vt. ĩ. eo. & ancillarũ. §. ſed & ipſi. & ſupra proxi. §. Accurſius.

m *Vt legata.* immo nõ ita in legato: vt. j. tit. j. l. j. §. itẽ heres. quæ eſt cõtra. Sol. vt ibi.

n *Patrimonium.* vt ſupra eo. depoſiti. §. peculium. & l. ſi ex duobus. §. ſed & ſi plures. in fi. §. & ĩ. de mino. l. iij. §. ſed vtrum. in fi. Accurſius.

Libera.] *CASVS.* Cõceſſi ſeruo liberam peculij adminiſtrationem. fugit, vel ignorat dominus viuat vel non. nunquid durat adminiſtratio? Et reſpon. quòd non. An ſeruus cui conceſſa eſt adminiſtratio, poſſit debitorem peculiarem delegare creditori peculiari? Et reſpon. quòd ſic. Viuianus.

o *Neque in fugitivo.* quia priuilegiũ debet amittere q̃ eo abutitur: vt ĩ. de Iudæ. l. Iudæos. in fi. & ĩ. ſi cer. peta. l. rogaſti. ĩ. §. fi.

p *Neſciat.* vt quia magis credat mortuum, quàm viuere: hoc eſt vehementer opinatur: vt fuit infra titu. j. l. quæſitum. aliàs ſtatim quòd eum nõ videt, neſcit pro vero ſi ſit viuus vel mortuus. Accurſius.

q *Debitorem.* peculiarem.

r *Poteſt.* vt infra de noua. & deleg. l. fi. j. reſpon.

quia ſocius vniuerſum debet.[s]

Si creditor peculiaris agendo cõtra emptorem ſerui non fuit totum conſecutus, poteſt redire ad venditorem pro eo quod eſt apud eum de peculio vel pretio eius: ſed lite pendente contra emptorem, non poteſt ad venditorem redire. Paul. de Caſt.

Si creditor ſerui ab emptore eſſet partem conſecutus, competere in reliquum in venditorem vtile iudicium Procul' ait: ſed re integra[b] nõ eſſe permittendum actori diuidere actionem, vt ſimul cum emptore & venditore experiatur. Satis enim eſſe hoc ſolum ei tribui, vt reciſſo[c] ſuperiore iudicio, in alterum detur ei actio: cum electo emptore * minus eſſet conſecutus. & hoc iure vtimur.[d]

Emptor ſerui cum peculio, poteſt ex cõtractu prius geſto conuenire venditorem intra annum ſicut cæteri peculiares: computando tamen ſibi in debitum id quod apud eum eſt de peculio. & ſi ipſe conueniatur ab alio creditore pro peculio quod eſt apud eũ, poteſt aduerſus eũ vti deductione eius quod ſibi debetur. Paul. de Caſtro.

Non tantũ autem quiuis creditor cum venditore[e] ex antegeſto agere poteſt: ſed & ipſe emptor. idq́ue & Iuliano videtur. quamuis & deducere ipſe[f] poteſt aduerſus alium agentem: dum tamẽ id quod apud ſe habet, computet.[g]

Debitum contractum tempore quo ſeruus erat in poteſtate domini, deduci poteſt etiam ſi conueniatur poſtquam eſſe deſiit. ſecus in debito contractio poſt. & altro de peculio tranſit contra quoslibet ſingulare ſucceſſorem ad quem tranſit peculium. b. d. vſque ad ſi. Paul. de Caſt.

Si ſeru' deducto peculio vẽditus ſit, procedit vt venditor & deductione vti poſſit: & ſi poſt venditionem[h] cœperit aliquid venditori ſeru' debere, non minuit[i] peculium: quia nõ domino debet.[k] Quæ diximus in emptore & venditore,[l]

A *Non ſolum.*] *CASVS.* Si dñs dedit aliquid ſeruo, vt illud habeat in peculio: non ſolum illud dicetur peculiũ, ſed id quod ſeruo ab extraneo donatum eſt, & dominus permiſit illud eſſe in peculio. hoc in prima. Sed ſi ſeru' domini negotia adminiſtrat, & male: in tantum obligabitur domino, in quãtum ſi liber homo geſſiſſet negotia domini, obligaretur. hoc in ſecũda. & quod dicitur quòd ſeruus debitor domini ſit vel ecõuerſo: intelligendũ eſt quòd ſic alter alteri obligatur, ſi ſubſit talis obligationis cauſa q̃ poſſet obligare ciuiliter vnũ liberum hominẽ alteri homini libero. Si ergo dñs ſcribat in libro rationũ ſuarum, q̃ ſit debitor ſeruus: nõ propter hoc efficitur debitor: cum cauſa obligãdi nõ ſubſit: puta cauſa mutui, vel conſimilis: quia nuda ſcriptura nõ cõſtituit eũ debitorẽ. & hoc in tertia. Vi.

† *Cõcur. tex. l. eũ qui. de fol. ſen. tus l. l. Cur. melius. in fi. eo. tit.*

f *Paſſurus.* vt hic, & ſupra eo. quam Tuberonis. §. ſunt autem. & l. peculium ex eo. Ac.

t *Si liber.* hæc parificatio eſt in ſeruo proprio ad extraneũ. Sed ĩ libero bona fide poſſeſſo nõ ſic: vt. j. de acqui. re. domi. l. liber homo. §. ſed ſi damnũ. Ac.

u *Ex cauſa ciuili.* id eſt quæ cauſa obligaret ciuiliter vnũ liberũ alteri libero, & eadẽ ſeruũ domino & ecõtra obliget: non autẽ quòd dñs ciuiliter ſeruo teneatur, vel econtra: vt. ĩ. e. l. nec ſeru'. quæ eſt cõtra. ſicut ergo nuda ratio nõ facit aliquem liberum debitorem: vt. j. de dona. l. nuda. ſic & ĩ ſeruo ipſi dño, vel ecõtra: vt hic ſubiicit, &. j. de pecu. lega. l. vj §. penul.

* *tenebatur.* *Flo.*

Eo tẽpore.] *CASVS.* Si dominus interpellatur à creditore peculiari eo tẽpore quo nihil eſt in pecu. & domin' vocatus ad ius latitet: an creditor debeat mitti in poſſ. bonor? Et rñ. q̃ non: quia ſi veniret ad iudicium deberet abſolui. neque inſpici debet quòd p imperitiã iudicis, ſi veniſſet, poſſet cõdẽnari. hoc in prima. Nec ſec' eſt in debitore cõditionali, vel in diẽ: quia ſi creditor pendente cõditione debitorẽ talẽ in ius vocauerit, & ille latitet: conditione pendente non dicetur citatus, vt fiat miſsio in bonis eius pendente cõditione: licet ſi veniſſet, poſſet p imperitiã iudicis condẽnari. hoc in ſecũda. an autẽ fideiuſſor datus à ſeruo, cũ nihil erat in peculio, debeat teneri? Dicit quòd ſic: q̃a poteſt eſſe quòd aliquid ſit in peculio poſtea, & futurę obligationi accedere poteſt fideiuſſor: dũ tamen hoc actũ ſit vt futuræ obligationi accedere poſsit fideiuſſor. hoc in tertia. [*SI CREDITOR.*] Filius quẽ habebas in poteſtate tua: tenebaſ mihi ĩ. x. ex cõtractu aliquo. deceſſi te herede inſtituto, & multa legaui. legis Falcidię ratio, ſi ei loc' erat, ſpectabit' tẽpore mortis: an aũt ſpectabitur pecu. quod habuit

* *Flo. proceſſerat.*

L *Libera.*] *CASVS.* Cõceſſi ſeruo liberam peculij adminiſtrationem. fugit, vel ignorat dominus viuat vel non. nunquid durat adminiſtratio? Et reſpon. quòd non. An ſeruus cui conceſſa eſt adminiſtratio, poſſit debitorem peculiarem delegare creditori peculiari? Et reſpon. quòd ſic. Viuianus.

B Libera† peculij adminiſtratio non permanet neque in fugitiuo,° neque in ſubrepto, neque in eo de quo neſciat[p] quis viuat an mortuus ſit. Cui peculij adminiſtratio data eſt, delegare debitorem[q] ſuum poteſt.[r]

Etiam id quod ſeruus habet ignorante domino, computatur in peculio, ſi erat tale quid quod ſi dominus ſciiſſet, verſimiliter dimiſiſſet apud eum. Paul. de Caſt.

XLIX. POMPONIVS libro quarto ad Quintum Mucium.

NOn ſolùm id peculium eſt quod dominus ſeruo cõceſſit: verum id quoque quod ignorante quidem eo adquiſitum ſit: tamen ſi reſciſſet, paſſurus[t] erat eſſe in peculio.

C *Ex qua cauſa liber homo obligatur ciuiliter & naturaliter: ex eadem cauſa ſeruus obligatur domino naturaliter tantum. Itẽ ex qua cauſa quis nõ obligaretur alteri ciuiliter vel naturaliter: ex eadem nõ obligatur ſeruo ſuo naturaliter tantũ. P. de C.*

Si ignorante me ſeruus meus negotia mea adminiſtrauerit: tantidem debitor mihi intelligetur, quanti teneret* ſi liber[u] negotia mea adminiſtraſſet. Vt debitor vel ſeruus domino, vel dominus ſeruo intelligatur, ex cauſa ciuili[u] computandũ eſt. Ideoq́ue ſi dominus in rationes ſuas referat ſe debere ſeruo ſuo, cum omnino neque mutuum acceperit, neque vlla cauſa præceſſerit* debendi: nuda ratio non facit eum debitorem.

D

habuit filius mortis meæ tempore, vt de eo fiat deductio, cũ intelligatur illud fuiſſe in bonis meis, quod mihi debebatur: an illud quod erat in peculio tempore aditæ hereditatis? Et rñ. quòd inſpicitur mortis tẽpus. [ETIAM.] Si dñs conueniatur de peculio, & lis ſit cõteſta. an poſtea accipi poſsit fideiuſſor à ſeruo? Et rñ. quòd ſic: ga ſicut ſolutio facta in iudicio valet extra: nec datur repetitio ei: ita fideiuſsio facta poſt iudiciũ inceptum valet: quia obligatio quã ſeruus in ſe ſuſcipit dãdo fideiuſſoré, nõ eſt minuta propter litẽ cõteſtã. [SERVVS.] Si ſeruus tu⁹ mihi ſeruiat bona fide, quia credebã eũ meũ eſſe: & mutuo. r. acceperat, & mihi dedit, vt eũ manumitterẽ, & manumiſi, vtrum me bonæ fidei poſſeſſoré, an verũ dominũ habeat creditor obligatũ, quæritur. Et rñ. quòd cõueniet dominũ, licet aliàs eligere poſſet quẽ noſtrum vellet cõuenire: & tu agas aduerſus me ad exhibendũ & rei vin. pro pecu. quã mihi dedit: quia tibi erat quæſita: & nõ eſt diſtinguẽdum. aut nõ manumiſi, & fiet mea, quaſi ex re mea quęſita: quia non ex re mea, ſed ꝓpter rẽ meam. i. negotiationẽ meã mihi tradita fuit pecunia. Viuianus.

Primum decretum non poteſt interponi occaſione debiti quod certum eſt non poſſe exigi de præſenti, licet poſsibile ſit debitum iri. Item pro futuro debito poteſt accipi fideiuſſor.

L. PAPINIANVS libro nono Quæſtionum.

EO tempore quo in peculio nihil eſt, pater latitat. in bonorum poſſeſsionẽ eius rei ſeruandæ cauſa mitti nõ poſſum,[a] qui de peculio cum eo acturus ſum: quia nõ fraudationis cauſa latitat,[b] qui ſi iudicium acciperet, abſolui deberet. Nec ad rem pertinet, quòd fieri poteſt[c] vt damnatio ſequatur.[d] Nam & ſi in diem vel ſub conditione debeatur, fraudationis cauſa non videtur latitare,[e] tametſi poteſt iudicis iniuria cõdemnari. Sed fideiuſſorem datum[f] eo tempore, quo nihil in peculio eſt, teneri putat Iulianus: quoniam fideiuſſor futuræ quoque actionis * accipi poſsit: ſi tamen ſic acceptus eſt.[g]

Si creditor patrem qui de peculio tenebatur, heredem inſtituerit: quia mortis tempus in Falcidiæ ratione ſpectatur,[h] illius temporis peculium[i] conſiderabitur.[k]

Propter conteſtationem factam de peculio contra dominum, ſeruus non liberatur ab obligatione naturali: ideo pro ea poteſt dare fideiuſſorem. Paul. de Caſt.

Etiã poſtquam dominus de peculio conuentus eſt, fideiuſſor pro ſeruo accipi poteſt. Et ideo qua ratione ſi poſt actionem dictatam ſeruus pecuniam exoluerit, non magis repetere poteſt, quàm ſi iudicium dictatum non fuiſſet: eadem ratione fideiuſſor quoque vtiliter acceptus videbitur: quia naturalis obligatio, quam etiam ſeruꝰ ſuſcipere videtur,[l] in litem[m] tranſlata[n] non eſt.

Pro eo quod pro libertate data accepit bona fidei poſſeſſor, actione de peculio non tenetur ipſe, ſed verus dominus, qui eũ poterit vindicare. Bartolus.

Seruus alienus cum bona fide * ſeruiret mihi, nummos à Titio mutuatos mihi dedit[o] vt eum manumitterem: & manumiſi. Creditor quęrebat quẽ de peculio conueniret.[p] Dixi, quãquam creditor electionem aliàs haberet, tamen in propoſito dominum[q] eſſe conueniendum: & eum ad exhibendum mecum acturum pecuniæ nomine quæ ipſi eſſet adquiſita, nec in eã[r] cauſam alienata quæ pro capite ſerui facta proponeretur. Neque enim admittẽdam[ſ] * eſſe diſtinctionem exiſtimantium, ſi non manumittã, domini pecuniam eſſe: manumiſsione verò ſecuta videri pecuniam ex re[t] mea quæſitam[u] mihi: quoniam[x] magis propter rem meã quàm ex re† mea pecunia mihi daretur.

Dubium eſt litis cuentus: & qui ideo tenetur, quia actionem habet, eam cedendo liberatur. Bartolus.

LI. SCAEVOLA libro ſecundo Quæſtionum.

QVOD debetur.] CASVS. Si dominus cõueniatur de peculio, quod habet nomina, & minus habeat dominus in pecu. quàm debeatur, & creditores velint rationem haberi nominum, an ſint audiendi, quæritur. Et reſpon. quòd nõ, quatuor rationibus. Prima eſt: cũ euentus cauſæ ſit dubius: quia ſi dominus ageret contra creditores peculiares, poſſent abſolui. Alia ratio eſt: quia dominus ſumptus poſſet facere in conueniendo. Tertia eſt, quòd ſi debitores eſſent condemnati, debet ei dare quadrimeſtre tempus, quod datur condemnatis, & ita dominus damnificaretur ſi ſtatim deberet haberi ratio nominum. Quarta eſt, ſi debitores conuenti latitẽt, quã fieret remiſsio in poſſeſ. & venditio bonorum eorum: quod forte nõ ſufficeret. An ergo liberari poſſet cedẽdo aduerſus debitores? dicitur quòd ſic. & ſubiicit generalem clauſulam, quandocũq; quis tenetur, quia habet actionem aduerſus aliquem: ſi poſsit liberari cedendo actionem, ſi cedat eam, liberatur. Viuianus.

---

a *Non poſſum.* immo videt: vt. ĩ. qui. ex cau. in poſſ. ea. Fulcinius. §. ſi quis actione. quæ eſt contra. Solu. hic certũ erat nil futurum amplius in peculio: quia mortuus erat ſeruꝰ. ibi credebatur aliquid poſſe eſſe in peculio. Io. & hæc ſolutio ex illo apparet, quia ibi dicitur cõueniri poſſe: vel ibi lis erat conteſtata.

b *Latitat.* vt hic, & infra de reg. iur. l. nullus. & infra quod vi aut clam. l. denique. §. j.

c *Fieri poteſt.* not. non inſpici quod poteſt euenire. ſic. ĩ. de iuriſdi. om. iudi. l. ſi idem. in fi.

d *Sequatur.* de facto, non iure, ſed iniuria iudicis.

e *Latitare.* i. turpiter ſe occultare: vt. ĩ. quibus ex cau. in poſſ. ea. Fulcini⁹. §. ij. & ideo nõ videt fieri in poſſeſsionẽ miſsio. Sed cõtra. ĩ. qui. ex cau. in poſſ. ea. l. poſſeſsione. quę eſt cõtra. Sol. nõ fit miſsio talis, quòd vendat: ſit tñ miſsio vt cautũ ſit actori: vt. ĩ. de iudi. l. in omnibus. & ĩ. ex quibus cau. maio. l. itẽ ait. §. penul. Ac.

f *Fideiuſſorem datum.* ſcilicet à patre.

g *Acceptus eſt.* ſcilicet ꝓ futura, non aliàs. argu. ĩ. de fideiuſſ. l. cum fideiubebat. & ĩ. de conſti. pecu. l. j. §. j. & infra de lib. leg. ſi quis reum. §. idem. & ſupra de iudi. l. non quemadmodum.

h *Spectatur.* vt hic, & inſti. ad. l. Fal. §. quãtitas. ſed certe imò tẽpus aditę hereditatis: vt. ĩ. ad. l. Fal. ſi creditor filij. quæ eſt cõtra. Solu. ſecundũ. B. ibi adiuit in ipſo tẽpore mortis: & ſic eſt idẽ vtrũque tẽpus. Alij vt Io. dicũt quòd eadẽ erat quãtitas patrimonij vtroq; tẽpore. Tu dic quòd alterum iſtorũ inſpicitur, quod plus proficit legatariis: vt in eodem titu. l. cum quo. Accurſius.

i *Peculium.* vt quantum tũc poteſt habere de peculio, tantum videatur eſſe in hereditate creditoris: & ſic proficiat legatariis: vt tanto minor Falcidia detrahatur eis. Item & de eo creditoribus hereditariis & legatariis tenebitur.

k *Conſiderabitur.* vt quia quantum creditor ſerui factus eſt, ẽtum omni tempore deducetur. Accurſius.

l *Suſcipere videtur.* dãdo fideiuſſorem. Vel dic quòd de primo dicit. & quod dicit, etiã ſeruus. ſ. homo, nõ ſolum liber videbatur: & verũ erat quòd ſuſceperat eã obligationem: & ſic dicas ſuſcipere. i. ſuſcepiſſe.

m *In litem.* per dominum ſuſceptam.

n *Tranſlata.* i. mutata. affert enim vtilitatẽ, non damnum, hęc nouatio quæ fit lite conteſtata: vt infra de noua. l. aliam.

o *Dedit.* id eſt tradidit. Accurſius.

p *Conueniret.* me poſſidentem, vel verũ dominum.

q *Dominum.* vel bonæ fidei poſ. & hoc ſi ſeruꝰ à bonę fidei poſ. ſe ſubtrahere nõ intẽdit: ſicut facit hic, & ĩ. fideiuſſor. man. cũ ſeruus. §. quòd ſi de ſuis. ſed videtur quòd nec aliàs poſsit eligere: vt. ĩ. e. l. j. in fi. & l. hinc. §. j. ibi, certè illud. quæ ſunt cõtra. Sol. illud nõ ex neceſſitate iniungit. Vel dic aliud in emptore & vẽditore vel ſocio, quàm hic. Vel illud obtinet cum liquidũ eſt in cuius peculio contrahit. ſi autem nõ liquet, vel liquet, in neutro contractu locũ habet quod hic dicitur. * Flo. ad. matriculã.

r *In eam.* ſcilicet manumiſsionem.

ſ *Admittendam.* ſcilicet dicimus.

t *Ex re.* ex qua cauſa & ex opera quæritur per talẽm. † Not. ſocii.

u *Quæſitã.* immo nec dum Bart. domino, nec poſſeſſori eſſe videtur acquiſita. diff. rentiã inter ex, & ex: vt. ĩ. de acquiren. re. ꝓpter: quia do. l. ſeruus. & infra de ex, denotat acquiren. poſſeſ. l. j. §. causam pat. ſed & per eũ. quæ ſunt mã: ꝓpter, contra. Solu. hic de ex causam remotam.

x *Quoniam.* ideo non admittitur prædicta diſtinctio, quoniam &c. vt enim darem quod meum eſſet, ſcilicet dominium ſerui, manumittendo ipſum, fuit mihi data: quod non feci, cum nõ eſſet meus: & ita non lucror quaſi ex negotiatione, vt facio aliàs: vt infra de here. vel acti. vendi. l. venditor ex. & infra ad leg. Fal. l. ij. & facit. ĩ. pro ſocio. l. ſeciũ qui. §. fi. & l. ſequen. & infra de coniun. cum emancipa. lib. l. j. §. nunc. Accurſius.

a *Ab extraneis.* quid si à domino? Respon. Ioan. secus. nã pauper in hoc sibi diues est: vt infra ad leg. Fal. l. quærebatur.

b *Iudicatis.* nam nonnullas moras habet dilatio iudiciorum: vt infra vt leg. vel fideicom. no. ca. l. etiam. Accursius.

c *Quod enim dicitur.* vt supra eo. & ancillarum. §. fin. & respon. hic argumentis. Ac.

d *Si actiones.* scilicet cõmuni diuidun. & ꝓ socio, quam habet pro medietate peculij non diuisi: alioquin nõ tenetur ꝓ alio: vt supra eo. sed si duo. in fin. Accursius.

e *Præstatione.* no. bonam regulam, vt hic, & infra de contrahen. emp. l. quod sæpe. §. si res. & supra commo. si vt certo. §. idẽ Labeo. & infra titu. iij. l. iij. §. idem Labeo. secus ergo si mihi tenearis, qa contraxisti mecum, nõ quia habes actionem: *eodem, Flo.* vt. C. si cer. peta. l. non aduersus. & supra de nego. gest. nam & Seruius. §. fi. & supra de pigne. act. l. peteti. sed in casibus etiam in contractu videtur contra: vt infra depositi. l. j. §. si vero tuo nomine. & l. fi is apud. &. j. māda. si procurator. in fi. l. & infra de act. empt. Iu- *Delegatio vicem solutionis obtinet.* lianus. §. pe. Item not. quòd delegatio obtinet vicem solutionis: vt. j. de ope. lib. qui libertinos. §. sed si creditori.

EX *facto.*] CASVS. Seruus meus tenebatur mihi in. x. qui habebat peculium, & fugit: gerens se pro libero. gessit tutelam cuiusdam pupilli, & factꝰ est debitor ex mala administratiõe i. x. finita tutela pronũtiatus est seruus: & eum reduxi. ex isto themate tres eliciuntur quæstiones. Prima est, si cõueniar à pupilio, an possum deducere quod mihi debebat seruꝰ. Secũda est an aliquid interfuit, factꝰ fuerit debitor meꝰ seruꝰ antequam fuerit in pos. libertatis: an postea. Tertia est, an pupillo iam facto adulto competat actio. Ad primam respon. quòd deducam nulla priuilegiati habita ratione quod patri vel domino debetur: vnde neque pupilli, licet inter cæteros creditores præferatur: & hoc probat tali exẽplo. filius fa. recepit dotem à muliere. soluto matrimonio si mulier petat dotẽ: præfertur aliis creditoribꝰ. in hoc ergo casu preferetur pupillꝰ cęteris creditoribus, etsi seruus verus tutor nõ fuerit: alioquin si nõ haberetur ratio, secus esset, quia occupãtis & c. si seruus ergo mutuauit pecuniã pupilli, vel deposuit, pupillꝰ vindicabit, si extat: vel vtili actione, id est condictione certi aget, si cõsumpti sunt: quia non potuit alienare, cum non fuit verus tutor. & quod dictum est in cõsumpta pecunia pupilli, vel extante: intelligendũ est in quolibet tutore. Ad secundam respon. quòd nõ est differentia, factus fuerit debitor ante pos. libertatis, vel post. Ad tertiam respon. quòd nõ datur de peculio: quia forte nil est in pecul. immo verius hoc quod habuit, peculium non fuit: & hoc *innuit littera sequens:* sed vtilis actio tutelæ contra dominum competit, quia non erat verus tutor seruus: vt illud intelligatur esse in peculio si quid in patrimonio eius sit. [*SI DOS.*] Si filiofa. data fuerit dos, mulier in peculio cæteris creditoribus prefertur. idẽ est si administret tutelã alicuius pupilli: quia pupillus præfertur. si tamen non priuilegiatus agat: cauebit de restituendo retro quod acceperit. Viuianus.

QVod debetur seruo ab extraneis,[a] agenti de peculio non omnimodo dominus ad quantitatẽ debiti cõdemnandus est: cũ & sumptus in petendo, & euentus executionis possit esse incertꝰ, & cogitanda sit mora tẽporis quod datur iudicatis,[b] aut venditionis bonorum, si id magis faciẽdum erit. ergo si paratus sit actiones mandare: absoluetur. Quod enim dicitur,[c] si cũ vno ex sociis agatur, vniuersum peculium computandum, quia sit cum socio actio: in idem * redibit, si actiones[d] paratus sit præstare. Et in omnibus quos idcirco teneri dicimus, quia habent actionem: delegatio pro iusta præstatione[e] sit.

Cum pater, vel dominus actione de peculio personali conuenitur, in deducendo omni priuilegio anteponitur: secus si realis: licet inter creditores peculiares ille qui habet priuilegium, præponatur. Item sufficit quem esse dominum, cum de peculio conuenitur. Item patrimonium eius, qui se gerit pro libero, pro peculio remittitur. l. d. Primo ponit regulam, & tres quæstiones. Secũdo ad eas respondet per ordinem. Bar.

LII. PAVLVS libro quarto Quæstionum.

EX facto quæritur, qui tutelam quasi liber administrabat, seruꝰ pronunciatus est. An si conueniatur eius dominus à pupillo (cuius quidem potiorem causam quàm creditorum cæterorũ serui habendam, [sæpe] rescriptũ est) an vel id[f] deducatur ex peculio, quod domino debetur? & si putaueris[g] posse deduci, an interfit, vtrum cum adhuc in libertate[h] ageret, domini debitor factus est, an postea? & an de peculio[i] impuberi competat? Respondi, nullum priuilegium præponi patri vel domino potest, cum ex persona filij vel serui de peculio conueniuntur.[k] Planè[l] in cæteris creditoribus habenda est ratio priuilegiorũ. Quid enim si filius dotẽ accepit, tutelã administrauit? Meritò igitur & in seruo, qui pro tutore egit, id rescriptum[m] est. & quia occupantis melior solet esse cõditio, quàm cæterorũ: * in id[n] dabitur[o] actio. Planè si ex re pupilli nomina[p] fecit, vel pecuniam in arcam deposuit, datur ei vindicatio nummorum: & aduersus debitores vtilis actio:[q] scilicet si nummos consumpserunt. Hic enim alienare eos non potuit.[r] Quod & [s] in quouis tutore dicendũ est. Nec tamen[t] interesse puto, quando domino debere cœpit: vtrum cum in libertatis possessione esset, an postea. Nam & si Titij seruo credidero, eiusq; dominus esse cœpero: deducã quod prius credidi, si cõueniri de peculio cœpero. Quid ergo[u] est? Quia de peculio actio deficit,[x] vtilis actio in dominum quasi tutelæ[y] erit: vt quod ille pro patrimonio habuerit, peculiũ esse intelligat. Si dos[z] filiofamilias sit data, vel tutelam administrauerit, habẽda erit ratio priuilegiorum in actione de peculio, dilata interim cæterorum creditorum actione, vel interposita cautione, si priores agant qui priuilegium non habent: restitutu'iri* quod acciale hic, &. j. de in rem ver. l. j. §. item si plures. secus in tributoria est: vt. ff. de trib. l. ꝓcuratoris. §. planè. Item not. quòd potius est audiendus qui suum inuenit: vt. ff. eo. l. depositi. & non deducet dominus his casibus: vt infra de admi. tu. l. circa.

a *Ab extraneis.* quid si à domino? Respon. Ioan. secus. nã pauper in hoc sibi diues est: vt infra ad leg. Fal. l. quærebatur.

b *Iudicatis.* nam nonnullas moras habet dilatio iudiciorum: vt infra vt leg. vel fideicom. no. ca. l. etiam. Accursius.

c *Quod enim dicitur.* vt supra eo. & ancillarum. §. fin. & respon. hic argumentis. Ac.

d *Si actiones.* scilicet cõmuni diuidun. & ꝓ socio, quam habet pro medietate peculij non diuisi: alioquin nõ tenetur ꝓ alio: vt supra eo. sed si duo. in fin. Accursius.

e *Præstatione.* no. bonam regulam, vt hic, & infra de contrahen. emp. l. quod sæpe. §. si res. & supra commo. si vt certo. §. idẽ Labeo. & infra titu. iij. l. iij. §. idem Labeo. secus ergo si mihi tenearis, qa contraxisti mecum, nõ quia habes actionem: *eodem, Flo.* vt. C. si cer. peta. l. non aduersus. & supra de nego. gest. nam & Seruius. §. fi. & supra de pigne. act. l. peteti. sed in casibus etiam in contractu videtur contra: vt infra depositi. l. j. §. si vero tuo nomine. & l. fi is apud. &. j. māda. si procurator. in fi. l. & infra de act. empt. Iu- *Delegatio vicem solutionis obtinet.* lianus. §. pe. Item not. quòd delegatio obtinet vicem solutionis: vt. j. de ope. lib. qui libertinos. §. sed si creditori.

f *Id.* aliàs an vel id. sed tunc abundat vnũ an. & hæc est prima q̃stio: cui respõdetur ꝙ sic. Accursius.

g *Et si putaueris.* hæc est secũda quæstio, cui respondetur ꝙ non.

h *In libertate.* i. in possessione libertatis.

i *Et an de peculio.* tertia quæstio.

k *Conueniantur.* cum & ipsi habeant priuilegium: vt supra de tributo. l. j. nisi habeant pignus: vt supra de tributo. l. procuratoris. §. quid tamen. vel illud in tributoria. Accur. * *inhibeatur alius. Flo.*

l *Planè.* interpositio cuiusdã alterius quæstionis. Ac.

m *Id rescriptum est.* vere habenda est, licet vere non fuerit tutela: vt hic, & infra de priui. credi. l. dabimus. & infra sol. mat. si cum dotem. §. pen. & l. si filio. nam si non haberetur ratio, secus esset: quia occupantis &c. Accursius.

n *In id.* quod debetur pupillo. Accur.

o *Dabitur.* quod debetur pupillo, aliis interim tacentibus: vt in fi. l. & sic habes dabitur. aliàs est inhibetur: & tunc referas ad idẽ, & dicas inhibetur, scilicet aliis dum pupillo satisfit: vt in fin. l. Vel dic inhibetur, scilicet aliis, cum aliquis occupauerit. & sic ad proxi. respon. hoc refertur. sed secundum aliã expositionem ad aliud superius refertur. Ac.

p *Nomina fecit.* spe- * *pro restituum iri, Flo. ita legitur.*

q *Vtilis actio.* licet suo nomine mutuet tutor: vt. C. quando ex fac. tu. & si tutores. Accursius.

r *Non potuit.* cum tutor non fuerit: secus si fuisset tutor: vt infra de fur. l. interdum. §. qui tutelam.

s *Quod &.* scilicet quod diximus in seruo consumpta pecunia: vel extante deposita. Accursius.

t *Nec tamen.* responsio secundæ quæstionis.

u *Quid ergo.* si deduco mihi debitum: qualiter ergo satisfiet pupillo de residuo? & est solutio tertiæ quæstionis.

x *Deficit.* iure mero.

y *Tutelæ.* quia non fuit tutor: vel quia non fuit peculium secundum Ioan.

z *Si dos.* quod proposuit in seruo, proponit in filio similem casum addendo.

a *Priuilegij.* i. priuilegiata. ſic & ſupra eo. ſed ſi damnū. §. fin.

Si Sticho.] CASVS. Si manumiſi ſeruū peculium habentem, & non expreſſe dixi quòd pecu. pertineat ad me, peculiū videor ei conceſsiſſe: an autem debitores peculiares poſsit cōuenire, niſi actionem ſibi cedam? dicitur quòd non. Viuianus.

b *Cum manumitteretur.* inter viuos. Io. ſecus in vltima voluntate: vt. C. de pecul. eius q liber. me. l. j. & ideo quia donare videtur, poteſt compelli dominus ad ceſsionem, de qua hic dicit, conditione ex lege: vt. C. de don. ſi quis argentum. §. pe.

c *Non poteſt.* cum actiones non poſsint facile tranſire: vt ſupra eo. quis ergo. in fi. &. j. de pecu. leg. l. v. & hoc in directis vtiliter. forte tamen aget etiam ſine ceſsione: vt arg. C. de leg. l. ex legato. ſed an ipſe conueniatur à creditorib⁹ peculiaribus? videtur q̄ non: vt C. an ſer. ex ſuo fac. l. creditoribus. Econtra quòd ſic, cum habeat peculium: infra de dote præle. l. j. §. per contrarium. quare dicas: ſi eſt orcinus, poteſt cōueniri, cum ſemper comitatū eum fuerit peculium, & ſic hic quādo inter viuos fuit manumiſſus: ſecus ſi per fideicommiſ. fuit manumiſſus. tunc enim heres tenetur, cum poterat deducere, quando manumiſit, nō ipſe: vt infra titu. j. l. j. §. itē heres. & ſupra de tribu. quod in heredem. §. ſi ſeruo. & facit infra de dona. l. fi. §. j. Acc.

Filiofamilias.] CASVS. Pater filium quem habebat in poteſtate, heredem inſtituit cum duobus aliis: & plegauit filio quædam prędia vt erāt inſtructa cum ſeruis, qui tenebantur eidem patri in. c. an cæteri heredes poſsint filiū de peculio conuenire? Et reſpon. quòd non. Idē dicit. l. vltima. Viuia.

d *Non competere.* nec ex ſua pſona, quia nihil crediderant: nec ex pſona teſtatoris, quia dominus actionem non habuit: vt ſupra. e. & ancillarum. §. ſed ipſi. & facit. j. e. l. fi.

Is cum] CASVS. Cōueni Titium de peculio. vocatus ad ius, à Seio eſt exemptus Titius. cuius temporis peculiū ſpectandum eſt quæritur, & quomodo de eo condemnetur exemptus: vtrū quod habuerit tempore exēptionis, an poſtea? Et rñ. q̄ illius æſtimatio quæ erat tēpore exemptionis, cōſideratur. Vi.

e *Eximeres.* licet deſierit: vt ſupra ſi quis cau. l. qui autem. §. illud. ſed ſi creuit poſtea, tenetur vſque ad finem ſententiæ: vt ſupra eo. quæritum. j. reſpon. Accurſius.

f *Quod ſeruus.* Cū deduxerit. Io. facit infra de fideiuſ. ſi quis

ceperunt, ſi inferatur poſtea cum patre actio priuilegij. a

Manumittendo ſeruum inter viuos, cenſetur quis donare filio peculium. actiones tamen peculiares nō tranſeunt in ipſum, niſi cedantur. Pau.

LIII. IDEM libro vndecimo Quæſtionum.

SI Sticho peculium, cum manumitteretur b, ademptū nō eſt: videtur conceſsum. Debitores autem cōuenire, niſi mandatis ſibi actionib⁹, nō poteſt c.

Pro eo quod ſeruus debebat domino, non competit actio de peculio heredi domini cōtra illum cui legatus eſt ſeruus cum peculio. h. d. cum. l. ſi. j. eo. Pau. de Caſt.

LIIII. SCAEVOLA libro primo Reſponſorum.

FIlioſamilias vni ex heredibus prædia prælegauit vt inſtructa erant, cum ſeruis. hi ſerui domini debitores fuerūt. Quæſitū eſt, an cæteris heredibus aduerſus eum actio de peculio competat. Reſpōdit non competere d.

Qui vi eximit conuentum de peculio, tenetur actori ad intereſſe, quatenus erat in peculio tempore vendationis. Pau.

LV. NERATIVS libro primo Reſponſorum.

IScum quo de peculio agebam, à te vi exemptus eſt. Quod tunc cùm vi eximeres e, in [eo] peculio fuerit, ſpectari [oportet.]

Etiam id quod debet ſeruus domino pro debitore ipſius domini, deducitur: nomen tamen illius ex hoc efficitur peculiare, quia ille tenetur ſeruo: & per conſequens computabitur in peculio. Pau.

LVI. PAVLVS libro ſecundo ad Neratium.

QVod ſeruus f meus pro debitore meo mihi expromiſit, ex peculio deduci debet g: & à debitore nihilo minus debetur. Sed videamus, ne credendum ſit peculiare fieri nomen eius, pro quo expromiſſum eſt. Paulus. Vtique, ſi de peculio agente aliquo deducere velit: h illud nomen peculiare i facit.

A pro eo. §. j. Accurſius.

g *Debet.* cum non ſit mihi ſolutum adhuc. Accurſius.

h *Velit.* ſcilicet dominus. & ſic ſatisfacit. Accurſius.

i *Peculiare.* vt teneatur ſeruo vel mandati, vel nego. geſt. & mihi domino per ſeruum.

Si is de cuius peculio agitur, lite pendente decedat: quantum ſit in peculio mortis tempore, inſpicitur. ſi ei legetur peculium, tempus inſpicitur quo dies legati cedat, cū omni incremēto. ſed ſi legetur extraneo: rerum tantum incrementum accedit. Bartolus.

LVII. TRYPHONINVS libro octauo Diſputationum.

SI filius vel ſeruus cuius nomine dumtaxat de peculio actum eſt, ante finitū iudicium deceſſerit: id peculiū reſpicietur, quod aliquis eorum cum moriebatur k habuit. Sed eum, qui ſeruum teſtaméto liberum eſſe iubet, & ei peculium legat: eius temporis peculium legare intellegi Iulianus ſcribit, quo libertas competit. ideoque omnia increméta peculij, quoquo modo l ante aditam hereditatem adquiſita, ad manumiſſum pertinere. At ſi quis extraneo peculium ſerui legauerit, in cōiectura volūtatis teſtatoris quęſtionem eſſe: & veroſimilius eſſe id legatū, quod mortis tempore in peculio fuerit: ita vt quæ ex rebus peculiaribus ante aditā hereditatem acceſſerint, debeantur, veluti partus ancillarum, & fœtus pecudum. quæ autem ſeruo donata m fuerint, ſiue quid ex operis ſuis adquiſierit: ad legatarium non pertinere.

Summatā eſt. Iſta lex: ſed aliter poteſt ſic ſummari, ſecundum Bald. Is cui legatur ſeruus hereditarius domini, pro debito domini non tenetur. Bartolus.

LVIII. SCAEVOLA libro quinto Digeſtorum.

VNi ex heredibus prędia legauit n, vt inſtructa erant cum ſeruis, & cæteris rebus o, & quidquid ibi eſſet. Hi ſerui domino debitores fuerunt tam ex aliis cauſis, quàm ex ratione Kalendarij. Quæſitum eſt, an cæteris heredibus aduerſus eum pecuniæ ab his debitæ actio de peculio competat. Reſpondit non competere p.

Si filius.] CASVS. Si pater vel dominus conueniat de peculio, & ante ſententiā deceſſerit ſeru⁹, vel filiꝰ: inſpicietur qđ erat in peculio tēpore mortis. hoc in prima. Si vero ſeruo libertaté reliquit cum peculio, inſpicitur qđ erat in peculio tēpore aditæ hereditatis. hoc in ſecunda. Si vero extraneo legauit ſerui pecu. inſpicitur qđ erat in peculio tēpore mortis, & illud quod accreſcit rebus peculiaribꝰ ante aditā hered. veluti partus ancillarū, fœtus pecorum. & hoc in tertia. Si vero ſeruo aliquid deſ, vel aliquid acquiſierit, nō ptinebit ad legatarium. Vi.

k *Cum moriebatur.* & etiā poſterius, ſi poſtea creuit: vt. j. tit. j. l. fi. quæ eſt cōtra. Vel dic quòd dominus nō poteſt augere: vt hic: ſed per ſe poteſt augeri: vt ibi. Accurſius.

l *Quoquo modo.* ex re peculiari, vel extrinſeca. Iſtē ideo dicit aditā, quia tūc cōpetit libertas: vt. C. de cadu. tol. §. in nouiſſimo.

m *Quæ autem ſeruo donata.* ratio differētię inter hūc & ſuperioré. §. eſt inſti. de leg. §. ſi peculium. ſed alia melior eſt. j. de pecu. leg. l. denique. §. fi.

n VNI. *Legauit.* id eſt prælegauit.

o *Reliqua.* quibuſdam.

p *Non competere.* & eſt ratio vt dixi. ſ. proxi. l. filioſami.

QVANDO DE peculio actio annalis eſt.

Prætor.] CASVS. Si pater vel dominꝰ de peculio teneatur ex contractu ſerui, vel filij, & ſeruus vel filius morte vel emācipatione, vel manumiſsione, vel alienatione poteſtatę dāi vel patris fuerit egreſſus: intra an. cōuenietur pater vel dñs de pec. vel ſi dolo fecerit quo minus aliquid ſit in peculio. hoc in prima. Quādiu vero filius vel ſeruꝰ ſit in poteſtate, de pec. actio perpetua eſt. eis aūt libertatis incipit eſſe ānalis. & quod dicitur, ppetua eſt, intellige. i. eſſe poteſt: vt ſi deſcēdat ex cauſa q̄ perpetua eſt. hoc in ſecūda. A quo autē tēpore cōputetur? Et rñ. q̄ cū vtilis ſit, & obligatio ſit cōditionalis, ab eo tēpore cōputabitur, & ex cōditiōe exiſtēte: nō ex quo filiꝰ emācipatꝰ eſt, vel ſeruꝰ manumiſſus. hoc in tertia. Quæritur, quare prętor fecit hāc act. annalē? Et rñ. q̄ cū morte vel alienatione extinguiſ pecu. ſufficere putabat q̄ vſq; ad annū porrigiſ obligatio. [ALIENATIO.] Quia tetigit de emācipatiōe

QVANDO DE PECVlio actio annalis eſt.

TITVLVS II.

Quouſque filius vel ſeruus eſt in poteſtate domini, actio de peculio eſt perpetua: ſed poſtquam exierint morte filij, vel ſerui, ſeu emancipatione, vel manumiſſione vel alienatione ſerui: efficitur annalis. h. d. vſque ad. §. item heres. Paul. de Caſtro.

1. VLPIANVS libro viceſimonono ad Edictum.

PRætor ait: *Poſt mortem eius, qui in alterius poteſtate fuerit, poſteáve quàm is emãcipatus, manumiſſus, alienatúſve[a] fuerit, dumtaxat de peculio, & ſi quid dolo[b] malo eius, in cuius poteſtate eſt, factum erit quò minus peculij eſſet: in anno[c] quo primum de ea re experiundi poteſtas erit, iudicium dabo.* Quandiu ſeruus vel filius in poteſtate eſt, de peculio actio perpetua eſt[d]: poſt mortem autem eius, vel poſtquam emancipatus, manumiſſus, alienatúſve fuerit, temporaria eſſe incipit, id eſt[e] annalis. Annus autem vtilis computabitur. Et ideo & ſi conditionalis ſit obligatio: Iulianus ſcripſit, ex eo computandum annum, non ex quo emancipatus eſt, ſed ex quo peti potuit conditione exiſtente. Merito autem temporariam in hoc caſu fecit prætor actionem. Nam quũ morte vel alienatione extinguatur peculium[f]: ſufficiebat vſque ad annum produci obligationem. Alienatio autem & manumiſsio ad ſeruos pertinet, non ad filios[g]: mors autem tam ad ſeruos, quàm ad filios refertur: emancipatio vero ad ſolum[h] filium. Sed & ſi alio modo[i] ſine emancipatione deſierit eſſe in poteſtate, annalis erit actio. Sed & ſi morte patris, vel deportatione, ſui iuris fuerit effectus filius: de peculio intra annum heres patris, vel fiſcus[k] tenebuntur. In alienatione accipitur vtique venditor: qui actione de peculio[l] intra annum tenetur. Sed & ſi donauit ſeruum, vel permutauit, vel in dotem dedit, in eadem cauſa eſt:

In ſingularem ſucceſſorem peculii, & nõ ſerui, non datur actio de peculio. hoc dicit ſecundum intellectum glo. Paul. de Caſt.

Item heres[m] eius qui ſeruũ legauit, non cum peculio[n] vel legauit, vel liberum eſſe iuſſit: quæſtionis fuit[o]. Et mihi verius videtur, non dandam neque in manumiſſum, neque in eum[p] cui legatum ſit peculium, de peculio actionem[q]. An ergo teneatur heres? Et ait Cæcilius teneri[r], quia peculium penes eũ ſit, qui tradendo id legatario, ſe liberauit. Pegaſus autem caueri heredi debere ait ab eo cui peculium legatũ ſit: quia ad eum[s] veniunt creditores. Ergo ſi tradiderit ſine cautione: erit conueniendus[t].

Heres qui reſtituit hereditatem retento ſeruo cum peculio, poteſt effectualiter conueniri etiã perpetua actione de peculio. Paul.

Si præcepto ſeruo & peculio rogatus ſit heres reſtituere hereditatem: ſi de peculio conueniatur, Trebelliani exceptione non vtetur[u], vt Marcellus tractans admittit. Is autem, cui reſtituta eſt hereditas: non tenetur, vt Scæuola ait, cum peculium non habeat, nec dolo fecerit quò minus haberet. Vſufructu quoque extincto, intra annum actionem dandam in vſufructuariũ[x] Pomponius libro ſexageſimo primo ſcripſit.

Notabilis eſt hæc lex ad duo. ſi in libello proponantur duæ actiones, quæ electione tolluntur: procedit iudicium, ſi non opponatur. Item error in quem quis deducitur aſſertione aduerſarij, poteſt corrigi poſt definitiuam ſententiam. Bartolus.

Quæſitum[y] eſt apud Labeonem, ſi cũ filius viueret, tu credens eum mortuum, annali actione egeris: & quia annus præterierat[z], exceptione ſis repulſus: an rurſus experiri tibi,

a *Alienatúſve.* nominatim ptio peculij accepto: vt. ff. tit. j. l. ſi ex duob. §. fi. Accurſius.

b *Dolo.* vt ſupra titu. j. l. ſi ſemel. in fi. quandoque etiã ſine dolo: vt infra titu. j. filiusfamilias.

c *In anno.* vt ſupra de exerci. ſi tamen. in fi. Accurſius.

d *Perpetua eſt.* id eſt, eſſe poteſt: vt infra de ſtatulibe. l. Labeo. nam ſi erat ſui natura prius perpetua: & poſt nũc erit, aliàs tempore ſuo finitur: vt infra eo. cum poſt. & facit. C. quod cum eo. l. ei qui.

e *Id eſt.* pro. ſ. ponitur. ſic. j. de re iudic. ſunt qui. Accurſius.

f *Extinguatur peculium.* ſcilicet defuncti, licet dicatur creſcere ex ſeipſo, quãtum ad actionem annalem: vt infra eo. l. ſi quæ eſt contra. Item & peculium vicarij eius extinguitur: vt infra titu. j. ſeruus. §. cum Sticho. Accurſius.

g *Non ad filios.* niſi in caſu: vt. C. de patri. qui fi. dif. l. j.

h *Solum.* vt non obſtet. l. quotiens. in fi.

i *Sed & ſi alio modo.* puta dignitate: vt inſtitu. quib. mo. ius pa. po. ſolui §. ſi filius.

k *Vel fiſcus.* niſi deportatus fuerit.

l *De peculio.* tenetur ſcilicet ſi nominatim pretiũ pro peculio accepit: vt ſupra titu. j. l. ſi ex duobus. §. fi. & l. ſed & ſi quis. & facit. l. quotiens. § fina. Azo.

m *Item heres eius.* ſcilicet teneri de peculio.

n *Nam ſi cum peculio.* dic quòd alij fuit legatum peculiũ, & alij ſeruus, & ita ponitur cũ, pro &. aliàs falſum eſſet quod hic dicitur: vt ff. tit. j. l. quotiens. §. fi.

o *Quæſtionis fuit.* an teneatur heres, vel ille cui legatũ eſt peculiũ, vel ſeruus ſolus. Ac.

p *In eum* ſ. heredem.

q *Actionem.* directam vel vtilem: vt no. ff. tit. j. ſi Sticho.

r *Cæcilius teneri.* immo non tenetur: vt infra titu. j. l. at cum. quæ eſt contra. ſed diſtingue, an ſit directo relicta libertas: quo caſu ipſe tenetur, cum directo peculium fuit cõſecutũ: vt infra de dote præleg. l. j. §. per cõtrariũ. an per fideicõmiſſum: quo caſu imputatur heredi, cum potuit retinere: vt hic, & infra de tribu. quod in here de. §. ſi ſeruo. Accur.

s *Ad eum.* ſ. heredem.

t *Conueniendus.* & ſibi imputet cur ſibi caueri non deſiderauit: vt ſupra de tranſac. l. iij.

u *Non vtetur.* immo videtur quòd ſic: vt inſtitu. de fideicommiſ. here. § ſi quis. quæ eſt contra. ſed peculium eſt vniuerſitas incorporea & iuris, in qua actiones continentur: ſed illud eſt verum de corpore aliquo, vel corporea vniuerſitate, vt equitio.

x *In vſufructuarium.* ſ. dicimus. [*QVÆSITVM.*] *CASVS.* Creditor peculiaris filiiſa. credens eum deceſsiſſe, cũ tamẽ degeret intra annum, egit, & annali exceptione ſubmot⁹ eſt, quia annus iã trãſierat. poſtea erat cert⁹ de vita filij, quia nõ fuit mortu⁹: an poſſit poſtea experiri cõperto ꝙ fili⁹ nõ deceſsit? Rñ. quòd de peculio ſic: non de in rẽ verſo: quia annalis exceptio ad peculiũ, non ad de in rẽ verſo actio. pertinet. Vi.

y *Quæſitum.* aliàs lex, & aliàs. §. Accurſius.

z *Præterierat.* à tempore quo mortuus dicebatur. Accurſius.

a *Recte actum eſt.* quomodo recte actum eſt,cum actionem de in rem verſo non intendat:ſed de peculio: vt in princ.huius.l. dicitur:vel quia noluit,vel non potuit,cum debuit eligere:vt ſupra de tribu.quod in herede.§.eligere? Reſpon. immo de in rem verſo agit:quia cum egit de peculio, etiam quod in rem verſum eſt petiiſſe videtur:vt dixi infra titu.j.l. filius. ergo cum eſt abſolutus ab actione de peculio,etiam in eo quod verſum eſt, abſolutus videtur:vnde conueniri non poteſt. Alij dixerunt,recte actum eſt,id eſt agi poterit. ſed hic nulla eſt diſcordatio. nam ſecundum hoc,quia de fundo meo aliquando potui agere,hodie nõ poſſum:quod non eſt verum. vel aliter. poteſt enim dici vtramque propoſitam fuiſſe, & de peculio,& de in rem verſo:nec fuit ab aduerſario coactus vt vnam eligeret:quia pater de ſuo iure confidebat. ſed ſecundum hoc ergo non egit actor recte,quia eligere debuit.ſed expone,recte,id eſt non obſtante errore mortis filij. nã & poſt annum intendi poteſt non obſtante morte putatiua, vel naturali. Vel dic quia ex vna cauſa,puta ex mutuo in decem egit de peculio: ex alia in quinque:ex locato de in rem verſo. Item opponitur: quia cauſa finita non debet allegari error: vt C.de iur.& fac. ign.l. error.in fi.quæ eſt cõtra.Sed illud eſt de rigore iuris ciuilis,non de æquitate: vt ſupra de inſtitut.ac.l.habebat. in fi.j.reſpon. Vel verius ibi de errore proprio errantis tantum, hic de communi. Vel dic, hic errabat in eo quòd aduerſario credidit:vt ſupra quod cũ eo.l.ſed ſi.§.fi.ibi in eo caſu,quòd ſibi errando credidit.Ac.

comperto errore permittendũ eſt. Et ait permitti debere dũtaxat de peculio,non etiam de in rem verſo:nam priore iudicio de in rem verſo rectè [a] actũ eſt: quia annua [b] exceptio ad peculium nõ ad in rem verſum pertinet.

Si actio prima durabat minus anno,nõ reſtituitur annalis: ſed tantis temporis cuius illa erat.hoc dicit.Paul.de Caſt.

11. PAVLVS libro trigeſimo ad Edictum.

CVm poſt mortem filiifamilias annua aduerſus patrem actio eſt, quemadmodũ [c] aduerſus eum eſſet perpetua viuo filio:ideo [d] ſi ex cauſa redhibitionis [e] erat de peculio actio, ſex menſium * erit poſt mortem filij.Idemque dicendũ [eſt]in omnibus temporalibus actionibus.

Si ſperatur filius vel ſeruus redire in poteſtatem ex cauſa qua retro fingit,licet re vera exierit:actio de peculio non deſinit eſſe perpetua.Paul.

Si ſeruus cui creditum eſt,apud hoſtes ſit:de peculio actio in dominum non anno finienda eſt, quãdiu poſtliminio reuerti poteſt. [f]

Licet deſinat eſſe peculium ſeruo vel filio exeunte poteſtatem: tamen adhuc largo modo poteſt dici peculium, quatum ad creditores peculiares, quouſque ſit eis ſatisfactum:& recipit augmentum,& etiam deminutionem ex ipſis rebus peculiaribus. Paul.de Caſt.

111. POMPONIVS libro quarto ad Quintum Mucium.

DEfinitione peculij interdum vtendum [g] eſt etiam ſi ſeruus in rerũ natura eſſe deſiit,& actionem prætor de peculio intra annum dat. Nam & tunc & acceſsionem & deceſsionem [h] quaſi peculij recipiẽdam,quãquam iam deſiit morte ſerui,vel manumiſsione eſſe peculium,vt poſsit ei accedere vt peculio, fructibus, vel pecorũ fœtu,ancillarumque partub':& decedere,veluti ſi mortuum ſit animal,vel alio quolibet modo perierit.

DE IN REM VERSO.

TITVLVS 111.

Actio de in rem verſo neceſſaria eſt vbi ceſſat actio de peculio.Item eſt vtilis,vt ſi concurrat cum agentibus de peculio,præferatur.Item ſi agens de peculio præoccupet: actio de in rem verſo extinguitur,ſi quod verſum erat ſoluatur:aliàs ſecus.Bartolus.

1. VLPIANVS libro viceſimonono ad Edictum.

SI hi qui in poteſtate aliena ſunt,nihil in peculio habent: vel habeant,nõ in ſolidum tamen, teneantur qui eos habent in poteſtate,ſi in rẽ eorum quod acceptum eſt cõuerſum ſit:quaſi cum ipſis potius cõtractum videatur. [i] Nec videtur fruſtra de in rem verſo actio promiſſa,* quaſi ſufficeret de peculio. Rectiſsimè eñ Labeo dicit,fieri poſſe [k] vt & in rem verſum ſit,& ceſſet de peculio actio. Quid enim ſi dominus peculium ademit [l] ſine dolo malo?Quid ſi morte ſerui extinctum [m] eſt peculium, & annus vtilis præteriit? De in rem verſo namque actio perpetua eſt: & locum habet ſiue ademit ſine dolo malo, [n] ſiue actio de peculio ãno finita eſt. [o]

* *menſium. Flo.*

* *permiſſa.*

b *Quia annua.* vbi ſcilicet non eſſet error.

Cum poſt.] CASVS. Sicut viuo filio ppetua eſt actio, & poſt mortem annua:ſic vbi non eſt perpetua,quia.vj. menſium,vt eſt redhibitoria,viuo filio non datur intra annum,ſed intra ſex menſes tantũ,ſi tantũ ſupererat moriẽte filio:alioquin tantum quãtũ ſupererat.hoc in prima.Idem dicẽdum eſt in omnibus tẽporalibus actionibus. [SI SERVVS.] Seruus meus captus eſt ab hoſtibus.an creditores eius poſsint me poſt annũ captionis eius conuenire?& reſpon.quòd ſic. Vi.

c *Quemadmodum.* id eſt ſicut.

d *Ideo.* quaſi dicat,ergo vbi non erat perpetua viuo filio:non datur intra annum.& dic quòd actio quæ eſt.vj.menſium,id eſt quæ conſueuerat durare per ſex menſes,erit poſt mortem filij intra tempus quod ſupererat mortuo filio:non autẽ dico quòd poſt mortem filij duret ſemper per ſex menſes. hoc enim eſſet falſum:vt ſupra ex qui.cau.ma.l.ſed & ſi per prætorem.§. quotiens.& de mino.l.fi.

e *Redhibitionis.* & ſic ſex menſium:vt infra de ædil.edic.ſciendum.§.finali.

f *Reuerti poteſt.* ar.ſupra ad Mace.l.j.§.ſi pendeat. Accurſius.

Definitione.] CASVS. Licet ſeruus cuius nomine de pecu.dominus tenetur,deceſsit,vel alienat' fuit,& ſic extinguatur pecu.tamen cum remanet definitio pecu.intra annum à tẽpore mortis,vel alienationis,vel manumiſsionis,in dominũ dabituractio:quia poſt mortem poteſt augeri vel minui:puta in fœtu. Viuianus.

g *Videndum.* vt definiamus eſſe peculium licet extinctum fuerit: vt ſupra eo.l.j.§. merito.quæ eſt contra. Accurſius.

h *Deceſsionem.* immo temp' mortis ſerui: vt ſupra titu.j.l. pe.j. reſpon. quæ eſt contra. ſed certe illud tempus ſcilicet mortis ſpectatur,& etiam iſtud: vt ibi dixi.

DE IN REM verſo.

Quia triplex eſt actio ex edicto iſto,& dixit ſupra de vna.ſ. de peculi: ſubiicit de alia: vi.ſ. de peculio.l.1.§.eſt autẽ.

Si hi qui.] CASVS. Si ex cõtractu ſerui vel filiſa. qui peculiũ nõ habẽt,aliquid in rẽ patris vel domini verſum ſit:de in rem verſo eſt actio.hoc in prima.nec videtur actio de in rem ver. ſuperfluere, quaſi ſufficiat de pec.actio:quia poteſt fieri vt in rẽ verſum ſit ppetua,& ceſſet de pecu.actio,quia nihil in pe.ſit,quia dominus ſine dolo malo ademit,vel morte ſerui extinctũ eſt pe.& annus intra quem dominus cõuenietur de pec. præteritus eſt:& æquũ eſt dari de in rem ver. quæ ppetua eſt. & hoc in ſecunda.Item ſi duo agant de pe.tertius de in rem verſo. vel pone quòd vnus vertit, alius non: & vterque agit de pec.plus cõſequetur is qui vertit,quàm is qui nõ vertit:quia ille quaten' eſt in pe.cõſequetur,vt ſit ſenſus:quia qđ in rẽ verſum eſt,videatur eſſe in pecu.dño ex hoc debitore peculiari cõſtituto,inſpecta pſona hui' creditoris.& retẽto hoc caſu ſi vnus agat de pec. prẽueniẽs eũ qui volebat agere de in rẽ verſo:dicit q nihil huius quod erat verſum in rẽ dñi,in peculiũ conuerſum eſt,cũ p ſuo ſolutũ eſt.ſi tamen is qui egit de peculio,non ſit totum cõſecutus,quia ſibi debebatur:non ceſſat de in rem ver.act. Vi.

i *Videatur.* vt inſti.quod cum eo.§.fi.& infra tit.j.l.j.in princ. & ſupra ſi cer.pe.ſi inſtitorem.

k *Poſſe.* vt infra eo.filiusfami.in fi.l.

l *Ademit.* & tunc quãdoque agitur:vt infra eo.ſi filiusfa.

m *Extinctum.* definit enim vt homo:vt ſupra tit.ij. peculium. & ſupra titu.j.l.j.§.merito.

n *Sine dolo.* aliud ſi dolo:vt.ſ.titu.ij.ſed ſi damnũ [illegible]gerea. &.l.ſumma.in prin.& no.hic q vtraq; actio impeditur vel deficit ,ppter id quod domino debetur: vt.j. eod.ſi pro patre.§ ſi domino.& hoc plus eſt in actione de peculio:quia & cũ ſeruis & ſimilibus debitum prædeduceretur:quod hic non dicitur.

o *Finita eſt.* vt hic,&.j.eo.ſi pro patre.§.idem tractat.

a *Vberiorem.* vt & aliàs supra titu. ij. ex facto. §. plane. & hoc si agat de in rem verso: secus si de peculio: vt supra de trib. procurator. § plane si in eadem. Vel dic vt litera velle videatur, etiá si de peculio agat. Accursius.

b *Præuentum.* facit supra titu. ij. si vero. Accursius.

d *Quemadmodum.* scilicet videretur desinere esse vbi esset versum in peculium, vel esset liberat' ab actione de in ré verso. Acc.

QVI NUMMIS.] CASSIVS. Rogatu serui mei pecuniam mihi donasti vt eũ manumitterem, & manumisi. an pecunia videatur in rem meam esse versa, vt sic tenear de in rem verso, quæritur. Et dicitur quòd non: quia &c. si seruus valuit tantum. v. &. x. recepi vt eũ manumitterem: illud plus quod valeat, puta. v. illa videbũtur in rem meam versa. Viuianus.

d *Qui nũmis acceptis.* ab alio, non à seruo: vt differat à seq. l. j. ré.

e *Non potest.* ratione horum nũmorũ. Ac.

f *Non fit.* & quia cum seruo non est contractum: vt supra quod cũ eo. l. j. & quia de huiusmodi contractibus nõ fuit cogitatum quãdo actio de in rem verso fuit inducta: vt infra man. l. cum seruus. §. quòd si de suis.

QVOD SI SERV⁹. CASSIVS princi. cõtinuatur cũ. l. præcedẽti. [IN REM.] Si seruus accepit mutuum frumẽtum vt familia domini pascereture: videtur in ré versum. hoc in prima. Idé est si accepit mutuã pecuniam, & creditoribus domini soluerit. hoc in secunda. Si vero ei soluit qui creditor non erat, & ita erravit sibi soluẽdo: an videatur in rem dñi versum? dicitur quòd sic: quia dominus etiam non ratam habendo solutionem, habet condi. inde. hoc in tertia. Si verò mutuam accepit pecuniam vt frumentum compararet, vt familia domini aleretur: videbitur &c. hoc in quarta. Idem est si accepit mutuam pecuniam, & in pecu. transfuerit: & statim in ré domini vertit. & quotiens liber homo si gereret negotia domini vel cũ mandato vel sine, habet neg. gest. actionem vel mandati: totiens si seruus gerẽs domini negotia contraxit, & ex cõtractu eius aliquid in ré domini versum fuerit: obligabitur dominus de in rem verso. hoc in quinta. vnde si seruus accipiat mutuum vt se aleret aut vestiret ad eum modum quo dominus cõsueuit seruum vestire: dominus tenebitur de in ré verso. idem est in filio. hoc in sexta. Si vero accepit mutuum, & domũ domini picturis & loricationibus ornauit: an videatur in rem domini versum? dicitur quòd non: sicut neque procurator si voluptarios tales sumptus fecisset, nõ repeteret nisi quaten⁹ vt liceat creditori abradere fine læsione prioris status domus domini: & hoc ea ratione, ne domin⁹ sumptib⁹ sic factis cogeretur domum distrahere, vel id soluat in quo domus preciosior est facta. & hoc in septima. Si vero accepit mutuum, & illud mutuauit: an videatur in ré domini versum? Respõ. quòd sic, quia domino acquisitum est. quod verum est, si nomen illud peculiare non fecit, sed in rem domini conuertit: ita tamen, vt si non expediat domino habere tale nomen, liberetur cedendo creditori actionẽ, & in rem suam procuratorem eum faciat. hoc in octaua. [NE CNON.] Si seruus volente

Item si plures agant de peculio, proficere hoc ei cuius pecunia in rem versa est, debet: vt ipse vberiorem [a] actionem habeat. Certè si præuentum [b] sit ab aliquo, & actum de peculio: de in rem verso actio an cesset, videndum [est.] Et refert Pomponi⁹ Iulianum existimare, de peculio actione perimi de in rem verso actionem: quia in peculiũ conuersum est quod in domini rem erat versum, & pro seruo solutum est: quemadmodum [c] si ipsi seruo à domino fuisset solutum: sed ita demum, si præstiterit ex actione de peculio dominus, quod seruus in rem eius verterat. Cæterùm si non præstiterit: manet actio de in rem verso.

Non dicitur versum in vtilitatem alicuius, quando ille tantum erogat quantum accepit. hoc dicit cum prin. l. seq. & habetur istud summarium in l. ciuitatibus. infra de lega. 1. Pau. de Cast.

II. IAVOLENVS libro duodecimo ex Cassio.

QVI nummis acceptis [d] seruum manumisit, agi cum eo de in rem verso nõ potest: [e] quia dando libertatem locupletior ex nũmis non fit. [f]

III. VLPIANVS libro vicesimo nono ad Edictum.

QVOD si seru⁹ domino quãtitatem dederit, vt manumittatur, quam à me mutuam acceperit: in peculium quidem hanc quantitatem non computari: [g] in rem autem [domini] videri versum, si quid plus sit in eo quod seruus dedit, quàm est in serui pretio. [h]

Iste. §. vsque ad finem legis ponit quando dicatur versum in rem patris vel domini. & casus summarius istius. §. ponitur in ver. & regulariter dicimus. vbi iurisconsultus ponit optimam regulam quando sit verum quòd actio de in rem verso competat. Baldus.

In rem autẽ versum videtur siue [i] idipsum quod seruus accepit, in rem domini conuertit, veluti si triticum acceperit, & idipsum in familiam domini cibariorum nomine consumpserit: aut si pecuniam à creditore acceptam, dominico creditori soluerit. [k] Sed & si errauit in soluendo, & putauit creditorem eum, qui non erat, æquè in rem versum esse, Pomponius libro sexagesimoprimo ait: quatenus indebiti repetitionẽ dominus haberet. [l] Siue [m] cum seruus domini negotij gerendi administrandíve causa quid gessit, veluti si mutuatus sit pecuniam, vt frumentum compararet ad familiam alendam, vel si [vestimenta] ad vestiendam: siue [n] peculiariter mutuatus, postea in rem domi-

A domino mutuatus pecuniam, vnguenta luxuriæ causa emit, vel alias delicias: an teneatur de in rem verso, quæritur. Et respon. quòd sic: quia nõ refert si fuit consumptum quod mutuatũ est, bene vel male, dum tamen in eius negotiationem, & eo volente. hoc in prima. Si vero seruus mutuatus pecuniam frumentum ad alendam familiam domini comparauit, & ille in horreo domini deposuerit, & cõsumptum igni fuerit vel corruptum: an de in ré verso dominus teneatur? dicitur quòd sic. hoc in secunda. Idem est si seruum necessarium domino emisset, & decessit. & hoc in tertia. sed si accepit mutuum quasi in rem domini versurus, nec in rem vertit: & sic creditorem decepit: non tenetur dominus. hoc in quarta. Quid autem si talis erat seruus qui solitus erat vertere, an noceat dño quo magis teneatur? Et respon. quòd non: neque refert si ea mente accepit vt verteret, sed aliò vertit: vel non ea mẽte accepit. vnde curiosus debet esse creditor in quem casum mutuet: vt sic mutuet vt vertatur. hoc in quinta. [SI MVTVATVS.] Si seru⁹ ad vestes familiæ dñi comparandas mutuũ accepit, & pecunia periit, vestes tamẽ comparauit: vtrũ venditori vel creditori detur act. de in rem verso, quæritur. & distinguitur: aut pecunia erat sãlua, quia creditor eam numerauit, & vestis perit: aut econuerso. primo agit creditor. secundo casu similiter & venditor agit: quia vestes ad familiam peruenerunt: & sic vna causa dominus incepit duobus teneri. Si vero tam vestis quàm pecunia periit, vterque aget in hoc considerata amborum voluntate: quia ambo volebant in rem domini verterc: & hic domini occupantis, id est litem cõtestantis melior est cõditio: quia iniquum est vtrique dominum de in rem verso debere condemnari. Viuianus.

B C D

g *Non computari.* hoc ideo, quia non est domino data pecunia vt ad eam reddendam teneatur. aliàs fieret nomen peculiare: vt supra titu. ij. quam Tuberonis. § fi. Accursius.

h *In serui pretio.* nota nõ intelligi quẽ lucrari nisi dãno deducto: vt. ff. eo. l. j. §. fi. & j. pro socio. Mutius. & ff. ad legem Rho. de iac. nauis. j. ibi, sed distinctio &c. Sed nũquid & superiori casu. l. præcedentis agitur hac actione in id quod dominus habet vltra pretium serui? Respondeo, non: & quia ibi non fuit cum seruo contractum: & propter aliam rationem: vt ibi dixi. *Lucrum estimatur dãno deducto.*

i *Siue.* hoc siue respicit alia duo siue, quæ sunt infra. Accursius.

k *Soluerit.* hoc cñ directo vertitur: vt. j. de iure do. l. fi. ĩ fi. l. Ac.

l *Haberet.* in hoc differt à gestore negotiorũ, qui non imputat in debitũ, nisi dominus ratum habeat: vt. ff. de nego. gest. l. h quis aliena. & est ratio: quia cõdictio indebiti etiam inuito domino queritur per seruũ, vt. j. de ver. oblig. l. seruus vetãte. sed per gestoré non, nisi sit ratũ habitũ. Et nota hic, quòd ideo q̃ actio est domino quæsita, videtur versum: vt. ff. e. §. idẽ Labeo. Accursius.

m *Siue.* & hoc siue respicit aliud inferius siue: & hoc secundo casu vertit per obliquum.

n *Siue.* Et hoc respicit superiora siue. & hoc secundo casu per obliquum vertitur.

Prius

Directo quid fiat, an per obliquum, non interest.

a *Prius in peculium.* vt infra eo.ſi res.§.placet. ſed contra infra eo.& ideo.§.idem ſcribit.in fi. Et not. quòd non intereſt, directo an per obliquum fiat quid:vt & infra de condi.inſtitut. quæ ſub conditione.§.ſi ſub iureiurando.in fin.§.argu.infra de vul. ſubſti.qui liberis.§.hæc verba.Accurſius.

b *Et regulariter.* no. regulam quæ cõtrà intellecta falſa eſt.ná tũc demum hæc datur, vbi illæ competunt,ſed nó econtra: vt patet ſupra eo.§.ſed ſi errauerit.& infra eo.ſi res.j. reſpõ. &.§.idem ait.in fi.&.l. ná ſi hoc. &. l.& ideo. §.idẽ ait.in.fi.§.ſed ita vt poſita eſt,vera eſt.

c *Conſumpſit.* in rem dominicam vertendo. Accurſius.

Plo. habuerit.

d *Deteriorem.* in his duobus caſibus nó eſt volũtas domini neceſſaria.fuerunt enim impẽſæ neceſſariæ & vtiles:vt infra de verbo.ſign.l.impenſæ. in voluptariis enim eius voluntatem vel præcedere vel ſequi oportet:vt infra.e.§. ſed ſi mutua. &.§.necnon.& infra.l. ſi res.§. idem ait. &. §. quod ſeruus.

†*Hic habet text.not.& caſum expreſſũ,quòd ſi quis mutuauit filiofa.pecunias vt ſe aleret, vestiret, & ſibi neceſſaria haberet: pater tenetur de in rẽ verſo. ex hac ego infero, quod ſi quis filiofa. ſtudenti mutuauerit pecunias ob vitium, veſtitum, & liberum neceſſariorum emptionem, tenetur pat. & pro iſto facit tex.in.l. filiofa.j. eo. in prin.*

e *Et in filio.* cum eadem ſit ratio: vt argu. ſupra de iudi. ſed & ſi reſtituatur. §. ex quibus.& inſti.quod cum eo. §.& qa. & facit ſupra ad Mace.ſed Iulianus.§. quod dicitur. & infra eo.pater.&.l.fin. &.l.& ideo.§. illud plane.&.l.filiusfam.

f *Nec procurator hac imputaret.* vt infra manda idemq;. §. idem ait. ſed pati debet abradere: vt ſupra de rei vĩd. in fundo. & infra de impen.provoluptariis. &.l.quòd ſi hæ res.

g *Mandatum.* ſcilicet prius.

h *Voluntatem.* ſcilicet poſt, vt per ratihabitionem. Accurſius.

i *Quòd.* id eſt quia.& facit ſupra ea.l.§.ſed& ſi errauerit. Accurſius.

k *Ei.* ſ. domino.

l *Hactenus.* id eſt,interim.

m *Cedat.* cum ideo teneatur, quia actionem habeat:vt ſupra titu.ij. quod debetur. in fi.

n *Procuratoremq;.* in rem ſuam. Accurſius.

o *Volenti.* bene dicit volenti.alias enim non eſt eius ſumptus repetitio : vt ſupra ea. l.§. ſed ſi mutua.ſed in volente fallit in duobus caſibus: vt inter virum & vxorem:vt infra de impen.l.pro voluptariis.& in minore: vt infra man.ſi vero non.§.ſi adoleſcens.

p *Videri in rem.* ſufficit enim vtiliter cœptum:vt infra eod.ſerfi. Vetus.

ni vertit[pecuniam.] Hoc enim iure vtimur,vt etiã ſi prius in peculium [a] vertit pecuniã, mox in rem domini:eſſe de in rem verſo actio poſsit. Et regulariter [b] dicimus, totiẽs de in rem verſo eſſe actionẽ, quib' caſibus procurator mandati, vel qui negotia geſsit,negotiorũ geſtorũ haberet actionẽ: quotiẽnſque aliquid conſumpſit [c] ſeruus,vt aut melioré rem dominus haberet,* aut nó deterioré [d]. Proinde ſi ſeruus ſumpſit pecuniam, vt ſe aleret & veſtiret ſecundũ conſuetudinẽ domini, id eſt, vſque ad eũ modũ quem dominus ei præſtare cõſueuerat,in rẽ videri domini vertiſſe, Labeo ſcribit.Ergo idẽ erit & in filio. † [e] Sed ſi mutua pecunia accepta, domũ dominicã exornauit tectoriis, & quibuſdam aliis quæ magis ad voluptatem pertinẽt, quàm ad vtilitarem,nó videtur verſum : quia nec procurator [f] hæc imputaret:niſi forte mãdatum [g] domini aut volũtatẽ [h] habuit.Nec debere ex eo onerari dominũ,quod ipſe facturus nõ eſſet. Quid ergo eſt? Pati debet dominus creditorẽ hæc auferre:ſine domus ſuæ videlicet iniuria:ne cogendus ſit dominus vẽdere domum, vt quanti pretioſior facta eſt,id præſtet. Idẽ Labeo ait, ſi ſeruus mutuatus nũmos à me, alij eos crediderit, de in rem verſo dominũ teneri: quòd [i] nomen ei [k] adquiſitũ eſt. quam ſententiã Pomponius ita probat, ſi non peculiare nomen fecit,ſed quaſi dominicæ rationis : ex qua cauſa hactenus [l] erit dominus obligatus, vt ſi nõ putat ſibi expedire nomẽ debitoris habere:cedat [m] creditori actionib',procuratorémq; [n] eum faciat. Necnõ illud quoque in rem domini verſum Labeo ait,quod mutuatus ſeruus, domino emit volenti [o] ad luxuriæ materiam, vnguenta fortè, vel ſi quid ad delicias, vel ſi quid ad turpes ſumptus ſumminiſtrauit. Neque enim ſpectamus an bono domini ceſſerit, quod cõſumptum eſt, ſed an in negotiũ domini. Vnde rectè dicitur, & ſi frumentũ cõparauit ſeruus ad alendã domini fãmiliã,& in horreo dominico re poſuit,& hoc periit, vel corruptũ eſt,vel arſit:videri[in rem [p] domini]verſum. Sed & ſi ſeruum domino neceſſariũ emiſſet, iſque deceſsiſſet, vel inſulã fulſiſſet, eáque ruiſſet : dicerem eſſe actionem de in rem verſo.

B Sed ſi ſic accepit, quaſi in rẽ domini verteret, nec vertit : & decepit creditorẽ : non videtur verſum: [q] nec tenetur dominus, ne credulitas creditoris domino obeſſet; vel calliditas ſerui noceret. Quid tamen ſi is fuit ſeruus,qui ſolitus erat accipiens vertere? Adhuc nó puto nocere domino,ſi alia mente ſeruus accepit,aut ſi quum hac mẽte accepiſſet,poſtea aliò vertit. [r] Curioſus igitur debet eſſe creditor,quò vertatur [s].

C *Sufficit negotium vtiliter eſſe cœptũ, ad hoc vt actio de in rem verſo cõpetat. Item ſi pluribus ex eadem cauſa cõpetit hæc actio, melior eſt conditio occupantis. Baldus.*

Si mutuatus ſit pecuniã ſeruus ad veſtem cõparandã, & nũmi perierint : quis de in rem verſo agere poſsit? vtrum creditor,an vẽditor? Puto autẽ,ſi quidẽ pretium numeratũ [t] ſit,creditorem de in rẽ verſo acturũ, etſi veſtis perierit.Si autem nõ fuit pretiũ ſolutũ, ad hoc tamen data pecunia,vt veſtis emeretur,& pecunia perierit, veſtis tamen familiæ diuiſa eſt:vtique creditorem de in rem verſo habere actionem.an & venditor [u] habeat,quia res eius peruenerunt in rem domini? ratio [x] hoc facit, vt teneatur. [y] Vnde incipit dominus teneri ex vna cauſa [z] duobus.proinde & ſi tam pecunia quàm veſtis periit, dicendũ erit vtrique dominum teneri: quoniam ambo in rem domini vertere voluerunt. [a]

D IIII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

SEd dicendum eſt, occupantis [b] meliorem conditionem eſſe debere.nam vtriſque conuenit ſi in rem.& infra ea.l.§.fina.&.l.ſi res.in fin.j. reſpon.& ſupra de nego.geſ.ſed an vltro.§.is qui. ſed contra infra eo.ſi prõ patre §.verſum.Sol.quod ibi dicitur,locum habet cum res verſa eſt in rem domini:vnde competit actio de in rem verſo : niſi poſtea verſum eſſe definat vt quia ſeruus domini debitor factus eſt : vt infra eo. ſi pro patre. §. ſi domini. hic autem loquitur cum ſeruus vel alius per caſum fortuitum impeditus eſt vertere.

q *Non videtur verſum.* Arg.contra infra ea.l. §.fi.in fi. Accurſius.

r *Aliò vertit.* ſecus ſi non aliò vertit, ſed caſu periit: vt infra eo.l. ſeruus.

ſ *Quò vertatur.* hoc ſpeciale vt tantæ debeat eſſe diligentiæ,vt videat vbi expendatur. ſic in eo pretio quod datur Eccleſiæ : vt.C. de ſacroſan. eccle.aut. hoc ius. at in eo q mutuat ad nauem, exigo minorem diligentiam: vt ſupra de exerci. l.ſi. §.penul. In aliis autem generaliter mediũ teneo: vt infra de iur. & fac.igno.l. nec ſupina. & infra ad.l.Iuliam de adul.l.mariti.§. quæſitum. niſi in caſu, vbi etiã debet diſsimulare ſi ſcit : vt infra de noua. l. doli. in fin. Accurſius.

t *Numeratum.* venditori veſtis. Accurſius.

u *Nam & venditor.* bona eſt ratio:quia tãtũ facit peruẽtio quãtũ ad hoc vt peruenia: facta numeratio ad creditorem: vt ſupra ea.l. §.vnde recte.

x *Ratio.* ſcilicet mea.

y *Vi teneatur.* ſcilicet creditori.nam de venditore conſtat.

z *Ex vna cauſa.* immo videntur duæ cauſæ : vna mutui : altera ex venditione. ſed ſic loquitur,quaſi dicat ex vnica re verſa,vel propter vnam rem verſam:& quod dicit,duobus teneri, eſt contra infra eo. quamuis. ſed ibi fideiuſſor non interuenit quaſi in rem domini verſur': ar.infra eo.& ideo.§. idem. in fi.§. Accurſius.

a *Voluerunt.* ſed hæc credulitas non videtur ſufficere : vt ſupra ea.l.§.ſed ſi ſic.quæ eſt cõtra.ſolu. ibi aliò vertit:hic autem caſu periit. Accurſius.

b *Sed dicendum eſt occupantis.* ſcilicet in vltimo caſu, quando periit vtraque.alias durum videtur. ſed forte toleratur,etiam ſi prius ille agit cuius res periit : vt ſupra eo.l.j.§.fin. Accurſius.

demnari dominum de in rem verſo, iniquum eſt. [a]

In rebus non neceſſarijs verum pretium, in neceſſarijs pretium conuentum inſpicitur. Bartolus.

V. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

SI res domino non neceſſarias emerit ſeruus, quaſi domino neceſſarias, veluti ſeruos: hactenus videri in rem eius verſum Pomponius ſcribit, quatenus ſeruorum verum pretium [b] facit: cum ſi neceſſarias emiſſet: in ſolidum [c] quãto veniſſent, [d] teneretur. Idem ait, ſiue ratũ habeat ſerui contractum dominus, ſiue non: de in rem verſo eſſe actionẽ. [e] Quod ſeruus [f] domino emit: ſi quidem voluntate [g] eius emit, poteſt quod iuſſu [h] agi. Sin verò non ex voluntate: ſi quidem dominus ratum habuerit, vel alioquin rem neceſſariam vel vtilem domino emit, de in rẽ verſo actio erit. [i] Si verò nihil eorum eſt, de peculio erit actio.

Diuiditur in duas partes. Primo, quando ſeruus geſſit ab initio negotium peculiare. Secundo, quando ab initio geſſit negotia domini. Secunda incipit in. l. & ideo. ver. illud plane. & breuiter hoc dicit. Si ſeruus ab initio peculiare negotium gerit, actio de in rem verſo locum habet ſi ſeruus in rem domini vertat animo dominum obligandi. ſecus ſi facto domini vel alterius, ſeu facto ſeruj, non animo dominum obligãdi. ſed ſi ab initio gerit negotium dominicum: quocunque modo in rem domini vertatur, hac actio habet locum. Bartolus.

Placet non ſolum eam pecuniam in rem verti, quæ ſtatim à creditore ad dominum peruenit: [k] ſed & [eam] quæ prius fuerit in peculio. Hoc autẽ totiens verum eſt, quotiẽs ſeruus rem domini gerens, [l] locupletiorem eum facit nummis peculiaribus. [m] Alioquin [n] ſi ſeruo peculium [o] dominus adimat, vel ſi vendat eum cum peculio, [p] vel rem eius peculiarem, [q] & pretium exigat, non videtur in rem verſum: [r]

VI. TRYPHONINVS libro primo Diſputationum.

NAm ſi hoc verũ [s] eſſet: etiã antequã vẽderet rẽ peculiarẽ, de in rem verſo teneretur: quia hoc ipſo ꝙ ſeruꝰ rẽ in peculio haberet, locupletior fieret [t]. quod aperte falſum eſt [u].

VII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

ET ideo [x] & ſi donauerit ſeruus domino rem peculiarem, [y] actio de in rem verſo ceſſabit. & ſunt iſta vera. Planè ſi mutuum ſeruus acceperit, [z]

a *Iniquum eſt.* vt hic, & infra de reg. iur. l. bona fides. & de verbo. oblig. qui bis idem. & infra de adimen. leg. l. iij. §. ſi quis Titio. ſed arg. contra eo. l. ſi duobus.

SERVVS.] CASVS. Si ſeruus mutuatus pec. domino non neceſſarias res comparauit: eatenus dominus tenetur, quatenus in facto pretium eſt ſeruorum: cum ſi neceſſarias emiſſet, in ſolidum debet teneri: nec refert his calibus, habuit dominus ratũ cõtractum, ſiue non, quo minus teneatur de in rem verſo. [*QVOD SERVVS.*] Si ſeruus domino aliquid emit: aut voluntate eius: aut nolente domino, ſed eo poſt ratum habente: an nec eo volente, neque ratum habẽte. Primo caſu tenetur dñs quod iuſſu. Secundo, de in rẽ verſo. Tertio, de peculio. [*PLACET.*] Nõ ſolum ſi ſeruus pecuniam immediate in rem domini vertit: ſed ſi primo in res peculiares: deinde in rem domini: tenebitur dominus de in rem verſo. quod verum eſt, cum ſeruus gerit rem domini, & locupletiorẽ eum fecit nummis peculiaribus. Sed quid ſi dominus poſtquam verſa eſt in cauſam peculiarẽ, adimat ſeruo peculium: vel eum vendat cum pecu. nũquid tenetur dominus de in rẽ verſo? dicitur quòd non: quia ſi hoc verum eſſet, quandocũque domin' locupletior eſſet factus, dominus deberet teneri de in rem verſo: quod eſſet falſum. vnde ſi ſeruus donet domino rem peculiarem, actio de in rem verſo ceſſabit. ſi vero mutuum accepit hoc animo vt verteret in rem domini, & huius propoſiti creditor pecuniam domino dederit, neque noluit eum ſibi obligare: de in rem verſo actio eſt. Viuianus.

b *Verum pretium.* id eſt iuſtum. ſic infra de leg. j. ſi fideiuſſor. §. fin. & inſtit. qui ma. non poſ. §. ſemel. & facit infra eo. ſi fundum.

c *In ſolidum.* etiam eis conſumptis vel perditis: vt hic, & ſupra eo. l. iiij. §. ſed & ſi ſeruum. & infra eod. ſeruus ſi in rem. & ſupra de nego. geſt. ſiue hereditaria. Accurſius.

d *Veniſſent.* id eſt empti eſſent. Accurſius.

e *Eſſe actionem.* in neceſſariis & vtilibus, vt diximus modo: at in voluptariis ita demum, ſi dominus habuit ratum, vel voluit: alioquin de peculio tantum: vt ſupra eo. l. iij. §. ſed ſi mutua. & §. necnon illud. & infra proxi. §. Accurſius.

f *Quod ſeruus.* ſi quidem veniſſet, id eſt emiſſet.

g *Voluntate.* præambula: vel ex voluntate ſequente. Accurſius.

h *Quod iuſſu.* nihilominus & de in rem verſo: vt infra eo. l. quidam. & hoc ſtatim ſupponit, cum ratum eſt habitum negotium. ergo vbi in rem dominicam contrahit patre vel domino iubẽte, vel ratum habente, datur quod iuſſu, & de in rem verſo. ſi in peculiarem, agitur quod iuſſu tantum. Sed quidam dicũt, quòd in re dominica datur quod iuſſu ita demum, ſi iuſſus dirigatur ad contrahentem cum ſeruo. ſi vero ad ſeruum, agitur de in rem verſo tantum in re dominica, in peculiari quod iuſſu.

i *Actio erit.* ſcilicet in ſolidum: vt hic, & ſupra proxi. §. & l. ꝙ ſi ſeruus. §. proinde ſi. & ſuprà nau. cau. ſta. l. idem. §. ſi filius. Scilicet prout hic datur actio de in rem verſo, quando ratum habuit, eſt contra infra quod iuſſu. l. j. §. ſi ratum. Sol. hic ratũ habuit negotium dominicum: ideoque de in rem verſo actio eſt. ibi peculiare: ideoque quod iuſſu actio datur, ſecundum quoſdam. Vel dic quòd non eſt contra.

k *Peruenit.* eo ipſo quòd penes dominũ eſt: vt infra eo. quidam. in fi. & ſupra eo. quòd ſi ſeruus. j. reſpon.

l *Gerens.* eo proposito vt dominũ ſibi obliget: vt infra eo. l. & ideo. §. idem ait. in fi. §. vel re ipſa eum obligat: quia non habet animum in cõtrarium: vt ſupra eo. quòd ſi ſeruus. j. reſpon. & §. ſiue peculiariter. in caſu tamen etiam ſi non habeat animum obligandi ſibi dominum, tamen datur ſecũ contrahenti de in rem verſo: vt ſi donet ſeruus domino rem. & tũc diſtinguitur an ſic acceperit, vt verteret: vt tunc agatur de in rem verſo: alias non: vt infra eo. l. & ideo. §. plane ſi mutuam. quæ eſt contra.

m *Peculiaribus.* ſuo facto vertendo. Acc.

n *Alioquin.* id eſt, ſi non domini, ſed peculiare negotium gerit.

o *Peculium.* vt ſupra eo. quòd ſi ſeruus. §. ſiue peculiariter.

p *Peculio.* & ita plus habet ꝓpter peculiũ: ſiue nominatim accipiat pretium pro peculio, ſiue non.

q *Peculiarem.* ſcilicet vendat dominus.

r *In rem verſum.* imò certe videtur: vt ſupra de inſti. l. & ideo. quæ eſt contra. Sol. vt ibi.

s *Nam ſi hoc verum eſſet.* quòd quãtuncumq; eſſet dominus locupletior etiam ſine ſerui facto, de peculio teneretur. Accurſius.

t *Fieret.* ſcilicet dominus.

u *Falſum eſt.* vt tunc ſemper de in rem verſo teneatur: vt hic, & ſupra ad Mace. l. ſed ſi pater. §. hoc ſenatuſconſultum.

ET ideo.] Continuatur prin. cũ. l. ſuperiori. CASVS in. §. illud, eſt talis: Si dedi ſeruo tuo argẽtum vt faceret mihi pocula, & factis poculis deceſſit: an tenearis de in rem verſo? dicitur quòd non: quia vindicare potero à quolibet poſſidente res tamen peculiares effectæ ſunt. [*ILLVD.*] Si ſeruus tuus ad funus filij tui odores comparauit, an teneatur creditoribus? dicit quidam quòd ſic. hoc in prima. Si vero à ſeruo tuo emi hereditatem, & creditoribus hereditariis ſolui: & hereditas à me euicta ſit: act. ex empto conſequar quod ſolui. hoc in ſecunda. Si vero ſeruus tuus teneatur mihi in. c. & per compenſationẽ hereditatem ab eo emi: & hereditas euicta eſt: act. ex empto de in rem verſo conſequar quod mihi debebat. & hoc dicit Mela. author huius. l. dicit nõ competere act. de in rem verſo in hoc vltimo caſu, niſi eo animo geſſerit ſeruus, vt in rem ſuam verteret. quæ autem actio competat, nõ aperit. tu dic, cõdic. ſine cauſa: vt ſupra ſi cer. peta. ſi & me. & ſupra de condic. cauſa da. l. pe. & hoc in tertia. [*SI FILIVS.*] Si pro nepte tua filius accepit. x. mutuo, & ei in dotem dedit, an tenearis de in rem verſo? dicitur quòd ſic: ſi hoc animo filius dedit vt tuum negotiũ gereret. hoc in prima. an autẽ referat dederit filius ſic mutuatus ſorori ſuæ, vel filiæ ſuæ, vel nepti ſuæ natæ ex alio filio: Reſpon. ꝙ non. hoc in ſecũda. Idem eſt ꝙ dominus de in rem verſo tenetur, ſi ſeruus mutuat' ꝓ filia dotẽ dederit. hoc ĩ tertia. Quę dicta ſunt ĩ patre, vera ſũt ſi aliàs pater erat donatur'. hoc ĩ quarta. Vi.

x *Et ideo.* qa oportet ꝙ ſeruus rẽ dñi gerat: & ita eũ ſibi obligare velit ſaltẽ re ipſa, id eſt, ꝙ nõ habeat animũ in cõtrarium. Ac.

y *Peculiarem.* id eſt, quæ cum eſſet tradita ſeruo, aliquandiu in peculio fuit. Accurſius.

z *Acceperit.* ſic ſcilicet, tanquã verſurus in rem domini, & creditore ad hoc mutuante: vnde nunquam fuit in peculio.

a *Solvit.* id est dat ex causa donationis.
b *Actio est.* vt.ff.e.si res.§.placet.cõtra.sed speciale ĩ donatiõe, vt ibi dixi.& eodẽ modo respõ.ad aliud supra,ꝙ si seruus.§.sed & si sic.Item cõtra.j.eo.l.si pro patre.§.idem tractat. Sol.vt ibi.
c *Pocula vindicare.* quasi dicat,ideo non teneor de in rem verso ad pocula,quod dixit Mela: quia ea possum vindicare, scilicet vt rem peculiarem. & ita est bona ratio,id est verum est quod est in ratione Melę:sed dictũ non. nec enim seruus proposuit gerere negotium domini: quod est necesse.agitur ergo hic de peculio: vt supra eo.si res.§.placet.
d *Erogauerit.* vt faciunt ludæi.& facit supra de relig. l. contra. & supra eo.quòd si seruus.§.placet.&.§.proinde.& j.ea.l.§.fin.
e *Creditoribus.* scilicet hereditariis.
f *Ex empto.* quæ datur pro in rem verso.& sic no.quòd actio de in rem verso nó est proprium nomẽ actionis, vt infra.e.si pro patre.§. plane si contemplatione. sic nec de peculio:vt supra de pecu. l. iij.§.cui congruit.
g *Pervenit.* de pretio scilicet ipsa liberatio actionis alicuius quæ dominus nomine serui tenebatur.
h *Cesserit.* id est hereditatem vendiderit.
i *Verterit.* si ergo non habuit animum,qualiter mihi in primo vel secundo casu consulitur? Respon. per conditionem sine causa: vt supra si cer.pet.l.si & me.& supra de condic.cau.da.l.pe.
k *Fuit.* vt hic,&.j.de iure do.professitia.§.si filiusfa.&.ff.e.§.illud plane.&.ff.ad Mace.l.itẽ si.§.sed & si filius.&.l.fili⁹.&.ff.e.ꝙ si seruus.§.proinde.& continua duas sequentes leges cũ hoc.§. si seruus.§.proinde.& continua duas.
l *Si hoc animo.* vt hic,& supra prox.§.&.l.si res.§.placet.
m *ET nihil. Sororis.* eodem patre natæ, vt ita sit onus patris: vt infra de admi.tu.l.cum plures.§.j.
n *SI vero. Non fuit.* cogit semper pater& auus: vt.j.de col.bo.l. dedit.&.C.de do.,pmiſ l.fi.ibi,neq; enĩ legis&c.nisi ĩ casu: vt hic: vt quia filia sit ludæa[a] vel hęretica: vt.C.de hęr.l.cognoscen.ibi,cæteris liberis eorũ &c.& ibi,necessitatẽ ĩponim⁹ &c.
SI pro patre.] CASVS. Si fili⁹ ꝓ patre fideiusſit,& soluit: tenebitur pater de in rem verso ei à quo mutuat⁹ est vt soluat. hoc in prima.Idem est si animo nouandi filius subierit iudicium pro patre,& condemnatus mutuum accepit,& soluit.hoc in secunda. Vel dic & melius, ei teneri patrem qui cum filio litem contestatus est animo nouandi: quòd cum litis contest. à prima obligatione pater sit liberatus, & hoc ipso de in rem verso tenetur.idem est si filius obligationem patris animo nouandi in se transtulit,& eo nomine soluerit:quia pater tenetur de in rem verso,si non animo donandi filius pro patre se obligauit:& subaudi,maxime: quia idem esset si animo donandi: neque obstat supra eo.& ideo.§.plane.hoc in tertia. Si vero pater de peculio conueniatur,& filius in se susceperit iudicium, & condemnatus mutuum acceperit & soluerit:pater de in rem verso tenetur vsque ad eam quantitatem,quæ erat in peculio.idem iuris est quo ad actio.de in rem ver.sola lit.contest.quod magis innuit quòd idem sit vt sic condemnetur: quia si finita sit actio de pe. competere potest de in rem verso actio. hæc sunt vera post cõdemnationem,scilicet quòd teneatur de in rem verso actione. idem est & ante condemnationem. & hoc in quarta. [*IN REM.*]

a Lude. Re. in l.i. infra fo. ma. reputat istã glo. fin. ad hoc, quòd pater non tenetur dotare filiã hæreticam, vel Iudæã. Bolog.

A Si seruus accepit.x.mutuo,&.v.in rem domini vertit,in.v. tenetur dominus:si tota.x,in.x.tenebitur.sed in sortem,an in vsuras? distinguitur: aut vsuræ erant promissæ, & tenebitur ad vsuras. aut non,& non tenebitur.hoc in prima. Si vero seruo volenti gerere negotia domini,non sui cõtemplatione,sed domini, qui quasi gerens negotium suũ,id est domini mutuauit: tenetur dominus nego.gest. act. non solum pro sorte,sed & pro vsuris.& hoc in secunda.[*VERSVM.*]Si seruus mutuatus. x. in rem domini vertit, & incontinenti dominus seruo soluit:an cõperat de in rẽ ver. actio? dicit quòd non: quia nó intelligitur versum,qđ non durat versum.hoc in prima. [*SI TAMEN.*] Si dominus in præiudiciũ creditoris soluit seruo peridituro, de iure stricto definit esse versum:sed de dolo aduersus dominũ dabitur act. hoc in secunda. Quia si debitor peculiaris soluisset seruo in necem creditoris vel domini,nõ esset liberatus. hoc in tertia.[*SI DOMINI.*] Si seruus domini debitor mutuatus domino soluerit,eatenus nõ tenebitur dominus de in rẽ verso, quatenus seruus debeat: in residuũ autem tenebitur.verbi gratia, seruus debebat xxx.& xl.mutuatus soluit creditorib⁹, vel domini familiã exhibuit. in. x. tenebitur dominus de in rem verso.Si vero solida. xl. seruus debeat,nil videtur versum:neq; dominus de in rem verso tenetur.Et bene dico quòd in residuo tenetur,quia per actio. de in rem verso subuentũ est aduersus lucrum domini: quia nõ debet cum alieno lucrari dãno:neq; vltra id quod versum est,dari:vt.ff.de cõdic.inde.l.nam & natura.nõ autem refert,debuerit aliquid domino, aut postea factus est debitor:quia vtroq; casu desinit esse versum. idẽ est si dominus postea soluit seruo, quod per seruũ in rem versum est. sed si donauit animo remunerãdi, durat, hoc est vt simpliciter donet,& durat versum:aut animo nõ remunerãdi,& euanescit. hoc in tertia. [*IDEM QVAERIT.*] Si vero.x.in rem domini vertit,& dominus ei mutuauit.x.& postea.x.erãt in peculio serui:an desinat esse versum:quia dominus ei.x.mutuauit:an non, quia domin⁹ potest detrahere debitũ de peculio:an pro. v. detur de in rẽ verso actio,& illa.v.detrahat de peculio,quæritur. Et respõ.ꝙ cessat de in rẽ verso act.cũ seruus factus fuerit debitor domini.[*IDEM QVAERIT.*]Si seruus decẽ mutuatus in rem domini vertit,& dominus mutuauerit ei.x.postea, & ita desinat esse versum:deinde seruus eadẽ.x.in rẽ dñi vertit:an act. extincta postea reuiuiscat? Respõ.ꝙ nõ.hoc ĩ prima.Sed quid si pater & filius sint cõstituti duo rei ꝓmittẽdi,& filius mutuatus soluit: vel si qs iussu patris filio mutuauerit,& fili⁹ creditorib⁹ soluit: an vtroq; istorũ casuũ pater de in rẽ verso teneatur,quæritur.& distinguitur:aut ad patrem pecunia peruenit,& sibi liberatus sit per acceptil.aut nõ.in primo casu liberatur pater:secũdo nõ:qa filius soluẽdo suum proprium negotiũ gessisse videtur. Viuia.

B

C

D

o *Fideiusserit.* sola fideiusio hoc nó facit,sed solutio. vt.j.eo.si fili⁹.& hic.quare ergo de fideiussiõe dicit? Resp.ideo qa videbat magis ꝓ sua obligatiõe soluisse:vt.j.ma.l.Papi.l ẽ huic respõso est cõtra.j.e.qđ seruus. Solu.vt ibi. Iẽ cui hoc casu tenet pater? Rñ.illi q ĩ hoc mutuauerit filio,vt tali creditori soluat. Vel dic q fideiusserit animo nouãdi,hoc casu tenet ei apd quẽ fideiussit.

Solverit.

quasi gerens negotium domini:tenetur dominus nego.gest. act. non solum pro sorte,sed & pro vsuris.& hoc in secunda.[*VERSVM.*]Si seruus mutuatus. x. in rem domini vertit, & incontinenti dominus seruo soluit:an cõperat de in rẽ ver. actio? dicit quòd non: quia nó intelligitur versum,qđ non durat versum.hoc in prima. [*SI TAMEN.*] Si dominus in præiudiciũ creditoris soluit seruo peridituro, de iure stricto definit esse versum:sed de dolo aduersus dominũ dabitur act. hoc in secunda. Quia si debitor peculiaris soluisset seruo in necem creditoris vel domini,nõ esset liberatus. hoc in tertia.[*SI DOMINI.*] Si seruus domini debitor mutuatus domino soluerit,eatenus nõ tenebitur dominus de in rẽ verso, quatenus seruus debeat: in residuũ autem tenebitur.verbi gratia, seruus debebat xxx.& xl.mutuatus soluit creditorib⁹, vel domini familiã exhibuit. in. x. tenebitur dominus de in rem verso.Si vero solida. xl. seruus debeat,nil videtur versum:neq; dominus de in rem verso tenetur.Et bene dico quòd in residuo tenetur,quia per actio. de in rem verso subuentũ est aduersus lucrum domini: quia nõ debet cum alieno lucrari dãno:neq; vltra id quod versum est,dari:vt.ff.de cõdic.inde.l.nam & natura.nõ autem refert,debuerit aliquid domino, aut postea factus est debitor:quia vtroq; casu desinit esse versum. idẽ est si dominus postea soluit seruo, quod per seruũ in rem versum est. sed si donauit animo remunerãdi, durat, hoc est vt simpliciter donet,& durat versum:aut animo nõ remunerãdi,& euanescit. hoc in tertia. [*IDEM QVAERIT.*] Si vero.x.in rem domini vertit,& dominus ei mutuauit.x.& postea.x.erãt in peculio seruiː an desinat esse versum:quia dominus ei.x.mutuauit:an non, quia domin⁹ potest detrahere debitũ de peculio:an pro. v. detur de in rẽ verso actio,& illa.v.detrahat de peculio,quæritur. Et respõ.ꝙ cessat de in rẽ verso act.cũ seruus factus fuerit debitor domini.[*IDEM QVAERIT.*]Si seruus decẽ mutuatus in rem domini vertit,& dominus mutuauerit ei.x.postea, & ita desinat esse versum:deinde seruus eadẽ.x.in rẽ dñi vertit:an act. extincta postea reuiuiscat? Respõ.ꝙ nõ.hoc ĩ prima.Sed quid si pater & filius sint cõstituti duo rei ꝓmittẽdi,& filius mutuatus soluit: vel si qs iussu patris filio mutuauerit,& fili⁹ creditorib⁹ soluit: an vtroq; istorũ casuũ pater de in rẽ verso teneatur,quæritur.& distinguitur:aut ad patrem pecunia peruenit,& sibi liberatus sit per acceptil.aut nõ.in primo casu liberatur pater:secũdo nõ:qa filius soluẽdo suum proprium negotiũ gessisse videtur. Viuia.

B Si filiusfamilias pecuniã mutuatus,ꝓ filia sua dotẽ dederit:ĩ rẽ versum patris videtur,quatenus auus ꝓ nepte datur⁹ fuit [k]. Quæ sententia ita demum mihi vera videtur, si hoc animo[l] dedit,vt patris negotium gerens.

Si negotium potest pertinere ad patrem, & etiam ad filium:ita demum competit hæc actio,si filius illud gessit tanquam negotium paternum,non tanquam proprium.b.d.cum duabus.ll.sequen.Pau.

VIII. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

ET nihil interesse Pomponius ait, filiæ suæ nomine, an sororis,[m] vel neptis ex altero filio natæ, dederit. Idem ergo dicemus & si seruus mutuatus fuerit,& domini sui filiæ nomine in dotem dederit.

IX. IAVOLENVS libro duodecimo ex Cassio.

SI verò pater dotem daturus non fuit,[n] in rem patris versum esse non videtur.

Non videtur versum, si non durat versum. Bartolus.

X. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

SI ꝓ patre fili⁹ fideiusserit, [o]

C

a *Soluerit.* quod ab alio mutuo sumpsit: vel aliter, vt modo dixi. Accursius.

b *Defensor.* animo nouandi.

c *Condemnatus.* idem & ante condemnationem: vt infra eo.§. ergo. Accursius.

d *De in rem verso.* quę vtilitas est huiꝰ actionis hoc casu, & sequẽtibus? Respon. primo directò, secundo per obliquũ tenetur. Acc.

e *Teneri.* illi scilicet qui contra filium animo nouandi litem cõtestatus est.

f *Liberauit.* vt.ĩ.de solu.l.solutionem. Acc.

g *Nisi donare.* immo & si donet, debet habere locum hæc actio: vt.ĩ.eo.& ideo.§. plane si mutuum. quæ est contra. Sol. ibi quod dederat extraneus seruo, fuit versum in peculiũ: & idem postea seruus domino donauit: quo casu distiguitur, vt ibi. hic non sic. Alij vt.R.& Pla. subaudiũt hic, maxime: & ponitur nisi, pro si nõ. Nam idem & si donare voluit. prima verior est. Sed cui hoc casu de in rem verso datur actio? Respõ. ei qui in hoc filio credidit, vt ꝑ tali facto soluat: vel ei qui litem cõtestatus est animo nouandi: vt supra & infra.

h *Cuius sententia.* vt ꝑ eo tantum quod in peculio est, detur de in rem verso. & facit .ĩ. eod.l.j.§.j.

†*Cicer. lect. in l. quamuis. C. de vsu. tex. in l. bona fides. C. de cõdic. indebi. cum similibus.*

i *Actio.* putá anno post mortem filij.

k *Ego.* ad secundum respõsum legis refertur, & ad proximum. Accursius.

l *Puto.* illi. s. qui contra filium litem contestatus est, cum pater sit liberatus per huius nouationem: vt supra ea. l.ij. respon.

m *Videtur.* quòd seruo mutuauit.

n *Actio.* vt inst. quod cum eo.§. in rem autẽ.

o *Promisit.* dominus, vel seruus.

p *Non sint.* & aliàs non debẽtur: vt C. de vsur. l. quamuis.

q *Negotiũ domini.* quasi dicat, non dedi vt alius gereret: sed ego qui dedi, volui gerere. Accursius.

r *Ipse.* scilicet ego.

s *Actione.* in qua veniunt vsuræ ex mora: vt C. de vsur. l. in bonę fidei.

t *Versum autem.* quod seruo mutuauit. Acc.

& creditori soluerit: [a] in rem patris videtur versum: quia patrem liberauit. Cui simile est quod Papinianus libro nono quæstionũ scribit, si filius quasi defensor [b] patris iudicium susceperit, & sit condemnatus: [c] de in rem verso [d] teneri [e] patrem. namque filius eum iudicio suscepto liberauit. [f] Idem tractat Papinianus & si quod patrem dare oporteret, à filio sim stipulatus: & ita conuenerim filium. Nam & hic de in rem verso fore actionem, nisi si donare [g] patri filius voluit, dum se obligat. Quare potest dici, & si de peculio actionem quasi defensor patris susceperit, teneri patrem de in rem verso vsque ad peculij quantitatem. Cuius sententiæ [h] id erit emolumentum, vt si finita sit actio [i] de peculio, de in rem verso conueniatur. Ego [k] & ante condemnationem, post iudicium patris nomine acceptum, de in rem verso patrem teneri puto. [l] In rem autem versum videtur, [m] prout aliquid versum est. Proinde si pars versa est: de parte erit actio. [n] Sed † vtrum in sortem dumtaxat tenebitur dominus, an & in vsuras? Et si quidem promisit [o] vsuras, Marcellus libro quinto Digestorum scribit, dominum præstaturum. Sed si non sint [p] promissæ, vtique non debebuntur: quia in stipulatum deductæ non sunt. Planè si contemplatione domini pecuniam dedi non gerenti seruo negotia domini, [q] sed ipse [r] gerens: negotiorum gestorum actione [s] potero etiam de vsuris experiri. Versum [t] autem sic accipimus, vt duret versum. [u] Et ita demum de in rem verso cõpetit actio, si non sit à domino seruo solutum vel filio. Si tamen in necem creditoris, id est perdituro seruo vel filio solutum sit: quamuis solutum sit, desinit quidem [esse] versum. æquissimum autem est, de dolo malo aduersus patrem vel dominum competere actionem. Nam & peculiaris debitor si fraudulenter seruo soluerit, quod ei debebat, non liberatur. [x]

Si pater vel dominus soluit debitum, non videtur in rem eius versum: & si pater vel dominus cedat, desinit versum: secus si donet nisi animo remanendi. Bartolus.

Si domini debitor sit seruus, & ab alio mutuatus ei soluerit: hactenus non vertit, quatenus domino debet: [y] quod excedit vertit. Proinde si cum B domino deberet triginta, mutuatus quadraginta creditori eius soluerit, vel familiam exhibuerit: dicẽdum erit de in rem verso in decem competere actionem: aut si tantundem debeat, nihil videtur versum. Nã vt Pomponius scribit, aduersus lucrũ domini videtur subuentum. [z] Et ideo siue debitor fuit domino, cum in rem verteret, nihil videri versum: siue postea debitor esse domino cœperit, desinere versum. Idémque & si soluerit ei. Plus dicit, & si tantundem ei donauit C dominus, quantum creditori soluit [a] pro se: si quidem remunerandi animo, non videri versum. [b] si verò aliàs donauit, durare versum. [c]

Euanescit actio de in rem verso, si dominus cedat seruo, & remanet actio de peculio: nec euanescit, si postea seruus cedat. Bartolus.

Idem quærit, si decẽ in rem domini vertit, & postea tantandem summã à domino mutuatus sit, habeat præterea & peculium decem, videdum ait vtrum desiit esse versum: an verò, quoniam est peculium vnde detrahatur * debitum, de in D rem verso non tollimus actionem, an potius ex vtroq; [d] pro rata detrahimus. [e] Ego autem puto sublatam de in rem verso actionem: [f] cum debitor domini sit constituturus. [g] Idem quærit, si in rem tuam verterit, & debitor tuus factus sit mox creditor eiusdem summę quam tibi debuit, an renascatur de in rẽ verso actio, an verò ex postfacto non conualescat. Quod verum est. [h]

Si filius idem cum patre correum soluat, videtur in rem patris vertere quatenus de pecunia ad patrem pertinet. Bartolus.

Idem tractat, an ex euentu [i]

u *Duret versum.* not. quòd ita demũ dicitur aliquid fieri, si duret factũ. vnde illud: Nõ qui incepit, sed qui perseuerauerit &c. & pro hoc est. ĩ. quod cuiusq; vni. no. l. item.§. q; si. & C. de his qui. vt indig. l. aliam. & l. pe. in fin. & in authen. de san. epi.§. sed hoc ꝑsenti. col. ix. & .j. de fideiuss. l. stipulatus es. in fi. & .j. de her. vel act. ven. l. ij.§. illud. & .j. de vsucap. sequitur.§. tũc. & .ĩ. de inof. test. l. nã & si.§. heredi. & .ĩ. de mino. l. q; si.§. restitutio. Sed ar. contra. ĩ. quod me. cau. l. videam. & .l. si ipsa. & C. quando di. le. ce. l. cũ vxori. & .j. de duobus reis. l. eandẽ.§. sed si quis. Sol. obtinet primum, quando aliquid potest imputari illi q facere debet. Secũdũ, quando non: vt arg. .j. loca. l. maritus. Vel refert, an volũtariũ fuit factum, vt tunc obtineat primum: an necessarium, & tunc secundum: vt argu. .j. de sol. l. in pupillo. Accur.

Falsũ quid nõ dicitur, nisi dura sciẽs.

x *Nõ liberatur.* actione prima. Accursius.

y *Debet.* vt.ĩ. ad Macedo. l. sed Iulianus.§. non tamen. &.ĩ. de dolo. l. seruus tuus. &. .j. eo. l. quidam. in fin.

z *Subuentum.* per hãc actionem, subaudi. ergo cum non sit in lucro, non tenetur. sed an qd debetur his qui sunt in potestate, deducat? Respon. non, licet in actione de peculio deducatur: vt.ĩ. de pecu. l. sed si damnum.§. præterea.

a *Soluit.* scilicet dominus seruo: vt.ĩ. eo. l. j.§. fin. Accursius.

b *Non videri versum.* quia desiit.

c *Durare versum.* simili distinctio sit infra manda. l. idẽque.§. fi. & .l. si vero non remunerandi.

d *Ex vtroque pro rata.* scilicet à domino per actionẽ de in rem * *Flo. tra-* verso, partẽ per actionẽ de peculio de aliis decem quæ erant apud seruum. & hoc nõ admittitur: vt subiicit, & supra de nego. gest. l. Nesennius. in fine. *batur.*

e *Detrahamus.* nos creditores peculiares, vel nos iurisconsulti ad petitionem creditorũ peculiarium.

f *Actionem.* scilicet in totum.

g *Constituturus.* propter quod fit compensatio.

h *Quod verũ est.* s. non conualescere, qa actio semel extincta &c. vt. .j. de so. l. qui res.§. areã.

i *Ex euentu.* id est ex eo quod

eo quod euenit, secundum quod in fi. huius legis distinguitur.

a *Mutuatus.* à Titio puta.

b *Credidisti.* quare contingit filiũ in solidum, patrem similiter in solidum quod iussu obligari ad quam obligationẽ si filius mutuum acceperit in se, & sic patrẽ liberauerit, videtur de in rem verso pater teneri: qđ hic distinguitur. quæ distinctio facit ꝓ sententia nostra, quam dicemus infra ad Velleia. vir vxori. in fi. & l. seq.

QVOD seruus.] C A S V S. Si seruus mutuatus creditori suo soluerit, nõ obligat dominũ de in rem verso, sed soluẽdo liberat eum de pecu.

c *Soluerit.* quod à Titio mutuũ accepisset.

d *In rem.* immo videtur quatenus patrẽ liberauit: vt supra eo. l. proxi. §. quare potest dici. Solu. ibi nomine patris fecit nouationem, hic autẽ suo nomine accepit pecuniã. Item argu. contra. ẽ. l. pxi. in fi. Sed ibi obligatio patris principalis ex suo facto, hic peculiaris.

SI fundũ.] C A S V S. Fundũ vtilem emit seruus domino mutuatus decẽ: an teneatur dominus de in rẽ verso? Dicitur ꝙ sic eatenus quatenꝰ valeat fundus. secus esset si fundus esset domino necessarius, & pluris q̃ mutuatus est: quia neque in plus tenebitur, licet plꝰ valeret quàm emptus sit.

e *Si fundum.* non necessarium, sed vtilem: vt. ẽ. eo. si res. j. respon.

f *Quàm est emptus.* vt instit. mãda. §. quod si minoris. & j. de dona. inter virũ & vxor. qđ autẽ §. idem ait. Acc.

SI in rem.] C A S V S. Si habeam tecũ seruum communem, & in rem meã mutuatꝰ vertit, an tenearis de in rẽ ver. quæritur? Et dicitur ꝙ non. s. eo casu quãdo mutuatus apud te non habet peculiũ. Sed in. l. sequen. affert casum in quo possum teneri, puta retẽto eodem casu, si tu nõ ademisti ei pecu. si conueniaris de pecu. & condamnatus soluis, recuperabis à me quod nõ ademisti, cũ in rem meam versum esset quod mutuum accepit: & alia ratione: quia quod dominus debet seruo, cõputatur in pec. sed quod in rem meam versum est, debeo ego socius conuentus de pecu. & de eo tenetur, sed recuperabit à me, vt subiicit. Viuianus.

g *Iustit.* vt. j. tit. j. l. fi. §. j. Sed contra. ẽ. l. proxi. quæ continuatur cum ista, sed illa hanc determinat.

h *Marcellus notat.* id est reprehẽdit, quasi indistinctum sit in. l. superiori. Vel dic, notat esse verum, sed sub distinctione, sit penes alium peculium, an non: quod in primum recidit sensum.

possit in rem patris filius vertere, veluti si duo rei pater & filius fuerint, & filius mutuatus suo nomine soluat: vel si filio iussu patris credidisti, & filius creditum tibi soluisset. Mihi videtur, si quidem pecunia ad patrem peruenerat, videri in rem versum. Quod si non fuit, & suum negotium gerens filius soluit: non esse de in rem verso actionem.

XI. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

QVod seruus in hoc mutuatus fuerit, vt creditori suo solueret, e non erit in rem d versum, quãuis actione de peculio liberatus sit dominus.

Si res ematur per filium, vel seruum, plus quàm valeat: eatenus dicitur versum, quatenus valet. si vero minus, non plus quàm fuit empta. Paul.

XII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

SI fundum f patri dominóve emit seruus vel filiusfamilias, versum quidem esse videtur: ita tamen, vt siue minoris sit quàm est emptus, f tantum videatur in rem versum, quanti dignus sit: siue pluris sit, non plus videatur in rem versum, quàm emptus est.

Eo casu quo vnus ex sociis potest pro peculio quod est apud alterum, actione de peculio conueniri: eo casu potest conueniri pro eo quod in rem alterius versum est, si cessat actio de peculio. Bartolus.

XIII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

SI in rem alterius ex dominis versum sit: vtrum is solus, in cuius rem versum est, an & socius possit conueniri, quæritur. Et Iulianus scribit eum solũ cõueniri, in cuius rem versum est, sicuti cum solus iussit. g Quam sententiam puto veram.

XIIII. IVLIANI libro vndecimo Digestorum Marcellus notat. h

INterdũ & propter hoc quod in rem alterius socij versum

A i *Interdum. De in rem verso.* id est de eo quod est versum, sed tamen actione de peculio: non de in rem verso.

k *Cum altero.* nam cum constat vnũ ex sociis conueniri posse propter peculium quod est penes alium, quia recuperare potest ab alio pro quo exigitur: vt. ẽ. de pecu. l. & ancillarũ. §. fi. & qđ dominus seruo debet, cõputatur in peculio: vt. ẽ. de pecu. quã Tuberonis. §. hereditas. ergo id quod in rẽ domini versum est, in peculio est, quia in hoc seruus dominũ voluit cõstituere sibi debitorẽ: vt. ẽ. eo. si res. §. placet. & sic agetur de peculio cõtra alĩ in rẽ cuius versum non fuerit, ꝓ eo quod versum est in rem alterius.

l *Damnatus fuerit.* scilicet cum peculiũ est apud alterum.

m *Quid enim.* bene dixit interdũ, quid enĩ.

n *Ab altero.* s. in cuius rem non est versum. si enim adimatur ab eo in cuius rẽ versum est, nihilominus perpetuo tenetur: vt. ẽ. eo. l. j. §. j.

o *Ademptũ.* & sic nulla est cõmunio peculij: vt. ẽ. tit. ij. l. itẽ. in fi.

p *Quæstio.* scilicet superioris legis.

q *Non potest.* contra eum in cuius rem non est versum, quia ademptum sit: vt dixi. Acc.

SI filiusfamilias.] C A S V S. Si pater teneatur alicui, & filius constituat se pro eodẽ † soluturũ, an de in rem verso teneatur pater? Disting. aut soluit filiꝰ qui cõstituit ꝓ patre, & patrẽ liberat, & tenetur de in rem ver. alioqui nõ. Viuianus.

r *Non liberauit.* vt. ẽ. de constit. pecu. l. vbi. ẽ. de fic. j. de adulte. l. j. §. si publico. &. ẽ. eo. si pro patre. j. respon.

s *Soluisse.* vt. j. mãda. l. Papinianus.

† *Per istã l. Bar. in l. si cum datem. §. fi. j. soluta. decidit quæstionẽ. & Bal. ẽ. l. in rebus. in 2. col. versi. pone. C. de fic. j. dure do.*

* *Flo. locauit.*

* *Vulg. cõparari.*

QVIDAM.] C A S V S. Tradidit seruo dominꝰ fundum ad colendum, & boues: & cum idonei nõ essent, iussit dominus vt eos distraheret, & alios cõpararet. distraxit, & alios comparauit, sed pecuniam redactam ex venditione boum perdidit. nũquid dominus à venditore de pecunia conueniri possit, quæritur. Et respondetur quòd non, nisi plus sit in pecunia quàm domino debeatur. an autem de in rem verso? Respon. cum seruus factus sit debitor domini, definit esse versum, nisi eatenus quatenus boues empti pluris sunt, quàm erant boues q[illegible] seruus vendidit. Viuianus.

t *Redemerat.* & acceperat.

u *Conturbauerat.* scilicet rationem domini. fic. ẽ. de instit. l. cuicunque. §. idem Labeo ait.

x *Non videri.* vt. ẽ. de pecu. sed si damnum. §. peculium.

Versus

est, de in rem verso i cum altero k agi potest: qui conuentus, à socio petere potest id in quo damnatus fuerit. l Quid enim m dicemus si peculium seruo ab altero n ademptũ o fuerit? Paulꝰ. Ergo hæc quæstio p ita ꝓcedit, si de peculio agi non potest. q

Filius constituendo, non dicitur in rem patris vertere, nisi soluat. Bartolus.

B XV. VLPIANVS libro secundo Disputationum.

SI filiusfamilias constituerit quod pater debuit, videndum est an de in rem verso actio dari debeat. Atquin non liberauit r patrem. Nam qui cõstituit: se quidem obligat, patrem verò non liberat. Planè si soluat post constitutum: licet pro se videatur soluisse, s hoc est ob id quod constituit, in rem tamen vertisse patris meritò dicetur.

Qui agit actione de peculio, consequitur quod superest, deducto eo quod domino debetur: sed qui agit de in rem verso, consequitur quod superest in eo quod dominus dedit pro re. Bartolus.

C XVI. ALFENVS libro secundo Digestorum.

QVidam † fundum colendum seruo suo locauerat: * & boues ei dederat. cum hi boues non essent idonei, iusserat eos venire, & his nummis qui recepti essent, alios reparari. * seruus boues vendiderat, alios redemerat, t nummos venditori non soluerat, postea conturbauerat. u * qui boues vendiderat, nummos à domino petebat actione de peculio, aut quod in rem D domini versum esset, cum boues pro quibus pecunia peteretur, penes dominum essent. Respõdit, nõ videri x peculij quicquã esse, nisi si quid deducto eo quod seruus domino debuisset, reliquum fieret. Illud sibi videri, boues quidẽ in rem domini

versos esse,[a] sed pro ea re soluisse tantum, quanti priores boues venissent:[b] si quo amplioris pecuniæ posteriores boues essent, eius oportere dominum condemnari.[c]

Ad hanc actionem sufficit negotium militer cœptum, sicut in actione mandati & neg. gest. Bartolus.

XVII. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

SEruus [si] in rē[d] domini pecuniam mutuatus, sine culpa eam perdiderit: nihilominus posse cum domino de in rem verso agi existimauit.[e] Nam & si[f] procurator meus in negotia mea impensurus, pecuniam mutuatus sine culpa eam perdiderit:* rectè eum hoc nomine mãdati, vel negotiorum gestorum acturum.

Flo. perdiderat.

De eo quod datur vicario, si in rem domini versatur, agitur hac actione secundum eius naturam. si vero peculium ordinarii sit conuersum, respectu ordinarii habet hãc naturam: respectu domini naturam actionis de peculio. Bartolus.

Cum Sticho[g] vicario serui tui Pamphili contraxi.[h] Actio de peculio,[i] & [de] in rem verso[k] ita dari debet, vt quod vel in tuam[l] ipsius rem,* vel in peculium Pamphili[m] versum sit, cõprehendatur,[n] scilicet[o] etiã si mortuo vel alienato Sticho agatur.[p] Quòd si Pamphilo[q] mortuo agam:[r] magis est, vt quamuis Stichus viuat, tamen de eo quod in peculio Pamphili versum est, non nisi intra annum quàm is decesserit, actio dari debeat. Etenim quodammodo de peculio Pãphili tum experiri videbor, sicuti si quid* iussu eius[s] credidissem,[t] experirer. Nec nos mouere debet, quòd Stich[u] de cuius peculio[u] agitur,[x] viuat: quandò[y] non aliter ea res[z] in peculio eius[a] esse potest, quàm si Pamphili peculium maneat.[b] Eadẽ ratio[c] efficiet, vt id quod in peculio Pamphili versum sit, ita præstari debere dicam[e], vt prius eius quod tibi Pamphilus debuerit, deductio fiat: quod verò in tuã rem versum fuerit, præstetur etiam non deducto eo quod Pamphilus tibi debet.[d]

Actio de in rem verso competit ei qui principaliter contrahit, vt in rem domini versatur. Bartolus.

XVIII. NERATIVS libro septimo Membranarum.

QVamuis in eã rem pro seruo meo fideiusseris, quæ ita contracta est, vt in rem meam verteretur,* veluti si cum seruus frumentum emisset, quo familia aleretur, venditori frumenti fideiusseris: propius est tamen, vt de peculio eo nomine, non de in rem verso agere possis, vt vnius duntaxat[e] in quoquo contractu de in rẽ verso sit actio, qui idipsum[f] credidit, quod in rem domini versum est.

Halo. vel in tuã, vel ipsius rem.

Flo. quod

Flo. versatur.

a *Versos esse.* vt supra eo. si res. §. placet. & supra quod met. causa. l. videamus.

b *Venissent.* & si cum in tãtum domini debitor erat factus, desinit versum qđ verè erat versum: vt. ẽ. e. si pro patre. §. si domini.

c *Condemnari.* facit. ẽ. eo. quòd si seruus. j. respon. in fin. & no. q

d *Seruus si in rem.* necessariam. Accursius.

e *Existimauit.* vt supra eod. l. quòd si seruus. §. sed & si seruum domino. Accursius.

f *Nam & si.* bona est parificatio: vt. ẽ. eod. quòd si seruus. §. & regulariter. Accursius.

g *Cum Sticho.* Mutuaui. x. vicario. hic autẽ vertit in rem domini, aut in peculium vicarij, vel ordinarij: quod est & si in suũ propriũ vertat. primo casu agitur de in rem verso. & sic hæc actio habet per omnia naturam actionis de in rem verso, vt post mortem vtriusque etiam post annum detur: vt. ẽ. eod. l. j. in princ. Item non deducitur quod domino debetur ab ordinario, licet qđ ipse vertens debet, faciat definere, seu non videri versum: vt in fi. huius. l. Secundo casu, quãdo vertit in peculium ordinarij, dic quòd habet naturã actionis de in rem verso quo ad quid. nam videor contraxisse cum vicario cum quo vere cõtraxi. Item & cum ordinario in cuius rem versum est: vt. ẽ. eod. l. j. j. respon. vnde inspecto vero contractu actio de in rem verso etiam mortuo vicario & post annum durat: vt in princ. huius. §. at inspecto ficto contractu, quem videor fecisse cum ordinario, habet naturam actionis de peculio, vt mortuo ordinario ex cuius quasi cõtractu videor agere, sit annalis, sicut si iussu eius &c. Item deducit dominus sibi ab eo ordinario debitum: vt ibi, eadem &c. & est simile per omnia si contraxi cum vicario iussu ordinarij. nam & hic vere contraho cum vno, ficte cum alio. & per omnia dic vt supra dixi. Sed oppono, quòd etiam si inspicitur contractus fictus, sit perpetua etiam post mortem ordinarij, non annalis, hac ratione, quia viuit vicarius, ergo & eius vicarij peculium viuit. Solu. & peculium ordinarij viuit perpetuo viuo isto vicario: cum vicarius & suum peculium sit in peculio ordinarij. Respon. mortuo ordinario moritur totum suum peculium, ergo & suum peculium vicarij moritur quod constat ab ordinario eum habere.

h *Contraxi.* mutuando sibi decem.

i *De peculio.* quæ datur secundo casu ex ficto contractu.

k *De in rem verso.* quæ datur primo casu.

l *Tuam.* & tunc de in rem verso in solidũ, nõ deducto eo quod domino debetur ab ordinario, vt in fi. huius. l. id autem quod ab eo vicario, sic: vt supra si pro patre. §. si domini.

m *Pamphili.* & tunc de peculio ordinarij. s. Pamphili perpetuo viuo Pãphilo: vt subiicit. similis est distinctio. ẽ. de neg. gest. si pupilli. §. sed si ego.

n *Comprehendatur.* & petat.

o *Scilicet.* ad vtrũque casum se refert, scilicet siue in rem domini, siue in peculium ordinarij vertatur.

p *Agatur.* & post annum: quod euenit in casibus in glo. magna notatis.

q *Quòd si Pãphilo.* ad dicendũ quòd sit perpetua. Accursius.

r *Agam.* quasi ex cõtractu, quem fingor fecisse cũ ordinario. Ac.

s *Eius.* ordinarij.

t *Credidissem.* vicario. Accursius.

u *De cuius peculio.* Pãphili, quasi cum eo cõtraxerim. ẽ. eo. l. j. in fi. j. respon.

x *Agitur.* id est tractatur à nobis, dum tractamus de peculio ordinarij. vel proprie pone, quòd agitur de peculio vicarij quod viuo vicario finitur mortе ordinarij: qa & hoc ipso moritur peculiũ, & incõmutabiliter, cũ amodo ab ordinario peculium habere non possit: vnde finitur, & refuscitari non potest, licet de nouo vicarius quæreret peculiũ, quia à domino non ab ordinario id habere videtur quod de nouo quæreret.

y *Quando.* pro quia.

z *Ea res.* scilicet versa in peculiũ ordinarij, quod videtur esse in peculio vicarij, eo q ordinarius sit debitor vicarij per talem versionẽ: vt no. ẽ. e. Marcell. vel ea res. i. obligatio, i peculio. s. ipsius vicarij: quod etiã in idem recidit. Vel tertio refer as ad p. imũ ea res. i. quæ iussu Pãphili est credita. & ratio est ista, quoniã ea &c. & ad idẽ tẽdit semper. q. d. de peculio Pãphili potest experiri intra annũ, siue in peculiũ ordinarij versum sit, siue ei iussu contractum. nec ob. q vicarius viuat. non enim potest agi de peculio vicarij. & quare? quia eius peculium mortuo ordinario cœpit esse nullum. quod dic vt. ẽ. tit. j. l. j §. merito. quod scilicet habebat per Pamphili constitutionem. secus si à domino.

a *Eius.* scilicet Stichi.

b *Maneat.* sed hic non manet cum mortuus est ordinarius: vt dixi. arg. tamen contra. ẽ. de senat. filiam. in fi.

c *Eadem ratio.* quia de peculio ordinarij, non de in rem verso contra dominum agi potest ex facto contractu.

d *Debet.* scilicet Stichus, sic vt. ẽ. si pro patre. §. si domini. Acc.

QVamuis.] *CASVS.* Seruus mutuatus est pecuniã, vt in rẽ domini verteret. si tu pro eo fideiusseris, puta mutuatus est vt emeret frumentũ ad alendam familiam domini: an de in rem verso, vel de pe. ages, quæritur. Et respon. q de pe. cum nomine frumenti crediti teneatur de in rem verso. Viuianus.

e *Duntaxat* scilicet nomine frumenti, & sic non est contra supra eo. l. iij. in fi. nam agit fideiussor de in rem verso. hic pro pecunia, non pro frumento. Vel sol. vt ibi.

f *Idipsum.* scilicet frumentum. Accursius.

Filiusfa.] CASVS. Si filiusfa. emat togam, deinde decedat, & pater in ea eum ſepeliat: an de in rem verſo teneatur, quaritur. Dicit Neratius q̃ ſic: non de peculio, niſi dolum commiſerit pater; & extunc quo togam in funus vertit, tenetur de in rem verſo pater, non prius. reprehendit Pau. q̃ non extunc, ſed ex eo tempore quo emit, tenetur pater de in rẽ verſo: neq; ꝓpter hoc deſinit eſſe verſũ, quaſi filius interim patri cœperit eſſe obligat' ob hoc q̃ togam in funus filij conuertit, quia negotium ſuũ fecit, quia funus eſt æs alienum patris: & ſic intellexit Neratius, cum dicebat patrem de in rem verſo teneri. In alio dicto reprehẽdit Paul. Neratiũ, quòd cum eſſet res peculiaris, & pater eam in negotiũ ſuum vertit, dedicando eam in funus filij, quia ad hoc tenebatur pater, conuenietur de pecu. pater, ſcilicet in quam act. de pecu. veniet to- [a] quæ in rem patris verſa eſt, & intra annũ poſt mortem filij agere poteſt de in rẽ verſo. Viuianus.

Si filius emit rem ſibi neceſſariam, & extunc ſibi ipſam rem pater in ipſius filij funus conuertit: in rem eius verſa videtur. Item in actione de peculio venit quod in rẽ eſt verſum: & ſic poſt annum hac actio eſt neceſſaria. b. d. Primo ponit duo dicta Neratii: vſque ibi, atquin. Ibi Paulus reprehẽdit Neratium in primo dicto, oſtendens ex die emptionis, non ex die funeris, videri in rem verſum: vſque ibi, funus enim. Ibi inſtconſultus ſecundum glo. ponit vnum dictum per quod reſpondet tacita obiectioni, ſcilicet quòd in funerando non deſinit verſum: vel ponit caſum in quo dictum Neratii poſſet eſſe verum, ſecũdum aliam lec. vſque ibi, factus. Ibi reſpondet notatis in ſecundo dicto, dicens hoc caſu actionem de peculio habere locum, licet res deſierit extare abſque dolo Bartolus.

XIX. PAVLVS libro quarto Quæſtionum.

FIliusfamilias togam emit.[a] mortuo deinde eo, pater ignorans, & putans ſuam eſſe, dedicauit eã in funus eius. Neratius libro ſecundo reſponſorum ait, in rẽ patris verſum videri. In actione autem de peculio, quod in rerum natura non eſſet, vno modo æſtimari debere, [b] ſi dolo malo eius[c] quo cũ agatur, factum eſſet. Atquin [d] ſi filio pater togam emere debuit, in rem patris res verſa eſt, non nunc quo funerabitur, ſed quo tempore emit.[e] Funus[f] enim filij, æs alienum patris eſt. Et hoc Neratius quoq;, qui de in rem verſo patrem teneri putauit, oſtendit, negotium hoc, id eſt ſepulturam & funus filij, patris eſſe æs alienum, non filij. Factus eſt ergo[g] debitor peculij, quamuis res non exſtet: vt etiam de peculio poſsit conueniri. In quam actionem[h] venit & quod in rẽ verſum eſt.[i] Quæ tamen adiectio tunc neceſſaria eſt,* cum annus poſt mortem filij exceſsit.[k]

Si filia mutuum in alimenta conuertit, tenetur pater de in rem verſo, ſi onus alimentorum ad patrem ſpectabat. b. d. iſtud principium cum. l. ſi. Bartolus.

XX. SCAEVOLA libro primo Reſponſorum.

PAter pro filia dotem promiſit, & conuenit vt ipſe filiam aleret. Non præſtante[l] patre, filia à viro mutuam pecuniam accepit, & mortua eſt in matrimonio. Reſpondi, ſi ad ea id quod creditum eſt, erogatum eſſet, ſine quib' aut ſe tueri, aut ſeruos paternos exhibere non poſſet: dandã de in rem verſo vtilem actionem.[m]

Promiſſio tutoris non tollit actionem de in rem verſo contra pupillum. Bartolus.

Seruus abſentis reipublicæ cauſa, pupilli ſeruis pecuniam credidit ſubſcribẽte tutore, ſtipulatione in perſonam tutoris trãſlata.[n] Quæſitum eſt, an aduerſus pupillum cõpetat actio. Reſpondi, ſi cum in rem pupilli daretur, id in rẽ eius verſum eſt, & quo magis actus ſeruorũ confirmaretur, tutor ſpopondit: poſſe nihilo minus dici, de in rem verſo cum pupillo[o] actionem fore.

XXI. IDEM libro quinto Digeſtorum.

FIliamfamilias duxit vxorẽ, patre dotem promittẽte: & conuenit inter oẽs[p] perſonas, vti eã pater, aut ipſa ſe tueretur.

Quod in rẽ domini verſum: in peculio computatur.

quod eſt contrariũ primo. nam quod in rem domini verſum eſt, in peculium computatur. & ideo de hoc reprehenditur. ĩ. ibi, factus eſt ergo &c. Vel dic in hoc ſecundo bene eum dixiſſe de peculio poſſe agi, ſed veſtem in peculio non computari, vel eius pretium: quod verum eſt.

a *Emit.* ſi patris gerendo negotium, male dixit Neratius: ſi ſuo, tunc bene: vt. ĩ. eod. & res. §. placet. & ĩ. colligitur. Accurſius.

b *Debet.* ſcilicet iſto qui ſequitur: vt. ĩ. tit. j. l. j. j. reſpon. at hic dolo malo patris non deſinit eſſe in rerum natura, id eſt cõmercio hominum. & ſic duo dixit Neratius. & quia videtur verſa, ſed tũc demum cum fuit dedicata. & in hoc reprehẽditur, quia debuit diſtinguere cuius gerendo negotiũ emit: vt. ĩ. atquin &c. & ĩ. e. ſi res. §. placet. ſecundum qd ipſa toga non eſt in peculium computanda.

c *Eius.* ſcilicet patris.

d *Atquin.* hic incipiunt verba Pauli, in rem patris: vt ſupra eo. l. iij. §. proinde ſi ſeruus.

e *Emit.* Nec deſinit eſſe verſum per hoc quòd videatur redire ad filium. funus enim &c. Accurſius.

f *Funus.* bene dico q̃ nunc videtur verſum quando emit, nec deſinit ideo eſſe verſum, quaſi filius in tãtum cœperit eſſe obligatus patri ob hoc quòd togam in filij factum conuerterit: vt. ĩ. ſi pro patre. §. ſi domini. quia non filij, ſed ſuũ fecit negotium. funus enim &c. vt hic, & ĩ. de reli. l. in patrẽ. Alij ſic, bene dico eum debuit ei pater emere: aliàs ſi nõ debuit, quia bene veſtitus erat, tunc verſa videtur cum funeratur, funus enim &c. præterea à remotis videtur hoc dictum Neratij ſtare non poſſe, ſcilicet quòd dedicando dicatur tunc verti in rem patris. nam aut hæc toga fuit filio neceſſaria, & tunc de in rem verſo extunc: vt hic, & ſupra. l. iij. §. proinde. nec ideo conuenitur quia dedicauit, ſed quia tãtum debuit filio dare. aut nõ, & tunc ſi nomine ſuo filius emit, nõ datur de in rem verſo, vt. ĩ. eo. l. ſi res. §. placet. ſed de peculio, in quo venit verſum, vt hic ſubiicit. Si vero patris nomine: aut neceſſaria erat patri: & tunc in ſolidum extunc. aut vtilis: & tunc quanti valet, tenetur pater: vt. ĩ. ſi res. j. reſpon. & l. ſi fundum. Si tamen poſtea vertit, quãdo nomine ſuo emit, ſcilicet filij: tenetur in ſolidum de in rẽ verſo. nihilo minus de peculio: vt hic dicitur. & ſic hoc caſu habet locũ quod dixit Neratius. * *Flo. eſſe.*

g *Factus eſt ergo.* quia rem peculiarẽ filij accepit, & in ſuum ſcilicet patris negotiũ vertit. ſic ergo de peculio poterit cõueniri ratione huius obligationis peculiaris: vt hic dicitur, & ĩ. de pecu. quam Tuberonis. §. ſi.

h *In quam actionem.* ſcilicet de peculio, vt ſi agam certi cõdictione de peculio, vel alia, veniat in hac actione & quod in rem domini verſum eſt: vt hic, & ſupra de pecu. l. j. §. eſt autẽ. & inſtit. quod cum eo. §. in rem autem. Item poteſt hoc inconuincibiliter probari. cum enim agitur de peculio: etiam id quod domin' naturaliter ſeruo debet, in peculio cõputatur, ſi forte in rem domini impendit: vt ſupra de pecu. quã Tuberonis. §. ſed & id quod. ſic ergo cũ agit actione de peculio, & de in rem verſo agit, non tamen minuit domini priuilegium, niſi habeat formulã, ſcilicet vt de in rẽ verſo proponat. Eſt enim alia formula de peculio, & alia de in rẽ verſo, vt C. de exerci. actio. l. ij. Accurſius.

i *Verſum eſt.* ſcilicet ipſa toga. Vel dic, id eſt eius eſtimationem. nam ipſa toga nec eſt, nec dolo malo deſiit eſſe in rerum natura, id eſt in commercio hominum.

k *Exceſsit.* & in aliis caſibus etiã neceſſaria eſt: vt. ĩ. eo. l. j. §. j.

Pater.] CASVS. Si pater pro filia promittat dotem, & conueniat inter ipſam & maritum vt eam alat: & patre nõ præſtante alimenta, maritus vxori ſuę tradiderit vt ſe alat & veſtiat: an de in rem verſo teneatur, quęritur, & dicitur quòd ſic. Hunc caſum ponit lex vltima. [SERVVS.] Si ſeruus eius qui reipub. cauſa abfuit, ſeruo alicuius pupilli crediderit tutore ſubſcribente inſtrumento contractus, & in ſe tranſtulit obligationem: an pupillus teneatur de in rem verſo, quæritur. Et reſpon. quòd ſic, quia tranſlatio obligationis facta in tutorem, non fuit facta animo nouandi. Viuianus.

l *Non præſtante.* ſcilicet alimenta, vt conuenerat. Accurſius.

m *Actionem.* in patrem: vt hic, & ĩ. eo. l. ſi. in ſi. & ĩ. eo. quòd ſi ſeruus. §. proinde ſi ſeruus. Accurſius.

n *Tranſiata.* ſed non nouata. alioquin non daretur de in rem verſo. ſic & ponitur. ĩ. de offic. eius cui man. eſt iuriſ. l. j. in fine.

o *Cum pupillo.* ſic & infra titu. j. l. ij. j. reſpon. & C. quando ex fac. tu. l. ſi in rem.

p *Filiamfamilias. Inter omnes.* maritum & vxorem & patrem: ſimile pactũ vt ſupra eo. l. pater. &. j. de except. doli. l. pater. j. reſpon. Accurſius.

Credita.

a *Credite.* id est, cõmiserat sibi marit⁹ tractare res suas familiares.
b *Mulierem retinet.* Ad hanc respon. non: vt supra de condic. indebi. si non sortem. §. si centum. & etiam nõ retinet interim pro patre: vt. C. commoda. l. finali.
c *Vtilem.* id est efficacem, sed ad id non respon. an res possint retineri. Sed dic quòd non: vt. C. commo. l. sub prætextu.

QVOD IVSSV.

Quia supra de pecu-lio, & de in rem verso diximus: ponit, Quod iussu: vt supra de pecu. l. 1. §. est autem.

MErito.] CASVS. Si iussu tuo seruus cõtrahat, obligaris in solidum quod iussu, quia tecũ quodãmodo contractũ videtur. hoc in prima. & nõ refert iusseris per nuntium, vel per epistolam, vel specialiter, vel generaliter. vnde si dicat dominus quòd velit quòd cõtrahat cũ seruo suo, sufficit: nisi alid postea conueniat. hoc in secunda. Sed an re integra dominus possit reuocare iussum? Dicitur quòd sic: sicut est in mandato. hoc in tertia. [SED.] Si pater vel domin⁹ vt filij vel serui contrahant, mandauerint: tenẽtur quod iussu. Item si pater vel domin⁹ subscripsit chirographo serui vel filij, tenetur quod iussu. hoc i secũda. Sed quæritur si pater vel dominus fideiusserint *p* seruo vel filio, an teneantur? Dicitur quòd nõ, quia fideiubendo non interuenit vt dominus, sed vt quilibet extran⁹ fideiussorio nomine obligatur. hoc i tertia. Si vero inutiliter fideiusserit, non tenetur quod iussu. & hoc in quarta. Si vero dominus ratũ habeat quod seruus, vel pater quod filius gesserit: tenetur quod iussu. & hoc in quinta. [SI PVPILLVS.] Si pupillo iubente contrahatur cum seruo, non obligatur quod iussu, nisi authoritas tutoris interuenit. hoc in prima. sed si is qui habet vsumf. in seruo, iubeat: nunquid tenetur contrahenti quod iussu? Dicitur quòd sic. hoc in secunda. Idem est in eo qui bona fide seruit. & hoc in tertia. [SI CVRATOR E.] Si iussu curatoris prodigi &c. cum seruo eorum contrahatur, an teneatur? Et dicitur quòd sic. & hoc in prima. An idem sit in procuratore vero? Et dicitur quòd sic. & hoc in secunda. an hoc sit verum in procuratore falso? Et dicitur quòd non: sed ipse procurator tenetur. & hoc in tertia. Vi.

Actio quod iussu, an cũ alia cõcurrat.

d *Qui iubet.* sic & supra tit. j. l. j. respon. in fi. & accipe hoc siue iussus dirigatur ad seruum, siue ad contrahentes. Ideoque si dominus seruo liberam administrationẽ cõcessit, tenetur quod iussu. nam qualitercunque dominus vel ratihabitione vel subscriptione voluntatem circa contractus accommodet, tenetur quod iussu in solidum: vt ex verbis huius legis apparet, si tamen iussus [illegible] in re peculiari. at vbi in re dominica: si dirigatur iussus ad contrahentem cum seruo, habet locum actio mandati: vt C. manda. si tibi. sicq; dixit. P. vnam non posse concurrere cum alia: sed Io. dicit quandoque concurrere, vt cum iussus ad contrahẽtem dirigitur in re peculiari vel dominica. quandoque nõ concurrere, vt cum ad seruum dirigitur. Accursius.
e *Testato.* id est coram testibus inter præsentes.

Maritus ei mutuos nũmos dedit, cum iuste putaret patrem eius ministraturum tantum salarium, quantum dare filiæ suæ instituerat. Eos nummos illa in vsus necessarios sibi, & in seruos, quos secum habebat, consumpsit: aliquantum & cum ei res familiares creditæ[a] essent, ex pecunia mariti in easdem causas conuertit. Deinde prius quàm pater salarium expleret, moritur filia. pater impensam recusat. maritus res mulieris retinet.[b] Quæro, an de in rẽ verso aduersus patrem actio competat? Respondit, si ad ea id quod creditum est, erogatum esset, sine quib⁹ aut se tueri, aut seruos paternos exhibere non posset, dandam de in rem verso vtilem[c] actionem.

QVOD IVSSV.

TITVLVS IIII.

1. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

MEritò ex iussu domini, [vel patris,] in solidũ aduersus eum iudicium datur. nam quodammodo cum eo contrahitur qui iubet.[d] Iussum autem accipiendum est, siue testato[e] quis, siue per epistolam, siue verbis,[f] aut per nuntium, siue specialiter in vno contractu iusserit, siue generaliter. Et ideo & si sic contestatus sit, *Quod voles cum Stycho seruo meo negotium gere,* periculo meo:* videtur ad omnia iussisse: nisi certa lex[g] aliquid *p*hibet. Sed ego quæro, an reuocare hoc iussum antequam credatur, possit? Et puto posse: quemadmodũ[h] si mãdasset,[i] & postea ante contractum contraria voluntate mandatum reuocasset, & me[k] certiorasset. Sed & si mandauerit pater dominús ve: videtur iussisse. Sed & si serui chirographo subscripserit dominus: tenetur[l] quod iussu. Quid ergo si fideiusserit pro seruo? Ait Marcellus nõ teneri quod iussu. quasi extraneus enim interuenit. Neque hoc dicit ideo, quòd teneatur ex causa fideiussionis:[m] sed quia aliud est iubere, [aliud fideiubere.] Denique idem scribit, etsi inutiliter fideiusserit, tamen eum nõ obligari quasi iusserit. quæ sententia verior est.

Si ratũ habuerit[n] quis, quod seruus eius gesserit, vel filius: quod iussu actio in eum* datur.

Si pupillus domin⁹[o] iusserit: vtique non tenetur, nisi tutore auctore iusit. Si iussu fructuarij erit cum seruo contractum, item eius cui bona fide seruit: Marcellus putat quod iussu dãdam in eos actionem. quã sententiam & ego probo. Si curatore adolescentis vel furiosi vel prodigi iubente, cum seruo contractum sit: putat Labeo dandam quod iussu actionem

f *Siue verbis.* inter præsentes, siue testibus. sic infra man. l. j.
g *Certa lex.* id est pactum in contractu postea appositum. vel proprie pone in donatione si seruus donet, ex qua non agitur quod iussu: vt supra de pac. l. contra iuris. §. si filius.
h *Quemadmodum.* ex hoc potest perpendi differentiam esse inter iussum & mandatũ. nã si est simile, vt hic: ergo nõ idem, cũ nihil sit id cui idipsum simile est. Item ex eo quod subiicit, sed & si mãdauerit &c. & ex eo quod est. C. quod cum eo. l. etiam. &. l. si mãdator. & patet cuilibet, quia iussus importat necessitatem: vt insti. de Attili. tu. §. pe. Et no. proverbium: Rogatio domini, præceptum est, sed mandatum, spõtaneam obsequij præstationem, secundum Io. Itẽ in eo quod hic dicit de certioratiõe, est ar. contra infra de mavin. l. iiij. §. j. & de acquir. here. l. si quis. §. pater. Sed certe hoc dicit hic vt per hoc magis appareat aliquis trãsgressor mãdati. nã & sine ea certioratione quod factum est nõ tenet, nisi in iudicio: vt. C. de satisda. l. vna. * *Plus quam gens postulat.*
i *Mandasset.* alicui libero.
k *Me.* cum illo liberо contrahente: vt. C. de satisda. l. j. * *Plus.*
l *Tenetur quod iussu.* qui ergo subscribit, cõ sentit. sic infra de pig. act. fideiussor. §. pater. Sed *Subscribens consentit.*
arg. cõtra. ĩ. de pigne. ac. l. Gaius. &. j. de rescin. ven. fi. Titius. Sed ibi errãdo subscripsit. Et sic est argu. hic, *q* canonici subscribentes cõsentire videntur. Itẽ qd si pmiserit seruo rẽ peculiarẽ dare pignori, an teneat qd iussu.
m *Ex causa fideiussionis.* ex ea causa bene tenetur: vt hic, & infra titu. j. l. si domina. & supra de instito. in eum. §. tabernæ. Item no. fideiubentem non videri consentire. Sed contra. C. de euic. l. exceptionem. in fi. Solu. ibi vt confirmando & approbãdo: hic vt extraneus, vt hic dicit. præterea & ideo ibi repellitur à vindicando, quia quem de euic. tenet actio, eundem agentẽ repellit exceptio: vt de euic. l. vindicantem. Item not. quòd si econtra seruus vel filius pro domino vel pro patre fideiubeat: dominus & pater quasi iusserit potest quod iussu conueniri: vt infra de fideiuss. l. si dubitet. §. sed an. Accursius.
n *Si ratum habuerit.* scilicet tanquam pater, vel dominus: aliàs non: vt. j. l. proxi. in fi. Et no. hic quòd ratihabitio mãdato comparatur: vt hic, &. ĩ. de reg. iur. l. hoc iure. §. j. &. C. ad Mace. l. fi. nisi in casibus quos dic vt. ĩ. dixi de infa. l. quid ergo. j. respõ. non tamen agitur mãda. vt. ĩ. de nego. gest. l. si pupilli. §. item quæritur. nisi in casu isto, vbi agitur quod iussu. Sed videtur *q* hæc ratihabitio non facit in solidum teneri: vt supra de nego. gest. l. si pupilli. §. sed si ego. quæ est contra. Solu. ibi cõtractũ vel quasi ab alio extraneo f. cũ habuit ratum, hic à seruo. Item cõtra ad idem. ĩ. de admini. tut. Lucius Titius Gaium. sed ibi nõ agnouit pater, sed consensit, vt aliàs consentit filio agẽti, non tamẽ ideo se obligat: vt. C. de bo. quę lib. l. fi. §. j. hic autẽ vt se obligat &c. Item contra supra tit. j. si res. §. quod seruus. Sol. vt ibi. Accur.
o *Si pupillus dominus.* id est, pupillus qui est dominus. & facit supra de insti. l. verum. & de trãsa. l. iij. § fin. Accursius.

Idem

a *Idem & in vero procuratore.* & facit ſupra de inſtit. l. cuicumque.§.fin.&.l.fin.& infra.l.proxi.j.reſpon.

b *Actionem.* mandati:vt infra.l.proxi.in fine.

Si tutor.]*CASVS.* Si tutor iubet,vt cũ ſeruo pupilli aliquis contrahat,& in vtilitatem pupilli creditum fuerit:tenebitur pupill⁹ quod iuſſu.hoc in prima. idem in ancilla & filia. [*SI IVSSV.*] Si iubeat aliquis vt cũ alieno ſeruo cõtrahat:cũ iuſſus ſit inutilis, non tenebitur qd iuſſu. Sed quid ſi ſeru⁹ poſtea ſit factus ſuus, quia cũ redemerit, an cõualeſcat actio quod iuſſu, quæ ab initio nõ tenuit? Dicitur q̃ non. hoc in tertia. Vivian⁹.

c *Eſſe dandã.* facit.ĩ. l.proxi.in fi.&.ĩ.titu.j. l.pater.§.j.Accurſius.

d *Actio.* vt ſupra de pecu.l. & ancillarum. circa prin.

e *Quod iuſſu actione.* id eſt hac actiõe quod iuſſu, nomine illius cõtractus quẽ fecit iuſſu meo :ſed mandati teneor,cũ tam dominus, quàm quilibet alius q̃ ſeruo ſe obligare poſſit mãdando & fideiubẽdo:vt.ĩ. titu.j.ſi domina.&.ĩ.de act. emp. ſi ſeruus.§ fi.& facit ad hũc.§.j.de ſuſpe.tut.l. iij.§.q̃ ſi quid admiſit. &.ĩ de noxa.i delictũ.§.ſi extraneus.Accur.

Dominũ.]*CASVS.* Si dñs iubeat, vt ſeruo mutuetur ſub vſuris ſemiſſibus : tenebitur cõſequẽs quatenus iuſſit, & nõ plus. hoc in prima.Sed quid ſi ſeruus citra domini volũtatem prædia dñi obligat, nũquid tenet pignoris obligatio? Dicitur quòd nõ. hoc in ſecunda.Viuianus.

f *Obligauit.* ſed certe imò eo ipſo q̃ permiſit pecuniã credi,& pignus retineri poteſt:vt C.ad Mace. ſi pmittẽte.quæ eſt contra. Sol. ibi vtrunq; permiſit,& pecuniã accipi , & pignus dari.vel diſtingue[a] cũ præcipit pater vel dominus dari pecuniã filioſa.vel ſeruo,vel etiam extraneo,an ſit datum pignus: & tũc ſi ſciat eſſe datũ,cõfirmet:vt ibi,&.ĩ. quibus mo. pign.ta. contra.l.ſi gratuitam.j.reſpon.ſi ignorat,non confirmat:vt hic. an poſtea datum fuit,& tunc non teneat,niſi & de hoc ſpecialiter mandet:vt.d.l.ſi gratuitam.in fine.Accurſius.

[a] *No.huius gl.diſtin.ſecundũ Bal. & vide qd not. in.l.ſi gratuitam. alleg.in gl. noſtra. Bo.leg.*

Si iuſſu.]*CASVS.* Si poteſtas Bonoñ.iubeat vt cũ ſeruo ciuitatis cõtrahatur,an teneatur quod iuſſu?dicitur q̃ ſic.Viuia.

g *Contractum.* non in vtilitatẽ ciuitatis, aliàs ciuitas teneretur: vt ſupra.l.ij.in prin.& ipſe durante officio.quid poſtea? Reſp̃ō. vt no.infra de admi.re.ad ciui.perti.l.ij.§.in eum.

h *Poſſe.* & facit ſupra eodem.l.j.§.finali.

Si dominus.]*CASVS.* Si dominus accepturus mutuum iuſſerit ſeruo vel nuntio numerari, an teneatur quod iuſſu? dicitur quòd non , quia cum ſeruo non eſt contractum. hoc in prima. [*SI VNVS.*] Si tecum habeam ſeruum communem, & iuſſu tuo contrahat, tu ſolus teneberis.hoc in ſecunda . Si vero ambo iuſſimus,quilibet noſtrum tenebitur in ſolidum quod iuſſu, quia ſimiles ſumus duobus mandantibus.hoc in tertia.

i *Numerari.* vt nuntio.

k *Non competit,* cum ſit cum domino vel patre vere contractũs vt hic,&.C.quod cum eo.l.ſi ex contractu.

l *Solus.* vt ſupra titu.j.l.ſi in rem.

m *Mandantibus.* qui tenẽtur in ſolidum,ſicut & fideiuſſores plures : vt infra mandati, creditor.§. duobus. & ſiſtit.de fideiuſſ.§.ſi plures.ſed hodie mãdatores & fideiuſſores pro parte tãtum conueniũtur:vt in authẽ.de duo. re.col.vij.vel verius illa auth. loquit᷑ in pluribus reis principaliter pro ſe obligatis, nõ in his qui ſunt acceſſorij in ſolidũ obligationi alterius.*ADDITIO.* No.ex hac.gl. q̃ auth. de duobus reis,nõ habet locũ niſi in principaliter obligatis, nõ in obligatiõe acceſſoria: quia tũc iura antiqua remanent incorrecta.& cũ hac gl.concor.inſti. de fideicom. §. ſi plures. ſecundum Bald.hic.

† *Velleiano legit Angelus Poliianus lib. 5. epiſtolarũ, epiſtola. 11.*

Digeſtorũ

ſeu Pandectarum liber ſextuſdecimus.

AD SENATVSCONSVLtum Velleianum.†

TITVLVS I.

Per Velleianum mulieribus intercedentibus paratur actio, & in veterem debitorẽ reſtituitur ſeu inſtituitur actio. h.d.cum ſequentibus,in quibus iuriſconſul.ſummauit totum titulum:& ponit his caſus in quibus hic titulus locum non habet. Bartolus.

1. PAVLVS libro trigeſimo ad Edictum.

Velleiano ſenatuſconſulto.]*CASVS.* Velleiano ſenatuſconſulto [a] pleniſſimè comprehẽſum eſt, ne pro vllo [o] fœminæ intercederent . Nam ſicut moribus ciuilia officia adempta ſunt [p] fœminis,& pleraque ipſo iure nõ valent: ita multo magis adimẽdum eis fuit id officium, in quo non ſola opera, nudumq; miniſteriũ earum verſaretur:ſed etiã periculũ rei familiaris. Aequum autẽ viſum eſt,ita mulieri [q] ſuccurri, vt in veterẽ debitorẽ, aut in eum qui pro ſe conſtituiſſet mulierẽ ream, [r] actio daretur. [ſ]

Mulier Velleia. in multis caſibus nõ inuatur. Verſus.

Caue - tur ne mulier intercedat:quia ſicut ei interdicitur publicum officiũ, eodem modo interceſſio.vnde ſi intercedat pro aliquo animo nouandi , vt in ſe trãſferat obligationẽ, liberatur: & in veterẽ debitorẽ creditori reſtituetur vetus actio. Viuianus.

a *Velleiano ſenatuſcõſulto.* quod eſt.j.l. pxi. §.cuius ſenatuſcõ. &c.

o *Ne pro vllo.* niſi in ſex caſibus : vt pro pecunia pro libertate danda:vt.C.eo.l.pe.Item pro dote:vt. C.e.l.fin. Item ſi renuntiet:vt infra eo.l.fin.§.pe.Itẽ ſi accipiat pretiũ pro interceſſione:vt.C.eo.l.antiquæ.Itẽ ſi decipiat,teneatur:vt infra.eo. ſi decipiendi.Item ſi caueat ſecundo:vt,C.eo.ſi mulier. Vnde verſus: Caſibus in ſenis mulier ſpõlẽdo tenetur. Pro libertate,pro dote,renũtiet,& ſi Decipiat,pretiũ capiat,caueãtq; ſecũdo.Itẽ.vij. ſi ĩ rẽ ſuã:vt.j.e.ſed ſi cũ.&.l.aliquãdo.Itẽ &.viij.tenet,vt ſi ſuceſſit ei pro quo interceſſit:vt.j.e.l.quãuis §.plane ſi mihi.Ac.

p *Adempta ſunt.* vt iudicia:vt.ĩ.de iudi.cũ prætor.§.fi.Itẽ arbitria:vt.C.de arbi.l.fi.Item alia ſimilia : vt.j.de reg.iu.l.ij.ſed quædã poteſt habere,& ideo dicit pleraq;,vt tutelã filiorum: vt in auth.de here.ab inteſta.§.ex his.col.ix. Item procurationem parentis:vt ſupra de procura.l.fœminis.Accurſius.

q *Mulieri.* animo nouandi intercedenti.

r *Ream.* cum ipſa non obligaretur.

ſ *Actio daretur.* vt.j.e.l.quamuis.§.quotiens.&.§. ſi cum eſſem. etiam ſi creditor ſcienter eam accepit:vt.j.eo.quidã.§.Accurſius.

Et primo.

ET primo.] CASVS. Iure veteri succurrebatur mulieri tantum si propter maritum intercesserit: postea senatusco. Velleiano succurritur ei siue pro marito siue pro alio intercessit: & illud senatuscon. non est sine cõmendatione. [OMNIS.] Siue re, siue verbis, mulier se obligat. vnde si pro aliquo intercedere videatur, sibi succurritur. [SED ET SI MVLIER.] Cõuenit me aliquis in iudicio, & mulier quędã se obtulit defẽsioni meę, & condẽnata est. quæritur, an ei subueniatur per senatusconsultum? Dicitur quòd sic. Viuia.

a *Pro viris.* ideo specialius de viris fit mentio, quia ab eis facilius amore decipiebantur: vt. j. de dona. inter vi. & vxo. l. j. & ideo hodie hoc casu ipso iure non tenet quando pro viro fideiubet: vt in authen. vt nulli iudi. §. & illud quoque &c. col. ix. Accursius.

b *Sunt.* subaudi, de eo quod &c. Accursius.

c *Quod Marcus.* quidam libri habent quæ, vt dicas, Verba quæ &c. Alij vt dicas, de eo quod &c. & est interpositio vsque illuc, quod ad fideiussiones &c. vbi incipiunt verba senatusconsulti, secundum H.

d *Quid de ea re.* quærendo a senatu.

e *Censuerunt.* aliàs, cõsuluerunt. i. interrogauerunt dicti cõsules cæteros senatores, vt dictũ est. Vel dic q̃ ipsi cõsules dederũt consiliũ, quod ab aliis postea est firmatũ. vel dic q̃ consuluerunt cæteri senatores respõdendo consulibus. Accursius.

f *Dationes.* cum ipsa accepit quod alius accepturus erat.

g *Detur.* scilicet quãdo pro maritis intercedunt: vt in principio huius legis.

h *Cum eas.* ad sequẽtia. Accursius.

i *Arbitrari senatum.* sciendum est, subaudi. Accursius.

k *Seruetur.* circa omnes mulieres: vt infra eod. l. prima. j. respon. Accursius.

l *Laudata.* Argu. pro allegantibus: vt. ij. de origine iuris. l. j.

m *Suppositis.* scilicet mulieribus. Vel dic, senatoribus, qui quotidie propter mulieres intercedentes inquietãtur: vt argu. C. quí potiores in pignore habeantur. l. fi. j. respon.

n *Opitulatur.* scilicet senatusco̅sul. vt hic, & infra eodem. si decipiendi. & C. eo. si sine. in fine. & ad idem. C. si mi. se ma. di. l. ij. & iij. & infra de distra. pi. l. mulier. & ij. eo. l. j. in fin. & infra de reg. iu. in eo. §. fina. & no. quòd solo vno casu videtur decipere: magis enim ille quàm creditor mulierem decepit.

Hic ponitur ordo qualiter deuentum est ad hoc senatusconsu. & eius verba recitantur. & h. d. Mulieri intercedenti paratur except. per senatusc. Vellei. cuius verba hic referuntur. h. d. Et no. hic modum & ordinem in consilio. Primo enim fuit proposita questio. Secundo consulitur super ea. Tertio fit reformatio, & ita fiunt hodie reformationes. Bartolus.

II. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

ET primò quidem temporib' diui Augusti, mox deinde Claudij, edictis eorũ erat interdictum ne fœminę pro viris[a] suis intercederent. postea factum est senatusconsultum quo pleniſsimè fœminis omnibus subuentum est. cuius senatusconsulti verba hæc sunt, [b] *Quòd Marcus*[c] *Silanus, & Velleus Tutor consules verba fecerũt de obligationibus fœminarum quæ pro aliis reæ fierent, quid* † *de ea re*[d] *fieri oporteret,* * *de ea re* [vniuersi] *ita censuerunt.* ** *Quod* † *ad fideiussiones & mutui dationes*[f] *pro aliis,* [pro] *quibus intercesserint fœminæ, pertinet: tametsi antè videtur ita ius dictum esse, ne eo nomine ab his petitio* [fiat,] *néve in eas actio detur,*[g] *cum eas*[h] *virilibus officiis fungi, & eius generis obligationibus obstringi non sit æquum: arbitrari senatum,*[i] *rectè atque ordine facturos* [eos] *ad quos de ea re in iure aditum erit, si dederint operam, vt in ea re senatus voluntas*† *seruetur.*[k] Verba itaque senatusconsulti excutiamus, prius prouidentia ampliſsimi ordinis laudata:[l] quia opem tulit mulieribus, propter sexus imbecillitatem multis huiusœmodi casibus suppositis[m] atq; obiectis. Sed ita demum eis subuenit, si non callidè sint versatæ. Hoc enim diuus Pius & Seuerus rescripserunt. Nam deceptis, non decipientibus opitulatur.[n] Et est & Græcum Seueri tale rescriptum: ταῖς ἀπατωσαις γυναιξὶν τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου βοηθεῖ ὁ βουλευτικός. [id est Decipiẽtib' mulieribus senatusco̅sultũ auxilio

† *Q. D. E. R. F. P. D. E. R. V. I. C. Vide Baptistã Egnatium ca. j. Racematorum.*

* *oportet, Flo.*

* *consuluerunt. Flo.*

† *Iste text. est no. scriptũ Bal. ad hoc quòd exceptiones Velleiani possint opponi per iudicé etiam sine petitione ipsi' partis, hoc addito, quòd exceptio hu iusmodi cõpetit mulieri: competit & fideiussori Bolog.*

nõ est.] Infirmitas enĩ fœminarũ, nõ calliditas auxiliũ meruit.*

Verbum, intercedere, comprehendit omnem obligationem omnino quã mulier pro alio suscipit. Bartolus.

Omnis omnino obligatio senatusconsulto Velleiano comprehenditur, siue verbis,[o] siue re, siue quocumque alio cõtractu interceſserint.[p] Sed & si mulier defensor alicuius extiterit, proculdubio intercedit. Suscipit enim in se alienã[q] obligationem: quippe cum ex hac re subeat condemnationem.[r]

Proinde neque maritum, neque filium, neque patrem[s] permittitur mulieri defendere.

In hac l. cum duabus seq. ponuntur tres casus in quibus cessat senatusconsultum Velleianum. Bartolus.

III. PAVLVS libro trigesimo ad Edictum.

SEd si eum defendat, qui dãnatus regressum ad eam habeat, veluti cum venditorẽ hereditatis sibi venditæ, vel fideiussorem suum defendat: intercedere non videtur.[t]

Mulier intercedendo Velleiano innatur, si creditor intercessionem scierit: secus si ignorauerit. Item mulier soluens, vel donãs, non innatur. hoc dicit: quam. l. no. quia limitat multum verba senatuscon. Bartolus.

IIII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

SEd si ego cũ muliere ab initio contraxerim, cum ignorarem[u] cui[x] hæc factum vellet: non dubito senatusconsultum cessare. & ita diuus Pius & imperator noster rescripserũt. Proinde si dum vult Titio donatum, acceperit à me mutuam pecuniam, & eam Titio donauit: cessat senatusconsultũ. Sed & si tibi donatura, creditori tuo nummos numerauerit: non intercedit. Senatus enim obligatæ[y] mulieri succurrere voluit, non donanti. hoc ideo, quia facilius se mulier obligat, quàm alicui donat.[z]

Mulier rem suam agens, Velleiano non innatur. Bartolus.

V. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

l Nec glossimum in donando: vt qualiter q hic, & C. de dona. ante nup. l. fi. & sponso. §. q̃ est anarissi spõsa. & infra de do mor. & glo. inter vi. & vxo. l. si cui in hac stipulata. in fi. Idem & est not quia in maribus: vt infra de ponis iuniproba. l. cum de indebito. & instit. de dona. regulam, §. j. ibi, magis si quis videlicet vult &c. nisi sit ibi affectio paterna: vt C. de presumpt. natu. li. l. fin. & de bo. donat. quæ liberis. l. ij. Vel lis nec coniugalis: vt infra de donationibus inter virum & vxorem. l. j. vel sanguinis: vt infra de tu. & ra. distrahen. l. j. §. j. Vel scholaris in magistrum: vt infra de administratio. tutõ. l. cum plures. §. j. Vel meretricalis: vt infra de dona. l. affectionis. Vel nisi ille sit diues, qui debet multum donare: vt in authen. de non alie. §. si minus. col. ij.

Nec

a *Nec intereſt. Numerat.* vt.ſ.l.proxi.§.finali.&.j.eo.quamuis. §.plane ſi mulier.

b *Vendiderit.* vt C.eo.l.ſenatuſconſultum.in fine.

c *Alieno.* animo donandi:vt.ſ.proxi.dixit.

d *Eſſe.* vt repetat ab eo cui ſoluit,repetat tamẽ ab eo pro quo ſoluit ſi donatio nõ valeat, quia viro: aliàs nec ab ipſo.

NEc intereſt,pecuniam ſoluendi cauſa numeret,[a] an quamlibet ſuã rem in ſolutum det. Nã & ſi vendiderit[b] rẽ ſuã: ſiue pretium acceptũ pro alio ſoluit, ſiue emptorẽ delegauit creditori alieno:[c] non puto ſenatuſconſulto locum eſſe.[d]

Mulier ſi fideiubeat, vel aliam fideiubere mandatrix matur Velleiano, ſi recipiens hoc ſcierit.h.d.cum.l.ſeq.quamquam.Bart.

VI. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

SI fideiuſſores[e] pro defenſore abſentis filij ex mandato matris eius interceſſerint, quæritur an etiã his ſenatuſcõſulto ſubueniatur. Et ait Papinianus libro nono quæſtionum, exceptione eos vſuros:[f] nec multũ facere, q̃ pro defenſore fideiuſſerunt: cum contemplatione[g] mandati matris interuenerint. Planè, inquit, ſi qui accepit eos fideiuſſores,matrem eis mãdaſſe ignorauit:[h] exceptionem[i] ſenatuſconſulti replicatione doli repellendam.

VII. VLPIANVS libro nono Quæſtionum.

QVamquam igitur fideiuſſor doli replicatione oppoſita * defenſionẽ exceptionis[k] amittat, nullã tamen replicationẽ aduerſus mulierẽ habebit: quia facti non poteſt[l] ignorationem prætendere. Sed non erit iniquũ, dari negotiorum geſtorum actionẽ[m] in defenſorem,quia mandati cauſa[n] per ſenatuſconſultum[o] conſtituitur irrita,& pecunia fideiuſſoris liberatur.[p]

Liberatio pigneris nõ eſt interceſſio. Bar.

VIII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Edictum.

B QVamuis pignoris datio interceſſionem faciat,[q] tamẽ Iulianus libro duodecimo Digeſtorũ ſcribit,reddition em pignoris, ſi creditrix mulier rem quam pignori acceperat,debitori liberauerit,nõ eſſe interceſsionem.[r]

Si mulier alicui promiſerit indẽnitatem, non eſt interceſſio. Bartolus.

Si mulier interuenerit apud tutores filij ſui, ne hi prædia ei[s] diſtraherent, & indemnitatem eis repromiſerit: Papinianus libro nono quęſtionum non putat eam interceſsiſſe: nullã enim C obligationem alienam[t] recepiſſe, neque veterem, neque nouam, ſed ipſam feciſſe hãc obligationem.

Mulier iuuatur Velleiano aduerſus primum creditorem, & aduerſus eum cui eſt delegata, licet Marcellus aliter diſſonuerit. Bartolus.

Si mulier alicui promiſerit indẽnitatem eis repromiſerit: Papinianus libro nono quęſtionum non putat eam interceſsiſſe: nullã enim obligationem alienam[t] recepiſſe, neque veterem, neque nouam, ſed ipſam feciſſe hãc obligationem.

Mulier iuuatur Velleiano aduerſus primum creditorem, & aduerſus eum cui eſt delegata, licet Marcellus aliter diſſonuerit. Bartolus.

p *Liberatur.* defenſor. Accurſius.

QVamuis.] CASVS. Si mulier pro alio pignus obliget, ei ſuccurritur.ſi autem crediderit,& pignus reſtituat,ei non ſuccurritur.[SI MVLIER.] Si tutori diſtrahẽti fundum pupilli mater ei indemnitatem promiſit: non ſubuenitur, quia fideiubere nõ videtur. [INTERDVM.] Mulier p me interceſsit apud Titiũ, & ei debitorẽ ſuũ delegauit.Dicitur q̃ habet repetitionẽ vt debitor eius liberetur,& ſibi reſtituat ac ſi ſoluiſſet pecuniam indebitam. ſi autẽ delegatus mulieris debitor non erat,& conueniatur:habet exceptionẽ. [PLANE.] Mulier intercedere volebat, ſed non interceſsit,ſed delegauit debitorem ſuũ.nõ ei ſubuenitur, neq; delegato: quia ſi donandi animo creditori alicuius numeraſſet,ſenatuſcon.non iuuaretur ad repetendũ. ſi autẽ eũ delegauit q̃ debitor nõ erat, cõuẽt' ille habebit except. [QVOTIENS.] Clarus eſt, quia ſupra habitus eſt. addit tamen hoc,licet ſit debitor liberat' per acceptil.nõ eo minus in ipſum reſtituit obligatio. [SI CONVENERIT.] Inter me & debitorem meum cõuenit vt pro ſe expromiſſorem daret ita ſimpliciter, & accepto ei tuli.ſi poſtea mulierem dederit q̃ intercedat, nihilominus cõueniam eum vt reponat ſe in priſtinam obligationẽ. [MARCELLVS.] Mulier fideiuſsit pro Titio.poſtea ego mulierem liberaui acceptil. an mihi nihilo minus detur actio contra Titium? Dicitur q̃ ſic.Si autem mulier ſoluerit, & poſtea repetere nõ poſsit ſolutum:certe principalis debitor liberatur.Sed pone ibi,ſed cũ,mulier fideiuſsit pro Titio in tali caſu,q̃ ſi ſoluiſſet non poſſet repetere.creditor accepto tulit huic mulieri.quæritur an reus releuetur? Et reſpon. q̃ ſic.[QVAMQVAM.] Eramus duo rei credendi,Titius ſcilicet & ego.mulier fideiuſsit apud me tantum pro reo. quæritur an Tittio ſit reſtituenda actio contra debitorem principalem ſicut mihi? Et dicitur q̃ ſolùm mihi, & non Titio. [SI MVLIER I.] Titius creditor habuit Mæuium debitorem. Berta fideiuſsit pro Mæuio apud Titiũ.poſtea Titius extitit huic Bertæ heres.an nihilo minus poſsit agere vt ſibi reſtituatur act. in Mæuium? Et dicitur q̃ ſic.ratio eſt in text. Item nec hoc debitũ computaretur in Falcidiam. Sed pone q̃ mulier ſucceſsit debitori pro quo fideiuſſerat. an in eam detur actio? Dicitur q̃ ſic, ſcilicet actio reſtitutoria vel directa,quæ dabatur cõtra debitorem. [SI CVM ESSEM.] Subieci mulierem quæ à te accepit mutuam pecu. cum ego vellẽ accipere. poſtea interceſsi. mulieri ſuccurritur, non tibi contra me datur reſtitutoria, ſed perinde obligor,& eodem genere obligationis, quo ipſa: vnde potius inſtitoria quàm reſtitutoria competit. Cætera ſunt plana vſque ad.L.aliquando.in.§.de pignoribus. Viuianus.

q *Faciat.* vt quando mulier rem ſuam obligat pro alio:vt hic, & C.eo.ſenatuſconſultum.§.j.&.l.ſi fine.§.j.

r *Interceſſionem.* immo eſt gratificatio quædam, & ideo valet: vt ſupra eodem.ſed ſi ego.§.finali.& C.eodem.l.etiam. &.l.iubemus. Accurſius.

ſ *Alienam.* ſic & infra eo.ſi mulieri ſoluero.& ita tenetur mulier hoc caſu.Sed cõtra C.e. ſi mater.§.j.Sol.refert an promiſit

ddd indemnitatem

a *Nec intereſt. Numerat.* vt.ſ.l.proxi.§.finali.&.j.eo.quamuis. §.plane ſi mulier.

b *Vendiderit.* vt C.eo.l.ſenatuſconſultum.in fine.

c *Alieno.* animo donandi:vt.ſ.proxi.dixit.

d *Eſſe.* vt repetat ab eo cui ſoluit,repetat tamẽ ab eo pro quo ſoluit ſi donatio nõ valeat, quia viro: aliàs nec ab ipſo.

Si fideiuſſores.] CASVS. Filium alicuius mulieris, cum abeſſet & cõueniretur,ipſum defẽdi.mulier mãdauit duob' vt pro eo fideiuberẽt.an fideiuſſoribus ſuccurratur,quæritur. Et dicitur q̃ ſic: quia mandauit mulier fideiuſſorib' hoc:quãdo actor ſciuit mulierem mandaſſe. ſecus ſi ignorauit. An autẽ fideiuſſores ſi velint habere regreſſum contra mulierem mandãtem, & ipſa excipiat, poſſint replicare? dicitur q̃ non: quia non poſſunt ignorare mulierem mandaſſe. habebunt autem acti.negotio.geſto.cõtra defenſorem, cum facto eorum liberetur: & defenſor filiũ conueniet. hoc dicit cũ.l. ſequen. Viuianus.

e *Si fideiuſſores.* apud actorem ſcientem ex mãdato matris eos intercedere iudicatum ſolui. Accurſius.

f *Vſuros.* vt hic,& infra eo.l.quamuis.§.interdum. ibi, ſed & ſi is &c.& l.fin.§. ſi mulier ne ipſa.& C.eo. l.mulierem.

g *Contemplatione.* vnde pro ea interceſsiſſe videtur:vt ſupra de neg. geſt. l.ſi pupilli. j.reſpon.&.§.ſed ſi ego.

h *Ignorauit.* parcitur ignoranti,nõ ſcienti:vt hic,& infra man. l.ſi fideiuſſor.& C.de euic.l.ſi fundum.

i *Exceptionem ſenatuſconſulti.* quam fideiuſſores opponunt: vt ſupra.l.proxi.in fine.

k *Quamquam. Exceptionis.* Velleiani:vt.ſ.l.prox.in fin.

l *Non poteſt.* vt dicat ſe ignorare mulierem mandaſſe. Et ſic no.quòd non licet alicui in proprio facto errare: vt hic,& infra locati.item quæritur.§. ſi falſo.&.l. ſed addes.§.j. & infra de adquir.here.cum falſum.licut nec in rerum ſuarũ qualitate:vt C.de reſcin.ven.l.quiſquis maior.ſed in alieno licet errare:vt.j. eo.l.antepen.& ſupra. l.proxi.in fi.& infra pro ſuo.l. fin.& infra de iur.& facti ignorantia.l.iij.

m *Actionem.* ſcilicet fideiuſſoribus.Sed quare non mandati cõtra eum agunt:vt.j.man.ſi pro te?Reſpon. non fideiuſſerunt eo præſente. Vel dic,etiam ſi præſente, non tamen videtur mandare: cum illud obtineat quod videtur mandare, quando in rem præſentis fideiubet. primum verius eſt.nam hic bene fideiuſſerunt in rem præſentis, vt quia iudicatum ſolui promiſerat, vel ſe obtulerat:vt.ſ.de procur.l.Plautius.aliàs nec hac actione teneretur:vt.ſ.de nego.geſtis.item ſi cum.§.finali.Item hic geſtor recuperabit per eandem actionem nego.geſt.à filio abſente: vt infra iudi. ſol. l.iam tamen.§. in hac. & facit ad hoc reſponſum infra man.l.ſi fideiuſſor.§.finali.& ſupra ſi cer.pet.ſi & me.& ſupra de nego.geſt.l.quæ vtiliter.in fin.legis.

n *Mandati cauſa.* id eſt obligatio mandati qua tenetur mulier, ſit irrita per ſenatuſconſult.& ita hæc eſt ratio quare nõ teneatur mulier,quia tenetur defenſor. & eſt alia, vt ſubiicit, quare teneatur defenſor.

o *Senatuſconſultum.* quam opponunt fideiuſſores.

ff. Vetus.

Ignoranti quandoque parcitur.

Errare in proprio facto nõ licet.

Flo. poſſia.

indemnitatem pupillo de eo quod debet vel debebit tutor: vel ecõtra promiſit tutori de eo quod debet vel debebit ei pupill⁹: & in vtroque prędictorũ eſt interceſsio,& ſic non tenetur,vt in cõtraria lege.aut promiſit tutori indemnitatẽ de eo quod debet vel debebit pupillo, vel ecõtra promiſit pupillo indẽnitatẽ de eo qđ debet vel debebit tutori, & in vtroq; iſtorũ tenetur,& ceſſat Velleia. vt hic,& C.eo.l.ſi mater.j.reſpõ. & j.eo.ti.tutor. in princ. vnde per ſenatuſc.tollitur contrarium.

Si mulier apud Primum pro Secũdo[a] interuenerit,mox pro Primo apud creditorem eius: duas interceſsiones factas Iulianus libro duodecimo Digeſtorum ſcribit:vnam pro Secũdo apud Primũ, aliam pro Primo apud creditorẽ eius: & ideo & Primo reſtitui obligationem, & aduerſus eum.[b] Marcellus autem notat eſſe aliquam differentiam,vtrũ hoc agatur,[c] vt ab initio[d] mulier in alterius locum[e] ſubdatur, & onus[f] debitoris à quo obligationẽ tranſferre creditor[g] voluit, ſuſcipiat: an verò quaſi debitrix delegetur,ſcilicet vt ſi quaſi debitrix delegata eſt,[h] vna ſit interceſsio.[i] Proinde[k] ſecundum hanc ſuam diſtinctionem,in prima[l] viſione,†vbi quaſi debitrix delegata eſt,exceptionem ei ſenatuſconſulti Marcellus nõ daret.[m] Sed condemnata, vel ante condemnationem,[n] condicere vtique ei à quo delegata eſt, poterit[o] vel quod ei abeſt, vel ſi nondum abeſt,liberationem.[p]

Mulier intercedens ſiue ſoluat, ſiue deleget debitorem, repetit. ſi alium deleget, exceptione iuuabitur. Bartolus.

Interdum intercedenti[q] mulieri & cõdictio competit, puta ſi contra ſenatuſconſultũ obligata debitorẽ[r] ſuum delegauerit. Nam hic ipſi cõpetit condictio:[s] quemadmodũ ſi pecuniã ſoluiſſet, condiceret. Soluit enim[t] & qui reũ delegat. Sed ſi is qui à muliere delegatus eſt, debitor ei[u] nõ fuit, exceptione ſenatuſcõſulti poterit vti:[x] quẽadmodũ mulieris fideiuſſor.[y]

Planè ſi mulier interceſſura[z] debitorẽ ſuum delegauerit, ſenatuſcõſultum ceſſat: quia & ſi pecuniã numeraſſet,[a] ceſſaret[b] ſenatuſcõſultum. Mulier enim per ſenatuſcõſultũ releuatur:[c] non quæ deminuit[d] reſtituitur. Sed ſi eum delegauerit,[e] qui debitor eius non fuit, fraus ſenatuſconſulto facta videbitur,& ideo exceptio datur.[f]

Hic loquitur de alio remedio iuriſcõſulti: & dicit quòd muliere excluſa actio reſtituitur in veterem debitorẽ, licet liberatus ſit contemplatione obligationis ſuſcipiendæ per mulierem. Bartolus.

Quotiẽs pro debitore interceſſerit mulier, datur in eum priſtina actio,[g] etſi ille prius actionem,in quibus caſibus licet:vt C.man.ſi pro ea.& ſecũdum hoc illa verba,ſed condẽnata &c. non referuntur ad eum caſum vbi eſt delegata vt debitrix.tunc enim condicere non poteſt cum ſe obligauit pro primo. aliàs ſine non. vel agit antequam ſoluat, quia animo nouandi interceſsit.Azo.

a *Pro ſecundo*. ppria nomina ſunt.& dic caſum, ꝙ mulier prima & ſecunda vice interceſsit animo nouandi, & ꝙ non erat mulier ex aliqua cauſa alicui eorũ obligata, & ideo cuilibet in ſuũ debitorem reſtituitur actio: vt hic,& C.eo. ſi mulier.& hoc dicit Iulianus.at Marcel.in ſecũda interuẽtione diſtinxit, vtrũ dominus primus delegauit mulierẽ, ſcilicet quaſi debitricem ex prima interuentione.nec enim aliter fit delegatio,niſi cũ qs vt debitor me⁹ me volẽte ꝓmittit. an verò non ſit delegatio facta,ſed ipſa mulier animo nouandi promiſit qđ debebat dominus primus,& ita ipſi nihilo minus remanſit ex prima interuẽtione,licet ſutiliter,obligata, & prim⁹ eſt liberatus: in primo caſu non habet exceptionem, quia non alienum ſed ſuũ onus ſubiiſſe videtur, quia per delegationem releuatur à prima interuẽtione facta, licet inutiliter, & ex ea nata fuit obligatio,& ita leuamẽ ex ea delegatione mulier cõſequitur.In ſecũdo habet exceptionem Velleia.quia onus ipſius debitoris ſuſceperit,& tãtum onus,id eſt nullum leuamen, quia ex prima cauſa ipſa nihilominus remanſit obligata. ſed licet in primo caſu nõ habeat exceptionẽ contra creditorẽ primi,tamen contra primum habuit actionẽ vt liberetur,vel ſi ſoluerit,vt habeat quod ſoluit.Huius caſus poſitioni nihil obſtat,niſi ꝙ in litera eſt,in prima fideiuſsione.debuit enim dicere,in ſecũda.ſed in libro Io.eſt in prima, & ita planũ eſt.q.d. in fideiuſsione quã fecit primo.Vel die ꝙ prima non notat ibi prioritatem, ſed eſt adiectiuum illius proprij nominis, ſcilicet Primi,vt ab Albrico Albricanus:ac ſi diceret,in fideiuſsione Albricana. diſtinctionẽ vero Marcel.non approbo,ſed Iulia.dictũ ſic: vt probatur.j.eo. l.vir vxori.j.reſpõ. & j.de noua.& delega.l.doli ma.ex.§.diuerſum.Ioan.& cætera quæ ſunt contra me.vel ſi velis dicere Marcell.bene dixiſſe:pone ꝙ mulier erat ſuo nomine ſecundo obligata. ſi ergo pro ſecundo animo nouandi promiſit, adhibeatur diſtinctio Marcel.& ita proprie ponitur, in prima fideiuſsione. & forte poteſt eſſe verum, quòd differentia eſt inter eos caſus quos diſtinxit Marcel. vt in primo caſu quem poſuit, ſit interceſsio,in ſecundo nõ.ſed ego neſcio quis fuerit proſecutus eam diſtinctionem reſpõſionis.l.ſcilicet vt cum quaſi &c. certe eadẽ ratione potuit reſpõdere,nulla eſt interceſsio,vbi dixit, vna eſt interceſsio.nam ſi vera debitrix eſt à ſecũdo delegata,nõ eſt interceſsio,& cum effectu tenetur primo. ergo eadẽ ratione ſi primus eam velut debitricem delegauit,non eſt interceſsio:& cum effectu tenetur: niſi dixeris ſubterfugiendo, ꝙ loquitur vbi ſecundus delegauit eam quaſi debitricẽ: primus vero non tanquã debitricem,ſ.d quaſi extraneam rogauit eam vt animo nouandi promitteret quod debebat ipſe.& ita hic eſt ſecunda tantum interceſsio,nõ autem delegatio.vnde mulier tanquam quilibet fideiuſſor,ſcilicet vt cum condemnata eſt, vel ante cõdemnatio-

† *viſione, hoc eſt ſpeculatione, inſpectione, contemplatione, ſeu theoria. Vide Auſo. Aug. lib. emendat. 2. cap. 2.*

b *Et aduerſus eum*. ſcilicet primum reſtituẽdam creditori ſuo.

c *Agatur*.in ſecunda interceſsiõe mulieris.

d *Ab initio*.cũ ſe obligauit pro primo.

e *Locũ*.ſcilicet primi.

f *Et onus*.ſcilicet tantum,nõ leuamen. Acc.

g *Creditor*. primi.

h *Delegata eſt*. pro primo apud creditorẽ eius.nam illa delegatio qua ſe mulier vt debitricem obligauit, non eſt interceſsio, ſecundum Marcellum.

i *Vna ſit interceſsio*. ꝙ ſecũdo apud primum. Accurſius.

k *Proinde*. loquitur auctor legis.Accur.

l *In prima*. ſed in libro Ioan.eſt,in primi. & tunc planũ eſt.aliàs, ĩ prima: & tũc expone vt modo dixi in gloſſa magna. *ADDITIO*. Prius corruptè legebatur, in prima fideiuſsione, ad quod reſpicit gloſſ.

m *Non daret*. ſcilicet contra creditorem primi.Accurſius.

n *Vel ante condemnationem*. ſcilicet in aliis caſibus in quibus agit fideiuſſor antequã ſoluat:vt C.mã.ſi pro ea.

o *Poterit*. vt C.de condic.inde.l.ſi citra vllam.&.j.de fideiuſſ. qui debitorem.

p *Liberationem*. quandiu ſteterit in obligatione.

q *Interdum intercedenti*. ſcilicet tantum,non etiam ſoluẽti. Acc.

r *Debitorem*. vel aliàs non debitorem.

s *Condictio*. incerti,vel ſine cauſa,vt delegatus liberetur: vt C. de condic.indebi.ſi citra.vel verius dic,pecuniam:vt ſubiicit.

t *Soluit enim*. id eſt ſoluere fingitur: vt infra man. l.inter cauſas.§.abeſſe.&.j. de ver.ſigni. l.verbum exactę. &.j. de fideiuſſ. qui debitorem. Accurſius.

u *Poterit vti*. Arg.contra.j.de noua.l.ſi non debitorem.

x *Fideiuſſor*. quem conſtat iuuari:vt hic,& C.eo.mulierem.

y *Interceſſura*.nõ tamen interceſsit:vt differat à ſuperiori caſu.

z *Numeraſſet*. ſ.nõ ex interceſsione, aliàs contra:vt.ĩ.proxi.§.

a *Ceſſaret*. quia non eſt interceſsio.

b *Releuatur*. contra interceſsionem.

c *Deminuit*. donando:vt ſupra eo.titu.ſed ſi ego.

d *Delegauerit*. mulier quæ non interceſſerat.

e *Datur*. vt C.eo. ſi vxor. diligenter ergo no.an mulier interceſſerit,vt detur ei condictio, ſiue ſoluerit,ſiue delegauerit ſuũ, vel non ſuum debitorem. Sed ĩ quæras, an delegato detur exceptio?diſtingue an fuerit debitor, vt tunc nõ habeat, alioquin habeat.vbi autẽ erat interceſſura,ſed non interceſsit,ſiue ſoluerit,ſiue ſuum debitorem delegauerit,non iuuatur,nec etiam delegatus.ſed ſi non ſuum,videtur fraus facta ſenatuſcõ. cum ipſa fuerit interceſſura,& nõ interceſsit.vnde creditori, quia in fraudem feciſſe videtur,obſtat exceptio. Accurſius.

f *Priſtina actio*. quia fuit acceptilatione ſublata.ſic infra eo.ſed ſi pro aliena.& C.eo.ſi mulier.&.ĩ.eo.l.j.in fine.

a *Liberatus.* hoc prius acto quòd Berta mulier detur: ſed infra proxi. in genere dandus erat promiſſor: vt C. eo. ſi mulier.

b *Expromiſſorem.* ſic in genere, ſed in ſuperiori. §. expreſsit mulierem. Accurſius.

c *Condici.* vel ipſum debitum quando purũ erat, aliàs vt ſe reponat in obligationẽ: vt ff. de condic. cau. data. l. ſi quis accepto tulerit. Accurſius.

d *Antalem det.* verba enim cum effectu ſunt accipienda. Io. vt ſupra qui fatiſd. cogã. de dic. §. j. & l. quotiẽs. & ne quis eum qui in ius vo. l. ſi per alium. §. de cere. Accurſius.

e *Actio vtilis.* ſcilicet reſtitutoria danda à lege. Accurſius.

f *Condictio.* ſ. ſine cauſa de iure cõmuni, vel certi condic. ſed in ſuperiori. §. ſecus eſt.

g *Dimiſit.* ſic infra de rebus eorũ, ſi fundus. Accurſius.

h *Sed cum.* ſcilicet cũ hoc ſit q̃ releuetur, vt dictum eſt, ſequitur & tunc q̃ mulieri &c. vt ſic hæc duo paria ſint. & dic, nõ poſſet repetere ſi ſolueret quãdo in rem ſuã fideiuſſerat, vel quando animo decipiendi, vel in ſimilibus vbi ceſſat Velleia. vt dixi. ff. eo. l. j. in prĩc.

i *Non poſſit.* in ſuperiori proximo caſu dictum eſt à ſimili &c.

k *Quamquã in omnes.* ſcilicet reos debẽdi: vt infra eo. l. ſi pro vno.

l *Et ſoli.* ſed quare non alteri ſicut in omnes? Reſpõ. quia nõ amiſit alius actionẽ ex receptione mulieris, ſed liberatio p̃ nouationem facta vni, prodeſt omnibus: vt. j. de duob. reis. l. ij. & ff. de pactis. l. ſi vnus. §. j.

m *Non poſſit.* quod videtur, cũ creditor debitrici ſucceſſerit, & ſic obligatio ſit extincta: vt. j. de ſolu. l. Stichum. §. aditio.

n *Non obligatæ.* ſ. maxime, vt. j. de fideiuſ. heres. §. quid ſi idem.

o *In Falcidia.* id eſt in ratione Falcidiæ.

p *Imputabitur.* contra legatarios: vt dicat, primo deducam quod mihi debuit defuncta, & ex reliquo præſtabo relicta. non enim efficax erat debitum: alioquin ſecus: vt. j. ad. l. Fal. cum emptor.

q *Sed & directa.* Sed nonne ſublata eſt acceſſoria, cum hæc ſuccedit debitori: vt infra de fideiuſ. heres. §. j. Reſpõ. non: quia hic animo nouãdi interceſſit, & ſic erat vtraque principalis, & ideo durat vtraque: vt infra de duobus reis. ſi reus. Accurſius.

r *Contracturus.* ſcilicet tecum.

ſ *In te.* pro quo eſt accepta pecunia. * *tecum.*

t *Inſtituit.* vt. ff. eo. l. j. in fin. & j. eo. l. quidã. & C. eo. l. ſenatus. † *quia actu omiſſa non ſit vel obligatio, ſed non contracta propter interceſſionẽ mulieris. L. R.*

u *Non obligaretur.* ſcilicet propter ſolũ contractũ, niſi quid peruenisſet ad eũ, vel dolo fecisſet: vt. j. depoſi. l. j. §. an in pupillum. Ac.

x *Nõ obligari.* ſed inſtitoria. nam reſtitutoria eos omnino credo conueniri poſſe.

y *Interceſſit.* prædicto modo.

z *Implorare.* contra inſtitoriam.

a *Senatuſconſultũ.* ſcilicet Macedo. Accur.

b *Contracturus.* & mulier contraxit. nam exceptionẽ habet filius, & ideo nõ tenet inſtitoria, nec reſtitutoria, ſed nec mulier tenet in ꝓdictis caſibus. Acc.

c *Ed ſi. Intercedat.* animo nouandi.

d *Actio.* vt. ff. l. proxi. §. quotiẽs. & j. e. ſi mulier contra ſenatuſcõ.

e *Reſtituẽda.* ſcilicet de pecu. vel de in rem ver. vt. j. eo. l. fin. in fine, ſecundum Azo.

f *Hæ actiones.* ſcilicet inſtitoria & reſtitutoria. Accur.

g *Competunt.* id eſt cõpetere poſſunt. nam ſi primo erat tẽporalis, & talis reſtituitur: vt ſupra de mino. l. fin. & infra. e. debitrix. §. ſi eo. & idem not. ff. de capi. de. l. j. in fin. & ff. de exerci. l. ſi tamen. in fine. Accurſius.

h *Si mulier. Contrahet.* bona ratio, vt ſupra de minori. quòd ſi minor. §. non ſemper. & l. & ſi fine. §. idẽ faciunt. Accurſius.

i *Poteſt.* & iuſte in alieno facto: vt. j. pro ſuo. l. fin. in fine. Acc.

k *Immo.* nõ eſt locus quando creditor ignorat quid actũ ſit, immo cum ſcit fraudẽ committendo, vt ſi alij daturus erat, & mulier interceſſura, magis eli git mulieri dare daturæ alij poſtea. Accur.

l *Intercedere.* ſcilicet ſic mutuum ipſa accipiendo, vt alij det.

Aliquando.] C. Aſſus in. §. de pignoribus. Certum eſt quòd mulier iuuatur, ddd ij & actio

Dic rationi ad text. quia qui promittit aliquid facere, debet ita facere quòd de iure valeat. cõcor. l. ſi nouã. j. de here. vẽ. & l. qui ſatisdare. ff. de fideiuſſ.

* *Eã mox reſtitutoriã vocat, vt & Iulianus. l. vlt. de ꝓ quem fact. L. R.*

Si cum eſſem tibi * cõtracturus, r mulier interuenerit, vt cũ ipſa potius contraham, videtur interceſsiſſe: quo caſu datur in te ſ actio: quæ inſtituit t † magis quàm reſtituit obligationem: vt perinde obligeris eodem genere obligationis, quo mulier eſt obligata: verbi gratia ſi per ſtipulationem mulier, & tu quaſi ex ſtipulatu conueniaris.

Muliere ſubducta actio non reſtituitur in eum qui ab initio non potuit obligari ipſo iure vel in effectu. Bartolus.

Illud videndum eſt, ſi mulier pro eo interuenit, qui ſi cum ipſo contractum eſſet, non obligaretur, u an hac actione ille debeat teneri: vtputa ſi pro pupillo interceſsit, qui ſine tutoris auctoritate non obligatur. Et puto non obligari x pupillũ, niſi locupletior factus eſt ex hoc cõtractu. Item ſi minor vigintiquinque annis ſit, pro quo mulier interceſsit, y in integrũ reſtitutionem poterit implorare: z vel [ſi] filiuſ [familias] contra ſenatuſconſultum a contracturus b eſt.

IX. PAVLVS libro ſexto Regularum.

SEd ſi pro alieno ſeruo intercedat: c quemadmodũ in patremfamilias priorem reum reſtituitur actio, d ita in dominũ quoque reſtituenda e erit.

Reſtitutoria actiones & inſtitoria dantur contra heredem, & in heredem. Bart.

X. VLPIANVS libro viceſimonono ad Edictum.

HAe actiones f quæ in eos pro quibus mulier interceſsit dantur, & heredibus & in heredes & perpetuo competunt. g habent enim rei perſecutionem. cæteris quoque honorariis ſucceſſoribus dabuntur, & aduerſus eos.

Mulier non habet Velleianum, ſi creditur ignoraueris eam intercedere. Bart.

XI. PAVLVS libro trigeſimo ad Edictum.

SI mulier tanquam in vſus ſuos pecuniã acceperit, alij creditura, non eſt locus ſenatuſconſulto. alioquin nemo cum fœminis cõtrahet, h quia ignorari poteſt i quid acturæ ſint.

XII. IDEM libro ſexto Breuium.

IMmo k tunc locus eſt ſenatuſconſulto, cum ſcit creditor eam intercedere. l

actio in veterem debitorẽ restituitur. sed an creditor hypothe. habeat, quaritur. Et dicitur quòd sic. [*SI SVB CONDITIONE.*] Fideiusit mulier sub condi. vel in diem. an pendente condit. creditori restituatur actio in veterem debitorem? Et dicitur quòd sic. Viuianus.

a *Alienam.* aliena dicitur, quia heres tantũ conuenitur à creditoribus: sed sua, quia ipse tenetur ei reddere: vt C. de here. vẽ. l. ratio. sic & vxor dicit̃ domina ratione futurę spei, & tamen nõ est domina cõstante matrimonio: vt C. de iure do. in rebus. & instit. quibus alie. licet. in prine. & facit. j. quando appel. sit. l. j. §. in propria. & C. eod. l. ij. & §. eod. l. sed si eum.

* *Expromissor est, non fideiussor, sed qui p alio obligatur principaliter, cũ is obligatus nõ sit, vt alibi. l. & eleganter. §. seruus. de dolo.*

b *Intercedat.* scilicet qui promisit iudicatũ soluit: & mulier pro eo: vt. j. qui satisd. cog. de dic. §. j.

c *Noua actione.* M. alia quàm prima.

d *Vtilis sit.* Sed cum sit facta nouatio, quare non est pignus liberatum: vt. j. de noua. l. nouatio. & argu. j. de reg. iur. cum principalis. & l. nihil. & C. etiam ob chiro. pe. pi. te. pos. l. j. & j. de solu. cum quis sibi. §. fi? Respon. principalis directa obligatio sublata est. aliàs enim non daretur restitutoria: sed tamen continuo & sine aliquo interuallo restitutoria est à iure subrogata: vt j. eodẽ. l. debitrix. §. j. Cum ergo semper durauerit principalis obligatio, siue directa, siue restitutoria, non est sublata hypothecaria, quæ habet suas conditiones: vt hic, & j. de pigno. grege. §. etiam si. & j. de exceptio. rei iud. l. pen. in fine. nec ob. quod de nouatiõe opposui: quia illud est quando nouatio efficaciter tenet: hic non, cum non desierit esse obligatus directa vel vtili. Vel dic in vtraq; idem: quod est verius: & hic dicit vtilem hypothecariam dari. Ac.

† *Transscribere, est ius nostrũ in aliũ trãsferre: vt transcribere suos dicam. i. iure cessio tradere. Bud. ff. l. si vir vxori. j. de præscri. verbis.*

* *Si obligatio in effectu spectat ad mulierem: licet sit intercessio, Velleiano non imitatur. Bartolus.*

XIII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

A Liquãdo licet alienã a obligationem suscipiat mulier, non adiuuatur hoc senatusconsulto: quod tum accidit, cum prima facie quidem alienam, re vera autem suam obligationem suscipiat: vt ecce si ancilla ob pactionem libertatis expromissore* dato, post manumissionẽ id ipsum suscipiat, qđ expromissor debeat: aut si hereditatẽ emerit, & æs alienum hereditarium in se transcribat: † aut si pro fideiussore suo intercedat. b

Nouatio qua in effectu non valet, non perimit ius pignoris. Bartolus.

De pignoribus prioris debitoris non est creditori noua actione c opus: cũ quasi Seruiana (quę & hypothecaria vocatur) in his vtilis sit: d quia verum est conuenisse de pignoribus, nec solutam esse pecuniam.

Frustra expectatur conditio, cuius euentus nihil operatur. Bartolus.

Si sub conditione e vel in diẽ mulier p alio intercesserit: etiã pendente conditione, volenti creditori cum priore [debitore experiri,] actio danda est restitutoria. Quò enim bonum est f expectare cõditionem, vel diẽ, cum in ea causa sit prior iste debitor, vt omnimodo g ipse debeat suscipere actionem?

Mulier subdicta restituitur actio in veterem debitorem, & in eius successorẽ. Bar.

XIIII. IVLIANVS libro duodecimo Digestorum.

Si mulier contra senatusconsultum interceserit, æquum est non solum in veterem debitorẽ, sed & in fideiussores eius actionem restitui. h Nam cũ mulieris persona subtrahatur creditori propter senatusconsul-

A *Si mulier.*] *CASVS.* Titius tenebatur mihi in decẽ, & habebam fideiussorem: & promisit mihi mulier animo nouandi & liberandi Titium: an restituta mihi actione in Titium, restituatur in fideiussorem? dicitur quòd sic. Viuianus.

h *Restitui.* vt supra eod. sed si pro alieno.

Si mulier promittit alium ratum habiturum quod ipsa gessit, non imitatur Velleiano. Bartolus.

XV. IDEM libro quinquagesimoprimo Digestorum.

Si mulieri soluero id quod ti bi debebam, & ab ea ratam rem te habiturũ stipulatus fuero, & fortè te ratum non habẽte, agere ex stipulatu instituero: exceptio senatusconsulti quod de intercessionibus fœminarũ factũ est, non proderit mulieri. Nõ enim videri potest alienam obligationẽ recusare, cum maneam debito obligatus, & ipsa de lucro i agat, ac potius reddere cogatur quod nõ debitũ acceperat, quàm pro alio soluere.

B

Mulier non imitatur Velleiano, si debitor sibi soluit quod promisit. Bartolus.

XVI. IDEM libro quarto ad Vrseium Ferocem.

Si mulier contra senatusconsultũ Velleianũ pro me intercessisset k Titio, l egoq; mulieri id soluissem, & ab ea Titi m eã pecuniã peteret: exceptio huius senatusconsulti non est prosutura mulieri. neque enim eam pericliari, n ne eam pecuniam perdat: cum iam eam habeat.

C

Mulier & fideiussor eius Velleiano iuuantur: & in primum debitorem actio restituitur. Bartolus.

Si ab ea muliere† quę cõtra senatusconsultũ intercessisset, o fideiussorem accepissem: Gaius Cassius respondit ita demum fideiussori exceptionem dãdam, si à muliere rogatus fuisset. Iulianus autem rectè putat fideiussori exceptionem dãdam etiam si mandati actionem aduersus mulierem nõ habet: p quia totã obligationem q senatus improbat: & à ptore* restituitur prior debitor creditori.

D

SI mulieri soluero.] *CASVS.* Debebam tibi decẽ quæ mulier à me exegit, dicẽs se habere mãdatum: & ei soluí: & stipulatus sum te ratũ habiturum. ratum nõ habes. an si mulierem cõueniam actione ex stipulatu, cõpetet exceptio Velleia? Et dicitur quòd non: quia de lucro certat. Viuian°.

i *De lucro.* non auditur de præda solicita: vt. j. de admi. tu. si minoris. & facit. j. l. prox. & l. si mulieri dederim. Accursius.

SI mulier.] *CASVS.* Debebam tibi decẽ: animo nouandi mulier in se sustulit obligationem, & ei soluí: an si tu cõueniar eam, iuuetur? Et dicitur q nõ. [*SI AB EA.*] Si mulier quę intercessit, fideiussorem dedit, subuenitur ei, & fideiussori subuenitur: & creditori restituitur actio in veterem debitorem. Viuianus.

k *Intercessisset.* animo nouandi.

l *Titio.* id est apud Titiũ. sic. ï. de in rem ver. quamuis.

m *Neque enim eam periclitari.* cum pecuniam habeat, vt subiicit: & ita habeat, ne eam perdat.

† *Ludo. Ro. in sua sig. n. 2. sing. 317. dicit vt. n Intercessisset.* animo nouandi. Accursius.

o *Aduersus mulierẽ nõ habet.* aliter in Maced. vt. ï. ad Mace. l. sed ſi. §. non solum. quæ est cõtra. Et est ratio, quia ſi fideiussor qui p filio interuenit animo donandi, non conuenire-tur, sic nullus cõueniretur: sed hic licet fideiussori succurrat, restituit actio creditori à lege priorẽ debitorẽ: vt hic, & j. co. debitrix. §. Vel tertio vt ibi dixi.

Totam obligationem. id est etiã obligationẽ mulieris, pro qua simpliciter muliere interuenit fideiussor: vnde fideiussor teneri nõ potest.

VIr vxori.] *CASVS.* Maritus vendidit vxori prædium pro parvo pretio: & eam delegauit suo creditori in eo pretio. Dicitur quòd venditio nulla fuit: vnde creditori petenti obstabit exceptio. Verum distinguitur, vtrũ creditor sciuerit mulierem delegatam, aut ignorauit: quia hæc distinctio locum habet cum creditor cum muliere contraxit: quia tunc non subuenitur mulieri, si creditor ignorauerit. [*SI MVLIER.*] Obligasti mihi prædium pro. x. ago contra te hypothe. vxor tua dixit prædium esse sibi obligatum pro. x. nomine doris. illa x sibi soluí: ago postea hypothe. vxor dicit prædiũ esse sibi obligatum pro. x. nomine mutui: ego excipio, quòd voluntate sua possideo. nunquid

Conditio an semper sit expectãda.

e *Si sub conditione.* pro alio pure obligato.

f *Quò enim bonum est.* Bonum quidem esset debitori, cum interim non conueniretur: sed dicitur non esse bonum, ideo quia si conditione extante non conueniretur, expectaretur conditio: vt supra si cer. pet. pecuniam. & infra de fideiuss. l. penult. Sed cum hic foret conueniendus etiam existente conditione, non est bonum, id est iustum ei dare dilationem. Et sic nor. non expectari cõditionem & aliàs. j. de libe. & post here. instit. l. posthuma. & de iniust. test. l. nam & si. & infra eod. debitrix. §. j. Sed argu. contra. j. de ædilitio edict. bouem. §. sed si sub conditione. & infra man. si mandauero. j. respon. & infra quando dies legati cedit. l. cum illud. & l. huiusmodi.

g *Omnimodo.* etiam si extet conditio. Accursius.

Tenet pro alio pure obligato.

Mandatum non habet locum in fideiussore.

Mandatum habet locum in fideiussore.

Mandatum habet locum in fideiussore.

*Mandatum

nunquid replicare poteſt. Dicitur q̃ non: quia neſciui illa prædia ſibi obligata pro alia pecu. [MVLIER.] Accepi mutuam pecuniam cum muliere in rem cõmunem: & nos in ſolidũ obligauimus: an mulieri ſuccurratur tãquam ſi fideiuſſerit pro parte mea? Diſtingue. ſiue diuiſimus illam pecuniam: ſed in refectione domus communis impẽſa eſt: & cõditio mulieris melior facta eſt: & iuuari nõ poteſt. ſed ſi fideiuſſit: pro parte quæ ad eam peruenit, obligabitur, & conuenietur pro illa: nõ quę ad me peruenit: quia videtur fideiuſſiſſe.

Non ſufficit creditori credere mulieri in rem ſuam intercedere, quando pro alio promittit, niſi diligentius perquiſierit. Bart.

XVII. AFRICANVS libro quarto Quæſtionum.

VIr vxori donationis cauſa rem viliori pretio addixerat, [a] & in id pretium creditori ſuo delegauerat. [b] Reſpondit, venditionem nullius momẽti [c] eſſe: & ſi creditor pecuniam à muliere peteret, exceptionem [d] vtilem fore: quamuis creditor exiſtimauerit mulierẽ debitricẽ [e] mariti fuiſſe. Nec id contrariũ videri debere ei, qđ placeat, ſiquãdo in hoc mulier mutuata eſt vt marito crederet, non obſtaturã exceptionẽ, ſi creditor ignorauerit [f] in quã cauſam mulier mutuaretur: quoniam quidem plurimum interſit, vtrum cum muliere quis [g] ab initio cõtrahat, [h] an alienam obligationẽ in eam transferat. [i] tunc enim diligentiorem [k] eſſe debere.

Si mulieri conſentienti obligationi rei ſibi obligatæ pecunia ſoluitur, Velleiano nõ innatur. aliàs ſecus. Bartolus.

Si mulier dixiſſet ſibi rem dotis nomine obligatam, [l] & creditor curaſſet ei [m] pecuniã dotis ſolui, qui idem pignus acciperet, mulieri etiã pecunia credita deberetur. [n] ſi poſſeſſor creditor aduerſus eam Seruiana [o] agentem exciperet, *ſi non voluntate eius* [p] *pignus datum eſſet*; replicationem mulieri ſenatuſconſulti non profuturam, [q] niſi creditor ſciſſet [r] etiam aliam pecuniam ei deberi.

Quæ cum ſocio rei communis tuendæ cauſa neceſſario mutuatur, in ſolidum vt ſocius obligatur. at ſi ampliſcandæ tantum, ac nõ neceſſariò, in partem tantum. nam reliqui nomine hoc priuilegio adiuuatur. Ottom.

Mulier & Titius cum in rem communem mutuarentur, eiuſdem pecuniæ rei facti [s] ſunt. Nõ omnimodo [t] mulieré pro parte ſocij videri interceſſiſſe dicebam. [u] * Nam ſi ob eam cauſam mutuati fuerint, ex qua ſi creditor pecuniã non dediſſet, maius damnum [x] mulier paſſura fuerat, veluti quòd communis inſula fulta non eſſet, vel q̃ fundus communis in publicum committeretur: [y] potius eſſe vt ſenatuſconſulto locus non ſit. At ſi in aliquam emptionẽ mutua [z] pecunia ſit accepta, [a] tunc pro parte interceſſionem factam [b] videri. & ideo creditorẽ partem dũtaxat pecuniæ à muliere petere poſſe. Quod ſi totũ petierit, exceptione pro parte ſummouetur, ſed vbi ſuccedo fideiuſſori, indiſtincte remanet obligatus reus: & ecõtra ſi reo, indiſtincte liberatur fideiuſſor. Igitur in cõreis, ſi viderẽtur fideiubere, vno liberato liberaret alter, vel in totũ, vel in nihilũ. Item ad prædicta, q̃ duo rei non videantur fideiubere, facit. ĩ. de lib. leg. l. ſi quis decedens. §. nunc. & l. ſi quis reũ. Item. ĩ. rem ra. ha. l. j. & l. ſi quis vni. Item ar. eſt. C. ſi cer. pet. ſi in rem cõmunem. Item. ĩ. de in rem verſo, ſi pro parte. in prin. & §. fi. & ĩ. man. creditor. §. j. Et vt breuiter loquamur, primũ arg. in exceptione, ſecundum in condictione, tertium in cõpenſatione, quartũ in cõfuſione obligationis per ſucceſsionẽ: vt. l. Vranius. ſed M. omnino ecõtra dicit eos fideiubere videri: vt ſi vnus ſoluat ſolidum, repetat ab alio actione mãdati. & pro eo eſt in auth. de duo. re. §. j. ibi, alterna &c. coll. vij. & ĩ. de duo. re. l. reos. Sed reſpõ. ibi eſt alterna fideiuſsio, vbi expreſsim agitur. Itẽ pro eo, ſcilicet M. eſt hæc lex: ſed hic fuit color quæſit [c] hoc caſu: ſed ſuperiori non præſumitur ſic: & fuit color ſcilicet cum ipſa deberet intercedere pro Titio, ſcilicet pro dimidia, quæ ad eum eſſet peruentura, cõſtituit ſe cũ eo ream. vnde & hic dicitur interceſſiſſe fictione huius legis pro parte: vt ſic licet vnus ſoluerit totũ, tamen pro parte ſua ab alio repetere nõ poſſit: ar. ĩ. ſi quis cau. ſi duo. & de lib. leg. l. iij. & ĩ. de fideiuſ. Vranius. & ĩ. rẽ ra. ha. l. j. & ij. Vel dic, nõ fuit color quæſitus: & tamen ſubuenitur, & nõ intercedit. nec ob. quod dicitur, interceſsioné factam &c. quia hoc verũ eſt quo ad hoc vt ei ſuccurratur: vere tamẽ nõ interceſsit. ſic &. ĩ. e. debitrix. ij. reſpon. Item & quãdo rem ſuã obligat nam nõ intercedit: & tamẽ dicitur intercedere, vt iuuetur. Vi diſtingue ſecundũ Az. an peruenerit ad vtrunq; pecunia pro parte: & tũc quatenus ad aliũ peruenerit, videatur alter fideiuſsiſſe. an ad vnum tantum: & tunc alter in ſolidum videtur fideiuſsiſſe, & nõ ſunt ſocij his caſibus. nec enim poteſt dici ſocietas, licet cõmuniter ſe obligẽt: cum in cõmunes vſus eã non vertãt: & tũc alter

a *Addixerat.* in fraudem legit: vt cum valeret. xv, dedit pro. x.
b *Delegauerat.* ſcilicet mulierem. Accurſius.
c *Nullius momenti.* inter virũ & vxo. ſcilicet, ſed inter alios ſic: vt. ĩ. de do. inter virum & vxo. ſi ſponſus. §. circa venditionem. & de cõtrahen. empt. l. ſi quis donationis cauſa.
d *Exceptionem.* ſcilicet Velleiani.
e *Debitricem.* quæ nõ erat, quia non tenuit venditio.
f *Ignorauerit.* maxime. ſic non ob. C. eo. ſi fœnebris. Alij dicunt q̃ ſi ab initio ſciuit, noceat ei: aliàs non. & facit ad hoc. ĩ. e. ſi mulier tanquam.
g *Quis.* ſ. creditor.
h *Contrahat.* vt in ſecundo caſu.
i *Transferat.* vt in primo.
k *Diligentiorem.* ſcilicet creditorem. Acc.
l *Obligatam.* à viro. Accurſius.
m *Ei.* ſcilicet mulieri.
n *Deberetur.* à marito, pro quo vere erat obligatũ pignus: non autem pro dote, forte quia remiſſum fuerat: vel etiam pro dote erat, non curo.
o *Seruiana.* id eſt quaſi ſeruiana, quæ dicitur hypothecaria: vt inſtitu. de act. §. item Seruiana.
p *Si non voluntate.* verba exceptionis.
q *Non profuturam.* nec aliam, niſi &c.
r *Sciſſet.* tunc enim non videtur mulier decipere creditorem. ſed certe nec tũc dabitur replicatio ſenatuſc. mulieri: ſed hypothecariam intendit nulla elidendã exceptione. cũ ergo hic dicit, niſi &c. reſpon. illud niſi, non inducit repetitionẽ omnium prædictorum: ſed illud tantũ. ſ. replicationẽ nõ profuturam, vt prætermittat aliud ſenatuſcõ. ſic. ĩ. man. idemq̃. §. ſi quis Titio. nam pro remiſsione pignoris nõ habet locũ ſenatuſ. vt C. eo. etiã. & ĩ. l. quamuis. in princ. Vel dici poteſt habere locũ hic: quia paſſa eſt rem ſibi obligatã obligari: ſicut in re ſua locũ habet: & aliud quando debitori remittitur: vt. ĩ. eo. l. quamuis. in princ.
s *Falli.* ſcilicet in ſolidum.
t *Non omnino.* id eſt non indiſtincte, ſed diſtincte.
u *Dicebam.* ego iuriſconſultus Africanus.
x *Maius damnum.* quàm eſſet pecunia.
y *Committeretur.* propter tributa forte non ſoluta.
z *Mutua.* id eſt mutuum acceperãt hoc acto, vt ſocij ſint: alioquin non: vt. ĩ. de fideiuſ. ſi Titius. & l. Vranius. contra.
a *Accepta.* colore quæſito. Io. cum tota pecunia ad Titiũ peruenirent: ſicut aliàs: vt argu. ĩ. ad Macedo. itẽ ſi filius. aliàs incipit, ſed Iulianus. § idem ait. & ĩ. e. quãuis. §. ſi cum eſſem. Et tũc dic, pro parte, id eſt pro toto: quia totũ peruenit ad Titiũ. Vel dic quòd pro dimidia, quæ peruenieba ad Titium, propoſuerat fideiubere: ſed creditor potius eam mulierẽ vt eorream accepit,

A ſecũdum Io. Vel hic erant ſocij: quo caſu videtur fideiubere, vt repetãt actione p ſocio. vel aliter vt ſtatim dices in magna glo. Vel hic fuit actum, vt vnus pro altero fideiuberet: arg. ĩ. de duo. re. l. reos. & hæc omnia, vt non obſtent opi. Io. quam ſtatim dices. Item quid ſi hoc plus valet dimidia rei emptæ, quàm tota pecunia? Reſpon. adhuc dicam mulierem iuuari, cũ color præſumitur. Item quid in ſuperiori, ſi color fuit quæſitus, cum non reciperetur mulier vt fideiuſſor, mulier ſic ſe obligauit? Reſpõ. ei ſubueniri. ſed in dubio non præſumitur color: tũ quia in reficiẽdo: tum qa magna vtilitas: ſed hoc caſu in adquirendo. & hoc ſecũdum illam expoſitionẽ, prout color fuit quæſitus.

b *Interceſſionẽ fallã.* dicit Io. & reſpõ. duos reos debendi non videri inuicem fideiubere, niſi ſint ſocij: & ſic ſi vnus ſoluat ſolidũ, repetit act. nego. geſt. quæ oritur ex ſolutione: nõ mãdati, vel alia quæ oritur ex fideiuſ. obligatione. ſed quando ſunt ſocij, tunc ſic. Pro eis primũ eſt ar. ĩ. de arbi. ſi duo. & arg. ĩ. de excep. l. exceptioe. §. rei. Secũdã arg: eſt. ĩ. de duo. re. ſi ex duob. in fi. & inſti. de fideiuſ. §. itẽ ſi ille. Et tertiũ. ĩ. de duo. re. ſi duo. &. ĩ. de cõpen. ſi quid. Quartũ. ĩ. de fideiuſ. Vranius: vbi ſi ſuccedo ego creditor vni reorũ debẽdi, alter liberatur pro parte: cum erant ſocij: aliàs in nihilũ liberat: * *Plo. dicebat.*

c *Committeretur.* propter tributa forte non ſoluta.
z *Mutua.* id eſt mutuum acceperãt hoc acto, vt ſocij ſint: alioquin non: vt. ĩ. de fideiuſ. ſi Titius. & l. Vranius. contra.
a *Accepta.* colore quæſito. Io. cum tota pecunia ad Titiũ peruenirent: ſicut aliàs: vt argu. ĩ. ad Macedo. itẽ ſi filius. aliàs incipit, ſed Iulianus. § idem ait. & ĩ. e. quãuis. §. ſi cum eſſem. Et tũc dic, pro parte, id eſt pro toto: quia totũ peruenit ad Titiũ. Vel dic quòd pro dimidia, quæ peruenieba ad Titium, propoſuerat fideiubere: ſed creditor potius eam mulierẽ vt eorream accepit,

ſi Vetus.

in ſolidum videtur fideiuſſiſſe.ſed ſi nó eſt diuiſa,ſed in cõmunes vſus expẽſa, ſeruabis quod hic dicit, vt videatur fideiubere pro parte,ſiue ad emendum,ſiue ad fulciẽdum:licet altero caſu mulier iuuetur,altero non.& ſic non refert ſint ſocij,vel nó.& facit pro hoc.ff.de in rẽ verſo,ſi p patre.§.fi.&.ff.ad Macedo.itẽ ſi filius.§.j. Sed quid ſi vnus maiorem partem habet in re,in quã impenditur?Reſpon. pro rata fideiuſſiſſe videt: vt idem ſit in minori parte quo ad minorẽ: & in maiore quo ad maiorẽ. Et nota quòd Azo accedit opinioni domini Mar.

a *Idem eſt.* quia ſicut ff. habuit in dimidia:ita hic in totum.& ſic eſt idem:ſed nõ per omnia idem. Accur.

b *Duo rei.* hoc facto,vt ſocij ſint,alioquin nõ: vt.j.de fideiuſ.ſi Titi⁹. &.l.Vranius.Accur.

c *Interceſſerint.* in quo caſu muliere ſubducta Titius in ſolidũ tenetur: vt.j. de fideiuſ. ſi Titi⁹. Sed hoc caſu in totũ ſubducitur: in ſuperiori vero p parte: & ſic nõ eſt per omnia idem. Vel dic, idẽ per omnia.nã & hic & ibi in totum,quatenus interceſsit,eximitur.ſed hic in totum interceſſit:ibi in partem. Acc.

XVIII. PAVLVS libro octauo ad Plautium.

IDem [eſt a] & ſi pro debitore meo Titius & mulier duo rei b interceſſerint. c

Si mulier alicui pro propria obligatione indemnitatem promiſit,intercedere non videtur.ſecus pro obligatione alterius. Bart.

XIX. AFRICANVS libro quarto Quæſtionum.

TVtor pupilli deceſſerat,herede inſtituto Titio. cum de adeunda hereditate dubitaret, d quoniam malè geſta tutela exiſtimaretur, perſuadente matre pupilli vt ſuo periculo adiret,adiit:ſtipulatúſque de ea eſt indẽnem ſe eo nomine præſtari. Si ex ea cauſa Titius pupillo aliquid præſtitiſſet, ſique matrem conueniret, negauit e exceptioni ſenatuſconſulti locum eſſe:quando vix f ſit vt aliqua apud eundem g pro eo h ipſo interceſsiſſe intellegi poſsit. Nec diſsimilẽ i huic propoſitioni ex facto agitatam: cum quidam vir prætorius deceſsiſſet duobus filiis ſuperſtitibus, quorum alter impubes eſſet, & alter legitimus k tutor fratri eſſet, & eum paterna hereditate abſtinere vellet, l mãdatu vxoris defuncti m quę mater pupillo eſſet,abſtento pupillo ſolum ſe hereditati miſcuiſſe. vbi n ſimiliter ſe reſpondiſſe Iulianus ait,ſi ex ea cauſa o agente pupillo damnum eo nomine paſſus eſſet, nõ impediri eum ſenatuſconſulto quo minus à muliere rẽ ſeruaret. In propoſita ſpecie p & illud tractandũ eſt, an is qui mãdato mulieris adierit, ſi damnũ ob id patiatur, q debitores hereditarij ſoluendo non fuerint, ſenatuſconſulto locus ſit, quaſi quodammodo eorum obligationes mulier ſuſceperit. Magis autem eſt, vt ne ob hanc quidẽ cauſam ſenatuſcõſultum locum q habeat, quando non ea mẽte fuerit,vt pro his r intercederet,ſed tutoris ſ aduerſus pupillũ, & cæteros fortè creditores indemnem heredem t † præſtaret.Deniq; u ſi ponamus mulierem in emptione hereditatis eo nomine damnum pati,quòd debitores hereditarij ſoluendo non ſint:nulla (puto) dubitatio erit, quin ſenatuſcõſulto locus non ſit, x etiã ſi maxime creditoribus aliquantum præſtiterit. Quid ergo ſi cum propterea de adeunda hereditate dubitaret Titius, quòd parum idonea nomina debitorũ viderentur:mulier hoc ipſum repromiſit, vt quãto minus à quoquo eorum ſeruari poſſet, ipſa præſtaret? Prope eſt y vt ſit interceſsio.

Debitor delegatus à muliere intercedit: antequam ſoluat, tutus eſt Velleiano: & ſi agat,exceptione Velleiani repellitur. Bart.

Cũ haberes z Titium debitorem eo nomine damnum pati,quòd debitores hereditarij ſoluendo non ſint:nulla (puto) dubitatio erit, quin ſenatuſcõſulto locus non ſit, x etiã ſi maxime creditoribus aliquantum præſtiterit. Quid ergo ſi cum propterea de adeunda hereditate dubitaret Titius, quòd parum idonea nomina debitorũ viderentur:mulier hoc ipſum repromiſit, vt quãto minus à quoquo eorum ſeruari poſſet, ipſa præſtaret? Prope eſt y vt ſit interceſsio.

Debitor delegatus à muliere intercedit: antequam ſoluat, tutus eſt Velleiano: & ſi agat,exceptione Velleiani repellitur. Bart.

Cũ haberes z Titium debitorem ſeruaret. In propoſita ſpecie p & illud tractandũ eſt, an is qui mãdato mulieris adierit, ſi damnũ ob id patiatur, q debitores hereditarij ſoluendo non fuerint, ſenatuſconſulto locus ſit, quaſi quodammodo eorum obligationes mulier ſuſceperit. Magis autem eſt, vt ne ob hanc quidẽ cauſam ſenatuſcõſultum locum q habeat, quando non ea mẽte fuerit,vt pro his r intercederet,ſed tutoris ſ aduerſus pupillũ, & cæteros fortè creditores indemnem heredem t † præſtaret.Deniq; u ſi ponamus mulierem in emptione hereditatis eo nomine damnum pati,quòd debitores hereditarij ſoluendo non ſint:nulla (puto) dubitatio erit, quin ſenatuſcõſulto locus non ſit, x etiã ſi maxime creditoribus aliquantum præſtiterit. Quid ergo ſi cum propterea de adeunda hereditate dubitaret Titius, quòd parum idonea nomina debitorũ viderentur:mulier hoc ipſum repromiſit, vt quãto minus à quoquo eorum ſeruari poſſet, ipſa præſtaret? Prope eſt y vt ſit interceſsio.

Debitor delegatus à muliere intercedit: antequam ſoluat, tutus eſt Velleiano: & ſi agat,exceptione Velleiani repellitur. Bart.

Cũ haberes z Titium debitorem

rem,& pro eo mulier intercedere vellet,[a] nec tu mulieris nomen propter ſenatuſconſultum ſequereris,[b] petiit à me[c] mulier mutuam pecuniam,ſolutura tibi:& ſtipulâti mihi ꝓmiſit,ignoranti[d] in quam rem mutuaretur:atque ita numerare me tibi iuſsit. deinde ego, quia ad manum nummos non habebam, ſtipulanti tibi promiſi. Quæſitum eſt,ſi eam pecuniam à muliere[e] petã,an exceptio ſenatuſconſulti ei proſit. Reſpondit: Videndum, ne non ſine ratione dicatur,eius loco qui pro muliere fideiuſſerit,haberi me debere: vt quemadmodum illi,[f] quamuis ignorauerit mulierem intercedere, exceptio aduerſus creditorem datur,ne in mulierem[g] mandati actio cõpetat,ita mihi[h] quoque aduerſus te vtilis exceptio detur,mihique in mulierem actio denegetur:quãdo hæc obligatio * periculo mulieris futura ſit. Et hæc paulo[i] expeditius dicẽda, ſi prius quàm ego tibi pecuniam ſoluerim, compererim eam intercesiſſe. Cæterum ſi ante ſoluerim, videndum,vtrúmne nihilo minus mulieri quidem exceptio aduerſus me dari debeat,& ego tibi condicere pecuniam poſsim:an verò perinde habendum ſit,ac ſi initio ego pecuniam mulieri credidiſſem, ac rurſus tu mihi in creditum iſſes. Quod quidem magis dicendum exiſtimauit:[k] vt ſic ſenatuſconſulto locus non ſit,[l] ſicuti[m] & cum debitorem ſuum mulier[n] deleget; interceſsioni locus non ſit. Quæ[o] poſtea non rectè cõparari ait:[p] quando[q] delegatione debitoris facta mulier nõ obligetur:at in propoſito alienam obligationem in ſe trãſtulerit:[r] quod certè ſenatus fieri noluit.[s]

Actio reſtituitur contra omnes qui in

a *Vellet.* animo nouandi.
b *Sequereris.* id eſt,non accepiſti eam.
c *A me.* quarta perſona:Sempronio puta.
d *Ignorami.* idem ſi ſcienti:vt C.eo.l.ſi fœnebris.ſed ſine ſcrupulo voluit procedere.
e *A muliere.* ſcilicet intercedẽte. Accurſi⁹.
f *Vt quẽadmodũ illi.* ſcilicet fideiubenti pro muliere:vt ſupra eo.l. ſi mulier contra ſenatuſconſultum.§.fina.
g *Ne in mulierem.* quę etiam ipſa pro alio interceſſerat. Accurſius.
h *Ita mihi.* qui vere fideiuſſor non ſum.
i *Paulo.* id eſt parum habẽdum. hoc eſt vnũ argu. Aphricani,cui Iulianus non reſpon. ſed tu reſpondebis,prout ſolues eius dictũ. Ac.
k *Exiſtimauit.* ſcilicet Aphricanus.
l *Non ſit.* nec hoc,nec ſuperiori caſu.
m *Sicuti.* hoc eſt aliud arg. Aphricani,cui Iulianus reſpondet.
n *Mulier.* non exiſtẽs ipſa obligata:vt ſupra eo.quamuis.§.plane.
o *Quæ.* ſcilicet iã dicta.aliàs quẽ.ſ. caſum.
p *Comparari ait.* ſcilicet Iulian⁹,de quo fuit habita mẽtio.ff.ea.l.ij. rñ. Sed male dicit:& omnia verba ſequẽtia ſunt Iulia.& ſic qđ dicit ĩ fine, qđ certe &c. male dicit:& ſic ſtam⁹ in reſpõſione quá modo fecit Aphricanus. Vel diſtingue,an creditor fuit hic machinat⁹:& tũc tenet quod hic dicit Iul.an nõ: & tũc tenet dictũ Aphri. vt ar.ff.e.l.ſi.§. antepe. ſed ſecundũ hoc quod dicis habere locũ Vell. ſi creditor machinatus eſt,qualiter reſpondebis illi ar.quòd fuit tale,vt pinde debeat haberi in quęſtione propoſita,ac ſi pecuniam numeraſſẽ mulieri, & ipſa tibi,& tu mihi?reſpon.hoc caſu ſubiicit ꝓ alio,ſi ad machinationem creditoris fiat: quod probo:quia ego ſubij obligationẽ pro ea:vnde etiã ipſa onus huius obligationis ſuſtinet:vt infra eo.ſi decipiendi.in.§.fina. ergo & ipſa ſubiiſſe videtur. Accurſius.
q *Quando.* pro quia.
r *Tranſtulerit.* ex poſtfacto.
s *Noluit.* & ſic hic mulier habet Velleia.ſecundum Iul.
t *Si pro vno reo.* de duobus. Accurſius.
u *Interceſsit.* ſcilicet animo nouandi:vt ſic vterq; liberetur. aliàs quare reſtitueretur? & facit.ff.eo.l.quamuis.§.quãquam.

Si pro aliquo.]*CASVS.* Mulier ꝓ Titio apud creditorẽ animo nouãdi interceſsit.illa pecu.in rem mulieris cõuerſa eſt.

A an habeat Vell?dicitur q̃ nõ. Sed quid ſi accepit mutuo pecu.& patrẽ liberauit,qui tenebaꝫ iudicati:nũquid habet Vell? Et rñ. q̃ nõ:quia nõ interceſsiſſe videt,ſed donaſſe.hoc in ſecũda. Vi.
x *Interceſſerit.* pro procuratore ſuo. Accurſius.
y *Pauperior.* ſic.ff.l.proxi.&.ff.e.l.ſed & ſi eũ.&.l.aliquando.
z *Liberaliter.* forte ſine vſuris credẽdo. Vel die ſoluit ꝓ patre, cũ non eſſet pro eo obligata.
a *Onerib⁹.* fideiuſſoris.
b *Succurrit.* nõ donãti:vt.ff.eo.ſed ſi ego.in fi. &.ff.eo.bona fide §. fin.&.l.fi.ff.reſpon.Ac.

Si mulier.]*CASVS.* Habebam creditorem:dedi mulieri.x.vt traueret creditoribus, vel expromitteret: an habeat locum Velleia? Dicitur quòd non:ſed tenetur,cũ pecunia in rẽ ſuam verſa eſt.Vi.
c *In rem ſuam.* propter pecuniam quę ad eum peruenit. ſic.ff.l. proxi.ff.rñ. &.l. ſi mulieri ſoluero.Acc.
* *Flo.vel parerent.*

Si mulier.]*CASVS.* Titi⁹ tenebaꝫ mihi i cẽtũ.deceſsit herede relicto:volo cõuenire heredẽ. mulier interrogata an eſſet heres, reſpondit ſe heredem eſſe.an non habebit locum Velle? Et diſtingue.aut animo decipiẽdi reſpõdit ſe heredẽ eſſe, & nõ habebit locũ Vell.aut non: qa credidit ſe heredẽ eſſe.primo caſu nõ eſt tuta:ſecundo ſic.Vi.
d *Minime.* immo hoc caſu magis quàm in alio intercedere videtur:ſed nõ videtur intercedere,vt iuuetur: quia decipit:vt ſubiicit.&.ff.e.ſi decipiẽdi.
e *Decepta.* hanc cãdẽ diſtinctionẽ adhibendam credo cum reſpõdit ſeruũ alienum eſſe ſuum:vt infra eo.ſi mulier intercedendi.
f *In eam.* tãquam in heredem. Accurſius.

Debitrix.]*CASVS.* Mulier debebat mihi.x.delegauiẽã creditori meo,& ei ꝓmiſit:vtrum iuuetur Vell? Dicitur q̃ non. ſed ſi ꝓmiſit aliquid ne delegẽt,certe iuuabit. [*SI SENATVSCONSVLTI.*] Mulier ꝓ Titio interceſsit,& ſoluit: an ſtatim mihi in veterẽ debitorẽ debet reſtitui act.nõ expectato q̃ cõdicat à me?& rñ. q̃ ſtatim ex quo interceſsit.[*SI PRO EO.*] Tenebatur mihi Titius redhibitoria.interceſsit mulier ꝓ eo animo nouandi:reſtituitur poſtea act. ꝓ rata tẽporis:vt ſi ſupereraꝫ quatuor mẽſes, act.mihi reſtituatur ꝓ eadẽ rata:licet ſtatim poſtquã mulier interceſsit,cũ cõpetierit reſtitutio à lege data,nõ tamẽ ꝓſcribitur contra act.donec ab homine fuero reſtitutus ſecundum quoſdam. ſed verius eſt vt currat tempus reſiduum à tempore in-

interceſsione mulieris liberati ſunt. Paul. de Caſt.

XX. IDEM libro octauo Quæſtionum.

SI pro vno reo[t] interceſsit[u] mulier,aduerſus vtrumque reſtituitur actio creditori.

Si mulier intercedit in rem ſuam animo nouandi:non iuuatur Velleiano. Bartolus.

XXI. CALLISTRATVS libro tertio Inſtitutionum.

SI pro aliquo mulier interceſſerit,[x] ſed in rẽ ei⁹ quod acceptum eſt vertatur,* exceptio ſenatuſconſulti locum nõ habet,quia nõ fit pauperior.[y]

Item ſi quid liberaliter[z] fecerit,veluti ne iudicatus pater eius,propter ſolutionem vexetur:non erit tuta ſenatuſcõſulto. oneribus[a] enim earum ſenatus ſuccurrit.[b]

Mulier qua ex interceſsione non damnificatur,Velleiano non iuuatur. Bartolus.

XXII. PAVLVS libro ſexto Regularum.

SI mulieri dederim pecuniã, vt eam creditori meo ſoluat,vel expromittat:ſi ea expromiſerit,locum nõ eſſe ſenatuſconſulto Pomponius ſcribit, quia mandati actione obligata, in rem ſuam[c] videtur obligari.

Mulier qua ſcienter verum non reſpondit:Velleiano non iuuatur. ſecus ſi ignoranter. Bartolus.

XXIII. IDEM libro ſingulari ad ſenatuſconſultum Velleianum.

SI mulier in iure interrogata reſponderit ſe heredem eſſe:ſi ſciens ſe heredem non eſſe,reſpõderit,minimè[d] interceſsiſſe videri: quia decepit. Quòd ſi exiſtimauit ſe heredẽ, & eo nomine decepta[e] reſpõderit,in eã[f] actionem quidem dari plerique exiſtimauerunt: ſed exceptione ſenatuſconſulti adiuuari.

Si mulier debitrix delegatur,non iuuatur Velleiano. ſecus ſi aliquid promittat ei dato,ne recipiat ſuam delegationem.

XXIIII. IDEM libro ſingulari de interceſsionibus fœminarum.

terceſsionis,quod idem eſt quod tempus reſtitutionis. Viuia.

a *Non vtetur.* vt. C. eo. l. ij. Accurſius.

b *Promiſit.* creditori,ne reciperet interceſsionem. Accurſius.

c *Interceſſiſſe.* Melius diciſſet contrariũ. ſed hoc ideo, quia cum creditor habeat pretiũ interceſsionis,ipſam interceſsionẽ recepiſſe videtur: vnde obſtat ei exceptio. Acc.

d *Et non expectandã.* id eſt quòd ſoluat mulier,& repetat. Acc.

e *Reſtituetur.* ſ. per iudicis officiũ, vt dicunt, non per legem,& hoc bene ſequitur,poſt reſtitutionẽ. & quod dicit quamuis &c. exponunt,impetrato. ſ. beneficio reſtitutionis. tu dic quòd reſtitutio fit per legẽ ipſo iure primę actionis ad reſiduũ tẽpus, non totius: licet videretur quòd noua reſtituta deberet habere tãtum tempus,quãtum ab initio habuerit pro prima. Item & alia ratione videbatur eam ppetuã: quia fit à lege reſtitutio: vt inſtitu. de perpe. ac. in princ. Sed tamen eſt cõtra: vt hic &. ã. de mino. l. fi.

f *Quamuis.* quia dixit poſt reſtitutionem, videbatur eſſe interuallum. & ad hoc aduerſatur quamuis.

g *Statim atque.* id eſt poſtquam.

h *Competierat.* actio priſtina. ſ. reſtituta per legem: vt dixi.

Si domina.]*CASVS.* Mulier iuſsit vt ſeruo mutuaretur. tenebitur quod iuſſu,neque iuuabit Velleia. ſi vero ꝓ ſeruo fideiuſsit,nec in rem eius pecunia verſa eſt,iuuabitur.

i *Honoraria.* ſcilicet quod iuſſu.

k *Tenebitur.* vt ſupra quod iuſſu. l. iij. §. j.

l *Fideiuſſerit.* qđ poteſt facere dominus ꝓ ſeruo: vt inſtit. de fideiuſ. §. j.

m *Fecerit.* vt ſi ſeruꝰ accepit mutuã pecuniã ad conuertendũ in facta dominæ: vt quia volebat de ea reficere domũ dominæ, vel quid aliud ſimile facere: & tunc ſi domina ſe obligauit pro ſeruo fideiubendo pro eo,bene tenetur. ſic & aliàs ſi fideiubẽdo faciat factũ ſuum,bene teneretur,vt ſupra eo. l. aliquando.

Si mulier.]*CASVS.* Seruus Titij fecit mihi damnum. volebam conuenire Titium act. noxali. mulier in iure cõfeſſa eſt animo intercedendi ſeruum ſuum eſſe: nunquid iuuabitur? Dicitur quòd ſic, ſi non animo decipiendi reſpondit. ſi vero credebat eum ſeruum ſuum eſſe ſibi bo. fi. ſeruientem: non videtur interceſsiſſe. Viuianus.

n *Vtetur.* hic diſtingue vt ſupra eo. ſi mulier in iure.

o *Interceſſiſſe.* quia quodammodo dicit verum: vt infra de adul. ſi poſtulauerit. §. de eo. Accurſius.

DEbitrix mulier à creditore delegata,pro eo cui delegata eſt promiſit. Non vtetur [a] exceptione. Sed ſi pecuniã promiſit [b] ne delegetur,interceſsiſſe [c] videtur.

Per ſenatuſconſultum actio ſtatim reſtituitur in priſtinum debitorem in eo ſtatu in quo erat. Bartolus.

Si ſenatuſcõſulti beneficium interuenerit, vtrum ſtatim cũ mulier ĩterceſſerit,actio in prio rem debitorem competit: an ſi mulier ſolutum condicat? Puto ſtatim,& non expectandam [d] ſolutionem. Si pro eo qui tẽporali actione teneret, mulier interceſſerit,tẽporalis actio reſtituetur: [e] ſic tamen,vt ex præcedenti cauſa continua tempora numerarentur poſt reſtitutionem: quamuis [f] ſtatim atq; [g] interceſsit mulier,cõpetierat. [h]

Iuſſu non eſt interceſsio: ſed fideiuſsio. Bartolus.

XXV. MODESTINVS libro ſingulari de Euerematicis.

SI domina ſeruo ſuo credi iuſſerit,actione honoraria [i] tenebitur. [k] Quòd ſi pro eo fideiuſſerit,[l] exceptione ſenatuſcõſulti Velleiani iudicio cõuenta aduerſus creditorẽ tueri ſe poterit,niſi pro ſuo negotio hoc fecerit. [m]

Idem dicit quod lex, ſi mulier. ã. eo. licet in terminis differat. Paul. de Caſt.

XXVI. VLPIANVS libro trigeſimoſeptimo ad Edictum.

SI mulier intercedendi animo ſeruum alienum ſuũ eſſe reſpõderit: quaſi interceſſerit, auxilio ſenatuſcõſulti vtetur. [n] Planè ſi pro bona fide ſeruiente ſibi reſponderit,nõ videtur interceſsiſſe. [o]

Velleia. non præiudicat ei qui non putat mulierem intercedere. Bartolus.

XXVII. PAPINIANVS libro tertio Reſponſorum.

BOna fide [p] perſonã mulieris in contrahendo ſecutꝰ, ob ea quæ inter virum & vxorem accepta pecunia geſta ſunt, [q] exceptione ſenatuſconſulti nõ ſummouetur.

Mulier contrahens cum ſeruo, Velleiano non innatur. Bartolus.

Cum ſerui ad negotiationem præpoſiti,cum alio contrahentes,perſonam mulieris vt idoneæ ſequũtur, [r] exceptio ſenatuſconſulti dominum ſummouet: nec videtur deterior cauſa domini per ſeruũ fieri, [s] ſed nihil eſſe domino quæſitum, [t] nõ magis quàm ſi litigioſum prædium ſeruus, aut liberum hominem emerit.

Mulier quæ intercedit in rem ſuã, Velleiano non innatur. Bartolus.

Vxor debitricem ſuam viro delegauit, vt vir creditori eiꝰ [u] pecuniam ſolueret. ſi fidẽ ſuam ꝓ ea quam delegauit,apud virum obligauerit, locum exceptio ſenatuſconſulti non habebit: quia mulier ſuum negotiũ geſsit. [x]

Verba cuntiatiua à teſtatore prolata, creditoribus non præiudicant. B.

XXVIII. SCAEVOLA libro primo Reſponſorum.

SEia mancipia emit, & mutuam pecuniam accepit ſub fideiuſſore marito: eamque ſoluit venditori. poſtea maritus decedens non ſoluẽdo,in fraudem creditoris cauit teſtamento,ſe eam pecuniam vniuerſam debere. [y] quæritur an interceſsiſſe [z] mulier videretur. Reſpõdi,ſecundum ea quæ proponerentur,non interceſsiſſe.

Mulier quæ rem ſuam obligat, vt pecuniam pro alio ſoluat: innatur Velleiano aduerſus creditorem ſcientem. Bartolus.

Fundum [a] vxoris ſuæ maritus obligauit Sempronio ob conductionẽ. [b] mox mulier à Numerio ſua fide mutuam pecuniam acceptam ſub obligatione eiuſdem fundi ſoluit ſtatim Sempronio pro marito [c] ſuo. Quæſitum eſt an aduerſus ſenatuſconſultum obligata [d] ſit. Reſpondi, ſi Numerius ſciſſet eam intercedere, [e] fore

p *Bona fide.* ſcilicet creditor.

q *Geſta ſunt.* inſimul in cõmunem rem forte impendendo: vt ſupra eo. vir vxori. § fi. & facit. ã. eo. ſed ſi ego.

r *Sequuntur.* accipiẽdo eam in fideiutricẽ.

s *Per ſeruũ fieri.* quod eſſe non poteſt: vt infra depoſi. l. pe.

t *Quæſitum.* quod poteſt eſſe: vt. C. de acqui. poſſ. l. fi.

u *Creditori eius.* ſcilicet mulieris. Acc.

x *Geſſit.* ſic. ã. eo. ſi mulieri dederim.

SEia.]*CASVS.* Mutuaui mulieri. c. & maritus pro ea fideiuſsit. teſtamentum fecit maritus, in quo cauit ſe teneri mihi principaliter,& vxorem nomine fideiuſſorio: & hoc fecit in fraudem aliorũ creditorum: vt tãto minꝰ eſſet de bonis ſuis,ex quibus eis ſatisfieret. an videatur interceſsiſſe ꝓpter mẽdacium viri? Dicitur quòd non. [*FVNDVM.*] Vir fundum vxoris ſuæ obligauit ꝓ. c. mulier accepit. c. à Titio,vt fundũ liberaret. an videatur Velleia. locum habere, vt ſic teneatur cum effectu Titio? Diſtingue. aut Titius ſciuit eam accipere pecuniam in cauſam mariti: aut nõ. prime caſu iuuatur: ſecundo non. Viuianus.

y *Debere.* principaliter: vt per hoc mulier quod de ſuo ſoluit,repetat vel pactionem mandati vel negeſt. & ſic tanto minus aliis creditoribus ſoluetur: vel repetatur ab eo cui ſoluit,cõdictione ſine cauſa. Acc.

z *Interceſsiſſe.* q̃a hoc verbis ſuis teſtator innuit: ſed falſum erat: & ideo ſubiicit, non piudicare veritati. Et ſic no. quòd falſa verba teſtãtis nõ piudicãt veritati: vt. j. ad Sila.

Falſa teſtatoris verba veritati nõ præiudicãt.

ſi qs ĩ graui. §. j. & ã. de pig. act. Gaiꝰ. & C. de iur. delib. cũ aliqs.

a *Fundum.* ſcilicet non dotalem.

b *Conductionem.* cõduxerat maritus à Sempronio aliquam rẽ, pro cuius pẽſione præſtãda obligauit maritus fundũ vxoris ſuę.

c *Pro marito ſuo.* id eſt penſione quam debebat maritus. Acc.

d *Obligata.* ſcilicet Numerio.

e *Intercedere.* i. hanc pecuniã in cauſam mariti accipere. ſed videt ꝙ etiã ſi ſciuit creditor, ſibi nõ nocear: vt. C. e. ſi fœnebris. & l. ſi aduerſari. quę ſunt cõtra. Sol. hic iã erat res eiꝰ obligata:

ibi

ibi nō. Vel hic eo animo accepit, vt ſolueret in cauſā maritiibi nō, ſed mutauit poſtea voluntatem ſecundum M. Vel refert hic ſe ad illam interceſsionē quam fecit patiendo maritum rē ſuam obligare Sempronio: quæ eſt quaſi interceſsio: vt. C. eo. ſi ſine. ibi ad minuū factum mulieri. vel hic fuit fraus facta ſenatuſcō. quia cū fideiuſſerat ꝓ marito, maluit creditor mulieri dare pecuniā: vt. ī. eo. quāuis. §. ſi cū eſſē. &. j. l. pxi. Ac.

a *Senatuſconſulto.* Velleiano.

† *iſte caſus ſi no. ſecūdū Bal. in l. i. C. eo. ſecūdū Alex. poſt cum in addit. ad Bar. in l. ſi mulier. ī. e.*

QVidam.] CASVS. Titius mutuaturus pecu. duobus heredibus Sempronij: non habēs plenā fidē de eis, numerauit vxori teſtatoris: & ab ea accepit pignora. mulier numerauit heredib': & quaſdam res accepit in pignore. an mulier iuuetur? Et rñ. quòd ſic: & ſubducuntur pignora: & datur inſtitoria in heredes. Sed nūquid res quas obligauit mulier, ſint Titio obligatę? Dicitur ꝙ nō de rigore iuris: ſecus de æquitate. [PAVLVS.] Mutuaturus. x. Titio, volebat Titi' mihi dare mulierē fideiuſſorē. nolui: ſed cū muliere contraxi: & poſtea Titius fideiuſſit. an iuuetur mulier? dicitur ꝙ ſic: quia quicquid eſt in fraudem ſenatuſcō. factum, ratum habendū non eſt. Viuianus.

b *Dederit actionem.* ſ. reſtitutoriā: vt. ī. eo. quāuis. §. ſi cum eſſem. Et ſic no. per hanc legem, quòd hęc inſtitoria datur ſcienti creditori: ſed nō dolum cōmittēti: vt. ī. de fideiuſ. l. ſi Titius. §. fin. Ac.

c *In res.* id eſt nomine earum rerum.

d *Paulus reſpondit.* ſ. generaliter. & ſic ſit hic. §. vel ſine. §. & dic, ſcilicet generalius.

SI decipiendi.] CASVS. Si mulier pro aliquo interceſsit induens veſtes viriles, vt ſic creditorē deciperet: an iuuetur? Dicitur quòd non. [PROCVRATOR.] Ad mandatum mulieris aliquis pro Titio fideiuſsit. an iuuetur iſte? Dicitur quòd ſic.

e *Decipiendi animo.* forte induit ſe veſte virili. Accurſius.

f *In dolum.* i. ꝓpter dolū. & ex hoc collige ꝙ creditor putabat eā teneri. aliàs nō videret decept': vt. j. de re. iur. nemo videt. & j. de act. ép. l. j. ī fi. & eſt exēplū. ī. ſi mulier ī iure. & j. l. ſi. §. ātepe.

g *Non excludit.* vt ſupra. e. l. j. §. verba. & l. ſi mulier in iure. & C. eo. l. ſi ſine. §. fi. & l. fœmina. Accurſius.

h *Procurator.* ſcilicet mulieris.

i *Adiuuatur.* ſi creditor ſciuit: alioquī nō iuuat: vt. ī. e. ſi fideiuſſores. & j. eo. l. ſi. §. ātepe. & ſcit. ī. eo. ſi mulier cōtra ſenatuſcō. §. fi. & l. tutor. in fi. aliàs nō adiuuetur. ſ. procurator ꝓ Velleianū.

k *Alio intercedat.* ſubaudi, niſi per Velleianū intercederetur.

l SI mulier. *Repetere.* ab eo cui ſoluit. Accurſius.

m *Agere.* contra eum pro quo fideiuſſerat.

n *Cauere.* forte non poterit probari mulierem ſoluiſſe.

o *Audienda eſt.* & ſic in ꝓcuratore qui exceptionē in ſua perſona habet: vt. j. mandati. idemque. §. pe. & ſic. j. de fideiuſ. ſeruus inſcio. & l. ſeq. & l. ſi ſeruus alij. & ī. de mino. ſi iudex. Acc.

SI mulier hered.] CASVS. Titi' debebat mihi. c. deceſsit, & mulierem heredē inſtituit. hæc mulier hereditatē adiuit. an poſſit iuuari Vell. vt mihi nō ſoluat iſta. c? Rñ. ꝙ non: quia non per ſenatuſconſulto [a] de quo quæreretur, locum.

Mulier intercedens iuuatur Velleiano: & actio reſtituitur in principalem debitorem & pignora. Bartolus.

XXIX. PAVLVS libro ſexto-decimo Reſponſorum.

QVidam † voluit heredibus Lucij Titij mutuam pecuniam dare, & cum eis contrahere: ſed quoniam facultates eorum ſuſpectas habuit, magis voluit vxori teſtatoris dare pecuniam, & ab ea pignus accipere. mulier eandem pecuniam dedit heredibus, & ab his pignus accepit. Quæro an interceſsiſſe videatur: & an pignora quæ ipſa accepit, teneantur creditori. Paulus reſpondit, ſi creditor cum cōtrahere vellet cum heredibus Lucij Titij, euitatis his magis mulierem reā elegit: & in ipſius perſona ſenatuſconſulto quod de interceſsionibus factum eſt, locum eſſe: & pignora ab ea data non teneri. eas autem res quas mulier ab iis pro quibus intercedebat, pignori accepit, creditori mulieris obligatas non eſſe: ſed non ſine ratione prætorem facturum, ſi non tantum in perſona ſubducta muliere, in principales debitores dederit actionē, [b] ſed etiam in res [c] quæ mulieri obligatæ ſunt. Paulus reſpondit [d] ea quæ in fraudem ſenatuſconſulti quod de interceſsione fœminarum factum eſt, excogitata probari poſſunt, rata haberi non oportere.

Mulier decipiens non iuuatur Velleiano. Bartolus.

XXX. IDEM libro ſecundo Sententiarum.

SI decipiendi animo, [e] vel cū ſciret ſe non teneri, mulier pro aliquo interceſſerit: exceptio ei ſenatuſconſulti non datur. Actionem enim quæ in dolum [f] mulieris competit, ampliſſimus ordo non excludit. [g]

Procurator [h] ſi mandatu mulieris pro alio interceſſerit, exceptione ſenatuſconſulti Velleiani adiuuatur: [i] ne aliàs actio intercidat. [k]

Alicundo non videtur quis intercedere: niſi fraus creditoris interceſſerit. B.

XXXI. IDEM libro primo ad Neratium.

SI mulier * quod ex interceſsione ſoluit, nolit repetere, [l] ſed mandati agere, [m] & cauere [n] velit de indemnitate reo: audienda eſt. [o]

Velleianum prodeſt aduerſus eum cum quo contraxit mulier, & ſucceſſori eius ad rem & ad fructus. Bartolus.

XXXII. POMPONIVS libro primo Senatuſconſultorum.

SI mulier hereditatem [p] alicuius [q] adeat, vt æs alienum eius ſuſcipiat, vix eſt [r] vt ſuccurri ei debeat: niſi ſi fraude creditorum id cōceptum ſit. [s] Nec enim loco minoris vigītiquinque annis circūſcripti per omnia habenda eſt mulier. [t]

Mulier quæ intercedēdo dedit pignora: poteſt ipſa vnà cum fructibus & omni deterioratione repetere tam à creditore, quàm etiam ab alio qui habet cauſam ab eo. Pan.

Si mulier rem à ſe pignori datam per interceſsionem recipere velit, fructus etiā [u] liberos [x] recipit. Et ſi res deterior facta fuerit, eo nomine magis æſtimetur. [y] Sed ſi creditor qui pignus per interceſsionē acceperit, hoc alij vendidit: vera eſt omnia mulier eſt priuilegiata ſicut minor xxv. an. niſi forte dolo meo creditoris hereditatē adierit. [SI MVLIER.] Interceſsit mulier ꝓ Titio, & pignora dedit. ſubducta muliere, ī veterē debitorē act. priſtina reſtituta, ſi mulier agit ratione pignoris, & pign' & fruct' pignoris reſtituenti: & ſi deterior res facta eſt, dānū ęſtimabit. hoc in prima. Sed quid ſi creditor iure crediti vēdat: an mulier poſsit ab emptore auocare? Dicitur ꝙ ſic, quia poſſet à vēditore: neq; debet eſſe melioris cōdit. emptor q̄ vēditor. hoc ī ſecūda. [ITEM SI.] Titi' tenebat mihi in. c. vxor ſua dedit mihi fundū in ſolutū, vt accepto ferrem viro. ſi mulier vindicet fūdū auctoritate Vell. & excipiā quia vēdita & tradita res eſt, replicabit ꝙ cōtra ſenatuſcō. Vell. celebrata erat vēditio. hæc ſunt vera ſiue ego emerī, ſiue aliquē ſuppoſuerim qui emeret, vt ſic mulier fundo ſuo careret. hoc in perſona viri. idē eſt ſi pro alio quàm ꝓ viro rē ſuam tradidiſſet. [SI MVLIER.] Mā dauit mulier Titio vt fideiuberet ꝓ Scio, cū ipſa nō poſſet: an Titio cōpetat exce. Vell? Videtur ꝙ nō: quia totū ſenatuſcō. loquitur de petitione nō dandā cōtra mulierē. Diſtingue. aut creditor recepit Titiū in fraudē ſenatuſc. vt ipſa nō intercederet: & hoc ſciuit, aut ignorauit. Primo caſu obſtat creditori excep. ſecundo nō: niſi Titi' ſciuiſſet, quo caſu non aget Titius mand. cōtra mulierē obſtante Vell. & Titius creditori erit obligatus. ſecus ſi Titius ignoraſſet. [SI MVLIER.] Mulier ꝓ Titio interceſsit animo nouandi & liberandi eum: creditor volens agere reſtitutoria aduerſus Titium, obtulit ſe mulier, dicēs ſe paratā ſubire iudicium: neque velle opponere Vell. an ſit audienda? Et dicitur quòd ſic: & cauebit ſe non vſurā exceꝓ. Vell. [INTERCEDERE. j.] Si pro alieno ſeruo intercedat mulier, qui ciuiliter obligari non poteſt: an iuuetur? Dicitur quòd ſic, ſed in dominum &c. vt in litera. Viuianus.

* *Flo. Pan. l' ſimulier.*

p *Hereditatem.* ſibi delatam. Accurſius.

q *Alicuius.* mortui.

r *Vix.* id eſt nullo modo. ſic ſupra eo. l. tutor. in prin.

s *Id conceptum ſit.* vt adeat mulier.

t *Mulier.* vt ſupra de mino. l. ſi apud.

u *Etiam.* q.d. non ſolum rem.

x *Liberos.* id eſt tanquam non obligatos.

y *Aſtimetur.* ſcilicet damnum. Accurſius.

a *Melioris conditionis.* Not. regulam: vt infra de reg. iu. l. in his. §. non debeo. &. C. eo. si sciens. &. ĩ. de rei vind. l. redẽptores. §. j.

b *Item si mulier.* scilicet intercessura.

c *Referat.* id est accepto ferret. Vel die id est compensaret.

d *Sed replicabitur.* immo videtur quòd non replicet: vt. C. eo. l. senatus. in fi. quę est cõtra. Sed ibi nec maritus emit, nec alium interposuit: sed mulier ipsa emptorem inuenit. Itẽ contra supra eo. l. quãuis. §. interdũ. &. §. plane. Sed ibi voluit delegare: hic intercederet: quare secus si deinde.

e *Facta fit.* subaudi, recte exciperes tu ẽptor: sed quia est facta cõtra senatusconsul. Velleia. non recte excipis. Ac.

f *Quò.* pro vt. Accur.

g *Debitore.* alicuius.

h *Tradidit.* non animo donãdi. aliàs cõtra ĩ. e. sed si ego. &. l. seq.

i *Totum.* videtur quòd nõ potest. tot' eni &c.

k *Excludendum.* quid si ego mandatarius nesciui quòd faceret ad hoc vt alienã obligationẽ in se susciperet? Rñ. forte nõ iuuat mulier: ar. ĩ. eo. si fideiussores. Vel qd si putabã ipsam posse itercedere?

l *Non vsuram.* Not. quòd potest renuntiari huic sena. cõ. vt hic, &. C. quãdo mu. tu. of. sun. potest. l. fi. & ĩ aut. vt ma. debi. &c. §. quia vero. col. v. sec' ĩ Maced. vt dixi supra ad Maced. tametsi. & hoc accipe si est certiorata de bñficio sibi cõperẽti. aliàs nõ: vt supra de transact. l. cũ Aquiliana. Sed si renũtiat, nũquid semper præsumitur certiorata? Argu. q sic, insti. de fideiuss. §. fi. & de inuti. stip. §. si scriptum. Sed quid præsumemus in dubio? Dicere potest, q cum ignoret leges, (quod ei permittitur: vt. C. de iu. & fac. ign. l. fin.) quòd resignatio non valeat, secundum Iaco. Sed forte hic secus, cum non sit hoc beneficium restringẽdum: vt argu. j. de li. & post. cũ quidã.

Velleiano mulier renuntiare potest.

m *Obligari non possit.* scilicet ciuiliter: vt subiicit, &. j. de regu. iur. l. in personã seruilem. sed naturaliter sic. aliàs fideiussor accedere non posset: vt. j. de reg. iur. l. cum principalis. & facit. ĩ. eo. sed si pro alieno.

DE COMPENSATIONIBVS.

Quia in creditis principalibus & accessoriis de quibus est dictũ, obiicitur compensatio: ideo de ea ponit. Vel, dicit de exceptione Velleiani: nunc de ea fit per compensationem.

Compensatio.] *CASVS.* Debebas mihi. x. ego tibi alia. x. si peteras à me, obiiciam tibi cõpensationẽ: quæ necessaria est: quia magis interest nõ soluere, q̃ repetere solutum.

n *Debiti.* ab vtraque parte. Accursius.

eorum opinio, qui petitionem dandam ei putant & aduersus bonæ fidei emptorem: ne melioris conditionis [a] emptor sit, quàm fuerit venditor.

Si mulier vendiderit fundum pro alio inuatur Velleiano. Bartolus.

Itẽ si mulier [b] creditori viri fundum vendidit & tradidit ea conditione, vt emptor acceptã pecuniã viro referret [c], & hunc fundum vindicat: exceptio quidem opponitur ei de re empta & tradita: sed replicabitur [d] à muliere, *Aut si ea venditio contra senatusconsultum facta sit* [e]. & hoc procedit siue ipse creditor emerit, siue interposuerit aliũ, quò [f] mulier ea ratione careat re sua. Idẽ est & si nõ pro viro, sed pro alio debitore [g] rẽ suã tradidit [h].

Si alius mandato mulieris intercedit: exceptioni Velleiani est locus, si creditor hoc sciuerit. aliàs secus. Bartolus.

Si mulier ne ipsa intercederet, alij mandarit vt id faceret, an in huius persona locus huic senatusconsulto sit, qui rogatu mulieris id faceret? totus [i] enim sermo senatusconsulti ad petitionem non dandam aduersus ipsam mulierem spectat. Et puto rem ita esse distinguendam, vt si quidem creditor cui me obligaui, mãdante muliere hoc in fraudem senatusconsulti egisset, ne ipsa interueniret contra senatusconsultum, daret autem alium: excludendum [k] eum exceptione fraudis senatusconsulto factæ. Si verò is ignorasset, ego autem sciissem: tunc mãdati me agentem cum muliere, excludendum esse: me autem creditori teneri.

Si mulier in iudicio exceptioni Velleia. renuntiat: Velleiano non inuatur. Bart.

Si mulier pro eo pro quo intercesserit, iudicium parata sit accipere, vt non in veterem debitorem actio detur, quoniam senatusconsulti exceptionẽ opponere potest: cauere debebit exceptione se non vsuram, [l] & sic ad iudicem ire. Intercedere mulierem intellegendum est etiã pro eo qui obligari nõ pos sit [m]: veluti si pro seruo alieno intercedit. sed rescissa intercessione, in dominum restituẽda est actio.

DE COMPENSATIONIBVS.

TITVLVS II.

I. MODESTINVS libro sexto Pandectarum.

COmpensatio est debiti [n] & crediti inter se [o] contributio.

II. IVLIANVS libro nonagesimo Digestorum.

VNusquisque creditorẽ suũ eundémq; debitorem petentem summouet, si paratus est compensare. [p]

III. POMPONIVS libro vicesimoquinto ad Sabinum.

IDeo compensatio necessaria est, quia interest [q] nostra potius non soluere, quàm solutum repetere.

Fideiussor potest compensare quod debetur reo principali, & sibi. hoc dicit cum. l. seq. Bartolus.

I. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

VErum est (quod & Neratio placebat, & Pomponius ait) ipso iure eo minus fideiussorem [r] ex omni contractu debere, quod ex compensatione reus retinere potest. Sicut enim cum totum peto à reo, malè peto: [s] ita & fideiussor nõ tenetur ipso iure in maiorẽ quãtitatem, quàm reus cõdemnari potest. [t]

V. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

SI quid à fideiussore petetur, æquissimum est eligere fideiussorẽ, [u] quod ipsi, an quod reo debetur, compensare malit. Sed & si vtrunque velit compensare, audiendus est.

VI. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

o *Inter se.* scilicet contrahentes.

p VNusquisque. *Compensare.* tantũ quãtũ debet. Sed fallit hæc lex in casibus: vt dices infra eo. l. ob negotium. Accursius.

q Int. *Int. rest.* propter laborem, & expẽsas quæ fiũt in iudicio: & propter morã iudiciorum: vt supra de pec. quod debetur. Et sic est bona ratio, vt hic, & infra de fideiuss. l. si stipulat' esses. in §. j. respon. Accursius.

VErum.] *CASVS.* Debebas mihi. x. alia. x. debebam tibi. petij à te fideiussorem: & non oppositã compensedisti mihi fideiuss. tãto minus tenetur fideiuss. quantum tu potes retinere per compẽsationem. Viuianus.

r *Fideiussorem.* scilicet acceptum postquã reus potuit cõpensare.

s *Male peto.* quia per exceptionem repellor: vt. ĩ. quando dies vsufruct. leg. ce. l. j. in fi. vn de patet quòd ipso iure nõ fit compensatio: vt dices infra. l. proxi. Circa fideiussorem tamen distingue hic, cũ fideiussor est acceptus: aut postquam compẽsare re' potuit, aut ante. Si post: aut in certã summã, aut ita: fideiubes pro illo quod ille debet? In primo casu tenetur: sed obiicit cõpensationem: vt infra de fideiuss. si stipulatus. quæ est contra. In secundo ipso iure nõ tenetur, vt hic in eo qđ obiicitur compensatio à reo: quia verba cum effectu sunt accipienda: ar. j. de verb. sign. si debitor. &. l. creditores. & de verb. oblig. l. eum qui. §. quotiẽs. ibi, verum dies &c. & supra ne quis eum qui in ius vo. vi exi. l. si per. §. docere. & infra de iur. do. si ego Seiæ &c. Si autem antequam reus compensare potuerit, acceptus sit fideiussor, tenetur in solidũ, sed exceptionem compensationis habet: vt. C. de except. l. defensiones. & de fidu. tu. l. j. Acc.

t *Cõdemnari potest.* opposita compensatione à reo.

SI quid.] *CASVS.* Debebas mihi. x. & ego tibi alia. x. habui fideiussorẽ cui similiter ego tenebar: an fideiussor possit eligere, velit cõpensare debitũ suũ, an rei scilicet tui? Et respõ. quòd sic. & hoc in prima. Sed & si velit vtrunque compensare: an sit audiendus? Respon. quòd sic. & hoc intellige vsque ad concurrentem quantitatem. hoc in secunda. Viuianus.

u *Eligere fideiussorem.* Fideiussor debitum suum & rei compensat: vt hic: sicut pater filij, & ecõtra, scilicet filius cõuẽ: us id qđ debetur patri, compensare potest. Item dominus serui: vt. j. e. l. si cum filio. & procurator in rem suam in tribus casibus: vt. j. eo. l. in rem. §. creditor. Item socius: vt. j. de duo. re. si duo. aliàs alienũ debitum

debitum nemo compenſat:vt.C.eo. eius.& infra eo.l.in rem.§. creditor. Item nunquid compenſatio valet ipſo iure?quidam ꝙ ſic:adeo vt hominis factum non ſit neceſſarium.arg. pro eis inſti.de act.§.in bonæ fi.& arg.C.eo.l.fin.in prin. Tu dicas in delictis fieri ipſo iure:vt dices infra cod.ſi ambo. Item quo ad impediendũ curſum vſurarum:vt infra eo.cum alter. Cum enim ipſæ debeãtur pro mora,nõ eſt in mora qui habet exceptionem: vt ſupra ſi cert. pet.l.fin. aliàs autem non ipſo iure, ſed demũ oppoſita ab homine. & ad hoc eſt infra eo. quod Labeo. nam ſi ius compenſaret,non eſſet in hominis poteſtate: quod ibi dicit. Item pro hoc eſt quod hic dicit, & .ſ. l.prox.& quod dicitur fieri ipſo iure,quandoque ſup. ſi opponatur ab homine.

Rationem compenſationis ſuæ non habet iudex ſi expedite probari no poteſt inuicem debere.l.vlt.C.eo.vide.l.anſertur.j.de iur. ſſ. l.R.

ETiam.]CASVS. Filiusfa.tenet patri:& ita naturaliter.& ſi poſtea emancipatus fuerit: & pater in alia manu teneat ei in aliis: an naturaliter debitũ compẽſare poſſit,quęritur. Et dicitur quòd ſic.Viuianus.

a *Venit.*infra eo.quęcunque.contra. Sol.vt ibi.Accurſius.

QVod in diẽ.]CASVS. Si tenearis mihi in.x.debitis in diẽ: & ego tibi in.x.pure:ſi petas, non obſtabit tibi compen. antequam dies veniat. licet ſtatim debeatur: peti tamen non poteſt. [SI RATIONEM.] Tenebaris mihi in. x. & ego tibi in. x. petij: neque oppoſuiſti compenſationem:(imò oppoſita fuit:quod eſt verius, ſed non reprobata:aliter non faceret mentionem de excep.rei iud.)& mihi condemnatus es.an tuorſũ.x.remaneat tibi compen.integra, quæritur.Et reſpon.quòd ſic:neq; ob.tibi exce.rei iudi.hoc in prima. Si vero oppoſuiſti,& iudex eam non admiſit, ſed pronuntiauit quòd non fieret:tibi petenti obſtabit rei iu.exce. hoc in ſecũda.

b *Non compenſabitur.* vt infra eo.ſi cum.§.cũ intra. Accurſius.

c *Oporteat.*quia ceſſit dies:non tamen venit.

d *Obſtet poteſt.*vt hic,& ſupra de nego. geſt.l.fin aurẽ.§.ſi quocunque modo.& arg.ſupra de his qui no.infa.l.Lucius.Sed argu.contra ſupra de condic.inde.l.ſi.§.vlt.&.C.de fruc.& lit.expen.l. terminato.&. C.depo. l.iiij. Solu.illæ in acceſſoriis,quæ non poſſunt durare ſublato principali: vt infra de reg.iur.l. cũ principalis.

e *Compenſationem.* id eſt quòd non fiet dixit:quaſi non &c.

IN compenſationẽ.]CASVS. Tenebaris mihi in.x. & ego tibi in aliis.x.petij:& litem ſum tecum conteſt.petis à me tua. x.& volo ſoluere compenſando:an ſim audiẽdus? Dic quòd ſic:alioquin diligentia mea eſſet mihi damnoſa : quod eſſe non debet. Viuianus.

f *Deteriorit.* quod eſſe non debet:vt hic,& infra de reg. iur.nõ ſolet.immo melioris:vt.C.de anna.excep.l.ij

SI cum.]CASVS. Contraxi cum filiofa.ſocietatem:tenetur mihi in.x.ex cauſa ſocietatis:& ego ei in aliis.x.ſi conueniar à patre:an in ſolidum,an quatenus eſt in peculio,obſta.ſibi cõpen.excep?Et reſpõ.quòd in ſolidum:licet ſi aliàs agere paratus eſſet,quatenus pateretur pe. & hoc in prima . Sed quid ſi agam cum filio,& patri teneat : an filius poſsit obiicere compen? Reſpon.quòd ſic,ita tamen quòd filius caueat patrem ratum habiturum,id eſt,non exacturum quod filius compenſauit. & hoc in ſecunda.Viuianus.

g *Per compenſationem.*etiam ſi ex maleficio actor cõueniat patrem: vt infra rerum amo.l.& ideo.licet ſequens.§. huius.l. contradicere videatur.dicit enim ꝙ vnus eſt contractus:ſed illa nõ eſt bona ratio,ſecundũ Io. Et not.ſeruari iure *Seruari poteſt.* exceptionis,quod non poteſt,quod inpoteſt petiꝛvt infra de *re peti non* cõtrahẽ.emp.ſi in emptione.§.itẽ ſi emptor. &.ſ.ſi cer.pe.l.cũ fundus.§.ſeruum.

h *Seruanus.* nos qui ſuimus ſocij filij vel ſerui.

i *Contractus.* mala ratio:ſed ſupple,maxime

k *Conditione.* ſ.iſta.

SI ambo.] CASVS. Duo ſocij parẽ negligentiam habuerunt in ſocietate:quia forte per negligẽtiam vnius damnificata eſt ſocietas in.x.ex negligentia: *Ex tit. de rob.ambo. ind.poſſid.* alteri? ſi alia.x.an hicinde debeat fieri cõpen? Dicitur ꝙ ſic. & hoc i prima.Sed quid ſi vnus ex ſocietate recepit.x. alius dãnificat in aliis x.per negligentiam:an hicinde poſsit fieri cõpen? Dicitur quòd ſic. & hoc in ſecunda. Sed quid ſi ille qui potuit compenſare,ſoluit : an poſsit repetere? Dicitur quòd ſic per condic.indebi. hoc in tertio.[QVOTIENS.] Tenebaris mihi in. x. ex cauſa furti : quia rẽ meã ſurripuiſti: ex alia cauſa tenebar tibi ſi aliis x.an hincinde locũ habeat compen? Dicitur quòd ſic.hoc in prima.Idẽ in cõdictione furtiua,& nõ in actione furti pecuniariter:vt in primo caſu. hoc in ſecũda. Sed quid ſi ſeruus tuus fecit mihi furtum, ſi conueniam te noxaliter, vel quòd des furem pro noxa,tu velis compenſare:an ſis audiẽdus, cum in alia manu ſim debitor? Et reſpon.quòd ſic. [IN STIPVLATIONIBVS.] Domus tua minabatur ruinam ſupra domum meam:& mea ſupra tuam: petij vt caueres mihi, & noluiſti:ſi petas à me quòd tibi caueam:an poſsim obiicere compen? Dicitur quòd ſic.Sed quid ſi hincinde cautum ſit, & damnum hincinde datum ſit, cum agatur ex ſtipulatu : an dãnum cũ damno poſsit compenſari? Reſpon.quòd ſic. Viuianus.

l *Parem negligentiam.* id eſt negligentiam quæ par damnum attulit.

m *Ipſo iure.* oppoſita ab homine. Vel dic (quod eſt verius) in maleficiis ipſo iure fieri ſcilicet à lege,ſicut in vſura,in odiũ earum:vt negligentia cum negligentia : item dolus cum dolo : vt ſupra de dol.ſi duo.&infra de exce.dol.apud Celſum.§.Marcellus.& infra ſol.ma.l.viro. Item doli & culpæ,ſi per culpã te læſi in vno:tu me per dolum in alio.ſi autem in eadem re,tunc non: vt ſupra ad leg.Aquil.item ſi.in fi.l.Accurſius.

n *Condicere poterit.* vt hic, & infra de impen.in re.do. fac. l. quod dicitur.§.pe. Si vero tale debitum eſſet quod compenſari non poſſet,non datur repetitio : vt ſupra de condic. inde. l.qui inuicem.Accurſius.

o *Ex cauſa furtiua.* id eſt ex furto actio furti.Accurſius.

p *Caterorumque.* ex rapina & ex iniuria.Accurſius.

Locum

a *Locum habet.* ipso iure: vt dixi supra prox. resp. fallit in casu in quo non fit compensatio: vt. C. eo. l. fi. in fi. quæ est contra.

b *Condicatur.* cum res interiit. Accursius.

c *Tam in ipsa stipulatione.* vt quia noluit tibi cauere: ideoq; missus fuisti in possessionē. si eadē domus in aliā domū quę mihi remansit, minatur ruinā, nō possum petere cauere: vt. j. de dam. infec. l. qui bona. §. si quis sibi. sed aliarū nomine potest: vt in eo. tit. l. damni. §. si vicinas. nam in quo deliquit &c.

d *Stipulatu.* si hinc inde est cōmissa. Accur.

CVm alter.] *CASVS.* Tenebar tibi in. x. & tu mihi i. xx. sed sub vsuris. admissa cōpēsatione debiti cōcurrentis, præstabis tātum de. x. vsuras. istud habet locum non solum in priuatis, sed etiā in fisco. hoc in. l. sequē. [*SED ET SI.*] Si vtrumque debitū erat diuersarum vsurarum: puta erat vna in quatuor, alia in. vj. vsque ad concurrentem sortis quantitatem admitteretur cōpēsatio in vsuris. x. an si velim petere. x. ex alia causa, possis adhuc obiicere mihi compensationem in illis. x. quæ prius cōpensauim⁹? Dicitur ꝙ nō.

e *Concurrentis.* vt hic, &. j. l. prox. &. C. eo. si constat. & l. etiam si fideicōmissum.

f *Quantitatis.* sortis.

g *Dem. Fisci.* si ex eadē statione sit debitum: vt. C. eod. l. j.

QVod.] *CASVS.* Tenebaris mihi in. x. ex causa venditionis: in aliis. x. ex causa locationis: & ego tibi in. x. ex causa mutui. si petā. x. ex causa vēditionis, & admittatur compensatio: an si velim adhuc petere x. ex causa alia, possis mihi obiicere compēsationem in aliis. x. quę prius compensauimus? Dicitur quòd non.

h *Non obiiciatur.* sic & infra rē ra. ha. procurator. j. respon. ar. cōtra. ē. de inoffi. test. Papi. §. sed nec impuberis.

QVæcumque.] *CASVS.* Debes mihi. x. si feci tibi pactum de non petendo, & ego tibi alia. x. debebam: si petas, an possim obiicere compensationem? Dicitur quòd non: quia x. cum effectu non debentur. Viuianus.

i *Non veniunt.* Sed naturale debitum non petitur: & sic nō videtur venire in compensa. vt hic. Sed contra supra eo. l. etiam. Sol. naturale debitum defectu actionis non petitur: non autē vi exceptionis perimitur. Quid ergo si verus debitor absolutus à me. x. petat: an opponam compensationem? Videtur quòd non, per hāc. l. Sed contra supra de cōd. inde. l. Iulian⁹. sed ibi de cōpensatione nil dicit. Item contra supra eod. etiam. Sol. ibi simplex naturale debitum erat: hic tantum ciuile. & ita cum non sit ibi actio: nec ergo exceptio. Item cōtra infra rem ra. hab. l. procurator. §. j. Sol. ibi prodest alij, quod vero debitori nō prodest. sic. C. de iur. do. l. fin. in prin. datur ergo ei vt dānū euitet quod compensatio locū habet. a Idē est & si cōdicatur b ex causa furtiua. Sed & qui noxali iudicio conuenitur, compensationē opponere potest. In stipulationibus quoque, quæ instar actionum habēt, id est prætoriis, cōpensatio locum habet. & secundū Iulianū tā in ipsa stipulatione, c q̄ in ex stipulatu d actione poterit obiici compensatio.

Quo ad impediēdum cursum vsurarum fit compensatio ipso iure, etiam si opponatur ab homine. hoc dicit cum. l. sequen.

XII. IDEM libro trigesimosecūdo ad Edictum.

CVm alter alteri pecuniā sine vsuris, alter vsurariā debet: cōstitutū est à diuo Seuero, cōcurrentis e apud vtrūq; quātitatis f vsuras nō esse præstādas.

XII. IDEM libro sexagesimoquarto ad Edictum.

IDem iuris est non solum in priuatis, verumetiam in causa fisci g cōstitutum. Sed & si inuicem sit vsuraria pecunia, diuersæ tamen sint vsuræ: compensatio nihilo minus locū habet eius quod inuicē debetur.

Vna causa non potest operari citra diuersos effectus. h. d. Bartolus.

XIII. IDEM libro sexagesimosexto ad Edictum.

QVod Labeo ait, non est sine ratione, vt si cui petitioni specialiter destinata est compensatio, in cæteris non obiiciatur. h

De debito inefficaci propter peremptoriam, non potest obiici cōpensatio. h. d. Paul.

XIIII. IAVOLENVS libro quinto ex Cassio.

QVæcumque per exceptionem perimi possunt, in cōpensationē nō veniūt. i

Debitum certo loco, potest vbique compensari, habita ratione interesse propter locum. Bartolus.

XV. IDEM libro secundo Epistularum.

PEcuniam certo loco à Titio dari stipulatus sum. is petit à me quam ei debeo pecuniā. Quæro, an hoc quoque pēsandum sit, quanti mea interfuit certo loco dari. k Respondit: si Titius petit, cā quoq; pecuniā quā certo loco promisit, in cōpensationē deduci oportet: sed cum sua causa, id est, vt ratio habeatur quanti Titij l interfuerit eo loco quo conuenerit, pecuniam datuiri.*

Non potest vni heredum compēsatio opponi de eo quod ad alterum pertinet. Bar.

XVI. PAPINIANVS libro tertio Quæstionum.

SI cum * militi castrensiū bonorum alius, cæterorū alius heres exstitit, & debitor alteri heredum obligatus velit * compensare quod ab alio debetur: non audietur. m

Dies qui miserationis causa adiicitur solutioni: compensationem non impedit. Bar.

Cum intra diē a † ad iudicati executionem datum, iudicatus Titio agit cum eodem Titio, qui & ipse pridem illi iudicatus est: cōpēsatio admittetur. Aliud est enim diē obligationis nō venisse: o aliud humanitatis gratia tempus indulgeri solutionis. p

Pœna delicti cōmissi in annona, ex causa annonæ potest compensari. Bartolus.

XVII IDEM libro primo Responsorum.

IDeo condemnatus, quòd actiorem annonā ædilitatis q † tempore præbuit, frumentariæ pecuniæ debitor nō videbitur: r & ideo cōpensationē habebit.

Debito cesso potest quis obiicere compensationem secus si non sit cessum: licet alius creditor velit. Bartolus.

XVIII. IDEM libro tertio Responsorum.

A habet per me: vt infra de solu. Modestinus. Item quod hinc inde petitur vel compensatur, ex vno fonte est. Item ibi de damno vitando certat: hic de lucro. Accursius.

PEcuniā.] *CASVS.* Debebas mihi duo Bononiæ, & ego tibi Mutinæ. viij. sed hanc intererat tua in duobus potius solui mihi Mutinæ q̄ Bono. an illa duo veniant in compensationem? Dicitur ꝙ sic. Viuianus.

k *Dari.* cuius interesse ratio habetur: vt supra de eo quod cer. lo. Lij §. nunc de officio.

l *Titii.* id est mea, scilicet stipulātis à Titio: & sic mutat personas. *ADDITIO.* Vulgares editiōes habēt tua, quò spectat glossema. sed nos, quanti Titij, emendauimus ex Pād. Flo. fide.

B

SI cum militi.] *CASVS.* Miles habens bona castrensia & paganica, Titium in bonis castrensibus, in bonis paganicis Seium instituit heredem. Titius cōuenit debitorem castrēsiū bonorū: cui tenebatur. heres scilicet Sei⁹ paganicorū bonorū vult opponere cōpensationē. an possit, quæritur. Et dicit ꝙ nō: qa bona separata sunt. [*CVM INTRA.*] Petebas à me. x. & cōdēnatus sum. cœpisti alia mihi debere postea. x. & cū currit tēp⁹ semestre, petij illa. x. & cōdēnat⁹ mihi fuisti. si petas vt exequat̄ sentētia: an possis obiicere cōpēsationē? Dicit ꝙ sic. Videbat ꝙ nō: qa nō excesserat tēp⁹ sentētię quadrimestre sicut ī prima. sec⁹ tñ est. Aliud est. q. d. aliud est debitum quod ī diē debebat: nec cōpēsatur nisi veniēte die: & aliud qđ debebat pure: sed solutio ei⁹ de benignitate differēt per tempus quadrimestre, quo casu locum habet compensatio: vt supra eod. l. quod in diem.

Non audietur. quia duę sunt hereditates: vt ff. de milit. testa. l. si cer-ta. §. j. Et sic no. ꝙ nō cōpēsatur alteri debitū: vt. j. eo. in rem. §. j. &. C. eo. l. eius. Sed qđ si debeo tibi. x. & soluo ea cuidā tuo creditori cui tantundem debes: nunquid sublata est mea obligatio? Arg. quòd sic, supra de pig. act. Solutum. §. solutam. Accursius.

Vide. Augu. lib. 1. emend. ca. 2.

Flo. Cum mil.

Flo. vbi. Aug. Arti. ii. in. §. & si in ri. Inst. de offic. iud. reputat ipso iure. fin. ē. 3. col. vers. quod si ff. condemnatio.

† *Aedilitatis legis Ro. hic, nō edictum. Aedilis enim cognitio mīsurarum & annona pertinebat: de quibus in ff. de edilitio edicto. Edilitatis autem secundum Doctores lib. 1. diffe. cap. 26.*

Debitum alteri in compensa. non venit.

m *Non audietur.* quia duę sunt hereditates: vt ff. de milit. testa. l. si certa. §. j. Et sic no. ꝙ nō cōpēsatur alteri debitū: vt. j. eo. in rem. §. j. &. C. eo. l. eius. Sed qđ si debeo tibi. x. & soluo ea cuidā tuo creditori cui tantundem debes: nunquid sublata est mea obligatio? Arg. quòd sic, supra de pig. act. Solutum. §. solutam. Accursius.

n *Cum intra diem.* puta quatuor mēsiū: vt. C. de vsu. rei iudi. l. ij.

o *Non venisse.* quia tūc ante diē nō cōpēsatur: vt. ē. quod in diē.

p *Solutionis.* nam tunc compensatur: vt hic, &. C. eo. Lex causā. & infra de re iudi. l. intra dies. Accursius.

Deo cōdēnatus.] *CASVS.* Statutū erat Bono. ꝙ frumētū nō vēderetur nisi ad. xx. si aliquis plus vēdidit, & ita cōdemnatus est fisco in. c. si fisc⁹ illa. c. debeat: an possit cōpēsare? Dicit ꝙ sic. Vi.

q *Edulitatis.* id est famis. sic exponitur ideo, quia plus edūt homines in eo tēpore quàm alio. Vel meli⁹, edulitatis scilicet necessariæ, id est ieiunis, quibus necessarium est comedere.

r *Non videbitur.* tūc enim non obiicietur: vt dices infra eo. negotium. quæ est contra. Sol. vt ibi. Accursius.

IN rem.] *CASVS.* Debebas mihi. x. ceſſi Titio ius meum: & Titius tenebatur mihi in. x. ſi Titius agat iure ceſſo, & conuerſo conueniatur: an ſit locus compenſationi? Dicitur, quòd ſic, ſi lis erat conte. [*CREDITOR.*] Debebas mihi. x. & ego Titio. x. cum peterem à te. x. & non eſſes ſoluendo: rogaſti Titium quòd compenſaret ſua. x. cum illis quæ mihi debebas. an compellendus ſim compenſare, quæritur. Et reſp. quòd non. Viuia.

a *Poſt litis conteſtationem.* vel acceptionem partis debiti, vel denũtiationẽ: vt. C. denoua. l. iij. ante enim reuocari poteſt procurator, poſtea non.

b *Vtitur.* immo contra: vt infra. e. poſtquã. Sol. vt ibi.

c *Debet.* vt ſupra eo. ſi cum. j. reſpõ. Accur.

d *Eius.* ſcilicet creditoris. q. d. licet veniat aliquis qui ſit creditor huiꝰ creditoris, & amore debitoris qui cõuenitur, velit remittere vt ſibi remittatur.

ſui. i. ad eum ſiue & eadem ad quẽ ſeruus habebat, ſcilicet peculium, & vt volgo ſolemni dicere, quatenus enim peculio ſeruꝰ habebat. eadem phraſis reperitur. l. 3. ff. de cella. dot. & l. 15. ad. l. falc. Duar. 1. diſp. ca. 12. L. R.

DEbitur.] *CASVS.* Debebã. x. fiscꝰ ſolui ſeruo publico cõtra voluntatem eorum qui adminiſtrabant rẽpublicã. ſi illi adminiſtratores petant à me: an poſſim obiicere cõpenſationem? Reſpon. quòd ſic, quatenus eſt in peculio ſerui publici. Viuianus.

e *Seruo publico.* vel dic, tabellioni: vel dic cuidam ſeruo, qui domino non præiudicat, ſicut nec filiusfami. vt C. de pac. l. filius. Acc.

OB negotium.] *CASVS.* Princeps præpoſuit quẽdã exercitui: puta ducem: ille mandauit alicui qui curator conſueuit nuncupari, vt omnem copiam rerum exercitui ſubminiſtraret. ſi fraudem committat, quia forte illa in ſuum vſum conuertit, & condemnetur fiſco, & fiſcus in tantundem teneatur: an poſſit obiicere compenſationem, quæritur. Et dicitur quòd non. Viuianus.

f *Copiarum.* negotium copiarum dicitur, cum ille qui præeſt exercitui, mandat alij vt omnem copiam rerum exercitui miniſtret. quod ſi non fecit, mandati conuenitur: in qua non compẽſat: vt hic. Sed contra ſupra eo. ideo. Sol. hic conuertit in ſuum vſum: ibi non. Et no. hic caſus in quibus eſt hincinde debitum, & non fit compenſatio. Primus, vt hic ratione odij. Item eadem ratione. vt cum quis perperam alienam poſſeſſionem occupauit: vt. C. eo. l. fin. in fi. Item eadem ratione depoſitarius propter ſuam perfidiam non cõpenſat: vt inſtitu. de actio. §. in bo. fi. Itẽ ratione incertitudinis: vt ſi alter debitum negat: vt. C. eod. l. fin. §. pe. Item propter fauorem: vt in republica: ſi quid ei deberetur ex kalendario, vel ex vectigalibus, vel ratione frumenti, vel hordei, vel tributi alimentorum, vel ratione ſtatutorum ſumptuum: vt. C. eod. l. in ea. aliàs obiicitur etiam reipublicæ compenſatio ſi debitum eſt liquidum, aliàs intra duos menſes probatur: vt infra de iur. fiſ. l. auſertur. §. qui compenſationem. Item ceſſat, ſi ſpecies hincinde vel ab altera parte debentur: vt ſupra de pign. actio. l. ſi conuenerit. & de condic. inde. ſi non ſortem. §. ſi centum. & de pec. ſi creditor. §. j. infra de impen. in re. do. fac. quod dicitur. nec ob. C. eo. l. fin. in prin. quia in reali opponitur compenſatio quando ad æſtimationem venitur, non prius. Sed quid ſi hincinde in genere ſit debitum, vt homo? Reſpon. ſit compẽſatio: ar. ff. ſi pars her. pe. l. j. §. item ſi cum me. & de her. inſtit. qui non militabat. j. reſpon. & de leg. ij. vnum ex. §. ſed ſi vno. & ad

Debiti ad debitum no fit compenſatio.

IN rem ſuam procurator datus, poſt litis conteſtationẽ [a] ſi vice mutua cõueniatur, æquitate compenſationis vtetur. [b]

Creditor cõpenſare non cõgitur quod alij quàm debitori ſuo debet: [c] quamuis creditor eius [d] ꝑ eo qui cõuenit ob debitũ proprium, velit cõpẽſare.

De eo quod poteſt peti actione de peculio poteſt obiici compenſatio. Bartolus.

XIX. IDEM libro vndecimo Reſponſorum.

DEbitor pecuniam publicã ſeruo publico [e] citra voluntatem eorum ſoluit, quibus debitũ rectè ſolui potuit. obligatio priſtina manebit: ſed debitur ei compenſatio peculij fini* quod ſeruus publicus habebit.

Debitum ex cauſa victuali non compenſatur. Bartolus.

XX. IDEM libro decimotertio Reſponſorum.

OB negotium copiarum [f] expeditionis tẽpore mandatum, curatorem condemnatum, pecuniam iure compenſationis retinere nõ placuit: quoniam ea non compenſantur.

Procurator qui obiicit compenſationem, non debet timere debitum. Bartolus.

XXI. PAVLVS libro primo Quæſtionum.

POſteaquã placuit inter omnes, [g] id quod inuicẽ debetur, ipſo iure compenſari: ſi procurator abſentis conueniatur, [h] non debebit de rato cauere: [i] quia nihil compenſat, ſed ab initio minus ab eo petitur.

De debito alternatiuo non poteſt opponi compenſatio, niſi quantitas obligetur. Bar.

XXII. SCAEVOLA libro ſecundo Quæſtionum.

SI debeas decẽ milia, aut hominẽ, vtrũ aduerſarius volet: ita cõpenſatio huius debiti admittitur, [k] ſi aduerſarius [l] palã dixiſſet vtrum [m] voluiſſet.

Nomine alterius non poteſt obiici compenſatio de eo quod ipſe debet. Bartolus.

XXIII. PAVLVS libro nono Reſponſorum.

ID quod pupillorum nomine debetur, ſi tutor pẽtat: nõ poſſe compenſationem obiici eius pecuniæ, quam ipſe tutor ſuo nomine aduerſario debet.

Contra fiſcum obiicitur compenſatio, ſicut contra priuatum. Bartolus.

XXIIII. IDEM libro tertio Decretorum.

IVſit imperator audiri adprobantem [n] ſibi à fiſco deberi, [o] [in]quod ipſe [p] conuenitur. [q]

DEPOSITI, † VEL contra.

TITVLVS III.

Qui rem deponit, abdicat à ſe. Pan. de Caſtro.

I. VLPIANVS libro trigeſimo ad Edictum.

Treb. deducta. §. nummis. ibi, cũ autẽ &c. Accurſius. *ADDITIO.* Tu dic, negotium copiarũ, id eſt commeatus, ſiue annonæ exercitui neceſſariæ. Galli munitiones vocant. Duar. 1. diſput. ca. 25.

POſtea.] *CASVS.* Debebas mihi. x. & ego tibi. x. compenſamus. poſtea vocaui te ad ius: & cõſtitui procuratorẽ, & petij à te quod cõpenſaui prius. procurator volebat cõpenſare. quæritur, an poſſit? Reſpon. quòd nõ: quia iam facta erat cõpẽſatio. vnde nõ eſt neceſſe vt caueat me ratã habere cõpenſationem: quia nõ compenſat, ſed eo minus poteſt petere quod inter nos compẽſatum eſt. Viuia.

g *Inter omnes.* ſcilicet contrahentes. Accur.

h *Conueniatur.* pro eo ſcilicet quod iã dominus compenſauerat.

i *Cauere.* nomine cõpenſationis quam faciat: quia iã erat facta, vt ſubiicit. Et ſic non ob. ff. eo. l. in rẽ. j. reſp. nec quod eſt ſupra de procu. Põponius. §. ſed & is. Alij qui dicũt cõpenſationem fieri ipſo iure, plane legũt hanc legem totam: & dicunt inter omnes ſcilicet ſapientes. & iſta planior & verior. Accurſius.

SI debeas.] *CASVS.* Debebam tibi Stichum, aut. x. & tu mihi x. ſi vis compenſare. x. an dandus eſt Stichus? Reſpon. quòd non. nã quantũ ad ſpeciẽ nulla eſt compẽſatio: nec in quãtitate in caſu iſto, niſi prius electa quantitate. Viuianus.

† *Depoſiti elegãs locus apud Cicer. lib. 3. offic. circa fin.*

k *Admittitur.* vt ſi quantitatem eligat, fiat compenſatio. aliàs nõ.

l *Aduerſarius.* ſcilicet ſtipulator.

m *Voluiſſet.* id eſt quod eorum vellet, vel. x. vel hominem.

ID quod.] *CASVS.* Debeo pupillo. x. tutor eius debet mihi. x. volo compenſare decem quæ debet mihi tutor: an ſim audiẽdus, quæritur. Et dicitur quòd ſic. Viuianus.

n IVſit. *CASVS* habitus eſt ſupra eod. l. idem.

Adprobantem. id eſt, probantem priuatum aliquem.

o *Deberi.* vnde compenſatione vult vti.

p *Quod ipſe.* ſcilicet qui debet.

q *Conuenitur.* ſcilicet à fiſco. & facit ſupra eo. l. idem.

DEPOSITI VEL CONTRA.

Inter alios contractus ponit de hoc qui ſit gratia dandi tantum.

DEpoſuum.] *CASVS.* Primo dicit quid ſit depoſitum. Secundo dicit vnde dicatur, dicens quòd dicitur à de, & pono: & deaugent: vt oſtendatur quòd is apud quem res depoſita eſt, totam fidem adhibeat ad cuſtodiẽdam rem quæ depoſita eſt. [*PRAETOR.*] Si rem meam cum plurima deliberatione apud te depoſui, nullius tamen timoris ſuſpicione: neque reſtituis: teneberis in ſimplum. Si vero propter timorem incendij &c. eam depoſui, teneberis in duplum, heres tuus in ſimplum, niſi & ipſe dolum adhibuerit, quo caſu tenebitur in duplum. [*MERITO.*] Bene diſtinguit prætor inter rem depoſitam de voluntate, & rem depoſitam de neceſſitate: vt primo caſu condemnetur depoſitarius in ſimplum: ſecundo in duplum. hoc in prima. Ratio autem huius diuerſitatis eſt: quia qui voluntate deponit, eligere poteſt, & deliberare penes quẽ deponat. vnde contentus debet eſſe ſimplo. qui vero ex neceſſitate, non poteſt. vnde abundantior fides exigitur in rebus taliter depoſitis ex neceſſitate ſeu ignorantia. hoc in ſecunda. [*QVAE.*] Si deponas apud me ſeruũ veſtitũ, an veſtis intelligatur

tur depoſita? Dicitur quòd non. hoc in prima. Idem eſt ſi depoſuero equum cũ capiſtro: quia equus intelligitur depoſitus, nõ capiſtrum. [*SI VESTIMENTA.*] Dedi tibi balneatori veſtimenta mea cuſtodiẽda: ſi pereãt, qua actione tenearis? Diſtinguitur. aut interuenit merces, & tenetur ex conducto, & de dolo & culpa. aut merces nõ interuenit, & tenetur balneator depoſiti ex dolo. Si vero dedi tibi ſeruum vt eum cuſtodias, & tu eũ in piſtrinũ conieceris: ad quid mihi teneris? Et diſtinguitur. ſi quidem dedi tibi mercedem vt cuſtodias, habeo aduerſus te actio. ex cõducto. Si aũt tu mihi mercedem dabas, agã contra te ex locato. Si vero non, quia locaui operas ſeruitũc ex locato. ſi verò ſerui operas pro cuſtodia cõpẽſabat, tenetur præſcriptis verbis. Si vero depoſitarius aliquid pro operis ſerui recepit, neque de operis quicquã cõuenit, erit depoſiti actio ſecundum quoſdam. immo verius, ſi depoſitarius alimenta preſtitit, ſed operis ſerui non eſt vſumin prædictis tribus caſibus locati, cõducti, præ. ver. venit dolus & culpa in depoſito tantum dolus. de hoc tamen quod conuenit, inſpiciendũ eſt, ſiue redacta fuerit cõuentio in ſcriptis, ſiue nõ. [*SI T E.*] Rogaui te vt rem meam perferres ad Titium cuſtodiendã. qua actione mihi tenearis? Diſtinguitur. aut recepit, aut nõ. ſi recepit, aut nomine meo, aut tuo. primo caſu tenetur mihi depoſiti ille depoſitari. ſecũdo caſu ipſe tibi depoſiti. tu vero mandati mihi cedẽdo ab actione mãdati liberaberis. Si nõ recepit, & tu es rogatus, vt ſi nõ reciperet, tu ſeruares, teneris mãdati. Itẽ rogaui te, vt rem meã ab aliquo reciperes, & cuſtodires, & recepiſti: an depoſiti, an mandati tenearis? Rñ. quòd mandati: quia is erat primus cõtractus. hoc in prima. Si vero volente me apud te deponere, iuſiſti vt apud libertum tuum deponam: an depoſiti tenearis? Diſtinguitur. aut depono tuo nomine, & teneris actione depoſiti. ſi vero tu cuſtodire noluiſti, ſed ꝓſuaſiſti mihi vt apud libertũ deponerẽ, teneris ex cõſilio. hoc in ſecunda. Si vero mãdaſti mihi vt periculo tuo apud eũ deponerem, mandati eſt actio. hoc in tertia. Si vero fideiuſiſti: teneris, ſiue dolum commiſit apud quem depoſita eſt, ſiue non, dum tamẽ eſt apud eum. hoc in quarta. Sed in hoc caſu ſi libert⁹ vel quiuis alius incepit eſſe furioſus, vel forte pupillus fuerit, & ſucceſſori ẽ non habeat, teneberis ei ex fideiuſſione. hoc in quarta. [*AN.*] Si apud pupillũ res depoſita fuẽrit nõ tutore auctore: an teneatur, quæritur. Et rñ. quòd ſic, ſi dol⁹ cõmiſſus ſit à pupillo, vel locupletior factꝰ fuerit. [*SI RES.*] Depoſui apud te vas aliquod integrũ: tu mihi vis reddere fractum: an tenearis depoſiti? Dicitur quòd ſic. [*SI APVD.*] Si ſeruus depoſitũ ſuſceperit, & dolo commiſſo manumittatur: depoſiti nõ tenetur: licet aliàs de dolo cõmiſſo in ſeruitute, ſi extra cõtractũ teneatur, ſed agetur ad exhibendum & in rem. & hoc dicit. [*NON TANTVM.*] Depoſitarius ſi non ſoluit, non tantum tenetur actione doli cõmiſſi ante lit. conteſt. & ita de præterito dolo, ſed etiã poſt. Idẽ ſi depoſitam rẽ ſine dolo amiſeris, & eã receperis poſt lit. conteſt. an nihilo minus tenearis? Et reſpon. quòd ſic. [*IDEM NERATIVS.*] Si cum deponens ageret, excipiebat depoſitarius quòd rem nõ reſtitueret, quia nõ habet eius copiã: ſi tamẽ ante ſententiã habeat facultatem reſtituendi, & nõ reſtituat, cõdẽnabitur. [*EST AVTEM.*] Apud te rem depono, ſi eam velim ſtatim repetere, an poſſim quæritur. Et reſpon. ꝙ ſic: quia dolo facere &c. & hoc in prima. Sed an ſtatim in dolo videatur ſi nõ reſtituat? Rñ. quòd non, cum reſtituendi facultatem nõ habeat. [*SI REM.*] Depoſitarius rẽ depoſitam vendidit: poſtea redemit: licet poſtea intereat res, nihilo minus tenetur propter dolũ quẽ commiſit cũ venderet. Text. abinde clarus eſt vſq; ad. §. itẽ. [*ITEM.*] Titius me inſtituit heredem, & deceſſit. iacente hereditate ſeruus Titij depoſuit aliquã rem penes Seiũ. poſtea ego adiui hereditatem. vtrum poſſim agere contra Seiũ actione depoſiti? Dicitur hic quòd ſic. Et text. eſt clarus vſque ad. §. ſi rem. [*SI REM.*] Si ſeruus meus rem meã apud te deponat, & Titio quem credebas eũ eſſe, reſtituas: an depoſiti tenearis? Dicitur quòd non: quia in dolo nõ eras: ſed cum Titio agam ad exhibẽdum: qua exhibita vindicabo eam. hoc ſi res extat. ſi vero Titius eam conſumpſit cum ſciuit rem alienam, agere potero contra te ad exhibendum: & in litem iurabo: quia dolo fecit quo minus poſſiderem. [*ELEGANTER.*] Si ſeruus apud me pecuniam depoſuerit, & eandem domino pro libertate ſua dedero, an tenear depoſiti? Diſtinguitur. aut dedi quaſi meam, & teneor, quia in hoc caſu depoſitum non reddidi: ſed de meo dedi, vt manumitteretur. & aliud eſt reddere, & aliud eſt de ſuo dare. [*SAEPE.*] Si rem penes te depoſui, & conuenit vt de caſu tenearis: ſi caſu forte intereat res, teneberis. Si vero cum volebam apud Titium deponere, tu te obtuleris, vt apud te deponerem: ſolum de dolo vel culpa teneberis. [*SI PECVNIA.*] Depoſui apud te in ſacculo, & deceſſi duobus heredibus relictis. ſi vnus repetit depoſitum, qualiter ſibi ſatisfiet? Et reſpõ. quòd pecunia coram iudice vel idoneis teſtibus exhibebitur: & pro parte hereditaria ſatisfiet. ſic: ſacculus aperiatur cum auctoritate prætoris. reſiduum autem pecuniæ penes eum reſidebit, ſi vult, dum tamen ſigillis conſignetur à prætore, vel ab aliis honeſtis perſonis. ſi noluerit, deponere debet in æde ſacra. hoc in prima. & hæc vera ſunt cum res erat diuiſibilis. Sed quid ſi erat indiuiſibilis, puta equus, vel ſeruus? in ſolidum datur ei qui repetit, præſtita cautione de ſeruando depoſitariũ indemnem ratione illius quod eſt ſupra partem repetentis. ſi ſatisdare nolit, deponetur in æde ſacra, & depoſitarius liberabitur. [*APVD.*] Si depoſitarius decedat duobus heredibus relictis, & quilibet dicat ſe heredem eſſe in ſolidum, ei tradenda eſt res, qui obtulerit ſatisdationem de præſtando depoſitarium indemnem aduerſus alium. Si vero neuter voluerit ſatisdare, liberabitur depoſitarius, & deponetur res in æde ſacra. [*SI QVIS TABVLAS.*] Is apud quem tabulæ alicuius erant depoſitæ, diuulgauit teſtamentum, ita vt teſtator, qui aliàs credebatur diues, modo appareat pauper, per tabularum recitationem. agere poterit heres depoſiti, & etiam iniuriarum. & hoc dicit. [*SI PRAEDO.*] Titius furatus eſt mihi codicem meum: depoſuit eum apud Seium. vtrum poſſit agere iſte Titius contra Seium? Dicitur quòd ſic. [*SI QVIS ARGENTVM.*] Aurum vel argentum in ſacco depoſuit, & depoſitum repetit: an in libello debeat dicere ſpeciem & pondus? Dicitur quòd ſic. hoc in prima. Idem eſt in pondere & materia. Sed ſi lanam & purpuram petam in genere: pondus in genere deſignandum eſt. [*SI CISTA.*] Qui ciſtam cum rebus deponit, & repetit depoſitum: an debeat tantum ciſtam in libello comprehendere, an res? Diſtinguit Trebat. aut is qui deponit, oſtendit res quas depoſuit: aut non. primo caſu repetuntur non ſolum ciſta, ſed etiam ſingulæ res quæ in ea depoſitæ ſunt. ſecundo caſu non. Labeo tamen ait agendum depoſiti & pro ciſta, & pro rebus indiſtincte. Sed quid ſi depoſitarius ignorabat ibi eſſe: an hoc profit quo ad hoc vt neceſſaria ſit ſpecificatio? Dicitur quòd non. auctor legis dicit, de rebus agendum cum ſpecificatione, quamuis ciſta ſignata fuerit. [*FILIVSFA.*] Si apud filiumfamilias res depoſita eſſet, agitur cum eo depoſiti, & cum patre alliuꝰ depoſitarij de peculio. Idem eſt in ſeruo, in quo venit dolus domini, vel patris, ſi in re depoſita doloſe verſati fuerint: non ſolum dolus filij vel ſerui. [*SI APVD.*] Si apud duos res deponitur, quilibet tenetur: & ſi cum altero agam, non propter hoc liberabitur alter: quia non electione &c. & ſi ambo fuerunt in dolo, & alter conuentus intereſſe præſtiterit: liberabitur alter. hoc in ſecunda. Si conuentus in nihilo ſoluendo eſt, vel minus: peruenitur ad alium. hoc in tertia. Si vero alter tantum, qui non dolum commiſit, conueniatur, & abſoluatur: ad alium erit regreſſus. hoc in quarta. Si vero duo deponant ambo: cui erit reſtituenda, quæritur. & diſtinguitur: aut conuenit vt vni in ſolidum traderetur: aut pro parte. in vtroque caſu fiet quod conuenit. [*SI SIC DEPOSVERO.*] Si quis rem deponat, vt poſt mortem depoſitarij res reddatur: mutata voluntate poterit depoſitor agere, vel heres eius, ſi in eadem voluntate perſeuerauit. idem eſt ſi conuenit vt poſt mortem depoſitarij res reddatur. Vinianus.

Actio depoſiti datur in ſimplum, niſi factum fuerit cauſa incendii, ruinæ, vel naufragij: quia tunc in duplum contra depoſitarium, & etiam hæredem eius ex dolo defuncti in ſimplum. hoc dicit in effectu vſque ad §. qua depoſitis. Pan.

Prætor ait: *Quod neque tumultus, neque incendij, neque ruinæ, neque naufragij cauſa depoſitum ſit,*

Depoſitũ eſt, quòd cuſtodiendum alicui datum [a] eſt: dictum ex eo quòd ponitur. Præpoſito enim, de, auget [b] † depoſitum: vt oſtendat totum fidei eius commiſſum, quod ad cuſtodiã rei pertinet.

† *Not. quod dicit, de, auget: de qua vide in l. ſi ſeruum. §. ſtichum. infra de leg. 1. adde qꝫ concor. text. in cap. epiſcopus. 35. diſt. quandoque primat, vt ibi in glo.*

a *Datum.* id eſt traditum. nam & proprietas, & poſſeſſio penes deponentem manet: vt infra eo. licet. §. j.

b *Auget.* vbi enim dico pono, cuſtodiam rei à me non abdico: ſed cum dico depono, quaſi dico deorſum à me pono & ſeparo. & per hoc videtur totum alij committi. Azo.

In ſimplum.

a *In ſimplum.* & hoc perpetuo, cum ſit rei perſecutio: vt infra de actio. & oblig. l. in honorariis. j. reſpon.

b *In duplum.* duplum exigitur ita demum, ſi inficiatio fuerit ſecuta: aliàs non: vt inſtitu. de actio. §. ſed furti actio.

c *Eius.* ſ. defuncti.

d *Quod.* pro ſed.

e *Ipſius.* ſcilicet heredis dolo.

f *Dabo.* vnde videtur prætoria: ſed non eſt, niſi in quatuor caſibus iſtis. ex eo enim quòd in his quatuor caſibus dicit eam prætoriam, patet aliàs eſſe ciuilé: vt colligitur inſtit. de actionibus. §. omnes. Accurſius

g *Elegit.* ex voluntate. Accurſius.

h *Contentus.* ſibi enim magis imputet, qui tali commiſit: vt inſtit. quibus mo. re contrahi. obliga. §. penul.

i *Tantùm.* id eſt contra vtilitatem, ſcilicet publicam & deponentium. Accurſius.

k *Huiuſmodi.* in quibus deliberari non potuit: vt ſupra de exer. l. j. in prin. & infra de dam. it. f. c. ſed cum poſtulaſſem. ſed nec ſ aliis eſt fides frãgẽda: vt. ĩ. de cõſti. pec. l. j. ĩ prin. & de pac. l. j. in prin.

l *Cum capiſtro.* Sed nonne perinde eſt ac ſi equum & capiſtrum depoſuiſſet: vt infra de vſufruc. leg. l. illi. & ſupra cõmo. ſi vt certo. §. ſi meĩ Reſpon. ita, ſi ſic dixit, depono equum cum capiſtro. ſed hic dixit tantum, depono equum: qui tamen erat capiſtratus: ſed tamen & de capiſtro debet habere cuſtodiam: aliàs depoſiti agitur, nõ vt pro depoſito, ſed vt pro acceſſorio depoſiti: vt argumẽta. ĩ. cõmoda. ſi vt certo. §. vſque. Accurſius.

m *Conuentio.* vt hic, & infra eod. §. it ſi cibaria. &. §. ſæpe. ſed & ſi conuenit vt nõ præſtetur, valet: vt ſupra commod. ſi vt certo. §. interdum. &. ĩ. ad leg. Aquil. ſi ſeru⁹ ſeruũ. §. ſi calicem. & infra de reg. iur. contractus. §. j. &. l. nec ex prætorio.

n *Ex conuentione.* licita re: ne ſit cõtra infra de ſuis & leg. l. fina.

o *Probabis.* id eſt approbabis. Accurſius.

p *Nec ſequenda.* vt ſupra de pac. l. ſi vnus. §. illud.

in ſimplum: [a] *earum autem rerum, quæ ſupra comprehenſæ ſunt, in ipſum in duplum:* [b] *in heredem eius,* [c] *quod dolo malo eius factum eſſe dicetur qui mortuus ſit, in ſimplum: quod* [d] *ipſius,* [e] *in duplum iudicium dabo.* [f] Merito has cauſas deponendi ſeparauit prætor, quæ continent fortuitã cauſam depoſitionis ex neceſſitate deſcẽdentẽ, non ex voluntate proficiſcentem. Eũ tamen deponere tumultus, vel incẽdij, vel cæterarũ cauſarũ gratia intellegẽdũ eſt, qui nullam aliã cauſam deponendi habet, quàm imminẽs ex cauſis ſupraſcriptis periculum. Hæc autem ſeparatio cauſarum iuſtam rationem habet, quippe cũ quis fidem elegit, [g] nec depoſitum redditur, contẽrus [h] eſſe debet ſimplo. Cum vero extante neceſſitate deponat, creſcit perfidiæ crimen: & publica vtilitas * coërcenda eſt vindicandæ reipublicæ cauſa. Eſt enim inutile [i] in cauſis huiuſmodi [k] fidem frangere.

Sicut pro re depoſita competit actio depoſiti, ita pro rebus quæ depoſito accedunt: licet illa non dicantur depoſita. hoc dicit tex. cum glo. Baldus.

Quę depoſitis rebus accedũt, nõ ſunt depoſita: vt puta ſi homo veſtitus deponatur: veſtis enim non eſt depoſita: nec ſi equus cum capiſtro. [l] nam ſolus equus depoſitus eſt.

Contractus ex conuentione legem accipiunt. ad hoc ſemper allegatur. Paul.

Si conuenit, vt in depoſito & culpa præſtetur: rata eſt cõuentio. [m] Cõtractus † enim legem ex cõuentione [n] accipiũt.

Conuentio ne quis teneatur de dolo, non valet. Baldus.

Illud non probabis, [o] * dolum non eſſe præſtandum, ſi cõuenerit. nã hæc conuentio contra bonam fidem contraq; bonos mores eſt: & ideo nec ſequenda [p] eſt.

Depoſitum dicitur, cum nulla merces pro cuſtodia datur: aliàs dicitur locatio l. d. In primo caſu venit dolus & lata culpa tãtum. In ſecundo venit etiam leuis. Paul. de Caſt.

Si veſtimenta ſeruanda balneatori data perierunt: ſi quidem nullam mercedem ſeruãdorum veſtimentorum accepit, depoſiti eum teneri, & dolum dumtaxat [q] præſtare debere puto. quòd ſi accepit, [r] ex conducto.

Qui dat pecuniam, dicitur conductor: qui recipit, locator. Item contractus innominatus indicatur ſecundum contractus nominati naturam, cui aſſimilatur: niſi aliud actum fuerit. hoc dicu. quem. §. nota: quia declarat multum naturam locati & conducti. Bartolus.

Si quis ſeruum cuſtodiendum coniecerit fortè in piſtrinum: ſi quidem merces interuenerit cuſtodiæ, puto eſſe actionem aduerſus piſtrinariũ ex conducto. Si verò mercedem † accipiebam ego pro hoc ſeruo, quem in piſtrinum accipiebat: ex locato me agere poſſe. Quòd ſi operæ eius ſerui cum cuſtodia compenſabantur, quaſi genus locati & conducti interuenit: ſed quia pecunia non dabatur, * [s] præſcriptis verbis datur actio. Si verò nihil aliud quàm cibaria præſtabat, [t] nec de operis quicquã conuenit, depoſiti actio eſt. In conducto & locato, & in negotio, ex quo diximus præſcriptis verbis dandam actionem: & dolum [u] & culpam [x] præſtabunt qui ſeruum receperunt. At ſi cibaria tantum dabant, * dolum dumtaxat. Sequemur tamen, vt Pomponius ait, & quod habuerint præſcriptũ, * [y] aut quod conuenerit: [z] dummodo ſciamus, & ſi quid fuit præſcriptum, [a] * dolum [b] tamen eos præſtaturos, qui receperunt: qui ſolus in depoſitum venit.

Cui datur res perferenda, tenetur mandati: cui datur cuſtodienda, depoſiti tenetur. Bartolus.

Si te rogauero, vt rem meam perferas ad Titium, vt is eam ſeruet: qua actione tecum experiri poſsim, apud Põponium quæritur. & putat tecum mandati: [c] cum eo verò qui eam * receperit, [d] depoſiti. Si verò tuo nomine receperit [Titius,] tu quidem mihi mandati teneris, ille tibi depoſiti: quam actionẽ mihi præſtabis [e] mandati iudicio conuentus.

Quando præcedit contractus perfectus, & adiicitur conuentio qua poteſt cadere in nomen contractus, putius inducitur informatio primi, quàm nouus contractus l. d. notabiliter. Bartolus.

Quòd ſi rẽ tibi dedi, vt ſi Titius rẽ non recepiſſet, tu cuſtodires, nec eã recepit: videndum

q *Dumtaxat.* per actionem depoſiti: ſed per actionem locati, culpam, vt ſubiicit. & ſic non obſtat ſupra nau. cau. l. nauta. quæ eſt contra, ſecundum Io. vel forte ſpeciale eſt in caupone, nauta, ſtabulario, vt teneant nomine mercii illatarum, & veſtimentorum etiam de culpa: licet non accipiant mercedem. in balneatore contra. nam illi mercedẽ habent, licet non pro cuſtodia: vt ibi dicit. Accurſius.

r *Accepit.* ſ. mercedẽ. Accurſius.

ſ *Non dabatur.* No. locationem non eſſe ſine mercede í pecunia cõſtituta: vt hic, & infra de do. inter vir. & vxo. l. ſi vir vxori. & de præſcrip. ver. l. naturalis. §. at cum do. contra partiariũ ergo colonum, vel præſcriptis verb. vel actione pro ſocio agitur: vt infra loca. ſi merces. §. vis maior.

Locatio ſine mercede eſſe non poteſt.

† *Facit gl. ſi. in. c. 2. in ver. idem ſi mercedem. extra eo. ti.*

* *Flo. dabat.*

t *Præſtabat.* depoſitor, vel depoſitarius.

u *Dolum.* id eſt latam culpam.

x *Culpam.* latã & leuem: quia ſimilis hic eſt contractus innominatus locationi: vt infra de præſcrip. ver. naturalis. §. ſed ſi facio. Fallit tamẽ quandoq; vt ſupra ſi mẽ. fal. mo. dixe. l. j. §. hæc actio.

* *Flo. quid habuerunt proſcripto: aut quid.*

y *Præſcriptum.* id eſt conuentũ per ſcripturam: & quod ſubiicit, conuenerit: ſcilicet ſine ſcriptura. Ac.

* *Flo. præſcriptum.*

z *Conuenerit.* ſcilicet ſequemur.

a *Præſcriptum.* etiam quòd dolus non præſtetur: tamen non valet: vt hic ſubiicit: &. ĩ. ea. l. §. illud. Acc.

b *DOLŨ.* & latã culpã: vt. j. eo. quod Nerua.

c *Mandati.* Et ſic videtur quòd ſit procurator: & tamẽ eſt nuntius. & ſic eſt contra. ĩ. de procu. l. j. ibi, ſicut nec is &c. ſed certe illud ſtatim ibi corrigitur. Itẽ intellige hoc quãdo non recipit ille ad quem mittebatur.

* *Flo. eas res.*

d *Receperit.* vbicumque vna competit, alia denegatur: quia aut ille recepit: & tũc habet locum depoſiti tantũ. aut non recepit: & tũc mandati tantũ.

e *Præſtabis.* Cũ ideo tenearis: vt. ĩ. de pecu. quod debetur. in fi. & infra eo. ſi is. & infra tit. j. qui mandatum.

Mãdati actio quandoque cum depoſiti actione concurrit.

a *Cuſtodia.* ex hoc.§.dicũt quidam quòd vbicunque rei depoſitę cuſtodia depoſitario committitur per verbũ rogo, vel volo, vel ſimile, quòd etiam mandati eſt actio: & ſic cõcurrit cum actione depoſiti. Alii diſtinguunt: aut cum tradidit, cõmittit cuſtodiam: & tunc depoſiti tantum: aut non cum tradidit, ſed antec: & tunc mandati propter omiſſã cuſtodiã: & depoſiti propter factam depoſitionẽ. ſed ſecũdum hoc quod in prin. gl. dixit, ſemp eſſet mandati. nam ſemper cõmittitur cuſtodia. nam inde dictũ eſt depoſitum: vt ſupra ea. l. in prin. & ideo lo. dicit contra, quòd tãtum depo. Nec ob. qđ hic dicitur: quia hic fuit primus cõtractus mãdati, in quo etiam rei depoſitio ſub cõditione cõmiſſa venit, quia initium contractus inſpicitur: vt infra ea. l. §. ipſe autẽ. & infra pro ſocio. ſi id quod. §. ſi filius. & ſupra de mino. l. iij. §. ſcio. & .j. man. ſi procuratorẽ. in princip. & quia hic primus contractus eſt: vt infra proxi. §. Accurſius.

b *Nullam eſſe actionẽ.* diſtinguit Pompo. mãdem, an perſuadeã, an faciam vtrunq; ſimul. hoc non eſt hic: & ſi perſuadeo, nõ teneor: vt hic, & ſupra de his qui not. infa. ob hoc. Sed contra ſupra de dolo. l. ſeruus. ſed ibi fuit cum fraude.

c *Quia rem.* bona ratio: vt .ĩ. ad leg. Rho. de iac. l. nauis aduerſa. in fine. Et ſic nota neminem ex conſilio obligari: vt infra titu. j. l. iij. in fine.

Conſilium neminem obligat.

d *Apud eum.* ergo naſcitur actio depoſiti etiam antequã admittatur dolus. hic & infra ea. l. §. eſt autem.

e *Extaret.* vt infra vt leg. no. ca. poſtquam. j. reſpon. contra. Sol. ib i ab hoſtibus captus: hic alibi. vel alius caſus eſt ibi. vel ibi cõmiſſa fuit ſtipulatio eo tempore quãdo eſt captus. nam tunc extitit conditio: hic autem etiam prius erat nata actio. Item ibi non erat perſona vel ius, id eſt hereditas: hic autem eſt perſona, vel pupillus, vel furioſus, vel hereditas. Sed arg. cõtra ſupra de cõſti. pecu. hactenus. ſed aliud in contractu, alioqui nõ pendet ex vltima voluntate: arg. infra de do. cau. mor. ſenatus. in fin. quaſi enim tunc videtur legatum cum conditio extitit. ſic & tunc promiſſio facta: vnde cum principale tunc non eſt, vtrũ depoſiti tãtũ, an & mãdati actio ſit. & Põponius dubitat. puto tamẽ mãdati eſſe actionẽ: quia plenius fuit mandatum, habens & cuſtodiæ [a] legem.

Si res ipſius meo deponatur apud aliũ recipientẽ pro me, ego teneor depoſiti: alias teneatur recipiens, & nõ ego, niſi hoc expreſſerim, vel fideiuſſerim: & tunc obligatio itur etiã principalis ſine hærede defuncto.

Idẽ Põponi' quęrit, ſi tibi mãdauero vt rẽ ab aliquo meo nomine receptã cuſtodias, idq; feceris: mãdati, an depoſiti tenearis. Et magis probat, mãdati eſſe actionẽ, quia hic eſt primus cõtractus. Idem Põponius quærit, ſi apud te volentẽ me deponere, iuſſeris apud libertũ tuum deponere: an poſsim tecũ depoſiti experiri. Et ait, ſi tuo nomine, hoc eſt, quaſi te cuſtodituro depoſuiſſem, mihi tecũ depoſiti eſſe actionẽ. Si verò ſuaderis mihi, vt magis apud eũ deponã: tecũ nullã eſſe actionẽ. [b] cum illo depoſiti actio eſt: nec mãdati teneris: quia rem [c] meam geſsi. Sed ſi mãdaſti mihi vt periculo tuo apud eum [d] deponã: cur nõ ſit mãdati actio, non video. Planè ſi fideiuſſiſti pro eo, Labeo omnino fideiuſſorem teneri ait, nõ tantũ ſi dolo fecit is qui depoſitũ ſuſcepit: ſed & ſi nõ fecit, eſt tamen res apud eũ. Quid enim ſi fureret is apud quem depoſitũ ſit, vel pupillus ſit: vel neq; heres, neque bonorũ poſſeſſor, neq; ſucceſſor eius exſtaret [e]? Tenebitur [f] ergo vt id præſtet quod depoſiti actione præſtari ſolet.

Pupillus tenetur de dolo eatenus quatenus locupletior factus eſt. Bartolus.

An in pupillũ, apud quẽ ſine tutoris auctoritate depoſitum eſt, depoſiti actio detur [g] quærit. Sed probari oportet, ſi apud doli mali iam capacẽ depoſueris: agi poſſe, ſi dolum cõmiſit. Nã & in quãtũ [h] locupletior factꝰ eſt, datur actio in eũ etſi dolus nõ interuenit. Si res depoſita deterior reddatur, quaſi nõ reddita agi depoſiti poteſt [i]. Cum enim deterior redditur, poteſt dici, dolo malo redditam non eſſe. [k] Si ſeruus meus depoſuerit, nihilo minus depoſiti habebo actionem. [l]

In ſeruũ manumiſſum no datur actio ex contractu ante factũ: ſed ex delicto ſic. Bartolus.

Si apud ſeruũ depoſuero, & cũ manumiſſo agam, Marcellus ait nec tenere [m] actionẽ: quamuis ſolemus dicere, doli etiã in ſeruitute cõmiſſi [n] teneri quem debere: quia & delicta [o] & noxæ caput ſequũtur. Erit igitur ad alias [p] actiones cõpetẽtes recurrendum. Hæc actio bonorum poſſeſſoribus, cæteriſque ſucceſſoribus, & ei cui ex Trebelliano ſenatuſconſulto reſtituta eſt hereditas, cõpetit. Nõ tãtũ† præteritus [q] dolus in depoſiti actionẽ veniet, ſed etiã futurus, id eſt poſt litem cõteſtatam.

Quæ poſt litem conteſtatam accidunt, veniunt in hanc actionem. hoc dicit notabiliter. Bartolus.

Inde ſcribit Neratius, ſi res depoſita ſine dolo malo amiſſa eſſet, * & poſt iudicium acceptũ recuperaretur, nihilo minus recte ad reſtitutionẽ reum cõpelli [r], nec debere abſolui, niſi reſtituat. Idẽ Neratius ait: quãuis tunc tecũ depoſiti actũ ſit, cum reſtituẽdi facultatẽ nõ habeas, horreis fortè clauſis: tamẽ ſi ante condemnationem [s] reſtituendi facultatem habeas, condemnandum te, niſi reſtituas: quia res apud te eſt. tunc enim quærendum, an dolo malo feceris, [t] cum rem non habeas.

Depoſitarius ſtatim poteſt conuiri ad rei reſtitutionem, niſi cauſa de nouo emergat. h. d. eſte. §. Bartolus.

Eſt autẽ† & apud Iulianũ libro tertiodecimo Digeſtorum ſcriptũ, eum qui rem depoſuit, ſtati poſſe depoſiti actione agere. Hoc enim ipſo dolo facere eum qui ſuſcepit, & repoſcenti rem nõ reddat. Marcellus autẽ ait, nõ ſemper videri poſſe dolo facere eum, qui reposcenti non reddat [u]. Quid enim ſi in prouincia res ſit, vel in horreis, quorum aperiendorũ condemnationis tẽpore non ſit facultas, vel conditio depoſitionis non exſtitit? Hanc autem actionem bonæ fidei eſſe, dato: quod non poteſt reuocari, niſi finito vſu in quem commodatum eſt: vt ſupra commo. l. in commodato. §. ſicut. Accurſius.

a *Cuſtodia.* ex hoc.§.dicũt quidam quòd vbicunque rei depoſitę cuſtodia depoſitario committitur per verbũ rogo, vel volo, vel ſimile, quòd etiam mandati eſt actio: & ſic cõcurrit cum actione depoſiti. Alii diſtinguunt: aut cum tradidit, cõmittit cuſtodiam: & tunc depoſiti tantum: aut non cum tradidit, ſed antec: & tunc mandati propter omiſſã cuſtodiã: & depoſiti propter factam depoſitionẽ. ſed ſecũdum hoc quod in prin. gl. dixit, ſemp eſſet mandati. nam ſemper cõmittitur cuſtodia. nam inde dictũ eſt depoſitum: vt ſupra ea. l. in prin. & ideo lo. dicit contra, quòd tãtum depo. Nec ob. qđ hic dicitur: quia hic fuit primus cõtractus mãdati, in quo etiam rei depoſitio ſub cõditione cõmiſſa venit, quia initium contractus inſpicitur: vt infra ea. l. §. ipſe autẽ. & infra pro ſocio. ſi id quod. §. ſi filius. & ſupra de mino. l. iij. §. ſcio. & .j. man. ſi procuratorẽ. in princip. & quia hic primus contractus eſt: vt infra proxi. §. Accurſius.

b *Nullam eſſe actionẽ.* diſtinguit Pompo. mãdem, an perſuadeã, an faciam vtrunq; ſimul. hoc non eſt hic: & ſi perſuadeo, nõ teneor: vt hic, & ſupra de his qui not. infa. ob hoc. Sed contra ſupra de dolo. l. ſeruus. ſed ibi fuit cum fraude.

c *Quia rem.* bona ratio: vt .ĩ. ad leg. Rho. de iac. l. nauis aduerſa. in fine. Et ſic nota neminem ex conſilio obligari: vt infra titu. j. l. iij. in fine.

d *Apud eum.* ergo naſcitur actio depoſiti etiam antequã admittatur dolus. hic & infra ea. l. §. eſt autem.

e *Extaret.* vt infra vt leg. no. ca. poſtquam. j. reſpon. contra. Sol. ib i ab hoſtibus captus: hic alibi. vel alius caſus eſt ibi. vel ibi cõmiſſa fuit ſtipulatio eo tempore quãdo eſt captus. nam tunc extitit conditio: hic autem etiam prius erat nata actio. Item ibi non erat perſona vel ius, id eſt hereditas: hic autem eſt perſona, vel pupillus, vel furioſus, vel hereditas. Sed arg. cõtra ſupra de cõſti. pecu. hactenus. ſed aliud in contractu, alioqui nõ pendet ex vltima voluntate: arg. infra de do. cau. mor. ſenatus. in fin. quaſi enim tunc videtur legatum cum conditio extitit. ſic & tunc promiſſio facta: vnde cum principale tunc non

f *Tenebitur ergo* ſcilicet fideiuſſor, de quo ſupra dixit. Accur.

g *Actio detur.* vt ſupra de nego. geſt. l. iij. §. pupillus. & ſupra commo. l. iij. j. reſpon. & ſic no. dolum commiſiſſe, & locupletatum eſſe, paria eſſe: vt hic, &. C. de reputationibus. l. vnica in fi.

h *Et in quantum.* ſcilicet depoſitarius. vel dic vt .j. proxi. §. Ac.

i *Depoſito poteſt.* vt ſupra ad. l. Aquiliam. L. qui tabulas. ſic & in cõmodato: vt .ĩ. cõmo. l. iij. § j. & alias .j. de verbo. ſignifi. l. mulieris. §. res. Accurſius.

k *Non eſſe.* immo videtur reddita: vt. C. ad exhi. l. exhibitiõis. quæ eſt contra. ſed illa in ea actione, ſcilicet ad exhibendum.

l *Actionem.* vt .j. eo. §. nõ ſolũ. & §. ſi ſeruus.

m *Non teneor.* vt .j. eo. ſi apud filium. in fi. cõtra. Solut. ibi ratione præſentis depoſiti dicit teneri: hic negat ratione doli in ſeruitute commiſſi: vt argu. ĩ. de nego. geſt. l. at qui natura. vel ſolue vt ibi.

† *Facit ad hæc. §. gla. in. c. dolũ. ſuper verb. tempore. in ver. ſi medio tempore. ex tra de tert.*

n *Commiſſi.* extra cõtractum.

o *Et delicta.* ſalia ſpecialia. nam & dolus delictum eſt.

p *Ad alias.* ſcilicet rei vin. & ad exhi. Vel dic, ad actiones quæ ex maleficio naſcũtur, ſi quæ poſſunt competere.

* *Plo. ſit.*

q *Non tantum præteritus.* ſic & in petitione hereditatis: vt ſupra de peti. here. ſed & ſi. §. ſi ante. in fin. Accur.

r *Compelli.* ſic in act. in rem: vt ſupra de rei vind. ſi nautem. §. j. & in act. ad exhi. vt ſupra ad exhib. l. tigni. §. pen. in fin. & facit infra. l. proxi. & infra. §. proxi.

s *Si ante condemnationem.* facit ſupra ad exhiben. l. tigni. §. fin. Accurſius.

t *Feceris, cum rem non habeas.* Sed cum habes, ſemper videris in dolo, niſi reſtituas: vt arg. .j. tit. j. ſi procuratorẽ. §. ſi dolo. & infra proxi. §. Accurſius.

† *Concur. cõ glo. priori. extra. de iij.*

u *Non reddat.* vt infra ea. l. in fin. &. ĩ. de pecu. in bonæ fidei. in fin. niſi iuſta cauſa interueniat: vt ſubiicit. &. .j. mandа. l. ſi procuratorem. §. dolo. &. .j. de pig. ſi fundus. § in vendicatione. &. .j. de acqui. poſ. ſi quis rem. in fi. ſic & in precario: vt .j. de preca. l. cũ precario. Secus in cõmodato: quod non poteſt reuocari, niſi finito vſu in quem commodatum eſt: vt ſupra commo. l. in commodato. §. ſicut. Accurſius.

Dubitari

a *Dubitari non oportet.* vt inſti. de act. §. actionum. Accurſius.

b *Tenuit depoſiti.* Sed contra infra de vſuca. ſequitur. § itē Labeo. & ſupra de alie. iu. ex hoc. §. ſi quis. Solu. [a] hic vendidit & tradidit: & ſic plus contrectauit, & plus deliquit: & ideo tenetur de caſu, cum dolus præceſſerit: ibi ſolùm vendiderat, & non tradiderat. Alij dicũt, [b] quòd ibi recuperauit poſſeſſionem: hic ſolùm redemit. Tu dic quòd non ſunt contra: quia ibi non excuſat eum à caſu: ſed quo ad aliud dicit ibi quòd ſufficit rediiſſe. Item cõtra ſupra de condic. furti. l. qui furti. in fi. Solu. vt ibi. Item facit infra de fideicom. l. quidam. & l. ideo. & de vi & vi ar. l. j. §. rectiſsime. &. l. ſi vi me. &. l. penul. Accurſius.

a Iſta ſolutio eſt vera in ſe: & ea ſequitur hic Bart.

b Et male. Bart.

c *Actione.* ſcilicet directa, non contraria: vt infra eo. l. ei apud.

d *Potero.* facit inſtit. per quas perſo. no. ac. §. de his.

e *Vtiliter.* id eſt efficaciter. nam directa datur: vt ſupra ea. l. §. ſi ſeruus. & in eo quod durat ſeruo mortuo. & facit. j. de act. & ob. l. quæcunque. Accur.

f *Agere.* vt ſupra de pac. iuriſgētium. §. penul. Accurſius.

g *Initium.* vt diximus ſupra eo. quòd ſi rem. Accurſius.

h *Depoſiti.* actio: vt. j. de ſtipu. ſeruo. l. ſi ſeruus communis ſit omniũ. Accurſius.

i *Non teneri.* vt argu. ſupra de condic. indebi. ſi vrbana.

k *Conſumpſerit.* ſcilicet Titius.

l *Condemnabitur.* ſcilicet actione ad exhibēdum. Accurſius.

**Fla. alienam.*

m *Quia ſeruus.* bona ratio: vt infra de act. emp. l. j. in fi. Accur.

n *Numeraueris.* ſcilicet eandem pecuniam quæ fuit depoſita. ſic & in ſuperiori caſu, & eſt ſimilis diſtinctio huius. §. infra māda. ſi mādauero. §. ſi mandauerim. Accurſius.

o *Teneber.* hoc ſi pecunia fuerit à domino conſumpta: vt ſic cadat in ſolutionem pecuniæ promiſſæ pro libertate: vt ſupra ſi certe. dubitari non oportet: [a] & ideo & fructꝰ in hāc actionē venire, & omnem cauſam, & partũ, dicendũ eſt: ne nuda res veniat.

Dolus commiſſus in vendendo, non purgatur rem redimendo. Bartolus.

Si rem depoſitam vēdidiſti, eámq; poſtea redemiſti in cauſam depoſiti: etiam ſi ſine dolo malo poſtea perierit, teneri te depoſiti, [b] quia ſemel dolũ feciſti, cum vēderes. In depoſiti quoq; actione [c] in litē iuratur.

Ex depoſito facto per ſeruum noſtrum, vel in quem habemus vſumfructum, quæritur nobis act. o. Bartolus.

Nõ ſolũ ſi ſeruus meus, ſed & ſi is qui bona fide mihi ſeruit, rē depoſuerit: æquiſsimũ erit dari mihi actionē, ſi rē ad mē pertinentē depoſuit. Simili modo & ſi vſumfructũ in ſeruo habeā, ſi id quod depoſuit, ex eo peculio fuit, quod ad me pertinebat, vel res mea fuit, eadem actione agere potero. [d] Itē ſi ſeruus hereditarius depoſuerit, heredi poſtea adeunti competit actio.

Si ſeruus depoſuit: ſiue viuat, ſiue deceſſerit, vtiliter [e] dominꝰ hac actione experietur: ipſe autem ſeruus manumiſſus nõ poterit agere. [f] ſed & ſi fuerit alienatus, adhuc ei competit actio, cuius fuit ſeruus cum deponeret. Initium [g] enim contractus ſpectandum eſt. Si duorum ſeruus ſit qui depoſuit, vnicuique dominorum in partē competit depoſiti [h].

Qui depoſitum reſtituit domino putatiue: liberatur, niſi ſciens fuerit. Bartolus.

Si rem à ſeruo depoſitã, Titio, quē dominũ eius putaſti cũ nõ eſſet, reſtituiſſes, depoſiti actione te nõ teneri [i] Celſus ait: quia nullus dolus interceſſit. cũ Titio autem, cui res reſtituta eſt, dominus ſerui aget. ſed ſi exhibuerit, vindicabitur. Si verò cum ſciret eſſe alienam *, cõſumpſerit, [k] condemnabitur: [l] quia dolo fecit quo minus poſſideret.

Qui quaſi de ſuo ſoluit: non videtur depoſitum reddere. l. d. notabiliter. Bartolus.

Elegãter apud Iulianũ quæritur, ſi pecuniã ſeruus apud me depoſuit, ita vt domino pro libertate eius dem, egóq; dedero, an tenear depoſiti. Et libro tertiodecimo Digeſtorum ſcribit, ſi quidem ſic dedero, quaſi ad hoc penes me depoſitã, téq; certiorauero, non cõpetere tibi depoſiti actionē: quia ſciens [m] recepiſti. careo igitur dolo. Si verò quaſi meam pro libertate eius numeraueris, [n] tenebor. [o] Quæ ſententia vera mihi videtur. Hic enim nõ tãtum ſine dolo malo non reddidit: ſed nec reddidit. Aliud eſt enim reddere: aliud quaſi de ſuo dare. [p]

Si pecunia apud te ab initio hac lege depoſita ſit, vt ſi voluiſſes, vtereris: prius quàm vtaris, depoſiti tenebere. [q]

Conuentio & ſpontanea oblatio facit depoſitariũ teneri de latiſſima culpa. Bar.

Sæpe euenit, [r] vt res depoſita, vel nũmi, periculo ſint eiꝰ apud quē deponuntur: vtputa ſi hoc nominatim cõuenit. Sed & ſi ſe quis depoſito obtulit, [s] idem Iulianus ſcribit, peculio ſe depoſiti illigaſſe: ita tamen, vt non ſolum dolum, ſed etiam culpam & cuſtodiam præſtet: non tamē caſus fortuitos.

Si depoſitum eſt diuiduum, vni ex heredibus repetenti ſoluitur pro parte. ſi indiuiduum, ſoluitur in ſolidum, ſi quidē ipſe caueat: aliàs deponetur. Bartolus.

Si pecunia in ſacculo ſignato depoſita ſit, & vnus ex heredibus eius qui depoſuit, veniat repetens: quemadmodum ei ſatisfiat, videndũ eſt. Promenda [t] pecunia eſt vel coram prætore, vel interuenientibus honeſtis [u] perſonis, & exſoluēda pro parte hereditaria. Sed & ſi reſignetur, [x] nõ contra legem depoſiti fiet, cũ vel prætore auctore, vel honeſtis perſonis interueniētibus hoc eueniet: reſiduo vel apud cũ remanēte, ſi hoc voluerit, ſigillis videlicet prius ei impreſsis vel à prætore, vel ab his coram quibus ſignacula remota ſunt: vel ſi hoc recuſauerit, in æde deponendo. Sed ſi res ſunt quæ diuidi non poſſunt, [y] omnes [z] debebit tradere: ſatisdatiõe idonea à petitore ei præſtanda in hoc quod ſupra eius partem eſt. Satisdatione autem non interueniente, rem in ædē deponi, & omni [a] actione depoſitarium liberari.

Si duo ſe heredes contendant, licet debitori ſoluere cui vult, exacta cautione quòd ſe ab alio defendet. Bartolus.

Apud Iulianum libro tertiodecimo Digeſtorum talis ſpecies relata eſt. Ait enim: ſi depoſitor deceſſerit, & duo exiſtant qui inter ſe contendant, vnuſquiſque ſolũ ſe heredē dicens: ei tradēdā rē, qui paratus eſt adverſus alterũ reũ defendere: [b] pete. non omnis. §. fin. ſed ſi eximet, contra eſt: quia quam habeo, petere nõ poſſum actione depoſiti: & ſi quis pecuniam aliquam pro libertate illa promiſerit, non eſt liberatus per talem ſolutionem: quia non fecit dominium in creditorē trãſire.

p *Dare.* Arg. contra infra de verbo. ſignifi. l. verbum.

q *Teneberis.* aliter ſi petiſſet tibi poſtea vel, quia tunc etiam antequam moueatur, fit mutuum: vt ſupra ſi certum pe. l. rogaſti. §. fin. &. l. ſeq. Accurſius.

r *Sæpe euenit.* Nota quinque ſunt caſus in quibus depoſitarius tenetur de caſu fortuito. Primus, ſi pactum interuenit: vt hic, & infra man. & Ariſtoni. & ſi. de pac. l. iuriſgētium. §. item ſi quis. Secundus, ſi mora præcedat caſum: vt infra eod. ſi in Aſia. §. fin. Tertius, ſi culpa: vt infra eod. quod Nerua. Quartus, ſi dolus: vt ſupra eo. §. ſi rē. Quintus ſecundũ Io. ſi gratia tantùm accipientis ſit depoſitũ: vt ſupra ſi certum pe. l. ſi quis. in fin. j. reſpon.

Depoſitarius quandoque de caſu fortuito tenetur.

s *Obtulit.* ſic infra ad leg. Corne. de fal. l. vxori. §. j.

t *Promenda.* id eſt exhibenda. & incipit reſpondere.

u *Honeſtis.* ſic infra de ſolut. ſi ſtipulatus ſum mihi aut Titio. §. ſi lancem. &. C. quemadmo. teſta. aper. l. ij. Accurſius.

x *Reſignetur.* id eſt aperiatur.

y *Non poſſunt.* commode, vt equus, & ſimilia: vt inſtitu. de offi. iudi. §. quòd ſi commode.

z *Omnes.* id eſt totam rem.

a *Omni.* id eſt ipſo iure: [c] vt hic, &. C. de ſol. l. obſignatione. licet quidam dicant, per exceptionem. Accurſius.

b *Defendere.* id eſt cauere de defendendo. Sed cur præſtatur huic depoſitario cautio, cũ ipſo iure [illegible]uus bona fide reſtituendo alteri eorum quem putat heredem: vt ſupra ea. l. §. ſi rem à ſeruo? Reſpon. dicunt quidam

c *Lu. Ro. in ſum ſing. ſo. ſing. 1. dicit iſtã glo. fin. poſt Bal. dum hic, ad hoc quòd verbum omnino, importat ipſo iure. adde quòd iſtam gloſſ. etiam dicit ſing. Ale. in apoſtil. ad Bar. in l. imperator. j. de iudicijs. vt ſitei. & ibi plenißime per eum de dichotomijs imperatoribus ipſo iure.*

dam hoc fieri ſuperuacuo: vt infra de euic. l. emptori. §. j. Tu dic quòd non ſit ſuperuacuo. nam ſi ſine cautione præſtaret, cum iam ſit ab altero mota controuerſia, dolo videretur facere: vt infra ad leg. Fal. dolo carere. Item quid ſi vterque paratus ſit cauere? Reſpon. ille auditur, ſecundum M. qui præuenit. Sed quid ſi ambo ſimul veniunt? Reſpon. locus erit gratificationi: vt ar. ſupra de reli. l. fin. & infra ad Sil. ſi quis in graui. §. ſi cum. & infra de leg. ij. ſi quis ſeruum. §. ſi inter. ſecundum Ioan. Item quid ſi actum eſt ne vni ſine altero reddatur? Reſpon. & hoc ſeruatur: vt arg. ſupra eo. l. §. ſi conuenit.

a *Eũ qui &c.* id eſt depoſitarium. Accurſius.

b *Iniuriarum.* quid enim tam durum &c. vt C. quando & qui. quar. pars. l. ij. in fine. ideoque iniuriarum agitur: vt hic, & ſupra ad. l. Aquil. ſi quis teſtamẽtum. §. ij.

c *Poſſe.* à teſtatore qui depoſuit. Azo.

d *Depoſiti recte actu-ros.* vereor ne ex improbitate ſua conſequatur actionem. Ir. quod eſt contra. l. vt. j. de fur. l. itaque. ſed non oportet vereri: quia non ex improbitate ſua, id eſt ex furto quod fecit, ſed ex cõtractu quem iniuit, agit depoſiti. ſi opponas de eo quod dicitur. j. de fur. itaque. §. ſed furti: Reſpon. illud ideo dicit in actione furti, quia alteri eſt quæſita, id eſt domino actio furti, quia ei[e] intereſt. vnde denegatur actio furti. ſed ex contractu non poteſt eſſe quæſita niſi contrahẽtis vnde ei datur. & hac ratione datur violẽto interdictum vnde vi, ſi ab alio expellatur: quia ratione illius violẽtiæ domino dari non poteſt, cum non ſit expulſus: vt hic, & ſupra de vi & vi ar. l. j. §. qui vi à me. & plus dicunt quidam, etiam rei vin dari prædoni contra depoſitarium & commodatarit: quaſi non poſſit obiicere de dominio, cum ab eo cauſam habeat: vt diximus. ẽ. commo. l. ita. & facit. ẽ. de iudi. non à iudice. & ſupra de pign. act. ſi pignore. §. ſi prædo.

† *Concor. cũ hoc. §. glo. ſuper verb. contra. in med. in. c. 2. extra eod. tit.*

hoc eſt, eum qui [a] depoſitum ſuſcepit. Quòd ſi neuter hoc onus ſuſcipiat, commodiſsimè dici ait non cogendum eſſe à prætore iudicium ſuſcipere. oportere igitur rẽ deponi in æde aliqua, donec de hereditate iudicetur.

Qui tabulas teſtamenti depoſitas publice legerit, depoſiti & iniuriarum tenetur. l. d. Et prima datur ad intereſſe ſi quid intereſt. ſecunda datur ſi non intereſt, ad æſtimationem iniuriæ. Pau.

Si quis tabulas teſtamenti apud ſe depoſitas, pluribus præſentibus legit, ait Labeo depoſiti actione rectè de tabulis agi poſſe: ego arbitror & iniuriarum [b] agi poſſe [c], ſi hoc animo recitatũ teſtamentũ eſt quibuſdam præſentibus, vt iudicia ſecreta eius qui teſtatus eſt, diuulgarentur.

Etiam prædoni res depoſita reſtituitur. Pau.

Si prædo † vel fur depoſuerit: & hos Marcellus libro ſexto Digeſtorum putat recte depoſiti acturos [d]. nã intereſt eorum [e], eo quòd [f] teneantur.

Qui petit ſpeciem argenteã, debet in libello inſerere ſpeciẽ & pondus: niſi ſe ignorare iuraurit. Bartolus.

Si quis argentum vel aurum depoſitum petat: vtrum ſpeciẽ, an & põdus complecti debeat? Et magis eſt vt vtrunque complectatur [g], ſcyphum ſorte, vel lancem, vel pateram dicendo, & materiam & pondus addendo. Sed & ſi purpura ſit infecta, vel lana, pondus ſimiliter adiiciendum: làluo eo, vt ſi de quãtitate ponderis incertum eſt, iuranti [h] ſuccurratur.

Qui vas plenum & ſigillatum deponit: ſi rei oſtenderit, de rebus ſingulis aget depoſiti: ſi non oſtenderit, ſimiliter agere poterit. Bartolus

Si ciſta [i] ſignata depoſita ſit, vtrum ciſta tantum petatur, an & ſpecies cõprehendendæ ſint? Et ait Trebatius ciſtam repetẽdam: non ſingularum rerum depoſiti agendum. Quòd & ſi res oſtenſæ ſunt, & ſic depoſitæ: adiiciendæ ſunt & ſpecies veſtis. Labeo autem ait, eum qui ciſtam deponit, ſingulas quoque [k] res videri deponere: ergo & de rebus agere eum oportet. Quid ergo ſi ignorauerit is qui depoſitum ſuſcipiẽbat, res ibi eſſe? Non multum [l] facere, cum ſuſcepit depoſitum. Ego & rerum depoſiti agi poſſe exiſtimo [m], quamuis ſignata ciſta depoſita ſit. [n]

Ex contractu filiifamilias durante patria poteſtate poteſt conueniri tam filius in ſolidum, quàm pater de peculio. Pau.

Filiumfamilias teneri depoſiti cõſtat, quia & cæteris actionibus tenetur. Sed & cum patre eius agi poteſt [o], duntaxat de peculio. Idem & in ſeruo. nam cum domino agetur. Planè & Iulianus ſcripſit, & nobis videtur, ſi eorum [p] nomine qui ſunt in poteſtate, agatur: veniet [q] in iudicium & ſi quid per eum in cuius iure ſunt, captus fraudatúsve eſt: vt & dolus eorum veniat, non tantùm ipſorum cum quibus contractum eſt.

Plures depoſitarii ad rei reſtitutionem tenentur in ſolidum, & etiam de dolo ſi omnes dolum commiſerint: ſecus ſi alter tantũ. Bartolus.

Si apud duos ſit depoſita res, aduerſus vnumquemque eorũ agi poterit: [r] nec liberabitur alter, ſi cum altero agatur. non enim electione [ſ], ſed ſolutione liberantur. Proinde ſi ambo dolo fecerint, & alter quod intereſt præſtiterit, alter non cõuenietur: exemplo duorum tutorum [t]. Quòd ſi alter vel nihil vel minus facere poſsit: ad aliũ peruenietur. Idémque & ſi alter dolo non fecerit, & idcirco ſit abſolutus. nam ad alium peruenietur. [u]

Pluribus deponentibus eandem rem, fiẽda eſt reſtitutio ſecundum conuentionis formam. Pau.

e *Eorum.* ſcilicet prædonis, vel furis. Accurſius.

f *Quod.* id eſt quia.

g *Complectatur.* vt infra de fur. l. in actione furti. in prin.

h *Iuranti.* ſcilicet ſe neſcire: vt infra de fur. l. in actione. §. plane. & hoc quo ad hoc, vt recipiatur eius libellus. nam aliàs eius non eſſet libellus recipiendus, quia pondus in eo debet contineri: vt ſupra de rei vin. l. ſi in rem. §. j. non quo ad ſententiam pro eo dandam, niſi poſtea probet. nam cum ſit incerta petitio, non poteſt eſſe certa ſententia: vt. C. de ſen. quæ ſine certa. quan. l. hæc ſententia. ſed nunquid eodem modo ſi dubitet de ſpecie, ſuccurritur? Reſpon. non: nec hæc lex hoc dicit, nec alia. Item eſt alia ratio: quia de quantitate magis quàm de ſpecie dubitari poteſt: vt arg. C. de reſcin. ven. l. quiſquis.

i *Si ciſta.* id eſt ſcrinium, vt vocant Teuthonici. & dic ſignatũ & firmatum. Idem in quolibet ſacco cum rebus ligato.

k *Quoque.* vnde ſoluit totaliter pro ciſta.

l *Non multum.* vt arg. infra de ac. emp. tenetur. j. reſpon. arg. contra infra de acq. poſ. l. peregre. §. Iulianus. & infra de cõtrahẽ. emp. l. in lege. & infra de euic. qui fundum.

m *Exiſtimo.* & ſic aſſentit Labeoni.

n *Depoſita ſit.* & ignorauerit: ſed tamen neceſſe ſit quòd probet actor quòd ibi fuerũt res quas repetit. Accurſius.

o *Agi poteſt.* qui habet eũ in poteſtate. aliter ſi emancipatus rem teneat: vt infra eo. §. ſi apud. Accurſius.

p *Eorũ.* ſcilicet filiorum. Accurſius.

q *Veniet.* vt. ẽ. de pecu. l. depoſui. in princ. & l. in bonæ fidei. & ẽ. commo. ſed mihi. §. ſi filio. Accurſius.

r *Agi poterit*, ſcilicet in ſolidum. Accurſius.

ſ *Electione.* immo, vt infra de duo. reis. l. ij. quæ eſt cõtra. So. quod ibi dicitur de ea petitiõe, intelligitur de ea quæ eſt cum effectu, id eſt cum exactione. vel hic de his quæ obligãtur in ſolidum auctoritate legis: ibi verbis: vel ibi de ea petitione quę fit animo nouandi, hic nõ: vt arg. j. de noua. ſi rem. § ſi duo. Accur.

t *Tutorum.* vno quorum conuento & exacto alter liberatur: vt infra de tut. & ra. diſtra. ſi ex duobus.

u *Peruenietur.* & ſic videtur ꝙ in ſolidum teneantur ipſa re: vt. j. de duo. re. l. eandem. quod quidam de plano cõcedunt. Alij diſtinguunt, an depoſitũ cõſtitit in re indiuiſibili: & tunc in ſolidũ. & ſic erit hic ar. j. e. ſi duo. ſicut & ſi duo ꝓmittãt idẽ, vel vni ꝓmiſſoris duo ſũt heredes: vt. j. de verb. ob. l. ij § j. aut in re diuiſibili: vt tũc ꝓ partib' agat, nõ ĩ ſolidũ teneãtur. tu dic ſemp teneri ꝓ partib', niſi actũ ſit vt qlibet ĩ ſolidũ teneat: & ſic fuit hic actũ: & in d. l. eãdẽ. ſicut eſt ĩ plurib' heredib', q ꝓ partib' tenẽtur: vt. j. e. l. in depoſiti. nec ob. ẽ. cõm. ſi vt certo. §. ſi. Nã & ibi actũ erat. nec ob. j. dever. ob. l. ſtipulatiões nõ diuidũt. Quod enĩ ibi dicit rẽ ꝓ parte

parte reſtitui non poſſe: verũ eſt, quãdo hoc actum erat. Itẽ nõ ob. infra eo. ſi duo. quia illud eſt caſuale, quando quiſque heredum rem depoſitam interuertit: vt ibi dicit: aliàs pro parte: vt ea. l. dicitur. Accurſius.

a *Pro qua eorum.* quod ſemper fieri intelligitur: vt infra e. licet.

b *Intereſt.* quia diuiſibilis eſt.

c *Mutare.* Not. quem poſſe mutare velle ſuũ. ſic & infra man. ſi quis alicui. §. j. &. l. ſi vero non remu. §. ſi mandauero. & de verb. obli. l. ſi quis ſtipulatus. Sed ar. contra ſupra commo. in cõmodato. §. ſicut. & infra de leg. j. l. huiuſmodi. §. Stichum. Ac. *ADDITIO*. Dic quòd poſt obligationem cõtractus non licet mutare volũtatem circa id ad quod quis eſt obligatus alteri. ſed ſi depoſui apud te pecuniã reddendam poſt tempus, non ſum tibi obligatus repetere ante tẽpus: ideo poſſum voluntatẽ mutare &c. ſecundum Bart.

d *Quia autem.* ſubintellige, ex eo quod dictum eſt.

e *Ignarus.* quod facile euenit: vt inſtitu. de vſucap. §. ſed tamẽ.

f *Nõ reddit.* & ſic pretium rei meę mihi reddit: vt ſupra de peti. here. l. quòd ſi in diem. §. idem Iulianus ait. & ſupra ſi cer. pet. l. ſi eum ſeruum.

†*Cõcur. c. 2. cũ gl. 2. in prin. extra vsiu.*

g *Quid ergo ſi pretium.* iuſtum tamen, vt differat à ſequenti. Accur.

h *Aut minoris præſtabit.* ſi ſine dolo ſic fecit. aliàs tenetur: vt ſupra de trib. illud. §. pe.

i *Vendidit.* ſubaudi, & non exegit. Accurſius.

k *Lane. Culpa.* vt infra titu. j. dolus. & l. j. §. eſt autem apud. & infra de leg. iij. non dubium. §. fi. & facit infra eo. l. ſi quis inficiatus. Accurſius.

l *Confeſſus.* id eſt, dicens & allegans. Acc.

m *Sed & ſi non ſit heres.* habendo ratũ in ſubſidium. Accur.

n *Extorquebitur.* ſic & infra titu. j. idémqi. §. ſed ſi pecuniam. & ſupra de pe. her. poſt ſenat°. & eſt hoc de ſumma æquitate: vt qui nõ eſt heres, velut heres teneatur, lucrum habẽdo tãtũ in ſubſidiũ. Ac.

Sed ſi duo depoſuerint, & ambo agãt: ſi quidem ſic depoſuerunt, vt vel vnus tollat totum, poterit in ſolidum agere. Sin verò pro parte pro qua eorum [a] intereſt [b], tunc dicendum eſt in partem condemnationem faciendam.

Poteſt quis repetere depoſitum ante tempus ſtatutum. Bartolus.

Si [ſic] depoſuero apud te, vt poſt mortẽ tuam reddas: & tecum, & cum herede tuo poſſum depoſiti agere. Poſſum enim mutare [c] voluntatem, & ante mortem tuam depoſitum repetere. Proinde & ſi ſic depoſuero, vt poſt mortem meam reddatur: potero & ego & heres meus agere depoſiti. ego mutata voluntate.

Depoſitarius non tenetur niſi de dolo & lata culpa: & ideo vt vendita per heredem abſque dolo, non tenetur niſi de eo quod ad eum peruenit. Bartolus.

Quia autem [d] dolus dumtaxat in hanc actionem venit, † quæſitum eſt, ſi heres rem apud teſtatorem depoſitam, vel commodatam diſtraxerit, ignarus [e] depoſitam vel cõmodatam, an teneatur. Et quia dolo non fecit, non tenebitur de re. An tamen vel de pretio teneatur, quod ad eum peruenit? Et verius eſt teneri eum. Hoc enim ipſo dolo facit, quòd id quod ad ſe peruenit, non reddit. [f]

II. PAVLVS libro trigeſimoprimo ad Edictum.

Quid ergo ſi pretium [g] nondum exegit, aut minoris [h] quàm debuit vẽdidit [i]? Actiones ſuas tantúmodo præſtabit.

III. VLPIANVS libro trigeſimoprimo ad Edictum.

Planè ſi poſſit rem redimere, & præſtare, nec velit, nõ caret culpa [k]: quemadmodum ſi redemptam, vel alia ratione ſuã factã noluit præſtare, cauſatus [l] ꝙ ſemel ignarus vẽdiderit.

IIII. PAVLVS libro quinto ad Plautium.

Sed & ſi non ſit heres [m], ſed putauit ſe heredem, & vendidit; ſimili modo lucrum ei extorquebitur [n].

In contraria depoſiti non iuratur in litẽ. h. d. Vel ſic: In actionibus contrariis in quibus de fide rupta non agitur, non efficitur quis infamis. Bartolus.

V. VLPIANVS libro trigeſimo ad Edictum.

Et apud quem depoſitum eſſe dicetur, cõtrarium iudicium depoſiti datur: in quo iudicio merito in litem non iuratur [o]. Nõ enim de fide rupta agitur, ſed de indemnitate eius qui depoſitum ſuſcepit.

Contra ſequeſtrum habet locũ actio qua tenetur rem exhibere in loco conuento, vel in altero ex his. Bartolus.

In ſequeſtrem depoſiti actio competit. Si tamen cum ſequeſtre conuẽnit [p] vt certo loco rem depoſitam exhiberet, nec ibi exhibeat, teneri eum palam eſt. Quòd ſi de pluribus locis [q] conuenit: in arbitrio [r] eius eſt quò loci exhibeat. Sed ſi nihil conuenit, denuntiandum eſt ei vt apud prætorem exhibeat.

Sequeſter non poteſt officium ſuum deponere ſua ſponte niſi ex cauſa, & tunc iudice intercedente. Bartolus.

Si velit ſequeſter officiũ deponere, quid ei faciendum ſit? Et ait Põponius adire eũ prætorem oportere, & ex eius auctoritate denũtiatione facta his qui eum elegerant, ei rem reſtituẽdam qui præſens fuerit. Sed hoc non ſemper verum puto. Nam plerunque non eſt permittendum, officium quod ſemel ſuſcepit, contra legem depoſitionis deponere, niſi iuſtiſſima [s] cauſa interueniente. Et cum permittitur, raro ei res reſtituẽda eſt qui venit: ſed oportet eam arbitratu iudicis apud ædem aliquam deponi [t].

VI. PAVLVS libro ſecundo ad Edictum.

Proprie autem [u] in ſequeſtre eſt depoſitum, quod à pluribus in ſolidum certa conditione cuſtodiendum reddendúmque traditur. [x]

In re aliena intempeſtiua miſericordia exercere, dolus præſumptus eſt. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro trigeſimo ad Edictum.

Et apud quem depoſitum eſſe dicetur, cõtrarium iudicium depoſiti datur: in quo iudicio merito in litem non iuratur [o]. Nõ enim de fide rupta agitur, ſed de indemnitate eius qui depoſitum ſuſcepit.

Contra ſequeſtrum habet locũ actio qua tenetur rem exhibere in loco conuento, vel in altero ex his. Bartolus.

In ſequeſtrem depoſiti actio competit. Si tamen cum ſequeſtre conuẽnit [p] vt certo loco rem depoſitam exhiberet, nec ibi exhibeat, teneri eum palam eſt. Quòd ſi de pluribus locis [q] conuenit: in arbitrio [r] eius eſt quò loci exhibeat. Sed ſi nihil conuenit, denuntiandum eſt ei vt apud prætorem exhibeat.

Sequeſter non poteſt officium ſuum deponere ſua ſponte niſi ex cauſa, & tunc iudice intercedente. Bartolus.

Si velit ſequeſter officiũ deponere, quid ei faciendum ſit? Et ait Põponius adire eũ prætorem oportere, & ex eius auctoritate denũtiatione facta his qui eum elegerant, ei rem reſtituẽdam qui præſens fuerit. Sed hoc non ſemper verum puto. Nam plerunque non eſt permittendum, officium quod ſemel ſuſcepit, contra legem depoſitionis deponere, niſi iuſtiſſima [s] cauſa interueniente. Et cum permittitur, raro ei res reſtituẽda eſt qui venit: ſed oportet eam arbitratu iudicis apud ædem aliquam deponi [t].

VI. PAVLVS libro ſecundo ad Edictum.

Proprie autem [u] in ſequeſtre eſt depoſitum, quod à pluribus in ſolidum certa conditione cuſtodiendum reddendúmque traditur. [x]

In re aliena intempeſtiua miſericordia exercere, dolus præſumptus eſt. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro trigeſimo ad Edictum.

Si apud quem depoſita fuerit, ei reddet qui vincit. ſi nolit eam reſtituere, conuenietur depoſiti ſequeſtraria: & ſi de loco conuenit, ibi debet fieri reſtitutio. hoc in prima. Sed ſi de pluribus locis cõuenerit, in electione ſua erit vbi velit eam reſtituere. ſi non conuenit, denuntiandum eſt ei vt apud prætorem exhibeat. [*SI VELIT.*] Si ſequeſter velit deponere officiũ depoſitionis, an poſſit? Dicit Põponius ꝙ ſic, adito prætore, & denuntiatione facta iis qui apud eum depoſuerũt: & ei reſtituet qui præſens erit. Dicit Vlpia. quòd officium quod ſemel ſuſcepit, deponere non debet, niſi cauſa cognita, & tunc nõ eſt reſtituẽda ei res qui venit, ſed deponetur in æde ſacra, deíde exponit quid ſit ſequeſter. Viuian°.

o *Non iuratur.* nec infamat contraria: vt ſupra de his qui no. infa. l. furti. §. fin. at in directa in litem iuratur: vt ſupra eo. l. j. §. in depoſiti. &. 3. de in litem iurando. l. in actionibus.

p *Conuenit.* alternatiue. Accurſius.

q *Quòd ſi de pluribus locis.* Nota argu. quòd cum quis duo alternatiue promittit, vtrumque ſit in obligatione: vt ſupra de min. & ſi ſine. j. reſpon.

r *In arbitrio.* vt. j. de iure do. plerumq; in fi.

s *Iuſtiſſima.* ſic & infra mã. inter cauſas. §. qui mandatũ. & ſupra de arbi. l. iij. §. tametſi. &. l. licet. & de procu. ſed & hæ. §. penul. Accurſius.

t *Deponi.* vt ſupra eo. l. j. §. ſi pecunia. Accurſius.

u *Proprie. Traditur.* vt infra de verb. ſignifi. ſequeſter. & facit infra eodem. l. licet. Accurſius.

Si hominẽ.] *CASVS.* Depoſui apud te ſeruũ ligatum, vt de eo quæſtio haberetur. miſericordia duct° ſoluiſti, & fugit. de lata culpa teneberis. idem ſi apud ſequeſtrum homo erat depoſitus. [*DATVR.*] Si depoſitarius in re depoſita doloſe verſatus fuit, & deceſſerit, tenebitur heres de dolo: licet aliàs in puris delictis nõ tenet heres niſi in quantũ ad eũ peruenit: niſi litẽ cũ defuncto fuiſſet cõteſtatus. ſed hic dolus eſt admiſſus ex contractu. vnde ſi vnus eſt heres, in ſolidũ tenetur. ſi plures, pro ea parte qua ſuccederet. [*QVOTIENS.*] Apud Maſſariũ Titius rẽ ſuã depoſuit. multi cũ eo cõtraxerũt. ſi Maſſarius cedat bonis, primo ſatisfaciet Titio qui

†*Iuxta hãc definitionẽ eſt quod Cell. lib. 2. noct. Att. cap. 15. ſcribit.*

a *Pro qua eorum.* quod ſemper fieri intelligitur: vt infra e. licet.

b *Intereſt.* quia diuiſibilis eſt.

c *Mutare.* Not. quem poſſe mutare velle ſuũ. ſic & infra man. ſi quis alicui. §. j. &. l. ſi vero non remu. §. ſi mandauero. & de verb. obli. l. ſi quis ſtipulatus. Sed ar. contra ſupra commo. in cõmodato. §. ſicut. & infra de leg. j. l. huiuſmodi. §. Stichum. Ac. *ADDITIO*. Dic quòd poſt obligationem cõtractus non licet mutare volũtatem circa id ad quod quis eſt obligatus alteri. ſed ſi depoſui apud te pecuniã reddendam poſt tempus, non ſum tibi obligatus repetere ante tẽpus: ideo poſſum voluntatẽ mutare &c. ſecundum Bart.

d *Quia autem.* ſubintellige, ex eo quod dictum eſt.

e *Ignarus.* quod facile euenit: vt inſtitu. de vſucap. §. ſed tamẽ.

f *Nõ reddit.* & ſic pretium rei meę mihi reddit: vt ſupra de peti. here. l. quòd ſi in diem. §. idem Iulianus ait. & ſupra ſi cer. pet. l. ſi eum ſeruum.

†*Cõcur. c. 2. cũ gl. 2. in prin. extra vsiu.*

g *Quid ergo ſi pretium.* iuſtum tamen, vt differat à ſequenti. Accur.

h *Aut minoris præſtabit.* ſi ſine dolo ſic fecit. aliàs tenetur: vt ſupra de trib. illud. §. pe.

i *Vendidit.* ſubaudi, & non exegit. Accurſius.

k *Lane. Culpa.* vt infra titu. j. dolus. & l. j. §. eſt autem apud. & infra de leg. iij. non dubium. §. fi. & facit infra eo. l. ſi quis inficiatus. Accurſius.

l *Confeſſus.* id eſt, dicens & allegans. Acc.

m *Sed & ſi non ſit heres.* habendo ratũ in ſubſidium. Accur.

n *Extorquebitur.* ſic & infra titu. j. idémqi. §. ſed ſi pecuniam. & ſupra de pe. her. poſt ſenat°. & eſt hoc de ſumma æquitate: vt qui nõ eſt heres, velut heres teneatur, lucrum habẽdo tãtũ in ſubſidiũ. Ac.

o *Non iuratur.* nec infamat contraria: vt ſupra de his qui no. infa. l. furti. §. fin. at in directa in litem iuratur: vt ſupra eo. l. j. §. in depoſiti. &. 3. de in litem iurando. l. in actionibus.

p *Conuenit.* alternatiue. Accurſius.

q *Quòd ſi de pluribus locis.* Nota argu. quòd cum quis duo alternatiue promittit, vtrumque ſit in obligatione: vt ſupra de min. & ſi ſine. j. reſpon.

r *In arbitrio.* vt. j. de iure do. plerumq; in fi.

s *Iuſtiſſima.* ſic & infra mã. inter cauſas. §. qui mandatũ. & ſupra de arbi. l. iij. §. tametſi. &. l. licet. & de procu. ſed & hæ. §. penul. Accurſius.

t *Deponi.* vt ſupra eo. l. j. §. ſi pecunia. Accurſius.

u *Proprie. Traditur.* vt infra de verb. ſignifi. ſequeſter. & facit infra eodem. l. licet. Accurſius.

Si hominẽ.] *CASVS.* Depoſui apud te ſeruũ ligatum, vt de eo quæſtio haberetur. miſericordia duct° ſoluiſti, & fugit. de lata culpa teneberis. idem ſi apud ſequeſtrum homo erat depoſitus. [*DATVR.*] Si depoſitarius in re depoſita doloſe verſatus fuit, & deceſſerit, tenebitur heres de dolo: licet aliàs in puris delictis nõ tenet heres niſi in quantũ ad eũ peruenit: niſi litẽ cũ defuncto fuiſſet cõteſtatus. ſed hic dolus eſt admiſſus ex contractu. vnde ſi vnus eſt heres, in ſolidũ tenetur. ſi plures, pro ea parte qua ſuccederet. [*QVOTIENS.*] Apud Maſſariũ Titius rẽ ſuã depoſuit. multi cũ eo cõtraxerũt. ſi Maſſarius cedat bonis, primo ſatisfaciet Titio qui

†*Iuxta hãc definitionẽ eſt quod Cell. lib. 2. noct. Att. cap. 15. ſcribit.*

est plus priuilegiatus. & hoc si pure erat depositor qui deposuit: non autem vt repeteret vsuras, neque ante depositionem, neq; post. Sed quid si plures deposuerunt, & successiue: an ordo spectandus sit, vt primo satisfaciat primo deponenti: & sic deinceps? Et respon. quòd non. hoc in secunda. Sed nunquid refert, exiet pecunia apud eũ, an consumpta sit? Dicitur quòd nõ. hoc in tertia. Sed quid si quidam ex deponentibus fuerũt missi in possessionem bonorũ: & alij postea venientes desiderãt mitti: an sint audiendi? Dicitur quòd sic, si restituat sumptus his qui primo petierũt mitti in possess. & in ea causa sumptus fecerũt. Viuianus.

SI hominem apud se [a] depositum, vt quæstio de eo haberetur, ac propterea vinctũ [b], vel ad malam mansionem extensum [c], sequester soluerit misericordia ductus, dolo proximum esse quod factũ est, arbitror [d]: quia cũ sciret cui rei pararetur, intẽpestiue misericordiam exercuit: cum posset non suscipere talem causam, quàm * decipere.

Quando dolus defuncti purgatur per actionem descendentem ex contractu, heredes tenentur in solidum, nõ attento quantũ ad eos peruenit. h.d. quem. §. no Bart.

Datur actio depositi in heredem ex dolo defuncti in solidum. Quamquam enim aliàs [e] ex dolo defuncti non solemus teneri, nisi pro ea parte quæ ad nos peruenit: tamen hic dolus ex contractu [f], reíque persecutione descendit: ideóque in solidum vnus heres tenetur: plures verò pro ea parte [g], qua quisque heres est.

Quando nummularii foro cedunt, potior est causa deponentium, & vsuras non recipientium: & inter eos qui prior est tempore, non est potior in iure. h.d. Vel sic: Causa depositi præfertur cæteris etiam priuilegiatis, nisi deponens vsuras receperit. h.d. cum. l. seq. Bartolus.

Quotiẽs foro [h] cedunt nummularij, solet primo loco ratio haberi depositariorum: hoc est eorum qui depositas pecunias habuerint, non quas fœnore apud nummularios, vel cũ nũmulariis, vel per ipsos exercebant. & ante priuilegia igitur si bona venierint, depositariorum ratio habetur [i]: dummodo eorũ qui vel postea vsuras acceperunt, ratio non habeatur, quasi renuntiauerint [k] deposito. Itẽ quærit, vtrũ ordo spectetur eorũ qui deposuerũt: an verò simul omniũ depositariorũ ratio habeatur. Et constat simul admittendos. hoc enim rescripto principali significatur [l].

VIII. PAPINIANVS libro nono Quæstionum.

QVod priuilegium exercetur non in ea tantum quãtitate, quæ in bonis argentarij ex pecunia deposita reperta est [m], sed in omnib' fraudatoris facultatibus. idque propter necessarium vsum argẽtariorum ex vtilitate publica receptum est. Plane sumptus causa [n] qui necessariè fact' est, semper præcedit. nam deducto eo bonorũ calculus subduci solet.

In actionibus bonæ fidei quilibet heredũ tenetur in solidũ ex dolo seu facto proprio. Ex facto autem defuncti pro hereditaria portione. Bartolus.

IX. PAVLVS libro septimodecimo ad Edictum.

IN depositi actione si ex facto defuncti agatur aduersus vnũ ex pluribus heredibus, prõ parte hereditaria agere debeo. si verò ex suo delicto, pro parte non ago [o]: merito, quia æstimatio refertur ad dolũ quem in solidum ipse heres admisit.

X. IVLIANVS libro secundo ex Minicio.

NEc aduersus coheredes eius qui dolo carent, depositi actio competit [p].

Depositum factum per seruum potest sibi restitui: & liberatur depositarius, nisi sciat vel scire possit dominum non consensire, vel contradicere. Paulus.

XI. VLPIANVS libro quadragesimoprimo ad Sabinum.

QVod seruus [q] deposuit [r]: is apud quem depositũ est, seruo rectissimè reddet ex bona fide. Nec enim cõuenit bonæ fidei, abnegare id quod quis accepit: sed debebit reddere ei à quo accepit: sic tamen, si sine dolo omni reddat: hoc est, vt nec culpæ quidem suspicio sit. Denique Sabinus hoc explicuit addẽdo: nec vlla causa interuenit, quare putare possit dominum reddi nolle [s]. hoc ita est, si potuit suspicari, iusta scilicet ratione motus [t].

accessoria ad actionem descendentem ex delicto, præterea ibi per mortem desitum esse de præterito secundum Bal.

f Non recipit hãc expositionem Bada' hic. in illum vide.

a Apud se. scilicet qui non est sequester, sed simplex depositari'. sed postea ponit casum in sequestro in tertia persona, ibi, vel ad malam manſionem &c.

b Vinctum. scilicet solueris.

c Extensum. scilicet apud sequestrũ. Azo. Sed quare hic dicitur mala mansio? Dic, quia in carcere aliquo.

d Arbitror. vt supra de dolo. l. & elegãter. §. idem Labeo. Accur.

e Aliàs. istud aliàs, non notat aliam speciem eiusdem generis: sed diuersum gen', scilicet actiones quę sunt ex maleficio: & sic aliàs extra contractum. Accursius.

f Contractu. idem si ex quasi contractu descẽderet: vt. C. de nego. gest. curatoris. Et sic no. ex dolo commisso in contractu teneri heredem: vt hic, & infra de act. & obli. l. ex contractibus. &. l. ex depositi. & infra de reg. iur. ad ea. §. fi. Sed hoc fallit in casibus: vt si dolus dedit causam contractui: vt insti. de perpe. & tem. ac. §. aliquãdo. [a] Itẽ fallit in actione in factum quæ datur contra mensorem: vt supra si mẽs. fil. mo. di. l. iij §. pen. [b] Itẽ fallit in tributoria: vt supra de trib. l. illud. §. fina. [c] Item in actione in factum de edendo: vt supra de eden. l. fin. quæ est anomala. [d] Item in stipulatione interposita causa iudicio sisti in locũ actionis iniuriarũ: vt supra, si quis cau. fi cum. §. qui iniuriarũ. [e] Itẽ in actione in factũ de precario: vt infra de preca. l. quæsitum. §. fin. quæ sunt omnes contra. & est ratio ibi, quia non [illegible] sit ad heredem ex contractu defuncti precarium: vt. C. eo. titu. cum precario. *ADDITIO.* Ista ratio displicet Bal. ideo dic aliter secundum eundem, quòd de precario actio non est ex contractu, sed est datiua. datur enim à prætore: vt notatur in. l. cũ precario. §. j. infra de preca. sed si ageret actione præscriptis verbis, quæ concurrit cum actione de precario: vt not. infra de preca. l. ij. quam actionem de præscrip. verb. certum est ex contractu oriri: vt in. l. iurisgentium. §. j. supra de pact. tunc debet dici quòd daretur contra heredem ex dolo defuncti: quod est notandum, secundum Bal. hic.

g Parte. id est quantum peruenit. Accursius.

h Quotiens foro. quia litigare nolũt, sed bonis cedunt. [f]

i Depositariorum ratio habetur. Sed contra infra de priui. credi. l. si ventri. §. in bonis. Solu. hic res depositæ extabant: ibi non. quod non placet: vt infra. l. proxi. Vel admittũtur ante priuilegia personalia, sed postea realia. sed & quædã personalia eis præferuntur, vt dotis: vt. C. qui po. in pig. ha. l. fin. item funeraria: vt. ff. de reli. & sumpt. fune. l. penul. Itẽ eius qui in refectionẽ rei credidit: vt infra qui po. in pign. ha. interdũ. Vel dic vt ibi.

k Renuntiauerint. sic infra de leg. có. l. si per emptionem. §. fina.

l Significatur. sed nõne etiam inter eos occupãtis melior est causa? Respon. sic: vt. j. de re iudi. inter eos. Ac.

m Quod priuilegiũ. Reperta est. ipsa exter, siue aliud ex ea emptum.

n Sumptus causa. s. ab his qui possessionẽ primo petierũt, & in possessionẽ sunt missi: vnde debet restitui eis, cũ aliis cõmunicẽt possessionẽ: vt. C. de bon. autho. iudi. pos. l. fin. §. & expensas. Vel dic sumptus factos à depositario. Accursius.

o Non ago. scilicet in solidum.

p Nec aduersus. Cõpetit. pro dolo coheredis. Accursius.

q Quod seruus. CASVS. Si seruus rẽ deponat, reddet: nisi appareat dñm nolle & reddat, secũdũ Sabinũ. Paul' dicit & reddẽda sit: quia sufficit bonã fidẽ adesse. hoc in prima. Si vero ei' rei quã deposuit, seru' furtũ fecerit: si reddat credẽdũ dñm fuitũ, nõ liberat depositari'. neq; refert, ei manẽti i seruitute, vel libero facto res reddat: quia semp cõtingit liberatio. idẽ in omni debitore soluente iusta causa ignorantiæ interueniẽte.

r Deposuit. bona fide: vt infra eo. l. bonæ fides. §. incurrit.

s Nolle. hic ergo erit in culpa: vt supra si cer. pet. l. quod te. Ac.

t Motus. hic Sabinus statim corrigitur: cæterum sufficit &c. vt patet

id est potius quam. Ante. Augu. lib. 4. emend. cap. 8.

a Immo ibi nõ fallit. nã cum ibi loquatur quãdo dolus dat causam cõtractui, & per consequẽs cõtractus fuit ipso iure nullus: nõ potest purgari dolus per actionẽ descidẽtẽ ex cõtractu: merito heredes tenẽtur in solidũ, secũdũ Bal. hic.

b Ibi nõ fallit: quia actio non est ex contractu, sed ex delicto mẽ sorte, secundum Bal.

c Ibi etiã nõ fallit: quia non datur actio ex dolo adhibito in cõtractu: sed ex dolo cõmisso non in dolosa distributione: vt ibi patet, secundum Bal.

d Illa nõna scitur ex cõtractu: sed nascitur ex dolo cõmisso in non parẽdo iudici. Bal.

e Dic quòd ibi loquitur de act. oc ex contractu, qua tras

Cõ bal. cũtur. text. & quod ibi not. in. l. ſ plurib' relicta is heredi. ſeruũ. j. de bus decesserit, heredes ſuũ. & ql ex dolo defuncti & parte not. in. l. ſi cõueniẽtur: licet & pri vnus. ff. de mo in solidũ. sed an in pæn. cæteros coheredes qui dolũ nõ fecerũt, depositi detur actio ex dolo coheredis? Dicitur & non. hoc in secunda.

patet infra de ſol.l.quod ſeruus.&.l.ſi quis ſeruo.&.j.de fur.qui re ſibi.ſed pro eo erat ſupra ſi cer. pet.quod te. in fi. & inſtit.de act.§.ſi quis agens.ibi,ſane ſi tam &c. Accurſius.

a *Fecerat.* domino.

b *Bona enim fides.* ſcilicet tantum.

c *Debitoribus.* qui ſoluunt iuſta cauſa ignorantiæ interueniente, diſtinctiõe peculiaris & dominici peculij adhibenda: vt infra de ſol.l.quod ſeruus.&.l. ſi quis ſeruo.

SI in Aſia.] CASVS principij eſt plan⁹. [DEPOSITVM.] Si depoſitarius alio rẽ depoſitam transferat, ibi reddet, vbi res eſt. Sed quid ſi is qui depoſitum petit, transferri petat ſuis ſumptibus: an ſit audiendus, quæritur. Et dicitur quòd ſic. quod obſeruatur & in actiõe ad exhibẽdum. [QVEMADMODVM.] Sicut in actiõe ex ſtipulatu quę eſt ſtricti iuris, vel ex teſtamento poſt morã, id eſt litẽ conteſta. res debita moram facienti perit: ita res depoſita: vt ſi tẽpore accepti iudicij poteſt rẽ reddere,neq; reddit:ex tunc ſuo ſit periculo. Viuianus.

d *Qui depoſuit.* ſecus in commodato: vt ſupra cõmo.l.ſi vt certo. §.idem Labeo.quæ eſt contra: quia tantum gratia accipientis contrahitur.

e *Depoſitum.* id eſt rẽ depoſitam.

f *Eius eſt.* id eſt,extitit. ſecus ſi dolo illud tranſtulit.

g *Iudicio.* puta ſi emi rem quæ erat Mutinæ, debet mihi ibi dari.

h *Romam.* quæ eſt cõmunis patria: vt infra ad munici.l.Roma.

i *Audiendus ſit.* & nihil conuenit.Io.

k *Seruatur.* vt ſupra ad exhib.ſed ſi hereditas.§ j. Item in actione in rem: vt ſupra de rei vin.l.ſi res.&.l.ſeq.

l *Cum ſequeſtre.* ergo eſt ſecũdæ declinationis, ſicut magiſter: & facit accuſatiuum ſequeſtrum.alibi eſt tertiæ,& facit accuſatiuũ ſequeſtrem: vt.C.eo.l. propter.

m *Rei.*ſ.conuenti.

n *Periret.* vt infra de lega.j.apud Iulianum.§.ipſius quoque.

o *Periculo.* etiam fortuiti caſus,ſecundum Io. vt ſupra de conſti.pecu.qui autẽ.§. ij.& infra de vi & vi arma.l. j.§. rectiſſime. &.l.penulti.& infra de re iu.ſi homo. cum enim qui impedit ne depoſitarius reſtituat,teneatur deponenti de fortuito caſu,vt in authen.de depoſito& denun.§.j.col.vj.multo magis ergo is qui mihi obligatus eſt ex depoſito:cũ perfidius faciat. ſed M. intelligit hunc.§.quãdo non erat interitura eodẽ mòdo penes actorem,non aliàs:vt infra eo.l.ſi plures. §. fin.ſed illa lex intelligitur aliter quàm ipſe dixerit:vt ibi dices.

p *Potuit.*ac debuit.

SI quis.] CASVS. Si is qui rem depoſuit deceſſit, & heres eam ſibi reddi petit:an ſi ignorat eum heredem eſſe, nec velit eã reſtituere antequam ei conſtet: an ſit audiendus,quæritur. Et reſpõ. ꝙ ſic. Idem eſt in procuratore. neq; ob hoc videt dolũ cõmittere, hoc eſt ſi ipſum heredem vel procuratorẽ eſſe negauerit. Viuia.

q *Si cognouerit.* ſic & ſupra de tribu. illud.§. ſi tamẽ.& infra de doli exce. l. ij. §.itẽ quia. &.ĩ.eo.l.plane.in fine.

r *Cõdictio.* ſcilicet furtiua,& ſine cauſa.

ſ *Admiſerit.* ſed depoſiti etiã prius: vt ſupra e.l.j §.idẽ Põponius.

SI plures.] CASVS. Si deponens plures heredes reliquerit,maiori parti præſenti res reſtituenda eſt. Maior pars non dicitur ex numero perſonarum, ſed ex magnitudine portionũ hereditariarũ.& eſt reddenda cum cõpetenti cautela,vt depoſitarius ſeruetur indemnis. [SIVE.] Si cũ depoſitario agatur, ſiue cum herede,& ante ſententiam & etiam litem metam,ne inſurgant contraria, res intereat,abſoluitur reus: maxime cũ penes actorem fuiſſet ſimiliter interitura. Viuianus.

iſta lex eſt intelligẽda habere locum ſecundũ Bal. in re depoſita diuidua. ſecus ſi eſſet indiuidua: quia tunc poſſet vni ſolꝰ reſtituì. de hoc habuiſti.ĩ.eo. in. l. i §. ſi pecunia.

t *Adierit.* ad repetendum depoſitum. Acc.

u *Reſtituendam rem.* etiam ſi ſit diuidua. nã ſi indiuidua, etiã ſi vn⁹ adeat,ei reſtituitur: vt ſupra eo.l j. §.ſi pecunia. Accurſius.

x *Perſonarum.* ſcilicet tantum.ſic etiam eſt in creditoribus: vt ſupra de pac.l.maiorẽ .&.C. qui bo.ce. poſ.l.ſi. Accurſius.

y *Rem iudicatam.* ſupple & ante moram cõtrouerſiam: aliàs contra: vt infra de verbo. obli.nemo.§.j.& de lega. j. cum res. §. fin.& ſupra eo.l. ſi in Aſia.§. fin. Sed alij dicunt ſpeciale in depoſito, cum & alia multa ſpecialia ſint in eo:& ſic intelligunt hic poſt moram etiam.ſed prima verior,niſi iuſtam cauſam habeat litigandi: vt ſupra de peti. here. illud.vt propter impenſas:vt ſupra commo.in rebus.§. poſſunt. & infra de fur.l.creditoris.nam tunc etiam poſt moram non tenetur de interitu:vt dicta.l.illud. Accurſius.

z *Interitura eſſet.* ſubaudi, maxime. nam idem ſi non erat interitura,ſecundum Ioan.vt dixi.ĩ.eo.l.ſi in Aſia.in fin.Sed M.hãc

Ab ea die qua quis incipit habere iuſtam cauſam litigandi, videtur dolo malo facere,& ad eum periculum ſpectat. Bar.

XIII. PAVLVS libro trigeſimo primo ad Edictum.

SI quis inficiatus ſit non aduerſus dominum, ſed quòd eum qui rem depoſitam petebat, verum procuratorem non putaret, aut eius qui depoſuiſſet, heredem: nihil dolo malo fecit.poſtea autem ſi cognouerit ᵍ,cum eo agi poterit:quoniã nunc incipit dolo malo facere, ſi reddere eam non vult.

Pro re depoſita non competit condictio antequam committatur dolus. Bartolus.

Competit etiam condictio ʳ depoſitæ rei nomine, ſed non antequam id dolo admiſſum ſit. Non enim quenquam hoc ipſo quòd depoſitum accipiat, condictione obligari, verùm quòd dolum malũ admiſerit ſ.

Depoſitum eſt reddendum maiori parti heredum. Bartolus.

XIIII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

SI plures † heredes extiterint ei qui depoſuerit, dicitur, ſi maior pars adierit ᵗ, reſtituendam rem ᵘ præſentibus. Maiorẽ autem partem non ex numero vtiq; perſonarum ˣ,ſed ex magnitudine portionum hereditariarum intellegendam, cautela idonea reddenda.

Si res depoſita periit eo modo quo eſſet peritura apud deponentem: depoſitarius liberatur. Bartolus.

Siue autẽ cum ipſo apud quẽ depoſita [res] eſt, actum fuerit, ſiue cum herede eius,& ſua natura res ante rem iudicatã ʸ interciderit, veluti ſi homo mortuus fuerit: Sabinus & Caſsius abſolui debere eum cum quo actũ eſt,dixerũt:quia æquũ eſſet naturalẽ interitũ ad actorẽ ptinere:vtique cũ interitura eſſet ᶻ

Ad eum qui rem depoſitam petebat.] CASVS. Si is qui rem depoſuit deceſſit, & heres eam ſibi reddi petit:an ſi ignorat eum heredem eſſe, nec velit eã reſtituere antequam ei conſtet: an ſit audiendus,quæritur. Et reſpõ. ꝙ ſic. Idem eſt in procuratore. neq; ob hoc videt dolũ cõmittere, hoc eſt ſi ipſum heredem vel procuratorẽ eſſe negauerit. Viuia.

Si cognouerit. ſic & ſupra de tribu. illud.§. ſi tamẽ.& infra de doli exce. l. ij. §.itẽ quia. &.ĩ.eo.l.plane.in fine.

Cõdictio. ſcilicet furtiua,& ſine cauſa.

Admiſerit. ſed depoſiti etiã prius: vt ſupra e.l.j §.idẽ Põponius.

SI plures.] CASVS. Si deponens plures heredes reliquerit,maiori parti præſenti res reſtituenda eſt. Maior pars non dicitur ex numero perſonarum, ſed ex magnitudine portionũ hereditariarũ.& eſt reddenda cum cõpetenti cautela,vt depoſitarius ſeruetur indemnis. [SIVE.] Si cũ depoſitario agatur, ſiue cum herede,& ante ſententiam & etiam litem metam,ne inſurgant contraria, res intereat,abſoluitur reus: maxime cũ penes actorem fuiſſet ſimiliter interitura. Viuianus.

Adierit. ad repetendum depoſitum. Acc.

Reſtituendam rem. etiam ſi ſit diuidua. nã ſi indiuidua, etiã ſi vn⁹ adeat,ei reſtituitur: vt ſupra eo.l j. §.ſi pecunia. Accurſius.

Perſonarum. ſcilicet tantum.ſic etiam eſt in creditoribus: vt ſupra de pac.l.maiorẽ .&.C. qui bo.ce. poſ.l.ſi. Accurſius.

Rem iudicatam. ſupple & ante moram cõtrouerſiam: aliàs contra: vt infra de verbo. obli.nemo.§.j.& de lega. j. cum res. §. fin.& ſupra eo.l. ſi in Aſia.§. fin. Sed alij dicunt ſpeciale in depoſito, cum & alia multa ſpecialia ſint in eo:& ſic intelligunt hic poſt moram etiam.ſed prima verior,niſi iuſtam cauſam habeat litigandi: vt ſupra de peti. here. illud.vt propter impenſas:vt ſupra commo.in rebus.§. poſſunt. & infra de fur.l.creditoris.nam tunc etiam poſt moram non tenetur de interitu:vt dicta.l.illud. Accurſius.

Interitura eſſet. ſubaudi, maxime. nam idem ſi non erat interitura,ſecundum Ioan.vt dixi.ĩ.eo.l.ſi in Aſia.in fin.Sed M.hãc

diſtinctionem ſemper etiam poſt moram admittebat, præterquã in fure & meticuloſo: vt. C. quod metus cau. l. j. & facit pro eo ſupra de conſti. pecu. l. ſi duo. §. ait prætor. & infra de iur. do. l. ſi is. in prin. & ſupra ad. l. Rho. l. fin. §. ſi ea. & ſupra quod metus cau. l. ſi cum. §. quid ſi homo. ibi: ſed & ſi nõ culpa. vel hic iuſtã cauſam litigandi habet propter impenſas. Accurſius.

Qui rẽ.] CASVS. Depoſuiſti rem meã apud meipſum. an ego poſſim teneri depoſiti? Dicitur quòd non: & ponit exemplum. Viuianus.

a *Ex locato.* nullum iſtorum valet in re ſua: vt hic, & infra de regu. iur. l. neq; pignus. & C. loca. qui rem. & infra eo. l. bona fides §. ſi tamẽ. & infra de vſuca. l. ei à quo. ſed videtur contra in precario: vt infra de preca. l. certe. §. fina. & l. ſeq. ſed & ibi fuit in alieno, id eſt in poſſeſſióe quæ erat aliena. ſ. creditoris.

Si is.] CASVS. Depoſui rem meam apud Titium, Titius depoſuit apud Mæuium. iſte Mæuius commiſit dolũ. quæritur, ad quid mihi tenebitur Titius primus depoſitarius? Reſpon. quòd ad hoc, vt act. cedat mihi contra Seium. Viuianus.

b *Tibi præſtet.* quod ſufficit: vt ſupra de pecu. l. quod debetur. in fin. & ſupra. l. j. §. ſi vero tuo. & eſt ratio: quia de ſolo dolo tenet. ſecus ergo in actione nego. geſt. in qua venit etiam culpa, vbi nõ liberatur cedendo: vt. ĩ. de nego. geſt. nam & ſi. §. fi. quæ eſt contra.

† *Facit in ea. l. 2. gl. 2. prope fin. in verſi. conſtitit ante depoſitum. extra to. titu.*

Licet.] CASVS. Vnus & plures deponere poſſũt, ſcilicet cum eſt ſimplex depoſitum: apud ſequeſtrum vero nõ niſi plures. & hoc fit in re litigioſa: & hic qlibet videtur depoſuiſſe in ſolidum. ſecus in re cõmuni: quia quilibet pro parte ſua deponit. [REI DEPOSITAE.] Iſte. §. ſatis clar' eſt, & leges ſeq. vſq; ad. l. ſi apud. Vi.

† *Concor. in c. 2. gl. 2. in fi. in verſi. item rei depoſita. extra eo. titu.*

c *Deducitur.* & vt reddatur vni, cõuenit: vt hic, & ĩ. c. l. ei apud quẽ. §. ꝓprie. & ĩ. qui ſatisd. cog. l. ſi fideiuſſor. §. fin. & ĩ. de verb. ſign. l. ſequeſter. & agitur præſcriptis verbis, ſecũdũ quoſdã: vt. ĩ. de præſcrip. verb. l. & ſi rem. §. fi. ſed tu dic, depoſiti ſequeſtraria: vt. ĩ. eo. l. ei. §. j.

d *In ſolidum.* ſecus quando plures rem communem deponunt: quia quilibet pro parte depoſuiſſe videtur: vt ſubiicit, & ſupra eo. l. j. §. ſ[illegible] ſi duo. & hic, vt ſubiicit, rei depoſitæ. Accurſius.

e *Poſſeſſio.* hic & in commodato, vt ſupra commo. l. rei. Accur.

f *Agitur.* tacite, vt hic innuit, niſi contra probetur, quod eſſe poteſt: vt infra de acquiren. poſſ. l. intereſſe puto. Accurſius.

g *De eo quod tu.* Poteſt intelligi in herede depoſitarij cauſa tumultus, vt teneatur intra annum in ſimplum: vt ſicut ea res, etſi reſtituta eſſet actori.

In re propria nõ conſiſtit depoſitum: ideo depoſiti agi non poteſt. idem in commodato & precario. Bartolus.

XV. IVLIANVS libro tertiodecimo Digeſtorum.

QVi rem ſuam deponi apud ſe patitur, vel vtendam rogat: nec depoſiti, nec cõmodati actione tenetur: ſicuti qui rem ſuam cõducit, aut precario rogat, nec precario tenetur, nec ex locato[a].

Deponens primus non habet actionem contra tertium depoſitarium, niſi prius ei fuerit ceſſa.

XVI. AFRICANVS libro ſeptimo Quæſtionum.

SI is apud quem rem depoſueris, apud alium eam deponat, & ille dolo quid admiſerit: ob dolum eius apud quem poſtea ſit depoſitum, eatenus eum teneri apud quem tu depoſueris, vt actiones ſuas tibi præſtet[b].

Apud ſequeſtrum plures tantum deponunt, & tunc poſſeſſio amittitur. Bartolus. C

XVII. FLORENTINVS libro ſeptimo Inſtitutionum.

LIcet deponere tam plures quàm vnus poſſunt, attamen apud ſequeſtrem non niſi plures† deponere poſſunt. Nam tum id fit, cum aliqua res in cõtrouerſiam deducitur[c]. Itaque hoc caſu in ſolidum[d] vnuſquiſque videtur depoſuiſſe. quod aliter eſt cum rem communem plures deponũt. Rei depoſitæ proprietas apud deponentem manet, † ſed & poſſeſſio[e], niſi apud ſequeſtrem depoſita eſt. nam tum demum ſequeſter poſſidet. Id enim agitur[f] ea depoſitione, vt neutrius poſſeſſioni id tempus procedat.

Actio depoſiti in quatuor caſibus contra heredem ex dolo defuncti datur in ſimplum, & intra annum ex dolo heredis ſecundum ſuam naturam. Bartolus.

A vnum ſpeciale eſt contra depoſitarium, qui conuenitur in duplum, ita ſit hic aliud pro herede. & fiet punctum ibi, intra annũ quoque. & incipiat verſus, in ipſum &c. Item quod dicitur, in ipſum, refertur ad depoſitarium, non ad heredem. & quod dicitur, in perpetuum, ſcilicet ratione ſimpli. Alij intelligunt quòd principiũ loquatur de herede depoſitarij vſq; illuc, & intra annum &c. & poſtea de ipſo depoſitario. & quando datur in ſimplum, detur in perpetuũ, ſcilicet etiam in heredem: & ſic ad primum dictũ refertur quod dicit in fi. & in perpetuum. prima verior eſt. Accur.

Volgi incipit, quod tumultus.

h *Vlianus. Poſſe.* nam hæc eſt vna de illis actionib' quæ iure veteri ſibi dantur: vt ſupra de iudi. l. ſi lõgius. §. ſi filius. & infra de actio. & obli. l. filiusfamilias. Accurſius.

i *Si ſine. Nec cauere.* ſecus in actiõe in rẽ: vt ſupra de rei vin. l. ſi vero. §. Iulianus. quæ eſt contra. & eſt ratio: quia ibi cauet propter lucrum quod lit. conte. ſenſit, ſcilicet vſucapiẽdo. nec enĩ ſine one re debet eſſe lucrũ: vt inſti. de leg. pa. tu. in fi. hic autem nullum eſt lucrum in re depoſita: ideoq; depoſitari' nullũ ſentit onus. Item ſecus in actione ad exhi. vt ſupra ad exhi. l. Celſus. § fin. quæ eſt contra. Item ſecus in procuratore: vt infra tit. j. l. ſi procurator. §. vlti. quæ eſt contra. Sed eſt ratio, quia procurator durius aſtringitur, cum teneatur etiã de leuiſſima culpa: vt. C. man. à procuratore. At in depoſito ſolus dolus venit: vt ſupra. l. j. §. at ſi cibaria tantum. Itẽ ſecus in condictione ob cauſam: vt ſupra de cõdic. ob cau. ſi pecuniã. §. item ſi quis. in fin. §. Item ſecus in aliis bonæ fi. iudiciis, vt. ĩ. de iudiciis. l. in omnibus. Accurſius.

Lucrũ ſine onere eſſe nõ debet.

Depoſitari' de ſolo dolo tenetur.

Si apud.] CASVS. Si res apud filiũfa. depoſitur, & emancipatus rẽ teneat, & depoſiti tenetur, & de pecu. pater intra annum non conuenietur: ſed filius tenebitur. idẽ in ſeruo, ſi manumiſſus rem teneat, in ipſum non in dominum competit actio.

k *Si apud filiumfa.* ſic & infra pro ſoc. l. ſi id quod. § fin.

l *In ipſum.* ſcilicet manumiſſum. Sed contra ſupra de neg. geſt. Pomponius in negotiis. & ſupra eo. l. j. §. ſi apud. & C. an ſeruus ex ſuo facto. l. j. Sol. hic ſpeciale, vt hic inuit, licet ex cæteris &c. Alij dicunt quòd hic cõuenitur ratione præſentis poſſeſſionis, nõ autem ratione eius quem in ſeruitute habuit: vt arg. ſupra de iudi. non aliàs. §. ſi. Vel dic, [a] quòd hic cõuenitur rei vindic. nõ vero actione depoſiti, quæ eſt ex cõtractu: quod videtur conſonare cum eo quod habes ſupra eo. l. j. §. ſi apud. Accurſius.

Ipſum ſequuntur Bar. hic.

Si duo.

XVIII. NERATIVS libro ſecũdo Membranarum.

DE eo quod tumultus ſ*, incẽdij, ruinæ, naufragij cauſa depoſitum eſt, in heredem de dolo mortui actio eſt pro hereditaria portione, & in ſimplum, & intra annum quoque: in ipſum, & in ſolidum, & in duplum, & in perpetuũ datur.

B XIX. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Edictum.

IVlianus & Marcellus putant filiumfamilias depoſiti rectè agere poſſe[h].

Depoſitarius qui ſine dolo & lata culpa deſiit habere facultatem rei reſtituendæ, deſinit poſſe condemnari. ſed ſi recuperat, redincipit teneri. ſed primo caſu non tenetur cauere de reſtituendo. Pau.

XX. PAVLVS libro octauodecimo ad Edictum.

SI ſine dolo malo rem depoſitam tibi amiſeris: nec depoſiti teneris, nec cauere[i] debes, ſi deprehenderis, eam reddi. ſi tamen ad te iterum peruenerit, depoſiti teneris.

Emancipatus tenetur de depoſito ante ſibi facto. idem in ſerno manumiſſo. Barto C

XXI. IDEM libro ſexageſimo ad Edictum.

SI apud filiumfamilias[k] res depoſita ſit, & emancipatus rem teneat: pater nec intra annum de peculio debet conueniri, ſed ipſe filius. Plus Trebatius exiſtimat, etiam ſi apud ſeruum depoſitum ſit, & manumiſſus rem teneat, in ipſum[l] dãdam actionem, non in dominũ: licet ex cæteris cauſis in manumiſſum actio non datur.

Si plures heredes depoſitarii ſeparatim dolum committũt, quilibet tenetur pro parte. vbi vero communiter, quilibet tenetur in ſolidũ. ſed ſi adrei reſtitutionem agitur, condemnatio ſit pro parte. b. d. ſecundũ lect. quam tenet Bartolus. D

XXII. MARCELLVS lib. quinto Digeſtorum.

Si duo.] CASVS. Si depoſitarius decedat duobus heredibus relictis, & rem depoſitam dolo interuertunt: an in ſolidũ teneantur? quæritur. Et diſtinguitur: aut erat res diuidua: puta. x. erant depoſita: &. v. tractauerunt: & ſinguli in partes cõueniuntur: quia plus actoris non intereſt. ſed in indiuidua quilibet tenetur in ſolidũ ad rem reſtituendam: cuius niſi integra fiat reſtitutio, condemnatio pro partibus fiet.

a *Decem milia.* & ſic diuiſibilis. ſic. ff. eo. l. in depoſiti. & ff. de adminiſt tut. l. tres tutores. circa princ. ibi, plane ſi pecunia &c.

b *Abſtulerint.* cõtrectando & cõuertendo in ſuum vſum quilibet ſua quinque milia.

c *Erunt.* quilibet in media. ſ. quinq; milia. & ſic agitur & fit condẽnatio pro partibus.

d *Suſcepiſſent.* & ſic cõtraxiſſent. ſecus ſi non cõtraxiſſent: quia tunc pro partibus: vt. ff. eo. l. j. §. ſi apud duos.

e *Rei.* ſi extaret.

f *Plane.* id eſt certe.

g *Rei.* indiuiſibilis contrectatæ. Accur.

h *Nõ reſtituatur.* No. actionem in ſolidum: cõdemnationem vero pro parte, in hoc caſu: in pecunia vero ideo aliud, quia pro parte tantum, non in ſolidũ videntur eam contrectaſſe & habuiſſe: vt. ff. ſi cer. pet. nam & ſi fur. §. fin. Sed in ſpecie contra: quia licet habuerit eam pro parte, tamẽ in ſolidũ eam contrectauit animo lucrandi: vt & quãdo plures ſubripiunt: & ideo tenetur ratione delicti in ſolidum, ſed conſiderata naturali & primordiali qualitate actionis depoſiti: quæ eſt vt pro partibus teneantur: vt no. ff. eo. l. j. §. ſi apud. quilibet liberatur præſtando intereſſe pro parte. ſecus ergo in furibus: quia ibi non poteſt hæc qualitas aſſignari. Itẽ ſecus in iſtis heredibus ſi cõueniantur non actione depoſiti, ſed condictione furtiua. & facit. ff. de præto. ſtipu. l. prætoriæ ſtipulationes. Accurſius.

Flo. qua.

Actione.] CASVS. Si in ſeruo depoſito ſumptũ fecerit depoſitarius: contraria depoſiti conueniet deponentem.

i *Conſtituto.* apud ſe depoſitarium.

k *Eundem iudicem.* vel etiam apud alium: vt ſupra commo. in commodato. §. j.

Lucius.] CASVS. Seruus Sẽpronij. c. tradidit Lucio Titio: Lucius Titius miſit literas Sempronio: quibus ſignificauit quòd habebat ex numeratione ſerui. c. quæ promiſit ſibi numerare vbi vellet, & quando vellet. quis contractus ſit. ſ. an mutuũ, an depoſitum? quæritur. Quæſtio ſit propter incrementũ vſurarum. Et reſpon. q̃ ſi actiũ erat quòd eadem. c. redderentur, depoſitum eſt. ſed ſi tantundẽ, egredietur naturam depoſiti: ſed nõ aperit ſit depoſitũ, an non. Verum proinde cum conuenit vt nõ idem ſed tantundem reddatur: non facile eſt vt veniant vſuræ,

ff. Vetus.

SI duo heredes rem apud defunctum depoſitã dolo interuerterint, quodam vtique caſu in partes tenebuntur. Nam ſi diuiſerint decem milia, [a] quæ apud defunctũ depoſita fuerant, & quina milia abſtulerint, [b] & vterque ſoluendo eſt, in partes obſtricti erunt. [c] nec enim amplius actoris intereſt. Quòd ſi lancem conflauerint, aut conflari ab aliquo paſsi fuerint, aliáve quæ ſpecies dolo eorum interuerſa fuerit, in ſolidum cõueniri poterunt, ac ſi ipſi ſeruandã ſuſcepiſſent. [d] Nam certè verum eſt, in ſolidum quemque dolo feciſſe: & niſi pro ſolido res [e] non poteſt reſtitui. Nec tamen abſurdè ſentiet qui hoc putauerit. planè, [f] niſi integræ rei [g] reſtitutione, eum cum quo actum fuerit, liberari non poſſe, condemnandum tamen, ſi res non reſtituatur, [h] prq qua parte heres extitit.

In hac actione admittitur cõpenſatio expenſarum. Bartolus.

XXIII. MODESTINVS libro ſecundo Differentiarum.

ACtione depoſiti conuentus ſeruo conſtituto [i] cibariorum nomine, apud eũdem [k] iudicem vtiliter experietur.

Commendatum & depoſitum idem ſunt: item actione depoſiti vſuræ veniunt à tempore morę: etiam ſi pecunia numerata deponitur, licet depoſiti terminos egrediatur. Bartolus.

XXIIII. PAPINIANVS libro nono Quæſtionum.

LVcius Titius Sẽpronio ſalutem. Centum nummos, quos hac die commendaſti mihi adnumerante ſeruo Sticho actore, eſſe apud me vt notũ haberes, hac epiſtula manu mea ſcripta tibi notum facio. quos [*] quando voles, & vbi voles, cõfeſtim tibi numerabo. Quæritur propter vſurarũ incrementum. [l] Reſpondi, depoſiti actionem locum habere. Quid eſt enim aliud commendare, [l] quàm deponere? [m] Quod ita verum [n] eſt, ſi id actum eſt, vt corpora nummorum eadem redderentur. Nam ſi vt tantundem [o] ſolueretur conuẽnit, egreditur ea res depoſiti notiſſimos terminos. [p] In qua quæſtione ſi depoſiti actio non teneat, [q] cum conuenit tantundem non idem reddi: rationem vſurarum haberi non facilè dicendum eſt. Et eſt quidẽ conſtitutum in bonæ fidei iudiciis, quod ad vſuras attinet, vt tantundem poſſit officium arbitri, [r] quantum ſtipulatio. Sed contra bonam fidem, [s] & depoſiti naturã eſt, vſuras ab eo deſiderare temporis ante moram, qui beneficiũ [t] in ſuſcipienda pecunia dedit. [u] Si tamẽ ab initio de vſuris præſtandis conuenit, [x] lex contractus ſeruabitur. [y]

Qui me præſente rem meam recepit, depoſiti actione tenetur. Bartolus.

XXV. IDEM libro tertio Reſponſorum.

DIe ſponſaliorum aut poſtea res oblatas puellæ quæ ſui iuris [z] fuit, pater ſuſcepit. heres [a] eius vt exhibeat, rectè conuenietur etiam actione depoſiti. [b]

In depoſito pecunia numerata veniunt vſura à tempore morę. Bartolus.

Qui pecuniam apud ſe non obſignatam, [c] vt tantũdem redderet depoſitam, ad vſus proprios conuertit: poſt moram in vſuras quoque iudicio depoſiti condemnandus eſt. [d]

A cum in ſtrictis iudiciis &c. vnde ex mora in hoc caſu debentur: aliqui non, niſi ab initio aliter conueniſſet.

l *Incrementum.* quis contractus ſit, depoſitum, an mutuum.

m *Quam deponere.* vt infra de verborum ſignificatio. l. cõmendare. aliter accipitur infra man. ſi vero non remunerandi. §. cum quidam. Accurſius.

n *Verũ.* indubitãter.

o *Tantundem.* id eſt tantum ſi conſumpta eſſet. Accurſius.

p *Terminos.* eſt tamẽ depoſitum: vt infra. l. proxi. §. qui pecuniã. & l. Publia. §. j. in fine. ſunt autẽ notiſſimi termini, q̃ depoſitor neque dominium neque poſſeſſionẽ amittit: vt ſupra eo. licet. §. rei. & idem debet reddi: vt ſupra ſi cer. pet. l. ij. in principio. & infra loca. l. in naue.

Not. quid idem eſt cõmodare, & deponere.

concur. text. in. l. cum hę reditas. C. a. text. in. l. Lu ff. ã. e. text. in. l. cõmendare. j. de verbo. & ff. ſignif. text. ſ. e. me quis. 12. q. 2. text. in ca. 1. extra de depoſ. text. in. l. 1. de iuſtitia & iure.

q *Non tenetur.* ſed tamen tenet, vt dixi.

r *Arbitri.* id eſt iudicis. & facit. ff. de nego. geſt. l. quia tantũdem.

s *Sed contra bonam fidem.* proſequitur quãdo idem: & idem etiã quando non idem debet reddi.

t *Qui beneficium.* cuſtodiæ.

u *Dedit.* id eſt fecit.

x *Conuenit.* ad caſum quando tantundem: vt ff. eo. Publia. §. j. in fin. vel ad illum quando idem poteſt referri, puta à die tali in antea tenearis ad vſuras.

y *Seruabitur.* nam in bon. fi. iudi. vſuræ ex ſolo pacto incõtinenti habito debentur: vt. ff. de vſuris, cum quidã. §. ex locato. Accur.

De ſponſal.] CASVS. Depoſui apud te pecuniã nõ obſignatam, vt tantũdem redderes: non q̃ hoc expreſſum fuerit: quia tũc ſecus. poſt morã in iudicio depoſiti cõuẽtus teneberis ad vſuras.

z *Sui iuris.* aliàs ſecus: quia tantum naturalis obligatio eſſet nata cõtra patrem: vt. ff. de cõdic. inde. l. frater à fratre. §. quæſitum.

a *Heres.* ſcilicet patris.

b *Depoſiti.* hoc quando præſente puella accipit pater: aliud ſi ignorante: vt ſupra de nego. geſtis. l. ſi fideiuſſor. §. ſi ignorante. quæ eſt contra. ADDITIO. Dic quòd ibi puella non fuit præſens: vnde non poteſt dici depoſitum. hic vero erat præſens, ſecundum Bar. hic.

c *Non obſignatam.* hoc ideo, vt &c.

d *Condemnandus eſt.* vt. ff. eo. l. Quintus. & l. ſi ſacculum. §. fin. li. ſi ergo depoſiti agitur vbi conuenerit inter eos vt tantundem redderetur, quomodo ſciam detur actio ex mutuo, vel ex depoſito? niſi dicas, ſecundum quod eſt actum inter eos. ſuppone nil actum. Ad hoc reſpon. q̃ hic non conuenit expreſſe vt ea vteretur, præſumitur tamen q̃ voluerit ea vti, quia pecuniam non obſignatã reliquit: & ideo depoſiti agitur inſpecto initio: vt ſupra eodem. l. j. §. idem Pomponius quærit, ſi tibi mandauero. ſi vero expreſſè conueniſſet vt ſi vellet, vteretur: demum

cum vtitur,& ſit mutuum,& de mutuo agitur:vt ſupra ſi cer. peta.l.quod ſi ab initio.

PVblia.]CASVS clarus eſt,& procedit per terminos.[LVCIVS.]Titius miſit epiſtolam ad Scium,qua ſignificauit ei ſub hac forma:Notum ſit tibi quòd habeo.x.apud me: confiteor hic & promitto tibi ea reddere cum vſuris:an ob hoc vſuræ debeantur?Et reſpon.quòd licet iure contractus videatur excedere naturam depoſiti:tamé depoſitum eſt, & ex conuẽtione actione depoſiti petẽtur vſurę.[TITIVS.] Titius miſit epiſtolam Sempronio: qua ſignificauit ei ſic, notum tibi facio quòd apud me habes.x.pondo auri plus vel minus,& ſacculos ſignatos.x. & alia manu teneris mihi in.x. an per talem ſcripturã aliqua ſit nata obligatio,quęritur.Et reſpon. quòd non:ſed rerum depoſitio per eã probari poteſt.ſed an per epiſtolam hanc Titius probare poterit.x.ſibi dari debere à Sẽpronio? Reſpõ. quòd iudex æſtimabit,ſcilicet ſi Sempronius conſenſit his quæ ſcripta erant contra ſe,vt ſic ſtetur epiſtolæ in totũ.aliàs non puto, quia dicit, huic ſcripturę quæ dicit me debere Titio,non cõſentio:ſed his quæ pro me faciunt conſentio. Viuianus.

Ex pacto appoſito in traditione rei mẽ qua durat, alteri quæritur vtilis actio. Bar.

XXVI. PAVLVS libro quarto Reſponſorum.

PVblia Mæuia cum proficiſceretur ad maritum ſuum, arcam clauſam cum veſte & inſtrumentis commendauit Gaiæ Seiæ: & dixit ei: Cum ſalua ſanáve venero,reſtitues mihi:certè ſi aliquid mihi humanum[a] contigerit, filio meo, quem ex alio marito ſuſcepi. Defuncta ea inteſtata,[b] deſidero,[c] res cõmendatæ cui reſtitui debeant, filio,[d] an marito. Paulus reſpõdit,filio.

In contractibus bonæ fidei, ex ſolo pacto nudo debentur vſuræ. Bartolus.

Lucius Titius ita cauit:† Ἔλαβον, καὶ ἔχω εἰς λόγον παραναταθήκης τὰ προγεγραμμένα τῇ ἀργυρίου δηνάρια μυρία: καὶ πάντα ποιήσω καὶ συμφωνῶ καὶ ὁμολογήσω ὡς προγέγραπται, καὶ συναθήμων χορηγήσαι σοι τόκον ἑκάστης μονὰς ἑκάστου μηνὸς ἐβόλους τέσσαρας, μέχρι τῆς ἀποδόσεως παντὸς τοῦ ἀργυρίου. [id eſt, Suſcepi, habeóque apud me titulo depoſiti ſupraſcripta denariũm argenti decem milia: méque ad præſcriptum omnia præſtaturũ & promitto, & profiteor:conuentione ſcilicet inita, vt quoad omne argentum reddatur, in ſingulos menſes ſingulátq; libras vſurarũ nomine quaternos tibi obolos ſubminiſtrem.] Quæro, an vſuræ peti poſſunt. Paulus reſpondit, eum contractum de quo quæritur, depoſitæ pecuniæ modũ excedere: [e] & ideo ſecundum conuentionem, vſuræ quoque actione depoſiti peti poſſunt.

Verba enunciatiua non inducunt obligationem in contractibus,ſed probationem. Item priuata ſcriptura fidem facit contra producentem,non pro eo: niſi ab aduerſario fuerit approbata. Bartolus

Titius Sempronii ſalutem: Habere[f] me à vobis auri pondo plus minus[g] decẽ, & diſcos duos,ſaccum ſignatum:ex quibus debetis mihi decem,[h] quos apud Titium[i] depoſuiſtis: item quos trophimati[k] †decem,item ex ratione patris veſtri decem, & quod excurrit. † Quæro, an ex huiuſmodi ſcriptura aliqua obligatio nata ſit: ſcilicet quod ad ſolam[l] pecuniæ cauſam attinet. Reſpondit, ex epiſtula de qua quæritur, obligationẽ quidem nullam natam videri: ſed probationem depoſitarum rerum impleri poſſe. [m] An autem is quoque qui deberi ſibi cauit in eadem epiſtula decem, probare poſſit[n] hoc quod ſcripſit: iudicem æſtimaturum. [o]

Licet non valeat quod in veritate agitur, tamen valet quod ſimulatè conciptur. Bartolus.

XXVII. IDEM libro ſeptimo Reſponſorum.

LVcius Titius cum haberet filiam in poteſtate Seiam, Pamphilo ſeruo alieno[p] in matrimonium collocauit: cui etiã dotem[q] dedit: quam ſub titulo depoſiti in cautionem cõtulit:[r] & poſtea nulla denuntiatione[ſ] à domino facta, pater deceſſit: mox & Pãphilus ſeruus. Quæro qua actione Seia pecuniam petere poſſit,cum ipſa patri heres extiterit. Paulus reſpondit, quoniam dos conſtitui non potuit ex cauſa[t] depoſiti, actione de peculio pecuniam[u] repetendam.

Qui promittit prouidentiam pecuniæ depoſitæ, tenetur ad vſuras ſi eas perceperit, vel in ſuos vſus conuerterit. Bartolus.

XXVIII. SCAEVOLA libro primo Reſponſorum.

QVintus Cæcilius Cãdidus ad Paccium Rogatianum epiſtulã ſcripſit in verba infra ſcripta: Cæcilius Candidus Paccio Rogatiano ſuo ſalutem. Vigintiquinq; nummorum,*quos apud me eſſe voluiſti:notum tibi ita hac epiſtula facio, ad ratiunculam meam ea* peruenieſſe: quibus vt primum proſpiciam, ne vacua* tibi ſint, id eſt vt vſuras eorum accipias, curæ habebo. Quæſitum eſt,an ex ea epiſtula etiam vſuræ peti poſſunt. Respondi, deberi ex bonæ fidei[x] iudicio vſuras, ſiquidem ad rationẽ meam:quæ curæ habeo vt nõ ſint tibi vacui. an ex epiſtola tali vſuræ debeãtur,quæritur. Et reſpon. q̃ ſic, ſiue ex cauſa mutui, ſiue vſuras percepit, ſiue in vſus ſuos cõuertit. Viuianus.

---

a *Humanum.* id eſt q̃ moriar:vt.j.de ver. ſignifica. l. vulgari. §.j. & §.ij.Accurſius.

b *Inteſtata.* Publia.

c *Deſidero.* vt mihi tria dicas.

d *Filio.* ſcilicet per vtilem actionem depoſiti:vt hic, & C.ad exhi.l.penult.& infra de pact.dot. l. ſi ita & .l. pactum. non autem directa:vt.j. de donatio. l.donationes.§.penul. quę eſt contra.vel illa in extraneo,vt in eum non videatur collata donatio, vt hic in filio. ſed econtra per filium ſic paciſcentẽ matri nõ quæritur:vt infra ad Trebell.l. debitor.§.ſi. de marito autem ideo dubitabatur, quia forte fecerat ei pactũ mulier quòd res ſuas lucraret poſt mortem ſuam. Accurſius.

e *Excepto.* ſupple, *in nutricum expenſis.* Vide Alex. *de Alex. lib. I. diſſ. nec. cap. 18.* & eſt tamen depoſitum: & ideo ſecundum conuent.& c.vt ſupra.e.l. Lucius.in fi.debetur enim ex pacto vſuræ in bonæ fi.iudi.vt C.de pact.inter emto.& ven.l.initio. Accurſius.

f *Habere.* ſubaudi, notũ ſit veſtræ dilectioni,aliàs diſcretioni.

g *Minus.* id eſt parum plus,vel parum minus. *Auto. Auguſt. lib.4. emun.c.16.*

h *Decem.* obolos.

i *Apud Titium.* Mæuium vel apud alium Titium. Accurſius.

k *Trophimati.* id eſt mercedi & pretio nutricationis.

l *Solam.* idem in aliis:vt in reſponſione dicit ſtatim.

m *Poſſe.* vt.j. de pb. l.ſi.& de le.iij.cũ quis. §.codicillis.& .ſ. de pactis.l.emptor.§.fin.

† *Quæ dicitur ſumma excurſus, pulchri Bartholo. de Auto. Auguſto.*

n *Poſſit.* per hanc epiſtolam. Accurſius.

o *Æſtimaturum.* vt ſi ille conſentit his quæ erant etiam contra ſe, ſtetur epiſtolę in totũ: aliàs non.

LVcius.] CASVS. Collocauit filiam ſuã Titius in matrimoniũ Pãphilo ſeruo alieno.& erat hæc in poteſtate. & dedit dotẽ cũ ea,quam ſeru* recepit vt depoſitã.deceſſit pater, & deceſſit Pãphilus. qua act. repetet.c. data nomine dotis filia?Reſpõ. q̃ nõ dotis actiõe: quia nulla erat dos:ſed act.depoſi. de pec. à domino Pãphi. repetet hoc edicto.

p *Seruo alieno.* quę putauit liberũ,ſecundum Azo. & ſic etiã ſecundũ cano.nõ tenet matrimoniũ,ratione inæqualitatis. Accurſius.

q *Etiam dotem.* id eſt quaſi eſſet dos.

r *Contulit.* id eſt fecit Lucius vt ſeruus caueret ſe debere ex cauſa depoſiti pecuniã quã ex cauſa dotis acceperat, & id agebat vt ex cauſa depoſiti, non dotis, cõtraheretur obligatio ad præſens. Acc.

ſ *Denuntiatione.* quòd eſſet hic ſeruus: vel q̃ non teneret matrimonium:propter quã denuntiationẽ omiſſam, ſi dominus non reuocaret ſeruum,fieret liber:vt in auth.de nup. §. ſi vero ab initio. & §.ſinautẽ. & .§. ſi vero ipſe quidem.colla.iiij.

t *Ex cauſa.* quia ſeruus erat.

u *Pecuniam.* ſed cur non datur cõdictio ſine cauſa?poteſt dici & illam vtpote generalẽ dari: vt ſupra de condic.ſine cauſa. l.auunculo. Accurſius.

* *Vulg.minę.*

* *Vulg.ea.*

* *Vulg.veſtra.*

QVint⁹.]CASVS. cui Cęcili⁹ ſignificauit per epiſtolã Paccio in hæc verba: Notũ tibi facio q̃ vigintiquinq; quos apud me eſſe voluiſti,venerunt ad rationẽ meam:quęs curæ habeo vt nõ ſint tibi vacui. an ex epiſtola tali vſuræ debeãtur,quæritur. Et reſpon. q̃ ſic, ſiue ex cauſa mutui, ſiue vſuras percepit, ſiue in vſus ſuos cõuertit. Viu.

x *Ex bona fide.* ſcilicet depoſiti. Accurſius.

Percepit.

a *Percepit.* vſuras ex hac pecunia: vt infra titu. j. idemque. §. ſi procurator meus. Accurſius.

b *Vſus eſt.* non ergo iure pacti: & quia non certum dicit: vt. j. de vſur. tutor. §. finali. & quia non incontinenti. aliàs etiam ex pacto: vt. j. de vſuris. l. cum quidam. §. ex locato. Accurſius.

Si ſacculū.] CASVS. Depoſui apud te ſacculum plenū pecunia: tu iſtum ſacculum vel argentū me inuito contrectaſti. dicitur q̃ teneris mihi furti actio. & depo. Sed pone q̃ permiſi tibi vti pecunia mea depoſita? Dicitur quòd non teneris mihi niſi ad vſuras. Viuianus.

c *Vel.* pro id eſt. Acc.

d *Et depoſiti.* vt. ff. eo. l. die. §. qui pecuniam. Accurſius.

e *Et furti.* vt inſtit. de ob. quæ ex deli. na. §. placuit. Accurſius.

f *Vt in cæteris.* ſcilicet ratione moræ, vel pacti appoſiti incontinẽti. & intellige quando non fuit actum vt de mutuo agatur, ſed vt ex depoſito obligatio prima duret. aliàs ageretur ex mutuo, & nõ veniret vſurę citra vinculum ſtipulationis: vt C. de vſuris. l. quãuis. Accurſius.

Si fideiuſſor.] CASVS. Depoſui apud te decẽ: & Titius pro te fideiuſsit. egi cõtra Titium, & rei depoſitæ æſtimationem exegi. res depoſita quæ apud te eſt, remanet in tuo dominio: quia tua fit. Viuianus.

g *Pro te.* id eſt apud te. Accurſius.

h *Rem tuã fieri.* ſi res præſens eſt: vt ſupra de rei vindica. l. eius rei. & l. hoc.

Bona.] CASVS. Depoſui apud te rem aliquam: commiſi delictum, & deportatus ſum, & bona confiſcata ſunt: vtrũ reſtituere debeas depoſitũ, ſcilicet, an mihi, an fiſco? huic quæſtioni nõ reſpõdet, ſed dicit quòd inſpecto iure naturali, mihi reſtituẽda eſt: inſpecto iure ciuili, q̃ nõ: ne relinquatur delictum impunitũ: vnde vt alij terreantur, reſtituẽda eſt fiſco. ru dic indiſtinctè, quòd reſtituẽda eſt fiſco. hoc in prima. Sed quid ſi rem tibi ſubripui, & eam apud Titium depoſuero, cui erit reſtituenda? Dicitur quòd ſi velimus inſpicere tantum accipientẽ & dantem, erit reſtituẽda illi qui eam depoſuit. ſecus ſi perſonas reſpicimus quas contingit negotium. idem eſt in poſſeſſione. hoc in ſecũda. Sed quid ſi ſubripuero filio tuo vel ſeruo, & apud te dominũ vel patrem ignorantem depoſuiſti an ſit depoſitum? Et reſpon. quòd non: cum ſit hæc res domini vel patris. hoc in tertia. Sed quid ſi rem meam ſubripueris, & apud me depoſueris ignorantem rem meam eſſe: an ſit depoſitum? Dicitur quòd nõ. hoc in quarta. Sed quid ſi tu ignorans eam reſtituiſti, qua actione poſſis eam recuperare? Reſpon. quòd condic. furtiua. tamen hoc non bene apparet.

i *Exigitur.* vt C. de actio. & obliga. l. bonam fidem. Accurſius.

k *Ius gentium.* id eſt naturale: vt inſtitu. de re. diui. §. ſingulorum. Accurſius.

l *Reus*, id eſt accuſatus.

m *Depoſuit* caute ponit in deportato: quia liber ipſe manet.

n *Ipſi.* ſcilicet deponenti, vel eius procuratori.

o *Deferenda.* vt alij timeant propter pœnam impoſitam vni: vt C. ad legem Iuliam rep. l. j. & . j. de cuſto. reo. diuus Hadrian. in fine. & ſupra eodem. l. j. §. hæc autem ſeparatio. & nota quòd huic quæſtioni non reſpon. tamen ego dico ea potius in publicum deferenda. Accurſius.

p *Pertinet.* ſed nonne in ſuperiori caſu idem? Reſpon. nõ, quia publicum & deponẽs idem reputatur, vt heres & defunctus. hic non idem deponens & dominus.

q *Qui dedit.* vt ſupra eodem, quod ſeruus. & infra titu. j. l. Quintus. Accurſius.

r *Mihi reddenda.* ſcilicet domino. ſed contra in authẽ. de depo. §. j. colla. vj. quę eſt. C. eod. ſuper. l. pen. Sol. dicunt quidã hãc corrigi. alij dicũt nulli extrinſecus, ſcilicet præter dominũ qui auditur, vt hic. ru dic, refert an ſolum interdicat quis quod fieri nõ debet, vt ibi: an agat, quod poteſt: vt hic.

s *Prebo.* nunc ſoluit. Accurſius.

t *Vt non diſtrahatur.* ac ſi diceret, nullus eſt alius qui iuſtiorem habeat petitionem quàm dominus: ideoq; ipſe præfertur. vel dic, id eſt ſaluo iure cuiuſlibet. nã nulli debet abſtrahi ius ſuũ: vt inſtit. de his qui ſui vel alie. iu. ſunt. §. fina. Item cõtra. ff. nau. cau. ſtab. l. j. §. idem Põponius. Sol. vt ibi. Accurſius.

u *Scribit.* vt ipſi agant: vt. ff. de iudi. l. non à iudice. & ff. commo. l. ita vt ſi. & ff. eo. l. j. §. ſi prædo. Accurſius.

x *Depoſitum.* vt. ff. eo. l. qui rem ſuam.

y *Condictio.* ratione poſſeſſionis, non quòd retinuerit poſſeſſionem ex tali depoſitione, quæ nulla fuit: vt infra de vſucap. l. ei à quo. ſed quia tranſlata eſt modo ad eum propter reddition-nem rei. vel datur condictio furtiua indebiti, id eſt pro eo quod non erat debitum. Azo.

Quod Nerua.] CASVS. Si depoſui apud te rem meam, & eam per latam culpam dimiſiſti extra clauſuram tuam: dicit Nerua hanc latã culpã eſſe dolũ: quod negat Proculus. Celſus

---

Si ſacculum vel argentũ ſignatum depoſuero: & is penes quem depoſitum fuit, me inuito contrectauerit: & depoſiti & furti actio mihi in eum competit. Si ex permiſſu meo depoſita pecunia is penes quẽ depoſita eſt, vtatur: vt in cæteris bonæ fidei iudiciis, vſuras eius nomine præſtare mihi cogitur.

XXX. NERATIVS libro primo Reſponſorum.

Si fideiuſſor pro te, apud quem depoſitum eſt, litis æſtimatione damnatus ſit, rem tuam fieri.

Bona fides eſt in genere, vt res depoſita deponẽti reſtituatur: niſi extrinſeca & ſpecialis ratio hanc bonam fidem impediat. h. d. tota lex. Bartolus.

XXXI. TRYPHONINVS libro nono Diſputationum.

Bona fides, quę in contractibus exigitur, æquitatẽ ſummam deſiderat. Sed eam vtrum æſtimamus ad merum ius gentium, an verò cum præceptis ciuilibus, & prætoriis? veluti re capitalis iudicij depoſuit apud te centum: is deportatus eſt: bona ei publicata ſunt. vtrúmne ipſi hæc reddenda, an in publicum deferẽda ſint? Si tantùm naturale & gentium ius intuemur: ei qui dedit, reſtituenda ſunt. Si ciuile ius, & legum ordinem: magis in publicum deferenda ſunt. Nam malè meritus, publicè, vt exemplo aliis ad deterrenda maleficia ſit, etiam egeſtate laborare debet. Incurrit hic & alia inſpectio, bonam fidem inter eos tantùm quos contractum eſt, nullo extrinſecus adſumpto, æſtimare debemus, an reſpectu etiam aliarum perſonarum, ad quas id qđ geritur pertinet. Exempli loco, Latro ſpolia quæ mihi abſtulit, poſuit apud Seium inſcium de malitia deponentis. vtrum latroni, an mihi reſtituere Seius debeat? Si per ſe dantem accipientémque intuemur: hæc eſt bona fides, vt commiſſam rem recipiat is qui dedit. Si totius rei æquitatem, quæ ex omnibus perſonis quæ negotio iſto continguntur impletur, mihi reddenda ſunt, quæ facto ſceleſtiſſimo adempta ſunt. Et probo hanc eſſe iuſtitiam, quæ ſuum cuique ita tribuit, vt non diſtrahatur ab vllius perſonæ iuſtiore repetitione. Quod ſi ego ad petenda ea non veniam, nihilo minus ei reſtituenda ſunt, qui depoſuit, quamuis malè quæſita depoſuit. Quod & Marcellus in prædone & fure ſcribit.

Si tamen ignorans latro cuius filio vel ſeruo rem abſtuliſſet, apud patrem dominúmve eius depoſuit ignorantem, nec ex iure gentium conſiſtet depoſitum: cuius hæc eſt poteſtas, vt alij non domino ſua ipſius res quaſi aliena ſeruanda detur. Et ſi rem meam fur, quam me ignorante ſubripuit, apud me etiam nunc delictum eius ignorantẽ depoſuerit, rectè dicetur non contrahi depoſitum: quia non eſt ex fide bona, rem ſuam dominum prædoni reſtituere compelli. Sed & ſi etiam nunc ab ignorante domino tradita ſit quaſi ex cauſa depoſiti: tamen indebiti dati condictio competet.

Facit glo. in c. quæ in eccleſiarũ. extra de cõ ſtit. & 36. d. iſca. non ſum. §. 1. & Cenabr. 6. Noſt. Act. cap. 14.

Nerua hanc latã culpã eſſe dolũ: quod negat Proculus. Celſus

lus. Celſus non conſentit, dicens quòd non caret fraude, qui rẽ apud ſe depoſitam non cuſtodit ſicut ſuam, vel quemadmodum quilibet diligens rem ſuam cuſtodiret, quia non minor diligẽtia adhibenda eſt in re depoſita, quàm propria. tunc enim negligẽtia dolo comparatur: quia non caret fraude, qui eſt minus diligẽs in rebus alienis, quàm in ſuis: ſiue vltra cõmunem modum ſit diligens in ſuis & non alienis, ſiue econtra: & ſic vtroque modo hic ponitur caſus. Vi.

Latior culpa dicitur dolus præſumptus: qui colligitur ex eo quòd depoſitarius non adhibuit eam diligentiam in re depoſita quam adhibuit in ſua. Bartolus.

XXXII. CELSVS libro vndecimo Digeſtorum.

† *Adde videdã glo. in §. præterea. inſtitu. quibus mo. re contra. ob. quid ſit dolus, lata culpa, levis, & leviſſima.*

QVod † Nerua diceret [a] latiorem [b] culpam dolum eſſe, [c] Proculo diſplicebat: mihi veriſimum videtur. Nam etſi quis [d] non ad eum modũ [e] quem hominum natura deſiderat, diligens eſt: niſi tamen ad ſuum modum [f] curam in depoſito præſtat, fraude [g] nõ caret. Nec enim ſalua fide minorem [h] iis [i] quàm ſuis rebus diligentiam [k] præſtabit.

Depoſito ſeruo apud ſequeſtrum, non impedit dominum agere. Bartolus.

XXXIII. LABEO libro ſexto Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

SEruus tuus pecuniam cum Attio in ſequeſtre [l] depoſuit apud Mæuium ea conditione, vt ea tibi redderetur, ſi tuam eſſe probaſſes: ſin minus, vt Attio redderetur. poſſe dixi cum eo apud quem depoſita eſſet, incerti [m] agere, id eſt ad exhibendum, [n] & exhibitam vindicare: quia ſeruus in deponendo tuum ius deterius facere non potuiſſet. •

Qui recipit pecuniam, vt reddat depoſitum: depoſiti conuenitur. Bartolus.

XXXIIII. IDEM libro ſecundo *urbicorum*.

POtes agere depoſiti cum eo qui tibi nõ aliter quàm nũmis à te acceptis depoſitũ reddere voluerit: quãuis ſine mora [p] & incorruptum reddiderit.

a *Diceret.* & bene. Ac.
b *Latiorem.* id eſt latam, cuius finis eſt nõ intelligere quod omnes intelligunt: vt infra de verb. ſign. latę.
c *Dolum eſſe.* id eſt dolo cõpararı: vt eſt, vbi quis de dolo tenetur, ibidem teneatur & de lata culpa. non autem eſt idem, cum dolus ſit ex fraude, & lata culpa ex fatuitate. ꝓterea dicitur ſimilis eſſe: vt infra ſi is qui teſtamento liber eſſe iuſſus erit. l. j. §. ij. & infra ad Trebellia. l. mulier. §. ſi heres. & ſupra ſi men. fal. mo. di. l. j. §. penult. ergo non eſt idem, cum dicat Ariſtoteles: nihil eſt idem cui idipſum ſimile eſt.
d *Nã & ſi quis.* quaſi dicat, & ſi forte aliquis non ſit ita diligens ſicut homines ſolent eſſe, fraude nõ caret: niſi ad ſuum modum, quę ſcilicet tenet in rebus ſuis, curam præſtet in depoſito. Sed quid ſi tantũ prẽſtet ſi depoſito, quantum in rebus ſuis: ſed in ſuis non tãtum quantũ natura hominum deſiderat? Reſpon. tenetur: quia eſt lata culpa: vt infra ſoluto ma. l. ſi conſtante. §. ſi maritus. Acc.
e *Ad eum modum.* aut min⁹ eſt diligẽs in ſuis quàm alij homines: & tunc nõ minorẽ quàm in ſuis: vt hic. aut econtra plus eſt diligens in ſuis, quàm alij homines, & tunc ſimiliter quantum in ſuis: vt hic. & ſecũdum hoc dic non ad eum, quia minus vel plus diligens eſt in ſuis, quàm alij. ſed in primo caſu etiam ſi fuerit vt in ſuis, teneatur adhuc per. l. ſi cõſtante. & non per hanc legem. Accurſius.
f *Ad ſuũ modum.* quẽ habet ſicut hominũ natura deſiderat. Ac.
g *Fraude.* id eſt lata culpa, quæ fraudi comparatur. vel dic fraude, ſcilicet præſumpta.
h *Minorem.* quàm debet: vt ſi in ſuis non eſt diligẽs vt alij homines. ſed quid ſi in ſuis eſt diligentiſsimus, in depoſitis eſt vt alij homines? Videtur eſſe in fraude: vt ibi, niſi tam &c.
i *Iis.* ſcilicet depoſitis. Ioan.
k *Diligentiam.* quę adeſſe præſumitur, cũ res ſuas habeat ſaluas, alienis non apparentibus: vt. C. loc. l. j. & ſupra cõmo. l. ſi vt certo. §. quod vero ſenectute. & ſi abeſt bona fides, dolus ineſt, & ecõtra. [illegible] cõtraria ſunt: vt. C. de reſcindẽda vẽditione. l. ſi dolo. *ADDITIO.* Pro intellectu iſtius gloſſ. diſtingue ſecundũ Bartolum hic, quia aut loquimur in rebus communibus, & tũc adhibere maiorem diligentiam in ſuis quàm in rebus communibus, nõ eſt fraus præſumpta: vt hic, niſi ſit alia præſumptio quę illam præſumptionem elidat, ſecundum eundem Bartolum.

A SEruus. IAVOLENVS. Inter Seium & Titium quæſtio erat de pecunia Serui Titij: eam apud ſequeſtrũ depoſuit, vt ei traderetur qui vinceret. ſi quis ergo vincat, qua actione poterit conuenire ſequeſtrum? Et reſpon. quòd ad exhibẽdum, vt poſtea vindicet. Viuianus.

Digeſtorũ
ſeu Pandectarum Liber ſeptimusdecimus.
MANDATI, VEL contra.
TITVLVS I.

Mandatum conſenſu contrahitur parẽ, in diem, & ſub conditione: & debet eſſe gratuitum. Bartolus.

I. PAVLVS libro trigeſimo ſecundo ad Edictum.

B

Bligatiõ mãdati conſenſu [q] cõtrahẽtium cõſiſtit: ideo per nũtiũ quoque vel per epiſtulam mandatum ſuſcipi poteſt. Item ſiue *rogo*, ſiue *volo*, ſiue *mãdo*, ſiue alio quocumque verbo [r] ſcripſerit, mãdati actio eſt. [s] Item mandatum & in diem differri, & ſub conditione contrahi poteſt. [t]

Mandatum niſi gratuitum [u] nullum eſt. nam originẽ ex officio atque amicitia trahit. Cõtrarium ergo eſt officio merces. interueniente enim pecunia res ad locationem & conductionem potius [x] reſpicit.

C

Mandatum contrahitur modis hac. l. expreſſis. Bartolus.

II. GAIVS libro ſecundo Rerum Cottidianarum, ſiue Aureorum.

MAndatum inter nos contrahitur, ſiue mea tantum gratia tibi mandem, ſiue aliena tantum, ſiue mea & aliena, ſiue mea & tua, ſiue tua & aliena. Quòd ſi tua tantum gratia tibi

D

l *In ſequeſtre.* i. apud ſequeſtrum. Acc.
m *Incerti.* non depoſiti, cum nõ habeat ratum factum ſerui.
n *Ad exhibendũ.* ideo dicta ſcerti, quia ad intereſſe meum quis cõdẽnatur: nõ autem in depoſitum, cum nõ habeã ratũ ſerui factum.
o *Non poſſet.* vt. C. de pactis. l. ſeruus. Sed nũquid in poſſeſſione ſaltem domino præiudicium fecit? Reſpon. non, licet in nõn quærendo faciat: vt. C. de acquirẽ. poſſeſſ. l. ſi. Ac.
p *Poteſ.* IAVOLENVS. Depoſui apud te rem: non vis reſtituere mihi, niſi pecuniam pro reſtitutione tibi dem: ante cõuenire poſſim pro illa pe? Dicitur ꝙ ſic, ſiue tu eſſes in mora, ſiue non: ſiue etiam incorruptam rem depoſitã reddidiſſes. Vi.
p *Sine mora.* quia ſtatim reddit accepta pecunia. ſed ad quid? Reſpon. ad ipſam pecuniam: vt ſupra de condic. ob tur. cauſam. l. ſi. & facit ad idem. C. de condic. ob tur. cau. l. ſi.

MANDATI, vel contra.

Mandatum, eſt officium ab eo qui gratuita defuncto ſuſcepit exhibendum. Iuxta Pla. dicat, mandatũ eſt officium honeſtũ gratis ſuſceptũ ab amico exhibendum. quod nõ valeat quia & de inhoneſta re ſit mandatum, licet non ſit obligatorium: vt. j. eo. ſi remunerandi. §. rei. Item & non amicus ſuſcipit quandoque mandatum. Accurſius.

Mandati

q *Bligatio mandati, conſenſu.* Solo, non deſiderante adminiculã verborum, ſiue rei, ſiue literarum: vt infti. de obli. quæ ex conſenſu. §. j.
r *Quocũque verbo.* ſimili & idoneo, non admonẽdo ſolũ: vt. j. eo. idem. §. ſi quis ea quæ. & ſ. de neg. geſt. itẽ & ſi ſerui. Itẽ nõ cõmendãdo tãtũ: vt. j. eo. ſi vero nõ remunerãdi. §. cũ quidã. Itẽ nõ tantũ exhortãdo: vt. ſ. de hit qui no. inſa. l. ob hoc. ibi, nõ em̃ qui exhortaꝛ, mãdatoris opera fũgitur. Itẽ nõ tantũ perſuadẽdo: vt. ſ. depoſi. l. j. §. idẽ Põpo. Sed oportet ꝙ animo obligãdi interueniat, ſicut dicitur de ꝓmeta q laudare videtur, nõ ſe obligare: vt. j. de ꝓxe. l. ij. in ambiguis autem, ſicut in teſtamẽtis vel in contractibus, verbis inhærẽdo: vt infra de leg. iij. nõ aliter. & ſupra de exer. l. j. §. ſi is qui nauẽ.
ſ *Actio eſt.* id eſt eſſe poteſt, ſi aliud non impediat. nam ſi de re turpi, licet aliquod tale verbum interueniat, nõ eſt actio: vt infra eo. ſi remunerandi. §. rei.
t *Contrahi poteſt.* vt infti. eo. §. mandatum.
u *Niſi gratuitum.* idem in procuratore ad litem: vt. C. de procu. litem. idem in tutore & curatore: quia & iſti mandatũ habent vel à defuncto, vel a lege. Accurſius.
x *Potius.* electiue. & regulariter eſt hoc, ꝙ quãdocũq; cõtractus

ſ gratuitus

gratuit' fieri debet,iterueniẽte pecunia eſt locatio:vt inſt.e.§.fi.

a *Mandatũ inter nos.Naſcitur.* nota ex cõtractu naſci obligationẽ:ex obligatione actionem:vt.ĩ.de procu.licet.§.ea. Itẽ hoc verũ,niſi aliàs factur' nõ erat:vt.j.e.ſi remunerãdi.§.plane.vel niſi fraudulẽtũ fiat:vt.j.de reg.iur.l.cõſilij. Eſt & ſextus modus ſecũdũ Ioan.vt ſi mea & tua atq; aliena gratia tibi mãdo.Ac.

b *Negotia.* ex hoc mãdato, eo q̃ ſuſcepiſti, nõ quia geſiſti,teneris:vt.j.eo. ſi remunerãdi.§.j.Itẽ cũ mea tãtũ ſit vtilitas,videt ſolus dolus venire,quod quidã dicũt:vt.ĩ.commo.ſi vt certo.§.interdũ.ſed nos indiſtincte dicimus eũ de omnib' teneri,niſi de caſu: vt C.eo.l.à procuratore. Itẽ quid ſi tibi mandẽ vt mihi pecuniam credas?Ioã.arg.q̃ non tenearis.ĩ.eo.ſi mãdauero.§.ſi hi quorum.

Mãdatarius de omnibus præterquã de caſu tenetur.

c *Negotia.* mirabiliter hæc tria exẽpla ponit hic & i ſuperiori caſu. Primũ eſt,vt retineam quęſita.Secũdũ, vt acquiram.Tertiũ,ne vexer.ſed videt hoc mãdatũ nullũ in his tribus caſib'.cũ enim nõ interſit mea alij dari vel fieri:vt.j. de verb. oblig.ſtipulatio.§.alteri.ergo nõ datur actio: vt.j.ſi procuratoré.§.ſi q̃s mãdauerit.& ſic videt loqui quando ad hoc tenebatur mãdãs. Vel dic, quãuis nõ ſit vtile mãdatũ vt agatur cõtrate,ſi nõ eſt geſtũ: eſt tamẽ vtile vt agatur ſi male geſtũ eſſet. & ideo directa & cõtraria cõpetit:vt.ĩ. de neg.geſt. ſi quis mandato. Accurſius.

d *Et Titio fundum.* ſ. certũ. quid ſi incertũ? Ar.q̃ nõ teneatur.j.de iur.do.cum poſt.§.gener.& j.de teſta. tu.l. tutor incertus.Sed cõtra dicendũ eſt:quia & vbi pecunia ſine numero p̃mittitur, non tenet:ſed ſecus in mãdato:vt.j.e.l.p̃terea. Itẽ no.q̃ hoc caſu poteſt & mãdati agi contra mãdantẽ, & negot.geſt.contraria contra alium:vt.C.de neg.geſt.ſi mandatum.

e *Sub vſuris.* in hoc eſt vtilitas mutuãtis ꝓpter vſurariũ lucrũ. Sed cõtra.ĩ.de vſur.l.cum quidam.§.ſi pupillo.in fi.Sed ibi debet ſubaudiri,tantũ. Vel dic,non ſunt propter lucrum inductæ, ſcilicet principaliter, vt ibi:ſecundario tamen ſic:vt hic.

Regula,nimo ex cõſilio tenetur, quandoque fallit.

f *Quia nemo ex conſilio.* Not.regulã quæ fallit in caſibus qui his legib' dicũtur:vt.ĩ.de dolo.q̃ ſi cũ ſcires.& j.de ꝓxene.l.ij.ſed certe ibi fuit fraudulẽtũ cõſiliũ:vt.j.de reg.iur.l.cõſilij. itẽ fallit.ĩ.ad.l.Aquil.liber homo.j.rũ.&.j.de iniur.l.nõ ſolũ.in prin. &.§.Procul'.& inſti.de iniur.§.non ſolũ.&.j.quod vi aut clam. ſemp.§.j.&.j.de fur.ſi q̃s vxori. §.cũ Titio.&.ĩ.de ſer.corru.l.j. j.rñ.&.§ pſuadere.ſed hoc in maleficiis.Itẽ ſi aliàs facturus nõ erat.aliàs obtinet hęc regula:vt hic,&.j.eo.ſi remunerãdi.§.plane.Sed certe nec his caſib' videt teneri:vt.j.eo. ſi remunerãdi.

A §.rei turpis.Sed dic,nõ teneẽ illi cui cõſiliũ tale præſtatur: vt ibi in.§.rei.ſed illi in cui' læſionẽ cõſulit:vt i illis legib'. vnde dici poteſt q̃ nec his caſib' fallit dicta regula,eũ dicat nõ teneri:ſ. illi cui cõſiliũ præſtitũ eſt, niſi in caſib' illi' legis,&.ĩ. de dolo. q̃ ſi cũ.&.j.de ꝓxene.l.ij.& hic not.ſimiliter:vt inſt.eo.itẽ facit hic.§.q̃ opi.Pla. quod dic vt.j.eo. ſi remunerandi.§.plane.Acc.

g *Sibi cõſiliũ.* poſtquã eſt ſuſceptũ.ſed nõ ſic in mãdato:immo oportet ꝑficiri:vt.j.eo.ſi mãdauero.§.fi.Accurſius.

h *Præterea in cauſa. Melior.* cum inuitis beneficiũ nõ detur. & da exemplum.j.eo. diligẽter.ibi,itaq; &c.

i *Interdum melior.* vt infra eo. diligẽter.§.fi.

k *Deterior vero nũquã.* vt.j.eo.diligẽter.§.itẽ ſi mandauero.&.§.ſeruo.&.ĩ. de procura.l. ignoranter.

l *Quidam negauerũt.* ſed male:vt.j.l.proxi.

m *Nãque.* mutat pſonas.de ſecũda em trãſit ad tertiã in perſonam ꝓcuratoris:& eſt ſenſus,iniquũ eſſet q̃ ille expendat ad voluntatẽ ſuã,& ſemper totũ repetat per actionẽ ſuã: ego autẽ nõ poſſim agere ad volũtatẽ meã: ſi ipſe.ſ.nõ dat plus:& ſic nõ poteſt emere:& ego nõ poſſum eũ inculpare,q̃ non dedit plus. nã ſic claudicaret:qđ eſſe non debet: vt.ĩ.de arbi. ſi cũ dies. §.pe. ideoque videtur q̃ in nihilum agat.ſed Proculus &c.

† *Concor.ei cũ dilecta. de reſcript. & c.cũ ſ ueteri.de accuſa.& c.bona memoria.2. de poſtula.prælat. Vide Celſium lib.1. cap.13.*

n *Mihi cũ illo.* Io.ſubaudi tantũ.q.d.hoc eſſet iniquitas,ſi nolit expẽdere plus,q̃ non tantũ mihi,ſed etiã ſibi competit actio:ſibi ad pretiũ,mihi ad rẽ:& ſic vtriq;.at altero caſu.ſ. ſi velit plus expẽdere, eſſet ſibi.ſ.remittendo reſiduũ,& tenetur mihi.eo vero nõ remittẽte,nec me illud reſiduũ offerẽte,nõ tenetur mihi. Vel aliàs,iniquũ eſt nõ eſſe mihi cũ illo ſi nolit:quia nõ remittit,& ego nõ offero integrũ.illi vero ſi velit.ſ.remittendo mihi,eſſe ad pretium:quod in idem recidit.

o *Sed Proculus.Vſque ad pretiũ.* ſed an pro eo quod eſt vltra,ſi vtiliter fecit?M.ſic.nos ſecũdũ Io.& Bul. cõtra:vt.ĩ.eo. ſi p̃te.&.C.de neg.geſt.l.fi.&.ĩ.de neg.geſt.q̃ aliena.§. libertos.

p *Diligẽter.* Quia nõ repetit qđ vltra dedit,igit̃ diligẽter &c. vt hic,&.C.e.cũ mãdauero.&.j.eo.ſi q̃s p eo ſpopõderit.

q *Aliud.* no.qui excedit,aliud &c.vt hic,& infra ad Trebel.ſed & ſi ante. & ſupra de iureiur. ſi itaque. & ſupra de recep. arb. parui.in fi.Sed arg.contra ſupra quemad.ſer.amit.l.ſi cui.

r *Impleſſe mandatum.* quia non emiſti illam quam dixi.

ſ *Exceptio.* vt hic,&.l.proxi.§.j.&.ĩ.de excep.rei vendi.l.j.§. Celſus.&.ĩ.quib.mo.pig.vel hypo.ſol.ſicut.§.ſed ſi promiſit.

t *Præſtes.* ſcilicet tu procurator,vel emptor.

u *Præſtatur.* ſupra.§.proxi.

Non vltra.

B Præterea in cauſa mandati etiam illud vertitur, vt interim nec melior [h] cauſa mandãtis fieri poſsit,interdũ melior:[i] deterior verò nũquã. [k] Et quidẽ ſi mãdaui tibi vt aliquã rem mihi emeres,nec de pretio quicquam ſtatui,tuq; emiſti:vtrinq; actio naſcitur. Quòd ſi pretiũ ſtatui,tuq; pluris emiſti: quidã negauerũt [l] te mandati habere actionẽ,etiam ſi paratus eſſes id quod excedit remittere.nãq; [m] iniquum eſt,non eſſe mihi cũ illo [n] actionem,ſi nolit: illi verò,ſi velit, mecum eſſe.

IIII. Gaivs libro ſecundo Rerũ Cottidianarũ vel Aureorum.

Sed Proculus rectè eum vſque ad pretium [o] ſtatutum acturum exiſtimat.quæ ſententia ſanè benignior eſt.

V. Pavlvs libro trigeſimo ſecundo ad Edictum.

C Diligẽter [p] † igitur fines mãdati cuſtodiendi ſunt. Nã qui exceſsit,aliud [q] quid facere videtur:& ſi ſuſceptũ non impleuerit,tenetur.Itaque ſi mandauero tibi,vt domum Seianã centum emeres, tuque Titianã emeris longe maioris pretij,cẽtum tamen,aut etiam minoris: non videris impleſſe mãdatũ. [r] Item ſi mandauero tibi vt fundum meum centum venderes, tuque eũ nonaginta vẽdideris, & petã fundũ:non obſtabit mihi exceptio, [ſ] niſi & reliquum mihi,quod deeſt mãdatu meo, præſtes, [t] & indemnem me per omnia conſerues. Seruo quoque dominus ſi præceperit certa ſumma rem vendere,ille minoris vendiderit,ſimiliter vindicare eã dominus poteſt: nec vlla exceptione ſummoueri,niſi indemnitas ei præſtetur. [u]

D *In mãdato indeterminato ſufficit negotium vtiliter eſſe geſtum.ſed ſi fuit determinatum in exceſſu vel deteriorationẽ vel deminutione quantitatis in præiudicium mãdantis,nõ datur actio mandati,niſi ad formam debitam reducatur. ſi in alia ſpecie excedatur,mandatum non impletur. ſi vero ad commodum mandantis quãtitatis deminutio fiat,mandati actionem non impedit.h.d.vſque ad.l.ſi remunerandi. Bart.*

III. Pavlvs libro trigeſimo ſecundo ad Edictum.

a *Non vltra pretium.* vt in ſecundo caſu. Ioan.
b *Intra pretium.* vt in primo caſu. & facit infra de acquir. here. ſi quis mihi bona. §. ſed ſi mãdauit. & §. ℘ ſi ex parte. & inſti. eo. §. is qui exequitur. Sed quid ſi pluris emit, & longe plus acceſſerit? Reſpon. malè fecit: vt. ĩ. in prin. huius. l.

Si remunerãdi.]C *Aſſvs.* Mandaui tibi vt gereres negotia mea, & aliquid tibi dedi. quæ actio tibi competat, quæritur. Et rñ. ℘ mãdati. [*Si cvi.*] Mãdaui tibi vt gereres negotia mea. ſiue geſſiſti, ſiue mandaſti alij vt gereret, nõ negeſt. teneberis: immo etiã ſi nec geſſiſti, neque alij gerenda cõmiſiſti. [*Si Passvs.*] Si apud creditorẽ tuum te preſente & non contradicente fideiuſſi: an tenearis mihi mãdati? Dicitur quòd ſic: niſi in tribus caſibus. primus, ſi animo donãdi fideiuſſi. ſecũdus, ſi in rem Męuij. Tertius, ſi pro inuito. [*Rei.*] Adoleſcẽs luxurioſus mãdauit mihi vt fideluberem ℘ meretrice ſua: an agam mandati? Dicitur quòd nõ. [*Si tibi.*] Mandaui tibi vt fideiuberes pro aliquo: puta ℘ Titio, quę datur actio? Et reſpon. quòd à Titio mandati. hoc in prima. ſi vero mãdaui tibi vt pecuniã tuam colloces in emptione prædiorũ, quãuis hoc facias, non erit ac. man. niſi mea interfuit: vel niſi aliàs nõ eras facturus: licet mea nõ iterfuit. [*Apvd.*] Ordinaui procu. ad vnam rem tantum: poſtea mãdaui ei vt fœneraret pecuniam meam ad duos den. & quod ſuperhaberet, illud cederet lucro ſuo. an ſit contractus man. an mutui? Rñ. quòd mutui. hoc in prima. Sed quid ſi erat generalis procu. meus? in hoc caſu erit man. hoc in ſecunda. [*Marivs.*] Marius conuenit rei vin. (pone de fundo Corneliano) Titium. Seius obtulit ſe defenſioni eius, & conuenit vt daret ei. v. propter fideiuſſionẽ: & ſi obtineret in cauſa, pactus eſt Seius de quota litis: & Sei⁹ fideiuſſit iu. ſol. pro Titio: & condemnatus eſt Seius ad reſtitutionem rei petitæ & fructus. Seius ſoluit eſtimationẽ fructuũ: & iudex quia pactus eſt de quota litis, interdixit ei aduocatione in quinquenniũ: vult Seius agere man. ad conſequendũ id quod pro Titio ſoluit. an ſit audiendus? Et reſpon. quòd non, propter calliditatẽ ſuam. Marcel. diſtinxit, nihil tamen tãgens de pacto quotæ litis, ſed de pacto inito ℘pter fideiuſſionẽ: quia aut Seius accepit pecuniam vt fideiuberet periculo ſuo, aut non. primo caſu audietur, ſecundo non.

c *Honor.* id eſt donatio vel remuneratio aliqua. ideo ſic dicta, quia honor eſt ei cui datur. Accurſius.
d *Erit mandati.* ſcilicet nihilo minus: quia non vt merces interuenit, aliàs eſſet locatio: vt ſupra. e. l. j. in fi. Accurſius.
e *Teneris.* quia videor ei mandaſſe: vt infra eo. qui fidem. & C. eo. ſi fideiuſſor.
f *Et niſi.* ſupple, & erit mãdati actio (quod eſt. ĩ.) niſi in caſib⁹ iſtis. Prim⁹, quãdo ℘ inuito, quo caſu nõ agit, etiã ſi bene geſſit: vt hic, & ĩ. e. ſi pro te. & de re mili. l. iij. §. in bello. & C. de neg. geſt. l. fi. Secundus, quando animo donandi: vt hic, & ĩ. de pac. l. Melior autem cauſa mandãtis fieri poteſt: [puta] ſi cũ tibi mãdaſſem vt Stichum decem emeres, tu eum minoris emeris, vel tantidem, vt aliud quicquã ſeruo accederet. vtroque enim caſu aut non vltra pretium,[a] aut intra pretium[b] feciſti.

Quod datur remunerationis cauſa: non impedit actionem mandati. Bartolus.

VI. VLPIANVS libro trigeſimoprimo ad Edictum.

SI remunerandi gratia honor[c] interuenit, erit mandati[d] actio.

Illa vera eſt cauſa, qua exiſtẽte res exiſtit, & ea deficiente res deficit. Bartolus.

Si cui fuerit mandatũ vt negotia adminiſtraret, hac actione erit conueniẽdus: nec rectè negotiorum geſtorum cũ eo agetur. nec eñ ideo eſt obligatus, quòd negotia geſſit: verùm id circo, quòd mãdatũ ſuſceperit. deniq; tenetur & ſi nõ geſſiſſet.

Qui patitur aliquid facere quod ad ſui commodum ſpectat, mandare videtur: & ſic mandati tenetur. Bartolus.

Si paſſus ſim aliquem pro me fideiubere, vel aliàs interuenire: mãdati teneor.[e] & niſi[f] pro inuito quis interceſſerit, aut donãdi animo, aut negotiũ gerẽs, erit mandati actio. Rei turpis nullum mandatum eſt: & ideo hac actione non agetur.[g]

Ex mandato quod non ſit gratia mandatarii, oritur actio: aliàs ſecus: niſi interſit eius: vel aliàs facturus non eſſe. Bart.

Si tibi mãdauero quod mea nõ intererat,[h] veluti vt ℘ Seio interuenias, vel vt Titio credas, erit mihi tecũ mãdati actio: vt Celſus libro ſeptimo digeſtorum ſcribit: & ego tibi ſum obligatus. Planè ſi tibi mãdauero quod tua intererat,[i] nulla erit mãdati actio: niſi mea quoque interſuit: aut* ſi nõ eſſes facturus, niſi ego mandaſſem,[k] etſi mea non interſuit, tamẽ erit mandati actio.

In mandato ſpeciali non deuoluitur mutuum: ſecus in generali. Bartolus.

Apud[l] Iulianũ libro tertiodecimo digeſtorũ quæritur, ſi dominus iuſſerit procuratorẽ ſuũ certam pecuniã ſumere, & fœnerare periculo ſuo,[m] ita vt certas vſuras domino pẽderet dũtaxat, ſi pluris fœnerare potuiſſet, ipſe lucrareturne in creditũ* pecuniã videtur, inquit, accepiſſe. Planè ſi omnium negotiorũ erat ei adminiſtratio mãdata, mandati[n] quoque eum teneri: quemadmodum ſolet mãdati teneri debitor, qui creditoris ſui negotia[o] geſſit.

Procurator qui eſt pactus de quota litis: pro eo quod condemnatus ſoluit, vel fideiuſſor promiſit, actionem mandati non habet: ſecus ſi de quota litis pactus non fuerit, ſed pretium fideiuſſer recepit. Bartolus.

Marius Paulus quidam fideiuſſerat[p] pro Daphnide,[q] mercedem pactus[r] ob ſuã fideiuſſionẽ: & ſub nomine alterius[s] ex euentu[t] litis cauerat ſibi certam quãtitatem[u] dari. hic à quod dictũ. Tertius, quando in rem ſuam: vt pro ſuo procuratore: vt hic, & ſupra qui ſatisda. cog. de dic. §. j. Quartus, vbi hoc eſſet actum vt non agatur: vt ir fi. a ea. l. §. Marcellus.

g *Nõ agetur.* ab aliqua parte. pone exẽplũ vt. j. eo. ſi vero nõ remunerãdi. §. ſi adoleſcẽs. &. j. e. ſi tibi mãdauero. §. qui ædẽ. & facit inſti. eo. §. illud. & j. de contrahen. empt. quod ſæpe. §. veneni.
h *No intererat.* quidã libri habent, intererat, ſine non: vt quia receperã à Seio mãdatum. Alij habẽt, non intererat: tũc ſupple, ſi tamẽ poſtea ĩtereſſe cœpit: vt ſi fui heres Titij vel Seij: aliàs non agerẽ: vt j. eo. ſi procuratorẽ. §. mãdati. Vel dic, nõ intererat ratione dominij, vel quaſi, ſed aliàs: qa mihi erat mandatũ. Vel dic, nõ agerem, qa nõ intereſſet ſi nõ eſſet geſſũ: ſed ſi geſſũ eſt, agit: vt diximus. ĩ. eo. l. ij. §. aliena tantum.
i *Quod tua intererat.* ſcilicet tantũ, nõ mea. & ſic pro nobis cõtra Pla. in ſecundo puncto ſequen. glo. Accurſi⁹.
k *Ego mãdaſſem.* quia tunc agĩ, & ſi mea &c. & no. quod hic ſcripſit & dixit Pla. ℘ ſi tibi mandat quis vt Titio pecuniã credas: ita demũ tenet, ſi aliàs facturꝰ nõ eras: vt hic. itẽ ſi mãdet vt pecuniã tuã nõ deſignata pſona credas: mõ tenet, etiã ſi aliàs facturꝰ nõ eras: ar. ĩ. e. l. ij. §. fin. quę ambo falſa ſunt ſecundũ Ioã. & Azo. nã ĩ primo caſu omnino etiã ſi aliàs eſſes facturus, teneẽ: vt ĩ. e. l. ij. §. tua & aliena. &. ĩ. de neg. geſ. l. iij. §. fi. & l. iiij. Itẽ in ſecũdo debet teneri, ſi aliàs facturus nõ eſſes: vt hic.
l *Apud.* duos caſus ponit. Primo erat procurator vnius rei, vel etiam tantum huius pecuniæ fœnerandæ: ideoque principaliter ex mutuo tenetur. non ergo mandati tenetur: vt hic, &. j. eo. idemque. §. ſi quis Titio. item quia non fuit gratuitum: vt. ĩ. e. l. j. in fi. & j. de præſcri. verb. ſi tibi areæ. Secundo fuerat generalis procurator, etiã ante hoc mandatum: quo caſu & mandati ex mutuo tenetur, ſicut & ſi primo fuiſſet debitor, & ad negotia mea gerenda acceſſiſſet: vt hic, & j. eo. ſi negotia mea.
m *Periculo ſuo.* ſcilicet procuratoris: quod eſt ex vi pacti, non ex natura mandati: niſi fuiſſet in culpa: vt. ĩ. de neg. geſt. l. iij. §. ſi pecuniæ. &. ĩ. ſi certum peta. l. periculum,
n *Mandati.* mandatũ generale includit debitũ futurũ: vt hic, quia & præteritũ, vt ſubiicit, quẽadmodũ &c. & ſic eſt arg. ℘ accedẽs ad vnum negotium gerendum, non teneatur à ſe exigere.
o *Negotia* cum mandato. Accurſius.
p *Fideiuſſerat.* ſcilicet iudi. ſol. nam & ſi rei vin. conueniebatur quis, ſatisdabat: vt hic, & inſti. de ſatisda. in prin.
q *Pro Daphnide.* proprium nomen.
r *Pactus.* puta ſibi dari, & id ſolummodo quia fideiubebat. nam quia procurabat, aliud pactum fecit, quod ſubiicit, ſcilicet ſub nomine alterꝰ, puta dabis dominæ meæ, quod perinde habetur: vt. C. quod me. cau. ſi per impreſſionem.
s *Alterius.* vt puta vxoris ipſius Mauri.
t *Ex euẽtu lit.* puta ſi abſoluat Maurus procuratorio nomine.
u *Certã quantitatẽ.* i. quotam partẽ litis vel victoriæ dari. & ſic ponit

* *Hale.*

* *Pla. contra dicit.*

ponit quantitatē pro quotitate. ſic. ī. pro ſocio. cū duobus. §. itē ſi ex facto. nec fuit actū vt Marius ſuo ſumptu faceret. Et ſic not.

Pactum de quota litis facere non licet.

quòd non licet facere pactū de quota parte litis: vt hic, & C. de procu. litis. & ī. de pact. ſumptus. & ibi de hoc dixi. & hoc niſi poſt litem finitam: vt. ī. de var. cog. l. j. §. ſi cui. quæ eſt contra.

a *Maiores.* quàm debēt, vel quàm eſſent precepti: & ſic de peripēdis. & hoc cū re principali petita. Acc.

b *Interdixerat.* quod potuit: vt. C. de poſtu. ſi qui aduocatorū. Ac.

c *Videbatur.* vt bene ſoluat, repetit thema.

† *extitiſſe,* &

d *Condemnatus.* ſ. ſoluere, puta ſumptus & expēſas quas fecerat actor. Itē & in fructib' percipiendis, propter ſuam calliditatem.

e *Redēptionē.* hoc intelligunt quidam ſi & ſuo periculo fideiuſſerat, non aliàs: vt ſtatim diſtinguit Marcell'. j. proxi. §. Tu dic ꝙ ſequēs diſtinctio nō habet locū niſi in euētū litis certū qd de rebus ſibi dari paciſcatur. tūc em indiſtincte ſibi denegaretur actio: vt hic. ſed ibi ob fideiuſſionē tantū accepit, vel etiā cauſa honoris: vt. ī. ꝓxi. l. ſalariū. licet enim diſtinctio Marcelli ponatur tanquā cōtradicat prædictis, nō tamē contradicit. Acc.

f *Accepta.* ob fideiuſſionem, vel cauſa honoris. Accurſius.

g *Spopondit.* ſcilicet iudicatum ſolui. Acc.

h *Periculo ſponderet.* ſ. vt non ageret mandati ſi quid præſtaret ex illa cautione iudicatum ſolui. Accurſius.

i *Vtilis.* id eſt efficax. &c.

k *Salarium. Conſtitutum.* ſcilicet certum re, vel etiam genere: vt promiſsio equi in genere: vel quòd faciam te militē, ſecūdum Io. ſecus ſi incertum, puta benefaciam tibi: vt. C. eo. l. ſalarium. & infra eo. qui mutuam. §. ſalarium.

l *Si extra ordinem.* id eſt per officium iudicis. Et vt plane videas, dic quòd ſalarium aduocati petitur quatuor modis. conditione certi, ſi certum eſt promiſſum. per actionem ex ſtipulatu, ſi incertum. ſi vero non ſit promiſſum, ſed tantum conuentum nudo pacto: tunc condictione ex lege: vt. C. de ſuffra. l. j. ſi vero nec promiſſum nec conuentum, tunc officio iudicis, ſiue extra ordinē: vt infra de var. & extraor. cog. l. j. §. in honorariis. In ſalario procuratoris diſtingue: an aliàs erat facturus, an nō. ſi erat, & incontinenti fuit conuentum, agitur cōtraria mādati: vt C. e. l. j. ſi ex interuallo, tūc extra ordinem: vt hic. ſi vero non erat facturus aliàs: aut factum tale locari conſueuit ab illo ꝓcuratore: & tūc locati: vt. ī. e. l. j. aut non, & tunc præſcriptis verbis: vt. ī. de præſcrip. verb. l. naturalis. §. at cum do. & hoc quādo nō in euentum litis. aliàs non valet, vt hic ſubiicit, & ī. l. proxi. §. pe. & C. de poſtu l. ſi quis. Sed quæro an hoc ſalariū ꝓcuratoris excedat ſummā cē: ū aureorum, vt in aduocato dicitur? Rñ. non: quia & procurator poteſt dici patronus, & aduocatus: vt. ī. de var. & extraor. cogni. l. j. §. aduocatos. & §. licita. Accurſius.

Aduocati ſalariū quatuor modis petitur.

Claudio Saturnino ꝓtore maiores a fructꝰ inferre iuſſus erat, & aduocationibus ei idē Saturninus interdixerat. b Videbaī c autē mihi iudicatum ſolui fideiuſſiſſe, & quaſi redemptor litis extitiſſet, † velle à Daphnide mandati iudicio cōſequi quod erat cōdemnatus. d ſed rectiſſimè diui fratres reſcripſerūt, nullam actionē eū ꝓpter ſuā calliditatē habere: quia mercede pacta acceſſerat ad talē redēptionē. e Marcellus autē ſic loquitur de eo qui pecunia accepta f ſpopondit, g vt ſi quidē hoc actum eſt, vt ſuo periculo h ſpōderet, nulla actione agat: ſin verò hoc nō actū eſt, vtilis i ei potius actio cōpetat. quæ ſentētia vtilitati rerū conſentanea eſt.

Salarium nulo pacto promiſſum officio iudicis exigitur, niſi ſit pactum de quota litis. Bartolus.

VII. PAPINIANVS libro tertio Reſponſorum.

SAlariū procuratori cōſtitutū k ſi extra ordinē l peti cœperit, conſiderandum erit, laborem dominus remunerare voluerit, atque ideo fidem haberi placitis oporteat: an euentum litiū maioris pecuniæ præmio contra bonos mores procura-

A obligatum mandati? Dicitur quòd ſic: quia Titius mihi mandati tenetur. neque eſt cōtrarium, quia lex dicit quòd procurator à procuratore ordinari non poteſt ante litem conteſtatam: quia hic loquit' de procuratore ad negotia. [*SI TVTORES.*] Si duo tutores mandauerunt Titio vt ſeruum emeret: neq; refert, recepit mādatum de emendo ſeruo neceſſario pupillo, vel ſuperuacuo: primo caſu non ſolum mandati tenetur, ſed tutelæ, ſicut & cæteri. ſecundo caſu tantum mandati aliis creditoribus. ſi vero emit, & de ſuo aliquid impēdit, cōtraria mandati cōſequitur à tutoribus. [*SI LIBER.*] Liber homo qui mihi ſeruiebat bonafide, mādauit Titio vt eum redimeret & manumitteret: & propriam pecuniam miniſtrauit Titio: & eū ille redemit, & manumiſit. poſtea † *colluſionē* comparuit ingenuus, an poſſit cōueniri Titius? Dicitur quòd ſic ad hoc tantū quòd cedat ſibi actionē aduerſus me. hoc in prima. Sed ſi de mea pecunia Titius pretium mihi numerauit, nullā habere actionē poteſt aduerſus me: quia nullā habet: ſed erit mihi Titius obligatus ex venditione ꝙ inutilis eſt: quia quicquid cōſequi poſſem actione ex vēdito iudicio emptionis, nomine euicti. tenebor ei præſtare. [*MANDATI.*] Et cuius intereſt, mandati cōpetit actio: alioquin ſi quid gerendū mādauerim, nec mea à mādatore geſtū fore intereſt, ceſſat actio: vt ſi emendū tibi fundū mādauero, & ego emero, vel aliàs nō itereſt mea te emiſſe, nō agā. Idē eſt ſi tibi mādauero vt negotiū meū gereres, neq; geſſiſti, neq; periit, vel alius geſſit, ceſſat mādati actio. [*SI IGNORANTES.*] Fideiuſſiſti ꝓ me apud Titiū: ſolui te ignorāte: tu ignorās me ſoluiſſe, de pecunia mea ſoluiſti Titio. an competat contra te actio mādati? Dicit ꝙ nō. quod ꝓbat p reſcriptū imperatoris. Qui ꝓ debitore fideiuſſit, ſi maiorē quātitatē ꝙ debebat debitor, fideiuſſor cōuent' ſciēs ſoluit, neq; appellauit, teneī mādati. ergo ī cōtrario ſenſu, ſi p ignorātiā ſoluit, nō tenetur: vt in primo caſu. in eo ergo caſu quādo ſciuit, ſi nō appellatū eſt, in dolo videtur eſſe: & mādati tenetur, niſi paupertas excuſet: vel ſi debitori denūtiaret vt appellaret. Textus clarus eſt vſq; ad. §. ſi quis. Vi.

B

C

D

m *Initium.* vt ſupra depoſiti. l. j. §. quòd ſi rē. & §. idem Pōponius. & §. ſi ſeruus. & infra ꝓ ſocio. ſi id quod §. ſi filius. Acc.

n *Cauſam.* No. cauſam inſpici: vt. ī. de leg. j. filius familias. §. diui. & de lib. cau. ſi pariter. & ī. de tranſact. l. cum hi. §. in cauſa. & ſupra de rei vindi. ſi in aliena. Accurſius.

o *Si ſoluendo non ſit.* ſ. procurator: arg. ī. de dolo. l. ideoque.

p *Dandam ait.* Sed cur nō datur prima, & ſi obiiciatur rei iudi. exceptio, replicabitur de dolo: vt. ī. de dolo. l. cum à te? Sed rñ. datur actio de dolo, non propter ipſum debitum, ſed propter alia damna: arg. ī. de dolo. l. cum quis. At obiicitur, ſi propter alia tantū damna datur, ergo & ſi ille victor paratus ſit ſubire iudicium, de dolo tenetur: quod lex abhorret: vt ſupra de dolo, & eleganter. §. ſi dolo. ſed reſpon. ideo non datur in eum de dolo tunc, quia non cogor ſumptus facere in vocando eum. Sed ſi eſſet inuitus, multos faceremꝫ & ideo prima actione ad debitum, & actione de dolo ad cætera damna teneretur. Accurſius.

q *Eum.* ſcilicet procuratorem.

r *Quia & ipſe.* bona ratio: vt. ī. e. heredem fideiuſſoris.

Si procuratorem.] *CASVS.* Ordinaui procuratorem ad agendum, & non reddit mihi inſtrumenta. an tenetur mandati ad id? Quidam dicunt quòd depoſiti, & male. ſed Labeo mandati, & bene. & hoc in prima. Sed ſi per colluſionem paſſus eſt reum abſolui, tenetur mandati: & ſi ſoluendo non eſt, agam contra reum colludētem de dolo. Sed quid ſi nolit litem proſequi? tenetur. [*SI QVIS.*] Mādaui Titio, vt gereret negotia mea: & mandauit Titius Seio vt ipſe gereret. an Titius habeat Seium

Non poſſe.

a *Non poſſe.* vt C.de procu.l.neque.
b *Actio.* ſcilicet in hoc caſu.
c *Non poteſt.* ſed ad miniſtrandum ſic:vt hic,& arg.ff.de procu. ſeruum.& l.mutus.j.reſpon.Sed cõtra.ff.de diuer.& temp.præſcrip.l.pe.§.ij.vbi ſi tibi mando vt fundum meum vendas, non aliter hoc alij mandabis, niſi tibi ꝓmiſero. Solu. ibi ſpeciale : vel dic, eoipſo ꝙ non auſertur poteſtas aliũ faciendi procuratorem, conceſſa videtur . An autẽ eodendo actionẽ liberetur? videtur ꝙ ſic:vt.ff.eo.heredẽ.Sed dico contra, ſecũdum Irne. quia male eligit: vt.ff.de nego.geſt.nam & ſeruus.§.fin. & .ff. ſi menſor fal. mo. dixe. l.ij.Accurſius.
d *Nam ſi ſuperuacuũ.* ſcilicet pupillo.Azo.
e *Eum teneri.* ſcilicet contutoribus mandantibus ſi quid eorũ intereſt:non aliàs:vt.ff.e. §.mãdati. ſed quomodo potuit ĩtereſſe:Reſpon.quia ſeruũ modico pretio emendũ mãdauerant, qui multum valebat, vnde lucrati eſſent.Sed nonne hoc lucrum pupilli foret? Reſpõ.nõ:quia ꝓpter hãc rẽ nõ ſentiret dãnum,nec ergo lucrũ.
f *Tutela non teneri.* ſcilicet pupillo:quia non expediebat talẽ ſeruũ ſibi emi:
g *Et tutela.* eum teneri ad reſtitutionem ſerui ſi emit,& actionũ ceſſionẽ,& ſimilia : vt ff.e.§.fi.&.ff. l.proxi. & l.idẽq;.j.reſpon.vel ad intereſſe,ſi non emit.
h *Excuſati.* vt C. ſi tutor vel cu.non geſſ. per totum.
i *Non eſt obtemperatũ.* & eorum intereſt,quia tenentur tutelæ. ſic.ff. de nego.geſt. l. ſi quis mandato.
k *Aduerſus contutores.* in primo caſu forte,& in ſecundo.Azo.
l *Emptorẽ.* id eſt poſſeſſorẽ.aliàs eſt in tex. poſſeſſorem.
m *Manumiſerit.* de facto.
n *Pronunciatus eſt.* & ſic eſt quaſi euictꝰ:vt.ff. de euic.l.ſed & ſi ſtipulatio.§. ſi homo. & C. de aſſer.toll.l.ſi.Azo.
o *Iulianꝰ ait.* hęc obligatio tacite nata eſt extra id quod agitur: vt ſupra commo. ſi is qui.§.[illegible]Azo.
p *Actiones mandet.* ſ. ex empto nomine euic.vel ex ſtipu.ſi fuit ſtipulatꝰ nomine euic. ſic.ff.e.heredem.& facit.ff.de cõdic.cau.da.l.iij.§. ſi liber homo.
q *Emptorem.* aliàs poſſeſſorem.ſ. primum qui emerat ab alio.
r *Suos.* ſcilicet venditoris.

tam facere procuratorem non poſſe,[a] tamen mandati actio[b] eſt : ad agendũ enim duntaxat hoc facere non poteſt.[c]

Si tutor mandauerit contutori quod ad pupillum non pertinet,eſt actio mandati,vel tutelæ.item negligentia mandatarii nõ excuſat tutorem.Bartolus.

Si tutpres mandauerint contutori ſuo mancipium emendũ pupillo, & ille nõ emerit, an ſit mandati actio? & vtrum tantùm mãdati,an verò & tutelæ? Et Iulianus diſtinguit. Referre enim ait,cuius generis ſeruum tutores vni tutorum mandauerint vt emeret. nam ſi ſuperuacuũ[d] ſeruum, vel etiam oneroſum, mandati actione tantùm eũ teneri:[e] tutelæ non teneri.[f] ſi verò neceſſarium ſeruum, tunc & tutelæ[g] eum teneri, non ſolum, ſed & cæteros.Nam & ſi* mandaſſent, tenerentur tutelæ, cur ſeruum pupillo neceſſariũ non comparauerunt. Non ſunt igitur excuſati,[h] quòd contutori mandauerunt : quia emere debuerunt. Planè habebunt nihilo minus mandati actionem: quia mandato non eſt obtemperatum.[i] Contrà quoque Iulianus ait,tutorẽ qui emit,mandati actionem habere aduerſus contutores[k] ſuos.

Si apparet emptionem factam meo nomine non valere:tenetur procurator,niſi cedat actionem ſi quam habet efficacem.aliàs ſatus.Bartolus.

Si liber homo quũ bona fide ſeruiret, mandauerit Titio, vt redimeretur, & nummos ex eo peculio dederit , quod ipſum ſequi,non apud bonæ fidei emptorem[l] relinquĩ debuit: Titiúſque pretio ſoluto liberũ illum manumiſerit,[m] mox ingenuus pronuntiatus eſt:[n] habere eum mandati actionẽ Iulianus ait[o] aduerſus eum eũ ſe redimendum mandauit: ſed hoc tantùm ineſſe mandati iudicio, vt ſibi actiones mandet,[p] quas habet aduerſus eum à quo cõparauit.

Planè ſi eam pecuniam dederit, quæ erat ex peculio ad bonæ fidei emptorem[q] pertinẽte: nullæ ei (inquit Iulianus) mandari actiones poſſunt:quia nullas habet,cum ei ſuos[r] nummos emptor dederit: quinimmo,inquit, ex vendito manebit obligatus.[s] Sed & hæc actio[t] inutilis eſt: quia quantum fuerit conſecutus,tantum empti iudicio[u] neceſſe habebit præſtare.

Actio mãdati datur ad intereſſe:& ideo ſi non intereſt,non datur.Bartolus.

Mandati actio tũc competit, cũ cœpit intereſſe eius qui mandauit.cæterum ſi nihil intereſt, ceſſat[x] mandati actio : & eatenus cõpetit, quatenus intereſt: vt puta mandaui tibi vt fundũ emeres.ſi intererat mea emiſteneberis. cæterum ſi eũdem hũc fundum ego ipſe emi , vel alius mihi,[y] neq; intereſt aliquid,[z] ceſſat[a] mandati actio. Mandaui[b] vt negotia gereres. ſi nihil deperierit, quamuis nemo geſſerit , nulla actio eſt: aut ſi alius idoneè geſſerit, ceſſat mandati actio . & in ſimilibus hoc idem erit probandum.

Fideiuſſorem emittentem exceptionem, excuſat ignorantia.omittentem vero appellare, excuſat paupertas & denunciatio facta principali.Bartolus.

Si ignorãtes fideiuſſores debitorem ſoluiſſe , vel etiam acceptilatione ſiue pacto liberatum, ex ſubſtãtia debitoris ſoluerunt:non tenebuntur mandati. quod & ad actionẽ[c] fideiuſſoris pertinet. & hoc ex reſcripto diuorũ fratrũ intellegere[d] licet.huius verba hęc ſunt:[Imperatores M.Antoninus & Verus AA]Catullo Iuliano.* Si hi qui pro te fideiuſſerãt,in maiorem quãtitatem damnati, quàm debiti ratio exigebat, ſciẽtes & prudentes[f] auxiliũ appellationis omiſerunt: poteris mandati agentibus his, æquitate iudicis tueri te. Igitur[g] ſi ignorauerunt: excuſata ignorantia eſt. ſi ſcierunt,incumbebat eis neceſſitas prouocãdi.[h] Cæterũ dolo verſati ſunt,ſi non prouocauerũt. Quid tamẽ ſi paupertas eis non permiſit?[i] Excuſata eſt eorum inopia.[k] Sed & ſi teſtato[l] dam.§.pe.&.l.ſi quis.quandoque non prodeſt,nec excuſat:vt.ff. de ri.nup.l.palam.§.non eſt.

A ſ *Obligatus.*emptor ad pretium,etiam ſolutis illis nummis:cum nihil videatur ſoluiſſe:quoniam de ſuo, id eſt de peculio bonæ fi.poſ.ſoluit.vnde adhuc tenetur ſoluere: vt.ff.eo. ſi mandauero tibi §.ſi mãdauerim.in fi.§.ſed cum ipſe repetet actione ex empto pro euictione,vt ſubiicit, nó eſt danda vẽditori ex vendito.

t *Actio.* ex vẽdito ad pretium.
u *Empti iudicio.* nomine euictionis.
x *Ceſſat.*ſed cõtra videtur.ff.e.ſi remunerãdi.§.ſi tibi.Sol.vt ibi.
y *Vel alius mihi.*ſcilicet emit.
z *Aliquid.* ſ.mãdati.
a *Ceſſat.* No.ꝙ hic dicit,ceſſat.ff.proxi.§.dicit, nulla eſt : ſed ſatis ceſſat, quando nulla eſt . qualiter autem ad intereſſe fiet condemnatio,habes.C.de ſen. quæ ꝓ eo quod intereſt.l.j. Item not. quòd licet detur demũ ſi intereſt, non tamen ſem per quãdo intereſt: vt diximus ſupra eod. ſi remunerãdi. §. ſi paſſus.itẽ contra.eſt huic §.ſupra ſi quis cau.qui autem.§.j.Solu.vt ibi.
b *Mandau.*facit.ff.de opc.no.nun.l.j.§.item quæritur.Accurſius.
c *Actionẽ.* quod dixi fideiuſſores ſeruari indemnes, quãdo de pecunia debitoris ſoluerunt:idem & ſi de ſua: vt habeant actionẽ ad repetendum:& hic dicit,quod ad &c.vt infra eo.ſi fideiuſſor.
d *Intellegere.*à cõtrario ſenſu reſcripti. Ac.
e *Iuliano.*ſaluté.Acc.
f *Prudẽtes.* ſcilicet ꝙ minus erunt dãnandi: quia debitor iam perſoluerat partem. Acc.
g *Igitur.* à cõtrario ſenſu reſcripti . & ſic eſt ſingulo. no.bonum eſſe argu.à *ſecundum* contrario ſenſu : vt.ff. *Acc.* de offi.eius cui mã.l.j. *ſoi in fi.* §.huius rei.Accurſius. *gl. ad hoc,*
h *Prouocãdi.* no. pro- *quid ergo* curatorem neceſſe ha- *mutũ à cõ* bere appellare : vt hic *tra ris ſenſu* & C.de procur.l.inui- *in reſcripto* tus.&.ff.de neg.geſt. li *eſt validiſſi* berto.§. fi. & argu. C. *mum.& ei* manda. l. ſi pro ea. *in repetunt* fin.& C. de his quibus *ſingu. Bal.* vt indi.l.minoribus.in *de Ro.in l.* ſi.Arg.cõtra.ff.ad Sila. *ſi cũ duo.ff.* l. ꝓpter veneni.§.quid *ſol.matri.* tamen.Sol.vt ibi.
i *Non permiſit.* appellare.
k *Inopia.* nor. quòd pauperras prodeſt . ſic *Paupertas* ff.de offic. præſi.illici- *quandoque* tas.§.fi.& C.de epiſ.& *prodeſt.* cle.ſi quis ad declinan
l *Et ſi teſtato.*idem & ſi præſens erat:vt infra de euic.l.Herennius.§.penult.

a *Putaret.* ſcilicet appellandum.
b *Conſtare.* id eſt validam eſſe.
c *Dolo autem facere videtur.* no. dolum præſumi. ſic. ff. eo. l. dolus. & ff. titu. j. l. j. in fi. & ff. de proba. l. antepen. in fi.
d *Si quidem dolo tuo.* vel culpa: vt ſubiicit hic: quæ venit in hac actione: vt C. e. l. à pcuratore.
e *Caueas.* ſic. ff. titu. j. fi ſine. contra. Sol. vt ibi.
f *Et ſi reſtituas.* id eſt reſtituendi facultatem habeas. Azo.
g *Quàm conſecuturus ſis.* ſcilicet actionem ex empto nomine euict. vt hic, & ſupra eo. l. j. §. ſi liber. Accurſius.
h DE tuo etiam. Debes. ſ. quòd ante traditionem non obligaueris, non manumiſeris, ſeruituté non impoſueris. potuiſti enì hoc facere, cũ ego tũc non fuerim dominus: vt infra de adquir. re. do. l. res ex mãdato. & ſupra de rei vin. ſi vero. & ficit. j. de here. ven. l. ij. in prin.

IDem.] CASVS planus eſt vſque ad. §. ſi quis. [SI QVIS.] Mandaui tibi vt acciperes. x. mutuo ab actore meo: non mandati, ſed ex mutuo competit mihi actio: neq; vſuras præſtabis mihi niſi in ſtipulationé fuiſſent deductæ. Itẽ mandaui procuratori meo, vt acciperet mutuã pecuniam: Titius pro eo fideiuſſit. ſi meo condénetur nomine, dabitur ei vtilis actio negeſt. quaſi inſtitoria cõtra me. [SI CVI.] Mãdaui tibi vt ſtipulareris à Titio. potero agere cõtra te vt accepto ferас ei, vel alij deleges. hoc in prima. Si mater p filia pecuniã ſuam vel filiæ dedit in dorem, & mandante filia dotem ſibi ſtipulata ſit: tenetur mater filiæ mandati. hoc in ſecunda. [SI QVIS.] Mandaui procuratori meo vt ita demum habeat rata negotia ab eo geſta, ſi de conſilio Titij gerere cœpit. an Titium habeam obligatum mandati? quæritur. Dicitur quòd non. ſi quid tamẽ dolo fecit Titius: nõ mãdati, ſed de dolo tenetur. [IDEM.] Omnia quæ ad procuratorem veniunt occaſione mãdati, reſtituere debet: ergo & fructus. ſed & ſi quos ſumptus circa fructus percipiendos fecerit, eos reputare poterit cum fructibus vſque ad cõcurrentem quantitatẽ. ſed ſi in vecturis aliquid impenderit circa rem ruſticam procurandam, hoc repetet: niſi eſſet conſtitutum certum ſalarium, vt de ſuo ſumptus faceret: hoc eſt de ſalario circa prædicta. ſi vero aliquid fecit voluptatis cauſa, poteſt auferre. [FIDEIVSSORES.] Fideiuſſi pro Titio apud Seium. ſolui huic Seio, antequam me conueniret in iudicio. an habeam actionem mandati contra Titium? Dicitur quòd ſic. [GENERALITER.] Fideiuſſi pro te apud Titium: fecit pactum de non petendo: & mihi ſoli ſi foderẽ in vineã: cum eſſem homo in dignitate conſtitutus. conuenit me Titius, neque conuenerunt debitorẽ, vt ſi ipſe putaret, [a] appellaret: puto rationem eis conſtare. [b]

Procurator tenetur de dolo, & lata culpa: & de eo quod ad eum peruenit. Bart.

Dolo autem [c] facere videtur, qui id quod poteſt reſtituere, nõ reſtituit. Proinde ſi tibi mandaui vt hominẽ emeres, túque emiſti: teneberis mihi vt reſtituas. Sed & ſi dolo emere negleXiſti, (fortè enim pecunia accepta alij ceſiſti vt emeret) aut ſi lata culpa, fortè ſi gratia ductus paſſus es alium emere, teneberis. Sed & ſi ſeruus quem emiſti, fugit, ſi quidem dolo tuo, [d] teneberis. ſi dolus non interuenit nec culpa, non teneberis, niſi ad hoc, vt caueas, [e] ſi in poteſtatẽ tuam peruenerit, te reſtituturum. Sed & ſi reſtituas, [f] & tradere debes. Et ſi cautum eſt de euictione, vel potes deſiderare vt tibi caueatur, puto ſufficere ſi mihi hac actione cedas vt pcuratorem me in rem meam facias, nec amplius præſtes quàm conſecuturus ſis. [g]

11. PAVLVS libro trigeſimo ſecundo ad Edictum.

DE tuo etiam facto cauere debes. [h]

2. VLPIANVS libro trigeſimo ſecundo ad Edictum.

IDémque [i] & in fundo, ſi fundum emit procurator. Nihil enim amplius [k] quàm bonam fidem pręſtare eum oportet qui procurat. Sed & ſi de ſanitate ſerui procuratori cautũ eſt, aut caueri poteſt, [l] aut de cęteris vitiis, idem erit dicendũ: aut ſi culpa caueri nõ curauerit, condẽnabitur. Si ex fundo quẽ mihi emit procurator, fructus cõſecutus eſt: hos quoque officio iudicis præſtare eum oportet.

In actione mãdati veniunt vſuræ. Bart.

Si procurator meus pecuniã meam habeat, ex mora vtique vſuras mihi pendet. Sed & ſi pecuniam meam fœnori dedit, vſuráſque conſecutus eſt, conſequẽter dicemus debere eum præſtare quantũcunque emolumẽtũ ſenſit: ſiue ei mãdaui, [m] ſiue non: [n] quia bonæ fidei hoc cõgruit, ne de alieno lucrũ ſentiat. [o] Quòd ſi non exercuit pecuniã, ſed ad vſus ſuos cõuertit: in vſuras cõuenietur, [p] quę legitimo modo in regionibus frequentãtur. [q] Denique Papinianus ait, etiam ſi vſuras exegerit pcurator, & in vſus ſuos cõuertit, vſuras [r] eũ præſtare debere.

Si aliàs contrahendo mandatum perficitur, actio mandati extinguitur: & ex nouo contractu agitur. Bartolus.

Si quis Titio mandauerit vt ab actoribus [s] ſuis mutuam pecuniam acciperet, mandati eum non acturum Papinianus libro tertio reſpõſorum ſcribit, quia de mutua pecunia eum [t] habet obligatum: & ideo vſuras eum petere non poſſe quaſi ex cauſa mandati, ſi in ſtipulationem [u] deductæ non ſunt.

Qui fideiubet pro procuratore, habet actionem contra dominum. Bartolus.

Idem Papinianus libro eodẽ refert, fideiuſſori condemnato, qui ideo fideiuſſit, [x] quia dominus procuratori mãdauerat vt pecuniam mutuã acciperet, vtilem actionem dandam quaſi inſtitoriã: [y] quia & hic quaſi præpoſuiſſe eum mutuæ pecuniæ accipiendæ videatur.

Qui mihi tenetur actionem cedere, poteſt cogi debitorem liberare, vel alteri delegare ad mei petitionem. Bartolus.

Si cui mandauero vt à Titio

A oppoſui exceptionem: an agam mandati? Dicitur quòd ſic. Sed quid ſi omiſi exceptionem qua reus vti poterat: nunquid habebo actionem mandati? Dicitur quòd non. hoc verum, ſi ſciebam reo competere exceptionem, & ſi creditor habuit facultatem cõueniendi reum, vel ſibi denuntiandi vt ad iudicium veniret, ſcilicet vt iudicium ſuſciperes. [SI FIDEIVSSOR.] Si fideiuſſori fiat pactum de non petendo: aut animo donandi: & non agit fideiuſ. mãdati: qa ſibi nihil abeſt. aut animo remunerandi, quia forte ſeruiuit creditori, & aget. idem ſi donatum fuit mihi cauſa mortis, vel legato fuit remiſſum.

B

C

D

i *Idémque.* quod dixi in ſeruo. ff. l. px. ſic vt dolus & culpa veniat.
k *Nihil enim amplius.* immo ampliꝰ: quia tenetur de leui culpa, & de leuiſſima, vt C. e. l. à pcuratore. quę eſt cõtra. Sol. nihil ampliꝰ. i. nihilo minus: vel nihil amplius. i. nihil quod ſit melius, ſecundũ Io. vel dic hoc caſu quando diligenter emerat, & omnia fecerat: ſolũ autem reſtabat retradi tio: de ſolo dolo tenetur: quia ipſum cõmittit non reſtituendo: vt ſupra eo. l. ſi procurator. §. dolo. Azo.
l *Caueri poteſt.* quod ſemper iure cõtractus fieri debet: vt infra de act. emp. l. ex empto. §. inde Neratius.
m *Mandaui.* vt cum vſuris daret.
n *Siue non.* vt. j. ea. l. §. ſi mandauero.
o *Lucrum ſentiat.* vt. j. e. l. ex mandato. & ſupra tit. j. l. ſed & ſi non ſit heres. Accurſius.
p *Conuenietur.* vt. ff. de pig. act. quamuis. §. fin. & l. ſeq. & ff. de nego. geſt. at qui natura. §. pe. Accurſius.
q *Frequentãtur.* quod eſt etiam in bonæ fid. iudi. vt infra de vſur. l. j. Sed contra. ff. de nego. geſt. qui ſine. Solu. hic palam accepit, & in ſuum vſum conuertit: ibi clam: & ideo in cęteſimas tenetur: vt argu. infra de admini. tu. non exiſtimo. vel ibi de his qui publica munera gerunt.
r *Vſuras.* ſcilicet vſurarum & ſortis: quia vſura facta eſt ſors: vt. j. de admini. tu. l. tutor qui. §. ſi quæ.
ſ *Vt ab actoribus.* id eſt ſeruis caſtaldionibus.
t *De mutua pecunia.* bona ratio. q. d. quia eſt obligatus vt principalis debitor, non poteſt dici obligatus ſicut mandatarius vel interceſſor: vt infra de duo. re. ſi reus. & facit. ff. eo. ſi remunerandi. §. apud. j. reſpon.
u *Si in ſtipulationem.* iſtud ſi, nõ refertur ad omnia prædicta. ſic & ff. ad Velleia. l. vir vxori. §. ſi mulier. ſed ad vſuras tantum quę citra vinculum ſtipulationis non debentur: vt C. de vſuris. l. iij.
x *Fideiuſſit.* pro procuratore.
y *Quaſi inſtitoriam.* ſcilicet neg. geſt. ſic & ff. de neg. geſt. liberto. in prin. & ſupra de inſtit. l. in eum. j. reſpon.

a *Vt eum accepto liberet.* vel quodlibet aliud faciat: vt hic subiicit, & infra eo. qui mandatum. & l. si mandato Titij. j. respon. & infra de hered. ven. multum.

b *Dotem dederit.* scilicet mater animo donādi: quod semp præsumitur, nisi cōtradicat: vt supra de condic. inde. l. cum is. §. pe. & facit. j. de iure do. l. mulier omnia. §. fi. & ff. de nego. gest. l. pe.

c *Sempronii.* qui Sempronio rogatus dixit se interuenturum vt cōsiliarius, vt sequitur: sed huiusmodi rogatio quo ad monitionē fuit: vnde nō nascitur obligatio: vt dixi supra eo. l. j. §. j. Item secus si nō fuit admonitio simplex: vt infra de admi. tu. si Titium. j. respon. & supra de exer. ac. l. j. §. sed & si sic præposuit. Accursius.

d *Daret.* vt. ff. ca. l. §. sed & si pecuniam.

e *Periculo.* hoc acto inter dominum & procuratorem. nam conueniendo de periculo, tacite & de lucro conuenire videtur: vt ar. supra commo. si is. §. j. Itē opponitur: si credidit contra voluntatem domini, fecit suo periculo: & ideo vsuras lucratur: vt. j. pro socio. si vnus. §. fi. vnus. & sic videtur corrigi princ. vel refert agatur verbis, vt hic: an tacitè, vt in princ. & illa p socio, quæ est secūdę obiectionis, alio casu dicit. Accursius.

f *Cogitur restituere.* & omnia quę ad eum veniunt occasione mandati: vt supra eo. l. j. §. j. & supra de procu. l. qui pprio. §. vt in cæteris. & ifra eo. l. si vero non remunerādi. §. si mihi. & supra eo. l. si procuratorem. §. fi.

g *Eum oportere.* hos sumptus & similes reputat pcurator, vt hic: itē socius: vt infra pro soc. l. cū duob⁹. §. si qs ex sociis. Itē tutor: vt infra de admi. tu. l. à tutorib⁹. §. fi. Sed quid si erat rusticus, qui eques iuit: vel quid si propè erat? Respon. non repetit: cum consuetudo sua sit seruanda: vt arg. ff. de pig. actio. l. vel vniuersorum. *ADDITIO.* Ista glos. est valde not. ad hoc quòd rustici non debent equitare: & ideo non debent eis refici expensæ vecturarum. & est argumentum pro quæstione rustici producti in testem, qui si nolit venire nisi eques, cogatur venire pedes: quia non competit suæ conditioni equitare. & vide quod not. Iaco. de Are. in. l. à tutoribus. infra de admi. tut. & arg. xij. q. iiij. quicunque. secundum Bal.

h *Salariarius fuit.* i. qui salarium accipit, ea forma effectū, qua fideicommissarius, legatarius, depositarius. Aliàs, salarium fuerit datum, [illegible]pe pro sumptibus. Azo.

i *Ei auferre.* non autem repetit: vt hic. sic in actione de in rem ver. vt supra de in rem ver. l. iij. §. sed si mutua. sic & in gestore negotiorum: vt supra de neg. gest. l. si quis negotia. Accursius.

k *Admittat* scilicet tantum dando quantum posset haberi his abrasis & corrasis: vt supra de rei vin. l. in fundo.

stipuletur: potero cum eo cui mandaui, agere mādati, vt eum accepto liberet, a si hoc velim: vel si malim, in hoc agā, vt cum deleget mihi, vel sicui alij voluero. & Papinianus libro eodē scribit, si mater pro filia doté b dederit, eāque mādāte filia vel ilico stipulata sit, vel etiā postea, mandati eā teneri, quāuis ipsa sit quę doté dederit. Si quis ea quæ procurator suus & serui gerebant, ita demū rata esse mādauit, si interuētu Sempronij c gesta essent, & malè pecunia credita sit: Sēproniū, qui nihil dolo fecit, nō teneri. Et est verum, eū qui non animo procuratoris interuenit, sed affectionē amicalem promisit in monendis, pcuratoribus & actoribus, & in regēdis cōsilio, mādati nō teneri: sed si qd dolo fecerit, nō mādati, sed magis de dolo teneri.

Procurator tenetur restituere id quod ad eum ex mandato peruenit. Bartolus.

Si mādauero pcuratori meo vt Titio pecuniā meam credat sine vsuris, isq; non sine vsuris crediderit: an etiā vsuras mihi restituere debeat, videamus. & Labeo scribit restituere eū oportere, etiā si hoc mādauerim, vt gratuitam pecuniā daret: d quamuis si periculo e suo credidisset, cessaret, inquit Labeo, in vsuris actio mandati.

Procurator potest domino imputare quicquid licite impendit. Bartolus.

Idem Labeo ait, & verū est, reputationes quoque hoc iudicium admittere. Et sicuti fructus cogitur restituere f is qui procurat, ita sumptū quē in fructus percipiendos fecit, deducere eū oportet. Sed & si ad vecturas suas, dū excurrit in prædia, sumptū fecit: puto hos quoque sumptus reputare eū oportere: g nisi si salariarius fuit, h & hoc cōuēnit, vt sumptus de suo faceret ad hęc itinera, hoc est de salario. Idem ait, si quid procurator citra mandatum in voluptatem fecit, permittendum ei auferre, i quod sine damno domini fiat, nisi rationem sumptus istius dominus admittat. k

Fideiussores & mandatores etsi sine iudicio soluerint, habent actionem l mandati.

Omissio exceptionis inhonestæ, non impedit actionem mandati. Item qui alium ex necessitate defendit, exceptionibus ex sua persona vti potest. Bartolus.

Generaliter Iulianus ait, si fideiussor ex sua persona omiserit exceptionē, m qua reus vti nō potuit: si quidem minus honestā, n habere eum mandati actionem. Quòd si eā qua reus vti potuit, o si sciens id fecit, nō habiturū mandati actionem: si modò habuit facultatem rei cōueniēdi, p desiderādiq; vt ipse susciperet potius iudiciū vel suo vel procuratorio nomine.

Acceptilatio facta causa remunerandi, fideiussori tribuit actionem mandati. secus si simpliciter causa donandi. Bartolus.

Si fideiussori donationis causa acceptū factum sit à creditore, q puto si fideiussorē remunerari voluit creditor, habere eum mandati actionē: r multo magis si mortis causa accepto tulisset creditor, vel si ei * liberationem legauit. s

XI. POMPONIVS libro tertio ex Plautio.

SI ei cui damnatus t ex causa fideiussoria fueram, heres

A l *Actionem.* neque enim prohibentur bonam fidem agnoscere, sicut nec tutores: ar. infra de admi. tuto. quotiens. §. sicut.

m *Exceptionem* competentem.

n *Minus honestam.* maxime. nam idem si honestam. & sic non obstat infra eo. si fideiussor. §. fi. & supra ad Vell. l. pe. & l. fi §. fi mulier. quæ est contra, secundum quosdam. tu dic secundum Azo. & melius, ibi esse speciale ff. l. ad Vell. quia non communis, sed specialis oponitur ibi exceptio. dic ergo minus honestam: vt quia forte iniquum ius impetrauit actor, cum fuisset fideiussor pro aliquo: vt supra quod quisque iu. l. iij. §. si is. versi. sed si tu incidisti. vel quia personale pactum fuit fideiussori factum si foderet vineam, cum esset in dignitate. sed ad illam infra eo. si fideiussor. non est responsum. vnde prima verior.

o *Vti potuit.* scilicet tantum, & ipse non: & tunc bene sequitur, si modo &c. vt aliàs. & subaudias infra maxime. & plene de hac materia distingues infra eo. si fideiussor. §. quædam.

p *Conueniendi.* id est denuntiandi corā testibus: vt supra eo. si procuratorē. §. si ignorantes.

q *A creditore.* per cōsequens reus erit liberatus.

r *Mandati actionem.* tunc enim videtur sibi abesse, ex eo quòd iam sibi tantum seruierat. Ar. supra de peti. here. sed & si. §. cōsuluit. vnde agit ac si soluisset.

s *Legauit.* hoc enim fuit renuntiandi causa: vt infra titu. j. l. & quia. & l. & ita. & l. nec adiecit. in fi. & cōtinuatur hæc lex proxi. si vero non remunerādi. interpositio vero alterius. l. quæ sit, ideo est quia ponitur casus vbi fideiussor liberatur causa remunerandi, sicut per legatum: vt supra. l. proxi. in fi. *Accursius.* * *Flectus*

t *SI ei cui damnatus.* Secus si nō dānatus heres extitit: quia tūc tamū ex principali cōtractu agitur: vt. ff. de fideiuss. l. heres à debitore. §. fi. quæ est cōtra. sed nonne etiā iā condēnatus, si succedit creditori, tollitur accessoria: vt. ff. de fideiuss. heres. §. quòd si idem? Respō. esto, durat tamen actio mandati ipsi fideiussori: quia cœpit ex sentētia teneri: & sic & principalis & mandati datur. Et not. quòd casus huius. l. loquitur quando animo remunerandi fuit fideiussor liberatus, sicut per legatum: vt supra l. proxi. in fi.

SI vero.]C *ASVS* in. §. Marcellus. Fideiussi pro te, & Titius pro me soluit animo donandi: agam contra te mādati. hoc in prima. Sed quid si erat filiusfami. qui fideiussit, & Titius pro eo soluit animo donandi: an pater possit agere man. quæritur? Et rñ. quòd non: quia qui soluit, nolebat dare patri. idem est in seruo fideiussore & domino. & hoc in secunda. Sed quid si ipse seruus

ſeruus ſoluit quod ab alio donatum ſibi recipiat: an aget dominus, quæritur. Et dicitur quòd ſic. [CONTRARIO.] Titius mandauit mihi vt ei fundum emerem pro.c. qualiter repetam illa.c? Dicitur quòd act.man.contraria. [ITEM PAPINIANVS.] Patronus fundum emit pro.xij. &.viij.ſolvit:& mandauit liberto vt ſolueret quatuor, & prædium reciperet. cum libertus id ſoluiſſet, prædium patronus liberto præſente neque contradicente vẽdidit. vult libertus agere man.contraria ad quatuor. Diſtinguitur. aut patronus cum mandauit, volebat donare liberto duas partes pretij: & libertus non repetit, quia præſumitur eũ velle reddere quatuor patrono conſentiendo ei vendenti. ſi nolebat dare, repetit deducta merce de quam percepit libertus forte ex locatione prædij. [SIMILI.] Mandaui tibi vt rem emeres, & emiſti tua pec. ages man. & hoc in prima. ſed & ſi in eam aliquid erogaſti, ages ad id. hoc in ſecũda. nec ſolũ quod impendiſti, ſed vſuras cõſequeris. hoc in tertia. Et ſi à debitore tuo exegerit & ſortem & vſuras, & ſoluiſti pro eo qui tibi mandauit cum vberrimas haberes vſuras, poteris habere rationem huius, cum ſub grauibus vſuris mutuum ſoluiſti. hoc in quarta. Sed quid ſi deberet ſine vſuris, vel ſub minoribus, tu ſub maioribus acceptum mutuum ſolueris? mandati iudicio nihilo minus eum conuenies ad eaſdem vſuras. [DEDI.] Debebam Titio.x. dedi tibi illa.x. vt ſolueres Titio. non ſoluiſti. iudicio man. teneris mihi ad vſuras eo caſu in quo ſub vſuris fui Titio obligatus. [SI QVIS.] Mandaui Titio vt crederet filiofami. ſtudiorum cauſa: in qua ceſſat Mace. an teneor mandati? dicitur quòd ſic. hoc in prima. Sed quid ſi Titius dubitat an in talem cauſam mandauit vt mutuaretur, & aliquis dicit talem eſſe periculo ſuo, an mand. tenetur? Et dicitur quòd ſic. [SI POST.] Credens Titium indigere pecunia mutua, mandaui tibi poſtquam mutuaſti eam vt crederes, an tenear man? Dicitur quòd non: quia mandatum præcedere debet obligationem. hoc in prima. Sed quid ſi mandem creditori, vt debitori tempus ad ſoluendum daret, & meo periculo, an tenear man. quæritur? Et reſpon. quòd ſic. Item tutor mutuauit pecu. pupilli Titio. eo facto pubere mandauit ei vt debitorem approbaret. an teneatur mandati, quæritur? Et reſpon. quòd ſic. [SI MANDAVERO.] Quinque dicit hic. §. vſque ad. l. heredem. & ſatis planus eſt: & loquitur prima pars de reuocatione mandati.

a *Remunerandi cauſa.* ſimilis diſtinctio ſit ſupra de in rem ver. l. ſi pro patre. §. plus dicitur.

b *Non actorum.* immo & tunc videtur agi: vt infra eo. inter. §. ſi is. quæ eſt contra. Solu. quidam dicunt hanc. l. corrigi per illam, & per proximum hic. §. Marcellus. & per contrarium ſenſum illius rationis quæ eſt in illo. §. plane inquit. quæ redditur infra proxi. ibi, quia non patri donatum voluit qui ſoluit. ſed male dicunt. Tu dic quòd refert an ipſe creditor mihi fideiuſſori donet non animo remunerandi, & me liberet, in quo caſu non ago: quia neque mihi aliquid abeſt, nec creditori adeſt: vt hic. an alius donet mihi pecuniã non remunerandi animo quam ſoluo creditori, vel quia ego trado, vel ipſe qui donat, tradidit ei me volente: quo caſu ego ſoluiſſe per eum videor: & ideo ago mandati, quia creditor debitum ſuum manualiter accepit: vt §. Marcellus. & idem ſi liberat eum: vt. §. ſi is. nam & ibi ad creditorem aliquid peruenit, ſcilicet liberatio. item in illo. §. plane. ideo non agit pater vel dominus, quia neque ſeruo, neque ſibi aliquid abeſt: nec poteſt videri dominus vel pater ſoluiſſe: quia qui donauit eis, puta filio vel ſeruo, patri vel domino do-

ff. Vetus.

poſtea extitero: habebo mandati actionem.

XII. VLPIANVS libro trigeſimoprimo ad Edictum.

SI verò non remunerandi [a] cauſa, ſed principaliter donando, fideiuſſori remiſit actionem: mandati eum non acturum. [b]

Vna fillio circa idem admittitur, non autem plures. hoc dicit cum ſequen. ver. planè. Bartolus.

Marcellus autem fatetur, ſi quis donaturus fideiuſſori, pro eo ſoluerit creditori, habere fideiuſſorem mandati actionem. Planè, inquit, ſi filiusfamilias vel ſeruus fuit fideiuſſor, & pro his ſoluero, donaturus eis: mãdati patrem [c] vel dominum non acturos. [d] hoc ideo, quia non patri donatum voluit, qui ſoluit. [e] Planè ſi ſeruus fideiuſſor ſoluerit, [f] dominum mãdati acturum. Idem Marcellus ibidem ait: Si filiusfamilias non iuſſu patris fideiuſſerit, ceſſat mandati actio, ſi nihil ſit in peculio. [g] Quòd ſi iuſſu, [h] vel ex peculio ſolutum eſt, multo magis [i] habet pater mandati.

Conditio poteſtatiua retro non trahitur: ideo tempus exiſtentis conditionis inſpicitur quo ad requiſitionem. Bartolus.

Si filiofamilias mandaui vt pro me ſolueret: patrem, ſiue ipſe ſoluerit, [k] ſiue filius ex peculio, mandati [l] acturum Neratius ait: quod habet rationem. nihil enim mea intereſt quis ſoluat. Si filiofamilias mandauero vt pro me ſolueret, & emancipatus ſoluat, verum eſt in factum actionem filio dandam: [m] patrem autem poſt emancipationem ſoluentem, negotiorum geſtorum actionẽ habere. Contrario iu-

l. qui balneum. infra qui pot. in pig. ha. Et per eundem Bart. in d. l. ſi filius. infra de verbo. obliga.

c *Patrem.* ſubaudi, vel dominum.

d *Non acturos.* ſed forte pater nomine filij aget ſecundum Bul.

e *Soluit.* aliàs ſecus: vt ſupra. j. reſpon.

f *Soluerit.* ipſemet ſcilicet quando ſeruus fideiuſſerat ex cauſa peculij. aliàs non haberet locum quod hic dicitur: vt infra de fideiuſ. ſeruus inſcio. & l. ſeq. Alij dicunt quòd licet primo cõiungat filium & ſeruum, ibi, plane inquit, &c. poſtea tamen diſiungit: & dicunt, ſi ſeruus ſoluerit, id eſt pro eo ab alio ſolutum fuerit, in ver. illo, plane. & ſic corrigit quod ſupra dictum eſt de ſeruo, ſed non de filio: & ideo caute dicit, quia non patri &c. non autem dicit de domino. Accurſius.

g *In peculio.* quia nec ſoluit, nec ſoluere tenetur pater: ageret tamen in cauſa ſua, puta ſi diu fuit in obligatione, vel in diem fideiuſſit qui venit: vt infra eo. Lucius. ſed tunc ageret vt liberetur filius.

h *Quòd ſi iuſſu.* ſcilicet patris fideiuſſit filius, & condemnatus eſt pater.

i *Multo magis.* quàm contrarium. Accurſius.

k *Ipſe ſoluerit.* contemplatione filij, ne teneatur filius mandati: vt. j. de neg. geſt. mandati. Accurſius.

l *Mandati.* hic diſtingue vt ſupra de neg. geſt. mandati. Ac.

m *Dandam.* in duobus male videtur dicere hæc litera. Primo, quia dat actionem filio ex eo quod prius fecit: cui eſt contra. infra de ver. obli. ſi filius. &. l. quidam. ſi. & de reg. iur. l. quę legata. in fi. Sol. aliud eſt in conditionali ſtipulatione quàm hic. ex illa enim ideo non agit filius, quia ſublata ſtipulatione quæ fuit facta in poteſtate, filius ex euentu conditionis non ageret: ſed hic etſi nullum præceſſiſſet mandatum, ageret tamen filius propter ſolutionem à ſe factam poſt emancipationem: vnde agit, ſi mandatum in poteſtate interceſſerit. hanc ergo regulam ſerua, vt in quocunque caſu filius emancipatus ageret, & ſi contractus tempore in poteſtate non fuiſſet, in eodem agit & ſi interceſſerit: alia tamẽ & alia actione. ad quod infra de verb. obli. quidam. in fi. in quo vero non ageret ſi non præceſſiſſet contractus: in eodem non agit & ſi præceſſerit in alio. Secundo dicit male hæc lex, quia datur in factum, immo vtilis mandati: vt infra de here. inſtit. l. quidam. in fi. quæ eſt contra. Solu. in factum quæ eſt hic, & vtilis quæ eſt ibi, eædem ſunt. Vel ſi ſint diuerſæ, non obſtat, ſi ambæ dentur in factum, cum ſit ex æquitate vtraque. Item nota quòd licet filio detur in factũ, tamẽ contra eum datur mandati: vt. j. eo. l. penul. quæ eſt contra.

fff Reſtitut.

a *Rei vnius.* vt supra de procu.l.j.§.j. Accursius.
b *Redderet.* id est daret.sic infra de verb. sig.l. verbum reddendi.
c *Reddito.* id est soluto à liberto mandato patroni.
d *Libertus.* vt procurator.
e *Patrono donasse.* sic ergo ratione primæ liberalitatis,& hoc præsumitur. sic & aliàs ratione pietatis, vel aliàs præsumitur donatio.& probatur his.ll. supra de condic. inde. cum is.§.pe. &.C. de dot.pro.l.fin.§. vtramque. & de rei vxo.ac.§. accedit. Item supra fami. ercis. quæ pater.&.C. fami. erci. filiç.Item infra de leg. iij. vxori suæ.§. fin. & infra de do. inter vi. & vxo.l.vtrum. Item C.de neg. gest.l.iij. & supra de neg.gest.Nosennius. Item. C. de don.cõsualis.&.l.siue. Item supra ad leg. Aquil. si seruus seruum. §. si oliuam. Item infra de proba. cum de indebito.§. si vero ab initio. &.l. Proculus. Sed argu.contra supra ad leg. Rho. de iac.l. ij.§.fi.&.l. qui leuandæ.j. respon.&. C. de don.l.nec ignorans. Accursius.
f *Sed & si tuo pretio.* non tamen certo:quia tunc non deberem fines mandati excedere: vt supra eodem.l.iij.& l.diligenter.
g *Aliquid.* de meo.
h *Sumptum fecero.* vt supra eo. idemque.§. sed & si ad vecturas. & infra eo. si mandato meo.§.si fideiussor. Accursius.
i *Sed & si reum.* id est mandatorem. Accursius.
k *Non releuauit.* quia pecuniam debebat sine vsuris ille qui mandauit.
l *Et vsuræ absunt.* quia accepit sub vsuris, vel à debitoribus suis petiit.
m *Fœnus.* id est pecuniam fœnebrem. Accursius.
n *Et vsuras consequi.* non solum sortem,& in totum. Sed contra infra de vsur.l.& in cõtraria. Solu. aliud in contraria neg. gest. & aliud in mandati contraria secundum Ir. & B.sed Io. & R. idem: vt ibi dices.
o *Præstabis.* per actionem man. conuentus: vt infra de sol. Cassius ait.creditor vero & furti,& neg.gest.agit:vt supra de nego.

dicio experiuntur,qui mandatum susceperunt,vtputa qui rerum vel rei vnius[a] procurationem susceperunt.

Vnus actus donationis facit aliam donationem præsumi. Bartolus.

Inde Papinianus quærit,si patronus prædium quod emerat, pro quo pretij bessem exsoluerat,iusserit liberto suo tradi vt ille residuum pretij redderet,[b] deinde reddito[c] pretio,vendenti fundum patrono libertus cõsenserit, trientis pretium an libertus possit repetere. Et ait, si mandatum suscepit initio libertus,[d] non donatum accepit: contrario iudicio posse eũ pretium repetere quod deductis mercedibus quas medio tẽpore percepit,supereſt.quòd si donationem patronus in libertum cõtulit,videri & postea libertum patrono donasse.[e]

Procurator ad emendum potest repetere pretium quod soluit, & si aliquid amplius impẽdit. Bartolus.

Si mihi mandaueris vt rem tibi aliquam emam, egoque emero meo pretio,habebo mandati actionem de pretio recuperando. Sed & si tuo pretio,[f] impendero tamen aliquid[g] bona fide ad emptionem rei, erit contraria mandati actio: aut si rem emptam nolis recipere.Simili modo & si quid aliud mãdaueris,& in id sumptum fecero.[h] nec tantùm id quod impendi, verùm vsuras quoque consequar. Vsuras autem non tantùm ex mora esse admittendas: verùm iudicem æstimare debere,si exegit à debitore suo quis,& soluit, cum vberrimas vsuras consequeretur. æquissimum enim erit rationem eius rei haberi,aut si ipse mutuatus grauibus vsuris soluit. Sed & si reum[i] vsuris nõ releuauit,[k] ipsi autem & vsuræ absunt:[l] vel si minoribus releuauit, ipse autem maioribus fœnus[m] accepit vt fidem suam liberaret:non dubito debere eum mãdati iudicio & vsuras[n] consequi. & vt est constitutum,totum hoc ex æquo & bono iudex arbitrabitur. Dedi tibi pecuniam,vt creditori meo exsoluas. non fecisti. præstabis[o] mihi vsuras,quo casu[p] & à me creditor pecuniam debitam cũ vsuris recepturus sit.& ita imperator Seuerus Hadriano Demonstrati rescripsit.

Qui fideiubet pro minore, actionem mãdati non habet. Bartolus.

Si adulescens[q] luxuriosus mandet tibi vt pro meretrice fideiubeas,idque tu sciens mãdatum susceperis,non habebis mandati actionem: quia simile est,quasi perdituro[r] pecuniam[s] sciens credideris.Sed & si vlterius directò mandauerit tibi vt meretrici[t] pecuniam credas, non obligabitur mandati, quasi aduersus bonam fidem mandatum sit.

Verba recommendatoria non obligant. Bartolus.

Cum quidam talem epistulam scripsisset amico suo, Rogo te, commendatum habeas Sextilium Crescentem amicum meum: non obligabitur mandati,quia commendandi[u] magis hominis quàm mandandi causa scripta est.

Si quis mutuetur filio non contra senatusconsultum Macedonianum, vel cum de hoc dubitatur:tenetur mandati. Bartolus.

Si quis mandauerit filiofamilias credendam pecuniam non contra senatusconsultum accipienti, sed ex ea causa ex qua de peculio vel de in rem verso vel quod iussu pater teneretur,erit licitum[x] mandatum. Hoc amplius dico,si cũ dubitarem vtrum contra senatusconsultum acciperet[y] an nõ, nec essem daturus contra senatusconsultum accipienti,interceſſerit qui diceret non accipere contra senatusconsultum, & periculo meo crede dicat, bene credis:[z] arbitror locum esse mandato, & mandati eum teneri.

Mandatum non potest intercurrere pro eo quod est factum, sed pro eo quod est faciendum. Bartolus.

Si post creditam pecuniam mandauero creditori credendam, nullum esse mandatum rectissimè[a] Papinian[b] ait.Planè si vt expectares, nec vrgueres

A gest.si pupilli.§.si quis pecuniam.&.C.de fur.si is cui te.Azo.
p *Casu.* id est in eo casu,in quo &c. Accursius.
q *Si adulescens luxuriosus.* A iuuene & cupido credatur reddita virgo?quasi dicat,non.secus ergo in maiore, quia tenetur:vt.ff. de in rem ver.l.iij.§.necnon.quæ est contra.Sed certe idem in maiore videtur: vt.ff. *Versus.*
B empto.si quis cum. sed ibi protinus erat daturus scorto: vt ibi dicit.vel ibi erat ei interdictum bonis, vel non erat sanæ mentis. vel non est bonæ fidei quantum ad vsucapionem.sed si venditor est dominus, statim erit dominus.& facit.ff.eo. si remunerandi.§.rei.
r *Perdituro.* quo casu non agitur:vt diximus supra de mino.l. quòd si minor.§. restitutio. Accursius.
s *Pecuniam.* adolescenti.
t *Vt meretrici.* cui donare volebat,vt desiderio eius posset satiari:quod non est prohibitum: vt infra de dona.l.affectionis.quç est contra.Ir.
u *Quia commendandi.* vt fiat honor verbalis,vt faciunt Bononienses:vt.C.quod cũ eo.l.fi.aliàs dicitur cõmendare id est deponere:vt infra de verb. sig.l. commendare. & supra depositi.l.Lucius. Accursius.
C
x *Erit licitum.* & sic agitur mandati. secus si non ex tali causa: sicut dicitur de fideiussore:vt supra ad Mace. si pater.§. non solum. &.l. si quis patremfami.&.l.pe. Accursius.
y *Acciperet.* scilicet filiusfamilias.Ac.
z *Bene credis.* sic supra de instito.l.cuicũq;.§. sed & cũ fullo.in fin.§. Accursius.
D
a *Rectissimè.* Nota. quia mandator accipitur tantum ante obligationem, vt hic,nisi in casu quem subiicit, plane &c.& infra eo.si mandauero tibi.§. interdũ.constitutor pòst tantùm, quia non potest fieri constitutio nisi pro eo quod debitum est:vt.C.de cõstituta.mãdatarius ex cõsensu:vt institut. de oblig.quæ ex consensu.§.j. fideiussor aut accipitur & ante, vt promitto quod isti credes.& post:vt insti. de fideiuss.§.fideiussor.& verbis tantũ obligatur:vt insti.de fideiuss.

a Fulin.l. ab hac vetus. supra de his qui in casu quem subiicit, notã. infra. & Alex.in l.Italian°.ff. qui iurisdic. cog.2.col. dem Alex. ad Bar. repetas ibi gl.fin.est ita mẽ simulo & ambit.de pactis deinc.i pr. super verb. fideiussit. Bolog.

§.fi.&.C.de fideiuſ.l.blanditus.Itē conſtitutor in re aliena poteſt obligari,non fideiuſſor:vt ſupra de conſti.pe.l.j.§. an poteſt.& infra de fideiuſ.Græce.§.ſi quis ſtip.Item conſtitutor citeriori die obligatur, non fideiuſſor: vt ſupra de conſtit.pe.l. ſed & ſi citeriori.& inſtitu.de fideiuſſ.§.item ſi ille.

a *Vel probari*. id eſt approbari.Accurſi⁹.

b *Quondam*. aliter ſi conditionem,id eſt electionem adoleſcenti deferas:vt infra de admi.tu.cum quæritur.

c *Meo*. ſcilicet ex eo q⁹ ille non exegit.

d *Quia extinctum* hęc non videtur bona ratio: vt infra eo. inter cauſas.in princ. &.l. ſi præcedēte.ſed ibi præceſſit in procuratione quanquā reuocata:hic contra.vel ibi morte, hic expreſſe. eſt tamē pro ea ſupra titu.j.l.j. §.antepe.&.C.e.ſi pater tuus.Accurſius.

e *Mandati agere*. vt fiat monumentum:immo de dolo.& ſic ceſſat mādatum:vt ſupra de relig. & ſump. fun. at ſi quis.§. ſicut. quæ eſt contra.Sol.vt ibi.

f *Si ſua*.ſcilicet mandatarij.

g *Mandati*. cōtra heredem.

h *Pecunia*. defuncti exprimendo, non pecunia procuratoris. & ſic in vita mandantis fieri debuit:& ſic ceſſat mandati morte extincta eo mandatario ſciente. Sed hoc caſu huius.§. quomodo faciet ſi non habet pecuniam? Reſpon. aget, ſed reuocari poteſt re integra,non aliàs.Accurſius.

i *Faceret*. ſcilicet ſtatim.

k *Pecuniam*. mandātis:vt innuūt ſequētia.

l *Parauit*.qualiter videatur parare,habes.j. de pol.l.j.§.cœpiſſe.& ad idem ſupra de condic.ob cau.l. ſi pecuniā. Sed quid ſi res eſt integra,& heres reuocat? Videtur quòd poſſit:& maxime, abūdat. Vel eſt ſpeciale in monumento: argu. ſupra de reli. ſi quis ſepulchrum.§.hoc edictum. Accurſius.

m *Idem eſt. Emeres*. Et ſic no.q⁹ nō finitur mandatum morte.ſed contra infra eo.inter cauſas.&.l. ſi quis.§.morte.Sol.hic actum fuit vt duraret.Item cōtra.j.de le. ij.cum pater.§.Mæuia.Sol.ibi fuit mandatum vt fieret in vita mandātis,ideoque finitur.Item contra.j.de ſol.l.fi.in fi.l.ſed ibi licet ſit dictū vt poſt mortem fiat:non tamen intereſt heredum fieri,immo non fieri,quia ſic debitorē amitterent:hic autem & §.ſuperiori expedit heredibus finiri mandatum. Accurſius.

Mandatum non ſemper finitur mortu.

H *Eredem*.] *CASVS*. Si fideiuſſi pro te,& deceſſi herede relicto:ſi heres ſoluat,an habeat actio.mandati? Reſpon.q⁹ ſi. Vetus.

debitorem ad ſolutionem,mādauero tibi vt ei des interuallum, periculoque meo pecuniam fore dicam: verum puto omne nominis periculum debere ad mandatorem pertinere. Idem ait, ſi tutor mandet ſuſcipi vel probari [a] nomen quod fecerat,teneri eum mandati,ſcilicet quondam [b] pupillo ſuo,vel curatori eius.

B *Mandatum poteſt reuocari ad petitionem mandantis. Bartolus.*

Si mandauero exigendā pecuniam,deinde voluntatē mutauero,an ſit mandati actio vel mihi, vel heredi meo? [c] Et ait Marcellus ceſſare mandati actionem, quia extinctum [d] eſt mandatum finita voluntate. Quòd ſi mandaueris exigendā, deinde prohibuiſti, exactamq⁹ recepiſti,debitor liberabitur.

Mandatum quod refertur poſt mortem, non finitur morte. Item mandatarius poteſt agere vt ſibi detur pecunia pro executione mandati neceſſaria. Bartolus.

Idem Marcellus ſcribit,ſi vt poſt mortem ſibi monumentū C fieret quis mandauit,heres eius poterit mandati agere [e] Illum verò qui mandatum ſuſcepit, ſi ſua [f] pecunia fecit,puto agere mandati,[g] ſi non ita ei mandatum eſt,vt ſua pecunia [h] faceret [i] monumentum. Potuit enim agere etiam cum eo qui mandauit vt ſibi pecuniam [k] daret ad faciendum, maximè ſi iam quædam ad faciendum parauit. [l]

XIII. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

IDem eſt & ſi mandaui tibi vt poſt mortē meam heredibus D meis emeres [m] fundum.

In emptorē hereditatis nō trāſeunt actiones, niſi quatenus tēporis cōpetebant. Bar.

XIIII. VLPIANVS libro trigeſimoprimo ad Edictum.

HEredem fideiuſſoris,ſi ſoluerit, habere mandati actionem dubium non eſt. Sed ſi vendiderit [n] hereditatem, & emptor ſoluerit: an habeat [o] mandati actionem, quæritur. Et Iulianus libro tertiodecimo ſcribit,idcirco heredem habere mandati actionem,quia tenetur [p] iudicio ex empto, vt præſtet actiones ſuas: [q] idcircoque competere ex empto actionem, quia poteſt [r] præſtare. [f] Si fideiuſſori duo heredes extiterint,& alter eorum à coherede emerit hereditatem, deinde omne quod defunctus fideiuſſerat, ſtipulatori [t] ſoluerit: [u] habebit aut ex ſtipulatu [x] aut ex empto obligatum coheredem [y] ſuum. Idcirco is * mandati actionem habebit. [z]

Reuocatio mādati nō præiudicat procuratori,ſi ad eius notitiā nō peruenerit. Bar.

XV. PAVLVS libro ſecundo ad Sabinum.

SI mandaſſem tibi vt fundū emeres, poſtea ſcripſiſſem ne emeres, tu antequam ſcias me vetuiſſe,emiſſes:mandati tibi obligatus † ero: [a] ne damno adficiatur is qui ſuſcipit mandatum.

Si mandaſti mihi vt edificem ad vtilitatem tertii:in tantum competit mihi contrarie actio,in quantum intereſt mea. Bar.

XVI. VLPIANVS libro trigeſimoprimo ad Edictum.

SI quis mihi mandauerit in meo aliquid facere, [b] & fecero:quæſitum eſt an ſit mandati actio. Et ait Celſus libro ſeptimo digeſtorum hoc reſpondiſſe ſe, cum Aurelius [c] Quietus hoſpiti ſuo medico mandaſſe diceretur, vt in hortis eius [d] quos Rauennæ habebat,in quos omnibus annis ſecedere ſolebat,ſphęriſterium [e] & hypocauſta,[f] & quædā ipſius [g] valetudini apta,ſua impenſa faceret. Deducto igitur quanto ſua ædificia pretioſiora feciſſet, quod amplius impendiſſet,poſſe eum mandati iudicio perſequi. [h]

a *Ero*.facit inſt.eo.§.itē ſi adhuc.&.j.de manumiſ.vin.ſi pater.

b *Si quis mihi. Facere*. propter vtilitatem mandantis.Azo.

c *Aurelius*. infirmus quidam forte.

d *Eius*. ſcilicet medici.

e *Sphariſterium*. id eſt,[a] locus amœnus herbis.

f *Hypocauſta*. ab hypo,quod eſt ſub,& ſteron quod eſt ſtatio, id eſt ſubterranea ſtatio in æſtate bona.

g *Ipſius*. Aurelij,ſecundum Azo.

h *Perſequi*.ſic ergo in re ſua tenet mandatū hoc caſu,quia pro

ex empto,vel ex ſtipulatu,quia p̄miſit ceſſurum quicquid nomine hereditatis ad ſe perueniret, vt præſtet eū indemnē, & cedat actionem mandati. Vi.

n *Sed ſi vendiderit*.heres fideiuſſoris.

o *Habeat*. heres qui vendidit.

p *Quia tenetur*. ſimilis ratio redditur ſupra eo. ſi procuratorē. §.ſi quis mādauerit. & infra de fideiuſ.cum is qui.& facit ſupra eo.l. ſi p̄curatorē.§.ſi liber.

q *Actiones ſuas*. ſcilicet mandati. Sed cur emptor iſte non habet vtilem actionem,quæ directo competit venditori: vt.C. de here. * al. vel actio.vē.l.emptor? Rñ.quia venditori nō cōpetebat tēpore cōtractus, ſed incipit ea poſtea competere.

r *Quia poteſt*. Nota duo quorum quodlibet eſt cauſa alterius.

ſ *Præſtare*. actionem mandati. Azo.

t *Stipulatori*.id eſt creditori. † *Facit gl. in.c.expar. te decani. ſuper verb. dicebant.in medio. extra de reſcript.*

u *Soluerit*. ſ. emptor, idemque coheres.

x *Ex ſtipulatu*. id eſt ſtipulatione empti & venditi.infra de verb. cum ſtipulamur.

y *Coheredem*. vt præſtet eū indemnē ratione partis:aut cedat actionē mandati: vt qđ iuris fuit in toto quo ad totū,vt.ſ. proxi.rñ. i.lē ſit in parte quo ad partē: vt infra de vſu. l.quid ſit.Accurſius.

z *Habebit*.ſ. facta ceſſione.& ſic partim ſuo nomine, partim iure ceſſo aget:vt.ſ.fa.er.l. iuſtin ti. Vel dic coheres idemque vēditor.

SI *mandaſſem*.] *CASVS*. Mādaui Titio vt mihi pratū emeret p.c.poſtea me pœnituit,& mandatū reuocaui.ſed antequā ſciret Titi⁹ me pœnituiſſe,iā emerat:an habeat mā. actionē? Dicitur q⁹ ſic.

[a] *Sphariſterium,loc⁹ eſt in primis ad exercitiū pilæ deputatus,ſed ut loc⁹ i balneis, in quo veteres fricationes ſuas & varia exercitationum genera faciebāt. Hypocauſtum antē, vaporariū eſt,quia vaporādis cubiculis adhibetur.*

vtilitate mandantis: vt &.j.eo. si mandauero.§.interdum. & .§. Iulianus. aliàs contra: vt.ĩ.eo.l.ij.§.fi.

a *Si mandauero. Constat.* facit.ĩ. de pig. act.l.si rẽ alienã.§.fi.&.ĩ. de pec. quæsitum.j. respon. præcedebat enim contractus: vt ĩ. de iud.l.non potest.

Actio superueniens pendente iudicio ex causa de præterito, prodest actori ad condemnationem. Bartolus.

XVII. PAVLVS libro septimo ad Sabinum.

SI mãdauero tibi vt à Titio decem exigeres, & ante exacta ea mandati tecum egero: si ante rem iudicatã exegeris, condemnandum te esse constat. *

XVIII. VLPIANVS libro quadragesimo ad Sabinum.

QVi patitur ab alio mandari vt sibi credatur, mandare intellegitur. b

Ex facto serui non debet cogi dominus seruum recipere, quem seruum voluit dominus in perpetuum alienare. Bartolus.

XIX. IDEM libro quadragesimotertio ad Sabinum.

SEruus meus si de semet emendo mandarit,* vt redimatur: Pomponius eleganter tractat, an is qui seruum redemerit, c vltro conuenire possit vẽditorem vt seruum recipiat: quoniam mandati actio vltro citroque est. d Sed esse iniquissimum Pomponius ait, ex facto e serui mei cogi me seruum recipere, quem in perpetuum alienari volueram. Nec magis in hunc casum debeo mandati teneri, f quàm vt eum tibi vẽderem.

Mandatarius non debet sentire lucrum, nec damnum. Bartolus.

XX. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

EX mandato apud eum qui mandatum suscepit, nihil remanere oportet: g sicuti nec damnum pati debet si exigere sœneratam pecuniam non potuit. Fideiussori negotiorum gestorum est actio, h si pro absente i fideiusserit. Nam mãdati actio non potest cõpetere, cum non antecesserit mandatum.

Ille tantum tenetur mandati, cuius mandatum quis fuit secutus, siue vnus, siue plures sint: non alius. Bartolus.

XXI. VLPIANVS libro quadragesimoseptimo ad Sabinum.

CVm mandatu alieno pro te fideiusserim, k non possum aduersus te habere actionem mandati: quemadmodum qui* alienum mandatũ intuitus spopondit. l Sed si non vtiq; vnius, sed vtriusque mandatum intuitus id fecerim: habebo mandati actionem etiam aduersus te: quemadmodũ si duo mihi mandassent vt tibi crederem, vtrũque haberem obligatum. m

Qui fideiubet, vel soluit ante diem, non potest agere nisi adueniente die. Bartolus.

XXII. PAVLVS libro trigesimosecundo ad Edictum.

SI mandauero tibi vt p me n in diem fideiubeas, túque purè fideiusseris, & solueris: vtilius respõdebitur interim nõ esse tibi mandati actionem, sed cum dies venerit. Item tractatum est, si cum in diem * deberem, mandatu meo in diem fideiusseris, & ante diem solueris: an statim habeas mandati actionem. Et quidam putant præsentem quidem esse mandati actionem, sed tanti minorem, p quanti mea interfit superueniente die solutum fuisse. Sed melius est dici, interim nec huius summæ mandati agi posse, q quando nonnullum adhuc commodum meum sit, vt nec hoc r ante diem soluam.

Quando mandatum respicit commodum meũ & alienũ: oritur actio mandati. Bar.

mãdaui Scio vt res illas emeret. an valeat mandatũ? Et rñ. quòd sic, licet aliàs ĩ re mea quo ad personã meã nulla sit emptio. [IVLIANVS.] Decessit Titius pluribus heredibus relictis. mandaui vni here. vt partem suam & aliorũ mihi emeret. si de pecunia sua soluit: quæritur, an sim ei obligatus, & ipse mihi? Et respon. quòd sic: & si * Hal. nõ nolit mihi heredi. restituere, soluã tibi prętium. [SI MANDAVERIM.] Debebas mihi. x. mandasti seruo tuo vt mutuã pecu. acciperet, & mihi solueret. si soluat, an habeã man. actio. contra te? Et distingue, aut soluit nomine meo immediate, & accepit nomine tuo: aut non. in primo casu liberaris, & teneor mand. secũdo casu nó. [FVGITIVVS.] Seruus meus qui fugerat, emit seruos, & Titius quidam illos recepit. dicitur quòd habeo ac. man. contra Titium, si voluntate serui mei recepit. si autem nó, habeo actio. ex empto. [SI CVRATOR.] Titius debitor multorum creditorum cum esset, cessit bonis absens: creditores qui erant prẽsentes, ordinauerunt curatorem, qui bona distraxit. si vendidit, neque creditoribus satisfecit: qua act. teneatur, quæritur. Et respõ. quòd præsentibus actio. man. absentibus, si eorũ nomine fecit, neg. gest. actio. & hoc in prima. Si vero non contemplatione absentium, sed tantũ præsentium mandatum secutus distraxit: absentes eum nego. gest. non habebunt obligatum, sed eos qui mandauerunt: vel si se solos crederent creditores, actio. in factũ, si ipsi similiter contemplatione absentium mandauerũt. hoc in secũda. [SICVT.] Est in potestate cuiuslibet mãdatum suscipere: sed si susceperit semel, necesse habet implere, nisi cõtradixerit sine læsione mãdantis. deinde ponit quibus casibus quis nó cogitur mandatum susceptum implere. Viuianus.

Procurator omnia reddere debet.

Patientia pro consensu habetur.

** Flo. mãdaret.*

Proximum.

Filem.

a *Si mandauero. Constat.* facit. ĩ. de pig. act. l. si rẽ alienã. §. fi. & ĩ. de pec. quæsitum. j. respon. præcedebat enim contractus: vt ĩ. de iud. l. non potest.

b *Intelligitur.* non dicas creditori, quia tũc ex mutuo teneretur, & sic cessaret mandati: vt supra eo. idemque. §. si quis Titio. sed intelligitur mãdare mandãti vt mandet. Et no. patientiam pro consensu haberi. & hoc ideo, quia spectat ad vtilitatem eius qui patitur. secus si patior rẽ meã vendi vel donari: quia etsi contradicerem, tamen posset hoc fieri vt infra de re iudi. l. sœpe. nisi ratio affinitatis intercedat: vt infra de dona. inter vi. & vxo. seruus communis. vel dominij, vt supra de noxa. l. iij. & iiij. Accursius.

c *Seruus. Redemerit.* id est emerit.

d *Est.* id est esse solet. hic enim non est, vt hac lege subiicitur: & infra eo. l. cum seruus. Accursius.

e *Ex facto.* similis ratio. ĩ. de eo per quem fac. est. l. ij. in fin. & eadem ratione nec ego agere debeo, vt recipiam secundum Plancos contra: vt not. C. si seruus extero.

f *Teneri.* vt recipiã. Accursius.

g *EX mandato. Oportet.* No. procuratorem omnia debere reddere, & nil lucrari: vt hic, &.ĩ.eo. idem.§. j.ij.& .iij. sic & gestor negotiorum: vt supra de nego. gest. l. Pomponius. in fi. ibi, quemadmodum &c. & l. si autem.§. item si. idem in possessore hereditatis: vt supra de pet. her. l. & ancillarum. in fi. & l. seq. & l. si & rem. in fi. Idẽ in præside, vel iudice: vt in authen. de man. prin.§. oportet. col. iij. & in authen. iusiurandum quod præ.§. & primum. col. iij.

h *Actio.* nisi intercesserit animo donandi: vt supra eo. l. si remunerandi.§. si passus.

i *Si pro absente.* secus si pro præsente: vt. C. e. si fideiussor. & infra eo. qui fidem.

CVm mandatu.] *CASVS.* Mandauit Titius vt pro te fideiuberem: ipse, non tu, mandati tenetur. hoc in prima. Sed si vterque mandauit, vterque mandati tenetur.

k *Fideiusserim.* animo donandi.

l *Spopondit.* volens in se transferre obligationem: vt à primo casu differat.

m *Obligatum.* vt infra eo. l. antepe.§. duobus. & fa. supra de neg. gest. l. iij. in fi.

SI mandauero.] In princi. litera est plana. *CASVS* ergo in §. interdum. sic ponitur: debitor tuus delegauit tibi debitorem A suũ periculo suo, hoc est quanto minus consequereris à delegato, quòd reciperes à delegante: tenetur man. cum mihi mandauit debitorem suum recipere. suum enim negotium geritur. Idẽ si fideiuss. tibi mandauit, vt cũ debitore suo ageres. [SI HI.] Obligaui res meas Titio. auctoritate iudicis subhastatæ sunt.

n *Vt pro me.* qui nihil debeã, vt differat à sequẽti casu. & hic ĩ fideiubẽdo & soluẽdo deliquit. j. ĩ soluẽdo tãtũ, qđ in idẽ recidit.

o *In diem.* scilicet de soluendo in Pascha &c.

p *Minorem.* scilicet esse mandati actionem. Accursius.

q *Agi posse.* vt hic, &. j. ad. l. Fal. l. in. l. Fal. nõ habetur. Sed cõtra. j. sol. ma. si constãte. §. quotiens. Sol. maritus præcise nõ habet beneficiũ dilationis, sed ita demũ si satisfaciat: cum ergo nõ satisfaciat, amittit beneficiũ, sed relinquitur interusurium. Item arg. contra. ĩ. ad Velleia. l. aliquando. §. sed si sub conditione.

r *Vt sors hor.* non solùm superiori casu.

Interdum euenit vt meum negotium geram,& tamen vtilem[a] habeam mandati actionẽ: veluti cum debitor meus periculo ſuo debitorem ſuum mihi delegat, aut cum rogatu fideiuſſoris cum reo experior. Nam quamuis debitum meum ꝓſequar, nihilo minus & illius[b] negotiũ gero. igitur quod minus ſeruauero, conſequar[c] mãdati actione.

Valet mandatum de re mea emenda à tertio de iure vendente. Bartolus.

Si hi quorũ res veneunt quas pignori dederunt, ſuppoſuerũt emptores,& eis emẽdas res mãdent, mandatum intellegitur,[d] licet quantum ad meram rationem mandatum non cõſiſtat. * Nam cum rem tuam[e] emas, nulla emptio eſt in tua perſona rei tuæ.[f]

Conſiſtit mandatum de re emenda, quæ eſt mandatarij pro parte. Bartolus.

Iulianus ſcripſit, mãdati obligationem conſiſtere etiam in rem eius qui mandatum ſuſcipit, ex eo maximè ꝓbari, quòd ſi pluribus heredibus vendentibus,[g] vni mandauero vt rem hereditariam emeret:[h] etiam pro ea parte qua heres ſit, obligatur madati actione,& obligat. Et ſanè[i] ſi ille propter hoc extraneo rem non addixerit, quòd mandatum ſuſceperat: ex bona fide eſſe, præſtari * ei pretium quanti vendere poterat. Et contra, ſi emptor ad emptionem rei ſibi neceſſariæ idcirco non acceſſerat, quòd heredi * præcepiſſet ſe[k] ei[l] empturum: æquiſſimum eſſe mandati iudicio præſtari quanti eius interfuit emptam rem habere.

Qui retinet ea quæ ſunt iuriſgentium, ex contractibus iuriſgentium habet actionem ciuilem. Bartolus.

Is cuius bona publicata ſunt, mandare alicui poteſt[m] vt ea emat: & ſi emerit, vtilis[n] erit mandati actio ſi nõ præſtet fidem. quod ideo receptum eſt, quia publicatis bonis, quidquid poſtea adquiritur, non ſequitur[o] fiſcum.

Mandatum rei turpis nullum eſt. Bart.

Qui ædem[p] ſacram ſpoliandam, hominem vulnerandum, occidendum, mandatum* ſuſcipiat, nihil mandati iudicio conſequi poteſt, propter turpitudinem mandati.[q]

Qui rem in vſus ſuos citra formam mãdati conuertit, etiam furti tenetur: & non poteſt quis eligere ſeipſum. Bartolus.

Si tibi centum dedero, vt ea Titio dares, tuque non dederis, ſed conſumpſeris: & mãdati & furti teneri te Proculus ait: aut ſi ita dederim, vt quæ velles[r] dares, mãdati tantũmodo.

Solutio facta de pecunia creditoris, vel eius nomine accepta, non liberat debitorem. Bartolus.

Si mandauerim ſeruo tuo, vt quod tibi debebam, ſolueret meo nomine:[s] Nerati[t] ſcribit, quamuis mutuatus ſeruus pecuniam, rationibus tuis quaſi à me receptam intulerit, tamen ſi nummos à creditore nõ ita[t] acceperit vt meo nomine daret,[u] nec liberari me, nec te mãdati mecum acturum.[x] Quòd ſi ſic mutuatus ſit vt pecuniam meo nomine daret,[y] vtrumque[z] contra eſſe: nec referre,[a] alius quis,[b] an idem ipſe ſeruus nomine tuo quod pro me ſoluebatur acceperit. & hoc veri[c] eſt: quoniam quotiens ſuos nũmos accipit creditor, non contingit liberatio[c] debitori.

Si res empta à ſeruo alteri eius mandato traditur, vẽditor liberatur, aliàs ſec⁹. Bar.

Fugitiuus meus cum apud furẽ eſſet, pecuniam adquiſiuit,& dati actio videtur danda, quia ad intereſſe competit: vt ſupra eo.ſi procurator.§.mandati. Alij vero dari non intereſt mea: vt infra de verbo.oblig.ſtipulatio.§.alteri. ideoque ceſſat mandati. Quid ergo eſt quod hic dicit? Reſpon. non eſt ita. poteſt eñ eſſe, vt cui velles ex cognatis meis tradere, ſuſcepiſti mandatum, quod eſt obligatorium, quaſi interſit mea ſaltem ratione affectionis, cuius habetur ratio in bo.fid. iudi. vt infra eo.l. cum ſeruus.j.reſpon.& hoc ſi ita habetur litera, cui velles &c. Si autem ita cõtineatur, vt quę velles &c. plana eſt, quia tunc illius pecuniæ dominium videtur in eũ tranſlatum: & ad tantundem eſt obligatus, ſicut eſt in mutuo: vt * mãdata ſupra ſi cer. pet. l.ij.j. reſpon.&.§.appellata. ſi vero vt dares Titio, tibi tradidi (vt fuit in primo caſu) quæritur dominiũ Titio,& ſtatim, ſi eius eras procurator, vel ratihabitione interueniente: vt.j. de donat. qui mihi. & ſupra de neg. geſt. ſi ego. vnde datur actio mandati,& etiam furti ſi interſit mea illi dari: ſed illi datur actio fur. & dic vero, ſcilicet domino: vt.C.de furtis.l. ſi is cui. Sed quomodo tam contrariæ dantur: vt.C.de fur.l.j.quę eſt cõtra? Sol. ibi ipediuntur ratione contrarietatis, quia actio furti ibi intendebatur: quia pecunia contra domini voluntatem erat cõtrectata. mandati vero, quia ſecũdum eius arbitrium. & ſic ſunt cõtrariæ, vt ibi. hic autem bene fuit accepta pecunia ſecundum domini voluntatem, ſed quia eã retinuit poſtea contra domini voluntatem, nec ei cui debuit ſoluit, tenetur mãda. & furti.

---

a *Vtilem.* id eſt efficacẽ. ſimilia exempla ſunt ſupra eo.l.ſi quis mihi.&.l.ſi vero nõ remunerandi.§.ſi poſt creditum. in § §. Ac.

b *Et illius.* ſ. mãdantis.& ſic quod minus conſequar à reo, à fideiuſſore petam mandante per actionem mandati: & ſic ex mandato hic proximo agitur. Sed cõtra.ĩ.de procu. licet.§.ea.ſol. vt dices infra eo.ſi mãdato.§.ſi. Sed nonne hoc mãdatum eſt ſuperuacuum, cum & ſi interueniret, ſuo tamen periculo ageretur? Item bis idem ꝓmiſit, ergo ſemel tantum tenetur: vt infra de verb.obl.l. qui bis. ergo nõ datur actio: vt ſupra eo.l.ij.§.ſi. Rñ. non eſt ſuperuacuum, quia & circa præſcriptionẽ ꝓeſſe poteſt, quę licet primã actionem ſuſtulerit, ſecundam tamen nondũ peremit. Item quãtum ad impendia litis quæ veniũt in hac actione: vt.j.eo. inter.§. impẽdia. nec vna obligatio vel actio per aliam tollitur: vt.j. de fideiuſ.l.ſi heres.§.non eſt.

c *Conſequar.* à delegato in primo,& à debitore in ſecundo.

d *Mandatum intelligitur.* de æquitate, vt ſtatim innuit, & probatur.j. proxi.§. & in.§. is cuius.&.ĩ.e.l. ſi quis mihi.& infra eo.ſi fundum.

e *Tuam.* debitor. & de tertia ad ſecundam perſonam tranſit.

f *Rei tuæ.* vt hic, & ĩ.de pig.act.l. debitor. & infra de contrahen. emp. ſuæ rei. ſed per alium ſic: vt hic dicit,& infra quæ res pign.ob. l. Ariſto. in fi. &.ĩ. de pac.l.epiſtola.§. ſi inter. Accurſius.

g *Vendentibus.* id eſt vendere volentibus.

h *Emeret.* ſ. mihi.

i *Et ſane.* ecce exẽplum qualiter ille cõtra me agit.

k *Se.* ſcilicet heredẽ.

l *Ei.* ſ. mandanti. licet quidam dicãt hæc eſſe verba mandatarij, ſignificãtis ſe ei empt. &c.& facit infra de cõtrahen. emp. in modicis. Accurſius.

m *Alicui poteſt.* vt.j. de Publi.l.cotem.§. eam.

n *Vtilis.* id eſt efficax: vt ſupra ea.l.§.ſi hi quorum. Accurſius.

o *Non ſequitur fiſcum.* imò contra: vt.C.de bo.proſ.l. deportati. quæ eſt contra. Sol. hic propter illicitam negotiationẽ fuit deportatus: ibi ratione delicti, ſecundum quoſdam. Azo dicit idẽ in vtroque: vt.C.quæ res ven. non poſ.l.j.& ſoluit, quia retinet propria, vt hic: non tamen habet in eis heredem: vt ibi: ſed eo mortuo publicantur: vt ibi dicit. vel dic quòd hic corrigitur.

p *Qui ædem.* ſcit ſupra eo.ſi remunerandi.§. rei turpis.

q *Mandati.* vt.ĩ.eo.l.ſi vero non remunerandi.§. dedi. Ac.

r *Vt quæ velles.* quidam libri habent, cui velles. alij, quæ velles. ſecũdum primam cum dedi vt cui velles dares, in te tranſtuli dominium: ideoque non habeo furti actionem, ſed nec man-

s *Mandauerim.* ſcilicet liber homo.

t *Nerati.* ſcribit ſupra eo.ſi procurator.§. mandati.

u *Meo nomine.* ſcilicet vt in peculio haberet. Azo.& facit ſupra ad Mace. ſi pater.§.j.

x *Nec liberari.* quia neuter hoc geſtiuit. Accurſius.

y *Meo nomine daret.* non vt haberet in peculio, ſed vt meo nomine daret, etiam hoc non expreſſo in ſoluendo. quia mihi per eum quæritur eſt dominium, vt.j. de acquiſi. poſ l.j.§. hæc quæ de ſeruis.&.§. per procuratorem.

z *Mecum actum.* vt libereris ab actione de peculio qua teneris creditori à quo mutuum fuit acceptum. Azo.

a *Daret.* vel mutuans, vel ſeruus: vt in.l. qui mihi.j. de dona. ſcilicet tempore accepti mutui.

b *Vtrumque.* & me liberari,& teneri mandati.

c *Referre.* ad primũ caſũ ſe refert.& dic, ſiue libero mãdẽ, ſiue ſeruo tuo, vt quod tibi debeo ſoluat,& accipiat tuo nomine mutuũ.& ſupple,& tu habeas ratum: & ſic eſt facta tua pecunia.

b *Quis.* ſcilicet liber homo.

c *Liberatio.* vt hic,& infra de act.emp.l. ex empto.§.j.& ſupra eo.ſi

eo.si procurater.§.si liber.nisi sciens eos accipiat:vt supra depos.l.j.§.eleganter. Accursius.

a *Titius.* scilicet quidam tertius voluntate serui.

b *Rogatu serui.* scilicet quidam amicus serui.

c *Ex empto.* scilicet tantum.q.d.non mandati. Accursius.

d *Agere.* videtur ergo venditor nó liberatus.& sic est contra.ĵ. de sol.l. fugitiuus.ibi, sed si cũ liberum &c. sed licet dicat hic mãdati agi, nó contradicit,si ibi dicas liberari illum qui fuerat factus debitor per seruũ, secundũ quosdam.quod nihil est:immo nec liberatur hic,quia non seruo,sed alij dedit: vt in.d.l.dicitur ibi,sed si &c.& supra si cer.pet. cum fundus.§.seruum. &.ĵ.de act.emp. si seruus.§.seruũ. & facit.ĵ. eo.inter causas.§. mãdato.& sic mandati & ex empto actionem habeo. Accursius.

e *Si curator.* dat' bonis. Accursius.

f *Hic.* s.creditoribus.

g *Fuerunt* quorũ cõtemplatione gesserũt.

h *Mãdatũ.* qui id mãdabant pro se & absentibus: vt differat à sequenti casu.

i *Id egit.* scilicet tantum.

k *In factũ.* immo nego gest.in curatore gerẽte:vt.ĩ. de neg. gest. si pupilli.§. si quis ita. quę est cõtra.Solu.dubitabatur hic de actione,& ideo decurritur ad actionẽ in factum. vel sol.vt ibi.Item videtur nulla:vt infra de cur.bo.dan.l.fin.Solu. ibi priuato cõsilio:hic corã iudice datus fuit curator. vel ibi nulla ordinaria. vel ibi aduersus curatorem fuerunt,quorum litem illam gesserunt.

l *Oportet.* vt hic,& supra commo.l.in commodato.§. sicut. & instit.e.§.pe.

† *Hoc respõ sum copiosè enarrat Cic. in oratione pro Roscio Amerino.*

m *Renuntiatum sit.* à mandante.nam& ipse renuntiare potest: vt supra de condic. cau. da.si pecuniã. in princip.vel à mandatario: vt hic subiicit. Accursius.

n *Ita potest.* id est debet.similia quære supra de offi.procon.l. obseruare.§.fi.

o *Aut si nõ.* scilicet renuntiet: vt diĉũ est,arg. infra eo.fi fideiussor.§.si cum debitor.in fi.§.

p *Aduersa.* scilicet causa. Accursius.

q *Eu ob inimanes.* vt accusationes capitalium criminum,vel quia circa funus fuit impeditus. Accursius.

r *Actiones.* id est causam excusationis alleget,siue actus:& subaudi,audiendus est. Accursius.

s *Eu ob aliam iustam causam.* quæ possunt multæ colligi.ĩ.de procu.l.ante litem.&.l.post litem.cum seq.

INter causas.] CASVS in.§.Si quis. Mãdasti debitori vt solueret Titio.decessisti.hoc ignorans debitor soluit.an liberetur,quæritur?Et respon.quòd sic. [ABESSE.] Si fideiussisti pro me apud Titiũ,an contra te possim agere manda. queritur? Et respon.quòd sic.sed quantum mihi debuit,videtur abesse, si is soluendo nõ fuerit. [SI IS.] Fideiussi pro te apud Titium qui habebat creditorẽ meum Semproniũ debitorem. animo liberãdi me ab obligatione fideiussoria, & animo donandi mihi,remisit Sempronio Titius debitum in quo cì tenebatur: an possim agere cõtra te mã.queritur?Et respon. quòd sic.hoc in prima. Neque plus consequitur iudicio mandati,quàm quod exoluerit.& hoc in secunda. [NON OMNIA.] Mandaui tibi vt ires vltra montes ad negotia gerenda:& detentus à latro- † *aduersa-* nibus fuisti,& deprehẽsus & vulneratus,& in curatione expensas feceris. an id iudicio mãdati cõsequi possis à me,cum non aliàs eras hoc impẽsurus nisi tibi mãdassem?Respõ. quòd non proprer mãdatum:cum per fortuitũ casum prædictã passus es.[SICVM.] Mãdaui tibi vt mihi seruũ emeres.emisti. furtum tibi fecit seruus iste.teneor mandati vt dedatur seruus iste tibi.quod si sciui cũ furem,& non prædixi tibi,tenebor acti. in factũ ad interesse.[FABER.] Mandaui Titio vt seruũ mihi emeret.emit pro.x. & fabricam docuit, & mãdato meo vendidit cũ Titius tibi pro. xx. & mihi iudicio coactus soluit ꝙ ptio. emptor agit redhibitoria,& ptiũ est cõsecutus.an Titi' iudicio mãdati possit cõsequi illa.xx.amet Dicit ꝙ nõ, nisi postquã emerit, vitiũ seruo suo accessisset.Si vero mãdaui de emendo,& de docẽdo, videor approbasse emptionẽ:& cibaria illa in eo expensa consequi poterit Titius, nisi &c. Viuianus.

t *Mandatorii.* siue mandatarij: vt hic,& C.eo.l. mandatum. & instit.eo.§.item si adhuc.&.ĵ.e.si quis alicui.§. morte.

u *Alienem vtilitatis.* ne iusta ignorãtia damnũ afferat:vt hic, & infra pro socio.l.actione §.item si alicuius.

x *Scripsit.* circa hæc dicens idem quod supra proxi.

ý *Aliquando durare.* vt.ĵ.eo.si præcedente.in princip.ſ. si perficiatur quod erat mandatum. Accursius.

z *Creditori.* quia soluisse videt:vt.ĩ.ad Velleia.l.quãuis.§.interdum.idẽ & si pecuniam cõsignauerit:vt.ĵ.eo.qui mutuam.§.j.

a *Is.* scilicet debitor delegatus. Accursius.

ex ea seruos cõparauit, eosque Titius a per traditionem à venditore accepit. Mela ait mandati actione me consecuturum vt restituat mihi Titius,quia seruus meus mãdasse Titio videbatur vt per traditionem acciperet:si modò rogatu serui b hoc fecerit.quòd si sine voluntate eius venditor Titio tradiderit,tunc posse me ex empto c agere d vt mihi eos vẽditor traderet:venditoremque per condictionem à Titio repetiturum si seruos tradiderit Titio quos non debuerit, cum debere se existimaret.

Ei ad quem negotium spectat, datur actio mandati si interfecit, vel actio negot. gest. si eius contemplatione est gestum. aliàs habet actionem in factum. Bartolus.

Si curator e bonorum venditionem quidem fecerit, pecuniam autem creditoribus non soluerit: Trebatius, Ofilius, Labeo responderũt,his f qui præsentes fuerũt, g competere aduersus eum mandati actionem: his autem qui absentes fuerunt, negotiorum gestorum actionẽ esse. Atquin si præsentium mandatũ h executus id egit, i negotiorum gestorum actio absentibus non est,nisi fortè aduersus eos qui mandauerunt curatori,tanquam si negotia absentium gesserint. Quòd si cum soli creditores se esse existimarẽt, id mandauerint:in factum k actio absentibus dãda est in eos qui mandauerint.

Qui mandatum suscepit non implet, vel intempestiue renuntiat: tenetur mandati ad interesse, nisi ex iusta causa fuerit excusatus. Bartolus.

Sicut autem liberum est mãdatum non suscipere,† ita susceptum cõsummari oportet, l nisi renuntiatum sit. m Renuntiari autem ita potest, n vt integrum ius mandatori reseruetur vel per se,vel per alium eandẽ rẽ cõmodè explicandi: aut si o redundet in eum captio,qui suscepit mandatum. Et quidem si is cui mandatum est vt aliquid mercaretur, mercatus non sit, neque renuntiauerit se nõ empturum,idque sua,non alterius culpa fecerit: mandati actione teneri eum conuenit. Hoc ampli' tenebitur(sicuti Mela quoque scripsit) si eo tempore per fraudem renuntiauerit,cum iã rectè emere non posset.

XXIII. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

SAnè si valetudinis aduersæ,p † vel capitalium inimicitiarum,

XXIIII. PAVLVS libro secundo Sententiarum.

SEu ob inanes q rei actiones,r

XXV. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

SEu ob aliam iustã causam s excusationes alleget: audiẽdus est.

Morte mandantis soluitur mandatũ, sed effect' durat si mãdatarius ignorauit. Bar.

XXVI. PAVLVS libro trigesimosecundo ad Edictum.

INter causas omittendi mandati etiam mors mandatoris t est.nam mandatũ soluitur morte. Si tamen per ignorantiam impletum est,competere actionem vtilitatis u causa dicitur. Iulianus quoque scripsit, x mãdatoris morte solui mãdatum: sed obligationem aliquãdo durare. ý Si quis debitori suo mãdauerit vt Titio solueret, & debitor mortuo eo cũ id ignoraret,soluerit: liberari eum oportet.

Fideiussor delegans debitorem etiam nõ soluendo, soluisse videtur. Bartolus.

Abesse intelligitur pecunia fideiussori, etiam si debitor ab eo delegatus sit creditori, z licet is a soluendo nõ fuerit: quia

a *Facit.* videtur eum approbare pro bono.
b *Admittit.* eo ipso quòd recipit: vt infra de fideiuſſ. l. qui ſatiſdare. in fi. & l. qui debitorem. & .j. de tute. & ra. diſtra. ſi probatum ſi tamen fuit ſciens: vt infra de iure do. l. promittendo. §. ſi à debitore. quoddam tamen non poteſt fieri bonum: vt ſupra ad Macedo. l. j. Itē contra infra ſolu. matri. ſi cū dotem. §. ſi mulier. Sol. ibi fauore mulieris dictum eſt in dote. vel dic, vt ibi dicit, quia fuit decepta dolo delegantis.
c *Si in qui.* puta Titi⁹.
d *Eius.* ſcilicet fideiuſſoris. Accurſius.
e *Eúmque.* ſcilicet apud quē interceſſerat.
f *Creditori.* ſcilicet donator. contra eſt ſupra eo. ſi vero nō remunerādi. in prin. ſol. vt ibi.
g *Soluerit.* vere vel interpretatiue: vt ſupra proxi. §. & hoc niſi ratio vſurarum emerſerit: vt. C. eo. l. poſt ſolutionem.
h *Procuratori.* id eſt procuranti. Azo.
i *Repetam ab eo.* per condic. ob cau. quando dedi vt me liberaret: vt ſupra de condic. cau. da. ſi procuratori. ſi autē credens mē liberatum, per condic. inde. vt. C. de condic. inde. l. creditoris. & ego remaneo obligat⁹ ex prima cauſa: vt. ī. eo. ſi mandauero. §. fugitiuus. Vel repetam per condic. fur. vt no. d. l. creditoris.
k *Non fuit.* ſcilicet procurator.
l *Imputabit.* ſcilicet procurator.
m *Mandato.* alia vero quæ procurator impenſurus non erat, repetit, non ſi impenſurus erat, etiam ſi mandatum non ſuſcepiſſet: vt ſupra fa. erc. ex parte. Item ſecus eſt in actione pro ſocio, etiā de huiuſmodi periculis: vt infra tit. j. l. cum duobus. §. quidam. & poteſt eſſe ratio, quia ibi eſt ius fraternitatis: vt eo. tit. l. verum. j. reſpon. Item nec hic §. de curialitate debet ſeruari.
n *Culpa tua.* adhibita in emendo. nā ſi in furto, præponderat dolus ſerui. Et nota quòd liberor relinquendo pro noxa quando ignorauī: vt hic, & ſupra de pig. act. ſi ſeruus. Sed contra infra de fur. ſi ſeruus. ij. §. quod ad mandati. Sol. hic de rigore, ibi de æquitate. Vel hic neque ſciuit, neque ſcire potuit dominus, ſecundum quoſdam. Tu diſtingue, vtrum mandet de certo emendo, vt tūc omnino teneatur: vt ibi. an de incerto: & tunc ſubdiuidas, fuerit in culpa procurator in emendo, vt tūc non teneatur dominus: vt hic. an non, & tunc ſubdiuidas, potuit eum mādator certiorare, vel non: vt ſi potuit, teneatur: aliàs non, vt hic ſubiicit. Accurſius.
o *Damnatus.* ad reddēdū pretiū. ſ. xx. per actionē redhibitoriā.

bonum nomen facit [a] creditor qui admittit [b] debitorem delegatū. Si is qui [c] fideiuſſori donare vult, creditorem eius [d] habeat debitorē ſuum, eúmque [e] liberauerit: continuo aget fideiuſſor mandati, quatenus nihil interſit vtrum nummos ſoluerit creditori [f], an eum liberauerit. Præterea ſciendum eſt, nō plus fideiuſſorem conſequi debere mandati iudicio, q̄ quod ſoluerit [g]. Mandatu tuo fideiuſsi decem, & procuratori [h] creditoris ſolui. Si verus procurator fuit, ſtatim mandati agam. quòd ſi procurator non eſt, repetam [i] ab eo.

Damna caſu fortuito occurrentia dominus procuratori non emendat. Bartolus.

Non omnia quæ impēſurus non fuit [k], mandatori imputabit [l]: veluti quòd ſpoliatus ſit à latronibus, aut naufragio res amiſerit, vel languore ſuo ſuorúmque adprehenſus quædam erogauerit. nam hæc magis caſibus, quàm mandato [m] imputari oportet. Sed cum ſeruus quem mandatu meo emeras, furtum tibi feciſſet, Neratius ait mandati actione te conſecuturum vt ſeruus tibi noxæ dedatur, ſi tamen ſine culpa tua [n] id acciderit. Quòd ſi ego ſciſſem talem eſſe ſeruum, nec prædixiſſem, vt poſſes præcauere: tunc quanti tua interſit, tantum præſtari tibi oportet. Faber mandatu amici ſui emit ſeruum decem, & fabricam docuit: deinde vendidit eum viginti, quos mandati iudicio coactus eſt ſoluere. mox, quaſi homo non erat * ſanus, emptori damnatus [o] eſt. Mela ait non præſtaturum id ei mandatorem [p]: niſi poſtea quàm emiſſet, ſine dolo [q] malo eius hoc vitium habere cœperit ſeruus. ſed ſi iuſſu mandatoris eum docuerit, contra fore [r]. tunc enim & mercedem & cibaria conſecuturum, niſi ſi vt gratis doceret, rogatus ſit.

Iſtam legem ſummaui tibi in. l. ſi tibi mandauero. §. ſicut. ī. eo. Bartolus.

* eſſet.

p *Mandatorem.* ſcilicet ſi non fuit diligens in emendo: vt ſupra proxi. §. & hic ſubiicit.
q *Sine dolo.* ſcilicet & culpa: vt ſupra, ſi procuratorem. §. fin.
r *Contra fore.* quia tenetur mandator, etiam ſi ante emptionem ſciuerit vitioſus, & fuerit in culpa emendo. & eſt ratio ſecundum Io. quaſi factum fabri videatur amicus approbaſſe, cum de ſeruo docēdo rogauit, quaſi videatur eū recepiſſe brevi manu, & ſibi retradidiſſe ad docendum: argu. ī. ſi cer. pet. l. ſingularia. in fin.

XXVII. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

SI quis alicui [a] ſcripſerit vt debitorē ſuum [t] liberet, ſeque eam pecuniam quam is debuerit, ſoluturum [u]: mandati actione tenetur.

Mandatum poteſt conferri poſt mortem mandatarii, & ex pœnitentia reuocari. Bartolus.

Si ſeruum ea lege tibi tradidero, vt eum poſt mortem meam manumitteres: conſtitit obligatio [x]. Poteſt autem & in mea [y] quoque perſona agendi cauſa interuenire: veluti ſi pœnitentia [z] acta ſeruum recuperare velim.

Qui mandatum ſuſcepit, debet implere ſi poteſt: & ſi non poteſt, domino nuntiare debet: aliàs ad intereſſe tenetur. Bartolus.

Qui mandatum [a] ſuſcepit, ſi poteſt id explere, deſerere promiſſum officium non debet. alioquin quanti mandatoris interſit, damnabitur. Si verò intellegit explere ſe id officium non poſſe, idipſum cum primum poterit debet mandatori nuntiare: vt is ſi velit, alterius opera vtatur. Quòd ſi cum poſſit nuntiare ceſſauerit, quanti mandatoris interſit tenebitur. ſi aliqua ex cauſa non poterit nuntiare, ſecurus erit.

Sicut morte mandantis finitur mandatum, ita morte mandatarii. Bartolus.

Morte quoque eius cui mādatū eſt, ſi is integro adhuc mādato deceſſerit, ſoluitur mādatū: & ob id heres ei⁹ licet executus fuerit mādatū, nō habet mādati [b] actionē. Impēdia mandati exequendi gratia facta, ſi

s *Damnatus.* ad reddēdū pretiū. ſ. xx. per actionē redhibitoriā. ſi. Vetus.
t *Suum.* mandatarij.
u *Soluturum.* ſcilicet ſcripſerit.
x *Conſtitit obligatio.* ſcilicet vltro citroque. nā teneor tibi ad expēſas quas in eo facies, & tu heredi meo vt manumittas. Sed quomodo per procuratorem debuit manumitti, cum hoc non poſsit fieri: vt. C. de manumiſ. vindi. l. nec mulierē. niſi per filium: vt. C. de anna. excepț. l. j. in fi. Reſpon. hic fuit trāſlatum in eum dominium.
y *Mea.* id eſt, quia agam.
z *Si pœnitentia.* quæ locum habet in huiuſmodi contractu innominato: vt hic, & infra eo. l. ſi hominem. & [illegible] de condic. cau. da. l. dedi. §. j. non autem in nominatis: vt hic, & C. de act. & obli. l. ſicut. quæ eſt contra. niſi quandoque: vt ſupra depo. l. j. §. pe. Accurſius.
a *Mandatum.* facit ſupra, ſi mandauero. §. fin. Accurſius.
b *Mandati.* ſcilicet directam, ſed vtilem ſic: vt ſupra eo. l. inter

causas in prin. Vel distingue. erat inchoatum, vt ibi: an non, vt hic. sed haberet locum actio negot. gest. vt supra de neg. gest. nã & Seruius. § si viuo. sed ibi mandator decessit, hic procurator. & ibi potest esse ignorantia: hic non. Accursius.

a *Bona fide.* & probabili ratiõe: vt. C. eo. etiã. & l. si cõtra licitũ.

b *Nec ad rem.* non inspicitur quid facturus erat dominus: vt hic. Sed arg. contra supra de rei vin. in fundo. & supra de pign. act. vel vniuersorum.

c *Mihi præstiteris.* vt C. de fideiuss. sicut eligendi. & infra de fideiuss. cũ is qui. & l. si fideiussores. §. fin. & l. si mãdato. &. j. de solu. Stichum aut Pamphilum. §. si mandato. Accursius.

d *Liberabor.* Magis autem nõ incidã in obligationem: vt infra de verb. oblig. l. decẽ. sed cum hæc actio ad interesse tantũ nascatur: vt supra. l. si procuratorẽ. §. mãdati. hæc gl. falsa videtur: vt. C. de fideiuss. reos. hic interest plures habere debitores: & sic nascitur: vt infra de li. le. l. iij. in fi. & hic dic, ero, id est manebo. sic infra de fideiuss. l. si mandato. Accursius.

bona fide [a] facta sunt, restitui omnimodo debent: nec ad rẽ [b] pertinet quòd is qui mandasset, potuisset, si ipse negotium gereret, minus impendere.

Mandatario cedenda sunt actiones contra reum principalem, & eius solutione in dubio reus principalis non liberatur. b. d. cum l. seq.

Si mãdatu meo Titio credideris, & mecum mandati egeris: non aliter condemnari debeo, quàm si actiones tuas quas aduersus Titium habes, mihi præstiteris [c]. Sed si cum Titio egeris: ego quidem non liberabor [d], sed in id dumtaxat tibi obligatus ero, quod à Titio seruare non potueris.

XXVIII. VLPIANVS libro quartodecimo ad Edictum.

PApinianus libro tertio quæstionum ait, mandatorem [e] debitoris soluentem, ipso iure reũ non liberare. Propter mandatum enim suum soluit, & suo nomine [f]: ideoque mandatori actiones putat aduersus reum cedi debere.

Si fideiussor soluit ignorans debitorem liberatum, vel totum exceptione: habet actionem mandati, nisi fuerit in ignorãtia supina. hoc dicit vsque ad. §. quædam. Bart.

XXIX. IDEM libro septimo Disputationum.

SI fideiussor conuentus, cum ignoraret non fuisse debitori numeratam pecuniam, soluerit ex causa fideiussionis: an mãdati iudicio persequi possit id quod soluerit, quæritur. Et si quidẽ sciens prætermiserit exceptionem vel doli [g], vel non numeratæ pecuniæ, videtur dolo versari: (dissoluta [h] enim negligẽtia ꝓpe dolũ est) vbi verò ignorauit, nihil [est] quod ei [i] imputetur. Pari ratione & si aliqua exceptio debitori competebat, pacti fortè conuenti, vel cuius alterius rei, & ignarus hãc exceptionem non exercebat: [*] dici oportet, ei mandati actionem competere. Potuit enim atque debuit reus promittendi certiorare fideiussorem suum, ne fortè ignarus soluat indebitum. Non malè tractabitur, si cum ignoraret fideiussor inutiliter se obligatum [k], soluerit: an mandati actionem habeat. Et si quidem factum ignorauit [l], recipi ignorantia eius potest [m]: si verò ius [n], aliud [o] dici debet.

Si cũ debitor soluisset, ignarus fideiussor soluerit: puto eũ mandati habere actionẽ. Ignoscendum est enim ei, si non diuinauit [p] debitorem soluisse. Debitor enim debuit notum [q] facere fideiussori, iam se soluisse: ne fortè creditor obrepat, & ignorantiam eius circunueniat, & excutiat ei summam in quam fideiusit. Hoc idem tractari & in fideiussore potest, si cum soluisset, non certiorauit reum: [&] sic deinde reus soluit, quod soluere eum non oportebat. Et credo, si cum procuratorem. §. si ignorantes. & ad Velleia. l. fin. §. si mulier re ipsa. Accursius.

[*] *Flo. cum scint.*

e *Mandaturem.* id est, qui mandauit creditori vt mutuet debitori.

f *Et suo nomine.* si hoc fecit, bene dicit quòd reus non liberatur: vt hic &. ꝛ. de peti. here. si quid possessor. Et arg. supra de in rem ver. si filius. aliàs secus, si nomine totalis obligationis soluisset: vt supra de exerci. l. j. §. penul. quæ est contra. sed licet ipso iure reus non liberetur, obstabit tamen creditori exceptio doli mali. mandator autem actione cessa à creditore, aget contra reum. Sed nunquid fieri potest cessio etiam facta solutione ex interuallo hoc casu? Videtur ꝙ non: vt infra de sol. Modestinus. Sed argu. cõtra. est hic proxi. vt infra de lega. j. si res. & de admini. tut. si minorit. & ideo distinguas, soluat quis suo nomine, an nomine debitoris, aut simpliciter. si suo, quandocumque cedi possunt: vt hic cum suis concor. si debitoris, nunquam. si simpliciter: si quidem creditor cedat, in-

a Bal. in l. 1. in 2. col. C. de act. & obl. & Ale. de Imo. in l. Modestin' infra de solu. in addit. ad Bart. reputat istã glo. sing. & melius de iure. Bolog.

continenti præsumitur, [a] quòd fideiussor suo nomine non debitoris nomine soluat. sed si ex interuallo, contra: vt dicitur infra de sol. l. Modestinus. Accursius.

SI fideiussor.] CASVS. Spe futuræ numerationis confessus me sui decem recepisse à Titio, & Seius pro me fideiusit: Titius mihi non numerauit. fideiussor soluit, neque exceptionẽ numeratæ pecu. opposuit. an teneor mãdati? Distingue, sciẽs aut ignorans omisit exceptionem. primo casu, non. secundo casu, sic. hoc in prima. Sed quid si numerauit, & pactum fuit de non petendo, & fideiussor conuentus eam non opposuit? Distingue vt in primo casu. hoc in secunda. [NON.] Me inutiliter obligaui, puta creditore stipulante, & me ex interuallo respondente. fideiusit Titius. si soluat ex causa fideiusionis, an teneat ei man? Distinguitur, aut soluit errans in facto, & aget. aut in iure, & nõ aget.

A [SI CVM.] Fideiussi pro te: tu vero soluisti. ego ignorãs te soluisse, solui etiam. an habeã man. act? Dicitur quòd sic. idem ecõtra. [QVAEDAM.] Fideiussisti pro me, tuque cõuentus à creditoribus per procuratorem, cui tu fideiussor poteras opponere excep. procurationis, puta quia esset minor. xxv. an. nõ opposuisti. si soluisti, an teneor tibi man? Et respondetur quòd sic, siue sciẽs, siue ignorãs. neque debet de apicib' iuris disputari. [IN OMNIBVS.] Si creditor pecuniam nõ numeratã, seu plus receperit: vt si in. l. fideiusserit, &c. receperit: aduersus eum datur repetitio per cõdic. inde. quod est verum, si extra iudi. quia tunc repetitio non datur, sed crimine stellio. poterit accusari. [FIDÆIVSSOR.] Fideiussi pro te vsq; ad annum, vt vltra non tenerer: steti per annum, & eo elapso solui pro te. an tenearis mandati? Respõ. ꝙ sic, si paratus sum te defendere cõtra creditorẽ tuum. Viuianus.

B

C

D

g *Vel doli.* quæ locum habet vbi hæc nõ numeratæ pecuniæ, & quælibet alia: vt infra de except. do. l. j. §. generaliter.

h *Dissoluta.* quæ est lata culpa: vt. j. de verb. sig. latæ. & adeo est ꝓpe, vt vbi venit vnum, veniat & aliud: vt supra depo. l. quod Nerua. & j. de verb. signifi. magna. nisi in duobus casibus: vt instit. de suspec. tu. §. suspectus. & infra ad leg. Cor. de sica. l. in lege.

i *Nihil est quod ei.* facit infra de cõtrahẽ. emp. in vẽditionibus. §. fi. & C. de iur. & fac. igno. cum quis. & supra, si

k *Obligatum.* ab ipso prin. vt infra in fi. l. notatur.

l *Factum ignorauit.* puta ignorauit reum tantum ciuiliter obligatum, facto ei pacto de non petendo, vel delato ei iuramento, vel præstito: vt infra de solu. Stichum. §. naturalis. Accursius.

m *Eius potest.* vt agat mandati. nam super ea fit quæstio. Acc.

n *Si vivo im.* da exemplum, vt quia credebat reum ex interuallo respondentem teneri: non tamen tenetur: vt infra de verb. obli. l. j. §. ij.

o *Aliud erit.* scilicet quia non aget mandati contra reum mandantem. & est ratio huius ad superiorem casum, quia ius est finitum: facta infinita: vt infra de iur. & fac. igno. l. ij. Sed cum tractet de damno vitando, quare non nocet ei iuris ignorantia: vt infra de iur. & fac. igno. l. iuris. in fin. & l. error. in fin. quæ sunt contra? Respon. & debitor de hoc eodem damno certat. vnde cum teneat reus potior est: vt infra de verb. ob. si seruum. §. sequitur. Sed an contra creditorem aget? Respon. sic secũdum Ir. & per condic. inde. aget: cum iuris ignorantia nocere sibi prorsus non debeat. arg. infra proxi. §. in fi.

p *Non diuinauit.* vt hic, & supra ad le. Aquil. si putator. in fin. immo puniuntur diuinatores: vt. C. de mathe. l. nemo. Acc.

q *Notum.* sc supra e. si procuratorem. §. si ignorãtes. & l. si mãdauero. §. fin. & de condic. cau. da. l. si pecuniam. §. item si quis. & de instito. act. sed & si pupillus. j. respon.

Posset.

a *Posset.* reus vero,potuit vel non potuit certiorare fideiussorem,semper ei teneturvt supra ea.l.j.respon.

b *Reus.* postea soluens.

c *Consequatur.* quod bona fides non patitur :vt.ĩ.de reg.iur.l. bona fides. Azo.

d *Procuratoriam.*quia nõ disputauit an de iuris subtilitate potuerit esse miles procurator, vel fœmina:disputauit tamẽ an haberet mãdatũ:alioquin cõtra:vt.ĩ. eo.inter causas.§.mandato. quæ est cõtra. nã & illa dicitur procuratoria exceptio:vt.ĩ.de dam.infe.l.inter quos. §.pen.& hic.Et vt quæ circa hæc sunt, plene habeas, dic cũ fideiussor omittit exceptionẽ:si quidẽ cõpetẽtem ex sua persona,& inhonestã,agit nihilominus mandati.si vero honestã,& talẽ quam potuit reus opponere, vt si fideiussori sit factũ pactũ ne ab eo vel reo petatur, sicut dicitur. ĩ. de pac.l.idẽ.§.fi.tunc non agitur mãdati: vt.ĩ.eo. idem. § generaliter.si vero reo non poterat proficere,vt Vellei.vel similis,tũc agitur: vt.ĩ. ad Vellei.l.penul.&.l. fin.§. si mulier pro eo. &.j.ea.l.§.fin.nec attẽdo in prædictis, sciat vel nesciat fideiussor eam sibi cõpetere,quia de suo facto agitur : vt ĩ.ad Velle.l. quanquã. si vero competentẽ ex pson rei omittat, quæ ad ipsum porrigebatur,si quidẽ ignorans, agit,nisi errauerit in iure:vt.ĩ.§.nõ male.cum in alieno facto iustus sit error: vt.j. pro suo. l.fin.si sciens,si quidem declinatoriam iudicij, agit vt hic. si dilatoriã solutionis,non agit intra tẽpus dilationis: vt supra eo.si mandauero tibi.in princ.si perpetuã,nunquam : vt.ĩ.ea. l. j. respon. si vero ex persona rei nõ porrigitur ad fideiussorẽ,nil imputatur fideiussori si eam non opponat:quia nec potest. illud plane imputatur ei,si reo denuntiare potest vt iudiciũ suscipiat vel suo,vel procuratorio nomine: vt.ĩ.eo. idem.§.pe. & hoc cũ fideiussor omittit exceptionem,& ideo damnabitur.si vero non dãmtur sed soluat omissã exceptiõe quæ ex sua persona tantum cõpetit sibi,agit: vt.j.ea.l.§.fin.idem & si damnatus esset exceptione omissa:vt supra in prin.diximus,secundum Azo.

Error in alieno facto, iustus est.

Curandũ nõ est de apicibus iuris.

e *De apicibus.*No.apicem iuris non curandum: vt hic, & supra ad leg.Aquil.ita vulneratus.in fi.sed nec verborum:vt.C.de cõsti.pe.l.ij.in fi.sed bonam fidem inspici & veritatẽ: vt hic,&.C. si contra ius vel vti.pu.l.& si non cognitio.

f *Accipit.*vt in.§.si cum debitor.& in prin.legis.

g *Cõperit.*immo nõ in omnibus,quia de exceptiõe doli in prin. huius legis locutus est:propter quam non datur repetitio:vt supra de condic.inde.l.qui exceptionem.quod est verũ vbi tantũ doli,vt Macedoniani:vt.j.eo.l.qui exceptionem.aliàs secus.

h *Cessat.*per condic.inde.vt hic, &.C.de condic.inde.l.j.& in-

posset [a] eum certiorare, non fecit: oportere mandati agentem fideiussorẽ repelli. Dolo enim proximum est,si post solutionẽ nõ nũtiauerit debitori. Cedere autem reus [b] indebiti actione fideiussori debet, ne duplum creditor consequatur [c].

Non imputatur fideiussori si omisit exceptiones quæ sunt de apicibus iuris, si de veritate negotii disputauit. Bartolus.

Quædam tamen etsi sciens omittat fideiussor, caret fraude: vtputa si exceptionẽ procuratoriam [d] omisit siue sciens siue ignarus.De bona fide enim agitur: cui non congruit de apicibus [e] iuris disputare,sed de hoc tantùm,debitor fuerit,nécne.

Indebitum solutum repetitur nisi auctoritate rei iudicata fuerit soluti. Bartolus.

In omnibus autẽ visionibus quæ propositæ sint, vbi creditor vel non numeratam pecuniam accipit, [f] vel numeratam iterum accepit:repetitio contra eum competit: [g] nisi ex cõdemnatione fuerit ei pecunia soluta. Tunc enim propter auctoritatem rei iudicatæ repetitio quidem cessat, [h] ipse autem stellionatus crimine propter suam calliditatem plectetur.

Licet fideiussor sit tẽpore liberatus:si tamen soluit, repetit per actionem mandati. Bartolus.

Fideiussor,si solus [i] tempore liberatus, tamen soluerit creditori, rectè mandati habebit actionem aduersus reum. Quanquam enim iam liberatus soluit, tamen fidem impleuit, & debitorem liberauit. [k] Si igitur paratus sit defendere reum aduersus creditorem,æquissimum est, mandati iudicio eum quod

A fra ad Treb.seruo inuito.§.cum prætor.repetit tamen per condictionem sine causa,vel ex eo contractu:vt supra de iud.si prætor.§.Marcellus.& arg.supra de dolo.cum à te. & supra cõmo. rem.& arg.ĩ.de iureiu.admonẽdi.& arg.ĩ.de instito.act.l.habebat.in prin. hoc autem quòd competat sine causa, intelligo verum esse vbi contractus præcessit, vel dolus aduersarij: vt hic subiicit,cũ dicit eũ crimine stel.teneri:vt supra eo.l.inter.§.faber. &.l.fin.aliàs non.Item potest dari restitutio ex generali clausula, secundũ R.vt supra ex qui. caus. ma.l. j.§.fin. quod est quãdo locum non habet condictio sine causa: vt notat.ĩ.l. in causæ. Item in casu indistincte repetitur quando per falsa instrumenta obtinuit:vt.C.si ex fal. instru.l.fin.

Est gl. no. & sing. in ca. tempora panitudinis.26.q.7. quæ vult episcopum posse ex causa mutare, augẽdo vel minuendo, panitẽtiam iniũctam à papa.& ibi la glo.sefirmat per istũ text.de quo vide hic in no.interpre. Bolog.

B

i *Fideiussor si solus.* quia fideiusserat vt ad tempus teneretur. si enim poneres præscriptionem contra reum interruptam,& contra fideiussorẽ esset interrupta: vt.C.de an. except.l.fin.&.C.de duo. re.l.fin.

k *Et debitorem liberauit.* sic.ĩ.ad Velleia. quamquam.in fi.

l *Recuperare.*si autem ab initio fideiusio fuit inutilis:tunc dic vt supra eo.§.nõ male. Ac.

C

Negotia gesta à se

m *Si hominem.* *Dedero.*id est tuum fecero:vt instit.de act.§. sic itaque. & infra dicit, prioris domini. & sic est falsa noua opinio quorũdam qui dicunt hic non fieri manumissionem per procuratorẽ,immo est dominus.per procuratorem autem fieri nõ potest:vt dixi.ĩ.eo.si quis alicui.§.seruum.

n *Procurator meus.* scilicet generalis. si autẽ specialis,tunc indistincte pœnitẽtia daret locum cõdictioni: vt supra de cõdic.causa data. l. dedi. §. sed si tibi dedero.&.l.si pecunia.§.si seruũ.secus in societate cui per generalem potest renuntiari:vt.j.pro socio.l.actione.§. renuntiare.

o *Si procurator.*modo mutat psonas.de secũda enĩ venit ad primã.

p *Mecum agi.*Argu.denuntiationem parum valere : quid miri? quia non habet ius denuntiandi.aliàs secus:vt infra quę in frau. ere.ait prætor.§.si quis particeps.Accursius.

D

Hereditas potest esse damnosa legatis: ideo mandatum de adgnoscenda hereditate est obligatorium,legatum non. Bartolus.

XXXII. IDEM libro tertio ad Vrseium Ferocem.

Si negotia.]CASVS.Tenebaris mihi vi bo.rap.intra annum in quadruplum,post annum in simplum. mandaui tibi vt negotia mea gereres si à te non exegerim, & annus labatur, an in simplũ aut in quadruplum iudicio mandati mihi tenearis, quæritur.Et respon.quòd ad quadruplum.

q *Annum.* pone exemplum in actione vi bo. rapt. instituta.vi bo.rap.in prin.Item in actione de calum. vt.ĩ.de calũ.l.j.in prĩ. Idẽ in actione quod met' causa:vt.ĩ.quod met.can.si cũ ex.§.j.

r *Quadruplum.* conuentus actione mandati.

s *Tenebatur.* propter rapinam.Accursius.

t *Quod in aliorum.* scilicet præstaturus est.Et sic not. gerentem

XXXI. IDEM libro quartodecimo Digestorum.

SI negotia mea mandauero gerenda ei qui mihi actione [intra annum q] in quadruplum [r] tenebatur [s], post annum verò in simplum, etsi post annũ cum eo mandati agam,præstare mihi quadruplum debebit. Nã qui alterius negotia administrãda suscepit,id præstare debet in sua persona,quod in aliorum. [t]

XXX. IVLIANVS libro tertiodecimo Digestorum.

SI hominem tibi dedero [m] vt eum manumitteres,& postea procurator meus [n] prohibuerit ne manumitteres,an mãdati agere possim,si tu eum manumiseris? Respondi,si procurator [o] iustã causam habuit interpellandi manumissionẽ serui,quem in hoc solum acceperam vt manumitterem,veluti si compererit eum postea falsas rationes confeciſſe, insidias vitæ prioris domini struxisse, tenebor, nisi denuntiationi procuratoris paruero. si verò nulla iusta causa procuratori fuit denuntiandi ne seruus manumitteretur: non poterit mecum [p] agi,quamuis ad libertatem eum perduxerim.

Actio etiã pœnalis deducitur in actionem mandati,si procurator à scipso non exigit. Bartolus.

à se exigere debet.

à se debere exigere: vt.ff.de neg. gest. diuortio. & l.si pupilli.§. fin.&.j.de fideiuſ.tutor. Item no. quod in aliorum persona præstas, hoc & in tua: vt hic,&.ff.de condic. indeb. frater à fratre.§. porro.&.ff.si serui.vind. altius.&.ff.de pac.l.cum in eo.

Si hereditatem.] *CASVS.* Delata mihi hereditate nolui eam adire, timens eam damnosam esse. mádauit mihi Titius vt eam adirem. si per hoc dánum patiar, an iudicio mád. posim id à Titio consequi? Respon. q̃ sic. hoc in prima. An idem sit in legato? Et respon. quòd non. hoc in secunda. In tertia dicitur, quòd si creditores mandant heredi vt adeat, ei creditores tenebuntur mandati.

SI hereditatem aliter adituꝰ rus nó essem, quàm cautum mihi fuisset damnum præstari, & hoc mandatum interceſsisset: fore mandati actionem existimo.[a] Si quis autem mandauerit alicui ne legatum à se repellat, longè ei dissimile esse. Nam legatum adquisitum nunquam illi dãno[b] esse potuit: hereditas interdum damnosa[c] est. In summa,[d] quicunque contractus tales sunt, vt quicunque eorum nomine fideiussor obligari posset:[e] & mandati obligationem consistere puto. neque enim multum referre, præsens[f] quis interrogatus fideiubeat, an absens mandet. Præterea vulgo animaduertere licet, mandatu creditorum hereditates suspectas adiri. quod mandati iudicio teneri, procul dubio[g] est.

Fideiubens in minus quàm fuerit mandatum, habet actionem mandati. secus si in plus. Bartolus.

XXXIII. IDEM libro quarto ex Minicio.

ROgatus vt fideiuberet, si in minorem[h] summã se obligauit, rectè tenetur.[i] Si in maiorem, Iulianus verius putat, quod à plerisque responsum est, eum qui maiorem summam quàm rogatus erat, fideiusset, hactenus mandati actionem habere, quatenus rogatus esset:[k] quia id fecisset quod mandatum ei[l] est. Nam vsque ad eam summam in quam rogatus erat, fidẽ eius spectasse videtur qui rogauit.

Pecunia debita solutioni non parata, in mutuum non conuertitur nudo pacto, secus si esset solutioni parata. Item ex pacto incontinenti apposito in contractibus bonæ fidei debetur vsura. Bartolus.

XXXIIII. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

QVi negotia Lucij Titij, p̃curabat, is cum à debitoribus eius pecuniam exegisset, epistulam ad eum emisit, qua significaret, certã summã[m] ex administratione apud se esse, eamque creditam sibi se debiturum cum vsuris semissibus. Quæsitum est, an ex ea causa credita[n] pecunia peti possit, & an vsuræ peti possint. Respondit non esse creditam:[o] alioquin[p] dicendum, ex omni contractu nuda pactione pecuniam creditam fieri posse.[q] Nec huic simile esse, quòd si pecuniam apud te depositam conuenerit vt creditam habeas, credita fiat:[r] quia tunc nummi qui mei erant, tui fiunt. Item quod si à debitore meo iussero te accipere pecuniam, credita fiat. Id enim benignè receptum est. His argumentum[s] esse, eum qui cum mutuam pecuniam dare vellet, argentum vendendum dedisset, nihilo magis[t] pecuniam creditam rectè petiturum, & tamen pecuniam ex argento redactam, periculo eius fore qui accepisset argentum. tore meo, teneris mihi ex causa mutui, & in his similibus arguo ad prædicta, q̃ si volebam tibi mutuare pecuniã, & tradam tibi argentum, & vendidisti: non ideo magis repetã istam pecuniam tanquam mutuam, licet posteaquã ex argento meo redacta fuerit, tuo foret periculo. Erit ergo & in casu isto vt procu. teneatur p̃stare vsuras quas cõuenit in epistola: eo quòd cõuentio vestita fuit quasi cohærẽtia cõtractus statim post traditionem interposita, licet pecunia periculo foret procuratoris. vnde magis videbatur mutuũ, sed non est, immo est mandatũ. [*CVM HERES.*] Erat aliquis heres pro parte. mandauit sibi vt emeret fundum hereditarium. idcirco quæritur, si emit, an inter me & eum erit actio mãdati? Dicitur quòd sic, pro aliorũ heredũ partibus. sed quæritur, an pro parte sua sit actio mandati inter me & eum: an actio ex empto, vt dicatur contractus fuisse cõditionalis, puta sub hac condi tione, si aliorũ partes emerit. & tunc quæro, si sic mandauit sibi pro parte sua sub cõditione, si emeret partes aliorum, an heres meus sit illi obligatus si alij noluit vẽdere, & ipse heredi si alij vendiderit. quòd si vẽditio facta credatur sub cõditione, aget secum mandatarius, & heres cum eo ex empto, non mandati, sicut si sub quauis alia cõditione emptio fuisset contracta. si vero dicamus mandatum contractũ me mortuo, non agetur, cum sciret hoc mandatarius, quia mandatũ resolutũ fuit. si tamẽ quæritur an ea quæ veniunt in actione ex empto, veniant & in acti. man. respon. quòd sic. Viuianus.

Rogatus.] *CASVS.* Si Titius rogatus vt fideiuberet pro me in decem, fideiusit in quinque tantum: teneor ei man. quia fecit quod mandaui. quòd si in maiori quãtitate quàm ego mandarim fideiusit, eatenus tantum teneor quatenus mandaui: non in plus teneor. Viuianus.

Maiori summæ minor inest.

Qui negotia.] *CASVS.* Gerebã negotia Titij, & exegi debitum à debitoribus suis. scripsi in quadam epistola illi Titio quòd ego reciperem aliquam pecuniæ quantitatem, puta c. & haberem eam ex causa mutui, & redderem eam sibi cũ vsuris semissibus. quæritur, an per hæc verba pec. videatur esse penes me ex causa mutui? Dicitur q̃ non. sic enim accideret q̃ in quolibet contractu nuda pactione posset fieri credita pecunia: & hoc esse non debet. Neque contrarium esset q̃ opponi posset de tali casu, si tu habeas pecuniam meam depositam, & velim quòd tu habeas eam ex causa mutui, bene est mutuum, quia ibi nũmi mei bene efficiuntur tui. & idem benigna ratione receptũ est in casu alio, quia si iussi q̃ tu acciperes de pecunia à debi-

a *Existimo.* vt.j.ea.l. in fin. & .j. de except. doli. l. apud. in princ. &.ff. ad Velleia. tutor. in princip.

b *Nunquam illi damno.* immo interdum: vt .j. de leg. ij. imperator. §. j. & ibi forte haberet locum mandati.

c *Damnosa.* cum emolumenta & onera committentur heredem: vt C. de here. instit. quotiens. Accursius.

d *Et in summa.* bene dico & in superiori casu agi mandati. nam ad alia generaliter quæcunque.

e *Posset.* quod est pro omni obligatione: vt infra de fideiuſ. l. j. & ij. sicut ergo fideiussor pro dote dari non potest, sic nec mandator: vt C. ne fideiusso. do. den. l. j.

f *Præsens.* cum enim fiat per stipulationem tantum: vt C. de fideiusso. l. blanditus. ergo inter præsentes tantũ.

g *Procul dubio.* & si est vnus creditor tantum, contra eum doli exceptionem habet: vt.ff. de dolo. l. fin. in fine. Accursius.

h *Si in minorem.* quàm esset rogatus, nó in maiorem quàm reus teneretur. tunc enim nullo modo tenetur fideiussor.

i *Tenetur.* & recte agit: vt .j. de fideiuſ. l. Græce. §. illud.

k *Rogatus esset.* vt.ff. eo. sed Proculus. Accursius.

l *Quod mandatum ei.* Not. ar. quòd maiori summę minor inest: vt hic,&.ff. de arb. diem. §. si arbiter.

m *Certam summam.* quæ erat iam consumpta. Azo.

n *Credita.* scilicet vt mutua. Accursius.

o *Non esse creditam.* immo videtur: vt.ff. si cert. pe. singularia. in fi. quæ est contra. Sol. dicit Ir. q̃ ibi paratus erat soluere, & erat præsens pecunia. sed hoc non placet: quia si non sit in præsentia, dum tamen extet, statim vt cõuenit de mutuo, cœpi ex causa mutui eam animo possidere: vt.ff. si cert. pe. certi condictio. in fi. hic ergo consumpta erat quando epistola fuit missa domino.

p *Alioquin.* id est si dicas propter epistolam missam pecuniam fieri creditam, & vsuras deberi. Accursius.

q *Posse.* quod non est verum nisi extet, vt dixi. vel nisi stipulatio interueniat: vt. C. si cer. pe. si ex pretio. Accursius.

r *Credita fiat.* vt dicitur.ff. si cer. pe. singularia. in princip.

s *Hiu argumẽtum.* scilicet dictis in primo casu, vt nõ sit mutuũ.

t *Nihilo magis.* quidam libri habẽt, nihilo magis, id est nõ ideo magis. & sic cõcor. .j. de præscri. ver. l. rogasti. sed contra.ff. si cer. pe. l. rogasti. Sol. hic dederam argentum vendẽdum, vt recepta inde pecunia mihi afferretur, & ita postea sibi darem ex ea secũdum arbitrium meũ: sed ibi vt statim esset mutua: vt & ibi dixi. Alij habent, nihilo minus: & tunc concor. prædicta.ff. si cer. pe. sed est contra. illa .j. de præscri. ver. & dices tunc, his arg. &c. scilicet dictis proximis duobus casibus. sed prima verior est, quia male staret, & tamen &c. & iliud, in proposito.

Et in pro-

Et in propoſito igitur dicendum, actione mandati obligatū fore procuratorem, vt quamuis ipſius periculo nummi ſierint, tamen vſuras de quibus conuenerit, præſtare debeat. [b]

Si mando tibi vt rem emas quam habes communem cum aliquo, pro parte ſociorum tantum tenet mandatum: pro parte vero tua tenet mandatum & emptio. Rem mandatū morte finitur, emptio autem non. Bart.

Cum heres ex parte eſſes, mādaui tibi vt prædium hereditarium mihi emeres certo pretio. emiſti. pro coheredum quidem partibus non dubiè mandati actio eſt inter nos: pro tua autem parte poſſe dubitari ait, vtrúmne ex empto, an mandati agi oporteat. Neque enim ſine [c] ratione quem exiſtimaturum, pro hac parte ſub conditione contractam emptionem. Quod quidem maximè quęri [d] pertinere ait, vt ſi fortè prius quàm emptio [e] fieret, deceſſerim, & tu cum ſcires me deceſſiſſe, propter mandatum meum alij vendere nolueris: [f] an heres meus eo nomine tibi ſit obligatus: & retro, ſi alij vendideris, an heredi meo tenearis. Nam ſi quidem ſub conditione emptio facta videtur, poteſt agi: quemadmodum ſi quęuis alia conditio poſt mortem extitiſſet. Sin verò perinde mandati agēdum ſit, ac ſi alienum fundum emi mādaſſem: morte inſecuta, cum id ſcieris, reſoluto mandato, nullam tibi actionem cum herede meo [g] fore. Sed & ſi mandati agendum eſſet: eadem præſtanda, quæ præſtarentur ſi ex empto ageretur. [h]

Si mandauero quòd emas rem quam habes communem cum alio, certo pretio: aliorū partibus emptio tuam pro reſiduo pretio dare teneris. ſed ſi pretium determinatum non fuerit, tua pars boni viri arbitrio æſtimabitur. l. d. cum princip. l. ſequen. Bart.

a *Et in propoſito.* ſcilicet caſu primo. Accurſius.

b *Præſtare debeat.* iure conuentionis factæ per epiſtolam, quaſi incontinẽti fuerit facta durante adminiſtratione, ſecundū quoſdam. & ſic intelligunt. ff. de pac. iuriſgentium. §. idem Marcellus. Sed contra eos eſt infra ſolu. ma. l. quotiens. Dic ergo ſecundum Azo. hic data fuit pecunia procuratori nomine domini: & procurator incontinenti cōſumpſit, & epiſtolā domino miſit: & de vſuris cōuenit: quæ cōuentio cohęrentia traditionis veſtitur, vel nomine ſuo, vt dixi: & ſtatim epiſtolam miſit.

c *Neq; enim ſine.* iuſto dubito, an ex empto agatur tātum. nam videtur agi ex empto, neque enim &c.

d *Maxime quæri.* i. tūc erit hæc quęſtio neceſſaria, vt ſi forte &c.

e *Priuſ quàm emptio.* ſcilicet partis ſuę, ſcilicet procuratoris. erāt tamen aliorū partes emptæ. ſi enim emptę non erant, & deinde cōtingeret me mori antequam emeres, in nulla parte conſiſteret emptio: nec in partibus aliorū: quia finitum erat mandatū te ſciente, vt hic litera dicit. nec in parte tua, etiā ſi conditionalis dicat vēditio: quia nō extitit conditio: vtpote cū cæterorum partes emi nō poſſunt mandato reuocato. poſſet tamen & aliter reſpōderi. nam etiā ſi ſit morte reuocatum mandatū, verum eſt tamen procuratorē emere poſſe: non tamen aget mandati: ſicq; exiſtet cōditio, quę erat ſi aliorū partes emerentur: non autē duraret mādatum. Azo. & hoc caſu ex empto agetur, non mādati. & hęc verior. nam prima ſtare nō poteſt propter illa verba, quemad. ſi quæuis alienatio &c.

f *Nolueris.* tuā partem, de qua eſt quęſtio. Az.

g *Meo.* etiam ſi partes aliorum poſtea emeris, ſecundū ſecundam poſitionem.

h *Ageretur.* quæſtioni factæ ſuper actione mandati non reſpondet. ſed dic, mandati agi poſſe pro tua parte ratione aliorum: vt. ff. eo. ſi mandauero. §. Iulianus ſcribit. & argu. ff. de in diem addic. l. q; ſi vno. §. fi. & ff. l. proxi. ſuper actione ex empto reſpondiſſe videtur quòd ſic, ſupra dicendo, neque enim &c. Azo. & hæc vera niſi ſit extinctum mandatum morte mandantis. Quid autem, an ſit extinctum? Dic vt in alia gloſſa.

Fundum.]CAVS. Mādaui tibi vt emeres mihi fundū Cornelianum, qui ex parte tuus erat. quęritur an mandatū ita cōſiſtere poſſit vt redemptis aliis partibus & ad tuam præſtandam tenearis? Et dicitur quòd ſic. Sed pone quòd in fundo emendo ſtatui pretium. Dicitur quòd eodem pretio quo emis cæterorū partes, & tuam præſtabis: dummodo nō excedat pretiū hoc ſtatutum in mandato. Sed pone quòd nullum pretium ſtatui: tuq; partes aliorum diuerſis pretiis emeris. Dicitur quòd tuo pretio æſtimato in partes aliorum impenſo, tuā præſtabis arbitratu boni viri: ita tamen, quòd bonus vir coaceruet ſummas maiores & minores, & ſecūdum eas arbitretur. Sed pone in eo caſu in quo fuit ſtatutū certū pretium, quòd cōmode emiſti, & viliori pretio nūquid præſtabis partem tuam viliori pretio: quia pone quòd oportebat cæteros vendere vel neceſsitate rei familiaris, vel alia iuſta cauſa: nūquid oportebit te cognoſcere hoc diſpendiū, cū nullum lucrū ſentias: quia mandatum debet eſſe gratuitum? Certe non oportet, neq; tibi concedēdum fuit impedire venditionem, quia animoſiorem inuenturus es emptorē, quàm tibi mādatum fuit. Sed pone quòd mādaui tibi vt emeres fundum, & adieci quòd non aliter volebā teneri niſi totum emeres. ſi totum nō emiſti, ſed partem: geſsiſti tibi, non mihi negotiū: & ideo non tenebor: quia nō ſeruaſti mādatum, ſed ſponte ſuſcepiſti. ſed ſi mihi dictū fuit de hoc, & tu partem emiſti: licet aliorū partes emere non poteris, tamen eſt inter nos mandati actio. & hoc dicit cū. l. ſequen. Viuianus.

† *Iſte text. reputatur valde ſingularis: nec reperitur alibi, ſecundū Bart. hic.*

Cōiunge cū l. cum ſeruus. §. 63. de cōtra. empt.

i *Præſtare debeat.* id eſt occaſione partium heredū conſtitit mandatum, vbi dicitur, cū res pigneratas à creditore emit vnus de heredibus: vt ſupra communi diuidū. l. qui coheredes. Azo. & facit ſupra eodem. l. ſi mandauero. §. Iulianus. & ſupra. l. proxi. §. fina. & de in diē addi. l. quòd ſi vno. §. fina.

k *Coartabitur.* immò non ita omnino: vt. ff. l. proxi. §. ſimili modo.

l *Abundet.* id eſt excellat.

m *Tu coaceruet.* complectitur vtrāque, vt ipſa ſit inter eas media, ſecundum Ioan.

n *Quid enim.* bene dicit iuſtum pretium tuæ partis tibi præſtari, vel intereſſe: quid enim &c.

o *Cogerentur.* quæ tamen coactio non facit reſcindi contractū: vt. C. de reſcinden. vendi. non ideirco.

p *Deduceris.* certe non.

q *Lucrum.* vt in quo vilius cæterorum partes emeris, eo pluris tuam diſtrahas. Accurſius.

r *Neque enim.* mutat caſum, adducens per ſimilia. nam ſicut hic non attenditur lucrum, ſic nec ſupra &c.

ſ *Impedire.* Impedit, qui nimis caram dicit: vt infra de leg. iij. non dubium.

t *Emptorem.* ſcilicet alium. vel dicas centum habere potuiſſe: nō

XXXV. NERATIVS libro quinto Membranarum.

SI fundum qui ex parte tuus eſt, mandaui tibi vt emeres mihi, verum eſt mandatum poſſe ita conſiſtere, vt mihi cæteris partibus redemptis, etiam tuam partem præſtare debeas. [i] Sed ſi quidem certo pretio emēdas eas mandauerim: quanticunque aliorum partes redemeris, ſic & tua pars coartabitur: [k] vt non abundet [l] mandati quātitatem, in quam tibi emendum totum mandaui. Sinautem nullo certo pretio conſtituto emere tibi mandauerim, túque ex diuerſis pretiis partes cæterorum redemeris, & tuam partem viri boni arbitratu æſtimato † pretio dari oportet:

XXXVI. IAVOLENVS libro ſeptimo ex Caſsio.

ITa vt omnes ſummas maiores & minores coaceruet: [m] & ita portionē ei qui mādatum ſuſcepit, præſtet. quod & pleriq; probant. Simili modo & in illa ſpecie, vbi certo pretio tibi emere mandaui, & aliarum partium nomine commodè negotium geſsiſti, & vilius emeris: pro tua parte tantū tibi præſtatur, quanti intereſt tua, dummodo intra id pretiū quod mādato continetur. Quid enim [n] fiet, ſi exiguo pretio hi cū quibus tibi communis fundus erat, rem abiicere vel neceſsitate rei familiaris, vel alia cauſa cogerentur? [o] non etiam tu ad idem diſpendium deduceris: [p] ſed nec lucrum [q] tibi ex hac cauſa adquirere debes: cùm mandatū gratuitum eſſe debeat. Neque enim [r] tibi concedendum eſt propter hoc venditionē impedire, [ſ] quòd animoſiorem eius rei emptorem [t] eſſe, quàm tibi mandatum eſt, cognoueris.

non tamen præstabitur ibi nisi pretium iustum. & hoc dicit supra, neque enim &c.

a Vt apud Terē. Eunu. Opus facia vt desatiger vsque, ingratis vt dormiā. Nisi quis malis legere ingratus, qđ idem est, sed vetustius, quo Plautus in Curculione vsus est.

a *Ingratum.* al. ingratis, id est inuite.
b *Propius est.* id est verius est. Accursius.
c *In partibus.* cum habuisti in eo fundo partem.
d *Atq; in toto.* vt quãdo nullam partẽ in eo fundo habuisti. Acc.

In mandato de emendo rem communem cum pluribus, nisi tota redimatur, mandati actione non agitur si hoc est actum. secus si simpliciter est mandatum. Bartolus.

HOminẽ.] C A S V S. Fideiussi q̃ te ad præstãdum hominem, puta Stichum, & soluisti agam contra te mandati, quæritur an consequar æstimationem, cõsiderato tẽpore quo solutus fuerit? Dicitur q̃ sic, consideratо tempore quo solutus fuit. aliàs in stipulatiõe seruatur. nam si stipulatus sum certũ hominẽ, & is mortuus fuerit: quia præstatur æstimatio tẽporis quo agitur, nisi per stipulatorẽ steterit quo minus solueret: & primo casu spectatur tempus etiam præcedens: secundo subsequens: quia neutri debet eorum frustratio prodesse. Viuianus.

e *Hominẽ certum.* puta Stichum. Idem si incertum: puta in genere, dummodo quo viliorem poterit, dederit: vt infra eo. l. si fideiussorem. Accursius.

f *Debet.* hoc ideo, qa ab eo tẽpore videtur fuisse in mora. pone enim in fideiusione dictũ esse à fideiussore, vt statim cum ipse soluerit, velit debitorem sibi soluere. si dicas, ergo non differt stipulatio à mandato? Respõ. verum est, nisi in stipulatione mora præcesserit litis contesta. quia vtrobique soluerit tempore moræ. aliàs contra: vt hic subiicit. sed secũdum hoc nõ esset differentia, cũ vtrobiq; ex mora demum. vnde etiam hic non dicitur vt reus stat im cũ fideiussor soluerit teneatur: quia agitur ad itereſſe. & est alia differẽtia: quia in stipulatiõe species debetur: in mãdato quãuis speciẽ soluerim, in aliud tamen obligaui reum principalẽ, id est in æstimationem, secundum Ir. pro quo est. ff. eo. l. si procuratorem. §. mandati. & ideo interitu speciei nõ liberatur reus: quia etiam deperdita re nihilo minus verũ est interesse fideiussoris: non autem verum est speciem deberi re deperdita: vt. ff. de verborum obliga. l. si ex legati. sed Ioan. dixit, in mandato etiam hominem [illegible] in obligatione. sed prima verior est. Accursius.

g *Actio est.* vt hic, & ff. eo. l. si is qui. §. finali. & ff. de verborum obliga. l. quotiens. & ff. familiæ erciscun. l. si seruus. & ff. communi diui. sed postquam. & l. si Stichus.

h *Seruatur.* si mihi seruum certum promisisti, quẽ postea peto.

i *Quo agitur.* id est in quo fit lit. contesta. vt. ff. de noua. l. fundum Cornelianum. Accursius.

A k *Acciperet.* posterior mora nocet: vt hic, & ff. de pericu. & cõmo. rei vendi. illud. etiam post litem contestatam. Accursius.

L*Vcius.*] C A S V S. Quidam qui vocabatur Lucius, partẽ cuiusdam domus quam habebam secum communem, cuidam Publio Mæuio filio naturali commodauit obligãdam, non animo donandi. decessit Publius relicta filia pupilla. tutores eiꝰ & Lucius acceperunt iudicẽ de mutuis petitionibus. quæritur an domus pars liberari debeat. Marcellus respõ. an & quando liberari debeat, cõsiderabit iudex ex persona debitoris, & ex eo quod actũ fuit inter cõtrahentes, & aliis qui in litera cõtinentur. Et est earum specierũ iudicialis q̃stio, quæ consueuit frequẽtissime agitari, nõ tamẽ similis priori, si fideiussor antequã soluat possit agere mãdati, vt liberetur ab obligatione. Et respon. q̃ sic. neque enim debet expectare vt semper soluat: maxime si diu steterit in obligatione: neque si nõ habeat paratam pecuniã, quam soluat, reum statim cõueniat. Viuianus.

l *Permisit.* cõmodando. Accursius.

m *Ex persona debitoris.* si sit inops factus.

n *Ex tempore.* puta si diu steterit: vt. ff. ea. l. & ff. soluto matrim. l. si cõstante §. penulti. *Ita, Flo.*

o *Quæstio.* id est inquisitio, & definitio. & hãc expositionem inuit sequens verbum, per quas res &c. si enim ponat̃ quæstio q̃ querela, vt sæpe fit, nõ bene subiũgeret: quia sic per quæstionẽ non tollitur dubitatio, sed magis inducitur. Accur.

p *Agitari solet.* quæ subiicitur statim, fideiussor &c.

q *Liberetur.* certe regulariter nõ: licet quãdoque sic: vt hic subiicit, nec &c. Accursius.

r *Condẽnetur.* Hic nota quòd in casibus etiã antequam soluat fideiussor, agit mandati. Primus, si condemnetur: vt hic. Secũdus, si diu steterit in obligatione: vt hic. Sed quantum tempus intelligitur diu? Respon. decẽnium: vt infra qui & à qui. ma. l. si fideicommissa. §. Aristo. vel verius arbitrio iudicis: vt. ff. de iur. delibe. l. j. in fine. Tertius est, si obtulit & consignauit & deposuit: vt. ff. eo. l. qui mutuã. §. fideiussor. Quartus, si hoc actum est vt ad tẽpus teneatur: vt. ff. ea. l. & C. e. l. si pro ea. Quintus, si cœpit sua bona dissipare reus: vt hic. aliàs non, nisi soluatur vt. ff. de condictione indebiti. l. indebitum. Accursius. *Fideiussor quandoquidem ante solutum agere potest.*

ET *Aristoni.*] C A S V S. Quæritur an depositum & mandatum ita contrahi possint, vt res sit periculo depositarij & mandatarij? Dicitur quòd sic. & hoc placuit Aristoni & Celso patri. Viuianus.

f *Periculo.* quod culpa etiam leuissima contingeret. sic enim &

Qui obligauit pro alio pignus, vel se, potest agere antequam soluat, vt liberetur in casibus hic expressis. Bartolus.

XXXVIII. MARCELLVS libro singulari Responsorum.

LVcius Titius Publio Mæuio filio naturali domum cõmunem permisit l nõ donationis causa creditori filij obligare: postea Mæuio defuncto, relicta pupilla, tutores eius iudicem aduersus Titium acceperunt, & Titius, de mutuis petitionibus. Quæro, an domus pars, quam Titius obligandam filio suo accõmodauit, arbitratu iudicis liberari debeat. Marcellus respondit, an, & quando debeat liberari, ex persona debitoris, m itémque ex eo quod inter contrahentes actum esset, ac tẽpore n quo res de qua quereretur, obligata fuisset, iudicẽ æstimaturum. Est enim earum specierum iudicialis quæstio, o per quam res expediatur: non absimilis illi, * quæ frequentissimè agitari solet, p an fideiussor & prius quàm soluat agere possit, vt liberetur. q Nec tamẽ semper expectandum est vt soluat, aut iudicio accepto cõdemnetur, r si diu in solutione reus cessabit, aut certè bona sua dissipabit: præsertim si domi pecuniam fideiussor nõ habebit, qua numerata creditori, mandati actione conueniat.

Per pactum potest quis se astringere ad casum fortuitum. Bartolus.

XXXIX. NERATIVS libro septimo Membranarum.

ET Aristoni & Celso patri placuit, posse rem hac conditione deponi, mandatúmque suscipi, vt res periculo f eius sit,

& alibi ponitur.ff.commo.l. si vt certo .§. commodatum autem. & supra depos.l.j.§.sæpe. sed hæc culpa etiã sine pacto venit in mandato,secũdum Ioan.vt C.manda. l.à procuratore. licet alij contra.sed in depositio nó,nisi ex pacto.vnde secundũ nos operaretur casum fortuitum,ne nil operaretur:arg.infra de lega.j.l. si quando. circa mandatum autem, si loquaris de extrinseco periculo, non de eo quod in re cõtingeret,esset pactum necessarium: vt supra eo.l.ita.§. quòd si fundum. in casibus autem fortuitis qui sine culpa & sine mora contingunt,pactũ speciale est necessarium: vt dixi. ff. si quis caus. sed & si.§. quæsitum. Accursius.

† *Ange. in §. alimẽ. inst. de act. in.15.col.dicit ipse tex. sing. ad hoc quod prætextu sine denunciatio plubitionis ipsius domi mercatores, est tacita importantia, vt post eam faciam gestor meus habeat actionem etiam vtilẽ, quãuis vti ter gesseris. similiter tex. est tamen in l.fi.e. titu. C. tibi, nullã actionem, &c.*

Si pro te.] CASVS. Titius qui pro me (qui præsens eram, & vetabam) fideiussit:an habeat actionem mandati? Dicitur ꝙ non, licet quidam dicant sibi cõpetere:quod non est verum.Viuianus.

a *Nec mandati.*vt supra eodem. l.si remunerãdi.§.si passus. Ac.

b *Negotiorum gestorum.* vt C.de neg.gest. l.finali.

c *Non consentio.*est ergo hoc aperte contra Azo. qui vtilẽ dabat. & sic est contra eum supra de negotiis gest. l.si ex duobus.in fine.

Potest.] CASVS. Dicit iurisconsultus ꝙ aliquando contingit quòd mandati actio tantũ datur ab vna parte.& est exemplum:si tibi mandaui vt fundum emeres pro certo pretio, & tu fueris egressus fines mandati, habeo actionem mandati contrá te:& tu non contra me. Viuianus.

d *Dari.* Nota mirabile: quia licet sui natura pariat obligationem hincinde,tamen quandoque contra:vt hic. sic etiam in locatione:vt.j.loca. l.si vno.§.interdum.sic & in emptione: vt C. de actio.empt.l.Iulianus.§.si quis à pupillo.& institu. de auctо. tuto.§.j.Accursius.

e *Mandatum.* aliud prorsus faciendo: vt si emit domum Sempronianam,cum ei fuerit mandatum vt emeret Seianam: vt supra eo.l.diligenter.secundum Io.Vel dic,nisi quod ex mandato impendit.tunc enim in idem competeret:vt supra eo.l.sed Proculus.secundum Azo.

Si mandauero.] CASVS.Volebam vendere hereditatem mihi delatam:mandaui tibi vt inquireres vires eius:denũtiasti mihi quòd non erat bona:& quòd volebas eam emere: emisti pro l.cum valeret.c.teneris mihi mandati.hoc in prima. Idem est si si cum volebam mutuare Titio,mandaui tibi vt inquireres vtrũ esset idoneus:quia teneris mandati. Viuianus.

f *Minor sit.* aliàs,minoris sit &c. Accursius.

g *Teneberis.* & hoc intellige quando non induxisti me dolo vt venderem, sed vt parum venderem. aliàs ipso iure non valeret contractus, & de dolo ageretur: vt infra de act. empti. l. Iulianus.§.si venditor.&.§.per contrarium.& supra de dolo. & eleganter.in principio.Accursius.

h *Idoneum.* cum non erat. Io. sed si sine mãdato eum idoneum mihi affirmasti tui lucri causa,de dolo teneris:vt supra de dolo. l.quòd si cum scires.

Qui mandatum.] CASVS. Mandaui tibi vt pecuniam mutuam crederes vsque ad certum diem.an possim conuenire te iudicio mandati?Respon.quòd sic:vt scilicet act. cedas in illum diem in quem contraxisti.

i *Collocaret.* id est pecuniam mandatoris mutuam daret in certum diem reddendam. Accursius.

k *Actionibus.* ex hoc enim agitur mandati, vt fiat prius ꝙ detur:vt.j.eo.l. si mandato meo.§. quotiens. sic & agitur mandati vt cedatur actio.ff. depos. l.j.§. si vero tuo nomine. & .ff.eod.l. idemque.§.si cui mandauero. Accursius.

l *Dolus. Persequi potest.* persecutionis verbo, extraordinaria persecutio cõtinetur:& fideicõmissi persecutio:vel si qua similis extraordinaria inueniatur:vt.j.de verborũ significatione. l. pecuniæ verbũ.§. hæc actio. secundum Azo. Vel dic quòd hic ponitur etiam pro ordinaria actione in rẽ: vt quia pecuniã mandantis sub pignore mutuauit:& non vult hypothecaria agere, vel rei vindicatione, vt quia rem emit mandato domini,& non fuit domini nisi domino quæsitũ:vt qa nec trades nec accipiẽs hoc gestiuit. & sic intelligitur infra de adquiren. rerum do.l. res ex mandato. quod autem subiicit, exegerit, scilicet actione in personam: quod potest exigere,vt quia habet mandatũ:aliàs non potest: & non esset in dolo: vt hic, & supra de neg.gest.l.si pupilli.§.fin.& .l. sinautem. & de peti.here. sed & si lege.§. quod autem ait.& .l.si quid possessor.§.illud.nam habere videtur, qui potest exigere:vt.j.solu.mat. l.si vero.§.peruenisse. Accursius.

Ex tit. qua in fraud. cred.

† *exigere potest, aut solvere.*

m *Exegerit.* de hoc habes hic,&.ff.eo.l.si procuratorem.§.dolo.&.ff.depos.l.j.in fi. Et not.quòd hæc lex fingit dolum.sic & aliàs.j.ad.l. Falc. dolo. & hac ratione videtur quòd ille qui scit se mihi in aliquid teneri,& non soluit cum exigo,sit in dolo:quod patet in authen.qua in prouincia.C.vbi de cri.agi opor. & quia plerunque damnati infamantur:vt.ff.de insa. furti.§. mandati. & plerunque in litem iuratur:quod non fit nisi propter dolum:vt.ff.de in lit.iur.l. in actionibus. Item periculum in debitorem transfertur, etiam si non erat:vt.j.de leg.j.cum res.§.fin. Accursius.

Si mandatu.] CASVS. Mãdaui tibi vt emeres mihi fundum. Emisti,& pretium vsque ad mensem soluere promisisti. an iudicio possis me conuenire vt accipiam obligationem,ex qua actio competit contra te venditori?Respon.quòd sic:quia ego agere potero vt cedas mihi actio.empti contra venditorẽ.hoc in prima.Sed quid si mandaui tibi vt ageres nomine meo aduersus Titiũ:& pendente iudicio vis me conuenire iudicio mandati, vt transferam in me iudicium:an sit audiẽdus,quæritur. Et respon. quòd non. hoc in secunda. Sed quid si gessisti negotia mea,& cum mandato vel sine,non curo, & creditori meo soluere promisisti,an ante solutionem possis agere vt suscipiam obligationem?Respon.quòd sic.sed si noluit creditor mutare obligationem,cauebo me te defensurũ.hoc in tertia. [*SI IVDICIO.*] Si promisisti te iudicio sisti sexta die:an ante diem agere possim vt me liberes? Et dicitur quòd sic. [*SED SI.*] Mandasti mihi vt pro te creditori tuo soluerẽ:& ego promisi: & hoc nomine condemnatus sum:an mihi mãdati tenearis? Et respon. quòd sic. [*QVOTIENS.*] Quandoque aliquis mandato alterius se obligat:& antequam soluat,agere potest mandati: sed non ad hoc agit vt mandator soluat, sed vt mandator eum liberet: nec sic incõtinenti soluere tenetur: & sicuti æquum est cum qui act. est nactus,post mandatũ alterius mandati iudicio cum præstaret ita æquum est vt liberetur hac act.[*QVOD MIHI.*]Teneberis mihi in. c. ad mandatum tuum stipulatus sum ea animo nouandi à debitore tuo. agere potero mandati ad consequendum quod minus à debitore tuo seruare potero. Videbatur quòd nõ quia is qui debitorem suũ delegat,se liberat, sed secus est in isto casu:

qui depositum vel mandatum susceпit. quod & mihi verum esse videtur.

Prohibitio impedit actionem mandati, & negotiorum gestorum. Bartolus.

XL. PAVLVS libro nono ad Edictum.

SI pro te præsente & vetante fideiusserim, nec mandati [a] actio, nec negotiorũ gestorum [b] est. Sed quidã vtilem putant dari oportere:quibus non† consentio, [c] secundum quod & Pomponio videtur.

XLI. GAIVS libro tertio ad Edictum Prouinciale.

POtest & ab vna dumtaxat parte mandati iudicium dari. [d] Nam si is qui mandatũ [e] susceпit,egressus fuerit mandatũ: ipsi quidẽ mandati iudiciũ non competit:at ei qui mandauerit, aduersus eum competit.

Si mandatarius mandantem decipit, actione mandati tenetur. Bald.

XLII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

SI mandauero tibi vt excuteres vires hereditatis, & tu, quasi minor [f] sit,eam à me emeris, mandati mihi teneberis. [g]

Tantundem & si tibi mandaui vt vires excuteres eius cui erã crediturus,& renũtiaueris eum idoneum [h] esse.

XLIII. IDEM libro vicesimotertio ad Edictum.

QVi mandatum susceпit vt pecunias in diem collocaret, [i] ísque hoc fecerit: mandati conueniendus est, vt cum dilatione temporis actionibus [k] cedat.

Qui nõ vult facere id ad quod scit se teneri,& potest:est in dolo. Bartolus.

XLIIII. IDEM libro sexagesimosecundo ad Edictum.

DOlus est,si quis nolit persequi quod persequi [l] potest: aut si quis non exegerit [m] quod exigere,† soluere.

Mandati actione potest agere mandatarius,cum mandatum impleuerit:aliàs nõ. Bartolus.

XLV. PAVLVS libro quinto ad Plautium.

SI mandatu meo fundũ emeris,vtrum cum dederis pretium,ageres mecũ mandati: an & antequam des,ne necesse habeas res tuas vendere? Et rectè dicitur, in hoc esse mandati

casu: quia hæc delegatio erat facta periculo delegantis. hoc in prima. Viuianus.

a *Vt suscipiam obligationem.* Queritur, quare antequam soluat agit, cum fideiussor non possit, nisi prius soluat: præterquam in casibus: vt dixi supra eo.l.Lucius? Respon. quia fideiussor de soluendo se obligasse videtur: vt supra de cõdic.inde l. indebitũ. & dixi supra de neg.gest. l.si quis mandato. Item not.hic ex parte rei fieri procuratorem in rẽ suam: vt supra fami.ercis.plane.in fi.&dixi.ff. de condic. inde. l. fin. §.Titius. sed nisi creditor velit mutare, cauebo tibi: vt infra. ij. respon.

b *Actionem.* vt supra eo.ita vt omnes.in fin. & ar.supra qui mandatum suscepit. Et sic no. quòd vbi emolumentum, ibi & onus: vt infra de vulga. substitu. & si contra tab.in fi.

c *Sine iusta causa.* quæ multę sunt: vt supra de procura. filiusfa. §. fin. & legibus sequen.

d *Mandatũ.* & ita adiuuari, non decipi beneficiis nos oportet: vt supra commo.l. in cõmodato. §. sicut. sic & tutelæ non potest agi nisi finito tutelæ officio: vt infra de tute. & ra.distra.l.nisi finita.in principio.

e *Certũ.* vel cum mandato, vel sine mãdato: & dic omnia. Sed quid si mando tibi vt creditori meo ꝓmittas animo nouandi? Respon. idem. secus si vt fideiubeas pro me animo nouandi: vt not. infra in §.si iudicio.in fine.

f *Defensum iri te.* scilicet à me.

g *Vt me liberes.* sic enim impletum est mãdatum. nam iuxta quod mandatum fuit, promisit vt sisteret: nec per eum stetit quin sisteret: itaque stipulatione commissa potest agi vt liberetur. Accursius.

h *Factus sim.* scilicet possum agere vt me liberes. secus autem in fideiussore. & est ratio: quia reus promittendi reum principalem liberat, cum obligationem animo nouandi suscipiat: vnde agit quasi soluisset: vt supra eo. inter causas. §. si is q fideiussori. fideiussor verò ipsa fideiussione non liberat: vnde non agit nisi soluerit: nisi in casibus: vt supra eodem.l. Lucius. Azo. Vel si velis dicere, dicas quòd fuit pro te reus promittendi non patiẽdo te obligari: quo casu etiam quandoque videtur impletum mandatum, cum à futura obligatione te liberaui.

i *Diximus.* ff. primo, secũdo, tertio, quarto, quinto, & sexto resp.

k *Faciendi causa.* scilicet vt liberet, vel vt actionem cedat: vt in primo casu huius legis. Accursius.

l *Cogimur.* nos scilicet procuratores.

m *Iudicio.* directo.

n *Obligatos.* nos procuratores.

o *Actionem.* contrariam.

p *Sumptus* [illegible]a in litem: vt supra de procu.l. qui proprio. §. litis. vel ad fructus colligendos: vt supra eo.l.idémque. §. item Labeo. & alios similes: vt infra. e. si is. §. fin. vel etiam si fideiussi pro te in contractu, in quo pœnam promisisti, in quam incidimus. vel accepi interim mutuam pecuniam sub pœna, vel vsuris: & solui totum: & sic summa multiplicabitur. Accursius.

q *Stipulatus sum.* animo nouandi.

r *Periculo tuo.* te mandante.

s *Mandati.* imò pristina actione videtur debere agi: vt supra de procu.l.licet. §.ea. quæ est contra. solu. ibi non agitur mandati: quia ibi nil plus veniret in eam quàm in primam, quæ erat similiter bonæ fidei: hic autem prima erat stricti iuris. hęc vero bon. fid. & ideo quia plꝰ est in ea, tenet: vt argu. instit. de leg. §. ex cõtrario. & j. de leg. iij l.si mulier. §. si rem. licet *fideiussor* hæc vltima ad aliquid *sumptus* posset notari cõtraria. *quos feci* Vel (quod verius est) *in lite, vel* hic agitur mandati, & *tit à reo.* nõ prima actione: quia iure nouationis subrogata erat mandato debitoris: vt in fine huius legis dicitur. vnde & ipse mãdati, nõ prima actione, conueniri potest: vt.l. cõtraria diximus. Item est cõtra infra de verbo. obliga. l. qui bis. nam hic bis se obligauit. Respon. bis quem obligari pro eadem re non est prohibitum, imò permissum: vt hic, & infra de fideiuss. l. heres à debitore. §. nõ est. sed bis soluere sic: vt in. l. contraria: vt & infra de regu. iuris. l. bona fides. certè imò & hic tollebatur prima, cum nascebatur secunda. Accursius.

† *Nec quid*

t *Tuam.* aliàs meam: & aliàs tuam. sed habeas meam. vnde non videbat tenere: sed tamẽ tenet: vt hic, &. ff. e. si mãdauero. § iterdũ.

u *Liberatur.* animo nouandi à prima obligatione & secunda.

x *Idem iuris.* supra de procu.licet. §.ea. in fi. contra. sol. vt ibi.

y *Egissem.* animo nouandi.

z *Mandato.* id est, propter mandatum, quod parit sequentem actionem mandati contra fideiussorem.

a *Liberatur ex priore causa.* & ex nouo mandato incipit teneri. qui enim delegat, soluit quantum ad primam obligationem: vt ff. ad Velleia. quamuis. §. interdum. & infra de noua. l. delegare.

Reus tenetur fideiussori ad id in quo creuit obligatio seu condemnatio. Bartolus.

Si fideiussor multiplicauerit summam in quam fideiussit, sumptibus[p] tex iusta ratione factis: totam eam præstabit is pro quo fideiussit. Quod mihi debebas, à debitore [tuo] stipulatus sum[q] periculo[r] tuo. posse me agere tecum mandati[f] in id quod minus ab illo seruare potero, Nerua [&] Atilicinus aiunt: quamuis id mandatum ad tuã[t] rem pertineat. & merito. Tunc enim liberatur[u] is qui debitorẽ delegat, si nomen eius creditor secutus est: non quum periculo debitoris ab eo stipulatur. Idem iuris[x] est si mandatu fideiussoris cum reo egissem:[y] quia sequenti mandato[z] liberaretur ex priore causa.[a]

Si fideiussor soluit aliud vilius vt principalem liberet ab obligatione maioris, mãdati actione repetit. Bartolus.

XLVI. IDEM libro septuagesimo quarto ad Edictum.

C SI quis pro eo spoponderit, qui ita promisit, si Stichum non dederis, centum milia dabis? & Stichum redemerit vilius, & soluerit, ne centum milium stipulatio committatur: cõstat posse eum mandati agere.[b] Igitur commodissimè illa forma in mandatis seruanda est, vt quotiens certum mandatũ[c] sit, recedi à forma nõ debeat:[d] at quotiens incertum,[e] vel plurium causarum:[f] tunc licet aliis

D *SI quis.* IAVOLENVS. Habẽs propositũ dãdi tibi Stichũ, dixi tibi, si nõ dedero tibi Stichũ, dabo tibi cértũ nomine pœnæ. & fideiussorẽ dedi. fideiuss. redemit Stichũ à Titio cuiꝰ erat, & tibi soluit. an possit cõuenire me mãdati, querit. Et respõ. ꝙ sic. videbat ꝙ nõ: qa Stichus nõ erat ī obligatiõe. hoc ī prima. In secũda ꝓponit duas regulas. Prima est, ꝙ quotiẽscũq; qdẽ certũ est mãdatũ, nõ est recedẽdũ à forma. Secũda est, ꝙ quãdo mãdatũ est incertũ, id est de re incerta: puta vt emas seruũ: vel si vna res est in obligatione, vt in superiori casu: tũc licet aliter fiat quàm sit mãdatum: dum tamen expediat mandanti, erit mãdati actio. Viuia.

b *Mandati agere.* videbatur contra: quia quod soluit, in obligatione non erat: vt infra de act. & obli. l. obligationum fere. §. fin. & infra. l. proxi. §. si is. Accursius.

c *Certum mandatum.* id est de re certa, vel facto.

d *Non debeat.* vt supra eo.l. diligenter.

e *Incertum.* id est de re incerta: vt emas seruum in genere. vel etiam de re certa, sed incerto modo: puta de Sticho emendo: sed non taxato pretio: vt supra eodem.l. præterea.

f *Pluriũ causarũ.* vt vnius rei quæ sit sub cõditione ī obligatiõe: alterius quæ sit tantum in solutione: sicut supra posuit in casu.

Præstationibus.

a *Præſtationibus.* id eſt alia præſtatione.
b *Expedierit.* vt in caſu propoſito,vbi ſolui Stichum expediebat:licet in obligatione non erat. Accurſius.

Iulianus.] CASVS. Debebam Titiæ decem, & Seius pro me fideiuſsit: Titia nupſit Seio: & ei illa decem, pro quibus nomine fideiuſſor io obligatus erat,promiſit:an ſtatim poſsit me cõuenire manda. quæritur. Et reſpon. q̃ ſic: quia onera ſuſtinet matrimonij: & ſic non habet ex cauſa lucratiua. [*SI IS.*] Promiſisti mihi hominem:& Titius q̃ te fideiuſsit: Stichũ ſeruũ alienũ mihi ſoluit.an tibi cõtingat liberatio,vt Titius poſsit te conuenire manda.quæritur. Et reſpõ. quòd non. hoc in prima.Sed ſi Stichum vſu cepit,contingit liberatio: & Titius aget mãda.hoc in ſecunda. Viuianus.

c *Iulianus ait.* Caſus eſt, quòd quidam fideiuſſerit pro alio apud mulierem creditricẽ: dum idẽ fideiuſſor eãdem mulierem in vxorem acciperet:idem fideiuſſor paſſus eſt dotem vxorem promittere ſibi,quam ipſe debebat ex fideiuſsione. Accurſius.

d *Abeſſe ei pecunia.* quaſi dicat,non eſt liberatus ex cauſa lucratiua: vt infra de actionibus & obligatio.l.ex promiſsiõe.quod ſi eſſet, non ageret: vt. ff. eodem.l.idem.§.finali. Accurſius.

e *Si is qui pro te hominem.* in genere.& ideo mala ratio:quia in multis caſibus agit fideiuſſor etiam antequã ipſe vel reus liberetur:vt.ff. eod.l.ſi mandato meo. §.quotiẽs. &.l.Lucius. &.C.eod.l.ſi pro ea.& ideo dicit quòd non agit,eo quòd te liberauerat: ſed ibi nec alia ex cauſa agit:quia nullus de illis caſibus eſt.

f *Contingere.* vt infra de euict.l.qui alienam.& infra de ſolu.l.is qui alienum.

Quintus.] CASVS. Accepi mutuam pecuniam à Titio ſub vſuris:& Seius pro me fideiuſsit: conuẽtus ego nolui ſoluere vſuras,dicens nõ eſſe promiſſas:vel promiſſas,ſed nudo pacto.fideiuſſ.volẽs bona fide agnoſcere eas,ſoluit:an iudicio mandati poſsit eas cõſequi? Et reſpõ.q̃ nõ.Sed quid ſi cõſuetus fuerit fideiuſ.& ego denũtiauero ne vſuras ſoluat:& ip̃ter cõſeruationẽ famæ ſuæ ſoluat:an repetere poſsit? Et reſpõ. q̃ ſic:quia in primo caſu nõ fecit fideliter:licet fideiuſſ. ſoluit.ſi velit mihi adimere ius meũ,per quod nego pecuniã deberi ſub vſuris:in poſteriori caſu nõ debet fideiuſ.verſari i dãno. [*CVM MANDAVERO.*] Mãdaui vt pecuniã tuã meo nomine Titio mutuares,& meo periculo.an cõſiſtat mãdatum? Et reſpõ.q̃ ſic. hoc in prima.Si vero vt mutuares tuo nomine, & tuũ ſit cõmodũ & periculum:potius eſt conſilium,quàm mandatum. Viuia.

g *Vellet.* vel falſo:vel etiã qa pacto tenus tãtũ debitæ erãt. Ac.
h *Soluendo.* ſcilicet extra iudicium. Accurſius.

præſtationib⁹ a exſoluta ſit cauſa mandati, quàm quæ ipſo mãdato inerant:ſi tamen hoc mandatori expedierit, b mandati erit actio.

Abeſſe videtur deo eo ipſo,quòd maritus ſuſtinet onera matrimonii. Bartolus.

XLVII. POMPONIVS libro tertio ex Plautio.

IVlianus ait, c ſi fideiuſſori vxor doti promiſerit quod ei cauſa fideiuſſoria debeat, nuptiis ſecutis conſeſtim mandati aduerſus debitorem agere eum poſſe: quia intellegitur abeſſe ei pecunia, d eo quòd onera matrimonij ſuſtineret.

Solutio quando non liberat debitorem, non parit actionem mandati: ſed reconciliata ſolutione naſcitur actio. Bartolus.

Si is qui pro te hominem e dare fideiuſsit, alienum hominem ſtipulatori dederit: nec ipſe liberatur, nec te liberat: & ideo mandati actionem tecum non habet. Sed ſi ſtipulator eũ hominem vſuceperit, dicendũ eſſe Iulianus ait, liberationem contingere. f Eo ergo caſu mãdati actio poſt vſucapionẽ demum tecum erit.

Qui parcit pudori alterius ad alterius commodum, non excuſatur. ſecus in eo qui parcit pudori proprio. l.d. & ſingularis eſt caſus iſte. Bartolus.

XLVIII. CELSVS libro ſeptimo Digeſtorum.

QVintus Mucius Scæuola ait, ſi quis ſub vſuris creditam pecuniam fideiuſsiſſet, & reus in iudicio conuentus cum recuſare vellet g ſub vſuris creditam eſſe pecuniã,& fideiuſſor ſoluẽdo h vſuras poteſtatẽ recuſandi eas reo ſuſtuliſſet: eam pecuniã i à reo non petiturum. Sed ſi reus fideiuſſori k denuntiaſſet, vt recuſaret ſub vſuris debitam eſſe, nec is propter ſuam exiſtimationem l recuſare voluiſſet: quod ita ſoluerit,à reo petiturũ. hoc bene cẽſuit Scæuola. Parũ enim fideliter facit fideiuſſor in ſuperiore caſu, q̃ poteſtatẽ eximere reo videtur ſuo iure vti. m Cæterũ in poſteriore caſu nõ oportet eſſe noxiæ fideiuſſori, ſi ipſe pepercisſet pudori n ſuo.

Mandatum quod ſit ſolum gratia mãdatarii, non eſt obligatorium. Vel ſic: Mandatum quod referatur ad vtilitatem mandãtis, eſt verum mandatum. ſecus ſi ad vtilitatem ſolius mandatarii. Baldus.

Cum mando tibi, vt credendo pecuniam o negotium mihi geras,mihíque id nomẽ præſtes, meum in eo periculum, meum emolumentum ſit:puto mandatum poſſe conſiſtere. Cæterùm vt tibi negotium geras,tui arbitrij ſit nomen, id eſt vt cuiuis credas,tu recipias vſuras, periculum dumtaxat ad me pertineat:iam extra mandati formam p eſt: quemadmodum ſi mandem vt mihi quemuis fundum emas.

Qui vendidit vt procurator,de euictione tenetur. Et ideo ſi euincit,exceptione repellitur. Item qui mandauit vendi rem ſuam ex vna cauſa, quam ſuam probat, ex alia cauſa non poterit vindicare. l.d. quam. l. no. quia eſt ſortis. Bartolus.

XLIX. MARCELLVS libro ſexto Digeſtorum.

SEruũ Titij q emi ab alio bona fide,& poſsideo. mãdato meo eũ Titius vẽdidit,cũ ignoraret ſuũ eſſe.vel cõtra ego vẽdidi illius r mãdato,cum fortè is cui heres extiterit, eum emiſſet s. De iure euictionis t & mandato u quæſitum eſt.

A i *Pecuniam.* id eſt vſuram:quia de ea tantum erat quæſtio.
k *Fideiuſſori.* conuento.
l *Exiſtimationem.* id eſt famam bonam conſeruandam. ſic ponitur infra de var.cog.l.cognitionem. Accurſius.
m *Suo iure vti.* ſ. negãdo vſuras deberi vel iuſte vel iniuſte: vt dixi.
n *Pudori.* Not.argu. emptorẽ poſſe de euictione agere, etiam ſi de calumnia nõ iuret, cum ſciat rem pertinere ad actorem:quia nõ debet compelli periurare:vt hic, & infra de actio.emp.l. emptorẽ. in princi. &. j. de adminiſtra.tutorũ.l.quotiens.§.ſicut.& arg.ſupra de in lit. iur. l. videamus.§.primo. &.ff. tit.j.l.bona fides.§.incurrit. *Emptor quandoque de euictione agere poteſt.*
o *Pecuniam.* tuam.
p *Formam.* quę videtur potius cõſiliũ fuiſſe,quàm mãdatũ obligatorium: vt.ff.eo. l.ij. §.finali. & ideo nõ datur mandati actio, niſi quando aliàs non eras mutuaturus: vt diximꝰ ſupra eod.l.ſi remunerandi.§. apud Iulianũ.

Seruum.] CASVS. Habebã ſeruũ: Titius eũ emit à non domino:mãdauit mihi vt eum venderem: & vẽdidi eum ignorans eſſe meum.poſtea comperi eum fuiſſe meũ:an Titius poſsit agere cõtra me manda.ne pretium peratꝰ Et reſpon.quòd nõ:& aſtrictus ſum ad tradendũ emptori: neque eũ vindicare poſſum,ſi tradiderim: ſed Titiꝰ mihi tenet mã. ſi in aliquo mea interfuit,vt ſi eum aliter nõ eſſem venditurus. Sed pone quòd habebã ſeruum:& Titius eũ emit à nõ domino bo.fi.cui Titio ſucceſsi. mãdaui procuratori meo vt ipſum vẽderet:quia credebam eum meum eſſe ex cauſa hereditaria,cũ aliàs eſſet meꝰ:an mihi vindicanti ſeruum ab emptore,obſtet exceptꝰ Et dicitur q̃ ſic. ſed contra eum qui vendidit eum teſtatori meo, habeo regreſſum nomine euictionis. Viuianus.

q *Seruum Titii.* Duos ponit caſus: thema primi procedit vſque illuc,vel contra.quæſtio eiuſdem eſt ibi, & de mandato quæſitum eſt,an ſcilicet detur actio mandati directa,vel contra. Solu. etiam conſequenter ponitur,& puto Tit. &c. vſque illuc, contra mandator ſi rem & c. Alius caſus incipit ibi, vel contra. & eius quæſtio conſequenter ponitur,de iure euic. quæſitum eſt. Solu.autem eſt in fine.contra mãdator ſi rem &c. dic ergo,ſeruum Titij &c.
r *Illius.* ſcilicet Titij veri domini.
ſ *Emiſſet* à non domino,cum Titius erat domi[illegible]. cum ex ancilla ſua erat natus.
t *De iure euictionis.* in ſecundo caſu. Azo.ſed certe & in primo ſimiliter de eo tractatur. Accurſius.
u *Et mandato.* in primo caſu. Azo.ſed certe in ſecundo ſimiliter de eo tractatur.

Et puto[a] Titium, quãuis quaſi procurator vendidiſſet, obſtrictum emptori:[b] neq; ſi rem tradidiſſet, vindicationem[c] ei concedendam: & idcirco mandati [eum non teneri:[d] ſed cõtraria mandati] agere poſſe, ſi quid eius interfuiſſet, quia fortè venditurus nõ fuerit. Contra mãdator[e] ſi rem ab eo[f] vindicare velit, exceptione doli ſummouetur,[g] & aduerſus vẽditorem teſtatoris ſui habet ex empto[h] iure hereditario actionem.

Qui ſoluit pro fideiuſſore, poteſt ab eo repetere, & fideiuſſor à principali. Bart.

L. CELSVS libro trigeſimo octauo Digeſtorum.

SI is qui negotia fideiuſſoris gerebat,[i] ita ſoluit[k] ſtipulatori, vt reum fideiuſſoremque liberaret, idq; vtiliter fecit, negotiorum geſtorum actione fideiuſſorem habet obligatum: nec refert, ratum habuit[l] nécne. fideiuſſor etiam[m] antequam ſolueret procuratori[n] pecuniam, ſimul[o] ac ratum[p] habuiſſet, haberet tamen mandati actionem.[q]

Fideiuſſor repetit debitum quod ſoluit, ſi quid vltra ſoluerit. Bartolus.

Siue cum frumentum[r] deberetur, fideiuſſor Africũ[s] dedit, ſiue quid ex neceſsitate ſoluendi plus impẽdit,[t] quàm eſt pretium ſolutæ rei: ſiue Stichum ſoluit, ſique deceſsit, aut debilitate flagitióve ad nullum pretium[u] ſui redactus eſt, id mandati iudicio conſequeretur.[x]

Soluens ante diem per errorem iuris vel facti minus probabili, non repetit: nec ante diem mandati agit. Baldus.

LI. IAVOLENVS libro nono ex Caſsio.

B FIdeiuſſor quamuis per errorem[y] ante diem pecuniã ſoluerit, petere tamen ab eo[z] non poteſt: ac ne mandati quidem actionẽ antequã dies ſoluendi veniat, cum reo habebit.

In obligatione generis, liberatur quis dãdo viliſsimum quod eſt in ipſo genere. Bar.

LII. IDEM libro primo Epiſtularum.

FIdeiuſſorẽ, ſi ſine adiectione bonitatis tritici pro altero triticum ſpopondit: quodlibet[a] triticum dando, reum liberare poſſe exiſtimo: à reo autem non aliud triticum repetere poterit, quàm quo peſsimo tritico liberare ſe à ſtipulatore licuit. Itaque ſi paratus fuerit reus, C[b] quod dando ipſe creditori liberari potuit, fideiuſſori dare, & fideiuſſor id quod dederit,[c] id eſt melius triticum cõdicet:[d] exceptione eum doli plus impẽdit,

a *Qui fide.* id eſt mandato expreſſo, puta: mandauit mihi Titius vt fideiuberem pro Seio: quod feci Seio præſente, & non contradicente. vtrũque ergo actione mãdati conueniam: vnum ex expreſſo, alium ex tacito: quia tacite mandare videtur, q̃ quo præſente fideiubeo: vt hic, &. ĩ. e. ſi remunerãdi. §. ſi paſſus. &. l. q̃ patiẽ. & C. e. ſi fideiuſſor.

b *Conuenire poteſt.* Quid ſi alius tuum negotũ fecit te præſente ſidem quod hic, & in cõcor. niſi inter adultũ & curatorem: quia nõ præſumitur ſententia in eis: aliàs ſic. ſed ſi ignores, tunc habet locum nego. geſt.

c *Non etiam rem.* actione mandati: ſed actio. neg. geſt. ſi contra ignorantem non inuitum, vel melius tãtum mandantem cõuenit: cum mãdator ipſe reũ liberaſſe per alium videatur: non fideiuſſor qui tantũ alterius mandati intuitu fecerit: vt diximus. ĩ. de neg. geſt. ait prætor. §. fin.

d *Mouet.* ad dicendũ quòd ille pro quo interceſſit, mandati teneatur.

e *Pro alio.* abſente, q̃ non tenetur mandati.

Cum ſeruum.] C A I V S. Mãdauit tibi ſeruus vt eum redimeres. an cõſiſtit mandatum vt tibi cõtra dominum de peculio, vel contra te domino detur actio? Et reſpõ. q̃ nõ. hoc in prima. Si vero mãdauit vt eũ emeres, & manumitteres: ſi emeris, & manumiſeris, agam ego dominus ad pretium. ſi non manumiſeris, agam mãdato domin' habita ratione affectionis meæ. hoc in ſecunda. Sed quid ſi nummis tuis redemeris, quia aliter non conſiſteret emptio, & tibi non contingeret liberatio: an poſſis agere de peculio? Et reſpon. q̃ non cogitauit de hoc cõtractu. hoc in tertia. [*SI LIBER.*] Liber homo ſeruiebat mihi bona fide: mandaui Titio vt eũ redimeret, & manumitteret. Titius aget contraria manda. ad conſequendũ quod ſoluit, contra redemptorem, ita vt Titius cedat actiones contra me, ſcilicet condictionẽ indebiti & ex empto. Viuianus.

f *Cum ſeruus extero.* id eſt extraneo, nõ domino ſuo. tunc enim ſine dubio nullum eſt mandatum: quia dominus rem ſuam non poſſet emere: vt. ĩ. de reg. iur. l. neque pignus. Accurſius.

g *Nullum mandatum.* vt vel extraneus contra dominum de peculio, vel vt dominus contra extraneũ ex tali mandato agat venditione non ſecuta, vel etiam ſecuta, ſecũdum Azo. & bene plus dicit quòd nec ſeruus agit contra redemptorem ex hoc mãdato venditione non ſecuta, vel etiam ſecuta vẽditione. ageret enim & ſi nõ mãdaſſet de manumittẽdo: vt. ĩ. de manumiſ. l. iiij. §. ſiue autẽ. ſed hoc eſt falſum: vt ea. l. de manu. §. ſi ab ignoto. & quòd dicit. §. ſi autem. quòd non fuit dictum, verum eſt in contractu: dictum tamen fuerat prius inter eos: aliàs manumittere non cogeretur, vt dixi. Item quod dicit nullum, etiam hoc verum ab initio, ſecundum omnes: ſed ex poſt facto ſecuta venditione validum efficitur, ſecundum B. & Ioan. ſed Pe. contra.

h *Interceſſit.* à ſeruo, vt ipſe ſeruus manumittat, vt ſubiicit. vel dic, à domino: & hoc mandatũ ſecundum omnes eſt nullum, niſi de emendo mãdauerit: ſed emptione ſecuta cõualeſcit, ſecũdum omnes: & ſic mandatum prius inutile efficitur poſt vtile: ſicut & pactum in præfatione dictum: vt. ĩ. de pac. item quia, in ſ. & in

ſi mali ſummoueri exiſtimo.

Fideiuſſor poteſt habere obligatum principalem & alium: vel principalem tãtum, vel alium tantum. Bartolus.

LIII. PAPINIANVS libro nono Quæſtionum.

QVi fide[a] alterius pro alio fideiuſsit præſente & non recuſante, vtroſq; obligatos habet iure mãdati. Quòd ſi pro inuito vel ignorante alterutrius mandatum ſecutus, fideiuſsit, eum ſolum conuenire poteſt, [b] qui mandauit, non etiã reum [c] promittendi. Nec me mouet, [d] quòd pecunia fideiuſſoris reus liberetur. id enim cõtingit & ſi meo mandato pro alio [e] ſoluas.

Cum ſeruus ſe mandat emendum, emptione non ſecuta mandatum eſt nullum: ea autem ſecuta, mandatum retroactiuum eſſe incipit, vt dominus agere poſſit: non autem mandatarius contra dominum. Item ſi liber homo ſe emendum mandauit: contrariam mandati actionem habet. Bartolus.

LIIII. IDEM libro viceſimo ſeptimo Quæſtionum.

CVm ſeruus extero[f] ſe mandat emendum, nullum mãdatum [g] eſt. Sed ſi in hoc mãdatum interceſſit, [h] vt ſeruus manumitteret, nec manumiſerit: [i] & pretiũ cõſequetur dominus vt venditor: & affectus ratione mandati agetur. [k] Finge filium naturalem vel fratrem eſſe. Placuit enim prudentioribus affectus rationem in bonæ fidei iudiciis habendã. Quòd ſi de ſuis nummis emptor pretiũ dederit (neque enim aliter iudicio venditi liberari poteſt[l]) quæri ſolet, an vtiliter de peculio agere poſsit. Et verius & vtilius videtur, prætorẽ de huiuſmodi contractibus ſeruorum non cogitaſſe, quibus*ſe ipſi mala ratione dominis auferunt. [m]

Si apparet emptionem factam mea mandata non valere, procurator mihi tenetur cedere actionem ſi quam habet efficacem. aliàs ſecus. Bartolus.

Si liber homo bona fide ſeruiens, redimi ſe mandauerit, ídque nummis emptoris factum ſit, contraria mandati actione agi poſſe cõſtat: [n] vt tamẽ actiones [o] præſtentur quas habet emptor aduerſus venditorem. finge nõ manumiſiſſe [p] liberã perſonam emptorem.

Furtum fiat contrectatione non committitur. Bartolus.

LV. IDEM libro primo Reſponſorum.

PRocurator qui non res incluſas ſubtraxit, [q] ſed traditas non reddidit; [r] iudicio mandati, non furti, tenetur.

Quæ cauſa dubitationis tollenda contrariis inſeritur, jus commune non ledunt. Bartolus.

LVI. IDEM libro tertio Reſponſorum.

QVi mutuam pecuniam dari mãdauit: omiſſo reo promittendi, & pignoribus tenereturꝫ & ſeruo & pretio careret dominus. quòd ſi ſuis nummis conuenit ſeruus vt ematur, dominus de peculio non obligatur, vt dictum eſt: ſed poteſt conſiſtere ſeruus in iudicio contra emptorem vt manumittatur ex conſtitutione diuorum fratrum: vt. ĩ. de iudi. qui ſe.

i *Nec manumiſerit.* ſcilicet emptor.

k *Mandati agetur.* vt manumittatur: nam de tradẽdo bene poteſt agere, etiã ſi non interſit ratione affectus, ſecundum Io. vt dixi. & no. hic conſiderari affectum. ſic. ĩ. de tu. & ra. diſ. l. j. §. ſed nonnul los. & ĩ. de ſer. expor. ſeru' ea. & ĩ. de mino. ſi in emptione. & ĩ. de euic. l. pater. in fin. Sed ar. contra. ĩ. ad leg. Aquil. ſi ſeruum. & ĩ. de ope. ſer. l. ſi. in fin. & ĩ. ad leg. Fal. l. pretia.

l *Liberari poteſt.* niſi ſciens accipiat: vt. ĩ. de act. empt. ex empto. j. reſpon. & ĩ. depoſi. l. j. §. eleganter.

m *Auferunt.* & ita de peculio nõ tenetur: vt hic, & ĩ. de in rem ver. l. ij. & iij. in princip. & hac eadem ratione nõ tenet, niſi ipſe ſe vendiderit, ſecũdum Azo. Sunt & alij caſus quibus dominus ex ſerui facto etiam de peculio non tenetur: vt ſi intercedat non in cauſa peculiari: vt. ĩ. de fideiuſſ. ſeruus inſcio. Item ſi donet: vt. ĩ. de pact. l. contra iuris. §. ſi filius. Item ſi voueat, ſicut & filius fami. forte: vt. ĩ. de polli. ſi quis rem. §. voto. ſecundum Azo. Item ſi iudicium vel arbitrium ſubeat: vt. ĩ. de pecu. l. iij. §. ſi ſeruus. in caſu autem huius legis ſi de peculio teneretur, & ſeruo & pretio careret dominus. quòd ſi ſuis nummis conuenit ſeruus vt ematur, dominus de peculio non obligatur, vt dictum eſt: ſed poteſt conſiſtere ſeruus in iudicio contra emptorem vt manumittatur ex conſtitutione diuorum fratrum: vt. ĩ. de iudi. qui ſe.

Domin' ex facto ſerui facto ſuo non ſecũdum per tenetur.

n *Conſtat.* contra eum qui eſt redemptus.

o *Actiones.* ex empto, & condic. inde. ſecundum Accurſium.

p *Manumiſiſſe.* ſcilicet etiã de facto. nam ſi manumiſiſſet. ſ. de facto (de iure enim nõ poteſt) de euic. actio periiſſet manumiſſione ſecuta: ſicut ſi eſſet mortuus: vt. ĩ. de euic. l. ſi ſeruũ. & l. ſi mãcipium. in prin. ſecũdum quoſdã. tu dicas idẽ & ſi manumiſiſſet, ſecundũ Azo. & hoc dicit vt ſine quæſtione procedat. nec enim manumittere põt: vt. ĩ. de cõdic. cau. da. l. dedi. §. ſi liber. & ĩ. e. ſi procuratoré. §. ſi liber. & illa. l. ſi ſeruũ. loquit' i ſtipulatiõe duplæ.

Procurator.] C A I V S. Procurator meus, cui aliquã rem tradidi, eam mihi nõ reſtituit. an furti teneatur? Reſpon. quòd non, ſed mandati. Viuianus.

q *Subtraxit.* id eſt non contrectauit. Accurſius.

r *Non reddidit.* ſcilicet nõ contrectando cõtra domini voluntatem, ſed apud ſe retinendo. nam ſine contrectatione furtũ fieri non poteſt: vt. ĩ. de fur. l. j. §. ſi. & l. inficiando. j. reſpon.

Qui mutuam.] C A I V S. Mãdaui Titio vt mutuaret Seio decẽ ſub pignore: & cõuenit vt Titius eligeret ne vel Seiũ. ſi pignora non diſtrahit, eligere poteſt ſi diſtrahit, ad me Titi' redire poteſt. [*FIDEIVSSOR.*] Debebã pupillo c. fideiuſsit pro me Titius, & in iudicio. c. obtulit: & quia nõ erat præſens tutor, cõſignauit & depoſuit: an ſtatim poſsit cõuenire me mandati? Et reſpon. q̃ ſic. [*NON IDEO.*] Viſitaui limina

beati Iacobi: dimiſi procuratorē: poſtea redij: neq; exegi rationem adminiſtrationis: ſed eum procuratorē reliqui: & poſtea viſitaui limina beati Petri. nō ſolum inducitur in iudiciū mandati quod egit procurator tempore primo: ſed etiā quod tēpore ſecundo. [SALARIVM.] Negotium meū geſiſti: promiſi tibi quòd remunerarē te, ſed nō expreſſi in quo. neq; officio iudicis neque actione mādati ſalariū tale petere poteris. [SVMPTVS.] Si per procuratorem ordinatum ad cauſam nō ſteterit quo minus cauſa finē acciperet: ſumptꝰ quos fecit, repetit.

a *Vti liceat.* creditori vti iſta via electionis, ſi literis &c.

b *Si literis &c.* i. pacto quod in literis cōtinetur. ſ. vt ſit licitū prius eligi mandatorem. ſed & ſi hoc non dicatur, idē tamen eſſet, ſecundum iura iſta: vt C. de fideiuſſ. l. nō recte. hodie contra: vt in auth. de fideiuſſo. §. j. coll. j.

c *Eum.* ſ. mandatorē.

d *Etenim.* Bene dixi, diſtractis pignoribꝰ in id quod deeſt ad mandatorē rediri: licet pactum qꝫ mandator poſſet eligi, fuerit interpoſitum: etenim &c. q.d. prædictum pactum iuſ cōmune nō lædit: quia ius cōmune eſt vt poſſit eligere, & qꝫ vno electo poſsit ad alterū redire: vt C. de fideiuſ. l. nō recte. &. l. iure noſtro. & l. reos. Iteē not. hāc regulam: vt hic, & j. de reg. iur. l. quæ dubitationis. & C. de teſta. l. teſtamētum. & j. de condit. & demon. ſi in diem. §. fi. Sed arg. contra. j. ſolu. ma. ſi cum dotem. j. reſpon. & infra de pac. dot. l. inter. §. cum inter.

** Flo. conſtituat.*

Depoſitione, vt ſolutione, liberatis cōtingit.

e *Poteſt.* vt infra de fideiuſ. l. fideiuſſor qui minori. Depoſitione ergo liberatio contingit, vt ſolutione: vt C. de ſol. l. obligationē. & de vſuris. l. acceptam. & ſupra depoſi. l. j. §. ſi pecunia. & arg. ſupra de procur. l. ſi reus.

f *Inſtaurauerit.* id eſt de nouo iniunxerit. Azo. & ſic aliud ſecūdum mandatum eſt, licet eadē perſonę. ſic &. j. de adul. ſi vxor. §. ſed & ſi qua. Quid autem ſi mandatum nō inſtauraſſet: an videtur primum reuocatum ſola reuerſione? Reſpō. hanc eſſe ſabbatinam quæſtionem. & poteſt induci quòd ſit reuocatū illud generale de cauſa ſublata: vt. ē. de iudi. l. ij. §. legatis. &. j. pro ſoc. l. actione. §. item ſi alicuius. & eius cōtrarium de cauſa impulſiua: quòd licet ceſſet, nō tamen ceſſat factum: vt de Calpurnia diximus. ē. de poſtu. l. j. §. ſexum. So. verius videtur reuocatum mandatū, ar. opti. inſti. de pup. ſub. §. qua ratione finitur. Dico quantum ad geſtionē: ſed tamen durat quo ad hoc, quia eo recedēte reſumere debet adminiſtrationē: vt C. de cur. fur. l. cum aliis. vel quod eſt veriſimū, ſecus in furioſo eſt, cui prouidetur per legē: cū ipſe ſibi prouidere nō poteſt. & interdicitur furioſo alienatio: & per legem cōmittitur curatori eius legitimo, vel datiuo: vt. j. de cur. fur. l. j. quod nemo dixerit in homine ſanæ mētis. hic autem attēde, an dominus reuerſus reſumpſit adminiſtrationē: & procurator deſtitit: & ita dicam finiri mandatū, nec reſuſcitatum, ac ſi [illegible] aliū procuratorē cōſtituiſſet: vt. ē. de procu. ſi quis cum procuratorio. §. fi. an etiā reuerſo domino, & præſente, & conſentiēte vel verbo, vel actu, quærendo ab eo de geſtis, vel non cōtradicente procurator cœperit gerere: & tunc dicam renouari mandatum, vel nō renouari: vt. j. loca. item quæritur. §. fi. & C. de nup. l. ſi vt proponis. ſecundum Azo.

bus non diſtractis eligi poteſt: quod vti liceat [a] ſi literis [b] exprimatur, diſtractis quoque pignoribus ad eū [c] creditor redire poterit. Etenim [d] quæ dubitationis tollendæ cauſa contractibus inſerūtur, ius commune non lædunt. Fideiuſſor qui pecuniā in iure obtulit, & propter ætatem eius qui petebat, obſignauit, ac publicè depoſuit: cōfeſtim agere mandati poteſt. [e]

Domino reuerente mandatum finitur: & ſi fuerit reuocatum debitū ex primo, non demoliuntur in ſecundo. Bartolus.

Non ideo minus omnis temporis bonā fidem explorari oportet, quòd dominus poſt annos quinque prouincia reuerſus, mox reipublicæ cauſa profecturus, non acceptis rationibus mandatum inſtaurauerit. [f] Cum igitur ad officium procuratoris pertinuerit, quidquid ex prima negotiorum geſtorū adminiſtratione debuit, ad ſecundam rationem tranſferre: [g] ſecūdi temporis [h] cauſa priorem litem ſuſcipiet. Salarium incertæ pollicitationis [i] neque extra ordinem rectè petitur, neque iudicio mandati vt ſalariū tibi conſtituatur. [k]

Procurator ſumptus bona fide factos repetit, poſito etiam quod cauſa non habuit bonum exitum. Bartolus.

g *Transferre.* exigendo à ſe etiam in ſecunda adminiſtratione quod ex prima debebat. Accurſius.

h *Secundi temporis.* id eſt adminiſtrationis ſecūdo tempore ſuſceptæ. poteſt enim conueniri vt ex ſecunda: & hoc ſi expediret domino conueniri in ſecunda: vt quia in ſecunda procurator habuerit fideiuſſores, in prima non. aliàs ſecus: vt ſupra de nego. geſt. diuortio. & facit ad. §. infra de admi. tuto. Lucius. in princip.

i *Pollicitationis.* re & genere: vt plene dixi ſ. e. ſalarium.

k *Conſtituatur.* ſcilicet poteſt agi.

l *Neceſſe eſt.* vt C. e. l. etiam ſi contrariā. &. ē. de procur. l. qui proprio. §. litis. ſic in tutore: vt. j. de cōtra. ac. tu. l. iij. §. ſufficit. Sed contra. j. iudi. ſol. l. iij. §. in hac. vbi dicit poſſe repeti ſumptus demū ſi obtinet in cauſa. Sol. illud obtinet in geſtore ſine mādato: hic in eo qui habet mādatum. & eſt ratio in eo qui gerit ſine mandato: quia in ſententia apparet eum nō vtiliter geſſiſſe: & ſic non agit: vt. ē. *iunctur* de neg. geſt. ſed an vltro. §. j. Accurſius. *al.*

Sumptus bona fide neceſſariò factos, etſi negotio finem adhibere procurator non potuit, iudicio mandati reſtitui neceſſe eſt. [l]

Mandatum non tranſit ad heredē mandatarii: & videtur electa perſona induſtria. Item Publiciana non competit contra dominum. Bartolus.

LVII. IDEM libro decimo Reſponſorum.

B MAndatum diſtrahēdorum ſeruorum, defuncto qui mandatum ſuſcepit, intercidiſſe cōſtitit. Quoniam tamen heredes eius errore [m] lapſi, non animo furandi, ſed exequendi quod defunctus ſuæ curæ fecerat, ſeruos vēdiderāt, eos ab emptoribus vſucaptos videri placuit: ſed venalitiarium [n] ex prouincia reuerſum [o] Publiciana actione non vtiliter* acturum: [p] cū exceptio iuſti dominij cauſa cognita [q] detur: neque oporteat eum qui certi hominis fidē elegit, ob errorem aut imperitiam heredum adfici damno. [r]

** al. non*

C *Mandatum morte finitur, non actio mandati. Item nec obligatio quæ datur ex negotio geſt. Bartolus.*

LVIII. PAVLVS libro quarto Quæſtionum.

SI præcedente mandato Titium defenderas, [s] quamuis mortuo eo, cum hoc ignorares: ego puto mandati actionem [t] *Mandatum.*] CAIVS. Si heres tuus credebat mādatū morte nō finiri: & ideo teneri ad exequēdum mandatū, & ſeruos vēdiderit: emptor eos vſucapere poterit. ſi tamen ante impletā vſucapionem à poſſeſſione cadat, & ad me redierint, non habet Publicianam: quia contra dominum non datur.

m *Errore.* ſcilicet iuris. aliàs etiam facti, credēs in perſona eorum iterari mandatum à domino, cum non erat.

n *Venalitiarium.* id eſt emptorem ſeruorum, imò mangonem.

o *Reuerſum.* ante completam vſucapionem.

p *Acturam.* contra dominum poſſidētem: quia remouetur exceptione iuſti dominij: vt ſtatim dicit. Accurſius.

q *Cognita.* nā quandoq; etiā contra dominū datur Publiciana: & ideo vertitur in hoc cauſæ cognitio: vt not. ē. de Publi. l. fi.

r *Damno.* vt. j. de euict. l. rem hereditariam. in fi. Accurſius.

D *Si præcedente.*] CAIVS. Mādaui tibi vt me defenderes cōtra Titium: deceſſi: & tu defendiſti, & ſumptus feciſti. licet mandatum finitum fuerit morte, tamen nō actio mādati: vnde heres meus tenebitur. hoc in prima. Si vero ſine mādato me defendiſti, videris quodāmodo gerere negotiū meum: & heres meus tibi tenebitur. LVCIVS.] Debebā Titio. c. cum inſtaret vt ſolueremus, Seius ei mādauit vt nō infeſtaret me: quia recipit in periculo ſuo. ſi creditores cōueniunt cū herede de remittenda dimidia debiti, cum Titius eſſet abſens: ſi Seius cōueniatur, an habeat except. vt conueniatur in dimidiā ſicut heres meus? Diſtinguit: cū fiebat remiſſio, aut Titius erat præſens, aut abſens. ſi abſens, non dabitur exceptio Seio. ſicut enim creditori habenti pignus vel priuilegiū, non præiudicatur per pactum aliorū creditorū: nec huic qui erat abſens: qui ſi fuiſſet præſens, reclamaſſet: neq; ſi ſubmoueatur creditor à mādatore, cōſulitur heredi, ſed fideiuſſori, ſiue mādatori, cum heres præſtaturus eſt iudicio mādati cōuentus, quantū præſtabit aliis creditoribus. & ſi creditor partem ab herede accepiſſet, quantum ad mandatorem ſibi præiudicauit: quia præſumitur conſenſiſſe remiſſioni. Viuianus.

s *Defenderas.* nec tamen lis conteſtata eſt.

t *Mandati actionem.* immo videtur neg. geſt. vt ſupra de iud. l. de qua

de qua re.§.cum abſentem.quæ eſt cõtra.Solu.ibi ſine mandato defendit:vt.ĩ.proxi.reſpon. hic cum mandato. vel hic & ibi habet neg.geſt.actionem ad condemnationẽ ſolutam: quia de hoc mandatum non fuit: ſed ad ſumptus & ad ſimilia quæ ſunt mandata,vel quaſi,habet locum actio mandati:vt hic dicit.Accur.

a *Morte.* No.mandatum finiri,non actionẽ mandati: vt hic,&.ĩ.e.l.inter cauſas.in princ. ſed videtur etiam mãdatum hoc caſu non finiri,ſed ita cogaſ exequi: vt.ĩ. de procur. ſi defunctus.quæ eſt cõtra.Sol.vt ibi.Item nõ videtur finiri: vt.ĩ. de manu.vin.l.ſi pater. in princ.quæ eſt ſimiliter contra. Sol. ibi fauore libertatis.

b *Mandatarii.* cũ non ſit opus cõſummatum.

c *Soluitur.* ſi ſpõte fuerit conſummatum.

d *Suſcepiſti.* animo nõ mandandi.

e *Quodammodo.* aliàs reſpicit inſtitueras. nã libellus forte datus,nõ autem lis erat cõteſtata. vel reſpicit defuncti:quia illum defendis credẽs eum viuere: nõ tamen defendis: quia mortuus per neminem poteſt defendi:nec tenetur aliqua actione: vt.d. l. de qua re.§. cũ abſentem.

f *Liberaſſes.* à quolibet alio debito.

g *Heredem.* qui exceptione doli eſt munitus contra eũ cui eſt ſolutũ: vt ſupra de iudi. de qua re.in fi.

h *Lucius.* debitor multorum.

i *Creditori ſuo.* futuro, vel etiã præſenti: ſicut ponitur caſus.ĩ.e.ſi vero non remunerandi.§.ſi poſt. Accurſius.

k *Debitore.* Lucio Titio.

l *Conueniatur.* à creditore apud quem interceſſerat ad ſolidum debitum.

m *Debitoris.* ſcilicet habet aduerſus alios creditores, qui conſenſerunt in certam portionem accipiendã:ſed & contra iſtum, licet non conſenſerit,niſi hypothecariam haberet: vt.ĩ. de pac. l.reſcriptum.circa princip.

n *Conſenſiſſet.* ſcilicet creditor apud quẽ mandator interuenit: de quo ſupra facta eſt mentio quòd abfuerat:quia & ſequens littera innuit ibi,ſed cum &c. non dicit de præſentia heredis debitoris:quia illius præſentia nõ eſt neceſſaria: cũ inter abſentes fiat pactum:vt.ĩ.de pac.l.j.quod hic exegit in creditore: vt hic, &.ĩ.de pac.& ſuum.§.fina.&.l.reſcriptum.

o *Eáque exceptio.* ſcilicet pacti,quæ datur reo. Accurſius.

p *Electionem.* conuenientli heredem debitoris, vel fideiuſſorem,ſiue mandatorem. & allegando dicit.Accurſius.

q *Priuilegium.* priuilegiato ergo non nocet aliorum cõſenſus in remittendo.& ſic eſt contra.ĩ.de pac.reſcriptũ.in fi.j.reſpon. Sol.ibi in partes diſſentiebant:hic prorſus. vel hic loquit de eo priuilegiato qui & pignus habebat, vt quia in refectionẽ credidit:vt.j.in qui.cau.pig.ta.cõtra.l.j.ibi ſolum priuilegium,& ſic pignus conuentionale:vel priuilegiũ,id eſt pignus legale. Acc.

Abſens pro diſſentiente habetur.

r *Præſens.* id eſt ſi fuiſſet præſens. Et ſic no. ꝙ abſens pro diſſentiẽte habetur:vt hic,&.j.de ritu nup.in eo.§.deinde. &.ĩ.de arbi.ſicut. Sed quid ſibi profuiſſet hæc proclamatio,cum maiori parti ſtaretur? Reſpon.forte traxiſſet alios in ſententiam ſuam: vt ĩ.de arbi.item ſi vnus.§.fina.Item licet non valuiſſet quo ad ipſum debitorem,valuiſſet tamen quo ad mandatorem: in quo etiam præiudicaret ſibi ſi præſens taceret:vt.ĩ.eo.§.Accurſius.

ff. Vetus.

aduerſus heredem Titij competere:quia mandatum morte [a] mandatoris, [b] non etiam mandati actio ſoluitur. [c] Quòd ſi ſine mandato defenſionem ſuſcepiſti, [d] negotium quodammodo [e] defuncti gerere inſtitueras: & quemadmodum ſi illum liberaſſes, [f] competeret tibi negotiorum geſtorum actio: ita poteſt dici & heredem [g] eius eadem actione teneri.

Decretum iudicij pro debitore, non præiudicat creditori abſenti actione competenti contra mandatarĩ, niſi conſenſerit. Bart.

Lucius [h] Titi [i] creditori ſuo [l] mandatorem dedit: deinde defuncto debitore, [k] maiore parte creditorum conſentiente, à prætore decretum eſt vt portionem creditores ab heredibus ferant, abſente eo creditore apud quem mandator extiterat. Quæro, ſi mandator conueniatur, [l] an eandẽ habeat exceptionem, quam heres debitoris. [m] Reſpondi, ſi præſens apud prætorem ipſe quoque cõſenſiſſet, [n] pactus videtur iuſta ex cauſa: eáque exceptio [o] & fideiuſſori danda eſſet, & mandatori. Sed cum proponas eum abfuiſſe, iniquum eſt auferri ei electionẽ, [p] ſicut pignus aut priuilegium, [q] qui potuit præſens [r] idipſum proclamare; nec deſiderare decretum prætoris. Nec enim ſi quis dixerit ſubmouendum creditorem, [f] heredi conſulitur, ſed mandatori, vel fidejuſſori, quibus [t] mãdati iudicio eandem partem [u] præſtaturus [x] eſt. Planè ſi ab herede partem accepiſſet, [y] an in reliquũ permittendum eſſet creditori fideiuſſorem cõuenire, dubitatum eſt. Sed videbitur cõſentire decreto, cõueniendo [z] heredem.

Qui mandato alterius ſtipulatur, in dubio non videtur adhibitus animo donandi. Bartolus.

LII. IDEM libro quarto Reſponſorum.

SI mãdatu Titij Calpurni [a] pecuniam quam Titius credebat,ſtipulatus [b] eſſet non donandi animo: [c] mandati iudicio eum [d] ab herede Titij poſſe cõueniri vt actiões ſuas præſtet. [e] Idem eſt [f] & ſi exacta eſt à Calpurnio pecunia.

Bona fides quæ in contractibus requiritur, facit vt quod non poſſum vt ego, poſſim vt alius. Bartolus.

Paulus reſpondit, fideiuſſorem qui rem pignoris iure obligatam à creditore emit, mãdati iudicio cõuentũ ab herede debitoris [g] ablato omni debito, reſtituere cum fructibus cogendum: neque habẽdum ſimilem idipſum proclamare; nec deſiderare decretum prætoris. Nec enim ſi quis dixerit ſubmouendum creditorem, [f] heredi conſulitur, ſed mandatori, vel fidejuſſori, quibus [t] mãdati iudicio eandem partem [u] præſtaturus [x] eſt. Planè ſi ab herede partem accepiſſet, [y] an in reliquũ permittendum eſſet creditori fideiuſſorem cõuenire, dubitatum eſt. Sed videbitur cõſentire decreto, cõueniendo [z] heredem.

Qui mandato alterius ſtipulatur, in dubio non videtur adhibitus animo donandi. Bartolus.

LII. IDEM libro quarto Reſponſorum.

SI mãdatu Titij Calpurni [a] pecuniam quam Titius credebat,ſtipulatus [b] eſſet non donandi animo: [c] mandati iudicio eum [d] ab herede Titij poſſe cõueniri vt actiões ſuas præſtet. [e] Idem eſt [f] & ſi exacta eſt à Calpurnio pecunia.

Bona fides quæ in contractibus requiritur, facit vt quod non poſſum vt ego, poſſim vt alius. Bartolus.

Paulus reſpondit, fideiuſſorem qui rem pignoris iure obligatam à creditore emit, mãdati iudicio cõuentũ ab herede debitoris [g] ablato omni debito, reſtituere cum fructibus cogendum: neque habẽdum ſimilem

f *Creditorem.* agentem contra mandatorem.

t *Quibus.* ſcilicet exactis in ſolidum.& ſunt datiui caſus. Accur.

u *Eandem partem.* quam cæteris qui cõuenitur præſtabit.nam fideiuſſor,ſeu mandator,priuilegium ſeu pignus non habẽt:vnde etiam ſi ſunt abſentes,coguntur ſtare pacto cæterorum: vt.ĩ. de pac.l.reſcriptum.

x *Præſtaturus.* ſcilicet heres. Accurſius.

y *Accepiſſet.* ſcilicet creditor abſens.

z *Conueniendo.* ſcilicet tantum,non ſolum exigendo, vel accipiẽdo. & ſic no.de tacito conſenſu:vt.j. de lege cõ. l.pe.&.ĩ.de inoffi.teſt. nihil.§.j.&.l.ſi.

I mãdatu. CASVS. Mutuani tibi pecuniam,quam à te Titius ſtipulatus eſt mandato meo,& non animo donandi. deceſſi. heres meus habet mandati actionẽ cõtra Titium, vt ſibi cedat actionem quã habet aduerſus te: & ſi à te exegit Titius, heres mandati actionẽ habet vt repetat pecuniã. [PAVLVS.] Fideiuſſor non poteſt emere rẽ pignori obligatã à reo principali. [PAVLVS.] Titius pro me fideiuſſit, vel mandauit Seio vt mihi mutuaret: & promiſit ſe ſoluturum vſq; ad annum.ſi intra annũ non ſoluat, an poteſt annũ teneaſ? Dicitur ꝙ ſic. [PAVLVS.] Mãdato Titij & Seij credidi tibi pecuniã.vtrũq; in ſolidũ mandati conuenire poſſum.Si autẽ index vtrũque condemnet: ex cauſa iudicati vnumquemque nõ in ſolidum,ſed pro parte conueniam: quia pro parte facta fuit cõdẽnatio in principali. [CREDITOR.] Mutuaſti mihi pecuniam ſub pignore:& dedi fideiuſſores.ſi pignus vẽdidiſti,& emptori euictum ſit:an contra fideiuſſores habeas regreſſum,quæritur:& an ſit differentia,promittis de euictione nẽne? Diſtinguitur:an ſit conſecutus debitũ,aut non.ſi non,non liberabitur fideiuſſor. eodem modo ſi promiſiſti de euictione, & euictũ ſit pignus: reſtituere heres neceſſe habet pretium. ſi pignus fuerit euictum,non liberabitur.ſi ergo de euictione nõ tenearis,liberabitur. [ILLE.] Mandaui Titio vt decem tibi crederet ſub pignore:& mandaui me præſtaturum Titium indemnẽ tam nomine ſortis quàm vſurarũ quo ad omnes:deinde pluries cõuentus nõ reſpondi.deceſſiſti.an morte tua liberer,quæritur. Et dicitur quòd vſque ad.xxx. an. durabit actio mandati contra me. [PAVLVS.] Mandaui Titio vt pecuniã meam mutuaret ſub idonea cautione. Titius non adhibuit fideiuſſorem,neq; pignora.vtrum mandato ſatisfecit? Dicitur quòd non. Viuianus.

a *Calpurnius.* qui creditor erat. Accurſius.

b *Stipulatus.* ſcilicet ab eo cui Titius credebat.

c *Donandi animo.* quod ſemper præſumitur: ſcilicet quòd non ſit donatio, niſi contra probetur per aliquas præſumptiones: vt ĩ.eo.ſi verò non re.§.idem Papinia.&.j.de do.præ.l.Seia.

d *Eum.* ſcilicet Calpurnium.

e *Præſtet.* ſic &.ĩ.eo.idemque.§.ſi cui. Accurſius.

f *Idem eſt.* quãtum ad hoc vt heres Titij habeat actionem: ſed tamen altero caſu ad ceſſionem,altero ad ipſam pecuniam:& ſic non eſt per omnia idem.

g *Debitoris.* idem eſt & ſi conueniatur à ſecundo creditore hypothecaria: vt.j.de diſt.pig.l.ij. & .l.cum ſecundus §. ſi ſecundus.ſed videtur mandati actio non dari:immo de dolo:vt C.de

dolo.l.j. quæ est contra. Solu. hic nondum mandati actio finita erat tempore: & ideo mandati agitur: ibi sic. hoc non placet: vt supra de dolo.l.ij.§.penult. vel non est mirum si hic mandati, ibi de dolo agitur: cum vtraque famosa sit. hãc reproba per. l. supra de do.l. ideoque. vel aliter ibi de dolo: quia mandati nõ supererat actio, pacto vel acceptilatione inefficax effecta, non tempore. sed hoc nõ valet: vt. ff. de dolo. l. ij.§. si quis. nisi ad hoc faciendum fuisset dolo inductus. Dic ergo dari actionẽ de dolo, id est mandati propter dolũ, secũdum Azo. Item adhuc est cõtra. ff. de neg. gest. l. fideiussor. vbi dicitur quòd datur actio neg. gest. Sol. vt ibi. cũ hoc autem cõcordat. ff. de pigno. l. ij.

a *Extraneo emptori.* Not. non esse admittẽdum hunc fideiussorẽ vt quemlibet. sic & infra de leg. ij. l. fina.§. quatuor. Sed arg. contra. ff. de adop. si pater. §. qui duos. Accursius.

b *Impedimento.* vt supra. e. l.§. ille. & hoc ni si dixisset, nolo teneri exinde: quia tũc habet exceptionem: vt infra de act. & ob. l. obligationum fere.§. fi. in fi.

c *Eligi posse.* si cæteri minus idonei extiterunt: vt C. de fideiuss. liberum. Azo. immo & si omnes sunt idonei: licet habeãt beneficium epistolæ diui Hadriani: vt C. de cõstitu. pecu. l. fi. sed hodie secus: quia ipso iure in partibus tenentur: vt in authẽ. de duobus reis. in princip.

d *Cõcessum.* i. dictum.

e *Et debere.* vt C. si plu. vna sen. l. j. sed obiicitur: quia videf sententia proficere condẽnato. si enim cõueniatur vltra partem suam, habet exceptionem rei iudicatæ: sed tamen in solidum videtur fuisse damnatus. & sic est contra. ff. de except. rei iudi. l. euidẽter. sed dicas quòd tantum pro parte fuit facta vel simpliciter condemnatio: licet conuentio in solidũ: vt. ff. depos. si duo. in fi. Item adhuc potest agi in solidum antiqua. Vnde non obstat. l. euidenter. Accursius.

f *Interest.* id est differentia sit.

g *Vendiderit.* vt quia de euictione non promisit.

h *Non sit.* quod est eo casu quando restituit: vt. ff. de re. iur. l. nõ videtur. ex hac respõsione colligit respõsio secũdæ quæstionis.

i *Apparet.* per contrarium. Accursius.

k *Non teneatur.* veluti si iure creditoris vendidit: vt infra de distrac. pign. si is. & l. quæsitum. idem quandoque & si teneatur quando non debuit promittere: vt diximus supra de pign. act. si pignore.§. fin. Accursius.

l *Quicquid vsurarum.* sic construe: mãdo me esse præstaturum indemnem rationem tuam ex causa mãdati in eum diem quoad vixerit Blæsius Seuerus: & quicquid accesserit nomine vsurarũ, in quam pecuniam postea &c.

m *Liberabitur.* licet mandator. Accursius.

n *Perpetuam esse.* quia tempus non est modus tollendæ obligationis: repellitur tamẽ exceptione: quia sic inter partes actũ videtur: vt infra de act. & obli. l. obligationum fere.§. placet. & insti. de verb. obli.§. at si ita. Vel dic non repelli, quia mandator fuit viuente debitore in mora: ar. ff. de consti. pecu. quę autem.§. extraneo emptori: [a] cũ in omni contractu bonam fidem præstare debeat.

Dies adiecta causa differẽda solutionis, obligationem non perimit. h.d. Vel sic. Aduentus diei non liberat debitorem: sed magis constituit obligationem efficacem. Bart.

Paulus respondit, die adiecto in mandato intra quem præstaturum se Lucius Titius scripsit, non esse impediméto [b] quo minus etiam post eum diem conueniri mandati iudicio possit.

Plures mandatores, qui tenentur pro alio, tenentur in solidum ex mandato: ex sententia verò simpliciter lata tenentur in viriles. Bartolus.

Paulus respõdit, vnũ ex mandatorib' in solidũ eligi posse, [c] etiam si non sit concessum [d] in mandato: post condemnationẽ autem in duorum personã collatam, necessariò ex causa iudicati singulos pro parte dimidia conueniri posse, & debere. [e]

Illud quod creditor percipit ex venditione pignoris, liberat debitorem, & mandatorem, si de euictione non est obligatus. alias secus. Bartolus.

Creditor pignus vẽdidit: quæro, an si euicta sit possessio emptori, regressum creditor ad mãdatorẽ habere possit: & an interfit [f] creditoris, iure vendiderit, [g] an communi iure promiserit. Paulus respondit, si creditor ex pretio pignorũ debitum cõsecuturus f non sit: [h] mandatorẽ liberatum non videri. † Ex hoc responso apparet, [i] si euictionis nomine non teneatur, [k] profi-

† cõsecutus.

† verba cõpilatorum.

cere eam rem ad liberationem.

Dies adiecta causa limitanda obligationis, non liberat debitorem existentem in mora. h.d. Vel sic: Mandatum tempore limitatum, post moram erit perpetuum. Bartolus.

Ille illi salutem. Mando tibi, vt Blæsio Seuero adfini meo octoginta credas sub pignore illo & illo: in quam pecuniam, & quicquid vsurarũ [l] nomine accesserit, indẽnem rationem tuã me esse ex causa mãdati in eum diem quoad vixerit Blæsius Seuerus, præstaturum. Postea sępe conuentus mandator nõ respõdit. Quæro, an morte debitoris liberatus sit. [m] Paulus respõdit mandati obligationem perpetuam esse: [n] licet in mãdato adiectum videatur, indemnem rationem tuam esse ex causa mandati in eum diem quoad vixerit Blæsius Seuerus, præstaturum.

Cautio idonea intelligitur cum fideiussore vel pignore. Bartolus.

Paulus respondit non videri mandati cõditioni paritũ, cum in mandato adiectũ sit, vt idonea f cautio à debitore exigeretur, si neque fideiussor neq; pignora [o] accepta sint. [p]

Pendente appellatione mandatoris, potest conueniri reus. Bartolus.

LE. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

CReditor mandatorem cõuenit. is condẽnatus [q] prouocauit. quærendum est an manẽte appellatione debitor à creditore cõueniri potest. Respõdi, posse. [r]

A si quis. Vel melius, tenetur etiam post mortẽ: quia promisit se satisfacturum in vita debitoris: vnde quasi ad diem promiserit, tenebitur etiã post mortem: vt. ff. e. l.§. ij. die adiecto &c. secũdum Azo. Alij dixerunt quòd de vsuris currentibus in vita tenetur etiam post mortem, sed de currentibus postea non.

o *Neq; pignora.* quid de hypotheca? Respõ. idem quod in fideiussore multo magis.

p *Accepta sint.* nec ergo mandator mandati poterit cõueniri: vt C. de fideiuss. si creditor. Sed cõtra. C. de verb. sign. l. sancimus. Solu. verbum idonea, tollit cõtrarium. Sed quid [a] si dictum est, facies me securum ad sensum sapientis mei: an debeat dari fideiussor, si hoc dixerit sapiẽs? Videtur quòd sic: vt C. de contrahen. empt. l. fi. Item fideiussũ, si nil vltra cõmune ius præstaret, hęc verba nil operarentur: quod nõ debet esse: vt. ff. de lega. j. si quando. Item il le est securus qui nil timet: vt. ff. de act. empt. l. j. in fine. Econtra secundum ius commune promitti debet, quasi hoc pactum non valeret de incerta persona: vt. ff. j. loca. si merces. in princ. Item & si valet, debet dicere secundum ius commune: vt ff. eod. qui mutuam. ij. respon. Item si aliter ad arbitrium boni viri: vt. ff. titu. j. si societatem. Sol. sensus sapien tis, vt legitime liget cõ tractum, & caute, non aute vt cũ fideiussore: vt. d. l. qui mutuã. Item si quid si dixit plenam? videtur ibi quòd fideiussor sit dandus: argu. ff. de act. empt. si quis alienam. Item contra ff. de arbi. si cum dies.§. plenum. & l. ita demum. & l. litigatores.§. ij.

a *No. quã si dictum est, facies me securum ad sensum sapientis mei: an debeat dari fideiussor, si hoc dixerit sapiẽs?* *ille qui promisit facere aliquã fore satisdaturum, nõ intelligitur obligatus dare fideiussũ, neq; pignora. & ita gl. sing. ibi. Bal. in l. fi. C. de fideiuss. lib. Bart. ibi. Bolog.*

b *Istã gl. ff.* *est celebris. Corse. ff.* *appellatione.* *causa extraordinis. dicit Bal. in l. fi. quæstio. §. in authẽ. de mandat. Bolog.*

c *Cõuentus.* *tex. ff. eod. qui mutuam. ij. in l. 4.§. fi. ff. de arbitrio. vers. titu. j. de societatem. Sol. sensus sapien fidecommiss. l. gl. ff. epistola, & caute, non ma, quia aute vt cũ fideiussore: nam nõ mevt. d. l. qui mutuã. Item si quid si dixit plenam? sic tex. in l. fi. ff. de iudi. fideiussor. Bolog.*

d *Creditor.* CASVS planus est vsque ad.§. Ad eum. AD EVM.] Nupsit tibi consanguinea mea. mandaui tibi epistolam talem: Scias quòd mater puellæ promissura tibi dotem, idonea sit: nihilo minus fideiubeo te habere saluum quicquid tibi promisit nomine dotis. si aliquid tibi hoc nomine præstitero, & decesserò, an heres meus iudicio mandati cum matre puellæ agere possit, quæ neque mandauit, neque ratum habuit: vel consequi possit ab herede matris? Et respon. quòd non. hoc in prima. sed an nego. gest? Et respon. quòd non: quia potius videor meum negotium gerere voluisse. Sed quid si matrius contra me agere velit: an possim eum repellere per except? Et respon. quòd non. hoc in tertia. [DVBIVS.] Si duobus mãdaui vt gereret negotia mea, & gesserũt: quilibet in solidũ tenet. [LVCIVS.] Titius frater mandauit filio fratris vt negotia sua gereret, & quòd haberet ratum quicquid de rebus suis disponeret. si fraudulenter aliquid commisit, an debeat teneri? Et respõ. quòd sic. hoc in prima. Sed quid si hic fuit magistratus, & ratione administrationis fuit debitor reipub. an ub hoc patruus debeat teneri? respon. quòd non. hoc in secunda. Viuianus.

q *Condemnatus.* scilicet mandator.

r *Posse.* nec enim vno conuento alter liberatur: vt C. de fideiuss. l. fin. Sed argu. contra supra de pecu. l. quotiẽs.§. si creditor. Sed nõne pendente appellatione omnia debẽt esse in suo statu? Respõ. hoc verũ inter ipsos litigantes. at hic alius cõuenitur.

ADDI-

ADDITIO. Ex hac glo.no. optimam limitationem ſecũdum Bal.hic,quòd illa regula,nil noua.appella.pẽdente, habet locũ inter eoſdem,non reſpectu eius ad quẽ porrigitur appellatio.& idem dicit Inno.de elec.ca.cũ eccleſia Rhotomagẽ. & per eũdem Bal.in.l.ſi per imprudentiam.§.fi.ĩ. de euic. &.l.furti.§.j.ĩ. de his qui not.infa.

a *Ad animum meum.* dilectiõe honeſta.forte ſoror erat huius Titij Sempronia.

b *Contrahere.* q.d. ita eſt bona & nobilis,ꝙ bene te decet.

c *Quo magis.* hoc eſt quod.j.tollit act. neg. geſt.Accurſius.

d *Nõ dubito.* ſed quomodo hec, cũ fideiuſſores vel mandatores dotiũ non debeant dari:vt C.ne fideiuſ. vel man.do. den. l.ij? Reſpõ.hic à parte mulieris : qđ eſt permiſſum: vt hic: &.ĩ. de iur.do. cum dotis. non autem à parte viri:vt in.d.l.

e *Mandauerat.* vnde ceſſat mandati actio.

f *Ratum.* nec poterat,vtpote nõ ſuo nomine geſtum.

g *Præſtiterit.* ſ.viro.

h *Non poſſe.* quia nõ mandauit vt mitteret illam epiſtolam : nec ratam habuit.

i *Sibi vellet.* ſ. vt concipitur domui ſuæ: & ideo ſibi negotiũ geſſit, nec errauit : & ſic ceſſat hęc actio:vt hic, &.ĩ.de neg.geſt.ſi pupilli.§. ſed & ſi qs negotia. &.ĩ. qui po. in pig. ha. ſi prior.§.j. & ar.ĩ.de vſufruc. ea.re. l.trib⁹.ibi, finito autẽ &c. Et no.hic optimũ arg. ꝙ reus promittendi,ſoluẽdo nõ agit cõtra reum:quia propter ſuũ obligationem ſoluiſſe videt: ſed dic vt plene dixi.ĩ.ad Vellei. l.vir vxori.§.fi.Acc.

k *Pro ſolido.* ita tamẽ vt ille prius cõueniat qui geſſit, de eo quod geſſit.cęterũ de cõmuni negotio geſto , vel nõ geſto vel neglecto, ad exemplũ tutorũ omnes tenent, ſecundũ Io.Item not. hic duos mãdatarios teneri in ſolidũ: vt hic.qđ intellige ſecũdum Azo. ꝙ hic fuit actum vt in ſolidũ tenerẽtur : vt hic, ſecundũ Azo . & idem in mandatoribus:vt.ĩ. eo.l.cũ mandato. in fi. &.ĩ. eo. l.ſi mãdato.§. Paulus. & ſic in duob⁹ commodatariis:vt.ĩ.commo.ſi vt certo.§.fi. & duobus depoſitariis:vt.ĩ.depoſi.l.j.§.ſi apud duos.ſic in ſimilibus cõtractibus: vt.ĩ.de duo.re.l.eadẽ. Sed ar.cõtra.ĩ.de neg.geſt.ſi alicui.&.ĩ. de admi.tu.decreto.§.fin.& l.tutores qui poſt finẽ.§.tutoribus. &.l.Lucius.§.j.hæc autẽ iure nouo hodie plana ſunt:quia nunquam in ſolidũ tenentur:vt in auth.de duo.reis.in prin.coll.vij.

l *Ab vtroque.* id eſt inter ambos.Accurſius.

m *Si inter maritum.* Dic caſum ꝙ multum refert ẽn conuenit inter ſocerũ & generũ,vt ex vſuris dotis dandis à patre marito, maritus alat vxorem,quo caſu reſiduũ ſi quod eſt non reddit:an cũ pater ipſe alere deberet,mãdauit alendã marito : quo caſu ſuperfluum reddit : quia eſt vt miniſter electus: vt.j.de leg.ij.l.antepe. §.ãte. quæ eſt contra. primo articulo: ſed vt vides, concordat cum ſecundo.

n *Vel.* pro ſaltem.

o *Rediret.* quia ſocer primo fuerat pact⁹ de filia educanda:vt quãdoq; fit:vt.j. de excep. do.l.pater pro filia. in prin.&.ĩ. de in rẽ ver. l.pe.in fin.& l.fin.

p *Vſuras.* vt ex eis alatur à viro, cum dotẽ non ſoluiſſet.

q *Superfore.* ſ.patri.

r *Negetur.* ſcilicet à patre. negat enĩ pater totam vſurã expenſam in vxoré: vnde ſuperfluũ repetit: quod non poteſt:quia & ſi defuiſſet , non ſuppleuiſſet: quia marit⁹ onera matrimonij ſubiit. Et no. hic arg.ij.reſpõ. quòd ex quo cõſtat qđ peruenĩſſe , ſi dicat conſumptũ : & ille ad quẽ peruenit,probare debet. ſic & C. de dona. ſi quis pro.

s *Doceat.* ſcilicet eodẽ caſu quo ſpectabat ex pacto ad patrem.

t *Pro patre.* ſcilicet negotiari filios ſuos.

u *Negotiari.* id eſt & pro filiis patris ſui , id eſt pro fratribus ſuis aliquem negotiari : & exiſtimo &c.

x *Vt domino enti &c.* ac ſi dicat,eſſet dominus rerum mearum.& totũ hoc eſt tranſlatio Greca vſq; illuc,quæſitum eſt &c.& habent quidam libri in margine hunc textum,alij nullo modo.

y *Adminiſtrandi.* ſcilicet bona fide.Accur.

z *Obligatas.* neque enim hæc fuit negotiatio,cum Lucius ex cõtractu, magiſtratus ex delicto,debitor factus eſt.Itẽ not.ex ſuperiori reſpon.quòd in generali dicto bona fides intelligitur:vt.j.de cõdi. & demon. cum tale.§. Titius in fin.

† *Alcia.ſi. diſputã.4. c.4. Cracũ hoc reſponſum ex Pãdectis Florentinis ita nobis reſtituit. tu illũ vidato.*

* *Tãetſi natura conſentaneum eſſe arbitror, vt patris eiuſq; filiorũ negotia quis vel nullo de ea re mãdato requiſito adminiſtret:ſi quid tamẽ ei⁹ geſſeris op⁹ habet,ecce tibi rerũ mearũ omnium liberã adminiſtrationẽ permitto, ſiue vẽdere, ſiue pignori obligare, ſiue cõparare, ſiue quid aliud agere velis, me nõ aliter omnia quæ per te geſta erunt , rata habiturũ, neq; in vllius quidem tibi reclamãte, quàm ſi rem meam tuam te dominũ eſſet.*

Mandatum quod ſit propter vilitatem mandantis : actionem mandati contra tertium non parit. Bartolus.

Ad eum qui vxorem ducturus erat,literas fecit tales . Titi⁹ Seio ſalutẽ.Sempronĩam pertinere ad animũ meum [a] cognouiſti : ideoq; cum ex voto meo nuptura tibi ſit,velim certus ſis, ſecundum dignitatẽ tuam contrahere [b] te matrimonium . Et quãuis idoneè repromiſſuram tibi Titiam matrem puellæ dotem ſciam, tamen & ipſe , quo magis [c] cõciliem animum tuum domui meæ,fidẽ meam interpone nere non dubito. [d] quare ſcias, quodcũque ab ea ex hac cauſa ſtipulatus fueris,id me mea fide eſſe iuſſiſſe ſaluum te habiturũ.

Atq; ita Titia , quæ neq; Titio mãdauerat, [e] neque ratum [f] habuerat quod ſcripſerat, dotẽ Seio promiſit . Quæro , ſi heres Titij ex cauſa mandati præſtiterit, [g] an actione mãdati heredẽ Titiæ conuenire poteſt.Reſpondi,ſecundũ ea quæ proponuntur,non poſſe. [h] Item quæſitum eſt, an nec negotiorũ geſtorum.Reſpondi, nec hoc nomine iure agere poſſe.Palam enim facere Titium, nõ tam Titiæ nomine, quàm quòd cõſultum [ſibi] vellet, [i] mandaſſe. Itẽ ſi maritus aduerſus mandatorẽ ageret , an aliqua exceptione ſummoueatur? Reſpondi, nihil proponi cur ſubmouendus ſit.

Plures mãdatarii tenẽtur in ſolidũ. Bar.

Duobus quis mãdauit negotiorum adminiſtrationem.quæſitum eſt,an vnuſquiſque mandati iudicio in ſolidũ teneatur. Reſpondi,vnumquemque pro ſolido [k] cõueniri debere, dummodo ab vtroque [l] nõ amplius debito exigatur.

Si vir vt vir abit vxorem , debet habere vſuras dotis integras. ſed ſi abit vt miniſter, debet habere vſuras dotis vſque ad concurrentem quantitatem alimẽtorum. hoc dicit. nouus caſus eſt. Bartolus.

Si inter maritum [m] & ſocerũ id actũ eſſet vel [n] tacito intellectu, vt onus exhibendæ vxoris ad maritũ rediret, [o] præſtãte patre dotis vſuras: [p] nullam actionem ſuperfore [q] ad recipiendũ quod negetur [r] conſumptum. Quod ſi pater puellæ exhibitionem mandaſſe ſe doceat, [s] actionem mandati competere.

Si negotiũ cõmittitur in procuratoris libera voluntate ſecundũ materiã cõtractus hoc agi intelligitur, vt dolus malus abſit. Bar.

Lucius Titius fratris filio cõmiſit rerum ſuarũ adminiſtrationem, ita:† Παῦρα τάνυ χαίρειν. ἐγὼ μὲν κατὰ φύσιν νομίζω , τὸν ὑπὲρ παῖδος καὶ τῷ παῖδος υἱῶν πραγματίνεσθαι, δίκαια τὰ τινὰ ἐπιτροπεύειν ἀστεῖον. εἰ δὲ δῆ καὶ τοιοῦτο τινὸς ἐπιτρέπω σοι πρὶ πάντων ἐμῶν ὡς βέλας πραγματίνεσθαι , ἔστε πολεῖν βέλης, ἔστε ὑπολίπεσθαι , ἔστε ἀγοράζειν , ἔστε ἄλλον πράξειν , ὡς κρίνω ὄντι τῶν ἐμῶν : ἐμὲ πάντα κύρια εἶναι τὰ ὑπό σου γινόμενα ἐγκαίνια, καὶ μηδὲν ἀντιλέγοντός σοι πρὸς μηδεμίαν πρᾶξιν. [id eſt, Seio filio ſalutem.* Ego quidem ſecũdum naturam eſſe exiſtimo,pro patre [t] & patris filiis negotiari [u] ſine aliqua conceſsionis inquiſitione. ſi autem neceſsitas alicuius talis erit,concedo tibi de omnib⁹ meis vt vis negotiari, ſiue vendere vis,ſiue paciſci, ſiue emere , ſiue quodcũque operari , vt domino enti [x] meorum: me omnia firma eſſe à te facta exiſtimante, & non contrarium dicente tibi ad vllã operationem.] Quæſitum eſt, ſi quid non adminiſtrandi [y] animo,ſed fraudulenter alienaſſet, vel mandaſſet , an valeret . Reſpõdi,eum de quo quæreretur, plenè quidem,ſed quatenus res ex fide agenda eſſet , mandaſſe.

Ex facto domini ſeruus non poteſt conueniri. Bartolus.

Item quæro , an cum Seius magiſtratu functus debitor extitiſſet, Lucius Titius eo nomine conueniri poſſet,vel res eius obligatæ eſſent , propter verba epiſtulæ ſupraſcripta. Reſpondi,neque cõueniri poſſe,neque res obligatas [z] eſſe.

LXI. PAVLVS libro ſecundo ad Neratium.

Quod filiofamilias.] CASVS. Mandauit filiofamilias quòd aliquid pro me peteret.ille emãcipatus exegit. intra annum à tempore emancipationis potero agere cum patre mãdati de peculio. Item cum filio potero agere actione mandati perpetuo.Viuianus.

a *Intra annum.* non dicas à tempore exactionis: nec à tempore susceptí mandati: sed dicas à tempore emãcipationis: vt .ĩ. quando act. de pec. est an. l. j. in princip. Accursius.

b *Vtiliter agam.* id est actione mandati de pecu. vt. ĩ. de nego. gest. l. mandasti. Accursius.

c *Agendum est.* scilicet directa mãdati. ipse autem contra me in factum: vt. ĩ. eo. si verò non remunerandi. §. si filio. quæ est contra.

Cum controuersia.] CASVS Decessit paterfami. relicto filio herede. controuersia erat inter Mæuium & heredem & amitas. significauit scilicet patruus Mæuius, sororibus q̃ communicaret cũ eis quicquid consequi posset ex lite. postea transegit pro. xx. volũt ipsi petere. x. obiicit frater q̃ intelligit de cõmunicãdo quod posit euincere per sententiam. quid iuris sit, quæritur. Et respon. q̃ cõmunicabit. [MANDAVI.] Mãdaui tibi vt fideiuberes pro Titio apud Sempronium: nõ fideiussisti, sed mãdasti Sépronio vt crederet Titio. si aliquid eo nomine prẽstiteris, an me conuenire possis, quæritur. Et respõ. quòd sic. Videbatur q̃ nõ: quia mandaui vt fideiuberes: & nõ fideiussisti, sed mãdasti. Viui.

d *Heredem.* ex vna parte. Accursius.

e *Ex euentu litis.* hic oriebat dubitatio. nã quod Mæuius ex transactione cõsecutus est, non ex hereditate, sed ex decisione habuit: vt ĩ. ad. l. Fal. l. iij. &. ĩ. de de here. ven. venditor ex hereditate. ergo inteiligas amitas cõsensisse literis fratris vt posset etiã decidere. porro & si non cõsensissent, tamẽ neg. gest. agerent si haberent ratam transactionẽ. hic ergo agant mandati. Et hic not. argu. pro aduocato qui pactus est in euentum litis, id est si vinceret, quòd cliens sibi daret cẽtum. postea transactio est facta, qua si obtinuerit, videtur agi posse.

f *Fidem dicas.* aliàs, fideiubeas. Halo. mea fide dicas. & idẽ est.

g *Sed mandasset.* & sic aliud quàm in mandato recepisset.

h *Teneretur.* mandans.

i *Teneri.* quia pro eodem est. Not. ergo q̃ nihil interest quid ex æquipollentibus fiat. sic. ĩ. de iudi. l. sed & si restituatur. §. ex quibus. & C. de instit. & sub. l. si mater. Sed arg. contra infra de leg. ij. cum pater. §. hereditatem. sed argu. pro prima. C. de do. quæ sub mo. l. fin. & infra de condi. & demon. pater Seuerinam. §. ij. & infra de verb. obli. cum seruus.

a Ista glos. est not. & magistra. qua ponit quibus modis sumatur hoc verbũ, perpetuum, & dã text. noster verbum ponit perpetuũ. i. dum viuit: concur. tex. in cano. sanctorum. 70. dist. Bolog.

PRO SOCIO.

b *Societas. Dum viuunt.* non autem in æternum: vt. ĩ. eo. l. nulla. Azo. Et nota [a] quod hæc dictio, perpetuũ, multos habet sensus. Primus, vt hic. secundo, perpetuum id est generaliter. C. de eden. l. edita. tertio. i. generaliter verũ: vt instit. de satisda. §. §. j. quarto. i. vsque ad. xxx. vel. xl. an. vt instit. de perp. & tempo. ac. in princ. quinto, id est sine interuallo, siue cõtinue: vt C. de impu. & aliis substi. l. humanitatis. sexto id est sine temporis prætinitione: vt. ĩ. de excep. l. iij. Accursius.

l *Sub conditione.* vt C. eo. l. de societate.

m *Sunt.* secus in rebus posteà quæsitis: vt. ĩ. eo. l. si quis societatem. in fin. titu. Accursius.

n *Quia licet. Intenire.* quia quod suo nomine possidebat, nomine cõmuni videtur incipere possidere: & sic possessio adquirit in cõmuni, & dominiũ: vt hic, & .ĩ. de adquir. pos. l. qd meo. in prin. Alij, vt Azo, dicũt q̃ est hic speciale vt dominiũ sine possessione adquiratur: sicut & alibi: vt. ĩ. de adquir. re. do. homo liber. in fin. sed regulariter cõtra. C. de rei vind. seruum. & .ĩ. de adquir. re. do. l. res ex mandato.

Aut verò.] CASVS. Actiones autem si quæ socio cõpetũt aduersus alios, nisi cedantur, alter socij intẽtare non potest, scilicet directas. [CVM SPECIALITER.] Cõtraximus societatẽ omnium bonorũ. Dicitur q̃ si obueniat aliquid ab hereditate vel legato vel donatione cõmune, statim adquiritur cõmunioni. [DE ILLO.] Fecim⁹ societatem: adiecimus q̃ si aliqua iusta hereditas adueniat, q̃ cõmunis sit. quæritur quæ sit iusta: an quę ex testamento obueniat: an quæ iure legitimo? dicitur q̃ ea quæ iure legitimo. [SOCIETAS.] Si dolo induxisti me ad contrahendũ societatem: alicuius momenti non erit societas. Vi.

† *Nam sic ipsi patuit, quis mox res communes diuideret. Cic. Atti. in Partit.*

o *Ea verò quæ in nominibus sunt.* rerũ enim incorporalium nõ est p̃prie possessio, ideoque nec traditio: quia nõ potest fingi traditio in his intercessisse: qa ad id debet demũ porrigi fictio, qd̃ per rerum naturã non est impossibile: vnde qui cedit nomen, non potest illud à se ita separare quin debitor cõtra quem cessio facta fit, si post cessionẽ exactus fuerit, libereturà cedente, si tamen ille cui facta fuit, litem cõtesta. non fuerit, vel non denuntiauerit, vel non receperit partem debiti: vt C. de nou. l. si delegatio. facilius ergo perduntur corporalia quã incorporalia: vel etiam spiritualia: sicut in participatione sacramẽtorum, & in charactere nostræ fidei dicimus, quæ adeo ossibus hominum inhærent, vt nunquam separẽtur nisi solutione vera vel ficta: vt hic, & .ĩ. de pecu. l. quid ergo. in. fi. & .l. si Sticho.

p *Statu.* adeo vt non possit socius eas intendere nisi cessas: vt subiicit: sed tunc vtiles tantum nomine suo, directas autem nomine cedentis: in casu tamen etiam sine cessione intẽdit socius, vt ex pacto magistri societatis: vt. ĩ. de pac. l. item magistri. & .l. seq. Item ex pacto socij, qui conducit publicum locum fruendũ: vt infra de loc. public. fru. l. j. in princ. & §. j. Accursius.

q *Cum specialiter.* id est expresse: vt. ĩ. eo. l. cum duobus. §. item Pomponius. & §. socium. & .l. si societatem vniuersorum. secus si simpliciter contrahat: vt infra eo. l. coiri. & .l. quæstus. & .l. nec adiecit. quæ sunt contra.

r *De illo quæritur.* quia communicabitur.

s *Iusta hereditas.* b incerti hominis. alioquin non valet: vt C. de pac. l. fin. quæ est contra.

t *Ex testamento.* quæ etiam legitima dici potest: quia lege confirmatur: vt infra de verb. signi. l. lege. Azo.

b Ista hereditas hoc loco dicitur, quæ iure legitimo obuenit, id est quæ iure nomine. Hic enim totalis hereditas pluralis est, & omnibus partibus iuris nuncupatur. Budæus.

ad legitimam [a] hereditatem tantum hoc pertinere. Societas ſi dolo malo, aut fraudãdi [b] cauſa coita ſit, ipſo iure nullius momenti eſt: quia fides bona contraria eſt fraudi & dolo.

IIII. MODESTINVS libro tertio Regularum.

SOcietatẽ coire & re, & verbis, [c] & per nuntium poſſe nos, dubium non eſt. Diſſociamur renuntiatione, morte, [d] capitis minutione, & egeſtate. [e]

V. VLPIANVS libro trigeſimoprimo ad Edictum.

SOcietates [f] contrahuntur ſiue vniuerſorum bonorum, ſiue negotiationis alicuius, ſiue vectigalis, ſiue etiam rei vnius.

Societas autem coiri poteſt & valet etiam inter eos qui non ſunt æquis facultatibus: cũ plerumque pauperior operã ſuppleat, [g] quãtum ei per comparationẽ patrimonij deeſt. Donationis [h] cauſa ſocietas rectè non contrahitur.

Poteſtas alicui ſimpliciter cõceſſa, in dubio ſignificat arbitrium boni viri. Baldus.

VI. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

SI ſocietatem mecum coieris ea conditione, vt partes ſocietatis conſtitueres, ad boni viri arbitrium ea res redigenda eſt [i]: & conueniens eſt viri boni arbitrio, vt non vtique ex æquis partibus ſocij ſimus: veluti ſi alter plus operæ, induſtriæ, pecuniæ, in ſocietatẽ collaturus ſit.

Societate contracta ſimpliciter, lucra perſonalia tantum veniunt communicanda. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro trigeſimo ad Sabinum.

COiri ſocietatem & ſimpliciter licet: et ſi non fuerit diſtinctum, [k] videtur coita eſſe vniuerſorum quæ ex quæſtu veniunt: hoc eſt, ſi quod lucrũ ex emptione, [l] vẽditione, locatione, conductione deſcendit.

VIII. PAVLVS libro ſexto ad Sabinum.

QVæſtus [m] enim intelligitur, qui ex opera [n] cuius deſcendit.

IX. VLPIANVS libro trigeſimo ad Sabinum.

NEc adiecit Sabinus, hereditatem, vel legatum, vel donationes mortis cauſa, [o] ſiue non mortis cauſa: fortaſsis hæc ideo, quia non ſine cauſa obueniunt, ſed ob meritum [p] aliquod accedunt:

X. PAVLVS libro ſexto ad Sabinum.

ET quia plerũq; vel à parente, vel à liberto, quaſi debitum nobis hereditas obuenit.

XI. VLPIANVS libro trigeſimo ad Sabinum.

ET ita de hereditate, legato, donatione, Quintus Mucius ſcribit.

XII. PAVLVS libro ſexto ad Sabinum.

SEd nec æs alienum, [q] niſi quod ex quæſtu pendebit, veniet in rationem ſocietatis.

XIII. IDEM libro trigeſimo ſecundo ad Edictum.

SEd & ſi adiiciat, vt & quæſtus & lucri ſocij ſint: verũ eſt, nõ ad aliud lucrum [r] quàm quod ex quęſtu venit, hãc quoque adiectionem pertinere.

Pactum de non diuidenda ſocietate, nil releuat. l. 2. d. Bar. Item ſocietas non poteſt intempeſtiue renũtiari: poſito etiam quòd non ſit dictum, niſi in caſibus hic expreſſis. Bartolus.

XIIII. VLPIANVS libro trigeſimo ad Sabinum.

SI conuenerit inter ſocios, ne intra certum tempus cõmunis res diuidatur, non videtur conueniſſe [s] ne ſocie-

a *Ad legitimam.* id eſt ad illam quæ ex lege defertur, & ab inteſtato. Accurſius.

b *Aut fraudandi.* quę ſit differentia inter dolum & fraudẽ, dic vt dixi ſupra de pac. iuriſgentiũ. §. ſed ſi fraudãdi. & dicas quòd dolus hic dedit cauſam contractui: & ſic ipſo iure non valuit vt ſupra de dol. & elegãter. in princ. & de mino. in cauſæ. in prin.

c *Societatem coire & re & verbis.* coniunctim, id eſt re interueniente: & verbis, interueniente ſtipulatione, vel non: in quibus verbis eſt conſenſus: re autem ſola non cõuentionalis, ſed incidens: vt infra eo. vt ſit pro ſocio. & ſic etiã hic aliàs poſſet poni, ſcilicet, pro incidẽti, ſcilicet cum dicit re. ſic ponit ſupra ſi cer. pe. certi condictio. §. quoniam. ſed alio modo contrahitur: ſcilicet conſenſu ſine re: vt inſti. de ob. ex conſenſu. in prin.

d *Morte.* ſcilicet naturali: item ciuili: vt ſubiicit. Accurſius.

e *Egeſtate.* ſcilicet incidente: vt ſi quis ex ſociis bonis ceſſerit: vt inſtitu. eo. §. item. vel fuerint publicata: vt infra eo. actione. §. publicatione. Accurſius.

Societas.] C A S V S. Nõ ſolum vniuerſorum bonorum, ſed vnius rei contrahitur ſocietas. hoc in prima. Sed quid ſi vnus plus habeat quàm alius: valet ſocietas: quia ille cui deeſt in facultatibus, ſupplere poteſt opera. ſi contraham tecum ſocietatem vt lucrum communicetur, & vt nihil ponas, & hoc donãdi animo feci: non contrahitur ſocietas. Viuianus.

f *Societates.* vt inſtitu. eo. in princ.

g *Suppleat.* a. arg. pro bene literatis, q̃ ita vt nobiles recipiantur in canonicos: vt infra eo. ſi non fuerint. Accurſius.

h *Donationis.* vt tecum faciã ſocietatem, vt tu nihil ibi ponas in communione, nec pecuniam, nec operam: & lucrum tamen pertineat ad te, quæ certe ſocietas nõ eſt: immo magis tu⁹ ſum mercenarius. ſed an donatio ſit? Reſpõ. ſic, niſi alia ratio impediat: vt. C. de contrahen. emptio. l. empti.

i *Si ſocietatem. Redigenda eſt.* ſic & in venditione: vt infra tit. j. l. hæc venditio. & in locatione: vt. j. loca. l. ſi in lege. in prin.

k *Coiri. Diſtinctum.* id eſt, expreſſe dictum quòd ſit omnium bonorum: vt ſupra eod. l. iij. §. j. & ſic nocet tacere. Arg. contra infra de re. iur. expreſſa nocent. Accurſius.

l *Ex emptione.* futura: vt ſupra. l. proxi. dictum eſt: quia ex diligentia quæritur: vt ſupra de ori. iur. l. ij. §. deinde cum ærarium. Accurſius.

m *Quæſtus.* id eſt lucrum.

n *Ex opera.* id eſt ſolertia & diligentia. alibi aliter poniſſ. Vetus.

o *Nec adiecit. Mortis cauſa.* quæ ſit propter futurum metum mortis.

p *Meritum.* vt ſupra manda. l. idemque. §. fi. & C. de codicil. l. fi. §. penulti.

q *Sed nec æs alienum.* id eſt æs quod nobis debetur: vel quod nos aliis debem⁹: vt. j. eo. l. omne. & infra de verb. ſigni. l. cedere. §. j. Accurſius.

r *Sed & ſi adiiciatur. Lucrum.* generaliter continet omne lucrũ: ſed quæſtus tantum id quod ex opera. & dices quòd reſtringitur hic lucrũ ratione adiunctiui: vt. j. de tri. vi. & oleo le. l. ſi. Vel dic quòd quando iunguntur hæc verba, nil plus vnũ quàm aliud ſignificet. Et ſic no. ſecundum hoc quòd licet adiiciatur verbũ, non ideo adiicitur ſenſus. ſimile eſt vbicunq; dicim⁹ aliquod verbũ, abundare. Sed ar. contra. j. de vſur. ſi ſtipulatus. in princi. &. j. de leg. j. ſi quãdo. in prin. Item no. quòd ſecũdũ vtramque lectu. abundat vnum de his verbis. Accurſius.

Si conuenerit.] C A S V S. Inter duos ſocios conuenit ne diuideretur res communis intra certum tempus. dicitur quòd non cogit iſtud pactum ne abeatur à ſocietate. & ſi conuenerit ne vnquam ſocietas diſſoluatur, non valet: quia fruſtra fit: vt ſubiicit. & ſi fiat ne diſtrahatur intra tempus, & intempeſtiue renũtiauerit, tenetur actiõe pro ſocio. ſed poteſt renuntiatio habere rationem ſi renuntiauerit intempeſtiue, quòd aliqua cõditio ſub qua fuit communicata ſocietas, non obſeruetur: vel quòd ita iniuriioſus & damnoſus ſit ſocius, vt non expediat eũ pati: vel q̃ non liceat eũ frui illa re ꝓpter quam fuit coita ſocietas, vel q̃ ſit abſturus etiã inuitus cauſa reipub. licet poſſet ſibi imputari; quia per aliũ non egerit ſocietatẽ, vel curam ſocio non cõmittit. ſed hoc imputari nõ poſſet, niſi facile poſſet aliis committere, vel ſocius valde diligẽs & idoneus eſſet. Sed cum actum eſt ne diuidatur intra certum tempus: an venditio impediatur? & videtur q̃ eadem ratio impediret venditionem, quæ impedit diuiſionẽ: & certe ipſo iure nõ impeditur: ſed obſtat emptori exceptio ſi ante tempus diuidatur. certe & ſocius qui vendidit contra pactum: & ideo tenetur actione communi diuidundo, vel actione pro ſocio. h. d. cum tribus. ll. ſeq. Viuianus.

† *Bal. in. l. 1. in fi. infra de reb. eo. alleg. iſtũ tex. cũ. l. fi. j. de iure do. ad hoc propoſitum, quòd pupillus cũ indiciis decreto poteſt ſociũ vocare ad diuiſionem bonorum, quando hoc ſibi expedit. qua iura pro hoc nihil faciũt ad propoſitum: vt bis in nono inſtepro. dixit Bolog.*

s *Conuenſſe.* hoc ipſo. Azo. Nam nõ poſſunt res manere cõmunes, & tamẽ ſocietas dirimatur: vt hic, & j. eo. l. actione. §. ſi poſt diſtractam. & ſupra communi di. l. in hoc iudicium. §. ſi inter.

a *Abeatur.* id eſt recedatur intra certum tempus, vel ſimpliciter: vt prædixit. Vel dic, non fuit tempus adiectum: vt hic, & infra eo. ſed & ſi ſocius. §. fi.

b *Scripſit.* nó ſoluit ſtati: ſed poſt vbi reaſſumit, ſed & ſi &c. Ac.

c *Actionem.* ſi vero tempeſtiue, etiam ſi intra tempus, non tamẽ agitur: quia vtriuſque intereſt à ſocietate recedi.

d *Ne.* incipit ponere exempla quando renuntiari poteſt.

e *Conditio.* id eſt conuentio.

f *Pati.* aliàs niſi cauſa ſit, renuntiari non poteſt: vt ſupra cõmuni diui. l. in hoc iudiciũ. §. ſi conueniat. in fi.

g *Denique. Diu.* & matrimonio ergo eadẽ ratione poteſt renũtiari: vt. C. de repu. l. ij. Azo.

h *Sed hoc.* ſcilicet q obiiciatur ei quòd aliũ ſuo loco non ſubſtituit, ſiue ſocium, ſiue alium.

i *Non aliàs.* ſcilicet impetrabitur, niſi &c. nam ſi ſocio potuit cõmittere, non ideo erat excõmunicandus. Ac.

k *Idoneũ.* ſcilicet ſubſtituẽdus extraneꝰ vel ſocius. & tũc dicas aut, pro &, ſecũdum quoſdam. Tu dic, idoneus ſcilicet futurus: aut ſi nõ eſt idoneus, facilis &c. Vel redde ſingula ſingulis. hoc eſt id qđ dicit niſi valde ſit idoneus ſocius, ſcilicet ab futurus, vel ſubſtituendus: non eſt vis: quia tunc debet committere ſocio: vel facilis ſit adminiſtratio ſocietatis etiam per alium.

l *Facilis.* ſcilicet ſit adminiſtratio. qđ eſt infra.

m *Abſituro.* datiui caſus: quia tũc extraneo.

n *Qui igitur.* redit ad ea quæ dicta ſunt ſupra. l. proxi. ſi conuenerit. in prin.

† *Flo. ad*

o *Nec vendere.* hoc ſtatim corrigitur. Accurſius.

p *Diuidatur.* ſi aliquid prohibetur, ergo prohibetur & id per qđ peruenitur ad illud: vt. ĩ. de ſpõſa. l. oratio.

q *Non impediri.* licet fiat contra pactum: vt infra. l. proxi. Azo. & ſupra communi diui. l. in hoc iudicium. §. ſi inter. Accurſius.

r *Exceptionem.* ſic & prodeſt aliàs venditoris pactum emptori: vt ſupra de pac. ſi tibi. §. pactum. & hic nocet ad hoc vt emptor repellatur: non vt conueniatur ex pacto venditoris: ſicut lex infra proxi. dicit.

ſ *Diuidat.* id eſt poſtulet diuidi. Accurſius.

Sed & ſocius.] CASVS in prin. huius. l. dictus eſt in caſu præcedenti. [*SI ABSENTI.*] Si aliquis renunciauit ſocietati ſocio ſuo abſenti, dicitur quòd illud quod acquirit interim, quãdiu abſens hoc ſcierit, commune erit: detrimentum, illius ſolũ qui renuntiauit. ſed econtra ſi abſens lucretur, ad eum ſolũ pertinet lucrum: commune autem erit detrimẽtum. Et eſt ſciendũ quòd non oportet caueri quòd nó intẽpeſtiue renuntietur. nã etſi nõ caueatur: tamẽ intẽpeſtiua renuntiatio venit in eſtimationẽ. Vi-

tate abeatur. a Quid tamen ſi hoc cõuenit, ne abeatur, an valeat? Eleganter Pomponius ſcripſit, b fruſtra hoc conuenire: nam etſi non conuenit, ſi tamen intempeſtiuè renuntietur ſocietati, eſſe pro ſocio actionem. c Sed & ſi conuenit ne d intra certum tempus ſocietate abeatur, & ante tempus renuntietur, poteſt rationem habere renuntiatio: nec tenebitur pro ſocio, qui ideo renũtiauit, quia conditio e quædam qua ſocietas erat coita, ei non præſtatur. Aut quid ſi ita iniurioſus & dãnoſus ſocius ſit, vt non expediat eum pati? f

XV. POMPONIVS libro decimotertio ad Sabinum.

VEl quòd ea re frui non liceat, cuius gratia negotiatio ſuſcepta ſit?

XVI. VLPIANVS libro trigeſimo ad Sabinum.

IDemque erit dicendum, ſi ſocius renuntiauerit ſocietati, qui reipublicæ cauſa diu g & inuitus ſit abſuturus: quamuis nonnunquam ei obiici poſſit, quia potuit & per alium ſocietatem adminiſtrare, vel ſocio committere: ſed hoc h non aliàs, i niſi valde ſit idoneus k ſocius, aut facilis l abſuturo m etiam per alium ſocietatis adminiſtratio.

Eus excipienditranſit contra ſingularem ſucceſſorem. b. d. cum prin. l. ſequen. Bar.

Qui igitur n paciſcitur ne diuidat: niſi aliqua iuſta ratio intercedat, nec vendere o poterit, nec alia ratione efficiet vt diuidatur. p Et † ſanè poteſt dici venditionem quidẽ non impediri, q ſed exceptionem r aduerſus emptorem locum habere, ſi ante diuidat, f quàm diuideret is qui vendidit.

XVII. PAVLVS libro ſexto ad Sabinum.

SEd & ſocius qui alienauerit, contra pactionem accipit, * committit: & tenetur ſocietatis aut communi diuidundo t iudicio.

Renuntiatio præiudicat renuntianti ſtatim, ſed aduerſario non præiudicat niſi poſtquam ei peruenerit in notitiam. Vel ſic: Renuntiatio facta ignoranti, valet quãtum ad præiudicium renuntiationis communis: ſed non quantum ad præiudiciũ ignorantis. Baldus.

Si abſenti renuntiata ſocietas ſit, quoad is ſcierit, u quod is adquiſiuit qui renuntiauit, in commune redigi: detrimentum autem ſolius eius eſſe, qui renuntiauerit: ſed quod abſens adquiſiit, ad ſolum eum pertinere, detrimentũ ab eo factum commune eſſe. In ſocietate autem coëunda x nihil attinet de renuntiatione y cauere eundem: quia ipſo iure z ſocietatis intempeſtiua renuntiatio in æſtimationem venit.

XVIII. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

SI ſeruus ſocietatem coierit, non ſufficiet ſi iubeatur à domino ſeruus abire à ſocietate: ſed ſocio renuntiandũ a eſt.

Si ſocius meus admittit in ſocietatem alium ſocium, admiſſus mihi ſocius non eſt: & pro facto illius admiſi mihi tenetur, & ei admittens tenetur etiã pro facto eius. hoc dicit vſque ad. §. idem quæritur. in. l. de illo. Vel ſic: Si vnus ex ſociis alium in ſocietatem admittit, ſibi ſoli ſocium facit: & de eius facto alijs tenetur: & cum eo ipſe ſolus communicat: & quod ab eo conſequitur, alij communicabit: nec liberatur eo debito contra eum actionem: & communionem cũ damno non compenſabit. Baldus.

XIX. VLPIANVS libro trigeſimo ad Sabinum.

A t *Communi diuidundo iudicio.* ad quid? nec enim videtur intereſſe actoris, cum emptorem diuidere volentem poſſit exceptione repellere: vt ſupra. l. proxi. Reſpon. immo poteſt intereſſe ſaltẽ propter ſumptus litis. Item in dãnis quæ ſim paſſus propter factam diuiſionem, ſi forte agente emptore pactũ probare nõ potui: nunc autem contra venditorem poſſum probare: vt ſupra de eden. l. argentarius §. cum autem.

t *Communi diuidundo.* vtili, cum deſinit ſocietati eſſe communis: vt ſupra cõmuni diui. l. j. * *accipit, de* u *Scierit.* qui abſens *eſt, in alio,* eſt. Azo. Et intellige *& recte.* hunc. §. vel ſimpliciter vt dicit: vel diſtingue an doloſe egerit, vel non: vt infra eo. actione. §. diximꝰ. & inſtitu. eo. titu. §. manet autẽ. Itẽ not. hic eſſe neceſſe ad notitiam abſentis aliquid peruenire: vt. ĩ. de ver. obl. l. fi. in prin. Sed argu. contra infra de repu. l. ij. in fi. & infra de ma. vin. l. ſi pater §. ſed ſi ignorante.

x *Coeunda.* ſiue ſimpliciter, ſiue ad certum tempus faciam tecum ſocietatem, non oportet addi vt non poſſimus renuntiare.

y *Renuntiatione.* non facienda.

z *Ipſo iure.* ſcilicet ſine pacto. Accurſius.

Si ſeruus.] CASVS planus eſt: quia dicit, ſi contraxi ſocietatem cũ ſeruo, & dominus eius iubeat ipſum renũtiare ſocietati: oportet q mihi denuntietur. Viuianus.

a *Renuntiandũ.* à quo? Reſpon à ſeruo. ſeruus enim, nó dominus, debet renuntiare: vtpote cum ſeruus etiã inuito domino poſſit contrahere: vt ĩ. de pœ. ſi quis ſeruũ. §. fi. Azo.

Qui admittitur.] CASVS. Duo erãt ſocij. alter admiſit alium ſocium ſine volũtate alterius. dicitur quòd illius qui admiſit, ſocius eſt: alterius nõ. nã ſocius mei ſocij, non eſt meus ſocius. ſed ſi ipſe aliquid cõſecutus fuerit à ſocietate, communicabit cum illo qui illũ admiſit: & ille nobis præſtabit factum ſuũ: & etiam illi præſtabit factum ſociorum. Vnde certum eſt quòd nihilo minus tenetur, quamuis primo non agatur inter aſſumentem & aſſumptum antequam agatur inter ſocios. Dubitat Pompon. an teneatur ſocius mandati actione propter aſſumptum: & non teneatur in plus quàm facere poteſt: an teneatur in ſolidum. & dicitur quòd in ſolidum: quia culpa ſua admiſſum eſt. Sed quæritur, vtrum commodum quod per aſſumptum obuenit, propter damnum eius culpa datum, in ſocietatem compenſandum ſit? Et reſpon. quòd ſic. Sed corrigit Marcellus, neque compenſabitur. nam ſi alter ex dominis ſeruum ſocietati præpoſuit, idem erit. ſed ſi alienum ſeruum ambo ſocij præpoſuerunt: non tenebitur dominus in ſolidum, ſed de peculio. & hoc dicit vſque ad. l. non ob eam. Viuianus.

a *Nam ſocii.* vt.j.de reg.iur.l.cõſilij.§.fi.& de verb.ſign.Modeſtin°. Sed arg.cõtra.j.de teſta.ad teſtiũ §.fi.vbi dicit q cera pãno impoſita,ipſi chartulę interpoſitæ inhęrere videt. Ac.

b *Et quidquid.Conſecutus* ſcilicet tertius.& ſic recte legitur littera.& non conſequitur actione pro ſocio,ſed communi diuidundo. Vel dic cõ ſecutus,ſcilicet ſocius noſter.

c *Communicabit* cum illo ſcilicet aſſumpto. Accurſius.

d *Nos.* qui eum non admiſimus.

e *Cum eo.* ſcilicet aſſumpto.

f *Non communicabimus.* quod ex ſocietate habuimus. Accurſius.

† *Cõcur.& bene facit tex.in ſimili,& ibi gl. in ca. legatur.80. diſt. Bolog.*

g *Ex contrario factũ quoque ſociorum.* non quaſi plures ſimus, ſed duo eramus ſine admiſſo.

h *Debet.* ſcilicet ſocius noſter.

i *De illo. Eum.* aſſumentem contra aſſumptum.

k *Difficile.* id eſt impoſſibile de iure.ſic ſupra de peti.here.ſed & ſi.§.ſimili.& infra rem ratam habe.ſi ſine.§. ſi in ſtipulatione. ſic ecõtra impoſſibile, pro difficili:vt ſupra de his qui deiece. vel effu.l. ij.Azo.

l *Admiſſum.* ſcilicet ſociũ.vel dic,id eſt delictum quod fecit admiſſus ſocius: iſte qui admiſit, feciſſe videatur.ſic infra de vi & vi arma.l.j.§.deieciſſe.

m *Nec compenſandũ.* his videtur contra.qđ dicitur, damnũ & lucrum non poſſe eſſe in eadem ſocietate:vt infra eo.Mucius.quæ eſt cõtra.Sed reſpõ.quod ibi dicitur de damno, verum eſt caſu accidẽte,non culpa ſocij. Azo.Item videtur compenſandum: vt ſupra de nego.geſtis. ſi negotia.quæ eſt contra. Sol.vt dices ſtatim in l.proxi.non ob eam.

n *Damnum petit.* Nota quem amplecti lucrum,& ad damnum vel onus non teneri: vt hic, &.C. de legitu.l.j. in fi. & inſtitut. de leg.patru.in fi.& infra de pac.do. ſi mulier.& ſupra de adop. l.ſi arrogator.§ fin. & C. de legat.l. ab adminiſtratione. Sed argu. contra infra de ac. empt.ſi duorum.in fin.&.C. de cadu. tollen.§.pro ſecundo. in fine.

o *Lanè. Alterius.* non ſocij,vel etiam ſocij. Accurſius.

QVi admittitur ſocius,ei tãtum ſocius eſt qui admiſit.& rectè. Cum enim ſocietas conſenſu contrahatur, ſocius mihi eſſe non poteſt quẽ ego ſocium eſſe nolui. Quid ergo ſi ſocius meus eum admiſit? Ei ſoli ſocius eſt:

XX. IDEM libro trigeſimo primo ad Edictum.

NAm† ſocij [a] mei ſocius, meus ſocius non eſt.

XXI. IDEM libro trigeſimo ad Sabinum.

ET quidquid fuerit de ſocietate noſtra cõſecutus,[b] cum illo qui eum adſumpſit cõmunicabit:[c] nos[d] cum eo[e] non communicabimus:[f] ſed factum eius pręſtabitur ſocietati:id eſt, aget ſocius,& ſocietati præſtabit quod fuerit conſecutus.

XXII. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

EX contrario factum quoque ſociorum[g] debet[h] ei præſtare,ſicuti ſuum: quia ipſe aduerſus eos habet actionem. Item certum eſt nihil vetare prius inter eum qui admiſerit, & eum qui admiſſus fuerit,ſocietatis iudicio agi, quàm agi incipiat inter cæteros, & eum qui admiſerit.

Qui tenetur ratione culpæ,non liberatur eodendo actionem. Et lucrum contingens ex induſtria,non compenſatur cum damno contingente ex culpa. Baldus.

XXIII. VLPIANVS libro trigeſimo ad Sabinum.

DE illo Pomponius dubitat,vtrum actionem eum[i] mandare ſociis ſufficit, vt ſi facere ille non poſſit,nihil vltra ſociis præſtet:an verò indemnes eos præſtare debeat. Et puto omnimodo eum teneri eius nomine,quem ipſe ſolus admiſit:quia difficile[k] eſt negare culpa ipſius admiſſum.[l] Idem quærit, an commodum quod propter admiſſum ſocium acceſſit,compenſari cum damno quod culpa præbuit, debeat. Et ait compenſandum. quod non eſt verum. Nam & Marcellus libro ſexto digeſtorum ſcribit,ſi ſeruus vnius ex ſociis ſocietati à domino prępoſitus,negligenter verſatus ſit: dominũ qui præpoſuerit,ſocietati præſtaturum:nec compenſandũ[m] commodum quod per ſeruum ſocietati acceſſit, cum damno: & ita diuum Marcum pronuntiaſſe:nec poſſe dici ſocio, *Abſtine commodo quod per ſeruum acceſſit, ſi damnum petis.*[n]

XXIIII. IDEM libro trigeſimoprimo ad Edictum.

PLanè ſi ambo ſocij ſeruum alterius[o] præpoſuerint, nõ tenebitur dominus eius nomine, niſi dumtaxat de peculio. Commune enim periculum eſſe oportet,cum ambo eũ præponamus.

Non ſummatur: quia ſummata eſt in glo. Baldus.

XXV. PAVLVS libro ſexto ad Sabinum.

NOn ob eam rem minus ad periculum ſocij pertinet, quòd neglegentia eius p periiſſet,quòd in pleriſque aliis induſtria eius ſocietas[aucta]fuiſſet:q & hoc ex appellatione imperator [Antoninus] pronuntiauit.

XXVI. VLPIANVS libro trigeſimoprimo ad Edictum.

ETideo ſi ſocius quædam neglegenter in ſocietate egiſſet, in pleriſque autem ſocietatem auxiſſet:non compenſatur compendium cum neglegentia:vt Marcellus libro ſexto digeſtorum ſcripſit.

Æs alienum in ſocietate cõtractum,debet ſolui de communi. & ſi debitum eſt ſub conditione, vel in diem:debent interponi cautiones de ſoluendo adueniente conditione.hoc dicit cum.l.ſeq. Baldus.

XXVII. PAVLVS libro ſexto ad Sabinum.

OMne æs alienũ quod manente ſocietate contractum[r] eſt,de communi ſoluendum eſt:licet poſtea quàm ſocietas diſtracta eſt, ſolutum[s] ſit. Igitur & ſi ſub conditione promiſerat,& diſtracta ſocietate conditio extitit,ex communi ſoluẽdum eſt. Ideoque ſi interim ſocietas dirimatur, cautiones interponendæ[t] ſunt.

XXVIII. IDEM libro ſexageſimo ad Edictum.

SI ſocij ſumus,& vnus ex die pecuniam debeat, & diuidatur ſocietas, non debet hoc deducere ſocius: quemadmodum debet ſtatim ſolui illi ſocio qui promiſerat: vt ſupra titu.

A *Non ob eam.*] CASVS. Lex iſta & ſequens idem ponunt, quòd ex eo quòd ſocij induſtria auxit ſocietatem:ob hoc non excuſatur,ſi ſit ſocietas per negligentiam eius læſa. & hoc idem.l.ſequens dicit. Viuianus.

p *Eius.* ſcilicet ſocij.ſiue ergo per admiſſum damnũ det præſumptiue,vt ſupra,ſiue per ſeipſum,idem: vt non fiat compenſatio.

q *Aucta fuiſſet.* non ergo lucrum cum dãno compenſatur. Sed contra ſupra de negogeſt.l.ſi negotia.Solu. ibi loquitur cum in eadem negotiatione puta in emptis ſeruis dãnum in quibuſdam,lucrum in aliis eſt allatũ: vnde fit compenſatio. hic quando in diuerſis:puta lucrum in ſale: damnum in vino: & ideo non fit compẽſatio ſecundum Azo. Alij aliter ſoluũt:vt ibi dixim°. Item ex hac & ſuperiori.l.not.arg.q ſi do tibi pecuniam alicui perferendam, & perdas, quòd teneor: quaſi mala electio ſit in culpa. nos tamẽ diſtinguimus an alium poteram facere,an nõt Primo caſu teneor: ſecundo non:niſi in eligendo deliqui: vt arg. ſupra commo.l. cũ in ſi.&.l.ſeq. Accurſius.

Electio mala in culpa eſt.

B *Omne.*] CASVS. Si æs alienũ cõtrahitur manẽte ſocietate,de communi ſoluendum eſt etiam diſtracta ſocietate. Nam & ſi ſub cõditione fuit obligatio contracta,& ſoluta ſocietate extitit conditio,de communi ſoluendum eſt. & ſi forte ab vno ſociorum ſolutum fuerit,hoc repetitur à communi p ſocio:& ideo ſi interim dirimatur ſocietas,cautiones interponendæ ſunt de ſoluendo conditione exiſtente. Vi.

r *Contractum.* licet p vnum de ſociis.

ſ *Solutum ſit.* id eſt ſoluẽdum.ſic ergo hic tempus pro tempore ponitur: vt.C. in qui. cau. infa. irro. ſi Poſidonium. & de lege cõ.l.j.& infra de verbo.oblig.l. ex ea parte. & infra de lega. iij.l. etiam.§. ea quæ. Vel pone proprie. nã poteſt prius eſſe debitum, licet ſolutio retardetur: vt inſtitu. de [illegible]emp.§.pre[illegible].& infra de contrahen.emp.l.ij.§. fine pretio. Accurſius.

t *Interponenda.* non

titu.j.si mandauero tibi.in prin.&.j.de col.bo.l.ij.§.si sub conditione.& supra communi diu.cum duo socij.&.j.l.proxi.Ac.

Si socii.] CASVS. Si plures sint socij,& vnus debeat pecuniã ex causa societatis in diem: & ante diem diuidatur societas: socius non deducit illud debitum,sed cauetur quòd aduenientedie socius defendatur: Viuianus.

a *Præsens.* scilicet debitum debet deducere. & facit.ĩ.eo.l.proxi.

Si non fuerint.] CASVS. Si coitur societas in pari pecunia, neq; adiiciatur de partibus lucri vel damni: dicitur quòd æquales erunt.sed si dictum sit quòd vn' habeat duas ptes vel tres,alter vnã: quod intelligẽdum est cũ in societate coẽunda dispariter cõfertur, vt subiicit: dicit quòd valet,si alter plus conferat vel industriæ,vel operæ,vel pecuniæ.Itẽ etiã valet illud pactũ, quòd alter habeat lucrum non totum, sed commune, & nihil de damno: quod accidit in casibus: vt subiicit. Aristo tamẽ reprobat illam societatem quasi leoninam,in qua vnus debet habere damnum totum, & nihil de lucro.iniquum enim genus societatis est illud ex quo quis damnum tantum, non lucrum sperat. Viuianus.

b *Si non fuerit partes.* hoc casu æqualiter cõtulerant pecuniam: vt statim colligitur.

c *Adiecta.* nec alicui' arbitrio commissæ: vt supra eo.si societatem. Accursius.

d *Partes.* lucri & dãni:capitale tamen erat æquale.

† *Vide Eras. Chil. 1. cẽt. 7. prouerb. 89.*

e *Societati.* si autem non contulit plus,nũquid hoc pactum valet? quidam, vt Azo, q non: vt hic, & infra eo.quid enim. §.illud. & est ratio: quia societas habet ius fraternitatis.vnde licet aliàs huiusmodi pacta seruẽtur:vt.ĩ.depositi.d.j. §.si conuenit.hic tamen non valet: vt infra ea.l.§.fin.& infra eo.l.verum.j.respon. Alij dicunt,vt Io.quòd valet.& subaudiunt hic, maxime.nam hoc ipso quòd socius sit, dicunt alij afferri commodi aliquid:vt arg.j.de contrahen.emp. fundi partẽ.Tertij,vt Al.dicunt quòd valet iure pacti,non iure societatis.sed prima verior est.

f *Quod ita.* maxime subaudi,secundum Io.Sed Azo conditionaliter:vt supra diximus proxi.respon.

g *Opera.* scilicet æstimanda:vt diximus supra proxi.respon.

h *Damnum est.* id est periculum damni subeundi.

i *Solus.* id est sine socio.Azo.Sed quid si perdatur pecunia talis:an sit pe[illegible] commune? Respon.non: nisi hoc actum est: sicut nec si alter quæstus præstat moreretur, esset commune. Sed an posset vnus alium compellere operari,vel vt tantundem pecuniæ reportet vel reponat? Respon.non: quia finita est societas interemptione rerum:vt.j.eo.verum.§.fin. Accursius.

k *Lucrum.* scilicet totum:vt infra hoc.§.alioquin valeret:vt in dum præsens [a] debet:sed omnes diuidere, & cauere, cum dies venerit,defensu iri socium.

Si inter socios non fuerint partes adiecta cum contracta fuit societas: intelligitur facta societas pro partibus equalibus. hoc dicit vsque ad.§.Aristo. Baldus.

XXIX. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

SI non fuerint partes [b] societati adiectæ [c]: æquas eas esse cõstat. Si verò placuerit vt quis duas partes [d], vel tres habeat, alius vnam:an valeat?placet valere: si modò aliquid plus contulerit societati [e] vel pecuniæ, vel operæ,vel cuiuscumque alterius rei causa. Ita coiri societatem posse, vt nullius partem damni alter sentiat, lucrum verò cõmune sit, Cassius putat.quod ita [f] demum valebit (vt & Sabinus scribit)si tanti sit opera [g], quanti damnum est [h]. Plerumque enim tãta est industria socij,vt plus societati conferat,quàm pecunia:id est,si solus [i] nauiget,si solus peregrinetur,pericula subeat solus.

Illa societas quòd vnum habeat lucrum, alius damnum:dicitur esse leonina: & non valet. Baldus.

Aristo refert Cassium respõdisse societatẽ talem coiri non posse,vt alter lucrum [k] tantùm, alter damnũ sentiret: & hanc [l] societatem leoninam † solitum appellare. Et nos consentimus talem societatem nullam esse,vt alter lucrum sentiret,alter verò nullum lucrum [m],sed damnũ [n] sentiret. Iniquissimũ enim genus societatis est, ex qua quis damnum, non etiam lucrum spectet [o].

A sti.eo.§.de illa.&.§.ideo.&.ĩ.ea.l.in princi.quæ sunt contra.

l *Et hanc.* scilicet Aristo refert Cassium solitum &c.

m *Lucrum.* scilicet totum solum &c. Accursius.

n *Sed damnum.* scilicet totum: vt subiicit. idem est si partem damni sentiat,& nihil lucri. Azo. Sed cum maiorem partem lucri,& minorem damni ex pacto possunt percipere: vt supra ead.l. in prin. quis erit finis? videtur enim quòd si etiam vnum nummum pro lucro habeat,& totum damnum:quòd valeat. Sed respon. arbitrio iudicis hoc dirimendum:vt arg. supra eo.si societatẽ. vel verius hoc valet vsque ad tres partes, non vltra. nam sic figit hæc lex suos pedes: vt in princip.sui dicit.

Lucrũ dicitur deducto damno, & damnum dicitur deducto lucro.b.d. Vel sic: Duo contraria simul locum habere non possunt, id hoc allegatur. Baldus.

XXX. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

MVcius libro quartodecimo scribit non posse societatem coiri, vt aliam damni, aliam lucri partem socius ferat. [p] Seruius in notatis [q] Mucij B ait nec posse societatẽ ita contrahi [r]. neque enim lucrum intellegitur,nisi omni damno deducto,neque damnum nisi omni lucro deducto. Sed potest coiri societas ita, vt eius lucri quod reliquum in societate sit, omni damno deducto pars alia feratur: & eius damni quod similiter relinquatur,pars alia capiatur.

Ad hoc vt habeat locum actio pro socio, non sufficit rem esse communem,nisi sit ex conuentione intercedente animo contrahendæ societatis. aliàs si res sunt communes alia de causa,habent locum alia remedia.b.d. vsque ad.l.nemo. Baldus.

C XXXI. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

VT sit pro socio actio,societatem [s] intercedere oportet. Nec enim sufficit rem esse communem,nisi societas intercedat. Communiter autem res [t] agi potest etiam citra societatem [u], vt puta cum non affectione societatis incidimus in communionem:vt euenit in re duobus [x] legata:item si à duobus simul empta res sit: aut si hereditas † vel donatio communiter nobis obueniat: aut si à duobus seperatim emimus partes eorũ, non socij futuri: D

XXXII. IDEM libro secundo ad Edictum.

o *Spectet.* qui lucrum expectat, expectet & damnum: & econtra: vt in eo. titu.si igitur. in fi.& de regu.iur.secundum naturam.

Mvcius.] CASVS. Contrazi tecum societatem hoc pacto, vt duæ partes lucri spectarent ad me, & tertia pars dãni.dicit Mucius tale pactum non valere.Seruius dicit q nec de facto sic cõtrahitur societas, vt lucrum intelligatur nisi deducto damno. Viuianus.

p *Ferat.* in respõsione bene dixit:sed in ratione,quæ tamen nõ est hic, male. dixit enĩ quasi hoc sit iniquum propter naturã societatis:vt supra. l. proxi. in fi.& instit. eo. §. de illa. & ideo in hoc redarguitur. Accursius.

q *In notatis* .i. libro vbi reprehendit Mucium. Azo. Potest etiã esse lucrum & damnũ secundum vnum sensum: & non potest secundũ alium. item hic de damno casu accidẽti.secus si culpa:qa tũc nõ cõmunicatur, immò præstatur, vt.ĩ.eo. l.non ob eam. Accur.

† *Et tunc hereditas societatis fuisse, vt plures declarat Cic. in orat. pro Rosc. Comœd.*

r *Contrahi.* etiam de facto. Mucius ergo, quasi contra naturam societatis esset,reprobauit pactum:sed Seruius ideo, quasi nunquam possit accidere lucrum & damnum in eadem societate,secundum Ioan.sed certo quicquid dicatur in lege ista,tamen lucrum & damnum est in eadem societate.aliàs enim qualiter vnũ de altero deduceretur? loquitur ergo inspecto exitu. simile in peculio,in hereditate,in fructibus,qui nõ intelliguntur esse nisi deductis impẽsis:vt probauimus.ĩ.de pecu.l.iiij.§.fi ære.&.l.sed & si.§.peculiũ.&.C.de bo.quæ libe.l.fi.§. fin autẽ æs alienũ. secundũ Azo.Itẽ huic.l.est cõtra.ĩ.e.de illo.in fi.Solu.vt ibi. Ac.

s VT *sit.Societatem.* scilicet conuentionalem.

t *Res.* id est contractus,vel quasi contractus celebrari: nõ tamen eo animo vt velint esse socij.alioquin esset societas:vt.ĩ. eommuni diui.l.ij.

u *Societatem.* scilicet conuentionalem. est tamen incidens societas:vt no.supra eo.l.iiij.&.C.communi diui.l.pemul.

x *Duobus.* ementibus.Accursius.

Nam.

a *Nam. Cum ſine tractatu.* contrahendæ ſocietatis incidimus in communionem.
b *Ipſa.* id eſt, ſine conſenſu.
c *Geſtum.* & ſic locum habet actio nego. geſto.
d *Videtur.* ſcilicet ſine ſocietate: & probat per exempla: vt &c.
e *VT in conductionibus.* nō animo ſocietatis cōtrahendę factis, alioquin ſunt ſocij: vt ſupra eo. l. v.
f *Publicorum.* vectigalium.
g *Et ideo.* quia habet fieri cum conſenſu.
h *Geſto.* nego. geſto. & communi diui. nam & furioſus tenetur: vt infra de ac. & obli. l. furioſus. & facit ſupra communi diui. l. ij. Accurſius.
i *QVibus caſibus.* ſcilicet quando res ſunt communes ſine ſocietate. alioquin ſi cum ſocietate, agitur pro ſocio: vt infra eo. l. cū duobus. §. ſi in cōcunda. &. §. ité Mela.
k *Agitur.* ſi adhuc intentatum non eſt, neque tractatum: vt. C. familerciſcū. l. j. Accur.
l *Communi dividundo.* vt. C. communi diui l. penul. in fi.
m *Agi.* primo tamen famil. erciſ. ſecundum Azo. licet videatur etiam ab initio communi diuid. agi: vt ſupra fa. erc. l. inter. in prin. & ſic etiam idem Azo dixit in ſumma cōmuni diuid. Accurſius.
n *Nemo.*]*CASVS.* Non poteſt quis coire ſocietatē vt heres ſit ſocius: ſed datur in eum actio, vt bonam fidem præſtet: culpam etiā præſtet prædeceſſoris ſui q ſocius fuit: ſed heres nouo cōſenſu poteſt eſſe ſocius, & incidet factum ſuum in actio. pro ſocio. & hoc dicit vſque ad. l. pro ſocio. Viuianus.
o *Nemo poteſt ſocietatem.* ſcilicet priuatam. ſecus in ſocietate vectigalium: vt infra eo. l. adeo. in princi. *ADDITIO.* Tu dic hoc eſſe verū, trib⁹ tamē cōcurrētib⁹, ſcilicet q ſit ſocietas publicorū vectigaliū, vel ſimilū: & q ſit facta mētio heredis: & quòd heres ſit idoneus: vt. l. verū § in heredibus. j. eo. ſecundum Bal. hic.
p *Vt ipſe heret.* in mandato & depoſito ſecus eſt: quod dic vt no. ſupra de his qui not. infa. furti. §. penulti.
q *Præſtet.* ex ſua perſona. nam vetera negotia debet explicare, licet non ſit ſocius: ſed noua inchoare neceſſe nō habet: vt hic, & infra. l. proxi. & infra eod. l. heres ſocij. Accurſius.
r *ETacti. Quam.* ſcilicet culpam.
s *Is.* ſcilicet defunctus. Accurſius.
t *Lanè. Inierint.* & ideo cœperint facere ſocietatem de nouo, & fecerunt.
u *PRo ſocio.*]*CASVS.* Si ſocij velint ſocietatem diſtrahere, & aliquid debeatur ſocietati, cauere debet vnus ſocius alteri, quòd ſi aliquid ad ipſum peruenerit, quòd id communicet: vel ſi ſoluerit, quòd alius teneatur ſibi de eo refundendo pro parte. hoc eſt verum in omnibus bonæ fidei iudiciis. [*SI TECVM.*] Quod ex cauſa ſocietatis alter ſociorū conſecutus fuerit: iudicio ſocietatis & cōmuni diuidūdo cōſequitur alter. Viuia.
t *Pro ſocio arbiter.* id eſt iudex in actiōe pro ſocio cognoſcens. Ac.
u *Cautionibus.* ſcilicet interueniētib⁹ pro futuro damno vel lucro: vt ſubiicit. Sed videtur quòd tractus fururi temporis ad iudicē nō pertineat: vt infra de vſur. l. j. quæ eſt cōtra. Sol. hoc cum id futurū pendet ex præſenti vel præterito: vel hic ex cō tractu præterito, ibi autem ex futuro pendet. Vel dic quòd hæc cautio venit gratia aliarū rerum quæ in ſocietate veniunt. per ſe enim non veniret: ſicut & quod ex furto quæſitum eſt, non venit per ſe in ſocietate, venit tamen ſi fuerit collatum cum aliis: vt infra eo. quod autem. ſic & nomina nō per ſe ſed gratia corporum veniunt in fa. erc. iudicium: vt ſupra fa. erciſ. l. ij. in fi. ſed vt dixi, ſic ratione præſentis vel præteriti aliàs etiam cauetur in futuro: vt hic, & ſupra ſi ſer. vin. l. egi. & infra de aqua plu. arcen. l. Atteius. §. fin.
x *Exiſtimauit.* vt. ff. de iud. l. in omnibus. &. ff. de neg. geſt. l. iij. in fi. &. ff. titu. j. ſi mandato meo. §. item ſi cum.
y *Pro ſocio.* idem in actione cōmuni diui. dicitur: vt ſupra communi di. l. cum ſocij. de his tamen generalibus & ſingularib⁹, & qualiter fiant libelli in eis, dixi plene. ff. de eden. l. j. § j. & dicas q erant ſocij omnium bonorū.
z *Veluti mādati.* cum ſpeciale vnius rei tantum fuit mandatum.
a *Conſecutum.* vt infra eo. cum duobus. §. item ſi in communem.
b *Tulli.* in id qd exactū eſt: vt. j. eo. ſi actū. Ac.
c *SI fundus. Intulerit.* quandoque aliquis habet ius inferendi, nō tamen facit locū religioſum: vt ſi ſocius ſuum mortuū inferat in locum cōmunem: vt. ff. de relig. l. ſunt perſonæ. quādoque verò & habet ius inferēdi, & facit locū religioſum: vt ſi ſoci⁹ inferatur, cū nō alibi tā cōmode poſſit inferri: vt. ff. de reli. l. ſi plures. ité dicas quòd hic erat cōmunis ex ſocietate. aliàs enim fami. erciſ. vel cōmuni diui. agitur, vt. ff. de reli. l. ij. §. an & ſocius.
d *Pro ſocio.* vt dānū ſarciatur: vt. ff. de reli. l. locū. § j. &. l. is qui. poteſt etiā in factū agi vt corpus tollatur, vel [redacted]artis præſtetur: vt. ff. communi diui. l. ſi quis putās. §. [redacted]olis in cōmunem.
e *HEres ſocii. Per heredem.* qui ſit legitimæ ætatis ſic in herede tutoris: vt. j. de hered. tu. l. j. §. heredis. Azo. & eſt ad. l. ſupra de nego. geſt. l. nam & Seruius. §. ſi viuo Titio.
f *Poteſt.* ideoque punitur. Accurſius.

Si quis.

*Val. in re ipſa negotium.

NAm cum tractatu habito ſocietas coita eſt, pro ſocio actio eſt: cum ſine tractatu, [a] in re ipſa [b] & negotio* cōmuniter geſtum [c] videtur: [d]

XXXIII. IDEM libro trigeſimo primo ad Edictum.

VT in conductionibus [e] publicorū: [f] item in emptionibus. Nam qui nolunt inter ſe cōtendere, ſolent per nuntium rem emere in commune, quod à ſocietate longè remotum eſt. Et ideo [g] ſocietate ſine tutoris auctoritate coita, pupillus non tenetur: attamen communiter geſto [h] tenetur.

XXXIIII. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

QVibus caſibus [i] ſiquid forte vnus in eam rem impēderit, ſiue fructus mercedésve vn⁹ perceperit, vel deteriorem fecerit rem: non ſocietatis iudicio locus eſt: ſed inter coheredes quidem familiæ erciſcundæ iudicio agitur: [k] inter cæteros communi diuidundo. [l] Inter eos quoque, quibus hereditario iure communis res eſt, poſſe & communi diuidundo agi. [m]

Societas non tranſit ad heredem ex conuentione ſocij: ſed actio pro ſocio bene tranſit tam pro culpa ipſius defuncti, quàm pro dolo heredis. ex conuentione tamen heredis poteſt reuocari ſocietas. hoc dicit cum duabus ſequen.

XXXV. VLPIANVS libro trigeſimo ad Sabinum.

NEmo poteſt ſocietatem [n] heredi ſuo ſic parere, vt ipſe heres [o] ſocius ſit. in heredē autem ſocij proponitur actio, vt bonam fidem præſtet: [p]

XXXVI. PAVLVS libro ſexto ad Sabinum.

ET acti etiam culpā, quam [q] is [r] præſtaret, in cuius locū ſucceſsit, licet ſocius (non) ſit.

XXXVII. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

PLanè ſi hi qui ſociis heredes extiterint, animum inierint [s] ſocietatis in ea hereditate, nouo cōſenſu: quod poſtea geſſerint, efficitur vt in pro ſocio actionē deducatur.

Cautela futurorum ſpectat ad iudicem tam in generalibus iudicijs quàm ſpecialibus, vbicunque aquitas ſuadet. Baldus.

XXXVIII. PAVLVS libro ſexto ad Sabinum.

PRo ſocio arbiter [t] proſpicere debet cautionibus [u] in futuro damno, vel lucro pendēte ex ea ſocietate. quod Sabinus in omnibus bonæ fidei iudiciis exiſtimauit, [x] ſiue generalia ſunt, veluti pro ſocio, [y] negotiorum geſtorum, tutelæ: ſiue ſpecialia, veluti mādati, [z] commodati, depoſiti. Si tecum ſocietas mihi ſit, & res ex ſocietate cōmunes: quam impenſam in eas fecero, quósve fructus ex his rebus ceperis: vel pro ſocio, vel cōmuni diuidundo me cōſecuturum, [a] & altera actione alteram tolli [b] Proculus ait.

XXXIX. POMPONIVS libro decimotertio ad Sabinum.

SI fundus mihi tecū cōmunis ſit, & in eum mortuum intuleris, [c] agā tecum pro ſocio [d].

Societas ad heredem non tranſit: tamen inchoata per defunctum debent per heredē explicari. h. d. Baldus.

XL. IDEM libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

HEres ſocij quamuis ſocius nō eſt, tamē ea quæ per defunctū inchoata ſunt, per heredem [e] explicari debēt: in quibus dolus eius admitti poteſt: [f]

Stipulatio pœnalis non nouat præcedentem obligationem, niſi ex cauſa non onerosa factam: ſed exactione facta per vnam, tollitur altera, quatenus concurrunt. Bar.

XLI. VLPIANVS libro viceſimo ad Edictum.

Si quis.] CASVS. Si ſocius à ſocio ſtipulatus fuerit de dolo in ſocietate nõ committendo, & promittat pœnã ſi dolus cõmittatur: non pro ſocio, ſed ex ſtipulatu agetur ad pœnam: ſi non minus fuerit in pœna, quàm in intereſſe. & hæc pœna his qui eam conſecuti ſunt, ſi alter debitor ſit, imputabitur in ſortẽ. Viuianus.

a *Stipulatus.* ſi dolum vel culpam commiſerit alteram.

b *In pœnam.* refert ergo an ſit minus, vel plus: vt hic dicit. Sed contra. ff. de arbi. l. non diſtinguemus. in prin. Solu. ibi ſuccedit pœna loco cõcẽptus arbitri. vnde non impedit ſortis petitio, licet etiã pœna petatur: vt. ff. eo. tit. l. ſi quis rem. hic autẽ loco rei: & ideo pœna petita non petitur res: vt. ff. de excep. do. apud Celſũ. §. Labeo. & ſic intereſt: vt in id quod deeſt, nõ noceat: vt. ff. eo. l. proxi. Itẽ opponitur: aut hæc ſtipulatio pœnalis fuit animo nouandi, aut non. Primo caſu nec in eo quod deeſt, poteſt agi. In ſecũdo remanet efficax vtraq;. Sol. dicas tolli pro ſocio, ſi tantũ eſt in pœna, promiſſum ſcilicet & exactũ: vt. ff. l. proxi. aliàs non: & ſic eſt nouatio. Vel dic, quòd ſi dubium eſt an nouandi animo an non ſtipulatus ſit pœnam, inſpiciendum eſt an tantum ſit in pœna, quantum interſit eius. tunc enim præſumitur nouandi animo factum: vnde poſtea pro ſocio nõ aget. ſi vero minus ſit in pœna, præſumitur non eſſe factum nouandi animo: vnde poteſt agi in id quod deeſt pœna exacta. Vel tertio dicas, ſecundum Azo. quòd indiſtincte fuit nouatio. ſtipulando enim pœnam certam, in tantum videtur repudiaſſe actionẽ pro ſocio: vt infra de actio. & obli. l. obligationum fere. §. fin. habita de facili nouationis coniectura, ſecundum has leges: vt inſtit. qui. mo. tol. obli. §. ſed cum hoc. Accurſius.

c *Quod ſi ex ſtipulatu. Hoc minus.* id eſt, táto minus. ſed videtur quòd lucro deberet pœna cedere creditoris: vt infra de reg. iur. l. quod à quoquam. & ſi fra de ſolu. id quod pœnæ. & ſupra de pigne. act. ſi pignore. in prin. quæ ſunt cõtrariæ. Solu. refert, an ſit legalis pœna, & ſic loquuntur leges contrariæ. an conuentionalis: & tunc quia loco rei ſuccedit, non poteſt vtrũque peti: vt hic, & ff. eo. de excep. do. apud. §. Labeo. & ff. de act. emp. l. prędia. Item lex illa, prædia. videt eſſe cõtraria in eo quòd hic ipſo iure dicit tolli primã: vt diximus. ff. p nouationẽ. ibi verò dicit p exceptionẽ. ſ. intẽtionis vel factí: vt ibi diximus.

Si actum.] CASVS. In communi diuidundo actione tantum venient corporalia, non nomina. Item in actione pro ſocio non venient adiudicationes, cum per eam non diuiſio, ſed cõmunicatio fiat. ſed táto minus cõſequitur per actionem pro ſocio, quãtum plus conſecutus eſt per act. cõmuni diui. Viuianus.

d *Rationem habet.* quod non habetur in communi diui. vt ſupra communi diui. l. per hoc.

e *Admittit.* cũ nõ fiat diuiſio per eã, ſed cõmunicatio: vt no. in d. l. cõmuni di. ſed ad perſonales præſtatiões cõueniũt. & de hoc ſubiicit ĩ prima parte. p ſoc. & cõmuni diui. habẽt ſe vt excedẽtia & exceſſa: in ſecũda cõueniũt in pſonalibus præſtationibus.

f *Hoc minus.* Nota quòd in perſonalibus præſtationibus cõueniunt, vt in damnis & fructibus: ſed in diuiſione vel adiudicatione excedit communi diu. actionẽ pro ſocio: & econtra actio pro ſocio excedit in omnibus: vt hac. l. colligitur. primum colligitur ex fi. ſecundũ ibi, & adiudicationem &c. tertiũ ex prin. &c.

g *Actione.* ſcilicet actione pro ſocio inter ſocios.

h *Quia.* [illegible]rum. Azo. & dic vt not. ſupra communi diui. l. j. & ſupra eo. pro ſocio. §. fin. Accurſius.

Si margarita.] CASVS. Dedi margarita, vt ſiẽderes ea p decẽ, x. mihi redderes: ſi plꝰ, illã tuũ eſſet. Dicit q ſi hoc dixi aío cõtrahẽdę ſocietatis, eſt iter nos act. p ſocio. ſi nõ, actio ꝑſc. ver. Vi.

i *Si animo.* quod colligitur ex qualitate perſonarũ & negotiorũ. nã ſi hic vẽditor margaritarũ erat, ſicut & venditor librorũ: præſumit nõ animo ſocietatis, & ſic dat præſcrip. ver. vt hic, & j. de præſcrip. ver. l. ſi tibi rẽ. ſi autẽ promiſit mihi q in Alexandriã foret portaturus, tũc eſt ſocietas: & ſic agitur pro ſocio: vt hic, & ff. e. l. cũ duob⁹. §. item ex facto. Azo.

Rei cõmunis.] CASVS. Si ſocius rẽ cõmunẽ contrectet: & furti, & pro ſocio actio cõpetit: neq; altera alterã tollit. idem in omnibus bo. fi. iudi. vt cõpetat furti ex ea cõtrectatione: vt in act. mãda. locati. neg. geſt. tutelæ. ſi tamẽ pro ſocio actũ fuerit, tollitur cõdictio furti. nec tamen facile præſumitur q ſoci⁹ faciat cauſa furãdi, vel celandi: ſed potius iure ſuo, & ratiõe ſuæ partis quam habet iure ſocietatis. vnde ſi ſeruũ cõmunẽ vnus ſociorũ celauerit: nõ tenetur lege Flauia propter prędictã præſumptionem: verũtamen ſi probetur eũ ſuppreſſiſſe, tenebitur. & hoc dicit. l. illa, merito. quia cõiungitur cũ. ff. ſed ſi ex cauſa. & continue debet legi cum duabus ſeq. vſque ad. §. ſi damnum. & ille. §. continuatur cum tribus. ll. ſeq. quæ planæ ſunt. Viuianus.

k *Agi poteſt.* vt infra de fur. ſi ſocius.

l *Dicendum eſt.* vt furti competat & ex eo cõtractu. & ſic etiam in cõmodato ſecũdũ hoc, vt ſi rei cõmodatæ tibi feceris furtũ, vtraque tenearis: nec vna per alterã tollitur: vt hic, & ff. de act. & obli. l. qui ſeruũ. Sed cõtra. ff. de fur. is cui. vbi dicit tolli cõmodati ipſo iure, ſi furti eſt actũ. Itẽ ſi cõmodati, dicitur ibi q furti actio tollitur per exceptionẽ. Sol. hic nõ tollitur, ſcilicet ipſo iure: ſed per exceptionẽ: vt ibi. vel ibi actor ſciuit rẽ eſſe ſurreptã. Vel ſpeciale eſt ibi in actione cõmodati: & ideo quia accipiens cõmodatũ, grauius obligatur q̃ aliquis alius, quia de leuiſſima culpa: & ideo in hoc releuetur. ſed hoc nõ valet, quia & procurator æquè obligat, cũ etiam de leuiſſima culpa teneatur: vt. C. mãda. l. à procuratore. licet quidã dicãt cõtra. & tamen in procuratore vna per alterã nõ tollitur: vt. ff. l. proxi. Vel diſtingue, an agitur propter rẽ tãtũ actione cõmodati: an ꝓpter intereſſe. nã ſi propter rẽ, poſſea furti agetur. aliàs nõ, ſecũdũ Ir. Vel dic ſecundũ V. an feci mẽtionẽ furti, vel ago cõmodati ꝓ illa re in qua furtũ feciſti, & tũc nõ agã poſtea furti. an nõ: & tũc poſſum. Vel dic, ſpeciale in cõmodato, alia ratione: quia ſi dolo etiã cõmodatarij res abſit: tamẽ poſtea præſtita æſtimatione litis, cogitur cõmodatario cedere actionẽ: vt. ff. de re iudi. l. in depoſiti. ſic ergo poſtea furti nõ aget. ſed & hoc nõ placet: quia nõ tãtũ cõmodatario, ſed etiã depoſitario, qui de ſolo dolo tenetur, ceditur actio: vt ibi dicitur. multo magis ergo ceditur mandatario, q̃ de omni culpa tenetur. nã & prædicta. l. in depoſiti. generaliter eſt intellecta in omnibus bo. fid. iudiciis. Solue ergo, & dicas q in. d. l. de fur. fuit actũ actione furti, id eſt cõdictione furtiua: & ſic tollitur cõmodati: vt. ff. l. proxi. ſed ſi ex cauſa. j. reſpon. & hic bona ſolutio. Hodie vero etiã furti & cõmodati tolluntur ſola electione, licet alij dẽtur poſtea: vt. C. de fur. l. fi. §. j. Itẽ ei quod dicit, vnã p alterã nõ tolli, prout ad mãdatũ refertur: vt hac. l. & infra. l. proxi. eſt contra. C. de fur. l. j. vbi dicitur, vel mandati vel furti eligi. nam electione tolluntur. Solu. ibi loquitur cum alius, non actor mandauerat: & ideo datur electio agenti vel vt mandatum ratum habeat, & ex eo agat. vel furti, dicens alios ſine ſua voluntate contrectaſſe. vtrumq; autem non poteſt facere, quia contraria ſunt. nam ſi agit mandati, ratam habet contrectationem. ſi furti, non agit mãdati, & non habet ratũ. hoc enim in actione furti intenditur, nec debuiſti contra meam voluntatem pecuniam contrectare. & cum agit poſtea mandati, videtur approbare contrectationem: ſicque vt ſibi contrarius repellitur: vt infra

SI quis à ſocio pœnam ſtipulatus[a] ſit, pro ſocio nõ aget, ſi tantundẽ in pœnam[b] ſit, quãtum eius interfuit.

XLII. IDEM libro quadrageſimo quinto ad Sabinum.

QVod ſi ex ſtipulatu eam conſecutus ſit: poſtea pro ſocio agendo hoc minus[c] accipiet, pœna ei in ſortẽ imputata.

Actio communi dividundo, non tollitur per actionem pro ſocio: quia habẽt ſe vt excedentia & exceſſa. Bartolus.

XLIII. IDEM libro viceſimo octauo ad Edictum.

SI actum ſit communi diuidundo, non tollitur pro ſocio actio: quoniam pro ſocio & nominum rationem habet[d], & adiudicationem non admittit[e]. Sed ſi poſtea pro ſocio agatur: hoc minus[f] ex ea actione[g] conſequitur, quàm[h] ex prima actione conſecutus eſt.

XLIIII. IDEM libro trigeſimo primo ad Edictum.

SI margarita tibi vendenda dedero, vt ſi ea decem vendidiſſes, redderes mihi decem: ſi pluris, quod excedit, tu haberes: mihi videtur, ſi animo[i] contrahẽdæ ſocietatis id actum ſit, pro ſocio eſſe actionem: ſin minus, præſcriptis verbis.

Actio rei perſecutoria non tollitur per pœnalem: nec econuerſo: ſed vna perſecutoria aliam bene tollit. B.

XLV. IDEM libro trigeſimo ad Sabinum.

REi communis nomine cũ ſocio furti agi poteſt[k], ſi per fallaciã dolóve malo amouit, vel rem communem celandi animo cõtrectet. Sed & pro ſocio actione obſtrictus eſt: nec altera actio alterã tollet. Idémque in omnibus bonæ fidei iudiciis dicendum eſt[l].

XLVI. PAVLVS libro ſexto ad Sabinum.

Actio vna per aliã tollitur.

vt infra quando ap.ſit.l.ij. §.ſed ſi alius.& ſupra de peti. here.ſi teſtamentum.in fi.quia ratione eiuſdem contrectationis & mãdati quaſi ſit mandatum,& furti quaſi non ſit mandatum, experitur.hic autem actor geſtionem mandauerat: procurator deinde inuito domino res contrectauerat. ſi agit vtraque, non ideo ſibi cõtradicit: & ideo admittitur:vt hic dicitur,& ſupra tit.j.ſi mãdauero. §. ſi tibi. Item contra ſupra nau. cau. ſtabu.l.idem.§.fin.Sol. vt ibi.Accurſius.

a *Idem eſt & in colono.* qui res domini in prædio conſiſtẽtes celat animo ſurandi. Ac.

b *Sed ſi ex cauſa. Aquilia.* vt.ſ.ad legẽ Aquil. ſed & ſi cõmunem.&.l.ſeq.

c *Sed adhoc. Vtraque actio.* Sed nonne actio.l. Aquil. pœnalis eſt poſt inficiationem, itẽ & ſine inficiatione? Reſpon.licet ſit pœnalis, rei tamen æſtimationẽ perſequitur:vnde poſtea nõ intenditur:vt.j.de act. & obli.qui ſeruum.§.fin.

d *Merito autem adiectum eſt.* ſcilicet illud quod ſequit: vt.ſ.e.l.rei communis.

e *Inire.* notabilis eſt hęc ꝓſumptio:vt hic,& ſ. de ſer. cor. l. ſi quis ſeruũ cõmunem. in fi. j.reſpon. &.j.de iniur. itẽ apud Labeonẽ.§. ſi cõmunẽ. &. j. de regu. ſemper in dubiis. Sed ar.contra infra de leg. ij. vnum ex familia. §. ſi de Falcidia. & C.quãdo & qui. quar. pars. l. ij. in medio legis, vbi dicitur quòd naturale vitiũ eſt negligi qđ cõmuniter poſſidetur: ſed tamẽ ſi quid in ea fiat, aliter præſumitur:vt hic dicitur.

f *Et ideo.* q. d. quia quaſi re ſua abuti videtur: ideo videamus ſi ſeruum cõmunem ſuppreſſit, vel alio modo in legem Fauiam incidit:vt. C.ad.l. Faui. de pla. l. pe. an ſocio teneatur? Et videtur quòd non.nam ratio facit,vt non teneatur, ſcilicet prima facie propter notabilẽ præſumptionẽ.vel ratio.ſ.ne ꝓpter ſolũ vſum teneatur.ſed ſi vẽdiderit,tenet:vt hic ſubiicit,verũ ſi plagiũ &c.

IDem eſt & in colono [a],& in eo qui negotia gerit, & qui mandatum noſtrum exequitur, & in tutore.

XLVII. VLPIANVS libro trigeſimo ad Sabinum.

SEd ſi ex cauſa furtiua condixero, ceſſabit pro ſocio actio:niſi ſi pluris mea interſit.

Si damnum in re communi ſocius dedit,Aquilia [b] teneri eũ & Celſus & Iulianus & Pomponius ſcribunt.

XLVIII. PAVLVS libro ſexto ad Sabinum.

SEd nihilo minus & pro ſocio tenetur,

XLIX. VLPIANVS libro trigeſimoprimo ad Edictum.

SI hoc facto ſocietatẽ læſit, ſi verbi gratia negotiatorem ſeruũ vulnerauerit,vel occidit:

L. PAVLVS libro ſexto ad Sabinum.

SEd actione pro ſocio conſequitur, vt altera actione contẽtus eſſe debeat: quia vtraque actio [c] ad rei perſecutionẽ reſpicit:non,vt furti,ad pœnam dumtaxat.

In dubio quis vti præſumitur iure ſuo. Bar.

LI. VLPIANVS libro trigeſimo ad Sabinum.

MErito autem adiectum [d] eſt,ita demum furti actionem eſſe,ſi per fallaciam & dolo malo amouit: quia cum ſine dolo malo fecit, furti non tenetur. Et ſanè plerumque credendum eſt eum qui partis dominus eſt, iure potius ſuo re vti, quàm furti conſiliũ inire [e]. & ideo [f] videbimus an Fauia teneatur. Et ratio quidem facit ne teneatur: verum ſi plagium fecit,vel ſuppreſſit, Fauia teneri.

Contra mandatum vni factum veniens, contrarius non poteſt: ſecus ſi contra contractum ſocietatis veneris.l.d.Nam in primo poteſt pœnitere, in vltimo non. Bartolus.

LII. IDEM libro trigeſimoprimo ad Edictum.

CVm duobus vicinis fundus coniunctus venalis eſſet:alter ex his petiit ab altero, vt eum fundum emeret, ita vt ea pars quæ ſuo fundo iuncta eſſet,ſibi cederetur. mox ipſe [g] eum fundum ignorante vicino emit.quæritur,an aliquã actionem cum eo vicinus habeat. Iulianus ſcripſit implicitam eſſe facti quæſtionem. Nam ſi hoc ſolum actum eſt,vt fundum Lucij Titij vicinus emeret [h],& mecũ communicaret, aduerſus me, qui emi,nullam actionem vicino [i] competere. Si verò id actũ eſt,vt quaſi commune negotiũ gereretur,ſocietatis iudicio tenebor [k],vt tibi,deducta [l] parte quam mandaueram [m],reliquas partes præſtem.

In hoc iudicio venit dolus & culpa. Bartolus.

Venit autẽ in hoc iudicium pro ſocio, bona fides. Vtrum ergo tantum dolum, an etiam culpam [n] præſtare ſociũ oporteat,quæritur. Et Celſus libro ſeprimo Digeſtorũ ita ſcripſit, Socios inter ſe dolum & culpã præſtare oportet.

Si vnus ponit rem, & alius operam in ſocietate, venit etiam dolus & culpa. Bar.

Si in coëunda [o] ſocietate (inquit) artem [p] operámve [q] pollicitus eſt alter, veluti cum pecus in commune paſcendum, aut agrum politori [r] †damus,in cõmune quærẽdis fructibus:nimirũ ibi etiam culpa præſtãda eſt, tunc enim & ipſe teneretur: & ita compẽſatione obiecta forte nihil ei præſtaretur:vt infra ea.l.§.ſi quis ſocietatem. Azo.

Cvm duobus.]CASVS. Duob⁹ vicinis erat quidã fundus cõiũctus,& erat cuiuſdã tertij. alter vicinus mãdauit alteri vt emeret,vt pars cõiuncta ſuo prædio daretur:& idem qui mãdauit,ſtatim emit.quæritur,an alteri vicino cui mãdauit, teneatur cõmunicare. Dicitur ꝓ facti eſt quæſtio.nã ex eo ꝓ ita ſimpliciter mãdauerat,nulla eſt act.alteri vicino cõtra vicinũ.ſed ſi actũ fuit inter eos vt emeretur,vt tãquã cõmune negotiũ in eo emẽdo gereretur:in eo caſu tenetur ſibi cõmunicare excepta parte cõiũcta ſuo prædio.venit enim in iſtud iudiciũ bona fides:& alter ſoci⁹ alteri tenet præſtare dolũ & culpã. [*SI IN COEVNDA.*] Inter aliquos cõtrahitur ſocietas.vnus cõfert pecuniã vel alias res:puta agrũ in cõmune colendũ:vel pecora paſcẽda:alter operã & induſtriã:verbi gratia,vnus dabat porcum in cõmune paſcendum,vel vineam colendam:vt fructus participaret. quæritur an talis ſocius culpã præſtare debeat? Dicitur quòd ſic.ſed & ſi ſocius rei cõmunis nocuit,dicitur ꝓ culpa venit. [*DAMNA.*] Si aliquis accepit pecus paſcendum cauſa ſocietatis, æſtimationem ipſe præſtare non debet,ſi fato intercidat.dãna enim fatalia quæ accidũt imprudẽtibus & ignorantibus, non præſtãtur. vnde ſi aggreſſura latronum vel incẽdio perierũt, damnum cõmune erit:niſi dolus & culpa imputari poſſit. contrarium eſt ſi furto pdiderit hoc caſu,quia cuſtodiam debebat ſolus præſtare. [*QVIDAM.*] Duo contraxerunt ſocietatẽ vt ſagariam negotiationem exercerent,puta vel ſalis,vel ſaccorũ, vel vilium pannorum: & cũ alter profect⁹ eſſet,incidit i latrones,& amiſit pecuniam communem,& aliam quam ſecum habebat, & ſerui ſui vulnerati fuerunt. dicitur quòd damnum toti⁹ pecuniæ pertinet ad alium ſocium,ſcilicet pro parte: quia nõ periiſſet,niſi ſecum cõtraxiſſet ſocietatẽ. Idẽ eſſet ſi dedit aliquid vt ſeruus curaretur, quia totum commune erit. idem eſt ſi naufragio res perierunt cũ in naui non poſuerunt niſi res conſuetas ad nauigium. nam ſicut lucrũ pertinet ad ſocium: ita & damnum. [*CVM ERANT.*] Duo argentarij contraxerunt ſocietatem in argentaria tãtum. alter ſociorum aliquid acquiſiuit ex alia negotiatione. vtrum hoc communicetur cum ſocio? Reſpon.quòd non. Viui.

a *Contra.* ſcilicet vt eam diligentiam quam in ſuis præſtabat tẽpore cõtractæ ſocietatis,præſtet nũc in ſocietate:niſi & modo maiorẽ quàm tũc præſtet in ſuis.ſed in depoſito ſemper inſpicit qualẽ nũc i ſuis exhibeat:licet i pri.erat diligẽtior:vt hic,& iſti. e.§.fi.& iſti.qui.mo.re cõtrahi.obli.§. pen.&.j.e.l.ſocius ſocio.

b *Qui in eorunda.* Vel dic vnã ſocietatẽ de terra,& bob⁹,& iter eoſdẽ. Vel dic duas,vnã de terra,& aliã ſocie[illegible]eſtiis. Ac.

c *Autem.* ſcilicet colendi terram cum bo[illegible] quos pretio meo emerat:vt in primo exemplo.

d *Operámve.* paſcendi boues meo pretio emptos:vt in ſecundo exemplo. Azo.vt.j.loca.ſi quis domum.§ ſi quis vitulos.

e *Pollicitatori.* i.pollicẽti artẽ colẽdi,vt ſtatũ dixit. *ADDITIO.*

Politori

Mox ipſe. ſcilicet qui mandauerat emi.

h *Vicinus emeret.* vt procurator.

i *Vicino.* quia licet poteſtatem emendi vicino conceſſerim, retinui tamen:vt arg. j. de dam.infec.l.j.

k *Tenebor.* niſi is cui mãdatum eſt, dolo vel culpa emere noluerit.

l *Deducta.* id eſt retenta.

m *Mandaueram.* ſcilicet mihi emẽdam. Et no.quòd mutat perſonas ab eo quod in prĩ.dixerat,cũ primo in tertia: nũc ĩ prima.

n *Culpam.* ſcilicet vt eam diligentiam quam in ſuis præſtabat tẽpore cõtractæ ſocietatis,præſtet nũc in ſocietate:niſi & modo maiorẽ quàm tũc præſtet in ſuis.ſed in depoſito ſemper inſpicit qualẽ nũc ĩ ſuis exhibeat:licet i pri.erat diligẽtior:vt hic,& iſti. e.§.fi.& iſti.qui.mo.re cõtrahi.obli.§. pen.&.j.e.l.ſocius ſocio.

o *Qui in eorunda.* Vel dic vnã ſocietatẽ de terra,& bob⁹,& iter eoſdẽ. Vel dic duas,vnã de terra,& aliã ſocie[illegible]eſtiis. Ac.

p *Autem.* ſcilicet colendi terram cum bo[illegible] quos pretio meo emerat:vt in primo exemplo.

q *Operámve.* paſcendi boues meo pretio emptos:vt in ſecundo exemplo. Azo.vt.j.loca.ſi quis domum.§ ſi quis vitulos.

r *Pollicitatori.* i.pollicẽti artẽ colẽdi,vt ſtatũ dixit. *ADDITIO.*

Politori

† *Adhũc locum vide Anto. Auguſt. lib. 4. cap. 9.*

Politori legendum est,vt est Florētiæ. Erant autem politores, qui agros excolere atque polire cōsueuerāt. Nonius cū Marcellus sic ait:Politiones agrorū,cultus diligentes:vt polita omnia dicim⁹ exculta,&ad nitorē deducta. Enni.Satyra.lib.iij. Testes sunt lati cāpi,quos gerit Africa terra politos. & Annali.ix. Rastros dente fabres

† *Id est,pecunia supplet & velut quod in arte vel opera deest. Itaque pecuniā conferēti de culpa tenetur qui operam confert, cū ille non minus quàm hic societati imet, ac eius pecunia locus operæ sit.*

carpsit causa poliēdi agri. Varro: Quid mirū ex depolitionibus eiūtur,hic in cœnaculo polito recipiuntur. Ad hæc Pōpeius Fest. lib.iiij.ait. Depositum perfectū, quia omnes perfectiones, politiones antiqui vocabant.

a *Pretium enim.* scilicet boum,vel etiam fundi. Rō. enim tacitæ obiectioni.q.d.non pōstabit hic pollicitator culpam,cum artem vel operam adhibeat,alter neutrum. Sed rñ. pretium pro bobus datū ab vno,vel etiam fundus,ideo quia alter artē pollicebatur vel operam, ita velat eā, vt vnus operam vel artē magis quàm alter adhibere non intelligatur: ideoq; æquū debet videri si pollicitator de culpa teneatur secundum Azo.& sic singula singulis redde. Vel dic pretiū,scilicet artis & operæ, est velamentū ipsius artis, vel operę,vt quasi pretiū ponere videatur, qui artem vel operam ponit:& facies punctum inter dictionem illam, operæ, & illam, artis: qui opetetur vim copulæ secūdū vtramque lecturam.vel cōuertantur ambæ in vnū.i. artificialis operæ.

† *Iste tex.est sing.ad hoc q̄ culpa facere non videtur, qui facit vt solet fieri. hoc probas iste tex. ad finē ibi, solerent adnebi. Bolog.*

Pretium enim a operæ, †artis est est velamentum. Quòd si rei cōmuni socius nocuit,magis admittit culpā quoque venire.

In actione pro socio quis non tenetur de casu fortuito,etiam si receperit rem æstimatam. Item factum in dubio præsumitur cōmitti culpa eius cui res est subtracta.b.d. iste.§. Baldus.

Damna b quæ imprudētib'c accidunt, hoc est damna fatalia,socij non cogentur præstare. d ideoq́ si pecus æstimatum datum sit,e & id latrocinio aut incendio perierit:commune damnum est,si nihil dolo aut culpa acciderit eius qui æstimatū pecus acceperit. Quòd si à furibus subreptum sit, f proprium eius detrimentū est: quia custodiā præstare debuit, qui æstimatū accepit. hæc vera sunt, & pro socio erit actio,si modò societatis contrahendæ causa pascēda data sunt, quamuis æstimata. Quidam † sagariam g negotiationem coierūt. alter ex his h ad merces comparandas profectus, in latrones incidit, suamq́ pecuniā perdidit:serui eius vulnerati sunt: rēsq́ proprias perdidit. dicit Iulianus damnum esse commune:i ideoq́ actione pro socio damni partem dimidiam agnoscere debere tā pecuniæ,quàm

b *Damna.* fataliavt subiicit. Accursius.

c *Imprudentibus.* id est ignorantibus. Vel dic,id est prouidere non potentibus:vt infra de admini.re. ad ciui. perti.l.ij.§. si eo tempore. Vel dic,id est valde:vt sic augmentatiue ponatur : vt infra de liber.& posth.l.Gallus.§.ille. Accursius.

d *Præstare.* nec mater,quo minus legatum percipiat:licet factō pariat monstrosum:vt.ī.de verbo.sig.l.quæret aliquis.

e *Datum sit.* sic vt pretium eius reddatur si lata vel leuis culpa acciderit:vt tūc nō dubitaretur:aliās etiam fortuitū casum præstaret:vt supra commo.l.si vt certo.§.cōmodatum. Vel dicas aliter vt diximus infra de æsti.ac.l.j.§.finali.

e *Datum sit.* partiario colono. Accursius.

f *Subreptū sit.*ſ.culpa socij interueniēte. Et no.q̄ quidā sumunt hinc arg.q̄ furtum nūquam sine culpa saltē leuissima fieri potest:sed veri⁹ cōtrariū est:vt.ī.de furtis.l.cū.§.idē scribit. Quid em̄ si vxor nocte marito surripit: vel potatio sibi datur,cui opiū sit immixtū? Et sic not.q̄ furtū plerūque culpa fit:sed tamē quādoq; contra. Itē latrocinium, quod proxi.ī.inter casus fortuito numerauit, plerumque sine culpa.& dicuntur latrocinantes qui in syluis stant,vt spolient transeūtes.fures,de nocte in domib'⁹ vt in auth.vt nul.iudi.§.pe.col.ix.&.C.depositi.l.j. Accursius.

g *Quidam sagariam.* id est saltus vel sale:vel saccorum,vel vīlium vestium attritarum,secundum H.

h *Alter ex his.* quid si vterq; captus fuerit,& vnus euaserit?adhuc puto idem. Item [illegible] si vnus ab amicis redemptus fuerit? Respō. distinguitur an animo remunerādi,vt tunc agat.aut nō,sed donandi animo,& tūc nō agit:vt arg.ī.titu.j.idēque.in fi.&.l. seq. l.si vero non remunerandi.in prin. Accursius.

i *Commune.* sic supra ad.l.Rho.de iac.l.j.&.ij §. æquissimum.

† *A De sago & sagaria negotiatione, vide Bud. ī. titu. depo.l.i.*

sed aliter in actione mandati:vt supra man. inter causas.§. non omnia.secundum quosdam.Aldricus autem dicit idem:vt mandator teneatur de his rebus quas non detulisset mandatarius nisi mādatum suscepisset: de aliis autem nō agit,sicut & nec socius. Azo. & ibi plene diximus:sed quantum ad medicos bene est secus : & est ratio: vt ibi not.

rerum cæterarum, quas secum non tulisset k socius,nisi ad merces communi nomine comparandas proficisceretur. Sed & si quid in medicos īpensum est: pro parte socium agnoscere debere,rectissime Iulian⁹ probat. Proinde & si naufragio quid periit,cum non aliàs merces quàm naui solerent aduehi, damnum ambo sentient. Nam sicuti l lucrum,ita damnū quoque commune esse oportet, quod non culpa socij contingit.

Societas vnius negotiationis non pertingit ad aliam negotiationem. Bartolus.

Cum duo erant argentarij socij, alter eorum aliquid separatim quæsierat,& lucri senserat. quærebatur an commune esse lucrū oporteret.& Imperator Seuerus Flauio Felici in hæc verba rescripsit: Etiam si maximè argentariæ societas inita est: quod quisque tamen socius non ex argentaria causa quæsiit,id ad cōmunionem non pertinere, m explorati iuris est. Papinianus quoque libro tertio responsorum ait, Si fratres n parentum indiuisas hereditates ideo retinuerint,vt emolumentum ac damnum in his commune sentirent: o quod

k *Non tulisset.* optima cōsideratio. sic & supra fami erciscun.L. ex parte. in princip. Accursius.

l *Sicuti.* vt.ī.lo.si merces.§.antepe.

m *Non pertinere.* vt supra proxi.respon.

n *Si fratres.*]CARTVS. Fratres dimiserunt hereditatē parentū indiuisam, vt omne damnum & lucrum inde commune esset. dicitur quòd si aliunde aliquid alter eorū quæsiuisset, non erit propterea commune. Item quæritur aliud: pone quòd conuenit inter Flauium Victorem,& Vellicum Asianum, q̄ de pecunia Victoris fierēt monumēta ex industria Asiani: & ex pec.quæ ex venditione rediget,certa quātitas pertinebit ad Victorem:& alia ad Asianum propter operā suam. dicitur quòd est locus act. pro socio. [IDEM.] Inter fratres coitum fuit voluntarium cōsortium, vt stipendia &c.communia essent. dicitur quòd redigentur in commune iudicio societatis, quanquā hæc frater emancipatus nō cogetur conferre manenti in potestate fratri suo:quia & si in potestate esset,haberet ea tantum præcipua. [IDEM RESPONDIT.]Dicit iurisconsulto quòd nullus potest cōtrahere societatē vt vltra mortē suā porrigatur:quia nemo potest sibi tollere libertatē supremi iudicij.ī.vltimę volūtatis. Idē rñ.in tali quæstione,si Lucius refecerit partes insulæ cōmunis, quāuis ipse posset ex ratione recuperare pecuniā cū certis vsuris intra quatuor mēses:(quod ob hoc dicitur,quia post id tēpus potest habere dominiū illi⁹ insulæ) potest tñ etiā agere pro socio.finge enim q̄ maluit suā recuperare,quàm dominiū insulæ.Sed quæret aliquis,quare oratio diui Marci finiuit vsuras intra quatuor mēses?dicitur q̄ hoc fecit quia post id tēpus dedit dominium.& hoc dicit vsque ad.§.si quis societatē. [SI QVIS.] Si duo coierūt societatem ad emendū:& res quæ emi debuit,nō sit empta dolo vel culpa alteri⁹:dicitur q̄ tenetur p̄ socio:& si dies sit adiecta,neque emptū fuit intra diē sine culpa sui socij,nil præstabitur ab altero. Itē venit in act.p̄ socio, vt si in rem cōmunē impenderim,recuperē sumptus. Itē scripsit Mela:duo vicini sēpedes cōtulerunt,forte quilibet medium pedem,vt cōcraticium parietem inter se facerent ad sustinenda vtriusq; onera:deinde ædificato pariete alter nō patitur in eum immitti.bene agetur pro socio. Itē si emerunt areā ne officeret luminibus:nisi alter præstet quod cōuenit,venit actio p̄ socio. [SI PLVRES.] Sciēdū est,q̄ licet plures sint societates,cōstat hoc iudiciū sufficere ad omnes societates. [SI QVIS EX SOCIIS.]Si aliquis ex sociis p̄fect⁹ fuerit:recuperat stabulorū & iumētorū sumptus & vecturarū, siue p̄pter suā personā, siue p̄pter merces cōductas. Cætera sunt plana vsq; ad.l.ij id. Vi.

n *Si fratres.* aliàs lex,& aliàs §.qui incipit, Papinianus.Ac.

o *Sentirent.* multo magis ergo si hoc non fuit actum.

a *Redigatur.* ſic ergo econtra in dãno vel expenſis: vnde ſi vnus cõmiſit maleficium,non ſoluit de cõmuni:vt infra eo.§.fi.

b *Idem ex facto ait.* Papinianus.

c *Cum certa quantitate.*i.quotitate.ſ.tertia lucri vel quarta.quãtitas enim alia eſt ad oculũ deſignatiua:alia ad intellectum:alioquin non ſocietas ſed fœnus contractum videtur. ſic & ponitur quantitas pro quotitate ſupra man. ſi remunerandi.§. Maurus.

d *Pro ſocio.*ſi ſocietatem eſſe voluerit.aliàs pſcri.ver.vt hic, & ſupra eo. ſi margarita. &.j.de præſcript. ver. ſi tibi rem.Accurſius.

e *Si inter fratres.* aliàs hic incipit lex,aliàs.§.

f *Initum fuerit.* vt ex quacũque cauſa quæſitum comunicarent:ſecus ſi ſimpliciter: vt.ĩ. eo.l.iij.§.j.&.l.coiri.

g *Stipendia.* quæ militibus dantur:vt.C.de procu.l.qui ſtipendia.

h *Salaria.*quæ vexillariis vel ſimilibus dãtur:quæ in caſtrẽſi peculio computantur.

i *Emancipatus.* iure prætorio ad ſuccedendum admiſſus.

k *Haberet.* cũ ſint caſtrẽſia:vt.j. de col. bo. l.j.§.nec caſtrẽſe.&.§. ſed an. Accurſius.

l *Ideo.* ſcilicet quòd vltra morté non porrigitur. ſi enim porrigeretur, neceſſe eſſet vt mihi oſtẽderetur pſona in qua poſt mortem tuam conſentirẽ: quod ſi faceres, quaſi cõſtringerem illam tibi habere heredem.libertatem autem ſupremi iudicij quis ſibi auferre nó poteſt:vt hic, & infra de here.inſtit. l.inſtitutio.ſi.C.de pactis.l.pactũ quod dotali.ſecundũ Azo. Vel dic,quia ſi vellẽ ad heredem meum extẽdere,& nolles mecum in illum heredem cõſentire, haberem neceſſe alium inſtituere, forte vlteriorem proximiori præferendo.

m *Præferre.* nõ facto teſtamento.ſi autẽ teſtamento facto præferre velit,poteſt:vt ſupra de inofficio.teſt.l.j.quæ eſt contra. Vel dic,non poteſt cogi vt præferat prædicto modo.

n *Reſtituerit.* id eſt refecerit,& communi nomine.

o *Certis.* aliàs centeſimis. Accurſius.

p *Recipere poteſt.* in his quatuor mẽſibus currũt vſuræ,& poſtea eſt dominus:& pro rata anni computantur centeſimæ.

q *Vtetur.*quia in refectionem impendit:vt.j.qui po.in pig.habe.l.interdum. Accurſius.

r *Conſequatur.* ſcilicet ſibi debitum:vt.ĩ.quod cum eo.l.j.& ſic no.quòd qui plures habet vias: ſi leuiorẽ eligit,mos ei geritur: vt hic,& ſupra de rei vin.l.quòd ſi poſſeſſor.Et no.diligẽter ex hoc.§.quòd tantũ contra contumacem habent locum tria auxilia,ſcilicet petitio ſortis cum vſura centeſima vſque ad quatuor mẽſes:item dominij tranſlatio:item intereſſe præſtatio,quia dicit ſupra ceſſantis ceſſantiúmve,ſiue vn⁹ ſoci⁹ eſt,vel plures: vt C.de ædi.pri.ſi vt proponis.& ita,ſi cõmuni nomine alter ædificat. Quid autem ſi ſuo nomine tantũ? Reſpon.omnia remedia eidem denegãtur,& donare præſumitur:vt.C.de ædi.pri.l. ſi is cõtra quem. Item quid ſi communi nomine refeciſti altero abſente?Reſpon.Prima duo remedia ceſſare vidẽtur:quia contumacia nó interuenit:tertium autem ad intereſſe neceſſarium eſt impetrandum vel per actionẽ pro ſocio, vel cõmuni diuidun. vt.ĩ. communi diui.ſi ædes cõmunes.&.ĩ.eo.l.pro ſocio.§.ſi tecum.Item quid ſi non eſt ſociuſ Reſpon.ſecundum Io. duorum primorum habet electionem,cũ ſit ſocietas incidens.

Auxilia tria contra cõtumacem ſocium habẽt.

Aliunde quæſierint, in commune non redigetur.[a]

Vt obſeruetur pactum ſocietatis, competit actio pro ſocio. Baldus.

Item ex facto[b] cõſultum reſpondiſſe ſe ait libro tertio reſponſorũ: Inter Flauiũ Victorẽ & Vellicum Aſianũ placuerat,vt locis emptis pecunia Victoris, monumenta fierent opera & peritia Aſiani: quibus diſtractis,pecuniã Victor cum certa quantitate[c] reciperet:ſuperfluũ Aſianus acciperet,qui operam in ſocietatem contulit. Erit pro ſocio[d] actio.

Quando inter fratres contracta eſt voluntaria ſocietas, quilibet alteri debet conferre in illud quod emãcipat⁹ fratrib⁹ exiſtentibus in poteſtate conferre tenetur. Bal.

Idem Papinianus eodẽ libro ait:ſi inter fratres[e] voluntariũ conſortiũ initũ fuerit:[f] & ſtipendia,[g] cæteraque ſalaria[h] in cõmune religi iudicio ſocietatis:quamuis filius emancipat⁹[i] hæc non cogatur conferre fratri,inquit,in poteſtate manenti: quia & ſi in poteſtate maneret,præcipua ea haberet.[k]

Non valet pactum per quod libera teſtamenti facultas impediatur,etiam per indirectum. Bartolus.

Idem reſpondit, ſocietatem non poſſe vltra mortem porrigi:& ideo[l] nec libertatẽ de ſupremis iudiciis conſtringere qs poterit,vel cognatum vlteriorẽ proximioribus præferre.[m]

Habẽs plures vias,poteſt eligere leniorem. Bartolus.

Idem reſpondit,Socius qui ceſſantis ceſſantiúmve portiones inſulæ reſtituerit,[n] quamuis aut ſortem cum certis[o] vſuris intra quatuor menſes poſtquam opus refectum erit,recipere poteſt,[p] exigendoque priuilegio vtetur,[q] aut deinceps propriam rem habebit: poteſt tamen pro ſocio agere ad hoc, vt conſequatur[r] quod ſua intererat. Finge enim malle eũ magis ſuum conſequi,quàm dominium inſulæ. Oratio enim diui Marci idcirco quatuor menſibus finit certas vſuras, quia poſt quatuor dominium dedit.[s] Si qui ſocietatem[t] ad emendum coierint, deinde res alterius dolo vel culpa empta non ſit: pro ſocio eſſe actionem conſtat. Planè ſi cõditio ſit adiecta,[u] *ſi intra illum diem veniret:*[x] & dies ſine culpa ſocij præterierit, ceſſabit actio pro ſocio. Item ſi in communem[y] riuum reficiendũ impenſa facta ſit,pro ſocio[z] eſſe actionem ad recuperandũ ſumptũ Caſsius ſcribit: Itẽ Mela ſcripſit, ſi vicini ſemipedes inter ſe contulerũt,vt ibi craticium † parietem inter ſe ædificarent ad onera vtriuſque ſuſtinenda: deinde ædificato pariete,alter in eum immitti non patiatur: pro ſocio agendum. Idemque & ſi aream in commune emerint, ne luminibus ſuis officeretur:& alteri tradita ſit, nec præſtet alteri quod conuenit: pro ſocio actionem eſſe. Si plures ſint inter eoſdẽ ſocietates coitæ: ad omnes ſocietates ſufficere hoc vnum iudicium[a] conſtat.

Impenſa facta per ſocium occaſione ſocietatis, ſocietati imputantur. B.

Si quis ex ſociis propter ſocietatem profectus ſit veluti ad

Dominium quandoque ſine poſſeſſione tranſfertur.

† *Quia paries craticius dicitur, Vitruuius li.1.ca.8. docet.*

denique.& infra de acqui.poſſeſſ.l.poſſideri.§. in amittenda.& l.ſi id quod.§.fi.&.l.peregre.§.quibus.&.l.ſi quis vi.§.differentia.& l.naturaliter.§.nihil.

t *Si quis ſocietatem.* ad emendum etiam vnam rem:vt infra eo. actione.§.item ſi ſocietatem.

u *Adiecta.* pacto ſocietatis.

x *Veniret.* id eſt, eſſet empta.

y *Item ſi in communem.* ex cauſa ſocietatis pro ſocio vel communi diuidundo.ſupra eo.pro ſocio.§.ſi tecum.Azo.

z *Pro ſocio.* quia gratia ſocietatis & negotiationis fecerant illud pactum:ſecus ſi non eſſet ſocietas, quia tunc communi diuidundo,non pro ſocio agitur: vt ſupra.e.l. quibus item nor. hic vnum ſociorum facere altero inuito:vt ſ[illegible] communi diuidun.ſi ædes.Sed contra in eo.titu. Sabinus.Sol. Hoc dictum fuerat hic inter eos.

a *Vnam iudicium.* ſed hoc cauſa dirimendarum litium: quod iuſtitiæ eſt cõſentaneum: vt ſupra ſi cer.peta.l.quidam. Azo.

plures

plures sunt tamē actiones: & sic pro pluribus hereditatibus vno fami. erciscun. iudicio agitur: vt. C. famil. erciscun. l. bona. & ff. famil. erciscu. l. heredes. §. item si plures. & infra de act. empt. & vendi. l. non est nouum.

a *Meritoriorum.* id est hospitiorū. Azo. sicut & in procuratore, vt. ff. man. idémque. §. idem Labeo.

b *Socium omnium.* scilicet expresse: vt supra eo. l. iij. §. j secus si simpliciter: vt. ff. e. l. coiri.

Paul. in eā tem impēsi.

c *Causis.* vt ex furtoi vt. j. eo. l. proxi.

d *Per contrarium.* non refert se ad proxi.

e *Conseruarum.* sufficit enim qualitercunque damnatur: vt in vē ditore hereditatis: vt. j. de here. vel act. vend. l. ij. §. solet.

f *Debere.* vt infra de reg. iur. l. quod quis. & l. quod à quoquam. & infra eo. l. adeo. §. pen. & supra communi diuid. l. fi is cum quo.

g *Id consequi.* quia videtur magis propter absentiā, & sic propter culpā, quàm quòd non habeat ius condemnatus: vt infra de euic. l. si ideo.

h *Sarciendum.* sic ergo iniuria facta socio, cōtingit socium alterum: quod non est inter emptorem & venditoré: vt. j. de euic. l. si per imprudentiam.

Iniuria socio facta, socio tangit.

i *Quod.* Redit ad. §. ibidem.

k *Oportere.* id est non cogitur.

l *Fœda cōmunio.* vt. j. de fideiuſ. si à reo. §. fi. m *Collatum.* sponte. Accursius.

n *Quod enim.* enim pro certe.

o *Damnatus.* sic infra de hered. vel ac. ven. l. ij. §. denique.

p *Si igitur. Oportet.* Similis distinctio sciētiæ & ignorātiæ est infra loc. & condu. ire quæritur. §. si fullo. & l. si vno. §. quid tamen. & C. de fer. fugi. l. quicunque.

q *Lucrnū.* vt & ff. eo. si nō fuerint. §. fi. Ac.

r *Nec quicquam. Societate.* vt. ff. eo. l. omne æs. & l. seq.

† *Attamen ob æquabilem prædā partitionem Barguinum latronē magnas opes habuisse refert Cic. lib. 1. offic.*

s *Idémque.* videtur referri ad primū respon. supra. l. cum duobus §. sociū. Vel dic ad. §. ibidem. & ad præcedētes proximas. ll. sed prima verior.

t *Turpibus* [illegible] vocat actiones, [illegible] mo sæ sunt: vel non famosæ, dum tamen ex famosa causa descendant: vt serui corrupti. nec enim omnis turpis est famosa: vt not. C. de inoff. test. l. fratres. & C. de dig. l. ij. li. xij.

* *Flo. cellata sit.*

merces emendas: eos dumtaxat sumptus societati imputabit, qui in eam pensi* sunt. Viatica igitur & meritoriorum [a], & stabulorum, iumentorum, carrulorum vecturas, vel sui, vel sarcinarum suarum gratia, vel mercium, recte imputabit.

Socius omnium bonorum omnia conferre tenetur præterquam ex illicito quæstu quæsita, damna vero suo delicto prouenientia societati non imputat. & inhonestarum rerum societas nulla cōtrahitur. & si quæstus illicitus communicatus fuerit sponte, & communicans fuerit ex delicto damnatus, partem recuperat à socio. h. d. vsque ad. l. si id quod. Baldus.

Socium vniuersa in societatē conferre debere Neratius ait, si omnium bonorum socius sit: & ideo siue ob iniuriā sibi factam, vel ex lege Aquilia, siue ipsius, siue filij corpori nocitū sit: conferre debere respondit. Ibidē ait, socium omnium [b] bonorum non cogi conferre quæ ex prohibitis causis [c] adquisierit. Per contrarium [d] quoque apud veteres tractatur, an socius omniū bonorum, si quid ob iniuriarū actionem damnatus præstiterit, ex cōmuni cōsequatur, vt præstet. Et Atilicinus, Sabinus, Cassius responderunt, si iniuria iudicis damnatus sit: consecuturum [e]. si ob maleficium suum, ipsum tantùm damnum sentire debere [f]. Cui congruit quod Seruium respondisse Aufidius refert, si socij bonorum fuerint, deinde vnus cum ad iudicium non adesset, damnatus sit, non debere eum de communi id consequi [g]. si vero præsens iniuriam iudicis passus sit, de communi sarciendum [h].

LIII. IDEM libro trigesimo ad Sabinum.

Quod [i] autem ex furto vel ex alio maleficio quæsitū est, in societatem non oportere [k] conferri, palam est: † quia delictorum turpis atque fœda communio [l] est. Planè si in medium collatum [m] sit,* cōmune erit lucrum:

LIIII. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

Quod enim [n] ex maleficio contulerit socius, non aliter recipere debet, quàm si dānatus [o] sit.

LV. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

SI igitur ex hoc cōuētus fuerit, qui maleficiū admisit: id quod cōtulit, aut solū, aut cum pœna auferet.* Solū auferet,* si mihi ꝓponas, insciēte socio eū in societatis rationē hoc cōtulisse. Quòd si sciente, etiam pœnam socium agnoscere oportet [p]. Aequum est enim, vt cuius participauit lucrum [q], participet & damnum.

LVI. PAVLVS libro sexto ad Sabinum.

NEc quicquā interest, vtrū manēte societate [r] præstiterit ob furtum, an dissoluta ea. Idemque [s] est in omnibus turpibus [t] actionibus, veluti iniuriarum, vi bonorū raptorū, serui corrupti, & similib', & in omnib' pœnis pecuniariis, quæ ex publicis [u] iudiciis accidunt.

LVII. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum

NEc prętermittēdū esse Pō ponius ait, ita demū hoc esse verum [x], si honestæ † & licitæ rei [y] societas coita sit. Cæterū si maleficii societas coita sit, constat nullā esse societatē. Generaliter enī tradit, rerū inhonestarum nullam esse societatem.

Si res perit antequam societas sit cōtracta, perit ei cuius est: si post contractam societatem, perit communiter. h. d. vel sic: Si societas sit re, rerū ipsarum collatione perficitur. si sit per cōtractū, non dicitur perfecta, nisi celebretur contractus. Bartolus.

LVIII. IDEM libro trigesimo primo ad Edictum.

SI id quod quis in societatē contulit, extinctum sit: vidēdum an pro socio agere possit. Tractatum ita est apud Celsum libro septimo Digestorum ad epistulam Cornelij Felicis: Cum tres equos haberes, & ego vnum, societatem coiuimus, vt accepto [z] equo meo quadrigam venderes, & ex pretio quartam [a] mihi redderes. Si igitur ante venditionem equus meus mortuus sit: non putare se Celsus ait societatem manere, nec ex pretio equorum tuorum [b] partem deberi. non enim

A u *Ex publicis.* ex quibus agitur ciuiliter in factum: vt infra de fal. qui nomine. Accursius.

x *Nec prætermittendum. Verum.* scilicet vt deducantur collata ex societate: vt supra eo. si igitur. Azo.

y *Rei.* non illicitæ: sicut nec mandatū: vt. ff. man. si remunerādi. §. rei turpis. & nec emptio: vt. j. de contrahē. emptio. l. quod sæpe. §. sed venenum. & ar. ff. famil. erciscun. cæteræ. §. mala. Accursius.

Si id quod. CASVS. Si societas cōtracta fuerat inter duos, tractatū est si id qđ alter cōtulit interciderit, an duret societas. verbi gratia, ego habebā tres equos, tu vnum. cōtrahimus societatē equorū, vt quadrigā vēderē: & tu haberes quartam partem, & ego tres partes. dicitur ꝙ si moriatur equus tuus ante vēditionē, ꝙ soluta est societas: quia non cōtraximus societatē animo habendæ quadrigæ: sed vendendæ. [IDEM CELSVS.] Si in pecunia contraximus, id est ad merces emendas pecuniā contulimus, & pecunia periit antequam merces emeramus: si iam communicata erat pecunia, vtrique perit: sed ante cōmunicationem si alter solummodo destinauerit, & pereat forte ea, sibi soli periit. & h. d. [SI FILIVS-FAMILIAS.] Quidam contraxit societatem cum filiofa. & ille emāciparus fuit. quæritur an duret eadem societas? Dicitur quòd sic: sed duabus actionibus agetur: vna contra filium cum patre: alia contra patrem: & de eo quod gessit dum fuit in potestate, & ante emāciparionē, agetur cum vtrisque de eo quod post emancipationem gessit, agetur cū solo filio. & hoc dicit. [SI SERVVS.] Si seruus societatē coeat, & dominus eum vendat: finitur societas, & altera incipit. de eo qđ gessit seruus ante vēditionem, cū domino aget. de eo quod post, cū emptore. & secūdū eandem distin. socius vtrinq; tenetur. Viuia.

Flo. seruā.

† *Cōmunionem humanæ dignitas desiderat Cic. lib. 1. offic.*

z *Accepto.* quem non accepisti: vel si accepisti, non vt esset cōmunis, est datus: sed vt eo vendito pretium cum aliis esset commune.

a *Quartam.* scilicet portionem.

b *Tuorum.* scilicet postea venditorum. Azo.

Caium

habendæ quadrigæ, ſed vendendæ coitam [a] ſocietatem. Cæterùm ſi id actum dicatur, vt quadriga fieret, eáque communicaretur, túque in ea [b] tres partes haberes, ego quartam: non dubiè adhuc ſocij ſumus.

Item Celſus tractat, ſi pecuniam cõtuliſſemus ad mercem emendam, & mea pecunia periiſſet: cui perierit ea. Et ait, ſi B poſt collationem euenit vt pecunia periret (quod non fieret, niſi ſocietas coita eſſet) vtrique perire: vtputa ſi pecunia cum peregre portaretur ad mercem emendam, periit. Si verò ante collationem, poſteaquam eam deſtinaſſes, tunc perierit: nihil eo nomine conſequeris, inquit: quia non ſocietati periit [c]

Filius emancipatus poteſt pro ſocio conuenire ipſe: & pater de peculio. Bartolus.

Si filiusfamilias ſocietatẽ coierit, deinde emancipatus à patre fuerit: apud Iulianum quæritur, an eadem ſocietas duret: an verò alia ſit. Si fortè poſt emancipationem in ſocietatem duratum eſt: Iulianus ſcripſit libro quartodecimo Digeſtorũ eandem ſocietatem durare [d]: Initium [e] enim [in] his cõtractibus inſpiciendum. Duabus [f] autem actionibus agendum eſſe: vna aduerſus patrem, altera aduerſus filium. Cum patre, de eo cuius dies ante emancipationem ceſſit. (nam eius temporis quo poſt emancipationem ſocietas durauit, nihil præſtare patrem oportet [g]) cum filio autem de vtroque [h] tempore, id eſt de tota ſocietate. Nam & ſi quid, inquit, ſocius filij poſt emancipationẽ filij dolo fecerit: eius, non patri, ſed filio actio danda eſt.

Alienatione extinguitur ſocietas, quæ videtur tacite redintegrata ſi in eodem actu manumiſſus perſeuerat. Bartolus.

Si ſeruus meus ſocietatem cũ Titio coierit, & alienatus in eadẽ permanſerit: poteſt dici alienatione ſerui & priorem ſocietatem finitam, [i] & ex integro alteram inchoatam: atque ideo & mihi [k] & emptori [l] actionẽ pro ſocio cõpetere [m]: item tam aduerſus me [n], quàm aduerſus emptorem ex his cauſis quæ ante alienationem inciderunt, dandã actionem: ex reliquis aduerſus emptorem ſolum.

Non poteſt cõueniri vt ſocietas tranſeat ad heredem, niſi in ſocietate vectigalium. Bartolus.

LIX. POMPONIVS libro duodecimo ad Sabinum.

A Deo morte ſocij ſoluitur ſocietas, vt nec ab initio paciſci poſsimus vt heres etiã ſuccedat ſocietati [o]. hæc ita in priuatis ſocietatibus ait. In ſocietate vectigalium nihilo minus manet ſocietas & poſt mortem alicuius: ſed ita demum, ſi pars C defuncti ad perſonam heredis eius adſcripta [p] ſit, vt heredi quoque conferri oporteat [q], quod ipſum ex cauſa æſtimandum eſt. Quid enim ſi is mortuus ſit [r], propter cuius operam maximè ſocietas coita ſit? aut ſine quo ſocietas adminiſtrari nõ poſsit [s]? Quod in alea aut adulterio perdiderit ſocius, ex medio nõ eſt laturus [t]. Si quid verò dolo noſtro ſocius damni ceperit, à nobis repetat [u].*

In hac actione poſt moram veram, vel fictam, veniunt vſuræ & intereſſe contra ſocium: ſecus contra heredem ſocii. Barto.

LX. IDEM libro tertiodecimo ad Sabinum. D

SOciũ, qui ĩ eo quod ex ſocietate lucri faceret, reddẽdo morã adhibuit, cum ea pecunia ipſe vſus ſit, vſuras [x] quoq; eum præſtare debere Labeo ait [y]. ſed ita demũ ſi pars defuncti peruenerit ad heredẽ: quia hoc ĩter coeũtes actum ſit: ita quòd ei oporteret conferri: ſed finitur etiam ſocietas in his ſocietatibus, ſi mortuus fuit is ſine cui [z] opera nõ durabat ſocietas: ſicq; neq; huiuſmodi ſocietas porrigitur ad heredes ſine cognitione. [*QVOD IN ALEA.*] Eram [a] duo ſocij. vnus noſtrũ luſit ad taxillos, & perdidit centum aureos: vel deprehẽſus in adulterio, ſpoliatus eſt. an reſtituetur ei hoc dãnum iudicio ſocietatis? dicitur quòd non.

[a] *Coitam.* venditio enim quadrigæ non eſt facta, vtpote cum meus equus perierat: & ſic non remanſit quadriga, ſed triga: vt infra de lega. ij. peculiũ. §. quadrigæ. & ita damnũ equi mei qui ante contractam ſocietatem periit, ad me tantum pertinet. in altero vero caſu damnũ contingit iam cõtracta ſocietate: ideoq; commune eſt: vt ſupra fa. ercis. & puto. §. id quod. & l. qui erat. §. ſi autem. Azo. & eadẽ diſtinctio & iuris diuerſitas ſeruatur. ĩ. proxi. §. ſecundum Ioan. Et not. ar. hic pro his qui dant vaccas in ſocietatem, vt licet vacca moriatur, nihilominus in vitulo ex ea nato remaneat ſocietas, ſecundum Azo.

[b] *Et in ea.* Primo in prima perſona, ſecundo in tertia, tertio in ſecũda loquit de perdente.

[c] *Periit.* ſic. ĩ. proxi. §.

[d] *Durare.* facit ſupra de capi. demin. l. eas. & ĩ. de inſti. l. in eum. §. j. ſed contra. ĩ. proxi. §. Sol. vt ibi.

[e] *Initiũ.* vt. ĩ. man. ſi procurator. in fine. j. reſpon. & ĩ. depoſi. l. j. §. ſi ſeruus depoſuit.

[f] *Duabus.* quia duæ perſonæ: non quia duę ſocietates, ſed vna.

[g] *Oportet.* imò videtur teneri, ſicut de primo geſtis: vt ſupra de neg. geſt. l. Póponius in negotiis. quę eſt cõtra. Sol. duabus agitur actionibus: vna contra patrem: & ita ſpectatur initium vſque dum durat, ſcilicet vſq; ad emãcipationem: altera cõtra filiũ: & ita in ea dãnatur in quãtum facere poteſt, etiam de geſto poſt emancipationẽ: & ita ſpectatur initium: vt ibi. vel verius aliud eſt in illa actiõe, quæ eſt ex quaſi cõtractu: quia ibi tantùm ex voluntate mea obligatio contrahitur: vnde obligaſ prout poterat tunc obligari inſpecto initio quãtũ ad cõmodũ vel icõmodũ. alid ĩ vero contractu, vt hic dicit. nã eius temporis &c. ergo nõ ſpectatur principiũ. vel ſolue vt ibi plene diximus.

[h] *De vtroque tempore.* vna actione tantum: in qua inſpicitur initium: vt in contraria. Item contra patrem alia, vt etiam in ea inſpiciatur initium, ſcilicet vſque dum durat. durat autẽ vſque ad emãcipationem, id eſt pro eo quod gerit vſque tunc. Accurſius.

[i] *Finitam.* ſupra proxi. §. contra. Solu. aliud eſt in filio, qui & ante emancipationem poteſt obligari, & obligatur: ſeruus vero nec ante nec poſt alienationẽ obligatur: ſed nec dominus quondam poſt alienationem ſerui poteſt eius nomine obligari.

[k] *Et mihi.* domino ſerui.

[l] *Emptori.* qui eſt caput ſerui obligati.

[m] *Competere.* contra ſocium ſerui.

[n] *Aduerſus me.* dominum primum intra annum: vt ſupra ſi. Vetus.

[o] *Societati.* vt ſupra eo. l. nemo. &. ĩ. eo. l. verum. §. in heredem.

[p] *Adſcripta.* tria vidẽtur exigenda vt ſocietas tranſeat ad heredẽ. Primum eſt, vt aliqui publica cõducant vectigalia. Secundum, vt ſic conduxerint, quòd heredes ſuccedant in conductione & ſocietate. Tertiũ eſt, vt perſona ſuccedens idonea ſit. poteſt addi & quartum: vt ipſi ſocij nõ tãtum cum locatore vectigalium, ſed etiã inter ſe paciſcãtur quòd heredes in ſocietate ſuccedant. *Societas vt ad heredem tranſeat, tria requirũtur.*

[q] *Oporteat.* vt ſocio.

[r] *Sit.* in pacto quo conducant à locatore vectigalis.

[s] *Non poſſit.* cum heres non ſit talis. Act. *Laturus.* vt ſupra eodem. l. cum duobus. §. finali. * *repetet.*

[u] *Repetat.* vt ſupra cõmuni diu. l. ſi in cũ quo.

Socium.] *CASVS.* Si ſociꝰ lucrifaciat pecuniã communẽ, & moram in ea præſtanda adhibeat: præſtabit vſuras huius pecuniæ, non tamen ſicut vſuras: quia non attenditur debitus modus vſurarum, ſed quantum ſociorum intereſt: ſecus ſi vſus non ſit pecunia, aut moram non fecerit, ſed poſt mortem ſocii illud intereſſe non veniet, cum diſſoluta ſit ſocietas. [*SOCIVS.*] Alter ſocius erat cum ſeruis venalibus. cum ipſi vellent fugere, oppoſuit ſe. vulneratus fuit. dixit Labeo ꝙ expenſa medicorum non communicabitur expenſis aliis: quia neque communicaretur nec cõferretur ſibi aliquid ideo quòd hereditatem vel legatum habere deſiſſet propter ſeruitutẽ, ſi heres erat inſtitutus. ſed Iulianus corrigit: quod bene communicabitur expenſa ſociorum. hoc dicit cum. l. ſequenti. Viui nus.

[x] *Vſuras.* id eſt intereſſe.

[y] *Labeo ait.* ſic ĩ negotiorũ geſtore: vt. ĩ. de negotiis geſt. l. qui

ſine. Item in creditore: vt ſupra de pigneratitia actione. l. quamuis. § finali. Item not. hic, quod huic lucro quod eſt acceſſio, datur alia acceſſio. Sed contra argu. C. de uſu. rei iu. l. finali. vbi dicit vſurarum nõ præſtari vſuram. Sed hic non præſtatur hæc acceſſio vt vſura, ſed vt intereſſe: vt ſubiicit. Vel licet appelletur lucrũ, nõ tamen eſt acceſſio, ex quo nõ vertitur in ſuum vſum: vt ff. ritu. primo. l. idémq;. § denique.

a *Non quaſi vſuras.* id eſt non ſeruato vſurarum modo: cum forſan hic plus ſit quàm vſurarũ modus pateretur: vt. ff. de eo quod cer. lo. l. ij. §. fi. aliàs enim in bo. fi. d. iudiciis veniunt vſuræ, quæ minores in regione frequentatur: vt. j. de vſu. l. j in princip. & l. & in cõtraria. Not. etiã hic vſuras vt intereſſe petit aliàs quãdoque petũtur vt ſors: vt. j. de adminiſtratione tutorum. l. tutor qui repertorium. §. ſi quas vſuras. & hac ratione iure canonico peſsimè quidam eas defendũt. ſed videtur etiã quòd vſuræ poſsint peti: vt j. de vſu. l. j. §. j. quæ eſt contra. Solu. hic pro lucro: ibi, p ſorte vſura petit. Vel dic q hic ſi magis vellet actor vſuram legitimã, quòd poteſt petere: vt dicto §. ſi quas vſuras. & ſupra titu. j. l. idémque. §. denique.

b *Nullam talem.* bene dicit talem, ſcilicet vt lucri poſt mortẽ quæſiti & non redditi æſtimetur intereſſe ſocij: vt. ff. proxime dixit. facti tamen ſui rationem reddere debet: & lucrũ poſt mortem quæſitum reddere debet heres: vt ſupra eo. l. & acti. & infra eo. l. actione. §. ſi incertam rem. quæ ſunt contra.

c *Societas.* vt ad heredem non tranſeat: vt ſupra eo. l. societatẽ. §. fin. & ſupra de his qui no. infa. l. furti. §. j. Accurſius.

d *Labeo ait.* ſed male: vt infra. l. proxi.

e *Propter ſocietatem.* ſic & ſupra de pecu. eo tempore. in fine. & ſupra de eden. l. antepe. §. finali. Accurſius.

f *Eum.* ſcilicet ſocium.

g *Prætermiſiſſet.* ſocius.

h *Donatum eſſet.* nõ tamẽ ſic vt cõmune in ſocietate eſſe vellet qui inſtituit ſiue donauit: ſed quia timebat ei futurã dãnoſam ſocietatem, vel alia huiuſmodi cauſa. & facit infra ſo. ma. l. ſi vero. §. item quicquid. & infra ad Trebel. l. debitor. in fine.

i *Secũdũ. Quod verũ eſt.* quia propter cõmune negotiũ procurãdũ hoc cõtigit: & hoc niſi in culpa fuerit. ſed quid in aliis exẽplis ſupra poſitis? Reſpõ. vbi cõtẽplatiõe ſocietatis cõpẽdiũ cõtingit: ſi quidẽ omniũ bonorũ ſit ſoci⁹, ſine dubio cõmunicatur: vt fieret etiã ſi cõtẽplatio ſocietatis habita nõ fuiſſet: vt. ff. e. l. ij. §. j. & in. l. coiri. ſed & ſi ſit vnius rei tãtũ ſoci⁹, dico tamẽ cõmunionẽ faciẽdã: quia ex reb⁹ ſocietatis quæſitũ videtur: vt argu. ff. de acquirẽ. heredi. l. additio. § fi. ſed & hoc in ſuperiori. l. nõ teneret: q[illegible] ſocietati acquireretur, fuit ibi inſtitutus: vt ibi dixi. vbi autẽ [illegible] cietatis quis eũ heredẽ nõ inſtituit: tũc dico nõ eſſe æſtimandũ lucrũ nõ quæſitũ: vt. ff. dixi. & ſic nil de ſupradictis corrigitur, niſi qđ hic ſpecialiter dicit: quare ergo ſtare prohibetur? vt. C. de teſta. ſancimus. Sed opponitur, cur autẽ aliter in compendio propter ſocietatem quæſito dicit: Reſpon. ideo quia lex ſuperior, & illa additio, & aliæ induſtæ aperte hoc volũt: & eſt ratio, quia lucro ſtudere neceſſe eſt, non damno. ſic ergo non æſtimatur lucrum nõ quæſitum: licet æſtimetur damnũ quod ſenſit ex vulnere, cũ reſiſteret ſeruis: vt argu. ff. ad leg. Rho. de iac. l. ij. §. porro autem. & eſt ratio: quia hic ſe interpoſuit vt ſoci⁹, & aliquid fecit ad commodũ ſocietatis: ibi nihil horũ factum eſt, ſecundum Azonem.

Socius cum reſiſteret cõmunibus ſeruis venalibus ad fugã erumpentibus, vulneratus eſt. impenſam quam in curando ſe fecerit, non conſecuturum pro ſocio actione Labeo ait [d]: quia id non in ſocietatem, quamuis propter ſocietatem [e] impenſum ſit, ſicuti ſi propter ſocietatem eum [f] heredem quis inſtituere deſiſſet, aut legatum prætermiſiſſet [g], aut patrimonium ſuum neglegentius adminiſtraſſet. Nã nec compendiũ quod propter ſocietatem ei cõtigiſſet, veniret in medium: veluti ſi propter ſocietatem heres fuiſſet inſtitutus, aut quid ei donatum eſſet [h].

Damna & lucra contemplatione ſocietatis obuenientia ſunt communicanda: ſecus ſi contemplatione perſonæ obuenium: licet huius ſocietatis fuerit occaſio. Bartolus.

LXI. VLPIANVS libro trigeſimoprimo ad Edictum.

SEcundum Iulianum tamen & quod medicis pro ſe datum eſt, recipere poteſt. quod verum eſt [i].

Si pretium rei communis cum ſocio putatiuus diuiſerim: à vero ſocio ille putatiuus cõmunitur, non ego: cum partem pretii receperim. Bartolus.

LXII. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Sabinum.

SI Titius, cum quo mihi ſocietas erat, deceſſerit, egóq; cum putarem Titij hereditatem ad Seium pertinere, communiter cum eo res vendiderim, & partem pecuniæ ex venditione redactę ego, partẽ Seius abſtulerit: te, qui re vera Titio heres es, partem ad me redactę pecuniæ ſocietatis iudicio non conſecuturũ [k], Neratio & Ariſtoni placebat: quia meæ [l] dũtaxat partis pretia percepiſſem. Neq; intereſſe, vtrũ p ſe [m] partes meas vẽdidiſſem, an cõmuniter cũ eo qui reliquas partes ad ſe ptinere diceret. alioquĩ [n] euẽturũ, vt etiã ſi duo ſocij rem vẽdiderint, vnuſquiſque [eius] quod ad ſe peruenerit, partẽ alteri ſocietatis iudicio præſtare debeat. Sed nec te ex parte quã hereditatis petitione forte à Seio conſecuturus ſis, quicquã mihi præſtare debere: quia qđ ad Seiũ peruenerit, tuarum partium pretium ſit: nec ad me habentem meum, quicquam ex eo redire debeat [o].

Socius non condemnatur niſi quatenus facere poteſt, vel dolo deſiit poſſe facere: quod beneficium ad fideiuſſorem vel heredẽ non tranſit. Bartolus.

LXIII. VLPIANVS libro trigeſimoprimo ad Edictum.

VErum eſt, quod Sabino videtur, etiam ſi non vniuerſorum ſocius. hic autem hoc non proponitur. Et ad hoc eſt argu. contra ſupra fami. erciſcun. item Labeo. in princ.

a *Non quaſi vſuras.* id eſt non ſeruato vſurarum modo: cum forſan hic plus ſit quàm vſurarũ modus pateretur: vt. ff. de eo quod cer. lo. l. ij. §. fi. aliàs enim in bo. fi. d. iudiciis veniunt vſuræ, quæ minores in regione frequentatur: vt. j. de vſu. l. j in princip. & l. & in cõtraria. Not. etiã hic vſuras vt intereſſe petit aliàs quãdoque petũtur vt ſors: vt. j. de adminiſtratione tutorum. l. tutor qui repertorium. §. ſi quas vſuras. & hac ratione iure canonico peſsimè quidam eas defendũt. ſed videtur etiã quòd vſuræ poſsint peti: vt j. de vſu. l. j. §. j. quæ eſt contra. Solu. hic pro lucro: ibi, p ſorte vſura petit. Vel dic q hic ſi magis vellet actor vſuram legitimã, quòd poteſt petere: vt dicto §. ſi quas vſuras. & ſupra titu. j. l. idémque. §. denique.

b *Nullam talem.* bene dicit talem, ſcilicet vt lucri poſt mortẽ quæſiti & non redditi æſtimetur intereſſe ſocij: vt. ff. proxime dixit. facti tamen ſui rationem reddere debet: & lucrũ poſt mortem quæſitum reddere debet heres: vt ſupra eo. l. & acti. & infra eo. l. actione. §. ſi incertam rem. quæ ſunt contra.

c *Societas.* vt ad heredem non tranſeat: vt ſupra eo. l. societatẽ. §. fin. & ſupra de his qui no. infa. l. furti. §. j. Accurſius.

d *Labeo ait.* ſed male: vt infra. l. proxi.

e *Propter ſocietatem.* ſic & ſupra de pecu. eo tempore. in fine. & ſupra de eden. l. antepe. §. finali. Accurſius.

f *Eum.* ſcilicet ſocium.

g *Prætermiſiſſet.* ſocius.

h *Donatum eſſet.* nõ tamẽ ſic vt cõmune in ſocietate eſſe vellet qui inſtituit ſiue donauit: ſed quia timebat ei futurã dãnoſam ſocietatem, vel alia huiuſmodi cauſa. & facit infra ſo. ma. l. ſi vero. §. item quicquid. & infra ad Trebel. l. debitor. in fine.

i *Secũdũ. Quod verũ eſt.* quia propter cõmune negotiũ procurãdũ hoc cõtigit: & hoc niſi in culpa fuerit. ſed quid in aliis exẽplis ſupra poſitis? Reſpõ. vbi cõtẽplatiõe ſocietatis cõpẽdiũ cõtingit: ſi quidẽ omniũ bonorũ ſit ſoci⁹, ſine dubio cõmunicatur: vt fieret etiã ſi cõtẽplatio ſocietatis habita nõ fuiſſet: vt. ff. e. l. ij. §. j. & in. l. coiri. ſed & ſi ſit vnius rei tãtũ ſoci⁹, dico tamẽ cõmunionẽ faciẽdã: quia ex reb⁹ ſocietatis quæſitũ videtur: vt argu. ff. de acquirẽ. heredi. l. additio. § fi. ſed & hoc in ſuperiori. l. nõ teneret: q[illegible] ſocietati acquireretur, fuit ibi inſtitutus: vt ibi dixi. vbi autẽ [illegible] cietatis quis eũ heredẽ nõ inſtituit: tũc dico nõ eſſe æſtimandũ lucrũ nõ quæſitũ: vt. ff. dixi. & ſic nil de ſupradictis corrigitur, niſi qđ hic ſpecialiter dicit: quare ergo ſtare prohibetur? vt. C. de teſta. ſancimus. Sed opponitur, cur autẽ aliter in compendio propter ſocietatem quæſito dicit: Reſpon.

k *Non conſecuturum.* imò videtur quòd ſic vt infra eo. l. verum. §. ſi cum tres. quæ eſt cõtra. Sol. ſpeciale eſt hic in pecunia, vt ſuæ partis tantum videatur habere pecuniam: ſecus vero in cæteris corporibus: vt ſupra ſi cer. pe. l. nam & ſi. §. fin. & infra de leg. ij. cum pater. j. reſpon. & ſic etiã ſoluitur. ff. de rei vindi. l. Põponi⁹. §. ſigt ex æquis. nam in ſpeciebus ibi dicit: quia in fundo. Item in illo. §. ſi cum tres. in ſubſidium agitur contra ſocium: quia nõ eſt debitor ſoluendo, ſcilicet Titius

l *Quia mea.* non enim aliud quàm meam partem vendidi, neq; vendere propoſui. Accurſius.

m *Per ſe.* id eſt ſeparatim.

n *Alioquin.* vt quod ſeruatur in putatiuis, ſeruetur in veris.

o *Debeat.* quod eſt falſum: vt ſupra ſi cer. pera. l. nam & ſi. §. fin.

Verum eſt.]CASVS. Si duo ſunt ſocij, & etiam non omnium bonorum: & alter agat contra alterum: Sabino videtur, & verum eſt, vt dãnetur in quantũ facere poteſt: & eſt ideo æquũ, quia ſocietas eſt vĩculũ quoddã fraternitatis. [VIDENDVM.] Fideiuſſori ſocij nõ competit hoc beneficiũ, quia perſonale eſt, niſi fideiuſſor tanquam defenſor actionem ſuſcipiat. idem in defenſore patroni & in cæteris aliis qui in id quod facere poſſunt cõdemnantur patri vel domino, quorum iuſſu contracta eſt ſocietas. cum filio vel ſeruo non competit: quia neq; aliis heredibus. Sed quæritur, quomodo intelligatur ſocius cõdẽnari in id quod facere poteſt: & qualiter hoc æſtimari debeat: & an deducatur æs alienũ? Et dicitur q nõ, niſi qđ debetur ex ſocietate. Item quæritẽ, an cauere debeat, q ſi peruenerit ad pinguiorẽ fortunã, quòd ſoluat reliquum: an ſatiſdare debet? Dicitur q nuda promiſſio ſufficiat. [SI CVM.] Tres erant ſocij. vnus egit cum altero eorum, puta cum Titio: & totum conſecutus eſt quod ſibi debebatur. pro tertia alter egit cum eodem: nec potuit ſolidum conſequi. quæritur an agat contra ſocium, qui ſolidum cõſecut⁹ eſt, vt partes exæquẽtur? Dicitur q ſic. & hoc habet æquitatẽ.

[TEMPVS.]

[TEMPVS.] Diximus quòd ſocius damnatur in quantum facere poteſt. quæritur, quod tempus inſpiciatur. dicitur quòd tẽpus rei iudicatæ. Et dicitur quis facere, ſi dolo malo deſiit poſſidere: ſecus ſi per culpã. Sequẽs §. eſt clarus. [SI SERVO.] Titius & Mæuius habebant ſeruum communem ex cauſa ſocietatis: Titius deceſſit, & illi ſeruo legatum reliquit ſine libertate. dicitur quòd quidem ad alterũ tantum ſocium pertinet legatum: neq; cõmunicabitur cũ herede Titij, quod alteri ſocio obuenit occaſione ſuæ partis tantum. [SOCIETAS.] In iſto §. dicitur quòd multis modis ſoluitur ſocietas, ex perſonis, rebus, voluntate, & actione. vnde ſiue res, ſiue perſona, ſiue actio, ſiue vo lũtas interierit: ſoluit ſocietas vel morte, vel capitis deminutiõe maxima aut media: & ſic perſonis intercidentibus res intereunt, cum res eſſe deſinunt in totum. Vel per conditionis mutationem: quia cõſecrata vel publicata fuerit. Voluntate diſtrahitur ſocietas, cum renuntiatur: quia cum ſeparatim ſocij agere cœperunt, diſſoluitur ſocietas. Actione, cum ſocietati renũtiat vel ſtipulatione interpoſita animo nouandi, vel in iudicio. ait enĩ Paulus hoc ipſo quòd dictatum eſt, id eſt inceptum iudiciũ hoc animo vt renuntietur ſocietati, quòd ſocietas diſſoluit. hoc dicit cũ duabus. ll. ſequẽ. vſque ad. §. ſi in rem. Viuian.

Iuxta hãc ſententiam eſt quod in oratione pro Roſcio Amerino M. Cicero copioſe diſſerit.

Flo. accipere.

Idem. Flo.

a *Vnius rei.* imò videtur quòd tãtum ſociis omnium bonorum detur hoc beneficium: vt infra de re iudi. l. ſunt qui in id. quæ eſt contra. Solu. ſub. ibi maximè, ſecundum Io. alij vt H. dicunt hic vnius rei, id eſt ſpecici talis, quę ſub ſe habet multa indiuidua: hoc eſt dicere, vni⁹ negotiationis: & hanc appellant etiã omnium bonorum: quia eſt vniuerſitatis: ſecus tamen dicunt, ſi vnius rei tantum eſſet: vt in. d. l. contraria. prima verior eſt.

b *Fraternitatis.* quia ſocij inuicem vt fratres ſe diligũt, & quia ratione ſocietatis fiunt res cõmunes: ſicut ratione fraternitatis. an ergo fratres inter ſe vice mutua condemnãtur in quantũ facere poſſunt? Reſpõ. non. ſubeſt enim illa præcipua ratio in ſociis, quia præceſſit conuentio honeſta ob commodiorem vſum, & vberiorem quæſtũ. ratione enim contractus datur hoc beneficium: inter fratres vero incidenter, non ex conuentione ſunt bona communia: & prædicta ratione multis denegatur hoc beneficiũ, quib⁹ videbat dãdũ: vt. ĩ. ea. l. §. j. &. §. patri. ſecũdũ Azo.

c *Verum eſt.* vt ſit perſonale beneficium.

d *Conueniuntur.* nã non debẽt defenſores in plus grauari, quàm dominus: præterquam in ſatiſdando: vt ſupra de procu. ſed & hæ. §. defendere. &. ĩ. de re iu. l. ſi cũ procuratore. at fideiuſſor non habet plerumque exceptionem reo principali competentẽ:

ſi: Vetus.

ſorum bonorum ſocij ſint, ſed vnus rei: * attamen in id quod facere poſſunt, quódve dolo malo fecerint quo minus poſſint, cõdemnari oportere. Hoc enim ſummam rationem habet: cũ ſocietas ius quodãmodo fraternitatis [b]† in ſe habeat. Videndum eſt, an & fideiuſſori ſocij id præſtari debeat: an verò perſonale beneficiũ ſit. Quod magis verum eſt. [c] Sed ſi hic fideiuſſor quaſi defenſor ſocij iudiciũ ſuſceperit, proderit ſibi. Nanq; Iulianus libro quartodecimo Digeſtorum ſcripſit, defenſorem ſocij in id quod ſocius facere poteſt, condemnari oportere. Idémque & in patroni defenſore accipi* debere ait. Et vtique idẽ erit in vniuerſis, qui in id quod facere poſſunt, conueniuntur. [d] Patri autẽ vel domino ſocij, ſi iuſſu eorum ſocietas cõtracta ſit, non eſſe hanc exceptionem dandã: [e] quia nec heredi ſocij cæteriſq; ſucceſſoribus hoc præſtabitur: quia nec cæterorũ [f] heredib⁹ ſucceſſoribúsve, quos in id quod facere poſſunt, cõuenim⁹, id* præſtaẽ.

Socius debet conueniri in quãtum facere poteſt, ære alieno tamẽ deducto: debet tamen cauere de ſatisfaciendo integre ſi ad pinguiorem fortunam deuenerit. Baldus.

Id quod facere ſocius poteſt, quemadmodum æſtimandũ ſitẽ Et placuit, non debere deduci æs alienũ quod debetur [g] à ſocio. ita & Marcellus libro ſeptimo Digeſtorũ ſcripſit: niſi forte (inquit) ex ipſa ſocietate debeatur. Item videndum an cautio [h] veniat in hoc iudiciũ eius quod facere ſocius non poſſit, ſcilicet nuda promiſsio. Quod magis dicendum arbitror. [i]

Inter ſocios inuicem agentes non eſt melior conditio occupantis. Baldus.

Si cum tres ſocij eſſent, egerit cũ vno [k] ex ſociis ſocius, & partem ſuam integram ſit conſecutus: deinde alius ſocius cũ eodẽ agat, & partem cõſequi integrã non poterit, quia facere ſolidũ non poteſt: an hic qui minus conſecutus eſt, cũ eo agere poſſit, qui ſolidum accepit, ad communicandas partes inter eos, id eſt exæquandas, quaſi iniquum ſit ex eadem ſocietate aliũ plus, alium minus conſequi? Sed magis eſt vt pro ſocio actione cõſequi poſsit vt vtriuſque portio exæquetur. [l] quæ ſententia habet æquitatem.

Vtrũ ſocius facere poſſit, inſpicitur tempus rei iudicatæ & facere quæ poſſe dicit, ſi dolo fecit quo min⁹ poſſit: fec⁹ ſi culpa. Bal.

Tempus autem ſpectamus quantum facere ſocius poſsit, rei iudicandæ. Hoc quoque facere quis poſſe videtur, quod dolo fecit quo min⁹ poſsit. Nec enim æquũ eſt dolũ ſuum quẽquã releuare. [m] Quod & in cæteris qui in id quod facere poſſunt cõueniũtur, accipiẽdũ eſt. Si tamẽ nõ dolo, ſed culpa ſua facere poſſe deſiit: dicendũ eſt condẽnari eum non debere. [n]

Cõtra heredẽ ſocii cõpetit actio pro ſocio, licet nõ ſit ſocius, nec poſſit eſſe ſocius, licet ſit actum: niſi ſit ſocietas vectigalis. Bal.

In heredẽ quoque ſocij pro ſocio actio competit, quamuis heres ſocius non ſit. Licet enim ſocius non ſit, attamen emolumenti ſucceſſor eſt. Et circa ſocietates vectigalium, cæterorúmque * idem obſeruamus, vt heres ſocius non ſit, niſi fuerit adſcitus: [p] verumtamen omne emolumẽtum [q] ſocietatis ad

e *Patri.* pater fideiuſſori filij ſimilis eſt: vt hic, & infra de verbo. oblig. cum filius. in fine. j. reſpon.

f *Cæterorũ.* vt patronorũ, & ſimiliũ q in id quod facere poſſunt cõdẽnantur, qui numeratur inſtit. de act. §. ſi. quãdoq; datur heredi non vt heredi, ſed vt communi filio datur hoc beneficium: vt infra ſo. mat. l. etiam.

g *Debetur a ſocio.* ſecus in donatore. ille enim deducit omne æs alienum: vt. ĩ. de re iu. l. inter eos. & de dona. l. qui ex donatione. ſed an in ſocio habeat ratio ne egeat? Reſpon. ſic: vt. ĩ. de reg. iu. l. in cõdẽnatiõe. alij cõtra: vt ar. inſtit. de act. §. itẽ ſi de dote. ſed & illud ſic itelligẽdũ eſt, id eſt in quãtũ facultates patiuntur, ſcilicet commode, deducto tamen vt non egeat.

h *Cautio.* ſ. de ſatisfaciendo, ſi peruenerit ad meliorẽ fortunam. i. *Arbitror.* ſecus in actione de peculio, in qua dominus non cauetur: quia nõ debet vni⁹ *peculio* non uerſum domin⁹: ſed ſo cius ſic: vt ĩ. de pecu. l. quotiens. §. ſi ſemel. *Dominus in actione de peculio non cauet.*

k *Cum eo.* vt cum Maſſario.

l *Exæquetur.* imò videt melior cõditio occupantis: vt. ĩ. de re iudic. l. inter eos. quæ eſt cõtra. So. ibi ex diuerſis contractibus erant creditores: hic ex vno quaſi fraterno. Item ad idẽ contra. C. depoſi. l. ſi. So. hic ſpeciale: quia fraternitatis ius habet ſe: vt. ĩ. e. l. j. reſpõſo. & quia ob cõmodiorem vſum & vberiorẽ quęſtũ cõtrahitur: vt hic &. ĩ. e. l. ſi vnus. §. j. Itẽ cõtra. ĩ. e. l. ſi Titi⁹. Sol. vt ibi. Itẽ facit. ĩ. fa. erci. item Labeo. in prin. m *Releuare.* immo tenetur in ſolidũ: vt hic, &. ĩ. de re iudi. ſed hoc ita. in fine. Itẽ & quãdo negat ſe ſociũ: vt. ĩ. e. l. ſed hoc ita. in fine. &. ĩ. eo. l. ſi vnus. in fine.

n *Non debere.* ſ. in ſolidũ. ſpecialiter tamẽ in odiũ mariti, qui ex culpa tenetur cõmiſſa in dotalib⁹ rebus, vt in ſolidũ cõdẽnetur: ſed in ſuis de dolo ſolo: vt. ĩ. ſolu. ma. l. etiã. §. licet. & facit. ĩ. de admini. tuto. l. Titium. §. penul. Accurſius. *ADDITIO.* Petrus de bella perti. tenet cõtra, dicẽs q licet maritus propter culpã deſinat facere poſſe, nõ tamẽ propterea perdit beneficiũ quod habet vt non conueniatur niſi in quantũ facere poſt. ita tenet glo. in. l. etiam. §. licet. ĩ. alle. ſecundum Bal. hic.

o *Cæterorúmque.* id eſt aurifodinarum, & argentifodinarum, & cretæfodinarum.

p *Adcitus.* aliàs, aſſcriptus: & aliàs, adcitus: & [illegible]ũ, ſecundum nos. Accurſius.

q *Emolumentum.* tamen poſt mortem quæſitum communicatur in qualibet ſocietate: vt infra eod. l. actione. §. ſi in rem certam. quæ eſt contra. Alij referunt, verũtamen &c. & dicunt q ibi dixit de lucro quod *puenit* ex ante geſto, hic de eo quod

poſtea:& quod hic dicit,quod nõ ſimiliter &c.exponũr,id eſt vt lucrũ poſtea quæſitũ cõmunicetur. ſed prim⁹ intellectus verior eſt.& ſecũdũ hoc verſus,quod nõ &c.refertur ad illud,non fuerit actum &c.alij ad illud,verũtamẽ &c.ſecundũ.l.ſi ſocius. Ac.

a *Pertineat.* ar.contra infra de admin.tu.l. Titium.§.pe.

b *Sine poſtea.* Referas ibi,nunc fuit actum,ſecundum nos:alij ad illud, veruntamen &c. Accurſius.

c *Quod non ſimiliter.* ſcilicet vt heres ſocij ſit ſocius : licet fuerit ſcriptus.nam nemo poteſt heredi ſuo ſic ſocietatẽ parare , vt ipſe ſit ſocius:vt.ĩ.co.l.nemo.Ir.

d *Sine libertate.* ideo dicit,ſine libertate, qa ſecundum has leges ſi ſocius communi ſeruo libertatẽ relinqueret: ſuam partẽ amittebat, & ſocio accreſcebat:vt inſti.de dona.§. fi.vnde fruſtra quæreretur, quod hic ſubiicit de cõmunicãdo . Item ſecũdum noua iura fieret liber in totum , etiam ſi vnus ſociorum tãtum libertatẽ relinqueret: vt.C.de communi ſer. ma.l.j.§.his ita.vnde& hic fruſtra quæreretur de communicando, cũ totũ ſeruo manumiſſio acquireretur.ſicut enim ſi proprio ſeruo vtrumq;,id eſt libertatem & legatum relinquo,valet etiam iure veteri vtrumq;:vt infra de leg.ij.l.ſi quis ſeruo.& de leg.j.quæſitum.§.præſenti.ita in communi ſeruo iure nouo,cum per vnũ ex dominis poſsit ad libertatem peruenire:vt dictum eſt.acquiritur autem totum ei facto libero: ſed vbi legatum ſine libertate relinquo,vt in noſtro caſu:ſi quidem proprio, non valet : vt C.de lega.ſeruus.niſi ſit miles:vt.C.de teſta.mi.ex his. ſi autem communi,obtinet quod hic dicit.

e *Solam ſocium.* aliud eſt ſi donauit inter viuos vnus dominorum:quia in communi acquiruntur:vt infra de acqui.rerũ do.l. per ſeruũ qui pignori.§.j.in fine.§.ibi,ſi vero eo modo &c. ſecundũ Ir.& Azo.quæ eſt contra.vel verius imò nõ aliud.quod enim ibi dicit,fiet commune ſociorũ illud donum pro portione dominij,ita intelligitur,vt nil is qui donauit habeat: ſed totum ſociis quæratur pro ea parte qua ſunt domini. Itẽ eſt aliud contra infra de ſtipu.ſer.proinde.§.ſi ſeruus cõmunis.vbi aperte dicitur quòd ſeruus communis ſimpliciter ſtipulando ab vno ex dominis,pro cæterorum partibus eis acquiritur:ſed pro parte promittẽtis ſtipulatio eſt nulla.Solut. ſecũdum quoſdam hic contemplatione ſocij tantum reliquit legatum: ſed tu dic aliud in ſtipulatione,quàm in legato vel donatione:quę ſtipulatio ex cauſa liberalitatis nõ interponitur,ſed legatum vel donatũ ſic. Vnde cum ſint beneficia,plenius interpretamur:vt infra de reg. iur.l.in teſtamentis.&.ĩ.de conſti.princ.l.fin.&.j.de dona.inter vi.& vxo.cum hic ſtatus.§.pœnitentiam.in fin. §. ſi quis tamen vellet dicere idem omnino eſſe in omnibus , dicat ſemper pro portione illa quam habet donator vel legans vel promiſſor in ſeruo,legatum vel ſtipulationem vel donationem eſſe nullam: & quod hic dicit legatum pertinere ad ſolum ſocium, verũ eſt, vt tamen ſcias non totius rei legatum,ſed eius partis tantum in qua tenuit legatũ,conſiſtere relictum. Item & quod dicitur.j. ad leg.Fal.l.Plautius.totum legarum ad ſocium pertinere , exponeſ ſcilicet quod de iure tenet.Id autem quod non tenet, vt pro parte legantis,non pertinet ad ſocios.Sed hæc ſolu.eſt contra mentem huius.§. & illius.l. Plautius. & ideo dicas (vt dixi) aliud in donatione & legato,quàm in ſtipulatione.

f *Actio.* [illegible]bligatio.

g *Interierit.* nõ[illegible]ne facta altero horum modorum, ſcilicet vel iudicio accepto cũ alio animo nouandi,vel ſtipulatione: vt infra eo.l.actione.in prin.ſic ergo videtur quòd etiam manente ſocietate ſit actio nata.nam ſi nata non eſt:non ergo dicetur interire actio quæ nondum eſt. ſi vero hic diceres non manere

eũ pertineat : [a] ſimili modo & dãnũ adgnoſcat : quod contingit ſiue adhuc viuo ſocio vectigalis, ſiue poſtea. [b] Quod non ſimiliter [c] in voluntaria ſocietate obſeruatur.

Legatum factum per vnum ex ſociis ſeruo communi,non debet conferri inter ſocios & heredes legantis.Baldus.

Si ſeruo cõmuni legatũ ſine libertate [d] vnus ex dominis reliquit,hoc ad ſolũ ſocium [e] pertinet.an tamen pro ſocio iudicio cõmunicari debeat cũ herede ſocij,quęrit. Et ait Iulian⁹ Sextum Põponiũ referre Sabinum reſpõdentẽ nõ cõmunicari : & poſſe hãc ſententiã defendi Iulian⁹ ait. Nõ enim ꝓpter cõmunionẽ hoc adquiſitũ eſt, ſed ob ſuã partẽ. Nec oportet id communicari , quod quis non propter ſocietatem,ſed propter ſuã partem adquiſierit.

Societas diſſoluitur alio ex modũ hic inſertis.h.d.cum duabus.ll.ſeq.vſque ad.§.ſi in rem certam. Bartolus.

Societas ſoluitur ex perſonis, ex rebus, ex volũtate, ex actione.ideoque ſiue homines , ſiue res, ſiue volũtas, ſiue actio [f] interierit, [g] diſtrahividetur ſocietas.Intereũt autẽ [h] homines quidem maxima aut media capitis deminutione, [i] aut morte: [k] res verò cũ aut nullæ relinquãtur, aut conditionem mutauerint. [l] Neq; enim eius rei quæ iã nulla ſit, quiſquã ſocius eſt : neque eius quæ conſecrata, publicatáve [m] ſit. Voluntate ſocietas diſtrahitur renuntiatione. [n]

LXIIII. CALLISTRATVS libro primo Quæſtionum.

ITaque cum ſeparatim ſocij agere cœperint, & vnuſquiſque eorum ſibi negotietur: ſine dubio ius ſocietatis diſſoluitur.

LXV. PAVLVS libro trigeſimo primo ad Edictum.

A ſocietatem,id eſt eo tẽpore quo lex iſta dicit interiiſſe actionẽ: nõ ergo diceret diſtrahitur ſocietas: quia iamdudũ erat diſtracta.Et ſecundum hoc eſt contra. C.eo.l.tãdiu. Sed expone hic interiit actio,id eſt obligatio,quæ eſt actionis cauſa.Accurſius.

h *Interierint autem.* ſcilicet ciuiliter.

i *Demi.utione.* quid ſit quęlibet,habes inſt. de cap. demi. §.j. &.ij. Accurſius.

k *Morte naturali.* ſcilicet diſſolutiõe corporis & animæ.Azo.

l *Conditionem mutauerint.* hoc ſi propter mutationẽ conditionis ſit res exempta ex vſu hominum : vt ſtatim ponet exemplũ.aliud vero ſi ex ſacra vel religioſa fiat ꝓphana : vel propter mutationẽ cõditionis non eximitur de vſu communi:vt infra eo.l.actione.§.fina. Accurſius.

m *Publicatáve.* quo ad proprietatẽ , & quo ad vſum.

n *Renũtiatione.* ſcilicet expreſſa : vt.j.eo.l. actione. §. diximus. & tacita:vt.j.eo.l.proxi.

B

C

D

Cione.] CASVS ꝓin.dictus eſt in caſu præcedẽti.[SI IN REM.] Coita fuit ſocietas iter duos ad certam rem emendam, vel cõducendam.dicitur ꝙ etiã poſt mortẽ alterius lucrũ cõmune erit,& detrimẽtũ cõmune,ſcilicet rei ante mortẽ cõmuniter quæſitæ.[DIXIMVS.]Supra diximus ꝙ diſſenſu ſoluitur ſocietas,ſi omnes diſſentiant,vel renuntiẽt ſocietati.quid ergo erit ſi vnus renũtiauit?dicitur ꝙ dicit Caſsius quòd ille ſocios liberat:ſe autẽ non liberat, & hoc ſi dolo malo factum fuerit,& ſi ſocij eſſent omnium bonorum: puta propter hereditatem in qua inſtitutus fuit,renuntiauit hereditati,vt ſolus haberet hereditatem.nam tunc damnum ſocietatis ſolus ſuſtinebit:lucrum autẽ erit commune : ſed de eo quod poſtea acquiſiuit,non tenetur: cum in eo acquirendo dolus non ſit admiſſus.Sed ponamus, ſocietatẽ coiuimus tu & ego vt rem emeremus.ſi tu ſolus renunties ſocietati vt rem emas,& hoc caſu teneris:quia in hoc dolus eſt:&ſuper hoc ſcripſit Labeo,ſi renuntiet alter ſocius,tenebitur quanti ſua intereſt : puta renuntiauit ſocietati mancipiorũ:cum non expediat ſocio venditio:niſi expediret à ſocietate abire: quia potius conſideramus illud quod expedit ſocietati,quàm ꝙ priuatim alterius ſocij intereſt . hæc autẽ ita ſunt vera,ſi nihil de hoc in ſocietate cõuenit.Sed pone quòd actum fuerat quòd intra certum tempus non renuntiaret ſocietati.ſed ante renuntiauit intra tempus:ſe nõ liberat : ſociũ liberat à ſe.vnde de lucro nihil habebit: diſpẽdij partẽ ſuſtinebit:niſi ex aliqua neceſsitate renuntiauerit:finito tempore bene poteſt renũtiare.Sciendum eſt etiam,quòd poſſumus renuntiare ſocietati per alios:&ideo per ꝓcura.qui ſpeciale mãdatũ habet ſuper hoc,vel cui commiſſa eſt adminiſtratio bonorũ omnium:niſi ſpecialiter prohibeatur.procurator autem ſocij alteri ſocio poteſt bene renuntiare:& ſociũ cuius procuratori renuntiauit,ſtatim à ſe liberat: ipſe autẽ tunc demum, ſi ratum habuerit ſocius.& hoc dicit vſq; ad.§.morte. [MORTE.] Si vnus ſocius decedat,ſoluitur ſocietas,etſi plures ſuperſint:neque trãſit ad heredẽ,etiã ſi hoc cõuenerit:ſed quod ex re cõmuni quæſitum eſt:& dolus & culpa ex non geſto præſtabitur heredi,& ab herede.Item ſi alicuius rei ſocietas coita ſit,& res illa finẽ acceperit,finitur ſocietas.ſi ante finẽ alter ſocius decedat : & ꝙ res ſequat ꝓpter quã facta fuerit ſocietas,diſtingui poteſt vt in mãdato:aut cũ ſoci⁹ ignorauit mortẽ ſocij,& valet ſocietas : ſi ſciuit,non valeat.[SOCIETAS.]Non tranſit ſocietas ad heredem,neq; ad arrogatorem:ſed durat in arrogato.nam etiam filio emancipato remanet ſocietas. [PVBLICATIONE.] Si publicantur bona ſocij, ſoluitur ſocietas : & intelligitur ſi publicentur omnia : quia alius ſuccedit in lucrum eius. [SI POST.] Si ſocius poſt ſolutam ſocietatẽ aliquid expendit, non conſequetur

conſequetur illud actione pro ſocio: ſed communi diuidundo. nam & ſi ſit diſtracta ſocietas, tamen adhuc rerum diuiſio remanet. [*SI COMMVNIS.*] Si diſſoluta ſocietate alia pecunia remaneat communis penes alterum ſocium, & alteri aliquid abſit: cõtra illum aget qui habet pecuniam communem: cui primo deduci debet omne damnum, quod deduci debet: quo deducto quilibet poterit agere de eo qđ ſibi debet. [*NONNVNQVAM.*] Sæpe accidit quòd agitur actione pro ſocio manente ſocietate: vt tali exemplo: Si ſocietas fuit coita in cauſa vectigalij, nec expediat diſſolui ſocietatẽ, propter varios & diuerſos contractus: aut aliquid habeat alter ſocius ex ſocietate: quia non redegit in cõmune, agetur cum eo hac actione etiam ſocietate manente, & non ſoluta. [*SI VNVS.*] Tres erãt ſocij omnium bonorum. diſtrahitur ſocietas. quæritur ſi alter ſocius vxorem habeat, an ſit dos præcipienda, ſcilicet ante partẽ? dicit quòd ſic: quia onera eius ſuſtinere debet. ſi vero ſoluto iam matrimonio diſtrahit ſocietas: tunc ea die debet dotẽ percipere qua ſoluere tenet. ſed ſi aliquam partẽ lucrifacere debet, illã debet iudex diuidere inter ſocios. & hoc dicit cũ. l. ſeq. Viuianus.

a *Stipulatione.* animo nouãdi facta vel ab eo, vel ab alio.

b *Aut iudicio.* ſcilicet agendo contra alium animo nouandi: vt infra de noua. l. delegare. §. j. & ſic etiam proxi. reſpon. dicit idem: vel cum eodem ſocio. Nam cum eo agendo renũtiare ſocietati videtur: vt. ff. proximè. & infra de diuor. l. fin. §. ait lex. & ſic loquitur. ff. proxi. reſpon. & maxime quia non naſcitur hic actio pro ſocio niſi finita ſocietate: niſi in caſu: vt infra eadem. l. §. nonnũquam. & hoc caſu dicitur dirimi voluntate tacita & iudicio. Vel primo contra extraneum, ſecundo contra ſocium.

c *Venditi.* propter æs alienum. & facit. ff. ea. l. §. publicatione.

d *Diſtrahi.* quod præſumitur.

e *Si in rem certã.* puta in equũ emendũ, vt ad vecturas locetur.

f *Quicquid lucri.* cum iam eſſet lucrum præparatum ante mortem ſocij, puta rebus emptis: vt. ff. ea. l. §. morte vnius. aliàs non: vt. ff. eo. l. ſocium. & l. verum. §. in heredem. ibi, quod non ſimiliter &c. quæ ſunt cõtra. Solu. dic quòd ibi erat ſocietas omniũ bonorum, vel negotiationis alicuius: hic autem vnius rei: vt hic dicit. Vel dic quod in. l. illa, verum. refertur ille verſus, & quod non ſimiliter &c. non ad proxi. ſed ad ſuperius dictum ibi, non &c. Item eſt contra hunc. §. ff. de admini. tuto. l. Titium. §. altero. Solu. ibi loquitur cum proprio nomine & non communi res venditæ fuerunt: vnde non compendium, ſed vſuras præſtabit ſocius heredi ſocij: hic autem cum nomine communi venderetur. Vel hic loquitur de compendio quod proceſſerat ex re cõmuni, ibi non. Item ad id quod hic dicitur detrimentum futurũ venire, eſt arg. cõtra. ff. de ſeruo cor. l. Neratius. j. reſpon. & §. j.

g *Ab illis.* hoc dupliciter intelligitur: vel vt infra proxi. reſpõ. ff. Vetus.

Actione diſtrahitur, cum aut ſtipulatione,[a] aut iudicio[b] mutata ſit cauſa ſocietatis. Proculus enim ait, hoc ipſo quòd iudicium ideo dictatum eſt, vt ſocietas diſtrahatur, renuntiatã ſocietatẽ: ſiue totorũ bonorum, ſiue vnius rei ſocietas coita ſit. Item bonis à creditoribus venditis[c] vnius ſocij, diſtrahi[d] ſocietatem Labeo ait. Si in rem certam[e] emendã conducẽdáve coita ſit ſocietas: tunc etiam poſt alicuius mortem quicquid lucri[f] detrimentíve factum ſit, commune eſſe Labeo ait.

Diſſenſu diſſoluitur ſocietas: qualiter hoc intelligatur, hic per exempla declaratur. Item renuntiatio intempeſtiua non liberat renuntiantem: ſed facit ſocios à renuntiante liberari. hoc dicit vſque ad §. renuntiare. Baldus.

Diximus diſſenſu ſolui ſocietatẽ. hoc ita eſt, ſi omnes diſſentiunt. quid ergo ſi vnus renuntiet? Caſsius ſcripſit, eũ qui renũtiauerit ſocietati, à ſe quidem liberare ſocios ſuos: ſe autem ab illis[g] nõ liberare. Quod vtique obſeruandum eſt, ſi dolo malo renuntiatio facta ſit: veluti ſi cum omnium bonorum ſocietatem iniſſemus,[h] deinde cum obueniſſet vni hereditas, propter hoc[i] renuntiauit. ideóque ſi quidem damnum attulerit hereditas, hoc ad eum qui renuntiauit pertinebit: commodum autem communicare cogetur actione pro ſocio.[k] Quod ſi quid poſt renũtiationem adquiſierit,[l] non erit cõmunicandum: quia nec dolus[m] eſt admiſſus in eo. Item ſi ſocietatem ineamus ad aliquã rẽ emẽdam, deinde ſolus volueris eam emere, ideóque renuntiaueris ſocietati, vt ſolus emeres: teneberis quanti intereſt mea. Sed ſi ideo renuntiaueris, quia emptio tibi diſplicebat: non teneberis, quamuis ego emero: quia hic nulla fraus[n] eſt. eáque & Iuliano placent. Labeo[o] autem poſteriorum libris ſcripſit, ſi renũtiauerit ſocietati vnus ex ſociis eo tempore[p] quo interfuit ſocij non dirimi ſocietatẽ: committere eum in pro ſocio actione. Nam ſi emimus mancipia inita ſocietate, deinde renũties mihi eo tempore quo vendere mancipia non expedit: hoc caſu, quia deteriorẽ cauſam meã facis, teneri te pro ſocio iudicio. Procul[q] hoc ita verũ eſſe, (ſi) ſocietatis nõ interſit dirimi ſocietatem. Semper enim nõ id quod priuatim intereſt vnius ex ſociis, ſeruari ſolet: ſed quod ſocietati expedit. Hæc ita[r] accipienda ſunt, ſi nihil de hoc[ſ] in coëunda ſocietate conuẽnit.

Item qui ſocietatem in tempus coit, eam ante tempus renuntiando, ſocium à ſe, non ſe à ſocio liberat. Itaq; ſi quid cõpendij poſtea factum erit,[t] eius partẽ non feret:[u] at ſi diſpẽdiũ, æquè præſtabit portionem: niſi renũtiatio ex neceſsitate quadã & hoc caſu dicit Io. me non agere. & ſic intelligit hic.

h *Iniſſemus.* ſpecialiter.

i *Propter hoc.* vt ſolus habeat: vt ſupra eodem. l. iij.

k *Pro ſocio.* idem eſt in eo qui ante tempus renuntiauerit, vel qui renuntiat procuratori ſocij: vt infra ea. l. §. item qui. & §. itẽ ſcriptum eſt.

l *Acquiſierit.* de quo non ſperabat: vt inſti. eo. §. manet. & infra ſtatim ſubiicit.

m *Quia nec dolus.* bona ratio: quia non debet quis puniri in quo non deliquit: vt hic, & C. de pœnis. l. ſanci-mus. & ſupra de dam. infect. qui bona. §. ſi quis iuxta. & §. ſi quis quia. & l. damni. §. ſi is qui vicinas. *Puniri quis nõ debet in quo non deliquit.*

n *Nulla fraus.* vel culpa, quæ etiam venit: vt ſupra eo. l. cũ duobus. §. j. Azo.

o *Labeo.* videtur quòd prædicta corrigatur ſecũdum Labeonem vel Sabinum: quod admitti poteſt etiã in ſuperiori caſu: licet non ſit in fraudem, tamen teneatur ſociis, ſi interſit ſocietatem nó dirimi. Accurſius.

p *Eo tempore.* cũ intereſt mea non recedi à ſocietate, & ſocietatis ſimiliter intereſt: ago pro ſocio nomine renũtiationis. Item ſi nó intereſt mea nec ſocietatis, non agam nomine renũtiationis. Item ſi mea intereſt non dirimi, ſed ſocietatis intereſt dirimi, & tunc non agam: & ita communis vtilitas præfertur: vt hic. Item contra ſi mea non intereſt, ſed ſocietatis intereſt non abire: non agam, cum mea non interſit: licet alij agant. Item ſi mea intereſt nó dirimi: ſed ſocietatis non intereſt dirimi vel non dirimi:

q *Verum eſſe.* ſcilicet vt agã nomine renuntiationis ſi hoc mihi nocet, & in commune nó prodeſt. ſed ſi ſocietatis interſit abire, præfertur vtilitas communis priuatæ: & hoc ſufficit. ſecundum Io. etiam plus dicit: & ita exponit, id eſt ita demum renũtiationis nomine agam, ſi interſit ſocietatis non abire. non enim quod ſingulariter priuati intereſt vnius, inſpicitur. & ſic dictio non, iungitur verbo dirimi &c. Et ſic no. quæ multis proſunt, præferuntur his quæ paucioribus: vt hic, &. C. de caduc. tol. l. j. in fi. & infra ad Sila. l. iij. §. vtrum. in fin. §. & in auth. de reſti. & ea quæ pa. in. xj. men. poſt mortem vi. §. ea. coll. iiij. & in authen. de non alie. §. quia vero veriſimile. colla. ſecunda. *Vtilitas cõmunis priuata præfertur.* *Præferũtur quæ multis proſunt, his quæ paucioribus.*

r *Hactẽus.* ſcilicet omnia prædicta. Azo.

ſ *De hoc.* ſcilicet quòd liceat à ſocietate recedere, etiam intempeſtiue. ſed pro deo ſi eſſet dictum: nonne pactum eſt ſuperuacuum, aut iniquũ: vt. ff. eo. l. ſi conuenerit. & l. ſed & ſi. §. fin? Reſpon. pactum de recedẽdo non eſt ſuperuacuum aut iniquũ: licet illud de non recedendo ſic, ſecundum A[illegible] ſed ſi nõ cõueneritvt intempeſtiue poſsim, tamen q[illegible]oq; poſſum: vt. ff. eo. l. ſi conuenerit. §. fin. & l. ſeq.

t *Factum erit.* ab eo cui renuntiatum eſt: vt ſupra ea. l. §. diximus. alij ab eo qui renuntiauit. prima placet.

u *Non feret.* renuntians.

a *Facta ſit.* quod dic vt.ſ.eo.l.ſi conuenerit.§.fin.&.l.ſeq.

b *Sine dolo.* quia ſuo iure facit: vt.j.de reg.iur.l.nullus videtur. Azo. Sed cur pactũ de renũtiatione nõ faciẽda, nõ valet: vt.ſ.eo. l.ſi cõuenerit.&.l.ſed & ſocius § fin.& vſq; ad certũ tẽpus fieri poteſt? Reſpõ. aliud eſt coire ſocietatẽ vſque ad certũ tempus: & aliud ſocietate coita pactũ facere ne ab ea diſcedatur intra certũ tẽpus: quod pactũ nil operatur: vt ibi dicit: operaretur tamen ſi ita factũ eſſet vt poſſit certũ tẽpus abire liceret: vt.ſ.proxi.§.in fine.

c *Renuntiare.* & libe-
rare: vt.ſ.de pcu. l. procurator cui. imò idẽ ſi non ſit: vt.j.proxi. Ac.

d *Quod eſt verius.* quòd per vtrunq; renuntietur. in quibuſdã tamen caſib' ſpeciale exigitur mãdatũ: vt.ſ.de procu. l. Põponius. ſi pri. & de mino. l. illud. §. ſi talis.

e *Renuntiare.* facit. ſ. de peti. here. item veniũt. §. petitã. in fi. &. j. de diuor. l. ij. §. fin. &. ſ. e. ſed & ſi. §. ſi abſente. &. ſ. mã. ſi hominẽ. & j. de admi. tu. l. ſi duo.

f *Igitur.* infert ex eo quod ſupra dixit, poſſe meo procuratori renuntiari.

g *In poteſtate.* ſcilicet cuius procuratori eſt renuntiatũ. ſi autẽ ratũ habeat, renũtiãs eſt liberatus: aliequin non: niſi renuntiatio ſit facta tempore finito: vt ſupra ea. l. §. item qui ſocietatem. in fin. §.

h *Renũtiat.* per ſe ante tẽpus: vt.ſ.§. itẽ qui ſocietatẽ. non per aliũ: vt iſte. Azo.

i *Succedit.* etiã ſi cõuenerit. & facit. ſ. e. adeo. in prin. &. l. verũ. §. ſoluitur. &. ſ. ex qui. cau. infa. ir. l. furti. §. fi. Sed cõtra ad id quod ſubiicit, vt heredi ſocij præſtetur lucrum. infra de admini. tuto. l. Titium. §. altero. Solu. vt diximus. ſ. ea. l. §. ſi in rem certam. &. §. item ſi alicuius.

k *Ceſto.* id eſt re prius empta in communi. ſetus enim ſi poſtea ematur, cum iam non ſint ſocij.

l *Societas.* facit ſupra eo. l. ſi id quod. in principio.

m *Coierunt.* quia qui iuerat ad nũdinas, emit ignorãs ſociũ qui domi remãſerat [illegible] mortuum. Accurſius.

n *In mãdato.* ſic enim in mandato diſtinguitur: vt ſupra man. inter cauſas. j. reſpon.

o *Quemadmodum.* bona ſimilitudo: vt inſti. per quas perſo. no. acqui. §. fitra. ſed nonne omnia fiunt arrogatoris, ſecundum has leges: ergo ſicut infra proxi. §. deberet & hic diſtrahi ſocietas.

A Sed reſpon. filiusfa. poteſt ſocietatem coire: vt.ſ.eo. ſi id quod. §. fin. & emancipato eo permanet eadem ſocietas: vnde non eſt mirandum ſi hoc idem contingat quod hic dicitur: vt.d.l.ſi id quod. & hic: quod non poteſt deportatus.

p *Pro mortuo habetur.* quantum ad plura: vt infra de noua. quotiens. in fi. & inſti. eo. §. publicatione. &. j. de fideiuſ. ſi debitori deportato. ſed nõ quo ad omnia: vt. j. de bon. dam. ſed & ſi. §. quòd ſi deportata. &. j. de verbo. oblig. ex ea. §. ſi inſula. quæ ſunt contra.

q *Communi dividendo.* vt ſupra communi diui. l. in ſumma.

r *Aſſit.* quia impendit in rem communẽ.

ſ *Qua deducta.* id eſt deducto ex eo ſumptu, vel damno quod ſenſit: & facit ſupra communi diui. l. iij.

t *Debeatur.* ex diuiſione ſocietatis.

u *Perueneris.* ſpeciale eſt ergo in ſocietate vectigaliũ: quia quiveſtigal conducit, etiam finito tempore quandoq; habet neceſſe retinere, ſcilicet ſi maximos fructus perceperit: vt infra de publi. l. cotem. §. fin. ſed hodie non retinentur inuiti: vt.j.de iure fiſc. l. non intelligitur. §. cũ quinquẽnium. aliàs nõ naſcitur niſi finita ſocietate: vt arg. C. eo. l. tãdiu. vel forte hoc ponit gratia exẽpli: & idẽ vbicunque in qualibet ſocietate expedit ſocietati agi ea manente. Accurſius.

x *Si vnus ex ſocijs.* omnium bonorum. Accurſius.

y *Suſtinet.* vt.ſ. ſami. ercíſcũ. ſi filia. & infra de iur. do. ſi is qui. §. ibi. &. C. fa. erciſ. l. ij.

z *Quod ſi eo tẽpore.* ſcilicet cõſtãte matrimonio.

a *Nõ oportere.* vel propter pactum interpoſitum, vel aliam cauſam. Accurſius.

b *Debet.* vt tamen cõſtãte matrimonio permaneat penes virum: ſed ipſe caueat ſociis ſe reſtituturum partes eorum, quando onera nõ ſubibit matrimonij: vt.ſ.eo.l.omne æs. poteſt planius loqui hæc lex, quòd ſoluto matrimonio diremtur ſocietas.

Renũtiatio poteſt fieri per ſe, & per procuratorem etiam generalem. Bartolus.

Renuntiare[c] ſocietati etiam per alios poſſumus: & ideo dictum eſt, procuratorem quoq; poſſe renuntiare ſocietati. Sed vtrũ de eo dictum ſit, cui omniũ bonorum adminiſtratio cõceſſa eſt: an de eo, cui hoc ipſum nominatim mandatum eſt, videamus: an verò per vtrunq; rectè renuntiettur. quod eſt verius:[d] niſi ſi prohibuerit eum dominus ſpecialiter renuntiare.[e]

Procuratori facta renuntiatio, habet effectum ſi dominus ratam habuit. Bartolus.

Item ſcriptum eſt, poſſe procuratori quoque meo ſocium meum renuntiare. Quod Seruius apud Alphenum ita notat, eſſe in poteſtate domini, cum procuratori eius renuntiatum eſt, an velit ratã habere renuntiationem. Igitur[f] ſi cuius procuratori renuntiatum eſt, liberatus eſſe videbitur. An autem ipſe quoque qui renuntiauit procuratori, liberetur, in poteſtate[g] eius erit: quemadmodum diximus in eo qui ſocio renuntiat.[h]

Morte naturali vel ciuili ſoluitur ſocietas. Bartolus.

Morte vnius ſocietas diſſoluitur, etſi conſenſu omnium coita ſit, plures verò ſuperſint: niſi in coëunda ſocietate aliter conuenerit. nec heres ſocij ſuccedit.[i] Sed quod ex re communi poſtea quæſitum eſt: (item dolus & culpa) in eo quod ex ante geſto[k] pendet, tam ab herede quàm heredi præſtandum eſt. Item ſi alicuius rei ſocietas[l] ſit, & finis negotio ſit impoſit': finitur ſocietas. Quòd ſi integris omnibus manentibus alter deceſſerit, deinde tũc ſequatur res de qua ſocietatem coierunt:[m] tunc eadem diſtinctione vtemur, qua in mandato:[n] vt ſi quidem ignota fuerit mors alterius, valeat ſocietas: ſi nota, non valeat. Societas quemadmodũ[o] ad heredes ſocij non tranſit, ita nec ad adrogatorẽ: ne alioquin inuitus quis ſoci' efficiatur cui nõ vult. Ipſe autem adrogatus ſocius permanet. Nã etſi filiusfamilias emãcipatus fuerit, permanebit ſocius.

Publicatione quoq; diſtrahi ſocietatẽ dixim': quod videtur ſpectare ad vniuerſorũ bonorũ publicationem, ſi ſocij bona publicentur. Nam cum in eius locũ alius ſuccedat, pro mortuo habetur[p]. Si poſt diſtractã ſocietatẽ aliquid in rem cõmunẽ impenderit ſocius, actione pro ſocio id nõ cõſequitur: quia nõ eſt verũ pro ſocio cõmunitérve id geſtũ eſſe: ſed communi diuidũdo[q] iudicio huiuſ quoq; rei ratio habebitur. Nã etſi diſtracta eſſet ſocietas, nihilo minus diuiſio rerũ ſupereſt. Si cõmunis pecunia penes aliquẽ ſociorũ ſit, & alicui' ſociorũ quid abſit[r]: cũ eo ſolo agendum, penes quem ea pecunia ſit: qua deducta[ſ], de reliquo quod cuiq; debeatur[t], omnes agere poſſunt.

Nõnunquã neceſſariũ eſt & manẽte ſocietate agi pro ſocio: veluti cũ ſocietas vectigalium cauſa coita eſt, proptérque varios contractus neutri expediat recedere à ſocietate: nec refertur in medium quod ad alterũ peruenerit[u].

Inter ſocios tempore diuiſionis ante partem aſſumitur dos ab eo qui ſuſtinet onera matrimonij.

Si vnus ex ſociis[x] maritus ſit, & diſtrahatur ſocietas manente matrimonio, dotẽ marit' præcipere debet: qa apud eũ eſſe debet, q onera ſuſtinet[y]. Quòd ſi iã diſſoluto matrimonio ſocietas diſtrahatur: eadẽ die recipiẽda eſt dos, qua & ſolui debet.

LXVI. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

QVod ſi eo tempore[z] quo diuiditur ſocietas, in ea cauſa dos ſit, vt certum ſit eam vel partem eius reddi non oportere[a], diuidere eam inter ſocios iudex debet[b].

Si vnus.] CASVS. Si aliquis de ſociis rem communem vendit voluntate ſociorũ, pretium comunicare debet: ſed cauendũ eſt ei, quòd ſi quod damnum patiatur, reſtituetur ſibi. ſi cautum non fuerit, aget tamen contra eos ſi aliquid oporteat cũ præſtare propter vẽditionẽ. ſi aliqui ſunt non ſoluendo,

ſoluēdo, hoc cæteros onerat: quia cęteri hoc præſtabūt. [*SI VNVS.*] Si qui erat ſocius nō omnium bonorum, fœnerat pecuniam cōmunē: quęritur an ad vſuras præſtādas teneatur actione pro ſocio? Et dicitur, aut cōmuni nomine fœnerauit: & tūc præſtat vſuras. aut proprio, & tunc non præſtat. & eſt ratio, quia fœnerat ſuo periculo. [*SI QVID.*] Si alter ex ſociis neceſſarie impēdit aliquid de ſuo, recuperat expenſas & vſuras quas potuiſſet habere ſi pecuniā quā ſoluit, aliis fœneraſſet. ſed ſciendum quòd ſocius non habet beneficium vt dānetur in quātum facere poteſt, niſi ille ſocius qui nō negat ſe eſſe ſocium. Viuianus.

a *Diuidi debet.* vt. ſ. cōmuni diui. l. in hoc.

b *Pertinere.* facit. ſ. e. l. verum. §. ſi cum res.

c *Initur.* plerumque. quandoq; enim eſt cōtrarium: vt inſti. eo. §. adeo. quæ eſt contra.

d *Fœnauerit.* facit ad. §. ſ. de rei vendi. ſi nauis. & ſ. man. idémque. §. ſi mādauero *p* curatori. & j. de admitu. Titiū. §. præfectus. & j. ad muni. l. conſtitutionibus.

e *Partiri.* id eſt ponere in commune.

f *Retinere oportet.* hoc ſi non omniū bonorū erant ſocij. item & hoc caſu, quando. ſ. nō omnium bonorū ſunt ſocij: teneretur non quaſi de vſura, ſed quaſi de intereſſe: vt. ſ. e. l. ſocium. vel ad vſuras regionis, licet mutuans maiorem vel minorē fuerat conſecutus.

g *Dedit.* i. accepit: ſed meli⁹ eſt vt dicat⁊ proprie dedit. ſ. vſuras, ſecundū Azo. & reperet non vt vſuram, ſed vt ſortem, ſecundum Io.

h *Sociū fuiſſe.* vt. j. de re iud. l. ſed hoc ita. ſic & fideiuſſor ita demū habet beneficiū diuiſionis: vt. j. de fideiuſ. ſi dubitetur. §. ij. Accur.

Si vnus ex ſociis rem communem vendidit, debet eō de indēnitate cauere: & ipſum receptum inter ſocios diuidi: & ſi pretium ſocius communicauerit, ſuper indemnitate ei ſuccurretur. Bald.

LXVII. PAVLVS libro trigeſimoſecundo ad Edictum.

SI vnus ex ſociis rem communem vendiderit cōſenſu ſociorū, pretiū diuidi debet[a] ita, vt ei caueatur, indemnem eum futurum. Quòd ſi iam dānum paſſus eſt, hoc ei præſtabitur. Sed ſi pretium cōmunicatum ſit ſine cautione, & aliquid præſtiterit is qui vendidit: an ſi non omnes ſocij ſoluēdo ſint, quod à quibuſdam ſeruari nō poteſt, à cæteris debeat ferre? Sed Proculus putat hoc ad cæterorū onus pertinere,[b] †quod ab aliquibus ſeruari nō poteſt: rationeq́ue defendi poſſe, quoniam cum ſocietas contrahitur, tam lucri quàm damni communio initur.[c]

†*Not. iſtum text. ſecundum Bald. quod vnus ex ſociis tenetur pro alio, quando non eſt ſolūdo. ratio aſſignatur in text. ibi, quoniā. & concor. l. ſi actione. §. ſi communis. ſupra eo.*

Si ſocius non omnium bonorum omnem pecuniam fœneratur, ita demum inter ſocios vſuras percepias debet communicare, ſi communi nomine fœnerauerit. Item ſi vnus ex ſociis de ſuo in communi negotio neceſſario impendit: poterit illud repetere cum vſuris. Baldus.

Si vnus ex ſociis qui non totorum bonorum ſocij erant, cōmunem pecuniam fœnerauerit,[d] vſuráſque perceperit: ita demum vſuras partiri[e] debet, ſi ſocietatis nomine fœnerauerit. Nam ſi ſuo nomine: quoniam ſortis periculum ad eum pertinuerit, vſuras ipſum retinere oportet.[f] Si quid vnus ex ſociis neceſſariò de ſuo impendit in cōmuni negotio, iudicio ſocietatis ſeruabit: & vſuras, ſi fortè mutuat⁹ ſub vſuris dedit.[g] Sed & ſi ſuam pecuniam dedit: non ſine cauſa dicetur quòd vſuras quoque percipere debeat, quas poſſet habere ſi alij mutuū dediſſet. Non aliàs ſocius in id quod facere poteſt, condemnatur, quàm ſi cōfitetur ſe ſocium fuiſſe.[h]

Nullus ex ſociis poteſt alienare de rebus quas non habebant ſocii venales. ita procedit iſte tex. in prin. ſecundum Bald.

LXVIII. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

NEmo ex ſociis plus parte ſua poteſt alienare,[i] etſi totorum bonorum ſocij ſint.

Dolus commiſſus in perdendo, facit perdere beneficiū: ſecus in nō adquirendo. Bar.

Illud quæritur, vtrum is demum facere videtur quo min⁹ facere poſsit, qui erogat bona ſua[k] in fraudem futuræ actionis: an & qui occaſione adquirendi nō vtitur. Sed verius eſt, de eo ſentire proconſulem, qui erogat bona ſua: ſdque ex interdictis[l] colligere poſſumus, in quibus ita eſt, *Quod dolo feciſti vt deſineres poſſidere.*

LXIX. VLPIANVS libro trigeſimoſecundo ad Edictum.

CVm ſocietas[m] ad emendū coiretur, & conueniret vt vnus reliquis * nundinas, id eſt epulas præſtaret, cóſque à negotio[n] dimitteret: [o] ſi eas eis nō ſoluerit, & pro ſocio & ex vendito[p] cum eo agendum eſt.

LXX. PAVLVS libro trigeſimotertio ad Edictum.

NVlla ſocietatis in æternū[q] coitio eſt.

Si contractui iuriſgentium ſubiiciatur ſtipulatio continens idem, nouatur prima, ſi actum eſt: non aliàs. Item ſtipulatio pœnalis non nouat præcedentem obligationē ex cauſa oneroſa contractam Bartolus.

Nemo ex ſociis.] CASVS. Si plures ſint ſocij, & omniū bonorū: nemo ex eis poterit alienare niſi partē ſuā. [*ILLVD.*] Si ſocius deſiit dolo facere quo min⁹ facere poſsit: vtrū habeat locū in eo qui erogat bona ſua in fraudē futurę actionis: an in eo qui nō vtitur occaſione adquirēdi in fraudē ſimiliter? dicit⁊ p in eo locū habet qui erogat bona: & iſtud colligi poteſt ex interdictis, in quibus ſunt hæc verba; quæ dolo feciſti⁊ p deſineres poſsidere. Viuia.

i *Alienare.* vt. ſ. ſi cer. pet. ſi ſocius. & hoc cum in fraudem alienat: cum fraudulentam alienationem inuicem mandare non videantur: vt. ſ. de condic. inde. ſi procurator. §. j. Item cum cæteri diſſentiunt: aliàs ſatis videntur inter ſe feciſſe mādatum, vt poſſint alienare: in caſu tamen etiam diſſentientibus aliis poteſt, vt fiſcus: vt C. de ven. re. ſi. l. j. lib. x. Item quandoque nec etiam ſuā partem alienat. ſcilicet lit. conteſt. cum ſocio: vt C. communi diuidun. l. j. &. ſ. fami. erciſcun. l. alienationes.

k *Bona ſua.* non autem qui occaſione adquirendi non vtitur, vt hic, &. j. quæ in frau. credi. quod autem. in prin. ſed ſecus quādoque: vt. ſ. de petit. here. ſed & ſi lege. §. perinde diximus

A l *Interdictis.* reuocatoriis. Io. vt infra quorum bo. l. j. in prin. & infra quorum le. l. j. §. quod autem.

Cum ſocietas.] CASVS. Erat inter plures coita ſocietas ad emendū & conuenit vt vnus præſtaret epulas & comeſtionem, & dimitteret eos ad negotiandū, quaſi ille haberet curam: alij non. Dicitur quòd ſi illud nō præſtet, pro ſocio & ex vendito & empto actione conueniri poteſt. h. d. iſta. l. ſecundū Viuian. potes tamē ponere aliter caſum vt in gloſ. ſeq.

m *Cum ſocietas.* Caſus eſt: conuenit inter ſocios vt vnus pro. xx. ſolidis epulas cęteris pararet. ſolutis nūmis vel aliàs ſatisfacto, poſſunt agere pro ſocio, & ex empto, vt hic dicit: & præſcrip. ver. vt C. de pac. inter emp. & vendi. l. ij. Accurſius.

n *A negotio.* aliàs, ad negotium: aliàs, à negotio.

o *Dimitteret.* ac ſi dicat, negotientur illi, & nō habeāt curā de epulis, quia hic parabit. & ſic habeas ad negotiū. Vel dic, dimitteret eos à negotio. i. abſolueret eos ab hoc negotio. ſ. parādi epulas. Vel dic tertio, vt⁊ p illi vadūt ad negotiādum pro ſocietate ſine iſto, fit ſatisfactio de pretio pro epulis conſtituto. Acc.

p *Ex vendito.* id eſt ex empto.

q *Nulla. In æternū.* id eſt ſine fine. fit tamen in perpetuū, id eſt dū viuit: vt. ſ. eo. l. j. Item ſocietas veſtigalium tranſit ad hered: quod intelligas primum, non vltra: vt in vſufructu ſic relicto vt ad heredem trāſeat: vt C. de vſufru. l. antiquitas. Accurſius. *ADDITIO.* Ex hac glo. no. q ſocietas veſtigaliū nō tranſit ad heredem heredis. & ratio ſecundā glo. q a in materia non trāſmiſſibili coarctatur mentio heredis ad primum heredem. ſed hoc forte non eſt verum, immo magis eſt tranſmiſſibilis ad vlteriores heredes: arg. ſ. quod metus cauſa. l. videamus. Nec obſtat. l. antiquitas. quia ibi verbum proferebatur ab homine contra naturam ſocietatis veſtigalium: & cum lex dicat tranſire ad heredem, intelligo de quolibet herede: arg. j. de verbo. ſignific. l. ſciendum. ſecundum Bald.

* *vt reliquis per nūdinas epulas præſtaret.*

Societas veſtigalium tranſit ad heredem.

Duo ſocietatem.] CASVS. Si duo contrahant ſocietatem vt grammaticā docerent, & conuenit de lucro cōmunicando, & ſtipulati ſunt de ſeruando quod pacto ſocietatis cōuenit: & ſi cōtra factum fuerit, pœna apponitur: an pro ſocio agi poſsit, vt quod cōuenit adimpleatur, an ex ſtipulatu, cum videatur primū pactum tranſlatū in ſecundo. Et reſpon. quòd non agitur pro ſocio. & hoc cū tria pacta interuenerint. Si vero duo pacta, & pactū de ſocietate ſubſecuta fuerit ſti[illegible]ō pœnalis, agi poterit⁊ p ſocio. [*DVO COLLIBERTI.*] Duo colliberti coierunt ſocietatem lucri, queſtus, compendij. deceſſit patronus eorum, alterum inſtituit heredem, alteri legauit. dicitur quòd iſta quæſita neuter eorum in medium conferet. & hoc dicit. Viuia.

a *Docerent.* ſimul & in eiſdē ſcholis,certis aſsignatis horis vnicuique. Azo. Vel etiam in diuerſis ſcholis.Sed an in legibus talis ſocietas valeret:vt petebat dominus M? Reſpon. videtur quòd non:vt infra de var.cog.l.j.§.proinde.

b *Fieri.* & nota fieri:vt ſubiicit.

c *Proſcripſerūt.* id eſt in ſcripturā publicam redegerūt qđ de partib? ſocietatis æqualibus vel inęqualib? eis placuit ſtatuere.Acc.

d *Ita dari.* id eſt ſtipulati ſunt inter ſe,& nihil eſt amplius dicendū.Et not.q̄ hæc verba poſſunt intelligi vt ſint duæ ſtipulationes. vna vt ea fiant, & nihil contra: alia ſcilicet de pœna. Item vna ſcilicet de pœna tantum: ſed ſocietatis pactū cōſenſu tantum ſit veſtitum:vt patet.j.reſpon.

*Fla.eſſe.

e *Fuiſſe.* id eſt hoc euenisſe.

f *Feciſſent.* quod ſem per preſumitur ſecūdū hæc iura in dubio, niſi cōtra apparet: vt.j. de act.& obli.l.obligationum fere.§.fi. & .ſ.e. l.ſi quis. Azo.non hodie, niſi expreſſe agat: vt C.de noua.l.fi.

g *Spōdes.* ita ſubaudi.

h *Rem.* i.cōtractum.

i *Re.* ſcilicet ratione.

k *Obligari.* ſcilicet per ſtipulationem.

l *Agi poſſe.* in altero caſu ſcilicet.ſed ibi videtur nouatio:vt.j. de actio.& obli.l.obligationum fere. in fi.quæ eſt cōtra. Sed illud verum, ſi cōditio pœnalis exiſtat,nō prius. igitur agitur hic q̄ ſocio ante commiſſam pœnam,nō poſt.& in hoc tempore eſt differentia inter vnum caſum & alterum.

m *Duo colliberti.* eiuſdem patroni erant liberti. Accurſius.

n *Compēdii.* idē ſignificat hic,& .ſ.e.ſed & ſi adiiciat. Sed ar. cōtra j.de vſur. ſi ſtipulatus.

Ocius.] *CASVS.* Soci? tenetur ſocio propter culpam, deſidiam vel negligētiam quam admiſit in ſocietate. neque tamen eſt culpa dirigenda ad exactiſsimam diligentiam.ſufficit enim quòd habeat talem diligētiam qualem ſuis rebus adhibet. ſibi enim imputet qui talem ſocium ſibi elegit,qui parum diligens ſit.Viuianus.

o *Solet.* vt & maritus:vt.j.ſol.ma.ſi conſtante.§.ſi maritus.

p *Debet.* imputat ſibi ſocius:vt hic,& inſti.e.§.fi. & deponens: vt inſti.qui.mo.re contrahitur ob.§.præterea. Item qui menſorem malum adhibet: vt.ſ. ſi men.fal. mo. dixe.l.j.§. hoc autem. Item qui co[illegible]mittit:vt.ſ.de arbi.diem.§.ſtari. Item qui vadit in loco p[illegible]vt.ſ.ad.l. Aquil.item Mela.in princip.

Si ſocietatem.] *CASVS.* Si coita ſit ſocietas vniuerſarum fortunarum,vt quicquid erogetur,vel quicquid lucretur,ſit cōmune : ſi ſocio obueniat hereditas vel legatum, cōmunicabitur totum:& ſi in honorem filiorum alterius ſocius expendat,commune erit onus,vt communicetur. Viuianus.

LXXI. IDEM libro tertio Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

DVo ſocietatem coierunt vt grammatica docerent, [a] & quod ex eo artificio quæſtus ſe ciſſent, cōmune eorum eſſet.* de ea re quæ voluerunt fieri, [b] in pacto conuento ſocietatis proſcripſerunt: [c] deinde inter ſe his verbis ſtipulati ſunt: *Hæc quæ ſupra ſcripta ſunt, ea ita dari [d] fieri, neque aduerſus ea fieri: ſi ea ita data facta nō erunt,tum viginti milia dari?* Quæſitum eſt, an ſi quid contra factum eſſet,ſocietatis actione agi poſſet.Reſpondit, ſi quidem pacto conuento inter eos de ſocietate facto ita ſtipulati eſſent, *Hæc ita dari fieri ſpondes?* futurum fuiſſe, [e] vt ſi nouationis cauſa id feciſſent, [f] pro ſocio agi nó poſsit, ſed tota res in ſtipulationem tranſlata videretur.Sed quoniā non ita eſſent ſtipulati, *Ea ita dari fieri ſpōdes?* [g] ſed, *ſi ea ita facta non eſſent, decem dari?* non videri ſibi rem [h] in ſtipulationem peruenisſe, ſed dūtaxat pœnam. Non enim vtriuſque rei [i] promiſſorem obligari [k] vt ea daret faceret : & ſi non feciſſet,pœnā ſufferret : & ideo ſocietatis iudicio agi poſſe. [l]

Duo colliberti [m] ſocietatem coierunt lucri,quæſtus,compēdij: [n] poſtea vnus ex his à patrono heres inſtitutus eſt:alteri legatum datum eſt. Neutrum horum in medium referre debere reſpondit.

In ſocietate culpa leuis eſt non adhibere eam diligentiam quam in ſuis adhibere ſolitus eſt tempore contracta ſocietatis. Bart.

LXXII. GAIVS libro ſecundo Rerum Cottidianarum,ſiue Aureorum.

SOcius ſocio etiā culpæ nomine tenetur, id eſt deſidiæ atque neglegētiæ.Culpa autem non ad exactiſsimam diligentiam dirigēda eſt . ſufficit enim talem diligētiam communibus rebus adhibere,qualem ſuis rebus adhibere ſolet: [o] quia qui parum diligentem ſibi ſocium adquirit,de ſe queri debet. [p]

Sententia arbitri omnino eſt parendum: ſententia vero arbitratoris reducitur ad arbitrium boni viri. Bartolus.

LXXIII. VLPIANVS libro primo Reſponſorū Maximino reſpōdit.

SI ſocietatem vniuerſarum [q] fortunarum coierunt, id eſt earum quoq; rerum quæ poſtea cuique adquirentur: hereditatem cuiuis eorum delatam in commune redigendam. Idem Maximinæ [r] reſpondit,ſi ſocietatem vniuerſarū fortunarum [ſ] ita coierint,vt quidquid erogaretur vel quæreretur, communis lucri atque impēdij eſſet : ea quoque quę in honorē alterius liberorum erogata ſunt, vtrinque imputanda. [t]

LXXIIII. PAVLVS libro ſeptuageſimoſecundo ad Edictum.

SI quis ſocietatem contraxerit: [u] quod emit, [x] ipſius fit, non commune:ſed ſocietatis iudicio cogitur rē cōmunicare.

LXXV. CELSVS libro quintodecimo Digeſtorum.

SI coita ſit ſocietas, ex his partib? quas Titius arbitratus [y] fuerit : ſi Titius antequam arbitraret deceſſerit, nihil agitur.nam idipſum actum eſt, ne aliter ſocietas ſit, quàm vt Titius arbitratus ſit.

LXXVI. PROCVLVS libro quinto Epiſtularum.

SOcietatem mecum coiſti ea conditione, [z] vt Nerua amicus communis partes ſocietatis conſtitueret . Nerua conſtituit vt tu ex triente ſocius eſſes,ego ex beſſe. Quæris vtrum ratum

Si quis.] *CASVS.* Si quis cōtrahat ſocietatē omniū bonorum,& aliquid emat:illud quod emit, ſuū fit, ſed tamen cōmunicare cogitur actione pro ſocio. Viuianus.

u *Si quis ſocietatē contraxerit.* ſcilicet omniū bonorum.alioquin qđ emit,nō cogitur cōmunicare : vt C. cō. vtri. iu.l.ſi patruus.

x *Quod emit.* ſcilicet poſt cōtractam ſocietatem:alioquin cōtra. nā ſtatim tūc fiunt cōmunes ſocietate inita: vt.ſ. eo. l.j.§.j. & .l.ij. Sed quare ſecus? Reſp. actus ineundę ſocietatis hoc facit.Accur.

Si coita ſit.] *CASVS.* Duo coierūt ſocietatem.ſi de partibus lucri conſentire nó poſſunt, conueniunt vt aſſumatur arbiter.ſi decedat antequā arbitratus fuerit,nulla erit ſocietas, quia ineſſe videtur hæc conditio, ſi arbitretur vt ſit ſocietas,qua deficiente neque ſocietas videtur eſſe coita. Viuianus.

y *Arbitratus fuerit.* & ſic nō receditur à perſona in ſocietate : vt hic.idem in venditione:vt C. de contrahē. emp.l.fi.ſicut in ſtipulatione:vt.j.de verbo. obli.ſi qs arbitratu. & ſic ſi inſtituo te heredē ex parte qua me Titius inſtituit.nam in nihilū eris heres,ſi Titius me heredem non fecit:vt j.de here.inſti.l.ij.Sed illa eſt arg.contrarium prout de futuro ibicō ditio eſt.

Ocietatē.] *CASVS.* Si ſocietas inter aliquos ſub hac forma coita ſit,vt Titius partes ſocietatis,puta lucri & damni conſtituat,& ipſe partes diſpares conſtituerit:an tale arbitrium valet:hoc eſt,vtrum ſocietas ex his partibus coita ſit,an ad boni viri arbitrium decurrēdum ſit? Et dicitur quòd arbitrorum duo ſunt genera,ſcilicet vnus arbiter cōpremiſſarius, alius arbitrator,ſcilicet prout hic ſumitur,vt redigi debeat ſuum arbitrium ad arbitrium boni viri , licet certa perſona in arbitrio fuit comprehēſa:veluti ſi in lege locationis dicatur quòd opus fiat arbitrio locatoris. & maxime eſt hoc in quæſtione iſta, eo magis quòd eſt iudicium bonæ fidei,puta ſi vnum ex milleſima, alium ex duabus milleſimis ſocium conſtituiſſet : & illud poteſt eſſe conueniens arbitrium, vt nō ſint ſocij ex æquis partibus in illo caſu , quando ſcilicet opera vel induſtria vnius vel gratia plus collatura erat.hoc dicit vſque ad.l.ſi ſocius. Viuianus.

z *Conditione.* id eſt eo tenore . nam nomen conditionis pluribus modis accipitur.

a *Arbitrorũ.* nunc incipit reſpõdere, ſed certe imò ſunt & alia quatuor genera, vt ponat ꝓ iudice delegato, vel quaſi delegato, vel ordinario, vel diſpẽſatore rei ſuę: vt. ff. q ſatiſd. cog. arbitro. & C. de iudi. l. antep. & de poſtul. l. qſqs. & man. l. in re mãdata.

b *Item eſt.* vt. ff. de arbi. l. diem. §. ſtari. dum tamen dolus abſit, alioquin de dolo exciperetur: vt C. de arbi. l. arbitrorum.

c *IN propoſita. Boni viri.* id eſt iudicis: vt ff. de verb. oblig. cõtinuus. §. cum ita. Itẽ in eo quod dicit, ad boni viri arbitriũ decurrit: eſt contra. ff. de verb. oblig. ſi qs arbitratu. vbi dicit à perſona nõ recedendũ Sol. dicunt quidam illam intelligi in ſtricti iuris iudiciis, hanc in bonæ fidei, vt hic ſubiicit. hoc nõ valet, qa & in bonæ fid. idem eſt vt nõ receda tur: vt. ff. e. ſi coita. Dic ergo, refert an arbitretur, & inique, & tũc recurritur ad arbitriũ boni viri, & in cõtractibus bo. fi. vt hic, & ſtricti iuris: vt. ff. de ope. lib. ſi libert⁹. an nõ arbitretur, quo caſu non receditur à pſona, nec in bo. fi. vt d. l. ſi coita. & C. de cõtrahẽ. empt. l. fi. nec in ſtricti iuris: vt in. l. contra. Sed in arbitro compromiſſario, etiam ſi pronũtiat inique, nõ recurritur: vt. ff. l. ſi ſocietatem. ſic ergo de arbitratore loquitur hic glo. Sed an is qui iniquè arbitrat⁹ eſt, iterũ volẽs arbitrari eſt audiẽdus? arg. ꝓ nõ: vt. ff. de arb. l. dicere autẽ. & l. quia. & ff. de re iu. l. iudex. & qa de primo arbitrio itel ligitur: vt. ff. de verb. ſignifi. l. boues. §. hoc ſermone. Ecõtra videtur ꝓ ſic: vt C. quomodo & quãdo iu. l. iiij. & ff. de arbi. l. quid tamen. & ar. C. de accu. l. iiij. & de cõdit. & demõſt. l. hæc conditio. & ff. de iureiu. l. qui per ſalutẽ. Itẽ quid ſi fuerũt data pignora iniquo arbitratori, & velit retinere ea ꝓ ea ſumma quã arbitratur alius bonus vir, quaſi ea à principio obligata fuerint? Rñ. non poteſt: vt arg. ff. iudi. ſol. l. iij. & l. pe.

d *QVid enim. Milleſima.* ſcilicet tertia. nam tres erant milleſimæ: vt ſtatim dicit. Azo.

e *Opera.* vt. ff. eo. ſi non fuerint. j. reſpon.

SI ſocius.] CASVS. Si ſocij omnium bonorũ ſocietatẽ coierunt, & cõuenerũt vt filiæ eorum ex cõmuni pecunia dotarẽtur, & vnus filiã ſuã alicui nuptui dedit, & dotẽ dederit, ſi ſoluatur matrimoniũ, & dotem recuperauit, an ad ſociũ redire debeat? Diſtingue. aut manente ſocietate ſolutum eſt matrimoniũ mulieris morte, aut diuortio. ſi morte, pure redit ad ſocietatẽ. ſi diuortio, vel viri morte: redit ad ſocietatẽ, ſed ei dabitur cũ nubet: & ſi totum nõ poſſit facere maritus, imputatur patri, neque pl⁹ poteſt cõſequi à ſocietate. Si vero finita ſit ſocietas poſt mortem patris, aut recuperauit eã filia, quia ſoluta erat marito, ſiue filia fuerit heres patri, ſiue nõ. Si vero ſoluta marito nõ erat, ſed tantum cõuenta vel promiſſa, & ita filia eſt tantum liberationẽ conſecuta à marito, quia liberauit eam per acceptilationẽ, nihil à ſocio conſequi poterit. Item ad tacitam quæſtionem reſpondi, dixi pactũ &c. ſcilicet ad hanc, an ſi inter ſocios conuenerit, vt de cõmuni dotẽtur eorum filiæ: an valeat huiuſmodi pactum? Et reſpon. quòd ſic. * *Duabus.* *vide Celiũ lib. 5. ca. 4. & Lancil. Paſiũ li. 6. cap. 33.*

f *Si ſocius.* omniũ bonorum.

g *Soluerat.* ſ. dotem.

h *Deceſſit.* & ſic eſt finita ſocietas.

i *Cum marito.* matrimonio ſoluto, vt redderet maritus quod habebat, ſcilicet obligationem. ad quã reddẽdam ſufficit acceptilatio: vt hic ſubiicit, &. ff. de iure do. promittendo. §. fi. & hoc ſi habes, cũ marito. Si vero habes, cũ maritus ageret, dicas eam liberatã ex cauſa donatiõis: vt qa maritus cõtra eam ſol. iam ma. agit. ad hoc. ff. de pecu. l. depoſui. §. j.

k *Egit.* ſol. matrim. poſt finitam ſocietatẽ, quæ fuit finita morte patris iſtius filiæ.

l *Conueniſſet.* huic quęſtioni reſpon. ff. ea. l. §. verũ in propoſito &c. interim autẽ de pacto dicit quem habeat effectum.

m *Iniquum.* ſi tamen petatur dotem conſtitui cõſtante matrimonio. ſecus eo ſoluto: vt infra. e. l. §. fi.

n *Vtique.* maxime: vt ff. l. proxi. §. illud. Azo. Et no. hic de æquitate: vt C. de fruct. & li. expen. l. fi. & C. de prox. ſac. ſcri. l. in ſacris. §. & quoniam. lib. xij. & ff. de arbi. ſi cum dies. §. penul. & C. de pac. l. j.

o *Cæterũ.* hoc ita breuiter comprehende: ſi matrimoniũ ſoluatur manẽte ſocietate, pro quo pecunia ex ſocietate data eſt: ſi quidem morte mulieris, pure redit ad ſocietatẽ tantũ. ſi diuortio, redit ſimiliter, vt tamen pro alio marito ſeruetur, vt ſi nõ potuit tota exigi à marito, quia nõ fuit ſoluendo, hoc imputetur patri, quia non plus conſequetur ex ſocietate. Si vero finita ſocietate, vt morte patris rehabuit filia dotem: nõ reddit ſociis quondam patris, ſiue ſit patris heres, ſiue non. ſi autem non fuit ſoluta, & ita nunc filia eſt tantũ liberationem à marito conſecuta, nil à ſociis conſequetur. Accur. * *Vulg. lauriter interueſſe. ſed in Piſano Codice omiſſum eſt inter, propter præcedentes literas pene ſimiles. L. R.*

p *Recuperaſſet.* ſcilicet durante ſocietate, aliquin non: vt infra eod. l. §. fin. Azo.

q *Salua.* id eſt durante.

r *Dotem.* Sic ergo ſufficit ſemel: vt infra de lega. iij fideicommiſſa. §. ſi quis. Accurſius.

ſ *Nec ſi.* pro, & non. Azo.

t *In propoſito.* quando finita ſocietate factum eſt diuortium.

Alius.

Arbitrorũ. nunc incipit reſpõdere, ſed certe imò ſunt & alia quatuor genera, vt ponat ꝓ iudice delegato, vel quaſi delegato, vel ordinario, vel diſpẽſatore rei ſuę: vt. ff. q ſatiſd. cog. arbitro. & C. de iudi. l. antep. & de poſtul. l. qſqs. & man. l. in re mãdata.

Item eſt. vt. ff. de arbi. l. diem. §. ſtari. dum tamen dolus abſit, alioquin de dolo exciperetur: vt C. de arbi. l. arbitrorum.

IN propoſita. Boni viri. id eſt iudicis: vt ff. de verb. oblig. cõtinuus. §. cum ita. Itẽ in eo quod dicit, ad boni viri arbitriũ decurrit: eſt contra. ff. de verb. oblig. ſi qs arbitratu. vbi dicit à perſona nõ recedendũ Sol. dicunt quidam illam intelligi in ſtricti iuris iudiciis, hanc in bonæ fidei, vt hic ſubiicit. hoc nõ valet, qa & in bonæ fid. idem eſt vt nõ recedatur: vt. ff. e. ſi coita. Dic ergo, refert an arbitretur, & inique, & tũc recurritur ad arbitriũ boni viri, & in cõtractibus bo. fi. vt hic, & ſtricti iuris: vt. ff. de ope. lib. ſi libert⁹. an nõ arbitretur, quo caſu non receditur à pſona, nec in bo. fi. vt d. l. ſi coita. & C. de cõtrahẽ. empt. l. fi. nec in ſtricti iuris: vt in. l. contra. Sed in arbitro compromiſſario, etiam ſi pronũtiat inique, nõ recurritur: vt. ff. l. ſi ſocietatem. ſic ergo de arbitratore loquitur hic glo. Sed an is qui iniquè arbitrat⁹ eſt, iterũ volẽs arbitrari eſt audiẽdus? arg. ꝓ nõ: vt. ff. de arb. l. dicere autẽ. & l. quia. & ff. de re iu. l. iudex. & qa de primo arbitrio itel ligitur: vt. ff. de verb. ſignifi. l. boues. §. hoc ſermone. Ecõtra videtur ꝓ ſic: vt C. quomodo & quãdo iu. l. iiij. & ff. de arbi. l. quid tamen. & ar. C. de accu. l. iiij. & de cõdit. & demõſt. l. hæc conditio. & ff. de iureiu. l. qui per ſalutẽ. Itẽ quid ſi fuerũt data pignora iniquo arbitratori, & velit retinere ea ꝓ ea ſumma quã arbitratur alius bonus vir, quaſi ea à principio obligata fuerint? Rñ. non poteſt: vt arg. ff. iudi. ſol. l. iij. & l. pe.

QVid enim. Milleſima. ſcilicet tertia. nam tres erant milleſimæ: vt ſtatim dicit. Azo.

Opera. vt. ff. eo. ſi non fuerint. j. reſpon.

SI ſocius.] CASVS. Si ſocij omnium bonorũ ſocietatẽ coierunt, & cõuenerũt vt filiæ eorum ex cõmuni pecunia dotarẽtur, & vnus filiã ſuã alicui nuptui dedit, & dotẽ dederit, ſi ſoluatur matrimoniũ, & dotem recuperauit, an ad ſociũ redire debeat? Diſtingue. aut manente ſocietate ſolutum eſt matrimoniũ mulieris morte, aut diuortio. ſi morte, pure redit ad ſocietatẽ. ſi diuortio, vel viri morte: redit ad ſocietatẽ, ſed ei dabitur cũ nubet: & ſi totum nõ poſſit facere maritus, imputatur patri, neque pl⁹ poteſt cõſequi à ſocietate. Si vero finita ſit ſocietas poſt mortem patris, aut recuperauit eã filia, quia ſoluta erat marito, ſiue filia fuerit heres patri, ſiue nõ. Si vero ſoluta marito nõ erat, ſed tantum cõuenta vel promiſſa, & ita filia eſt tantum liberationẽ conſecuta à marito, quia liberauit eam per acceptilationẽ, nihil à ſocio conſequi poterit. Item ad tacitam quæſtionem reſpondi, dixi pactũ &c. ſcilicet ad hanc, an ſi inter ſocios conuenerit, vt de cõmuni dotẽtur eorum filiæ: an valeat huiuſmodi pactum? Et reſpon. quòd ſic. * *Duabus.* *vide Celiũ lib. 5. ca. 4. & Lancil. Paſiũ li. 6. cap. 33.*

Si ſocius. omniũ bonorum.

Soluerat. ſ. dotem.

Deceſſit. & ſic eſt finita ſocietas.

Cum marito. matrimonio ſoluto, vt redderet maritus quod habebat, ſcilicet obligationem. ad quã reddẽdam ſufficit acceptilatio: vt hic ſubiicit, &. ff. de iure do. promittendo. §. fi. & hoc ſi habes, cũ marito. Si vero habes, cũ maritus ageret, dicas eam liberatã ex cauſa donatiõis: vt qa maritus cõtra eam ſol. iam ma. agit. ad hoc. ff. de pecu. l. depoſui. §. j.

Egit. ſol. matrim. poſt finitam ſocietatẽ, quæ fuit finita morte patris iſtius filiæ.

Conueniſſet. huic quęſtioni reſpon. ff. ea. l. §. verũ in propoſito &c. interim autẽ de pacto dicit quem habeat effectum.

Iniquum. ſi tamen petatur dotem conſtitui cõſtante matrimonio. ſecus eo ſoluto: vt infra. e. l. §. fi.

Vtique. maxime: vt ff. l. proxi. §. illud. Azo. Et no. hic de æquitate: vt C. de fruct. & li. expen. l. fi. & C. de prox. ſac. ſcri. l. in ſacris. §. & quoniam. lib. xij. & ff. de arbi. ſi cum dies. §. penul. & C. de pac. l. j.

Cæterũ. hoc ita breuiter comprehende: ſi matrimoniũ ſoluatur manẽte ſocietate, pro quo pecunia ex ſocietate data eſt: ſi quidem morte mulieris, pure redit ad ſocietatẽ tantũ. ſi diuortio, redit ſimiliter, vt tamen pro alio marito ſeruetur, vt ſi nõ potuit tota exigi à marito, quia nõ fuit ſoluendo, hoc imputetur patri, quia non plus conſequetur ex ſocietate. Si vero finita ſocietate, vt morte patris rehabuit filia dotem: nõ reddit ſociis quondam patris, ſiue ſit patris heres, ſiue non. ſi autem non fuit ſoluta, & ita nunc filia eſt tantũ liberationem à marito conſecuta, nil à ſociis conſequetur. Accur. * *Vulg. lauriter interueſſe. ſed in Piſano Codice omiſſum eſt inter, propter præcedentes literas pene ſimiles. L. R.*

Recuperaſſet. ſcilicet durante ſocietate, aliquin non: vt infra eod. l. §. fin. Azo.

Salua. id eſt durante.

Dotem. Sic ergo ſufficit ſemel: vt infra de lega. iij fideicommiſſa. §. ſi quis. Accurſius.

Nec ſi. pro, & non. Azo.

In propoſito. quando finita ſocietate factum eſt diuortium.

Alius.

Bonus. §. eſt, & ſic procedit: quia primo ponit thema & quæſtionẽ, prout factũ eſt in prin. lẽ. Secũdo ponit quæſtionẽ prout debuit fieri. Tertio ponit vnã ſuam diſtinctionem conferentẽ ad determinationẽ quæſtionis. Quarto determinat quæſtionem. Quinto declarat vnã dubium circa præmiſſa. Secũda eſt. ff. ibi, exiſtimo. Tertia ibi, arbitrorũ. Quarta, in. l. in propoſita. Quinta, in. l. quid enim. ver. illud. & h. d. Sententia arbitri omnino eſt parendum. Sententia verò arbitratoris ſi fuerit iniqua, reducitur ad arbitriũ boni viri. h. d. Bar. Sec⁹ in vero arbitro aſſumpto ad lites decidẽdas, quia ſ. eo nõ habet locũ recuſſus ad arbitrio boni viri. Bal.

Arbitrorũ[a] enim genera duo ſunt. Vnum eiuſmodi, vt ſiue æquum ſit, ſiue iniquum, parẽre debeamus. quod obſeruatur, cũ ex cõpromiſſo ad arbitrũ itum eſt. [b] Alterũ eiuſmodi, vt ad boni viri arbitrium redigi debeat, etſi nominatim perſona ſit cõprehenſa cuius arbitratu fiat:

LXXVII. PAVLVS libro quarto Quæſtionum.

VEluti cum lege locationis comprehẽſum eſt, vt opus arbitrio locatoris fiat.

LXXVIII. PROCVLVS libro quinto Epiſtularum.

IN propoſita autem quæſtione arbitrium viri boni[c] exiſtimo ſequendum eſſe: eo magis quòd iudicium pro ſocio bonæ fidei eſt.

LXXIX. PAVLVS libro quarto Quæſtionum.

VNde ſi Neruæ arbitriũ ita prauũ eſt, vt manifeſta iniquitas eius appareat, corrigi poteſt per iudicium bonæ fidei.

LXXX. PROCVLVS libro quinto Epiſtularum.

QVid enim ſi Nerua conſtituiſſet vt alter ex milleſi-ma[d] parte, alter ex duo[*] milleſimis partibus ſocius eſſet? illud poteſt conueniens eſſe viri boni arbitrio, vt non vtique ex æquis partibus ſocij ſimus: veluti ſi alter plus operę,[e] induſtrię, gratiæ, pecuniæ, in ſocietatem collaturus erat.

Pactum inter ſocios, quòd filia de communi dotentur: eſt validum. & ſi dotẽ ante ſocietate dos reddatur: in commune cum ſua cauſa reuertitur. ſecus ſi ſocietate ſoluta per filiam recuperetur: & ſi acceptilatione fuerit liberata ſocio non nocebit. h. d. quã. l. no. Bar. & Bal. quid ſi non fuit expreſſe actũ quòd de communi? conſulunt. Pau. de Caſt. quòd de ſua parte videtur detraſſe.

LXXXI. PAPINIANVS libro nono Quæſtionum.

SI ſocius[f] pro filia dotẽ promiſit, & priuſquã ſolueret,[g] herede ea relicta deceſſit,[h] quæ poſtea [quàm] cum marito[i] de exigenda dote egit,[k] accepto liberata eſt: quæſitũ eſt, an ſi pro ſocio ageret, dotis quantitatem præcipere deberet, ſi fortè conueniſſet[l] inter ſocios vt de communi dos conſtitueretur. Dixi pactũ non eſſe iniquum:[m] vtique[n] ſi non de alterius tantùm filia conuenit. Nam ſi commune hoc pactum fuit: non intereſſe quòd alter ſolus filiam habuit. Cæterùm[o] ſi numeratam dotem pater defuncta in matrimonio filia recuperaſſet,[p] reddi pecuniam ſocietati debuiſſe: pactum ex æquitate ſic nobis interpretantibus. Quòd ſi ſalua[q] ſocietate diuortio matrimonium ſolutũ foret, cum ſua cauſa dotem[r] recuperari, ſcilicet vt ea vel alij marito dari poſſit. Nec ſi[ſ] prior maritus facere non poſſet: denuo de ſocietate conſtituendam dotem, niſi ſi nominatim ita conueniſſet. Verùm in propoſito[t] largiter eſſe * videbatur, dos numerata eſſet, an verò pro-

a *Alius.* quàm filia, quæ ſola habet dotem profectitiam, ſiue emancipata, ſiue exheredata, ſiue cum aliis inſtituta ſit: vt. C. de rei vxo. ac. l. j. §. videamus. Accurſius.

b *Liberata* ſoluto matrimonio. Accurſius.

c *Non ſolutam.* nam ſocietas non tenetur dotare.

IVre.] C ASVS. Si duo ſocietatẽ omnium bonorũ cõtrahãt, & vnus mutuã pecuniam non ex cauſa ſocietatis accipiat, non obligaſ alter, niſi &c.

d *Non obligatur.* directo, vel per mediã perſonam.

e *In communem.* ſaltẽ deſtinatione, vt nihil poſſit imputari ei q̃ non conuertit in vtilitatem communem, & tunc tenetur per obliquum: quia ſocius tenetur ſocio: quia accepit pecuniam in vtilitatem communem.

f *Arcam.* id eſt in rẽ communem.

ILlud.] C ASVS. Arbor vel lapis erat in confinio duorum prędiorũ. dñs alterius prędij exemit. quęritur an communis fiat pro indiuiſo, ſicut accidit cũ duorum maſſa conflatur, quæ vtriuſque cõmunis ſit pro indiuiſo, an ſit vtriuſque pro illis partibus diſcretis quas habebat vterque in fũdo? Dicitur quòd magis conuenit naturali rationi, quòd quilibet tãtũ habeat, quãtum in terra habebat, hoc tamen pro indiuiſo: ſicut in maſſa è duabus aliis maſsis conflata cõtingit. Viuianus.

* *Flo. ſtatin*

h *Illud quærendum eſt.* de ſocietate quæ conſenſu cõtrahitur, huc uſque eſt locutus, nũc de caſuali cõmemorat.

* *Flo. ratione.*

g *Parte.* ſcilicet pro diuiſo.

i *Multo magis.* ideo dicit magis, quia arbor nouam accepit ſubſtãtiam & nomẽ: vt prius arbor, & poſtea lignũ vocetur: vt infra de legat. iij. ligni. §. idẽ Labeo. ſed maſſa & ante conflationem & poſtea ſemper maſſa vocat, & ideo magis debet dici lignum eſſe commune pro indiuiſo, licet prius eſſet pro diuiſo, quàm maſſa: vt hic ſubiicit.

k *Tantam partem.* pro indiuiſo. nam quod prius erat, finitis partibus poſtea confunditur: vt. §. con[illegible] l. arbor.

QVotiens.] C ASVS. Si iuſſu patris contrahatur ſocietas cũ filio, vel iuſſu alicui⁹ cũ aliquo extraneo: actione p̃ ſocio recte ages directe contra illum cum quo contracta eſt ſocietas, cuius perſona in ſocietate eſt ſpectata. Viuianus.

l *Cum illius perſona.* cũ quo coita eſt ſocietas. ſed cũ illo q̃ iuſſit, agitur cõdictione certi: vt inſti. quod cũ eo. in §. & §. ſi cer. pet. ſi inſtitoré. & hic eſt caſus illi⁹ l. noſtrę. §. p̃ cũ eo iubẽte agat. Ac.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE &c.

Licet ſuper rebus multa contrahantur obligationes, vt dictum eſt ab illo titulo. §. de rebus credit. vſq; huc: hac tamẽ vna eſt præcipua, ſcilicet emptiones: ideoq; ſup ea ſpeciale librum ponit. Ac.

DE CONTRAHENDA Emptione, & de pactis inter emptorem & venditorem compoſitis, & quę res venire non poſſunt.

TITVLVS I.

1. PAVLVS libro trigeſimo tertio ad Edictum.

RIgo † emẽdi vẽdendiq; à permutationibus cœpit. Olim eñ nõ ita erat nummus: m neque aliud merx, n aliud pretium vocabatur: ſed vnuſquiſque ſecundum neceſsitatem temporum ac rerum vtilibus o inutilia permutabat: quãdò plerumque euenit, vt quod alteri ſupereſt, alteri deſit. Sed quia non ſemper nec facilè cõcurrebat, vt cum tu haberes qd̃ ego deſiderarem, inuicem haberem quod tu accipere velles: electa materia eſt, p cuius publica ac perpetua q æſtimatio difficultatibus r permutationum æqualitate quantitatis ſubueniret: eaq́ue materia forma publica percuſſa, vſum dominiumq́ue non tam ex ſubſtantia ſ præbet, t quàm ex quãtitate: nec vltra merx vtrumq;, ſed alterum pretium vocatur.

† *Ariſtot. 1. Polit. cap. 6. & lib. 5. Ethi. cap. 5.*

Sed an ſine nummis venditio dici hodieq́ue poſsit, dubitatur: veluti ſi ego togam dedi, vt tunicam acciperem. Sabinus & Caſsius eſſe emptionem & vẽditionem putant, u Nerua & Proculus permutationem, non emptionem hoc eſſe. Sabinus Homero teſte vtitur, qui exercitum Græcorum ære, ferro, hominibuſq́ue vinum emere refert, illis verſibus, x

Χάλκεμ ἄρ ἀνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί,
Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' ἀϊθωνι σιδήρῳ,
Ἄλλοι δὲ βόεσσι, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι δέκεσσιν,
Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσιν.

Rigo.] C ASVS. Olĩ cũ denarij nõ erãt in vſu, & vnus rẽ alteri⁹ deſiderabat cum re alia fiebat permutatio: ſed quia multotiẽs contingit, vt qd̃ vni deerat, alius nõ haberet: poſtea inuẽta eſt materia, ex qua fiebant emptiones &c. [SED AN.] Apud antiquos dubitatum fuit, an emptio & venditio ſine nũmis contrahi poſsit: puta do tibi togam, vt tunicã accipiã. & ſi hac quæſtione dicit Sabinus & Caſsi⁹ emptionem & venditionẽ eſſe, & Proculus dicit p̃ mutationẽ. Sabin⁹ vtitur arg. Homeri, quia exercitus Græcorũ de ferro vinũ emebat: & dicebat Nerua eſſe p̃ mutationẽ, cui⁹ eſt vera ſentẽtia. Nã ſicut alius eſt venditor, alius emptor: ita debet eſſe aliud merx, aliud pretiũ: quod nõ eſt in hac p̃mutatione. eſt autem emptio contractus iuriſgẽ. & ideo cõſenſu fit: & inter abſentes, & per nuntium fieri poteſt, & per literas. Vi.

m *Nũmus.* ſicut hodie.

n *Aliud merx.* id eſt res vendita.

o *Vtilibus.* ſibi. Inutilia, aliis.

p *Electa materia eſt.* ſ. auri, vel argenti.

q *Perpetua.* i. generalis omniũ rerũ. ſic & inſt. de ſatiſda. tu. §. j. Ac.

r *Difficultatibus* nam erat difficile, quòd tu ſemper haberes quod ego deſiderarem.

ſ *Ex ſubſtantia.* argẽti, vel auri.

t *Præbet.* no. q̃ ex duob⁹ præbet vtilitatẽ, ſui vſus, & ſui dominij. Primo ex ſubſtãtia: qa tãtũ valet vnus nũmus, quantũ argẽti tantũdẽ in maſſa. Secundo ex quãtitate: quia æquiparatur quãtitas nummi equiualentiæ rei. & ſic per nummum fit æqualitas in quantitate.

u *Putant.* ſed male. Accurſius.

x *Verſibus.* Iliados. 7. circa finem: quorũ hæc eſt interpretatio: Cæſarie inſignes redimunt hinc vina Pelaſgi. Pars dedit æs nitidum, ferrum pars altera: bubus Tergora diripiens hic protulit, ille agit ipſos Ad naues tauros, hic bello corpora capta. Vide Alcia. lib. 2. prætermiſſ. in hoc tit. & Budæum hic.

Videntur.

2. IDEM libro tertio Reſponſorum.

IVre ſocietatis per ſociũ ære alieno ſocius nõ obligatur: d niſi in communem e arcam f pecuniæ verſæ ſint.

Quantam partem quis habet in terra, tantam habet in arboribus & lapidibus ſeparatis ab ea: quia aliud eſt ſeparatio, aliud ſpecificatio. Baldus.

LXXXIII. PAVLVS libro primo Manualium.

ILlud quærendũ eſt, s arbor quæ in confinio nata eſt, item lapis qui per vtrũque fundum extenditur, an cum ſucciſa arbor eſt, vel lapis exemptus, eius ſit, cuius fundus: pro ea quoque parte h ſingulorum eſſe debeat, pro qua parte in fundo fuerat: an qua ratione duabus maſsis duorum dominorum conflatis, * tota maſſa communis eſt, ita arbor hoc ipſo, quò ſeparatur à ſolo, propriam q́ue ſubſtantiam in vnum corpus redactam accipit, multo magis i pro indiuiſo communis ſit, quàm maſſa. Sed naturali cõuenit rationi, * & poſtea tantam partẽ k vtrũque habere tam in lapide quàm in arbore, quantam & in terra habebat.

* *Flo. ratione.*

LXXXIIII. LABEO libro ſexto Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

QVotiens iuſſu alicuius vel cum filio eius, vel cum extraneo ſocietas coitur: directò cum illius perſona l agi poſſe, cuius perſona in contrahenda ſocietate ſpectata ſit.

Digeſtorũ ſeu Pandectarum Liber octauus decimus.

Sed hi verſus permutationem ſignificare videntur, [a] non emptionem: ſicut illi: [b]

Ἐνθ' ἄυτι Γλαύκῳ κρονίδης
φρένας ἐξέλετο Ζεύς,
Ὃς πρὸς τυδείδην μετὰ μὲν λέπε τεύχε' ἀμοιβὰ
[χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι ἐννεαβοίων.]

Magis autem pro hac ſententia [c] illud diceretur, quod aliàs idem poëta dicit, [d]

[τὼ δὲ πολὺ Λαέρτης] πρίατο κτεάτεσσιν ἑοῖσι,
[πρωθηβέων ἔτ' ἐόντων, ἑίκοσι βοῦς ἀλαωτέρ.]

Sed verior eſt Neruæ & Proculi ſententia. Nam vt aliud eſt vendere, aliud emere: alius emptor, alius venditor: ſic aliud eſt pretium, aliud merx. quod [e] in permutatione diſcerni non poteſt, vter emptor, vter venditor ſit. Eſt autem emptio iuris gentiũ, [f] & ideo conſenſu peragitur: [g] & inter abſentes cõtrahi poteſt, & per nuntium, & per literas. [h]

II. VLPIANVS libro primo ad Sabinum.

INter patrem & filium contrahi emptio non poteſt: [i] ſed de rebus caſtrenſibus poteſt.

Sine pretio [k] nulla vẽditio eſt. Non autem pretij numeratio, ſed cõuentio [l] perficit ſine ſcriptis [m] habitam emptionem.

III. IDEM libro vicesimõ octauo ad Sabinum.

SI res ita diſtracta [n] ſit, vt ſi diſplicuiſſet, inempta eſſet: cõſtat nõ eſſe ſub conditione diſtractam, ſed reſolui emptionẽ ſub conditione.

IIII. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

ET liberi hominis, & loci ſacri & religioſi, qui haberi nõ poteſt, emptio intellegitur, ſi ab ignorante [o] emitur:

V. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

QVia difficilè dinoſci poteſt liber homo à ſeruo.

Poteſt agi in contractu ad reciſionem contractus. Baldus.

VI. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

SEd Celſus filius ait, hominem liberum ſcientem te emere non poſſe: nec cuiuſcumque rei, ſi ſcias alienationem (non) eſſe: vt ſacra & * religioſa loca: aut quorum commercium non ſit, vt publica, quæ non in pecunia [p] populi, ſed in publico vſu habeantur, vt eſt cãpus Martius. [q]

Vbi contractus ex conuentione reſoluitur, actione ex eo contractu agitur ad id quod eſt actum. Bartolus.

Si fundus annua bima trima die ea lege veniſſet, vt ſi in diẽ ſtatutum pecunia ſoluta nõ eſſet, fund' inempt' foret: & vt ſi interim emptor fundum coluerit, fructuſq; ex eo perceperit, inempto eo facto reſtituerentur, & vt quanti minoris poſtea alij veniſſet, vt id emptor venditori præſtaret: ad diem pecunia non ſoluta, placet venditori ex vendito eo nomine actionem eſſe. [r] Nec conturbari debemus, quòd inempto fundo facto dicatur actionem ex vendito futuram eſſe. In emptis enim & vẽditis potius [s] id quod actum, quàm id quod dictũ ſit, ſequendum [t] eſt. & cum lege id dictum ſit, [u] apparet hoc dũtaxat actũ eſſe, ne vẽditor emptori pecunia ad diem non ſoluta obligatus eſſet: non vt omnis obligatio empti & venditi vtrique [x] ſolueretur. Conditio [y] quæ initio cõtractus dicta eſt, poſtea alia pactione immutari poteſt: ſicuti etiam abiri tota emptione poteſt, ſi nondũ impleta ſunt quæ vtrinque præſtari debuerunt. [z]

[a] *Videtur.* qa in p̃dictis verſib' nõ erat emere, ſed cõparare. Ac.

[b] *Sicut illi.* Il ia. 6. quorũ hic eſt ſenſus: Iupiter eripuit mire hic præcordia Glauco, Qui cũ Tydide demẽs crepitãtia mutat Arma ſubæratis, auro viſenda coruſco. Vide Bud. hic, & Alcia. lib. 2. prætermiſſ.

[c] *Pro hac ſententia.* ſ. p̃dicta Sabini, licet nec hoc multum faciat.

[d] *Poeta dicit.* Odyſſ. 1. quod ſic vertitur: Hãc propriis rebus Laertes emerat olim, Vigintiq; boues prõptit p̃ impube puella. Vide Alcia. lib. 2. prætermiſſ. hic.

[e] *Quod.* pro, ſed. Io. vel p̃prie pone. Azo. & facit ad. §. inſtit. eo. §. item pretium.

[f] *Iuriſgentium.* vt. ff. de iuſti. & iu. l. ex hoc. Ac.

[g] *Conſenſu peragitur.* i. ſine ſolẽnitate verborũ, quæ eſt tantũ à iure ciuili ĩducta: vt inſti. de acti. §. de pecunia. Ac.

[h] *Et per literas.* vt. ff. de act. & oblig. l. cõſenſu. & qã de nũtio dicit, ſic accipe, ad hoc deſtinato. ſecus em ſi diceré, venderé ré iſtã Titio pro. x. & aliquis audiens afferat ei verba. nã nõ eſt vẽditio: licet quidã cõtradicãt. & idẽ ĩ donatiõe dicũt. quod nõ puto verũ. Itẽ qd ſi antequã literæ vel nũtius ad eũ pueniãt, vẽditor renũtiat: quidam dicunt nõ valere cõtractũ: arg. cõtra. C. de repu. licet. & ff. de manu. vin. l. ſi pater. ij. rñ. & iij. ſed Ald. dicit tenere, qd puto verũ: vt arg. ff. ti. j. l. ſed & ſi ſocius. §. j. & ff. quod iuſſu. l. j. §. ſi ego. Ac.

INter patrẽ.] CASVS. Si pater vẽdat filio, & ecõuerſo: venditio nõ valet, niſi de caſtrẽſib'. & hoc ĩ prima. Secũdo dicit q̃ venditio nõ eſt ſine pretio: ſed conuentio pretij non numeratio ſola p̃ficit emptionem contractã ſine ſcriptis. Vi.

[i] *Non poteſt.* vt obligatio cũ effectu vel actio naſcat: vt. ff. de iud. l. lis.

[k] *Sine pretio.* in quãtitate certa cõſiſtẽte: vt C. eo. l. empti. & inſtit. eo. §. item pretium.

[l] *Conuentio.* vnde etiã aliud pro pretio dari poteſt, volente vtroque: vt. C. de reſcin. vend. l. pretij. Accurſius.

[m] *Sine ſcriptis.* ſi enim in ſcriptis, tunc oportet perfici ſcripturã totam: vt inſti. eo. §. j. & dic quid ſit in ſcriptis, vt ibi dixi.

SI res.] CASVS. Vendidiſti mihi ré vt ſi diſplicuiſſet, eſſet inempta. dicitur q̃ hic non cõtrahitur emptio ſub cõditione, ſed reſoluitur ſub conditione ſi diſplicuerit. Viuianus.

[n] *Diſtracta.* imò videtur cõditionalis: vt inſti. e. §. emptio. quæ eſt cõtra Sol. refert an dicat, ſi diſpliceat, ſit inẽpta: & tũc obtinet quod hic dicit. an ſic: vẽdo, niſi tibi diſpliceat. vel vẽdo, ſi tibi placuerit, vt ibi: arg. ff. de in diẽ addi. l. ij. & ff. de vſucapio. p emp. l. ij. §. ſi in diẽ. arg. ff. de adi. leg. l. ſi legatũ. Vel illa ſecundũ iſtam, quia eſt ſub conditione. Accurſius.

ET liberi.] CASVS. Si emo hominem liberum, & rem ſacrã & religioſam ignorans, valeat emptio & venditio, quia difficile eſt dinoſcere hominem liberum à ſeruo. Viuianus.

[o] *Ab ignorante.* vt. ff. de vſucap. l. iuſto. in fi. j. rñ. & inſti. e. §. ſi. non aũt curo ſciat vel ignoret venditor: vt. ff. eo. l. liberi hominis. Ac.

SEd Celſus.] CASVS. Si ſciẽs emerit quis hominẽ liberũ, aut aliã p̃hibitã rem &c. inutiliter cõtrahit, quod eſt verũ de omni re cuius eſt p̃hibita alienatio, veluti res ſacra & religioſa, & dedicata vſib' publ. vt Cãpus Martĩ'. [*SI FVNDVS.*] Vẽdidi tibi fundũ, ſed eo pacto, vt niſi ſua die. ſ. annua, bima, trima die totũ p̃tiũ eſſet ſolutũ, q̃ fund' eſſet inempt': & ſi inempt' eſſet, q̃ fructus medio tẽpore p̃cepti, mihi reſtituerẽtur. itẽ cõuenit, ſi min' poſtea quàm fact' eſſet inemptus, vẽdere poſſem, tu hoc refũderes. ſi nõ ſoluatur ſua die p̃tium, an te cõuenire poſſim quæriẽ. Et rñ. q̃ ex vẽdito cõpetit actio nõ obſtãte eo q̃ fund' ſit inempt': quia magis inſpiciẽdũ eſt quod actũ eſt, quàm quod dictũ eſt. actũ autẽ eſt, vt nõ ſoluta ſua die pecunia venditor emptori obligat' nõ ſit, ſed nõ ecõtra. & hoc dicit, nõ vt omnis &c. [*CONDITIO.*] Vẽdidi tibi ré p̃. x. ſi re integra cõuenit vt eã haberes p̃. v. & poſt receſſum eſt à primo cõtractu: in hoc caſu pinde eſt ac ſi re integra nec p̃tio ſoluto, neq; re tradita cõueniſſet vt à tota emptiõe recederes, qa illud ſicut hoc fieri potuit. Vi.

[p] *In pecunia.* vt molẽdina cõmunia. Ac.

[q] *Cãpus Martius.* nota hanc diſtinctionem de publico.

[r] *Actionem eſſe.* vt. ff. de lege cõ. ſi fund'. & ff. de act. empt. l. ex empto. §. is qui vina. Ac.

[s] *Potius.* electiue.

[t] *Sequendum eſt.* no. ſenſum magis quàm verba ſpectari. ſic. ff. de adi. lega. l. iij. §. cõditio. & C. de libe. præt. l. iij. per prædicta tamen apparet actum, vt ſubiicit. *Senſus magis, quàm verba ſpectandus eſt.*

[u] *Dictum ſit.* quod in pactis præmiſſis continetur.

[x] *Vtrique.* diuiſim accipe. nam ex empto emptori ex vendito venditori datur: vt inſti. e. §. ij. ſic coniunctim dicitur. C. de bo. quæ lib. l. ſi. §. ſin autem. ibi, ſi inopia ex vtraq; &c. & ff. de libe. & poſthu. ſi ita ſcriptũ. & de condi. & demonſt. falſam. §. ſi. Ac.

[y] *Conditio.* id eſt pactio.

[z] *Debuerunt.* vt ſupra de pactis. l. iuriſgentium. § adeo. & infra de reſcin. ven. l. ſi qua. Accurſius.

Mas

Hæc venditio.]*CASVS.* Vendidi tibi seruũ hoc pacto, si rationes redderet meo arbitrio. an hæc venditio sit cõditionalis, an pura? Et respõ. quòd conditionalis: neque est perfecta, nisi completa conditione. sed vtrum sit redigendum ad arbitriũ boni viri, quæritur. Et respon. quòd nulla est vẽditio, si ad arbitrium mei vẽdẽtis refertur: quia forte ego nunquam arbitrabor, (sicut si quis tibi vendidit, si voluerit. C.e.l.in vẽdentis) quia nõ debet cõferri in arbitriũ rei, an sit astrictus. vnde si rationes accipere nolim, ex empto poteris me conuenire. [*HVIVSMODI.*] Digestum à Titio emi pro ▭ pecunia quæ in arca mea est, vel quanti Titius emerit: an valeat talis vẽditio, cum incertũ videatur pretium in vtroque casu? Et respon. quòd valet. [*SI QVIS.*] Emi à te fundũ pro. c. & quãto plus ego emptor possem vendere. an valeat talis vẽditio? Et respõ. quòd sic. Videbatur q̃ nõ: quia videtur pretium incertum, ꝓpter clausulam additam, & quãto plus &c. Verius tamen est, vt si certum constitutum sit pretiũ, licet postea augeatur pretium, valeat tamen venditio. Viuianus.

Coniunge l.in personã. §. generaliter. de reg.iur.

a *Conditio.* sicut & q̃libet cõditionalis obligatio: vt infra de verbo. significa. cedere.

b *Arbitrio.* quomodocũque, bene vel male. Accursius.

c *Si voluero.* vt. C. eo. l. in vendentis.

d *obstrictus.* vt si dicam per se: vt si volam, vel si voluero, nõ valet: vt infra de act. & obli. l. sub hac. & infra de ver. oblig. centesimis. §. fi. si autẽ per cũ, tunc valet, si dicam, cũ voluero: quia teneor ex quo constitui semel me velle. secus si dicam, cum volam, quia tunc non valet: vt infra de verbo. obliga. centesimis. &. l. si quis stipulatus. & est ratio: quia hæc, cum volam, habet tractum: quia formatur à præsenti indicatiui, quod est incertum. sed futurum subiunctiui, si voluero, formatur à præterito indicatiui, quod est certum. vnde ex quo semel constituit se velle, mutare voluntatem non potest. Accursius.

a Ioan. de Imo. in. l. si stipuler. infra de ver. obli. & Alexã. hic ad Bart. istam gl. reputant singul. in ea differentia quam ponit de emendo vẽ. quæ glo. est clara, & non eget supplemẽto. Boleg.

e *Quàm in domini.* fic & in locatione: vt infra locati. si in lege. & societate: vt. ẽ. pro socio. l. si societatẽ. & generaliter in quolibet bo. fid. cõtractu: vt. j. de reg. iur. l. in personã. §. generaliter.

f *Nec accepit.* & sic per eum stat. sic supra de procura. l. fi. & infra eo. si mihi bibliothecam. & infra de condi. inst. l. fi. concordat huic. j. de cond. & demonst. quamuis.

g *Emisti.* quo casu si non emit, non est emptio: vt infra eo. si quis fundum. Accursius.

h *Quanti emptii in arca.* a facias vim in eo quod dicit, quantũ. nam in quãtitate [illegible]t cõsistere: vt hic, &. C. eo. empti. & insti. eo. §. pretiũ. secus ergò si diceret, pro eo pretio quod in arca habeat: cum tũc vt species diceretur: vt infra de leg. j. plane. §. j. & l. sed si certos. vnde non est emptio, sed innominatus contractus esset: vt supra de condic. cau. da. l. fi.

i *Est.* id est esto.

Si in alterius ex contrahentibus arbitriũ conditio conferatur, intelligitur de arbitrio boni viri: & tunc arbitrandi facultas extinguitur, cum in mora fuerit. Bartolus.

VII. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Sabinum.

HAec venditio serui, *si rationes domini computasset arbitrio*, conditionalis est. Conditionales autem vẽditiones tunc perficiuntur, cum impleta fuerit conditio. a Sed vtrũ hæc est venditionis cõditio, si ipse dñs putasset suo arbitrio, an verò si arbitrio b viri boni? Nam si arbitrium domini accipiamus, vẽditio nulla est: quemadmodum si quis ita vendiderit, *si voluerit*: vel stipulãti sic spondeat, *si voluero*, c *decem dabo*. Neque enim debet in arbitrium rei conferri, an sit obstrictus. d Placuit itaque veteribus, magis in viri boni arbitrium id collatum videri, quàm domini. e Si igitur rationes potuit accipere, nec accepit: f vel accepit, fingit autem se non accepisse: impleta conditio emptionis est, & ex empto venditor conueniri potest.

Non videtur incertum, quod ex alio potest certificari. Bartolus.

Huiusmodi emptio, *quanti tu eum emisti:* g *quantum pretij in arca* h *habeo*: valet. nec enim incertum est pretium tam euidenti venditione. magis enim ignoratur quanti emptus sit, quàm in rei veritate incertum est.

Adiectio pluris, nisi certificetur per aliud, nil relenat. hoc dicit. Bar. Vel sic: Vẽditio potest esse conditionalis.

A k *Pretium.* sub conditione scilicet hac, si pluris &c. & concordat huic. §. infra de re iu. l. ait prætor. §. fi. & infra de pac. do. si pater. §. penulti.

Nec emptio.]*CASVS.* Sine re nulla est emptio vel venditio. an autẽ res futura, partus ancillæ, vel fructus talis fundi possit vendi? Et rñ. quòd sic. Videbatur q̃ non: quia futurum nõdum extitit, & solum præsentis rei debebat esse venditio, sicut fit: & si venditor procuret quo minus futura res nascatur, tenebitur ex empto. hoc in prima. Sed videtur quòd sine re possit consistere emptio: verbi gratia si emerit quis iactum retis, vel quod fuerit in alea, quia licet non incidat in rete piscatoris, vel aleatione non lucratus fuerit, tamẽ valet emptio: qa spes emitur: sic quòd ex missilibus acquiritur, siue datur: & si missilia euicta fuerint, eo nomine ex empto pro euictione contra venditorem non competit actio. Viuianus.

Si quis ita emerit, *Est* l *mihi fundus emptus centum, & quanto pluris eum vendidero*: valet venditio, & statim impletur. habet enim certum pretium centum. Augebitur autem pretium k si pluris emptor fundum vendiderit.

Si venditur res, non valet venditio nisi res extet. Si venditur dubius eventus: consistit venditio licet nil sequatur. h. d. Bar. Vel sic: Consistit emptio, sine fundetur super re, sine super spe. Baldus.

B VIII. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

NEc emptio nec vẽditio sine re quæ veneat, potest intelligi. Et tamẽ fructꝰ & partus futuri rectè ementur: l vt cũ editus esset partus, iam tunc m cum contractum esset negotiũ, vẽditio facta intellegatur. n Sed si id egerit venditor, ne nascatur, o aut fiãt: ex empto agi posse. Aliquando tamen & sine re venditio intellegitur: veluti cũ quasi alea emitur: quod fit cum captum* piscium vel auium vel missilium p emitur. Emptio enim contrahitur etiam si nihil inciderit: quia spei emptio est. Et quod missilium nomine eo casu captum est, si euictum fuerit, nulla eo nomine ex empto obligatio contrahitur, quia id actum intellegitur. q

Dissensus circa pretium venditionis, seu in pretio, seu in materia, vel sexu, contractum venditionis vitiat: dissensus autem in nomine, si de corpore constet, non habet vitiare. h. d. vsque ad fi. l. in huiusmodi. Bal.

IX. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Sabinum.

IN venditionibus & emptionib' cõsensum debere inter-

C

D tum est venditori ne nascatur, vt quia vendit partum sterilis ancillæ: vt infra de ac. emp. si sterilis. nisi sit actũ vt ematur, vt valeat. vt infra proxi. §. & infra de here. ven. l. nam hic. &. l. fi.

IN venditionibus.]*CASVS.* In venditione & emptione consideratur consensus. si ergo dissentiunt in emptione, puta quia vnus vendit, alius credit sibi donari: vel in pretio, vt quia emptor de minori, venditor de maiori intelligat: vel si in re erratũ fuerit, quia credit quis se vendere fundum Sempronianũ, & vẽdidit Cornelianum: & econtra emptor erravit: an valeat venditio, quæritur? Et respon. quòd non. hoc in prima. Sed quid si nõ constet de corpore, & in nomine erratum sit: puta quia emptor credit emere Stichum, & ille vocatur Pamphilus: an valeat venditio quæritur? Et respon. quòd non ideo minus. hoc in secũda. Sed quid si vnus credit emere vinum, alius vendit acetũ? Marcellus indistincte dicit cõsistere venditionẽ in vino. Vlp. distinguit

Si quis ita emerit, Est mihi fundus emptus centum, & quanto pluris eum vendidero.

guit:aut vinum erat vinum ab initio,ſed poſt acuit:aut nõ erat vinũ,ſed acetum. Primo caſu valet vẽditio,ſecũdo nõ:quia vinũ pro alio vẽdi videtur.hoc in tertia.Sed quid ſi emptor argẽtũ credat eſſe melius quàm ſit,nũquid ꝓpter hoc infirmabitur venditio?Et rñ.ꝙ nõ,ſed agetur act.empti aduerſus venditorẽ. hoc i quarta. Sed quid ſi emptor credat emere virginem,& emat corruptam? valet,quia non erratur in ſexu.aliter ſi in ſexu erratur, nõ valet. hoc in quinta.hoc dicit cum duabus.ll.ſequen.

a *Palam eſt.* vt.C. eo. l.ij. & hic,& inſtit. eo. in prin.

b *Emptione.* vt quia ego vẽdo,tu credis tibi donari,vel econtra: vt ff.ſi certũ peta.ſi ego.

c *In pretio.* quia vẽditor de maiori intelligit,emptor de minori. ſecus econtra: vt infra loca.ſi decem.

d *Quæſtio.* vt corpore vel materia: vt.ff.e.l. & in ſexu.&.ff.eo.l. alioquin. Itẽ ſi in eſſentia: vt.ff.e.domum.&.l. & ſi conſenſum. Et ſic ſũt ſex errores qui impediunt cõtractũ iſtũ.

Errores ex cõtract. imp.& vẽ. impediunt.

e *Abſentem.* quid ſi preſens eſſet?Rñ.idẽ,ſi tamẽ putabat hũc eſſe alium quã per famam perceperat. aliàs non idẽ.& idẽ dicas in matrimonio,ſi credam filiã talis accipere,cũ alia ſit.nõ enim cõſenſi in hanc,ſed in eam quam hanc putaui: vt xxix.q.j.§. ſicut ergo hic error. Itẽ quid ſi dico,vẽdo Flaccũ piſtorẽ,cũ ſit fullo:& quidã alius.ſ.fullonic' ſit piſtor? Rñ. diſtingue an vẽditor nomina ſeruũ habeat nota,vt tunc ille qui nominatus eſt, debeatur.an nõ,& tũc ille cui' artificiũ ſit expreſſum:vt arg.ff.de reb.du.l.qui habebat.

f *Nullam eſſe emptionem.* & nullã eſſe vſuc. vt.ff.pro emp.l.ij.§. cũ Stichum.

g *Cõſtet.* vt.C.de teſta. l.ſi in nomine. &.ff. de rei vin.l. idem Põpo. ſi frumentum.§. ſi.

h *In ſubſtantia.* id eſt in ſubſtantiali qualitate vel materia.

i *Veneat.* non propoſito decipiendi.

k *Emptionem eſſe & venditionem.* ſcripſit,ſed male.

l *Conſenſum.* hoc eſt verum,quòd eſt conſenſum in corpore. Sed quare non dicitur hic error in corpore,ſicut in ſuperiori caſu de Sticho & Pamphilo?Reſpon.hic non poteſt aſſignari corpus aliud quàm demonſtratum,in quo videatur conſentire velle:ideo nec error in hoc poteſt eſſe.ibi ſic.

m *Conſentio.* cum diſtinctione tamen quam ſubiicit.

n *Vſia.* id eſt qualitas ſubſtãtialis eadẽ vini & aceti eſt quo ad ſaporẽ,licet acetum fortius ſit.prope autem ideo dicit,quia vinũ eſt calidum & humidum:ſed acetum frigidum & ſiccũ.corpus autem idem eſſe negari non poteſt de quo vterque ſentit.

o *Abinitio.* ita ꝙ nũquã fuit vinũ,ſed ſemper acetũ:vt.i.ſicut erat acetũ quãdo emebã,quod poteſt eſſe ꝙ fuit factũ de aqua cũ raſura vegetis,vel ex vuis immaturis: vel ſi tingatur panis in aceto,& poſtea in aqua ponatur vel ſucco herbarũ. Et ſic no.hic primã rei originẽ cõſiderari:vt.ff.de vſuca.ſequitur §.ſi ex lana. Argu.cõtra.ff.ad exhi. Iulianus.§.ſed & ſi quis rem.&.ff.de auro & argen.le. Scia.in fi. Sed quidã dicũt intereſſe an eſſet acetũ tẽpore cõtractus,vt tunc non teneat: an poſtea fiat,vt tunc valeat.

p *Venditionẽ ponto.* vt.ff. eo.l.qui tñ.in fi.& hoc quo ad rẽ:teneat tamẽ ad intereſſe emptoris vẽditor:vt.ff.de actio. ẽp. ſi ſterilis.§. quãuis.

q *Liter. Valet.* ſed agi poteſt ad deceptionẽ ſi vẽditor ſciuit:vt.ff.de act.emp. Iulianus.§.ſi venditor.

r *Lioquin.* hoc adiũgitur ei quod de errore in corpore dixit,& in materia. Azo.& cõtinua.bene dico errorẽ materię nocere. Accurſius.

f *Mulier.* id eſt corrupta[a] ſic.ff.de manumiſ. vin.ſi collactaneus.

t *Valebit.* vt agatur ex empto ad reſoluẽdam vẽditionẽ:vt.ff. de act. emp.l. ex ẽpto.§. ſi qs virginẽ.quãdoque tamen & virgo appellatione mulieris cõtinet: vt cũ legat veſtis muliebris:vt.ff. de auro & argen.lega.l.argẽto.§. muliebri. Accurſius.

a No.quòd illa mulier dicitur,quæ eſt corrupta & hoc prò & ſtricte ſumẽdo. vide gl.ff.l. ex empto.§. ſi quis virginẽ.ff. de act. emp.gl. plene loquentẽ in.l. mulierum appellatione.ff.de ver.ſignif. Adde Bart.in.l. ſeruis legatis.in.ff.de leg. 3. addo ego vltra text. & ibi gloſ. in ca.mulier.32.q.2. Ad hunc locum vide Alc.lib. Parerg.4. ca.18.

IN huiuſmodi.] CAIVS. Cũ errant vel in corpore,vel in pretio,vel in ſexu, vel in qualitate, vel materia emẽs vel vẽdens:nõ inſpicitur opinio ei' cui acquiri poteſt actio: verbi gratia,ſi filiꝰ vel ſeruus meus emit æs ꝙ auro,me preſente: filiꝰ vel ſerui cõſideranda eſt opinio,non mea. ſi ignoráter emant,non valet emptio.ſi ſciẽter, ſic.hoc cũ ſuo nomine emit ſeruus,vel filius. Sed quid ſi mãdaui alicui vt ſeruo meo vendat Stichũ,& iſte ſciẽs fugitiuũ vẽdit, & hoc ignoret ſeruus, & ego ſciã?Ego ſciẽs nõ agã, & hoc cũ de certo homine emẽdo mãdaui.& hoc in ſecũda. Vi.

u *Quæſtionibus.* quando res venditæ ſunt alterius qualitatis.

x *Me præſente.* & prohibere non valente.aliter cõtra:infra de lib.cau.l.immo.in fi.& de hac materia dices plene infra de ædil. edic.l.cum mancipium.

y *Sed ſi ſeruo.Mandauero.* de certo emendo meo nomine,non peculiari.

z *Quid tamen dicemus.* ſ.quia vnꝰ vnũ,aliꝰ aliud putauit. Ac.

a *Exquiſito.* ſcilicet ab aliis.

b *Conſtat.* immo contra:vt infra [redacted] ab eo.§.fi.ſol. ſpeciale inter coheredes.vel ſolue vt ibi.

c *Putem.* ſcilicet in totum,cum pars tantum ſit aurea.

d *Non valet.* ſcilicet in ære,ſed in tanto auro in genere:vt no. ſupra de pig.ac.l.j.in fi.

ὐσία, id eſt,eſſentia. Vide Bu. c.

B *Inſpicitur diſſenſus vel conſenſus contrahentium:non autem illorum quibus adquiritur.hoc dicit cum.l ſequen. Baldus.*

XII. POMPONIVS libro trigeſimoprimo ad Q. Mucium.

IN huiuſmodi autem quæſtionibus[u] perſonæ ementium & vendentium ſpectari debent, non eorũ quibus adquiritur ex eo contractu actio. Nam ſi ſeruus meus,vel filius qui in mea poteſtate eſt,me præſente[x] ſuo nomine emat:non eſt quærendũ quid ego exiſtimẽ,ſed quid ille qui contrahit.

XIII. IDEM libro nono ad Sabinum.

C SEd ſi ſeruo meo,vel ei cui mandauero[y] vendas,ſciens fugitiuum, illo ignorante, me ſciente:non teneri te ex empto verum eſt.

XIIII. VLPIANVS libro vicẽſimooctauo ad Sabinum.

QVid tamen dicemus[z] ſi in materia & qualitate ambo errarẽt?vt puta ſi & ego me vẽdere aurum putarẽ, & tu emere,cum æs eſſet?vt puta coheredes viriolam † quæ aurea dicebatur,pretio exquiſito[a] vni heredi vendidiſſent,eaq́ue inuenta eſſet magna ex parte ænea? Venditionem eſſe conſtat[b] ideo,quia auri aliquid habuit. Nam ſi inauratum aliquid ſit,licet ego aureũ putem,[c] valet venditio. Si autem æs pro auro veneat:non valet.[d]

D

Et ſi

a *Etsi consensum. Emptio est.* vt.j.eo. l.domum.&.l.eod. l.nec emptio. Accursius.

b *Ignorantia.* exemplum pone. j.eo.l.ea quæ. & facit.j. de iur. & fac.ign.l.regula.§.sed & facti.&.ff.de ædil.edic.l.cum seruus in fin. Accursius.

c *Transire.* Sed contra.ff.si cer. pe. ei' qui. §.quasvero. Sol.ibi seruus erat dominus,quia heres, licet hoc ignoraret,& trãsferre volebat dominiũ: hic autẽ noluit, sed illud quod credebat à vẽdente habere. Sed nõ videtur ꝙ teneat hæc sol. quia etiã si sit dominus in.l. cõtraria,nõ debet etiã errans trãsferre dominium:vt.j.de adquirẽ. rerũ do.si procurator. Sed respõ. ideo in ꝓcuratore vel simili dicitur non transire dominiũ, quia sic officiũ suũ esset ei dãnosum: quod esse nõ debet:vt infra quẽad.testa. ape. si quis ex signatoribus. hic vero in. l.eius qui. nullũ fuit officiũ. Vel dic ꝙ in.l.ei' qui. fuit specialiter in pecunia numerata:arg.ff.si cer. pe. l. singularia. Vel dic ꝙ ibi manumissus nõ errabat. putabat enim domini, ergo suã: cũ heres sit eadẽ persona cum defuncto: vt in authẽ. de iureiur. à mo.præ.§.j.col.v.

d *Væ.Ignorans.* No. etiam ꝙ ignorãs nõ dicitur posse rẽ suã emere: vt hic,& .ff. de cõdic.ide.seruũ.&.C. e.l.cũ res.& .ff. de pig. act.l. debitor. nisi sub cõditiõe & tẽpore existentis conditionis nõ sit sua:vt.j.de leg.j.cętera.&.j.e.existimo.& nisi respectu possessionis:vt.j.e.l.si emptione.§.rei suæ.& nisi ratione partiũ aliarum: quod est in casu: vt.j. tit.j.ꝙ si vno.§.fi.& .ff. mãda.qui negotia.§.fi.

e *Ementis.* quia respectu fructuarij est alienus: vt infra ad Silania.l.j.§.j.& institu.de here.insti.§.j. Accur.

f *Officio.* sic instit. de legi.§. si cui.

g *Sed si communis. Non valere.* nisi ratione aliarum partium, vt modo dixi per id quod est infra titu.j.quòd si vno.§.fin.

h *Si seruus.* facit supra de iureiur.quanto magis.

i *Quod vendidi. Satisfactione.* ideoque potest venditor vindicare: vt hic,&.ff.de tribu.actio.l.procuratoris.§.pe.& insti. de te.diui.§.venditæ. Sed nõne hoc ipso videor habere fidem [illegible] trado? Respon.sic, nisi forte dicebas te habere pecuniam ad manus,cum tamen non habeas,& sic tradam: vt.ff.de pig.act.l.si quasi. Item quid si dedi diem solutioni? Respon.videor sequi fidẽ emptoris:ar.C.de re iudi.l.ad solutionẽ. Sed ar.cõtra.C.de pac.inter emp.& ven.l.cõmissoriæ. Sed cer-

XV. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

ETsi cõsensum fuerit in corpus,id tamen in rerũ natura ante venditionẽ esse desierit, nulla emptio est.[a] Ignorantia[b] emptori prodest, quæ non in supinum hominem cadit.

Error dominii impedit translationem. ad hoc allegatur. Vel sic: Emptio rei meæ non valet: & si iussu meo alij tradatur, in illum dominium non transfertur. idem in donatione quæ fieret mihi de re mea. & prædicta locum habẽt,quòd emptio rei meæ non valeat, sive ignoranter, sive sciemer quis rem suam emat. hoc dicit cum.l.sequẽ. Baldus.

Si rem meã mihi ignoráti vẽdideris, & iussu meo alij tradideris,nõ putat Pomponius dominiũ meum transire,[c] quoniã nõ hoc mihi propositum fuit, sed quasi tuũ dominiũ ad eum transire. Et ideo etiã si donaturus mihi rem meam, iussu meo alij tradas:idem dicendum erit.

XVI. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

SVæ rei emptio nõ valet,sive sciens, sive ignorans[d] emi. Sed si ignorãs emi: quod soluero, repetere potero: quia nulla obligatio fuit. nec tamen emptioni obstat, si in ea re vsusfructus dumtaxat ementis[e] sit.

XVII. PAVLVS libro trigesimotertio ad Edictum.

OFficio[f] tamen iudicis pretium minuetur.

XVIII. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

SEd si communis ea res emptori cũ alio sit: dici debet, scisso pretio pro portione, pro parte emptionem valere, pro parte non valere.[g]

Falsa demonstratio finium, non adiicit aliquid actui.

Si seruus[h] domini iussu in demonstrandis finibus agri venditi vel errore vel dolo plus demonstrauerit: id tamen * demõstratũ accipi oportet, quod dominus senserit.& idem Alfenus scripsit de vacua possessione per seruum tradita.

Ex venditione in emptorem dominium non transit nisi pretio soluto, vel habita fide de pretio. Bart. & Bald.

XIX. IDEM libro trigesimoprimo ad Q.Mucium.

QVod vendidi, nõ aliter fit accipiẽtis,quàm si aut pretiũ nobis solutũ sit, aut satis eo nomine factũ,vel etiam fidem habuerimus emptori sine vlla satisfactione.[i]

XX. IDEM libro nono ad Sabinum.

SAbinus respondit, si quam rẽ nobis fieri velimus etiã, veluti statuã, vel vas aliquod, seu vestem, vt nihil aliud quàm pecuniã daremus,emptionem[k] videri:nec posse vllam locationem esse vbi corpus ipsum non detur ab eo cui id fieret: aliter atque si areã darem vbi insulã ædificares: quoniam tunc à me substantia proficiscitur.[l]

XXI. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

LAbeo scripsit, obscuritatẽ pacti nocere potius debere vẽditori qui id dixerit,quàm emptori: quia potuit re integra apertius dicere[m]

XXII. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Sabinum.

HAnc legem venditionis,[n] *Si quid sacri vel religiosi est, eius venit nihil:* superuacuam non esse, sed ad modica loca pertinere. Cæterùm si omne religiosum,vel sacrũ,vel publicum venierit,nullã esse emptionem:[o]

XXIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

ETiam qđ soluerit eo nomine emptor: condicere potest.

XXIIII. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Sabinum.

INmodicis[p] autem ex empto esse actionem: quia non specialiter locus sacer vel religiosus veniit,[q] sed emptioni maioris partis accesit.[r]

* tantum.

k *Emptionem.* nec attẽditur an lignum,vel id ex quo statua vel vasa faciẽda erant,specificetur:an non.vt robique enĩ tenet emptio: quia & in eo quod in genere est, tenet emptio: vt.j.e. l.cõuenit. & hac lege innititur.

l *Proficiscitur.* & sic est locatio:vt hic,& instit. loca.§. item quæritur.

Abeo. CASVS. In cõtrahẽda venditione ambiguum sive obscurum verbum contra vẽditorem interpretandum est: vt supra de pac. l.veteribus. Vivianus.

m *Dicere.* vt supra de pac.veteribus. & .j. de euict. l. qui libertatis. §.pe. & da exemplũ. j. eod.l.cum in lege. Sed contra. j.loca. l.in lege. Sol. vt ibi. secus autem in iudicijs: vt.ff.de iudi. si quis intentione. Item non ob.huic l.j. eo. si in emptione. in princ. quia ibi fuit dictum,ab emptore:& ideo interpretatio fit contra eum,secundum lo.Item nec.j.eo.cum manu.quia ibi fuit dictum,pro venditore.

Hanc legem. CASVS. Si in venditione fundi conueniat, vt locus sacer excipiatur: valet conuentio, sed ad modica loca refertur: alioquin si maior pars religiosi fuerat, non valet emptio. Sed qd si non excipiatur, & modica loca inueniãtur religiosa?agent ex empto. Vi.

n *Hanc legem venditionis.* quæ apponetur pro venditore, & sit venditio fundi in specie, hoc acto vt nõ teneatur vẽditor si quid erat sacri. si autem ad iugera, die vt infra. l. litoris. Accursius.

o *Nullam esse emptionem.* tenetur tamen ex empto emptori,quatenus eius interest decepta non fuisse:vt infra eod.qui officij.& instit. de contrahen. empt.in fin. Accursius.

p *INmodicis.* id est pro modicis.& intellige hanc. l.quando nõ fuerunt prædicta excepta à venditore. aliàs ad quid ageret emptor?& valet venditio.

q *Venit.* nam tunc non valet:vt.ff.eo.l.sed Celsus.

r *Accessit.* ipsa vẽditione,nisi pactum excipiat:vt.ff.l.hac lege. Et not.hic arg.qđ quædã transeunt cum vniuersitate,quæ per se non trãseunt:vt infra de adqui.rerum do.l.quædam. & infra de actio.empt.si mercedem.§.j.&.ff. mand.si mãdauero.§.Iulianus.

Cũ vniuersitate quid transeat, quod per se non.

& C.de reli.ſi ſepulchrum.§.j. Sed argu. contra.ĩ. ad Trebel.l. quia perinde.§.j.&.l.ſi patroni.in princip.& hęc omnia faciunt pro iure patronatus.

Si ita diſtrahatur.] CASVS. Vendidi tibi his verbis,illã aut illã ré.quã velim tradere,tradã:quia in mea dilectione eſt.Vi.

a *Illa res.*ſit tibi vendita: & puncta ibi,venditor. Vel dic q̃ ſint verba emptoris,ſit mihi empta: ne ſit cõtra ſupra eo. Labeo. facit ad.l.iſtam infra eod.ſi in emptione. §. ſi emptio.&.ĩ. de iure do.l. plerumque.§.pe.

b *Qui vendidit.* ſcilicet fundum.

c *Spopõdit.* ſcilicet da re:quia tũc tenetur facere rem accipiẽtis: vt inſt.de act.§.ſic itaque. aliud ſi promiſit tradere:vt.ĩ. de ver. obli. ſi rem tradi. Accur.

Si ſciens.] CASVS. Emi ab aliquo cui bonis interdictũ erat, ſciẽs, & ab aliquo quẽ ſciebam nihil poſſe de hereditate vẽdere, qa acceperat tẽpus ad deliberandum. nõ fio dominus ex illa vẽditione.aliter enim ſi emi à debitore creditorem fraudãte,quia tunc bene fio dominus.Viuia.

d *Datum ſit.*id eſt ſub hoc pacto.

e *Emero.*quia fio dominus,licet reuocetur à me per Paulianã : vt inſtitu.de act.§.item ſi quis.ſed ĩ primis duobus non, quia erat interdicta: vt hac.l. &.ĩ. de vſuca. l. ſi ab ea. & de verb.obli.l.is cui.libertas autẽ etiam hoc tertio caſu non valet, qa in fraudẽ creditorũ ſit data:vt inſti.qui manu.non poſ.in princ.

Qui à quolibet.] CASVS. Si emi rẽ ab aliquo quẽ dominum puto,bona fide videor emere. ſi autem à pupillo ſine tutoris vel curatoris auctoritate ſcienter emero, non videor bona fide emere.& hoc Sabinus ſcripſit. Viuianus.

f *Ipſius eſſe.* vel ipſum habere ius vendendi:vt.ĩ. de verb.ſigni. bonæ fidei.niſi colludat:vt.ĩ. pro emp.l. qui fundum.§. procurator.nec obeſt ſi ſciam alicui obligatum,vel vſumfructum eſſe alienum:vt.ĩ.pro empt.qui fundum.§.fin. Accurſius.

g *Non videtur bona fide.* cũ ille qui à pupillo emit, debeat probare tuto.&c.vt.ĩ.de Publicia.quæcumque.§.fin. Accurſius.

Rem alienam.] CASVS. Bene valet emptio ſi vendo rem alienam,ſed res auferri poterit ab emptore. Viuianus.

h *Dubitatio.* quia tenet cõtractus in prẽiudiciũ vendẽtis, quãuis in re mobili hoc nõ facile ſit:quia cum facile ibi cõmittatur furtum:vt inſti.de vſuca.§.vnde in rebus.nõ erit emptio ſecundum diſtinctionem poſitã infra eo.ſi in emptione.§. item ſi emptor. habet ergo locum hæc lex in re immobili: item in mobili quando non ſit furtum:ſed & quando ſit furtum quandoque:vt patebit in.d.l.ſi in emptione.ĩ. eo.§. item. ſed cum teneat venditio rei alienæ,quare non tenet pignoris obligatio: vt.ĩ. de pi. ac.l.ij?Reſpon. quia in pignore oportet quòd conſtituam ei ius in re, id eſt obligationem quandam: quod facere non poſſum ſi res eſt aliena.ſed in venditione non teneor niſi quandam alininam poſſeſſionẽ tradere,& me pro euictione obligare:& ita eſt ius in perſona,quod poſſum etiã in re aliena:vt.ĩ.de act.empt.l.

In alternatiua venditione eſt electio venditoris. Bartolus.

XXV. IDEM libro trigeſimoquarto ad Sabinum.

Si ita diſtrahatur, illa aut illa res: a vtrã eliget vẽditor,hæc erit empta. Qui vendidit, b neceſſe non habet fundũ emptoris facere: vt cogitur qui fundum ſtipulanti ſpopondit. c

XXVI. POMPONIVS libro ſeptimodecimo ad Sabinum.

Si ſciens emam ab eo cui bonis ineerdictum ſit, vel cui tempus ad deliberandũ de hereditate ita datum ſit, d vt ei deminuendi poteſtas non ſit, dominus non ero: diſſimiliter atque ſi à debitore ſciens creditorem fraudari,emero. e

XXVII. PAVLVS libro octauo ad Sabinum.

QVi à quolibet rem emit, quã putat ipſius eſſe: f bona fide emit. At qui ſine tutoris auctoritate à pupillo emit, vel falſo tutore auctore, quem ſcit tutorem non eſſe: nõ videtur bona fide g emere: vt & Sabinus ſcripſit.

XXVIII. VLPIANVS libro quadrageſimoprimo ad Sabinum.

REm aliená diſtrahere quẽ poſſe, nulla dubitatio h eſt. nam emptio eſt & venditio:ſed res emptori auferri poteſt. i

XXIX. IDEM libro quadrageſimotertio ad Sabinum.

QVotiens ſeruus venit, non cum peculio diſtrahitur. k & ideo ſiue nõ ſit exceptum, ſiue exceptũ ſit, ne cũ peculio veneat,non cum peculio diſtractus videtur. Vnde ſi qua res fuerit peculiaris à ſeruo ſubrepta, condici poteſt, videlicet quaſi furtiua:hoc ita, ſi res ad emptorem peruenerit.

XXX. IDEM libro trigeſimoſecundo ad Edictum.

SEd ad exhibendum agi poſſe nihilo minus & ex vendito l puto.

XXXI. POMPONIVS libro viceſimoſecundo ad Sabinum.

SEd & ſi quid poſtea acceſſit m peculio, reddẽdum eſt vẽditori, veluti partus,& quod ex operis vicarij n perceptũ eſt.

Qui vendit rem, videtur vendere ſolummodo ius quod habet in re. Bald.

XXXII. VLPIANVS libro quadrageſimoquarto ad Sabinum. o

QVi tabernas argẽtarias, p vel cæteras quę in ſolo publico ſunt,vendit, non ſolum, ſed ius vendit: cum iſtæ tabernæ publicæ ſunt, p quarũ vſus ad priuatos pertinet.

Verba quæ poſſunt intelligi actiue & paſſiue:in præiudicium venditoris intelliguntur actiue. vnde hic intelliguntur de ſtillicidiis dominantibus,non ſeruientibus. Bald.

XXXIII. POMPONIVS libro trigeſimotertio ad Sabinum.

CVm in lege venditionis ita ſit ſcriptum, *Flumina, ſtillicidia, vti nunc ſunt, vt ita ſint*: nec additur quæ flumina vel ſtillicidia: primùm ſpectari oportet quid acti ſit. ſi non id appareat,tunc id accipitur,quod vẽditori nocet. q ambigua enim oratio eſt.

Qui vetiẽ.] CASVS. Si vendo tibi ſeruum qui habet peculiũ,nõ videor vendere peculiũ, ſiue expreſſe excipiam,ſiue nõ.ſed ſi ſeruus aliquã rẽ aſportauit peculiarem,condici poteſt cõdictione furtiua, ſi ad emptorẽ peruenit. ſed & agi poteſt ad exhibendum, & ex vẽdito. vnde ſi poſtea aliquid acceſſit peculio,reſtituendum eſt vẽditori, veluti quia perceptũ ex operis vicarij, vel partus eſt editus. & h. d.vſque ad.l.qui tabernas. Viuianus.

h *Diſtrahitur.*vt infra de euic. l.iij. in princ. & infra de pigno.l.j.§. j. & ſupra de pecu. l. quis ergo. in princi.& infra de pecu. lega. ſi legatus. & argu. infra de fun.inſtru. l.ij.§. fi. Accurſius.

i *Ed ad exhibẽdum. Ex vendito.* ſic ergo ex vendito agitur ad id quod in vẽditione non venit:vt C. de act.em.l.ij.in fi.Acc.

m *Ed &. Acceſſit.* ex re vẽditoris, vel ex re ſerui vicarij.

n *Vicarij.* quẽ habebat in peculio. Accur.

Vt tabernas.] CASVS Vẽdidi tibi tabernas meas argentarias,& cæteras quę ſunt in loco publ. quæritur, an vendam tibi ſolum? Et dicitur quòd non, ſed ius tabernę:cum ipſę tabernæ publicæ ſint, quarum vſus priuatus eſt:& ille intelligitur venditus. Viuianus.

o *Qui tabernas argentarias.* id eſt vbi argentum vendebatur.

p *Publicæ ſunt.* vbi talia vendebantur. ſic & in legato : vt.ĩ. de leg.j.l.ſenatus.§.fi.&.l.ſi domus.§.fi. Accurſius.

Cum in lege.] CASVS. Si vendo tibi domum, & dico, vti ſeruitutes ſunt,ita ſint:dubium poteſt eſſe vtrũ domui meæ debeatur ſeruitus,an ipſa debeat:& ideo cõtra me fiet interpretatio,vt potius ei debeatur quàm debeat, quia ambigua eſt oratio. Viuianus.

q *Nocet.* vt.ĩ.e.ea quæ.§.fi.&.ĩ.de pac.l.veteribus.&.ĩ.eo. Labeo.hoc eſt,vt potius recipiãtur ſtillicidia venditarum ædium: vt.ĩ.de ſerui.vrba.prædi.ſi arborem.§.fi.& facit.ĩ. de reg. iur.l. in contrahenda.&.ĩ.pro empt.l.ij.§.cum Stichum.

Si in emptione.] CASVS Si fundus vẽditus eſt,& emptor dicat Stichũ acceſſiſſe, & de alio ſenſerit emptor, de alio vẽditor: quem elegerit vẽditor dabitur.an autẽ refert plus fuit in acceſſione quàm in re?Et reſpõ.quòd non. [OMNIVM] In iſto.§. traditur regula,quia emptio cõſiſtere poteſt omnium rerũ quas poſſidemus:& perſequi poteſt.in illis autẽ in quibus natura, ius gentium,vel mores non patiuntur commercium,venditio contrahi nõ poteſt.& de hoc ſubiicit exemplũ.liberũ hominẽ ſciẽs emere non poſſum:& ſi dicam,cum ſeruus erit,nõ eſt talis caſus expectãdus.item in re furtiua ſi vẽditor ignorabat,emptor autẽ ſciebat,nõ obligatur vẽditor. Si tamen aga: ex vẽdito, nihil conſequetur,

Has circã fori a Tarquinio exſtructas Dionyſ. Halic. li.3.teſtatur à quibus circũforaneum as Cice. appellat lib.2. epi. ad Attic.epiſto.1. circa finẽ.

Cõiunge.l. ſeruitus. de ſeruit. vrb. pra.

quetur,niſi præſtiterit quod conuenit. Si autẽ emptor ignorabat,obligatio eſt vtrobiq;& ita ſcripſit Papinia.[*REI.*] Emo rem meam.nõ valet emptio,niſi emo ſimpliciter poſſeſſionem quam habet vẽditor,& in quo vincat me iudicio poſſeſſorio. [*ALIA.*] Si emo vinum,alia cauſa eſt guſtãdi,alia menſurandi.nam guſtus proficit vt liceat probare vel improbare:mẽſura autem proficit vt ſciatur quantum vẽditur. ſed poſt menſurationẽ nõ improbat. [*SI EMPTIO.*]Vẽdo Stichũ aut Pãphilum, his verbis:ſit vẽditus Stichus aut Pamphilus.dicitur quòd in vẽditoris poteſtate eſt quẽ velit tradere.ſed ſi vnus deceſſerit,alter eſt i obligatione.& ita primus eſt periculo vẽditoris:ſecũdus periculo eſt emptoris. vnde ſi ambo mortui ſunt,pretiũ debet:quia vnus fuit periculo emptoris.& idẽ erit ſi electio emptoris ſit,dummodo hoc ſortium ſit malum conſtitutum ſit in arbitrio ſuo quem velit,non hoc an velit emere.[*TVTOR.*] Si tutor velit emere rem pupilli ſui, non valet emptio.idem in curatore & ꝓcuratore, & aliis qui aliena negotia gerunt. Vi.

† *Bal.not. iſtũ text. & inſpiciunt illud qđ eſt principale: licet acceſſorium ſit malum valeat.*

a *Dictum ſit.* ſcilicet ab emptore,& ſic obſcuritas debebit nocere illi.

b *Senſerit.* id eſt,ſenſiſſe dicitur.Ioã.ſic.C. de here.inſt.l.iij.&.C. de quęſtio.l. iij. aliàs contra.ĩ.eo.in venditione.vel hic in acceſſoriis.

† *Idẽ prohibetur Deut. 24.cap.*

c *Intellexerit.* imò videtur cõtra.ĩ.eo.l.Labeo. &.l. proxi. & de pac.l. veteribus. &.j. de reg.iur.l.in cõtrahẽda.Solu. hic ab emptore fuit dictum.

d *Refert.* ſcilicet aliàs. & ſic innuit caſum cũ non homo,ſed alia res accedit.Alioquin cõtra:vt infra de ædil. edic.l.iuſtiſsime.quæ eſt contra.Item aliud in fideiuſſoria obligatione:vt inſtitu.de fideiuſſ.§.fideiuſſores.quæ eſt contra.Ac.

e *Habere.* ciuiliter.

f *Poſſidere.* ſcilicet naturaliter.

g *Natura.* vt homo liber.

h *Gentium.* vt ſacer vel religioſus locus.

i *Mores.* vt res publicæ in publico vſu:vt inſtitu.eo.§.finali.

k *Admittenda eſt.* vt inſti.de inuti.ſtip.§.j.&.j.de ſol.qui res.§. areã.in prin.&.j.de fideicom.liber.l.generaliter.§.ſi libero.

l *Dixerimus.* vt ſupra eo.l.nec emptio.

m *Expectare.* quia caſum aduerſamque fortunam liberi hominis expectare,neq; ciuile neq; naturale ius eſt:vt.j.de verb. ob.

Libertas libero homini relinqui poteſt.

inter ſtip[illegible] ſacrã.ſed libertas etiã libero homini relinqui poteſt:vt.j.de [illegible]m.libert.l.generaliter.§.ſi libero.Ac.

n *Furtiuum.* ſiue aliàs ſurreptum,ſiue ipſa cõtrectatione,quia venditur: vt quia res mobilis eſt:vt inſtitut.de vſucapio.§. furtiuæ. Item idem in depoſito & commodato diſtinguitur,ſecundum Ald.Sed quid ſi vterque ſcit rem alienam, non furtiuam?

Diſſenſus circa acceſſoria, contractum non vitiat: & in dubio fit interpretatio cõtra creditorem. B. & B.

XXXIIII. PAVLVS libro trigeſimotertio ad Edictum.

SI in emptione fundi dictum ſit[a] accedere Stichũ ſeruũ, neque intellegatur quis ex pluribus acceſſerit, cum de alio emptor, de alio venditor ſenſerit:[b] nihilo minus fundi venditionem valere conſtat. ſed Labeo ait eum Stichum deberi,quem vẽditor intellexerit.[c] Nec † refert[d] quanti ſit acceſſio, ſiue plus in ea ſit quàm in ipſa re cui accedat, an minus. Pleraſque enim res aliquando propter acceſſiones emimus: ſicut cum domus propter marmora & ſtatuas & tabulas pictas ematur.

Omnia quæ poſſunt haberi & poſſideri, poſſunt vendi: ſecuſſi nõ poſſunt haberi & poſſideri. Baldus.

Omnium rerum quas quis habere[e] vel poſſidere[f] vel perſequi poteſt,venditio rectè fit: quas verò natura,[g] vel gentium[h] ius,vel mores[i] ciuitatis commercio exuerunt, earum nulla venditio eſt. Liberum hominem † ſcientes emere non poſſumus. Sed nec talis emptio aut ſtipulatio admittenda eſt,[k] cum ſeruus erit:quamuis dixerim[l] futuras res emi poſſe. Nec enim fas eſt eiuſmodi caſus expectare.[m]

Rei quæ eſt furtiua in ipſo contractu, vel eius executione, non tenet emptio vtroque ſciente vitium, vel emptore ſolo: ſed ſcientia ſolius venditoris non officit. Bal.

Item ſi emptor & venditor ſcit furtiuum[n] eſſe quod venit, à neutra parte obligatio contrahitur. Si emptor ſolus ſcit, non obligabitur venditor: nec tamen ex vendito quicquam conſequitur, niſi vltro quod conuenerit præſtet.[o] Quòd ſi venditor ſciuit, emptor ignorauit, vtrinque obligatio contrahitur.& ita Põponius quoque ſcribit. Rei ſuæ emptio tunc valet,cum ab initio agatur vt poſſeſſionẽ emat quam forte venditor habuit: & in iudicio poſſeſſionis potior[p] eſſet. Alia cauſa eſt deguſtandi,alia metiendi. Guſtus enim ad hoc proficit,vt improbare[q] liceat: menſura verò non eo proficit,vt aut plus[r] aut minus veneat, ſed vt appareat quantum ematur.

Si fiat venditio plurium rerum alternatiue,erit in poteſtate venditoris quæ res ſit vendita: & ſi duæ res vendantur alternatiue, prima perẽpta, altera permanet in venditione. Baldus.

Si emptio ita facta fuerit,*Eſto mihi emptus Stichus, aut Pamphilus*: in poteſtate eſt venditoris quem velit dare: ſicut in ſtipulationibus:[s] ſed vno mortuo, qui ſupereſt dandus eſt:& ideo prioris periculum ad venditorem, poſterioris ad emptorem reſpicit.[t] Sed & ſi pariter deceſſerunt,pretium debebitur.[u] vnus enim vtique periculo emptoris vixit. Idem dicendum eſt etiam ſi emptoris fuit arbitrium quem vellet habere: ſi modò hoc ſolum arbitrio eius commiſſum ſit, vt quem voluiſſet,emptum haberet:non & illud, an emptum haberet.[x]

Tutor rem pupilli emere non poteſt.[y] idemque porrigendum eſt ad ſimilia, id eſt

a Reſpon.valet:vt ſupra eodem.l.rem alienam.

o *Præſtet.* ſcilicet emptori.& ſic not.quòd emptor aliquid cõſequitur excipiendo,quod non conſequitur agendo.ſic & ſupra de cõpen. ſi cum filiofamilias. Item in domo cõbuſta ſecus ſeruatur:vt infra.e.domum. Accurſius.

p *Potior.* ſcilicet emptor.alij,id eſt venditor.& facit.j.de acqui. poſſ.ſi aliquis.

q *Vt improbare.* non ergo poſt méſurã ĩprobare licet, ſicuti poſt guſtũ ante menſuram, ſiue vt ſpecies,ſiue vt quãtitas venierit. Azo.

r *Aut plus.* id eſt maiori pretio.

s *In ſtipulationibus.* nã in alternatiuis electio eſt promiſſoris:vt hic, &.ĩ.de eo quod certo loco.l.nõ vtique.j. reſp.& etiã poteſt mutare volũtatem:vt infra de verborum obligatio.l.eum qui certarum.§.ſi. Accurſius.

t *Reſpicit.* ſic infra de leg.j.& cum res.&.C. de peri.& com.rei vẽ. l.mortis.

u *Debebitur.* ſcilicet venditori.

x *Haberet.* quia tunc non tenet contractus: vt.C.eodem.l.in vendentis. Accurſius. * *Pla.ſ.*

y *Nõ poteſt.* immo videtur quòd ſic poteſt: vt.C.e.l.cum ipſe.cõtra.Sol.hic de eo dicit qui adminiſtrauit, ibi non:vt argu.j. de auct.tut.l. tutores quibus.Vel meliuscũ plures ſunt tutores,valet emptio ab initio facta alterius tutoris auctoritate : vt arg. infra de auct.tut.l.iiij.&. v.§. ſed & ſi cũ. aliàs non: vt hic. Vel dic quòd palam & bona fide poteſt à pupillo emere,& ſibiipſi auctor fieri,nõ autem clam:vt argu.j. de admini.tut.l.nõ eſtimo. & de auct.tut.l. pupillus. §. ſane.ij.& hęc habẽt locũ in omni officio publico,vel priuato.aliàs puoitur:

vt hic,& infra eo.l.non licet.Item opponit de eo quod eſt infra de admini.tut.l.tutor rerũ.in fin.vbi dicit pupillum rẽ vindicare non poſſe,quam ſibi tutor accepit de bonis eius,& pretiũ rationibus pupilli intulit.Sed reſpon.ibi eſt ideo,vel quia vſucapta ſit ab herede tutoris,vel quia bona fide accepit fructus tales:nõ quia ipſe tutor poterat emere à ſeipſo:niſi ipſe faciat palã,& bona fide:vt prædicta.l. de auct.tut.l. v.§.j.&.§.ſane. Vel dic,non poteſt vindicare,niſi reddat pretium quod in ſuam vtilitatem peruenit:argu.C.de præ.mi.ſi prædium. Accurſius.

Quod ſæpe.]*CASVS.* Dicitur quòd emptio valet etiam ſine arris.[*ILLVD.*] Imperfecta eſt emptio ita contracta, habeas emptum quanti volueris,vel quanti arbitratus fueris [*VENENI.*] Vendidi venenum. an valeat emptio? quidã diſerunt quòd nõ,ſicut ſocietas & mandatum flagitioſæ rei non valet.ſed iſta ſententia ita demũ vera eſt,ſi tale ſit venenum quod nullo modo vtile poſſit eſſe cũ adiectione alterius materiæ.ſed ſi poteſt aliàs medicamentum ex eo confici:bene valet venditio. [*SI QVIS.*] Habebam ſeruum qui fugerat.

mandaui

mandaui amico meo peregrinanti,quòd cum quærat & vendat. ſi inuenerit & vendiderit, non facio contra ſenatuſcon. Libonianum(quo cauetur vt non vendatur ſeruus in fuga conſtitutus) quia vendo : neque amicus meus facit contra ſenatuſ. quia vendit. videtur enim præſentem vendere,& recte emptor contrahit negotium. [*SI RES.*] Si vendita res periit furto penes venditorem, quæritur cuius ſit periculum.attendendum eſt quid de cuſtodia conuenit.ſi enim nihil cõuenit,in eo caſu talem diligentiam præſtare debet venditor, qualem bonus paterfa. præſtaret in rebus ſuis: quam ſi præſtiterit,ſecurus erit ab emptore, vindicationem tamen rei & condictio.cedere debet emptori. Sed pone quòd res ſua nó erat,& vendidit quod non habet:non poteſt cedere,ſcilicet vindicationem & cõdictionem. nunquid eo ipſo damnabitur? Reſponſio huius quæſtionis non eſt in litera: & ſecundũ omnes reſpõdetur quòd dãnatur:quia ſi ſuam rem vendidiſſet, potuiſſet emptori actiones ſuas cedere. [*IN HIS.*] Cum vinum vel quid aliud qđ in põdere numero vel menſura conſiſtit, aut in genere,aut in quãtitate ſeu ſpecie, venduntur: ſecundo caſu poſt mẽſurationé trãſit periculum ad emptorẽ,primo caſu ſtatim poſt celebratũ cõtractum. Viuianus.

Flo.vſu

Facit ad nec.§.glo. in.c.inius. extra de rerũ permu.

a *Euidentius*.nam eſt arg.emptionis futuræ: vt inſtitu.eo. in princ. ſic & in ſcriptura,quia & ſine ea valet quod agitur: vt infra de fide inſtru.l.penul.data autem arra ſi emptor pœniteat, perdit quod dedit.ſi vẽditor, reddit in duplum : vt inſtitut.eo.§.j ſed an nihilo minus ad intereſſe agitur? Quidam vt Ioan.& Bul. quòd ſic: Azo quod non : quia videntur renuntiaſſe agere ad intereſſe. Itẽ qua actione agitur ad arras reddendas? Reſpon. condic. ex lege: vt.C. de fide inſtru.l. contractus. vel iudicis officio.actione autem ex empto agitur,quando eſt ſine ſcriptis.aliàs non,niſi ſcriptura tota completa:quia tũc demum eſt perfecta venditio:vt.d.l.contractus.

Arra qua actione peti poſſunt?

b *Emptum*. Notatria.aut enim pretium confertur in arbitriũ alterius eorum,& tunc non valet,vt hic.aut contractus, & tunc non valet:vt C.eo.l.in vendentis.aut res , vel eius qualitas : & hoc poteſt fieri:vt inſti.eo.§.pe.

c *Societas*. vt ſupra pro ſocio.nec prætermittendum. Acc.

ad curatores , procuratores,& qui negotia aliena gerunt.

XXIV. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

QVod ſæpe arræ nomine p emptione datur, non eò pertinet,quaſi ſine arra conuẽtio nihil proficiat : ſed vt euidentius [a] probari poſsit conueniſſe de pretio.

Non valet venditio ,ſi pretij quantitas in emptoris voluntatem vel arbitrium cõferatur. Bartolus.

B

Illud conſtat, imperfectũ eſſe negotium,cum emere volenti ſic venditor dicit : *Quanti velis , quanti æquum putaueris, quãti æſtimaueris , habebis emptum.* [b]

Veneni mali quidam putat non contrahi emptionem:quia nec ſocietas [c] aut mandatum [d] flagitioſæ rei vllas vires habet. quæ ſententia poteſt ſanè vera videri de his quæ nullo modo adiectione alterius materiæ vſui * nobis eſſe poſſunt. De his verò quæ mixta aliis materiis adeò nocẽdi naturam deponunt,vt ex his antidoti [e] C & alia quædam ſalubria medicamenta conficiantur,aliud dici poteſt. Si † quis amico peregre eunti mandauerit, vt fugitiuum ſuum quærat, & ſi inuenerit,vendat:nec ipſe contra ſenatuſconſultum [f] committit, quia non vendidit: neque amicus eius, quia præſentem vendit. emptor quoque, qui præſentem emit,rectè negotiũ gerere intellegitur.

Venditor tenetur præſtare cuſtodiam in re vendita:& ſi ſine culpa ſua perdatur, nõ tenetur niſi vt actionem cedat : quam ſi cedere nõ poteſt,ſine culpa tenetur. Bartolus.

Si res vendita per furtum pe- D rierit,prius animaduertendum erit,quid inter eos de cuſtodia rei conuenerat.ſi nihil appareat conueniſſe,talis cuſtodia deſideranda eſt à venditore, qualẽ bonus paterfamilias ſuis rebus adhibet . [g] quam ſi præſtiterit,& tamen rem perdidit:ſecurus eſſe debet:vt tamen ſcilicet vindicationem rei & condictionem exhibeat emptori. [h] Vnde videbimus in perſonam eius qui alienam rem vendiderit, cum is nullam vindicationem aut condictionem habere poſsit. [i] ob id ipſum damnãdus eſt:quia ſi ſuam rem vendidiſſet, potuiſſet eas actiones ad emptorem transferre.

In his quæ venduntur vt ſpecies, periculum eſt emptoris incontinenti : in his quæ venduntur vt pondus,numerus, vel menſura,eſt periculum emptoris,cum diſtinctione qua hic habetur. Bartolus.

In his quæ põdere,numero, menſuráve conſtãt,veluti frumento,vino,oleo,argento:modò ea ſeruantur quæ in cæteris, vt ſimul atque de pretio conuenerit,videatur perfecta venditio: [k] modò vt etiam ſi de pretio conuenerit,non tamen aliter videatur perfecta venditio, quàm ſi admenſa & adpenſa adnumeratáve ſint . Nam ſi omne vinum , vel oleum , vel frumentum,vel argentum , quantumcũque eſſet,vno pretio venierit:* idem iuris eſt quod in cæteris rebus. [l] Quòd ſi vinum ita venierit, vt in ſingulas amphoras:item oleum, vt in ſingulas* metretas:item frumentum, vt in ſingulos modios: item argentum , vt in ſingulas libras certum pretiũ diceretur:quæritur quando videatur emptio perfici . quod ſimiliter ſcilicet quæritur & de his quæ numero conſtant, [m] ſi pro numero corporum pretium fuerit ſtatutum.Sabinus & Caſsius tunc perfici emptionem exiſtimant, cum adnumerata, admenſa,adpenſáve ſint: [n] quia venditio quaſi ſub hac conditione videtur fieri,vt in ſingulas * metretas , aut in ſingulos modios, quos quáſve admenſus eris:aut in ſingulas libras,quas adpẽderis:aut in ſingula corpora,quæ

** Hæc vẽditio dicitur facta auenſione. Ante. Augu.lib. e. mẽd.3. t.6.*

** Flo ſingulos*

** Flo ſingulos.*

d *Mandatum*. vt ſupra manda.ſi remunerandi.§ rei.

e *Antidoti*. nomen medicamenti.& facit infra de verb.ſig.l. qui venenum.

f *Contra ſenatuſconſultum*. Libonianum. Vel dic quòd non habemus nomen eius:& cauetur in eo quòd nemo vendat ſeruum in fuga conſtitutum:vt hic,&.C.ad leg.Fa. de pla.l.in fuga. & infra de pla.l.ſciendum.

g *Adhibet*. licet ipſe ſuis rebus talẽ non adhibeat:vt ſupra de peri. & commo. rei vend.l. cuſtodiam. & inſtitut. eo.§.cum autem.

h *Emptori*.actionem etiam furti quæ vẽditori competit: vt infra de fur.l.eũ qui.in pri. &.l.ſi vẽdidero. & infra de act.empt. ſi ea res.in prin. Acc.

i *Habere poſsit, damnandus eſt*! Reſpon. & certe ob idipſum dãnandus eſt.quæ eſt litera Piſana. Vel ſi non habes hoc,lege interrogatiue:& ſupple,qd iuris ſit?Et rñ.ob id ipſum.Itẽ quod dicit q in re aliena nõ poteſt cedi condictio,verum eſt ratione dominij: ſed ratione poſſeſſionis poteſt:vt.ſ. de cõdic. trit.l.ij. ſed ob id nõ liberatur. Item no. q imputatur ei qui cedere non poteſt actionẽ,cum debeat cedere: vt hic,& infra de ſolu. Stichum.§.penul. &.j. de admi.tu. ſi pupillus alterum.ſic & infra locat.l.ſi quis domum.in princ. &.l. hæc diſtinctio. Sed arg . contra infra de fideiuſ. ſi ſtipulatus.§.ſi ex duob[9]. Accurſius.

k *Perfecta venditio*. quantum ad periculũ. ſic &. C. de peri . & commo.rei ven.l.ij. Accurſius.

l *In cæteris rebus*. hoc ita in vino,ſi & deguſtatio interceſſerit,ſecundum Bul. vt infra de pericu. & commo. rei vẽ.l.j.§.j. &.l. ſi qs vina. Et idem in qualibet alia re quæ venditur ad ſaporem : vt poſt deguſtationẽ demũ ſit emptoris periculum. Sed tu dic etiã in vino,quòd ſtatim etiam ante deguſtationem cum venditur in ſpecie,vt i cæteris rebus:vt hic,& ſupra proxi.§ nec ob.d.l.infra de pericu. & commo.rei ven.l.j.§.j.quia ibi de periculo conuenit:& ſi quidẽ intra tempus,bene eſt:aliàs intelligitur v[illegible]ſtationem. Si autem nil de periculo conuenerit,ſer[illegible] quod hic dicitur. Itẽ non ob.dicta lex,ſi quis vina.quia loquitur ibi in vino venditio ad menſurã,quod erat deguſtandum poſt diem certum.

** Flo ſingulos*

m *Conſtant*. vt ouec.

n *Adpenſáve ſint*. hoc niſi ſteterit p emptorem quo minus hæc fiant:

fiant:vt infra de peri.& com.l.si g emptorem.§.si verbi gratia.

a *Adnumeraueris.* scilicet pretium constituatur. Sic ergo sub hac conditione videtur fieri,si hæc mensurentur, vel appendantur,vel numerentur:vt hic dicit.ergo pendente conditione periculum peremptionis est venditoris,sed deteriorationis est emptoris: & sic acoris vel mucoris: quod B. plane concesit & in qualibet alia cõditionali venditione:vt infra de pericu.& commo. rei ven.l. quòd si pendẽte.Sed certe hoc est falsum.& idẽ Bul. postea more sapientis mutauit consilium. nã indistincte omne periculum est venditoris:vt hic. Et sic aliud erit in hac conditione tacita quàm in aliis: quia venditori datur facultas etiam per corbes tantundem effundere:& sic potest se famcile periculo liberare: vt infra de pericu. & commo.rei vend.l.j.in fin. Accursius.

adnumeraueris. a Ergo & si grex venierit: si quidem vniuersaliter vno pretio, perfecta videtur, postquam de pretio conuenerit. si verò in singula corpora certo pretio:eadem erunt,quæ proximè tractauimꝰ.

† *De vino doliario, aut qđ idẽ est, doliari, pulchrè Bud.j. de pers. & cõ. rei ven.l.i. § vlti.*

Sed & si ex doliario † pars vini venierit,veluti metretę cẽtum:verissimum est (quod & constare videtur)antequam admetiatur, b omne periculum c ad venditorem pertinere. Nec interest,vnum pretium omniũ centum metretarum insimul* dictum sit: an in singulas eas.*

* *Flo.in semel.*

* *Flo. singulos eos.*

Si quis in vendendo prædio cõfinem celauerit, d quem emptor si audisset, empturus non esset: teneri e venditorem [dicimus.]

b *Admetiatur.* & degustetur.nam hæc duo sunt necessaria: vt infra de peri.& commo. l.si quis vina.§. ex hoc apparet. ibi, difficile autẽ. in prin.l. primę no. Accursius.

† *Ex tit. si quid in fraud. patroni.*

c *Omne periculum.* nõ ergo solum peremptionis,sed etiam acoris & mucoris. Item nõ solũ si pars pereat, sed & si totum illud dolium: vt hic. & hoc nisi emptor fuerit in mora:vt infra de pericu. & commo.l. si per emptorem. §. si verbi gratia. Accursius.

d *Confinem celauerit.* id est malum vicinũ: quos vicinos tenetur dicere,si sunt mali: vt hic. vel si hoc ita actũ sit:non aliàs: vt infra eo.l. cum seruo.§ fin.

a De cõmoditate seu incomoditate á vicino: pulchrè L. Columella de re rustica lib.1. ca.3.& apud Erasmum in chiliadibus in expositione illius proverbii: Aliquid malo propter vicinum malum.

ac ipsos terminos agri semper tenetur dicere: vt.j. de ac.empt.l. Titius heres.

e *Teneri.* scilicet ad interesse. Accursius.

Quando pretium incertum in aliquem casum certificandum conferetur:non perficitur venditio si certificari non possit. Bar.

XXXVII. IDEM libro tertio Disputationum.

Si quis fundum iure hereditario sibi delatum, ita vendidisset : *Erit tibi emptus tanti, quanti à testatore emptus est:*& mox inueniatur non emptus, sed donatus testatori:videtur quasi sine pretio facta venditio: ideoque similis h erit sub conditione factæ venditioni : quæ nulla est,si conditio defecerit. i

Valet donatio commixta venditioni: licet ea intercidat donatio:nisi inter prohibitos. Bartolus.

Cum in venditione.] CASVS. Si aliquis venditor apponat pretium in venditione causa donationis:non videtur vendere. Viuianus.

f *Non exacturus.* secus si poneret,exacturus,& postea remitteret:vt infra loca.l. si tibi habitationem. quæ est contra. Item hic quando vtraque pars in hoc consensit. Sed quid si venditor tantum hoc gerebat in animo,ne exigeretur pretium? Respon.vterque alteri obligatur.licet enim tibi proposui donare, non tamen donaui.

g *Non videtur vendere.* vt ex empto vel vendito agatur : vt infra loca.& condu.l.sicut emptio,& supra pro socio.l.v.in fi.sed tamen est donatio:vt.C.ro.l.empti. Accursius.

Si quis.] CASVS. Vendidi tibi fundum,qui hereditario iure mihi deferebatur,& ita dixi:Vendo tibi fundum talem quãti emptus fuit à testatore.apparet postea quòd testator non emit, sed sibi donatus fuit. quasi sine pretio venditio est: & ita nulla quasi sub conditione facta,deficiente conditione.

h *Similis.* non est vere conditio:cum in præteritum conferatur:vt supra si cer.pet.itaque.

i *Si condicio defecerit.* secus in legatis,quibus adiecta falsa causa vel etiã demonstratio nó nocet:vt instit.de legat.§.huic. Ac.

Si quis donationis causa.] CASVS. Vendidi tibi equum pro.v. qui valebat.x.an valeat venditio? Dicit huiusmodi vẽditionem valere.alias non, cum tota venditio donationis causa sit. si enim viliori pretio fiat: valet nihilo minus,nisi inter virum & vxorẽ. & hoc dicit. Vi.

XXXVIII. IDEM libro septimo Disputationum.

Si quis donationis causa minoris vendat,vẽditio valet. Totiens enim dicimus in totũ venditionem non valere,quotiens vniuersa venditio donationis causa facta est. k quotiẽs verò viliore pretio res donationis causa distrahitur, dubiũ non est venditionem valere. Hoc inter cæteros:inter virum verò & vxorẽ donationis causa venditio facta pretio viliore, nullius momenti est. l

k *Facta est.* vt supra eo.l.cum in venditione. Accursius.

l *Nullius momenti est.* vt supra ad Velle.l. vir vxori.& infra de iur. do.si res.in princ.Hoc tamen si principaliter donare intendebat.secus si principaliter vẽdere:quia tũc eatenus irritatur,quatenus fuit donatio:vt infra de dona. inter virum & vxo. si sponsus.§.circa. Accursius.

Emptio rei suæ non valet, etiam si ematur à creditore cui obligata est. Bal.

XXXIX. IVLIANVS libro quintodecimo Digestorum.

Si debitor rem pigneratam à creditore redemerit, quasi suæ rei emptor actione ex vendito non tenetur: m & omnia n in integro sunt creditori. o Verisimile est,eum qui fructum oliuæ pendentis vendidisset, & stipulatus est p decem q pondo olei quod natum esset: q pretiũ r constituisse ex eo quod natum f esset, vsque ad decem pondo olei.idcirco solis quinque collectis,non amplius emptor petere potest,quàm quinque pondo olei, quæ collecta essent.[& hoc] à plerisque t responsum est. u

Si debitori.] CASVS. Emi rem à Titio, quam ei pignerauerã. an tenear ac.ex vendito? Dicitur quòd non. [VERISIMILE.] Vendidi alicui fructũ oliuæ meæ pendentis pro.x.põdo olei quod natum esset. Dicitur quòd verisimile est ita constitutum pretium esse,vt si.x.colligeret, siue.x. nascerentur, x. præstarentur. si tantum.v,præstarentur.v. quæ collecta essent.& hoc à quibusdam responsum est.

m *Non tenetur.* ad pretium.

n *Omnia.* tam in actione reali, quàm in actione personali: vt hic,& supra de pig.ac. l.debitor. Sed contra supra man.l.si mandauero.§. si hi. Solu. ibi alium supposuit: non ipse debitor emit. Accursius.

o *Creditori.* aliàs venditori.

Renuntiatio facta post terminum conuentionalem,nullius est momẽti.h.d.tiẽ per vniuersalem renuntiationem satisfit termino, si aliud non est actum expresse.h.d. ista l.quam not. Bartolus.

XL. PAVLVS libro quarto Epitomarum Alfeni Digestorum.

QVi fundum vendebat, in lege ita dixerat, vt emptor intra. xxx. dies mensuraret fundum:& nisi mensuraret intra tẽpus statutum,fides venditionis solueretur,id est vt venditor vlterius de pretio refundendo non teneretur.nec emptor mensurauit:sed dixit quanto minorem esse credebat intra diem mẽsurationis præfixum:& pretium accepit:postea vẽdidit,& inuenit longe in minori esse quàm dixerat.quæritur,an hoc recuperet

p *Et stipulatus esset.* id est promisisset,siue conuenisset.sic.ĩ. de condic.inde.si non sortem.§.si decem. Vel dic,stipulatus esset scilicet pretium.x.pondo &c.vt hic sint casus genitiui.& hoc si non est pro.aliàs planum.

q *Decem.* scilicet pretium.

r *Pretium.* nunc respondet. Accursius.

f *Ex eo quod natum.* quia hæc verba,quod natum erit,causam taxationis obtinent:vt.ĩ.de tri.vi.& oleo lega.l.v.Azo.

t *A plerisque.* subaudi,etiam. Accursius.

u *Responsum est.* sed & pretium plus quàm pro.v.nõ soluetur & si soluerit,per condic.sine causa repetitur. Accursius.

à primo venditore? Disting. si fuit actum vt intra .xxx. dies proximos renuntiaret: quod postea renuntiauit, sibi non proficit. sinauté actum fuerit quòd metiretur intra .xxx. proximos, & renuntiaret quandocunque: in eo casu recuperat si post multos annos renuntiauit. [*IN LEGE.*] Vēdidi tibi fundum: & in pacto dixi aquam accessuram. quæritur, an iter ad aquam tradere debeam? Dicitur quòd sic: quia id actū videt. [*QVI AGRVM.*] Vēdidi agrum, & dixi esse .xviij. iugerum: & conuenit vt certū pretiū solueretur [p] quotlibet iugere super hoc inuento per mensurationem. Dicitur quòd si .xx. iugera inueniantur, pro .xx. pretiū soluatur. [*FVNDI.*] Vēdidi fundum, & excepi frumenta manu sata. q̄ritur, an videatur exceptum frumentū natū ex stipula? Dicitur quòd considerādū est quid actum sit: quia ex verbis nō sunt illa exempta: sicut neque illa quæ ex facco saccarij, vel aliàs ex ore auib[q] cecidissent. [*CVM FVNDVM.*] Si vēdo fundum, & excipio frumentum vel fructū omnem, videor excipere arūdinem, & siluam cæduā, quæ loco fructuum sunt. [*DOLIA.*] Ego procurator vēdidi fundū: dixi accessura dolia domini quæ ibi erant empta de peculio: an auté accedent? Dicitur quòd sic. [*ROTA.*] Si ædificia sint vendita: accedit rota p quam aqua trahitur: quia ædificij est sicut situla. Viuia.

Quid sit auisare, ibi dic, & hanc lex plurimis illam lex.

a *Soluta esset.* id est vt nō teneatur emptori.
b *Accepit.* id est recepit à vēditore: quia minorem modum inuenerat. Accursius.
c *Vendidit.* scilicet emptor.
d *Quàm putauerat.* scilicet in prima mensuratione.
e *Triginta proximis.* hic distinguitur: sed quāquam obscure ponatur hic distinctio, potest sic clare dici vt dicas: an dixit, ita .xxx. dies renūtia quanto sit minor: an quòd sit minor, vt ex litera obscure colligitur. Vel die secundum Ioan. an dixerit vt metiretur & renuntiaret intra .xxx. dies: an dixerit vt metiretur intra .xxx. dies: & renuntiaret scilicet quandocúque. & sic non fit repetitio .xxx. dierum. Et sic est arg. contra insti. ad le. Aquil. §. hoc tamen capite. Item not. quòd hæ interpretationes habent locum cum non apparet quid actum est: vt. j. de actio. emp. l. ij. Item quando venditor fuit ignorās modum. aliàs perpetuo tenetur: vt. j. de act. emp. l. emptorem. §. Iulianus. Mēsor autem si dolo fecit protractionem istam, tenetur de dolo: vt supra si men. fal. mo. di. l. si mensor. in prin. Accursius.

ptor in diebus triginta proximis fundū metiretur, & de modo renuntiaret: † & si ante eam diem non renuntiasset, vt venditoris fides soluta esset. [a] Emptor intra diem mensuræ, quo minorem modum esse credidit, renuntiauit: & pecuniam pro eo accepit. [b] postea eum fundū vendidit: [c] & cum ipse emptori suo admetiretur, multo minorem modum agri, quàm putauerat, [d] inuenit. Quærebat, an id quod minoris esset, consequi à suo venditore posset. Respondit, interesse quemadmodum lex diceretur. Nam si ita dictum esset, vt emptor diebus triginta proximis [e] fundum metiatur, & domino renuntiet quanto modus agri minor sit: quo post diem trigesimum renuntiasset, nihil ei profuturum. Sed si ita pactum esset, vt emptor in diebus proximis [f] fundum metiatur, & de modo agri renuntiet: [g] etsi in diebus triginta renūtiasset minorem modum agri esse: [h] quamuis multis post annis posse eum, quo minor is modus agri fuisset, repetere.

Vnum accessorium trahit ad se aliud accessorium. Baldus.

In lege fundi aquam accessuram dixit. [i] quærebatur, an etiam iter aquæ accesisset. Respondit, sibi videri id actum esse: & ideo iter quoque vēditorem tradere oportere. [k]

Cum fundus venditur ad mensuram, si plus fuerit inuentum quàm fuerit dictum, pro toto debetur pretium. Baldus.

Qui agrum vendebat, dixit fundi iugera decem & octo esse: & quod eius [l] admensum erit, ad singula iugera certū pretium stipulatus erat. [m] viginti inuenta sunt. Pro viginti deberi pecuniam respondit. Fundi venditor frumenta manu sata receperat. [n] in eo fundo ex stipula seges erat nata. quæsitum est, an pacto contineretur. Respōdit, maximè referre quid actum esset. Cæterùm secundū verba, * esse actum quod ex stipula • nasceretur, non magis, quàm si quid ex facco saccarij [p] cecidisset, aut ex eo quod auib[q] ex aëre [q] cecidisset, natum esset.

Appellatione fructus continentur etiam arundines. Baldus.

Cum fundum quis vendiderat, & omnem fructum receperat: & arundinem cæduam & siluam [r] in fructu esse respondit. Dolia quę in fundo domini essent, accessura dixit. [s] etiam ea [t] quæ seruus qui fundum coluerat, emisset: peculiaria emptori cessura respondit. Rota [u] quoque, per quam aqua traheretur, nihilo minus ædificij est, quàm situla.

Modus adiectus contractui, contractum non suspendit: & actiones ex eo contractu quis modum implere cogitur. secus in conditione. Bartolus.

XLI. IVLIANVS libro tertio ad Vrseium Ferocem.

CVm ab eo qui fundum alij obligatum habebat, quidā sic emptum rogasset, vt esset is sibi emptus si eum liberasset, dūmodo ante kalendas Iulias † liberaret: quæsitum est, an vtiliter agere posset ex empto in hoc, vt venditor eum liberaret. Respondit. Videamus quid inter ementem & vendentem actum sit. Nam si id actum est, vt omnimodo intra kalendas Iulias venditor fundum liberaret, ex empto erit actio, vt liberet. Nec sub cōditione [x] emptio facta intellegetur: veluti si hoc modo emptor interrogauerit, *Erit mihi fundus emptus, ita vt eum intra kalendas Iulias liberes*: vel, *ita, vt eum intra kalendas à Titio redimas*. Si verò sub cōditione facta emptio est, non poterit agi vt cōditio impleatur. Vel dic secundum Ioan. an dixerit vt metiretur & renuntiaret intra .xxx. dies: an dixerit vt metiretur intra .xxx. dies: & renuntiaret scilicet quandocúque. & sic non fit repetitio .xxx. dierum. Et sic est arg. contra insti. ad le. Aquil. §. hoc tamen capite. Item not. quòd hæ interpretationes habent locum cum non apparet quid actum est: vt. j. de actio. emp. l. ij. Item quando venditor fuit ignorās modum. aliàs perpetuo tenetur: vt. j. de act. emp. l. emptorem. §. Iulianus. Mēsor autem si dolo fecit protractionem istam, tenetur de dolo: vt supra si men. fal. mo. di. l. si mensor. in prin. Accursius.

Cum ab eo.] CASVS. Habebā librum meum obligatū penes aliquem: vēdidi eum Titio si luero librū intra kalend. quæritur an possit Titius agere cōtra me act. ex empto vt librū luā intra kalend. Distinguit quid actū fuerit inter emptorem & venditorem. si enim actum fuerit quòd ego venditor omnino luerem, tunc bene potest me cōuenire. verbi gratia, si ita dictum fuerit ab emptore: erit mihi fund[s] emptus si intra kalēdas redimas. ī hoc casu tenetur ex empto redimere venditor: neque intelligit venditio sub conditione contracta. Si vero sub cōditione fuerit facta venditio: tunc non potest agi cum eo vt redimat. [*MENSAM.*] Vendidi coopertam mensam argento ei qui credebat eam solidam. Dicitur quòd non valet venditio: & pecunia data pro hoc, condicetur. Viuianus.

† *Hūc locū explicat Glāster Anto. Aug. li. 4. cap. 14.*

a *Soluta esset.* id est vt nō teneatur emptori.
b *Accepit.* id est recepit à vēditore: quia minorem modum inuenerat. Accursius.
c *Vendidit.* scilicet emptor.
d *Quàm putauerat.* scilicet in prima mensuratione.
e *Triginta proximis.* hic distinguitur: sed quāquam obscure ponatur hic distinctio, potest sic clare dici vt dicas: an dixit, ita .xxx. dies renūtia quanto sit minor: an quòd sit minor, vt ex litera obscure colligitur. Vel die secundum Ioan. an dixerit vt metiretur & renuntiaret intra .xxx. dies: an dixerit vt metiretur intra .xxx. dies: & renuntiaret scilicet quandocúque. & sic non fit repetitio .xxx. dierum. Et sic est arg. contra insti. ad le. Aquil. §. hoc tamen capite. Item not. quòd hæ interpretationes habent locum cum non apparet quid actum est: vt. j. de actio. emp. l. ij. Item quando venditor fuit ignorās modum. aliàs perpetuo tenetur: vt. j. de act. emp. l. emptorem. §. Iulianus. Mēsor autem si dolo fecit protractionem istam, tenetur de dolo: vt supra si men. fal. mo. di. l. si mensor. in prin. Accursius.
f *In diebus proximis.* scilicet triginta.
g *Renuntiet.* scilicet quandocunque. Accursius.
h *Agri esse.* sed non tantum quanto minor erat.
i *Dixit.* scilicet venditor.
k *Oportere.* tanquā accessoriū: vt. j. ea. l. in fi. & l. fistulas. j. rū. & ī. de relig. si vēditor. & ī. de seruit. vrba. prędi. l. binas. & de seruit. rustic. prædi. itē. §. qui habet. & j. de act. empt. si venditor. §. fi.
l *Esset.* f. fundi, etiam si vltra dictā mēsuram sit: vt statim innuit. * *Hal. non esse.*
m *Erat.* f. venditor.
n *Receperat.* aliàs eā emptorē sequerenti: vt j. de act. empt. l. Iul. §. fi fructibus. & C. de ac. emp. l. fruct[s]. & ī. de euict. l. si pendētes. j. rū.
n *Stipula.* quam vulgariter stopolā appellamus. f. quādo inde sectū est frumētū: vt. j. de ver. sig. silua. §. stipula.
p *Saccarii.* aßinarij sunt, q deferūt saccos.
q *Ex aëre. al. ore.* i. rostris, de quo non fuit cogitatum, & sic non intelligitur exceptum: vt. ī. de transac. l. cum Aquiliana.
r *Siluam.* f. cæduam.
s *Dixit.* f. procurator domini mandato.
t *Ea.* scilicet dolia.
u *Rota.* vt in palatio dñi Accursij: vbi rota est p quā trahit aqua. u *Rota.* facit. ī. ea. l. §. in lege. & infra eo. l. si aquæductus.

ſto penderet:ſi ſtaret per iſtum,contra eſſet:vt infra eo.l.ſi mihi bibliothecam.quæ eſt contra. Accurſius.

a *Menſam.* æneam,vel ligneam.

b *Nulla eſt emptio.*immo contra:vt ſupra eo.quid tamen.Solu. nulla eſt quo ad æs:ſed quo ad aurũ ſic. Vel diſtingue an poſsit ſeparari: & tunc valet etiam in auro vel argẽto:vt ibi. an non: & tunc non valet etiam in auro vel argento:vt hic. Vel diſtingue qđ prevalet:vt ſi argentũ, valeat: ſi æs,nõ valeat. Vel dic ꝙ hic ſpecialiter fuit actum vt in ſolidum eſſet argẽtea. Vel melius:nõ eſt emptio quantum ad rem: id eſt æs.dicitur tamẽ aliqua fauore emptoris, ne decipiatur: vt inſtitu.eo.§.ſi. Acc.

Domini.]*C A S V S.* Si dominus velit vendere ſeruum ſuum vt pugnet cum beſtiis: neq; poteſt per ſe, neque per procuratoré, etiam criminoſum ſeruum.

c *Saltem.* ponitur ibi pro etiam. Accurſius.

d *Vẽdere.* ſcilicet hoc pacto quod ſubiicit. & infra ad leg. Cornel. de ſic.l. circũcidere.§. ſeruo.Item facit inſti. de his qui ſunt ſui vel alieni iur.§.fin.Acc.

Aqua.]*C A S V S.* Vẽdebam ſeruum. commendabã eum de his quę palam apparebant: quia eum dicebam ſpecioſum,vel domum bene ædificatã. iſta talia quæ cõmendandi cauſa dicebam, cum publica ſint, non obligant venditorem. aliàs ſi dicam ſeruum artificem,vel literatũ, cum hæc palã nõ ſint, bene obligabor. Idem eſt in aliis quibuſdam pollicitationibus ſi ꝓmitto ſeruum ſanum, cum monoculus ſit:nõ obligabor: cũ emptor aperte videat quòd monoculus eſt.vnde cum de ſanitate ſtipuletur,videtur de cæteris partibus ſerui ſtipulatus:non de illa de qua ſeipſum decipit. [*D O L V M.*] Venditor debet hoc præſtare quòd dolus à ſe abfuerit in venditione:vnde generaliter de dolo tenetur cõmiſſo in contractu:ſiue fallendi cauſa,cum obſcurè loquitur, ſiue inſidioſe obſcuritatem diſſimulat. Vivianus.

† *Hunc locũ latè explicat Cic. lib.3. Offic.*

e *Non ignorauerit.* vel ſcire potuerit. & dicas plene vt ſupra de dolo.l.quod venditor. Accurſius.

f *De ſanitate ſtipuletur.* generaliter.Sed ſi nominatim ſtipulatus eſt eum videre, quamuis ſciebat eum non videre, tenebitur venditor:quia hoc conuenit: ſicut is qui ſciens emit fugitiuum, & ſtipulatur non eſſe fugitiuum:vt infra de except.do. apud Celſum.§.item Labeo ſcribit,ſi quis fugi.quæ eſt contra. Vel dic quòd ibi pretium fuit ſtipulatus,hic non:ſed tantum de ſanitate. A[illegible]

g *Fallendi.* vt ſi [illegible] equum non aſcendere arborem: vt ſic non teneatur ideo quia non aſcendit pontem. Vel ſi dicat emptor,non eſt ſeruus artifex,& venditor ſtatim ſubiiciat: ego promitto. Accurſius.

h *Diſſimulat.* ſcilicet tacendo,vel in aliis verbis ſe intromittendo:vt infra de ac.emp.l.j.§.j. Accurſius.

pleatur. Menſam [a] argento coopertam mihi ignoranti pro ſolida vendidiſti imprudens.nulla eſt emptio: [b] pecuniaq́ue eo nomine data condicetur.

XLII. MARCIANVS libro primo Inſtitutionum.

DOmini neque per ſe,neq; per procuratores ſuos poſſunt ſaltem [c] criminoſos ſeruos vendere [d] vt cum beſtiis pugnarent. & ita diui fratres reſcripſerunt.

Commendatio generalis non obligat cõmendantem: & promiſſio generalis non refertur ad id quod emptor ſciebat. Bartolus & Baldus.

XLIII. FLORENTINVS libro octauo Inſtitutionum.

EA quæ cõmendandi cauſa in venditionibus dicũtur, ſi palam appareant, venditorẽ non obligant,veluti ſi dicat ſeruum ſpecioſum, domum bene ædificatam. At ſi dixerit hominem literatum, vel artificem: præſtare debet. Nam hoc ipſo pluris vendit. Quædam etiã pollicitationes venditorem nõ obligant, ſi ita in promptu res ſit, vt eam emptor non ignorauerit: [e] veluti ſi quis hominem luminibus effoſsis emat, & de ſanitate ſtipuletur. [f] Nam de cætera parte corporis potius ſtipulatus videtur, quàm de eo in quo ſe ipſe decipiebat.

Dolum malum à ſe abeſſe præſtare venditor debet: qui non tantum in eo eſt,qui fallẽdi [g] cauſa obſcurè loquitur:ſed etiã qui inſidioſè obſcurè diſſimulat.† [h]

XLIIII. MARCIANVS libro tertio Regularum.

SI duos quis ſeruos emerit [i] pariter vno pretio,quorum alter ante venditionem * mortuus eſt:neque in viuo conſtat emptio. [k]

XLV. IDEM libro quarto Regularum.

LAbeo libro poſteriorum ſcribit,ſi veſtimenta interpola quis pro nouis emerit, Trebatio placere, ita emptori præſtandum quod intereſt, [l] ſi ignorans interpola emerit. quam ſententiam & Pomponius probat:in qua & Iulianus eſt,qui ait,ſi quidem ignorabat venditor,ipſius rei nomine teneri. [m] ſi ſciebat,etiam damni quod ex eo contingit: [n] quemadmodum ſi * vas aurichalcum pro auro vendidiſſet ignorans, tenetur vt aurum quod vendidit • præſtet.

Officialis in loco vbi adminiſtrationem gerit,contractus per ſe vel per alium facere non poteſt. Bartolus.

XLVI. IDEM libro ſingulari de Delatoribus.

NOn licet ex officio [p] quod adminiſtrat quis, emere quid vel per ſe, vel per aliam perſonam: [q] alioquin non tantùm rem amittit,ſed & in quadruplum [r] conuenitur, ſecundum conſtitutionem Seueri & Antonini. & hoc ad procuratorem quoque Cæſaris pertinet. Sed hoc ita ſe habet, niſi ſpecialiter quibuſdam hoc cõceſſum * eſt. [ſ]

Iura realia accedunt rei ſine aliqua expreſſione. Baldus.

XLVII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Sabinum.

I aqueductus.]*C A S V S.* Si ductus aquę cõpetat domui meæ, & eã vendã:illud ius trãſit ad emptorẽ, etiã ſi nihil dictũ ſit: ſed & fiſtulæ ꝑ quas trãſeũt, licet extra ædes ſint.ſed & ſi ductus aquę

A

B

C

D

i *Emerit.* putans vtrumque viuere,cum vnus tantum viueret.

k *Conſtat emptio.*forte . quia non eſſet emptus niſi vtrumque ſimul: arg. infra de in diem addic.quòd ſi vno.§.Celſus.& inſtitu. ad leg.Aquil.§.his autem verbis. Alioquin cõtra:vt.j.eo.l. domũ. Item contra ſupra eo. quid tamẽ.Sol.hic nõ errauerũt:licet crediderũt eum viuere:ſed ſupra ſic. Accurſius. * vnius.

Aleo.]*C A S V S.* Vendidi veſtimẽta mea antiqua ꝑ nouis:emptor qui putabat eſſe noua,ꝑgere poteſt contra me,quamuis ego ignorem vetera. Addic,ſi aurichalcũ pro auro venderem: quòd etiam ignorans teneor vt aurum quod vendidi tradam. Vi. * ſi quis aur.

l *Intereſt.* ſcilicet cũ melior ſit noua veſtis: ſicut & nouum mancipium:vt infra de ædil.edict.l.prẽcipiunt. Accurſius.

m *Teneri.* ſcilicet actione ex empto,quãto minoris eſſet emptus ſi ſciuiſſet: vt infra de act.emp.l.Iulianus. in prin. Accurſius.

n *Cõtigit.*vt quia forte vendidit alij:& emptori promiſit pœnã ſi ea inueniret interpolata:vt.j.de act.emp.l. Iulianus.circa prin.

o *Quod venundit.* id eſt,quia putabat vendere,ac ſi ſciſſet tunc omne damnũ: vt.ſ.ꝑti.& actione de dolo: nõ ex empto ſecundũ M.cum nulla ſit venditio. Accurſius. * Flam-inin.

Non licet.]*C A S V S.* Tutor & curator & procurator vel quicũque alius nõ poſſunt emere ex officio qđ adminiſtrãt aliquid,neq; per ſe,neque ꝑ interpoſitã perſonã: & ſi fecerint,rem emptã amittẽt:& quadruplũ prestabũt:quod eſt & in ꝓcuratore Cæſaris.hoc em̃ ſpecialiter quibuſdã certis perſonis cõcedit. *Vi.*

p *Non licet ex officio.*vt ab eo cuius gerit officium publicũ vel priuatum:vel etiam ab eo qui de ſua iuriſdictione eſt: vt hic,& C. de cõtrac.iudi.l.j.&.ſ.ſi cer.pet.l.principalibus. Sed contra C.eo.cũ ipſe.Sol. vt dixi.ſ.eo.ſi in emptione. §.ſi. Itẽ contra infra de admi.tu.l.quotiens.§.nõ tantũ.Sed ibi in pecunia mutua ſpeciale vt tutor ſibi poſsit ſoluere,& mutuum ſumere.

q *Perſonam.* C.quod metus cau.ſi per impreſsionem. ſic & in auth.de alie.& emp.§ œconomos.coll.ix.

r *In quadruplum.* quod forte fiſco applicatur: vt infra de iur. fiſ.l.aufertur.§.quod à præſide.

ſ *Conceſſum eſt.* à lege:vt in caſu qui eſt infra eo.titu.l. qui officij. Vel à principe in priuilegiũ.hoc tamen videtur reprobari.C.de contrac.iudi.l.j.

aquæ nó tranſeat,quia ſit tẽpore amiſſus,tamen fiſtulæ & canales ad emptorem pertineant.& hoc dicit cum duabus.ll.ſeq.Vi.

a *Prædio.* vrbano forte. Accurſius.

b *Dictum ſit.* vt infra de euic.l.penul.

c *Licet extra.* Hic ergo nota quòd ratione acceſſionis aliquid debetur: vt infra eo.l.fiſtulas.& infra de leg.iij.vxorem.§.legauerat.&.l. cui. &.l. p̃diis.§. penul.&.§.fi.& C.de dona.ante nup.l. ſi conſtante.§.pactũ.& infra de act.emp.l.ſi vẽditor.§.fi.& dixi.ſ. eo. qui fundum.§.j.

d *Quia.* i.quia.Acc.

SI aquæductus debeatur prędio,[a] & ius aquæ tranſit ad emptorem,etiam ſi nihil dictũ ſit:[b] ſicut & ipſæ fiſtulæ p quas aqua ducitur,

XLVIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

LIcet extra [c] ædes ſint.

XLIX. VLPIANVS libro vicęſimonono ad Sabinum.

ET quãquam ius aquæ non ſequatur,quod [d] amiſſum B eſt: attamen fiſtulæ & canales dum ſibi ſequuntur,quaſi pars ædium ad emptorem perueniunt.& ita Pomponius libro decimo putat.

Conditio habetur pro impleta quantum ad illum contrahentem per quem ſtat. hoc dicit. Bartolus.

L. IDEM libro vndecimo ad Edictum.

LAbeo ſcribit,ſi mihi bibliothecam [e] ita vendideris,ſi decuriones Campani locum mihi vẽdidiſſent,[f] in quo eam ponerem: & per me ſtet quo minus id à Campanis impetrem:non eſſe dubitandum, quin præſcriptis verbis agi [g] poſſit. Ego etiam ex vendito agi poſſe puto, quaſi impleta conditione, cum per emptorẽ ſtet quò minus impleatur.

Circumſtantiæ agri quæ non ſunt inris priuati,nec eodunt emptori:non computantur in modum agri.h.d.Iac.But.

LI. PAVLVS libro vicęſimoprimo ad Edictum.

LItora [h] quæ fundo venditio coniuncta ſunt, in modum [i] non computantur:quia nullius ſunt,ſed iure gentium omnibus vacant: nec viæ publicæ, aut loca religioſa,vel ſacra. Itaque vt proficiant venditori, caueri ſolet,vt viæ,item litora,& loca publica [k] in modum cedant.

Quis non poteſt vendere ædificia do-

minum cauſa diſcooperiendi, vel demoliendi. Baldus.

LII. IDEM libro quinquagęſimoquarto ad Edictum.

SEnatus [l] cenſuit,ne quis domũ villámve dirueret,quò plus ſibi adquireretur, [m] néve quis negotiãdi cauſa eorũ quid emeret, venderétve, pœna in eum qui aduerſus ſenatuſconſultum feciſſet, conſtituta: vt duplum [n] eius quanti emiſſet,in ærarium inferre cogeretur:in eum verò qui vendidiſſet, vt irrita fieret venditio.

Planè ſi mihi pretiũ ſolueris, cum tu duplum ærario debeas, repetes à me:[o] quòd [p] à mea parte irrita facta eſt venditio. Nec ſolum huic ſenatuſconſulto locus erit,ſi quis ſuam villam vel domum,ſed & ſi alienam vendiderit.

Ad hoc vt dominium tranſeat in emptorem,paria ſunt pretium eſſe ſolutum, vel fideiuſſorem datum, vel eſſe aliter ſatisfactum. Baldus.

LIII. GAIVS libro vicęſimooctauo ad Edictum Prouinciale.

VT res emptoris fiat, nihil C intereſt vtrum ſolutum ſit pretium,an eo nomine fideiuſſor datus ſit. Quod autem de fideiuſſore diximus,plenius acceptum eſt, qualibet ratione ſi venditori de pretio ſatisfactum eſt: veluti expromiſſore [q] aut pignore dato [r] proinde ſit,ac ſi pretium ſolutum eſſet.

LIIII. PAVLVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

REs † bona fide vẽdita, propter minimam cauſam inempta fieri non debet.[s] D

LV. IDEM libro ſecundo ad Edictum Aedilium Curulium.

NVda [t] & imaginaria venditio pro non facta eſt: &

a cętera.§.fin. Accurſius.

m *Adquireretur.* ex negotiatione.aliàs.i.ſi vt ponat in aliã domũ,licet:vt.C.de ædi.priua.l.ij.Quãdoque nõ licet,etiam ſi nó fiat cauſa negociationi:vt ſi legauerit quis marmora q̃ tũc ſunt iuncta,vel quę poſtea ab here de iniungũtur:vt.j.de leg.j.cętera.§.j.&.l. ſenat°.j. rñ. Econtra quãdoque licet:vt.j.de dona. inter virũ & vxo.l. Marcellus.&.j.de leg.j. ſenatus.§.j. ltẽ ad opus publicum:vt.j.de damno infec.l.fin.in fi.Accur.

n *Duplum.* immo videtur q̃ in ſimplũ emptor,& in ſimplũ venditor puniatur:vt.j.de dam.infe.l.fi.j.tñ. quæ eſt cõtra.Sol.immo cõcordat ſi bene intelligatur. Nam ſi emptor pretium nõ ſoluit adhuc,& habet rẽ: tenetur in duplũ:vt hic. Et ratione vni° ſimpli eſt pœna venditoris,cum irrita fit quo ad eũ vẽditio:vt hic ſubiicit.Si autem non habet rem, nec pretium ſoluit,tũc quilibet in ſimplũ: vt ibi. Si autẽ & pretium ſoluiſſet,& rem nó haberet:tũc vẽditori in duplum:& erit pœna emptoris ratione vni° ſimpli. Alij dicũt quòd ibi vterque ſciebat illicitũ contractum:hic emptor ſolus. Acc.

o *Repetes à me.* ſ.pretium quod dediſti.

p *Quòd.* id eſt quia.

VT res.] CASVS. Si vendo alicui rẽ, & trado ad hoc qu òd fiat res emptoris, requiritur quod pretiũ ſolutũ ſit, vel fideiuſſor datus,p pretio:vel largius quocũq; modo ſit facta fides de pretio venditori,vt quia expromiſſorẽ habet,vel pignus. Viuianus.

q *Expromiſſore.* inter- † *In hũc lo-*
ueniente animo no- *cum Alex.*
uandi. *ab Alex.*
r *Dato.* ſupple vt pro- *lib.6. Gen.*
inde &c. & facit.ſ.eo. *dierũ. ca.1.*
qđ vendidi.& inſti.de re.di.§.venditæ.Ac.

RES.] CASVS. Si res bona fide vẽdatur,& deceptus fuerit emptor: ꝓpter minimam cauſam venditio facta non reſcinditur. Viuianus.

s *Non debet.* veluti ſi ita vẽdita ſit,vt niſi die ſtatuta fuerit ſoluta tota pecunia,res ſit inempta.nã licet vnus nũmus deſit ad ſoluendũ,nõ fit inempta.ſed hæc poſitio reprobat:vt.j.de condit.& demõ.l.cũ fundus.&.j.eo.fi.las.§.qui fundum.&.C. de diſtract.pig.l.quãdiu.&.j.de ſolutio.l.etiã circa.&.j.de vſur.l. tutor.§.Lucius. Dic ergo caſum vt ſi eſt deceptus alter cõtrahentiũ intra dimidiã iuſti pretij:ſi autem vltra,reſcinditur: vt C.de reſcinden.vendi.l.ij.&.l.ſi voluntate [illegible]ius.

NVda.] CASVS. Si fingam vende[illegible]m non vendãtalis dicitur nuda venditio & imaginaria: vnde non valet,& pro non facta habetur:neque intelligitur res ex tali venditione alienata. Viuianus.

t *Nuda.* quia fingit vendere,cum nõ vendat:nec tamẽ agit vt

ſ. Vetus.

valeat tanquã donatio: quia tũc fieret alienatio ex cauſa donationis: vt. C. eo. l. empti fides. & facit. ĩ. eo. l. cũ manu. in fi. l. & ĩ. de manumiſſ. l. iiij §. ſi ab ignoto. & C. eo. ſi donationis. Accur.

Si quis.] C A S V S. Vẽdidi ancillam eo pacto ne proſtituatur: & ſi proſtitueretur, quòd liceret mihi abducere. ille cui vendidi, vendidit emptori ſecundo: ſecundꝰ vendidit tertio: & ita per plures venditores tranſiuit. ſi ab aliquo eorũ proſtituta fuerit ancilla: an mihi priori venditori liceat abducere eam, & de quolibet? Dicit quòd ſic. Viuianus.

Ex tit. de liberali cauſa.

a *Poteſtas ſit.* vt. C. ſi man. ita fu. ali. l. j. in fi. & ĩfra de ſer. expor. l. Titius. & ſit venditor dominus nõ ex pacto, ſed rei apprehenſione. ſic & ſupra de vſufr. ſi fur. & l. ſi pẽdentes. §. fi. Accurſius.

D*Omum.*] C A S V S. Si res non ſit preſens quæ diſtrahitur, puta domus: & combuſta ſit: aut vterque tam emptor quàm vẽditor ignorant, aut ecõuerſo. Primo caſu aut tota combuſta eſt, aut pars. Secundo caſu, aut maior dimidia: & nõ cõpellit emptor implere venditionem. Si vero minor pars combuſta ſit, compellitur venditionẽ implere: ſed minor ſit æſtimatio pretio definiẽdo arbitrio boni viri: vt decreſcat pretium iuxta deteriorationem. Si vero vẽditor ſciebat, emptor ignorabat: ſi tota domus comburitur, nulla eſt venditio. Si vero pars: nõ refert an maior, an minor: quia ad intereſſe vẽditor tenebit. Si emptor ſcit, vẽditor ignoret: ſolidum pretiũ ſoluit. Si vterq; ſit in dolo: dolus cum dolo cõpẽſabitur. Vi.

** vulg. in hac quæſtione.*

** vulg. cõſumpta.*

b *Nihil.* cum ſine re quæ veneat, non poſſit eſſe venditio: vt ſupra eo. l. nec emptio. infra de here. ven. l. cum hereditatem.

c *Quanta pars domus.* id eſt ędificij. aliàs ſtricte accepto vocabulo, cũ remaneat maxima pars, ſemper dicetur remanere: vt infra de ſol. qui res. §. aream. in fi. & ſic non eſſet locus huic diſtinctioni.

d *Amplior pars domus.* id eſt ædificij: vt dictum eſt.

e *Adimplere.* contra. ĩ. eo. ſi duos. Sol. vt ibi.

f *Nullam [illegible]nem.* immo cõtra: vt ſupra eo. ſi in emptione. §. itẽ ſi. Solu. [illegible] hiſtebat, licet vitioſa: hic vero error ſubſtantiæ magis impedit venditionem, quàm rei vitium.

g *Quatnacumque pars.* etiam minor. nam in odium decipientis ſuperior diſtinctio locum non habet.

h *Quoque.* quando pars ſupereſt. Accurſius.

i *Et totum pretium.* etiam pro deſtructa parte: quia non videtur deceptus &c. vt infra de ac. emp. l. j.

k *Nihil actum.* ſi in totum eſt deſtructa, non eſt hęſitatio: quia propter defectum ſubſtantiæ eſt nulla: vt ſupra eo. §. ſinautem. Sed vbi pro parte: cur non tenet in parte quæ ſupereſt? Reſpõ. immo tenet. & quod dicit, nil actum eſt, quãtum ad partem deſtructam ſcilicet eſt intelligendũ. & ſic quod iuris eſt in toto quo ad totum, idem in parte quo ad partem: vt infra de vſur. qui ſcit.

l *Compenſando.* vt ſupra de dolo. l. ſi duo. & ĩ. de eo per quem fac. eſt. l. ĩ. §. penul. Acc.

A*Ruoribus.*] C A S V S. Si cõtemplatione arborũ quæ in fundo erant, fundũ emerim: & aliquo caſu cõſumptæ ſint, venditio nulla eſt. hæc ſunt vera ſiue ſciuerim, ſiue ignorauerim ego tantum: ſiue vterque. Vi.

m *Cõtractam.* quia nihil ſupereſt de arboribus, quarum contemplatione fuit facta vẽditio: vel forte hic in emptoris erat arbitrio: vt infra de pericu. & commo. l. ſi poſt. & ĩ. eo. in vendendo. §. j.

n *Dicta ſunt.* ſupra. l. proxi. Accurſius.

C*Vm venderes.*] C A S V S. Vendidi tibi fundũ, & dixi, nõ eſt optimus, non eſt maximꝰ. licet ſeruituté alij debeat fũdo: nihilo minus valet venditio. Vi.

n *Cum venderes.* quidam ſic de plano intelligunt: quia non dixi, vti optimus. ſic etiam ſeruũ tradere poſſum, cum tranſeat cum ſua cauſa: vt infra de acquir. re. do. traditio. & infra eo. l. alienatio. Si autem dixiſſem: tũc liberũ debeo præſtare: non autem quòd ſibi ab aliis ſeruiatur: vt ĩ. de euic. l. pe. & ĩ. de verbo. ſig. l. q vti. Tu dic, quòd etiam ſi nõ dicatur, vti optimus ſtamen liber debet præſtari: vt. ĩ. de act. emp. in venditione. & ĩ. de euic. l. pe. not. qđ ſi nõ fiat, quanto minoris erat empturus agit: vt infra de ædil. edic. l. quotiens. Quod hic dicitur, cõuerte, non dixiſti &c. id eſt dixiſti, vendo non vti optimus &c. & ſic me exonero: vt ar. ĩ. de ædil. edic. l. quæritur. § ſi venditor.

Ex tit. de ædilitio edicto.

C*Omprehenſum.*] C A S V S. Cõueni vt. xl. dolia Titio venderẽ: & habebam. c. Dicitur quòd in electione mea eſt quę xl. ex eis. c. ci præſtare velim. Viuianus.

p *Quę vellet dare.* dũmodo integra det: vt infra de act. empt. l. pe. §. fina. Item ideo eſt in poteſtate debentis, quia in genere eſt debitũ: vt inſti. de lega. §. ſi generaliter. & de act. §. huic aũt. Ac.

E*xiſtimo.*] C A S V S. Si velim emere rem meam ſub conditione, ſi deſierit eſſe mea, quia forte ſperabatur non mea fieri, bene poſſum.

Sub con-

B *Idem libro quinquagesimo ad Edictum.*

SI quis ſub hoc pacto vendiderit ancillam, ne proſtituatur: & ſi contra factum eſſet, vti liceret ei abducere: etſi per plures emptores mancipiũ cucurrerit, ei qui primò vendidit, abducendi poteſtas [a] fit.

Si res quæ venditur, non ſupereſt, non valet venditio: ſed ſi ſupereſt pro parte, valet: & per officium iudicis pretium minuitur: & intereſſe præſtabitur. Bartolus.

C *Paulus libro quinto ad Plautium.*

DOmum emi, cum eam & ego & venditor combuſtam ignoraremus. Nerua, Sabinus, Caſſius, nihil [b] veniſſe, quamuis area maneat, pecuniãque ſolutã condici poſſe aiunt. Sed ſi pars domus maneret: Neratius ait hãc quæſtionẽ * multum intereſſe, quanta pars domus [c] incendio conſumpta * permaneat: vt ſi quidẽ amplior domus pars [d] exuſta eſt, non compellatur emptor perficere emptionem: ſed etiam quod fortè ſolutum ab eo eſt, repetet. Sin verò vel dimidia pars, vel minor quàm dimidia exuſta fuerit: tunc coartandus eſt emptor venditionem adimplere, [e] æſtimatione viri boni arbitratu habita: vt quod ex pretio propter incendium decreſcere fuerit inuentum, ab huius præſtatione liberetur. Sin autem venditor quidem ſciebat domum eſſe exuſtam, emptor autem ignorabat: nullam venditionem [f] ſtare, ſi tota domus ante venditionem exuſta ſit. Si verò quantacũque pars [g] ædificij remaneat: & ſtare venditionem, & venditorem emptori quod intereſt reſtituere. Similiter deceptus &c. vt infra de ac. emp. l. j.

k *Nihil actum.* ſi in totum eſt deſtructa, non eſt hęſitatio: quia propter defectum ſubſtantiæ eſt nulla: vt ſupra eo. §. ſinautem. Sed vbi pro parte: cur non tenet in parte quæ ſupereſt? Reſpõ. immo tenet. & quod dicit, nil actum eſt, quãtum ad partem deſtructam ſcilicet eſt intelligendũ. & ſic quod iuris eſt in toto quo ad totum, idem in parte quo ad partem: vt infra de vſur. qui ſcit.

l *Compenſando.* vt ſupra de dolo. l. ſi duo. & ĩ. de eo per quem fac. eſt. l. ĩ. §. penul. Acc.

A*Ruoribus.*] C A S V S. Si cõtemplatione arborũ quæ in fundo erant, fundũ emerim: & aliquo caſu cõſumptæ ſint, venditio nulla eſt. hæc ſunt vera ſiue ſciuerim, ſiue ignorauerim ego tantum: ſiue vterque. Vi.

m *Cõtractam.* quia nihil ſupereſt de arboribus, quarum contemplatione fuit facta vẽditio: vel forte hic in emptoris erat arbitrio: vt infra de pericu. & commo. l. ſi poſt. & ĩ. eo. in vendendo. §. j.

n *Dicta ſunt.* ſupra. l. proxi. Accurſius.

C*Vm venderes.*] C A S V S. Vendidi tibi fundũ, & dixi, nõ eſt optimus, non eſt maximꝰ. licet ſeruituté alij debeat fũdo: nihilo minus valet venditio. Vi.

n *Cum venderes.* quidam ſic de plano intelligunt: quia non dixi, vti optimus. ſic etiam ſeruũ tradere poſſum, cum tranſeat cum ſua cauſa: vt infra de acquir. re. do. traditio. & infra eo. l. alienatio. Si autem dixiſſem: tũc liberũ debeo præſtare: non autem quòd ſibi ab aliis ſeruiatur: vt ĩ. de euic. l. pe. & ĩ. de verbo. ſig. l. q vti. Tu dic, quòd etiam ſi nõ dicatur, vti optimus ſtamen liber debet præſtari: vt. ĩ. de act. emp. in venditione. & ĩ. de euic. l. pe. not. qđ ſi nõ fiat, quanto minoris erat empturus agit: vt infra de ædil. edic. l. quotiens. Quod hic dicitur, cõuerte, non dixiſti &c. id eſt dixiſti, vendo non vti optimus &c. & ſic me exonero: vt ar. ĩ. de ædil. edic. l. quæritur. § ſi venditor.

C*Omprehenſum.*] C A S V S. Cõueni vt. xl. dolia Titio venderẽ: & habebam. c. Dicitur quòd in electione mea eſt quę xl. ex eis. c. ci præſtare velim. Viuianus.

p *Quę vellet dare.* dũmodo integra det: vt infra de act. empt. l. pe. §. fina. Item ideo eſt in poteſtate debentis, quia in genere eſt debitũ: vt inſti. de lega. §. ſi generaliter. & de act. §. huic aũt. Ac.

E*xiſtimo.*] C A S V S. Si velim emere rem meam ſub conditione, ſi deſierit eſſe mea, quia forte ſperabatur non mea fieri, bene poſſum.

Sub con-

D *Marcellus libro ſexto Digeſtorum.*

COmprehenſum erat lege venditionis, dolia ſexaginta emptori acceſſura. cũ eſſent centum, in venditoris fore poteſtate reſponſum eſt, quæ vellet dare. [p]

Ex tit. de liberali cauſa.

a *Poteſtas ſit.* vt. C. ſi man. ita fu. ali. l. j. in fi. & ĩfra de ſer. expor. l. Titius. & ſit venditor dominus nõ ex pacto, ſed rei apprehenſione. ſic & ſupra de vſufr. ſi fur. & l. ſi pẽdentes. §. fi. Accurſius.

** vulg. in hac quæſtione.*

** vulg. cõſumpta.*

b *Nihil.* cum ſine re quæ veneat, non poſſit eſſe venditio: vt ſupra eo. l. nec emptio. infra de here. ven. l. cum hereditatem.

c *Quanta pars domus.* id eſt ędificij. aliàs ſtricte accepto vocabulo, cũ remaneat maxima pars, ſemper dicetur remanere: vt infra de ſol. qui res. §. aream. in fi. & ſic non eſſet locus huic diſtinctioni.

d *Amplior pars domus.* id eſt ædificij: vt dictum eſt.

e *Adimplere.* contra. ĩ. eo. ſi duos. Sol. vt ibi.

f *Nullam [illegible]nem.* immo cõtra: vt ſupra eo. ſi in emptione. §. itẽ ſi. Solu. [illegible] hiſtebat, licet vitioſa: hic vero error ſubſtantiæ magis impedit venditionem, quàm rei vitium.

g *Quatnacumque pars.* etiam minor. nam in odium decipientis ſuperior diſtinctio locum non habet.

h *Quoque.* quando pars ſupereſt. Accurſius.

i *Et totum pretium.* etiam pro deſtructa parte: quia non videtur deceptus &c. vt infra de ac. emp. l. j.

k *Nihil actum.* ſi in totum eſt deſtructa, non eſt hęſitatio: quia propter defectum ſubſtantiæ eſt nulla: vt ſupra eo. §. ſinautem. Sed vbi pro parte: cur non tenet in parte quæ ſupereſt? Reſpõ. immo tenet. & quod dicit, nil actum eſt, quãtum ad partem deſtructam ſcilicet eſt intelligendũ. & ſic quod iuris eſt in toto quo ad totum, idem in parte quo ad partem: vt infra de vſur. qui ſcit.

l *Compenſando.* vt ſupra de dolo. l. ſi duo. & ĩ. de eo per quem fac. eſt. l. ĩ. §. penul. Acc.

A*Ruoribus.*] C A S V S. Si cõtemplatione arborũ quæ in fundo erant, fundũ emerim: & aliquo caſu cõſumptæ ſint, venditio nulla eſt. hæc ſunt vera ſiue ſciuerim, ſiue ignorauerim ego tantum: ſiue vterque. Vi.

m *Cõtractam.* quia nihil ſupereſt de arboribus, quarum contemplatione fuit facta vẽditio: vel forte hic in emptoris erat arbitrio: vt infra de pericu. & commo. l. ſi poſt. & ĩ. eo. in vendendo. §. j.

n *Dicta ſunt.* ſupra. l. proxi. Accurſius.

C*Vm venderes.*] C A S V S. Vendidi tibi fundũ, & dixi, nõ eſt optimus, non eſt maximꝰ. licet ſeruituté alij debeat fũdo: nihilo minus valet venditio. Vi.

n *Cum venderes.* quidam ſic de plano intelligunt: quia non dixi, vti optimus. ſic etiam ſeruũ tradere poſſum, cum tranſeat cum ſua cauſa: vt infra de acquir. re. do. traditio. & infra eo. l. alienatio. Si autem dixiſſem: tũc liberũ debeo præſtare: non autem quòd ſibi ab aliis ſeruiatur: vt ĩ. de euic. l. pe. & ĩ. de verbo. ſig. l. q vti. Tu dic, quòd etiam ſi nõ dicatur, vti optimus ſtamen liber debet præſtari: vt. ĩ. de act. emp. in venditione. & ĩ. de euic. l. pe. not. qđ ſi nõ fiat, quanto minoris erat empturus agit: vt infra de ædil. edic. l. quotiens. Quod hic dicitur, cõuerte, non dixiſti &c. id eſt dixiſti, vendo non vti optimus &c. & ſic me exonero: vt ar. ĩ. de ædil. edic. l. quæritur. § ſi venditor.

C*Omprehenſum.*] C A S V S. Cõueni vt. xl. dolia Titio venderẽ: & habebam. c. Dicitur quòd in electione mea eſt quę xl. ex eis. c. ci præſtare velim. Viuianus.

p *Quę vellet dare.* dũmodo integra det: vt infra de act. empt. l. pe. §. fina. Item ideo eſt in poteſtate debentis, quia in genere eſt debitũ: vt inſti. de lega. §. ſi generaliter. & de act. §. huic aũt. Ac.

E*xiſtimo.*] C A S V S. Si velim emere rem meam ſub conditione, ſi deſierit eſſe mea, quia forte ſperabatur non mea fieri, bene poſſum.

Sub con-

a *Sub conditione.* ſic & ſtipulatio valet fuæ rei: vt infra de verb. obliga. l. ſi rem meam. Acc. Coniunge. l. exiſtimo. de verbo. obl.

Qui officii.] *CASVS.* Præſes prouinciæ in prouincia qua degit, aliquid emere non poteſt: niſi forte ſibi vendantur prædia quæ fuerint patris ſui. [*QVI NESCIENS.*] Si ignorans emero rem ſacram, vel religioſam, vel locum publicũ pro priuato: agam ex empto cõtra venditorem, licet venditio non valuit, & agam vt conſequar meum intereſſe. [*RES.*] Si rem vendideris vt periculo meo ſit: ſi dolum non cõmiſeris, res periculo meo occidit vel interit. Viuianus.

b *Non poteſt.* ne forte ſtudio culturæ militiam dimittant: vt. C. loca. l. milites. niſi in caſu qui ſubauditur, quãdo à fiſco diſtrahũtur, vel etiam ab alio. Item ſi finita eſt militia: vt hic, & infra de re mili. l. milites. Item nec nauem fabricare: nec fabricatam emere: vt. j. de iur. fiſ. aufertur. §. quod à præſide. & facit ſupra eo. l. nõ licet. Accurſius.

c *Non teneat.* quo ad rem. Accurſius.

d *Ex empto.* imò videtur quòd actione in factum: vt ſupra de relig. l. oſſa. §. j. quę eſt cõtra. Solue vt ibi. Accurſius.

e *Interfuit.* vt inſti. eo. §. finali.

f *Res in auerſione.* id eſt vt omnem aduerſum caſum ſuſcipiat emptor. ſic &. j. de pericu. & commo. rei vẽdi. l. ſi quis vina. §. j.

g *Aſſignata.* id eſt iã tradita.

Cum ſeruo.] *CASVS* planus eſt. [*DEMONSTRATIONE.*] Si fundũ quem tibi vendidi, demonſtrauero: an vicinos tibi nominare tenear? Et reſpon. quòd non, niſi hoc cõueniſſet. Viuianus.

h *Infitiatur.* alij nõ venditurus: vt argu. ſupra de dolo. & elegãter. §. j. ibi, aut nulla &c. & j. de iniur. l. eum qui. §. ſ. aliàs cuilibet vendere poſſet: licet vnum nominaſſet dominus: vt argu. infra de ope. no. nun. l. j. §. inde quæritur. & facit ad hanc. l. ſupra manda. l. diligenter. Accurſius.

i *Demonſtratione.* id eſt non tenetur venditor nominare cõuicinos: vt hic: ſed terminos ſic: vt infra de act. empt. l. Titius heres. in quibus ſi erretur, non nocet: vt in legatis: vt & infra de leg. iij. patronus. §. j. & ij.

k *Nominentur.* id eſt ſi promittatur quòd nominabuntur: aliàs licet vnum nominet, alios nominare non tenetur: vt argu. C. de excu. tu. l. voluntaria. Item & in alio caſu tenetur dicere, quãdo habet malos: vt ſupra eod. l. quod ſæpe. §. finali.

LXI. IDEM libro viceſimo Digeſtorum.

EXiſtimo poſſe me id quod meum eſt, ſub conditione[a] emere: quia fortè ſperatur meũ eſſe deſinere.

Officialis non poteſt emere rem in loco in quo officium gerit, niſi in caſu: & emens rem ſacram vel religioſam ignoranter, habet actionem contra venditorem ad intereſſe. Bartolus

LXII. MODESTINVS libro quinto Regularum.

QVi officij[†] cauſa in prouincia agit vel militat, prædia comparare in eadẽ prouincia non poteſt[b], præterquam ſi paterna eius à fiſco diſtrahãtur. Qui neſciens loca ſacra vel religioſa vel publica pro priuatis comparauit, licet emptio nõ teneat[c], ex empto[b] tamen aduerſus venditorẽ experietur, vt conſequatur quod interfuit[e] eius ne deciperetur.

Appellatione periculi continentur etiam caſus fortuiti: nimirum hoc, quia venibant etiam natura contractus. Bartolus.

Res in auerſione[f †] empta, ſi non dolo venditoris factum ſit: ad periculum emptoris pertinebit, etiam ſi res adſignata[g] non ſit.

Limitata diſpoſitio limitatum producit effectum h. d. vel ſic: Mandatum collatum in certam perſonam, non poteſt in aliam exerceri. Baldus.

LXIII. IAVOLENVS libro ſeptimo ex Caſſio.

CVm ſeruo dominus rem vendere certæ perſonę iuſſerit[h], ſi alij vendidiſſet quàm cui iuſſus erat, venditio non valet. Idem iuris in libera perſona eſt, cum perfici venditio non potuit in eius perſona, cui dominus venire eam noluit. Demonſtratione[i] fundi facta, fines nominari ſuperuacuum eſt. Si nominentur, [k] etiã ipſum vẽditorẽ nominari oportet, ſi fortè alium agrum confinem poſſidet. [l]

In contractu inter viros, eſt locus iuri accreſcendi, quãdo promiſſoris hoc intereſt. h. d. Bartolus & Baldus.

LXIIII. IDEM libro ſecundo Epiſtularum.

FVndus ille eſt mihi & Titio emptus. Quæro, vtrum in partem, an in totum venditio conſiſtat: an nihil actum ſit. Reſpondi, Perſonam Titij ſuperuacuò accipiendam puto: ideoque totius fundi emptionem ad me pertinere. [m]

Nota hanc legẽ, per quam potes dignoſcere contractum locationis à contractu empționis. Bartolus & Baldus.

LXV. IDEM libro vndecimo Epiſtularum.

COnuenit mihi tecum, vt certum numerum tegularum mihi dares certo pretio. quod vt faceres, vtrum emptio ſit, an locatio? Reſpondit, Si ex meo fundo tegulas tibi factas [n] vt darem conuenit, emptionem puto eſſe, non conductionem. Totiens enim conductio alicuius rei eſt, quotiens materia in quo*aliquid præſtatur, in eodem ſtatu eiuſdem manet. quotiens verò & immutatur, & alienatur, emptio magis quàm locatio intellegi debet. [o]

In contractu emptionis & venditionis veniũt quædã, etiã ſi non dicãtur. Baldus.

LXVI. POMPONIVS libro trigeſimoprimo ad Quintum Mucium.

IN vendendo [p] fundo quædã etiam ſi non cõdicãtur, † præſtanda ſunt: veluti ne fundus euincatur, aut vſusfructus [q] eius. quædam ita demum, ſi dicta ſint: [r] veluti viam, iter, actũ, aquæductum præſtatu'iri. † Idẽ & in ſeruitutibus vrbanorũ prędiorum. Si cum ſeruitus venditis prædiis deberetur, nec cõmemorauerit vẽditor, ſed ſciẽs eſſe reticuerit, & ob id per ignorantiam rei emptor non vtendo per ſtatutũ tempus eam ſeruitutẽ amiſerit: quidã rectè putant venditorẽ teneri ex empto

l *Poſſidet.* quia ipſe venditor vicinus eſt, & forte malus. Accur.

Vendas.] *CASVS.* Si me præſente Titio abſente dixi ſic: vendas mihi & Titio fundum: ſuperuacua eſt habenda perſona Titij: & in mea perſona ſolùm conſtat emptio. Viuianus.

m *Pertinere.* aliter in ſtipulatione: vt. j. de verb. obli. l. ſi mihi. & inſti. de inut. ſtipu. §. ſi quis. &. ſ. de conſti. pecu. l. eum qui. §. item. quæ ſunt contra. Sol. ideo aliud, quia in vẽditione venditor grauaretur, niſi totum vẽderet, & totum pretiũ haberet: quod grauamen nõ poteſt dici habeat, pmiſſorẽ: vt arg. j. de act. emp. l. Iulianus. §. idem Celſus. Itẽ propter communionẽ, in quam inuitus caderet venditor.

Conuenit.] *CASVS.* Inter me & Titium conuenit vt darem ſibi certum numerum tegularũ quas facerem de fundo meo. quæritur, an ſit venditio, aut locatio? Dicitur quòd venditio. nã cum materia in qua aliquid præſtatur, erit de eodem ſtatu: manet cõductio & locatio. Viuianus.

n *Facias.* tẽpore traditionis: faciendas tamen poſt contractum venditionis.

o *Debet.* vt ſupra eo. l. Sabinus. & infra loca. l. ij. in fine.

IN vendendo.] *CASVS.* Si vendo fundũm præſtare debeo, etiã ſi non dicatur, ſcilicet vt non euincatur neque fundus, neque vſusfructus eius. Quædam non aliter præſtãtur, niſi dicãtur expreſſe, vt via, actus &c. qđ eſt verũ niſi fundo vẽdito debeãtur: quia tũc accedũt tacite. & idem eſt in ſeruitutib' vrbanorum prædiorũ. [*SICVT.*] Vẽdidi tibi prędiũ cui ſeruitus debebatur: ſciẽs hoc tacui: & ita emptor non certioratus amiſit illã ſeruitutem nõ vtẽdo per ſtatutũ tẽpus. quæritur an ego tenear? Dicitur quòd ſic ex empto propter meum dolum præſumptũ propter taciturnitatẽ. [*QVINTVS.*]

In venditione non veniunt ruta & cæſa: quia non intelligũtur fundi eſſe, vel ædium, niſi expreſſum fuiſſet. nã ruta & cæſa ſunt illa quæ neque fundi neque ædium ſunt. Viuianus.

p *In vendendo.* niſi in caſibus: vt. C. de euict. l. j. &. l. ſi fundum·

q *Vſusfructus.* idem ſi euincatur quælibet ſeruitus: vt dixi. ſ. eo. l. cum venderes. Sed arg. contra. ſ. ſi ſer. vin[illegible] ix. j. reſpõ. & de ſerui. vrba. prædi. l. ſi. j. reſpon. Sed [illegible] ideo, quia ſic paterfamilias fuerat ſolitus: arg. j. de leg. j. l. ſi ſeruus. §. ſi. Accurſius.

r *Si dicta ſint.* aliàs non: vt arg. ſ. de ſerui. ruſti. prædi. l. via. §. ſi. in fi. & infra de euic. l. penultima. Si vero fundo debeantur, tacite ſequuntur: vt ſupra eod. l. ſi aquæductus. Accurſius.

Hoc reſpõſum elegãter explicat Cic. act. 6. in Verrem, mea principium.

Quid ſibi vult vox in auerſione empta, explicat Am. Aug. lib. 3. ep. 6.

vulg. quæ.

dicantur.

†elegantes, pro præſtantia iri. Ant. lib. 2. cap. 1.

a *Ob dolum.* præſumptum. ſic ſupra man.l.ſi fideiuſſor.in fin.j. reſpon.Et not.quem renuntiare debere:vt in alleg.l.§.ſi cũ debitor.&.l.ſi procuratorem.§.pe.

b *Ruta caſa.* hæc non dantur emptori:imò ſi habet,reuocátur: vt hic,&.j.de act.emp.l.fundi.§.ſi ruta.&.ẽ.ad exhi.l. Celſus.§. idem Iulianus.

A *Lienatio.*] CASVS. Vendo tibi rẽ,vel alio modo alieno: facio eam tuam ſicut mea eſt: quia alienatio talem efficit emptori, qualẽ habiturus eſſet venditor,niſi nominatim fuiſſet aliud dictum, vel ſpecialiter ante ſtatutum. Viuia.

c *Ita ſe habet.* vt infra de acquirendo rerum domi.l.traditio.& infra de regulis iuris.l. nemo.

† *Concer.cũ hac.l.ea.ex literis. cum gl.ſuper verbo,onere,extra de pignorib.*

d *Conſtitutum.* veluti ſi quis emat à venditore bona fide, poterit ſe tueri aduerſus creditorem præſcriptione decẽ vel.xx.an. quod auctor eius facere nõ potuiſſet: vt.C. ſi aduer. credi.l.ij.& de præſcr. xxx.an.l.cũ notiſſimi.

S*I cum.*] CASVS. Vendidi fundũ,dixi in alienatione quòd pretiũ quod exigeretur à colonis fundi,accederet emptori.quæritur in caſu iſto, an ego vẽditor tenear præſtare in exigendo diligẽtiam? Et dicitur q̃ ſic: & non ſolum dolum, imò diligentiã & bonã fidem. teneor enim ſi dolum fecero in exigẽdo, ſiue per culpam non exegi. [FERE.] Si inter emptorem & venditorem conſtitutum ſit ne dolum venditor committat:ſi cõtra factũ fuerit, tenebitur. & idem eſt & ſi non dictũ ſit. Facit dolũ, ſi ſtet per eum quo minus rem emptã poſſideat. & ſi res vendita tradita ſit,emptor non aget ex empto vt res tradatur, ſed vt dolus venditoris æſtimetur. Viuianus.

e *Fere.* id eſt vbicũq;

f *Factum eſt.* ſcilicet ante cõtractum: vel in contractu ipſo: quod probatur per id quod eſt ſupra de dolo.l.& eleganter.§. nõ ſolum.& ſupra eo.l.in vendendo.§.penul.

g *Aut fiet.* ſcilicet poſt cõtractum:vt cum non erat ſua tẽpore contractus,ſed poſtea ſua fit,quia tunc implere venditionem tenetur:vt infra de actio.empti.l.ſi quis alienam rem.

h *Tradat.* cum iã forte tradiderat. Vnde ſemel eſt liberatus:& amplius ad idem in perpetuum non tenetur:vt infra de ſolu.qui res.§.aream.[illegible]ib.mo.tol.obli.in principio. Accurſius.

i *Multis* maxime.[illegible]& ſi tradere poſſit,non tenetur actione ex empto vt tradat:licet quidam dicant contra: ſed rei vindi.vt ſupra de rei vindi.l.ſi ager. Accurſius.

R*Vtilia.*] CASVS. Mulier quædam quæ vocabatur Rutilia,emit quendam lacum angularem Sabatenem,(id enim ob dolum. a Quintus Mucius ſcribit, qui ſcripſit, *Ruta caſa quæque ædium fundíve non ſunt*, bis idem ſcriptum. nam ruta cæſa b ea ſunt,quæ neque ædium, neque fundi ſunt.

Res tranſit cum ſua cauſa. h.d.iſta lex. Baldus.

LXVII. IDEM libro trigeſimonono ad Quintum Mucium.

ALienatio † cum fit, cum ſua cauſa dominium ad alium transferimus, quæ eſſet futura ſi apud nos ea res mãſiſſet: ſdq; toto iure ciuili ita ſe habet, c præterquam ſi aliquid nominatim ſit conſtitutum. d

Si venditur premiſſi emptori exigere mercedem res vendita à cõductore,debet in exigendo diligentiam præſtare. Item in vẽditione ſolent adiici verba, quòd dolus malus abſit à venditore. Baldus.

LXVIII. PROCVLVS libro ſexto Epiſtularum.

SI cum fundum venderes, in lege dixiſſes, quod mercedis nomine à conductore exegiſſes, id emptori acceſſurũ eſſe:exiſtimo te in exigendo non ſolùm bonam fidem, ſed etiam diligentiam præſtare debere,id eſt,non ſolùm vt à te dolus malus abſit, ſed etiam vt culpa.

Ferè e aliqui ſolent hæc verba adiicere: *Dolus malus à venditore aberit*. qui, etiam ſi adiectum non eſt,abeſſe debet. Nec videtur abeſſe, ſi per eum factum eſt f aut fiet g quo minus fundum emptor poſſideat. Erit ergo ex empto actio: non vt venditor vacuam poſſeſſionem tradat, h cum multis i modis accidere poterit ne tradere poſſit: ſed vt ſi quid dolo malo fecit,aut facit,dolus malus eius æſtimaretur.

Verba contractus referuntur ad tempus contractus. Item lacus ius non habet. ſecus in flumine.h.d.Adde.l. vicinus.in fi.infra de aqua plu.arcen. Bartolus.

LXIX. IDEM libro vndecimo Epiſtularum.

RVtilia Polla emit lacũ Sabatenem angularium k, & circa eum lacum pedes decem. quæro, nunquid & decem pedes qui tunc acceſſerunt, ſub aqua ſint, quia lacus creuit:an proximi pedes decem ab aqua Rutiliæ Pollæ iuris ſint. Proculus reſpondit:Ego exiſtimo eatenus lacum quem emit Rutilia Polla, veniſſe, quatenus tũc fuit l:& circa eum m decem pedes qui tunc fuerunt:nec ob eã rem, quòd lacus poſtea creuit, latius eum poſſidere debere, quàm emit.

LXX. LICINNIVS Rufinus libro octauo Regularum.

LIberi hominis emptionem cõtrahi poſſe pleriq; exiſtimauerũt, n ſi modò inter ignorantes id fiat. Quod idem placet etiam ſi venditor ſciat, emptor autem ignoret. Quod ſi emptor ſciens liberum eſſe emerit,nulla emptio contrahitur. o

Quibus menſuris menſuratur: eſt in arbitrio contrahentium. Bartolus.

LXXI. PAPIRIVS Iuſtus libro primo Conſtitutionum.

IMperatores Antoninus & Verus auguſti Sextio Vero in hæc verba reſcripſerunt: Quibus menſuris aut pretiis negotiatores vina compararent, in contrahentium poteſtate p eſſe. Neque enim quiſquam cogitur vẽdere,ſi aut pretium aut menſura diſpliceat:præſertim q ſi nihil† contra conſuetudinem regionis fiat.

Pacta ſuper accidentalibus vel naturalibus contractibus ex interuallo apposita, ad exceptionem tantum prosunt. ſi apponãtur ſuper ſubſtantialibus, ad actionem prosunt. h.d. Bartolus & Baldus.

LXXII. PAPINIANVS libro decimo Quæſtionum.

A laci erat nomen,tractum à multitudine angulorum, vel anguillarum quæ in eo fundo erãt)& iuxta lacum illum.x. pedes terræ qui ſub aqua non erant tempore venditionis. quæritur quid iuris ſit. Dicitur, ſi creuerit poſtea lacus, quòd non poteſt alios.x. pedes habere,cum non emit illos.x. pedes terræ: quia videtur emiſſe qui tunc erant. vnde licet poſtea creuerit lacus, & inundauerit illos.x. pedes,nõ debet Rutilia vlterius latius poſſidere quàm emit. Viuianus.

k *Angularium.* quia multos habet angulos. ſi habes anguillarum: ideo eſt, quia multas habet anguillas. prima verior eſt.

l *Tunc fuit.* cum venditio eſſet contracta:& ſic tempus contractus inſpicitur. ſic ſupra de ſer.vrb.præd.l.ſed quę loca. & infra de here. vel act.ven.l.ij.§.j.

m *Eum.* ſcilicet lacũ. Siue enim lac[illegible] creſcat, ſiue exareſcat: vicino neque accedit, neque decedit: vt.j. de aqua plu.arcen.l. vicinus.§. fin. Accurſius.

Liberi.] CASVS. Vẽditio liberi hominis valet inter ignorãtes, ſi venditor & emptor credant eum ſeruum.idẽ ſi emptor credat,licet venditor ſciat eum liberũ: ſed ſi emptor ſcit,non valet vẽditio. Viuianus.

n *Exiſtimauerunt.* quo ad obligationẽ: vt infra. eod.§. fin. Secus in ſtipulationibus: vt infra.de iuri.ſtipu. §.j. Et eſt ratio:quia in ſtipulationib[illegible] dominiũ debet tranſire: in venditione non:vt ſupra eo. l.ſi ita.

o *Nulla emptio contrahitur.* multo magis non valet cõtractus vbi ambo ſciuerunt: vt arg.ff. eo.l.domũ.§.fin.& facit.ff.eo.ſi in emptiõe. §.hominẽ liberũ. &.§. item ſi emptor.

† *Nãſtum tem.ſecundũ Bald. quid conſuetudo renũciari poteſt & derogari per pactum, quod intelige, niſi cõſuetudo eſſet prohibitoria:per ea quæ not. in l.i.C.ne fideiuſſo. vidua.de.dũ.*

I*Mperatores.*] CASVS. Vendidi tibi frumentum: & cõueni de certa menſura,cum incertæ menſuræ in ciuitate eſſent: & pretio, puta de ſterlinguis, cũ currat moneta talis Boñ. vtrum tali emptioni & venditioni ſtari debeat? Et reſpon. quòd ſic: quia quicquid conuenit, ſeruandum eſt: dum tamen non ſit contra cõſuetudinem regionis. Vi.

p *Poteſtate.* cũ multæ monetæ & menſuræ ſint in ciuitate. Ac.

q *Præſertim.* nam idem & ſi contra conſuetudinem. ſic &.C. loda.l.circa.& facit ſupra de dolo.arbitrio.§.de eo. Accurſius.

P*Acta.*] CASVS. Lex iſta facit differentiam inter pacta quæ ſunt de ſubſtantia contractus,& ea quæ ſunt de natura contractus. Primo ponit talem caſum: Vendidi tibi prædium. facta vẽditione pepigi tecũ aliquid ex interuallo. an vires habeat pactum, quaſi incontinenti eſſet factum, quæritur. Et dicitur quòd ſi detrahat obligationi, puta quòd ſit pactum vt teneatur de dupla: bene habet vires,& creditur ineſſe. ſi autem adiiciat aliquid obligat. oni,

obligationi, puta quia pactus est emptor quòd si caueatur cum fideiussoribus: vires non habet, neque creditur inesse. Hoc tamen verum est quantum ad hoc vt emptor ex eo agat: sed tamē in casu licet vires non habeat ad agendum, habebit tamen vires ad excipiendum, venditore agente pro aliquo: pro pretio, pro rutis & cæsis, vel aliquo alio. hoc in pactis quæ sunt de natura cōtractus. Sed quæritur, quid erit si post venditionem fuit factū pactū de substantia contractus ex interuallo: puta fuit factum de augēdo vel deminuēdo pretio? In casu isto qualecunque tale pactū fiat, vires habebit: & creditur recessisse à priori vēditione re adhuc integra. [PAPINIANVS.] Si vendas mihi fundū, & excipias sacrū & publicum: si aliquid ita publicū est, quod tamē in patrimonio fisci fuisset: illa res nō intelligitur excepta. Viuia.

PActa cōuenta, quæ postea [a] facta detrahunt aliquid emptioni, contineri contractu videntur: quæ verò adiiciunt, credimus hoc non inesse. Quod [b] locum habet in his, quæ adminicula [c] sunt emptionis: veluti ne cautio [d] duplæ præstetur: aut vt cum fideiussore [e] cautio duplæ præstetur. sed quo casu agente emptore non valet pactum, [f] idem [g] vires habebit iure exceptionis agente [h] venditore. An idem [i] dici possit aucto postea vel deminuto pretio, nō immerito quæsitum est: quoniam emptionis substantia constitit [k] ex pretio. [k] Paulus notat: Si omnibus integris manētibus, de augēdo vel deminuēdo pretio rursum cōuenit, [l] recessum à priore cōtractu, & noua emptio [m] interceſsisse videtur.

Quando in venditione excipiuntur publica: intelligitur de his quæ sunt in vsu publico, nō de his quæ sunt in patrimonio fisci: & exceptio non prodest si res excepta non reperitur. h.d. Sic infra de lega. 1. si quis ita cauerit fundum.

Papinianus: Lege venditionis illa facta, *Si quid sacri, aut religiosi, aut publici est, eius nihil venit*, si res non in vsu publico, sed in patrimonio fisci erit, venditio eius valebit: [n] nec vēditori ne. Item aliud arg. nā si ego vēdidi præsente pretio. & cōueni vt amplius dares si pluris venderes: statim potest agi ex vēditione: vt. ff. e. hæc venditio. §. vltimo. Sed hic pactum videtur pretium: scilicet q̄ ita cōuenisti ex venditione re facturū pendente cōditione: ergo statim potest agi: vt. ff. eo. l. fundi. quod est falsum. Nā nō informatur vt possit agi ad id quod pluris venderetur eunti. *Volg. coris il fisti.* lud enim fit de conditione & de fortuna, an pluris vendet. Alij posuerūt exemplū in donatione: quia ex ea veteri iure actio nō oriebatur, vnde nō informat. Sed hoc exemplū nō valet secūdū quosdā: quia siue pactū apponatur facta traditione ex causa donationis incōtinēti, dicitur nudum: siue in ipsa donatione. Nā in traditiōe non potest actio nasci ex pacto: qa nō est vestitum ex eo cōtractu, qui prorsus nudus est. pactum enim vestitum ideo veterem dicitur informare, quia cum prius orta fuerit ad pretium, additur forma alia vt ad aliud cōpetat. hoc colliges. C. de pact. inter emp. & ven. l. ij. & eius cōcordātiis in casibus: nec datur actio ex pacto incontinēti appositō: vt. C. de vsur. quamuis. & C. de iur. do. auia. Et ad idem infra solu. ma. quotiens. & supra de relig. & sum. fu. quòd si loc⁹. & infra de ser. exp. l. seru⁹ ea lege. Alij addunt quintum casum: vt. C. loca. l. si tibi. quod nō placet. Licet autem pactum ex interuallo, quia nudū, non pariat actionē: tamē est secus in casibus: vt. C. de dona. l. si quis argētū. & insti. de act. §. itē prætor. & C. de do. promiss. ad exactionē. & infra de polli. l. pactū. & de nau. fœ. l. periculi. & C. de vsur. frumenti. & infra de vsur. l. etiam. Sed an reuocatio per rei vin. detur si pactum non seruatur? Respon. distingue an aliàs eram cōtracturus: & tunc actio præscrip. ver. & actio ex eo cōtractu datur, non autem reuocatur: vt. C. de rescin. ven. l. ea conditione. Aut non eram: & tunc si pretium est solutum, reuoco per actionem ex eo contractu: vt. C. de pact. inter emp. & ven. l. cum te. si non solutum est, vel fides habita, per rei vin. vt insti. de rerum diui. §. venditæ. In casibus autem tribus, & pretio soluto, vel fide habita, datur rei vindi. vt in pacto addictionis in diem: vt supra de rei vin. l. si quis. & infra de in diem addic. l. iiij. §. fin. Item in pact. l. commiss. vt. C. de pact. inter emp. & ven. l. cōmissoriæ. Item in alio casu: vt supra eo. l. si quis sub. Vel ibi demū apprehensa possl. Item in contractu donationis datur rei vin. vt. C. de do. quæ sub modo. l. j. Condictio vero ob causam, in nominatis contractibus locum nō habet: vt infra de re. permu. l. j. ibi, quod in his & c. nisi in casu vno: vt in donatione: vt. C. de dona. quæ sub modo. l. prima. qui est nominatus hodie: licet olim innominatus: vt dixi supra de pactis. l. iurisgentiū. §. primo. licet M. cōdictionem dixerit locum habere in cōtractibus nominatis, arg. eius quod est infra de actione empti. lege, ex empto. §. is qui vina. Sed certe ibi non dicit dari condictionem ad cōtractum vēditionis: sed ad contractum arrarum, qui est per se: vt. C. de fide instrumen. l. cōtractus. & hoc in contractibus nominatis: in innominatis autē datur actio præscriptis verbis ad interesse: & cōdictio ob causam ad repetēdum quod fuit traditum: vt infra de præscriptis verbis. l. naturalis. §. sinautē rem do. &. C. de cōdictio. ob cau. l. si vt proponis. & de re. pmuta. l. ea. & l. emptionē. & l. rebus. sed rei vindi. nō competit, licet pactum non seruetur in cōtractu innominato: vt. C. de re. permu. l. cum precibus. Itē quod dixi quòd cōdictio ob causam locum habet in innominatis, verū est in duobus: scilicet do vt des: & do vt facias: & etiam in hoc, do vt nō facias: vt. C. de cōdict. ob cau. l. ea lege. In aliis autem, scilicet facio vt des, vel facio vt facias, non habet locum: cum facta non possint repeti: vt. ff. de præscrip. ver. l. pe. & ff. de condict. inde. l. si non sortem. §. libertus. sed præscri. ver. vel de dolo: vt infra de præscrip. ver. l. naturalis. § [illegible] cio.

n *Valebit.* id est non intelligitur excep[illegible] sed videtur non valere sine principis consensu: vt infra de lega. j. apud Iulianum. §. fin. quæ est contra. Solu. ibi erat redacta sub procuratore Cæsaris, hic non. vnde tenet hic contractus: vt. ff. eo. l. sed Celsus. ibi non tenet: vt insti. de inuti. stipu. §. primo.

Exceptio.

a *Quæ postea.* scilicet ex interuallo. Accursius.

b *Quod.* scilicet dictum prædictarum duarum regularum.

c *Adminicula.* id est accidentalia siue naturalia contractus: nō autem substantialia, vt subiicit.

d *Ne cautio.* hæc ad detrahendum.

e *Cum fideiussore.* hęc ad adiiciendū. Nam fideiussores dare vēditor nō tenetur, nisi hoc nominatim actū est: vt infra de euict. l. emptori dupla. in princip.

f *Non valet pactum.* vt quando est ad adiiciendum.

g *Idem.* scilicet pactum.

h *Agente.* forte ad ruta & cæsa, quæ habet emptor: vt. ff. de act. emp. l. fundum. §. si ruta. Vel ad pretium, vel ad aliquid aliud. Et sic no. quòd quædam seruat emptor excipiendo, quæ non potest seruare agendo: vt supra eo. si in emptione. §. item.

i *An idem.* supra dixit de naturalibus vel accidētalibus pactis, nunc de substantialibus. Accursius.

k *Ex pretio.* quia sine pretio esse venditio non potest: vt. ff. eo. l. ij. §. j. Idem si fiat super re vendita augenda, vel minuenda: vt ff. de pac. iurisgentiū. § adeo. cum res similiter sit de substantia emptiōis, nec sine ea esse possit: vt. ff. e. l. nec emptio. Itē cōsensus est de substātia: vt. ff. e. l. j. ij. &. iij. Alia vero quæ ibi dicuntur & fiūt, nō sunt substātialia, cum sine eis possit cōtractus cōsistere.

l *Conuenit.* ex interuallo. Accursius.

m *Nova emptio.* vt infra de rescin. ven. l. si quam. Nā quæ postea fiunt, prioribus derogant: vt. ff. de iure codi. l. diuus. §. licet. Et vt plene habeas, dic, pactorum quædam sunt de substantia contractus: vt de augendo vel deminuendo pretio. quædam accidētalia, siue extranea: vt de dādo codicem exemplaris loco, vel quid simile, nō attingens emptioni. Quæ de substātia cōtractus dicimus esse, eadē quidā vocāt de natura: vt. ff. de pact. l. iurisgētiū. §. idē respōsum scio. Sed nos pactū de natura dicim⁹ esse, quod fit super id quod est naturale: vt de euictione præstāda. Quod autē in accidētalibus dixero, idē in his quę fiūt super naturalibus cōtractibus intelligas. Itē pactorū quædā in cōtinēti, quædā ex interuallo interponūtur. incōtinēti, id est cū cōtrahētes nondū ad alia negotia diuerterint. Item quædā in cōtractibus nominatis: quædā in innominatis. Pacta quæ sunt de substātia, quādocunq; fiūt, pariūt nouā actionē: veteri (dicit Io.) sublata: nisi in cōtrariū agatur: vt hic, &. ff. de rescin. ven. l. ij. Ego distīguo, vtrū incōtinēti: vt tūc nō tollat. aut ex interuallo fiat pactū: vt tūc tollat: vt argu. ff. de cōdi. & demō. nō ad ea. Alij dicūt veteré manere: & secūdi ei accedere, nisi aliud agatur: vt. ff. de pact. l. iurisgētiū. §. adeo. &. l. si vnus. §. sed si pactū. Pacta vero quæ de accidētalibus fiūt, vel de naturalibus: si quidē ex interuallo, nullā pariunt actionem, sed exceptionem: vt hic, &. ff. de pact. l. iurisgētium. §. quinimmo. Si autē incōtinenti, nouā præscri. ver. actionem pariūt: & hoc dicebat Pla. esse verū cū fit ad agēdū: secus si ad excipiendū. Ar. cōtra. ff. de iureiu. sed & si pos. &. ff. de li. leg. l. quod mihi. &. C. de dona. ante nup. si cum ante. & veterem informāt, si quā reperiāt informādā. Interdum enim nō reperiūt: vt si cōtractus sit sub cōditione factus: & pure pactū apponitur: sicut ꝓbari potest arg. l. quæ est. ff. de peri. & cōmo. rei ven. l. si vē. inter-

Pacta posteriora prioribus derogant.

Pactorū genus multiplex est, & eorū varii effectus.

proderit exceptio,[a] quæ non habuit locum.[b]

LXXIII. IDEM libro tertio Responsorum.

AEde sacra terræmotu diruta, locus ædificij nõ est prophanus:[c] & ideo venire nõ potest.[d] Intra maceriam[e] sepulchorum hortis vel cæteris culturis loca pura seruata, si nihil vẽditor[f] nominatim excepit,[g] ad emptorem pertinent.

Claues traditis, videtur tradi possessio eorum quæ sunt sub clauibus. Item: quo casu facta traditione à domino, transfertur dominium: eodem casu traditione facta à non domino, transfertur conditio vsucapiendi. De hoc plene in l. Pomponius. §. si iussu. infra de adquirend. possess. Bartolus.

LXXIIII. IDEM libro primo Definitionum.

CLauib' traditis, ita merciũ in horreis cõditarũ possessio tradita videt, si claues apud horrea[h] traditæ sint: quo facto cõfestim emptor dominium & possessionẽ adipiscitur, etsi non aperuerit horrea. quòd si vẽditoris merces non fuerũt, vsucapio confestim inchoabitur.[i]

Actio ex vendito datur etiã ad id quod deuenit in pacto incontinenti appositio. Bar.

LXXV. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

QVi fundum vendidit, vt eum certa mercede conductum ipse habeat: vel si vendat, non alij, sed sibi distrahat: vel simile aliquid paciscatur: ad complendũ[k] id quod pepigerunt, ex vendito agere poterit.[l]

LXXVI. PAVLVS libro sexto Responsorum.

DOlia in horreis defossa,[m] si non sint nominatim in venditione excepta: horreorũ venditioni cessisse videri.[n]

Defensiones quæ competunt venditori, transeunt ad emptorem, & omnem habentem causam ab eo. Item possessio auctoris & successoris iungitur ad præscriptionem implendam. Bartolus.

Eum qui in locum emptoris succesit,[o] iisdem defensionibus vti posse,[p] quibus venditor eius[q] vti potuisset:[r] sed & longæ possessionis prescriptione,[s] si vtriusque[t] possessio impleat tempora constitutionibus statuta.[u]

Paria vel similia sunt, non esse, & non apparere. hoc dicit. Et nos. quòd lapidicina dicitur vbi lapis caditur, non vbi cadi potest. Bartolus.

LXXVII. IAVOLENVS libro quarto ex posterioribus Labeonis.

IN lege fundi vendundi lapidicinæ in eo fundo, vbique† essent, exceptæ erant: & post multum temporis in eo fundo repertæ erant lapidicinæ. Eas quoque venditoris esse Tubero respondit:[x] Labeo, referre quid actum sit. Si non appareat: non videri eas lapidicinas esse exceptas. Neminem enim nec vendere nec excipere quod nõ sit:[y] & lapidicinas nullas esse, ni si quæ apparent, & cædantur. aliter interpretantibus, totum fundum lapidicinarum fore,[z] si fortè toto eo sub terra esset lapis. hoc probo.[a]

Rei sacræ an aliquando desinat esse sacra.

a *Exceptio.* quam fecit si quid sacri &c. vt in princ. huius. §.

b *Locum.* pro huiusmodi re. Accursius.

Ædes sacra.] CASVS. Ecclesia destructa locus manet sacer: & ideo vẽdi non potest. [INTRA.] Aliquis vẽdidit mihi fundum in quo sepulchrũ est, & maceria vel murus quidam, qui circumibat sepulchrum: omnia cedunt venditioni, si nihil sit exceptum. Viuianus.

c *Non est prophanus.* id est nõ desinit esse sacer: vt supra de rerum di. l. in tantum. §. semel autem. & instit. de re. di. §. sacra sunt. Et sic not. rem sacrã nó desinere esse sacram. fallit autẽ si ab hostibus capiatur: vt supra de relig. l. cum loca. Item in vasis: vt. C. de sacrosãcclesiis. authen. præterea. secus autẽ in religiosis: quæ desinunt si caput hominis transferatur: vt supra de relig. l. antepenulti.

d *Nõ potest.* inter sciẽtes, vel vt dominium trãseat: vt supra eo. l. si in emptiõe. §. omniũ.

e *Intra maceriam.* id est parietem de lapidibus sine cemẽto: vt infra de verborum significatione. l. quæ ad iuris. §. paries.

f *Venditor.* scilicet totalis prædij.

g *Excepit.* s. venditor de maceria: licet exceperit sepulchrum: vt. ff. de relig. l. si sepulchrum. Accursius.

CLauib'.] CASVS. Si aliquis vendat mihi res constitutas in horreis, & tradat mihi claues iuxta horrea: videtur mihi tradidisse possessionem merciũ, si tradat mihi claues iuxta horrea: & intelligas esse nactũ merces & dominium, si venditor fuit dominus. si autem non fuit dominus, paratur mihi causa vsucapionis. Viuia.

h *Horrea.* hoc propter visum: vt infra de adquirenda possess. l. j. §. penult. & l. quod meo. §. si venditorem. qui vilius est vnus de corporalibus sensibus. & sic non ob. infra de adquiren. possess. l. quemadmodum. Accursius.

i *Inchoabitur.* est enim generale vt vbi dominus tradens dominium transfert, ibidem non dominus præstet causam vsucapionis: vt hic, & instit. per quas perso. no. adquir. §. ex his. & facit. j. de adquirendo rerum dominio. l. qua ratione. §. item si quis. & instit. de re. diui. §. item si quis. Accursius.

QVi fundum.] CASVS. Vendidi tibi fundũ: & conuenit vt mihi locares: vel cõuenit vt si cõtingeret te vendere, nulli venderes nisi mihi. vt fiat quod cõuenit, agetur ex vẽdito. Lex, dolia, plana est in principio. [EVM.] Vendidisti mihi fundũ: decessi herede relicto. eisdẽ defensionibus vtetur heres, quibus & tu. Item vti potest præscriptione decẽnali, vel vicennali, si velit continuare tempora mea cum tẽporibus tuis. Viuia.

k *Ad complendum.* vel ad interesse, si hoc actori placuerit: vt. j. de no. ope. [illegible] stipulatio. §. siue.

l *Poterit.* vt. ff. de [illegible] empti. l. sterilis. §. si tibi. & C. de pact. inter emp. & vendi. l. j. & ij. & j. eo. l. fundi. Accursius.

m *Dolia defossa.* id est affixa: vt infra de act. empt. l. granaria. & l. penult. §. finali. Accursius.

n *Videri.* contra. j. de act. emp. l. fundi. in prin. Sol. vt ibi. Acc.

o *Successit.* id est heredem emptoris. Vel dic qui ab eo emit.

p *Vti posse.* scilicet dicendum est.

q *Venditor eius.* i. qui vẽdidit prædecessori suo. vel dic, sibi. Ac.

r *Potuisset.* vt supra de pactis. l. si tibi. §. pactum.

s *Præscriptione.* scilicet poterit vti emptor, vel heres.

t *Vtriusq;.* scilicet vẽditoris & emptoris, siue heredis: vt hic, & C. de præscrip. long. tẽp. l. super lõgi. & j. de vsucap. pro empt. l. ij. §. emptori. & j. de diuer. & temp. præscrip. l. de accessionibus. & C. de euic. l. emptori. & C. de vsucap. transf. l. j.

u *Statuta.* decem vel viginti annorum.

IN lege.] CASVS. Vendidi tibi fundũ, & lapidicinam excepi. postea inuẽtæ sunt lapidicinæ, venditori nõ emptori eas cedere dicit Tubero. Labeo corrigendo dicit vt consideretur quid actũ sit. si non appareãt illæ lapidicinæ, solũ videantur exceptæ quę apparuerunt tempore contractus. q; si aliud diceretur, contingeret absurdum: vt si totus fundus plen' esset lapidicinis, deberet totus cedere vẽditori: & sic esset absurdum. Viuia.

† *Vbique.* vbicunque, vtcunque in quacunq; forma. Aut. Aug. de iij. cap. 7.

x *Tubero respondit.* sed male.

y *Quod non sit.* Not. ad ea quæ apparẽt, huiusmodi pacta referuntur, non ad futura quę potuerũt apparere: vt hic, & ff. de ser. vr. præd. l. si seruitus. & j. de pigno. l. si fideiussor. §. Lucius. & ff. de petitio. hered. l. legitima. & de pactis. l. tres fratres. & de transactio. l. cum Aquiliana. & j. de damn. infec. l. damni. §. si is qui. & j. de heredi. vẽd. l. ij. §. j. & de adquirẽda possess. locus certus. in fine. Sed argu. contra. ff. de ser. vr. præd. l. si qui. & ff. depo. l. j. §. si cista. Accursius.

z *Fore.* venditoris dicendum est: quod est absurdum. Et sic not. infinitatem vel nimietatem vitandam: vt argu. infra de leg. iij. fideicõmissa. §. si quis decem. & C. de sacrosanct. eccle. l. fina. Vel dic, fore lapidicinarum, & sic vẽditoris. quod in idem recidit. Accursius.

Infinitas vitanda est.

a *Hoc probo.* quod est absurdum, vt dixi. Vel dic probo, scilicet dictum Labeonis.

FIstulam.] CASVS.] Si vendo domum, & dixero quòd fistulę accedant: quæritur an castellũ, id est ædificium quoddam ex quo fistulis aqua ducitur, accedat venditioni. Dicitur q; sic: licet non sit dictum de hoc aliquid in pacto vẽditionis. [FVNDVM.] Quidam emit fundũ à Titio: neque accepit vacuã possessionẽ fundi factus est postea tutor filij Titij. possessibi cedere potest ipsemet, hoc modo, si pupillus & eius familia discedat de fundo, & tunc ipse ingrediatur. [QVI FVNDVM.] Titius emit fundũ, & conuenit vt soluta pecunia traderetur sibi vacua possessi. fundi. decessit duobus heredib' relictis. si vnus de heredib' offerat totã pecuniã, bene poterit petere præd. ũ, & partẽ pecuniæ à coheredibus recuperabit per iudicium familiæ erciscũ. si suam partem offerat. possessi. fundũ non habebit, propterea quòd contractũ sit ex alienũ quod diuidi nõ poterit. [FRVMENTA.] Vendidisti mihi fruméta in hæc verba, si tẽpestate aliqua corrum-

corrumpatur,hoc te præſtaturum. quæritur,an tenearis? Et diſtinguitur,aut erat ſolita tempeſtas,aut inſolita.primo caſu non teneor:ſecundo ſic.Viuianus.

a *Emptori.* ſcilicet fundi.

b *Licet ſcriptura.* vel etiã in pactis:vt hic,&.ff.e. l.qui fundũ.§. in lege. & .j. de actio. emp.fundi.§.fina.

c *Acceptiſti.* ſcilicet à patre.Accurſius.

d *In poſſeſſionẽ.* & ſic pupillus deſinit poſſidere,& tu incipis.ſecꝰ ſi ipſe tãtum exiret: tu autẽ non acciperes:qa non amittit poſſeſsionem: vt.ff. de dolo. cũ quis. quæ eſt contra. Item in tali acceptione poſſeſsionis nõ eſt decretum neceſſariũ, cum ex voluntate fiat defuncti: vt.C.quãdo decre.opus nõ eſt. l.j. Item not. hic quẽ auctorari in re ſua. ſic & j.de aucto. tu.l.j.& de adminiſtr.tuto.l.quotiens.§.non tantum.& ff.de nego.geſt.diuortio. §. illud. an autem hodie corrigatur hic §.cum debitor vel creditor non poſsit eſſe tutor?Poteſt dici quòd ſic: vt in authen. vt hi qui oblig.ſe hab.perh. res mi.§.j.col.vj. Acc.

Auctorari in re ſua poteſt.

e *Partem.* ſcilicet pecuniæ.

f *Non potuit.* & ideo merito habuit locum actio familiæ erciſcundę:vt diximus ſupra familiæ erciſcun.l.heredes.§.non tantum.

g *Tempeſtate.* ſcilicet valida præter conſuetudiné regionis. nam de ſolita non videtur actum.

h *Si immoderata.* ſi obligat ſe ad inſolita, nõ ideo tenetur ad ſolita: vt hic.& econtra ſi obligat ſe ad ſolitũ, nõ ideo tenetur ad inſolitum: vt argu.C.de pigne.actio.l.quæ fortuitis.Accurſius.

Fach. Lua. 1. cap. 66.

FVndi.] *CASVS.* Si vendo partem fundi,vt emptor aliã partem cõductam habeat: iuriſcõſultus dicit agi poſſe ex vẽdito: quia hoc videor minus accepiſſe.Videamus.

i *Lege.* id eſt pacto.

k *Vẽdidiſti.* quod ſem per præſumitur: vt .j. de ſer. ex. l.ſi vẽditor. §. fina. in fine. & facit ſupra pro ſoc. l.ſi non fuerint.§.j.ſed argu.contra.C.de vſur.l.ſi ea pactione.

l *Venditus.* ſ. pro decem. Vel dic quòd nullum aliud pretium fuit,niſi merces conductionis:vt.j.de act.empt.l.Titius.§.j.

CVm manu.] *CASVS.* Vẽdidiſti mihi fundum, & excepiſti fata: an illa videantur excepta quæ omni anno ſeminari ſolet:non quæ in perpuum? Dicitur quòd ſic: alioquin ſi vineæ eſſent in eo fundo,exceptæ viderentur: quod eſſet abſurdum.

LXXVIII. LABEO libro quarto Poſteriorũ à Iauoleno Epitomatorũ.

FIſtulas emptori [a] acceſſuras in lege dictum erat. quærebatur, an caſtellũ ex quo fiſtulis aqua duceretur, accederet. Reſpõdi,apparere id actũ eſſe, vt id quoque accederet: licet ſcriptura [b] non continetur.

Tutor rem ſibi debitam poteſt tradere ſibiipſi. Bartolus.

Fundum ab eo emiſti, cuius filij poſtea tutelam adminiſtrãs nequaquã accepiſti [c] poſſeſsionem. Dixi,tradere te tibi poſſeſsionem hoc modo poſſe,vt pupillus & familia eius decedat de fundo, tunc demum tu ingrediaris poſſeſsionem. [d]

Facit tex. iſte quòd licet ſit ſoluta quantitas pro parte, non tamen dominium adquiritur pro parte.non enim alienaſſet, niſi totum alienaſſet.argu.infra de ſolu.ſi rem. inde fructus debet habere emptor pro rata, quando ſoluit pretium:vt infra de fundo dotali.l.finali. Bartolus.

Qui fundum ea lege emerat, vt ſoluta pecunia traderetur ei poſſeſsio: duob' heredibus relictis deceſsit. Si vnus omnem pecuniam ſoluerit,partem [e] familiæ erciſcundæ iudicio ſeruabit. Nec ſi partem ſoluat, ex empto cũ venditore aget:quoniam ita cõtractum æs alienum diuidi non potuit. [f]

Qui ſuſcipit in ſe caſum fortuitum : tenetur de caſibus fortuitis communiter contingentibus.l.d. Vel aliter: Caſus fortuitus intelligitur inopinatus, non ex conſuetudine eueniens. Bartolus.

Fruméta quæ in herbis erãt, cũ vendidiſſes,dixiſti te,ſi quid vi aut tempeſtate [g] factum eſſet, præſtaturum. ea frumenta nimues corruperunt. ſi immoderatæ [h] fuerunt, & contra conſuetudinem tempeſtatis,agi tecum ex empto poterit.

Pactum eſt loco pretii. ad hoc allegatur iſta lex. Baldus.

LXXIX. IAVOLENVS libro quinto ex poſterioribus Labeonis.

FVndi partem dimidiam ea lege [i] vendidiſti, [k] vt emptor alteram partem quã retinebas, annis decẽ certa pecunia in annos ſingulos conductã habeat. Labeo & Trebatius negãt poſſe ex vẽdito agi,vt id quod cõuenerit fiat.ego contra puto, ſi modò ideo vilius fundum vendidiſti, vt hæc tibi conductio præſtaretur. nã hoc ipſum pretium fundi videretur, quòd eo pacto venditus [l] fuerat. eóque iure vtimur.

LXXX. LABEO libro quinto Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

CVm manu ſata in vẽditione fundi excipiuntur, non quæ in perpetuum ſata ſunt,excipi videntur, ſed quæ ſingulis annis ſeri ſolent, ita vt fructus eorum tollantur. nam aliter interpretantibus, vites & arbores omnes exceptæ videbuntur. [m] Huius rei [n] emptionem poſſe fieri dixi, *Quæ ex meis ædibus in tuas ædes proiecta ſunt, vt ea mihi ita habere liceat:* [o] deque ea re ex empto agi. [p] Silua cædua in quinquenniũ venierat. quærebatur, cùm glans decidiſſet, vtrius eſſet. Scio Seruium reſpondiſſe, primùm ſequendum eſſe,quod appareret actum eſſe.quod ſi in obſcuro eſſet,quęcumque glans ex his arboribus quæ cæſæ non eſſent,cecidiſſet, venditoris eſſe. eam autem quę in arboribus fuiſſet eo tempore cùm hæ * cæderentur, [q] emptoris. Nemo poteſt videri eam rem vẽdidiſſe,de cuius dominio id agitur,ne ad emptorẽ tranſeat:ſed hoc aut locatio eſt, aut aliud genus contractus. [r]

Pactum ſimile legi commiſſoria, reprobatur inter creditorem & debitorẽ: non inter debitorem & tertium. Bartolus.

LXXXI. SCAEVOLA libro ſeptimo Digeſtorum.

TItius cũ mutuos acciperet tot aureos ſub vſuris, dedit pignori ſiue hypothecæ prædia, & fideiuſſorem Lucium: cui promiſit, intra triennium proximũ ſe eum liberaturum: quòd ſi id nõ fecerit die ſuprascripta, & ſoluerit debitũ fideiuſſor pignori accepta [illegible] ſupra. quæritur, ſi fideiuſſor non fuit liberatus, & [illegible], an habeat empti? Reſpondetur quòd ſic, ſi conuenit vt non in cauſam obligationis haberet pignora, ſed ſub cõditione cõtracta fuit obligatio. [*LVCIVS.*] Promiſi tibi cẽtum corbes de fundo meo. ſi vendo illum, an emptor debeat præſtare centum corbes? Et reſpon.

A [*HVIVS REI.*] Habebã tignum proiectum è domo mea in domum tuam:emi ſeruitutẽ,vt ſic immiſſum habeã:an valeat talis venditio?Et reſpõ.quòd ſic. [*SILVA.*] Vendidi tibi ſiluã, quæ de quinquẽnio in quinquenniũ conſueuit cædi.glans quæ decidit,cuius ſit:an emptoris,an venditoris,quæritur. Et reſpõ. ꝙ conſideratur quod actum eſt.ſi non appareat qd actũ eſt, glans quę deciderit ab arbore non cæſa,cedat vẽditori,& cęſa emptori. Ratio diuerſitatis eſt, quia cũ vendatur cædua: ea tantum pertinent ad emptorẽ,quæ cæduntur.[*NEMO.*] Vendidi tibi equũ: ſed pepigi ne dominiũ ad te tranſiret. an ſit emptio? Dicitur ꝙ non. Viuianus.

m *Excepta videbuntur.* quod eſt abſurdũ. Et ſic not.quòd ambiguum pactum pro emptore interpretatur. Et eſt ratio ſecundũ Ioã. quia vẽditor apposuit. Vel videtur apposuiſſe cum eius gratia fiat, etiam ſi emptor dicat vt ſupra eo. l.ſi in emptione. in principio. Vel dic quòd non eſt obſcuritas aliqua:nam arbores & vites nõ ſata,ſed plantata dicuntur:vt inſti. de re.di.§. ſi Titius. & .§. qua ratione.Accurſius.

n *Huius rei.* id eſt huiuſmodi generis rerũ.

o *Liceat.* q.d. vendis mihi ſeruitutem tigni immittendi,vel immiſſi ſuſtinendi.Accur.

p *Agi.* ſcilicet poſſe dicendum eſt.

q *Caderentur.* Et eſt ratio: quia cum ſit cædua,& vẽdatur vt cædantur,ea tãtum pertinent ad emptorẽ,quæ cæduntur. *Plo.hac.

r *Genus contractus.* puta pignoris,vel emphyteuſis, vel commodatum,vel depoſitum: in quibus dominium nõ tranſfertur: vt ſupra commo.l.penul.& depo.licet.§.j. & facit ſupra eod.nuda. & infra de dona.l.in ędibus.§. finali.Accurſius.

TItius.] *CASVS.* Titius accepit cẽtum aureos ſub vſuris: obligauit prædia pignori:& dedit fideiuſſorẽ ſuũ:& cõuenit cũ eo, vt intra triennium proximũ eum liberaret:& niſi hoc ipſe faceret,& fideiuſſor ſolueret pecuniã creditori,quòd ipſe fideiuſſor pignori accepta [illegible] ſupra. quæritur, ſi fideiuſſor non fuit liberatus, & [illegible], an habeat empti? Reſpondetur quòd ſic, ſi conuenit vt non in cauſam obligationis haberet pignora, ſed ſub cõditione cõtracta fuit obligatio. [*LVCIVS.*] Promiſi tibi cẽtum corbes de fundo meo. ſi vendo illum, an emptor debeat præſtare centum corbes? Et reſpon.

respondetur quòd non personaliter. Viuianus.

a *Obligationem.* existente conditione. At sine pacto non potest fideiussor emere: vt. ff. man. l. si mandato. §. j. & facit. ff. de pign. l. si fundus. §. fin. Sed contra. C. de pact. pig. l. j. & fina.

b *Non esse.* scilicet personaliter, cū personalis obligatio nō sequatur fundū: vt. ff. ad Treb. l. j. §. si heres. & ff. de iud. l. si fideicommissum. §. tractatū. Sed an fundus sit obligat⁹, hic non dicit. & sic nō est cōtra. ff. de vsufruc. l. hactenus. & l. si pēdentes. §. si quid cloacarij. Vel si dicas hoc prædium non obligatum, adhuc tamen non contradicet: quia illud in specialib⁹ & fauorabilibus prestationib⁹ loquitur: vt puta alimētis vel reip. hic vero non de talibus. Itē facit. ff. de an. leg. l. Gaius. vel hic de iure scripto. Itē cōtra. ff. de ali. leg. l. ij. Sol. vt ibi. Accursius.

DE IN DIEM addictione.

Supra in genere dixit de pact. inter emp. & vē. nūc specialiter de quodā, scilicet addictionis in diē: vt vendo tibi rem hoc pacto, quòd si aliquis in diē talem meliorē cōditionem attulerit, quòd sit inepta.

IN diem.] C. ASVS. Cum fit vēditio sub pacto addictionis in diē: queritur an vēditio sit cōditionalis: vel pura. & refert quid actū sit, quia si dicas: si alius offerat mihi meliorē cōditionem, sit inempta: pura consistit emptio: sed resoluitur sub hac cōditione, si alius &c. & interim domin⁹ emptor est: vt. ff. de rei vēdi. l. si quis. & fructus vsucapit: & res interim periculo suo perit. Si vero dicatur sic: perficiatur emptio, si non offeratur melior cōditio, est cōditionalis: & interim venditor est dominus: emptor vero neque vsucapit, neque fructus suos facit: & periculo venditoris res interim perit. Viuianus.

c *Meliorē.* melior dicitur vt. ff. eo. l. iiij. §. fi.

d *A domino* id est ab emptore, qui interim est dominus, secundum quosdam: licet male secundū alios: quia sub conditione fuit facta: & ideo non fuit dominus medio tempore: vt. ff. l. proxi. Dic ergo à domino, id est à venditore. prima vero placet: vt. ff. l. proxi. not.

e *Abeat.* id est recedat.

f *Quotiens ... soluitur.* vt & in simili casu: vt. ff. de contrahen. emptione. Accursius.

g *Conditionalis.* Quid ergo si non appareat? Respondetur. attēde verba. nam si ita dicat, sit inempta, vel discedatur ab emptione, si alius meliorem conditionem attulerit, pura est, sed resoluitur sub conditione: vt hic, & infra de lege commiss. l. j. & ij.

iussor creditori, iussit prædia empta esse, quę creditorib⁹ obligauerat. Quæro, cum non sit liberatus Lucius fideiussor à Titio: an si soluerit creditori, empta haberet suprascripta prædia. Respondit, si non vt in causam obligationis, [a] sed vt empta habeat, sub conditione emptio facta est: & cōtractam esse obligationem.

Obligatio personalis non sequitur fundi possessorem. Bartolus.

Lucius Titius ꝓmisit de fundo suo centum milia modiorū fruméti annua præstare prædiis Gaij Seij. postea Lucius Titius vēdidit fundum, additis verbis his: *Quo iure, quáque conditione ea prædia Lucij Titij hodie sunt, ita veneunt, itáque habebuntur.* Quæro, an emptor Gaio Seio ad prestationē fruméti sit obnoxius. Respondit, emptorem Gaio Seio, secundum ea quę proponerentur, obligatum non esse. [b]

DE IN DIEM ADdictione.

TITVLVS II.

1. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

IN diē addictio ita fit, *Ille fundus centum esto tibi emptus, nisi si quis intra kalendas Ianuarias ꝓximas meliorē [c] cōditionē fecerit, quo res à domino [d] abeat.* [e]

11. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Sabinum.

QVotiens fundus in diē addicitur, vtrū pura emptio est, sed sub conditione resoluitur: [f] an verò cōditionalis [g] sit magis emptio, quæstionis est. Et mihi videtur verius, interesse quid actū sit. Nā si quidē hoc actum est, vt meliore allata cōditione [ab emptione] discedatur: erit pura emptio, quę sub conditione resoluitur. Sin autē hoc actū est, vt perficiatur emptio, nisi melior conditio offeratur, erit emptio cōditionalis. Vbi igitur secundum quod distinximus, pura venditio est, Iulianus scribit, hūc cui res in diē addicta est, & vsucapere posse, & fructus & accessiones lucrari [h], & periculum [i] ad eum pertinere si res interierit:

111. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

QVoniam post interitum [k] rei iam nec adferri possit melior conditio.

1111. VLPIANVS libro vicesimo octauo ad Sabinum.

VBi autē conditionalis venditio est, negat Pomponius vsucapere [l] eum posse: nec fructus ad eum pertinere.

Per empta re principaliter vendita, non admittitur adictio super fructibus: sed super alia re secum vēdita principaliter, admittitur Bartolus.

Idē Iulianus libro quintodecimo quærit: si res in diē addicta interciderit, vel ancilla decesserit: an part⁹ vel fructus eius nomine adiectio admitti possit. & negat admittēdam adiectionem: quia alterius rei quàm eius quæ distracta est, nō solet [m] adiectio admitti. Idem Iulianus eodem libro scribit, si ex duobus seruis viginti venditis, & in diem addictis, alter decesserit: deinde vnius nomine qui supereſt, emptor extiterit, qui supra viginti promitteret, an discedatur à priore contractu? Et ait dissimilem esse hāc speciem partus speciei: [n] ** & ideo hic discedi à priore emptione, & ad secundam peruenirī.

Resoluto iure emptoris per pactum addictionis in diem, resoluitur ius eius qui ab eo recepit. Bartolus.

Sed & Marcellus libro quinto Digestorū scribit, purè vendito, & in diē addicto fundo, si melior conditio allata sit, rē pignori esse desinere, [o] si emptor

Et hoc innuit verbum discedere, vel inempta esse, quasi voluerit eam semel emptam esse. Sed si dicat, vendo, nisi alius &c. vel sic: sit tibi empta, nisi alius &c. quia ibi verba præsentis temporis ponuntur, statim perficiūt emptionē. quod enim de præsenti est vel de præterito, non est in suspenso quo ad esse suum: est tamen in suspenso quo ad resolutionem, quę inducitur verbis sequentibus: scilicet nisi &c. vt ff. pro empt. l. ij. §. si in diem. & ff. eod. l. j. Si autem verba ponātur quæ suspendūt, vel suspendere possunt emptionem: nec denotēt eius perfectionē, sic vt perficiatur emptio nisi &c. nam verbum, perficiatur, est extensiuum, hoc est, conditionale: vt hic, & ff. j. de actio. & obligat. l. obligationum fere. §. conditio. In vltimis vero voluntatibus, siue à principio sub conditione legetur, siue pure legatum sub cōditione adimatur: idem est, quia semper est cōditionale: vt. ff. j. de condi. & demonst. quibus. §. quidā Titio. & de adi. leg. l. si legatum pure. & ff. de leg. iij. fideicōmiss. §. sic fideicommissum. Accursius.

† item.

h *Lucrari.* nisi aliam postea meliorē offerat cōditionē: vt. ff. eo. l. itē quod dictum. Accur.

i *Et periculum.* sic & ff. de præscrip. verb. l. apud Labeonem. §. j. dominus enim est interim: vt. ff. de rei vindi. si quis. & ff. eo. l. fi. §. sed & Marcellus. Sed quid si conditionalis sit? Respon. potest in periculo aliud dici, scilicet vt periculum nō pertineat ad emptorē, nec etiā fructus, sed ad vēditorem: ar. ff. de peri. & cōmo. rei ven. l. viij. §. qui si pēdēte. Sed cum pereat eo modo, quo certū sit illum non allaturum meliorem conditionem, nō spectat periculum ad venditorem: arg. ff. de verb. oblig. l. in illa. & l. cum stipulatus. circa princ. Accursius.

* *Ex socio*

k *Quoniam post interitū.* de quo. ff. eo. ꝓx. dixit. Ac.

l VBi autem. *Vsucapere.* vt. ff. pro empto. l. ij. §. si sub cōditione. Sed si conditio deficiat, nunquid vtetur vēditor accessione temporis quo fuit apud emptorem? Respō. sic: vt. ff. de adquiren. poss. l. Pomponius. §. si is qui precario. Accursius.

Si res in.] C. ASVS. Si ancilla vēdatur sub pacto addictionis in diem: an addictio extendatur ad partum? Respon. quòd non: quia alterius rei &c. Idem est de fructu rei quæ interiit post venditionem factam sub pacto addictionis in diem. Viuianus.

m *Non solet.* id est non debet. Accursius.

n *Partus speciei.* de qua modo. ff. eo. proxi. diximus. Accursius.

o *Desinere.* no. desinere pignus: vt hic, & infra qui. mo. pig. vel hypo.

hypo.ſol.l.iij.Sed cõtra.ĩ.de edil.edic.bouem.§.pignus.Sol.ibi emptor ex volũtate redhibet:hic ex neceſsitate. Item not.quòd ex ſolo pacto dominium rei tranſfertur:ſicut &.ĩ.de rei vin.l.ſi quis hac.Sed cõtra.C.de pac.inter empto. & vẽdi.l.qui ea. Sol. ibi non fuit pactũ legis cõmiſſoriæ,vel addictionis in diem, ſed quoddã aliud: & ideo dominium per pactum nõ trãſfertur: vt.C.de pac. l.traditionib.Ac.

Dominium ex ſolo pacto tranſfertur.

a *Dominus eſſet.* Immo videtur in bonis vẽditoris: vt.ĩ.ad leg.Falci. ſtatuliberi.quę eſt cõtra.Sol ibi ſub conditiõe facta fuit vẽditio. hic pure facta fuit : vt ĩ.l.ij.in fin.Vel quo ad Falcidiã cõputatur:ibi in bonis venditoris.

Eũ qui emit fundũ.] CASVS. Si in re empta aliquis vi vel clam ædificaueritan emptor habeat interdictũ? Et reſpondetur ꝙ ſic: ſed allata meliori cõditione,illud actione ex vẽdito præſtabit quod actione illa interdicti cõſecut' fuerit.[MELIOR.]Iſta.§.reſpicit ſuperiora. Dictũ erat ĩ.ea.l. ꝙ emptio prior reſoluitur meliori allata cõditione. quæritur ergo quando melior conditio videatur afferri? Et dicit iuriſcõſultus quòd melior affertur conditio, cum pretiũ additur, vel cũ facilior ſolutio offert. Idẽ eſt ſi leuioribus conditionibus emptor accedat, qui forte ſatisdationẽ non petet. Arguit generaliter quòd idẽ eſt dicendum vbicumque allata cõditio prodit vẽditori:quia licet vilior ſit cũ offeratur emptori:ea tamen ſibi remittũtur,quæ grauiora videtur. Quod enĩ dicitur, fructꝰ manere penes emptorẽ priorẽ interim perceptos: locum habet cum ſecundus emptor non accedit:tũc enim ad ſecundum emptorem pertinent. Et hoc dicit cum duabus.ll. ſequẽtibus, vſque ad.§.ſi quis.

[quadragẽſimo,ſic.ĩ.l. 6.in princ.

b *In diem.* reſoluẽda emptione. Accurſius.

c *Vtile.* id eſt efficax: vt infra quod vi aut clam.l.is qui in puteũ. §.ſi fundus.

d *Si falſus.* id eſt ſimulator: quia licet emere ſibi nollet, ſimulabat tamen:vnde nullus dicitur emptor : vt ſupra tit.j.l.nuda.&.ĩ. de verb.ſign.Paulus.

eum fundũ pignori dediſſet.Ex quo colligitur quòd emptor medio tẽpore dominus eſſet:[a] alioquin nec pignus teneret.

Qui emit rem purè ſub pacto addictionis in diem:habet interim actiones competentes ratione rei,quas cedere tenetur:hoc dicit.

Idem Iulianus libro octagẽſimo*octauo Digeſtorum ſcripſit: eum qui emit fundum in diem,interdicto *quod vi aut clã* vti poſſe. nam hoc interdictum ei competit,cuius intereſt opus non eſſe factum. Fundo autem, inquit,in diem[b] addicto,& cõmodum & incõmodum omne ad emptorem pertinet antequã venditio transferatur: & ideo ſi quid tunc vi aut clam factũ eſt: quamuis melior conditio allata fuerit,ipſe vtile[c] interdictũ habebit: ſed eam actionẽ,ſicut fructus,inquit,quos percepit,venditi iudicio præſtaturum.

Non committitur pactum addictionis in diem,niſi verus emptor exiſtat,& meliorem afferat conditionem.hoc dicit.

Cum igitur tũc recedatur ab emptione, vbi purè cõtrahitur, vel tunc non impleatur,vbi ſub conditione fit,cum melior conditio ſit allata: ſi falſus[d] emptor ſubiectus[e] ſit, eleganter ſcribit Sabinus priori rem eſſe emptã: quia non videatur melior conditio allata eſſe nõ exiſtente vero emptore. Sed et ſi exiſtat alius emptor, meliorem tamen conditionem nõ adferat : æquè dicendum erit perinde haberi ac ſi non exiſteret.[f]

Nota iſtum.§. ex quo declaratur optime quando dicatur melior conditio afferri. & tene ipſum menſ. Bald.

Melior autẽ conditio adferri videtur,ſi pretio ſit additũ.Sed & ſi nihil pretio addatur, ſolutio tamẽ offeratur facilior[g] pretij, vẽl maturior: melior conditio adferri videtur. Præterea ſi locus oportunior[h] ſoluẽdo pretio dicatur,æquè melior conditio allata videtur. & ita Pomponius libro nono ex Sabino ſcribit. Idem ait, & ſi perſona idoneior[i] accedat ad emptionem,æquè videri meliorẽ conditionem allatam. Proinde ſi quis accedat eiuſdem pretij emptor, ſed qui leuioribus emat conditionibus, vel qui ſatisdationem nullã exigat:melior cõditio allata videbitur. Ergo idẽ erit probãdum et ſi viliori pretio emere ſit paratus, ea tamen remittat, quæ venditori grauia erant in priore emptione.

A e *Subiectus.* à venditore. Accurſius.
f *Non exiſteret.* vt infra eo.l.ſi venditor.j.reſpon.
g *Facilior.* vt per bonos campſores. Accurſius.
h *Locus oportunior.* nam his modis dicitur plus:vt inſtitu. de actio.§.plus autem.

V. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

QVidquid enim ad vtilitatem venditoris pertinet, pro meliore conditione haberi debet.

B VI. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Sabinum.

ITem quod dictum[k] eſt, fructus interea captos emptorẽ priorem ſequi,totiens verũ eſt, quotiens nullus emptor exiſtit qui meliorem conditionem afferat,vel falſus exiſtit. Sin verò exſtitit emptor poſterior, fructus refundere priorem debere conſtat:ſed venditori:[l] & ita Iulianus libro quadrageſimooctauo Digeſtorum ſcripſit.

Si melior conditio ſit allata à tertio, venditio ſtatim reſoluitur,& fructus ad venditorẽ redeunt.ſed ſi prior emptor adhuc afferat meliorem, præfertur ſecundo, & noua
C *emptio contrahitur, nec fructus recuperat: nec eſt res addicenda ſecundo emptori, niſi certiorato priore, ſi meliorem afferre velit. hoc dicit vſque ad.l.Sabinus.*

Si quis extiterit qui meliorem conditionẽ adferat,deinde prior emptor aduerſus eum licitatus ſit,& penes eum emptorem manſerit,[m] dubitari poterit,vtrum fructus[n] ipſe habeat, quaſi nulla meliore conditione allata: an verò venditoris ſint: licet eadẽ ſit perſona, quæ meliorem cõditionem attulerit.[o] Quod ratio facere[p] videtur.intererit tamen quid acti ſit.& ita
D Pomponius ſcribit.

VII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

LIcet autem venditori meliore allata conditione addicere poſteriori:niſi prior paratus ſit plus adiicere.

VIII. IDEM libro trigeſimotertio ad Edictum.

NEceſſe autem habebit venditor meliore conditione allata priorẽ emptorẽ certiorẽ facere:vt ſi quid alius adiicit,ipſe quoque adiicere poſsit.[q]

Licet melior conditio ſit allata, non reſoluitur venditio, ſi venditor eam non admittat:niſi in fauorẽ emptoris vel tertii fuerit pactum appoſitum.h.l.cum.l.ſequen.

i *Idoneior.* quod facit plus eſſe,cum non minus ex fide,quàm ex facultatibus quis ſit idoneus: vt infra de verb. obliga. ſi quis ſtipulatus.§. ſi. Accurſius.

Iтẽ.] CASVS in prĩ. dict' eſt in ſuperiori caſu.[SI QVIS.] Si res vẽdita fuerit pacto additionis in diẽ, & alius meliorem conditionem afferat : primꝰ vero emptor ſecũdum licitando ſuperaueritqueritur,an quaſi nulla allata cõditione meliori, ab alio fructus medij tẽporis ſint venditoris an ẽptoris: & ratio facit quòd ſint venditoris.hoc in prima. Poteſt autem venditor in poſteriori additione rem vẽditam concedere : niſi prior emptor plus paratꝰ ſit offerre.hoc in ſecũda. An autẽ debeat vẽditor certiorare priorẽ emptorem? Et reſpon. ꝙ ſic. & hoc in tertia.

k *Item quod dictum.* ĩ. eo.l.ij.in fin.Accur.

l *Venditori.* vt infra e.l.imperator. ergo & econtra venditor pretium cum vſura reſtituet: vt arg.ĩ. de ædil. edic.illud.§. condemnatio. Accurſius.

m *Manſerit.* ſcilicet res.

n *Fructus.* medio tẽpore perceptos. nam poſt addictionem ſunt emptoris:vt.ĩ. de iure fiſci. l. fin. & infra de act. empt. Iulianus. §. ſi fructibus.

o *Attulerit.* quę & prima erat.

p *Facere.* vt ſint venditoris, non emptoris: vt.ĩ.eo.l.imperator.

q NEceſſe. *Adiicere poſſit.* intra tempus in addictione cõprehenſum,non vltra, niſi reſtituatur:vt.ĩ.de mino.l.ſi in emptione. Quod autem dico ipſum priorem emptorẽ admitti , poteſt dici quando ſic fuit dictũ, ſi fuerit conditio melior allata,vt hic:ſecus ſi ſic, & ſi alius meliorem conditionẽ attulerit, quia tunc nõ emptor, ſed extranei tãtũ admittunt : vt.ĩ.locat. qui inſulam.§. ſi. Acc.

Sabinus.] CASVS. Si vẽditio facta fuerit,

rit,vt res empta sit,si melior conditio non afferatur:bene potest venditor reiicere vltimã conditionem,& sequi primam tanquã meliorem:& durabit prior emptio, nisi nominatim actum esset vt liceret emptori recedere allata meliori cõditióe:tũc enim dissolueret emptio,etiã si vẽditor nó velit sequi vltimã cõditionẽ.

a *Sequiq; primã.* quia vnicuique licet renuntiare his quæ pro se introducta sunt: vt.C.de pac.l.pe.& infra tit.j.l. ij. Accursius.

IX. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Sabinum.

SAbinus scribit, licere vẽditori meliorem cõditionem oblatam abiicere,sequíque primam [a] quasi meliorẽ. & ita vtimur. Quid tamẽ si hoc erat nominatim actum,vt liceret resilire emptori meliore conditione allata? Dicendũ erit dissolutam priorẽ emptionem, etiã si vẽditor sequentem non admittat.

X. IVLIANVS libro tertiodecimo Digestorum.

SEd si proponatur à creditore pignus in diem addictũ, non potest videri bona fide negotium agi,nisi adiectio recipiatur. Quid ergo est si inops emptor,& impediendæ tãtummodo vẽditionis causa interuenit? Potest creditor sine periculo priori emptori addicere.

Potest ei qui meliorem attulit conditionem,res addici sub eodem pacto addictionis in diem. B alitu.

XI. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Sabinum.

QVod autem Sabinus scribit, fundum in diem addici non posse rursus, qui semel fuerit in diem addictus [b], ratione eiusmodi defendit,quia prioris(inquit) emptoris statim fit: scilicet quasi non videatur melior conditio allata,si nõ securè secundo emptori fundus addicitur, sed alia licitatio prospicitur. [c] Sed Iulian' libro quĩtodecimo digestorũ scripsit,interesse multũ, quid inter cõtrahentes actum sit: nec impedire quicquã vel hoc [d] agi,vt sæpius fundus collocetur [e]:dũ vel prima vel secunda vel tertia adiectione res à vẽditore discedat.

Si res à pluribus fuerit vendita diuersis pretiis sub pacto addictionis in diem: potest per aliquos exerceri pactum aliis molentibus.sed si vno pretio ,tunc per contradictionem vnius impediuntur alii.b.d.cõ.l.seq.

Item quod Sabinus ait,si tribus [f] vendẽtibus duo posteriori [g] addixerint, vnus non admiserit adiectionẽ, huius partem priori, duorum posteriori emptam:ita demum verũ est,si variis ptiis [h] ptes suas distraxerũt,

XII. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

ETsi dispares [i] partes vendentium fuerint.

XIII. VLPIANVS libro vicesimooctauo ad Sabinum.

QVod si vno pretio vẽdiderint,dicẽdũ est totã priori emptã manere:quẽadmodũ si quis mihi totũ fũdum ad diem addixisset,postea verò pretio adiecto dimidiũ alij addixerit [k]. Celsus quoque libro octauo digestorum refert,Mucium, Brutum, Labeonẽ, quod Sabinum ,existimare. ipse quoque Celsus idem ꝓbat: & adiicit [l],mirari se à nemine animaduersũ [m], ꝙ si prior emptor ita cõtraxit, vt nisi totũ fundũ emptũ nollet habere [n], nõ habere eũ [o] eã partẽ emptã, quã vnus ex sociis posteriori emptori addicere noluit. Verum est autẽ, vel vnũ ex venditoribus [p] posse meliorẽ adferre conditionem. Emere enim cum tota re etiam nostram partem possumus [q].

Si res addicitur secundo, qui plus nõ obtulit, prima venditio nõ rescinditur, & vẽditor vtriqueremanet obligatus. sed si plus obtulit,rescinditur: licet secundus non sit soluendo. si tamen ab emptore fuit delegatus, vẽditori cõtra eũ succurritur. B art.

XIIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

SI venditor simulauerit meliorem allatam cõditionem, cum minoris, vel etiam tantidẽ

[a] *Sequiq; primã.* quia vnicuique licet renuntiare his quæ pro se introducta sunt: vt.C.de pac.l.pe.& infra tit.j.l. ij. Accursius.

Sed si.] CASVS. Si pign' distrahat sub pacto addictionis i diẽ, & alius meliorem conditionem afferat, & eã nolit creditor recipere:iniuriã facit debitori. Sed qd si secũd' emptor erat inops? poterit creditori priori sine periculo vẽdere. Viuian.

Quod autem.] CASVS. Si res distrahat sub pacto addictionis in diẽ, & alius meliorem conditionem afferat:& res ei ita data sit:an similis pactio posit recipi: vt scilicet à secũdo auferatur,si tertius meliorẽ cõditionem attulerit? Dicit Sabinus ꝙ non. est ratio: quia prioris emptoris,id est prioris pollicitatoris, ꝙ secũd' emptor dicitur,statim fit res irreuocabiliter: & ideo recesit à priore emptore: alioquin nisi res fieret eius plene,à prima emptione non videtur recessum. Iulian' dicit:quid actũ sit refert:vt si actũ sit cũ emptore vt possit ũbi res auferri,& dari tertio meliorem cõditionem afferẽti: hoc posit vẽditor facere. [ITEM.] Si qui rem sibi communem distrahãt sub pacto addictionis in diem,& duo addixerint alicui meliorem conditionem afferẽti, & terti' nolit adiectionẽ accipere, distĩg.aut vno pretio distraxerunt: aut diuersis pretiis:putavn' pro.v. ali' ꝑ. x.terti' pro.xv. & tũc duæ partes perueniunt ad secundum emptorem: tertia remanet penes primũ. Si vno pretio,penes primum emptorem remanebit: sicut si aliquis vni totum vẽdat sub pacto addictionis in diem,deinde adiecto pretio alij vẽdidit.in primo ergo casu dicit Celsus,scilicet cum tres vendũt,& hæc egerunt:si primus emptor nolit nisi totam rem habere,non habebit eam rem quam socius posteriori emptori addixit. [VERVM.] Si duo vendant rem communem sub pacto addicti.in diem:si vnus ex venditoribus meliorẽ afferat conditionem, quia ratione partis socij potuit cõsistere emptio:an auferẽda sit priori,& danda posteriori. Et respon.quòd sic. Hoc dicit [illegible] d.l.ſ venditor. Viuianus.

[b] *Addictus.* id est si primo esset allata conditio melior, & est ei datus: dicit Sabinus quòd plus non recipitur similis pactio, etiã si paciscatur cũ secundo.& hac ratione defendit,quia prioris emptoris,id est primi pollicitatoris,qui secũdus est emptor, statim fit res irreuocabiliter. & bene dico ꝙ fit statim eius: & ideo recessum est à prima. nã si non fieret eius plene, nec à prima videretur recessum:vt hic subiicit.nam de hac scilicet prima emptiõe receditur,eũdo ad semiplenã:vt hic,&.j.de rescin.ven. si id qd.j.respõ.& nõ videtur datũ quod nõ irreuocabiliter datur:vt.ĩ.de pig.ac.si quasi.&.j.de fideiusso. stipulatus es.in fi.nã demũ cũ plene approbat secũdum,recedit à primo:vt.j.eo.si vẽditor. §. sed & si neuter. vel proprie ponitur primi emptoris. Acc.

[c] *Prosp icitur.* hoc dixit Sabinus: sed Iulian' corrigit,quãdo hoc esset actum, quòd potest secundò, tertiò,& quandocunque agi.

[d] *Vel hoc.* etiam cum primo emptore, nã cũ secundo & tertio non est dubium.

[e] *Collocetur.* sub pacto addictionis in diem.

[f] *Si tribus.* aliàs lex: aliàs.§.

[g] *Posteriori.* id est emptori secũdo dederint.

[h] *Si variis pretiis.* maxime. vel variis,id est diuisis. Accursius.

[i] *Et si dispares.* maxime si dispares. nã tũc facilius accidit vt sit varietas in pretio.

[k] *Quod si vno. Alii addixerit.* sed hæc addictio resoluit priorẽ cõtractum,si pro parte plus afferatur, quàm prius fuerat datum pro tota re:vt.ĩ.eo.l.iij.§.ij.

[l] *Et admir.* scilicet Celsus.

[m] *Animaduersum.* in primo casu quãdo diuisis pretiis fuit vendita:& sic non falleris.

[n] *Nollet habere.* id est non vult habere, nisi habeat totum.

[o] *Nõ habere eum.* s.totũ:vt diximus. Io.vt.ĩ. de contrahen. emp. si duos.&.l.arborib.&.j. de ędil.edic.cũ eiusdẽ.&.l.ędiles.§.si iumẽta.&.j.de sol. si quis altã.&.ĩ.mã.l.itavt omnes. §. quòd si fundũ.&.ĩ. de mino.l.tutor.§.j.

[p] *Ex vẽditoribus.* idẽ in emptoribus: vt infra eo.cum in diem.

[q] *Possum'.* sic.ĩ.mãda.ꝙ negotia.§.fi.&.j.de acqr.re.do.quedã.

Si venditor.] CASVS. Vendidit mihi aliquis sub pacto illo,ꝙ si melior cõditio afferretur, res esset inempta:& vẽditor simulauit meliorẽ cõditionẽ,cũ nõ esset:& vẽdidit alteri,vel minoris,vel tãtidẽ:an sit obligatus,quæritur. Et dicitur ꝙ vtriq; erit obligat'. Sed ponamus ꝙ emptor prim' subiecit minus idoneũ emptorẽ:an vẽdita sit?sine dubio à priore emptiõe recessum est: sed vẽditor deceptus habet actionẽ quãti sua interest,cõtra emptorem primũ à quo deceptus est. In hac actione veniẽt fructus quos ꝓcepit prior emptor interim,& si quid dolo vel culpa sua fundus deterior factus sit. Sed ponamus ꝙ nullũ subiecit neq; emptor,neq; vẽditor:sed vẽditor pro maiori pretio vẽdat ei qui nõ erat soluẽdo.certe recessum est à priori emptiõe.Idẽ si pupillo vẽdat sine tutore,vel filiofami. vel seruo alieno.si autẽ seruo proprio,vel domino reiicto casu vẽditio nõ valet:& nõ est recessum à priori vẽditiõe.sed si vẽdat alieno seruo putãs eũ liberum:

rũ:videtur receſſum à priori venditione.[*PRAETER.*]Si res diſtrahitur ſub pacto addict. in diem: non cõſequitur ſecundus emptor fruct[a] quos prior emptor medio tẽpore percepit,ſed ad vẽditorẽ pertinent:& ſi in hac ſecũda venditione minus pretiũ, vel tãtũ quãtũ erat i prima vẽditiõe,afferat:an ſit receſſum à prima,quaſi meliori oblata cõditione?Et reſpõ. quòd non.Viuianus.

a *Obligatus.* ná nõ eſt diſceſſum à prima:vt.ĩ. e.l.vbi.§.cum igitur.

b *Et fructus.* &,pro etiam.q.d.non tantum intereſſe in ipſa re, vt ſubiicit,ſed etiam fructus:vt hic,& ſupra eo. item quod.in princ.

c *Abitum eſt.*id eſt receſſum. & penultima ſyllaba corripitur.

d *Comprobauit.* Not. comprobat, qui malũ ſcienter eligit: vt inſtitu.de act. § huic autẽ. in fi.&.j.de fideiuſ.qui ſatisdare.in fi. &.ĩ.mã. inter cauſas. §. abeſſe. Sed ar.contra.j. de his qui.vt indig.l. cũ qdã.

e *Plurio.* quàm prior emptor.Accurſius.

f *Emptione.*hoc ſi pupillus ſaltẽ naturaliter potuit obligari: quia maior erat infante: vt j.de noua.l.j.aliàs non diſceditur à prima: vt hic ſubiicit.

g *His caſibus.*non ergo prior reſoluit, quæ vera fuit,per eam quæ nulla eſt.

h *Cõtra ſe habebit.* quia reſoluitur prima.Acc.

i *Egenti.*emptori,de quo habuiſti modo. ĩ. §.ſed ſi neuter. Accur.

k *Sequitur.*ſecundum emptorem. Accurſius.

l *Eum non ſequatur.* ſed ſecundum emptorem.q.d. hic.§. venditor nõ præſtat fructus ſecũdo emptori: & aufert priori:& ſic in hoc videtur ſemper cõditio melior afferri: & p hoc etiam ſi tãtundem pretij & non plus afferatur, videtur tamen melior conditio:quod remouet.

m *Et venditorẽ.*vt ob hoc poſsit recedi à prima: vt tali modo adiiciatur melior cõditio.

SI prædio.]*CASVS.* Diſtracto prædio ſub pacto addictionis in diem:ſi ante diem venditor decedat:ſiue heredem habeat, ſiue nõ, poſt diem remanebit penes emptorem priorem: cum nõ exiſtat cui melior poſsit afferri cõditio:ſecus ſi intra diem addic. vẽditori aliquis heres exiſtat.[*SI FVNDVS.*]Si fundus diſtrahatur ſub pacto &c.& alius offerat meliorẽ conditionem,quia quædã adiiciũtur ſecũdæ venditioni quæ non erãt in prima:an pro illa meliori cõditione ſit receſſum à prima emptiõe?Et reſpõ.q nõ: ſi res adiectæ nõ valeãt minus q̃ pretiũ adiectũ in ſecunda venditiõe.Itẽ ſi plus pretij adiiciatur,vt in lõgius tẽpus ſolutio differatur,& tãtum interuſurium redigi poſsit ex pretio prioris venditionis,quãtum eſt pretium adiectũ in ſecunda venditione longiore tempore ſoluendũ:an ſit recedendũ à prima emptione,quaſi meliori conditione allata?Et reſpon.quòd non.

n *Non exiſtat.* Not.hereditate iacẽte non poſſe meliorem cõditionem afferri, licet ſit loco perſonæ:vt ar. infra de ſtip.ſer.l.ſeruus hereditarius.

o *Poteſt.* Not. q̃ in perſona heredis condi tio adimpletur:arg.cõtra.ĩ.de cõdi.& demõ. à teſtatore. *ADDITIO.* Sol.ſecundũ Bal. hic, quia ibi in vltima volũtate, vbi nũ trãſit cõditio, niſi mora præcedat:hic autẽ in cõtractibus. Nec obſt ĩ. de verb. oblig.l. qui Romæ.§. Augerius.qa ibi conditio erat coarctata ad vitã: & ideo non trãſit ſecũdũ eũdẽ Bal. *Conditio in perſona heredis adimpleri poteſt.*

p *Plurio.*id eſt maioris pretij.Accurſius.

q *Poſtea.*ſ.quàm prim[o].

r *Venierit.*in ſecunda emptione.Accurſius.

ſ *Data.*ſecũdo ẽptori, qui aliquid pl[us] dat.

t *Capi potuerit.*vt ſi tãtum poteſt colligi vſurarum nomine ex præſenti pecunia data,quãtum eſt adiectio pecuniæ longiore tempore ſoluendæ:non dicatur melior conditio allata.alioquin contra dicatur.Accurſius.

IMperator.] *CASVS.* Re diſtracta ſub pacto addic.ſi melior cõditio afferatur, fructus quos prior emptor percepit,vẽditor reſtituere debet.Sed qd ſi impenderit,nunquid habet reditus retentionẽ pro impenſis?Reſpon. q̃ ſic.& ſi fructus non ſufficiãt vt hoc fiat:vẽditori ex vendito,emptori ex empto cõpetit actio.Viuianus.

u *Neceſſe eſt.*vt.ĩ.e.itẽ quod dictũ eſt.in prĩc. &.j. de iur. fiſ. l.fin.in principio.H.

x *Actione.*ſ.vt ea agatur ad hæc pacta ſeruãda & ſimilia: vt.ĩ.tit.j. l.qui fundũ vendidit.

CVm duo.]*CASVS.* Vendidi tibi vnũ ſeruũ pro.x.Titio aliũ pro.x.ſub pacto videlicet.meliore cõditione allata venit ali[us] qui offert p̃ vtroq;.xxx.an ſit receſſum à vẽditiõe?refert an fiat adiectio.x.p̃ pretio vni[us] tãũ, an.v.p̃ pretio vni[us],&.v.p̃ pretio alteri[us]. Primus ſi ille ſit ineptꝰ cui adiecta ſunt.x.& eũ habebit ſecũdꝰ emptor,priore ẽptore habẽte aliũ.Secũdo caſu vtrũq; habebit ſecũdus emptor.q̃ ſi non appareat cui facta ſit adiectio, ſtabitur primæ emptioni.Vi.

y *Separatim.*ita ſcilicet,vẽdo tibi Stichum pro.x.& ſi alius attulerit meliorem cõditionem,ſit inemptus: & eodem modo alij vendo alium ſeruum:deinde vtrunque vni vendo pro.xxx.

Quia

Licet plus offerens non obligetur efficaciter:ſi tamen venditor ſibi efficaciter obligatur,dicitur venditio:& per eam à prima receditur:ſecus ſi nec venditor ei efficaciter obligatur.Bartolus.

Sed & ſi pupillus poſtea ſine tutoris auctoritate pluris[c] emerit: cõſentiente venditore abibitur à priore emptione[f].Idem & de ſeruo alieno: aliter atque ſi ſeruo ſuo vel filio quem in poteſtate habet, vel domino rei per errorẽ id addixerit: quia non eſt emptio his caſibus[g]. Quòd ſi alieno ſeruo, quem putauerit liberũ eſſe,addixerit:cõtra ſe habebit[h],& erit hic ſimilis egẽti.[i] Emptorem qui meliorem conditionem attulerit, præter corpus nihil ſequitur[k], quod venierit:

Fructus quos venditor à primo emptore recuperauit, in ſecundum plus offerentem non tranſeunt:nec tamen propter hoc diceretur melior conditio allata,ſi ſecundus emptor plus non obtuliſſet.Bartolus.

Non tamẽ ideo, ſi tantũdem pretiũ alius det, hoc ipſo quòd fructus eum non ſequantur[l], qui ſecuturi eſſent priorem emptorem, melior conditio videtur allata: quia nõ id agitur inter emptorẽ & venditorem[m].

Facente hereditate venditoris, non poteſt melior conditio afferri.

XV. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

SI prædio in diem addicto, ante diem vẽditor mortuus ſit, ſiue poſt diem heres ei exiſtat, ſiue omnino non exiſtat[n], priori[emptori]prædium emptum eſt: quia melior conditio allata, quæ domino placeat, intellegi non poteſt,cũ is qui vendat,nõ exiſtat. Quòd ſi ĩtra diẽ adiectionis heres exiſtat, melior cõditio ei adferri poteſt[o].

Non dicitur melior cõditio afferri,quãdo verus emptor recompenſatur pro eo quòd pl[us] offerat ĩ re vel tẽpore ſolutionis.Bart.

Si fũdus in diẽ addict[e] fuerit pluris[p], vt quædam ei accedãt, quę non acceſſerint priori emptori:ſi non minoris ſint hę res, quàm quò pluris poſtea[q] fundus venierit[r], prior vẽditio valet, quaſi melior conditio allata non ſit,ſi minoris ſint. Idémque æſtimandum eſt ſi dies lõgior pretij ſoluendi data[ſ] fuerit:vt quæratur quantũ ex vſura eius tẽporis capi potuerit[t].

Sicut fructus percepti per emptorem meliori conditione allata reſtituuntur venditori:ita & econuerſo ipſi primo emptori debet reddi quod impendit.

XVI. VLPIANVS libro trigeſimoſecundo ad Edictum.

IMperator Seuerus reſcripſit: Sicut fruct[a] in diẽ addictę domus, cũ melior conditio fuerit allata, vẽditori reſtitui neceſſe eſt[u]: ita rurſus quæ prior emptor medio tẽpore neceſſario pbauerit erogata, de reditu retineri: vel ſi non ſufficiat, ſolui æquũ eſt. Et credo ſenſiſſe prĩcipẽ de empti vẽditi actione[x].

Si duæ res vendantur duplici pretio hoc pacto,vt aliquid adiiciatur ad pretium:illius vẽditio reſoluitur ad cuius pretiũ fuit additum:quod ſi non apparet,neutra.Bar.

XVII. IVLIANVS libro quintodecimo Digeſtorum.

CVm duo ſerui duob[us] ſeparatim[y] denis in diẽ addicti

a *Quina.* id eſt pretio vniuſcuiuſque quinque.
b *Servus.* ſcilicet tantum.
c *Ad vtrum.* id eſt ad cuius.
d *Addident.* ſecundus emptor. Azo.
e *Non videbitur.* Nota ergo ꝙ in dubio nil valet: vt hic. Idem in datione tutoris: vt ſi non apparet quis: vt. j. de teſt. tute. l. duo. Idē in legato: vt. j. de reb. dub. l. ſi fuerit. Idē in inſtitutiōe heredis: vt j. de here. inſti. l. in tēpus. §. ſi. Idē in adeūda hereditate, ſi de cōditione teſtatoris dubitet, vel de virib⁹ teſtamenti, ſit verū vel falſum: vel iuribus: quia neſcit quod prius, & qđ poſterius ſit factū: cum ſint duo idē dicētia: vt. j. de adquir. her. ſed & ſi de ſua. j. &. ij. reſpon. &. l. cū falſum. &. l. eū qui duob⁹ rem. Idē in duobus cōcurrētibus: vt. ꝛ. ad legem Aquil. ſcientiā. §. cum ſtraméta. ſic &. ꝛ. de uſufruc. ſed & ſi quis. §. interdū. Arg. contra. j. de acceptila. l. plurib⁹.

Cum in diem.] CASVS. Eramus duo ſocij: Titius vendidit nobis fundū ſub pacto addic. in diem: ego obtuli meliorē conditionem: vtrū etiā pro mea parte ſit receſſum à vēditione iſtius fundi? Et reſpō. quòd ſic. Viuia.

f *Parte.* quā emit. Az.

Fundo.] CASVS. Fūdo diſtracto ſub pacto, ſi ſecundus plus offerat, & vēditor aliud tantundē eidem fundo adiiciat, qđ eſt maioris q̄ ſit pretium adictū: nō eſt receſſū à prima emptione: vt. ꝛ. eo. ſi p̄dio. Si fundus autē ſit minor, an videat recedere à priore emptione? Et reſpō. ꝙ ſic, ſi vēditor in dolo nō erat.

g *Applicito.* qui eſt minoris, quàm pretiū adiectum. alioquin non diſcederet à priori emptione: vt. ꝛ. eo. ſi prædio. §. ſi fundus.

h *Dolo caret.* Si enī ob hoc tātū faciſſet, vt noceret emptori priori, nō vt ſibi cōſuleret: cōtra eſſet: vt. j. de qua plu. arcē. l. j. §. deniq.

i *Venditori.* id eſt rei venditæ prius. Accurſius.

Prior.] CASVS. Re diſtracta ſub pacto, & meliore conditione allata: an primus emptor poſſit agere contra ſecūdum pro pretio quod ſoluerat venditori, niſi eum delegaſſet ei, quæritur. Et reſpon. quòd non. Viuianus.

k *Non poteſt.* niſi in ſubſidiū primo debitore exiſtente non ſoluendo: vt C. quando fiſ. vel pri. debi. ſui debi. l. ij. iij. &. iiij.

DE LEGE COMMISSORIA.

Hic etiam eſt quod dicit pactum ſpeciale quod in venditione apponitur: ſed in pignoribus reprobatur: vt C. de pac. pigno. l. ſi.

Si fundus.] CASVS. Si res ea lege diſtrahatur, vt niſi pretium ſua die ſoluatur, res ſit inempta: an pura, an conditionalis ſit venditio? Et reſpon. quòd pura. Sint, & extiterit qui pro vtroq; triginta det, refert, vnius pretio decē, an ſingulorū quina[a] adiiciat. ſecundū ſuperiorem adiectionē is ſeruus[b] inemptus erit, cuius pretio adiectio facta fuerit: ſecundū poſteriorem adiectionem vterq; ad poſteriorē emptorem pertinebit. Quòd ſi incertum ſit, ad vtrius[c] pretium addiderit:[d] à priore emptione non videbitur[e] eſſe diſceſſum.

Vnus ex emptoribus poteſt afferre meliorem cōditionē: & tota emptio nouatur. Bal.

XVIII. AFRICANVS libro tertio Quæſtionum.

CVm in diem duobus ſociis fundus ſit addictus: vno ex his pretiū adiiciente, etiam pro ipſius parte[f] à priore vēditione diſcedi rectius exiſtimatur.[g]

XIX. IAVOLENVS libro ſecundo ex Plautio.

FVndo in diem addicto, ſi poſtea pretium adiectū eſt, & venditor alio fundo applicito,[g] eum ipſum fundum poſteriori emptori addixit, & id ſine dolo malo fecit: priori emptori obligatus non erit. Nam quamuis non id tātùm quod in diem addictū erat, ſed aliud quoque cum eo venierit: tamen ſi venditor dolo caret,[h] prioris emptoris cauſa abſoluta eſt. Id enim ſolum intuendum eſt, an priori venditori[i] bona fide facta ſit adiectio.

Prior emptor non habet actionem contra ſecundum: quia perſonalis actio non ſequitur fundum. Bartolus.

XX. PAPINIANVS libro tertio Reſponſorum.

PRior emptor poſt meliorē conditionem oblatam, ob pecuniam in exordio venditori de pretio ſolutam, contra ſecundum emptorem citra delegationem iure ſtipulationis interpoſitam agere non poteſt.[k]

Prior.] CASVS. Re diſtracta ſub pacto, & meliore conditione allata: an primus emptor poſſit agere contra ſecūdum pro pretio quod ſoluerat venditori, niſi eum delegaſſet ei, quæritur. Et reſpon. quòd non. Viuianus.

k *Non poteſt.* niſi in ſubſidiū primo debitore exiſtente non ſoluendo: vt C. quando fiſ. vel pri. debi. ſui debi. l. ij. iij. &. iiij.

DE LEGE COMMISSORIA.

Hic etiam eſt quod dicit pactum ſpeciale quod in venditione apponitur: ſed in pignoribus reprobatur: vt C. de pac. pigno. l. ſi.

Si fundus.] CASVS. Si res ea lege diſtrahatur, vt niſi pretium ſua die ſoluatur, res ſit inempta: an pura, an conditionalis ſit venditio? Et reſpon. quòd pura.

A l *Commiſſoria.* id eſt commiſſi: ſiue eius pactum locum habeat, quando vendo tibi rem, & trado: & ſi non ſolueris hinc ad menſem, quòd res ſit inempta. Accurſius.

m *Videatur.* vt. j. de vſucap. pro emp. l. ij. §. Sabinus. Sed pactū additionis in diem quandoq; facit cōditionalem, quandoq; reſoluitur ſub conditione: vt. ꝛ. titu. j. l. ij. Acc.

Cum venditor.] CASVS. Si venditor vendat ſub pacto legis cōmiſſoriæ, ſi pecunia ſoluta nō fuerit ad certum diem: hoc ita accipiē, vt ſi ſit ſoluta pecunia, non ſit fundus inemptus, ſic volēte vēditore. ſi autē emptor velit inemptū eſſe: nō poteſt inuito venditore: quia hoc pro vēditore ſtatutū eſt: aliàs eſſet in poteſtate emptoris q. emit villā, vt ea exuſta non ſolueret pretiū: & ita eſſet inēpta: quod eſſe nō poteſt: cū fund⁹ fuerit periculo ſuo. nā venditor legē commiſſoriā quæ in vēditionibus dicitur, exercebit volens, nō etiam inuitus. & hoc dicit cū l. ſequen. Viuianus.

n *Nam legem. Etiā inuitus.* quia qđ fauore &c. vt C. de leg. & cōſti. qđ fauore. &. j. de ſer. expor. l. iij. &. ꝛ. de mino. ſi iudex. &. ꝛ. tit. j. Sabinus. Sed contra infra de peri. & commo. rei ven. ſi vina. Sol. vt ibi.

Si fundus.] CASVS. Si vendā Titio fundū ſub pacto. l. cōmiſſoriæ. i. vt fund⁹ ſit inempt⁹ ſi pretiū nō ſoluatur certo tēpore, & ipſe nō ſoluat: qualiter agere poſſum ꝙ fundo & fructib⁹ quos recepit in fundo, vel ſi deterior factus fuerit ſua culpa? Dicitur ꝙ deciſa eſt illa quæſtio, q̄ habet locū act. ex vēdito: licet vēditio ſoluta fuerit. Eſt tamē verum ꝙ iterdū emptor lactificit fructū⁹ quos interim percepit, ſecundū ſententiā Neratij quę humana eſt, ſcilicet cum ipſe aliquā partē pretij ſoluerit: quia pretiū quod dedit, perdidit, eo ꝙ reliquam partem ad diem nō ſoluit. [ELECANTER.] Vendidi tibi fundum ſub pacto. l. commiſſo. ſi aduenīēte die nō fuit ſoluta pecunia: ego poſſum exercere cōmiſſoriam, & reſcindere venditionē. Si volo exercere cō miſſoriam, vel petere pretiū, dicitur hic ꝙ ab initio alterū eligere debeo: & vno electo ad alterum redire nō poſſum. Sed ponamus ꝙ in. l. com. pacto ita dicit emptor, quòd ſi nō ſoluatur ſua die, fundus eſſet inemptus: & adiecit, ꝙ ſi vēditor minoris eſtūc alteri vēdat: ꝙ emptor hoc damnum ſibi reficeret. tenebitur ad hoc actione ex vendito competente. [MARCEL. LIBRO VICESIMO.] Si vendā tibi ſub pacto vt fund⁹ ſit inemptus, niſi ad diem ſolueris: quæritur, an debeā te interpellare: an debeas offerre vltro ſi vis euitare commiſſoriam? Dicitur quòd offerre debes. ſi non habes cui offeras, liberatus es.

Competere.

a *Comparere.* vt.ĩ.de contrahen.emp. l.sed Celsus.§. si fundus. &.ĩ.titu.j.l.imperator.& forte de illo respon.dicit hic.
b *Pretium.* id est partem pretij:vt statim subiicit.
c *Perdidit.* ideo q̃ ad diem statutum reliquum non soluerit.id enim verisimile est actũ inter eos q̃ emptor & pretium & arras per legẽ amittat. Azo. vt.ĩ.e. si per emptorẽ.
d *Exercere.* vel in arra, vel in reuocatione rei,vel aliquo alio put conuentũ est: vt.j.e. si per emptorem. Sed an ad hoc cogi possit per officiũ iudicis? Respõ. sic:ar.C. de inge. manu.l.diffamari.
e *Variare.* nõ permittitur variare: ar. contra.j.de colla.bo.l.nõ nunquam. in princ. & de hoc dixi.ĩ.de proc. in causæ.
f *Exigat.* vt.ĩ.de cõtrahẽ.emp.sed Celsus. §. si fundus. Azo. Sed quid si non conuenit? Respon.non ageretur. Argu. tamen q̃ tacite semper videamur conuenire, cum sit cõsuetum:vt hic, &.j. de ædil. edic. q̃ si nolit. §. quia assidue. *ADDIT.* Tu die quòd ea quæ solita sunt fieri & apponi in cõtractib⁹, non præsumuntur nisi probentur, q̃n aliquid adiiciũt obligatiõi: vt dicit ista gl. quã tenemẽti,secundũ Bal.hic.
g *Offerre.* sic debitor sub pœna:vt C.de cõtra.& commit. stipu.l. magnã. sic & sub vsura: vt .j. de vsu. pecunię §.fi. & ex causa emphy. vt.C. de jur. emphy.l.pen.§.j. Item iudex à quo appellatur, apostolos sine petitione dare debet:vt C.de appel.l.eos.§.fi.Sed ecõtra quandoq; exigit interpellatio:vt.j.quorum leg.l.fi.§.j.&.j.de colla.bo.si quis filiũ.§. stipulatio. Accursius.

† *Lude. Ro. in suis sum. fol. 19. sing. 538. dicat istũ sic. p sing. qui text. in ampliabit elegater & doctrina Lan. vt hic in omni inter. pro. Bolo.*

† *Flo. commissoriam.*

I *Ege.*]*CASVS.* Si vendo fundum, & adiicio vt inempt⁹ sit nisi pecunia soluat̃ sua die: & soluta nõ fuerit statuta die: emptio resoluit.fructus emptor, licet suo iure suos fecerit,restituere debet: quia nihil remansurũ est penes eum.
h *Reuenisset.* id est inemptus factus esset.
i *Nihil penes.* vt.ĩ.tit. j.imperator.&.l.ité qđ dictũ.in prin. & .ĩ.eo. si fundus. nisi in casu: vt.ĩ.eo.l.si fundus.§.j.

D *E lege.*]*CASVS.* Iurisc̃õsul.interrogatus super hac.l.cõ. tradit naturã huius legis:quia si pacto.l.cõ.nõ pareatur,& stet p emptorẽ:vẽditor si velit, potest vti cõmissoria, & emptor amittit si quid arrę nomine dedit,vel simili modo ab eo recepit

§. Vetus.

est, ex vendito actionem cõpetere:[a] vt rescriptis imperatoris Antonini & diui Seueri declaratur. Sed quod ait Neratius, habet rationem, vt interdũ fructus emptor lucretur, cum pretium[b] quod numerauit, perdidit.[c] Igitur sentẽtia Neratij tũc habet locum, (quæ est humana) quando emptor aliquã partem pretij dedit.

Eligens inter contraria, variare non potest. Bald.

Eleganter Papinianus libro tertio Responsorum scribit, statim atque commissa lex est, statuere venditorem debere, vtrũ cõmissoriam velit exercere,[d] an potius pretium petere: nec posse si cõmissoriã elegit, postea variare.[e] In cõmissoria † etiam hoc solet cõuenire, vt si venditor eundẽ fundũ venderet: quãto minoris vẽdiderit, id à priore emptore exigat.[f] erit itaque aduersus eum ex vẽdito actio.

Vbi non est appositus certus terminus, nõ est necessaria interpellatio. Baldus.

Marcellus libro vicesimo dubitat, cõmissaria vtrum tunc locum habeat, si interpellatus nõ soluat: an verò si non obtulerit. Et magis arbitror offerre[g] eum debere, si vult se legis commissoriæ potestate soluere. quod si non habeat cui offerat, posse esse securum.

Antequam existat conditio huius pacti, emptor efficitur dominus fructuũ quos percepit: sed ipsa existente restituere tenetur. Bartolus.

V. NERATIVS libro quinto Membranarum.

L Ege fundo vendito dicta, vt si intra certum tempus pretium solutum nõ sit, res inempta sit: de fructibus quos interim emptor percepisset, hoc agi intellegendũ est, vt emptor interim eos sibi suo quoq; iure perciperet. Sed si fundus reuenisset,[h] Aristo existimabat venditori de his iudiciũ in emptorem dandum esse: quia nihil penes[i] eum residere oporteret ex re in qua fidem fefellisset.

VI. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

A venditor. [*POST DIEM.*] Si pacto.l.cõ. non obseruato vẽditor non vtatur cõmissoria: si partẽ pretij petat, amplius cõmissoria vti non potest: quia non licet variare, & vna via electa, ad aliam redire non potest.& hoc dicit cum.l.sequen. Viuianus.
k *De lege.* aliàs incipit, de lege cõmissoria. aliàs, si per emptorẽ.

DE lege[k] cõmissoria interrogatus ita respõdit, si per emptorẽ factum sit quo minus legi pareretur, & ea lege vti vẽditor velit, fundos inemptos fore: & id quod arræ vel alio nomine datum esset, apud vẽditorem remansurum. Idem respondit, si ex lege inempti sint fundi: nec id quod accessurũ[l] dictum est, emptori deberi.

B Post diem lege commissoria comprehensum venditor partem reliquæ pecuniæ accepit. Respondit, si post statutum diẽ reliquæ pecuniæ, venditor legẽ dictam nõ exercuisset, & partẽ reliqui debiti accepisset,[m] videri recessum à commissoria.

Si post terminum solutionis venditor recipiat pretium, videtur renuntiare legi commissoriæ. hoc dicit cum.l.seq. Bald.

VII. HERMOGENIANVS libro secundo iuris Epitomarum.

POst diem commissoriæ legi præstitutum si vẽditor pretium petat,[n] legi commissoriæ C renũtiatum videtur: nec variare,& ad hanc redire potest.

VIII. SCAEVOLA libro septimo Digestorum.

MVlier fundos Gaio Seio vendidit, & acceptis arræ nomine certis pecuniis, statuta sunt tempora solutioni reliquę pecuniæ: quibus si nõ paruisset emptor, pactus est vt arrã perderet, & inemptæ villæ essent. Die statuto emptor testatus est se pecuniam omnem reliquam paratum fuisse exsoluere: & sacculum cum pecunia signatorũ signis obsignauit: defuisse autẽ venditricem: posteriore autem D die nomine fisci testatò conuẽtum emptorẽ,[o] ne antè mulieri pecuniã exsolueret, quàm fisco satisfaceret. Quæsitum est, an fundi non sint in ea causa, vt à vẽditrice vindicari debeant ex conuentione venditoris.* Respondit, secundum ea quæ proponerentur, nõ commisisse[p] in legem venditionis emptorem.

l *Accessurũ.* vt ruta & cæsa. nam cum resciſſa sit in pricipali: nec tenet in accessorio. Acc. m *Accepisset.* idem est si tantũ petiit,& nõ habuit, secundũ quosdã: vt.j.l.proxi. Vel dic q̃ ibi petiit & habuit. Et not. q̃ pecuniã perẽdo legi renũtiat: vt hic,& C.de pac.inter empto. & vendito. l.cõmissoriæ.&.ĩ.eo. si fund⁹.§. elegãter. sic peritor he reditatis habẽdo pretium rei: vt .ĩ. de peti. heredi.sed & si lege.§. fina. sic depositor accipiẽdo vsuras, suo renũtiat priuilegio: vt.ĩ.depos.l.si hoiem.§.quotiẽs. sic.j. de fideiusso. si seruus ali. &.ĩ. mã.si precedẽte. in fi. &.ĩ.de tribu.qđ in herede.§.j. &.ĩ.de inof.testa.l.nihil.§.fi à statulibero.

n *Post dĩ. Petat.* & habeat: aliàs non: vt ĩ. de minori. Aemili⁹. &.ĩ.l. proxi. & facit.ĩ. e.si fundus. §. j. immo & si non habeat: vt.d. l.Aemilius.

MVlier.]*CASVS.* Quędam mulier fundos vendidit Gaio Seio:& accepit pec. q̃ arris:& cõuenit q̃ nisi reliqua pec. soluerẽt certa die, q̃ arræ pderent, & fundi essent inempti.postea die statuta venit emptor,& ptestat⁹ fuit se velle soluere pec.illã:& in saco signato deposuit,& protestatus fuit q̃ non erat mulier præsẽs cui soluere posset. postea fiscus denũtiauit huic Gaio q̃ nõ solueret pecuniã istã anteq̃ fisco satisfaceret:& ita forte postea nõ potuit soluere. q̃ritur,an incidit in l.cõmissã? Dicit Scæuola q̃ secũdũ ea quę ponũtur, non est factũ contra conuentũ. Vi. o *Emptorem.* scilicet apparuit.
p *Non commisisse.* i.nõ cõmittit in legẽ: cũ p eũ nõ stet: vt.j. de act. & obli.l.traiectitiæ.in fi.aliàs si esset commissum, daretur rei vindi. vt.C.de pac.ĩter emp. &.ĩ.eo.l.cõmissoriæ.

* *vulg. vẽditionis. nisi & vẽditor etiã pro vẽditrice intelligatur, vt & in aliis simil.hab⁹ notabilibus.*

DE HEREDITATE VEL actione vendita.

Dictum est supra de venditione rerum corporalium: nunc de venditione incorporalium. Accursius.

Si hereditas.] CASVS. Vendo hereditatem viui, vel illius cuius cõmercium non fuerit in rerum natura, puta eius quod in nullius bonis est. & sic est in litera nullius. vel si est in litera nullus, & sic melius: tunc dicit illius qui nullus est, puta seruus de iure ciuili: nihil ago, & non valet emptio nec venditio: quia in rerum natura esse debet quod vendatur.

Ista lex non summatur, quia brevis est: sed ipsam declara vt glo. & bene. Bald.

a *Qui viuit.* No. q hereditas non dicitur viuẽtis, vt hic: immo est ius succedẽdi &c. vt. j. de verb. signi. hereditas. aliàs incipit, nihil. & ideo q herede quis gerere nõ potest in hereditate viuentis: vt. j. de adqui. hereditа. neminem. nec de ea quis debet esse solicitus: vt j. de vulg. sub. l. ij §. interdũ. Item not. q nõ est hereditas eius qui est nullus de iure ciuili, vt seruus: vt. j. de reg. iur. l. qđ attinet. in fimili est nulla, & ideo vtroque casu nõ tenet venditio talis hereditatis, vt hic, quia debet esse hereditas quæ vẽdatur: vt. j. eo. l. cũ hereditate. idẽ ergo est si nec est nec fuit in rerum natura, cuius dicitur hereditas. licet autem non teneat venditio in prædictis casibus, agitur tamẽ ex empto ad interesse, ad pretium, & ad expensas: vt. j. eo. l. quòd si nulla. & j. de acti. emp. si sterilis. §. quamuis. Accursius.

Hereditas non est eius, qui est nullus de iure ciuili.

I. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

SI hereditas venierit eius qui viuit, a aut nullus sit, nihil esse acti: quia in rerum natura non sit quod venierit.

Venditor hereditatis satisfare non debet, nec cauere debet de euictione: nisi de suo dato & facto tantum. Baldus.

II. VLPIANVS libro quadragesimonono ad Sabinum.

VEnditor b hereditatis satisdare de euictione nõ debet: cũ id inter ementẽ & vendentẽ agatur, vt neque amplius neque min' iuris emptor habeat, quàm apud heredem futurũ esset. Planè de facto suo c venditor satisdare cogendus est.

Venditor.] CASVS. Vẽdidi Titio hereditatem'. quæritur an debeam satisdare de euictione rerum hereditariarũ? Dicitur quòd nõ: quia illud videtur agi inter ementẽ & vendentẽ, quòd nihil plus iuris habeat emptor, quã fuisset habitur' heres. [IN HEREDITATE.] Si vendo tibi here. q̃ritur quid appella. hered. significatur, vtrum veniãt res quæ fuerũt tẽpore mortis: an &c. dicit iurisco. inspiciendũ quid actum sit. nã plerũque actũ est, vt veniant quæ tẽpore venditionis erãt in bonis. [ILLVD.] Quidã instituit me & filiũ suum pupillũ heredes: & substituit me sibi. vẽdidi hereditatẽ, postea obuenit mihi ex substitutione. Dicitur q illud non venit: quia licet vnum sit testamentum, tamen duæ sunt hereditates: nisi hoc actũ fuisset, quòd etiã illa in venditione veniret. [PERVENISSE.] Si vẽdo here. hoc vocabulo q teneor præstare quicquid peruenerit ad me occasione here. quæritur quomodo dicatur peruenisse? Et dicitur qnod peruenisse videntur corpora rerum quarũ ac. habet: vnde ac. præstare debet emptori. plenius videtur peruenisse ea quorum possessio siue pretia vẽditor habeat. Cætera sunt plana vsq; ad. §. illud quæsitũ. [ILLVD QVAESITVM.] Vẽdidi her. Titio. filius meus vel seru' meus aliquid debebat illi cui successi. quæritur, an hoc debeã præstare emptori? Dicitur q sic, quatenus de peculio vel de in rẽ ver. cõueniri poterã nomine filij vel serui. [SOLET.] Quædã quæstio formari cõsueuit in genere, an vẽditor her. teneatur præstare emptori quod sibi obuenit occasione here. & est agitata in tali specie. vẽditor exegit tanquam debitum, quod non erat debitũ. certe hoc nõ præstabit, neque reputabitur non debitum, si soluit: nisi per sentẽtiam condẽnatus sine dolo malo soluerit. tũc enim bene repetet, etiã si debitũ verũ non fuerit. [NON SOLVM.] Venditor debet præstare act. hereditarias emptori: & non solũ illas, immo etiam eas quas ipse constituit. vnde si fideiussores accepit, vel aliã obligationẽ: vel si rem deduxit in iudiciũ: hoc totum tenebitur præstare. [SICVTI.] Omne lucrũ debet pertinere ad emptorem here. & ita omne damnum. sed pone quòd heres vendidit rem here. cuius nomine cõuenitur. quæritur: an illud recipiat ab emptore? Et dicitur q non: quia non conuenitur de hoc quia heres, sed quia vẽdidit: nisi emptor habuit pretium rei venditæ: & si in tali iudicio vẽditor aliquid expẽdit, vel procura. eius, hoc recuperabit ab emptore per actio. ex vẽdito. cæterũ si nihil sibi abest, non aget. [AVD.] Vẽdidi hereditatẽ, & excepi in venditione seruum quendã sine peculio. si conueniar nomine illius serui, vel de peculio, vel de in rẽ verso: quatenus versum fuerit in vtilitatem defuncti, ago contra emptorẽ: quia ẽs alienum nomine suo soluere videor, cum ipse habeat penes se peculium. ex aliis autem suo nomine condẽnatur: nec recuperat ab emptore. Sed ponamus quòd acceperit seruum cum peculio, & cõuentus aliquid præstiterit: nũquid emptor semper repetit ab eo? Certe nõ, cum hoc actum sit, q superfluũ peculij sit penes vẽditorem. Si vero contrariũ actũ fit, tunc repetet. In dubio si nihil actum sit, & solummodo mẽtio de peculio facta fuit: non repetet emptor, immo illud superfluum remanebit penes venditorem. [SI VENDITOR.] Vendidi hereditatẽ: excepi quasdã ædes quarum nomine promissum erat de dãno infecto. quæritur, quis teneatur ex illa stipulatione? Respon. interest &c. vt in text. Si vero dictum est q ad emptorẽ pertineat, vẽditor cõsequetur. si nihil dictum fuerit: tunc damnũ quod ante venditionẽ contingit, pertinet ad emptorẽ: dãnum autẽ quod post, pertinet ad venditorẽ. [SI TITIVS.] Casus iste aliquãtulũ obscurus est. Pone ita apertũ casum: Vendidit Titius Seio hereditatem Mæuij: deinde institutus à Seio heres vendidit hereditatẽ Seij alteri Titio. Quæritur, si quid præstat vẽditor iste occasione hereditatis Mæuianę, an ex prima vẽditione, id est an occasione primæ venditionis iste vltimus cõueniri possit? Dicitur q sic: & quod potuisset venditor consequi à quolibet extraneo herede primi emptoris, hoc poterit & ab emptore secundo: & cõsequetur per istam actionem ex vẽdito. & adducit simile. Nam si emi hominem à Seio, & stipulatus sum ab eo duplã, & extiti heres, & vendidi hereditatem: si homo iste euincatur, agam contra illũ emptorẽ hereditatis. [SI QVID.] Si vẽditor hereditatis posuit aliqd nomine publici vectigalis, vel nomine tributorũ, hoc cõsequetur ab emptore: quia onera sunt hereditatis. sed si vẽdat hereditatem facto funere testatoris: an ab emptore impensam recuperare possit? Dicitur q sic: & ista impensa hereditaria est. [CVM QVIS.] In. §. isto quædã regula est: quia cũ creditor succedit debitori, cõfunduntur actiones aditione heredit. si tamen vẽdidit hereditatẽ, tenetur emptor sicut heres: siue tẽpore mortis testator debuit, licet defierit debere adita hereditate à vẽditore: siue in dié debuerit testator, vel sub cõditione: & dies vel cõditio extitit post morté. Et si seruitutes amisit vẽditor adeũdo, recuperat eas per actionẽ ex vẽdito. Sed si nihil præstiterit venditor: obligatus est actione, & poterit agere vt liberetur. Vi

In venditione hereditatis in dubio videtur venire illud quod erat in hereditate tempore euictionis.

In hereditate vendita vtrum ea quantitas spectatur, quæ fuit mortis tempore: an ea quæ fuit cum aditur hereditas: an ea quę fuit cum hereditas venundatur: videndum erit. Et verius est hoc esse seruandum, quod actum est. Plerumque autem hoc agi videtur, vt quod ex hereditate peruenit in id tempus quo vẽditio fit, id videatur venisse. d Illud potest quæri: si etiam impuberi sit substitutus e is qui vendidit hereditatem testatoris, an etiam id quod ex impuberis hereditate ad eum qui vendidit hereditatem peruenit, ex empto actioni lo-

b *De euictione.* scilicet hereditatis cum fideiussore: nisi hoc actũ est: sed cauere tantum debet: vt infra de euictio. l. emptori. Pro rebus autẽ singularibus nec satisdare nec cauere debet, vt hic: quia aut est hereditaria res euicta: & tunc fit emptori iniuria si euincitur, quæ non debet tangere venditorem: vt infra de euic. si per imprudentiam. nisi forte emptor nullam causam iniustæ damnationis præbuit: vt. j. de fideiuss. l. exceptione. Si autem non erat hereditaria, non est vendita: cum id agatur, vt nec amplius nec minus pertineat ad emptorem, quàm pertineat ad venditorem: vt hic. nisi venditor affirmauerit rem illam esse hereditariam: vt. j. eo. l. nisi. Quod autem dico pro re singulari euicta nõ agi, verũ est, nisi sit euicta, quasi non sit heres qui vendidit. nam tunc etiam pro re singulari euicta agitur: vt not. C. de euict. l. j. & hoc etiam si non esset promissum de euictione: vt supra de contrahen. empt. l. in vendendo.

c *De suo facto.* scilicet quòd si quid ex hereditate fuerit cõsecutus, idem reddat: vt. j. eo. l. venditor ex hereditate. in prin. Acc.

d *Venisse.* scilicet in venditione hereditatis. Et sic no. inspici tempus contractus. sic. ff. de contrahen. emp. l. Rutilia. & l. in lege. Si autem agatur, quod plerũque fit, quòd tempus mortis defuncti inspiciatur: tũc habẽt locum cautiones de quibus dicit. j. ea. l. §. peruenisse. & §. sed & rerum. & §. non tantum. Accursius.

e *Substitutus.* qui vnà cum pupillo erat institutus: & ita partem hereditatis paternæ vendidit.

a *Veniat.* vt infra de le.iij.l.ſi Titius ex parte.
b *Hereditas eſt.* vt inſtit.de pup.ſubſt.§.igitur.
c *Maxime.* abundare videtur.ſic & C.de teſt.ma.l.fin.§.j. aliàs contra.ſ.e.l.j. Vel dic tenere in eâ, vt in acceſſoria:quia ir paterna tenet: vt argu.ſ. de contrahen. empt. l. in modicis.&.j. de vulg. & pupil. ſub. l. patris & filij. Accurſius.
d *Peruenisſe.* exponit verbum peruenisſe,qd eſt.ſ.§.in hereditate.
e *Tribuere.* nam videtur res peruenisſe, eo quòd habet actionem: vt ſupra de pet.here.ſi quid poſſeſſor. §. ſed & an bonæ fidei.
f *Peruenisſe.* & ſic tenetur ea præſtare.non ergo tẽpus cõtractus, ſed præcedens inſpicitur. Et ſic eſt contra.ſ. ea.l.§.j.Sol. hic fuit actum vt tẽpus mortis inſpiceretur: vt & ibi dixi. Vel dic hoc ideo, qa pretiũ loco rei eſt, vt in actione ex empto vniuerſali:ſicut in peti.her.vt.ſ.de peti.here.ſi & rem & pretiũ.
g *Negabitur.* ſic & ſupra de peti.her.l.vtrũ. & infra ad Trebel. l. cogi. §.j. & .j. de verbo.ſign.l.aliud.
h *Sed & rerum.* quia hoc caſu actum eſt, vt quæ erant in bonis tẽpore mortis, veniãt in vẽditione: vt.ſ.e.l.§.j. diximus.aliàs ſecus: vt ſ.de peti.here.l.vtrũ.
i *Quod quandoq;.* hoc ſemper accipe quando actum eſt vt tempus mortis inſpiciatur: vt dixi ſupra ea.l.§.j.
k *Quem.* id eſt aliquẽ debitorẽ hereditatis.
l *Poſſet adipiſci.* Nota quem teneri ad adquirendum & recuperandum.ſic in domino qui tributoria conuenitur:vt.ſ. de tribu.illud.§. ſed ſi mercedẽ. & in procuratore: vt ſupra man. l.dolus. & in poſſeſſore hereditatis malæ fidei:vt ſupra de peti.her.ſed & ſi.§. perinde. ſimiliter etiã captiuo imputatur, ſi nõ redeat cum poſſit, vt ei ius poſtlim. denegetur: vt.j.de cap.l. ſi capti. in princ. aliud autẽ in eo qui in fraudem creditorũ nõ adquirit: vt infra quæ in frau.cre. l qui autẽ. in prin.vel patroni: vt.j. ſi quid in frau. pat.l.j. §.vtrum.Accurſius.
m *Lata culpa.* item de ledi: vt infra de peri.& com. rei ven. l.cuſtodiam. cum vtriuſque gratia hic contractus celebretur:vt inſti.qui.mo.re con.ob.§.fin.
n *Deperdita.* quæ expone vt.ſ.de peti.hered.l.deperditum.
o *Sine dolo malo.* ſubaudi,& culpa.
p *Ob debitum.* dico ei cuius &c.
q *Præſtare eum debere.* Sed qd tẽpus hic ſpectatur,vt ſciamus quãtum ſit verſum:Reſpõ. forte mortis creditoris:vt.ſ.de pec.l.eo tẽpore.§.ſi creditor. Vel aliud in Falcidia, propter quã ibi dicit, quã in venditione hereditatis : quia hic præſtat omnia quæcumque & ante & poſt venditionem adquiſiuit: vt.ſ.e. l.§. peruenisſe. vſque ad hunc.§.Accurſius.
r *Non reputare.* ſic & in bonę fidei poſſ.her. vt.ſ.de peti.her.ſi poſſeſſor.§. bonæ fidei. Sed procurator reddit: ſed non imputat: vt.ſ. de procu.l.qui pprio. §.procurator vt in cęteris. & negotiorũ geſtor:vt.ſ. de neg. geſt. ſi quis negotia. Acc.
s *Condẽnatus.* ſ.heres, etiam iniuſte.Accur.
t *Condemnatũ.* ſi tamẽ hoc ipſo cp eſt heres, cõdemnatur: alioquin contra : vt.j.§. deniq;. Sic no.cp ſolutũ indebitum extra iudiciũ nõ reputat : ſed p iudiciũ ſolutum ſic, ſi bo-fi. vt dixit: non ſi per cõtumaciam forte:vt.ſ.pro ſocio.l.cum duobus.j. §.fi.&.j. de euict.l.ſi ideo.Accurſius.
u *Ipſe heres.* contra fideiuſſorem: vt.ſ. eo.l. emptori. Has autem actiones habet emptor vtiles, etiã ſine ceſſione, ſi à defuncto veniẽrit:vt.C.eo.l.emptori . Si autem ipſe heres de nouo eas adquiſiuit : neceſſaria eſt ceſſio,vt deni emptori:ſicut in ea hereditate q̃ p Trebellianum eſt reſtituenda:vt.j.ad Tre. ſi heres pecuniã.Acc.
x *Eundẽ reſpicere.* Nã ibi lucrũ &c. vt C. de fur.l.fin.§. ſed tales.& ſ.pro ſoc.l.ſi igitur.
y *Vendiderit.* nõ emptori hereditatis qui poſtea emit hereditatem:ſed cuidam alij.
z *Condemnatus.* nomine duplæ promiſſæ ſi res ſuerit euicta. Acc.
a *Emptorem.* ſcilicet hereditatis.Accurſius.
b *Actionem.* contra emptorem hereditatis pro pecunia ſoluta.

f Facit act. ſic.§.gl.in l.quæſti. ſupra verb. ad integrũ. ante med. & verſ. ſed po. extra de offi.dele.

Ad adquirendum & recuperandum quis teneatur.

Ad venditorem dicitur peruenire, non ſolum quod in veritate peruenit, ſed illud quod dolo malo & culpa fecit quo minus perueniret : qui dolus malus conſideratur non ſolum in commiſſione rei adquiſitæ:ſed etiam in non adquirendo. Bald.

Venditor hereditatis ſi indebitum exegit,emptori præſtare non debet : & ſi indebitum ſoluit,emptori imputari non debet,ni ſi ſoluatur per ſententiam. Vel ſic: Illicitum lucrum nõ venit in reſtitutione huius §. Et iniuriosa ſententia lata contra vẽditorem, nocet emptori. Bald.

Venditor alteri non ſolum actiones hereditarias cedere debet, ſed etiam actiones propias ex ſuo facto ſibi competentes. Bal.

**Eſſe ſc.ſed demonſtratiũ pro reciproco poſitum eſt.*

cum faciat. & magis eſt ne veniat: [a] quia alia hereditas eſt. [b] Licet enim vnum teſtamentum ſit,alia tamen atque alia hereditas eſt. Planè ſi hoc actũ ſit, dicendum erit etiã impuberis hereditatem in venditionem venire, maximè [c] ſi iam delata impuberis hereditate venierit hereditas. Peruenisſe [d] [f] ad venditorem hereditatis quomodo videatur, quæritur. Et ego puto, antequam quidem corpora rerum hereditariarũ nactus vẽditor fuerit, hactenus videri ad eum peruenisſe,quatenus mandare poteſt earum rerũ perſecutionem,actionésque tribuere. [e] Enimuero vbi corpora nactus eſt,vel debita exegit: plenius ad eum videri peruenisſe. Sed & ſi rerum venditarũ ante hereditatem venditam pretia fuerit conſecutus : palam eſt ad eum pretia rerũ peruenisſe. [f] Illud tenendum eſt, cum effectu videri peruenisſe , non prima ratione. idcirco quod legatorũ nomine quis præſtitit,non videtur ad eũ peruenisſe . Sed & ſi quid æris alieni eſt , vel cuius alterius oneris hereditarij:peruenisſe meritò negabitur. [g] Sed & rerũ [h] ante venditionem donatarum pretia præſtari , æquitatis ratio exigit . Non tantũ autẽ quod ad vẽditorem hereditatis peruenit,ſed & quod ad heredem eius ex hereditate peruenit:emptori reſtituendum eſt. Et non ſolùm quod iam peruenit : ſed & quod quandoque [i] peruenerit,reſtituendum eſt.

Sed & ſi quid dolo malo eorum factum eſt quo minus ad eos peruenirẽt , & hoc emptori præſtandum eſt . Feciſſe autem dolo malo quo minus peruenirẽt, videtur , ſiue alienauit aliquid,vel etiam acceptò quem [k] liberauit : vel id egit dolo malo ne de hereditate adquireretur, vel ne poſſeſſionem adipiſceretur quam poſſet adipiſci. [l] Sed & ſi nõ dolo malo,ſed lata culpa [m] admiſerit aliquid , vtique tenebitur . Deperdita [n] autem & deminuta ſine dolo malo [o] venditoris non præſtabuntur.

Illud quæſitum eſt , an venditor hereditatis ob debitum [p] à filio ſuo, qui in poteſtate eius eſſet,ſeruóve,ei cuius hereditatem vẽdidiſſet, præſtare debeat emptori. Et vtiũ eſt , quicquid dumtaxat de peculio filij ſeruíve,aut in ſuã rem verſum inueniatur , præſtare eum debere. [q]

Solet quæri , an & ſi quid lucri occaſione hereditatis venditor ſenſerit,emptori reſtituere id debeat. Et eſt apud Iulianum hæc quęſtio tractata libro ſexto Digeſtorum.& ait, quod non debitum exegerit,retinere heredem : & quod nõ debitum ſoluerit,nõ reputare. [r] nam hoc ſeruari , vt heres emptori non præſtet quod nõ debitum exegerit: neque ab eo cõſequatur, quod non debitum præſtiterit. Si autem condemnatus [s] præſtiterit: hoc ſolum heredi ſufficit, eſſe * eum condemnatum [t] ſine dolo malo ſuo , etiam ſi maximè creditor non fuerit is cui condẽnatus eſt heres , quæ ſententia mihi placet.

Non ſolùm autem hereditarias actiones,ſed etiam eas obligationes quas ipſe heres [u] conſtituit , dicendum erit præſtari emptori debere. Itaque & ſi fideiuſſorem acceperit ab hereditario debitore : ipſam hanc actionẽ quam habet heres,præſtare emptori debebit . Sed & ſi nouauerit , vel in iudiciũ deduxerit actionem : præſtare debebit hanc ipſam actionem quam nactus eſt . Sicuti lucrum omne ad emptorem hereditatis reſpicit , ita damnum quoque debet ad eundem reſpicere. [x] Denique ſi rem hereditariam heres vendiderit, [y] ac per hoc fuerit condemnatus, [z] non habet contra emptorem [a] actionem: [b] quia non ideo con-

a *Abſit venditori.* vel ſit abſuturum:vt.j.ea.l.in fine.
b *Actionem.* ſcilicet ex vendito,vel tributo,vel exercitoriam vel inſtitoriam.
c *Apud Iulianum.* de peculio intra annum: quod eſſe poteſt.
d *Conſequi.* de natura eius venditionis.
e *His enim caſibus.* ſcilicet quando de peculio, vel de in rẽ verſo agitur:vel etiam quod iuſſu, vel tributoria, vel exercitoria,vel inſtitoria.
f *Ex cæteris.* puta ex maleficiis quæ noxam ſequuntur: vel etiam ſi ex ſuo iuſſu. Accur.
Maleficia noxam ſequuntur.
g *Suo nomine.* cũ ipſe ſeruũ habeat:vt inſtit. de noxa.§.omnis.
h *Condẽnatur.* ſcilicet venditor qui retinuit.
i *Non petere.* ex natura contractus: ſed iure pacti, ſi trãſeat ad emptorem. Accurſius.
k *Hoc.* ſic enim excipiẽdo, cum ſuo onere excipit: & ſic nõ eſt iã onus emptoris: & ſic non repetit ex natura contractus.
l *Hoc haberet.* ſcilicet venditor:puta ſi dixit, ideo retineo peculiũ, vt ſit meũ quod ſupererit ſatisfactis creditoribus. deficere autem non poſſet, cum vltra quantitatẽ peculij nõ teneatur.
m *Contra actum eſt* ſcilicet quòd ſuperfluum ſit emptoris. Accur.
n *Recte repetere.* ſcilicet quicquid peculiari nomine ſolueret, repeteret:licet peculiũ excepiſſet. Vel dic,ea intẽtione excepit vt creditoribus teneretur ſatisfacere, ex eo certe repetet ab emptore qđ pſtiterat creditoribus. Azo. Sed tũc quomodo repetit, cũ habeat quod excepit? Reſpõ. retinendo:vt.j.de Carbo. edic. l. j. Vel quia de facto peruenerat ad emptorem. Sed nõne etiam ſuperiori caſu eſſet idem,ſi ad emptorẽ peruenifſet? Reſpon.ibi repetet: quia excepit non ex natura cõtractus: quia ſoluerat de ſuo. hic quia de ſuo ſoluit, & ſecũdum hoc excepit: non vt ſe oneret, & emptorem exoneret:ſed cauſa remouẽdæ dubitationis: argu.ĩ. man.l.qui mutuam. & vt magis haberet ad manus. vnde hoc caſu agit ex natura cõtractus ſi de ſuo ſoldemnatur,quòd heres eſſet, ſed quòd vendiderit. Sed ſi pretium rei diſtractæ emptori hereditatis dedit,videamus an locus ſit ex vendito actioni.& putem eſſe. Siue ipſe venditor dederit aliquid pro hereditate, ſiue procurator eius, ſiue alius quis pro eo dum negotium eius gerit:locus erit ex vẽdito actioni,dummodo aliquid abſit venditori[a] hereditatis. cæterùm ſi nihil abſit venditori,conſequẽs erit dicere non competere ei actionem.[b]

Non ſummatur,quia diſtinguit: ſed nat. in diſtinctione iſtius.§. h.d. Venditor hereditatis,qui excepit ſeruum cum peculio: eatenus onera peculii agnoſcere debet, quatenus non repetet. & in hoc ſolum no. rationem.§. Aut vẽditor ſoluit pro onere quod debet ſequi emptorem,& repetit: aut pro onere quod debet ſequi ipſum vẽditorem,& non repetit. Bald.

Apud Iulianum[c] ſcriptũ eſt, ſi venditor hereditatis exceperit ſeruum ſine peculio, & eius nomine cum eo fuerit actum de peculio, & in rem verſo: id dumtaxat eum cõſequi,[d] quod præſtiterit eius peculij nomine quod emptorem ſequi debeat, aut quod in rem defuncti verſum eſt. His enim caſibus[e] æs alienum emptoris ſoluit,ex cæteris[f] cauſis ſuo nomine[g] condemnatur.[h] Quid ergo ſi ſeruum cũ peculio exceperit venditor hereditatis, cõuentuſque de peculio præſtitit? Marcellus libro ſexto Digeſtorum non petere[i] eum ſcripſit: ſi modò hoc[k] actũ eſt, vt quod ſuperfuiſſet ex peculio,hoc haberet:[l] at ſi contra actum[m] eſt, rectè repetere[n] † eũ poſſe ait.[o] ſi verò nihil expreſsim inter eos conuenit,[p] ſed tantummodo peculij mentio facta eſt:[q] ceſſare[r] ex vendito actionem conſtat.

† *petere*

Baldus dicit hic quòd non poteſt ſummari:quia diſtinguit. Tu dic quãdo res ſingularis excipitur, videtur actum vt omne damnum contingens ante venditionẽ, pertineat ad emptorem:ſed contingens poſt, ad venditorem. Bartolus.

Si venditor hereditatis ædes ſibi exceperit,quarum nomine damni infecti promiſſum fuerat:[s] intereſt quid acti ſit. Nam ſi ita excepit,vt damni quoque infecti ſtipulationis onus ſuſtineret: nihil ab emptore conſequeretur.Si verò id actum erit, vt emptor hoc æs alienum exA uit,ac ſi non excepiſſet.ſed certe & ex pacto poſſet agi præſcriptis verbis vel ex vendito informata,& ſecundũ hoc habent locum gloſſę hic poſitæ.
o *Poſſe ait.* cum enim onus ſit peculij:& emptor hoc caſu habeat peculiũ, repetit ab emptore venditor ſi quid de ſuo ſoluit. Accur.
p *Conuenit.* ſcilicet de eo quod ſupererit:cuius eſſe debeat.
q *Mentio facta eſt.* ſcilicet excipiendo.
r *Ceſſare.* ſic ergo præſumitur in dubio actũ vt ſuperfluum ſit vẽditoris, vt non detur ei actio. Accurſius.
s *Promiſſum fuerat.* à defuncto vel ab herede. Accurſius.
t *Pertinebit.* eodẽ modo diſtingues ſi exceperit ædes vel fundũ: cuius occaſione aliquid adquiſiuit vẽditor poſtea: vt.j.eo.l.ſi. quæ eſt cõtra. licet ibi non videatur diſtinguere, ſed indiſtinctè reddi emptori. & facit ad hunc.§. C. de pericu.& commo.l.j. Acc.
u *Si Titius.* venditor.
x *Eam hereditatẽ.* ſcilicet Seianam.
y *Attio.* ſ.cuidam qui vocabatur eodẽ nomine vt ipſe vẽditor. Ac.
z *Hereditatis.* ſcilicet Mæuianæ: vt quia aliquid tunc ſoluerit Titius heres idemq; venditor creditorib' Mæuij,vel etiam procurator ei', qui poterat ab emptore primo repetere:vt.j. proxi.§.&.ĩ. ea.l.§.ſinautem.
a *Emptore.* ſcilicet ſecundo. Accurſius.
b *Duplam.* ſimilẽ caſum ponit, vt probet ſolutionẽ præmiſſam.
c *A Titio ſeruarem.* in ſimplũ forte, ad inſtar eius qui fuit heres vero domino ſerui quẽ à nõ domino emerat: vt .j. de euict. l. ſi ei.§. item ſi domino.&.j.ad l.Fal.cum emptor. Vel dic ſecus hic eſſe:quia venditor pro herede non habetur: ſed emptor:vt.j.ea.l.§.pen.
ſit.
d *Agnoſcere.* i.reddere debet venditori.
e *Tributorum.* tributũ capitib', vectigal prędio imponitur.
f *Deſint.* vt.C.de pactis.l. debitori.&.j.de ſol.l.Stichũ.§.aditio.
g *Teneri* actione qua prior debitor tenebat: cum omnia ſint perindeac ſi non fuiſſet heres:vt hic,&.ĩ.de inof. teſta.

demnatur,ſolueret, ad illum onus ſtipulationis pertinebit.[t] Si non apparebit quid acti ſit:veriſimile erit id actum, vt eius quidem damni nomine quod ante venditionem datum fuerit, onus ad emptorem, alterius tẽporis ad heredem pertineat.

Emptor hereditatis,venditori præſtat id quod heres extraneus præſtaret. h.d.

Si Titius[u] Mæuij hereditatem Seio vendiderit, & à Seio heres inſtitutus eam hereditatem[x] Attio[y] vendiderit: an ex priore venditione hereditatis cum Attio agi poſsit? Et ait Iulianus,quod venditor hereditatis[z] petere à quolibet extraneo herede potuiſſet, id ab hereditatis emptore[a] conſequatur. Et certè ſi Seio alius heres extitiſſet:quidquid venditor Mæuianæ hereditatis nomine præſtitiſſet, id ex vendito actione conſequi ab eo potuiſſet.Nam & ſi duplam[b] hominis à Seio ſtipulatus fuiſſem,& ei heres extitiſſem, eámque hereditatem Titio vendidiſſem: euicto homine,rem à Titio ſeruarem.[c]

Vendita hereditate inter contrahentes, habetur perinde ac ſi venditor numquã fuiſſet heres,& emptor fuiſſet ab initio inſtitutus. h.d.cum.§ ſeq. Iaco. But.

Si quid publici vectigalis nomine præſtiterit venditor hereditatis, conſequens erit dicere, agnoſcere[d] emptorem ei hoc debere. namque hereditaria onera etiam hæc ſunt. Et ſi fortè tributorum[e] nomine aliquid dependat, idem erit dicendum. Quod ſi funere facto heres vendidiſſet hereditatem, an impenſam funeris ab emptore conſequatur? Et ait Labeo emptorem impenſam funeris præſtare debere: quia & ea, inquit, impenſa hereditaria eſſe. * cuius ſententiam & Iauolenus putat veram, & ego arbitror.

Cum quis debitori ſuo heres exſtitit,confuſione creditor eſſe deſinit.[f] ſed ſi vendiderit hereditatem,ęquiſsimum videtur emptorem hereditatis vicem heredis obtinere: & idcirco teneri[g] venditori hereditatis, ſiue cũ moritur teſtator debuit, quamuis poſt mortem debere deſiit adita à venditore hereditate: ſiue quid in diem de-

teſta. eum qui. §. fi. Vel condictione indebiti ad ipſum quod eſt ſolutum: vt ſupra de condic. inde. ſi is qui &c. Vel etiam contra ex vendito: vt infra proxi. Accurſius.

a *Cum emptore agatur.* vt ex malefficio: vt inſtitu. de perpe. & temp. acti. §. non autem.

b *Seruitutes.* quæ debebantur à prædio hereditario ſuo proprio.

c *Reſtituantur.* quia ſunt amiſſæ. ſic & ſupra communia præ. l. ſi ei cuius prædium. & argu. infra de leg. j. legatarius. §. j. ſecus autem ſi emam prædium mihi ſeruiés, & reuendam: quia nõ reſtituitur ſeruitus amiſſa, niſi ſpecialiter imponatur: vt ſupra de ſer. vr. præ. ſi quis ædes. Idem not. hic quòd actio ſemel extincta reſuſcitatur. ſic &. ſ. ſi ex noxa. cauſa aga. l. ij. in fin. regulariter tamen contra: vt infra de ſol. qui res. §. areã. quæ eſt contra. Accurſius.

Actio extincta quãdoque reuiuiſcit.

Si vẽditor.] *CASVS.* Si venditor exegit pecuniã à debitoribus hereditariis: & exactã amiſit ſine dolo malo & culpa: an teneatur emptori? Dicitur quòd non. Viuianus.

Si nomen.] *CASVS.* Vendidi nomẽ debitoris mei. nõ teneor facere quòd ſoluendo ſit, ſed quòd debitor ſit, & quòd exceptione tutus non ſit: niſi in contrarium actum ſit. & ſi vẽdo nomen certæ ſummæ, puta decẽ: in tãtum teneor. ſi incertæ: quãtum eius interſit. Et hoc dicit cũ l. ſequen. Viuianus.

d *Præſtare.* incipit tractare de ſecunda parte rubricæ. ſic eſt ergo periculo emptoris: vt hic, & infra de euict. ſi plus. §. fin. &. j. de ſol. pupilli. §. ſoror. Sed an actio iniuriarum poſſit vendi? quidã quòd non ante lit. conteſta. quia non eſt in bonis: vt. j. de iniur. l. iniuriarum actio. poſt nõ: quia eſt litigioſa: vt C. de liti. l. ij. Sed dico q͡ ſic, ante litis conteſta. & quod dicit, non eſt in bonis: verum eſt vt tranſmittatur ad heredes. eſt tamen quo ad nos: quia eam intentamus & per nos, & per alios: vt infra de iniur. l. ſed ſi vnius. §. idem ait & ſi nepoti. Accurſius.

Iniuriarum actio an ſit in bonis, & an vendi poſſit.

Florentius dicit.

e *Et quidem. Interſit.* vt in hoc intereſſe tantum pretium & impenſa debeat æſtimari. & ſic nõ ob. j. eo. quòd ſi nulla. quæ eſt contra. vel lex ſequens ibi ſoluit. Accurſius.

Emptori.] *CASVS.* Si vendo nomen, debeo præſtare emptori perſecutionem pignoris etiã illius quod accepi poſt venditionem: quia beneficium vẽditoris debet prodeſſe emptori.

f *Eius quoque quod poſtea.* & ita demum, ſi fiat ceſſio: vt dixi ſupra eo. l. ij. §. non ſolum. Sed à primo creditore accepta vtili actione etiam ab emptore petantur: vt C. eod. l. emptor. & de ac. & oblig. l. ſi in ſolutum. & facit. j. eo. venditor actionis.

beatur: ſiue ſub conditione, & poſtea cõditio extitiſſet: ita tamen, ſi eius debiti aduerſus heredem actio eſſe poterat, ne fortè etiam ex his cauſis, ex quibus cum herede actio non eſt, cum emptore agatur. [a] Et ſi ſeruitutes [b] amiſit heres inſtitutus: adita hereditate, ex vendito poterit experiri aduerſus emporem, vt ſeruitutes ei reſtituantur. [c]

B Sed & ſi quid venditor nondum præſtiterit, ſed quoquo nomine obligatus ſit propter hereditatem: nihilo minus agere poteſt cum emptore.

III. POMPONIVS libro vicesimoſeptimo ad Sabinum.

SI vẽditor hereditatis exactã pecuniam ſine dolo malo & culpa perdidiſſet, non placet eũ emptori teneri.

Nota hanc l. cum. l. ſequen. quæ nõ ſummãtur: quia breues ſunt cum reliquis vſque ad. l. ſi quaſi heres. Baldus.

IIII. VLPIANVS libro trigeſimoſecundo ad Edictum.

C SI nomẽ ſit diſtractum, Celſus libro nono Digeſtorum ſcribit, locupletem eſſe debitorem non debere præſtare: [d] debitorem autem eſſe præſtare, niſi aliud conuenit.

V. PAVLVS libro trigeſimotertio ad Edictum.

ET quidem ſine exceptione quoque: niſi in contrarium actũ ſit. Sed ſi certæ ſummę debitor dictus ſit: in eã ſummam tenetur vẽditor. Si incertæ, & nihil debeat, quanti intereſt* emptoris.

VI. IDEM libro quinto Quæſtionum.

D EMptori nominis, etiam pignoris perſecutio præſtari debet eius quoque, quod poſtea [f] venditor accepit. Nam beneficiũ venditoris prodeſt emptori.

VII. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

CVm hereditatẽ aliquis vendit: * eſſe debet hereditas, vt ſit emptio. Nec enim alea [g] emitur, vt in venatione, & ſimilibus: ſed res. quæ ſi non eſt, (non) cõtrahitur emptio: & ideo pretium condicetur.

VIII. IAVOLENVS libro ſecundo ex Plautio.

QVod ſi nulla hereditas ad venditorẽ pertinuit: quantum emptori præſtare debuit, ita diſtingui oportebit, vt ſi eſt quidem aliqua hereditas, ſed ad venditorem non pertinet, ipſa æſtimetur. Si nulla [h] eſt de qua actum videatur: pretium dumtaxat, [i] & ſi quid in eam rem [k] impenſum eſt, emptor à venditore conſequatur.

IX. PAVLVS libro trigeſimoquarto ad Edictum.

ET ſi quid emptoris intereſt.

X. IAVOLENVS libro ſecundo ex Plautio.

QVòd ſi in venditione hereditatis id actum eſt, [l] ſi quid iuris eſſet venditoris, venire, nec poſtea quidquam præſtitu iri: quamuis ad venditorem hereditas non pertinuerit, nihil tamen † eo præſtabitur: quia id actum eſſe manifeſtum eſt, vt quemadmodũ emolumentum negotiationis, ita periculum ad emptorem pertineret.

XI. VLPIANVS libro trigeſimoſecundo ad Edictum.

NAm hoc modo admittitur eſſe vẽditionem, *Si qua ſit hereditas, eſto tibi empta*: & quaſi* ſpes hereditatis. ipſum enim incertum rei veneat, vt in retibus.

XII. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

D HOc autem ſic intelligendum eſt, niſi ſciens [m] ad ſe non pertinere ita vendiderit. nam tunc ex dolo tenebitur.

XIII. PAVLVS libro quartodecimo ad Plautium.

QVòd ſi ſit hereditas, etſi non ita conuenit, vt quidquid iuris haberet venditor, emptor haberet: tunc heredem ſe eſſe præſtare debet.

CVm hereditatem.] *CASVS.* Si vendo hereditatẽ, debeo facere quòd ſit hereditas. nam aliter non eſt venditio. non enim hic alea venditur aut ſpes, ſicut æſtimandum eſt cum quis emit venationem, vel ſimilia, puta iactum retis, & ſimilia: immo emit rem: & ſi non inueniatur, non eſt tunc emptio: vnde pretium condicitur. Viuianus.

g *Nec enim alea.* vt ſic non teneatur: vt ſupra de cõtrahen. emp. nec emptio. niſi hoc agatur: vt. j. eo. quod ſi in venditione. Accurſius.

Quod ſi.] *CASVS.* Si hereditas nulla ad venditorem pertineat: quantũ præſtare debeat emptori, æſtimandum eſt vt ſi ſit aliqua hereditas de qua agebatur: ſi ad venditorẽ non pertineat, præſtabit æſtimationẽ illius. an nulla ſit: & tũc debet pretium reſtituere: & ſi quid aliud emptor expendit; vel ſua intereſt. Viuianus.

† *tamen* ab eo.

h *Si nulla.* quia viuit.

i *Pretium dũtaxat.* vt ſupra eo. l. & quidem. contra. Sol. vt ibi.

k *Rem.* id eſt contractum.

Quòd ſi in vendi.] *CASVS.* Si in venditione dicatur, ſi quid iuris pertinet ad venditorẽ, id venit: nihil præſtabit vẽditor: quia hoc quidem expreſſe cõueniſſe videtur, & ſicut lucrum negotiationis ad eum pertinet: ita & periculum pertinere debeat: quaſi ſpes hereditatis ſit in venditione. hoc autem ita intelligitur, ſi ignorãs ad ſe pertinere, ita vẽdidit. cæterũ ſi ſciens, tenetur de dolo. Sed ſi ſit hereditas, & cõueniat vt idem ius habeat emptor quod habet venditor: debet præſtare ſe heredẽ eſſe. liberatur vero ſi ſic cõuenerit vt quicquid iuris &c. & hoc dicit cũ l. ſe. vſque ad. l. qui filiſa. Vi.

* *ſi qua ſit.*

l *Id actum eſt.* vt ſupra de contrahen. [illegible] nec emptio.

m *Hoc autem. Niſi ſciens.* nota quòd ſciens tenetur, qui aliàs non teneretur: vt infra de acti. empt. l. tenetur. §. fin. & de ædil. edic. quæritur. §. ſi venditor. & C. credi. euict. pign. non de. l. fin. Sed arg. contra infra de accep. l. an inutilis. j. reſpon. &

infra qui.mo.pignus vel hypo.solui.l.sicut.§.non videtur.& facit supra de contrahen.empt.l.ea quæ.

a *Vel si.Liberatur.* id est non tenetur.& ita impropriè ponitur:vt infra de verb.ob.l.decem.Accursius.

Qui filiusfam.] CASVS. Vendidi id quod debet mihi quidā filiusfa. Dicitur q̄ ego debeo præstare actiones quas habeo contra patrem. [*SI HEREDITAS.*] Si vēdo alicui hereditatē, debeo sibi tradere omnes res hereditarias: neq; interest quanta fuerit hereditas, nisi nominatim actum fuerit. & hoc dicit cum.l.sequen.

b *Nomina.* id est actiones quas habet cōtra filium, debet præstare de pecu.

c *Cum patre.* quia accessorias:vt.j.eo.l.antep.&.ꝫ.de Public.l. si ego.§.idem ait.

d *Tradere.* sic & supra eo.l.ij. §. peruenisse. Accursius.

e *Nisi de substantia. Adfirmauerit.* sic & infra de ædil.edic.l. si quid.§.fin.&.j.de euic. l.seruum vēditor.

Si quasi heres.] CASVS. Vendidi tibi hereditatē quasi heres, cū mihi esset restituta ex senatusconsulto Trebelliano. Tre.teneor tradere emptori quāti sua interest propter Falcidiam ab herede retentam. Viuia.

f *Quanti emptoris interest.* scilicet propter Falcidiā quam modo nō habet emptor:quia penes heredem rogatum remānsit: vt instit. de fideicom.heredi.§. restituta. idē propter iura sepulchrorum, & operas libertorum, secundum quosdam: vt infra ad Trebel.si patroni.&.l. quia perinde.§.j sed hoc nō placet:quia nō pertinent ad emptorē: sicut nec ad fideicommissarium: vt ibi dicitur.

Nomina.] CASVS. Si habeam debitorem sub conditione vel in diem:talia nomina bene possum vendere. Viuianus.

g *Potest.* vt.C.de dona.l.spem.ergo & pignerari:vt.j.de pign. l.sed & quod § j.Accursius.

Si ex pluribus.] CASVS. Plures erāt heredes:vn⁹ ex illis soluit æs alienum:quod testator sub pœna soluere tenebatur:& vēdidit hereditatē. neq; potest aliquid de eo quod soluit cōsequi à coheredibus, propter inopiam eorum. an ab emptoribus consequatur? Dicitur quod sic.& inducit argumen.quòd posset filius consequi per iudicium familiæ erciscun. de eo quod tanquam heres impendisset. Viuianus.

h *Hereditatem.* scilicet totam coheredibus ratum habentibus.

i *Stipulatu.* emptæ & venditæ hereditatis:vt.j.eo.l.vēditor ex.

k *Datam.* scilicet esse.

l *Deducetur.* scilicet omnia dicta.

m *Impenderit* vt.ꝫ.fimi.erci.& puto.§.si dolo.&.l.qui erat.sed contra.l.heredes.§.si filius.Sol.Speciale est in filiis:vt ibi. Acc.

Vltum.] CASVS. Si vendā alicui id quod mihi pure debetur,sub conditione:venditio non est antequam condi-

Illo verò adiecto,liberatur[a] venditor, si ad eum hereditas non pertineat.

XIIII. IDEM libro trigesimotertio ad Edictum.

QVi filiisfamilias nomina[b] vēdidit, actiones quoque quas cum patre[c] habet, præstare debet. Si hereditas venierit,venditor res hereditarias tradere[d] debet. Quāta autē hereditas est,nihil interest:

XV. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

NIsi de substantia eius adfirmauerit.[e]

Vendens tanquam heres, cum sit fideicommissarius vniuersalis: tenetur ad interesse emptori. Baldus.

XVI. PAVLVS libro trigesimotertio ad Edictum.

SI quasi heres vendideris hereditatem, cum tibi ex senatusconsulto Trebelliano restituta esset hereditas: quanti emptoris interfuit[f] teneberis.

XVII. VLPIANVS libro quadragesimotertio ad Edictum.

NOmina eorū qui sub conditione vel in diem debēt, & emere & vendere solemus. ea enim res est, quæ emi & venire potest.[g]

Si vnus ex pluribus heredibus pecuniam quæ à testatore sub pœna debetur soluit, & hereditatem aliis heredibus vendit: potest illud solutum ab emptore repetere. Bald.

XVIII. IVLIANVS libro quintodecimo Digestorum.

SI ex pluribus heredibus vnus, antequam cæteri adirent hereditatem,[h] pecuniam quæ sub pœna debebatur à testatore,omnem soluerit, & hereditatem vendiderit,nec à coheredibus suis propter egestatem eorum quicquā seruare poterit: cum emptore hereditatis vel ex stipulatu[i] vel ex vendito rectè experietur. Omnē enim pecuniam hereditario nomine datā[k] eo manifestius est, quòd in iudicio familiæ erciscundæ ducitur:[l] * per quod nihil amplus vniusquisq; à coheredibus suis cōsequi potest,quàm quod tanquam heres impenderit.[m]

Vulg. dicitur.

XIX. IDEM libro vicesimoquinto Digestorum.

MVltum interest,sub cōditione aliqua obligatio[n] veneat, an cū ipsa obligatio sub conditione sit,purè veneat.Priore casu, deficiente conditione nullam[o] esse venditionem: posteriore statim venditionem consistere. Nam si Titius tibi decem sub conditione debeat, & ego abs te nomē eius emam: confestim ex empto vendito agere potero, vt vel acceptum[p] ei facias.

XX. AFRICANVS libro septimo Quæstionum.

SI hereditatem[q] mihi Lucij Titij vendideris,ac pòst debitori eiusdem heres existas:[r] actione ex empto teneberis.[s] Quod simplici[t] etiā in illa propositione procedit,cū quis ipse creditori suo heres exstitit, & hereditatem vendidit.[u]

Ista lex secundum glo.habet tres partes, per quas ponit casum quæ lex est no.& mē is tenenda. &.h. d. Vbi venditur vniuersitas, pretium succedit loco rei.sed vbi venditur vel quasi venditur res singularis, pretium vel pœna ab alio exacta loco rei non succedit,nec est propriè in obligatione. Bal.

XXI. PAVLVS libro sextodecimo Quæstionum.

A tio existat.sed si vendam pure id quod mihi sub conditione debetur,emptio statim contrahitur,& statim potest agi ex empto, saltem vt acceptum debitori meo faciam. Viuianus.

n *Obligatio.* pura.

o *Nullam.* sic supra de contrahen.empt.l.si quis fundum.

p *Acceptū.* sic.ꝫ.manda.idemque.§.si cui.

Si hereditatem.] CASVS. Vēdidisti mihi hereditatem Lucij, & postea extitisti heres debitori ei⁹:an tenearis mihi per actī.ex empto præstare debitum? Dicitur quòd sic. & illud magis expeditur in alia quæstione, cum vēditor succedat creditori suo:& ita hereditē.vēdat: quia illud debitū tenetur præstare per ac.ex empto. Vi.

q *Si hereditatem.* eiusdem Lucij Titij.

r *Existas.* & sic es factus debitor hereditatis.

s *Teneberis.* sic supra de pecu. si creditor.j. respō. sic econtra agit ex vendito,si creditori successit: vt infra eo.l. pen.& infra proxi.

t *Vēdidit.* nam & hic tenetur ex empto : qz debitor est hereditatis ex præterito. Accur.

Venditor.] CASVS Vēdidi hereditatē,& interposui stipulationem de eius restitutione qd ad me de hereditate pueniret, persecutus sum postea rem hereditariā. vendidi eam alij.quæritur an teneat ad rem, an ad pretium. Dicitur q̄ stipulatio bis nō committitur:id est non datur ad rem, & ad pretium.vnde si fuerit stipulatio iterposita post vēditionem rei, venit pretium in stipulatione. Si ante, venit ipsa res:licet idem nō sit in eo qui mihi ꝓmisit Stichum, q̄ non teneatur eo mortuo ante morā, licet superiori casu teneatur:quia in casu superiori videtur iste potius gessisse negotium emptoris quàm ipsius hereditatis.Sed hoc non cadit in venditione rei singularis, in tali exemplo:Vendidi tibi Stichum.eo nondum tradito,vendidi eum alij,& tradidi eum.mortuo eo ante moram, nō teneor priori emptori, nisi moram in tradendo commisi: neque etiam teneor ad pretium:cum illum non propter rem,sed propter negotiationem hominis vēditi habeam:quia tenebar ad rem, non ad pretiū vel ad act.in hereditate. aliud est in supradicta ratione:quia si quid tanquam heres habeo, teneor hoc præstare emptori hereditatis,quanquam illius negotium gessero:sicut fundi venditor si fructus percipiat, tenetur eos restituere ratione bonæ fidei:& tamen si neglexit,nō tenetur,nisi culpa obiici potest de hoc.Sed ponamus quòd eam rem quam vendidi,petij alio possidente,& litis æstimationem accepi,quia rem debebam, & non actionem. sed si duplum habuit rei furtiuæ, vel vi deiectus, nihil emptori debebit. nam si desinat venditor possidere sine culpa,liberatur præstando actionē quam habet pro re.nam aream tradendo exusto ædificio,liberatur vēditor.h.d. Vel dic aliter casum vt in glos.sequen.

VEnditor [a] ex hereditate [b] interpoſita ſtipulatione [c] rẽ hereditariã perſecutus alij vendidit.quæritur,quid ex ſtipulatione præſtare debeat.nã bis vtique non cõmittitur [d] ſtipulatio,vt & rẽ & pretiũ debeat. Et quidẽ ſi poſtea quàm rem vendidit heres, interceſsit ſtipulatio: credimus pretium in ſtipulationẽ veniſſe. Quòd ſi anteceſsit [e] ſtipulatio,deinde rẽ nactus eſt:tunc rẽ debebit. [f] Si ergo hominẽ vẽdiderit,[g] & is deceſſerit,an pretiũ eiuſdem debeat? [h] Nõ enim deberet Stichi promiſſor, [i] ſi eum vendidiſſet, mortuo eo,ſi nulla mora proceſsiſſet. [k] Sed vbi hereditatem vendidi,& poſtea rẽ ex ea vendidi:poteſt videri vt negotium eius [l] agã,quàm * [m] hereditatis. Sed hoc in re ſingulari non poteſt credi. [n] Nam ſi eundem hominem tibi vendidero:& necdũ tradito eo,alij quoque vendidero, pretiumque accepero: mortuo eo,videamus ne nihil tibi debeã ex empto: [o] quoniã moram in tradendo non feci. Pretium enim hominis vẽditi non ex re,ſed propter negotiationẽ [p] percipitur:& ſic ſit quaſi alij nõ vendidiſſem. [q] tibi em̃ rem debebã,non actionem. At cũ hereditas venit,tacitè hoc agi videtur,vt ſi quid tanquã heres feci,id præſtẽ emptori,quaſi illius negotium agã:quemadmodũ [r] fundi venditor fructus prẽſtet bonæ fidei ratione:quãuis ſi neglexiſſet vt alienum,nihil ei imputare poſsit,niſi ſi culpa eius argueretur. [s] Quid ſi rem quam vendidi, [t] alio poſſidente [u] petij, [x] & litis æſtimationem accepi?vtrum pretiũ illi debeo,an rem? Vtique rem. non enim actiones ei, ſed rem præſtare debeo. Et ſi vi deiectus, vel propter furti actionem duplum abſtulero: [y] nihil hoc [z] ad emptorem [a] pertinebit. [b] Nam [c] ſi ſine culpa deſiit detinere venditor: actiones [d] ſuas præſtare debebit,nõ rẽ: & bet dari priori emptori,quod à ſecundo emptore acceptum eſt vt facit venditor vini: vt infra de peri. & com.l.j.§. licet.& ar. C.de iudi.l.placuit.

* quàm hereditatis,id eſt potius quàm hereditatis. Angu.lib. 4. ca.7.

a *Venditor.* Diuiditur hæc lex in tres partes. Prima eſt,vendidit mihi Titius hereditatem:& interpoſita eſt ſtipulatio emptæ & venditæ hereditatis:deuenit ad Titium quædam res hereditaria quam vendidit, & pretium habuit.quæritur quid veniat in ſtipulatione? & diſtinguit:quia ſi poſt ſtipulationem deuenit dicta res & pretiũ eius ad Titium,vtrunq; venit commiſsiẽdum, ſed non petendum. ſi autem prius vendidit,tũc tantum pretium venit: licet res interierit. Secũda pars eſt,quòd hęc non ſic ſeruãtur in re ſingulari mihi vẽdita, & non tradita, & poſtea ab eodem alij vendita.nam nec res nec pretium venit ſi res interiit:& ſic quaſi ex ſua negotiatione vẽditor pretium lucratur: nec poteſt fingi vt negotium gerat primi emptoris ſicut in hereditate.ſi autem poſſet dici,certe & tunc idem reſpondẽretur, vt ponitur de fructib'. Tertia pars eſt, vt quod dixi in re ſingulari vendita, vel quaſi vendita, vel promiſſa: ſi poſtea alij vẽdatur: vt quia litis æſtimationẽ accepit venditor à poſſeſſore,cũ culpa deſierit poſsidere furto,vel violentia: vel ſe non poſsidẽte vẽdidit primo emptori: & poſtea petiit ſibi quod habuit litis æſtimationem ab alio:nam non venit illa litis æſtimatio in actione ex empto:nec aliqua actio eſt cedenda pœnalis,vel aliàs ſed res,ſi extat:vel æſtimatio,ſeu intereſſe,ſi nõ extat:cum culpa deſiit poſsidere:aliàs ſi non culpa,tunc non rem vel æſtimationem,ſed actionem tantum(quia eas habet)dare tenetur:quãdo ſcilicet res extat:aliàs nullo modo:immo pretium lucratur: vt prius dixi.

b *Ex hereditate.* id eſt de rebus hereditariis. Accurſius.

c *Interpoſita ſtipulatione.* quòd ſi quid ad eum peruenirет,emptori reſtitueret,& ecõtra emptor promitteret quòd dãna quæ trahet venditor occaſione hereditatis,reſtituet ei:quæ ſtipulatio appellatur emptæ & venditæ hereditatis:vt infra de lega.iij. quiſquis.ſed an cum fideiuſſore? Reſpon.videtur quòd ſic:vt.ff. l.ij.in ſ.j.reſpon. Accurſius.

d *Non committitur.* quantum ad effectũ ſcilicet vt rem & pretium cõſequi poſsit.hoc enim eſſet iniquũ:vt infra de act.emp. l.emptorem.§.ſi.ibi,neque enim bo.fi.vt infra de reg.iu.l.bona fides.committitur tamen his,vt res vel pretiũ petatur tãtũ:quod eſt neceſſe eo caſu quãdo res interiit:vt.j.ſubiicit.nam & rem & pretiũ habuit poſt interpoſitã ſtipulationem.& ſic ad vtrũq; cõmittitur:nõ vt vtrũque exigatur.ſed & nõ interpoſita ſtipulatione alterutro modo poſſet agi actione ex empto:vt infra de vſur.l.ſi ſtipulatus.§.fin.Ad quid ergo interponitur? Rñ. quia quæ ſpecialiter &c.vt.j.de iniur.item apud.§.hoc edicto.

e *Quod ſi anteceſſit.* vt in noſtra quæſtione.

f *Debebit.* vel pretium,etiam ſi res extet:vt innuit ſtatim.Acc:

g *Vendidero.* poſt hereditatem venditam, & ſtipulationem interpoſitam.

h *An pretium eius debeat.* videtur quòd non.

i *Promiſſor.* id eſt venditor:vt ſubiicit:vel proprie ſupple prẽtium,vel æſtimationem.

k *Proceſsiſſet.* vt hic,&.j.de verb.ob.ſi ex legati.&.l.ſeq.& idẽ ſi manumiſerit ante morã,& poſtea deceſsit:vt.j.de act. & ob.l. is qui ex ſtipulatu.ſed in caſu præmiſſo aliud eſt,vt ſubiicit,ſed vbi hereditatem &c. Accurſius.

l *Eius.* ſcilicet emptoris.& quod dicit potius,ſuperfluit: vel electiue:vel legas comparatiue,& ſic vtriuſque negotium geſſit:non autem electiue. Accurſius.

m *Quàm hereditatis.* eſt enim quædam vniuerſitas:& ſic repræſentat perſonam. Accurſius.

n *Non poteſt credi.* ꝙ in hereditate dictum eſt vt fingam gerere negotium emptoris,niſi in caſu.& tunc idem eſt quod hic dicit in hereditate.& j.ea.l.ibi,quemadmodum fundi venditor &c.

o *Ex empto.* & vtiq; nihil,quoniã morã &c.

p *Propter negotiationẽ.* ſic & heres: quia agit de ſepul.vio. nõ enim hereditatem agnoſcit. ex ſua enim aſtutia eã exercet, vel ad vindictã: nõ autem tanquã hereditariã:vt.j.de ſepul.vio.l.pe. ſic etiã ſi heres inopem hereditatem multũ vendidit, nõ prodeſt legatariis: cũ ex ſua negotiatione vel emptoris ſtultitia habere videatur: vt.j. ad.l.Fal.l.ij.in prin. & §.j.ſic &.ff.mã l. ita vt omnes.§.j.&.ff.de pecu.eo tempore.§.fi. in fi.&.j.de dã.infec. dãni.in fi.&.j. ſo. mat. ſi vero.§.item quicquid. Sed quidã de æquitate dant pretiũ primo emptori:vt.ff.ſi cer.pe.l.ſi cũ ſeruũ.Sed certe ibi iã erat res illius cuius pretiũ redditur. Item nõne crimẽ falſi cõmittit:vt.j.de fal.qui duobus.ergo ex eodem facto nõ debet pœnã & præmiũ cõſequi. vnde ex his approbo hãc opinionem ꝙ pretiũ de-

q *Non vendidiſſem.* vt em̃ liberarer rei interitu, ſi ego poſſiderem,ſic & nunc:vt hic,&.ff.de noxa.electio.§.ſi is quem.Acc.

r *Quemadmodum.* bona eſt ſimilitudo.vt enim venditor fundũ colendo,& fructus percipiendo in meo.i.mihi debito,meos facit ita & ille meũ,vel meæ hereditatis geſsit negotiũ. Azo.& ideo dicit bo.fi.ratione:quia ſecus eſſet ſi cõtractus eſſet ſtricti iuris: vt.j.de vſur.l.videamus.§.ſi actionem.&.§.ex cauſa.&.§.præce.

s *Argueretur.* vt quia fructus maturos patiatur corrũpi:vel habet eos,& non reddit:vt.j.ſo.mat.l.ſi mora. Accurſius.

t *Vendidi.* priori emptori. Accurſius.

u *Poſſidente.* & nor.hic culpam in hoc quòd vendidi rem quã non poſsidebam:vt ſic tenear ad rem,vel ad intereſſe:non ad actionem:ſicut ſi poſsiderem tempore venditionis:& poſtea per culpam deſij poſsidere,vt furto:vbi ſimiliter teneor ad rem,vel ad intereſſe ſecus ſi ſine culpa:quia tunc tantum actionem,non rem vel æſtimationem,quia eam non habeo,ſed actionem habeo:vt.j.ſubiicit,nam & ſi ſine &c. Accurſius.

x *Petii.* à poſſidente.

y *Abſtulero.* id eſt accepero ſcilicet per iudicẽ.ſic infra de fur. qui vas.in princ.

z *Hoc.* ſcilicet duplum. Accurſius.

a *Ad emptorẽ.* imõ videt cedenda:vt.j.de fur.l.eũ qui.in prin. &.ff.de cõtrahen.emp.l.quod ſæpe.§.ſi res.q̃ ſunt cõtra.Sol.ibi loquitur cũ ſine culpa deſiit poſsidere,& idco nõ tenet ad rẽ.oneratur ergo ſaltem in hoc vt cadat in actionem etiã pœnalem. Vel ſi exegerit pœnã,reddet eã.ſed hic quia culpa deſiit poſsidere,tenetur ad rem vel æſtimationem:& ideo retinet omnes pœnas.& ſecundũ hoc reuertens nõ fuit admiſſus in litem vtiliter intrare volẽs:vel etiã vtiliter deiectũ reſtituit.vel hic ſurrepta ante venditionem:& ideo pertinet pœna ad venditorem: vel loquitur ibi cum venditor non poterat rem præſtare.

b *Pertinebit.* ſcilicet res.

c *Nam.* bene dico rem deberi vbi fuit in culpa; quia & vbi non fuit,tenetur ad aliquid,id eſt ad cedendum. Accurſius.

d *Actiones.* hoc ſi nõ habuit litis æſtimationem:& ſic nec vendidit.

didit. Sed quid tunc cum cedere non posit? Respon. in hoc cõmisit culpam, & ita ad æstimationem veram tenetur: vt argu. ff. de solu. l. Stichum. §. pe. Accursius.

a *Et sic æstimationem.* repete, præstare non debet: sed id tantũ quod habet, id est actiones: sicut & in area sequitur.

b *Debet.* s. tantum, cũ non habeat plus.

Hereditatis.] C A S V S. Vẽdidi hereditatẽ. soluit emptor mihi partem pretij: aliam non soluit. quæritur, an pro reliquo pretio teneãtur res hereditariæ loco pignoris? Dicitur quòd sic.

c *Cur non teneantur.* vt infra de actio. empti. & vendi. Iulianus. §. offerri. & arg. C. de distrac. pig. quandiu. Accursius.

Venditor.] C A S V S. Qui vendit hereditatem, debet cedere actiones quas habet cõtra reũ principalẽ, & cõtra eius fideiuſ [NOMINIS.] Qui vendit nomen: siue percipiat aliquid in compẽsando, siue exigendo, vel quocũque modo, debet præstare emptori. Viuianus.

d *Debet.* vt. ff. eo. qui filij. in princ. & l. emptori. Accursius.

e *Vel exactione.* quam potest facere domin⁹: nisi in tribus casibus: vt. C. de noua. l. iij. & supra de procu. l. per procuratorem.

Hereditatẽ.] C A S V S. Cornelius instituit me heredem, & à me Titio legatum reliquit. vendidi hereditatem mihi delatam. Titius cui erat legatũ relictum, me heredẽ instituit antequã ab emptore legatũ perciperet. agere potero ex vendito: quia tanto minus hered. vendidi, quòd emptor legatum soluere tenebatur. neque refert an debeat pecuniã tãquam creditor ex contractu: an vt legatarius. Vi.

f *Minus.* sic supra de seruis expor. l. si vẽditor. §. fina. & supra de contrahen. emptio. l. fundi. Accursius.

g *Præstare.* scilicet legatum.

h *Legatario.* quasi dicat, an vt creditori ex contractu: an vt legatario. & facit supra eo. si hereditatem. Acc.

Si excepto] C A S V S. Vendidi tibi hereditatem excepto fundo hereditario, occasione cuius aliqua sum consecutus. hoc tibi teneor præstare, & perinde ac si fundum non excepissem. Viuianus.

i *Adquisiit.* ex cautione de damno infecto. Accursius.

sic æstimationem [a] quoque. nã & aream tradere debet [b] exusto ædificio.

Donec soluatur pretium, potest res vendita loco pignoris retineri. Baldus.

XXII. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

HEreditatis venditæ pretiũ pro parte accepit, reliquũ emptore non soluente. quẽritũ est an corpora hereditaria pignoris nomine teneantur. Respondit, nihil proponi cur non teneantur. [c]

Ille qui vendit actionem, tenetur cedere non solum ius quod habet contra principalem, sed contra fideiussores. Baldus.

XXIII. HERMOGENIANVS libro secundo Iuris Epitomarum.

VEnditor actionis quam aduersus principalem reum habet, omne ius quod ex ea causa ei competit, tam aduersus ipsum reum, quàm aduersus intercessores huius debiti cedere debet: [d] nisi aliud actum est. Nominis venditor quidquid vel compensatione, vel exactione [e] fuerit consecutus, integrum emptori restituere compellatur.

Ab emptione facta cum filio solo super re particulari, potest recedi etiã pacto inito cum solo patre. Baldus.

XXIIII. LABEO libro quarto Posteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

HEreditatem Cornelij vẽdidisti: deinde Attius, cui à te herede Cornelius legauerat, prius quàm legatum ab emptore perciperet, te fecit heredem. Rectè puto ex vendito te acturum, vt tibi præstetur, quia ideo eo minus [f] hereditas venierit, vt id legatum præstaret [g] emptor: nec quicquam interſit, vtrum Attio, qui te heredẽ fecerit, pecunia debita sit: an legatario. [h]

XXV. IDEM libro secundo κανόνων.

SI excepto fundo hereditario veniit hereditas, deinde eius fundi nomine venditor aliquid adquisiit: [i] debet id pstare emptori hereditatis. Paulus: Immo semper quæritur in ea re quid actum fuerit. si autem id non apparebit: præstare eam rem [k] debebit emptori venditor. nam id ipsum ex ea hereditate ad eum peruenisse videbitur: non secus ac si eum fundum in hereditate vendenda non excepisset.

DE RESCINDENDA venditione: & quãdo liceat ab emptione discedere.

TITVLVS V.

I. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

ELsus filius putabat, [l] si vendidisset mihi filius familias rem peculiarem: etiam si conueniat vt abeatur ab ea venditione, inter patrem & filium & me conuenire debere: ne si cum patre solo pactus sim, filius non possit liberari: [m] & quæratur, [n] vtrũm ne nihil agatur ex ea pactione, [o] an verò ego quidem liberer, filius maneat obligatus: [p] sicuti si pupillus sine tutoris auctoritate paciscatur, ipse quidem liberatur, non etiam qui cum eo pactus est. [q] Nam [r] quod Aristo dixit, [s] posse ita paciſci, vt vnus maneat obligatus, non est verum: quia pro vna parte cõtrahentium abiri pacto ab emptione non possit. [t] Et ideo si ab vna parte renouatus sit contractus: dicitur non valere huiusmodi pactionem. Sed dicendum est, [u] patre paciscente, & liberato aduersario, filiũ quoque obiter [x] liberari.

Ab emptione potest recedi etiam nudo pacto re integra. secus si res non est integra. Baldus.

II. IDEM libro vicesimo quarto ad Sabinum.

SIquam rem à te emi, eandem rursus à te pluris minorisve emero: discessimus à priore emptione. Potest enim, dum res integra est, conuentione nostra infecta fieri emptio: atque ita consistit poste-

k *Eam rem.* quam consecutus est ex causa præcedenti venditionẽ: vt si ante venditionem stipulatus erat de damno infecto quod timebat prædio inferri: & ante venditionem datum est. nisi autem sic intelligas hãc. l. esset cõtra. ff. eo. l. ij. §. si venditor.

DE RESCINDENDA VENDITIONE &c.

Dictum est supra qualiter contrahatur venditio: nunc qualiter rescindatur alterapartis inita: & quando liceat discedere vtraque parte volente. Accursius.

l *Elsus. Putabat.* sed male: vt in fin. huius legis. Acc.

m *Liberari.* quia non sicut filius patri, ita & pater filio acquireret. Accursius.

n *Et quæratur.* id est inquiratur &c. aliàs, & quæritur, scilicet per Celsum filium. Ac.

o *Pactione.* facta cũ patre solo.

p *Obligatus.* quod sensit Celsus. Accursius.

q *Pactus est.* scilicet de rescidẽda vẽditione: quod quidam dicunt, & pro eis est infra de act. empt. l. Iulian⁹. §. pen. & istitut. de auct. tuto. §. j. Sed certe dictæ leges loquũtur in obligationibus cõtrahẽdis. hic autem loquitur in eis dissoluendis: vt non sit claudicatio: vt infra subiicit, & infra eo. si id quod. §. inde.

r *Nam.* quasi dicat, videl⁹ me liberari à patre cui tota fuit quæsita obligatio: sed non liberari filium à me: & hoc ratione prædicti de pupillo. Item hæc alia: quia potest pacto hoc agi vt ab vna parte inter aliquos cripiatur cõtractus. sed hæc ratio non est bona: vt dicit hic. Accursius.

s *Dixit.* in suis libris. Accursius.

t *Non possit.* nec in pupillo, nec in maiore: vt infra eo. si id quod. in fi. sed contra. ff. de pac. si cõuenit. Sol. ibi fuit iusta causa conuentionis: vt remitteretur ex vna parte tũ: puta illi⁹ anni sterilitas: vt. ff. loca. & cõduc. si vno. vel nõ valet vt dissoluat⁹ contractus p parte, sed remitti ex causa donationis potest: vt ibi. vel soluas vt ibi.

u *Sed dicendum est.* in casu præmisso.

x *Obiter.* id est statim. Sed quid si cum solo filio paciscar? non videtur quòd præiudicet patri: nec ergo liberabitur pater vel filius: vt. C. de pact. l. filius familias.

Si quam.] C A S V S. Si vendo tibi rem aliquam, postea vendo eandem rem minori pretio, tibi autẽ maiori pretio: videtur quòd

quòd receſſum eſt à priore venditione:& poſterior emptio cõſiſtit ſicut ſi prior facta non eſſet:hoc eſt verũm ante pretiũ ſolutũ: poſtea actio non poteſt reſolui ſolo contractu. Viuianus.

a *Præſſerit.* vt ſupra de contrahen.empt.l.pacta. Accurſius.

b *Non poſſumus.* ſcilicet nudo pacto:ſed demum re retro tradita:vt.ſ.de pac.l.ab emptione. &.C. quando licet.ab empt.dic.l.j.in fi. Accurſius.

EMptio.] CASVS huius.l.Regula traditur quòd emptio ſicut contrahitur nudo conſenſu:ita contrario conſenſu reſoluitur,re nondum ſecuta. vnde quæritur ſi emptor fideiuſ.accepit,& vẽditor ſtipulatus fuerit de pretio,an poſsit recedi ab emptione nudo pacto, quod eſt bo.fi. Et dicitur quòd ſic:qa except.pacti in act.bo. fi. locum habent. & ſi emptor agat cum fideiuſſore,remouebitur p excep.puta hoc ſimiliter ſi venditor agat de pretio,procedere eodem modo. Viuia.

c *Secuta.* vt C.quãdo lic.ab emp.dic.l.ij. Ac.

d *Fuerit.* à fideiuſſore vel emptore.

e *Pacti.* facti,intentionis,non iuris.

f *Liberari.* ſcilicet ipſo iure.

g *Agentem.* cõtra fideiuſſorem,qui verbis obligatur:vt inſtit. de fideiuſ.§. fi. vel etiam contra emptorem : vt ſupra dixit. Sed cũ reo liberato ipſo iure fideiuſſor ſit liberat', qualiter habet exceptionẽ? Rñ. dic exceptionẽ facti, vel intentionis: vt infra de except.l.ij. Vel dic loqui hic.ſ. quãdo fideiuſſori fuit factum pactum. & facit.j.de ſolu.Stichũ §. fin. Accurſius.

† *Id eſt pactiones ad text.& Vlpianus in cap.6.§. ideo de pactis.*

SI emptio.] CASVS. Cõtra ſi emptionẽ togæ & lancis:conuenit vt recederet à vẽditione altera. Dicitur q̃ receſſum eſt à venditione in vno dumtaxat de quo conuenit. Viuianus.

h *Dũtaxat.* immo videtur in totũ:vt ſupra de pac.ſi vnus.§. ſed ſi ſtipulatus.quę eſt contra. Sol.ponitur hic aut,pro &.& ſic ſunt venditiones duæ,non vna tantum. Vel dic quòd hic eſt diſiũctio legis,non hominis:quod idem eſt. Vel dic quòd pactũ fuit ne alterutrius,ſcilicet tantum,non vtriuſque:arg.infra de acceptil.l.& per iuſiurandum.§.ſi Stichum.

CVm emptor.] CASVS. Si facta vẽditione fundi puta vel alterius rei emptor liberet vẽdentẽ per accep. vel ecõtra: perinde eſt actum inter eos ac ſi cõueniſſet ne alter ab altero aliquid peraț,& eſſet receſſum à venditione: ſed acceptilatio nõ ſua natura ſed iure pacti valet. [EMPTIO.] Reſoluit emptio nudo cõſenſu ſi res non fuerit ſecuta. ſi tamẽ res vẽdita pereat, ſecus eſt:& ideo actiones ex vendito & empto valebunt. Viuia.

rior emptio,quaſi nulla præceſſerit.[a] Sed non poterimus eadem ratione vti poſt pretium ſolutum, emptione repetita:cũ poſt pretium ſolutum infectam emptionem facere non poſſumus.[b]

Fideiuſſoris ſtipulatio non facit deſinere rem eſſe integram: vt per hoc à priori cõtractu non poſsit recedi. Bal.

III. PAVLVS libro trigeſimotertio ad Edictum.

EMptio & vẽditio ſicut cõſenſu contrahitur,ita contrario conſenſu reſoluitur antequã fuerit res ſecuta.[c] Ideoque quæſitum eſt, ſi emptor fideiuſſorem acceperit,vel venditor ſtipulatus fuerit:[d] an nuda voluntate reſoluatur obligatio. Iulianus ſcripſit, ex empto quidem agi non poſſe:quia bonæ fidei iudicio exceptiones † pacti [e] inſunt. An autem fideiuſſori vtilis ſit exceptio, videdum.Et puto,liberato reo & fideiuſſorem liberari.[f] Item venditorem ex ſtipulatu agentem [g] exceptione ſummoueri oportet. Idemque iuris eſſe,ſi emptor quoque rem in ſtipulationem deduxerit.

Contractui alternatiuo non poteſt adimi vna pars de alternatiua, & redigi in firmam contractus. Bartolus.

IIII. PAVLVS libro octauo Digeſtorum Iuliani notat.

SI emptio contracta ſit,togæ puta aut lancis, & pactus ſit venditor ne alterutrius emptio maneat: puto reſolui obligationem huius rei nomine dumtaxat.[h]

In contractibus correlatiuis facta reſolutione ab vna parte,totus contractus reſolutus eſt. Item per emptionem vendita, facit deſinere rem eſſe integram. Bartolus.

V. IVLIANVS libro quintodecimo Digeſtorum.

CVm emptor venditori,vel emptori venditor acceptũ faciat,voluntas vtriuſque oſtẽditur id agentis, vt à negotio diſcedatur, & perinde habeatur,ac ſi conueniſſet inter eos vt neuter ab altero quicquam peteret.[i] Sed vt euidentius appareat,acceptilatio in hac cauſa non ſua natura,ſed poteſtate conuentionis valet.[k] Emptio nuda conuentione [l] diſſoluitur, ſi res ſecuta non fuerit.

B Mortuo autem homine pinde habenda eſt venditio,ac ſi traditus fuiſſet:vtputa cum venditor liberetur,& emptori homo pereat. Quare niſi iuſta cõuentio interuenerit, actiones ex empto & vendito manebũt.[m]

VI. PAVLVS libro ſecundo ad Edictum.

SI conuenit vt res quę venit, ſi intra certũ tempus diſpliceret,[n] redderetur: ex empto actio eſt,vt Sabinus putat: aut proxima empti in factum [o] datur.

Per contractum ſemiplenum ſeu imperfectum non recedit à contractu plene ſeu perfecte: ſed contra ſic. Baldus.

VII. IDEM libro quinto Quæſtionum.

SI id quod purè emi,ſub cõditione rurſus emam: nihil agitur [p] poſteriore emptione.

Si pupilli perſona interuenit,qui antè ſine tutoris auctoritate,deinde tutore auctore emit:quamuis venditor iam ei obligatus fuit, tamen quia pupillus non tenebatur, renouata venditio efficit vt inuicem obligati ſint.[q] Quòd ſi antè tutoris auctoritas interuenerit,deinde ſine tutore auctore emit:nihil actum eſt poſteriore emptione. Idem poteſt quęri,ſi ſine tutoris auctoritate pactus fuerit vt diſcedatur ab emptione:[r] an proinde *ſit, atque ſi ab initio ſine tutoris auctoritate emiſſet:vt ſcilicet ipſe

A i *Pateret.* ſecus ſi ageretur,vt quòd tantum vnus remitteret,ex iuſta cauſa maxime:vt ſupra de pac.ſi conuenerit. & infra locat.l.ſi tibi habitationem.quæ ſunt contra. Accurſius.

k *Valet.* not.quòd acceptilatio valet vt pactum:vt dixi ſupra de pac.ſi vnus ex.§.ſi acceptilatio.

l *Conuentione.* vt ſi donandi animo remittat vẽditor emptori pretium.

m *Manebunt* hincinde,cum non ſit diſſoluta. Accurſius.

SI conuenit.] CASVS. Hoc modo contrahi cũ aliquo,quia vendidi alicui rem,& cõuenit q̃ ſi ſibi diſpliciſſet intra certũ tẽpus,reſcinderetur emptio. quæritur,quæ actio oriatur ex hoc cõtractu? Dicitur quòd actio ex empto & vendito,vel act.in factum. Viuianus.

n *Diſpliciſſet.* ſcilicet emptori.

o *In factum.* id eſt ꝑſcriptis verbis:vt infra de præſcrip.ver. apud Labeonem.j.rñ.&.l. ſi tibi poliẽda.in fi. & facit.C.de ædi.act.l. penul.& infra de ædil.edic.quod ſi nolit.§. ſi quid ita. Accurſius.

SI id.] CASVS. Si emerim purè rem, & eandem ſub conditione poſtea emero:in poſteriori actione nihil agit. [SI PVPILLI.] Si pupillus primo emat ſine tutoris auctoritate, deinde ipſius auctoritate interueniẽte emat idem:licet ex prima obligatione vẽditor erat obligatus pupillo,tamen reſciſſa priori obligatione remanebit ſecũda:& hincinde conſiſtit obligatio. hoc in prima. Quòd ſi primo emi tutore auctore, deinde vult pupill' reſcindere emptionẽ ſine tutoris auct. perinde ac ſi ſine tutore auctore emptio facta fuiſſet,vt perinde ſit ac ſi ab initio cõtractũ fuiſſet ſine tutore auctore, ſcilicet vt pupillus nõ obligetur vẽditori, & pupillo non obligetur venditor, donec ſoluatur ſibi pretium:an valeat talis conuentio? & rñ.quòd non.

*perinde.

p *Nihil agitur.* nõ idem econtra:quia per plenam à ſemiplena, non per ſemiplenam à plena emptione receditur:vt ſupra de in diẽ addic.l.quod aũt Sabinus.& .j.de leg.j. ſi ſeru' leg.§.ſi ſeru' alı. Sed tñ contra reperio:quia per legatum non validum recedit à valido:vt infra de ali.leg.l.legatũ ſub conditione.§. fin. Itẽ & per ſecundum teſtamẽtum rumpitur primum:licet ex ſecũdo nemo heres exiſtat. Sed hoc ideo, [illegible] perfectũ eſt:vt inſti.quib.mo.teſta.infirmẽ.§.poſteriore.quæ eſt contra. Ac.

q *Obligati ſint.* vt ſic ſi promiſit ſine tutore prius,& poſtea cum tutore:vt infra de dona.hoc iure.§.idem & in pupillo. Acc.

r *Ab emptione.* contracta auctoritate tutoris. Accurſius.

Non

a *Nec teneatur.* vt infra de act. emp. Iulian'. §. penul. & ff. eo. l. j. & insti. de auct. tuto. §. j. Accursius.
b *Eo.* scilicet pupillo. Accursius.
c *Retentiones.* quandiu soluatur pretium: quia hoc æquum est.
d *Stari.* id est non valet pactum: & neuter est liberatus. Acc.

Titius.] CASVS. Si procurator absentis habens generalē & liberā administrationē subscribit venditioni factæ à Seio, ignorans Seium decessisse: heres tamen tunc scriptus an sibi preiudicet quo minus possit rescindere contractum? Dicitur quòd non. Vi.

e *Ignoraret.* illum defunctum, & se heredē. Accursius.
f *Cognito.* scilicet illum defunctum, & se esse heredem.
g *Perficeretur.* scilicet per rei traditionē. Accursius.

Erronea subscriptio non nocet.

h *Subscripserat.* no. erroneā subscriptionem nō nocere: vt. ff. de pig. act. Gaius. & C. de re. alie. non alie. l. ij. secus si non erronea: vt arg. contra. ff. quod iussu. l. j. §. sed si. Item concordat huic. j. quorū leg. l. j. §. quod ait.
i *Prateria.* scilicet ex empto de peculio, vel de in rem verso. Et sic not. actionem ex empto de peculio prætoriam esse. & sic esset arg. cōtra. ad id quod dixim' supra de peculio. l. iij. § Iulianus. Accursius.

† *Vulg. vectigal.*

Vendus.] CASVS. Publicanus vendidit Lucij Titij fundū ob vectigal reip. postea professus fuerat Lucius Titius se totum pretiū soluere paratum, cum minori summa venditus fuisset fund', quàm debitū esset. & postea præses, qui vidit locū, iussit venditionem rescindi, & fundum Lucio Titio restitui. quæritur, an statim lata sententia, in bonis Lucij esse credatur? Dicitur quòd non, antequam pretium restituat emptori: vel si non soluit, antequā satisfaciat de toto vectigali. Viuia.

* *Al. rescidit.*

k *Venit.* sed nō solēniter. Accursius.
l *Paratum se esse.* si autem obtulisset & cōsignasset, forte fieret rescisio statim: vt arg. C. de distrac. pig. l. si residuū. & l. si prius. Accursius.
m *Emptus esset.* id est remaneret emptus ab eo qui emit à fisco. & secundum hoc puncta, Lucij Titij. vel vt possit cum effectu repetere: vt infra de verb. sig. l. bonorum.
n *Satisfactum esset.* [illegible] tunc esset, si solenniter fuit facta venditio: vt dicit vt. C. si propter pu. pen. l. ij. Sed quomodo potest rescindi? Respon. non tenuit, quia aliquid defuit: tamen quia respublica cui res obligata erat vendidit, & emptor in vtilitatem debitoris pretium soluit, repellitur debitor excep. si agat: non teneatur, [a] sed agente eo [b] retentiones [c] cōpetant. Sed nec illud sine ratione dicetur, quoniam initio rectè emptio sit contracta, vix bonæ fidei conuenire, eo pacto stari, [d] quod alteri captiosum sit, & maximè si iusto errore sit deceptus.

Subscriptio quam quis facit alieno nomine, nocet sibi vt teneatur nomine proprio in eo quod ignoravit. Bartolus.

VIII. SCAEVOLA libro secundo Responsorum.

TItius Seij procurator, defuncto Scio, ab eo scriptus heres, cum ignoraret, [e] fundum vēdēte seruo hereditario, quasi procurator subscripsit. Quæsitum est, an cognito [f] eo prius quàm emptio perficeretur, [g] à vēditione discedere possit. Respondit, Titiū, si non ipse vendidit, nō idcirco actionibus ciuilib' teneri, q̄ seruo vendente subscripserat: [h] sed serui nomine prætoria [i] actione teneri.

Si debitor offert se paratum soluere, non impeditur alienatio: sed per indicem rescinditur. secus si offert pecuniam. l. d. ita no. C. de distra. pig. l. si residuum. de hoc dixi in l. emptor.] ff. de ope. no. nun. Bartolus.

IX. IDEM libro quarto Digestorum.

FVndus qui Lucij Titij erat, ob vectigale† reipublicæ venit: [k] sed cū Lucius Titius debitor professus esset paratum se esse [l] vectigal exsoluere solidum, cum minore venisset fundus, quàm debita summa esset: præses prouinciæ rescidit* venditionem, eumque restitui iussit Lucio Titio. Quæsitum est, an post sententiam præsidis, antequam restitueretur, in bonis Lucij Titij fundus emptus esset. [m] Respondit, non prius quàm emptori pretium esset illatum: vel si pretium nondum esset ab empore solutum, in vectigal satisfactum esset. [n]

X. IDEM libro septimo Digestorum.

SEius à Lucio Titio emit fundum lege dicta, vt si ad diem pecuniam non soluisset, res inempta fieret. Seius parte pretij præsenti die soluta, defuncto venditore, filiis [o] eius pupillaris ætatis & ipse [p] tutor cū aliis datus, [q] neque contutoribus pretium secundum legem numerauit, nec rationibus tutelæ retulit. Quæsitum est, an irrita emptio facta esset. Respondit, secūdum ea quæ proponerētur, inemptam videri. Emptor prædiorum, cum suspicaretur Numeriam & Semproniā controuersiam moturas, pactus est cum venditore, vt ex pretio aliqua summa apud se maneret, donec emptori fideiussor daretur à venditore. postea [r] venditor eam legem inseruit, vt si ex die pecunia omnis soluta non esset, & venditor ea prædia venisse nollet: [s] inuendita essent. Interea de aduersariis alteram mulierem venditor superauit: [t] cum altera transegit: ita vt sine vlla quæstione emptor prædia possideret. Quæsitum est, cum neque fideiussor [u] datus est, nec omnis pecunia secundum legē suis diebus soluta sit: an prædia inuendita sint. Respondit, si cōuenisset, vt non prius pecunia solueretur, quàm fideiussor vēditi causa daretur, nec id factū esset, cum per emptorē non staret quò minus fieret, non posse posteriorē legis partē exerceri.

DE PERICVLO ET commodo rei venditæ.

TITVLVS VI.

Vino vēdito in specie, periculum est emptoris: nisi venditor receperit periculum donec degustetur. vnde degustatio facit transire periculum. Sigilli autem appositione nō trænsit periculum. hoc dicit vsque ad. l. licet. Baldus.

I. VLPIANVS libro vicesimo-septimo ad Sabinum.

Vinum.] CASVS. Venditum est vinū Titio. istud vinum deterioratum est. quæritur, cuius sit periculū, Titij emptoris, an venditoris? Et distinguitur: vinum aut vendatur in genere, aut in specie. secūdo casu aut vēditor susce-

pit

a *Nec teneatur.* see above de act. emp. Iulian'. §. penul. & ff. eo. l. j. & insti. de auct. tuto. §. j. Accursius.
b *Eo.* scilicet pupillo. Accursius.
c *Retentiones.* quandiu soluatur pretium: quia hoc æquum est.
d *Stari.* id est non valet pactum: & neuter est liberatus. Acc.

Titius.] CASVS. Si procurator absentis habens generalē & liberā administrationē subscribit venditioni factæ à Seio, ignorans Seium decessisse: heres tamen tunc scriptus an sibi preiudicet quo minus possit rescindere contractum? Dicitur quòd non. Vi.

e *Ignoraret.* illum defunctum, & se heredē. Accursius.
f *Cognito.* scilicet illum defunctum, & se esse heredem.
g *Perficeretur.* scilicet per rei traditionē. Accursius.

Erronea subscriptio non nocet.

h *Subscripserat.* no. erroneā subscriptionem nō nocere: vt. ff. de pig. act. Gaius. & C. de re. alie. non alie. l. ij. secus si non erronea: vt arg. contra. ff. quod iussu. l. j. §. sed si. Item concordat huic. j. quorū leg. l. j. §. quod ait.
i *Prateria.* scilicet ex empto de peculio, vel de in rem verso. Et sic not. actionem ex empto de peculio prætoriam esse. & sic esset arg. cōtra. ad id quod dixim' supra de peculio. l. iij. § Iulianus. Accursius.

† *Vulg. vectigal.*

Vendus.] CASVS. Publicanus vendidit Lucij Titij fundū ob vectigal reip. postea professus fuerat Lucius Titius se totum pretiū soluere paratum, cum minori summa venditus fuisset fund', quàm debitū esset. & postea præses, qui vidit locū, iussit venditionem rescindi, & fundum Lucio Titio restitui. quæritur, an statim lata sententia, in bonis Lucij esse credatur? Dicitur quòd non, antequam pretium restituat emptori: vel si non soluit, antequā satisfaciat de toto vectigali. Viuia.

* *Al. rescidit.*

k *Venit.* sed nō solēniter. Accursius.
l *Paratum se esse.* si autem obtulisset & cōsignasset, forte fieret rescisio statim: vt arg. C. de distrac. pig. l. si residuū. & l. si prius. Accursius.
m *Emptus esset.* id est remaneret emptus ab eo qui emit à fisco. & secundum hoc puncta, Lucij Titij. vel vt possit cum effectu repetere: vt infra de verb. sig. l. bonorum.
n *Satisfactum esset.* [illegible] tunc esset, si solenniter fuit facta venditio: vt dicit vt. C. si propter pu. pen. l. ij. Sed quomodo potest rescindi? Respon. non tenuit, quia aliquid defuit: tamen quia respublica cui res obligata erat vendidit, & emptor in vtilitatem debitoris pretium soluit, repellitur debitor excep. si agat: vt supra de rei vin. l. emptor. & ideo dicitur esse non statim in bonis actoris, scilicet vt possit petere cum effectu: suus tamē est, & esse non desiit. Accursius.

Eius.] CASVS. Seius emit fundum à Lucio Titio, & conuenit quòd nisi pecunia certa die solueretur, quòd res esset inempta. soluit Seius statuta die vnam partem pretij, alterā partem nō soluit. ita mortuo venditore, cū ipse Seius esset tutor cum aliis pupilli filij vēditoris, nec soluit, neque retulit pecuniam rationib' tutelæ: quæritur, an res sit inempta? Dicitur quòd sic.

[EMPTOR.] Quidam vendidit prædia Titio. ille Titius timebat ne sibi moueretur controuersia de prædiis à Mæuia & Sempronia. cōuenit vt certam quātitatem pecuniæ teneret quousque sibi à debitore fideiussor datus esset. postea cōuenit quòd nisi statuta die pecunia solueretur, res esset inempta. accidit quòd litigauit vēditor cum altera de mulieribus illis, & obtinuit, & cum altera transegit, ita q̄ emptor poterat quiete possidere: sed neque fideiussor datus fuit, neque secundum legē pecunia soluta fuit. quæstio est, an emptio rescissa dicatur? Et respō. quòd licet videatur conuenisse quòd ante nō solueretur pecunia, quàm fideiussor daretur: tamen non videtur stetisse per emptorem: vnde non erit rescissa venditio. Viuianus.

o *Filiis.* heredib' relictis.
p *Et ipse.* scilicet emptor.
q *Datus.* fuit.
r *Postea.* scilicet in secundo pacto.
s *Nollet.* hoc fuit superfluum dicere: vt supra de in diem addic. l. Sabinus.
t *Superauit.* cū illa ageret contra eū, quasi dolo desierit possidere.
u *Neque fideiussor.* videbatur fideiussorē nō esse dandum: quia illas mulieres venditor superauit quarū timore promiserat satisdare. sed certe illa fuit causa impulsiua, nō finalis. & facit ad hunc §. j. tit. j. in. l. pe. §. j. Ac.

DE PERICVLO ET COMMOdo rei venditæ.

Quia in re vendita cuenit periculum, ideo de eo dicit. Item quia & commodum: vt infra eo. id quod ideo de eo ponit.

Vinum.] CASVS. Venditum est vinū Titio. istud vinum deterioratum est. quæritur, cuius sit periculū, Titij emptoris, an venditoris? Et distinguitur: vinum aut vendatur in genere, aut in specie. secūdo casu aut vēditor susce-

pit

pit in ſe periculum, aut non. ſi nõ, vinum eſt in periculo emptoris. ſi ſic: aut dicit vſquequo ſit in eius periculo: & illud ſeruabitur. aut non: & tunc donec deguſtabitur. & licet emptor ſigillauit, nihilominus vſque ad degustationem erit in periculo vẽditoris. quòd ſi indiſtincte vendatur, ſtatim venditoris deſinit eſſe periculũ. hæc vera ſunt quando in ſpecie. quòd ſi ad menſũram, ſemper vſque ad diem menſuræ erit in periculo vẽditoris. [*SI DOLIVM.*] Si vẽdidi vinum in ſpecie, & ẽptor ſigillauerit, erit in periculo emptoris, & pro tradito habetur ſecundum Trebatium: ſed Labeo contradicit. Labeoni autem cõſentit auctor huius. l. [*LICET.*] Vendidi vinum in genere: actũ eſt quo die debet menſurari. ſi ſic fuerit conſenſum & factum, poterit venditor effundere vinũ denuntiatione prius facta emptori vt vinum tollat. hoc in prima. Si vẽditor vinum poſsit effundere, & non effundat: laudandus eſt. hæc ſunt vera cũ interfuit eius habere vaſa: quia forte locaturus erat ea. cõmodius eſt autẽ vaſa alia cõducere, q̃ effundere: vel alij vendere bo. fid. id eſt vt bo. fid. operã præſtet, vt quãtucũq; poſsit, ea res minus emptori dãnoſa ſit. [*SI DOLIARE.*] Si vinum vendatur, & non actum ſit quo tempore tradatur: dicitur actum vt vaſa euacuentur antequam ſint neceſſaria ad aliud vinum ponẽdũ: alioquin effundi poterit per corbes, vt ſciatur quãtũ emptori perierit, ſecũdũ veteres. hæc quidẽ vera ſunt ſi talis erat vẽditor q̃ nõ niſi ad nouã vindemiã indigebat vaſis. ſi vero talis q̃ vinũ emebat & retinebat, it dies ſpectabit qui melior ſit vẽditori vt tollatur. hoc dicit cũ prin. l. ſeq. [*CVSTODIAM.*] Si venditor vinũ in ſpecie vẽdidit: ſed hoc inſtituit vt ſciat emptor quãtũ vini emerit per menſurã: an de dolo tãtũ, an de culpa teneat vẽditor? Et reſpõ. q̃ de dolo & culpa: nõ etiã de fortuito caſu tenetur: & talem cuſtodiam debet præſtare venditor, qualem præſtant hi quibus res commodata eſt &c. & hoc d. cum. l. ſeq. Viuianus.

a *Si vinum venditum.* in ſpecie, ſecundum omnes. alioquin etiã poſt degustationem ſuſtineret venditor periculum vſq; ad mẽſuram: vt ſupra de contrahen. emp. quod ſæpe. §. in his. quod hic & infra negatur ibi, ſed ſi venditor &c. Accurſius.

b *Cõtuſis.* i. pforatis. & hoc poſt degustationẽ: vt. ĩ. pri. §. ſecũdũ Io. & Bul. & Pla. ſed nos ſecũdũ Azo. etiã ante: vt ibi dices.

c *Quod.* ponitur pro donec. Accurſius.

d *Et vſque ad degustationẽ.* ſi vinũ vẽditur in ſpecie, vt hic, ante degustationem quæro cuius ſit periculũ? Reſpõ. vẽditoris, ſecũdum Io. & Bul. & Pla. & idẽ in cæteris quæ degustationẽ exigũt: vt hic, & ĩ. §. pri. ſed ſi nõ ſunt. & ĩ. eo. ſi quis vina. in princ. Sed tu dic ſecũdũ Azo. q̃ emptoris. & hoc per. l. iſtã quã retorquemus in prædictos. nã ſi quãdo cõuenit de periculo ſine die, ſuſtinet quo ad degustationẽ tantũ: vt hic dicũt: ergo vbi nõ eſt pactũ, nõ debet tãdiu vẽditor ſuſtinere. aliàs pactũ pro ſuperuacuo eſſem quod eſſe nõ debet: vt arg. ĩ. de leg. j. ſi quãdo. & ĩ. de pac. iuriſgẽtiũ. §. ſed ſi fraudãdi. & inſti. qb. mo. teſt. infir. §. alio. cũ ergo hic dicit: aut nõ cõuenit, per pactũ eſt repetẽdũ ſcilicet quoad ſuſtineat. cõuenit tamẽ ſic vt ſuſtineat. nã pro cõtãti ponit in prin. §. quod cõuenit: licet quãdoq; ad diẽ, quandoq; ſine die. ſed Io. nihil repetebat hic. Itẽ facit pro nobis. ĩ. ea. l. §. ſed & cuſtodiã. ſi fi. & l. ſi quis vina. §. ex hoc apparet. & l. ſi vina. & etiã facit pro nobis quod dicitur, vino vẽdito in ſpecie, eſt idẽ quod in cæteris rebus: vt. ĩ. de cõtrahẽ. emp. quod ſæpe. §. ĩ. Sed tamen

† *Sabini verba.* *Vide Ant. Auguſtin. emendat. 3. cap. 6.*

Tripiani verba.

Si † vinum venditũ [a] acuerit, vel quid aliud vitij ſuſtinuerit, emptoris erit dãnum: quemadmodum ſi vinum eſſet effuſum vel vaſis contuſis, [b] vel qua alia ex cauſa. † Sed ſi venditor ſe periculo ſubiecit: in id tempus periculũ ſuſtinebit, quoad ſe ſubiecit. Quòd ſi non deſignauit tẽpus: eatenus periculũ ſuſtinere debet, quoad [c] degustetur vinũ: videlicet quaſi tunc pleniſsimè veneat, cum fuerit deguſtatum. Aut igitur cõuenit quoad periculũ vini ſuſtineat: & eatenus ſuſtinebit. Aut non conuenit: & vſq; ad degustationẽ [d] ſuſtinebit. Sed ſi non ſunt [e] degustata, ſignata [f] tamẽ ab emptore vaſa, vel dolia, cõſequẽter dicemus adhuc periculũ eſſe venditoris: niſi ſi aliud cõuenit. Sed & cuſtodiã ad diẽ [g] mẽſuræ vẽditor præſtare debet. [h] Prius quàm enim admetiatur vinum: prope quaſi nõdũ venit. Poſt mẽſuram factã, vẽditoris deſinit eſſe periculum: & ante menſuram

A

periculo liberatur, ſi nõ ad mẽſurã vẽdidit, ſed fortè amphoras, [i] vel etiã ſingula dolia. Si doliũ [k] ſignatũ ſit ab emptore, Trebatius ait traditũ id videri: Labeo cõtra: quod & verũ eſt. magis enĩ ne ſummutet, ſignari ſolere, quàm vt tradi* tũ videatur. Licet † autẽ venditori vel effundere vinũ, ſi diẽ ad metiẽ-

B

dũ præſtituit, nec ĩtra diẽ admẽſum eſt. Effundere autẽ nõ ſtatim poterit, priũ quàm teſtãdo * denũtiet emptori, vt aut tollat vinũ, aut ſciat [l] futurũ vt vinum effunderetur. Si tamẽ cũ poſſet effundere, nõ effudit: laudãdus eſt potius. Eapropter mercedẽ quoque doliorum poteſt exigere: ſed ita demum, ſi interfuit eius inania [m] eſſe vaſa, in quibus vinum fuit: veluti ſi locaturus ea fuiſſet, vel ſi neceſſe habuit alia conducere dolia. Cõmodius [n] eſt autem cõduci vaſa, nec reddi vinum: niſi quanti

C

conduxerit, ab emptore reddatur: aut vendere vinũ bona fide, id eſt quãtũ ſine ipſius incõmodo fieri poteſt, operam dare

tradere. † *Lado. Ro. & Alexa. in. l. ſi quis mihi bona. §. ſed quid ſi mãdauit. in. 3. col. ĩ. de acqui. hæ. reputant iſtum text. ſing. in hoc quod limitat regulã l. magnum. C. de contrahen. & cõmit. ſtipl. Bulg.* *teſtans.

ſit periculũ effuſionis emptoris: & hoc ſi à degustatiõe incipias. ſi autem à menſura, vinum tãtum exigitur: vt. ĩ. de cõtrahẽ. emp. quod ſæpe. §. ĩ his. niſi ita cõuenit vt nõ degustetur. qđ raro fit vt. ĩ. e. ſi quis vina. §. ſi auerſione. Sed quæro an etiã periculũ deterioratiõis, vt acoris & mucoris, ſit vẽditoris. Bul. q̃ nõ, ſed tãtũ emptoris. & ꝙ hoc habes quia æquiparatur vẽditio ad mẽſuã cõditionali emptioni: vt in. d. §. in his. &. ĩ. §. ſed & cuſtodiã. licet in cõditionali ſit illa diſtinctio: vt. ĩ. l. q̃ ſi pẽdente. Sed Io. & omnes alij & nos cõtra. immo etiã idẽ Bul. dicit mutaſſe cõſiliũ poſtea, vt indiſtincte omne periculũ ſit vẽditoris. & ſic aliud erit in hac tacita conditione q̃ expreſſa: quia hic licet venditori per corbes effundere: quod in aliis rebꝰ nõ inuenimus: vt. ĩ. eo. §. licet. Itẽ cũ ex dolio pars vini venit, & totũ perit: cuius eſt periculũ? Reſpõ. lex dicit vẽditoris: vt. d. l. quod ſæpe. §. ſed ſi ex dolio. &. ĩ. e. ſi per emptorẽ. §. j. Sed forte intelligit quãdo cauſa demõſtrãdi dixit, ex hoc dolio. ſi autẽ vt de illo tãtũ darẽ. & nõ de alio: forte idẽ eſt ac ſi in ſpecie: vt. ĩ. de cõtrahen. emp. ſi debitor. § j. quod nihil eſt: quia in mẽſura eſt: vt. ĩ. de ſol. qui decẽ. §. Stichũ.

D

Vinum vẽditum cum debeat eſſe periculum.

e *Sed ſi nõ ſunt.* refert ſe ad eũ caſum vbi vẽditor ĩ ſe periculũ ſuſcepit, vel vbi ad mẽſurã vẽditũ eſt, ſecũdum nos: ſed ſecũdũ Bul. & oẽs alios eſt verũ vbi etiã in ſpecie vẽditũ eſt ſine omni pacto.

f *Signata.* vt aliud vinum non ſubmittatur, ad modum ſcilicet ſigilli: vt infra eo. §. ſi dolium. Accurſius.

g *Ad diem.* fuit ergo venditio in menſura.

h *Præſtare debet.* vt interim ſuo pereat periculo: vt ſubiicit hic. Sed cõtra. ĩ. e. l. ſi i vẽditiõe. §. j. Sol. præſtat hic vẽditor periculũ, vt reddat pretiũ: nõ autẽ vt ad intereſſe ẽptoris teneat: vt ibi. Ac.

i *Amphoras.* & ſic in ſpecie. *ADDITIO.* Amphora hic non pro menſura, ſed pro vaſe ponitur.

k *Si dolium.* hic. §. videtur ſuperfluus per illũ. §. ſed ſi nõ ſunt. & etiam intelligo hũc vt illum. vel ibi in ſpecie cum pacto: hic in genere. & ſic lo̱ pitur totus hic. §.

l *Aut ſciat.* ſimilis denũtiatio fit ſupra de iudi. l. in peremptorio. ſed & poteſt hic agi vt tollat: vt. j. de act. emp. l. ſi lapides. Ac.

m *Inania.* id eſt vacua. Accurſius.

n *Commodius.* illud verbum commodius, nõ importat neceſsitatem

tatem: vt ſupra dixi, & infra ſequitur. ſic &. C. de pac. do. l. hac generali. & l. decernimus. aliud in herede, qui non effundit vinum legatum: vt infra de vino tri. & ole. leg. l. ſi heres.

a *Quam minime.* not. quòd quilibet debet eſſe intentus vt non noceat, ſed vt proſit alij. quod dic vt infra tit. j. l. ſeruus. in fi.

a Dolare vinũ emit, qui ipſum in dolio emit, ſine alia mẽſuratione: ad differentiam vini pendẽtis, id eſt quod adhuc in vite eſt. Bude⁹ hic.

b *Si doliare.* id eſt ex dolio. vel in genere, vel in ſpecie loqui poteſt in prĩ. §. Accur.

c *Appareret.* vt. ĩ. de cõtrahẽ. empt. ſi in emptione. §. alia. Accur.

d *Hoc ita Cuſtodiam.* hoc inuit ad mẽ ſurã venditioné factã. ſed nõ eſt ita: quia tũc venditor de omni caſu tenetur ante menſurã: vt ſupra de contrahẽ. empt. quod ſæpe. §. in his. quod in fi. huius. l. negatur. Dic ergo q̃ ĩ ſpecie erat hic venditum: ſed emptor, vt ſciret quantum eſſet, metiri volebat. Accur.

e *Excuſatũ.* qua enim cuſtodia conſequi &c. vt infra loca. l. ſed de damno. Accurſius.

f *Cuſtodiam. Res cõmodata eſt.* Cũ gratia vtriuſque commodatur: vt no. ſupra cõmo. ſi vt certo. §. interdum. alioquin contra: vt ſupra commo. l. in rebus. in prin. & inſti. quib. mo. re cõtra. ob. §. fi. Vel dic, qualẽ præſtat cõmodatarius, talem hic præſtat: b ſed non tantã: vt ibi, Eſtote perfecti vt pater veſter qui in cœlis eſt. Accurſius.

b Notabilis glo. ſecũdũ Bald. hic, pro æquiparationibus & ſimilitudinibus quæ reperiuntur in ſtatutis vel legibus.

g *Adhiberet.* ſcilicet modo, ſi maiorẽ adhibebat diligẽtiã in ſuis tempore contractus, q̃ modo faciat. arg. inſti. quib. mo. re cõtra. ob. §. fin. Accurſius.

** excuſata. al. tũ excuſet.*

Si quis.] CASVS. Si vendidi tibi vinum in genere, vel ad menſuram, & actum ſit vt intra certum diem deguſtetur, & per venditorem ſteterit quo minus deguſtetur: an teneatur venditor de periculo poſt moram, & ante morã ratione cõtractus: an magis contractus ſolutus, quàm conditionalis ſit venditio? Et reſpon. primo inſpiciendum quid actum ſit, puta an conditionalem venditionem voluerunt, aut non. ſi nihil appareat, periculum non ſolum poſt morã, ſed ante (cum per venditorem ſtetit quo minus deguſtetur) ſpectabit ad eum, ſcilicet ratione cõtractus: quia vẽdidit vinum in genere. poteſt legi, vt vendidi in ſpecie. ſed hæc planior eſt, niſi propter verba quæ ſunt in fin. §. ibi, etiã interdum &c. quaſi voluerint vt nõ tãtum teneatur de periculo poſt moram, ſed ante: quod falſum eſt: quia vendito vino in ſpecie ſtatim eſt in periculo emptoris. vel dic quòd in ſpecie erat venditũ, ſed actũ erat vt de periculo teneat vẽditor. [*SI AVERSIONE.*] Si in ſpecie vinum vendatur, & emptor periculum in ſe ſuſceperit: ſic emere videtur, vt non deguſtet: quo pacto euenit vt ſi quis emit ne deguſtet, omne periculum mucoris & acoris ad ipſum pertineat. ſi non conuenit de guſtando, quãdo-

vt quàm minimè [a] detrimento ſit ea res emptori. Si doliare [b] vinũ emeris, nec de tradendo eo quicquam conueneritid videri actum, vt ante euacuarẽtur, quàm ad vindemiam opera eorum futura ſit neceſſaria. Quòd ſi non ſint euacuata: faciendum quod veteres putauerunt, per corbem venditorem menſuram facere, & effundere. Veteres enim hoc propter mẽſuram ſuaſerunt, ſi quanta menſura eſſet, non appareat: videlicet vt appareret [c] quãtum emptori perierit.

11. GAIVS libro ſecũdo Cottidianarum Rerum, [ſiue Aureorum.]

HOc ita verum eſt, ſi is eſt vẽditor, cui ſine noua vindemia non ſint iſta vaſa neceſſaria. Si verò mercator eſt, qui emere vina & vendere ſolet: is dies ſpectandus eſt, quo ex cõmodo venditoris tolli poſsint.

Cuſtodiam [d] autem ante admetiendi diem qualem præſtare venditorem oporteat, vtrum plenam, vt & diligentiam præſtet: an verò dolum dumtaxat, videamus. Et puto eam diligẽtiam venditorem exhibere debere, vt fatale damnum, vel vis magna, ſit excuſatum. [e]

111. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

CVſtodiam autem venditor talem præſtare debet, quã præſtant hi quibus res commodata eſt, [f] vt diligentiam præſtet exactiorem, quàm in ſuis rebus adhiberet. [g]

Per lapſum termini appoſiti ad deguſtãdum, nõ dicitur emptor in mora, ſi per venditorem ſtetit: nec in eum transfertur periculum: ſed ad venditorem pertinet: nec emptio reſoluitur. h. t.

1111. VLPIANVS libro viceſimooctauo ad Sabinum.

A cunque poterit emptor deguſtare: & quoad deguſtauerit, periculum reſpiciet venditorem. Idem eſt ſi dies deguſtationis apponatur. Vel poteſt dici quòd hic erat venditio tantũ ad mẽſuram: & tunc periculũ reſpiciet emptorem: quia ſic cõuenit. Vi:

h *Si quis vina..* poteſt poni caſus in vino vendito in ſpecie, & in menſura: & tunc facit pro Io. & hoc probatur vt diximus. ff. eo. l. j. in illa glo. ſi vinum &c. & ſecundum hunc intellectum proſequimur literam iſtam. die ergo, ſi quis vina, ſcilicet in menſura.

SI quis vina [h] vendiderit, & intra diem certum deguſtãda dixerit, deinde per venditorem ſteterit quo minus deguſtarentur, [i] vtrum præteritum [k] dumtaxat periculum acoris & mucoris venditor præſtare debet, an verò etiam die præterito: vt ſi fortè corrupta ſint poſtea, quàm dies deguſtãdi præ-
B teriit, periculum ad vẽditorem pertineat: an verò magis emptio ſit ſoluta, quaſi ſub conditione venierint: hoc eſt, ſi ante diem illum fuiſſent deguſtata? Et interierit [l] quid actum ſit. [m] Ego autem arbitror, ſi hoc in occulto ſit, debere dici emptionem manere: periculũ autem ad venditorem reſpicere etiam vltra diem [n] deguſtando præfinitum: quia per ipſum factum eſt.

Cum vinum in ſpecie venditur, nec eſt actum quòd deguſtetur, periculum deteriorationis ſine culpa contingens ad emptorem pertinet: vẽditor autem tenetur ad cuſtodiã
C *vſque ad tempus aſportationis præfinitum, vel vſque ad vindemiam, ſi præfinitum non eſt. ſed ſi actum eſt vt deguſtetur, periculum deteriorationis ante deguſtationem pertinet ad venditorem, vſque ad tempus quo debuit deguſtari.*

Si auerſione [o] **vinum veniit: cuſtodia tantum præſtanda eſt. Ex hoc apparet, ſi non ita vinum veniit, vt deguſtaretur: [p] neque acorem neque mucorẽ venditorẽ præſtare debere, ſed omne periculũ ad emptorem [q] pertinere. Difficile autem eſt vt quiſquam ſic emat, vt ne [r] deguſtet. [s] Quare ſi dies deguſtationi adiectus non erit, [t] quandoque † deguſtare emptor po-
D terit: & quoad deguſtauerit, periculum acoris & mucoris ad venditorem pertinebit. Dies enim deguſtationi præſtitutus, meliorem [u] cõditionem emptoris facit. Sed hoc ita, ſi nihil conuentum eſt. Quod ſi conuentum ſit, vt intra certum diem deguſtetur, & ſteterit quo minus deguſtetur, ſi quidem per venditorem ſteterit, ſecundum ea quæ ſuperius ſcripta ſunt, periculum ad venditorem pertinebit. Si verò per emptorem ſteterit, ſecundum ea quæ ſcripta ſunt, periculum ad emptorem pertinebit. Si tamen ſine culpa venditoris vina corrupta ſint, ante diem deguſtationi præfinitum, periculum ad venditorem pertinebit. Si verò poſt diem præfinitum, periculum ad emptorem pertinebit. Si autem ante diem præfinitum, ſed poſtea quàm emptor in mora eſſe cœpit, periculum ad emptorem pertinebit. Si verò ante quàm in mora eſſe cœpit, periculum ad venditorem pertinebit. Si autem ante diem præfinitum, ſed poſtea quàm emptor in mora eſſe cœpit, periculum ad emptorem pertinebit. Si verò ante quàm in mora eſſe cœpit, periculum ad venditorem pertinebit.

i *Deguſtarẽtur.* ſcilicet intra diem ſtatutã: quia cum emptor vellet deguſtare ante diem ſtatutã, venditor noluit: & ita ante diem cœpit eſſe in mora: & ab eo tempore cœpit de omni periculo teneri ratione moræ. pro priore tempore tenetur iure contractus: quia in genere fuit.

k *Præteritum.* ſcilicet ante & poſt moram ſuam. Azo.

l *Interierit.* nunc incipit reſpondere. Accurſius.

m *Quid actum ſit.* ſcilicet vtrum puram an conditionalem voluerint eam venditionem facere.

n *Etiam vltra diem.* & ſic poſt diem & ante diem à tempore contractus præſtat venditor periculum. vel dic vt ſupra eo. l. j.

o *Si auerſione.* id eſt in ſpecie. vnde emptor ſuſtinet periculum, id eſt aduerſitatem. cum enim vendit in ſpecie, non vendit vt deguſtetur: vt ſubiicit, ex hoc &c. Vel ſecundo pone etiam in menſura: vt hic no. & ſic etiã auerſione &c. id eſt vt omne periculũ emptor ſubeat vel aduerſitatem, quodcunq; vel † quãdocunq; qualecunq; vinum ſit. poſtea. vnde cum emptor ſic ſe ſubiicit periculo, videtur emere ne deguſter, vt probet vel improbet, niſi hoc ſit dictum expreſſe vt

** Hunc locũ explicat Ang. Ant. lib. 3. ca. 6.*

† quãdocunq; Ang. lib. 3. cap. 1.

guſter: & hoc eſt quod dicit, ex hoc apparet &c.

p *Vt deguſtaretur.* id eſt ſi non fuit dictum de deguſtando cum venderetur in ſpecie: vel pacto facto de auerſione.

q *Ad emptorem pertinere.* ſi dicas vinum in ſpecie venditũ, planũ eſt. ſi dicas ad menſurã, & tunc omne periculũ eſt emptoris: quia ſic ſe pacto ſubiecit hic: vt. ĩ. proxi. dixi. prima verior eſt.

r *Vt ne.* ſi in ſpecie, tunc ſiue dictum eſt vt non deguſtetur, ſiue taceatur, videtur agi vt nõ deguſtetur. hoc autem raro fit q̃ taceatur vel dicatur de nõ guſtãdo. ſi aũté in mẽſura, tũc exigitur deguſtatio & mẽſura: niſi actũ ſit de nõ guſtãdo: quod raro fit.

s *Deguſtet.* vt ſecit hic quãdo auerſione venit. nã fere ſemper ſic emitur vinũ vt deguſtet, vel ĩ ſpecie nil dicẽdo de deguſtatiõe.

t *Non erit.* dictum eſt tamen de deguſtando. Accurſius.

u *Meliorẽ.* q̃ eſſet ſi nil de deguſtãdo eſſet dictũ. nã poterit probare vel improbare: & ſic remanet ĩ piculo vẽditoris: vt modo dixi. Ac.

a *Vendito.* quia in ſpecie facta, vel etiam in menſura, vt emptoris ſit periculum.

b *Si per emptorem. Præſtari.* concordat infra eo.l.illud.

c *Si admenſum.* id eſt menſurandũ. & dic, ſi, id eſt quia. Ac.

d *Donec.* facit ſupra de contrah. emptione. l. quod ſæpe. §. ſed ſi ex doliario. & intellige hunc. §. quando cauſa demonſtrandi fuit dictũ, ex hoc vaſe, vt dixi ſupra eo.l.j.§.j. imò verius de eo ſolo erat dãdum: & tamen eſt periculum venditoris: vt ibi notaui. Accurſius.

e *Periculum.* vt pretio careat, non vt aliter teneatur ad intereſſe: vt ſit in venditione: vt infra de act. emp. & vendi. l.j.

f *Si vina. Acidũ & mucidũ.* i. excepto acido & mucido vino.

g *Expediat.* propter familiam forte. Accur.

h *Non veniſſe.* ſic ergo quod mei emptoris cauſa ſtatutum eſt, etiã in mei læſionẽ retorquetur. & ſic eſt cõtra C. de legi. & cõſt. quod fauore. & ſ. de leg. & ſenatuſc. l. ij. Sol. vbi pactũ inducit fauorẽ, obtinet quod hic dicit. vbi vero lex, quod in contrariis. hoc non valet: quia in. d.l. de le. & conſti. induxit pactum in fauorem. Tu dic ꝙ ibi nullus eſt fauor: ſed ſic conuenit vt bona emeret: mala non. & ſic non eſt contra.

i *Vel.* pro ſaltem.

k *Id quod. Eſſe debet.* vt infra eo. §. cũ autem. & infra de re. iur. ſecundum naturam. & infra eo.l.ſi in vẽditione. §.j. & C. eo.l.j. Accurſius.

l *Cederet.* id eſt mẽſuraret. Accurſius.

m *Luci.* id eſt nemora publica, ſic dicta per cõtrarium, quia nõ lucẽt, ſed vmbra eſt ibi.

n *In modum.* id eſt in menſuram.

Neceſſario.] *Cavs.* Cum res diſtrahatur: aut pure, aut ſub cõditione. ſi pure: ſi appareat pretium & res qualis quantáq; ſit, perfecta eſt emptio. ſi ſub cõditione, nulla eſt emptio niſi exiſtat cõditio. ſi pendente conditione deterior facta fuerit, periculo erit emptoris. ſi interierit, venditoris: qua venditione exiſtente, ſi venditor vel emptor vel vtrique deceſſerint, heredes obligantur. pẽdente coditione. licet emptori tradita res fuerit, eam non vſucapiet: & quod ſoluit nomine pretij, repetet: & fructus ſunt vẽditoris. [*Cvm.*] Refert qué vſumfruc. qs vendat, quẽ habet ſcilicet formalem in alieno fundo, aut quem habet caſualem in fundo ſuo. primo caſu finitur vſusfr. ex perſona venditoris: & non tenebit mihi heres ſuus, ſed ipſe heredi meo tenebitur. Secũdo autẽ caſu heres vẽditoris mihi tenebit: heredi meo nõ tenebit.

o *Quid.* quando in genere: quale, quando in ſpecie: quantum, quando in quantitate: vt.j. de verbo. ob.l. ſtipulationũ. Vel dic quantum, ſcilicet prædium quod venditur.

p *Periculũ.* ſcilicet deteriorationis, nõ perẽptionis pendente conditione cõtingẽtis: vt infra. §. prox. idem Iulia. &c. Sed certe non plene docet quãdo ſit perfecta vẽditio. Ideo dic quòd hæc ſunt neceſſaria, quòd pure & ſine ſcriptis, & ſpeciei certæ, & quæ deguſtationem non exigit. tũc quando hæc cõcurrũt, eſt perfecta ea perfectiõe de qua hic dicit, vt ſint periculo ẽptoris, excepto caſu publicationis, qui pertinet ad venditorem: vt infra loca.l. ſi fundus. niſi pactum culpa vel mora aliud inducat. Pure hic ideo dicit, quia ſi ſub conditione, diſtinguitur: vt infra. §. proxi. Sine ſcriptis ideo, quia tunc ante completum interdum non eſt periculum emptoris: vt. C. eo. cum inter emptorem. & de fid. inſtru. l. cõtract. Speciei ideo, quia ſi in genere vendo ſeruum: licet omnes ſerui moriantur, tamen teneor: quia genus perire non poteſt: vt infra ad.l. Fal. in ratione. §. verũ eſt autem. &. §. ſin vero argenti. Item certæ ideo, quia ſi eſt alternatiua, vt vendo Stichũ aut Pamphilũ: primus eſt in periculo vẽditoris, ſecũdus emptoris: vt ſupra de cõtrah. emp. l. ſi in ẽptione. §. pe. Item ideo dicit quę deguſtationem non exigunt, quia tũc dic vt. ſ. eo. l.j. §.j. De pacto ideo dixi, quia per pactum poteſt quilibet in ſe facere ſtare periculũ: vt. j. eo. l. q in vẽditione. &. j. de iure do. l. ſi mancipia. Itẽ de culpa ideo, quia ſi culpa præcedit caſũ, tenet: vt iſti. quib. mo. re cõt. ob. §. at is. Itẽ de mora ideo, quia ea ſuperueniẽte mutat natura cõtractus: vt infra e.l. illud.

q *In præteritũ.* nã vbi exiſtit conditio, perinde habetur ac ſi pure facta. l. potior. ij. reſpõ.

r *Pro emptore.* ſcilicet titulo, nec alio: vt hic, & ſupra de in diem addict. l. vbi. in prin. & infra pro emp. l. ij. §. ſi ſub conditione. licet R. dixerit pro ſuo: vt infra pro ſuo. l.j. in fine.

ſ *Sicuti.* quidã habẽt in litera hic, Plane ſi pendente cõditione res

† *Sabini verba.* † *Vlpiani verba.*

v. Paulus libro quinto ad Sabinum.

SI per emptorẽ ſteterit quo minus ad diem vinum tolleret, poſtea, niſi quod dolo malo venditoris interceptum eſſet, non debet ab eo præſtari. b ſi verbi gratia amphoræ centũ ex eo vino quod in cella eſſet, venierint: ſi admenſum c eſt, donec d admetiatur, omne periculum e venditoris eſt: niſi id per emptorem fiat.

Emens vina exceptis acidis & mucidis, non poteſt cogere venditorem ad ſibi tradidum acida & mucida. Baldus.

vi. Pomponius libro nono ad Sabinum.

SI vina emerim exceptis acidis & mucidis f, & mihi expediat g acida quoque accipere, Proculus ait, quamuis id emptoris cauſa exceptum ſit, tamẽ acida & mucida non veniſſe. h nam quæ inuitus emptor accipere non cogeretur, iniquum eſſe nõ permitti venditori vel i alij ea vendere.

vii. Paulus libro quinto ad Sabinum

ID quod poſt emptionem fundo acceſsit per alluuionem, vel periit: ad emptoris commodum incommodúmque pertinet. Nam & ſi totus ager poſt emptionem flumine occupatus eſſet, periculum eſſet emptoris. ſic igitur & commodũ eius eſſe debet. k

Illa quæ per ſe poſſunt vendi, cedunt in menſura fundi: niſi ſpecialiter aliud ſit dictum: ſed illa quæ vendi non poſſunt, non cedunt, niſi ſpecialiter dictum ſit. h.d.

Quod venditur, in modum agri cedere debet: niſi ſi id actũ eſt, ne cederet. At quod nõ venit, in modum cedendum, ſi id ipſum actum eſt, vt cederet: l veluti viæ publicæ, limites, luci qui fundum tãgunt. Cum verò neutrum dictum eſt, cedere nõ debet: & ideo nominatim caueri ſolet, vt luci, m viæ publicæ B quæ in fundo ſint, totæ in modum n cedant.

Perfecto contractu periculum eſt emptoris. contractus autem dicitur perfectus ſi ſit celebratus pure, quòd res ſit certa, & pretiũ certum. Si autem per dependentiam de futuro, non dicitur contractus perfectus. h.d. ſecundum Baldum.

viii. Idem libro trigeſimo tertio ad Edictum.

NEceſſario ſciendũ eſt quãdo perfecta ſit emptio. tũc enim ſciemus cuius periculum ſit. nam perfecta emptione periculum ad emptorẽ reſpiciet. Et ſi id quod venierit, appareat quid, o quale, quantum ſit, ſit & pretium, & pure venit: perfecta eſt emptio. Quòd ſi ſub conditione res venierit: ſi quidem defecerit conditio, nulla eſt emptio: ſicuti nec ſtipulatio. quòd ſi exſtiterit, Proculus & Octauenus emptoris eſſe periculum p aiunt. Idem Pomponius libro nono probat. Quòd ſi pendente conditione emptor vel venditor deceſſerit, conſtat, ſi extiterit conditio, heredes quoque obligatos eſſe, quaſi iam contracta emptione in præteritum. q Quòd ſi pẽdente cõditione res tradita ſit, emptor non poterit eam vſucapere pro emptore: r & quod pretij ſolutum eſt, repetetur: & fructus medij temporis venditoris ſunt: ſicuti ſ ſtipulationes & legata conditionalia perimũtur, ſi pendente conditione res extincta fuerit. Sanè ſi extet res, licet deterior effecta: poteſt dici, eſſe damnum emptoris.

Si ita venierit: *Eſt ille ſeruus emptus, ſiue nauis ex Aſia venerit, ſiue nõ venerit:* Iulianus putat ſtatim

Venditio quãdo perfecta dicatur.

res extinguatur,emptio perimit. Alij nō habēt:& tūc supple,vēditoris sunt.s.si res interierit pēdēte cōditione,vt bene aptetur quod sequitur,sicuti & c.vt.j.de iure do.plerūq;.§.si ante.Acc.

a *Perfectam esse.*no.qđ dicit perfectā, nō purā.nā est cōditionalis: vt& simile legatū:vt.j.qñ di.le.ce.l.hui⁹.quę est cōtra.Vel illud quo ad trāsmissionem, sed est perfecta,vt hic dicit,vt ab ea discedi nō posit:& si soluat, repeti nō posit: vt.ī.de condic.inde.l.Iulian⁹. & ꝓpter hoc dicitur quasi pura:vt.j.de noua.l. si pupillus.§. qui sub conditione.

b *Tuum sit.*quod potes facere.s.vēdere: vt inſtit.de vſu & ha.§ j. hoc est perceptio fructuū,non autem vt finiatur in persōnā emptoris,vt hic subiicit. nā sic vendi nō potest, immo domino ꝓprietatis cederet:vt inst.de vsufr. §.j.&.j. de iure do.l.si vsusfr.quæ sunt contra.

c *Nihil mihi heres.* qa finit⁹est morte tua,qui fructuari⁹ eras.sed videtur q; ex ꝑsona mea finiatur cui cessisti,nō tua:vt.j.de noua.l.si vsusfr.q; est contra.Sol. hic erat cōstitutus iam vsusfru.in persona dātis,vnde morte ipsi⁹ finiri debuit.ibi vero nō erat cōstitutus,sed tātū debit⁹.vnde quia in persona accipiētis habet principiū, merito ex eius ꝑsona finitur: ar.ī.de ſerui.l.pro parte dominij.Accursius.

† *Ventorum vi.*

Si post.]*Gaivs.* An tequam venderem fundum quem habebā venalem,ostēdi arbores.an si arbores interim deiectæ erāt,postea vendā,illæ arbores cedant emptori? Et rñ. q; non. sed si emptor ignoret,ego sciā,teneor ad ītereſſe emptori si ipsum non certiorari. Cætera plana sunt vsq; ad.l.lectos.Vi.

d *Si post inspectum.* s. ab emptore.Azo.

e *Si modo venit.* si vēditio tenuit.nam quādoque non tenet,vt si contēplatione arborū tātūm emebat:vt.ī. de contrahen.emp.arboribus. Accursius.

f *Si in venditione.* facit.j.de iure do. si mancipia. Accursius.

g *Non potest.* sed si ad mensuram venit,nonne perit periculo venditoris:vt supra.e.l.j.§. perfectam esse [a] venditionem, quoniam certum sit eam contractam.

Si vsufructuarius vendat vsumfructum, venditio extinguitur morte venditoris, non emptoris. sed si proprietarius, tunc contra. hoc dicit. Et sic cum vsufructuarius cedit commoditatem vsusfructus alteri ex voluntate, finitur vsusfructus ex persona sua. Idem si ex necessitate iuris.l. si vsusfructus. de iure do. secus si ex dispositione testatoris.de vsufruct. leg. si quis vsumfructum. vbi omnino vide.

Cum vsumfructum mihi vēdis, interest vtrum ius vtendi fruendi quod solum tuū sit, [b] vendas:an verò in ipsum corpus quod tuum sit, vsumfructum mihi vendas.Nam priore casu etiā si statim morieris,nihil mihi heres [c] tuus debebit. heredi autem meo debebitur, si tu viuis.Posteriore casu heredi meo nihil debebitur: heres tuus debebit.

B

12. Gaivs libro decimo ad Edictum Prouinciale.

Si post inspectum [d] prædiū, antequam emptio cōtraheretur,arbores vento † vi deiectæ sunt,an hæ quoque emptori tradi debeant,quæritur. Et responsum est,nō deberi,quia eas non emerit: cum antequā fundum emerit, desierint fundi esse. sed si ignorauit emptor deiectas esse arbores,venditor autem scit, nec admonuit:quanti emptoris interfuerit rem æstimandam esse,si modo venit. [e]

Istud principium facit vtrum pactum nudum vestiatur cohærentia contractus cōditionalis. Bartolus.

C

10. Vlpianvs libro octauo Disputationum.

Si in venditione [f] conditionali hoc ipsum conuenisset, vt res periculo emptoris seruaretur,puto pactum valere.

Sicut in rebus mobilibus non dicitur perfecta venditio antequam mensuretur,ita nec in rebus immobilibus. B.

In libro septimo Digestorū Iuliani Scæuola notat: Fundi nomine emptor agere non potest, [g] cum prius quàm mensura fieret, inundatione aquarū, aut chasmate,alióve quo casu pars fundi interierit.

Factum familiæ non facit transire periculum casus in dominum, quia domini non tenetur pro suo familiari.b.d.facit extra de resti.spo.cum ad sedem. Baldus.

11. Alfenvs Varvs libro secundo Digestorum.

D

Si vendita insula combusta esset: cum incendium sine culpa fieri nō possit, [h] quid iuris sit? Respondit, quia sine patrisfamilias culpa fieri potest, neque si seruorum neglegentia factum esset, continuo dominus [i] in culpa erit.quamobrem si venditor diligentiā eā adhibuisset in insula custodienda, quam debent homines frugi & diligentes prestare,si quid accidisset,nihil ad eum pertinebit.

De periculo contingente post traditionem, vel post moram emptoris, non tenetur venditor, sed de contingente ante traditionem vel moram emptoris, si fuit in culpa.b.d.cum duabus.l. sequen.

12. Paivlvs libro tertio Epitomarum Alfeni Digestorum.

Lectos † emptos [k] ædilis, cū in via publica positi essent, conscidit. si traditi essent emptori,aut per eū [l] stetisset quo minus traderētur,emptoris periculum esse placet: [m]

13. Ivlianvs libro tertio ad Vrseium Ferocem.

Evmque [n] cum ædili, si id non iure fecisset, habiturū actionem legis Aquiliæ: [o] aut certè cum venditore [p] ex empto agendum esse,vt is actiones suas quas cum ædili habuisset, ei præstaret.

14. Paivlvs libro tertio Epitomatorū Alfeni Digestorum.

Qvod si neque traditi essent,neque emptor in mora fuisset quò minus traderentur, venditoris [q] periculum erit. Materia [r] empta si furto periisset postquam tradita esset,emptoris esse periculo respondit. si minus, [s] venditoris. Videri autem trabes [t] traditas, quas emptor signasset. [u]

15. Gaivs libro secundo Rerum Cottidianarum.

Si vina quæ in doliis erāt, venierint, [x] eaque antequā ab emptore tollerentur,sua natura corrupta fuerint: si quidem de bonitate [y] eorum adfirmauit venditor, tenebitur emptori.quòd si nihil adfirmauit,emptoris erit periculum: quia siue non degustauit, siue degustādo malè probauit,de se queri debet. Planè si cum intelligeret venditor non duraturam bonitatem eorum [z] vsque ad in eum diem quo tolli deberent,nō admonuit emptorem,

h *Sed & custodiam.*quæ est contra?Sol.vt ibi.Accursius.

i *Vendita. Fieri non potest.* immo quādoque: vt supra de effe. ſſec.vig.l.iij.§.j.in eo qđ ibi ponit,plerūq;.Sol. vt ibi. Ac.

i *Dominus.* herū seruorum.

Ectos.]*Caivs.* Emi lectos. posiea positos eos in via pu. custos ædium conscidit.cui⁹ erit periculū? Distinguitur:aut mihi traditi erant,aut p me stetit quo min⁹ traderentur:& mihi perēūt. aut non,& tūc venditori.ita tamen in primo casu agam.l.Aquil. contra ædilem, si non iure hoc fecit: aut ex empto cōtra venditorē,vt cedatur mihi actio cōtra ædilem.Cętera plana sunt vsque ad.l.serui.

k *Lectos emptos.* in genere. vel dic, in specie: vt dices statim in l. quòd si neque. Accursius. † *Vide ad hanc legem Az. Aug. lib.sing. ad Modestin.*

l *Eum.* scilicet emptorem.

m *Placet.* sic & supra de pigne.act.l.fi.§. finali.

n *Vmq;.*scilicet emptorem. Accur.

o *Aquiliæ.*primo casu quādo fuerūt traditi.

p *Cum venditore.* scilicet secundo casu.

q *Qvod si. Venditoris.* Sed nonne post emptionem emptoris debet esse periculum? Respondic quòd si in specie facta fuit vēditio, pacto susceptit vēditor periculum. si autem in genere,tunc est planum, quia genus non perit: vt infra ad.l.Fal.in ratione.§.verum est.

r *Materia.* scilicet calce vēdita ad mēsuram.

s *Si minus.*id est si nō tradita esset.Azo.

t *Trabes.* domin⁹ nemoris duas trabes mihi vendidit.

u *Signasset.*No.signationē vel designationem pro traditione habeberi: vt hic, & s.nau. tione habeau. sta. l.j.§.idem sit. tur. in prin.sed secus in vino, & aliis similib⁹ vino:vt supra.l.j.§.si dolium.quæ est contra. *Signatio vel designatio pro tradi-*

x *Si vina. Venierint.* scilicet in specie.

y *De bonitate.* dicendo bonitatem eorum duraturā.& sic no.falsam affeuerationē esse in culpa:vt infra de act.emp.Iul.§.quid tamen. &.C.eo. dolum.

z *Eorum.* scilicet vinorum.

Serui.

SErui.]C ASVS. Emi ſeruum à te, non habeo pretium ad manum,rogaui te vt eum mihi precario concederes donec pretium ſoluerem:quicquid interim acquirit:tibi,non mihi acquirit:& periculo meo erit,niſi fueris in dolo.

a *Poterit.* immo videtur ꝙ per eũ acquirat:vt.j. de act. empt.l. Julian°.§. poſſeſſionẽ. quæ eſt contra,vbi dicit,ꝙ ſi precario tradita ſit poſſeſsio, ipſe emptor facit fructus ſuos:ergo in eodẽ caſu ꝙ ſeruũ debet acquirere ex opera:vt.j. de acqui.re.do.l.quæſitum. quod hic ꝓhibet. Rñ. illa regula tenet in poſſidentibus ciuiliter & naturaliter:hic aũt emptor non ita poſsidet. vel ibi fuit vtraq; poſſeſsio tranſlata in precario,hic nõ.vel aliud in ſeruo,vt hic:&aliud in fundo,vt ibi. & poteſt eſſe ratio: vt.j. de acquir.poſſ.l.ſi rem.& l.rem quæ.in eo quòd homo habet propoſitum. & facit infra de precario.l.ea quæ.

b *Retinetur.* ſic.j. de acquiren.poſſ.l.re pignoris.

c *Illud ſciendum. A venditore.* vt.ſ.e. ſi per emptorem.Acc.

d *Scribit.* & bene,qñ ambo ſimul eodem tẽpore ſunt in dolo: vt hic dicit, &.j. de act. empt.l.ſi per emptorẽ. & pone vt ibi not. ſecus ſi diuerſis, vt hic ſubiicit.

e *Ei damnoſa ſit.* qui eam commiſit. Ac.

f *Nocere.* vt etiã periculo rei liberetur. & ſic poſterior mora nocet:vt hic,&.j. de iur. do.l.ſi rem.&.j.dever. ob.l.ſi ſeruũ.§. ſequitur.&.l.interdum.§.fi. adeo vt etiam debitor emptori pſonaliter obligatus non teneatur ſi obligatã pecuniã pdiderit:vt.j.de exce. do. l.ſi opera.&.j.de ſolu. qui decem.in princ.& j. de manu. teſt.l. qui filium.§.itaq;. Sed cõtra.ſ. de condic. fur.l. ſi.vbi nõ liberatur licet res intereat.Sed ibi nõ obtulit, ſec' ſi obtuliſſet: vt.j. eo.titu.l. parui.Item cõtra.j.de ſo.l.creditor. Sed hic non obtulit congruo loco & tempore:vt in eo.tit.l.ſi ſoluturus.

Iura poſterior nocet.

g H *Abitationum.*] C ASVS eſt,ꝙ vendidi domũ in qua ſecundum voluntatem defuncti cui ſucceſsi, debebã habitationem libertis,& cũ hoc pacto vendidi,& ſic minori pretio.núc ſubito liberti mortui ſũt,nõ tamẽ plus ꝓtij vel aliud petã ab emptore. tenebitur ei quanti eius intereſſet admonitum fuiſſe.

XVI. IAVOLENVS libro ſeptimo ex Caſsio.

SErui emptor,ſi eum conduxtum rogauit donec pretiũ ſolueret,nihil per eum ſeruum adquirere poterit:[a] quoniam non videtur traditus is cuius poſſeſsio per locationẽ retinetur [b] à venditore. periculum eius ſerui ad emptorem pertinet,quod tamen ſine dolo venditoris interuenerit.

Poſterior mora nocet, vel vltima mora illam abſorbet. Bartolus

XVII. POMPONIVS libro trigeſimoprimo ad Quintum Mucium.

ILlud ſciendum eſt, cum moram emptor adhibere cœpit: iam nõ culpam ſed dolum malum tantùm prẽſtandum à venditore.[c] Quod ſi per venditorem & emptorem mora fuerit, Labeo quidem ſcribit [d] emptori potius nocere quàm venditori moram adhibitam. Sed vidẽdum eſt, ne poſterior mora damnoſa ei ſit. [e] quid enim ſi interpellauero venditorem, & non dederit id quod emerã: deinde poſteriore †offerẽte illo ego non acceperim? Sanè hoc caſu nocere mihi deberet. Sed ſi per emptorem mora fuiſſet, deinde cum omnia in integro eſſent, venditor moram adhibuerit,cum poſſet ſe exſoluere: æquum eſt, poſteriorem morã venditori nocere.[f]

† *poſtea*

XVIII. PAPINIANVS libro tertio Reſponſorum.

HAbitationum [g] oneribus morte libertorum finitis, emptor domus ob eam cauſam venditori non tenebitur, ſi nihil aliud conuenit,quàm vt habitationes ſecundum defuncti voluntatem ſuper [h] pretium libertis prẽſtarentur.

Quando in limine contractus emerſit periculum euictionis:tenetur venditor ſatisdare pro euictione. Bartolus.

Ante pretium [i] ſolutum [k] dominij quæſtione mota, [l] pretiũ emptor ſoluere non cogetur, niſi fideiuſſores idonei à venditore eius euictionis * offerantur.

* *euict.ſubeundi,nomine. Ante. Aug.lib.2. emend. c.1.*

A h *Supor.* id eſt præter.

i *Ante pretium.* quod venditori dabatur.

k *Solutum.* ab emptore,habita tamen fide de pretio.aliàs non tranſiret dominium:vt.ſ.de contrahen.emp.quod vendidi.

l *Quæſtione mota.* extra iudiciũ.& ſic imminebat in limine cõtract' euictio: vt.C.de eui.l.ſi poſt perfectã. & ſupra titu.j.l. finali.

XIX. HERMOGENIANVS libro ſecundo Iuris Epitomarum.

VEnditori ſi emptor in pretio ſoluendo moram fecerit,vſuras dumtaxat prẽſtabit, non omne omnino quod venditor mora non facta conſequi potuit: [m] veluti ſi negotiator fuit, & pretio ſoluto, ex mercibus plus quàm ex vſuris quærere potuit.

B

DE SERVIS [n] EXPORtandis:[o] vel ſi ita mancipium venierit,vt manumittatur,vel cõtra.

TITVLVS VII.

Quis poteſt renuntiare ei quod in ſui fauorem introductum eſt.vel ſic: Pacto prohibitorio poteſt renuntiari ab eo cuius fauore fuit introductum. Baldus.

I. VLPIANVS libro trigeſimoſecundo ad Edictum.

SI fuerit diſtract' ſeru', ne aliquo loci [p] moretur: qui vẽdidit, in ea cõditione eſt, vt poſsit legem remittere, ipſe [q] Romæ retinere[r]: quod & Papinianus libro tertio reſpondit. Propter domini enim (inquit) ſecuritatem cuſtoditur lex, [s] ne periculum ſubeat [t].

C

Diſpoſitio limitata limitatum producit effectum.h.d. Et ad hoc allegatur iſta. l. Bal.Idem habetur in.l.cum ſeruo.ſ. de cõtrahen.emp.

II. MARCIANVS libro ſecundo Publicorum.

EXportandus ſi venierit ab Italia, in prouincia morari [u] poteſt: niſi ſpecialiter prohibitum fuerit.

Quando ex contractu innominato venit quærendum in tertio: ibi habet locum pœnitentia. Baldus.

III. PAVLVS libro quinquageſimo ad Edictum.

D

SI † quis hac lege veniit, vt intra certum tempus manumittatur:ſi non ſit manumiſſus, liber fit, ſi tamen is qui vendidit, in eadem voluntate perſeueret [x] .. hæredis voluntatem non eſſe [y] exquirendam.

vbi eſt inhabilitas perſona à principio: actus non poteſt confirmari,licet conferatur in tempus permiſſum. Baldus.

IIII. MARCELLVS libro viceſimoquarto Digeſtorum.

SI minor viginti annis ſeruũ tibi in hoc vendiderit & tradiderit,vt eũ manumitteres:

m *Venditori. Punit.* de hoc no. vt.j. de ac.emp.l. ſi ſterilis. §.cum per venditorẽ.

n *DE SERVIS exportandis &c.*

De iſta prima parte tub.agitur.j.eo.l.2.&.l. cui pacto.

o *Exportandis.* adhuc ponit de quibuſdã pactis quæ fiunt in venditionibus ſeruorum.

p *Iſt.fuerit.Loci.* puta Romæ, vel Bononiæ,vel alia ciuitate:vt not.j.eo.l. cui pacto. Accurſius.

q *Ipſe.* aliàs ipſum.

r *Retinere.* ſcilicet ꝓ emptorem.

ſ *Lex.* id eſt pactio appoſita in venditione:ideo ei renuntiare poteſt: vt ſubiicit.

t *Subeat.*forte vxoris, & ſic poteſt renũtiare ſuo iuri: vt.C. de ſer. expor.l.ij.in fine.&.ſ. de lege com.l.ij.&.iij. &.C.ſi mã. ita fue. ali. ne pro.l.j.§.j.Arg. cõtra infra qui ſine ma. ad liber.l.j. Accurſius.

u *Exportandus. Morari.*non tamẽ in ſua ciuitate:vt.j.de inter.& re.l.relegatorũ. §. conſtitutum eſt enim.Azo.

x *Si quis hac. Perſeueret.* poteſt ergo pœnitere: vt hic innuit, &.C. ſi man. ita fue. alie. vt ma.l.ſi. in fin.&.ſ.man.l.ſi hominẽ. Sed contra.j. eo.l. quęſitum. & infra qui ſine ma. ad lib.l.j. Sol. ſi apponitur gratia vẽditoris tãtum, obtinet quod hic.ſi gratia emptoris, vel vtriuſque, obtinet quod in contrariis,vt diſcedi non poſsit volũtate venditoris: vt.C. de act. & oblig.l.ſicut.& eſt pro hac ſolutione argu.ſ. de pact.l.ſi cũ fundus. in fi.fit autem gratia vnius eorũ, vel vtriuſque: quia forte alteri vel vtrique eſt cõſanguineus, & affectionis ratio habetur in bonæ fidei iudiciis:vt ſupra eo.l.cum ſeruus.

† *Cũ.l.iſta iũge.l.quotiens.C.de dona. quæ ſub modo.* *&.l.qui Roma.§.Flauius.j. de verb.oblig.*

y *Non eſſe.* hoc caſu. aliàs autem quandoque ſic:vt infra de dona.inter virum & vxorem.ſed interim.§.ſi vxor.

Si minor.

a *Si minor. Traditio.* vt ſupra de mino. l. verũ. §. quod ſi minor. & C. qui manum. nõ poſſ. l. ſi minor. & infra de verb. oblig. l. ſi minor. Sed contra infra de manu. vin. l. illud. §. j. Sol. ibi fuit datus ſeruus minori hac lege vt manumittat, vt ibi. hic à minore datus alij. Item contra infra de manu. l. iiij. §. nihil autem interest. Solu. ibi nõ fuit

lex à minore appoſita vt manumitteret: ſed ab ipſo ſeruo qui hoc pepigit cũ emptore vt manumitteretur ab eo. Accurſius.

b *Vi.* ſcilicet filio vel ſeruo venditi. Accurſius.

c *Pomerio.* i. ſuburbiis, vel hortis circa ciuitatem poſitis. Accur.

d *Vrbe.* cuius vrbis ſunt illa pomœria. Accurſius.

Interdictis maioribus, & minora videtur interdicta: ſed non econtra.

e *Maioribus.* id eſt habentibus maius priuilegium: ſed ecõtra cui eſt interdictum maioribus, poterit vti minoribus: vt. j. de interdi. & relega. l. relegatorũ. §. poteſt. Si ergo patria ſua eſt interdicta alicui, vel ciuitas, aliqua etiam vrbs interdici videtur: ſed non econtra: vt. j. de interdi. & rele. l. relegatorum. §. conſtitutum eſt. &. §. ſi cui. &. ĩ. de offic. præfect. vrb. l. j. §. cum vrbem. Accurſius.

Si vẽditor.] CASVS. Tractatus huius. l. aſſignat differentiã inter duo pacta: quia refert dicat vẽditor, Vẽdo tibi mãcipium hoc pacto ne manumittatur: & ſi contra factum fuerit, ſtipulatur pœnam, & manus etiam iniectionẽ reſeruauit: vel ne proſtituatur ſub prædicto pacto: qa primo caſu ſi poſtea manumittatur, pœnã non patitur, quia ipſo iure nõ tenet manumiſſio. Secundo caſu peti poterit pœna: & ſi ſtipulatio pœnalis interpoſita non fuiſſet, agi poterat ex vendito. [*SI QVID.*] Si mancipiũ vendo ne exportetur, vel vt exportetur, & contra factum fuerit: Papiniani ſententia eſt, quòd venditor ex vendito non aget, ſi contra pactum factũ eſſet, niſi pecuniariter intereſſet ſua: quia pœnam promiſit auctori ſuo, vel alij non fuiſſe factum contra. & rationem ſubiungit. Sabini vero ſententia fuit, vt agatur ad intereſſe, quia minoris facta fuit venditio, vt tale pactum ſeruetur. & hanc approbat Papinianus auctor huius. l. non autem ad pœnam: vt infra. l. proxi. Viuianus.

f *Cauerit.* id eſt ſi caueri ſibi fecerit per pactũ de infra ſcriptis. & ſi contra fieret, ſeruauit ſibi manus iniectionem in primo, vel in ſecundo dixit quòd eſſet liber ſeruus venditus. Item pœnam pecuniariam, vt ſequentia declarant.

g *Contra quàm.* id eſt aliter, puta proſtituente emptore, vel faciente aliquid aliud. Sed loco proſtitutionis eſt, puta moratur in taberna: vt. C. ſi man. ita fue. alie. ne proſtitu. l. fin. & ideo euincitur, ſcilicet à venditore, qui manus iniectionem ſibi ſeruauit.

h *Stipulatio.* ſcilicet pœnæ, vt ex ea agatur. Azo. & hoc in caſu nullius momenti eſt traditio: [a] quamquam ea mente tradiderit, vt cum viginti annos ipſe expleſſet, manumitteres. Non enim multum facit, quòd diſtulit libertatis præſtationem. lex quippe conſilio eius quaſi parũ firmo reſtitit.

Pactum penale & odioſum, propter euitãdam abſurditatem recipit interpretationem etiam extenſiuam. Bartolus.

V. PAPINIANVS libro decimo Quæſtionum.

CVI [b] pacto venditoris pomœrio [c] cuiuſlibet ciuitatis interdictum eſt, vrbe [d] etiam interdictum eſſe videtur. Quod quidem aliàs quum principum mandatis præciperetur, etiam naturalem habet intellectum: ne ſcilicet qui careret minoribus, fruatur maioribus [e].

Pœnalis ſtipulatio appoſita circa id quod de iure poteſt fieri, non committitur ſi de facto tantum fiat. ſecus ſi non poterat niſi de facto. l. d. Vel ſic: Quando duo deducũtur in pacto pœna ſimplè appoſita, cenſetur appoſita propter id quod ladit, nõ propter id quod non ladit. Bartolus.

VI. IDEM libro viceſimoſeptimo Quæſtionum.

SI venditor ab emptore caſuerit [f], ne ſerua manumitteretur, néve proſtituatur, & aliquo facto contra quàm [g] fuerat exceptum, euincatur, aut libera iudicetur, & ex ſtipulatu pœna petatur, doli exceptionem quidam obſtaturam putant: Sabinus non obſtaturam. Sed ratio faciet, vt iure non teneat ſtipulatio [h], ſi ne manumitteretur exceptum eſt. Nam incredibile eſt, de actu manumittentis, ac non potius de effectu beneficij cogitatum [i]. Cæterum ſi ne proſtituatur exceptum eſt, nulla ratio occurrit cur pœna peti & exigi non debeat: cum & ancillam contumelia adfecerit, & venditoris affectionem fortè ſimul & verecundiam læſerit. Etenim aliàs remota [k] quoque ſtipulatione placuit ex vendito [l] eſſe actionem. Si quid emptor contrà quàm lege venditionis cautum eſt, feciſſet, [m] aut non feciſſet [n]: nobis aliquando placebat non aliàs ex vendito propter pœnam homini irrogatam [o] agi poſſe, quàm ſi pecuniæ ratione vẽditoris intereſſet, veluti quia pœnam promiſiſſet [p]: cæterum viro bono non conuenire credere, venditoris intereſſe, quòd animo sæuientis ſatisfactum nõ fuiſſet. [q] Sed in contrarium me vocat Sabini ſententia [r], qui vtiliter agi ideo arbitratus eſt, quoniam hoc minoris homo veniſſe videatur [s].

Si pœna promittitur pacto nudo, non poteſt exigi niſi interſit. Bartolus.

VII. IDEM libro decimo Quæſtionum.

SEruus ea lege veniit, ne in Italia eſſet. quod ſi aliter factum eſſet, conuenit citra ſtipulationem, vt pœnam præſtaret emptor. Vix eſt vt eo nomine vindictę ratione venditor agere poſſit [t], acturus vtiliter, ſi non ſeruata lege in pœnam quam alij promiſit, inciderit. Huic conſequens erit, vt hactenus agere poſſit [u], quatenus alij præſtare cogitur [x]. Quidquid enim excedit: pœna [y], non rei [z] perſecutio eſt. Quod ſi ne pœnæ cauſa exportaretur, cõuenit: etiã adfectionis ratione rectè agetur [s].

i *Cogitatum.* arg. contra. C. de adult. l. cũ qui. Solu. ibi in pœna legali loquitur: & ita innuit gl. l. ij. C. de epiſcopali audiẽtia. Ac.

k *Remota.* id eſt pœnæ ſtipulatio non interuenerit.

l *Ex vendito.* ſcilicet ratione affectionis: vt ſupra man. l. cum ſeruus. Accurſius.

m *Feciſſet.* vt quia exportauit cũ eſſet actũ quòd non exportaret.

n *Non feciſſet.* vt quia non exportauit cũ eſſet actũ ꝙ exportaret.

o *Irrogatam.* id eſt irrogãdam ex pacto, vel etiã proprie altero caſu. Accurſius.

p *Promiſiſſet.* ſuo actori forte, vel etiam alij.

q *Non fuiſſet.* malitiis enim hominum &c. vt ſupra de rei vind. l. in fundo, in fine.

r *Sententia.* in vtroq; caſu prædicto. Sed cõtra infra. l. proxi. Solu. vt ibi. Accurſius.

s *Videatur.* vt ſupra de cõtrahẽ. emp. l. fundi partem, & de here. vendi. l. penul.

Eruus.] CASVS. Si venditur ſeruus hoc pacto ne moretur in Italia: ſi contra factum ſit, pœnam præſtari conuenit: & agi non poteſt ad pœnam ex eo pacto, niſi intereſſet venditoris pecuniariter, quo caſu aget eatenus. ſi vero cõuenit ne exportetur, & factum ſit cõtra, agetur. Ratio diuerſitatis eſt, quia hominẽ &c. quia pactum quòd exportetur, ſolã duritiam cõtinet. cætera plana ſunt vſque ad titu. ſequen. quia procedit per terminos exemplorũ. Vi.

t *Poſſit.* id eſt nõ aget niſi pecuniariter vẽditoris intereſſit, vt ſubinit. & ſic cũ approbet hãc diſtinctionem, intereſſit ſua pecuniariter, vel non, eſt contra ſupra. l. proxi. in fine. Solu. ibi intereſſe ſtipulatio, hic nõ, vt in principio huius. l. præterea ibi agitur ex vẽdito ad ipſum intereſſe, hic ad pœnã cõuentam: quod non poteſt, vt hic. & ſic nota quòd pactum incontinenti appoſitum non valet ad actionem in pœna iſta, ſic nec in vſura: vt. C. de vſuris. l. iij. & plene dixi. ĩ. de pactis. l. iuriſgentium. §. ſed cum nulla.

u *Cogitur.* ergo intereſſe ſpectatur in pœnali actione: vt hic. ſecus in pœnali ſtipulatione: vt infra de verb. obligat. l. ſtipulatio iſta. §. alteri. & ſic pro pœna non agitur ex pacto incontinenti appoſito, niſi interſit. Azo.

x *Pœna.* quam alij ipſe promiſit. Azo.

y *Rei.* id eſt damni ſui. Azo.

z *Agetur.* ad pœnam etiam. Sed videtur quòd non in caſu manumiſſionis: quia tenet libertas: vnde ad pœnam agi non poteſt: vt. C. ſi mancip. ita fuerit alien. l. ſi puella. & infra de manumiſſionibus. l. cauſam. Solutio. ibi fauore libertatis fit liber ex contractu nominato, hic competit ex innominato, ſecundum quoſdam. quod non placet, quia & hic & ibi competit ex nominato. Dic ergo quòd hic actum fuit vt vindicta fieret manumiſſio

miſsio,& ideo cadit in pœnam, niſi ſic fiat:tibi quocunque modo fiat liber,non curabat: argumentum infra de verborum obliga.l.qui Romæ.§.Flauius.

a *Hæc*.primus caſus.l.cum ſecundo.

b *Adfici*. no.affici in bonã partem: vt hic,& infra de leg.præſ. l.nonnunquã.in fi.primi caſus. aliàs in malã partem:vt ſupra de cõdict. ob cau. l. ſi pecuniã.§.item ſi quis.Item not.fauorem ampliari, odium reſtringi.ſic infra de li.& poſthu.l.cũ quidam.Item no.quòd quilibet debet eſſe intentus vt alij profit, & non noceat : vt hic, & ſupra titu.j.l.j.§.penulti.& infra ti.j.l.emptorem. & ſupra de ſerui. l.ſi cui. & de rei vindi. in fundo. Item no. affectionem cõſiderari: vt infra de eman.l.pater.& ſupra man. l. cũ ſeruus.

Hæc ſententiam eleganter explicat Cic. lib.2.off.

Prodeſſe alteri quilibet debet intentus eſſe debet.

Affectio conſideranda eſt.

c *Quæſitum eſt. Vel.* pro etiam.

d *Mutata*. quia non poteſt recedere à pacto, quod ab initio vtrique placuit.talis enim eſt innominatorũ contractuum natura. aliud eſt in nominatis: vt ſupra de cond. cau. da. l. ſi pecuniam. §. j. quæ eſt contra . Item contra ſupra eo.l.ſi quis hac. Sol.vt ibi.

e *Titius. Moratur*. id eſt morari intelligitur: cum faciat contra domini volũtatem: vt infra de Publici.interdum.§.ſerui. Et argu. infra de acquiren. poſſ. l. Pomponius. in prin.

f *Et poſterior*. ſcilicet venditor.

g *Emptoris*. ſcilicet ſecundi.

h *Et liberandi*. à ſuo venditore.

i *Repetierit*. ſcilicet quàm vt manus iniiceret.

k *Duæ actiones*.exvendito,& ex ſtipulatu,ſecundum quoſdam. Tu dic,vna qua ipſe tenetur, & alia qua alius ei tenetur. ſed manus iniectio vna eſt,quæ primo tantum competit. Accurſius.

Liberandi ſubaudi cauſa, vt.l. pe. ſi.proxi.tit. & ſæpe alias.

l *Cvm venderet*.ſcilicet aliquis.

m *Minorato*.aliàs, numerato.

n *Scij*. qui nũc emit. Accurſius.

o *Patentur*. ſimilis conuentio vel præceptum infra de fideicom.li.l.cum fidei.

p *Hadriani*. ſecus ſi per conſtitutionem diui Marci & Commodi: vt.C.ſi man.ita fue.alie.cũ iuſta.& vt ſtatim ſubiicit hic.

q *Claudius*.refert quæ ſequuntur.

r *Diuus*.addidit.

Nec videtur hęc [a] inter ſe cõtraria eſſe,cũ beneficio adfici [b] hominẽ,[†] interſit hominis. Enimuero pœnæ nõ irrogatę ĩdignatio ſolam duritiam continet.

Quando pactum de manumittendo ſeruum apponitur gratia emptoris, vel vtriuſque:non poteſt per venditorem reuocari. vel ſic: Non poteſt mutari voluntas in præiudicium tertii. Baldus.

VIII. IDEM libro viceſimoſeptimo Quæſtionum.

QVæſitum eſt, ſi quis proprium ſeruum vẽdidiſſet, & vt manumitteretur intra certum tempus, præcepiſſet,ac poſtea mutaſſet voluntatẽ, & emptor nihilo minus manumiſiſſet: an aliquam eo nomine actionem haberet. Dixi, ex vendito actionem manumiſſo ſeruo vel [c] mutata [d] venditoris voluntate euanuiſſe.

Pactum manus iniectionis appoſitum in contractu, in venditione rei ſuæ afficit rem vt poſsit auferri à quolibet poſſeſſore & ſuccedere: & facto ſucceſſoris actor incidit in pœnam contractus. Baldus.

IX. PAVLVS libro quinto Quæſtionum.

TItius ſeruũ vẽdidit ea lege, vt ſi Romæ moratus eſſet, manus iniicere liceret . emptor alij eadem lege vendidit . ſeruus fugit à ſecũdo emptore , & Romæ moratur . quæro , an ſit manus iniectio,& cui. Reſpondi, in fugitiuo nõ eſt dubitãdũ, nihil cõtra legem factũ videri, quia nec domino auferre ſe poteſt: nec qui in fuga eſt, ibi moratur. [e] Quòd ſi ex volũtate ſecundi emptoris cõtra legẽ moratus ſit, potior habendus eſt qui auctor fuit legis : & poſterior [f] magis admonendi emptoris, [g] & liberandi [h] * ſe eandem legem repetierit: [i] nec poterit aliquo modo auferre legem ſui venditoris, cuius conditio exſtitit . Nam & ſi pœnam promiſiſſet,teneretur, licet ipſe quoque ſtipulatus eſſet . Sed in pœna promiſſa duæ actiones [k] ſunt : manus autem iniectio in ſeruum cõpetit . Quod ſi prior ita vendidit, vt proſtituta libera eſſet:poſterior,vt manus iniicere liceret : potior eſt libertas q̃ manus iniectio. Planè ſi prior lex manus habeat iniectionem, poſterior libertatem: fauorabilius dicetur, liberã fore: quoniã vtraq; cõditio p̃ mãcipio additur: & ſicut manus iniectio, ita libertas eximit eam iniuriam.

Si apponitur pactum,quòd ſeruus vendi tus emptore mortuo fiat liber:valet. Baldus.

X. SCAEVOLA libro ſeptimo Digeſtorum.

CVm venderet [l] Pãphilã & Stichũ, venditioni inſeruit pactũ cõuentum, vti ne eadem mãcipia Pãphila & Stich', quos minorato [m] pretio vẽdidit,alterius ſeruitutẽ, quàm Seij [n] paterentur, [o] poſt mortẽmq; eius in libertate morarentur.Quæſitum eſt,an hæc mãcipia,de quibus inter emptorem & venditorem conuenit, poſt mortem emptoris iure ipſo liberata ſint. Reſpõdit, ſecũdũ cõſtitutionẽ diui Hadriani [p] ſuper hoc prolatã,Pãphilã & Stichũ, de quib' quæreretur, ſi manumiſſi non ſint,liberos nõ eſſe.Claudius [q]. Diuus [r] Marcus ex lege dicta libertatis [ſ] in vendendo,quamuis nõ manumiſſos, [t] fore liberos,ĩ Semeſtribus conſtituit, licet in mortis tempus emptoris diſtulit venditor libertatem.

Digeſtorũ
ſeu Pandectarum liber decimusnonus.
DE ACTIONIBVS EMPTI & venditi.
TITVLVS I.

Si venditor eſt in mora tradendi rem, poteſt conueniri ad intereſſe ſingulare ipſius emptoris, quod eſt circa rem:quod poteſt excedere pretium commune & conuentum.l. d. Diuiditur. Primo ponit dictũ. Secundo illud declarat. Tertio ponitur determinatio, ſiue reſpõſio cuidam tacitæ obiectioni. ſecũda ibi,hoc eſt.tertia ibi,hoc autẽ. Bartolus.

I. VLPIANVS libro viceſimooctauo ad Sabinum.

SI res vendita nõ tradatur, [u] in id quod intereſt agitur: [x] hoc eſt, quod rẽ habere in-

ſ *Libertatis*.ſcilicet cauſa.

t *Manumiſſos*.id eſt quamuis non ſint manumiſſi. Azo.

DE ACTIONIBVS EMPTI, &c.

Quia vendere & emere parum prodeſſet, niſi actiones eſſent hinc inde quæ venditiones exequerentur: ideo de act. em. & ven. ponit. Accurſius.

SI res.C. ACTVS. VEdidi tibi fundum pro. x. ſi non tradidero,agis ex empto ad intereſſe:quod aliàs plus cõtinet,aliàs minus.cõtinet enim pretiũ cõuẽtũ, & aliquãdo cõmune,puta cõmuniter valebat res.xv. & itereſſe ſingulare continet aliquãdo,ſi communeſeu cõuentũ pretiũ itereſſe excedat,puta intererat tua in.xx.[VENDITOR.]Si vendidi tibi fundũ qui ſeruitutẽ debebat,& hoc ſciã, & ce lauerĩ, tenebor tibi ex empto. & hoc ĩ prima. Idem eſt ſi negaui cum quærereres an ſeruit' deberetur.hoc in ſecũda. Sed quid ſi ita dico,ſeruitus nõ debetur:ſed ſi debeatur, nolo teneri. an tenear? Et reſpõ. q̃ ſic.hoc ĩ tertia In quarta dicit generaliter , q̃ quotiẽs vẽditor in dolo eſt in celãda ſeruitute,tenet. Hæc ſunt vera,ſi tu ẽptor eras ignorans, alioquin non videris deceptus.

Flo. cã in iuriam.

u *Nõ tradatur*.quãdo eſt corporalis.ſi autem incorporalis,tũc ſi patientia non præſtatur, agit ad intereſſe: [a] vt.j. e.ratio. [b] §.ſi iter.&.ſ. de ſerui.quotiẽs.§.ſeruitutũ.& dic [c] nõ tradatur, vel pro tradita nõ habeatur : vt ſupra de reſcin. ven.l. cum emptor.§.emptio.

a Et bene Bar.& Sa. b Alias incipit,datio. c Sequitur gloſſ. Alb. Bar.& Sa. d Alex.in l. 1. ſ. de in iur.repude tas iſtã gl. ſing. ad hoc quod in arbitrariis ſhomil' non metus cauſa.l.ſi cũ.§.j. arbitrariis etiã ſi ſint bona fidei, veni ſolum ſcilicet de itereſſe. Quã frẽda vna do ergo ſciã an tradat rem, vel non? Reſpon. e Iſta eſt bona: ſed non congruit litera. Bart. & B.

x *Agitur*.an ergo ferentur duæ ſententiæ, vt nõ præſtet, ſicut in arbitrariis [d] fit:vt ſ. quod cautum. l.ſi cũ.§.j. Reſpõ.nõ: cũ hoc non inueniã, nec ſit hæc arbitraria,ſed vna tantũ, ſcilicet de itereſſe. Quã frẽda vna do ergo ſciã an tradat rem, vel non? Reſponderi poſſe [e] ſententię danda interrogabit an velit tradere:q̃ ſi dixerit nõ, dãnatur in itereſſe: vt arg.C. eo.l.ſi traditio.ĩ fine.&.j. de re iu. l.ſi quis ap.§.fina.& ſic ad aliud agitur,ſcilicet ad rem:& ad aliud fit condẽnatio,ſcilicet ad itereſſe.nec mirũ,quia & aliàs hoc fit vt.ſ. ſi cer.pe.l.vinũ. & j.de ædil.edict.l.ędiles.§.itẽ ſciendũ.Sed an ipſum itereſſe ſit ĩ obligatione,vt etiã ĩ pfici. ſi velit actor poſsit agere ad itereſſe, & iure actionis veniat , cũ forte interrogauerit venditorẽ an velit

a Et bene B.B & P. l ibi in obligatione rem dari: hic in rem tradi. Bar. & P.

lit rẽ tradere,& ille denegauit: Quidã q̃ sic,[a] arg. ei' quod hic est,agitur &c. Alij q̃ nõ,vt j.de verb.obli.l.si quis.§.fina. [b] Et quod hic dicit agitur,id est actũ fingit, vt sic in eo interesse fiat condẽnatio. Vel dicas hoc casu sic agi:peto rem tradi:& si nõ tradas,peto interesse.quod tuti' est.Sed quid si ex eo q̃ in mora tradendi fuit ante lit.contest.interest mea ſ. v. si ex sequenti vsq; ad sentẽtiã in aliis.v.rem autem totã nõ habere interest in.c? Respõ.primũ in petitione, secundũ in officio, tertiũ in condẽnatione tãtũ venit: sed & peti potest: vt.j.de ædil.edic.l. ædiles.§.item sciendũ. sed & peti potest,vt modo dixi.sed à tertio deducũtur duo prima: vt.j. e.l.ex empto.§.fi.Item hoc si emptor velit esse cõtentus de interesse. Quid autem si præcisè velit habere rẽ,an potest? Dicit M.q̃ sic [c],si habet restituendi facultatem,si nõ sit cõdemnatio in ſteresse: vt hic dicit.& pro eo est.ſ.de reiv.in.l.qui restituere. &. C. de fideicõ.li.l.fi. &insti.de dona.§.perficiũtur. &.j.de ver. ob. l.vbi autem.§.fin.Item & quod dicitur cõuentionẽ seruandã: vt.j.ex empto.in prin.Bul.autem & Io. & Azo & Hu.dicũt eum liberari semper præstando interesse, etiã si haberet rem: & pro se habent quod hic dicitur,&.C. e.si traditio.&.j. eo.ex empto.§. etiã.&.j.qui. mo.pig.vel hyp. sol.l. volũtate.& C.de fi.instru. cõtract'.& C.de here.ven.l.qui tibi. Cũ ergo his legib' dicatur q̃ vel rem vel interesse prẽstet, patet q̃ est eius electio : vt j.de iure dotiũ.l.plerũq;.in fine.ad.l.autẽ M.respõ.quia illa,qui restituere.loquitur quãdo quis petit suũ: sed hic petit sibi debitũ,secũdũ Bul.sed Ioã. respõ. q̃ ibi nõ dicit q̃ iudex debeat in re cõdẽnare: sed si cõdẽnauerit,debet exequi.ad illã de fideicõ.lib.l.fi.dicũt q̃ speciale est fauore libertatis.ad ĩsti.de dona.dicũt q̃ similes sunt vẽditor&donator ĩ hoc, q̃ tenet vnus prẽcisè,scilicet donator si ſtipulatio erat:alter cautiuè tenetur,scilicet venditor,hoc est nisi tradat interesse.imò sunt hodie paria,cũ vterq; sit cõtract' necessitatis ex post facto, quod olim in donatiõe nõ erat,nisi ſtipulatio iterueniret:vt. C. de dona.si quis ar.§ pe.& ad illã de ver.ob.dici potest q̃ promissor debet facere rẽ ſtipulãtis omnimodo. ſ.vt tradat eã.nõ dices tamẽ q̃ præcisè tradere teneatur.Item nec videtur cõtra cõuentionem venire,cũ licentia legis faciat:quod tãtũdem valet:vt.ĩ. si cer.pe.l.certũ.Cum nec periuret qui legis licentia cõtra sacramentũ venit:vt.ĩ.qui satisd. cog.l.fi. Si velis primã opinionẽ vt æquiorẽ sequi,habeas & hoc,quia aliud pro alio &c. vt ĩ.si cer. pe.l.ij.§.j.Item quid si in prima causa ad interesse [d] fuit damnatus,quia non dabat rem:an in causa appellationis si voluerit dare rem,liberabitur ab interesse? Respon.sic:[e] cum nec iudicatũ videatur: vt infra ad Turpilia.l.j.§.fin. Item an econtra emptor præcisè teneatur ad pretium?respõ.eodẽ modo quo de vẽditore dixi,vt nõ possit peti pretium si velit [f] dare interesse emptor.

Periurus nõ est cõtra sacramentum legis licẽtia veniens.

d Adde quo modo & quãdo venditor teneatur ad interesse: Alex. cõsi. 70.in.4.vo lu.incipiente, quid si quis vendidit. Ange. cõsi. 219. Bolo.

a Hoc autẽ.ſ.interesse.Sed quid si cõmune ĩteresse tãtũ vultvi dẽ q̃ nõ possit nec cõuẽtũ,secũdũ q̃ Azo dixit ĩ summa de sentẽtiis quæ pro eo.circa prĩ.Sed cõtra.ĩ.de rei vĩ.l.q̃ si possessor.

e Sequitur Bar.& Sa.

b *Interest.* Hic nota duplex interesse ex hac lege: cõuentũ, vt pretium quod conuenit.item cõmune,vt quantũ res cõmuniter valet.Item singulare,quod excedit vtrũq; aliorum:vt hic dicit.

f Reprobatur per Bar.

non tamẽ vltra duplum pretij dati,secundũ Pe.Ar.j.e.Titius.in fi.& l.cum & forte.sed certe secũdũ Bul.& vltra pretij dati duplum vsq; ad duplũ cõmunis pretij,vel interesse, potest ratione mei singularis interesse cõdemnari,cum iste cõtractus certã speciem vel quãtitatem cõtineat.aliquin etiã in infinitũ extenderetur:vt j.eo.l.idemq;.in prin.&.C.de senten.quæ pro eo quod interest.l.j.§.j.& ij.vel dic vt ibi.Itẽ hoc itelligas [h] de interesse quod est circa rem, nõ extra rem. neq; enim fi potuit &c.vt.j.e.si ſterilis.§.cum per venditorẽ.secus si male [i] tradat:vt.j.e.l.Iulianus.in prin.sed hodie etiã venit lucrũ:vt.C.de senten.quæ p̃ eo.l.fi.Item no.in hac actione speciale, vt ad singularem vtilitatẽ referatur interesse.aliàs commune tantum inſpicitur:vt ĩ. ad leg.Aquil.si seruum meum.& j. ad leg.Fal. l.pretia.Sed qualiter p̃babitur hoc singulare interesse?Dic vt.C.de senten.quę p̃ eo quod interest.l.j.§.ij.

quæ pro quoplex sit interesse. idem glo. in l.1.C.de ſen ten.quæ pro eo quod interest. per Bar.l.j. j.de pact. ſtipu.Dyn ca.mutatis regnis. bb.6.

b Idem Sa. i Sequitur Sab. vsq; ad ſ.glo.

c Deberi. prædio vendito posset & econtra loqui. Accursius.

*d Deberi.*puta arando viã in qua erat seruit'.

*e Teneri.*sic& ĩ.de cõtrahen. emp.l. ea quæ. §.fi. &.j.eo.l. Iulianus. §.idem Iulianus . &.j. de ædil.edic.l.quotiẽs. Accursius.

f Voluit. secus est ĩ re principali. nã & si noluerit p̃spicere suę securitati,&dixit se nolle teneri,nihilo minus tenebitur:vt.j.e.l.quæro. sed certe nõ est secus, quia tunc securitati prospicit,quando in nullo mẽtitur emptori [k]:nec enim quid celat in quo sciat errare emptorem:& tunc prodest ei pactum generale & speciale. alioquin nec etiam speciale prodesit pactum:vt supra de here.ven.l.hoc autem.& infra eo.l.quæro.&.l.tenetur.§.fin.Accursius.

k Idẽ Bar. & P.

*g Qui nõ ignorauit.*not.cõtra scientes.sic.j.de reg.iu.l.nemo videtur.&.j.de ædil.edic.l.j.§.si intelligatur.&.C.de episc.audi.l. & si legibus.Arg.cõtra.j.de adul.l.denũtiasse. circa prin. *ADDITIO.*Sol.secundum Bart.hic,&dic q̃ quãdoq; denuntiatio fit solum ad certificandũ aliquem,nõ ad alium finem.& sic tunc ille qui cert' est,certiorari nõ debet,vt hic cũ similib'.Quãdoque denuntiatio fit ad alium finẽ.ſ.vt incitetur ille cui fit denuntiatio,ad aliquid faciendũ,vt si volo denũtiare venditori quòd mihi mouetur lis,vt veniat ad me defendendũ: tunc dico quòd etiã si certus est,nihilomin' debet ei denũtiari q̃ defendat:vt.l. qui absentem.ĩ.de procur.casus est in. d.l.denũtiasse.j. de adul.

*g Qui nõ ignorauit.*not.cõtra sciẽtes.sic.j.de reg.iu.l.nemo videtur.&.j.de ædil.edic.l.j.§.si intelligatur.&.C.de episc.audi.l. & si legibus.Arg.cõtra.j.de adul.l.denũtiasse. circa prin. *ADDITIO.*Sol.secundum Bart.hic,&dic q̃ quãdoq; denuntiatio fit solum ad certificandũ aliquem,nõ ad alium finem.& sic tunc ille qui cert' est,certiorari nõ debet,vt hic cũ similib'.Quãdoque denuntiatio fit ad alium finẽ.ſ.vt incitetur ille cui fit denuntiatio,ad aliquid faciendũ,vt si volo denũtiare venditori quòd mihi mouetur lis,vt veniat ad me defendendũ: tunc dico quòd etiã si certus est,nihilomin' debet ei denũtiari q̃ defendat:vt.l. qui absentem.ĩ.de procur.casus est in. d.l.denũtiasse.j. de adul.

SI in emptione.]C *CASVS.*Si vendo tibi fundum,& dico esse.x. iugerũ:si non sit tot,teneor actione ex empto. [*VACVA.*] Si vendo tibi rem & trado,sed nõ liberam,quia alius est in possessione illius rei ex causis & scriptis: pro non tradita intelligitur,& ages ex empto. Viuianus.

*h Ex empto.*quãto minoris esset emptur' ꝓpter assẽuationẽ: vt.j.e.Iulian'.§. quid tamen.& plene dices.ĩ.e.si seruũ.§ fi.Ac.

*i Non intelligitur.*quod fieri debet:vt hic,&.C. de proba.l. cũ res.&.j.l.proxi.in prin.&.§.j.&.j.de leg.ij.Mæuius.§.pe.&.j.e. emptorem.§.j.Sed cõtra.ĩ.de contrahen.emp.l.si cum fundũ.§. fere.Accur. *ADDITIO.*Sol. per Bar.vt ibi in contrario,quia ab initio fuit tradita vacua possessio,propter quod fuit ab initio liberat'.& habes no.in.l.ab emptione.in gl. magna supra de pac.

*k Bona possideant.*rei seruãdæ causa,ĩsti tamen omnes nõ possident,sed sunt in possessione: vt infra de acquir.pos. l.iij. §.fi.

*l Hoc pertinet.*quasi dicat,non solum quòd alius nõ possideat, sed etiam emptor sit potior.hoc est etiam quòd nullus prædicto modo in possessione sit.Accursius.

Datio. CASVS. Si vẽdo tibi rẽ & trado, si per aliquẽ poteſt auocari poſſeſſio, ꝑ nõ tradita habei. [SI EMPTOR.] Si res vẽdatur neq; tradatur, vẽditor emptori ad rẽ & fructus tenetur. Sed quid ſi emptor ſtipulatus fuerit rem ſibi tradi, an peti poſſit: fructꝰ ex ſtipulatu? Et reſpõ. q̃nõ: qa ſ ſtricti iuris iudiciis nõveniũt fructꝰ, ſed ex empto ad eos agetur.

*Plo. Rabie, & ita limitatur allegatur.

[SI PER.] Si vinum vẽdai, refert fuerit venditor in mora, an emptor. ſi vẽditor fuerit ĩ mora tradẽdi, cõdẽnabitur quãti plurimi fuerit vinũ à tẽpore cõtractus. Vel ſi res erat deducta in iudiciũ: quãti plus fuerit tẽpore ſentẽtię, & toto tẽpore medio, quod ſubaudias, licet hic non dicatur. & idem eſt de oleo. Mora autẽ adhibita per venditorem intelligitur, ſi nihil impediuit eſi quo minus traderet. neque cõſiderabitur tãtũ pretiũ loci in quo agitur, ſed illius loci quo tradi debuit vinũ, quia ſi vẽdatur Capuę, & debeat tradi Brũduſij: pretiũ quod valere poſſet Brunduſij. & quod dicit, à Brunduſio, id eſt ſeparatiue. q. d. ſi vinũ datur alibi, puta Capuę tradendũ Brunduſij, vt illa præpoſitio, à Brunduſio, ſeparet, non q̃ innuat q̃ Brũduſij celebretur cõtract'. Vinia.

a *Nõ intelligatur.* Nũquid ergo agetur ad intereſſe vel ad duplum? Reſpon. ad intereſſe, nõ ad duplũ, etiã ſi pretioſa res eſt: quia non res, ſed reipoſſeſſio eſt euicta, ſecũdũ Azo. Itẽ nota q̃ nõ intelligitur traditũ, quod iure poteſt auocari: vt ĩ. de lega. ij. Meui'. ſ. penul. & de leg. iij. qui cõcubinã. ſ. ſi heres. & ĩ. de iure pa. ſi libert'. circa prĩc. & ĩ. de ſol. ſi creditor. & ĩ. de acquir. poſſ. l. nõ videſ. nec periurat ſi ex cauſa licita deieratur: vt ĩ. qui ſatiſda. cog. l. fi. Itẽ quod dicit, ſi eſt auocata, idẽ & ſi poteſt auocari, licet nõ ſit auocata: vt ĩ. l. ꝓxi. ſ. j. Nec obſtat. ĩ. e. l. Iulia. ſ. poſſeſſionẽ. vbi dicit q̃ tradita eſt, licet poſſit auocari. Sol. ibi eſt ꝓ tradita ad hoc, vt ad vſurã pretij emptor teneat: quia percipit fructus: nõ autẽ vt venditor ab intereſſe liberetur, vt hic. Ac.

b *Idẽ Bar.*

b *Non venĩt.* immo videtur q̃ ſic: vt ĩ. de vſu. ſi ſtipulatꝰ. ĩ prĩ. quæ eſt cõtra. Sol. hic minꝰ dicit, i. tãtũ vacuũ poſſeſſionem tradi. ibi plus, qa ſtipulatꝰ eſt rẽ dari, & vacuã poſſeſſionẽ tradi[c]. Vel hic fuit ſtipulatꝰ animo nouãdi actione ex empto: & quod nõ eſt deductum in nouatione, priſtina actione petetur, ſcilicet fructus vt infra ea. l. in fi. & hic ſubiicit. Item intellige hoc, niſi poſt litem conteſtatam: vt infra de vſur. videamus. ſ. fi actionẽ.

c *Sequũtur Albe. Bar. & Paul. vſque ad finẽ*

c *Cõtinetur.* vt ĩ. de verb. oblig. l. fi filius. ſ. cũ fundũ. Sed contra in eo. tit. l. ſi fũdũ. vbi dicit venire intereſſe. Solu. ibi de alio intereſſe, quãm de fructibꝰ dicit. Itẽ cõtra. ĩ. e. tit. l. in cõuentionalibus. vbi dicit venire cauſam bonorũ. Solu. dicit cauſam, id eſt proprietatem rei, non poſſeſſionẽ ſolam, fructus autem non niſi poſt litis conteſta. vt d. l. ĩ. de vſur. videamus. ſ. fi actionem. Acc.

d *Nulla eſt.* quia incorporalia traditionem nõ recipiunt: vt infra de acqui. re. do. ſeruus. ſ. incorporales. & ſupra de ſerui. l. ſeruitutes. & l. quotiens. & ideo qui præſtat patientiam, non liberatur ab actione perſonali. & ſic poſtea præſcriptione tolli poteſt: vt diximus. C. de vſufruc. l. corruptionem. Accurſius.

e *Mora fuerit.* per diei lapſum: vt ſupra de lege cõmiſ. ſi fundus. in fi. Vel per interpellationẽ: vt ĩ. de ver. oblig. ſi ex legati.

ff. Vetus:

DAtio* poſſeſſionis, quæ à venditore fieri debeat, talis eſt, vt ſi quis eam poſſeſſionẽ iure auocauerit, tradita poſſeſſio non intellegatur. a.

In ſtipulatione vacuã poſſeſſionem tradi non veniunt fructus à tempore morę, ſed veniunt in actione ex empto. Bartolus.

Si emptor vacuam poſſeſſionem tradi ſtipulatus ſit, & ex ſtipulatu agat: fructus nõ veniẽt[b] in eam actionẽ: quia & qui fundum dari ſtipularetur, vacuam quoque poſſeſſionẽ tradi oportere ſtipulari intellegitur, nec tamẽ fructuum præſtatio ea ſtipulatione continetur[c]: neque rurſus plus debet eſſe in ſtipulatione, ſed ex empto ſupereſſe ad fructuum præſtationem.

In incorporalibus patientia eſt pro traditione. h. d. Et venit ad declarationem primi capitis. Bartolus.

Si iter, actũ, viam, aquæductũ per tuũ fundum emero, vacuæ poſſeſſionis traditio nulla eſt[d]. itaque cauere debes, per te non fieri quo minus vtar.

Venditor tenetur quanti plurimi res fuerit à tempore mora. Item quo loco plurimi fuerit. Item conuerſo, ſi emptor fuerit in mora. h. d. Et venit ad declarationem primi capitis, ſi res vendita non traditur. B.

Si per venditorem vini mora fuerit[e] quo minus traderet, condemnari eum oportet, vtro tempore pluris vinum fuit, vel quo venit[f], vel quo lis in condemnationem deducitur. Item quo loco pluris fuit, vel quo venit, vel vbi agatur. Quòd ſi per emptorem mora fuiſſet, æſtimari oportet pretium quod ſit cum agatur[g], & quo loco[h] minoris ſit. Mora autem videtur eſſe[i], ſi nulla[k] difficultas venditorem impediat quo minus traderet: præſertim[l] ſi omni tempore paratus fuit tradere. Itẽ non oportet eius loci[m] pretia ſpectari, in quo agatur, ſed eius vbi vina tradi oportet. Nã quod à Brundeſio a *vinum venit*: etſi venditio alibi facta ſit, Brundeſij tradi oportet.

Antequam res euincatur, non poteſt agi de euictione, ſed ex empto propter qualitatem à ſciente celatam. h. d. & ſic venit ad declarationem ſecundi capitis poſiti. ĩ. e. l. 1. ſ. 1 ſimile in Literatur. ſ. ſi. ĩ. e. Bartolus.

IIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

SI ſeruũ mihi ignoranti ſciẽs furem vel noxium eſſe vendideris, quamuis duplam promiſeris[p], teneris mihi ex empto, quanti mea interierit ſciſſe: quia ex ſtipulatu eo nomine agere tecum non poſſum antequam mihi quid abeſſet[q].

Quod deficit in menſura, æſtimatur reſpectu quantitatis menſuræ, non reſpectu bonitatis loci: quia quod non eſt, non habet bonitatem nec malitiam. & hoc venit ad declarationem tertii capitis poſiti in l. 2. in princi. ĩ. e. tit. Bartolus.

Si modꝰ agri minor inueniatur, quam pro quo venierit, non videtur eſſe deficere, ſi reliquum ita bonum ſit, vt totum bonum fuiſſe emptor non queratur. Sed & ſi in vno loco minor ſit modus, in alio maior, æquitate ſuadente, ſupplendum id quod deficit, ex eo quod redundat, dicendum eſt. Si mod' agri maior inueniatur, quam pro quo venierit, non videtur eſſe redundare, ſi reliquum ita malum ſit, vt totum malum fuiſſe emptor non queratur. Sed & ſi in vno loco maior ſit modus, in alio minor, æquitate ſuadente, ſupplendum id quod deficit, ex eo quod redundat, dicendum eſt.

Si ſeruus furtum fecerit, & apud alium depoſitus ſit, & is furtum ignorans vendiderit, & tradiderit, ſi quidem ſolutus ſit ei qui depoſuit, ſeruus ex peculio eius, qui depoſuit, furtum faciet: ſin autem adhuc ei reſtituendus ſit, ipſi qui vendidit. Si ſeruus furtum fecerit, & apud alium depoſitus ſit, & is furtum ignorans vendiderit, & tradiderit, ſi quidem ſolutus ſit ei qui depoſuit, ſeruus ex peculio eius, qui depoſuit, furtum faciet: ſin autem adhuc ei reſtituendus ſit, ipſi qui vendidit.

a *Videtur eſſe.* ſcilicet emptorit.

b *Si nulla.* ſi enim vlla difficultas interueniat venditoris, emptor nõ videt in mora: quia & ſi vellet accipere, nõ poſſet Azo.

Præſertim. abundat: vt C. de teſt. ma. l. fi. ſ. j. Vel ideo dicit præſertim, quia etſi non omni tempore, aliquo tamẽ ſeparatum dixit tradere, & illo ſaltem tempore emptor fuit[f] in mora: vt ſupra de peri. & com. rei ven. l. illud. Azo.

f Iſta lectura eſt de mente Alb. & P.

m *Loci.* ſ. tãtũ. ſic. ĩ. de bo. auth. iu. poſſ. l. iij. & hoc ſiue emptor ſiue venditor fuerit in mora. & hoc ſi eſt aptus locus ad petẽdũ.

n *A Brunduſio.* id eſt, in alio loco quàm Brunduſij, vt hæc dictio, a, denotet ſ separationem.

o *Venit.* Brunduſij tradendum. Accurſius.

Si ſeruũ.] CASVS. Vendis mihi ſeruũ ignorãti q̃ fur ſit, & ꝑmittis duplã, ꝑ euic. poſſum agere ex empto, quãti mea intereſt ſciſſe ſeruũ illũ furem fuiſſe: nõ tamẽ poſſum ex ſtipulatu agere pro euict. antequã ſeruus à me per noxalem act. euincatur, qua teneatur, quia fur eſt. [SI MODVS.] Si vẽdidi tibi agrũ. l. iugerũ, & nõ ſit niſi. xl. teneor ex empto. Sed quid ſi vẽdideris mihi iugera vineæ & prati, & tamen in eodẽ fundo, & ita per partes fiat vẽditio, vt differat à priori caſu: ſed in vinea minꝰ, magis ſit ſ prato: ĩ hoc caſu quia maius dãnũ eſt ſi deſit ĩ vinea q̃ ſi in prato deeſſet, quia melior eſt vinea, pro bonitate loci fiet ęſtimatio.

p *Promiſeris.* ſi furtis noxiſq; ſolutꝰ nõ ſit: quę eſt alia quãm de euic. de hoc habes. ĩ. de ędil. edic. qd̃ ſi nolit. ſ. quia aſſidua. Ac.

q *Abeſſet.* etiam ſi condemnatus ſit & in ſtipulatione habere licere: vt infra de euic. l. habere licere. Sed contra infra de euic. ſi emptori. Sol. illa ſecundum iſtam, vt non prius poſſit agi, quã abſit h. ſecꝰ eſt ſ actione ex empto: vt ſubiicit. ĩ. e. ſeruus. ſ.

d Approbatur ꝑ Alb. Bart. Bal. Paul. & alii.

e Iſta eſt de mente Bar. Paul. Brũduſio, & mox, Brunduſii.

f Iſta lectura eſt de mente Alb. & P.

g Approbatur per Albe. Bal. & Paul.

h Approbatur ꝑ Paul. & eſtimatio. & nota ſecundũ Cepollam in caſibus ſuis caut. 7.

uus.§.fin.in princi.& adde quod not.infra eo.emptorem.Ac.

a *Pro numero iugerum.* hoc intellige cũ in singulis iugerib⁹ certũ pretiũ cõstituũ erat. alioquin si modus nõ inuenitur minor, sed loci qualitas, bonitatis fiet æstimatio: vt.j.statim sequitur.

b *Obligatus.* scilicet ad tradendum quod deest: vel ad tradendũ pretium, si vltra habet.

*Auctor est vẽditor, qui auctoritatẽ debet. l. vlt. de euict. j.

†Not. text. & ad hoc alleg. qualiter nõ potest esse qualitas sine subiecto. Bald. in l.2. ante med. prima colum. C. de bo. pos. contra tab.

a Ista lectura est de mẽte Paul.

c *Si dictum est.* vt si in vinea.x.iugera esse dicebant, in prato. x. & in vinea deest. magis enĩ detrahitur, quàm si in prato deesset: vt hic, & j.eo. si in qualitate. & infra de euic. qui fundum. &.j. eod. si duorum. in fi. Vel intellige hoc responsum vendit. ante contracta in spem. prima cic: vt.d.l.si duorum. in prin.

Si heres.] CASVS. Si heredem meum dãnauero rem tibi vẽdere, eadem præstabit quæ aliquis ẽptor præstaret, puta fructus, nõ solum res: & cum eo ex empto ages. hoc in prima. Sed quid si nõ dãnaui eum, credidit tamẽ se esse damnatum? non tenebitur ex empto, sed sibi agenti obstabit doli excep. hoc i secunda. Sed & si putaret se esse damnatũ dare alicui, & eidem promisisset: agenti obstabit doli exceptio. Vlpianus.

d *Propria sunt.* id est accessoria rei emptæ, quæ sunt multa: vt per multas leges huius tit. & maxime j.e. Iulian⁹. §.fin. & seq. ll. Azo.

e *Ex testamento.* valet enim huiusmodi legatum, siue certum pretium testator statuerit, siue non, quo casu iustum intelligitur: vt infra de leg .j. si fideiussor. §. meminisse.

*agnouerit. Flo.

f *Doli mali.* repeteret enim si daret: vt supra de pac. si cum te. ergo dolo: vt infra de except. do. l. dolo. Accursius.

g *Vt liberetur.* id est sine causa: vt & supra de cõdic. sine cau. l. iij.

TEnetur.] C. CASVS clar⁹ est vsq; ad. §. si locũ [SI LOCVM.] Vendidi tibi locum ad sepulchrũ. ego autem ædifico ibi prope ita quòd deterior fit loc⁹. tibi teneor act. emp. [SI TIBI.] Vendidi tibi seruitutem aliquam, sed tu non habebas fundum vicinũ cui acquiri posset. nihil tibi teneor. Sed si tibi vẽdidi fũdũ, & dixi ei deberi iter: tenebor tibi. [SI DOLO] Si vẽditor faciat aliquid in re empta dolo malo, tenetur emptori. [SI VENDITOR.] Vendidi Titio fundum quem sciiu

* l. insulã. j. de præscript. verb.

†Iste text. est valde sing. secundum Paul. hic.

tur, pro numero iugerum [a] auctor *obligat' [b] est: quia vbi modus minor inuenitur, non potest æstimari bonitas loci qui nõ extat. Sed non solum si modus agri totius minor est, agi cum venditore potest, sed etiã de partibus eius, vtputa si dictũ est [c] vineæ iugera tot esse, vel oliueti, & minus inueniatur. ideoque his casibus pro bonitate loci fiet æstimatio.

Si venditio fiat ex necessitate precedentis actionis, actio ex eo contractu competit cũ effectu, nisi per errorẽ facta fuerit. Bar.

V. IDEM libro tertio ad Sabinum.

SI heres testamẽto quid vendere dãnatus sit, & vẽdiderit: de reliquis quæ per cõsequẽtias emptionis ppria sunt [d], vel ex empto vel ex testamento [e] agi cum eo poterit. Sed si falsõ existimans se damnatum vendere, vendiderit: dicendum est agi cum eo ex empto nõ posse: quoniam doli mali exceptione actor summoueri potest, quẽad modũ si falsõ existimans se dãnatum dare, promisisset, agentẽ doli mali [f] exceptione summoueret. Põponi' etiã scerti cõdicere eũ posse ait, vt liberet. [g]

VI. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

TEnet ex empto venditor [h], etiã si ignorauerit [i] *minorem fundi modum esse.

Actio descendens ex contractu, competit ad ea quæ veniunt in pactu incontinenti apposito. hoc dicit. In hoc. §. potes accipere quartum caput actionis ex eo contractu, quòd deueniat pactum incontinenti appositum. simile. j. § proxi.

Si vendidi tibi insulam certa pecunia, & vt aliam insulam meam reficeres, agam ex vendito, vt reficias [k]. Si autem hoc solum, vt reficeres eam conuenisset, non intellegitur [l] emptio & venditio facta: vt & Neratius scripsit. *Sed si areã tibi vẽdidi certo pretio, & tradidi, ita vt insula ædificata partem dimidiam mihi retradas: verum est & vt ędifices, agere met posse ex vendito, & vt ædificatã mihi retradas. Quãdiu enim aliquid ex revẽdita [m] apud te superesset [n], ex vendito me habere actionem constat.

Tenetur venditor si rem faciat deteriorẽ antequã tradat. h.d. In hoc. §. potest esse quãtum caput ad quod illa actio datur, scilicet si res facto venditoris efficiatur deterior.

Si locum sepulchri emeris [o], & propius [p] eum locum, antequã mortuus sibi inferatur, ædificatum à venditore fuerit, poteris ad eum reuerti.

B *Quod dictum est de modo agri, idem debet intelligi de mensura & pondere vasis &c. Bartolus.*

Si vas [q] aliquod mihi vendideris, & dixeris certam mensuram capere, vel certum pondus habere: ex empto tecũ agam si minus [r] præstes.

In locatione vel venditione vasis, in dubio intelligitur vt incorruptum præstetur. Bartolus.

Sed si vas mihi vendideris, ita vt adfirmares integrum: si id integrum [s] non sit: etiam id quod eo nomine perdiderim, præstabis mihi. Si verò non id actum sit, vt integrum præstes, dolum malum dũtaxat præstare te debere. * Labeo contra putat: & C illud solum obseruandum, vt nisi in contrarium id actum sit, omnimodo [t] integrum præstari debeat. & est verum. quod & in locatis doliis præstandum, Sabinum responsdisse [u] Minicius refert.

Si res euincitur facto emptoris, de euictione nõ agitur. secus si facto venditoris. h. d. Et est sextum caput huius actionis, scilicet si res euincatur. Posset etiam dici quòd continetur sub primo, scilicet si res non tradatur. Bartolus.

Si tibi iter vendidero, ita demum auctorem me laudare [x] poteris, si tuus fuerit [y] fundus, cui D adquirere seruitutem volueris. Iniquum est enim me teneri, si propter hoc adquirere seruitutem non potueris, quia dominus vicini fundi non fueris. Sed si fundum tibi vendidero, & ei fundo iter accessurũ dixero [z], omnimodo tenebor itineris nomine: quia vtriusque rei quasi vnus venditor obligatus sum.

Ex hoc contractu tenetur filius fs. sicut paterfamilias. h. d. & hoc est in omnibus contractibus præterquam in voto & in matrimonio. Bartolus.

a *Pro numero iugerum.* hoc intellige cũ in singulis iugerib⁹ certũ pretiũ cõstitutũ erat. alioquin si modus nõ inuenitur minor, sed loci qualitas, bonitatis fiet æstimatio: vt.j.statim sequitur.

b *Obligatus.* scilicet ad tradendum quod deest: vel ad tradendũ pretium, si vltra habet.

c *Si dictum est.* vt si in vinea.x.iugera esse dicebant, in prato. x. & in vinea deest. magis enĩ detrahitur, quàm si in prato deesset: vt hic, & j.eo. si in qualitate. & infra de euic. qui fundum. &.j. eod. si duorum. in fi. Vel intellige hoc responsum vendit. ante contracta in spem. prima cic: vt.d.l.si duorum. in prin.

d *Propria sunt.* id est accessoria rei emptæ, quæ sunt multa: vt per multas leges huius tit. & maxime j.e. Iulian⁹. §.fin. & seq. ll. Azo.

e *Ex testamento.* valet enim huiusmodi legatum, siue certum pretium testator statuerit, siue non, quo casu iustum intelligitur: vt infra de leg .j. si fideiussor. §. meminisse.

f *Doli mali.* repeteret enim si daret: vt supra de pac. si cum te. ergo dolo: vt infra de except. do. l. dolo. Accursius.

g *Vt liberetur.* id est sine causa: vt & supra de cõdic. sine cau. l. iij.

h *Venditor.* ad pretium superfluum reddendum.

i *Ignorauerit.* nihil interest &c. vt.j. de ædil. edic. l.j. §. causa. & facit supra. e.l.i emptione.j. respõ. & supra depositi. l.j. §. si ignorauit. Accursius.

k *Vt reficias.* Not. q agitur ex vẽdito ad id quod est in facto: vt hic, & infra proxi. & infra eo. l. Iulianus. §. pe. Accursius.

l *Non intellegitur.* sed est contractus innominat⁹: ex quo potest agi præscript. ver. vt infra de præscrip. ver. si tibi areæ. Sed contra supra de cõtrahen. em. l. fundi partem. Sol. ibi interuenit pecunia, licet ex alia causa. præterea nõ fuit illius partis dominium translatum.

m *Ex re vendita.* scilicet de eo quod mihi debes retradere. sed & si esset extinctum vel deperditũ sine culpa, actio euanescit: vt hic innuit, & infra de verb. oblig. si ex legati.

n *Superest.* sed pone, emptor fecit domum: & antequam traderetur, combusta est, nunquid liberatur? Accur. *quidam putam.

o *Emeris.* & traditus est. Accursius.

p *Et propius.* scilicet quàm debeat, vel lege sit statutum: vt supra fini. regun. l. fi. hic autem emptor illius legis non habet beneficium, quia tempore ædificationis non habebat ius inferendi: vnde redit ad actionem ex empto quo ad interesse, vel vt tollat ædificium.

q *Si vas.* puta cuppã argenteam. †Bolan hoc loco lea

r *Minus.* põderis vel mensuræ. dare possũ dicit pro eo

s *Integrum.* id est sanum. Accursius. quod est nominatim ti

t *Omnimodo.* id est indistincte, sciat vel non, in principali vel accessoria: vt infra de ædil. edic. l. proinde. & ifra e. quicquid. Sed in cõmodato distinguitur, sciuerit vel non b: vt supra commo. l. i rebus. §. item qui sciens. & l. pe. Accursius. tare, & al sui defensi nem. accessere, appella réque: quod vulgo summare dicimus. multi videtur, & Cell. li. 20 Macro. in. 16.

u *Respondisse.* expressim. Azo. & facit infra loca. l. sed addes. §. j. b Applo tur per Ac be. Bar. & Paul.

x *Tuus fuerit.* est enim hæc iusta causa impedimenti: vt supra communia prædio. l.j. Accursius.

y *Dixero.* ex prędio vicini. sed & si nõ dixero c, teneor emptori si ideo c Idẽ Paul.

si ideo amisit non vtendo, quia certioratus non fuit: vt supra de contrahen. empt. l. in vendendo. §. j. Accursius.

a *Sicut paterfamilias.* in omnib⁹ enim vt paterfa. tenetur: vt hic, &. j. de act. & obli. l. filiusfa. &. ĩ. depositi. l. j. §. filiusfamilias.

b *Si dolo malo.* vel culpa leui. Azo.

c *Dolum malũ.* qui tali casu interceſsit: vt & supra eo. l. j. & infra e. l. Iulian⁹. §. idem Iul. & l. quæro. &. ĩ. de here. ven. l. hic autem. &. ĩ. de contrahen. emp. l. si cum fundum. §. j. & de pericul. & commo. rei ven. l. si vina quæ in do liis. in fi.

FVndum.] CASVS. Vẽdidisti fundum deducto vsu pro Titio quem dicebas esse Titij cum apud te erat remansurus. nõ prius agã contra te quàm Titius mortuus fuerit, vel capite minutus. idẽ si dixisset esse Titij cũ esset Seij. Viuianus.

d *Cum sit Seii.* & facit ad hanc. l. ĩ. com. prædi. l. si in venditione. & de vsufru. sub cõditione. & supra de euictio. l. minor. §. fina. a & l. fundum cuius. Accursius.

a *Ille. §. penis contra-iatur secũdum Paul.*

e SI tibi liberum. *Incerti.* nõ solum ex vendito: vt supra de ser. vrb. prædio. l. si binarum. & supra de cõdic. inde. l. sed & si me putem. §. j.

f SI is qui. *Tollat.* sic in vino vendito: vt. ĩ. de peri. & commo. rei ven. l. j. §. licet.

eſsum pe-

g NOn est nouũ. Quidam vendidit rẽ duobus diuersis tẽporibus, & cuilibet in solidum: & cuilibet tradidit. & iste venditor promisit de euic. cuilibet. tãdem cuilibet est euicta. vnde quilibet habet actio. de euic. antequam aliquis emptorum ageret, decesiit vnus emptor eorũ, altero emptore relicto hærede. In secunda parte dicit: quidam vendidit rem vni, puta Titio, & tradidit. de euic. promisit. deinde Titius emptor hanc eandem rem emit ab alio, & de euic. fuit promissum. vnus vẽditor successit alij vẽditori. tãdem euicta est res Titio. hic venditor qui supereſt, tenetur de euic. & tanquam heres venditoris, & tanquam venditor.

h *Hereditariam.* nec exceptione rei iudi. repellitur b: vt infra de excep. rei iudi. & an eadem. in prin. &. §. actionem.

b *Idem Alberi.*

Si filiusfamilias rem vendiderit mihi, & tradiderit, sicut paterfamilias a tenebitur.

In hoc contractu videtur tacite promitti dolum malum abesse. vel aliter: Dolus in hoc contractu commissus per actionem ex eo contractu purgatur. Bartolus.

Si dolo malo b aliquid fecit vẽditor in re vẽdita, ex empto eo nomine actio emptori competit. nã & dolũ malum eo iudicio æstimari oportet, vt id qđ B prẽstaturũ se esse pollicit⁹ sit vẽditor, emptori pstari oporteat.

Pactum ne quis de euictione teneatur, nõ prodest ei qui scivit causam ex qua res euincetur, & tacuit. Bartolus.

Si venditor sciens obligatum aut alienum vẽdidisset, & adiectum sit, néve eo nomine quid præstaret: æstimari oportet dolum malum c eius: quem semper abesse oportet in iudicio empti, quòd bonæ fidei sit.

Mendacium circa substantiam personæ non inducit hanc actionem nisi emptori incipiat interesse. h. d. vel aliter: Si quod attribuitur vni, alteri acquiratur, intelligitur cum omnibus conditionibus persona nominata cohærentibus. Bartolus.

VII. IDEM libro decimo ad Sabinum.

FVndũ mihi cũ vẽderes deducto vsufructu, dixisti eũ vsũfructũ Titij esse, cũ is apud te remãsurus esser. si cœperis eũ vsumfructũ vindicare, reuerti ad uersus te nõ potero donec Titius viuat, nec ĩ ea causa esse cœperit, vt etiã si ei⁹ vsusfruct⁹ esset, amissur⁹ eũ fuerit. nã tunc, id est si capite deminutus, vel mortuus fuerit Titius, reuerti potero ad te venditorem. idémque iuris est si dicas eum vsumfructum Titij esse, cum sit Seij d

Si dolus re ipsa committitur, non ex proposito, per hanc actionem purgatur. Bart.

VIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

SI tibi liberũ prædiũ tradidero, cũ seruiẽs tradere debere: etiã cõdictio ĩcerti e cõpetit mihi, vt patiaris eam seruitutẽ quam debuit, imponi. Quòd si seruum prædium in traditione fecero, quod liberũ tibi tradere debui: tu ex empto habebis actionẽ remittẽdæ eius seruitutis gratia, quam pati non debeas.

Emptor vt tollat rem venditam: actione ex vendito conuenitur. Bartolus.

A i *Mouere potest.* non vtranque. & est ratio secundum quosdam, quia absurdum est eidem in eundem eiusdem rei nomine duas actiones cõpetere. sed c si diuersũ generis essent, veluti ex stipulatu vna, ex testamento alia, tunc vtranque exercere potest: vt infra de act. & ob. si is qui. Sed hæc ratio non est bona, quia non est absurdũ, immo cõsonum iuri, cum non appareat quæ potius tolleretur: vt. ĩ. de fideiuss. l. generaliter. & l. si reus. & de duobus re. l. si reus. Dic ergo quòd hæc sit ratio minuendarum litium: ar. supra pro soc. l. cũ duobus d. §. si plures. & fa. ercisc. heredes. §. j. & infra de iniur. prætor edixit. §. si mihi. & potero vnam quam volam eligere: vt infra de leg. j. si mihi & tibi. in prin. quæ est arg. cõtra. Az. ADDITIO. Tu dic quòd istud non est verum: quia vtraq; proponi; nec ob. l. si mihi & tibi. quia ibi per electionẽ vnius altera tollitur, quod nõ est hic, secundum Bartolum.

c *Approbatur per Albe. & Paul.*

d *Aliàs incipit, si fratres.*

† *Glo. in ea. querelam. extra de elect. adducit hãc legẽ in ar. quòd duæ actiones possunt poni in eodẽ libello.*

k *Eum.* id est venditorem. & facit infra de euic. l. serui venditor.

EX empto.] CASVS vsque ad. §. si quis. est satis planus. [SI QVIS.] Pro virgine vendidisti ancillã corruptam sciẽs, mihi credenti eam virginẽ. agã ad resoluendã emptionem: nõ quia sit vitiosa vel morbosa, sed quia me decepisti. [SI QVI.] Vendo tibi vinum. tu dedisti mihi anulum nomine arrarũ. si emptio consensu nostro dissoluatur, reddã tibi anulũ act. ex empto. Quid autem si emptio cõpleta sit re tradita, & pretio numerato, qua act. repetes anulum tuum? & respon. quòd condici potest, & agi act. ex empto ad reddendum anulum. [ETIAM.] Venditor serui multa debet promittere emptori. primo quòd non sit fugitiuus. secundo quòd sit noxa solutus. tertio vt liceat habere emptori. Cætera vide hic in gl. Viuianus.

l *Nihil magis.* hyperbolica locutio: vt supra de pac. l. j. in prin. Accursius.

m *Potestate.* quæ autem hæc sint, subiicit; & in primis &c. Accursius.

n *Euictionis.* non autem faciet dominum vt & infra de re. permu. l. j. circa prin. & infra de acqui. re. do. l. traditio.

12. POMPONIVS libro vicesimo ad Sabinum.

SI is qui lapides ex fundo emerit, tollere eos nolit: ex vendito agi cum eo potest, vt eos tollat f.

Duæ actiones eiusdem speciei, competentes eidem ad diuersa, possunt simul in eodem libello cumulari. Bartolus.

13. VLPIANVS libro quadragesimosexto ad Sabinum.

NOn est † nouum g, vt duæ obligatiões in eiusdẽ persona de eadẽ re cõcurrãt. Cum enim is qui vẽditorẽ obligatum habebat, ei qui eundẽ vẽditorẽ obligatũ habebat, heres exstiterit: constat duas esse actiones in eiusdẽ persona cõcurrẽtes, propriã, & hereditariã h: & debere heredẽ institutũ, si velit separatim duarũ actionũ cõmodo vti, ante aditã hereditatẽ ppriũ vẽditorẽ conuenire, deinde adita hereditate hereditarium. Quòd si prius adierit hereditatẽ, vnam quidẽ actionẽ mouere potest i: sed ita, vt per eã vtriusq; cõtractus sentiat cõmodũ. Ex cõtrario quoque si vẽditor vẽditori heres extiterit, palã est duas euictiones eum k præstare debere.

C

Iurisconsultus præmittit quædam circa naturam actionis ex empto & vendito, nãe ordinate incipit tractare de natura actionis ex empto in omnibus capitibus fuit vsque ad. l. Iulian⁹. §. ex vendito. ibi tractat de natura actionis ex vendito vsque ad fi. l. postea tractat quæstiones extraordinarias circa materiam. & breuiter. h. d. Actio ex empto competit emptori ad præmissa, & ad ea quæ veniunt ex natura contractus, hoc est quòd res tradatur, & de euictione obligetur. Bartolus.

14. IDEM libro trigesimosecũdo ad Edictum.

D EX empto actione is qui emit vtitur. Et in primis sciendum est, in hoc iudicio id demum deduci, quod præstari conuenit. Cum enim sit bonæ fidei iudiciũ, nihil magis l bonæ fidei cõgruit, quàm id præstari quod inter cõtrahẽtes actũ est. Quòd si nihil cõuenit: tunc ea prẽstabũtur, quę naturaliter insunt hui⁹ iudicij potestate m. Et ĩ primis ipsam rẽ prẽstare vẽditorem oportet: id est tradere. Quæ res, si quidẽ dominus fuit vẽditor, facit & emptorem dominũ. si nõ fuit, tãtũ euictiõis

a *Pretium.* hoc ad vtrunque prædictum caſum refertur: vt.ff.de cõtrah.emp.l.vt res.&.l.quod vẽdidi.&.j.e l.Iulian°.§.offerri.

b *Facere cogitur.* Sed quæ eſt ratio quòd emptor cogitur, non autem venditor, facere rem accipientis? Reſpon. latius tenetur emptor,& ideo in hoc adſtrigitur: ſed vẽditor in ſpecie,& ideo releuatur in hoc, vt argu.ff.de iureiur. l. eum qui.& ſic alibi qui certum hominem promittit, ſtatuliberum dãdo liberatur: vt.j.de ſtatuli.l. ſtatuliberũ de medio.§. illud. ſed in genere non, ſic vt. j. de ſol.qui decẽ. §.fi. &.§. qui hominem. &. l. cũ quis.§.iij.ſecũdum H. & ſicit ad ſolutionem iſtam infra de euic.heres ſeruum.

a Bar. hic iſta glo. cõmendat in hoc, quòd ponit rationem quare emptor tenetur ad dãdum: vẽditur non.

c *Contineri.* vt ex empto agatur ad redhibẽdum, id eſt ad reſoluẽdum contractum quãdoque: vt. j. ea. l.§. ſi quis virginem. &. §.is qui vina. non tamẽ dico quòd pro vitiis & morbis agi poſſit iure ciuili ad redhibẽdum, niſi p ſeruo fugitiuo. ſed agitur ædil. edi. vt no.j.de ædil.edic.ſciẽdum.§.dictum. Azo.

d *Eſſe.* id eſt edere ſeu comedere. Azo.

e *Mulier.* id eſt corrupta. Accurſius.

Flo.&

f *Nõ eſſe.* id eſt, actionẽ redhibitoriam, cum nõ ſit morboſa vel vitioſa. aliàs haberet locum redhibitoria: vt.j. de ædil. edic. l. ædiles aiunt. §. idémq; refert. Accurſius.

g *Ad reſoluendam.* valebat enim: vt.ff.de cõtrahen.emp. alioquin. §.quod ſi ego me.& facit infra proxi.§.

h *Ad diſtrahendam.* vt & ſupra proxi. §. & venditori ex vẽdito: vt infra de ædil.edic.l.cum autẽ circa prin. ibi, quod ſi ſine iudice &c. Sed nonne ipſo iure ſolo conſenſu iã diſtracta eſt? Certe ſic. Dic ergo, agatur vt diſtrahatur in eo qđ de facto præceſſit, id eſt, arræ datio vt reddatur, & inſtrumenta emptionis c caſſentur. de iure enim nõ reſcinditur, cum ipſo iure ſit nulla: & id quod nullum eſt, reſcindi non poteſt: vt infra de iniuſto rup.teſta.l.nam & ſi.

b Bal. in.l. qui ad ciuilia. C. de appella. dicit iſtam glo. ſolennẽ in. 3. col. vide per eũ vna cum his quæ dicũtur hic in nouis interpreta. Bolo.

i *Codici potuit.* cõdictiõe ob cauſam. Sed cõtra.ff.vſufr. quẽad. ca.l.ſi. Sol. hic erat venditor & fur quantũ ad anulũ quẽ domino inuito cõtrectabat: vel cõdicit ratione poſſeſſionis vẽditor. Vel dic, hic trãſtulit dominium in accipientem ob cõtractum. Item no. hic, ſecũdũ quoſdã, arg. qđ cõdictio ob cau. habet locũ in cõtractib° nominatis. Sed tu dic cõtra: vt.j. de re. pmu. l.j.ĩ fi.&.C. de cõtrahẽ. emp. l.ſi nõ donatiõis.& dixi.ff. de cõdic. ob cau. l.ſi.

c Sequũtur hãc glo. Albe. B. Bal. P. & Sali.

ADDITIO. Solu. dic qđ hic datur pro arra, ſed arra nõ eſt cõtractus nominatus. nec obſtat quòd venit in actione ex empto, quia illud verũ ſicut cætera pacta incontinenti appoſita, non tamẽ quòd ſtaret de per ſe contractus arræ &c. ſecũdum Bar. hic.

k *Præſtare emptori.* id eſt, promittere debet vẽditor emptori: vt hic,&.C.e.l.ẽptori. ſed ſi nõ ꝓmiſit ignorãs quãto minoris erat emptur°, tenet ſciẽs ĩ omne intereſſe: vt.j.e.l. Iulian°.§. itẽ q furẽ.

l *Etiam ſi alienum.* non ſolum ſi ſuum: vt hic, & infra de euic. l. euicta.§.fi. in fi.

m *Noxiſque.* ſcilicet alis, id eſt qđ nec furtũ nec aliud tale maleficium cõmiſerit, pro quo debeat dari pro noxa: vt hic,&.j. de ædil.edic.l.quis ſit fugitiuus.§.quod aiũt. eum autẽ furẽ nõ eſſe ꝓmittẽdo nõ videt teneri d.j.e. Iulianus.§.circa furẽ &c. ſed ſi

d Sequũtur

nomine venditorem obligat: ſi modò pretium a eſt numeratũ, aut eo nomine ſatisfactũ. Emptor autem nummos venditoris facere cogitur b.

Actio ex empto datur quandoque, vt res vendita redhibeatur. Bartolus.

Redhibitionem quoque cõtineri c empti iudicio, & Labeo & Sabinus putant, & nos probamus. Animalium quoque vẽditor cauere debet, ea ſana præſtari. Et qui iumenta vendidit: ſolet ita promittere, *eſſe* d, *bibere vt oportet.*

Si emptor errauit in qualitate rei vẽditore ſciente, quam ſi ſciuiſſet, non emiſſet, hac actione agitur ad reſoluendum contractum. Bartolus.

Si quis virginẽ ſe emere putaſſet, cum mulier e veniſſet, & ſciens errare eum vẽditor paſſus ſit, redhibitionem quidẽ ex hac cauſa non eſſe f: veruntamẽ ex empto cõpetere actionẽ ad reſoluẽdã g emptionẽ, vt *pretio reſtituto mulier reddatur.

Hæc actio datur ad reſoluendum cõtractum, quando hoc eſt actum, & pro reſtitutione pretii ſeu arrarum: quo caſu concurrit cum conditione ob cauſam. Bartolus.

Is qui vina emit, arræ nomine certã ſummam dedit: poſtea conuenerat vt emptio irrita fieret. Iulianus ex empto agi poſſe ait vt arra reſtituatur, vtilémque eſſe actionẽ ex empto etiã ad diſtrahendam, h inquit, emptionem. Ego illud quæro, ſi

A fuerit ꝓmiſſum, tenet promiſſio: vt.j. de ædil.edic. & ſi nolit.§.j. nec eſt inutilis ratione ĩpoſſibilitatis: vt.j. de euic. ſi ita quis. Ac. n *Ab omnibus.* ſcilicet ſolutus. vel dic, ab omnibus ſcilicet ſapientibus receptum eſt.

hanc glo. Albe. & Bar.

o *Cauetur.* quid autem in hac cautione veniat, dic vt infra eo. l. proxi.§. qui autem.

p *Tradatur ei poſſeſſio.* non præciſe: licet hoc quidam dicant: ſed vt ad intereſſe dãnetur, niſi tradat, vt ſubiicit, & dixi ſupra eo. l. j. hic autẽ cauebatur de tradendo, quia in diẽ debuerat fieri traditio.

q *Tradẽte.* cũ dies tradendi venit, vel quaſi.

r *Quanti.* ſupple cõdemnari venditorem, quanti &c.

f *Interſit.* ſcilicet ſingulariter: vt ſupra.l.j. in prin.

t *Satis autem non dantem.* ſcilicet de prædictis, vel de euictione. & accipitur ſatisdatio pro nuda promiſſione. nã cũ fideiuſſore ſatisdare non tenetur: vt infra de præto.ſtip.l.j. in fi.& infra de euic. l. emptori. Vel forte hic iam erat mota quæſtio in limine cõtractus, & ideo fideiuſſor dari debet: vt ſupra de peri.& com. rei vend. l. pe.§. ante. Et not. quòd duplex e eſt hęc litera, auctorem & actorem. ſecũdum primam ſic lege: Satis autem nõ dãtem auctorẽ, id eſt vẽditorẽ qui eſt emptori auctor, oportet damnari quãti plurimi intereſt emptoris. ſecundum aliã ſic: Satis autem non dantem dicẽdũ eſt condẽnari quãti plurimo oportet periclitari emptorem ſiue actorẽ. nã ẽptor dicit actor, q agit cõtra vẽditorẽ. ſed licet dãnet vẽditor quia de euictione nõ cauet, vt dictũ eſt: differt tamẽ exactio donec certũ ſit quãti ipſe picliteſt: vt.ff.ad.l. Aquil.l.i lege. videtur tamẽ cõtrariũ innui hic ſtatim. dicit enim, quod præſtitũ eſt. ſic &.j. de euic.l.ij. Sed expone quod hic ſubiicit, id eſt, præſtari f iuſſum. & caue tibi, qa praue hæc litera loqui videt, ſci ſ. *immo ſtat*

e Vtraque eſt de mente Albe.

† l. cum ſatis d°. in pra. ff. ſi cer. pet.

** plurimi. Bud.*

D licet vt q cõſecutus eſt intereſſe, ideo ꝓ nõ tradit, poſſit agere *propri. ad cautionẽ.* quod aperte falſum eſt: vt.j.l. pri.§. Caſius. Quid enĩ mea intereſt caueri, cũ nõ ſeruũ ſed intereſſe habeã? alio ergo caſu dicit. ſed ſi ideo prius agã vt caueat, & qa nõ cauit ſeruũ ſolutũ eſſe noxiis, & cõſequar pone. x. poſtea experiar, vt caueat de euictiõe, vel vt tradat, debebit æſtimari totũ intereſſe meũ, qđ eſt (pone in.xx.) ſi res nõ traderet: ſed qa cõſecut° ſum. x. eis cõputatis ĩ aliis. x. fit cõdẽnatio, & ita habebo totũ intereſſe ĩ. xx. nec vltra debet vẽditor ꝓpter cõſequẽtes actiões vel cautiones dãnari: vt hic,&.j. de euic. l. quia dicitur. &. l. cũ fundus. Accurſius.

bi.

u *Sequẽtibus actionib°.* i. actiõe ſequẽti loco ꝓpoſita ꝓpter aliã cautionẽ, vel actionẽ cõpetẽti nomine ſequẽtiũ cautionũ. Azo.

x *Lin.* facta collatione omniũ. & dic caſum hic & ſequẽti reſpõ. ſic, ſecũdũ Io. Si quid vẽditor emptori præſtiterit, forte quia nõ cauebat, vel forte quia ſeruus fugitiu° erat: & cõueniatur modo quia nõ tradidit, vel quia noxiis ſolutus nõ ſit: deducto eo quod præſtitit, in reſiduũ ſiet cõdemnatio. Idẽ videbatur & ſi cauit: & modo quia nõ tradidit, vel quia noxiis ſolut° nõ ſit, cõueniatur, quaſi tãtũ faciat cauiſſe, quãtũ qa nõ cauit ſoluiſſe. ſed nõ eſt ita. nã vbi cauit, nulla fit deductio. ſi vero quia nõ cauebat quid præſtitit, deducitur hoc quod præſtitit, ſi poſtea conueniatur.

Caſus pr mi.

Non

a *Non præſtetur.* id eſt aliqua iſtarum cautionum. Accurſius.
b *Cum cætera.* id eſt cæterorum nomine promiſsio, ſed nō datio. plus enim facit datio quàm promiſsio. Al.& Bul. [a] Sed alij dicunt hic nullo deducto, id eſt de præſtandis cautionibus. Tertij dicunt, quòd præſtita per iudicē deducuntur, ſine iudice nō, ſed

[a] Idē Bar. & Alb.

emptori agenti ex tali condēnatione, doli exceptio opponitur. Alij conſtruunt ſic: cætera facta ſunt, nullo deducto de cæteris, id eſt nullo remanēte quod non ſit factum, ſolius pſtandi cōdēnatio fiat. prima verior eſt. Acc.

Emptorē.]CASVS. Vēdidiſti mihi ſeruū, & promiſiſti noxa ſolutum. poſtea apparuit eum feciſſe furtum Titio, qui Titius egit cōtra me, & ego ei ſatisfeci, vel tradendo ſeruum, vel dādo. 1. quæritur, quid à vēditore conſequar? Et reſpon. quod min° eſt, ſcilicet vt quantū fuit æſtimatio ſerui, vel æſtimatio dāni. & hoc ſi agam ex empto, ſiue ex promiſsione mihi facta noxa ſolutum. Poſtea dicit, ſiue defendi in cauſa noxali, ſiue non defēdi, quia erat notoriū delictū ſerui: agā prędicto modo. [IDEM.] Venditor licet dominiū non teneatur trāſferre in emptorem, tamen poſſ. debet transferre. aliàs tenetur ex empto vēditori. [CASSIVS.] Vēdidiſti mihi Stichū, & promiſiſti non eſſe fugitiuum, & noxa ſolutum, & de euict. ſub pœna dupli. poſtea euictus eſt, & egi ad duplam. quæritur an nihilo minus agam ex aliis ſtipulationibus, & ſit fugitiuus? Dicitur q̄ non. [IVLIANVS.] Aliquando euenit quòd re euicta non poſsit agi ad duplā, ſed ex empto, vt in duobus exemplis. Primum, vendidiſti mihi ſeruum hoc pacto, vt vſque ad mēſem cauerem de dupla, & vltra non tenerer ad aliquid. volo: ſi lapſus eſt mēſis, & poſtea res euicta eſt, an agā de euictione, quæritur. Et reſpon. quòd ſic ex empto, ſi ſciens alienum vendidiſti. aliàs in nihilum. Secundum exemplum eſt in creditore qui vendit pignus. nam de euictione non tenetur ad duplam, vel ex empto ad pretium, niſi ſciens rem non ſibi obligatam vēdidit. tūc enim ex empto tenetur. [QVI AVTEM HABERE.] Vendidiſti mihi fundū, promiſiſti mihi habere licere. poſtea quidam alius mihi euincit. an tenearis? Et reſpō. aut promiſiſti habere licere per quoſcūque: & planum eſt quia teneris q̄ facto omniū, ſi res euincatur, licet videatur talis promiſsio continere ſimplex abnutiuum: ſed non eſt verum, quia ex natura venditionis competit hoc fieri. Si vero per te heredēſve tuos, tunc non teneris etiam ad pretiū reddendum extraneo euincente ſecundū quoſdā: ſed verius eſt hoc caſu teneri ad pretium reddendum, ſicut in hoc alio caſu ſecundo, ſcilicet ſi fuit actum quòd de euictio. non tenearis. nam re euicta teneris ſaltem ad pretium. Tertio, ſi expreſſe fuit actum, vt etiā de pretio non teneaṙ. Reſpō. valet pactū. & ſtulte emo quaſi ſpem: ſicut ſi emerim iactum retis, quo caſu ſi nihil cepit, nihil habeo, neq; tamen repetitur pretium: immo ſi non eſt ſolutum, teneor ſoluere. ſed in ſuperioribus caſibus, ſcilicet quādo per te & tuos proff. Vetus.

rectè ait, ſi quid horū non præſtetur, [a] cum cætera [b] facta ſint: nullo deducto condemnationem faciendam.

Qui non defendit rem emptā, hac actione agit, ſi notorium erat ementem habere iniuſtitiam. Bartolus.

Idem libro ſecūdo Reſpōſorum ait, emptorem [c] noxali iudicio condemnatum, ex empto actione id tātùm conſequi, quāti minimo defungi potuit. [d] B Idémque putat & ſi ex ſtipulatu aget: [e] & ſiue defendat noxali iudicio, ſiue non, quia manifeſtum fuit [f] noxium ſeruū fuiſſe, nihilo minus vel ex ſtipulatu, vel ex empto agere poſſe. [g]

Emptor debet effici potior in cauſa poſſeſſionis. Bartolus.

Idem Neratius ait, venditorē in re tradenda debere præſtare emptori, vt in lite de poſſeſsione [h] potior ſit. Sed Iulianus libro quintodecimo Digeſtorū probat, nec videri traditum, ſi ſuperior in poſſeſsione emptor futurus non ſit. [i] erit igitur ex empto actio, niſi hoc pręſtetur. C

Qui conſecutus eſt duplum, ex aliis capitulis huius actionis non agit. Bartolus.

Caſsius ait eū [k] qui ex duplæ ſtipulatione litis æſtimationem conſecutus [l] eſt, aliarum rerum nomine de quibus in venditionibus caueri ſolet, [m] nihil cōſequi poſſe. Iulianus, deficiēte dupla, ex empto agēdū [n] putauit.

Qui ex aliquo caſu de euictione non tenetur, poterit conueniri ſi ſciens eſt, vel in dolo repertus fuerit. Bartolus.

Denique libro decimo * apud Minicium ait, ſi quis ſeruū ea conditione [o] vendiderit, vt intra triginta dies duplam promitteret, poſtea ne quid præſtaretur: [p] & emptor hoc fieri intra diem non deſideraueriṫ: ita demum non teneri [q] venditorem, ſi ignorans alienum vendidit. tunc enim in hoc fieri, vt per ipſum & per heredem eius emptorem habere liceret. [r] Qui autem alienum ſciens vendidit, dolo, inquit, non caret: & ideo empti iudicio tenebitur. Sententiam Iuliani [s] veriſſimam eſſe arbitror in pignoribus quoque. Nam ſi iure creditoris vendiderit, deinde hæc fuerint euicta, non tenetur nec ad pretium reſtituendum ex empto actione creditor. [t] hoc enim multis cōſtitutionibus effectum eſt. dolum planè venditor præſtabit. denique etiam repromittet de dolo. Sed & ſi non repromiſerit, ſciens tamen ſibi non obligatam, vel non eſſe eius qui ſibi obligauit, vendiderit, tenebitur ex empto: quia dolum eum [u] præſtare debere oſtendimus. [x]

Actio ex empto pro euictione committitur pro acceſſorio ſicut pro ſuo principali. ſecus in actione ex ſtipulatu.

Si quis rem vendiderit, & ei acceſſurū quid dixerit: omnia quidem quæ diximus in re diſtracta, in hoc quoque ſequēda ſunt: [y] vt tamen euictionis noſ-

A miſiſti habere licere, & quando egiſti vt de euict. non teneaṙis, ſolum ad pretium teneris extraneo euincente, & nō in plus, niſi fueris ſciens: quia tunc etiam ad intereſſe. Viuianus.

c *Emptorem.* aliàs hic incipit lex, aliàs. §. idem ait emptorē &c.

d *Defungi potuit.* i. liberari ab eo [h] qui cōtra eū agebat noxaliter. Vel dic econtra, quāti potuit ſuū liberare vēditorē. Accur.

[h] Inuito ſeruo ſi à valente. P.

e *Ex ſtipulatu aget.* ex illa ſtipulatione, noxiis ſolutū. Sed videtur hic non committi niſi cum abſit: vt. ī. eo. ſi ſeruum. quę eſt contra. Sol. hic certū erat [c] emptori aliquid abfuturum: ibi nō. Vel hic noxali iudicio iā erat damnatus: ibi nō. Vel hic quia ſeruū nō defendebat, iuſſu ptoris fuit ductus. Vel verius ibi fuit ſciens: vnde tenetur ex empto ad omne intereſſe, quod hic non eſt: & ideo ibi nō neceſſe eſt interim agi ex ſtipulatione. Accur.

[*] quanto ſcx enim tantū libros ad Minicium Natalē Iulianus ſcripſit.

[c] Idē Bar. & Alex.

f *Quia manifeſtū fuit.* id eſt notorium eſt q̄ probatione non indiget: vt. ī. qui ſatisda. cog. l. ſi vero pro condemnato. §. qui euidētiſsime. Accurſius.

g *Poſſe.* bonam enim fidē agnoſcere poteſt: vt. j. de admi. tut. quotiens. §. ſicut. Nō eſt ergo neceſſe rē per ſententiā euinci, vt de euictione agatur. & ſic eſt contra. ī. de nego. geſt. ar qui natura. §. cū me. Solu. nec ibi defendit ſed ſubiicit petitorē, aliàs enim non poteſt reſtituere: & ita confitēdo in iure reſtituet. Vel ſol. vt ibi. Vel etiā hic non dicit eſſe ſentētiam neceſſariam, [d] ſed defenſionem. Item contra. ī. de rei vind. l. itaque. & j. de euic. ſi dictum. §. j. Sol. ibi neſciebat tempore cœpti iudicij rem eſſe petentis: hic ſic: vnde cōfitens in iudicio rem eſſe petentis, & non defendens damnatur: vt. j. de confeſſ. l. Iulianus. debet tamē in principio denūtiari [e] vēditori: vt ſi velit, alleget vel appellet: vt. C. de peri. & com. rei vend. l. j. & j. de euic. l. ſi rem quam. §. ſi. Accurſius.

[d] Immo eſt neceſſaria, ſecundum Bart. & Paul.

[e] Sequitur Bart.

h *De poſſeſſione.* id eſt interdicto vti poſſidetis.

i *Futurus non ſit.* hic dic ſimilia & contraria, ſi vis, quæ diximus ſupra eo. l. ij. in fin. & l. ratio. in prin.

k *Eum.* ſcilicet emptorem.

l *Conſecutus.* re tradita, & poſtea euicta.

m *Solet.* & cautum fuit, vel non fuit.

n *Agendum.* id eſt in caſibus ſequentibus. Accurſius.

o *Conditione.* id eſt pacto. Accurſius.

p *Præſtaretur.* ſcilicet nomine euictionis: ſi emptor intra hoc tempus non denuntiet venditori vt ſibi caueat.

q *Non teneri.* niſi ad pretium: vt. j. ea. l. §. qui autem.

r *Liceret.* & non tenetur ad plus.

s *Sententiam Iuliani.* dictam in ſuperiori. §. vt ratione doli teneatur: quia aliàs non teneretur. Accurſius.

t *Creditor.* vt &. j. de euic. l. cū ex cōditione. &. j. de diſtr. pig. & ſi is. Iterē legib. nouis: vt ſubiicit, & C. cre[illegible]i. pi. ſpe. nō poſ. l. j. &. ij.

u *Eum.* ſcilicet venditorem.

x *Oſtendimus.* ſupra proxi. §. Azo.

y *Sunt.* vt &. j. eo. Iulianus. §. in his &. j. de ædil. edic. bi enim.

a *Teneatur.* niſi ꝓmiſit: quia nõ pars rei eſt: vt. j. de euic. l. nauẽ.
b *Qui autem.* exponere vult hæc verba, habere licere, quæ habuimus ſupra eod. §. etiam. Accurſius.
c *Non fieri.* quod conſtat valere. Accurſius.
d *An vero per omnes.* idem dico & ſi ſimpliciter promittit habere licere: nam etiam tunc per omnes ſimiliter ꝓmittere videtur. vnde quod iuris eſt etiam quando per omnes, idẽ quãdo ſimpliciter: vt. j. de verb. ob. ſtipulatio iſta. in prĩ.
e *Præſtare.* Innuit ergo hic quòd ſi etiã per omnes ꝓmitteret, teneret promiſſio. Et ſic eſt contra. j. de verbo. obli. ſtipulatio iſta. §. quæſitum. & . §. ſed & ſi quis promittat. vbi dicit quòd non valet. Solu. cum quis mihi rẽ alienam vendit, poteſt promittere mihi habere licere cõtra omnes ex natura contractus venditionis præcedentis, ex quo de euictiõe tenetur contra quẽlibet euincentem: vt eſt hic. & ita non eſt ſimplex abnutiuũ in obligatione: vt. j. de verb. ob. inter ſtipulãtem. §. & qui ſpõdet. arg. pro hac ſol. j. de vſu. ſi ſtipulat' ſis. &. ĩ. prox. §. cũ vero ſine tali præcedente cõtractu mihi poſſidẽti promittis habere licere, vel de tua, vel de aliena re: ſi quidem cõtra omnes, nulla eſt ꝓmiſſio: vt in. l. contraria. Nec ob. qđ dicitur in ea. l. §. ſi quis forte. vbi cõtractus vẽditionis præceſſit: & tamen non tenet quo ad omnes: vt ex præcedẽtibus & ſequẽtibus ibi apparet. nam intellige ibi diſtractum ab alio, nõ à me. vel ſi à me, ita fuit facta vt de euictione non tenear: vnde habetur pro nõ vẽditione. ſi vero per te & tuos habere licere ꝓmittas, ſi quidẽ res ad te nõ pertineat, id videt promiſſum, ne me cõuenias: & ita eſt ſimplex abnutiuum in obligatione: alioquin ſi pertineat ad te, nulla eſt promiſſio: † quia etſi velis conuenire me, non potes: & hoc in liberis. in ſeruis aliter exponitur verbum, habere licere: vt in prædi. l. ſtipulatio iſta. §. hi.

**Vulg. hãc patitur conuentionem.*

† *Totã hãc glo. ſequuntur Albe. B. B. P. & Sal.*

f *Si euicta.* ſcilicet ab extraneo. Accurſius.
g *Ex ſtipulatu.* ſcilicet, ex iſta ſtipulatione, habere licere. Acc.
h *Non eſt.* id eſt non eſt hoc dictum vt per ſe & ſuos teneatur tantum, vt ſtatim colligitur.
i *Ex empto non tenebitur.* etiam ad pretium: ſed hoc ſtatim corrigit: ſed Iulianus &c.
k *Intereſt.* re ab extraneo euicta.
l *Conuentione.* ſcilicet generali. Azo.
m *Retineret.* vt. C. de ſpõſa. li. tol. l. j. §. illud. & etiam. C. ad Velle. l. pe. & ar. ĩ. de euic. l. & ſi ſtipulatio. in prĩc.

a Approban Albe. B. B. & P.

n *Si quis.* ſcilicet peritorum. & hoc in eo caſu cum dicit, nil etur ꝓ uictionis nomine &c. vt. ĩ. proxi. motus tali argu. quemadmodum &c. Vel dicas a ſi quis contrahẽtium &c. ita demum valeat, ſi paciſcatur vt neque ad intereſſe neque ad pretium teneatur, ſecundum Ioan. valet enim, vt hic, & ſupra de pact. l. in emptionibus. in fin. & ſupra eod. l. ex empto. §. j.

o *Merx.* id eſt res. Accurſius.

p *Conuentionibus.* ſcilicet quãdo per ſe & ſuos tantùm promiſit habere licere: & quando dixit me teneret de euictione quibuſcũq; caſibus, agitur ad pretium tantũ, b vt hic di cit. contra erit dicendũ, niſi &c. vt ſubiicit. tunc enim & in prędictis caſibus tenebit ad intereſſe. & hoc ſiue † exponatur litera, ſi qs contrahẽtium: ſiue exponatur, ſi quis peritorum. Azo.

b Nõ ſi facit. ſic apponẽdum eſt in hoc caſu, ſcilicet ſiue, ſecundũ quos caſus, vide Alexan. lib. Pa rerg. c. cap. 42.

q *Dicendum.* ſ. vt teneatur ad pretium, nõ ad plus, niſi &c. Azo.
r *Iulianus.* quam habes ſupra ea. l. §. Iulianus. &. §. ſententiam. & ad idem facit ſupra eo. l. tenetur. §. fi. Accur.
ſ *Eũ teneri.* ad intereſſe ſcilicet etiam ſi dixerit nil præſtari nomine euictionis.

Æſtimatur incertum antequã certificetur, poſtea æſtimatur ipſa res. h. d. Bart. & eſt ſingularis. in. l. ſecundum Lud. Ro. in. l. ſtipulationes. in. xxxii. col. de verbo. obliga.

XII. CELSVS libro vicesimo ſeptimo Digeſtorum.

SI iactum retis emero, & iactare retem piſcator noluit: incertum eius rei æſtimandum eſt. t ſi quod extraxit piſcium, reddere mihi noluerit: id æſtimari debet, quod extraxit.

Qui tradit rem vitioſam ſcienter, tenetur ad intereſſe etiam extra rem. ſi ignorans ter, tenetur quanto minoris. fallit in ſeruo fure. h. d. cum. § ſequen. Bartolus.

XIII. VLPIANVS libro trigeſimo ſecundo ad Edictum.

IVlianus libro quintodecimo inter eum qui ſciens quid, aut ignorans vendidit, differentiam facit in condemnatione ex empto. Ait enim, qui pecus morboſum, aut tignum vitioſum vendidit, ſi quidem ignorans fecit, id tantùm ex empto actione præſtaturum, quanto minoris eſſem empturus u ſi id ita eſſe ſciſſem. Si verò ſciens reticuit, & emptorem decepit: omnia detrimenta quæ ex ea emptione emptor traxerit, præſtare: qui vero ignorans, tenetur ad pretiũ reddendũ. [*SI VENDITOR.*] Si per dolũ res minoris aut pluris vẽditur: habet locum hæc actio ad purgandum dolum. [*OFFERRI.*] Emo aliquã rem à te: non offero pretiũ: an habeam act. vt tu mihi tradas rem illam? Et dicitur ꝙ non. Sed pone: emi rem pro. xx. dedi tibi. x. tu mihi rem tradidiſti: poſtea res à me euincitur: an repetam à te. x. tantũ quæ dedi? an. xx? Et reſpon. ꝙ. x. tantum repetã, ne obſtet exceptio, dolo facit &c. [*SI FRVCTIBVS.*] Vendidiſti agrũ in madido: fructus cedunt emptori. Vendidi domũ. in feſto omniũ ſanctorum penſio dabitur emptori, niſi velit deiicere inquilinum de fundo. Vendidi domũ, & ante traditionem datum eſt in ea damnũ. actiones pro damno cedam emptori, & econtra. Cætera plana ſunt vſq; ad. §. ex vẽdito. [*EX VENDITO.*] Quæ poſſit vẽditor petere ab emptore, dicit per ordinem vſq; ad. §. ædibus. [*AEDIBVS.*] Siue domum, ſiue fundum vendam, quæ veniant dicit vſque ad. l. veteres. Viuianus.

d tit. ff. B. & P. Salic.

u *Eſſet empturus.* No. d dic differentiam inter actionem quãto minoris

minoris ciuilem,& prætoriam. nam in ciuili agitur quanto minoris esset empturus si scisset:vt hic. Sed in prætoria quanto minoris valuit tempore contractus propter vitium: vt.j. de ædil. edic.l.quod si nolit.§.si plures.Sed aliis,vt R.hæc differētia nō placet:[a] vt arg.j.ea.l.§.per cōtrarium.in fi.vbi etiam ciuili agitur quanto minoris valet. Sed ibi non ea ex empto,siue quanto minoris,quæ propter vitium detur,agitur:sed propter dolū emptoris. vbicumque tamen dicitur quanto minoris prętoria teneri:ibidem habet locum redhibitio,si non esset empturus si vitium sciuisset: vt.j.de except. rei iudi.si is qui.§.j.

a Et male Bar. & P.

turum ei. Siue igitur ædes vitio tigni corruerunt,[a] ædium æstimationem: siue pecora contagione morbosi pecoris perierint,quod interfuit[b] idoneè veniſſe, erit præstandum. Item qui furem vendidit aut fugitiuum, si quidem sciens, præstare debebit quanti emptoris interfuit non decipi. Si verò ignorans vendiderit: circa fugitiuum quidem tenetur quanti minoris[c] empturus esset si eū esse fugitiuum scisset: circa furem non tenetur.[d] Differentiæ ratio[e] est,quòd fugitiuum quidem habere non licet:[f] & quasi euictionis[g] nomine tenetur venditor: furem autem habere possumus. Quod autem diximus,[h] *Quanti emptoris interfuit non decipi*, multa continet. & si alios secum sollicitauit,vt fugerent, vel res quasdam abstulit.[i] Quid tamen si ignorauit quidem furem esse,adseuerauit autem bonæ frugi,& fidum,& caro vendidit? Videamus an ex empto teneatur. & putem teneri. Atqui ignorauit. sed non debuit facilè quæ ignorabat adseuerare. Inter hunc igitur, & qui scit, interest. qui scit,prænonere[k] debuit furem esse: hic non debuit facilis esse ad temerariam indicationem.[l]

a Tigni corruerunt. qđ facilè euenit,cum vnita est domus cōtignatione:vt.j.de dam. infec.l.si finita.§. si verò vnita.Accursius.

b *Interfuit.* venit enī interesse in hac actione:vt.ff.eo.l.ex empto. §.idē Neratius.sed hic venit etiā id quod est extra rem:vt hic dicit. Et sic est contra infra eo. si sterilis. §. cū per venditorem.Sol. [b] hic tradidit,& male tradidit. vnde interceſsit rei vitium & personę. ibi non tradidit: & sic personæ tantum, vbi contumacia interuenit.& probatur hęc distinctio sciētię & ignorantiæ hic, & supra de contrahē.emp.& ven. Labeo scribit,si vestimēta.&.j.loca.sed addes.§.j. in fi. &.ff.e.tenetur.in princ.&.§. fi. & supra de pign. act.si seruus . & .j. de fur. si seruus communit.§. is etiā.&.§. quod si sciēs.

b Sequūtur Alb. Bar. & Bald.

Sed videtur quòd etiam quando non traditur, veniat quod est extra rem:vt.j.de verbo.obl.liber homo.§.fi. Sol. refert an alij dandum,vt ibi:an mihi fit dandum ex contractu, vt hic.& est ratio:quia ex eo ibi accipit robur obligatio,scilicet ex tali interesse.Item contra supra de eo quod cer. loco.l.ij.§.fi. Sed ibi speciale & de lucro quod venit,& de multis aliis.

c *Quanto minoris.* immo videtur ad interesse damnari: vt infra loca.sed addes.§.j & supra eo.tenetur.§.si vas.Sed aliud in venditione vel cōductione vasis,de qua ibi dicitur:Item not. q; hic dicit de quanto minoris ciuili.alia est prætoria quanto minoris res est:vt supra proxi.dixi.Idem no.regulam secūdum quosdā[c] quòd ignorans rei vitium,nō tenetur: vt hic subiicit de fure,& j.eo.si sterilis.§.j.&.ff.de contrahen.empt.l.cum venderes. quæ fallit in.v.casib[9]. Primus in capitatione prædij:vt.ff.eo.si minor. Secundus,in vase non integro vendito:vt.ff.eo.tenetur.§.si vas. Tertius,in vase vitioso locato:vt.j.tit.j.sed addes.§.j.sed in locato,quod est verius,ad omne interesse etiā ignorās tenetur:vt dicit.l.sed addes.sed in aliis p̄dictis quāto minoris esset empturus. Item idē est in pecore morboso. Item idē in tigno vitioso: vt supra ea.l.in prin. Ibi autem quinque casus sunt speciales,secundum quosdam,vt ignorans teneatur:vt hic,& infra eod. l.si quis fundum.Tu dic[d] econtra regulariter ignorātem teneri. & ista secunda ista regula fallit in duobus casibus tātum. Primus,in seruo fure. & est ratio specialitatis:quia emptor scire debet quòd si seruus, ergo fur:maxime capiſer. dominis enim suis,etiam si nihil aliud possunt,cineré tamen surripiunt.& fur est nō solum qui extraneo,sed etiam qui domino suo furtum facit:vt.j. de ædil. edic.l. quod si nolit.§.j.vnde Virgilius:Quid domini faciēt,audent cū

c Idē Alb. & Bar.

d Ista est vera secundū Alb. B.B. P. & Bald.

versus.

talia fures? Secundus est in prædio tributario: vt.j.eo.si sterilis. §.j.& hoc ideo,quia & ibi ex quo prędium erat prouinciale,per consequens emptor debuit scire prædium tributarium: vt C. fine censu vel reli.l.fi. Reliqui autem quinque casus faciunt regulam.nam iura aptantur ad frequētiora:vt supra de legi. & senatusco.l.nam ad ea. & aliàs idem: vt supra e.si sterilis.§.quamuis. Nec ob. C. eo. si minor.quia ibi asseuerauit sine tributo: vnde etiam ignorans tenetur:vt.j.statim,quid tamen &c. vel dic quòd in seruo fure & prædio tributario non tenetur, scilicet adeo vt sciens.nā agitur quanto minoris esset empturus. Nec ob. quod dicitur licere contrahentibus inter se &c. vt infra tit.j.l. item.§. quemadmodum. quia illud in prædiis, non in vitiis rerum obtinet: vt supra de mino. in causæ.ij.§ pe. Item quid differt quāto minoris ciuilis à prætoria? Respon.[e] hæc ciuilis, illa prætoria. Item hæc perpetua, illa annalis. Item hæc quanto minoris erat empturus.vnde etiam si nihil erat daturus, totū recuperat. Illa quāto minoris res fuit. vnde si nihil valet, redhibetur: vt infra de ædili. edic.l.bouē.§.aliquando.Item quod hic dicit, omne venire interesse:ergo etiam vltra duplum.& sic contra. C. de sen. quæ pro eo qđ interest.l.ij.vbi nō venit interesse vltra duplum, hic venit vltra. Sol. ibi de eo quod circa rem, vt equo, & libro:hic extra rem. Vel verius,& hoc est commune, quòd est totum præstandum,etiam extra rem:sed ibi de singulari. Accur.

Si per dolum res pluris minorisve venditur, per hanc actionem purgatur. Bart.

Si venditor dolo fecerit vt rem pluris venderet,[m] puta de artificio mentitus est,aut de peculio:empti eum iudicio teneri, vt præstaret emptori quāto pluris seruum emisset si ita peculiatus esset, vel eo artificio instructus. Per contrarium quoque idem Iulianus scribit, cum Terētius victor decessisset relicto herede fratre suo,& res quasdā ex hereditate, & instrumenta, & mancipia villicus quidā subtraxisset:quibus subtractis,facilè, quasi minimo valeret hereditas, vt sibi ea vēderetur persuasit:[n] an vēditi iudicio teneri possit. Et ait Iulianus cōpetere actionem ex vēdito in tantum, quāto pluris hereditas valeret si hę res subtractæ non fuissent.

Pactum quòd quis non teneatur,nō prodest in casibus in quibus venditor sciebat & tacuit. Bartolus.

Idem Iulianus dolum solere à venditore præstari etiā in huiusmodi specie ostendit: si cum venditor sciret fundū pluribus municipiis legata debere, in tabula quidem conscripserit, vni municipio deberi: verū postea legē consignauerit,si qua tributorū aut vectigalis,indictionisve quid nomine,aut ad vię colbro:hic extra rem. Vel verius,& hoc est commune, quòd est totum præstandum,etiam extra rem:sed ibi de singulari. Accur.

e Approbatur & Bald.

d *Non tenetur.* scilicet nullo modo. Vel dic, adeo scilicet vt sciens:vt modo no.

e *Ratio.* inter furem & fugitiuum.

f *Non licet.* de facto.idem & si non abest: vt no.C. de ædil. actioni.l.j.Azo.

g *Quasi euictionis.* quasi enim euinci videtur: vt infra de ædili. edict.l.quis sit.§.idem Celsus.Accursius.

h *Diximus.* in prin.huius.§.item qui furem. Accursius.

i *Abstulit.* & omnia similia quæ interſunt emptoris etiam extra rem:vt supra eod.l.§.si vero sciens.& supra de ser.cor.l. in hoc iudicium. Accursius.

k *P. amoneri.* aliàs ad omne interesse tenetur: vt supra proxi.

l *Indicationem.* & ideo agitur redhibitoria,vel quanto minoris res est:vt.j. de ædil. edic. si quid. vel quanto minoris empturus esset: f vt.C.eo.si minor.nō autē ad omne interesse, scilicet extra rem.sed certè immo videtur quòd debeat ad omne interesse teneri:quia propter mendacium interesse est præstandū: vt.ff.de eo per quem fac.est.l.j §.j. &.l.fi.in prin.&.ff.de dolo. si quis affirmauerit.sed ibi dolo affirmauit:hic non. *ADDITIO.* Cæterum quid indicatio hoc loco significet,quoniam Ac. non exprimit,vide Budæum in prioribus ann. ad Pandectas,hoc titu.

f Sequūtur Alb. Bart. & Pan.

m *Venderet.* non autem induxit emptorem dolo ad contrahendum:quia tunc ipso iure esset nullus contractus: & vt.ff. de dolo. l.& eleg inter.in prin. Accursius.

g Cū dolus daret causā cōtractui bona fidei. gl. & ibi Ange. & Ia. in §. actionū. inst. de act.

n *Persuasit.* dictus villicus non persuasit vt venderet, sed vt minimo vēderet:vt supra de dolo. si quis affirmauerit. & sic nō est contra.

contra. C. de rescin. ven. si dolo. vbi rescinditur tota, quatenus de facto processit: quia dolus dedit causam contractui.

a *Oportet.* q. d. nolo teneri. Accursius.

b *Decepisset.* & sic in solidum, etiam si extra rem sit interesse: vt supra. c. §. fi vero. Sed contra. C. e. l. si minor. vbi quãto minoris tenetur tãtum. Sol. ibi scivit tantũ: hic sciuit, & fraudem in obscure loquẽdo adhibuit. vel vt ibi.

c *Locupletior.* ex eo enim semper tenetur: vt hic, & supra de dolo. l. si ex dolo. & dixi supra de trib. l. iij. §. Iulian⁹.

d *In residuum.* immo & ipse pupill⁹, si tutor est soluẽdo: vt. j. de admini. tu. l. fi. & infra de euic. l. illud. §. j. & infra ne vis fiat ci. l. j. §. hoc edicto. quæ sunt contra. Sol. dicunt quidam quòd in quãtum locupletior est, in tantũ tenetur ex sua psona: sed ex persona tutoris etiã

a *Sequitur Bart.* vltra. Sed tu dic, a q̃ tenetur vltra: sed liberatur cedẽdo actionẽ: vt supra de tribu. l. iij. §. quãuis. maxime quia interest eius, litibus &c. vt supra de minor. l. minoribus. xxv. an. & facit. j. de reg. iur. l. neque ex interdicto.

e *Perpetuo.* id est etiam administratione depesita. Ioan.

f *Dolo.* idem si culpa forte: arg. C. vnde vi. l. meminerint. aliàs autẽ si nec dolo nec culpa, bene transfertur: vt supra si q̃s cau. l. fi. & C. de admi. tuto. l. cũ quidam. quæ sunt contra. Accursius.

g *Offerri pretium.* & solui. argu. j. 50. l. qui pendentem. secũdum Pla. & apud alium deponitur, si forte habeat

b *Idẽ Pau.* eũ suspectum: b vt infra de solu. fi solutur⁹.

Res sua quandoque sibi obligatur.

h *Retinere potest.* No. suã rem sibi obligari, & secũdum M. falsum est: vt. j. de pig. act. l. si rem alienam. est ergo quasi pignus, non vere pignus. & sic intelligitur vt infra de ædil. edic. quod si nolit. §. idem Marcell⁹. & j. de here. ven. l. hereditatis vẽditę. & supra de cõtrahen. emp. fistulas. §. qui fundum. sic cõtra emptor tenet pretium donec vẽditor tradat: vt infra eo. qui pendentem. Accursius.

lationem præstare oportet, a id emptorem dare, facere, præstaréque oportere: ex empto eum teneri, quasi decepisset b emptorem. quæ sententia vera est.

Ex dolo tutoris ipse conuenitur, non pupillus, nisi in quantum factus est locupletior. h. d. Bartolus.

Sed cum in facto proponeretur, tutores hoc idem fecisse, qui rem pupillarem vendebãt: quæstionis esse ait, an tutorum dolum pupillus præstare debeat. & si quidem ipsi tutores vendiderunt, ex empto eos teneri nequaquam dubium est. Sed si pupillus auctoribus eis vendidit, in tantum tenetur, in quantum locupletior c ex eo factus est: tutorib⁹ in residuũ d perpetuò e condemnandis: quia nec transfertur in pupillũ post pubertatem hoc quod dolo f tutorum factum est.

Actio ex empto non competit cum effectu, nisi pretio integre soluto. h. d. vel aliter: Ex cõtractu vtro citroque obligatorio non potest effectualiter agi, nisi quis totum contractum ex parte sua impleuerit. Bar.

Offerri pretium g venditori ab emptore debet, cum ex empto agitur. & ideo etsi pretij partem offerat, nondum est ex empto actio. Venditor enim quasi pignus retinere h potest eam rem quam vendidit. Vnde quæritur, si pars sit pretij soluta, & res tradita postea euicta sit, vtrum eius rei consequetur pretium integrum ex empto agens: an verò quod numerauit. Et puto magis id quod numerauit, propter doli exceptionem. i

Fructus extantes seu pendentes videntur venditi venditore: pensiones & cetera quæ debentur occasione rei, non ex re, debentur venditori, licet cedere teneatur emptori. Bartolus.

Si fructibus iam maturis ager distractus k sit: etiã fructus emptori cedere, nisi aliud conuẽnit, exploratum est. l Si in locatis ager fuit, pẽsiones vtique ei cedent m qui locauerat. Idẽ & in prædiis vrbanis, nisi si quid nominatim conueniſſe, ponatur. Sed & si quid præterea rei venditæ nocitum est, actio emptori præstanda est, n damni fortè infecti, vel aquæ pluuiæ arcendæ, o vel Aquiliæ, vel interdicti quod vi aut clã. p Item si quid ex operis seruorũ, vel vecturis iumentorum vel nauium quæsitum est, emptori præstabitur, & si quid peculio eorum accesit: non tamen si quid ex re venditoris.

Alluuio superueniens ante traditionem, prodest venditori ad mensuram si fuit ignorans: secus si sciens. Bartolus.

Si Titius fundum in quo nonaginta iugera erant, vẽdiderit, & in lege emptionis dictum est in fundo centum esse iugera, & antequã modus manifestetur, decem iugera alluuione adcreuerint: placet mihi Neratij sententia, existimantis, vt si quidem sciens q vẽdidit, ex empto actio competat aduersus eum, quamuis decem iugera adcreuerint: quia dolo fecit, nec dolus purgatur. si verò ignorans vendidit: ex empto actionem non competere. r

Causa lucrativa cum non lucrativa concurrit. hoc dicit. Bartolus.

Si fundum mihi alienũ vendideris, & hic ex causa lucrativa meus factus sit: nihilo minus ex empto f mihi aduersus te actio competit.

In hac actione venit dolus & culpa circa ipsam rem, & circa accessoria. hoc dicit. Bartolus.

In his autem quæ cum re empta præstari solent, non solum dolum, sed & culpam t præstãdam arbitror. Nam & Celsus libro octauo digestorum scripsit, cum conuenit vt venditor præteritam mercedem exigat, & emptori præstet: non solum dolum, sed & culpam eum præstare debere.

Qui emit partem rei quam venditor habebat communem cum alio, pro indiuiso tenetur recipere illud quod ex diuisione perueniet ad venditorem. h. d. Pau. de Cast. Vel sic, secundum Bar. Quando pars pro indiuiso actione personali debetur: illud quod ex diuisione debitori obueniet, ex vigore

A emptori dabit: scilicet quę cucurrit post venditionem. & sic bene aduersatur: vt in fi. huius. §. & infra eo. §. in his. & supra de cõtrahen. emp. si cum fundo. & infra eo. l. itẽ si quid. §. quod ex operis. Alij dicunt c quòd nõ ponitur aduersatiuè, nisi ad factũ. & dicunt cedere debere, scilicet venditorem emptori ius petendæ pẽsionis. potest tamen emptor si vult colonum deiicere: vt supra de vsufr. arbores. § quidquid. &. C. loca. l. emptorem. Accur.

c *Ista glo. mente Alberi. vera quatenus placet Pau.*

n *Præstanda est.* hoc si res nõ interierit: alioquin emptori non est actio: quia interitu speciei est liberatus venditor. Arg. potest pro hoc induci supra ad le. Aqui. l. huic scripturę. in prin. & supra si quadru. pau. fe. di. l. j. §. si post. &. §. planè. Argu. contra infra ea. l. §. idẽ Celsus. Accursius.

ADDITIO. Tu dic quòd ibi pretium succedit loco rei: hic nõ, secundum Bart.

o *Arcendæ.* vt & infra de aqua plu. arcen. l. post venditionem. Accursius.

p *Aut clam.* vt infra quod vi aut clam. l. is qui. ĩ prin. &. §. fi postea. in fi. §.

q *Si quidem sciens.* hic videtur ad mensuram facta vẽditio: quia tũc commodum & incõmodũ omne ante mẽsuram spectaret ad vẽditorem: sed vbi venditor sciens, est quod imputetur ei: vnde admittur ei commodũ. Azo.

r *Non competere.* Sed nonne quod accreuit, lucro emptoris cedere debet: vt insti. de contrahen. emp. §. sed & si post emptionem? Respon. hic ad mensurã d fuit facta venditio. Item iste propter temerariam assertionẽ nõne tenebitur: vt supra ea. l. §. quid tamen si ignorauerit? Rñ. non. ibi enim affirmauit, cũ nihil emptori poterat imputari. latens enim erat vitium: at hic imputat emptori cur modum agri non mensurauit. Vel dicas e quòd non agitur ex empto, vt hic dicitur, ad interesse subaudi, agitur tamẽn ad pretiũ pro rata: vel agitur quanto minoris. vel hic fuit actum vt non agatur nisi ad pretium: vt supra eo. l. emptorem. §. qui autẽ. vel hic ad mensuram. & facit infra eo. si in qualitate.

d Sequitur hãc gl. Alber. Bar. P. & Sali.

e Immo dicas quòd hic non nocet: quia accreuit: alias bene nocet secundũ Pau.

f *Ex empto.* vt & infra de act. & obli. l. ex promissione. & infra de euic. l. si vendideris.

t *Culpam.* vt supra eo. emptorem. §. si quis. & de contrahen. emp. l. si cum fundum.

i *Exceptionem.* Arg. cõtra. j. de vulg. substi. ex facto. §. Iulian⁹.

k *Distractus.* i. vẽditus est. idem est si quolibet alio modo fuerit alienatus: vt infra quæ res pig. l. si fraudator. §. fructus.

l *Exploratum est.* hoc quando ipsemet venditor coluerat. si autem locauerat alij: subiicit. Accursius.

m *Ei cedent.* id est, venditori soluet colonus: sed venditor

Totum.

Vendere & emere quis cogitur.

a *Totum.* collige ex hoc.§.quòd inuitus quis cogitur emere & vẽdere.ſic & inſtit.de his qui ſunt ſui vel alieni iur.§.fi.&.C.de cõtrahen.empt.l.inuitum.&.l.dudum.&.C.de commu.ſer.ma. l.j.& ſupra de reli.ſi quis ſepulchrum.& ſupra communi diui.l. communi diuidundo.§.fi.& in auth.de alie.& emphy.§.ſi vero. col.iij.ſecundum prædictum modum. & infra de iur.do.l. cum in fundo.§.ſi fundus.&.j. de publi.l. cotem.§.fi. & infra de leg.j.l. & ſi æquo.& ſupra de pig. act.l.quamuis.

b *Emptori.* i.quãtum pertinet ad venditorẽ & emptorem.nam vẽditor non tenetur tũc: nec ergo nunc:ſed ille à quo fuit adiudicata,bene tenetur:vt.C. fami.ercif.ſi familiæ.& C.communia vtriuſq; iud.l.ſi fratres.& ſic alius tenetur quàm qui dederit.& ſic in ſimplũ pretij ſeu æſtimationis tenetur:vt infra de euic.ſi pl⁹.§.ſi iuſſu.

c *Reſtituí debet.* ſcilicet emptori. Sed nonne à vẽditore ſerui donatum tanquam ex re venditoris profectũ id apud eum reſidere debet: vt ſupra.e.l.§.itẽ ſi quid.in fi?Reſpon.[i] aut donauit vt ſeruo proprio,vt ſcilicet haberet in peculio,& tũc ſibi habebit dominus idemque venditor:aut tanquam alieno,& tũc nihil:vt infra de acquirẽ. re.do.l.per ſeruum §.j.ſecundum Azo.

Sequitur Iaſ.Bal.et Pau.

d *Et legata omnia.* illius enim debet eſſe lucrum cuius eſt periculum,ſcilicet emptoris: vt hic,& infra de here.inſti.l.qui filio.§.ij. &.l.ſeq.& ſupra commo.l.ſi is qui.§. ſi quẽ. &.j.de ædil. edic.l. cũ autem.§.fi.

Lucrũ eius ſ. debet, cui eſt periculum.

e *Nec diſtinguendum.* Sed cur non diſtinguitur,cum ſi contemplatione venditoris inſtituatur ex re ſua,adeundo hereditatem ſibi quærere videtur:vt infra de acquiren. heredi.l.aditio.in fi. &.j. de vulga. ſub.l. ſed ſi plures.§. in arrogato. ea verò quæ ex ſua re quæruntur,non reſtituit: vt ſupra.e.l.§. itẽ ſiquid?Reſpon.non diſtinguitur an contẽplatione emptoris vel ſerui relinquatur: ſed diſtinguendum eſt,an contemplatione venditoris tãtum, vel ſerui,vel emptoris detur:vt & ſupra de vſufruct.l. ſed & ſi quid donetur. Accurſius.

Sequitur Al.& Bal.

f *Oportet.* vt inſtitu.eo.§.pretium. Accurſius.

g *Poſt diem.* non ante:vt infra de vſur.l.liberalitatis.§.j.&.C. *eiuſdem obligationis debetur. Bartolus.*

Idem Celſus libro eodẽ ſcribit:Fundi quem cum Titio cõmunem habebas, partem tuam vendidiſti: & antequam traderes,coactus es communi diuidundo iudicium accipere.ſi ſocio fundus ſit adiudicatus:quãtum ob eam rem à Titio conſecutus es, id tantùm emptori præſtabis. Quòd ſi tibi fundus totus adiudicatus eſt, totum,[a] inquit,eum emptori trades:ſed ita,vt ille ſoluat quod ob eam rem Titio condemnatus es:ſed ob eam quidem partem quam vendidiſti,pro euictione cauere debes:ob alteram autem tantùm de dolo malo promittere. Aequum eſt enim,eandem eſſe conditionem emptoris,[b] quæ futura eſſet ſi cum ipſo actum eſſet communi diuidundo.Sed ſi certis regionib⁹ fundum inter te & Titium iudex diuiſit: ſine dubio partem quæ adiudicata eſt, emptori tradere debes.

Quicquid lucratur ſerꝰ venditoris,pertinet ad emptorem.h.d. Bartolus.

Si quid ſeruo diſtracto venditor donauit ante traditionẽ, hoc quoq; reſtitui debet:[c] hereditates quoque per ſeruũ adquiſitæ, & legata omnia:[d] nec diſtinguendum,[e] cuius reſpectu iſta ſint relicta. Item quod ex operis ſeruus præſtitit venditori, emptori reſtituendũ eſt: niſi ideo dies traditionis ex pacto prorogatus eſt, vt ad venditorem operæ pertinerent.

Actio ex vendito competit venditori ad pretium,& etiam ad vſuras pretii, à tempore traditionis rei etiam precario facta: competit etiam ad alia quæ æquum eſt venire in hoc contractu, quæ enumerantur vſque ad.§.ſi procurator.h.d. vſque ad illum.§. & hucuſque tractauit de actione ex empto,quæ competit emptori. hic incipit tractare de actione ex vendito.h.d.

Ex vendito actio venditori competit ad ea conſequenda quæ ei ab emptore præſtari oportet.[f] Veniunt autem in hoc iudicio infra ſcripta: in primis pretium quanti res venit: item vſuræ pretij poſt diem[g] tradi-

A de vſur.l.ij.Sed cur dicit poſt traditionem? nonne fructus ſpectant ad emptorem venditione contracta:vt.C.e.l.curabit.&.l. fructus.ergo ab eo tempore debet præſtare vſuras.cũ enim hoc ſolum debeat ſpectari,an habeat facultatem fructus percipiendi,vt ſequenti.§.dicitur:iſte vero poteſt facere vt poſſit: ergo iam intelligitur poſſe: vt infra de reg.iur.qui poteſt? Reſpon. quidã vt Or. & alij quòd intereſt an emptor percipiat fructus per ſe,vt tunc teneatur ad vſuras, etiam à tempore contractus: an per alium,vt tunc teneatur à tempore traditionis tãtum. arg.pro his ſupra de pig.act.l. ſi pignore.§.ſi prędo.in fi.

c Approbatur per. B. Pau.& Sal.& eſt mẽs tenẽda ſecundum Pau.

Tu dic[c] melius, quòd eſt in arbitrio emptoris, accipiat fructus à tempore venditionis: vt tunc à tempore cõtractus præſtet vſuras: quia fructus cõſequẽdo à tempore contractus perinde habetur ac ſi tradita fuiſſet. an relinquat eos: & tunc præſtabit à tẽpore traditionis:nec poteſt vẽditor emptori obiicere culpam, quia fructus non percepit: cũ ex ea culpa lucrũ ſenſerit. Azo.

B Præterea ex vendito agendo cõſequetur etiam ſumptus qui facti ſunt in re diſtracta,vt puta ſi quid in ædificia diſtracta erogatum eſt.ſcribit enim Labeo & Trebatius, eſſe ex vendito hoc nomine actionem. Idem & ſi in ægri ſerui curationem impenſum eſt ante traditionem: aut ſi quid in diſciplinas quas veriſimile erat etiam emptorem velle impendi. Hoc amplius Labeo ait, & ſi quid in funus mortui ſerui impenſum[i] ſit,ex vendito conſequi oportere:ſi modò ſine culpa venditoris mortem obierit. Item ſi C conuenerit cum res veniret,vt locuples ab emptore reus[k] detur, ex vendito agi poſſe vt id fiat.

In actione ex empto venit illud quod decernit in pacto inconſtanti appoſito.hoc dicit. Bartolus.

Si inter emptorem prædiorum & venditorem conueniſſet, vt ſi ea prædia emptor herés ve eius pluris vendidiſſet,eius partẽm dimidiam venditori præſtaret,& heres emptoris pluris ea prędia vendidiſſet:vẽditorem ex vẽdito agendo partem eius quo pluris vendidiſ- D ſet,conſecuturum.[l]

Ex venditione procuratorꝭ dominus obligatur,& ſibi actio quæritur. hoc dicit. Bartolus.

Si procurator vendiderit,& cauerit emptori: quæritur, an domino, vel aduerſus dominum actio dari debeat. & Papinianus libro tertio reſponſorum putat, cum domino ex empto agi poſſe vtili[m] actione, ad exemplum inſtitoriæ actionis, ſi modò rem venden-

Idem B. Alb.& Pau.

d *Idem.B. Alb.& Pau.* Accurſius.

e *Precaria ſit.* Sed cũ debeat emptorẽ venditor præſtare potiorem in lite poſſeſſionis: vt ſupra eo.l.emptorẽ.§.j.ad quid precaria poſſeſſio vendita, pro tradita habetur?Reſpon. quantum ad hoc vt poſtea teneatur ad vſuras, non autẽ vt vẽditor liberetur ab actione ex empto.[d] Item quomodo fructus precariæ poſſeſſionis facit ſuos,cũ precario tradit⁹ ſeru⁹ nõ quærat emptori ex operis:vt ſupra de pericu.& commo.rei vẽ. l.ſerui. & infra de acquiren.re.do.l. quæſitum? Azo. reſpon. vt dixi in.d.l.ſerui. *ADDITIO.* Dic quòd facit ſuos fructus naturales & induſtriales: ſed non ciuiles, vt ibi, ſecundum Pau.

i *Impenſum.* ſic ſupra de pig. act. ſi ſeruos. hæc em & ſimilia onera emptor agnoſcit ſicut fructuarius: vt.ſ. de vſufru. ſi pendentes.§.pe.

k *Rem.* id eſt expromiſſor.

l *Conſecuturum.* valet ergo hoc pactum:vt infra de pact.do. pater dotem.§. ſi fundo.& ſupra de contrahen.emp.l.hæc venditio.§.fi. Accurſius.

m *Vtili.* hoc ſi erat inſtitor, ſecundum Ioan. vt ſupra de nego.geſt.liberto.& ſupra de inſtito.ſed & ſi quis.in princ. aliàs non

a Diſſicet P. quia procurator adquirit domino actionẽ ſine ceſſione ex re domini, ſecundũ eundẽ Pau.

non:[a] vt arg ſupra de procur.l.procurator qui pro euictione.& l.quod procurator.& infra de reg.iur.l.quo tutela. §.fi.&.j. de acqui.poſſ.l.poſſeſsio quoque.§.ſed & ſi poſſeſsio.Sed arg.cõtra.j.de euic.ſi cum venditor.§.fi.ſed ſecundũ hoc quare dicit ad exemplum inſtitoris,cum vere ſit inſtitor?Rñ.quia in vna re tantum vendenda fuit inſtitutus,vnde non[b] propriè inſtitor dicitur:vt ſupra de inſtito. l.in cũi.in prin. Habet ergo locum quod hic & ſequen.reſpon.dicit quòd domino detur actio ſi procurator eſt non ſoluendo:[c] vt.ĩ. de inſti.l.j.in fi. &.l.ij.

b Sequũtur Alb.Bal. & Pau.

c Idẽ ſi ſoluendo,ſecũdum Pau.

a Ex empto. id eſt ex vẽdito.Io.vt & ifra.e. veteres.& ſic loquitur eodem caſu quo ſupra quando dominus mãdauit vendi. Alij ponunt[d] nouum caſum: vt.ĩ.dixi quando dominus mãdauit vendi. hic econtra quando aliquis mãdauit emi:& ſic ex empto proprie ponitur. & ſecundum primam poſitionẽ remanet quæſtio ſabbatina: ſi dominus mandauit emi,an actio domino detur? Videt[e] ſic ſubuenitur domino ſicut cõtrahẽtibus cũ inſtitore:vt.ĩ. de inſti. l.j. Sed arg.contra ſupra de exerci. act.l.j.§. ſed econtrario. Primũ tamen verius. in iuditamẽ ex eo ciis verò indubitabile eſt actionem dari domino ex contractu procuratoris:vt.ĩ.de procur.l.in cauſæ.in fine.

d Vtraque lectura placet Pau.

e Clo.in.c. cũ dilecti. in fi.extra de empt.& vẽ.dicit per iſtũ.§.quòd quandoque nõ tenet cõtractus: & tamẽ ex eo agitur.

b Excedit. & ita in eo quod non excedit, valet:vt hic innuit, & C.de don.l.ſi quis argẽtũ.§.ſed in his.in eo quod eſt vltra,non: ſicut in quolibet pecuniario debito pœna vltra legitimum modum vſurarum promiſſa nõ valet:vt.C. de vſu. cũ allegas.& ifra de vſuris.l.pecuniæ. in prin. &.l.pœnam. Sed contra.ĩ.de peti.here.l.vtrũ. in fi. Sol.[e] illa ſecũdum iſtam: quia nõ excedebat legitimã vſuram.Item contra infra eo.l. Lucius.&. C. de tranſac.l.promiſsis. & infra de euic.l.ſciẽdum. Solu.[f] ibi pœna apponebatur facto vel donationi ſpeciei: hic autem quantitati. Item an hoc eſt verum ſemper quod hic dicit?Reſpon.ſecundum Io.& Bul.non: ſed ſi erat ſolitus venditor fœnerare:arg.infra de vſ[illegible] qui ſemiſſes.§.fi.Sed ibi quando per negligentiam currebant[illegible] autem ex promiſsione : vnde dic æquius ſecundum Azo.quòd ſemper præſumitur fraus[g] ex quantitate pecuniæ quæ excedit legitimum modum. Sed ſecundum nos qui dicimus vſuras non præſtari per auth.de ecci.tit.§.j.nũ-

e Sequitur Bar.

f Sequitur gloſ.Alb. B.B.P. & Bal.

g Vide Bar. & Pau.

Quando pœna conſiſtens in quãtitate, ſolutioni quantitatis adiicitur, in fraudem vſurarum videtur adiecta. Bartolus.

Ibidem Papinianus reſpondiſſe ſe refert, ſi conuenerit vt ad diem pretio non ſoluto,vẽditori duplum præſtaretur: in fraudem conſtitutionum videri adiectum quod vſuram legitimam excedit:[h] diuerſamque cauſam commiſſoriæ eſſe ait:cũ ea ſpecie,inquit, non fœnus illicitum contrahatur, ſed lex contractui[c] non improbata dicatur.

Ex contractu facto cũ procuratore colludente,vel cum minore, poteſt agi vt velint as domini diſcernatur h.d. Bartolus.

Si[i] quis colludente procuratore meo, ab eo emerit, an poſsit agere ex empto?[d] Et puto hactenus, vt aut ſtetur emptioni,aut diſcedatur. Sed & ſi quis minorem vigintiquinque annis circumuenerit:[e] & huic hactenus dabimus actionem ex empto,vt diximus in ſuperiore caſu.

Claudicat contractus ſi fiat cum pupillo ſine tutoris auctoritate. Bartolus.

Si quis à pupillo ſine tutoris auctoritate emerit, ex vno latere conſtat contractus. nam qui emit,obligatus eſt pupillo, pupillum ſibi non obligat.[f]

Per hanc actionem cogitur quis facere quod deuenit in ipſo contractu inconuenienti appoſito. Item qui habet actionem,ad commodum alienum agere cogitur. Bar.

Si venditor habitationẽ exceperit,vt inquilino liceat habitare,vel colono vt perfrui liceat ad certum tempus: magis eſſe Seruius putabat ex venditoꝛ[g] eſſe actionẽ. Denique Tubero ait,ſi iſte colonus damnũ dederit, emptorem ex empto agentem cogere poſſe venditorem vt ex locato cum colono experiatur:vt quidquid fuerit conſecutus,emptori reddat.

Aedibus diſtractis veniunt omnia ipſis adfixa,& quæ ibi ſunt ad perpetuũ vſum ædium. ſecus in his quæ ad tempus. Vendito fundo venũt omnia quæ ſunt intra fundum ad perpetuam vtilitatem fundi.h.d. cum.l. ſequen.vſque ad.l.veteres. Bar.

Aedibus[h] diſtractis vel legatis,ea eſſe ædium ſolemus dicere,quæ quaſi pars ædium,vel propter ædes habentur,vt puta puteal:

XIIII. POMPONIVS libro trigeſimoprimo ad Q. Mucium.

B ID eſt[i] quo puteum operitur.

XV. VLPIANVS libro trigeſimoſecundo ad Edictum.

FVnes,[k] * & labra,[l] ſalientes,[m] fiſtulæ quoque quæ ſalientibus[n] iunguntur,quamuis longè excurrant extra ædificium, ædium ſunt. Item canales.Piſces autem qui ſunt in piſcina, non ſunt ædium, nec fundi:

XVI. POMPONIVS libro trigeſimoprimo ad Q. Mucium.

NOn magis,quàm pulli,aut cætera animalia quæ in C fundo ſunt.

XVII. VLPIANVS libro trigeſimoſecũdo ad Edictum.

FVndi[o] nihil eſt,niſi quod terra* p ſe tenet. Aedium autem multa eſſe, quæ ædibus adfixa non ſunt, ignorari non oportet : vt puta ſeras, claues, clauſtra.[q] Multa etiam defoſſa[r] eſſe,neque tamen fundi aut villæ haberi : vt puta vaſa vinaria,[s] torcularia:[t] quoniam hæc inſtrumenti magis ſunt,etiam ſi ædificio cohærent.[u] Sed & vinum & fructus perceptos villæ non eſſe conſtat. Fundo vendito vel legato, ſterD quilinium* & ſtramenta emptoris & legatarij ſunt : ligna autem venditoris vel heredis: quia non ſunt fundi,tametſi ad eam rem comparata ſunt. In ſterquilinio* autem diſtinctio Trebatij probanda eſt: vt ſi quidem ſtercorandi agri cauſa comparatum ſit,emptorem ſequatur.ſi vendendi,venditorẽ: niſi ſi aliud actum eſt.nec inter-

h Aedibus. hucuſque dixit quid veniat in actione ex empto & vẽdi.nunc incipit dicere quid veniat. & ſic de ſingulis rebus:vt in legib⁹ ſubſequentibus.

Domo vendita quid veniat.

i ID *eſt*. puta: aliàs ſubaudi.Ac.

k FVnes. quib⁹ aqua trahebatur.

l Et labra. i.imagines p quas diſtillat aqua.

m Salientes. id eſt aquæ quæ de monte ſtillãdo ſaliunt:vt infra.l. proxi.§. item conſtat.

n Salientibus. ſ.aquis.

o FVndi. ſcilicet ruſtici,ſed infra ſtatim ponit pro vrbano: quia cõmune verbum eſt:vt infra de verbo. ſig.l.quæſtio. Azo.

p Terra. vt &.ĩ.de adq.poſſ.l.iij.§.itẽ feras.

q Clauſtra. i.inſtrumẽta quæ claudũt domũ, vel aliquam eius partem:vt oſtia & portæ,quæ non adhæſerũt. ſed de noctẽ ponebantur tantùm ad claudendum.

r Defoſſa. id eſt affixa.

s Vinaria. aliàs vinaria,& aliàs ſalinaria. Accurſius.

t Torcularia. vbi vinum premitur.

u Cohærent. immo vidẽtur cedere domui : vt.ĩ. de contrahem. emp.

i Lex contractui. ſcilicet vt res inempta eſſet,& pretiũ apud me remaneret, & ſi quid erit ſolutum inde:vt.ĩ. de lege cõmiſ.l.ſi fundus. Accurſius.

d Ex empto. contra me dominum vtili : vt ſupra.§. ſi procurator. itẽ cõtra procuratorem.

e Circumuenerit. re ipſa:vnde reſtituitur minori:vt infra de mino. l.etiam.§.j.aut ergo in totum remanet,aut in totum deſtruitur: vt ſupra mã.l.ſi procuratoꝛẽ.§.j.& de mino.l.tutor.§.j.&.C. ſi aduer. tranſa.l.j.&.ij.

f Obligat. niſi ſit locupletior:vt.C.de vſucapione p empto.l.fi. & ſic not.hic quòd claudicat cõtract⁹.ſic inſti. de auct.tu.§.j.Sed arg.contra ſupra proxi. §.[h] & ſupra de arbi.l. ſi cũ dies.§.pe. in fi. & ſupra de reſcin. ven.l. j.&.l.ſi id quod.§. fin.

** Flo.in mei.Bulg. ſumitur pro empto. & ſuit.*

h Dic quòd hoc eſt ſpeciale in pupillo ſecundum Bar. hic.

g Ex vẽdito. Sed nũquid liberatur cedẽdo actionem colono? Reſpon. ſic : vt.ĩ. de pec. l.quod debetur. Item not.hic ad factum agi ex vendito : vt.ĩ.eo.l. tenetur.§.j.Accurſius.

** vulg.intra.j.*

h Aedibus. hucuſque dixit quid veniat in actione ex empto & vẽdi.nunc incipit dicere domo vẽdita quid veniat. & ſic de ſingulis rebus:vt in legib⁹ ſubſequentibus.

Domo vendita quid veniat.

i ID *eſt*. puta: aliàs ſubaudi.Ac.

k FVnes. quib⁹ aqua trahebatur.

l Et labra. i.imagines p quas diſtillat aqua.

m Salientes. id eſt aquæ quæ de monte ſtillãdo ſaliunt:vt infra.l. proxi.§. item conſtat.

** ſterquilinium. Flo.*

n Salientibus. ſ.aquis.

o FVndi. ſcilicet ruſtici,ſed infra ſtatim ponit pro vrbano: quia cõmune verbum eſt:vt infra de verbo. ſig.l.quæſtio. Azo.

** ſterquilino. Flo.*

p Terra. vt &.ĩ.de adq.poſſ.l.iij.§.itẽ feras.

q Clauſtra. i.inſtrumẽta quæ claudũt domũ, vel aliquam eius partem:vt oſtia & portæ,quæ non adhæſerũt. ſed de noctẽ ponebantur tantùm ad claudendum.

r Defoſſa. id eſt affixa.

s Vinaria. aliàs vinaria,& aliàs ſalinaria. Accurſius.

t Torcularia. vbi vinum premitur.

u Cohærent. immo vidẽtur cedere domui : vt.ĩ. de contrahem. emp.

empt.l. dolia.& infra loca.ſed addes.§. illud.quæ ſunt contra Sol. [a] ſi ſunt immobilia,vel quaſi,cedunt:aliàs nō: vt infra eodem.l. granaria.& infra de tri.vi.& ole.le.l.iij.§.j.& ifra de acquir.re.do.l.Titius.

a *Pro tecto rio.* i. ſub eodē tecto.& facit.j.de verbo.ſigni.l. pen.

b *Reticuli.* id eſt inſtrumenta quib⁹ ſolet ſuſpendi amphora: vt & ſupra de iis qui deiec.l.ſi vero.§.penul.

c *Pluei.* id eſt inſtrumēta quibus ſcribitur: & vulgo dicūtur ſcanella:& ſolē: ponitur in parietem in ſuſtēta culo quodam. Azo.

d *Cilicia.* quæ cauſa arcēdi ventos & pluuiā ponuntur: vt infra de fun.inſtru.l. quæſitum.§. ſi domus. Azo.

e *In ædificio.* i. apud vel infra, nō in opere.

f *Ædium eſſe.* vt.j.eo.§ ſi. Sed arg. contra.j. de auro & arg.leg.l.& ſi non ſunt.§. quid ergo. *ADDITIO.* Dic quòd ibi loquitur in vltima voluntate, hic in venditione ſecundum Albe.

g *In venditione.* ſcilicet fundi.

h *Contineri.* quia non cedunt niſi dicatur: vt hic,&.j.de contrahen. empt. in vendendo.§. Quintus. & infra de verbo.ſig.l.in rutis.

i *Poteſt.* vt ſupra ad exhiben. Celſus.§. idē Iulian⁹. ex vēdito quoque poteſt agi: vt. C. eodem.l.ij.in fine.

k *Non eſſe.* ſicut nec in generali fundi obligatione continetur: vt infra de pigno.l. debitor.

l *Caſtella.* loca vnde prouenit aqua:vt.j. de aqua quoti. & æſti.l.j. §.pe.quæ loca cedunt domui:vt hic,& ſupra de contrahen.emptio. fiſtulas. Accurſius.

m *Epiſtomia.* id eſt in ſuperiori parte poſita. ab epi, quod eſt ſupra. Azo.

n *Perſonas.* id eſt imagines pravas.

o *Detracta.* facit infra de leg.iij.prędiis.§. pe.&.§.ſi. Sed arg. cōtra.j.de verbo. ſignifi. l.vinaria. &.l. malū.§. ſi.&.l.penul.

p *Exempti ſunt.* vt.j. l.proxi.§.ſi.

q *Granaria. Supra terrā.* id eſt domui non affixa.ſic &.j. de acqui.re. do.l. Titius.Sed contra.ſ.eo.l. fundi.in princ.Solu.vt ibi. Accurſius.

r *Accedunt.* vt ſupra l.proxi.in fi.

eſt,in ſtabulo iaceat,an aceruus ſit. Quæ tabulæ pictæ pro tectorio [a] includuntur,item quę cruſtæ marmoreæ,ædium ſunt. reticuli [b] circa columnas, plutei [c] circa parietes,item ciliciа [d] vela, ædium non ſunt. Item quod inſulæ cauſa paratum eſt, ſi nondum perfectum eſt,quanuis poſitum in ædificio [e] ſit,non tamen videtur ædium eſſe. [f] Si ruta & cæſa † excipiantur in vēditione: [g] ea placuit eſſe ruta, quæ eruta ſunt: vt harena,creta,& ſimilia.cæſa ea eſſe, vt arbores cæſas,& carbones, & his ſimilia. Gallus autem Aquilius (cuius Mela refert opinionem) rectè ait fruſtra in lege venditionis de rutis & cæſis contineri: [h] quia ſi non ſpecialiter venierunt,ad exhibendum de his agi poteſt. [i] Neque enim magis de materia cæſa,aut de cæmentis,aut de harena cauendum eſt venditori,quàm de cæteris quę ſunt pretioſiora. Labeo generaliter ſcribit,ea quæ perpetui vſus cauſa in ædificiis ſunt, ædificij eſſe: quæ verò ad præſens,non eſſe [k] ædificij: vt puta fiſtulæ temporis quidem cauſa poſitæ,non ſunt ædium: veruntamen ſi perpetuò fuerint poſitæ, ædium ſunt. Caſtella [l] plumbea, putea, opercula puteorū,epiſtomia [m] * fiſtulis adplumbata,aut quæ terra continentur,quamuis non ſint adfixa,ædium eſſe conſtat. Item cō ſtat ſigilla, columnas quoque, & perſonas, [n] * ex quorum roſtris aqua ſalire ſolet, villæ eſſe.

Ea quæ ex ædificio detracta [o] ſunt vt reponātur,ędificij ſunt. At quæ parata ſunt vt imponā tur,non ſunt ædificij. Pali qui vineæ cauſa parati ſunt : antequam collocentur, fundi non ſunt:ſed qui exempti ſunt [p] hac mente, vt collocentur, fundi ſunt.

XVIII. IAVOLENVS libro ſeptimo ex Caſsio.

GRanaria, quæ ex tabulis fieri ſolent,ita ędium ſunt, ſi ſtipites eorum in terram deſoſsi ſunt,quòd ſi ſupra terrā [q] ſunt. rutis & cæſis cedūt. Tegulæ quæ nondū ædificiis impoſitæ ſunt, quamuis tegendi gratia allatæ ſunt,in rutis & cæſis habentur. Aliud iuris eſt in his quæ detractæ ſunt vt reponeretur, ædibus enim accedunt. [r]

XIX. GAIVS ad Edictum Prætoris titulo de Publicanis.

VEteres in emptione venditioneq; appellationib⁹ * promiſcuè vtebantur. [s]

XX. IDEM libro vicesimo primo ad Edictum Prouinciale.

IDem eſt & in locatione & cō ductione.

Qui vendit partum naſciturum, qui naſci non poterat: tenetur ad intereſſe ſi ſciebat. Paul. de Caſt.

XXI. PAVLVS libro trigeſimo tertio ad Edictum.

SIſterilis ancilla ſit,cuius partus venit, [t] vel maior annis quinquaginta, [u] cum id emptor ignorauerit:ex empto tenetur venditor. [x]

Vendens prædium tributarium ſcienter, tenetur emptori ignoranti ad intereſſe. ſi autem ignoranter, nō tenetur in aliquo. h.d. ſecundum int. ſic tum glo. Paul.

Si prædij venditor non dicat de tributo ſciens,tenetur ex empto. quòd ſi ignorans non prædixerit,quòd fortè hereditarium prædium erat : non tenetur. [y]

Licet venditio non valeat : emptori tamen decepto datur actio ex illa ad intereſſe. h.d. Paul. Vel ſic ſecundum Bart. Licet emptor decipiatur in qualitate: actionem tamen ex empto habet contra venditorem. Bartolus.

Quamuis ſupra diximus, [z] cū in corpore conſentiamus, de qualitate autem diſſentiamus, emptionem* eſſe:tamen venditor teneri debet,quanti intereſt [emptoris,] non eſſe deceptum, etſi venditor [a] quoque neſciet: veluti ſi menſas quaſi citreas [b] emat,quæ non ſunt.

Contra non agentem agitur ad intereſſe quod eſt circa rem, non ad id quod eſt extra rem: nec eim habetur ratio. h.d. Vel ſic: Intereſſe petitur propter moram in non tradendo: & non habetur ratio intereſſe extrinſeci. Bartolus.

Cum per venditorem ſteterit quò minus rem tradat:omnis vtilitas emptoris in æſtimationem venit, quæ modò circa ipſam rem conſiſtit. Neque enim ſi potuit ex vino puta negotiari, & lucrum facere : id æſtimandum eſt [c] non ad intereſſe.cętera plana ſunt vſque ad. §.cū p ven. [*CVM PER VENDITOREM.*] Vēdidiſti mihi rē quādā,frumentum vel vinū pura:& nō tradidiſti.agā ad intereſſe.ſ. circa rem,ſcilicet quātum plus valuit vinū: non extra rem,ſcilicet quòd dicam quòd negotiat⁹ eſſem de vino, vel frumēto,vel quòd familia necata ſit fame eo quòd retardata eſt traditio. Viuianus.

t *Venit.* cū ea.ſed hoc non valet:quia non emuntur vt pariant ancillæ:vt ſupra de peti. her.l.& ancillarū. Die ergo, [c] emit quis partū futurum ancillæ.

u *Quinquaginta.* quę etiam à iure præſumitur quòd nō poſſit parere:& ſi cōtra fiat,eſt miraculum: vt hic, & C.de leg.her.ſi maior.

x *Venditor.* etiā ignorans: [d] quia aſſeuerauerat eam prægnantē. & hæc vera, niſi ſpem tantùm emiſſet : vt ſupra eo.l. emptorem.§. fina.

y *Non tenetur.* vt.C. de act. emp.l.ſi minor. contra.Sol.ibi aſſeuerauit:hic non. Vel ibi ſcire potuit, hic non: quia hereditarium fuit prædium : vt infra de regulis iur.l.qui in alterius. & de hoc dixi plenè ſupra eo.l.Iulianus.§.j.

z *Diximus.* vt ſupra de contrahē.empt.l.in venditionibus.§. inde quæritur.

a *Et ſi venditor.* Et ſic not.quòd dicitur cōtractus nullus in præiudicium vnius partis quandoque,non in alterius:vt dixim⁹ de illo qui dolo dat cauſā contractui:vt.ſ.de dolo.l.& eleganter. Acc.

b *Citreas.* id eſt pretioſę materię. Ac.

c *Æſtimandum eſt.* Nota regulam:non attendi lucra, ſed damna : vt hic,& infra de dam.infec.l. Proculus. & infra de aqua plu. arcen.l.j.§. ſicut. &.l. ſi in meo. & infra de iur.l.ſi is cui cōmodata. &.j. de iniur.l. iniuriarum. §. ſi quis de honoribus. & infra de dona.

---

[1] *Immo dic quid tunc aut adium modo ſunt vſita cauſa vſus perpetui : ſecus ad tēpus vt dictū Alb. & eſt de mente B. & Pau.*

Pluteus nō ſit.

Vide Butrum hic.

Plu. epiſtomia.

Forte, ſecus: nā & Accur. inquit, id eſt ornatus imaginis.

Vide Butrū hic in ānota. prior. ad Pandectas. & Alcia. lib. 7. parer. ca. 3. & lib. 1. ca. 20.

Vide Alcia. lib. 3. parerg. ca. 22. & lib. 5. ca. 15.

Ista eſt de mente Albe. & P.

Quę caſu tenetur ad reſtitutionē pretii, ſecūdum P.

Nō eſſe. Ante. Aut. lib. 4. emē. ca. 17.

dona.inter vi.& vxo.l.ſi ſponſus.§.ſi maritus heres.& ī.de peri. & commo.rei ven.l.ſi.& C.de ſen.quæ pro.l.vna.§.pe.Sed ſpecialia ſunt multa contra dictam regulā:vt.j.de euic.l.venditor. &.ī.ad legem Aquil.ſi ſeruum meum.&.l.inde Neratius.& inſt. ad leg.Aquil.§.illud.&.ī.de eo quod cer.lo.l.ij.§.ſi. &.j.tit.j. ſi in lege.§.colon⁹. &.j. rem ratam ha.l.ſi commiſſa.&.j.ne quid i loco pu.l.ij.§.merito. & C.arbi.tu. l.quicquid. quæ ſunt contra.argu. Sed omnia ſunt ſpecialia: ſed hodie ſecus: vt C.de ſen.quæ p eo.in ſi.Acc. *ADDITIO.* Die quòd immo in illa.l.quo ad intereſſe lucri ceſſantis nihil eſt immutatum, ſecūdum Bar.Bal.& Sali. ibidē.

hoc haberet emptor.

a *Non ſeruorum.* Sed cur non ſequitur pretiū familię,ſicut & domus quæ corruit: vt.ī. eo.Iulian⁹.§.j.quæ eſt contra!Sol.vt ibi:quia

a Sequitur hāc glo. Albe. B. P. & Sali.

peius eſt[a] male tradere, vt ibi: quàm nullo modo tradere, vt hic dicitur.Accurſius.

b *Fit obligatio.* ſ. ex cauſis prædictis. & dic obligatio.i. res in obligationē deducta. l.centū. de eo quod cer.lo. l.j.de verb. obl. L. R.

c *Creſcat.*ex cauſa ſequenti. hodie ſic: vt.ī. de arb.Celſus.§.ſi.Sed argu.contra.j.de dam. infe. l.ſi finita.§.fin. & l.ſequēti.Acc.*ADDITIO.* Tu dic q̄ nō cōtrariatur ſubtiliter intuenti, ſecundū Albe.

d *Ex vendito.*vt.ī.de contrahen. emp. l.qui fundū. &.C. de pactis inter empt. & vendi.l. ij.Accurſius.

e *Ea res.* id eſt conuentio.

f *Quàm mihi.* An per hoc mihi vendere teneatur? Dixi.ī. ſi quis cau.l.ſi eum.§.ſi. Acc.

g *Præſtare.* ſ. maluit.

h *Voluntatis.*No. per-

Inōſtantia quandoque permittitur.

mitti incōſtantiam: vt j.de ver.ob. l.eum qui certarum.&.j. de bo. poſſ.contra tabu.l.nōnūquam. &.j. de lega. j. l. huiuſmodi. §. Stichum.&.ī.de vſu & ha.diuus.§.licet.&.j.de condit.& demon.l. pater Seuerinam. in fin. Sed contra ſupra de procur. l.in cauſæ. in prin.& de hoc plenè ibi dixi. Accurſius. *ADDITIO.* Tu dic quòd ibi erat vna adminiſtratio: hic vero erant duæ obligationes,ſecundum Bartolum.

i *Præſtare.* ſed vno & eodem anno non poteſt partem pecu-

b Clo.ſequūtur Bar.P. & eſt mūti tenenda ſecundū Bal.

niæ ſoluere,& in reliqua anni parte pati eum habitare: [b] vt arg. infra de leg.j. ſi ex toto.§. fin. & ſupra de condict. inde. ſi non ſortem.§.fin.

k *Non eſſe.* ſcilicet alterius,vt infra de iur.do.l.plerumque. in fin.Accurſius.

l *SI in qualitate. Emptori.* vt infra eod.l.ſi duorum.& .l.ſi vendito fundo.

Si quis ſeruum.] *CASVS.*Si ſeruum vendidi tibi Stichū cum peculio, & poſtea eum manumiſi antequam traderē: teneor tibi ad intereſſe: quod inſpicitur circa perſonam ſerui: & circa

ma gis quàm ſi triticum emerit, & ob eam rem quòd non ſit traditum,familia eius fame laborauerit. Nam pretium tritici,non ſeruorum [a] fame necatorum cō ſequitur. Nec maior fit obligatio,[b] quòd tardius agitur: quāuis creſcat,[c] ſi vinum hodie pluris ſit. merito: quia ſiue datum eſſet, haberem * emptor: ſiue non:quoniam ſaltem hodie dā- B dum eſt, quod iam olim dari oportuit.

Actio ex hoc cōtractu datur ad id quod deuenit in pacto incontinenti appoſito.Pau. de Caſt.

Si tibi fundum vendidero,vt eum conductum certa ſumma haberem, ex vendito [d] eo nomine mihi actio eſt, quaſi in partem pretij ea res[e] ſit. Sed & ſi ita fundū tibi vendidero,vt nulli alij eum quàm mihi[f] venderes: actio eo nomine ex vendito eſt,ſi alij vendideris.

In obligationibus annuis alternatiue cōceptis,ſicuti eſt quolibet anno variare.Bar.

Qui domū vendebat, excepit ſibi habitationem donec viueret, aut in ſingulos annos decē. Emptor primo anno maluit decem præſtare, ſecundo anno habitationem præſtare.[g] Trebatius ait,mutandæ voluntatis[h] poteſtatem eum habere: ſinguliſque annis alterutrū præſtare poſſe: & quamdiu paratus ſit alterutrum præſtare,[i] petitionem non eſſe.[k]

Deceptus in qualitate fundi, agit ad intereſſe,ſicut deceptus in menſura.Pau.

XXII. IVLIANVS libro ſeptimo Digeſtorum.

SI in qualitate fundi vēditor mentitus ſit, non in modo eius: tamen tenetur emptori.[l] Pone enim dixiſſe eū quinqua- D ginta iugera eſſe vineæ,& quinquaginta prati: & in prato plus inueniri:eſſe tamen omnia centum iugera.

Qui manumittit ſeruum venditum,tenetur emptori ad intereſſe: in quo venit quicquid haberet ſi manumiſſus non eſſet.h.d. Vel aliter:Propter neceſſitatem præcedentis contractus, valet pactum de futura ſucceſſione.Bartolus.

XXIII. IDEM libro tertiodecimo Digeſtorum.

SI quis ſeruum quē cum peculio vendiderat, manumiſerit:non ſolum peculij nomine quod ſeruus habuit tempore quo manumittebatur, ſed & eorum quæ poſtea adquirit, tenetur. [m] Et præterea cauere debet, quicquid ex hereditate liberti ad eum peruenerit, reſtitutu iri.[n] Marcellus notat:[o] Illa præſtare vēditor ex empto debet, quæ haberet emptor ſi homo manumiſſus non eſſet. Non continebuntur igitur,quę ſi manumiſſus nō fuerit, adquiſiturus non eſſet.[p]

Res empta per ſeruum fructuarium, adquiritur ei ex cuius peculio ſoluitur pretiū, ſi ſoluatur vſufructu durante:aliàs indiſtincte quæritur domino.Bart.

XXIIII. IVLIANVS libro quintodecimo Digeſtorum.

SI ſeruus in quo vſufructus tuus erat, fundum emerit,& antequā pecunia numeraretur, capite minutus[q] fueris: quāuis pretium ſolueris,[r] actionem ex empto non habebis,[ſ] propter talem capitis deminutionē: ſed indebiti actionem aduerſus vēditorem habebis. Ante capitis autem deminutionem nihil intereſt,tu ſoluas,an ſeruus ex eo peculio quod ad te pertinet. Nam vtroque caſu actionē ex empto habebis.

Aliter ſi ſeruus.] *CASVS.* Habebam vſumfr. in Sticho ſeruo. iſte Stichus emit fundum quēdam: & antequam pretium ſolueretur,ego ſum capite minut⁹: & ſic vſumfruct. perdidi.an potero habere act. ex empto? Dicitur quòd non,propter capitis demi.nō autem refert ante ca.de. ſiue ego ſoluam,ſiue ſeruus meus: quia vtroque caſu habeo act. ex empto. [*SERVO.*] Seruus Titij vendidit mihi hominem vel fundum,& fideiuſſ.dedit. quæritur, ad quid tenetur iſte fideiuſſor!Reſpō.quòd ad id tenetur,ad quod teneretur ſi pro libero fideiuſſiſſet.& arguit à ſimili,vt in textu.Vivianus.

m *Tenetur.* ſi in præteritum ſunt quæſita, antequam ſcilicet nūc agatur,ſed pro futuris cauetur.

n *Reſtituturum iri.*ſit ergo hic cautio de hereditate futura. & ſic eſt contra.C. de pac.l.fin. Sol.ideo pactum de ſu- *Pactum de futura ſucceſſione, non valet.*

tura ſucceſſiōe hic accipe valere, quia non ſponte,ſed neceſſitate imponitur p̄pter præcedentem contractum validum, ex quo mihi tenebaris ſeruum tradere. vnde quia fidem fregiſti,caues de eo qđ ex hereditate ſua peruenieret,reddi:argu.ſupra p̄ ſocio. l.iij.§. de illo.Vel aliter hic conſentiēte liberto vſque ad finem vitæ ſuæ.Vel dic illa determinat iſtam:quia hoc vet⁹,illud nouū. Vel melius dic, vbi emptor ſuccedit,non agitur inter eos. hoc enim non valet:ſed agitur vt teneatur ei reſtituere quod ad eum peruenit.Prima ſol. potior omnib⁹ eſt,ſecundum Azo.

o *Notat.* non reprehendēdo, ſed addēdo.

p *Nō eſſet.*puta lucratus eſt ex dignitate quā ſeruus habere non poteſt. & ſic nimis large locutus eſt Iulia.ſecūdum Ioan.& facit.ī.de mino.l.verum.in prin. &.ī.de pecu. l.ſi poſteaquam.&.j.ſolu. matri.l.ſi vero.§.ité quicquid.Accurſius.

q *Minutus.* maxima vel media, per quas duas finitur vſusfructus:vt inſti.de vſufruct.§.finitur.

r *Solueris.* ſcilicet poſt capitis deminutionem.

ſ *Non habebis.* vt & arg.infra de adquir.re.do.l.ſi ſeruus.immo videtur q̄ ſic:vt ſupra de vſufruct.ſed & ſi quis.§.interdum.quę eſt contra,ibi:quid ergo ſi amiſſo &c.Sol. hic amiſit capitis deminutione vſumfructum, & propter ſuum delictū. indignus eſt ergo amodo quid ex vſufructu conſequi: ſed ibi alio modo vel non vtendo vel rei interitu: argu.j. de an.leg.Mæuia.j.reſpon. *Abeſſit.*

a *Abſſet.* vt ſi ſoluiſſem pretium, ſecundum quoſdam: ſed hoc non poteſt referri ad ſuperiorem poſitionem caſus: quia ſupra poſuit de peculio proprietarij ſolutum. Dic ergo ſeruum emptum de meo paſtum, ſecundum Azo. & dixi plene circa hoc ſupra ſi cer. pe. l. cum fundum. §. ſeruum.

b *Fideiuſſiſſet.* vt inſt. de fideiuſſ. §. j.

c *Non condẽnatur.* nec vltra tenetur: vt. j. de lib. cau. videamus.

d *Qui pẽdentem.* id eſt vuas pendentes pro vindemia.

e *Legere* id eſt colligere. vnde verſus: Furauró, virgo flores, mare nauta, libelles Clericus, æquinoce ſingula quiſque legit. ſecundum Hug. in lego.

f *Prohibeatur.* ſcilicet emptor. Accurſius.

g *Parentẽ.* ſcilicet vẽditorem. Accurſius.

h *Patrem.* ſ. emptor.

i *Si ea pecunia.* hæc erant verba exceptionis, bene ageres ſi non ea &c. ſic ecõtra excipit venditor: vt. ſ. eo. l. Julian*. §. offerri. &. j. de ædil. edic. l. ædiles etiam. §. fi. & l. illud. j. reſpõ. poteſt etiam hic emptor ex empto agere: vt. j. e. l. Quintus. & ſ. de rei vin. l. ſi ager.

k *Tradita.* ſed quia petitur ꝓ ea rẽ q̃ tradita non eſt, nó poteſt agi.

l *Caterum.* Poſſet hic quæri, an hoc ſecundo caſu fuit ſolutum pretium? Dic quòd ſic. aliàs poſſet vẽditor retinere ré loco pignoris: vt ſupra eo. l. Iulianus. §. offerri.

m *Ad exhibendũ.* quia poteſtatem habet exhibendi: vt. ſ. ad exhibẽ. l. Celſus. in prin.

n *Iniuriarum.* vt &. j. de iniur. l. iniuriarũ. §. ſi quis me. & ſ. depoſi. l. j. §. ſi quis ita.

o *Rem.* in qua nõ dicat ſe habere aliquod ius. nec habet etiã poſſeſſionem. aliàs habet rei vindicationem.

Ab eo qui exre mea factus eſt locupletior, poſſum cõdicere: & ipſe à me quod expendit repetit. Bart.

Seruum tuum imprudens* à fure bona fide emi: is ex peculio quod ad te pertinebat, hominem parauit, qui mihi traditus eſt. Poſſe te eum hominem mihi condicere Sabinus dixit: ſed ſi quid mihi abeſſet [a] ex negotio quod is geſſiſſet, inuicem me tecum acturum de peculio. Caſſius veram opinionem Sabini retulit: in qua ego quoque ſum.

Qui fideiubet pro ſeruo vẽdente, tenetur ſicut ſi fideiuberet pro libero homine. Bart.

Seruo vẽdente hominem, fideiuſſor vẽditionis omnia præſtare debet, in quæ obligaretur ſi pro libero fideiuſſiſſet. [b] Nã & in dominum actio ſic datur, vt emptor eadem conſequatur quæ libero vendente conſequi debuiſſet: ſed vltra peculij taxationem dominus non condemnatur. [c]

Si venditor re non tradita agit ad pretium, exceptione repellitur poſtrem traditam. ſi emptorem impedit, aliis actionibus competentibus commenitur. Bartolus.

XXV. IDEM libro quinquageſimo quarto Digeſtorum.

QVi pendentẽ [d] vindemiam emit: ſi vuam legere [e] prohibeatur [f] à venditore, aduerſus eum petentem [g] pretium exceptione vti poterit, [h] *Si ea pecunia* [i] *qua de agitur, non pro ea re petitur quæ veniit, neque tradita* [k] *eſt.* Cæterum [l] poſt traditionem, ſiue lectam vuam calcare, ſiue muſtum euehere prohibeatur: ad exhibẽdum, [m] vel iniuriarum [n] agere poterit, quemadmodum ſi aliam quam libet rem [o] ſuam tollere prohibeatur.

XXVI. ALFENVS VARVS libro ſecundo Digeſtorum.

SI quis cum fundum venderet, dolia centum quę in fundo eſſe adfirmabat, acceſſura diximiſſet: quamuis ibi nullum dolium fuiſſet, tamen dolia emptori debebit. [p]

XXVII. PAVLVS libro tertio Epitomarum Alfeni.

QVidquid venditor acceſſurum dixerit, id integrũ ac ſanum tradi oportet: veluti ſi fundo dolia acceſſura dixiſſet: non caſſa, ſed integra dare debet. [q]

Lex iſta multum famoſa & clara eſſet de ſe niſi glo. infuſcaret eam, quæ tenuant lec. antiquorum, & eorum dicta & opiniones quæ ſunt phantaſia. licet etiam tangant veram lec. in fi. glo. qua incipit, tria fuerũt hic pacta: tamen illa non proſequitur: licet incidenter de ipſa faciat mentionem in gl. magna & etiam in glo. parua ſuper verbo, conuenit. catera quæ dicunt, concernunt primam lec. antiquorum, quæ non poteſt ſuſtineri. ſecundum ergo veram lect hoc intendit: Licet ſtipulatio pœnalis ſit cõmiſſa: præcedens tamen obligatio & actio iure nouationis nõ eſt ſublata, ſed ex ea agi poteſt: & ſi actor fuit conſecutus nomine intereſſe tantum quantum erat in pœna, tollitur ſtipulatio pœnalis ope exceptionis. Si vero actũ fuerit ad pœnã, ex actione ſecuta tollitur obligatio, & actio prima competens ad intereſſe ipſo iure vſque in concurrentem quantitatem. ſed ſi intereſſ. ſit maius, nec ipſo iure, nec ope exceptionis: ſed poteſt illud tolli cum pœna. h. d iſta lex magiſtralis, quæ ſemper allegatur. Paul. de Caſt.

XXVIII. IVLIANVS libro tertio ad Vrſeium Ferocem.

PRædia [r] mihi vendidiſti: & cõuẽnit, [ſ] vt aliquid facerẽ: quod ſi non feciſſem, pœnam [t] promiſi. [u] Reſpõdit. [x] Véditor, antequam pœnã ex ſtipulatu [y] libet rem [o] ſuam tollere prohibeatur.

XXVI. ALFENVS VARVS libro ſecundo Digeſtorum.

SI quis cum fundum venderet, dolia centum quę in fundo eſſe adfirmabat, acceſſura diximiſſet: quamuis ibi nullum dolium fuiſſet, tamen dolia emptori debebit. [p]

XXVII. PAVLVS libro tertio Epitomarum Alfeni.

QVidquid venditor acceſſurum dixerit, id integrũ ac ſanum tradi oportet: veluti ſi fundo dolia acceſſura dixiſſet: non caſſa, ſed integra dare debet. [q]

Lex iſta multum famoſa & clara eſſet de ſe niſi glo. infuſcaret eam, quæ tenuant lec. antiquorum, & eorum dicta & opiniones quæ ſunt phantaſia. licet etiam tangant veram lec. in fi. glo. qua incipit, tria fuerũt hic pacta: tamen illa non proſequitur: licet incidenter de ipſa faciat mentionem in gl. magna & etiam in glo. parua ſuper verbo, conuenit. catera quæ dicunt, concernunt primam lec. antiquorum, quæ non poteſt ſuſtineri. ſecundum ergo veram lect hoc intendit: Licet ſtipulatio pœnalis ſit cõmiſſa: præcedens tamen obligatio & actio iure nouationis nõ eſt ſublata, ſed ex ea agi poteſt: & ſi actor fuit conſecutus nomine intereſſe tantum quantum erat in pœna, tollitur ſtipulatio pœnalis ope exceptionis. Si vero actũ fuerit ad pœnã, ex actione ſecuta tollitur obligatio, & actio prima competens ad intereſſe ipſo iure vſque in concurrentem quantitatem. ſed ſi intereſſ. ſit maius, nec ipſo iure, nec ope exceptionis: ſed poteſt illud tolli cum pœna. h. d iſta lex magiſtralis, quæ ſemper allegatur. Paul. de Caſt.

XXVIII. IVLIANVS libro tertio ad Vrſeium Ferocem.

PRædia [r] mihi vendidiſti: & cõuẽnit, [ſ] vt aliquid facerẽ: quod ſi non feciſſem, pœnam [t] promiſi. [u] Reſpõdit. [x] Véditor, antequam pœnã ex ſtipulatu [y] tollitur

a Hæc eſt noua additio, ſecundũ Albe. B. & B.

b Immo ipſo iure, ſecundum B. & Bald.

c Et ſ. tex. ſecundũ diuerſas lecturas.

d Immo & in textu & in glo. ſecundum aliquas lecturas B. & Bal.

Hic aceſſ. ſicũ fundũ. §. ſeruũ. m. ſ. ſi. pet.

Si quis.] CASVS. Vendidi tibi fundum, & dixi: dimitto tibi dolia. c. quæ ſunt in eodem fundo, & tamen nulla dolia ibi ſunt. quæritur, an debeam tibi. c. dolia? Dicitur quòd ſic. Viuia.

p *Debebit.* immo videtur ꝓ ſola quæ ſunt ibi, vel ſi nullũ eſt, nullũ debeatur: vt. j. de leg. j. ſi ſeruus legatũ. §. qui quinque. Sol. hic affirmauit eſſe in fundo: ibi vero ſolum dixit, lego. x. quæ in arca habeo, cũ ſola. v. eſſent. vnde tenetur hic propter temerariã aſſeuerationem: vt. ſ. eo. l. Iulianus. §. item qui furem. Accurſius.

q *Quicquid. Debet.* etiam ſi nihil ſit dictum: vt. ſ. eo. l. tenetur. §. ſi vas. & j. de ædil. edi. l. proinde Pompo. ſed contra. j. eo. l. pe. in fi. Sol. vt ibi. & hic nulla erant: vt. ſ. l. proxi.

Prædia.] CASVS. Titius vendidit mihi prædiũ: & appoſitum eſt ei pactum vt relocarem ei. ſi non repromiſi. x. nomine pœnæ, facta traditione nõ reloco. quæritur qualiter me conuenier? Reſpon. poteſt agere ex empto. Secundo, pacto ex vendito actione informata vt relocẽ, vel ad intereſſe, per quam viã tollitur petitio pœnæ ex ſecũda ſtipulatione per exceptionem: ſi tantum eſt intereſſe quod nunc conſequitur, quãtum eſt pœna in ſecũda ſtipulatione & edicto. ſi primo agit ad pœnã, quod poteſt, tollitur ex vendito. ad intereſſe iure ipſo, cũ iam non interſit niſi intereſſe excederet pœnam. Nam tunc agitur ex vendito ad id quod plus eſt in intereſſe. Viuianus.

r *Prædia.* Sex caſus not. ſuper tribus actionibus ex vẽdito informatis: & ex ſtipulatu ad idẽ: & ex ſtipulatione ad pœnam. Dic ergo: ex ſtipulatu prima tollitur per exceptionem pacti ex vendito. [b] ſed ecõtra ipſo iure. primus in tex. ſecũdus in glo. Itẽ ex ſtipulatu pœnalis actione ex vendito tollitur per exceptionem. Sed ecõtra quarto, ipſo iure. primus in glo. [c] ſecũdus in tex. Item prima ex ſtipulatione per ſecundam, & ſecunda per primam per exceptionem, quando non fit nouatio: qa hoc eſt actum: vt infra de excep. do. l. apud. §. Labeo. & iſti duo nec in tex. nec in glo. [d] de actione autẽ ex empto & vendito, quæ ex primo pacto oritur, nihil hic dicitur.

r *Prædia.* tria fuerũt hic pacta veſtita. Iſtud primũ fuit veſtitũ cõſenſu quo mihi vendidiſti prædium. Secundum, quo conueni per ſtipulationem vt relocarem tibi. Tertiũ pœnale, ſi nõ fieret quod in ſecundo cõuenerat. Ex primo agitur vno modo ex empto & ex vendito. Ex ſecundo, duobus modis: actione ex ſtipulatu: itẽ actiõe ex vẽdito informata à primo pacto. Ex tertio agitur tantum ad pœnam, & vno modo. In hac ergo lege fuit actum vt impleretur qđ in ſecũdo pacto cõuenerat, actione ex vẽdito informata: & quęritur, an tollat ex ſtipulatu quæ competit ad idem? Et dicit quòd ſi eſt cõſecutus actor tantum quantũ eſt in tertio pacto, ſcilicet pœnali, per exceptionem actor repellitur. Sed cõtra ſi primo ex ſtipulatu eſt actum ex ſtipulatione ſecũda, quę eſt tertium pactum: tollitur ipſo iure ex vendito, niſi in id quod excedit. Dic ergo, prædia &c. Vel melius pone caſum, quòd hic quæritur, an tollatur ſtipulatio pœnalis: quod planius eſt. & nõ oportet dici, ſecundum pactum ſtipulatione veſtiri. & ſecũdum iſtam poſitionem ſupple omnes inferiores gloſſas. Accurſius.

ſ *Conuenit.* per ſtipulationem incontinenti ſubiectam. vnde vetus actio ex vendito fuit informata: vel melius, nudo pacto incontinenti appoſito.

t *Pœnam.* ex ſtipulatu, ſcilicet ex ſtipulatione ſecunda, ſecundum primum.

u *Promiſi.* per ſtipulationem ſecundam, quod eſt tertium pactum: ſecundum alium, per ſtipulationem pœnalem. Accurſius.

x *Reſpondit.* ſcilicet auctor huius legis. Accurſius.

y *Ex ſtipulatu* ſ. actione, vt fiat quod cõuenit. Sed ad quid haberet reſpectus ad ſtipulationẽ pœnalẽ? Reſpon. quia illa pœnalis actio loco actionis ex vẽdito ſuccedit: & per hanc ex vẽdito tollitur

tollitur illa p exceptionem: vt infra de do excep. l. apud. §. Labeo. & illa tollit primâ ex ſtipula. per exceptionem per eandem legem. ergo & hic per obliquum, quod directo non poſſet, cum ex ſtipulatu informata non ſit loco actionis ex vendito: ſed ſũt pares. & ad hoc inſtitu. quib. mo. tol. ob. §. ij. Sed ſi ageretur ex ſtipulatu ad pœnam: an ipſo iure ſit ſublata per actionem ex vendito? Reſpon. hic caſus nõ eſt in hac. l. ſed dicam per excep. tollit: vt arg. infra de do. excep. l. apud. §. Labeo. Vel forte hic eſt caſus noſtræ legis, & ille caſus quẽ diximus, deſiit in hac lege: & ſoluatur (vt dixi) non per hanc legem, ſed per alias allegatas: licet ſec' ſit ecõtra, ſi primo ad pœnã agatur: quia ipſo iure tollitur ex vendito, vt hic ſubiicit, ſi ex ſtipulatu &c. & eſt ratio, qa in pœnali ſtipulatione nõ inſpicitur quid interſit: ſed i actione ex vendito ſic. vnde cum deſierit intereſſe, pactionẽ ex ſtipulatu intentatam ipſo iure tollitur: vt arg. inſtitu. de inuti. ſtipula. §. alteri. Vel dic ſecundum M. quia ex ſtipulatu actio continet certum: ex vẽditio incertum. Vel ſecundũ R. quia ex vendito bo. fi. eſt. & quanto facilius hæc habetur ratio, tanto facilius ſoluitur ex ſtipulatu ſtricti iuris. Item ſi primo egit actione ex ſtipulatu vt fiat quod cõuenit, & fuerit cõſecutus: an ex vẽdito tollitur ipſo iure, quæ ad idem competit? Reſpon. & hic caſus nõ eſt in hac lege: ſed dicam quòd ipſo iure, niſi in id quod excedit, propter rationem quam dixi, quia deſiit intereſſe. Ité ad id quod dicitur ex ſtipulatu tolli per exceptionem, non ipſo iure per actionem ex vendito informatã, videtur quòd ipſo iure ſit ſublata actio ex prima ſtipulatione p ſecundã, ſicut & ſtatim dicit de actione ex vẽdito, cũ videatur eſſe facta tacite nouatio ſtipulationis prioris per ſecũdam: vt infra de act. & obliga. l. obligationum fere. §. fi. & ſupra p ſocio. l. ſi quis. & l. quod ſi. quæ ſunt cõtra. aut ſi cõtrariũ fuiſſet inter eos actũ, nec tolleretur, nec obſtaret exceptio: vt. j. de verb. obl. ita ſtipulatus. § quod ſine dubio. Rñ. a prædicta eſſe vera cõfiteor: quia nomen exceptionis, non actionis, hic ponitur: quia nulla eſt ex prima ſtipulatione: ſed intẽtionis b eſt excluſiuũ, ſi inſtanter quæras. Quid ergo differt actio ex vendito in his ab actione ex ſtipulatu: nã & hic videtur voluiſſe notare differentiam? Reſpon. vtraque tollitur ipſo iure, licet vna detur ad factum, c altera ad intereſſe, vel ad factum: vt ſupra eo. l. tenetur. §. j. & l. j. & hoc ſecundum eos qui dicũt intereſſo eſſe in obligatione. Eſt & alia differẽtia: quia hec actio ex ſtipulatu tollitur nouatione, ſecunda ſtipulatione pœnæ: & etiam ſi magis interſit tua perſequi factum quàm pœnã, quę parua erat. & eſt ratio, vt dictum eſt, quia conſenſu vtriuſq; creditur nouatio facta prioris ſtipulationis: quod nõ eſt in actione ex empto vel vendito: & quia verbis nũ eſt contracta: d & quia nõ videtur de ea eſſe actũ: ſed de proximo pacto. alioquin contra: vt. ſ. de reſcin. vẽ. l. cũ emptor. ná licet informetur ex primo pacto, originẽ tamẽ trahit à primo. tollitur tamẽ, quia deſiit ſua intereſſe, cum pœnam conſecutus ſit: niſi intereſſe eſſet maius pœna: tũc enim petitur quod excedit: vt hic. Vel melius, ſecundum Azo. & ſecundum iſta tempora reſpon. actum eſſe expreſsim e ne nouetur: ſed tamen eſt actum vt preſtetur vtrumque: ſed vt ſ qua nihil exigere poſsit vel intereſſe, vel pœnam. at hodie neceſſe eſt hic agi expreſſe vt nouet f & ita ad alterum non ad vtrũq; agetur. Vel alia ratione non fit nouatio: quia pœna videtur poni gratia definiendi intereſſe tantùm quod erat in actione ex vendito: vt ſupra pro ſocio. l. duo. vnde cum idem in vna quod in alia continetur, merito vna per aliam tollitur: licet altera ipſo iure, altera per exceptionem. Accurſius.

petat, ex vendito [a] agere poteſt. Si conſecutus fuerit, [b] quãtum pœnæ nomine ſtipulatus eſſet: agentem ex ſtipulatu, doli mali exceptio ſummouebit. Si ex ſtipulatu [c] pœnam conſecutus fueris, ipſo iure [d] ex vendito agere non poteris, niſi in id quo pluris eius interfuerit [e] id fieri.

Legatarius qui emit rem legatam ab herede pendente conditione legati: ſi poſtea exiſtat conditio, repetit pretium per actionem ex empto, qui ſibiipſi videtur rem emiſſe. b. d Vel ſic: Cum quis à ſeipſo emiſit, habet actionem ex empto. b. d. concordat. l. Iulianus. §. ſi fundum. ſupra eo. Bartolus.

XXIX. IDEM libro quarto ex Minicio.

CVi res ſub conditione [f] legata erat, is eã imprudẽs [g] ab herede emit. actione ex empto poterit [h] conſequi emptor pretium: quia non ex cauſa legati rem habet. [i]

Peculium venditum cum ſeruo, minuitur ipſo iure per furtum ſerui venditi factũ ante traditionem venditori: & ideo compensat retentio. & ſi per eum non retineatur, competit repetitio: licet actio de peculio pro ſuma non competeret: quia non datur ex maleficio vel quaſi. b. d. Paul. de Caſt. Vel ſic, ſecũdũ Bar. Si ſeruus furtũ fecit domino, cuius peculiũ deminuitur. Si vero poſtquã deſiit eſſe dominus, tunc in quantũ peculiũ eſt, dominus nomus conuenitur. Bar.

XXX. AFRICANVS libro octauo Quæſtionum.

SEruus quem de me [k] cum peculio emiſti, prius quàm tibi traderetur, furtum mihi fecit. Quamuis ea res quam ſubripuit, interierit, nihilo minus retentionem eo nomine ex peculio me habiturum ait, [l] id eſt ipſo iure ob id factum minutũ eſſe peculium, eo ſcilicet quòd debitor meus ex cauſa conditionis [m] ſit factus. [n] Nam licet ſi iam traditus furtum mihi feciſſet, aut omnino conditionem [o] eo nomine de peculio non haberem, [p] aut eatenus haberem, quatenus ex re furtiua auctum peculium [q] fuiſſet: tamen in propoſito & retentionem me habiturum: & ſi omne peculiũ penes te [r] ſit, vel quaſi plus debito ſoluerim, poſſe me condicere. Secundum quæ dicendum: Si nummos quos ſeruus ex maleficio vel quaſi. b. d. Paul. de Caſt. Vel ſic, ſecũdũ Bar. Si ſeruus furtũ fecit domino, cuius peculiũ deminuitur. Si vero poſtquã deſiit eſſe dominus, tunc in quantũ peculiũ eſt, dominus nomus conuenitur. Bar. pœnam petiit, & per exceptionem tollit præcedentes ſtipulationes: ſed ex vendito ipſo iure: quod non placet. [b]

a *Ex vendito.* ſcilicet actione informata, ppter ſtipulationem de faciẽdo incontinenti appoſitam, ſecundum primam: ſed ſecũdum ſecundum die quòd fuit nudum pactũ incontinenti appoſitum iuxta primũ. de prima autem act. one nullo modo ex vẽdito loqui poteſt ac. & ſubaudi, etiam: nam ex ſtipulatione de faciendo poteſt agi, [g] vt ſtatim innuit ibi, agẽtem ex ſtipulatu &c. Ad hoc autem agitur, ſcilicet vt fiat quod conuenit. ſi autẽ ad intereſſe, ſi nõ fiat quod cũ uenit, nõ agetur ex ea. ſecus in actione ex vẽdito, in qua venit intereſſe: vt hic ſubiicit. & eſt ratio: quia hæc ſtipulatio eſt ſtricti iuris, & non venit in ea niſi qđ ſpecialiter dicitur: vt inſti. de ob. ex cõ. in fi. & ſ. de nego. geſt. l. ſi pupilli. in fi. & l. quia tantũdem. ſed ex vendi. eſt bo. fi. ac. vt inſti. de act. §. actionũ. & in ea venit quod æquum & bonum ſit præſtari, etiam ſi non dictum ſit: vt in præalleg. leg.

b *Conſecutus fuerit.* per actionem ex vendito. Vel dic quòd tantum

c *Si ex ſtipulatu.* ſcilicet ex ſtipulatione ſecunda.

d *Ipſo iure.* immo per exceptionem: quod eſt tertium pactum, ſemper videtur repelli ab actione ex vendito: vt ſupra ſi quis cau. l. ſi duo. §. item ſi duo. quæ eſt cõtra. Sol. [i] ibi contra plures agebatur, & contra vnum pœna, & contra alium res petebatur: hic cõtra vnum tantum. nec etiam erat ibi pœna loco rei petitæ. Item ad hec oppo. quia ſi primo pœnam fuero conſecutus, nõ repellor à re aliquo modo: nec ipſo iure, nec per exceptionem: vt ſupra de peti. here. l. etiam. §. pe. quæ eſt cõtra. Sol. [k] ibi cõtra plures agebatur. Item ibi doli pœnam: hic moræ tantùm.

e *Interfuerit.* ſic & infra vi bo. rap. l. j. Accurſius.

CVi res.] CASVS. Teſtator legauit mihi fundum ſub conditione ſi nauis veniret ex Aſia. medio tempore emi eũ ab herede, & pretium ſolui: poſtea extitit conditio, repetam pretũ act. ex empto. nam cum extat conditio, incipio habere ex cauſa legati: & ſic ex cauſa emptionis habere non licet. quaſi ergo re euicta ex empto, ago ad pretium. Cætera plana ſunt vſque ad. l. ſi quis fundum. Viuianus.

f *Sub conditione.* ſi enim legatam pure mihi rem emerem, emptio nulla eſſet: vt. ſ. de contrahen. emp. l. ſuæ rei.

g *Imprudens* i. ignorans eam ſibi legatam.

h *Conſequi poterit.* exiſtente conditione: quia *ipſo iure* videtur res euicta. Accurſius.

i *Rem habet.* aliàs, niſi recipiat pretiũ. Ho. & ſic nõ eſt cõtra, immo facit. j. de leg. j. huiuſmodi. §. q ſeruũ. & ad leg. Fal. fũdo.

k SEruus quem à me. aliàs, à me. & aliàs, de me.

l *Ait.* ſcilicet Africanus auctor huius legis.

m *Conditionis.* ſcilicet furtiuæ.

n *Fact' ſit.* vt. ſ. de pecu. l. ſed ſi dãnũ. §. ſiue autẽ ex contractu.

o *Conditionem.* ſcilicet furtiuam.

p *Non haberem* quia eſt ex maleficio: vt ſupra de his qui deiec. vel effu. l. j. § ſi filius. Accurſius.

q *Peculium.* vt & ſupra de pecu. l. ſi ſeruus meus. & l. iij. §. ex furtiua cauſa.

r *Penes te.* traditum ante traditionem ſerui.

a *Diſplicet B. B. & P.*

b *Immo eſt vera exceptio ſecũdũ Albe. Bar. & P.*

c *Immo tranſit ad factũ per primũ, & ad intereſſe per poſteriũ, ſecũdũ Alb. & P.*

d *Iſta diſplicet Bar. Bal. & P.*

e *Iſtud eſt diuinare: ideo die aliter vt per Bar. & P. hic.*

f *Nihil eſt, quia iſtum nouũ loquitur in ſtipulatione coaqua: hic de pœnali, quæ nihil eſt immutatũ, ſecundũ B. B. & P.*

i *Iſta ſol. ſequitur Bar.*

k *Iſta ſol. placet Bar.*

l *Hic re tio poſ' à eludit in ſtitu ſtamen quia is emptio dum Pau.*

a *Conditio.* ſine cauſa.
b *Quaſi res.* bona ratio: vt & ſupra ſi cer.pet.l.ſi & me & Titiũ. in fi. Sed arg. contra. ff. ſi cer.pet.l.ſi filius fami. Accurſius. *ADDITIO.* Dic quòd ibi pecunia fuit ſoluta ratione præcedẽtis contractus: hic verò nullus præcedebat, ſecundum Albe.
c *Etiam priùs quàm euincatur.* ſic & aliàs agitur antequã euincatur: vt infra de ſolu.l. eum quis.§. qui hominem. & l. ſi hominem. Sed contra. C. de euic. l. qui rẽ. & infra de re. permu. l. j. circa princ. Sol. hic fuit [a] in dolo venditor: vt hic dicit: & ideo etiam ante tenetur: vt & ar. ſupra de cõtrahẽ. emp. l. ea quę. §. dolum. Accurſius.
Et etiam nõ eſſet in dolo quãdo agetur ad reſtituẽdũ, tunc dum tarẽ. Cy. Bald.
d *Alioquin.* i. niſi fuiſſet in dolo: vt. ff. e. l. ex empto. in prin. Acc.
e *Vendidit.* quæ facere nõ potuiſſet niſi dominus: vt. C. de his qui à non domi. l. penul. & C. ſi ali. res pign. da. l. quæ prædium. Acc.
f *Si ea res. Præſtari.* vt ſupra de contrahen. empt. l. quod ſæpe. §. ſi res.
g *Quia cuſtodia.* ad quam tenetur vẽditor: vt infra eo. l. venditor domus. Accurſius.
h *Vim.* cui reſiſti nõ poteſt: vt ſupra qd me. cauſa. l. ij. & facit. j. loca. ſed de damno. & ff. commo. l. ad eos. Acc.
i *Non ſolũ.* hic fuit in mora, ſupra non. Acc.
k *Fuiſſet.* niſi ego moram feciſſem. Acc.
l *Ab eodem emimus.* in eo quòd ab eodem, eſt ar. j. qui po. in pig. hab. l. ſi non dominus. Sed in eo quòd à diuerſis, eſt eadem lex, ar. contra. Accurſius.
Sed nec ſe ſibi vllis voluerit vi repelli poſſe, pulchrè Cic. in Oratione pro Murena.
m *Adprehendit.* hoc quando contra extraneum. ſed inter ſe potior eſt poſſeſſor. ſic & quando duo ab eodẽ domino: vt. C. de rei vin. l. quotiens. Sed cõtra ad id quod hic dicitur: quia poſſeſſor videtur potior quãdo à diuerſis nõ dominis emimus: vt ſupra de pub. l. ſiue autem. verſi. vt ſi quidem. quę eſt cõtra. Solu. hic loquitur cũ ille poſſidet cui primo tradita eſt res, vel forte cũ neuter poſſideret. ſed Publ. cõtra extraneum experiũtur. ſi autem ageret inter ſe, ſemper poſſeſſor potior eſt: [b] cum à duobus diuerſis nõ dominis bona fide emerint: vt in. l. cõtraria. arg. j. de pig. l. ſi debitor.
[b] Sequuntur glo. Albe. & Pau.

uus iſte mihi ſubripuerat, tu ignorans furtiuos eſſe, quaſi peculiares ademeris, & conſumpſeris: cõdictio [a] eo nomine mihi aduerſus te competat: quaſi res [b] mea ad te ſine cauſa peruenerit.

Qui vendit rem alienam ſcienter, propter dolum hac actione conuenitur antequã res euicta ſit, ſecus ſi ignorans. Bartolus.

Si ſciens alienam rem ignoranti mihi vendideris: etiã prius quàm euincatur, [c] vtiliter me ex empto acturũ putauit in id, quanti mea interſit meam eſſe factam. quãuis enim alioquin [d] verum ſit, venditorem hactẽ' teneri, vt rem emptori habere liceat, non etiam vt eius faciat: quia tamen dolum malum abeſſe præſtare debeat, teneri eum qui ſciens alienam, non ſuam ignoranti vẽdidit. [e] Idẽ eſt maximè, ſi manumiſſuro, vel pignori daturo vendiderit.

Venditor non tenetur de caſu fortuito: tenetur tamen cedere actionem ratione rei cõpetentem. Bartolus.

XXXI. NERATIVS libro tertio Membranarum.

Si ea res quam ex empto præſtare debebam, vi mihi adempta fuerit: quamuis eam cuſtodire debuerim, tamen propius eſt vt nihil amplius quàm actiones perſequendæ eius præſtari [f] à me emptori oporteat: quia cuſtodia [g] aduerſus vim [h] † parum proficit. Actiones autem eas non ſolùm [i] arbitrio, ſed etiam periculo tuo tibi præſtare debebo: vt omne lucrum ac diſpendium te ſequatur. & non ſolum quod ipſe per eum adquiſii, præſtare debeo: ſed & id quod emptor iam tunc ſibi tradito ſeruo adquiſiturus fuiſſet. [k]

De duobus emptoribus ille eſt potior, cui eſt poſſeſſio tradita. Bartolus.

Vterque noſtrũm eandem rem emit à non domino, cum emptio venditioque ſine dolo malo fieret: traditaque eſt. ſiue ab eodem emimus, [l] ſiue ab alio atque alio: is ex nobis tuendus eſt, qui prior ius eius adprehendit: [m] hoc eſt, cui primũ tradita eſt. ſi alter ex nobis à domino emiſſet, is omnimodo tuendus eſt. [n]

Si quis contrahentium ex falſis menſuris decipiatur, poteſt per hanc actionem habere recurſum. Bartolus.

XXXII. VLPIANVS libro vndecimo ad Edictum.

Si quis [o] à me oleum quod emiſſet, adhibitis iniquis põderibus accepiſſet, vt in modo me falleret, vel emptor circunſcriptus ſit à venditore ponderibus minoribus: Pomponius ait poſſe dici, venditorem ſibi dari oportere quod plus [p] eſt petere. quod habet rationem. ergo & emptor ex empto habebit actionem, qua contentus eſſe poſſit.

XXXIII. IDEM libro viceſimotertio ad Edictum.

Et ſi vno pretio plures res emptæ ſint: de ſingulis [q] ex empto & vendito agi poteſt.

XXXIIII. IDEM libro octauodecimo ad Edictum.

Si fundo vendito, in qualitate iugerum captio [r] eſt: ex empto [s] erit actio.

Euicta ſeruitute agitur ex empto, nõ de euictione. ff. d. habes in. l. quod ad ſeruitutes. j. de euictionib. Bartolus.

XXXV. IDEM libro ſeptuageſimo ad Edictum.

Si quis fundum emerit, quaſi per eum fundũ eundi agendi ius nõ eſſet, [t] & interdicto [u] de itinere actuque victus ſit: ex empto habebit actionem. licet enim ſtipulatio de euictione non committatur, quia non eſt de iure [x] ſeruitutis in rem actione pronuntiatum: tamẽ dicendum eſt ex empto actionem competere.

Ante traditionem venditor tenetur ad cuſtodiam: propter quam etiam debet de damno infecto cauere. Bartolus.

XXXVI. PAVLVS libro ſeptimo ad Plautium.

Venditor domus, antequam eam tradat, dãni infecti ſtipulationẽ interponere debet: [y] quia antequam vacuam poſſeſſionem tradat, cuſtodiam & diligentiã præſtare debet: & pars eſt cuſtodiæ diligentiæque, hãc interponere ſtipulationem: & ideo ſi id neglexerit, tenebitur emptori.

Dolus venditoris non prodeſt emptori. Bartolus.

XXXVII. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

Sicut æquum eſt bonæ fidei emptori alterius [z] dolũ non nocere: [a] ita non eſt æquum,

A [n] *Tuendus eſt.* niſi fuit creditor ille qui vendidit, habẽs ius diſtrahendi: vt. C. de di. pig. l. antepenul. niſi nõ dominus, antequã fieret dominus, alij vẽdidiſſet: deinde poſtquã eſt factus dominus, alij vẽdat. vnde prefertur qui primo emit. & ſic qui emit à nõ domino, prefertur ei qui emit ab eodem poſtea domino facto: vt ſupra de rei vi. l. ſi Titio.
o *Si quis à me.* ſuper hac materia plene dixi. ff. de dolo. l. arbitrio. §. de eo. Ac.
p *Plus.* id eſt qd plus tradidit quàm debuit.
q *Et ſi vno. De ſingulis.* vt & in pluribus rebus cõmodatis: vt. ff. cõmodati. l. in cõmodato. §. duobus. & etiã vnice: vt dixi circa hoc. ff. fami. erciſcũ. heredes. §. de pluribus.
r *Si fundo. Captio.* id eſt deceptio. Ac.
ſ *Ex empto.* vt & ſupra eo. ſi in qualitate.
Si quis fundum.] CASVS. Vendidi tibi fundum liberum: poſtea quidam euicit tibi poſſeſſ. ſeruitutis, non dico proprietatem: ages ex empto ad intereſſe, non de dupla. Vi.
t *Ius non eſſe.* ſcilicet vicino alicui.
u *Interdicto.* ſcilicet primo, nõ ſecundo: vt ſtatim hic ſubiicit. ſunt enim duo [c]: vnum in quo tantùm agitur de quaſi poſſeſſione: alterũ in quo etiam de ſeruitutis iure: vt. ff. de itine. actuq; priua. l. vnde. §. hoc autem.
c Idẽ Alb.
x *Quia non eſt de iure.* maxime. nam & ſi de ſeruitute pronũtiaretur, non tamen ex ſtipulatu pro euictiõe rei ageretur: vt. ff. de euic. quod ad ſeruitutes.
Venditor.] CASVS Vendidi tibi domũ, non tradidi adhuc. debeo ſtipulari à vicino damni infecti, ſi timeã damnũ: quaſi hoc ſit pars cuſtodiæ: quia cuſtodire eã debeo. Vi.
y *Debet.* vt. ff. de cõtrahẽ. emp. l. quod ſæpe. §. ſi res. & ff. eo. ſi ea res. j. rñ. & inſti. de cõtrahẽ. empt. §. cũ autem. &. §. quod ſi fugerit. &. j. de dam. infec. l. damni. §. emptor. ij. reſpon.
Sicut æquũ.] CASVS. Vendo tibi fundũ. ſcio alienũ: non nocet tibi quo min' præſcribas, ſi bonã fidem habeas. ſic ecõtra ſi malã fidẽ, nõ prodeſt tibi ſi tu vis, vti acceſſione mea, id eſt tẽpore. Vi.
z *Alterius.* ſcilicet vẽditoris. Accurſius.
a *Non nocere.* ſi non

vult vti acceſsione ſui auctoris: vt. C. de præſcrip. lon. cẽpo. l. j. ſed hodie etiã ſi vti nolit: vt in auth. vt ſpõ. lar. §. rurſus. coll. vij. Ac.

a *Venditoris.* ſi velit vti acceſsione temporis ſui auctoris. Azo. vt infra de acquiren. poſſeſſ. l. Pomponius. §. cũ quis. & facit ſupra de pecu. l. ſumma. §. emptor. & C. de peri. & commo. l. dolum. Ac.

Si venditor.] CASVS. Vendidi tibi ſeruum cũ peculio, in quo dixi. x. eſſe: & ſi plus eſſet quàm. x. daré reliquũ: & ſi nihil ſit in peculio quàm. x. dixi tamẽ. x. prẽſtare velle. dicitur quòd debeo illud pactum ſeruare vt promiſi. [*SI PER EMPTOREM.*] Vendidi tibi equũ. ſi es in mora accipiendi, dabis mihi ſumptus eius. [*FIRMVS.*] Vendo tibi fundum: quæritur an veniat aquæductus qui aliunde trahitur ad domum? Et reſpon. quòd ſic: ſicut ea quæ ſunt inſerta domui: niſi cõtra actum ſit. Vi.

† *De his Vitruuius lib. 8. ca. 7. Budæus autem hic ſpecũ legit. Nã ſiũt & ſpecꝰ, inquit, inter opa aquæductuũ. Frontinus de aquæductibus: Quicũque poſt hanc legem rogatã, vicos, ſpecus, fornices, ſiſtulas, caſtella, lacus aquarũ publicarũ &c.*

b *Si venditor.* hic incipit reſpondere.

c *Adempturum.* videbatur repetẽda. x. vt. l. cum ſeruus. ſed nõ eſt repetitio. ſecus ª ſi hæc verba prætermiſſa eſſent: vt infra eo. ſi ſeruus. §. ſi. quæ eſt contra. ſic & ſupra de cõtrahen. emp. l. qui fundum. §. ſi agrũ. Sed arg. contra. j. de condit. inſtitu. l. cũ ſeruus. *ADDITIO.* Dic quòd ibi erant verba quæ inducebant repetitionẽ ſecundum Albe.

ª *Immo idẽ, ſecundũ Alb. & P.*

d *Pro cibariis.* facit ſupra commo. l. in rebus. §. poſſunt.

e *Caſtello.* loc' eſt circundat' ad modũ caſtelli, vbi congeritur & inde ducitur aqua: vt infra de aqua quoti. & æſti. l. j. §. penul.

f *In æneum.* forte æneũ, per cuius os ſtillet aqua.

g *Lateribus.* i. lapidib'.

h *Vt.* id eſt ſicut.

i *Exiſtimemus.* certe ſic: vt ſupra de cõtrahen. empt. ſi aquæductus. & l. ſequen. & l. dolia. & argu. infra eo. creditor. in fin. Ac.

Varo.] CASVS. Duo dicit. Primo, vendi- eidem perſonæ venditoris ª ſui dolum prodeſſe.

ª *Venditoris.* ſi velit vti acceſsione ſui auctoris: vt. C. de præſcrip. lon. cẽpo. l. j. ſed hodie etiã ſi vti nolit: vt in auth. vt ſpõ. lar. §. rurſus. coll. vij. Ac.

XXXVIII. CELSVS libro octauo Digeſtorum.

SI venditor [b] hominis dixit, peculium eum habere decem, nec quenquam adempturum: [c] etſi plus habet, totũ præſtet: niſi hoc actũ eſt, vt dũtaxat decem præſtaret. ſi minus eſt, præſtet eſſe decem: & talem ſeruum eſſe, vt tantum peculij habeat. Si per emptorem ſteterit quò minus ei mancipium traderetur, pro cibariis [d] per arbitrium indemnitatem poſſe ſeruari, Sextus Aelius, Druſus, dixerunt: quorum & mihi iuſtiſsima videtur eſſe ſententia.

Fiſtula & canales cedunt domui. Bar.

Firmus à Proculo quæſiit, ſi de plũbeo caſtello [e] fiſtulæ ſub terram miſſæ aquam ducerent in ænum [f] † lateribus [g] circumſtructum, an hę ædiũ eſſent: an vt [h] ruta, cæſa, iuncta, fixaque, quæ ædium non eſſent. ille reſcripſit, referre quid acti eſſet. Quid ergo ſi nihil de ea re neque emptor neque vẽditor cogitauerunt, vt plerũque in eiuſmodi rebus euenire ſolet? nónne propius eſt vt inſerta & incluſa ædificio, partem eius eſſe exiſtimemus? [i]

XXXIX. MODESTINVS libro quinto Reſponſorum.

QVæro, ſi quis ita fundum vendiderit, vti venundatũ eſſe videatur quod intra terminos ipſe poſſedit: ſciens tamen aliquam partem certam ſe non poſsidere, non certiorauerit emptorem: an ex empto iudicio teneatur: [k] cum hęc generalis adiectio ad ea quæ ſpecialiter nouit qui vendidit, nec excepit, [l] pertinere non debeat: ne alioquin emptor capiatur: qui fortaſſe, ſi hoc cognouiſſet, vel empturus non eſſet, vel minoris empturus eſſet, ſi certioratus de loco certo fuiſſet: cum hoc & apud veteres ſit relatum in eius perſona, qui ſic exceperat, *Seruitutes, ſi quæ debentur, debebuntur.* [m] etenim iuris auctores reſponderunt, ſi certus venditor quibuſdam perſonis certas ſeruitutes debere nõ admoniſſet emptorem, ex empto eum teneri debere: quãdo hæc generalis exceptio non ad ea pertinere debeat, quæ vẽditor nouit, quæque ſpecialiter excipere & potuit, & debuit: [n] ſed ad ea quæ ignorauit, & de quibus emptorem certiorare nequiuit. [o] Herennius Modeſtinus reſpondit: ſi quid circũueniendi emptoris cauſa venditor in ſpecie de qua quæritur fecit, ex empto actione conueniri poſſe.

Qui emit arbores extantes, non facit eas ſuas donec à ſolo ſeparentur: & ideo vindicare nõ poteſt: ſed aget ex empto. Bartolus.

XL. POMPONIVS libro trigeſimoprimo ad Quintum Mucium.

QVint' Mucius ſcribit: Dominus fundi de prædio arbores ſtantes vendiderat, & pro his rebus pecuniam accepit: & tradere nolebat. emptor quærebat quid ſe facere oporteret: & verebatur ne hæ arbores eius non viderentur factę. Pomponius: Arborum quæ in fundo continẽtur, non eſt ſeparatum corpus à ſundo: & ideo vt dominus, ſuas ſpecialiter arbores vindicare emptor non poterit, [p] ſed ex empto habet actionem.

Emptori decepto ſuccurritur per actionem. hoc dicit. Barto. Vel ſic: Venditor qui certificat emptorem de commodo, debet etiam certificare de onere quod imminet ratione illius commodi: aliàs tenetur ad intereſſe. hoc dicit. Paul. de Caſt. Per hanc legem ſundat ſe gloſ. in l. cum venderes. de contrahen. empt. quòd venditor tenetur tradere rem liberam à ſeruitute.

XLI. PAPINIANVS libro tertio Reſponſorum.

IN venditione [q] ſuper annua penſitatione pro aquæductu infra [r] domum Romæ conſtitutam nihil commemoratum [s] eſt. deceptus [t] ob eam rem ex empto actionem habebit. itaque ſi conueniatur ob pretium ex vendito: [u] ratio improuiſi oneris habetur. [x]

Si venditor in vna re decipitur per ignorantiam, & in alia decipit, debet horum inuicem fieri compenſatio: quem caſum nota, quia nouus eſt. Iſtam legem intelligo, quando venditor fuit ignorans: ſecus ſi ſciens: & ſic in dolo. tunc enim non compenſatur lucrum cum damno: vt l. ſi negotia. ſupra de nego. geſt. Item intelligo quando fuit vna venditio, vt patet in textu: ſecus ſi plures & ſeparati contractus fuiſſent: vt. l. ſi quis negotia aliena. ſupra de nego. geſt. & ibi dixi. Bar. Hæc lex pulchra eſt: qua primo determinat quæſtionem pro emptore: vſque ibi, ſed an exceptio. Secundo reuocat in dubium quid de æquitate. & in hac ſecunda arguit pro venditore: vſque ibi, an non. Secundo pro emptore: vſque ibi, videamus tamen. Tertio redit ad venditorem: vſque

di tibi fundum magnũ, quem ad oculum demonſtraui, dicens: Vẽdo tibi quicquid intra hos duos confines teneo. ſciebam tamen quòd vnum iugerum erat ibi quod non poſſidebã. an tenear quaſi deceperim? Et reſpon. quòd ſic: vt in hoc alio: vendo domum. & addo, ſi quam ſeruitutem debet, nolo teneri. ſi debebat vnam quam ſciebam, certe nihilo minus teneor. pdictum ergo pactum prodeſſet mihi in aliis quæ ignoraſſem: nõ in his quæ ſciuiſſem. Vi.

k *Teneatur.* & videtur quòd teneatur, cũ &c. Accurſius.

l *Excepit.* ſpecialiter. Accurſius.

m *Debebuntur.* id eſt debeantur.

n *Et debuit.* vt infra de euic. l. qui libertatis. circa prin. & infra de ædil. edic. l. quæritur. §. ſi venditor. Ac.

o *Nequiuit.* quo caſu ſuæ ſecuritati proſpectum videtur [b] quod ei permiſſum eſt: vt ſupra. e. l. j. Accurſius.

b Hõ Bal. & P.

p *Poterit.* vt &. C. de rei vindi. ſeruum. & ſupra de rei vindic. l. ſi ager. & ſupra eo. l. qui pendentem. Accurſius.

q *In venditione.* Pone caſum: [c] Habeo aquæductum per *c Iſtam tabeo* ſuam domum tuam Romæ *meam conſtitutam* ad domum *tuã B. Bal.* meam: vt tamen pro *& P.* aquęductu ſingulis annis ſoluam quãdã ſummam, puta decẽ: poſtea vendo alij domum meam, & dico ei deberi aquæductum, ſed de penſitatione *tacco.* teneor emptori: quia licet ipſe non teneatur ad illam ſummam: (vt argu. ſupra de contrahen. emp. l. fin. §. fi.) tamen non poteſt vti aliàs ſeruitute, niſi ſoluat: quia in totum aut in nihilum debet ſeruare pactum meum: vt infra de acqui. poſſ. l. Pomponius. §. cũ quis. & ſupra de compen. l. ſi cum filio. & ſupra de pact. l. ſin autem.

r *Infra.* aliàs intra.

s *Commemoratum eſt.* ſcilicet à venditore.

t *Deceptus.* ſ. emptor.

u *Ex vendito.* ſcilicet actione.

x *Habetur.* vt ſic fiat compen-

compensatio,si pro vsu seruitutis aliquid soletum est ab emptore:vt.C.de compen.l.quoniam. Accursius.

a *Si duorum. Non proderit.* de rigore iuris:aliud de æquitate: vt in fine huius legis. Accursius.

b *Relatum est.* & male:vt infra. Accursius.

c *Vtique.* scilicet maxime potest dubitari.

d *Iure perpetuo.* scilicet actione ex empto, quæ perpetua est.

e *Constat.* & non soluit hāc quæstionē hic, sed in fine huius legis. eius tamen contrariū soluit:scilicet si pl⁹ inuenitur in prato quàm in vinea:vt supra.e.l.si in qualitate. Acc.

Iste text. sing. & f uere, secundū Bal. d.sicut.C. tit.& ff. est text. ure⁹. vide cem nemi & cōtra.Bo.

f *Dare iussum.* & aliū alia decem. Accursius.

g *A duobus.* statuliberis iussis dare.xx.domino suo. sic & infra de euict.l.si duos.

h *Suprascripsit.* scilicet hac lege.sed & cōtra.huic est supra pro socio.l.non ob eam.

ADDITIO. Dic q̄ ibi intercesit culpa socij:hic vero non,secundum Alberi.

Titius.] CASVS. Titius legauit Seiæ tres seruos, rogans vt post annum legataria manumitteret.&cū legataria non agnosceret legatum,heres vēdidit Sēpronio ea mācipia:& nihil de libertate danda ei dixit.tandem emptor vnum nomine Aresciusam manumisit:quę postea nō vult esse liberta emptoris,sed heredis.Itē alij duo vocauerūt heredem ad ius,& compulsus est heres manumittere.cum legataria non petente apud heredem,cum suo onere remanebāt mancipia. nunc primo quæritur, an emptor possit repetere pretiū Arescusæ, quasi euictæ:cum non vult emptorem habere patronum. Secūdo, si emptor fecerit sumptus in seruis dū erant apud eum:an repetat à venditore. Tertio,an Arescusa possit eligere in patronū vel heredem,vel emptorem, vel etiam legatariā.de cæteris enim duobus non quæritur ab herede manumissis, cū habeant patronū. Et respon.per ordinem primo primę:tenetur emptori ad pretium. Secundo ad secundam:quia potest repetere sumptus, nisi excedāt vltra pretium commune seruorum.nam sicut agetur ex empto ad minus si decreuisset seruorum pretium: ita ad plus si accreuit,nisi sit immodicum:vt dixi. Videbatur impedire repetitiones sumptuum:quia si mihi aream alienam vendas,& in ea ædificanda fecero sumptus:re euicta per verum dominum,non repetо sumptus à venditore:quia eos potui habere à vindicante. ad idem si emi seruum in quem postea impendi,& se in libertatem euincit,iam non potero petere sumptus à venditore:quia eos potui à vindicante se in libertatem consequi,cum eum possidebam.secus autem si domum vel fundum non possidebam, sed alio possidente petij, & succubui: quia non potui seruare sumpt⁹, p excep.recupero hoc casu à venditore actio. ex empto.Sed certe in nostro casu non potuit emptor excipere: quia non ipse,sed heres fuit compulsus manumittere. quod autē dixi venditorem non teneri ad sumptus,si emptor à vindicante consequi potuit, verum est, nisi venditor fuerit sciens alienum: & sic etiam in nostro casu esse potuit: quia sciebat heres idemque venditor libertatē deberi.In tertia quæstione dicit,q̄ potest eligere Arescusa vel heredem,vel emptorem pro patrono: & si eligit heredem, tenetur ad pretium emptori. si emptorē eligeret,non repeteret pretiū.h.d. cum duabus.ll.seq.Vi. *Noluisset.* id est non voluisset.id est,non agnouerit legatūmō tamē repudiauit:vt subiicit,nec tamē &c. sed tamen plerumque pro repudiare ponitur: vt infra de condi. & demōst.l.pater.j.respon.

Ex empto. Item interesse sumptuū, non debet excedere duplum rei contra ignorantem: secus si contra scientem.h.d.cum.l. sequen. Bar. Vel sic:Si emptori serui euincerentur ipsi patronatus, habet actionem ex empto ad pretium & ad interesse, sicut si euincerentur serui. Item interesse sumptuum & expensarum factarum in re euicta,non debet excedere duplum rei contra venditorem ignorantem:nec potest ab eo repeti, si potest ab euincente recuperari. secus contra scientem in vtroque:quia potest repeti, & excedere duplum. Item manumisso ab eo qui habet causam à grauato de manumittendo, potest eligere in patronū ipsum grauatum,& euitare manumissionem,vel ecōuerso.h.d.cum.l.sequenti.& sequent. vsque ad.l.si quis alteram. secundum Bar. Bal. & Pau. de Cast.

XLII. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

SI† duorum fundorum venditor separatim de modo cuiusque pronuntiauerit,& ita vtrunque vno pretio tradiderit,& alteri aliquid desit, quāuis in altero exuperet, fortè si dixit vnum centum iugera,alterum ducenta habere,nō proderit [a] ei quòd in altero ducenta decem inueniuntur, si in altero decem desint. & de his ita apud Labeonem relatum est. [b]

Sed an exceptio doli mali vēditori profutura sit, potest dubitari. vtique [c] si exiguus modus siluæ desit,& plus in vineis habeat quàm repromissum est: an non facit dolo,qui iure perpetuo [d] vtitur? Nec enim hic, quod amplius in modo inuenitur,quàm alioquin dictum est, ad compendium venditoris, sed ad emptoris pertinet:& tūc tenetur venditor, cum minor modus inuenitur. Videamus tamen,ne nulla querela sit emptoris in eodem fundo, si plus inueniat in vinea,quàm in prato:cum vniuersus modus constat. [e] Similis quæstio esse potest ei quæ in duobus fundis agitata est:& si quis duos statuliberos vno pretio vendat, & dicat vnum decem dare iussum, [f] qui quindecim dare debebat.nam & hic tenebitur ex empto actione: quāuis emptor à duobus [g] viginti accepturus sit. Sed rectius est, in omnibus suprascriptis [h] casibus lucrum cum damno compensari: & si quid deest emptori, siue pro modo, siue pro qualitate loci, hoc ei resarciri.

Emptor serui propter commodum iuris patronatus amissum, habet actionem ex

† *Bar.in.l. vnica.C.de sent. quæ p eo qđ interest.versi.item oppo. de.l. Titi⁹. dicit istū text⁹ singu. & mirabilem ad hoc propositū,quid interesse possit excedere duplum, Boleg.*

Manumisi. heredes enim manumittere debent:quia,vt dixi,cum suo onere sunt apud quemlibet:& sic apud heredem remanent cū suo onere:vt.C.de cadu.tollen.§.ne autem. Sed qualiter potuit heres manumittere, cum recta via fuerit facta legatariæ quę non repudiauit:vt infra de fur. l.à Titio? Respon.forte heredis erant mancipia.Sed tūc quare,cū in emptorem trāsiit dominium? Respon.vt prævaleat fideicommissaria [a] libertas trāslatio ne dominij.

a *Sequitur gl. Alberi. Bal. & P.*

m *Patronum habere.* quòd posset eligere heredem.

n *Donare.* si eligat heredem in patronum.

o *Quæro quæ sententia.* Prima quęstio, id est an habeat regressum

ff. Vetus.

emptor pro euictione,an non:quia manumiſit:ſi poſtea manumiſſa heredem patronum eligat.

a *Illud.* Secunda quæſtio eſt. Accurſius.

b *Item quæro.* Tertia quæſtio.

c *Ab herede manumiſſi ſunt.* quaſi diceret,de his nõ eſt quæſtio. quin ſint liberti heredis,& ideo pro eis de euict.agatur.Acc.

d *Reſpondi.* hæc eſt reſponſio primæ quæſtionis.

e *Non amitti.* de euict.ſi illa eligat heredem patronum.

f *De ſumptibus.* reſpõſio ſecũdæ quęſtionis.

g *Continet.* actio de euictione.

h *Ponas.* ſcilicet ꝓpter ſumptum factum ꝓ expenſis emptoris.

i *Cvm & forte idẽ.* ſcilicet véditor. Accurſius.

* amitti

k *Duplum.* pretij cõmunis.ſic &.C.de ſen. quæ pro eo quod intereſt.in princ.& ar.ſupra de pig.act.l. ſi ſeruus.ſed cum male tradidit,vltra teneri debet:vt ſupra.e.l.Iulianus. Sol.& hoc corrigitur infra eo.l.proxi. ibi,in omnibus &c.

* vulg.exceſſiſſe.

l Idemque. *Agitaſſe.* id eſt tractaſſe, vt ſcilicet quod intereſt reddatur, ſi modicum excedat:vt ſupra dicit.

m *Deterior.* ita etiam augeri debet: vt infra de euict.l. euictio. in princ.&.l.bonitatis.& l.ſi cum venditor.§.fi. Sed contra in.l.illa,ex mille.vbi tempus contractus inſpicitur,licet creuerit rei æſtimatio. Sol.hic agit ex empto.

† *Sing.ſec. ſecundum Bar.in.l.1. 7.col.C. de ſen.qua pro eo quod intereſt.* vnde ibi itereſſe quod eſt tẽpore euictionis, venit:ibi ex ſtipulatu: & ideo id duplicatur quod fuit tempore vẽditionis. Accurſius.

n *Illud expeditius.* Et hoc arg.eſt hic clari⁹, vt non videantur repeti poſſe ſumptus.

o *Ædificauero.* ſcilicet bona fide.

p *Dominus.* ſ. verus.

q *Summouere.* vt &.ĩ. cõmuni diuidun.l. in hoc iudicio.&.C. de euic.l.ſuper empti.

r *In ſeruo.* quem eml à nõ domino,& in eũ erudiendum impendi. Accurſius.

† *Pau.de Ca.& Ale. in.l.véditores.ĵ.deverbo.ob.reputans iſtum tex.ſing. & aduerte quia tex.nõ loquitur de expen.iudicii: ſed de factis in re. Boleg.*

ſ *Si in ſeruitutem.* id eſt in ſeruitutis poſſeſſione eo conſtituto.

t *Dominus.* qui vindicat:non ergo venditor.

u *Non poſſideat.* ſine dolo & culpa.& hoc caſu loquitur.C.de euict.l.ſi controuerſiam.quæ eſt contra ſuperius hic reſpõſum.

x *Actionem.* cum fuit ſuperatus ab alio petendo.& ſic fuit in noſtro caſu,quaſi eos [illegible]ere non videatur poſſediſſe à quo manumiſſi ſunt.

y *Omnimodo.* poſſideat,vel nõ.excipiat, vel non. nam licet ſit in culpa,dolus venditoris præponderat: vt ſupra ad.l. Aquil. vera eſt.Illud [a] etiam in eadem cognitione nomine emptoris deſiderabatur,vt ſumpt[b] quos in vnum ex his quem erudierat, fecerat, ei reſtituerentur. Item quæro, [b] Areſcuſa quæ recuſauit emptorem patronum habere,cuius ſit liberta conſtituta: an poſſit vel legatariam quę non liberauit,vel heredem patronum habere. nam cæteri duo ab herede [c] manumiſſi ſunt. Reſpondi. [d] Semper probaui Iuliani ſententiam putantis, manumiſſione non amittitur[e] eo modo. De ſumptibus [f] verò quos in erudiendũ hominem emptor fecit,videndum eſt. Nam empti iudicium ad eam quoque ſpeciem ſufficere exiſtimo. Non enim pretium continet [g] tantùm,ſed omne quod intereſt emptoris ſeruum non euinci. Planè ſi in tantum pretium excediſſe* proponas,vt non ſit cogitatum à venditore de tanta ſumma: veluti ſi ponas [h] agitatorẽ poſtea factum vel pantomimum, euictum eſſe eum qui minimo veniit pretio:iniquum videtur in magnam quantitatem obligari venditorem,

XLIIII. Avricanvs libro octauo Quæſtionum.

CVm & fortè idem [i] mediocrium facultatiũ ſit,& non vltra† duplum [k] periculũ ſubire eum oportet.

XLV. Pavlvs libro quinto Quæſtionum.

IDque & Iulianum [l] agitaſſe Africanus refert: quod iuſtũ eſt:ſicut minuitur præſtatio, ſi ſeruus deterior [m] apud emptorem effectus ſit,cum euincitur.

Illud † expediti[n] videbatur, ſi mihi alienam aream vendideris,& in eã ego ædificauero,[o] atque ita eam dominus [p] euincat. Nam quia poſſum petentem dominum, niſi impenſam ædificiorum ſoluat, doli mali exceptione ſummouere: [q] magis eſt vt ea res ad periculum venditoris nõ pertineat. Quod & in ſeruo [r] dicendum eſt,ſi in ſeruitutem,[ſ] non in libertatem euinceretur:vt dominus [t] mercedes & impenſas præſtare debeat. Quod ſi emptor nõ poſſideat [u] ædificium, vel ſeruum: ex empto habebit actionem.[x] In omnibus tamen his caſibus ſi ſciens quis alienum vendiderit,omnimodo[y] teneri debet.†

Supereſt tertia deliberatio, cui[z] debeat eſſe liberta Areſcuſa,quæ recuſat emptorem. Et non ſine ratione dicetur,eius debere effici libertã,à quovendita eſt,id eſt heredis:quia & ipſe ex empto actione tenetur. ſed hoc ita,ſi non Areſcuſa elegerit emptoris patronatum.tũc etenim & illius remanet liberta, & ille ex empto actionem non habet:[x] quia nihil eius intereſt, cum eam libertam habeat.

Ius ſuperueniens creditori, prodeſt emptori. Bartolus.

XLVI. Idem libro viceſimoquarto Quæſtionum.

SI quis alienam rem vẽdiderit,& medio tempore heres domino rei exſtiterit: cogetur implere [a] venditionem.

Pœna in quam defunctus incidit, poteſt exigi ab herede: & commiſſio pœnæ non impedit quin poſſit peti pœna intereſſe & vſura. Bartolus.

XLVII. Idem libro ſexto Reſponſorum.

LVcius Titius accepta pecunia ad materias[b] vendẽdas ſub pœna certa,ita vt ſi nõ integras* repræſtauerit, intra ſtatuta tempora pœna conueniatur:partim datis materiis deceſſit. Cum igitur teſtator in pœnam cõmiſerit,neque heres eius reliquã materiã exhibuerit,[c] an & in pœnã & ĩ vſuras [d] conueniri poſſit:[e] præſertim cũ

* vulg.ceſſit.an heres teneat integras res ad pœnã:maxime quia præſtitum. nõ obtulit alia.vt Et rñ. ait præſtitum quòd ſic.Secũdo quę- ritur, an heres teneatur ad vſuras pretij qđ nunc emptor repetit act.ex empto? Et rñ. ꝙ ſic poſt moram officio iudicis.hoc dicit cũ.l. ſequen. Viuianus.

a *Sing.nec ita bene reperuntur ibi quem hic, ſcilicet Pau.*

b *Ad materias.* puta vãſa.vel verius dic tigna.

c *Exhibuerit.* maxime.nam & ſi exhibuerit, non purgat morã à defuncto cõmiſſam:vt.C.de contrahen.ſtip.l.magnam. Vel etiam poſt mortem defuncti factam:vt infra de nau.fœno.l.fi.

d *Vſuras.* pretij reddẽdi emptori,vel quas emptor ꝑſtaret alij.

e *Poſſit.* & ſic vtrũq; quia pretiũ pro rata materiæ non traditę de quo non eſt dubiũ.Item pœnã,vt hic. Item & vſurã quoque, vt hic ſubiicit,in hac &c.Et ſic eſt contra.ĩ.e.l.Iulianus.§.ibidẽ Papinianus. vbi pœnæ ſtipulatio non valet vltra legitimum modum

a *Sing.* ſ. *Bar.& Pau.*

b *Idẽ.&.* *c Simile infra.de manu.iuſt.*

a *Implere.* id eſt rem tradere,& ea facere q̃ in venditione deſiderantur:vt infra de vſuca.l.cum vir prędiũ. non enim tradiderat: ſed ſe excuſabat propter nouum dominũ. nec eſt contra.ĩ.ſi cer. pe.l.proinde. quia ibi ex ea cauſa factus fuit dominus tradens,qua fingitur trãſtuliſſe dominium tradenti tempore traditionis. Item non ob. infra qui & a qui. manu.li. non fi.l. ſi ſeruo.vbi non confirmatur libertas alieno ſeruo data:licet manumiſſor domino ſerui heres exiſtat.Sol.ibi à principio ipſo iure non tenuit,ſed hic vẽditio ſic,cum in re aliena valeat:vt.ĩ.de cõtrahẽ.emp.l. rem alienam. item facit.C. de ſecun.nup.auth.ſed & ſi quis. Accurſius.

SI quis.] CASVS. Rem alienam mihi Titius vendidit: poſtea domino rei extitit heres:an compellatur tradere? Videtur quòd non:ſicut nec ille cõpelletur cui fuerit heres:ſed tamen dicit cõpellendum. Vi.

facere non tenetur ſecundum Bar.& Paul.

LVcius.] CASVS. Lucius vẽdidit mihi.x.tigna ĩ genere certæ lõgitudinis & groſſitudinis pro.x. quæ ei dedi nunc:& ipſe promiſit daturum hinc ad mẽſem ſub pœna.poſteaquã dié dedit.v.& de-

b' *Ad materias.* puta vãſa.vel verius dic tigna.

c *Exhibuerit.* maxime.nam & ſi exhibuerit, non purgat morã à defuncto cõmiſſam:vt.C.de contrahen.ſtip.l.magnam. Vel etiam poſt mortem defuncti factam:vt infra de nau.fœno.l.fi.

d *Vſuras.* pretij reddẽdi emptori,vel quas emptor ꝑſtaret alij.

e *Poſſit.* & ſic vtrũq; quia pretiũ pro rata materiæ non traditę de quo non eſt dubiũ.Item pœnã,vt hic. Item & vſurã quoque, vt hic ſubiicit,in hac &c.Et ſic eſt contra.ĩ.e.l.Iulianus.§.ibidẽ Papinianus. vbi pœnæ ſtipulatio non valet vltra legitimum modum

modum vſurarum. hic autem erat legitima vſura petita, & tamē dicit poſſe peti pœnam. Solu. ibi [a] ſtipulatio pœnalis fuit adiecta ſoluēdæ quātitatihic facto vel alij reinō quātitati ſoluēdę. Item not. hic pœnā cōmitti totam: & tamen pro parte erat ſatisfactū. ſic & infra de verb. ob. l. in executionibus. §. pe. & dixi. ff. fami. erci. l. heredes. §. in illa.

a *Manatus.* in alio caſu nō poſſet petere vſuras, ſed pœnā. Ac.

b *Poſſe.* & ſic vtrumque; quia pretium pro rata materiæ nō traditæ: de quo non eſt dubium.

c *Intercedētem.* i. quæ in traditione materiæ fuit facta. Sed quid petitur actiōe ex empto? Rñ. rei traditio vel intereſſe, in quo ineſt vſura quam emptor alij debet prō pretio mutuo [b] accepto. Sed nōne ad hanc tenebatur emptor etiam retradita ſua die? Rñ. [c] forte venditurus erat rem: & ſic pecuniam habiturus ſecūdum Azo. & nos ſequimur hic. [g] pretium repetet, & ſic agit ex empto vt non damnificetur.

d *Vſurarum petiti.* reddēdi emptori, vel quas emptor præſtaret alij.

Titius.] CASVS. Vendidi fundum Sempronio. ipſe petit à me vt ſibi fundi fines oſtenderem, & inſtrumēta quæ ad ius illius fundi pertinent. vtrū ad hoc cogi debeam? Et rñ. quòd ſic. Vi.

e *Vendidit.* in ſcriptis: vt patet. j. ex reſpōſo.

f *Et fines oſtendere.* inſtrumenta ſunt oſtendenda, ſed nō tradenda: vt hic, [d] &. j. eo. l. creditor. j. rñ. &. C. de fidei com. l. inſtrumenta. &. ff. famil. erciſcū. l. cæterę. §. fin. Item no. [e] dicit hic fines demōſtrari. Et ſic eſt cōtra. ff. de cōtrahē. emp. l. cum ſeruo. §. fi. Solu. hic venditor erat certus ex inſtrumentis: ibi non. Vel hic confines, ibi vicinos. Vel ibi ſimpliciter vendidit: hic ſic, [f] quidquid iuris &c.

Qui per.] CASVM in prin. ponit hic gloſſa. [PRETII.] Vendidi tibi fundū [g] decē. fuiſti in mora ſoluendi: & ſic teneris ad vſuras, puta in. v. ex officio iudicis. ſoluiſti poſtea forte. & dicit [h] non petā vſuram: quia non poteſt durare officium quod eſt acceſſorium, ſublata principali actione ſortis. Viuianus.

Qui per colluſionem. Caſus eſt. Emptor dicebat, nō habeo qui colat: & ideo nō emo. vēditor vt decipiat, dicit: ibi moratur quidā qui perpetuo ibi moraturus eſt. quod q̄q; euenit vt. j. loca. quæro. §. fi. cū ibi liber homo moretur nullo modo aſtrict⁹. Vel ſupponit [i] quendam colonum quem emptor non recepiſſet: &

Liberato vno ex contrahentibus ex diſpoſitione legali, alter effectualiter non tenetur. Item in contractibus nominatis habet locum conditio ob cauſam, ſi ex diſpoſitione legis non impleatur. Bartolus.

L. LABEO libro quarto Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

BOna fides non patitur, vt cum emptor alicuius legis beneficio [k] pecuniam rei venditæ debere deſiſſet, antequam res ei tradatur, venditor tradere compelletur, & re ſua careret. poſſeſſione [l] autem tradita futurum eſt, vt rem venditor æquè amitteret: [m] vtpote cum petenti [n] eam rem emptor exceptionem rei venditæ & traditæ obiiciat, vt perinde habeatur, ac ſi petitor [o] ei neque vēdidiſſet, [p] neque tradidiſſet.

Mora debitoris non inſpicitur, cum etiā creditor eſt in mora. Bartolus.

LI. IDEM libro quinto Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

SI & per emptorem [q] & venditorem mora fuiſſet quo minus vinū præberetur & traderetur, perinde eſſe ait, quaſi ſi per emptorem ſolum ſtetiſſet. [r] nō enim poteſt videri mora [†] per venditorem emptori facta eſſe, ipſo moram faciente emptore.

Vltima mora nocet: niſi dolus aduerſarii interceſſerit. Bartolus.

QUòd ſi fundum emiſti ea lege, vti des pecuniam kalendis Iuliis: etſi [s] ipſis kalendis [t] vēditorem eſſet factum quò minus pecunia ei ſolueretur, deinde per te ſtaret quò minus ſolueres: vti poſſe aduerſus te lege ſua [u] venditorē dixi: [x] quia in vendendo hoc ageretur, vt quandoquē per emptorem factum ſit quo minus pecuniam ſoluat, legis pœnam patiatur. Hoc ita verū puto, niſi ſi quid in ea re venditor dolo fecit. [y]

Qui vendit iura actionis, debet emptori inſtrumenta oſtendere cum ſibi opus erit. Vel ſic: Venditor tenetur exhibere emptori inſtrumenta per quæ iura fundi declarātur, oſtendere, cum expediens fuerit. Bartolus.

XLVIII. SCAEVOLA libro ſecundo Reſponſorum.

TItius heres Sempronij fundū Septicio vendidit [e] ita: *Fundus Sempronianus, quidquid Sempronij iuris fuit, erit tibi emptus tot nummis*: vacuamque poſſeſſionē tradidit: neque fines eius demonſtrauit. quæritur, an empti iudicio cogendus ſit oſtēdere ex inſtrumentis hereditariis, quid iuris defunctus habuerit, & fines oſtendere. Reſpondi, id ex ea ſcriptura præſtandum, quod ſenſiſſe intelleguntur. quod ſi non appareat, debere venditorem & inſtrumenta fundi & fines oſtendere. [f] hoc etenim cōtractui bonæ fidei conſonat.

Qui decipit emptorem, ſupponendo colonū, huic actione tenetur ad intereſſe. Bar.

XLIX. HERMOGENIANVS libro ſecundo Iuris Epitomarum.

QVi per colluſionem [g] imaginarium colonum circūueniēdi emptoris cauſa ſuppoſuit, ex empto tenetur: nec defenditur, ſi quo facilius excogitata fraus occultetur, colonum & quinquennij penſiones in fidem ſuam recipiat. [h]

Quæ veniunt iudicis officio mercenario, principaliter peti non poſſunt. b. d. facit. l. 4. C. depo. Bartolus.

Pretij ſorte licet poſt morā ſoluta, vſuræ peti non poſſunt: cum hæ non ſint in obligatione, [i] ſed officio iudicis præſtentur.

Bona fides.] CASVS. Vendidi fundū minori, qui petit reſtitui. ad pretiū non tenetur. certe nec ego ad rem tradendā. Quid autē ſi tradidi? Dic, repetā ac ſi nō vendidiſſem. Vi.

k *Beneficio.* vtpote p in integ. reſt. vel ius [g] iniquū impetrauit.

l *Poſſeſſione.* id eſt nō ſolū cogitur rē tradere: ſed traditam poteſt venditor repetere.

m *Amitteret.* i. reciperet oppoſita replicatione cōtra exceptionem rei venditæ & traditę.

n *Cum petenti.* id eſt ſi venditor peteret.

o *Petitor.* i. emptor, q̄ fuit petitor quondam.

p *Neque vendidiſſet.* i. nō videtur neq; vēdidiſſe neque tradidiſſe: nam ſi non vendidiſſet neq; tradidiſſet, ſciret pretiū ſe non habere.

SI & per.] CASVS. Vendidi tibi vinū: ſui in mora tibi tradēdi: tu etiā fuiſti in mora recipiendi. dicit q̄ mora cū mora cōpenſatur. [QVOD SI.] Vēdidi tibi fundū p decē, & p̄miſiſti mihi ſolue re in menſe Iulij: ego vēditor ſum i mora recipiēdi pecuniā. tu vero poſtea es in ſecūda mora ſoluendi. quæritur vtrū tibi noceat vltima tua mora? Et rñ. quòd ſic. Viuianus.

q *Si & per emptorē.* h vt quia die quo tradi debuit, dixit venditor, nolo dare: & emptor dixit, nolo accipere.

r *Steriſſet.* vt ſupra de peri. & cōmo. rei vend. l. illud. j. reſpon.

ſ *Etſi.* i. quāuis. & ſūt hęc verba Labeonis.

t *Lege ſua.* id eſt vſuras petere.

u *Dixi.* ego Lab. & ſic poſterior mora nocet: vt. ff. de peri. & cōmo. rei vē. l. ātepenul. &. ff. de arb. l. Celſ⁹. circa fi.

x *Dolo fecit.* cum ſciebat [i] emptorem pecuniā habere, noluit recipere: poſtea vero cum ſciuit non habere, petiit. Accurſius.

Creditor.] CASVS. Creditor cui fund⁹ tributarius obligatus eſt, & habet apud ſe inſtrumenta & cautiones quibus continetur q̄ debitor ſoluit tributa: ſi poſtea ſum venditor, debet creditor exhibere illas cautiones quas habet, per act. ex empto. [ANTE DOMVM.] Titius habuit domum iuxta mare, & iuxta eā conſtituit aggeres, pilas ſeu columnas domui coniunctas: an cedant domui venditæ hæc quæ coniuncta ſunt ei? Rñ. quòd ſic. Cætera ſatis plana ſunt vſque ad finem titu. Vi.

[1] Sequitur iſta ſolutio. Bart. hic.

[2] Sequitur ista gl. Bar. & Pau. & hoc iſte ex. non eſt libi ſecundum Bald. Iſta eſt diuinatio ſed Pau.

[3] Idē Bar. & P.

[4] Qualibet pręſs eſſe bona ſecundum Bar. & P.

[5] Vtraque lectura eſt bona, ſecūdum Alb. Bar. Bald. & P.

[6] Etſi ſingu. inuſto ex. ſecundum P. hic.

[7] Cl. ſingu. ſecundum Ia. in l. ſi ſer uū. in prin. j. de verbo. ob. reputant iſtum tex. ſing. cū ſua glo. & glo. clare loquitur. Bolog.

[8] quādoq; pro quādocūque.

[9] Ideſt bona fides.

[10] Sed nō ad hanc tenebatur emptor etiam retradita ſua die? Rñ. forte venditurus erat rem: & ſic pecuniam habiturus ſecūdum Azo. & nos ſequimur hic pretium repetet, & ſic agit ex empto vt non damnificetur.

[11] Ideſt bona fides.

[12] Sed nō ad hanc tenebatur emptor etiam retradita ſua die? Rñ. forte venditurus erat rem: & ſic pecuniam habiturus ſecūdum Azo. & nos ſequimur hic pretium repetet, & ſic agit ex empto vt non damnificetur.

[13] Ideſt bona fides.

[14] Sed nō ad hanc tenebatur emptor etiam retradita ſua die? Rñ. forte venditurus erat rem: & ſic pecuniam habiturus ſecūdum Azo. & nos ſequimur hic pretium repetet, & ſic agit ex empto vt non damnificetur.

a *Aꝰductore.* qui dicitur publicanus.
b *In quo.* ſcilicet ſaltu.
c *Venit.* i. venditur.
d *Emit.* qui & prius emerat: ſed nunc ideo emit, quia credebat deberi tributa: & ideo publicanum vẽdere poſſe. Azo.
e *Exhibeantur.* vt ita ꝓbet ſe nó teneri publicano ad pretiũ. & ſi ſoluit reperit: ga nulla fuit vẽditio à ſecunda: nõ tamẽ hic inſtrumẽta tradet emptori: vt C. de fideicõ. inſtrumẽta. quæ eſt cõtra. & dixi. ſ. e. l. Titius.
† *Sing. tex. ſecundum Bal. in. l. ſi ea. C. de euict.*
f *Teneri.* ſ. actione ex empto: cum ſit maritus quaſi emptor: vt. C. de iure do. l. quotiẽs. &. j. qui po. in pig. ha. l. qui balneũ §. fi. ſed nec refert quo iure euincat, aliàs cõueniat. ſ. dominij, an hypothecæ: vt hic fuit. &. j. de euic. l. ſi mãcipiũ. §. ſi cõmuni. &. §. fi. &. l. ſeq. Sed videt ꝙ marit⁹ de euictione nõ agat. cũ em̃ habeat exceptionẽ ſi à muliere cõueniat ſtra æſtimationẽ fundi: ergo ipſe agere de euictione nõ debet: vt. j. ſol. ma. l. Męuia. §. fundus. quæ eſt cõtra. Sol. alterũ iſtorum qđ vult poteſt maritus facere, vel exceptionẽ obiicere, & de euictione nõ agere: vel cõtra de euictione agere, ſed exceptionẽ nõ obiicere. vt: ũque aũt nõ poteſt: quia rẽ & ptiũ habere non debet: vt. C. ſi ſer. extero emi ſe man. l. j.
g *Militia.* i. cuiuſdã redit⁹, ſiue prębẽdę. *ADDITIO.* Quãus Iuſtinianus dicat militũ ſalariũ ex ſola principis liberalitate conſiſtere, cõſti. Nouel. liij. tamẽ hic de militia collegiorũ & corporũ intelligit, ſiue aduocatorum, qđ à corporibus & ciuitatibus debebatur.
h *Salarium.* i. reditus, ſiue præbenda.
i *Abilla perſona.* puta à quodã comite vel barone.
k *Extraordinarias.* facit in auth. de exhi. & intro. reis. §. optimum. colla. v. &. C. de pign. l. fi. Accurſius.
l *Conſtituit.* ſcilicet aliquis. Accurſius.
m *Veniret.* vt. ſ. e. l. ſi vẽditor. §. fi. &. j. de acquir. re. do. l. ergo. ſic & ſi legato: vt. j. de leg. ii. j. vxorẽ. §. legauerat. &. l. prædiis. §. j. &. j. de ſerui. lega. l. j. ſic & ĩ alia qualibet tali cõceſſione: vt. ſ. ſi ſerui vin. l. teſtatrix. §. fi. Acc.
n *Si mercedem. Id acceſſit.* ſcilicet tantum. Ioannes.
o *Debebit.* nec aliud credo Labeonẽ ſenſiſſe: vt j. tit. j. inſulã. licet largius intelligat Paulus eum dixiſſe.
p *Nominatim.* ſi nominatĩ excepi ſepulchrũ, etiam iter priuatũ excepiſſe videor: vt hic, & ſ. de relig. l. ſi vẽditor. ſi tacite, refert ſit iter publicũ, vt hic: an non: & tunc obtinet. ſ. de contrahen. emp. l. in modicis. &. l. quod ſi. Accurſius.
q *Minimè.* ſcilicet verũ eſt quod prædixit.
r *Habitatio.* ait Labeo. Et ſic no. hic ꝙ in generali ſermone nõ cõtinetur perſona loquentis: vt ſupra de ſenato. l. j. *Perſona loquentis in generali ſermone non continetur.*
ſ *Recepta.* aliàs excepta.
t *Habitatoribus.* verba pacti.
u *Parum caueris.* ergo aut, ponitur pro &: vt C. de verbo ſigni. l. penulti.
x *De his.* qui gratis habitant. Sed quid ſi ex donatione cõceſſerat, & tali ex qua tenetur de euictione? Reſpon. idẽ quod in habitatoribus. ſecus autem vbi precario conceſſeram. Accurſius.
y *Si ſero⁹. Aut in cloacam.* aut, pro id eſt. nã catadromus dicitur curſus ſ. ctium: à cata, quod eſt fluxus, & dromos, quod eſt currens. vnde hippodromus dicitur ſtabulum equorum currentium: ab hippos, quod eſt equus. & ideo illud de Cęſare dicitur ꝙ ip⁹ ſe tertio die ante mortem ſuam intrauit hippodromũ ſuam: & inuenit aſturconem ſuum flentem: quod fuit indicium mortis domini ſui. & dicitur aſturco ab aſtu, & torqueo: & ponitur ꝙ dextrario, qui torquet inimicos haſta.
z *Non fuerit.* plus ergo quàm in ſuis tenetur: vt & in viro: vt. j. ſolu. ma. l. ſi conſtante. §. ſi maritus. Acc.
a *Exceptum.* ſ. à venditore ne imperet.

Intelligendum de ſententia Neronis. Sueto. in Nerone. Plut. in vita. Paruꝙ. 20. & Lucr.

Dirigenda.

a Aꝰductore. qui dicitur publicanus.
b *In quo.* ſcilicet ſaltu.
c *Venit.* i. venditur.
d *Emit.* qui & prius emerat: ſed nunc ideo emit, quia credebat deberi tributa: & ideo publicanum vẽdere poſſe. Azo.
e *Exhibeantur.* vt ita ꝓbet ſe nó teneri publicano ad pretiũ. & ſi ſoluit reperit: ga nulla fuit vẽditio à ſecunda: nõ tamẽ hic inſtrumẽta tradet emptori: vt C. de fideicõ. inſtrumẽta. quæ eſt cõtra. & dixi. ſ. e. l. Titius.
† *Sing. tex. ſecundum Bal. in. l. ſi ea. C. de euict.*
f *Teneri.* ſ. actione ex empto: cum ſit maritus quaſi emptor: vt. C. de iure do. l. quotiẽs. &. j. qui po. in pig. ha. l. qui balneũ §. fi. ſed nec refert quo iure euincat, aliàs cõueniat. ſ. dominij, an hypothecæ: vt hic fuit. &. j. de euic. l. ſi mãcipiũ. §. ſi cõmuni. &. §. fi. &. l. ſeq. Sed videt ꝙ marit⁹ de euictione nõ agat. cũ em̃ habeat exceptionẽ ſi à muliere cõueniat ſtra æſtimationẽ fundi: ergo ipſe agere de euictione nõ debet: vt. j. ſol. ma. l. Męuia. §. fundus. quæ eſt cõtra. Sol. alterũ iſtorum qđ vult poteſt maritus facere, vel exceptionẽ obiicere, & de euictione nõ agere: vel cõtra de euictione agere, ſed exceptionẽ nõ obiicere. vt: ũque aũt nõ poteſt: quia rẽ & ptiũ habere non debet: vt. C. ſi ſer. extero emi ſe man. l. j.
g *Militia.* i. cuiuſdã redit⁹, ſiue prębẽdę. *ADDITIO.* Quãus Iuſtinianus dicat militũ ſalariũ ex ſola principis liberalitate conſiſtere, cõſti. Nouel. liij. tamẽ hic de militia collegiorũ & corporũ intelligit, ſiue aduocatorum, qđ à corporibus & ciuitatibus debebatur.
h *Salarium.* i. reditus, ſiue præbenda.
i *Abilla perſona.* puta à quodã comite vel barone.
k *Extraordinarias.* facit in auth. de exhi. & intro. reis. §. optimum. colla. v. &. C. de pign. l. fi. Accurſius.
l *Conſtituit.* ſcilicet aliquis. Accurſius.
m *Veniret.* vt. ſ. e. l. ſi vẽditor. §. fi. &. j. de acquir. re. do. l. ergo. ſic & ſi legato: vt. j. de leg.

ri, cum expedit, inſtrumenta quæ pertinent ad fundum. Bartolus. A

LII. SCAEVOLA libro ſeptimo Digeſtorum.

CReditor fundum ſibi obligatum, cuius chirographa tributorũ à debitore retro ſolutorum apud ſe depoſita habebat, vendidit Mæuio ea lege, vt ſi quid tributorum nomine debitum eſſet, emptor ſolueret. idem fundus ob cauſam eorum tributorum quæ iam ſoluta erant, à conductore [a] ſaltus, in quo [b] idem fundus eſt, venit, [c] † eumque idem Mæuius emit, [d] & pretium ſoluit. quæſitum eſt, an empti iudicio, vel aliqua actione emptor à venditore cõſequi poſsit, vt ſolutionum ſuprąſcriptarum chirographa ei dentur. Reſpondit, poſſe emptorem empti iudicio cõſequi, vt inſtrumenta de quibus quæreretur, exhibeantur. [e]

Si filia ſe abſtineat ab hereditate paterna, debet prædium datale ab herede defendi. Bartolus.

Prædium æſtimatum in dotẽ à patre filiæ ſuę nomine datum, obligatum creditori deprehenditur. quæſitum eſt, an filius qui hereditatem patris retinet, cum ab ea ſe filia abſtinuiſſet, dote contenta, actione ex empto teneatur vt à creditore lueret, & marito liberum præſtaret. Reſpondit, teneri. [f]

Qui vendit militiam, tenetur actiones ſuas cedere. Bartolus.

Inter venditorem & emptorem militiæ [g] ita conuenit, vt ſalarium, [h] quod debeatur ab illa perſona, [i] emptori cederet. quæſitum eſt, emptor militiæ quam quantitatem a quo exigere debet, & quid ex huiuſmodi pacto venditor emptori prẽſtare debeat. Reſpondit, venditorem actiones extraordinarias [k] eo nomine, quas haberet, præſtare debere.

Venditioni domus cedunt pila & columna extra domum domui iuncta. Bar.

Ante domum mari iunctam molibus iactis ripã conſtituit: [l] & vti ab eo poſſeſſa domus fuit, Caio Seio vendidit. quęro, an ripa, quæ ab auctore domui coniuncta erat, ad emptorem quoque iure emptionis pertineat. Reſpondit, eodem iure ſore venditam domũ, quo fuiſſet prius quàm veniret. [m]

Qui vendit rem cum mercede debita, intelligitur debita venditori. Bartolus.

LIII. LABEO libro primo Pithanõ.

SI mercedem inſulæ acceſſuram eſſe emptori dictum eſt: quanti inſula locata eſt, tantũ emptori præſterur. Paulus. Immo ſi inſulam totam vno nomine locaueris, & amplioris conductor locauerit, & in vẽdenda inſula mercedem emptori ceſſuram eſſe dixeris: id acceder, [n] quod tibi totius inſulæ conductor debebit. [o]

Venditioni fundi cedit ſepulchrũ, niſi ſit exceptũ, vel aditũ habeat ex publico. Bar.

Si eum fundum vendidiſti, in quo ſepulchrum habuiſti, nec nominatim [p] tibi ſepulchrum excepiſti: parum habes eo nomine cautũ. Paulus. Minimè, [q] ſi modo in ſepulchrum iter publicum tranſit. B

Si in venditione excepta ſit habitatio, non intelligitur de habitatione vendentis, nec alterius ab eo cauſam obligatoriam nõ habentis. Bartolus.

Si habitatoribus habitatio [r] lege venditionis recepta eſt: [ſ] omnibus in ea habitãtibus prẽter dominum rectè recepta habitatio eſt. Paulus. Immo ſi cui in ea inſula quam vendideris, gratis habitationem dederis: & ſic receperis, *habitatorib⁹*, [t] *aut* **quam quiſque diem cõductum habeat*: parum caueris. [u] nominatim enim de his [x] recipi oportuit. itaque eos habitatores emptor inſulæ habitatione impune prohibebit. C

Venditor circa rem venditam tenetur de dolo & culpa: & ideo quando ante venditionem culpatur, poſt venditionem punitur. Bartolus.

LIIII. IDEM libro ſecundo Pithanõ.

SI ſeruus quem vendideras, iuſſu tuo aliquid fecit, & ex eo crus fregit: ita demum ea res tuo periculo non eſt, ſi id imperaſti quod ſolebat ante venditionem facere: & ſi id imperaſti, quod etiam non vendito ſeruo imperaturus eras. Paulus. Minimè. Nam ſi periculoſam rem ante venditionem facere ſolitus eſt, culpa tua id factum eſſe videbitur. puta enim eum fuiſſe ſeruum, qui per catadromum * deſcendere, aut in cloacã [y] demitti ſolitus eſſet. Idem iuris erit, ſi eam rẽ imperare ſolitus fueris, quam prudens & diligens paterfamilias imperaturus ei ſeruo non fuerit. [z] Quid ſi hoc exceptũ [a] fuerit: tamẽ poteſt ei ſeruo nouã rẽ imperare quam imperaturus nõ fuiſſet ſi (nõ) veniſſet: D

* *Intelligendum de ſententia Neronis. Sueto. in Nerone. Plut. in vita. Paruꝙ. 20. & Lucr.*

a *Dirigenda eſt.* vt ſi in culpa vel dolo fuerit, teneatur. aliàs nõ: vt inſti. eo. §. cum autem. ſic & in ſocijs: vt ſupra communi diuid. l. communis ſeruus cum.

b *Quæritur.* vt & ſupra de contrahen. empt. l. comprehenſum erat. non autem omnia: niſi dictum eſſet, ne nil adimeret: vt arg. C. e. l. ſi vẽditor. quæ eſt contra. Alij, quòd ſecus in peculio, quod eſt quoddam totum, at dolia ſeparata.

c *Qualiacunque.* imò ſana debent eſſe acceſſoria: ſicut & principalia vẽdita: vt ſupra eo. l. quicquid. & l. empto rem. §. ſi quis rem. quæ ſunt contra. So. hic cõuenit præſtari qualiacunque ſunt: ibi vero non. Item ſecundũ hoc non eſt ſimiliter contra. ĩ. de ædil. edict. l. itaque. &. l. proinde. Præterea ibi pleni⁹ diſtinguitur in. l. pinde.

d *Præſtabit.* ſec⁹ ſi nulla ſunt: vt ibi: vt ſupra e. l. ſi venditor. &. l. ſi quis cum fundum. &. l. quicquid. &. l. ſi venditor.

e *Seruus. In hoſtium.* ſecus ſi non noſter fuit, ſed ſemper hoſtiũ: vt infra de verb. obli. l. liber homo. & inſtit. eo. in fi. quæ eſt contra. *ADDITIO.* Dic quòd illud quod eſt hoſtiũ, & nunquã fuit noſtrũ, non poteſt vendi, nec per ſtipulationem promitti: vt ibi. ſecus ſi fuerit noſtrũ: & hoc propter ſpem poſtliminij: vt l. id quod. ĩ. de leg. ĩ. ſecundum Barto. hic.

f *Difficultatem.* quæ difficultas præſtationis non reddit ſtipulationem inutilem: vt ĩ. de verb. obli. l. continuus. §. illud.

g *Suſtinenda.* id eſt differenda.

LOCATI ET conducti.

h *Locatio & conductio. Cũ.* id eſt quia.

i *Et.* pro id eſt.

k *Gentium.* ius enim gentium naturale dicitur: vt inſti. de iure na. §. quod vero.

l *Nõ verbis.* id eſt verborum ſolennitate, vt ſit neceſſaria, adeo vt mutus interuenire poſſit: vt ĩ. de ac. & obli. l. in quibuſcunque. & de regu. iur. vbi nõ voce.

m *Et venditio.* vt inſti. eod. in princ. & de contrah. em. in prin.

n *Locatio & conductio proxima.* quo ad tractatũ, & quo ad ſenſum: vt ſubiicit.

o *Vt.* ponitur pro ſicut.

veluti ſi ei imperaſti vt ad emptorem iret, qui peregrè eſſet. nam certè ea res tuo periculo eſſe non debet. itaque tota ea res ad dolum malum dumtaxat & culpam venditoris dirigenda eſt[a].

In obligatione generis ſubalterni, electio eſt debitoris. in obligatione cæterarum ſpecierum non cadit electio. h. d. quod no. Bar.

Si dolia octoginta accedere fundo quæ inſoſſa eſſent, dictũ erit, & plura erunt quàm ad eum numerum, dabit emptori ex omnibus quæ vult, [b] dum integra det. Si ſola octoginta ſunt, qualiacumque [c] emptorem ſequentur: nec pro non integris quicquam ei venditor præſtabit[d].

Valet venditio ſerui qui eſt apud hoſtes: & differtur præſtatio donec redeat. Bartolus.

LV. POMPONIVS libro decimo Epiſtularum.

SI ſeruus qui emeretur vel promitteretur, in hoſtium[e] poteſtate ſit, Octauenus magis putabat valere emptionem & ſtipulationem: quia inter ementem & vendentem eſſet cõmercium. Potius enim difficultatẽ[f] in præſtando eo ineſſe, quàm in natura: etiam ſi officio iudicis ſuſtinẽda eſſet[g] eius præſtatio, donec præſtari poſſit.

LOCATI CONducti.

TITVLVS II.

Contractus locationis ſimilis eſt emptionis: differunt tamen: quia in emptione & venditione principaliter venit traditio. In locatione & conductione principaliter venit factum. Bartolus.

I. PAVLVS libro trigeſimo quarto ad Edictum.

LOcatio & conductio cum [h] naturalis ſit, & [i] omnium gentium: [k] non verbis[l], ſed conſenſu contrahitur, ſicut emptio & venditio[m].

II. GAIVS libro ſecundo Rerum Cottidianarum.

LOcatio & conductio proxima[n] eſt emptioni & venditioni: iiſdémque iuris regulis conſiſtit*. Nam vt • emptio & venditio ita cõtrahitur ſi de pretio conuenerit: ſic & locatio & conductio cõtrahi intelleg[i]t, ſi de mercede[p] cõuenerit.

* *Plo. conſtitit.*

Si pecunia præſtatur pro opera, dicitur contractus emptionis, etiam pro re in qua præſtatur opera. ſi vero opera tantum: dicitur cõtractus locationis & cõductionis. Pau.

Adeo autem familiaritatem aliquam habere videntur emptio & venditio, item locatio & conductio, vt in quibuſdam quæri ſoleat, vtrum emptio & venditio ſit, an locatio & conductio: vt ecce ſi cum aurifice mihi conuenerit vt is ex auro ſuo anulos mihi faceret certi ponderis, certæque formæ, & acceperit verbi gratia trecenta: vtrum emptio & venditio ſit, an locatio & conductio? Sed placet vnum eſſe negotium, [q] & magis emptionem & venditionem eſſe. Quòd ſi ego aurum dedero, mercede pro opera conſtituta: dubium non eſt quin locatio & conductio ſit.

Æſtimatio facit in dubio emptionem: de qua materia gl. tangit in. l. i. ĩ. fi. inſtitu. i.

III. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

CVm fundus locetur, & æſtimatum inſtrumentum colonus accipiat: Proculus ait id agi, vt inſtrumentum emptum[r] habeat colonus: ſicuti fieret cũ quid æſtimatũ in dotẽ daret[s].

Voluntas morte finitur. Bartolus.

IIII. IDEM libro ſexto decimo ad Sabinum.

LOcatio, precariíve rogatio ita facta, quoad is qui eam locaſſet, dediſſétve, vellet: morte eius qui locauit, tollitur[t].

Licet remittatur penſio ex poſt facto, cõtractus tamen non reſoluitur: licet ex eo agi poteſt ex vtraque parte. Pau.

V. VLPIANVS libro viceſimo octauo ad Edictum.

SI tibi habitationem locauero, mox penſionem remittam: ex locato & conducto agendum[u] erit.

Conductor agit ad intereſſe contra locatorem, ſi ille qui ab eo conduxit, vti prohibeatur, inquantum ſibi obligatus eſt, deducta mercede primo locatori debita. Pau.

VI. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

IS qui rem cõduxerit, nõ cogitur reſtituere id qđ rei nomine furti actione cõſecutus[x] eſt.

Si conductor re conducta vti prohibeatur: agit actione ex conducto ad intereſſe. h. d. cum d. ſeq. Bartolus.

p *Mercede.* ſcilicet in pecunia conſiſtente: vt dixi ſupra depoſi. l. j. §. ſi quis ſeruum.

q *Vnum eſſe negotium.* hoc ꝓpter illos qui putabãt duo eſſe negotia, emptionem materiæ, & locationẽ operæ: vt inſti. e. §. item quæritur. & ſupra de cõtrah. emp. l. Sabinus reſpon. & l. cõuenit mihi tecum. Accurſius.

CVM fundus.] CASVS. Locaui fundum, in quo erat plauſtrũ ei deputatũ: quod dedi colono æſtimatũ. dicit quòd videtur emere, quòd ſit ſuo periculo: ſicut ſi darem ſeruum in dotem æſtimatum. Viuianus.

r *Emptum.* & ſic acceſſio locationis, eſt vẽditio: vt. ĩ. eod. l. quæro. §. fin. & facit. C. de iu. do. l. quotiens.

s *Daretur.* ſed dos poteſt alio reſpectu æſtimari quãdoque: vt. C. de iur. do. l. ſi inter. idẽ & hic. Quid enim ſi ad annum tantum locentur? certè nõ videt æſtimatùm vt ſit venditio.

t *Locatio. Tollitur.* eſt enim cõditio perſonæ adiecta: vt. ĩ. de cõdi. & demon. l. ſi ita expreſſum. & eſt hoc verum, vt tantùm ſtet cõductor vſque ad terminum pro mercede conſtitutum: vltra nõ. Accurſius.

SI tibi.] CASVS. Locaui tibi fundũ ꝓ. l. tu alij eundem pro. lx. ſecundus cõductor cõpellitur à vero domino. cum ego locator non fueram dominus: quæritur ad quid tibi teneor. & dicit, ad. lx. Secundo in lege ſeq. reuocat in dubium idem: & adhuc reſpon. idem. Tertio dicit ꝙ in. lx. quæ à me petis, computo vel compenſo. l. quę mihi debes, ſi te habitare permiſero. Viuianus.

u *Agendum.* pro reſtituenda: vt ſi male cõductor in re fuerit verſatus. Item conductor aget vt ei frui liceat. Sed videtur nõ agi aliquo modo ex contractu locationis: ſicut nec ex venditione vbi nullum eſt pretium: vt ſupra de contrah. emp. l. ſi quis donationis. &. l. cum in vẽditione. Sed hic fuit ab initio contractus fact⁹ animo exigendi mercedem, ibi non. & de hac materia dixi ſupra de pactis. l. ſi conuenerit.

x *IS qui rem. Conſentiens.* idem eſt in commodatario: vt. C. de creditore: vt ſupra de

fur. l. fin. §. ſed cum vſura. ſed ſecus in minus iiij pigno-

pigne. actio. l. si pignore. ſi prici. & eſt ratio diuerſitatis: vt ibi dixi.

a *Si tibi alienam. Quia ipſe.* ſcilicet tu.

b *Titio.* ſeruo. Accurſius.

c *Nos videamus ne.* id eſt an.

d *Sexaginta.* ſcilicet tantum.

e *Nec quinquaginta.* ſcilicet ſola.

f *Intereſt.* ſcilicet ſecundi: quod eſt quantũ intereſt tertij.

g *Conductione.* ſcilicet tertium.

h *Tãtundemque.* ſubaudi, & certè tãtum ad minus. plus enim eſſe poteſt quãdo prohibere poſſet, vel etiã quãdo ſciens alienum locaſſet: vt. j. l. ſi fundus. & l. qui inſulam. & incipit reſpondere.

i *Qui à ſe conduxit.* cui tenetur ad exonerationem mercedis pro rata: vel vt reſtituat ſi accepit, cum primus locator dominũ prohibentem frui prohibere non poſsit. aliàs etiam vltra tenetur: vt infra eo. l. ſi fundus. in fi. & l. qui inſulam. in princ.

Vulg. tamtũ denique.

k *Emolumentum conductionis.* hic eſt ſenſus, prior cõductor cariorem habet conductionem ſiue habitandi cõmoditatẽ, quàm ei pro mercede conſtiterit. & hoc patet per comparationẽ maioris ſiue vberioris mercedis quam percepit qui conduxerit: & hæc computatio facit creſcere condemnationem vltra. l.

l *Habebit.* ſi nondum ſunt ſoluta: aliàs & illa & decem ad minus red det medio: vt. ℞. dixi.

Si quis. CASVS. Locaui tibi domũ alienã, quam bona fide poſsidebam ab initio. poſtea ſciens alienam verus dominus te deiecit. ages contra me vt faciam cũ eo quòd tibi pmittat habitare: aut ſi facere non poſſum, teneor ad exonerationẽ mercedis: niſi ſim paratus aliã æquè bonam domũ dare ad habitandum. Itẽ dicit, ſi ille qui habet vſumfru. ſi fundo, locauit eũ in quinquẽnium, & intra hoc tempus deceſſerit: nõ tenebit̃ heres fructuarij ad intereſſe, ſed ad exonerationem mercedis. ſic eſt in fundo & ſeruo locato in quinquennium à fructuario. Si interim fructuarius fecit impenſas, non recuperat: quia potuit proſpicere poſſe euenire. & hoc niſi fuctuarius locauit vt dominus. Viuianus.

m *Locauerit.* cum ſciret alienam.

n *Culpáque.* adhibita in euincendo: fuerit tamen adhibita in eo qui ſcienter rem alienam locauit.

o *Locare.* non autem ad exonerationem mercedis tantum. & ſic eſt contra infra. e. l. ſi fundum. in fi. So. hic ſcienter alienum locauit: tibi non: vt infra. e. l. & hæc diſtinctio. in fi. primi reſponſi.

p *Locatorem.* vt infra eo. l. cum plures. j. reſpon. in fi. ſic & ſupra de conſti. pe. l. qui autem. § . quod ſi ante. & ſupra de reli. l. j. § . locum. & in hoc differt à venditore.

q *Non teneri.* ad intereſſe, ſed ad pretij exonerationem: vt infra ſubiicit.

r *Operas.* hic poteſt notari conductorem operarum pro rata tantum temporis teneri, etſi ex parte locãtis opas fortuitus caſus iterueniat. Accurſius.

ſ *Vel habitationem.* ſcilicet domus quæ nunc exuſta ſit, vel defuncto fructuario ſeu habitatore finita ſit.

t *Proſpicere debuit.* hoc ſi locauit tanquam fructuarius: ſecus ſi tanquam dominus: vt ſtatim ſubiicit. Et not. hic debere iſpici quod euenire poteſt: vt infra de dam. infec. l. qui bona. § . cum inter. & infra ad Treb. Lucius. in. § . pen. & ſupra ex qui. cau. ma. l. ſed & ſi per præ. § . ſi feriæ. & dixi de hoc ſupra de iuriſdict. om. iudicũ. l. ſi idẽ. in fine. Accurſius.

† *Cicer. in cau. ô Habita'.* 63. *Iaſon. in cau. ô uenditor. 1. q. 7. & gl. i cau. ſi uenerio mercatus. ſin. Barg.*

u *Si quis.* aliàs. l. ſi quis. aliàs. § . Iulianus.

x *Ei præſtarentur.* ſcilicet cõductori à locatore. valet enim pactum quo quis recipit in ſe fortuitũ caſum: vt hic, & C. de nego. geſ. negotiũ. & ſupra de pac. l. iurisgẽtium. § . item ſi quis. & infra. e. itẽ quæritur. § . ſi gẽma. vel e cõtra locator cõductori, vt nõ exigat mercedem. nam & hoc valet: vt argu. ſupra *depo. l. j.* § . ſi conuenit. & hoc ſi ſpecificati ſunt: vt no. in. l. ſed & ſi quis. § . quę ſitũ. ſupra ſi quis cau.

y *Locator.* vt. j. codẽ. l. videamus. § . ſi hoc.

z *Locatoris.* id eſt cõductoris. ſed & proprio poni poteſt.

a *Fecerit.* ſcilicet fortuitus caſus.

b *Tenebitur.* ſcilicet conductor.

c *Quem quis conduxerat.* cauſa ſtercorandi agrũ, vel lactis, vel lanę, nõ autẽ cuſtodiẽdi.

d *Abegiſſe.* dicuntur abigei qui aliena furripiunt animalia, & abigere dicit̃ q furripit. ſic & ĩ auth. de nup. § . ſi igitur. colla. iiij.

Abigei ui dicantur.

e *Probari poteſt.* quaſi culpa contra eum præſumpta: arg. ſupra commo. l. eum qui. § . fin. Io. & ſecũdum hoc ponitur caſus quòd loquatur de caprario qui certam mercedem præſtabat, ſi ei permitteret

VII. PAVLVS libro trigeſimoſecundo ad Edictum.

SI tibi alienam inſulam locauero quinquaginta, tucp̃ eãdẽ ſexagĩta Titio locaueris, & Titius à domino prohibit̃ fuerit habitare: agentem te ex conducto ſexaginta conſequi debere placet: quia ipſe[a] Titio[b] tenearis in ſexaginta.

VIII. TRYPHONINVS libro nono Diſputationum.

NOs videamus ne[c] non ſexaginta[d] præſtanda nec quinquaginta[e] ſint, ſed quanti intereſt[f] perfrui cõductione[g]: tantundemque*[h] conſequatur medius, quantum præſtare debeat ei qui à ſe conduxit: [i] quoniam emolumentum[k] conductionis ad cõparationem vberioris mercedis computatum, maiorem efficit condemnationem. & tamen primus locator reputationem habebit[l] quinquaginta, quæ ab illo perciperet, ſi dominus inſulæ habitare nouiſsimum cõductorem non vetuiſſet. quo iure vtimur.

Si conductor non poteſt vti re conducta, poteſt agere vt ſibi frui liceat. locator vero liberatur præſtando intereſſe, vel aque commodam habitationem. Bartolus.

IX. VLPIANVS libro trigeſimoſecũdo ad Edictum.

SI quis domũ bona fide emptam, vel fundum locauerit[m] mihi, iſque ſit euictus ſine dolo malo culpáque[n] eius: Põponius ait nihilo minus eũ teneri ex conducto ei qui cõduxit, vt ei præſtetur frui quod conduxit licere[o]. Planè ſi dominus non patiatur, & locator paratus ſit aliam habitationem nõ minus commodam præſtare: æquiſsimum eſſe ait, abſolui locatorem[p].

Si conductor deſinit poſſe vti re abſque culpa locatoris: ſit ei remiſſio mercedis. ſi verò culpa locatoris intercenit, ad totale intereſſe tenetur. hoc dicit. Bar. no. iſtum. §. quia ſemper allegatur.

Hic ſubiungi poteſt, quod Marcellus libro ſexto digeſtorum ſcripſit, ſi fructuarius locauerit fundum in quinquennium, & deceſſerit, heredem eius non teneri[q] vt frui præſtet: non magis quàm inſula exuſta teneretur locator conductori. Sed an ex locato teneatur conductor, vt pro rata temporis quo fruitus eſt, penſionem præſtet, Marcellus quærit: quemadmodum præſtaret, ſi fructuarii ſerui operas[r] conduxiſſet, vel habitationẽ[ſ]. Et magis admittit teneri eum: & eſt æquiſſimum. Idem quærit, ſi ſumptus fecit in fundum, quaſi quinquennio fruiturus, an recipiat. Et ait non recepturum: quia hoc euenire poſſe proſpicere debuit[t]. Quid tamẽ ſi nõ quaſi fructuarius ei locauit, ſed ſi quaſi fundi dominus? Videlicet tenebitur. decepit enim cõductorem. & ita imperator Antoninus cum diuo Seuero reſcripſit. In exuſtis quoq; ædibus, eius temporis quo ædificiũ ſterit, mercedem præſtandam reſcripſerunt.

Valet pactum, quòd quis teneatur de caſu fortuito. Bartolus.

Iulianus libro quintodecimo digeſtorũ dicit, ſi quis[u] fundũ locauerit, vt etiam ſi quid vi maiore accidiſſet, hoc ei præſtaretur[x]: pacto ſtandum eſſe.

Qui promiſit innocentem ignem habere: ſi caſu fortuito oriatur incendium, non tenetur. Bartolus.

Si colonis prædiorum lege locationis, vt innocentem ignẽ habeant, denuntiatũ ſit: ſi quidem fortuitus caſus incẽdij cauſam intulerit, non præſtabit periculum locator[y]. Si verò culpa locatoris[z], quam præſtare neceſſe eſt, damnum fecerit[a]: tenebitur[b].

Iſte. §. legitur tribus modis: & breuiter hoc intendit: Pro tempore quo conductor nõ poteſt vti re: ſit remiſſio mercedis non ſoluta: & ſoluta repetitur. h. d. qualibet lec. gle. poteſt eſſe vera. teneas quam vir.

Imperator Antoninus cũ patre, cum grex eſſet abactus, quẽ quis cõduxerat[c], ita reſcripſit: Si capras latrones citra tuã fraudem abegiſſe[d] probari poteſt,[e]

mitteret fructus gregis percipere vsque ad annum. & secundum hoc prosequere literam. Vel dic quòd loquitur locatori qui certam mercedem prælitit caprario, si vsque ad annum gregẽ seruaret. Si opponatur de. l. inferiori, qui operas. infra eo. Respon. quia hic culpa caprarij abactæ fuerunt. Vel dic tertio, retẽto eodem casu, quòd loquitur caprario qui se teneri putabat ex casu fortuito, vt mercedem restitueret. nã repetit condictione indebiti. sicq; diuersis modis litera cõcordat. Sed opponit secũdũ duos vltimos casus, quomodo quis ꝓbat se sine fraude amisisse: immo qui fraudẽ dicit, cã probet: vt. j. de ꝓba. l. quotiẽs. §. qui dolo. & de le. ij. cum ita. §. species? Respõ. probat hic eo ipso ꝙ cõtrarium non probatur: vt. C. qui mi. nõ pos. l. fi. secũdum vltimos duos casus. Alij dicũt quẽ debere probare se sine culpa vel fraude ꝓdidisse: vt hic, & ar. C. de pig. ac. si nulla. & sic dicũt creditorem hic probare si dicat se pignus amisisse. Tertij vt Bul. distinguũt: vt not. in. l. si creditor. C. de pig. ac. Casum autẽ quis probet? dic ꝙ primo dolus vel culpa est probãda: deĩde ille cõtra quem hęc probantur, probet casum: vt dixi. ff. de eden. si quis ex argẽtariis. §. penul. in fi.

a *Recuperabis.* secundum primum & tertiũ loquit caprario, secũdũ mediũ loquitur domino. Sed qua actione repetuntur? Respon. ex conducto actione, si prius eas solueras prorogãdo mercedẽ: vt. j. eo sed addes. §. Ii quis. sed si post amissionem est solutũ, indebiti cõdictio competit: vt hic dicit. sed videtur ꝙ indebiti nũquam locum habeat: sicut & si pater mulieris soluat genero dotem iam sol. ma. quę non per condictionem indebiti, sed pro dote actione repetitur: vt. j. sol. ma. si pater ignorãs. quæ est cõtra. Solu. ibi speciale vt cesset cõdictio indebiti fauore dotis: vt. ff. de cõdic. ĩde. cũ ita qui. §. mulier. Vel dic aliud ĩ mercedib⁹, quæ nõ debẽtur nisi ratiõe tẽporis quo quis est fruitus: vt hic. ibi vero dos debebatur adimpleta cõditione cõtracti matrimonij. Itẽ not. hic quẽ nõ præstare casum: vt hic, & C. de pig. act. quæ fortuitis. & ff. pro socio. l. cũ duobus. §. damna. Ac.

b *Culpa.* vt supra ad legem Aquil. Iidem iuris. in fi. & insti. ad l. Aquil. §. imperitia.

c *Scripsit.* hoc casu qui sequitur.

d *Ex locato.* ratione futuri temporis: vt ar. ff. tit. j. l. cui. licet teneatur et possessionem restituat: vt. C. eo. si quis conductionis.

e *Et ego. Rẽtè agam.* non solum habebo exceptionem, sed etiã &c. sic supra de vsufru. quotiens. §. si colono.

f *Vel.* pro saltem.

iudicio locati casum præstare nõ cogẽris: atq; temporis quod insecutum est, mercedes vt indebitas recuperabis[a].

Imperitia culpa annumeratur. Bartol.

Celsus etiã imperitiã culpæ[b] adnumerandã, libro octauo digestorum scripsit[c]. Si quis vitulos pascẽdos, vel sarciẽdũ quid poliẽdúmve cõduxit, culpã eũ præstare debere: & quod imperitia peccauit, culpam esse: quippe vt artifex (inquit) conduxit.

Si res locata efficitur conductoris, potest agi vt à pensione liberetur. Bartolus.

Si alienã domum mihi locaueris, eáque mihi locata vel donata sit: nõ teneri me tibi ex locato[d] ob pensionem. Sed de tẽpore præterito videamus, si qd ante legati diem pensionis debetur. & puto soluendum.

x. IVLIANVS libro [secundo] ad Ferocem.

ET ego ex conducto rectè agam[e] vel[f] in hoc, vt me liberes[g].

Conductor tenetur locatori de aliis secum habitantibus, si in culpa fuerit, maloshomines inducendo in domum. Bartolus.

C

xi. VLPIANVS libro trigẽsimo secundo ad Edictum.

VIdeamus an & seruorũ culpam, & quoscumque induxerit, præstare conductor debeat, & quatenus præstet, vtrũ vt seruos noxæ dedat, an verò suo nomine teneatur: & aduersus eos[h] quos induxerit[i], vtrũ præstabit tantùm actiones, an quasi ob propriam culpam tenebitur. Mihi ita placet, vt culpam etiam eorum quos induxit, præstet suo nomine[k], etsi nihil cõuenit[l]: si tamẽ culpã in iducẽdis admittit, ꝙ tales[m] habuerit vel suos, vel hospites. & ita Pomponius libro sexagesimotertio ad Edictum probat.

Qui promisit ne ignem habeat, tenetur qualitercunque habuerit h. d. Et est contra l. si quis fundum. §. 1. ff. eo. Sol. vt ibi. Barto.

Si hoc[n] in locatione conuenit, *Ignem ne habeto*: & habuit: tenebitur, etiam si fortuitus casus admisit incendium: quia nõ debuit ignem habere. Aliud est enim[o] ignem innocẽtem habere. Permittit enim habere, sed innoxiũ ignem. Item prospicere debet cõductor, ne aliquo vel ius rei[p] vel corpus deterius faciat, vel fieri patiatur.

B

Conductor tenetur reddere locatori possessionem rei locatæ absque cõtrouersia, nisi culpa locatoris acciderit. Bartolus.

Qui vinũ de Cãpania trãsportãdũ cõduxisset, deinde mota à quodã cõtrouersia[q], signatum suo & alterius sigillo in apothecam deposuisset: ex locato tenetur vt locatori possessionem vini sine controuersia reddat, nisi culpa conductor careret.

Tenetur conductor, si contra pacta locationis fecit. Bartolus.

Inter cõductorẽ & locatorẽ cõuenerat, ne in villa vrbana fœnũ cõponeretur. composuit[r]: deĩde seru⁹[s] igne illato se occidit. *ait Labeo teneri cõductorem ex locato[t]: quia ipse causam præbuit[u] inferendo[x] cõtra conductionem[y].

*vulg. succendit.

xii. HERMOGENIANVS libro secundo iuris Epitomarum.

SEd & si quilibet extraneus ignem iniecerit: damni * ratio iudicio locati habebitur.

*Flo. damnum locatis habebitur ratio.

Si cõductor fuerit in culpa, tenetur: aliàs non. & hoc probatur per multa exempla vsque ad. §. Si in lege &c. Bartolus.

xiii. VLPIANVS libro trigesimosecundo ad Edictum.

ITem quæritur[z], si cisiarius, id est carrucarius, dũ cęteros trãsire cõtẽdit, cisiũ † euertit, & seruũ quassauit, vel occidit. Puto ex locato esse ĩ eũ actionẽ. tẽperare[a] enĩ debuit. Sed & vtilis

D

†*Cisium genus est vehiculi biroti. Budæus hinc vnde cisiarius dicitur cisii.*

[*SI IN LEGE.*] Locaui tibi codicẽ ad scribẽdũ & ad cõplendũ ad certũ diẽ, eo pactovt si tũc nõ esset pfecti⁹, liceret mihi relocare alij: & quod pl⁹ darẽ alij, mihi redderes. postea locaui alij: & dedi plus: an repetã, quærit. Et respõ. ꝙ sic, si post tẽpus cõlimili scriptori locaui: nõ aliter. [*QVI IMPLETO.*] Locaui tibi fundũ in annũ pro. x. anno finito stetisti in eodẽ: videris reconducere ĩ aliũ annũ simili mercede. idẽ si respub. vel fiscꝰ suũ prediũ in annũ locauit. Sed qd si ĩ quinquẽniũ locaui ab initio? Et respõ. ꝙ si stetisti postea, de anno ĩ annũ videris recõducere: nõ de lustro in lustrũ. sed in domo locata est secus: nã nõ intelligit si cõduxit per annum, vt videatur reconducere stando vltra annum, sed tantum in tempore quo habitat, & nõ per annum. Vl.

z *Item quæritur.* quid iuris sit. Ioan.

a *Temperare.* scilicet cursum & voluntatem suam.

Aquilia.

a *Aquilia.* ſcilicet in factum.

b *Minturnas.* nomẽ ciuitatis, vel prouinciæ.

c *Nauem.* quam conduxit forte. Accurſius.

d *Domino.* etiam idoneæ naui imponendo: vt ſupra de vſu & habi.l.ſi. Accurſius.

e *Agẽtem.* erit: vt ſupra ad legem Rho. de iac.l.ſi.§.ſi ea.

f *Actionem.* fuit enim in culpa: vt ſupra de rei vin. l. qui petitorio.§.culpæ. † *impoſuit. dedit.*

g *Placuit.* quia culpa pceſſit caſum: niſi hoc à princ. ſit dictũ: vt hic ſubiicit, &.ĩ.commo.l. ſi vt certo.§.interdũ.

h *Parum bene faciẽti.* id eſt nõ bene faciẽti.

i *Aquilia.* ſ. teneret.

k *Supra diximus.* vt.ĩ. ad leg. Aquil. l. ſed & ſi quemcũque.§.ſi vna tamen intentata tollitur altera: vt.j.e.ſi vulneraueris.

l *Præcipiẽdi.* quod eſt neceſſe: vt.j. de iniur. l.illud relatum.

m *Erit.* ſimilis diſtinctio habetur &.ĩ.ad legẽ Aquil.ſi ſeruus ſeruum.§. ſi calicem. &.j. eo.l.ſi. & facit.ĩ. quod quiſque iuris.l.ij. † *Quem caſtigationis modum ſeruare præceptores oportet, pulchre Quintilianus li.1. inſtit. orat.*

n *Niſi periculũ.* id eſt caſum fortuitum. ſic & ponitur.ĩ.e.ſi quis dolo. mum.§.ſi colonis.&.§. ſi quis vitulos. proprie tamẽ dicitur periculũ quod culpa contingit: vt.j.eo.l.opus. Vel dic hic periculũ proprie, ſi qualis qualis culpa interueniat: vt.j.e.& hęc diſtinctio.j. reſpõ.&.l. opus.§.quod vero. * *Fl. de Aquilia ſupra dix.*

o *Cauere.* & in locum tutiorem transferre: vt & arg.j. de dam. infec. l. vtique.

p *Etiã ſi ignarus.* quia cũ errauit in ſuo facto, nõ eſt probabilis ignorantia: vt.j.eo. ſed addes.§.j. &.ĩ. ad Vell.l. quanquam.

q *Migrauit.* i. de colonia diſceſſit. ſic accipitur.j. de migrando.

r *Non denũtiauit.* Nocquem teneri denũtiare: vt in auth. vt li.ma. & aui.§.ſi vero contra imperium. col.viij. Itẽ no. quẽ debere reſiſtere vi, vt ſubiicit, &.j. ſi ven.no. mu.l. dolo. &.j. ad Sil.l.j.§.occiſorum. aliàs autẽ ſi nõ potuit reſiſtere vi, conductor nõ tenetur: ſed ei merces pro rata dimittit: vt hic ſubiicit, *Denuntiare quis tenetur.*

Aquilia[a] dabitur. Si nauicularius onus Minturnas[b] vehendum conduxerit: & cũ flumen Minturnẽſe nauis ea ſubire nõ poſſet, in aliam nauem[c] merces tranſtulerit, eaq; nauis in oſtio fluminis perierit: tenetur prim⁹ nauicularius. Labeo, ſi culpa careret, nõ teneri ait: cæterùm ſi vel inuito domino[d] fecit, vel quo non debuit tempore, aut ſi minus idoneę naui, †tũc ex locato agendum.[e] Si magiſter nauis ſine gubernatore in flumen nauem immiſerit, & tẽpeſtate orta temperare nõ potuerit, & nauẽ perdiderit, vectores habebunt aduerſus eum ex locato actionem.[f] Si quis ſeruũ docendũ cõduxerit, eumq; duxerit peregre, & aut ab hoſtib⁹ captus ſit, aut perierit, ex locato eſſe actionem placuit:[g] ſi modò non ſic cõduxerit, vt & peregre duceret. Item Iulianus libro octagẽſimoſexto Digeſtorum ſcripſit, ſi ſutor puero parum bene facienti[h] forma calcei tam vehemẽter ceruicẽ percuſſerit, vt ei ocul⁹ effunderetur, ex locato eſſe actionẽ patri eius. Quãuis enim magiſtris leuis caſtigatio † conceſſa ſit, tamen hunc modũ non tenuiſſe. Sed & Aquilia:[i] * vt ſupra diximus.[k] Iniuriarũ autem actionẽ cõpetere Iulianus negat: quia non iniuriæ faciẽdæ cauſa hoc fecerit, ſed præcipiendi.[l] Si gemma includẽda aut inſculpenda data ſit, eaq; fracta ſit: ſi quidẽ vitio materiæ factũ ſit, nõ erit ex locato actio. ſi imperitia faciẽtis, erit.[m] Huic ſententiæ addendũ eſt, niſi periculum[n] quoque in ſe artifex receperat: tunc enim etſi vitio materiæ id euenit, erit ex locato actio. Si fullo veſtimẽta poliẽda acceperit, eáque mures roſerint, ex locato tenetur: quia debuit ab hac re cauere.[o] Et ſi pallium fullo permutauerit, & alij alterius dederit: ex locato actione tenebitur, etiã ſi ignarus[p] fecerit. Exercitu veniente migrauit[q] cõductor: dein de hoſpitio milites feneſtras & cætera ſuſtulerunt. Si domino nõ denunciauit,[r] & migrauit, ex locato tenebitur. Labeo autem, ſi reſiſtere potuit, & non reſtitit, teneri ait. quæ ſententia vera eſt. ſed & ſi denuntiare non potuit, non puto eum teneri. Si quis menſuras conduxerit, eáſque magiſtratus frangi iuſſerit: ſi quidem iniquæ fuerunt, Sabinus diſtinguit, vtrum ſcit conductor, an non. Si ſcit: eſſe ex locato actionem. ſi minus: non. quòd ſi æquæ ſunt, ita demum eum teneri, ſi culpa[s] eius id fecit ædilis. & ita Labeo & Mela ſcribunt. Duo rei locationis in ſolidum eſſe poſſunt.[t]

Exceſſus in marcede dicitur tunc, quãdo eſt exſdẽ pactis facta vtraque locatio. Bart.

Si lege operis locandi comprehenſum eſſet, vt ſi ad diẽ effectum non eſſet, relocare[u] id liceret: non aliàs prior cõductor ex locato tenebitur, quàm ſi eadem lege[x] relocatum eſſet. Nec antè relocari id poteſt, quàm dies efficiendi præteriſſet.

Iſte.§. diuiditur in tres partes. Primo loquitur in prædio ruſtico. Secundo, in prædio vrbano. Tertio imponitur quædam limitatio circa prædia. Secunda ibi, in vrbanis. Tertia in.l. qui ad certum. Item prima ſubdiuiditur: quia primo ponit vnum dictum. Secundo illud limitat. Tertio illud extendit dictum. Quarto illud dictum declarat. Secunda ibi, ſed hoc ita. Tertia ibi, eadem. Quarta ibi, quod autem. In ſecunda ſubdiuiditur: quia primo ponitur dictũ. Secundo exceptio. Secunda ibi, niſi in ſcriptis. & hoc intendit: Si conductor poſt tempus remanet in prædio ruſtico, videtur in annum renouata conductio & pignora eiusdẽ. ſecus ſi alterius. in prædio vero vrbano, quatenus habitauerit, renouata videtur, niſi in ſcriptis primo conductio celebrata fuerit: vel niſi dominꝰ poſſe coſcutare deſierit. Bar.

Qui impleto tempore cõductionis remanſit in conductione: non ſolum reconduxiſſe videbitur, ſed etiã pignora videtur durare[y] obligata. Sed hoc ita verum eſt, ſi nõ alius pro eo in priore conductione res obligauerat. huius[z] enim nouus cõſenſus erit neceſſarius.[a] Eadẽ cauſa erit & ſi reipublicæ[b] prędia locata fuerint. Quod autẽ diximus, taciturnitate vtriuſque partis colonum reconduxiſſe videri: ita accipiẽdum eſt, vt in ipſo anno quo tacuerunt, videantur eandem locationem renouaſſe: non etiam in ſequentibus annis, etſi luſtrũ fortè ab initio fuerat conductioni præſtitutũ.[c] Sed & ſi ſecundo quoque anno poſt finitum luſtrum nihil fuerit contrarium actum: eandem videri locationem in illo anno permãſiſſe. hoc enim ipſo, quò tacuerunt, conſenſiſſe[d] videntur. & hoc deinceps in vnoquoq; anno obſeruandũ eſt. In vrbanis autẽ prdiis alio iure vtimur, vt prout quiſque[e]

u *Relocare.* id eſt præſtare ei quãtum daret pro ſecũda locatione. & ponitur hic caſus.j. e.l.ea lege. Alij dicũt, vt Ir. primũ conductorem promiſiſſe pœnã ſi nõ faceret intra certum diem: quæ pœna non committitur, niſi alij relocetur ſimilib⁹ pactis: & ſic apparet cõductorem nõ eſſe deceptum: ſed tũc ageretur ex ſtipulatu, nõ ex locato: vt hic dicit.

x *Eadem lege.* id eſt ſi eadẽ qualitate & q̃titate & mẽſura relocaret, qua & priori locauerat: ſecundũ Bul. & Io. vel forte leuiori. itẽ vt alij faciendũ daret, non ipſe faceret: vt j. de fideiuſ. ſtipulatus.

y *Durare.* ſi iunt coloni. ſi autẽ extranei, non ſic: vt hic ſtatim ſubiicit. Accurſius.

z *Huius enim.* ſcilicet extranei. Accurſius.

a *Neceſſarius.* vt C.e. l.ſi cum Hermes. & infra de iure do.l.ſtipulatio. Accurſius.

b *Reipublicæ.* vt quia prędiũ reipublicæ cuidam colono eſt locatum. Accurſius.

c *Præſtitutum.* non tamen niſi in annum videtur facta relocatio: vt hic dicit.

d *Conſenſiſſe.* nota recentem videri conſentire: vt hic, & inſra *Facit ad* de preca.l. in rebus. in hoc cap. qui ſi.l. & C. de vſu. l. quãtacet. extra uis paſſa. &.j. ſolu. ma. ſi *decreg. in.* mulier. & inſt. de codi. *in.* 6. vio §. nõ tantum. &.j. qui etiam per mo. pig. vel hypothe. *Dyo. & ſol. ſicut.* §. nõ videtur. *Ioan. And.* &. ĩ. de mor. inſe. ſi *per* Mercurius. in ſi. &.j. ad mu- *rialibus.* nicip. quotiens. &.j.e.l. eum in plures. §. locator. & C. de ædi. pri. l. an in totum. &.ĩ. de tributo. l.j. §. ſcientiam.

e *Prout quiſque.* hæc verba, put quiliq; expoñtur tribus modis: & primo vt in nulla tẽ pus videatur reconduxiſſe

xiſſe. Secundo, vt in id tantũ in quo habitauit poſtea. Tertio, vt in id totũ quo habitauerit ex primo: vt tunc reſpiciat exceptionem, niſi in ſcrip. &c. & dic vt tunc in totũ primum. Secũdo vel ſolum quo poſtea. Tertiũ vel in nullum. Addo quartũ, vel ſicut in ruſtico. Ex prædictis autem collige tria: & quatuor. Primo ex trib⁹ redde excipiẽdo de quatuor primũ, ſecũdum & vltimũ. Secundo, primum & tertium & vltimum. Tertio, quæ ſunt tria poſt primum, ſecũdum Io. Hãc notulã Io. ab illo loco tria & quatuor, ſic expone: Tria ſunt, ſcilicet primo dicta vſque illuc, & tunc &c. Secundũ quæ exponitur, prout quiſque &c. ſed quatuor quæ ſunt ab inde vſque illuc, ex prædictis &c. ſecundũ q̃ quatuor expone exceptiones quæ ſunt in tex. niſi in ſcriptis &c. hoc modo, quatuor. ſ. ſunt quorum quodlibet poteſt poni in exceptione. nam & ſi verbũ illud, prout quiſq; &c. exponatur ſecũdum primũ modum de tribus, duo alij modi ponuntur in excipiendo. ſi exponatur ſecũdo modo, excipiẽ primus & tertius modus. Si vero tertio modo, duo primi ponunt excipiẽdo: addiẽ & quartũ in quolibet: vel ſicut in ruſtico. Secũda placet. & no. q̃ tãtum valet facere exceptionẽ de duobus ex trib⁹ addito, vel ſicut in ruſtico, quantũ excipere tria ex quatuor. Quito etiã modo poſſunt exponi illa verba, niſi in ſcriptis &c. ſcilicet q̃do in ſcriptis certum tempus comprehẽſum eſt: niſi aliud dictũ eſt: vt ſit idem ſicut in ruſtico. ſed Iaco. dixit, ſexto, id eſt vbi primus cõtractus fuerit in ſcriptis. quod nõ placet: vt. ä. de pac. l. pactum. Vel dic ſeptimo, niſi in ſcriptis, id eſt niſi iterum conducat. Item quid ſi prima locatio fuerit minus anno in ruſtico? Reſpõ. adhuc dico ſecũdum Azo. videri in annum. ſecus in vrbanis: vt dicit. ſed quare ſecus? Reſpon. quia nõ eſſet vtile minus anno in ruſticis, cum ſemel in anno colligatur fructus in ruſticis: ſed in vrbanis etiam vna die eſſet vtile. Item quod ſi in ruſticis tantum biennio vel quinquennio percipitur fructus, tamen ſemel videtur intantum reconduxiſſe, & non in annum ſolũ. Vel quid ſi bis in anno videtur reconductio in minus anno: arg. ï. ſol. mat. diuortio. §. qui in anno. &. §. itẽ ſi locatio. ſed durũ eſt ab hac. l. recedere. item quid de mobilibus? Reſpon. nõ ſic, ſed finito tempore facit furtum, niſi credat dominũ permiſſurum: vt. ï. de fur. inter eos. § rectẽ. &. l. qui re commodata. & ſic in nullum tempus videtur reconduxiſſe.

habitauerit, ita & obligetur: niſi in ſcriptis certum tempus cõductione† comprehenſum eſt.

XIIII. IDEM libro ſeptuageſimoprimo ad Edictum.

QVi ad certum tempus conducit, finito quoque tempore colonus eſt.[a] Intellegitur enim dominus cum patitur colonũ in fundo[b] eſſe, ex integro locare.[c] Et huiuſmodi contractus[d] neque verba neque ſcripturam vtique deſiderant, ſed nudo conſenſu conualeſcunt. Et ideo[e] ſi interim[f] domin⁹ furere cœperit, vel deceſſerit: fieri non poſſe[g] Marcellus ait, vt locatio redintegretur: & eſt hoc verum.

In actione ex conducto veniunt ea quæ hac lege exprimuntur. Bartolus.

XV. IDEM libro trigeſimo ſecundo ad Edictum.

EX conducto actio conductori datur. cõpetit autem ex his cauſis fere,[h] vt puta ſi re quã conduxit, frui ei non liceat: fortè quia poſſeſsio ei aut toti⁹ agri aut partis nõ præſtatur, aut villa non reficitur,[i] vel ſtabulũ, vel vbi greges eius ſtare oporteat. vel ſi quid in lege conductionis conuenit, ſi hoc nõ præſtatur, ex conducto agetur.

Propter caſum contingentem in fundo vel fructibus antequam ſeparentur a ſolo, fit remiſſio mercedis ſi damnum eſt insuperabile: ſecus ſi contingit in fructibus iam collectis. Item vbertas vnius anni cum ſterilitate alterius compenſatur. Bartolus.

Si vis tempeſtatis calamitoſæ cõtigerit, an locator conducto- ri aliquid præſtare debeat,[k] videamus. Seruius omnem vim cui reſiſti nõ poteſt, dominum colono præſtare debere ait: vt puta fluminum,[l] graculorũ,[m] ſturnorum, & ſi quid ſimile acciderit, aut ſi incurſus hoſtium fiat. Si qua tamen vitia ex ipſa re oriantur, hæc damno coloni eſſe: veluti ſi vinũ† coacuerit: ſi raucis[n] aut herbis ſegetes corruptæ ſint. Sed & ſi labes† facta ſit, omnémque fructũ tulerit, damnum coloni non eſſe: ne ſupra damnum ſeminis amiſsi mercedes agri præſtare cogatur. Sed & ſi vredo[o] fructũ oleę corruperit, aut ſolis feruore nõ adſueto id acciderit: damnum domini futurum. Si verò nihil extra cõſuetudinem acciderit: damnum coloni eſſe. Idémque dicendum, ſi exercitus prætereũ per laſciuiam aliquid[p] abſtulit. Sed & ſi ager terræmotu ita corruerit, vt nuſquam ſit: damno domini eſſe. oportere enim agrum præſtari cõductori, vt frui[q] poſsit. Cum quidam incendium ſundi[r] allegaret, & remiſsionẽ deſideraret, ita ei reſcriptum eſt: Si prædiũ coluiſti,[s] propter caſum incendij repentini nõ immerito ſubueniendum tibi eſt.

Nota hic, quòd verba accipiuntur ſecũdum naturam contractus: & ſic verba debent intelligi ſecundum ſubiectam materiã. ſimile in. l. damni infecti. in princ. infra de damno infecto. & ſi ſtipulatus infra de vſuris. Bartolus.

Si vno.] CASVS. Locaui tibi fundũ in. v. annos. in vno fuit ſterilitas: & ſic remiſi mercedem illius anni. In ſecundo anno ſuperfuit vbertas. dicit quòd debes mihi reſtaurare pro præcedẽti anno, etiam ſi in remittendo fui vſus verbo donationis, dicẽdo, dono tibi mercedem huius anni propter ſterilitatem. ſecus ecõtra ſi vltimus annus eſt ſterilis, & præcedẽtes vberes. nam ſi remiſi pro vltimo, ſciens vbertatem præcedentium, non poſſum poſtea petere reſtaurari. [CVM QVIDAM.] Propter ſterilitatem ſit remiſsio, non propter hoc quòd habeat minus ſolito, habet tamẽ ſufficiẽter. [ITEM] Quidã procurator Cæſaris, vel etiam homo priuatus conduxit nauem à nauta, vt in ea merces portarentur: poſtea nauta nõ nauigat. dicit quòd reddat mercedem. [VBICVMQVE.] Locaui tibi fundum: fructus non percepiſti. refert an propter ſterilitatem: & tunc tenetur tãtum ad remiſsionem mercedis: & damnũ ſeminis eſt coloni. an propter hoc q̃ ego vel alius à quo te defendere potui, non permiſit te vti: & tũc ad omne intereſſe tenetur. [INTERDVM.] Licet actio locati competat ad mercedem, tamen quandoque competit ad id ſolum vt liberetur locator à rei præſtatione. & de hoc ponit exemplum in. l. ſeq. Viuianus.

Si vno.

l. conduxi.

a *Qvi ad certum. Colonus eſt.* id eſt durat alia tranſlocatio: vt infra. l. proxi.

b *In fundo.* poſt tempus finitum.

c *Locare.* vt & ſupra. l. proxi. in fine.

d *Contractus.* ſcilicet locationis tacitæ.

e *Et ideo.* quia exigitur cõſenſus ſaltẽ tacitus: ideo &c. vt hic, &. ï. de preca. l. certe. in princ. &. ï. de op. leg. ſi tibi. §. vnius. Ac.

f *Interim.* id eſt ante conductionem finitam.

g *Non poſſe.* immo videtur in tacito cõſenſu furioſus conſentire: vt. ï. ſolu. ma. l. ij. §. pe. ſolu. ibi ſpeciale propter patrem.

h *Ex conducto. Fere.* quia & ex aliis cauſis competit: veluti ſi quis in eam rem impenderit.

i *Reficitur.* ad quod tenetur locator. ſecus autem in fructuario & vſuario, quibus dominus nõ tenetur: vt ſupra de vſufruct. ſed cum fructuarius. §. j. & de vſu & habitatione. l. ſi domus. Accurſius.

k *Præſtare debeat.* vt eum ſcilicet exoneret à pſtatione mercedis: non vt dominus ad intereſſe teneatur: vt. ï. l. proxi. §. vbicũque. ſic intelligitur. C. e. l. excepto. Accurſius.

l *Fluminum.* aliàs fluminis. aliàs fluminum. Accurſius.

m *Graculorum.* genera auium ſunt.

n *Raucis.* id eſt ſpinis. *ADDITIO.* Immo vero rauce ſũt vermes terreni: de quibus plura hic Budæus in priori. anno. ad Pãdectas. Cæterũ ſunt qui hic ruſcis legendũ putẽt, nec male meo iudicio. Porro quid ſit ruſcum, facile quiuis vel ex lexicis didicerit.

o *Sed & ſi vredo.* id eſt ventus vrens fructus. Accurſius.

p *Aliquid.* modicũ. ſ. alioquin contra: vt. ä. prox. §. ſi vis. & ad hoc C. de iure emphy. l. j. & ï. de dam. infec. l. inter quos. §. dãn. in fin.

q *Vt frui.* aliàs vt frui. & tũc plana eſt litera: vt. ä. e. l. in princ. aliàs tolli. & tunc ſubaudi, ſcilicet fructus ex eo.

r *Fundi.* id eſt fructus fundi.

s *Coluiſti.* ideo dicit ſi coluiſti: quia ſi nõ coluiſti, ſtatim teneris ad intereſſe. vnde licet ſuperueniat incẽdiũ, nõ decreſceret obligatio: arg. ï. de ædil. edic. iuſtiſsime. §. ſi. &. ï. e. l. ſi prius. Vel forte ſubaudiendũ eſt, maxime. nam ſuperueniẽs incendiũ excuſat: vt. arg. ï. quod vi aut clam. ſi alius. §. eſt & alia. Vel ideo quia ſi non coluiſti, fructus non percepiſti: & ſic comburi non poſſent, cum non eſſent.

† *Plin. li. 18 nat. hiſto. cap. 17.* * *rũcin quidam legendũ cenſent. vnde rũcare, quo verbo vſus eſt Cato libro de re ruſt. cap. 2. Colu. lib. 2. cap. 9 & Plin. li. 18. cap. 21. Alciat. lib. Parerg. 7. cap. 5. rũcus legendum putat.*

† *vide Budæ. hic.*

Papinianus libro quarto Responsorũ ait: Si vno [a] anno remissionem quis colono dederit ob sterilitatem, deinde sequentibus annis cõtigit vberitas, nihil obesse domino remissionem: sed integram pensionem etiam eius [b] anni quo remisit, exigendam. Hoc idem & in vectigalis [c] damno respondit. Sed & si verbo donationis dominus ob sterilitatem anni remiserit, idem erit dicẽdũ: quasi non sit donatio, sed trãsactio. [d] Quid tamen si nouissimus erat annus sterilis, in quo ei remiserit? Verius dicetur, etsi superiores vberes fuerunt, & scit [e] locator: non debere eum ad computationem vocari.

Licet sterilitas tribuat remissionem, secus tamen in exiguitate fructuum.

Cum quidam de fructuũ exiguitate quereretur, non esse rationẽ eius habendam, rescripto diui Antonini continctur. [f] Itẽ alio rescripto ita continetur: Nouam rem desideras, vt propter vetustatem vinearum remissio [g] tibi detur.

Subtilem materiam habet iste.§. & breuiter.h.d. Casus contingens ex parte locatoris, propter quem impeditur vsus conductoris, inducit repetitionem mercedis.h.d. Primo loquitur in quodam casu singulari. Secundo ipsum vniuersaliter extendit ad omnes. Secunda ibi, quod in omnibus. & in tota ista materia appello conductorem illum qui dat pecuniam: locatorem illum qui dat operas, vel præbet vsum rei: vt d.l.§. si quis supra depositi. Bartolus.

Item cum quidã naue amissa vecturam quam* pro mutua acceperat, repeteretur: [h] rescriptum est ab Antonino Augusto, non immerito procuratorem [i] Cæsaris ab eo vecturam repetere, cum munere vehendi functus non sit. quod in omnibus personis [k] similiter obseruandum est.

Propter casum conductor nõ potest agere ad interesse, sed ad exonerationẽ mercedis: secus si facto suo vel culpa impeditur. Bal.

Vbicũque tamẽ remissionis ratio habetur ex causis supra relatis: [l] non id quod sua interest conductor consequitur: sed potest solidã pensionẽ: quia casus fortuitus nõ debet conductori nocere, & prodesse locatori. Dicet quis, & nõne venditor etiã si res vẽdita casu fuit amissa, pretiũ consequitur? ergo & ille mercedem: licet casu fuerit impeditus præstare operas? Respõ. aliud est in vẽditore qui certat de damno vitando. nam si nõ haberet pretium, damnũ rei suæ pateretur. locator autẽ certat de lucro, cũ nihil de suo amiserit: ar. ff. de cõdit. & demon. l. Titio fundus. §. j. Itẽ videtur cõtra qđ est. ff. de var. & extraordi. cog. l. j. §. pe. & de statuli. l. cũ heres. §. antepe? Respõ. speciale est in libertate, & in aduocatis. nec ob. huic. §. qđ dicitur. C. de cõdic. ob cau. l. pe. quia vt. ff. dictũ est, loquitur cum cõtingit casus in conductore: secus in locatore: arg. C. de cõdic. ob cau. da. si militẽ. Item contra videtur. ff. de cõd. ob cau. da. si pecuniã. j. respõ. ibi, & cũ perte nõ stetit &c. Respon. illud dicit disputãdo. est enim alia ratio repetẽdi, quia nõ est secutũ id propter quod dedi. vnde etsi nõ fit cõtractus in quo liceat pœnitere, dabitur tamen repetitio: vt ff. l. fi. & l. si pecuniã. §. fi. Item videtur contra. ff. de condic. ob cau. da. l. iij. §. qp si Stich⁹. Sed ibi cõtingit casus nõ in manumittente, sed in manumittẽdo. vnde distinguitur fuerit in mora, vel non. Itẽ pro hoc est. ff. ad l. Rho. de iact. qui leuãdæ. §. fi vehẽda. & in ea. l. arg. contra. §. si ea. Vel dic (quod est verius) vbicũque tantũ operas, vel rẽ & operas loco, vel ex innominato cõtractu aliquid p specie facere cõueni: si casu fortuito impedior vel in mea vel in alterius persona, vel quocũque modo cõtingente, nihil minus mercedẽ vel cõuentã rem persequi possum, nisi culpa vel mora mihi possit imputari. ná leges in hoc consonare videntur: vna tamen videtur aduersari cũ diuisione modica: vt. ff. de condic. ob cau. da. l. si pecuniã. §. sed vbi. hoc si tale sit impedimentum, vt nullo modo possit decætero operari qđ cõuenit. si vero ad tempus est impeditus, suppleat in sequenti qđ in tempore præcedenti non potuit: quia saltẽ hodie faciendum est, nisi pœniteat eum cui erat faciendũ. quod autem de pœnitentia dico, ad contractũ innominatum tantũm referẽdum est. *ADDITIO.* Not. ex hac glo. secundũ Bal. hic, qp si ille qui debet præstare operas, est impeditus certo tempore, potest supplere alio tempore: & totam mercedem consequitur, nisi operæ deberentur ex contractu nominato: & pœniteret cũ cui operæ sunt præstandæ. Circa quod vide quod no. Azo in summa. C. eo.

Verba quãdoque cõtra propriã significationẽ capiuntur.

Et sic not. hic, ex qualitate cõtractus verba accipi cõtra propriam significationẽ: vt hic, &. ff. e. l. in lege.

Cõmodum quis reportare nõ debet vnde puniendus est.

Locationis genus triplex.

a *Si vno.* aliàs. §. Papi. & aliàs. l. si vno.

b *Etiam eius.* nõ solum vberioris, sed etiam &c. vt hic, & C. e. licet. &. ff. de annuis lega. l. legatum. §. vini phalerni. Sed quæro, quando sterilitas dicatur? dicunt quidam, quando semen nõ est inde perceptum: vt. ff. ea. l. §. sed & si labes. &. ff. ea. l. §. vbicũque. sed Io. dicit, ispici vulgi opinionem. Item dicũt recõpẽsari, quãdo bis tantũ habuit quàm solit⁹ erat habere: vt si solitus erat habere. xx. & habet. xl. sed Io. dicit, tunc quando tantũ habuit in sequenti, vt cõpẽsatione facta neutra dicatur sterilis: vt si solit⁹ erat habere. xxx. si habet. xv. nõ est sterilis. pone ergo qp in vno anno nihil habitũ est: in sequenti anno xxx. habita sunt: tũc ergo petitur merces.

c *In vectigalis.* id est in dãno prædij p quo vectigal prẽstatur reipublicæ: vt hic, &. ff. de cẽs. l. forma. circa prin. ibi, illam æquitatẽ &c.

d *Sed trãsactio.* id est à petitione receſsio.

e *Et scit locator.* scilicet vbertatẽ præcedẽtium: quo casu videtur donare, & ideo nõ debet vocari ad cõputationẽ: vt hic subiicit. s. vt cõputet vbertatẽ superioris anni cum sterili: in quo anno pensionẽ remisit: secus autẽ si dominus ignorauit vbertatẽ præcedentiũ annorũ: quod facile potuit euenire. tunc enim donare non videtur, nec renũtiare cõputationi: sicut nec pro futura libertate, nisi indistincte recipiatur computatio.

f *Continetur.* nisi esset passus sterilitatẽ: vt. ff. eo. l. proxi. §. fi vis.

g *Remissio.* cum debeat colere & propagare vt bonus paterfamilias: & ideo nõ debet habere commodum de quo puniendus est: vt. ff. de neg. gest. l. siue hereditaria.

h *Repeteretur.* id est exigeretur vt redderet.

i *Procuratorem.* qui nauem conduxerat. Accursius.

k *Personis.* non solũ in procuratore Cæsaris. repetitur ergo vectura à nauta, ex quo nõ nauigauit casu fortuito impeditus. Sed contra. ff. eo. l. pe. §. nauem. Sol. ibi culpa conducentis nauem retenta fuit nauis, vt quia illicitas merces intulit, & eius facto etiã dominus nauis naue caruit: hic autẽ nulla fuit culpa conductoris. merito ergo mercedẽ hic repetit secundum Ir. Vt autẽ plene circa hoc habeas, dic secundum Azo. qp locat quis quandoque res, quandoque operas, quãdoque rem & operã. Cum rem suam locat, siue stetit per eum, siue per casum fortuitũ ex ipsius parte contingentẽ, quo minus cõductor re vtatur, tenetur actione ex cõducto. sed in primo casu, scilicet cum per locatorẽ stetit, agitur ad interesse, in quo etiam luerum cõtinetur. Vel ad pœnam quam prælatari rupta fide cõuentionis placuit, si conductor pensionibus paruerit, & vt oportet coluerit: nec in re locata male versatus fuerit: vt. C. e. l. æde. &. l. si de fundo. &. ff. e. l. ex cõducto. &. ff. eo. l. quæro. §. inter. &. ff. hac. l. §. vbicũque. ibi, plane &c. &. ff. e. l. si fundus. ibi, nã si colonus &c. &. l. si in lege. §. colonus. In secundo autẽ casu, scilicet qp per casum fortuitum vt pensio pro rata remittat, vel reddatur: veluti si ædes locatæ exustæ fuerint, vel ager terræmotu corruerit: vt. ff. eo. l. si quis domũ. in fin. &. l. ex conducto. §. j. &. ff. e. l. sed addes. §. si quis. & hac. l. §. vbicumque. &. l. qui insulã. §. ædilis. Idem est si locator rem ex necessitate demolitus est, scilicet locatã, vel propriis vsibus probauerit necessariã, vel conductor iusti timoris gratia migrauerit: vel frui ab eo prohibetur, quẽ locator propter vim maiorẽ aut potentiam eius prohibere nõ potest: vt. ff. eo. l. qui insulam. &. l. si fund⁹. &. l. perinde. &. l. & hæc distinctio. &. l. habitatores. & C. eo. l. æde. si vero stetit per conductorẽ, vel per casum fortuitum ex eius parte cõtingentẽ quo minus re locata vtatur, solidam pensionem præstare cogitur: vt. ff. eo. l. colonus. §. nauem. Cum autẽ quis operas suas locat, vel rem & operã, nec per eum stat quo minus eas soluat, sed per cõductorẽ, licet casu fortuito impeditum: mercedẽ totius tẽporis cõsequetur: vt de scriptore dicitur: & de eo q mãcipia vehenda conduxit: & de herede aduocati, à quo non repetit salariũ: quia per eũ nõ stetit quo minus causam ageret: vt. ff. de var. cog. l. j. §. diuus Seuerus. &. ff. e. l. sed addes. §. cũ quidã. &. l. qui operas. &. l. si fundus. & ff. ad leg. Rho. de iac. l. si vehenda. Si vero stetit per locatorem quo minus operas præstet, vel per casum fortuitũ in sua persona contingentem, tenetur in primo casu ad interesse. In secũdo vt pẽsionem remittat, vel reddat p rata tẽporis quo eas nõ præstitit: vt dicitur de eo qui munere vehẽdi functus non est: vt C. loc. l. si hi. & in hac. l. §. item cũ quidã. & C. de cõdic. ob cau. l. aduocationis. Ir. Si opponatur quòd casus fortuitus nõ debet in bonæ fidei iudicio venire: potest dici non venire, scilicet vt teneatur locator operarũ ad interesse: nec petere

Vel qui pro mora mercedem remittat, vel reddat p rata.

A

B

C

D

l *Supra relatis.* vt supra proxi. §. si vis.

a *Suprà.* ſcilicet in. §. ſed & ſi labes. & l. pr.

b *Quaſi procurator.* ſciens ſe non eſſe procuratorem: vt infra eo. l. & hæc diſtinctio. j. reſpon.

c *Quod intereſt.* ſi verus dominus prohibeat. Azo.

d *Ex locato.* id eſt ex conducto.

e *Liberetur.* vnde videtur agendum ex locato vt locator à locatione liberetur, id eſt à rei præſtatione.

f *IN quo. Lucrum.* vt & C. arbi. tu. l. quicquid.

Sed addes.] CASVS in hoc textu ſatis eſt clar⁹, niſi in. §. ſi. in quo ſic pone: Locauit ſcriptor operas ſuas in annũ cuidam ſcholari: deinde deceſsit ſcholaris ante annũ. reſpõ. habebit nihilo min⁹ ſcriptor mercedem totius anni, ſi non ſtat per eũ, & ſi alij eaſdẽ operas non locauit. Viuia.

Interfuit. facit ad hoc. ff. de act. emp. l. Iulian⁹. ff. ſi qs colludẽte. & de dolo. l. ideoque. & ff. pro empto. l. qui fundũ. §. procurator.

h *Excuſata.* hoc ſpeciale in vaſe locato, vt omne intereſſe veniat etiã extra rem. ſecus in vẽditione: vt ff. de act. emp. l. Iulianus. in prĩ. & l. ſi ſterilis. §. cũ per venditorem. & l. tenetur. in prin. Item aliud in cõmodato: vt dixi ff. cõmo. in rebus. §. itẽ qui ſciens. Accurſius.

i *In quo herba mala.* vt peſtifera: vt C. de ædil. act. l. pe. ſed cur alit erũ? Reſpõ. quia in doliis ignorare non debuit. in paſcuis vero iuſte potuit ignorare. nã quæ facilius ſciri poſſunt, ſi ignorentur, grauius coercentur.

k *Ex locato.* id eſt iure locationis ex cõducto. Vel dic, id eſt ex conducto.

l *Et prælum.* id eſt inſtrumentum cum quo premitur.

m *Et trapetũ.* i. inſtrumentum trabibus conſtructum & funibus.

n *Si minus.* id eſt ſi nõ ſunt inſtructa.

o *Reficere.* vt. ff. de act. emp. l. fundi. ĩ prin. cõtra. Sol. ibi in vẽditione: hic in locatione.

p *Regulis.* i. tabulis.

q *Prælũ* i. preſſoriũ.

r *Sucula.* id eſt torcular, ſic dictum quia ſuc cum olearũ recipit. & hęc quę ſequũtur, ſunt ſimilia inſtrumenta.

ſ *Vſum.* id eſt ſunt neceſſaria. Accurſius.

t *Si dominus exceperit.* id eſt conuenerit.

u *Ex locato.* cum nõ ſit ipſo iure ſublata.

x *Agatur.* pro tali intereſſe.

y *Tollere liceat.* vel ſi tolli non poteſt, ad impenſas agitur ea actione: vt infra eo. dominus. §. in conducto. nõ autem vindicat: vt ſupra de rei vindi. l. habitator. aliter autẽ in fructuario qui non tollit infixa ſed refixa ſic, ſiue euulſa: vt. ff. de vſufru. l. ſed & ſi quid inędificauerit. in princ.

z *Camerata.* id eſt habentem tres cameras. hoc dicit vt denotet eius magnitudinem.

a *Eum teneri.* ſ. dominum inquilino.

b *Ignorauerit.* locator illatam eſſe arcam.

c *Officio enim.* ſeruiẽte actioni: non quia ſit extra eam.

d *Repeturum.* nam ſi non dediſſem, agerem vt liberarer.

† *Hæc loca Plin. naturalis hiſt. lib. 15. cap. 6. & 7.*

* *vulg. camerata, id eſt arcuata & conformicata. camera enim formæ eſt.*

Pupillus reſtitutus vt adeat, agit vt à locatione defuncti liberetur ſi res alii locata erat: ſed contra tutorem habet regreſſum ſi fuit in culpa abſtinẽdi. h. d. cum l ſeq. Bar.

Interdum ad hoc ex locato [d] agetur, vt quis locatione liberetur, [e] Iulian⁹ libro quintodecimo Digeſtorũ ſcripſit: vtputa Titio fundum locaui, iſque pupillo herede inſtituto deceſsit: & cum tutor conſtituiſſet abſtinere pupillum hereditate, ego fundũ pluris locaui: deinde pupillus reſtitutus eſt in bona paterna. ex cõducto nihil amplius eum cõſecuturum, quàm vt locatione liberetur. mihi enim iuſta cauſa fuit locandi:

XVI. IVLIANVS libro quintodecimo Digeſtorum.

CVm eo tẽpore in pupillum actiones nullæ darentur.

XVII. VLPIANVS libro trigeſimoſecundo ad Edictum.

TVtelæ tamẽ cum tutore iudicio (inquit) aget, ſi abſtinere non debuit.

XVIII. IVLIANVS libro quintodecimo Digeſtorum.

IN quo inerit etiam hoc, quod ex conductione fundi lucrũ [f] facere potuit.

XIX. VLPIANVS libro trigeſimoſecundo ad Edictum.

SEd addes † hoc Iuliani ſententiæ, vt ſi colluſi ego cum tutore: ex conducto tenear in id quod pupilli interfuit. [g]

Qui locat vaſa vitioſa ſciẽter vel ignorauerit, ad totũ intereſſe tenetur. in aliis vero diſtinguitur ſciens ab ignorante. Bart.

Si † quis dolia vitioſa ignarus locauerit, deinde vinum effluxerit, tenebitur in id quod intereſt: nec ignorantia eius erit excuſata. [h] & ita Caſſi⁹ ſcripſit. aliter atque ſi ſaltũ paſcuum locaſti in quo herba mala [i] naſcebatur. hic enĩ ſi pecora vel demortua ſunt, vel etiã deteriora facta, quod intereſt præſtabitur ſi ſciſti. ſi ignoraſti, penſionem non petes. & ita Seruio, Labeoni, Sabino placuit.

Locator fundi tenetur præſtare colono inſtrumenta fructuum liquidorum quærendorum cauſa neceſſaria: niſi aliter actum ſit. Bartolus.

Illud nobis videndum eſt, ſi quis fundum locauerit, quæ ſoleat inſtrumenti nomine conductori præſtare: quæque ſi nõ præſtet, ex locato [k] tenetur. Et eſt epiſtula Neratij ad Ariſtonem, dolia vtique colono eſſe præſtanda, & prælum [l] & trapetũ [m] inſtructa funib⁹. ſi minus, [n] dominum inſtruere ea debere: ſed & prælũ vitiatum dominũ reficere [o] debere. Quòd ſi culpa coloni quid eorum corruptum ſit, ex locato eum teneri. Fiſcos autẽ quibus ad premẽdã oleam vtimur, colonum ſibi parare debere Neratius ſcripſit. Quòd ſi regulis [p] † olea prematur, & prælum, [q] & ſuculam, [r] & regulas, & tympanum, & trochleas quibus releuatur prælũ, dominũ parare oportere. Item aẽnum in quo olea calida aqua lauatur, vt cætera vaſa olearia, dominum præſtare oportere: ſicuti dolia vinaria, quæ ad præſentem vſum [s] colonum picare oportebit. Hæc omnia ſic ſunt accipiẽda, niſi ſi quid aliud ſpecialiter actum ſit.

Poteſt ſolui vna quãtitas pro alia, ſi hoc dictum ſit, & ſub æſtimatione eius quod dictum eſt. Bartolus.

Si dominus exceperit [t] in locatione vt fruméti certum modum certo precio acciperet, & dominus nolit frumentum accipere, neque pecuniam ex mercede deducere: poteſt quidem totam ſummam ex locato [u] petere: ſed vtique conſequens eſt exiſtimare, officio iudicis hoc conuenire, habere rationem quanto conductoris intererat, in frumento potius quàm in pecunia ſoluere penſionis exceptam portionem. Simili modo & ſi ex conducto agatur, [x] idem erit dicendum. Si inquilinus oſtium, vel quædam alia ædificio adiecerit: quæ actio locum habeat? Et eſt verius (quod Labeo ſcripſit) competere ex conducto actionem, vt ei tollere liceat: [y] ſic tamen, vt damni infecti caueat: ne in aliquo dum aufert, deteriorem cauſam ædiũ faciat, ſed vt priſtinam faciem ædibus reddat.

Locator tenetur præſtare commoditatem inquilino ad aſportandum res quas ipſe induxit in domũ. ſi cõmode aſportari poſſunt ſine damno domus: aliàs tenetur cauere de damno infecto. h. d. cum. §. ſeq Pan. de Caſt.

Si inquilinus arcam æratam* [z] in ædes contulerit, & ędium aditum coanguſtauerit dominus, verius eſt ex conducto eum teneri, [a] & ad exhibendũ actione, ſiue ſcit, ſiue ignorauerit. [b] Officio enĩm [c] iudicis cõtinetur, vt cogat eũ aditũ & facultatẽ inquilino præſtare ad arcam tollendã, ſumptibus ſcilicet locatoris.

Ad repetendum penſionem ſolutam ante tempus, ſi conductor non poteſt frui re, competit actio ex conducto, non condicio indebiti, ſed ad repetendum ſolutum plus quàm debeatur per errorem, competit indebiti condictio. hoc dicit Pan. de Caſtro.

Si quis, cum in annum habitationem conduxiſſet, penſionem totius anni dederit: deinde inſula poſt ſex menſes ruerit, vel incendio conſumpta ſit: penſionem reſidui temporis rectiſsimè Mela ſcripſit ex conducto actione repeturum, [d] non quaſi

a *Condictionem.* scilicet indebiti.
b *Nihil deberi.* nec pro mortuis in naui: vt supra ad le. Rho. de iac. l. fin. in prin.
c *Magna.* de paruis enim impendiis non est curandum: vt hic, & infra de impen. in re. do. fa. l. omnino. Accursius.
d *Nau.* vt puta sedibus & cameris in naui. Ac.
e *Nauigantium.* id est eorum qui in naui feruntur. Accursius.
f *Cum quidã exceptor.* quia excipiebat, id est redigebat aliqua ĩ scriptis, expensas forte, vel gesta, vel distinctiones quas colligebat à magistro alio distante.
g *Ad libellũ.* id est ad preces ĩ libello ĩsertas.
h *Non stetisse.* sed per casum fortuitũ in persona conductoris contingentem. Accursius.
i *Soluere.* id est exhiberes.
k *Æquum est.* vt. C. de condic. cau. da. l. pe. & infra de leg. j. legatum. §. j. & ĩfra de var. cogni. l. j. & j. eod. qui operas. Sed contra supra eo. l. ex conducto. §. item cũ quidã. Solue vt ibi. [*PAPINIANVS.*] *CASVS.* Potestas Bono. decessit intra tempus administrationis. salariũ debitur assessoribꝰ suis eius anni potestariæ, nisi stetere rint cum aliis in eodẽ tempore Accursius.
l *Residui.* post mortem legati, modo si nõ &c. & supra de off. assess. l. diem. Idem si esse poterant, secundũ Io. quia tũc stetisse videt.
Sicut. [*INTERDVM LOCATOR.*] Vendidi tibi fundum pro. e. soluendis hinc ad annum. interim locaui fundũ eidẽ emptori. fundus periit. nõ teneor remittere mercedem, neque facere vt possit frui: & sic egn nõ sum obligatus: sed cõductor mihi sic. & similis casus est j. l. proxi. Viuianus.
m *Sed donationis.* sicut nec emptio: vt ĩ. de cõtrahen. emp. si quis donationis. Accursius.
n *Interdũ.* & sic claudicat contractus: vt ĩ. manda. l. potest. & j. de act. empt. l. Iulianus. §. antepe. Accur.
o *Exoluat.* nõ est enĩ obligatꝰ locator idémq; vẽditor ad exonerationem mercedis si res perierit: quia post perfectã emptionẽ omne periculũ & incõmodũ spectat ad emptorem. & facit. j. eo. l. proxi. nec ad rem tradendã vt frui possit. Ac.

quasi indebitum condicturum. Non enim per errorem dedit plus, sed vt sibi in causam conductionis prospiceret*. Aliter atque si quis cum decem conduxisset, quindecim soluerit. hic enim si per errorem soluit, dum putat se quindecim conduxisse: actionem ex conducto non habebit, sed solam condictionem [a]. Nam inter eum qui per errorem soluit, & eum qui pensionem integram prærogauit*, multum interest.

Infante nato in naui, pensio non debetur. h. d. Bartolus.

Si quis mulierem vehendam naui conduxisset, deinde in naue infans natus fuisset: probandum est, pro infante nihil deberi: [b] cum neque vectura eius magna [c] sit, neque his [d] omnibus vtatur, quæ ad nauigantiũ [e] vsum parantur. Ex conducto actionem etiam ad heredẽ transire, palam est.

Casus contingens in personam conductoris, cum nõ liberat à mercede, nisi locator alii suas operas locet. h. d. Bartolus.

Cum quidam exceptor [f] operas suas locasset, deinde is qui eas conduxerat decessisset: imperator Antoninus cũ diuo Seuero rescripsit ad libellum [g] exceptoris in hæc verba: Cumperte non stetisse [h] proponas quo minus locatas operas Antonio Aquilæ solueres [i]: si eodem anno mercedes ab alio non accepisti, fidem contractus impleri æquum est [k]. Papinianus quoque libro quarto responsorum scripsit, diem functo legato Cæsaris, salarium comitibus residui [l] temporis præstãdum, modò si non postea comites cum aliis eodem tempore fuerunt.

Si venditor locat rem venditam emptori quoad pretium soluatur, solus conductor obligatur. hoc dicit cũ. l. sequen. Bar.

XX. PAVLVS libro trigesimotertio ad Edictum.

Sicut emptio, ita & locatio sub conditione fieri potest: sed donationis [m] causa cõtrahi non potest. Interdum [n] locator non obligatur, conductor obligatur: veluti cum emptor fundum conducit, donec pretium exoluat. [o]

XXI. IAVOLENVS libro vndecimo Epistularum.

CVm vẽderem fundũ, cõuenit, vt donec pecunia omnis persolueretur, certa mercede emptor fundum conductũ haberet. an soluta pecunia merces accepta fieri debeat? Respondit, Bona fides exigit, vt quod conuenit, fiat: sed nõ amplius præstat is vẽditori, quàm pro portione ei' temporis quo pecunia numerata non esset.

XXII. PAVLVS libro trigesimoquarto ad Edictum.

ITem si pretio nõ soluto inepta res facta sit, tunc ex locato [p] erit actio. Quotiens autem faciendum aliquid datur, locatio [q] est.

Si loco opus ædificandum in solo meo de materia conductoris, dicitur locatio: licet in me transferat proprietatem suæ materiæ: non autem emptio. Paulus.

Cum insulam ædificandã loco, [r] vt sua impensa conductor omnia faciat: proprietatẽ quidem eorum ad me transfert, & tamen [s] locatio est. Locat enim artifex operam suam, id est faciendi necessitatem.

In pretio & in pensione licitum est contrahentibus se decipere inuicem sine dolo. Bartolus.

Quemadmodum in emendo & vendendo naturaliter concessum est, quod pluris sit, minoris emere: quod minoris sit, pluris vendere, & ita inuicem se circunscribere [t]: ita in locationibus quoque & conductionibus iuris est.

XXIII. HERMOGENIANVS libro secundo iuris Epitomarum.

ET ideo prætextu minoris pẽsionis locatione facta, si null' dol' aduersarij, pbari possit, rescindi locatio nõ potest.

Quod committitur alterius arbitrio, intelligitur de arbitrio boni viri. Item qui habet arbitrium super facto, non intelligitur habere super termino facti. Item arbitrium dolose latum nullius est momenti. hoc dicit. Bartolus.

XXIIII. PAVLVS libro trigesimoquarto ad Edictum.

Sicut modũ & incõmodũ spectat ad emptorem. & facit. j. eo. l. proxi. nec ad rem tradendã vt frui possit. Ac.

ITem si pretio.] *CASVS.* Vendidi tibi fundum, vt si non soluas pretium hinc ad annũ, sit inemptus, &. x. mihi des mercedis nomine. non soluisti pretium: agam ex locato ad mercedem. cætera sunt plana. Viuianus.

p *Ex locato.* scilicet si res vendita sit hoc pacto vt pecunia non soluta res fiat inempta, & merces certa soluatur.
q *Locatio.* interueniente mercede in pecunia: vt infra de præscrip. ver. l. naturalis. §. j. & ĩ. depo. l. j. §. si quis seruum.
r *Loco.* scilicet in solo meo, conducendo à* Flo. prete operas tuas. Accur. *timo ij.
s *Et tamen.* licet dominium transferre est contra naturam locationis: vt infra eo. l. nõ solet.
t *Circumscribere.* vt supra de mino. l. in causę. §. idem Pomponius. hoc autem in pretiis, non vitiis rerum: vt diximus. ĩ. de act. emp. l. Iulianus. in prin. Item hoc intellige dolo nõ interueniẽte ab aliqua parte: & sic impropriè dicitur ibi circumuentio vel deceptio: alioquin si dolus inesset, purgaretur: vt. ĩ. ti. j. l. Iulianus. §. si vẽditor. &. §. per contrarium. &. §. ibidẽ Iulianus. & ĩ. de insti. sed & si pu. §. sed & si aliàs. quę sit contra. Sed nũquid eo ipso est dolus quòd minore pretio sciẽs emit, cum venditor non putat eã esse maioris pretij. si enim scit, non videtur esse deceptꝰ? Respon. non videtur, nisi aliquid dicat propter quod eum ad vendendum tali & tanto pretio induxit: vt quia dicebat & affirmabat eũ nõ esse maioris pretij.

*Si in lege.] *CASVS.* Locaui tibi opꝰ scribendi ad sex menses, & vt tale facerem ad ego probarẽ, vel quod Titi' probaret. intelligitur de boni viri arbitrio, si ego vel Titius male arbitrarentur: puta in re probabili reprobauius: non autem de die quicquam est arbitrãdum: cum in. l. sit dictum, nisi sit actum vt & de die arbitraretur. Item si erat actum vt arbitrio conductoris: si iniquè & dolosè arbitretur, recurritur similiter ad arbitrium boni viri. [*SICOLONIS.*] Præsupponitur quòd ea quæ in fundum inferũtur, sunt tacite obligata pro mercede locationis. Nunc pone sic casum: Locaui Titio fundum certa pẽsione. Titius locauit eum Męuio: vtrũ res Mæuij sint mihi obligatæ, sicut res Titij' dicitur quòd non: tamen fructus fundi erunt mihi obligati. cætera satis plana sunt vsque ad. l. in operis. Viuianus.

*Ne quis male arbitretur. puta in re probabili reprobatio circa omnia frede die quicquam est arbitrãdum. Paulus. l. Titius 4.

Si in

a *Si in lege.* id eſt in pacto.
b *Opus.* quod fuit locatum vt fieret in certum tempus.
c *Viri boni.* tic & ſupra de contrahen. emp. l. hæc vẽditio. & ſupra pro ſocio l. ſi ſocietatem.
d *Quod lege.* id eſt pacto.
e *Impium.* vt proroge tur tempus. Accurſius.
f *Conſequens.* id eſt ſimile ſuperiori b: quia ſicut pro nullo habetur approbatio dolo lo catoris facta, vt nihilomin⁹ tenetur ex cõducto in quantum bono viro videbitur: ita in conductore dicendum eſt.
g *Irrita.* id eſt pro nõ facta habetur, adeo vt poſsit agi ex locato & conducto in quantum viro bono videbitur æquum.
h *Conductoris.* Erat for te dictum, vt arbitrio conductoris opus approbaretur.
i *Manent.* ſunt enim fructus fundi obligati: vt hic, & infra. e. l. qui fideiuſſor. & j. quibus mo. pig. tacite cõtra. l. in prædiis. Sed contra infra de pig. l. cum taberná. in prin. vbi etiã poſtea illata obligantur. Sed ibi ab eodem, non ab alio conductore. Item contra infra de pignori. l. j. §. cum prędium. Sol. vt ibi. Itẽ cõtra ſupra de pig. ac. l. ſolutum. §. ſolutam. Sol. poteſt dici aliud in vrbanis, & aliud in ruſticis: vt hic. Vel quod hic dicit non obligari, verum eſt in totũ: obligatur tamẽ pro parte: vt ſ. dicitur. Vel dic⁹ quòd res iſtius poſterioris non erant inuectæ, ſed expreſſa conuentione obligatæ primo colono: vt ibi dixi. Accurſius.
k *Statim agere.* etiam pro mercede futuri tẽporis: vt infra eo. l. habitatores. in fi. & l. dominus. §. fin. nam de ea quæ datur ratione præſentis temporis vel prę teriti, non eſt dubium: vt ſubiicit hic ſtati b. Sed cõtra infra de mi grando. l. j. §. ſi penſio. ibi, ita tamen &c. vbi dicit inquilinum non teneri de futura penſione, niſi nominatim actum eſt ne ante annũ recedat. Sol. ibi loquitur cum ex neceſsitate migratur: hic ex volũtate. nam & dominus ex neceſsitate poteſt inquilinum inuitũ expellere: vt infra. e. l. qui inſulam. in prin. & C. eo. l. iij. ergo eadẽ ęquitate colonus vel inquilinus, neceſsaria cauſa interueniente, poterit migrare, ſecundum Ir. ſed Azo dicit quòd pro futura penſione nõ agit domin⁹: nec hoc hic expreſſe dicit: licet dicat quòd ſtati poteſt agere: inquilinus tamẽ non agit interdicto de migrãdo, niſi ſoluat totius temporis penſionem, etiam futuri: hoc tamen ita, ſi ſpecialis conuentio fuit de non recedẽdo ante tempus: vt di. l. cõtraria. ſed certe licet ſic iſtã ſoluas, alię tñ remanẽt cõtrarię. ſ. illa, habitatores. & illa, domin⁹: vt. j. e. §. ſi. vnde prima eſt verior.
l *Efficerent.* De quo faciẽdo conuenerat: puta foſſata in fundo facere vt conuenerat.
m *Propagationes.* id eſt plãrationes. Accur.
n *Colonus.* ſcilicet in quinquennium.
o *Statim recte.* ſcilicet ad intereſſe, quanti ſi percepiſſet in toto tẽpore conductionis: deducitur tamen quantũ valet pl⁹ quia nũc percepit, quàm ſi temporibus ſequentibus perciperet: vt j. ſol. ma. l. ſi cõſtante. §. quotiens. & ſic intellige etiam ſuperiorem. §. in caſu cõtrario.
p *Etſi.* id eſt quãuis.
q *Duabus.* ſcilicet cõductionibus.
r *Neque.* pro non.
ſ *Conſequetur.* vt j. eo. l. ſi fundus. in fi.
t *Obligatione.* quæſita locatori. Accurſius.
u *Mora minuet.* Nota paruam moram nõ ęſtimari, cum damnum nõ afferat: vt hic, & ſupra de conſti. pecu. l. ſed ſi alia. in prin. & de iudi. l. ſi debitori. & de cõtrahen. emp. l. qui fundũ. in fi. j. reſpõ. & infra de ver. ob. ſi ita qs. §. Seia. & l. qui Romæ. §. Flauius. & ſupra de arbi. l. ſi cum dies. in fi. & l. ſeq. & l. litigatores. in prin. & in. l. item ſi vnus. in princ. ibi, ſi multo.
x *Conuenerant.* puta vt poſsit vti: vt ſubiicit.
y *Prohibere poteſt.* ſi autem prohibere nõ poſſunt, tenẽtur ad hoc vt mercedẽ remittant, vel reddant ſi iam habent: vt infra eod. ſi fundus qui. in fi.
z *Liberaret.* à penſione ſequẽtiũ annorum.
a *Tenetur.* vt infra de lib. leg. l. ei cui. & ſeq. & l. Caſsius.
b *Stati merces. Non videtur.* ſicut nec venditio, niſi in caſu: vt infra de pig. l. ſi fund⁹. §. fin. Io. & eſt ratio: quia nec perſonam certam, nec quantitatem certã definierunt ſecundum Ir. vnde in aſſumenda perſona poſſent diſſentire: vt ſupra de arbi. l. itẽ ſi vn⁹. §. ſi i duos. ſed cõtra. C. de do. pro. l. ſi cũ ea. vbi ꝓmiſſio dotis fit incerta: & tñ tenet. Sol. ſpeciale fauore dotis eſt ibi.
c *Titius.* ſcilicet tertius. in contrahentis enim arbitriũ conferri non debet: vt ſ. de contrahen. empt. quod ſæpe. §. j.
d *Definierit.* vt bonus vir.
e *Pro nihilo.* vt inſti. de contrahen. emp. §. pretium. &. l. locati. in prin. & j. de verbo. obli. l. fin. in fi. j. reſpon.

SI in lege [a] locationis comprehenſum ſit, vt arbitratu domini opus [b] adprobet: perinde habetur ac ſi viri boni [c] arbitrium comprehẽſum fuiſſet. Idemque ſeruatur ſi alterius cuiuſlibet arbitrium comprehenſum ſit. Nam fides bona exigit, vt arbitrium tale præſtetur, quale viro bono conuenit. idq; arbitriũ ad qualitatem operis, non ad prorogandum tempus quod lege [d] finitũ ſit, pertinet: niſi idipſum [e] lege comprehenſum ſit. Quibus conſequens [f] eſt, vt irrita [g] ſit adprobatio dolo conductoris [h] facta, vt ex locato agi poſsit.

Res ſecundi conductoris obligata primo conductori ex conuentione, non intelligitur obligata primo locatori. Bartolus.

Si colon⁹ locauerit fundum, res poſterioris conductoris domino non obligantur: ſed fructus in cauſa pignoris manẽt [i], quemadmodum eſſent ſi prim⁹ colonus eos percepiſſet.

Quando obligatio committitur propter nõ factũ ab initio, & certum eſt non poſſe fieri ex poſt facto: ſtati agitur ad totale intereſſe vt in contractibus bonæ fidei. Barto.

Si domus vel fundus in quinquennium penſionibus locatus ſit: poteſt dominus, ſi deſeruerit habitationem, vel fundi culturam colonus vel inquilinus, cum eis ſtatim agere. [k] Sed & de his quæ præſenti die præſtare debuerunt, velut opus aliquod efficerent [l], propagationes [m] facerent, agere ſimiliter poteſt.

Quando obligatio committitur ad intereſſe propter maleficium, ab ipſo initio poteſt agi ad totale intereſſe, ſi illud maleficium ſuum effectum potuerit ad totum tempus. Item mora poteſt purgari intra paucos dies. Bartolus.

Colonus [n], ſi ei frui non liceat, totius quinquennij nomine ſtatim rectè [o] aget, etſi [p] reliquis annis dominus fundi frui patiatur. Nec enim ſemper liberabitur dominus eo quòd ſecundo vel tertio anno patietur fundo frui. Nam & qui expulſus à conductione, in aliam ſe coloniam contulit, non ſuffectu rus duabus [q]: neque [r] ipſe penſionum nomine obligatus erit: & quantum per ſingulos annos compendij facturus erat, conſequetur [ſ]. Sera eſt enim patientia fruendi, quæ offertur eo tẽpore quo frui colonus aliis rebus illigatus non poteſt. Quòd ſi paucis dieb⁹ prohibuit, deinde pœnitentiam agit, omniaque colono in integro ſunt: nihil ex obligatione [t] paucorum dierũ mora minuet. [u] Item vtiliter ex cõducto agit is, cui ſecundũ cõuentionẽ nõ præſtatur quæ cõuenerãt [x]: ſiue prohibeatur frui à domino, vel ab extraneo quẽ dominus prohibere poteſt [y].

Ad obſeruantiam contractus agitur ex conducto: ſed ad remiſſionem mercedis relictam in teſtamento, agitur ex teſtamento. l. d. notabiliter iſte. §. Paul. de Caſtro.

Qui in plures annos fundum locauerat, teſtamento ſuo damnauit heredem, vt conductorem liberaret [z]. Si non patiatur heres eum reliquo tẽpore frui, eſt ex conducto actio. quòd ſi patiatur, nec mercedes remittat: ex teſtamento tenetur [a].

Si committitur merces arbitrio incerta perſonæ, non valet. idem ſi certa, quæ noluit arbitrari, vel non potuit. Hoc dicit. Bar.

XXV. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

SI merces promiſſa ſit generaliter alieno arbitrio, locatio & conductio contrahi non videtur [b]. ſin autem quanti Titius [c] æſtimauerit: ſub hac conditione ſtare locationem, vt ſi quidem ipſe qui nominatus eſt, mercedẽ definierit [d]: omnimodo ſecundum eius æſtimationẽ & mercedẽ perſolui oporteat, & cõductionẽ ad effectũ perue nire. Sin autẽ ille vel noluerit, vel nõ potuerit mercedẽ defini re: tũc ꝓ nihilo [e] eſſe cõductionẽ, quaſi nulla mercede ſtatuta.

Si emptor repellit conductorem, venditor tenetur ei ad intereſſe. Bartolus.

Qui fundũ fruendum, vel habitandum locauerit, ſi ſe à cõductione, in aliam ſe coloniam contulerit, non ſuffectu rus duabus [q]: neque [r] ipſe penſionum nomine obligatus erit: & quantum per ſingulos annos compendij facturus erat, conſequetur [ſ]. Sera eſt enim patientia fruendi, quæ offertur eo tẽpore quo frui colonus aliis rebus illigatus non poteſt. Quòd ſi paucis dieb⁹ prohibuit, deinde pœnitentiam agit, omniaque colono in integro ſunt: nihil ex obligatione [t] paucorum dierũ mora minuet. [u] Item vtiliter ex cõducto agit is, cui ſecundũ cõuentionẽ nõ præſtatur quæ cõuenerãt [x]: ſiue prohibeatur frui à domino, vel ab extraneo quẽ dominus prohibere poteſt [y].

Ad obſeruantiam contractus agitur ex conducto: ſed ad remiſſionem mercedis relictam in teſtamento, agitur ex teſtamento. l. d. notabiliter iſte. §. Paul. de Caſtro.

Qui in plures annos fundum locauerat, teſtamento ſuo damnauit heredem, vt conductorem liberaret [z]. Si non patiatur heres eum reliquo tẽpore frui, eſt ex conducto actio. quòd ſi patiatur, nec mercedes remittat: ex teſtamento tenetur [a].

Si committitur merces arbitrio incerta perſonæ, non valet. idem ſi certa, quæ noluit arbitrari, vel non potuit. Hoc dicit. Bar.

XXV. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

SI merces promiſſa ſit generaliter alieno arbitrio, locatio & conductio contrahi non videtur [b]. ſin autem quanti Titius [c] æſtimauerit: ſub hac conditione ſtare locationem, vt ſi quidem ipſe qui nominatus eſt, mercedẽ definierit [d]: omnimodo ſecundum eius æſtimationẽ & mercedẽ perſolui oporteat, & cõductionẽ ad effectũ perue nire. Sin autẽ ille vel noluerit, vel nõ potuerit mercedẽ defini re: tũc ꝓ nihilo [e] eſſe cõductionẽ, quaſi nulla mercede ſtatuta.

Si emptor repellit conductorem, venditor tenetur ei ad intereſſe. Bartolus.

Qui fundũ fruendum, vel habitandum locauerit, ſi ſe à cõductione, in aliam ſe coloniam contulerit, non ſuffectu rus duabus [q]: neque [r] ipſe penſionum nomine obligatus erit: & quantum per ſingulos annos compendij facturus erat, conſequetur [ſ]. Sera eſt enim patientia fruendi, quæ offertur eo tẽpore quo frui colonus aliis rebus illigatus non poteſt. Quòd ſi paucis dieb⁹ prohibuit, deinde pœnitentiam agit, omniaque colono in integro ſunt: nihil ex obligatione [t] paucorum dierũ mora minuet. [u] Item vtiliter ex cõducto agit is, cui ſecundũ cõuentionẽ nõ præſtatur quæ cõuenerãt [x]: ſiue prohibeatur frui à domino, vel ab extraneo quẽ dominus prohibere poteſt [y].

Ad obſeruantiam contractus agitur ex conducto: ſed ad remiſſionem mercedis relictam in teſtamento, agitur ex teſtamento. l. d. notabiliter iſte. §. Paul. de Caſtro.

Qui in plures annos fundum locauerat, teſtamento ſuo damnauit heredem, vt conductorem liberaret [z]. Si non patiatur heres eum reliquo tẽpore frui, eſt ex conducto actio. quòd ſi patiatur, nec mercedes remittat: ex teſtamento tenetur [a].

Si committitur merces arbitrio incerta perſonæ, non valet. idem ſi certa, quæ noluit arbitrari, vel non potuit. Hoc dicit. Bar.

XXV. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

SI merces promiſſa ſit generaliter alieno arbitrio, locatio & conductio contrahi non videtur [b]. ſin autem quanti Titius [c] æſtimauerit: ſub hac conditione ſtare locationem, vt ſi quidem ipſe qui nominatus eſt, mercedẽ definierit [d]: omnimodo ſecundum eius æſtimationẽ & mercedẽ perſolui oporteat, & cõductionẽ ad effectũ perue nire. Sin autẽ ille vel noluerit, vel nõ potuerit mercedẽ defini re: tũc ꝓ nihilo [e] eſſe cõductionẽ, quaſi nulla mercede ſtatuta.

Si emptor repellit conductorem, venditor tenetur ei ad intereſſe. Bartolus.

a *Locauit.* quia nec emptor nec legatarius habent neceſſe ſtare colono: vt C. eo. l. emptorem. & j. e. qui fundum.
b *Prohibitus.* ab emptore.
c *Obſcurentur.* multum, non modice: vt j. eod. habitatores.
d *Cœnaculi.* conducti.
e *Inquilino.* Heres autẽ poteſt obſcurare ædes in quibus teſtator reliquit vſumfru. dum tamen modicũ lumen habitãtibus relinquat: vt ſupra de vſufruct. l. ſi is qui binas.
f *Cum eo.* ſcilicet inquilino.
g *Reputationis.* vt tanto minus ſoluat inquilinus, quanto habitare non potuit.
h *Habenda eſt.* primo & ſecundo caſu.
i *Si oſtia.* domus locatæ.
k *Non reſtituat.* id eſt reficiat: quia poteſt haberi ratio, cũ locator reficere teneatur.
l *Facere debet.* etiam ſi nihil dictum eſt.
m *Intempeſtiua.* id eſt minus tempeſtiua, vel nimis ſera.
n *Villarũ.* id eſt paruarum domuum.
o *Debet.* ſ. colonus.
p *Incorruptas.* quo ad ſe. aliàs contra. ff. eo. ex conducto. in princ.
q *Inimicitias.* hoc intelligitur de illis inimicitiis quas conductor ſua culpa patiebatur: vt j. fol. ma. l. pe. j. reſpõ. & ff. eo. l. videamus. §. qui vinum. vel etiam ſine culpa. cum enĩ habet inimicitias, cautius debet cuſtodire. eſt enim æquum vt quod eius culpa damnum patiatur locator, eidem locatori ſarciatur: vt hic, & ff. communi di. l. ſi is cum quo. & ad. l. Rho. de iact. l. j. & ij. §. æquiſſimum. & ff. pro ſocio. l. cum duobus. §. quidam.
r *Cæſarum.* in duplũ: vt infra arbo. furt. cæ. l. furtim. in fin.
ſ *Cæteras.* ſcilicet rei perſecutorias: non pœnales, niſi in id quod excedit: vt ſupra cõmo. vnde quæritur. in fi. & infra eo. l. & hæc diſtinctio. in fi.
t *Omittat.* vna effectum ſortiente.
u *Fructus.* puta opinione hominum ſit ſterilitas: quod dic vt ſupra eo. l. ſi vno. in princip. hæc autem euenit forte vel propter exercitum, vel aliam vim. Accurſius.
x *Cui.* aliàs cui. ſ. colono. & aliàs cum immodicũ &c. & dic immodicum, id eſt valde modicũ, vel ſimpliciter modicũ. apparet ergo quòd ſi maximum fuerit lucrum, puta quia in duplum creuerunt fructus, quòd duplicari debeat merces vel ſeruitiũ quod pro re præſtatur: quia quod in vno permittitur, in aliis prohibetur: quia modicum nõ aufertur. In altero. i. eius contrario, contrariũ ſtatuitur: vt ar. j. de teſti. ex eo. & ff. de iudi. l. cũ prætor. j. reſpon. accedit & illud, q; ſi deminuti eſſent fructus, deminueretur merces: vt C. e. l. licet. ergo ſi aucti fuerint, penſio debet augeri: & probãtur hic duo concurrẽtia generalia. primũ eſt, quia cõtrariorum eadem eſt diſciplina: vt j. de lega. iij. in. l. ſi. & j. vbi pu. edu. l. iij. §. ſi. Secũdum eſt, quia emolumentũ debet comitari onus: vt j. de reg. iur. ſecundũ naturam. ſuccedit & alia ſimilitudinaria ratio: quia hoc cauet in tributis: vt C. de allu. l. ij. hic ergo idem dicendũ: vt ff. de le. & ſenatuſcon. l. non poſſunt. & l. nã vt. nec dicas aliud hic, aliud ibi: quia & hic non agitur niſi ex cõuentione. vnde ſi nõ petatur niſi id quod eſt conuentum, nõ eſt mirũ. at ibi ex lege agit. poteſt enĩ dici hic tacite videri cõuentũ in futuro incremento quod eſt in primo pacto: vt j. de pac. do. l. inter ſocerũ. §. cum inter. ea maxime ratiõe, quia quæ poſtea emergunt, auxilio indigẽt: vt j. de iterro. act. l. de ætate. §. ex cauſa. & j. de excep. rei iudic. l. ſi ſtatu. pal. mater. §. eandẽ. ecõtra *la. ſinistra* videtur in reb⁹ princi *qui mali* palibus nouũ canonẽ *duina ea* non exigendum: vt C. *ſolã adi* noua vec. inſtitui non *iure. Ad* poſſe. l. ij. & iij. nec in *ria libu.* acceſſionibus: vt C. de *præſcrip* paſcuis & palu. l. j. in prin. maxime ideo, *qa* mea diligẽtia quam in ampliatione fructuum adhibui, mihi nocere non debet: ſed potius prodeſſe: etiam ſi aliàs teneri deberem: vt j. ad. l. Fal. l. iij. j. reſpon. & ff. de rei vin. l. cæterum. præterea non poteſt dici de eo pactum quod ignorabat: ſicut eſt in donatore: vt C. de dona. l. nec ignorãs. & in Aquiliana ſtip. vt ff. de tranſac. l. cũ Aquiliana. nec poteſt dici idem pactũ intelligi in incremento. quod dic vt ff. e. l. ſed adde. §. ſi quis mulierẽ. & j. eo. ea lege. j. reſpõ. Sol. ſecundum quoſdã, quòd ampliatur merces propter incrementum fructuum. Sed cõtra hoc valde eſt qđ dicit. C. de fun. reipu. l. ij. & de omni agro deſer. l. fin. Vnde aperti⁹ & latius diſtinguo, ſicut *literitate* diſtinguitur, cõtingit caſu fortuito, an cõſueto, vel ex vitio, vel ex debilitate rei: vt ſi primo caſu fiat remiſſio: in aliis non: vt ff. e. l. ex cõducto. §. j. vſque in fi. & l. ſi vno. §. cum quidam. ergo ſic & ſi caſu fortuito cõtingat vbertas. Idem ſecus ſi diligentia poſſeſſoris: vt in prædictis. ll. ſecundum Azo.
y *Societatis iure.* vt ff. pro ſoc. l. cum duobus. §. quidã ſagariam.
z *Diligentiſſimus.* id eſt diligẽs: vt ponatur ſuperlatiuus pro poſitiuo: vt econtra ſæpe contingit. nec enim dubium eſt locatorẽ operæ non teneri de leuiſſima culpa: vt ar. ff. commo. ſi vt certa. §. nunc videndum. & j. de reg. iur. l. contractus. ſed ſecũdum M. eſt ſpeciale in columna & aliis rebus quæ leuiter frangũtur, vt exactiſſima diligentia præſtetur. Et no. hic quem excuſari à culpa ſi omnia faciat quæ diligens faceret: vt hic, & ff. ad. l. Aquil. ſi putator. & inſti. ad. l. Aquil. §. item ſi putator. Accurſius. *Diligens à culpa excuſat.*
a *Ad cæteras.* ſcilicet omnes, ſecundum nos. ſed ſecundum M. ſcilicet ſimiles ſupradictis: cum dixerit in talibus ſpeciale.
b *Perdiderit.* etiam ſi dolo: vt infra de re iud. in depoſiti. ſecus in eo qui ſimpliciter poſſidebat, ſecundum nos: vt ſupra de rei vin. l. is qui dolo. Accurſius.
c *Cedere.* ſcilicet fulloni. Accurſius.

bitationem alicui locauit: [a] ſi aliqua ex cauſa fundum vel ędes vendat, curare debet, vt apud emptorem quoque eadem pactione & colono frui, & inquilino habitare liceat: alioquin prohibitus [b] is aget cum eo ex conducto.

Si habitatio incommodatur, licet inquilino recedere, & ad penſionem pro rata tenetur. Bartolus.

Si vicino ædificãte obſcurẽtur [c] lumina cœnaculi, [d] teneri locatorem inquilino: [e] Certè quin liceat colono vel inquilino relinquere conductionem, nulla dubitatio eſt. De mercedibus quoque ſi cum eo [f] agatur, reputationis [g] ratio habenda eſt. [h] Eadem intellegemus ſi oſtia [i] feneſtráſve nimium corruptas locator non reſtituat. [k]

Conductor fundi tenetur omnia facere quæ ſecundum conſuetudinem locorum requiruntur. Bartolus.

Conductor omnia ſecũdum legem conductionis facere debet. [l] Etante omnia colonus curare debet, vt opera ruſtica ſuo quoque tempore faciat: ne intempeſtiua [m] cultura deteriorẽ fundum faceret. pręterea villarum [n] curam agere debet, [o] vt eas incorruptas [p] habeat.

Damnum quod quis patitur ab inimicis proprijs: ſua culpa patiſ intelligitur. Bart.

Culpę autẽ ipſius & illud adnumeratur, ſi propter inimicitias [q] eius vicinus arbores exciderit. Ipſe quoque ſi exciderit: non ſolũ ex locato tenetur, ſed etiam lege Aquilia, & ex lege duodecim tabularum arborũ furtim cæſarum, [r] & interdicto quod vi aut clam. Sed vtique iudicis qui ex locato iudicat, officio continetur, vt cæteras [ſ] actiones locator omittat. [t]

Pro damno intolerabili ſit remiſſio mercedis conductori: ſecus ſi ſit damnum modicum: quia tunc non fit remiſſio: ſicut nec augetur penſio propter modicum augmentum: & hoc non habet locum in colono partiario. hoc dicit. Bartolus.

Vis maior, quam Græci θεῖ βίαν appellant, non debet conductori damnoſa eſſe, ſi plus quàm tolerabile eſt, læſi fuerint fructus: [u] alioquin modicũ damnũ æquo animo ferre debet colonus, cui [x] immodicum lucrum non aufertur. Apparet autem de eo nos colono dicere, qui ad pecuniam numeratã conduxit: alioquin partiarius colonus quaſi ſocietatis iure [y] & damnum & lucrum cum domino fundi partitur.

Qui locat operas ſuas tãquam artifex, tenetur de damno contingenti ex culpa leuiſſima illius vel illorum quorũ opera vtitur. l. d. ſecundum intellectum quem puto verum. Paul. de Caſtro.

Qui columnam tranſportandam cõduxit, ſi ea dum tollitur aut portatur aut reponitur, fracta ſit: ita id periculum præſtat, ſiqua ipſius, eorumq; quorum opera vteretur, culpa acciderit. Culpa autem abeſt, ſi omnia facta ſunt quæ diligentiſſimus [z] quiſq; obſeruaturus fuiſſet. Idẽ ſcilicet intellegemus & ſi dolia vel tignũ trãſportandũ aliquis conduxerit: idémque etiam ad cæteras [a] res transferri poteſt.

Soluũti æſtimationẽ litis, cedẽda eſt actio contra poſſeſſorem rei. l. d. Paul. de Caſtro.

Si ſullo aut ſarcinator veſtimenta perdiderit, [b] eoq; nomine domino ſatisfecerit: neceſſe eſt domino vindicationem eorum & condictionem cedere. [c]

IN operis.] CASVS. Scriptor locauit operas ſuas vni, itē alia die alij:ita quòd in idem tempus concurrāt ambo conductores. poſtea corā eodē iudice agūt ambo cōductores: vel petunt ſententias exequi.cum ambo obtinuerunt:dicit primo priori ſatisfaciendum. Viuianus.

a *In operis.* hæc lex videtur ſibi contraria.nā dicit ſimul eſſe locatas, & dicit poſtea aliquē eſſe priorē. Sol. dico ꝙ hæc dictio,ſimul,denotat idētitatem operarū eiuſdem hominis:& in idem tēpus faciēdarū: non tēporis cōtractus, id eſt non eadē hora. alioquin null' eſſet ordo temporis, quod hic negatur.& probatur.ĵ. qui po.in pig.ha.l.idēque.§.fi. Vel dic ſimul, id eſt eodē die:vt.ĵ. q po.in pig.ha. ſi fund'. §.ſi duo. Itē intellige ſecundū quoſdam hāc legem,quando coram eodē iudice ambo cōductores agūt. nā tunc ex officio ſuo:quia ſimul vtrique nō poteſt operari, priori iubet ſatisfieri. ſecus in chirographariis creditoribus.nā omnes cōcurrunt in pecunia prout omnib' de rebus ſatisfieri poteſt.nec obſtat ĵ.de iudi.l. qui prior. quia licet in vētilatione cauſæ ſit prior qui ante prouocauit, licet poſt cōduxerit: nō tamē in executione ſentētiæ. Vel dicas apud diuerſos agi.ſi tamē vnus index exequatur vtráqueſentētiā,debet iubere priori ſatisfieri ante omnia. Itē quęro, quomodo hic æſtimatur priuilegiū in pſonali actione ex tēpore:hoc enim eſſe nō debet: vt.ĵ.de priui.credi.l. priuilegiatrū. hic ſecūdus cōductor ſciebat alij prælocaſſe operas,& nō poſſe eū ſatisfacere duob'.ibi ignorabat. Vel hic ī faciēdo, vbi impoſſibile eſt vtrūque ſimul fieri:ibi in dādo.nā in dādo nō æſtimatur ex tēpore,vt ſi vnus duorū tutelā fecit,primo vni,& poſtea alij:certē actione tutelæ ambo admittūtur æqualiter:vt.d.l. priuilegia.ſed in hypothecaria ſec'. fallit autē hoc in dote,in qua ſiue pſonali ſiue hypothecaria agatur,cōſulitur prius filiis primi matrimonij:vt.C.qui po.in pigno.ha.l.aſſiduis.§.penul. Ex his cōtingit,ꝙ ſi quis obligauerit alicui priuato quæ habet habiturúſve eſt,& poſtea fiſco:præfertur priuatus in his quæ habebat tempore obligationis.nā in his quæ poſtea quæſiuit,præfertur fiſcus:vt infra de iure fiſci.l.ſi it qui mihi. Item intellige hanc.l.cum ipſum factum faciendum eſt: aliās ſi intereſſe præſtandum eſt,tunc ſatisfit vtrique ſimul:vt dixi in perſonali.

Priuatus tandoque fiſco præfertur.

HAbitatores.] CASVS. Locaui tibi domū quæ indiget aliqua refectione:& reficiēdo impediris.ſi paruū dānum eſt, pati debes:alioquin remittā de mercede. Secundo,ſi colonus timens ruinā receſſit:an ſit remittenda penſio?ſi iuſte recedit, ſic. aliās nō. Tertio,ſi nihilo min' habitaſſet,licet iuſte potuiſſet rimere,debet mercedem. Quarto,ſi migrauit,& non aliā cōduxit, & ego dedi ei poteſtatem ſecundę conducendę,tenebitur mihi ad totā mercedē. Idem ſi dedi'ei mercedē ſecūdæ conductionis. nā dare teneor:& ſic tenebitur mihi ad mercedē primę,niſi magis velim remittere de prima penſione. Vltimo ſi aliā habuit gratis:tunc tantū mercedem pro rata cū iuſtè tenuerit:non autem dabo mercedem ſecundæ,cum nulla fuit. h.d.cum.l.ſequen. Vi.

b *Habitatores.* id eſt inquilini.

c *Habitatorem eſſe.* ſcilicet oportet.

d *Tranſuerſarium.* i caſum fortuitū vel aliud nouū emergēs. Ac.

Opera promiſſa duobus, illi ſunt prius præſtāda cui prius ſunt promiſſa. h.d. Pan. de Caſtro.

XXVI. VLPIANVS libro ſecundo Diſputationum.

IN operis [a] duobus ſimul locatis,conuenit priori conductori antè ſatisfieri.

Modica incommoditas conductoris non inducit veram remiſſionem mercedis.h.d. Bartolus.

XXVII. ALFENVS libro ſecundo Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

HAbitatores [b] non ſi paulo minus cōmode aliqua parte cœnaculi vterētur,ſtatim deductionem ex mercede facere oportet. Ea enim conditione habitatorem eſſe, [c] vt ſi quid trāſuerſariū [d] incidiſſet [e] quāobrem dominum aliquid demoliri [f] oporteret,aliquam partem paruulam incommodi ſuſtineret:non ita tamen, vt eam partem cœnaculi dominus aperuiſſet in quam magnam partē vſus habitator haberet. [g]

Iuſtus timor facit vt fiat mercedis remiſſio licet non ſit ſecūū periculū: ſecus in timore iniuſto,vel ſi inde non receſſerit. Bart.

Iterum interrogatus eſt, ſi quis timoris cauſa emigraſſet, deberet mercedem, nécne. reſpondit,ſi cauſa fuiſſet cur periculum timeret, quamuis periculum verè [h] non fuiſſet,tamē non debere mercedem. ſed ſi cauſa timoris iuſta non fuiſſet, nihilo minus debere. [i]

XXVIII. LABEO libro quarto Poſteriorum Epitomatorum à Iauoleno

QVòd ſi domi [k] habitatione conductor æquè vſus [l] fuiſſet, præſtaturum: & etiam eius domus mercedē, quæ vitium feciſſet, [m] deberi putat. Idem iuris eſſe,ſi poteſtatem [n] conducendi habebat, [o] vti pretium conductionis præſtaret. Sed ſi locator conductori poteſtatem conducendæ domus nō feciſſet, [p] & is in qua habitaret conduxiſſet, tantum ei præſtandum [q] putat, quantum ſine dolo malo præſtitiſſet. [r] Cæterum ſi gratuitam habitationem habuiſſet, [s] pro portione temporis ex locatione domus deducendum [t] eſſe.

Verbum ne, ſine néve, important ne quis faciat: & quòd curet ne per alium fiat.

XXIX. ALFENVS libro ſeptimo Digeſtorum.

IN lege locationis ſcriptum erat: *Redemptor* [u] *ſiluam ne cæditō, néve cingito,* [x] *néve deurito, néve quem cingere, cædere, vrere ſinito.* Quærebatur, vtrum redēptor, ſi quem quid earum rerū facere

A e *Incidiſſet.* quia tignum ruptum vult reparare.

f *Demoliri.* i. remouere rupta, vt apponat ſana. Quid ſi ex volūtate facit? Rñ. tūc fieri deductionem de mercede ſi vult pati.nā poteſt,ſi vult,reſiſtere:vt.ĵ.vti poſſi.ſi duo.§.cū inquilinus. Ac.

g *Habeat.* facit ad hoc ſupra cōmo.in rebus.§. poſſunt.&.ĵ.de impen.omnino. Acc.

h *Verè.* ſufficit ergo iuſtus timor, quamuis malū non contingat: vt & ſupra ad.l. Aquil. ſi quis fumo.§. quod dicit.&.ĵ.de dā. infec. Lī hāc ſtipulationē. Itē hoc quando poſt conductionē cauſa timoris interuenit.ſecus ſi iam inerat: vt infra de dā. infec.l. qui bona.§. de illo. Sed arg.cōtra.ĵ.de donat.cauſa mor.l. pe. vbi etiam ſufficit non iuſta cauſa ſuſpicionis.

i *Debere.* ſcilicet præſtare conductorē. Ac.

k *Quòd ſi domi.* ꝙ, pro ſed. Azo.

l *Æque vſus.* id eſt ſine cauſa migrauerit ſecundū Ir. & quod dicit vſus fuiſſet, dic,id eſt vti potuiſſet: quod nihil eſt. ſecundū hoc nil adderet prædictis. dic ergo,æque vſus,ſcilicet ac ſi nullā ruinam minaretur.nam in veritate minabatur.

m *Feciſſet.* poſt tempus locationis comprehenſum. Vel dic,ante: ſed præſtatur pro præterito tēpore. Azo. & caue tibi: quia litera ſequens,deberi putat: eſt cācellata in lib. Ioā. & bene. vel ſi vis,dicas ſubaudiri, putat. Vel dic,ſcilicet Labeo. Ac.

n *Si poteſtatem.* ſcilicet quia tenetur etiam hic ad totam mercedem.

o *Conducendi habebat.* ſcilicet conductor aliā domum qui iuſtē timet:ſubaudi,adeo habet poteſtatem, vt etiam conduxerit.& pretium id eſt mercedem alterius locator conductori præſtaret:& hoc intellige de alia æque idonea domo: vt argu. ſupra eo.ſi quis domū.§.j. Vel dic,habebat poteſtatem ex pacto conducendi aliam:non tamen conduxit.

p *Non feciſſet.* puta non præſtando ei mercedem domus conducendæ. Azo. cum conductor domus migret vitio domus.

q *Præſtandum.* à domino vitioſæ domus.

D r *Præſtitiſſet.* ſcilicet pro ſecūda conductione:& intelligas hic, quòd teneatur dare locator mercedem ſecūdæ cōductionis:niſi mercedem pro rata temporis remittere velit. nam in plus teneri non debet:vt ſupra eo.l.ſed addes.§.ſi quis cum.vel compenſabitur. ſupra eo.l.ſi quis in domum.&.l.in lege.§.colonus.

s *Habuiſſet.* ſcilicet ſecundo:& hoc facta migratione. Ac.

t *Deducendum.* pro rata temporis conducendo,cū iuſte migrauit:non autem ad mercedem ſecundæ conductionis,quæ nulla fuit. Ex prædictis autem collige,ſecundū Ir. ſi domo conducta non vteris,ſiue vitium fiat,ſiue timor iuſtus immineat: cū tamen interim vel conducas aliā,vel poteſtatem conducendi habeas:non remitto tibi mercedem pro rata temporis:ſed pręſū dūtaxat ſecundæ conductionis. ſed ſi abſque cauſa migras, mercedem omnino præſtas:ſcilicet totius temporis. Accurſius.

IN lege.] CASVS. Locaui ſiluam cuſtodiendam, & conueni mercede data cum cuſtodiente ſiluam,quòd aliquod dānum in ſilua non fineret alium dare. quæritur an videns caſu teneatur prohibere aliquod dari domnū,aut curare vt videat? Dicitur quòd debet curare vt videat. Viuianus.

u *Redemptor.* id eſt conductor,qui dicitur ſiluanus. Azo.

x *Cingito.* cingere.i. deglabrare:vt.ĵ.arbo.fur.cæ.l.cædere. Ioā.

a *Vtramque.* scilicet vt ipsum prohibeat: & q̃ videre procaret: non est tamen equiuocum: quia vtrũque semper in se continet, secundum quosdam. immo alterum: vt hæc litera clare innuit.

b *Cadere.* non est ergo simplex abnutiuum. Accursius.

c *Cadere.* vt. ĩ. l. prox. §. q mulas. & ĩ. de verb. ob. iter stipulãtẽ. circa prin. & ĩ. eo. si de dãno. & hic no. obscurũ pactũ iterpretari p̃ eo qui ré apposuit. Et sic est contra. ĩ. de cõtrahẽ. emp. l. Labeo. & ĩ. de pac. l. veterib⁹. So. ideo p̃ locatore fit interpretatio, ne illa adiectio, néve quẽ cingere &c. nil operetur. Sic est ar. opti. j. de lega. j. si quando. nil aũt operaretur si id dũtaxat significaret: vt si qué earũ rerũ quid facere videret, p̃hiberet. nã per prima verba hoc idem significabat, quib⁹ p̃misit se non cæsurum. cædere enim videtur, qui patitur cædere: vt ĩ. de his qui not. infa. l. quid ergo. §. certe. & C. de sac. san. eccle. l. iubemus. §. œconom⁹ autẽ. & ĩ. de iure pat. l. adigere. in prin. Vel dicas q̃ hoc est ex officij suscepti solicitudine. nã ex natura & qualitate contractus verba intelligũtur: vt supra eo. l. si vno. secundum Azo.

* *Vulg. locauit. & sic veteres olim his verbis promiscuè vtebãtur: vt. l. veteres. ĩ. de act. empti.*

Qui insulam.] CASVS in hac. l. est planus vsq; ad §. qui ẽdẽ. [QVI AEDEM.] Conueni tecũ vt faceres mihi curiã: & pro singulis pedib⁹ daré tibi. vj. aureos: & tu debebas facere totũ de tuis sumptib⁹. fecisti dimidiã, nũquid erunt mẽsurã pedes facti: vt sic soluãs: an debem⁹ expectare donec pficiatur antequã admẽsuretur? & dicit q̃ etiã ante quàm perficiatur. Vi.

d *Quod eius.* id est per quod. Azo.

e *Habitarẽt,* nisi aliã cõduxit, tũc id præstaret: vt. ĩ. eo. l. q̃ si domus.

† *Vulg. in dẽ. facto cõbusta sunt.*

f *Æstimari.* vt &. j. proxi. §. &. j. eo. si fundus. §. fi. &. l. & hæc distinctio. &. ĩ. eo. l. sed addes. §. si quis cum.

g *Interesset.* vt & infra eo. & hæc distinctio. &. ĩ. eo. si tibi alienã. &. l. nos videamur.

h *Ædilis.* forte curulis, qui curam ædium habebat.

i *Incendio facto.* quo combustæ sunt balneæ.

k *Balneatore.* id est cum domino balnei. aliàs locatore. Acc.

l *Contribuisse.* i. cõpensatio. & facit. ĩ. eo. sed addes. §. si quis cũ.

m *Consulebat.* scilicet locator.

n *Rupisset.* si tamen in custodiendo conductoris probetur culpa: vt supra ad. l. Aquil. si seruus seruũ. §. si fornicarius. &. §. Proculus. &. §. si mulier. Azo. & supra. l. proxi. in fin.

o *In opus lapidis.* id est pro eo quod necessarium esset in opus lapidum: vt calx, & arena, & similia. Azo.

p *Et manus.* i. artificij: vt &. j. de ver. sig. l. mulieris. §. res abesse.

q *Pretio.* subaudi pro quo scilicet pretiũ dabat cõductor alijs.

vidisset, prohibere deberet: an etiam ita siluam custodire, ne quis id facere posset. Respondi, verbum *finere,* vtrãque [a] habere significationem, sed locatorem potius id videri voluisse, vt redemptor non solum si quẽ casu vidisset siluã cædere, [b] prohiberet: sed vti curaret & daret operam, ne quis cæderet. [c]

Refectio necessaria quæ impedit habitationem conductoris, inducit remissionẽ mercedis pro rata: non necessaria obligat locatorem ad interesse. Bartolus.

XXX. IDEM libro tertio Digestorum à Paulo Epitomatorum.

QVi insulã triginta conduxerat, singula cœnacula ita cõduxit, * vt quadraginta ex omnibus colligerẽtur. dominus insulæ, quia ædificia vitium facere diceret, demolierat eam. Quæsitum est, quanti lis æstimari deberet, si is qui totam conduxerat, ex conducto ageret. Respondit, si vitiatum ædificium necessariò demolitus esset, pro portione, quanti dominus prædiorum locasset, quòd eius [d] temporis habitatores habitare [e] nõ potuissent, rationẽ duci, & tanti litem æstimari. [f] Sin autem nõ fuisset necesse demoliri, sed quia melius ædificare vellet, id fecisset: quãti conductoris interesset [g] habitatores ne migrarent, tanti condemnari oportere.

Conductori fit remissio mercedis pro rata temporis quo re frui non potest, etiam si alteri gratis concessit. l. d. Bartolus.

Aedilis [h] in municipio balneas conduxerat, vt eo anno municipes gratis lauarẽtur. post tres menses incendio [i] facto, † respõdit posse agi cum balneatore [k] ex conducto, vt pro portione temporis quo lauationẽ non præstitisset, pecuniæ contributio [l] fieret.

Qui animal conductum onerat pondere grauiori: hac actione tenetur. Bartolus.

Qui mulas ad certum põdus oneris locaret: cum maiore onere conductor eas rupisset, cõsulebat [m] de actione. Respõdit, vel lege Aquilia, vel ex locato rectè eum agere: sed lege Aquilia tãtùm cum eo agi posse, qui tum mulas agitasset: ex locato, etiam si alius eas rupisset, [n] cum conductore rectè agi.

Pensio quæ præstatur ad mensuram tantum, pro rata operis facti peti potest. hoc dicit Bartolus.

Qui ædẽ faciendã locauerat, in lege dixerat: *Quoad* in opus lapidis * opus erit, pro lapide & manus * pretio* q dominus redẽptori r in pedes singulos septem dabit.* [s] quæsitũ est, vtrũ factũ opus, [t] an etiã imperfectũ [u] metiri oporteret. Respõdit, etiam imperfectum.

* *Vulg. Quod.* * *Flum prin.*

Exceptio violẽtiæ intelligitur de ea quæ infertur ab extraneo: nõ de ea quæ à se vel à suis infertur. Bartolus.

Colonus villã hac lege acceperat, vt incorruptam redderet, præter vim & vetustatẽ. [x] coloni seruus villã incendit nõ fortuito casu. [y] Nõ videri eam vim [z] exceptam respõdit: nec id pactum esse, vt si aliquis domesticus eã incendisset, ne præstaret: sed extrariã [a] vim vtrosque excipere voluisse.

Actio oneris auersi non habet locum in re quæ remanet locatoris, & cum actione alia non concurrit. Item debitor quantitatis respectu certæ speciei liberatur, si illa species casu interiit. l. d. Primo ponit thema & quæstionem. Secundo ponit quædam argumenta ad facilitia ad determinationẽ quæstionis. Tertio determinat quæstionem. Secunda ibi, respondi. Tertia ibi, secundum quæ. Bartolus.

XXXI. IDEM libro quinto Digestorum à Paulo Epitomatorum.

IN nauem Saufeij [b] cũ cõplures frumentũ confuderant, [c] Saufeius vni ex his frumentum reddiderat de communi: [d] & furti: & q̃ sciẽs accepit, tenei furti. an aũt periculũ fruméti amissi sit nautæ, quod fuit prima quæstio? Dicit q̃ nõ, si nõ fuit in culpa primę redditionis: nõ autẽ fuit in culpa q̃ vni restituit primo. Vi.

Periret.

r *Redemptori.* id est conductori.

s *Septem.* scilicet aureos. Azo.

t *Opus.* id est domo perfecta demum.

u *Imperfectum.* ædificiũ nondũ consummatum: sed nõ nisi pro cõsummatis pedibus. Io. sed alij dicũt etiã nõ factũ æstimari: sed hoc quomodo potest æstimari quod non est?

x *Vetustatẽ.* superfluũ videtur pactũ istud, cũ de his & sine pacto nõ teneatur.

y *Fortuito casu.* incẽpta est. Azo. & incipit respondere.

z *Eam vim.* igitur incendium est vis.

a *Extrariã.* in generali sermone ergo non cõtinetur persona loquentis: vt &. ĩ. de act. empt. l. si mercedẽ. §. fi. & ĩ. cõmunia præd. l. quicquid. & de fena. l. j. in fi. &. C. de sol. l. inquisitio. Sed ar. cõtra. ĩ. de ædil. edic. l. quod si nolit. §. j. &. ĩ. de in diẽ addi. l. q̃ si vno. §. fi. & l. antepe. &. ĩ. de pign. l. Paulus. §. fi. Acc.

b *Saufeij.* nomen est exercitoris.

c *Confuderant.* id est contribuerant.

d *De cõmuni.* sed hic expone, cõmuni. i. de aceruo cõmuni omnium. factum eñ erat cõmune dominorum voluntate permixtum: vt insti. de re. di. §. q̃ si frumentum. &. ĩ. de rei vin. l. si frumentũ. permãsit ergo cõmune: & cum vni reddit, eodem momento fit Saufeij, & definit. sic. ĩ. de dona. inter vi. & vx. o. l. quæ aũtẽ. §. fi. & de adqui. here. placet. secundum R. Vel dic, de cõmuni id est cõmuniter dato: & sic non fuit commune, sed ab initio factum Saufeij. & hæc planior: vt infra, quippe quod nautæ &c.

Periret.

nauis perierat.[a] Quæſitum eſt, an cæteri pro ſua parte frumenti cum nauta agere poſſunt oneris auerſi[b] actione. Reſpondit rerũ locatarum duo genera eſſe: vt aut idẽ redderetur, ſicuti cũ veſtimenta fulloni curanda locarentur.[c] aut eiuſdẽ generis redderetur: veluti cũ argentũ puſulatum[d] * fabro daretur, vt vaſa fierent:[e] aut aurum, vt anuli.[f] ex ſuperiore[g] cauſa rem domini manere: ex poſteriore,[h] in creditũ[i] iri. Idẽ iuris eſſe in depoſito. Nam ſi quis pecuniam numeratam ita depoſuiſſet, vt neque cluſam, neque obſignatam traderet, ſed adnumeraret: nihil aliud eum debere, apud quem depoſita eſſet, niſi tantundem pecuniæ ſolueret.[k] Secundum quæ[l] videri triticum factum Saufeij, & rectè datum.[m] Quod ſi ſeparatim tabulis, aut beronibus,[n] * aut in alia cupa clauſum vniuſcuiuſque triticum fuiſſet, ita vt internoſci poſſet quid cuiuſque eſſet, non potuiſſe[o] nos[p] permutationem facere: ſed tum poſſe eum cuius fuiſſet triticum quod nauta ſoluiſſet, vindicare:[q] & ideo ſe improbare actiones oneris auerſi, quia ſiue eius generis eſſent merces quæ nautæ traderentur, vt continuò eius fierent, & mercator in creditum iret, non videretur onus eſſe auerſum: quippe[r] quod nautæ fuiſſet. ſiue eadem res quæ tradita eſſet, reddi debe-

Auerſi oneris actio ſit, vide Ang. hic. lib. vnd. 3. .6.

Alcia. 6. Pag. ca. 4. inſanum endũ cõ, Bud. inſanum.

Vlo ſtorem.

a *Periret.* cum toto frumento quod remanſerat.

b *Oneris auerſi.* an eſt hoc proprium nomen actionis? quidam dicunt quòd non: ſed actio locati ſic appellatur, quãdo quis cõduxit ſuo periculo. quod reprobatur. ideo dic quòd eſt propriũ nomen actionis. nam ſi eſſet idem quòd locati, ergo cõpeteret cum actione furti: vt. ĩ. e. ſi merces. §. culpæ. & ĩ. eo. ſi locatum. quod non eſt in hac actione: vt. ĩ. ea. l. §. quòd ſi ſeparatum. in fi. Idẽ quãdo habet locum actio oneris auerſi? Reſpon. quotiens onus alienũ vel dolo vel culpa ſubmergeretur. ab auerto auertis. i. remouco. & dicitur auerſi, & non ad uerſi. vel dicitur aduerſi, ab aduerſitate: & tunc habet locũ cum cõductor in ſe recipit periculũ: & poſtea res periit, vt plerũque fit: vt infra eo. & hæc diſtinctio. & ſupra de pericu. & com. rei ven. ſi quis vina. §. ſi auerſione. hic autem videbatur recepiſſe: cũ in genere ſit in fruméto acerui cõtracta obligatio. hodie autem hæc actio locũ non habet: vt dicet. ĩ. eo. §. quòd ſi ſeparatum.

c *Locarentur.* & hæc eſt propriè locatio: vt ĩ. eo. l. non ſolet.

d *Puſulatum.* quidam libri habent puſillatũ. id eſt purgatum & puſillum factũ ꝓpter putredinem extractã. aliàs ponderatum: aliàs, purgatum: aliàs, purũ datum.

e *Vaſa fierent.* ex hoc, vel ex illo. Azo.

f *Anuli.* vt fierent de eodem auro, vel de alio ſimili.

g *Ex ſuperiore.* quãdo datur vt idem reddatur.

h *Ex poſteriore.* quando datur vt eiuſdẽ generis reddatur.

i *In creditum.* ſcilicet generale: vt ſupra ſi cer. pet. l. j. ſic econtra conductor quandoque transfert dominium in locatorem: vt ſupra eo. item ſi pretio. §. cum inſulam.

k *Soluerat.* eſt ergo depoſitũ: ſed egreditur ei⁹ terminos notiſſimos: vt. ĩ. depo. l. Lucius Titi⁹ Sempronio. & l. diem. §. j. Acc.

l *Secundum quæ.* ſcilicet dicta in ſecundo caſu.

m *Datum.* i. redditũ. & ſic ceſſat arg. oneris auerſi actio locũ non habet. ſic ecõtra infra de verb. ſignifi. verbũ reddendi. niſi ſpecialiter contrariũ caueatur: vt ſupra depoſi. l. j. §. eleganter.

n *Beronibus.* forte æneis vaſis. Accurſius. Budæus ſaccos interpretatur, quaſi perones, à pera.

o *Non potuiſſe.* id eſt non eſt credendum, vel dicendum in creditum itum eſſe hoc caſu: niſi manifeſtiſſime illud appareat.

p *Nos.* ſcilicet inuitos: quia ignorãtes eramus de facto Saufeij.

q *Vindicare.* itẽ agi poteſt ex locato: vt. ĩ. eo. itẽ quæritur. §. & ſi palliũ. & etiã furti contra ſuſcipientem ſcienter, & cõtra dicẽtẽ.

r *Quippe* id eſt quia: ac ſi dicat, non debet ſuſtinere onus auerſum, cuius merces fractæ ſunt reſtitutæ.

ſ *Furti.* contra Saufeiũ qui ſciens inuito domino cõtrectauit.

t *Superuacuum.* hac ratione ſemp ceſſat: quia locati ſemp competere poteſt actio, propter culpã conductoris: vel furtum, ſeu delictũ: ſed nec alibi dicit lex eam locum habere: & ita exuſtilaret, furti[f] eſſe actionem locatori: & ideo ſuperuacuum[t] eſſe iudicium oneris auerſi. Sed ſi ita datum eſſet, vt in ſimili reſolui poſſit: * conductorem culpam dumtaxat[x] debere.[y] nam in re quæ vtriuſque cauſa contraheretur, culpam deberi: neque omnimodo[z] culpam eſſe, quòd vni reddidiſſet ex frumento: quoniam alicui primùm reddere eum neceſſe fuiſſet, tametſi meliorem eius conditionem faceret, quàm cæterorum.[a]

Succeſſor ſingularis non tenetur ſtare colono, nec colonus ei. Bartolus.

XXXII. IVLIANVS libro quarto ex Minicio.

QVi fundũ colendũ in plures annos locauerat, deceſſit, & eum fundum legauit. Caſsius negauit poſſe cogi[b] colonum vt eum fundum coleret: quia nihil heredis intereſſet. quòd ſi colonus vellet colere: & ab eo cui legatus eſſet fundus, prohiberetur, cum herede actionem colonum habere:[c] & hoc detrimentum ad heredẽ pertinere: ſicuti ſi quis rem quam vendidiſſet, necdum tradidiſſet, alij legaſſet, heres eius emptori & legatario eſſet obligatus.

Si conductor frui non poteſt re abſque culpa locatoris, ſit remiſſio mercedis pro rata. ſi locatoris culpa interueniat, ad totale intereſſe tenetur. Bartolus.

XXXIII. AFRICANVS libro octauo Quæſtionum.

SI fundus quẽ mihi locauꝛis, publicatus ſit,[d] teneri te cedit in ius defuncti, ſed heres. Accurſius.

x *Duntaxat.* nõ etiã caſum: licet tranſit in creditũ. quod eſt not. dignum: licet aliter ſit dictum regulariter culpam eſſe, niſi forte ſtudioſe feciſſet. Et ſic ne. quòd locus eſt gratificationi. Accurſius.

Gratificationi quãdoque locus eſt.

y *Debere.* & aliàs præſtare.

z *Omnimodo.* id eſt nullo modo in culpa eſt: potuiſſet autem eſſe in culpa, ſi ita eſſet depoſitũ, vt neutri redderet ſine altero. Et no. hic arg. quod non intelligitur quis eſſe in culpa ſi facit quod neceſſe habet facere: vt hic, & ĩ. ad Sil. l. ſi quis in graui. §. ſi cum omnes. & infra de leg. ij. l. vnum ex familia §. ſi de Falcidia. Accur.

a *Quia cæterum.* quia ſuum ſaluum haberet.

QVi fundum.] CASVS. Locaui tibi fundum in quinquẽniũ: in medio alij legaui, & deceſſi. heres meus non aget amodo cõtra colonum vt colat, quia ſua non intereſt. tũc legatarius poteſt deiicere colonum: & colonus aget contra heredem ad intereſſe: & ſic heres tenetur duobus, ſcilicet legatario ad fundũ, & colono ad intereſſe: vt in hoc alio caſu. ecce vendidi rem, & eãdem legaui: heres meus legatario & emptori tenetur. Viuianus.

b *Cogi.* ſcilicet ab herede locatoris: de legatario autem nõ dubitabatur: quia nõ ſuc-

c *Habere.* vt infra de leg. j. l. nihil proponi. §. fin. & arg. ſupra eo. ſi merces. §. qui fundum.

SI fundus.] CASVS. Locaui fundum: poſtea eſt publicat⁹: teneor ad remiſſionem mercedis. Secundo idẽ ſi locaui domũ ædificandam, & corruit ſolum. Tertio idẽ in venditione, ſcilicet ſi vendidi domũ, & publicata poſtea ſit: teneor ad reſtituendum pretiũ: ſicut & ſuperioribus caſibus ad remittendũ mercedẽ. nã quãdo prohiberis frui ab eo à quo nõ poſſum te defendere, ad remiſſionem mercedis teneor: aliàs ad omne intereſſe. Quarto inducit ſimile: vt ecce locaui domũ: eam deſtruo vt reficiã. nam refert vtrũ poterã reficere ſine deſtructione, & teneor ad omne intereſſe: an neceſſario feci, & tunc ad exonerationẽ mercedis. Quinto dicit hęc eſſe vera ſi credẽs meũ, locaui: aliàs ſi alienum ſciẽs, teneor ad omne intereſſe. [CVM FVNDVM.] Ego & Titius habebam⁹ fundũ cõmunẽ: conuenimus vt alternis annis vteremur quiſq; ſuo anno ꝓ parte alterius: vn⁹ in fine anni deſtruxit ſic fundũ, vt anno ſequẽti nõ producat fructũ. & dicit ꝙ alter agit loc. ꝓ ſua parte, & cõmuni diui. ꝓ parte vero alteri⁹ agit ex cõducto ad intereſſe. Secundo dicit idẽ ſi ego vnũ, & tu alium fundũ habuimus, prędicto modo. hoc dicit cum. l. ſeq. Vi.

d *Publicatus ſit.* forte vt militib⁹ aſſignetur: vt. ĩ. de rei vindi.

...ne ſuſpecta ſit. Quod ſi ſuſpecta ſit, ſi quidem ſine ſua culpa, ſatisdare cogetur: ſi ſua culpa, ſatisdare non cogetur. Quod ſi ſatisdare non poſ

a *Locatori.* ſi approbandū erit, aliàs non: vt infra. l. proxi.

b *Sua cura.* etiam ad exactiſſimā diligentiam. hoc enim facit periculi receptio, non tamen vt caſum præſtet: vt hic, & ſupra cōmo. l. ſi vt certo. §. cōmodatū. & dixi in prin. huius legis. Ac.

c *Si priuſquam. Ad locatorem.* etiam vt præſtet mercedē nihilo minus. Azo. & intellige. l. quando opus auerſione fuerit locatum. Accurſius.

d *Deberet.* idem ſi nō debuit approbari, non tamē vitio operis erat: vt. j. eo. in. l. ea lege. §. fin. & l. fin. & facit. j. de dam. infec. l. fluminū. §. j. Accurſius.

e *Qui operas. Deſet.* ſi non fuit cum alio: vt. ff. e. ſed addes. §. fi. & ff. de offi. aſſeſ. l. diē. Idem ſi potuerunt eſſe, arguhuius legis. Acc.

f *Non ſteterit.* vt & infra de ann. leg. l. Mæuia. in pri. & ff. ad leg. Rho. de iac. l. ff. in pri.

g *Non ſteterit.* ſecus ſi ſteterit per eos: vt. C. de cōdic. ob cauſam. l. aduocationis. De hac materia plene diximus ſupra eo. l. ſi vno. §. ité cum quidam. Acc.

h *Non debēt.* vt &. C. de cōdic. ob cau. l. pe. &. j. de variis & extraord. cog. l. j. §. diuus.

i *Non ſolet.* Dic caſum, quòd dominus rem ſuam conducēdo nō amittit dominium: vt hic, &. C. eo. qui rem. Vel dic quòd locator nō tranſfert dominium per locationem, quia nō hoc agitur. fallit in caſu: vt ſupra eo. l. in naue.

k *Vt mercedē. Cuſtodia.* id eſt ſi cōtingat p̄ pter cuſtodiā non adhibitam: & ſic ad exactiſſimam diligentiā. Ioan. aliàs niſi ſpecialiter p̄ cuſtodia mercedem reciperet, tenetur de leui culpa: vt. ff. nau. cau. ſta. l. idē. §. ſi gratis. & l. nauta. Ac.

l *Ed de damno. Iulianus ait.* vt infra de dā. infec. l. fluminū. §. hęc ſtipulatio. & §. idē Seruius. Sed arg. contra in eo. titu. l. qui bona. §. cum inter.

m *Poſſit.* certē nulla: vt hic, &. C. de pig. act. l. quæ fortuitis. & ſupra de act. empt. l. ſi ea res. & ſupra commoda. l. ad eos.

n *Interdum poſſe.* aliàs interdum poſſe, & aliàs intereſſe: vt ſcilicet teneatur de damno dato ab alio. hoc eſt ſiue cuſtodire potuit &c.

o *Cuſtodire potuit.* quo caſu teneturvt ſupra eo. l. in lege. in fin. & l. qui inſulam. §. qui mulat.

p *Cuſtos.* cuius fictum debet conductor præſtare: vt ſupra nau. cau. ſta. l. ſi in principio.

q *Si locatum tibi. Subripias* ſcilicet contrectando contra meam

f. Vetus.

nisi si aliud actum sit. Nō enim amplius præstari locatori [a] oporteat, quàm quod sua cura [b] atque opera consecutus esset.

XXXVII. IAVOLENVS libro octauo ex Cassio.

SI prius quàm locatori opus probaretur, vi aliqua consumptum est: detrimentum ad locatorem [c] ita pertinet, si tale opus fuit, vt probari deberet. [d]

Locator operarum debet habere mercedem totius temporis, si per eum non fiat. idē in aduocato. Bartolus.

XXXVIII. PAVLVS libro singulari Regularum.

QVi operas suas locauit, totius temporis mercedem accipere debet, [e] si p eum non stetit [f] quò minus operas præstaret. Aduocati quoque, si per eos non steterit [g] quò minus causam agant, honoraria reddere non debent. [h]

Qui locat rem suam, non transfert dominium in conductorem. h. d. Paul. de Cast.

XXXIX. VLPIANVS libro secundo ad Edictum.

NOn solet [i] locatio dominium mutare.

Qui promisit custodiam, tenetur de periculo, & damno dato ab alio quod potuit per custodiam reparari. h. d. cum. l. seq.

XL. GAIVS libro quinto ad Edictum Prouinciale.

QVi mercedem accepit pro custodia alicuius rei, is huius periculum custodiæ [k] præstat.

XLI. VLPIANVS libro quinto ad Edictum.

SEd de damno ab alio dato agi cum eo non posse Iulianus ait. [l] qua enim custodia consequi potuit ne damnum iniuria ab alio dari posset? [m] Sed Marcellus interdū [n] esse * posse ait, siue custodiri potuit [o] ne damnum daretur, siue ipse custos [p] damnum dedit. quæ sententia Marcelli probanda est.

Hac actio concurrit cum actione furti & leg. Aquilia. tamen altera quis debet esse contentus. h. d. cum. d. seq.

A voluntatem aliter quàm acceperis: vt arg. inſti. de oblig. quæ ex delic. §. placuit.

r *Si vulneraueris. Esse debet.* vt hic, & infra de act. & obli. l. qui ſeruum. §. ſi is. Sed contra infra de priua. delic. l. ij. Sed ibi ſemper eſt vna pœnalis mere, quæ nō tollitur per rei perſecutoriā: hic autē ambæ rei perſecutoriæ. Item ibi ex diuerſis delictis, hic vnum.

ſ *Officio.* ſcilicet exceptione propoſita: vt dicta. l. qui ſeruū. Ac.

Locare.] CASVS. Habeo ſeruitutem eundi per agrum alienum quē volo alij locare. non poſſum. Vi.

t *Nemo poteſt.* vel dominus rei, vel cui debetur ſeruitus prædialis. & hoc in ſeruitutibus rerum. ſecus in p̄ſonalibus: vt in vſufr. & ſimilibus: vt ſupra de vſufruct. l. arboribus. §. ij. & inſti. de vſu & ha. §. minus. quæ ſūt contra. differunt & in alio reales à perſonalibus: vt infra de pig. l. ſi is qui. §. pe. &. §. fi. Accurſius.

Si domum.] CASVS plan' eſt vſq; ad. §. ſi hominem. [SI HOMINEM.] Locaui tibi hominē, vt haberes eum in butica tua, vel alia negotiatione. is furtū tibi fecit. quæritur, an teneor tibi ex conducto, vel etiā act. noxali? Et reſpon. quia noxali teneor tibi. Lex ſeq. clara eſt. Viuian'.

u *Ex conducto.* Sed ecōtra ſi ſerui conductoris damnum dederint in re locata, ex locato erit actio in conductorem: vt ſupra. e. l. videamus.

x *Actum.* hoc ſcilicet vt &c.

y *In propriā.* furti no xalem.

z *Quod magis.* ſcilicet vt in propriā perſecutionem cadat, cū certam perſonā ignorans eam vitioſam locaui, alioquin contra: vt ſupra de pig. act. l. ſi ſeruus datus pig. & ſupra cōmo. l. penul. ſed ſi incertam, cōtra eſt: vt ſupra eo. l. cum in plures. §. ſeruum meū. ſecundum Azo.

a *Si quis conduxerit. Nulla eſt.* vt infra de acqui. poſſ. l. ſi quis ante. §. fi. Sed cōtra. j. de iure do. l. ſi vſufru. Sol. ibi ſpeciale, quia ex neceſsitate fit. Sed cur ſecus in vēditione quæ valet facta pretio minori cauſa donationis: vt ſupra de contrahen. empt. l. ſi quis donationis. & infra de donat. inter vi. & vxo. ſi ſponſus. §. circa? Reſpon. & ibi forte non valet in vno nummo, vel tam viliter facta.

XLII. PAVLVS libro tertiodecimo ad Edictum.

SI locatum tibi ſeruum ſubripias, [q] vtrūque iudicium aduerſus te eſt exercēdum, locati actionis, & furti.

XLIII. IDEM libro vicēſimoprimo ad Edictum.

SI vulneraueris ſeruum tibi locatū, eiuſdem vulneris nomine legis Aquiliæ & ex locato actio eſt, ſed alterutra contentus actor eſſe debet. [r] idque officio [ſ] iudicis continetur, apud quem ex locato agetur.

XLIIII. VLPIANVS libro ſeptimo ad Edictum.

LOcare ſeruitutem nemo poteſt. [t]

Damnum datum à ſeruis locatoris, non venit in hac actione. Bartolus.

XLV. PAVLVS libro vicēſimoſecundo ad Edictum.

SI domum tibi locauero, & ſerui mei tibi damnum dederint, vel furtum fecerint: non teneor tibi ex conducto, [u] ſed noxali actione.

Damnum datum ab homine locato, non venit in hac actione, ſed locatori nil poteſt imputari.

Si hominem tibi locauero vt habeas in taberna, & is furtum fecerit, dubitari poteſt vtrum ex cōducto actio ſufficiat, quaſi lōge ſit à bona fide actum, [x] vt quid patiaris detrimenti per eam rem quam conduxiſti: an adhuc dicendum ſit, extra cauſam conductionis eſſe furti crimen, & in propriam [y] perſecutionem cadere hoc delictum. quod magis eſt. [z]

Non valet locatio facta vno nummo. Bartolus.

XLVI. VLPIANVS libro ſexagēſimonono ad Edictum.

SI quis conduxerit nummo vno, conductio nulla eſt: [a] quia & hoc donationis inſtar inducit.

Ex hoc contractu poſſunt conſtitui duo rei, nec habebunt beneficium diuiſionis ſecundum iſta tempora: ſed beneficium ceſſionis ſic. h. d. hodie vero habent beneficium diuiſionis per auth. de duobus reis. in corpore.

Cum apparebit.] CASVS. Locaui rē duobus, vel vēdidi. an ambo teneantur in ſolidū? Dicunt quidā, ſi ſoluendo ſunt, tenentur pro partibus: ſed verius eſt vt in ſolidum, iure iſto. Vi.

a *Cū apparebit emptorem.* id est véditorem, & conductorem, id est locatorem: vt hic, &.ĩ. tit.j.l.idé est. Vel proprie pone, vt qui emit rem, locet pluribus cãdem rem, vel qui conduxit: vt.j.e.l.insulam. in prin.& redde singula singulis.

b *P.uribus.* simul. Ac.

c *Partis.* scilicet mercedis rei.

d *Iustius.* s.iure isto: vt hic, & .j. de duo. re.l. eandem.& C.e.l.si diuisa.§.j. & ar.ĩ. eo. ité quæritᵉ.§. duo rei. Sed hodie iniquiᵉ est: vnde corrigitur quod hic dicitur: vt in authen. de duo.re.§.j.coll.vij.

e *Non cogit.* scilicet pro parte, non autem in solidũ: arg.ĩ. de pecul.l.quæsitum.in.§.ij. Accursius.

f *I cui Actionem.* scilicet vtilem: vt.j. de verb.obli.l.stipulatio ista.§.ité si quis locauerit. quod expone vt ibi, nemo enim &c. vt C.eo.l.nemo.

g *Iuratũ.* est enim bonæ fidei, & ideo in litem iuratur: vt hic, & ĩ. de in litem iuran. l. in actionibus. prius enim possessio est restituenda, & post de proprietate litigetᵉ: vt C. eo.l. si quis cõductionis. hodie etiam in duplum tenetur, qui rem non restituit sine iudicio: vt C.eo. l.conductores.& C.vnde vi.l. non ab re. Accursius.

†*Ex.l.Spadonẽ.de excusa.tuto.*

h *Si ignorans.* secus si sciens esset: vt C. eo.l.milesᵉ.& l.fi. Azo.

i *Contemnat.* Sic ergo nõ contemnit clericalem habitũ, qui clericũ laici more incedentem verberat, vel castigat: vt ar.C. de episc. & cle.l.generaliter.& ar.eius quod de domina dicitur more meretricio incedente: cui si qs fuerit iniuriatᵉ, nõ tenetur: vt.j. de iniur. l.item apud Labeonẽ. §.si quis virginem.

Vide Alcia.lib. disiunc.1. cap.2.

Clericum laici more incedentem castigare licet.

k *Ea lege.* s. qua dictum erat.

l *Minoris.* id est minore mercede accepta.

m *Pro locatore.* & ideo quia eius fauore interposita est cõuentio, nõ eodem iure vtetur aduersarius in casu conuerso. Est tamẽ arg cõtra insti. pro socio. §. illud. Item no. hic quòd aliquid potest quis postulare, cuius cõtrariũ nõ esset postulaturus. Sed argu. contra. C. de sol. l. penult. Item facit huic respon. supra eo. item quæritur. §. si in lege. Accursius.

†*Huiusmodi. ih ratiõi placent Aristo. lib.5. Ethic.1.*

n *Factum est.* propter vitiosam materiã, vel propter imperitiã faciẽtis, & sic culpa redẽptoris, non autẽ propter vitiũ soli naturale: vt.j.e.l. Martius.

o *Locasti.* mutat personas de prima ad secundam.

p *Adprobaretur.* arbitrio boni viri: vt.ĩ. co. l.fi in lege. in prin. Ac.

q *A conductore debet.* quantum interest.

r *Vniuersitas.* id est si vniuersum opus perficere debuit. Azo.

f *Efficeretur.* i. ideo in singulos dies conduxit operas: vt si aliquando displiceat, refutet cũ: & sic factum est: vnde cum cõsummato opere videat singulis diebus approbasse, nõ potest reprobare: vt.ĩ. de neg.gest.l. Põponius. Accursius.

Pulchra concordia.

s *Si decem. Agitur.* in eius præiudicium.

u *Putaui.* si bene notaueris, ille non potest recedere, q de minori summa sensit. nec ob.j. de ver.obli. l.j.§. pen. vbi in stipulatione dicitur quòd siue respõdeat in minus, siue in plus, valet vsq; ad concurrentẽ quãtitatem: quia illud ibi fi: fine alterius dãno, quod hic nõ esset. Item ideo hic nõ valet, quia cõsentire debẽt cõtrahẽtes: vt.j. de act.& obli.l.in omnibᵘ.& plene dixi ĩ. de cõtrahen. empt. l. in vẽditionibus. Acc.

Qui fideiussit.] CASVS. Quidã cõduxit à principe reditus vnius prouinciæ: postea aliqua prædia de fiscalibus illius prouinciæ locauit alij, & accepit fideiuss. hic fideiuss. nõ tenetur fisco. Viuianus.

XLVII. MARCELLVS libro sexto Digestorum.

CVm apparebit emptorẽ [a] cõductorémve pluribus [b] vendentem vel locãtem, singulorum in solidum intuitũ personam: ita demũ ad præstationem partis [c] singuli sunt compellendi, si cõstabit esse omnes soluendo: quãquam fortasse iustius [d] sit, etiam si soluendo omnes erunt, electionem conueniendi quem velit, non auferendam actori, si actiones suas aduersus cæteros præstare non recusetᵉ.

Potest quis locare quod conduxerat, & in hac actione contra non restituentem iuratur in litem. Bartolus.

XLVIII. IDEM libro octauo Digestorum.

SI cui locauerim faciendum quod ego conduxeram, cõstabit habere me ex locato actionem.ᶠ Qui seruum conductum, vel aliam rem non immobilem nõ restituit: quanti in litẽ iuratum [g] fuerit, damnabitur.

Tutor vel curator ante redditas suas rationes prædia Cæsaris conducens, vt falsarius punitur. Ac.P.

XLIX. MODESTINVS libro sexto Excusationum.

Οἱ [†] ἐπίτροποι ἢ κηδεμόνες, πρὶν ἐκπέσωσι τῆς κηδεμονίας, μισθωσάτωσαν Καίσαρος γεώργους καλοὺς καὶ τοὺς ἀφορολογήτους ὄντας. Κἂν τις ἀφορολόγητος ὢν, προσλήψεται τῇ μισθώσει τὴν τοῦ Καίσαρος χωρίων· ὡς παραποιήσας κολάζεται. οὕτω ἐκέλευσεν ὁ αὐτοκράτωρ Σεβῆρος. Κατὰ ταῦτα δὲ καὶ οἱ χειρίζοντες ἐπίτροπος ἢ κουράτορίας, εἰσὶν κεκωλυμένοι μισθώσασθαι καὶ παρὰ τοῦ ταμείου χωρία. *

Tutores curatoresve cõstituti, priusquam officij sui rationes reddant, prohibentur ne quid de patrimonio Cæsaris cõductum habeant. ac si quis id dissimulans, nihilo minus ad cõducenda Cæsaris prædia accesserit: perinde vt falsarius pœna adficitur: hócque sanxit imperator Seuerus. Secundum quæ sanè prohibiti erunt & à fisco conducere, qui tutelam curámve gerunt.]

Qui ignorat qualitatem personæ, non punitur, si cum eo contraxit tanquam cum qualibet. B.

L. IDEM libro decimo Pandectarum.

SI ignorans [h] quis militi quasi paganо locauerit: exigere illum posse probandum est. non enim contemnit [i] disciplinam, † qui ignorauit militem.

Pretium appositum pro locatione, non extenditur vt ei noceat. Bartolus.

LI. IAVOLENVS libro vndecimo Epistularum.

EA lege [k] fundum locaui, vt si nõ ex lege coleretur, relocare eum mihi liceret, & quo minoris [l] locassem, hoc mihi præstaretur: nec conuenit vt si pluris locassem, hoc tibi præstaretur: & cum nemo fundum colebat, pluris tamen locaui. quæro, an hoc ipsum præstare debeam. Respõdit. In huiusmodi obligationibus id maximè spectare debemus, qd inter vtramque partem conuénit. Videtur autem in hac specie id silentio cõueniisse, ne quid præstaretur si ampliore pecunia fundus esset locatus, id est vt hæc* ex cõuentione pro locatore [m] tantũmodo interponeretur.

Qui locauit operas suas vt certum opus faceret: tenetur de operis vitio, siue vna pensio, siue in singulos dies præstita fuerit. qui autem operas suas singulis diebus locat, nec ad certum tempus se astringit, de vitio operis non tenetur. l.d. quem. §. no. qua est singularis. Bartolus.

Locaui opus faciendum ita, vt pro opere redemptori certam mercedem in dies singulos darem. opus vitiosum factũ est. [n] an ex locato agere possim? Respondit: si ita opus locasti, [o] vt bonitas eius tibi à cõductore adprobaretur: [p] tametsi cõuênit vt in singulas operas certa pecunia daretur, præstari tamen tibi à conductore [q] debet, si id opus vitiosum factum est. Non enim quicquam interest, vtrum vno pretio opus, an in singulas operas collocatur, si modò vniuersitas [r] cõsummationis ad conductorem pertinuit. Poterit itaque ex locato cum eo agi, qui vitiosum opus fecerit: nisi si ideo in operas singulas merces constituta erit, vt arbitrio domini opus efficeretur. [f] tum enim nihil conductor præstare domino de bonitate operis videtur.

Si in quantitate mercedis erretur, statur voluntati eius, qui mercedem recipere debet. Bartolus.

LII. POMPONIVS libro trigesimoprimo ad Qu. Mucium.

SI decem tibi locem fundum, tu autem existimes quinque te conducere: nihil agitur. [s] Sed & si ego minoris me locare sensero, tu pluris te conducere: vtique non pluris erit conductio, quàm quanti ego putaui. [u]

Qui, fideiubet pro conductore conductoris, principali domino non tenetur. Bartolus.

a *Apud mancipem.* id est apud conductorem publicarum salinarum: vt C. de vec. & cō. l. si quis sine persona. & sic manceps publicum prædium locabat. vel largius hic ponitur p publicano, qui forte in quinquennij à principe conduxit: vt C. eo. l. ij cum Hermes. & particulatim relocat: vt hic dicit. Accursius.

b *Non tenetur.* licet mancipi teneatur.

c *Manent.* vt & supra eo. si in lege. §. j.

XXIII. PAPINIANVS libro vndecimo Responsorum.

QVI fideiussor extitit apud mancipem [a] pro colono publicorum prædiorum, quæ manceps ei colono locauit: reipublicæ non tenetur, [b] sed fructus in eadem causa pignoris manent. [c]

Fideiussor qui in omnem causam intercedit, vel fideiubet iudicatum solui, vel indemnitatem promittit tenetur ad sortem & vsuras etiam officio iudicis venientes. h. d. vel breuius: Qui fideiubet in omnē causam, tenetur de vsuris & omni quantitate. Bar.

XXIIII. PAVLVS libro quinto Responsorum.

QVæro, an fideiussor conductionis etiam in vsuras non illatarum [d] pensionum nomine teneatur, nec prosint ei constitutiones, [e] quib⁹ cauetur, eos qui pro aliis pecuniam exsoluunt, sortis solūmodo damnum agnoscere oportere. Paulus respondit, si in omnē causam cōductionis etiā fideiussor se obligauit: eū quoque exemplo coloni, tardius illatarum per moram coloni pēsionum præstare debere vsuras. Vsuræ enim in bonæ fidei iudiciis etsi non tam ex obligatione proficiscantur, quàm ex officio iudicis applicentur: [f] tamen cum fideiussor in omnē causam se applicuit, æquum videtur, ipsum quoque agnoscere onus vsurarum: ac si ita fideiussisset, *In quantum illum condēnari ex bona fide oportebit, tantum fide tua esse iubes?* vel ita, *indemnē me præstabis?* [g]

Promissio de non expellendo, intelligitur, si colonus in solutione pensionis per biennium non cessauerit. Bartolus.

Inter locatorem fundi & cō-

A constitutiones loquebātur cum in incertam summam interuenit. & sic etiam soluitur supra de eo quod cer. lo. l. centum. & l. fi. Itē contra Io. si fideiussit p eo quod eum dare oportet, ergo nō tenetur de vsuris curiētibus postea: vt. j. de verb. obl. si à colono? Rñ. non fideiubet sic. tūc enim non tenetur de futuro, sed ita, fideiubeo: tunc etiam futura sors, nedū vsura, venit: vt supra de iudi. l. nō quemadmodum. vbi autem in quātitate certā intercessit, vltra teneri non potest: vt. ē. qui satisfda. cog. l. ij. §. fin. Itē contra Io. C. quod cū eo. l. si mandator. sed ibi subaudi, maxime. nā idē si non specialiter omnibus consensit. Itē contra Io. est infra ad municip. libertus. §. fi. Sed ibi in quantitatem certam, vel quasi certā intercessit. s. rēpublicā seruare indemnem: vnde vltra non tenetur. Vel dic specialiter in his qui p officialibus reip. fideiubent: vt infra ad municip. l. Lucius. §. Paulus. Acc.

B

C

ductorem conuēnit, ne intra tempora [h] locationis Seius cōductor de fundo inuitus repelleretur: & si pulsatus esset, pœnam decem præstet Titius locator Scio conductori: vel Seius conductor [i] Titio, si intra tempora locationis discedere vellet, æquè decem Titio locatori præstare vellet. quod in uicem de se stipulati sunt. Quæro, cum Seius conductor biennij [k] continui pensionem non solueret, an sine metu pœnæ expelli posit. Paulus respondit, quamuis nihil expressum sit in stipulatione pœnali de solutione pensionum: tamen verisimile esse, ita conuenisse de non expellendo colono intra tempora præfinita, si pensionibus paruerit, [l] & vt oportet, coleret: & ideo si pœnam petere cœperit is qui pensionibus satis non fecit, profuturam locatori doli exceptionem.

Æstimatio facit transire periculum rei in accipientem. Bartolus.

Paulus respōdit: Seruū † qui æstimatus [m] colonæ adscriptus est, ad periculum colonæ pertinebit: & ideo æstimationem huius [n] defuncti ab herede colonæ præstari oportere.

Domini horreorum non tenentur de effractura, nisi custodiam promiserint: custodes tamen ea libere tenētur. h. d. quod no. Bartolus.

LV. IDEM libro secundo Sententiarum.

DOminus horreorum effractis [o] & cōpilatis [p] horreis non tenetur, nisi custodiam eorum receperit. [q] Serui tamen eius cum quo contractum est,

D

h *Intra tempora.* statuta inter eos, puta quinquennium.

i *Conductor.* sub hoc tenore verborū comprehensorum pacto, si intra &c.

k *Biennii.* no. in colono simplici bienniū considerari: vt infra. e. l. cum domini. Idem in † emphyteuta ecclesiæ: vt. C. de sacrosanct. eccle. auth. qui rē huiusmodi. at in emphyteuta priuati triēnium: vt C. de iur. emphyt. l. ij. quod ītellige in eo casu, quādo conuenit de non expellēdo. & maius tempus comprehēsum erat biennio. Arg. contra. j. eo. cū domini. Vel dic q hic habebat ius in re, quia conduxit in decennium.

† *Vulg. ser emphyteuta ecclesiæ: uti.*

l *Pauerit.* repellitur qui pensionē non soluit: vt hic, & C. eo. l. ij. & infra eo. l. cū domini. nisi iusta sit causa retentionis: vt. j. eo. colonus. & l. cū in plures. in prin. Item not. *Tacite quæ hic quædam tacite subintelligi: vt. ē. de serui. l. si cui.* Accursius. *dā subintelliguntur, quæ nō expresse.*

m *Æstimatus.* vt colono transacto anno restitueret eius æstimationem, & sic quasi emisse videtur: vt supra eo. l. cum fundus. quod est dictum tacite sic teneri.

n *Huius.* serui. *defuncti,* scilicet sine dolo coloni: vnde non tenetur in plus, nisi in pretium: vt infra de fur. si seruus communis. §. circa. Accursius.

Dominus horreorum.] CASVS. Locaui tibi horreum vt ibi ponas quasdam tuas merces. effractum est, & merces subtractæ. non teneor, nisi promiti custodire, sed teneor facere copiam seruientium meorum vt torqueantur. Cætera plana sunt vsque ad. l. cum domini. Viuianus.

o *Effractu.* à furibus, vel à latronibus. de quibus cognoscit p. fectus vigilum: vt. ē. de offi. præfec. vig. nam salutem. §. j.

p *Compilatis:* id est ruptis.

q *Receperit.* si nihil promiserit locator, & sciente conductore custodes adhibuit, licet secundum Azo. de scientia tali per legē

a *Palchre Bada' l. ē quō mācep dicatur, & f. ser. ea libō vidit.*

non probetur. Item si custodiæ renũtiauit cõductor, licet secũdum Azo. de hoc casu non sit dubium: ad hoc solum tenetur in prædictis duob⁹ casibus, vt custodes exhibeat: vt. C. eo. l. ex diui. &. l. nostra subaudi, si nõ dolo adhibuit. Idem dicitur cũ claues tradidit cõductori: vt arg. ff. de cõtrahen. emp. l. clauibus. ná ibi se liberat quantum ad custodiam. Idem & si custodem adposuit cõductor: vt. ff. cõmo. l. si vt certo. §. pe. secũdũ Io. cũ autem nihil horũ interuenit, iure cõmuni de leui culpa tenetur. sed si promisit custodiam, etiã de leuissima: vt supra eo. l. qui mercedem. & l. sed de damno. & insti. de contrahen. empt. §. quòd si fugerit. si autẽ specialiter cauit casũ, de casu: vt. C. de negg. gest. l. negotium. & C. commo. l. j. quidam, vt M. dicunt idem esse & si generaliter promisit. Io.

a *Potest.* vt supra eo. l. sed addes. §. si inquilinus. & infra eo. l. colonus. & argu. C. manda. l. j. Accursius.

b *Ex conducto.* id est ex locato.

c *Seruetur.* vt. ff. eo. l. si in lege. §. si domus. Ac.

Cvm domini.] C A S V S. Locaui tibi horrea pro decem singulis annis in quinquẽniũ: & cum dubitarem, an aliquid ibi haberes: petij à iudice aperiri, vt videã an sim securus de mercede. & iuste peto, si biennium iam transiuit. Vi.

d *Aperire.* scilicet insulas & horrea. Ac.

e *Quorum interest.* domini dico, quorum interest. vel dic à publicis personis, quorũ interest, id est ad quorũ officium pertinet.

f *Biẽnii.* Sic ergo diu, pro biẽnio ponitur: vt hic dicitur, & supra eo. l. quæro. §. j. sed aliàs g decẽnio: vt infra qui & à qui. ma li. si cõ fideicõmissa. §. Aristo.

Qvi domum.] C A S V S. Habeo domum, & iuxta eam quandam areã. vicinus meus volẽs ædificare, cõduxit à me aream illam vt ibi cretam poneret iuxta murum meum ad altitudinẽ muri mei. altius cõgessit vicinus me⁹: ita quòd assumpto humore aquę mur⁹ meus vitiatus est. ago ex locato, non Aquilia: quia non directò datur damnum, sed per obliquum. Viulanus.

* *perstillato, legit Bud. Inc. nullum vidi.*

g *Locauerat.* ad calcem, vel cementum faciendũ, vel reponẽdũ.

h *Cementitia.* id est cæmentum recipientia.

propter ædificiorum notitiam in quæstionem peti possunt.

Quod inquilinus expendit in meliorando domum: potest à domino repetere. Bar.

In conducto fundo si conductor sua opera aliquid necessariò vel vtiliter auxerit, vel ædificauerit, vel instituerit, cum id non conuenisset: ad recipienda ea quæ impendit, ex conducto cum domino fundi experiri potest. a

Qui rem conductam deseruerit ante tempus, domino ad interesse tenetur. Bar.

Qui contra legem cõductionis fundum ante tẽpus sine iusta ac probabili causa deseruerit: ad soluendas totius temporis pensiones ex conducto b cõueniri potest, quatenus locatori in id quod eius interest, indemnitas seruetur. c

Si conductores non apparent, nec soluitur pensio per biennium: possunt domus & horrea aperiri, & quæ ibi sunt, coram publicis personis describi. h. d. quem casum nota. Bartolus.

LVI. IDEM libro singulari de Officio Præfecti Vigilum.

CVm domini horreorũ insularumque desiderãt, diu non apparentibus, nec eius tẽporis pensiones exsoluentibus conductoribus, aperire, d & ea quæ ibi sunt describere: a publicis personis, quorum interest, e audiendi sunt. Tempus autem in huiusmodi re biẽnij f debet obseruari.

Damnum contingens ex humore præstito parieti per terram appositam, per actionem ex locato purgatur. Bartolus.

LVII. IAVOLENVS libro nono ex Posterioribus Labeonis.

QVi domum habebat, areã iniunctam ei domui vicino proximo locauerat. g is vicinus cum ædificaret in suo, terrã in eam areã, ampliꝰ quàm fundamenta cementitia h locatoris i erant, k cõgessit: & ea terra adsiduis pluuiis inũdata, ita parieti eius qui locauerat, humore pręstituto madefacto * ędificia corruerunt. l Labeo ex locato tantummodo actionem esse ait, m quia non ipsã congestio, sed humor ex ea cõgestione postea damno fuerit: damni autem iniuriæ actio ob ea ipsa sit, n per quæ nõ extrinsecus alia causa oblata, damno quis adfectus est. hoc probo. o

Pactum quòd pensiones debeantur emptori, intelligitur de debitis venditori. Bart.

LVIII. LABEO libro quarto Posteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

INsulam vno pretio totã locasti, & eam vendidisti, ita vt emptori mercedes inquilinorum accederent. Quamuis eam conductor maiore pretio locaret: tamen id emptori accedit, quod tibi conductor debeat. p

Brevitas termini non vitiat contractum bonæ fidei. Bartolus.

In operis q locatione erat dictum, ante quam diem effici r deberet: deinde si ita factum nõ esset, quanti locatoris interfuisset, tantam pecuniam conductor promiserat. Eatenus eam obligationem contrahi puto, quatenus vir bonus de spatio temporis æstimasset: quia id actum apparet esse, vt eo spatio absolueretur, sine quo fieri nõ possit. s

Si conductori promittitur pecunia ad opus, potest illam primo petere: si satisfecit de expendendo illam in opere. Bartolus.

Quidam in municipio balineum præstandum t annuis viginti nummis cõduxerat, & ad refectionem fornacis, fistularum, similiumque rerum centum nũmi vt præstarentur ei, u conuenerat. conductor centum nummos petebat. Ita ei deberi dico, si in earum rerum refectionem eam pecuniam impendi satisdaret. x

Casus contingens in parte operis facta cedit ad periculum locatoris, nisi culpa cõductoris intercesserit. Bartolus.

LIX. IAVOLENVS libro quinto Labeonis Posteriorum.

MArcius domum faciendã à Flacco conduxerat. deinde operis parte effecta, terræmotu concussum erat ædificiũ. Massur⁹ Sabin⁹, si vi naturali y veluti terræmotu hoc accideret, Flacci esse periculum.

Si domus nõ potest habitari, vel ad habitandum locari: debet fieri remissio mercedis.

A i *Locatoris.* id est conductoris.

k *Erant.* scilicet designata sibi. Vel dic quòd paries domus locatoris à tribus brachiis supra non est potens ad sustinendũ cæmentum: quia erat de terra murus, sed infra de calce.

l *Corruerit.* quod ꝓpter talia euenit: vt. ff. si ser. vin. l. si qñ. §. fi.

m *Actionem esse ait, non autem legis Aquil.* quia &c.

n *Ipsa sit.* i. detur. & facit. ff. ad legẽ Aquiliã. q occidit. §. in hac. Sed contra. ff. de serui. vrb. præ. l. si fistulæ. Solu. vt ibi, quia in factum ibi, non Aquil. directa.

o *Probo.* id est approbo. Accursius.

Insulam. [I N O P E R I S.] Locaui tibi domũ faciẽdã, vt faceres quãdo posses: & si non faceres, promisisti interesse nomine pœnæ. teneris ergo ad pœnã, quando tantũ tempus transierit, quòd opus perfici nõ potuit. [Q V I D A M.] Conduxi balneũ ad quinquẽnium, quia ego volebam aliis concedere gratis, vel non gratis, pro meo arbitrio: & quia frequenter eget refectione, stipulatus sum. c. singulis annis ꝓ refectione. si petã prędicta. c. satisdabo ꝓ in refectionem balnei impendam. Viuianus.

p *Debeat.* vt hic, & supra titu. j. l. si mercedem. in princ.

q *In operis.* ff. faciẽdis.

r *Ante quam diem effici.* i. debere fieri ante eã diẽ ante quam possit. Vel pone certã designatã diem proximã. sed forte corruit opus, vnde sibi reficiatur arbitrio boni viri: vt infra de verbo. obliga. l. & ideo hęsitatur. nec ob. j. eo. Marcius. quia hic recipit in se periculum specialiter, secundũ M. vel vitio operis.

s *Non possit.* vt & infra de verb. obli. l. si ita stipulat⁹. &. l. cõtinu⁹. §. item qui insulam.

t *Præstandum.* id est dandum.

u *Præstarentur ei.* ff. cõductori à locatore.

x *Satisdaret.* vt hic, & j. de condi. & demõst. l. quib⁹ dieb⁹. §. finali.

y *Marcius. Vi naturali.* & sic nõ vitio operis, sed casu perit, & ideo est periculũ locantis: vt hic, &. ff. eo. l. op⁹. &. l. si fũdus quem. &. l. si prius. Idem si soli vitio: vt infra eo. l. fi. & infra de aqua plu. arcen. l. Atteius. §. cum agitur. Sed argu. contra supra de ser. vrb. præ. l. eum debere. Solu. ibi perpetuam seruitutem debet: ideo tenetur reponere columnã quo-

quotiens opus eſt:hic non debebat in perpetuum facere opus. Item contra.j.de verb.oblig.l.& ideo hæſitatur.j.reſpon.vbi dicit eundem debere iterũ facere.Sol.ibi operis vitio decidit ædificium,hic autem caſu ſiue vitio naturali, vel ſoli vitio:arg. cõtra.vi.eo.l.fina.& ſupra eo.l.item quæritur. § ſi gẽma.&. l.opus. &.l.ſi prius.&.l.ſi quis fundum.§.ſi quis in.Et collige hic arg.optimũ ad quæſtionem illam quę proponitur in medico, q̃ podagra debebat Titium liberare, & ipſe liberaſſe videbatur. tempore autem tranſacto Titius in eãdem infirmitatem recidit: agit Titius contra medicum vt liberet eũ, & proponit actionem ex conducto: quia non extinxit anguſtias infirmitatis, ſed ceſſare fecit: arg. infra de ædil. edict.l.qui tertiana.ſic eſt in obligatione & præſcriptione: arg.infra de ſolu.l. qui res.§. aream.& de verb.obli. inter ſtipulãtẽ.§.ſacrã. & de preſcr.xxx.anno. l. ſicut. Item quia non videtur curaſſe, cũ vitioſe curauit:argu. ſupra qui ſatisdare cogan.l. quotiens. & infra de ſolu. l. qui decem.§.finali.Item quia non durat curatio: vt argu.infra de ſolu. l.ſi quis aliam.&.l.cũ quis. §.qui hominem. quia videtur promiſiſſe vt perfecte curaret, quoniam verba cum effectu &c. vt ſupra ne qs eum qui in ius vo. eſt vi ex. l. pe. Item quia huic reſtituitur infirmitas,ergo& illi debet reſtitui ſolicitudo curandi: argu.ĩ. de procura.l. qui proprio. §. itẽ quæritur. & de ſer. ruſti.præ.l.& Attilicinus. econtra, quia de præſenti tantum infirmitate videtur cogitatum: vt argu. infra de euro & arg.leg.l.ſi ita. & de ſer.vrb. præd.l.ſi ſeruitus. in princi. & ideo ſublata eſt obligatio ſolutiõe eius quod debet,&in perpetuum:vt inſtitu.quibus modis tol. ob. in principio.& infra de ſol.qui res.§.aream.& quia in infinitũ non debet obligari.nam infinitas euitatur: vt infra de dam. infect.qui bona.in.§.fina.& de leg.iij.fideicommiſſa.§.ſi quis decem.

Medicus cura promittens,an perpetuo teneatur.

* *Flo. illis. Vide Aus. Auguſt. li. 4.cap.14.* * *Vulg.fraſſa vel rupta, Ante. Aug.*

cedis, niſi alia æquè commoda præſtetur. Bartolus.

LX. LABEO Poſteriorum libro quinto à Tauoleno Epitomatorum.

CVm in plures annos dom[a] locata eſt, præſtare locator debet, vt non ſolùm habitare cõductor ex kalendis Iuliis* cuiuſque anni, ſed etiã locare[b] habitatori,ſi velit, ſuo tẽpore[b] poſſit. Itaque ſi ea domus ex kalendis Ianuariis ſulta* in kalendis Iuniis permanſiſſet, ita vt nec habitare quiſquam,nec oſtẽdere alicui[c] poſſet : nihil locatori conductorem præſtaturũ: adeò vt ne cogi quidem poſſet, ex kalendis Iuliis refecta domu habitare: niſi ſi paratus fuiſſet locator cõmodam[d] domũ ei ad habitãdum dare. Heredẽ coloni,quãuis colonus non eſt[e], nihilo minus domino poſſidere[f] exiſtimo.

Quando vnus conuenitur ex facto alterius principaliter delinquentis, poteſt petere vt primo principalis conueniatur, vel contra ipſum actiones ſibi cedantur: quod in arbitrio iudicis erit.h.d. quem caſum nota. Bartolus.

Veſtimenta tua fullo perdidit: & habes vnde petas[g], nec repetere vis: agis nihilo minus ex locato cum fullone. ſed iudicem æſtimaturum, an poſſis aduerſus furem magis agere[h], & ab eo tuas res conſequi, fullonis videlicet ſumptibus. Sed ſi hoc tibi impoſsibile[i] eſſe perſpexerit, tunc fullonem quidẽ tibi condemnabit, tuas autem actiones te ei præſtare cõpellet.

Permutatio operis facta locatore volente, præiudicium mercedis non impedit. Bar.

Lege dicta[k], domus faciẽda locata erat, ita vt probatio aut improbatio locatoris aut heredis eius eſſet.redemptor ex voluntate locatoris quædam in opere[l] permutauerat[m]. Reſpõdi, opus quidem ex lege dicta non videri factum: ſed quoniã ex voluntate locatoris permutatum eſſet, redemptorem abſolui debere[n].

Si dolus aduerſarii dedit cauſam contractui: poteſt contrahens pœnitere, & quod dedit repetere. Bartolus.

Mandaui tibi vt excuteres quãti villam ædificare velles[o]. renuntiaſti mihi, ducentorum impẽſam excutere[p]*.certa mercede opus tibi locaui. poſtea comperi non poſſe minoris trecentorum* eam villam conſtare.data autem tibi erant centum:ex quibus cum partem impendiſſes, vetui te opus facere. Dixi, ſi opus facere perſeueraueris, ex locato tecum agere, vt pecuniæ mihi reliquum reſtituas[q].

Colonus non poteſt conditione furtiua agere: ſed poteſt agere contra dominum vt agat.h. d. Et nota iſtum modum agendi, ago vt agas:de quo in.l.Iulianus.§ penulti.ff.ſolu.matri.dic vt ibi. Bartolus.

Meſſem inſpiciẽte[r] colono, cum alienam eſſe non ignorares,ſuſtuliſti.cõdicere[s] tibi frumentum dominum poſſe Labeo ait: & vt id faciat, colonum ex conducto cum domino acturum.

Propoſitum in mente retentum, parti nõ expreſſum, nil releuat. Bartolus.

Locator horrei propoſitum habuit, ſe aurum, argentum, margaritam non recipere ſuo periculo:deinde cum ſciret has res inferri, paſſus eſt. Proinde eum futurum tibi obligatum

* *Etiam locare.* aliis idoneis perſonis:vt argu. ſupra de vſu & habi.l.non aliter.& ſic intelligitur.C.eodem.l.nemo.

a *Domus.* [*LEGE DICTA.*] Locaui tibi domum faciendã certa groſſitudine & altitudine,hoc etiam pacto,vt ſi: in meo arbitrio,probem vel improbem. poſtea feciſti aliter quàm primo conueneras.ſi hoc ex voluntate mea, non teneris. [*MANDAVI.*] Rogaui magiſtrum vt inquireret & deliberaret pro quanto poſſem ædificare turrim, & dixit pro. cc. ideoq; ſibi poſtea locaui faciẽdam pro.cc.& cum eſſet fundata,vidi qp vix etiam pro.ccc.poſſet fieri.vnde pœnitui, & dixi quòd non procederet.certe non procedes:& ſi procedas,& ego tibi debeã centum quæ adhuc non expenderas:omnino reſtitues quod ſupererat cum pœnitui. Cætera plana ſunt vſque ad finem tit. Vi.

b *Habitatori.* id eſt congruo.

c *Alicui.* ad locandum.

d *Commodam.* vt ſupra eo.ſi quis domum. in princip. & hoc ſi tunc fuit paratus, quando locare vel habitare volebat:ſecus ſi poſtea:vt ſupra eodem,ſi in lege.§.colonus.

e *Non eſt.* poſt finitã conductionem,ante enim ſic eſt : vt inſtitu. eo.§.finali.

f *Domino poſſidere.* ſicut ipſum colonum dũ viuit,& etiã poſt mortem ante apprehenſam hereditatem : vt infra de acquiren. poſſ. l.qui vniuerſas. §.quod per colonum.&.l.ſi de eo. §.j.Accurſius.

g *Vnde petas.* veluti à poſſeſſore potes auocare,& non vis.

h *Agere.*qui ergo cõtra duos agere poteſt, arctatur ex cauſa magis vnum eligere : vt hic, & infra de præſcriptis verbis.l.ſi rem tibi.in principio.& infra de ſepara. l. prima. §.ſi filij.in fine. §. & in authen. de fideiuſ. §. j. colla.j.& de duo.re.§. j.colla.vij. Item intellige hoc in cõdict. fur. vel rei vindi. quas poteſt domin[s] cõtra poſſidentẽ inſtituere nõdum conuento fullone.ſecus in ac.furti.quę ſoli fulloni datur ſi eſt ſoluendo:vt inſtitu.de obliga.ex delict.§.fulloni.& infra de fur. l. itaq;. in prin. quæ ſunt contra.

i *Impoſsibile.* id eſt difficile : vt ſupra de his qui deie. vel effu. l. cũ ſane. Accurſius.

k *Lege dicta.* id eſt pacto conuento.

l *Quædam in opere,* ſcilicet imponenda.aliàs, non ponenda. Ac.

m *Permutauerat.* contra legem in initio dictã: vt in prin. dicitur.

n *Debere.* licet contra legem ſiue pactionem : quia tamen voluntas adfuit,parcitur vt hic, & infra de ver. obli.cum ſtipulatus. & ſupra de pigne.act l.qui ratiario. Accurſius.

o *Velles.* id eſt poſſes.

p *Excutere.* id eſt exigere.

q *Reſtituas.* potui ergo pœnitere. Et ſic eſt contra. C. de act. & obli.l.ſicut. Sol. hoc eſt propter mendacium conductoris : & quia conductor non ſuis expenſis facere debebat opus, immò locatoris. vnde quia locator grauabatur, permittit ei lex reſilire propter mendacium alterius, ſecundum Io. Vel dic quòd non erat ſolitus locator locare operas ſuas. vnde etiam in nominato contractu permittitur reſilire: vt infra de præſcri. verb. l.naturalis.§.at cum do.

r *Meſſem inſpiciente.* id eſt cuſtodiente.

s *Condicere.* condi fur.colonus enim non fit dominus fructuũ, niſi ipſe perceperit:ideoque ipſe non habet condict. furtiuam, ſed habet actionem:vt.j. de fur.l.fullo.§.f. ugibus.& intellige.§. iſtum in partiario colono. nam colonus qui nummis colit, poſſet agere cõdict. furtiua,cum fructus eius ſit ſtatim cũ decerptus ſit:vt

Pignus
Hypotheca
Differentia
Pignus
Hypotheca
Pignus
Hypotheca
Pignus
Hypotheca

a *Hanc actionem.* ſcilicet præſcriptis verbis: vt ſubiicit. Accur.
b *Actionem dari.* non noua lege, quia tunc daretur cõdictio ex lege. & ſic non ob. ſupra de condict. ex lege. l. j Item nõ ex delicto, quia tunc de dolo daretur: vt ſupra de dol. l. & eleganter. §.
a *Iſtã tenet Bartol. hic.* non ſolum. quæ eſt contra. Sed ex contractu[a] cuius nomẽ ignoratur: vt hic, & infra de præſcrip. verbis. l. j. §. j. & l. quotiens.
c *Æſtimatoria.* id eſt quæ eſt æſtimatoria in hoc caſu, & ita bonæ fid. ibi. nec enim quotiens datur in ſubſidiũ: æſtimatoria dicit, vel bo. fi.
d *Ciuile.* id eſt quod iure ciuili eſt approbatum, vt ex eo actio detur, ſicut & pro aliis cõtractibus: vt ſupra de origi. iuris. l. ij §. deinde ex his. quæ vocatur præſcript. verb. vt hic. ipſum tamen negotiũ, ſeu cõtractus innominatus, qui cadit in do vt des, eſt de iure gentium, ſicut cæteri contractus nominati & innominati fere omnes: vt ſupra de iuſti. & iur. l. ex hoc. & ſ. de pact. iuriſgẽtium. in principio. & in. §. j.
e *Diximus.* ſcilicet in ſuperioribus titu. nam & ipſa eſt bo. fid. vt inſti. de act. §. actionum.
f *Conuenit.* imò videtur diſtinguẽdum quis alterum rogauerit: vt rogãtis ſit periculum: vt infra de præſcr. verbis. l. ſi gratuitam. §. ſi margaritam. quę eſt cõtra. Solu: hoc intelligitur ſecũdũ diſtinctionem illius. Vel dic, hic pretium certũ fuit appoſitum: vt patet hic in fine: ibi non. Vel diſtingue planius ſecundum Io. vtrum conuenerit de præſtanda æſtimatione rei, aut re, aut etiam de præſtandis. x. aut re: vt in primo habeat locum diſtinctio legis cõtrariæ, in ſecũdo teneat omnino ad æſtimationẽ, ſiue culpa ſiue caſu perierit: vt hic dicitur ſecundum Ioan. & eſt pro Ioan. ſ. titu. j. l. quæro. §. finali. & infra de iure dotium. l. plerumq;. §. ſin autem. Sed quod dixi de caſu, q̃ eum præſtet ſecundum Io. eſt contra ſecũdum Azo. qui exponit hic, periculum facit &c. ſcilicet cuſtodia non adhibita, vel mala contingent. fortuitum autem caſum non præſtat, ſecundum eum: vt hic, & ſupra pro ſoc. l. cum duobus. §. damna. &. ſ. commo. l. ſi vt certo. §. commodatum. Accurſius.

In hunc titulũ Calius Rhodigin. Lectionum antiquarũ lib. 12. cap. 19.

Melius itaque viſum eſt hanc actionem[a] proponi. Quotiens enim de nomine contractus alicuius ambigeretur, conueniret tamen aliquam actionẽ dari[b], dandam æſtimatoriã[c] præſcriptis verbis actionem. Eſt enim negotium ciuile[d] geſtũ, & quidem bona fide. Quare omnia & hic locum habent quæ in bonæ fidei iudiciis diximus[e].

Æſtimatio facit tranſire periculum in accipientem. b. d. Supra dixit quæ actio detur quando res datur æſtimata vendenda: hic vero ad quid detur. Bartolus.

Æſtimatio autẽ periculum facit eius qui ſuſcepit. Aut igitur ipſam rem debebit incorruptam reddere, aut æſtimationẽ de qua conuenit[f].

11. PAVLVS libro trigeſimo ad Edictum.

HAec actio vtilis[g] eſt, etſi merces[h] interuenit.

DE RERVM PERMVtatione.†

TITVLVS IIII.

Permutatio eſt contractus innominatus: & ideo producit actionem præſcriptis verbis. & ſolo conſenſu non contrahitur, niſi rei interuentu veſtiatur. & ſi datur res aliena, non veſtitur: & in ea eſt locus condictioni ob cauſam. b. d. & ſic diuiditur. Primo oſtendit permutationem eſſe contractum innominatum, & in ſpeciem nominati contractus non cadere. Secundo, ex hoc infert quatuor effectus: qui congruunt contractui innominato. Secũda pars ibi, vnde ſi ea res. Bartolus.

1. PAVLVS libro trigeſimo ſecundo ad Edictum.

SIcut aliud eſt vendere, aliud emere: alius emptor, alius venditor: ita aliud ptiũ, aliud merx[k]. At in permutatione diſcerni nõ poteſt vter emptor, vel vter venditor ſit[l]: multúmque differunt præſtationes. emptor enim niſi nummos accipientis fecerit, tenetur ex vendito: venditori ſufficit ob euictionem ſe obligare, poſſeſſionem tradere, & purgari dolo malo. Itaque ſi euicta res non ſit, nihil debet[m]. In permutatione verò ſi vtrumque[n] pretium eſt[o], vtriuſque rem fieri oportet[p]. ſi merx[q], neutrius. Sed cum[r] debeat[ſ] & res & pretium[t] eſſe, non poteſt inueniri quid eorum merx, & quid pretium ſit. Nec ratio patitur, vt vna eademq; res[u] & veneat, & pretium ſit emptionis. Vnde ſi ea res quam acceperim vel dederim, poſtea euincatur, in factũ[x] dandam actionẽ reſpondetur. Item emptio[y] ac venditio nuda conſentientiũ voluntate cõtrahitur[z]: permutatio autem ex re tradita[a] initium obligationi præbet. Alioquin ſi res nõdum tradita ſit, nudo conſenſu conſtitui obligationem dicemus[b]. Quod[c] in his dũtaxat receptũ eſt, quæ nomen ſuum habent[d]: ſed emptor pretium: ſicut in permutatione. aut vtrimque debebit transferri, aut ex neutra parte. & ſic apparet ex prædictis q̃ permutatio aliud eſt à vẽditione: neq; enim poteſt ſeparari pretium à re, vt prædixi. Tertio diſcernitur, quia re vendita agitur ex empto de euic. ſed euictare cadit à nomine permutationis, & agitur in factum. Quarta eſt, quia venditio fit conſenſu ſolo, ſed permutatio nõ habet effectũ per conſenſum, ſed re demum ſecuta: quia hoc. ſ. conſenſu perfici cõſueuit nominatus cõtractus, vt in venditione, & ſimilib[e], nõ in permutatione. Eſt & quinta ſecundum Pedium, quia in re aliena nõ fit permutatio: ſed venditio ſic eſt, & videt: quia ſi trado, & tu non tradis, q̃ ago condictione ob cauſam. ſed in vẽditione nõ agã ad rem cõdictione ob cauſam, ſed tãtum ad intereſſe.

B

C

D

a *Vtraque eſt bona, ſecundũ Bar. hic.*

b *Dicemus.* vel legas plane, in cõtractibus ſcilicet qui ſolo cõſenſu contrahuntur. Vel dic alio quin, id eſt in contractibus nominatis. Vel melius legas interrogatiuè, vt referas ad proximũ dictum de permutatione: & ſubaudi quaſi diceret, non.

c *Quod.* ſcilicet quòd naſcatur obligatio ſolo cõſenſu. Accur.

d *Nomẽ ſuum habẽt.* id eſt hi ſoli cõtrahũtur cõſenſu qui nomẽ ſuũ habẽt, qualis eſt emptio & ſimiles: vt ſubiicit, & ſ. de pact. l. iuriſgẽtiũ. §. j. & ſic permutatio nõ habet nomẽ ſuũ: vt hic dicit.

Venditio ſine pretio eſſe non poteſt.

Sed

Sed quare? Respō. vt dixi supra de pactis. l. iurisgētium. §. j. Item caue tibi: quia licet illi qui habent nomen, contrahātur consensu: non tamen est hoc verum in omnibus. nam depositum & cōmodatum nominati sunt contractus: non tamen solo consensu in eis contrahitur obligatio, sed re: vt. d. l. iurisgentium. in prin. & insti. quibus mo. re con. obli. per totum. sicut & si dicam: in vineis Bonoñ. nascitur bonū vinum, nō sequitur: ergo i qualibet vinea Bononiēn. nascit bonum vinū: quia non versus Galeriam. Item quid differt contractus permutationis ab illo, do vt des? Respon. permutatio est species, do vt des est genus: & vbi genus pro genere datur, habet ille locum, sed nō sic de permutatione: vt. C. eo. l. quoniam asseueras.

a *Ideoqu. Pedius.* scilicet quia ex re tradita, & accipientis facta, datur initiū permutationi: quod in re aliena fieri non potest: vt infra de acquir. re. do. l. traditio. ideo Pedius &c. & si velis tueri Pediū, dic pro eo. ī. de act. empt. datio. in princ. & supra de cōdic. ob cau. l. fin. & hoc quidā dicunt, scilicet Pedium bene dixisse, etiam re aliena non contrahi aliquā permutationē. Sed tu dic, secundū Iur. tenet, quia sic scripsit. hic nimium prosecutus est Pedius hoc verbum, scilicet q̄ res euicta fingatur nō tradita, & ideo agit actione ex empto: vt supra e. l. cum ibi dictum sit quòd re euicta agitur de euictione actiō: in factum, ergo interim tenuit: & alibi dicitur permutatio, etiā re aliena data: vt. C. e. l. j. interim ergo nō potest agi, & sic interim tenet permutatio, sed re euicta nō videtur tenuisse permutatio: vt & infra de distra. pig. rescriptum. § j. in fi. Vel dic Pedium bene dixisse, vt nō teneatur, nisi fiat accipiētis quo ad hoc, vt alius non teneatur implere contractum, ac si sua facta sit: ar. dictæ. l. supra de condic. ob cau. l. fin. Accursius.

Concor. gl. vltima in fi. in c. cum olim extra, de ti.

Vulg. causa permutationis.

Actio præscriptis verbis vnde dicatur, pulchrè Alciat. lib. disput. 4. c. vlti.

†*Locū hunc pulchrè explicat Alciat. lib. Parerg. 5. cap. 25.*

b *Igitur.* forma, quia non cōtrahitur consensu permutatio, sed rei traditione, igitur habet locū condictio ob cau. vt dicit. & sic no. condict. ob cau. in contractibus nominatis non habere locum, sed in contractibus innominatis, nisi in contractu donationis, qui olim erat innominatus, vbi etiam rei vin. datur: vt. C. de dona. quæ sub modo. l. j. hodie vero est nominatus, cum consensu cōtrahatur etiam nudo pacto: vt. C. de dona. si quis argētū. §. pe. & de hoc dixi. ī. de condict. ob. cau. l. fin. & not. hic aliā differentiam inter venditionem & permutationem.

c *Agemus.* scilicet tantū. nam habet locum præscr. verb. vt cōpleatur contractus: & condict. ob cau. si nolit impleri, sed repetere datum: vt hic, & infra titu. j. l. naturalis. §. fin autem rem do vt rem. & l. si tibi decem. & C. eodem. l. quoniam.

d *Condictioni.* quarta differētia est. Itē quinta: quia in vēditione nō trāsit dominiū, nisi pretio soluto: vt iltit. de re. diui. §. vēditæ. sed i permutatione sic. Itē in quibus cōueniūt, dic vt. C. e. l. ij. Ac.

e *Aristo Daretur.* quoniā & in vēditionib⁹ hęc prę̄stātur: vt. ī. de act. emp. l. ex empto. §. animaliū. & sequētibus. § §. Ac.

DE PRAESCRIPTIS VERBIS, &c.

Præscriptis verbis ideo dicitur, quia certa & præscripta verba erant huic actioni, dum daretur in his contractibus vbi hæc datur, sicut in quibusdam aliis actionibus: a *vt supra de origi. iur. l. secunda. §. omnium. sed alia acquisierunt sibi nomina, hæc non aliud, nisi quòd sic dicerentur præscriptis verbis: & nos nomina habet locum in tribus generibus negotiorum. Primum actionis in pactis inconuentis apposita: vt. C. de pact. inter emptorem & venditorem. l. fin. Secundo vbi ipsa vtrinque debet abatur de actione circa contractum: vt infra eo. l. prima, & tertia. & d. si tibi decem. ī. de acti. act. l. tam nō potest in principio. Tertio in tribus de nouis contractibus innominatis, scilicet do vt des. do vt fa cias. facio vt des. facio vt facias. innominatis. In quarto autem, scilicet tui. vocatur facio vt des, datur de dē. ergo actio: vt infra eo. l. naturalis. præscriptis verbis. per totum. Item actio ver. hoc est in factum habet locum in actionibus deficientibus generibus negotiorum. dum sentiunt. Primum videbitur petis ex re præscriptis verbis, & tūc hic præscriptis dicitur in factum actio: seu propositis vt infra eodem. l. prima. ī. fi. secundū in fine. & supra de dolo. Baldus. l. & elegāter. § item Labeo. Secundo, in locum omnium edictorum & interdictorum, quibus specialia nomina actionum non sunt quæ accommodātur: vt instit. singulis de interdict. §. fin. Tertio ut vocabulo vbicūque suadet æquitas lis prædari actionem dari, vt ex contractu, vel etiā extra contractum. vnde dicitur dare finib. bus. vt ex variis figuris causarum, & maleficiorum, quasi nō habeat certa pœnas semitas. sed sit anomala: vt infra de actionibus & obligationibus. l. prima. & C. de sacrosanct. eccles. l. sanctimus. & ī. e. l. quotiēs. cum incertū est aliquid dari. sed vbi est æquum vt detur, tunc hæc datur. vbi certum est nullam dari, sed æquum est dari, tunc in factum subsidiaria. Accursius.*

a *Tu dic quod actiones præscriptis verbis: & nos nomina dominantia.*

B

II. CELSVS libro octauo Digestorum.

NAm cum deficiant vulgaria atque vsitata actionum nomina, præscriptis verbis [1] agendum est.

III. IVLIANVS libro quartodecimo Digestorum.

IN quam necesse est confugere, quotiens contractus existunt, quorū appellationes nullæ iure ciuili proditæ sunt.

IIII. VLPIANVS libro trigesimo ad Sabinum.

NAtura enim rerum conditum est, † vt plura sint negotia, quàm vocabula [m].

Hæc est difficilior, & forte lex vtilior quasi in iff. veteri. Et primo ponitur thema & quæstio. Secundo alius exarditur materiam dividendo eam i. quatuor partes: scilicet in quatuor contractus innominatos. Tertio prosequitur primum. Quarto prosequitur secundum. Quinto prosequitur tertium. Sexto prosequitur quartum. Septimo determinat quæstionem propositam. Secunda ibi, in hac quæstione. Tertia ibi, & si quidem. Quarta ibi, at cum do. Quinta ibi, quòd si faciam. Sexta ibi. sed si facio. Septima ibi, si ergo. Prima particula non recipit summarium, quia mere factum ponit. secunda etiam non summatur, quia ponit diuisionem mere. B.

C

V. PAVLVS libro quinto Quæstionum.

NOnnunquam.]CASVS. Euenit aliquādo vt dubitemus de nomine contractus, & sic de act. & ideo agitur præscrip. ver. & dat duo exempla, & plana est. Viuianus.

D

b *Proditis.* id est actionibus. & dic proditis, id est adinuentis.

g *Ex vulgaribus.* &, pro id est.

h *Non possumus.* propter dubitationem de nomine contractus: vt infra proxi. §. & sic non obst. ī. de dolo. l. & eleganter. §. non solum. quia illa regula obtinet cum in maleficiis occurrit dubitatio: sicut & dixi supra de æstimato. actio. in princi.

i *In factum appellantur.* quas appellat infra eo. l. proxi. præscriptis verbis.

k *Scribit.* sed si non est incertum, datur vel locati, vel conducti: vt supra ad le. Rho. de iact. l. ij. circa prin.

l NAm cum. *Præscriptis verbis.* quam supra. l. proxi. appellauit in factum. Accursius.

m *Vocabula.* scilicet actionum.

NAturalis.]CASVS. Ex ancilla tua habeo filiū, qui tuus est seruus, & ex mea tu habuisti filiū, qui est meus seruus. cōuenimus vt tu filiū meū manumitteres, & ego tuū: & ego manumisi, & tu nō. qua act. tecū agā quæritur: & datur solutio in fi. l. Secūdo dicit, q̄ occasione huius quæstionis potest inquiri hic tot⁹ tractatus: vt hinc inde datur aliquid, q. cōtractus diuidit in quatuor species: aut do vt des: aut do vt facias: aut facio, vt des: aut facio

cio,vt facias. [*ET SI QVIDEM.*] Hic proſequitur primum, hoc modo:ſi do pretium pro re, tũc eſt emptio. ſi do ſpeciẽ pro ſpecie:tunc eſt innominatus, do vt des: quo caſu ſi ego dedi, & tu non des,poſſum vel condicere quod dedi: vel præſcrip.ver. petere quod intereſt,niſi perierit ſine culpa tua quod mihi dare debebas.[*AT CVM DO.*] Hic proſequitur ſecũdam ſpeciem, hoc modo:ſi do tibi decem vt facias opus locabile, puta vt ſcribas: eſt locatio.ſi do ſpeciem, tunc innominatus: & ago cõdictione ob cauſam ad repetẽdũ quod dedi:vel præſcrip.ver. ad intereſſe, ſcilicet ſi nolis facere quod conueniſti. Item ſi factum eſt nõ locabile, vt manumittere ſeruũ: ſimiliter tunc condico,vel præſcrip. verb. ago ad intereſſe. Quid autem ſi ſeruus quem dedi tibi vt manumitteres, euictus eſt cũ iã manumiſeris?tũc ſi ſciẽs alienum dedero,teneor de dolo: aliàs in factum pro intereſſe prædictæ euictionis. [*QVOD SI.*] Tertiam ſpeciem proſequitur ſic:Ecce cõueni vt manumitterem ſeruum meum,vt dares mihi tuum:& eum manumiſi,tu non das.ago de dolo. [*SED SI FACIO.*] Quartã & vltimã proſequitur ſic: Conueni tecum, vt tu à meo debitore exigas Carthagine, ego à tuo Romæ:vel ego in tuo, & tu in meo ſolo ædifices:& ego feci,&tu nõ feciſti.qua agam act?& videtur in primo caſu mãdati,ſine quo neque tu à meo,neque ego à tuo debitore petere poſſum.Econtra,quòd non: quia non redduntur impenſæ hincinde.ſed hoc non nocet:quia mandatum quãdoque mutat naturã ex pacto, vt & in hoc caſu,ſi procurator agat vt teneat de lata culpa tantum:ex quo apparet,ſiue æqualiter, ſiue inæqualiter impendamus,ſit mandatum.ſed hoc allegando dixit. veritas autem eſt,vt fiat innominatus contractus,facio vt facias : & agã præſcript.verb.quæ actio habet naturam locati & cõducti. [*SI ERGO.*]Ex prædictis apparet ſolu.primæ quæſtionis huius legis, quòd agam actio. præſcript. verb.ad intereſſe, inquantum mea intereſt me non manumiſiſſe:quod intereſſe non minuitur per hoc quòd habeo illum libertum quem manumiſi.

a *Seruit.* aliàs *ſeruiebat*,id eſt ſeruus tuus erat,quia ex ancilla tua eum habueras.& ſic ponitur in authen. vt liber. de cætero. §.ſi quis autem.in fin.§.coll.vj.

b *Quæſtum eſt.* ſed nõ ſoluit hic:ſed infra ea.l.§.fina. ibi,ſi ergo &c. Accurſius.

c *In hac quæſtione.* id eſt occaſione iſtius quæſtionis.

d *Dati.* id eſt cuiuſlibet dati, vel cuiuſlibet rei datæ, vel etiam facti ob rem,vel ob ſpeciem,vel factum.nam verbum rei, etiam facti comprehendit, cum ſit generale: vt ſupra ſi cer. pet.l. j.in fin.ſed pro futuris tantum:vt ſupra de condict.inde.l.damus.

Rei verbũ, facta comprehendit.

e *In his.* ſcilicet quatuor ſub quibus nominati continentur.

f *Obligatio.* id eſt obligatio quæ parit ciuilem actioné præſcriptis verbis:ipſa tamen obligatio eſt de iure gẽtium, cũ fuit ante venditionem:vt ſupra de contrahen.emp.l.j.quæ venditio eſt de iure gentium:vt inſt.de iure natu.§.ius autem. Vel dic id eſt approbatam à iure ciuili. Accurſius.

g *Emptio & venditio.* imò videtur do vt des: vt ſupra de condic.ob cau.l.fin.in princ. quæ eſt contra. Solu. hic pecunia fuit in quantitate,ibi in ſpecie. Vel ſol.vt ibi.

NAturalis meus filius ſeruit [a] tibi,& tuus filius mihi. conuẽnit inter nos, vt & tu meum manumitteres , & ego tuum.ego manumiſi,tu nõ manumiſiſti . qua actione mihi tenearis quæſitũ eſt [b].In hac quæſtione [c],totius ob rem dati [d] tractatus inſpici poteſt:qui in his [e] competit ſpeciebus. Aut enim do tibi vt des : aut do vt facias: aut facio vt des: aut facio vt facias. in quibus quæritur, quæ obligatio [f] naſcatur.

Hæc eſt tertia pars, in qua proſequitur naturam primi contractus innominati, do vt des. E: breuiter hoc intendit. Si pecunia datur vt res recipiatur, eſt emptio. ſed ſi res datur pro re,eſt contractus innominatus,ex quo oritur actio præſcriptis verbis ad intereſſe:& poteſt etiam agi condictione ob cauſam : & periculum rei ſpectat ad eum qui eam rem recipere debet,ſicut in venditione & emptione. Bartolus.

Et ſi quidem pecuniam dem vt rem accipiam, emptio & vẽditio [g] eſt. Sin autem rem do vt rem accipiam: quia nõ placet [h] permutationem rerũ emptionem eſſe, dubium non eſt naſci ciuilem obligationem: in qua actione [i] id veniet, non vt reddas quod acceperis,ſed vt damneris mihi quanti intereſt mea illud de quo conuenit accipere:vel ſi meum [k] recipere velim, repetatur quod datum eſt,quaſi ob rem datum,re nõ ſecuta.Sed ſi ſcyphos tibi dedi,vt Stichum mihi dares: periculo meo [l] Stichus erit, ac tu dũtaxat culpam præſtare debes. Explicitus eſt articulus ille,do vt des.

Si datur pecunia pro facto quod ſolet locari,eſt locatio.ſi res datur pro facto,eſt cõtractus innominatus : & ex eo poteſt agi præſcriptis verbis ad intereſſe.ſed ſi factum locari non ſolet:quicquid detur, eſt contractus innominatus : & ideo ex eo poteſt agi præſcrip.verb.poteſt etiã datũ cõdici. Bar.

At cum do [m] vt facias : ſi tale ſit factum,quod locari ſoleat, puta vt tabulam pingas, pecunia data [n] locatio erit: ſicut ſuperiore caſu [o] emptio. ſi res, [p] non erit locatio , ſed naſcetur vel ciuilis actio in hoc quod mea intereſt , vel ad repetẽdum cõdictio. Quod ſi tale eſt factum , quod locari non poſſit, puta vt ſeruum manumittas [q], ſiue certum tempus adiectum eſt, intra quod manumittatur: ídque,cum potuiſſet manumitti,viuo ſeruo trãſierit: ſiue finitũ [r] nõ fuerit,& tãtũ tẽporis cõſumptũ ſit, vt potuerit debuerítque manumitti: [s] condici ei [t] poteſt, vel præſcriptis verbis [u] agi.quod his [x] quæ diximus [y], locum habere debet.

h *Non placet.* vt ſupra de contrahenda emptione.l.j.& ſupra de rerum permu.l.j.circa princi.

i *In qua actione.* ſcilicet præſcriptis verbis , quæ oritur ex tali obligatione ciuili .nam per hanc actioné agitur ad intereſſe, vel ad fieri quod eſt conuentum:vt hic,&. C.eo.l.cum precibus in fine.& infra eo. ob eã. & infra proxi. ſed per condic.ob cau.repetitur datũ : vt hic ſubiicit,&.C.eo. quoniam.

k *Meum.* ſcilicet quõdam.nam ſi nunc eſſet meum, nõ daretur cõdictio aliqua : vt ſupra vſufructua. quẽadmoca.l.finali.

l *Periculo meo.* ſcilicet ante traditionem:ſicut eſt in vẽditione: vt inſti.de cõtrahen. empt. §.cum autem . Sed cõtra ſupra de condic.ob cau.l.fin. ibi, & ideo ſi mortuꝰ &c.Solu.ibi in genere, hic in ſpecie. Vel dic quòd hic ſcyphi fuerũt æſtimati, & loco pecuniæ numeratæ dati . ſed tunc eſſet emptio:vt.C.de reſcindẽ.vẽ.l.pretij.Vel melius dicas,periculo meo erit , ſcilicet ſi moriat, nõ teneris eum tradere:teneris tamen conuẽtus condictione ob cauſam , vt quod acceperis, reſtituas. Vel ſol. vt ibi. Accurſius.

m *Cum do.* tunc eſt do vt facias, quando prius debet dari,& poſtea fieri:licet quandoque præueniatur in faciẽdo . ſic enim omnes dinoſcũtur,& tunc nihilominus datur actio præſcriptis verbis, licet in faciendo præueniatur.ſpectatur enim conuentio ſecundũ Ioan.vt.C.de trãſact. l.cum mora. licet alij ſolum inſpiciant quæ fiant prius.

n *Pecunia data.* in quantitate:vt ſtatim dices. Accurſius.

o *Superiori caſu.* in illo ver.& ſi quidem &c.

p *Si res.* id eſt ſpecies, vel pecunia vt ſpecies : vt arg. infra de leg.j.plane.§.ij.Et no.hic quòd locatio non eſt,niſi merces in pecuniæ quantitate conſiſtat: vt hic,& ſupra depoſi.l.j.§. quòd ſi operæ.& ſupra loca.l.& hæc diſtinctio.§.finali.Accurſius.

Locatio nõ eſt, niſi merces in pecunia quantitate conſiſtat.

q *Manumittas.* puta,do tibi aliquid,etiam pecuniam. Accurſi.

r *Sine finitum.* id eſt adiectum. Accurſius.

s *Manumiſi.* quod eſt duorum menſium : vt infra qui ſine ma. ad li.per.l.fina.

t *Condici ei.* ſcilicet quod datum eſt: vt.C.de condic. ob cau.ſi liber.in prin.& ſupra de condic.ob cau.l.dedi.§.j. Accurſius.

u *Præſcriptis verbis.* Sed videtur quòd nulla ſit actio: cum ipſe ſit liber adueniente die appoſito : vt.C.ſi man. ita fuerit aliena. l.ſi is qui. quæ eſt contra. Solu. ibi nomine pretij accepit : hic autem ob cauſam, & ſic vt ſpecies. Vel hic pœnituit ante manumiſionem datam, quod poteſt : vt ſupra de condict. ob cau. l.dedi. §.j. Vel forte hic erat ſeruus alienus : ibi proprius, qui ad libertatem peruenire non poterat. Vel hic de actu manumittendi dixit . Item not.hic, quòd non datur locati, vbi tale eſt factum quod nen conſueuit locari : vt hic, & ſupra ſi men.fal. mo.l.j.§.ideo. Item no.vtramque ex iſtis dari, vel cõdictionem ad repetendum, vel præſcrip. verb. ad contractum implendum : vt infra de manumiſſ. l.ſi quis ab alio. Vel etiam actionem præſcrip.ver.ad intereſſe præſtandum: vt ſupra eo.§. finautem rem do.

x *Quod his.* id eſt cum his.

y *Diximus.* de hac ſupra proxi.§.finauté rem do.& ſupra proxi.reſpon.cum ſcilicet non eſt venditio vel locatio.

Conuenit.

a *Conuenit.* penulti. breuis est. Azo.

b *De dolo.* id est præscrip. verb. propter dolum, vt iuretur in litem. Sed quomodo hoc? Respon. quia iuratur in nominato contractu, cui hic similis est: arg. infra. §. vl. Vel vt agatur ad interesse etiã antequã euincatur: vt supra de act. emp. l. si seruus quẽ. §. fi. Sed quidam dicunt dari de dolo: & ideo ipso iure nullus est hic contractus dolo dante ei causam: vt supra de dolo. & elegãter. circa prin. sed male dicũt: vt. C. de inuti. stipu. l. dolo. Sed nec per dolũ inducit: licet sciẽs fui de re quã dedit: q̃ aliena erat. Itẽ ideo nõ de dolo: q̃a nõ principaliter ex meo facto, sed de tuo teneor. Nõ qa mutuum misisti, ideo me obligasti ad dandũ: ibi non dedi, cum erat alienus.

† *Quæstio quare in hac specie nõ detur actio præscrip. verbis, pulchra. Alc. lib. 4. paradox. §. cap. 7.*

c *In factum.* scilicet à prætore dandam, vt si biipsi non contradicat Iulianus qui hoc dixit supra de pactis. l. iurisgentium. §. j. Et sic reprehenditur & corrigitur per Mauricianũ quod hic dicitur: vt in ead. l. iurisgẽtium. §. j. in fine. §. Vel dicas q̃ Iulianus variauerit: q̃ aliter hoc dixit ibi, & aliter & melius hic, vt det speciem.

d *Quod si faciam.* & ideo de dolo. Sed certe immo & vbi est ciuilis, vt si do vt des, videt q̃ hæc de dolo locũ habeat: vt. C. de dol. l. cũ proponas. quę est contra. Sol. ibi fuit facio vt des. licet enim accepi ancillam, & seruũ dedi vt manumitteres: attamen hæc datio pro facto habetur quasi ego viderar manumisisse. Itẽ in hoc facio vt des, videtur dandam præscrip. ver. vt. C. de trãsact. l. cum mota. Sol. ibi erat do vt facias, licet ibi præuentum fuerit in faciendo. vnde nihilominus datur præscrip. verbis. Vel dic, vt statim dices, quia ibi aliquid tibi aderat cui factum fuerat: hic non. Sed quæro, quare in contractu facio vt des, non datur actio præscrip. ver. sicut in superioribus? Respon. secundum Azo. immo datur, nisi in casu, scilicet cum tale sit factum vt mihi ablit, & tibi non adsit: vt. C. de dolo. cum proponas. Et ita intelligitur hic. aliàs autem bene potest dari præscrip. ver. cum ratio diuersitatis reddi non posit: vt infra de verbo. obli. l. à Titio. Et hoc modo potest intelligi quod est. C. de transactio. l. cum mota. vt modo dixi. Sed hanc distinctionem reprobat Alb. & Io. & Ir. arg. C. de trãsact. l. actione. & infra. e. solent. in fin. sed in vtraque est sol. Alij vt Io. reddunt talem rationem: quia inueniretur inæqualitas. nam ille qui dat, potest repetere quod dedit, & etiam agere præscrip. ver. ad interesse. at ille qui facit, quod factum est, nequit repetere. ne ergo inæqualiter constituatur actio, recurritur ad actionem de dolo. sed hoc non valet, quia idem inueniretur in do vt facias: nam ibi est inæqualitas prædicta. sed ipsi dicunt quòd tunc non facile contingit vt præueniat in faciendo: & ideo non facile datur ei condictio. Io. dicit factum grauius quàm datum: & ideo durius agitur contra rumpẽtem fidem: vt infra de pœnis. l. in seruorum. §. fi. quod nõ placet. Est ergo ratio prima bona: quia vestienti contractum actio debet dari præscriptis verbis. Vestire autem dico cũ ex eo quod facio, aliquid tibi adest: alioquin datur actio de dolo. Hæc ratio fallit in facio vt facias: vt si de manumittendo conuenit vt manumitteres: vt infra ea. l. in fin. Sed ibi est alia ratio: quia conuenit. [a] Sed si dedi tibi seruum, vt seruũ tuũ manumitteres, & manumisisti: & is quẽ dedi, euictus est: si sciens dedi, de dolo [b] in me dandam actionem Iulianus scribit. si ignorans, in factum [c] ciuilem.

In facio vt des, non habet locum actio præscriptis verbis: sed ad actionem de dolo recurritur. Bartolus.

Quod si faciam [d] vt des [e], † & postea quàm feci, cessas dare: nulla erit ciuilis actio: & ideo de dolo dabitur.

Ex contractu facio vt facias, oritur actio præscriptis verbis quæ habet similitudinem cum actione mandati. Bartolus.

Sed si facio vt facias, hæc species tractatus [f] plures recipit. nã si pacti sumus vt tu à meo debitore Carthagine exigas, ego à tuo Romæ: vel vt tu in meo, ego in tuo solo ædificem: & ego ædificaui, & tu cessas: in prio rẽ speciẽ mandatum quodammodo interuenisse videtur [g], sine quo exigi pecunia alieno nomine nõ potest. Quamuis enim & impendia sequantur [h], tamen mutuum [i] officium præstamus: & potest mandatum ex pacto etiam naturam suam excedere. Possum enim tibi mandare vt & custodiam mihi præstes [k], & non plus impendas in exigendo quàm decem. & si eandem quantitatem impendemus, nulla dubitatio est [l]. Sin autem alter fecit [m], vt & hic mandatum interuenisse videatur; quasi refundamus inuicem impensas. neque enim de re tua tibi mando. Sed [n] tutius [o] erit, & in insulis fabricandis, & in debitoribus exigendis, præscriptis verbis dari actionem: quæ actio similis [p] erit mandati actioni: quẽadmodũ in superiori b casib' locationi & emptioni.

Ista est vltima particula in qua determinatur quæstio proposita in principio huius legis. C. d. l. Ita facio vt facias: datur actio præscrip. verb. in qua venit quantum interest mea fieri quod conuenit. quòd si illud interesse cessat, quanti interest mea non fecisse. item habere liberum, non est ius æstimabile. Bartolus.

Si ergo hæc sunt vbi de faciẽdo ab vtroque conuênit [q], & in proposita quæstione idem dici potest: & necessariò [r] sequitur, vt eius fiat condemnatio, quãti interest mea seruũ habere, quẽ manumisi [s]. An deducendum erit, quòd libertum habeo? Sed hoc non potest æstimari [t].

Error in nomine contractus non vitiat contractum. Bartolus.

VI. NERATIVS libro primo Responsorum.

INsulam hoc modo, vt aliam insulam reficeres, vendidi [u]. Respondit, nullam esse venditionem: sed ciuili intentione incerti [x] agendum est [y].

A factum est in obligatione ab alia parte: vnde agitur ad interesse. Sed nonne transactio est facio vt des, & tamen non datur actio? Respon. quia non impleuit: vt supra de condic. inde. & eleganter. §. pe. Item contra supra de condic. ob cau. l. dedi. §. ij. vbi datur condictio.

e *Vt des.* aliqd̃ speciẽ.

f *Tractatus.* i. quæstiones. sic exponitur. ff. si pars her. peta. l. fi. in fi.

g *Videtur.* quod falsum est: quia non fuit gratuitum. vnde infra dicit dãdam præscrip. ver. Accursius.

h *Sequantur.* sic non repetẽdo: quia à nullo repetuntur expensæ. Accursius.

i *Mutuum.* quod non impedit mãdatum, sed merces.

k *Præstes.* in re locata: & ita locatio immutat naturam suam. loquitur enim p̃ simile. Vel dic, in mãdato loqui, vt ex pacto de leui culpa, nõ de leuissima teneatur. nam nisi dicat contrarium, semper de leuissima tenetur, secundũ nostr. C. mã. l. à procuratore. sed secundum alios qui dicunt in mandato tantũ leuem culpam venire, planum est.

Lætatis quandoque naturã suã immutat.

l *Dubitatio est.* has enim ego tibi & tu mihi videris restituere impẽsas: vnde videtur esse mandatum. Azo.

m *Fecerit.* si maiores sumptus facit vnus q̃ alius: magis est, subaudi, vt hic & &c. quicquid dicit, allegando dicit. Azo.

n *Sed.* vsque nũc dictũ est allegando, nunc sententiando. Ac.

o *Tutius.* nec enim actio mandati datur: quia mandatum non fuit gratuitum. Azo.

p *Similis.* non tamen ideo dicitur bo fi. sed ideo, quia quæ veniunt in illa de dolo, culpa lata, vel leuissima, vel leui: & in ista veniunt. Et no. quòd in omnibus his contractibus innominatis obserua vt id in singulis veniat, quod venit in eo cui est simile in culpa: vt. ff. depo. l. j. §. in cõducto. & in vsuris: vt infra eo. Titius. & vt iuretur in litem forte: vt supra. §. at cum do. in fi.

q *Conuenit.* vt detur præscrip. ver. actio ad interesse.

r *Necessario.* cũ ratio diuersitatis reddi nõ potest: vt. ff. de verb. oblig. à Titio. in fi. & dixi de hoc. ff. ad leg. Aquil. illud. Ac.

s *Manumisi.* non dicit quanti interest illum manumitti: quia nõ potest sic inspici interesse: ar. contra supra ea. l. §. si autem rem do. vel quod in plus mihi expedit.

t *Æstimari.* non enim est, id est fingitur, quòd non sit locupletior q̃ libertũ habet: vt hic, & ff. de reg. iur. l. nemo. §. j & ff. quibus ad lib. pela. nõ lic. l. ij. in fi. Sed cõtra. ff. de act. emp. idẽmq; in fi. Solu. hic nõ debet æstimari q̃ libertum habeo, cum manumissionem fecerim non vt meæ sed vt tuæ satisfacerem volũtati. potius ergo tibi debes imputare, qui me ad hoc faciẽdũ induxisti: nec modo idẽ vis adiplere. at ibi emptor manumisit pprio arbitrio suæ volũtati satisfaciẽdo: vnde quod ex eo sibi prouenit, secum compẽsare debet, secundum Azo. Itẽ potes super hac l. distinguere de pactis appositis in contractibus innominatis, vt plene dixi. ff. de contrahen. emp. l. pacta. in fi. glo. Accursius.

u *Insulam vendidi.* id est, dixi me vendere.

x *Incerti.* id est præscriptis verbis, quæ datur ad incertum, id est ad interesse: vel vt fiat quod conuenit. Azo.

y *Agendum esse.* vt fiat quod conuenit: vt. j. e. si vir. Accursius.

Quæ ſi ſint, ſi ſint, ſi ſint,

Iulianus libro vndecimo Digeſtorum ſcribit, Si tibi areæ meæ dominium dedero, vt inſula ædificata, partem mihi reddas: neque emptionem [a] eſſe, quia pretij loco partem rei meę recipio: neque mandatum, quia non eſt gratuitum: neque ſocietatem, quia nemo ſocietatem cõtrahendo rei ſuæ dominus eſſe deſinit [b]. Sed ſi puerum docendum, vel pecus paſcendum tibi dedero [c], vel puerum nutriendum, ita vt ſi poſt certos annos veniſſet, pretium inter nos communicaretur [d]: abhorrere [e] hæc ab area, eo quòd hic [f] dominus eſſe non deſinit, qui prius fuit. cõpetit igitur pro ſocio actio. Sed ſi fortè puerum dominij tui fecero, idẽ ſe, quod in area, dicturum [g]: quia dominium deſinit ad primum dominum pertinere [h]. Quid ergo eſt? in factum putat actionẽ Iulianus dandã, id eſt præſcriptis verbis. Ergo ſi quis areæ dominium non tranſtulerit, ſed paſſus ſit te ſic ædificare, vt cõmunicaretur vel ipſa [i], vel pretium, erit ſocietas. Idémque & ſi partis areæ [k] dominium tranſtulerit, partis non, & eadem [l] lege ædificare paſſus ſit.

Qui me damnificat ſine cauſa, ſi quidem doloſe, tenetur mihi actione de dolo: ſi autem non doloſe, tenetur actione in factum. Paul. de Caſt.

XIIII. IDEM libro quadrageſimoprimo ad Sabinum.

QVi ſeruandarum mercium ſuarũ [m] cauſa alienas merces in mare proiecit: nulla tenetur [n] actione. ſed ſi ſine cauſa id feciſſet, in factum [o]: ſi dolo, de dolo [p] tenetur.

Quando datur damnum de non corpore, in non corpus non cõpetit actio legis Aquiliæ directa, ſed in factum ſurrogata. hoc dixit cum. §. ſeq. Paul.

Sed & ſi ſeruum quis alienũ ſpoliauerit, ĩſque frigore mortuus ſit, de veſtimentis quidem furti agi poterit: de ſeruo verò in factum [q] agendum, criminali pœna aduerſus eum ſeruata [r]. Sed & ſi calicem argenteum quis alienum in profundũ abiecerit damni dandi cauſa, non lucri faciendi: Pomponius libro ſeptimodecimo ad Sabinum ſcipſit, neq; furti, neq; damni iniuriæ actionem eſſe: in factum tamen agendum [s].

Actio de paſcuũ pecorum non habet locum, quando fructus mei qui cadunt in alienũ, depaſcuntur: ſed ad actionem in factum recurritur. Bartolus.

Si glans ex arbore tua in meũ fundum cadat, eámque ego immiſſo pecore depaſcam, Ariſto ſcribit, non ſibi occurrere legitimã actionẽ [t] qua experiri poſſim. nã neq; ex lege duodecĩ tabularũ *de paſtu [u] pecoris, quia nõ in tuo paſcit: neq; de pauperie, neq; dãni ĩurię [x] *agi poſſe. in factum itaque [y] erit agendũ.

Pretium conuentum pro indicando furem, poteſt peti actione præſcriptis verbis: niſi dolus indicãtis interuenerit. Bartolus.

XV. IDEM libro quadrageſimoſecundo ad Sabinum.

SOlent qui nouerunt ſeruos fugitiuos alicubi celari, indicare eos dominis vbi celentur: quæ res non facit eos fures. Solent etiam mercedem huius rei accipere, & ſic indicare. Nec videtur illicitum eſſe hoc quod datur. Quare qui accepit: quia ob cauſam accepit, nec improbam cauſam: non timet condictionem [z]. Quòd ſi ſolutũ quidem nihil eſt, ſed pactio interceſſit ob indicium, hoc eſt, vt ſi indicaſſet, apprehẽſúſq; eſſet fugitiuus [a], certũ aliquid daretur: videam' an poſſit agere. Et quidẽ cõuentio iſta nõ eſt nuda, vt quis dicat ex pacto actionẽ nõ oriri: ſed habet in ſe negotiũ aliquod. * ergo ciuilis actio oriri poteſt, id eſt præſcriptis verbis: niſi ſi quis & in hac ſpecie de dolo actionem competere dicat, vbi dolus aliquis arguatur.

Ex contractu facio vt des, & do vt facias: oritur actio præſcriptis verbis: niſi datũ fuerit propter pecuniam: & ſic actio ex empto daretur. Bartolus.

XVI. POMPONIVS libro viceſimoſecundo ad Sabinum.

PErmiſiſti mihi cretã [b] eximere de agro tuo: ita vt eũ locum vnde exemiſſem, replerẽ [c]. tantum non ob. immo eſt pro nobis. nam hic alteri adeſt, & datur præſcrip. ver. & literam lege vt dixi, niſi &c.

b *Permiſiſti. Creta am.* ex cauſa donationis. Accurſius.

c *Replerem.* ex terra.

a *Emptionem.* immo videtur emptio: vt ſupra de act. emp. l. tenetur. §. ij. Sol. ibi fuit vendita pro pretio: ſed hic tantùm ad hoc data vt partem ædificij reficeret.

b *Deſinit.* in totum. in partem autem deſinere poteſt: vt ſupra pro ſoc. l. j. §. in ſocietate. Hic autem deſiit dominus eſſe in ſolidum tradendo.

c *Dedero.* id eſt tradidero.

d *Communicaretur.* idẽ de fructibus: vt. C. de pac. l. ſi paſcenda.

e *Abhorrere.* id eſt differre.

f *Quod hic.* id eſt in hoc caſu quem proxime poſuimus.

g *Dicturum.* id eſt dicendum.

h *Pertinere.* in ſolidũ.

i *Vel ipſa.* ſub alternatione. Azo.

k *Areæ.* totius. Azo.

l *Eadem.* vt ſit ſocietas. Accurſius.

m *Qui ſeruãdarum. Suarum.* ſcilicet tãtùm: vt infra ſubiicit. ſed & ſi ſine cauſa &c. Si vero cauſa communis periculi vitandi faciat, non in totum ſed pro parte tenetur ad collationẽ. Accurſius.

n *Nulla tenetur.* ſcilicet directa, vel de ſtricto iure: ſed de æquitate tenetur ſi fecit ſine cauſa vel dolo: vt ſubiicit. ſi ergo cum cauſa, non tenetur: vt hic. Sed cõtra ſupra ad leg. Rho. de iac. l. ij. Sol. qd hic dicit, non tenetur, verum eſt illi cuius merces proiectæ ſunt: vt hic. tenetur tamen magiſtro: vt ibi. Vel hic non proiecit dominus, vel nauta, ſed alius: ibi autẽ dominus. Vel hic cauſa fuit: ibi cauſa cõmunis vitãdi periculi: & ideo agitur ex illa. l. Rhodia ad æſtimationem. Vel ibi fecit cauſa ſuarum mercium: & ideo in factũ generali. prima placet.

o *In factũ.* nõ Aquil. ſubſidiaria: qa nõ fuit in culpa: ſed generali tenetur. Fecit enim cauſa ſuarũ merciũ: & ideo in factum generali tenetur domino mercium proiectarũ ad intereſſe. Quilibet enim diligens paterfa. feciſſet ita: quia proiectæ merces erant viles & ponderoſæ: proiicientis autem erant pretioſæ, & non ponderoſæ. cũ ergo ei nulla obiici poteſt culpa, nõ ex lege Aquilia, ſed generali de factum tenetur. Dic ergo ſine cauſa, quo ad me dominum proiectarum mercium: ſuberat tamẽ cauſa quo ad proiiciẽtẽ. Si autẽ debuit potius ſuas proiicere, quàm meas: tenetur ex. l. Aquil. propter culpam vel dolũ: & hæc in factum actio excludit actionẽ de dolo: cum & ipſa ſubſidiaria ſit: & etiã in locũ ipſius actionis de dolo deficiẽtis ſubiiciatur. Ac.

p *De dolo.* id eſt le. Aquil. propter dolum: vt ſupra ad. l. Aquil. ſi ſeruus. §. ſi quis. & infra. §. proxi. Azo.

q *In factum.* ſubſidiaria leg. Aquil.

r *Seruata.* ſcilicet le. Cor. de ſic. vt ſupra ad l. Aquil. inde Nerati'. §. ſi dolo.

s *Agendum.* ſubſidiaria le. Aql. vt ſupra ad le. Aql. ſi ſeru' ſeruũ. §. ſi quis de manu. & infra de acquir. re. do. l. in laqueum. in fi.

t *Actionem.* immo occurrit actio ad exhibẽ. vt. ĩ. ad exhi. l. Iulian'. §. glans. quæ eſt cõtra. Sol. ibi dolo, hic ſine dolo pauit.

u *De paſtu.* proprium nomẽ actionis: quę habet locũ cũ in tuo tuã glãdẽ meo pecore depaſco: vt hic, &. C. ad. l. Aquil. l. ſi. Sed quid ſi mea pecora in tuo glãdes tuas paſta fuerũt ſine mea immiſiõe? Reſpon. habet locum forte de pauperie. Acc.

x *Iniuria.* quia fortè matura erat glans: vt. ĩ. ad. l. Aquil. ſi ſeru' ſeruũ. §. ſi oliuã imaturã.

y *Itaque.* vt. ĩ. ad. l. Aquil. l. qui occidit. §. ſi quis alienum.

Solent.] CESPS. Si indicas mihi ſeruũ meum fugitiuum, opus bonum operatus es: & non teneris furti. ſed ſi accipis pretium ob indicium, iuſte accipis. ſi accipis promiſſionem pretij pro indicando: agere potes præſcriptis verbis, vel de dolo. Vi.

z *Condictionẽ.* ob turpẽ cauſã: vt. ĩ. de cõdi. ob tur. cau. l. iiij. in fi.

a *Apprehẽſuſq; eſſet fugitiuus.* Fuit ergo facio vt des: ex quo tãtùm de dolo datur actio, ſecũdũ Io. & ſecũdũ hoc verbũ niſi, quod eſt. ĩ. legas correctiue. Vel di quid. licet fuerit pręuentum in faciendo: vt. C. de tranſac. l. cum mota. & quod dicit niſi, mutat cauſam quando fuit facio vt des, & tale factũ ex quo faciẽti abeſt, & alteri non adeſt: cæterum ſi ei non abeſt, vel alteri adeſt, datur præſcrip. ver. vt dixi. ĩ. e. l. naturalis. §. quòd ſi faciam. & ſecũdum hoc niſi, nõ intelligit correctiue. Vel verius, nõ

Vide Pl. lib. 16. ca. §. ex lege. 12. Tab.

Flo. de lãnis inimica.

Flo. alicas

a *Incerti.* id eſt præſcriptis verbis. Accurſius.
b *Ad exhibendum.* & rei vin. vt infra de dona. qui ſaxum. ſed & iniuriarũ: vt ſupra de act. emp. l. qui pendentem. Sed certe immo videntur hæ ceſſare: cum dicat lex dari de dolo, quæ in ſubſidiũ tantum datur: vt ſupra de dolo. l. ſi cum mihi. quæ eſt contra. Solu. hic exemerat, & dominus factus fuerat: ſupra tãtùm ſumptum fecerat. Accurſius.
c *Permiſiſti.* ex cauſa donationis.
d *De dolo.* Sed hodie datur condictio ex lege ſi hæc permiſsio facta fuerit cauſa donationis: vt. C. de dona. ſi quis argentũ. §. pen. & ſic ceſſat de dolo. Ac.

SI gratuitam.] CASVS. Accõmodaui tibi domum vſu nõ deſignato: dubium eſt an ſit cõmodatum, vel precarium: & ideo datur mihi præſcri. ver. Viuianus.
e *Habitationẽ.* id eſt domum plenam, non ſpecificato vſu ad quẽ vtatur domo. Azo.
f *Tutius.* ſi dubitetur ſit commodatũ: an precarium. Differũt enim hæc inter ſe: vt dixim⁹ ſupra commo. l. in cõmodato. §. ſicut. & eſt pro hoc ſupra eo. l. j. & ſic ceſſat commodatum, cum vſus nõ fuerit dictus, & propter dubiũ, ſecundum Azo. Vel dic, ſecundum Io. quòd nihilominus habet locum commodati. nam & domus commodatur: vt ſupra cõmo. l. j. §. j. Accurſius.

Cõmodatũ & precariũ differunt.

g *Ego.* ſcilicet dominus. Azo.
h *Te.* qui accepiſti margaritas vendendas.
i *Tuam.* niſi venales habebam: vt ſupra ſi cer. pet. rogaſti. Azo. Sed videtur indiſtincte periculũ reſpicere accipiẽtem, ex quo æſtimatas accepit: vt ſupra de æſtima. act. l. j. in fin. Sol. vt ibi. Accur. *ADDITIO.* Dic ſecundũ Bar. quòd hic fuit dictum quòd reſtituantur margaritæ, aut pretium earum dumtaxat. Vel dic quòd æſtimatio hic fuit facta pro quanto vẽderẽtur, nõ eo animo & emptionẽ faceret, vel faceret trãſire periculũ: ibi ſecus.
k *Præſcripti verbi.* quando non apparet qui rogauerit: & culpa cõmiſſa fuit. Acc.
l *Si rem.* aliàs lex, & aliàs. §.
m *Si ignorem.* ſic ergo arctor vt certam actionem eligam: vt & dixi ſupra loca. l. cum in plures. §. veſtimenta. circa prin.
n *Condicere.* condictione furtiua. Azo.
o *Culpam.* exactam ſeu leuem. Azo.
p *Periculum.* ideo vſque ad exactiſsimam, vel leuiſsimam. Azo.

ff. Vetus.

exemi, nec repleo. quæſitũ eſt, quam habeas actionem. ſed certum eſt ciuilem actionẽ incerti [a] competere. Si autem vendidiſti cretam, ex vendito ages. q̃ ſi poſt exemptionem cretæ repleuero, nec patiaris me cretam tollere: tum agam ad exhibendum [b], quia mea facta eſt, cùm voluntate tua exempta eſt.

Ex contractu facio vt des, vel do vt facias, ſi aduerſario nihil quæritur: non cõpetit actio præſcriptis verbis, ſed de dolo. Bar. B

Permiſiſti [c] mihi vt ſererẽ in fundo tuo, & fructus tollerem. ſeui: nec pateris me fructus tollere. Nullam iuris ciuilis actionem eſſe, Ariſto ait: an in factũ dari debeat, deliberari poſſe. ſed erit de dolo [d].

Quando non conſtat quis contractus fuerit celebratus, conſtat tamen quòd aliquis fuit celebratus: datur actio præſcriptis verbis. Paul. de Caſt.

XVII. VLPIANVS libro viceſimooctauo ad Edictum.

SI gratuitam tibi habitationem [e] dedero: an commodati agere poſsim? & Viuianus ait poſſe: ſed eſt tutius [f] præſcriptis verbis agere.

Aut res datur vendenda gratia venditoris: & ſuſceptor tenetur de dolo, & lata culpa: aut datur gratia ſuſceptoris, & tenetur etiam de leuiſsima: aut gratia vtriuſque, & de leui tenetur: & eius gratia dicitur contractus celebratus qui rogauit. b. d. quem caſum nota. Bartolus. C

Si margarita tibi æſtimata dedero, vt aut eadem mihi adferres, aut pretium eorum: deinde hæc perierint ante venditionẽ: cuius periculum ſit? Et ait Labeo (quod & Põponi [g] ſcripſit) ſi quidem ego [g] te [h] venditor rogaui: meum eſſe periculum. ſi tu me: tuum [i]. ſi neuter noſtrũ, ſed dumtaxat conſenſimus: teneri te hactenus, vt dolum & culpam mihi præſtes. actio autẽ ex hac cauſa vtique erit præſcriptis verbis [k].

Si res datur inſpicienda, & ignoratur vbi ſit, ad hanc actionẽ recurritur, vel aliis actionibus poteſt agi: & in hac actione venit culpa, habita conſideratione eius cuius gratia ſit celebratus contractus. Bar. D

Papinianus libro octauo Quæſtionũ ſcripſit. Si rem [l] tibi inſpiciendã dedi, & dicas te perdidiſſe: ita demum mihi præſcriptis verbis actio competit, ſi ignorem [m] vbi ſit. Nam ſi mihi liqueat apud te eſſe, furti agere poſſum, vel condicere [n], vel ad exhibendum agere. Secundum hęc, ſi cui inſpiciendũ dedi ſiue ipſius cauſa, ſiue vtriuſq;: & dolum & culpam [o] mihi præſtãdã eſſe dico propter vtilitatẽ: periculũ [p] nõ. ſi verò mei dumtaxat cauſa datũ eſt, dolũ [q] ſolũ: quia prope [r] depoſitum hoc accedit.

Si cõmodo vt cõmodes, agitur præſcriptis verbis: quia cõmodatũ nõ eſt gratuitũ. Bar.

Si cum vnũ bouem haberẽ, & vicinus vnum, placuerit inter nos, vt per denos dies ego ei, & ille mihi bouem commodaremus, vt opus faceret, & apud alterũ bos periit [s]: cõmodati non competit actio, quia non fuit gratuitũ commodatum: verùm præſcriptis verbis agendũ eſt [t].

Is cui res inſpicienda conceditur: de caſu fortuito non tenetur. Bartolus.

Si cum mihi veſtimenta venderes [u], rogauero vt ea apud me relinquas, vt peritioribus oſtenderem: mox hæc perierint vi ignis, aut alia maiore, periculum me minimè præſtaturum. ex quo [x] apparet vtique cuſtodiam [y] ad me pertinere.

Qui accipit rem ab vno dandam alteri in cauſam certa victoria, vel in alium certum: actione præſcriptis verbis dare tenetur. b. d. cum. l. ſeq. Bartolus.

Si quis ſpõſionis [z] † cauſa anulos acceperit, nec reddit victori [a]: præſcriptis verbis actio in eum competit [b]. Nec enim recipienda eſt Sabini opinio, qui condici, & furti agi ex hac cauſa putat. Quemadmodum enim rei nomine, cuius neq; poſſeſſionẽ neq; dominiũ victor habuit, aget furti [c]? Planè ſi ĩhoneſta [d] cauſa ſpõſionis fuit, ſui anuli dumtaxat repetitio erit.

XVIII. IDEM libro trigeſimo ad Edictum.

SI apud.] CASVS. Dedi tibi, v. g. vt dares Titio, ſi indicaret mihi ſeruum meum qui fugerat. ſi non indicauit, conueniam te præſcriptis verbis vt reddas. ſi ego, & ille qui debebat indicare, depoſuerimus ſupradicto pacto: agam depoſiti ſequeſtraria. Viuianus.

e *Habitationẽ.* id eſt domum plenam, non ſpecificato vſu ad quẽ vtatur domo. Azo.
f *Tutius.* ſi dubitetur ſit commodatũ: an precarium. Differũt enim hæc inter ſe: vt dixim⁹ ſupra commo. l. in cõmodato. §. ſicut. & eſt pro hoc ſupra eo. l. j. & ſic ceſſat commodatum, cum vſus nõ fuerit dictus, & propter dubiũ, ſecundum Azo. Vel dic, ſecundum Io. quòd nihilominus habet locum commodati. nam & domus commodatur: vt ſupra cõmo. l. j. §. j. Accurſius.
g *Ego.* ſcilicet dominus. Azo.
h *Te.* qui accepiſti margaritas vendendas.
i *Tuam.* niſi venales habebam: vt ſupra ſi cer. pet. rogaſti. Azo. Sed videtur indiſtincte periculũ reſpicere accipiẽtem, ex quo æſtimatas accepit: vt ſupra de æſtima. act. l. j. in fin. Sol. vt ibi. Accur. *ADDITIO.* Dic ſecundũ Bar. quòd hic fuit dictum quòd reſtituantur margaritæ, aut pretium earum dumtaxat. Vel dic quòd æſtimatio hic fuit facta pro quanto vẽderẽtur, nõ eo animo & emptionẽ faceret, vel faceret trãſire periculũ: ibi ſecus.
k *Præſcripti verbi.* quando non apparet qui rogauerit: & culpa cõmiſſa fuit. Acc.
l *Si rem.* aliàs lex, & aliàs. §.
m *Si ignorem.* ſic ergo arctor vt certam actionem eligam: vt & dixi ſupra loca. l. cum in plures. §. veſtimenta. circa prin.
n *Condicere.* condictione furtiua. Azo.
o *Culpam.* exactam ſeu leuem. Azo.
p *Periculum.* ideo vſque ad exactiſsimam, vel leuiſsimam. Azo.
q *Dolũ.* vt & ff. cõmo. l. cũ qui. §. ſi ré. & l. ſi vt certo. §. interdũ.
r *Prope.* non enim cauſa cuſtodiæ datum eſt: ideoque non eſt proprie depoſitum.
s *Periit.* ſua culpa. aliàs nõ teneretur, cũ vtriuſq; gratia contractus factus ſit, vt ſupra commo. ſi vt certo. §. nunc videndum. in ſi §.
t *Agendum eſt.* vt & inſti. loca. §. j. Accur.
u *Vendares.* id eſt vẽdere velles. Accur.
x *Ex quo.* collige qa vtriuſque gratia celebratus eſt. Azo.
y *Cuſtodiam.* id eſt diligentiam exactiſsimã, vel immo exactam: cũ vtriuſque gratia fiat: vt ſupra hac. l. §. ſi rem. dixi. Accurſius.
z *Si quis ſponſionis.* ſcilicet vt qui melius curreret, vel melius iaſtaret lapidem, haberet anulos.
a *Victori.* qui vincit alium in currendo, ſaliendo, vel alio modo licito ludendo: non ad aleas vel ad magidem: vt hic ſubiicit, plane &c. & ſupra de ale. l. ſolent. & l. quibus. & l. quod ſi cõuiuio. ſi prĩ. Idem eſt & ſi per eum nõ ſtat quo minꝰ vincat: ſed per aduerſariũ nolentem facere quod conuenit, vt ſupra de dolo. ſi oleum.
b *Competit.* & arbiter ex hac cauſa pronũtiare cogitur: vt ſupra de arbi. litigatores. §. quid ergo ſi res.
c *Aget furti.* q. d. nullo modo: vt hic: & infra de fur. ſi vendiderо. §. ſi. & l. ſi is qui rẽ. §. j. & ij. & j. de vſur. ſi homo. & arg. infra de diſtra. pig. l. ſi fin. Sed nõne creditori, fulloni, ſarcinatori, cõmodatario, competit furti actio: & tamen alij poſsidẽt: vt iſt. de obli. quæ ex delic. naſcun. §. furti? Itẽ creditori qui habet ſpecialem hypothecam: vt. j. de fur. ſi is qui rem? Reſpon. iſti agunt vel quia ſaltem detinent, vel quia ius habent in re, quod non habet iſte victor.
d *Si ĩhoneſta.* reſpectu ſpondentium inter ſe: vnde & no. qui recipit, repetenti obiicere turpitudinem non poteſt. Azo.

† *Huius ſpõſionis eſt memorabile exemplum apud Plinium nat. hiſt. lib. 9. cap. 35.*

Recipiens, in pitudinem repetenti obiicere nõ poteſt.

a *Depoſuerim.* i. poſuerí, & ſic trãſtuleri dominiũ. aliàs quomodo perſonalis actio præſcriptis verbis dari: vt qa qualibet pſonali act. ita res petiĩ tradi, vt fiat accipiẽtis: vt inſtit. de act. §. ſic itaq.

b *Melius.* ſcilicet ad aliam actionem currere.

c *Non enim.* non datur depoſiti: quia nec ambo & c.

d *Fugitiuarius.* aliàs fugitiui indicari⁹. & aliàs fugitiuarius, id eſt ille qui fugitiuum reducere debuit vel indicare.

e *Depoſitum.* nec ego ſolus: quia proprietatẽ tranſtuli. Accurſius.

R*Ogaſti me.*] *CASVS.* Pro te gratis obligaui prædium meũ hoc pacto vt fideiuſ dares de luẽdo. ago præſcrip. ver. agovt des fideiuſ. ſed ſi accepi mercedẽ ꝓ obligando: tũc ex locatiõe actiõe informata, & nihilominus præſcri. ver. Viui.

f *Vendendam.* puta lãcem. Accurſius.

g *Mutuã.* aliàs ſi accepiſti, agitur ex mutuo: vt ſupra ſi cer. pet. rogaſti. & dic accepiſti ſcilicet ab emptore mutuã, id eſt quæ erat futura mutua.

h *Pro te.* mandante.

i *Placuerit.* incontinenti. Accurſius.

k *Præſtares.* prædij liberandi cauſa.

l *Præſcriptis verbis.* & mandati. nam ex pacto eſt informata. Azo.

m *Agi.* vt fideiuſſorẽ des. Accurſius.

n *Merces.* propter hoc qa ego pignoraui fundum pro te.

o *Ex locato.* nihilomin⁹ præſcri. ver. vt. ſ. de æſti. ac. l. fin. Item caue quia locaui rẽ hic, nõ factũ. tũc enim ſi factũ, diſtingueretur an conſueuerit locari, vel nõ: vt. ſ. e. naturalis. §. at cũ do. quæ eſt cõtra. *ADDITIO.* Pro ſolu. huius contrarij debes intelligere quòd tũc fuit locata res ipſa: & non factum pignoratitium fuit locatum &c. ſecũdum Bar. hic.

p *Actionẽ.* informatã vt fideiuſſorem des.

Apud.] *CASVS.* Venalem equum meum tibi dedi experiendũ, cũ velles eum emere: & ſi intra triduum diſplicerer, mihi redderes: interim tu cucurriſti ad palmam, & viciſti. ſi tibi diſpliceat: mihi reddes lucrum cum equo.

q *Deſultores.* id eſt certatores⁸.

r *Agendum.* ſcilicet vt præſtet quod eo nomine accepit. nec enim quæſtum facere ex re debet: vt hic, & ſupra cõmo. l. ſi is qui. §. ſi quem. & arg. ſupra de in diem addic. l. j. & ij. & iij. Acc.

s *Craſſatoribus.* id eſt furibus.

t *Contracta.* quia dixit ſibi placere. Accurſius.

u *Futura.* quia dixit ſibi non placere.

SI apud te pecuniã depoſuerim[a], vt dares Titio ſi fugitiuũ meũ reduxiſſet: nec dederis, quia nõ reduxit: ſi pecuniã mihi nõ reddas, melius[b] eſt præſcriptis verbis agere. nõ enim[c] ambo pecuniã ego & fugitiuarius[d] depoſuim⁹, vt quaſi apud ſequeſtrem ſit depoſitum[e].

Si res vendenda datur vt pretium in ſuum conuertatur: ſi non vendatur, vel pretium non recipitur: actione præſcriptis verbis agitur. Bartolus.

XIX. IDEM libro trigeſimoprimo ad Edictum.

ROgaſti me vt tibi nummos mutuos darẽ. ego cũ nõ haberẽ, dedi tibi rem vẽdẽdã[f], vt pretio vtereris. ſi nõ vẽdidiſti: aut vẽdidiſti quidẽ, pecuniã autẽ non accepiſti mutuã[g]: tutius eſt ita agere, vt Labeo ait, præſcriptis verbis, quaſi negotio quodã ĩter nos geſto ꝓprij cõtract⁹. Si prędiũ ꝓ te[h] obligauero, deĩde placuerit[i] inter nos, vt mihi fideiuſſorẽ præſtares[k], nec facias: meli⁹ eſſe dico, præſcriptis verbis[l] agi[m]: niſi merces[n] interuenit. Nam ſi interuenit, ex locato[o] eſſe actionem[p].

Qui rem experiendam recipit: quicquid ex re interim lucratur, domino reddere debet. Bartolus.

XX. IDEM libro trigeſimoſecundo ad Edictum.

APud Labeonẽ quærit⁹: ſi tibi equos venales experiendos dedero, vt ſi in triduo diſplicuiſſent, redderes: tũq; deſultor[q] in his cucurreris, & viceris: deinde emere nolueris: an ſit aduerſus te ex vẽdito actio. Et puto veri⁹ eſſe, pſcriptis verbis agẽdũ[r]: nã inter nos hoc actum, vt experimentum gratuitum acciperes, non vt etiam certares.

Si res datur experienda, emptione perfecta datur ex vendito: aliàs præſcriptis verbis. Bartolus.

Itẽ apud Melã quærit⁹: ſi mulas tibi dedero, vt experiaris: & ſi placuiſſent, emeres: ſi diſpliciuiſſent, vt in dies ſingulos aliquid præſtares: deinde mulæ à graſſatoribus[s] fuerint ablatę intra dies experimenti, quid eſſet præſtãdũ: vtrum pretiũ & merces, an merces tãtũ. Et ait Mela intereſſe, vtrũ emptio iam erat contracta[t], an futura[u]: vt ſi facta, pretium petatur: ſi futura, merces[x] petatur. ſed non exprimit[y] de actionibus. Puto autẽ, ſi quidem perfecta fuit emptio, competere ex vendito actionem[z]: ſi verò nondum perfecta eſſet, actionem talem, qualẽ aduerſus deſultorem[a] dari.

Is cui res inſpicienda datur, non tenetur de caſu contingẽte cũ res deportatur: ſed de dolo & culpa hac actione tenetur. Bar.

Si cũ emere argẽtum velles, vaſcularius ad te detulerit, & reliquerit: & cum diſplicuiſſet tibi, ſeruo tuo referendum dediſti, & ſine dolo malo & culpa tua perierit: vaſcularij eſſe detrimentum[b], quia eius quoquę cauſa ſit miſſum. Certè culpam eorũ quibus cuſtodiendũ perferendúmve dederis, præſtare te oportere Labeo ait: & puto præſcriptis verbis actionem in hoc competere.

Gloſſa hic tractat vnam materiam, de qua plene per dicta in l. ex placito. C. de rerum permu. dixi plene in vna diſtinctione ſupra de condic. ex le. & ibi reperitur vna diſtinctio qua multa dicit: ſed non ponit veritatem. Bartolus.

XXI. IDEM libro ſecundo Diſputationum.

QVotiẽs[c] deficit[d] actio vel exceptio, vtilis[e] actio vel exceptio eſt[f].

Si ſuſcipitur opus faciendum gratis: eſt mandatum. ſi propter mercedem in pecunia, eſt locatio. aliàs eſt contractus innominatus. Bartolus.

XXII. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

SI tibi poliẽda ſarciẽdáve veſtimẽta dederi⁹: ſi quidẽ gratis hãc operã te ſuſcipiẽte, mandati eſt obligatio: ſi verò merce de data, aut cõſtituta, locationis cõductioníſq; negotiũ geritur. Quòd ſi neq; gratis hanc operã ſuſceperis, neq; protinus aut data, propter hoc ego impignoraui fundum pro te.

x *Merces.* propter hoc ego impignoraui fundum pro te.

y *Non exprimit.* Mela.

z *Actionẽ.* informatã: vt fideiuſſorẽ des, vel vt prædiũ liberet.

a *Deſultorem.* id eſt præſcri. ver. vt in prin. huius. l. dicitur.

b *Detrimentum.* vt & ſupra commo. l. argentum.

QVotiẽs.] *CASVS.* Si deficit actio ꝓpter dubiũ cõtractum: agitur in factum, quæ dicitur vtilis, & ſic generalis. Vel dic, ciuilis: vt. ĩ. de æſti. ac. l. j. i prĩ. Cætera plana ſunt vſq; ad. l. Titi⁹.

c *Quotiens.* ad euidẽtiam huius l. not. quòd quandoq; deficit actio in contractibus, quandoq; in delictis. & quãdocunque deficit actio in delictis, vel quaſi, & eſt æquũ actionem dari: cõpetit actio de dolo: vt. ĩ. de dolo. l. j. §. j. & C. de dolo. l. ij. Si ad tem deficit in cõtractibus: aut nominatis, aut innominatis. ſi ĩ nominatis, vt in mutuo: tũc competit certi condictio: vt. ĩ. ſi cer. pet. l. certi cõdictio. in prin. Si in innominatis, vt ĩ contractu do vt des: & do vt facias: facio vt facias: & ex permutatione dat⁹ ac. præſcri. ver. vt ſupra eo. naturalis. ĩ contractu autem facio vt des, datur de dolo: vt in ea. l. naturalis. dicitur. §. q⁹ ſi. Vel diſtingue ſecundum quoſdam, quòd aut fuit in dolo: & tunc datur de dolo, vt ibi. aut nõ fuit in dolo: & tunc datur præſcri. ver. vt in contractibus aliis innominatis. Ad quam diſtinctionem facit ſupra. e. ſolent. ſecundum vnũ intellectum. Quandoque autẽ inuenitur caſus aliquis ex quo non ſecundum verba. l. ſed ſecundum eius ſententiam competit actio in factum, de qua hic loquitur. Et de hoc potes ponere duo exẽpla ſupra eo. l. qui ſeruandarum. j. reſpon. &. §. j. & etiam. §. iij. Quandoque autem ex nouo lege vel cõſtitutiõe aliquid introductum eſt, cui non cõpetit aliqua nominata actio ĩ iure: & datur tũc condictio ex lege. & ſic intelligitur. ĩ. de cõdi. ex lege. l. j. & ſic per prædicta patet diuerſitas harum actionũ. Accur.

d *Deficit.* ex verbis legis.

e *Vtilis actio.* in factũ. & dic duobus modis. Primo deficit propter incertitudinem cõtractus: & ſic datur in factum ciuilis: vt. ĩ. de æſti. act. l. j. in prin. & ſupra. e. l. ij. &. iij. &. iiij. Vel dic, actionem in factum generali: quæ in variis &c. vt. C. de ſac. ſanc. eccle. l. ſancimus. & de hac actione in factum plene dixi. ĩ. e. in rubr.

f *Vel exceptio danda eſt.* æquitate ſuadente actionem dari, vel

ex aliorũ aliorũ ſuis de mira pronitate deſumtum.

Hinc deſumtum illud pro tutela inuentum pretoris dictum.

Actio quãdoque in cõtractibus & in delictis deficit.

Sve exceptionem. Accurſius.

a *Si tibi. Præſcriptis verbis.* vt inſti. loca. & condu. §. j.

b *De secundum.* id eſt iuxta.

c *Reſpiceret.* qui rogauit. Ioannes.

d *Illi excidit.* cui oſtenſus erat. Ioannes.

e *In factum actione.* id eſt præſcrip. ver. ſi in culpa fuit. Accurſius.

TIT^o.]CASVS. Dedi tibi. xxx. habitis pactis vt fœnerares ad vſuras. x. den. p libra. & de vſuris ſolueres quoddã tributũ annuũ qđ ſolueret tenebar fiſco: & ſi ſupereſſet, ſolueres mihi: ſi defuerit, ſolueres ex ſorte. & ſi vltra ſortẽ ſolueres, dixi cp tibi redderẽ. poſtea fœneratli, & tributũ ſoluiſtiſ: & aliqd tibi ſupereſt: qua act. repetã, quæriſ. Et antequã ſoluat, dicit cp ſi eſſet mutuum, nõ deberetur mihi ſuperfluũ prædictæ vſuræ citra vſculũ ſtipulatiõis: ſed in noſtro caſu videt mãdatũ, niſi eſſet actum vt ſi vltra ſemiſſes vſuras acciperes, tuũ eſſet, & nõ ex pacto icõtinẽti appoſito. ſi ĩ ſtipulatiõe, poſſum petere. & cpnõ ſit mutuũ, probat vna ratione: quia ſi perdis ſortẽ, nõ teneris, ſi ſine dolo & culpa amiſeris: quod nõ eſſet ĩ mutuo. Item illa ratione: quia fuit actũ vt etiã de ſorte deminueres: quod ĩ mutuo nõ eſt, quia totũ eſt reddẽdũ: & ideo videtur mãdatũ: tamen dicit in dubio agi præſcriptis verbis.

f *Dedit.* vt negotietur ex eis, & lucrum quærat ſub forma quã ſtatim dicit.

g *Ex redita.* id eſt ex vſuris. hic enim ſtatim appellantur.

h *Quod.* ſ. tributum.

i *Pendere.* i. præſtare.

k *Debet.* ſ. reipublicę.

l *Vſuris.* id eſt vt lucrũ vſuræ ſemis expẽdat pro mãdãte. ſi vero min^s percipit, ſolũ qđ percipitur ſoluit.

m *Vt id.* id eſt reſidũ ex vſuris. Accurſius.

ta aut conſtituta ſit merces: ſed eo animo negotiũ geſtũ fuerit vt poſtea tãtũ mercedis nomine daretur, quantũ inter nos ſtatutum ſit: placet quaſi de nouo negotio in factũ dandũ eſſe iudiciũ, id eſt præſcriptis verbis[a].

Perdens rem alienam ſua culpa, tenetur actione in factum, ſi alia actio non ſupereſt. Paul. de Caſt.

XXIII. ALFENVS libro tertio Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

DVo ſecundum[b] Tiberim cũ ambularẽt, alter eorum ei qui ſecũ ambulabat, rogatus anulũ oſtẽdit, vt reſpiceret[c]. illi excidit[d] anul^s, & in Tiberim deuolutus eſt. Reſpondit, poſſe agi cum eo in factũ[e] actionẽ. †

Si pecunia datur vt ex eius vſuris tributa dãtis ſoluãtur, cõtractus innominatus eſt: ideo actione præſcriptis verbis agitur: & periculũ pecuniæ ad repetẽtẽ nõ pertinet. Bar.

XXIIII. AFRICANVS libro octauo Quæſtionum.

TItius Sẽpronio triginta dedit[f]: pactíq; ſunt, vt ex reditu[g] ei^s pecuniæ tributũ quod[h] Titi^s pẽdere[i] deberet[k], Sẽpronius præſtaret, cõputatis vſuris[l] ſemiſsib^s: quãtoq; min^s tributorũ nomine præſtitũ foret, quàm earũ vſurarum quãtitas eſſet, vt id[m] Titio reſtitueret: quod amplius præſtitũ eſſet, id ex ſorte decederet: aut ſi & ſortẽ & vſuras ſumma tributorũ exceſsiſſet, id quod ampli^s eſſet, Titius Sẽpronio præſtaret. neq; de ea re vlla ſtipulatio ĩterpoſita eſt. Titi^s cõſulebat, id quod ampli^s ex vſuris Sẽproni^s redegiſſet[n] quàm tributorũ nomine præſtitiſſet[o], qua actione ab eo cõſequi poſsit. Reſpondit, pecuniæ quidẽ creditæ[p] vſuras niſi in ſtipulationẽ deductas non deberi[q]: verũ in propoſito videndũ, ne nõ tã fœnerata pecunia ĩtellegi debeat, quàm quaſi mãdatũ inter eos cõtractũ: niſi quod vltra ſemiſſem[r] cõſecutur[s] eſſet. Sed ne[t] ipſius quidẽ ſortis petitionẽ pecuniæ creditæ[u] fuiſſe: quãdo[x] ſi Sẽpronius eã pecuniã ſine dolo malo vel amiſiſſet, vel vacuã habuiſſet: dicẽdum, nihil eũ eo nomine[y] præſtare debuiſſe. quare tutius eſſe, præſcriptis verbis ĩ factũ actionẽ dari, præſertim cũ illud quoq; cõueniſſet, vt quod amplius præſtitũ eſſet quàm ex vſuris redigeret, ſorti decederet: qđ ipſum ius & cauſam pecuniæ creditæ excedat[z].

Si operæ pro operis dantur: hac actione agitur. Bartolus.

XXV. MARCIANVS libro tertio Regularum.

SI operas fabriles[a] quis ſerui vice mutua dediſſet, vt totidẽ reciperet, poſſe eum præſcriptis verbis agere: ſicuti ſi penulas[b] dediſſet, vt tunicas acciperet. nec eſſe hoc cõtrariũ[c], cp ſi p errorẽ operæ[d] indebitæ datæ ſunt, ipſæ[e] repeti non poſſunt. nã[f] aliud dãdo vt aliud reddat, obligari iure gẽtiũ poſſumus[g].

Quod autẽ indebitũ dat: aut ipſum repeti debet, aut tãtundẽ ex eodẽ genere. quorũ neutro modo operæ repeti[h] poſſunt.

Si tradotibi rem vtendam, vt eandem reſtituas: dicetur contractus commodati. Si vero vt reſtituas tantundem pondere, vel eandem, aut tantundem: dicetur contractus innominatus. Bartolus.

XXVI. POMPONIVS libro vicesimoprimo ad Sabinum.

SI tibi ſcyphos† dedi, vt eoſdẽ mihi redderes, cõmodati actio eſt. ſi vt põd^s argẽti redderes: quãtũ in illis eſſet, tãtidẽ põderis petitio eſt p actionẽ præſcriptis verbis, tã boni tamẽ argenti, quàm illi ſcyphi fuerunt. ſed ſi vt vel hos ſcyphos, vel vt eiuſdẽ ponderis argẽtum dares, conuenit: idem dicendum eſt.[i]

† *vulg. addunt.*

n *Redegiſſet.* ſcilicet negotiando, vel fœnori dando.

o *Præſtitiſſet.* infra ſemiſſem tamen.

p *Creditæ.* id eſt, ſi velis dicere quòd ſit credita.

q *Nõ deberi.* No. etiã per pactũ icõtinẽti appoſitũ in cõtractib^s ſtricti iuris, vſuras citra vſculũ ſtipulationis nõ deberi: vt. C. de vſuris. l. quãuis. fallit ſi ciuitati debebãtur: vt. j. de vſur. l. etiã. Itẽ fallit ĩ cõtractib^s bo. fi. vbi ex pacto icõtinẽti appoſito debẽtur: vt in hac. l. & j. de vſur. l. cũ qdã. §. ex locato. & C. de pac. inter emp. & vẽ. l. initio. Sed ĩ hac lege quomodo debẽtur vſuræ ex pacto icõtinẽti appoſito, cũ ſit ſtricti iuris præſcri. ver. ſemper: niſi in duobus caſibus? Reſpon. habetur pro bo. fi. cum ſit ſimilis ei, puta mãdato, quod eſt bo. fi. vt ſupra eo. naturalis. §. fin.

r *Semiſſem.* quem retinere debebat vt ſolueret reipublicæ.

ſ *Cõſecutur^s.* ſ. Sẽproni^s: qa tũc cũ cert^s lucrp habebit lucrũ, nõ videtur mãdatũ, qđ eſſe debet gratuitum: vt. ĩ. mã. l. j.

t *Sed ne.* nũc ſoluit.

u *Creditæ.* i. mutuatæ.

x *Quando.* pro quia.

y *Eo nomine.* i. vſurarũ, quia erãt ex reditu præſtãdæ: q cũ ſit nullus, ex eo non præſtabuntur: ſed nec de ſorte præſtabuntur.

z *Excedat.* quia mutuum eſt cum traditur vt tãtundem reddatur. hic autem minus quãdoque redderetur.

I operas.]CASVS. Cõuẽi tibi dare. x. opas ſerui mei Stichi, vt tu des totidem ſerui tui Pãphili. agã præſcr. ver. vt des, ſi ego dedi. Secũdo, ſi dedi vnã veſtẽ, vt des aliã: agã eadẽ act. Tertio opponitur ad primum hoc modo: Legitur alibi cp ſi ſolui operã indebitã, credẽs debitã, cp nõ poſsũ repetere cãdẽ, neq; ſimiliter ſimilẽ, ſcilicet alterius hominis. & ideo cũ cõdico æſtimationẽ: quomodo ergo pro operis ſerui mei Stichi petã operas alterius? Et reſpon. cp hoc expreſſe hic agitur: at in dicto caſu agitur cõtra, ſcilicet cp ipſa eadẽ repetatur. tacite enim cũ indebitũ ſoluo, ago vt id aut tãtũdẽ reddat. Vi.

a *Fabriles.* vt puta pictorias, vel etiam artificiales. Accurſius.

b *Penulas.* genus veſtis. Accurſius.

c *Cõtrariũ.* ideo, quia hic non idem vel eadẽ operæ in eodem genere, ſed aliæ petuntur.

d *Operæ.* fabriles. Nã de officialib^s cõſtat qa nec ipſæ, nec eſtimatio earum debetur: vt. ĩ. de condic. inde. ſi nõ ſortẽ. §. libertus. in princ.

† *Hãc. l. erudite declarat Alcia. lib. paradoxo. n. 3. cap. 19.*

e *Ipſa.* nec aliæ.

f *Nam.* nunc ſoluit contrarium.

g *Poſſumus.* ſ. ex conuentione: vt fuit in primo caſu huius legis.

h *Repeti.* ſ. vt aut ipſæ reddantur, aut totidẽ eiuſdẽ generis: reddit tñ oparũ æſtimatio: vt. d. l. ſi nõ ſortẽ. §. libert^s. circa medĩ.

i *Si tibi. Dicendum eſt.* ſcilicet vt præſcri. ver. actio cõperat. Sed Scur nõ fuit mutuum, cum in quantitate ſimili reddi debeãt Reſpon. quia vt ſpecies dati ſunt ſcyphi. Azo.

Finit tertia digeſtorum pars.

SEQVITVR QVARTA DIGESTORVM PARS, quæ continet libros ſingulares octo.

DE PIGNORIBVS ET HYPOthecis,& qualiter ea contrahantur: & de pactis eorum.

Cuiacius. *Supra de principalibus obligationibus tam nominatis quàm innominatis dixit: nunc de accessoriis, id est pignoribus & hypothecis pertractat. Accursius.*

Digestorũ seu Pandectarum

Liber vicesimus.

DE PIGNORIBVS, ET HYPOTHECIS, ET qualiter ea contrahantur: & de pactis eorum.

TITVLVS I.

Obligatio generalis porrigitur ad bona præsentia & futura: sed obligatio certa rei non contrahitur etiam in illa re postea debitoris effecta, si creditor sciens fuerit. Bartolus.

1. PAPINIANVS libro vndecimo Responsorum.

Onuentio.] CAVS. Obligatio potest fieri omnium bonorum præsentiũ & futurorũ. [IN SPECIE.] Dedi tibi pignori rẽ alienã in specie, puta fundũ: tu scies alienam, accepisti. certum est quòd nõ obligat tibi. Quid autem si postea dominiũ illius fundi acquisiui: an sit tibi obligatus? Dicit iurisconsultus non faciliter tibi obligabitur: poteris tamen eam retinere donec tibi satisfaciam. [SERVO.] Si tibi seruũ meũ obligaui, non poteris vendere eius peculiũ, nisi de hoc etiam conuenerit. Viuianus.

Onuentio generalis in pignore dãdo bonorũ [a] vel postea quæsitorum, recepta est [b]. In specie [c] autẽ alienę rei collata conuentione, si non fuerit ei qui pignus dabat debita, [d] postea debitori dominio quæsito, difficili [e] creditori, qui nõ ignorauit alienũ, vtilis actio dabitur: sed facilior erit possidenti retentio.

Obligato seruo non intelligitur obligatum peculium tunc vel postea quæsitum: ideo per creditorem non potest vendi. Bartolus.

Seruo pignori dato, peculium eius creditor, citra conuentionẽ specialiter super eo conceptam, frustra distrahit: nec interest, quãdo [f] seruus domino peculium adquisierit.*

Difficilis. *§ & h.d. Fundo obligato non veniũt in obligatione fructus à bona fide emptore postea percepti: & vsucapio triennii, ius pignoris non extinguit. h.d. Primo ponit vnã dictum. Secundo ponit vnam obiectionem ad dictum. Tertio illi respondet. Secunda ibi, pignoris. Tertia ibi, quod in fructibus. Bartolus.*

Cum prædium pignori daretur, nominatim vt fructus quoque pignori essent, conuenit. [g] eos consumptos [h] bona fide emptor [i] vtili [k] Seruiana restituere nõ cogetur. [l] Pignoris [m] etenim causam nec vsucapione [n] perimi placuit: quoniam quæstio pignoris [o] ab intentione dominij [p] separatur. quod in fructibus dissimile est, qui nunquam debitoris [q] fuerunt.

Valet pactum quòd non soluto vsurio, fructus cedant loco vsurarum: sicut quòd non soluto minoribus vsurio, currant maiores. Bartolus.

* *Flo. adquisierat.*

a *Bonorũ.* scilicet præsentium.

b *Recepta est.* q.d. non solum specialiter vnã rem, sed & generaliter omnia bona sua potest quis obligare, & præsentia & futura: vt hic, & C. quæ res pignori obli. pos. l. fin. Azo.

c *In specie.* i. in speciẽ quæ est aliena res, veluti in alienũ fundum.

d *Debita.* id est obligata. Azo. Vel melius proprie: vt infra qui B po. in pig. ha. l. iij. §. cum ex. Accursius.

e *Difficilius.* id est non dabitur: quia oportet rẽ probari esse in bonis debitoris tempore obligationis, vel creditorem ignorasse, & quòd cœpit idem esse domin' rei & debitor: vt infra eo. & quæ nondum sunt. §. quod dicitur. & l. si Titio. Et plenè distinguas: quia cum quis rem certam obligat: si quidem suam, tenet obligatio. si alienam, si quidem sibi debitam: tenet obligatio: vt infra qui po. in pig. ha. l. iij. §. cum ex causa. & hic innuitur. Si vero non est debita, sed habet ius in re, similiter tenet: vt infra eo. grege. §. ij. &. iij. & l. si ab eo. Si non: si quidem sic obligauit, cum mea erit, tenet: vt infra eo. si fundus. §. aliena. Si simpliciter, aut scienti: & tunc non dabitur actio: licet detur retentio: vt hic. sic & aliàs datur retentio ex pig. non tamen actio: vt infra q. mo. pig. vel hypo. sol. l. j. in prin. &. C. si alie. res pig. da. sit. l. j. &. C. etiã ob chi. pe. pi. re. pos. l. j. Similiter in omni nudo pacto, vt ex eo non actio, sed retentio detur: vt infra ad. l. Pal. l. j. §. id quoque. Sed arg. contra infra eo. l. cum vitiosæ. [a] aut ignoranti: & tunc dabitur vtilis actio: vt hic, & infra eo. si Titio. & l. si ab eo. Sed tamen dici potest vt creditor sciens habeat contra obligantem hypothecariam, non autem contra alios: & ideo temperate hic loquitur, difficilius &c. Alij dicunt, propter pupillum creditorem: alij propter casus qui hic dicũtur, scilicet infra eo. grege. §. ij. &. iij. & l. si fundus. §. aliena. Si autem nullus prædictorum interuenit, & sic non cœpit esse dominus qui obligauit: si dominus habeat ratum, similiter tenet: vt infra eo. si fundus. §. j. & aliàs non: vt hic, &. C. si alie. res pig. da. sit. l. quæ prædium. Accursius.

a *Solus vt ibi dixi in illa. l. cõtraria. secũdũ Bartolum.*

f *Quando.* id est ante obligationem serui vel post. sic & venditio seruo non comitatur peculium: vt supra de contrahen. emp. l. quotiens. Accursius.

E *Conuenit.* qui pignori erant, etiam si nihil conuenit: vt infra qui. mo. pig. vel hypo. ta. contra. l. in prædiis. j. respon.

h *Consumptos.* extantes enim sine dubio restituit, subaudi, nisi C maius tempus: & ideo maior negligẽtia, hic minor. præterea est alia ratio: quia cum vsucapio de dominio tractet, nil cõmune habet cum iure pignoris, sed præscriptio sic: quia de exceptione ibi agitur, vt hic subiicit, &. d. l. iusto. §. non mutat.

o *Quæstio pignoris.* id est hypothecaria, qua quæritẽ de pignore.

p *Dominii.* vt enim alienatione facta dominij à debitore, non tollitur ius pignoris: vt supra de contrahen. emp. alienatio. ita nec alienatione legali, scilicet vsucapione: vt infra de verb. sig. l. alienationis. Sed si creditor ab vsucaptore per hypothecariam vindicabit, debitor luere potest: vt infra de distra. pig. l. rescriptum. §. j. ibi, per iniuriam &c. nec potest creditor eum repellere hac exceptione: quia non posset agere debitor contra vsucaptorem, ergo nec contra creditorem: quia illud haberet locum si ageret rei vind. sed hic agit debitor pig. ac. ex contractu, vbi agitur etiam si res non fuerit sua, vel defierit esse sua: sicut commodator & depositor: vt supra cõmo. l. ita vt si. & supra deposi. l. j. §. si prædo. Sed nonne vsucaptor actione in rem recuperat à debitore? Respon. sic, nisi cesserit creditor ius suũ debitori luẽti, quod potest: vt dicunt: vt. j. qui po. in pigno. ha. l. mulier. & de euict. l. in creditore. Sed cõtra dici potest, scilicet q̃ non valeat huiusmodi cessio. nam hypothecariã cedere nõ potest: quia est extincta: cũ principalis sit sublata. Item principalis debiti non: qa cõtra seipsum cederet: quod nihil esset. Sed ipsi dicũt q̃ ius retẽtionis ceditur, quod nihil est: quia ius retẽtiõis creditor nõ habet soluta sibi pecunia: vnde nihil est qđ cedatur. solũ vnũ ergo cõsiliũ habet debitor, vt rẽ ꝑ debito creditori dimittat, scilicet ꝑ eo quod valet. si autẽ plus valet res, redditur superfluũ debitori, nõ vsucaptori: vt. d. l. j. j. de distrac. pign. l. rescriptũ. Nec ob. prædictis prædictæ leges. s. j. creditore. &. l. mulier. qa ibi fiebat cessio ante morte psonalis actionis: vnde erat q̃ cedebatur. vel agebat' pri' q̃ postea fieret cessio: vt. j. de sol. l. Modestinus.

q *Nunqua debitoris.* si ponas, vt dixi, dominũ vẽdidisse, & postea fructus satos ab emptore, & consumptos: nihil est quod obsit. Idem dici potest & si ab alio fuerit res vendita. Item idẽ videtur & si iam

& ſi iam erant ſati: nam antequã ſati fructus à bon. fid. poſſ. percipiantur, non dicũtur eſſe fundi domini: & nugatorie dicitur: cum nec ſint in rerum natura: vt infra ea. l. & quæ in frau. cre. l. vlti. §. pen. domini tamẽ dicũtur alio reſpectu, ſcilicet quòd pars fundi ſunt: vt ſupra de rei vin. l. fructus. non quòd per ſe cenſeantur: & ideo creditor cui dominus obligauit fundũ ſatũ, aget hypothecaria pro fructib', licet ab alio percipiantur: vt infra e. l. Paulus. §. ſi mancipia. Quare prima poſitio vera eſt. Item huic. §. eſt ar. cõtra. infra qui. mo. pi. vel hypo. fol. ſicut. in prin. Sed ibi de naturali rei ſteritu: hic de muratiõe dominij. ſic infra pro herede. l. ij. in prin. & de vſuca. l. ſequitur. §. ſi rẽ. & pro empto. ſi rem. quod extinguit pignus. Ex prędictis patet quòd hypothecaria nó tollitur vſucapio proprietatis, necvſusfru. vt ſupra de vſufru. l. locum autem religioſum. §. pe. ſecus in opera: vt. j. de vſufr. leg. l. ij. in fi. ſed quare ſecus? Itẽ ſi rem mobilẽ obligatam tenet poſſeſſor. x. an. præſcribit? Ir. quòd nõ, ar. infra de diuer. & temp. præſcri. lõgæ. & C. i quib. cau. ceſ. longi temp. præſcript. l. in ſeruorum. Io. contra. nec obſtat quòd prius factus eſt dominus: vt. j. de cap. in bello. §. ſi quis ſeruum. Accurſius.

Valg. fructus hypothecarũ in vſuras compenſarentur, niſi legitimæ vſuræ ſua die ſoluantur: quamuis. Finis &c. id eſt vſque ad modum legibus præſcriptum ſtipulationi vſurarum. Vide. l. debitor. de cõpenſat. ii.

Pacto placuit, vt ad diẽ vſuris non ſolutis, fructus hypothecarum * vſuris compenſarentur fini legitimæ [a] vſuræ. quamuis exordio minores [b] in ſtipulatum venerint, non eſſe tamen irritam conuentionem placuit: cum ad diem [c] minore fœnore non ſoluto, legitimæ maiores vſuræ ſtipulanti rectè promitti potuerunt.

B *Vxor poteſt rem propriam obligare pro mærito, quatenus ei tenetur occaſione illius rei. Bartolus.*

Cum prædiũ vxor viro donaſſet, ídque prædiũ vir pignori dediſſet: poſt diuortium mulier poſſeſſionem prædij ſui recuperauit, & idem prædium ob debitum viri pignori dedit. In ea dũtaxat pecunia rectè pign' à muliere cõtractum apparuit, quam offerre viro debuit meliore prædio facto: ſcilicet ſi maiores ſumptus, quàm fructus fuiſſent quos vir ex prędio percepit. etenim ĩ ea quãtitate proprium mulier negotiũ geſsiſſe, non alienũ ſuſcepiſſe videtur. [d]

C *Contra fideiuſſorem qui pignora à creditore recepit: agitur mandati, non pignoratitia. Bartolus.*

II. IDEM libro tertio Reſponſorum.

FIdeiuſſor qui pignora vel hypothecas ſuſcepit, atque ita pecunias ſoluit, ſi mandati * agat, vel cum eo agatur, exemplo creditoris etiam culpã æſtimari oportet. cæterùm iudicio quod de pignore dato ꝓponitur, [f] conueniri non poteſt. [g]

Sententia lata contra debitorẽ, non præiudicat creditori, ſi lata fuerit poſt pignus contractum: ſecus ſi ante. Bartolus.

III. IDEM libro vicẽſimo Quæſtionum.

SI ſuperatus ſit debitor [h] qui rem ſuam vindicabat, quòd ſuam non probarat: æquè ſeruanda erit creditori [i] actio Seruiana, probanti res in bonis eo tempore quo pignus contrahebatur, illius fuiſſe. [k] Sed & ſi victus ſit debitor [l] vindicãs hereditatẽ: iudex actionis Seruianæ, neglecta de hereditate dicta ſentẽtia, pignoris cauſam inſpicere debebit. Atquĩ aliud in legatis & libertatibus dictũ eſt, cũ ſecũdũ eũ qui legitimã hereditatẽ vindicabat, ſententia dicta eſt. [m] Sed creditor nõ bene legatariis per omnia comparatur: cum legata quidẽ aliter valere nõ poſſunt, quàm ſi teſtamentũ ratũ eſſe cõſtaret. [n] Enĩuero fieri poteſt vt & pign' rectè ſit acceptũ, nec tamen ab eo lis bene ĩſtituta. [o] Per ĩuriã [p] vict' apd iudiciũ, rẽ quã petierat, poſtea pignori obligauit. non plus habere creditor poteſt, quàm habet qui pignus dedit. ergo ſum mouebitur rei iudicatæ exceptione: tametſi maximè nullam propriã, qui vicit, actionẽ exercere poſsit. Non enim quid ille non habuit, [q] ſed quid in ea re quæ pignori data eſt, debitor habuerit, [r] conſiderandum eſt.

In contrahenda obligatione bonorum, nõ requiruntur ſolennitates verborum ſine ſcripturæ: & magis ſit ſcriptura ad probationẽ, quàm ad obligationem. Bartolus.

IIII. GAIVS libro ſingulari de Formula Hypothecaria.

COntrahit * hypotheca per pactũ cõuentũ, cũ quis paciſcatur, vt res eius propter aliquã obligationẽ ſint hypothecæ nomine obligatæ. Nec ad rẽ pertinet, † quib' ſit verbis: ſicuti eſt & in his obligationibus quæ conſenſu contrahũtur. Et ideo & ſine ſcriptura ſi conuenit vt hypotheca ſit, & probari poterit: res obligata erit de qua conueniũt. Fiunt enim de his [s] eã à poſſeſſore petiiſti petitione hereditaria, & ſuccubuiſti. Sed videret ꝙ ſentẽtia lata obeſſe debeat creditori, ſicut nocet legatariis ſentẽtia lata cõtra inſtitutũ, & ꝙ legitimo. ſed nõ eſt ſimile: quia legata pendẽt ex teſtamẽto: quod quidẽ ſi nullũ eſt, neq; legatũ vllũ eſt: ſed hic tu verus eras dominus: & res fuit tua quã obligaſti: licet ſuccubuiſti cum de intẽtione tua probare nõ potuiſti. [PER INIVRIAM.] Aliquis rem tuã poſsidet: & eã vindicaſti, & ſuccubuiſti: poſtea obligaſti: an valeat pignoris obligatio, quæritur. Et dicit ꝙ nõ: & creditori agẽti hypothecaria obſtabit exceptio rei iudic. neq; inſpiciendũ eſt an ille q vicit, iuſtã cauſam habuit: ſed an tu eã obligare poſſes, cũ in cauſa ſuccubuiſti proprietatis, quia tua non fuit. Viuianus.

D *Conſtarit.* hic autem conſtat ipſo iure reſciſſum: vt ſupra de inof. teſta. ſi ſuſpecta. & hoc ſiue ſit lis bene inſtituta, ſiue non: quia inde pendet. Azo.

Inſtituta. ſup hereditatis petitiõe: alij ſup hypothecaria. Ac.

Per iniuriam. qui vicit debitorem. Ioan.

Non habuit. qui vicit.

Habuerit. inutile enim dominium habuit.

CONTRAHITVR.]CASVS. Obligaui tibi fundum, nec fecimus inde ſcripturam. quæritur vtrũ valeat talis pignoratio? Et reſpon. quòd ſic: quia ſcriptura non tantum ſit vt conualeſcat contractus, ſed vt probari poſsit. Cætera plana ſunt vſque ad. l. ſi debitor. Viuianus.

Deb. & aliis omnibus quæ dicuntur inſti. de obli. ex cõſenſu. §. j. nam & hoc fit conſenſu: vt ſupra de pig. act. l. j.

Ideiuſſor. Mandati. immo videtur mandati non dari: vt. ff. de neg. geſt. l. ſi ideiuſſor. circa prin. Sed ibi ſcilicet pro rebus alterius contractus qui eius perſonam non contingebat: hic pro rebus ſui contractus.

Proponitur. ſcilicet actione pignoratitia.

Non poteſt. Illa enim oritur ex contractu: at hic ideiuſſor hu iuſmodi contractum cum debitore non habuit: vt inſti. qui. mo. re contra. ob. §. fin. habet tamen iſte retentionem: vt infra qui. mo. pig. vel hypo. ſol. l. j. in prin. Accurſius.

Si ſuperatus.]CASVS. Rẽ tuã mihi obligaſti: à poſſeſſione cecidiſti: vindicaſti, & ſuccubuiſti: an mihi creditori obſtet ſententia, quærit. Et reſpõ. ꝙ nõ. Idẽ eſt ſi aliquis inſtituit te heredẽ: & vnã rẽ hereditariã mihi obligaſti: & alius heres poſsidebat: &

Ista lex ad hoc ſemper allegatur, quòd ſcribãtur legata: vt hic, & C. de fideicõ. l. eam. & ff. de inofficio. teſt. l. Papinian'. § fi. ſed poſsũt adiũcere cauſæ, ſi volunt appellare legatarij: vt ff. de appel. ſi pluſorio. quæ eſt cõtra. Itẽ nor. hic ꝙ ſẽtẽtia iter alios dicta, aliis præiudicat. & ſic eſt cõtra. j. de excep. rei iud. l. j. Sol. hic loquit quãdo præſente legatario ſẽtẽtia fertur: ibi quãdo abſente. Vel hic loquitur quãdo ſentẽtia datur nõ ex cõtumacia heredis: ſed quia malã cauſam habuit: & ſic fit ius ex ſententia: ibi quando is eſt abſens. Accurſius.

Vide ſupra l. 4. de fide inſtru.

Ego Ludovicus gratia Dei Francorum rex hoc
præceptum per manum meam firmavi.

Data xiii. Kal. Aprilis, anno Dominicæ incarnationis
dcccxxxiii. indictione xiii. anno autem
Ludovici gloriosissimi imperatoris xx. regni vero
ejus in Francia xiii. Actum Aquisgrani palatio
regio. In Dei nomine feliciter. Amen.

Ego Hilduinus abbas recognovi.

Ego Fridugisus abbas recognovi.

Ego Helisachar abbas recognovi.

Ego Adalhardus abbas recognovi.

Ego Wala abbas recognovi.

Ego Theodulfus episcopus recognovi.

Ego Agobardus episcopus recognovi.

Ego Ebo archiepiscopus recognovi.

Ego Bernhardus comes recognovi.

Ego Matfridus comes recognovi.

Ego Rotbertus comes recognovi.

Ego Ratbodo comes recognovi.

Ego Hugo comes recognovi.

Ego Ingobertus comes recognovi.

Ego Adalhardus comes recognovi.

Ego Gerardus comes recognovi.

Ego Wicbertus comes recognovi.

Ego Hugo comes recognovi.

Ego Gerardus comes recognovi.

Ego Hugo comes recognovi.

Ego Rat

a *In vſuras.* debitas per ſtipulationem, vel per officium ſi erat bonæ fidei cõtractus: reſiduum vero in ſortem: vt. C. de ſol. l. j.
b *Fructus.* id eſt terram, vt percipiat fructus. Azo.
c *Habitando q;.* non habitãdo percipi fructus. Itẽ pro hoc, quia tantumdẽ pro ſuo erat cõducturus, cum ſine habitatione nõ poteſt viuere: vt. j. de ali. lega. l. legata. & ar. ĩ. de peti. her. ſed & ſi. §. adeo. Itẽ creditor debet locare, aliàs eſt in lata culpa: vt. j. de bo. aut. iud. poſ. in vẽditione. §. j. & facit. j. de do. inter vi. & vxo. l. ſi vir.
d *In ſalliũ.* quę in ſubſidiũ datur: vt. ĩ. de ꝓſcript. ver. l. quotiens. ſecundũ quoſdam. Tu dic, ex edicto illo, ne vis fiat ei &c. vt. j. ne vis fiat, l. ſi quis. §. conſtitutũ. & l. per interdictum. in fin. ſecundũ Ioã. nihilominus etiã ſecundum Azo. agitur hypothecaria.
e *Creditorĩ.* cõtra. C. de vſufru. ĩtereſt. Sol. vt ibi. & eodem modo ſol. j. eodem, ſi fundus.
f *Si non.* rectè agere &c.
g *Emptorẽ.* qui emit à fructuario.
h *Obiicietur.* ſ. vſufructuario q vſumfructũ obligauit. habet ergo fructuarius ius obligãdi: quia quaſi dominus eſt: vt. ĩ. de vſufru. l. vſusfructus in multis. aliàs non poſſet: vt. ĩ. e. l. ſi ſuperatus. in fine.
i *Prædiorũ vrbanorũ.* vt tigni immiſsio. Az.
k *Dari non poſſunt.* ea enim pignori poſſunt dari, quæ in bonis ſunt noſtris: vt. C. ſi aliena res pigno. da. ſit. l. quæ prædiũ. Hæc autẽ neq; in bonis, neque extra bona cõputantur: vt. j. de vſufru. leg. l. j. Azo. neq; ipſum corpus vnde debetur ſeruitus, cum nõ ſit meum: vt. ĩ. ſi ſer. vin. l. loci corpus. in prin. Itẽ nec alij. ſeruitutes enim ego ei cui debentur concedere poſſum: vt. ĩ. de ſer. ruſtico. præ. l. ex meo.
l *Hypotheca ſint.* à domino, vel ab eo cui debentur. Azo.
m *Sed an via. Aquæductus.* quæ ſunt ruſticæ ſeruitutes.
n *Habeat.* ſcilicet creditor: aliàs non poſſet vti.
o *Pactio fiat.* cũ ꝓprietario forſitã, vel cũ eo cui debeẽ ſeruitus.
p *Vtatur.* ſed quæ eſt ratio ꝙ vrbanæ non poſſunt cõſtitui, ſed ruſticæ fieri? Reſpõ. quia vrbanæ debent cum quadã perpetuitate cõſtitui, ne vrbs deformetur: vt inſti. de re. diui. §. cũ in ſuo. hoc autẽ non ſieret ſi obligarẽtur. Nam ex varietate vſus creditoris, vel eius cui eandem ſeruitutem vẽderet creditor, vel ædificium debẽs ſeruitutẽ, vel id cui præſtaretur, vel id cui debeẽ ſeruitus, mutaretur: ꝓpter quę ædificia fierẽt inutilia: qđ noluerunt iura.
q *Fundũ habeat.* ſcilicet aliquis vicinus. Vel dic, habeat creditor: qui ſcilicet eſt alicuius vicini, vt ſubiicit. Vel dic quòd ſit creditoris, & vendidit vicino fundum vnà cum ſeruitute.
r *Quæ ſententia.* ſcilicet vt valeat talis obligatio.

Regę.] CASVS in hoc prin. eſt planus. [*CVM PIGNORI.*] Obligaſti mihi rẽ, & eandẽ Titio obligaui: an valeat pignoris obligatio, quæritur. Et reſpõ. ꝙ ſic, & tãdiu durat, quouſq; facta fuerit ſolutio. Idẽ eſt ſi aliqs obtulit ſe defenſioni tuę, & iudicio ſiſti ſatiſdederit: & eũ fecero condẽnari. idem eſt & ſi cũ fideiuſſore vel reo egerim: & alter vel vterq; cõdẽnatus fuerit: & hoc ideo quia nõ videẽ mihi ſatisfactũ, etſi agere poſſum eouſque retinet poſſeſsionẽ pignoris loco, donec illi pecunia ſoluatur, cũ in vſuras[a] fructus[b] percipiat, aut locando, aut ipſe percipiendo, habitandoq;e.[c] Itaque ſi amiſerit poſſeſsionẽ, ſolet in factum[d] actione vti.

Seruitutes perſonales poſſunt pignori obligari. ſecus in iuribus realibus vrbano prædio debitis: in ruſticis vero non idem. h. d. cum. l. ſeq. Bartolus.

Vſusfructus an poſsit pignori hypothecæve dari, quæſitum eſt, ſiue dominus proprietatis conuenerit, ſiue ille qui ſolum vſumfructum habet. & ſcribit Papinian[e] libro vndecimo Reſponſorum, tuendum creditorem:[e] & ſi velit cum creditore proprietarius agere, *nõ eſſe ei ius vti frui inuito ſe:* tali exceptione eum prætor tuebitur, *ſi non*[f] *inter creditorem & eum ad quem vſusfructus pertinet, conuenerit, vt vſusfructus pignori ſit.* Nam & cũ emptorẽ[g] vſusfructus tuetur prætor, cur non & creditorem tuebitur? Eadem ratione & debitori obiicietur[h] exceptio. Iura prædiorum vrbanorum[i] pignori dari non poſſunt:[k] igitur nec conuenire poſſunt vt hypothecæ ſint.[l]

XII. PAVLVS libro ſexageſimooctauo ad Edictum.

Sed an viæ, itineris, actus, aquæductus[m] pignoris conuẽtio locũ habeat,[n] videndum eſſe Pomponius ait, vt talis pactio[o] fiat, vt quãdiu pecunia ſoluta non ſit, his ſeruitutibus creditor vtatur,[p] ſcilicet ſi vicinũ fundũ habeat:[q] & ſi intra diem certum pecunia ſoluta non ſit, vẽdere eas vicino liceat. Quæ ſententia[r] propter vtilitatẽ contrahentium admittenda eſt.

Vniuerſitates rerum poſſunt pignori obligari. h. d. Bartolus.

XIII. MARCIANVS libro ſingulari ad formulam hypothecariam.

B Grege pignori obligato, quæ poſtea naſcuntur, tenentur.[f] Sed & ſi prioribus capitibus decedẽtibus totus grex fuerit renouatus, pignori tenebitur.[t] Statuliber quoque dari hypothecæ poterit, licet conditione exiſtente euaneſcat[u] pignus.

Pignus poteſt dari pignori: & tenetur quo ad vtraque ſi pecunia ſibi debebatur. ſed ſi nomen datur pignori, exactum compenſabitur: aliàs in cauſam pignoris retinebitur. h. d. ſecundum lecturam gloſ. ſ. quòd principium ſequatur quando pignus datur pignori. Secundo quando ipſum nomen debitoris datur pignori. Secunda ibi, ſed poteſt dubitari. Bartolus.

C Cum pignori rem pignoratã accipi poſſe placuerit:[x] quatenus[y] vtraque[z] pecunia debetur, pignus ſecundo creditori tenetur: & tam exceptio[a] quàm actio vtilis[b] ei danda eſt. Quòd ſi dominus ſoluerit[c] pecuniam, pignus quoq;[d] perimitur. Sed poteſt dubitari, nunquid creditori[e] nummorum ſolutorũ[f] nomine vtilis actio dãda ſit, an non. Quid enim ſi res A ex ſententia. [*SI SVB CONDITIONE.*] Debebas mihi. x. ſub cõditione ſi nauis veniret ex Aſia, & prædiũ mihi obligaſti. agã hypothecaria cũ extiterit cõditio, nec obſtabit mihi ꝙ ante conditionẽ exiſtentẽ egi, & ſuccubui. Idem eſt ſi purè eras debitor: & pignus ſub cõditione obligaſti, ꝙ nõ agam hypo. vnde in hoc caſu cauere debeẽ ꝙ cõditiõe aduenięte pignꝰ mihi reſtituet, ſi ſolutio facta nõ fuerit.] *PROPTER VSVRAS.*] An in vſuris vt in ſorte teneat pignoris obligatio, quęritur. Et dicitur ꝙ ſic: etiam ſi ſolo nudo pacto debeant, donec ſoluatur.

[f] *Tenentur.* ſic & j. e. ſi fundus. j. reſpon.
[t] *Tenebitur.* Idẽ enim grex dicitur: vt hic, & ĩ. de iudi. l. proponebatur. & de rei vin. Marcellꝰ. Et hoc ſi renouatio fuerit facta ex prioribus capitibꝰ, nõ aliàs ſecũdum quoſdã: vt. j. e. ſi fideiuſſor. §. fi. Vel verius dicas, ibi loquitur quando ſpecialiter fuerũt pignora aſsignata. Secus autem quãdo vniuerſitas: quia etiam aliũde ſuppleta veniũt in obligatione: vt. j. e. l. cum tabernam. Et eſt hic ar. ꝙ huiuſmodi ſit pactum in ſociis ouiũ.
[u] *Euaneſcat.* ſic & ſeruitꝰ ab herede cõceſſa in re ſub cõditione legata, ea exiſtente: vt. ĩ. quemad. ſerui. amit. is cui. §. fi. & quilibet cõtractꝰ ab eo herede ſuꝰ ea factꝰ: vt ſi auth. de re. & ea q̃ pa. §. j. & C. cõmunia de leg. l. fi. §. ſin autẽ. ſic &. j. c. l. lex. i fi.
[x] *Placuerit.* vt. C. ſi pig. pign. da. ſit. l. j. in prin. & l. ij.
[y] *Quatenus.* nunc reſpondet.
[z] *Vtraq;.* i. quę ſecundo & primo debetur.

[a] *Exceptio.* ſi poſsideat.
[b] *Actio vtilis.* ſcilicet hypothecaria. ideo autem non directa, quia non eſt dominus qui obligauit: vt. j. eo. & quæ nondũ ſunt. §. j. ſed habet ius in re: vt. j. proxi. §. Accurſius.
D [c] *Soluerit.* vel ſecundo creditori. nam ei ſoluendo liberatur à ſuo: vt. ĩ. de pig. ac. l. ſolutum. §. ſolutam. Vel dic, primo. nam & tunc à quolibet eſt res liberata: vt. ĩ. de pigne. act. debitor. §. fin. & j. de diuer. & temp. præ. l. de acceſsionibus.
[d] *Pignus quoque perimitur.* id eſt deſinit vtriq; teneri: vt dictum eſt. & ideo contra ſecũdum creditorem agit debitor pigne. act. vt. ĩ. de pig. act. ſi rem. §. omnis.
[e] *Nunquid creditori.* ſcilicet ſecundo. Accurſius.
[f] *Solutorum.* id eſt ſoluendorum. & mutat hic caſum. nam. ĩ. ſpecies fuit obligata, hic autẽ nomẽ pecuniarũ. quare q̃rit an actio vtilis ſcilicet hypothecaria detur ſecũdo creditori pro exigẽdo eo nomine: & certè datur: licet hic non ſoluat: vt. j. e. l. cum conuenit. &. C. de her. vel ac. vẽn. l. poſtquã. ſicut daretur in ſpecie obligata: vt. ĩ. j. reſpõ. huius. §. Sed ſi debitor pignoratus ſoluat ſuo creditori, non ei cui fuit hypotheca tus, an liberetur ab hac vtili hypothecaria? Reſpon. ſic, niſi iam ei erat denuntiatum ne ſolueret: vt. C. quæ res pigno. ob. poſ. l. nomen quoque. &. C. de noua. & delegatio. l. iij. *ADDITIO.* Nota ex hac glo. formam denuntiationis. debet enim denuntiari debitori quod ſoluat. & ꝙ ſufficit debitori denũciare hoc modo, videtur caſus in. l. heres cũ debitor. in fi. j. ad Treb. Sed hoc eſt falſum: quia cõtra. l.

nomen.ſ.alleg.dum dicit ibi, certior de obligatione factus &c. Et ſic patet quòd debitor debet reddi certus quare non ſoluat. & pro hac opi.facit optime.l.ſi quis inficiatus.ſ.depo.& ca.cauſam.de elec.in Clemen.

a *Soluta.* ſcilicet creditori ſecundo cui eſt obligatum nomen. Idem ſi ipſe exegiſſet.

b *Is.* ſcilicet debitor.

c *Exacta ea.* quã.ſ.ſecũdus creditor exegit.

d *Penſaturum.* id eſt retenturum. Accur.

e *Et ſoluerit.* creditori ſecundo.

* *Vulg. exacta à creditore, ſe cõ penſaturũ.*

f *Futurum.* Sed cuius eſt proprietas ſpeciei ſolutæ à nomine obligato? Reſpon. debitoris qui nomen obligauerit.mediante enim creditore,velut procuratore tacite conſtituto, ſoluente (etiã geſtiente) trãſit proprietas in debitorẽ.pignoris autem obligatio quæritur creditori: vt hic,& ſ.de pigne.actio.ſi cõuenerit. Accurſius.

g *Poſſeſſorem.* per hypothe. nam poteſt à ſuperficiario ſuperficies obligari: vt hic,& j.q po.in pig ha.l.etiã ſuperficiari⁹.&.ſ.de pig. ac.l.tutor.§. fi.&.l.ſane. habet enim domi-

a *Adde gl. ſimilẽ quã ibi commendat Bar. in l.3.j. de ſuperfic. aliã in.d fi.e.tit.* niũ vtile: a vt.j. de no. oper.nuntia. l.in prouinciali. §. penult. & de ſuperfi.l.j.§.j.

h *Iudicatum* id eſt cõdemnatum.

i *Tenet.* vt &.C.eo.l. quamuis.&.ſ.ad Vell. l.aliquãdo.§.de pignoribus.&.j. de ſolu.l.cũ quis ſibi.§.6. &.j.pxi. §. Et nota hic argumẽtum q̃ per ſententiam non fit nouatio, alioquin tolleretur hypothecaria: vt.C. etiã obchi.pe.pi. re.l.j. Et ſic eſt ar.cõtra.C.de vſu. rei iudi.l fin. *ADDITIO.* Dic ſecũdũ Bar. hic q̃ per ſententiam fit nouatio, hoc eſt nouæ actionis adquiſitio: non autem dicit quòd prima tollatur &c. ſecundum eundẽ Bar.

k *Satisfecerit.* ſcilicet iudicatum ſolui.

l *Multo magis.* quia extranei ſpõte: hi ſuiti ſatisfãi,& conueniũtur.

m *Actionem.* vt & ſupra proxi.§.

n *Si ſub conditione.* id eſt ſub conditione caſuali, vel mixta.

o *Hypotheca.* id eſt pure.

p *Non rectè.* nec ad debitum, nec hypothecaria.

q *Nihil interim.* vt.j.de verb.ſig.l.cedere.& ita acceſſoriũ non tenet interim: vt.j.de reg.iur.l.cum principalis. Accurſius.

r *Sub conditione.* id eſt eius quod ſub conditione debebatur.

ſ *Venerit.* id eſt extiterit. Accurſius.

t *Rurſus* cũ primo egerit & ſuccubuerit: quia ante cõditionẽ.

u *Agere poterit.* nec obeſt ſi ante conditionem egerit & amiſerit: vt infra de exce. rei iud. ſi mater.§. eadem.& argu. infra de ædil.edil.l.bouem.§. fin.

x *Cautiones.* hoc ſi agatur ad cautionem: vt.j.de iudi. l.in omnibus. ſed & ſi ad pignus, duplicantur induciæ: vt inſtitu. de excep.§.hodie.

y *Si conditio.* hæc eſt forma cautionis.

z *Solui debent.* ac ſi dicat, retinetur pignus ſi nudo pacto ſint debitæ. aliàs etiam petũtur iure actionis: vt.C.de vſur.l.iij.& l. per retentionem.

ſoluta a fuerit? Et verũ eſt, quod Pomponius libro ſeptimo ad edictum ſcribit, ſi quidem pecuniam debet is b cuius nomen pignori datũ eſt, exacta ea c *creditorem ſecum penſaturum. d ſi verò corp⁹ is debuerit,& ſoluerit: e pignoris loco futurum f apud ſecundum creditorem.

Qui habet vtile dominium, poteſt pignori obligare: & tunc hypothecaria tenetur, quæ competit contra quemlibet poſſeſſorem. hoc dicit. Tamen admittitur ius creditoris eo ipſo quòd reſoluitur ius debitoris obligantis: vt ſupra.§.proxi. ſimile. C. ſi pig. pign. da. ſit. l.1.& 2.& c.b.d.

Et in ſuperficiariis legitimè conſiſtere creditor poteſt aduerſus quẽlibet poſſeſſorem: g ſiue tantùm pactum cõuentum de hypotheca interuenerit, ſiue etiam poſſeſsio tradita fuerit, deinde amiſſa ſit.

Hypotheca non tollitur ſi principalis debitor vel fideiuſſor condemnatur: niſi realiter ſatisfat. Bartolus.

Etiam ſi creditor iudicatũ h debitorem fecerit, hypotheca manet obligata: quia ſuas conditiones habet hypothecaria actio, id eſt ſi ſoluta eſt pecunia aut ſatisfactum eſt. quibus ceſſantibus, tenet. i & ſi cũ defenſore in perſonam egero: licet is mihi ſatisfecerit, k & damnatus ſit: æquè hypotheca manet obligata. multo magis l ergo ſi in perſonam actum ſit ſiue cum reo, ſiue cum fideiuſſore, ſiue cum vtriſq; pro parte: licet dãnati ſint, hypotheca manet obligata: nec per hoc videtur ſatisfactum creditori, quòd habet iudicati actionem. m

Qui ante conditionem agit, malè agit: nec res iudi. exceptione repellitur, ſi poſtea conditione exiſtente cœpit agere: interim tamen poteſt cauto poſtulari. Bartolus.

Si ſub conditione debiti n o mine obligata ſit hypotheca, o dicendum eſt, ante conditionem non rectè p agi: cum nihil interim q debeatur. Sed ſi ſub conditione r debiti conditio venerit, ſ rurſus t agere poterit. u Sed ſi præſens ſit debitum, hypotheca verò ſub conditione, & agatur ante cõditionem hypothecaria: verum quidem eſt pecuniam ſolutam non eſſe: ſed auferri hypothecam iniquum eſt. Ideoq; arbitrio iudicis cautiones x interponendæ ſunt, *Si condtio y extiterit, nec pecunia ſolnatur, reſtitui hypothecam, ſi in rerum natura ſit.* Propter vſuras quoque ſi obligata ſit hypotheca: vſuræ ſolui debent. z Idem & in pœna dicemus.

Si debitor eſt ſuſpectus, ante diem vel conditionem competit perſecutio pignoris. Bar.

XIIII. VLPIANVS libro ſeptuageſimotertio ad Edictum.

QVæſitum eſt, ſi nondũ dies pẽſionis a venit: an & medio tẽpore perſequi pignora permittendũ ſit. Et puto dãdam pignoris perſecutionẽ: quia intereſt b mea. & ita Celſus ſcribit. Ex quibus caſibus naturalis c obligatio conſiſtit, pignus perſeuerare conſtat.*

Quod non eſt, ſed eſſe ſperatur, poteſt pignori obligari. h.d. qd̃ perpetuo vera. Bart.

XV. GAIVS libro ſingulari de formula hypothecaria.

ET quæ nondum ſunt, futura tamen ſunt, hypothecæ dari poſſunt: d vt fructus pendentes, partus ancillæ, fœtus pecorum, & ea quæ naſcũtur, ſint hypothecæ obligata. Idq́ue ſer uãdum eſt ſiue dominus fundi conuenerit aut de vſufructu, aut de his quæ naſcuntur: ſiue is qui vſumfructum habet: ſicut Iulianus ſcribit. e

In obligatione ſpeciali requiritur tunc rem eſſe in bonis debitoris. in generali verò ſufficit ſi poſtea quandocunque inueniatur in bonis. Bartolus.

Quod dicitur, f creditorẽ p-

a *Penſionis.* ſcilicet alicuius rei locatæ. Vel dic penſionis, id eſt alicuius ſolutionis ſortis vel vſurarum.

b *Quia intereſt.* ex iuſta cauſã: vt quia receſſurus putabatur: aliàs contra: vt.j.qui. mod. pig. vel hyp. ſol.l. ſoluitur.§. ſi paciſcatur.& de diſtra. pig. l.cũ ſoluendæ. quæ ſunt contra. Vel ſpeciale hic in penſione. Vel ibi euenit propter pactũ ſpecialiter factum vſque ad certum tempus de non petendo debitor: hic autem à principio fuit dilata ſolutio. prima verior eſt.

c *Naturalis.* vt inter patrem & filium: dominum & ſeruũ. & facit infra de fideiuſ.l. vbicumque. Accurſius.

* *Flamſtant.*

ET qua.] CASVS. Nõ ſolũ quæ quis habet, obligari poſſũt: ſed & quæ in ea cauſa ſunt, vt ſua futura ſint: vt part⁹ & fructus. neque ſolũ proprietarius vſumfru. obligare poteſt in ea cauſa in qua ſuus futur⁹ eſt, ſed etiã vſufructuari⁹. [QVOD DICITVR.] Quod creditor debeat probare rem fuiſſe in bonis debitoris tẽpore cõtractus, intelligẽdum eſt, ſi ſpecialiter rem quam quis habet, vel omnes quas habet, nũc obligat: non generaliter, vt ſi quæ habet, & quę habiturus eſt, obliget. [QVI RES.] Obligaſti mihi rem tuam: deinde illam alij obligaſti. ad hoc vt non incidas in crimen ſtellionatus, prædicere debes quòd eam prius alij obligaſti pro decẽ: & vt ei in id quod excedit, ſit obligata: vel in ſolidum ſit ei obligata cum liberabitur à primo. ſi autem dubium fuerit, præſumetur liberata à primo: vt ſi dixit ſic, obligo tibi rem ſi fuerit liberata: neque expreſſum eſt vtrum in ſolidum obligatur. Cætera plana ſunt vſque ad.§.creditor.in.l. ſequenti. Viuianus.

d *Dari poſſunt.* & vendi, & legari: vt diximus ſupra de contrahen.empt. nec emptio. Accurſius.

e *Iulianus ſcribit.* vt &.j.q po.in pig.ha.l.potior.§. ſi de futura.

f *Quod dicitur.* vt.j.de proba.l.ante omnia.&.ſ.eo.ſi ſuperatus. in prin.& arg.j.de aqua plu.ar.l.quanquam.in prin.

Cum

a *Cum conueniebat.* ſcilicet de pignore. Azo.
b *Specialiter.* ſpecialé appellat preſentiũ bonorũ tantum. ſ. cum obligat ea ſola quę nũc habet. cum autẽ obligat ea quę habet, & quę habiturus eſt debitor, nõ cogitur creditor ꝓbare fuiſſe tũc in bonis. & hoc dicit hic. idẽ tamẽ ſi nihil dicat de futuris: vt. C. q̃ res pign. ob. poſ. l. fi.
c *Cautionibus.* ſ. quibuſdã, veluti ſi obligat prius ſpecialiter quaſdã res: & poſtea omnia generaliter quę habet & quæ habiturus eſt: ſicut & aliàs diximus: vt. ſ. ſi quis cau. ſed & ſi. §. quæſitum. Accur.
d *Perinde.* non debet pertinere ad generalẽ conuentionem, perinde &c.
e *Obligata.* quãdo cœpit ea habere, & cõſtabat ꝙ erant ſuę ſic habet locũ regula quãdo dubitatur ſint res debitoris, vel non. Accur.
f *Periculũ.* ſcilicet criminis ſtellionat*: vt. j. de crimi. ſtelli. l. iij. niſi res ſit ampla, & ſic vtriq; debito ſufficiat: vt. ſ. de pig. ac. l. ſi quis in pignore. §. plane.
g *Obligata.* hoc eſt, vt &c.
h *Cum primo.* id eſt à primo.
i *De quo.* ſcilicet an ſit in ſolidũ obligata.
k *Si conueniat.* ſcilicet vt ſit pignori poſtea in ſolidũ: vt. ſ. poſuit.
l *Excedit.* nec eſt dictũ ꝙ ſolida ſit obligata cum fuerit liberata.
m *Et ſolida.* poſtea ſatisfacto primo creditori.
n *Pars.* ſcilicet tantum, licet à primo liberata ſit. Accurſius.
o *Diximus.* ſ. quęrẽdo ibi, de quo &c. vt in ſolidum ſit obligata. Vel dic qđ prius diximus, ſoluendo, aut &c. ſ. in primo caſu, quãdo fuit nominatim dictum vt in ſolidũ teneret ſecũdo ea liberata à primo. & idẽ eſt ſenſus. & ꝓbatur hoc. j. qui po. in pig. ha. ſi debitor. Acc.

inclusa videtur interpretatio superiorũ, & Accur. videtur hic legisse, hoc est vt sit.

bare debere, cũ conueniebat, [a] rem in bonis debitoris fuiſſe: ad eam conuentionem pertinet, quæ ſpecialiter [b] facta eſt, non ad illam quę quotidie inferi ſolet cautionibus, [c] vt ſpecialiter rebus hypothecæ nomine datis, cætera etiam bona teneantur debitoris, quæ nunc habet, & quæ poſtea adquiſierit: perinde [d] atque ſi ſpecialiter hæ res fuiſſent obligatæ. [e]

Res obligatas potest quis alteri obligare sine periculo, si primum creditor certificetur, & intelligatur obligata in residuo: & si satisfiat primo, totum cedit in obligationem secundi. h. d. Bartolus.

Qui res ſuas iã obligauerint, & alij ſecundo obligant creditori, vt effugiãt periculũ [f] quod ſolent pati, qui ſæpius eaſdem res obligant, prædicere ſolent, alij nulli rem obligatam eſſe, quàm fortè Lucio Titio: vt in id quod excedit priorem obligationẽ, res ſit obligata: [g] [vt* ſit pignori hypothecæ ve id quod pluris eſt,] aut ſolidũ, cum primo [h] debito liberata res fuerit. de quo [i] videndum eſt, vtrum hoc ita ſe habeat ſi & conueniat: [k] an & ſi ſimpliciter conuenerit de eo quod excedit, [l] vt ſit hypothecæ: & ſolida [m] res ineſſe cõuentioni videtur, cum à primo creditore fuerit liberata, an adhuc pars. [n] Sed illud magis eſt, quod prius diximus. [o]

Quod accedit fundo, venit in obligationem. Bartolus.

XVI. MARCIANVS libro ſingulari ad formulam hypothecariam.

SI fundus hypothecæ datus ſit, deinde alluuione maior factus eſt, totus obligabitur. [p]

Voluntas domini reconciliat obligationẽ rei alienæ, ſi dominus eſt talis qui posset obligare. h. d. quem casum no. Bartolus.

Si neſciente domino res eius hypothecæ data ſit, deíde poſtea dominus ratum habuerit: dicendum eſt, hoc ipſum * quod ratum habet, voluiſſe eum retro recurrere ratihabitionẽ ad illud tempus quo conuenit. [q] Volũtas autem ſerè eorum demum ſeruabitur, [r] qui & pigno ri dare poſſunt.

Additio vel detractio qualitatis circa rem, non extinguit hypothecam. Bartolus.

Si res hypothecæ data, poſtea mutata fuerit: æquè hypothecaria actio competit, [s] veluti de domo data hypothecæ, & horto facta. Idem ſi de loco conuenit, & domus facta ſit. Itẽ de loco dato, deinde vineis in eo poſitis.

Hypothecaria datur contra possessorem, qui liberatur si solvit vel restituit: alias condemnabitur: & si fuerit contumax, po. Item iurabitur tam pro vt quàm pro fructibus extantibus. Bartolus.

In vĩdicatione pignoris quęritur, [t] an rem de qua actũ eſt, poſſideat is cum quo actũ eſt. nam ſi non poſſideat, nec dolo fecerit quò minus poſſideat: abſolui [u] debet. ſi verò poſſideat, & aut pecuniam ſoluat, aut rem reſtituat, æquè abſoluendus [x] eſt. ſi verò neutrũ horum faciat, condemnatio [y] ſequetur. Sed ſi velit reſtituere, nec poſſit, fortè quòd res abeſt, & longè eſt, vel in prouinciis: ſolet cautionib* res explicari. [z] nam ſi caueret ſe reſtituturum: abſoluitur. [a] ſin verò dolo quidem deſiit poſſidere, ſumma autem ope niſus non poſſit rem ipſam reſtituere: tanti condemnabitur, quanti actor in litem iurauerit: ſicut in

Vulg. hoc ipſo.

a *Actio.* ſi cõuenerit. §. j. & arg. ſ. e. grege. in prĩ. ſic & dos: vt. j. de iure do. l. iiij. ſic & in vſufructu: vt. ſ. de vſufructu. itẽ. §. huic. Item locus ſeruiẽs: vt. j. de aqua quotid. & æſti. l. hoc iure. §. ſed ſi alluuione. ſed ad id quod hic dicitur, alluuionẽ poſſe creditori, eſt contra. j. eo. ſi inter. §. quicquid. Sol. commodum proprietatis augmẽti profecit debitori, vt ibi: ſed commodum ipſius obligationis, eſt creditoris: vt hic. Accur.
q *Conuenit.* & ſic valet: vt. ſ. de pig. act. l. aliena. in pri. Et ſic no. ꝙ ratihabitio trahitur retro: vt hic, & C. de dona. inter vi. & vxorem. l. antepenul. & ſ. de iudi. l. licet.
r *Seruabitur.* q. d. eius ratihabitio cõfirmat pignus: qa & ipſe poteſt obligare. non ergo furioſus, cũ ipſe obligare nõ poſſit. fere autẽ dicit, propter pupillũ, qui poteſt alij conſentire, ſed non ipſe obligare ſine decreto. & inducunt. j. de manu. vin. l. ſi pater. §. fin. vbi dicit ꝙ minor. xxv. an. licet ipſe ſeruũ ſuũ manumittere non poteſt: tñ poteſt debitori conſẽtire manumittere ſeruum quem in pignore minor habet. ſed hoc non valet: quia non de pupillo ibi dicit, ſed de minore. xx. an maiore tñ. xiiij. an. Item nec de cõſenſu ad obligãdum ibi dicit: immo ecõtra ad liberandũ pignus. Alij dicunt propter mulierem dici fere. ſed hoc eſt falſum: quia pro alio nec ipſa obligare rem ſuã, nec alij conſentire poteſt: vt. C. ad Velle. l. ſenatuſconſultũ. pro ſe autẽ & ipſa poteſt & alij conſentire. Tu dic ergo quòd propter fructuariũ dicit fere, quia ipſe nõ poteſt obligare proprietatẽ: poteſt tamen proprietario cõſentire: vt. C. de vſufru. l. intereſt. Accur.
s *Competit.* vt. j. e. Paulus. §. domus. & ſ. de pig. ac. l. domo. Sed contra. ſ. quib. mo. vſufruct. amit. l. repeti. §. rei mutatione. vbi dicitur quòd extinguitur vſusfructꝰ propter rei mutationem. Sol. facilius vſusfructus extinguitur, qui non durat pereunte ſubſtãtia: vt. ſ. de vſufru. l. j. Vel ideo facilius, ne inutilis ſit proprietas ſemper abſcedente vſufructu: vt. ſ. de vſufruct. l. iij. §. ne tamen. Item contra. j. de leg. j. ſi ita legatum. §. fi. vbi dicit quòd periit legatum rei mutatione. Solu. ibi de lucro captando, hic autem de damno vitando agitur.
t *Quæritur.* ante lit. conteſt. vt & in qualibet reali quæ ad poſſeſſionem detur: vt. ſ. de interro. ac. l. qui ſeruum. §. iniuriæ.
u *Abſolui debet.* ſcilicet definitiue, ſi lis eſt conteſtata.
x *Abſoluendus eſt.* ab obſeruatione iudicij: vt inſtitu. de perpe. & temp. act. §. fi. & ſ. qui po. in pig. ha. l. mulier. & j. qui. mo. pig. vel hypothe. ſol. l. Paulus. §. fin.
y *Condemnatio.* aliàs condemnatio: & alias obligatio.
z *Explicari.* vt inſtit. de offic. iudi. §. j.
a *Abſoluitur.* ab obſeruatione iudicij.

Pignus & alia plura alluuione crescunt.

Si in princip. planus eſt. [CREDITOR.] Obligaſti mihi rem, egi contra te hypothe. & condemnatus es. ſi ab hypothecidi, qualiter mihi ſuccurratur? vindicare nõ poſſum, quia dominus non ſum. dabitur ergo mihi hypo. contra poſſidentem: & ſi excipiat de re iudi. replicabo ꝙ bene exciperet, niſi pro me lata eſſet ſententia. Si autem debitor nolit rem reſtituere poſt cõdemnationẽ, & pluris fuerit condemnatus quàm ſit ſors & vſura: an ſi poſtea voluerit ſoluere quod debuit, audiendus ſit? Et reſpon. ꝙ de rigore iuris non: quia ſententia tranſit in rem iudi. ſecus eſt de æquitate. [SI DVO.] Aliquis rem ſuam duobus obligauit: an vtroque creditori hypothe. in ſolidum competat, an pro indiuiduis partibus pro indiuiſo, quæritur. Et reſpõ. aut eadem die, aut diuerſis horis obligata fuerit. primo caſu in ſolidum obligabitur, & in ſolidum agent. in ſecundo caſu aut fuit actum vt vtrique in ſolidum teneretur: & fiet quod actum eſt. aut non: & pro partibus agetur. Viuianus.

In rem

...ſtitutum, ſi ſolvendo ſit, ſolvere debeat. Quod ſi ſolvendo non ſit, ſed ſi ſolvendo eſſet, ſolvere deberet

nem:vt &.ĩ.de euic.l.ſi venditor.circa prin.

SI ab eo.]CASVS. Rem emi à non domino, eam obligaui,an creditori pro ea competat hypothe.quæritur.Et dicitur quòd ſic. Viuianus.

a *Potuit.* nõ rei vindi.quia &c. Vel aliter ratio eſt poſita:quia nullꝰ qui habet dominium,agit Publiciana: vt.ĩ.de Pu.l.j.

b *Debitorem.*ſed & tãdiu tuetur creditorem quãdiu & debitorem: vt & argu. ſupra eo.l. grege.§.cum pignori. & de leg.ij. peto.§.pdiũ.& accedit ei quod dicitur,eiſdem defenſionibus vtitur emptor,quibus & venditor:vt.C.de euic.l.emptori. ſi ergo veniat verus dominus,nõ defẽderetur debitor,ergo nec creditor:vt hic, & ſupra de Pu.l. fin. Accurſius.

c QVi pignori. *Debetur.* vt &.C. de diſtrac. pig.l. quãdiu. & infra de verb. obli.l.in executione.§.penult.in fi. Accurſius.

CVm conuenit.]CASVS. Cum penſiones obligantur creditori, vtiles actiones ad eum tranſeunt. Vid *Cum conuenit.*ſed & ſi non conueniſſet,habet priuilegium: vt.j. qui po. in pi. ha.l.interdum.& ſupra ſi cerpe.l.creditor. & infra titu.j.l.j.

e *Vtiles.* vt ſupra eo. l.grege.§.cum pignori.& ar.C. de here.vẽ. l.poſtquam.

f *Dedit.* vt ſupra de pign.act.l.ſi.in prin.

SI inter colonum.]CASVS. Procurator alicuius prædiũ locauit colono: & conuenit vt ꝓcurator pignꝰ daret, vt colere forte liceret.ſi ratum habuit dominus, perinde eſt ac ſi ipſe cum colono conueniſſet de dando ei pignore. [SIDEBITOR.] Seruum à non domino emi bona fide, & eum obligaui. ſi creditor hypo.agat, & excipiam ego debitor quòd alicuius erat cũ eum obligaui:replicabit creditor de dolo.[SIRES.] Pignori rẽ mihi obligaſti:ĩà poſſeſsione cecidi:egi contra poſſidentem:condemnatus eſt: reſtituere non vult:an eodem modo ſit condemnandus vt debitor Et reſpon. quòd non:quia debitor condemnatur tanti quanti erat id quod debebatur.quare non pluris intereſt mei creditoris. poſſeſſor extraneus ad intereſſe meũ tenebitur:quia ad intereſſe tenetur debitoris:& ſi amplius fuero conſecutus quàm ſit debitum, hoc reſtituam creditori. Cætera clara ſunt vſque ad.l.fideiuſſor.

g *De pignore.*ſ.dãdo colono,nõ à colono:& ſic nõ eſt cõtra.ĩ.de pig.act.l.ſolutũ.§.ſi. Vel hic dat vtilẽ:ibi denegat dari directã.

h *Agat.* qui rem alienam pignerauit.

i *Exceptionem.*q.d.non tenuiſſe obligationẽ,quia res ſit aliena.& facit ſupra de rei vin.ſi à Titio.

Qui habet quaſi dominium, poteſt pignori obligare quatenus iſtius iuris vires ſe extendunt. Bartolus.

XVIII. PAVLVS libro nonodecimo ad Edictum.

SI ab eo qui Publiciana vti potuit,a quia dominiũ non habuit,pignori accepi:ſic tuetur me per Seruianam prætor, quemadmodum debitorem b per Publicianam.

XIX. VLPIANVS libro viceſimoprimo ad Edictum.

QVi pignori plures res accepit,non cogitur vnã liberare,niſi accepto vniuerſo quantum debetur.c

Si obligatur penſio,in creditorẽ tranſeũt vtiles actiones. Bartolus.

XX. IDEM libro ſeragefimoquarto ad Edictum.

CVm conuenit,d vt is qui ad refectionẽ ædificij credidit, de penſionibus iure pignoris ipſe creditum recipiat: etiam actiones vtiles e aduerſus inquilinos accipiet cautionis exemplo,quam debitor creditori pignori dedit.f

Pignus contrahitur per procuratorẽ vel geſtorem,ratihabitione ſecuta. Bartolus.

XXI. IDEM libro ſeptuageſimotertio ad Edictum.

SI inter colonum & procuratorem meum conueneritg de pignore,h vel ratam habente me conuentionem, vel mandante:quaſi inter me & colonũ meum conueniſſe videatur.

Si quaſi dominus obligans conuenia-tur:non poteſt cum effectu de dominio excipere.h.d.quod no prolimitatione.l.ſi ab eo. ſupra eo. Bartolus.

Si debitor ſeruum quem à nõ domino bona fide emerat, & pignerauit,teneat, Seruianæ locus eſt:& ſi aduerſus eum agat creditor,doli replicatione exceptionem i elidet. & ita Iulianus ait: & habet rationem.

Quicquid pignori commodi k ſiue incommodi fortuitò acceſsit,id ad debitorẽ ptinet.

Contra debitorem non reſtituentem in hac actione non iuratur in litem: ſecus ſi contra alium: & quod conſecutum fuerit, reſtituetur. Bartolus.

Si res pignerata non reſtituatur,l lis aduerſus poſſeſſorem erit æſtimanda: ſed vtique aliter aduerſus ipſum debitorem, aliter aduerſus quemuis poſſeſſorem. nam aduerſus debitorem non pluris,quàm quanti * debet,m quia non pluris intereſt: aduerſus cæteros poſſeſſores etiam pluris:n & quod amplius debito conſecutus creditor fuerit,reſtituere debet debitori pigneraticia actione.

Si fundi dominus ſuccedit debitori pigneranti,non confirmatur pignus: ſed tenetur pigneraticia actione contraria ex perſona defuncti. Bartolus.

XXII. MODESTINVS libro ſeptimo Differentiarum.

SI Titio,qui rem meã ignorante me creditori ſuo pignori obligauerit,heres extitero,ex poſtfacto pignus directò quidem non conualeſcit: ſed vtilis pigneraticia o dabitur creditori.

XXIII. IDEM libro tertio Regularum.

CReditor prædia ſibi obligata ex cauſa pignoris,locare rectè poterit.p Pignoris obligatio etiam inter abſentes rectè ex contractu obligatur. q

Qui prohibetur emere, non prohibetur pignora accipere.

XXIIII. IDEM libro quinto Regularum.

IN quorũ finibus emere quis prohibetur,r pignus accipere non prohibetur.

Inutilis obligatio non dat ius retentionis. Bartolus.

XXV. IDEM libro octauo Regularum.

k *Quidquid commodi.* vt &.C.de pig.act.quæ fortuitis.&.l.pignus in bonis.& inſitu.quib.mo.re contra.ob.§.fin.quo ad ꝓprietatem,ne ſit contra.ĩ.eo.ſi fundus.

l *Reſtituatur.* agenti hypothecaria.

m *Quàm quanti debet.* hoc cũ culpa debitor nõ reſtituat: ſed ſi dolo, nõ eſt differẽtia inter eum & extraneum poſſeſſorem de ſtricto iure: vt ſupra eo.l.ſi fundꝰ.§.in vindicatione.&.§ ſi pluris. quæ ſunt cõtrariç.de æquitate tamen poteſt dici cõtra:vt.d §.ſi pluris. Vel ſolue aliter vt dixi in.§.i vindicatiõe.

n *Etiam pluris.*intereſt quàm ſit debitum: verbigratia,culpa mea rem obligatam mihi amiſi,quam aliquis adeptus eſt: eãdemq; ſua culpa amiſit.condemnabitur mihi ad intereſſe meum, id eſt in quantum debitori teneor.Azo.

* *Vulg. quanto.*

o *Vtilis Titio.Pigneraticia.* id eſt hypothecaria,ſecundũ quoſdã. Tu dic,vtilis contraria pigneraticia. & facit.C.de rei vin.l. cũ à matre. Sed contra ſi primam teneas: ſupra de pig.act.l. ſi rẽ alienã.§.j.vbi dicit eodem caſu non dari etiã vtilem creditori. Sol.hic creditor fuit ignorãs: ibi ſciens,ſecundũ Io. ar.ĩ.eo.l.j.Vel hic de æquitate vtilis datꝰ: ibi de iure ſtricto denegatur.Vel ibi me contradicente rem meam obligauerat:hic vero me ignorante. Sed iſtæ & aliæ ſolutiones videntur nullæ:quia hic & ibi creditor erat bonæ fidei:aliàs non diceretur ibi debitor argui de mendacio: vt.ĩ.de act.empt.l.j.in fi. Item hic & ibi tractat an detur de æquitate:hoc eſt an detur vtilis: & ibi denegatur:hic cõceditur.Itẽ hic & ibi obligaui rẽ alienã ſine domini volũtate.Dic ergo ꝙ hic corrigit: vel verius hic cõcedit vtilẽ pigneratitiã,ſcilicet contrariã,vt dixi,non hypothecariã:& ita cõualeſcit pignꝰ,nõ directo,quia nõ datur hypothecaria,ſed vtiliter:quia datur pigneraticia contraria ad intereſſe:vel ad aliud æquèbonũ pignus.At ecõtra vbi obligãs pignus ſucceſsiſſet domino,tũc etiã ſcienti forte dabitur cõtra obligãtẽ tãtũ hypothecaria,quia redarguntur de ſuo mẽdacio: ſicut & ſi mihi ſcienti rem alienã vendidiſti,& poſtea domino ſucceſsiſti,teneris implere venditionem: quia ex tua conuentione te conuenio:vt ſupra de act.empt.ſi quis alienam.Ac.

p *Creditor.Poterit.*quia prædia meliorantur per culturã:vt.ĩ. de iur.fiſ.l.non intelligitur.§.diui fratres.vnde aliud eſt in re mobili:vt inſti.de obli.quæ ex delic.§.furtum. *Prædia per culturam meliorantur.*

q *Obligatur.*i.cõtrahitur,cũ fiat conſenſus:vt.ĩ.eo.l cõtrahitur.

r *IN quorum.Prohibetur.* à iudice. ſi autẽ à lege,ſicut prohibetur aliquis ratione officij:vt de contrahẽ.emp. nõ licet.nec pignori

no pon datur, secundū Bar. ī dicta. l. cōtraria.

F Ideiussor.] CASVS. Mutuaui tibi.x. & pignus accepi,& fideiussorē. impetrauit fideiussor à iudice vt liceret sibi pignora possidere, promittens se

Cōiunge l. Cum de pignor. act. soluturū mihi. nō soluit.decessisti.heres soluere vult.an fideiussor restituere pignora cogēdus sit,quæritur. Et dicitur q̄ sic. [PAVLVS.] Mutuaui tibi x.filij tui emācipati dominum mihi obligasti:& ei pſuasisti vt instrumentum mutui tibi facti & domus ad filium

† Iure optimo possidere dicit, qđ solutum est, non obligatū: quod & optima conditione, Cicero dicit.

pertinentis obligatę scriberet. scripsit. an filio tuo per scripturam suā præiudicetur quo minus te concedente in

* nec metuere debeat.

fata,filio tuo ab hereditate tua abstinente, liberā & non obligatā domū habeat, quæritur. Primo allegando dicit quòd non,ex quo cōsensum expressum non præstitit patri obliganti. Dicit tamē Modestinus quòd sibi præiudicauit per scripturam: quia consensisse videtur.

ditoribus:nec satisfecit. Quid heres debitoris paratus est soluere creditoribus.quęro,an pignora fideiussor restituere cogendus sit. Modestinus respōdit,cogendum esse.

Qui scribit contractum obligationis vel sua, videtur obligationi consentire. Bar.

Pater Scio emancipato filio[f] facilè persuasit,vt quia mutuam quātitatem acciperet [g] à Septicio creditore,chirographū perscriberet sua manu filius eius, quòd ipse impeditus esset scribere, sub commemoratione [h] domus ad filium pertinētis pignori dandæ. Quærebatur,an Seius inter cætera bona etiam hanc domum iure optimo †possidere posit,[i] cum patris se hereditate abstinuerit,nec * metuiri ex hoc solo,quòd mandāte patre manu sua perscripsit instrumentum chirographi,[k] cum neque consensum suū accommodauerat [l] patri aut signo [m] suo, aut alia scriptura. Modestinus respōdit: Cum sua manu pignori domū suam futuram [n] Seius scripserat,consensum ei obligationi dedisse manifestum [o] est.

tis ancillis nata, minimè creditoribus obligata esse. [f]

Si debitor rē pignoratam faciat deteriorem,creditori contra eum succurritur,licet contra debitorem ad debiti actionem non habeat. Bartolus.

XXVII. MARCELLVS libro quinto Digestorum.

SEruum quem quis pignori dederat,ex leuissima offensa vinxit,[q] mox soluit: & quia debito non satisfaciebat,creditor minoris [r] seruū vendidit. an aliqua actio creditori in debitorem constituenda sit, quia crediti ipsius actio non sufficit[s] ad id quod deest persequēdum? Quid si eum interfecisset,aut eluscasset? Vbi [t] quidem interfecisset, ad exhibendum tenetur: [u] vbi autem eluscasset, quasi damni iniuriæ [x] dabimus actionem ad quantum interest quòd debilitando aut vinciendo pſecutionē pignoris exinanierit. fingamus nullam crediti nomine actionem esse,quia forte causa ceciderat. [y] non existimo indignam rem [z] animaduersione & auxilio prætoris. Vlpianus notat:si vt creditori noceret, [a] vixit, tenebitur. [b] si me-

Præsumit an & quid de aucta.

[f] *Emancipato filio.* Lucij Titij.

[g] *Mancipia.* quæ fuerant in prædio tempore obligationis.

[h] *Cōmemoratione.* id est nō sunt ea quæ fuerūt tēpore obligationis.

[i] *Possidere posit.* quia in obligatione specificauit mancipia quæ sunt in prædio,aliis omnia cederent:vt.l. eo. cum tabernā.quæ est cōtra.

[k] *Scripsit.Viuian.* ille qui obligauit.

[l] *Mandante.* quasi esset debitum. tamen ante quàm obligaretur,bene valebat rātū quòd sufficiebat ad debitū.

[m] *Non sufficit.* ītepone sublata,vel per sententiā,vt Ilatum dicet.

[n] *Pōt.* incipit respōdere.

[o] *Tenetur.* quis dolo

[p] *Fuerit facta.* impleuit tamen eam mūnerando,quādo erat sub iuriret tibi dicit. Accursius.

[q] *Neque filius.* quia pater suo nomine,id ill quia sperabat legatū diem cedere & patre viuente stipulatus est,vel accepit pigū. nā adventitia quærebantur patri. sed cum hodie velut legitimus administrator pignus vel fideiussorem accipiat filius, vt ex facto minoris habebit vtilem actionem: vt.C. qñ ex fac.tu.vel cu.l.j.&.ij.

[r] *Ideiussore.* dato legato condītionali.

[s] *Pōdus respon.* creditore. quibus nūquam fuerant tenitoris,aliis cōtra.vt.C. quę res pign.obli.po l.fi.& facit.C.commu nia de leg.l.fi.in fin. supra eo.l.j.in princ Accursius.

[t] *Habenda sunt.* v C. de partu pign.l.j. quādoque tamen fecus esset.vt.C. de cap.l. præsens.sed an idē fructibus? Respon. de hinc vt dixi supra eo.l

Ad 1. Ad primum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 2. Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 3. Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 4. Ad quartum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 5. Ad quintum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 6. Ad sextum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 7. Ad septimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 8. Ad octavum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 9. Ad nonum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 10. Ad decimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 11. Ad undecimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 12. Ad duodecimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 13. Ad tertiumdecimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 14. Ad quartumdecimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 15. Ad quintumdecimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 16. Ad sextumdecimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 17. Ad septimumdecimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 18. Ad octavumdecimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 19. Ad nonumdecimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 20. Ad vicesimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 21. Ad vicesimumprimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 22. Ad vicesimumsecundum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 23. Ad vicesimumtertium dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 24. Ad vicesimumquartum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 25. Ad vicesimumquintum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 26. Ad vicesimumsextum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 27. Ad vicesimumseptimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 28. Ad vicesimumoctavum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 29. Ad vicesimumnonum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 30. Ad tricesimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 31. Ad tricesimumprimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 32. Ad tricesimumsecundum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 33. Ad tricesimumtertium dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 34. Ad tricesimumquartum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 35. Ad tricesimumquintum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 36. Ad tricesimumsextum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 37. Ad tricesimumseptimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 38. Ad tricesimumoctavum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 39. Ad tricesimumnonum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 40. Ad quadragesimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 41. Ad quadragesimumprimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 42. Ad quadragesimumsecundum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 43. Ad quadragesimumtertium dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 44. Ad quadragesimumquartum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 45. Ad quadragesimumquintum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 46. Ad quadragesimumsextum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 47. Ad quadragesimumseptimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 48. Ad quadragesimumoctavum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 49. Ad quadragesimumnonum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 50. Ad quinquagesimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 51. Ad quinquagesimumprimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 52. Ad quinquagesimumsecundum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 53. Ad quinquagesimumtertium dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 54. Ad quinquagesimumquartum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 55. Ad quinquagesimumquintum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 56. Ad quinquagesimumsextum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 57. Ad quinquagesimumseptimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 58. Ad quinquagesimumoctavum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 59. Ad quinquagesimumnonum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 60. Ad sexagesimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 61. Ad sexagesimumprimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 62. Ad sexagesimumsecundum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 63. Ad sexagesimumtertium dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 64. Ad sexagesimumquartum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 65. Ad sexagesimumquintum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 66. Ad sexagesimumsextum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 67. Ad sexagesimumseptimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 68. Ad sexagesimumoctavum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 69. Ad sexagesimumnonum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 70. Ad septuagesimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 71. Ad septuagesimumprimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 72. Ad septuagesimumsecundum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 73. Ad septuagesimumtertium dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 74. Ad septuagesimumquartum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 75. Ad septuagesimumquintum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 76. Ad septuagesimumsextum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 77. Ad septuagesimumseptimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 78. Ad septuagesimumoctavum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 79. Ad septuagesimumnonum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 80. Ad octogesimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 81. Ad octogesimumprimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 82. Ad octogesimumsecundum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 83. Ad octogesimumtertium dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 84. Ad octogesimumquartum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 85. Ad octogesimumquintum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 86. Ad octogesimumsextum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 87. Ad octogesimumseptimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 88. Ad octogesimumoctavum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 89. Ad octogesimumnonum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 90. Ad nonagesimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 91. Ad nonagesimumprimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 92. Ad nonagesimumsecundum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 93. Ad nonagesimumtertium dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 94. Ad nonagesimumquartum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 95. Ad nonagesimumquintum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 96. Ad nonagesimumsextum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 97. Ad nonagesimumseptimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 98. Ad nonagesimumoctavum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 99. Ad nonagesimumnonum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

Ad 100. Ad centesimum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ sunt ex parte materiæ, quæ quidem non sunt ex parte formæ, quæ est principium actionis. Et ideo non sequitur, quod si materia sit corruptibilis, quod forma sit corruptibilis.

ſ.de pec.l.id veſtimentum.&.j.de here.inſti. ex facto.§.reſũ.&.j.de verb.ſgni.l.malum.§. fina.&.ſ. de act. empt. fundi. §. Labeo. & de lega. ij. cum ita legatum.j. reſpon. & C.in quib.cau.pign.ta.contra.ſi non.& facit.j.titu.j.l.in prædiis.

Cvm tabernã.] CASVS in hoc principio nõ ponitur,quia facilis.[IDEM.]Seruo vel filio meo mutuaſti decẽ. ſcripſi tibi & rogaui vt fideiuſſorẽ à me nõ acciperes: ſed pignora: neque in ſcriptura iſert[a] eſt dies vel conſul: an nihilo minus teneat pignoris obligatio quęritur. Et dicitur quòd non. Vi.

a *Nihil egerit*. quod videbatur,quia erat in publico, vel conducta erat à publico.

b *Obligaſſe*. quæ reddunt eam inſtructam: vt infra de verb. ſign. l.inſtructam.

c *Obligata eſſe*. vt argu.j. de cendi. & demon. filiæ ſuæ.§. fina. Aliud eſt ſi heres poſt mortẽ debitoris alias merces intuliſſet:vt.ſ. eod. titu. l. Paulus. in princ. Item contra ſupra.e. l.fideiuſſor.§.fi. Solu. vt ibi. *ADDITO*. Pro ſolutione dic quòd hæc appellatio tabernæ prout fertur ad merces, eſt nomen vniuerſitatis: ſicut grex,peculium,& ſimilia : vt .l. cum pater.§.menſæ. infra de lega. ij. & ideo licet merces mutentur, tamen eadem videtur eſſe taberna:vt.l. grege. in princip.ſupra eo.& l.peculiũ.infra de leg. ij.& iſta vniuerſitas videtur durare eadẽ donec viuit dominus, vt hic.mutatio enim quæ poſtea fieret ibi per heredem, non caderet in obligationem : vt hic dicit text. cũ glo. quod eſt notandum. quod tamen intelligo niſi fieret aliquid cauſa explicãdi negotium cœptum à defuncto: vt.l. furti.§. illud plane.ſ. de his qui notan. infa. & quod ibi nota. ſecundum Bar.

d *idẽ quæſit*. alias.§. & aliàs lex cum epiſtula.& eſt hic annexa interpretatio Græci vſque illuc, An pignus contractum &c.

Alicui ſo non poteſt pignus dari: & datum repetitur. Bartolus.

XXXIII. TRYPHONINVS libro octauo Diſputationum.

IS qui promiſit tibi aut Titio, ſolutum quidem Titio repetere nõ poteſt,ſed pignus ei datum & ante ſolutionem recipit.

Appellatione tabernæ venit vniuerſitas mercantiæ quæ ibi exercetur : & ideo cadit in obligationẽ quæ tempore quo agitur reperitur. Bartolus.

XXXIIII. SCAEVOLA libro viceſimoſeptimo Digeſtorum.

CVm tabernã debitor creditori pignori dederit, quæſitum eſt, vtrum eo facto nihil egerit,[a] an tabernæ appellatione merces quæ in ea erãt, obligaſſe[b] videatur: & ſi eas merces per tempora diſtraxerit,& alias comparauerit,eáſque in eam tabernam intulerit, & deceſſerit: an omnia quæ ibi deprehendũtur, creditor hypothecaria actione petere poſsit: cũ & mercium ſpecies mutatæ ſint,& res aliæ illatæ. Reſpondit: Ea quæ mortis tempore debitoris in taberna inuẽta ſunt,pignori obligata eſſe[c] videntur.

Per epiſtolam poteſt cẽtrahi pignus, nec vitiatur licet in ea nõ ſit dies & cõſul. Bar.

Idem quæſiit,[d] cum epiſtula talis emiſſa ſit: † Δανείσαμόι ος παρὰ σοῦ πλείονα ἀργυρίου μυριάδας πεντακοσίας, παρεκάλεσά σε, μὴ βεβαιωτὴν, ἀλλ' ὑποθήκην παρ' ἐμοῦ λαβεῖν. οἶδας δὲ ἀνεγραμμένας, ὅτι καὶ ἡ ταβέρνα χρεοφυλακίῳ μοι ὑπάρχει ἐνεχυρασμένη, ἣν σοι ἡμῶν ἀφιέμενον ἀπόδοσθαι. [id eſt, Mutuatus abs te quingẽtos denarios, rogaui ne ſponſorem ſed pignus à me acciperes.exactè enim & pro certo noſti,nemini alij tabernam ſeruoſque meos, quàm tibi eſſe obligatos: & quòd honeſto & graui homini fidẽ habueris.] An pignus contractum ſit, an verò ea epiſtula nullius momenti ſit, cum ſine die & cõſule ſit. Reſpõdit, cum conueniſſe de pignoribus videatur,non ideirco obligationem pignorum ceſſare, quòd dies & conſules additi, vel tabulæ ſignatæ non ſint.

† *Vide Alciatum lib. Diſſũc.c. 17.& Budæũ in annot. prior. ad Pandectas hoc ipſe titulo.*

In obligatione generali venit etiam pecunia quocunque modo quæſita. B.

Creditor pignori accepit à debitore quidquid in bonis habet, habiturúſve eſſet. quæritum eſt, an corpora pecuniæ quam idẽ debitor ab alio mutuam accepit,cum in bonis eius facta ſint,obligata creditori,pignoris eſſe cœperint. Reſpondit,cœpiſſe.

Pactum de vendendo, ad inſulam renouatam perrigitur Bartolus.

XXXV. LABEO libro primo πιθάνων à Paulo Epitomatorum.

SI inſula quam tibi ex pacto conuento licuit[e] vendere,[f] combuſta eſt, deinde à debitore ſuo reſtituta, idẽ in noua inſula iuris habes.[g]

IN* QVIBVS CAVSIS pignus vel hypotheca tacite contrahitur.

TITVLVS II.

Mutuanti in refectionem, domus tacite eſt obligata: ſine domino ſine cõductori operis ſit ſoluta pecunia. Bartolus.

I. PAPINIANVS libro decimo Reſponſorum.

SEnatuſcõſulto qđ ſub Marco imperatore factũ[h] eſt, pignus inſulæ creditori datum,[i] qui pecuniam ob reſtitutionẽ ædificij extruendi mutuam dedit: ad eum quoq;[k] pertinebit, qui redemptori domino mandante nummos miniſtrauit.

Inuecta & illata ſunt tacite obligata pro penſionibus,& pro alio intereſſe. Bart.

II. MARCIANVS libro Singulari ad formulam hypothecariam.

POmponius[l] libro quadrageſimo variarũ lectionum ſcribit: Non ſolùm pro penſionibus, ſed & ſi deteriorẽ habitationem fecerit culpa ſua inquilinus,(quo nomine ex locato[m] cum eo erit actio) inuecta & illata pignori erunt obligata.

Inuecta in horreum vel in aream inuecta domui, & ibi illata, ſunt obligata pro penſione. Bartolus.

III. VLPIANVS libro ſeptuageſimotertio ad Edictum.

SI horreum fuit conductum, vel deuorſoriũ[n] vel area:[o] tacitam cõuentionẽ de inuectis illatis etiã in his locũ habere putat Neratius:quod verius eſt.

Hic ponitur differentia inter prædia ruſtica & vrbana Bartolus.

IIII. NERATIVS libro primo Membranarum.

EO iure vtimur, vt quæ in prædia vrbana inducta[p] illata ſunt, pignori eſſe credantur, quaſi id tacitè conuenerit.[q] In ruſticis prædiis contrà obſeruatur.[r]

Stabulum quod eſt in comitatu : à prædiis vrbanis non multum differt. Bartolus.

Stabula quæ non ſunt in continentibus ædificiis:quorũ prædiorum ea numero habenda[ſ] ſint, dubitari poteſt. Et quidem vrbanorum ſine dubio nõ

e *Sed inſula. Licet.* ſcili cet mihi. Accur.

f *Vẽdere*.cum nõ fuit vẽdita:& dic,tibi creditori. & habes, quod eſt ſi fi.expone, ſcilicet tu creditor. Vel dic qꝙ fuit vendita: & loquitur emptori . & dic licuit,ſcilicet creditori. & habeas ſuo.ſed ſecũdum primam eſt tuo.

g *Iuris habes*.vt ſupra eod.Paulus.§. domus. Accurſius.

*Ex gl.

IN QVIBVS cauſis pignus vel hypotheca tacite contrahitur.

SEnatus] CASVS.Si fabro tuo.x.te mandante mutuaui in domus refectionẽ:perinde mihi tacite obligata eſt domus, ac ſi tibi mutuaſſem. & hoc cauetur ſenatuſcõ. Viui.

h *Factũ*. quo ſenatuſ con.dicitur,pign* &c.

i *Datum*.ipſo iure,ſcilicet à lege. aliàs non pertineret hæc lex ad titulũ.& facit ꝙ hoc.j. qui pot.in pign.ha.interdum.& in authẽ.de æquali.do.§.his conſequens.colla.vij.

k *Ad eum quoque*. nõ ſolum ad eum qui mutuam pecuniam domino dedit, pertinebit: ſed etiam &c.vt hic,& j.de priui.cre. ſi vẽtri. §.j. Et dic ꝙ redẽptor eſt qui ſuis cæmẽtis opus domino ædificat: vt.ſ. de rei vind. l.redemptores. Accurſius.

Redemptor eſt qui ſuis cæmentis opus domino conſtruit.

l *Pomponius*.aliàs incipit, Põponi*:& aliàs, non ſolum. Acc.

m *Ex locato*.vt ſupra loca.ſi vulnerauerit.& creditor tenẽt pigneratitia:vt ſupra de pigneratt.actio. l. creditor. Accurſius.

n *I horreum Diuerſorium*. ſtatio eſt in qua diuerſis generibus merces afferuntur.

*Vulg. diuerſitorium.

Diuerſorii quid.

o *Vel area*. contigua habitationi. Vel dic area , in qua conductor domũ conſtruxit. Acc.

p *Eo iure. Inducta*. etiam ignoráte domino. Accurſius.

q *Conuenerit*. vt &.ſ. de pact. l.item quia.& j.de migrando.l.j.circa prin. Accurſius.

r *Obſeruatur*. vbi non obligat tacite niſi dominus ſciuerit,vt C.locati.l.certi iuris. Accur.

ſ *Habenda*. quod eſt neceſſe ſciri, propter id quod dixi modo.ſ. proxi.reſpon.Accur.

Non

sunt, cum à cæteris ædificiis separata sint. quod ad causam tamen talis taciti pignoris pertinet, non multum[a] ab vrbanis prædiis differunt.

V. MARCIANVS libro singulari ad formulam hypothecariam.

POmponius[b] libro tertiodecimo variarum lectionum scribit, si gratuitam habitationem conductor mihi præstiterit, inuecta à me domino insulæ pignori non esse.[c] Item illud, inquit, videndum est, voluntate domini induci pignus ita posse, vt in partem debiti sit obligatum.[d]

Fideiubēdo videtur quis approbare obligationem bonorum suorum ante factam. secus in ea quæ fieret postea. Bartolus.

Si quis fideiubeat,[e] cum res illius[f] à debitore pro quo fideiusſit, pignori data sit: beliſsimè intellegitur, hoc ipso quòd fideiubeat, quodammodo mandare res suas esse obligatas.[g] Sanè si postea sint eius res hypothecæ datæ, nō erunt obligatæ.

Tacita vel ficta obligatio manumissionem serui non impedit. Bartolus.

VI. VLPIANVS libro septuagesimotertio ad Edictum.

LIcet in prædiis vrbanis tacitè soleat conuentum accipi, vt perinde teneantur inuecta[h] & illata, ac si specialiter cō ueniſſet: certè libertati huiusmodi pignus[i] non officit. idque & Pomponius probat. ait enim manumiſsioni non officere ob habitationem obligatum.[k]

Fructus intelliguntur tacite obligati pro pensione. Bartolus.

VII. POMPONIVS libro tertiodecimo ex Variis Lectionibus.

IN prædiis rusticis fructus qui ibi nascuntur, tacite intellegūtur pignori esse domino fundi locati, etiam si nominatim id non cōuenerit.[l] Videndum est, ne non omnia illata, vel inducta, sed ea sola quę vt ibi sint illata fuerint,[m] pignori sint. qđ magis est.

Potest creditor fructus pignoris in vsuras compensare. Bartolus.

VIII. PAVLVS libro secundo Sententiarum.

CVm debitor gratuita pecunia[n] vtatur, potest creditor de fructibus rei sibi pignoratę ad modum legitimum vsuras retinere.[o]

Mancipia specialiter obligata non possunt manumitti: sed obligata tacite sic, antequam includantur. Bartolus.

IX. IDEM libro singulari de Officio Præfecti Vigilum.

EST differentia obligatorum propter pensionem, & eorum quæ ex conuentione manifestarij pignoris nomine tenentur: q manumittere mancipia obligata[p] pignori non possumus: inhabitantes autem manumittimus:[q] scilicet antequā pēsionis nomine percludamur. tunc enim pignoris nomine retenta mancipia nō liberabimus. Et derisus Nerua iurisconsultus, qui per fenestram[r] mōstrauerat seruos detentos ob pensionem liberari posse.

Per obligationem ex causa transactionis, videtur tacite actum vt res veniat in obligationem primam, si transactioni nō stetur. Bartolus.

X. SCAEVOLA libro sexto Digestorum.

TVtoris heres cum herede pupilli transactione[s] facta, cum ex ea maiorem partē soluisset, in residuam quantitatem pignus obligauit. Quæsitū est, an in veterem[t] contractum iure res obligata esset. Respōdit, secundum ea quę proponerentur, obligatam[u] esse.

QVAE RES PIGNORI vel hypothecæ datæ obligari non possunt.

TITVLVS III.

I. MARCIANVS libro singulari ad formulam hypothecariam.

PVpillus sine tutoris auctoritate hypothecā dare non potest.[x]

Filius vel seruus non potest pro alio rem peculii obligare, etiam si administratio ei libera sit concessa. Bartolus.

Sit filiusfamilias pro alio rem peculiarem obligauerit, vel seruus, dicendum est eam non non est obligata: vt. C. etiā ob chi. pe. pig. re. pos. l. j. §. penul. Ac.

QVAE RES PIGNORI VEL HYpotheca datæ obligari non possunt.

x PVpillus *Non potest.* sed nec cum tutore sine decreto: vt infra de re. eo. l. j. & C. de admini. tu. l. lex quę. & arg. infra proxi. §. Accursius.

---

a *Non multum.* Differūt ergo in aliquo: in hoc scilicet quia in vrbanis ignorante domino: in his autē stabulis demū eo sciente tenetur: quia rustica sunt prædia, vt hic dixit. Sed certè imò videntur vrbana: vt. j. de verborum signifi. l. vrbana. quę est cōtra. Sol. ibi loquitur de his stabulis quæ iuncta sunt ædificiis, & gratia habitandi sunt. Vel

stricte hic accipitur vrbanum prędiū, pro eo q. tantū quod est in vrbe. prima verior est.

b *Pomponius scribit.*] CASVS est facilis vsque ad §. si quis. [SI QVIS FIDEIVBEAT.] Rē tuā obligaui te nesciēte: fideiusiſti: an ppter fideiusionē videaris tacite rerū tuarum obligationē ratificasse, q̄ritur. Et dicitur q̄ sic: secus si primo fideiusſisti, & postea rem tuā te ignorante obligaui. Viuianus.

b *Pomponius.* aliàs incipit, Pomponius. & aliàs si gratuitam. Sed quid si nó gratuitam? Respon. domino sunt obligata: vt. ā. de pign. act. l. solutū. §. solutā. aliud in rustico: vt. ā. loca. & conduct. si in lege. §. colonus.

c *Non esse.* scilicet ad pēsionem, sed pro deterioratione sic: vt. ā. e. l. nō solum. Item an suo locatori sit obligatus? Respon. eodem modo vt de domino. s. pro deterioratione.

d *Obligatum.* & certe potest. Accursius.

e *Fideiubeat.* s. tunc.

f *Illius.* s. fideiusſoris.

g *Obligatas.* Et sic ratificatur præcedēs suæ rei obligatio tacito. Sed arg. cōtra. ā. quod iusſu. l. dominum. Sed posset dici aliud in iusſu, & aliud in eo q̄ mādato fideiuber. & etiā posset reddi ratio, secundū Io. Vel ibi ante, vt hic subiicit. Pacit autem ad. §. istū. j. de adqui. possess. l. fundi. in fi. debet enim protestari in contrarium: vt ā. ad Mac. l. si filius.

h *Licet in prædiis. Inuecta.* differentia inter hæc est: vt. j. de verb. sign. ferri.

i *Huiusmodi pignus.* scilicet tacitū quo minus possit manumitti seruus sic obligat⁹: nisi in casu: vt. C. de ser. pig. da. l. si tutor. sicut & generali obligatiōe obligatus potest manumitti. secus si specialiter & expresse: vt hic, & Cod. de ser. pig. dat. ma. l. ab eo. & l. ij. & j. eo. l. est differentia.

k *Obligatum.* scilicet tacite.

l *IN prædiis Non conuenerit.* vt. & supra loca. si in lege. §. si colonus. secus in re empta ex fructuum pretio: vt. C. eodem. l. quamuis. Accursius.

m *Illata fuerint.* perpetuo, non temporis causa: vt. ā. titu. j. l. si debitor. & C. e. si non inducta.

n *CVm debitor. Pecunia.* forte depositā, vel mutuata sine stipulatione vsurarum. Accursius.

o *Retinere.* duo dicit: & propter vsuras indebitas retineri: item primo in vsuris, quàm in sorte: sed primū est mirabile. dic tamē secundum Ir. & bene q̄ saltem pacto erant debitę: & sic naturaliter, & per retentionem pignoris poterāt retineri: vt hic, & C. de vsu. l. per retentionē. Secundum autē videtur contra legem qua dicitur q̄ in grauiorē causam, & sic in sortē, accipiatur: vt. j. de sol. l. j & ij. q̄ sunt cōtra. Sol. aliud in fructibus perceptis, vt hic: & aliud in pecunia soluta: vt ibi: arg. ā. si cer. pe. l. singularia. & j. de sol. l. in his. Vel dic q̄ etiam specialiter p̄ his vsuris pignus fuit obligatum. Tertiū etiam dicit ad modum legitimū &c. vbi subaudi, maxime: vt. C. de vsu. l. si ea lege.

p *Est differentia. Obligata.* s. expressim.

q *Manumittimus.* nisi in fraudem creditoris fiat: vt. C. de ser. pign. da. ma. l. ij.

r *Fenestram.* hæc deceptio in simili casu ostenditur. ā. de pign. act. l. si qua.

s *Tutoris.*] CASVS. Tutor pupillo ex mala administratione tenebat in .c. decesit vterque. heres tutoris cōuētus ab herede pupilli, cum eo transegit, cui partē soluit: & pro residuo dedit pignora. an iudicio tutelæ pignora teneātur, si heres tutoris trāsactioni non stetit, quęritur. Et dicitur quòd sic. q. d. in iudicio tutelæ conueniri poterit. Viuia.

t *Transactione.* animo nouandi. vel dic simpliciter.

u *In veterē cōtractum.* id est quasi contractū, scilicet tutelę: cum hic nolit stare transactioni: vnde nec ei fides est seruanda: vt. C. de pact. l. cum proponas. *Obligatam.* i. quasi obligatā posse retineri pro hac pecunia chirographaria ex veteri cō tractu debita: vere tñ

x PVpillus *Non potest.* sed nec cum tutore sine decreto: vt infra de re. eo. l. j. & C. de admini. tu. l. lex quę. & arg. infra proxi. §. Accursius.

† *Hic habemus tex. secundū Bal. bene no. & figēdū corde, quòd in cessione libera administrationis non venit donatio. concor. sunt in glo. quod est diligenter menti tenēdum.*

Habeant.

instituto de inuti. stipu. §. j. & supra de contrahenda emptio. l. si in emptione. §. omnium.

f *Non potest*. verbo em venditionis omnẽ contractum lex. xij. tabu. accipit: vt. j. de statulib. l. statuliber à ceteris. §. Quint⁹ Muci⁹. & C. de re. ali. nó ali. l. fi. & facit cũ hoc supra de pign. l. sed & quod. §. quod emptionẽ. Sed contra in eo. titu. Lũ quorum. Sol. vt ibi.

g *Acceperit*. quod tamen emi nõ potest: vt C. de liti. l. finali. Ac.

h *Etiã in pignoribus*. non solũ hypothecis.

i *Mobilibus*. non solũ immobilibus. Acc.

k *Si alius. Exceptio*. vt C. ad Velleia. l. mulierem. Accursius.

l *In fideiussore*. vt ei succurratur, nisi animo donandi intercesserit: vt supra ad Mace. l. si pater. §. penulti. & fin.

A Rifo.] CASVS. A Rem tuam mihi pro. x. obligasti: & Titius. x. tibi mutuauit vt mihi solueres. soluisti. an Titio remaneat res obligata, quæritur. Et respon. quòd non, nisi pere non potest:[f] vt diuus Pius Claudio Saturnino rescripsit.

Sicut res litigiosa non potest alienari, ita nec pignori dari. Bartolus.

Quid ergo si prædium quis litigiosum pignori acceperit,[g] an exceptione summouendus sit? Et Octauenus putabat, etiam in pignoribus[h] locum habere exceptionem. quod ait Scæuola libro tertio variarum quæstionum procedere, vt in rebus mobilibus[i] exceptio locum habeat.

Obligans rem pro muliere vel filiofamilias contra senatusconsultum habet priuilegiũ quod habent & illi. h. d. Vel sic: Quando exceptio competit ad fideiussorem, competit etiam ad pignus datum ab alio. Bartolus.

31. GAIVS libro singulari de Formula Hypothecaria.

SI alius pro muliere quæ intercessit, dederit hypothecam, aut pro filiofamilias, cui contra senatusconsultum creditum est, an his succurritur, quæritur. Et in eo quidem qui pro muliere obligauit rem suã, facilius dicetur succurri ei: sicuti fideiussori huius mulieris eadem datur exceptio.[k] Sed & tur,[n] non aliter in ius pignoris succedet,[o] nisi conuenerit vt sibi eadem res esset obligata. Neque enim in ius primi succedere debet,[p] qui ipse nihil cõuenit de pignore. quo casu emptoris q causa melior efficietur. Denique si antiquior creditor de pignore vendendo cũ debitore pactum interposuit, posterior autem creditor de distrahendo omisit,[r] non per obliuionem, sed cum hoc ageretur, ne posset vendere:[s] videamus an dici possit hucusque transire ad eum ius prioris, vt distrahere pignus[t] huic liceat. quod admittendum existimo. Sæpe enim quod quis ex sua persona non habet, hoc per extraneum petere * potest.[u]

Quando est in potestate debitoris, an perficiatur obligatio illud tempus perfectionis inspicitur, non initium. secus si in eius potestate non esset. Bartolus.

cessio. aut de aliena pecunia: & tũc vt ille cuius pecunia liberatur, succedat in ius pigno- *Creditoris* ris prioris creditoris, cuius *quatuor* quatuor sunt necessaria. Primũ, q cõueniat *sunt ne-* sibi, vt sint ei obligata. Itẽ *cessaria.* vt in locum primi succedat. Item vt ad hoc[a] *Fiunt* mutuet. Item requiritur vt ipsa pecunia *primo re-* perueniat ad primum creditorẽ his quatuor interuenientibus successit in locum primi, vt posset vẽdere etiã si cõtrarium actum est: vt hac lege dicitur. Item vt in ordine temporis præferatur his quibus ille præfertur: vt infra titulo primo. l. si prior. §. à Titio. &. §. si terti⁹. Item in priuilegiũ personalium actionum, in * *habet* quod forte & sine hoc succedit: vt infra de cess. bonorũ. l. ij. Sed numquid eadem hypotheca datur secundo, quæ primo dabatur? Respõ. non: quia illa sublata fuit solutione, sed est q omnia similis naturæ. Item quomodo ex pacto debitoris & secũdi mutuãtis succeditur primo? Rñ. quia primo

1111. IDEM libro quinto Responsorum.

TItius cum mutuam pecuniam accipere vellet à Mæuio, cauit ei, & quasdam res hypothecæ nomine dare destina-

te pro muliere alegata, & peperi tecum de dote restituenda soluto matrimonio: & rem mihi obligasti, & tibi numerauí. medio tempore post numerationẽ primam, & ante secundam eandem alij obligasti. quis nostrũ in pignore potior sit, quæritur. Et videtur quòd ego essem potior: quia ad integrũ. c. exsoluenda obligatus summneq; est referenda pignoris obligatio ad id tẽpus quo heri debuit restituxquisitis numeratio: sed ad initiũ cõtractus siue promissionis. nec; est ille casus similis illi casui illius. l. in- pe. l. pe. vbi potior est secundus prior: quia hoc casu potior summeq; est in viri potestate trũ velit accipere dotem, vel non: & sic que restituere: quod esset, relinquereq; mulier indotata: quod esse non potest. Vi.

a *Accepit.* à marito.

f *Debi.* i. obligauit.

g *De pignere.* quis potior esset in eo.

b *Compellatur.* est & alia ratio, quia non

vnam ex his rebus vendidiſti:poſtea numerauiſti:an res diſtracta mihi remaneat obligata,quæritur.Et rñ.quòd nó:quia pignoris obligatio referenda eſt ad tempus quo fiebat numeratio, vt res quæ in bonis tuis tunc fuerunt,intelligãtur obligatæ.Vi.

a *Pecuniam.* à creditore. Accurſius.

b *Non accipere.*vt.ĩ.ſi cer.peta. qui pecuniã.

c *Habuerit.* vt.j.tit.j. l.j.in fi.&.l.potior eſt. in prin. Accurſius.

d *Creditor. Relegatur.*nec tenet obligatio:vt.C.e. qui filios. hoc tamen fallit tunc, quando diſtrahi permittit:vt.C. de pa. qui ſi.diſt.l.ſecunda.

QVI POTIORES in pignore &c.

Qui dotem.]CASVS.Promiſi centum in dotẽ pro muliere aliqua, & pepigi tecum de dote reſtituẽda ſoluto matrimonio:& rem mihi obligaſti,&tibi numeraui,medio tempore poſt numerationẽ primam,& ante ſecũdam eandem alij obligaſti. quis noſtrũ in pignore potior ſit,quæritur. Et videtur quòd ego eſſem potior: quia ad integra.c. exſoluenda obligatus ſum:neq; eſt referẽda pignoris obligatio ad id tẽpus quo fieri debuit reſiduæ quãtitatis numeratio: ſed ad initiũ cõtractus ſiue promiſſionis.neq; eſt iſte caſus ſimilis illi caſui illius.l.ĩ.tit. pxi. l.pe.vbi potior eſt ſecũdus priore:quia hoc caſu potior ſum:neque eſt in viri poteſtate vtrũ velit accipere dotem,vel non:& ſic neque reſtituere: quod ſi eſſet,relinqueret mulier indotata:quod eſſe non poteſt.Vi.

e *Accepit.*à marito.

f *Dedit.*i.obligauit.

g *De pignore.* quis potior eſſet in eo.

h *Compellitur.*eſt & alia ratio,quia non poteſt commodum non accipere,cũ onera matrimonij ſuſtineat,vt ſubiicit: vt ar. infra, de ver. ſig.l. Nepos Proculo.diſtinguitur ergo ſecundum Azo.vtrum in poteſtate debitoris ſit ſe non obligare:in quo caſu ſpectatur tempus numerationis:vt ſupra titu.j. Titius.an non:in quo caſu tempus ſpectatur conuentionis:vt hic, & ſupra de pig.l. ſi fundus.§.j. & infra eo.qui balneum.in princ.&.§.j.&.ij.Item hæc diſtinctio locum habet in principali debito.ſed eo contracto nõ ſpectatur in vſuris,potuerit vel non potuerit debitor in eas incidere:vt infra eo.Lucius.

i *Tempora.* quod videbatur:vt.ĩ.e.creditor.§.ſi idem.

k *Contracta.* ab initio:vt argu.C.de bo.quæ libe.l.cum oportet.§.finali. Accurſius.

l *Redderet.* id eſt ne acciperet,& ita non redderet. Accurſius.

m *Videatur.* quod eſſe nõ debet: vt &.ĩ. de condic.ob cau.l.ſi donatur⁹.§.ſi &.j.de exceptio.do.l.apud.§.ſed & ſi mulier. Ac.

Qui generaliter.]CASVS. Potior eſt is cui generaliter obligata ſunt alicuius bona,quàm is cui ſpecialiter obligata

£ Vetus.

pit pecuniam.[a] Quæſitum eſt, an & prius res venditę creditori tenerentur. Reſpondit,cũ in poteſtate fuerit debitoris,poſt cautionem interpoſitam pecuniam non accipere,[b] eo tempore pignoris obligationem contractam videri,quo pecunia numerata eſt: & ideo inſpiciendum, quas res in bonis debitor numeratæ pecuniæ tempore habuerit.[c]

V. IDEM libro quinto Sententiarum.

CReditor qui ſciens filiumfamilias à parente pignori accepit,relegatur.[d]

QVI POTIORES IN pignore vel hypotheca habeantur:& de his qui in priorum creditorum locum ſuccedunt.

TITVLVS IIII.

Quando in poteſtate debitoris eſt pecuniam non recipere,tempus ſolutionis inſpicitur.quando non eſt in poteſtate, tempus obligationis contracta inſpicitur. Bar.

I. PAPINIANVS libro octauo Quæſtionum.

QVi dotem pro muliere promiſit, pignus ſiue hypothecã de reſtituenda ſibi dote accepit.[e] ſubſecuta deinde pro parte numeratione, maritus eandem rem pignori alij dedit:[f] mox reſiduæ quantitatis numeratio impleta eſt. Quærebatur de pignore.[g] Cum ex cauſa promiſſionis ad vniuerſæ quãtitatis exſolutionem,qui dotem promiſit compellitur:[h] non vtique ſolutionum obſeruanda ſunt tempora,[i] ſed dies contractæ[k] obligationis.nec probè dici in poteſtate eius eſſe,ne pecuniã reſiduã redderet,[l] vt minus dotata mulier eſſe videatur.[m] Alia cauſa eſt eius qui pignus accepit ad eam ſummam quam intra diem certum numeraſſet:ac fortè priuſquam numeraret, alij res pignori data eſt.

Prior in tempore præfertur poſteriori, ſiue generalem ſiue ſpecialem hypothecam habeat:niſi aliter actum ſit. Bartolus.

II. IDEM libro tertio Reſponſorum.

QVi generaliter bona debitoris pignori accepit, eo potior eſt, cui poſtea prædium ex his bonis pignori datum: quamuis ex cæteris pecuniam ſuam redigere poſſit.[n] quòd ſi ea cõuẽtio prioris fuit, vt ita demum cætera[o] bona pignori haberẽtur, ſi pecunia de his quę generaliter accepit,ſeruari non potuiſſet: deficiente[p] ſecunda conuentione, ſecundus creditor in pignore poſtea dato non tam potior quàm ſolus[q] inuenietur.

Pignora in obligatione nouante repetita, intelliguntur repetita cum primilegio prioritatis. Bartolus.

III. IDEM libro vndecimo Reſponſorum.

CReditor[r] acceptis pignoribus,quæ ſecunda conuẽtione ſecundus creditor accepit, nouatione[ſ] poſtea facta[t] pignora prioribus addidit. Superioris tẽporis ordinẽ manere primo creditori placuit,tanquã in ſuum locum ſuccedenti.

Si primo obligetur res debita, ſecundo eadem effecta propria: prior in tempore præfertur,niſi ſecundus in locum debentis rem ſucceſſerit. Bartolus.

Cum ex cauſa mãdati prædiũ Titio, cui negotium fuerat geſtum, deberetur: prius quàm

A ſunt in pignore ſpeciali:licet quæ generaliter obligata ſunt,ad ſolutionẽ ſufficiant.Si vero generalis fuit obligatio aliquibus deductis:generaliter obligata ſi ſufficiant,potior eſt ſecundus creditor in pignore,& ſoli ſpecialiter obligatur. Viuianus.

n *Poſſit.*immo videtur potior qui ſpeciale habet:vt.C.de pig. l.ij.Sol.hic de iure ſtricto:ibi de æquitate:immo verius ibi alius caſus eſt.ibi enim obligauerat debitor omnia bona generaliter vni, & eidem quædã ſpecialiter, hic autem tantum generaliter, vnde in omnib⁹ eſt potior:hic generaliter: vt hic,& C. eo.l.ſi generaliter. Accurſius.

o *Cætera.* quæ ſunt excepta de generali conuentione.& ſic mutat caſum.

p *Deficiente.* quod eſt cũ ex aliis ſatisfieri poteſt: vt argu.j.de nau. fœ.l.fœnerator.

q *Solus.*immo videntur ſimul in eo admitti:vt.j.e. idemque.§. ſi tibi.quæ eſt cõtra. Solu.[a] ibi ſimul acceperunt:hic diuerſis temporibus.vel vt ibi.

a Iſtam ſol. ſequitur Bar.hic.

Creditor.]CASVS. Rem tuã mihi p decẽ obligaſti, deinde alij obligaſti,& pro aliis.x.&animo nouãdi: & ſtipulatus ſum vtraque.x.& accepi pignora.quis noſtrũ potior ſit,quæritur. Et reſpõ. quantum ad prima pignora obligata p meis x.ego ſum potior.quãtum ad alia decem ſecundus potior.[CVM EX CAVSA.]Rogaui vt fundũ mihi emeres:emiſti. antequã traderes eum mihi,Titio obligaui, & poſt traditionẽ alij.quis ſit potior,quæritur.Et reſpon. quòd primus. [POST.] Certis regionibus fundus diuiſus eſt. & quia partem meę partis habebat creditor adhuc obligatã, volui vt caueret ſocius de ea liberanda:& cõuenit vt ſi non liberaret,liceret mihi partem dimidiam illius partis quæ ex diuiſione ad me venit,huic diſtrahere:quia contractum eſt pignus rectè: & prior creditor non præfertur,neque concurret: quia dimidiam fundi pro indiuiſo obligando ſocius partem meam me non conſentiente non poterat obligare:vnde prius non fuerat obligata. Viuianus.

B

C

D

r *Creditor* ſcilicet prior.

ſ *Nouatione.* mutuauit enim forte iterum pecuniã, & nouum inſtrumentum eſt factũ animo nouandi primã obligationẽ tam in perſonalibus quàm in pignoribus:& ſtipulatus eſt creditor primã & ſecũdã pecuniã animo nouãdi,& accepit poſtea & alia pignora:p quod videbatur q⁹ ſecũdus creditor cui inter primum cõtractũ & hunc ſecũdũ prima pignora erãt obligata, eſſet potior.quod remouet hic,quantũ eſt ad primis pignorib⁹,& pecunia primo ſup his data,non autem in plus,vt hic,&.ĩ.e.ſi prior. in prin.&.l.ſi.j.reſpon.& arg.infra de ſepara.l.debitor.

t *Facta.* ſcilicet à primo creditore.

a *Ei.* scilicet Titio.
b *Traderetur.* à procuratore. Accursius.
c *Apparuit.* vt & argu. supra de rei vin. l. si à Titio. Sed cõtra. j. eo. qui balneum. §. fina. vbi dicit quòd nõ confirmatur obligatio facta tũc quando non erat res obligantis. Solu. hic fallẽ erat debita: ibi nõ: vt argu. ff. de pign. l. j. in prin.
d *Qui negotium.* cui procuratori Titius pignori esse cõuenerat, & ita potior erat priore: vt. C. e. l. licet. Sed hoc nõ placet: quia cũ procuratoris fuerat res, ei obligari nõ potuit. Dic ergo q̃ procurator habebat exceptionem contra dominum: vt. j. qui. mo. pign. vel hypo. fol. l. j. ergo cõtra creditorem primũ. & idẽ in eo qui soluit procuratori: vt. j. de pri. cre. l. si ventri. §. fi. nõ autem contra primum creditorem vel alium haberet hypothecariã. Accursius.
e *Constaret.* & non in plus: vt. j. eo. qui à debitore. & j. titu. j. l. iij.
f *Vt si frater.* qui obligauit.
g *Portionem.* quæ pueuit ad fratrẽ qui nõ pignorauit, quæ est in dimidia suæ dimidiæ q̃ indiuiso. alia enim dimidia obligata nõ poterat esse: vt hic. & ifra qui. mo. pig. vel hypo. fol. si consenserit. §. fi. & ff. communi diui. l. si quis putãs. §. si fundus.
h *Alter.* cuius pars à fratre erat obligata.
i *Obligare.* i. ad eã quę peruenit ad obligatã à fratre, & sic nõ poterat esse obligata. secũdus ergo sol⁹ reperitur in pignore: vt supra eo. l. qui generaliter. in fi.

SI debitor.]CASVS. Rem tuã mihi obligasti: deinde alij. rem quandam mihi vendidisti: an prior creditor in pignore potior sit? Et rñ. q̃ sic: quia nihil refert debitor soluerit, an compensauerit.
k *Remaham.* sed quid si eãdem? R. ñ. poterit secundus adhuc ei offerre: vt. C. si antiquior cre. l. j. §. j. Accursius.

INterdum.]CASVS. Casus assignat in quibus posterior creditor potior est: vt si mihi nauẽ obligasti: deinde alius in nauis refectionẽ tibi. x. mutuauit: quia ille potior est. Idẽ si credidit in cibaria nautarũ. Idem est si in nauim ꝓpter merces vehẽdas nautarũ. Idem est si ego primo credidi, & pupillus postea. & hoc cũ mihi facta fuerat generalis hypo. & pupillus credidit in emptionẽ prædij in quo ille potior est. Si autẽ tu debitor partem solueris. l. ꝓ pretio rei emptæ, pupillus. l. crediderit: ego & prior creditor, scilicet pupill⁹ in pignore cõcurremus. [*SI TIBI.*] Si quæ habes & habitur⁹ es, mihi obligaueris: deinde prędium cum in tuum dominium peruenerit, quia emere voluisti, Titio obligasti: quis nostrũ potior est? Et rñ. quòd ambo concurrimus: neq; mihi proficit quòd tua pecunia quæ mihi generali hypotheca obligatur, prædium emptum est, quo magis potior sum: & intellige cũ generalis & specialis hypotheca simul facta fuerit: ne sit cõtra supra eo. qui generaliter. vel dic & vt hic notatur. h. d. vsque ad. l. qui balneum. Viuianus.
l *Priore.* hoc verum est secundum quosdam, si prior habet tãtum generalem tacitam hypothecam: secus si specialem expressam. hoc verum est secundum Io. immo secundũ Azo. & si specialẽ: sicut & is cuius pecunia res est empta, quam ei pignori esse cõuenit, præferi priori habenti specialẽ: vt. C. e. licet. & in auth. de æquali do. §. his consequens. in prin. col. vij. Item hoc est verũ, nisi prior habeat hypothecã, & priuilegiũ inter psonales actiones: vt in dote dicitur: vt in authen. de æqua. do. §. his cõsequẽs. in fine. §. col. vij. tunc ei prefertur mulier ꝓpter duo: scilicet ꝓpter priuilegiũ, & ꝓpter tempus: alias id est iure cõmuni, vel id est, nisi hæc duo essent pro ea, potior est hic quãm mulier, cum hic priori habenti expressam prefe ratur, vt dictũ est: mulier non.
† *Facit ad hãc. l. ita in vsu. c. tenetis. manum. & obedien.*
m *Crediderò.* Tria enim habeo priuilegia. Vnũ, quia in personalibus preferor actioni b⁹: vt. ff. si cer. pe. l. creditor. & j. de priu. cre. l. si ventri. §. j. & l. qui nauẽ. Secũdũ, quia tacitum pignus: vt hic, & supra qui. mo. pign. ta. cõtra. l. j. & j. eo. l. idẽque. ij. rñ. secus autẽ in eo cui⁹ pecunia res est empta: vt. C. de pig. l. quamuis ea. nisi sit pupillus: vt infra. l. iij. & nisi sit actum: vt. C. e. l. licet. & his duobus modis potest intelligi auth. de æquali. do. §. his cõsequẽs. in prin. col. vij. vel etiam circa personalem actionem. Tertiũ, quia præferor primo habenti expressam hypothecam, vt in omnibus his exẽplis, & j. l. proxi. Sed contra in hoc. C. eo. eos. vbi dicit habentes pignora præferri chirographariis. Sed certe hic non est chirographarius: cũ habeat tacitũ pignus, vt dictũ est. quidã tamẽ dicũt q̃ nõ habet tacitã hypothecã. Et sic dicunt speciale q̃ priuilegiũ personale præferatur pignorib⁹. Itẽ quid si ad faciendã domũ? credo idẽ: vt. j. de priui. cre. quod quis. & in auth. de æquali. do. §. his cõsequẽs. in prin. sed cõtra dico: & illas intellige vt dixi modo expo ni. §. his cõsequẽs. leges em tacitã inducẽtes, de reficiẽte, nõ faciẽte dicũt: vt hic, & ff. tit. j. l. j. & ar. j. de iti. actuq; priu. l. iij. §. pe.
Priuilegiũ psonale pignori præfertur.
n *HVius enim.* mutatio personarum.
o *Non poterat.* sicut nec artes doceri sine magistris, nec iura reddi sine iudicibus: vt supra de origi. iur. l. ij. §. post originẽ. & facit. C. de ali. præ. l. finali.
p *Obligatas.* alij tamen ante.
q *Fiant.* à custodibus.
r *Exoluatur.* pro eis.
s *Potentior.* cui talia debentur.
t *Merces.* id est pensio. Azo.
u *Areæ.* in qua repositæ sunt res obligatæ.
x *Vecturæ.* cũ res alij obligatas super iumenta mea detuli. Ac.

Idemq;

Ei sciliceꝫ Titio. Traderetur. à procuratore. Accursius. Apparuit. vt & argu. supra de rei vin. l. si à Titio. Sed cõtra. j. eo. qui balneum. §. fina. vbi dicit quòd nõ confirmatur obligatio facta tũc quando non erat res obligantis. Solu. hic fallẽ erat debita: ibi nõ: vt argu. ff. de pign. l. j. in prin. Qui negotium. cui procuratori Titius pignori esse cõuenerat, & ita potior erat priore: vt. C. e. l. licet. Sed hoc nõ placet: quia cũ procuratoris fuerat res, ei obligari nõ potuit. Dic ergo q̃ procurator habebat exceptionem contra dominum: vt. j. qui. mo. pign. vel hypo. fol. l. j. ergo cõtra creditorem primũ. & idẽ in eo qui soluit procuratori: vt. j. de pri. cre. l. si ventri. §. fi. nõ autem contra primum creditorem vel alium haberet hypothecariã. Accursius.

Constaret. & non in plus: vt. j. eo. qui à debitore. & j. titu. j. l. iij. Vt si frater. qui obligauit. Portionem. quæ pueuit ad fratrẽ qui nõ pignorauit, quæ est in dimidia suæ dimidiæ q̃ indiuiso. alia enim dimidia obligata nõ poterat esse: vt hic. & ifra qui. mo. pig. vel hypo. fol. si consenserit. §. fi. & ff. communi diui. l. si quis putãs. §. si fundus. Alter. cuius pars à fratre erat obligata. Obligare. i. ad eã quę peruenit ad obligatã à fratre, & sic nõ poterat esse obligata. secũdus ergo sol⁹ reperitur in pignore: vt supra eo. l. qui generaliter. in fi.

SI debitor.]CASVS. Rem tuã mihi obligasti: deinde alij. rem quandam mihi vendidisti: an prior creditor in pignore potior sit? Et rñ. q̃ sic: quia nihil refert debitor soluerit, an compensauerit. Remaham. sed quid si eãdem? R. ñ. poterit secundus adhuc ei offerre: vt. C. si antiquior cre. l. j. §. j. Accursius.

INterdum.]CASVS. Casus assignat in quibus posterior creditor potior est: vt si mihi nauẽ obligasti: deinde alius in nauis refectionẽ tibi. x. mutuauit: quia ille potior est. Idẽ si credidit in cibaria nautarũ. Idem est si in nauim ꝓpter merces vehẽdas nautarũ. Idem est si ego primo credidi, & pupillus postea. & hoc cũ mihi facta fuerat generalis hypo. & pupillus credidit in emptionẽ prædij in quo ille potior est. Si autẽ tu debitor partem solueris. l. ꝓ pretio rei emptæ, pupillus. l. crediderit: ego & prior creditor, scilicet pupill⁹ in pignore cõcurremus. [SI TIBI.] Si quæ habes & habitur⁹ es, mihi obligaueris: deinde prędium cum in tuum dominium peruenerit, quia emere voluisti, Titio obligasti: quis nostrũ potior est? Et rñ. quòd ambo concurrimus: neq; mihi proficit quòd tua pecunia quæ mihi generali hypotheca obligatur, prædium emptum est, quo magis potior sum: & intellige cũ generalis & specialis hypotheca simul facta fuerit: ne sit cõtra supra eo. qui generaliter. vel dic & vt hic notatur. h. d. vsque ad. l. qui balneum. Viuianus.

Priore. hoc verum est secundum quosdam, si prior habet tãtum generalem tacitam hypothecam: secus si specialem expressam. hoc verum est secundum Io. immo secundũ Azo. & si specialẽ: sicut & is cuius pecunia res est empta, quam ei pignori esse cõuenit, præferi priori habenti specialẽ: vt. C. e. licet. & in auth. de æquali do. §. his consequens. in prin. col. vij. Item hoc est verũ, nisi prior habeat hypothecã, & priuilegiũ inter psonales actiones: vt in dote dicitur: vt in authen. de æqua. do. §. his cõsequẽs. in fine. §. col. vij. tunc ei prefertur mulier ꝓpter duo: scilicet ꝓpter priuilegiũ, & ꝓpter tempus: alias id est iure cõmuni, vel id est, nisi hæc duo essent pro ea, potior est hic quãm mulier, cum hic priori habenti expressam prefe ratur, vt dictũ est: mulier non. Crediderò. Tria enim habeo priuilegia. Vnũ, quia in personalibus preferor actioni b⁹: vt. ff. si cer. pe. l. creditor. & j. de priu. cre. l. si ventri. §. j. & l. qui nauẽ. Secũdũ, quia tacitum pignus: vt hic, & supra qui. mo. pign. ta. cõtra. l. j. & j. eo. l. idẽque. ij. rñ. secus autẽ in eo cui⁹ pecunia res est empta: vt. C. de pig. l. quamuis ea. nisi sit pupillus: vt infra. l. iij. & nisi sit actum: vt. C. e. l. licet. & his duobus modis potest intelligi auth. de æquali. do. §. his cõsequẽs. in prin. col. vij. vel etiam circa personalem actionem. Tertiũ, quia præferor primo habenti expressam hypothecam, vt in omnibus his exẽplis, & j. l. proxi. Sed contra in hoc. C. eo. eos. vbi dicit habentes pignora præferri chirographariis. Sed certe hic non est chirographarius: cũ habeat tacitũ pignus, vt dictũ est. quidã tamẽ dicũt q̃ nõ habet tacitã hypothecã. Et sic dicunt speciale q̃ priuilegiũ personale præferatur pignorib⁹. Itẽ quid si ad faciendã domũ? credo idẽ: vt. j. de priui. cre. quod quis. & in auth. de æquali. do. §. his cõsequẽs. in prin. sed cõtra dico: & illas intellige vt dixi modo expo ni. §. his cõsequẽs. leges em tacitã inducẽtes, de reficiẽte, nõ faciẽte dicũt: vt hic, & ff. tit. j. l. j. & ar. j. de iti. actuq; priu. l. iij. §. pe.

HVius enim. mutatio personarum. Non poterat. sicut nec artes doceri sine magistris, nec iura reddi sine iudicibus: vt supra de origi. iur. l. ij. §. post originẽ. & facit. C. de ali. præ. l. finali. Obligatas. alij tamen ante. Fiant. à custodibus. Exoluatur. pro eis. Potentior. cui talia debentur. Merces. id est pensio. Azo. Areæ. in qua repositæ sunt res obligatæ. Vecturæ. cũ res alij obligatas super iumenta mea detuli. Ac.

Idemq;

Bal. in. l. creditores. ff. C. de pig. dicit hoc esse casum & nõ alibi ad hoc ꝓp. q̃ potestas & auctoritas de ingrediẽdo bona facultate & auctoritate propria, operatur hypothecam: de quo dicto Bal. & tex. valde exclamat satis suf q; satis. Franc. Cremonẽsis in suis sing. in secundo singulari. aduerte tamen ad ea quæ dicũtur hic in nouis interp. Bolog.

Fallo pacto quòd liceat vendere, intelligitur res obligata. Item pignus in parte indiuisa durat pro indiuiso etiam post diuisionem inter socios factam. h. d. & est fortis. §. Bartolus.

Post † diuisionem regionibus factam, inter fratres conuenit, vt si frater f agri portionẽ g pro indiuiso pignori datam à creditore suo non liberasset, ex diuisione quæsitæ partis partem dimidiam alter h distraheret. Pignus intelligi contractum existimauit: sed priorem secundo non esse potiorem, quoniam secundum pignus ad eam partem directum videbatur, quam vltra partem suam frater non consentiente socio non potuit obligare. i

Ius secundi creditoris confirmatur, si pignus seu ius primi liberatur solutione, vel compensatione, vel alio modo. Bartolus.

IIII. POMPONIVS libro trigesimoquinto ad Sabinum.

SI debitor antequam à priore creditore pignus liberaret, illud idem ob pecuniam creditam alij pignori dedisset, & antequã vtrique creditori solueret debitum, rẽ aliam k priori creditori vendiderat, creditũque pensauerit cum pretio rei venditæ: dicendum est perinde haberi debere, ac si priori creditori pecunia soluta esset. nec enim interesse, soluerit, an pensauerit. & ideo posterioris creditoris causa est potior.

Ratione causæ posterior potest esse potior priore: veluti si ad rem conseruandam posterior creditor debitori crediderit. h. d. cum. l. sequen.

V. VLPIANVS libro tertio Disputationum.

INterdum † posterior potior est priore, l vtputa si in rem istam conseruãdam impensum est quod sequens credidit: veluti si nauis fuit obligata, & ad armandam eam rem vel reficiendam ego credidero. m

VI. IDEM libro septuagesimotertio ad Edictum.

HVius † enim n pecunia saluam fecit totius pignoris causam. Quod poterit quis admittere & si in cibaria nautarũ fuerit creditum, sine quibus nauis salua peruenire non poterat. o Item si quis in merces sibi obligatas p crediderit, vel vt saluæ fiant, q vel vt naulum exoluatur: r potentior s erit, licet posterior sit. nam & ipsum naulum potentius est. Tantumdẽ dicetur & si merces t horreorum, vel areæ, u vel vecturæ x iumentorum debetur. nam & hic potentior erit.

In re empta per tutorem ex pecunia pupilli, præferur pupillus anterioribus creditoribus, quatenus ex eius pecunia sit solutum. h. d. secundum vnam lecturam. nec per hoc aliqua iniuria fit creditori primo. nam quia debitor non haberet rem nisi ex pecunia pupilli empta esset, merito pupillus præfertur. Bartolus.

Facit ad hãc. l. ita in vsu. c. tenetis. manum. & obedien. Extin. de usufr. l. si ventri. §. j. & l. qui nauẽ. Priuilegiũ psonale pignori præfertur.

a *Ista gl.ſit no. & mẽti tenenda. Bal. in hoc quòd dat intellectũ. l. ſi vt propoſ. C. de rei vin.*

a *Iſta gl.ſit no. & mẽti tenenda.* *Bal. in hoc quòd dat intellectũ. l. ſi vt propoſ. C. de rei vin.*

Demq; C. comparata. per tutorem ementem ꝙ pupilla rem alij cuidam obligatam. ipſe enim pupillus emptor potior erit creditore priore. Accurſius.

b *Res fuerit.* a quæ alij prius generali obligatione verborum fuerat obligata. & nota quòd duo habet hic pupillus priuilegia. Vnum quia tacitã habet hypothecã: qđ nõ eſt in alio: vt. C. de pig. l. quamuis ea. Secũdu, quia prẽferẽ priori creditori. ſed videtur non eſſe aliquod iſtorũ in eo ſpeciale: quia idem videtur in maiore: vt. C. eo. l. licet. & in auth. de æquali. do. §. his conſequens. Rñ. immo non eſſet idem: qa dicte leges loquũtur i eo caſu quãdo ad hoc ipſum data eſt pecunia, vt inde res ematur: & ſic obligetur: qđ hic non fuit. vel expone vt modo notaui. Itẽ opponitur: cum res pupilli pecunia ẽpte ſunt, quomodo poterũt ſibi obligate eſſe: vt. C. arbi. tut. l. curator. & qñ exfac. tu. vel cu. l. Rñ. ibi non dicitur ꝙ ſint ſuæ: ſed ꝙ poteſt eas eligere p actionem tutelæ: nec ſunt in veritate ſuæ, & ideo ſunt obligatæ ꝙ pecunia ſi eas eligere nõ vult: vt C. de ſer. pig. da. ma. l. ſi tutor. quę dico in pupillo, & i milite ſeruãtur: vt. C. de rei vind. l. ſi vt ꝙponis. & de dona. inter virũ & vxo. l. ij. Accur.

c *Cuiuſlã.* ſcilicet pupilli. in alia enim parte de pecunia debitoris.

d *Comparata eſt.* vt in nummis acceptis mutuo à pupillo ipſe potior ſit: in ſuperfluum antiquior. Accurſius.

e *Et Titio.* inſimul vtrique. alioquin contra: vt ſupra. e. l. qui generaliter. Azo. Sed certe immo videtur idem & ſi diuerſis tẽporibus: cum tunc quando peruenerit in ſuum dominium, incipiat vtrique obligari: vt ar. infra. e. qui balneum. §. h. lex autem ſuperior generaliter loquitur in eo qui habet iam omnium dominium: & de hoc not. infra de iur. fiſc. l. is qui.

f *Non enim multum.* immo nihil. quippe &c. vt ſubiicit: & infra de fur. l. qui vas. in fin. & ſupra de pig. l. ſi fundus. §. ſi duo. & C. in qui. cau. pign. ta. contra. l. quamuis. & ar. contra ſupra de peti. here. l. ſi rem.

g *Facit.* pro primo creditore.

h *Nummos.* qui erant obligati priori. Accurſius.

i *Si pignus ſpecialiter.* ſi vero generaliter, non: quia in hoc ſi ſecus priuilegium habet. quod falſum eſt: vt. C. de remiſſ. pig. l. ſi ignorante. ſecundum Ir. Dic ergo ſpecialiter, id eſt expreſsim. ſecus forte ſi tacite: ar. infra ad. l. Corne. de fal. l. j. §. tutores. niſi i muliere, vt. C. de priui. ff. l. quãuis. in fi. ſecũdũ Azo.

k *Reſpublica.* ſcilicet alicuius ciuitatis. ſic accipitur infra de publi. ſed & hi §. j. Accurſius.

l *Præferuntur.* ſcilicet fiſco. ſimiliter & reip. prẽferuntur priuati, ſi poſtea reſpublica pignori accepiſſet: vt. C. qui pot. in pign. ha. l. ſi fundum. Accurſius.

Qui balneum.] CASVS. A kal. Ianuarij vſq; ad kal. Maij balnea tibi locaui: & ſeruũ mihi obligaſti. medio tempore

VII. IDEM libro tertio Diſputationum.

IDemq; eſt ſi ex nummis pupilli fuerit res comparata. a Quare ſi duorum pupillorum nummis res fuerit b comparata, ambo in pignus concurrent ꝙ his portionibus quæ in prætium rei fuerint expẽſæ. Quòd ſi res non in totum ex nummis cuiuſdam c comparata eſt, erit cõcurſus vtriuſque creditoris, id eſt & antiquioris, & eius cuius nummis comparata eſt. d

Si duobus res ſimul obligatur ſub conditione quæ ſimul extitit, ambo concurrant in pignore. Bartolus.

Si tibi quæ habiturus ſum obligauerim, & Titio e ſpecialiter fundum, ſi in dominium meum peruenerit, mox dominiũ eius adquiſiero: putat Marcellus cõ currere vtrumque creditorem & in pignore. Non enim multum f facit, g quòd de ſuo nummos h debitor dederit: quippe cum res ex nummis pigneratis empta, non ſit pignerata ob hoc ſolum, quòd pecunia pignerata erat.

Reſpublica vel priuatus prior in tempore, præfertur fiſco in iure. Bar.

VIII. IDEM libro ſeptimo Diſputationum.

Si pignus ſpecialiter i reſpublica k acceperit, dicendum eſt præferri eam fiſco debere, ſi poſtea fiſco debitor obligatus eſt: quia & priuati præferuntur. l

Tempus conuentionis inſpicitur, ſi non eſt in poteſtate debitoris an debitum contrahatur, vel conditio impleatur. ſed ſi in eius fuerit poteſtate tempus quo credit, & venit dies obligationis, inſpicitur. Bartolus.

IX. AFRICANVS libro octauo Quæſtionum.

QVi balneum ex kalẽdis m proximis † conduxerat, pactus erat, vt homo Eros n pignori locatori eſſet, donec mercedes ſoluerentur. Idem o ante kalendas Iulias eũdem Erotem alij ob pecuniã creditam pignori dedit. Conſultus, an aduerſus hunc creditorem petentem Erotem, locatorem prætor tueri deberet, reſpondit debere. p licet enim eo tempore homo pignori datus eſſet, quo † nondum quicquam pro conductione deberetur: q quoniam tamen iam tunc in ea cauſa Eros eſſe cœpiſſet, vt inuito locatore ius pignoris in eo ſolui non poſſet, r potiorẽ eius cauſam habendam. Amplius etiam ſub conditione creditorem tuendum putabat aduerſus eum cui poſtea quicquam deberi cœperit: s ſi modò non ea conditio ſit, quæ inuito t debitore impleri non poſsit. Sed & ſi heres ob ea legata quæ ſub cõditione data erãt, de pignore rei ſuæ conueniſſet, u & poſtea eadem ipſa pignora ob pecuniam creditam pignori dedit, x ac poſtea conditio legatorum exſtitit: hic quoque tuendum eum, cui prius pignus datum eſt, exiſtimauit. y

† *Proximis. i. Iuliis, quo die ſolebat Romani migrare. Vide Ant. Aug. lib. 4. emẽda. 14.*

† *Hic videtur text. expreſſus ꝙ pẽſio debet ſolui i fine anni. ad quod cõcor. text. ſ. l. adẽ. C. loca. text. ad idẽ i. l. ſi ædes. §. ſed cõ in omnib.*

eũdẽ alij obligaſti: quis potior ſit, q̃ritur. Et rñ. ꝙ ego qui locaui, licet eo tẽpore quo obligatus fuit cõductor ſecũdo, nihil potui petere ex cõductione: cũ neq; venit, neq; ceſſit dies: tamẽ pignoris obligatio ad tẽpus cõductionis referẽda eſt, id eſt initiũ, vt me inuito alij obligare nõ poſsit. [*SED ET SI.*] Teſtator aliquid mihi legauit ſi nauis venerit ex Aſia. cauit mihi heres de reſtituẽdo legato adueniente conditione, & rem quandã mihi obligauit. eandem rẽ obligauit alij ſecundo: & extitit poſtea cõditio, quis noſtrũ potior ſit, q̃ritur. Et rñ. ꝙ ego legatarius, cum conditio ſit talis quæ inuito herede poſsit impleri. ſecus ſi non poſſet: vt ſi aliquis rem ſuã obligauerit ſi ei pecunia numeretur: qua non ſubſecuta, ſi medio tẽpore obligauerit alij, & ille pecuniã numeret: licet poſtea prim⁹ numerauerit, tamẽ potior eſt ſecundus: quia in poteſtate debitoris fuit, acciperet, necne. & hoc dicit ſuperior proximus. & §. amplius. [*TITIA.*] Mulier quædam rem non ſuã mihi obligauit, deinde alij. poſtmodum domina effecta, marito æſtimatam dedit in dotẽ: & mihi pecuniam meã ſoluit: an in perſona ſecundi pignus conualeſcat, cum deſinat mihi teneri? Et rñ. quòd non: quia nullo tempore res fuit mulieris cum eam obligauit: & quod dicitur ꝙ incipiat teneri ſecundo, & primo deſinat teneri: tunc locum habet, cũ res fuit in bonis debitoris eo tempore quo deſinit teneri primo: quod non eſt in hoc caſu: quia neque tempore quo mihi ſoluebatur, neque tempore obligationis erat in bonis mulieris. & hoc ſi maritus ignorabat rem ſecundo creditori eſſe obligatã: quia ſecus ſi ſciret. Viuianus.

m *Ex kalendis.* ſcilicet Ianuariis vſque ad alias kalendas Ianuarias.

n *Eros.* proprium nomen.

o *Idem.* ſcilicet conductor. Azo.

p *Debere.* Sed contra videbatur: vt ſupra titu. j. Titius. quæ eſt cõtra. Sol. ibi erat in poteſtate cuiuſlibet tam creditoris quàm debitoris non accedere ad contractum; vt ſupra ſi cer. pet. qui pecuniam. hic non: vt. C. de act. & oblig. ſicut.

q *Deberetur.* vt peti poſſet. Azo.

r *Non poſſet.* ſecus ergo ſi poſſet. & ſic eſt cõtra infra eo. l. Lucius Titius. ibi ſolues.

s *Cœperit.* vt & infra eo. l. potior. §. j.

t *Inuito.* vt puta ſi tibi numeratũ fuerit. inuitus eſt debitor nõ cogitur nummos à creditore accipere: vt infra eo. potior. j. rñ.

u *Conueniſſet.* quia obligauit legatario pro legato ſoluẽdo adueniente die. Accurſius.

x *Dedit.* ſcilicet heres.

y *Exiſtimauit.* ſcilicet Africanus. & eſt ratio: quia non eſt in poteſtate heredis hæc conditio: vt ſupra proxi. reſpon. aliàs cõtra ſupra titu. j. l. Titius.

ſ. Si quis ſtipulatus ſit, ut ſibi, aut Titio dari
oporteat, ſtipulatio valet: quia & ſi ſolum ſibi
ſtipulatus ſit, poſſit Titio adquirere. Quod ſi
ſtipulatus ſit, ut Titio dari oporteat, ſtipulatio
non valet: quia ſi ſolum Titio ſtipulatus ſit, non
poſſit ei adquirere. Quod ſi ſtipulatus ſit, ut ſibi
& Titio dari oporteat, ſtipulatio valet: quia &
ſi ſolum Titio ſtipulatus ſit, poſſit ei adquirere.
Quod ſi ſtipulatus ſit, ut Titio & Seio dari opor-
teat, ſtipulatio non valet: quia ſi ſolum Titio
ſtipulatus ſit, non poſſit ei adquirere. Quod ſi
ſtipulatus ſit, ut ſibi & Titio & Seio dari opor-
teat, ſtipulatio valet: quia & ſi ſolum ſibi ſtipu-
latus ſit, poſſit Titio & Seio adquirere.

ratus.&.l.& quæ nõdũ ſunt.§.quod dicitur. Item cõtra.ĩ.de acqui.re.do.l.ſi.vbi dicitur non inſpici tempus conceptionis,ſed partus tantum.Sol.ibi nil de pignore proponitur,ſed de dominio tantum.ſed illud poteſt dici in præiudicium domini primi: non autem hæc conſiderãtur in præiudicium creditoris:vt hic.

a *Soluat.*vt & C.e.l.j. Sed an idẽ ſi prior creditor poſsidẽs ſecũdo creditori offerat? Rñ.ſic.nã debet licere,qđ cuilibet extraneo liceret: vt.ĩ. quib. mo. pi. vel hypo.ſol.Paul⁹ reſpon.§.ſi.Azo.

b *Creditor.Si nõ.*verba exceptionis.

c *Poſsidẽte.*ſcilicet ſecundo creditore.

d *Replicabit.*ſ.ſi nõ ante eſſet mihi obligata.

e *Poterit.*id eſt debebit. Accurſius.

f *Poſſeſſor.*ſcilicet primo creditori.

g *Ex præfatis.*vno vel altero,vt ré reſtituat, vel æſtimationem. vel dic,in ipſa ſorte tantũ, vel itereſſe, vel quãtũ in litem fuerit iuratũ. & ſecũdũ hoc præfatis,reſpicit qđ plerũq; eſt dictum in tractatu de pignorib⁹, maxime ĩ. de pig.l. ſi fundus. §.in vindicatione.&.l. ſi inter.§.ſi.

h *Creditori.*à debitore.

i *Vtrumque.*i.perſonã & rem obligauit.

k *Vnde ſi.*quia tũc demum potior eſt,cũ in priore cõtractu de pignore nihil conuenit: vnde &c. & qđ dicit, in diem.ſ. incertum,id eſt ſub conditione.

l *Quæ potior.*qui cõuenit in diem:vt.ĩ.eo. potior.§.j.Accurſius.

m *Tertius eſt.*vt &.ĩ.e. l.querebatur.

n *Pecunia autem.*ablatiui abſoluti.

o *Secundo loco.* huic nõ rñ.ſed dic in dubio videri remittere:vt infra quib. mo. pig. vel hypo.ſol.l. Paulus.

Si prior.] *CASVS.* Mutuaui tibi.x.& rem tuã mihi obligaſti:deinde Titio eãdem obligaſti,& p aliis.x. eãdem rem interim mihi obligaſti:& cum aliis pignorib⁹ animo nouãdi ſtipulatus ſum vtraque.x.quis noſtrum potior ſit,quæritur. Et rñ.q ego:idcoq; rem obligatã vendere poſſum,nõ oblata pecunia à Titio:& hoc verũ eſt in primis.x.in aliis quid.ĩ.prima.x.cõſecut⁹fuero, Titio reſtituã, cũ in ſuis potior ſit, & prior me. [*SCIENDVM.*]Rem tuã mihi

Si paratus eſt poſterior creditor priori creditori ſoluere qđ ei debetur,videndum eſt an cõpetat ei hypothecaria actio, nolente priore creditore pecuniam accipere.Et dicimus,priori creditori inutilem eſſe actionem,cum per eum fiat ne ei pecunia ſoluatur. a

Prior in tempore contra ſecundum creditorem agentem habet exceptionem:& cõtra excipientem replicationem ex prioritate temporis. Bartolus.

XII. MARCIANVS libro ſingulari ad Formulam Hypothecariam.

CReditor qui prior hypothecam accepit,ſiue poſsideat eam,& alius vindicet hypothecaria actione: exceptio priori vtilis eſt, *Si* b *non mihi antè pignoris hypothecæve nomine ſit res obligata*: ſiue alio poſsidente c prior creditor vindicet hypothecaria actione,& ille excipiat, *Si non conuenit vt ſibi res ſit obligata*: hic in modum ſupra relatum replicabit. d ſed ſi cum alio poſſeſſore creditor ſecundus agat: rectè aget,& adiudicari ei poterit e hypotheca: vt tamen prior cum eo agẽdo auferat ei rem.

Qui ſoluit litis æſtimationem primo creditori non liberatur a ſecundo. Bartolus.

Si quoniam non reſtituebat rem pigneratam poſſeſſor, f cõdemnatus ex præfatis g modis litis æſtimationẽ exſoluerit: an perinde ſecundo creditori h teneatur,ac ſi ſoluta ſit pecunia priori creditori,quærit. Et rectè puto hoc admittendũ eſſe.

Qui prior de hypothecariis creditoribus conuenerit,potior eſt alio qui prius conuenit de debito. Bartolus.

Si primus qui ſine hypotheca credidit,poſt ſecundum qui vtrũque i fecit, ipſe hypothecam accepit: ſine dubio poſterior in hypotheca eſt. Vnde ſi k in diem de hypotheca cõuenit: dubiũ non eſt quin potior l ſit, licet ante diem cum alio creditore purè de eadem re conuenit. Si idem bis,id eſt ante ſecundũ,& poſt eũ crediderit: in priore pecunia potior eſt ſecũdo:in poſteriore tertius eſt. m

Si res obligata alteri obligetur de voluntate creditoris,quo ad illum prior hypotheca inutilis eſt: quo ad alios inſpicitur quod actum eſt. Bartolus.

A obligaſti, deinde alij.ſi ille ſecũd⁹ mihi ſoluat,quaten⁹ res obligata ſibi teneat cõtrac. Et rñ.q tenebit nõ ſolũ ꝓpter ſuũ debitũ, ſed etiã ꝓpter vſuras vſurarũ quas ſoluit:quia nõ debitoris,ſed ſuũ geſsit negotiũ ſoluendo:vt.ſ.eſſet potior,& ſolus in pignore.[*SIMPLICITER.*] Si rẽ tuã mihi primo obligaſti, deinde Titio:& cõuenit Titi⁹ ſimpliciter vt res eſſet ſibi obligata: tunc cũ deſiiſſet tenere,eã à quolibet poſsidente auocare poterit prꝛterquã à me,vel ab eo qui à me emit.ſecus ſi eſſet dictum vt deſineret mihi teneri: quo caſu poſſet auocare ab ẽptore.[*ATITIO.*] Tertiꝰ qui ſuccedit in locũ primi, potior eſt ſecundo.Cætera plana ſunt vſq; ad.l.inſulam. Viuianus.

Si tecum de hypotheca paciſcatur debitor, deinde idem cum alio tua voluntate: ſecundus potior erit. pecunia n autẽ ſoluta ſecundo,an rurſus teneatur tibi,rectè quęritur. Erit autẽ facti quęſtio agitãda,quid inter eos actũ ſit:vtrũ vt diſcedatur ab hypotheca in totum, cũ prior cõceſsit creditor alij obligari hypothecam:an vt ordo ſeruetur,& prior creditor ſecundo loco o conſtituatur.

B *Poteſt quis in ſuũmet locum ſuccedere: & ratio prioritatis facit vt poſsit quis inuito alio pignus vendere. Bartolus.*

Papinianus libro vndecimo reſpondit, ſi prior p creditor poſtea nouatione facta,eadẽ q pignora cum aliis r accepit: in ſuum locum eum ſuccedere. s ſed ſi ſecundus non offerat pecuniam, poſſe priorem vendere, t vt primam tantùm pecuniam expenſam ferat, non etiam quam poſtea credidit: & quod ſuperfluum ex anteriore credito accepit, u hoc ſecũdo reſtituat. x

C *Secundus creditor habet rem obligatam tam pro credito ſuo, quàm pro ſorte & vſuris quas primo creditori ſoluit. Bartolus.*

Sciendum eſt,ſecundo creditori rem teneri etiam inuito debitore, tam in ſuum debitum, quàm in primi creditoris,& in vſuras ſuas,& quas primo creditori ſoluit: y ſed tamen vſurarum quas creditori primo ſoluit,vſuras non conſequetur.nõ enim negotiũ alterius geſsit, z ſed magis ſuum. a & ita Papinianus libro tertio reſponſorũ ſcripſit:& verum eſt.

D *Secundus creditor contra omnes eſt potior,excepto primo. Bartolus.*

Si ſimpliciter b cõueniſſet ſecũdus creditor de hypotheca, ab omni poſſeſſore eam auferre poterit, c præter priorem creditorem,& qui ab eo emit.

Tertius qui ſuccedit in locum primi, potior eſt ſecundo. Bart.

A Titio† mutuatus, d pactus eſt cum illo,vt ei prædiũ ſuum pignori hypothecæve eſſet.deinde mutuatus eſt pecuniam à Mæuio,& pactus eſt cum eo,vt ſi Titio deſierit prædium teneri,ei teneatur.tertius deinde aliquis dat mutuã pecuniã tibi, e

a *Suum.*quia ſuũ,ideo non agit: vt & ſupra man.l.antepe.§.ad cũ. Sed ar.cõtra.ĩ.de vſufru.l.ſi abſentem.

b *Si ſimpliciter.* id eſt ſine tali conuẽtione: vt tũc demũ eſſet obligata, ſi eſſet pecunia ſoluta priori creditori. Azo.vt.ĩ. ꝓxi.§. nã tũc à nullo peteret niſi liberata ſit à primo.

c *Poterit.*quantum enim ad omnes alios pertinet,iſte potior eſt:vt & ar.ſupra ſi ſeruꝰ vin. di.l.loci.§. competit. Accurſius.

d *Mutuatus.* ſcilicet Mæuius.

e *Tibi.*mutat pſones.

† *No.caſum notabilẽ & mouti tenẽtem.ſecundum Bald. qui a cõmuniter contra eum reſpondetur.*

a *Medius.* aliàs Mæuius.
b *Qui.* scilicet Mæuius.
c *Negligentia.* quia ante secundum pignora non accepit.
d *Præferendus est.* hic scilicet propter pactum quod fecit: vt ar. C. de his qui in pri. cre. lo. suc. l. j.
e *Sua.* scilicet quæ sibi erant obligata.
f *Successurum.* not. ꝙ succedo i ius primi ex pacto debitoris: quod dic vt no. ff. quæ res pi. ob. pos. l. Aristo.
g *Priori.* id est tertio qui loco prioris succedit. lo. vel secundũ Pileum hic secundus appellatur tertiꝰ, qui debet primo soluere vt sibi cõfirmet pignus.
h *Priorem.* facit ad. l. istam. C. de rei vind. l. quotiens.

INsulam.] CASVS. Insulam quam locaui tibi in quinquẽniũ, vendidi, vt mihi pẽsio primi anni accederet, tibi sequentium. an vtrique nostrũ inuecta & illata teneantur, disting. aut sufficiunt ad pẽsionem primi & sequentiũ annorum, aut non. primo casu erunt obligata vtrique, secũdo mihi tantum. quod superexcesserit, tibi accedit: hoc ideo, qa non fuit actũ vt pro rata cuiuscũq; pẽsionis tenerent. in dubio verisimile est id actum esse vt mihi tãtum obligata sint. Cætera plana sunt vsq; ad. l. Claudiꝰ.
i *Dixi.* ego vendidi. r.
k *Pignorumque.* non solum pensionum. Ac.
l *Nerua, Proculus.* scilicet responderunt. & intellige hoc si pignora ad vtráque pensionem sufficiebant. si vero nõ sufficiãt, subiicit quid iuris sit. dic ergo nisi, id est si non ad vtráque &c. Ac.
m *Pertinere.* ſ. dixerũt prædicti sapientes.
n *Aperte.* quidam libri habẽt, per te. ſ. emptorem. & alij, aperte, scilicet an cõmuniter &c. Sed certe imò videtur quòd contra vẽditorem fiat interpretatio: vt ff. de cõtrahẽ. emp. Labeo. quę est cõtra. Sol. non est cõtra: quia hic emptor legẽ dixisse videtur, cuius causa posita est ratione sequentiũ annorũ. vnde sicut si ipse dixisset, fieret cõtra eum interpretatio: vt supra de cõtrahen. emp. si in emptione. in prin. ita hic. vel hic in accessoriis, ibi in principali. vel hoc non est ambiguum, cum lex determinet.

Emptor legẽ dicere videtur.

o *Superesset.* scilicet deducto meo debito pro rata portione.
p *Ad te.* ſ. pertinere dixerunt Proculus & Nerua. Paulus autẽ confirmat prædicta in secundo casu: & etiã in primo dicit idem seruari, vt prima causa pignorũ sequatur primã pensionem, deinde secundam: & sic corrigitur quod dicit principium legis.

vt Titio solueres, & paciscitur tecum vt idem prædium ei pignori hypothecæve sit, & locũ eius subeãt. num hic medius [a] tertio potior est, qui [b] pactus est, vt Titio soluta pecunia, impleatur conditio, & tertius de sua neglegentia [c] queri debeat? Sed tamen & hic tertius creditor secundo præferendus est. [d]

Non solum qui soluit, sed qui patitur pignus vendi vt priori seu potiori soluatur, ꝙ est in prioris creditoris locũ succedere. Bar.

Si tertius creditor pignora sua [e] distrahi permittit ad hoc, vt priori pecunia soluta, in aliud pign' pignori succedat: successurum [f] eum Papinianus libro vndecimo responsorũ scripsit. & omnino secundus creditor nihil aliud iuris habet, nisi vt soluat priori, [g] & loco eius succedat.

Potest prior impedire secundum volentẽ vendere, licet ipse vendere non possit. Bar.

Si priori hypotheca obligata sit, nihil verò de venditione cõuenerit, posterior verò de hypotheca vendenda conuenerit: verius est priorem potiorem esse. Nam & in pignore placet, si prior conuenerit de pignore, licet posteriori res tradatur, adhuc potiorem esse priorem. [h]

Ista lex legitur duobus modis: vno modo secundum gloſ. secundum quam. h. d. Conuentio facta super debito inter plures diuidendo, pertingitur ad pignora si vtrique sufficiunt. aliàs cui primum debet solui debitum, præfertur in pignore: nisi aliud sit actum. h. d. Et diuiditur in tres partes. Primo ponit thema. Secundo incipit respondere distinguẽdo quæstioni resultanti ex themate. Tertio ponitur circa hoc dictum Pauli iurisconsul. Secunda ibi, pignorum. Tertia ibi, Paulus. Vel sic summatur secundum alium modum legendi: Conuentio quod pignora pertineant ad vtrumque, intelligitur eo ordine quo solui debitum principale debet, nisi aliud actum sit. Bartolus.

XIII. PAVLVS libro quinto ad Plautium.

INsulam tibi vendidi, & dixi [i] prioris anni pensionẽ mihi, sequentium tibi accessuram, pignorumque [k] ab inquilino datorum ius vtrumque consecuturum. Nerua, Proculus, [l] nisi ad vtráque pensionem pignora sufficerent, ius omnium pignorum primũ ad me pertinere: [m] quia nihil apertè [n] dictum esset, an communiter ex omnibus pignoribus summa pro rata seruetur: si quid superesset, [o] ad te. [p] Paulus. Facti quæstio est: sed verisimile est id actum, vt primam quamque pensionem [q] pignorum causa sequeretur. [r]

Qui prior est in tempore, potior est in iure, quando ab eodem pignora sunt accepta. si vero à diuersis non dominis, tunc possessor est potior. Bartolus.

XIIII. IDEM libro quartodecimo ad Plautium.

SI non dominus duobus eãdem rem diuersis temporibus pignerauerit, prior [s] potior est: quamuis si à diuersis non dominis pignus accipiamus, possessor melior [t] sit.

Insula superficiaria potest dari pignori. Bartolus.

XV. IDEM libro sexagesimo octauo ad Edictum.

ETiam superficies in alieno solo posita, pignori dari potest: ita tamen, vt prior causa sit domini soli, si nõ soluatur [u] ei solarium.

Si primus creditor à tertio superatur, non præiudicat secundo: quia per hoc non succedit tertius in locum primi: & sententia inter alios lata, aliis non præiudicat. h. d. Et primo ponitur thema, & quæstio: ex qua colligitur vna ratio pro creditore. Secundo ponit quorũdam responsionẽ, & aliam rationem pro creditore. Tertio hic reprehenditur per iurisconsultum. repetendo quæstionem. Quarto & vltimo circa prædicta concludit. secunda ibi, plane. Tertia ibi, mihi nequaquam. Quarta ibi, igitur. Bartolus.

XVI. PAVLVS libro tertio Quæstionum.

CLaudius Felix eundẽ fundũ tribus obligauerat, Eutychianę primùm, deinde Turboni, tertio loco alij creditori. cum Eutychiana de iure suo doceret, [x] superata apud iudicem à tertio creditore, non

A q *Quamque pensionem.* omnem, id est non pro rata. Azo.
r *Sequeretur.* primo & secundo casu. Accursius.
f *Si non dominus. Prior.* facit ad legem istã. C. de rei vin. l. quotiens. Accursius.
t *Possessor melior.* si inter se litigãt. sec' si cõtra extraneũ: vt no. in. l. siue autẽ. §. si duob'. versꝰ. ꝙ si à diuersis. ff. de Pub. & sic pone ꝙ teneat obligatio: vt no. ff. de pi. l. j. in prin. & ff. e. qui balneũ §. Titia. Sed quid si simul? dic idẽ quod in domino: vt no. supra de pi. si fundus. §. si duo. Ac.
u *Tria. Soluatur.* vt. ff. de pig. grege. §. & in superficiariis. & C. de rei vi. l. quotiẽs. Ac.

CLaudius.] CASVS. Ré tuã tribus successiue obligasti: & primus cõtra tertiũ possidentem egit, & succubuit, nec appellauit. Secũdus contra tertiũ egit, & succubuit: sed appellauit. an tertiꝰ vincere debeat, cũ primũ vicit: an secundus vincere debeat, nõ obstãte ꝙ inter primũ & secũdũ iudicatum sit, an ecõuerso, quęritur. Et rñ. in fi. l. ꝙ secũdꝰ tertiũ vincere debet. sed an secũdo obstet sententia lata inter primũ & tertiũ, qritur. Et rñ. ꝙ nõ. & hoc dicit in illo versi. pone. sed an primꝰ agere possit cõtra secũdũ obtinẽtẽ cõtra tertiũ, non obstãte ꝙ inter ipsum & tertiũ iudicatũ sit, quæritur. Et rñ. ꝙ sic: quia res iter alios &c. q. d. secũdo creditori obesse nõ debet sententia lata iter ipsum & tertiũ quo minus cõtra tertiũ possidentẽ agere possit primus. & hoc in illo ver. aut cõtra. videtur aũt quod tertiꝰ secũdũ superare debeat. sic si tertij pecunia dimissus esset primus, & in locum primi succederet tertius, secundo esset potior. sed nõ est simile: quia hic tertius primo non soluit: sed primus contra ipsum agẽs cõdẽnatꝰ est. & hæc in illo versi. plane. Cætera vsq; ad rub. de distra. pig. satis plana sunt.
x *Docere.* cõtra tertiũ agẽdo: quia ab eo fuit absolutꝰ. si vero ponas ꝙ tertiꝰ egit hypothecaria cõtra primũ, & vicit, & ipse similiter vincet à secũdo: vt. ff. dicit ibi, aut cõtra &c. Ité à secũdo poterit primꝰ auocare rẽ per hypothe. & iterũ tertius auocabit à primo ex auctoritate sẽtẽtiæ: & iterũ secũdus à tertio: & sic res erit i circulo & anxietate: & est insolubile. Sed cõsulo vt aliquis offerat litis ęstimationẽ. & adde quod est j. de excep. rei iu. l. fi. § Latinꝰ. vnde querit, Si vxor alicuius renũtiat iurį hypothecariarũ in pſona secũdi creditoris, & non primi: & res viri interi detinet ab aliquo extraneo, & agit hypothecaria illi tres

...ut ...ut ...ut

...ſtatuliber ante diem, vel poſt diem, vel ſub conditione, vel ſub modo, vel ſub demonſtratione, vel ſub alio quolibet modo, ſi ſtatuliber ſit, ſi ſtatuliber ſit, ſi ſtatuliber ſit

...ne ſuper hoc ſuſpicionem habeat. Et ſi ſuſpectus fuerit, ...ſtituat ſibi alium, qui ſuſpectus non ſit. Et ſi ...ſtituere noluerit, ſuſpectus habeatur. Et ſi ...ſtituere noluerit, ſuſpectus habeatur. Et ſi ...ſtituere noluerit, ſuſpectus habeatur.

pig. actio. l. periculū.

c *Ex alia causa.* quia forte eius est factus postea domin⁹: vt. j. de euic. l. vindicamē. Sed contra. C. de euic. l. fi. Sol. ibi in herede fideiussoris pro euictione dicit q̄ potest vindicare ex sua persona, licet de euictione teneatur sed ipse principalis vēditor vel heres eius non potest: vt hic.

f *Arbiter. Assignauit.* quod facere debet: vt. ij. famil. ercisc. l. ij. in fi. & j. ea. l. in fi.

g *Cessantibus.* s. soluere vni ex heredib⁹, cui solutū nō fuerit. Azo.

h *Rescriptum. Libellos.* interrogatorios, vel respōsorios.[a] Accursius.

i *Posse.* vt & supra de pig. act. Titius. sed non econtra debitor à creditore: vt eo. tit. debitor. in prin. Accursius.

k *Si alienauerit.* respondetur quòd liceret.

l *Ne contrarium.* quod semper intelligitur, nisi contrarium paciscatur: vt. C. credi. euict. pi. non de. l. ij. Azo.

m *Obligatione.* quia de facto tantum fuit obligatus sortè petens à possessore[c] creditor abstulit, vniuersos in quātitatem debitā acceptò ferre debebit. [s] Et cum per iniuriam[a] iudicis domino rem quæ debitoris non fuisset, abstulisset creditor, quasi obligatam[x] sibi, & quæreretur an soluto debito restitui eam oporteret debitori, Scæuola noster restituēdam probauit.[y] Quòd si non ita vēdidit, vt certum sit omnimodo apud eum pretium remansurū, verùm obligatus est ad id restituendū: [z] arbitror interim quidem nihil à debitore peti posse, sed in suspēso haberi liberationem. Verū si actione ex empto conuentus præstitisset creditor emptori, debitū persequi eum à debitore posse: quia apparuit non esse liberatum.[a]

Creditor tenetur iura cedere, & possessionem tradere. I. d. & est forti lex. Bartolus.

XIII. PAVLVS libro primo Decretorum.

CReditor qui iure suo[b] pignus distrahit, ius suum[c] cedere debet: & si pignus possidet, tradere vtique debet possessionem.[d]

D

XIIII. SCAEVOLA libro

vin. sed Iulian. per actionem pig. vt. ff. de pignor. si rem §. is quoque. & est ad hoc quòd nō lucretur creditor. ff. de proc. qui proprio. §. vt in cæteris. à debitore enim & eius occasiōe habet magis quàm à domino rei in omnibus his casibus: & ideo debitori proficit: vt j. de dona. cau. mor. l. qui alienam.

z *Restituendum.* scilicet si res euincatur.

a *Liberatū.* scilicet in perpetuum, sed ad tēpus: vt hic, & j. de soluti. l. si creditor fundum. & ff. mandā. l. si mādato. §. creditor. in fi. & arg. ff. de pig. act. l. nec enim. ij. ref. ff. Ac.

b *Creditor. Iure suo.* id est iure creditoris. Accursius.

c *Ius suum.* id est hypotheca, non quòd sit emptori obligata, cū sua sit: vt infra. qui aliter. vel non. §. j. sed vt in eo quod dedit, quilibet etiā alio creditore potior sit, qui tamē sit post eum qui sibi vendidit: vt. ff. eodem, eum prior. & l. ij.

a Libelli est quam scedulæ suppliciter vocati Tranquillus, vulgi vsque hodie: & sic libellos agere Papiranō, idē est, inquit Bu. hoc quasi dicas libellis præscribo Papinianō.

Diuisio exhibendum non impedit ius creditoris pignus vendere volentis. h. d. & vel sic: ille in quem transfertur ius nouum, transfertur ius vendendi pignora. Bartolus.

XI. SCAEVOLA libro primo Responsorum.

ARbiter diuidendæ hereditatis cum corpora hereditaria diuisisset, nomina quoque communium debitorum separatim singulis in solidum adignauit.[f] Quæsitum est, an debitoribus cessantibus,[g] pro solido pignus vendere quisque possit. Respondi posse.

Creditor potest emere pignus à debitore. hoc dicit. Bartolus.

XII. TRYPHONINVS libro

b *Defendat.* cū ea cessa nō fuerit. ff. C. de pig. l. res obligatas. sed excipit si possidet. vt hic subiecit, & ff. de pi. l. in princ. & ff. tit. j. l. com prior. in fi.

c *Defendat.* s. tūc debitorē vindicare pignora, vt non alie tenetur reddere, sibi à debitore pr reddatur quod so d *Interpss.* pro dua parte debiti die, ab ipso empto

e *Iuuāt.* vt quia si rum consoceri, ve & vxor, emptor ditor. & ideo inuri apparuit donatio, mortē vel aliter fuit cōfirmata: vt. do. inter vi. & vxo. l.

Is cuius pecunia pignus liberatur, nõ ſuccedit in ius debitoris quo ad actionem, ſed quo ad exceptionem ſic. Bart.

Vitiato expreſſo, non vitiatur tacitum, ſi non eſt eadem ratio vitiandi vtrumque. hoc dicit. Bartolus.

Mutata perſona ex parte rei, cautiones iudiciales extinguuntur. Bart.

Poſſeſſor qui litis æſtimationẽ ſoluit creditori, excipit contra dominum vindicantem, niſi ſibi debitum offerat. Bart.

Qui conſentit venditioni pignoris, videtur ius ſuum remittere, niſi contrarium fuerit proteſtatus, vel venditio non tenuerit. Bartolus.

Communia difficilius quæ ſpecialia tollũtur.

Ebitoris.] CASVS. Rem tuã mihi obligaſti. Titius amici abſentis negotia gerens eã liberauit. an deſinat teneri, quæritur. Et dicitur q̃ ſic, adeo vt Titio nõ poſſidenti vtilis hypo. nomine non datur. ſibi autem poſſidẽti datur retẽtio. [CVM CREDITORE.] Maritus vxori prędiũ vẽdidit pro. c. & l. recepit: & pro aliis item. l. prędiũ vxor ei obligauit. maritus reſiduũ pretij vxori donauit, & deceſsit. ſucceſsit ei fiſc⁹. vult agere fiſc⁹ hypot. pro prædio. an poſsit, quęrit, quaſi nõ valere donatio videat, & ita neque pignoris remiſsio? Et rñ. q̃ valet pignoris remiſsio, licet debiti prĩcipalis remiſſio nõ tenuerit. [DEFENSOR.] Ré tuã mihi obligaſti. volẽte me hyp. agere, obtulit ſe Titi⁹ defenſioni tuę, & iudicatũ ſolui ꝓmiſit, & fideiuſ. dedit, vel pignora. an in te reum trãſlato iudicio pignora deſinant vel fideiuſſores teneri, q̃ritur. Et reſpondetur q̃ ſic. Vi.

a *Liberauit.* non hoc acto, vt loco creditoris ſuccedat, aliàs ſecus: vt diximus ſupra quæ res pigno. oblig. poſſunt. l. Ariſto.

b *Deſiderabit.* cũ ſibi ceſſa nõ fuerit: vt C. de pig. l. res obligatas. ſed excipit ſi poſsidet: vt hic ſubiicit, & ff. de pi. l. j. in princ. & ff. tit. j. l. cum prior. in fi.

c *Defenditur.* ſ. cõtra debitorẽ vindicantem pignora, vt non aliter teneatur reddere, niſi ſibi à debitore primo reddatur quod ſoluit.

d *Acceppiſſet.* pro reſidua parte debiti. & dic, ab ipſo emptore.

e *Inutilẽ.* vt quia fuerunt conſoceri, vel vir & vxor, emptor & vẽditor. & ideo inutilis apparuit donatio, quia morte vel aliter non fuit cõfirmata: vt. j. de do. inter vi. & vxo. l. cũ hic ſtatus. §. ſi ſocer. ſed pignoris remiſsionẽ lex non facit inutilem, cũ etiã cõſtante matrimonio vxor pignus remittat marito: vt C. ad Velle. l. etiam cõſtante. nec eſt hic remiſſa donatio: vt. j. quę in frau. cre. l. ſi pignus. Io. Vel etiã pone exemplũ inter patrẽ & filiũ in non caſtrẽſi, vel quaſi caſtrẽſi peculio, vel cũ non fuit inſinuata, cũ fuerit vltra quingentos ſolidos, vel donatarius extitit ingratus. quib⁹ caſib⁹ valet pignoris remiſsio, nõ autẽ principalis debiti. Sed videtur q̃ vbi non valet remiſsio principalis debiti, nec in pignore teneat: vt C. de remiſ. pig. l. debitũ. quę eſt cõtra. Sol. hic loquitur eo caſu, quãdo conuẽtio eſt inutilis iure tantum impediente, nõ dolo perſonarum. ibi vero quãdo dolus aduerſarij interuenit ſecundũ Azo. ſed certe hæc nõ eſt ſol. ſed ſola diuerſitas caſus. Dic ergo q̃ refert an ꝓhibitio remiſsionis habeat perpetuã cauſam prohibitionis, vt ibi an nõ, vt hic. nam in caſibus cõcedũtur donationes & remiſsiones huiuſmodi. Vel dic ibi vtrunq; per ſe. ſi ſeparatim ſit remiſſum, nõ valet: hic autẽ pignus ſic remiſsũ ſeparatim tenet: vt. d. l. C. ad Velle. l. etiã. Vel dic quòd ibi erat prohibitio iure cõmuni, hic autẽ iure ſpeciali. Et quę cõmunia ſunt, difficilius tolli poſſunt: vt in auth. de non alie. §. quia non veriſimile. & de hac materia dixi. ff. de pac. l. ſi tibi. §. de pignore. Item no. hic q̃ ibi non valet expreſſum: tamen valet tacitũ. Sed arg. cõtra. ff. de ſerui. ru. præ. l. item. §. qui habet.

A

ADDITIO. Pro ſolutione huiꝰ cõtrarij dic plene vt per Cy. in auth. ingreſſi. C. de ſac. ſan. eccle. in illa quęſt. ũ non valet ingreſſus, an dedicatio bonorum vitietur &c.

f *Liberãdo.* ſcilicet vt nõ valeat pignoris remiſsio: nã bene valet, & non reuocatur, vt modo dixi.

g *Cautionem.* id eſt ſatiſdationem. Accur.

h *In dominũ.* ſcilicet reuerſum.

i *Non tenebũtur.* vt & infra iud. ſol. l. ſi ante. Sed contra. ff. de procur. l. in cauſæ. §. pe. & ſi. Sol. hic ex parte rei, ibi actoris: vt ibi plene diximus.

k *Nec pignora.* niſi fuerint repetita. Accur.

Si creditor.] CASVS. Rem tuã mihi obligaſti quã poſſedit Titius: egi hypothecaria contra Titium, & litis æſtimationem ſum cõſecutus. ſi rem tuam à Titio vidicaueris, obſtabit tibi exceptio, niſi debitũ ſolueris, neq; videtur pignoris facta remiſsio propter æſtimationem oblatã. Vi.

l *Offerat.* vt ſupra de pig. actio. l. ſi creditor. & j. e. l. ſicut. §. fin. & ff. de rei vind. l. emptor. Accurſius.

Si res..] CASVS. Vẽdidi pign⁹ debitoris ea conditione, q̃ ſi alius meliorem conditionem afferat, res ſit inempta. emptor non expectauit, ſed eam rẽ interim pignori dedit. ſi aliquis meliorem cõditionẽ attulerit, ſoluitur pignus ſecundũ. ſecus eſt ſi ita vendita eſſet, vt ſi diſpliciſſet emptori, eſſet inempta: quia tunc pignus non ſoluitur.

† *Ex iſto tex. colligit Bart. quòd ſi actus circa quẽ adhibetur cõſenſus non valet, nõ nocet conſenſus: quod eſt mẽti tenẽdum ſecundum Ale. ad eũ.*

m *Finiri pignus.* vt. ff. de in diem addic. l. iiij. §. ſed & Marcellus. & ff. de rei vindi. l. ſi quis. Accurſius.

n *Emptori.* vt & ipſa permaneat, niſi &c.

o *Non putet.* quia in arbitrio debitoris eſſe non debet, ſit res obligata, necne: vt. j. l. proxi. in prin. illud non placet, vt dicatur nõ finiri, ideo quia nec cõpetit. cepit enim, & pura fuit emptio, ſed ſub conditione reſoluenda: vt. ff. de contrahen. empt. l. iij.

Si debitor.] CASVS. Seruũ vitioſum emiſti: & eum obligaſti, & intra ſex mẽſes redhibuiſti. an deſinat pignoratitia. i. hypothecaria, q̃ritur. Et reſpon. quod nõ, niſi de conſenſu debitoris redhibueris. [QVAERITVR.] Seruum mihi obligaſti, & vt diſtraheres conſenſi. in Iudęum, cum eſſet ſeruus Chriſtianus, alienaſti: an præiudicet mihi cõſenſus? Et reſpon. quòd nõ: vnde non videtur pignoris facta remiſsio per hoc. Viuianus.

p *An deſinat.* vt. j. de ędil. edic. l. bouẽ. §. pignus. & §. ſi quis cũ.

q *Ex voluntate.* vt. j. eo. l. voluntate.

r *Liberari.* vt. j. e. l. ſicut. §. venditio.

ſ *Saluo.* Nota, conſentio ſaluo iure meo: vt hic, & argu. C. de pact. ſi quis in conſcribendo. & arg. j. de leg. j. ſi quis à filio. §. j. nam eſt nugatio: vt ibi notatur.

Iuſtas.

11. GAIVS libro nono ad Edictum Prouinciale.

SI creditor Seruiana actione pignus à poſſeſſore petierit, & poſſeſſor litis æſtimationem obtulerit, & ab eo debitor rem vindicet: non aliter hoc facere concedetur, niſi prius ei debitum offerat. l

Si ius debitoris obligatio reſoluitur ex cauſa antecedente neceſſaria, reſoluitur pignus ſecus ſi ex cauſa voluntaria. a. h. d. cum prin. l. ſeq. Bartolus.

B

III. VLPIANVS libro octauo Diſputationum.

SI res diſtracta fuerit ſic, niſi intra certum diem meliorẽ conditionem inueniſſet, fuerítque tradita, & ſortè emptor antequam melior conditio offerretur, hanc rem pignori dediſſet: Marcellus libro quinto Digeſtorum ait finiri pignus, m ſi melior conditio fuerit allata: quanquam vbi ſic res diſtracta eſt, niſi emptori n diſplicuiſſet, pignus finiri non putet. o

IIII. IDEM libro ſeptuageſimotertio ad Edictum.

C

SI debitor cuius res pignori obligatæ erant, ſeruũ quẽ emerat, redhibuerit: an deſinat p Seruianæ locus eſſe? Et magis eſt ne deſinat: niſi ex voluntate q creditoris hoc eſt factum.

D

Si int venditione pignoris cõſenſerit creditor, vel vt debitor hanc rem permutet, vel donet, vel in dotem det: dicẽdum erit pignus liberari: r niſi ſalua ſ cauſa pignoris ſui conſenſit vel vẽditioni vel cæteris. nam ſolent

a *Satisfiat.* idem tamẽ & ſi hoc non dixit: vt ſupra tit.j.l.quæſitum. Azo. Vel ibi in debito perſonali.

b *Velle.* ſcilicet diſcedere à priore. Azo.

c *Impediat.* veluti ſi Iudæus emerit mancipium Chriſtianum: vel forte prohibẽte patre alienari, vel ea lege emptæ: vel cum creditor conſentit minori alienanti ſine decreto. Aliud autẽ ſi valeret cõtractus, licet rẽ nõ tradiderit debitor, idẽq; vẽditor emptori: vt.j.e. ſicut.§. ſi debitor. j. reſpon. Accurſius.

vulgò pri' legebatur, idẽ erit probandum eũ velle. Quærimus &c. ad quod reſpicit Accurſii gloſſema.

d *Oluitur. Diſcedatur.* vt &.ĩ.eo.l.voluntate.j. reſpon. Item & propter delictũ creditoris: vt ſi ancillã proſtituat: vt.ĩ.de pig.act. l.eleganter.in fi.

e *Paciſcatur.* quia eã remittat, vel debitum, vt ſubiicit. Accurſius.

f *Dicat.* hoc dicit diſquirendo, nõ ponẽdo.

g *Non petatur.* ſcilicet debitoris hypotheca apud alium cõſtituta.

h *Aliũ ſit.* ſcilicet vt à perſona tãtum nõ petatur debitoris: ſubaudi poteſt hoc tolerari, cum &c.

i *Diſcedatur.* ſi is conueniat hypothecaria, cui perſonale pactũ factum eſt, vel alius qui teneat. Sed cõtra. C. de lui. pi. intelligere. Sol. ibi erat ſublata principalis p præſcriptionẽ, hic pacto ſiue volũtate, quæ volũtas ſiue cõuentio late ſunt interpretãdę: vt C. vt ac. ab he. & contra heredes. l.j. quod nõ eſt in præſcript. cum ſit odioſa: vt.j. de act. & obligĩ. in omnibus.

k *Idem.* vt.ĩ.tit.j.l.cũ ſoluendæ. Sed contra. ĩ.de pig.l.quæſitum. in princ. Sol. vt ibi. Acc.

l *Pro hypotheca.* id eſt loco hypothecæ.

m *Integra.* ſcilicet emptori: vt.j.de ſol. Modeſtinus.

n *Iuſiurandum.* vt infra eo. ſi deferente.

o *Item liberatur. Solutũ eſt.* ſcilicet creditori. qd ſi ſoluerit creditori creditoris? arg. p idẽ ſit, vt ar. C. de pig. act. ſolutũ. §. ſolutam.

p *Pignus.* quia ad tempus fuit obligatum.

q *Ratione.* qa ad cõditionẽ fuit obligatũ vſquequo nauis venerit.

multi ſalua cauſa pignoris ſui A conſentire. Sed & ſi ipſe vendiderit creditor, ſic tamen venditionem fecit, ne diſcederet à pignore, niſi ei ſatisfiat: [a] dicendũ erit exceptionem ei non nocere. Sed & ſi non conceſſerat pignus venundari, ſed ratam habuit venditionẽ: idẽ erit probãdum. Bellè [b] quæritur, * ſi forte venditio rei ſpecialiter obligatæ non valeat, an nocere hæc res creditori debeat quòd conſenſit: vt puta ſi qua ratio iuris venditionem impediat. [c] Dicendum eſt pignus valere.

Si hypotheca remittatur expreſſe, ſine remittatur debitũ, hypotheca videtur remiſſa, quatenus debitum eſt remiſſum. Bart.

V. MARCIANVS libro ſingulari ad formulam hypothecariam.

SOluitur hypotheca & ſi ab ea diſcedatur, [d] aut paciſcatur [e] creditor ne pecuniam petat: niſi ſi quis dicat [f] pactum interpoſitum eſſe, vt à perſona nõ petatur. [g] & quid ſi hoc actum ſit, [h] cum fortè alius hypothecam poſſidebit? Sed cùm pactũ conuentum exceptionem perpetuam pariat: eadem & in hoc caſu poſſunt dici, vt & ab hypotheca diſcedatur. [i] Si paciſcatur creditor, ne intra annum pecuniam petat, intellegitur de hypotheca quoq; idẽ [k] pactus eſſe. C

Si creditor pro pignore recepit fideiuſſorem, videtur remittere pignus: ſecus ſi vendas nomen debitoris. h.d.

Si conuenerit vt pro hypotheca [l] fideiuſſor daretur, & datus ſit: ſatisfactum videbitur, vt hypotheca liberetur. Aliud eſt ſi ius obligationis vẽdiderit creditor, & pecuniam acceperit. tunc enim manent omnes obligationes integræ: [m] quia pretij loco id accipitur, non ſolutionis nomine. Satisfactum eſſe creditori intellegitur & ſi iuſiurandum [n] delatũ datum eſt, hypothecæ non eſſe rem obligatã.

VI. VLPIANVS libro ſeptuageſimotertio ad Edictum.

ITem liberatur pignus ſiue ſolutum [o] eſt debitum, ſiue eo nomine ſatisfactum eſt. Sed & ſi tempore finitum pignus [p] eſt: idem dicere debemus, vel ſi qua ratione [q] obligatio ei' finita eſt.

Solutione vel obligatione in iudicio facta, pignus liberatur. ſecus ſi alio modo quis paratus eſt ſatisfacere, niſi creditor hoc admiſerit. Bartolus.

Qui paratus eſt ſoluere, [r] meritò pignus videtur liberaſſe. [s] qui verò non ſoluere, ſed ſatisfacere [t] paratus eſt: in diuerſa [u] cauſa eſt. ergo ſatisfeciſſe ꝑdeſt, quia ſibi imputare debet creditor, qui ſatisfactionem admiſit vice ſolutionis. At qui nõ admittit ſatisfactionem, ſed ſolutionem deſiderat: culpandus non eſt. In ſatisdatione [x] autem non vtimur Atilicini ſententia, qui putabat, ſi ſatisdetur alicui certę pecuniæ, [y] * recedere eum à pignoribus debere.

VII. GAIVS libro ſingulari de formula hypothecaria.

B SI conſenſit venditioni creditor, liberatur hypotheca. Sed in his pupilli conſenſus nõ debet aliter ratus haberi, quàm ſi præſente tutore auctore conſenſerit, aut etiam ipſe tutor: ſcilicet ſi commodum aliquid, vel ſatis ei fieri ex eo iudex æſtimauerit. [z]

Procurator non poteſt pignus remittere ſine ſpeciali mandato, ſed bene poteſt remiſſionem pignoris accipere. Bartolus.

Videbimus, ſi procurator omnium bonorum cõſenſit, vel ſeruus actor, cui & ſolui poteſt, & in id poſitus eſt: an teneat cõſenſus eorum. Et dicendum eſt non poſſe, [a] niſi ſpecialiter hoc C eis mandatum eſt. Sed ſi cum debitoris procuratore conuenit ne ſit res obligata, dicẽdum eſt id debitori per doli exceptionem prodeſſe. Cum autem cum ſeruo eius conuenerit, per ipſam pacti conuenti exceptionem debet.

Pignus poteſt remitti pro parte pro indiuiſo. h.d. Bartolus.

Si conuenit de parte pro indiuiſo alienãda: ſi certa [b] res eſt quæ venit, poteſt dici de reliqua parte ab initio agi oportere: [c] nec obſtat exceptio. [d]

Si diuiſio fiat à ſocio, nõ tollitur ius reale alteri competens pro indiuiſo, ſecus ſi eſſet ius perſonale. Bartolus. D

Illud tenendum eſt, ſi quis cõmunis rei partem pro indiuiſo dederit hypothecæ: diuiſione facta cum ſocio, nõ vtique eam partem creditori obligatam [e] eſſe, quæ ei obtingit, qui pignori dedit: ſed vtriuſq; pars pro indiuiſo pro parte dimidia manebit obligata.

Æſtimatione rei obligatæ extinguitur pignus. Bartolus.

VIII. MARCIANVS libro ſingulari ad formulam hypothecariam.

SIcut re corporali extincta, ita & vſufructu [f] extincto pignus hypothecáve perit.

r *Soluere.* in iudicio. ſed ſi extra, non conuenit' hypothecaria: non tamẽ agit actor actione pigneratitia ĩ non offerat, & cõſignatum non deponat. Ioan.

s *Liberaſſe.* vt & C. de vſur. l. acceptã. & ideo agit pigneratitia actione: vt.ĩ. de pig. act. l. aliena res. §. ſi per creditorem.

t *Satisfacere.* dãdo pi' * ſibali, gnus, vel fideiuſſorẽ: *cauſa.* vt.ĩ. do pign. ac. quòd ſi non. *to. Ang. l. 1. com. c. 1.*

u *In diuerſa.* niſi creditori placuerit ſatisfactio: vt &.ĩ. de pig. act. l. ſi rem alienam. §. omnis. & §. fi. & l. ſeq. Et arg. ĩ. de iureiur. l. non erit. & infra de re iudi. ſi ſe. §. ait prætor.

x *In ſatisdatione.* aliàs ſatisdatione: & alias ſatisfactione. Accurſius.

y *Pecunię.* ſcilicet nomine, & nõ totius. Vel dic etiã ſi de tota vellet ſatisdare, non auditur: vt hic & C. de conſti. pecu. ꝓmiſſor. §. fi. Et expone ſatisdetur, id eſt ſatisdari vellet. Sed contra. j. eo. l. penul. Sol. vt ibi, & eodẽ modo ſolue aliud contrarium quod eſt. j. de mu. & ho. l. reſcripto. §. j. aliàs ibi ſpeciale.

z *Si conſenſit. Æſtimauerit.* his ergo caſibus valet cõſenſus, licet ipſe ſeruum ſuum nõ poſſit manumittere ratione ætatis: vt.j. de manu. vĩ. l. ſi pater.

a *Non poſſe.* cum faciat animo donandi: vt infra eo. ſicut. §. an paciſci. & .ĩ. de procur. l. mandato. Accurſius.

b *Si certa.* id eſt corpus. iura enim nullas partes diſcretas vel ꝑ indiuiſo intellectas habẽt: vt not. ĩ. de rei vin. di. l. ſi ex æquis. *Iura nullas partes ꝑ indiuiſo intellectas habent.*

c *Oportere.* à creditore aduerſus emptorem qui totũ emit, vel partem diuiſam: vt.ĩ. de act. empt. l. Iulianus. §. idem ait. Accurſius.

d *Exceptio.* ſcilicet conſenſus.

e *Obligatam.* vt & .ĩ. qui po. in pig. ha. l. iij. §. fi. & .ĩ. communi diui. ſi quis putãs. §. fi fundus. & §. idem Iulian*. & .ĩ. de vſufru. l. ſi qui. & .ĩ. ſi pars here. pe. l. j. §. quiminimo. Accur.

f *Sicut. Et vſufructu extincto.* ſi vſufructuari' obligauit, quod quidẽ potuit facere: vt ſupra de pig.

pig. ſi is. §. vſusfructus. Sed contra. ff. de pig. l. ſeruũ. Solu. ibi p culpã debitoris res interiit, hic nõ. Itẽ contra. ff. de pig. l. j. §. cum prædiũ. vbi dicit quòd licet in vſucapione dominiũ intereat, nõ tamen ſoluitur pignus. Sol. aliud eſt vſucapione perimi, vt ibi: aliud naturaliter, vt hic.

a *Heredi.* id eſt ad vtilitatem heredis: quod ſemper præſumitur, cũ fit à defuncto: vt. j. de prob. l. ſi pactum.

b *Fuerit.* ſ. creditor.

c *Hereditatẽ.* ſcilicet heres cuius defuncto fuit pactũ factũ, quod pdeſt heredi: vt dixi.

d *Trebelliano.* quia effectu quodãmodo heres eſt: vt ſupra quod cũ eo. ſi filius. §. j. & j. de fideiuſ. l. heres à debitore. in princ.

e *Rem ſuam.* quia forte donauit pignꝰ debitor procuratori qđ obligauerat, & ei cõſenſit creditor vendere. Vel dic q hereditatẽ quãdã cuius cauſa erat debitor, vẽdidit: vt. ff. de pact. ſi cum emptore.

f *Exiterit.* creditore mandante, & donante hypothecariam actionem & perſonalẽ procuratori: & hic procurator conſentiat debitori de vendendo.

g *Hanc exceptionem.* q̃a ſit cõſenſum de vẽdendo. poteſt enim dominus litis mandatum à ſimplici procura. reuocare re integra: licet ſi eſſet in rem ſuã, nõ: vt. ff. de procu. l. procuratorẽ. ſcilicet in illis tribus caſibꝰ qui ſunt C. de noua. l. iij. licet autẽ reuocetur quãdo ſ. poteſt: tamẽ interim per procuratorem geſta valent, nec reuocãtur: vt C. de procur. ſi procurator.

h *Si conuenerit.* i. pepigit creditor debitori.

i *Pro indiuiſo.* ſcilicet pignori. Accurſius.

k *Poſſideat.* ita expone, ſuudum pro indiuiſo communem poſſideat in ſolidũ: alioquin ſi pro diuiſo, ergo nõ in ſolidum poſſidet, & econtra. Azo.

l *Atoto.* ſed à parte.

m *Non poſſunt.* vt. j. de dona. filiusfa. in princ. & ſupra quæ res pign. obliga. poſſ. l. j.

n *Pro pactione.* ſcilicet remittenda, non aliàs

Pactum factum heredi, tranſit ad fideicommiſſarium vniuerſalem. Bartolus.

Creditor, ne pignori hypothecæve ſit res, paciſci poteſt. & ideo ſi heredi[a] pactus fuerit: [b] ei quoque proderit pactum, cui reſtituit hereditatem[c] ex ſenatuſconſulto Trebelliano.[d]

Pactum procuratoris in rem ſuã, prodeſt & nocet domino ſicut pactum domini. Bar.

Si procurator debitoris in rem ſuam ſit: non puto dubitari debere quin pactũ noceat creditori. Itémq; ſi à parte creditoris procurator in rem ſuam[e] extiterit, [f] paciſcendo inutilem ſibi faciet hypothecariã actionem: in tantum, vt putem rectè dici & dominis litis hoc caſu nocere hanc exceptionem.[g] Si cõuenerit[h] ne pars dimidia pro indiuiſo pignori ſit: quæcumq; fundi eius pars à quolibet poſſeſſore petatur, dimidia non rectè petetur. Si plures* dederint pro indiuiſo,[i] & cum vno creditor paciſcatur ne hypothecæ ſit, deinde ab eo petat: etiam ſi hic cum quo pactus eſt, ſolidũ fundum poſſideat[k] pro indiuiſo: quia de parte conueniſſet, non repellit eum à toto.[l]

Filius vel ſeruus non poteſt libere remittere pignus. Bartolus.

An paciſci poſſint filiusfamilias & ſeruus, ne res pignori ſit, quam peculiariter hypothecã acceperint, & habent liberam adminiſtrationem, videamus: an quemadmodum donare non poſſunt,[m] ita nec paciſci ne pignori ſit poſſint. Sed dicẽdum eſt vt concedere poſſint, ſcilicet ſi pretiũ pro pactione[n] accipiant, quaſi vendant.

Qui conſenſit alienationi, videtur remittere pignus, ſi alienatio eſt facta. hoc dicit. Bartolus.

Si voluntate creditoris fundus alienatus eſt: inuerecundè applicari ſibi eum creditor deſiderat, ſi tamen effectus ſit ſecutus venditionis. Nam ſi non venierit: non eſt ſatis ad repellendum creditorem, quòd voluit venire.

In dubio non præſumitur quis alienaſſe ea quæ reperitur eſſe poſſidere. Bartolus.

Superuacuum eſt quærere,* agrum ſpecialiter hypothecæ datum permiſſu creditoris veniſſe, ſi ipſe debitor rem* poſſideat: niſi q̃ poteſt fieri, vt debitor permiſſu creditoris vendiderit: deinde poſtea bona fide redemerit ab eodẽ, vel ab alio, ad quem per ſucceſſionẽ ea res A pertinere cœpiſſet, aut ſi ipſe debitor emptori heres extiterit: verũtamen cum pecunia ſoluta non ſit, doli mali ſuſpicio inerit, tranſlata † ad præſens tẽpus, vt poſſit creditor replicationem doli mali obiicere.[o]

Si creditor venditioni conſenſit, vt ſibi de pretio ſatisfiat, & non ſatisfit: non impeditur agere hypothecaria contra eũ, & eius heredem. ſecus ſi contra extraneum emptorem. hoc dicit. Bartolus.

Illud videamus, ſi Titius debitor[p] volũtate creditoris ſui vendiderit Mæuio, vel ei à quo Mæuius emerit, & poſtea Mæuius Titio[p] heres extiterit, & creditor ab eo petat: quid iuris ſit. Sed iniquum eſt auferri ei rem à creditore, qui non ſucceſſionis iure, ſed alio modo rem nactus eſt. Poteſt tamen dici, cum Titij dolus[q] in re verſaretur, ne creditor à poſſeſſore pecuniam recipiat: iniquiſſimum eſſe ludificari[r] eum. Quod ſi is[ſ] fundus à Mæuio[t] alicui obligatus poſſideatur,[u] cui nõdum ſatisfactum erit, tunc rurſus æquum erit excipi, *ſi non voluntate[x] creditoris veniit*. Licet enim dolus malus debitoris interueniat qui non ſoluit, tamen ſecũdus creditor qui pignori accepit, potior eſt.[y] Tutius[z] tamen eſt, ſi debitor a creditore petat vt ei permittat pignus vendere, quo magis ſatisfaciat, antè cautionem accipere ab eo qui rem empturus erit, vt pretium rei venditæ vſque ad ſummam debiti creditori ſoluatur.

Appellatione vẽditionis continetur omnis actus per quem dominium tranſfertur, etiam ex vltima voluntate. Bartolus.

Venditionis autẽ appellationem generaliter[a] accipere debemus: vt & ſi legare permiſit, valeat quod cõceſit. Quod ita intellegem[b], vt & ſi legatũ repudiatũ fũerit, cõualeſcat pignus.

Pignus videtur remiſſum ſola venditione, ſi debitor tenetur tradere.

Si debitor vendiderit rẽ, nec tradiderit, an nõ repellatur creditor, quaſi adhuc res in bonis ſit debitoris: an verò cum teneatur ex empto, pignus extinguatur? Quod & magis[b] eſt. Sed quid ſi pretium venditor conſecutus non ſit, nec paratus ſit emptor dare? Tantumdem[c] poteſt dici.

Si permittitur vnus actus alienationis, permittitur omnis alius illi ſimilis, & vnde importans effectum vel altiorẽ. ſecus ſi detriorem. Bart.

Sed ſi permiſerit creditor vendere, debitor verò donauerit: an exceptione illum ſummoueat? an

facti

---

* *valg. plures rem cõmunem dederunt.*

* *credere.*

* *vt.*

† *Locũ hũc explicat. Alcia. lib. 1. Parerg. cap. 10.*

Dolus defuncti an noceat ſucceſſori.

Lex quãdoque conſulit.

2 *Conſenſus.* qui aliud fecit, quàm quod ei permiſſum eſt: vt. j. de re. eo. l. ſi pupillorũ. §. ſi prætor. & C. ad Vellei anum. l. iubemus.

b *Onera.* vt &. j. de act. & ob. l. ex ꝓmiſſione. Et ſic no. quod vno modo permittitur, alio modo ꝓhibetur: vt & ſupra de procu. & procuratorem. Accurſius.

c *Durare.* quid autem ſi dubium eſt, ſciat, vel neſciat ius ſuum vbiq; durare? Reſpon. verisimile eſt quòd ſciat, niſi ſubſcribatur vt hic dicit: & infra e. l. Lucius Titius. §. ſi. & ſupra de inoffic. teſt. ſi is q. §. ſi. Ité no. hic præſentiam vel patientiam nõ nocere: vt & ſupra de pig. act. l. Caius. Sed ar. cõtra. j. de euictio. quidã. & infra de aqua plu. arcen. l. Labeo. Item huic reſpõſioni eſt cõtra. C. de remiſ. pig. l. j. & l. ſi hypothecas. In prima manumiſit debitor ſciente creditore obligatum ſeruum, & dicit quòd præiudicat. In ſecunda dicit quòd fiſcus debitor diſtraxit pignus creditore ſciẽte: & ſimiliter dicit q̃ præiudicat. Sol. diſtinguitur: ſciat, vel nõ, ius ſuũ durare: vt hic. Vel verius ſpeciale in illis duobus caſibus, etiam ſi ſciat, libertatis fauore & fiſci. In venditione autem vel obligatione rei meæ ab alio facta me præſente, dixi ſ. de pig. act. l. Gaius.

Præſentia an ſit alicui nocitura.

d *Subſcripſerit.* argu. contra ſupra de pig. fideiuſſor. §. pater.

e *Manifeſte.* Sed quid ſi tabellio eum ſubſcripſit in teſt? & videtur ſecus, quia hic dicit de ſubſcriptiõe quę fit cõſẽtiẽdo: vt hic ſubiicit, non præſenti tantũ. ſed contra videtur: vt. l. fideiuſſor. §. pater. ſupra de pigno.

f *Si debitori conceſſum ſit.* ſcilicet vendere.

g *Facti quæſtio.* intelligatur de teſtatore tãtũ, an de herede eius.

h *Nõ admittũtur.* quãdoque admittuntur: vt j. ſoluto matri. ſi marito. §. ſi voluntate. quæ eſt contra. Azo. *ADDITIO.* Dic ſecundũ Bart. hic, quòd hic cõſentit creditor ex volũtate libera: ibi vero filia tenetur conſentire patri, non autem herefacti ſit magis quæſtio, nunquid ideo veniri voluit, vt pretio accepto, ipſi quoque res expediat? Quo caſu non nocebit cõſenſus[a]. Quod ſi in dotem dederit, vendidiſſe in hoc caſu rectè videtur, propter onera[b] matrimonij. In contrarium, ſi conceſſit donare, & vendiderit debitor, repelletur creditori niſi ſi quis dicat ideo conſenſiſſe donari, quòd amicus erat creditori is cui donabatur. Quòd ſi conceſſerit decem vendere, ille quinque vendiderit: dicendũ eſt non eſſe repellendum creditorem. In contrarium non erit quærendum quin rectè vendiderit, ſi pluris vendiderit quàm conceſſit creditor.

Præſens & tacens non videtur pignus remiſiſſe: ſecus in eo qui ſe ſubſcribit. Bar.

Non videtur autem conſenſiſſe creditor, ſi ſciente eo debitor rem vendiderit: cum ideo paſſus eſt venire, quòd ſciebat vbiq; pignus ſibi durare[c]. Sed ſi ſubſcripſerit[d] fortè in tabulis emptionis, conſenſiſſe videtur: niſi manifeſtè[e] appareat deceptũ eſſe. qđ obſeruari oportet & ſi ſine ſcriptis conſenſerit.

Qui conſentit debitori ſponte, videtur cõſentire heredi eius. Bartolus.

Si debitori conceſſum[f] ſit, & heres eius vendiderit: poteſt facti quæſtio[g] eſſe, quid intellexerit creditor. Sed rectè veniſſe dicendum eſt. Hæ enim ſubtilitates ab iudicibus non admittuntur.[h]

Permiſſio venditionis facta vni, nõ porrigitur ad extraneum: & facta ad tempus, non porrigitur vltra. Bartolus.

Si debitor forte conceſſa vẽditione deſierit poſſidere, & nouus poſſeſſor vendiderit: an duret pignus, quaſi perſonæ permiſerit creditor? Quod & magis[i] eſt. Nam ſi nouo poſſeſſori, non debitori, à quo hypothecam accepit, cõceſſit creditor vendere: dicendum eſt nocere ei exceptionem.[k] Sed ſi intra annum[l] aut biennium conſenſerit creditor vendere, poſt hoc tempus vendendo non aufert pignus creditori. Si creditor hypothecaria vſus, à poſſeſſore litis æſtimationem conſecutus fuerit, & à debitore petat debitum: puto doli mali exceptionem ei obſtaturam.[m]

Si duo ſimul emunt, videntur inuicẽ conſtituere, & pignus remittere. Bartolus.

IX. MODESTINVS libro quarto Reſponſorum.

TItius Sempronio fundum pignori dedit, & eundem fundũ poſtea Gaio Seio pignori dedit: atque ita idem Titius[n] Sẽpronio[o] & Gaio Seio[p] fundum eundẽ in aſſem vendidit,† quibus pignori ante dederat in ſolidum ſingulis. Quæro, an vẽditione interpoſita ius pignoris extinctum ſit, ac per hoc ius ſolũ emptionis apud ambos permanſerit. Modeſtinus reſpondit, dominium ad eos de quibus quæritur, emptionis iure pertinere: cum conſenſum mutuò venditioni dediſſe proponantur[q], inuicem pigneraticiam[r] actionem eos non habere.

Qui ſuccedit in locum vnius creditoris, vtitur remiſſione illi creditori facta. Bar.

Titi[s] Seio pecuniã ſub pignore fundi dederat[f]. qui fundus cum eſſet reipublicæ antè obligatus, ſecundus creditor[t] pecuniam reipublicæ eam ſoluit. ſed Mæuius extitit, qui dicebat ante rempublicam ſibi[u] fundum obligatum fuiſſe. Inueniebatur autẽ Mæuius inſtrumento cautionis cũ republica facto à Seio interfuiſſe, & ſubſcripſiſſe: quo cauerat Seius fundum nulli alij eſſe obligatum. Quæro, an actio aliqua in rem Mæuio competere poteſt. Modeſtinus reſpondit, pignus cui is[x] de quo[y] quæritur, conſenſit, minime eum[z] retinere poſſe.

Si reſoluatur venditio, & res cum eadem cauſa ad venditorem redeat: pignus in ſtatum priſtinum reſtauratur. b. d. Bartolus.

X. PAVLVS libro tertio Quæſtionum.

VOlũtate creditoris pignus debitor vendidit, & poſtea placuit inter eum & emptorẽ, vt à venditione diſcederẽt. Ius pignorum ſaluum erit[a] creditori. nam ſicut debitori, ita & creditori priſtinum ius reſtituitur. neque omnimodo creditor pignus remittit, ſed ita demum, ſi emptor rem retineat, nec reddat venditori. & ideo ſi iudicio quoque accepto venditor abſolutus[b] ſit, vel quia nõ tradebat, in id quod intereſt condemnatus:[c] ſaluum fore pignus creditori dicẽdũ eſt. Hæc enim accidere potuiſſent etiam ſi nõ voluntate creditoris vendidiſſet. Creditor quoq; ſi pignus diſtraxit, & ex venditione receſſum fuerit, vel homo redhibitus: dominium ad debitorem reuertitur. Idémque eſt in omdi: & hoc modo variatur ibi cõdictio ĩ perſonam heredis, &c.

i *Quod magis.* ſcilicet vt duret. Azo.

k *Exceptionem.* ita ſi nouus poſſeſſor vẽdiderit primo creditori.

† *Quæſtio aſſem vtantum dare, cui dicat lib. 2. Pa. reg. cap. 33.*

l *Intra annum.* ſcilicet tantum. & dic q̃ ſunt verba iuriſcõſulti. vel dic permittẽtis: quia ſi dixit, pmitto intra annum aut bienniũ: tunc ſequendum erit minus tempus: vt. j. de verbo. obli. l. ĩter ſtipulãte. §. ſi ſtipulãte. & l. ſi ita. 3.

m *Obſtaturam.* cũ poſſeſſor habeat neceſſe reſtituere, ſi vult ſibi reſtitui rem: vt. ſ. eo. ſi creditor. Accurſius.

n *Titius. Idem Titius.* debitor.

o *Sempronio.* primo creditori.

p *Gaio Seio.* ſecundo creditori.

q *Proponantur.* vt & infra eo. Lucius. Et argu. C. de fideicom. l. quotiens. Accur.

r *Pigneraticiam.* id eſt hypothecariam: ſic dictam, quia pro pignore datur. Accurſius.

ſ *Dederat.* id eſt dari conuenerat.

t *Creditor.* id eſt Titius prædictus.

u *Sibi.* ſcilicet Mæuio.

x *Cui is.* ſcilicet Mæuius.

y *De quo.* j. de leg. ij. Titia. cõtra. Sol. vt ibi.

z *Eum.* ſcilicet Mæuium contra Titium, quia reipub. pignꝰ cõfirmauit ſubſcribendo: vt ſupra de pig. fideiuſſor. §. pater. in fi. §. & j. de mili. teſta. tribunus. §. cum aliquis. & hoc ſi fuiſſet ſciens: aliud ſi ignoraret quid in cautione diceretur: vt ſupra de pign. ac. Gaius. ſecundũ quoſdã. licet poſſet dici quòd in ſuo facto errare nõ debuit.

Error nõ debet nocere in præiudicium.

a *Voluntate. Saluum priſtinum erit.* vt. C. de remiſ. pig. l. fi. cõtra. Sol. ibi de rigore. Vel hic non totum remiſit, ibi in totum liberauit. Vel melius hic redit res ad debitorem ex priſtina cauſa, ibi non. Vel ſoluc vt dixi. ſ. eo. ſicut. §. ſuperuacuum. in fi. §.

b *Abſolutus.* ab actione ex empto: quod poteſt multipliciter accidere, quòd rem tradere non teneatur: vt ſupra eo. ſi debitor. §. fin.

c *Condemnatus.* quod eſt in

[illegible] [illegible] [illegible] [

a. Ad l. 1. C. de rei vind. l. 3. C. de condict. ex l. nec. l. 1. C. de condict. ex l. Nisi ex his. l. 1. C. de condict. ex l. Si certum. l. 1. C. de condict. ex l. Si ex falsa. l. 1. C. de condict. ex l. Si non sortem. l. 1. C. de condict. ex l. Si non sortem. l. 1. C. de condict. ex l. Si non sortem

teneri. Idē Viuianus ait: quā-
A vitium eſſe. In ſumma, ſi quidem animi tantùm vitium eſt, redhiberi non poteſt: niſi ſi dictum eſt hoc abeſſe, & non abeſt. ex empto tamen agi poteſt, ſi ſciens[z] id vitium animi reticuit. Si autem corporis ſolius vitium eſt, aut & corporis & animi mixtum vitium, redhibitio locum habebit. Illud erit adnotandum, quòd de morbo generaliter ſcriptum eſt, non de ſontico[a] morbo. nec mirum hoc videri Pomponius ait.[b] nihil enim ibi[c] agitur de ea re cui hic ipſe morbus obſtet.[d] Idē
B ait, non omnem[e] morbum dare locū redhibitioni: vtputa leuis lippitudo, aut leuis dentis auriculæve dolor, aut mediocre vlcus.[f] non denique febriculam quantulālibet ad cauſam huius edicti pertinere.

v. Paulvs libro vndecimo ad Sabinum.

ET quantum intereſt inter hæc vitia quę Græci κακοσθείας* dicunt, interſque πάθος, aut νόσον, aut ἀρρώστιαν: tantū inter talia vitia, & eum morbū ex quo quis minus aptus vſui ſit, differt.
C

vi. Vlpianvs libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

POmponius rectè ait, nō tantùm ad perpetuos morbos, verùm ad temporarios quoque hoc edictum pertinere. Trebatius ait impetiginoſum[g] morboſum non eſſe, ſi eo membro vbi impetigo eſſet, æquè rectè vtatur. Et mihi videtur vera Trebatij ſententia. Spadonem[h] † morboſum non eſſe, neque vitioſum, verius mihi videtur: ſed ſanum eſſe, ſicuti[i] illum qui vnum teſticulum habet, qui etiam generare poteſt.
D

vii. Paulvs libro vndecimo ad Sabinum.

SIn autem quis ita ſpado eſt, vt tam neceſſaria pars corporis ei penitus[k] abſit,[l] morboſus[m] eſt.

viii. Vlpianvs libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

SI cui lingua abſciſa ſit, an ſan' eſſe videatur, quæritur. Et exſtat hæc quæſtio apud Ofilium, relata apud eū in equo.[a] ait enim hūc videri non eſſe ſanū.

ix. Idem libro quadrageſimoquarto ad Sabinum.

MVtum morboſum eſſe Sabinus ait.[o] Morbum enim eſſe, ſine voce eſſe, apparet. Sed qui graviter † loquitur, morboſus non eſt,[p] nec qui ἀσαφῶς.* Planè qui ἀσήμως* loquitur, hic vtique morboſus eſt.

x. Idem libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

IDem Ofilius ait, ſi homini digitus ſit abſciſus, membríve quid laceratum, quamuis conſanauerit,

a *Bacchatus.* i. *Bacchari more lymphatico furiosus.* Budæus.

b *Responsa reddiderit.* talia vt faciunt ebrij.

c *Permaneret.* licet nō continue faceret. idem ſicōtinue quo ad hoc edictum, cum fuit animi vitium.

d *Per luxuriā.* ꝓprie. Vel dic ꝓpter abuſum vini nimium. cuiuſque eni rei abuſio dicitur luxuria: vt. j. de dā. infec. l. ex damni. Accur.

† *Vide in hunc locum Aste. Auguſt. lib. 4. cap. 11.*

e *Non poſſe.* Sic ergo no. quòd propter vitia animorum non agitur redhibitoria.

f *Cupidi.* i acquirēdo.

g *Auari.* in retinēdo.

h *Vel proterui. Curui.* quia curuum habēt corpus retro, nō rectum, & directo diſpoſitum.

i *Pruriginoſi.* id eſt ſcabioſi, qui ardorē carnis patiuntur.

k *Scabioſi.* dum tamē perdāt vires corporis.

l *Muti.* hoc cōtra eſt infra eo. l. mutum. Solu. hic de muto ex natura, ibi de muto ex morbo. Vel hic de tarde loquēte, ibi de nullo modo loquente.

m *Ob quæ vitia. Ex empto.* i. quanto minoris res eſt, tanto eſt prætoria, non ciuilis.

n *Poſſe.* propter vitium corporis, non dico animi.

† *Illustrium doct. Franc. de Arc. in l. 3. in §. ſiquis. col. j. de verb. obl. iſtius text. reprauit ſuū. ad hoc, quòd ille qui in publico loco loquitur verba deriſoria & cōtemnenda, præſumatur ſaui. Beloz.*

o *Impoſtores.* qui imponūt aliquid alicui.

p *Nullus ſit.* & ſic nō eſſet empturus: vt. j. de exce. rei iud. ſi is q. §. j.

q *Morbique.* ſimul accepti. Accurſius.

r *Demum.* forte aliud eſt in iumentis: vt. j. e. l. ædiles aiunt. in prin. & l. boucm.

ſ *Venditor.* ex hoc edicto. aliud in actione ex empto: vt. ſ. eod. l. j. in fin. & §. proxi.

t *Si promiſit.* ſcilicet expreſſe, non in genere vitij morbíque.

u *Si minus, non.* præſtatur. ſ. vt propter id fiat redhibitio: præſtatur tamen per actionē ex empto, quanto minoris res eſt: vt in princip. huius. l.

x *Excipitur.* id eſt ſeparatim in edicto ponitur. Item de quibuſdam aliis animi vitiis: vt. ſ. eod. l. j. §. item ſi quod mancipium.

y *Dixerunt.* ſed male forte, vt modo dixi, ꝓ l. j. e. l. bouem. in princ.

z *Si ſciens.* ſed ignorās tenetur ob vitia q̄ nō oportuit ignorare: vt. ſ. de ac. em. l. teneſ. & ſ. e. l. j. §. itē ſi quod mancipiū. & §. cauſam huius edicti. Azo. ſubaudi ergo hic maxime.

a *Non de ſontico.* ſcilicet tantum.

b *Pomponius ait.* quod ſcilicet non eſt dictum de ſontico tantum.

c *Ibi.* id eſt in edicto.

d *Obſtet.* qui talis dicitur ſonticus: vt. j. de verb. ſignifi. l. morbus: & j. e. l. ſi. §. quotiens.

e *Non omnem.* vt ſupra eo. l. j. §. proinde.

f *Vlcus.* innatum, ſed vulnus dicitur illatū.

g *Pomponius. Impetiginoſum.* i. lēticulis, vt ita dicam, plenum.

h *Spadonem.* de vno teſticulo. Accurſius.

i *Sicuti.* exēpliſicatiue, non ſimilitudinariè.

k *In autē. Penitus.* de vtroq; teſticulo.

l *Abſit.* quia ambo ſunt vitioſi. Accur.

m *Morboſum.* in iumētis enim aliud dicitur vt. j. e. l. ædiles aiunt. §. ſed enim. Sed in ſeruo videtur cōtra: vt. ſ. ad l. Aql. ſi ſeru' ſeruū. §. & ſi puerū. vbi dicitur ꝙ pretioſior eſt. Solu. illud in quibuſdā partib'. & licet pretioſior ſit alicui ſpadatus, non tamē ſequitur, ergo nō eſt vitioſus. nā forte expedit vitioſum habere propter dominas forte: vt arg. inſtit. de act. §. præterea.

n *Si cui. In equo.* i. de equo qui habebat linguam abiciſam.

o *Mvtum. Sabinus ait.* hoc eſt cōtra. ſ. eo. l. vel proterui. Sol. vt ibi.

p *Non eſt.* vt inſtitu. qui teſta. facere poſſunt. §. penult.

* *Cicero in Tuſculanis quæſt. nomina iſta grauia reddidit, vitioſitatē, perturbationem, morbum, agrotationem. Vide Alci. lib. Diſpūt. 2. cap. 15.*

† *In hūc locū vide Caſtium Rhodiginū lib. 7. cap. 49. & Ant. Aug. Emēd. lib. 3. cap. 5. & li. 4. ca. 17.*

† *Vide Alcia. lib. Diſpūt. 2. c. 15.*

* *id eſt obſcura voce & obtuſa.*

* *i ſine vlla ſignificatione vocis.*

id est luscio sus, qui plus respi quam mercidie videt.

dici vatius, qui nimis citò loquitur: ita quòd vix intelligatur, & ita nimis cito vadit ei lingua. Vel dicit à vaticinando: quia simplicia verba quasi somnia referunt. Alij dicunt vatium, qui infirmus est pedibus. Accursius.

g *Sanos esse.* balbus sanus est corpore: vt hic dicitur: vitiosus tamen est in animo: vt. ff. eo. l. j. §. sed sciendum.

h *Cui dens. Magna.* non maior, & est mala ratio, quia & fugitiui multi sunt: agitur tamen pro eis.

† *Hæc locũ bonam fidem in editis posse explicari Gell. lib. 4. Noct. Attic. cap. 2.*

i *Qui clauum.* id est apostema.

k *Et polyposus.* id est qui carnẽ superfluã habet in naribus, sic dictus à quodam pisce qui dicitur polyp⁹ à pluralitate pedum: à polys, quod est multus, & pedib⁹: & profertur penultima correpta. vnde versus. Polypus est piscis, polypus fœdatio naris.

l *Si quis naturæ gutturosus.* à gutture quod inflatam gulam habet.

Si cui vitio corporis, contrà. Item de eo qui vrinã facit, [c] quæritur. Et Pedius ait, non ob eam rem sanum non esse, quòd in lecto somno vinóque pressus, aut etiam pigritia surgendi, vrinam faciat. sin autem vitio vesicæ collectum humorem continere non potest: non quia vrinam in lecto facit, sed quia vitiosam vesicam habet, redhiberi posse. & verius est. Quod Pedius idem ait, Si vua[m] alicuius præcisa sit: tollere magis, quàm præstare redhibitionem, quòd morbus [n] minuitur. Ego puto, si morb⁹ desinit, [o] non esse redhibitioni locum. sin autem vitium perseueret, redhibitionem locum habere. Si quis digitis coniunctis nascatur, non videtur sanus esse, sed ita demum, si incõmodatur ad vsum manus. [p] Mulie-

sum esse cõstat, id est vbi homo neque matutino tẽpore videt, neque vespertino: quod genus morbi Græci vocant νυκτάλωπα. Luscitionem [b] eam esse quidam putant, vbi homo lumine adhibito [c] nihil videt. Quæritum est, an balbus, & blesus, & atypus, [d] ísq; qui tardius loquitur, & varus, [e] & vatius [f] sanus sit. Et opinor eos sanos esse. [g]

XI. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

CVi dens abest, nõ est morbosus. † Magna [h] enim pars hominum aliquo dente caret, neque ideo morbosi sunt, præsertim cùm sine dentibus nascimur: nec ideo minus sani sum⁹, donec dentes habeamus: alioquin nullus senex sanus esset.

XII. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

QVi clauum [i] habet, morbosus est: sed & polyposus. [k] Eum qui alterum oculum, aut alteram maxillam maiorem habet: si rectè iis vtatur, sanũ videri Pedius scribit. Ait enim inæqualitatem maxillarum oculorum, brachiorum,

a *Vatius.* Vide Plinium libro. vj. cap. v.

b *Quæ nox.* In primã. sed in nouã postea incidat ægritudinem: vt j. eo. l. ñ. §. j. in fin. si autem in primã recidat, non est vitiosus.

c *Qui si fortunas, desint. Extra domum.* immo & si intra domũ latẽat: vt j. e. l. §. idẽ ait interrogat⁹ Proculus. quæ est contra. Azo.

d *Eo nomine.* vt. j. de verb. sign. l. fugitiuum.

e *Pœnitentia.* Nota vitium animi pœnitẽtia non purgari: vt hic. Et idẽ in alio, vt in furto vt. j. de fur. q ea mẽte idem in rapina: vt. j. bo. rap. l. pe. l. idẽ i ap. flatur: vt C. de apost. h. qui sanctã. in me & in fi. l. idẽ in diuortio: vt. j. de diuor. l. pœnituit. in fi. l. idẽ domino, qui primo bonã expulit, & tan pœnitet: vt. ñ. locat. l. in lege. §. colonus. si quid i vitio corpor fuerit bene sanatũ

f *Vatius est.* ideo scilicet. Azo.

g *Excoperit.* sentiens se nolle de eo teneri.

h *Remittentium.* scilicet emptoribus.

i *Nisi scirent.* hoc intelligo eo casu, quãdo dissimulabat vẽditor morbosum esse, vel negabat. dicebat tamen in vtroq; casu se nolle teneri huiꝰ morbi nomine, si apparuerit eũ adesse: vt. ñ. de act. em. l. j. §. fi. & ñ. de here. vẽ. l. ꝙ si in vẽditione. & l. hoc autẽ. Et arg. ñ. de act. emp. l. Iulianus. §. j. si autẽ morbum talẽ dicat inesse, repellitur emptor: vt hic, & ñ. de pac. l. paciſci.

k *Pars.* euidẽti. aliàs secus: vt infra. quibus mo. tute. ſin. in princ.

l *Si quis naturæ.* Si quis digitis

m *Vuam.* Vide Plinium libro. vj. cap. v.

n *Minuitur.* Vide Plinium libro. vj. cap. v.

o *Desinit.* In primã. sed in nouã postea incidat ægritudinem: vt j. eo. l. ñ. §. j. in fin. si autem in primã recidat, non est vitiosus.

p *Vsum manus.* Nota vitium animi pœnitẽtia non purgari: vt hic. Et idẽ in alio, vt in furto vt. j. de fur. q ea mẽte idem in rapina: vt. j. bo. rap. l. pe. l. idẽ i ap. flatur: vt C. de apost. h. qui sanctã. in me & in fi. l. idẽ in diuortio: vt. j. de diuor. l. pœnituit. in fi. l. idẽ domino, qui primo bonã expulit, & tan pœnitet: vt. ñ. locat. l. in lege. §. colonus. si quid i vitio corpor fuerit bene sanatũ

ſuch as ſhall be ſet
ouer the people, to
iudge them with
righteous iudge-
ment.

Thou ſhalt not
wreſt iudgement,
thou ſhalt not reſpect perſons, neither take a gift: for a gift doth blind the eyes of the wiſe, and peruert the words of the righteous.

That which is altogether iuſt ſhalt thou follow, that thou may liue, and poſſeſſe the land which the Lord thy God giueth thee.

Thou ſhalt not plant thee a grooue of any trees neere vnto the altar of the Lord thy God, which thou ſhalt make thee.

Neither ſhalt thou ſet thee vp any image, which the Lord thy God hateth.

The ſacrifice vnto the Lord thy God ſhall be without blemiſh, or any euill fauoured thing: for that is an abomination vnto the Lord thy God.

If there be found among you within any of thy gates which the Lord thy God giueth thee, man or woman that hath wrought wickedneſſe in the ſight of the Lord thy God, in tranſgreſſing his couenant,

And hath gone and ſerued other gods, and worſhipped them, either the ſunne, or moone, or any of the hoſt of heauen, which I haue not commanded:

And it be told thee, and thou haſt heard of it, and enquired diligently, and behold, it be true, and the thing certaine, that ſuch abomination is wrought in Iſrael:

Then ſhalt thou bring forth that man or that woman which haue committed that wicked thing, vnto thy gates, euen that man or that woman, and ſhalt ſtone them with ſtones, till they die.

At the mouth of two witneſſes, or three witneſſes, ſhall he that is worthy of death be ſlaine: but at the mouth of one witneſſe he ſhall not be ſlaine.

The hands of the witneſſes ſhall be firſt vpon him to put him to death, and afterward the hands of all the people. So thou ſhalt put the euill away from among you.

If there ariſe a matter too hard for thee in iudgement, between blood and blood, between plea and plea, and between ſtroke and ſtroke, being matters of controuerſie within thy gates: then ſhalt thou ariſe, and get thee vp into the place which the Lord thy God ſhall chooſe.

And thou ſhalt come vnto the Prieſts the Leuites, and vnto the Iudge that ſhall be in thoſe dayes, and enquire, and they ſhall ſhew thee the ſentence of iudgement.

And thou ſhalt do according to the ſentence which they of that place which the Lord ſhall chooſe ſhall ſhew thee: and thou ſhalt obſerue to do according to all that they inſtruct thee.

According to the ſentence of the law which they ſhall teach thee, and according to the iudgement which they ſhall tell thee, thou ſhalt do: thou ſhalt not decline from the ſentence which they ſhall ſhew thee, neither to the right hand nor to the left.

And the man that will do preſumptuouſly, and will not hearken vnto the Prieſt that ſtandeth to miniſter there before the Lord thy God, or vnto the Iudge, euen that man ſhall die: and thou ſhalt put away the euill from Iſrael.

And all the people ſhall heare, and feare, and do no more preſumptuouſly.

When thou art come vnto the land which the Lord thy God giueth thee, and poſſeſſeſt it, and dwelleſt therein, and ſhalt ſay, I will ſet a king ouer me, like as all the nations that are about me:

Thou ſhalt ſet him king ouer thee, whom the Lord thy God ſhall chooſe: one from among thy brethren ſhalt thou ſet king ouer thee: thou may not ſet a ſtranger ouer thee, which is not thy brother.

But he ſhall not multiply horſes to himſelfe, nor cauſe the people to return to Egypt, to the end that he ſhould multiply horſes: foraſmuch as the Lord hath ſaid vnto you, Ye ſhall henceforth returne no more that way.

Neither ſhall he multiply wiues to himſelfe, that his heart turne not away: neither ſhall he greatly multiply to himſelfe ſiluer and gold.

And it ſhall come to paſſe when he ſitteth vpon the throne of his kingdome, that he ſhall write him a copie of this law in a booke, out of that which is before the Prieſts the Leuites.

And it ſhall be with him, and he ſhall read therein all the dayes of his life, that he may learne to feare the Lord his God, to keepe all the words of this law, and theſe ſtatutes, to do them:

That his heart be not lifted vp aboue his brethren, and that he turne not aſide from the commandement to the right hand, or to the left: to the end he may prolong his dayes in his kingdome, he and his children, in the midſt of Iſrael.

The Prieſts the Leuites, and all the tribe of Leui, ſhall haue no part nor inheritance with Iſrael: they ſhall eate the offrings of the Lord made by fire, and his inheritance.

Therefore ſhall they haue no inheritance among their brethren: the Lord is their inheritance, as he hath ſaid vnto them.

And this ſhall be the Prieſts due from the people, from them that offer a ſacrifice, whether it be ox or ſheepe, that they ſhall giue vnto the Prieſt the ſhoulder, and the two cheekes, and the maw.

The firſtfruit alſo of thy corne, of thy wine, and of thine oyle, and the firſt of the fleece of thy ſheepe ſhalt thou giue him.

For the Lord thy God hath choſen him out of all thy tribes, to ſtand to miniſter in the name of the Lord, him and his ſonnes for euer.

And if a Leuite come from any of thy gates out of all Iſrael, where he ſojourned, and come with all the deſire of his mind vnto the place which the Lord ſhall chooſe,

Then he ſhall miniſter in the name of the Lord his God, as all his brethren the Leuites do, which ſtand there before the Lord.

They ſhall haue like portions to eate, beſides that which commeth of the ſale of his patrimonie.

When thou art come into the land which the Lord thy God giueth thee, thou ſhalt not learne to do after the abominations of thoſe nations.

There ſhall not be found among you any one that maketh his ſonne or his daughter to paſſe through the fire, or that vſeth diuination, or an obſeruer of times, or an enchanter, or a witch,

Or a charmer, or a counſeller with familiar ſpirits, or a wizard, or a necromancer.

For all that do theſe things are an abomination vnto the Lord: and becauſe of theſe abominations the Lord thy God doth driue them out from before thee.

Thou ſhalt be perfect with the Lord thy God.

For theſe nations which thou ſhalt poſſeſſe, hearkened vnto obſeruers of times, and vnto diuiners: but as for thee, the Lord thy God hath not ſuffered thee ſo to do.

The Lord thy God will raiſe vp vnto thee a Prophet from the midſt of thee, of thy brethren, like vnto me: vnto him ye ſhall hearken.

According to all that thou deſiredſt of the Lord thy God in Horeb in the day of the aſſembly, ſaying, Let me not hereafter heare the voice of the Lord my God, neither let me ſee this great fire any more, that I die not.

And the Lord ſaid vnto me, They haue well ſpoken that which they haue ſpoken.

I will raiſe them vp a Prophet from among their brethren, like vnto thee, and will put my words in his mouth, and he ſhall ſpeake vnto them all that I ſhall command him.

And it ſhall come to paſſe, that whoſoeuer will not hearken vnto my words which he ſhall ſpeake in my name, I will require it of him.

But the Prophet which ſhall preſume to ſpeake a word in my name, which I haue not commanded him to ſpeake, or that ſhall ſpeake in the name of other gods, euen that Prophet ſhall die.

And if thou ſay in thine heart, How ſhall we know the word which the Lord hath not ſpoken?

When a Prophet ſpeaketh in the name of the Lord, if the thing follow not, nor come to paſſe, that is the thing which the Lord hath not ſpoken, but the Prophet hath ſpoken it preſumptuouſly: thou ſhalt not be afraid of him.

When the Lord thy God hath cut off the nations whoſe land the Lord thy God giueth thee, and thou ſucceedeſt them, and dwelleſt in their cities, and in their houſes,

Thou ſhalt ſeparate three cities for thee in the midſt of thy land, which the Lord thy God giueth thee to poſſeſſe it.

Thou ſhalt prepare thee a way, and diuide the coaſts of thy land which the Lord thy God giueth thee to inherit, into three parts, that euery ſlayer may flee thither.

And this is the caſe of the ſlayer which ſhall flee thither, and liue: Whoſoeuer ſmiteth his neighbour vnwares, and hated him not in time paſt:

As when a man goeth into the wood with his neighbour to hew wood, and his hand fetcheth a ſtroke with the axe to cut down the tree, and the head ſlippeth from the helue, and lighteth vpon his neighbour, that he die: he ſhall flee vnto one of theſe cities, and liue:

Leſt the auenger of the blood purſue the ſlayer, while his heart is hot, and take him, becauſe the way is long, and ſlay him, whereas he was not worthy of death, inaſmuch as he hated him not in time paſt.

Wherefore I command thee, ſaying, Thou ſhalt ſeparate three cities for thee.

And if the Lord thy God enlarge thy coaſt, as he hath ſworne vnto thy fathers, and giue thee all the land which he promiſed to giue vnto thy fathers:

If thou ſhalt keepe all theſe commandements to do them, which I command thee this day, to loue the Lord thy God, and to walke alwayes in his wayes: then ſhalt thou adde three cities more for thee, beſides theſe three:

That innocent blood be not ſhed in the midſt of thy land, which the Lord thy God giueth thee for an inheritance, and ſo blood be vpon thee.

But if any man hate his neighbour, and lie in wait for him, and riſe vp againſt him, and ſmite him mortally that he die, and flee into one of theſe cities:

Then the Elders of his city ſhall ſend and fetch him thence, and deliuer him into the hand of the auenger of blood, that he may die.

Thine eye ſhall not pitie him, but thou ſhalt put away the guilt of innocent blood from Iſrael, that it may go well with thee.

Thou ſhalt not remoue thy neighbours landmarke, which they of olde time haue ſet in thine inheritance, which thou ſhalt inherit in the land that the Lord thy God giueth thee to poſſeſſe it.

One witneſſe ſhall not ariſe againſt a man for any iniquitie, or for any ſinne, in any ſinne that he ſinneth: at the mouth of two witneſſes, or at the mouth of three witneſſes, ſhall the matter be eſtabliſhed.

If a falſe witneſſe ariſe againſt any man to teſtifie againſt him that which is wicked,

Then both the men between whom the controuerſie is, ſhall ſtand before the Lord, before the Prieſts and the Iudges which ſhall be in thoſe dayes,

And the Iudges ſhall make diligent inquiſition: and behold, if the witneſſe be a falſe witneſſe, and hath teſtified falſely againſt his brother,

Then ſhall ye do vnto him, as he had thought to do vnto his brother: ſo ſhalt thou put the euill away from among you.

And thoſe which remaine ſhall heare, and feare, and ſhall henceforth commit no more any ſuch euill among you.

Neither ſhall thine eye pitie, but life ſhall go for life, eye for eye, tooth for tooth, hand for hand, foot for foot.

When thou goeſt out to battell againſt thine enemies, and ſeeſt horſes and chariots, and a people more than thou, be not afraid of them: for the Lord thy God is with thee, which brought thee out of the land of Egypt.

And when ye are come nigh vnto the battell, the Prieſt ſhall approach and ſpeake vnto the people,

And ſhall ſay vnto them, Heare, O Iſrael, ye approach this day vnto battell againſt your enemies: let not your hearts faint, feare not, and do not tremble, neither be ye terrified becauſe of them:

For the Lord your God is he that goeth with you, to fight for you againſt your enemies, to ſaue you.

And the Officers ſhall ſpeake further vnto the people, and ſay, What man is there that hath built a new houſe, and hath not dedicated it? let him go and returne to his houſe, leſt he die in the battell, and another man dedicate it.

And what man is he that hath planted a vineyard, and hath not yet eaten of it? let him alſo go and returne vnto his houſe, leſt he die in the battell, and another man eate of it.

And what man is there that hath betrothed a wife, and hath not taken her? let him go and returne vnto his houſe, leſt he die in the battell, and another man take her.

And the Officers ſhall ſpeake further vnto the people, and they ſhall ſpeake vnto the captaines of the hoſts to lead the people.

What man is there fearefull and faint hearted? let him go and returne vnto his houſe, leſt his brethrens heart faint as well as his heart.

And it ſhall be when the Officers haue made an end of ſpeaking vnto the people, that they ſhall make captaines of the hoſts to lead the people.

When thou comeſt nigh vnto a city to fight againſt it, then proclaime peace vnto it.

And it ſhall be if it anſwer thee peace, and open vnto thee, then it ſhall be that all the people that is found therein ſhall be tributaries vnto thee, and ſerue thee.

And if it will make no peace with thee, but will make warre againſt thee, then thou ſhalt beſiege it:

And when the Lord thy God hath deliuered it into thine hands, thou ſhalt ſmite euery male thereof with the edge of the ſword:

But the women, and the little ones, and the cattell, and all that is in the city, euen all the ſpoile thereof, ſhalt thou take vnto thy ſelfe, and thou ſhalt eate the ſpoile of thine enemies, which the Lord thy God hath giuen thee.

Thus ſhalt thou do vnto all the cities which are very far off from thee, which are not of the cities of theſe nations.

But of the cities of theſe people which the Lord thy God doth giue thee for an inheritance, thou ſhalt ſaue alliue nothing that breatheth:

But thou ſhalt vtterly deſtroy them, namely the Hittite, and the Amorite, the Canaanite, and the Perizzite, the Hiuite, and the Iebuſite, as the Lord thy God hath commanded thee:

That they teach you not to do after all their abominations, which they haue done vnto their gods, ſo ſhould ye ſinne againſt the Lord your God.

When thou ſhalt beſiege a city a long time, in fighting againſt it to take it, thou ſhalt not deſtroy the trees thereof by forcing an axe againſt them: for thou may eate of them, and thou ſhalt not cut them downe (for the tree of the field is mans life) to employ them in the ſiege:

Only the trees which thou knoweſt that they be not trees for meate, thou ſhalt deſtroy and cut them downe, and build bulwarkes againſt the city that maketh warre with thee, vntill it be ſubdued.

If one be found ſlaine in the land which the Lord thy God giueth thee to poſſeſſe it, lying in the field, and it be not known who hath ſmitten him:

Then thy Elders and thy Iudges ſhall come forth, and they ſhall meaſure vnto the cities which are round about him that is ſlaine:

And it ſhall be that the city which is next vnto the ſlaine man, euen the Elders of that city ſhall take an heifer which hath not been wrought with, and which hath not drawen in the yoke,

And the Elders of that city ſhall bring the heifer vnto a rough valley, which is neither eared nor ſowen, and ſhall ſtrike off the heifers neck there in the valley:

And the Prieſts the ſonnes of Leui ſhall come neere, for them the Lord thy God hath choſen to miniſter vnto him, and to bleſſe in the name of the Lord, and according to their word ſhall euery controuerſie and euery ſtroke be tried:

And all the Elders of that city that are next vnto the ſlaine man, ſhall waſh their hands ouer the heifer that is beheaded in the valley:

And they ſhall anſwer and ſay, Our hands haue not ſhed this blood, neither haue our eyes ſeene it.

Be mercifull O Lord vnto thy people Iſrael, whom thou haſt redeemed, and lay not innocent blood vnto the charge of thy people of Iſrael: and the blood ſhall be forgiuen them.

So ſhalt thou put away the guilt of innocent blood from among you, when thou ſhalt do that which is right in the ſight of the Lord.

When thou goeſt forth to battell againſt thine enemies, and the Lord thy God hath deliuered them into thine hands, and thou haſt taken them captiues,

And ſeeſt among the captiues a beautifull woman, and haſt a deſire vnto her, that thou wouldeſt haue her to thy wife:

Then thou ſhalt bring her home to thine houſe, and ſhe ſhall ſhaue her head, and pare her nailes,

And ſhall put the raiment of her captiuitie from off her, and ſhall remaine in thine houſe, and bewaile her father and her mother a full moneth: and after that thou ſhalt go in vnto her, and be her husband, and ſhe ſhall be thy wife.

And it ſhall be if thou haue no deſire vnto her, then thou ſhalt let her go whither ſhe will: but thou ſhalt not ſell her at all for money, thou ſhalt not make merchandiſe of her, becauſe thou haſt humbled her.

If a man haue two wiues, one beloued, and another hated, and they beare him children, both the beloued and the hated, and if the firſtborne ſonne be hers that was hated:

Then it ſhall be when he maketh his ſonnes to inherit that which he hath, that he may not make the ſonne of the beloued firſtborne before the ſonne of the hated, which is indeed the firſtborne:

But he ſhall acknowledge the ſonne of the hated for the firſtborne, by giuing him a double portion of all that he hath: for he is the beginning of his ſtrength, the right of the firſtborne is his.

If a man haue a ſtubborne and rebellious ſonne, which will not obey the voice of his father, or the voice of his mother, and that when they haue chaſtened him will not hearken vnto them:

Then ſhall his father and his mother lay hold on him, and bring him out vnto the Elders of his city, and vnto the gate of his place,

And ſhall ſay vnto the Elders of his city, This our ſonne is ſtubborne and rebellious, he will not obey our voice, he is a glutton and a drunkard.

And all the men of his city ſhall ſtone him with ſtones that he die: ſo ſhalt thou put euill away from among you, and all Iſrael ſhall heare, and feare.

If a man haue committed a ſinne worthy of death, and he be put to death, and thou hang him on a tree:

His body ſhall not remaine all night vpon the tree, but thou ſhalt in any wiſe bury him that day, (for he that is hanged is accurſed of God) that thy land be not defiled, which the Lord thy God giueth thee for an inheritance.

Thou ſhalt not ſee thy brothers oxe or his ſheepe driuen away, and hide thy ſelfe from them: thou ſhalt in any caſe bring them againe vnto thy brother.

And if thy brother be not nigh vnto thee, or if thou know him not, then thou ſhalt bring it vnto thine owne houſe, and it ſhall be with thee vntill thy brother ſeeke after it, and thou ſhalt reſtore it to him againe.

In like maner ſhalt thou do with his aſſe, and ſo ſhalt thou do with his garment, and with all loſt thing of thy brothers, which he hath loſt, and thou haſt found, thou may not hide thy ſelfe.

Thou ſhalt not ſee thy brothers aſſe or his oxe fall downe by the way, and hide thy ſelfe from them: thou ſhalt ſurely helpe him to lift them vp againe.

The woman ſhall not weare that which pertaineth vnto a man, neither ſhall a man put on a womans garment: for all that do ſo are abomination vnto the Lord thy God.

If a bird neſt chance before thee in the way in any tree, or on the ground, whether they be young ones or eggs, and the damme ſitting vpon the young, or vpon the eggs, thou ſhalt not take the damme with the young:

But thou ſhalt in any wiſe let the damme go, and take the young to thee, that it may be well with thee, and that thou may prolong thy dayes.

When thou buildeſt a new houſe, then thou ſhalt make a battlement for thy roofe, that thou bring not blood vpon thine houſe, if any man fall from thence.

Thou ſhalt not ſow thy vineyard with diuers ſeeds, leſt the fruit of thy ſeede which thou haſt ſowen, and the fruit of thy vineyard be defiled.

Thou ſhalt not plough with an oxe and an aſſe together.

Thou ſhalt not weare a garment of diuers ſorts, as of woollen and linnen together.

Thou ſhalt make thee fringes vpon the foure quarters of thy veſture, wherewith thou couereſt thy ſelfe.

If any man take a wife, and go in vnto her, and hate her,

And giue occaſions of words againſt her, and bring vp an euill name vpon her, and ſay, I tooke this woman, and when I came to her I found her not a maid:

Then ſhall the father of the damſell, and her mother take and bring forth the tokens of the damſells virginitie vnto the Elders of the city in the gate:

And the damſells father ſhall ſay vnto the Elders, I gaue my daughter vnto this man to wife, and he hateth her,

And behold, he hath giuen occaſions of words againſt her, ſaying, I found not thy daughter a maid: and yet theſe are the tokens of my daughters virginitie. And they ſhall ſpread the cloth before the Elders of the city.

Then the Elders of that city ſhall take that man and chaſtiſe him,

And amerce him in an hundred ſhekels of ſiluer, and giue them vnto the father of the damſell, becauſe he hath brought vp an euill name vpon a virgin of Iſrael: and ſhe ſhall be his wife, he may not put her away all his dayes.

But if this thing be true, and the tokens of virginitie be not found for the damſell,

Then they ſhall bring out the damſell to the doore of her fathers houſe, and the men of her city ſhall ſtone her with ſtones that ſhe die: becauſe ſhe hath wrought folly in Iſrael, to play the whore in her fathers houſe: ſo ſhalt thou put euill away from among you.

If a man be found lying with a woman married to a husband, then they ſhall both of them die, both the man that lay with the woman, and the woman: ſo ſhalt thou put away euill from Iſrael.

If a damſell that is a virgin be betrothed vnto a husband, and a man find her in the city, and lie with her,

Then ye ſhall bring them both out vnto the gate of that city, and ye ſhall ſtone them with ſtones that they die: the damſell becauſe ſhe cried not in the city, and the man becauſe he hath humbled his neighbours wife: ſo thou ſhalt put away euill from among you.

But if a man find a betrothed damſell in the field, and the man force her, and lie with her: then the man only that lay with her ſhall die.

But vnto the damſell ſhalt thou do nothing, there is in the damſell no ſinne worthy of death: for as when a man riſeth againſt his neighbour, and ſlayeth him, euen ſo is this matter:

For he found her in the field, and the betrothed damſell cried, and there was none to ſaue her.

If a man find a damſell that is a virgin, which is not betrothed, and lay hold on her, and lie with her, and they be found:

Then the man that lay with her ſhall giue vnto the damſells father fifty ſhekels of ſiluer, and ſhe ſhall be his wife, becauſe he hath humbled her, he may not put her away all his dayes.

A man ſhall not take his fathers wife, nor diſcouer his fathers skirt.

He that is wounded in the ſtones, or hath his priuie member cut off, ſhall not enter into the congregation of the Lord.

A baſtard ſhall not enter into the congregation of the Lord: euen to his tenth generation ſhall he not enter into the congregation of the Lord.

An Ammonite or Moabite ſhall not enter into the congregation of the Lord: euen to their tenth generation ſhall they not enter into the congregation of the Lord for euer:

Becauſe they met you not with bread and with water in the way, when ye came forth out of Egypt, and becauſe they hired againſt thee Balaam the ſonne of Beor of Pethor of Meſopotamia, to curſe thee.

Neuertheleſſe the Lord thy God would not hearken vnto Balaam, but the Lord thy God turned the curſe into a bleſſing vnto thee, becauſe the Lord thy God loued thee.

Thou ſhalt not ſeeke their peace nor their proſperitie all thy dayes for euer.

Thou ſhalt not abhorre an Edomite, for he is thy brother: thou ſhalt not abhorre an Egyptian, becauſe thou waſt a ſtranger in his land.

The children that are begotten of them ſhall enter into the congregation of the Lord in their third generation.

When the hoſt goeth forth againſt thine enemies, then keepe thee from euery wicked thing.

If there be among you any man that is not cleane by reaſon of that which chanceth him by night, then ſhall he go abroad out of the campe, he ſhall not come within the campe:

But it ſhall be when euening commeth on, he ſhall waſh himſelfe with water: and when the Sunne is downe, he ſhall come into the campe againe.

Thou ſhalt haue a place alſo without the campe, whither thou ſhalt goe forth abroad:

And thou ſhalt haue a paddle vpon thy weapon, and it ſhall be when thou wilt ſit downe abroad, thou ſhalt dig therewith, and ſhalt turne backe and couer that which commeth from thee:

For the Lord thy God walketh in the midſt of thy campe, to deliuer thee, and to giue vp thine enemies before thee: therefore ſhall thy campe be holy, that he ſee no vncleane thing in thee, and turne away from thee.

Thou ſhalt not deliuer vnto his maſter the ſeruant which is eſcaped from his maſter vnto thee:

He ſhall dwell with thee, euen among you, in that place which he ſhall chooſe in one of thy gates, where it liketh him beſt: thou ſhalt not oppreſſe him.

There ſhall be no whore of the daughters of Iſrael, nor a ſodomite of the ſonnes of Iſrael.

Thou ſhalt not bring the hire of a whore, or the price of a dog into the houſe of the Lord thy God for any vow: for euen both theſe are abomination vnto the Lord thy God.

Thou ſhalt not lend vpon vſurie to thy brother, vſurie of money, vſurie of victuals, vſurie of any thing that is lent vpon vſurie:

Vnto a ſtranger thou may lend vpon vſurie, but vnto thy brother thou ſhalt not lend vpon vſurie, that the Lord thy God may bleſſe thee in all that thou ſetteſt thine hand to, in the land whither thou goeſt to poſſeſſe it.

When thou ſhalt vow a vow vnto the Lord thy God, thou ſhalt not ſlacke to pay it: for the Lord thy God will ſurely require it of thee, and it would be ſinne in thee.

But if thou ſhalt forbeare to vow, it ſhall be no ſinne in thee.

That which is gone out of thy lips thou ſhalt keepe and perform, euen a free will offring, according as thou haſt vowed vnto the Lord thy God, which thou haſt promiſed with thy mouth.

When thou comeſt into thy neighbours vineyard, then thou may eate grapes thy fill at thine owne pleaſure, but thou ſhalt not put any in thy veſſell.

When thou comeſt into the ſtanding corne of thy neighbour, then thou may pluck the eares with thine hand, but thou ſhalt not moue a ſickle vnto thy neighbours ſtanding corne.

When a man hath taken a new wife, he ſhall not go out to warre, neither ſhall he be charged with any buſineſſe: but he ſhall be free at home one yeere, and ſhall cheare vp his wife which he hath taken.

No man ſhall take the nether or the vpper millſtone to pledge: for he taketh a mans life to pledge.

If a man be found ſtealing any of his brethren of the children of Iſrael, and maketh merchandiſe of him, or ſelleth him, then that theefe ſhall die: ſo ſhalt thou put euill away from among you.

Take heede in the plague of leproſie, that thou obſerue diligently, and do according to all that the Prieſts the Leuites ſhall teach you: as I commanded them, ſo ye ſhall obſerue to do.

Remember what the Lord thy God did vnto Miriam by the way, after that ye were come forth out of Egypt.

When thou doeſt lend thy brother any thing, thou ſhalt not go into his houſe to fetch his pledge.

Thou ſhalt ſtand abroad, and the man to whom thou doeſt lend ſhall bring out the pledge abroad vnto thee.

And if the man be poore, thou ſhalt not ſleepe with his pledge:

In any caſe thou ſhalt deliuer him the pledge againe when the Sunne goeth downe, that he may ſleepe in his owne garment, and bleſſe thee: and it ſhall be righteouſneſſe vnto thee before the Lord thy God.

Thou ſhalt not oppreſſe a hired ſeruant that is poore and needy, whether he be of thy brethren, or of thy ſtrangers that are in thy land within thy gates:

At his day thou ſhalt giue him his hire, neither ſhall the Sunne goe downe vpon it (for he is poore, and ſetteth his heart vpon it) leſt he crie againſt thee vnto the Lord, and it be ſinne vnto thee.

The fathers ſhall not be put to death for the children, neither ſhall the children be put to death for the fathers: euery man ſhall be put to death for his owne ſinne.

Thou ſhalt not peruert the iudgement of the ſtranger, nor of the fatherleſſe, nor take a widowes raiment to pledge:

But thou ſhalt remember that thou waſt a ſeruant in Egypt, and the Lord thy God redeemed thee thence: therefore I command thee to do this thing.

When thou cutteſt downe thine harueſt in thy field, and haſt forgot a ſheafe in the field, thou ſhalt not go againe to fetch it: it ſhall be for the ſtranger, for the fatherleſſe, and for the widow: that the Lord thy God may bleſſe thee in all the worke of thine hands.

When thou beateſt thine oliue tree, thou ſhalt not go ouer the boughes againe: it ſhall be for the ſtranger, for the fatherleſſe, and for the widow.

When thou gathereſt the grapes of thy vineyard, thou ſhalt not glean it afterward: it ſhall be for the ſtranger, for the fatherleſſe, and for the widow.

And thou ſhalt remember that thou waſt a ſeruant in the land of Egypt: therefore I command thee to do this thing.

If there be a controuerſie between men, and they come vnto iudgement, that the Iudges may iudge them, then they ſhall iuſtifie the righteous, and condemne the wicked.

And it ſhall be if the wicked man be worthy to be beaten, that the Iudge ſhall cauſe him to lie downe, and to be beaten before his face, according to his fault, by a certaine number.

Forty ſtripes he may giue him, and not exceede: leſt if he ſhould exceede, and beate him aboue with many ſtripes, then thy brother ſhould ſeeme vile vnto thee.

Thou ſhalt not muzzle the mouth of the oxe that treadeth out the corne.

If brethren dwell together, and one of them die, and haue no child, the wife of the dead ſhall not marry without vnto a ſtranger: her husbands brother ſhall goe in vnto her, and take her to him to wife, and perform the duetie of an husbands brother vnto her.

And it ſhall be that the firſtborne which ſhe beareth ſhall ſucceede in the name of his brother which is dead, that his name be not put out of Iſrael.

And if the man like not to take his brothers wife, then let his brothers wife goe vp to the gate vnto the Elders, and ſay, My husbands brother refuſeth to raiſe vp vnto his brother a name in Iſrael, he will not perform the duetie of my husbands brother.

Then the Elders of his city ſhall call him, and ſpeake vnto him: and if he ſtand and ſay, I like not to take her,

Then ſhall his brothers wife come vnto him in the preſence of the Elders, and looſe his ſhoe from off his foot, and ſpit in his face, and ſhall anſwer and ſay, So ſhall it be done vnto that man that will not build vp his brothers houſe.

And his name ſhall be called in Iſrael, The houſe of him that hath his ſhoe looſed.

When men ſtriue together one with another, and the wife of the one draweth neere for to deliuer her husband out of the hand of him that ſmiteth him, and putteth forth her hand, and taketh him by the ſecrets:

Then thou ſhalt cut off her hand, thine eye ſhall not pitie her.

Thou ſhalt not haue in thy bag diuers weights, a great and a ſmall.

Thou ſhalt not haue in thine houſe diuers meaſures, a great and a ſmall.

But thou ſhalt haue a perfect and iuſt weight, a perfect and iuſt meaſure ſhalt thou haue: that thy dayes may be prolonged in the land which the Lord thy God giueth thee.

For all that do ſuch things, and all that do vniuſtly, are an abomination vnto the Lord thy God.

Remember what Amalek did vnto thee by the way, when ye were come forth out of Egypt:

How he met thee by the way, and ſmote the hindmoſt of thee, euen all that were feeble behind thee, when thou waſt faint and weary, and he feared not God.

Therefore it ſhall be when the Lord thy God hath giuen thee reſt from all thine enemies round about, in the land which the Lord thy God giueth thee for an inheritance to poſſeſſe it, that thou ſhalt blot out the remembrance of Amalek from vnder heauen: thou ſhalt not forget it.

And it ſhall be when thou art come in vnto the land which the Lord thy God giueth thee for an inheritance, and poſſeſſeſt it, and dwellſt therein,

That thou ſhalt take of the firſt of all the fruit of the earth, which thou ſhalt bring of thy land that the Lord thy God giueth thee, and ſhalt put it in a baſket, and ſhalt go vnto the place which the Lord thy God ſhall chooſe to cauſe his name to dwell there.

And thou ſhalt come vnto the Prieſt that ſhall be in thoſe dayes, and ſay vnto him, I profeſſe this day vnto the Lord thy God, that I am come vnto the country which the Lord ſware vnto our fathers for to giue vs.

And the Prieſt ſhall take the baſket out of thine hand, and ſet it downe before the altar of the Lord thy God.

And thou ſhalt ſpeake and ſay before the Lord thy God, A Syrian ready to periſh was my father, and he went downe into Egypt, and ſojourned there with a few, and became there a nation, great, mighty, and populous.

And the Egyptians vexed vs, and afflicted vs, and laid vpon vs hard bondage.

And when we cried vnto the Lord God of our fathers, the Lord heard our voice, and looked on our affliction, and our labour, and our oppreſſion.

And the Lord brought vs forth out of Egypt with a mighty hand, and with a ſtretched out arme, and with great terribleneſſe, and with ſigns, and with wonders.

And he hath brought vs into this place, and hath giuen vs this land, euen a land that flowed with milke and honey.

And now behold, I haue brought the firſtfruits of the land which thou, O Lord, haſt giuen me. And thou ſhalt ſet it before the Lord thy God, and worſhip before the Lord thy God.

And thou ſhalt reioyce in all the good which the Lord thy God hath giuen vnto thee, and vnto thine houſe, thou, and the Leuite, and the ſtranger that is among you.

When thou haſt made an end of tithing all the tithes of thine increaſe the third yeere, which is the yeere of tithing, and haſt giuen it vnto the Leuite, the ſtranger, the fatherleſſe, and the widow, that they may eate within thy gates, and be filled:

Then thou ſhalt ſay before the Lord thy God, I haue brought away the hallowed things out of mine houſe, and alſo haue giuen them vnto the Leuite, and vnto the ſtranger, to the fatherleſſe, and to the widow, according to all thy commandements which thou haſt commanded me: I haue not tranſgreſſed thy commandements, neither haue I forgotten them.

I haue not eaten thereof in my mourning, neither haue I taken away ought thereof for any vncleane vſe, nor giuen ought thereof for the dead: but I haue hearkened to the voice of the Lord my God, and haue done according to all that thou haſt commanded me.

Looke downe from thy holy habitation, from heauen, and bleſſe thy people Iſrael, and the land which thou haſt giuen vs, as thou ſwareſt vnto our fathers, a land that flowed with milke and honey.

This day the Lord thy God hath commanded thee to do theſe ſtatutes and iudgements: thou ſhalt therefore keepe and do them with all thine heart, and with all thy ſoule.

Thou haſt auouched the Lord this day to be thy God, and to walke in his wayes, and to keepe his ſtatutes, and his commandements, and his iudgements, and to hearken vnto his voice:

And the Lord hath auouched thee this day to be his peculiar people, as he hath promiſed thee, and that thou ſhouldeſt keepe all his commandements:

And to make thee high aboue all nations which he hath made, in praiſe, and in name, and in glory, and that thou mayeſt be an holy people vnto the Lord thy God, as he hath ſpoken.

And Moſes with the Elders of Iſrael commanded the people, ſaying, Keepe all the commandements which I command you this day.

And it ſhall be on the day when ye ſhall paſſe ouer Iordan vnto the land which the Lord thy God giueth thee, that thou ſhalt ſet thee vp great ſtones, and plaiſter them with plaiſter:

And thou ſhalt write vpon them all the words of this law, when thou art paſſed ouer, that thou mayeſt goe in vnto the land which the Lord thy God giueth thee, a land that flowed with milke and honey, as the Lord God of thy fathers hath promiſed thee.

Therefore it ſhall be when ye be paſſed ouer Iordan, that ye ſhall ſet vp theſe ſtones, which I command you this day, in mount Ebal, and thou ſhalt plaiſter them with plaiſter.

And there ſhalt thou build an altar vnto the Lord thy God, an altar of ſtones: thou ſhalt not lift vp any iron tool vpon them.

Thou ſhalt build the altar of the Lord thy God of whole ſtones: and thou ſhalt offer burnt offrings thereon vnto the Lord thy God.

And thou ſhalt offer peace offrings, and ſhalt eate there, and reioyce before the Lord thy God.

And thou ſhalt write vpon the ſtones all the words of this law very plainly.

And Moſes and the Prieſts the Leuites ſpake vnto all Iſrael, ſaying, Take heede and hearken, O Iſrael, this day thou art become the people of the Lord thy God.

Thou ſhalt therefore obey the voice of the Lord thy God, and do his commandements and his ſtatutes, which I command thee this day.

And Moſes charged the people the ſame day, ſaying,

These ſhall ſtand vpon mount Gerizim to bleſſe the people, when ye are paſſed ouer Iordan: Simeon, and Leui, and Iudah, and Iſſachar, and Ioſeph, and Benjamin.

And these ſhall ſtand vpon mount Ebal to curſe: Reuben, Gad, and Aſher, and Zebulun, Dan, and Naphtali.

And the Leuites ſhall ſpeake, and ſay vnto all the men of Iſrael with a loud voice,

Curſed be the man that maketh any grauen or molten image, an abomination vnto the Lord, the worke of the hands of the craftſman, and ſetteth it vp in a ſecret place: and all the people ſhall anſwer and ſay, Amen.

Curſed be he that ſetteth light by his father or his mother: and all the people ſhall ſay, Amen.

Curſed be he that remoueth his neighbours landmarke: and all the people ſhall ſay, Amen.

Curſed be he that maketh the blind to wander out of the way: and all the people ſhall ſay, Amen.

Curſed be he that peruerteth the iudgement of the ſtranger, fatherleſſe, and widow: and all the people ſhall ſay, Amen.

Curſed be he that lieth with his ſiſters daughter, the daughter of his father, or the daughter of his mother: and all the people ſhall ſay, Amen.

Curſed be he that lieth with his mother in law: and all the people ſhall ſay, Amen.

Curſed be he that ſmiteth his neighbour ſecretly: and all the people ſhall ſay, Amen.

Curſed be he that taketh reward to ſlay an innocent perſon: and all the people ſhall ſay, Amen.

Curſed be he that confirmeth not all the words of this law to do them: and all the people ſhall ſay, Amen.

And it ſhall come to paſſe if thou wilt hearken diligently vnto the voice of the Lord thy God, to obſerue and to do all his commandements which I command thee this day, that the Lord thy God will ſet thee on high aboue all nations of the earth:

And all theſe bleſſings ſhall come on thee, and ouertake thee, if thou ſhalt hearken vnto the voice of the Lord thy God.

Bleſſed ſhalt thou be in the city, and bleſſed ſhalt thou be in the field.

Bleſſed ſhall be the fruit of thy body, and the fruit of thy ground, and the fruit of thy cattell, the increaſe of thy kine, and the flocks of thy ſheepe.

Bleſſed ſhall be thy baſket and thy kneading troughs.

Bleſſed ſhalt thou be when thou comeſt in, and bleſſed ſhalt thou be when thou goeſt out.

The Lord ſhall cauſe thine enemies that riſe vp againſt thee to be ſmitten before thy face: they ſhall come out againſt thee one way, and flee before thee ſeuen ways.

The Lord ſhall command the bleſſing vpon thee in thy ſtorehouſes, and in all that thou ſetteſt thine hand vnto, and he ſhall bleſſe thee in the land which the Lord thy God giueth thee.

The Lord ſhall eſtabliſh thee an holy people vnto himſelfe, as he hath ſworne vnto thee, if thou ſhalt keepe the commandements of the Lord thy God, and walke in his wayes.

And all people of the earth ſhall ſee that thou art called by the name of the Lord, and they ſhall be afraid of thee.

And the Lord ſhall make thee plenteous in goods, in the fruit of thy body, and in the fruit of thy cattell, and in the fruit of thy ground, in the land which the Lord ſware vnto thy fathers to giue thee.

The Lord ſhall

Regula. Quæ pro dote dicta sunt, eadem & in his quæ pro dote dantur, observanda sunt.

tum interest, commendãdi serui causa quid dixerit:[a] an verò præstaturũ se promiserit quod dixit. Planè si [b] dixerit aleatorem [c] non esse, furem non esse, ad statuam nunquam confugisse: oportet eum id præstare.

Dictum à promisso [d] sic discernitur. Dictum accipimus, quod verbo tenus pronuntiatum est, nudóque sermone finitur. [e] Promissum autem potest referri & ad nudam promissionem, [f] siue pollicitationem, [g] vel ad sponsum. [h] Secundum quod incipiet is qui de huiusmodi causa stipulanti spopondit, & ex stipulatu posse conueniri, & redhibitoriis actionibus. non nouum. nam & qui ex empto potest conueniri, idem etiam redhibitoriis actionibus [i] conueniri [k] potest. [l] Ea autem sola dicta siue promissa admittenda sunt, quęcũque sic dicuntur, vt præstentur, non vt iactentur. [m] Illud sciendum est: Si quis artificem promiserit, vel dixerit: non vtique perfectum eum præstare debet, sed ad aliquem modum peritum: vt neq; consummatæ† scientiæ accipias, neque rursum indoctum esse in artificium. [n] Sufficiet igitur talem esse, quales volgo artifices dicuntur. Deinde aiunt [o] ædiles: *Emptori, omnibúsque ad quos ea res pertinet, iudicium dabimus*. Pollicentur emptori actionem, & quia agebatur pro fugitiuo, exponebatur cautio super fugitiuo seruo, & super quibusdã aliis, super quibus aduocari potest res. Item de sanitate de iure ciuili: vt supra de act. empt. l. ex empto. §. etiam. & C. de act. empt. emptor. sed & sine cautione agebatur, vt dixi in fugitiuo: argu. ff. eo. l. quis sit fugitiuus. §. idem recte. nec ob. quod dicitur supra de act. empt. l. ex empto. §. redhibitionem. vt ibi not. Fuit ergo necessarium has ædilicias actiones proponi: vtpote cum ad aliud dentur quàm superiores de iure ciuili. Quid enim si emptor quid empturus erat, sed minori pretio? subuenitur ei per hoc edictum vel ad redhibẽdum, vel quanto minoris erat res. Item quandoque datur ista, & non illa: vt ff. diximus. sed si agitur redhibitoria, & quanto minoris in prædictis casibus, est contra. ff. de dolo. l. quod venditor. in fine. vbi dicit dari de dolo. Sol. hic animo obligandi promisit: ibi iactandi ad decipiendum, & non promisit. Accursius.

[l] *Potest*. ad aliud ex empto ciuili, & ad aliud prætoria quanto minoris datur: vt not. ff. de act. empt. & ven. l. Iulianus. in princip. & ideo neutra est superflua. Quid enim si emptor empturus erat: sed minori pretio? subuenitur enim ei per hoc edictum vel ad redhibendum, vel quanto minoris res est. Item potest esse quòd detur ista, non illa: quia illa in contractibus tantum cõpetit: vt. d. l. Iulianus. Accursius.

[m] *Non vt iactentur*. vt supra de pactis inter emp. & ven. ea quę. & supra. l. proxim. §. fin. & supra. e. l. & infra de fun. instru. cum ff. Vetus.

[n] *Artificium*. qui enim nimis emungit, elicit sanguinem: vt in decre. distin. iiij. denique. & Prou. c. xxx.

[o] *Aiunt*. vt supra eod. l. j. §. j.

[p] *Successoribus*. vt & infra eod. l. si tamen. §. ædiliciæ. nam cum dico eum ad quem ea res pertinet, de herede intelligas: vt. j. de ver. sign. l. sciendũ. §. fi. sed quandoq; aliter ponitur: vt supra de adopt. l. his verbis. & ff. de iureiur. l. ait prætor. in. §. eius rei. & l. etiam si in rem. Accursius.

[q] *Loco haberi*. vt. C. de rerum permu. l. ij.

[r] *Vtiles*. quãdo vitiũ supinè ignorauit. aliàs si sciuit, non agitur: vt ff. eod. l. j. Item si ignorauit non supinè, tunc ex die quo sciuit: vt. j. eo. cum sex.

[s] *Currit*. sed probo cõtrarium quòd non, scilicet ex die venditionis. aut enim vterq; .s. véditor & emptor sciebat vitium: & tunc nõ currit à tempore véditionis præscriptio. vj. mensium: vtpote cum agi nõ posit: vt. ff. eo. l. j. §. fi itelligatur. aut vterque ignorabat: & tunc non currit à venditione: vt. j. e. l. cũ sex. Respon. quando vterque sciebat, potest hoc intelligi, si tamẽ stipulatus fuit de vitio: vt C. de euic. si fundum. vel intellige quãdo vẽditor sciebat vitiũ: sed emptor supine ignorauit: & ideo currit ei: vt prædicta. l. cum sex. in fin. & j. e. l. ædiles aiũt. §. idem refert Ohlius. vel dic, ex die venditionis: subaudi, & sciẽtiæ: vt. j. e. cum sex. §. j. & C. de excu. tuto. l. quinquaginta.

[t] *Promissúmve*. scilicet post venditionis diem, scilicet currit ex tunc tempus. Et ita contingit mirabile quoddam, quòd agetur ex nudo pacto ex interuallo appositio. vel dic quòd non agitur ex pacto, sed propter pactum ex edicto prætoris vel ad redhibendum, vel quanto minoris. vel dic hic intelligi quando stipulatio interuenit: vt dictum promissúmve prò eodem ponatur, & ad stipulationem refertur. Accursius.

[u] *Si vero. Post aliquot dies interposita fuerit*. scilicet in venditione non contracta intercesit stipulatio, scilicet vt præstetur ita esse sicut fuit dictum, si sequatur venditio. Accursius.

[x] *Ex priore causa*. scilicet ex stipulatione.

[y] *Quæ*, scilicet causa, siue stipulatio, vel dictum, quæ est prior habito respectu ad venditionẽ quæ fuit subsecuta. hoc dico cum cœperit agere posse, id est cœpit [a] ex ea agi posse (inquit Labeo) statim vt venit, id est post venditionem, scilicet cum effectu. nam sic conditionaliter fuit facta, si véditio subsequatur, eo nomine, id est propter serui vitium. Item per id quod dicit, ex tempore venditionis agi, not. quòd dictum præcedens trahitur ad tempus venditionis. quæ enim in præfationibus &c. vt. j. de verb. obli. l. Titia. §. idem respondit. Accursius.

[z] *Redhibere. Quasi redditio*. vt & supra de ali. iudi. mu. cau. fac. l. quia redhibitio. & sup[illegible] quib. mod. pign. vel hypo. sol. l. voluntate. §. finali.

[a] *Pomponius ait*. sic & creditor: vt. ff. de pign. act. l. creditor. & de lanionis. §. asinam. in fin. §. Accursius.

---

[a] *Quid dixerit*. quo casu non teneatur: vt hic, & ff. de contrahẽ. empt. l. ea quæ. in princ. & ff. de dolo. quod venditor. in princ.

[b] *Si*. prolatio sine interrogatione.

[c] *Aleatorem*. vt enim si certã probitatẽ dixit, debet ei præstare: vt ff. l. prox. ita si certũ quid dixit abesse, hoc pstare debet: vt hic.

[d] *Dictum à promisso*. quæ verba sunt. ff. l. proxi. §. j.

[e] *Finitur*. .s. sine interrogatione. Accursius.

[f] *Promissionem*. id est pactum quod vtroque cõsentiente fit: vt. ff. de pact. l. j. §. pactum. Ac.

[g] *Pollicitationem*. vbi & vnius tantũ est consensus: vt. j. de polli. l. pactũ. Et sic not. quòd aliud est dictum, aliud pollicitatio: aliud pactum, & aliud stipulatio: vt hic colligitur.

[h] *Ad sponsum*. id est ad stipulationem.

[i] *Actionib*. redhibitoria, & quãto minoris.

[k] *Conueniri*. puta si vẽdidisti seruum fugitiuum: vel pec. morbosum: cuius nomine agi potest etiam de iure ciuili vel ad interesse, cũ véditor sciuit: vel quãto minoris emptur. erat cum ignorauit: vt ff. de act. empt. l. Iulianus. in prin. nihilo minus redhibitoria agi potest de iure prætorio, vel quanto minoris res est. & caue tibi: quia propter corporis morbum nõ agebatur de iure ciuili ad redhibitionẽ: sed ad interesse: vel quanto minoris: vel ex cõtractu: vel ex cautione: vt in pecore morboso: vel pter vitiũ animi in seruo fugitiuo agebat de iure ciuili: vt dictũ est: non in seruo fure: nec etiam in prędio tributario: vt nota. ff. de act. empt. l. Iulianus. vnde

† *Not. quòd sufficit mediocris scientia. concor. text. c. illiterates. 36. distin. & ibi gl. text. etiã in ca. cũ nobis olim. extra de elec. cõcor. text. & l. si quid vẽditor. §. vẽditor. ff. eod. ibi, mediocrem.*

[l] *Ea autem sola dicta*. ff. de act. empt. l. ex empto. §. redhibitionem. vt ibi not. Fuit ergo necessarium has ædilicias actiones proponi: vtpote cum ad aliud dentur quàm superiores de iure ciuili. Quid enim si emptor quid empturus erat, sed minori pretio? subuenitur ei per hoc edictum vel ad redhibẽdum, vel quanto minoris erat res. Item quandoque datur ista, & non illa: vt ff. diximus. sed si agitur redhibitoria, & quanto minoris in prædictis casibus, est contra. ff. de dolo. l. quod venditor. in fine. vbi dicit dari de dolo. Sol. hic animo obligandi promisit: ibi iactandi ad decipiendum, & non promisit. Accursius.

[m] *Non vt iactentur*. vt supra de pactis inter emp. & ven. ea quę. & supra. l. proxim. §. fin. & supra. e. l. & infra de fun. instru. cum ff. Vetus.

[n] *Artificium*. qui enim nimis emungit, elicit sanguinem: vt in decre. distin. iiij. denique. & Prou. c. xxx.

[o] *Aiunt*. vt supra eod. l. j. §. j.

[p] *Successoribus*. vt & infra eod. l. si tamen. §. ædiliciæ. nam cum dico eum ad quem ea res pertinet, de herede intelligas: vt. j. de ver. sign. l. sciendũ. §. fi. sed quandoq; aliter ponitur: vt supra de adopt. l. his verbis. & ff. de iureiur. l. ait prætor. in. §. eius rei. & l. etiam si in rem. Accursius.

[q] *Loco haberi*. vt. C. de rerum permu. l. ij.

[r] *Vtiles*. quãdo vitiũ supinè ignorauit. aliàs si sciuit, non agitur: vt ff. eod. l. j. Item si ignorauit non supinè, tunc ex die quo sciuit: vt. j. eo. cum sex.

[s] *Currit*. sed probo cõtrarium quòd non, scilicet ex die venditionis. aut enim vterq; .s. véditor & emptor sciebat vitium: & tunc nõ currit à tempore véditionis præscriptio. vj. mensium: vtpote cum agi nõ posit: vt ff. eo. l. j. §. fi itelligatur. aut vterque ignorabat: & tunc non currit à venditione: vt. j. e. l. cũ sex. Respon. quando vterque sciebat, potest hoc intelligi, si tamẽ stipulatus fuit de vitio: vt C. de euic. si fundum. vel intellige quãdo vẽditor sciebat vitiũ: sed emptor supine ignorauit: & ideo currit ei: vt prædicta. l. cum sex. in fin. & j. e. l. ædiles aiũt. §. idem refert Ohlius. vel dic, ex die venditionis: subaudi, & sciẽtiæ: vt. j. e. cum sex. §. j. & C. de excu. tuto. l. quinquaginta.

[t] *Promissúmve*. scilicet post venditionis diem, scilicet currit ex tunc tempus. Et ita contingit mirabile quoddam, quòd agetur ex nudo pacto ex interuallo appositio. vel dic quòd non agitur ex pacto, sed propter pactum ex edicto prætoris vel ad redhibendum, vel quanto minoris. vel dic hic intelligi quando stipulatio interuenit: vt dictum promissúmve prò eodem ponatur, & ad stipulationem refertur. Accursius.

Pactũ nudũ quãdoq; actionẽ parit.

[u] *Si vero. Post aliquot dies interposita fuerit*. scilicet in venditione non contracta intercesit stipulatio, scilicet vt præstetur ita esse sicut fuit dictum, si sequatur venditio. Accursius.

[x] *Ex priore causa*. scilicet ex stipulatione.

[y] *Quæ*, scilicet causa, siue stipulatio, vel dictum, quæ est prior habito respectu ad venditionẽ quæ fuit subsecuta. hoc dico cum cœperit agere posse, id est cœpit [a] ex ea agi posse (inquit Labeo) statim vt venit, id est post venditionem, scilicet cum effectu. nam sic conditionaliter fuit facta, si véditio subsequatur, eo nomine, id est propter serui vitium. Item per id quod dicit, ex tempore venditionis agi, not. quòd dictum præcedens trahitur ad tempus venditionis. quæ enim in præfationibus &c. vt. j. de verb. obli. l. Titia. §. idem respondit. Accursius.

a Vide Budæũ in priori. annota. hoc ipso tit.

Dictũ præcedẽs ad tẽpus retro actum quandoque trahitur.

[z] *Redhibere. Quasi redditio*. vt & supra de ali. iudi. mu. cau. fac. l. quia redhibitio. & sup[illegible] quib. mod. pign. vel hypo. sol. l. voluntate. §. finali.

[a] *Pomponius ait*. sic & creditor: vt. ff. de pign. act. l. creditor. & de lanionis. §. asinam. in fin. §. Accursius.

maritus in dote quam reddit: vt.j.soluto ma.l.si filio.§.j.

a *Damnum.* in his quæ habebant atrocitatem facinoris. aliàs nõ tenetur nisi dominus qui iussit: vt .ff. de noxa.l.ij. Accursius.

b *In præteritum.* vt.ff. proxi. Accursius.

c *In futurum.* vt subiicit per exempla.

d *Eius.* ſ. emptoris.

e *Accepit.* id est lis est contestata. Accursius.

f *Ageretur.* ſ. statim.

g *Ageret.* ex contractu serui forte.

h *Condemnatus fuerit.* nomine maleficij forte à seruo commissi.

i *His rebus.* venditori ab emptore, quibus scilicet reb' peruenit.

k *Recte præstari.* emptori à vẽditore. id est vt seruetur indẽnis emptor à venditore. sic enim hæc verba exponuntur, vt.j.de verbo. sign.l.aliud est capere. §.fi & facit ad hunc.§. optime.j.e. itẽ si serui.

l *Qui sciens.* etiam fugitiuum. Accursius

m *Venditor.* ad pretiũ reddendum: vt &.j.e. l.ædiles.§. loquuntur. &.j. eo. l. quod si nolit.§.idem ait hominẽ. &.§.si mancipium. Sed contra. C.eod.l.fi.vbi dicitur quòd ad hoc vt pretium rei habeat, debet exhibere. Solu. condemnatur, non tamẽ datur exactio, nisi fiat serui redhibitio, secundum Ir. Vel dic, ibi dicitur exhibere, id est probare. vel distingue an sit culpa emptoris in fuga, vt ibi: an non, vt hic.

n *Oportere.* vt & ar.j. soluto matri. l. si filio. §.si qui dotalium. & .ff. quod metus causa. l. fi cũ ex.§. quod si homo. Sed cõtra .ff. de rei vin. l.si bonæ fi. Sol. durius astringitur personalis quàm realis debitor.

o *Reddat.* si habere potest, aliàs non.

p *Cum autem. Reliqua.* scilicet rei venditæ: vt fructus. immo deteriorationem: vt proxi. dixi.

q *Ex vendito* & in factum datur nihilo minus: vt.j.eod.l.quod si nolit.§. restitui. Acc.

r *Iubent ædiles.* scilicet .ff. eod.l.j.§.j. & facit ad hoc.j.de fur.l. si seruus communis.§. idem dicendum.

s *Restitui.* scilicet venditori.

t *Accesſit.* ſ. emptori à venditore. Accur.

* *Vulg. dãnum cui datũ, sine furtõ factũ sit.*

* *Flo. iisdẽ diebꝰ reddi.*

iussu eius furtum siue damnũ ** cui datum sit. Idem Pomponius ait, interdum etiam dupliciter cautiones interponi debere: aliàs in præteritum: [b] aliàs in futurum: [c] vtputa si eius [d] serui nomine qui redhibetur, emptor procuratórve eius iudicium accepit, [e] vel quod cũ eo ageret, [f] vel qđ ipse eius nomine ageret. [g] Cauendũ autem esse ait, si quid sine dolo malo emptor condemnatus [h] fuerit aut dederit, his rebus [i] rectè præstari: [k] vel si quid ex eo quod egerit, ad eum peruenerit: dolóve malo vel culpa eius factum sit quò minus peruenire, * iisdem de rebus reddi. Idem ait, futuri temporis nomine cautionem, ei qui sciens [l] vendidit, fieri solere. Si in fuga est homo sine culpa emptoris, & nihilo minus condemnatur venditor: [m] tum enim cauere oportere, [n] vt emptor hominem persequatur, & in suam potestatem redactum venditori reddat: [o]

XXII. GAIVS libro primo ad Edictum Aedilium Curuliũ.

ET neque per se, neque per heredem suũ futurum quo minus eum hominem venditor habeat.

XXIII. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curuliũ.

CVm autem redhibitio fit, si deterius mancipium siue animo siue corpore ab emptore factum est, præstabit emptor vẽditori: vtputa si stupratum sit, aut fæuitia emptoris fugitiuum esse cœperit. Et ideo inquit Pomponius, vt ex quacumque causa deterius factum sit, id arbitrio iudicis æstimetur, & venditori præstetur. Quòd si sine iudice homo redhibitus sit: reliqua [p] autẽ quæ diximus, nolit emptor reddere: sufficiat venditori ex vendito [q] actio.

Iubent ædiles [r] restitui [s] & qđ vẽditioni accesſit, [t] & si quas [u] acceſsiones ipse [x] præstiterit: vt vterq; resoluta emptione nihil amplius consequatur, [y] quàm haberet si venditio facta non esset. Excipitur [z] etiam ille qui capitalem fraudem admisit. Capitalem fraudem admittere, est tale aliquid delinquere, propter quod capite punien

A u *Etsi quas.* repete, & iubent restitui acceſsiones si quas &c. & dic econtra ipse, scilicet emptor, vt vsuras.

dus [a] sit. Veteres [b] enim fraudẽ pro pœna ponere solebant. Capitalem fraudem admisisse accipiemus, dolo malo, & per nequitiam. cæterùm si quis errore, si quis casu fecerit, cessabit edictum. Vnde Pomponius ait neque impuberem [c] neque furiosum capitalem fraudem videri admisisse. Excipitur & ille, qui mortis [sibi] consciscendæ causa quid fecerit. Malus [enim] seruus creditus est, qui
B aliquid facit quo magis se rebus humanis extrahat: vtputa laqueum torsit, siue medicamentum pro veneno bibit, præcipitémve se ex alto miserit, [d] aliúdve quid fecerit quo facto sperauit mortem peruenturam: tanquam * non nihil in alium ausurus, qui hoc aduersus se ausus est. [e] Si seruus sit qui vendidit, vel filiusfamilias, in dominum vel patrem de peculio ædilicia actio competit. [f] quamuis enim pœnales videantur [g] actiones, tamen quoniam ex contractu veniunt, dicen-
C dum est eorum quoque nomine qui in aliena potestate sunt, competere. Proinde & si filiafamilias vel ancilla distraxit, æquè dicendum est actiones ædilicias locum habere. Hæ actiones quæ ex hoc edicto oriuntur, etiam aduersus heredes [h] omnes competunt. Et si bona fide nobis seruient liberi fortè homines, vel serui alieni, qui vendiderunt, potest dici etiam hos hoc edicto contineri. [i] Iulianus ait, iudicium redhibitoriæ actionis vtrumque id est venditorem &
D emptorem quodammodo in integrum restituere debere. [k] Quare siue emptori seruus furtum fecerit, siue alij cuilibet, ob quod furtum emptor aliquid præstiterit, [l] non aliter hominem venditori restituere iubetur, quàm si indemnem eum præstiterit. Quid ergo (inquit Iulianus) si noluerit venditor hominem recipere? Non esse cogendum ait quicquam præstare: nec amplius, quàm pretio condemnabitur: & hoc detrimentum sua culpa emptorem passurum: qui cùm posset hominem noxæ dedere, maluerit litis æsti-

x *Ipse.* ſ. emptor.

y *Consequatur.* nomine acceſsionũ quas vẽditor dedit. secus in aliis: vt infra eodem.§. finali in fine, quæ est contra.

z *Excipitur.* in edicto scilicet, ne vendatur quin talia dicatur: vt.ff. eod. l.j.§. item si quod mãcipium. & facit.ff. eod.l. quis sit. §. quod aiunt ædiles. Ac.

a *Puniendus sit.* scilicet aliquis homo liber. Vel dic seruus, inspecto iure naturali: qa homo est, & liber. nam inspecto iure ciuili, non propriè dicitur capite puniri, cum caput nõ habeat: vt.j. de accusa. hos accusare.§. omnibus.

b *Veteres.* vt infra de verborum sign.l.aliud est fraus. in princ.

* *tanquam nihil non.*

c *Impuberem.* ſ. seruũ, doli nõ capacem. aliàs contra: vt C. de pœnis. l. impunitas.

d *Ex alto miserit.* nota quis sit malꝰ seruus. Sed quomodo est malus propter hoc, cum sibi liceat: vt supra de pecu. sed si dãnẽ. §. sed si ipse. quæ est contra? Respõ. vt ibi diximus.

Serui mali quis sit.

e *Ausus est.* nõ est credendum eum alij parcere, qui sibi nõ parcit: vt.j. de bo. eo. l. fin.

f *Actio competit.* vt & j. e. l. si seruus mancipium. j. respon.

g *Videantur.* & sunt quandoque: vt.j. eo. l. redhibitoria.

h *Aduersus heredes.* vt &.j. e. l. si tamẽ. §. ædiliciæ. Accursius.

i *Contineri.* vt eorum nomine teneãtur possessores: vt & supra de pecul. l. j. in fin. &. l. ij. Azo.

k *Restituere debere.* vt &.j. e. l. facta. Et not. quòd dicit quodãmodo. nec enim est vera restitutio: quia ibi in restitutione minorum minor nõ tenetur nisi in quãtum est locupletior: vt .ff. de mino. l. patri. hic autem in solidum tenetur: vt.j. eo. quod si nolit. §. quod in procuratore.

l *Præstiterit.* vt.j. eo. l. quæro. &. l. ædiles. §. fi. &. l. videamus. &. l. illud. in fin. &.ff. de negotiis. l diuortio. §. fed nec redhibitoria. &.j. eod. l. item.

Sufferre.

Dendiadelphia, or Two Brothers.

Dendiadelphia, or Two Brothers.

Dendiadelphia, or Two Brothers.

Prætereà in edicto [a] adiicitur ſic, *Et quanta pecunia pro eo homine ſoluta, [b] acceſſionis ve nomine data erit, non reddetur: cuiusve pecuniæ quis eo nomine obligatus erit, non liberabitur.* [c] Ordine ſecerunt ædiles, vt antè venditori emptor ea omnia quæ ſupra ſcripta ſunt, præſtet: [d] ſic deinde pretium conſequatur.

XXVI. GAIVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

VIdeamus tamen, ne iniquũ ſit emptorem compelli dimittere corpus, & ad actionem iudicati mitti, ſi interdum nihil præſtatur propter inopiam venditoris. potiusque res ita ordinanda ſit, vt emptor caueat, ſi intra certum tempus pecunia ſibi ſoluta ſit, ſe mancipium reſtituturum. [e]

XXVII. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

DEbet autem recipere [f] pecuniam quam dedit pro eo homine, vel ſi quid acceſſionis nomine. Dari autem non id ſolum accipiemus, quod numeratur venditori, vtputa pretium, & vſuras eius: ſed & ſi quid emptionis cauſa erogatum [g] eſt. Hoc autem ita demum deducitur, ſi ex voluntate venditoris datur. cæterùm ſi quid ſua ſponte datum eſſe proponatur, non imputabitur. Neque enim debet, quod quis ſuo arbitrio dedit, à vẽditore exigere. Quid ergo ſi fortè vectigalis nomine datum eſt, quod emptorem fortè ſequeretur? [h] Dicemus hoc quoque reſtituendum. Indemnis enim emptor debet diſcedere.

XXVIII. GAIVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

SI venditor de his quæ edicto [i] ædilium continentur, non caueat: [k] pollicentur aduerſus eum ad redhibendum iudicium [l] intra duos menſes, vel quanti emptoris interſit, intra ſex menſes.

XXIX. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

ILlud ſciendum eſt, ſi emptor venditori hæc non præſtat, [m] quæ deſiderantur in hac actione, non poſſe ei venditorem condemnari. ſi autem emptori venditor iſta [n] non præſtat, condemnabitur [o] ei.

Item emptori præſtandum eſt, vt pecuniæ* cuius nomine obligatus erit, liberetur: [p] ſiue ipſi venditori obligatus ſit, ſiue etiam alij. Condemnatio autem fit, [q] quanti ea res [r] erit. Ergo excedet pretium, an non, videamus. Et quidem continet condemnatio pretium, acceſſionesque. [s] An & vſuras pretij conſequatur: quaſi quod ſua interſit, debeat accipere: maxime cum fructus quoque ipſe reſtituat? Et placet conſecuturum. Si quid tamen damni ſenſit, vel ſi quid pro ſeruo impendit: [t] conſequetur arbitrio iudicis: ſic tamen, non vt ei horum [u] nomine venditor condemnetur, vt ait Iulianus, [x] ſed ne aliàs compellatur hominẽ venditori reſtituere, [y] quàm ſi eũ indemnem præſtet.

XXX. PAVLVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

ITem ſi ſerui redhibendi [z] nomine emptor iudicium [a] accepit, vel ipſe eius nomine dictauit, cauendum ex vtraque [b] parte erit, vt ſi quid ſine dolo malo condemnatus ſit, vel ſi quid ex eo quod egerit, ad eum peruenerit, dolóve malo eius factum ſit quò minus perueniret, id reddat.

Quas impenſas neceſſariò in curandum ſeruum poſt litem cõteſtatam emptor fecerit, imputabit: [c] præcedentes impenſas nominatim comprehendẽdas, [d] Pedius: ſed cibaria ſeruo data non eſſe imputanda [e] Ariſto ait: nam nec ab ipſo [f] exigi, [g] quòd in miniſterio [h] eius [i] fuit.

XXXI. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

QVod ſi nolit [k] venditor hominem recipere, non in maiorem ſummam inquit quàm in pretium ei [l] condemnandum. Ob hæc ergo quæ propter ſeruum damna ſenſit, ſolam dabimus ei corporis retentionem. Cæterùm poterit euitare præſtationem venditor, ſi nolit hominem recipere. quo facto pretij præſtationem, eorumque quæ pretium ſequuntur, ſolam non euitabit. [m]

---

a *Prætereà in edicto.* nõ in verbis poſitis ſ. e.l.j. ſed hæc verba ſũgebantur cum illis.

b *Soluta.* ſ. venditori.

c *Non liberabitur.* ſubaudi, iudicio ſũ dabim⁹: vi infra.e.l.illud.§.j.& l.redhibitoria.

d *Præſtet.* ſic ergo not. hic q̃ ſi quis habeat da re & recipere, ſemper prius debet offerre: vt hic, &.ſ. de act.empt.l. Iulianus.§.offerri.&.ſ. cõmunia prædio.l. vẽditor.§.fi.in fi. & facit ſupra eo. cum auté.§. Julian⁹. Azo. Sed arg. contra infra.l proxi.

e *Videamus. Reſtituerũ.* quod verum eſt: vt infra.e.l.illud.in fine.

Debet.]CASVS. Ago redhibitoria q̃ ſeruo: debeo rehabere pretiũ & vſuras quas dedi: & quod dedi mediatorib⁹ ex voluntate venditoris, nõ aliàs. item quod ſolui nomine vectigalis ſeu tributi pro ſeruo. Vi.

f *Recipere.* ſcilicet emptor à venditore.

g *Erogatum eſt.* mediatoribus ſcilicet, forte quia dixit ita vẽditor, non vendam tibi niſi per talem hominẽ: tu ei da de tuo, & ipſe nos conueniat.

h *Sequeretur.* ratione rei.

Si vẽditor.]CASVS. Titius vendidit mihi Stichum: debet mihi promittere nõ fugitiuum: & alia vitia abeſſe: & niſi q̃mittat, ago redhibitoria, & intra duos menſes: vel quãti intereſt, vſq; ad ſex menſes. Viuianus.

i *Edicto.* poſito ſupra eo.l.j.§.j. ſcilicet de vitiis & aliis quæ ibi dicuntur.

k *Non caueat.* intra duos mẽſes. Vel dic, facta interpellatione cõgruo loco & tempore.

l *Ad redhibẽdũ iudicium.* id eſt actionẽ redhibitoriã: licet aliàs nõ ſit cauſa redhibitionis. & nõ mireris ſi hæc alia tẽpora quàm ſuperiora ſint, quæ habes ſupra eodẽ.l.ſciẽdũ.§. finali. nam hic agitur etiã ſi vitia non ſunt, ſcilicet eo ipſo q̃ non cauet. & facit.j.eodem l.q̃ ſi nolit.§. qui mãcipia. Accurſius.

m *Illud. Non præſtat.* i. non cauet intra certũ tempus: vt ſi pecunia ſibi ſoluatur, ſe mancipiũ reſtituturũ: vt ſupra eodem.l. videamus. * *Budæus hic legit, eius pecuniæ mais Or.*

n *Iſta.* non quæ dixim⁹ ſupra eodem.l. debet. Accurſius.

o *Condemnabitur.* cũ venditori ſatisfactum fuerit prius ab emptore, ſcilicet in cauẽdo.

p *Liberetur.* vt &.ſ. e.l.ædiles.§.præterea. Accurſius.

q *Condemnatio autẽ fit.* ſcilicet emptori.

r *Earn.* i. pretium.

ſ *Acceſſionesq;.* vt ea quæ acceſſoriè dedit mediatoribus: vt ſupra e.l.debet.

t *Impendit.* pro delictis eius.

u *Horum nomine.* ſcilicet damnorum.

x *Ait Iulianus.* vt.ſ.e.l.cũ autem.§. Iulianus. &.j.eo.l.quæro. & facit.ſ.de in diem addic. l.item quod dictum.

y *Reſtituere.* ſic.ſ.e.l. videamus. ſcilicet pro delictis eius. Quid ſi emptor qui obtinuit, non vult vti victoria, an vẽditor poterit agere? Videtur q̃ nõ: vt.ſ. de mino.l ſi iudex.

z *Item. Si redhibendi.* id eſt nomine huius ſerui qui modo redhibetur. nã acceperat iudicium de eo quod cũ alio cõtraxerat, vel alij debitũ fuerat ex delicto. Accurſius.

a *Iudicium.* cũ cõueniretur noxaliter. Ac.

b *Ex vtraque.* vt ſupra eo.l. redhibere.§. idem Pomponius.

c *Imputabit.* officio iudicis. Accurſius.

d *Comprehendendas.* ſ. in libello iure actionis, nõ officio iudicis: vt ſupra eo. ædiles.§. item ſciendum.

e *Imputanda.* ſcilicet venditori: vt argu. ſupra cõmo.l. in rebus. §. poſſunt. & infra de donat. inter virum & vxo.l.ſi id quod.§.j.

f *Abipſo.* venditore.

g *Exigi.* ſcilicet poſſunt. ideoq; &c. & ſic qui nõ excipit, nõ agit. vel dic ipſum ſeruitiũ quod nõ poteſt repeti. *Non agit qui non excipit.*

h *In miniſterio.* id eſt ſeruitio. Accurſius.

i *Eius.* emptoris.

k *Quod ſi nolit.* Hæc lex melius cõtinuatur cum illa.l.illud.in fine. quę eſt ſupra proxi.§.

l *Ei.* ſcilicet emptori.

m *Non euitabit.* id eſt ignoſcat.

agnoſcat.alia ergo eſt.

a *Tenetur*. etiam ſi ignorauit furem eſſe: quia temere aſſeuerare non debuit: vt ſupra de act. emp.l.j. & l. Iulianus. §. j. Accurſius.

b *Hoc caſu*. quando ſcilicet dixi non eſſe furem.aliàs ſi nihil dixiſſet, non teneretur ideo quòd domino quandoque furtum feciſſet:vt & infra eo.l. ſi furtum.

c *Venditori*. vt ſupra e.l. & generaliter. & arg.ſupra de peti. hered.l.niſi ex.

d *Dareq;*. que, pro vel. & facit ſupra de procur. licet.§. pe. & ſupra fa.ercis.l.ſi familiæ. Vel propriè.& ſic dices,compelli omnes conſentire: vt & infra iu.ſol.l.iam tamen. §.ſi tamẽ plures. & infra de leg.j.l.huiuſmodi.§.cum pater. & infra eadem.l.§.proxi.

e *Partẽ recipit hominis*. & ſic incidit in cõmunionem inuitus,quod non debet eſſe: vt ſupra de condic. inde.l. ſi non ſortem.§.ſi centum. Accurſius.

Quæ ſit prætoria actio.

f *Homo ſit*. Nota ꝙ hæc prætoria eſt,quanto minoris res eſt: vt hic, & infra eo. ædiles.circa princi.ſed ciuilis, quanto minoris eſſet empturus: vt ſupra de act. empt.l. Iulianus.in prin.

g *Singulos*. heredes emptoris. Accurſius.

h *Agere*.ad pretium.

i *Acceſſiones*. vt vſuras. Accurſius.

k *Recipient*. ſcilicet heredes emptoris.

l *Tale ſit*. id eſt,tale remanſerit aliquid reddendum.

** Flo. fructus, acceſſiones.*

m *Negauimus*. vt ſupra ea.l.§.ſi plures.

n *Conſentiunt*. vt.ſ.ea. l.§.ſi plures.

o *Ex dominis*. qui ſeruum emit.

p *Emptoribus*.vt nullus partem pretij ſoluendo,partem rei conſequatur. Accurſius.

q *Retinet*.vt ſupra de act.emp.Iulianus.§.offerri.& ſupra eo.l. illud.in fin.

r *Eius*. ſcilicet emptoris,vel vnius ex heredibus.

ſ *Procurator*.vnius ex heredibus.

t *Teneri*. hoc poteſt intelligi re non inte-

Pro ſeruo fure agitur redhibitoria, ſi dictum ſuit non eſſe furem. hoc dicit. aliàs ſecus.

Si venditor pronuntiauerit vel promiſerit furem non eſſe: tenetur [a] ex ſua promiſsione, ſi furtum ſeruus fecit. Eſſe enim hoc caſu [b] furem non tantùm eum qui extraneo, ſed & eum qui domino ſuo res ſubtraxerit, intellegendum eſt. Si ancilla redhibeatur: & quod ex ea poſt venditionem natum erit, reddetur: ſiue vnus partus ſit, ſiue plures. Sed & ſi ſorte vſusfructus proprietati adcreuerit, indubitatè hic quoque B reſtituetur. Si peculium quæſiit apud emptorem, quid de hoc dicemus? Et ſi quidem ex re emptoris acceſsit: dicendum eſt, apud ipſum relinquendum. ſi aliunde creuit, venditori [c] reſtituendum eſt.

Plures heredes emptoris concordare debent in agendo, vel omnes redhibitoria, vel omnes quanto minoris. hoc primo. Sed ad pretium conſequendum quilibet agit pro parte, & in acceſſionibus diuiſibilibus quilibet pro parte tenetur. hoc ſecundo. Item quod dictum eſt in pluribus heredibus, idem in pluribus dominis vnius ſeruitatem ementis.hoc dicit vſque ad.§.Pomponius ait.

C Si plures heredes ſint emptoris,an omnes ad redhibendum conſentire debeant, videamus. Et ait Pomponius omnes conſentire debere ad redhibendum, dareq́ [d] vnum procuratorem: ne fortè vẽditor iniuriam patiatur,dum ab alio partem recipit hominis,[e] alij in partem pretij condemnatur quanti minoris is homo ſit. [f] Idem ait, homine mortuo, vel etiam redhibito, ſingulos [g] pro ſuis portionibus rectè agere. [h] pretium autem & acceſsiones [i] pro parte D recipient. [k] Sed & fructus,* & acceſsiones,& ſi quo deterior homo factus eſt,pro parte præſtabitur ab ipſis: niſi fortè tale ſit, [l] quod diuiſionem non recipiat, vtputa ancillæ partus. in hoc enim idem ſeruandum eſt, quod in ipſa matre vendita,quam pro parte redhiberi poſſe negauimus. [m]

Marcellus quoque ſcribit, ſi ſeruus communis ſeruum emerit, & ſit in cauſa redhibitionis,vnum ex dominis pro parte ſua redhibere ſeruum non poſſe:non magis(inquit) quàm A cum emptori plures heredes extiterunt, nec omnes ad redhibendum conſentiunt. [n]

Idem Marcellus ait,non poſſe alterum ex dominis [o] conſequi actione ex empto, vt ſibi pro parte venditor tradat, ſi pro portione pretium dabit. & hoc in emptoribus [p] ſeruari oportere ait. nam venditor pignoris loco quod vendidit, retinet, [q] quoad emptor ſatisfaciat. Pomponius ait, ſi vnus ex heredibus, vel familia eius, [r] vel procurator, [ſ] culpa vel dolo fecerit rem deteriorem: æquum eſſe, in ſolidum eum teneri [t] arbitrio iudicis. Hoc autem expeditius eſſe, ſi omnes heredes vnum procuratorem ad agendum dederunt. tunc &* ſi quo deterior ſeruus culpa vnius heredum factus eſt, & hoc ſolutum eſt: cæteri familiæ erciſcundæ iudicium aduerſus eum habent: quia propter ipſum damnum ſentiunt, impediunturque redhibere. [u] Si venditori plures heredes extiterint, ſingulis pro portione hereditaria poterit ſeruus redhiberi. [x] Et ſi ſeruus plurium venierit, [y] idem erit dicendum. Nam ſi vnus à pluribus, [z] vel plures ab vno,vel plura mancipia ab vno emantur, verius eſt dicere, [a] ſi quaſi plures [b] rei fuerunt venditores, ſingulis in ſolidum redhibendum. Si tamen partes emptæ [c] ſint à ſingulis, [d] rectè dicetur, alteri quidem poſſe redhiberi: cum altero autem agi quanto minoris. Item ſi plures [e] ſinguli partes ab vno emant, tunc pro parte quiſque eorum experietur. ſed ſi in ſolidum emant, vnuſquiſque in ſolidum redhibebit. [f] Si mancipium quod redhiberi [g] oportet,mortuum erit: hoc quæretur, numquid culpa emptoris, vel familiæ eius, vel procuratoris, homo demortuus ſit. nam ſi culpa eius deceſsit, pro viuo habendus eſt: et * præſtentur ea omnia, quæ præſtarentur [h] ſi viueret. Culpam [i] omnem accipiemus, non vtique latam. [k] propter quod dicendum eſt, quamcũque occaſionem morti emptor præſtitit, debere eum, etiam ſi non adhibue-

gra:quia ſeruus reſtitutus ſine damno, & pretium redditum eſt: in inferiori caſu res eſt integra.

c *Redhibere*. niſi ſoluat. Accurſius.

x *Redhiberi*.cur ſecus in heredibus emptoris: vt ſupra ea.l.§. ſi plures? Reſpõ.quia vẽditor qui integrum ius habuit,ſi conueniatur ab vno,& integrũ ius debet recuperare.cæterum vnus ex heredibus vẽditoris pro parte tantum conueniatur quam habuit.

y *Venierit*. ab eis.

z *A pluribus*. ſcilicet emit.

a *Dicere*.reſpõſio primi caſus,ſcilicet cũ vnus emit à pluribus.

b *Plures rei*. in ſolidũ venditores.

* *tunc enim.*

c *Emptæ ſint*. ab vno emptore. Accurſius.

d *A ſingulis*. ſcilicet vẽditoribus ſeorſum.

e *Item ſi plures*.ſcilicet ſingulariter.& hæc eſt reſpõſio ſecũdi caſus.

f *Redhibebit*. ad tertium autẽ,ſcilicet quãdo vnus ab vno plura mancipia emit,non reſpondet hic,ſed infra eo.l.cũ eiuſdem. &.l. ſeq.&.l. ſi plura. &.l. penulti.

g *Redhiberi*.cõtra.C. eo.l.fin.Sol.vt dixi ſupra eo.redhibere.§. fi.

h *Præſtarentur*. ſi viueret. hoc poteſt intelligi cum venditor admittit emptorem agẽtem redhibitoria,licet eius culpa perierit ſeruus.præſtabitur enim vẽditori eſtimatio ſerui:& reſtituentur acceſsiones & damna in ſeruum ab emptore & eius familia data: vt ſupra eo. l. cum autem.§. Iulianus. &.§. penulti.&.l. ædiles etiam.ſed ſi malit venditor repellere emptorem,quia ſeruum non reſtituit, eſt enim ſua culpa mortuus, poteſt: vt ſupra eo.l. ædiles etiam. §. ordine. & .l. illud. primo reſpon. & infra eo.l. ſi hominem emptum. in fine.&.l. ſi tamen.j. reſpon.

* *Vulg. vt præſt.*

i *Culpam*. ideo generaliter dixi de culpa emptoris,quia non tãtũ latam,ſed etiã leuẽ præſtat,non leuiſsimã: vt.j.de leg.j. ſi ſeruus legatus.§.cũ quid.

k *Latam* ſ.tantum.

Adhibuerit.

a *Adhibuerit medicam.* hoc eſt optimum argu. contra illos emptores qui de euictione agunt, vt repellantur ſi malos habuerũt aduocatos, maxime cum medicus mortale vulnus ſanare nõ poſſit: patronus vero peſsimam cauſam poteſt facere videri bonam. Item arg. ſimiliter contra heredem, qui teſtatori non adhibuit medicũ, vel malũ adhibuit, vt priuetur hereditate: vt. j. de verbo. obli. l. ſi ſeruum ſtipulator. j. ſo. ma. latus fuero. & infra de iſtis tex. regnum.

b *Sed hoc dicemus.* vt ante iudicium, neceſſarium ſit proponi actionem: ſed poſt litis conteſt. iudicis officio expeditur: vt ſupra eo. l. ædiles. §. item ſciendum.

c *Non inique.* vt non liberetur etiam cedendo actionẽ: licet aliàs ſit contra: vt ſupra de trib. ac. l. iij. & ſupra de ac. empt. l. Iulianus. §. idem Iulianus. & ſupra de pecu. l. in ſumma. §. ſi dolo. vbi ſeruus erat deterior futurus etiam non contracta venditione: vt ſupra. e. l. ædiles etiam. §. ſed notandum. &. §. Pedius. ſed aliàs ex delicto procuratoris generalis non tenetur dominus. hic tamẽ cõtra eſt: qa agit, & reſcindit contractũ. nam ſæpe cõuenti cõſequimur, quod nõ cõſequimur agẽdo: vt ſupra de compẽ. l. ſi cum filio. Azo.

d *Demõſtrari.* vt & ſupra eodem. l. ædiles. §. j. Accur.

e *Voluit.* ſcilicet Pedius: vt. ẽ. eo. l. j.

f *Minoris.* ſcilicet pretij: vt ſupra. e. l. j.

g *Conſequatur.* vt & infra titulo. j. l. quia dicitur. & argumentum infra eodẽ titulo. l. cũ fundus. &. ẽ. de actionib. emp. l. ex empto. §. idem ait. & infra de regulis iuris. l. bona fides. & argumen. C. de epiſcopis & cler. l. omnes qui. §. præterea cũ in prouinciis. vbi dicitur quòd duabus afflictionibus non debent clerici affligi. ſic & ſupra ad legem Rhodiã de iactu. l. nauis. §. cum autem. &. §. quid ergo.

* *redhibitiũ. & ita mox. j. hic.*

h *Redhibitum fuerit.* extra ius: & idem ſi in iure: ſed nõ retinuit rem donec rehaberet pretium: quod facere poteſt: vt ſupra eodem. l. videamus.

i *Agnouit recipiendo.* Quod quis recipiẽdo agnouit, poſtea reprobare non poteſt: vt hic, & infra de vacatione & excuſatione munerum. l. penultima. & finali. & ſupra depoſiti. l. ſi hominẽ. §. quotiens. & Cod. ad legem Corneliam de falſis. l. ipſe ſignificas. & infra ad legem Iuliam de adulteriis. l. ſi vxor. §. fina. & ſupra de iureiurando. l. nam & poſtea. §. j. Accurſius.

k *Conuentio.* Quid ſi ex ea conuentione detur actio? Videtur q̃ debeat haberi pro eodem, ac ſi redhibitum fuiſſet: vt in argumẽ. contra. C. ad legem Falcidiam. l. finali. Accurſius.

l *Reſtitui.* venditori. & ſic conuertit caſum.

m *Per hanc actionem.* ſcilicet in factum: & nihilominus per actionem ex vendito: vt ſupra eod. l. cum autem. in principio. in fine. j. reſpon. ergo emptori dabitur ex empto ad pretium: & in factũ nihilominus: vt in ſuperiori caſu. Accurſius.

n *Quod ei.* redhibito etiam ſine iudice.

o *Ex empto.* vel ſi vult poteſt redhibere: vt. ẽ. eo. l. ſi venditor. Acc.

p *Mancipii.* alterius enim rei venditor duplã promittere ex hoc edicto non compellitur, ſecundum R. & dicaueri, ſcilicet ſeruum non eſſe in aliqua earum cauſarum quæ inducũt redhibitionem. nec quod cauet enim de dupla, quaſi videatur euinci per vitium: vt infra. e. l. quæro. §. j. & ij. vt. de ad ſimilitudinem veræ euictionis præſtaẽ euictio. nec dic ſpeciale in ſeruo, licet Rog. dixerit.

q *Venire.* moris autẽ & conſuetudinis in his cõtractibus de dupla caueri: præſertim ſi res pretioſa ſit: vt infra eo. ſi tamen. §. fina. quæ ſeruãda eſt: vt hic, & ſupra fami. ercis. l. qui erat. &. ẽ. de pign. act. ſi pignore. §. fin. & infra de aqua plu. arcẽ. l. ſi prius. §. placuit. & j. titu. j. l. ij. &. l. ſi fundus. &. C. loca. l. circa.

r *Nationem.* ſcilicet ex quo patre & matre natus ſit: ſiue de qua genie ſeruorum eſt.

† *Angel. hic & Ale. in l. ſi ab hoſtib. j. ſo. ma.* †

† *Eſt hic gl. quæ eſt ſatis ſimilis textꝰ. ad hoc quòd cõtra hos dabi recipiũt ma dam & ſuetudine. Bolog.*

* *rerum perm iſſa eſt, eo cõtra. Hæc ſunt ſimilia. Ariſtoteles lib. 3. Polit. cap. 10. ait nationes aliæ aliis ſeruitutes aptiores eſſe. quod & in græ. de prouinc. Cõſul. Cic. probat.*

* *Flo. rentia ſunt non infamata.*

† *Hæc partes ſunt ſimilis textꝰ. ſed quæſtio ſolet: a ſimilis filius eſſe patri. & illud, Nõ poteſt arbor mala bonum fructum facere. quod arg.*

a *Hæc glo. ſimiliter tenet. ſed de præſumptione, quod aliquis ſit bonus, ex malis parentibus: & ſic ad hunc. §. ẽ. de præſumitur reſcin. vẽ. ſi cõuenerit. in. l. j. ẽ. de inſti. & re. & ſi de Plat. in pro. inſtit. in. §. quarum.*

s *Dicta ſunt.* de partu habuim. ẽ. e. §. ij. de fructib. & acceſſionib. habuim. ẽ. e. cũ autẽ. §. penul. & ſi. &. l. illud. §. cõdẽnatio. &. l. deber. de homine ero mortuo habes. ẽ. e. l. §. idẽ ait hoĩe. &. §. ſi mancipiũ. & ſicit. j. e. l. ædiles. §. loquũ. quæ ergo ĩ prædictis legib. de p̃dictis dicũt circa redhibitoriã: & circa hãc in factũ dicẽda ſunt, vt hic dicit.

Itaque

a *Itaque. Superius.* vt ſupra eo.l.j.§.aiunt:Accur.

b *Morbo.* ſcilicet rei principalis.Et ſic no.hic q̃ ea præſtãtur in acceſſorio quæ in principali:vt ſupra de act.emp.l.fundi. &.l.ex empto.§.ſi quis rẽ.& infra.l.proxi.in fi.Accurſius.

c *Generaliter.* dictum ſit accedere.Sed contra infra.l.proxi.Sol. illa corrigitur: vel hic ſeruorum facta eſt mẽtio:licet proprium nomen cuiuſque non ſit propoſitũ: ibi nec appellatiuũ nec proprũ fuit propoſitum, ſecũdum Azo.

XXXII. GAIVS libro ſecũdo ad Edictum Aedilium Curulium.

ITaque ſicut ſuperius[a] venditor de morbo[b] vitióve,& cæteris quæ ibi cõprehenſa ſunt, prædicere iubetur, & præterea in his cauſis non eſſe mancipiũ vt promittat præcipitur: ita & cum accedat alij rei homo, eadem & prædicere & promittere compellitur. Quod non ſolũ hoc caſu intellegendũ eſt, quo nominatim adiicitur acceſſurũ fundo hominem Stichum: ſed etiam ſi generaliter[c] omnia mãcipia quæ in fundo ſunt, accedant venditioni.

XXXIII. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

PRoinde Pomponius ait, iuſtam cauſam eſſe,vt quod in venditione acceſſurum eſſe dictum eſt,tam integrum præſtetur,quàm illud præſtari debuit, quod principaliter veniit.Nam iure ciuili, vt integra ſint quæ acceſſura dictum fuerit, ex empto actio eſt[d]:veluti ſi dolia acceſſura fundo dicta fuerint.Sed hoc ita, ſi certum corpus acceſſurum fuerit dictum. Nã ſi ſeruus cum peculio venierit, ea mancipia quæ in peculio fuerint,ſana eſſe præſtare venditor non debet:quia non dixit certũ corpus acceſſurum, ſed peculiũ tale præſtare oportere. Et quẽadmodum certam quantitatem peculij præſtare non debet: ita nec hoc. Eandem rationem facere Pomponius ait, vt etiã ſi hereditas aut peculiũ ſerui venierit,locus edicto ædiliũ nõ ſit circa ea corpora quæ ſunt in hereditate,aut in peculio.Idẽ probat & ſi fundus cũ inſtrumento venierit, & in inſtrumẽto mancipia ſint. Puto hanc ſententiam veram, niſi ſi aliud ſpecialiter actum eſſe proponatur. Si vẽdita res redhibeatur:ſeru' quoque qui ei rei acceſſit[e],licet nullum in eo vitiũ ſit,redhibetur.

XXXIIII. AFRICANVS libro ſexto Quæſtionum.

CVm eiuſdẽ generis plures res[f] ſimul veneant, veluti comœdi[g],vel chorus[h]:referre ait,in vniuerſos, an in ſingulos pretiũ cõſtituatur:vt ſcilicet interdũ vna, interdũ plures vẽditiones contractæ intellegantur. Quod vel[i] eo quæri pertinere, vt ſi quis eorũ fortè morboſus aut vitioſus ſit: vel omnes[k] ſimul redhibeantur[l]. Interdum etſi in ſingula capita pretiũ cõſtitutum ſit, tamen vna emptio eſt[m]:vt propter vni' vitiũ omnes redhiberi[n] poſſint vel debeant[o]: ſcilicet cum manifeſtũ erit, non niſi omnes quem empturum vel venditurum fuiſſe: vt plerumque circa comœdos, vel quadrigas, vel mulas pares accidere ſolet,vt neutri non niſi omnes habere expediat.

De connexis idem eſt iudicium: & quod in vno diſponitur, & in alio.hoc dicit. & adde quod not.a.infra de dona.inter virum & vxo.ſi ſponſus.§.ſi maritus.

XXXV. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

PLerunq; [p] propter morboſa mancipia etiam non morboſa redhibentur [q], ſi ſeparari non poſſint ſine magno incommodo,vel ad pietatis rationẽ of ſenſam[r].*Quid enĩ ſi filio retẽto parentes redhibere maluerĩt[s],vel cõtra? Quod & ĩ fratribꝰ,& perſonas* cõtubernio ſibi cõiunctas[t] obſeruari oportet[u].

XXXVI. POMPONIVS libro viceſimotertio ad Sabinum.

mine chorus.Eſt menſura chorus:locus & ordo chorus.

i *Quod vel.* i.quæ quæſtio pertinet etiã ad id quod nũc ſequit.

k *Omnes.* cum confuſe eſt pretium cõſtitutum.tũc enim redhibentur omnes ſi velit emptor,vel venditor etiam: quia alter nõ vult reſpõdere,niſi redhiberẽtur omnes:vel ſi vterq; admittat, in ſolo morboſo procedat:vt infra eo.ſi plura.&.l.pe. Videtur tamen cõtra infra.e.ædiles aiunt.§.fin.vnde in his diſtingue, vtrũ vẽdantur res eiuſdem generis, id eſt officij, an non. ſi eiuſdem generis, diuide vtrũ in ſingulis pretiũ conſtituatur:an cõfuſe in omnibus.in primo caſu non redhibetur vnum propter aliud, niſi emptor vnum ſine altero non erat empturus:quod ex affinitate rerũ vel perſonarũ probari poteſt: vt infra.e.l.in fi. & infra.l.proxi.in ſecundo ſit omnium redhibitio: vt hic. vtriuſque tamẽ volũtate agi poteſt ad vnum:vt infra.e.ſi plura. vbi autẽ plures res vẽduntur:quia nõ ſunt eiuſdẽ officij, propter vnam non redhibentur cæteræ:vt infra eo. ædiles aiunt.§.fi.& hoc cũ neutra eſt alteri acceſſoria.ſi autẽ vna alij accedat, propter principalẽ redhibetur acceſſoria: vt.ĩ.l. proxi. in fi.ſed propter acceſſoriam non redhibetur principaliter vẽdita,niſi in caſu, vt propter ornamenta:vt infra eo.ædiles.j.reſpon. redhibentur autem acceſſoria, ſi acceſſerint expreſsim,nõ ſub vniuerſitatis appellatiõe, vel velamẽto: vt ſupra e.quòd ſi nolit.§. vlti. &.l.itaq. &.l. proĩde.

l *Redhibeantur.* ſi autẽ in ſingulis,vnus redhiberi poſſet etiam ſine cæteris: niſi,vt ſequit.

m *Vna emptio eſt.* quo ad hoc. ſic & infra de dona. inter vi. & vxo. ſi id quod. §. ſi ex.x.& ſupra de cõtrahẽ.emp. l.ſi duos.& infra.e.ædiles.§.ſi iumenta.&.§.cum autẽ&.§.ſi forte. ſic ergo in hoc caſu vbi ſunt plures emptores,& vnus poterit redhibere,alter abſtinere:vt hic innuit,& arg. ſupra de mino.l.tutor.& infra de ſolu. ſi quis alienam. Accurſius.

n *Redhiberi.* licet in ſingulis pretium ſingulariter ſit cõſtitutũ.

o *Vel debeant.* vel pro &.

p *Plerunq;* Hæc lex dicit idẽ quod ſuperior, adiiciẽdo exẽpla.

q *Redhibentur.* etiã ſi pro ſingulis ſit pretium conſtitutũ.

r *Rationem offenſam.* id eſt quæ de pietatis ratione eſt, vel rationabile eſt.

ſ *Maluerint.* ſcilicet emptores.

t *Coniunctas.* maritum & vxorem.

u *Oportet.* ſcilicet vt non ſeparentur huiuſmodi perſonæ: ſed propter vnam aliæ redhibentur:vt hic, & C. communia vtriuſque iudi.l.poſſeſſionem.& infra de fun.inſtru.l.quæſitum.§.iij. & infra eo.ædiles.in fi.& infra eo.l.hi enim. Accurſius.

Si plura.

a *Itaque. Superius.* vt ſupra eo.l.j.§.aiunt:Accur.

b *Morbo.* ſcilicet rei principalis.Et ſic no.hic q̃ ea præſtãtur in acceſſorio quæ in principali:vt ſupra de act.emp.l.fundi. &.l.ex empto.§.ſi quis rẽ.& infra.l.proxi.in fi.Accurſius.

c *Generaliter.* dictum ſit accedere.Sed contra infra.l.proxi.Sol. illa corrigitur: vel hic ſeruorum facta eſt mẽtio:licet proprium nomen cuiuſque non ſit propoſitũ: ibi nec appellatiuũ nec proprũ fuit propoſitum, ſecũdum Azo.

d *Ex empto actio eſt.* vt ſupra de act. emp.l. quicquid.&.l.penul.§. fin.j.reſpon.Sed in ſeruo de quo ſubiicit, eſt contra.ĩ.l. proxi. ſol. vt ibi.Et not.hic quòd refert expreſſerit vel non:vt ſupra.e.ſi quid venditor. in fi. & infra titu. j. ſerui venditor. Accurſius.

e *Acceſſit.* propter rẽ principalẽ vẽditam, & acceſſoria ſemper redhibetur:vt hic.ſi autem neutra fuerit acceſſoria, diſtinguitur vt. j. eo.l.ſeq.

CVm eiuſdem.]CASVS. Vendidiſti mihi quatuor ſeruos, quoniam ſimul ludebãt vel cantabãt.quæritur,an propter vnius vitium alij redhibeantur? Diſtinguitur:aut vnum pretium eſt ſimul pro omnibus conſtitutum:& tunc vna eſt venditio, & pro vnius vitio alij redhibentur.aut in quolibet fuit ſtatutum ſuum pretium:& tunc plures ſunt venditiones, & propter vnius vitium alij non redhibentur:niſi ſit certum emptorẽ alios ſine iſto non emiſſe,vel venditorem hunc ſine aliis non vendidiſſe. nam tunc ſi in ſingulis ſuum pretium ſit conſtitutum, propter vnum alij redhibentur. Viuianus.

f *Plures res.* principaliter. Accurſius.

g *Comedi.* qui pariter recitant comœdias: vnus cantando, alter ſuccinendo vel reſpondendo.

h *Chorus.* Chorus hic ponitur pro numero perſonarũ ad pſallendum deſtinatarũ cum inſtrumento quodã quod dicitur chorus.& ſic accipitur infra de leg.iij.ſi chorus. quãdoque ponitur pro menſura:quandoque ponitur pro loco & ordine: quandoque pro vento:vnde dicitur:Cantat dulce chorus,bacchatur fla-

* *Vulg. vel pietatis ratione offenſa.al.ob pietatis.*

* *vulg.perſonis cõ ſibi cõiunctis.*

SI plura.] CASVS. Vēdidisti mihi quatuor seruos comœdos. propter vitium vnius ago redhibitoria de consensu vēditoris pro eo solo. quæritur, an in repetitione pretij debeat ei plus æstimari, quia cæteri qui apud me remanent, sint depretiati? Respon. sic, si vno pretio pro omnibus simul constituto emit. alioquin non. Viuianus.

a *Ædilicia.* i. redhibitoria. nec ob. quod supra dicitur, cēs redhibendos propter vnius vitiū: quia hic emptor & venditor consentiebāt, ne cæteri redhiberētur. vel dic quāto minoris æstimatoria agi. prima verior eſt. Viui.

b *Pro bonitate.* cæterorū collatione facta: vt. j. eo. l. pe. & l. cum in ea. §. fi. & l. ædiles. §. si forte. Accursius.

c *Æstimatio.* vt sic colligatur pretiū vitioſi: vt. j. e. l. Labeo. Accur.

PRæcipiūt.] CASVS. Venditores seruorum consueuerunt dicere nouitiū seruū quē vēdūt, vt facilius inueniant emptorem. nam meliores sunt nouitij, quia magis cōformant se ad mores emptoris quàm veterani. & sic decipiūt emptores: qđ vt non fiat, præcipiunt ædiles. Viuianus.

d *Præcipiunt ædiles ne.* in quibuſdā verbis edicto superiori adiūctis, quæ non habemus hic.

e *Veterator.* qui inueterat⁹ est in aliquo ministerio vili & malitioſo: vt supra eo. l. fi. §. fi.

f *Et hoc edictum.* verba Vlpiani.

g *Reformare.* ad frugem melioris vitæ.

h *Venalitiarii.* i. vēditores seruorū: vt & accipit. ff. māda. l. mādatū.

i *Interpolant.* aliàs interpellant, aliàs interpolāt, id est obscurāt: puta tondendo eos, & balneando; & impinguando, vt iuuenes videantur. sic & ponitur supra de cōtrahē. emp. l. Labeo si vestimenta.

k *Redhibebitur.* forte intra. lx. dies: arg. supra eo. l. si venditor de his, & l. q̄ si nolit. §. si quid ita venierit. secūdū Al.

l *Ædiles. vtiq.* que, p &: vti, p sicut.

m *Ornata.* vt sella & fræno, & similibus ornamentis.

n *Tradantur.* nisi fuerint excepta.

o *Factū nō erit.* id est si aliquod fuerit ornamētū causa vendēdi appositū, & illud nō sit emptori traditū. & secūdū hoc dic, restituēdis, id est emptori dādis. & quod subiicit, iumētisve &c. est aliud dictū, quādo scilicet esset data ornaměta cū iumētis, & vitioſa: quo casu ꝓpter vitiū accessorij etiā pricipale redhiberetur vt dicit hic. quod est mirabile. & his duob⁹ casib⁹, scilicet vt ornaměta dētur, vel iumenta redhibeātur occasione ornamētorū, agit intra. lx. dies tātū: vt hic dicitur. sic & aliàs, scilicet si redhibitio sit facta sine iudice, agit ad pretiū redhibēdū intra. lx. dies: vt. ff. e. q̄ si nolit. §. in factū. & §. illud. & §. restituī. Itē si nō pronūtiauit vēditor de natiōe: vt. ff. e. l. q̄ si nolit. §. qui mācipia. Itē si nō cauet de his quę iubēt ædiles: vt. ff. e. fi vēditor. Itē si res fuerit vēdita eo pacto q̄ nisi placuerit, reddatur: & nō fuerit appositū tēp⁹ ītra quod placeat vel nō: vt. ff. e. q̄ si nolit. §. si quid ita venierit. & §. itē si tēpus. Item si nō pronūtiauit de vitiis. nā licet nō sit vitioſum, redhibeatur tamē vt vitioſum si nō pronūtiauerit vitia, secundū quoſdā: vt. ff. e. l. j. §. j. in prin. & §. item si quod mancipiū. & l. itaq;. Sed contra est ad hūc vltimū casum. j. e. si tamē. §. ei. vbi nō ꝓnūtiat: & tamē nō agitur. Dic ergo tu satis esse si caueatur in his vitiis nō esse mācipiū: vt in. l. illa. ff. e. itaque. & ita pronūtiet abesse vitia, & nō adesse. nam quare ꝓnūtiaret vitia adesse, quæ absunt? sed aliud est in natiōe, quā dicere debet: sed in dicto cōtrario. l. si tamē. §. ei. licet nō pronūtiauerit, fecit tamen quod tantundem valuit. Ac.

Flo.

p *Iudiciū.* in factum.

q *Redhibeatur.* etiā nō morbosū ꝓpter morbosum: vt. ff. e. cū eiusdē. & l. plerūq;. & l. si plures.

r *Fere.* fere dicit ꝓpter seruos q nō redhibētur ꝓpter vitiū animi, vt i fugitiuo, & errone. secus in iumētis: vt. ff. e. l. j. §. fi. & l. ij. iij. & iiij. j. respon. & j. eo. bouē. j. respon. vel fere dicit propter id quod est. j. e. l. §. sed enim. & facit quod no. j. ea. l. §. non tantum. Accur.

s *Mancipium potest.* vt & ff. e. quòd si nolit. §. idē ait homine. & §. si mācipium. & §. penult. & j. e. si homine. in fi.

t *Significāt iumenta.* i. hoc nomen iumētum.

u *Appellatione.* vere aliud est: quia hoc nomē pecus, est genus vel totū: aliud est pars, siue species. nā omne iumētū est pecus. & hoc innuit ibi, de cætero pecore &c. sed nō omnia pecora sunt iumenta.

x *Idcirco.* q̄ nō omnia animalia iumētorū appellatiōe cōtinētur.

y *Elegiū.* id est sermo generalis omnia animalia cōprehēdēs.

z *Neque morbi.* in corpore. Accursius.

a *Neque vitii.* in animo.

b *De vtilitate.* sed aliud in homine: vt supra. e. l. fin autem quis.

c *Castratum.* id est caste natum, vt differat à sequenti.

d *Spado.* scilicet equus.

e *Ex empto.* scilicet ciuilem: vt. ff. de ac. emp. l. ex empto. §. si quis virginem. cum aliàs non erat empturus. nec enim ob id vitioſum vel morbosum est, vt agatur ex hoc edicto.

SI plura mancipia vno prætio venierint, & de vno eorum ædilicia [a] actione vtamur: ita demum pro bonitate [b] eius æstimatio [c] fiet, si confusè vniuersis mancipiis constitutū pretium fuerit. quòd si singulorum mancipiorum constituto pretio, vniuersa tanti venierunt, quantum ex cōsummatione singulorum fiebat: tūc cuiuſq; mācipij pretium, seu pluris, seu minoris id esset, sequi debemus.

B

XXXVII. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

PRæcipiunt ædiles ne [d] veterator [e] pro nouitio veneat. & hoc edictum [f] fallaciis venditorum occurrit. Vbique enim curāt ædiles, ne emptores à vēditoribus circumueniantur. vt ecce plerique solent mancipia quæ nouitia non sunt, quaſi nouitia distrahere, ad hoc scilicet, vt pluris vendant. Præsumptum est enim ea mancipia quæ rudia sunt, simpliciora esse, & ad ministeria aptiora, & dociliora, & ad omne ministerium habilia: trita verò mancipia & veterana difficile esse reformare [g], & ad suos mores formare. quia igitur venalitiarij [h] sciunt facilè decurri ad nouitiorum emptionem: idcirco interpolāt [i] veteratores, & pro nouitiis vendunt: quod ne fiat, hoc edicto ædiles denūtiāt: & ideo si quid ignorāte emptore ita venierit, redhibebitur [k].

XXXVIII. IDEM libro secundo ad Edictum Aedilium Curulium.

AEdiles † aiunt: *Qui iumenta vendunt, palam rectè dicunto quid in quoque eorū morbi vitiſque sit: vtique [l] optimè ornata [m] vendendi causa fuerint, ita emptoribus tradantur [n]. *Si quid ita factum [o] non erit, de ornamentis restituendis, iumentisve ornamentorū nomine redhibendis, in diebus sexaginta: morbi autem vitiſve causa inemptis faciendis, in sex mensibus: vel quo minoris tum venirent fuerint, in anno iudicium [p] dabimus. Si iumenta paria simul venierint, & alterum in ea causa fuerit vt redhiberi debeat: iudicium dabimus quo vtrumque redhibeatur.* ¶ Loquuntur ædiles in hoc edicto de iumentis redhibendis. Causa autem huius edicti eadem est, quæ mancipiorum redhibendorum: & ferè [r] eadem sunt in his, quæ in mācipiis, quod ad morbum vitiúmve attinet. Quidquid igitur illic* diximus, huc erit transferēdum: & si mortuum fuerit iumentum, pari modo redhiberi poterit, quemadmodum mancipium potest [s]. Iumentorum autē appellatione an omne pecus contineatur, videamus. Et difficile est vt contineatur. nam aliud significant iumenta [t], aliud significatur pecoris appellatione [u]. idcirco [x] elogium [y] huic edicto subiectū est, cuius verba hæc sunt: *Quæ de iumentorum sanitate diximus, de cætero quoque pecore omni venditores faciunto.* Vnde dubitari desiit, an hoc edicto boues quoq; contineantur. etenim iumentorum appellatione non contineri eos verius est: sed pecoris appellatione continebuntur. Sed enim sunt quædā, quæ in hominibus quidē morbū faciunt, in iumētis nō adeo, vt puta si mul⁹ castrat⁹ est, neq; morbi [z] neque vitij [a] quid habere videt: quia neq; de fortitudine qd ei⁹ detrahit, neque de vtilitate [b], cū ad generādū nūquam sit habilis. Cælius quoq; scribit, nō omnia animalia castrata ob idipsum vitiosa esse, nisi ꝓpter ipsam castrationē facta sint ībecilliora: & ideo mulū nō esse vitioſū. Idē refert Ofiliū exiſtimaſſe, equū castratū [c] sanū esse, sicuti spado [d] quoque san⁹ est. Sed si ēptor ignorauit, vēditor scit, ex empto [e] esse actionē. & verū est quod Ofili⁹

C

D

Flaminius & alias huius edicti partes explicat Alexan. ab Alexā. lib. 4. Gen. dier. cap. 4.

**traduntur.*

Vterator quis sit.

Quæsitũ est, si mula talis sit, vt trãsiungi [a] non possit: an sana sit. Et ait Pomponius sanã esse: pleraſq; deniq; carrucarias tales esse, vt nõ possint trãsiungi. Idẽ ait, si nata sit eo ingenio aut corpore, vt alterũ [b] iugũ non patiatur, sanã nõ esse. Nõ tantũ autẽ ob morbũ [c] vitiúmve [d] redhibitio locũ habebit in iumentis: verũetiã si cõtra dictũ promissúmve, erit locus redhibitioni, exẽplo mãcipiorũ [e]. Vẽdẽdi autẽ causa ornatũ iumentũ videri Cælius ait, nõ si sub tẽpus [f] vẽditionis, hoc est biduo [g] ante vẽditionẽ, ornatũ sit: sed si in ipsa venditione ornatum sit: aut ideo (inquit [h]) venale cum esset, sic ornatum inspiceretur. Sempérq; cũ de ornamẽtis [i] agitur [k], & in actione [l] & in edicto adiectũ est, *vẽdẽdi causa ornata dicta esse*. poterit enim iumẽtũ ornatum itineris causa duci, deinde venire [m]. Si plura iuméta venierint [n]: nõ omnia erũt redhibẽda ꝓpter vnius ornamẽtũ [o]. Nã etsi vitiosum sit vnũ iugum, nõ tamẽ propter hoc cætera iuga redhibebũtur. Si fortè iugũ mularũ sit, quarum altera vitiosa est: nõ ex pretio tãtũ vitiosæ, sed ex vtriusq; erit cõponẽdũ †quanti minoris sit. Cũ enim vno pretio [p] vtræq; venierint, nõ est separãdũ [q] ꝓtiũ: sed quãto minoris, cum veniret, vtrunque fuit, nõ alterum [r] quod erat vitiosum. Cũ autẽ iuméta paria veneunt, edicto expressum est, vt cum alterũ in ea causa sit, vt redhiberi debeat, vtrunq; redhibeatur. in qua re tam emptori quàm vẽditori cõsulitur, dũ iuméta non separãtur. Simili modo & si triga venierit [s], redhibẽda erit tota: & si quadriga, redhibeatur. Sed si duo paria mularũ sint, & vna mula vitiosa sit, vel par: solũ par redhibebit [t], alterum nõ. Si tamẽ nõdũ sint paria constituta, sed simpliciter quatuor mulæ vno ꝓtio [u] venierint: vnius erit mulæ redhibitio, non omniũ. Nã & si polia [z] venierit, dicemus vnũ equũ qui vitiosus est, non omnẽ poliã redhiberi oportere. Hæc & in hominibus dicem', plurib' vno' ꝓtio distractis, nisi si separari non possint, vtputa si tragœdi, vel mimi,

a *Transiungi*. puta à dextra tãtum, vel à sinistra tãtum sustineat: & quodlibet iugum ducit, & quodlibet plaustrum: sed transiungi, id est ex vtraque parte iungi diuersis temporibus non potest.

b *Vt alterum*. nisi vnum. Azo. Vel dic quòd vult facere differentiam, an ex accidenti habeat hoc vitium: vt supra proxi. an ex natura: vt hic. & secundum hoc dic, iugũ alterum, id est trãsiungi nõ patitur: quod facit vel propter vitium corporis qđ patitur ab vna parte: vel quia naturale fuit in ea à principio vitium quòd nõ potuit sustinere nisi ex vna parte. secus si accidentale fuit vitium animi: vt supra dixi. corporale autem vitium, siue naturale, siue accidentale, inducit redhibitionem. vel dic, alterũ, id est neutrum.

c *Ob morbum*. scilicet corporis. Accursius.

d *Vitiúmve*. scilicet animi: vt &. ï. eo. l. bouem. in prin. aliter accipitur supra. e. l. j. §. j.

e *Mancipiorum*. quæ redhibẽtur etiam propter animi vitia, si fuerint dicta abesse: vt. ï. eo. l. ob quæ. §. animi autem vitium.

f *Sub tempus*. subaudi tunc semper.

g *Biduo*. repete, si.

h *Inquit*. Cælius.

i *Cum de ornamentis*. id est cum de ornamẽtis agitur, semper additur hoc verbum, scilicet vendendi causa.

k *Agitur*. id est tractatur.

l *In actione*. scilicet ex empto, vel in factum: vel ponitur pro eodẽ, id est in actione quæ est edictum. Accursius.

m *Deinde venire*. & ita non habebit locum edictum.

n *Venierint*. pretio in singulis cõstituto. Alioquin contra supra. e. l. cum eiusdẽ. quę est cõtra. Vel hic nõ agebatur redhibitoria, sed quanto minoris, vt hic dicitur: quod non placet. Vel aliud in actione redhibitoria, quæ datur propter morbũ: vt ibi. aliud in actione in factum, quæ datur propter ornamenta: vt hic. vel hic non erat eiusdem officii. Acc.

o *Ornamentum*. quod non vult dare vẽditor.

p *Vno pretio*. id est vna summa ex pretiõ singulorũ collecta: vt supra eo. l. si plura. in prĩ. Accursius.

q *Separãdum*. & ideo nec separatim colligẽda summa: vt hic, & supra ad leg. Aquil. proinde. §. j.

r *Non alterum*. quanto minoris fuit alterum tantum.

s *Venierit*. in hoc differt à ciuili. Accursius.

t *Par redhibebitur*. scilicet par vitiosum.

u *Vno pretio*. scilicet vnico, id est summa vna erat ex singulorũ pretio collecta. alioquin est cõtra: vt supra eo. cum eiusdẽ. Vel aliter vt ibidem dixi: quia hic non sunt eiusdem officij.

x *Polia*. id est [a] vniuersitas equorũ. à polys quod est pluralitas. Accursius.

y *Pluribus vno*. id est vnico facto ex pretio singulorum cuiuslibet. nam quilibet suo pretio fuit æstimat': ne fit contra supra eo. l. cum eiusdem. Accursius.

z *Vel fratres*. vt supra e. l. plerunq;. Accursius.

a *Polia, teste Cælio Calcagnino Curione, equitium significat, id est equorum armentum: à Græca voce πῶλος, quod pullũ, & præsertim equinũ significat. Beroꝛ.*

a *Et generaliter. Nocere*. id est nocere posset: vt innuit infra eo. l. proxi. ar. infra de statulib. l. Labeo. non tamen hic agitur nisi dãno dato. infra. l. proxi. §. si aduersus ea. Accursius.

b *Qua. Dupli*. & nihilominus agi potest actione in factũ de pauperie: vt insti. si qua. pau. fe. di. §. fin. Accursius.

c *Quem. Vitiosum*. in animo: vnde non redhibetur: sed quãto minoris agitur: vt supra eo. l. j. in fin. & l. ij. iij. & iiij. j. respon. &. §. animi autẽ. Vel forte aliud est in iumẽtis: vt dixi supra eo. l. ædiles aiunt. §. loquuntur. in prin. in mancipiis in tribus casibus tantum, propter vitium animi redhibentur: vt in fugitiuo, fure, & eo qui sibi mortem conscisiuit. Accursius.

d *Pessundant*. id est pede percutiunt. Accursius.

e *Fugitivus*. vt &. ï. eo. quis sit fugitiuus. §. fin autem in hoc. Accur.

f *Nomen est*. conuerte literã. sic &. ï. de pac. l. iurisgentiũ. §. pactorũ. sic & aliàs exigit factũ, nõ cõsilium tãtum, vel ꝓpositũ: vt. ï. e. l. quod si nolit. §. illud plane. &. ï. de vsufru. l. quid ergo. §. fin. Accursius.

g *Qui persuasit*. persuadens etiam tenetur actione serui corrupti: vt supra de seruo corrup. l. j. §. j. Accur.

h *Fugerit*. ãte bona fide possidente. Acc.

i *Sibi fa it*. sic & dicitur cũ de bonis eorũ liberorum, qui sibi mortẽ cõsciuerũt, quæritur: vt hic, &. j. de bo. eorum qui ante sentẽ. mor. sibi cõsci. l. fi.

* *Solidi. j. aurei, Budæus hic.*

* *quanti.*

* *Vulg. posfundant. Hal. cessimus.*

* *Vulg. nisi dolorẽ corporis sustinendo. &c.*

XXXIX. PAVLVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

VEl fratres [z]:

XL. VLPIANVS libro secundo ad Edictum Aedilium Curulium.

HI enim nõ erunt saparãdi. Deinde aiunt ædiles: *Ne quis canẽ, verrẽ, vel minorẽ aprum, lupum, vrsum, pantheram, leonem,*

XLI. PAVLVS libro secundo ad Edictum Aedilium Curulium.

ET generaliter, *aliúdve quod nocere [a] animal, siue soluta sint, siue alligata, vt contineri vinculis quo minus dãnũ inferat, non possint,*

XLII. VLPIANVS libro secũdo ad Edictum Aedilium Curulium.

QVa volgo iter fiet, ita habuisse velit, vt cuiquam nocere, damnúmve dare posſit. Si aduersus ea factum erit, & homo liber ex ea re perierit, solidis ducenti [præstabuntur.] si nocitum homini libero esse dicetur, quanti bonũ æquum iudici videbitur, condemnetur: cæterarum rerum, quantum* damnum datũ factúmve sit, dupli [b].*

XLIII. PAVLVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

BOuẽ qui cornu petit, vitiosum [c] esse pleriq; dicũt. item mulas quæ cessum dant [d] *. Ea quoq; iumenta quæ sine causa turbãtur, & semetipsa eripiunt: vitiosa esse dicuntur. Qui ad amicũ domini deprecaturus cõfugit, non est fugitiuus [e]: immò etiã si ea mẽte sit, vt non impetrato auxilio, domũ non reuertatur, nondũ fugitiuus est: quia non solũ consilij, sed & facti, fugæ nomẽ [f] est. Qui ꝑsuasu alteri' à domino recesit, fugitiu' est: licet id nõ fuerit facturus citra consiliũ eius qui persuasit [g].

Si seruus meus bona fide tibi seruiens fugerit [h], vel sciens se meum esse, vel ignorans: fugitiuus est, nisi animo ad me reuertendi id fecit. Mortis cõsciscendæ causa sibi facit [i], qui propter nequitiam, malósque mores, flagitiúmve aliquod admissum, mortem sibi consciscere voluit: nõ si* dolorẽ corporis non sustinendo id fecerit. Si quis seruũ emerit: & rapto eo,

vi bonorum raptorum actione quadruplum cõsecutus est, deinde seruum redhibeat: reddere debebit quod accepit. Sed si per eũ seruum iniuriam passus, iniuriæ nomine egerit, nõ reddet [a] venditori: aliter forsitan atque si loris ab aliquo cæsus, [b] aut quæstione de eo [c] habita, [d] emptor egerit. [d]

Per actionem quanto minoris sit redhibitio, & tanti pretii restitutio, quando res empta apparet nullius esse valoris. h. d. facit. l. illud §. minus. de tributoria act. B

Aliquãdo † etiam redhiberi mancipium debebit, licet æstimatoria, id est quanto minoris, agamus. Nam si adeò nullius sit pretij, vt ne expediat quidẽ tale mancipium domino habere, veluti si furiosum aut lunaticũ sit: licet æstimatoria actum fuerit, officio [f] tamen iudicis cõtinebitur, vt reddito mancipio pretium recipiatur. Si quis cũ consilium iniisset fraudãdorum creditorũ, redhibuerit, nõ redhibiturus aliàs, nisi vellet eos fraudare: tenetur creditoribus propter mãcipium venditor. [g]

Pignus manebit [h] obligatum etiam si redhibitus fuerit seruus: [i] quemadmodum si eum alienasset, [k] aut vsumfructum eius, nõ rectè redhibetur, nisi redemptum sit, & pignore liberatum redhibeatur. [l] Si sub cõditione homo emptus sit, redhibitoria actio * ante conditionem existentem inutiliter agitur: quia nondum perfecta emptio, arbitrio iudicis imperfecta fieri non potest: [m] & ideo si ex empto, vel vendito, vel redhibitoria antè actum fuerit, [n] expleta conditione iterum agi [o] poterit. Interdum etiam si pura sit venditio, propter iuris conditionem in suspẽso est: veluti si seruus in quo alterius vsusfructus, alterius proprietas est, aliquid emerit. nam dum incertum est, ex cuius re pretium soluat, pendet cui sit adquisitum: [p] & ideo neutri eorũ redhibitoria competit.

xliiii. Idem libro secundo ad Edictum Aedilium Curulium.

IVstissimè ædiles noluerunt hominẽ ei rei quæ minoris [q] esset, accedere: ne qua fraus aut edicto [r] aut iuri ciuili fieret (vt ait Pedius) propter dignitatẽ [s] hominum: alioquin eandem rationem fuisse & in cęteris reb'. Ridiculum [t] namque esse, tunicæ fundum accedere. Cæterùm hominis venditioni quiduis adiicere licet. nam & plerũq; plus in peculio est, quàm in seruo: [u] & nonnũquam vicarius qui accedit, pluris est quàm is seruus qui venit. Proponitur actio ex hoc edicto in eum cuius maxima pars in venditione fuerit: quia plerũque venaliciarij ita societatẽ coeunt, vt quicquid agunt, in commune videantur agere. Aequum enim ædilibus visum est, vel in vnũ ex his, cuius maior pars, aut nulla parte minor esset, ædilicias [x] actiones cõpetere: ne cogeretur emptor cum multis litigare: [y] quamuis actio ex empto [z] cum singulis [a] sit pro portione qua socij fuerunt. nam id genus hominũ ad lucrum potius vel turpiter faciendum proni' est. In redhibitoria vel æstimatoria potest dubitari, an quia alienum seruũ vendidit, & ob euictionem, & propter morbum fortè vel fugam simul teneri potest. Nam potest [b] dici, nihil interesse emptoris vtrum vnam obligationem: hic autẽ est vtraq; obligatio principalis: licet vna super principaliter vendito sit, altera super vendito accessoriè.

---

a *Non reddit.* quod est cõsecutus: vt & ff. de peti. he. l. at vbi. ad emptorem enim cũdemque possessorem respexit: quia grauius, vel quia in dedecus domini: vt dicitur. ff. sed si per eum seruum &c. secus si non respexit: vt hic subiicit, & ff. de iniur. l. ité apud. §. si quis sic fecit iniuriam.

b *Caso.* scilicet per iniuriã seruo. aliàs cęsus.

c *De eo.* scilicet accusato. Accursius.

d *Habita.* quo absoluto agitur in duplum: vt supra de calum. l. fi.

e *Egerit.* quasi p vitio serui, non dominũ hic venditori restituit: vt. d. §. si quis sic.

f *Officio.* Hic not p aliud petit: & aliud in condẽnatione deducitur. sic. j. de except. rei iudi. si is qui heres nõ erat. §. j & de leg. j. l. huiusmodi. §. q seruũ. in fi. minus em valet, qđ nihil valet: vt. ff. de tributo. act. l. illud quoq;. §. minus autem.

† *Hũc tex. alleg. p sing. Ludoui. Ro. fol. 23. sing. 648. de quo ibi per eum, & hic in nouis interpretat. Bolog.*

g *Venditor.* renouocatoria: sed ille qui redhibuit, tenet ex illo edicto. ff. de alie. iudi. l. qa redhibito. in fine.

h *Pignus manebit.* vt ff. quib' mo. pig. vel hypo. sol. si debito. Sed certe immo videtur p nõ: vt. ff. de in di. addic. vbi. §. sed Marcellus. q est contra. Solu. ibi ex necessitate resoluit vẽditio: hic ex voluntate. Accursius.

i *Seruus.* & ideo non liberatur à vẽditione.

k *Alienasset.* scilicet eius proprietatem.

l *Redhibeatur.* in prędiudicium emptoris &c. vt subiicit. Vel etiã nõ liberatur à venditore talem restituendo. Ac.

m *Non potest.* vt & infra de iniust. testa. l. nã & si sub conditione.

* *Vulg. actione.*

n *Ante actum fuerit.* & absolutio secuta, sicut debuit fieri: vt ff. de iudi non quemadmodum. Sed contra. ff. ad Vellei. l. aliquãdo. §. fi. Sol. ibi pure cõtra eũ qui pure tenebatur agebat, licet alius cõditionaliter teneatur. Ité argu. contra infra de dona. cau. mor. l. mortis causa. Sed ibi nihil fuit in iudicio actum.

o *Iterum agi.* Not. iterum agi, si primo fuit incompetens actio proposita. sic & ff. de pig. l. grege. §. si sub conditione. & infra de excep. rei iu. si mater. §. eandem.

p *Adquisitum.* dominiũ: vt ff. de vsufru. sed & si quis. §. interdũ.

Iustissime.] CASVS. Vendidisti mihi fundum: postea apparet fundus vitiosus, quia produxit pestiferã herbam. quæritur, an seruus non redhibendus redhibeatur propter fundum redhibendum? quod habes necesse dicere, si dicis hominem accedere fundo: vt ff. proinde. §. fi. Sed certe hoc est absurdũ, vt homo qui est pretiosissima creatura, non redhibendus redhibeatur occasione vilis rei cui accedit. Ideoq; dicamus non posse eũ esse accessorem rei minoris, propter sui dignitatem. Vide cętera in gl. j.

[PROPONITVR.] Si plures vendũt seruũ vitiosum, datur redhibitoria in solidũ contra illũ cuius fuit maior pars, vel non minor. secus in actione ex empto: vbi etiã p partibus datur. Vi.

q *Minoris.* pretij: & hęc est ratio, quia homo est maioris pretij vel paris. hæc em ratio esset nulla: quia secũdũ hoc res maioris pretij nõ accederet ei quę sit minoris. quod est falsum: vt infra de re. diui. §. si tamẽ aliena. sed id est propter dignitatẽ hominis. homo enim rei maioris pretij, licet minoris dignitatis, accedere potest: quia hoc nõ phibetur hic. Ité rei paris dignitatis, licet minoris sit pretij: vt homo homini in cuius est peculio. Si aliud diceret, quàm ff. dixi, scilicet p homo cuilibet rei accederet: redhiberet? sępe homo nõ redhibẽdus, propter rem principalem cui accederet: vt ff. eo. proinde. §. fin. quod quamuis prætor & ius ciuile in aliis admiserit, in homine tamen reprobauit. Nec obstat quod dicitur. ff. de contrahen. emp. l. si in emptiõe. ibi, nec refert &c. referẽdus est enim ad res alias accessorias, nõ ad hominẽ. Azo. Vel de homine ascripticio ibi dicit: aliàs obtinet qđ hic dicit. Vel dic, in duobus casib' speciale. s. cũ fũdo accedit: & cũ alij homini: vt ibi, & hic. Ac.

r *Aut edictio.* veteri, qđ ad plenũ non habem'. edictum ergo prętoris voluit, ité ius ciuile voluit, ne homo rei minoris ptij accederet. Ac.

s *Dignitatem.* est em homo dignissima creaturarũ. vnde Ouidius: Pronaq; cum spectent animãtia cętera terrã: Os homini sublime dedit, cœlumq; videre &c. Et virgilius: Igne' est illis vigor, & cœlestis origo.

Versus.

t *Ridiculum.* s. eadẽ ratiõe allegata q allegatur in homine. s. vt nõ accedat alij: quia minoris pretij est. Azo.

u *In seruo.* Nec ob. istli. de fideiuss. fideiussores. qa ibi dicitur de accessoria fideiussoris obligatione: hic autẽ est vtraq; obligatio principalis: licet vna super principaliter vendito sit, altera super vendito accessoriè.

x *Ædilicias.* vt infra de euict. si rem. §. j.

y *Cũ multis litigare.* quod esset durũ: vt. ff. de exerci. actio. l. ne in plures. in solidũ ergo teneãtur, nisi quilibet separatim suã partẽ vẽdiderit: vt supra eo. quod si nolit. §. quod si venditori. ibi, verius est enim dicere &c. Licet hic non vendiderit, vt essent vendẽdi plures rei in solidum. quod est speciale. Accursius.

z *Ex empto.* scilicet ciuilis.

a *Cum singulis.* hic ergo loquitur cũ omnes vẽdiderũt, vel maior pars vendidit: alioquin singuli cõueniri non possunt, nisi cũ magistro omnium contraheretur: vt supra de pac. item magistri. Vel dic, singuli qui vendiderunt.

b *Nam potest.* ratio ad primum dictum legis.

a *Euictus fit.* hucusque allegauit:nunc soluit,sed interfuit &c. Aidem habes.j.de euic.l.euicti.§. si seruus. in fi. & supra de act. emp.l.ex empto.§.ignoramus.

b *Ex postfacto.* post euictionem.

c *Decrescat.* nec crescit:vt supra de act.empt. si sterilis.§. cum per venditorem. Ac.

d *Committitur.* id est incipit committi.

e R *Edhibitoria.Soluat.* id est soluere nolit, & reddere à à iudice admonitus.

Actio redhibitoria, & ex stipulatu, arbitrariæ sunt.

f *Iubetur.* Sic ergo actio redhibitoria est arbitraria.idé dicút in actione ex stipulatu, q̃ datur ꝓ dote:arg. eius qđ legitur.j.sol. matri. l.ſi filio.§.maritũ.Ac.

g *Reddat.* id est reddere velit,& se præparet.sic ergo &c.

h C *Vm mihi.Alienaueris.* de quibus debet cauere: vt supra eo.redhibere.§.j.

i S *I hominem. Denegandam.* immo videtur durare : vt infra de act.& obli.l.quęcũque.quę est cõtra.Sed illud verum est cũ dãtur mihi actiones propter dãna illata in seruo vel iniurias.quę autem ex contractu meo, vel quasi,non : vt hic, & infra titu.j.si seruus. Item contra infra de euic.l.euicta.§.si seru⁹. Sol. hic ipse manumisit:ibi erat statuliber: & sic non ꝓpter f ctũ emptoris euenit libertas:vnde non perit actio quanto minorit. Et ꝓ hac solutione est & alia.j.titu.j.l. si seruum cuius nomine.Itẽ in eo quod hic dicit, in morte aliud quàm ĩ manumissione, est cõtra.j. de solu.l. si mihi alienũ.vbi dicit manumissionem similẽ morti.Sol. ibi quo ad quędam, non autem quo ad omnia verum est.Itẽ ad id quod subiicit hic,quòd post mortẽ serui remanent actiones,est contra.j. titu.j. l.si seruus vẽditus.Solu.ibi de actione euic. dicit ꝙ cessat,hic autẽ de redhibitoria& quãto minoris ꝙ durẽ.sed & in his ædiliciis cur aliud in morte, aliud ĩ manumissione?Rñ.qa fortuito mors cõtigit:manumissio volũtate emptoris.ar instabis:nõne mors cõtingere potest volũtate emptoris:vt.ff.eo.ꝙ si nolit.§. si mãcipiũ. quod redhiberi oportet:& manumissio ex necessitate:vt.j.tit.j sed hoc nomine. in fi Rñ.quando manumissio fit ex necessitate,idẽ est ac si mors cõtingeret. Sed quid si mors vel manumissio cõtingat ex volũtate:idẽ debet esse in vtroq; casu,vt nõ agat:vt.ff.eo.ꝙ si nolit.§. si mancipiũ.secundũ quosdã.sed tu dic non esse ita.nã vbi mors cõtingit ex volũtate,æstimari potest:& debet seru⁹ quãti fuerit tẽpore mortis suæ,æstimari,vt id restituatur vẽditori.cũ em nõ superſit seruus,nõ æstimat quãti sit,sed quãti fuerit.in manumissione vero cũ supersit:cũ agit,æstimari debet secũdũ qđ est. æstimari aũt sic nõ potest:qa liber homo nõ recipit æstimationẽ.

Liber homo æstimationẽ non recipit.

ptoris sanum esse,fugitiuũ non esse eum qui euict⁹ sit:[a] sed interfuit emptoris, sanum possedisse propter operas.neque ex postfacto [b] decrescat [c] obligatio.Statim enim vt seru⁹ traditus est,committitur [d] stipulatio quanti interest emptoris.

XLV. GAIVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

R Edhibitoria actio duplicẽ habet cõdemnationẽ. modò enim in duplum, modò in simplum condemnatur venditor.nam si neque pretium, neque accessionem soluat,[e] neq; eum qui eo nomine obligatus erit, liberet : dupli pretij & accessionis condẽnari iubetur.[f] si vero reddat[g] pretium & accessionem,vel eum qui eo nomine obligatus est,liberet,simpli iubetur condemnari.

XLVI. POMPONIVS libro octauodecimo ad Sabinum.

C Vm mihi redhibeas : furtis noxisque solutum esse ꝓmittere non debes, præterquã quod iussu tuo fecerat,aut eius cui tu eum alienaueris.[h]

XLVII. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

S I hominem emptum manumisisti,& redhibitoriam, & quanti minoris denegandam [i] tibi Labeo ait:sicut duplæ actio periret.[k] ergo & quod aduersus dictum promissúmve sit, actio peribit. Post mortem autem hominis ædiliciæ actiones manent,

XLVIII. POMPONIVS libro vicesimotertio ad Sabinum.

S I tamen sine culpa actoris, familiæve eius,vel procuratoris mortu⁹ sit. Audiẽdus[l] est is qui de vitio vel morbo serui querens,[m] retinere eũ velit.

Non nocebit emptori, si sex mensiũ*exceptione redhibitoria excluſus,velit intra annum æstimatoria [n] agere.Ei qui seruũ vinctum [o] vendiderit,ædilicium edictum remitti æquũ est. Multo enim amplius [p] est id facere,quàm pronuntiare in vinculis fuisse. In ædiliciis actionibus exceptionem opponi æquum est,si emptor sciret de fuga,aut vinculis,aut cæteris rebus similibus,vt vẽditor absoluatur. Aediliciæ actiones & heredi & in heredem competunt:[q] vt tamen & facta heredum [r] quæ postea accesserint,& quod experiri potuerint,quęrantur. Non solùm de mancipiis,sed de omni animali hæ actiones cõpetunt:ita vt etiam si vsumfructum in homine emerim,competere debeant. Cũ redhibitoria actione de sanitate agitur:[s] permittendum est de vno vitio agere, & prædicere, vt si quid aliud postea apparuisset,de eo iterũ ageretur. Simplariarum [t] venditionum causa ne sit redhibitio,in vsu est.

Flo.meminit, & sic fere semper per totas pandectas.

XLIX. VLPIANVS libro octauo Disputationum.

E Tiã in fundo vendito redhibitionem procedere,nequaquam incertum est:veluti si pestilens fundus distractus sit. nam redhibendus erit.Et benignum est dicere, vectigalis exactionem futuri temporis post redhibitionem aduersus emptorem cessare.

L. IVLIANVS libro quarto ex Minicio.

V Aricosus[u] sanus non est.

LI. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

C Vm mãcipiũ [x] morbosum vel vitiosum seru⁹ emat,& animo,merito cessant ædiliciæ actiones.si tñ ius sit ĩ corpore.occasione corporis redhibitio fit:vt.ff.e.l.bouẽ.§.alioq̃. vel secũdũ Azo.simplariarũ.i.vilium rerũ.vel dic tertio simplariarũ.i.rerũ carẽtiũ vitali alimẽto:vel quia nõ habẽt in se vitale alimẽtũ:vel qa nõ cẽ ferũt:nõ ergo ꝓ signo debili vel fracto,vel lapide male cocto,nec ꝓ seruitute à pdio debita agi potest. agetur aũt ꝓ carne pensifera,& ꝓ herbis.nõ ratione herbarũ agitur ꝓ fundo: vt.j.eo.l.ꝓi.& etiã ꝓ reb⁹ vilissimis,in quibus cauet de morbis in simplũ: vt de eui.vt.j.ti.j.ẽptori fit redhibitio:vt.ff.eo.l.bouẽ §.aliquãdo.&.l.ob quę.§.idẽ Põponius.&.j.tit.j.l.emptori.Ac.

a *Simplaria vendi-tiones sunt, pro quibus necessitor non habet de duplo empteri repromittere: quarum etiã meminit Vlpia.ff. l.emptori. j.de euic. Bud.hic.*

u *Aricosus.* qui modo huc,modo illuc,vt stultus vadit: vel ægritudo tibiarum,quæ dicuntur varis. Accursius.

x C *Vm mancipiũ.* Ad hu⁹.l.euidentiã dic:cũ seru⁹ emit mãcipiũ:si quidẽ sine mãdato domini,vel cum mandato,peculiari i

a *Euictus fit.* hucusque allegauit:nunc soluit,sed interfuit &c. Aidem habes.j.de euic.l.euicti.§. si seruus. in fi. & supra de act. emp.l.ex empto.§.ignoramus.

b *Ex postfacto.* post euictionem.

c *Decrescat.* nec crescit:vt supra de act.empt. si sterilis.§. cum per venditorem. Ac.

d *Committitur.* id est incipit committi.

e R *Edhibitoria.Soluat.* id est soluere nolit, & reddere à à iudice admonitus.

Actio redhibitoria, & ex stipulatu, arbitrariæ sunt.

f *Iubetur.* Sic ergo actio redhibitoria est arbitraria.idé dicút in actione ex stipulatu, q̃ datur ꝓ dote:arg. eius qđ legitur.j.sol. matri. l.ſi filio.§.maritũ.Ac.

g *Reddat.* id est reddere velit,& se præparet.sic ergo &c.

h C *Vm mihi.Alienaueris.* de quibus debet cauere: vt supra eo.redhibere.§.j.

i S *I hominem. Denegandam.* immo videtur durare : vt infra de act.& obli.l.quęcũque.quę est cõtra.Sed illud verum est cũ dãtur mihi actiones propter dãna illata in seruo vel iniurias.quę autem ex contractu meo, vel quasi,non : vt hic, & infra titu.j.si seruus. Item contra infra de euic.l.euicta.§.si seru⁹. Sol. hic ipse manumisit:ibi erat statuliber: & sic non ꝓpter f ctũ emptoris euenit libertas:vnde non perit actio quanto minorit. Et ꝓ hac solutione est & alia.j.titu.j.l. si seruum cuius nomine.Itẽ in eo quod hic dicit, in morte aliud quàm ĩ manumissione, est cõtra.j. de solu.l. si mihi alienũ.vbi dicit manumissionem similẽ morti.Sol. ibi quo ad quędam, non autem quo ad omnia verum est.Itẽ ad id quod subiicit hic,quòd post mortẽ serui remanent actiones,est contra.j. titu.j. l.si seruus vẽditus.Solu.ibi de actione euic. dicit ꝙ cessat,hic autẽ de redhibitoria& quãto minoris ꝙ durẽ.sed & in his ædiliciis cur aliud in morte, aliud ĩ manumissione?Rñ.qa fortuito mors cõtigit:manumissio volũtate emptoris.ar instabis:nõne mors cõtingere potest volũtate emptoris:vt.ff.eo.ꝙ si nolit.§. si mancipiũ. quod redhiberi oportet:& manumissio ex necessitate:vt.j.tit.j sed hoc nomine. in fi Rñ.quando manumissio fit ex necessitate,idẽ est ac si mors cõtingeret. Sed quid si mors vel manumissio cõtingat ex volũtate:idẽ debet esse in vtroq; casu,vt nõ agat:vt.ff.eo.ꝙ si nolit.§. si mancipiũ.secundũ quosdã.sed tu dic non esse ita.nã vbi mors cõtingit ex volũtate,æstimari potest:& debet seru⁹ quãti fuerit tẽpore mortis suæ,æstimari,vt id restituatur vẽditori.cũ em nõ superſit seruus,nõ æstimat quãti sit,sed quãti fuerit.in manumissione vero cũ supersit:cũ agit,æstimari debet secũdũ qđ est. æstimari aũt sic nõ potest:qa liber homo nõ recipit æstimationẽ.

Liber homo æstimationẽ non recipit.

ptoris sanum esse,fugitiuũ non esse eum qui euict⁹ sit:[a] sed interfuit emptoris, sanum possedisse propter operas.neque ex postfacto [b] decrescat [c] obligatio.Statim enim vt seru⁹ traditus est,committitur [d] stipulatio quanti interest emptoris.

XLV. GAIVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

R Edhibitoria actio duplicẽ habet cõdemnationẽ. modò enim in duplum, modò in simplum condemnatur venditor.nam si neque pretium, neque accessionem soluat,[e] neq; eum qui eo nomine obligatus erit, liberet : dupli pretij & accessionis condẽnari iubetur.[f] si vero reddat[g] pretium & accessionem,vel eum qui eo nomine obligatus est,liberet,simpli iubetur condemnari.

XLVI. POMPONIVS libro octauodecimo ad Sabinum.

C Vm mihi redhibeas : furtis noxisque solutum esse ꝓmittere non debes, præterquã quod iussu tuo fecerat,aut eius cui tu eum alienaueris.[h]

XLVII. PAVLVS libro vndecimo ad Sabinum.

S I hominem emptum manumisisti,& redhibitoriam, & quanti minoris denegandam [i] tibi Labeo ait:sicut duplæ actio periret.[k] ergo & quod aduersus dictum promissúmve sit, actio peribit. Post mortem autem hominis ædiliciæ actiones manent,

XLVIII. POMPONIVS libro vicesimotertio ad Sabinum.

S I tamen sine culpa actoris, familiæve eius,vel procuratoris mortu⁹ sit. Audiẽdus[l] est is qui de vitio vel morbo serui querens,[m] retinere eũ velit.

Non nocebit emptori, si sex mensiũ*exceptione redhibitoria excluſus,velit intra annum æstimatoria [n] agere.Ei qui seruũ vinctum [o] vendiderit,ædilicium edictum remitti æquũ est. Multo enim amplius [p] est id facere,quàm pronuntiare in vinculis fuisse. In ædiliciis actionibus exceptionem opponi æquum est,si emptor sciret de fuga,aut vinculis,aut cæteris rebus similibus,vt vẽditor absoluatur. Aediliciæ actiones & heredi & in heredem competunt:[q] vt tamen & facta heredum [r] quæ postea accesserint,& quod experiri potuerint,quęrantur. Non solùm de mancipiis,sed de omni animali hæ actiones cõpetunt:ita vt etiam si vsumfructum in homine emerim,competere debeant. Cũ redhibitoria actione de sanitate agitur:[s] permittendum est de vno vitio agere, & prædicere, vt si quid aliud postea apparuisset,de eo iterũ ageretur. Simplariarum [t] venditionum causa ne sit redhibitio,in vsu est.

Flo.meminit, & sic fere semper per totas pandectas.

XLIX. VLPIANVS libro octauo Disputationum.

E Tiã in fundo vendito redhibitionem procedere,nequaquam incertum est:veluti si pestilens fundus distractus sit. nam redhibendus erit.Et benignum est dicere, vectigalis exactionem futuri temporis post redhibitionem aduersus emptorem cessare.

L. IVLIANVS libro quarto ex Minicio.

V Aricosus[u] sanus non est.

LI. AFRICANVS libro octauo Quæstionum.

C Vm mãcipiũ [x] morbosum vel vitiosum seru⁹ emat,& animo,merito cessant ædiliciæ actiones.si tñ ius sit ĩ corpore.occasione corporis redhibitio fit:vt.ff.e.l.bouẽ.§.alioq̃. vel secũdũ Azo.simplariarũ.i.vilium rerũ.vel dic tertio simplariarũ.i.rerũ carẽtiũ vitali alimẽto:vel quia nõ habẽt in se vitale alimẽtũ:vel qa nõ cẽ ferũt:nõ ergo ꝓ signo debili vel fracto,vel lapide male cocto,nec ꝓ seruitute à pdio debita agi potest. agetur aũt ꝓ carne pensifera,& ꝓ herbis.nõ ratione herbarũ agitur ꝓ fundo: vt.j.eo.l.ꝓi.& etiã ꝓ reb⁹ vilissimis,in quibus cauet de morbis in simplũ: vt de eui.vt.j.ti.j.ẽptori fit redhibitio:vt.ff.eo.l.bouẽ §.aliquãdo.&.l.ob quę.§.idẽ Põponius.&.j.tit.j.l.emptori.Ac.

a *Simplaria vendi-tiones sunt, pro quibus necessitor non habet de duplo empteri repromittere: quarum etiã meminit Vlpia.ff. l.emptori. j.de euic. Bud.hic.*

u *Aricosus.* qui modo huc,modo illuc,vt stultus vadit: vel ægritudo tibiarum,quæ dicuntur varis. Accursius.

x C *Vm mancipiũ.* Ad hu⁹.l.euidentiã dic:cũ seru⁹ emit mãcipiũ:si quidẽ sine mãdato domini,vel cum mandato,peculiari i

liari tamẽ nomine: scientia & ignorãtia tantũ serui, & nõ domini inspicitur. Et isti sunt duo primi casus qui ponuntur in. l. ista vsq; illuc, sed si seruus &c. & euidentius explicantur infra de libe. cau. immo. §. tũc. & infra de luti. l. ij. j. respon. Excipitur tamẽ quãdo domino præsente & non contradicente seruus emit. nã domini scientia in suum præiudiciũ inspicitur: vt infra de lib. causa. l. immo. §. plane si filius. Si vero præsens dominus contradicere non posset, non oberit sibi sua scientia. & hoc est quod dicitur supra de cõtrahen. emp. l. in huiusmodi. sin autem domini mandato, & non in peculio, sed dominico emit nomine: si quidem dominus mandet de incerto, idem est, vt serui tãtum scilicet & non domini debeat inspici ignorãtia & scientia. idem si liber homo mãdato meo mihi hominem emit: vt infra ea. l. §. circa. si vero de certa tũc patris est vel domini, & non filij seu serui scientia vel ignorantia inspicienda: vt probãtur hæc infra de li. causa. immo. §. tunc. & l. in seruo. & j. de luti. l. ij. ij. respon. & supra de cõtrahen. emp. sed & si seruo. & infra e. l. §. sed si seruus. nec ob. qd hic dicitur certũ incertúmve: qa refertur ad eum casum quãdo emit peculiari nomine. In vsucapione quoque distinguẽdum est: vt infra pro emp. l. ij. §. si seruus tuus. vsq; ad illum. §. si à pupillo. Illud certum est, cpvbi quis vt nũti[b] emit, nũquam eius scientia vel ignorãtia spectaĩ, sed domini. Azo. cum nũtius vicem epistolæ gerat: vt supra de const. pec. l. & licet.

redhibitoria, vel ex empto dominus [a] experiatur: omnimodo scientiam serui, non domini [b] spectandam esse ait: vt nihil interfit, [c] peculiari, an domini nomine [d] emerit & certum [e], incertúmve mãdante eo emerit: quia tũc [f] & illud ex bona fide est, seruum cum quo negotium sit gestum, deceptum non esse: & rursus delictum [g] eiusdem quod in contrahẽdo admiserit, domino nocere debet [h]. Sed si seruus [i] mandatu domini hominẽ emerit [k], quẽ dominus vitiosum esse sciret [l]: non tenetur venditor.

Circa procuratoris pſonã [m], cum quidem ipse [n] scierit morbosum vitiosum esse: non dubitandum, quin quamuis ipse domino [o] mandati vel negotiorũ gestorũ actione sit obstrictus, nihilo magis [p] eo nomine [q] agere possit. At cum ipse ignorans esse vitiosum, mandatu domini qui id sciret, emerit, & redhibitoria agat, ex persona domini vtilem exceptionem ei non putabat opponendam [r].

LII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

SI furtũ domino seruus fecerit, nõ est necesse hoc in vẽditiõe serui pdicere: nec ex hac causa redhibitio est. Sed si dixerit húc furẽ nõ esse: ex illa parte tenebitur, *quod dixit promisisse* [s].

LIII. IAVOLENVS libro primo ex Posterioribus Labeonis.

QVi tertiana aut quartana febri, aut podagra vexarẽtur, quíve comitialem morbum haberent: ne quidem his diebus [t] quibus morbus vacaret, rectè sani dicentur.

LIIII. PAPINIANVS libro quarto Responsorum.

ACtioni redhibitoriæ nõ est locus, si mancipium bonis conditionibus [u] emptum fugerit, quod antè non fugerat.

LV. IDEM libro duodecimo Responsorum.

CVm sex mẽses vtiles [x], quib' experiũdi potestas fuit, redhibitoriæ actioni præstantur: non videbitur potestatem experiundi habuisse [y], qui vitiũ fugitiui latens ignorauit [z]. non idcirco tamen dissolutam ignorationem emptoris excusari oportebit [a].

LVI. PAVLVS libro primo Quæstionum.

LAtinus Largus: quæro an fideiussori emptionis *redhiberi mancipium possit. Respondi, si in vniuersam [b] causam fideiussor sit acceptus: putat Marcellus posse ei fideiussori redhiberi.

LVII. IDEM libro quinto Quæstionum.

SI seruus mancipium emit, & dominus redhibitoria agat: Et sic dol' præpõderat culpæ: vt. ff. ad. l. Agl. itẽ si obstetrix. §. fi. & l. si putator. §. fi. si autem vterq;, sciẽs repellitur: vt. ff. e. l. j. §. fi intelligatur. Itẽ si vterq; supine ignorauit, repellitur emptor: vt supra. l. si tamen. §. ei qui. & l. quæritur. §. fin. Itẽ si non supine, non currit: vt supra eo. tit. l. sciendum §. tempus. & hic.

---

vicẽ epistolæ nuntius gerit.

a *Dominus.* ignorans.
b *Non domini.* scilicet ignorantiam.
c *Interfit.* cum sine mandato emit.
d *Nomine.* sine mandato tamen.
e *Certum.* repete, & cum peculiari nomine emit, non interesse certũ incertúmve emerit eo mandante. nam & si seruo meo mãdem vt nomine peculiari certũ emat, & ipse sciat vitiosum, nocet mihi ne agam redhibitoria: multo magis si mãdem de incerto. si autem ipse ignoret, & ego sciam: nocet mihi si sciam tempore emptionis. nam & nocet mihi vbi non mãdaui, sed ipse me patiente emit seruum quem scio vitiosum: vt infra pro emp. l. ij. §. si seruus. & infra de lib. causa. immo. §. fin.
f *Tunc.* cum sine mandato emit.
g *Delictum.* stultitiã appellat delictũ: quia sciẽs vitiosum emit.
h *Nocere debet.* Hic est ar. cõtra. j. de iur. & fac. ign. l. iniqssimũ.
i *Sed si seruus.* R. dixit cp iste ver. sed si, corrigit prędicta, scilicet in eo quod. ff. dixit nõ distĩgui cũ emit nomine peculiari, emerit certũ vel incertũ mãdato dñi. Sed certe hic nomine dominico emit, ibi peculiari: vt ibi dixi. Vel expõe vt ibi, qa ad ĩcertũ tãtũ.
k *Emerit.* & nomine dominico.
l *Sciret.* & sic certum mandauit dominus emi.
m *Pſonam.* statuendum est.
n *Ipse.* procurator.
o *Domino.* ignoranti.
p *Nihilo magis.* si habes nihilo magis, planũ est. hic enim procurator nõ ideo magis quia dominus ignorauit, agit: & hoc dicit illud verbũ, nihilo magis. & secundũ hoc ponitur quin, pro quòd. q. d. certũ est quòd ideo magis agere nõ potest. nã in verbo, nihilo magis, ĩclusa est negatio. si habes nihilomin', ponitur quin, pro quòd & non. q. d. certũ est quòd non est verum, scilicet cp nihilo min' agere possit. vel ponẽ nihilo minus, p nihilo magis: & sit sẽsus, nihil primo, ipsi autem domino datur vtilis secũdum quosdã, quam cedit procuratori.
q *Eo nomine.* id est propter vitium.
r *Opponendã.* procuratori agenti: quia ex suo contractu agit: sed domino, si agat ex persona sua: secus si procuratoris. nam datur vtilis ex contractu procuratoris: vt supra de act. empt. l. Iulianus. §. ii procurator. Accur.
s *Si furtũ. Promisit ve.* Vt supra. e. quod si nolit. §. j.
t *Qui tertiana. Diebus.* quando cõuenitur ex aliis contractibus. Acc.
u *Actioni. Conditionibus.* quia dixit se non teneri ex fuga post traditionem cõtingente. idem etiam sine pacto: vt. C. eo. l. iij. Vel dic quòd vẽditor erat homo bonæ conditionis, actor verò malę cõditionis, actor verò malę cõditionis, & tenetur quasi præbens occasionem fugę, vel quia bonus seruus.
x *Cum sex mẽses vtiles.* scilicet ad præscriptionẽ incho dam, non coniummandã, sicut alibi. ff. de calumn. l. annus. Alij cõtra. dicũt enim etiam ad cõsummandam esse vtile.
y *Habuisse.* loquitur hæc lex quando vẽditor sciuit vitiũ: sed emptor supine ignorauit.
z *Ignorauit.* vt. j. quod vi aut clã. l. semper. §. hoc interdictũ. in fi. §. & j. quãdo ap. fit. l. j. §. fi. & §. dies. & C. de excu. tu. l. quĩquaginta. & j. quis or. in bo. poss. l. j. aliàs. ij. in princi. & de bo. poss. l. si plures. & arg. C. de inoffi. testa. l. contra. Sed arg. contra infra ad. l. Iuliam de adulte. l. mariti. §. quinquennium.
a *Oportebit.* vt. ff. de cõtrahẽ. ẽpt. sed si cõsensit. §. ignorãtia.
b *Latinus. Vniuersam.* hic dic vt supra loca. l. quæro.

Dolus quãdoque plus ponderat, quã culpa.

Emptionis nomen venditionẽ intelligi, vt ff. de act. emp. l. vtres emptione.

SI seruus.] CASVS. Stichus seruus meus emit seruũ morbosum: ago redhibitoria, vt reddatur pretiũ. dicit cp non aliter ago, nisi seruũ & accessiones, & alia quæ consueuerunt reddere redhibitoria agẽtes, reddã: & qdẽ in solidũ, nõ tãtũ quãtũ patiẽ peculiũ Stichi serui mei. & hoc ꝓbat per simile: quia si Pãphilus empt' nõdũ est traditus, & agã ex empto ex emptione quã fecit Stich', vt tradat Pãphil' vẽditus: nõ aliter cõsequar, nisi solidũ pretiũ Pãphili soluã: nõ verò solũ quod patitur peculiũ Stichi. Secũdo dicit ecõtra. pone cp Stich' seruus me' vẽdidit Pãphilũ: emptor agit cõtra me redhibitoria, vt reddã pretiũ. dicit cp teneor eatenꝰ quatenus patiẽ peculiũ Stichi, nõ in solidũ. in peculio tamẽ Stichi videt esse præsumptione iuris præsens æstimatio Pãphili redhibendi, licet adhuc sit in emptoris dominio, & per hoc nõ in peculio Stichi serui mei, veritate ĩspecta: & qa teneor peculio tenus, tantũ debeo deducere quod mihi debetur. Vinia.

a *Daturus eſt.* i. reſtituturꝰ pretia, & alia ſimilia: aliàs cõdẽnãdꝰ.
b *Continentur.* idẽ in pupillo, qui aliàs nõ tenetur, niſi in quãtũ eſt locupletior, ſi agat eius tutor redhibitoria: vt &. ſ. eo. l. quòd ſi nolit. §. ſi mancipium. & §. quod in procuratore. Accurſius.
c *Agat.* vt res empta à ſeruo tradatur ſibi. Accurſius.
d *Conſequitur.* vt & ſupra ſi cer. pe. l. cũ fundus. §. fi. & facit ſupra de compẽ. l. ſi cũ filio.
e *Competit.* vt ſupra. e. l. cũ autem. §. ſi ſeruus.
f *Cauſa.* id eſt æſtimatio.
g *Redhibitionis.* i. æſtimatio rei redhibendæ.
h *Decem milibus.* ſeruus vẽditꝰ valebat quĩque milia: ſed duplo ſcilicet decẽ milibus venditꝰ eſt. totũ ergo pretiũ emptori redhibendum eſt: & in peculio eſſe videtur, quantum vere valet ſeruus. Ac.
i *Ademptum.* ſine dolo: vt ſupra quando ac. de pecu. eſt an. l. j. & de in rem ver. l. j.
k *Præſtet.* ſcilicet emptor redhibendo: & ſibi imputet quare non tenet quod habet. Ac.
l *Et nihil conſequatur.* cum nihil ſit in peculio. Accurſius.

non aliter ei venditor daturus eſt [a], quàm ſi omnia præſtiterit quæ huic actioni cõtinentur [b]: & quidem ſolida, non peculio tenus. Nam & ſi ex empto dominus agat [c]: niſi pretium totũ ſoluerit, nihil conſequitur [d]. Quod ſi ſeruus vel filius vendiderit, redhibitoria in peculium competit [e]. In peculio autem & cauſa [f] redhibitionis continebitur. Nec nos moueat, quòd antequam reddatur ſeruus, non eſt in peculio. Non enim poteſt eſſe in peculio ſeruus, qui adhuc emptoris eſt: ſed cauſa ipſius redhibitionis [g] in peculio computatur. Igitur ſi ſeruus decem milibus [h] emptus, quinque milibus ſit: hæc quoque in peculio eſſe dicemus. Hoc ita, ſi nihil domino debeat, aut ademptum [i] peculium non eſt. Quòd ſi plus domino debeat, eueniet vt hominem præſtet [k], & nihil conſequatur. [l]

QVARO.] CASVS. Emi ſeruum Stichum: qui à me fugit, & mihi res quaſdã ſubtraxit. poſtea rediit ſine reb⁹: egi redhibitoria. dicit ꝙ non aliàs reddam, licet pretium ſit mihi reſtitutũ, niſi & rerũ mihi ablatarum æſtimatio reſtituatur. poteſt tamẽ vẽditor eũ pro noxa mihi dimittere, ſcilicet pro æſtimatione rerũ. Secũdo pone quòd emit Pãphilum à ſeruo tuo Sticho pro x. & ꝙmiſit mihi Stichus reddere duplã dicti pretij ſi vitioſus inueniat. hic Pãphilꝰ à me fugit cũ rebus meis quibuſdã. dominus vendentis ſerui nõ vult reſtituere mihi agenti redhibitoria duplam: neq; rerum æſtimationẽ: & tamen vult ſibi reſtitui ſeruum. & dicit quòd agã ad duplam, vt promiſſa eſt propter vitia de rerum æſtimatione. dic quòd vel eam reſtituet, vel Pamphilum relinquet mihi pro noxa, ſeu dabit: vt in prin. l. dixi. Viuianus.

m *Emptorem.* id eſt dum eſſet apud eum &c. & res quaſdã emptori ſubtraxit. Accurſius.
n *Reſtitui.* reuerſus ergo fuit, id eſt dum eſſet apprehenſus &c.
o *Niſi pro his.* id eſt, pro æſtimationibus rerum ablatarũ: vt ſupra eo. l. cum autem. §. Iulianus. Accurſius.
p *Item quæro.* redit ad caſum poſitũ. ff. eo. l. proxi. in fi. vbi ſeruus tuus vendidit mihi ſeruũ vitioſum. agere enim cõtra te poſſum de peculio ad pretium quod dedi: & repetam in duplum: vt ſupra eodẽ. l. quod ſi nolit. §. quia aſsidua. nam ſic ex ſtipulatione duplæ pro euictione experior, ſi nolit dominus ſerui vẽdẽtis.

ff. Vetus.

LVIII. IDEM libro quinto Reſponſorum.

QVæro, † an ſi ſeruus apud emptorẽ [m] fugit, & in cauſa redhibitiõis eſſe pronuntiatus fuerit: non prius venditori reſtitui [n] debeat, quàm rerũ ablatarum à ſeruo æſtimationem præſtiterit. Paulus reſpõdit, venditorem cogendum non tantùm pretium ſerui reſtituere, ſed etiam rerum ablatarum æſtimationem: niſi ſi pro his [o] paratus ſit ſeruum noxæ nomine relinquere. Itẽ quæro [p], ſi nolit æſtimationẽ & pretia rerum reſtituere, an ſeruus retinendus [q] ſit, & danda ſit actio de peculio [r], vel de pretio redhibiti ſerui ex duplæ [s] ſtipulatione [t]. Paulus reſpondit, de pretio ſerui repetendo competere actionem etiam ex duplæ ſtipulatione. De rebus per furtum ablatis iam reſponſum eſt. [u] Seruum dupla [x] emi, qui rebus ablatis fugit. mox inuentus, præſentibus honeſtis viris interrogatus, an & in domo venditoris fugiſſet [y], reſpondit fugiſſe. quæro, an ſtãdum ſit reſponſo ſerui. Paulus reſpondit: ſi & alia indicia prioris fugæ non deficiunt, tunc etiam ſerui reſponſo credendum eſt [z].

† *Coniunge l. 4. de probat. j.*

q *Retinendus.* ſcilicet venditori, ſi emptor eum rehabuit: vel dic, emptori, ſi ad venditorem peruenerit.
r *De peculio.* cum emit à ſeruo: & dic, pro pretio.
s *Duplæ.* id eſt ſub ſtipulatione duplæ ꝙ euictiõe, vel ꝙ vitiis.
t *Stipulatione.* quæ fuerat appoſita propter vitia. Alij dicũt ꝙpter euictionem, quaſi nunc euincatur.
u *Reſponſum eſt.* vt liceat repeti res, niſi dare velit ſeruũ ꝙ noxa.
x *Seruum dupla.* id eſt ſub ſtipulatione duplæ pro euictione vel pro vitiis.
y *Fugiſſet.* ſcilicet antequam eſſet venditus.
z *Credendum eſt.* vt & j. de proba l. cum probatio. & de teſti. l. ſerui. j. reſpõ. Sed cõtra. ff. de interro. act. ſi fine. §. ſi ſeruꝰ. Sed ibi in alieno facto, non ſuo, interrogabatur: vt hic erat. vel vt ibi. & ſic ad duplũ agit quaſi eo cui facto. vel ibi in iudicio.

LIX. VLPIANVS libro ſeptuageſimoquarto ad Edictum.

CVm in ea cauſa eſt venditum mancipium, vt redhiberi debeat: iniquum eſt venditorem pretium redhibendæ rei conſequi [a]. Si quis duos homines vno pretio [b] emerit, & alter in ea cauſa eſt vt redhibeatur, deinde petatur pretium totum: exceptio erit obiicienda. ſi tamen pars pretij petatur, magis dicetur non nocere exceptionem: niſi fortè ea ſit cauſa, in qua propter alterius vitium vtrumque mancipiũ redhibendum ſit.

a *Vm in ea. Cõſequi.* ab emptore quod nondum ſoluerat. Dolo enim facit, qui petit quod reſtituturus eſt: vt. j. de except. doli. l. dolo. Accurſius. *Dolo facit qui quod reſtituturꝰ eſt, petit.*
b *Vno pretio.* id eſt vnico. fuit tamẽ ĩ quolibet ſuũ pretium conſtitutum.

LX. PAVLVS libro ſexageſimonono ad Edictum.

FActa redhibitione omnia in integrum reſtituuntur, perinde ac ſi neque emptio neque venditio interceſsit [c].

c *Facta. Interceſsit.* vt & ſupra eo. l. cum autem. §. Iulianus ait. Si ergo liber homo vẽditus eſt ad pretiũ participãdũ, & quia vitioſus erat, facta eſt redhibitio: redit in priſtinã libertatem, non in dominium venditoris.

LXI. VLPIANVS libro octogeſimo ad Edictum.

QVotiens de ſeruitute agitur, victus [d] tantum debet præſtare, quanti minoris emiſſet emptor, ſi ſciſſet hãc ſeruitutem impoſitam.

QVotiẽs.] CASVS. Emi fundum: poſtea quidam vicinus euicit mihi ſeruitutem in eo fundo. ago quanto minoris emiſſem. Viuianus.

d *Victus.* ſcilicet venditor per actionẽ quãto minoris ciuilẽ, præſtat tantũ quantũ &c. & hoc quãdo ignorabat venditor ſeruitutẽ deberi. alioquin teneretur ad intereſſe: vt. ĩ. * Hæc illud de act. empt. Iulianus. §. quod autẽ dicimus. &. l. quæro ſi quis fundum. & ſupra de contrahen. empt. l. cũ ven- *pertinet, δῶρον ἀ' ὃν δῶκε, ἐπὶ τῷ . apud Strabonem li. 6. Quodcunque quis dederit, habebo.*

LXII. MODESTINVS libro octauo Differentiarum.

ADres donatas * edictũ ædilium curulium non pertinere dicendum eſt. Etenim quid [e] ſe reſtituturum donator

deres fundum. Item & ſi ignorauit, & aſſeueraſſet eum optimũ & maximum, teneretur ad intereſſe: vt ſupra de act. empt. l. Iulianus. §. quid tamen. licet quidam hanc. l. intelligant quando ignorans aſſeuerauit ſeruitutem impoſitam: & ſic ciuill ex empto agitur. Accurſius.

e *Adres donatas. Etenim quid.* aliàs eo quod ſe &c. id eſt ea ratione allegata, ꝙ donator &c. vnde videtur locũ habere edictũ: ſed cõtra eſt quãdo, ꝙ qa: ſed nullũ pretiũ &c. Et dic, reſtituturũ, id eſt traditurũ rẽ quã donat: vt. ĩ. de verb. ſigni. l. verbũ reddẽdi. Alij verò libri habẽt, Amelius, quid enim ſe &c. & legetur interrogatiue. & reſpõd. q. nihil, nec obligatur ciuiliter: ſicut in emptione: quando, pro quia, in donatione nullũ &c.

repromittit [a], quando nullum pretiũ interueniat? Quid ergo si res ab eo cui donata est, melior facta [b] sit? nunquid quanti eius qui meliorem fecit, interest, donator conueniatur? Quod minimè dicendum est: ne eo casu liberalitatis suæ donator pœnam patiatur [c]. Itaque si qua res donetur, necesse non erit ea repromittere, quæ in rebus venalibus ædiles repromitti iubẽt [d]. Sanè de dolo [e] donator obligare [f] se & debet, & solet: ne quod benignè [g] contulerit, fraudis cõsilio reuocet.

a *Repromittit.* quod venditor facit.
b *Facta.* deinde vitiosa apparet.
c *Patiatur.* hoc enim esse non debet: vt infra de re iudi. l. & exheredatum. in fi. & l. nec ex liberalitate. Accursius.
d *Iubent.* exhibere vt oportet, vt non esse morbosum.
e *De dolo.* quem cõmisit, si sciens alienum donat.
f *Obligare.* vt ꝓmitto indẽnitatẽ, si apparuerit me fuisse ĩ dolo. Ac.
g *Benigne.* ad hoc ergo potest agi ex quo solet: vt. ĩ. e. l. quod si nolit. §. quia assidua. vel si non fiat, agi potest de dolo cũ res apparuerit vitiosa: vt. C. de iure do. l. j. & j. de dona. l. Aristo ait. §. fi. Sed nũquid agit de euictiõe q habet causam lucratiuã, vel quasi? Respon. non: vt. C. de euic. l. ij. &. j. ĩ fa. fur. fc. dic. l. quotiens. §. plane. &. §. sed an & si legati. sed si incepisset à pactione, sic: vt. C. de iur. do. l. j.
h *Citẽdũ. Solus.* subaudi, vel similes contractus, vt ad permutationem: vt. ĩ. eo. l. sciẽdum. §. deinde.
i *Fiunt.* non enim in locatione intẽdit trãsferri dominium: vt in emptione: vt supra loca. l. non solet.

LXIII. VLPIANVS libro primo ad Edictum Aedilium Curulium.

SCiẽdum est, ad venditiones solas [h] hoc edictum pertinere, non tantùm mancipiorum, verum cæterarum quoque rerum. Cur autẽ de locationibus nihil edicatur, mirum videbatur. hæc tamen ratio redditur, vel quia nunquam istorum de hac re fuerat iurisdictio, vel quia non similiter locationes vt venditiones fiunt. [i]

Casum pegit.
k *Labeo scribit.* CASVS talis est: Vẽdidi duos seruos pretio constituto in vniuersitate. reperit ẽptor vnũ esse fugitiuũ, vel aliàs vitiosum, vel morbosum. ꝓponit pro eo solo q vitiosus est, redhibitoriã, cũ posset proponere ꝓ vtroq;: vt. ĩ. eo. l. cũ ciusdem. æquè vẽditor cũ reniti posset, assentit. redhibitione serui facta, quãtum pretium emptori restituaĩ, quæritur. nec enĩ in redhibito pretiũ singulariter cõstitutũ fuerat. vnde videbat eius nomine non restituendum. Respõ tamẽ pretium restituendum, facta æstimatione serui redhibiti: vt tamen nõ transgrediamur vltra pretiũ statutũ pro rata serui redhibiti & non redhibiti: vt arg. j. titu. j. l. cũ fundus. & quidẽ si empti sunt, quãtũ videbãtur valere, nõ plus vel min°. plan° est casus: vt. j. tit. j. l. j. fi. Si autẽ pl° vel min°, ꝓcede. sciamus ergo quantũ fuerit pretiũ cõuentũ: deinde quãtum fuerit pretiũ verũ tẽpore emptionis & venditionis: nõ cũ agitur: vt. j. tit. j. l. bonitatis. deinde quãtũ fuerit pretiũ rei huius redhibitæ. verbi gratia, empti fuerunt pro. x. valuerunt. xv. ergo fuerũt empti tertia parte minus veri pretij. redhibetur vnus. pone valuit. ix. ergo fingitur empt° tertia parte minus, id est sex tãtum. sex ergo præstabũtur emptori. eadẽ computatio fiet si pluris empti fuerint quàm valeret. pone, empti fuerũt pro nouem, valent sex. ergo fuerunt empti plus tertia parte quàm valerent: redhibetur vnus. pone, valet tria. ergo fingitur emptus plus tertia parte: id est quatuor, quæ præstabuntur emptori, & alia sibi retinebit mancipia & similis bt cõputatio infra de leg. ij. si quidem. &. l. qui solidum. §. j. Accursius.
l *De vno.* cum posses de omnibus, & velit venditor de vno tantum, cum possit postulare redhiberi vtrunque. Accursius.
m *Agatur.* vt infra titu. j. l. j.
n *De omnibus.* cũ non possent separari: vt. ĩ. e. l. cũ eiusdem. &. l. si plura. &. ĩ. si quis cau. si seruus. §. si plurium.
n *Agi posse.* redhibitoria, proponendo iumẽtum esse erronem, aut fugitiuum.

Vulg. in æstimatione ser. perinde fieri debere, atque fieret &c.

Idem ait, si vno pretio plures seruos vendidisti, sanósque esse promisisti, & pars dũtaxat eorũ minus sana sit: de omnibus [n] aduersus dictum promissum rectè agi. Ibidem ait, errare & fugere iumẽtũ posse: nec tamẽ erronẽ aut fugitiuũ esse, agi posse [o].

LXV. VENVLEIVS libro quinto Actionum.

ANimi potius quàm corporis vitium est, veluti si ludos adsiduè velit spectare, aut tabulas pictas studiosè intueatur, siue etiam mendax, aut similibus vitiis teneatur. Quotiens [p] morbus † sonticus nominatur: eum significari Casius ait, qui noceat. nocere autem intellegi, qui perpetuus est, non qui tẽpore [q] finiatur. [r] Sed morbum sonticum eum videri, qui inciderit in hominem postquã is natus sit. [s] sontes enim nocentes dici. Seruus tam veterator quàm nouicius dici potest. sed veteratorem non spatio [t] seruiendi, sed genere [u] & causa æstimandum Cælius ait: nam quicunque ex venalicio [x] nouiciorum emptus, alicui ministerio [y] præpositus sit, statim eum veteratorum numero esse. Nouicium autem non tirocinio [z] animi, sed condicione [a] seruitutis intellegi: nec ad rem pertinere, Latinè sciat, nécne: nam nec ob id veteratorem esse, si liberalibus studiis eruditus sit.

o *Animi.* [*QVOTIENS.*] Morb° alius sonticus, alius non sonticus. sonticus est, qui cuicunque rei quam facere vis, nocet: vt si vis ire, doles renibus: si vis loqui, doles ligua vel ore. & est necesse ꝙ sit perpetuus. hoc maxime contingit in his qui sanati recidiuant. Vivianus.
p *Quotiẽs.* qui noceat cuicunque rei, non alicui specialiter: vt. ĩ. e. l. ob quæ. §. illud.
q *Tempore.* scilicet tãtum: vt. ĩ. e. Põponius.
r *Finiatur.* quousque res finiatur illa, id est redhibeatur. Vel dic, subauditur tantum: ne sit cõtra supra eo. l. Põponius. Vel dic vt dicatur sonticus.
s *Sanatus sit.* aliàs, sanus sit. & pro hoc supra eo. l. quod ita.
t *Non spatio.* Et est ratio: quia veterator dicitur nõ ꝙa diu seruiuit: sed quia in aliquo vili & malitioso officio saltem modico tẽpore se exercuit, vt capifer: vt infra subiicit. aliàs diciturveteranus, ꝙ anno seruiuit: nouicius, qui minus: vt. j. de pu. l. fi. §. quotiẽs. aliàs veteranus, id est vetulus, propter tẽporis spatium: vt. ĩ. l. præcipiũt. Itẽ nota ꝙ sunt (vt hic patet) duo seruorũ genera, scilicet veterani & nouicij. Sed contra instit. de iure perso. §. fi. Solu. vna est conditio omnium. q. d. quia vnus nõ est magis seruus quàm alius: sunt tamen diuersorũ officiorũ: vt domino eorũ placet: vt hic, &. ĩ. de vsufru. sed & si quid. §. mancipiorum.
u *Genere.* quia tali officio est præpositus, cui solẽt præponi veterani. Item causa: quia talia facit, qualia veterani consueuerunt facere in suo officio: quia capifer.
x *Ex venalicio.* id est ex loco vbi nouicia mancipia vendũtur.
y *Ministerio.* scilicet vili, vt modo diximus, in quo statim fuit malitiosus. Accursius.
z *Tirocinio.* vt quia rudis est.
a *Condicione.* id est qualitate seruiendi.

Redimendo desinit Cælius lib. 20. cap. 1.

Seruorum duo sunt genera.

DE EVICTIONIBVS, & duplæ stipulatione.

TITVLVS II.

Ista lex est subtilis, & bona, & legitur duobus modis: Primo, vt loquatur in actione ex stipulatione dupla. & ista tangitur in prima glos. Secundo, vt loquatur in actione ex empto. & ista tangitur in magna glossa. Casus in terminis est: Vendidi tibi fundũ valentem. xx. pro. x. & stipulatus es de dupla nomine euictionis. quòd si non esses stipulatus, tunc ageres actione ex empto de euictione. modo euincitur pars fundi. quaruntur duo: Primo, an possit habere regressum de euictione. Respondetur quòd sic. Secundo quæritur ad quid habeatur regressus, si forte euincatur hac dimidia, quæ valet plus quàm alia. Respondet imisconsultus, quòd si euincitur pars dimidia pro indiuiso: tunc habebitur ratio pretii cõuenti. hoc dicit. B. Vel hoc modo potest summari: Si res empta in totum vel in parte euincatur, debetur euictio. & si euincatur pars pro indiuiso, fit æstimatio loci. hoc dicit. Bartolus.

Supra dictum eſt de vitiis quæ faciunt rem quaſi euictã: nunc de vera euictione.

Siue.] CASVS. Ponit in principio dictum quoddam generale, dicens quòd qualitercunq; res fuerit euicta, ſiue in parte, ſiue in toto: ſemper tenetur venditor. verũ tamen ſi pro parte res euincatur, refert pro diuiſo, an pro indiuiſo. ſi pro indiuiſo, æſtimari debet totus fundus: & p̃ medietate totĩ' aget de euictione: neq; conſiderabit magis bonitas vnius partis q̃ alterius. ſi pro diuiſo, pro parte euicta de euictione agetur bonitate eiꝰ inſpecta. Viuianus. Vel dic caſum aliter & melius vt in ſummario.

a *Pars.* parte ergo euicta res videtur euincit cũ rei appellatione & pars contineatur: vt. j. de verb. ſigni. l. appellatione rei. Sed cõtra. j. eo. ſi dictũ. §. in ſtipulatione. quæ eſt cõtra. vbi dicit, parte hominis euicta, non videri hominẽ euictũ: & ideo non poſſe agi, niſi nominatim fuerit p̃miſſum. Sol. ſpeciale in homine, ſecundũ Ioã. ſecus in equis & cæteris indiuiduis: & ſecus in fundo: vt hic, & arg. ſupra de ædil. edic. l. iuſtiſſime. Vel dic idẽ in homine quod in cæteris indiuiduis: vt patet. j. eo. l. naue. aliud autẽ in fundo, vt hic ſecundũ Marcel. nã quælibet pars fundi fundꝰ eſt: vt. j. de lega. j. l. plane. §. fi. Sed hoc non valet: quia in illa. l. naue. nec tota nec pars eſt euicta, ſed tabula. & ſic dicitur pars fundi fundus: ſed tabula non eſt nauis. & ſic prima placet. Accurſius.

b *Emptor.* ignorans. aliàs ſecus, niſi ſtipulatus eſſet: vt. C. eo. l. ſi fundum mihi. &. C. communia de lega. l. fi. in fi.

c *Euicta.* qualitate nõ inſpecta, quæ inſpici nõ poteſt propter loci incertitudinẽ: in caſu tamẽ & hic poteſt haberi ratio bonitatis: vt ſi certæ partis p̃ diuiſo quã aſſignat petitor in fundo p̃ indiuiſo, petat quotã partẽ pro indiuiſo. ſecus ſi pro diuiſo. Ac.

d *Partis.* ſcilicet euicta. & reſponſio incipit, pro bonitate &c.

e *Regreſſus.* ſic & in actione ex empto re non tradita: vt ſupra de act. empt. ſi ſeruo mihi. §. fi. Nota ergo rationem melioration. in actione ex ſtipulatu, & ex empto, quæ datur pro euictiõe, haberi. Et ſic eſt contra infra eo. l. ex mille. §. fi. vbi dicit rationẽ non habendam in actione ex ſtipulatu. Sol. bonitatis quæ tempore venditionis erat, etiam in actione ex ſtipulatu habetur ratio: vt hic, & infra eod. l. bonitatis. &. ĩ. tit. j. l. penul. §. fin. ſed bonitatis contingentis poſt, habetur ratio in actione ex empto: non autem in actione ex ſtipulatu: vt in. l. contraria: vt infra eo. l. vẽditor hominis. & l. ſi cum venditor. §. fin. & ſupra de act. emp. Titius. niſi ſpecialiter pro ſequenti incremento fuerit promiſſum: vt. j. e. l. ſed & ſi quid. in prin. Vltimo not. q̃ rerũ aliæ ſunt vniuerſitatis iuris, de quibus dic vt infra eo. l. ſerui. aliæ corporum, vt domus & grex. & tunc ex empto, nõ de dupla, ſingulare euicta: vt infra eo. l. naue. & ſic etiam infra de vſuca. eum qui. aliàs vno ſpiritu: vt hic. Item euincitur aut perſonalis, aut realis ſeruitus. de prima dic vt. j. e. l. ſed ſi quid. §. j. quia pars rei eſt: vt j. de leg. ij. cũ filius. §. omnes. In aliis ſeruitutibꝰ dic vt. j. e. quod ad ſeruitutes. in corporali ſingulari dic vt. j. e. l. antepenul. §. fi.

Res in duplici ſunt differẽtia.

f *Æſtimabitur.* Dicũt quidam in actione ex ſtipulatu non fieri æſtimationem, ſed pro quantitate euictæ partis: vt. j. e. l. ex mille. ſed hic in actione ex empto dicit. quod nõ placet. immo etiã in actione ex ſtipulatu in hunc modum: emiſti fundum decem qui valet quindecim, & ſic tertia parte minus quàm valeret. pone tamẽ euictũ quod eſt tertia, quæ tantum valet. vj. quatuor ergo intelligit emiſſe: & ſic in quatuor agit ex ſtipulatu ſi fuit p̃miſſum. idẽ ſi valebat tria: quia maior eſt illa tertia. nã duo veniunt in actiõe ex ſtipulatu: ſed in actiõe ex empto & poſteri' augmẽ-

ff. Vetus.

tum: niſi ſit quod imputetur ei: vt. ĩ. de act. empt. idémque. circa prĩci. Sed quid ſi plus pretioſius erat q̃ expẽdit? Reſpõ. quia ſibi nõ poteſt cõſuli cõtra vĩdicãté, cõſuletur cõtra vẽditorẽ: cũ in actione ex empto veniant omnia cõmoda: vt. j. e. l. venditor.

f *Æſtimabitur.* concludit ergo æſti. &c.

Vitium rei venditæ poſt contractũ ſuperueniens, non parit cauſam euictionis. h. d.

III. IDEM lib. decimo ad Sabinũ.

CVm in vẽditione ſerui peculium ſemper exceptum eſſe intellegitur [k]: is homo ex peculio ſummam quandam ſecum abſtulerat. Si propter hãc cauſã furti [l] cũ emptore actũ [m] ſit, non reuerteretur emptor ad venditorem ex ſtipulatione duplæ [n]: quia furtis noxĩſque ſolutum eſſe, præſtari debet venditionis tẽpore. hæc autẽ actio poſtea eſſe cœperit.

B

Qui tenetur ad cautionem duplæ, nõ tenetur cum fideiuſſore: & ex contractu tutoris poteſt conueniri pupillus ad ea etiam quæ ſunt de natura contractus. hoc dicit.

IIII. VLPIANVS libro trigeſimo ſecundo ad Edictum.

ILlud quæritur, an is qui mãcipium vendidit, debeat fideiuſſorem ob euictionem dare: quem vulgo auctorem ſecundum [o] vocant. Et eſt relatum, non debere [p], niſi hoc nominatim

C

Si dupla.] CASVS. Vẽditor de euictione cauere debet. ſed eſto q̃ nõ velit cauere: ſi agatur, cõdẽnatur vt de dupla caueat.

g *Si dupla non promittatur.* quod fieri debet in pretioſis rebus: vt. j. eo. l. emptori. §. qã autẽ. vel aliàs vbi cõueĩt.

h *Agatur.* vt caueatur.

i *Dupli.* id eſt de dupla caueat: vt arg. ĩ. de iudi. in omnib'. vel ſecundũ Ir. in ipſum duplũ: in pẽdẽti tamẽ eſt actio: vt tunc demum competat, ſi euincatur: vt. ĩ. ad. l. Aquil. l. in lege Aquilia. &. l. ſi deletum. Sed in hoc vltimo poteſt dici contra: quia vẽditor ſtatim eſt obligatus actiõe ex empto ad cautionẽ prædictã: vt. ĩ. tit. j. quod ſi nolit. §. qa aſſiduã. vnde p̃pter contumaciam ſtatim eſt exigẽdus: vt ar. j. de tab. exhi. locum. §. cõdemnatio. agitur ergo ad duplũ quãti emptum eſt: nõ quanti res

Plus capit actio: vt rit.

C eſt: vt. j. e. l. cum fundus. in fin. &. l. ſi fundo vendito tradito. niſi actũ eſt in cõtrariũ: vt. j. eo. l. ſi plus. Sed re euicta poſtea an iterum agat? Reſpon. non: vt arg. d. l. de tab. exhi. locũ. §. cõdemnatio. Item huic. l. eſt cõtra. j. de dona. inter vi. & vxo. l. ſi donãte. vbi in ſimplũ cauetur. Sed ibi ideo; quia cõtra voluntatem eius cuius fuerat res, remanebat penes poſſeſſores: immo etiam q̃ in ſimplũ cauetur, eſt ibi ſpeciale: cum aliàs in tali caſu nec in ſimplum eſſet cauendũ: vt. ĩ. de rei vin. l. ex diuerſo. §. petitor. Acc.

Cum in venditione.] CASVS. Præmittit quoddam generale, ſcilicet q̃ quotiens ſeruus venditur, ſemper venditur ſine peculio: niſi expreſſe cõueniat vt cum peculio vendatur. Pone ergo, ſeruũ quendã tibi vendidi: & quaſdã res peculiares mihi ſurripuerat. cõuenio te furti: an à te reconueniri poſſim ſtipulatione de dupla, quæritur: quia promiſerã eum noxis forte fuiſſe ſolutum? Reſpon. quòd nõ: quia tempore venditionis debui præſtare furem non eſſe, iſte autem poſtea factus eſt fur. Vi.

k *Intellegitur.* vt ſupra de contrahen. empt. quotiens. ſed in manumiſſione diſtinguitur: vt. C. de pec. eius qui liber. me. l. j. Item in obligatione ſerui idem quod hic dicas: vt. ĩ. de pi. l. j. §. ſeruo.

l *Furti.* ſcilicet noxali.

D m *Actum.* ſcilicet à venditore.

n *Dupla.* quę p̃miſſa fuerat ſi furtis noxĩſq; ſolutꝰ nõ fuiſſet. Ac.

Illud quæritur.] CASVS. Mãcipio vendito, an nomine euictionis dãdus ſit fideiuſſor? Et reſpon. q̃ non, niſi hoc actũ fuerit.

[*SI IMPVBERIS.*] Tutor nomine pupilli rem vendidit, & de dupla promiſit: an pupillus finito officio conueniri poſſit ad duplã, & quatenus: quæritur. Et reſpõ. quòd vtilis in eum dãda eſt, & quatenus eſt locupletior. in reſiduũ autem tutor conuenitur. Si autẽ tutor ſoluẽdo nõ fuerit, in ſolidũ pupillꝰ cõuenietur. Vi.

o *Secundum.* vel etiam confirmatorem: vt in aut. de fideiuſ. §. & non ſolum. Accurſius. Auctor ſecundus, fideiuſſor eſt, venditor primus: quia vterque tenetur auctoritatis nomine. l. vlt. j. eo.

p *Debere.* idem in venditione aliarum rerũ: vt. j. eo. l. emptori. & de præ. ſtipu. l. j. §. ſtipulatio duplæ. in caſu tamen cũ fideiuſſore: vt quia imminet euictio in limine cõtractus: vt. ĩ. de peri. & cõmo. rei vend. l. penulti. Vel dic: quia ibi nõ agitur ad fideiuſſorem dãdum. Sed venditor petens pretium repellatur, niſi fideiuſſor detur: vt. d. l. penul. de pericu. & cõmo. rei vend. &. C. e. l. ſi poſt. quia tamẽ conſuetudo in vẽditione librorum ſic ſe habet, vt caueatur cũ fideiuſſore, poteſt dici vt ſemper detur: vt. j. eo. l. ſi fundus. & idem vbi aliàs eſſet conſuetudo. Accurſius.

a *Vtilem.* finito officio tutelæ. Accursius.
b *Adiicit.* Papinianus.
c *Accepto latum.* in residuũ enim tenetur tutor. sed si in eo nõ est soluendo, an pupillus teneatur hic subiicit q̃ sic, & infra de administra. tuto. l. cum plures. §. j.
d *Sed an in totum.* etiã in non versum. Accur.
e *Tutoribus.* vt. ĩ. de mino. l. tutor. §. fi. &. j. de admin. tu. cũ plures. §. j. &. j. e. si ideo. ij. respõ. Sed cõtra. j. de regu. iur. l. neq; interdictũ. Sol. hæc actio datur in pupillũ ex cõtractu inito cũ tutore nomine impuberis: ibi denegatur actio in pupillũ ratione delicti tutoris: vt supra de act. emp. l. Iulianus. §. idẽ Iulianus. nisi factus sit locupletior, vel fieri potest: quia tutor habet, nec pupillo dedit. cedit enĩ actiones ĩ delictis: vt. j. de tribu. l. iij. Vel satisfaciat pro eo, si non sit soluendo. Itẽ contra. ĩ. de procurato. l. procurator qui pro euictione. Sed aliud in procuratore: vt ibi dixi.

SErui venditor. [*CASVS.* Vẽdidisti mihi seruũ, & peculiũ accedere dixisti. si euictꝰ fuerit Pamphilus vicarius, an tenearis nomine euic. quærit. Distinguitur. aut fuit in peculio Pãphilus, & per iniuriã iudicis euictus fuit: quo casu nõ teneris. aut non: & tunc nõ accessit. secus est si dixisti seruum Stichũ accessurum. Viuianus.

f *Labeo.* vt &. ĩ. titu. j. l. proide. §. sed hoc ita. sic enim & per omnia in hereditate vendita seruat: vt. ĩ. de hered. vend. l. ij. in prin. & dic vt. C. eodem. l. j.

g *A iudice.* culpa sua interueniẽte. alioquin contra puto: vt dixi infra eodem. l. si per imprudentiam. Accursius.

SI fundus.] *CASVS.* Si res vendatur, vtrum caueri de dupla siue de simpla debeat, loci consuetudo spectãda est. Viuian.

h *Cæsum.* licet fundus alibi sit. potest enim fieri venditio fundi alibi positi: vt. C. de contrahen. empt. l. j. siue ergo de dupla, siue de simpla, siue cum fideiussore, vel sine, inspicitur consuetudo loci vbi contractum est: vt hic, & arg. infra de regulis iuris. l. semper in stipulationibus. Accursius.

QVi à pupillo.] *CASVS.* Decessit Titius filio impubere herede instituto: & ei, si in ætate pupillari decederet, seruo substituto: vendidit pupillus seruum: & de dupla promisit si euinceretur. decessit in pupillari ætate. seruus gerebat se pro libero & herede, seipsum euincens. an teneatur seruus quõdam nunc liber factus? Respon. quòd sic: quia pupillus neque actione ex empto, neque ex stipulatu ad duplã cõueniri potuit: cum proclamare seruus in libertatem non potuisset nisi demum mortuo pupillo. Viuianus.

i *Substituto.* scilicet eodem quondam seruo. nam ipse erat substitutus pupillo ex quo in libertatem se euicit. Accursius.
k *Cum.* id est quanuis.
l *Potuerit.* cum seruus nõ nisi mortuo pupillo in libertatẽ proclamare potest. & ita incipit actio contra heredem pupilli: quod tim actũ est. Si impuberis nomine tutor vendiderit: euictione secuta, Papinianus libro tertio respõsorum ait dari in eum cuius tutela gesta sit, vtilem [a] actionem. sed adiicit [b], in id demum quod rationibus eius accepto latum [c] est. Sed an in totum [d], si tutor soluendo nõ sit, videamus. quod magis puto. neque enim malè contrahitur cum tutoribus [e].

Cum venditur vniuersitas: non venit euictio rei particularis. hoc dicit.

V. PAVLVS libro trigesimotertio ad Edictum.

SErui venditor peculium accessurum dixit. Si vicarius euictus sit, nihil præstaturum vẽditorem Labeo [f] ait: quia siue non fuit in peculio, nõ accesserit: siue fuerit, iniuriã à iudice [g] emptor passus est: aliter atque si nominatim seruũ accedere dixisset. tũc enim præstare deberet in peculio eum esse.

Consuetudo quæ est in loco contractus, inspicitur. Bartolus.

VI. GAIVS libro decimo ad Edictum Prouinciale.

SI fundus venierit, ex consuetudine eius regionis in qua negotium gestum est [h], pro euictione caueri oportet.

Si seruus venditus seipsum euicit in libertatem, datur actio etiam in eum qui vẽditori successit. hoc dicit.

VII. IVLIANVS libro tertiodecimo Digestorum.

QVi à pupillo substitutum ei seruũ emerit, agere cum substituto [i] ex empto potest, & ex stipulatu de euictione: cum [k] neutrã earũ actionum aduersus pupillum habere potuerit [l].

In causa euictionis venit omne lucrũ quod emptor sensisset, si res eiꝰ effecta fuisset. b. d.

VIII. IDEM libro quintodecimo Digestorum.

VEnditor hominis [m] ẽptori præstare debet, quanti eius interest [n] hominem venditoris fuisse. Quare siue partus [o] ancillę, siue hereditas quam seruus iussu emptoris adierit, euicta [p] fuerit: agi ex empto potest. & sicut obligatus est venditor vt præstet licere habere hominem quem vẽdidit [q], ita ea quoque quæ per eum adquiri potuerunt, præstare debet emptori, vt habeat.

IX. PAVLVS libro septuagesimosexto ad Edictum.

SI vendideris mihi seruum Titij, deinde Titius heredem me reliquerit: Sabinus ait amissam actionẽ [r] pro euictione: quoniam seruus non potest euinci, sed in ex empto actione decurrendum est. [s]

X. CELSVS libro vicesimoseptimo Digestorum.

SI quis per fundũ quẽ cũ alio communem haberet, quasi solꝰ dominus eius esset, ius eũdi agendi mihi vẽdiderit, & cesserit: tenebit mihi euictionis nomine cæteris non cedentibus [t].

Euictio procedens de plenitudine potestatis imperatoris, non officis venditori. b. d.

XI. PAVLVS libro sexto Responsorum.

LVcius Titiꝰ prædia in Germania trans Rhenũ emit: & enim hereditas, si bo. fi. possessor seruum institutũ heredẽ qualitercunq; iussit adire: & ex ea causa bona fide possidere cœpit, quæ euinci possunt à legitimo herede, scilicet vero domino serui iubẽte, habita aditione pro nulla: vt infra de acquir. here. si quis mihi bona. in princip. ergo licet venditor ab initio conueniri non possit vt hominem emptoris faciat, tamen si quod postea detrimentum accesserit, quia seruus non est factus, euictione secuta debebit resarciri: vt hic, & supra eo. l. proxi. Vel dic q̃ fuit euicta per verum dominum serui.

q *Vẽdidit.* vt &. ĩ. de act. ẽpt. l. Iulianꝰ. §. itẽ q̃ furẽ. &. l. ij. §. j. Ac.

SI vendideris.] *CASVS.* Vẽdidisti seruũ alienũ mihi, & decessisti. decessit dñs serui me herede instituto. an agere possim cõtra te ad duplã, cũ iã videat euictus seruus? Et respõ. q̃ nõ: sed agã ex empto vt ꝑtiũ qđ dedi ꝓ seruo, mihi restituas. Vi.

r *Actionem.* dupli.
s *Decurrendum est.* vt infra eo. si ei cui. §. j. &. ij. &. l. non tamen ei. & facit supra manda. l. seruum Titij.

SI quis per fundum.] *CASVS.* Habebas fundum communem cũ Titio & Seio: tu solus constituisti mihi seruitutem itineris: postmodum alij duo socij tui nolunt consentire. dicitur hic q̃ teneris mihi euict. nomine. Viuianus.

t *Cedentibus.* vt. j. eo. l. si fundũ. §. j. & cõtrariũ ibi signabis. Acc.

a *Veins Titius. Intulit.* ſcilicet heres emptoris.

b *Adſignatas.* quod faciunt quãdoque principes mo dico dato poſſeſſori gratia honoris: vt ſupra de rei vin. item ſi verberatum. §. ij. Accurſius.

c *Pertinere.* immo videtur quòd ſic: vt ſupra loca. ſi fundus. quæ eſt contra. Sol. hic ſecuta fuit traditio: ibi non, ſecundũ Azo. Vel hic erat publicatus ex delicto emptoris: ibi ex delicto venditoris, ſecundum Ioannem.

d *Simpla.* puta promittis mihi hominem quem vendis mihi, eſſe noxa ſolutum? & dic quòd ad priuatas non ad noxas publicas pertinet. priuatę ſũt ex priuatis delictis, publicæ ex publicis: vt pro adulterio, homicidio, & ſimilibus: vt ſupra titu. j. quis ſit fugitiuus. §. qđ autem. ibi, noxas autem &c. & j. de verb. ſig. l. hæc ſtipulatio. Sed cõtra. j. eod. titu. de verb. ſig. l. ſi plures. §. fin. vbi dicit quòd appellatione noxæ omne delictũ cõtinet. Sol. hic reſtrigit ratiõe cõtractꝰ vẽditionis ſuper quo apponitur hic ſtipulatio.

Noxa appellatione omne delictum continetur.

**noxa.*

e *Nõ poſſe.* dicẽdũ eſt. Quidã.]CASVS. Titius, Mæuius, & Scius erant heredes inſtituti. Titiꝰ ſolus vendidit omnia prædia hereditaria, & pretij partẽ alij coheredes receperunt. ſi poſtea prædia iſta fuerint euicta, vtrum coheredes Titij teneantur de euict? Reſpondet ꝙ ſi præſentes fuerunt, videntur conſenſiſſe: & ideo tenẽtur. Viuian.

f *Vendidit.* præſentibus cæteris coheredibꝰ, nec cõtradicẽtibꝰ.

g *Adfuerunt.* immo non eo ipſo, ſed quia pretiũ receperũt, per quod videntur voluiſſe: vnde nec vindicare poſſunt, & tenẽtur de euictione: vt hic, & infra de dol. excep. l. apud. §. quęſitũ eſt, ſi cum fundi. & infra de dona. inter vi. & vxo. l. ſeruus cõmunis. in fi. ſecus ſi non voluiſſent: vt infra. e. ex mille. §. fin. & ſupra de cõtrahen. emp. l. rem alienã. Ex prædictis patet quòd male ponitur hic illud generale, præſens intelligitur cõſentire. tamen quidam ponunt hic: & pro eo eſt arg. j. de admi. tu. l. ij. & ſupra loca. l. itẽ quæritur. §. qui impleto. & arg. infra de fideiuſ. tut. l. cum oſtendimus. §. fin. Arg. cõtra ſupra communi di. l. Sabinus. Et arg. cõtra ſupra qui. mo. pig. vel hypo. ſol. ſicut. §. non videtur. & ſupra de pig. act. l. Gaius. & ſupra de pigno. ſi fideiuſſor. §. penul. & ſupra manda. qui patitur. & infra de ſpon. l. in ſponſalibus. §. fi. & infra de leg. ij. Titia. §. Lucia. Et poteſt dari quædam generalis reſponſio ad omnia contraria: vt infra de re iudi. ſæpe. §. cur autem. ſecundum Azo. Accurſius.

h *Diſſenſerunt.* immo plus fecerũt, qa pretiũ receperũt: vt dixi.

Bonuain.]CASVS. In. l. iſta cũ duabus. ll ſeq. tractatur de eodem. Et dicitur ſic: Si vendo tibi fundum, & promitto tibi duplam vel ſimplam euictionis nomine: ſiue totus fundus euincitur, ſiue pars: teneor ex ſtipulatione ſimplæ vel duplæ, inſpecta bonitate quæ erat tempore venditionis: non cum res euincitur. ſed ſi forte vẽditor promiſit tibi duplã euictionis nomine quãti res nunc eſt, vel pluris incipiat eſſe, tunc ſi res cœpit: & ideo ſi fundus creuit per alluuionem, inſpicietur bonitas quæ eſt per alluuionem. Viuianus.

i *Bonitatis.* Lex iſta nec in actione ex empto locum habere poteſt: quia in ea tempus euictionis ſpectatur: vt infra. e. euicta re

ff. Vetus.

partẽ pretij intulit. [a] Cum in reſiduã quãtitatem heres emptoris cõueniretur, quæſtionem retulit, dicens has poſſeſſiones ex præcepto principali partim diſtractas, partim veteranis ĩ præmia adſignatas [b]. Quæro, an huius rei periculũ advẽditorẽ pertinere poſsit. Paulus reſpondit, futuros caſus euictionis poſt cõtractam emptionẽ ad venditorẽ nõ pertinere [c]: & ideo ſecundũ ea quæ proponuntur, pretium prædiorum peti poſſe.

Verbum noxa, prolatum in contractu priuato, reſtringitur ad primam noxam tacitam. hoc dicit. Bartolus.

Ex his verbis ſtipulatiõis duplæ vel ſimplæ [d], *Eum hominẽ quo de agitur, noxæ* eſſe ſolutum*: vẽditorem conueniri nõ poſſe [e] propter eas noxas quæ publicè cõerceri ſolent.

Nota iſtam. l. quòd re ipſo quòd probatur pretii perceptio ex certa ſcientia, probatur venditio, hoc dicit. Bartolus.

XII. SCAEVOLA libro ſecũdo Reſponſorum.

Quidã ex parte dimidia heres inſtitutus, vniuerſa prędia vẽdidit [f], & coheredes pretium acceperũt. Euictis iſtis, quæro an coheredes ex empto actione teneãtur. Reſpondi, ſi coheredes præſentes adfuerunt [g], nec diſſenſerunt [h], videri vnumquemque partẽ ſuã vendidiſſe.

XIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

Bonitatis [i] æſtimationem faciendam cum pars euincitur, Proculus rectè putabat, quę fuiſſet venditionis tẽpore, non cum euinceretur:

XIIII. VLPIANVS libro octauodecimo ad Edictum

Non in dimidiam [k] quantitatem pretij:

XV. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

Sed ſi quid [l] poſtea alluuione acceſsit, tempus quo accedit, inſpiciendum. Si vſusfructus euincatur, pro bonitate fructuũ [m] æſtimatio facienda eſt [n]. Sed & ſi ſeruus euincatur, quãti minoris ob id prædium [o] eſt, lis æſtimanda eſt.

Illa quæ accedunt rei venditæ, veniunt ſolum in actione ex empto. Bartolus.

XVI. POMPONIVS libro nono ad Sabinum.

Evicta re vendita, ex empto erit agẽdũ de eo quod acceſsit [p]: quemadmodum [q] ea quæ empto fundo nominatim [r] acceſſerunt, ſi euicta ſint, ſimplum præſtatur [ſ]. Duplæ ſtipulatio committi dicitur tunc cũ res reſtituta [t] eſt petitori, vel dãnatus eſt litis æſtimatione [u],

a *Veins Titius. Intulit.* ſcilicet heres emptoris.

b *Adſignatas.* quod faciunt quãdoque principes mo dico dato poſſeſſori gratia honoris: vt ſupra de rei vin. item ſi verberatum. §. ij. Accurſius.

c *Pertinere.* immo videtur quòd ſic: vt ſupra loca. ſi fundus. quæ eſt contra. Sol. hic ſecuta fuit traditio: ibi non, ſecundũ Azo. Vel hic erat publicatus ex delicto emptoris: ibi ex delicto venditoris, ſecundum Ioannem.

d *Simpla.* puta promittis mihi hominem quem vendis mihi, eſſe noxa ſolutum? & dic quòd ad priuatas non ad noxas publicas pertinet. priuatę ſũt ex priuatis delictis, publicæ ex publicis: vt pro adulterio, homicidio, & ſimilibus: vt ſupra titu. j. quis ſit fugitiuus. §. qđ autem. ibi, noxas autem &c. & j. de verb. ſig. l. hæc ſtipulatio. Sed cõtra. j. eod. titu. de verb. ſig. l. ſi plures. §. fin. vbi dicit quòd appellatione noxæ omne delictũ cõtinet. Sol. hic reſtrigit ratiõe cõtractꝰ vẽditionis ſuper quo apponitur hic ſtipulatio.

Noxa appellatione omne delictum continetur.

**noxa.*

e *Nõ poſſe.* dicẽdũ eſt. Quidã.]CASVS. Titius, Mæuius, & Scius erant heredes inſtituti. Titiꝰ ſolus vendidit omnia prædia hereditaria, & pretij partẽ alij coheredes receperunt. ſi poſtea prædia iſta fuerint euicta, vtrum coheredes Titij teneantur de euict? Reſpondet ꝙ ſi præſentes fuerunt, videntur conſenſiſſe: & ideo tenẽtur. Viuian.

f *Vendidit.* præſentibus cæteris coheredibꝰ, nec cõtradicẽtibꝰ.

g *Adfuerunt.* immo non eo ipſo, ſed quia pretiũ receperũt, per quod videntur voluiſſe: vnde nec vindicare poſſunt, & tenẽtur de euictione: vt hic, & infra de dol. excep. l. apud. §. quęſitũ eſt, ſi cum fundi. & infra de dona. inter vi. & vxo. l. ſeruus cõmunis. in fi. ſecus ſi non voluiſſent: vt infra. e. ex mille. §. fin. & ſupra de cõtrahen. emp. l. rem alienã. Ex prædictis patet quòd male ponitur hic illud generale, præſens intelligitur cõſentire. tamen quidam ponunt hic: & pro eo eſt arg. j. de admi. tu. l. ij. & ſupra loca. l. itẽ quæritur. §. qui impleto. & arg. infra de fideiuſ. tut. l. cum oſtendimus. §. fin. Arg. cõtra ſupra communi di. l. Sabinus. Et arg. cõtra ſupra qui. mo. pig. vel hypo. ſol. ſicut. §. non videtur. & ſupra de pig. act. l. Gaius. & ſupra de pigno. ſi fideiuſſor. §. penul. & ſupra manda. qui patitur. & infra de ſpon. l. in ſponſalibus. §. fi. & infra de leg. ij. Titia. §. Lucia. Et poteſt dari quædam generalis reſponſio ad omnia contraria: vt infra de re iudi. ſæpe. §. cur autem. ſecundum Azo. Accurſius.

h *Diſſenſerunt.* immo plus fecerũt, qa pretiũ receperũt: vt dixi.

Bonuain.]CASVS. In. l. iſta cũ duabus. ll ſeq. tractatur de eodem. Et dicitur ſic: Si vendo tibi fundum, & promitto tibi duplam vel ſimplam euictionis nomine: ſiue totus fundus euincitur, ſiue pars: teneor ex ſtipulatione ſimplæ vel duplæ, inſpecta bonitate quæ erat tempore venditionis: non cum res euincitur. ſed ſi forte vẽditor promiſit tibi duplã euictionis nomine quãti res nunc eſt, vel pluris incipiat eſſe, tunc ſi res cœpit: & ideo ſi fundus creuit per alluuionem, inſpicietur bonitas quæ eſt per alluuionem. Viuianus.

i *Bonitatis.* Lex iſta nec in actione ex empto locum habere poteſt: quia in ea tempus euictionis ſpectatur: vt infra. e. euicta re

ff. Vetus.

vendita. nec in actione ex ſtipulatu: quia vt ipſi dicunt, in ea nõ habetur ratio bonitatis: vt. j. eo. ex mille. §. j. Itẽ ſecundum nos qui dicimus rationem haberi bonitatis in ea, ſaltẽ eius bonitatis quæ erat tempore contractus, non videtur poſſe ſtare quod de alluuione dicitur: quia in actione ex ſtipulatu venire nõ debet; ſicut nec partus poſtea editꝰ: vt. j. e. ſi prægnas. Item ſi ageretur ex empto ꝓpter alluuionẽ, nõ debet inſpici tẽpus quo acceſsit, ſed quo euincitur. quare dicas has tres leges loqui in actione ex ſtipulatu: & tertiam ſcilicet illã, ſed ſi quid, in eo caſu cum promiſit de dupla prore principali, & rebus quæ accedũt vel accedent. Azo.

k *Non in dimidiã.* licet dimidia euicta ſit pro diuiſo: quia forte pars euicta melior erat, vel deterior: vt. ĩ. eo. l. j. Accurſius.

l *Sed ſi quid.* Quidã dicũt hãc legẽ loqui ĩ actiõe ex empto: quod ſtare non poteſt.

m *Fructuũ.* percipiẽdorũ. nã ideo plus valet res quæ plures reddit fructus: vt in authẽ. de ecc. titu. §. ſi autem annale.

n *Faciẽda eſt.* ĩ actione ex empto, & in ſtipulatu loqui poteſt.

o *Prædium.* cui inheret ſeruus: vt arg. ĩ. de cõtrahẽ. emp. ſi in emptione. Accurſius.

Evicta.] CASVS. Ancillam prægnãtẽ vẽdidiſti, & de dupla cauiſti. apud me perit. partus euictꝰ eſt. an agere poſsim de dupla? Et reſpon. ꝙ non, ſed ex empto ad intereſſe: ſicut eo euicto quod ſpecialiter fundo acceſsit. [DVPL. AE] Trib' modis cõmittit ſtipulatio duplæ: ſi aliquo agẽte cõdẽnatus fuerit emptor vt reſtituat, & reſtituit: vel ſi nõ reſtituit, ſed æſtimationẽ: & ſi cecidit à poſſeſsione, & petierit, & ſuccubuit. [SI SERVVS.] Seruũ mihi vẽdidiſti, & de dupla cauiſti, & ſanũ eſſe, fugitiuũ ꝓmiſiſti nõ eſſe. an nõ obſtãte eo ꝙ agã de dupla ſeruo euicto, agere poſsim redhibitoria, vel quãto minoris ꝓpter vitiũ vel fugã, quæriẽ. Proculus dicit referre an interfuit mea cũ fui dominus: an cũ nõ fui. Primo caſu agitur, ſecũdo nõ: quia in nullo pauperior ſum, cũ domin' nõ ſum. Primo caſu ſtipulationẽ quam acquiſiui, amittere nõ poſſum, neq; euictione, neque manumiſſ. & c. Item & ſi intereſſet mea cum dominus nõ fui: non tenetur mihi inquantũ ad præſentem operam: licet dubiũ fuerit quantum apud me fuerit permanſurus. Et hæc omnia dicit allegando. In fine dicit ꝙ ad omne quod mea intereſt, vel interfuerit poſt ſtipulationẽ, agere poſsũ, & corrigit præmiſſa.

p *Acceſsit.* tacitè, vt partꝰ qui eſt in vẽtre: ſed de eo quod principaliter vẽditum eſt. agitur etiam ex duplæ ſtipulatione: ſed de his quæ accedunt tacite vel expreſſe, ex empto tantum: vt hic, & ſupra de act. emp. l. ex empto. §. ſi quis rem vendiderit. Accur.

q *Quemadmodum ea.* hic accipe ſi, quod eſt infra: & hoc ſiue tẽpore venditionis, ſiue ante, ſiue poſt.

r *Nominatim.* ſecus ſi generaliter. vt ſupra eo. l. ſerui.

ſ *Præſtatur.* per actionem ex empto.

t *Reſtituta.* ſuit ergo tradita. aliàs non committitur, licet quidã contra: vt not. infra de excep. do. l. iij. Item quid ſi non tradiderit? Reſpon. vt infra de excep. l. iij. Accurſius.

u *Æſtimationem.* Hic eſt cõtra. ſed. eo. l. ſi cum vẽditor. §. ſi ſecũdus. Sol. hic dãnatur emptor in litis æſtimatiõe: vnde nõ licet ei

rrr iij habere.

habere.ibi vero venditor factus eſt procurator in rem ſuam,qui mandati non habet regreſſum:quare emptori licet habere.

a *Ab emptore.* Hic eſt contra infra eo.l.ſi rem quam.§.ſi duplę. Solu.ibi per ſuam culpam cecidit à poſſeſsione,hic non.

b *Abſolutus.* fortè quia ſuam probauit poſſeſsionem.

c *Duplá.* pro euictione,non de ſanitate vel fuga:quod patet : vt .j. quod ſi ſanum eſſe &c. Vel dicas hic de fuga & ſimilibus ſtipulatũ: vt infra proxi.

d *Agere.* ſcilicet quãto minoris, vel ex ſtipulatu, ſi de vitiis fuit promiſſum.

e *Euictus.* forte hypothecaria, vel confeſſoria ratione vſusfru. Ac.

f *Factus.* cum dominus eſſet venditor : vt infra de acquir.re.domi.l.traditio.

g *Non eſſet.* quia non fuit actoris. Accur.

h *Capi.* ex cauſis ſuperioribus.

i *Manumiſsione.* ſcilicet contingente,nõ ob meum factum,ſed quia ſtatuliber erat: alioquí cõtrarium eſt.ſ. tit.j. ſi hominé.&.j.eo.ſi ſeruum cuius.Azo.

k *Cauſa.* neceſſaria alienatiõe interueniẽte : vt ſi conductio rei mihi vẽditæ,& alij legatæ ſub conditione, extiterit.Accurſius.

l *Quòd ſi ſanum.* ita videtur dici.ſi tamen ſtipulatus eſt eſſe ſanum, aliter poteſt dici. nam ſemper allegãdo dicit vſque illuc: ſummam autem &c.

m *Ad præſentẽ vſum.* vt propter operas:vt.ſ. tit.j.l.iuſtiſsime.§.fin.

n *In obſcuro.* ſcilicet intereſſe.

o *Et an.* ſcilicet ignorantibus repete.

p *Promiſiſſem.* ſcilicet ſanum.

q *Summam.* omiſsis ſupradictis ineptis.

r *Tantum.* ſcilicet intereſſe.

ſ *Conſequar.* etiam ſi nõ eſt factus meus.& hoc intereſſe liquet iam euicto homine.Sed ſi nondum ſit euictus,nõ apparet quòd operas propter morbum vel fugam ſit amiſſurus.quod ergo poterit intereſſe cõſiderari? Reſpon.agitur ſemper forte pro præterito,& ſic pluries,ſicut ex cautione damni infecti:vt infra rem ra.habe.ſi procurator.Accurſius.

V *Indicantem.*]*CASVS.* Si venditor velit vindicare rem à ſe venditam,repellitur except.doli,licet dominium eius alio titulo acquiſiuit.Cætera clara ſunt vſque ad.§.ſi homo.in.l. ſed & ſi ſtipulatio.Viuianus.

t *Capiatur.* ſcilicet ſic veniendo contra factum ſuum : vt dixi.ſ. de adop.poſt mortem.immo debet eã confirmare cũ poteſt:nec debet diſtrahere:vt hic,&.ſ.de act.emp.ſi qs alienã.&.j.de vſucap.l.cũ vir.& arg.ſ.de rei vin.ſi à Titio.& ar.ſ.de pig.act.rem alienã.in prin.& arg.ſ.de pig.l.j.ij.reſpó.& ar.ſ.de diſtrac.pig. l.& ſi is.Sed cõtra hãc regulã eſt.C.de agri.& cen.quẽadmodũ. lib.xj.vbi idẽ venditor vindicat,vel reuocat quod vẽdidit. Sed ibi ideo,quia cõtra legem erat facta vẽditio. Item.C. de li.cau. l.j.ſimiliter eſt cõtra.Sed ibi reſpon.ſimiliter.Vel ſpeciale eſt ibi fauore libertatis.Item tertiũ contra.j.qui & à qui.l.ſi ſeruo. vbi manumiſſor alieni ſerui extitit heres domino,&nõ confirmatur

A libertas.Sed certe licet ibi nõ confirmetur,nõ tamen poteſt manumiſſor venire contra.Item contra ſupra.e.l. qui à pupillo. & infra eo.ſed & ſi ſtipulatio. §.j. Sol.ibi ſpecialia ſunt fauore libertatis.Item no.hic ex hac.l.& prædictis regulam talem:quem de euictione tenet actio,eundé agentẽ repellit exceptio.& probat etiã hæc regula. C. de re.alie.non alie. l.j.

Exceptio de euictione eum repellit quem actio de ea tenet.

u *Eligere.* vt. C. de re.alie.non alie.l.venditrici.Accurſius.

vel poſſeſſor ab emptore[a] conuentus abſolutus[b] eſt.

Si reſiſtit euicta ratione dominii, non poteſt agi quanto minoris, etiam propter vitium: ſecus ſi non ratione dominii : ſed ad damnum occaſione vitii receptum indiſtincte poteſt agi.Bartolus.

Si ſeruus cuius nomine duplam[c] ſtipulati ſumus, euictus fuerit à nobis ob id quòd fugitiuus, vel ſanus non fuerit, an agere[d] nihilo minus poſsimus, quæritur. Proculus videndum ait, ne hoc quoque intersit, vtrum tum euictus[e] ſit, cum meus factus[f] non eſſet[g]: an tum cum meus factus eſſet. In eo enim caſu quo meus factus eſt, ſtatim mea intereſt, quanto ob id deterior eſt. Et quam actionem ſemel ex ſtipulatu habere cœpi,[h] eam nec euictione, nec morte, nec manumiſsione[i], nec fuga ſerui, nec vlla ſimili cauſa[k] amitti. At ſi in bonis meis factus non ſit:nihil ob ea quòd fugitiuus ſit, pauperior ſim : vtpote cum in bonis meis non ſit. Quòd ſi ſanum[l] eſſe, erronem non eſſe, ſtipulatus eſſem : tantum mea intereſſe, quantum ad præſentem[m] vſum pertineret,tametſi in obſcuro[n] eſſet, vt pote ignorantibus nobis quandiu eum habiturus eſſem : & an[o] futurum eſſet, vt eum quiſquã aut à me, aut ab eo cui vendidiſſem, cuíve ſimiliter promiſiſſem[p], euinceret.Summam[q] autem opinionis ſuæ hanc eſſe, vt tantum[r] ex ea ſtipulatione conſequar[ſ], quanti mea intersit, aut poſt ſtipulationẽ interfuerit, eum ſeruum fugitiuum non eſſe.

Habes hic regulam, quòd quem de euictione tenet actio,eundem agentem repellit exceptio.vide in glo.Bartolus.

XVII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Sabinum.

V Indicantẽ vẽditorem rem quam ipſe vendidit, exceptione doli poſſe ſummoueri, B nemini dubium eſt, quamuis alio iure dominium quæſierit. Improbè enim rem à ſe diſtractam euincere conatur.[t] Eligere[u] autem emptor poteſt, vtrũ rem velit retinere, intentione per exceptionem eliſa : an potius re ablata, ex cauſa ſtipulationis duplum conſequi.

XVIII. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

S Ed & ſi exceptio omiſſa[x] ſit, aut oppoſita[y] ea[z] nihilo minus euictus ſit : ex duplæ quoq; ſtipulatione, vel ex empto poteſt conueniri.

XIX. VLPIANVS libro viceſimonono ad Sabinum. C

S Ed & ſi ſtipulatio[a] nulla fuiſſet interpoſita: de ex empto actione idem dicemus. Si homo liber, qui bona fide ſeruiebat,venierit mihi à Titio[b], Titiúſque eum heredem ſcripſerit quaſi liberum[c], & ipſe mihi ſui faciat controuerſiã: ipſum[d] de ſe obligatum habebo[e].

Nota quòd quando res euincitur falſo emptoris, etiam antecedente emptione, non tenetur venditor.Bartolus.

XX. POMPONIVS libro decimo ad Sabinum.

D 2

x *Sed & ſi exceptio omiſſa.* Sed ſi ſit omiſſa ſua culpa, eſt cõdẽnatus:ergo nihil debet conſequi : vt infra eo.ſi rem.§ ſi duplæ.& infra de reg. iur. quod quis.in fi.j.reſpó.hanc culpam non poteſt ſibi imputare venditor: cũ ex ea lucrũ ſenſerit, id eſt rem:vt infra de iur. do.cũ ī fundo.§. quod ſi mulier. ſed ſi omiſit exceptionẽ, & ſic ſciẽter reddidit: ergo non debet vnquam repetere:vt ſupra de condic. indeb.l.j. quæ eſt contra. Solu.hic habet emptor actionẽ & excep. vt ſupra.l.proxi. & hic reſtituẽdo rem ſolam, exceptioni renuntiare videtur: remanet ergo actio ſibi,maxime cum ſciat ſuũ ius durare : vt ſupra qui. mo. pig. vel hypo.ſol.ſicut.§.nõvidetur.in.l.autẽ cõtraria habebat conuentus ſolam exceptionem,& forte illam tantũ facti ſiue intẽtionis,vel etiã iuris. vnde cum ſoluẽdo illi renũtiare videatur, ſibi nihil remanet.

y *Oppoſita.* Sed nonne tunc iniuriã paſſus eſt:ergo agere non debet:vt.j.eo.ſi p imprudentiam.j. reſpon.quæ eſt cõtra?Reſpon.venditor non poteſt allegare cõtra eũ ſecundũ ſe per iniuriã iudicatũ: arg.ī.de leg. j.ſi ſeruus plurium.§.j.

z *Ea.* ſcilicet exceptione.

Sed & ſi ſtipulatio.]*CASVS* in.§.ſi homo.Hominem mihi vẽdidiſti, quem credebas ſeruũ, cum liber erat.de dupla cauiſti,ſi euinceret:& apparuit liber,& cũ heredẽ inſtituiſti.ſi in libertatẽ proclamet,eũ ipſum de euictiõe habeo obligatũ. Viuia.

a *Sed & ſi ſtipulatio.* de euictione.

b *A Titio.* & traditus fuerit mihi. Accurſius.

c *Liberum.* poſt traditionem reperiens eum liberum.

d *Ipſum.* tanquam heredem venditoris. & ſic libero homine euicto in libertatem,de euictione agitur:vt hic,& ſupra mãda. l.ſi procuratorem.§.ſi liber.

e *Habebo.* ſed nonne poteſt remoueri exceptione rei venditæ traditæ ex perſona eius cui ſucceſsit? Reſpon. vtique: ſed per ſe replicabit nullam fuiſſe vẽditionem liberi hominis. Vel dic fauore libertatis hoc eſſe:vt ſupra eo.l.qui à pupillo. Accurſius.

F *undũ meũ.*]*CASVS.* Obligaui tibi fundũ,& Titio eũdẽ vendidi,& ab eodẽ poſtea emi,q mihi de dupla cauit.an iſta cautio de dupla ſic large intelligatur,vt ſi à me euincatur, teneatur mihi Titius nomine euict.ad duplã, quæritur.Et reſpon. q nõ: quia illud videtur exceptum. vnde & ſi non excipiatur à Titio, quòd nolit teneri, ſi à me euincatur : ſi agam tamen euictionis nomine,repellet me Titius per exceptionẽ doli mali. Viuianus.

Ex ea-

a *Eo nomine.* ſcilicet pignoris.
b *Obligarem.* id eſt aggrauareris. Accurſius.
c *Des.* ſcilicet promittendo in duplum ſi res eſſet euicta.
d *Pro me.* ne tenearis ideo quòd &c. Accurſius.

Si ſeruus.] CASVS. Seruũ alienũ vendidiſti mihi, & de dupla cauiſti. antequã euinceretur, deceſſit. an cõmittatur ſtipulatio de dupla, quæritur. Et dicitur q̃ non. & cauſam reddit. ſi tũ dolum in vẽdendo cõmiſeris: quia alienũ ſciens vendidiſti, teneberis: vt. ĩ. de act. emp. ſeruus qui à me. §. fina. [VNDE IVLIANVS.] Alienum ſeruum mihi vendidiſti, & de dupla cauiſti ſi euinceretur. cõuentus cõſtitui te procuratorem, & litis æſtimationẽ præſtitiſti. ſuccũbis. an cõmittatur ſtipulatio de dupla, quæritur. Et dicitur quòd non: quia ſi tu agas act. man. cõtra me, litis æſtimationẽ quam præſtitiſti, à me non cõſequẽris. Item neque mihi ſeruus ablatus eſt: ſi tamẽ ego cõuentus litis præſtiti æſtimationem, commiſſa fuit ſtipulatio de euict. & cũ mihi ſeruũ habere nõ liceret ſi pretium eius non ſoluiſſem, potius eum habeo ſeruum ex iſta ſecunda emptione cum æſtimationẽ præſtiti, quàm ex prima. ergo regula intelligitur, tunc demũ tenetur vẽditor de euictione, cũ emptori rẽ habere nõ licet ꝓpter euictionẽ. [IDEM IVLIANVS.] Seruũ mihi vẽdidiſti, & de dupla cauiſti. cõuẽtus euictionis nomine, & cauſa pẽdẽte culpa mea ſeruo fugam accipiente condẽnatus ſum ad intereſſe petitoris. an cõtra te ſtatim regreſſum habeã de euictione, quæritur. Et reſpõ. q̃ non: quia non propter euictionẽ, ſed propter fugam mihi ſeruũ habere nõ licet. Si autẽ culpa mea non fugerit, & petitori cauerim de eo reſtituendo, non committetur ſtipulatio, niſi eum apprehendero & reſtituero. vnde quando litis æſtimatio offertur, ſufficit apprehenſio vt committatur ſtipulatio. ſecundo neceſſaria eſt apprehenſio & reſtitutio. Viuia.

*Plo. falſũ

e *Si ſeruus venditus deceſſerit.* ante lit. conteſta. vt C. eo. ſi quis tibi ſeruum. ſecus ſi poſt: vt C. de aſſer. tol. l. fin. & ĩ. de rei vind. l. vtique. quæ ſunt contrariæ. Accurſius.
f *Committitur.* licet ſit alienus.
g *De dolo.* id eſt exceptio nomine doli. Accurſius.
h *Potuit.* etiam ante euictionem: vt ſupra de act. emp. ſeruum quem à me. §. fin.
i *Agi.* ex empto ad redhibendum pretium.
k *Euictionem.* vt infra eod. titu. habere licere.

ff. Vetus.

FVndum meum obligaui: deinde alienaui tibi, vt eo nomine[a] nõ obligareris.[b] Si eum poſtea abs te emam, & ſatis pro euictione mihi des,[c] excipiendum cautione, quòd pro me[d] obligatus ſit: quia etiam non excepto eo, agendo eo nomine cõtra te, doli mali exceptione poſsim ſummoueri.

Collige tres caſus. aut non licet habere rem vel æſtimationem emptori propter euictionem: & habet locum actio pro euictione: aut propter aliud omnino, non propter factum euincentis, non licet emptori habere: & tunc non committitur, vt hic probatur. aut non licet habere ex alia cauſa quàm euictionis: & tamen ſperatur, quòd etiam in cauſam euictionis conuincatur: & tunc cum in illam fuerit redditum, habet locum: ante non: vt in. §. Iuliano. ĩ. ea. l.

XXI. VLPIANVS libro vicesimonono ad Sabinum.

SI ſeruus vẽditus deceſſerit[e] antequam euincatur, ſtipulatio non cõmittitur:[f] quia nemo eum euincat, ſed fatum* humanæ ſortis. de dolo[g] tamen poterit[h] agi,[i] ſi dolus interceſſerit. Inde Iulianus libro quadrageſimotertio eleganter definit, duplæ ſtipulationem tunc committi, quotiens res ita amittitur, vt eam emptori habere non liceat propter ipſam euictionem.[k] & ideo ait, ſi emptor hominis mota ſibi controuerſia venditorem dederit procuratorem, ſique victus litis æſtimationem ſuſtulerit, ſtipulationem duplæ non committi: quia nec mandati actionem procurator hic idémque venditor habet, vt ab emptore litis æſtimationem cõſequatur.[l] Cum igitur neque corpus, neque pecunia emptori abſit, non oportet committi ſtipulationem, quamuis ſi ipſe iudicio accepto victus eſſet, & litis æſtimationem ſuſtuliſſet, placeat committi ſtipulationem, vt & ipſe Iulianus eodem libro ſcripſit.[m] Neque enim habere licet eum, cuius ſi pretium quis non dediſſet, ab aduerſario auferretur. Propè[n] enim hunc* ex ſecunda emptione, id eſt ex litis æſtimatione, emptori habere licet: non ex priſtina.

Idem Iulianus[p] eodem libro ſcribit: Si lite conteſtata[q] fugerit homo culpa poſſeſſoris, dãnatus quidem erit poſſeſſor,[r] ſed non ſtatim eum ad venditorem regreſſurum, & ex duplæ ſtipulatione acturum: quia interim non propter euictionem, ſed propter fugam ei hominem habere non licet.[f] Planè, inquit, cum adprehenderit poſſeſſionem fugitiui, tunc cõmitti ſtipulationẽ Iulianus ait. Nam & ſi ſine culpa poſſeſſoris fugiſſet, deinde cautionibus interpoſitis abſolutus eſſet, non aliàs committeretur ſtipulatio, quàm ſi adprehẽſum hominem reſtituiſſet. Vbi igitur litis æſtimationem obtulit, ſufficit adprehẽdere. vbi cauit: non prius, niſi reſtituerit.

XXII. POMPONIVS libro primo ex Plautio.

SI pro re pupilli[t] quam emit, litis æſtimationem tutor nõ ex pecunia pupilli, ſed ex ſuo præſtiterit: ſtipulatio de euictione pupillo aduerſus venditorem committitur.[u]

Iſte. §. eſt ſubtilis: & loquitur quando res quam emi, non euincitur à me, ſed ab eo cui conceſſi: & dicit quòd ex hoc habes regreſſum contra venditorem meum. Bartolus.

Si pro euictione fundi quem emit mulier, ſatis accepiſſet, & eundem fundum in dotem dediſſet, deinde aliquis eum à marito per iudiciũ abſtuliſſet: poteſt mulier ſtatim agere[x] aduerſus fideiuſſores emptionis nofundi nupſit, ſtipulatio non committitur, cum per iudicium nõ ſit euictus: ſed aget ex empto ad ſimplum. Viuianus.

A l *Conſequatur.* vt &. ĩ. e. ſi cum venditor. §. ſi ſeruus.
m *Scripſit.* vt ſupra eod. l. euicta. §. j.
n *Propè.* id eſt ferè. videtur potius quòd ex hac ſecunda, quæ eſt quaſi emptio: vt. ĩ. pro empt. l. ij. habeat emptor, quàm ex prima. Propè autẽ ideo dicit, quia poſſeſſori huic à petitore de euictione non cauetur: vt ſupra de rei vind. l. ex diuerſo. §. petitor. &. ĩ. de condic. furt. ſi ſeruus. §. cauere.
o *Hunc.* ſeruum.
p *Iulianus.* aliàs. §. Iulianus. & aliàs. l. ſi lite.
q *Conteſtata.* inter euincẽtem, & poſſeſſorem.
r *Poſſeſſor.* quanti aduerſarij intereſſit, ſcilicet in litis æſtimationem. Accurſius.
f *Non licet.* no. ergo duas habere eum afflictiones, ſcilicet vnam propter culpã: ſcilicet quia præſtat litis æſtimationem. aliam propter ſerui abſentiam: quia ſcilicet non agit. aliàs eſſet contra. ĩ. ad legem Rho. de iac. l. nauis. §. fin.

Afflictiones duas quis habere poteſt.

Si pro re pupilli.] CASVS. Tutor nomine pupilli emit rem, & duplam ſtipulatus eſt. cõuentus tutor litis æſtimationẽ de ſuo præſtitit. an contra venditorem pupillus nomine emptionis regreſſum habeat, quæritur. Et dicitur quòd ſic. ratio eſt: quia pupillus actione contraria tutelæ tenebitur tutori ad pecuniæ reſtitutionem. [SI PRO EVICTIONE.] Mulieri fundum vendidiſti: & euictionis nomine fideiuſſorem dedit. Titio nupſit, & eum in dotem dedit. à marito euictus eſt. aget mulier contra te: quia minorem dotem habere incepit: vt quia maritus æſtimationem ſoluit, & minus quàm fuerit eius pretium, vt ſic fundum reſtituat. Si autem mulier antequam euinceretur deceſſit, & ſtipulatus eſt maritus de dote lucrãda, aget maritus contra heredes mulieris: & ipſi contra venditorem. ſi autem domino

t *Si pro re pupilli.* vt credebat, quia emerat eius nomine eã. Vel dic quòd euicta fuit per confeſſoriam, vel hypothecariam: aliàs ſi per iniuriam eſſet euicta, cum eſſet pupilli, ſecus eſſet. Accurſius.
u *Committitur.* tenetur enim contraria tutelæ ad reddendum pecuniam: vt. ĩ. de contra. iu. tu. l. quid ergo. §. contrarium.
x *Agere.* vt &. ĩ. de iu. do. l. quamuis in bonis. & maritus, & pater eius: vt. ĩ. e. l. pater. ſed ſi conueniatur maritus, quæritur vtrũ debeat maritus mulieri denuntiare, & mulier ſuo actori: quod videtur eſſe neceſſarium. Item ſi condemnatur maritus, nunquid mulier ſtatim agit de euictione contra euictorem, an prius con

demnabitur ipsa marito? Primum tamen videtur verius secundū quosdam.arg.ī.eod. l.si seruum emero. Vel distingue secundum Azo.inter actionem ex empto,& actionem ex stipulatu. In prima necessarium non est primo damnari mulierem:in secūda sic: vt.ī.eo.si cum venditor.§.si secundus. *ADDITIO.* Pro intellectu istius glo.aduerte secundum Bald.hic quòd quādo transfero rem in aliū non simpliciter,sed in ea aliquod ius mihi reseruo, puta concedo rem in dotē, in emphyteusin,vel in feudum:isto casu eoipso quòd res euincitur ab eo qui habet causam à me,perimitur illud qđ erat mihi reseruatum,& stipulatio de euictione cōmittitur. & hoc est quod dicit iste text. q mulier statim efficitur indotata: & per consequens sibi habere non licet.quādoq; ego trāsfero rem in alium simpliciter,& nullū ius mihi in ea reseruo:& isto casu licet euincatur res ab eo q habet causam à me,tamē mihi nihil abest ꝓpter illam euictionem: & ideo est necesse q ego cōdemner,& soluam sibi: aliàs actionē de euictione non haberem,secūdum regulam traditā per Iulianum.ī.l.proxi.§.Iulianus.ad idem.ī.e.l.§.j.

a *Fundus esset.* subaudi,& nihil aliud habet in dote. sed quomodo definit esse dotalis, licet æstimatio soluatur petitori: cū fundus apud maritū remaneat? Respon.bene,cum hic sit expensa necessaria: vt.ī.de iu.do. si is qui. §. quod dicitur. & dē impen. in re.do. fac.l. quod dicitur.& argu.ī.de pe.hered.l.vtiles.Item quomodo cōmittitur stipulatio,cum nō ipsi mulieri, vel suo heredi,sed alij, scilicet viro habere non liceat:vt &.ī.de verbo.oblig. l.stipulatione ista.§.sicut autem.quæ est contra, maxime in eo quod dicitur.ī.l.proxi? Respon.quòd ibi dicitur non committi, sed habere alij non licere præter stipulatorem vel eius heredem siue successorem,intellige prorsus alium.at qui habet ab eo causam, non est alius: cum de euictione heres, vel ipsa si viuit teneatur. aliud ergo si causam lucratiuam haberet.

b *Sed & si post mortem. Regressus.* scilicet per heredem mulieris.Accursius.

c *Maritus.* quia dotem lucratus est:& bona est ratio: vt.ī.eo.l. si seruum emero.&.ī.de mino.l.sed vbi restitutio.Accursius.

d *Ex stipulatu.* nomine euictionis. Accursius.

e *NOn tamen ei consequens.* scilicet quod videbatur propter prædictam rationem,quia mulier efficitur indotata.

f *Seruum.* tanquam ex emptione,& ex dote.Accursius.

g *Euictum esse.* ergo nō committitur,nisi iudicio accepto.Sed contra.ī.eo.si emptori.Sol.vt ibi.

h *Actionem.* ad simplū:vt hic,&.ī.ad.l.Fal.l.cum emptor. Acc. *SI seruum.*] *CASVS.* Seruum mihi vendidisti,& de dupla cauisti:cum manumisi:an agere possim suo nomine, quæritur. Et dicitur quòd non.Si autem quis libertum suum eum dixerit, egerit & obtinuerit,agam ex empto:quia eum libertum habere non liceat:contra venditorem ad interesse. Eodem modo si seruo fuerit fideicommissaria libertas relicta, aget ex empto.h.d. cum.l.sequen.Viuianus.

mine, quasi minorem dotem habere cœpisset,vel etiam nullam, si tantū maritus obtulisset, quāti fundus esset.a

XXIII. VLPIANVS libro vicesimonono ad Sabinum.

SEd & si post mortem mulieris euincatur,regressus b erit ad duplæ stipulationem : quia ex promissione maritus c aduersus heredes mulieris agere potest,& ipsi ex stipulatu d agere possunt.

XXIIII. AFRICANVS libro sexto Quæstionum.

NOn tamen ei cōsequens e esse, vt & si ipsi domino nuptura, in dotem eum dederit, committi stipulationem dicamus : quamuis æquè indotata mulier futura sit: quoniam quidem etiam si verum sit habere ei non licere seruum,f illud tamen verum non sit, iudicio eum euictum esse.g ex empto tamen contra venditorem mulier habet actionem.h

XXV. VLPIANVS libro vicesimonono ad Sabinum.

SI seruum cuius nomine duplam stipulatus sis, manumiseris, nihil ex stipulatione cōsequi possis : quia non euincitur quò minus habere tibi liceat quem ipse antè voluntate tua perdideris.i

XXVI. PAVLVS libro quinto ad Sabinum.

SEd hoc nomine, q libertum quis non habeat,ex vēdito k actionem habet, si scierit l venditor alienum se vendere. Sed & si ex causa fideicommissi emptor coactus fuerit eū manumittere: m ex empto actionem habebit.

Si emptor fuit repulsus à vindicādo propter exceptionem procedentem ex sua persona, non agit de euictione: secus si ex persona venditoris.h.d.cum.l.seq.

XXVII. POMPONIVS libro vndecimo ad Sabinum.

HOc iure vtimur,vt si exceptiones ex ꝑsona emptoris obiectæ n obstant, venditor ei non teneatur. si verò ad personam venditoris o respicient, cōtrá. Certè nec ex empto, nec ex stipulatione duplæ nec simplæ,actio competit emptori, si exceptio ei ex facto ipsius p opposita obstiterit.

XXVIII. VLPIANVS libro octogesimo ad Edictum

SEd si ex vtriusq; q persona & auctoris & emptoris exceptiones obiicientur,intererit propter quam exceptionem iudex contra iudicauerit: & sic aut r cōmittetur aut non committetur stipulatio.

XXIX. POMPONIVS libro vndecimo ad Sabinum.

SI rem † quam mihi alienam vendideras,à domino redemerim, falsum esse quod Nerua respondisset, posse te à me tendo: vel in simili casu impetrauit ius iniquum contra alium: cum ipse conueniretur ab alio ex simili causa.

i *Perdideris.* vt.ī.titu.j.si hominem.sic & quando pro derelicto habuit:vt &.ī.l.fin. Accursius.

k *Sed hoc nomine. Ex vendito.* id est ex empto ad interesse : vt &.ī.de act.emp.l. Titius cum.§.ego cum meminissem. Sed contra.ī.de præscript.ver.l.naturalis.§.fina.Solu. ibi non æstimatur hoc q manumissum habeo libertum, in odiū eius pro quo manumisi:qa non vult parēre cōtractui: hic æstimatur,quia nō habeo libertū eū quē ex iure contractus habere debeo.

l *Scierit.* maxime.sed tunc etiā ante euictionem agit: vt.ī. de act. empt. l. seruum quem sciens.Accursius.

m *Manumittere.* qui potuit cogi: vt.ī.de fideicō. lib. l.generaliter.§. quotiens autem fideicommissa.Accur.

HOc iure.] *CASVS.* Seruū meum vendidisti, à possessiōe ceidi, petij, possessori detuli iuramentum, & iurauit seruū meū non esse.an mihi agēti cōtra te ad duplam, obstabit exceptio,quæritur. Et dicitur quòd sic. à contrario si venditor fecit hoc. si autē tam emptor quàm vēditor cū possessore tecerint pactum de non petendo, considerabit iudex, ex cuius persona cōpetit exceptio,vt sic obstet emptori agēti,vel non. h.d. cum.l. sequen.Viuianus.

n *Obiectæ.* scilicet emptori agenti contra alium possidentē:veluti si emptor possessori detulerit iusiurādum: & iurauit rem emptoris non esse: vel etiam fecit pactū de non pe-

o *Venditoris.* scilicet tantū,non aliter:quia venditor fecit prædicta,quæ dixi modo fecisse emptorem:vel quia agenti emptori Publiciana exceptio dominij obiiciatur:vt.ī.de Publi.l.fina.

p *Ipsius.* scilicet emptoris.Accursius.

q *Sed si ex vtriusque.* vt quia vterque fecit pactum de non petendo possessori:vel vterque detulit iusiurādum. Sed quomodo ex persona auctoris obiicitur emptori exceptio: vt.ī.de exce.do.apud.§.de auctoris euictione? Respon. si est rei cohærens,potest,vt hic:si personæ,vt doli,non:vt ibi.

r *Et sic aut.* quod si non apppreat,dici potest venditorem absoluisi:argu.ī.de verb.obli.si seruum.§.sequitur.vel si superiit iudex,ad eum recurrendum:vt.ī. de appellationi. l.ab executore. si non absoluitur venditor. Vel dic,condemnandum, nisi probet propter exceptionem ex persona emptoris appositam condemnandum emptorem:vt.C.de asser.tol.l.fin.in fin. Accur.

SI rem quam.] *CASVS.* Alienam rem mihi vendidisti:pretiū nō recepisti:comperi rem alterius fuisse,& ei pretiū soluisi:an possis agere contra me act.ex vendito ad pretium? Et dicitur q non,quia hoc bo. fi. non cōuenit,vt pretium cōsequaris, & eam à domino nactus sim. [*SI DVPLAE.*] Rem mihi vēdidisti. per culpam meā à possessione cecidi.petij,& succubui:an cōtra te regressum habeam,quæritur. Et respon.q non:cum dominus fuisti cū vēdidisti: & rem retinere potui, licet petere nō potuisti ob exceptionē rei iudi.secus si sine culpa mea à possessione cecidi. [*QVOLIBET.*] Emptor venditori denuntiare debet quotiens

† *Intelligitur ipsius text. vbi a Bal. hic positis non solum in eo qui rem secundo domino rē: sed quocūque modo rem habuerit a vero domino, sine ex causa lucrativa, sine onerosa: cui nihil ipsius cōmo, qui eidis. Bolog.*

quotiens agitur, vt res euincatur: ſed quo tempore fieri debeat, quæritur. Et reſpon. q nó eſt tempus præfinitum, ſed ante litem cõteſta. & poſt poteſt fieri huiuſmodi denuntiatio, ſed non prope ſententiam: cum tunc non ſit locus defenſioni. Viuianus.

a *Agentem.* licet nondum ſoluerim: & poteſt hoc dici ſecundũ Io. cum ſciẽs alienum vendidiſti, & non tradidiſti. tũc enim & ante euictionem pretiũ ſolutum repeterem: vt ff. de act. empt. ſi ſeruus quẽ. §. fi. vel cum emi à colono, vel depoſitario, q nullã habet poſſeſſionem: ſi quidé redimã à domino, magis ſum laudandus. aliter autem videtur iniquũ defraudari pretio conuento. Vel ſecundũ Ir. indulgẽdũ eſt emptori, qui bonam fidem agnoſcẽdo calumniam euitans eam à domino redemit: ſecus ſi ſoluiſſet, quia nó repeteret.

† *Cõcer. glo. in ca. ex literis. ſuper verbo, in perpetuũ. & ver ſicu. ex quo enim. extra de conſtitu.*

b *Quia.* ratio eſt.

c *Amiſſa fuerit.* veluti per negligentiã poſſeſſionẽ amiſſam: quæ vacans ab alio occupata fuit vẽdita: vel alio titulo alienata bonę fidei emptori, & vſucapta: vt inſtit. de vſuca. §. quod autẽ. vel quia venditor iurauit nõ eſſe domini, eo deferente. Item not. hic, quod ex ſua culpa ſentit, ab alio non recuperat: vt hic, & infra ſi cui plus quàm per le Fal. l. iij. §. ſi legatarius. & §. ſi. & §. item ſi ipſe. in fi §. & ff. de pecu. ſi poſtquã. Sed contra. ff. eod. euicta. §. j. Sol. vt ibi.

d *Præfinitur.* ſcilicet à iure. vnde not. qđ lex nõ determinat, nec ego: vt & C. de diuer. reſcrip. l. falſo. & facit ad hanc denuntiationem. ff. eo. ſi ideo. §. fin. & l. Herennius. & l. ſi fundo tradito. §. fin. & C. eo. l. emptori & l. ſi permutationis. & j. e. l. ſi dictum. §. pe. in fin. Sed contra. j. de lega. iij. l. qui concubinã. §. heret. vbi dicit ante iudicium denũtiandum. Sol. ibi accipitur iudicium pro ſententia: & ſic cõcordat. Vel ſpeciale in euictione legatorum: vt ibi. Item quid ſi non denuntiauit in prima cauſa: denuntiauit tamen in cauſa appellationis? Reſpon. ſi quidem omnia ſunt auctori intẽgra, vt quia teſtes habet, & nihil deperit, poteſt denuntiari ei: argu. infra de op. lega. l. vj.

* *Veſperti-lione legit Bada* hic. ac no male fortaſſe legas biſpeli-onem. peli-onis cui nas nas vile eſt ac ſordida, grauiſq; cõ-ditio. l. vlt. de iur. im-munita. j. Bis autẽ & ter in cõpoſitione ple-rumq; au-gẽt, vt apud Græcos dis & tris. niſi quis veſpil-lonẽ legere malit, aut verſipellẽ.*

e *Condemnationé.* id eſt dum non ſit renuntiatũ allegationibus, vel teſtes aperti. & facit. C. de tempo. & re. app. l. iij. in fi. Accur.

Si emptori.] CASVS. Seruum mihi vendidiſti: non fugitiuũ, & noxis obnoxium non eſſe promiſiſti. furtũ fecit ante venditionem Titio à me heredi inſtituto: an Titius contra te agere poſſit, quæritur. Et dicitur quòd ſic, perinde ac ſi Titius noxali iudicio ſerui nomine conuentus condemnatus eſſet, vel definitus: quod verius eſt. cætera plana ſunt vſque ad. §. ſi communi. in. l. ſi mancipium.

f *Actionem.* & ſic ſine iudicio committitur. Sed contra. ff. eo. l. non tamen. Sol. ibi de ſtipulatione duplæ pro euictione, hic pro alia. item nó videtur agi poſſe alia ratione: quia nihil ei abſit: vt ff. de ac. empt. ſi ſeruus mihi. j. reſpon. quæ ſimiliter eſt contra. Sol. hic videtur ei abeſſe, cum actionem habeat quę propter ſucceſſionem ei competere deſiit. vel vt ibi. Idé obſtat, quia videt ſublata per confuſionem: ſed cõtrarium eſt. nã quodãmodo videtur exegiſſe: & ſic cõmittit ei ſtipulatio, vt heredi.

g *Ira. In hac cauſa.* id eſt ægritudine.

h *Fruſtra eſt.* ſ. querela, & fruſtra ꝓmiſſio.

i *Vtilem eſſe.* id eſt valere: & ĩ caſu eſt neceſſaria: ſcilicet ſi emptor hæc vitia ſciat: quia aliàs non ageret: vt. j. de do. except. apud. §. idem Labeo ſcribit.

k *Vel horum.* ergo intereſſe eſt in obligatione, licet nõ promiſit ſe daturũ, vel factũrũ: ſed ita eſſe. Sed nonne factũ alienum videtur ꝓmittere? Reſpõ. vt di xi inſtitu. de inuti. ſtipul. ſi quis alium. Acc.

l *Adiectũ.* ſcilicet ꝓmittis intereſſe ſi quid horũ eſt, quod eſſe nõ debeat: vel ſi quid nõ eſt, quod eſſe debeat: vt argu. ff. ſi quis cau. ſi procurator.

m *Proponitur.* i. quæ præcipiũt proponi ædiles: vt. ff. tit. j. ſi venditor. Accurſius.

n *Quia dicitur.* in multis legibus: vt inſtitu. de inuti. ſtipu. §. quotiẽs. & ff. j. de verb. oblig. vbi autem non apparet. §. pe. & l. ſcire debemus. & l. quotiés. & hoc ſcilicet quãdo omnes numeramus. ſecus ſi dicũ omnes has.

o *Conſequatur.* vt & ff. ad leg. Aquil. ſed & ſi priore. & j. de reg. iur. l. bona fides. & ff. tit. j. quòd ſi nolit. §. ſi quis egerit. & ff. de act. em. l. ex empto. §. etiam. & j. e. l. cum fundo.

p *Conſecutum.* fingamus ſcilicet emptorem &c.

q *Si ſeruum. Vendidero.* ſed non tradidi: & tunc dic, actione ex empto condemnari ad intereſſe: vt. ff. de act. empt. l. j. vel non potui de iure, tradidi tamen, & euicta fuit emptori meo: & ego fui cõdemnatus actione ex empto nomine euictionis. nam vtroque caſu agam contra meum auctorem: & ſecundum vtrũque quæritur, quid ſi non &c.

r *Condemnatus.* actione ex empto ad intereſſe. Accurſius.

s *Condemnatus.* quid ſi nondum condemnatus, nec cõdemnari poſſim: vt quia ſic vẽdidi, ne de euictione tenear, vel de pretio? Reſpon. hæc litera innuere videtur q non cõmittatur. ſed arg. contra

pretium conſequi ex vendito agentem, [a] quaſi habere mihi rem liceret, Celſus filius aiebat: quia [b] nec bonæ fidei conueniret, & ego ex alia cauſa rem haberem. Si duplæ ſtipulator ex poſſeſſore petitor factus, & victus ſit, quam rem ſi poſſideret, retinere potuerit, peti autem vtiliter non poterit: vel ipſo iure promiſſor duplæ tutus erit, vel certè doli mali exceptione ſe tueri poterit: ſed ita, ſi culpa, vel ſponte duplæ ſtipulatoris poſſeſſio amiſſa fuerit. [c]

Quolibet tempore † venditori renuntiari poteſt, vt de ea re agenda adſit: quia non præfinitur [d] certum tempus in ea ſtipulatione, dum tamẽ ne prope ipſam condemnationem [e] id fiat.

XXX. IDEM libro viceſimonono ad Sabinum.

SI emptori qui ſtipulatus ſit furtis noxíſque ſolutum eſſe, heres extiterit is cui ſeruus furtũ fecerit: incipit is ex ſtipulatu actionem [f] habere, quẽadmodum ſi ipſe alij præſtitiſſet.

Stipulatus ſanum eſſe, vel furem non eſſe, non continet quod verbum ſonat, ſed intereſſe: & tot ſunt ſtipulationes, quot ſunt illa qua continet: & ex illa agi poteſt: quia continet intereſſe diuerſi. Bartolus.

XXXI. VLPIANVS libro quadrageſimoſecundo ad Sabinum.

SI ita quis ſtipulanti ſpõdeat, *ſanum eſſe, furem non eſſe, viſpellionem* non eſſe*, & cætera: inutilis ſtipulatio quibuſdam videtur: quia ſi quis eſt in hac cauſa, [g] impoſsibile eſt quod promittitur. ſi non eſt, fruſtra eſt. [h] Sed ego puto verius hanc ſtipulationem, *furem non eſſe, viſpellionem non eſſe, ſanum eſſe*, vtilem eſſe. [i] hoc enim continere, quod intereſt horum quid eſſe, vel horum [k] quid non eſſe. Sed & ſi cui horum fuerit adiectum, [l] *præſtari*, multo magis valere ſtipulationem: alioquin ſtipulatio quæ ab ædilibus proponitur, [m] inutilis erit: quod vtique nemo ſanus probabit.

XXXII. IDEM libro quadrageſimoſexto ad Sabinum.

QVia dicitur, [n] quotiés plures res in ſtipulationẽ deducuntur, plures eſſe ſtipulationes: an & in duplæ ſtipulatione hoc idem ſit, videamus: cum quis ſtipulatur, *fugitiuum non eſſe, erronẽ non eſſe*, & cætera quę ex edicto ædiliũ curulium promittuntur: vtrum vna ſtipulatio eſt, an plures? Et ratio facit vt plures ſint. Ergo & illud procedit, quod Iulianus libro quintodecimo Digeſtorum ſcribit: Egit (inquit) quanti minoris propter fugam ſerui, deinde agit propter morbum. id agendum eſt, inquit, ne lucrum faciat emptor, & bis eiuſdem vitij æſtimationem conſequatur. [o] Fingamus emptum decem: minoris autem empturum fuiſſe duobus, ſi tantùm fugitiuum eſſe ſciſſet emptor: hæc conſecutum [p] propter fugam, mox comperiſſe quòd non eſſet ſanus: ſimiliter duobus minoris empturum fuiſſe, ſi de morbo non ignoraſſet. rurſus conſequi debebit duo. nam & ſi de vtroque ſimul egiſſet, quatuor eſſet conſecuturus: quia eum fortè, qui neque ſanus, & fugitiuus eſſet, ſex tantùm eſſet empturus. Secundum hæc ſæpius ex ſtipulatu agi poterit. neque enim ex vna ſtipulatione, ſed ex pluribus agitur.

XXXIII. IDEM libro quinquageſimoprimo ad Sabinum.

SI ſeruum emero, & eundem vẽdidero, [q] deinde emptori ob hoc ſuero cõdemnatus, [r] quia tradere non potui euictũ, [s]

cõtra.ſ.e. ſi p re pupilli.§.j.&.j.eo.l.minor.§.ſi ſeruꝰ tuus.Ac.

a *Stipulatio.* contra venditorem meum,licet emptori meo res non fuerit euicta.

Si mancipium.]CASVS in.§.ſi cõmuni.Vendidi ſeruũ quaſi proprium,cũ tibi & Titio eſſet cõmunis.mihi vendidiſti,& de dupla cauiſti.Titio agenti communi diui.contra me, & communem probanti,ſeruus adiudicatus eſt.an cõtra te agere poſſim de euictione,queritur. Et dicitur p ſic:neque obſtat p non egit rei vin.quia non intereſt &c.Dubium fuit,quia nõ videbatur poſſe agi de euictione,cũ pro parte nõ committitur ſtipulatio de dupla:vt infra eo.l. ſi dictum. [DVPLAE.] Stipulatio non ſolum ſi res vẽdita p rei vin.euincatur,intelligitur euicta:ſed cum ſpes non eſt quòd ad emptorẽ redeat:quia ſi debitor idemque venditor pecuniã ſoluerit creditori, & agat emptor ad duplã contra debitorẽ eundemque venditorem,repelletur per excepti.quia emptor poterit rehabere rẽ. hoc dicit cũ.l.ſequẽ.Cętera plana ſunt vſq; ad.§. ſi ſimplã.i.l.ẽptori.Vi.

b *Facinus.* putã proſtituente.idem & ſi vẽdidit ſine hac lege alij: vt.j.de iure patro.l.diuus.in princip.

c *Manumiſiſſe.* quãtũ ad incommodum,non quantum ad cõmodũ: vt.ſ.de in ius vocã.ſed & ſi.§.proſtituta.Ac.

p *Actum eſſet.* ſed nõne debet hic agi prius rei vin.vt infra de excepti.l.fundi? Reſpon. hic non foit oppoſita exceptio de præpoſteratione:de qua dicit in l.illa.ſed ſi non oppoſuit,nonne fuit in culpa,& ſic non agit:vt infra eo. ſi per imprudentiam? Reſpon.non,quia fuit de apicibus iuris:a vt ſupra man.ſi fideiuſſor.§.quædam.*ADDITIO.* Bal.hic opponit cõtra glo.quòd proceſſus non videtur valere, quia fuit omiſſus ordo.Sed ſolue ſecundum eundem Bal.quia eſt ordo diuerſarũ cauſarum,non vnius cauſæ ad ſeipſam.dicit tamen Bar.infra de teſta.ſi quæramus.quòd ordo omiſſus vitiat ꝓceſſum circa deciſoria,ſecus circa præparatoria:quod eſt not.tamen contra eũ facit ca.exhibita.extra de iudi.

a Lud.Ro. & Ale. in l.ſi cõſtãte. in.19.col. iſtã glo.reputarũt fin. ad hoc, q exceptio ex cauſionis eſt de apicibus iuris:& ideo ſecũdum eos nõ poteſt opponi vbi agitur de bono & fauore publico. Bolog.

e *Sanus.* qui fuit venditus vt proprius: alioquin non:vt.C.e. l.ſi fines. Accurſius.

f *Ex dupla.* an totius pretij? Reſpon.ſic.ſed quod habet ab aduerſario,computatur in dupla.

g *Actionem.* immo videtur quòd non:quia ratione partis non committitur:vt infra eo.ſi dictum.§.in ſtipulatione.quæ eſt cõtra.Solu.hic expreſſum fuit,vt propter partem committeretur ſtipulatio,alioquin contra:vt ibi.Accurſius.

h *Non intereſt.* i.non eſt differentia. Accurſius.

i *Cõtines.* ſ.ſi quis &c.ſed & ſi &c.& cõiũge ſequẽtẽ legẽ cũ iſta.

k *Victus. Tunc videtur.* ſeruus de quo ſubiicit,id eſt creditor tunc videtur euicciſſe emptori.

l *Habere.* ſ.emptor,vt dare nõ teneatur creditori.aliud autẽ ſi iam dediſſet, qa ſemel eſſet cõmiſſa:vt.j.eo.l.habere licere. in

committitur ſtipulatio. a

Si emptor deſinat rem habere propter factum ſuum,non agit de euictione.

XXXIIII. POMPONIVS libro viceſimoſeptimo ad Sabinum.

SI mancipium ita emeris, nẽ proſtituatur:& cum proſtitutum fuiſſet,vt liberum eſſet: ſi contra legem venditionis faciente b te,ad libertatem peruenerit,tu videris quaſi manumiſiſſe: c & ideo nullum aduerſus venditorẽ habebis regreſſum.

Etiam ſi per iudicium diuiſoriũ res fuerit ablata emptori,agit ad euictionẽ. Bart.

Si communi diuidundo mecum actum eſſet, d & aduerſario ſeruus e adiudicatus ſit,quia probauit eum cõmunem eſſe: habebo ex duplæ f ſtipulatione actionem: g quia non intereſt h quo genere iudicij euincatur, vt mihi habere non liceat.

Stipulatio dupla committitur etiã ſi per Seruianam,& ſic non ratione dominij,res auocetur emptori: ſed ea liberata à venditore obſtat exceptio.h.d.cum.l.ſeq.

Duplæ ſtipulatio euictionem non vnam continet, i ſi quis dominium rei petierit,& euicerit: ſed & ſi Seruiana actione experiatur.

XXXV. PAVLVS libro ſecundo ad Edictum Aedilium Curulium.

EVictus autem à creditore tũc k videtur,cum ferè ſpes habendi abſciſa eſt. Itaque ſi Seruiana actione euictus ſit,cõmittitur quidem ſtipulatio:ſed quoniam ſoluta à debitore pecunia poteſt ſeruum habere, l

fin. Item not.quòd ſufficit ſi ipſum liberem, ſiue rem: vt infra de fideiuſ.l.fideiuſſor pro venditore.in fi.

m *Exceptione.* ergo differentia eſt, qua actione euincatur res. & facit quod no.j.de exce.do.l.fideiuſſor.

n *Non intelliguntur.* vt tabula euicta agatur.

ſi ſoluto pignore venditor cõueniatur, poterit vti doli exceptione. m

XXXVI. IDEM libro viceſimonono ad Edictum.

NAue aut domu empta,ſingula cæmenta, vel tabulæ emptæ non intelleguntur: n ideoque nec euictionis nomine obligatur venditor, o quaſi euicta parte.

XXXVII. VLPIANVS libro trigeſimoſecundo ad Edictum.

EMptori duplam promitti à venditore p oportet, niſi aliud conuenit: non tamen vt ſatisfetur, q niſi ſpecialiter id actum proponatur: ſed vt repromittatur. r Quod autẽ diximus duplam promitti oportere: ſic erit accipiendum, vt non ex omni re id accipiamus, ſed de his rebus quæ pretioſiores eſſent, ſi margarita fortè, aut ornamenta pretioſa,vel veſtis ſerica, vel quid aliud non contemptibile veneat. Per edictum autem Curuliũ etiam de ſeruo ſ cauere t venditor iubetur. Si ſimplam pro dupla per errorem ſtipulatus ſit emptor, re euicta conſecuturum eum ex empto Neratius ait, quanto minus ſtipulatus u ſit,ſi modò omnia facit emptor,quæ in ſtipulatione continentur. x quod ſi nõ fecit, y ex empto id tantùm conſecuturum,vt ei promittatur z quod minus in ſtipulationem a ſuperiorem deductum eſt.

infra de præto.ſtipu.l.j.§.ſi.Accurſius.

t *Cauere.* de dupla.

u *Stipulatus.* & ita hoc caſu datur ex empto ad duplum: quod eſt notandum. Vel dic,ad vnum ſimplum datur ex empto: ad aliud ex ſtipulatione interpoſita de ſimplo.

x *Continentur.* tacitè.ſ.denũtiatione faciẽda,& cõpetẽti tẽpore.

y *Fecit.* i.nõ denũtiauit.& ita nec ex ẽpto,nec ex ſtipulatu aget.

z *Promittatur.* hoc in eo caſu quãdo non eſt euicta,ſecũdũ Al. & ſunt ꝓpe ſententiã.alij cautionẽ ex abundanti interponendã dicunt:vt & alibi.j.de le.ij.l.peto.§ fratre.ſed certe nũquam eſt interponenda cautio aliquo loco vbi non ſit neceſſaria:vt.j.vt le.vel fideicõ.no.ca.l.hæc ſtipulatio.§.diuus.& ſupra de ꝓcu.l. non cogendum.hic ergo committitur ſi res iterum euincatur ab emptore nacto poſſeſſionẽ,vel ipſo emptore ab alio poſſeſſore petente.nec enim ſequitur,ſi nõ committitur propter hanc euictionem,ergo nõ committitur propter ſecundam,ſecundũ Ioã. Vel dic,vt promittatur & detur ſimpla ſtatim,ſecũdũ Hu. de porta Rauennata.in ea enim ſimpla emptor nõ deliquit nõ denũtiando,cum eam petere non poterat:& ſic nõ perdidit, quod non habet:ſed aliam ſimplam & intereſſe ſic: vt.C.eo. emptor. Vel dic vt promiſit,& poſtea ſtatim peratur.

a *In ſtipulationem.* Quid ſi de nulla per errorem ſtipulatus eſt? Rñ.forte & tunc aget ex empto,non in duplum. Accurſius.

o *Venditor.* ex ſtipulatu,ſed ex empto: vt infra de vſuca.l. eum qui.&.ſ. de act. empt. emptorem.§.ſi quis rẽ. Sed contra eſt.ſ.e.l.j. vbi ex ſtipulatu agitur. Solu.poteſt dici quòd in his quæ incõmodã recipiunt diuiſionem, fit ſpeciale: ſicut & in homine:vt.j.eo. ſi dictũ.§. in ſtipulatione. Vel dic plene vt ibi diximus.Accurſius.

Emptori.]CASVS in princ.eſt plan. [SI SIMPLAM.] Rem mihi vendidiſti, & de ſimpla ꝓmiſiſti. quamuis debuiſſem ſtipulari de dupla,cũ crederem rem pretioſam non eſſe,cum eſſet: ſi euincatur, agã ex empto, vt aliam ſimplam conſequar:& hoc ſi tibi denũtiaui.ſi nõ,cõſequar vt de alia ſimpla repromittas:& hoc cũ res non eſt euicta.Vi.

p *A venditore.* diſtrahẽte:& ſua volũtate,non neceſſitate: quia tunc nec ſimplam etiã promittit: vt ſupra fami. erci.l.qui erat.

q *Satisfetur.* niſi in caſu,vt plene diximus.ſ. eo.l.illud quæritur.

r *Repromittatur.* ſ.tãtũ,vt hic,&.j.de præto.ſtipul.l.j.§. ſtipulatio duplæ.&.j.eo.ſi dictum.circa princ.

ſ *De ſeruo.* forte non diſtincto eo,ſit pretioſus,an nõ, propter dignitatẽ hominis: vt.ſ. tit.j.l.iuſtiſſime.& quę ſit pretioſa,vel nõ, ſũmatim cognoſcitur:vt

Venditor cogitur cedere actiones quas habet pro re vendita contra auctorem ſuũ. Bartolus.

XXXVIII. IDEM libro ſecundo Diſputationum.

IN creditore qui pignus vendidit,tractari poteſt an re euicta vel [a] ad hoc teneatur ex empto, vt quã habet aduerſus debitorem actionem,eam præſtet. [b] habet autem cõtrariã pigneraticiam actionem. Et magis eſt vt præſtet.Cui enim non æquum videbitur, vel hoc ſaltem conſequi emptorem,quod ſine diſpendio [c] creditoris futurum eſt?

Re euicta per reſtitutionem in integrũ, agitur ex empto pro euictione.B.

XXXIX. IVLIANVS libro quinquageſimoſeptimo Digeſtorum.

MInor vigintiquinque annis fundum [d] vẽdidit Titio:eum Titius Seio.minor ſe in ea venditione circumſcriptum dicit,& impetrat cognitionem non tantum aduerſus Titium, [e] ſed etiã aduerſus Seium. Seius [f] poſtulabat apud prætorem vtilem ſibi de euictione ſtipulationem in Titiũ dari. Ego dandam putabam. Reſpondi, Iuſtam rem Seius poſtulat. Nam ſi ei fundus prætoria cognitione ablatus fuerit, [g] æquũ erit per eundem prætorem & euictionem reſtitui. [h]

Qui ſuccumbit in rei vindicatione,non prohibetur Publicianam intentare: & donec actio ad vindicandum ſupereſt, res euicta non dicitur. Bartolus.

Si ſeruus † tuus emerit hominem,& eundem vendiderit Titio,eiusque nomine duplã promiſerit,& tu [i] à venditore ſerui ſtipulatus fueris:ſi Titius [k] ſeruum petierit, [l] & ideo [m] victus ſit,quòd ſeruus tuus in tradendo ſine voluntate tua proprietatem hominis transferre non potuiſſet, ſupererit [n] Publiciana [o] actio:& propter hoc duplæ ſtipulatio ei non committetur. quare venditor quoque tuus agentem te ex ſtipulatu [p] poterit doli mali exceptione promiſit:vt infra rem ra.ha.l.iij.j.fñ.ſed tenetur hoc caſu: vt hic,& infra de ſol.qui res.iij.reſpon. Vel aliter illã intellige ſicut euenit reſtituto maiore:vt infra eo.l.ſi cum venditor.§.ſi is qui.nam beneficium prætoris non debet eſſe alicui captioſum: vt infra de præto.ſtipula.l.Paulus. & ideo vtilis, non directa datur. at cum vitioſe, tunc nulla.

Cedere cogitur quis qđ ſine dãno ſuo eſt.

a *Vel.*pro ſaltẽ.Azo.

b *Præſtet.*mirabile eſt quòd cedit contrariã pigneraticiã actionẽ, cũ ea cedenti ſit inutilis:vt.j.innuit,quod ſine diſpẽdio &c.Et patet cuiq; qđ creditoris nil interſit, cum debitor ab eo liberatus eſt: vt.ĩ.de diſtra.pig.l.reſcriptũ.§.ſi alienã.Rñ. poteſt dici qđ ante ſolutionẽ emptor cõuenit de ceſſione:vt.j.de ſol.Modeſtin⁹.Vel dic ſolutio quæ facta fuit creditori quantum ad emptorẽ, eſt, ne debitor cõueniatur pigneraticia acti.ex iure ceſſo:vel neg.geſt.qđ nulla habetur:vt hic,& in prẽdicta.l.reſcriptum.

c *Quod ſine diſpendio.* id eſt dãno debitoris: hoc ideo,quia ille contra quem impetrat ceſſionem,tenetur de euictione:vt.j.e.l.ſi pl⁹.§.j.alioquĩ ſi nõ tibi,ſed alij cuicũque ſine meo inc̃modo poſſum ſi veli facere gratiã, audior:vt.j.de iure do.l. cũ in fundo.§ ipſi⁹.Itẽ no.hic,qđ cogitur quis cedere,qđ eſt ſine ſuo dãno:vt hic,&.ĩ.qui po.in pig.ha.l.mulier.&.j. ad Trebel. recuſare.§.Titius.ſic debeo pati fieri in meo,quod nõ nocet mihi:vt.j.de aqua plu.arcẽ.l.in ſumma.§.itẽ Varus.in h.Itẽ alij qđ mittere:vt.j.ſo.ma.l.ij.Itẽ arbitrij diẽ prorogare:vt.ĩ.de arbi.l. & ſi qua.§.arbiter.de euictione autem creditor non tenetur: vt hic innuit,&.C.credi.euict.pig.non debe.l.j.&.ij Accurſius.

Minor.25.annis.]CASVS.In prin.huius.l.dicit:minor.xxv. annis cũ iuris ſolẽnitate fundũ ſuũ vẽdidit Titio:illũ fundũ Titi⁹ vendidit Seio:minor dicebat ſe læſum in tali venditione,vnde petiit reſtitui aduerſus Titiũ & Seium.prætor reſtituit ex ſuo officio aduerſus Titiũ,& in ipſam rem aduerſus Seiũ.nũquid Seio dabitur regreſſus de euict.aduerſus Titiũ?Rñ. qđ ſic. [SI SERVVS.] Stichus ſeru⁹ tu⁹ emit Pamph.ſine volũtate tua,& eũdem vendidit Titio:& de euictione promiſit. cecidi à poſſeſſione.egi directa rei vindicatione contrà poſſidentem,& ſuccubui.quæritur,an agam de euict.Et dicit qđ non:quia adhuc nõ eſt prorſus euicta,cũ adhuc poſſim agere Publiciana:& ideo neq; ego contra te,neq, tu contra eũ à quo ſeru⁹ tuus emit,de euict.agemus. Secundo dicit:pone qđ ego emi à ſeruo tuo.non cecidi à poſſeſſione:ſed me poſſidente alius euicit:tũc & ego agã pro euict.actione ex ſtipulatu,vel ex empto de peculio ſerui tui.[SI AME.]Quid ſit beſsis,& triens,& ſextãs,quẽre inſti. de heredibus inſti.§.hereditas.Cætera ſunt plana. Viuianus.

d *Fundum.* cum decreto.aliàs ipſo iure non valet: & ſic nõ erat opus reſtitutione:arg.C.de prædi.mi.l.ſi quidem.

e *Titium.* primum emptorem.

f *Seius.*quod poteſt:vt.ĩ.de mino.in cauſæ.§.interdũ.& eſt argu.qđ ſi die feriata detur ſententia per officium iudicis, quòd eodem tempore debeat reſtitui præſtita ſatisdatione.

g *Fuerit.* Quod ſit in duobus caſibus.ſ.cum ſecundus emptor ſciuit:vel cum emptor primos eſt non ſoluendo:vt ſupra de mino.in cauſæ.§.finali. Accurſius.

h *Reſtitui.* contra Titiũ.Sed nũquid in duplum?Rñ.in ſimplũ. erat autẽ ratio dubitationis:quia nõ ideo res eſt euicta,quia nõ fuerit vẽdentis,vel ideo quia fuerit alienata:ſed eſt euicta cõtra ius cõmune,& iure ſpeciali,quod factũ non videbatur venditor qđmiſiſſe:ſicut nec procurator minoris,qui eum ratũ habet

i *Eius.* ſcilicet dominus.Azo.

k *Titius.* qui emit à ſeruo.

l *Petierit.* à poſſeſſore per directã rei vindicationem, cũ à poſſeſſione cecidit ſine culpa ſua.

m *Et ideo victus.* nõ ergo præcedentẽ cauſam, quæ fuit ei ante vẽditionẽ ſerui ſibi factã,omiſit petitor.Ac.

n *Supererit.*No.ergo hic quòd qui egit rei vindicatione,& amiſit: nihilo minus redit ad Publicianã. & hæc eſt opi.Ioã. vt hic. Itẽ qa duæ ſunt & diuerſę actiones,ſiue cauſæ agẽdi:vna ratione dominij:alia ratione directi dominij:vt.ĩ.dePub.l. j.§.j.Item tertia ratione:quia quando dicimus ſimpliciter dominium, de directo tãtũ intelligitur,nõ de vtili:vt.ĩ.ſi ager vecti.l.j. §.qui in ꝓpetuum. alij autẽ contra.dicunt enim quòd ꝓponendo rei vindicationem etiã in Publiciana ſibi præiudicet:& pro eis eſt quod dicitur quòd actor omne ſuum dominiũ vndecũque & qualecũque in iudiciũ deduxit:ergo, vt dicunt,ſiue directum,ſiue vtile:vt.j.de exce.rei iu.l.ſi mater.§.denique.&.§.eandem.in fi.§.&.l. & an eadem.§.actiones. & ad hãc legem reſpon. quòd quãdo intentabitur Publiciana,eliditur p exceptionem.ſed prima opinio eſt verior.nec obſt.quod dixi,qualecũque,& vndecũq;:quia intelligitur ſiue de iure gentium,ſiue ciuili, directum tamẽ: cum his duobus modis directa quærãtur dominia:vt.ĩ.de rei vin.l.in rẽ. non autem expone,ſcilicet vt dicebãt illi,ſiue directum,ſiue vtile.Item nec ob.quod eſt.j.e.l.ſi cum venditor.in prin.quæ eſt huic.l.contra.quia ibi ſubaudies,maxime.Itẽ nec obſt.quod eſt infra de exce.rei iu.l.fundi.vbi dicit quòd ita demũ potero tecum communi diui.agere ꝓ fundo quem poſsides,ſi in directo dominio,quod petere cœpi,obtinẽa. ſi ergo perdã in directo, non agã communi diui.ergo nec Publiciana,quia his qui Publicianã habent,datur communi di.& econtra:vt.ĩ cõmuni di. l.communi diuidũdo.§.qui in rem.Ideo autem dico quòd non ob.quia volebã agere communi di.ex eadem cauſa,ex qua agerem in rem.i.ratione dominij directi,quod tecũ me habere dicebã:& ideo repellor.cæterũ ſi velim agere Pub.& obtento in ea velim agere cõmuni diui.quaſi ex effectu dñij,bene poſsim.

o *Publiciana.* nã qui emit à ſeruo,putãs eum poſſe diſtrahere, licet nõ poſsit,vſucapit:niſi erret⁹ iure,quia putet poſſe diſtrahere,licet non habeat peculij adminiſtrationem:vt.j.de vſuca. l.nũquam.in prin. hic ergo non habuit peculij adminiſtrationem,aliàs dominium tranſtuliſſet:vt ſupra de rei vin.l. ſi quis hac lege.§.ſi.vel non emit peculiariter.

p *Ex ſtipulatu.*ſed nonne prior venditor fuit dominus? quod videtur:quia dixit qđ ideo non trãſtulit ſeruus dominium, quia ſine volũtate domini ſeruus tradidit.econtra qđ non:quia dicit hic eũ teneri ad duplã.Ad hoc dic,qđ non fuit dominus: ſed cũ agit emptor,fuit abſolut⁹ poſſeſſor,eo qđ ſine volũtate & c.poterat etiã abſolui:quia nõ fuerat dñs:ſed hic fuerat in petendo:& ideo fuit etiã in abſoluendo.idẽ ergo ſi fuit abſolutus ea ratione,quia non fuit dñs.& not.hic ca[illegible]ſum in ſentẽtia inſerendã. Item oppo.actiones cõtrariæ ꝓponuntur diuerſis temporibus, vt hic,nõ eodẽ:vt.j de reg.iur.l.nemo.§.quotiẽs.&.ĩ.de tribu.

† *Not.ex iſto.§.qđ ſententia lata ſuper rei vindicatione parit ſ. iudicii in Publiciana nec contra. caſuſeſt hic ſecũdũ Dy. in.§.ſed ſi ſta.inſti. de actio.& ſequitur Iaſon ibi in 202.colum.*

Cauſa in ſententia eſt inſerenda.

quod

quod in herede.§.eligere.ſed in exceptione non videtur ita.nã conſulitur in dubio vt agat Publiciana,licet ſuccũbat,quia re' dicit eũ dominũ.quod non valet:quia non agit rei vindicatione:& ideo licebit reo obiicere cõtra id quod ipſe fuerat confeſſus:vt.C.de li.cau.l.iubem'.ſed certe illud expone vt ibi.& hic dicas,q̃ eodem & diuerſis temporibus poteſt contrarias exceptiones ꝓponere:vt.ĩ. de regulis iur.l. nemo ex his.in principio. & infra de exce.l. nemo. & ſupra de inoffic. teſta.l.Papinian'. §.ſed nec impuberis.

a *Aliàs.* ab emptore, vel à me antequam tradã, vt.ĩ.e.l.ſi ſeruũ emero.Itẽ q̃ dicit, euictus,dic.ſ.p rei vin.ab alio ꝓpoſitã: & ꝓpter hoc dicit aliàs,quia ſupra egit. hic autẽ fuit cõuentus emptor. vel dic aliàs.i.vbi non ſupereſt actio Publiciana:vt quia egit rei vin. & ille fuit abſolutus, non quia non eſſet dñs agens,ſed quia poſſeſſor erat dominus.& ſecundũ hoc dic,ab emptore agente.

b *Seruo.* No.q̃ quædã cũ ipſis ſeruis,non cum dominis facienda ſunt:vt hic,& inſti. de ſtipu.ſer.§.ſed cum.& infra de ſol. Stichũ.§. vſumfructũ. in fi. &.ĩ. de do.cau.mor.l.fi . & ĩ. de verb . obli.l.fin.ĩ. rũ.Sed regulariter cõtra:vt infra de regulis iur.l.quod attinet.quę eſt contra.

c *Præſtabimus.* Quid ſi non appareat,ex cuius parte ſit euictũ? Reſpon.forte videtur de vtriuſque parte ꝓrata parte euictum: arg. ĩ. de pecu.le.l.ſi peculiũ. &.ĩ. de peti. here. ſed & ſi.§.adeo.

d *Obligatur.* & hoc caſu fallit regula.ĩ.e.l. vindicãtem.cũ ipſe pater vindicet : vt.C. de liber.cau.l.j.ſic.ĩ.eodẽ l.qui à pupillo.&.l.ſed ſi nulla.

e *Obligatur.* vt.ĩ.eo. l.ſi per imprudentiã.§. ſi Titius.

f *Aduerſus.* ſi euincat. & ſic hæc ſunt paria,ſcio,& nolo teneri contra Seium.

g *Seium.* aliàs Seiũ:& aliàs eũ:vt.ĩ.cõmunia præ.l.ſi in venditione.§.plane.Sed certe imò videtur quòd poſſit habere Semproni' quãdiu Seius ſit in ea cauſa,in qua ſi ſuus eſſet vſusfruct', ſibi duraret:vt ſupra de act.emp.l.fundũ.in fin.quæ eſt contra. Solu.ibi fundũ vendidit detracto vſufructu,& pſonã nominauit:vnde duo interuenerunt:hic autem non detraxit:ſed tãtum perſonã nominauit,dicens ad Seium pertinere.ideoque alio euincente tenetur poſt mortem.Sed quidã addunt,vel poſt capitis deminutionem.ſed eſt contra,ſecundum Bul. prima verior. Vel hæc intelligitur ſecundum illã,vt eo caſu hic loquatur, qñ Seius ſit in ea cauſa,vt ſi vere ſeruus fuiſſet,eũ non perdidiſſet.

h *Revera.* repetitio caſus vt ſupra.

i *Patuit.* ſcilicet Seio capite minuto,vel aliàs vſumfructũ amittẽte:cũ multis modis amittitur:vt inſti.de vſufruct.§.finitur.

k *Tenebitur.* venditor.

l *Defugiet.* ſ. venditor,vt non teneatur emptori:quia denũtiauit Seij fuiſſe vſumfru.ideoq; eo euincente tenetur poſt mortẽ Seij,forte intelligendum eſt:vel capitis deminutionẽ: vt.ĩ.eo.l. fundum. ſed Io.cõtra.

Si is qui.] CASVS. Vendidi Titio fundũ:& fideiuſſores dedi ꝓ euict.deinde Titius inſtituit me heredẽ.fideiuſſores liberati ſunt,quos ei dederam: & licet legatario fundũ dem,& ei euincatur, nõ tenentur fideiuſſores. Viuianus.

m *Herede.* inſtituto ab emptore.

n *Actio eſt.* hęc eſt inſtãtiæ ratio:quia adhuc remanet eadẽ quæſtio,quare ſunt liberati:dic ergo quòd ideo liberãtur antequam euincãtur legatario, qa non poſſunt pro eodẽ apud eundẽ eſſe obligati : vt.ĩ.de fideiuſ.l. Vranius.&.ĩ.l. ꝓti. in prin. Itẽ poſt euictionem ideo ſimiliter nõ tenẽtur,quia iam erãt liberati,vt modo dixi. Item & quia ſi non eſſent ea ratione liberati,quia ꝓ eodẽ & c.tamen cũ legatum ſit in ſpecie,non tenetur de euictione heres : licet ſecus eſſet in genere: vt infra eo.l.heres.

Si ei cui vẽdid.] CASVS. Titius vendidit mihi Stichũ, & de euictione promiſit, & ego ei ſub eadẽ forma. deceſſit Titius,& ego ſum heres eius.euincitur Stich' mihi.quęritur an poſſit agi de euictione aliqua earum vẽditione:dicit q̃ nó. redditur ratio ſecũdo. [*SI IS QVI.*] Titius vẽdidit mihi fundum, & dedit mihi fideiuſſores ꝓ euict.& ego Seio poſtea.vel,Sci' mihi ſucceſſit:& ante ſucceſſionẽ fuit Seio fundus euictus. agetur de euict.contra fideiuſſores primi contractus. hoc autem probat taliter,qa ſi ſuccedo Cornelio,qui mihi.c. debet, tanto minorem hereditatem habere videtur,quantũ mihi debebatur ab eodem.ſic in ſuperiori caſu,tanto minorem habet meam Seius mihi ſuccedens,quãto de euictione ei tenebatur: & econtra tanto maiorem ego ſuam, quanto ei tenebar. Cætera plana ſunt vſque ad.l.ſi per imprudentiam. Accurſius.

o *Cauiſſet.* quando mihi præuendiderat.duæ enim fuerunt vẽditiones.

p *Parte.* neque ex prima neque ex ſecunda emptione.

q *Debere.* vt &.ĩ.de lega.j.l.cum filio.§.ipſi vero.in prin.

r *His igitur caſibus.* i. in hoc caſu,non in primo: vt.ĩ. ad legem Falcidiam,cum emptor.& ſupra de heredi. vel actio.ven.l.ij.§. ſi Titius.& facit ſupra man.l.ſi ſeruum Titij. Vel dic,his igitur, id eſt huiuſmodi caſibus,vel talibus:vt.ĩ.eo.l.non tamen.

B

Si venditor ſuccedit emptori, liberantur fideiuſſores euictionis : & ve ablata ei cui emptor legauit,de euictione nõ agitur.h.d.

XL. IDEM libro quinquageſimooctauo Digeſtorum.

SI is qui ſatis à me de euictione accepit,fundũ à me heredem legauerit, confeſtim fideiuſſores liberabuntur:quia etiã ſi euictus fuerit ab eo cui legatus fuerat,nulla aduerſus fideiuſſores actio eſt.

XLI. PAVLVS libro ſecundo ad Edictum Aedilium Curulium.

C

SI ei cui vendidi, & duplam promiſi,cum ipſe eadem ſtipulatione mihi cauiſſet, heres extiterim:euicto homine, nulla parte ſtipulatio committitur . Neque enim mihi euinci videtur,cũ vendiderim eũ: neque ei cui me promiſſoré præſtarem,quoniã parum cõmodè dicar ipſe mihi duplam præſtare debere. Itẽ ſi domino ſerui heres extiterit emptor:quoniam euinci ei non poteſt, nec ipſe ſibi videtur euincere, non committitur duplæ ſtipulatio. His igitur caſibus ex empto agendum erit.

D

Cum emptor venditori,vel venditor emptori ſuccedit,ve euicta, contra auctorem venditoris poteſt haberi regreſſus : & ſucceſſio loco ſolutionis habetur. Bartolus.

Si is qui fundũ emerit, & ſatis de euictione acceperit, &

a *Vendideris.* & nunc euictus est,& postea emptori &c. vel etiam post successionem.

b *Euicto.* ante successionem.

c *Fideiussores.* illos scilicet quos accepit ille qui vendidit sibi: vel si venditor succedit emptori, ageret cõtra illos quos ipse à suo auctore accepit. Fideiussores aũt secũdi contractus sunt liberati: vt supra l. ,psi. & in prin. huius legis.

d *Quoniam.* vult probare qualiter fideiussores secundi contractus liberentur: immo ecõtra ꝙ primi teneãtur.

e *Debitor.* vt hic vẽditor secundus, qui est debitor emptoris. Accursius.

f *Proponitur.* iuris fictione, quia pro codẽ habetur, ac si per iudicem hereditati fieret solutio ab herede. Accursius.

g *Hereditati.* licet ergo successione sublata, tamẽ pinguior videtur hereditas peruenisse: vt hic, & infra ad leg. Fal. l. j. §. si debitor. Accursius.

h *In bonis.* sic ergo si emptor prior, q̃ est secũdus debitor de euictione, succedat ei, videtur euinci: & fingitur satisfacere hereditati: & sic vt emptor prior agat de euictione. Accursius.

i *Heredis.* quàm fuerit prius quàm adiret, id est solueret.

k *Soluerit.* à simili hic secundus emptor heres primi emptoris succũbit, vt secundus emptor, non vt heres primi: sed fingitur detrahere de hereditate primi: & sic quasi heres primi egit de euictione contra fideiussores primi contractus. Accursius.

l *Fideiussores.* primi contractus, non secundi: vt modo dixi. Ac.

m *Poterit.* intelligas primi contractus, non secundi.

n *Si prægnas. De euictione.* ex duplæ stipulatiõe, sed ex empto forte agi potest: vt supra eo. l. vẽditor hominis. & infra de leg. j. nõ quocũq; §. Iulian⁹. videtur tamen contra: vt infra de leg. ij. si qd ex Pamphilo.

o *Partus.* nec pars dimidia fundi pro indiuiso: & tamẽ agitur ꝓ euictione: vt supra eo. l. j. §. fi. subaudias ergo, nec est pars rei venditæ partus: vt infra de vsucap. l. si alienam. §. Scæuola. Sed obiicitur quod est infra de ven. inspi. l. j. §. ex hoc rescripto. vbi dicitur quòd est portio viscerum matris. Respon. partus mulieris portio esse dicitur quo ad quid, scilicet vt pro eo non agatur interdicto de li. exhi. sed tunc demum cum fuit editus.

Partus mulieris portio viscerũ esse dicitur.

eundem fundum vendiderit,[a] emptori suo heres extiterit, vel ex contrario emptor venditori heres exstiterit: an euicto [b] fundo, cum fideiussoribus agere possit quæritur. Existimo autem vtroque casu fideiussores [c] teneri: quoniam [d] & cum debitor [e] creditori suo heres exstiterit, ratio quædam inter heredem & hereditatem ponitur, [f] & intellegitur maior hereditas ad debitorem peruenire, quasi soluta pecunia quæ debebatur hereditati: [g] & per hoc minus in bonis [h] heredis [i] esse. Et ex contrario, cum creditor debitori suo heres exstitit: minus in hereditate habere videtur, tanquam ipsa hereditas heredi soluerit. [k] Siue ergo is qui de euictiõe satis acceperat, emptori cui ipse vendiderat, siue emptor vẽditori suo heres exstiterit, fideiussores [l] tenebũtur. Et si ad eundem venditoris & emptoris hereditas recideat, agi cũ fideiussoribus poterit. [m]

XLII. PAVLVS libro quinquagesimotertio ad Edictum.

SI prægnas ancilla vendita & tradita sit: euicto partu venditor non potest de euictione [n] conueniri, quia partus [o] venditus non est.

XLIII. IVLIANVS libro quinquagesimooctauo Digestorum.

VAcçe emptor, si vitulus qui post emptionem natus est, euincatur, agere ex duplæ stipulatione nõ potest: [p] quia nec ipsa, nec vsusfructus euincitur. Nam quod dicimus vitulum fructum [q] esse vaccæ: non ius, sed corpus demonstramus: sicuti prædiorum frumenta & vinum fructum rectè dicimus, cũ constet eadem hæc non rectè [r] vsumfructum appellari.

XLIIII. ALFENVS libro secundo Digestorum à Paulo Epitomatorum.

SCapham non videri [s] nauis esse respondit, nec quicquã coniunctum habere. Nam scapham ipsam per se paruam nauiculam esse: omnia autem quæ coniũcta naui essent, veluti gubernacula, malus, antemnæ, velum, quasi membra [t] nauis esse.

Si euincatur pars fundi: licet in residuo remaneat integra mensura, de euictione agitur. b. d.

XLV. IDEM libro quarto Digestorum à Paulo Epitomatorum.

B QVi fundum tradiderat iugerum centum, fines multo amplius* emptori demonstrauerat. si quid ex his finibus euinceretur, pro bonitate eius emptori præstandum ait: quamuis id quod relinqueretur, centũ iugera haberet. [u]

Si vsusfructus rei venditæ pertinet ad alium, tenetur venditor emptori, quatenus interest eius tempore quo agit, vsumfructũ non fuisse alterius venditionis tempore. b. d. Bartolus.

XLVI. AFRICANVS libro sexto Quæstionum.

C FVndũ cuius vsusfructus Attij erat, mihi vendidisti, nec dixisti vsumfructum Attij esse. hunc ego Mæuio, detracto vsufructu, tradidi. Attio capite minuto, non ad me, sed ad proprietatem vsumfructum redire ait. neque enim potuisse constitui [x] vsumfructum eo tempore, quo alienus [y] esset, sed posse me [z] venditorem te de euictione conuenire: quia æquum sit, eandem causam meam esse, quæ futura esset si tunc vsusfructus alienus non fuisset.

Qui constituit seruitutẽ in re aliena, personaliter obligatur euictionis nomine. b. d.

D Si per alienum fundum mihi viã constitueris, euictionis nomine te obligari ait. Etenim quo casu si per proprium constituẽtis fundum concessa esset via, rectè cõstitueretur: eo casu si per alienũ concederetur, euictionis obligationẽ cõtrahit. [a]

Cum tibi Stichũ vendere, dixi eum statuliberum esse, sub hac conditione manumissum,

p *Vacca emptor. Non potest.* sed nec ex empto videtur: quia si bonæ fidei erat, fecit suum fructum: si malæ fidei, non agit. Respon. bo. fi. possessor erat: sed tamẽ extãtes restituit petitori: & ideo agit ex empto. Vel dic, perceptum vitulum à venditore ante traditionem, vel à quocũque, cum sine culpa venditor desiit possidere: malæ fidei autem non agit nomine rei vel accessionis, nisi stipuletur vel pactũ fiat de euictione: vt. C. codẽ. l. si fundus.

q *Fructum.* quo casu pars videtur euinci, & ideo agetur: vt supra eodem. l. j. & infra eo. l. si ab emptore.

r *Rectè.* ab aliquo: vt supra de rerum di. l. j. §. quædam. Accursius.

s *Scapham non videri.* vt infra de fun. instru. leg. l. vlti. & supra de rei vin. l. Marcellus. §. armamenta.

t *Membra.* ergo cum stipulatio de euictione interceſsit, agetur pro naue & scapha ex stipulatu, ꝓ membris nauis ex empto tantum: vt. ſ. eodem. l. naue. & argu. infra de verbo. ſig. l. malum. in principio. Accursius.

u *Qui fundum. Haberet.* hoc cum facta fuit vẽditio in specie, scilicet ꝓ omnibus illis finibus: vt. C. eo. l. si fines. ſed asſeuerauit emptori. c. eſſe iugera ad minus: & pro tot tradendis volebat teneri: licet minus eſſet. ſi autẽ plus eſſet, totum volebat cedere emptori, & ei de euictione teneri. & facit ad. l. ſupra depoſiti. l. j. §. ſi ciſta.

x *Fundum cuius. Conſtitui.* mihi ẽptori.

y *Alienum.* id eſt vẽditus eſſet fundus. ſ. qa alienus eſſet. Ac.

z *Poſſe me.* ſ. emptorẽ, id eſt emptor conueniret venditorẽ. nã & ecõtra poſſet intelligi. vnde hic eſt amphibolia, ſicut eſt ibi, verum eſt panem comedere canẽ. Sed nonne mihi tenetur emptor, quia ſe obligauit ad vſumfructum? Reſpon. nõ obligauit ſe: ſed i re quam tradidi, vſumfructum retinere volui: quod nõ potui: quia alienus erat. ſic. ſ. de condic. cauſa da. l. dedi. §. ſubtili⁹. nec ideo mihi debet teneri ẽptor, quia vſumfructũ retinere nõ potui: vt ꝓbat. ĩ. de iure dot. l. ſi mulier. §. j. &. ĩ. de act. emp. l. tenet. §. ſi tibi. Sed ecõtra ſi iſte qui detraxit, priusquam decedat quàm Titi⁹ fructuarius, vel tali caſu cõſtituatur ꝙ deſineret eſſe fructuari⁹: etiã ſi verũ non eſſet, tenetur emptori: vt. ſ. de act. emp. l. fundũ. & facit ad. l. ĩ. de vſufru. ſub conditione. Ac.

a *Contradis.* vt. ĩ. eo. l. ſi quis per fundũ. non tamẽ eſt ſeruitꝰ cõſtituta,

ſtituta, quæ ſine prædiis eſſe non poteſt: vt. ſ. communia prædi. l. j. & inſti. de ſeruit. §. ideo autem. quæ ſunt contra. Sed hic tantum perſonalis obligatio contrahitur: vt dictum eſt.

a *Exoluerit.* aliàs exoluerit. i. exceperit. & aliàs eſt exceperit.

b *Iuſſum.* ſcilicet à teſtatore.

c *Dixerim quinque.* ſcilicet iuſſum dare. Sed hic nonne mētitus eſt: quia videtur dixiſſe. v. tantum iuſſus eſt dare: vt. ſ. de inter. act. de ætate. §. ſi cū eſſet. ergo debet teneri: vt. j. eo. l. qui libertatis. §. qd ergo. q̄ eſt contra. &. j. e. l. q alienā. §. fi. quæ eſt ſimiliter cōtra. nam in prædictis dicitur mentiēté in ſumma dāda teneri. Sed ibi dicit de maiori: hic de minori. & eſt ratio in his omnibus cōditionib⁹, qa cū venditor noluit teneri emptori ex cōditione q̄ erat emptori grauior, vel deterior, & eam expreſsit, ergo non tenetur ex ea quę erat ei leuior. Et ſic no. q̄ nō punitur quis propter mēdacium, cū aliū non afficiat dāno. ſic. ſ. de inter. act. de ætate. §. fi. ná & ſecundū canones multa ſunt genera mendaciorum.

Mendaciū non ſemper punitur.

d *Si duos ſeruos quinis.* id eſt bis quinq;.

e *Dignus.* ſic & ſupra de actio. emp. l. ſi duorum. & j. e. cum plures. & facit. ſ. de ædi. edict. l. ſi plura.

f *Cum fundus. Conſequeretur.* quod iniquum eſt: vt. ſ. eod. l. quod dicitur.

g *Si ab emptore. Petitur.* quia vſusfructus dicitur pars domi nij: vt. ſ. de vſufructu. l. iiij. Accurſius.

h *Si pignora. Extra ordinē.* nam ſolēnitas iudiciorum hodie receſsit ab aula.

i *Re victa.* quia ex officio venditur: vt. ſ. fami. erciſc. l. qui erat.

k *Aſſis.* immò videtur nego. geſt. vt. ſ. de neg. geſt. l. ait prætor. §. ſi executor. quæ eſt contra. Solu. vt ibi.

Si per imprudentiam. CABVS. Si iudex me emptorem per imprudentiam iuris condemnauit, credens per vnum teſtē probatū, vel per errorem facti, vt quia nō bene elegit teſtes: neutro caſu teneor agere de euictione: ſicut neque quando iudex fuit corruptus vindicante aliquo. Viuianus.

l *Si per imprudentiam.* ſcilicet iuris.

m *Errorem.* ſcilicet facti. Accurſius.

n *Auferit.* id eſt venditūris.

o *Aut quid.* Scilicet dices contra? reſpō. quid ergo refert. &c.

p *Stultitia.* imprudentiam & errorem vocat ſtultitiā. Item iuriam hic vocat eandem, & plus: quia quando erat corruptus.

q *Quæ ſit emptori.* à iudice: idem ſi ab alio: vt quia de prædio expellatur: vt C. de act. empti. l. fin.

r *Auctori.* vt C. de re. permu. l. j. nec heredis facta in peti. her. nocent legatariis: vt. j. de lega. j. l. ſi ſeruus plurium. §. quid ergo. nec facta liberti nocent patrono: vt. j. de bo. eo. qui cum maior. §. fina. nec fideiuſſoris facta nocent reo: vt. j. de fideiuſſo. l. exceptione. ſed facta ſocij omnium bonorum, nocent aliis: vt. ſ. pro ſoc. l. cum duobus. §. fin. Item hæc ſunt vera, quia non nocet, niſi forte ſtatim conueniret emptor venditorem, vt ſi vellet appellaret: vt. ſ. man. l. ſi procurator. §. ſed & ſi teſtator. vel vbi non præbuit cauſam iniuſtæ damnationis: vt. j. de fideiuſſo. l. exceptione. & ſupra de Publ. l. ſi quis* prohibuit. Reſtat ergo q̄ ſi non præbuit cauſam, quòd agit. Licet autem non teneatur venditor, tamē iudex fecit litem ſuam: vt inſtitut. de obliga. ex quaſi delic. in principio. Item quando ſordibus iudicauit, quæritur an agatur, cum ipſo iure non valeat ſententia: vt C. quando prouocare non eſt neceſſe. l. venales? Reſpon. forte precibus tātum fuit corruptus: quo caſu valet ſententia: vt infra ad Trebel. l. ſeruo inuito. §. cum prætor. vel dic, etiam ſi pretio. nam tunc indubitabilius non agitur de euictione.

* *Plus ſententiā quanta.*

† *Facit ad hoc. c. vbi extra de emp. & vi.* * *aliàs incipit, Papinianus.*

f *Contingere.* vbi ipſemet vēditor euicit: vt l. vindicantem. ſupra eodem. quia tunc non poteſt dicere ſecundū ſe per gratiam iudicatum: vt. j. de leg. j. l. ſi ſeruus plurium.

t *Stipulationem.* vt ſupra eod. l. qui à pupillo. & l. minor. §. qui ſtatuliberum.

u *Intercidit.* quantum ad hoc, vt cum effectu competere poſsit. nec enim cōpetit actio, niſi res euincatur. Accur.

x *Amittat.* dubitatio erat, quia & quādo vēditor vel heres euincit, tenetur de euictione: licet exceptione poterat remoueri: vt. ſ. eo. l. vindicantem.

y *Homine.* poſt mortem venditoris.

z *Obſtrictus.* Pone exemplum ſuperioris. §. ſi Titius. Accurſius.

a *Defuncto.* de quibus multis caſibus vnum ponit, vt & ecce cum & c. Accurſius.

b *Hereditatē.* id eſt æſtimationē hereditatis eo homine euicto, quem ipſe vendidit: vt ſupra eo. l. vēditor hominis. & in multis alijs

ſi nauis ex Aſia venerit. is autem, *ſi Titius conſul factus fuerit*, manumiſſus erat. Quærebatur, ſi prius nauis ex Aſia venerit, ac pòſt Titius conſul fiat, atque ita in libertatem euictus ſit: an euictionis nomine teneat. Reſpondit, non teneri eum. etenim dolo malo emptorem facere, cum prius exſtiterit ea cōditio, quàm euictionis nomine exoluerit. a Item ſi poſt biennium liberum fore dixi; qui poſt annum libertatē acceperit, & poſt biennium in libertate euincatur: vel decem dare iuſſum, b dixerim quinque, c & his decem datis ad libertatem peruenerit: magis eſſe, vt his quoque caſibus non tenear.

XLVII. IDEM libro octauo Quæſtionum.

Si duos ſeruos quinis d à te emam, & eorum alter euincatur: nihil dubij fore, quin rectè eo nomine ex empto actur e ſim, quāuis alter decē dignus e ſit: nec referre, ſeparatim ſingulos, an ſimul vtrúque emerim.

De dupla deducitur id quod emptor conſecutus eſt ratione particularis intereſſe. h. d. ſine à venditore, vt hic: ſine ab alio: vt. l. a. §. fina. de doli excep.

XLVIII. NERATIVS libro ſexto Membranarum.

Cum fundus, *vti optimus maximúſque eſt*, emptus eſt: & alicuius ſeruitutis euictæ nomine aliquid emptor à venditore conſecutus eſt, deinde totus fundus euincitur: ob eā euictionē id præſtari debet, quod ex duplo reliquum eſt. Nam ſi aliud obſeruabimus: ſeruitutibus aliquibus, & mox proprietate euicta, amplius duplo emptor quàm quanti emit conſequeretur. f

XLIX. GAIVS libro ſeptimo ad Edictum Prouinciale.

Si ab emptore vſusfruct g petatur: proinde is venditori denuntiare debet, atq; is à quo pars petitur. g

L. VLPIANVS libro vicēſimoquinto ad Edictum.

Si pignora veneant per apparitores prætoris extra ordinem h ſententias* ſequentes: nemo vnquam dixit dandā in eos actionem re euicta. i Sed ſi dolo rem viliori pretio proiecerunt, tunc de dolo actio k datur aduerſus eos domino rei.

LI. IDEM libro octogeſimo ad Edictum.

Si per imprudētiam l iudicis, aut erroré m emptor rei victus eſt, negamus auctoris n dānum eſſe debere. Aut quid o refert, ſordibus l iudicis, an ſtultitia p res perierit? Iniuria enim quæ fit emptori, q auctorē r non debet contingere. f

Stipulatio de euictione poteſt committi contra heredem venditoris: licet contra ipſum venditorem nō potuerit committi. Item & heredi emptoris poteſt in plus committi, quàm potuerit ipſi venditori. h. d. cum. §. non mirum.

Si Titius Stichum poſt mortem ſuam liberum eſſe iuſſum vendiderit, mortuo deinde eo Stichus ad libertatem peruenerit: an ſtipulatio de euictione interpoſita teneat? Et ait Iulianus committi ſtipulationem. t quamuis enim Titio* hoc caſu denuntiari pro euictione nō potuiſſet, heredi tamen eius denuntiari potuiſſet. Si quis locum vendiderit, & idem venditor ab herede ſuo voluntate emptoris in eo ſepultus fuerit: actio de euictione intercidit. u hoc caſu enim emptor proprietatem amittet. x Non mirum autem eſt, vt euicto homine, y de euictione teneatur heres, quamuis defunctus non ſimiliter fuerit obſtrictus: z cum & aliis quibuſdam caſibus plenior aduerſus heredem vel heredi competat obligatio, quàm competierat defuncto: a vt cum ſeruus poſt mortem emptoris heres inſtitutus eſt, iuſſuq; heredis emptoris adiit hereditatem. b nam actione ex empto præſtare debet hereditatē: quāuis defuncto in hoc tantum fuit

* *Vide ſententiā ſequentem.*

* *Flo. Tit.*

aliis casib' idem inuenies: vt ab heredib. & cõtra heredes actiones incipiant: vt C. vt act. ab heredi. & contra hered. l. j. & .j. de pact. do. l. pater cum. in fine.

a *Expertus.* & vici. vnde & solutio toti' debiti facta est. vel melius expert' sum, & quidẽ succubui. vnde ꝓpriè obstat exceptio, si agã cõtra alios: quia trãsit ad eos tanquã ad reos debendi & exceptio rei iudic. si socij erant: vt. ĩ. de arbi. l. si duo. Alij ponunt casum quãdo sum cõtra vnũ expertus pro parte: vt agendo in solidũ cõtra alios repellar: vt C. de pact. l. si creditores. & secũdã primũ & vltimũ dic, exceptionẽ intentionis, siue facti: cum solutio ipso iure tollat obligationẽ: vt insti. quib. mo. tol. ob. in princip. vel pone ꝙ venditor decesserit relictis plurib' heredib': vt. ĩ. eo. l. si rem. §. j.

Sciendum est.] C A S V S. Siue vendas, siue dones, siue in dotẽ des, promittere potes de euictione sub pœna dupli. Viuianus.

b *Ex causa.* vt &. j. de iure dotiũ. l. non solũ. nisi ĩ prima obligatione contineatur pecunia: vt. ĩ. de act. empt. l. Iulianus. §. ibidem.

Si fundo.] C A S V S. Vẽdidisti mihi fundũ, in cuius parte erat vinea: in alia pratũ: in tertia, terra aratoria: & certũ pretiũ pro vinea, & certũ pro prato, & certum pro terra fuit cõstitutũ. si vinea euincitur, agit ad duplum vineę. h. d. vsque ad. l. si dictum. Viuia.

c *Si fundo.* si. i. quãuis.

d *Euincatur.* pro diuiso. nam si pro indiuiso, nũquam habetur ratio bonitatis: siue venierit certo pretio, siue nõ: vtpote cum nec bonitatis ratio possit assignari: vt. ĩ. e. l. j. & .ij. & de act. empt. l. si seruum mihi. §. si modus. in prin. §. & ĩ. eo. l. qui fundum. Accur.

e *Si singula.* puta tantum vinea, & tantum pratum, & tantum terra. Accursius.

f *Pro bonitate.* scilicet totius fundi: nec etiã partis euictę. & hoc in actione ex stipu. sed si in ex empto, inspicitur interesse. Acc.

g *Præstandum.* per actionem ex stipulatu.

h *Dolo.* Not. dolum præsumi. sic. ĩ. man. l. si procuratorem. §. dolo. Item hoc in actione ex stipulatu. Quid autẽ in ex empto? quidam non idem: tu dic idem: vt C. e. l. emptor.

i *Non potest.* nisi pacto hoc sit remissum: vt. j. e. l. Herẽnius. Vel nisi steterit per vẽditorem quo minus eidẽ nuntietur. sic. j. e. l. si ideo. §. pen. & facit ad hanc. l. ĩ. man. l. fideiussor. §. si procurator.

k *Qui alienam rem. Desinit.* id est incipit non teneri: vt hic, & infra de solu. l. is qui. & infra de ver. obli. l. decem. & hęc sunt vera, nisi ratione restitutionis contigerit: vt infra eod. l. si cum venditor. §. si is qui.

l *Teneri.* quia non posset amodo euinci, nisi per iniuriam, de qua non tenetur: vt. ĩ. e. l. si per imprudentiam. vel per culpam non opponentis exceptionem: vt. ĩ. eod. l. si rem. §. si duplæ. Item hoc etiam si hypothecaria agitur: quia extraneus possidet: vt not. C. eo. l. si obligata.

m *Tenetur.* propter mendacium: vt. j. de statuli. l. si decem dare vtilis ex empto actio, vt seruus traderetur. Si plures mihi in solidum pro euictione teneantur, deinde post euictionẽ cum vno fuero expertus: [a] si agam cum cæteris, exceptione me esse repellendum Labeo ait.

LII. IDEM libro octogesimo primo ad Edictum.

SCiendum est, nihil interesse, ex qua causa duplæ stipulatio fuerit interposita, vtrum ex causa [b] emptionis, an ex alia, vt committi possit.

LIII. PAVLVS libro septuagesimo septimo ad Edictum.

SI fundo [c] tradito pars euincatur, [d] si singula [e] iugera venierint certo pretio, tunc non pro bonitate, [f] sed quanti singula venierint, quæ euicta fuerint, præstandum, [g] etiam si ea quę meliora fuerint, euicta sint.

Si cum possit emptor auctori denuntiare, non denuntiasset, idémque victus fuisset, quoniam parũ instructus esset: hoc ipso videtur dolo [h] fecisse: & ex stipulatu agere nõ potest. [i]

LIIII. GAIVS libro vicesimo octauo ad Edictum Prouinciale.

QVi alienam rem vendidit, post longi temporis præscriptionem vel vsucapionem desinit [k] emptori teneri [l] de euictione.

Si ex mẽdacio vel taciturnitate venditoris emptor decipiatur: agit de euictione. h. d.

Si heres statuliberũ qui sub conditione pecuniæ dandæ liber esse iussus est, vendiderit, & maiorem pecuniam in conditione esse dixerit, quàm dare ei iussus est, ex ẽpto tenetur: [m] si modò talis est cõditio, vt ad emptorem transiret, id est si heredi dare iussus est seruus. [n] Nam si alij dare iussus, quamuis veram pecuniæ quãtitatem dixerit, tamen si nõ admonuerit alij dare iussum, euictionis nomine tenebitur.

Sententia lata contra absentem, nõ præiudicat venditori, nisi absens fuerit legitimè defensus. Paulus de Castro.

LV. VLPIANVS libro secundo ad Edictum Aedilium Curuliũ.

SI ideo contra emptorem iudicatum est, quòd defuit: nõ committitur stipulatio. magis enim propter absentiam victus videtur, quàm quòd malam causam habuit. [o] Quid ergo si ille quidem contra quem iudicatum est, ad iudicium non adfuit, [p] alius autem adfuit, & causam egit? [q] quid dicemus? vtputa acceptum quidẽ cum pupillo tutore auctore [r] fuit iudiciũ: sed absente pupillo tutor causam egit, & iudicatum est [s] contra tutorem: [t] quare non dicemus committi stipulationẽ? etenim actam esse causam palam est. Et satis est, ab eo [u] cui ius agendi [x] fuit, causam esse actam.

Præsenti autem vẽditori denuntiandum [y] est. Siue autẽ absit, [z] siue præsens sit, & per eum fiat quò minus denuntietur, cõmittetur stipulatio.

Simpliciter obligatus ad promittendum, non tenetur ad satisdandum. hoc dicit.

Qui ne vincere posset fecit, agere nõ videtur.

a *Expertus.* & vici. vnde & solutio toti' debiti facta est. vel melius expert' sum, & quidẽ succubui. vnde ꝓpriè obstat exceptio, si agã cõtra alios: quia trãsit ad eos tanquã ad reos debendi & exceptio rei iudic. si socij erant: vt. ĩ. de arbi. l. si duo. Alij ponunt casum quãdo sum cõtra vnũ expertus pro parte: vt agendo in solidũ cõtra alios repellar: vt C. de pact. l. si creditores. & secũdã primũ & vltimũ dic, exceptionẽ intentionis, siue facti: cum solutio ipso iure tollat obligationẽ: vt insti. quib. mo. tol. ob. in princip. vel pone ꝙ venditor decesserit relictis plurib' heredib': vt. ĩ. eo. l. si rem. §. j.

b *Ex causa.* vt &. j. de iure dotiũ. l. non solũ. nisi ĩ prima obligatione contineatur pecunia: vt. ĩ. de act. empt. l. Iulianus. §. ibidem.

c *Si fundo.* si. i. quãuis.

d *Euincatur.* pro diuiso. nam si pro indiuiso, nũquam habetur ratio bonitatis: siue venierit certo pretio, siue nõ: vtpote cum nec bonitatis ratio possit assignari: vt. ĩ. e. l. j. & .ij. & de act. empt. l. si seruum mihi. §. si modus. in prin. §. & ĩ. eo. l. qui fundum. Accur.

e *Si singula.* puta tantum vinea, & tantum pratum, & tantum terra. Accursius.

f *Pro bonitate.* scilicet totius fundi: nec etiã partis euictę. & hoc in actione ex stipu. sed si in ex empto, inspicitur interesse. Acc.

g *Præstandum.* per actionem ex stipulatu.

h *Dolo.* Not. dolum præsumi. sic. ĩ. man. l. si procuratorem. §. dolo. Item hoc in actione ex stipulatu. Quid autẽ in ex empto? quidam non idem: tu dic idem: vt C. e. l. emptor.

i *Non potest.* nisi pacto hoc sit remissum: vt. j. e. l. Herẽnius. Vel nisi steterit per vẽditorem quo minus eidẽ nuntietur. sic. j. e. l. si ideo. §. pen. & facit ad hanc. l. ĩ. man. l. fideiussor. §. si procurator.

k *Qui alienam rem. Desinit.* id est incipit non teneri: vt hic, & infra de solu. l. is qui. & infra de ver. obli. l. decem. & hęc sunt vera, nisi ratione restitutionis contigerit: vt infra eod. l. si cum venditor. §. si is qui.

l *Teneri.* quia non posset amodo euinci, nisi per iniuriam, de qua non tenetur: vt. ĩ. e. l. si per imprudentiam. vel per culpam non opponentis exceptionem: vt. ĩ. eod. l. si rem. §. si duplæ. Item hoc etiam si hypothecaria agitur: quia extraneus possidet: vt not. C. eo. l. si obligata.

m *Tenetur.* propter mendacium: vt. j. de statuli. l. si decem dare iussum. & sic ad interesse nomine euictionis: vt. d. l. si decem. nõ ad duplum hoc casu: vt. l. qui libertatis. j. eodem.

n *Seruum.* hoc enim ad emptorem transit: vt. j. de statuliber. l. si statuliber pœnæ. §. statuliber. &. §. si seruus.

o *Si ideo contra emptorem. Habent.* vt supra de inoff. testa. l. qui repudiãtis. in fi. &. l. Papinian'. §. meminisse. in fi. §. ibi, ꝓinde &c. Sed quid si certum est emptorẽ amissurũ fuisse causam, etiam si præsens esset: vel quid si præsens fuit, & allegauit, & testes produxit: sed sententiæ nõ affuit? Respon. in primo non videtur quòd agat de euictione: quia potuit non succumbere: vt. ĩ. de arbi. l. si in tres. & de leg. j. cũ res. §. fin. & secundũ hoc est præsumptio iuris, & de iure. in secundo contra: quia videt stetisse, cũ sic prope sententiã steterit, sicut ignis propeveniens venisse videt: vt. j. quod vi aut clam. si alius. §. est & alia. Itẽ dicas hic quòd abfuit per contumaciã: aliud si ꝓbabili causa: vt C. de cõtra. iu. tu. l. ij. Vel dic ibi derogari præsumptioni huius. l. quia probatur contra. Item hic ꝙ non agit, qui fecit ne vincere posset: vt. j. de re iudi. l. cõtumacia. &. j. de confess. l. certũ. §. si qs absẽte. sic. j. de statulib. l. iij. in fine. Sed nonne absens hodie vincere posset? Respõ. vtique: vt C. de iud. properandum. §. & si quidẽ. &. §. sin autẽ reus. sed tamẽ est idem: quia præsens aliqua allegare potuisset, quibus vicisset.

p *Adfuit.* nomine illius absentis: vt subiicit de tutore.

q *Egit.* id est defendit. & sic ad inferiora.

r *Tutore auctore.* aut cum pupillo, cum auctoritate tutoris fuit cœptum iudicium, & valet etiam si cum solo tutore postea fuit actum: vt hic. aut sine auctoritate, & non valet, nisi sententia sit pro pupillo: vt C. eo. l. cum minores. &. l. non ideo.

s *Iudicatum est.* quod sufficit, siue ipsi, siue pupillo accipiẽti tutor auctoretur: vt. j. de adminis. tutorum. l. j. §. sufficit. Accur.

t *Contra tutorem.* & per consequens cõtra pupillum absentem.

u *Ab eo.* scilicet tutore.

x *Agendi.* id est defendendi.

y *Denuntiandum est.* de hac denuntiatione dixi plene supra eo. l. si rem quam. §. finali. Accursius.

z *Absit.* quia sit extra continentiã vrbis: vt infra de verb. obliga. l. si absentem.

Si dictum fuerit.] C A S V S. Si promisisti mihi quartam vel triplum nomine euict. sub pœna quadrupli: quoniam postea facere non vis, agam actione ex empto informata, vt facias: nõ tamen fideiussorem dare teneris. [S I C O M P R O M I S E R O.] Emeram Stichum bona fide: & sic cœperã vsucapere: deinde incepi scire alienum, quod mihi nõ nocebat. sed si desij possidere spõte, & sic desij vsucapere, si postea mihi euincitur, cum ad me possessio earũ redierit, vel cũ eo egerim alio possidẽte, & succubuerim, de euictione nõ ago. [I N S T I P V L A T I O N E.] Si vẽdo tibi seruũ, vt securior sis de euic. debes dicere cũ stipularis de euic.

de euic. ꝓmittis, ꝙ non euincetur ſeruus, vel pars eius: quia neque verũ eſt ſeruũ euictũ, ſi tãtũ pars euincitur. [*SI PRAESENTE.*] Si vendis mihi ſeruũ, & quæſtio mihi moueatur ꝓ eo: debeo tibi denũtiare vt me defendas. ſi te non inuenio, poſſum denuntiare procuratori tuo &c. Cætera plana ſunt.

LVI. PAVLVS libro ſecundo ad Edictum Aedilium Curulium.

SI dictum fuerit vendẽdo vt ſimpla[a] promittatur, vel triplum, aut quadruplum promitteretur: ex empto perpetua actione[b] agi poterit:[c] non tamen (vt vulgus opinatur) etiam ſatisdare debet qui duplam promittit: ſed ſufficit nudá repromiſsio:[d] niſi aliud conuenerit.

Not. duo ex textu ibi, nulla neceſſitate cogente. Primo, quòd ſi quis cogitur compromittere ex forma ſtatuti, quòd ſtipulatio de euictione non committitur: quia illud fecit neceſſitate cogente. Item ſi quis ſpõte non compromiſerit, ſed iurisdictione iudicis prorogauerit, vel in iudicem non ſuum conſenſit: quòd non committitur ſtipulatio: quia nulla neceſſitate cogente id fecit. Bartolus.

Si compromiſero, & contra me data fuerit ſententia: nulla mihi actio[e] de euictione danda eſt aduerſus venditorem. Nulla enim[f] neceſsitate cogente id feci.[g] In ſtipulatione duplæ, cum homo venditur, partis adiectio neceſſaria eſt: quia non poteſt[h] videri homo euictus,[i] cũ pars eius euicta eſt. Si cum poſsit vſucapere[k] emptor, non cepit,[l] culpa ſua hoc feciſſe videtur. vnde ſi euictus eſt ſeruus, non tenetur venditor. Si præſente promiſſore qui de euictione promiſit, & nõ ignorante, procuratori[m] denuntiatum ſit, nihilo minus promiſſor tenetur. Simili modo tenetur & qui curauit ne ſibi denuntiari poſſet.[n] Sed & ſi nihil venditore faciẽte emptor cognoſcere vbi eſſet non potuit, nihilo minus committitur ſtipulatio.

Pupillo[o] etiam ſine tutoris auctoritate poſſe denuntiari, ſi tutor non apparet, ex duplæ ſtipulatione, benignius receptum eſſe Trebatius ait.

Nõ dicitur eſſe in culpa ille qui minus ſubtiliter perquirit de iure auctoris ſui. Bar. & ibi. d. Licet ſententia lata ſit contra emptorem: ſi tamen res non eſt ablata, nec auferri poteſt, non agit de euictione. ibi. d.

LVII. GAIVS libro ſecundo ad Edictum Aedilium Curulium.

HAbere licere rem videtur emptor, & ſi is qui emptorem in euictione rei vicerit, ante ablatam vel abductam[p] rem ſine ſucceſſore deceſſerit: ita vt neque ad fiſcum bona peruenire poſsint, neque priuatim à creditoribus diſtrahi. tunc enim nulla competit emptori ex ſtipulatu actio: quia rem habere ei licet.[q] Quod cum ita eſt, videamus num & ſi ab eo qui vicerit, donata legatáve res fuerit emptori, æque dicendum ſit ex ſtipulatu actionem non naſci,[r] ſcilicet ſi antequam abduceret vel auferret, donauerit aut legauerit:[ſ] alioquin hac denuntiatione dic vt ſupra eo. ſi rem. §. ſi.

Abere licere.] CASVS. Vendidiſti mihi fundũ, & promiſiſti habere licere. venit Titius, & agit contra me rei vin. & obtinuit: ſed ante executionẽ deceſsit, ſic quòd nõ apparet qui petat executionẽ fieri. quæritur an ſit commiſſa ſtipulatio? Dicitur quòd non. Idem dicit ſi dictus Titius victor mihi legauit rem illã antequã ꝓ executionẽ mihi auferretur. ſecus ſi poſt. Vi.

a *Simpla.* pacta enim talia valent: vt. j. e. l. ſi plus. in prin. & poteſt dici vt hic ſit diſtinctio legis: ac ſi dicat, cõuenit inter cõtrahentes, ſiue de ſimplo, ſiue de duplo, ſiue de triplo, ſiue de quadruplo: certe quod iſtorum conuenit, illud erit ſeruãdũ. ſi autem eſſet paciſcẽtiũ hęc diſtinctio, quia dixiſſet emptor, promittis aut ſimplum, aut duplũ, aut triplum, aut quadruplum: non ſeruaretur quod eligeret alter: ſed qd minimum: vt. j. de verb. ob. l. iter ſtipulantem. §. ſi ſtipulãte. at hic vult ſeruari conuentionem per actionẽ ex empto informatã ab hoc pacto incontinẽti appoſito. nã datur hæc ex empto etiam ad quadruplũ ꝓmittendum: vt. ĩ. e. emptori. §. ſi ſimplã. Alij dicunt ꝙ hic eſt diſtinctio paciſcẽtium, quaſi ipſi poſsint ſic paciſci, & eligere poſsint quã partem voluerint, vel actor, vel reus: & hoc per. l. j. de verb. ob. l. in cõuẽtionalibus. in prĩ. prima verior eſt. Sed quomodo maxime ſecundum primũ intellectũ ſtipulatio ſit vltra duplũ: vt. C. de ſcn. quæ pro. l. j. §. ſãcimus. quæ eſt cõtra? Solu. ibi de intereſſe ſingulari, quod non excedit duplum communis intereſſe per iudicis æſtimationem: hic autem partes taxauerũt: vnde hoc labore iudicem releuauerunt. Item eodem modo eſt cõtra ſupra de act. emp. l. Iulian°. §. ibidem. ſed ibi pœna accedit loco quãtitatis: hic autem loco rei emptæ. Sed vſq; ad quã ſummã poterit emptor ſtipulari? Reſpon. vſque ad quadruplũ, cum apponatur per hæc verba, duplũ &c. vt inſti. de act. §. omnes. ſicut & aliàs. C. de ſpõ. l. mulier. §. fina. ſecus ſi certa quãtitas, puta. c. qa tũc quantũ vult: vt inſti. de inuti. ſtipu. §. alteri. &. j. de verb. ob. l. ſtipulatio iſta. §. alteri. poteſt etiã hæc lex intelligi quòd egiſſent partes vt ſimpla tantum promitteretur: tamẽ per errorẽ pl° eſt promiſſum. certe agitur ex empto. ſ. ad ſimplum. & facit pro hac poſitione. ĩ. ſi quis cau. ſed & ſi. §. fina. Item contra. j. de iure fiſ. l. ſi procurator. Solu. ibi ſpeciale.

b *Actione.* informata, vt ſecundum pacta fiat promiſsio. Vel dic, promittatur dicto pacto.

c *Poterit.* poteſt opponi, hæc ſtipulatio eſt prætoria: vt infra de prætо. ſtipu. l. j. §. ſtipulatio. ergo nõ poteſt addi, vel detrahi: vt infra de verb. ob. l. in cõuentionalibus Solu. hoc verum, niſi vt lex ꝓmittit: vel hic non addit niſi volente vtraque parte: vt hic.

d *Repromiſsio.* vt ſupra eo. l. emptori. §. ſi. & infra de prætо. ſtipu. l. j. §. ſtipulatio duplæ.

e *Actio.* niſi volente venditore fiat: arg. ĩ. ad legẽ Rho. de iac. l. ij. §. ſi cõſeruatis. in fi. §. Item dic, nulla ex ſtipulatu, ſed ex empto ſic: arg. ĩ. e. titu. ſi rem. in prin.

f *Nulla enim.* nec enim pro omnia ſententia arbitri eſt ſententia: vt. ĩ. de his qui notan. infa. l. quid ergo. §. ex compromiſſo.

g *Feci.* ſcilicet reſtitui. Sed quid[a] ſi in iudicem ordinarium, cui non eram ſubiectus, conſenſi? Reſpon. Ioan. idem quod in arbitro, ratione huius legis. Item quid ſi plures erãt mihi ordinarij, & vnum elegi? Reſpon. non idem: quia hoc fit ex neceſsitate: vt ſupra loc. in naue. & not. hic non agi de euictione, niſi ꝓ ſententiam euincatur iudicis: vt &. ĩ. de rei vin. vtique. Sed contra ſupra eo. l. ſi mancipium. §. ſi cõmuni diuidundo. Solu. & ibi fuit ſententia iudicis.

h *Non poteſt.* ſpeciale in homine ſecundum Io. ſec° in equo, & cæteris indiuiduis: & ſec° in fundo: vt. ĩ. e. l. j. & ibi plene de hoc dici.

i *Euictus.* de quo ſolo tenetur: nõ de parte ex ſtipulatu.

k *Si cum poſſet vſucapere.* Sed quid ſi non potuit, quia malam fidem habuit? Reſpon. poſſet diſtingui forte, ſubtiliter quæſierit, an vltro ſibi aliquis retulerit: vt primo caſu videatur eſſe in culpa, ſecũdo nõ: vt infra de lega. iij. fideicommiſſa. §. ſi rem.

l *Cepit.* deſinẽdo poſſidere. Accurſius.

m *Procuratori.* ſi autẽ abſente, ſufficeret ſuo ꝓcuratori, licet idem vẽditor ignoraret. idẽ ſi nulli, cum procuratorem non haberet.

n *Poſſet.* vt. j. quod vi aut clã. l. j. §. ſed & Ariſto. quid ſi nõ denũtiaui, ſed vẽditor quia mihi ꝓ indiuiſo vel in duplo partem vẽdiderar, ſimul eſt[b] mecum conuentus de facto à Titio rei vindi. & in iudicio pariter probationes præſtitim°? Reſpon. eũ conueniri poſſe: vt ar. j. eo. l. Herennius. §. pe. & j. de mateſt. Lucius. in fi. & de

b *Not. glo. ſing. ad hoc propoſitum, quòd denũtiatio non debet fieri venditori qui ſimul & ſemel fuit conuẽtus in iudicio cũ emptore. Bolo.*

o *Pupillo.* immo videtur quòd nõ, ſicut nec ab eo cautio damni infecti exigitur ſine tutore: vt infra de dam. infec. ſi finita. §. ſi pupill°. nec in mora cõſtitui, niſi tutor cũ eo interpelletur: vt. j. de verb. obli. l. ſed ſi ex ſtipulatu. quæ ſunt contra. Sol. hic in fauorem pupilli dictum eſt: vt ſi ſaltem pupillo, cum poſsit, non denũtietur, emptor non agat. ſed ibi nõ prodeſt, vt ſolus teneatur ex ſtipulatu, vel ex mora: qa op° eſt adeſſe tutorẽ: vt ibi. arg. ĩ. de act. emp. Iulianus. §. ſi quis à pupillo. & inſti. de auct. tu. §. j.

p *Abductam.* manu militari.

q *Licet.* vt & ſupra de act. emp. l. iiij. j. reſpõ. & ſupra eo. ſi ſeruus venditus. §. j. &. C. de euic. l. iij.

r *Non naſci.* Reſpon. vtique non naſcitur.

ſ *Legauerit.* & ita haberet rẽ. nõ ergo æſtimationẽ petat: vt. ĩ. ſol. ma. ſi vero. §. ſi. Sed videtur ꝙ cõtrouerſia mota ſtatim ſit in mora: & non purgeꝫ, licet poſſes habeat rẽ: vt. j. de verb. oblig. ſtipulatio iſta. §. ſed quaten°. &. §. ſi quis forte. quę eſt cõtra. Sol. refert an is qui promiſit habere licere, moueat controuerſiã, & tũc cõmittatur ſtipulatio ante lit. cõteſta vt ibi. an ali°, & tũc re abducta cõmittitur. Sed illud notandũ. ꝙ vbi ꝓmiſit duplũ re euicta, etſi moueã controuerſiã ego venditor, expectatur tamen ſenten-

a *Iſta glo. eſt ſing. ſecũdu Lado. Rom. in. 2. charta ſingu. 12. ad hoc, quod diſpoſitio. §. nõ habet locum in eo qui prorogauerit: id eſt conſenſerit in iudicẽ non ſuũ.*

ſententia:vt.ĩ.eo.vindicãtem.&.l.ſed ſi ex ſecũdum Azo. *ADDITIO.* Cõclude ex hac glo. ꝙ aut agit ex ſtipulatione habere licere:& tũc refert,moueat cõtrouerſiã vẽditor,vel tertius: aut ex ſtipulatione duplę,& tũc ambulãt pari paſſu,ſecũdũ Bal.hic.

a *Non poteſt.* vt &.j.eo.l.emptori poſt euict.Sed contra.j.de excep.do.ſi fideiuſſor.Solu.ibi fundũ & omne intereſſe paratus erat dare:hic ſolum fundũ. vel hic in alia ſtipulatione quàm ibi:vt dices infra eo.l.emptori. Accurſius.

HEres.] CASVS. Teſtator legauit mihi ſeruum in genere:heres tradidit mihi Stichũ, & promiſit de euic.quia credebat hereditarium:tandem eſt euictus mihi:agam actione prima ex teſtamento, ac ſi non eſſet mihi traditus. Vi.

b *Nominatim.* id eſt in genere. ſi autem certꝰ eſt,talis dãdus eſt qualis eſt:vt.j. de le.j.ſi à ſubſtituto &.l.ſi legati ſerui.&.l.ſi ſeruus Titij &.l.ſi dñs.§.j.& ſupra eo.ſi is qui.niſi ſciens alienã,vel niſi cõiunctæ pſonæ: vt inſti. de leg.§.non ſolũ. Et hæc vera, ſi denuntiauit heredi ante iudicium: vt.j.de leg.iij.l. qui concubinã.§. heres. aliter in vẽditiõe: vt ſupra eo.ſi rem.§.ſi. Vel pone iudicium ꝙ ſententia, quod rutius eſt,quia promptum eſt iura iurib' concordare.Item quod dicitur, in ſeruo in genere relicto,idem in ſubalternatione: vt.j.de leg.j. quæ de legato.Ac.

SI res.] CASVS. Emi à Titio domum pro.c.deinde deceſſit. quidã (puta Seius) me heredem inſtituit, & à me legauit illã domũ dandã Cornelio.poſtea eſt euicta per dominum.quæritur an Cornelius poſſit de euictione agere contra aliquem? Et dicit quòd non.nam contra me non,quia in ſpecie fuit legata.contra Titium à quo emi,nõ, niſi in duobus caſibus. primus quando ceſſi iura mea Cornelio contra Titium.Item in alio quãdo cedo coactus, quia teſtator meus mihi iniunxit vt cederem:quo caſu teneor cedere bona hereditaria quæ ob ipſum ſunt hypothecata.

c *A me* herede inſtituto à quodam.

d *Niſi ceſſe.* gratuito ſcilicet ſpontanea volũtate mei,qui ſum heres:ſed nec ego videor agere poſſe,niſi in caſu:vt infra eo.l. pater.Sed nũquid cogar cedere,quia ſine meo incommodo eſt? Reſpon.vt no.ĩ.eo.l.in creditore.Item quod eſt inutile mihi, aliis eſt vtile:vt not.C.de iure do.l.ſi.in princ. nec mirum,quia plerumque alter vendit,& alter tradit,& alter de euic.tenetur, vt creditor & iudex.

e *Caſu.* ſubaudi,in quo.

f *Hypothecas.* tacitas ſcilicet in rebus defuncti, qui heredem rogauit cedere actiones:vnde heres habet neceſſe cedere.

g SI *in venditione. Oporteat.* hoc cum fuit dictum,vel ex certa ſcientia fuit omiſſum ne dupla promitteretur vel præſtaretur.alioquin agetur perpetuo vt dupla promittatur:vt ſupra eo.l.ij.& ſupra.e.l.emptori.§.ſi.

h *Et ex natura.* & pro id eſt.Vel dic,ſtipulatus erat à vẽditore

ſemel commiſſa ſtipulatio reſolui non poteſt. a

Quando ſeruus legatur in genere, & traditur alienus, agitur ex teſtamento remiſſa. Bartolus.

LVIII. IAVOLENVS libro primo ex Plautio.

HEres ſeruum non nominatim b legatum tradidit, & de dolo repromiſit: poſtea ſeruus euictus eſt.agere cũ herede legatarius ex teſtamento poterit,quamuis heres alienum eſſe ſeruum ignorauerit.

LIX. POMPONIVS libro ſecundo ex Plautio.

SI res quam à Titio emi,legata ſit à me: c nõ poteſt legatarius conuentus à domino rei,venditori meo denuntiare: niſi ceſſæ d ei fuerint actiones, vel quodam caſu e hypothecas f habeat.

LX. IAVOLENVS libro ſecundo ex Plautio.

SI in venditione dictum non ſit,quantum vẽditorẽ pro euictione præſtare oporteat: g nihil venditor præſtabit præter ſimplam, euictionis nomine:& ex natura h ex empto actionis, hoc quod intereſt. i

LXI. MARCELLVS libro octauo Digeſtorum.

SI quod à te emi,& Titio vẽdidi, voluntate mea Titio tradideris:de euictione te mihi teneri,ſicuti ſi acceptam k rem tradidiſſem,placet.

LXII. CELSVS libro viceſimoſeptimo Digeſtorum.

SI rem quæ apud te eſſet, vẽdidiſſem tibi: quia pro tradita habetur, l euictionis nomine me obligari placet. Si ei qui mihi vendiderit, plures heredes exſtiterunt, vna m de euictione obligatio eſt: omnibúſque denuntiari, n & omnes defendere o debent.ſi de induſtria non venerint in iudicium, p vnus tamen ex his liti ſubſtitit: q propter denuntiationis r vigorẽ,& prædictam abſentiã,omnibus vincit,aut vincitur: ſ rectéque cum cęteris agam,quòd euictionis nomine victi ſint.

Si fundũ in quo vſusfructus Titij erat,qui ei relict' eſt quoad viueret, t detracto u vſufructu ignoráti mihi vẽderis,& Titius capite deminutus fuerit, & aget Titius ius ſibi eſſe vtẽdi fruendi, x competit mihi aduerſus te ex ſtipulatione de euictione actio: quippe ſi verum erat y quod mihi dixiſſes in vẽditione, rectè negarem Titio ius eſſe vtendi fruendi.

LXIII. MODESTINVS libro quinto Reſponſorum.

HErennius Modeſtinus reſpondit,nõ obeſſe ex empto agẽti,quòd denuntiatio ꝑ euictione interpoſita nõ eſſet,ſi pacto ei remiſſa z eſſet denũtiãdi neceſſitas. Gaia Seia fundũ à Lucio Titio emerat:& quæſtione mota fiſci nomine auctorem laudauerat, † & euictione ſecuta fundus ablatus,& fiſco adiudicatus eſt vẽditore a periculũ euictionis præſtari ſibi,ſed non in certã quantitatem, aget ergo in ſimplũ ex ſtipulatu,& ex empto ad intereſſe. Ac.

i *Intereſſe.* Not.naturã actionis ex empto eſſe,vt detur ad intereſſe:vt.C.eo.l.nõ dubitatur.&.ĩ.de actio.ẽpt. Titi⁹.in fi.

k SI *id quod à te. Acceptam.* quaſi breui manu:vt ſupra ſi cer.per. l.ſingularia.in fine.

SI rem.] CASVS in §.ſi ei. Titius vendidit mihi fundũ ꝑ.c. qui decedens tres habuit heredes:omnes in ſolidum tenentur defendere,nõ tamẽ quilibet poteſt defendere pro tertia. Secũdo dicit,aliis ceſſantib⁹ ſtudioſe,hic ſi vincit,omnibus ꝓdeſt: ſi perdit, omnib⁹ nocet:vt quaſi re legitime euicta de euictione agã & contra alios. [SI FVNDVM.] Vẽdidiſti mihi fundum in quo vſuſ fruc.erat Titij,ſic vt licet capite minueretur, eſſet tamen ei repetit⁹, puta quoad viuet.ſi vẽditione autẽ dixiſti vſumfru. eſſe Titij,ſed non dixiſti qualitatem ſicut erat. poſtmodum Titius capite minuitur. ego nolo habere vſumf. uc.Titius retinet ex repetitiõe. ego contra venditorẽ meũ agam in quantum intereſt nõ fuiſſe Titio repetitũ, vel ad duplã vſusfruct. ſi ſtipulatus ſim. Viuianus.

l *Habeatur.* vt inſti.de re.diui.§.interdum.

m *Vna.* ſecũdũ quod nos ſimpliciter ſequiñ.

n *Denuntiari.* quia in ſolidũ vnicuique denuntiandum eſt, licet partis pręſtatio quemlibet liberet:vt infra de verbo. obliga.l.cũ ex cauſa.&.l.in executione.§.in ſolidum.

o *Defendere.* q.d.non ſufficit quoſdam ſuas partes defendere, niſi & totum defendant:vt ſubiicit.

† *Quid ſit auctori eſſe laudare, declarat Macrobius lib.6. Satur.c.7.*

p *In iudicium.* omnes.

q *Subſtitit.* in ſolidum:vt ſtatim patet.

r *Denuntiationu.* in ſolidum cuilibet factæ.

ſ *Vincitur.* & hoc caſu recte &c.

t *Quoad viueret.* in quo caſu intelligatur repetitus.

u *Detracto vſufructu.* pro Titio.

x *Fruẽdi.*ſ.ex repetitiõe:vt.ĩ.de vſufr.ſed & ſi quis.§.ſi operas.

y *Erat.* illud ſolũ & totum,ſcilicet quòd ſpecialiter & ſimpliciter pertinet vſusfru.ad Titium,non etiam quoad viueret:hic enim ſemel amiſſum reſumit:vt.ĩ.qui.mo.vſusfru.amit.l.iij.

z HErennius. *Remiſſa.* remittentibus enim &c. vt ſupra titu. j.l.quæritur.§.ſi venditor.

a *Venditore.* ergo eo abſente tenetur appellare etiam in mala cauſa,quia in bona tenetur & eo pręſente:vt.C.de admi.tuto.l. ſi bonã.ſed an debet ꝓſequi? forte non,ad inſtar ꝓcuratoris: vt C.de procu.l.inuitus.& quod in ſi.hui⁹.l.dicit,in bona cauſa dicit,& quãdo non tenetur appellare. *ADDITIO.* Prodeclaratione iſtius glo.die ſecundũ Bald.hic ꝙ aut emptor habet malã cauſam,quia vere res eſt petẽtis,& ſic non credo ꝙ appellare teneatur,cũ etiã ſine ſententia poſſit reſtituere:vt no.ĩ.de negot.geſt.at qui natura.§ cũme.&.ĩ.mãda.Quintus.& hoc dico, ſiue vẽditor ſit pſens,ſiue abſens:licet glo.cõtra.Si vero habet bonã cauſam

cauſam:ſi præſens ſit vẽditor,nõ credo q̃ appellare teneatur,vt hic.Si vero ſit abſens,tenet appellare,vel denũtiare vt appellet: vt.ſ.mãda.ſi procurator.§.ſi ignorãtes.Sed in eo quod dicit,ſi emptor habet bonã cauſam,q̃ non tenetur appellare preſente vẽditore,videi falſum,quia hic ſententia fuit iniuriosa,ergo nõ nocet venditori:vt.l. ſi p imprudentiã.ſ.eo. nec ſua pſentia auget obligationẽ & ideo iſtud dictũ non eſt verũ, vbi cõſtat q̃ bonã cauſam habebat,ſed eſt verũ in dubio,quãdo non cõſtabat hoc,nec cõtrarium. & ita teneatis ſecundum Bal.hic.

a *Preſente.*facit enim pſẽtia:vt.ſ.e. ſi ideo.§. ſi.& dic preſente,ſcilicet tempore ſententię. & ſic potuit appellare.

b *Appellauit.*quando nõ habebat neceſſe:vt ſ.poſuit.& ita refertur non appellauit,an appellauit, ſed vitio ſuo perdidit cauſam.

c *Ex præſcriptione.*quæſtra fatales dies nõ eſt proſecutus appellationẽ,ideo bona videtur fuiſſe cauſa:vt.ſ.e.l. ſi ideo.idẽ ſi renuntiauit cauſę,eadẽ ratione.idẽ ſi nõ appellauit quãdo bonã cauſam habuit:vt C.de admi.tuto.l.ſi bonã. & ſic tribus modis videtur perdidiſſe ſuo vitio,quibꝰ cæſibus nõ agit,vt hic,&.ĩ.de fideiuſ.l. exceptione. &.ĩ. ſi cui plus quãm p leg. Fal.niſi.§.ſi legatarius. &.ĩ.manda.ſi procuratorẽ.§. ſi ignorãtes. & ĩ.de ſolu. Stichum aut Pamphilum.§. pe.&.ĩ. eo.l.hoc iure. & præſumo ſemper malam cauſam, ex quo ſemel eſt dãnatus: vnde appellare non tenetur, maxime preſente venditore,ſicut hic dicit.

præſente.[a] quæritur, cum emptrix non prouocauerat,an vẽditorem poterit cõuenire. Herennius Modeſtinus reſpondit, ſiue quòd alienus fuit cũ veniret, ſiue quòd tunc obligatus euictus eſt, nihil proponi cur emptrici aduerſus venditorem actio non competat. Herennius Modeſtinus reſpondit, Si emptor appellauit,[b] & bonam cauſam vitio ſuo ex præſcriptione[c] perdidit,ad auctorem reuerti non poteſt.

Deminutio contingens in re poſt emptionem perfectam,deminuit obligationem de euictione,ſi poſtea pars pro indiuiſo euincatur: ſecũs ſi tota:ſed augmentum non auget ſiue tota ſiue pars euincatur. & ſi contingat deminutio, & poſtea augmentum: non inſpicitur augmentum ſecuta partis euictionẽ.h.d.vſque ad.§.cæterum.Primo loquitur quando fundus mille iugerum venditus fuit deminutus in ducenis, poſtea in totidem auctus.Secunda ibi.nam & econtrario.Tertia ibi, quæſtum. In primo dic, Quando pars eius quod remanſit, euincitur: inſpicitur quotam partem illud faceret de toto ſi nil deminutum eſſet, & pro illo agitur.non autem inſpicitur quota pars de toto pertinebat ad euincentem. Si verò totum euincatur quod remanſit: tunc totum econtra inſpicitur, & agitur pro toto, ſicut ſi in nihilo deminutum totum euictum fuiſſet. In ſecundo dicitur quòd ſiue totum ſiue pars etiam euincatur,non agitur pro augmento. & videtur idem vt pro eo quod auctum fuit, & de eo quod remanſerat poſt demanationem,ac ſi ſimul auctum fuiſſet.

LXIIII. PAPINIANVS libro ſeptimo Quæſtionum.

EX mille iugeribus[d] traditis ducenta flumen abſtulit. ſi poſtea pro indiuiſo ducenta euincãtur: duplæ ſtipulatio pro parte quinta,[e] non quarta,præſtabitur.nam quod periit:damnum[f] emptori, non venditori attulit. Si totus fundus quem flumen deminuerat,[g] euictus[h] ſit: iure non deminuetur euictionis[i] obligatio, non magis quàm ſi incuria fundus aut ſeruus traditus deterior factus ſit. Nam & econtrario non augetur quantitas euictionis, ſi res melior fuerit effecta. Quòd ſi modo terræ integro[k] qui fuerat traditus,[l] ducenta iugera p alluuionem acceſſerũt, ac poſtea pro indiuiſo pars quinta[m] totius euicta ſit: perinde pars quinta præſtabitur, ac ſi ſola ducenta[n] de illis mille iugeribus quæ tradita ſunt,fuiſſent euicta: quia alluuionis[o] periculum non præſtat[p] venditor.

Quæſitũ eſt,ſi mille[q] iugeribus traditis, periſſent ducenta, mox alluuio per aliam partem fundi ducẽta attuliſſet,ac poſtea pro indiuiſo quinta pars euicta eſſet:pro qua parte auctor teneretur. Dixi,conſequens[r] eſſe ſuperioribus, vt neque pars quinta[s] mille iugerum,neque quarta[t] debeatur euictionis nomine,ſed perinde[u] teneatur auctor,ac ſi de octingentis illis reſiduis ſola centũ ſexaginta[x] fuiſſent euicta.nã reliqua quadraginta[y] quæ vniuerſo fundo

d *Ex mille iugeribus.* Mille iugera vẽdidi tibi.in his quartã partẽ habebat Titius.ſ.ccl.primo flumen abſtulit tibi.cc.demũ Titius petiit quartã mille.ſ.ccl.ſed tu in quarta ducentorũ q̃ flumen abſtulit,& quæ periit,repuliſti Titiũ.in.l.agis contra me p quarta mille,quæ petunt ad Titiũ.non potes,quia tibi emptori periit quarta ducentorũ,vt de euictione non agas quã abſtulit flumen,nõ mihi:vt ob id non tenear p euictione,niſi p quinta mille, id eſt.cc. & ſecundum hunc modũ ꝓceder in ſequentibus rñ.Ac.

e *Pro parte quinta.*ſ. mille,non pro quarta mille, qđ eſſet.ccl. Et no.hic& ex ſequẽti rñ. q̃ nõ eſt eadẽ ratio totius ad partem.Alij dicunt pro parte octingentorum, vt quartam intelligat euicciſſe tam de illis quę flumen abſtulit,quàm octingentis.quod non placet. *Totius ad partem non eſt eadem ratio.*

f *Damnum.* Putabatur perire venditori quod fluminis impetu periit, quando.cc.euicta ſunt p indiuiſo:ſicut quando poſt deminutionẽ totꝰ ager eſt euictꝰ: vt §.j.dicitur.ſed non eſt ita.Sed q̃ eſt ratio?Rñ. hic q̃ cũ.cc.ſint euicta p indiuiſo,nõ debet agere ob hoc quod flumen abſtulit,qa adhuc poteſt ei reſtitui p alluuionẽ quod pdidit: vt ad ipſum dãnũ ptineat,ad quẽ ſpectat emolumentũ.at vbi fundꝰ eſt totus euictus, ad venditorẽ ſpectat dãnũ,quia emptori p alluuionẽ nihil accreſcere poteſt,cũ fundũ nõ habet. Azo. Vel dic,etſi flumẽ nihil accepiſſet, tamen totũ fuiſſet euictũ.hoc non placet.

g *Deminuerat.*ſ. prius.

h *Euictus.*ſ. poſtea.

Sed quid ſi pars primo periit chaſmate,deinde totum quod ſupereſt euincitur:& an idem in grege ſi quinque pecora primo perierint, & quod ſupereſt euincitur? & videtur in omnibus idem:vt ſupra de leg.& ſenatuſcon.l.non poſſunt. Accurſius.

i *Euictionis.*in actione ex ſtipulatu de dupla.aliter in actione ex empto:vt.ĩ.de actio.emp.l.Titiꝰ.§.ſi.quæ eſt contra.&.ĩ. eo. l.euicta re ex empto.Item hic de augmento quod ſuperuenit poſt.de eo vero quod ante euictionem,dic vt diximus.ĩ.e.l.j.

k *Integro.*id eſt mille iugerum,vt ſubiicit.

l *Traditum.* cuius totius quinta erat Titij.

m *Quinta.* ſcilicet.ccxl.

n *Ducenta.* quinta mille.

o *Alluuionis.* id eſt.xl.quæ ſunt euicta de ducentis,quæ accreuerunt:quorum ſunt quinta portio.

p *Non præſtat.*duplæ ſtipulatio:quod in actione ex empto præſtitit:vt ſupra eo.l.euicta.quæ eſt contra.

q *Mille.* in hoc caſu quinta erit Titij.

r *Conſequens.* immo videtur potius contrarium in prin.§. ſi totus.ſed conſequens ei quod in alluuione dicitur.

ſ *Quinta.* quæ erant.cc.

t *Quarta.* quæ erant.ccl.

u *Perinde.*q.d.ſicut quando nil accreuit,non tenetur auctor ſic & quando reaccreuit.nam &c.

x *Centum ſexaginta.* quæ ſunt quinta octingentorum.

y *Reliqua quadraginta.* quæ ſunt quinta ducentorum.

EX mille.] In princip. huius.l.ponit gl.hũc caſum vſq; ad.§.ſi totus.[SI TOTVS.]De fundo flumẽ abſtulit. cc. poſtea euictũ eſt totũ quod ſupererat.agis cõtra me p dupla pretij mille iugerũ,quia ſi aliãs eſſet deteriorat',nõ deminueret dicta dupla,neq; augeret ſi fundꝰ eſſet meliorat'.[QVOD SI.]Pone q̃ vẽdidi tibi fundũ mille iugerũ,in quo quinta erat Titij.flumen adiecit.cc.& ſic ſunt modo mille &.cc.iugera. Titiꝰ euicit tibi quintã.ſ.cc.nũc queritur an teneatur de euictione de illis. Dicit q̃ nõ,ſed tantũ de quinta mille,quia eius quod de alluuione eſt euictũ,nõ præſtat venditor periculũ [QVÆSITVM.] Vẽdidi tibi fundũ mille iugerũ,in quo Titius habebat quintã. flumen abſtulit.cc.p alluuionem.cc.attulit.poſtea Titius euicit quintã totius,& ſic.cc.queritur an in totis.cc.de euictione ages. & dicitur q̃ nõ,ſed in ſola quinta octingentorũ quæ remãſerũt quãdo primo.cc.flumẽ abſtulit,quę ſunt.clx.& ſic p.v.ducentorũ quę attulit flumẽ,non tenetur vẽditor.ſ[CÆTERVM.] Dicit q̃ hæc vera ſunt,quãdo quota fundi euincitur. Cæterũ ſi certus locus fundi euincit,agitur p dupla illiꝰ loci.forte em̃ de meliorib' locis fundi eſt,qđ cõſideratũ eſt.[QVI VNVM.] Ego & Titius habebamus fundũ duorũ iugerũ indiuiſum.vendidi ego Scio vnũ iugerũ pro indiuiſo deſignatũ menſura. dicit q̃ non transfero dominium iugeris ipſius deſignati, ſed dimidiam tantum, cum in qualibet gleba quilibet noſtrum habet dimidiam pro indiuiſo. Idem ſi non deſignaui iugerum integrum,ſed quendã locum non ad menſuram ſorte. Vi.

a *Deceſſerunt.* illi euicti, id eſt pro portione quam habebat in fundo. Accurſius.

b *Intellegi.* q.d. ſicut de mea portione quam euinco. xl. periiſſe intelliguntur tota, ita & meæ portioni. xl. accreuiſſe videntur, quę ego intelligor euiciſſe, quaſi horum periculum quę accreuerũt. & intelligũtur euicta, nec præſtat venditor: ſicut non præſtat eorũ periculum quæ intelliguntur deceſsiſſe mihi euincenti quintam partem octingẽtorum quæ remanſerunt, cum nihil deceſsiſſet.

b *Intellegi.* ideoque non præſtatur euictio. Accurſius.

c *Pro bonitate.* hoc dicitur eſſe verum in actione ex ẽpto, ſed nõ in ſtipulatu. quod falſum eſt: quia i ea habetur ratio bonitatis, nõ vt præſtetur totũ quod pars euicta valet hodie, ſed vt fiat omniũ partiũ collatio. & ita quicquid pars valeat, videbit: vt ſi emi. xx. rẽ quæ erat. xxx. amodo ſcis q̃ in vtraq; parte euicta & nõ euicta tertiam hodie ſum lucratus: & ita econtra ſi decreuerit rei pretiũ, vel pluſquã valeat ſit empta, ſecundum Io.

d *Qui vnum iugerum.* duo erant duo iugera habentes p̃ indiuiſo.

e *Tradidit.* vnum iugerũ mẽſura deſignatum, quod facere non potuit niſi p̃ parte dimidia: quia vt dixit Ir. aut ſolam dimidiã habebat fundi, aut ſolam dimidiam poſſidebat: ideoque alterius partis dominium transferre non potuit.

f *Locum.* non menſuratum.

g *Fundum.* ſcilicet totum, cum dimidia tantum ſua ſit. Ac.

Rem hereditariam.] *CASVS.* Titius fundum ſuum pro. c. obligauit creditori ſuo: qui Titius deceſsit relictis duobus heredibus. hi heredes fundum prædictum vendiderunt, & de euictione p̃miſerunt. tandem vnus heredum ſoluit ſuam partẽ, ſcilicet. l. creditori: & cũ alius non ſolueret, creditor egit cõtra emptorem, & totũ fundum euicit pro. l. non ſolutis. quæritur an emptor poſsit de euictione agere etiam contra eum qui ſuam partem ſoluit? videtur quòd repellet agentem emptorem niſi cedat ei actionẽ contra alium qui ſuam partẽ ſoluerat. ſed hoc remouet, & dicit quòd ei conſulitur per actio. fami. erciſc. contra eum qui non ſoluit, ſicut ſi totum ſoluiſſet, cum vnius negligentia alteri nocere non debeat. Viuianus.

h *Heredes.* ſcilicet debitoris.

i *Pro parte.* pignus dicitur liberari pro parte, non quia pars tãtum teneatur, in ſolidum enim tenetur, ſed quia pro parte debiti, quæ ſoluta eſt, pignus non tenetur: ſed pro parte alia non ſoluta tenetur in ſolidum.

k *Liberaſſet.* ſubaudi, alter non. Accurſius.

l *Euicit.* ab emptore per hypothecariam tanquam duo rei debendi. Accurſius.

m *Idq;.* vt quilibet poſsit conueniri. & ſic ſupple reſpon.

n *Cauſam.* quaſi dicat, non ideo quòd in ſolidum teneantur tanquam duo rei debendi.

o *Exceptionem.* opponendam emptori agenti de euictione, quo caſu recuperat iudicio fami. erciſc. vt ſupra fami. erciſcun. heredes. §. idem obſeruatur.

p *Actiones.* pro dimidia eius quod modo ſoluitur, quam videor ſoluere pro alio.

q *Præſtarentur.* ab emptore, contra heredem conuenti.

r *Propenerentur.* nec ideo fuit exact' vltra quàm iã ſoluerat, q̃

ff. Verus.

deceſſerunt, [a] pro rata nouę regionis eſſe intellegi. [b] Cæterũ cum pro diuiſo pars aliqua fundi euincitur: tametſi certus numerus iugerum traditus ſit, tamẽ non pro modo, ſed pro bonitate [c] regionis præſtatur euictio. Qui vnum iugerũ [d] pro indiuiſo ſolum habuit, tradidit. [e] ſecundum omnium ſententias non totum dominium tranſtulit, ſed partem dimidiam iugeri: quemadmodum ſi locum [f] certum, aut fundum [g] ſimiliter tradidiſſet.

Euicta re per negligentiam quorũdam ex venditoribus, agitur contra omnes, etiã contra non negligentem: ſed ei contra negligentem propria actione ſuccurritur. Itẽ pro eo quod quis ſoluit nomine proprio, cõtra alterum actio non conditur.

LXV. IDEM libro octauo Quæſtionum.

REm hereditariam pignori obligatam heredes [h] vendiderunt, & euictionis nomine pro partibus hereditariis ſponderunt. cum alter pignus p̃ parte [i] ſua liberaſſet, [k] rem creditor euicit. [l] Quærebatur an vterque heredũ conueniri poſsit. idq; [m] placebat propter indiuiſam pignoris cauſam. [n] nec remedio locus eſſe videbatur, vt per doli exceptionẽ [o] actiones [p] ei qui pecuniam creditori dedit, præſtarentur, [q] quia non duo rei facti proponerentur, [r] ſed familiæ erciſcundæ iudiciũ eo nomine vtile [s] eſt. Nã quod* intereſt, vnus ex heredibus in totũ liberauerit pign', [t] an verò pro ſua dumtaxat portione? cum coheredis [u] negligẽtia dãnoſa non debet eſſe alteri. [x]

Succumbens in rei vindicatione directa, non agit de euictione, ſi ſupereſt ſibi Publiciana, vel vtilis rei vindicatio. h. d.

LXVI. IDEM libro viceſimo octauo Quæſtionum.

SI cum venditor admonuiſſet [y] emptorem, vt Publiciana potius, vel ea actione quę de fundo vectigali propoſita eſt, experiretur, emptor id facere ſupерſedit: [z] omnimodo nocebit ei dolus ſuus, nec committitur ſtipulatio. Non idem in Seruiana quoq; actione probari [a] poteſt. hæc enim etſi in rem actio eſt, nudam tamẽ poſſeſſionẽ auocat: [b] & ſoluta pecunia venditori, [c] diſſoluitur: vnde fit, vt emptori [d] ſuo nomine non competat.

A in ſolidum teneretur (nam non vltra partem hereditariam tenebatur) ſed propter indiuiſam cauſam pignoris, vt dixi: quia niſi in totum non poterat liberari. Accurſius.

ſ *Vtile.* id eſt efficax.

t *Pignus.* quo caſu recuperat iudicio fami. erciſc. vt. ĩ. fami. erciſc. heredes. §. idẽ obſeruat

u *Cum coheredis.* ſ. qui ſoluit cõtra heredẽ, qa p̃pter rã affect' eſt dãno in eo quod præſtitit agenti de euictione.

x *Alteri.* vt &. ĩ. de noxa. l. electio. §. ſi. & ĩ. man. l. mãdatũ diſtrahen dorum. in fi.

* *Vulg. quod.*

Si cũ venditer.] *CASVS.* Vendidi tibi fundum, & de euictione p̃miſi. à poſſeſſione ſine tua culpa cecidiſti. volebã vindicare, & ideo mihi denuntiaſti vt aſsiſterẽ. ego dixi, age audacter Publiciana, vel vtili in rẽ. tu verò meo cõſilio nõ credidiſti, ſed directa ſ rẽ egiſti, & ſuccubuiſti. de euictione nõ ages. Secũdo, ſi tibi cõſului vt hypothecaria ageres, & nõ feciſti: nihil o mi' agis de euictiõe. neque em̃ ea tibi cõpetebat, neq; eius pignoris dominiũ p̃ ẽptoré quę rere crediderat. [*SI IS QVI.*] Militis rẽ abſẽtis emi à nõ domino, & preſcripſi, vel vſucepi. tãdẽ miles reuerſus reſtituitur ad vindicãdũ. dicit q̃ & ego reſtituar ad agendũ pro euic. idẽ econtra ſi miles qui emerat à non domino equũ tuũ, vſucepit in militia. nã vt ego reſtituor ad vindicandũ eo reuerſo, ſic & ipſe contra auctorem ſuũ, vt de euic. agat. [*SI SECVNDVS.*] Rẽ alienã vẽdidi Titio, & p̃miſi habere licere, deinde Titi' Seio verus dñs vult euincere, qui Seius denũtiauit ſuo auctori. i. Titio: qui Titius aſſumit p̃curatorem ad defenſionẽ Seij. cũ verus dominus de ſuo iure p̃baſſet, & cum hic defenſor rẽ reddere nollet, condemnatus eſt in æſtimationem litis, ſcilicet defenſori, nõ domino. quæritur ergo an Titius poſſit agere cõtra me ex ſtipulatione habere licere. dicit q̃ nõ: ſed ex empto ad intereſſe agit contra me: qua actione conſequetur dictã litis æſtimationẽ, cum eam rem habere de iure non poſsit à Seio, quem defenditi immo verius, quia actione mãdati contra Seiũ æſtimationem litis præſtitã non habet. [*DIVISIONE.*]

D Tres erãt heredes. vnus erat abſens, ſed habebat domi procuratorem ad alia ſua negotia. duo præſentes cum illo procuratore abſentis diuiſerũt hered. ſed poſtea fundus adiudicatur vni de præſentibus. fuit ei euictus. vnde poteſt agere contra heredes, & act. præſcrip. ver. p̃ euictione ad intereſſe. aget ergo cõtra abſentẽ, ſi ratã habuerit diuiſionẽ, aliàs contra procur. prædictum euictionis nomine, non quãtũ valebat fundus tẽpore diuiſionis. Vi.

y *Admoniſſet.* maxime. nam & ſi non admoniſſet, non committitur ſtipulatio, cum adhuc ſupерſit ſibi Publiciana propoſita rei vin. & eſt contra, vt dixi. ĩ. eo. l. minor. §. ſi ſeruus. licet quidam dixerint contra, vt ibi diximus.

z *Supерſedit.* ſed egit rei vin. directa.

a *Probari.* ſcilicet ſi venditor admonuerit emptorem vt hypothecariam intenderet. Accurſius.

b *Auocat.* ſ. quia penes auocãtẽ nuda eſt. i. ſine dominio, quod intẽdit quærere emptor p̃ emptionẽ: ſed per rei vin. vindicat qs dominiũ, id eſt rem ratione dominij: vt. C. vbi in rem actio. l. j.

c *Venditori.* qui & creditor erat. & ſic, ſoluta ab emptore qui ſoluit pretium.

d *Emptori.* ex hoc ſcilicet quòd ſoluta pecunia venditori, liberatur pignus, apparet quòd emptori ſuo nomine non com-

fff ij petit.

petit.tunc enim alij non ſolueretur pecunia.

a *Petat.* per in integ.reſtit.completa præſcriptione.Accurſius.

b *Poſſeſſori.* directa ceſſante propter præſcriptionem,vel vſucapionem: vt ſupra eo. qui alienam. ſic & in minore qui petit reſtitui:vt ſupra eo.l.minor. Accurſius.

c *Emptori.* militi.ſ.

d *Hominis.*ſ.ſerui.

e *Eo.*ſ.homine.

f *Damnatio.* in litis æſtimatione.

g *Ex ſtipulatu.*ſ.cum ſtipulatus eſt duplũ,ſi rẽ ei habere nõ liceat. nec enim illa committitur ſtatim lata ſentẽtia:vt.ſ.e. habere licere.licet ſit ar.contra.ſ. ſi ſer. vindi.l.j.§.j. Sed ibi ipſe ẽptor ſtipulatur duplũ re euicta,vt ibi non habere licere. vel hic nõ videtur dãnatus,quia nomine alieno dãnatur:ſed videtur ad duplã etiã ꝓ euictione agi:vt.ſ.e.l. euicta.§.j.quæ eſt cõtra.Sol.vt ibi.

h *Non poterit.* à ſuo venditore primo.

i *Ex vendito.*id eſt ex empto aduerſus venditorem primum.

k *Procurator.*i.procurans.aliãs nõ deſideraretur ratihabitio. Vel dic quòd erat ꝓcurator ad alia negotia.

l *Abſentis.*vt ſupra de procu.l. ꝓcurator qui pro euictione.

m *In dominum.* ſicut & ei daretur:vt.ſ.de actio.emp.Iulianus.§.ſi ꝓcurator.Azo.Dic actionẽ ꝓſcri.ver.vt.C. fami.ercif.l. ſi familiæ.

n *Deterioris.* pretij.

o *Excedat.* nã ſi plus valet,tunc creſcit æſtimatio,& decreſcit ſi min⁹ valet.hoc.ſ actione ꝓſcript.ver.ſicut in actione ex empto,quia in vtraquẽ petitur intereſſe.ſec⁹ in actione ex ſtipulatu ꝓ euictione,in qua inſpiciturtẽpus venditionis:vt ſupra.e.l.ex mille.

F EMptori. *Non rectè.* immo videtur ꝙ ſic:vt.ĩ.de do.excep. ſi fideiuſſor.quę eſt contra.Sol. ibi & ĩtereſſe ſi quod erat,& ſeruum parat⁹ eſt prẽſtare.vnde agentem ad rei æſtimationem & ĩtereſſe, repellit:vt ibi.hic autẽ rem tãtum paratus eſt prẽſtare,& ideo ab intereſſe nõ defenditur. ſec⁹ dico in dupla pretij ꝓmiſſa. nã illa ſemel cõmiſſa,nõ reſoluitur poſtea:vt.ſ.e.habere.in fi.Itẽ contra.ĩ. ſol.ma.l.ſi vero negotiũ.§.ſi. vbi dicitur ꝙ

Re euicta per reſtitutionẽ in integrum, vtilis actio de euictione competit.h.d.

Si is qui reipublicæ cauſa abſuit,fundum petat, a vtilis poſſeſſori b pro euictione competit actio. Item ſi priuatus à milite petat, eadẽ æquitas eſt emptori c reſtituendæ pro euictione actionis.

Si emptori res abeſt propter factum ſuũ, non propter euictionem, licet poſtea propter euictionem ſibi abſit æſtimatio,non committitur ſtipulatio dupla ,ſed agit ex empto.hoc dicit.

Si ſecundus emptor venditorem eundemque emptorem ad litem hominis d dederit procuratorem, & non reſtituto eo e damnatio f fuerit ſecuta:quodcumq; ex cauſa iudicati præſtiterit procurator vt in rẽ ſuam datus, ex ſtipulatu g conſequi non poterit: h ſed quia damnũ euictionis ad perſonã pertinuit emptoris, qui mandati iudicio nihil percepturus eſt,non inutiliter ad percipiendã litis æſtimationem agetur ex vendito. i

Ex cauſa diuiſionis debetur euictio: in qua venit intereſſe ſicut ex cauſa venditionis.hoc dicit.

Diuiſione inter coheredes facta,ſi procurator k abſentis l interfuit,& dominus ratã habuit: euictis prædiis,in dominum m actio dabitur, quæ daretur in eum qui negotiũ abſentis geſſit:vt quanti ſua intereſt, actor conſequatur:ſcilicet vt melioris aut deterioris n agri facti cauſa finem pretij quo fuerat tempore diuiſionis æſtimatus, deminuat vel excedat. o

Qui tenetur ad quantitatem reſpectu certæ ſpeciei,offerendo ſpeciẽ non auditur, niſi conſeruet partem alteram indemnem.

LXVII. IDEM libro decimo Reſponſorum.

EMptori poſt euictionẽ ſerui quem dominus abduxit, venditor eundem ſeruum poſt tempus offerendo, quo minus prẽſtet quod emptoris intereſt, non rectè p defenditur.

Qui de euictione non tenetur, etiam vt euicta à pretii petitione non repellitur.h.d.

LXVIII. IDEM libro vndecimo Reſponſorum.

CVm ea conditione pignus diſtrahit,ne quid euictione ſecuta creditor præſtet: q quamuis pretium emptor non ſoluerit,ſed venditori cauerit: A marit⁹ liberat reddẽdo vxori ipſas res quas habuit de hereditate liberti mulieris,licet ĩ eſtimatione fuerit obligat⁹. Sol. illud ex æquitate,vt ibi dicit.& in alio caſu loquitur ibi quàm hic.Ac.

CVm ea.[CREDITOR.]CASVS.Titi⁹ debebat tibi.c.ſub pignore fundi,tu mihi alia.c.animo nouãdi delegaſti mihi Titiũ cũ omni iure.licet mihi euincat fũd⁹ tibi à Titio obligat⁹,nõ ideo cõtra te liberatũ habebit actionem. Viq *Præſtet.* quod ſemp agi ĩtelligitur: vt.ſ.de pig.l.periculũ. &.ſ.de actio.emp.l.ex ẽpto.§. ſententiam.

r *Quo min⁹.*ſec⁹ in his q de euictione tenent, qui.ſ.vt domini vẽdũt: vt.C.eo.ſi poſt. immo & ſi ſoluerũt,repetũt: vt ſupra de act. emp.l. ex empto.§.ſi.

ſ *Per delegationem.* & ſic eſt nouata:vt.ĩ. de noua.l.delegare.

t *Maluit.*Sic⁹ Titio.x. debebat ſub pignore fũdi: Titi⁹ mihi.x.accepi à Titio in ſolutũ nomẽ ſui debitoris cũ pignore.qđ pign⁹ poſtea mihi euincitur.non ago contra Titiũ,quia à me eſt liberatus. Acu *Creditor.*idemq; debitor delegans.

x *Accepit.*l.à delegato.

y *Liberatus.* quã:ũ ad pignora euicta.Sed nũ quid ſaltẽ vt cedat cõtrariam pigneratitiã actionẽ?Rn.videt ꝙ ſic: vt.ĩ.eo.l.in creditore.

z *Habebit.* creditor prædictus.

a QVi libertatis. *Nõ tenebitur.*ſ.ad ĩtereſſe.ſed nũ quid ad pretiũ? Videt ꝙ ſic:vt.ĩ.de act.empt. l.ex ẽpto.i fi.quę eſt cõtra. Sed certe aliud eſt ſi dicat propter vnam cauſam.ſ. libertatis ſe nolle teneri nomine euictionis:in quo caſu nec tenetur ad pretiũ: vt hic.aliud ſi dicat generaliter ſe nolle teneri nomine euictiõis:in quo caſu teneꝛ ad pretiũ:vt ar.ĩ.ſi qs cau.ſed & ſi.§.quæſitũ. & ar.ĩ. de pec.nam quod.§.ſi.

b *Ex præterito.*appoſita.

c *Obtingere.* in futurum.Azo.

d *Præſens.*i. pure, & ſic non eſt ſtatuliber.

e *Conditionem* meliorem: vt ſi.x. dare iuſſum,dixerit.v.debere, & is.x.datis peruenerit ad libertatem:vt.ĩ. eo.ſi fundum.§.ſi.

f *Datam.* à teſtatore.

g *Praualuit.*cũ quęreb⁹,ex ſtipulatu, an ex empto debeat dari.&c.

Ex empto.

Caſum potuit.

† *Hic eſt ſic ſingu. ſecũdũ Ro. fo.13 ſingu. 382. ad hoc quòd licet pactũ fuerit appoſitũ vt nõ teneatur de euictione vẽditor,mẽ tionem.ſi vero quid ſaltẽ vt cedat ſibi ꝓ tenetur ad ꝓtium.ſ vtrum,pãlo eſt ſ.ſibi pa ctũ ꝓ generẽ,vbicũq; euincatur: ſec⁹ ſi ſpecie,vt ſi euicta à tuo patre Petro vel alio,ſibi vendiã non tenetur ad pretium.*

ex empto[a] actionem esse:videlicet quia putabat[b] eũ qui pronuntiasset seruum viginti dare iussum, conditionem excepisse quæ esset in dando.

Si seruo relicta sit libertas si rationes reddiderit:videtur pure relicta si nulla reliqua superstent. ideo si tanquam statuliber vendatur,venditor tenetur. sed si supersint, videtur relicta sub conditione si illa reddiderit.& ideo si maior summa per venditorem exprimatur, ex empto tenetur. secus si tantam summam exprimat.h.d.

Seruus rationibus redditis liber esse iussus est.hũc heres tradidit,& dixit centum dare iussum. si nulla reliqua sunt quæ seruus dare debeat, & per hoc adita hereditate liber fact[c] est, obligatio euictionis contrahitur,eo quòd liber homo tanquam statuliber traditur. Si cẽtum in * reliquis[d] habet,potest videri heres non esse mentitus: quoniam rationes reddere iussus,intellegitur summam pecuniæ quæ ex reliquis colligitur, iussus dare.[e] Cui consequens[f] est,vt si minus quàm centum in reliquis habuerit, veluti sola quinquaginta,vt cum eam pecuniam dederit,ad libertatem puenerit,de reliquis quinquaginta[g] actio ex empto competat. Sed & si quis in venditione statuliberum persuasoriè[h] * dixerit,conditionem[i] autem libertatis celauerit:ẽpti iudicio[k] tenebitur,si id nescierit ẽptor. Hic enim exprimitur,eum qui dixerit statuliberum,& nullam conditionem pronũtiauerit, euictionis quidem nomine non teneri,si cõditione impleta seruus ad libertatẽ peruenerit,sed empti iudicio teneri: si modò conditionem quã sciebat præpositam * esse,celauit:sicuti qui fundum tradit,& cum sciat certam seruitutem deberi, perfusoriè * dixerit, *Itinera, actus, quibus sunt, vtique sunt, rectè recipitur*: euictionis quidem nomine se liberat: sed quia decepit emptorem,empti iudicio tenetur.In fundo vendito cũ modus pronũtiatus deest:sumitur portio[l] ex pretio,quod totum colligendum est ex omnibus iugeribus dictis.

LXX. PAVLVS libro quinto Quæstionum.

EVicta re, ex empto actio non ad pretium dumtaxat recipiendum, sed ad id quod interest,[m] competit.Ergo & si minor esse cœpit,[n] damnũ emptoris[o] erit.

Si res euincatur à genero emptoris,cui in dotem tradiderat,committitur, etiam si dos sit venumsura.h.d.

LXXI. IDEM libro sextodecimo Quæstionum.

PAter filiæ nomine fundũ[p] in dotem dedit. euicto eo, an ex empto vel duplæ stipulatio committatur, quasi pater damnum patiatur, non immeritò dubitatur.[q] Non enim sicut mulieris dos est,ita patris esse dici potest:nec cõferre fratribus cogitur[r] dotem à se ꝓfectam,manente matrimonio.[s] Sed videamus, ne probabilius dicatur,committi hoc quoque casu stipulationem . Interest enim patris filiam dotatam[t] habere,& spem quandoque recipiendæ[u] dotis, vtique si in potestate sit. Quòd si emancipata est, vix poterit defendi statim committi stipulationem, cum vno casu[x] ad eum dos regredi possit. Nunquid ergo tunc demum agere possit,cum mortua in matrimonia filia potuit dotem repetere, si euictus fundus non esset?an & hoc casu[y] interest patris dotatam filiam habere,vt statim cõuenire promissorẽ[z] possit? quod magis[a] paterna affectio inducit.[b]

Pater.] CASVS. Titius filius Seij ꝓ sua filia fundũ in dotẽ dedit,quẽ emerat à nõ domino,qui fund' est euictus à genero Titij. quęritur an statim possit agere Titi' de euictione contra suũ auctorẽ? Videtur ꝙ non, duplici ratione. Prima quia dos est mulieris, & non patris. Itẽ si pater hui' decederet,nõ cõferret dotẽ quã pro filia dederat.ecõtra videtur ꝙ sic:quia interest patris filiã esse dotatam,saltẽ ratione affectionis,& etiã quãdoq; ratione pecuniarij commodi: vt si est in potestate filia,vel etiã emãcipata, & pater est stipulatus.nã vtroque casu ea mortua in matrimonio,competit patri repetitio.an ergo tantũ quãdo pecuniariter interest, agit pater cõtra suũ auctorem:an & quando ratione affectionis tãtũ? & dicit quòd vtrobique. Viuianus.

a *Ex empto.* ad interesse quãti sua interest eũ euictum non esse.Sed contra.ĩ.eo.si fundo.§.fi.Sol.hic interest mea ipsum non esse mentitũ:quia si verum esset quod dixit.f.quòd iussus esset dare.xx.difficilius posset peruenire ad libertatem tantam pecuniã dando,quàm pueniatur cũ.x.dare iussus est.Tutius enim & facilius minorẽ summã offerre & dare potest.supra vero etsi sit mẽtitus,nõ tamen interest mea illud esse verum quod asseuerauit falso,cum facilius dãdo.v. quàm si teneret dare.x.perueniat ad libertatem.nec obstaret quod dicitur.ĩ. de inter.ac.de ætate.§.si cũ. quia ibi mẽtitus est in iudicio. Accursius.

b *Putabat.*ideo putauit ex empto cõpetere actionem,& non ex stipulatu:quia putabat &c.Sed videtur ad duplũ agi:vt.j.de statuli.l.si.x.dare.quæ est cõtra. Sol.non est cõtra, quia ita pũctare debes ibi,ob euictionem dũtaxat duplæ repetitio erit emptori. & quod subiicit,& ex empto, propter mendacium.

c *Liber factus.*vt &.C. de testa.ma.l.cũ testamento.&.j.de condit. & demõ.l.Iulius Paulus.Sed cõtra in.e.ti.l. cum seruus ita. vbi dicitur quòd licet omnia offerat,non tamen est liber nisi leget rationes, & domino cõputet:vt ibi dicitur. Solu. aliud est quãdo nihil debetur,quia tũc pro pure libero habetur: vt hic cum suis concor. & aliud quãdo aliqua debet,quia tũc est cõditionalis: vt ibi,& ar.j. de lib.leg.l.peritor.

d *In reliquis.*relinquere,est debitum ex administratione retinere.vnde & reliqua dicũtur ipsa debita retẽta. vel forte à reliquit deriuatur reliqua.& ꝙ ita sit,probatur hic, & infra de admi.tu.l.qui nominibus.&.l.Lucius.j.respon. Accursius.

e *Dare* . hic aperte tranfit in emptorem: sed quod est in faciendo,non:vt infra de statulibe.pœnæ.§.fi.

f *Consequens.* ratio proportionalitatis totius ad partem.

g *De reliquis quinquaginta.* id est propter. Azo.

h *Perfusoriè.*id est ambiguè,secundum P.

i *Cõditionẽ.*arg.idẽ ĩ eo q causã libertatis recepit:vt ĩ prĩ.hui'.l.

k *Iudicio.* vt.ĩ.de contrahen.emp. Labeo.&.l.cum in lege.

l *Portio.* Verbi gratia,vẽditus fuit ager in specie pro.xij.& asseruit agrũ esse trium iugerũ. ergo ꝓ vnoquoque præsumũtur dari quatuor solidi.& deest vnũ iugerũ.repeteretur portio pretij quæ ꝓ singulis iugeribus data esse credebatur.hic ergo nõ propter bonitatem eius quod deest præstatur euictio:sicuti cũ pars indiuidua rei euinceretur,quia nõ bonitas loci ęstimari potest,qui locus non extat:sed tenetur ex empto eo nomine quod deest. Ac.

m *Euictare.interest.* datur enim ex empto ad interesse:vt dixi.ĩ.eo.si in venditione.

n *Cœpit.* scilicet rei æstimatio.

o *Emptoris.* hoc quantum ad actionem ex empto. aliud si ex stipulatu agatur:vt supra eo.ex mille.§.j. Accursius.

A

B

C

D

* *Vide Budæum hic.*

* *perfunctorie. Bud.*

Reliquere.

Reliqua.

* *propositũ.*

* *perfunctorio. Bud.*

Casum pœnit.

p *Pater filiæ nomine fundum.*quem emerat.

q *Dubitatur* . videtur quòd agere nõ possit.

r *Fratribus cogitur.*i. pater fratribus suis. & sic loquitur in eo casu quãdo hic pater viuẽte suo patre dedit dotẽ pro filia sua,quæ erat neptis ad auũ.filia autẽ ipsa confert,aut minus acciperet de hereditate sui patris: vt.C. de colla.l. dotis. & in auth. qd obtinet. aliàs non agitur quãdo non est euicta:vt.C.de colla.ea demum.

s *Matrimonio.*cũ in bonis patris nõ sit:vt hic, &.j. de colla. bo.filiũ. & de colla.do.l.j.§.fi.

t *Dotatam.* Quãdoq; pecuniariter, quãdoq; sola affectione,& hoc semper est,& ideo semper agit.Accursius.

u *Recipiendæ.*f.habet,ideo tunc pecuniariter sua interest.

x *Vno casu.* si fuit stipulatus sibi reddi,vel pactus:vt.C. de rei vxo.act.§.videamus. Accursius.

y *Hoc casu.*cũ est emãcipata,nõ reuersa ad patrẽ. Azo.sed & ipsa mulier si nõ habet patrẽ,agit in tali casu:vt.ĩ.c.l.si pro re.§.fi.

z *Promissorem.* de euictione.

a *Magis.* quandoque contrariũm. Accursius.

b *Inducit.*quę sola sufficit in huiusmodi cõtractib':vt.ĩ.mã.l. cũ seruus.sed hic est etiã spes rehabendæ dotis quãdoque, vt hic dicit. ꝓ quo vt ratione spei aliqd agat,facit.j.ex quib' cau.ĩ pos. ea.Fulcini'.§.si qs actione.&.j.sol ma.si ab hostib'.&.C.sol.ma. l.dos.Sed videt ꝙ alia ratione agat,nõ affectione tãtũ, sed quia

tenetur de euictione.Sed rñ.nõ ſemp tenet:vt.C.de iure do.l.j.

a *Cvm plures-Spectatur.* ſiue dicas q̃ vniuerſaliter fuit pretiũ ſolutũ,ſiue in ſingulis,æſtimatur eius bonitas.ſed primo caſu etiã quo deprecciata ſunt cætera:vt.ſ.tit.j.ſi plura. Accur.

b *Cautione.* Sed nõne & ſi vnus eſt fund⁹,& pars euincatur,agitur ſiue in totum ſiue pro parte pretium ſit ſtatutum, licet diuerſo modo? Reſpon.ſic: & quod hic dicitur,dic nõ impediri quin agat vt pro pluribus.Ac.

Licet vnum ſit inſtrumentum,& vna vẽditio, ſi tamẽ corpora rerum venditarum ſint diuerſa: vno euicto agitur ac ſi eſſent plura inſtrumẽta,& plures emptiones.h.d.

LXXII. CALLISTRATVS libro ſecundo Quæſtionum.

CVm plures fundi ſpecialiter nominatim vno inſtrumento emptionis interpoſito venierint,non vtique alter alterius fundus pars videtur eſſe, ſed multi fundi vna emptione continentur. Et quemadmodum ſi quis complura mãcipia vno inſtrumento emptionis interpoſito vendiderit,euictionis actio in ſingula capita mancipiorum ſpectatur:[a] & ſicut aliarum quoque rerum complurium vna emptio facta ſit,inſtrumentum quidem emptionis interpoſitum vnum eſt,euictionum autem tot actiones ſunt,quot & ſpecies rerũ ſunt, quæ emptione comprehenſæ ſunt:ita & in propoſito non vtique prohibebitur emptor,euicto ex his vno fundo,venditorem conuenire,quòd vna cautione[b] emptionis cõplures fundos mercatus cõprehenderit.[c]

Heres poteſt ex perſona propria venire contra alienationem factam per defunctũ merito iure. ſed ſi obtineat,de euictione tenetur. Item ſi pars vẽit,poteſt eum per exceptionem repellere.h.d.

LXXIII. PAVLVS libro ſeptimo Reſponſorum.

SEia fundos Mæuianum & Seianum,& cæteros doti dedit.[d] eos fundos vir Titius viua Seia ſine controuerſia poſſedit.poſt mortem deinde Seiæ Sempronia heres Seiæ quæſtionem pro prædij proprietate facere inſtituit. Quæro,cum Sempronia ipſa ſit heres Seiæ, an iure controuerſiam facere poſſit. Paulus reſpondit, iure quidem proprio, non hereditario Semproniam, quæ Seiæ, de qua quæritur,heres exſtitit, controuerſiam fundorum facere poſſe, ſed euictis prædiis eandem Semproniam heredem Seiæ conueniri poſſe, vel exceptione doli mali[e] ſummoueri poſſe.

LXXIIII. HERMOGENIANVS libro ſecundo Iuris Epitomarum.

SI plus vel minus quàm pretij nomine datũ eſt,euictione ſecuta dari[f] conuenerit,[g] placitum cuſtodiendum eſt. Si iuſſu iudicis rei iudicatæ pign⁹ captum per officium diſtrahatur, pòſt euincatur: ex empto contra eum qui pretio liberatus[h] eſt, non quanti intereſt, ſed de pretio dumtaxat,[i] eiúſque vſuris,[k] habita ratione fructuum dabitur:ſcilicet ſi hos ei qui euicit, reſtituere[l] non habebat neceſſe. Mota quæſtione,interim non ad pretium reſtituendum,[m] ſed ad rem defendendam venditor conueniri poteſt. Qui nomen quale fuit vendidit,dũtaxat vt ſit, nõ vt exigi[n] etiã aliquid poſsit,& dolum præſtare cogitur.

Venditor non tenetur ad intereſſe, licet res vẽdita debeat ſeruitutem, niſi fuerit vẽdita vt liberam:nec etiã tenetur,licet eidem nõ deberetur,niſi dictum fuerit deberi.h.d.

LXXV. VENVLEIVS libro ſextodecimo Stipulationum.

QVod ad ſeruitutes prędiorum[o] attinet,ſi tacitę[p] ſecutæ ſunt,& vindicẽtur ab alio:Quintus Mucius & Sabinus exiſtimant, venditorẽ ob euictionem teneri non poſſe.Nec enim euictionis nomine quenquã teneri in eo iure quod tacitè[q] ſoleat accedere: niſi *vt optimus maximúſque eſſet*, traditus fuerit fundus. tunc enim liberum ab omni ſeruitute præſtandum.Si verò emptor petat viam,vel actum: venditorem teneri non poſſe,[r] niſi nominatim dixerit acceſſurũ iter vel actum.[ſ] tunc enim teneri[t] eum qui ita dixerit.Et vera eſt Quinti Mucij ſententia,vt qui optimum maximumq; fundũ[u] tradidit,liberũ præſtet: non etiã deberi alias ſeruitutes,niſi hoc ſpecialiter ab eo acceſſum[x] ſit.

Qvod ad ſeruitutes.] CASVS. Vẽdiditibi fundũ, ignoràs eum ſeruum, cum deberet ſeruitutẽ vicino:qui vicin⁹ poſtea euincit ſeruitutẽ.nõ teneor de euictione ad intereſſe:cum neq; tota res,neq; pars eſt euicta,quãdo huiuſmodi ſeruitus euincit.& hoc niſi dixiſſem optimũ: quia tunc ad intereſſe. Secundo quæritur: ſi vendo fundum,an tenear præſtare eum dominante vicino. & dicit q̃ nõ, etiam ſi dixi optimum maximũ: niſi expreſſe dixi ei deberi ſeruitutem. Lex vltima plana eſt. Vivianus.

o *Quod ad ſeruitutes prædiorum.* Prædiorum ideo dicit,quia ſec⁹ eſt in perſonali,vt puta vſusfructus:vt.ſ.eodem l.ſed & ſi quid.§.ſi vſusfructus.&.l.ſi rem.§.ſi. quę ſũt cõtra.& notari poteſt.j.de leg.j.l.ſeruo legato.§. ſi fundus.

p *Si tacita.* nominaliter ponitur,nõ aduerbialiter. hoc eſt,quia neque venditor neq; ẽptor aliquid dixit de ſeruitutibus,& ita tacitæ ſunt,cũ vterque de eis tacuit,& hoc cũ vẽditor ignorabat ſeruitutes. nam non ad intereſſe tenetur tũc, ſed quãto minoris ẽptorus eſſet,agit: alioquin ad intereſſe:vt.ſ.ti.j.quotiẽs.&.ſ.de act. emp.l. Iulian⁹ ait.&.ſ.eodẽ.l. ſed & ſi quid.Ac.

q *Tacitè.* aduerbialiter. Accurſius.

r *Nẽpoſſe.*ſ.ad duplũ, ſed ex ẽpto:vt no.ſ.de contrahen. empt. cum vẽderes. Vel dic q̃ hic excepit ne teneret nomine ſeruitutis. quod * Io.non placet. Ac.

** expreſſum. Edd.*

a *Singula capita.* ſeparatim.

b *Cautione.* ſtipulatione.

c *Conuenire.* ſolidum.

d *Dedit.* ſub pacto lucrãdæ dotis ſi premoreretur vxor, vt ſequentia locum habeãt, vel fuerint data æſtimata.

e *Doli mali.* vt.C.de rei vin.l. cum à matre. in fi.& de re.al. nõ ali. l.venditrici.Sed videtur quòd non agat,cũ ſua culpa poſſeſſionẽ amiſit,cum exceptionẽ nõ oppoſuit,ſed expectauit agere: vt ſupra eodẽ.l.ſi rem.j.§.ſi duplæ.quæ eſt cõtra.Sol. Cum culpẽt alij te,me laudare neceſſe eſt,cũ habeas lucrũ :vt ſupra eodem titu.l. ſed & ſi exceptio.Item & venditionẽ cõfirmare debet:vt.C.de lib. cau.l. ſi ab eo. quia non videtur emptor domin⁹. Accurſius.

f *Sl plus. Dari.* id eſt reſtitui per actionem ex empto.& idem ſi vltra duplum non ſit dictum.

g *Conuenerit.* non errore,ſed conſenſu:vt ſupra ſi quis cau.l.ſed & ſi quis.§. fi.& .C. de ſpon.l.fin.& ſupra eodem.ſi dictum.& infra titu.ij. euictis.& facit.ſ.de arbi.l.non diſtinguemus.in prin.

h *Liberatus.* vt.C.eodẽ.l. ob cauſam.in fi. vt euenit ſi eo quod ex conuentione venditur:vt.ſ.de diſtra.pign.l.reſcriptum.§.j.

i *Dumtaxat.* immo in omne intereſſe:vt.ſ.de pign.act.l.elegãter.j.reſpon.quæ eſt contra.Solu.vt ibi. Accurſius.

k *Vſuris.* computandis poſt euictionem.

l *Reſtituere.* fructus puta,quia non extabant,vel etiam mala fide conſumpti ſunt:vt.C.de rei vindi.ſi fundum.

m *Reſtituẽdũ.* vt &.C.eodẽ.l.qui rẽ emit.niſi hoc cõuenerit vt mota cõtrouerſia pretiũ reſtituat:vt.C.eo.l.ſiue in libertatẽ.Eſt tamẽ argu.cõtra.ſ.cõmuni diui.ſi ſocius.

n *Exigi.* de facto.ſed vt poſsit de iure exigi, tenetur:vt.ſ. de here. vel act.vendi. ſi nomẽ ſit diſtractum. Sed argu. contra ſupra de dol.ma.l.nam is.

o *Prædiorum.* ideo dicit,quia ſec⁹ eſt in perſonali,vt puta vſusfructus:vt.ſ.eodem l.ſed & ſi quid.§.ſi vſusfructus.&.l.ſi rem.§.fi. quę ſũt cõtra.& notari poteſt.j.de leg.j.l.ſeruo legato.§. ſi fundus.

p *Si tacita.* nominaliter ponitur,nõ aduerbialiter. hoc eſt,quia neque venditor neq; ẽptor aliquid dixit de ſeruitutibus,& ita tacitæ ſunt,cũ vterque de eis tacuit,& hoc cũ vẽditor ignorabat ſeruitutes. nam non ad intereſſe tenetur tũc, ſed quãto minoris ẽptorus eſſet,agit: alioquin ad intereſſe:vt.ſ.ti.j.quotiẽs.&.ſ.de act. emp.l. Iulian⁹ ait.&.ſ.eodẽ.l. ſed & ſi quid.Ac.

q *Tacitè.* aduerbialiter. Accurſius.

r *Nẽpoſſe.*ſ.ad duplũ, ſed ex ẽpto:vt no.ſ.de contrahen. empt. cum vẽderes. Vel dic q̃ hic excepit ne teneret nomine ſeruitutis. quod * Io.non placet. Ac.

** expreſſum. Edd.*

s *Actum.* etiam eo caſu quo dixit optimum.

t *Teneri.* idem eſt in legatis quo ad euictionem ſeruitutis: vt infra de lega.ij. Mæuius.§.placet.ſecus eſt quantum ad euictionem dominij.

u *Fundum.* præſtandum:vt.j.de verb.ſgni.l.qui vt optimus.

x *Acceſſum.* id eſt dictum ſit accedere: vt & ſupra de contrahen.empt.l.in vendendo. Accurſius.

Si alienam.

a *Si alienam. Amitti.* amittitur actio quæ cœpit. sic & supra quibus mo. vsusfruct. amit. l. j.

b *Pro euictione.* quia donasse videor: vt & infra de stipul. ser. l. quod seruus. sicut & manumittẽdo: vt &. ff. eo. l. si seruum cuius.

DE EXCEPTIONE REI VENDITAE.

Quia ipsemet quandoque qui vendidit, vel alius qui similis est sit, vult euincere, ideo de hac exceptione dicit opponenda contra priores. Accursius.

* *In eadem significatione vsurpauit Paulus lib. 2. sent. Venditor si dominus nõ fit, auctoritatis manet obligatus &c. Alciat. lib. 2. Parer. ca. 9.*

MArcellus. Repellendum. vt supra titu. j. l. vindicantem. & supra mandata. l. seruum Titij. & est argumen. q̃ iudex succedẽs victo nõ appellet. Sed cõtra. est, & est ratio, quia hic tenetur vẽditor re reuocata, sed iudex non tenetur sententia retractata.

d *Hac exceptio.* f. intẽtionis, nõ actiõis, quia nullam habet. Azo.

e *Soluatur.* nam tunc ad agẽdum admittitur: vt hic. sed argumẽ. cõtra. ff. de Pub. si quis. Solu. ibi erat pretium solutum.

f *Exceptio.* nisi quod deest, mihi præstetur: vt supra man. diligenter. §. j. Accursius.

g *Proprietatem.* & die proprietatẽ, id est possessionẽ. sic & infra de verb. sig. l. interdum.

h *Nancisceretur.* scilicet dominus.

i *Caperit.* cum postea traditionem feciſſet.

k *In factum.* sed cur non datur exceptio rei venditæ & traditæ, cũ tradatur domino quõdam suo in cuius locũ succesit? Respõ. immo nec ei dabitur, cum dominus vel seruus cum esset in seruitute, proprietatem eorum non est nactus: ideoq; domino nõ cõpetit, quia decurrit ad exceptionem in factum: cũ aliàs nõ soleat ei seruo proficere quod in seruitute egit: vt. ff. de pact. & fuũ. Item no. quòd hic loquit quãdo fuit cõtractus factus siue pactum in vera seruitute eo existente. aliàs doli daretur si statuliber pacisceretur: vt. d. l. ff. de pac. & fuũ. Vel dic q̃ dominus habet eam, & libere ex persona domini, quia satis traditur dño, cũ alij tradit eius volũtate: vt. ff. tit. j. l. si quid à te. & in factũ habet ex sua persona.

l *Vetus.* vt si agat quia non est solutum pretium: vt supra de trib. l. procuratoris. §. sed & si venditor. vel rescissa per pactum legis commissoriæ, vel addictionis in diem.

m *Si à Titio. Tradiderit.* cum primus à possessione cecidit, vel de facto: vt infra de fundo dotali. l. si fundum.

n *Summoueretur.* vt supra tit. j. l. vindicãt. & dixi de hac materia supra de rei vin. l. si à Titio.

o *Peteres.* speciale vt Publicianã detur contra dominum.

p *Exceptio. Tradita.* sed quasi tradita, vt per patientiam: vt supra de Pub. siue autem. §. si quis rem.

q *In eam.* sic & interdicto quorum legat. tenetur successor in rem: vt infra quib. le. l. j. §. illud. Sed argumẽ. contra supra de eden. quædam. §. his autem.

r *DE VSVRIS, & fructibus, & causis, & omnibus &c.*

Quia principalibus petitionibus de quibus est dictum, accedunt aliqua, siue sit personalis petitio, siue rei alicuius, ideo ponit de vsuris, quæ scilicet ex pecunia proueniunt: & sic dicitur accessio ciuilis, quia extra corpus venit. & fructibus, scilicet prædiorum, quæ est naturalis accessio: vt infra de verb. sig. l. vsura pecuniæ. Itẽ de causa, vt de partu, & primo, & sequentibus: vt infra. e. l. æquis.

s Et omnibus accessionibus. *scilicet prædiis & aliis. nam non est nouũ post specialia generale subiici verbum &c. vt &. ff. ad leg. Aquil. si. le. §. inquit. Item & quia occasione moræ debitoris prædicta eueniunt, dicit etiã de mora: de qua dic vt infra eo. l. mora. in prin. Accursius.* *Post specialia verbum generale non est nouum.*

Vm indicio.]CAIVS. Vẽdidi tibi fundum pro cẽtum dandis ad certum diem. non dedisti, & sic in mora fuisti. peto vsuras. quæritur quotas. Et respondetur, quòd illas quæ in regione illa frequẽtant in qua fuit factus cõtractus, si modò non sint contra legem. [SOCINVS.] Ego & Titius eramus socij alicuius negotiationis. communem pecuniam in vsus suos conuertit Titius. etiam licet moram nõ cõmittat, præstat vsuram. Secundo dicit, quòd licet sic in bo. fi. contractibus debeantur vsuræ, tamen si iudex condẽnat mihi debitorem ex contractu bo. fi. in. c. non potest iuberevt caueat de soluẽdis cẽtesimis post quadrimestre tempus, quia tractus futuri tẽporis non spectat ad iudicem, & quia in potestate actoris est petere iudicatum. [PAPI.] Tutor finita tutela inuenitur debitor ex mala administratione in. c. puta. licet in nulla mora sit ex interpellatione, vel alio modo facto hominis, cũ ipsa re est in mora: fauore pupilli quondam eas debebit vsque ad tẽpus quo illa exolueret. Secundo pone quòd obtulit consignatum, & depositum. dicit nõ teneri extũc, cũ noluerit adult⁹ recipere. Viuian⁹. *Vide commentarium, Quòd non oporteat fœnerari, apud Pintarilũ in opuscu. lin.*

LXXVI. IDEM libro septimodecimo Stipulationum.

SI alienam rem mihi tradideris, & eandem pro derelicto habuero, amitti [a] auctoritatẽ,* id est actionem pro euictione [b] placet.

DE EXCEPTIONE REI venditæ & traditæ.

TITVLVS III.

Veniens contra venditionem à se factã, vel ab alio suo mãdato, repellitur exceptione rei venditæ & traditæ, si tradiderat. Et idem in herede etiam si veniat ex persona sua propria. Sed si emptor tempore exceptionis erat seruus, tempore quo agitur liber, habet exceptionem in factum. Item si res non fuit à venditore tradita, sed emptor aliunde possessionem nactus est, habet exceptionẽ rei venditæ. Prædicta vera, nisi venditor iustã habeat causam petendi. h. d. aut a lex.

I. VLPIANVS libro septuagesimosexto ad Edictum.

MArcellus scribit, si alienũ fundũ vẽderis, & tuũ postea factũ petas: hac exceptione rectè repellendum. [c] Sed & si dominus fundi heres vẽditori existat: idẽ erit dicendũ. Si quis rem meã mandatu meo vendiderit, vindicanti mihi rem vẽditam nocebit hæc exceptio, [d] nisi probetur me mandasse ne traderetur antequam pretiũ soluatur. [e]

Celsus ait, Si quis rem meam vẽdiderit minoris quàm ei mãdaui, non videtur alienata: & si petam eam, non obstabit mihi hæc exceptio. [f] quod verũ est.

Ex contractu gesto cum seruo, datur ei manumisso exceptio in factum.

Si seruus merces peculiariter emerit, deinde dominus eum priusquam proprietatem [g] rerũ nanciscereturr, [h] testamẽto liberum esse iusserit, eíque peculiũ prælegauerit, & venditor à seruo merces petere cœperit: [i] exceptio in factum [k] locum habebit, quia is tunc seruus fuisset, cum contraxisset.

Hac exceptio datur interdum etiam re non tradita, sed aliter sine vitio possessionis apprehensa. Item interdum etiam re tradita non competit, scilicet si subest iusta causa vindicandi. h. d.

Si quis rem emerit, non autẽ fuerit ei tradita, sed possessionẽ sine vitio fuerit nactus: habet exceptionem cõtra venditorẽ, nisi fortè venditor iustam causam habeat cur rem vindicet. nam & si tradiderit possessionem, fuerit autẽ iusta causa vindicanti: replicatione aduersus exceptionem vtetur. [l]

Qui primo emit rem à non domino, præfertur ei qui secundo emit ab eodem postea facto domino, licet in secundũ fuerit trãslatum dominium & non in primum. h. d. Et no. casum in quo Publiciana datur contra dominum, & non dominus præfertur dominio. sic &. ff. de rei vindica. si à Titio.

II. POMPONIVS libro secundo ex Plautio.

SI à Titio fundũ emeris qui Sẽpronij erat, ísque tibi traditus fuerit, pretio autem soluto Titius Sempronij heres exstiterit, & eũdem fundum Mæuio vẽdiderit, & tradiderit: [m] Iulianus ait, æquius esse priorem te tueri: quia & si ipse Titius fundum à te peteret, exceptione summoueretur: [n] & si ipse Titius eum possideret, Publiciana peteres. [o]

III. HERMOGENIANVS libro sexto iuris Epitomatorum.

EXceptio rei venditæ & traditæ non tantum ei cui res tradita [p] est, sed successoribus etiam eius, & emptori secundo, etsi res ei nõ fuerit tradita, proderit. Interest enim emptoris primi, secundo rem non euinci. Pari ratione venditoris etiam successoribus nocebit: siue in vniuersum ius, siue in eã [q] duntaxat rem successerint.

Digestorũ seu Pandectarum Liber vicesimussecundus.

DE VSVRIS † ET FRVctibus, [r] & causis, & omnibus accessionibus, [s] & mora.

TITVLVS I.

I. PAPINIANVS libro secũdo Quæstionum.

a *Cum iudicio bonæ fidei.* Secus de stricti iuris iudicio, vbi vsuræ non veniunt, nisi per stipulationem sint promissæ: vt. C. eod. l. quanuis. Vel nisi in legato, & fideicommisso, & nisi post litem contesta. sed hoc vltimum non placet. Quæ autē sint bonæ fidei, habes instit. de actio. §. actionum.

b *Disceptator.* de vsurarum quantitate præstanda.

c *Ex more.* vt leuiores præstentur quæ in regione frequentātur, si plures frequentātur: vt. j. de admi. tu. l. tutor qui repertorium. §. ex cæteris.

d *Contractum est.* ibi contractum esse videtur, vbi pecunia est soluenda: vt infra de bo. auct. iu. poss. l. iij. & infra de actio. & obli. cōtraxisse. Accursius. *Vulg. legē.*

ADDITIO. Vel dic cōtractū ficte per collatā solutionē vbi debet etiam solutio vētilari, secūdum Bal. hic.

e *Vt legem.* vt. C. de vsu. l. eos qui. §. super.

f *Mora.* scilicet alia.

g *Vsura.* immo videtur quòd nō vt vsura, sed vt interesse: vt. ff. pro socio. l. sociū. in prin. solu. vt ibi. Accur.

h *Temporis.* post quadrimestre tempus.

i *In potestate.* not. ratione quare ad iudicē non spectat: quæ ratio cum quandoque deficiat, ad eum spectat futuri tēporis tractus: vt statim in exēplis dicā. *Vulg. tractum.*

k *Iudicatum.* posset tamen alia ratio reddi, quia cum per legē nobis sit prouisum in hoc casu quando nō soluit intra quadrimestre tēpus per legem: vt. C. de vsur. rei iud. l. fi. nō debet de hoc iudex se intromittere: ar. C. si mā. ita fue. alie. ne pro. l. si is qui. &. C. de fideicom. auth. hoc ampli⁹.

l *Notat.* prædicta confirmando. Accursius.

m *Post condemnationem.* sed ante multum pertinet: vt supra de ædil. edic. l. ædiles. §. item sciendum.

n *Tractus.* q. d. nihil: vt &. ff. de iud. nō quēadmodū. &. j. de aqua plu. arcē. l. Atteius. §. pe. Sed cōtra. C. de sen. quæ sine cer. quā. l. j. §. j. vbi de vsura futura iudex pnūtiauit. Sol. hic officio debetur vsura, ibi p stipulationē. Vel ibi in sentētia præcepit, hic autē in quadā interlocutoria. sed & aliis modis potest poni ibi casus. Itē cōtra. j. de no. ope. nū. l. fi prius. & de aqua plu. arcen. Atteius. §. de eo opere. & de dā. infec. l. q bona. §. cū inter. &. C. de fideiuss. l. j. &. ff. ad. l. Aquil. in lege Aquilia si deleū. &. ff. de peti. here. q̄ si i diē. §. j. &. ff. si ser. vid. l. egi. &. l. harū. &. ff. si vsusfruc. pe. l. pe. §. pe. in fi. &. ff. pro so. l. pro socio. quib⁹ omnib⁹ cauetur de futura. Sol. speciale in prædictis: aliàs seruet hæc regula. Vel dic q̄ pro præsenti iure ago in omnib⁹ casib⁹ prædictis, licet p tēpore futuro, quod hæc lex nō ꝓhibet. hic enim nullū ius obligationis habeo in præsenti quod possit porrigi ad futurū, qa officio debētur. Quid ergo si stipulatiōe debētur vsuræ, nō p officiū videret sec⁹, secūdū hoc. Vel forte idē alia ratiōe, qa idē in certū tempus debetur, cum sit in potestate debitoris soluere. sed hoc falsum est: vt infra de verbo. oblig. l. qui Romæ. in prin.

o *Restitutionem.* id est circa ea quæ debentur ex causa tutelæ.

p *Latior.* quàm in aliis: quia hic re ipsa fit mora: vt. C. in qui. cau. in integ. resti. non est necess. l. in minorum.

q *In diem.* No. q̄ in die qua fertur sententia, præstat vsura pecuniæ debitæ ex administratione, hoc est quæ currit vsq; tūc, nō postea intra tēpora quatuor mensium: vt. C. de vsur. rei iudi. l. fi.

r *Restituit.* pecuniam ex administratione debitam.

s *Tutela.* id est circa ea quæ debētur ex administratiōe tutelæ.

t *Conuenerit.* verbis: vt & illud, Vos inquam conuenio ō Iudæi.

u *Deposuerit.* Est ergo necessaria oblatio, cōsignatio, & depositio vt hic, & j. de admi. tu. l. tutor qui p pupillo. §. tutor. in fi. & ar. j. e. l. euictis. §. post traditā. &. C. eo. l. ij. &. l. acceptā. &. l. si creditrici. & l. si nō stat. &. C. de vsuris pupil. l. fi. Accur.

x *Vsuras.* ipso iure: vt supra depositi. l. j. §. fi pecuniam. in fi.

V Vlgo receptum est, vt quāuis in personam y actū sit, post litem tamen contestatam causa præstetur. Cuius opinionis ratio redditur, quoniā quale z est cum petitur, a tale dari b debet: ac propterea postea captos fructus, partúmq; editum restitui oportet.

Si mora non præcedit, rem non tenetur de fructibus percipiendis intra tempus quod datur iudicato. secus si mora iudicio præcessisset. b. d. Primo ponit rescriptum imperatoris. Secundo illud interpretatur. Tertio illud extendit. Secunda ibi, quod decretum. Tertia ibi, in his quoque. Bartolus.

III. IDEM libro vicesimo Quæstionum.

IN fideicommissi c † persecutione, cum post iudicis sententiam moram fecisset heres, iussit imperator Marcus Antoninus, intermisso d legitimo tēpore, quod condemnatis præstatur, vt vsque ad sententiam e commoda f fideicōmissarius accipiat. g Quod decretū h ita accipi oportet, si ante iudicis sententiam i mora non interuenit: tametsi non facilè euenire possit, vt mora nō præcedente perueniatur ad iudicem: sed puta

y *In personam.* etiam in iudicio stricti iuris.

z *Quale.* non respicit pecuniam.

a *Cū petitur.* id est cū lis contestatur.

b *Dari.* vt. j. l. pri. §. j. &. ff. si cer. pe. l. cū fundū. in pri. & de rei vi. l. pterea. &. ff. de pe. here. illud. &. j. eo. l. videamus. §. fi actio. &. ff. de pigno. l. si fund⁹. §. iterū. Sed nunquid si alij pœnā promiserit, etiā pœnā debeat? Respon. vt no. ff. de in li. iuran. l. nummis. etiam si pretium deberetur. † *Vide qua in hunc locū scripsit Iaſo. Copos li. 4.*

c *IN fideicōmissi.* Fgit Titi⁹ cōtra Gaium actiōe personali ex testamēto p prædio relicto p fideicō. lata est sentētia p actore, nec est appellatum. habet Gaius quadrimestre tē p⁹. eo lapso iterpellat⁹ prędiū distulit soluere. *Casus notat.*

tūc Titius ꝓponit querelā cōtra Gaiū & p re & p fructib⁹ perceptis & percipiēdis etiā i tēpore quadrimestri & postea. Resp. imperator de percipiēdis cū nō teneri p tēpore quadrimestri, sed tamē determinat sic, vt si ante sentētiā latā primo heres fuerit in mora, teneat etiā i tēpore quadrimestri: alioquī dilatio reo afferret lucrū. si nō fuerit i mora, qđ vix cōtigit. s. reū nō esse i mora: nō teneat de percipiēdis. de perceptis autē semp puto cū teneri, qa dilatio nullū debet afferre cōmodū. vsuræ etiā indistictē in medio cessant, qa grauissimæ debēt postea currere. sed i fructib⁹ nō est eadē ratio: vt. C. de vsu. rei iudi. l. fi. Et no. ex prædictis q̄ imperator nō cognoscebat ex appellatiōe. tūc enī nō cōputaret quadrimestre tēp⁹ à prima sētētia, nec diceret iteri currere: vt. C. de vsu. rei iu. l. ij. itē no. q̄ quadrimestre tēp⁹ nō datī actione in tēpus longē, sed q̄ cito potest restitui: vt ISTI. de offi. iudi. §. j. secūdē Azo. *Tēpus longē in aliquibus.*

d *Intermisso.* i. prætermisso. sic. C. si manci. ita fu. alie. ne pro. l. ij.

e *Ad sententiam.* definitiuam retrocedendo, id est à die mortis vsque ad sententiam ita accipi &c. *datur.*

f *Commoda.* fructuum percipiendorum. Accursius.

g *Accipiat.* à tēpore primę sētētiæ cōmonitorię, si ante nō erat i mora, sed ptermisso legitimo tēpore: vt dixi. Sed nōne fit nouatio huius fauorabilis actionis: vt. C. de vsu. rei iu. l. fi. quæ est cōtra? Sol. fit nouatio i bonū, nō in malū: vt. j. de noua. l. aliā causā.

h *Decretū.* secūdū quod de cōmode legitimi tēporis nō tenet. Et caue tibi, quia hæc distinctio i fructib⁹ tātū percipiēdis adhibēda est: vt generalis sit ratio inferior, cū ea tēporis &c. secūdū Io.

i *Sententiam.* commonitoriam, quæ quidem est ante lit. cōtesta.

a *Falcidia.* caſum denotat in quo poſſet accidere quòd mora non interceſiſſet. Accurſius.

b *Fructuum.* percipiendorum.

c *Ex ſententia.* hæc ſola videtur ratio, ſi qua eſt, quare poſt ſententiam non debeat teneri, quia victus eſt: ſed certe hæc eſt nulla: vt infra de excep. rei iudi. l. cum euidēter. & hic ſubiicit, cū ea temporis &c.

d *Non lucrum.* eſſet autem lucrū, cum in primo de percipiēdis teneatur, ſi modo ꝓpter ſententiam excuſetur. ex quo patet quòd de receptis ſemp teneatur, cum lucrum facere nō debeat: ſed in percipiēdis diſtiguitur fuerit in mora, vel nō, ante ſententiam: licet quidam dicant hāc legem tantū in perceptis loqui, & de percipiēdis eum excuſant ſemp. & quia ante facta eſt mentio de fructibus fideicommiſſi, notauerunt hic quidam de eis in hunc modū. Qui fructus heredem, qui fideicōmiſſarium ſequantur, videamus. Fructus itaq; ſunt quidā pendentes, quidam percepti, quidam percipiendi. Pēdentes omnes fideicōmiſſariū ſequuntur, cū quodāmodo partes fūdi ſint: vt ſupra de rei vin. l. fructus pendentes. Percepti alij ante aditā hereditatem, qui omnes ad fideicōmiſſarium pertinēt: vt infra ad Treb. ita tamen. §. ſed ſi quid poſt aditā hereditatem. percepti, alij ante morā, alij poſt morā. poſt morā percepti & etiā percipiēdi fideicōmiſſarium ſequuntur: vt. ĩ. de leg. j. apud Iulianum. §. j. & infra ad Treb. ita tamen. §. ſi ſeruum. ante moram percepti, ſi impendio heredis & opera percipiuntur, ipſum ſequuntur, cæteri vero fideicommiſſarium: vt infra ad Treb. l. poſtulāte Sticho. §. ſed in huiuſmodi. idem eſt in fœtu. Et not. quotiens aliquid ſub appellatione nominis collectiui relinquitur, vt equitium, etiam ante moram fructus deberi: vt infra. e. l. equis. Item fructuū perceptorum quidam in quartam computātur heredi, quidam nō. heredem autē intellige, cui aliquid relinqui neceſſe eſt. fructus ergo omnes in quartam computantur, præter eos qui negligentia petentis ab herede percipiuntur. ſecus in his qui percipiuntur quia nondum venit dies fideicōmiſſi, vel conditio. nam hi qui ex iudicio defuncti videtur percepti, in Falcidiam computantur: ſicut & cum quis rogatur hereditatem & fructus ſpecialiter reſtituere: vt. ĩ. ad Treb. mulier. §. ſi heres. & l. in fideicommiſſariam. & no. C. ad Treb. iubemus. Item ſciēdum eſt, in ſpeciali fideicom. ſtatim hereditate adita recta via dominium ad fideicommiſſarium pertranſire: in generali verò non, niſi reſtitutione facta: vt infra ad Trebel. l. Marcell⁹. & l. cū ita. ſecundum Ioan. & in. e. tit. l. j. & l. reſtituta. & l. facta. Sed quomodo intelligitur quod. ĩ. e. legitur in. l. fructꝰ. vbi dicitur, fructus qui poſt acquiſitū ex cauſa fideicom. dominium ex terra percipiūtur, ad fideicom. pertinere: cū aliàs inueniatur fructus ante morā perceptos nō ad fideicom. ſed heredem pertinere: vt infra. e. equis. ꝙ Reſpon. ſecundum R. vt no. d. l. fructus. in generali autē fideicōmiſſo tranſeunt fructus poſt reſtitutam hereditatem percepti: & ad ipſum ꝓcul dubio pertinēt. ſed licet ad ipſum pertineāt, quidam tamen ad heredem ſunt reſtituendi, ſcilicet qui negligētia non petēntis ſunt percepti: vt dixi. quod ergo dicitur in. l. h. C. de vſu & vſufr. leg. l. j. in legatis & fideicō. fructꝰ nō à die mortis ſed poſt lit. cōteſt. venire: in eo caſu intelligēdū eſt, cū ante litē motā nō fuerit in mora. caſus enim eſſe poteſt in quo nō ſolū vſq; ad lit. cōteſt. ſed vſque ad ſētētiā nō eſt ī mora: vt. ĩ. eo. tit. l. neq; eorū.

Fructuarii ſunt.

legis Falcidiæ [a] rationem interueniſſe. Cæterùm ſi antequam ad iudicem perueniretur, in mora heres fuit, exinde fructuum [b] præſtandorum neceſsitate adſtrictus, qua tandem ratione, quoniā & ſententia [c] victus eſt, legitimi temporis ſpatio fructibus liberabitur, cum ea temporis intercapedo iudicato dilationem dare, non lucrum [d] adferre debeat? In his quoque iudiciis quæ non ſunt arbitraria, nec bonæ fidei, [e] poſt litem conteſtatam [f] actori cauſa præſtanda eſt in eum diem, quo ſententia dicitur. Certè poſt rē iudicatam tēpus à fructibus dependendis [g] immune eſt.

Quādo quis rogatur reſtituere quicquid ſuperuerit ex hereditate, item quando dilatio gratia fideicommiſſarii apponitur, veniunt fructus in reſtitutionē. l. d. Bartolus.

Nōnunquam euenit, vt quāquam fructus hereditatis, aut pecuniæ vſura nominatim relicta non ſit, nihilo minus debeatur: vt puta ſi quis rogetur poſt mortem [h] ſuam quicquid ex bonis ſupererit, Titio reſtituere. Vt enim ea quæ fide bona [i] deminuta ſunt, in cauſa fideicommiſſi non deprehenduntur, ſi pro modo cæterorum quoque bonorum deminuātur: ita quod ex fructibus ſupererit, [k] iure voluntatis [l] reſtitui oportebit.

Cum Pollidius à propinqua ſua heres inſtitutus, rogatus fuiſſet, filiæ mulieris, quidquid ex bonis eius ad ſe peruenisſet, cum certam ætatem puella compleſſet, reſtituere: idque ſibi mater ideo placuiſſe teſtaméto cōprehendiſſet, ne filiæ tutoribus, ſed potius neceſsitudini [m] res committerentur, eumdémque Pollidium fundum [n] retinere iuſsiſſet: præfectis prætorij ſuaſi, [o] fructus qui bona fide à Pollidio ex bonis defunctæ [p] percepti eſſent, reſtitui debere: ſiue quòd fundum ei tantùm [q] prælegauerat, ſiue quòd lubrico [r] tutelæ, fidejcommiſſi remediū mater prætulerat [s].

In debito ſpecierum non veniunt vſuræ, niſi per venditionem ſpecies fuerunt in peculium redigenda. Bartolus.

Si auro vel argēto [t] facto per fideicommiſſum relicto, mora interueneritᵗ an vſurarum æſtimatio faciēda ſit, tractari ſolet. Planè ſi materiam iſtam ideo reliquit, vt ea diſtracta pecuniáque refecta fideicōmiſſa ſoluerentur, aut alimenta præſtarentur: non oportere fruſtrationem impunitam eſſe reſponderi oportet. Quòd ſi fortè ideo reliquit, vt his vaſis vteretur: nō ſine rubore deſiderabūtur vſuræ, ideóque non exigentur. [u]

Licet in ſtipulatione rem dari, & in ſtipulatione rem tradi, non veniant fructus, tamen niſi ſimul ingantur, fructuum ratio habetur. ſed ſi contractus venditionis præceſſit: ſecundum illum iudicatur. Hoc dicit. Bartolus.

a *Falcidiæ.* de lege Falcidia.

b *Fructuum.* percipiendorum.

c *Ex ſententia.* ſi ante ſententiam fuerit in mora, ſi poſt ſententiam non eſt in mora.

d *Non lucrum.* ſed damnum.

e *Poſt litem conteſtatam.* ſi ante non fuerit in mora.

f *Actori cauſa.* ſi ante non fuerit in mora.

g *Dependendis.* ſi ante non fuerit in mora.

h *Mortē.* ſi ante non fuerit in mora.

i *Bona fide.* ſi ante non fuerit in mora.

k *Supererit.* ſi ante non fuerit in mora.

l *Voluntatis.* teſtatoris. ſed videt fructꝰ nō venire: vt. ĩ. ad Treb. l. deducta. §. penul. & l. ī fideicōmiſſaria. in prīcip. quæ ſunt cōtra: Solu. verbū, q cquid, quod hic penit, tollit cōtrariū, quod nō ponit in legib⁹ cōtrariis. Itē cōtra. ĩ. de lega. iij. l. quod his verbis. ī prin. vbi dicit fructꝰ nō venire. Sol. illud de benignitate, hoc de rigore: vt hic, &. ĩ. ad Treb. l. Baliſta. Vel dic ſicut dixi ſ ſolutione alterius, ꝙ hic patebat intentio teſtatoris, vel ibi conſumpti.

m *Neceſsitudini.* id eſt conſanguinitati: vt arg. ſupra de iuſti. & iur. l. fin. & not. ꝙ poteſt mater vni committere adminiſtrationem rerum quas filio reliquit: vt hic, & in aut. vt lic. ma. & auiæ. §. j. col. viij. & infra de teſta. tu. l. iiij. Accurſius.

n *Fundum.* aliàs nō eſt in tex. fundum. ſed ſubauditur propter id quod ſequitur.

o *Suaſi.* ſcilicet ego Vlpianus, & bene: vt infra de le. ij. l. ſi ita relictum. §. Pegaſus.

p *Defunctæ.* præterquam de fundo.

q *Tātū.* & nō fructꝰ: quia quod in vno pmiſit, in cæteris phibuit: vt. ĩ. de iudi. l. cū prætor. & C. de procura. l. maritus. Accur. *In vno permittere, & in alio prohibere quis poteſt.*

r *Lubrico.* id eſt lubricis tutoribus. & hæc eſt ſecunda ratio.

ſ *Prætulerat.* committendo fidei Pollidij ſui neceſſarij. Acc.

t *Si auro vel argento.* in ſpecie, non in maſſa: vt infra patet vbi *poteſt.* diſtinguit. Accurſius.

u *Exigētur.* petet tāū quātū ex locatione horū vaſorū cōſequi potuit, ſcilicet vt fructꝰ vel vſuras: vt. ĩ. e. l. videam⁹. j. §. preterea.

Si ſtipulā-

Si ſtipulatus.] CASVS. Ex cauſa donationis promiſiſti mihi fundum dare, & vacuã eius poſſeſſionẽ tradere. poſt hanc ſtipulationem tenuiſti per annum, & fructus percepiſti. nunc peto rem & fructus, & dico venire fructus, licet fieri ſit in obligatione. Secũdo quæritur an idem ſit de ancilla: vt ecce cauſa donationis promiſiſti ancillam dare, & vacuã poſſeſſionẽ tradere. ſi ante traditionẽ naſcitur partus, an veniat? Videtur q̃ nõ: quia ſiue vnum prædictorũ tantum dixit, nõ venit: ſiue etiã vtrũque, quandoque nõ venit, vt videt, vt quãdo emptor ancillę ſtipulat' fuerit rẽ dari, vacuamq; eius poſſeſſ. tradi. nam licet ſint geminata verba, hoc caſu non videtur plus continere niſi qđ ex natura venditionis eſt. ſed licet ſic allegauerim: dic q̃ vbicũque geminãtur verba prædicto modo, q̃ veniat in emptione & vẽditione ancillę: ſed ſi alterum tantum, non. [*SI VERO POST.*] Vẽ didiſti mihi ſeruũ vel ancillã, & antequã traderes, peperit ancilla, vel ſeruus aliquid tibi quæſiuit. poſtea animo nouãdi ſtipulatus ſum ſeruum prędictum ſeu ancillam. de adquiſitis nihil fuit dictum. & dicit q̃ actiõe ex empto petuntur, cum non ſit in eis quæſitis facta nouatio. Viuianus.

a *Vacuámque.* quod dicitur, ſcilicet tradi vacuã poſſeſſionem, ſemper intelligitur in prima clauſula, ſcilicet dari: vt. ff. de actio. empt. l. iij. §. j. quare ergo cum tantũ dari ſtipulatur, non veniũt fructus? Reſpon. adiectio operatur vt coniuncta facerent, quorum neutrum per ſe faceret: vt infra de leg. j. ſi quando. & . j. ad municip. l. j. in fi. & de leg. iij. l. ea tamen. Sed arg. contra. C. de fideiuſ. l. non rectè. Ioan. & infra de verb. oblig. l. qui ſtipulatus. & ſupra pro ſo. ſed & ſi adiiciatur. & de cap. & poſtli. re. l. poſtliminij. §. fi. & de auro & argen. le. l. pediculis. §. Labeo. Azo. & infra de pact. do. l. cum pater cõtem. & dic vt ibi.

b *Incerti.* ſic dicta, quia incertum eſt quantum fructum perciperet ſtipulationis tempore. ſic infra de verborum obliga. l. vbi autem non. §. fundi.

c *Verba.* ſcilicet vacuam poſſeſſionem tradi: ne fruſtra fieret adiectio. Io. Sed certè immo videtur ex hoc verbo tradi, nõ venire fructus: vt ſupra de actio. empt. l. iij. §. j. quæ eſt contra. Sol. ibi de perceptis ante ſtipulationem, hic de perceptis poſt. Vel ſolue vt ibi. Accurſius.

d *Reſponderi.* quod modo de fructibus dixi, poſito ſcilicet ſimili caſu quòd ſtipulatus ſim ancillam dari, vacuámque poſſeſſionem tradi. Accurſius.

e *Pertinet.* ſi ſeparatim intelligantur.

f *Promittendi.* ſ. tantum, quia dixit tradi vel præſtari. Sed certè videtur quòd ex ſolo verbo, tradi, veniant fructus: vt. j. de verb. obli. l. in cõuentionalibus. §. fi. quæ eſt contra. Solu. ibi appellat cauſam bonorum non fructus, ſed intereſſe: vt. j. e. tit. ſi fundum.

g *Effectum.* quia dixit dari: quo verbo dominium debet transferri: vt inſtit. de act. §. ſic itaque.

h *Stipulatus.* ſcilicet rem dari, vacuamque poſſeſſionem tradi. Sed quid ſi dari tantum? Reſpon. aliud dici poteſt, vt nõ factum traditionis, ſed effectum dominij ſignificet: vt. j. de verb. oblig. vbi autem non. §. fin. hoc ergo contrigit hic ratione cõtractus præcedentis, & ratione adiunctionis alterius verbi.

i *Verſimile.* Nota non plus venire in ſubſtituta actione quàm in ea cui ſubſtituitur, vt hic. ſic & legatarius ſtipulando nomine legati ſerui, non eſſe fugitiuum. nam non plus quàm in prima actione ex teſtamento venit in ſtipulationẽ: vt. j. de leg. j. ſi legati ſerui nomine. Item in eo qui ſtipulatur ante diem de legato ſoluendo: vt. j. vt le. no. ca. l. j. §. ſi quis ſub cõditione. Idem de eo qui accipit fideiuſſorẽ pro legato: vt. ff. de condic. inde. frater à fratre. §. fi. Et ſimile eſt in eo qui conſtituit quòd ex cauſa donationis debeat: vt infra de dona. qui id quod. Accurſius.

k *Compelleretur.* Sed in eo venit factũ ſolum, id eſt traditio aſinina: vt ſupra de act. empt. l. ex empto. circa prin. ergo patet quòd non plus ſub ſecundo verbo q̃ ſub primo eſſet: ſed tamen &c. & ſic proximo ſuperiori caſu reſpondet: ſcilicet medio, & vltimo.

l *Ex ſtipulatu.* Deducta re empta i ſtipulationẽ animo nouandi.

m *Conſequitur.* vt C. de peri. & commo. rei vẽd. l. poſt perfectam. Sed contra. j. de nouatio. l. aliam. Sol. periit etiam hic priuilegium primæ actionis per nouationem: ſed in eo tãtum quod tranſlatum eſt in obligationẽ ſecundam: vt C. de trãſact. l. age. Accurſius.

Generaliter.] CASVS. Vendidiſti mihi domum: fuiſti in mora tradẽdi. potuiſti autem interim locare domum meretricibus, quod non feciſti: nunc volo pecuniæ habere fructum percipiendæ. nõ poſſum. Viuianus.

n *Præſtationem.* quam non percepit: & ideo non imputatur. ſecus ſi percepit: vt infra de peti. here. & ancillarum. in fi. & l. ſi poſſeſſor. quæ ſunt contra. Accurſius.

Cum de in rem.] CASVS. Mutuaui filio vel ſeruo tuo centũ ſub vſuris: quæ. c vertit in rem tuam. & tu per. x. an. ſic gulis annis præſtitiſti vſuras. licet non probo promiſſam vſuram, ſi tamen probẽ per. x. annos præſtitas, vinco. Ad hoc adducit exemplũ aliud imperator: quidã Flauius debebat mille filiæ ſuæ emancipatæ, vel etiam non emãcipatæ, quia Flauius deliquit, vnde fiſcus accepit eius bona, & per. x. an. ſoluit vſuras de mille illi filię Flauij. nunc in vndecimo anno petit illa filia Flauij, quæ Athenagora vocatur: & pronũtiauit imperator pro ea, hoc ſolo probato quòd fiſcus ſoluerat vſuras diu illorum mille. Viuianus.

o *Quæſtio moueretur.* & erat iudicium ſtricti iuris, ex quo agebatur de in rem verſo: aliàs ex ipſa mora ſine aliqua præſtatione venirent: vt. j. e. l. mora. §. in bonæ fidei. Accurſius.

p *Longo.* ſcilicet decẽniõ: vt C. de præſcrip. long. tẽp. x. vel. xx. annorum, in rub. Alij dicunt, triẽnio: vt C. de fideicõmiſſis. l. j. Sed ibi ſpeciale fauore alimentorum. Sed videtur q̃ ideo quòd aliquandiu ſint præſtitæ, non ideo in poſterũ neceſſario præſtẽtur: vt C. de pact. l. ſi certis annis. Sol. ibi biennio tãtum, hic autem maiori (ſecundũ quoſdam) tẽpore ſunt ſolutæ, ſcilicet decẽ annis. Alij dicunt quòd hic non extabat memoria: vt. j. de aqua plu. arcen. l. j. §. j. Vel ibi nudum pactũ interuenit, & hoc conſtabat: hic autem dubium. Item eodẽ modo cõtra. C. de vſur. l. creditor. vbi loquitur de vſuris aliquandiu præſtitis. Item ſimiliter cõtra. j. de ope. lib. l. operis. vbi dicitur quòd licet libertus præſtiterit aliquanto tempore operas quæ ſibi à manumiſſore impoſitæ non ſunt, non tamen ideo in poſterum tenetur. Sol. ſecũdum quoſdam ibi loquitur in tẽpore minori quàm decẽnio. Tu autẽ breuiter ad omnia contraria ſol. diſtinguas: quia aut creditor aſſerit aliquid ſibi deberi ex ſola ratione, quia in præteritum eſt præſtitũ, ſiue vſuram, ſiue aliquam aliam præſtationẽ: & tunc nullo tempore præiudicatur ſoluenti: vt C. eo. l. creditor. &. d. l. operis. Et eſt ratio: quia tempus non eſt modus tollendæ vel inducendæ obligationis: vt infra de ac. & ob. l. obligationum. ferè. §. placet. aut ex pacto quod vult probare per diuturnã ſolutionem: & tunc aut ex nudo, & tunc idem quod in primo: vt in d. l. C. de pact. ſi certis annis. Aut veſtito: & tunc præiudicium fit, vt hic, & arg. infra de aqua plu. ar. l. j. in fin. niſi in caſu fauore

Decennium longũ tempus dicitur.

alimentorum

alimentorum.quo casu etiã si ex tempore tantũ nititur,per triẽnium præiudicatur:vt C. de fideicõmiss.l.j. Et hanc eandẽ distinctionem serua in decimis,& quibuslibet præstationibus, secundum Ioã. Idem quoque in seruitutibus adquirẽdis,vel personalibus,vel rerum quæ non habent cõtinuam causam:vt.j.de aqua plu. arcen. l.ij.in fi.Vel hominum forte: licet solum tempus nõ sufficeret allegari: vt C.de præscri. lon.tẽp.l.sola. Sed hoc vltimũ in homine cõtrarium obseruatur.

a *Præstitiss.t.* quia forte erat diligẽs: nec forte consueuit suas pecunias iactare:vt.j.de probationibus. l. cum de indebito.§.si vero.sed magis consueuerat fœnerare:vt infra.e.l.qui semisses.§.fi.

b *Athenagora.* Athenagora fuit filia Flauij: & dederat pater ei filię doté: vt C.de rei vxo. act.auth. sed quamuis. Vel promisit ei emãcipatæ,vel nõ emãcipatæ: & morte cõfirmata est promissio: vt C.de dona. iter vir.& vxor. l.antep. *ADDITIO.* Tenet ista glo. secundum Bald. hic q promissio quæ est facta a patre filio existenti in potestate,confirmatur morte.qd verũ videt quia lex dicit q promissio facta inter virũ & vxorem, nisi interueniat traditio, vel aliquid quod loco traditionis habeatur,morte non confirmatur. Sed fortè ista glo.debet intelligi secũdũ Papinia. j.de do. iter vi.& vxo.

† *De modo legitima vsura Alex. ab Alex.li. 3.Gen.dier. ca.7.circa finem.*

c *Cuius.* s.Flauij.

d *Decies cẽtena.* id est mille.& caue tibi:quia potest intelligi in dotem damnatum fiscum heredem Flauij: quia diu præstiterat vsuras eius dotis. Vel dic quòd hic nullæ fuerant vsuræ tempore quo non fuerat soluta dos quam præcepit solui,ideo quia in præteritum erat soluta.

e *Præstitisse.* scilicet per filiũ qui successit Flauio. Et not.quòd dicit,præstitisse, idem tamen si tantummodo promisisset vsuras dotis,licet nullam dotem promisisset:vt not.C. de do.promis. si pro dote.& C.ad leg.Fal.l.fin.

f *Allegasset.* scilicet filia.

g *Debitor vsurarum.* vt C.eod.l.si creditrici.

h *Non erunt.* si nummos in suos vsus cõuertit postea : vt C.eod.l.acceptum.in fin.

i *Equis,* id est equabus.& facit ad hanc.l.ã.de peti.here. sed & si lege.in fin.& l.quòd si oues.& l.ancillarum.Accursius.

Pecuniæ.] CASVS. Mutuaui.x.Titio:& stipulat' sum reddi mihi.xx.hinc ad annum.quæritur,an valeat? Dicit quòd nõ in eo quod est vltra legitimum modũ vsurarum: in eo quod infra,sic. Cætera sunt plana vsque ad.l.Gaius.Viuianus.

k *Pecuniæ.* s.mutuo dederit.x.& stipulatus est sibi reddi.xx.

l *Stipulatum.* id est stipulationem.

m *Non tenere.* vt.j.eo.pœnam.&.l.placuit . Ex quibus collige quòd vtile per inutile non vitiatur.Accursius.

n *Pro modo.* legitimæ vsuræ.& sic fit separatio,cum sit pecunia res separabilis . sic & aliàs in pecoribus: vt.j. de aqua quoti. & æsti. l.j.§. Trebatius . Sed aliud in fideiussore, qui accipitur in grauiorem causam,qui in nihilo tenetur:vt.j.de fideiuss.l.Græcè.§.illud.quod est arg.contra.

tempore præstitisset.[a] Imperator quoque noster Seuerus filiæ Flauij Athenagoræ[b] cuius[c] bona fuerant publicata, de fisco ideo numerari decies centena[d] dotis nomine iusserit,quòd ea patrẽ præstitisse[e] dotis vsuras allegasset.[f]

VII. IDEM libro secundo Responsorum.

DEbitor vsurarius creditori pecuniam obtulit: & eam cũ accipere noluisset, obsignauit,ac deposuit. ex eo die ratio non habebitur vsurarũ.[g] quòd si postea cõuentus vt solueret, moram fecerit: nummi steriles ex eo tempore non erunt.[h]

VIII. IDEM libro septimo Responsorum.

EQuis[i] per fideicõmissum relictis,post moram fœtus quoque præstabitur vt fructus: sed fœtus secundus vt causa, sicut partus mulieris.

Stipulatio vsurarũ in eo quod est vltra legitimũ modum,nõ valet:in alio sic. Bart.

IX. IDEM libro vndecimo Responsorum.

PEcuniæ[k] fœnebris intra diẽ certum debito non soluto, dupli stipulatum[l] in altero tanto supra modũ † legitimæ vsuræ respondi nõ tenere.[m] quare pro modo[n] cuiuscũque temporis,superfluo detracto,stipulatio vires habebit.

Stipulatio vsurarum cõmittitur ex lapsu diei sine interpellatione : & qui tenetur ad minores post certum tempus,potest se propter moram obligare ad maiores,à quibus excussatus si nemo extitit qui reciperet. Bart.

Vsurarum[o] stipulatio, quãuis debitor non conueniatur, committitur:[p] nec inutilis legitimæ vsuræ stipulatio videtur sub ea conditione concepta, *si minores ad diem soluta nõ fuerint.* Non enim[q] pœna, sed fœnus vberi[r] iusta ratione sortis promittitur.Si tamen post mortem creditoris nemo fuit cui pecunia solueretur,[s] eius temporis inculpatam[t] esse moram constitit.ideo si maiores vsuræ prioribus petantur, exceptio doli non inutiliter opponetur.[u]

X. PAVLVS libro secundo Quæstionum.

PArtum post litem contestatam editum restituere[v] possessor debet:quem non deberet restituere,si cum mater peteretur,[x] iam natus fuisset : nisi specialiter & pro hoc egisset.[y]

Non fit compensatio damni prouenientis ex culpa administratoris cum lucro proueniente ex lege,vel consuetudine:licet propter ipsum contractum : sed cum prouenientes ex contractu, & diligentia administratoris, sic. hoc dicit. Et in primo casu non fuerunt maiores vsuræ in stipulationem deductæ in secundo sic.

XI. IDEM libro vicesimoprimo Quæstionum.

GAius † Seius, qui rem publicam gerebat,[z] fœnerauit pecuniam publicã sub vsuris[a] solitis. Fuit autem consuetudo,[b] vt intra certa tempora & partus venit:vt infra.e.l.Paulus.in princ. Vel ibi fuit specialiter petitus partus,vt hic.

Negligentia quandoq; nocet.

o *Vsurarum.* scilicet maiorum.Accursius.

p *Committitur.* Interpellari enim videtur ab ipsa die constituta: vt C.de contrahen.& commit.stipu.magnam.

q *Non enim.* q.d.propter vnam solutionis cessationem,& vsuras deberi,& pœnã exigi absurdũ est.sed hic cessant minores,ex quo currunt maiores.

r *Solueretur.* scilicet cum minoribus vsuris.

s *Inculpatam.* quo ad maiores: sed minores debentur,nisi fiat oblatio, & consignatio, & depositio . sed contra maiores sufficit sola oblatio, quia nondum cœperunt:vt C.eod.si perte.Accursius.

t *Opponetur.* Et sic no. quòd nõ nocet alicui aduersarij defectus,cũ ipse in negligentia nõ fuit : vt hic, & .j. vt in pos.leg.l.j.§. non exigit.&.j.eod. cum quidam.§. si pupillo. &.ã. de lege cõmiss.l.fi fundus.§.fin.&.ã.de consti . pecu. item illa. in prin. Sed contra.j. eo. euictis agris.§.fin. Sol. vt ibi.Item contra.j.titu.j.l. fin. sed ibi non erat qui solueret : erat tamen qui reciperet: hic econtra.

u *Partum.Restituere.* Agẽti in rem , vel etiam personali:vt infra eod. l.videamus.§. si actionem.

x *Peteretur.* rei vindicatione,vel personali.

y *Egisset.* post litem cõtesta.ergo potest venire per officium:licet sit extra ré , vt est hic: sed non ante, nisi specialiter petatur:vt hic, & supra de ædil.edict. l.ædiles.§. item sciendum.& C.de libe.cau. l.fin. aliud autem est si iure fideicõmissi vidicatur: quia post morã & partus venit:vt infra.e.l.Paulus.in princ. Vel ibi fuit specialiter petitus partus,vt hic.

† *Hic est tex sing. ad hoc quod officialis potest adquirere actionẽ reip sine cessione . de quo tamẽ nõ est mirandum: vt hic in secũdis interpreta. Bolo.*

Gaius Seius.] CASVS. Gaius erat massarius curiæ Boñ. & fœnerabat pecuniam publicam sub quatuor dcñ.vt erat cõsuetudo. erat etiam alia consuetudo , scilicet quòd illi qui non soluerent minores singulis.v.mensibus,extunc tenerẽtur ad vsuram quinq; dena.quidã ex debitoribus quibus mutuauit Gaius, factus est nõ soluendo culpa Gaij: alius autem soluit quod debuit,& etiam vltra:ita quòd si fieret cõpensatio,videretur nunc solutum secundum consuetudinem.quæritur,an fiet compensatio,an non cedat lucro reipubli,quod plus est solutum:& quod ab alio deficit, soluat Gaius de bursa sua?Et respon.quòd cedunt lucro reipublicæ eo casu,quo prætextu consuetudinis nomine pœnæ maiores consecutus est: neque in releuationem eius computatur . Si vero ex industria sua maiores vsuras stipulatus est etiam vltra consuetudinem : tunc quidem satis est si Gaius tantum inferat reipubli. inter omnia, quantum secundum consuetudinem potest ei deberi.ideo si plus quàm exigi debuit, ab aliquo est exactum,& ab alio minus,licet culpa Gaij fiet compensatio.Secundo dicit:eadem in tutore,si fecit nomina ex pecunia pupilli: & quædam culpa tutoris facta sunt non soluendo, & ab aliis exegit plus:quia compensat.ideo dicit , quia in tutore non habet locum dicta consuetudo. Viuianus.

z *Gerebat.* erat enim massarius communis.

a *Sub vsuris.* scilicet minoribus.

b *Consuetudo.* scilicet illius reipublicæ.

a *Vſuris.* minoribus ex pacto debitis.
b *Grauiores.* legitimæ tamen: vt ſupra eod. l. pecuniæ. in princ. etiam & ſine pacto. Accurſius.
c *In ſoluendo.* ſcilicet vſuris minoribus & maioribus, ſecũdum Pet. & hoc culpa Gaij interueniente. vnde non dicit compẽſationem fieri: vt. j. de admini. tuto. l. cũ quæritur. Vel dic ſecundũ Ir. q̃ ceſſarunt in minoribus: quia erant nõ ſoluendo, ſed alij ſoluerunt etiã maiores.
d *Quidam plus.* id eſt maiores, qui ceſſauerunt in minoribus.
e *Vſurarũ.* ſ. minorũ.
f *In vſuris.* ita q̃ nullo modo ſoluerunt.
g *Suppleatur.* in minoribus, habita compenſatione eius quod ex cõſuetudine à quibuſdam exigatur.
h *Proficere.* ad euitandum damnum propter non ſoluẽtes maiores: quia non poterant, ſecũdum Ir. Vel verius, vt diximus, ad euitandum damnũ minorum, quæ etiam ipſa culpa Gaij ſolutæ non erant.
i *Cederet.* vt ſic eas nõ compenſet.
k *Stipulatus.* ciuitati cui adquirit vtilem actionem: vt tutor pupillo: vt. ff. de conſti. pecu. cũ qui. §. Iulianus.
l *Solas.* & omnes ſcilicet maiores & minores: nec releuatur ideo quia ab aliis exegit maiores: licet & iſti debẽtes minores ſint ſoluẽdo, vt ſubiicit.
m *Præſtari.* ab hac dictione, præſtari, vſque illuc, adquiſiuit &c. eſt litera Piſana.
n *Formam.* id eſt cõſuetudinem: licet minores ſint legitimis: vt infra de admi. tu. l. tutor qui. §. ex cæteris.
o *Solent.* tunc ſcilicet cum & hic habeantur pro ſoluendo propter culpam Gaij.
p *Publicus.* id eſt Gaius qui erat adminiſtrator. nam ipſe à ſeruiendo dicitur ſeruus. hic enim non diuerſitatem perſonarum, ſed caſuum inducit. Vel dic, ſeruus publicus iuſſu Gaij Seij.
q *Adquiſiuit.* ſcilicet maiorum vſurarum quàm conſuetudo ſit. Nam ſuperiori caſu ex conſuetudine, non ex induſtria vel ſtipulatione Gaij maiores vſuræ erant quæſitæ: vnde ibi non fit compenſatio: hic ſic.
r *Compenſationem.* i. computationẽ: vt. ff. de rei vindi. l. emptor.
ſ *Si.* id eſt quamuis.
t *Vniuerſorum.* id eſt ſi hoc non vult pati ſponte.
u *Debitorum.* ſcilicet quorundam tantum, qui maiores vſuras ſoluerunt. Azo. hoc enim non permittitur: vt infra de admi. tu. cum quæritur.
x *Eadem ferè.* ferè ideo dicit, propter conſuetudinẽ illam minorum & maiorum, quæ in tutoribus locum non habet. Itẽ quia ciuitati quæritur ex nudo pacto: vt. j. eo. l. etiam. quod non eſt in pupillo. Item quia ſi tutor maiores vſuras propter debitorũ pauperiem & ſuam negligentiam nõ eſt conſecutus, & occaſione maiorum tantum eſt cõſecutus, vt ſuppleatur debitũ minorum, nõ tenetur: ſed ſaltem quædam pupillus agnoſcat: vt. j. de admi. tu. cũ quæritur. Vel ideo, quia ipſe pupillus debet ſtipulari: aliàs ſeruus, ſi habet, vel eſt emendus, vt directa ei quæratur. aliàs ſi tutor non poteſt ſeruum habere, ipſe tutor præſenti vel abſenti pupillo ſtipulatur: vt. ff. de conſti. pecu. l. eum qui. §. Iulianus.

non illatis vſuris, [a] grauiores [b] infligerentur. Quidam debitores ceſſauerunt in ſoluendis [c] vſuris: quidam plus [d] intulerunt: & ſic effectũ eſt, vt omne quod vſurarum [e] nomine competebat, etiam pro his qui ceſſauerant in vſuris, [f] ſuppleatur. [g] quæſitum eſt an illud quod amplius ex cõſuetudine pœnę nomine à quibuſdã exactum eſt, ipſi Scio proficere [h] deberet, an reipublicæ lucro cederet. [i] Reſpondi, ſi Gaius Seius à debitoribus vſuras ſtipulatus [k] eſſet, eas ſolas [l] reipublicæ præſtari [m] oportere, quæ ſecundum formam [n] ab his exigi ſolent, [o] etiã ſi omnia nomina idonea ſint. Quid ſi ſeruus publicus [p] obligationem vſurarum reipublicæ adquiſiit? [q] æquum eſt, quamuis ipſo iure vſuræ reipublicæ debeantur, tamen pro defectis nominibus compenſationem [r] maiorum vſurarum fieri, ſi [ſ] nõ ſit parata reſpublica vniuerſorum [t] debitorum [u] fortunam ſuſcipere. Eadem ferè [x] in tutoribus Marcellus refert.

Diuiſa negligentia atque mora, diuidit præſtationem vſurarum & pœnæ hoc dicit: quaſi dicat, ſicut diuiditur cauſa, ita diuiditur effectus. Franciſcus.

XII. IDEM libro quarto Reſponſorum.

SEia mutuam pecuniam [y] accepit à Septicio: de vſuris ita conuenit: niſi ſua quaque* die vſuræ [z] ſuprafcriptę exſoluerẽtur, vel poſt tertium [a] menſem, tunc in maiores vſuras Seia teneretur: & deinceps [b] per ſingulas [c] penſiones ſi conditione data vſuræ non ſoluerentur, ea cõditio obſeruaretur, donec omnis ſumma debita [d] hoc nomine exſolueretur. Quæro, an hęc verba, & deinceps per ſingulas penſiones cõditione data vſuræ non ſoluantur, ea conditio obſeruaretur: eò pertineant, vt quamuis commiſſa ſit ſortè prima ſtipulatio, non tamen in amplior quantitatem vſurarum conueniri poſsit, quàm eius pẽſionis nomine, quæ egreſſa eſt diem præſtitutũ. Paulus reſpondit, plures conditiones continere eam ſtipulationem, [e] quæ de grauioribus vſuris præſtandis ſubiecta eſt, id eſt, vt per ſingulas penſiones conditio inſpectaretur* non illatarum ſuis tẽporibus leuiorum vſurarum: & ideo poſſe euitari pœnã ſequentium penſionum.

Creditor recipiendo ſponte minores vſuras per longum tempus, videtur remittere maiores. h. d. Sola etiam patientia operatur liberationem à debito odioſo. facit extra de conſt. c. olim.

XIII. SCAEVOLA libro primo Reſponſorum.

QVi ſemiſſes vſuras promiſit, per multos annos minores præſtitit: heres creditoris ſemiſſes petit. cum per debitorem nõ ſteterit quo min' minores ſoluat, quæro an exceptio doli vel pacti obſtet. Reſpondi, ſi exſolucẽdis ex more vſuris per tãta [f] tempora mora per debitorẽ non fuit, [g] poſſe ſecundum ea quæ proponerentur, obſtare exceptionem. [h]

y *Pecuniã.* reddendã annua bima trima die.
z *Vſuras.* ſ. minores.
a *Vel poſt tertium.* q. d. vel extunc ſtatim ex quo eſt ceſſatum: vel poſt tres menſes ex die ceſſationis.
b *Deinceps.* i. poſt aliũ terminũ primũ ex quo ceſſaſſet: & ſic cœpiſſent currere maiores.
c *Per ſingulas.* Ex hac oratione quę ſequitur, oritur dubitatio: quia poteſt intelligi vt demum poſt omnem ceſſationem incipiãt maiores currere: vt ſupra de pigne. actio. l. ſi neceſſarias. §. ſi annua. in prin. Vel quia prout in quolibet fuerit ceſſatũ, ſtatim pro ea quantitate currãt: quod eſt verius, vt dixi in ſi. & ff. ſi cer. peta. l. lecta. & dicta. l. ſi neceſſarias. §. ſi annua. in ſi. §.
d *Debita.* ex hac obligatione ſortis.
e *Eam ſtipulationem.* Ea ſtipulatio vna dicitur, propter vnũ tempus, ſcilicet ſtipulationis interpoſitę, in quo conditionẽ eius qui ſtipulatur, intuemur: ſcilicet an ſibi, vel alij quærere poſsit: vt. ff. de don. cau. mor. l. ſenatus. §. ſi. & ff. j. de ver. obli. ſi filius. Plures tamen eſſe dicuntur, propter plures ſummas: vt. ff. de verb. oblig. l. pluribus. §. j. Sed nunquid elapſo primo anno ſtatim currũt pro prima ſorte? Videtur q̃ non, ſed omnibus terminis ſolutis: quia dicit, ſua quæque & c. vt. ff. de pig. act. ſi neceſſarias. §. ſi annua. ſed his adiecit, deinceps &c. & ſic cum dicat de aliis terminis, apparet quòd de primo tãtum dixerat. Item quæro, quod eligetur, vel ſtatim poſt ceſſationem, vel poſt tres menſes? Reſpon. poſt tres menſes: vt infra de verbo. obliga. l. ſi ita ſtipulatus fuero.

Vulg. explicatur.

QVI ſemiſſes.] CASVS. Mutuaui tibi. c. ſub vſuris maximis: ſed poſtea accepi minores per longũ tempus. certe videor remittere maiores. [QVAESITVM.] Procurator cũ mandato, vel geſtor ſine mandato, habuit pecuniam domini depoſitam. quæritur, an teneatur domino ad vſuras. Et reſpõ. quòd non, ſi dominus non fuerit ſolitus fœnerare. Viuianus.

f *Per tanta.* ſcilicet decem vel viginti annis. Vel dic etiam breuiori tempore in odium vſurarum, ſorte quinque annis.
g *Non fuit.* & creditor accepit. nec enim cogebatur. Accur.
h *Exceptionem.* Nota mirabilem præſumptionẽ: quia ſciens et de

de non petendis maioribus videtur feciſſe tacitum pactum, per longinquam petitionem, & exactionem minorum. ſic. ff. eod. l. cum de in rem verſo. & j. eo. cum quidam. §. diuus. Poſſet etiam poni caſus, vt q̃ conuenerat de minoribus: & ſi illæ non præſtarentur, quòd maiores darentur: & creditor accepit tantum, minores per multũ tempus poſtquam potuit petere maiores: vt C. e. l. aduerſus. & l. quãuis. Accurſius.

Ceſtor non tenetur ad vſuras pro pecunia otioſa: niſi dominus conſueuerit fenerare. hoc dicit.

Quæſitum eſt, an iudicio negotiorum geſtorum vel mãdati, pro pecunia[a] otioſa vſuras præſtare debeat, [b] cũ dominus nullam pecuniam fœnerauit. [c] Reſpõdit, ſi eam pecuniam poſitam* habuiſſet, ſdque ex conſuetudine [d] mandantis† feciſſet: non debere quicquam vſurarũ nomine [e] præſtare.

a *Pro pecunia.* ratione negligentiæ. Accur.

b *Debeat.* procurator, vel geſtor.

c *Fœnerauit.* id eſt ſolitus fuit fœnerare.

d *Ex conſuetudine.* vt ff. de pig. act. l. vel vniuerſorum. Secus ſi conſueuerit fœnerare: vt ff. de neg. geſt. l. at qui natura. §. non tantum.

e *Nomine.* ſecus ſi in ſuos vſus conuertiſſet, vel in mora fuiſſet.

* *Vulg. de poſitam.* † *Habes eũ quod procurator mandatũ habẽs generale, poteſt illa facere quæ ſolitus eſt facere dominus. l. vel vniuerſorũ. ff. de pign. act. amplia per ipſum text. etiã quo ad prædicta. hic eſt text. no. ſecũ dã Ro. ſing. 10. fo. 2. refert Alex. in. l. ſoluto. §. fin. ſupra de pign. act. in addit. ad Bart.*

XIIII. PAVLVS libro quarto-decimo Reſponſorum.

RESPÕDIT Paulus moram [f] * in ſoluẽdo fideicommiſſo factam: partus quoque ancillarum reſtituendos. Heres rogatus erat, poſt mortem ſuam ſine reditu [g] hereditatem reſtituere. quæſitum eſt, an partus ancillarum etiam viuo herede nati, reſtituendi eſſent propter verba teſtamenti, quibus de reditu [h] ſolo deducendo teſtator ſenſit. Paulus reſpondit, ante diem fideicommiſſi cedentem partus ancillarum editos fideicõmiſſo non contineri. Neratius libro primo ita refert: eum qui [i] ſimiliter [k] rogatus eſſet, vt mulierem reſtitueret, partum eius reſtituere cogendum non eſſe: [l] niſi tunc editus eſſet, cum in fideicommiſſo [m] reſtituendo moram [n] feciſſet. Neque intereſſe exiſtimo, an ancilla ſpecialiter, an hereditas in fideicommiſſo ſit.

Vſura fructuũ non debẽtur, ſicut nec vſuræ vſurarũ: ne ſit acceſſio acceſſionis. Bart.

NEque.] CASVS. Fundum meũ poſſidebas mala fide: vnde teneris ad fructus perceptos ante litẽ conteſtatã, cõdictione ſine cauſa, de poſtea perceptis officio iudicis. Et dicit hic q̃ neutro caſu veniunt vſuræ dictorum fructuum. Viuianus.

f *Mora.* ſemper autẽ fuit ĩ mora à die fideicommiſſi cedente, ſi fuiſſet teſtatoris: niſi gratia legis Fal. fiat: vt ſupra eod. in fideicommiſſi.

g *Sine reditu.* hi etiam ſine hoc non reſtituerentur. quod dic vt infra ad Trebel. l. in fideicommiſſariam. & l. mulier.

h *De reditu.* quo non continetur partus. & erat dubitatio: quia exceperat ſolum reditum eorum, ergo omne aliud reſtituẽdum: ergo partus. ſed tamen hic continetur appellatione reditus. & ſic eſt contra infra eod. l. in peculium. Accurſius.

i *Eum qui.* aliàs. l. eum qui. & aliàs. §. Neratius.

k *Similiter.* id eſt deducto reditu. Azo.

l *Non eſſe.* Hoc in eo caſu, cum aditione hereditatis fideicommiſſariæ dominium non eſt quæſitum, cum extranei vel heredis eſſet res legata. & ita intelligitur. j. eod. l. equis. Alioquin à die adquiſiti dominij fructus præſtãtur: vt. j. e. l. Herẽnius Modeſtinus. Item contra. j. ad Trebel. l. in fideicommiſſariam. & l. mulier. §. ſi heres. ſed iſtæ duæ de fructibus, & l. deducta. §. hereditatem. hæc directè eſt contra. Solu. hic loquitur de partu edito primo ante diem fideicõmiſſi cedẽtem: ibi de partu nato poſtea. Azo.

m *In fideicommiſſo.* ſine reditu. Accurſius.

n *Moram.* quæ eſt poſt diem: vt C. de contrahen. & commit. ſtipu. l. magnam. Accurſius.

XV. IDEM libro decimoſexto Reſponſorum reſpondit.

NEque eorum fructuũ qui poſt litem conteſtatam [o] officio iudicis reſtituendi ſunt, vſuras præſtari oportere: neque eorum qui prius percepti, quaſi malæ fidei poſſeſſori condicuntur. [p]

o *Litem conteſtatam.* Quæ eſt ratio? Reſpon. non ea quia vſura accedit quantitati, nõ ſpeciei: quia pone eos cõſumptos, vel eos feciſſe ſuos, vt ipſi non deberentur: ſed eorũ æſtimatio. Sed forte illa, quia ſicut vſura vſuræ non debetur: ſic nec vſura fructus, id eſt acceſſio acceſſionis. Alij dicunt quòd officium officio nõ poteſt ſeruire. Sed cõtra ſupra de petit. hered. l. heres furioſi. Solue vt ibi. Item quando fuerũt percepti? Reſpon. poſt litem cõteſtatam, qualiſcumque fuerit poſſeſſor. vel ſi ante, dic quòd erat bonæ fidei poſſeſſor: & non conſumpſit. aliàs lucrifaceret: vt ſupra finium regundorum. l. iiij. §. ij. Item ſi malæ fidei, poſſent vindicari extantes: cõſumpti cõdicerentur: vt hic ſubiicit. Accurſius.

XVI. IDEM libro primo Decretorum.

LIberalitatis in rem publicam factæ vſuræ non exiguntur. [q] Cum vſuræ pretij fundi ab eo qui à fiſco emerat peterentur, & emptor negaret traditam ſibi poſſeſſionem: imperator decreuit, iniquum eſſe vſuras ab eo exigi, qui fructus non percepiſſet. [r]

Pro tempore quo cucurrerunt vſuræ minores: non committitur ſtipulatio de maioribus. Bartolus.

XVII. IDEM libro Singulari de Vſuris.

CVm quidã cauiſſet, ſe quotannis [ſ] quincunces † vſuras præſtaturum: & ſi quo anno non ſoluiſſet, tunc totius pecuniæ ex die qua mutuatus eſt, ſemiſſes ſoluturum: & redditis per aliquot annos vſuris, mox ſtipulatio commiſſa eſſet: diuus Marcus Fortunato ita reſcripſit: Præſidem prouinciæ adi, qui ſtipulationem de cuius iniquitate queſtus es, ad modum iuſtæ exactionis rediget. Hæc conſtitutio ad infinitum [t] * modum excedit. [u] Quid ergo? Sic temperanda res eſt, vt in futurum dũ Alij dicunt, etiam ex mora, niſi à præſide tempus ſit poſitum: vt dictis legibus. Accurſius.

Condictio certi, ſtricti iuris.

† *Vſura quincũx cẽteſimæ vſuras quincũces cõplectitur. parũ centeſima vſura eſt, cũ duodena in ſingula centum quotannis pendantur. quincũx igitur vſuræ eſt, cũ quina in ſingula centum quotannis perſoluuntur.*

* *Flo. adſignitam. vnica dictione.*

p *Condicuntur.* Not. dicit condicuntur, ſcilicet condictione certi: quæ ſtricti iuris eſt. Si enim bonæ fidei eſſet actio, vt petitio hereditatis, præſtarentur ei vſuræ fructuum: vt ſupra de petit. hered. l. heres furioſi. §. fina. quæ eſt contra. Vel vt ibi.

q *Exiguntur.* niſi fuerint in mora: vt ſupra depoſi. l. j. in fin. j. reſpon. & infra de ope. publi. l. ſi legatum. & infra eodem. l. prox. §. fina. quæ ſunt contra.

r *Non percepiſſet.* vt ſupra de act. empt. l. Iulianus. §. ex vendito. aliàs ſecus: vt infra eod. euictis. §. poſt.

CVm quidam.] CASVS. Mutuaui tibi. c. ſub vſuris. iiij. denariis ſingulis mẽſibus: in quibus ſi ceſſares, p̃miſiſti maiores nõ ex die ceſſationis tantum, immo extunc. pollea ſoluiſti minores tribus menſibus: & extunc non ſoluis. teneris quidẽ ad maiores, ſed non extunc: quia iniquum eſſet quòd pro eodẽ tempore ad vſuras tenearis, ſed ex die ceſſationis tantũ. [IN TACITO.] Teſtator in ſecreto reliquit. c. cuidam non capaci: & heres dixit ſecreto ſe daturum. hæc quidem. c. auferãtur heredi cum vſura, & dantur fiſco. nam nõ capax habere non debet. [SI DIES.] Teſtator præcepit ſtatuam erigi in municipio ad honorem municipij. ſi dies intra quem poni debeat, à teſtatore non eſt præfinitus: præſes ſtatuere debet tempus: & ſi intra illud non ponat, tenetur heres ad vſuras tertiæ centeſimæ. Viuianus.

ſ *Quotannis.* id eſt ſingulis annis. Accurſius.

t *Ad infinitum.* id eſt nõ finitum, vel determinatum: ſed terminari poteſt. ponitur enim negatiuè, nõ augmentatiuè. Azo. q. d. obſcura eſt: & ideo ſtatim interpretatur. Accurſius.

u *Excedit.* i. excedere poteſt ſi à tẽpore interpoſitæ ſtitulationis dicas præſtari vſuras maiores, vel in totũ, vel ſaltẽ pro parte: ideoque

ideoque dicit,à die ceſſationis: vt ſubiicit. Et hoc ideo, quia à priori tempore etiam minores currebant.aliàs autem bene poſſent peti ex tempore ſtipulationis:vt ſupra ſi cer.peta.l.lecta.in fi.& infra de ver.obli.l.huiuſmodi.

a *Longi temporis*.ſcilicet triennij,vel quinque annorum.

b *Gratior*.quia dignitatẽ per eum ſperabas habere.ſed in.l.qui ſemiſſes.&.C.e.aduerſ⁹. &.l. quãuis.fuit ſignũ remittẽdi maiores exceptiones minorum,ſiue eſſent ꝓmiſſæ: vt.l. quamuis.ſiue non:vt.l. aduerſus.

c *Non putaſti*. vt.ſ.e. qui ſemiſſes.in prin.

d *Fideicommiſſo*. vt ſi heres accommodat fidem de reſtituendo nõ capaci.

e *Præſtandum*.vt & ſupra de peti. her.l.prædonis.&. j. de his qui. vt ĩdig.l. heres.&.l. cũ quidam.&.C.ad.l.Fal. Liij. &.j.de vul.ſubſti. ex facto.§. Iulianus.

f *Et vſurarum*. id eſt emolumentũ quod eſt vſura,ſecundũ Io.aliàs contra eſt quod dicitur vſuram vſuræ non deberi:vt. C. de vſur.l.fi. Et dic, quas exegit ab hereditario debitore, vel quaſi,vbi ex ſua mora dedit,vel ſtipulatione.Accurſius.

g *Nõ potuit*.q.d.nihil. Et ſic not.quòd nõ imputatur alicui ſi nõ facit qđ & ſi facere vellet,nõ poſſet: vt ſupra eo.l.pecuniç.in fi.& ſupra de arbi.l.arbiter.§. kalẽdis.in.fi.§.&.C.de anna.excep.l.j.in fi. & j.de adul.ſi maritus. in prin.&.j.de vſufru. le. l. Sempronio. & ſupra quãdo act.de pecu. eſt an. l. j. §. j. & ſupra de nego.geſt.ſi pupilli. §. fi.& infra de condit.& demon.l.multa.in pri. Sed nõne ego poſſum facere vt poſſim ſoluere,petendo ei curatorẽ bonis:ergo poſſum ſoluere:vt. j.de regu. iur. l.qui ſ.cere poteſt. & ĩ. de mino. l. ait prætor.§. j?Reſpõ.in adulto ibi:ſed hic in pupillo.Vel hic non facile: illa quandoque facile. Vel illa in conditionibus appoſitis in vltima voluntate.

h *Succurri*. vt ſupra de mino. l. ait prætor. §.hodie.

i *Non propter lucrum*. ſcilicet tãtum,vel principaliter. aliàs contra inſti.manda.§.tua gratia.

k *Deberet*.vt ſi conuenerit, ut non ſoluta mercede vſq; ad certum tempus vſuræ præſentur. Et ſic not.quòd citra ſtipulationẽ ex ſolo pacto incontinenti appoſito debentur in contractibus bonæ fi.vt hic,&.ĩ.depoſi.Luci⁹ Titius.&.C.de pac.inter emp. & ven.l.in initio.ſecus in ſtricti iuris:vt ſupra de præſcrip. ver. Titius.&.C.de vſur.quamuis.Si autem hic pactum nõ interceſſiſſet: nõ deberentur, niſi ex mora quæ per interpellationẽ vel litis conteſtationem aduenieret:vt infra.e. mora. §.in bonæ fidei con. Sed quid ſi mercedem ad certum diem ſe ſoluturum cõuenit: & nil de vſuris dictum eſt? Reſpon.præſtat : quia in mora eſt die interpellante pro homine:vt arg.ĩ.de ie. cõmiſ.l.ſi fundus. §. fi. &.j.e.l. euictis. &.j.de act.& oblig.l. traiectitiæ.&.C.loca. & condu.l.præſes.Accur.

l *Ad foricarios*. id eſt qui furnum,vel fornacem,vel apothecas,vel quid ſimile à fiſco conducunt.

m *Inferunt*. no. ipſa re[a] fieri moram à fiſco.

n *Dare*.not.ergo heredem debere vti iure defuncti: licet ipſe per ſe ſit priuilegiatus : vt hic,&.C.de his qui. vt indig. l. Polla. &.j. de cõdit.& demon. in facto. §. fiſcus.&. j.ſolu. ma.ſi marito.in prin.& l.ſi merit⁹.&. ĩ.de iud. heres.Sed arg. cõtra.j. de iu.do. promittẽdo. §.fi.&.j.de ſolu. l. Strichum.§.aditio.Accur.

o *Caperint*. quia fiſc⁹ ſucceſſit creditori.

p *Notum eſt*. etiam ſine vlla mora.Sed contra.j.ad munici.l.conſtitutionib⁹.Sol.vt ibi.

q *In operum*.publicorum: vt differat à præcedente.

r *Arguitur*.ſcilicet curatoris.Azo.

ſ *Statuẽdum eſt*. & niſi ſit à præſide cõſtitut⁹, tũc intra ſex mẽſes leuiores: poſtea vero ſemiſſes:vt.j.de ope.publi.l.ſi legatum.quę eſt contra. Sed nõ placet quòd ſit cõtra, ſed cõcordat cũ illa.& ſic iſtã diſtinguas vt ibi notai.

t *Pendẽs*. propter moram poſt præceptũ præſidis.aliàs non : vt. ĩ.l. prozi.in prin.Accur.

u *Euictus.Initio*.id eſt incontinenti.

x *Præſtabuntur*. etiam ſine interpellatione:qa dies interpellat pro homine:vt.C.de contrahen.ſtipu.magnã.Azo. Si autẽ hoc pactũ non eſſet,non venirent niſi poſt euictionem mora interueneriẽt.Accur.

y *Medii*. id eſt à lite conteſtata vſq; ad ſententiam.

z *Nõ fuit*.idẽ erit & ſi eſſet in cauſa depoſiti: ſi tamẽ oblatũ nõ eſſet:vt.C.e.l.ij.Ir.Sed videt q̃ nullo modo currãt:vt.ĩ.e.l.pecuniæ.§.fi.&.l.cũ quidã.§.ſi pupillo.quæ ſunt contra.Sol.hic in quaſi mora:ibi in vera mora:aliàs hic ipſi defuncto inceperant currere:ibi non,ſed erant curſuræ:vt infra eo.cum patri.

Videamus.

taxat ex die ceſſationis creſcant vſuræ.

Taciturnitas longi temporis tollit actionem perſonalem competentem ad vſuras. h.d.Franci.& eſt ſpeciale.

Diuus Pius ita reſcripſit : Parum iuſte præteritas vſuras petis,quas omiſiſſe te, longi temporis [a] interuallum indicat : qui eas à debitore tuo, vt gratior [b] apud eum videlicet eſſes, petẽdas non putaſti.[c] In tacito fideicõmiſſo[d] omne emolumentum heredi auferẽdum, & fiſco præſtandum,[e] diuus Pius reſcripſit.ergo & vſurarum [f] emolumentum auſertur heredi.

Vſura non præſtantur propter lucrum: ſed propter moram:qua ceſſante, non poſſunt peti.h.d.

Si pupillo non habenti tutorem,fideicommiſſum ſolui non potuit:[g] non videri moram per heredem factam, diuus Pius reſcripſit.ergo nec ei debetur,qui quòd reipublicæ cauſa abſuit, vel ex alia cauſa iuſta impeditus, ex qua reſtitutio indulgetur, petere non potuit. Quid enim poteſt imputari ei qui ſoluere etiam ſi vellet non potuit? Nec ſimile videri poſſe, quod placuit, minoribus etiam in his ſuccurri, [h] quæ non adquiſierunt. vſuræ enim non propter lucrum [i] petentium, ſed propter moram ſoluentium inſtituuntur.

In contractibus bonæ fidei veniunt vſuræ ex die conuentionis: quæ ceſſante, veniunt ex die moræ.h.d.

Ex locato qui cõuenitur,niſi conuenerit vt tardius pecuniæ illatæ vſuras deberet [k],non niſi ex mora vſuras præſtare debet.

Fiſcus ex ſuis cõtractib⁹ vſuras non dat, ſed ipſe accipit : vt ſolet à foricariis,[l] * qui tardius pecuniam inferunt,[m] item ex vectigalibus.Cùm autem in locum priuati ſucceſſit, etiam dare [n] ſolet. Si debitores qui minores ſemiſſibus præſtabãt vſuras, fiſci eſſe cœperunt: [o] poſtquam ad fiſcum tranſierunt,ſemiſſes cogendi ſunt præſtare.

Eos qui ex adminiſtratione rerum ciuitatum cõueniuntur, vſuris obnoxios eſſe ſatis notum eſt. [p] Idem obſeruatur in operum [q] curatoribus, ſi pecunia apud eos remanſit. Sed in ea quam redemptoribus commiſerunt: etiam ſi negligenter dederint, vſura eis remittitur. Hæc autẽ ita ſunt, ſi nulla fraus arguitur:[r] alioquin etiam vſuræ adplicabuntur. Si dies nõ ſit ab his qui ſtatuas vel imagines ponendas legauerunt, præfinitus,à præſide tempus ſtatuẽdum eſt:[ſ] & niſi poſuerint heredes,vſuras reipublicæ vſque ad tertiam centeſimæ pendent.[t]

Dies etiam incertus à principio, ſed ex poſtfacto certificatus, interpellat. h.d.text. cum glo.

XVIII. IDEM libro tertio Reſponſorum.

EVictis agris,ſi initio [u] conuenit vt venditor pretium reſtitueret, vſuræ quoque poſt euictionẽ præſtabuntur:[x] quãuis emptor poſt dominij litem inchoatam fructus aduerſario reſtituit.nam incommodũ medij [y] temporis emptoris damnum eſt.

Poſt moram ſemel commiſſam non excuſatur debitor propter impedimentum ſuperueniens in perſona creditoris. hoc dicit. Idem ſi in perſona ſua. infra eod. l. ſed & ſi reipubli.§.fina.

Poſt traditam poſſeſſionem defuncto venditore,cui ſucceſſor incertus fuit:medij quoque temporis vſuræ prerij quod in cauſa depoſiti non fuit,[z] præſtabuntur.

Non debet quis condemnari ad fructus rei in qua fructus non cadunt : ſed ad commoditatem quæ ex ea percipitur : quia loco fructuum habetur. Bartolus.

XIX. GAIVS libro ſexto ad legẽ duodecim Tabularum.

VIdeamus, an in omnibus rebus petitis,in ſi uct⁹ quoque cõdẽnatur poſſeſſor. Quid enim ſi argentũ, aut veſtimentum, aliámve ſimilẽ rem, quid præterea ſi vſumfructum, aut nudam proprietatem,cum alienus vſusfructus ſit,petierit? Ne-

a Ipſa gloſ. eſt ſing. ad hoc,quòd ille qui eſt obligatus fiſco, conſtituitur in mora ſine interpellatione ipſa: quæ tamen glo. cum tex. nõ debet ita large intelligi, prout volunt ſcribentes vbique : vt hic in nouis inſcriptis.Bolo.

a foricariis legit Bud. & diligẽter interpretatur. Tu vide ne foricariis à fornice deductum ſit, qđ apud Iuuenalem eſt ſat.3.Conducunt fornices &c.

a *Videamus Proprietatis.* id eſt quia ex nuda proprietate id eſt ex hoc verbo,vel nomine,nõ facta relatione ad rẽ ipſam nullus fructus peruenit. Azo.

b *Computabitur.* ſicut nec aliarum ſeruitutum: vt ſtatim dicit ibi,iter quoque &c.

c *Vſusfructus.* vt.ĩ.de rei vindi.l.fructus non modo. in fi.&.l.ſeq.

d *Poterit.* hæc tamẽ raro locantur.

e *Æſtimari.* vt ſupra de ſerui ruſti. prædl. cum eſſet.in fi.

f *Quod admittendũ eſt.* vt.ĩ.ſi ſer.vĩ.l.loci corpus § in confeſſoria.

g *Vsuras.Nõ vitiare.* Sic ergo inutilis adiectio vitiatur, & nõ vitiat:vt hic,& infra.e. placuit. Accurſius.

Adiectio inutilis non vitiat, ſed vitiatur.

h *Sciendum eſt. Adhibendos.* ſcilicet ſolutioni per quos facilius poſsit probare ſe ſoluiſſe quàm per extraneos,vel inimicos.

i *Expediendis.* q̃ debitori daturi ſunt pecuniam. Accurſius.

k *Rogandis.* vt interſint ſolutioni: & ſic videant ſe liberatos. Vel dic vt ſeruenĩãt apud creditorem,à quo modo accepit debitum vt ſatisfaciant priori. Vel dic tertio:quia obligatus erat aliquis fideiuſſorẽ dare:vt.ĩ.de cõſt. pecu.l.qui autẽ.§.j.Nõ enim videtur eſſe in mora dandi, dum pro eis inueniendis ſtudet, & ſic curret. Acc.

Sed & ſi reipub.]*CASVS.* Si reipu. cauſa aliquis miſſus eſt ſubito,nulli videtur moram facere: & ergo ad vſuras non tenetur. Vlpianus.

l *Defenſionem.* id eſt excuſationem ſui,quare non ſoluat. Acc.

m *Mandare.*per procuratorem. Azo.

n *Non poſſit.*de facto. de iure enim poteſt.

o *Aliquando.* Titius minori debebat. x. ex cõtractu bonę fidei tenetur ad vſuras ſine vlla interpellatione, vel lit.cõteſt.maxime ſi nõ ſit q̃ cõueniatur: quia eſt abſens Titius,vel ſine herede deceſsit.

†*Cõcur.glo. 2.in prin. ff. ea. tit. vñ poſt extra de elec. & c. quoniã frequenter. §. ſi vero alter.ad finẽ: ibi,cum habẽs forte exceptiones legitimas.*

Vel.expediendis debitis.

p *In re.* poteſt dici moră fieri in re,vbicumq; quis ſine denuntiatione vel litis conteſta.tenetur ad fructus vel vſuras:ſicut.j.e.l.videamus.j.reſpõ. &.§.item ſi indebitum. &. §. in Fauiana.&.§.item ſi vi. &.§. ex cauſa.&.§.in interdicto.&.§.fin.&.j eo.l.penul. Quod autem de vſuris dixit, non inueniemus eas curtere ex mora in re, niſi in perſona minoris:vt.C. in quib.cau.in integ.reſti.non eſt ne.l.in minorum. Punitur ergo huiuſmodi mora in re, vt dictum eſt in prædictis.& patet etiam infra de verb.obl.cum filius.§.j.&.l.ad diem.&.j.tit.j.l.fin.&.l.l.abeo. Sed Ir. dicit eam non puniri,cũ rei nõ perſonæ vitio eueniat. ſed forte intelligebat aliàs quàm in prædictis caſibus. Item pone infra titu.j.l.Labeo.

que enĩ nudæ ꝓprietatis, quod ad proprietatis [a] nomẽ attinet, fructꝰ vllus intellegi poteſt: neque vſusfructus rurſus fructus eleganter cõputabitur. [b] Quid igitur ſi nuda proprietas petita ſit? ex quo perdiderit fructuarius vſumfructum, æſtimabuntur in petitione fructus. Item ſi vſusfructus [c] petitus ſit, Proculus ait in fructus perceptos cõdẽnari. Præterea Gallus Aelius putat,ſi veſtimenta aut ſcyphus petita ſint, in fructu hæc numeranda eſſe: ꝙ locata ea re, mercedis nomine capi potuerit. [d]

Iter quoque & actus ſi petitus ſit,vix eſt vt fructus vlli poſſint æſtimari: [e] niſi ſi quis commodũ in fructibus numeraret, quod habiturus eſſet petitor, ſi ſtatim eo tempore quo petiſſet, ire agere non prohiberetur.qđ admittendum eſt. [f]

XX. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

VSuras illicitas ſorti mixtas, ipſas tantùm nõ deberi cõſtat:cæterum ſortẽ nõ vitiare. [g]

Qui differt ſolutionem ex iuſta cauſa,nõ committit moram.ſecus ſi ex ficta. hoc dicit cũ.l.ſeq.& ſeq. Et differt iſta.l.à.l.ſi quis ſolutioni.quia hic non negabat ſolutionem, ſed differebat ex iuſta cauſa. Bar.

XXI. VLPIANVS libro trigeſimoquarto ad Edictum.

SCiendũ eſt,non omne quod differendi cauſa optima ratione fiat, moræ adnumerandũ. †Quid enim ſi amicos adhibendos [h] debitor requirat, vel expediendi [i] debiti, * vel fideiuſſoribus rogandis [k]? vel exceptio aliqua allegetur? Mora facta non videtur. [l]

XXII. PAVLVS libro trigeſimoſeptimo ad Edictum.

SI modo idipſum non fraudandi cauſa ſimuletur.

XXIII. VLPIANVS libro trigeſimoquarto ad Edictum.

SI quis.]*CASVS.* Titius debitor dicit ſe nolle ſoluere,ſed iuri parere:quæritur,an ſit in mora? Reſpon.quòd non,ſi iuſte &c.[*CVM REVS.*] Si reus eſt in mora, eoſdẽ effectus quos habet mora contra reum,habet & contra fideiuſſ.vt infra eo.mora.[*MORA.*]Siue ego,ſiue procurator meus, ſiue geſtor negotiorum meorum interpellet debitorem meũ, facit eum moroſum ratione officij: nec per eos acquiritur actio, ſed impinguatur:ſicut ſi furem inuenirent rerum mearũ,acquirũt actionem, vt de nõ manifeſto faciant manifeſtũ: & ſic in quadruplũ. & ſic denuntiatio procuratoris impinguatur:& ad aliud valet,vt faciat perpetuam obligationẽ,ſcilicet quo ad hoc vt licet res debita pereat debitori, eius obtentu non liberetur. Viuianus.

Mora commiſſa re ipſa nõ tollitur ex eo ſi contingente ex perſona moroſi.b.d.

Aliquando [o] etiam in re [p] moram eſſe decerni ſolet, ſi fortè non exſtat qui conueniatur.

XXIIII. PAVLVS libro trigeſimoſeptimo ad Edictum.

SI quis ſolutioni quidem moram fecit, iudiciũ autem accipere paratus fuit, non videtur feciſſe moram: vtique ſi iuſtè ad iudicium prouocauit. [q]

Cum reus moram [r] facit, & fideiuſſor tenetur. Mora videtur creditori fieri,ſiue ipſi,ſiue ei cui mandauerat, ſiue ei qui negotia eius gerebat, mora facta ſit. Nec hoc caſu per liberam perſonam adquiri videtur, ſed officium impleri: ſicuti cum quis furtum mihi facientem deprehendit,negotiũ meũ agens, manifeſti furti actionem mihi parat. [s] Item cũ procurator interpellauerit promiſſorem hominis, perpetuam facit ſtipulationem. [t]*

Litis cõteſt. facta an cõſtituatur quis in mora.

Primo loquitur in mala fidei. Secundo loquitur in bona fide. Tertio in eo qui à principio fuit bona fidei, poſtea incepit eſſe mala fidei. Secunda ibi, in alieno fundo. Tertia ibi,bona fidei.

XXV. VLPIANVS libro ſeptimo Digeſtorum.

QVi ſcit [u] fundum ſibi cum alio communem eſſe: fructus quos ex eo perceperit inuito vel ignorante ſocio, non maiore ex parte ſuos facit,quàm ex qua domin' prædij eſt. Nec refert, ipſe, an ſocius,an vterq; eos ſeuerit: quia omnis fructus non iure ſeminis, ſed iure ſoli [x] percipitur. Et quemadmodum [y] ſi totum

Litis cõteſt. facta an cõſtituatur quis in mora.

r *Cum reus morã.* Nã mora rei fideiuſſori nocet:vt infra de verbo. oblig.mora.& de ope. liber. ſi libertus morã. Accurſius.

ſtipulationem, & ſi mortuus ſit homo promiſſus.

s *Parat.* vt infra de fur.l.iij. & l.ſi quis in ſeruitute.&.j. quod vi aut clã.l.iij.in princ.& j de bo.auct. iudi.poſ. l.cum vnus.

t *Stipulationem.*vt ſupra de procu. per procuratorem. Et expone vt. j.de verb. obli. l.ſi ſeruum.§.ſequitur. Accurſius.

Ant. Fab. Conſ. Iur. lib. 1. cap. 59.

Qui ſcit.]*CASVS.* ſiue ſciã te partẽ habere in fundo quem poſſideo,ſiue ſciam totum tuũ:nõ facio fructus meos in eo quod tuum eſt. [*IN ALIENO.*]A non domino emi fundum, in quo ſeminaui alienum frumentũ. quæritur.cuius ſit fructus,an meus,an eius cuius fuit ſemẽ.& dicit meũ eſſe, ſicut quando ex opera ſerui alieni,quẽ bo.fi.poſſideo.hoc autẽ probat ex alio ſimili:vt ecce in meo proprio fundo ſeui alienũ ſemẽ.& dicit ꝙ eſt meꝰ fructꝰ.idẽ eſt ergo ĩ bo.fi.poſ. quia plus iuris habet bo.fi.poſ.circa fructꝰ q̃ fructuarius,cũ bo.fi. fiãt ſtatim ꝙ à ſolo ſeparati ſunt:ſed fructuarij fiũt demũ in horreis repoſiti.& idẽ quod eſt in bo.fi.eſt in eo qui habet fundum in emphyteuſim:vt ſtatim ꝙ à ſolo ſeparati ſunt,fiant eius. Viuianus.

u *Qui ſcit.*ſed iuret quòd ſit ſuum,vel ſeminatoris.

x *Soli.*id eſt quia ſit ſuum,vel bona fide à ſe poſſeſſum.

y *Quemadmodum.* quod eſt in toto quo ad totum, idem eſt in parte

parte quo ad partem:vt hic,&.ĵ.ad leg.Pal.in ratione.§.prorſus. &.ĵ.de admini.tuto.l.ſi duo.in fin.& infra de adquiren.hered.ſi ſeruus eius.&.ĩ.de pac.l.iuriſgentium.§.adeo.arg. contra.C.de diſtract.pigno.l.quamdiu.& ſupra de inof.teſta.l.Papinianus.§. ſed nec impuberis.& ſupra de euict.l.ex mille. & ſupra de peti. hered.ſed & ſi.§.adeo.

Solut autem eſt in illo generali:idem in parte &c.in brochardo.

a *Frumentum*.ſcilicet alienum.Accurſius.

b *Sentit*. ſ.dictus Titi⁹ bonæ fidei poſſeſſor.

c *Ea*.neutri generis.

d *Accedere*.ſ fructus.

e *Adquirunt*. vt.ĵ. de adquir.re.do. l.quæſitum.in fin.

f *Semini*. quod fuerat alienum.

g *Id inuis*. ſ.pœnæ:vt ĵ.de adquir.re.do. l.in bo.fi.in prin.Nõ enim per omnia ſũt ſimiles: vt patet in quæſtione ſerui habenda: vt.ĵ.ad Sila.l.j.§.ij.

h *A quo.bet*. & de cu iuſlibet frumento.

i *Percipiantur*. vt de vſufruct.l.ſi fur decerpſerit. & ſubaudi hic, vel ab alio nomĩe ſuo. Vel dic, ſcilicet ita ꝙ idoneè reponantur:vt & no.ſupra quib. mo. vſusfruc.amit.l.ſi vſufructuarius.

k *Eius*.vt & infra de adquiren.re.do.l.quæſitum.in fin.§.

l *Fundum*.idem in colono:vt infra de fur.l. ſi apes.§.j.

m *Separati ſunt*. etiam à furibus,dũmodo poſſeſſores bonæ fid.poſſidentes non deſierint habere poſſeſſionẽ fundi. Itẽ ſunt & aliæ duæ differẽtię inter fructuarium & bonæ fidei poſſeſſorẽ: quia bon. fi. poſſ. tranſmittit ad heredẽ: fructuarius nõ:vt inſt. de re.di.§. is ad quem. Item fructuarius etiã naturales fructus ſuos facit:vt.ĩ. de vſufruct. l.vſufruc.legato.bonę fidei poſſeſſor non: vt ſupra eo.l.fructus.

Fructuari⁹ & bo.fi.poſſ. differunt.

n *Sentit*. idem ſi poſt ſciẽtiam ſeuit,vel etiã poſt lit.conteſta.vt ex reſpõſione colligitur.

o *Percipiendos*. Nota ergo quòd bonæ fidei poſſ poſt litis conteſtatio. quo ad quædã remanet bonæ fidei poſſ.ſcilicet vt faciat ſuos fructus:vt hic.Itẽ vt compleat vſucapionem: vt.ĩ. de rei vin.ſi poſt. & C.de vſucap.tranſfor.§.hoc proculdubio. Item vt nõ præſtet interitum, ſi tamen iuſtam cauſam litigandi habeat:vt.ĩ.de rei vindi. l.vtique.§.non enim.& de petit.hered.l.illud. fit autẽ malæ fi.vt teneatur de fructibus.Item vt interrumpatur præſcriptio.Item in quodam alio nec omnino cenſetur bonæ fidei poſſeſ. nec malæ fidei:vt ſupra de rei vindi.Iulianus ſcribit ſi in aliena. Sed in eo quod dicit hic facere fructus ſuos poſt ſcientiam, eſt contra infra de adquiren.re.do.l.bonæ fidei.§.in contrarium.Sol. hic de æquitate:ibi de rigore, ſecũdum Ir. Vel poſſumus dicere quòd quæſtio quæ ibi fit,determinatur hic.Vel dicamus quòd quamdiu fundum alienũ quis ſciens poſſideat,nulla ex parte fructꝰ ſuos faciet, quoquo modo ſati fuerint: ita qui cõmunem ſundum poſsidet, nõ faciet ſuos fructus pro ea parte qua fundus ad ſocium eius pertinebit. In alieno ſundo,quem Titius bona fide mercatus fuerat,frumẽtum[a] ſeuit.[b] an Titius bonæ fidei emptor perceptos fructus ſuos faciat? Reſpõdi, quod ad fructus qui ex ſundo percipiuntur, intellegi debet propius ea[c] accedere,[d] quæ ſerui operis ſuis adquirunt:[e] quoniam in percipiẽdis fructib⁹ magis corporis ius ex quo percipiuntur, quàm ſeminis[f] ex quo oriuntur, aſpicitur. & ideo nemo vnquam dubitauit, quin ſi in meo fundo frumentum tuum ſeuerim: ſegetes, & quod ex meſsibus collectum fuerit, meum fieret. Porrò bonæ fidei poſſeſſor in percipiendis fructibus id iuris[g] habet, quod dominis prædiorum tributum eſt. Præterea cum ad fructuarium pertineant fructus à quolibet[h] ſati, quanto magis hoc in bonæ fidei poſſeſſoribus recipiendum eſt, qui plus iuris in percipiendis fructibus habent? cum fructuarij quidẽ non fiant antequam ab eo percipiantur: [i] ad bonæ fidei autẽ poſſeſſorem petineant, quoquo modo à ſolo ſeparati fuerint: ſicut eius[k] qui vectigalem fundum[l] habet, fructus fiunt ſimul atque ſolo ſeparati ſunt.[m] Bonæ fidei emptor ſeuit:[n] & antequam fructus perciperet, cognouit fundum alienum eſſe. an perceptione fructus ſuos faciat, quæritur. Reſpondi, Bonę fidei emptor, quod ad percipiendos[o] fructus, intellegi debet, quamdiu euictus fundus non fuerit. Nam & ſeruus alienus quẽ bona fide emero, tamdiu mihi ex re mea, vel ex operis ſuis adquiret,[p] quamdiu à me euictus non fuerit.

XXVI. IDEM libro ſexto ex Minicio.

VEnationem, fructus fundi negauit eſſe: niſi fructꝰ fundi ex venatione conſtet.[q]

Moram ſibi commiſſam tranſmittit quis ad heredem. Bartolus.

XXVII. AFRICANVS libro octauo Quæſtionum.

CVm patrifamilias mora facta ſit, iam in herede eius non quæritur mora. nam tunc heredi proximo hereditario iure ea competet:[r] ideóque ad cæteros quoque deinceps trãſmittitur.

XXVIII. GAIVS libro ſecũdo Rerum Cottidianarum, ſiue Aureorum.

IN pecudum fructu etiam fœtus eſt, ſicut lac, & pilus, & lana. Itaque agni, & hœdi, & vituli, ſtatim pleno iure ſunt bonæ fidei poſſeſſoris[s] & fructuarij.[t] Partus[t] verò ancillæ in fructu non eſt: itaque ad dominũ proprietatis[u] pertinet. abſurdũ enim videbatur, hominem in fructu eſſe, cum omnes fructus rerum natura hominum gratia comparauerit.

Quod eſt inutile, vitiatur: & non vitiatur vitio.hoc dicit.

XXIX. MARCIANVS libro quartodecimo Inſtitutionum.

PLacuit ſiue ſupra ſtatutum modum quis vſuras ſtipulatus fuerit, ſiue vſurarum vſuras: quod illicitè adiectum eſt, pro non adiecto haberi, & licitas peti poſſe.[x]

XXX. PAVLVS libro Singuri Regularum.

ETiam ex nudo pacto debentur ciuitatibus vſuræ[y] creditarum ab eis pecuniarum.

p *Adquirit*. vt C. de rei vin.l.j. Sed contra infra de adquir.re.do. l.qui bona fide.§.tamdiu. vbi tam in libero homine bo. fidei poſſ. quã in ſeruo alieno bona fide poſſeſſo videt nocere ſuperueniens ſcientia. Solu.ibi ad liberos tãtum refertur, non ad ſeruum alienũ: licet & de illo ibi feciſſet mẽtionem. Itẽ contra.ĵ.de adquir.re.do. l.quęſitũ. vbi ſimiliter dicit in bo.fi.poſ.quolibet nocere ſuperuenientem ſcientiã. Sol. ibi loquitur in herede qui nunquã habuit bonam fidem, licet defunctus habuerit: hic autẽ habuit emptor ab initio bonam fidem, ſecus ſi ſcientiam, vt ibidem.

q *Conſtet*. tunc enim eſt in fructu: vt &.ĩ.de vſufruct. l.item.§. aucupiorum. & l. vſufructus.in fi.Accur. *Turbãc lo. in Cic. lib. 1. de fin. bon. & malo.*

r *Cum patrifamilias. Competet*. ſibi facta ſtelligitur. Sufficit enim ſemel morã fieri, vt vſuræ vel vſusfructus perpetuo debeantur: vt infra de leg.ij. Titia Seio.§.j.

ſ *In pecudum. Poſſeſſoris*. vt.j. de adquir. re.do.l.bonę fid.§.fi.

t *Et fructuarii*. vt & ſupra de vſufruct.l.vetus fuit.

u *Proprietatis*.non autem ad fructuarium:vt inſt. de rerũ diui.§. in pecudum.nec ad bo. fi. poſſ.ſ.directo: vtiliter autem ſic ad bo.fi.poſ. vt.ĩ.de Publ. l. ſi ego. §.partus. Sed videtur etiam directo iure ad bo.fid.poſſ.pertinere:vt.ĩ.eo. l.Paulus.§. heres.quæ eſt contra. Solu.illud euenit ibi ex voluntate defuncti, qui deducto reditu voluit talia reſtitui.

x *Placuit. Poſſe*. Hoc eſt verum ſecundũ leges iſtas: ſed per authen.nec licitas petet qui fuit ſtipulatus illicitas: quia cadit à principali actione: vt C.de vſu.auth.ad hæc. Vel illa loquitur in ruſticis. Item not.hic argu. quod ſit vltra modum, reducitur ad modum. Item quòd inutilis adiectio vitiatur, & non vitiat vt C.de dotꝫ.l.ſancimus.§.ſi quis autem.& de cõſt. pecu.l.hactenus.§.fin.& ſupra eod.l.pecuniæ.in princ.&.l.vſuras.& infra de iur.do.l.ſiue generalis.§.quærendum.

y *Etiam. Vſuræ*.hoc ſpeciale contra duas regulas. Vna, quia regulariter non debentur citra vinculum ſtipulationis: vt C. eodem

eodem.l.iij. Alia, quia nudum pactum non parit actionem: vt ſupra de pactis.l.iuriſgentium.§.quinimmo. Accurſius.

a *Quod in ſtipulatione. Momm.* vt & infra eodem.l.tutor.§.fi. & infra de verb.oblig. l.vbi autem.§. penult. ſic nec ſententia: vt infra de re iud. l.in ſumma.§. qui ſortis. Sed cõtra infra de leg. iij. nummis. Sol. ibi fauor vltimæ voluntatis: hic odium vſurarũ. vnde illud valet, licet in exiguis: hic nõ: vt arg. infra de lib. & poſthu. l. cum quidam.

XXXI. VLPIANVS libro primo Reſponſorum.

QVod in ſtipulatiõe ſic adiectum eſt, *& vſuras, ſi quæ competierint*: nullius eſſe momenti, [a] ſi modus certus nõ adiiciatur.

Mora regulariter non contrahitur re ipſa, ſed per interpellationem factam congruo loco & tempore: quæ an legitimè facta ſit, committitur iudicis arbitrio. & ſi remiſſa fuerit, tollitur mora. hoc dicit vſque ad.§.in bonæ fidei.

XXXII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

MOra fieri intellegitur non ex re, [b] ſed ex perſona, id eſt ſi interpellatus oportuno [c] loco, non ſoluerit. quod apud iudicẽ [d] examinabitur. Nam (vt & Pomponius libro duodecimo epiſtularum ſcripſit) difficilis eſt [e] huius rei definitio. Diuus quoque Pius Tullio Balbo reſcripſit, an mora facta intellegatur, neque conſtitutione vlla, neque iuris auctorũ quæſtione deciditi poſſe, cum ſit magis facti [f] quàm iuris. Et non ſufficit ad probationem moræ, ſi ſeruo [g] debitoris abſentis denuntiatum eſt à creditore, procuratoréve eius: cum etiam ſi ipſi, inquit, domino denuntiatũ eſt, cæterum poſtea cum is ſui teſtatem faceret, omiſſa eſſet repetendi [h] debiti inſtantia, non protinus per debitorem mora facta intellegitur.

Habetur hic quòd pater ex ſua mora nõ tenetur ad vſuras. facit.l.cũ filius.in princ. infra de verb.oblig. Bartolus.

In bonę fidei cõtractibus ex mora [i] vſuræ debentur. Quid ergo ſi & filiusfamilias, & pater ex perſona eius teneatur, ſiue iuſſu eius contractum eſt, ſiue in rem verſum eſt patris, vel in peculium: cuius perſona circa moram ſpectabitur? Et ſi quidem pater dumtaxat conuenietur ex mora ſua, non tenetur: [k] in filium tamen dabi-

lendis. & ſupra de condict. fur. l. in re. §. j. & infra de verb. oblig. l. quotiens in diem. Secũdus effectus eſt, quia facit currere vſuras in contractibus bonæ fidei, & in quibuſdam ſtricti iuris, ſcilicet in legatis & fideicõmiſſis: vt hac. l. §. in bonæ fidei. & de leg. ij. ſi quis ſeruo. &. l. qui ſolidum. j. reſpõ. &. §. etiam. Nam parificantur hic legata & fideicõmiſſa iudicio bonæ fi. vt C. in quibus cauſis in integ. reſti. nõ eſt ne. l. in minorũ. ſed ſecus in cõtractibus ſtricti iuris etiam lit. conteſt. vt C. de condict. inde. l. j. licet Rogeri' contra, per. l. infra eo. l. lite. ſed illa in bonæ fidei intelligit. Item & tertiũ habet effectum, quia inducit petitionẽ fructuũ in quolibet caſu, ſi petam quod aliquãdo fuit meum, vel eius à quo cauſam habui. aliàs exigitur litis conteſt. in ſtricti iuris iudiciis: ſed in bonæ fidei ſemper ſufficit ſola mora: vt *p*bantur hæc infra eod. l. videamus. in principio. &. §. j. & §. ſi actionem. &. §. ex cauſa. &. §. ſi poſſeſſionem. & ſupra eod. l. ij. Quartum habet effectum in caſu ſpeciali: quia punit in tertiam partem eius quod debetur: vt C. de inoffici. teſta. l. ſi quis in ſuo.

Quintum habet effectum circa interitum. Nam indiſtinctè morioſus de periculo tenetur, erat res peritura penes actorẽ, vel nõ. ſatis eſt enim quòd potuit nõ perire: vt infra de leg. j. cum res. §. finali. &. l. apud Iulianum. §. j. Nec ob. ä. depoſi. l. ſi plures. §. vlti. quia ibi nõ erat in mora: quia habebat probabilem cauſam reſiſtendi, licet eſſet conuentus, puta propter expẽſas. Item probatur expreſſè in auth. de depoſito. §. j. col. vj. vbi dicit interceden tem teneri de caſu fortuito: multo magis ipſe depoſitari' tenetur. In rei vindi. tamen quædam ſpecialitas ſeruatur: quia vbi eſt in mora poſſeſſor quo ad interitum, qui prius fuit bonæ fidei, diſtinguitur. aut habet iuſtam cauſam litigãdi: & tunc nullo modo de interitu tenetur: vt. ä. de rei vindi. l. vtique. aut non, & tunc cum diſtinctione illa tenetur: erat res peritura, vel non: vt ſupra de rei vindi. l. item ſi verberatum, & hoc de cõmuni mora, quæ in omnibus hominibus locum habet. Specialis autem fit multis modis. Primo in hæredi. petitione, quæ fit quocũq; modo ſciet: vt ſupra de peti. hære. item veniunt. §. à quo. &. §. petitam. Secũdo, in minoribus. xxv. an. vbi fit re ipſa: vt C. in qui. cau. in integ. reſt. nõ eſt ne. l. in minorum perſona. & hæc purgatur temporis curſu: vt infra de lega. ij. l. Titia Seio. §. vſuras. Tertio in libertate, vbi ſimiliter fit mora re ipſa: vt infra de fideicom. li. l. cum vero. §. apparet. Quarto ſimiliter fauore per ſolum curſum biẽnij: vt C. de iure do. l. fin. §. fin. & hæc ſimiliter parit vſuras: vt ibi dicitur. Quinto, odio: vt in fure & prædone: vt. j. de vi & vi ar. l. j. §. rectiſſime. &. l. penult. & C. quod metus cauſa. l. j. in inferente tamen metum, diſtinguitur: vt ſupra quod metus cauſa. l. ſi cum exceptione. §. quòd ſi homo. Purgatur autẽ mora, ſi animo nouandi creditor fuerit ſtipulatus: vel non animo nouandi; ſi res fuerit in præſentia. Item per oblationem quantum ad euitandum interitum: vt ſupra de cõdict. fur. l. parui. & infra de ſolu. l. qui decem. §. j. Accurſius.

Moreſum. ſemper de periculo tenetur.

b *Non ex re.* quandoque enim fit ex re: vt ſupra eod. l. ſed & ſi rei. §. aliquando. & dices in diſtinctione ſtatim.

c *Oportuno loco.* ſed quis dicitur oportunus locus? Reſpon. poteſt dici ille in quo debitor poteſt conueniri inuitus vt ſoluat: non alius, etiam vbi habet locũ domicilij: ſed non poteſt ibi cõueniri. quod fit quandoque, vt diximus. ä. de tranſac. l. cum hi. §. cauſæ. Item ſubaudi, & tempore: vt. j. de ſol. ſi ſoluturus.

Locus oportunus quis ſit.

d *Quod apud iudicem.* ſcilicet an in loco oportuno interpellatus fuerit, & ſic ſit in mora. Accurſius.

e *Difficilis eſt.* id eſt impoſsibilis, ſicut teſtium notitia: vt infra de teſti. l. iij. §. j. Sed certe mora quæ iure communi cõmittitur, poteſt ſic definiri: Mora eſt, cum quis maior. xiiij. an. nõ habens curatorem: quia ſi habet, pupillo comparatur, vt infra de verb. oblig. l. ſi pupillus. Sed contra ſupra de euict. l. ſi dictum. §. pupillo. Sed dic vt ibi diximus. Interpellatus per diei appoſitæ lapſum: vt. j. de verb. oblig. l. ſi fundus. & C. de contrahen. ſtipu. l. magnam. vel per litis conteſta. vt. j. de verb. obliga. l. nemo. §. j. Vel per eius cui debetur denuntiationem cõgruo loco & tẽpore factam: vt hic &. j. de verb. oblig. l. ſi ex legati. cum intelligat ſe debere, vel intelligere debeat: vt. ä. ſi cer. peta. l. quod te. Nec omiſſa ſit debiti repetẽdi inſtantia, ſine cauſa diſtulit rei præſtationem vel ſolutionem: vt hic, & ſupra eo. l. ſciendum. Hæc autẽ mora ſic commiſſa habet quinque principales effectus. Primum, quia facit rem, vel intereſſe tantũ æſtimari officio iudicis prout erat tempore moræ, vel cœpit eſſe poſtea, perſeuerante tamẽ mora: vt ſupra de eden. l. vbi. §. j. & ſupra de condict. tri. l. pen. & de act. empt. datio. §. ſi per venditorem. & infra de re iudic. l. ſi ka-

Mora definitio.

Mora quinque principales effectus habet.

f *Facti.* ſunt enim facta incerta, licet ius certum: vt infra de iur. & fac. igno. l. ij.

g *Si ſeruo.* maxime cum dominus hanc denuntiationem ignoret: vt infra de iti. actúque priua. l. iij. §. j. & arg. ſupra de peti. her. l. item veniunt. §. ponamus.

h *Repetendi.* dando dilationem. nec enim exigitur vt ſemper inſtet, & non deſinat petere. Accurſius.

i *Ex mora.* fructus etiã ſine mora: vt. ä. e. l. videamus. §. ex cauſa.

k *Non tenetur.* ſcilicet filius: ſed pater ſic, ſecundũ M. vel ſecundum Al. non tenetur, ſcilicet pater directo, ſed vtiliter. cũ enim

actione bonæ fi. cõueniatur, debet mora ibi venire. ſecus autem ſi ex contractu ſtricti iuris conueniatur pater de peculio, vel de in rem verſo, vbi mora non venit. ſed ſecus ſit in fideiuſſore, qui non tenetur ad vſuras ex mora ſua, cum ipſe ſemper actione ſtricti iuris conueniatur: niſi fuerint per ſtipulationẽ promiſſę à ſe: nec ex mora rei: niſi in omnem cauſam interceſſerit: vt .ſ. loca. l. quæro. Tu dic tertio, quòd non tenetur, ſcilicet pater vllo modo ad vſuras: ſed de ſuo tantum bene tenet poſt ſuã moram: vt .j. de verb. obliga. l. cum filius. in princ. ſicut & fideiuſſor: vt .j. c. l. in fin. Et ſi opponatur, quare non tenet in vſuris ex mora, cum ex bonæ fidei iudicio cõueniat? Reſpõ. ad inſtar fideiuſſoris: vt. d. l. cũ filius. Itẽ quia dolum committit pater cõmittendo moram, ratione illius doli debet teneri de interitu: vt .ſ. de pecu. l. depoſiti nomine. Accur.

a *Præſtet.* nomine ſortis, non vſuræ. Accur.

b *Tantum.* vel de in rem verſo, vel qđ iuſſu: ſi tales erant cõtractus qui etiã poſt moram in patrem etiam producuntur: licet res debita intereat: vt infra de verb. obliga. l. ſi ſeruus. §. an filius. Acc.

c *Non nocet.* imò videtur quòd ſic: vt infra de duo. reis. l. pen. & C. de duo. reis. l. fin. Solu. ibi erant ſocij, hic non, ſecundum Io. vt argu. ſupra de arbi. l. ſi duo. Vel hic in mora in non faciendo: ibi in faciendo. vel ibi notat factum vnius, vt quia agnouit debitum. Accurſius.

d *Solus.* veluti ſi ſolus interpellatus fuerit.

e *Non tenetur.* ſcilicet reus principalis. Vel dic fideiuſſor, ſcilicet directo: ſed vtiliter ſic, ſcilicet de interitu: vt ſubiicit. Acc.

f *Dabitur.* vt &. j. de ſol. Stichum aut Pamphilum. in fin. j. reſpon. &. l. cum quis. §. ſi quis. in fine. §. &. j. de ope. lib. l. ſi libertus moram. &. j. de verb. obliga. l. ſi pupillus. in fin. & hoc ſi poſt moram occidit: ſecus ſi ante. nam tunc de dolo actione tenetur: vt .ſ. de dolo. l. fideiuſſor. quę eſt contra. Nam nulla erat ibi alia actio: hic autem iam alia nata erat, ſcilicet qualitercumque contingat interitus. Item hic, quando ſolus fideiuſſor erat in mora: ſecus ſi vterque, vel etiam reus tantum: tunc enim directa: vt. j. de verborum obligationib. l. mora. Accurſius.

§ *Sibeur. Humanum.* vt C. de commer. l. j.

Inſolentiam incurioſam. aliàs, inſolertiam incurioſam. & eſt inſolertia incurioſa, magna negligentia: vt ſi quærat quis pecuniam per ſingulos annos tantum ſemel: vt infra de iure fiſci. l. in fraudem. §. fiſcalibus. a

i *Non ambitioſam.* vt ſi quotidie inquietet eũ. qui enim eſt ambitioſus honoris quem ſperat habere per debitorem, nõ erit ei acerbus: at qui nõ ambit eum, inſtanter petit: vt hic. ergo debet medium tenere. vel dic quòd appellat bonam diligentiam.

Vſuræ.] CASVS. Sicut vſura accedit pecuniæ, ſic fructus rei accedit, ſcilicet in bonæ fidei iudiciis, & in legatis, quæ eis æquiparantur. Viuianus.

k *Obtinent.* vt ſi fundum emi, fructúſque percepi: & eo euicto per exceptionem doli vſuras pretij velim repetere, vel retinere, fructuum compenſatio adhibetur: vt .ſ. de rei vindi. l. emptor prædium. ſecũdum Ioan. Vel dic quòd ſicut ſorti accedit vſura: ſic fructus rei. Sunt & alia quędam quę ſunt ſimilia fructibus: vt ſupra de petitione hereditatis. l. mercedes. §. planè. ſed in caſibus differunt: vt ſupra de rei vind. l. ſi nauis. & ſupra eodem. l. in fideicommiſſi. & C. de condict. inde. l. j. & ſupra de peti. hereditatis. l. 6 poſſeſſor. Accurſius.

l *Ite. Currunt.* ſcilicet in bonę fidei contractibus. ſecus in ſtrictis iuris iudi. vt C. de cõdic. inde. l. pecuniæ. & .j. eo. l. videamus. §. ſi actionẽ. venit tamen fructus: vt .ſ. de cõdict. inde. l. indebiti. Sed Rogerius etiam in ſtricti iuris. Accurſius.

m *Prędiorum. Accipiuntur.* facit infra de verbo. ſignificatione. l. vſura pecuniæ. & ſupra ſi certũ pet. l. lecta. in fine. Accur.

Et in cõtraria.] CASVS. Gerebã negotia tua ſine mãdato. ſolui creditoribꝰ tuis, & ex mea pecunia, vel ex ea quam mutuo accepi ſub vſuris. an tu tenearis mihi i vſuris? Primo dicit q̃ ſic, ſi cõmode tuum geſſi negotium. In ſecũdo repeto quantũ alij dedi, non plus, licet à minoribus te liberẽ. Viuia.

n *Et in contraria.* nõ ſolum in directa.

o *Veniũt.* vt ſupra de negotiis geſtis. l. at qui natura. §. non tantum. in fin. §. Accurſius.

p *Abſoluam.* Impropriè dicit abſolui creditor: ſed debitor à creditore abſoluitur. Accurſius. *ADDITIO.* Immo vero propriè ponitur. Terentius in Adelp. Ibo ad forum vt hũc abſoluam. Abſoluam, inquit, id eſt ſiſtam. *Abſolvere creditorem.* †*Vulgo ſiſtam.*

q *Incommodo.* vt argu. .ſ. ad legem Rhod. de iact. l. j. & l. ij. prope princ. &. j. de contra. iu. tu. l. quid ergo. Accurſius.

r *Venient.* ſcilicet tantum, nõ autem quaſi vſura, ſed quaſi ſors: vt &. .ſ. pro ſocio. l. ſocius qui. Accurſius.

ſ *Vtique.* non aliàs, ſecundum H. & Ir. & B. Sed Ioan. & Azo contra. .ſ. man. l. ſi vero non remunerandi. §. ſi mihi mandaueris. &. §. ſed & ſi reum vſuris. & dic, ſi, pro quamuis. Dicit ergo quòd licet plus commodi attulerit, rõ tamen agit niſi pro vſuris præſtitis. alioquin ſi decem impendi in negotia tua, nõne repetam: vel ſi ſoluam creditori tuo. nec enim facio meliorem cõditionem tuam, immo in aliquo deteriorem: quia prius tenebaris ex contractu ſtricti iuris: nũc bonæ fidei. Item ſi ſolui ei vſuram quæ eſt ſors facta quantum ad me: agam tamen in id quod commodi attuli. Vel dic, ſi plus, id eſt non minus. & ſecundum hoc non ob. illa. l. mandati. Vel dic vt ibi.

Videamus.] CASVS. Aliquando peto rem vt meam per rei vindi. & ibi veniunt fructus ex die moræ. aliquãdo actione perſonali: & ibi quãdo veniãt plenè, vult dicere hic. Vel primo ponit exemplum in cõdic. ob cauſam: vt ecce, Berta futura vxor Titij, dedit ei fundum in dotẽ. & Titius tenuit per annum, dum ſperabatur matrimoniũ. deinde deficit ſpes matrimonij: quia accepit aliã, & deceſſit. agit Berta condic. ob cauſam. Quæritur de fructibus. Et dicit q̃ tam illius anni quo ſperabatur matrimonium, quàm alterius poſtea veniunt fructus: fuitq; mora in rem: quia nulla fuit interpellatio, ſiue facta fuit. Secundo, quid ſi ipſa alij nupſit, & ſic per ipſam deficit ſpes matrimonij? Reſpon. idem vt veniant, ne ſequatur abſurditas: quia Titius negligeret fundum: quod non debet facere. [IN FAVIANA.] Debitor multorum creditorum, fraude alienauit fundum: vel libertus in fraudem patroni: nunc agunt creditores renocatoria, ſcilicet

Sorti accedit vſura.

Vide Budæum in pri. nouis ipſo tit.

Inſolentiam incurioſam, vel ca uioſam. Bud.

Prędiorum vrbanorũ penſiones pro fructibus accipiuntur. m

XXXVII. IDEM libro decimo ad Edictum.

ET in contraria n negotiorũ geſtorũ actione vſuræ veniunt, o ſi mutuatus ſum pecuniam, vt creditorem tuũ abſoluam, p quia aut in poſſeſſionem mittendus erat bonorum tuorum, aut pignora venditurus. Quid ſi domi habens, propter eandem cauſam ſolui? puto verum, ſi liberaui ex magno incommodo, q debere dici vſuras venire: eas autem quæ in regione frequẽtantur, vt eſt in bonæ fidei iudiciis conſtitutum. Sed ſi mutuatus dedi, hæ venient r vſuræ, quas ipſe pendo: vtique ſ ſi plus tibi præſtarim * commodato pretio dimittam. Budæus hic.

XXXV. PAVLVS libro quinquageſimoſeptimo ad Edictum.

LIte cõteſtata vſurę currũt. l

XXXVI. VLPIANVS libro ſexageſimoprimo ad Edictum.

VSuræ vicem fructuum obtinent: k & merito non debent à fructibus ſeparari: & ita in legatis, & fideicommiſſis, & in tutelę actione, & in cęteris iudiciis bonæ fidei ſeruatur. hoc idem igitur in cæteris obuentionibus dicemus.

XXXV. PAVLVS libro quinquageſimoſeptimo ad Edictum.

LIte cõteſtata vſurę currũt. l

XXXVI. VLPIANVS libro ſexageſimoprimo ad Edictum.

PRædiorum vrbanorũ penſiones pro fructibus accipiuntur. m

XXXVII. IDEM libro decimo ad Edictum.

ET in contraria n negotiorũ geſtorũ actione vſuræ veniunt, o ſi mutuatus ſum pecuniam, vt creditorem tuũ abſoluam, p quia aut in poſſeſſionem mittendus erat bonorum tuorum, aut pignora venditurus. Quid ſi domi habens, propter eandem cauſam ſolui? puto verum, ſi liberaui ex magno incommodo, q debere dici vſuras venire: eas autem quæ in regione frequẽtantur, vt eſt in bonæ fidei iudiciis conſtitutum. Sed ſi mutuatus dedi, hæ venient r vſuræ, quas ipſe pendo: vtique ſ ſi plus tibi præſtarim * commodato pretio dimittam. Budæus hic.

XXXVIII. IDEM libro quintodecimo ad Edictum.

SI bene collocatæ ſunt pecuniæ publicę, in ſortẽ inquietari debitores non debẽt: & maximè ſi parient vſuras. ſi nõ parient, proſpicere reipublicæ ſecuritati debet præſes, puinciæ: dummodo nõ acerbum ſe exactorẽ, nec contumelioſum præbeat, ſed moderatum, & cum efficacia benignum, & cum inſtantia humanum. § Nam inter inſolentiã incurioſam, h* & diligentiã non ambitioſam i multum intereſt. Præterea proſpicere debet, ne pecuniæ publicæ credantur ſine pignoribus idoneis, vel hypothecis.

XXXVIII. IDEM libro quintodecimo ad Edictum.

SI bene collocatæ ſunt pecuniæ publicę, in ſortẽ inquietari debitores non debẽt: & maximè ſi parient vſuras. ſi nõ parient, proſpicere reipublicæ ſecuritati debet præſes, puinciæ: dummodo nõ acerbum ſe exactorẽ, nec contumelioſum præbeat, ſed moderatum, & cum efficacia benignum, & cum inſtantia humanum. § Nam inter inſolentiã incurioſam, h* & diligentiã non ambitioſam i multum intereſt. Præterea proſpicere debet, ne pecuniæ publicæ credantur ſine pignoribus idoneis, vel hypothecis.

licet actione Pauliana: vel patronus agit Fauiana cõtra acceptatores. quæritur, an fructus veniãt? Et dicit quòd ſic. nã aliàs non plene diceretur fieri reſtitutio, maxime quia prætor præcepit talia alienata reſtitui: & illi rem reſtitui, continet rem cum fructibus. quod autem de interdicto vnde vi, & actione quod metus cauſa ſubiicat, planũ eſt. [*SI ACTIONEM.*] Ex cauſa donationis fundum promiſiſti mihi per ſtipulationẽ: nunc ago ex ſtipulatu vt tradas: an veniant fructus? Et dicit q licet te interpellẽ extra ius: nõ ideo veniũt, ſed tunc demũ cum fuero litem cõteſtatus. neque obſtat ſuperiorib⁹ caſibus vt in cõdictionibus fructus veniãt: quia hoc peculium neque eſt neque fuit meũ. ſi vero petebam quod fuerat meũ, veniunt fructus. [*EX CAVSA.*] Peto rem ex contractu bonę fid. puta ex empto, vel pro ſocio, vt communices res quęſitas. veniũt fructus: & demũ ago depoſiti, vel commodati, finito vſu in quẽ cõmodaui. & hoc dicit. [*IN INTERDICTO.*] Foueam in meo feciſti vi vel clam. ago vt in priſtinum ſtatum reponas. veniũt fructus, vel quos amiſi, vel quos tu percepiſti. [*ANTE MATRIMONIVM.*] Planus eſt & in eodẽ caſu loquit. §. ſequens. Viuianus.

a *Renuntiata adfinitas.* id eſt nõ ſecutũ matrimonium.

b *Reſtituẽdi.* vt & ſupra de condictione ob cau. da. l. qui ſe debere. §. finali.

c *Adfinitas.* ſcilicet contrahenda.

d *In re.* mora fit in re, cum nulla denũtiatione opus eſt: vt ſupra eodẽ. l. ſed & ſi. ſed in perſona non, niſi denũtiatio præcedat. Prima tamen non ſemper habet locum, ſed in perſona minoris.

e *Omnimodo.* etiam percipiendi: ſiue eo tempore quo ſperabatur adfinitas, ſiue non. Accurſius.

f *Vt debeat.* vt infra ſoluto matrimonio. l. ſi mora. nam in ſolo duplo arrarum debet damnificari: vt C. de ſponſa. l. mulier.

g *Ratio autem.* vt de percipiendis teneatur. Et eſt vna ratio, ſecundum Ir. & Azo. Eſt alia, quia malæ fidei debet teneri vtroq; tẽpore, licet res ſit ſua: quia curare debet vt dos augeat dũ durat ſpes adfinitatis. Item propter dubiũ, an debeat apud ſe remanere multo magis ſoluta adfinitate, & nuntio remiſſo: quod in aliis reuocatoriis nõ inuenitur citra bonæ fidei poſſeſſorem vt teneatur de percipiendis. Accurſius.

h *Hæc eſt.* ſcilicet omnium prædictorum. & expone ſecundum Io. Et ideo tenetur de fructibus poſt renũtiationem adfinitatis, quia percepit. ſi autẽ non percepiſſet, non teneretur: quia licuerat ei negligere fundũ: vt ſupra de hered. vel act. ven. l. venditor ex hereditate §. quemadmodum. Vel dic ſecundum Azo. ratio autẽ &c. quaſi dicat, ideo tenetur de fructibus: quia ſi dicas non teneri, ſic negligeret fundum: quod eſſet iniquum.

i *Licuerat.* ſup. ideo hoc erat, quia licuerat, &c. ſecundum Ioan. ſecundum aliam eſt plana.

modi, quàm vſuræ iſtę colligũt.

Si actione ſtricti iuris peto quod eſt vel fuit meum, veniũt fructus à tempore morę. ſed ſi peto mihi debitum, tunc à tempore cõteſt. lis. ſed in actionibus bonæ fi. ſemper veniunt à tempore morę. b. d. Primo loquitur de actionibus ſtricti iuris. ſecundo, de bonæ fidei. Tertio, de ſtricti iuris habitibus inſtar bonæ fidei. Secunda ibi, ex cauſa. Tertia ibi, in. l. equis. Bartolus.

XXXVIII. PAVLVS libro ſexto ad Plautium.

VIdeamus generali, * quando in actione quæ eſt in perſonam, etiã fructus veniant. Et quidem ſi fundus ob rem datus ſit, veluti dotis cauſa, & renuntiata adfinitas, [a] fructus quoque reſtituendi [b] ſunt. vtique hi qui percepti ſunt eo tempore, quo ſperabatur adfinitas. [c] Sed & poſteriores, ſi i re [d] mora fuit, vt ab illo qui reddere debeat, omnimodo [e] reſtituendi ſunt. Sed & ſi per mulierẽ ſtetit quo minus nuptiæ cõtrahantur, magis eſt vt debeat [f] fructus recipere. Ratio autem [g] hæc eſt, [h] quòd ſi ſponſus non conueniebatur reſtituere fructus, licuerat [i] ei neglegere fundum. Item ſi indebitum fundũ ſolui, & repeto: fructus quoque repetere debeo. [k] Idémque eſt ſi mortis cauſa fundus ſit donatus, & reualuerit qui donauit, atque ita cõdictio naſcatur.

In Fauiana [l] quoque actione & Pauliana, [m] per quam quæ in fraudem creditorum alienata ſunt reuocantur, fructus [n] quoq; reſtituuntur. [o] nam prætor id agit, vt perinde ſint omnia, atque ſi nihil alienatum eſſet: quod nõ eſt iniquum. Nam & verbum, *reſtituas*, quod in hac re prætor dixit, plenam habet ſignificationẽ, † vt fructus quoque reſtituantur. Et ideo cum reſtitui prętor vult, veluti in interdicto [p] vnde vi, etiam fructus ſunt reſtituendi. Itẽ ſi vi metúſve cauſa rem tradam, nõ aliter mihi reſtituiſſe videtur, quàm ſi fruct⁹ mihi reſtituat: [q] nec mora mea [r] mihi aliquid adfert. Si actionem habeam ad id conſequendum quod meum non fuit, veluti ex ſtipulatu: fructus nõ cõſequar [ſ] etiam ſi mora facta ſit. Quod ſi acceptum eſt iudiciũ, tunc Sabinus & Caſſius ex æquitate fructus quoq; poſt acceptum iudicium præſtandos putant, vt cauſa reſtituatur. quod puto rectè dici. [t] Ex cauſa etiam emptionis fructus reſtituendi ſunt. [u] Sed in ſocietatibus fructus communicandi [x] ſunt. Si poſſeſſionem [y] naturalem reuocem, [z] proprietas mea manet. Videamus de fructibus. Et quidem in depoſito & cõmodato fructus quoque præſtandi ſunt, ſicut diximus. [a] In interdicto quoque quod vi aut clam magis eſt vt omnis cauſa & fructus reſtituãtur. Ante matrimoniũ quoq; fructus percepti, dotis fiunt, [b] & cum ea [c] reſtituũtur. Eadem ratio eſt in fructibus prædiorũ vrbanorum. Item ſi diuidere fundum tecũ velim, tu nolis, & colã: an fructus diuidi debeant poſt deductionẽ [d] impẽſarum?

k *Debeo.* vt ſupra de condic. inde. l. in ſumma. §. ei qui.

l *In Fauiana.* quę eſt perſonalis & perpetua: vt infra ſi in frau. pa. l. j. & l. iij. §. hæc actio.

m *Pauliana.* quando locum habet, dic vt C. ſi in frau. pa. l. j.

n *Fructus.* qui erant tẽpore alienationis, vel percepti poſt lit. conteſta. vt infra quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. per hanc. & §. præterea. & l. fin. §. non ſolum.

o *Reſtituuntur.* vt infra de verb. ſigni. l. fin. §. fin. & ſ. de rei vindi. l. præterea. & l. ex diuerſo. §. vbi.

† *Dic quòd plenã & perfectam habet ſignificationẽ. cõcer. text. in ca. nullus poteſt. cũ ſeq. 2. q. 2. text. in. c. accedens. extra vt lite non conteſt.*

p *Veluti in interdicto.* etiã ante lit. cõteſt. qđ in aliis non eſt: vt ſupra de vi & vi ar. l. j. §. exinde. Accurſius.

q *Reſtituat.* vt & ſ. quod met. cau. l. ſed & partus. non tamen vt reſtituta re per ſententiam, poſſit adhuc agere de fructibus: vt arg. C. depo. l. iiij.

r *Mora mea.* quòd diſtuli agere quod metus cauſa.

ſ *Non conſequar.* vt. ſ. de ver. obl. l. ſi filius. §. fina. Sed contra infra eo. tit. l. ſi fundum. vbi dicit venire intereſſe. Sol. hic ſtipulatus erat aliquid ſibi dari: ibi ſtipulat⁹ erat aliquid ſibi tradi: & ſic factũ propter qđ agitur ad intereſſe: & ſic ad fruct⁹: vt. j. de re iudi. l. ſi quis ab alio. §. fin. & j. de verb. obli. l. cum ſtipulatus. §. fi. & l. quotiẽs. Vel ibi de alio intereſſe, quàm fructuum. Si obiiciatur, Cur ergo ad intereſſe nõ agitur vbi ſtipulatus ſum vacuam poſſeſſ. tradi. nã nec fructus veniũt: vt ſupra de actio. empt. l. dotio. §. j? Reſpon. immo veniũt fructus: ſed non tanquam fructus, ſed tanquam intereſſe. Diſtinguitur tamẽ, an agat vt tradat vacuam poſſeſſionem: & tunc ſi tradat etiam ſine fructibus, liberatur. aut vt id impleatur quod conuenit, & præſtet intereſſe quod nõ tradidit. tunc enim & fructuum ratio habebitur, & omnis vtilitatis meæ. Accurſius.

t *Dici.* vt. ſ. eod. l. ij. & ſ. ſi cer. pet. l. cum fundum. in princ.

u *Reſtituendi ſunt.* ſcilicet à venditore emptori: hoc eſt dandi: vt ſupra eod. l. ſi ſtipulatus. §. fina. & ſupra de hereditate vel actione vendita. l. venditor ex hereditate. §. quemadmodum. Accurſius.

x *Communicandi.* cum putans fundum ſuum, percepit: & ſic fecit ſuos. Item à tempore morę tenetur de percipiendis.

y *Si poſſeſſionem.* quæ erat apud depoſitariũ, vel cõmodatariũ.

z *Reuocem.* de hoc ſtatim ponit exemplum.

a *Diximus.* ſ. modo in ſuperiori caſu circa cõtractũ emptionis.

b *Dotis fiunt.* vt & infra ſoluto matri. l. de diuiſione. & argumen. l. ſi marito. §. j. & infra de iure dotium. l. dotis fructus. ſecundo reſponſo.

c *Cum ea.* ſcilicet dote. Accurſius.

d *Deductionem.* nullus enim caſus &c. vt infra ſoluto ma. l. fructus. & infra eodem. l. quod in fructus. & ſupra familię erciſcundæ. l. fundus qui.

* *Vulg. generatim.*

a *In cæteris.* nam communi diui.bonæ fidei eſt.
b *Præſtantur.* ab initio.
c *Si dos prælegata.* id eſt legata à viro vxori.
d *Veniunt.* quia dotis fuerãt facti:vt ſupra proxi.§.ante matrimonium.videtur enim legaſſe quòd per primam actionem peti poſſet, & valet legatũ: quia plenius eſt legatũ quàm de dote actio:vt inſtitutionibus de leg. §. ſed ſi vxori. & ideo valet: vt infra de leg. iij. l. ſi deportata. §. ſi quis. Accurſius.

E *Quis.*] CASVS. Teſtator legauit mihi duas equas alienas: & legauit mihi equitium alienum. tenetur heres ad fœtus poſt moram: immo in equitio legato etiam ante moram. Viuianus.

e *Equas.* id eſt equabus, ſcilicet alienis. aliàs ſi teſtatoris, ſtatim ab adita hereditate: vt infra eo.l. Herennius. & dic, ſingulis.

f *Poſt moram.* vt.ſ.eo. l. Paulus.§. finali.

g *Gregis.* ſi legaui equitium alienum, etiã poſtea nata ſub hac oratione cõprehenduntur: vt inſtit. de leg.§. ſed ſi grex. ſed ſi decẽ equas poſtea natas ante moram heredis, nõ cõprehendũtur: ideoque nec petũtur: vt in hac.l.dicitur.

IN eũ.] CASVS. Creditor qui pro decem habebat pignus, vẽdidit illud pro.xx. tenetur reddere reſiduũ eũ vſuris. vel ſi vendidit illud pro decem tantum, non tenet ad vſuras debitor ex die venditionis. Legẽ ſeq. vide per te. Viuianus.

h *Reputatio.* ſcilicet vt ſuperflui det vſurã debitori: vt.ſ.de pign. act. l.quamuis.§.fin. & l.ſeq. etiam ex mora in rem in hoc caſu. vel dic, vt tãtæ ſortis quãtum eſt pretium, non debeantur vſuræ ab eo die, licet emptor pecuniam non numerauit cũ creditor fuit in culpa: alioquin non ita: vt.ſ.de diſtra.pig.l.quæſitum. Accurſius.

Et puto diuidendos. In cæteris [a] quoque bonæ fidei iudiciis fructus omnimodo præſtãtur. [b]

Si dos prælegata [c] fuerit: ante nuptias percepti fructus in cauſam legati veniunt. [d]

XXXIX. MODESTINVS libro nono Differentiarum.

2 EQuis [e] per fideicommiſſum legatis, poſt moram [f] heredis fœtus quoque debentur. Equitio autem legato, etiã ſi mora nõ intercedat, incremẽto gregis [g] fœtus accedunt.

XL. IDEM libro quarto Regularum.

IN eum diem quo creditor pignora diſtraxit, rectè vſuræ fiet reputatio. [h]

Vſuræ quæ currebant ante ſententiam, currunt etiam poſt eam pendente appellatione fruſtratoria: & poteſt iudex appellationis in illis condemnare. hoc dicit.

XLI. IDEM libro tertio Reſponſorum.

TVtor condemnatus, per appellationem traxerat exſecutionem ſententiæ. Herennius Modeſtinus reſpõdit, eum qui de appellatione cognouit, potuiſſe, ſi fruſtratoriam morandi cauſa appellationẽ interpoſitã animaduerteret, etiam de vſuris medij tẽporis [i] eum condẽnare.

Per oblationem partis debiti non deſinũt currere vſuræ totius. l.d. Intellige quòd offerebat partem debiti proprietatis. ſed ſi totum, licet non vſuras, cogeretur creditor recipere. C. de ſol.l.1. in prin. coniuncta fin. l. quod eſt contra Cy. ibi. & l. exhibitus.

Lucius Titius cum centũ, & vſuras aliquanti temporis deberet, minorẽ pecuniam quàm debebat obſignauit. Quærò, an Titius pecuniæ quam obſignauit, vſuras præſtare nõ debeat. Modeſtinus reſpondit, ſi non hac lege [k] mutua pecunia data eſt, vti liceret & particulatim quod acceptum eſt exſoluere: non retardari totius debiti vſurarum præſtationem, ſi cum creditor paratus eſſet totum ſuſcipere, debitor qui in exſolutiõe totius ceſſabat, ſolam partẽ depoſuit. [l] Ab Aulo Agerio Gai' Seius mutuam quandam quantitatẽ accepit, [m] hoc chirographo: *Ille* [n] *ſcripſi me accepiſſe, & accepi ab illo mutuos & numeratos decem: quos ei reddam kalendis illis proximis, cum ſuis vſuris placitis interuos.* quæro, an ex eo inſtrumẽto vſurę peti poſsint, & quę. Modeſtinus reſpondit, ſi nõ appareat de quibus vſuris cõuentio facta ſit, peti eas nõ poſſe. [o]

XLII. IDEM libro vndecimo Reſponſorum.

1 HErennius Modeſtinus reſpondit, fructus qui poſt adquiſitum [p] ex cauſa fideicommiſſi dominium ex terra percipiuntur, ad fideicommiſſarium pertinere, licet maior pars anni ante diem fideicommiſſi cedentem præteriiſſe dicatur.

Ceſſionarius poteſt petere illud quod poterat cedens, etiam iure ſpeciali. l.d.

XLIII. IDEM libro octauodecimo Reſponſorum.

2 HErẽnius Modeſtinus reſpõdit, eius temporis qđ ceſſit poſtquam fiſcus debitum percepit, [q] eum qui mandatis à fiſco actionibus experitur, vſuras quæ in ſtipulatum deductæ non ſunt, petere poſſe. [r]

XLIIII. IDEM libro decimo Pandectarum.

POenam pro vſuris ſtipulari nemo ſupra modum vſurarum licitum poteſt. [s]

XLV. POMPONIVS libro tertiodecimo ad Quintũ Mucium.

i *Vtor. Medio tempore.* ab appellatione vſque ad cõfirmationem: vt.ĩ.de app.l.negotiorum.&.ĩ.de re iudi.l.fin. & argu.ĩ.de rit.nup.l.ſi tutor.§.quid ergo. Sed contra. C.de vſur.rei iud.l.ij.& ſi.Sol. hic fruſtratoriè protractum eſt tempus: ibi per legis licẽtiam. vel ibi tranſiuit in rem iudicatam, hic non, quod eſt verius: vt no. infra de re iudi.l.fina. ſed in idem recidit.

k *Lege.* id eſt pacto.

l *Depoſuit.* in totum ergo debet fieri oblatio: vt C.de ſol.l.obſignatione.& ſupra de acti.empt.l.Iulianus.§.offerti.& ſupra de pigno.l.qui pignori. Sed contra ſupra ſi cer.pe. l.quidam. Solu. hic in totum confitebatur: ibi non: vt &.ſ.ſi pars heredi. pe.l. permittendum. Item hoc quod hic dicit, fallit in caſibus quos not.ſupra ſi certum peta.d. quidam.

m *Accepit.* quaſi dicat, verum eſt quod ſcripſit.

n *Ille.* ſcriptor, vel notarius.

o *Non poſſe.* vt &.ĩ.eo.l.quod in ſtipulatione. Sed certè immo & ſi non eſſet quantitas expreſſa vſurarum, non poſſet peti: quia neceſſarium eſt deduci eas in ſtipulatione: vt C.e. l.quamuis.& ſupra de præſcrip.verb.l.Titius. præſumptio tamen eſt propter epiſtolam quòd ſtipulatio interceſſiſſet, niſi contrariũ probaretur: vt C.de cõtrahen. ſtip.l.j. alia tamẽ cauſa poteſt eſſe quare debeantur, puta mora, ſi eſſet iudicium bo. fid. vt.ĩ.depoſi. l.Quint'. & tunc quæ in regione frequentanter: vt ſupra.l.j. Accurſius.

HErennius.] CASVS. Teſtator legauit mihi vineã in kalendis Iunij: & deceſsit. heres pridie vindemias adiuit. Dicit qp habeo fructum vineæ, & ceſsit dies legati aditione hereditatis. Viuianus. * *Iulia. illi forte error, qui in l.ca in plures ĩ. loca.*

p *Poſt adquiſitũ.* id eſt poſt aditam hereditatem, non à die mortis: vt.ĩ.de lega.j.ſi tibi.§. cum ſeruus. quod ergo legitur.ĩ.eo.l.equit. & C.de vſu. & fruct. leg. l.fin. intellige in equis alienis, & equitio alieno. ſed teſtatoris re legata, ab adita hereditate dominium eſt legatarij & rei & fructus: ſed à fructib' poſſet excuſari heres, ſi neſciret rem legatam, & perciperet eos ante morã: vt.ĩ. de adquir. rerum do. l.quæſitum. ſecus tamen in fructibus vltimi anni matrimonij ſeruatur circa dotem: vt.ĩ. ſolu. mat. l.diuortio. quæ eſt ar. contra. Accurſius.

HErennius.] CASVS. Mutuaui decẽ Titio ſine vſuris. deinde ſucceſsit mihi fiſcus: & fic cœperũt ei deberi vſuræ poſt annum. fiſcus iura ſua cõtra Titium ceſsit Seio. nũc agit Seius iure ceſſo cõtra Titium. quæritur, an poſsit petere vſuras, & cuius temporis? Reſpon. eius anni quo fiſcus potuit: tamen non prioris vel poſterioris temporis, ſcilicet poſt ceſsionem. Viuianus.

q *Percepit.* deſtinatione: vt quia obligatio debiti peruenit ad eum ex ſucceſsione.

r *Petere poſſe.* propter fiſcum: quia & eas petere poteſt non pro futuro. alioquin contra: vt infra de regulis iuris. l.in omnibus. petit ergo hic fiſcus vſuras iure ſpeciali citra conuentionem: vt ſupra eod.l.eum quidam.§.fiſcus. Accurſius.

POenam.] CASVS. Mutuo decem, & ſtipulor duplam, vel aliquid nomine pœnæ. dicit quòd ita demum valet ſtipulatio pœnæ, ſi legitimam vſuram non excedit.

s *Poteſt.* vt & ſupra eod.l.pecuniæ. & l.placuit. & C.eo.l.cum allegas. ſit enim hoc in fraudẽ vſurarum: quod ex qualitate facti & perſonarum præſumitur, quia ſit ſolitus fœnerare. ſic ſupra de act.empt.l.Iulianus.§. ibidem. vel vt ibi. Accurſius.

FRuſtus.] CASVS. Maritus donauit vxori fundũ credẽti donationem valere. quæritur, an faciat fructus ſuos percipiẽdo & dicit

& dicit induſtriales ſic, naturales non. nam neque alius bonæ fid. poſſ. facit ſuos naturales, ſed tantum induſtriales. Viuianus.

a *Donata.* cum putauit donationẽ valere: alioquin pro poſſeſſore poſſidet: vt. j. de adquir. poſſeſſ. l. quod vxor. quę eſt cõtra. & j. de dona. inter vi. & vxo. l. de fructibus. Azo. Alij dicunt q hic res donata non erat donantis, ſed bona fide poſſeſſa.

b *Facit.* & idem in vſuris ex pecunia redactis: vt. j. de dona. inter virum & vxorem. l. de fructibus.

c *Suis.* vel alienis. nã naturales excludit tm.

Fructus naturales an perceptione bonæ fidei poſſeſſoris fiant.

d *Bonæ fidei.* Not. naturales fructꝰ nõ fieri bon. fi. poſſ. perceptione ſola. Et ſic eſt contra. j. de adquir. rerum do. l. bona fide. in prin. vbi dicit quòd omnes fiunt eius. Sol. hic ſine titulo: ibi cũ titulo. ſed certè immo & hic fuit titulus. Dic ergo q omnes ſunt poſſeſſoris, ſcilicet non ſolũ quos ipſe percepit, vel ſua cultura: ſed & quos alius, dummodo ſint induſtriales. & ſic loquitur contrarium.

e *Quod in fructibus. Deminuere debere.* etiã malæ fidei poſſeſſor: vt &. ĩ. de pet. her. l. ſi à patre. §. fructꝰ. & dixi. ĩ. eo. l. videam. §. pe. & fami. erciſc. l. fundus qui.

f *Petitum. Non videri.* vt. ĩ. e. l. ſi quis ſolutioni. & l. ſi modo.

g *Maritus. Habuiſſe.* ex ſe, nõ ex alio: vt infra de condi. & demõ. l. cũ vir vxori. Accurſius.

h *An fructus etiã.* nõ ſolum proprietat.

i *Mulieri.* Sed cur reſtituit fructus, cũ nullo modo interpellati fuerunt heredes, & ideo non fuerunt in morã? Reſpon. ideo quia fecerunt dolo quo minus interpellarentur: quod ex poſtfacto apparet: ideoque pro interpellatis habentur: vt. j. quod vi aut clam. l. j. §. ſi quis. vel quia legatariæ quæſitum eſt dominium ex conditionis euentu: vt ſupra eo. l. Herennius. ſed tunc ex die conditionis. Accurſius.

** Coniunge cap. 72. fructus. de reg. iur. j.*

k *Fructus.* Poteſt intelligi in poſſeſſore bon. fid. & quod iuris cẽſetur in aliis vtilitatibus, hoc & in iſta. ſed hoc nõ valet: quia cum non ſit dominus, non poteſt obligare, niſi ponas eum habere titulum: vt ſupra de pigno. l. ſi ab eo. vel potes ponere in fructuario, qui poteſt obligare ipſum ius vtendi fruẽdi, non autem proprietatẽ: vt inſtit. de vſu & habita. §. j. & C. de vſufruct. l. intereſt. quæ eſt contra.

DE NAVTICO FOENORE.

Traiecticia.]*CASVS.* Mutuo tibi decẽ aureos portandos vltra mare meo periculo. ſi nauis pereat, hæc quidẽ pecunia dicitur traiecticia: & infra centeſimam vſuram poſſum paciſci. ſed ſi non per aquã, ſed hic conſumere debebas, hoc acto non erit traiecticia: & ſic prędictam vſuram ſic magnã non poſſum ſtipulari. Secundo pone quòd mutuo tibi centum aureos, vt emas merces hic, & portes vltra mare. quæritur, an hę merces ſint traiecticiæ, vt ſic poſſim vſuram paciſci? Et reſpon. ſi actum eſt, vt meo periculo ſint, ſic: aliàs non. Viuianus.

l *Vehitur.* cum periculo creditoris. Accurſius.

m *Conſumatur.* quo datur. Azo.

n *Etiam ipſa.* ſcilicet merces.

o *Creditoris.* hoc expreſſo à creditore: aliàs non. Accurſius.

p *Pecunia.* id eſt res habentur pro traiecticia pecunia, vt ſic pereat periculo creditoris.

Abeo.]*CASVS.* Mutuaui tibi cẽtum aureos meo periculo, quos reddere promiſiſti cum peteré, vt extunc deſinat meũ eſſe periculum. poſtea decedis ſine herede, vel non inueniris, vt poſſim petere. debeo proteſtari corã bonis viris me denuntiare ſeu petere nõ poſſe: & cedit loco petitionis, ſeu denuntiationis. Viuia.

q *Debere.* denuntiabit enim ſe non poſſe denuntiare. ſic. j. de no. ope. nũ. l. de pupillo. §. ſi quis ipſi. ſed ad quid prodeſt? Reſpõ. vt deſinat periculũ pertinere ad creditorẽ: quaſi debitor iam ſit in mora. & hoc eſt promptũ, ſi ita ponas mutuatam à creditore, reddas cũ petiero: vt. j. de verbo. obliga. l. ſi decem cum petiero. & l. ſi ita quis. ſic ergo quodãmodo fit mora in rẽ: vt & infra eo. l. ſi. &. ĩ. titu. j. l. ſed & ſi. §. aliquando. Sed argu. contra. ĩ. de peti. here. l. item veniunt. §. petitam. Vel dic, prodeſt hæc interpellatio, vt vſuræ debeantur ex præterito, vel futuro, ſi ſic fuerã ſtipulatus, reddes cum petiero. alioquin dabis vſuras ex præterito, vel futuro. Accur.

IN nautica.]*CASVS.* Mutuo tibi centũ aureos meo periculo: & cõueniſti vt iter arriperes kalẽ. Martij. certe extunc eſt nautica, & currit centeſima vſura. Viuianus.

r *Conueniat.* vtrique, id eſt debitori & creditori, & nauigauerit: nec enim aliud periculum niſi nauigij ſuſcipit creditor. quaſi ergo cõditione impleta, extunc tranſit periculum: vt & infra eod. l. proxima. Accur.

Nihil.]*CASVS.* Inter duos caſus dicit nõ eſſe differentiã. Primus. Mutuo tibi centum aureos portandos ſupra mare: ſed non meo periculo. Certe non eſt traiecticia, neque debetur centeſima vſura: ſed aliàs minor. ſecundo: Primo recepi cũ mutuaui meo periculo vſque ad menſem, nõ vltra: certe extunc nõ eſt traiecticia vt debeatur maxima vſura: in primo tamen nullo tempore fuerit maior debita: in ſecundo ex finito mẽſe. [*NEC PIGNORA.*] Mutuaui tibi centũ traiecticia ſub pignore: ſtipulor centeſimam vſuram, quæ in capite anni duplicat ſortem. mittebam quendam ſeruum pro repetẽda pecunia: cuius operis perditis ſtipulabar duodecim imperiales pro quolibet die ſub eodem pignore. quæritur an valeat. Dicit q non: quia inter totum nõ debeo habere vltra duplatã ſortem in fine anni: hoc autem eſſet amplius: vnde neq; pignora poſſum tenere, q eo quod plus eſt. [*QVOD IN SINGVLOS.*] Mutuo tibi centum traiecticia pro ſingulis diebus vnum aureum vſurarum nomine. quæritur an valeat. Et dicit quòd ſic: cum in totum nõ excedat ſortem in capite anni. [*IN STIPVLATIONE.*] Mutuo tibi centum traiecticia meo periculo: item ſtipulor pro operis ſerui miſſi pro pecunia aliquid per ſingulos dies: deinde ex interuallo ſtipulor vſuram minorem centeſima. quæritur, an

DE NAVTICO FOENORE. †

TITVLVS II.

1. MODESTINVS libro decimo Pandectarum.

TRaiecticia ea pecunia eſt, quæ trans mare vehitur.[l] cæterùm ſi eodẽ loci conſumatur,[m] nõ erit traiecticia. Sed videdum, an merces ex ea pecunia cõparatę, in ea cauſa habeantur. Et intereſt vtrum etiam ipſæ[n] periculo creditoris[o] nauigent. tunc enim traiecticia pecunia[p] fit.

Proteſtatio de non poſſe interpellare, pro interpellatione habetur. ad hoc allegatur iſta lex.

II. POMPONIVS libro tertio ex Plautio.

LAbeo ait, ſi nemo ſit qui à parte promiſſoris interpellari traiecticiæ pecuniæ poſſit idipſũ teſtatione cõplecti debere,[q] vt p petitione id cederet.

III. MODESTINVS libro quarto Regularum.

IN nautica pecunia ex eà die periculũ ſpectat creditorẽ, ex quo nauẽ nauigare cõueniat.[r]

Pro pecunia traiecticia deberi poteſt vſura centeſima quouſque periculum pertinet ad creditorem, non vltra: nec pro operis ſerui miſſi cauſa traiecticiæ pecuniæ, poteſt deberi maior vſura quàm legitima. l. d.

IIII. PAPINIANVS libro tertio Reſponſorum.

NIhil intereſt, traiecticia pecunia ſine periculo creditoris accepta ſit, an poſt diem præſtitutum, & conditionẽ impleta, extunc tranſit periculum: vt & infra eod. l. proxima. Accur.

† *Ad tit. hanc facilionem intellectum, vide Bud. lib. 1. de aſſe vbi de multiplici vſurarũ ſpecie tractat.*

valeat. Et dicit quòd ſic: dum tamen non excedat inter hanc & ſtipulationem operarum duplatam ſortem.

a *Deſierit.* vt infra de fideiuſſ.l.ſi à reo.§. ſub diuerſis. Sed arg. contra ſupra de condict. inde. ſufficit. & facit ſupra de peri. & commo.rei vendi.l.quòd ſi pendente.

b *Debebitur*, ſcilicet legitima vſura.

c *Semper.*ſcilicet præſtabitur legitima.

d *Diſcuſſo.* i.finito.

e *Pro operis.* Mittebatur ſeruus cũ debitore vt pecuniã peteret à debitore die ſtatuto: & certam ſtipulabatur creditor pecuniã pro operis ſerui illuc miſit vt infra de act.& obliga.l.traiectitiæ. Quas operas interim dominus amittebat,& de ea ſtipulatione hic loquitur. inter omnia ergo nõ debet excedere duplum ſortis in anno:vt hic,& infra proxi.§.

† *Vide ad hunc locum Ant. Aug. lib.1.Emẽ. cap.9.*

f *Deductum eſt.* pro vſuris. ADDITIO. Vide Budæum in hũc locum, in prioribus annota.hoc ipſo titulo.

g *Duplum.*connumerata ſumma ſortis cum vſuris in fine anni.

h *Poſt diem.* Nonne idem & ſi ante inchoatum? Reſpon.idẽ ſi durante periculo. quod dic vt ſupra ea.l.

i *Legitima.*vt quia ſtipulatus eſt triẽtes, qui poterat ſtipulari beſſes.Accurſius.

Caſum ponis.

k *Periculi.* Mutuo tibi pecuniam, quã volo mihi reddi ſi nauis ex Aſia venerit:ſed ſi nõ venerit, volo reddi mihi cum vſura centeſima. ſic ergo traiectitiæ aſſimilatur: quia vt ibi creditor periculũ ſuſcipit, & propter hoc maius cõmodum habet: ita hic qa emit euentũ periculi,maius cõmodum ſentit in caſu deficientis cõditionis &c. Tria reſponſa plana ſunt.dic ergo,periculum &c. in pecunia ſcilicet mutuo data prædicto modo.

l *Pœnali.*ſi extat,pœna eſt creditori: ſi deficit,eſt debitori.

m *Speciem.* in aliũ cõtractũ: vt do vt facias, vel nõ facias.nam hæc non eſt traiectitia.

n *Nocadat.* In his ceſſat retentio: non quia ſuſceperim periculũ, ſed quia ſecuta eſt causa, veluti manumiſſio: in ſuperiori caſu periculum cõditionis exiſtẽtis ideo ſuſcipio, vt ſi deſ-cerit,cum ipſa pecunia quam dedi,aliquid feram augmẽti:& in hoc traiectitiæ aſſimilatur.

pletam,periculum eſſe creditoris deſierit.[a] vtrubique igitur maius legitima vſura fœnus nõ debebitur,[b] ſed in priore quidẽ ſpecie ſemper:[c] in altera verò diſcuſſo[d] periculo, nec pignora vel hypothecæ titulo maioris vſuræ tenebũtur. Pro operis[e] ſerui traiecticiæ pecuniæ gratia ſecuti, quod in ſingulos dies in ſtipulatũ deductũ eſt,[f] ad finem† centeſimæ,non vltra duplum[g] debetur. In ſtipulatione fœnoris poſt diem[h] periculi ſeparatim ſit erpoſita:quod in ea legitimẽ[i] vſurę deerit,per alteram ſtipulationem operarum ſupplebitur.

Quando agitur vt creditor non repetat quod dedit,exiſtente vel nõ exiſtente aliqua conditione propter periculum quod ſuſcepit, ad ſimilitudinem pecuniæ traiecticiæ poteſt ſtipulari centeſimam vſuram: & etiam ex nudo pacto debetur: niſi cadat in contractũ innominatum, vel fuerit datio ob cauſam, qua ſecuta ceſſat repetitio.h.d.

V. SCAEVOLA libro ſexto Reſponſorum.

PEriculi[k] pretiũ eſt & ſi conditione quãuis pœnali[l] non exiſtente recepturus ſis quod dederis,& inſuper aliquid præter pecuniam: ſi modò in aleæ ſpeciem[m] non cadat:[n] veluti ea ex quibus conditiones naſci ſolent:vt *ſi manumittas: ſi non illud facias: ſi non conualuero,*& cætera. nec dubitabis,[o] ſi piſcatori erogaturo in apparatum, plurimũ pecuniæ dederim,vt ſi cepiſſet, redderet:[p] & athletæ, vnde ſe exhiberet, exercerétque, vt ſi viciſſet, redderet. In his autem omnibus & pactum ſine ſtipulatione ad augendam obligationem[q] prodeſt.

Perempta obligatione principali, fruſtra quæritur hypothecaria.h.d.iſta notabilis lex. Bartolus.

VI. PAVLVS libro viceſimo quinto Quæſtionum.

FOenerator pecuniam vſuris maritimis[r] mutuam dando, quaſdam merces in naue pignori accepit: ex quibus ſi non potuiſſet totum debitum exſolui,aliarum mercium aliis nauibus impoſitarum, propriiſq; fœneratoribus obligatarum ſi quid ſuperfuiſſet, pignori accepit. Quæſitum eſt, naue propria[s] perempta,ex qua totũ ſolui potuit,[t] an id damnũ ad creditorem pertineat,intra præſtitutos dies amiſſa naue,an ad cæterarum nauiũ ſuperfluum admitti poſſit. Reſpondi, aliàs[u] quidem pignoris deminutio ad damnũ debitoris, non etiam ad creditoris pertinet:[x] ſed cum traiecticia pecunia ita datur, vt non aliàs petitio eius creditori cõpetat,quàm ſi ſalua nauis intra ſtatuta tempora peruenerit, ipſius crediti obligatio non exiſtente cõditione deſeciſſe videtur:& ideo pignorum quoq; perſecutio perempta eſt, etiam eorum quæ nõ ſunt amiſſa.[y] Si nauis intra præſtitutos dies periiſſet, & conditionẽ ſtipulationis deſeciſſe videri: ideoque ſine cauſa[z] de pignorũ perſecutione quæ in aliis nauibus fuerunt,quęri. Quando ergo ad illorum pignorũ perſecutionem creditor admitti potuerit? ſcilicet tunc cum conditio extiterit[a] obligationis, & alio caſu[b] pignus amiſſum fuerit, vel vilius diſtractũ: vel ſi nauis poſtea perierit, quàm dies præfinitus periculo exactus[c] fuerit.

VII. IDEM libro tertio ad Edictum.

INquibuſdam[d] contractibus etiam vſuræ[e] debentur, quẽadmodum per ſtipulationem. Nam ſi dedero decem traiecticia,vt ſalua naue ſortẽ cũ certis vſuris recipiã:dicendũ eſt,poſſe me ſortẽ cum vſuris[f] recipere.

VIII. VLPIANVS libro ſeptuageſimoſeptimo ad Edictum.

SEruius ait,pecuniæ traiecticiæ pœnam[g] peti non poſſe, ſi per creditorem ſtetiſſet quo minus eam intra certum tẽpus præſtitutum[h] accipiat.[i]

IX. LABEO libro quinto *vtbuan* à Paulo Epitomatorum.

SI traiecticiæ pecuniæ pœna, vti ſolet,promiſſa eſt:quamuis eo die qui primus ſoluendæ pecuniæ fuerit, nemo vixerit qui eam pecuniã deberet: tamẽ perinde committi poteſt pœna, ac ſi fuiſſet heres debitoris.[k]

o *Nec dubitabis.*quin quod redditur, ſit pretiũ periculi his caſibus,vt in princ.huius.l.idem,licet ibi maius erat dubium. Vel dic licere duplum ſtipulari ad inſtar traiectitię:licet vere nõ ſit traiectitia. Alij dicunt non licere ſtipulari duplum in his caſibus,& ſimilibus.

p *Cepiſſet,redderet.*(qđ eſt.j.) ſcilicet pecuniã cum vſura centeſima.

q *Obligationem.*vſurarum legitimarũ,& cõmunium:vt.j. eod.l.in quibuſdã.& eſt ſpeciale: vt.ſ.ti.j.l.etiã ex nudo. regulariter cõtra: vt C.de vſuris.l.iij.

r *Fœnerator. Maritimus.*id eſt centeſimis, ſic dictæ, quia ibi plus frequentantur.nã & alibi habent locum: vt.ſ.l.proxi.

ſ *Naue propria* i.principaliter ſibi ſoli obligata,in qua pecunia erat traiectitia, cuius periculum creditor ſuſceperat.Accurſius.

t *Potuit.*ſi non periſſet.Accurſius.

u *Aliàs.* ſcilicet vbi non ſubiit creditor periculum crediti.

x *Pertinet.* vt C. de pign.ac.l.pignus.Acc.

y *Amiſſa.*quæ ſunt in alia naue. Accurſius.

z *Sine cauſa.*quia nihil creditor conſequereſ.

a *Exſtiterit.* cum nauis venerit ſalua. Acc.

b *Caſu.*q̃ quod ſpectat ad creditorem. Azo.

c *Exactus.*id eſt præterierit.

IN quibuſdã.]Idẽ caſ⁹ eſt q̃ fuit in.l. nihil.

d *In quibuſdã.*id eſt in quodã, vel propter cõ tractum ſortis,& propter cõtractũ vſurarũ.

e *Vſuræ.* etiam nudo pacto:vt ſupra.e. l.periculi.§.fin.& dic,quẽadmodum &c. id eſt ſicuti.non autem dicas ex mora.

f *Cum vſuris.* centeſimis,vel minoribus.

g *Centeſimæ pœnam.* i. vſurã cẽteſimam.

h *Præſtitutum.*vt promittis mihi.x.i paſcha: aliàs vſuras extunc. & ſic in.l.ſeq.

i *Accipiat.*vt.ſ.de pigne. ac. l. aliena. §. ſi per creditorẽ. Not.ergo.q̃ ſola oblatio impedit quo minꝰ pœna cõmittatur, vel maior vſura currere incipiat. ſed ſi iam cucurrit, nõ ſufficit oblatio: vt & C.de vſur.l.ſi creditrici.& l.ſi non ſtat.

Oblatio pecuniam impedit.

k *Si traiecticiæ. Debitum.*vt.j.de act.& obli.l.ad diẽ.& .l.cum filius.§.pe.non idem econtra:vt ſupra de ædil.edic.l.quòd ſi nolit.§.item ſi tempus.&.ſ.tit.j.l.pecuniæ.§ fin.Accurſius.

DE PROBATIONIBVS & præſumptionibus.

Quia in cauſis de quibus eſt dictum, & etiã de quibus dicetur, neceſſaria ſunt probationes & præſumptiones: ideo de eis dicit, & dic probatio plenam fidem facit. Præſumptio autẽ eſt triplex. nam quædam eſt talis cui ſtatur, etiã ſi contra quis probaret: vt mulieris ſtipulatum dotẽ: vt C. de rei vxo. act. l. j. in princ. Alia cui ſtatur, donec cõtra probetur: vt ſi res ſint patris, iuredũ eſſe præſumitur: vt C. eo. ſine poſſidetis. Alia cui nõ ſtatur aliquo modo, niſi adminicula habeat: vt probatio per priuatam inſtrumentum: vt C. eo. Inſtrumenta. Accurſius.

Præſumptio, triplex eſt.

† *De probationum diuiſione & variis probationũ generib. Quint. lib. 5. Inſt. prætor. c. 1.*

DE PROBATIONIbus † & præſumptionibus.

TITVLVS III.

1. PAPINIANVS libro tertio Quæſtionum.

QVotiens [a] quæreretur, genus vel gentem quis haberet, nécne, eum probare oportet.

11. PAVLVS libro ſeptuageſimonono ad Edictum.

EI incũbit [b] † probatio, qui dicit: non qui negat.

Tacitum fideicommiſſum etiam in teſtamento intelligitur repetitum, cum eadem perſona eſt inſtituta. hoc dicit. ſcias in expreſſo: vt in gl. quod nõ.

† *Cocer. gl. in ca. bona. 3. extra de elect.*

[a] *Quotiens.* poteſt quæri de genere, [a] cum tractatur de alicuius ſucceſſione ab inteſtato, & quis dicit ſe de eius genere eſſe. Itẽ ſimiliter poteſt quæri de gente, cum tractatur de excuſatione tutelæ: vt ſi dicat ſe excuſandum propter quatuor liberos, cum ſit in Italia: vt inſti. de excu. tut. §. j. Vel dic ſecundo genus. i. agnationem: vel gentem, id eſt cognationem: vt. j. de verb. ſig. l. ſæpe. in prin. Item de gente poteſt poni: vt cum dico ſeruũ eſſe talis nationis, quem mihi vendidiſti: vt. ff. de ædil. edic. & ſi nolit. §. quia aſſidua. ibi, qui mãcipia &c. Sed nonne eſt impoſſibile probare genus: nã probare te filium, eſt impoſſibile: ergo & genus: vt. j. de condit. & demon. l. Lucius. Rñ. probatur per indicia: vt ſupra de his qui ſunt ſui vel alie. iur. l. filium. cognationem autem probare eſt facile: vt. ff. de in ius vo. l. quia ſemp. Ac.

a Bal. hic dicit hanc glo. fere nõ. & ſic ſing. ad hoc, quòd quatuor hominũ faciunt gliã. Bals.

[b] *Eſt incũbit.* [b] Duas ponit regulas hęc lex. Prima, qua dicitur affirmãtem probare: vt hic, & C. e. l. actor. & inſti. de leg. §. quod aũt diximus. & C. de edẽ. l. qui accuſare. & C. de rei vin. l. res. & j. de proba. l. generaliter. Hæc aũt fallit, ſi præſumptio pro eo faciat q dicit: vt patet in re quã habet vxor: vt C. de iur. dot. l. etiã. & j. de do. iter vi. & vxo. l. Quintus. Item. j. e. l. ſi pactũ. Secũda regula eſt, q̃ qui negat, non teneatur probare: vt. C. de ꝓba. l. actor. in fi. cui eſt contra. C. de codicil. l. nec codicillos. Sol. ibi eſt talis negatiua, vt negare qué cõpotem mentis eſſe, quę eſt pro affirmatiua. Itẽ ſunt cõtra omnes illi caſus in quibus dicitur vtrũq; probare: vt in crimine falſi, & etiã maieſtatis, & ſimilib': quos habes. C. ad. l. Corne. de fal. vbi. & de aboli. l. fallaciter. §. ſi. ſed illi ſũt ſpeciales. Itẽ cõtra, quotiẽs negatio cõſiſtit in iure: vt. j. e. ab ea pte. & hoc ideo, quia q negat ius, videt affirmare. nã ſi dico, nego hũc poſſe teſtari: videor affirmare q̃ aliq̃d ſic iure ſit cõſtituũ, q̃ prohibeat eũ teſtari. idẽ in ſimilib'. Idẽ in ſeruitute: vt ſi dicã, nego te habere ius vtẽdi. videor eñ affirmare ius meum. ſ. q̃ ſim dñs, & prohibere poſſim. hinc eſt q̃ ſi me dominũ non probo, ſuccũbo: vt. ff. vſuf. quẽad. ca. vti frui. in his ergo qa negatio affirmationẽ habet ſcluſam, vel implicitã: qui negat, ꝓbare debet. Remanet ergo hęc regula in ſimplici negatiua factiue res iſta nõ eſt tua. non feci homicidiũ. Sed quę eſt ratio q̃ iuris negatiua probatur. i. aliquid cõſtituũ quod ꝓhibeat, facti nõ? Rñ. quia omnia de iure licẽt, niſi ꝓbẽtur nõ licere: [c] vt. ff. ex qui. cau. ma. l. necnõ. §. ſed qã eis. vel vt. ff. dixi. Sed ſi in ꝑterito tẽpore aliquid de iure nego, vt nõ iure me emãcipaſſe, q̃d videor affirmare? nec eñ videor dicere me hoc poſſe: qa de præterito eſt: & ea quæ de præterito ſunt, incõmutabilia ſunt: quia iam verũ eſt. Rñ. Io. videor affirmare ip̃ſum i mea poteſtate, & mihi acquirere, vel aliquod ius obſtitiſſe: qa infantẽ vel abſentẽ emãcipo, & nõ corã prĩcipe. Certe ſi diligẽter attẽdas, nõ eſt aliqua negatiua, quę tacitã nõ habeat affirmatiuã. Caue tamẽ tibi: quia quædã, vt dixi, putani tacite affirmatiuæ: quædã non. Vt aũt hęc plene videas, dic q̃ triplex eſt negatiua. ſ. facti, iuris & qualitatis. Negatiua iuris poteſt & debet ꝓbari ab eo qui eã proponit, cũ omnia ꝓſumanſ licere: vt dixi. j. eo. l. ab ea parte. & ff. qui. ex cau. ma. necnon. §. q̃d eis. Negatiua qualitatis dicitur illa, vbi quali-

a Quotiens.]CASVS. Teſtator filio ſpurio in primo teſtamẽto reliquit. c. his verbis: ô heres fac quod ſcis. & rogauerat eum prius in ſecreto. poſtea idẽ teſtator facit ſecũdũ teſtamentum, in quo inſtituit eundẽ quẽ prius: & in quo nil dixit de illo legato neq; expreſſe, neq; tacite. deinde eo mortuo venit filc', & conuenit petiẽs heredẽ, dicẽs ſe ab ĩteſt. ſuccedere debere, cũ auferi debeat heredi, qui accõmodauit fidẽ de reſtituẽdo nõ capaci: facit eñ fiſcus tacite intelligi in ſecũdo, quod erat dictũ in primo: & ſic fiſcũ obtinere, niſi probet heres defunctũ mutaſſe voluntatem quam habuerat de dando non capaci. Viuianus.

c *Cum.* detulit ſe fideicommiſſarius, & ſic dimidiam habere: vt infra de iur. fiſc. cum tacitum. Accurſius.

d *Tacitũ.* ideo ſic dictũ, quia timet palã relinquere nõ capaci, dicens hoc in primo teſtamento: fac quod ſcis. & hoc in primo teſtamento. in ſecũdo nihil dixit: vt. j. de iur. fiſc. l. iij. & l. ita. Ac.

e *Qui conuenitur.* quoniã dicit, ſiue affirmat: vt. j. e. l. cũ qui. & ff. e. ei. No. ergo q̃ quis præſumit remanere in eadẽ volũtate ſiue bona, ſiue mala: vt hic, & j. de accu. ſi cui. §. j. Sed videtur ſecũdã tãtũ voluntatem valere: vt. j. de adimẽ. le. l. ſi tibi certã. quę eſt contra. vbi primo vni legaui, & eũ fideicõ. eiuſdem rei grauaui, & eidem eandem rem poſtea lego. nã non intelligitur repetitũ primũ fideicõmiſſum. Sol. hoc euenit hic propter ſecreti ſuſcepti rationem: ibi aũt palã erat legatum, & capaci. Item adhuc cõtra ad idẽ. j. de iu. fiſ. l. Statius. in fi. j. ff. ibi, placuit &c. vbi dicit ex cautione contra eundem ſecũdo inſtitutum poſſe agi, ſi fuit interpoſita. Et ſic videtur q̃ non ex teſtamento: & ſic non intelligitur volũtas repetita. Sol. hic pro eadem vel maiori parte fuit in ſecũdo teſtamento inſtitutus: ibi ꝓ minori parte: vnde onus videtur remiſſum. Alij dicũt ſubaudiri ibi etiã ex cautione, non ſolũ ex ſecundo teſtamento. Alij, quòd ibi fuit interpoſita cautio animo nouãdi actionem, quæ debet oriri ex teſtamento. Vel dic quarto, quòd ſemper intelligatur repetitum. at ibi negat repetitas prælegationes rogato non tamen negat tacitum fideicom. repetitũ, imò affirmat: vt ea. l. circa prin. Item nor. ex hac l. de repetitione: vt. j. de verb. obli. l. Titia. §. idem reſpon. & inſti. ad. l. Aquil. §. cæterũ. & §. capite tertio. Sed à quo? Rñ. ſi neuter ſe detulit. ſ. non capax rogatus, à fiſco. Accurſius.

f *Elegerunt.* ſcilicet ſicut primo inſtituerunt ſubaudi. q. d. præſumitur in vltimo teſtamento tacite repetitum quod in primo continebatur: nec videtur ab eius fide recedere quẽ ſemel elegit, niſi contra probetur.

f *Elegerunt.* duplex eſt hæc præſumptio ſecũdum legem, ex eo quod fieri ſolet, item quia ſic fecit in præteritum. Accurſius.

Emptorem.]CASVS. Emptor ſerui qui agit redhibitoria, debet probare vitium præceſiſſe venditionem. Viuianus.

g *Fugiſſe.* quod ſi non poterit, interrogabitur ſeruus: vt infra eo. l. cum probatio. Accurſius.

Actu.]CASVS. In cauſa quam habeo cum Seio, aduocauit contra me Titius. ego dico eum non poſſe aduocatum

A tas negatiue cũ dicitur, iſte nõ eſt idoneus: nõ eſt dignus: nõ eſt diligens: nõ eſt ſoluẽdo. Et hoc debet probari ab eo qui eã ꝓponit: ſicut & in negatiua iuris; vt. j. de leg. ij. cũ quidã ita fideicõ. ij. rñ. & l. cũ pater. §. rogo. & de manu. teſt. ſeruos. & C. de inoffi. teſt. l. omnimodo. & extra de ꝓſum. c. dudũ. & j. de lib. adgno. l. fi. Sed ad vltimum q̃ dixi quẽ præſumi eſſe ſoluẽdo, eſt arg. cõtra C. e. l. ex perſona. & j. de magiſt. conue. l. j. §. ſi magiſtratus. & j. eo. l. nõ eſt neceſſe. ſed illud propter preſentẽ pauperiatẽ. Itẽ arg. contra j. de condit. & demõ. l. antepe. in fi. & ff. qui ſatiſ. co. l. ſi vero. §. q pro rei. Negatiua facti, ſi nõ habet adiunctã determinationẽ loci vel temporis, [d] vel alteri' rei, nũquã ꝓbatur directe vel indirecte: vt ſi dicat aliqs ſe nõ fuiſſe citatũ: vt hic, & extra de elec. bonæ memoriæ. ij. & C. de proba. actor. Si aũt habet annexã determinationẽ, tunc indirectã habet probationem: vt extra de teſti. ex tenore. &, C. de contrahen. & commit. ſtipu. l. optimam. in fi. Accurſius.

d Bal. nũ. glo. ad hoc, quòd negatiua curialis loco & tempore ꝓteſt probari.

CVm.]CASVS. Teſtator filio ſpurio in primo teſtamẽto reliquit. c. his verbis: ô heres fac quod ſcis. & rogauerat eum prius in ſecreto. poſtea idẽ teſtator facit ſecũdũ teſtamentum, in quo inſtituit eundẽ quẽ prius: & in quo nil dixit de illo legato neq; expreſſe, neq; tacite. deinde eo mortuo venit filc', & conuenit petiẽs heredẽ, dicẽs ſe ab ĩteſt. ſuccedere debere, cũ auferi debeat heredi, qui accõmodauit fidẽ de reſtituẽdo nõ capaci: facit eñ fiſcus tacite intelligi in ſecũdo, quod erat dictũ in primo: & ſic fiſcũ obtinere, niſi probet heres defunctũ mutaſſe voluntatem quam habuerat de dando non capaci. Viuianus.

c *Cum.* detulit ſe fideicommiſſarius, & ſic dimidiam habere: vt infra de iur. fiſc. cum tacitum. Accurſius.

d *Tacitũ.* ideo ſic dictũ, quia timet palã relinquere nõ capaci, dicens hoc in primo teſtamento: fac quod ſcis. & hoc in primo teſtamento. in ſecũdo nihil dixit: vt. j. de iur. fiſc. l. iij. & l. ita. Ac.

e *Qui conuenitur.* quoniã dicit, ſiue affirmat: vt. j. e. l. cũ qui. & ff. e. ei. No. ergo q̃ quis præſumit remanere in eadẽ volũtate ſiue bona, ſiue mala: vt hic, & j. de accu. ſi cui. §. j. Sed videtur ſecũdã tãtũ voluntatem valere: vt. j. de adimẽ. le. l. ſi tibi certã. quę eſt contra. vbi primo vni legaui, & eũ fideicõ. eiuſdem rei grauaui, & eidem eandem rem poſtea lego. nã non intelligitur repetitũ primũ fideicõmiſſum. Sol. hoc euenit hic propter ſecreti ſuſcepti rationem: ibi aũt palã erat legatum, & capaci. Item adhuc cõtra ad idẽ. j. de iu. fiſ. l. Statius. in fi. j. ff. ibi, placuit &c. vbi dicit ex cautione contra eundem ſecũdo inſtitutum poſſe agi, ſi fuit interpoſita. Et ſic videtur q̃ non ex teſtamento: & ſic non intelligitur volũtas repetita. Sol. hic pro eadem vel maiori parte fuit in ſecũdo teſtamento inſtitutus: ibi ꝓ minori parte: vnde onus videtur remiſſum. Alij dicũt ſubaudiri ibi etiã ex cautione, non ſolũ ex ſecundo teſtamento. Alij, quòd ibi fuit interpoſita cautio animo nouãdi actionem, quæ debet oriri ex teſtamento. Vel dic quarto, quòd ſemper intelligatur repetitum. at ibi negat repetitas prælegationes rogato non tamen negat tacitum fideicom. repetitũ, imò affirmat: vt ea. l. circa prin. Item nor. ex hac l. de repetitione: vt. j. de verb. obli. l. Titia. §. idem reſpon. & inſti. ad. l. Aquil. §. cæterũ. & §. capite tertio. Sed à quo? Rñ. ſi neuter ſe detulit. ſ. non capax rogatus, à fiſco. Accurſius.

f *Elegerunt.* ſcilicet ſicut primo inſtituerunt ſubaudi. q. d. præſumitur in vltimo teſtamento tacite repetitum quod in primo continebatur: nec videtur ab eius fide recedere quẽ ſemel elegit, niſi contra probetur.

f *Elegerunt.* duplex eſt hæc præſumptio ſecũdum legem, ex eo quod fieri ſolet, item quia ſic fecit in præteritum. Accurſius.

Emptorem.]CASVS. Emptor ſerui qui agit redhibitoria, debet probare vitium præceſiſſe venditionem. Viuianus.

g *Fugiſſe.* quod ſi non poterit, interrogabitur ſeruus: vt infra eo. l. cum probatio. Accurſius.

Actu.]CASVS. In cauſa quam habeo cum Seio, aduocauit contra me Titius. ego dico eum non poſſe aduocatum

11. PAPINIANVS libro nono Reſponſorum.

CVm [e] tacitum [d] fideicõmiſſum ab eo datur, qui tã in primo quàm in ſecundo teſtamẽto pro eadẽ parte, vel poſtea pro maiore heres ſcribitur, probatio mutatæ voluntatis ei debet incumbere, qui conuenitur: [e] cum ſecreti ſuſcepti ratio plerũque dominis rerũ perſuadeat, eos ita heredes ſcribere, quorum fidem elegerunt. [f]

IIII. PAVLVS libro ſexto Reſponſorum reſpondit.

EMptorẽ ꝓbare debere, cũ ſeruũ de quo quæritur, antequam emeret fugiſſe. [g]

eſſe:vtrum debeo ꝓbare,an ipſe non poſsit,cum quilibet præſumatur poſſe? Et rñ.quòd debeo ꝓbare. Secundò pater petit filium in poteſtate eſſe,vt quæſita per filium quærantur patri. filius dicit ſe eſſe emãcipatum.pater confitetur:ſed dicit emãcipationem non tenere.certe ipſe pater ꝓbare debet:quia nõ eſt facta coram ordinario iudice. Viuianus.

a *Altera parte.* ſiue actoris,ſiue rei.

b *Ab aliquo.* puta ab aduocatione.

c *Specialiter.* vt quia eſt liberis redẽptor:vt.C. de poſtu.l.ſi qui. ꝓſumũtur ergo licere omnia & fieri poſſe de iure,& eſſe iure facta,niſi contra ꝓbetur: vt hic, &.ſ.ex q.cau.ma.nec non.§.ſed quod.&.C. de ſi.inſtru.& iure haſte ſi.l.j.& inſtit.de fideiuſ.§. ſi. &.C.eo. ſi ſcriptum. Quidam tamen hic diſtinxerunt: an negem factum,vt te emãcipaſſe,cũ de peculio agã: & tunc incumbit mihi ꝓbatio. an negẽ te quidẽ iure facere poſſe:& tũc mihi incũbit.Ioã. in hoc diſſenſit:quia licet negem de iure id te facere poſſe,videor tamen affirmare te ꝓhibitum. & ita negando ius ponit,quare probatur: & ſic non negatiua,vt dixi,ſed affirmatiua probatur.& ꝓ eo ſunt verba huius.l.ab ea parte &c. ſecundum Azo. nam aduerſario licere videtur,niſi contra ꝓbetur:vt modo probaui per multa iura.

d *Recte.* quia non coram iudice ordinario.

e *Præſtare.* de iure, ſcilicet cum conſtet de facto:vt hic,& infra ſo.ma.l.Titia.&.C.ſi aduerſus rẽ iudi.l. ij.

f *Patronũ. Aliquid dediſſe* inter viuos.alioquin ſi dicat cũ moritis cauſa alienaſſe,vel legaſſe: quo minus dimidiã haberet, non eſt neceſſe ꝙ ꝓbet dolũ liberti:ſed ſufficit ſolũ effectum ſiue euentũ ꝓbari:vt.j.ſi quid in frau.pa.l.j.§.j.Sed quæ eſt ratio diuerſitatis? Rñ.quia legata nũquã ꝓſtãtur ex alicuius teſtamẽto,niſi ære alieno deducto:vt.j.ad Treb.l.j.§.is qui quadringenta.in fi.hic aũt quod lege patrono debetur,quaſi æs alienũ cẽſetur:vt.ſ.de iof. teſt. Papinian⁹.§.ſi quis impubes.quare ſequit vt legata relicta dolo,vel ſine dolo,nũquã ꝓſtẽtur niſi deducto quod debetur patrono.alienationes aũt inter viuos factæ, poſsit vel non poſsit deduci æs alienũ, nihilo minus ratæ ſunt: niſi fiãt in fraudem,& ꝓpterea irritentur ſecundũ Azo. Itẽ not. ꝙ dicit hic,aliquid.nã ſi totũ quicquid habebat,alienauit,non oportet fraudem probari: vt.j.quæ in frau.cre.l.omnes.§. Lucius. Item not.hic,qui dolum dicit &c.vt & infra.e.l. quoties. §.qui dolo.&.C.de reuo.his quæ in frau.cre.l.j.in fi.

g *Vt partem.* hodie tertiam,olim dimidiam:vt inſti.de ſucceſſ. liber.§.ſed noſtra.&.§.j. Accurſius.

h *Auocari.* per Fauianam:vt ſupra de pe.her.l. quòd ſi in diẽ. §.penulti.

Cum probatio.]*CASVS.* Agit emptor ſerui redhibitorius.debet ꝓbare vitiũ præexiſtiſſe:quod ſi alio modo non poteſt,ꝓ interrogationem ſerui quæſtioni ſuppoſiti probabit. Viuianus.

i *Defecit.* quod erat neceſſe ꝓbari:vt.ſ.eo.l.emptore. Item intellige ꝙ deerãt adminicula probationũ.ſ.ſemiplena probatio. aliàs em ſolo dicto ſerui ſine quæſtione vel tormẽto crederetur:

b *Alex. in l.2.§.ſi ab* vt.ſ.de ædil.edic.l.quæro.§.ſi.præcedũt tamẽ indicia b quæ ſunt minus quàm ſemiplena ꝓbatio. aliàs à tormentis nõ incipitur:

In negatiua iuris,vt qui negat,incumbit probatio.h.d. Bar ſallit in memore:vt in Spe.de probatio.§ probare autem.verſi. negatiua autem intro.

V. IDEM libro nono Reſponſorum.

A Beã parte a quæ dicit aduerſarium ſuũ ab aliquo b iure prohibitum eſſe ſpecialiter c lege vel conſtitutione, id probari oportere. Idem reſpõdit,ſi quis negat emancipationem rectè d factam, probationem ipſum præſtare e debere.

VI. SCAEVOLA libro ſecundo Reſponſorum.

PAtronũ f manifeſtè docere debere,libertum in fraudẽ ſuam aliquid dediſſe,f vt partem g eius quod in fraudem datum eſſet,poſſet auocare. h

VII. PAVLVS libro ſecundo Sententiarum.

CVm probatio prioris fugæ deficit,i ſerui quæſtioni credendum eſt. in ſe enim k interrogari, non pro domino aut in dominum videtur. l

Filius in dubio præſumitur eſſe in poteſtate patris,niſi contra probetur.h.d.

VIII. IDEM libro octauodecimo ad Plautium.

SI filius in poteſtate patris eſſe neget, m prætor cognoſcit,vt prior doceat n filius:quia & pro pietate quam patri debet præſtare, hoc ſtatuendum eſt:& quia ſe liberum eſſe quodãmodo contendit: Ideo enim & qui ad libertatẽ proclamat, prior docere iubetur. o

IX. CELSVS libro primo Digeſtorum.

SI pactum factũ p ſit,in quo heredis mentio nõ fiat,quæritur an id actum ſit,vt ipſius dumtaxat perſona eo ſtatueretur.Sed quamuis verũ ſit,quòd qui excipit, probare debeat quod excipitur: q attamen de ipſo dumtaxat,ac non de herede eius quoque conueniſſe, pẽtitor,non qui excipit,probare debet: r quia plerũque tam heredibus noſtris quàm nobiſmetipſis cauemus.

Solutio cenſus melius probatur per monumenta publica,quæ ſunt apud magiſtrũ cenſus,quàm per teſtes.h.d.& ſic no cajam in quo magis creditur ſcripturæ quam teſtibus.alios ponit glo.in ca.1.de cenſi.in.6.

X. MARCELLVS libro tertio Digeſtorum.

CEnſus & monumenta f publica potiora teſtibus eſſe Senatus cenſuit.

Ex præſenti præſumitur in præteritum. C *hoc dicit.*

XI. CELSVS libro vndecimo Digeſtorum.

NOn eſt neceſſe pupillo s probare, fideiuſſores pro tutore datos,cũ accipiebantur, idoneos nõ fuiſſe:nam probatio exigẽda eſt ab his quorum officij fuit prouidere, vt pupilli.]*CASVS.* Feci pactum Titio debitori meo de nõ petendo.licet nõ dixi,& ei⁹ heredi:tamẽ intelligitur & de herede,niſi contra probetur. Vi.

p *Factũ.* de nõ petẽdo.

q *Excipitur.* infra eo. l.in exceptionibus.

r *Probare debet.* hoc ꝓpter præſumptionem,quę facit pro altero.præſumitur enim quilibet ſuo heredi vt ſibi prouidere: vt in ſi.hui⁹.l.&.ſ.de pig.act.l. ſi neceſſarias.§.pe.& ar. C. de codi.l. nec codicillos. Fallit autem hoc,ſi eſt contrariũ actũ:vt.j.de libe.lega.l.Aurelio.&.l.nõ ſolũ.§.tale.in principio.&.j.rẽ ra.ha. l.ſi ſine.§.ſi in ſtipulatione.vel niſi talis ſit naturæ res debita, ꝙ nõ trãſeat ad heredẽ:vt vſusfr.vel ſimilis ſeruitus ꝑſonalis:vt.d. l.nõ ſolũ.§.tale.in fi.&.j.de verb.obli.ſtipulatio iſta.§.ſi quis.& ita etiã poteſt reſponderi ad id quod eſt.ſ.de arbi.l.diem.§.j.

D *Cenſus.*]*CASVS.* Cẽſuales,qui principi ſoluerũt cenſum, faciãt ſcribi,quia ſcriptis probantur,non per teſtes. Vi.

s *Monumenta.* cẽſualia,vel cẽſus publici. ſic & aliàs,pateris libabat & auro.aliàs deeſt,&:& ita eſt plana.erãt enim ſcripturæ in quibus continebantur cenſus.vel poteſt dici, vt loquatur de qualibet ſcriptura,ſiue cenſus,ſiue aliud inſtrumentũ apud magiſtrum cenſus:& dices ſic,cenſus,id eſt ſcriptura,& monumenta ſcilicet alia.ꝓ quo eſt.C.de don.l.in donationibus.& hoc eſt ſpeciale.aliàs contra:vt.C.de fi.inſtru.in exercendis. Alij dicũt quòd ibi non quæritur cui plus:ſed dicit vtriq; credi.dicã ergo ex facto vel dato dudũ habẽti plus:ar.ſ.de pig.contrahitur.nec ob.in auth.de fi.inſtru.§.ſi vero tale.quia ibi & vox viua & ſcriptura erant ex parte vna.quòd ſine ſcriptura in ſolutione omnino ſibi non credatur,habes.C.de apochis pub.l.j.Accurſius.

Non eſt.]*CASVS* Magiſtrat⁹ dedit tutorẽ pupillo:& accepit fideiuſſor ẽ ab eo.tamẽ tutela adminiſtrata & male,agit minor cõtra magiſtratũ,cũ tã tutor ꝙ fideiuſſor ſint nõ ſoluendo. dicit magiſtratus: ego dedi idoneos & diuites.dicit minor,imò pauperes. quæritur quis ꝓbare debet. Et rñ. ꝙ magiſtratus. Vi.

t *Pupillo.* cũ agit cõtra magiſtratũ.facit ꝓ hoc.C.ſi ſer.exte.l.j.

Caueatur.

ſent.ſi ex noxa.cau. eg.in.l.ſed poſt vltimũ. iſtam glo. mandat ſeruare pro iung. ad hoc quod ſemel iudicem ad nõ ſuffitit ad ſemplũ. nam probationi, duplicatur ſuffitiens vt quis ſubeat tertiã. Bola.

Vulg. poſtremum ma. prob. debet.

a Cõcor. in c.bona memoria.1.ſuper verbo, naturã.ad ſi. in verſi. ſtem negatiua iuris. extra de elect.

b Alex. in l.2.§.ſi ab

a *Caueretur.* vt &.j.de magi.cõ.l.j.§.ſi magiſtrat'.No.ergo hic quòd præſumitur quis non idoneus,niſi probetur idoneus:vt & C.eo.l.ex pſona.&.C.de inofficio.teſt.liberi.Sed contra dixi.ff.eo. l.ij.per.l.j.de manu.te.l.ſeruos.& de leg.ij.cum quidã.& ad idẽ C.de inofficio.teſt.l.omnimodo.Sol.hic ideo ſic ſtatuitur,quia in tali ſtatu non inuenitur tẽpore depoſitio officij.ex vno enim tempore trahitur ad aliud præſumptio: vt.j.de re mili.l.non omnes.§. à barbaris . & facit pro hoc.C.ſi ſer.exte.l.j.

b *Vigenta.* aliàs quingenta, & aliàs quinquaginta.Accurſius.

c *Poſtea ſcriptis.* aliàs ſi in eadem ſcriptura eadem quãtitas fuerit bis legata.nã onus ꝓbationis legatario incumbit: vt.j. de leg.j. plane.§.ij.& de leg.ij. Semproni'. a eſt tamẽ ar.cõtra.j.de alie.& ci. le.l.libertis. vbi ceſſat petitio ex teſtamẽto,ſi idẽ relictũ poſtea fuerit i codicil. ſed ibi ob cauſam relinquitur,ſcilicet ob aliméta.vnde ea impleta ex codicillis,ceſſat petitio ex teſtamẽto.& facit quod not.ſupra de vſufr.dominus.§.ſi. Accurſius.

d *Cogendus.* vt. C.de proba.l.j.

e *Iudici.* Not. iudici nõ aduerſario faciendam fidem:qui ſemper negaret: vt infra de verb.ob.inter ſtipulãtem.§.j.& quòd iudici facienda ſit tãtũ, probant hęc iura.C.de re. alie.nõ ali.l.j.&.C. de condic.ob tur. cau.l.j. &.C.de edẽ.l. ꝓcurator.&.C. de teſti.eos. &.l. ſiquando . §. ſed eum.&.C.ex qui. cau. ma.l. non idcirco . & C.de rei vin.l. doce ancillam.

† *Vide Eraſ.Chil.1. cent.9.prouerb.88.*

Iudici tantũ nõ parti fides faciẽda eſt.

a *Dic quòd ſi illa.l. erãt duæ ſcripturæ eiuſdem voluntatis & diſpoſitionis ſecundum Fulg.*

pillo caueretur. a

Cum eadem quantitas relinquitur in codicillis, quæ relicta fuit in teſtamento: videtur animo duplicandi relicta, niſi probetur contrarium.

XII. IDEM libro ſeptimodecimo Digeſtorum.

QVingenta b teſtamento tibi legata ſunt. idem ſcriptum eſt in codicillis poſtea c ſcriptis. Refert, duplicare legatum voluerit,an repetere,& oblitus ſe in teſtamento legaſſe,id fecerit.Ab vtro ergo probatio eius rei exigenda eſt? Prima fronte † æquius videtur, vt petitor probet quod intendit: ſed nimirum probationes quædam à reo exiguntur.Nam ſi creditum petam,ille reſpondeat,ſolutam eſſe pecuniam:ipſe hoc probare cogendus d eſt. Et hic igitur cum petitor duas ſcripturas oſtendit,heres poſteriorem inanẽ eſſe:ipſe heres id adprobare iudici e debet.

Quando teſtes producti ſuper ætate à diuerſis partibus contrariantur: illis creditur qui verisimilia deponunt.b.d.

XIII. IDEM libro trigeſimo Digeſtorum.

CVm de ætate hominis quæreretur,Cæſar noſter in hæc verba reſcripſit: Et durum & iniquum eſt,cum de ſtatu ætatis alicuius quęreretur,& diuerſæ profeſsiones f proferuntur, g ea potiſsimum ſtare, quæ nocet: h ſed cauſa cognita veritatem excuti oportet,& ex eo i potiſsimum annos computari, ex quo præcipuam fidem in ea re cõſtare,credibili' videtur. k

Ei incumbit onus probandi, qui non eſt in quaſi poſſeſſione illius rei vis quod aſſerit: quod eſt verum in rebus citra perſonam: ſecus in rebus realibus: vt.l. ſicut. §. ſed ſi quæratur.ff. ſi ſeruꝰ. vindi. Item not. quod reus poteſt in ſe aſſumere onus probationis. quod glo.intelligit generaliter in quacũque cauſa. Bartolus.

XIIII. VLPIANVS libro ſecundo de Officio Conſulis.

CIrca eum qui ſe ex libertinitate l ingenuum dicat, referendum m eſt quis actoris partibus fungatur. Et ſi quidem in poſſeſsionem libertinitatis fuit, ſine dubio ipſum oportebit ingenuitatis n cauſam agere,docereque ſe ingenuũ o eſſe.Sin verò in poſſeſsione ingenuitatis ſit,& libertinus eſſe dicatur,ſcilicet eius qui ei controuerſiam mouet,hoc probare debet, qui eum dicit libertum ſuum. Quid enim intereſt, ſeruum ſuum quis, an libertum contendat? p Si quis q autem fiducia ingenuitatis ſuæ vltro in ſe ſuſcipiat probationes,ad hoc vt ſententiam ferat pro ingenuitate facientem,hoc eſt ingenuum ſe eſſe vt pronuntietur: an obtemperari r ei debeat,tractari poteſt. Et non ab re eſſe opinor morem ei geri ſ probãti ſe ingenuum, & ſententiam ſecundum ſe dandam:cum nulla captio intercedat iuris. t

A beat probare:vt infra ſi liber.inge. eſſe di.l.quotiens.in fi. Sol. ibi reſtringitur ſemper ad eum caſum tantum,quãdo eſt in poſſeſsione ingenuitatis. Accurſius.

p *Contendat.* q.d.nihil,quo ad onus ꝓbationis ſuſtinendum:in ſeruo autẽ conſtat quòd ſit hæc diſtinctio:vt.ff.eo.ſi filius.in fi.

q *Si quis.* exiſtens in poſſeſsiõe ingenuitatis.

r *Obtemperari.* i. an ſit mos ei gerendus.

f *Exigeri.* i. b conſuetudinem iudiciorũ ei ſeruari:quæ eſt, vt audiat:vt hic,&.j.de lib. cau.l.cui neceſsitas.licet Pla.hęc verba non ſe intelligere dixit, vt dixim'.ff.de rei vin.qđ ſi poſſeſſor.in fi.Ac.

b *id eſt obtemperari. Bud.hic.*

t *Iuris.* Captio autem iuris intercederet ſi ꝓnuntiaretur ingenuus, cũ aduerſari' nõ probaret eũ libertum,nec ipſe probaret ſe ingenuum:nã pręiudicaret omnibus ſentẽtia:vt.ff. de ſta.ho.l.ingenuũ.& colludi poſſet . quare pronũtiabitur eum nõ eſſe libertũ actoris,niſi ſe ingenuũ probaret, cũ in ſe onus probãdi tranſtulit : vt.j.de lib. cau.l.diui fratres.§. ſi ea. & ita nullus in eo iure quod ſuũ erat,capietur in noſtro caſu: quia non ex eo ꝙ deficit in ꝓbatione actor, ſed quia reus ꝓbat ſe ingenuũ,ſiue pronuntiatur:& ſic facit ius ſuũ omnes,ſicut & ſi ageret,& prouocaret ſe in ingenuitatem: vt.d. l.ingenuũ. Item quæro,an in omni caſu re' poſſit & debeat audiri, ſi velit onus probationis in ſe ſuſcipere. qđ quidã negant,dicentes hoc ſpeciale fauore ingenuitatis : quod falſum eſt.cũ enim fauore rei ſit inductum, vt reus non debeat cogi ad probandum,ſed actor non debet in eius læſionem retorqueri: vt.C. de leg. & conſti.quod fauore.hic etiam inducit illud verbum, morem ei geri.q.d.quod in aliis ex conſuetudine obſeruatur,& hic dicẽdum eſt:ſed & infinita ſunt exempla,in quibus dicimus aliquẽ admiſſum nõ iuſſum probare. Item quæro,an in omni alia cauſa ſententia debeat ferri pro reo,quòd ſua ſit res,ſi probauerit: an ſufficiat ſi pronuntietur actoris non eſſe? diuerſa ſunt enim commoda in his:vt.ff.de iureiur.ſed & ſi poſſeſſori.in princ.Io. idem in aliis dicit,quod in ingenuitate dicitur . Item quæro,ſi vterque velit probare,quis primo debeat audiri? & puto actorem,ſecundum Azo.Item,an videtur renuntiare iuri abſolutionis,quæ ſolet fieri actore non probante ſic transferendo in ſcl Reſpon.non:quia aliud onus aſſumpſit,vt abſolueretur tantũ. Item pro hoc:quia qui plures habet excuſationes,ſi in vna non probet,aliis vti intra tempus non prohibetur: vt inſtitu. de excu.tu.§.qui autẽ vult. Itẽ nemo prohibetur &c. vt infra de excep.non videtur.vnde ſicut actore non probante abſoluitur reus,licet exceptionem non probet:ſic & hic.

QVidam.] CASVS. Gaius tenebat Titiũ pro filio ſuo: qui Gaius in codicillis legata reliquit quibuſd ſuis fratrib'. poſt mortẽ Gaij Titius,vt filius,accepit bona patris: & fideicõ.ſoluit fratribus defuncti:& illi confeſsi ſunt ꝑ ſcrip. ſe accepiſſe fideicõ à Titio filio defuncti.cauſidici dicũt quòd non erat filius : quæritur, an probet filius ſe filium. Dicit quòd non, cum in poſſeſsione ſit filiationis: & ideo fratres defuncti

k *Videtur.* vt & infra de teſti.l.ob carmen.§. ſi teſtes. & ſupra de interro.act.l.confeſsionibus.& ar.ſupra de leg.& ſena.có.l. in ambigua.Sed videtur quòd nulli parti hic credatur:vt.C.de fi.inſtru.l.ſcripturæ.quæ eſt cõtra.Sol.hic loquitur non de diuerſis ſcripturis contrariis:ſed ꝓfeſsionibus ſeu confeſsionibus teſtium.Item hic à diuerſis partibus,ibi ab vna. Accurſius.

l *Circa. Ex libertinitate.* id eſt ex poſſeſsione libertinitatis.

m *Referendum* id eſt diſtinguendum eſt.

n *Ingenuitatis.* Sed cur nõ præſumitur ingenuꝰ, licet ſit in poſſeſsione libertinitatis:vt cũ agitur de fundi ſeruitute,præſumitur fundus liber,niſi aliud appareat? Rñ. quia cõſtat fundũ aliquãdo fuiſſe liberum,ſed non hominẽ:quia ſeruus naſci potuit.

o *Ingenuum.* immo videtur quòd ſemper patron' neceſſe ha-

defuncti debent probare non filium. Viuianus.

a *A Gaio.* scilicet marito, cum non esset ex eis susceptus. Accursius.

b *Inuasit.* & vt filius consueuit accipere bona patris. scriptus enim fuit vt filius. Accursius.

c *Et cautionem.* qua fuerunt confessi se recepisse fideicommissum à filio & herede defuncti. Accursius.

d *Emissam.* i. cautionē propria manu factā.

e *Probari debet.* cum ipse sit in quasi possessione filiationis. Azo. sic ergo non fit probatio ex prædicta scriptura filiationis: vt. C. eo. non epistolis. & l. non nudis. sic nec aliàs libertatis: vt. ĭ. de fideicommiss. lib. l. generaliter. §. si quis tutorem.

Confessio non mutat veritatem, nec nocet quo minus possit contrarium probari: & illi incumbit onus probandi, qui agit non is qui in possessione est. hoc dicit.

XV. MODESTINVS libro duodecimo Responsorum.

QVidā quasi ex Seia susceptus à Gaio [a] Seio, cum Gaius fratres haberet, hereditatem Gaij inuasit [b]: & fratribus eiusdem, quasi ex mādatu defuncti, fideicōmissa soluit: cautionem [c] accepit. qui postea cognito quòd filius fratris eorum non fuisset, quærebant, an cum eo de hereditate fratris possent propter emissam [d] manum ab eis quasi filio, agere. Modestinus respondit, cautione exsoluti fideicōmissi statum eius qui probari potest à fratribus defuncti filius mortui non esse, minimè confirmatum esse. sed hoc ipsum à fratribus probari debet [e].

XVI. TERENTIVS Clemēs libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

ETiam matris professio [f] filiorū [g] recipitur. sed & aui recipienda est.

XVII. CELSVS libro sexto Digestorum.

CVm de lege Falcidia quæritur, heredis probatio [h] est, locum habere legem Falcidiam: quod dum probare non potest, meritò condemnabitur.

Cum opera artificiales petuntur, possessio iuris patronatus nō relaxat ab onere probandi. hoc dicit.

XVIII. VLPIANVS libro sexto Disputationum.

QVotiens operæ quasi à liberto petuntur, probationes ab eo qui se patronum dicit, exiguntur [i]. & ideo Iulianus scripsit: licet in præiudicio [k] possessor patron⁹ esse videatur [l], verum partib⁹ actoris non libertum fungi debere [m], sed eum qui se patronū esse cōtendit. Qui dolo [n] dicit factū aliquid, licet [o] in exceptiōe, docere† dolum admissum [p] debet.

Interrogatiōis factæ probationem actori imponi debere, id est ei qui in iure interrogatū dixit respōdisse, se solum heredē [q] esse: vel si tacuisse [r] dicatur interrogatus, æque tantundem erit dicendū, impositam improbationem non ei qui excepit se non respondisse, sed actori [s].

XIX. IDEM libro septimo Disputationum.

IN exceptionibus [t] dicendum est, reum partibus actoris fungi oportere: ipsúmq; exceptionē velut intētionē [u] implere: vt puta si pacti cōuēti exceptione vtatur, docere debet pactū cōuētū factū esse. Cū quis ꝓmisisset iudicio se sisti, & reipublicæ causa abfuisse dicat, & ob id non stetisse, *vel dolo malo aduersarij factū quo minus sisteretur, vel valetudinē sibi impedimēto fuisse, vel tempestatem:

a Gaio. scilicet marito, cum non esset ex eis susceptus. Accursius.

b Inuasit. & vt filius consueuit accipere bona patris. scriptus enim fuit vt filius. Accursius.

c Et cautionem. qua fuerunt confessi se recepisse fideicommissum à filio & herede defuncti. Accursius.

d Emissam. i. cautionē propria manu factā.

e Probari debet. cum ipse sit in quasi possessione filiationis. Azo. sic ergo non fit probatio ex prædicta scriptura filiationis: vt. C. eo. non epistolis. & l. non nudis. sic nec aliàs libertatis: vt. ĭ. de fideicommiss. lib. l. generaliter. §. si quis tutorem.

f Professio. dicūt quidam, id est natales facti à matre pro probanda ætate filij. Vel dic, testificatio, siue dictū matris vel auiæ pro ætate filij. & secundum hoc est contra. C. de testi. l. parentes. Sol. non recipitur matris professio vt testis, licet iudex ex eius responsis quærat veritatē. & sic nō probat vt vnus testis: vt. ĭ. e. l. fi. in fi. sed quādam minorem præsumptionem facit: sicut cum quæritur an sit filius, facit præsumptionē pro filio: vt. ĭ. de li. agno. l. j. §. Iulian⁹. licet nō cōtra filiū: vt. ĭ. de Carb. edic. l. j. §. si quis nó ab aliquo. Accursius.

g Filiorum. cū quæritur de ætate.

Cum de lege.]CASVS. Agit legatarius pro legato. heres dicit quòd vult retinere Falcidiam: at legatarius replicat, ꝙ non habet locum: quia heres habet quartam. dicit hic quòd heres debet probare Falcidiam locum habere. Viuianus.

h Heredis probatio. quod facit probando tot legata, & asserendo tantum esse in bonis. si enim legatarij dicunt, tantū remanet penes heredem quod sufficiat ad Falcidiam, ipsi debent probare: vt. C. de iure delib. l. fin. §. licentia. Accursius.

Quotiens.]CASVS. Libertus agit contra patronū, & prouocat in ingenuitatē: econtra patronus negat eum ingenuū. postea petit operas. quæritur, quis in prima & secunda quæstione probet? Respon. in prima quòd libertus, vt cōstet libertas. in secunda patronus debet probare conuentionem operarum. [*QVI DOLO.*] Peto à te. x. quę mihi promisisti: tu excipis dicens quòd dolo te induxi ad promittendum. tu debes probare me dolum commisisse. [*INTERROGATIONIS.*] Titius debitor meus decessit: ego vocaui Seium ad ius tanquam heredē debitoris: & interrogaui eum an esset heres. respō. quòd sic: vel etiā tacuit: quod pro eodem est. deinde conueni eum ad debitum. is pendente lite negat se heredem. sed ego dico eum consensisse quòd sic, vel tacuisse: ipse negat consensisse, vel tacuisse. certe ego debeo probare quod assero. Viuianus.

i Exiguntur. loquitur ergo de artificialibus, vel fabrilibus. nā obsequiales ipsa natura debentur: & ideo non exigitur probatio à patrono: vt supra de condic. inde. l. si non sortem. §. libertus.

k In præiudicio. id est præiudiciali actiōe, quam intēdit libertus contra patronum, petēdo se in ingenuitatem: vt infti. de act. §. præiudiciales. at econtra patronus petit operas.

l Videatur. vt quia est in possessione libertinitatis: & ideo partibus actoris fungitur libertus: vt. ĭ. eo. circa. cum aliàs probaret patronus: vt. ĭ. si lib. inge. esse dic. l. fi. in fi. & facit. ĭ. e. patronus.

m Debere. in quæstione operarum. Accursius.

n Qui dolo. non idē si culpa, secūdū Ioā. licet alij cōtra: vt. C. de pigne. acti. l. si nulla. Acco Licet. hic, licet, non videtur bene aduersaritimmo quia in exceptione, debet probare. Sed dic, immo bene. nā videbatur tantum alio agente per dolum. sed certe & q de dolo excipit, vt agis ex vendito: dico te dolo me induxisse. Item quid de culpa? Respō. idem, secundū Ioā. vt. ĭ. de admi. tut. chirographis. Sed Bul. aliter: vt. C. de pig. ac. si creditor.

o Licet. hic, licet, non videtur bene aduersaritimmo quia in exceptione, debet probare. Sed dic, immo bene. nā videbatur tantum alio agente per dolum. sed certe & q de dolo excipit, vt agis ex vendito: dico te dolo me induxisse. Item quid de culpa? Respō. idem, secundū Ioā. vt. ĭ. de admi. tut. chirographis. Sed Bul. aliter: vt. C. de pig. ac. si creditor.

† Cōue glo. in. c. fadas. super verbo, dotes. in prin. extra de rescrip.

p Admissum. nisi admissus præsumatur: vt supra man. l. si ꝓcuratorem. §. dolo. Et not. hic hanc regulam: qui dolum &c. vt & supra de tribu. l. iij. in fin. & C. de dolo. l. dolum. & ĭ. de iudi. si prætor. §. Marcellus. Sed contra infra de excep. rei iudi. si rem. vbi quis probat se dolum nō commisisse. Solu. ibi sponte, non tamen iussus: vt ĭ. eo. l. circa. in fin. Vel ꝓbat ibi eo ipso quòd cōtrariū nō probatur.

q Solū heredi. hoc si corā alio iudice: aliàs ipse iudex supplet quod scit vt iudex, secūdū Io. Alij dicūt ei nō credi: qa posset malignari iudex: sed Io. dicit nō posse, qa ī scriptura est redactum: sed forte iudex

r Tacuisse. quod præiudicat tacēti: vt supra de interroga. actio. l. de ætate. §. qui tacuit.

Tacitumitas quandoque nocet.

s Sed actori. idem si dicam te respondisse non præcedente interrogatione: vt supra de interro. act. si fine.

IN exceptionibus.]CASVS. Regulam ponit, ad quam dat exempla vsque ad finem: & plana sunt præter vltimum: in quo dicit, aliquis dum luderet, vendidit tibi rem alienam, vt pretium luderet. tunc re euicta ago de euictione. ipse venditor excipit se vēdidisse in ludo: per hoc sic non teneri se dicit. certe ipse probat hanc suam exceptionem. Viuianus.

t In exceptionibus. idem in replicatione, duplicatione, & triplicatione: cum omnes large exceptiones dicantur: vt infra de excep. l. ij. & infra eo. l. cum de indebito. Accursius.

u Velut intentionem. id est sicut actor debet plene probare intētionem, sic reus exceptionē: vt hic, & infra de excep. l. j. & ĭ. fi a eo. l. cum de indebito. §. fin autem pro parte. in fi. §. & ĭ. eo. quotiēs. §. q dolo. Sed cōtra. ĭ. de verb. sig. l. verbū oportebit. §. actionis. vbi dicit ꝙ actionis verbo nō cōtinetur exceptio. Sol. illud verū est ex vera significatione: secus ex interpretatione. Item & ideo quia actor originaliter probat: reus vero incidenter. Item fallit hæc regula quæ est hic, in exceptione nō numeratæ pecuniæ, vbi qui excipit, nō probat: vt. C. de nō nume. pecu. si ex cautione. Et est ratio: quia qui hāc exceptionem opponit, nō dicit vel ponit: sed dictum vel positum ab alio, negat. idem dicam de excep. non nu. do. cum similes sint, vt. C. de non nume. pecu. l. in contractibus.

Actionis verbo, exceptio an contineatur.

cõtractibus.in fi.nam & vtraque earum tollitur tempore: vt.C. de non nume.pecu.l.in contractibus.in prin.& de dot.cau.non nume.l.fin.& in auth.ibi posita.nisi fuerint conteſtatæ: vt.C.de non nume.pecu.l.ſi intra.at aliæ exceptiones non tolluntur: vt infra de excep.dol.l.pure.§ .fin.&.C.de excep.licet.

a *Probare.* vt. C. ex qui.cau.ma.l.ij.Acc.

b *Aduerſario.* vt in populari actione: vt.ſ. de procu. licet.in pric. Item in omnibus criminalibus: vt.j.de publi.iudi.l.pe.§.ad crimen.Itẽ & aliàs: vt.C. de aſſer. tollen. l.j. in prin. Itẽ quod ſubiicit fieri, vt quia miles: vt C.de procu.l.militẽ.& in iure conſiſtebat hæc probatio quandoque. Accurſius.

c *Exceptionem.* quia omnia talia fieri poſſunt, niſi cõtra probetur: vt.ſ.de procu.l.mutus.§.cum quæritur.

d *Peſata.* id eſt ſoluta: vt.ſ.de proba.l.j.

e *Iudicata.* exceptio obiiciatur. Azo.

f *Oportet.* vt quia nolit teneri de euictione rei alienatæ nomine in tali ludo: vt infra quarum rerum actio non da.l. fin.§.j. Vel nolit ſoluere, vel ſolutũ repetere: vt. ſ. de alea.l. antep. §.j.&. C.de reli. & ſum. fu. in lege græca. Accurſius.

Si quis.] CASVS. Cepi Titium liberum hominem, & poſui in vinculis: & tenui per annum forte: nunc vocat ad ius, & prouocat ad libertatem: quis probet? Et certe videtur quòd eo ipſo quòd nõ erat i poſſeſſ. libertatis, ſed ſeruitutis tempore quo agere incepit, quòd incumbat ei onus probãdi. ſed certe hoc eſſet iniquum, vt ideo ego exonerarer. quæritur. Et dicit me probare debere. Viuianus.

g *Indigniſſimè.* id eſt indigniſſimum eſſet ſi cõſequeretur. & ſic. C. de acqui. poſſeſſ. l. nec ex vera. de facto enim tantum tenet: vt infra de acqui.poſſeſſ.l.cum heredes. & facit. C. eo. l. vis eius.

h *Quæ probari.* ponit cauſam quare volebat habere commodum poſſeſſoris. Azo.

i *In libertate.* cum ei non daretur facultas recedẽdi: vt infra de li.ho.exhiben.l.ij.quis autem ſit loco poſſeſſoris, habes infra de libe.cau.liberis.§.fin. Accurſius.

Verius.] CASVS. Teſtator ſi rem alienam legaret ſciẽs, heres tenetur: ſed ſi ignorans eſſet teſtator, non tenetur heres. vnde heredes conſueuerunt negare defunctum ſciuiſſe. quis ergo probet? & dicit quòd legatarius. Viuianus.

k *Obligatam.* nam quando ſciuit, fuit heres vtroque caſu. aliàs legatarius: vt infra de lega.j.ſi res.fallit in coniunctis, vbi etiam ſi teſtator ignorauit rem alij obligatam, heres luere debet: vt. C. de lega.l.cum alienam. & dic vt ibi. Et nota ex hac.l.argu. quòd probare[a] eum id oportet. Sed & ſi procuratoria quis exceptione vtatur, eo quòd non licuiſſet aduerſario[b] dare, vel fieri procuratorẽ: probare id oportet obiiciẽtem exceptionem[c]. Idem erit dicendum & ſi ea pecunia petatur, quæ penſata[d] dicitur. Hoc amplius, ſi iudicatæ[e] rei vel iuriſiurandi conditio delata dicatur de eo quod nunc petitur, ſiue in alea geſtũ eſſe contendatur: eum implere probationes oportet[f].

Violenta poſſeſſio non relaxat poſſeſſorem ab onere probandi. concordat. C. eod. l. ius eius.

XX. IVLIANVS libro quadrageſimotertio Digeſtorum.

SI quis liberum hominem vi rapuerit, in vinculis habuerit: is indigniſſimè[g] commodũ poſſeſſoris conſequeretur: quia probari[h] non poterit, hominem eo tempore quo primum lis ordinaretur, in libertate[i] fuiſſe.

XXI. MARCIANVS libro ſexto Inſtitutionum.

VErius eſſe exiſtimo, ipſum qui agit, id eſt legatarium probare oportere ſciſſe defunctum alienam rem vel obligatam[k] legare: non heredem probare oportere, ignoraſſe alienam vel obligatam: quia ſemper neceſsitas probandi incumbit illi qui agit[l].

XXII. VLPIANVS libro primo Reſponſorum.

EVm qui voluntatem mutatam dicit, probare hoc debere[m].

XXIII. MARCIANVS libro ſingulari ad Formulam Hypothecariam.

ANte omnia probãdum eſt, quod inter agẽtem[n] & debitorẽ conuenit, vt pignori hypothecæ ve ſit. Sed & ſi hoc probet actor, illud quoque imA ſemper præſumitur ignorare, niſi probetur ſcire: vt hic, & inſtitu. de lega.§.quod autẽ.&.C.qui mili. non poſ. ſuper ſeruis. lib. xij.&.ſ. de tráſac. l.q cũ tutorib°.§.fi.&.j.de admi.tut. hoc autẽ. *Quis ſemper ignorare præſumitur, niſi ſcire probetur.*

EI *Agit.* caue, quia in replicatione hoc probatur. *Vm qui.* Pone caſum vt ſupra eo.l.cum tacitum.

plere debet, rem pertinere[o] ad debitorem eo tempore quo cõuenit de pignore, aut cuius voluntate hypotheca data ſit[p].

XXIIII. MODESTINVS libro quarto Regularum.

SI chirographum cancellatum fuerit[q]: licet præſumptione[r] debitor liberatus[s] eſſe videtur, in eam tamen quantitatem, quam manifeſtis probationibus creditor ſibi adhuc deberi oſtenderit[t], rectè debitor conuenitur. B

Ex hac.l.not.tria. Primo, quòd præſumptio in genere, tollitur per præſumptionem in ſpecie. Itẽ nota caſum pro opinione quorũdam in.l.nemo. infra de excep. quòd duæ exceptiones contrariæ poſſunt proponi in eodem iudicio, reprobata opi. Dy. in ca. nullus pluribus. de re iud. lib. 6. Tertio nota, quòd ille qui ſoluit indebitum, debet probare duo: ſcilicet indebitum eſſe, & ſe per errorem ſoluiſſe. Bartolus.

XXV. PAVLVS libro tertio Quæſtionum.

CVm de indebito quæritur, quis probare debet non fuiſſe debitum? res ita temperanda eſt, vt ſi quidem is qui accepiſſe dicitur rem vel pecuniã indebitam, hoc negauerit: & ipſe qui dedit, legitimis[u] probationibus ſolutionem adprobauerit: ſine vlla diſtinctione ipſum qui negauit ſeſe pecuniã accepiſſe, [x] ſi vult audiri, compellendum eſſe ad probationes præſtandas quòd pecuniam debitã accepit. Per etenim abſurdum eſt, eum qui ab initio negauit pecuniam accepiſſe, poſtquam fuerit conuictus eam accepiſſe, probationem non debiti[y] ab aduerſario exigere. Sin verò ab initio cõfiteatur quidẽ ſuſcepiſſe pecunias, dicat autẽ nõ ĩdebitas ei fuiſſe ſolutas: præſumptionẽ[z] videlicet pro eo eſſe qui accepit, nemo dubitat. [a] C D

Cum de indebito. Hoc negauit. ſcilicet ſe accepiſſe. Accurſius.

Legitimis. teſtibus, vel inſtrumentis, non autem iureiurando: [a] vt ſupra de iureiuran. l.eum qui.

Accepiſſe. videtur ergo poſt aperturã iure veteri poſſe probari. ſic ſupra de rei vindi. officium. &. C. de præſcrip. long. tẽpor. l. emptor. ſed in illis. ll. conſtat iudici, non parti. vel dic vt in. l. officium.

Non debiti. id eſt indebiti. & ſic not. hic quòd punitur inficiator: vt ſupra ad. l. Aquil. inde Neratius. §. hæc actio. & in authen. de trien. & ſemiſ. §. illud quoque in iudiciis.

Præſumptionem. No. præſumitur ex eo quod plurimũ accidit. ſic. ſ. eo. l. iij. in fi. &. l. ſi pactũ. &. j. de iur. & fac. ign. l. in omni.

Debitas. Sed quare magis hic quàm ſupra? reſpon. ibi, ſi debitor conſideraret, non negaſſet ſolutum.

m *Debere.* vt ſupra. eo. l. iij. & infra de leg. iij. l. fideicommiſſa. §. ſi rẽ. Accurſius.

Ante omnia.] CASVS. Creditor agẽs hypothecaria, duo debet probare, rẽ obligatam, & fuiſſe in bonis obligationis tẽpore. Viuianus.

n *Agentem.* id eſt creditorem. Accurſius.

o *Pertinere.* quod verbum late patet, etiam ſi ſit debita: vt infra de verb. ſigni. l. verbũ illud. & ſupra de pig. l. j. in princip. Item hoc in ſpeciali pignore. in generali ſufficit vt quandocumque poſt: vt ſupra de pig. l. & quę nõdum ſunt. §. quod dicitur. Accurſius.

p *Data ſit.* vt & ſupra de pigno. & quæ nondum. §. quod dicitur. hoc autẽ tenet cũ agitur contra aliũ: non contra debitorem: vt ſupra de pigno. l. ſi inter colonum. Accurſ°.

q *Chirographũ. Fuerit.* vel apud debitorem, vel apud creditorem: vt de hac materia diximus ſupra de pactis. l. Labeo. &. l. ſequenti. Accurſius.

r *Præſumptione.* tali cui non ſtatur omnino, vt ſubiicit: vel qualiquali, quando apud debitorem. Accurſius.

ſ *Oſtenderit.* quod facit probãdo ab alio deletũ ſine volũtate ſua: vt infra de his quæ in teſta. delen. l. j. §. legi. &. §. ſi conſulto. non autẽ derogat legis præſumptioni inducendo teſtes qui interfuerunt contractui, ſecundum Azo. ſed in libertatis inſtrumento ſpeciale eſt vt corã pluribus reddítum probetur: vt in cõtrario: vt. C. de la. ll. tol. §. ſed nec furandi.

t *Cum de indebito. Hoc negauit.* ſcilicet ſe accepiſſe. Accurſius.

u *Legitimis.* teſtibus, vel inſtrumentis, non autem iureiurando: [a] vt ſupra de iureiuran. l. eum qui.

x *Accepiſſe.* videtur ergo poſt aperturã iure veteri poſſe probari. ſic ſupra de rei vindi. officium. &. C. de præſcrip. long. tẽpor. l. emptor. ſed in illis. ll. conſtat iudici, non parti. vel dic vt in. l. officium.

y *Non debiti.* id eſt indebiti. & ſic not. hic quòd punitur inficiator: vt ſupra ad. l. Aquil. inde Neratius. §. hæc actio. & in authen. de trien. & ſemiſ. §. illud quoque in iudiciis.

z *Præſumptionem.* No. præſumitur ex eo quod plurimũ accidit. ſic. ſ. eo. l. iij. in fi. &. l. ſi pactũ. &. j. de iur. & fac. ign. l. in omni.

a *Debitas.* Sed quare magis hic quàm ſupra? reſpon. ibi, ſi debitor conſideraret, non negaſſet ſolutum.

Diligem:

a Alex. cõſilio. 119 in 2. col. incipiẽte, titul° quæſtionis talis eſt. ſ. 2. vol. cõſilio rũ, repetat iſtam gl. ſin gu. ad hoc quòd vbicũque requiritur probatio legitima, nõ ſufficit probatio iuratoria: vt ibi per eum: & in nouis interpreta. Bol.

Diligẽs non eſt ſæpe verisimile.

a *Diligens.* Not. diligentem nõ eſſe veriſimile errare: vt. C. qui & aduer. quos. l. j. & C. ar. tu. l. fi. & C. de reſcin. ven. l. quiſquis.

b *Ignorantia.* propter præſumptionem ſcientiæ: quia ſi præſumatur ignorãs, ignorãtia eſt ſupina. & no. hic quòd probat quis ignorantiam: & ſic præſumitur ſcientia: vt. C. de præſcrip. long. tẽpo. l. emptor. & l. ſuper. ſed in vtraq; probatur eo ipſo quòd nõ probatur contrariũ. ſic infra ad Treb. l. ſi heres ab eo. §. fi. in fi. §. ſed eſt ar. cõtra. C. qui mili. nõ peſ. ſuper ſeruis. & C. de epiſ. audi. ſi legibus. & diximus ſupra e. l. verius. Sol. Verius hic probat indebitum, quod poteſt facilè quãdoque facere, vt ſi appareat teſtamentũ non valere ex quo ſoluit: vt ſupra de inter. ac. l. de ætate. §. ex cauſa. ſi autẽ excipiatur quod ſciẽter ſoluit, ipſe probet ſcientiã: vt. d. l. verius. & ſecundum hoc probatur ignorantia præſumptiue, eo ipſo quòd probatur indebitũ: & ſic non obſt. d. l. Accurſius.

c *Cauſam.* ſui ſoluẽtis.

d *Forenſiũ.* id eſt quæ fiunt in foro, vel palatio. Accurſius.

e *Gaudens.* quibus ſuccurritur: vt variis legibus continetur: vt ſupra qui ſatisda. cog. de dic. §. ſi ſeruus. & ſupra de iuriſdi. om. iud. ſi id quod. §. fi. &. C. de iur. & fac. igno. l. j. ſic ergo nota hic, quòd ſecundum qualitatem perſonarum cernitur: vt in prædictis concordantiis dicitur: vt infra de iure fiſci. l. ij. in fi. Accurſius.

f *Accepit.* etiam ſi nõ negauit ſolutum. Accurſius. *ADDITIO.* Iſta glo. facit ad quæſtionem. pone: Aliquis negauit ſe occidiſſe hominem: dixit tamen quòd ſi appareret ſe feciſſe, ad ſuam defenſionem fecit. tũc debet audiri, cum ſibi incumbit onus probandi: non tamen gratuatur adeo quin audiatur. caſus eſt in hoc text. ſecundũ Bar. hic.

g *Debitum.* totum. & ſic aliquid eſt originis. Accurſius.

h *Omnimodo.* forſan quòd neque inficiationis, neque perſonæ ratio habetur: vt & aliàs ſupra. e. l. §. j. ſed Al. dicit quòd hic eſt præſumptio: quia non negat quin fuerit debitum pro parte, vel aliquando. ſic ergo nota hic, quòd nõ eſt eadem ratio totius ad partem: vt ſupra de inoffi. teſta. l. Papinianus. §. ſed nec impuberis. Item nota propter ſolutionẽ transferri onus probationis: vt &. C. de nõ nu. pec. l. cum fidem. & loquitur hic vbi fuit inficiatus: vel etiam vbi non, ſed ſoluens fuerit pupillus. & hoc dicit, forſan &c. & eſt ratio ſecundum Al. quia hic eſt præſumptio.

Flo. viſionib. De quo vide Aut. Aug. lib. 2. cap. 2.

i *In omnibus autem viſionibus.* * in omnibus caſibus in quibus aliquid iuſimus.

k *Inferre.* vt in aut. de fide inſtru. §. ſi tamen. coll. v j.

l *Pro calumnia.* ſi hoc exigatur: vt ẽ. de iureiu. l. iuſiurandum. §. qui iuſiurandum.

m *Iurante,* aliàs iuramenti: vt &. C. de iureior. delata.

n *Seruando.* cui defertur. Azo. ſed hodie hoc ſacramentum calumniæ in aliis non præſtatur: cum ſemel in initio præſtitũ fuerit: vt in authẽ. de his qui in ẽ. ad ap. §. fi. col. v. idẽ dico de alio iuramento de quo hic dicit, quia hodie non præſtatur ab initio: vt. C. de iureiuran. l. generaliter. §. j. Vel dic quòd ibi loquitur

Qui enim ſoluit, nunquam ita reſupinus eſt, vt facilè ſuas pecunias iactet, & indebitas effundat: & maximè ſi ipſe qui indebitas dediſſe dicit, homo diligens eſt, [a] & ſtudioſus patersfamilias, cuius perſonam incredibile eſt in aliquo facilè erraſſe. Et ideo eum qui dicit indebitas ſoluiſſe, compelli ad probationes, quòd per dolum accipientis, vel aliquam iuſtã ignorantiæ [b] cauſam [c] indebitum ab eo ſolutũ eſt: & niſi hoc oſtenderit, nullam eum repetitionem habere. Sin autem is qui indebitum queritur, vel pupillus vel minor ſit, vel mulier, vel forte vir quidem perfectæ ætatis, ſed miles, vel agricultor, & forẽſium [d] rerum expers, vel aliàs ſimplicitate gaudens, [e] & deſidiæ deditus: tunc eum qui accepit [f] pecunias, oſtendere bene eas accepiſſe, & debitas ei fuiſſe ſolutas: & ſi non oſtenderit, eas redhibere: ſed hæc ita, ſi totam ſummam indebitam fuiſſe ſolutam is qui dedit contendat. Sin autem pro parte queritur, quòd pars pecuniæ ſolutæ debita non eſt, vel quòd ab initio quidem debitũ [g] fuit, ſed vel diſſoluto debito poſtea ignarus iterum ſoluit: vel exceptione tutus, errore eius pecunias depẽdit: ipſum omnimodo [h] hoc oſtendere, quòd vel plus debito perſoluit, vel iam ſolutã pecuniam per errorẽ repetita ſolutione dependit: vel tutus exceptione, ſuam neſciens proiecit pecuniam: ſecundum generalem regulam, quæ eos qui opponendas eſſe exceptiones affirmant, vel ſoluiſſe debita contendunt, hæc oſtendere exigit.

In omnibus autem viſionibus [i] quas præpoſuimus, licentia concedenda eſt ei cui onus probationis incumbit, aduerſario ſuo de rei veritate iuſiurandum inferre, [k] prius ipſo pro calumnia [l] iurante: [m] vt iudex iuramenti fidem ſecutus, ita ſuam ſententiam poſsit formare, iure referendæ religionis ei ſeruando. [n] Sed hæc, vbi de ſolutione indebiti quæſtio eſt. Sin autem cautio [o] indebitè expoſita eſſe dicatur, & indiſcretè [p] loquatur: tũc eum [q] in quẽ cautio expoſita eſt, compelli debitum eſſe oſtendere, quod in cautionẽ deduxit: niſi [r] ipſe ſpecialiter, qui cautionem expoſuit, [s] cauſas explanauit pro quibus eandẽ conſcripſit. Tunc enim ſtare eum [t] oportet [u] ſuæ cõfeſsioni: niſi euidentiſsimis probationibus in ſcriptis [x] habitis oſtendere paratus ſit, ſeſe hæc indebitè promiſiſſe. [y]

Hæc tria præſumptionem donationis inducunt hic, ſcilicet ratio ſanguinis, facilitas longi temporis, & ſæpius falſa compenſatio. & ſi quod iſtorum deficeret, ſecus eſſet: vt not. infra de adi. lega. l. liberis. §. 1. vbi gloſ. declarat hanc legem. Bartolus.

o *Sin autem cautio.* ſcilicet priuata, idem tamen dico ſi publica: vt ſi dicat, ille fuit cõfeſſus ſe accepiſſe, vel ſe debere. ſecus ſi dicat, acceperit: tunc enim probat debitum: licet ſit ar. contra. C. de do. cau. non nu. l. fin. ſed certè ibi nõ erat publicũ inſtrumentũ, vel promiſit per ſtipulationẽ decem quæ accepit.

p *Indiſcrete.* id eſt cauſa non adiecta ex qua debeantur. Accurſius.

q *Eum.* ſcilicet creditorem.

r *Niſi.* nõ eſt exceptiuum. Accurſius.

s *Expoſuit.* ſcilicet debitor, promittendo ſcilicet pecuniã pro præcedẽti cauſa quam cõfitetur interceſiſſe. & ita ponitur aliàs: vt. C. de nõ nu. pe. l. generaliter. & . l. aduerſus. Quid tamen ſi nõ promittat, ſed confiteatur mihi ſe debere ex antecedẽti cauſa? Reſpõ. & tunc debet ſtare ſuo teſtimonio: vt. C. de nõ nume. pecu. d. l. generaliter. Itẽ quid ſi me abſente cõfiteatur quis ſe mihi debere? Reſpõ. non valet, ad inſtar ſtipulationis: vt inſti. de inuti. ſtip. §. itẽ verborum. cum ambæ ſint de iure ciuili: vt inſtitu. de lit. obli. in prin. & inſtitur. de act. §. de conſtituta. Itẽ intellige hoc etiã ſi ſine ſcriptis fiant huiuſmodi cõfeſsiões. hoc enĩ innuit. d. l. generaliter. ſi fi. & hoc ſtatim ſubiicit, ſuæ confeſsioni &c. ſed tunc poſſet probari contrarium per ſolos teſtes: vt infra de regu. iur. l. nihil.

t *Eum.* ſcilicet confitentem.

u *Oportet.* hoc fallit in pecunia confeſſata: vt C. de non nu. pec. in contractibus. in princ. & in dote: vt. C. de dote cau. nõ nu. l. fin. & in aut. ibi poſita. Item fallit & aliàs, vbi demum ſecundæ confeſsioni ſtatur, & non primæ: vt in. d. l. in cõtractibus. §. j. ſic. C. ad Vell. ſi mulier. & in aut. vt immo. ante nup. do. §. pe. col. v.

x *In ſcriptis.* Not. exigi probationem in ſcriptis: vt. C. ſi minor ſe ma. dixerit. l. iij. dicit ergo hæc ſcriptura quòd rem illã quam fuerat cõfeſſus ſe emiſſe, habeat puta ex legato, vel ex permutatione: & ſic ad pretium deductũ in confeſsione non tenetur. vel producit publicum inſtrumentũ in quo continetur quòd ea die qua dicitur eſſe factum primum inſtrumentum, fuit alibi cõtrahens, vel ſubſcribens, vel ſubſcriptus vt teſtis: vt. C. de cont. ſtipu. l. optimam. in fin. Vt autem de hac cõfeſsione plenè videas, dic, cum quis cõfitetur, aut ad aliquem liberandum, & tunc præiudicat ſibi poſt. xxx. dies niſi in quibuſdã caſibus in quibus ſtatim præiudicat: vt. C. de non nu. pec. l. in cõtractibus. §. ſuper cæteris. &. §. j. Aut ad obligandũ: & tunc aut in cõtractu mutui, & tunc poſt biennium: vt. d. l. in contractibus. in prin. aut dotis: & tunc poſt tempus ſtatutum: vt. C. de dote cau. l. fin. & in aut. ibi poſita. aut ex alia cauſa: & tũc ſtatim, vt hic. nec etiã poteſt probari contrariũ niſi per aliã ſcripturã: vt. C. de nõ nu. pe. l. generaliter. & hoc ſi eſt diſcreta, id eſt, cũ cauſa aliter non præiudicat: vt & hoc. §. dicitur, & dixi. §. de interroga. actio. l. j. Acc.

Cõfeſsio ad ſemper præiudicet.

y *Promiſiſſe.* probando ex alia cauſa debitum: & pro hoc oſtẽdendo ſcripturam.

a *Procula cum magna.* aliàs deest cum.

b *Tacite.* Not. tacitâ remissionẽ: vt. C. de reuo. do. l. fi. in fi. & ĩ. de iu. do. l. cum post. j. respon. & supra de vsur. l. cum quidã. § diuus. j. respon. & ĩ. ne de sta. defun. l. ij. in fi. & infra de cap. & postli. re. si à patre. Sed arg. contra infra re. amo. si cum dos. in prin. & j. de act. & obl. l. Lucio. & adde infra de do. inter vi. & vxo.

Procula tum. l. si seruus communis.

c *Qui testamentum.* Et. scilicet filio naturali, cui ex testaméto vncia relinqui potest si sunt legitimi, aliàs dimidia totius. Item si nó sunt legitimi, per. l. ab itestato vsq; ad duas vncias, sed legitimis extãtibus nihil: vt in aut. de triẽ. & semis. § cõsideravimus. *ADDITIO.* Dic melius vt in aut. licet. C. de natu. lib. & in corpore vndesumitur, vbi iste. §. corrigitur secundum Fulgo.

d *Modum.* idẽ si nihil poterunt capere. Item quid si ab eo emit, & confiteatur sibi pretium solutum pater inter vivos? Respó. secus, quia hic in vltima volũtate: in qua facilius fraus fieri præsumitur: vt. ĩ. eo. patronus. nisi forte omnia vẽderet etiã ante: vt. j. quę in frau. cre. l. omnes. §. Lucius.

e *Kalendario.* kalendariũ dicitur pecunia deposita ad nomina facienda: vt. j. de leg. iij. l. qui filium. Accur.

† *qua mihi pervulit, id est qua apud me esse sunt, nec a me repetiit. Bud. hic.*

† *in sinu meo, id est i occulto, & penes apud me, & i potestate mea. Bud. Vide Eras. chil. 2. cent. 10. prouer. 32.*

f *Videtur.* propter legis interdictum præsumit fraudis simulatio.

g *Adiecisse.* & ita oportet probare filiũ cõtrarium. nam hoc editũ non præiudicauit: vt infra de li. leg. Aurelio. in prin. §. fin. & de leg. iij. cum quis. §. pe. Accursius.

h *Si arbiter.* id est iudex ordinarius. Az. Et dic quòd hæc lex duos ponit casus. Primus, si ex alterius loco aqua pluuia profluens opere manu facto alteri agro nocere posset: agi potest aquę pluuiæ arcendæ. act. vt opus tollatur: vt. j. de statulib. l. Labeo. & infra de aqua plu. arc. l. j. § hæc actio. & in princi. legis. & l. si tertius. §. officium. Duo itaque probat actor, id est factum opus: & aquam nocere posse. Tertium etiam videtur quòd probet, scilicet tempus quo opus factum est, vt tamen dies & cõsul ad liquidum non exquiratur: sed satis est si superstent qui fieri viderunt, vel etiam audierunt eos qui viderunt vel audierunt id fieri. sic enim probabit extare memoriã. nec enim quia extitit aliquando memoria, probatur nunc extare, vt in ætate dicimus: vt. C. de in integ. re. mi. l. si minorem. & est hic primus casus. Secundus: Reus ad sui defensionem probat pactum à parte actoris factum, vel loci naturam, id est situm: vt quia montosus est: vel vetustatem: quia licet sit manu factum, non tamen extat eius memoria: quod sic probat per testes asserẽtes omnium esse opinionem se non vidisse vel audisse quãdo hoc fieret: nec eos vidisse vel audisse qui id viderunt, vel audierunt: & hic est secundus casus in illo. § sed cum. &. ĩ. de aqua plu. ar. l. ij. §. idem Labeo. secundum Azo. Sed in primo casu quæro, an duo testes sufficerẽt qui dicerent se vidisse vel audisse illum qui vidit? Videtur quòd non: quia ille quem isti viderunt, nõ sufficeret, quia sol. ergo nec isti. sed contra dici potest. quid enim ad rem? nam nec aliquis sibi sufficeret per se. sufficiũt tamen duo testes qui audierunt ipsum stipulari, secũdũ Azo. Item nota hac. l. speciale in actiõe aquę pluuiæ arcẽ. vt testimonia de auditu recipiantur. sed certè immo nõ videtur speciale. nam in quibuslibet obligationibus & contractibus hoc euenit. sed hic fertur de auditu alieno, & sic de auditu auditus: quare est speciale: aliàs non: sicut. C. de testi. l. testium. Fallit etiam in causa matrimonij, secũdũ antiquos canones: siue in causa cõsanguinitatis cõtra matrimonium: vt in decre. xiiij. q. ij. sup. licet illud hodie per concilium corrigatur. Vel aliter hoc probatur de proprio auditu, & de veritate, sicut in contractibus. nã debet probare actor memoriam operis extare. sed memoria retinetur per auditum: ergo est probatio veritatis. antea tamẽ debet probare quòd sit manufactũ ab aliquo. tunc memoria quidem per auditũ retinetur. sed si nõ cõstat manufactum, quod est principale: nec potest probari memoria, quod est subiectum.

Testimoniũ de auditu alieno quãdoque recipitur.

† *id est latius, & in obseruatione iuris anguistiũ. Vide Alcia. lib. disiun. 2. c. 11.*

i *Quarendum.* ex parte actoris.

k *Qui id vidissent.* secundum fui conscientiam. sic in aut. de here. & Fal. § si vero absunt aliqui. col. j.

l *Audissent.* i qui dicerẽt se audisse & vidisse.

m *Infinite.* supra tantũ duas personas numerauit, hic vltra procedit.

** sinsumversum accidere, tum memoriã operum facti nõ extare.*

n *Versum.* simile susumversum. ĩ. de gradi. l. iurisconsultus. § sed si ex inferioribus.

o *Accidet.* subaudi, absoluitur reus.

p *Imperatores. Nonulla.* sed multã: nã præsumptionẽ faciũt donec cõtra probetur, secũdũ quosdã: vt. ĩ. depositi. l. Publia. in fin. & ar. cõtra. C. qui po. in pig. ha. l. pe. in fin. & C. de non nume. pec. l. generaliter. quod non placet: sed semiplenam, non autem plenam probationẽ faciunt: vt in fi. huius. l. & C. de testi. l. nec professio. & C. eodem. l. non nudis. & l. non epistolis.

q *Superfore.* vt. ĩ. de ioffi. testa. l. si ĩstitura. §. j. quæ veritas probat ex eo, q̃ hic natus fuit vicinis sciẽtib⁹: vt. C. de nup. l. si vicinis.

DE FIDE INSTRVMENTORVM &c.

Visa probatione i genere, sequitur ꝑ species: & primo de ea quæ fit per voce mortuã, quæ validior est quam ea quæ per voce viua fit. Accursius. Instrumentorum.

XXVI. PAPINIANVS libro vicesimo Quæstionum.

PRocula* magnæ[a] quantitatis fideicommissum à fratre sibi debitum, post mortem eius in ratione cum heredibus compensare vellet, ex diuerso autem allegaretur, nunquam id à fratre quamdiu vixit desideratum, cum variis ex causis sæpe in rationem fratris pecunias ratio Proculæ soluisset: diuus Cõmodus cum super eo negotio cognosceret, non admisit compensationem, quasi tacite[b] fratri fideicommissum fuisset remissum.

Quando quis legat alteri tanquam illi debitum: nec vt debitum petitur, nisi probetur debitum: nec vt legatũ, si legati erat incapax: & talis confessio debiti videtur facta in fraudem legatarii. b. d.

XXVII. SCAEVOLA libro trigesimotertio Digestorum.

QVi testamentum faciebat, ei[c] qui vsque ad certũ modum[d] capere potuerat, legauit licitam quantitatẽ: deinde ita locutus est: *Titio centum do lego, quæ mihi pertulit:* † *quæ ideo ei non cani, quòd omnem fortunam & substantiam, si quam à matre susceperat, in sinu meo† habui sine vlla cautione. Item eidem Titio reddi & solui volo de substantia mea centũ quinquaginta quæ ego ex reditibus prædiorum eius, quorũ ipse fructum percepi, & distraxi, item de Kalendario,[e] si qua à matre receperat Titius, in rem meam conuerti.* Quæro, an Titius ea exigere potest. Respondit, si Titius suprascripta ex ratione sua ad testatorẽ peruenisse probare potuerit, exigi. Videtur[f] enim eo quòd ille plus capere nõ poterat, in fraudem legis hæc in testamento adiecisse.[g]

Qui vult probare memoriã extare, non habet probare diem vel consulem: sed sufficit testimonium de auditu. Item qui vult probare memoriam non extare: probare debet quòd hæc est omnium opinio quòd non extat. b. d.

XXVIII. LABEO libro septimo pithanon à Paulo Epitomatorum.

SI arbiter[h] animaduertere debeat, an operis facti memoria exstet: hoc ei quærendum[i] est, an aliquis meminerit id opus factum esse. Paulus: Immò cum in arbitrio quæritur, memoria facti operis exstet, necne: non hoc quæritur, num aliquis meminerit quo die, aut quo cõsule factũ sit: sed nũ hoc aliquo modo probari possit, quando id opus factũ sit: & hoc ita, quod Græci dicere solent. ἐν πλάτει enim potest hoc memoria nõ teneri, intra annũ puta factũ, cũ interim nemo sit eorũ qui meminerit quib⁹ cõsulib⁹ id viderit. Sed cũ omniũ hæc est opinio, nec audisse nec vidisse cũ id op⁹ fieret, neq; ex eis audisse qui vidissent,[k] aut audissent[l]: & hoc infinitè[m] similiter susumversũ*[n] accidet:[o] cũ memoria operis facti non extaret.

XXIX. SCAEVOLA libro nono Digestorum.

IMperatores Antonin⁹ & Verus Augusti Claudio Apollinari rescripserũt in hæc verba, Probationes quæ de filiis dãtur, non in sola adfirmatione testiũ consistunt, sed & epistulas quæ vxoribus missæ allegarentur, si de fide earum constitit, non nullam[p] vicem instrumẽtorum obtinere decretum est. Mulier grauida repudiata, filium enixa absente marito, vt spuriũ in actis professa est. Quæsitum est an is in potestate patris sit, & matre intestata mortua, iussu eius hereditatem matris adire possit: nec obsit professio à matre irata facta. Respondit, veritati locum superfore.[q]

a *Inſtrumentorum. Accipienda ſunt.* ſcilicet large ſumpto vocabulo.

b *Teſtimonia.* id eſt chartæ:vt differat à ſequenti caſu. Vel dic,id eſt dicta teſtium in ſcriptis redacta:vt infra de teſtl.l.iij.§.idem diuus.quod eſt verum:ſed non quo ad hanc.l.Ac.

c *Habentur.* ſic & lar ge ponit infra de verbo ſignifi.l.notioné.§. inſtrumentorũ.Sed aliàs ponitur pro inſtrumento fundi: vt infra de fun.inſtr.l.quæſitũ. in princ.aliàs pro cautione tantum:vt ponitur in aut.eo.ti.in rub. & in tex.col.vj.

* *Idẽ,lib.*

* *Vide Alcia.lib.diſſũc.1.c.6.*

* *Idẽ,lib.*

Originalia nomina tria ſunt.

† *Contex. & qſi bi no.Fac.ſi ad ſcripturã.9.diſ.*

† *Quãſcriptura in iudicio vim obtinere cõueniat,Ci. l. prꝫ. pro Roſc.Comœdo.*

† *Repetere (inquit Bu. in Annot. ad l.Iulianum. §.quãꝫ ad exhib.) eſt retrorſus petere.Hîc cautio repetita die interpoſitio dicitur, cũ dies legi quæſita vestigataq; eſt ac retrorſus mentita. antidatam vulgò appellãt. Hanc opponitur ſtata die.*

Vicumque.]*C AIVS.* Quicũque vult probare cum inſtrumento,ſiſe fit, vel priuatus: ꝓbet cum authentico, non cum exemplo. Vi. d *Indice.* tria ſunt originalia nomina,ſcilicet originale, authẽticum,& exemplar. Itẽ alia tria nomina inde extracta, ſcilicet ĩdex, exemplum, & ſumptũ, & etiam memoria: vt C.de eden. aut. ſi quis in aliquo.dic ergo nec credi ſumpto: vt hic. quod intelligũt quidã ſi fuerit vtraq; ſcriptura priuata,vel ſaltẽ ſecunda. ſecus ſi publicũ publici, vel publicum priuati faciat mentionem:quia tunc creditur ſumpto: vt in aut. vt fratrũ filij.§. illud. col. nona. & infra de admini.tu.l.chirographis. niſi in fiſco: vt hic. Sed tu dic ſecundum Ioan.quòd etiam ſi publicum faciat mẽtionem alterius,nõ creditur ei.nã ad hoc creditur ſumpto, quia ſic continetur in alio:ſed poteſt eſſe quòd in originali aliquo erãt aliæ literæ,& cancellationes quę non continẽtur in exemplo: vnde non probatur plenè per exemplum: vt hic,&.C.de edẽ. ꝓcurator.&.ſ.fami. erci.l. Põponius.& in aut.vt ſpõ.lar.§.& hoc inſuper.col.nona.niſi fuerit officio iudicis publicatũ.& ſic intelligũtur.d.ll.vt fratrũ filij. & de admini.tuto. chirographis.Quid aũt ſi ſine iudice fiat exẽplificatio:nonne in aliquo valet? Rñ.poteſt dici ꝙ ſic:quia ꝑ hoc probatur ꝙ ſcriptum interceſſit:quod eſt neceſſe:maximè tũc quãdo eſt neceſſe fieri cõtractum in ſcriptis. Item probatur quòd interceſſerit bona fides.nam hic probatur interceſſiſſe. Item præſumptio inducitur:vt infra de iure fiſ.l.in fraudem.§. neque inſtrumenta. nã & ex priuato hoc fit,vt ibi cõſtat. Alij dicunt,aut dico cõuenio te ad decem,& vide inſtrumentũ quod inde mihi feciſti.& nõ poſſum:vt hic:quia hoc non feciſti.an vero dico,cõuenio te ad.x.quæ debes:quod probo per ſumptũ ex authẽtico:& ſic per obliquũ.quod nõ placet:quia tunc eſſet imponere legẽ verbis.

e *Non cauuit.* immo qui eã oſtendit,niſi veritatem aſtrinxerit,vt falſarius punitur:vt. Ide proba.l.iubemus. Accurſius.

f *Repetita.*]*C AIVS* talis eſt:Obligaui rẽ meã Titio primo.poſtea volo accipere pecuniam à Mæuio:qui aliter non dat mihi niſi eãdem rem meã obligem ſibi,ita ꝙ ſit potior in pignore:& ego hãc fraudẽ excogito vt fiat inſtrumentum in quo cõtineatur ꝙ ei obligẽ:& fuerit facta obligatio repetita die præteriti anni antequã Titi⁹ acciperet:vt & aliàs.C.ad.l.Cor.de fal.l.ſi creditor.cũ ergo ego & Mæuius ſocij ſum⁹ eiuſdem criminis,neuter poteſt aliũ accuſare: vt.C. de lib.cau.l.ſi filiũ.Titius tamen poteſt rectè accuſare vtrũque.Ac.

E *Magiſque.*ideo magis,qa debitor eũ cui bona fide obligatus erat,decipere non debuit:ideoq, aliàs tenet cõtraria pigneratitia: vt.ſ.de pign.act.tutor. §.cõtraria.ſ.ſ.de pig. l.& quæ nondũ.§. qui res.creditor autem ei nullo modo obligatus eſt.Itẽ creditor vt ſibi conſuleret, licet alios fraudaret,fecit.Ac.

h *Nec vobis.*dũmodo aptis: vt infra de ſupel.leg.l.Labeo.

i *Obligationibus.*ſcilicet aliis.Ioan.

k *Sine his.* id eſt his omiſſis: vt.ſ. de pign. contrahitur. &. C. de ꝓba.l. ſi de poſſeſſione.&.j.de ſpõ.l.in ſpõſalibus.in prin. Ac.

l *Nuptiæ.* vt &.C. de nup.l.neque.in fin.niſi in caſu:vt in authen. ibi poſita.

m *Sine his.*Hæc lex generali⁹ loquitur quàm ſuperior. Ac.

n *Factum ſuum.*factũ ſuũ præbet veritas, cũ actor confitet tradidiſſe,puta rem venditam: ſed ideo auocare ſe cõtendit, quòd ſcriptura non interceſſit.

o *Valebit.*qa fides veritatis, verborũ adminicula nõ deſiderat:vt C.ſi minor ab here. ſe abſtiti.l.j. & facit.C. de proba.proprietatis.

p *Si de tabulis.* Plures enim erant heredes,& cõuenire nõ poterãt apud quẽ tabulæ teſtamenti eſſent:vt.ſ. famil.erciſ.l.ſi quæ ſũt cautiones. Accurſius.

q *Seniorem.*nam ſemper veneranda &c.vt infra.de iur.immu.l. ſemper. Accurſius.

r *Honoris.*vt & infra de ter.mo.l.ij.& facit ſupra de pact.l.maiorem.& infra de priui.cre.l.j.

ſ *Et matrem.* vt &.ſ.de ſenat.l.j.& de ſtatu ho.l.in multis.

t *Libertino.*vt & in honorib⁹:vt.C.ad.l.viſcel.l.j.ſed hoc poteſt dici hodie correctũ totũ:vt in authen.vt liber. decæ.§.j. col.vj. niſi alia ſubſit cauſa quare magis apud ingenuũ reſidere debeãt.

u *Præferemus.* non autem ad licitationem peruenietur: vt ſupra fami.erci.l.nam ad licitationem.

DE TESTIBVS.

De fide inſtrumẽtorũ dictũ eſt:nũc de ꝓbationib⁹ quæ fiũt ꝑ viuã vocẽ. Ac.

1 Eſtimoniorum.*Frequens.* in cauſis.

y *Neceſſarius.*cũ multa ſunt quæ niſi per teſtes ꝓbari non poſſunt:vt in auth.eo.circa prin.col.vij.

2 *Præcipuè.*nam & ab huiuſmodi hominibus, qui vacillant,eſt teſtimonium exigendum:licet non ſit ita credendũ: vt in auth. eo.§.ſancimus.&.§.ſi vero ignoti.col.vj.

Vacillat.

xxx.* Libro primo Reſponſorum Feſto reſpondit.

SI ancilla * fuerit,ad libertatẽ perductam non videri neque per fideicõmiſſi relicti ſibi probationem,nec quòd alimẽta ſunt vt nutrici præſtita.

xxxi.* Libro ſecundo Mactorio Sabino.

COmmemorationẽ in chirographo pecuniarũ, quæ ex alia cauſa deberi dicuntur, B factam, vim obligationis non habere.

DE FIDE INSTRVmentorum,& amiſsione eorum.

TITVLVS IIII.

I. PAVLVS libro ſecundo Sententiarum.

INſtrumẽtorũ nomine ea omnia accipiẽda ſunt,[a] quib⁹ cauſa inſtrui poteſt:& ideo tam teſtimonia [b] quàm perſonæ inſtrumentorum loco habentur.[c]

II. IDEM libro quinto Sententiarum.

QVicumque à fiſco conuenitur, non ex indice [d] & C exemplo alicui⁹ ſcripturæ,ſed ex authentico conueniendus eſt:ita, ſi contractus fides poſsit oſtendi. Cæterum calumnioſam † ſcripturam,vim in iudicio obtinere non conuenit. † [e]

Socius eiuſdem criminis non poteſt aliũ ſocium accuſare: ſed an contra eum teſtificari,vide quod nota. extra de teſtib.c. veniens.& C.de teſtib. quemiam liberi.

III. IDEM libro tertio Reſponſorum reſpondit.

REpetita [f] † quidẽ die cautionem interponi non debuiſſe: ſed falſi crimen,quantũ ad eos qui in hoc conſenſerũt, D contractum non videri:cũ inter præſentes & conuenientes res actitata ſit,magiſque [g] debitor quàm creditor deliquerit.

Ius pignoris,& hypotheca ſolo conſenſu contrahitur.h.d.

IIII. GAIVS libro ſingulari * de Formula Hypothecaria.

IN re hypothecæ nomine obligata, ad rem non pertinet, quibus fit verbis:[h] ſicuti eſt in his obligationibus [i] quæ conſenſu contrahuntur. Et ideo & ſine ſcriptura ſi cõuenit vt hypothecæ ſit,& probari poterit: res obligata erit,de qua conueniunt. Fiunt enim de his ſcripturæ:vt quod actum eſt, per eas facilius probari poſsit. Et ſine his [k] autem valet quod actum eſt,ſi habeat probationẽ: ſicut & nuptiæ [l] ſunt,licet teſtatio ſine ſcriptis habita eſt.

V. CALLISTRATVS libro ſecundo Quæſtionum.

SI res [m] geſta ſine literarum quoque conſignatione veritate factum ſuum [n] præbeat: nõ ideo minus valebit, [o] quòd inſtrumentum nullum de ea interceſſit. C

VI. VLPIANVS libro quinquageſimo ad Edictum.

SI de tabulis [p] teſtamenti deponendis agatur,& dubitetur cui eas deponi oporteat:ſeper ſeniorem [q] iuniori, & amplioris honoris [r] inferiori,& marem [ſ] fœminę,& ingenuum libertino [t] præferemus. [u]

DE TESTIBVS.

TITVLVS V.

I. ARCADIVS, qui & Chariſius, libro ſingulari de Teſtibus.

[1]Eſtimoniorum vſus frequẽs [z] ac neceſſarius [y] eſt:& ab his præcipuè [z] exi-

minis,neuter poteſt aliũ accuſare: vt.C. de lib.cau.l.ſi filiũ.Titius tamen poteſt rectè accuſare vtrũque.Ac.

E *Magiſque.*ideo magis,qa debitor eũ cui bona fide obligatus erat,decipere non debuit:ideoq, aliàs tenet cõtraria pigneratitia: vt.ſ.de pign.act.tutor. §.cõtraria.ſ.ſ.de pig. l.& quæ nondũ.§. qui res.creditor autem ei nullo modo obligatus eſt.Itẽ creditor vt ſibi conſuleret, licet alios fraudaret,fecit.Ac.

h *Nec vobis.*dũmodo aptis: vt infra de ſupel.leg.l.Labeo.

i *Obligationibus.*ſcilicet aliis.Ioan.

k *Sine his.* id eſt his omiſſis: vt.ſ. de pign. contrahitur. &. C. de ꝓba.l. ſi de poſſeſſione.&.j.de ſpõ.l.in ſpõſalibus.in prin. Ac.

l *Nuptiæ.* vt &.C. de nup.l.neque.in fin.niſi in caſu:vt in authen. ibi poſita.

m *Sine his.*Hæc lex generali⁹ loquitur quàm ſuperior. Ac.

n *Factum ſuum.*factũ ſuũ præbet veritas, cũ actor confitet tradidiſſe,puta rem venditam: ſed ideo auocare ſe cõtendit, quòd ſcriptura non interceſſit.

o *Valebit.*qa fides veritatis, verborũ adminicula nõ deſiderat:vt C.ſi minor ab here. ſe abſtiti.l.j. & facit.C. de proba.proprietatis.

p *Si de tabulis.* Plures enim erant heredes,& cõuenire nõ poterãt apud quẽ tabulæ teſtamenti eſſent:vt.ſ. famil.erciſ.l.ſi quæ ſũt cautiones. Accurſius.

q *Seniorem.*nam ſemper veneranda &c.vt infra.de iur.immu.l. ſemper. Accurſius.

r *Honoris.*vt & infra de ter.mo.l.ij.& facit ſupra de pact.l.maiorem.& infra de priui.cre.l.j.

ſ *Et matrem.* vt &.ſ.de ſenat.l.j.& de ſtatu ho.l.in multis.

t *Libertino.*vt & in honorib⁹:vt.C.ad.l.viſcel.l.j.ſed hoc poteſt dici hodie correctũ totũ:vt in authen.vt liber. decæ.§.j. col.vj. niſi alia ſubſit cauſa quare magis apud ingenuũ reſidere debeãt.

u *Præferemus.* non autem ad licitationem peruenietur: vt ſupra fami.erci.l.nam ad licitationem.

DE TESTIBVS.

De fide inſtrumẽtorũ dictũ eſt:nũc de ꝓbationib⁹ quæ fiũt ꝑ viuã vocẽ. Ac.

1 Eſtimoniorum.*Frequens.* in cauſis.

y *Neceſſarius.*cũ multa ſunt quæ niſi per teſtes ꝓbari non poſſunt:vt in auth.eo.circa prin.col.vij.

2 *Præcipuè.*nam & ab huiuſmodi hominibus, qui vacillant,eſt teſtimonium exigendum:licet non ſit ita credendũ: vt in auth. eo.§.ſancimus.&.§.ſi vero ignoti.col.vj.

Vacillat.

a *Vacillat.* id eſt vacillare non eſt ſolita: & quod de preſenti ſciri poteſt.qđ dic vt.j.de quæſtio.l.de minore.§.torméta. licet videatur cõtra.j.in eodẽ titu.l.j.§.queſtioni. *ADDITIO.* Dic ꝙ eis minus creditur:tamen per hoc non repelluntur,ſecũdũ Flo.

Lis & cauſa differunt

b *Litibus.* impropriè hæc vocabula ponit,propriè autem ſecũdum quoſdam dicitur cauſa ex quo res deducta ſit in controuerſiã extra ius: ſed lis deducãt in iudicium,incipit eſſe lis:vt.C.de lit.aut. litigioſa. Sed tu dic cõtra ſecũdum Tullium. Lis enim cauſa res quę habet in ſe controuerſiam in dicendo poſitã cum cęterarum perſonarum interpoſitione: ſed lis eſt ante litẽ cõteſtatam,& poſt:vt.C. quomodo & quãdo iu. auth.qui ſemel. Vel dic tertio vt diximus. C. de tranſac.cauſas. Ac.

c *Ex his.* ſcilicet ſoli poſſunt adhiberi.

d *Interdicitur.* interdicitur autẽ: vt i.ſ.a l. iij. §.j. & .l. idonei. &.l. teſtis idone⁹. &.l. nullus.&.l.ex eo. & aliis pluribus.

e *Excuſantur.* quod faciunt quidã:vt.j.eodẽ.l.iij.&.l.inuiti. Ac.

f *Legibus.* quas non habemus.

g *Numerum.* ſcilicet duorum: vt ar.j.eo.l. vbi.vel pluriũ, prout iudici videbitur.

* volg. teſtibus.

h *Vexandos.* nec enim cauſa teſtificandi diu debent homines à ſuis negotiis auocari:vt j.quẽadmo.teſt. ape.l. ſi quis ex ſenatoribus.

i *Superflua.* cum aliqua eſt multitudo,preſumit inter eos aliquis bonus: arg. in decre. di.lxj.c. nullus inuitis. &.xciij.di. miratus. & argu.in aut.de referẽ. §.j.col ij. Accurſius.

† *In hãc locũ Cicero erat ꝙ Fonteo in oratore Flac. Quint.lib. 5.inſtit.orat. cap.11. Valer. Max. lib.8.cap.5. Mores dignitati præferuntur.*

k *In teſtibus. Fides.* cuius gratia cęterа conſiderãtur.fides enim colligitur ex dignitate & moribus:vt.j.de tut.& cura.da.ab his.l.ſcire oportet.§.pe.&.j.de verb.obl.l.ſi quis ſtipulat⁹.in fi.

l *Mores.* mores dignitati præferuntur.

m *Aduerſus fidem.* cum enim dicunt ſibi contraria, ſemetipſos excludunt:vt infra quando ap.l.fi.§.ſed ſi alius.

n *Audiendi.* id eſt exaudiendi. Accurſius.

Teſtium. [*CAVS in hac.l.vſq; ad.§.eiuſdem.eſt ſatis facilis.*] [*EIVSDEM.*] Quærebatur à principe,quæ probatio ſit ſufficiẽs in qualibet cauſa?ad quod dicit ꝙ nõ poteſt dici. nã quãdoq; exigitur ſcriptura:quãdoque plures teſtes:quãdoq; pauciores:tunc quoniam pauci bene probant,vt quia ſunt fide digni.eſt ergo in iudicis arbitrio,qui & teſtes & alia debet conſiderare:an ſit plena probatio. [*IDEM DIVVS.*] Pone vt hic ſ.non creditur illis qui de auditu dicunt: ſed qui interfuerunt maxime in cauſa criminali:in qua qui non probat,habetur calumniator. [*LEGE IVLIA.*] Accuſo Titium.l. Iulia de vi pu.vel priua.induco contra eum in teſtem ſuum libertũ.non poſſum.idem in impubere,vel damnato pu.iudicio, neque tamen reſtituto in integrum:vel vinculis cuſtoditum: vel eũ qui locauit operas ad pugnandum cũ beſtiis in arena, vel meretricem:vel eum qui alias de malo teſtimonio eſt damnatus:non poſſum:& de quolibet eſt ſua ratio. Viuianus.

o *Conditio.* ſic inſpicitur quando quis alium arrogat: vt ſupra de adop.l.nec ei.§.& primum. Accurſius.

I. MODESTINVS libro octauo Regularum.

IN teſtimoniis * autẽ dignitas, fides,[k] mores,[l] grauitas examinanda eſt:& ideo teſtes qui aduerſus fidem [m] ſuã teſtationis vacillãt,audiẽdi[n] non ſunt.

III. CALLISTRATVS libro quarto de Cognitionibus.

TEſtiũ † fides diligẽter examinanda eſt:ideoque in ꝑſona eorum exploranda erunt in primis conditio [o] cuiuſque:

A p *Plebeius.* magis enim nobiliori creditur:vt arg. ſupra titu.j. l.fi.& in auth.eo.§ ſancimus.

q *Egens.* no.quòd pauper faciliter corrũpitur:vt hic & in aut. eo.§.ſancim⁹.& infra de excu.tu.l.ſpadoné.§.fi.admittitur tamẽ interdũ:quia nõ tã ex facultatib⁹ quàm ex fide teſtis idone⁹ eſtimatur:vt inſt.de ſuſpe. tut.§.fi. & in aut.eo.§. ſi quis re. & i decre.iiij. q.iij.c. ſi teſtes.§. item teſtiũ. Itẽ inſpicit cui⁹ ꝓpoſiti ſit:vt.ſ.de trãſac.cũ hi.§.i ꝑſona. Ac.

Pauper facilius corrũpitur.

r *Inimicus.* vbi diſtinguitur vtrũ ex criminali cauſa iter eos motæ inimicitiæ ſint: vbi inimicus non admittitur niſi cauſa finita:an aliàs ſit odioſus,vbi iurat & teſtificatur. ſed an fides eis ſit adhibẽda,iudicis mãdatur officio:vt in auth.eo.§.ſi vero quis dicat.&.j.de quæſtio.l.j.§. qſtionũ.

B

ſ *Honeſta.* nota quòd præſumitur bene fieri, ſi à bono fiat:vt argu. ſupra de eden.l. ſi quis ex argentariis.§.j.

t *Inimicitiæ.* ſ.ſuſpicio. R. vel dic ſcilicet dicturus.ſępe illorum etiã pallor vultus, rubor,& titubatio, faciũt vt minus fidei alicui adhibeatur: vt Marcus Tullⁱ⁹ in Topicis.&.j. de quæſtio.l.de minore.§.pe. Et de his autẽ omnibus puto ꝙ præſens iudex ex officio ſuo ex hominib⁹ bonæ opinionis debeat inquirere:ar.j. de magiſtra.conue.l.j.§.ſi præſens.& in.§.ſeq.&.§.ſi quãdo.&.j.de fun.iſtr. & inſtru.le.l.cũ de lanionis.§. aſinam. in fi. §.prędicta aũt denotãtur his verſibus.Cõditio,ſex⁹,ætas,diſcretio, fama,Et fortuna,fides: in teſtib⁹iſta requires.

Ideoque diuus Hadrianꝰ Viujo Varo legato prouincię Ciliciæ reſcripſit,[x] *cũ qui iudicat, magis poſſe ſcire quanta fides habenda ſit teſtibus. verba epiſtulæ hæc ſunt: Tu magis* [y] *ſcire potes quanta fides* [z] *habẽda ſit teſtibus:qui,& cuius dignitatis,* [a] *& cuius exiſtimationis ſint:& qui ſimpliciter viſi ſint dicere,* [b] *vtrum vnum cundẽque meditatum ſermonem attulerint:an ad ea quæ interrogaueras,ex tempore* [c] *veriſimilia reſponderint. Eiuſdẽ quoque principis exſtat reſcriptũ ad Valerium Verum de excutienda fide teſtium, in hæc*

C

u *Admittẽdus.* vt bonus teſtis.aliàs vt aliquod indiciũ inducat.

x *Ideoque.* quia prædicta circa teſtes ſunt admittenda:ideoque per quatuor reſcripta committitur examinatio iudici ſuper his: vt ſubiicit vſque ad.§.lege Iulia.

D y *Magis.* quàm alius. Azo.

z *Quanta fides.* debet ergo nor⁹ eſſe teſtis iudici.ſ.vt iudex eũ cognoſcat:vel fieri tũc notus.Itẽ parti contra quã ꝓducitur,vt teſtis illũ cognoſcat:vt.C.de iur. delib.l.fi.§.ſinautẽ. & in aut.e.§. ſi vero ignoti.&.C.de fi.inſtru.§.ſed is ꝙ depoſitũ.ſed hoc puto verũ in ꝑſonali actione:qua quæritur an quis ꝓmiſerit:vel an hoc dixerit.nã teſtis ꝙ aliquẽ mihi ſe obligaſſe vel aliquid feciſſe dicit,ipſum cognoſcere debet.vbi aũt teſtis nõ dicit de obligatiõe ꝑſonali,vel de facto:licet te nõ cognoſcat,cõtra te tñ feret teſtimoniũ:vt puta dicit in rei vi.in.quæ contra te intenditur, poſſe diſſe me.x.vel.xl.an.ſed tũc illũ qui ꝓducit, debet cognoſcere: vel dicit me vel illũ fuiſſe abſentẽ.& hic debet cognoſcere eum quẽ dicit abſentẽ.vbicũq; ergo teſtis non teſtificat de facto eius cõtra quẽ ꝓducitur,feret teſtimoniũ etiã ignor⁹.alioquin ſi de facto,cõtrariũ eſt ſecũdũ Azo. Itẽ no. hic cõmitti iudici teſtiũ examinationem:vt &.j.proxi.§.&.§.idẽ diuus.&.§.Sabino.&.j. eo.l.ob carmen.circa fi.ſicut & cautio damni infecti cui fiat:vt infra de dam.infec.l.qui bona.§.qui damni. Accurſius.

a Immò vt vo ex tẽpore.s. de reparat. vide Budeum hic.

a *Dignitatis.* honeſtior⁹ enim creditur:vt.C.eo.l. iuriſiurãdi.

b *Dicere.* ſcilicet veritatem.

c *Ex tempore.* ſuper quo interrogandi ſunt: ª vt infra ad Silania.

Silania.l.prius.& arg.infra de accu.l.libellorum.

verba: Quæ argumenta [a] ad quem [b] modum probandæ cuique rei [c] ſufficiant, nullo certo modo ſatis definiri poteſt. [d] Sicut non ſemper, [e] ita ſæpe ſine publicis monumentis cuiuſque rei veritas deprehẽditur [f]. aliàs numerus [g] teſtium, aliàs dignitas [h] & auctoritas, aliàs veluti conſentiens fama confirmat [i] rei de qua quæritur, fidem. Hoc ergo ſolum tibi reſcribere poſſum ſummatim, non vtique ad vnam probationis ſpeciem [k] cognitionem ſtatim alligari debere, ſed ex ſentẽtia animi tui te æſtimare oportere quid aut credas, aut parum probatum tibi opineris. Idem diuus Hadrianus Iunio Rufino proconſuli Macedoniæ reſcripſit, teſtibus ſe, non teſtimoniis [l] crediturum. verba epiſtulæ ad hanc partem pertinentia hæc ſunt: *Quòd crimina obie-

a *Quæ argumenta.* id eſt quæ genera probandi: vel per teſtes, & quales, & quot: vel per inſtrumenta, vel alia argumenta. Accur.

b *Ad quem.* i. ad aliquẽ, vt puta quot teſtes, & qualia inſtrumẽta.

c *Cuique rei.* id eſt cuique cauſæ.

d *Poteſt.* ſicut nec mora: vt. ff. de vſu.l.mora. in princip.

e *Non ſemper.* ita bene ſequitur, ſi non ſemper creditur teſtibus ſine inſtrumento, ergo quãdoque creditur: vt hic dicit. ſemper autem non creditur: quia quidam caſus ſunt in quibus ſcriptura exigitur: vt no. ſupra de pig. l. contrahitur. Accur.

f *Deprehenditur.* per teſtes.

g *Numerus.* id eſt licet non ſint multũ boni: vt quod deficit in fide, ſuppleat numerus. vel dic, propter teſtamentum, vel ſimilia.

Numerus ſuppleat qd in fide deficit.

h *Dignitas.* licet pauci ſint, duo tamẽ ad minus: vt. C. e. l. iureiu. in fi. & ſic no. quòd fides teſtis ex eius dignitate approbat: vt in authẽ. eo. §. ſancimus. col. vij.

Dignitas teſtis fidẽ approbat.

i *Confirmat.* dicitur fama confirmare, id eſt cum alio firmare: non quòd per ſe fama non ſufficiat, ſed reſpectu aſſertionis partis: quam aſſertionẽ fama cõfirmat. ſufficit ergo p ſe. ar. ff. de fun. inſtru. l. cũ de lanionis. §. aſinã. ſecũdũ Io. & C. de teſti. l. j. & iſti. de teſta. §. teſtes. & C. ne de ſtatu defun. ſi mater. Alij dicũt, quãdo cõſonat naturæ, vt. B. mortuũ. & propter hoc dicit hic, aliàs cõſentiens, id eſt quãdoq;: ſed regulariter nõ ſufficit famã probare. Alij dicũt quòd cũ alio firmat. pro quibus facit in eo quod dicit cõſentiẽs, quaſi ſimul ſentiẽs: & quod dicit, cõfirmat. facit ergo ſecũdũ hos ꝓbationẽ ſemiplenã: vnde facit deferri iuramẽtũ: vt. C. de iureiur. l. in bonę. hæc autẽ fama probatur per duos teſtes cum iurãt maiorem partem populi ita ſentire: nõ quòd quilibet ſingularis per ſe dicat, credo: niſi iudex famam nouerit: quo caſu (vt dicit Ioan.) ſecundum quod nouerit iudicabit: quia non eſt notum vt notorium.

Vulg. Noſti qua crimina &c.

k *Speciem.* ſunt enĩ multæ ſpecies ꝓbationũ, quarũ quædã ſunt plenæ, quædã ſemiplenæ. plenæ, vt per duos teſtes: vt. j. e. vbi. Itẽ per inſtrumẽtũ publicũ. Itẽ per priuatũ factũ ab aliquo cõtra ſe cũ cauſa: vt. ff. de ꝓba. l. cũ deinde. in fi. ſi modo cõfiteatur ſe feciſſe, vel ei ꝓbetur per cõparationẽ, vel alio modo. Itẽ delatio iuramẽti: vt. ff. de iureiur. l. j. & ij. Semiplenæ autẽ fiũt per vnũ teſtẽ. Itẽ p collationẽ, ex qua ſemiplena colligitur fides: vt ſ auth. de fide inſtru. §. ſi vero nullus. col. vj. Itẽ p domeſticã ſcripturã ſine cauſa, & alię ſimiles. Dicit ergo hic, q̃ iudex nõ debet idicere tãtũ vnũ modũ ꝓbãdi actori, ſed omnes: vt ſiue aliquis eorũ ſolꝰ ſit ſufficiẽs, ſiue plures ſimul iũcti, habeat ei fidẽ. quæ enĩ nõ ꝓſunt ſingula, multa iuuãt: vt &. ff. de vſur. ſi ſtipulatus. &. C. de proba. l. inſtrumẽta. ibi, ſola nõ ſufficiunt. quãdoq; tamẽ pervnũ modũ tãtũ debet ꝓbare actor, ſcilicet per ſcripturã, ſi tale eſt negotiũ qđ per ſcripturã tantũ debeat fieri: vt. C. de ꝓbationibꝰ. l. cũ res. ĩ prĩ. &. C. e. l. teſtiũ. & no. ff. §. ꝓ. ſed hæc ſpecialia ſunt.

Probationũ multa ſunt ſpecies.

l *Nõ teſtimoniũ.* teſtimonia appellãtur quandoq; dicta teſtiũ in actis: & ita nõ accipitur hic. quãdoq; dicũtur teſtimonia, quæ ab aliis dicũt ſe teſtes audiſſe: & ita hic, ſecũdũ Azo. vel hic dic ſecũdũ M. q̃ loq̃t hic. §. tãtũ ĩ criminali cauſa: vt patet ſtatũ in exẽplo. & ſecũdũ hoc dic, teſtimonia. i. dicta teſtiũ alibi receptorũ. nã nõ crediť eis: ſed ibi debẽt eſſe præſentes, [a] vt poſſint terrore iudicis imminẽte interrogari: vt in auth. de teſti. §. & quãdo. in fi. collatio. vij. & in authẽ. vt defunct. ſeu fu. §. illud. col. quinta.

a Per iſtam gloſ. vide quid dicat Baptiſta de Caſtello. in apoſt. ad Roma. in ſum ſingul. fo. 2. in. 8. ſingul.

m *Alexander.* hic accuſabat Aprum.

n *Quem.* ſcilicet Alexandrum. Azo.

o *Relegaretur.* ſume ergo hic arg. quòd quis eo ipſo quòd non probat, calumniari videtur: vt. C. de aduo. diuer. iudi. l. j. & arg. C. de fruct. & li. ex. l. non ignoret. &. C. de pœna iudi. q̃ ma. iud.

A aut. nouo iure. &. C. q̃ accu. poſ. l. iij. &. C. ad. l. Iul. de vi. ſi quis ad ſe. Sed arg. cõtra infra ad Turp. l. j. §. j. vbi dicitur quòd non eo ipſo quòd quis non probat, calumniari videtur. Sed intellige illud ſecundum Io. loqui in illis caſibus vbi ſpecialiter inducitur quòd poſſit aliquis accuſare ſine metu calumniæ: vt in marito: vt. C. ad. l. Iuliam de adul. l. quãuis. Item quod dicit hic, relegaretur, ideo dicit, quia de tali crimine accuſabat ex quo ſi reus cõuictus fuiſſet, cõdemnatus eſſet ad pœnam talionis. nam ad talionẽ fit condemnatio: vt. C. de accu. l. fin.

cerit apud me Alexander [m] Apro, & quia non probabat, nec teſtes producebat, ſed teſtimoniis vti volebat, quibus apud me locus non eſt, nã ipſos interrogare ſoleo: quem [n] remiſi ad prouinciæ præſidem, vt is de fide teſtium quæreret: & niſi impleſſet quod intenderat, relegaretur. [o] Gabinio [p] quoque

B Maximo idem princeps in hæc verba reſcripſit: Alia eſt auctoritas præſentium teſtium, alia teſtimoniorum quæ recitari ſolent. Tecum ergo delibera, vt ſi retinere eos velis, des eis impendia. Lege Iulia de vi cauetur, ne hac lege in reum [q] teſtimoniũ dicere liceret, qui ſe [r] ab eo parentéve [ſ] eius liberauerit: quíve impuberes [t] erunt: quíque iudicio publico [u] damnatus erit: qui eorum [x] in integrũ reſtitutus non erit: quíve in vinculis cuſtodiáve publica [y]

p *Gabinio.* Dic caſum quòd quidã produxit teſtes: & iurauerũt: ſed non dixerũt. ſed poſtea ad domum producentis dicunt producenti dictum ſuum forte coram aliis bonis viris: & ipſi volunt recedere: & qui eos produxit in iudicio, recitat poſtea. hoc certè nõ creditur: ſed ipſi debẽt ſtare dũ dicunt: non tamen vltra quindecim dies: ſed interim debet ille qui eos produxit, alere: vt hic ſubiicit: vt. C. eo. l. quoniam liberi. &. l. ſi quãdo. &. C. de appel. eos. §. ſi quis autẽ poſt. Accurſius.

q *In reum.* conuerte literam. id eſt ne in reum. id eſt accuſatum hac lege Iulia de vi publi. vel priua. quod tamen in eo crimine C dicitur, exauditur in quolibet alio crimine: cũ eadẽ ratio ſit: vt arg. j. de verbo. obli. l. à Titio. in fi. Et idem in pecuniaria cauſa: vt non admittantur illi de quibus ſubiicit: vt patet in liberto, de quo primo ſubiicit: vt. C. de quæſtio. l. pridem.

r *Qui ſe.* ſubaudi, ei qui &c. ſed non pro eo: vt. d. l. pridem.

ſ *Parentéve.* qui etiam propriè libertus accuſati dici poteſt: vt infra de verb. ſig. l. licet inter. §. paternos. Accurſius.

t *Impuberes.* no. ergo non poſſe ferre teſtimoniũ minorẽ. xiiij. vel. xij. annis: vt inſti. de teſta. §. j. Sed quæri conſueuit, an factus pubes poſſit reddere teſtimonium de his quæ vidit in pupillari ætate? videtur quòd non: vt infra tit. j. l. fin. &. C. de fal. mo. l. j. in fi. Sed tu dic cõtra, ſecundum Io. nam non prohibetur, ergo admittitur: vt ſupra eo. l. j. §. adhiberi. Item poteſt ſcire de facto, & de iure: licet non ad ſui præiudicium. Itẽ ſeruus factus liber, ferre poteſt teſtimonium de eo quod primo vidit: vt. j. de verb. ſig. notionẽ. §. inſtrumẽtorum. Item facultas probationum non debet anguſtari: vt. C. de hæret. l. quoniã. & expreſſum videtur infra ad Silania. l. excipiuntur. hæc autem ſunt vera, niſi velint teſtificari in ea cauſa in qua ad ſui ſubſtãtiã exigitur certus numerus perſonarum: vt in teſtamẽto. nam à principio exigitur teſtis D idoneus: vt inſtit. de teſta. §. teſtes. Item quid de eo qui iã peierauit aliàs? Ioan. putat eum remouerí: quia qui ſemel fuit malus &c. vt infra de accuſa. ſi cui. §. j. ſi tamen pœnituit, & pœnitẽtiã peregerit ſibi iniunctam, quidã putant poſſe teſtificari: quaſi ſit in integrũ reſtitutus: vel quia poſt tempus videtur remiſſa infamia: vt. C. de his q̃ no. infa. l. & ſi ſeuerior. & pro hoc. C. de nup. l. imperialis. §. j. in fi. & in auth. cõſtitutio quæ dignit. §. illud. col. vj. Sed quidam contra. nam dicunt quòd remittitur quo ad deum, non quo ad mũdum vel publicam vindictam pœna infamię ſiue delicti ex quo ſecuta eſt infamia. Itẽ quid de homicida, vel aliis qui ſunt in mortali peccato conſtituti? Reſpon. non repelluntur iure noſtro, ergo admittuntur: vt ſupra eodem. l. j. §. j. licet iure cano. repelluntur: vt. vj. q. j. infames. Accurſius.

u *Publico.* hic enim infamis eſt: vt. j. de pub. iudi. l. infamẽ. Ac.

x *Eorum.* non licet prædictis ferre teſtimoniũ qui iudicio publico damnati erant: qui tamen in integrum reſtituti &c.

y *Publica.* propter priuatam autem ideo nõ minus recipietur, cum nõ iuſtè inferatur: vt. C. de priua. car. l. j. iſti autem inuinculati repelluntur vel propter notam vitæ ſuæ, licet non ſint infames: vel quia præſumitur quòd falſum teſtimonium diceret pro aliquo

aliquo qui eis promitteret ſe eos liberaturum à vinculis. Acc.

a *Locauerit.* hic eſt infamis ipſo iure: vt ſupra de poſtu. l. j. §. remouet. & de his qui no. infa. l. ij. in fi.

b *Palã.* id eſt ſine delectu: vt. j. de ritu nup. l. palã. in prin. & eſt infamis ipſo iure: vt. ĩ. de his q no. infa. l. athletas. §. ait prætor. & de ritu nup. l. palã. §. nõ ſolũ. & quod dicit hic, fecerit, nota q etiã ſi deſiit, tamen adhuc *p*hibet: vt. j. de ritu nup. l. palã. §. nõ ſolũ. & ſic nota iure noſtro repelli infames: vt hic, & de iure cano. vt in decre. vj. q. j. c. infames. Fallit in crimine læſæ maieſtatis: vt. ĩ. ad. l. Iuliã maie. l. famoſi. & C. ad l. Iul. ma. l. nullus. Item fallit in hæreticis, qui ſunt infames: vt. C. de ſumma trini. l. j. in fi. & tamẽ admittũtur: vt. C. de hære. & Ma. l. quoniã. Vel verius, loquitur de illis hæreticis q per ſentẽtiã erãt infames futuri; & adhuc nõ erat ſententiatũ. ſi autẽ ipſo iure, vt Manichei, tũc nõ poſſunt. Itẽ fallit cõtra pariter infamẽ: cũ nil Iudæus &c. vt arg. d. l. quoniã. Alij dicunt omnes infames admitti: niſi in publicis criminib': vt hic, ſed cũ tormentis: vt. j. eo. l. ob carmẽ. §. ſi ea. & ſ. auth. c. §. ſancim'. col. vij. nã & ſeruus qui nõ poteſt eſſe teſtis, cũ tormẽtis admittitur: ſed vt dixi, omnes repelluntur, ſecũdũ Io. niſi in caſibus modo notatis: & tũc cũ tormentis fortè. turpes autẽ admittũtur, ſed cũ tormẽtis: vt in aut. e. §. ſi vero. col. vij. Quod autẽ dixi de ſeruo, non ob. quia ille non recipitur vt faciat plenam fidem, ſed ad indiciũ pro veritate inquirẽda: vt infra de quæſtio. l. j. §. quæſtioni. & l. edictum. §. j. & ſic ſpeciale eſt in hæreticis quòd admittantur.

Vulg. qua.

c *Iudicatum.* per ſententiam iudicis: vt infra ad le. Iuliam repe. l. eadem lege. §. hac lege.

d *Conuictus.* per ſuam confeſſionem: vnde ſeipſum condemnauit: vt infra de confeſ. l. j.

e *Reuerentiam.* vt liberti. & no. quòd reddit rationem prædictorum per ordinem.

f *Propter lubricum.* vt impubes.

g *Propter notam.* vt in eo qui eſt in vinculis detentus.

h *Et infamiam.* vt dãnati de publico iudicio. ſunt & aliæ cauſæ propter quas quis repellitur: vt habes. j. e. in diuerſis. ll. Ac.

i *Per tempus.* vt infra quemad. teſt. ape. ſed ſi quis ex. niſi ſic ſe habeat conſuetudo: vt in fi. huius. l.

k *Milites.* hi nec etiã per vicinum inuiti dicũtur: vt. j. e. l. inuiti.

l *Sæpe.* ergo eſt faciendum quod ſæpe factum eſt: vt hic, & C. loca. l. certi. & j. de admi. tu. l. ſine herede. §. pe. & C. de ædi. priv. l. an in totũ. & C. quæ ſit lon. cõſue. l. j. & C. de aquæduc. & vſu aquæ. l. diligẽter. lib. xj. & ĩ. de ſerui. vrba. prædi. l. q luminibus.

m *Ciuitatem.* id eſt vt de alia ciuitate veniant.

LEge Iulia.] CASVS. Accuſo Titiũ de aliquo crimine: & aduco in teſtẽ vel inuitũ volo cogi ad teſtimoniũ ſocerũ, vel generũ vel vitricũ, vel aliquẽ cõſanguineũ. ĩ. vij. gradum. Et dicit q nõ poſſum. ita neq; poſſũ facere cogi libertũ ei', vel libertũ filij ſui, vel libertũ vxoris Titij nõ & vxore accuſata nõ teſtificatur in eã libertus viri. Itẽ nõ poſſum facere cogi libertũ Titij: quia & ipſe eiuſdem collibertus erat. Item nec patronus neq; patrona cogitur cõtra libertum nec econtra ferre teſtimonium.

erit: quíve ad beſtias vt depugnaret, ſe locauerit: [a] quæve palam [b] quæſtum faciat, fecerit ve: quíve ob teſtimoniũ dicendum vel nõ dicẽdũ pecuniã accepiſſe iudicatus [c] vel cõuictus [d] erit. Nã quidã ꝓpter reuerẽtiã [e] perſonarũ, quidã propter lubricũ [f] cõſilij ſui, alij verò propter notã [g] & infamiã [h] vitæ ſuæ admittẽdi nõ ſunt ad teſtimonij fidẽ.

Not. text. quòd in his quæ ſpectant ad ſtilũ ordinationem, debemus inſpicere conſuetudinem loci vbi agitur: vt hoc, & C. de inu. cal. l. j. circa finem. ſecus in his quæ pertinent ad litis deciſionẽ, dixi in l. fundus. ĩ. de euic. & in l. j. ĩ. de vſurp. Bartolus.

Teſtes non temerè euocandi ſunt per lõgũ [i] iter: & multo minus milites [k] auocandi ſunt à ſignis vel muneribus, perhibendi teſtimonij cauſa. idque diuus Adrianus reſcripſit. Sed & diui fratres reſcripſerũt: Quod ad teſtes euocandos pertinet, diligẽtiæ iudicãtis eſt explorare, quæ conſuetudo in ea prouincia in quã [l] iudicat, fuerit. nam ſi probabitur, ſæpe [l] in aliã ciuitatẽ [m] teſtimonij gratia pleroſque euocatos: non eſſe dubitãdum quin euocandi ſint, quos neceſſarios in ipſa cognitione deprehẽderit qui iudicat.

IIII. PAVLVS libro ſecundo ad legem Iuliã & Papiam.

LEge Iulia [†] iudiciorum publicorum cauetur, ne inuito denuntietur [a] vt teſtimoniũ litis dicat aduerſus ſocerum, generum, vitricum, priuignũ, ſobrinum, [o] ſobrinã, ſobrino natum, eósve qui priore [p] gradu ſint. Itẽ ne liberto ipſius, [q] liberorum eius, parentũ, viri [r], vxoris. item patroni [s], patronæ. & vt ne patroni, patronæ aduerſus libertos, neque liberti [t] aduerſus patronos cogãtur [u] teſtimoniũ dicere.

[†] *De lege Papia, ſeu Poppea, poſt dicta Iul. diſſunc. 3. cap. 3.*

V. GAIVS libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

IN legibus quibus excipitur ne gener aut ſocer inuitus teſtimoniũ dicere cogerẽtur, generi appellatione ſpõſum quoque filiæ contineri placet: item ſoceri, ſponſæ [x] patrem.

VI. LICINNIVS Rufinus libro ſecundo Regularum.

IDonei non videntur eſſe teſtes, quibus imperari [y] poteſt vt teſtes fiant.

VII. MODESTINVS libro tertio Regularum.

SErui reſponſo [z] tunc credẽdum eſt, cum alia probatio ad eruendam veritatem nõ eſt.

VIII. SCAEVOLA libro quarto Regularum.

INuiti teſtimoniũ dicere nõ cogũt ſenes, [a] valetudinarij, [b] vel

a *Denũtietur.* ab alio quo priuato. publicè etiã omnib' imperari poteſt, ſecũdũ quoſdã: quod nõ puto his perſonis. ſed an pro eiſ Reſpõ. nõ, cũ ſi valeret, pro vtraq; parte valeret: vt. C. de epiſ. & cle. auth. ſed iudex. & facit pro hoc inſti. de teſta. §. ſed neq;. Sed ar. cõtra. C. de legi. & cõ. l. quod fauore. Itẽ no. q quidã intelligũt. l. ittã in criminalibus tantũ: quia iudiciũ ſanguinis agitur: nõ in ciuilib'. & hoc videtur innuere illud verbũ lege Iulia publicorũ &c. ſed ego id non puto: quia ſimpliciter lex loquit'. ergo verũ eſt illud in criminali & ciuili: arg. ĩ. de alea. l. j. §. ij. & j. de lega. præſtã. cõtra tab. bonorũ poſſeſſ. petita. l. j.

o *Sobrinũ.* ſobrini & ſobrinæ ſunt, q ex fœminis deſcẽdunt: ſicut cõſobrini qui cõſororini: vt inſti. de gradib'. §. iiij. & §. vj. ſed an idẽ ius erit in agnatis? Reſpõ. vtiq;, cũ in eis ſit eadẽ vel maior ratio: & quod dicit hic Paulus, videtur reducere ad memoriã infra de gradibus. l. iuriſcõſultus. Accurſius.

p *Priore.* vt patruum, amitam, auunculũ, materteram.

q *Liberto ipſius.* accuſati nõ denuntietur teſtimonium cõtra accuſatum. Azo.

r *Viri.* ne denũtiet liberto viri contra vxorẽ eius accuſati: quia ei debet reuerẽtiã: vt. C. de in ius vocã. l. j. Item ne liberto vxoris eius qui accuſatur, denũtiet teſtimoniũ cõtra ipſum maritum accuſatum.

f *Patroni.* repete, ne denũtietur liberto patroni contra libertum qui eſt libertus eiuſdem patroni, vel patronæ: quia ſunt de eadem familia. Accurſius.

t *Liberti.* hoc dixerat: ſed repetit, vt plenius dicat.

u *Cogantur.* ſed nec admittuntur liberti volentes: vt. C. eo. liberti aduerſus. Accurſius.

x *IN legibus. Sponſa.* vt infra de grad. cogna. l. ſeruus. Accurſius.

y *IDonei imperari.* ſiue liberi, ſiue ſerui ſint: & itelligo imperari à producẽte eos *p* ſe: alioquin null' teſtis idoneus eſſet, quia magiſtrat' ei præcipere poteſt: vt. C. e. ſiquãdo. Itẽ intellige imperari poſſe ratione patriæ poteſtatis, vel dominicæ, vel ratione obediẽtiæ, vel iuriſdictionis, vt in cauſa *p*pria imperãtis nõ ſint teſtes qui de iuriſdictione vel obediẽtia vel poteſtate eius ſunt: ſed in cauſa vniuerſitatis poſſunt: & hac ratiõe imperabit abbas monacho vt ferat teſtimonium pro collegio: vt ar. ĩ. de in ius vocã. ſed ſi hac. §. q manumittitur. Accurſius. *ADDITIO.* Quid autem de vaſallo? Dicit Guil. in ſpe. de teſti. §. j. ver. ſed nũquid vaſallus. q iuramentum fidelitatis eſt ſpecies ſeruitutis: arg. ĩ. de proba. l. ſi filius. & eſt glo. ordinaria ſupra de vſufru. ſi cuius. §. j. repellitur ergo quia ei poteſt imperari, argu. huius. l.

z *Ærui reſponſo.* Quod ab eo elicitur cũ tormẽtis, præcedẽtib' tamẽ indiciis: vt. j. de quæſtio. l. mariti'. & C. de quæſt. l. milites. & l. j. Itẽ de ſuo tãtũ facto intellige eũ interrogari: vt. C. de quæſti. l. iterrogari. & ĩ. de *p*ba. l. cũ *p*batio. aliàs ſi nõ de facto ſuo, nõ: cũ nullã cõmunione habeat cũ iure ciuili: vt. j. de teſta. l. qui teſtam. cto. §. ſeruus. Alij dicũt nõ oportere præcedere indicia cũ de ſerui facto quæritur. & tacit. ĩ. de ædil. edict. l. quẽro. §. ſi.

a *INuiti. Senes.* qui ſunt maiores ſexaginta annis. lxx. vt. C. qui ætate. l. j. li. x. & infra de iu. immu. l. iij. Accurſius.

b *Valetudinarii.* qui ſcilicet morbo detinentur. Accurſius.

milites,[a] vel qui cum magiſtratu Reipublicæ cauſa abſunt, vel quibus venire non licet.[b]

IX. PAVLVS libro primo ad Sabinum.

TEſtis idoneus pater filio,[c] aut filius patri non eſt.

X. POMPONIVS libro primo ad Sabinum.

NVllus idoneus teſtis in re ſua[d] intellegitur.

XI. IDEM libro trigeſimotertio ad Sabinum.

AD fidem rei geſtæ faciendã etiam nõ rogatus[e] teſtis intellegitur.

XII. VLPIANVS libro trigeſimoſeptimo ad Edictum.

VBi numerus teſtiũ non adiicitur,[f] etiam duo ſufficiẽt. Pluralis enim elocutio duorum numero contenta eſt.

Nota quòd cauſa euitandæ abſurditatis debet fieri extenſio legis ad caſum non expreſſum habentem ſimilem rationem. Bar.

XIII. PAPINIANVS libro primo de Adulteriis.

QVæſitum ſcio, an in publicis iudiciis calumniæ damnati teſtimonium iudicio[g] publico perhibere poſſunt. Sed neq; lege Rémia prohibẽtur: & Iulia lex de vi, & repetundarum, & peculatus, eos homines teſtimoniũ dicere non vetuerũt:[h] verũtamẽ quod legibus omiſſum[i] eſt, nõ omittetur religione iudicantiũ: ad quorũ officiũ pertinet, eius quoq; teſtimonij fidem, quod integræ frõtis homo dixerit, perpendere[k].

XIIII. IDEM libro ſingulari de Adulteriis.

SCio quidẽ[l] tractatũ eſſe, an ad teſtamẽtũ faciendũ adhiberi poſsit adulterij dãnatus.[m] Et ſanè iuſtè teſtimonij officio ei interdicetur.[n] Exiſtimo ergo neq; iure ciuili teſtamẽtum valere, ad quod huiuſmodi teſtis proceſsit: neque iure prætorio, quod ius ciuile ſubſequitur:[o] vt neq; hereditas adiri,[p] neq; bonorum poſſeſsio dari[q] poſsit.

XV. PAVLVS libro tertio Sententiarum.

REpetũdarũ dãnatus, nec ad teſtamẽtũ[r] nec ad teſtimoniũ[s] adhiberi poteſt. Hermaphroditus an ad teſtamentũ adhiberi poſsit, qualitas ſexus incaleſcentis oſtendit.[t]

XVI. IDEM libro quinto Sententiarum.

QVi falſò[u] vel variè[x] teſtimonia dixerunt, vel vtriq; parti prodiderũt:[y] à iudicibus competenter puniuntur.[z]

XVII. VLPIANVS libro ſingulari Regularum.

PAter, & filius qui in poteſtate eius eſt, item duo fratres qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt, teſtes vtrique in eodẽ

Hæreticus in teſtẽ admittitur.

---

a *Milites.* vt & arg. ſupra. e. l. iij. §. teſtes. Accurſius.

b *Non licet.* vt hi qui ſunt ignominiæ. vel deportati. vel dic, illi q ſine dedecore apparere non poſſunt: vt. ij. ex quib. cau. ma. l. in eadem. in fi. Sed quid ſi veritas aliter ſciri nõ poterit? Reſpõ. dicũt quidã omnes iſtos compellendos nam & magiſtratus minus idoneus admittit in defectum: vt. j. de mune. & ho. l. vt gradatim. §. quotiẽs. & ſeru⁹ in defectum ad teſtimoniũ admittit: vt. C. de quæſti. l. j. & hæreticus: vt. C. de hære. l. quoniam. Sed tu dic contra. nec ob. de magiſtratu: quia in publico vertit vtilitas: & ideo infringitur immunitas. Itẽ nec de ſeruo: quia non habet priuilegiũ: ſed quia p mortuo habebat, ideo nõ admittitur: & quia domini eſt, non interrogatur in eum, niſi in defectum probationũ. Item hæretici non habẽt immunitatẽ in lege cõmuni: & ideo admittuntur, ne anguſtetur facultas probandi. hi autẽ de quibus hæc lex loquitur, vel priuilegium habent, vel iuſta cauſa excuſantur: & ideo non coguntur, ſecundum Azo. niſi fuerint forte rogati: quia tunc videtur renũtiaſſe excuſationi. ſed cum nõ cogũtur inuiti: ergo volẽtes iſti admittuntur.

c *TEſtis idoneus. Pater filio.* vt &. C. e. l. parẽtes. ergo nec ſocer, cum vicem patris obtineat: vt &. j. ſo. ma. l. quia parentis. in caſtrẽſi autem peculio ſi filius ante miſsionem teſtamẽtum fecerit, pater teſtis haberi poteſt: vt infra de teſta. l. qui teſtamento. §. j.

d *NVllus. In re ſua.* principaliter ſua, ſecus ſi ſecũdario. nã poteſt legatarius eſſe teſtis in cauſa teſtamẽti: vt infra de teſta. l. qui teſtamẽto. & inſti. de teſta. §. pen. nec ob. huic. C. de fideicõ. l. fin. ibi, & iudex & teſtis &c. quia nõ loquitur ibi de huiuſmodi teſtificatione. an autẽ venditor poſsit eſſe teſtis in cauſa euictionis pro emptore? Reſpon. nõ puto, cum ad eum cõmodum & incõmodũ pertinere poſsit: & ſic eſt ſua cauſa: vt. j. quãdo ap. ſit. l. j. §. in propria. niſi tũc quãdo nõ teneret de euictione. Nec ob. ẽ. fi. reg. l. cos. quia ibi de euictione non tenetur. Ac.

AD fidem.] *CASVS.* Regulariter creditur teſti, ſiue ſpecialiter fuit vocatus vt contractum audiret: ſiue ob aliã cauſam ibi exiſtens audiat.

e *Non rogatus.* præterquam in quatuor caſibus, ſcilicet in teſtamento, in ſolutione facta creditori eius debiti quod erat in ſcriptis. Itẽ in confeſsione creditoris confitentis ſibi ſolutũ tale debitũ: vt. j. de teſta. l. heredes. §. fi. &. C. de teſti. auth. rogati. ſup. l. teſtiũ. quartus in diuortio: vt. j. de repu. l. nullũ. ſed hoc non bene ibi aperit. Alij dicunt, hodie ſemper rogari, per dictam authẽ. & ſic hoc corrigi dicunt, quod hic dicitur. Accurſius.

f *VBi numerus. Non additum.* quod fit quandoq; vt in teſtamẽto, in quo quandoq; viij. vt in teſtamẽto cæci: vt. C. qui teſta. fa. poſ. l. hac cõſultiſſima. quãdoq; vij. vt regulariter: vt. C. de teſta. l. hac cõſultiſſima. §. j quãdoq; v. vt i teſtamẽto ruſtici: vt C. de teſta. l. fi. & in codicill[illegible]t. C. de codi. l. fi. quãdoq; iij. vt C. ſi cer. pe. l. fin. & in auth. ibi poſita. quãdoq; duo: & hoc regulariter: cum pluralis locutio &c. vt hic, & infra de verb. ſig. l. interilla. §. fin. ſed contra infra de op. le. l. j. Solu. vt ibi.

QVæſitum.] *CASVS.* Titius accuſauit quendam de publico crimine: & quia nõ probauit, fuit de calumnia condemnatus. quæritur, an hic Titius amodo poſsit eſſe teſtis in accuſatione aliorum? Et dicit quòd nõ, licet aliqua lex ſpecialis hoc non prohibeat. Vi uianus.

g *Iudicio.* id eſt, in alia accuſatione facta de crimine publico.

h *Non vetuerunt.* ſed probo quod cauetur. l. Iulia de vi, vt repellãtur damnati de calũnia. lex enim Iulia de vi, prohibet dãnatum de publico crimine: vt ẽ. eo. teſtium. §. lege. ſed calumniæ damnatus, de publico crimine videtur dãnat⁹, qa l. repetundarum: vt. ẽ. de calum. l. j. §. j. quod eſt publicũ crimen: vt j. de pub. iu. l. j. in fi. vel ſi non ꝛtenetur. l. Iulia repe. quia non accepit pecuniam, tenetur tamen. l. Remmia: vt infra ad Turpil. l. j. §. calumniatoribus. quia publico crimine calũniatus eſt: & ideo publica eſt accuſatio: vt infra de prẽuari. l. prẽuaricationis. §. fi. arg. à cõtrario ſenſu reſumpto. Itẽ probo aliter: quia. l. Iulia repellũtur infames: vt ſupra. e. l. iij. §. lege. Reſpon. ad hoc nõ cauetur: vt hic dicit, ſcilicet nominatim: vnde nec caueri videtur: vt arg. j. de iniuriis. item apud Labeonem. §. ait prætor.

i *Omiſſum.* hic no. ar. quod dixi ſupra de offic. aſſeſ. l. liberti.

k *Perpendere.* & ſi inuenerit vacillare, puniat, cuiuſcunque fori ſit teſtis: vt. C. eo. l. nullum.

SCio.] *CASVS.* Quæritur, an damnatus de adulterio, poſsit eſſe teſtis in teſtamento. Et dicit quòd regulariter non poteſt. neque ergo in teſtamento. Viuianus.

l *Scio quidem.* q. d. non ſolum iſtud conſideratur in teſte, ſcilicet quòd nõ ſit pupillus, ſed etiam hoc ſpectatur, quòd integri &c.

m *Dãnatus.* cũ adhuc nõ ſit facta executio: licet ſit ſeru⁹ pœnę: vt. j. de pœ. q vltimo. Vel dic q olim nõ occidebatur: hodie ſec⁹: vt. C. de adul. l. quãuis. vel dic, adulterij, id eſt. l. Iulia de adulte. quæ multa habet capitula: quorũ quædam non inferunt mortem: vt ſupra de minoribus. l. auxiliũ. §. fin. Vel dic, damnatus, id eſt, damnata: vt in auth. ſed hodie. quæ eſt ſuper dicta. l. quamuis.

n *Ei interdicetur.* eſt enim infamis: vt. j. de public. iudi. l. infamẽ.

o *Subſequitur.* vt & ſupra de præſcrip. ver. l. quia.

p *Adiri.* ſcilicet de iure ciuili. Accurſius.

q *Dari.* de iure prætorio, ſcilicet ex huiuſmodi teſtamento, vbi talis interuenit teſtis.

r *REpetundarum. Ad teſtamentum.* vt infra de teſta. l. qui teſtamento. §. eum qui.

ſ *Ad teſtimoniũ.* vt infra ad leg. Iul. repet. l. eadẽ. §. hac lege. Ac.

t *Oſtendit.* vt ſupra de ſtatu hom. l. quæritur. Accurſius.

u *QVi falſo.* puta eſſe quod non erat.

x *Variè.* quando idem negauerunt, & conceſſerunt.

y *Prodiderunt.* i. vtriq; parti reuelauerunt teſtimonia ſua.

z *Puniuntur.* non ſolum non creditur eis: vt ſupra eod. l. ij ſed etiam puniuntur pœna legis Cor. de fal. ſcilicet cum ordinariè accuſentur: vt. j. ad leg. Corn. de fal. l. eos qui. vel ex officio pro motu iudicis ſine accuſatore: vt. C. eo. l. nullum. Accurſius.

a *Aut. Adhiberi.* vt infra de teſta.l.ad teſtium.in princ.& inſti.de teſta.§.pater.Accurſius.

EX eo.] *CASVS.* Quæritur, an mulier poſsit eſſe teſtis in cauſis.Et dicitur q̃ ſic.quod probat argumẽto ſumpto à cõtrario:quia prohibetur damnata publi.iudicio: ergo nõ condẽnata nõ prohibet. Vi.

b *Mulierem.* vt &.ã.e. l.iij.§. lege.in eo quod dicit,dampatũ publico iudicio repelli.& facit ſupra eo.l.ſcio.

c *Colligitur.* ſcilicet à contrario ſenſu: quod eſt bonum arg. vt.ã.de offi.ei⁹cui mã.eſt iuriſ. l.j. §. huius rei. & hic.

d *Ius habere.* excepto teſtamento:vt infra de teſta.l.quĩ teſtamento. §.mulier.

* *Vide in hunc locum Cellium li. 6.Noct.Attic.ca.7.*

INuiti teſt.]*CASVS.* Quatuor ꝑſonas nõ cogẽdas ferre teſtimoniũ dicit: primo quòd ille qui conduxit pub. veſtigal. Item qui eſt ſ itinere cauſa religionis. Item qui conducit annonam exercitui.Itẽ pupillus.

† *Plautus in Perſa,Prabenda adiectacere. Cell. lib. 5. ca.14. Alcia.li.2.Pa vin.cap.43. & Bud. hic. Pupillus an poſsit eſſe teſtis.*

e *Publicani.* qui conducunt publica veſtigalia, & exigunt: vt.j. de publica.l.j.§.j.

f *Aberit.* cauſa religionis.Azo.

g *Conduxerit.* ſcilicet equos vel plauſtra quæ conducunt annonam exercitui.

h *Sed nec pupillis.* no. pupillum nõ poſſe eſſe teſtem:vt hic, &.ã.e. l.iij.§. lege.& hoc ĩ ciuili cauſa. in criminali etiam pubes nõ poteſt: niſi ſit maior. xx. an.vt infra.l.proxi.Fallit autẽ in crimine læſæ maieſtatis:vbi etiã pupillus admitti videtur, & torquetur ſi opus eſt: vt.j.de queſtio.l.de minore.in prin. Itẽ videtur fallere,ſi eſt proximus pubertati,& doli capax:vt infra de li. eau.l.fin.Sed non erit per hoc teſtis: ſed faciet aliquod indiciũ: immo ibi pro obligando.

IN teſtimonium.]*CASVS.* Accuſatus de publico iudicio,nõ poteſt in teſtamento eſſe teſtis.Item minor.xx. annis non poteſt eſſe teſtis in publico iudicio.

i *Non debet.* id eſt non deberet facere citari.ſic ſupra de his qui no.infa.l.furti.§.mandati.

k *Reus.* i.accuſat⁹.ſic ponitur.ĩ.de acqui.here.l.Pãponi⁹.§.rei.

l *Viginti annis.* hoc in criminali:vt ſupra.l.proxi.dixi.

OB carmen.]*CASVS.* Infamauit Titius aliquem,faciendo de eo libellum famoſum: vnde infamatus accuſauit Titium de iniuria,& fecit dãnari:& ſic infamatus nõ poterit amodo eſſe teſtis.[*SI EA.*] An in crimine maieſtatis admittantur infames, & ſimiles,qui alias repelluntur?certe non.[*SI TESTES.*] Egi cõtra Titium ad.c.produxi teſtes:& reus etiam produxit:& omnes concordãt inter ſe,teſtes actoris cũ teſtibus rei. dicit ſequẽdos honeſtiores,& qui verius videntur dicere. Viuianus.

m *Inteſtabilis.* vt.ĩ.de iniur.l.lex Cornelia.§.ſi quis liberũ. nec ergo dicat,nec dicatur teſtimonium ei:vt.ĩ.de teſta.l. cum lege. Io.nec teſtamentum facere poteſt:vt.ĩ.de teſta.l.is cui.§.ſi.Io.

n *Magiſtratus.* qui nõ ſunt iudices in illa cauſa. nã ſi iudicatur⁹ eſt,nõ admittitur:ſed qui fuit cognitor, ad teſtimoniũ vocãdus non eſt:vt in decretis.ij.q.vj.c.ſtatuendũ.ſecundũ Azo.in ſumma:licet Pla.nihil diverit ſe legiſſe.ſed tu potes dicere cõtra in ſecundo caſu:vt.C.de arbi.l.antepe.Accurſius.

ff. Vetus:

teſtamento vel eodem negotio fieri poſſunt:quoniam nihil nocet ex vna domo plures teſtes alieno negotio adhiberi.a

XVIII. PAVLVS libro ſecundo de Adulteriis.

EX eo quod prohibet lex Iulia de adulteriis,teſtimoniũ dicere condemnatam mulierem,b colligitur c etiam mulieres*teſtimonij in iudicio dicẽdi ius habere.d

XIX. VLPIANVS libro octauo de Officio Proconſulis.

INuiti teſtimonium non dicunt publicani: e item is qui non detractãdi teſtimonij cauſa aberit: f itẽ is qui quid exercitui præbendum † cõduxerit.g Sed nec pupillis h teſtimonium denuntiari poteſt.

XX. VENVLEIVS libro ſecũdo de Iudiciis Publicis.

IN teſtimonium accuſator citare nõ debet i eum qui iudicio publico reus k erit, aut qui minor viginti annis l erit.

XXI ARCADIVS,qui & Chariſius,libro ſingulari de Teſtibus.

OB carmẽ famoſum damnatus,inteſtabilis m ſit. Illud quoq; incũctabile eſt, vt ſi res exigat, nõ tantũ priuati, ſed etiã magiſtratus, n ſi in præſenti ſint,teſtimonium dicãt. Item ſenatus cenſuit,prætorem teſtimoniũ dare debere in iudicio adulterij cauſa. Si ea rei cõditio o ſit, vbi harenariũ teſtẽ, vel

A o *Rei conditio.* id eſt cauſæ.

p *Cogimur.* vt in crimine læſæ maieſtatis, vbi omnium eſt exæquata conditio:vt.C.ad.l.Iul. ma.l.nullus.& infra dẽ quæſtio.l. ex libero.j.reſpon.&.§.j.&.l.vnius.§.iij.Accurſius.

q *Teſtimonia.* in idẽ & pro eadẽ parte cõſentiẽtia: ſiue vtriuſq; partis ſint,ſiue vni⁹,cũ altera non produxit.

r *Impari numero.* intellige quando ex vna eadẽmq; parte duo dicunt vnũ:tres vel quatuor dicunt aliud.nam creditur dignioribus: ſecus ſi à diuerſis partibus,quia tunc maiori numero creditur: vt.ĩ. e.l. iij. §.j.& ſic eſt vna dictio,ĩpari. Vel dic etiã ſi à diuerſis partib⁹ ꝓducãtur,credi honeſtioribus,& ſeruari qđ hic dicit.&.d. l.ã.e.loquitur ꝙãdo æquales erant.alias tantùm ſtatur numero maiori: vt arg.ã.de pac.l.maiorẽ. In inſtrumentis autem non ſtatur alicui, ſiue ab eadem parte, ſiue à diuerſis partibus proferantur,ſecundum Io. vt.C.de fi.inſtru.l.ſcripturæ. Sed Azo dicit (quod eſt verius)idem in ſcripturis à diuerſis partibus prolatis:ſecus ſi ab eadem: quia tunc poteſt prouidere ne producat contraria,qđ non eſt in teſtibus &c. Accurſius.

f *Aſsiſtit.* vt & ſupra de proba.l. cũ de ætate.&.C.e.l. iuriſiurandi. Et no.hic quòd varietas locorum reprobat teſtes:vt in Daniele & Suſanna. Itẽ tẽporis,vt in decretis.iij.q. ix.nihilomin⁹ &.xxxv. q.vj.c.de parẽtela. hoc determinat Io. vt tunc habeat locum,quando de certo tempore eſt quæſtio:quod exigitur r ad alicuius facti exiſtentiam:vt ſi dicatur vno cõtextu factũ eſſe teſtamentũ.alias ſecus: vt ſi dicam quòd poſſederim,& inducam plures teſtes: vnus dicat, ego vidi eum poſsidere per annum,alij per alium,& ſic de cæteris: eorum teſtimonium tenet:quia hoc ſolum quæritur,an poſſederim,quod omnes teſtes dicunt: & ſuper eo ſolo de quo eſt cõtrouerſia,inducẽdi ſunt teſtes :vt ſupra de pe.here.l.ſi quis libertatẽ. in fi.& ſupra de proba.l.ſi arbiter.§.quotiens. &.l.in omni.& ſupra de ædil.edic.l.j.§.cauſa eſt.&.C.de iur.& fac.igno.l.cum falſa. ſed de hoc ſolo contenditur,an poſſederim. hoc autẽ omnes dicũt: vnde eorum teſtimoniũ tenet. nec enim quæſtio eſt, an illa vel illa die poſſederim,ſecundum Ioannem.

Teſtes toprobat locorum varietas.

CVRAM.]*CASVS.* Habeo teſtes cõtra Titiũ,q̃ videtur mori: peto à iudice vt eos recipiat.etiã ãte litẽ cõteſtatã debet iudex adeſſe,& recipe,& facere ſcribi eorũ dicta corã teſtib⁹. Vi.

t *Ipſos.* no.iudicẽ debere adeſſe quãdo ſ ſecreto teſtes ſterrogãtur:vt & arg.ſ aut.vt defun.ſeu ſu.§.illud.coll.v.ſed qđ ſubiicit q̃ teſtes debẽt adhiberi,eſt mirũ.quare dic q̃ debẽt intereſſe iuramẽto teſtiũ,nõ autẽ dicto:vt.C.e.ſiquãdo. Vel dic q̃ quãdo rebellionẽ nõ haber,qui eorũ dicta ſcribat,tũc facier eos dicere corã teſtibus.ſi autẽ habet,tũc ipſe ſcribat:vt hic ſubiicit,vel ſignatores &c.iſta ergo lex locũ habet poſt litẽ cõteſtatã.nã tunc producũtur teſtes.ſed & ante poteſt locũ habere, ſi nõ eſt in poteſtate producẽtis litẽ cõteſtari: quia reus vel etiam actor: cũ teſtes debeant recedere,vel cito mori : vt ſupra ad leg. Aquil.l. in lege.& in authen.de teſti.§.& hic vero.col.vij.Accurſius.

a *Reduci.* Quatuor modis potest intelligi. Primo vt dicas, nõ potest producere pro se eum, qui prius cõtra se testimoniũ dixit: quia præsumitur esse testis redemptus. sed hoc in eadem causa: secus in alia causa: vt. C. eo. si quis testibus. vel dic vt ibi. Secundo non potest produci qui ante dixit reum, id est malũ testimonium in alia causa: quia q semel est malus, præsumitur & postea: vt infra de accu. l. si cui. §. iisdem. Tertio, quòd non potest produci post didicita testificata: vt in authen. de testi. §. quia vero. & sic loquitur secundum iura noua: licet arg. sit cõtra infra de quæstio. l. repeti. Quarto, vt nõ possit bis produci, etiã ante aperturam: vt arg. C. e. l. fi. §. finaut. Ioã. & secundum hoc dic reum, id est accusatum vel conuentum primo, tertio, & quarto: sed in secundo dic, id est malum, vt à iudice vocatus aliquid immutet. Accursius.

a Hoc est vt eorum in eadẽ causa, aliàs secus: vt extra eo. cap. veniẽs. Bartolus.

† Bu. hic legit, produci testis nõ potest in reũ, qui ante in eum testimonium dixit.

† Vide Exas. Chil. 2. Cent. 3. pro. 6.

† Concor. quod notatur in cauone, statuendum est. 2. q. 6.

b *Testes. Non placuit.* qui sunt domestici testes, colligitur. C. de his q ad Eccle. confu. l. fin. §. fane. &. C. de quæstio. l. pridem. & infra de pœnis l. respiciẽdum. §. furta. Azo. & isti nõ debent admitti: vt hic, &. C. e. l. etiam. Accursius.

Mandatis.] *CASVS.* Habeo cõtra Titium causam: nõ potero aduocatũ meũ producere in testẽ: itẽ neque procuratorẽ vel tutorem qui negotium meũ perduxit ad finẽ. Viuianus.

c *Præstiterunt.* id est præstare cœperũt eundo corã iudice. aliàs si præstitisset vsque ad finem causæ: ad quid præstaret testimonium? certe ad nihil. Quid si nondum præstiterunt, tamẽ patrocinium cœperunt præstare conueniendo de salario, vel paratus erat præstare? Respõ. bene debet admitti etiam ad postulationẽ suæ partis, cũ hæc lex nõ repellat eũ. aliud est enim in eo q præstitit patrocinũ, q̃ in eo qui nõ præstitit: quia ille more corrupti testis notã euadere non potest: vt. C. de assess. l. fi. in fi. Itẽ quid si præstitit, & altera pars contra quã præstitit, postulet cũ in testẽ? Respõ. eũ cogẽdũ: qa qd dicit hic, nõ dicit nisi respectu suę partis, id est ne postulãte sua parte audiãtur, scilicet prędicta ratiõe, ne more &c. hic autẽ cessat ille timor, & illa ratio: quia & illa generalis habet locum, quæ est. C. de leg. & con. l. quod fauore. & sunt hæc vera maxime si non sumpsit aduocationem, ne cogeretur ad testimoniũ: vel si ei ante aduocationem vel postea incontinẽti sit denuntiatum ne aduocet: vt arg. infra ad. l. Iul. de adul. qui vxori. & infra quod vi aut clam. l. j. §. sed & Aristo.

d *In executoribus.* id est apparitorib⁹ negotiorũ, secũdũ quosdã. sed Io. dicit executores scilicet syndicos, tutores, & curatores, & similes: cũ vt dñi de calũnia iurẽt i causa. In procuratore cõtra, q̃ possit esse testis, cũ nõ iuret: arg. ĩ auth. eo. §. quoniã vero. & de fi. ĩstru. §. si vero. aliud in iudicib⁹, q modo horũ negotiorũ nõ sunt iudices: vt. ĩ. e. l. ob carmẽ. §. j. & facit. ij. q. vj. c. statuẽdũ. Ac.

DE IVRIS ET FACTI IGNORANTIA.

Quia in pœnis & factis & in causis sæpe prætenditur error tam iuris quam facti, ideo de eo ponit. & not. quòd quatuor sunt quæ videntur idem, sunt tamen diuersa, scilicet ignorantia, nescientia, error, & titubatio. Primum sumitur in mala parte, qui scilicet debet scire, & ignorat.

b Pro glo. vnde dicitur, qui ignorat, ignorare dicitur. b *nescire in bona & in mala. nã cæcus & est omnis ignorans nescit: sed non conuertitur. sic enim hæc duo verba copulantur. C. per quas perso. nos. acquir. l. si duo. error autem est, cum aliud*

signatores præbere, quo facilius negotia explicentur, & probatio rerum salua sit.

XXIII. IDEM libro primo de Iudiciis Publicis.

PRoduci a † testis is non potest, qui antè in eum reum testimonium dixit.

XXIIII. PAVLVS libro quinto Sententiarum.

TEstes eos quos accusator de domo † produxerit, interrogari non placuit. b

XXV. ARCADIVS, qui & Charisius, libro singulari de Testibus.

MAndatis † cauetur, vt præsides attendant, ne patroni in causa cui patrocinium præstiterunt, c testimonium dicant. quod & in executoribus d negotiorum obseruandum est.

DE IVRIS ET FACTI ignorantia.

TITVLVS VI.

1. PAVLVS libro quadragesimoquarto ad Edictum.

IGnorantia, vel facti vel iuris est. Nã si quis nesciat decessisse eum, cuius bonorum possessio defertur, nõ cedit e ei tempus. Sed si sciat quidem defunctum esse cognatum, nesciat autem proximitatis nomine bonorum possessionem sibi deferri: aut se sciat scriptum heredem, nesciat autem quòd scriptis heredibus bonorum possessionem prætor promittit, cedit ei tempus: quia in iure errat. Idem est si frater cõsanguineus defuncti credat matrẽ potiorẽ esse. f Si quis nesciat se cognatũ esse, interdũ in iure, interdũ in facto errat. nam si & liberũ se esse, & ex quibus natus sit sciat, g iura autẽ cognationis h habere se nesciat: in iure errat. At si quis fortè expositus, quorum parentium esset ignoret, fortasse & seruiat alicui, putans se seruum esse: in facto magis quàm in iure errat. i Item si quis sciat quidem alij delatam esse bonorum possessionẽ, nesciat autem ei tempus præteriisse bonorum possessionis: in facto errat. Idem est si putet eum bonorũ possessionem accepisse. k sed si sciat eum non petisse, tempúsque ei præteriisse, l ignoret autem sibi ex successorio m capite competere bonorũ possessionem: cedet ei tẽpus, quia in iure errat. Idem dicemus n si ex asse heres institutus, non putet se bonorum possessionẽ petere posse ante apertas o tabulas. quòd si nesciat esse tabulas, p in facto errat.

A est quàm credam. Quòd autem aliud sit errare quàm ignorare, patet ex eo quod dicitur, si potest possessio acquiri ignoranti, ergo erranti: vt infra de acqui. poss. l. si me in vacuum. §. primo. titubatio vero cũ hunc inde, non duo diuersa vel contraria scire videar: nec alicui eorum magis animum meum applico: vt. C. de condic. inde. l. fin. licet autem in aliis sit differentia inter prædicta quatuor, tamen quantum ad hunc tractatum non est differentia: nam omnia ad factum & ad ius referuntur.

Ignorantia.] *CASVS.* Diuidit ignorantiam: quia alia facti: & hæc excusat, id est non nocet. alia iuris: & hæc nõ excusat, id est hæc nocet. de primo datẽ exẽplũ: Decesserit agnatus me⁹. vsq; ad. c. dies debeo petere bono. poss. certe si ignoro factũ, id est eũ esse mortuũ: nõ currũt mihi. c. dies. Secundo dicit tria: vt ecce retẽto eodem casu, scio mortuum, sed nescio quòd lex deferat agnatis. certe currunt. c. dies. vel scio factum, scilicet me scriptum: sed nescio quòd scriptis heredibus detur secundum tabulas vsque ad. c. dies. certe cedit tempus. Idem in tertio: quia credo matrẽ vel aliũ mihi præferri in hereditate fratris. [*Si quis.*] Plana sunt sex respõsa sequentia.

B

C

D

38. di. melior in cap. ideo. 37. di. vbi sunt sex malia vegla glo.

e *Non cedit.* vt &. C. qui admit. ad bo. pos. l. bonorum.

f *Potiorem esse.* loquitur secundum sua tempora: vt insti. ad Tertul. §. j. Sed hodie nouo iure nõ erraret: quia omnibus ex latere venientibus præponitur, exceptis fratribus ex vtroque parente coniunctis, qui cum ea admittuntur: vt in auth. de here. ab intesta. §. consequens. & in aut. vt fra. filij. §. j.

g *Natus sit sciat.* & ex quibus alius sit natus: vt puta scio patrem tuum fuisse fratrẽ patris mei: sed puto non ideo te fuisse cognatum: & sic de cæteris. Azo.

h *Cognationis.* id est cognationem: & per consequens ius succedendi: vt differat à. ij. respon. huius. l.

i *Errat.* ergo cum quæritur, an mea sit res: interdum de facto, interdum de iure quæritur. Accursius.

k *Accepisse.* cum repudiauit. Azo.

l *Præteriisse.* scilicet sciat.

m *Successorio.* quod habet locũ quãdoq; de capite ĩ caput, vt cognati post agnatos: vt. j. fi tab. testa. nul. ex. l. j. Itẽ cadẽ persona sibi succedit de capite in caput: vt qui excluſus est ab vnde liberi, idẽ admittatur ad vnde agnati: & si in hoc deficiat, admittatur ad vnde cognati: vt. j. de succes. edic. l. j. §. sed videdum. tertio modo de gradu in gradum: vt primo filius, secundo nepos, & similiter de aliis ordinibus: vt infra de succes. edic. l. j. §. quibus.

n *Dicemus.* scilicet vt currat ei tempus.

o *Ante apertas.* not. institutũ posse adire ante apertas tabulas, si modo in solidũ sit institutus: aliàs secus, nisi sit filius in potestate: vt hic, &. C. de cadu. tol. §. cum igitur. &. C. de iure deli. si fratris. sed cõstat hodie etiam ex parte institutum posse ante apertas tabulas adire, per. d. l. C. de cadu. tol. §. in nouissimo. Accur.

p *Nesciat esse tabulas.* in quibus sit institutus. hac ergo prima lege colligitur hæc diuisio, ignorantia alia iuris, alia facti: vt plene dices infra eo. l. regula. Accursius.

In omni parte.] *CASVS.* Proponit regulã q̃ error facti excusat, iuris nõ. est ratio: quia ius finitũ habet prĩcipiũ, scilicet institutiones:

ſtitutiones:& finẽ, ſcilicet codicẽ: vt in præmio Digeſt. ſed facta ſunt ſingula. & dat exẽpla, quę habes. ã. l. pxi. ĩ pri. vſq; ad finẽ. Vi.

a *In omni parte.* ſcilicet iuris: vt in contractu, vel quaſi: vel maleficio, vel quaſi: & pone exempla vt ſupra eod. l. j. & infra eo. l. iuris. &. l. error. &. l. regula. & vt ſit perpetuũ quod hic dicitur, dic loqui etiã in genere ſingulorum, & non ĩ ſingulis generũ. quãdoque enim ſimilẽ locum habent hi duo errores ad excuſandum: vt. ã. de iuriſ. om. iud. l. ſi quis id. §. doli. & infra de adul. ſi adulteriũ cũ inceſtu. §. j. vbi mulier excuſatur ab inceſtu errore iuris ciuilis, vel facti: vt. ĩ. de re mili. l. qui cum vno. §. fin. Itẽ vt ſimilis pœna imponatur: vt. C. vndevi. l. ſi quis in tantam. &. ã. ad legem Aquil. l. ſciẽtiam. §. qui cum aliter.

b *Eodẽ loco.* id eſt eodẽ effectu: quia magis eſt reprehẽſibilis error iuris, quàm facti: cũ ius finitum &c.

c *Ius finitum.* de iure in ſcriptis redacto hic loquitur, non de iuris æquitate: vt ſupra de legi. & ſe. con. l. non poſſunt. hoc autem ius principium habet & finem: vt inſtitu. in procœmio. §. igitur. in fi. Accurſius.

d *Interpretatio.* id eſt ſcientia: ſed interpretatio verbi eſt aperta eius ſignificatio, & ſic facit aperte id ſcire. Accurſius.

Plurimum.]*CASVS.* In alieno facto, itẽ in qualitate alterius facti probabiliter erro: nõ ſic in meo facto, vel mei facti ſeu negotij qualitate. vt ecce alienum factũ probabiliter ignoro, vt agnatũ meũ deceſſiſſe. Itẽ qualitatẽ alieni facti: vt deceſſit teſtatus, vel inteſtatus: & ſic neſcio petã ſecundũ tabul. vel ab inteſtato. interim ergo nõ currit tẽpus. c. dierũ in petẽda bo. poſ. quod aliàs cederet: vt. ã. l. j. &. C. qui admit. ad bo. poſ. l. quãdiu. In meo vero facto nõ eſt probabilis: vt quia ego fullo permutaui aliud palliũ pro alio: vt. ã. locati. item quæritur. §. ſi fullo. Item in qualitate rei meæ: vt ſi velim reſcindere venditiones quas feci, dicens q̃ neſciui qualitatem rei meæ: vt. C. de reſcin. ven. l. quiſquis. & ſic cauſa ponitur pro qualitate facti. Item quòd ſubiicit, de iure ſuo, vel de qualitate, id eſt ſui iuris, vel rei ſui iuris, vel facti ſui. & hoc in prima. Secundo dicit, q̃ etiam ſi in alieno facto, vel alterius rei qualitate erro: non iuſte erro in caſu, vt ſi emo ſeruũ alienum luminibus effoſſum, & credo cum ſanum: vt ſupra de contrahen. empt. ea quæ. Viuianus.

e *Cauſa.* cauſa appellatur ius, vt differat à facto. vel dic vtrũq; poni pro eodem, id eſt pro qualitate rei: quod poſtea vocat ius: vt. ã. de iureiur. l. fi. eſt ergo i alieno facto vel qualitate tolerabilis: ſed in ſuo nõ: vt hic, &. j. pro ſuo. l. fi. in fi. &. ã. ad Velleia. quãquam. & de loca. & cõdu. l. itẽ quæritur. §. ſi fullo. & de ac. emp. l. tenet. &. C. de reſcin. ven. l. quiſquis. &. ã. ad Macedo. l. fi. in caſu tolerat ignorantia ſui facti: vt in debito repetendo: vt. ã. de condic. inde. ſed & ſi me. &. j. de pact. do. l. inter ſocerum. §. j.

Error in alieno facto tolleratur &c.

f *Facto.* eſt factum alienum, vt infra pro ſuo. l. fi. Item ſuum: vt ſupra ad Velleia. quamquam. Item qualitas facti alieni: vt ſupra de ædil. edic. l. j. § cauſa ſui. &. C. de reſcin. ven. quiſquis. Item qualitas iuris alieni & ſui pendet ex primis duobus.

g *De iure.* vel de facto: vel qualitate rerum ſuarum: vt. d. l. quiſquis. C. de reſcin. ven. & ſupra de iureiur. l. fin. &. C. ſi contra ius vel vti. publi. l. ij. Accurſius.

h *Ignorat.* quod eſt in ſuo vel alieno, propter ignorãtiam facti.

i *Secuti hominũ.* * vt & infra eo. l. nec ſupina.

Securus, inquit Budæus, eſt diſſolutus ſine vlla cura, quam ſupinum iuriſconſulti vocare ſolent: id eſt ſocordem & deſidem.

Iuris ignorantiã.]*CASVS.* Duas ponit regulas. Prima, quòd iuris error nõ prodeſt vſucapere voleti: vt ſi emi à pupillo credens licere vendere. Secunda, quia facti prodeſt: vt quia credo vendentis eſſe, cum ſit aliena. Viuianus.

k *Iuris ignorantiã.* no. hãc regulam: & pone exemplum, vt quia qs credebat ſibi licere emere à pupillo ſine tutoris auctoritate: vt. ĩ. pro empto. l. ij. §. ſi à pupillo. &. j. de vſuca. l. nunquam. facti vero ignorantiã prodeſſe cõſtat: vt hic ſubiicit: vt ſi credidit dominum eſſe vendentẽ: vt in cõtrario caſu: vt ar. ĩ. eo. l. regula. §. qui ignorauit. melius, vt inſtit. de vſuca. in prin. Huic regulæ in

ff. Vetus:

II. NERATIVS libro quinto Membranarum.

IN omni parte [a] error in iure nõ eodẽ loco [b] quo facti ignorãtia haberi debebit, cũ ius finitũ [c] & poſsit eſſe, & debeat: facti interpretatio [d] plerumque etiã prudentiſsimos fallat.

III. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

PLurimũ intereſt vtrum quis de alterius cauſa [e] & facto [f] nõ ſciret, an de iure [g] ſuo ignorat. [h] Sed Caſsius ignorantiam Sabinum ita accipiendam exiſtimaſſe refert, non deperditi & nimium ſecuri [i] hominis.

III. IDEM libro tertiodecimo ad Sabinum.

IVris ignorãtiã [k] in vſucapionem negatur prodeſſe: facti verò ignorantiam prodeſſe conſtat.

V. TERENTIVS Clemens libro ſecundo ad legem Iuliã & Papiam.

INiquiſsimum videtur, [l] cuiquam ſcientiã alterius quàm ſuam nocere, vel ignorantiam alterius alij profuturam.

VI. VLPIANVS libro octauodecimo ad legem Iuliam & Papiam.

NEc ſupina [m] † ignorãtia ſerenda eſt factum [n] ignorãtis, vt nec ſcrupuloſa [o] inquiſitio exigenda. Scientia enim hoc modo æſtimanda eſt, vt neque neglegentia craſſa, aut nimia ſecuritas ſatis expedita ſit, neque delatoria [p] curioſitas exigatur.

VII. PAPINIANVS libro nonodecimo Quæſtionum.

Plurimum.]*CASVS.* In alieno facto, itẽ in qualitate alterius facti probabiliter erro: nõ ſic in meo facto, vel mei facti ſeu negotij qualitate. vt ecce alienum factũ probabiliter ignoro, vt agnatũ meũ deceſſiſſe. Itẽ qualitatẽ alieni facti: vt deceſſit teſtatus, vel inteſtatus: & ſic neſcio petã ſecundũ tabul. vel ab inteſtato. interim ergo nõ currit tẽpus. c. dierũ in petẽda bo. poſ. quod aliàs cederet: vt. ã. l. j. &. C. qui admit. ad bo. poſ. l. quãdiu. In meo vero facto nõ eſt probabilis: vt quia ego fullo permutaui aliud palliũ pro alio: vt. ã. locati. item quæritur. §. ſi fullo. Item in qualitate rei meæ: vt ſi velim reſcindere venditiones quas feci, dicens q̃ neſciui qualitatem rei meæ: vt. C. de reſcin. ven. l. quiſquis. & ſic cauſa ponitur pro qualitate facti. Item quòd ſubiicit, de iure ſuo, vel de qualitate, id eſt ſui iuris, vel rei ſui iuris, vel facti ſui. & hoc in prima. Secundo dicit, q̃ etiam ſi in alieno facto, vel alterius rei qualitate erro: non iuſte erro in caſu, vt ſi emo ſeruũ alienum luminibus effoſſum, & credo cum ſanum: vt ſupra de contrahen. empt. ea quæ. Viuianus.

Iniquiſsimũ videtur.]*CASVS.* Procurator meus mandato meo emit Stichum vitioſum ſeruum me ſciẽte vitium, ipſo procuratore neſciẽte. mea ſciẽtia ſibi nõ nocet quo minus redhibitoria agat: & ſua ignorantia mihi agere voleti nõ prodeſt: vt ſupra de ædil. edict. l. cum mancipium. §. fin. Viuianus.

l *Iniquiſsimũ videtur.* pene exẽplũ vtriuſque. ã. de ædil. edic. l. cũ mancipiũ. §. vlt. primæ parti & ſecundæ huius regulæ ob. ſecundũ Ir. quia per quos nobis acquiritur, eorũ ſciẽtia nobis obeſt, & ignorãtia prodeſt: vt. ã. de cõtrahẽ. emp. l. in huiuſmodi. & de ædil. edic. l. cũ mãcipiũ. Sed reſpõ q̃ nõ alij, ſed nobiſcũ iidẽ videtur. Item ob. ſecũdæ parti. j. de li. cau. l. liberis. §. ſi duo. Sed illud cõtingit ex delicto eius q̃ ſe vẽdebat: vt. ã. de mino. ſi ex cauſa. §. Papi. Item ob. primæ parti: quia ſciẽtia vẽditoris nocet emptori rei mobilis ad vſuca. vt. j. de do. excep. l. apud. § de auctoris. Sed reſpõ. ibi nõ tam ſciẽtia venditoris, quæ eſt vitiũ perſonale, quàm furti vitium, quod eſt reale, nocet: vt inſti. de vſuc. §. furtiuæ. aliud autẽ in immobilibus: vt inſti. de vſuca. §. quod autem. licet hodie idẽ quod in mobilibus: vt in auth. vt ſpõ. lar. §. ruſſus. coll. viij. Item ob. quia ſciẽtia teſtatoris obſtat heredi: vt inſtitu. de vſuca. §. diutina. Sed reſpon. eadem perſona eſſe videtur: vt in authen. de iureiuran. à mo. præ. §. j. col. v. Item ob. C. de epiſc. au. l. ſi legibus. Solu. vt ibi.

Nec ſupina.]*CASVS.* Emebam ſeruum vitioſum: poſtea volo agere redhibitoria, vel quanto minoris. refert an fuerit vitiũ apparẽs: vt qa oculi erãt effoſſi: & ſic nõ poſſum: quia ſupinè ignorauí. an erat luſcus: qa videbat videre: ita habebat pulchros oculos, ſed non videbat. & tunc agere poſſum. Viuianus.

m *Nec ſupina.* exemplum ſupra de contrahen. empt. l. ea quæ. & infra. e. l. regula. §. ſed facti. Accurſius.

n *Factum.* ſcilicet alienum. Accurſius.

o *Scrupuloſa.* immo quandoque: vt. ã. de in rem ver. l. iij. §. penul. ibi, curioſus ergo &c. Sed ibi ideo, quia alium ex alterius facto in ſolidum obligare voluit: vt ſupra de exer. l. fin. Accurſius.

p *Delatoria.* id eſt ea maxima diligẽtia quam hi habẽt qui ſoliciti ſunt ſemper inquirere de bonis vacãtibus, vt ea poſsint deferre in fiſcum. Not. ergo ex hac. l. mediũ tenendum: * vt ſupra ſi quis cau. l. ij § antepe. & ſupra de inſtito. l. ſed & ſi. §. proſcriptum. & ſupra man. l. ſi fideiuſſor. § ſi cum debitor. in fi.

Iuris ignorantia.]*CASVS.* Emi à pupillo credens ei licere vendere: & ſic erro in iure: non poſſum vſucapere: vt ſupra. e. l. iuris. Secundo, ſoluo indebitum credẽs me teneri ex inutili cõtractu. repeto condic. indebiti. Viuianus.

* *Concor. cũ hac. l. gl. ſuper verb. de facto. in fi. in ca. ab ea cõmunicato. extra de reſcrip.*

† *Concor. cũ vt infra pro dona. l. ſi vir vxori. Sed reſpõderi poteſt, q̃ vxor conſiderato genere erabat in iure. putabat enĩ omnẽ donationẽ inter virum & vxorem valere: ſed conſiderata ſpecie illi⁹ donationis, nõ errabat in iure. erat enĩ res aliena quę donabatur à viro: quæ, qa donator nõ fit pauperior, nõ reuocatur: vt infra de don. inter vi. & vxo. l. ſed ſi cõſtante. &. l. ſi ſpõſus. §. ſi quis rogatus. Sed in ſecũda parte videtur derogari. nec enim cuiuslibet facti ignorantia prodeſſet: vt ſi puto rẽ nõ eſſe furtiuã quæ eſt: vt inſti. de vſuca. §. quod autẽ. Sed reſponderi poteſt illud ideo contingere, quia lex inhibet vſucapionem: vt infra de vſuca. l. vbi lex. & not. q̃ hæc lex eſt filia illius infra eo. iuris.*

Concor. c. 1. extra de eſſ. cuſto. & c. quæreuti. de eſſi. dele. vnde verſus: Maior enim mediũ gratia reb⁹ ineſt.

a *Iuris ignorantia.* exemplũ primæ partis ſume vt.j.de vſuca.l. nunquam.exemplũ ſecundæ ſume in indebito ſoluto per errorem iuris:vt ex ſtipulatu inter abſentes:vt differat à l.ſeq.primę enim parti ob.ecce enim bo.fi.poſ.hereditatis is eſſe videtur,qui errat in iure:& ſic non tenetur niſi in quantũ locupletior eſt:cũ malæ fidei teneaſ etiá in eo in quo nõ eſt locupletior:vt.ĩ. de peti. here l.ſed & ſi.§.ſcire. &.l.item veniunt. §.cũ autem. Sed reſponderi poteſt ibi non prodeſſe in acquirẽdo, ſed in non perdendo: vtpote cum teneatur reddere in quo locupletat' eſt. ratione autẽ eius í quo nõ eſt locupletior,nõ dicitur ꝓdeſſe í acquirẽdo:ſed in nõ ꝓdẽdo.Itẽ í ſecũda parte regulæ videſ derogari circa præſcriptiões quæ ſunt iductæ ad rigoré cõſeruãdũ. ecce enim ſi neſciés mihi obſtare præſcriptionẽ.xxx.an.vel.x.vel.xx. vel triẽnij, tacui his ſpatiis in repetendo rem meam:poſtea nõ admittar,etiã ſi ignorantiam iuris prætendam:vt.C.de præſcrip.xxx.an.l.ſicut.&.C. de præſcrip.long.temp.l.fi.vel ſi diſtuli facere inuentariũ:vt.C. de iure delib.l.fi.§.fin.ſed in his videor velle:vt.j.de verb.ſig.l. alienationis.vel ſi per biennium diſtuli ſoluere debitum canonem:vt.C.de ſacroſan.eccle.auth.qui rem. Idem eſt ſi rẽ meam quam alius poſſidet,puto mihi licere auferre. nam nihilominus punior:vt inſti.vi bo.rap.§. j.& idem quando contra præcepta legum quis comparat. nec enim prætextu ignorantiæ effugiet pœnas:vt ſi emit rem Eccleſiaſticam illicite,vel aſſcriptitios ſine terra:vt.C.de ſacroſanct.eccl.authen. qui res.& infra de agri.& cenſi.l.quemadmodum.atque in his eſt delictũ,non ſolum iuris ignorantia:ſicuti fuit ſupra in inuadente.Accurſius.

Error facti.] CASVS.Si errore facti credẽs me debere, puta cũ ſeruo meo promiſſum eſt, qui non erat ſoluẽdo,repeto condic.indebi.Item in compendiis nõ nocet,vt ſi ignoraui deceſiſſe agnatum meũ:vt ſupra.l.j.vel quia credo rem quã emo, eſſe vendentis: vt ſupra. l.iuris.§. facti.& hoc in maſculis, non tantum in fœminis.Secundo dicit,quòd error iuris non prodeſt in lucris ſeu compẽdiis:vt ſi ſcio deceſiſſe agnatum: ſed neſcio iure agnationis deferri bo.poſ.Tertio,quòd iuris error nõ nocet in damno vitando: vt in eo qui ſoluit indebitum per erroré iuris,repetit:vt.l.iuris.§.ſuum vero. Viuianus.

b *In damnũ.* pone in indebito,vt ſupra.l.proxi.de compendiis dic vt ſupra.l.j.Accurſius.

c *Obeſt.* ſcilicet negotio integro:vt.C.eo.l.error.

d *Prodeſt.* vt ſupra.l.proxi.

e *Non nocet.* huic fini derogatur in eo quod dicitur, libertum temere vocantem patronum in ius,teneri in quinquaginta ſolidis:nec poſſe prætendere ignorantiam iuris vt euitet pœnam: vt.C.de in ius vo.l.ij Solu.Quidã diſtinguunt an ignoret leges veteres,quod licet.an nouas cõſtitutiones,quod non licet:quia ſunt dicta imperatorum:vt.C.eo.l.conſtitutiones.hoc nõ valet: vt.C.de leg.& con.l.leges.Dic ergo quòd in hoc caſu eſt error quaſi naturalis iuris,quo tenemur ad benefaciendũ benefacientibus nobis:vt plene dices infra eo.l.proxi.Item hic extra iudicium:in iudicio ſecus:vt.l.non fatetur.ĩ.de confeſ.Accur.

Regula.] CASVS. Duo continentur in hac regula:& da exempſa ſupra.e.l.j.in prin.Secundo dicit videndũ vt habet locum,ſcilicet iſta in vtroq; ſuo dicto,quod dicet in. §. ſed facti.vſque in finem.ſed quædã præmittit:quæ plana ſunt.[*SED FACTI.*] Dixi in proxi.l.ignorantiam facti non nocere:ſed hoc niſi ſit ſupina: vt ecce proſcripſi ante ſtationem ne aliquis cõtrahat cum ſeruo meo Ianuario qui in ea ſtabat,& literis claris,vt omnes ſcirent legere. tu contraxiſti cum eo: ex quo contractu vis conuenire me inſtitoria:non potes. [*SED IVRIS.*] Dixi in prima.l.iuris ignor.nocere:hoc intellige ſi ipſe q ignorauit,erat peritus,vel iuris peritorum habeat copiam: aliàs non nocet.hæc autem diſtinctio,potuit alios conſulere, vel non,raro habet locum:quia tunc tantum habet locum quando lucrum quæritur:puta quia ignorabam iure agnationis deferri boñ.poſ. non autem de damno quæritur:quia tunc indiſtincte non habet hæc diſtinctio locum:quia indiſtincte non nocet. [*SI QVIS IVS IGNORANS.*]Si heres cum poſſet vti Falcidia,detrahenda de legatis non deduxit: quæritur an poſſit repetere per cõdic.indebi.& ſi quidem errore iuris,quia nõ credebat ſibi licere,& non repetit.aut facꝺ. vt quia plus credebat eſſe in bonis:& tunc repetit.Ex prædictis colligitur ſolutio talis quæſtionis de facto. Teſtator legauit reipu.c.in opus aquæductus. ho-

A res ſoluit totum: an poſſit repetere quod vltra eſt ſolutũ quàm per.l.Fal.licuiſſet?& dicit quòd aut ſciés totum in aquæductum impendit:& tunc non poſſit repetere:tum quia ſciens:tũm quid in fauorabilem rem impenſum eſt:quia reſpub. nõ debet de ſuo facere, quod alius de ſuo voluit fieri. Si vero ignorans: aut factum, & poteſt petere: aut ius, & non poteſt. Tertiò quærit, an hæc eadem habeant locum & ſi priuato ſit legatũ. & dicit idem.Item & ſi non in opus aliquod, & ſic generalis eſt prędicta diſtinctio. hoc autẽ probat per duo generalia,cum verba cõſtitutionis imperatoris

2 IVris ignorãtia [a] nõ prodeſt adquirere volentibus: ſuum verò petentibus non nocet.

VIII. IDEM libro primo Definitionum.

ERror facti ne maribus quidem in damnis [b] vel cõpendiis obeſt: [c] iuris autem error nec fœminis in cõpendiis prodeſt. [d] Cæterùm omnibus iuris error in damnis amittendæ rei ſuæ non nocet. [e]

IX. PAVLVS libro ſingulari de iuris & facti ignorantia.

REgula eſt, [f] iuris [g] quidem ignorãtiam cuique nocere: cuius verba pro parte retulit ſupra eadem.l.§.j.quia verba ſunt generalia:ita regula quæ ſequitur,eſt generalis.Viuianus.

B f *Regula eſt.* dic quòd ignorantia alia facti:alia iuris: & facti, alia probabilis:alia non probabilis.Item iuris,alia iuris naturalis,alia quaſi naturalis,alia ciuilis iuris.de prima, ſcilicet naturali,pone exemplum in filio qui credebat ſibi licere pulſare patrem:vel non procurare eum furioſum:vel captiuum non redimere:cum ipſe filius ſit maior octodecim annis, & ideo ei non parcitur quo minus exheredetur: vt in authen. vt cum de app. cog.§. cauſas. Item ſi putauit ſibi licere furtum facere: vt inſtitu.de ob. quæ ex deli.§. primo. Idem in alio delicto, quod iure naturali prohibetur admitti:vt in adulterio: vt infra ad legem Iuliam de adult.l.ſi adulterium.§. nonnũquam.in fine ibi, nam & mulieres in &c. ſecus autem ſi putem mihi licere rem meam auferre:quia magis in iure ciuili quàm naturali erratur. & ideo excuſor à pœna furti:vt inſtitu.vi bonorum raptorũ.§. quia tamen.non tamen excuſor à pœna conſtitutionis:vt.C.vnde vi.ſi quis in tantam. De ſecunda, ſcilicet quaſi naturalis iuris, pone exemplum in liberto & patrono:vt.C.de in ius vo.l.ij. Item in eo qui excuſat nauem contra principem,cui naturaliter reuerẽtiam debemus:vt.C.de ſacroſanct.eccl.l. iubemus. Item in matre,quæ prætextu ignorantiæ iuris non petiit tutores filiis ſuis, C nec excuſatur vt euitet pœnam:vt.C.qui petant tut.l.finali.quę pœna eſt vt non ſuccedat ei in pupillari ætate decedenti: vt.C. de leg.her.l.ſciãt.Item in eo qui mutuat filiofamilias,cum quaſi naturaliter debeat ſcire quòd poteſt facile pater à filio propter hoc occidi.nam propter hoc repetitio denegatur: vt.ĩ. ad Macedonia.l.prima.Itẽ in muliere quæ nubit intra tẽpus luctus. & de his duabus ignorantiis, ſcilicet iuris naturalis, vel quaſi, poteſt hic intelligi:& propriè ponuntur verba hic poſita. De tertia,ſcilicet iuris ciuilis,pone exemplum vt ſupra eodem. l. j. & in hoc tertio membro ſubdiſtingue: quia aut certat de damno vitando:& tunc non nocet:vt.ĩ. eod.iuris ignorantia. hoc tamẽ fallit in indebito: vbi per ignorantiam iuris ciuilis ſolutum, dummodo naturaliter debeatur,non repetitur: vt.C.ad legem Fal. error. nec ob.quod dicitur. C. eod. l.ſi poſt. quia ibi non tradidit,ſecundum R.& Pe. Vel loquitur ibi de ignorãtia facti: vt ſi.vij.ſigilla eſſe credebat.ſi autem de lucro certet,ſubdiſtingue:an potuit conſulere peritiores:vt tunc ei noceat,id eſt non proſit:vt hic.an non:vt tunc non noceat:vt infra eadem.l.§.ſed iuris.Facti autem ignorantia ſi eſt probabilis,vt in facto alieno: vt infra pro ſuo.l.fina.in fine. & prodeſt in compendiis,& non D nocet in damnis regulariter:vt hic,& ſupra eodem.l. error.&.l. in omni parte.& infra eadem.l.§.ſed facti.& hoc eſt quod dicitur.C.eodem.l.cum falſa.ſi profitear,ſubaudi extra iudiciũ,eſſe maternum quod erat paternum.non enim præiudicatur mihi in tali falſa demonſtratione, niſi tranſigam, vel deferam iuramentum:vt.C.eodem.ſi non.in iudicio autem facta confeſsio, ſcilicet quòd eſſet paternum,præiudicaret:vt infra de confeſſ.l.certum.non probabilis:vt in ſuo facto:vt ſupra ad Velleia. l. quãquam.niſi in caſu,vt ſupra de condict.inde.l. ſed ſi me putẽ. Itẽ non probabilis etiam in alieno facto,ſi eſt ſupinus: vt infra eodem.§.ſed facti.Fallunt autem prædicta quæ de errore diximus, in minoribus, fœminis,& militibus:vt ſubiicit hic. Item fallit ſi in iudicio erretur per errorem iuris. nam etiam in damnis nocet:vt infra de confeſſ.l.non fatetur. Item fallit vt error etiam facti noceat, ſi non eſt integrum negotium in quo eſt erratum extra ius:vt.C.eodem.l.error.niſi in caſu: vt ſupra quando act. de pecul.eſt an.l. quæſitum.& forte ideo, quia ibi erat cõmunis error,non ſpecialis errantis. vel prætendebat errorem ſuum, & ſcientiam vel dolum aduerſarij: vt ſupra de iud. l. ſi prætor. §. Marcellus.Accurſius.

Ignorantia multiplex.

g *Iuris.* pone exemplum de vtroque ſupra eo.l.j.

Poſſit.

facti vero ignorãtiam non nocere. Videamus igitur in quibus ſpeciebus locum habere poſsit, [a] antè præmiſſo, quòd minoribus vigintiquinque annis ius ignorare permiſſum eſt: quod & in fœminis in quibuſdam [b] cauſis propter ſexus infirmitatem dicitur. Et ideo ſicubi non eſt delictũ, [c] ſed iuris ignorantia: non læduntur. [d] Hac ratione [e] ſi minor vigintiquinque annis [f] filiofamilias crediderit: [g] ſubuenitur ei, vt non videatur filiofamilias credidiſſe. Si filiusfamilias miles à commilitone heres inſtitutus, neſciat ſibi etiam ſine patre licere adire, [h] per conſtitutiones principales ius ignorare [i] poteſt: & ideo ei dies additionis [k] non cedit. Sed facti [l] ignorantia ita demũ cuique non nocet, ſi non ei ſumma negligẽtia obiiciatur. Quid enim ſi omnes in ciuitate ſciant quod ille ſolus ignorat? [m] Et rectè Labeo definit ſcientiam neque curioſiſsimi, neque neglegentiſsimi hominis accipiendam: verùm eius qui eam rem diligẽter inquirendo, [n] notam habere poſsit. Sed iuris ignorantiam non prodeſſe [o] Labeo ita accipiendum exiſtimat, ſi iuriſconſulti copiam haberet, vel ſua prudentia inſtructus ſit: vt cui facile ſit ſcire, ei detrimento ſit iuris ignorãtia. quod rarò [p] accipiendum eſt. Qui ignorauit rei domiſtũ eſſe venditorem: plus in re [q] eſt, quàm in exiſtimatione mẽtis: & ideo tametſi [r] exiſtimet ſe non à domino emere, tamen ſi à domino ei tradatur, dominus efficitur.

Nota quòd ſi præfatio legis eſt generalis: licet lex ſit ſpecialis, generaliter intelligitur. Idem etiam ſi lex eſt ſpecialis, ratio tamen eſt generalis, quòd generaliter lex eſt intelligenda. Bartolus.

Si quis ius ignorãs, lege Falcidia vſus non ſit: nocere ei dicit epiſtula [s] diui Pij. Sed & imperatores Seuerus & Antoninus in hæc verba reſcripſerunt: Quod ex cauſa [t] fideicommiſſi indebitum datum eſt, ſi non per errorem [u] ſolutum eſt, repeti non poteſt. Quamobrem Cargiliani heredes, qui cum ex teſtamento eius pecuniam ad opus aquæductus reipublicæ Cirtenſium relictam ſoluerint, non ſolùm cautiones non exegerunt, (quæ interponi ſolent, vt quod amplius cepiſſent municipes, quàm per legem Falcidiam licuiſſet, redderent) verùm etiam ſtipulati ſunt, ne ea ſumma in alios vſus conuerteretur, & ſcientes prudentéſque paſsi ſunt eam pecuniam in opus aquæductus impendi: fruſtra poſtulant reddi ſibi à republica Cirtenſium, quaſi plus debito dederint: cum ſit vtrumque iniquum: pecuniam quæ ad opus aquæductus data eſt, repeti: & rempublicam ex corpore patrimonij ſui impendere, & in id opus, quod totum alienæ liberalitatis gloriam repræſentet. Quòd ſi ideo repetitionem eius pecuniæ habere credunt, quòd imperitia lapſi, legis Falcidiæ beneficio vſi non ſunt: ſciant ignorantiam facti, non iuris prodeſſe: nec ſtultis [x] † ſolere ſuccurri, ſed errantibus.

Exempla non arctant regulam. vide ſupra de legi. l. iura non in ſingulas. per Cynum & Bartolum in l. omnes populi. in. 6. principali. q. ver. item quæro ſi ſtatutum eſt prolatum in perſona vnius.

Et licet municipum [y] mentio in hac epiſtula fiat, tamen & in qualibet perſona idem obſeruabitur. Sed nec quòd in opere aquæductus relicta eſſe pecunia proponitur, in hunc ſolum caſum ceſſare repetitionem dicendum eſt. nam initium [z] conſtitutionis generale eſt. demonſtrat enim, ſi non per errorem ſolutũ ſit fideicõmiſſum: quod indebitum [a] fuit, non poſſe repeti. Item & illa pars æquè generalis eſt, vt qui iuris ignorantia legis Falcidiæ beneficio vſi nõ ſunt, [nec] poſsint repetere: vt ſecũdũ hoc poſsit dici, etiã ſi pecunia quæ per fideicommiſſum relicta eſt, quæque ſoluta eſt, non ad aliquid faciendum relicta ſit, & licet cõſumpta nõ ſit, ſed extet apud eum cui ſoluta eſt, ceſſare repetitionem.

a *Poſsit.* vtraque regula, ſed primę reſpon. infra. e. l. §. ſed facti. vſque in finẽ. li. & de mino. l. ſi ex cauſa. §. nunc videndum.

b *Quibuſdã.* non ergo in omnibus. Sed qui ſunt hi ſpeciales caſus, vbi mulieri ſuccurritur? Reſpon. in deſerta accuſatione per errorem iuris: vt infra ad Turpill. l. j. §. accuſationẽ. & l. mulier. Item ſi non exhibeat inſtrumenta: vt Cod. de eden. l. j. §. finali. Item ſi aſſcripſit legatum: vt infra ad legem Corneliam de fal. l. diuus. §. quæri. Item ſi per incuriam vel negligentiam falſam monetam cudi patiatur in prędio ſuo: vt Cod. de falſa mone. l. j. §. j. Item ſi detulerit: vt infra de jure fiſci. l. ij. §. fina. Item ſi à locuplete debitore ad inopẽ ſe nouauerit: vt infra ſoluto matrimonio. l. ſi cũ doté. §. ſi mulier. Item ſi pro alio fideiubeat: vt ſupra qui ſatisdare cogantur. l. de die. §. minori. & hęc in damnis vltra mares: vt C. eodem. l. finali. in lucro autem dic vt ſupra eod. l. error. ij. reſpon. Accurſius.

c *Non eſt delictum.* vt in prædictis caſibus.

d *Lædantur.* ſcilicet mulieres in damnis, in lucris autem non prodeſt: vt ſupra. l. proxi. §. iuris autem.

e *Hac ratione.* non proximi, ſed ſuperioris dicti.

f *Vigintiquinque annis.* pone exemplum Codice ſi aduerſus ſolut. l. indebito. ſuccurritur ergo minori in contractu vel quaſi, & in maleficio vel quaſi, ſi errat in iure ciuili, nõ naturali vel quaſi: vel erretur in delicto. nam iuuatur, ſi modò delicta non proueniant ex animo: vt hic, & ſupra de minori. l. ſi ex cauſa. §. nunc videndum.

g *Crediderit.* vt & ſupra ad Maced. l. ſi quis patrem. & de mino. verum. §. fina. Accurſius.

h *Adire.* iure prætorio ſecundum tabu. intra centum dies ſibi à lege conceſſos, vel inſtitutus ſi adierit intra annum.

i *Ignorare.* milites enim &c. vt C. de iur. delib. l. fin. in princip.

k *Additionis.* centum dierum iure prætorio, vel ciuili dic inſtitutũ ſi adierit intra annum.

l *Sed facti.* ſcilicet alieni.

m *Solus ignorat.* vtique non ſubuenitur ei. idem & ſi mulieri: vt ſupra de inſtit. l. ſed Dicit quòd non: quia nihil ſcire intelligitur. Viuianus.

n *Inquirendo.* etſi nõ diligenter inquiſierit. Ioan.

o *Non prodeſſe.* id eſt nocere. Azo. vel propriè, vt ſtatim dicit iuriſcon. vt & j. de bo. poſſ. l. in bonorum.

p *Raro.* id eſt raro eſt locus huic diſtinctioni, habuerit copiam iuriſconſulti, vel nõ: ſed in lucro tantum: in dãno autem quamuis iuriſconſulti copiam habeat, tamen ſibi ſubuenitur: vt. ij. eod. l. iuris ignorantia. & l. error. in fine. Accurſius.

q *Plus in re.* id eſt in veritate, quàm in opinione: vt inſtitu. de lega. §. ſi quis rem. Et argu. ij. de nego. geſt. l. ſi pupilli. §. ſi quis quaſi. & facit infra de fal. l. impuberem. §. j. & de adquirẽ. rerum dominio. l. liber homo.

r *Tametſi.* i. quamuis.

ſ *Epiſtula.* & lex Codicis: vt C. ad. l. Fal. error. Accurſius.

t *Ex cauſa.* hæc verba ſunt generalia. Acc.

u *Per errorem.* ſcilicet facti probabilis: vt. d. l. error. Accurſius.

x *Nec ſtultis.* No. ſtultis non ſuccurritur: vt infra quod vi aut clam. l. ſeruus. & appellat ſtultum, qui ius ignorat: vt arg. C. de leg. & conſti. l. leges ſaratiſsimæ. & facit. j. de admini. tu to. impuberi. Accur.

† *Hac verba ponũtur in. c. ex pre. in glo. mercuriali. extra de confuetudi.*

Ignorantia, ſtultus dicitur.

y *Et licet municipum.* modo incipit commẽdare epiſtolam, & licet &c. quæ hucuſque durat.

z *Nam initium.* Not. quòd ſi initium eſt generale, & tota lex generalis eſt. ſic & infra de aur. & ar. le. l. ſpecies. argu. contra infra de lib. le. l. Aurelius. §. Sticho. genus eſt ibi, quod ex cauſa fideicõmiſſi indebitum datũ eſt, ſi non per errorem ſolutum eſt, repeti nõ poteſt. ſed poſtea ibi, quam ob rem &c. dicit in ſpecie.

Tota lex generalis eſt, ſi initiũ ſit generale.

a *Indebitum.* ſcilicet ciuiliter. Accurſius.

IMPUBERES.] CASVS. Si in prædio pupilli cudatus falſa monera, aut exerceatur: an ſciens perdat prædiũ

z *Nihil poſſe.* de facto.
b *Scire.* de iure. Accurſius.
c *Intelleguntur.* in ſui præiudicium: vt C. de fal. mo. l. j. §. impuberes. & arg. ſupra ad Maced. l. ſi quis patrẽ. in fine & infra quod fal. tu. auct. l. pupilli. & j. de iureiu. l. qui iuraſſe. hoc autem intelligi poteſt de nõ proximo pubertati, & de eo qui non eſt doli capax: alioquin cũ dolũ cõmittat, ſcire dicetur de iure, & de facto. Accurſius Florentinus.

DE SPONSALIBUS.

Diximus de contractibus rerum, nunc de contractibus perſonarum, id eſt nuptiis. ſed quia ſponſalia præcedunt, ideo de his præmittit.

†De iure & more veterum ſpõſationũ Cell. lib. 4. ca. 4. & Boeth. in Top.

Ponſalia. ſed an ſine ſpõſali b poſſint eſſe nuptię? Reſpõ. vtiq;, ſi ponas aliquam ductã in domũ, & in eadẽ domo contractum matrimoniũ. Azo. Vel etiã in domo mulieris per verba de præſenti. Acc.

c *Ponſalia. Stipulari.* Stipulatio poteſt interuenire, ſed nõ eſt neceſſaria, qa & inter abſentes cõtrahuntur: vt infra eod. l. iiij. & ſi. Vel dic eſſe ſpeciale in ea, vt inter abſentes contrahatur. aliàs autẽ cõtra: vt inſtit. de inut. ſtipu. §. itẽ verborũ. ex hoc tamẽ ſtipulatione nõ reperio agi. Sed cur non agatur ad intereſſe ſi fœmina diues eſt, cum ſit rei honeſtę ſtipulatio? Argum. cõtra infra de verborũ obliga. l. Titia. & quarum re. ac. non da. l. j. §. quęro. Accurſius.

f *Sufficit nudus.* à ſtipulatione, non à verbis: vt. §. l. j. Accur.

g *Conſenſus.* vt &. j. e. l. fi. & l. ſponſalia. & l. in ſponſalibus. Accur.

h *Conſtat.* an idem in matrimonio, quod inter abſentes contrahatur? Videtur quòd ſic: vt. j. titu. j. l. denique. quia ſolo conſenſu cõtrahitur, nõ verbis: vt infra de iure dotiũ. l. mutus. & infra de reg. iur. l. nuptias. vnde videtur etiam inter abſentes poſſe cõtrahi, & in diem, & ſub conditione: vt. j. de act. & oblig. l. conſenſu. & inſtitu. de contrahen. emptio. §. emptio. Sed econtra videtur, cum matrimoniũ ſit actus legitimus, & de iure cano. introductus, videtur non fieri inter abſentes, vel in dié, vel ſub cõditione. nam & emancipatio ſolo conſenſu fit, non tamen in diem, vel ſub cõditione: vt infra de reg. iur. Actus. ſed ibi de certis actibus dicit. Item pro hoc eſt quod legitur ſupra de adopt. l. neque abſens. Accurſius. *ADDITIO.* Tu dic quòd matrimoniũ poteſt contrahi per procuratorem, & fundatur in perſona domini: vt extra de procur. c. fin. §. j. lib. vj. Sed an poſſit contrahi ſub cõditione: dic vt not. extra de condi. appo. ca. fin.

i *Abſentem.* per nuntium, vel literas: vt. j. e. l. fin. Accurſius.

k *Poſſe.* vt infra eod. l. in ſponſalibus. Sed quid ſi pœnitet abſentem antequam abſens cõſentiat? Argum. quòd non ſunt ſpõſalia: vt ſupra de iureiu. l. non erit. in fine. & j. de acqui. poſſ. l. abſenti. Sed argu. contra. j. de adquiren. hered. l. ſi quis mihi bona. §. fin. & l. qui ſeruum. & C. de repu. l. licet. & j. de aqua plu. arcenda. l. in diem. Accurſius.

l *Puella. Spem.* nec matrimonium: vt C. de nup. l. in copulãdis. nec procuratorem: vt C. de procu. l. neq; nec repudiare bonorũ poſſeſſionem: vt. j. de ſuc. edi. l. j. §. tutor. Et ſic no. quòd non eſt ſimilis poteſtas tutoris, patriæ poteſtati. pater enim diſſoluit: vt infra eodem. l. in poteſtate. Accurſius.

Tutoris poteſtas, à patria poteſtate differt.

m *In ſponſalibus. Teſtatio.* id eſt in ſcriptis ſponſalia. Azo.

n *Spondeat.* vt C. de nupt. l. neque ſine.

o *Deſideratur.* vt eorum quorũ in poteſtate eſt: vt infra titu. j. l. ij. & C. de nupt. l. ſi vt proponis.

p *Niſi euidenter.* Not. intelligi cõſentire, niſi cõtradicat ex quo ſcit: vt argumen. infra ſoluto mat. l. ij. §. voluntatem. Sed argu. contra. j. de fur. l. qui vas. §. qui ex volũtate. Accurſius. *ADDITIO.* Dic ꝙ hic eſt fauor matrimonij, & ꝓpter coniunctionem perſonarum: argum. l. ſi ſeruus. infra de dona. inter virũ & vxo. Item quia cõtradicẽdo poſſet impedire, arg. eius quod no. in. l. Gaius. ſupra de pigne. act. ſecũdum Bartolum.

Sciens non cõtradicere conſentire videtur.

q *Fvror. Impedimento.* vt & venditioni: vt C. de cõtrahen. empt. l. ij.

r *Non infirmat.* ſicut nec videtur matrimoniũ: vt &. j. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. l. patre. & infra titu. j. l. oratione. §. fin.

ſ *Qvæſitum. Collata.* id eſt de facto celebratæ quantum ad ipſorum votum, quia duxit eam in domum.

t *Præceſſerint.* antequam fieret ductio in domum.

u *Nupta.* ſcilicet de facto tantum.

x *Facta* licet enim conſenſerit ductioni non tamen ideo conſenſit nuptiis contrahendis. & conſentire poteſt in cõcubinam.

y *In poteſtate. Poteſt.* vt infra de repu. l. ij. in fine. ſed nuptias nõ: vt C. de repu. l. diſſentiẽtis. & ſupra de don. inter vi. & vxo. l. cum

a *Imò, inquit Bal. hic, collata nuptiæ dicũtur diſſolui reſilęndo.*

---

z. PAPINIANVS libro ſexto Reſponſorum.

IMpuberes ſine tutore agentes, nihil a poſſe ſcire b intelleguntur. c

Digeſtorũ

ſeu Pandectarum liber viceſimustertius.

DE SPONSALIBVS. †

TITVLVS I.

Sponſalia fiunt per verba de futuro, & à ſpondeo dicuntur, à quo etiam deſcendit appellatio ſpõſi. h. d. cum duabus legibus ſequentibus. Baldus.

I. FLORENTINVS libro tertio Inſtitutionum.

Ponſalia d ſunt mentio & repromiſsio nuptiarum futurarum.

II. VLPIANVS libro Singulari de Sponſalibus.

SPonſalia autem dicta ſunt à ſpondendo. nam moris fuit veteribus ſtipulari e & ſpõdere ſibi vxores futuras:

III. FLORENTINVS libro tertio Inſtitutionum.

VNde & ſponſi ſponſæque appellatio nata eſt.

Contrahuntur ſponſalia nudo conſenſu inter præſentes, vel inter abſentes per epiſtolam. h. d. cum l. ſequen. Bald.

IIII. VLPIANVS libro trigeſimoquinto ad Sabinum.

SVfficit nudus f cõſenſus g ad conſtituenda ſponſalia. Denique cõſtat h & abſenti abſentem i deſpõderi poſſe, k & hoc quotidie fieri.

V. POMPONIVS libro ſexto decimo ad Sabinum.

HAec ita, ſi ſcientibus his qui abſunt, ſponſalia fiant, aut ſi poſtea ratum habuerint.

Eius eſt diſſolvere, cuius eſt ligare. hoc dicit ipſa. l. nota. Bald.

VI. VLPIANVS libro trigeſimoſexto ad Sabinum.

SI puellæ tutores ad finienda ſponſalia nuntium miſerũt, nõ putarẽ ſuffecturum ad diſſoluendam nuptiarum ſpem l hunc nuntium, nõ magis quàm ſponſalia poſſe eos ſolos conſtituere: niſi fortè omnia iſta ex voluntate puellæ facta ſint.

Tantum valet id quod fit ſine ſcriptura, quantum id quod fit cum ſcriptura. Bald.

VII. PAVLVS libro trigeſimoquinto ad Edictum.

IN ſponſalibus nihil intereſt, vtrum teſtatio m interponatur, an aliquis ſine ſcriptura ſpõdeat. n In ſponſalibus etiam conſenſus eorum exigẽdus eſt, quorum in nuptiis deſideratur. o Intelligi tamẽ ſemp filiæ patrem conſentire, niſi euidenter p diſſentiat, Iulianus ſcribit.

Quædam impediunt faciendo, quæ non impediunt iam facta. ad id quod. l. ſi pater. ſupra de his qui ſunt ſui vel alie. iur.

VIII. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

FVror quin ſponſalibus impedimento q ſit, plus quàm manifeſtũ eſt: ſed poſtea interueniẽs ſponſalia nõ infirmat. r

Per ductionem ad domum, ſponſalia non præſumuntur cõtracta: durant tamen ſi ante ductionem contracta fuerunt. Baldus.

IX. VLPIANVS libro trigeſimoquinto ad Edictum.

QVæſitum eſt apud Iulianũ, an ſponſalia ſint ante duodecimum annum, ſi fuerint nuptiæ collatæ. ſ Et ſemper Labeonis ſententiam probaui, exiſtimantis, ſi quidẽ præceſſerint t ſpõſalia, durare ea, quamuis in domo loco nuptæ u eſſe cœperit. Si verò non præceſſerint: hoc ipſo quòd in domum deducta eſt, non videri ſponſalia facta. x quam ſententiam Papinianus quoque probat.

Pater poteſt ſponſalia filiæ exiſtentis in poteſtate diſſolvere, ſecus ſi fuerit emancipata. h. d. cum l. ſeq. Baldus.

X. IDEM libro tertio Diſputationum.

IN poteſtate manente filia, pater ſponſo nuntium remittere poteſt, y & ſponſalia diſſoluere. Enimuero ſi emancipata eſt, non poteſt neque nuntium remittere, neq; quæ dotis cauſa data ſunt condicere. ipſa enim

cum hi.§.fi ſocer nurum. idem in matre,vt nõ faciat diuortium filiæ:vt C.de repu.l.filiæ.

a *Extinguet.* id eſt faciet vt non naſcatur.Accurſius.
b *Quæ.* ſcilicet condictio.
c *Non ſecuta.* id eſt ſi illa nolit nubere.Accurſius.
d *Conſenſuret.* pater.

e *Sponſalia, ſicut.* vt & ſ. eo.l.ſufficit.

f *Sed ea. Intelligitur.* vt & infra ſo. ma. l.dotem.Accurſius.

g *Eligat.* ergo ſi dignum eligat pater,contrahuntur ſponſalia ſine voluntate filiæ. ſecus tamen afferitur in filio: vt.j.l.proxi.lo.[a] tamen dicit idem in filia,quod in filio:vt nũquam conſiſtant ſponſalia ſine voluntate filiorum & filiarum.ſed tamen vbi dignum eligat pater,cõtrahit cauſam ingratitudinis,niſi cõſentiat: vt ſit in aliis cauſis:vt in auth. vt cũ de ap. cog.§. ſi alicui. col.viij.Item cõtra.C. de nup.l.viduę.vbi exigitur filiam cõſentire etiam,ſi dignum ſibi eligat pater:& eius voluntas præfertur. Reſpon. hoc loquitur de ea tantũ quæ eſt in poteſtate, ibi de emancipata. vel dic quòd de vtraque loquitur. hoc tamen non eſt verum, niſi ipſa ſibi dignum eligat:vt ibi.

a Iſtã opi. tenet Ioan. And. in c. 1. extra de deſpon. impub. ſecũdũ Baldum.

h *In ſponſalibus. Vt in matrimoniis.* id eſt talis vt ĩ matrimoniis: ſed alia,ſcilicet ſeptem annorum, vt ſubiicit. Vel nõ eſt definita, vt in ſpõſalibus variè in moribus & fœminis,vt in nuptiis. Vel aliter non eſſet definita ętas, vt ſolã ętatem dicã ſufficere, ſicut in nuptiis dico. nam ſi ſeptẽ annorum ſit,non ſufficit, niſi intelligat quod agatur.ſæpe enim accidit, vt non intelligant in ea ętate, ſed in. ix. annis tãtum, vel.x.ſed ſola ętas. xij. annorũ vel. xiiij. ſufficit. tunc enim bene intelligũr, niſi ſint furioſi, ſecundum Azo.

† *Quę ętas matrimoniis definiẽda, Plato dialog. 6. de legib. circa finem.*

In. 12. & 14. an. intelligere quis dicitur.

i *Vtor. Suam.* ſcilicet adultam.

k *Poteſt.* vt & C. de inter. ma. l.ſi tutor. & infra tit.j.l.ſenatuſcõſulto.& l.ſi quis tutor. § quãuis.Accurſius.

l *Oratio. Supplea-tur.* Not.ſupplere vbi deficit lex:vt ſupra de teſti. l.quæſitũ. Item not. ſi quid prohibetur,& id prohibetur, per quod peruenitur ad illud prohibitum: vt ſupra de pact. l.quod dictum.& infra de fideiuſſ.l.cum lex.& C.de na.li.l.legem. in fin. & C.de vſur.l.eos.in fin.& C.de vſur.rei iudi. l.ſi.in fi. & ſupra de peti. hered. ſed & ſi lege.§. item ſi rem. & ã. de mino. l.iij §. vtrum. Sed argu contra infra titu.j.l.ſi quis officij.Sed ibi eſt ſpes quòd erit matrimonium, licet hodie eſſe non poſſit. Item argu. contra ſupra de iud.ſed & ſi ſuſceperit.§.fina.& ſic econtra not. ſupra de iur.om.iud.l.ij.

filia nubendo efficiet dotem eſſe,condictionemq; extinguet,[a] quæ[b] cauſa nõ ſecuta[c] naſci poterit, niſi fortè quis proponat ita dotem patrem pro emancipata filia dediſſe, vt ſi nuptiis non conſentiret:[d] vel contractis vel non contractis repeteret quæ dederat. tunc enim habebit repetitionem.

Sponſalia conſenſu filia contrahuntur: quæ filia patri conſentire debet, licet contradicere poſſet, ſi haberet iuſtam cauſam cõtradicendi.h.d.iſta.l.cum.d.ſeq.Bald.

XII. VLPIANVS libro ſexto-decimo Digeſtorum.

SPõſalia,ſicut[e] nuptiæ,cõſenſu contrahentiũ fiũt: & ideo ſicut nuptiis ita ſponſalibus filiamfamilias cõſentire oportet.

XIII. VLPIANVS libro Singulari de Sponſalibus.

SEd quæ patris voluntati nõ repugat, conſentire intellegitur.[f] Tunc autem ſolum diſſentiendi à patre licentia filiæ conceditur, ſi indignum moribus,vel turpem ſponſum ei pater eligat.[g]

XIIII. PAVLVS libro quinto ad Edictum.

FIlioſamilias diſſentiente,ſpõſalia nomine eius fieri non poſſunt.

XIIII. MODESTINVS libro quarto Differentiarum.

IN ſponſalibus contrahendis ætas † contrahentium definita non eſt, vt in matrimoniis.[h] Quapropter & à primordio ætatis ſponſalia effici poſſunt, ſi modò id fieri ab vtraq; perſona intellegatur:id eſt ſi non ſint minores,quàm ſeptem annis.

XV. IDEM libro Singulari de Enucleatis Caſibus.

TVtor factã pupillam ſuam[i] nec ipſe vxorẽ ducere, nec filio ſuo in matrimonio adiungere poteſt.[k] Scias tamẽ quod de nuptiis tractamus,& ad ſponſalia pertinere.

Cum aliquid prohibetur, videtur eſſe eo ipſo illud prohibitum, per quod peruenitur ad illud. Et quando aliquid permittitur, videtur eſſe omnia permiſſa per quæ peruenitur ad illud: vt.l.ad rem mobilem. & l.ad legatum. ſupra de procura. & l.2. ſupra de iuriſ.om.iudi. Baldus.

XVI. VLPIANVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

ORatio imperatorum Antonini & Commodi, quæ quaſdam nuptias in perſonam ſenatorum inhibuit, de ſponſalibus nihil locuta eſt: rectè tamen dicitur, etiam ſponſalia in his caſibus ipſo iure nullius eſſe momenti, vt ſuppleatur[l] quod orationi deeſt.

Sponſus debet expectare ſponſam etiam vltra quadriennium, ſi iuſta & neceſſaria cauſa interueniat. Bartolus.

XVII. GAIVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

SAepe iuſtæ ac neceſſarię cauſæ non ſolũ annum vel biẽnium, ſed etiã triẽnium & quadriennium & vlterius trahũt[m] ſponſalia:veluti valetudo ſponſi, ſponſævę, vel mortes parentium, vel capitalia crimina, aut longiores peregrinationes,quę ex neceſſitate[n] fiunt.

Sponſalia poſſunt contrahi inter præſentes, vel abſentes, per nuntium, vel per epiſtolam. Baldus.

XVIII. VLPIANVS libro ſexto ad Edictum.

IN ſponſalibus † conſtituẽdis parui refert,per ſe & corã, an per internuntiũ,vel per epiſtulam,[o] an per aliũ hoc factũ ſit.[p] & ferè plerũque cõditiones interpoſitis perſonis expediũtur.

† *Cõcer. ſtru. in c. nec il- lud 30. q. 5. text. in ca. ex parte extra de conuer. cõiuga.*

DE RITV NVPTIARVM.†

TITVLVS II.

I. MODESTINVS libro primo Regularum.

NVptiæ ſunt cõiunctio maris & fœminæ, & cõſortiũ omnis vitæ: diuini[q] & humani iuris communicatio.

II. PAVLVS libro trigeſimo-quinto ad Edictum.

NVptiæ conſiſtere non poſſunt, niſi conſentiant omnes,id eſt qui coëunt,quorũmque in poteſtate[r] ſunt.

Inter fratres cõſobrinos nuptiæ cõtrahuntur, etiã ſi ſolus cõſenſus interuenerit. Bal.

III. IDEM libro primo ad Sabinum.

SI neptem ex filio, & nepotẽ ex altero filio in poteſtate habeã, nuptias inter eos me ſolo[s] auctore contrahi poſſe Põponius ſcribit:& verum eſt.

Nuptiæ imperfectæ propter defectum ætatis contractæ, adueniente legitima ætate perficiuntur. Bald.

IIII. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

MInorem† annis duodecim nuptam, tunc legitimam vxorem fore, cum apud virum expleſſet duodecim annos.[t]

† *In hũc titulũ Alex. ab Alex. lib. 1. Gem. dier. ca. 24. vbi diffuſè diuerſos in cõtrahendis nuptiis gentium mores declarat. Idem etiam li. 2. ca. 5.*

I *Nuptiæ ſunt. Diuini.* quia eiuſdẽ ſectæ, vt ambo Iudæi, vel chriſtiani:vt C.de Iudæ.ne quis.& l.nemo. & C.de cri. expil.her. l. aduerſus. religionis tamẽ diuerſitas nõ impedit, cum ſint eiuſdẽ ſectę:vt C.de epi.audi. ſi legibus.Itẽ humano iure cõmunicant,quia eiuſdem fori ethcitur vxor cũ foro viri: licet aliud ſit in concubina: vt.ĩ.de iudi. l.exigere. & .j. ad muni. l.de iure.in fin.Accurſius.

r *Nuptia. In poteſtate.* niſi ſint furioſi, vel ab hoſtibus diu capti,vnde cõſentire non valent: vt infra eodem. l.ſi nepos. in fin.Accurſius.

s *Si neptem. Me ſolo.* non ergo oportet conſentire patrem nepotis, vt hic. Sed contra.j.eo. l.oratione.§. j.Sol. hic cõſobrinam, ibi extraneã ducebat. vel hic erat mortuus vel furioſus pater huius nepotis: vt.j. eod. l.ſi nepos.Accurſius.

† *Concer. cũ hac.l.e. puberes. extra de deſpon. impu. & c. vnicum eo. titu. li. 6.*

t *Minorem. Duodecim annos.* adeo etiã vt ſi ante poſſit cognoſci, non tamen ſit

vxor,

Aetas nuptiis vt cognatio impedimentum præſtat.

vxor,ſecundum Io.quia ætas vt cognatio præſtat impedimentum nuptiis. Sed arg.contra infra de verb. obli.l. continuus.§. cum ita.ſecundum Azo.

M*Vlierem.*]C*ASVS.* Mulier Berta erat vxor mea p verba de futuro:miſi p ea literas,& venit ad domum meã. præſumitur iam vxor. ſed ſi ipſa pro me miſit, & ego iui ad eius domũ, non præſumitur vxor: nam mulier ſponſa ad domum ſpõſi frequẽter vadit vt vxor: ſed homo ad domũ ſponſæ non ſic vadit vt vir. primum probat tali ſimili,quia quidã Cinna contraxit cum Berta ſponſalia de futuro. tandem miſit pro ea,& ipſa iuit ad domũ ſpõſi,& ſponſus cœnauit ſecũ,& iuit forte ſpatiatũ, & cecidit in flumen, & periit. quæritur an ſit lugendus ab ea vt vir. Et dicit ꝙ ſic.eſt ergo ipſa vxor prẽſumptione iuris,& repetit dotem,& tamẽ eſt virgo.h.d. cũ duabus.ll.ſeq. Viuianus.

Verba de futuro prolata, matrimonium inducunt,ſi mulier ducatur ad domum viri. ſecus ſi vir vadat ad domum vxoris. hoc dixit ipſa not.lex. Bartolus.

V. IDEM libro quarto ad Sabinum.

MVlierem abſenti per literas eius[a] vel per nuntium poſſe nubere placet,ſi in domũ eius deduceretur.eã verò quæ abeſſet, [b] ex literis vel nuntio ſuo duci à marito non poſſe. [c] deductione [d] enim opus eſſe in mariti nõ in vxoris domũ,quaſi in domicilium matrimonij.

VI. VLPIANVS libro trigeſimoquinto ad Sabinum.

DEnique Cinna ſcribit:Eũ qui abſentem [e] accepit vxorem,deinde rediens [f] à cœna,[g] iuxta Tiberim periſſet: ab vxore lugendum reſponſum eſt: [h]

VII. PAVLVS libro ſingulari ad legem Faleidiam.

IDeoq; poteſt fieri, vt in hoc caſu aliqua virgo & dotem, & de dote habeat actionem.

VIII. POMPONIVS libro quinto ad Sabinum.

LIbertinus libertinam matrem aut ſororem vxorem ducere non poteſt,quia hoc ius moribus † non legibus introductum eſt.

Furioſi conſenſus non requiritur.hoc dicit not.lex. Baldus.

IX. VLPIANVS libro viceſimoſexto ad Sabinum.

SI nepos vxorem velit ducere auo furente, omnimodo patris auctoritas erit neceſſaria. ſed ſi pater furit,auus ſapiat:ſufficit [i] aui voluntas.

Patre ab hoſtibus capto,vel abſente, filii poſſunt libere matrimonium contrahere cũ tali cuius conditionem pater non eſſet repudiaturus.h.d. vſq; ad.l.ſi qua mihi. Bal.

Is cuius pater ab hoſtibus captus eſt,ſi nõ intra trienniũ reuertaꝛ,vxorem ducere [k] poteſt.

X. PAVLVS libro trigeſimoquinto ad Edictum.

SI ita pater abſit,vt ignoretur vbi ſit,& an ſit:quid faciendum eſt,meritò dubitatur. Et ſi triennũ effluxerit poſtquam apertiſsimè fuerit pater ignotus vbi degit,& an ſuperſtes ſit:non prohibentur liberi eius vtriuſque ſexus matrimonium vel nuptias legitimas cõtrahere.

XI. IVLIANVS libro ſexageſimoſecundo Digeſtorum.

SI filius eius qui apud hoſtes eſt,vel abſit,ante triennium captiuitatis vel abſentiæ patris vxorem duxit,vel ſi filia nupſerit:puto rectè matrimoniũ vel nuptias contrahi:dũmodo eam filius ducat vxorem,vel filia tali nubat,cuius cõditionẽ certũ ſit [l] patrem non repudiaturum.

Non vitiatur matrimonium licet perueniat ad eum caſum à quo incipere non poteſt. Baldus.

XII. VLPIANVS libro viceſimoſexto ad Sabinum.

SI qua mihi vxor fuit,deinde à me repudiata nupſit Seio, quem ego poſtea adrogaui:nõ ſunt nuptiæ inceſtæ. [m] Inter me & ſponſam patris mei nuptiæ cõtrahi non poſſunt: quãquam nouerca mea non propriè dicatur. Sed & per contrarium ſponſa mea patri meo nubere non poterit, quamuis nurus non propriè [n] dicatur. Si vxor mea poſt diuortium alij nupſerit, & filiam ſuſceperit: putat Iulianus hanc quidẽ priuignam non eſſe, verùm nuptiis eius abſtinendum. [o] Adoptiuæ ſororis filiam poſſum vxorẽ ducere. cognata enim [p] mea non eſt filia eius: quia auunculus nemo fit [q] per adoptionẽ.l.per adoptionẽ.§.amitã. Rñ.nemo fit ſcilicet ſic p ſororem adoptatã tãtum:vt inſti.eodem.§.eius vero.ſed alio modo ſic:vt ſi habeo filiã legitimam,vel naturalem,& ex ea nepotẽ, & cũ nepotẽ adopto in nepotem quaſi ex filio,cum aliàs non ſit in poteſtate mea:vt inſti.de pa.po.§.finali.& poſtea adopto aliquã in filiũ,vel aliquã in filiam:iſte vel iſta,filius vel filia,erit auũculus & matertera ad illũ nepotẽ,ſaltem quo ad hoc vt nuptię impediãtur.& hoc ideo,quia mihi eſt factus nepos agnatus,& filiꝰ vel filia:ſimiliter ergo & inter ſe:vt.j. de ſuis & le. here.l. poſt conſanguineos.§.paruti.& de gradi.cog.l.non facile §.j.in fine. Item ſi habeo duas filias,& extraneum nepotem quaſi ex altera natum adopto: altera filia erit matertera adoptato. nec video cur non poſſim adoptare nepotem quaſi ex filia,cum poſſim & ſi non habeo filium filiã:vt vt inſtit.de adop.§.licet. & ſupra de adop.l.adoptare.& l.ſi pater.§.qui duos. Accurſius.

Adoptiui.

B

C

D

† Hunc locum explicat Alciatus lib. Parerg.4. ca. 21.

a *Per literas eius.*ſcilicet viri. & eſt ſenſus huius.l.vt maritus per nuntium ſuum vel per literas vxorem ducere poſſit.mulier autẽ per ꝓprium nuntium nubere non poteſt.ipſam enim in domum mariti duci oportet,& eo ipſo ſponſa præſumitur vxor facta,ſi aliud non liqueat.vir autem nõ eo ſolo factus dicitur,quòd ad ſpõſę domum ierit, cum ad eã quæ ſæpius contingũt, iura aptentur,ſecundũ R.vt ſupra de legi. & ſenatuſc.l.nam ad ea.

b *Quæ abeſſet.*ſcilicet à domo mariti, & ſua. Azo.

c *Non poſſe.* vt ſit vxor antequã in domũ mariti peruenerit: licet ipſe vadat ad domum vxoris.

d *Deductione.*ſcilicet vt ea ſit ſufficiens nuptiarum teſtimonium.

e *DEnique. Abſentem.* per ſuos enim amicos fecit eam in domum ſuam deduci:vt ſupra.l.proxi.

f *Rediens.*ad militiam forte, vel ad aliquod negotium quod aggreſſus fuerat.vel alibi cœnauerat,& ad domum veniebat.

g *A cœna.* in domo viri celebrata,ſecundum primam.

h *Reſponſum eſt.* licet corpus eius non compareat:vt.ĩ. de his qui not.infa.l.ſi.in fin. Accurſius.

Furioſi cõſenſus ſ adeunda hereditate non requiritur.

i *SI nepos. Sufficit.* non ergo furioſi auctoritas requiritur:ſicut nec in hereditate adeunda:vt.j.de acqui.here.l.cum heres. & dotem filia repetere:vt.j.ſoluto ma l.ſi cũ dotem.§.ſi ſoluto.

k *Ducere.* ſed & ante,ſi tamen talem & c.vt infra.l. proxi.&.l. ſi filius.in fi.

l *SI filius. Certum ſit.* id eſt non eſt veriſimile.

SI qua.]C*ASVS* in principio eſt planus.[*ADOPTIVAE.*] Pater meus adoptauit libertum,qui habet Titiam filiã.quæritur an ego poſsim Titiã filiã accipere?Et dicit quòd ſic. Videbatur autem contrariũ,quia ego ſum auũculus eius, vt videtur: ſed tamẽ dicit non eſſe verum:quia eis demũ efficior cognatus ciuilis p adoptionem, quibus efficior agnatus. ſed non efficior agnatus Titiæ:quia per fœminã ei attineo:ergo neque cognatus:& ſic poſſum accipere eam.Secundo dicit,quòd eadẽ ratione poſſum ducere in vxorem ſororẽ patris mei adoptiui,ſi nõ eſt nata eodem patre cum patre meo adoptiuo, ſed eadem matre tãtũ. ſi enim eodem:tunc eſſet agnata patri meo adoptiuo:& ſic eã accipere poſſem.Vi.

m *Inceſtæ.* putabſtur inceſtæ, quia res peruenit in eum caſum à quo incipere non poſſit: vt infra eodem.l. adoptiuus.Acc.

n *Non propriè.* impropriè autẽ ſic: vt ſupra de teſti.l. in legibus.& infra de gradi.l. ſeruꝰ. Accurſius.

o *Abſtinendum.* vt & inſti.eodem.§. ſi vxor. Accurſius.

p *Cognata enim.* hæc enim filia ſororis adoptiuæ,nec naturali nec ciuili iure mihi coniũgitur: vt inſtitut. eodem.§.eius vero.de naturali conſtat, item & ciuili: quia eam non adoptaui, nec pater meꝰ:& licet pater meꝰ matrem ſuam adoptauerat, non tamen cœpit patri meo neptis loco eſſe,quia in matris poteſtate non eſt filia: alioquin ſecus: vt inſtitu.de adop.§. illud. Item filia matri nõ eſt agnata. quod ꝓbatur, quia per nullum alium filius vel filia eſt matri coniũctus,niſi per ipſam matrem: ergo per fœmininũ ſexum.ergo non eſt agnata,ſed cognata. ergo nec patri adoptiuo per matrem. ergo nec mihi per patrem meum naturalem & legitimum.ergo per nullum.

q *Nemo ſit.* ſic ſecundũ Io.vt ſtatim dicetur. ſed ſi non ſit auũculus per adoptionem,quomodo matertera: vt.j.

a *Adoptiui*. qui me adoptauit.
b *Eodē patre*. quo fuit pater meus adoptiuus: quia illa demum debet mihi esse cognata, quę est patri meo naturali vel adoptiuo: vt supra de adop.l. qui in adoptionem. Accursius.
c *Si patrona. Tam ignobilis*. nam si nō esset ignobilis, libertinus posset accusari: vt C.e.l.iij. Accursius.
d *Prohiberi*. vt & argumen.j.eo. senatoris filia. restitui tamen nō potest contra eū: vt. C. qui & aduer. quos. l. finali. Accursius.
e *Adoptiuus. Vxor fuit*. vt argumētū supra eo.l. si qua. §. si vxor. & infra eodē.l. quinetiā. in principio. Sed contra. j. de grad. & adfin. l. iij. §. penul. Solu. vt ibi. Accursius.
f *Manumissus*. ārte manumissionē duplex erat ratio impedimenti, scilicet cognatio, & seruitus. post manumissionem vnum sublatū erat impedimentū, sed adhuc sufficit: vt infra de nup. §. illud certū.
g *Patrem*. s. verum.
h *Idem*. quod in cognatione. Accursius.
i *Sed in re dubia*. s. cū dubitatur an sit pater.
k *Duas*. i. non vna est sola nouerca &c.
l *Itaque*. à simili.
m *Proauia*. scilicet vxoris meæ. Ac.
n *Et proneptis*. id est filia vxoris nepotis ex alio viro.
o *Socrum* impropriè: vt. ii. eo. l. si qua. §. j.

Vxorem. CASVS. Vxor priuigni etiam eo mortuo nō potest nubere vitrico: & econtra vxor vitrici, eo mortuo, non potest nubere priuigno, vel marito priuignæ. Clara sūt sequētia. Vi.

a *Vide Hadrianū Cardinū in tit. de modis Latine loquēdi.*

p *Nec in manum*. s. contra quasi ad primū.
q *Oratione. Quam*. scilicet oratione. sed hodie hoc corrigitur: vt in authen. vt liber. decætero. §. si quis. col. vj.
r *Consentire debet*. sed contra supra. e. l. iij. Solu. vt ibi. Item argumē. contra instit. de adop. §. sed ex contrario.
s *Sufficit*. nā mulieris oportet accelerari nuptias, ne quid committat turpe. Ac.
t *Reiici contrarium*. idē

tionem. Et eæ demum cognationes cōtrahuntur in adoptionib⁹, quæ legitimæ essent, id est quæ agnatorū ius haberēt. Pari ratione & sororem patris mei adoptiui[a] possum ducere, si nō fuit eodem patre[b] nata.

XIII. IDEM libro trigesimo quarto ad Sabinum.

SI patrona tā ignobilis[c] sit, vt ei honestæ sint vel saltem liberti sui nuptiæ: officio iudicis super hoc cognoscentis hæ prohiberi[d] non debent.

Filius adoptiuus non potest vxorem ducere eam quæ fuit vxor patris sui, etiam si sit emancipatus. Item sufficit alium virum fuisse quo ad nuptias impediendas. Baldus.

XIIII. PAVLVS libro trigesimoquinto ad Edictum.

ADoptiuus filius si emancipetur: eam quæ patris adoptiui vxor fuit,[e] ducere nō potest: quia nouercæ locum habet. Item si quis filium adoptauerit, vxorem eiusdem (quę nurus loco est) ne quidem post emancipationē filij ducere poterit: quoniam aliquando nurus ei fuit. Seruiles quoque cognationes in hoc iure obseruandæ sunt. igitur suam matrem manumissus[f] non ducet vxorem. Tantumdem iuris est & in sorore, & sororis filia. Idem econtrario dicendum est, vt pater filiam non possit ducere, si ex seruitute manumissi sint, etsi dubitetur patrem[g] eum esse. Vnde nec volgo quæsitam filiam pater naturalis potest vxorem ducere: quoniam in contrahendis matrimoniis naturale ius & pudor inspiciendus est. Contra pudorem est autem filiam vxorem suam ducere. Idem[h] tamen quod in seruilibus cognationibus constitutum est, etiam in seruilibus adfinitatibus seruandum est: veluti vt eam quæ in contubernio patris fuerit, quasi nouercam, non possim ducere: & contra eam quæ in contubernio filij fuerit, patrem quasi nurum non ducere. æquè nec matrem eius, quam quis in seruitute vxorem habuit, quasi socrum. Cum enim cognatio seruilis intellegitur, quare non & adfinitas intellegatur? Sed in re dubia[i] certius & modestius est huiusmodi nuptiis abstinere.

Videtur velle, quòd appellatione nurus non contineatur proneptis: & eadem modo de socru, nouerca, & priuigna: nisi quantum ad hanc causam, scilicet ad impediendum matrimonium: vt hoc text. ibi, sed quod ad hanc causam. sed in contrarium videtur veritas, de quo habuisti in l. 1. in fi. cum l. sequenti, supra de postulan. Baldus.

Nunc videamus quomodo nouerca, & priuigna, & socrus, & nurus intellegantur: vt sciamus quas non liceat ducere. Quidam nouercam per se patris vxorem, & nurum filij vxorem, & priuignam vxoris ex alio marito filiam intellegunt. sed quod ad hāc causam, verius est nec aui vxorem nec proaui duci posse. Duas[k] ergo vel plures nouercas ducere non poterit. Non mirum. Nam & is qui adoptiuus est, nec naturalis patris nec adoptiui vxorē ducere potest. Sed & si plures vxores pater habuerit, nullam earum ducere possum. Itaque[l] socrus appellatione non tantùm vxoris meæ mater, sed & auia & proauia[m] intellegitur, vt nullam earum ducere possim. Nurus quoque appellatione non tantùm filij vxor, sed & nepotis & pronepotis continetur: licet quidam has pronurus appellent. Priuigna quoque non solùm ea mihi intellegitur, quæ vxoris meæ filia est, sed & neptis & proneptis:[n] vt nullam earum ducere possim. Item eius matrem quam sponsam habui, non posse me vxorē ducere Augustus interpretatus est. fuisse enim eam socrum.[o]

XV. PAPINIANVS libro quarto Responsorum.

VXorem quondā priuigni, coniungi matrimonio vitrici non oportet: nec in matrimonium[p] * cōuenire nouercam eius, qui priuignæ maritus fuit. * *Vulg. in manum.*

XVI. PAVLVS libro trigesimoquinto ad Edictum.

ORatione diui Marci cauetur, vt si senatoris filia libertino nupsisset, nec nuptiæ essent. quam[q] & senatusconsultum secutum est. Nepote vxorē ducente & filius consentire debet.[r] Neptis verò si nubat, voluntas & auctoritas aui sufficiet.[s] Furor cōtrahi matrimoniū non sinit, quia consensu opus est: sed rectè contractum[t] non impedit.

Ista lex in sui principio ponit summarium. Baldus.

XVII. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

PEr adoptionē quæsita fraternitas eousq; impedit nuptias, donec manet adoptio. ideoque eā quam pater meus adoptauit, & emancipauit, potero vxorē ducere. Aequè & si me emancipato illā in potestatē retinuerit, poterimus iungi matrimonio. Itaque volenti generū adoptare, suadetur vt filiā emancipet.* Similiter suadetur ei qui nurum velit adoptare, vt emancipet filiū. Amitam quoq; & materteram, item magnā quoque amitam & materterā magnam prohibemur vxorē ducere: quāuis magna amita & matertera quarto gradu[u] sint. Vtique autem amitā* & amitam magnā prohibemur vxorem ducere, etsi per adoptionem[x] nobis coniunctæ sint. * *Fle. emā para.* * *materterā magnā, &c.*

XVIII. IVLIANVS libro sextodecimo Digestorum.

NVptiæ inter easdem personas nisi volentibus parentibus renouatæ, iustæ non habentur[y].

Filia

A *gna: nisi quantum ad hanc causam, scilicet ad impediendum matrimonium: vt hoc text. ibi, sed quod ad hanc causam. sed in contrarium videtur veritas, de quo habuisti in l. 1. in fi. cum l. sequenti, supra de postulan. Baldus.*

in sponsalibus: vt. ii. titu. j. furor. Accursius.

u *Per adoptionem. Quarto gradu*. s. remoto. quod ita probatur: ego cum matre mea sum in primo, mater mea cum matre sua in secūdo, & mater matris cum sua matre in alio, & illa cum sorore aui in alio, ergo ego sum in quarto cum sorore auiæ meæ, quia vno gradu magis q̄ mater mea ab ea distō. Accursius.
x *Etsi per adoptionē*. hoc est contra supra eo. l. si qua. §. adoptiuę. Sol. vt ibi.

Nuptia. CASVS. Cōtraxit matrimonium filius meus cū liberta me cōsentiente. item diuertit postea me consentiēte. dicit quòd non potest ei reconciliari, nisi me consentiente.
y *Non habentur*. vt. ii. e. l. ij. & C.e.l. si vt ponis. Accursius.

Patris officiũ eſt filias dotare.

a QVi libros. *Et dotare.* eſt enim paternum officium dotare filias:vt.C.de dotis promiſ.l.h.§.vtramque.

Malũ facere videtur, qui ad bonum non ſtudet.

b *Non quærit.* Not.facere videtur malũ,qui non ſtudet ad bonũ:vt arg.j.de reg.iur.l qui nõ facit.&.j. de libe. agno.l. necare.& de re mili.nõ omnes.§.qui captus.&.l.omne.§.h. Ac.

c *Ciendum eſt. Coſtat.* vt.C.eo.in copulandis.Accurſius.

d NOn cogitur. vt.ij. tit.j.l.filio. Ac.

**Vulgo incipit, Qui liberos quos hab.&c.*

e *Si pater. Sui arbitrii eſſet.* cogitur à patre filius, vt cõſentiat: ſicq; erit matrimoniũ: vt.j.de tutel.l.ij.§. idẽ Caſsi⁹.Accurſi⁹. *ADDITIO.* Intellige iſtã glo.quãdo propter reuerẽtiã patris filius cõſentit:non autem intelligas q̃ interceſſerit verus metus,quia tunc matrimoniũ eſſet nullum:vt in.l.ſi mulier.ĩ. qđ met.cau.& not. extra quod met⁹ cauſa.c.

**divi Seueri & Marci.vel,divi Antonini & Cõmodi: vt.l.60.j. eo. Anto. Aug. ad Modeſt.*

abbas.& de ſpõſa.c.cũ locũ.ſecundũ Bal.hic.

f *Matrimonium.* nihilo minus.

g *Inuitos.* hic volens autem fuit,aliàs nõ valeret: vt hic &.C.e.l. nec filium. Accurſius.

h *Maluiſſe hoc.* quàm odiũ patris incurrere. non autem dicas metũ adhibitum: vt.ĩ.quod met.cau.l. ſi mulier.§. ſi dos. Accurſius.

i LEge Papia. *Senatores.* ſed hodie etiam ſenatores: vt in auth.vt lib. decætero. §.ſi qs.col.vj.ſed vtrũ libert⁹ cũ fœmina excelſæ dignitatis poſsit hodie contrahere,nec eſt expeditũ hodie. Ac.

In libera.]*CASVS.* Quædam mulier libera honeſta fœmina ſtabat mecũ in forma vxoris.hęc autem mihi vxor,& ego ſibi vir præſumor. Viuianus.

k *In libera mulieris.* honeſtæ,ſecundũ Io.vt.j. de cõcubi.l.in concubinatu.§.j.Accurſius.

l *Intellegenda* niſi cõtrarium ſit ꝓteſtatur, vel q̃ ſit cõcubina,vel q̃ non ſit vxor: quod dic vt.d.l. ſ cõcubinatu. Et diſtingue plene cũ aliquis ad aliquã cõ ſuetudinẽ habet:aut ad eã quę eſt honeſtæ vitæ,& ingenuæ:aut ad eã quę eſt inhoneſtę. Primo caſu,aut proteſtatur q̃ loco cõcubinæ habet,aut tacet,aut q̃ nõ loco vxoris. Primo caſu eſt concubina : & ſecũdo vxor,fauore mulieris:vt hic,&.j. de cõcubi.l.in cõcubinatu §.j. tertio caſu nec vx[illegible],nec matrimoniũ, & ſic ſtuprũ eſt. Si aũt nõ vult eſſe vxor,eo caſu quãdo tacuit,vir nõ cõpellitur, & dicetur ſtuprũ.ſi vero inhoneſte vixit quãdoq;,at nũc honeſte viuit,licet non ingenua,& ſic ſola deſtinatione animi efficit cõcubina:vt.d.l.in cõcubinatu.in prĩ.&.l.ſeq.nõ vxor:vt hic in fine.Si inhoneſtè viuat,cũ nec matrimoniũ ꝓſumitur,ſtuprũ cõmittit:vt.C.ad.l.Iul.de adulte.ſi ea quę tibi.duo em̃ tantũ coit⁹ ſunt liciti ſecũdũ leges.ſ.cũ cõcubina,& vxore.alij omnes ſunt illiciti. ſecũdũ decreta vnus tantũ.ſ.cum vxore:cũ alia vero, fornicatio.Accur. *ADDITIO.* Cũ gloſ.dicat.ĩ. ibi,ſuaremulieris&c. die hoc verum de iure ciuili,ſed de iure canonico eſt ſecus,quia vxor non ꝓſumit̃,ſed eſt coitus illicitus:vt.xxx. q.v.ca.j.& no.per glo. in.c.illud.extra de ꝓſum.& in ca.ex parte. extra de reſti. ſpo.ſecundum Bal.

Filia poteſt cogere patrem officio iudicis, vt eam maritet, & dotem det. Bartolus.

XIX. MARCIANVS libro ſextodecimo Inſtitutionum.

CApite⁸ trigeſimoquinto legis Iuliæ,qui liberos quos habent in poteſtate,iniuria ꝓhibuerint ducere vxores, vel nubere,vel qui dotem dare nõ volunt:ex conſtitutione diuorum Seueri & Antonini per ꝓconſules præſideſque prouinciarum coguntur in matrimonium collocare, & dotare. ⁸ Prohibere autẽ videtur & qui conditionem non quærit. ᵇ

Curator datur rebus, nõ perſonæ. Bal.

XX. PAVLVS libro ſingulari ad Orationẽ diui Seueri⁹& Cõmodi.

SCiendũ eſt,ad officiũ curatoris[nõ] ptinere,nubat pupilla,an non:quia officiũ eius in adminiſtratione negotiorũ cõſtat. ᶜ & ita Seuerus & Antoninus reſcripſerũt, in hæc verba: Ad officiũ curatoris adminiſtratio pupillæ ptinet.Nubere autẽ pupilla ſuo arbitrio poteſt.

Circa iſtam.l. vide quod habetur in tex. & glo.in.c.1.extra de diffen. impub. quod eſt menti tenendum. Baldus.

XXI. TERENTIVS CLEMENS libro tertio ad legẽ Iuliam & Papiam.

NOn cogitur ᵈ filiusfamilias vxorem ducere.

XXII. CELSVS libro quintodecimo Digeſtorum.

SI patre cogente ducat vxorẽ,quam non duceret ſi ſui arbitrij ᵉ eſſet,contraxit tamen matrimonium, ᶠ quod inter inuitos ᵍ non contrahitur:maluiſſe hoc ʰ videtur.

XXIII. IDEM libro trigeſimo Digeſtorum.

LEge Papia cauetur, omnib⁹ ingenuis,præter ſenatores,ⁱ corumq; liberos,libertinã vxorem habere licere.

Conſuetudo ad liberam mulierem, inducit matrimonium. Baldus.

XXIIII. MODESTINVS libro primo Regularum.

IN liberæ mulieris ᵏ cõſuetũdine, non concubinatus,ſed nuptiæ intellegendæ ˡ ſunt,ſi nõ corpore quæſtum fecerit. ᵐ

XXV. IDEM libro ſecundo Regularum.

FIlius emancipatus ⁿ etiã ſine cõſenſu patris vxorem ducere poteſt,& ſuſceptus ᵒ filius ei heres erit.

XXVI. IDEM libro quinto Reſponſorum reſpondit,

REas ᵖ adulterij factas, nec ante ᑫ damnationẽ viuente marito vxores duci poſſe.

Quod ab initio non valet, tractu temporis conualeſcere. Baldus.

XXVII. VLPIANVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

SI quis in ſenatorio ordine agens,libertinam habuerit vxorem: ʳ quamuis interim vxor non ſit, ˢ attamen in ea conditione eſt,vt ſi amiſerit dignitatem,vxor eſſe incipiat. ᵗ

XXVIII. MARCIANVS libro decimo Inſtitutionum.

INuitam libertam vxorẽ ducere patronus non poteſt:

XXIX. VLPIANVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

QVod & Atticus Capito cõſulatu ſuo fertur decreuiſſe.hoc tamen ita obſeruãdũ eſt, niſi patronus ideo eam manumiſit, ᵘ vt vxorem eam ducat.

XXX. GAIVS libro ſecundo ad legem Iuliam & Papiam.

SImulatæ ˣ nuptiæ nullius momenti ſunt.

XXXI. VLPIANVS libro ſexto ad legem Iuliam & Papiam.

SI ſenatori ʸ indulgẽtia principis fuerit pmiſſum libertinam iuſtam vxorem habere,poteſt iuſta vxor eſſe.

Libertus à patrono arrogatus ingenuus eſt quo ad familiam, abſtinere tamen debet à nuptiis ſenatoriis. d. quod no. & tenementi. Baldus.

XXXII. MARCELLVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

SCiendum eſt libertinũ qui ſe ingenuo ᶻ dedit adrogandum, quamuis in eius familia ingenui iura ᵃ ſit conſecutus,vt libertinum tamen à ſenatoriis nuptiis repellendum eſſe.

Modicum intervallum temporis non inducit diuerſitatem actuum. b.d. facit ad.l. Marcius.ĩ.locati. Bartolus.

XXXIII. IDEM libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

Filius emancipatus, maior. xxv. ãnis: conſulitur tñ ei vt conſenſu patris faciat: vt C.e.l.viduæ.Ac.

o *Et ſuſceptus.* vt.j.de contra tabu.l.ij.§. ſi emancipatus.Ac.

REas.]*CASVS.* Vxor Titij de adulterio accuſata,& ꝓ hoc pri⁹ à viro repudiata, pẽdẽte accuſatione alij nubere nõ poteſt.

p *Reas.* i.accuſatas ſic C.ad leg.Iul.de adul.l, quãuis.§. i primis. Ac.

q *Nec ante.* nec poſt, cum crimine lenocinij teneatur qui duxit: vt C.ad leg.Iul.de adulte.l.cuſtitati. Ac.

r *Si qui. Vxorem.* de ſ.ẽto.Azo.

ſ *Non ſit.* de iure.Ac.

t *Incipiat.* quod ergo ab initio non valet, ex poſtfacto conualeſcit: vt &.C.ſi rẽſt. prouin. l.j.in fi.& arg.j.e. ſi q⁹ tutor.§.quid ergo.

Quod ab initio non valet, ex poſtfacto conualeſcit.

u QVod & Atticus. *Manumiſit.* vt & j.eo.l.matrimonij. Accurſius.

Simulata.]*CASVS.* Quidã cũ alia vxorẽ in prouincia haberet,contraxit cum iſta, vt ſic euaderet actionẽ ſtuprimõ valet matrimonium. Vivian⁹.

x *Simulata.* facit. C. plus valere quod agitur &c. Acc.

y *Si senatori.* facit.ĩ.de adop.adoptio. Ac.

z *Ciendum. Ingenuo.* patrono. alij eñ nõ poteſt:vt.ĩ. de ĩ ius voc.l.ſed & ſi.§.patrono.& ſupra de adop.l.ſi pater.in fi. Accurſius.

a *Iura.* hęc.ſ.vt neque patronus vel filius eius iure patronatus ſuccedere poſsint:item vt patronũ,vel eius ſobolẽ ſine venia in ius vocare poſsit:non tamẽ eſt ingenuus, vt ſenatorias põnas

nas ducere posſit:vt hic,& supra de stat.homi.l.fi.q̃ est contra.

a *Plerique interposito.* vt infra titu.j.quòd si non diuortium. & infra de re.iur.l.quod calore. Accursius.

b *Reddiderit.* Arg.institit.man.§.item si adhuc. Accursius.

Generali.]CASVS. Mãdaui Titio vt quærat filiæ meæ virũ. nõ per hoc poterit ipsa sine meo cõsensu contrahere cũ illo quẽ procurator ei laudauerit. [INTER PRIVIGNOS.]Ex prima vxore habui filiũ,vxor vero ex alio viro filiã.hi duo priuigni rectè iungũtur,& filij ex me& vxore mea nasciturі erunt fratres vtriq; priuigno. [FILIAM.]Berta filia senatoris nupsit libertoнõ valet matrimoniũ. sed si senator postea amisit dignitatem,& sic non est filia senatoris, certe nõ valet.nã quæsita &c. Viuianus.

† *Clo.i. in c. post translationẽ. extra de restitu. indicit hãc.l. in arg. quòd quis potest aliquem, potest postulare: & non econtra.*

c *Nõ fieri nuptias.* Nota argumentũ bonũ ad hoc,si capitulũ concessit alicui vt assignaret ecclesias : q̃ repsentãd⁹ sit capitulo,si ab eo fuerit institutus in Ecclesia,& secũdũ ratihabitionem capituli vel recusationẽ,valeat vel nõ valeat ĩstitutio. Ac.

d *Denuo.* bene dicit denuo.prius enim dissolutum fuit : quod ex eo apparet, quia constãte matrimonio hoc crimẽ intendi nõ potuisset:vt.C.ad leg.Iuliam de adul.l.crimẽ. Sed hodie contra per auth. ibidem positam.

e *Matrimoniũ.*si quoquo modo potest suã scientiam obumbrare: vt.C.ad leg.Iulium de adult.fine metu.Acc.

f *Habeant.*vt instit.de nupt.§.mariti. Ac.

g *Patris casus.*vt &.ĩ. de sena.l.filiã.& est ratio,q̃ filius nõ portat iniquitatẽ patris:vt ca. Iudęi.j.quæst.iiij.&.j. de pœ.l.crimẽ.sed sup⁹ casus confirmat matrimoniũ: vt.ĩ.eo. si quis in senatorio.& facit.j. de decu.l.ij.§.fi.Ac.

h *Filiusfamilias. Non contrahit.* vt nec quilibet alius:vt supra eo.l.ij. Accursius.

Tutor.]CASVS. Finita tutela non potest tutor adultã vxorẽ ducere,nisi pater sponsalia pri⁹ fecisset.

i *Conditione.*hac scilicet vt nubat tutori.Idẽ est si impetret à principe:vel si nubat post.xxv.annes redditis rationibus:vt.C. de inter.ma.l.fi patris.&.l.si tutor. Accursius.

Si quis.]CASVS Potestas p annũ non potest ducere in vxorẽ aliquã de iurisdictione sua,sed spõsalia p verba de futuro

PLerique opinantur,cum eadem mulier ad eundem virum reuertatur,id matrimoniũ idem esse. quibus adsentior,si non multo tempore interposito a reconciliati fuerint,nec inter moras aut illa alij nupserit, aut hic aliam duxerit, maximè si nec dotem vir reddiderit. b

Generale mandatum de nuptiis contrahendis non sufficit,nisi mandantis ratihabitio subsequatur. Baldus.

XXXIIII. PAPINIANVS libro quarto Responsorum.

GEnerali † madato quærendi mariti filiæfamilias,non fieri nuptias c rationis est. itaq; personam eius patri demõstrari qui matrimonio consenserit, vt nuptiæ contrahantur,necesse est. Ream adulterij,quã vir iure mariti postulauit,non prohibetur post abolitionem vxorem denuo d ducere. Sed & si non iure mariti ream postulauit:iure contractum matrimonium e videbitur. Inter priuignos contrahi nuptiæ possunt, etsi fratrem communem ex nouo parentium matrimonio susceptum habeant. f Filiam senatoris,nuptias libertini secutam,patris g casus non faciat vxorem. nam quæsita dignitas liberis, propter crimen patris auferenda non est.

XXXV. IDEM libro sexto Responsorum.

FIliusfamilias miles matrimonium sine patris voluntate non contrahit. h

XXXVI. PAVLVS libro quinto Quæstionum.

TVtor vel curator adultam vxorem ducere nõ potest, nisi à patre despõsa destinatáve testamẽtó ve nominata cõditione i nuptiis,secuta fuerit.

XXXVII. IDEM libro septimo Responsorum.

LIbertum curatoris puellæ prohiberi oportet vxorem eandem ducere.

In prouincia quam quis administrat, sponsalia contrahere potest, vxorem autem ducere non potest,quia veterem sponsam.potest tamen suas filias nuptui tradere. Bal.

XXXVIII. IDEM libro secundo Sententiarum.

A SI quis officiũ in aliqua prouincia administrat,inde oriundam vel ibi domicilium habentem vxorẽ ducere non potest, k quamuis sponsare nõ p̃hibeatur: l ita scilicet,vt si post officium depositũ noluerit mulier m nuptias cõtrahere,liceat ei hoc facere,arris tantummodo redditis n quas acceperat.

B Veterem sponsam in prouincia quam quis administrat, vxorẽ ducere potest, & dos data non fit caduca Qui in prouincia aliquid administrat, in ea prouincia filias o suas in matrimonium collocare,& dotem constituere non prohibetur.

XXXIX. IDEM libro sexto ad Plautium.

SOroris proneptem non possum ducere vxorem, quoniam parentis p loco ei sum. Si quis ex his quas moribus prohibemur vxores ducere, duxerit,incestum dicitur committere.

C XL. POMPONIVS libro quarto ex Plautio.

ARisto respondit, priuignæ filiam non magis vxorem duci posse, quàm ipsam priuignam.

Licet concubinatus de iure ciuili sit licitus:tamen illa quæ stat pro concubina,non dicitur honesta mater familias. Bal.

XLI. MARCELLVS libro vicesimosexto Digestorum.

PRobrum * intellegitur etiã in his mulieribus esse,quæ turpiter viuerent, volgóque quæstum facerent,etiam si non palam. q Et si qua se in cõcubinatum alterius quàm patroni tradidisset,matrisfamilias honestatem non habuisse dico.

D *Circa nuptias contrahendas non solum tigor, sed etiam aquitas inspicitur. Bald.*

XLII. MODESTINVS libro singulari de Ritu Nuptiarum.

SEmper in coniunctionibus non solum quid liceat,r cõsiderandum est:sed & quid honestum sit.s Si senatoris filia, neptis,proneptis,libertino , vel [ei]qui artẽ ludicrã exercuerit, cuiúsve pater matérve id fecerit,nupserit:nuptiæ non erunt.

k *Non potest.* & si fecit,non valet matrimonium : vt infra de dona.inter vi.& vxo l.iij.§.videamus. Acc.

l *Non prohibeatur.* sic &.ĩ.de his qui no.infa.l.solent.§ j.Ac.

m *Mulier.*q̃ prius fuerat sponsa q̃ administraſſet,& durãte volũtate postea duxit quãdo administraret. qd non placet:vt.j. in fi.l. Sed dic q̃ sic durante matrimonio.Vel referas ad p̃xim⁹ dictũ, vt si desponsasset in ipsa administratione , potest si vult postea ratũ habere.& si nõvult,nõ cõpellit mulier:vt hic, &.C.e.l.& si contra.

n *Reddiris.*ſ.spõte sua. nec em cogitur: vt.C. si rec.,puin.l.j.quæ est contra. Vel distingue, verum minacé seruore adhibuit, an nõ:vt.C. si quacũq; præ.l.j. vel melio hic cũ ipsa postea contraxit cum alio. alioquin contra. Ac.

o *Filias.*Cur ergo in filio nõ idẽ,vt ei vxorem ducẽti cõsentiat vt.j.eo.l.qui in p̃incia.& arg. C.de inter. ma.si tutor. Itẽ facit.j. e.l.libertum.§.fi.

p *Ororis. Parentis.* vt ĩfli.e.§.fratris.Ac.

Stuprum.]CASVS. Mulier committit stuprum si turpiter viuit,& quæstũ facit palã,vel non palã. Itẽ ea quę alterius cõcubina quàm patroni fuerit,iã nõ est honesta , nõ tamẽ dicit eã stupriũ cõmittere. Viuianus.

q *Etia si non palã.*intellige in coniugata.aliàs videtur contra.C. de adul.l. quæ adulteriũ.& facit.j. ad.l. Iul. de adult.l.si vxor. Ac. **Vulg. Stuprum.*

Emp.]Pone exẽplũ vt.ĩ.eo.l. si qua.§.j. r *Quid liceat.*ſ.de iure stricto. Accursius.

s *Honestum sit.*l.de æquitate:vt.ĩ.de reg.iu. l.semper.& pone exẽplũ.ĩ.e.l. si qua mihi. §.si vxor. Ac.

Palam.]CASVS. Senator non potest contrahere cum ea quæ palam facit quæstũ.nũc ergo exponit quæ dicantur palã fecisse.[SENATVS.] Senator nõ potest ducere vxorem dãnatam in publico iudicio illo quo cuilibet de populo accusare licet.Secũdo dicit,q̃ ea quæ est damnata de calumnia causa publici iudicij,vel de prævaricatione de publico iudicio,non videtur dãnari.Tertio,quòd ea quæ est deprehensa in adulterio, habetur p̃ damnata de publico iudicio. Cætera plana sunt.Vi.

Palam.

a *Palam.* lex iſta cum ſuperiori tertia continuatur. Accurſius.
b *Lupanario ſe proſtituit.* locus meretricibus deſtinatus ad hoc ſolum, vt ſui formam venalem exhibeant. Accurſius.
c *Adſolet.* id eſt ſolitum eſt.
Taberna quid ſit.
d *Taberna.* Taberna eſt locus vbi comeſtibilia venduntur, & comedẽtes recipiuntur, non ad cubandum, vel ad equos ſtabulandos, ſed ad comedendũ tantum. at caupona vbi etiam aduenæ & ad comedendũ & ad cubandum, non ad ſtabulandum. Item ſtabulũ dicitur locus ille qui tantum equos recipit. Sed quid ſi quis hęc omnia facit, cur magis caupo q̃ ſtabularius vel tabernarius vocabitur?
e *Vel qua alia.* ſ. taberna, vel domo. Accur.
f *Palam.* aliter accipitur. ĩ. de teſta. l. heredes. in prin. Accur.
g *Committit.* cum delectu. Accurſius.
h *Vicem.* id eſt morẽ. ſic. C. ad leg. Iul. de adulte. l. ſi ea quæ.
i *Et altero.* ſcilicet tantum.
k *Intermiſſa eſt.* huiuſ modi enim intermiſſiones non proſunt, nec nocent: vt argu. ĩ. de adqui. poſ. l. iij. §. Nerua. &. ĩ. de ſolu. l. qui res. §. aream. Azo.
k *Intermiſſa.* niſi ſtatim mutauerit: vt. ĩ. de infa. l. pe. Accurſius.
l *Egit.* quę etiã nó poteſt ferre teſtimoniũ: vt. ĩ. de teſti. l. iij. §. vlt.
Paupertas malum non excuſat.
Et no. non parci malo ratiõe paupertatis. Sed ar. cõtra. C. de pat. qui fil. diſ. l. ij. &. ĩ. de excu. tu. l. paupertas.
m *Non minus.* immo magis, cum duo videatur facere delicta, ĩ ſe, & in alio: vt diximus. ĩ. de infa. l. imperator.
n *Proſtituunt.* accipiẽdo pecuniam à ſupratoribus: vel paciſcendo vt aliquam ſibi ſupponant. Idem & ſi ſine pecunia hoc faciant ex conſuetudine: vt. ĩ. de his qui no. infa. l. athletas. §. ait prætor. & ĩ. e. l. Octauenus. Sed an idem ſi ſemel tantum, non ex conſuetudine, vel lucri cauſa, aliquis vel aliqua aliam ſupponat? Accurſius.
o *Poteſtas.* vtpote ſi eſſet infamis.
p *Nõ videtur.* Sed hoc qualiter eſſe poteſt, cũ calũniator publico iudicio accuſaſ, ſcilicet l. Iul. repe. &. l. Cor. de

Palam dicitur quæſtum facere illa quæ ſine diſtinctione perſonarũ ſe proſtituit. & non ſolum infamia notatur illa quæ præſentialiter modo facit, ſed etiam illa quæ iam fecit, licet modo facere deſierit. etiam prætextu paupertatis non excuſatur. Bartolus.

XLIII. VLPIANVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

PAlam[a] quæſtum facere dicemus nõ tantùm eam quæ in lupanario[b] ſe proſtituit, verum etiam ſi qua, vt adſolet,[c] in taberna[d] cauponia vel qua alia[e] pudori ſuo non parcit. *Palam*[f] autem ſic accipimus, paſſim, hoc eſt ſine delectu, non ſi qua adulteris vel ſtupratoribus ſe committit,[g] ſed quę vicem[h] proſtitutę ſuſtinet. Item quòd cum vno & altero[i] [ſe] pecunia accepta cõmiſcuit, non videtur palam corpore quæſtũ facere. Octauenus tamẽ rectiſsimè ait, etiã eam quæ ſine quęſtu palam ſe proſtituerit, debuiſſe his cõnumerari. Non ſolũ autem ea quæ facit, verùm ea quoq; quæ fecit, etſi facere deſiit, lege notatur. Neque enim aboletur turpitudo, quæ poſtea intermiſſa[k] eſt. Non eſt ignoſcẽdum ei quæ obtẽtu paupertatis turpiſsimam vitã egit.[l] Lenocinium facere non minus[m] eſt, q̃ corpore q̃ſtũ exercere. Lenas autẽ eas dicimus, quæ mulieres quæſtuarias proſtituũt.[n] Lenã accipiemus & eam, quæ alterius nomine hoc vitæ genus exercet. Si qua cauponã exercẽs, in ea corpora quæſtuaria habeat (vt multæ adſolẽt ſub prætextu inſtrumenti cauponij proſtitutas mulieres habere) dicendum hanc quoque lenæ appellatione contineri.

Senator nõ poteſt ducere in vxorem dãnam publico iudicio. Bald.

Senatus cẽſuit, non cõueniẽs eſſe vlli ſenatori, vxorẽ ducere aut retinere dãnatã publico iudicio, quo iudicio cuilibet ex populo experiri licet, niſi ſicui lege aliqua accuſãdi publico iudicio nõ eſt poteſtas.[o] Si qua calũniæ iudicio damnata ſit ex cauſa publici iudicij, & q̃ pręuaricationis dãnata eſt, publico iudicio dãnata eſſe nõ videtur.[p]

Deprehenſa in adulterio, efficitur infamis ſive poſt deprehenſionẽ ſequatur ſententia ſive non: etiam ſi ſequatur ſentẽtia abſolutoria, quia lex ipſum falſũ notat. Bal.

Quæ in adulterio[q] deprehẽſa eſt, quaſi publico iudicio[r] damnata eſt. Proinde ſi adulterij cõdẽnata eſſe proponatur:[ſ] nõ tantùm quia deprehenſa eſt, erit notata, ſed quia & publico iudicio dãnata eſt. Quòd ſi nõ ſit deprehẽſa, dãnata autẽ: idcirco notaſ, quia publico iudicio dãnata eſt. At ſi deprehenſa[t] quidẽ ſit, dãnata autẽ nõ ſit, notata erit. Ego puto & ſi abſoluta ſit poſt deprehenſionem, adhuc tamẽ notam illi obeſſe debere, quia verũ eſt eam in adulterio deprehẽſam: quia factum[u] lex, nõ ſentẽtiam notauerit. Non adiicitur hic (vt[x] in lege Iulia de adulteriis) à quo vel vbi deprehenſam. Proinde ſiue maritus ſiue quis alius deprehendiſſe proponatur, videtur notata. Sed & ſi nõ in domo mariti, vel patris ſui deprehenſa ſit, erit notata, ſecundum verba legis.

Lex Iulia prohibet ſenatorem, & deſcendentes ex eo per lineam maſculinã, nuptias vel ſponſalia contrahere cum liberta, vel cum ea, cuius pater vel mater artem ludicram exercuit: & econtra libertus, vel artem ludicram exercens: ſeu cuius pater vel mater artem ludicrã exercuit, prohibetur cum filia ſenatorũ, vel deſcendentium ex eo per lineam maſculinam, matrimonium cõtrahere. Bald.

XLIIII. PAVLVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

LEge Iulia ita cauetur: *Qui ſenator eſt, quíve filius, nepóſve ex filio pronepóſve ex filio nato cuius eorũ[y] eſt, erit: ne quis eorũ ſpõſã vxorémve ſciens dolo malo habeto libertinam, aut eam quæ ipſa, cuiúſve pater matérve artem ludicram facit, fecerit: néve[z] ſenatoris filia, neptíſve ex filio, pronептíſve ex nepote filio nato, nata: libertino, cíve[a] qui ipſe, cuiúſve pater[b] matérve artem ludicrã facit, fecerit: ſponſa nuptáve ſciẽs dolo malo eſto: néve quis eorum dolo malo ſciens ſponſam vxorémve eã habeto.*

Cum tractatur de odio: appellatione patris, vel matris, non comprehenditur auus, vel auia. Bald.

Hoc capite prohibetur ſenator libertinã ducere, cámve cuius pater matérve artem ludicram fecerit: item libertinus ſenatoris filiam ducere. Nõ obeſt auum & auiam artem ludicram feciſſe. Nec diſtinguitur, pater in poteſtate habeat filiã, nécne: tamẽ iuſtũ patrem intellegendum Octauenus ait: matrem, etiã ſi volgo cõceperit.[c]

A publica crimina: vt. ĩ. de publi. iud. l. j. Item prævaricationis crimen nonne quandoque publicum eſt, quandoque priuatum: vt. ĩ. de prævari. l. prævaricationis? Sed hæc quantum ad prohibitionem nuptiarum nõ videtur publico crimine damnata.

q *Quæ in adulterio deprehenſa eſt.* ſecus eſt in maſculo, ſecũdum Io. & aliàs etiam ſi deprehendatur, quia maior caſtitas, etiam ſecundũ mores hominum, exigitur in fœminis. *Maior caſtitas in fœmina quàm in maſculis exigitur.*

r *Publico iudicio.* an idẽ in quolibet publico iudicio? Reſpõdet Ioan. non.

ſ *Proponatur.* non tamen quia deprehenſa eſt, erit notata, ſed qa publico iudicio eadẽ damnata eſt.

t *Si deprehenſa.* Quid ſi non fuerit deprehenſa: cõmiſit tamen adulteriũ? Reſpon. infamis eſt, etſi probari nõ poſſit, quia factũ lex &c. ſed loã. contra. exigit enim deprehẽſionem.

u *Factum.* i. mulierẽ propter factum. i. commiſſum adulteriũ, non ſententiã iudicis: quia per eam fuit abſoluta.

x *Vt.* i. ſicut. Azo. & facit ad. §. ĩ. ad leg. Iul. de adul. l. nec in ea. & l. marito. Accurſius.

LEge Iulia.] CASVS. Duo dicit: Primo, quòd ſenator, vel ex eo deſcendentes, non accipiant vilẽ fœminã in vxorem. Secundo econtra, quòd filia ſenatoris, vel ex ea deſcendẽtes, nõ nubant vili homini. & dicit quę ſit vilis fœmina, & vilis homo. hoc capite diuidit reſponſa, & plana eſt. Viuia.

y *Cuius eorum.* id eſt quiſquis filius alicuius eorum eſt, vel erit.

z *Néve.* ſ. cauetur.

a *Cíve.* ducere ſcilicet prohibetur.

b *Pater.* ſcilicet eius quę nupſit filio ſenatoris: qui pater artem ludicram exercuit. Acc.

c *Conceperit.* arg. contra infra de verb. obli. l. iuſta. pater ergo naturalis vel iniuſtus nõ obeſt filię quo min' nubat filio ſenatoris: mater vero naturalis & iniuſta nocet: quia ſemper eſt certa, etſi vulgo cõceperit: pater verò is eſt, quem nuptię demõſtrant: vt. ĩ. de in ius vocan. l. quia.

Naturalis.

Item nihil reſet, naturalis[a] ſit pater, an adoptiuus.[b] an & is[c] noceat, qui antequam adoptaret, artem ludicram fecerit, atque ſi naturalis pater, antequam filia naſceretur, fecerit? & ſi huius notæ homo adoptauerit, deinde emancipauerit: an non poſsit duci,[d] ac ſi talis pater naturalis deceſsiſſet? Sed de hoc caſu[e] cõtrariam[f] legis ſententiam eſſe Pomponius rectè putat, vt eis[g] non connumeretur. Si poſtea[h] ingenuæ vxoris pater matérve artem ludicram facere cœperit, iniquiſsimum eſt dimittere eam debere: cum nuptiæ honeſtè contractæ ſint, & fortaſſe iam liberi procreati ſint. Planè ſi ipſa artem ludicram facere cœperit, vtique dimittenda erit. Eas quas ingenui cæteri prohibentur ducere vxores, ſenatores nõ ducent.[i]

Liberta nupta patrono, non poteſt diuertere eo inuito. Bald.

XLV. VLPIANVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

IN eo iure quod dicit,[k] *inuito patrono libertam quæ ei nupta eſt, alij nubere non poſſe*: patronũ accipimus (vt reſcripto imperatoris noſtri, & diui patris eius continetur) & eum qui hac lege emit, vt manumittat:[l] quia manumiſſa, liberta emptoris habetur. Qui autem iurauit ſe patronũ, hoc idem nõ habebit.[m] Ne is quidem debet habere, qui non ſuis nummis comparauit.

Planè ſi filiusfamilias miles eſſe proponatur, non dubitamus, ſi caſtrẽſis peculij ancillam manumiſerit, cõpetere ei hoc ius. eſt enim patronus ſecundũ conſtitutiones, nec patri eius hoc ius competit. Hoc caput ad nuptam tantùm libertam pertinet, ad ſponſam non pertinet. Et ideo inuito patrono nũtium ſpõſa liberta ſi miſerit, cum alio connubium habet. Deinde ait lex: *Inuito patrono*. Inuitũ accipere debemus eum, qui non cõſentit[n] ad diuortium. Idcirco nec à furioſo diuertendo, ſoluit ſe huius legis neceſsitate: nec ſi ab ignorãte diuorterit. Rectius enim hic inuitus[o] dicitur quàm qui diſſenſit.[p] Si ab hoſtibus patronus captus eſſe proponatur, vereor ne poſsit iſta connubium habere nubendo, quẽadmodũ haberet ſi mortuus eſſet. Et qui Iuliani ſententiam probant, dicerent non habituram connubiũ. Putat enim Iulianus durare eius libertæ matrimoniũ etiam in captiuitate, propter patroni reuerentiam. Certè ſi in aliam ſeruitutem[q] patronus ſit deductus: proculdubio diſſolutum eſſet matrimonium.

Illud quod dicitur de liberta nupta patrono, quòd eo inuito non poſsit alij nubere: habet locum in liberta communi. Bald.

XLVI. GAIVS libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

ILlud dubitationis eſt, an & qui cõmunem libertã[r] vxorem duxerit, ad hoc ius admittatur. Iauolenus negauit: quia non propriè videtur eius liberta, quæ etiam alterius ſit. Aliis contrà viſum eſt: quia libertam eius eſſe negari non poteſt, licet alterius quoque ſit liberta. Quam ſententiam plerique rectè[s] probauerunt.

Non ſeruatur honor illi, qui ſe in ſceleratam vxorem deduxit. Bald.

XLVII. PAVLVS libro ſecundo ad legem Iuliam & Papiam.

SEnatoris filia quæ corpore quæſtũ vel artem ludicram fecerit, aut iudicio publico dãnata fuerit, impune libertino nubit: nec enĩ honos ei ſeruaĩ, quæ ſe in tantum ſcelus* deduxit.[t]

XLVIII. TERENTIVS CLEMENS libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.

FIlio patroni in libertam paternam, eãdémque vxorẽ[u] idem iuris quod ipſi patrono daretur, ex ſententia legis accommodatur. Idémque dicendum erit & ſi alterius patroni filius viuo altero libertam eorum[x] vxorem duxerit.

In actu quem quis facit cõtra legem, non habet beneficium legis. Bald.

Si ignominioſam libertã ſuã patronus vxorem duxerit: placet, quia contra legem[y] maritus ſit, non habere eum hoc legis beneficium.

In eo quod aſſignatur vni ex libertis: nihil iuris habẽt alii liberti. h. d.

Si vni ex filiis adſignatam, alter vxorem duxerit, non idem ius, quod patrono tribuendum. Nihil enim iuris habebit, quia ſenatus omne ius libertorum adſignatorum ad eum tranſtulit,[z] cui id pater tribuit.

Licet minoribus, quod non licet maioribus: non econtra. h. d.

XLIX. MARCELLVS libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

OBſeruandum[a] † eſt, vt inferioris gradus homines ducãt vxores eas quas hi qui altioris dignitatis ſunt, ducere legibus propter dignitatem prohibentur.[b] at contra, antecedentis gradus homines nõ poſſunt eas ducere, quas his qui inferioris dignitatis ſunt, ducere non licet.[c]

In neceſsitatibus nemo liber alto exiſtit. Bartolus.

L. IDEM libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

PRoximè conſtitutum dicitur, vt cum quis libertã ſuam duxerit vxorẽ, quam ex fideicõmiſsi cauſa manumiſerit,

---

a *Naturalis.* ſcilicet & legitimus.

b *Adoptiuus.* imò refert, vt ex ſequentibus colligit, quia ſi pater artẽ ludicrã exercuit poſt adoptionẽ, deinde emãcipauit: nõ nocet emancipato. ſecus tamẽ in naturali. quare dicas nil referre, dũmodo poſt adoptionẽ ante emancipationem pater adoptiuus artem ludicram exercuit.

c *An & in.* qui ducit ſenatoris filiã. Accur.

d *Duci.* ab adoptato, ſenatoris ſcilicet filia. vel dic, talis filia adoptiua. Accurſius.

e *De hoc caſu.* iſto ſcilicet quãdo ille qui artem ludicrã exercuit, me adoptauerit: deinde me emãcipauit. per hoc ergo collige qđ in ſuperioribus nocet.

f *Contrariam.* contraria eſt quantum ad id, quod de his quorũ pater artem ludicram exercuit, cauetur.

g *Vt eis.* quorum pater artem ludicram fecerit, vt ob hoc impediatur à nuptiis.

h *Si poſtea.* quàm nupſit. Azo.

i *Non ducent.* vt. ĩ. e. obſeruandum. in ſi.

IN eo.] CASVS. Quędam lex Iul. de maritandis ordinibus dixit, ꝙ liberta nupta patrono non poteſt eum dimittere, vt alium accipiat, eo ſcilicet inuito. qs ergo erit patronus, cui hęc priuilegia dantur, vt alij non nubat eo inuito? Exponit hic per multa reſponſa. Aliæ ergo mulieres poſſunt dimittere ſuos viros quando volunt. Viuianus.

k *In eo iure quod dicit.* vt infra de diuor. l. ſi. in prin. & ĩ. eod. l. matrimonij. Accurſius.

l *Vt manumittat.* vt & infra de ſuis & legi. l. j. circa princip.

m *Non habebit.* vt & ĩ. de in ius vo. l. adoptiuum. §. pe. nec etiam ei ſuccedet: vt. j. de iure pa. ſi iurauero. Accur.

n *Cõſentit.* expreſsim.

o *Inuitus.* i. ignorans.

p *Diſſenſit.* quare autem ignorãs rectius dicitur inuitꝰ, collige. ĩ. de arbi. l. ſi in tres. & l. ſicuti. & de re iu. duo. licet Pe. dixerit hoc non poſſe intelligi.

q *Seruitutẽ.* vt quia dãnatus eſt in metallum.

r *Illud. Communem libertam.* i. ſuam & alteri⁹. & facit. j. de aſſigna. lib. l. ſi ex duob⁹.

Meum eſt, quod commune eſt.

s *Recte.* No. quod cõmune eſt, meũ eſt: vt. j. de le. ij. l. v. §. fi. Sed argu. contra. j. de aũro & arg. le. l. Quintus.

t *Senatoris. Deduxit.* quia vilitas vitæ dignas legum obſeruationes non credidit: vt C. ad. l. Iul. de adul. qui adulterium. & facit. ĩ. e. l. ſi patrono. & infra eo. l. proxi. in fi.

Flo. & Vulg. ſuadus.

u *Illius.*] CASVS. Siue ipſe patron⁹, ſiue filius alteri⁹ patroni, cũ duo ſint, habeat libertam vxorem, non nubet alij eo viro inuito. [SI VNI.] Patronus quidã aſſignat libertam in teſtamẽto vni ex filiis. poſt hoc liberta nupſit alij, cui aſſignata non eſt. nõ habet ille hoc priuilegiũ, quòd alij etiã nubere nõ poſsit eo iuito. Viu.

x *Eorum.* id eſt ſuam & alterius. & facit. j. de aſſignat. li. l. ſi ex duobus. Accurſius.

y *Quia contra legem.* bona ratio, vt & ſupra l. proxi. & de mino. l. auxilium. in fin.

z *Tranſtulit* vt infra de aſſigna. lib. l. j. in principio.

Obſeruandũ.] CASVS. Duo dicit. In ſecũdo dat exemplũ de. l. nuptiæ. Viuia.

a *Obſeruandum.* vt magnæ pro magnis remaneant. Accurſius.

b *Prohibentur.* ſcilicet phibitione iuris, alia quàm ratione dignitatis. Accurſius.

c *Non licet.* vt. ĩ. e. l. lege. §. fi. Accurſius.

† *Huc pertinet illud Ouidii in Deianira ad Herculem: Tàm mã ſa inæquales venisse ad aratra iuuenci, Quàm præmium magno cõiuge nupta minor.*

a *Proxime.Contrahere.* vt &.ĵ.de diuor.l.patrono. Acc.

b *Puto.* ſcilicet hanc eſſe rationem. Accurſius.

c *Ferendus.* eam impedire.

d *Magis.* niſi debita erat in diem,vel ſub conditione,& ante manumiſit:vt.C.de ope.lib.l.mater.&.ĵ.de here. inſtitut.l.iij.§. qui fideicõmiſſam.Ac.

e *Matrimonij. A nullo alio.* vt & ĵ. de diuor.l. patrono. & ſupra eo.cd & Ateius.&.l. in eo iure. & fac. infra qui & à quibus.l.matrimonij.

f *Nefaſta.*nefariæ nuptiæ dicũtur inter aſcendentes & deſcendentes:& etiã quandoque inceſtæ: vt.ĵ.e.l.ſi. Inceſtæ autem dicũtur inter collaterales:inutiles iter omnes:vt inſtitu.de nup.§.ſi aduerſus.Sed cõtra.ĩ.de cõdi.ſine cau.l. auunculo.Sol.vt ibi.

g *Nuptiæ. Ad infinitum.* adeo vt ſi Adam hodie viueret, nullã accipere poſſet: vt iſti.de nup.§.ĵ.Acc.

h *Et tutul.* & facit.ĩ. eo. adoptiuus.§. ſeruiles. Accurſius.

i *Nã & volgo.*à ſimili.

k *Quin etiam. Manet.* vt inſtitu.e. §.ij.& ꝓpter hoc dicit ferẽ.ĩ.de adop.l.in omni.Ac.

l *Ducere.*facit ad hũc §.ĵ.de pœ.l.ſi diuortio. &.l.ſi quis forte.&.l.capitalium.§.ſolutum.& infra de fur.l.ei qui. & ibi eo.l.ſi quis.§.quid ergo. Accurſius.

m *Intellegor.*Cur ſecꝰ in ea quę fuit vxor patris adoptiui?vt &.ĩ.e. l.adoptiuus: in princ. Reſpon.quia ibi remanet loco nouercæ: hic vero remanet loco auiæ, vel materteræ. Accurſius.

Qui in prouincia.] CASVS in princip.eſt planꝰ. [DIVVS.] Liberta conſuluit principẽ ſuper huiuſmodi quæſtione. Dicit enim ſe nupſiſſe auũculo ſuo, credens licere de iure, ex conſilio auiæ: & cũ eo ſtetit diu bene per xl.an.& habuit multos filios:an filij eſſent legitimi?Et reſpõ.imperator quòd ſic, fauore liberorum, & propter diuturnitatem temporis. Vivianꝰ.

n *Notat.*facit.ĩ.eo.l.ſi quis officium.§.ſi manumiſerit, liceat libertæ inuito eo nuptias contrahere:ª puto[b] quia non erat ferendus[c] is qui ex neceſsitate manumiſit, non ſuo arbitrio. magis[d] enim debitã libertatem præſtitit,quàm vllum beneficium in mulierem contulit.

LI. LICINNIVS Rufinus libro primo Regularum.

MAtrimonij cauſa ancilla manumiſſa,à nullo alio[e] vxor duci poteſt, quàm à quo manumiſſa eſt,niſi patronꝰ matrimonio eius renuntiauerit. Si autem filiusfamilias matrimonij cauſa iuſſu patris ancillam manumiſerit: Iulianus putat pinde eam haberi,atque ſi à patre eius manumiſſa eſſet:& ideo poteſt eam vxorem ducere.

LII. PAVLVS libro ſexto ad Sabinum.

INceſtæ[f] nuptiæ neque dotẽ habẽt:& ideo omne quod perceptum eſt, licet fructuum nomine,auferetur.

LIII. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

NVptiæ conſiſtere non poſſunt inter eas ꝑſonas quæ in numero parentium liberorúmve ſunt, ſiue proximi,ſiue vlterioris gradus ſint,vſque ad infinitum.[g]

LIIII. SCAEVOLA libro primo Regularum.

ET nihil[h] intereſt,ex iuſtis nuptiis cognatio deſcendat,an verò non.nã & volgo[i] quęſitam ſororem quis vetatur vxorem ducere.

LV. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

QVin etiam nefas exiſtimatur,eam quoque vxorem ducere,quæ per adoptionem filia neptíſve eſſe cœperit:in tãtum, vt & ſi per emãcipationem adoptio diſſoluta ſit,idem iuris maneat.[k] Patris adoptiui mei matrem,aut materteram,aut neptem ex filio, vxorem ducere[l] non poſſum: ſcilicet ſi in familia eius ſim. alioquin ſi emancipatus fuero ab eo,ſine dubio nihil impedit nuptias:ſcilicet quia poſt emancipationem extraneus intellegor.[m]

LVI. VLPIANVS libro tertio Diſputationum.

ETiam ſi concubinam quis habuerit ſororis filiam,licet libertinam:inceſtum committitur.

LVII. MARCIANVS libro ſecundo Inſtitutionum.

QVi in prouincia † officium aliquod * gerit, prohibetur etiam conſentire filio ſuo vxorem ducenti.

Temporis diuturnitas,& iuris ignorantia cum numero liberorum, inducunt principem ad legitimationem liberorum. Bal.

In libro ſecũdo de adulteriis Papiniani Marcianus notat:ª Diuus Marcus & Lucius imperatores Flauiæ Tertullæ ꝑ Mẽſorem libertum ita reſcripſerunt:Mouemur & tẽporis diuturnitate ꝙ quo ignara iuris in matrimonio auunculi tui fuiſti, & quòd ab auia tua collocata es:& numero liberorũ veſtrorum:idcircoq́ cum hæc omnia in vnum concurrunt,confirmamus ſtatum liberorum ꝓ veſtrorum in eo matrimonio quæſitorum, quod ante annos quadraginta contractum eſt, perinde atque ſi legitimè concepti fuiſſent.

LVIII. MARCIANVS libro quarto Regularum.

A Diuo Pio reſcriptum eſt,ſi libertina ſenatorem[q] deceperit quaſi ingenua,& ei nupta eſt:ad exemplum prætoris edicti dandam in eam actionem:[r] quia ex dote nullum[ſ] lucrum habet,quæ nulla eſt.

LIX. PAVLVS libro ſingulari de Aſſignatione Libertorũ.

SEnatuſconſulto quo cautũ eſt[t] ne tutor pupillam vel filio ſuo,vel ſibi nuptum collocet,etiam nepos ſignificatur.[u]

Qui ſuſtinet periculum tutelæ per ſuam perſonam,habetur pro tutore:licet tutor non ſit. ſecus ſi per perſonam alterius. Bartolus.

LX. IDEM libro ſingulari ad orationem Diui Antonini & Commodi.

A fuit acerrimus error:ergo nõ debuit tenere matrimoniũ:vt.C. de inceſt.nup.l.qui contra. Reſpon.matrimonium quidem non tenet:ſed confirmatum fuit ab imperatore,ſecundum Azo.immo non fuit confirmatum,ſed tantùm ſtatus liberorum fuit cõfirmatus:vt dixi modo.

Diuo.] CASVS. Liberta dicẽs ſe ingenuam,cum liberta eſſet,nupſit ſenatori:& ei in dotem dedit ſub pacto vt lucraretur dotẽ ſi prædecederet.deinde apparuit liberta: & ſic matrimoniũ non valet, nec pactum ſup dote: cum neque dos fuerit.qualiter ergo ſenatori conſulitur:Reſpon.aget cõtra libertam actione de dolo, vel iniuriarum.Vi.

q *Senatorem.* qui fecerat pactum de dote lucranda.Accurſiꝰ.

r *Actionem.* de dolo. vel dic ſecundum Hu. ſcilicet iniuriarũ. Sed cur in fauoré ſenatoris decepti dicitur nõ valere pactũ: vt infra titu.ĵ.ſi res.§.ꝓ Reſpõ. matrimonium etiã vtriuſque voluntate nõ poteſt valere:quia ꝓhibetur ª p legem:ſed ſecus vbi dolus vnius dedit cauſam contractui.Azo.

ſ *Nullam.* niſi ei ſuccurratur per actionem de dolo: licet fecerit pactum.

t *Senatuſcõſulto.Cautum eſt.*vt ſupra de ſp.on.l. tutor. Azo. & argu. C. de interdic. ma.l.j.

u *Significatur.*vt &.ĵ. de verb.ſig.l.filij appellatione. &.ĵ.l.ꝓi.§.ſi. &.l.libertum.§.j.j. reſpon. Accurſius.

Si quis tutor.] CASVS. Non poteſt tutor quondam pupillam ſuam in vxorẽ accipere.de quo ergo tutore: eſt intelligẽdum, vidẽdum eſt: & primo quęrit de eo qui nõ eſt tutor ꝓpriꝰ:tamen ad eum periculũ vt ad tutorem:vt quia ſe falſis excuſationibꝰ excuſauit:vel pupilla eſt capta ab hoſtibus. Secũdo quęrit de magiſtratibus,& de fideiuſſoribus corũ,an hi contineãtur. Et dicit ꝙ nõ: quia neque in numero triũ tutelariũ cõputatur onꝰ. Tertio quærit de honorario,qui datur cauſa honoris, vt pupillꝰ ſic timeat. Et dicit hũc cõtineri. Quarto,de eo tutore q nõ geſſit,dicit cõtineri. Quinto.de eo qui eſt in pẽdeti,vt qui ſe excuſabat,& interim puella facta eſt adulta. Et dicit ꝓpter debere excuſationẽ:& ſi vera erit,non continetur,alioquin ſic,licet alij dixerũt ꝙ neq; recipitur poſtea excuſatio,& ipſe cõtinea-

tur,

a *Dimurnitate.* ſpeciale.aliàs contra:vt infra de act. & oblig.l. obligationum ſere.§.placet.

p *Statum liberorum.* Confirmatur quidem ſtatus liberorum,ſed nõ matrimonium:vt.ĵ.ad le.Iul.de adul. ſi adulterium.§. iidem Pollioni. Et arg.cõtra.ĵ.de decu.l.Modeſtinus. Azo.Sed hic nõ

† *Ad materiam iſtius l. vide Bald. optime loquentem in i parentes. vide in tua volumina.*

* *Fin. aliquid.*

a *Cle. iſta ratio,que eſt reputata ſim. perſcribe. vt in tuum nouum interpretia. Bartol. Vna ergo addo quod tamen hoc cõ ius gio. eſt ſing. ſecundum ꝓ a poſſ. poſt Bal. in pleriſq; locis. in ca. præterea. 2. extra de ſpon.*

SI quis tutor quidem non ſit, periculum tamen tutelæ ad eum pertineat, an ſententia orationis contineatur: veluti ſi pupilla ab hoſtibus capta [a] fuerit, aut falſis allegationibus à tutela ſe excuſauerit, [b] vt ex ſacris conſtitutionibus periculum ad eum pertineat? Et dicendum eſt hos quoque ad ſenatuſconſultum pertinere. Nã & huiuſmodi periculum in numerum trium tutelarum computari comprobatum eſt. Sed ſi propter alterius perſonã periculum ad eum peruenit, videamus ne extra ſententiam ſenatuſconſulti ſit: veluti ſi magiſtratus in tutelæ periculũ inciderit, vel fideiuſſerit quis pro tutore, vel curatore: quia nec [c] in numerum trium tutelarum hæc imputantur. Et conſequẽs eſt hoc probare. [d] Quid ergo ſi honoris cauſa tutor datus ſit, quatenus nec huiuſmodi tutela in numerum computatur, numquid idem ſit? Sed ratio in contrarium ducit, quòd dictũ eſt & honorarium tutorem periculum ſolere pati, [e] ſi malè paſſus ſit adminiſtrari tutelam. Quin autem ille qui cum datus eſt tutor, ceſſat in adminiſtratione, pertineat ad orationem, non eſt dubitandum: quia perinde tenetur ex ſacris conſtitutionibus, atque ſi geſsiſſet.

Quid ergo ſi cum ſe vellet excuſare aliquo titulo, nec in promptu probationes haberet, excuſationis negotium ſuerit dilatum, & inter moras pupilla adoleuerit? an ad ſenatuſcõſultum pertineat? quæſtio in eo eſt, an & poſt pubertatem officio finito, excuſationem eius recipi oporteat. Nam ſi recipitur, & excuſauerit, impune poteſt ducere. Si verò non debeat recipi poſt officium finitum, non rectè ducit. Et ait Papinianus libro quinto reſponſorum, officio finito excuſationem recipi non oportere: & ideo exacti [f] temporis periculum ad eum pertinere. Sed mihi hoc nequaquam placet. Iniquum eſt enim propter dilationem quæ fortè non dolo, ſed quæ ex neceſsitate contingit, non excuſari, vel nuptias impediri excuſatione recepta. [g] Quamuis verbis orationis cautum ſit, ne vxorem [h] tutor pupillam ſuam ducat, tamen intellegendum eſt ne deſponderi quidem poſſe. [i] Nam cũ qua nuptiæ contrahi non poſſunt: hæc plerumque [k] ne quidẽ deſponderi poteſt. Nam quæ duci poteſt, iure deſpondetur. Quid ergo ſi adoptiuus filius tutoris duxerit pupillam illicitè, poſteaquè emãcipatus fuerit? Credendũ [l] eſt de adoptiuis emancipatis ſenatum non ſenſiſſe: quia poſt emancipationem in totum adoptiuæ familiæ obliuiſcuntur. [m] Naturales liberi licet in adoptionem dati fuerint, ſenatuſconſulto cõtinentur. Quid ergo ſi tutor datus prouocauit, [n] & poſtea heres eius victus eſt? Præteriti temporis periculum præſtare debet? an verò ſi filius heres fuerit, & victus eſt, ad orationem pertineat? Et conſequens eſt hoc probare: quoniam rationem [o] debet reddere.

LXI. PAPINIANVS libro trigeſimoſecundo Quæſtionum.

DOte propter illicitum matrimonium caduca facta, exceptis impenſis neceſſariis, quæ dotem ipſo iure minuere ſolent: [p] quod iudicio de dote redditurus eſſet maritus, ſoluere debet. [q]

In arbitrio dato intelligitur ne eligatur perſona prohibita: licet concedam arbitrũ eam eligere potuiſſe. l. d. Bartolus.

LXII. IDEM libro quarto Reſponſorum.

QVamquã in arbitrio matris pater eſſe voluit, cui nuptũ filia communis collocaretur: fruſtra tamen ab ea tutor datus [r] eligetur. Neque enim intellegitur pater de perſona tutoris cogitaſſe: [s] cum ideo maximè matrem prætulit, ne filiæ nuptias tutori committeret. Mulier liberto [t] viri ac patroni ſui mala ratione cõiungitur. [u] Tutor qui rationes curatori reddidit: puellam * ſuam ante conſtitutum tempus ætatis eius vxorem ducere, nec matrem ex alio matrimonio factam, poteſt. [x]

Quod ſit cõtra prohibitionẽ legis, ipſo iure nõ valet. ad hoc allegatur.

LXIII. IDEM libro primo Definitionum.

PRæfectus cohortis, vel equitum, aut tribunus, contra interdictum [y] eius prouinciæ duxit vxorem, in qua officium gerebat. matrimonium non erit. [z] quæ ſpecies pupillæ comparanda [a] eſt: cum ratio potentatus nuptias prohibuerit. Sed an huic quoque, ſi virgo nupſit, non ſit auferendum quod teſtamento relictum eſt, [b] deliberari poteſt. Exemplo tamen pupillæ nuptæ tutori, quod relictum eſt poteſt mulier conſequi: [c] pecuniam tamen

xxx in dotem

---

tur, vt poſsit eã accipere. Cætera ſunt plana vſque in fi. titu. Viuia.

a *Capta.* tunc enim finitur tutela, & definit eſſe tutor: vt inſti. quibus mo. tu. fini. §. item ſi in ſeruitutẽ. licet periculum ad eum pertineat vt hic dicitur.

b *Excuſauerit.* vt & C. ſi ex fal. alle. l. j. & .ij. & fi. & inſtitu. de excu. tu. §. fi.

c *Quia nec.* videtur debere eſſe extra ſententiam, quia nec &c. vt & infra de excu. tut. l. ſpadonem. §. ſi ciuitatis. Accurſius.

d *Probare.* vt ſit extra ſententiam ſenatus.

e *Pati.* & propter ſe ſuſtinet, non propter alterius perſonam, & nego. geſto. vtili: vt infra de teſta. tut. l. ſi nemo. §. fi. Accurſius.

f *Exacti.* i. tranſacti.

g *Recepta.* ſi iuſte ſe excuſauerit poſt puber tatem. alioquin nõ ita: vt infra ea. l. §. fi. & ar. de appel. l. iperatores. §. ſi magiſtratus. & infra ſi tutor vel cura. appel. l. j. & .ij. & .C. de excu. tuto. l. quãquã. & ſupra de vſur. l. tutor. j. reſpon. & infra de ſolu. l. qui res. §. huic. ſi fi.

h *Ne vxorem.* ſcilicet tantum.

i *Quidem poſſe.* vt &. ĩ. eo. l. tutor. Accurſius.

k *Plerumque.* hoc dictũ eſt propter viduã quæ intra tẽpus luctus poteſt deſponſari: non tamẽ duci: vt ſupra de his qui no. infa. l. ſolet. §. quæ virum. idem in his qui officiis fungũtur: vt ſupra eo. ſi quis officium. idem in minore. xij. an. quę poteſt eſſe ſponſa, non tamen nupta.

l *Credendum.* aliàs credendũ. aliàs dicẽdum.

m *obliuiſcuntur.* ſic ergo confirmatur matrimonium: vt & infra eo. l. eos qui. §. ſed & fi. & facit ſupra eo. l. quin etiam. in fi.

n *Prouocauit.* appellauit ergo. & ſic eſt cõtra inſti. de excu. tuto. §. qui autẽ. Sol. non poteſt appellare à nominatione. cæterũ ſi nominatus ſe excuſat, & eius excuſatio vt iniuſta repellatur, appellare poterit. Accurſius.

o *Quoniam rationem.* bona ratio: vt & infra eo. l. libertum. §. ſenatus.

p *Dote. ſolent.* vt & infra de impen. in rebus dotal. fac. l. j. §. j. Accurſius.

q *Soluere debet.* fiſco; vt ſupra eodẽ. l. inceſtæ. & .C. de inceſt. & inuti. nup. l. qui contra. Accurſius.

r *Quãquam. Datus.* à iudice, vel à teſtatore.

ſ *Cogitaſſe.* cum vxor eſſe non poſsit: vt. j. de libe. & poſthu. l. filius à patre. §. ſi quis eo tẽpore. &. C. de interdi. ma. l. ſi patris. Et no. hic arg. quòd ſi generali ſermone &c. vt &. ĩ. de ſeruit. l. ſi cui. Acc.

t *Mulier liberto.* nupta patrono.

u *Coniungitur.* poſt cõiũctionem patroni ſui inuito eo: vt. ĩ. eo. l. in eo iure. in prin. Ac.

x *Faciam poteſt.* etiã ſi de alio matrimonio ante. xxv. annos ſit mater: quia ſuſtulit liberos.

y *Præfectus. Interdictũ.* legis ſcilicet,

z *Non erit.* vt. C. de nup. l. & ſi. Accurſius.

a *Comparanda.* nam nec ibi valet matrimonium cum tutore contractum: vt infra eo. l. non eſt.

b *Relictum eſt.* ſcilicet à tali vito.

c *Conſequi.* immo videtur q̃ nõ: vt. j. de vſufru. l. cg. vxori maritus. Solu. ibi dicit litera vna, nõ poſſe repeti qđ ex ea cauſa ſolutũ eſt: & ſic concordat. vel ſi eſt poſſe: dic q̃ loquitur in eo caſu, cũ ꝑpetua erat ꝓhibitio: hic cũ non erat perpetua: & ideo legatũ capere poterat. vel melius, ibi loquitur de ea vxore quæ ſciebat ſe illicitũ contrahere matrimoniũ: arg. j. de leg. j. l. fi. Itẽ hoc in legatis. ſec*

* pupillã.

autem in datis vel donationib' inter viuos: vt ĭ.de don.inter vi.& vxo.l.cũ hic.§.fi.&.C. de dona.ante nu.l. ea quæ.quæ ſunt ar. contra.& facit infra de hit qui.vt indigo.l.ij.§.itẽ ſi quis.

a *Libertum. Vel filio.* quod eſt ꝓhibitũ:vt.ĭ.eodẽ.l.ſenatus.

b *Cõpellantur.* ſimilis ratio vt.ĭ. de adopt.l. nec ei.j.rñ. ſic ergo & in extraneo:cum ibi ſit eadẽ ratio:vt.ĭ.de fonte.l.j.§. iterdictũ. &.ĭ. ad.l.Aquil.l.illud.

c *Collocare.* cum ceſſet ibi prædicta ratio: vt &.C.de inter. ma.l. curatorẽ. &.ĭ. eodẽ.l. ſi quis officium.§.fin.

d *Eos qui. Legitimos eſſe.* vt.C.de nup. l.& ſi cõtra.Sed an illi qui ante depoſitum officium nati ſunt,legitimi ſint? Reſpondit non,argu.ſupra de ſta. homi.l.Paulus.quæ eſt contra. & argu.ſupra eodem.l.ſi quis in ſenatoria.ſecus in concubina:vt inſt.de nup. §.fin.

* *eodẽ,ſubaudi libro, vt ad Paulum refertur.*

e *Non eſt matrimonium.Intra vicẽſimum & ſextũ.*& infra quadriẽnium:vt.C. de interdicto ma.l. ſi tutor.&.l.ſi patris. Azo.

f *Deſtinatam.*quia tũc valeret:vt infra de iurdor.l. cum poſt.§.nuptiis. & ſupra eodem l.tutor.in fi. Et ſic nota quòd iuſſus maiorit excuſat:vt ſupra de his qui not.infa.l. furti.§. qui iuſſu.

Maioris iuſſus excuſat.

g *Vtque.*ſcilicet pater & filius. ſed cõtra ſupra de infa.l.qui iuſſu.Sol.in alio caſu dicit.vel hic filius conſenſit ſponte.Ac.

h *Adminiſtrat.* vt tutor:vt ſupra eodem.l. libertum.non aliter:vt infra eo.l. penulti.§.fi puellæ. Accurſius.

i *Non ſolum. Suſpicionẽ.*quæ aliàs odeſt:vt.C.de iter.mal.ſi tutor vel cu. Not. ergo hic ꝙ cauſa affectionis remouet malã ſuſpicionẽ:vt.C. de ado.l.pe.§.ſi vero pater naturalis. in fi.§. quãdoque autem inducit: vt.C.vbi pu. edu.de.l. fi.&.C.de exc.tu.l.antepe.q̃ ſunt arg.cõtra.

Affectionis cauſa ſuſpicionẽ remouet.

k *In eiuſdem poteſtate.* huic quæſtioni nõ reſponder:ſed poteſ dicere ſic:vt infra de excu.tu.l.tria.

l *Vt in genero.* Pone exẽplum quãdo filius adoptiu' cõtrahit matrimoniũ cũ filia mea non emancipata, ante adoptionem.nec enim tenet matrimoniũ: vt ĭ.e.l.per adoptionem. &.l. quin etiam. Item ille fili' adoptiuus gener eſt. Alij dicunt,vt quia pater adoptiu' filij pupillã cuius tutelã gerit,ei dat. ſed certè hic videtur omnis ſuſpicio ceſſare:vt ſupra ea.l.§.de vno.

* *Plo. collocare.*

m *Quod magis.* referas te ad proxi.§.ſcilicet vt impediatur adoptio, & matrimonium duret:licet quidã contra dixerũt:quo nil falſius:vt probatur per.l. C.de nup.l.fin. ſecundum Ioan. & de excu. tu.l.ampliſſimi. Ac.

n *Nam.* dixi durante tutela adoptionem impedir:nam &c.

o *Longum.* id eſt remotum à ratione. Accurſius.

p *Impedire.* certè impeditur,quaſi &c.

q *Et ſi.* id eſt quamuis. Accurſi'.

r *Simplex.* id eſt ſine eo priuilegio qđ defuncto cõpetit: vt infra de admi. tuto.l.ex pluribus. Accurſius.

ſ *Cui.* ſcilicet puellæ.

t *Coniungere.* cur etiã extrane' heres tutoris prohibet à nuptiis ei' quæ fuit in tutela:cum filia pupillæ non prohibeat copulari ipſi tutori?Rñ.quia etiã heres extraneus rationẽ reddere tenetur eodẽ modo quo & ipſe: ideoque ſicut tutor ꝓhibetur,ita & ipſe. ſed heres pupillę non eodem modo,id eſt non cum eodem priuilegio

* *Nadi latetur oratio Diui Antonini & Cõmodi.ĭ.eo. l.ſi quis tutor.in inſcriptione. Ante. Ang. & ad Modeſt.*

in dotem datam,mulieris heredi reſtitui neceſſe eſt.

LXIIII. CALLISTRATVS libro ſecundo Quæſtionum.

LIbertum, eundemque tutorem pupillæ,eo quòd in matrimoniũ collocata ipſi tutori ſuo vel filio * eius eſt,ſenatus relegandum cenſuit. Senatuſconſulti quo prohibentur tutores & filij eorum pupillas ſuas ducere, puto heredem quoque tutoris extranei ſententia adprehendi: cum ideo ꝓhibuerit huiuſmodi nuptias, ne pupillæ in re familiari circumſcribantur ab his qui rationes eis geſtæ tutelæ reddere compelluntur. b Tutor autem pupilli non prohibetur filiam ſuam collocare c pupillo ſuo in matrimonium.

LXV. PAVLVS libro ſeptimo Reſponſorum.

EOs qui in patria ſua militãt, non videri contra mandata ex eadem prouincia vxorem ducere: idque etiam quibuſdã mandatis contineri. Idem eodem * reſpondit:mihi placere, etſi contra mandata contractum ſit matrimonium in prouincia: tamen poſt depoſitum officium, ſi in eadem voluntate perſeuerat,iuſtas nuptias effici:& ideo poſtea liberos natos ex iuſto matrimonio, legitimos eſſe. d

Pœna extraordinaria quæ venit imponenda propter iniuriam factam alteri,debet moderari ſecundum qualitatem & dignitatem illius,vt maior imponatur ſi eſt nobilis,quàm ſi ignobilis, qui recipit iniuriam.ad hoc allegatur,& eſt notandum.

LXVI. IDEM libro ſecundo Sententiarum.

NOn eſt matrimonium, ſi tutor vel curator pupillã ſuam intra vicẽſimum & ſextum e annum non deſponſam à patre, nec teſtamento deſtinatam, f ducat vxorem:vel eam filio ſuo iungat: quo facto vterque g infamatur: & pro dignitate pupillæ extra ordinem coërcetur. Nec intereſt, filius ſui iuris,an in patris poteſtate ſit. Curatoris libertum eam pupillã,cuius patronus res adminiſtrat, h vxorem ducere,ſatis inciuile eſt.

Non ſummatur:quia breuis. Bald. Nota tamen ſecundum Bar. quòd inter coniũctas perſonas de facili præſumitur fraus. pro hoc infra de bo.liber.l.penult. &.C. de nat.lib.l.3.circa fi. Bartolus.

LXVII. TRYPHONINVS libro nono Diſputationum.

NOn ſolùm viuo tutore,ſed & poteſt mortem eius filij tutoris ducere vxorem prohibetur eam,cuius tutelæ rationi obſtrictus pater fuit. Nec puto intereſſe,extiterit ei heres filius, an abſtinuerit paterna hereditate,an nec heres fuit,fortè exheredatus,aut præteritus,emãcipatus. Nam & fieri poteſt,vt per fraudem in eum collata * bona patris propter tutelam reuocari oporteat. De vno dubitari poteſt,ſi auus tutelam geſſit neptis ex filio emancipato natæ, an nepoti ex altero filio eam collocare poſsit,ſiue emãcipato, ſiue manenti in poteſtate: quia par affectionis cauſa ſuſpicionem i fraudis amouet. Sed etſi ſenatuſconſultum ſtricto iure contra omnes tutores nititur, attamen ſummæ affectionis auitæ intuitu huiuſmodi nuptiæ cõcedendæ ſunt.

Sed & ſi filiusfamilias tutor puellæ vel curator fuit: puto vel magis patri eius non oportere eam nubere. Nunquid nec fratri,qui eſt in eiuſdem poteſtate? k Sed videamus,ſi Titij filius duxerit vxorem eam,quę tua pupilla fuit, deinde Titium vel filium eius adoptaueris,an perimentur nuptiæ, vt in genero l adoptato dictum eſt:an adoptio impeditur. Quod magis m dicendum eſt & ſi curator dum gerit curam, adoptauerit maritum eius puellæ cuius curator eſt. Nam * finita iam tutela, & nupta puella alij, vereor ne longum o ſit adoptionẽ mariti eius impedire, p quaſi propter hoc interponatur, vt ratio tutelæ reddendæ cohibeatur:quam cauſam prohibitionis nuptiarum contrahendarum oratio diui Marci continet *. Et ſi q quis curator ventri bonisq; datus ſit,prohibitionem eiuſdem ſenatuſcõſulti induxit. Nã & hic debet rationẽ reddere. Nec ſpatiũ adminiſtrationis mouere nos debet:quia nec in tutore nec curatore diſcrimẽ maioris aut minoris tẽporis, quo in huiuſmodi munere quis fuerit,habitum eſſe,

No.quòd priuilegiũ quod habet pupillus in actione tutelæ, non tranſit ad heredem etiam ex eo deſcendentem. & per hoc reprobatur glo.in.l.ex pluribus.infra de admi.tuo.& in.l.damus.§.1. infra de priuile.credi. ſecundum Iaco.de Are. Bar.

Si puellæ tutelã Titius adminiſtrauit,vel curator negotia geſsit,eaque nõdũ recepta ratione deceſsit, filia herede relicta:quærenti,an eam filio ſuo poſſet Titi' collocare in matrimoniũ,dixi poſſe:quia ratio hereditaria eſſet,& ſit ſimplex r debitũ:alioquin oſs debitor eã cui f obligatus eſſet ex aliqua ratione,phibeẽ ſibi filioq; ſuo cõiungere. t Sed & is qui pupillã

abſtinet

quo ipſa pupilla: vt & infra de admi.tu.l. ex plurib⁹. ideoq; licet ꝓhibeat pupillæ matrimoniũ, nõ tamẽ heredis ei⁹. Et eſt hęc quæſtio ſimilis ei quę fit de herede liberti, quare nõ preſtat reuerẽtiã, ſicut libert⁹ ꝓſtat heredi patroni? Rñ. ideo, qa heres liberti omnia iura ingenui habet: vt. j. de obſequiis. l. heres. heredi verò patroni ꝓſtatur à liberto: quia heres etiã extrane⁹ in ius patroni ſuccedit: vt C. de in ius vo. l. ij.

a *Iuriſdictionis.* quę dedit abſtinẽdi facultatẽ.

b *Iure-Committit.* in aſcẽdentibus & deſcendentibus preſumit ſciẽtia: arg. j. vnde cog. l. octaui. &. C. de iſt. reſt. mi. l. de tutela.

c *Palam fecerit.* Hæc ſunt vera cũ dubitatur quis cõtraxit matrimoniũ, ſciens an ignorãs. ſed ſi certũ ſit ꝙ q palã cõtraxit, ſcierit: punietur æqualiter cũ eo q clã cõtraxerit. Azo. Itẽ no. hic ar. ꝙ pl⁹ delinquit qui clã facit q̃ q palã: vt ar. j. de admi. tu. l. nõ exiſtimo. & infra de auct. tu. l. v. §. ſane ſi ipſe &. j. de iur. fiſ. l. nõ intelligitur. §. ſi quis. &. C. de repu. l. vxor. Sed ar. contra. j. vibo. rap. l. ij. §. generaliter. & inſti. de obl. quę ex delic. §. pœna.

Clam peccãs plus delinquit quã qui palam.

† *Quales cõſtituẽda dotes, Plato dialogo. 6. de legib. & Ariſto. lib. 2. Politic. cap. 7.*

DE IVRE dotium.

d *Dotis cauſa.* i. datio dotis ob matrimonium.

e *Et cum.* & pro. i. Ac.

f *Vt ſemper.* vnde dicitur matrimoniũ habere indiuiduam conſuetudinẽ: vt inſtit. de pa. po. in prin.

g *Reipublica. Poſſint.* vt infra ſoluto matrimo. l. j.

h *Dotis. Eſſe poteſt.* vt ſupra titu. j. l. inceſtæ. & infra de pri. cre. l. intereſt. &. j. de cõdi. & de. l. hoc modo legato. &. C. de dona. ĩte nup. l. ſi. §. ſicut.

i *Profecticia. Parente.* i. auo paterno, vel proauo. Ac.

k *Vel falſo.* vt patet ſtatim ꝙ multa exemplaꝝ: vt ar. j. de vul. ſubſed & ſi plures. §. in arrogato. &. C. de coll. vt liberis. Sed cõtra. j. eo. §. ſi pater. Solu. vt ibi.

l *Non eſſe.* quia & abſtinet bonis patris ſui, rationẽ eius rei ꝓſtare debet: & fieri poteſt, vt & ſi inconſultius hoc fecerit, & hoc nomine condẽnari debeat. Sed etſi optimo conſilio vſus ſit auxilio prætoriæ iuriſdictionis, [a] quia non ſoluendo pater eius deceſſerat: nihilo minus tamen quia iudicio hoc probari oportet, impediuntur nuptiæ. Nam qui bene tutelam & ex fide adminiſtrauit, nihilo minus prohibetur.

Si alius prohibitus celebratur palã, poteſt quis prætexta ignorantia excuſari. ſecus ſi clam. Bartolus.

LXVIII. PAVLVS libro ſingulari ad ſenatuſconſultum Turpillianum.

IVre gentium inceſtum committit, [b] qui ex gradu aſcendentium vel deſcendentium vxorem duxerit. Qui verò ex latere eam duxerit, quam vetatur, vel adfinem quam impeditur: ſi quidem palam fecerit, [c] leuius: ſi verò clam hoc commiſerit, grauius punitur. cuius diuerſitatis illa ratio eſt circa matrimonium quod ex latere non bene contrahitur: palã delinquentes, vt errantes maiore pœna excuſantur: clam committentes, vt contumaces plectuntur.

DE IVRE DOTIVM. †

TITVLVS III.

Dos datur ea animo, vt ſemper apud maritum ſit. h. d. Baldus.

I. PAVLVS libro quartodecimo ad Sabinum.

Dotis cauſa [d] perpetua eſt: & cum [e] voto eius qui dat, ita contrahitur, vt ſemper [f] apud maritum ſit.

II. IDEM libro ſexageſimo ad Edictum.

REipublicæ intereſt mulieres dotes ſaluas habere, ꝓpter quas nubere poſſint. [g]

Vbi non eſt matrimonium, ibi non eſt dos, ſed quaſi dos putatiua. Bald. Sed an vidua dicatur habere dotem? Videtur quòd non: vt hic. contradicit Baldus. C. vnde vir & vxor. l. 1. in fi. vbi vide.

III. VLPIANVS libro ſexageſimotertio ad Edictum.

DOtis appellatio non refertur ad ea matrimonia quæ conſiſtere non poſſunt. Neque enim dos ſine matrimonio eſſe poteſt. [h] Vbicũq; igit̃ matrimonij nomẽ nõ eſt, nec dos eſt.

Incrementum vel acceſſio non facit nouam dotem: ſed veterem auget. hoc dicit. facit iſta lex, quòd ſi ille qui emit, vel in dotẽ accepit proprietatem, ſolmit gabellam: vſufructu redeũte ad proprietatem, non tenetur ſolnere pro eo gabellam. non

A *enim eſt noua adquiſitio, ſed prima res adquiſita in re ipſa augmẽtata abſque facto hominis. Bartolus.*

IIII. PAVLVS libro ſexto ad Sabinum.

SI proprietati nudæ in dotẽ datæ vſusfructus acceſſerit, incrementum videtur dotis, nõ alia dos: quemadmodũ ſi quid alluuione acceſsiſſet.

Primo ponit ſummarium. & de iſto feſti magnum feſtum in. l. 1. j. ſcl. ma. B.

V. VLPIANVS libro trigeſimoprimo ad Sabinum.

PRofecticia dos eſt, quæ à patre vel parente [i] profecta B eſt de bonis vel facto [k] eius. Siue igitur parens dedit dotẽ, ſiue procurator eius, ſiue iuſſit alium dare, ſiue cum quis dediſſet negotium eius gerens, parens ratum habuerit: profecticia dos eſt. Quòd ſi quis patri donaturus, dedit, Marcellus libro ſexto digeſtorum ſcripſit, hanc quoque à patre profectam eſſe. & eſt verum. Sed & ſi curator furioſi, vel prodigi, vel cuiuſuis alterius dotem dederit: ſimiliter dicemus dotem profecticiam eſſe. Sed & ſi proponas prætorem vel præſidem decreuiſſe quãtum ex bonis patris vel ab hoſtibus capti vel à latronibus oppreſsi filiæ in dotem detur: hæc quoque profecticia videtur. Si pater repudiauerit hereditatem dotis cõſtituende cauſa, fortè ꝙ maritus erat ſubſtitutus, aut qui potuit ab inteſtato hereditatem vindicare: dotem profecticiam non eſſe [l] Iulianus [m] ait. Sed & ſi legatum in hoc repudiauerit pater, vt apud generum heredem remaneat dotis conſtituendæ cauſa: Iulianus probat non eſſe profectum id de bonis,* quia nihil erogauit de ſuo pater, ſed non adquiſiuit. Si pater † non quaſi pater, ſed alio dotem promittente fideiuſſit, & quaſi fideiuſſor ſoluerit, Neratius ait non eſſe profecticiam dotem, quamuis pater D ſeruare à reo id quod ſoluit non poſsit. [n] Sed ſi pater dotem promiſit, & fideiuſſorem vel reum pro ſe dedit: ego puto profecticiam eſſe dotem. Sufficit enim quòd pater ſit obligatus, ſiue reo, [o] ſiue fideiuſſori. Si filiusfamilias mutuatus [p] creditorem delegauit, vt daret pro filia dotem, vel etiam ipſe accepit, & dedit: videri dotem ab auo profectam Neratius ait hactenus, quatenus auus eſſet dotaturus neptem ſuam. id enim in rem aui videri verſum. Si quis certam quantitatem patri donauerit, ita vt hanc pro filia daret: non eſſe dotem profecticiam Iulianus libro ſeptimodecimo digeſtorum ſcripſit. obſtrictus eſt enim vt det: aut ſi non dederit, [q] condictione tenetur. Hoc & in matre iuris eſſe ait, ſi ſortè ſub ea conditione vxor marito det, vt pro filia genero in dotem daret: nec videri vxorem marito donaſſe. R ctiſsimè ergo ait, vt nõ ſit interdicta donatio iure ciuili. [r] Nõ enim ad

lia ratione vir ſucceſſionẽ habiturus eſt: & ideo ſi talia vir vxori donauerit, donatio valet, cum non fiat pauperior: vt. j. de donat. inter vi. & vxo. ſi ſpõſus. §. ſi maritus.

m *Iulian⁹.* iſte Iul. veritatẽ ſolã ſimpliciter eſt locutus. fictione tamẽ legis aliud eſt. ſ. vt ſit profecticia: quia patris facto dotẽ conſtituta negare nõ poteſt: vt. j. eodẽ, circa prin. huius legis, quæ eſt cõtra. & duo videnť aĉ⁹ interueniſſe, quaſi patri ſit legatũ ſolutũ: & pater dediſſe in dotẽ poſtea videatur: vt. j. de fundo. ſi nuptura. §. ſi. & ſi ſi. per quas perſo. no. acquir. §. j. quæ ſimiliter eſt cõtra. vel ſecũdũ Ir. fortè aliud eſt cũ pater repudiat: vt hic. aliud cũ ipſa mulier ſiue filia: vt. d. l. ſi nuptura.

n *Non poſſit.* quia nõ ſit ſoluendo.

o *Reo.* ſ. ſoluenti.

p *Mutuatus.* in negotium ſcilicet patris: vt & ſupra de in rẽ ver. l. & ideo. §. ſi.

q *Dederit.* qui dotem ſoluerit.

r *Iure ciuili.* vt &. j. de dona. inter vi. & vxo. l. ſiue vxor, Accurſius.

* bonis patris.

† *Lu. Ro. fo. 6. ſing. 167. reputat iſtũ text. vnicum ad hoc, quòd ſi extrane⁹ ꝓmiſit dotem pro filia alteri⁹, & pater vt fideiuſſor extra neus ſoluerit, non poterit repetere a d. bitore ex. tranco. in quo intellectu fuit deceptus Lu. vt potes videre hic in nouis interpret. Bel.*

a *Tenetur.* vt & infra de dona.l.ij.§.j.

b *Vtimur.* vt &.ĵ.e.l. cum vxor. & arg.ĩ.ad Macedo.l.sed & si.§.j.

c *Promiserit.* pro sua filia. Accursius.

d *Aes alienũ.* quasi de bonis suis,nõ de bonis aui sui neptis.nã volebat eã à se,nõ à patre suo esse profectã. aliàs secus:vt.ĩ.de in rẽ ver. l.& ideo.§.fi.Acc.

e *Profecticiã.* Sed quæro an sine stipulatione reuertat ad patrẽ,cum ipsa mulier videat stipulari,cũ ab extraneo datur. Extraneꝰ aũt dicitur,qui eã in potestate non habet: vt.C.de rei vxo.act.§. accedit. Rñ.secũdũ Ir.tutiꝰ est ad patrẽ debere reuerti etiã sine stipulatióe, si vt parẽs dedit: qđ potest colligi ex hac.l. & ĵ.de diuor.& repu.l. si filia.&.ĵ.sol.ma.l.filię. Sed Io. cõtra p.d.l.C. de rei vxo. act.§. accedit. *AD DITIO.* Dic q̃ opinio Io.est vera: qa̯ emãcipationẽ cõsolidatur actio dotis filię. ergo si consolidatur iã quæsita patri:ergo multo magis impeditur acquiri per emãcipationem,secundũ Bal.hic.

f *Videri.* sic & adolescẽti furioso datur curator magis vt adolescẽti q̃ vt furioso:vt.ĵ. de tute.l.iij.§.j.Ac.

g *Dotem.* i.dotis obligationem. Accursius.

h *Nuntium.* facta ergo erant sponsalia.

i *Vre.Sẽper.* vt &.C. de bo. quæ liber.l. ij. & facit.ĵ. de dona. cau.mor.l. si alienã. & l.qui alienam. Ac.

k *Proficius.* cum nomine eius Publicianã habeat:vt supra de euic.l.pater filiæ.

l *Circũuentus sit.* in æstimatione rerũ. alioquin videt obuiare.C. si aduer.do.l.j. vbi dicit de ea quę omnia bona sua circũuẽta dedit in dotẽ:quę restituitur propter ætatẽ.ergo si maior,nõ restitueret: sed hic dicit quòd sic. vel melius,hoc verũ est cũ dolꝰ aduersarij adfuit. Vel dic speciale in dote,vt etã maior restituatur deceptus re ipsa,secundũ quosdã: vt no.ĵ.eo.l.si res.§.j.

†*Vt ad quã Iunnᵇ mor vor morte filia venit, ad eundem Iunnᵇ lucr pertinuit. Cic. in orat. pro Quintio.*

m *Cum dãno.* vt &.ĩ.de cõdic.ide.l. nã natura.

n *Dotis.* vt &.ĩ.eo.l. plerũq;.§.si ser-

hoc dedit,vt ipse habeat,sed vt genero pro filia expendat.denique si non dederit, condictione tenetur. ᵃ esse igitur dotem istam aduenticiã Iulianus ait: & ita vtimur. ᵇ Si filiusfamilias dotem promiserit, ᶜ & sui iuris factus dederit: profecticiam esse dotem. non enim pro hereditate patris æs alienum soluit: sed suum æs alienum ᵈ susceptum dum filiusfamilias esset, paterfamilias factꝰ exonerauit. Si pater pro filia emancipata dotem dederit, profecticiã ᵉ nihilo minus dotẽ esse nemini dubiũ est: quia non ius potestatis,sed parẽtis nomẽ dotem profecticiã facit: sed ita demum,si vt parẽs dederit. Cęterũ si cũ deberet filiæ,volũtate eius dedit:aduẽticia dos est.

Nota textum mirabilẽ,quòd quãdo pater curator filiæ promittit dotẽ:videtur promittere vt pater,non vt curator. Baldus.

Papinianus libro decimo quæstionum ait,cum pater curator suæ filiæ iuris sui effectę dotem pro ea constituisset,magis eum quasi patrem id,quàm quasi curatorem feciſſe videri. ᶠ Iulianus libro nonodecimo Digestorum adoptiuum quoque patrem,si ipse dotem ᵍ dedit,habere eius repetitionem ait.

Cum quis dat ex persona alterius si quidẽ poterat euitare ne daret: ipse dare videtur,nõ ille ex cuius persona dat. Sed si vitare nõ poterat,ille nõ ipse videtur dare.b.d.

Si quis pro aliena filia dotem promiserit,& promissori pater heres exstiterit:Iulianus distinguit interesse,ante nuptias pater heres exstiterit, & dotẽ dederit: an postea. si ante,videri dotem ab eo profectam. potuit enim nuntium ʰ remittendo resoluere dotẽ. quòd si post nuptias,non esse profecticiam.

Afflictus in vno, relevandus est in altero:ne detur afflictio afflicto.b.d.

VI. POMPONIVS libro quartodecimo ad Sabinum.

IVre succursum est patri, vt filia amissa,solatij loco cederet,† si redderetur ei dos ab ipso profecta: ne & filiæ amissæ & pecuniæ damnum sentiret. ⁱ Si pater alienum fundum bona fide emptum in dotem dedit,ab ipso profectus ᵏ intellegitur. Si in dote danda circumuentus sit ˡ alteruter,etiam maiori annis vigintiquinq; succurrẽdũ est:quia bono & æquo nõ cõueniat,aut lucrari aliquẽ cum dãno ᵐ alterius,aut dãnum sentire per alterius lucrum.

VII. VLPIANVS libro trigesimoprimo ad Sabinum.

DOtis ⁿ fructũ ad maritum pertinere debere, æquitas suggerit.cũ enim ipse onera matrimonij subeat, æquũ est eum etiã fructus percipere. Si fructꝰ constãte matrimonio percepti sint,dotis nõ erunt. ° si verò ante nuptias ꝑcepti fuerint,in dotem cõuertuntur, ᵖ nisi fortè aliquid inter maritũ futurum & destinatã vxorem cõuenit.tunc enim quasi donatioue facta fructus non reddũtur. ᵠ Si vsusfructus in dotẽ datus sit,videamus vtrũ fructus reddẽdi sint, necne.Et Celsus libro decimo digestorũ ait interesse quid acti sit:& nisi appareat aliud actum, putare se ius ipsum in dotẽ esse, non etiã ʳ fructus qui percipiũtur. Si res in dotẽ dẽtur,puto in bonis mariti fieri:accessionẽque temporis marito ex persona mulieris cõcedendam. Fiunt autẽ res mariti,si constante matrimonio in dotẽ dentur. Quid ergo si ante matrimonium? Si quidem sic dedit mulier, vt statim eius fiant, efficiuntur. Enimuero si hac conditione dedit,vt tunc efficiantur cũ nupserit, ˢ sine dubio dicemus tũc eius fieri,cũ nuptiæ secutæ fuerint. Proinde si forte nuptiæ nõ sequãtur nuntio remisso:si quidẽ sic dedit mulier,vt statim viri res fiant:condicere eas debebit misso nuntio. Enimuero si sic dedit,vt secutis nuptiis incipiant esse:nuntio remisso statim eas vindicabit.Sed ante nũtium remissum si vindicabit: exceptio poterit nocere vindicãti aut doli,aut in factum. Doti enim destinata non debebunt vindicari. ᵗ

Marium & dotis fructꝰ lucretur, tria requirantur.

VIII. CALLISTRATVS libro secundo Quæstionum.

SEd nisi hoc euidẽter actum fuerit,credendũ est hoc agi, vt statĩ res spõsi fiant:& nisi nuptiæ secutę fuerint,reddãtur. ᵘ

IX. VLPIANVS libro trigesimoprimo ad Sabinum.

SIego Seiæ res dedero, ˣ vt ipsa suo nomine ĩ dotẽ det: efficientur eius, licet nõ in dotẽ sint datæ: sed cõditione tenebitur. ʸ quòd si ꝑ ea res ego dem: si quidẽ ante nuptias,interest qua cõditione dedi:vtrũ vt statim fiãt accipientis: an secutis nuptiis. si statim,nuntio misso condicam. sin verò

a *Tenetur.* vt & infra de dona.l.ij.§.j.

b *Vtimur.* vt &.ĵ.e.l. cum vxor. & arg.ĩ.ad Macedo.l.sed & si.§.j.

c *Promiserit.* pro sua filia. Accursius.

d *Aes alienũ.* quasi de bonis suis,nõ de bonis aui sui neptis.nã volebat eã à se,nõ à patre suo esse profectã. aliàs secus:vt.ĩ.de in rẽ ver. l.& ideo.§.fi.Acc.

e *Profecticiã.* Sed quæro an sine stipulatione reuertat ad patrẽ,cum ipsa mulier videat stipulari,cũ ab extraneo datur. Extraneꝰ aũt dicitur,qui eã in potestate non habet: vt.C.de rei vxo.act.§. accedit. Rñ.secũdũ Ir.tutiꝰ est ad patrẽ debere reuerti etiã sine stipulatióe, si vt parẽs dedit: qđ potest colligi ex hac.l. & ĵ.de diuor.& repu.l. si filia.&.ĵ.sol.ma.l.filię. Sed Io. cõtra p.d.l.C. de rei vxo. act.§. accedit. *AD DITIO.* Dic q̃ opinio Io.est vera: qa̯ emãcipationẽ cõsolidatur actio dotis filię. ergo si consolidatur iã quæsita patri:ergo multo magis impeditur acquiri per emãcipationem,secundũ Bal.hic.

f *Videri.* sic & adolescẽti furioso datur curator magis vt adolescẽti q̃ vt furioso:vt.ĵ. de tute.l.iij.§.j.Ac.

g *Dotem.* i.dotis obligationem. Accursius.

h *Nuntium.* facta ergo erant sponsalia.

i *Vre.Sẽper.* vt &.C. de bo. quæ liber.l. ij. & facit.ĵ. de dona. cau.mor.l. si alienã. & l.qui alienam. Ac.

k *Proficius.* cum nomine eius Publicianã habeat:vt supra de euic.l.pater filiæ.

l *Circũuentus sit.* in æstimatione rerũ. alioquin videt obuiare.C. si aduer.do.l.j. vbi dicit de ea quę omnia bona sua circũuẽta dedit in dotẽ:quę restituitur propter ætatẽ.ergo si maior,nõ restitueret: sed hic dicit quòd sic. vel melius,hoc verũ est cũ dolꝰ aduersarij adfuit. Vel dic speciale in dote,vt etã maior restituatur deceptus re ipsa,secundũ quosdã: vt no.ĵ.eo.l.si res.§.j.

m *Cum dãno.* vt &.ĩ.de cõdic.ide.l. nã natura.

n *Dotis.* vt &.ĩ.eo.l. plerũq;.§.si ser-

o *Non erunt.* vt &.ĩ. proxi.respon.

p *Cõuertuntur.* vt.ĩ.de vsur.videam.§.ãtema trimonium.&.ĵ.eo.l. si seruo in dotẽ.& infra de pac do.l. si liberis. §.Paulus. Accursius.

q *Nõ reddãtur.* valet eĩ ante facta donatio: vt.ĵ. de dona. inter vi. & vxo.l.inter. Ac.

r *Non etiam.* vt infra eo.l.cum in fundo. in prin.

s *Cũ nupserit.* sic ergo dominiũ sub cõdit.datur:vt.ĵ. de acquiren. possl.q absenti.§.fi qa.

t *Vindicari.* quamdiu spes est q̃ matrimoniũ fieri debeat:vt.ĩ.de cõdict.ob cau.da.l.quod seruus.&.ĵ. eo.l. si pater.§.quæ debitorem. &.l.si debitor.

u *Sed nisi, reddãtur.* vt &.ĵ. de vsucap. do.l.j.&.ĵ.eo.l. dotem. Et no.huiusmodi verba intelligi secũdũ iuris effectum. sic &.ĵ. de condit.& demon.l. hæc conditio.&. C. si man. ita fue. alie.l. ea quidem.

x *Ego. Dedero.* non donatur.ꝑ.f.aliàs alioquin cõtra: vt infra de dona.l. & generaliter.Azo.

y *Tenebitur.* vt.ĵ.eo.l.

licet.§.quotiens.&.ſ.de condic.ob cau.l.ſi donaturus.

a *Vindicare.* miſſo nuntio:aliàs non:vt.ſ.eo.l.dotis.

b *Ex poſteriore.* ſcilicet quando ſic dederam vt demum ſecutis nuptiis fiant accipientis:vt ſupra proxi.

c *Si res alicui.* marito futuro. Accurſius.

d *Fauore dotium.* vt & j.e.in ãbiguis.ſed certe immo de iure cõmuni ita videtur vbiq;:vt.j.de dona.l.ij.§.ſi pecuniã.quę eſt contra.vbi dominium rei donatæ tranſit:vt arg.C.cõmunia de leg.l.h.§.pe.& C.de teſt.ma.l.ſtatuliberis.Sol.ibi in.l.ij.de dona.eſt ſpeciale i pecunia:vt & aliàs ſupra ſi cer.pe.l.ſingularia.vel ſubaudi hic maxime in dote.nã & idem aliàs.vel tertio hic fauore matrimonij:vt dicit.aliàs eñ poteſt pœnitere heredem.ſ.eius qui dedit:ſicut teſtator potuit:vt.ſ.de condi.cau.da.l.iij.§.ſed ſi tibi.&.l.ſi pecuniã.j.rſi.&.§.ſi ſeruũ.ſed ibi nõ pœnituit teſtatorẽ nec heredem eius:quare in eũ tranſit dominiũ ſed hoc videtur falſum:qa nec hic nec ibi potuit pœnitere,cũ is qui accepit,ſuacauſa accepit. Die ergo tu,vt dictam ſolutionẽ defendas,qp hic potuit pœnitere: quia fuit datio ob cauſã: vt.ſ.eo.l.adoptiuũ.§.j.niſi in dote, vt hic dicit.ibi nõ,qa fuit donatio.nec ob.ad primũ:qa ibi erat res itegra. Vel dic,hic in fauorẽ,vt cõſentiat:non aũt vt dominiũ tranſeat:quia hoc eſt de iure cõmuni. Alij dicũt qp hoc eſt verũ,ſi ponas eos ſic cõueniſſe vtriuſq; fortè gratia: vt tũc mutare nõ poſſit. Aliud eſſet & ſi ſol⁹ legẽ diſerit,& ſui gratia quã immutare eius heres poſſet,niſi in dote: & hoc caſu loquit hic. & facit.j.de acquiren.poſſ.l.fundi.§.ſi. cõtra. Sol.hic in dominio,ibi in poſſeſſ.vel alio caſu Item contra infra de ſol.l.ſi.Sol.vt ibi.

** Velati cũ mulier viro in manicipatum,omnia quæ mulier ſuerit, viro fuit dotis nomine. Vide Vlpianum in inſtitutionibus.*

e *Dotis autẽ.* Tria vult videre vſq; in finẽ leg. Primo,ſi agitur vt iſtæ res paraphernales fiãt viri,qua actione repetuntur. Secundo,ſi fiat libellus,an dominium tranſeratur. Tertio ſi dominiũ non tranſeat in virum,qua actione res repetantur. Accurſius

f *Sed contra.* Sed quæro an iſta condictio ſit priuilegiata? Reſpon. nequaquam,quamuis condictio quæ datur pro eo quod eſt datum nomine dotis repetendæ,ſit priuilegiata:licet non ſit dos:vt infra eo.ſi ſponſa.&.j.de pri.cre.l.ij.§.h.

verò non ſtatim,potero vindicare:[a] quia meę res ſunt. Quare & ſi ſequi nuptiæ non poſſunt ꝓpter matrimonij interdictionẽ:ex poſteriore[b] caſu res meę remanebũt. Si res alicui[c] tradidero,vt nuptiis ſecutis dotis efficiantur,& ante nuptias deceſſero:an ſecutis nuptiis dotis eſſe incipiant? Et vereor,ne nõ poſſint in dominio eius effici, cui datæ ſunt: quia poſt mortem incipiat dominium diſcedere ab eo qui dedit:quia pendet donatio in diem nuptiarum:& cum ſequitur conditio nuptiarum,iam heredis dominium eſt:à quo diſcedere rerũ non poſſe dominium inuito eo ſatendum eſt.Sed benignius eſt ſauore[d] dotium,neceſsitatem imponi heredi conſentire ei quod defunctus fecit:aut ſi diſtulerit,vel abſit,etiam nolente vel abſente eo dominium ad maritum ipſo iure transferri,ne mulier maneat indotata. Dotis autem[e] cauſa data accipere debemus ea quæ in dotem dantur.Cæterum ſi res dentur in ea quæ Græci παράφερνα dicunt, quæque Galli peculium appellant: videamus, an ſtatim efficiantur mariti.* Et putem,ſi ſic dentur,vt fiant,effici mariti : & cum diſtractum fuerit matrimonium,non vindicari oportet,ſed cõdici:[f] nec dotis actione peti:vt diuus Marcus,& imperator noſter cum patre reſcripſerunt. Planè ſi rerum libellus marito detur, vt Romæ volgo fieri videmus: nam mulier[g] res quas ſolet in vſu habere in domo mariti,neque in dotem dat,in libellum ſolet cõferre,eumque libellum marito offerre: vt is ſubſcribat, quaſi res acceperit:& velut chirographũ eius vxor retinet,[h] res quę libello continentur,in domum eius ſe intuliſſe: Hæ igitur res an mariti fiant, videamus. Et non puto:non quòd nõ ei tradantur,[i] (quid enim intereſt, inferantur volente eo in domũ eius,an ei tradantur?)ſed quia[k] non puto hoc agi inter virũ & vxorem,vt dominium ad eum transferatur:ſed magis vt certũ ſit,in domum eius illatas:[l] ne ſi quãdoque ſeparatio fiat,negetur.[m] Et[quia]plerumque cuſtodiam earum maritus repromittit,[n] niſi mulieri cõmiſſæ[o] ſint:videbimus,harum rerũ nomine,[p] ſi non reddãtur,vtrum rerũ amotarum,an depoſiti,[q] an mandati[r] mulier agere poſſit.Et ſi cuſtodia marito committitur, depoſiti vel mandati agi poterit.ſi minus, agetur rerum amotarum:ſi animo amouentis maritus eas retineat: aut ad exhibendum,ſi non amouere eas conniſus eſt.

x. IDEM libro trigeſimoquarto ad Sabinum.

PLerũque[s] intereſt viri,res non eſſe æſtimatas:idcirco, ne periculum rerum ad eum pertineat:[t] maximè ſi animalia in dotem acceperit,vel veſtem qua mulier vtitur. Eueniet eñ, ſi æſtimata ſint,& ea mulier adtriuit,vt nihilo minus maritus æſtimationem[u] eorum præſtet. Quotiens igitur non æſtimatæ res in dotem dantur, & meliores[x] & deteriores mulieri fiunt.

Si prædiis inæſtimatis aliquid acceſsit, hoc ad compendium mulieris pertinet: ſi aliquid deceſsit,mulieris damnum eſt. Si ſerui[y] ſobolem ediderunt,mariti[z] lucrum non eſt:ſed fœtus doralium pecorum ad maritum pertinent:quia ſi uctibus computantur:ſic tamen,vt ſuppleri proprietatem prius oporteat: & ſummiſsis in locum mortuorum capitum ex adgnatis, reſiduum in fructum maritus habeat:[a] quia fructus dotis ad eum pertineat. Si ante matrimonium æſtimatę res dotales ſunt, hæc æſtimatio quaſi ſub cõditione eſt.nãque hanc habet cõditionẽ, *Si matrimoniũ fuerit ſecutũ.*[b] ſecutis igitur nuptiis,æſtituere cum ipſa dote debet:vt.C.de rei vxo.ac.§.cumque. quia partus non eſt in fructu:vt ſupra de vſufr.l.in pecudum.

g *Nam mulier.* interpoſitio eſt vſque illuc,hæ igitur &c.

h *Retinet.* i.quaſi.& loco chirographi retinet mulier hũc libellũ:vt ſi dubitetur,chirographũ probet,& res quæcũque ſcriptæ ſunt in eo quod intulerit i domũ viri,& ſimiliter retinet mulier in ſuo vſu.& hoc ſubiicit,res &c.alij nõ habẽt,& dicũt quòd ille verſus,res quæ &c. eſt forma libelli. ſcribit eñ maritus res &c. & bene ſtat,& eſt forma libelli. & conſtrue vt ibi notaui.

i *Tradãtur.* q.d. nihil: vt.j.de ſolu.l.pecuniã. & ſupra nau.cau. ita.l.j.in h.&.l.ij. * *Flo. Ita.*

k *Sed quia.* i. ideo nõ transfertur,quia &c.

l *Illatas.* & illud ideo ſubſcribit maritus, ne &c.

m *Negetur.* eã irruiſſe.

n *Repromittit.* in libello eñ huiuſmodi repromiſsiones cõtineri ſolent. Azo.

o *Commiſſæ.* ſi enim huius cuſtodiã non ſuſcepit,ſed mulieri ſuo arbitrio eas cuſtodiẽdas cõmiſit,cuſtodiæ renũciãdo:nõ eſſet quæſtio an maritus teneretur. nã ſine dubio nõ teneretur. Azo. vt arg.ſ. nau.cau.ſta.l.ſi §.j.

p *Nomine.* quãdo non eſt dominiũ trãſlatũ:vt ſuperiori ꝓximo caſu.

q *Depoſiti.* agit depoſiti,cũ res à marito ex cauſa depoſiti retinenẽ eo forte cuſtodiã promittente.nã in depoſito cuſtodia paciſci poteſt. Accurſius.

r *Mandati.* nõ depoſiti agitur,cum res penes mulierẽ ſunt,& cuſtodiã marito mãdat. Ac.

ſ *Plerũque.* plerũq; ideo dicit:qa ſecus eſt aliquãdo:puta ſi res cõmuniter vili pecunia æſtimetur, quãdo fuit data in dotem: nunc vero multo cariorẽ facta eſt.

t *Pertineat.* vbi non ſunt æſtimatæ. Ac.

u *Æſtimationem.* vt &.j.ſol.mar.l. æſtimatæ.&.C.eo.l.cũ dotẽ. &.l.quotiens.

x *Meliores.* niſi cũ res in pẽdere cõſiſtunt:vt infra eodẽ.l.res. Ac.

y *Si ſerui.* i.ancillę inæſtimatæ:vt modo dixi.ſic ꝓ maſculinũ intelligit fœmininum:vt ſ.de vſu.l.equm.&.j.de vſuc.ſi alieno.§.Sequola.&.j.de fur.l quivis. §.ex furtivis. Ac.

z *Maritus.* immo reſtituere cum ipſa dote debet:vt.C.de rei vxo.ac.§. cumque. quia partus non eſt in fructu:vt ſupra de vſufr.l.in pecudum.

a *Habeat.* habet enim omnes fructus; vt & infra eodem.l.cũ poſt.§.fin.& ſupra eodem.l.dotis.

b *Secutum.* vt & infra eo.l.in rebus.§.ſi re.&.l.ſtipulationem.

matio rerũ perficitur: & ſit vera [a] vẽditio. Inde quæri poteſt: ſi ante nuptias mancipia æſtimata deperierit, an mulieris dãnum ſit. Et hoc conſequens eſt dicere. nam cum ſit conditionalis venditio, pendente autem conditione mors contingens extinguat venditionem: [b] conſequens eſt dicere, mulieri periſſe: quia nondum erat adimpleta venditio: quia æſtimatio venditio eſt. Si res in dotem datæ fuerint, quamuis æſtimatæ, verum conuenerit, vt aut æſtimatio, aut res præſtentur: ſi quidem fuerit adiectum, *vtrum mulier velit*: ipſa eliget, vtrũ malit petere, rem, [an] æſtimationem. Verùm ſi ita fuerit adiectum, *vtrum maritus velit*: ipſius erit electio. Aut ſi nihil de electione adiiciatur, electionẽ habebit maritus, vtrum [c] malit res offerre, an pretium earum. Nam & cum illa aut illa res promittitur: rei † electio [d] eſt vtram præſtet. ſed ſi res non exſtet, æſtimationem omnimodo maritus præſtabit.

XI. PAVLVS libro ſeptimo ad Sabinum.

SAnè & deteriorem factam reddere poterit.

Paria ſunt aliquid fieri tempore prohibito, vel fieri tempore permiſſo, & conferri in tempus prohibitum. l. d. conuerdat. l. nemo. infra de here. inſti. Bartolus.

XII. VLPIANVS libro trigeſimoquarto ad Sabinum.

SI res æſtimata [e] poſt contractum matrimonium donationis cauſa adprobetur, [f] nulla eſt æſtimatio: quia nec res diſtrahi donationis cauſa poteſt, cum effectum inter virum & vxorem non habeat. res igitur in dote remanebit. Sed ſi ante matrimonium, [g] magis eſt vt in matrimonij tempus collata donatio videatur: atque ideo non valeat.

No. iſtum. § pro minoribus laſis in venditione rerum ſuarum: vt ſi laſi ſint in eo quod vendiderunt, reſtituantur ad rem: ſi in pretio, ad pretium: vt ſcias qualiter debeas libellum formare: quia pluries accidit. Bartolus.

Si mulier [h] ſe dicat circũuentam minoris rem æſtimaſſe, vt puta ſeruum: ſi quidem in hoc circũuenta eſt, quòd ſeruũ dedit, non tãtùm in hoc, quòd minoris æſtimauit, [i] in eo acturã, vt ſeruus ſibi reſtituatur. [k] Enimuero ſi in æſtimationis modo circumuenta [l] eſt: erit arbitrium mariti, vtrum iuſtam æſtimationem, [m] an potius ſeruum præſtet. [n] & hæc [o] ſi ſeruus viuit. quod ſi deceſſit, Marcellus ait [p] magis æſtimationem præſtandam: ſed nõ iuſtam, ſed eam quę facta eſt: quia boni cõſulere [q] mulier debet, quod fuit æſtimatus. Cæterùm ſi ſimpliciter [r] dediſſet, procul dubio periculo eius moreretur, non mariti. Idemque & in minore [s] circũuenta Marcellus probat. Planè ſi emptorem habuit mulier iuſti pretij: tunc dicendum iuſtam æſtimationem præſtandam. [t] idque [u] dumtaxat vxori minori annis præſtandũ Marcellus [x] ſcribit. Scæuola autem in marito notat, ſi dolus eius adſuit, [y] iuſtam æſtimationem præſtandam. Et puto verius quod Scæuola ait. Si cum marito debitore mulier pacta ſit, vt id quod debeat, in dotem habeat: dotis actione ſcilicet eam agere poſſe exiſtimo. [z] Licet enim ipſo iure priore debito liberatus non ſit, ſed tamen exceptionem habere poteſt.

XIII. MODESTINVS libro ſingulari de differentia Dotis.

SI mulier poſt diuortium, antequam ex ſtipulatu de dote agat, ad eundẽ virum fuerit reuerſa: conſtantius dicetur, per doli exceptionem ineffi-cacem [a] fieri ex ſtipulatu actionem, vſque quo matrimonium durat.

XIIII. VLPIANVS libro trigeſimoquarto ad Edictum.

SI rem.]CASVS. Mulier cõuenit dare ſeruũ æſtimatũ in dotẽ, & fuit in mora: tũc deceſſit ſeru⁹: tandẽ ſolutũ eſt matrimonium:

a *Vera.* quo ad periculum: non quo ad omnia: vt infra eo. l. quotiens. quæ eſt ar. contra.

b *Venditionem.* vt & ſupra de peri. & commo. rei. ven. l. quod ſi pendente. & nouationem: vt infra de nona. l. quotiens.

c *Virum maritus.* poteſt enim poni in cuiuſlibet electione: vt hic, & ĩ. de fun. do. l. quod ſi fundum.

d *Electio.* No. in alternatiuis rei eſſe electionem: vt hic, & ĩ. de dona. inter vir. & vxo. l. quod autẽ. § ſi marit⁹. & C. de cõdic. inde. l. ſi quis. & ĩ. depoſiti. l. ei. § quod ſi de plurib⁹. & ĩ. de contrahẽ. emptio. ſi in emptione. § ſi emptio. & de iureiu. l. iuſiurandũ. § alterũ. & ĩ. de iure pa. l. adigere. § qui ſtipulatur. Sed arg. cõtra. ĩ. de auro & argen. l. ſi quis ita. & de leg. j. l. planè. § ſi. ſed illa ſpecialia in vltima voluntate.

Rei eſt electio vel alternatiui.

e *Si res æſtimata.* ptio viliori. Ac.

f *Approbatur.* i. ꝓbetur quòd ita ſit. Ac.

g *Sed ſi ante matrimonium.* ſ. fuerit æſtimata res minus: donationis cauſa videat. nec enim valet æſtimatio, niſi cõtracto matrimonio: vt ĩ. eo. l. plerũq;. § ſi ante. & ideo nõ valet: vt ſubiicit. Sic ergo nor. quod nõ valet negotiũ, cum in eum caſum deducit à quo incipere non poteſt: vt & dixim⁹. ĩ. de vſufr. l. Titio. Itẽ ſi fiat donatio conſtãte matrimonio, & in id tẽpus ꝓficiatur quo ſolutũ eſt matrimoniũ, valebit: vt. j. de dona. inter vi. & vxo. l. ſi cũ. § ſi. & l. quia. Ac.

† *Facit ea. inter cæteras. cũ glo. ſuper ver. quodcũque. extra de reſcrip.*

h *Si mulier.* Sex reſpõſa ponit hic. § quæ ſic ponas: & ſiqua mulier dicat ſe circũuentã in æſtimatione: aut dolus mariti ĩterceſſit: & tũc omnino iuſtã æſtimationẽ præſtabit etiam mortuo ſeruo, minori vel maiori vxori: vt in ſi. huius. § aut nõ dolo mariti, ſed ipſa re: & tũc aut erat minor: quo caſu reſtituit, vt habeat iuſtã æſtimationẽ: niſi in duobus caſibus: hoc eſt, ſi viuat ſeru⁹. Itẽ ſi ſit mortuus, cũ tñ emptorẽ iuſti pretij ipſa inuenit: vt. j. §. idẽque. &. §. plane. aut maior, & tunc in vnico caſu reſtituitur: hoc eſt cum ſeru⁹ viuit: vt ibi, enimuero ſi in &c. ſed & ſi ſit in hoc decepta quod dedit, reſtituitur minor vel maior, vt ipſam repetat ſi viuit: aut ſi non viuit, iuſtam æſtimationem ſi eſt minor: vt in principio: vel factã, ſi eſt maior: vt ibi, quòd ſi deceſſit &c. & quęre in caſibus. C. de iure do. l. quotiens. § ſi. Accurſius.

i *Aeſtimauit.* & ſic ad iuſtam æſtimationem.

k *Reſtituatur.* ſiue ſit maior, ſiue minor mulier. ſed in eo quod A de æſtimatione dixit, intelligas in minore: vt differat ab illo verſi. idemque & in minore.

l *Circumuenta.* re ipſa non, dolo. Accurſius.

m *Iuſtam æſtimationem.* quæ aliàs dicitur verum pretium: vt & ſupra de in rem verſo. l. ſi res. in princi.

n *Præſtet.* Ergo vbi decepta eſt in hoc ipſo qđ dedit, electio eſt mulieris vtrũ agat ad rem, an ad iuſtam æſtimationem. ſi vero decepta tãtũ eſt quòd minoris æſtimauerit: eliget maritus, rẽ an iuſtã æſtimationem præſtet. Sed certe opponit: maior nõ experit niſi decipiatur aduerſarij calliditate: vt. ĩ. de mino. l. in cauſa. § pe. hic aũt eſt cõtra. Solu. hic fuit deceptio vltra dimidiã iuſti pretij, ibi non: vt ar. C. de reſcin. vẽ. l. ij. vel dic ſpeciale ĩ dote: vt. ĩ. eo. iure. § ſi. & arg. C. ſol. ma. l. ſi circũſcripta. in princi. Itẽ contra. ĩ. de mino. l. patri. § prædiũ. &. §. itẽ ex diuerſo. vbi indiſtincte ad arbitriũ decepti ꝓtium reddit. Solu. vt ibi. Ac.

B

o *Et hæc.* ſ. quæ diximus duob⁹ ſuperioribus caſibus. Acc.

p *Marcellus ait.* in primo caſu quãdo in hoc vt daret, fuit decepta. nõ autem refertur ad alium: vt ĩfra eo. §. ibi, Scæuola &c.

q *Conſulere.* i. conſiliũ ſibi ſumere ne petat iuſtã æſtimationem. Vel dic, id eſt caute pręmeditari quod fuerit ęſtimatus, bonum. i. bono mulieris. ſ. propter eiꝰ vtilitatẽ: cum ſi nõ eſſet ęſtimat⁹, nihil eſſet habitura: vt ſubiicit: vt ĩ. eo. plerũque. §. ſi ꝑdiit. Accurſius.

C

r *Si ſimpliciter.* i. nõ æſtimatum. Ac.

ſ *Minore.* ĩ. ergo loquitur in maiore. alioquin nõ eſſet bona ſimilitudo. & dic idẽ. ſ. vt iuſtã habeat ęſtimationẽ: vel ad ſeruũ ſi viuit: vt in. j. & ĩ. j. rñ. Ac.

t *Præſtandam.* etiã ſi ſit mortuus. Ac.

u *Idque.* ſ. vt iuſta æſtimatio debeatur ſeruo mortuo. Accurſius.

x *Marcellus.* nõ autẽ in maiore: vt. ĩ. proxi. ibi, quod ſi deceſſit.

y *Adſuit.* etiam in æſtimatione: vt differat à primo caſu. Accurſius.

D

z *Exiſtimo.* vt infra eo. ſi ſponſalibus. §. ſi mulier.

a *Si mulier. Inefficacem.* vt &. j. eo. diuus. &. ĩ. ſolu. ma. l. penul. §. ſi vxor. & ſupra de ritu nup. l. pleriq;. hoc autem eſt verum, niſi extraneus dotẽ dediſſet pro muliere, & ſtipulatus eſt ſibi reddi: vt. ĩ. eo. ſtipulationem. &. l. ſequen. Accurſius.

nium:quæritur,an æſtimationem mulier poſsit repetere? Et dicit quòd non.ſecus ſi in mora non fuiſſet. Viuianus.

a *Dederit.* id eſt dare conuenerit. Azo.

b *Facienti.* poſt nuptias:alioquin contra:vt ſupra eo.l. plerũque.§.ſi ante. Accurſius.

c *Quod ſi per eam.* *Auferr.* id eſt accipit de iure, vel petit.

d *Periculo.* vt & aliàs ſupra de peri.& cõ.rei ven.l.illud. Accur.

e *Quotiens. Ex empto.* ſed ſi nõ fuiſſet æſtimata, non agitur: vt.C.e.l.j.

f *Duplum forte.* cũ hoc fuit ſtipulatus.

g *Æquitatem.* vt infra eo.non ſolum.

h *Venditio.* Arg.contra.ſ.eo. plerumque.§. ſi ante. Acc. *ADDITIO.* Pro ſolutiõe huius cõtrarij dic q licet nõ ſit ſimplex vẽditio, eſt tamen vera: vt in.l. cõtraria.& facit p gabellis, vtrũ ſi datur res æſtimata ĩ dotẽ, ſoluũtur duæ gabellæ dotis & vẽditionis.& eſt hic argu. quòd vna: quia iſta æſtimatio eſt potius quoddam capitulũ cõtract' dotalis, quàm ſit cõtractus ſeparatus. quod credo verum per iſtam literam: vt communiter determinatur per ſcribentes hic.

i *IN rebus. Culpam.* ſcilicet leuẽ, vel leuiſſimã ſi diligẽtiſſim' erat in ſuis. & hoc eſt quod continuat:ſed etiã &c.

k *Diligentiam.* cum ſi culpãdus erat in ſuis rebus,culpãd' erit in dotalibus.ſi enim min' diligens in ſuis fuit, non ideo parcendũ eſt ſibi in dotalibus: vt.j.ſolu. ma.ſi cõſtante.§.ſi maritur. Accurſius.

l *SI mãcipia. Labeo ait.* vt & ifra ſolu. ma.l.pe.§.mãcipia. Sed cõtra.C.ſolu. ma.l.j. vbi partũ dicit reſtitui. Solu.ibi habebat electionem maritus,an res ipſas etiã deteriores reſtitueret,vel ęſtimationẽ: ideoque emolumẽtum partus nõ ſpectat ad ipſum: quia nec periculũ deteriorationis:ſed hic ſpectabat ipſum periculũ ad maritum:quia debebat reſtituere aut ęſtimationem, aut res non deteriores:ideoque ad ipſum ſpectat partus. Accurſius.

ETiam.] *CASVS.* Siue vir ſiue alius pro eo mandante dotem accipiat,ipſe vir accepiſſe videtur.

m *Detur.* non dicit,obligatur:vt.j.e.l.ſi mulier ita iij.reſpon.

SI rem æſtimatam mulier in dotẽ dederit, [a] deĩde ea moram faciente [b] in traditione, in rerum natura eſſe deſierit:actionem eam habere non puto.

XV. POMPONIVS libro quartodecimo ad Sabinum.

QVod ſi per eam non ſtetiſſet,perinde pretiũ aufert, [c] ac ſi tradidiſſet:quia qđ euenit,emptoris periculo [d] eſt.

XVI. VLPIANVS libro trigeſimoquarto ad Sabinum.

QVotiẽs res æſtimata in dotem datur,euicta ea virũ ex empto [e] cõtra vxorem agere: & quicquid eo nomine fuerit conſecutus, dotis actione ſoluto matrimonio ei præſtare oportet. Quare & ſi duplum fortè [f] ad virum peruenerit: id quoque ad mulierem redigetur. Quæ ſententia habet æquitatem: [g] quia non ſimplex venditio [h] ſit, ſed dotis cauſa: nec debeat marit' lucrari ex dãno mulieris. Sufficit enim marito indemnem præſtari, non etiam lucrum ſentire.

XVII. PAVLVS libro ſeptimo ad Sabinum.

IN rebus dotalibus virum prẽſtare oportet tam dolũ, quàm culpam: [i] quia cauſa ſua dotem accipit. ſed etiam diligentiam [k] præſtabit, quam in ſuis rebus exhibet. Si re æſtimata data, nuptiæ ſecutæ non ſint, videndũ eſt quid repeti debeat, vtrũ res, an æſtimatio. Sed id agi videtur, vt ita demum æſtimatio rata ſit, ſi nuptiæ ſequãtur: quia nec alia cauſa contrahendi fuerit. Res igitur repeti debeat, nõ pretium.

XVIII. POMPONIVS libro quartodecimo ad Sabinum.

SI mãcipia in dotem æſtimata accepiſti, & pactum conuentum factum eſt,vt tantidem æſtimata diuortio facto redderes, manere partũ eorum apud te Labeo ait: [l] quia & mancipia tuo periculo fuerint.

XIX. VLPIANVS libro trigeſimoquarto ad Sabinum.

ETiã ſi alij iuſſu mariti dos detur, [m] nihilo minus maritus de dote obligatur. [n]

Origo rei non poteſt conferri in tempus quo debet extingui.l.d. vide in.l. Titio cũ moritur.ſupra de vſufruc. Bartolus.

XX. PAVLVS libro ſeptimo ad Sabinum.

IVlianus ſcribit, [o] † valere talem ſtipulationem: *Cum moreris, dotis nomine tot dari?* quia & paciſci ſoleat, ne à viua [p] exhibeatur. [q] quod non eſſe ſimile accepi. [r] Aliud eſt enim differre exactionem: [s] aliud ab initio in id tempus ſtipulari, quo matrimonium futurum nõ ſit. [t] idque & Ariſtoni & Neratio & Pomponio placet.

Stipulatio de dote,habet in ſe tacitã cõditionẽ,ſcilicet ſi matrimoniũ ſequatur. Bar.

XXI. VLPIANVS libro trigeſimoquinto ad Sabinum.

STipulationem quæ propter cauſam dotis fiat, cõſtat habere in ſe conditionem hanc, *ſi nuptiæ* [u] *fuerint ſecutæ*: & ita demum ex ea agi poſſe, quamuis non ſit expreſſa conditio, *ſi nuptiæ*, conſtat.quare ſi nuntius remittatur, deſeciſſe conditio ſtipulationis videtur. [x]

Nota quòd ſermo ſimpliciter prolatus, intelligitur de prima vice. Bartolus.

XXII. PAVLVS libro ſeptimo ad Sabinum.

ET licet poſtea eidẽ nupſerit,nõ cõualeſcit ſtipulatio.

Nota.l.facit ad quæſtionem. dicit ſtatutũ quòd mulier dotata non ſuccedit patri: quòd ſi pater relinquat ſibi in teſtamento centũ: licet non dixerit,pro dote, quòd intelligitur pro dote.quod not. Baldus.

XXIII. VLPIANVS libro trigeſimoquinto ad Sabinum.

QVia *autem† in ſtipulatione nõ eſt neceſſaria dotis [y] adiectio, etiam in datione tantundem ducimus.*

XXIIII. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

SI filiafamilias nuptura,ex peculio cuius adminiſtrationẽ habet,dotem viro dedit:deinde cum in eadem cauſa peculium eius [z] eſſet,diuortiũ fecerit: dos ei rectè ſoluitur, quaſi à quolibet peculiari debitore [a].

XXV. PAVLVS libro ſeptimo ad Sabinum.

SI ei nuptura mulier qui Stichũ debebat,ita cũ eo pacta eſt:*Pro Stichο,quem mihi debes, decem tibi dotis erunt*: ſecundum id quod placuit rem pro re ſolui

n *Obligatur.* hocipſo enim videt accipere:vt.j.de acquirẽ.poſ.l. j.§.ſi iuſſerim.& infra de fun.do.l.ſi nuptura.in prin. Accurſius.

Vlianus.]CASVS. Titius accepit Bertam in vxorem,quæ promiſit centum in dotem ſe daturã cũ morietur ipſa Berta.quæritur an valeat:Et dicit Iul.quòd ſic.quod probat à ſimili: quia ſi pure promiſiſſet,& vir feciſſet pactum de nõ petẽdo dum illa viueret,valeret pactum.ſed Paulus dicit, primo caſu non valere,licet valeat ſecũdo: neque eſt bonum ſimile:quia primo nunquam dos poterat ſeruire oneribus matrimonij:talis naturæ erat pactum ſeu ſtipulatio. ſed ſecũdo ſic ſua natura, niſi interueniſſet pactũ de nõ petendo, vnde primo nõ valet:quia erat factum pactum de dote lucrãda:&ſic ſolu.matrimo. petet vir. Viuianus.

† *Bal.hic ea putat iſtum tex.ſing.in ratione ſuit in verſicu. aliud enim eſt &c. & eſt tex.clarus, & non eſt aliquis nouus interpres. Boda. leg.*

o *Iulianus ſcribit.* & valet pactum: vt infra titu.j.l.ſi in ſi.

p *Ea vina.* ſcilicet muliere.

q *Exhibeatur.* id eſt accipiatur,vel petatur.

r *Accepi.* cum in primo caſu dos nõ potuerit ſeruire oneribꝰ matrimonij: in ſecũdo potuit, niſi fuiſſet pactũ: ideoq; primo caſu nõ valet:ſecundo ſic:vt.j.e.ſi pater mulieris.ĩ ſecundo autẽ peteẽ poſt mortem mulieris, ſi pactum fuit de lucrãdo. &ſic eſt huic.l.arg.cõtra ſupra de cõdic.inde.l.ſufficit. Accurſius.

s *Exactionẽ.* vt fuit ĩ ſecũdo caſu. Accurſi°.

t *Non ſit.* vt in primo: quo caſu non valet:vt dixi.

u *Stipulationẽ. Si nuptiæ.* vt&.ſ.eo.l.in rebus. §. ſi re. & infra eo.l.non enim.

x *Videtur.* vt &.j.e.l. ſi ſponſalibus. in prin.

y *Quod autẽ. Dotis.* quia dixit vir, cẽtũ à te accepi.non exprimẽdo, ex cauſa dotis.hoc tamen agebatur ĩ donatione propter nuptias, quæ hoc tẽpore dicebatur nuptias. Et no.hic ar.q licet nõ dicat capitulũ,eligim' te ĩ epiſcopũ:ſed ita,eligim' illũ: q valeat electio.ſic j. eo.l. promittẽdo.ſic &.C.de li.præ.l.iiij.& j.de here. inſtit.l.j.&.j. e.l.tali.in fi. Accurſi°.

* *Vulg.* *Quod* † *Bal.in.l.* *tu.valde ex* *ſollis iſtum* *quo hic in* *nouis inter* *Bolog.* * *Vulg. dixi* *cimus.*

z *SI filiafamilias. Eius eſſet.* id eſt cum adhuc cãdẽ adminiſtrationẽ haberet peculij.

a *Debitore.* à quo recte ſolui huic perſonæ: vt & infra de noua.l.ſi.& ſupra de pac.ſi vnus.in prin.

a *Si ei. Solui poſſe.* vt & ſupra de conſt.pecu.l.j.§ an poteſt. b *Dotis.* vt dicit.j.l.prz.&.j.de pac.dotali.l.ſi mulier dotis.ſi ergo cõſtãte matrimonio, cũ res iã eſt dotalis, fieri poteſt: ergo multo magis rũ res nõ eſt dotalis: vt hic argumentatur.

c *Ita conſtante. Vtile.* vel nõ damnoſum: non aliàs, vt hic, &.j.de pac.dota.l.ſi mulier dotis. &.l. cũ maritus. j. reſpon. Accurſius.

d *In pecuniã.* fiat permutatio. Azo.

Poſt nuptias.] *CASVS.* Mulier.c. vel pater pro ea in dotem dedit, & ſic eſt actio quæſita patri & filiæ. ſi poſtea ſecum filia paciſcatur, non valet pactum. Viuianus.

e *Inuita filia.* vt.j. de pac.dota.l.cum dos. & infra ſolu. ma. l. quotiens. niſi filia leuis ſit, & nimia circa maritũ immerentem: vt.j.ſolu. ma.ſi cum dotem.§. eo autem tempore.

Cum pater.] *CASVS.* Pater pro filia.c. nomine dotis promiſit viro. poſtea eidẽ viro legat eadem centum. dicit quòd nõ valet legatum: cum non pl⁹ ſit in legato, quàm dotis promiſſione. Secundo, ſi legauit filiæ, tunc diſtingue: aut voluit valere legatũ ſalua remanente facta promiſſione viro, & debetur vtrũque. aut alterutrum ſolui voluit: & tunc ſubdiſtingue: aut prius agit filia per legato: & cõſequitur, & cauet de ſeruãdo indemnem heredem ex promiſſione facta viro. aut prius agit vir, & nõ cauet: ſed tamẽ agẽdo poſtea mulier exceptione repellitur. Viuianus.

f *Nullum legatum.* vt j. de leg. iij. ſi deportato. §. ſi quis creditori.

g *Ex cauſa legati.* vt infra de leg. j. plane. §. ij. Accurſius.

h *Alterutrum.* vel legatum tantum, vel dotem tantum. Accur.

i *Voluerit habere.* ſcilicet pater filiam. Accur.

k *Agat.* Quid autem ſi quilibet eorum agere volet? Reſpon. neuter admittatur, niſi concordent: vt infra de le. j. huiuſmodi. §. cum pater.

l *Oportebit.* quare ergo hæc diuerſa? Reſpon. hoc caſu cõſequitur debitũ & oneroſum per ſe: vt. j. de act. & obli. l. ex promiſſione. vnde plus onerari nõ poteſt: ſed ſuperiori caſu de lucro tãtum contenditur: vnde oneratur: vt infra de leg. j. plane. ij. §. ij.

m *Præſtita.* quid ſi dubium eſt de voluntate? videtur quòd filia probet: vt infra de leg. j. plane. & de lega. ij. l. Sempronius. Arg. contra quòd hæres, ſupra de proba. l. quingenta. Sol. eſt ex lege infra de annu. le. l. libertis. in pricip. & de leg. j. huiuſmodi. §. cũ pater. & facit. C. de lega. l. filia.

Dotem.] *CASVS.* Siue pater ſiue ipſa mulier dotem dederit primo viro: eo mortuo nubendo ſecundo videtur eandem dotem donare. ſed ſi non ſeparauit ſe à primo, ſed fecit iurgiũ, per vnam noctẽ forte: remanet eos eiuſdẽ matrimonij. Viuia.

n *Dotem*, datam à muliere. idem ſi à patre: vt. C. de rei vxo. ac. auth. ſed quamuis. Accurſius.

o *Quàm cum hoc agitur.* an idem ſi alius pro muliere dotem dederit, & matrimonio poſtea conſentiat? Reſpon. ita. & hic caſus eſt infra de pac. do. l. cum maritus. §. Titius. ſecus ſi nõ conſentiat: vt infra eo. ſtipulatio. & ſupra eo. ſtipulationem. & l. licet.

p *Interpretemur.* vt infra eo. l. diuus. & arg. ſ. e. ſed niſi. & ex duabus legibus colligitur. C. qui teſta. facere poſ. l. ij. & C. de bo. eo. l. ſi in ſ. Accurſius.

Si ex lapidici nit.] *CASVS.* Mulier dedit fundũ in dotẽ in quo erant lapides, qui non renaſcuntur, quos vẽdit pro. c. hæc centum erunt dos: non autem fructus dotis: quia nunquam ſi non renaſcũtur. idẽ de domo quæ erat in eo fundo, vt ſi vẽdidit ſuperficiẽ, pretium ſit dos. nam hic non ſunt fructus, ſed ipſa dotis ſubſtantia.

q *Fructus non eſſent.* ſed ſi fructus eſſent, nõ reſtitueretur: vt. ſ. eo. l. dotis. ſunt enim lapides in fructu, ſcilicet ſi talis ſit fundus in quo lapis renaſcatur. idem in argẽtifodinis, & cretiſodinis: vt. j. ſol. mat. l. diuortio. §. ſi vir in fundo. & §. ſi fundus.

Si extraneus.] *CASVS.* Tria dicit: qa aut debitor mulieris iuſſu mulieris promiſit nomine dotis: aut extraneus volens dare vxori promiſit cẽtum nomine dotis: aut ipſa mulier, ſeu pater eius. Primo caſu, ſi vir negligat exigere, & fiat debitor non ſoluendo interim, imputatur viro q tunc habeat vxorem indotatã, & ſoluto matrimonio reddat ac ſi habuiſſet. in aliis duobus nõ imputatur viro, licet negligat exigere, & interim fiat non ſoluendo: & ideo periculum erit mulieris. Viuianus.

r *Non conuenerit.* cum potuit: vt. j. de pact. do. l. ob res. §. fina. & infra ſolu. ma. Mæuia. j. reſpon. Sed contra infra ſo. ma. ſi ſocer. §. j. Sol. non dicitur ibi imputari: ſed exigit vir vt mulieri reddat.

ſ *Maxime.* Cur dicit, maxime, cum omnino ad eum ſpectet periculum, ſi ex neceſſitate promiſit ei debitor mulieris: ſi ex liberalitate, nequaquã? Reſpon. vtrobiq; ſentit periculum: quia mulierem habet indotatam: & ideo dicit, maxime. ſed in primo caſu ſentit periculum reddendæ dotis: in alio non, vt ſubiicit.

t *Quod facere poſſet.* videtur quòd hoc beneficium aduerſus eũ cui delegatus eſt, habere non debeat: vt infra eod. l. penul. & infra de re iud. l. Neſennius Apollinaris. quæ ſunt contra. Sol. ibi promiſſor iã erat factus debitor mulieris: & ideo ibi imputatur viro ſi non exigat. hic non: argu. infra eo. l. vir ab eo. & l. cum vir. vel dic vt in. d. l. Neſennius.

u *Condemnauerat.* id eſt condemnari feciſſet.

x *Condemnandos.* vt & infra de re iudi. l. inter eos. §. is qui. Accurſius.

Auribus.

a *Auribus.* auribus sudio:ore loquor. Virg. *sic ore locuta est.*
b *Non inferit.* contra infra solu. ma. si socer. §. j. Solu. non dicitur ibi imputari, sed exigit vir, & mulieri reddit, vel actionem cedit. Accursius. *ADDITIO.* Tu dic aliter, secundū Bald. hic, quòd viro non imputatur cur patrem mulieris non conuenit, vt hic: sed bene imputat viro cur heredes patris nō cōuenit. & ita sentit glo. in. l. cōtraria. & pro hac solutione est casus. j. de pact. dota. l. ob res. §. vlti. ver. sed si non petierit.

c *Mater. Vxore.* eademq; matre.
d *Vir.* idémq; pater.
e *Placuit.* quia nō videtur datum quod nō fecit accipientis: vt infra de regu. iur. l. non videntur data.
f *Actio.* ex empto: cū sit æstimatum datū: vt supra de ac. empt. l. creditor. §. prædiū. ita tamen si non sciuit rem alienā, sicut in emptione dicit: vt. C. de euic. l. si fundum. si autē fuerit inæstimatus, aut dos cœpit à promissione, & tunc agitur quasi nec datum fuerit. aut à datione: & tunc qui dedit ignorans, non tenetur: qui sciens, tenetur de dolo si fuerit extraneꝰ: ipsa autē mulier tenetur actione in factum: vt. C. eo. l. prima.

Dotem.] *CASVS.* Pater. c. promisit viro filiæ nomine dotis. hæc eadē vir stipulatur à Titio animo nouandi. iam erit periculo viri nouus debitor: licet primus non erat, quia pater, vel forte donator.

g *Alio.* donare volente.
h *Stipuletur.* ab alio, scilicet extraneo q nō habet priuilegium patris vel donatoris. alioquin si animo donandi promitteret pater, vel alius, non esset periculum viri: vt supra eo. l. si extraneus.

Debitor.] *CASVS.* Debebam Bertæ ex causa mutui, quæ viro eius promisi mandato ipsius. tandem accepto tulit mihi vir, eiusdem mulieris voluntate. refert an iam contractum erat quando fuit mihi accepto latum: & tunc iam tenebar cum effectu: & sic potuit mihi accepto ferri. aut non erat contractum: & tunc non tenebar cum effectu ex promissione. nam inest conditio meæ promissioni, si interim sequatur: quo casu neque acceptilatio tenet: & sic mulieri remaneo obligatus, cum non sequatur matrimonium. & sic loquitur lex sequens. si autem matrimonium sequitur post acceptila. tunc eodem tempore existit conditio stipulationis, & acceptilationi s: & sic nihil videtur in dotem esse:

Flo. propter.

Sed si vel pater vel ipsa promiserunt, Iulianus quidem libro sextodecimo Digestorum scribit, etiam si pater promisit, periculum respicere ad maritum. quod ferendum non est. Debebit igitur mulieris esse periculum. Nec enim quicquā iudex propitiis* auribus[a] audiet mulierem dicentem, cur patrē, qui de suo dotem promisit, non vrserit[b] ad exsolutionem: multo minus cur ipsam non conuenerit. Rectè itaque Sabinus disposuit, vt diceret, quod pater, vel ipsa mulier promisit, viri periculo non esse: quod debitor, id viri esse: quod alius, scilicet donaturus, eius periculo ait, cui adquiritur. Adquiri autem mulieri accipiemus, ad quam rei commodum respicit.

Pater profilia non potest in dotem dare rem vxoris sua sine ipsius consensu. Bart.

XXXIIII. IDEM libro trigesimotertio ad Sabinum.

MAter cum filiæ aurum dedisset vtēdum, pater puellæ id aurum in dotem viro adpendit: dein mortua est mater. si insciā inuitáve vxore[c] vir[d] id aurum in dotem dedisset, manet id aurū heredis matris, vindicaríque potest: & eo minorem dotem viro datam esse placuit.[e] quia res euicta est, marito competit aduersus socerum actio.[f]

XXXV. IDEM libro quadragesimoseptimo ad Sabinum.

DOtem à patre vel à quouis alio[g] promissam, si vir nouandi causa stipuletur:[h] cœpit viri esse periculū, cum ante mulieris fuisset.

XXXVI. IDEM libro quadragesimooctauo ad Sabinum.

DEbitor mulieris, iussu eius pecuniam viro[b] expromisit: deinde vir acceptam eam iussu mulieris fecit. res mulieri[k] periit. Hoc quomodo accipimus? vtrum dotis nomine, an & si alia ex causa? Et videtur de eo debitore[l] dictum, qui dotis nomine promisit. Illud adhuc subest, vtrum ante nuptias, an post nuptias id factum sit. Multum enim interesse videtur. Nā si secutis nuptiis id factum est dote iam constituta: maritus accepto ferendo perdit dotem.[m] si autem antequam nuptiæ[n] sequerētur: nihil videtur doti cōstitutum esse[o].

XXXVII. PAVLVS libro duodecimo ad Sabinum.

NOn enim[p] aliàs perit mulieri actio, quàm si nuptiæ secutæ fuerint. nam si secutæ nō sunt, manet debitor mulieri obligatus.

XXXVIII. VLPIANVS libro quadragesimooctauo ad Sabinum.

SAnè videndum est, an marito mulier quæ iussit accepto ferri, obligetur. Et putem obligari mādati actione: & hoc ipsum in dotem conuerti, quòd mulier mandati iudicio obligata est. Et quod dicitur, rem mulieri perire: consequēs est. Nam si cœperit velle de dote[q] agere, ipsa secum debebit compensare iussum suum.

Nota quòd dos data in primo matrimonio inualido, tacitè videtur repetita, si postea validetur. Bartolus.

XXXIX. IDEM libro trigesimotertio ad Edictum.

SI serua seruo quasi dotem dederit, deinde cōstante cōiunctione ad libertatem ambo peruenerint, peculio eis non adempto,[r] & in eadem coniunctione permanserint: ita res moderetur, vt si quæ ex rebus corporalibus velut in dotem tempore seruitutis datis, exstiterint: videantur ea tacitè in dotem conuersa, vt earum æstimatio[s] mulieri debeatur.

Matus est impedimentū naturale, quàm accidentale. ad hoc allegatur.

Si spadoni[t] mulier nupserit: distinguēdū arbitror, castratus fuerit, nécne: vt in castrato dicas doté nō esse. in eo qui castrat'[u]

a vt in fine huius legis. & est idē quod in primo: & potest vir agere contra vxorem actione mandati ad interesse, quantum erat debitum. Vltimo exponit verbum dictum in princi. l. dotem. q dos mulieri perit: qualiter intelligatur. Viuianus.
i *Viro.* causa dotis: vt infra dicitur.
k *Mulieri.* si vero sine iussu, periculum esset maritiꝰ: vt. j. so. ma. l. pe. §. si vir. & infra eod. l. vir ab eo.
l *Debitore.* vt & supra eo. l. quod autem. Idē tamen in alio: vt. ff. mā. l. idemque. §. si cui.
m *Perdit dotem.* quantum ad ipsum debitorem: non vt eius periculum sit, cum nō donandi animo faciat: sed gratia exequēdi mādatū: vt. j. eo. l. fane. & C. si dos cōstā. matri. l. ij.
n *Nuptiæ.* quod fieri non posse videtur: vt j. e. l. si debitor. Accurs.
o *Constitutum esse.* scilicet in dotem contracto postea matrimonio. si enim contractū non esset matrimoniū, acceptilatio non valeret: vtputa tacita cōditiōe quæ inerat in promissione & acceptilatione deficiente: vt infra e. l. stipulationem. & infra. e. promittendo. in princip. & sic mulieri debitor remanet obligatus. & ita continuatur: non enim &c.
p *Non enim.* qđ dicit ff. e. l. debitor.
q *Ante. De dote.* destinatione, nō re vera: vt & dicitur de destinatione: vt. ff. depo. l. Lucius Titius. Acc.

Si serua.] *CASVS.* Ancilla de facto nupsit seruo, & res quasdam dedit in dotem. si ambo postea manumittātur: incipit valere matrimonium, quod inter seruos non valebat: & res quæ extant, esse dotales incipiūt. Viuia.

r *Non adempto.* secus autē esset adempto peculio: vt. j. eo. l. Proculus. & j. de dote præleg. l. ij. §. per contrarium. Sed contra. C. an seruus ex suo facto. l. quamuis. & l. creditor ff. & l. pmissæ. Solu. hic speciale, vt ex his quæ cōtraxit dum seruus esset, teneat. Azo.
s *Æstimatio.* quæ fuit ab initio facta.
t *Si spadoni.* Spadonū alij castrati, alij non castrati: vt hic colligitur. Accursius.
u *Qui castratus.* id est casse natus. Sed spado dicitur hic, qui generare potest: quia vnum saltem de testiculis habet. Alioquin contra. j. de libe. & posthu. l. sed est quæsitum. §. spadoni. & supra de ædil. edic. l. sinautem quis ita spado. Quidam tamen dicūt in spadone matrimonium esse, cum si generare non posit: quia vitium est accidentale, non naturale: vt in castrato. Accursius.

Castratus, & spado, differunt.

Diuus.

a *Dotis. Instrumenti.* quæ habebat maritus pro prædiis datis in dotem. Accursius.

P *Promittendo.*] CASV S. Siue clericæ, siue laicus, vel etiã mulier dotem pro aliqua promittat: tenetur, si modo secutũ fuerit matrimoniũ. Secundo dicit constitui dotẽ posse sic, quòd scilicet marito debitori mulier accepto ferat. Viuia.

b *Sexus.* vt C. ad Velleia. l. finã. Accursius.

c *Conditionisque.* siue laici, siue clerici, siue ĩ potestate, siue sui iuris constituti: dum tamen legitimę ętatis: vt C. ad Velleia. l. generaliter.

d *Agi non potest.* vt & supra eod. l. non enim. Accursius.

e *Intuenda sunt.* vt. ĩ. de re iudi. l. in summa. &. ĩ. de here. instit. l. j. §. si autem. &. ĩ. de adi. lega. l. iij. §. conditio. & C. quę res pig. obliga. pos. l. fin. & C. de fideicom. cum virum.

f *Constituitur.* vt &. ĩ. eod. l. licet.

g *Si à debitore.* qui debebat pure, vel forte sub conditione similiter. Accursius.

h *Non poterit.* propter conditionem quæ non extiterat. Accursius.

i *Dotẽ promisisset.* No. hic cũ quis in alterius locum succedit, & aliquid ex eius persona debet, perinde habendũ est ac si ex persona sua debeat: arg. contra ĩ. de vsur. l. cum quidã. §. fiscus. in fi. §. Azo.

k *Ei.* scilicet mulieri. Accursius.

l *Damnetur.* scilicet vir. Accursius.

m *Liberari.* idem & si mulier decessisset, & debitorẽ heredem instituisset: qui dotẽ ex persona mulieris petere potest: vt infra so. ma. l. nupta. §. quotiẽs. & hoc intellige quando post diuortiũ agit de dote. Accursius.

n *Res in dotẽ. Quia.* bona ratio: vt. ĩ. e. l. plerunque.

o *Ex qualitatis.* vt & supra si cer. pet. l. cum quid. Accursius.

P *Licet soleat.* vt &. ĩ. e. l. promittendo. §. j. Accursius.

q *Nullam.* quia sub cõditione tacita fit acceptilatio: vt. ĩ. eod. plerunque. §. si ante. sub expressa enim fieri non est, quia est matrimonium: A & dos, & dotis actio est.

Dos data in prime matrimonio, intelligitur in secundo repetita. Bartolus.

XL. IDEM libro trigesimoquarto ad Edictum.

DIuus Seuerus rescripsit Põtio Lucriano in hæc verba: Si mulier quæ dotem dederat, post diuortiũ rursus in matrimonium rediit, non reuocatis instrumẽtis: [a] non dubitabit is apud quem res agetur, secundum voluntatem mulieris, quæ vtiq; non indotata redire in matrimonium voluit, partibus suis fungi, quasi renouata dote.

XLI. PAVLVS libro trigesimoquinto ad Edictum.

PRomittẽdo dotem, omnes obligantur, cuiuscũque sexus [b] conditionisque [c] sint. Sed si nuptiæ secutæ non fuerint, ex stipulatu agi non potest. [d] Magis enim res quàm verba intuenda sunt. [e] Accepti quoquẽ latione dos constituitur, [f] cum debitori marito acceptum feratur dotis constituendæ causa. Si à debitore [g] mulieris sub conditione dos promittatur, & postea, sed antequã maritus petere posset, debitor soluẽdo esse desierit: magis periculum ad mulierẽ pertinere placet. Nec enim videri maritum nomen secutum eo tempore, quo exigere non poterit. [h] Quòd si iam tunc debitor, cum sub conditione promitteret, soluendo non fuerit: periculum viri esse, quòd sciens tale nomen secutus videretur, quale initio obligationis fuerit. Si debitor mulieris dotem promiserit, & mulierem heredem reliquerit: Labeo perinde habendum ait, ac si mulier ipsa dotem promisisset. [i] Cuius sententiam Iulianus quoque probat. Nec enim æquum esse ait, vt ei [k] damnetur [l] eius pecuniæ nomine, quã ipsa debeat: & satis esse acceptilatione eam liberari. [m]

No. quòd si dos fuit data in moneta antiqua: quòd in illa debet fieri restitutio. quod intellige, si postea esset variata moneta in materia, vel in forma. sed si esset eadẽ moneta, tamen valor creuisset, vel decreuisset: hoc non inspicitur nisi à tempore moræ: vt. l. vnum. ĩ. si cer. pet. pro quo vide quod dixi in. l. Paulus. infra de sol. Bart. & potest sic summari: In his quæ in genere suo recipiunt functionem, videtur actum vt non idem, sed tantundem reddatur. Bartolus.

XLII. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

RES in dotem datæ, quæ põdere, numero, mensura constant, mariti periculo sunt: quia [n] in hoc dãtur, vt eas maritus ad arbitriũ suũ distrahat: & quãdoq; soluto matrimonio, eiusdẽ generis & qualitatis [o] alias restituat vel ipse vel heres eius.

XLIII. VLPIANVS libro tertio Disputationum.

LIcet soleat [p] dos per acceptilationem constitui: tamẽ si ante matrimonium acceptilatio fuerit interposita, nec nuptiæ secutæ: Scæuola ait, matrimonij causa acceptilationem interpositam non secutis nuptiis nullam [q] esse: atque ideo B suo loco manere obligationẽ. [r] quæ sententia vera est. Quotiens autem extraneus accepto fert debitori [s] dotis constituendæ causa: si quidem nuptiæ insecutę non fuerint, liberatio nõ sequetur: [t] nisi fortè sic accepto tulit, vt velit mulieri in totum donatum. tunc enim credẽdum est, breui [u] manu acceptũ à muliere, & marito datum. [x] Cæterum [y] mulieri per liberam personam condictio adquiri non potest. Planè secutis nuptiis mulier soluto matrimonio dotis exactionẽ habebit: nisi fortè sic accepto tulit extraneæ, vt C ipse quoquo modo solutũ fuerit matrimonium, condictionem [z] habeat. tunc enim nõ habebit mulier actionem. Secundum quæ [a] constituta dote per acceptilationem, & secutis nuptiis, is effectus erit dotis exactioni, vt si quidem pura sit obligatio quæ accepto lata est: non ipsa [b] iam restituenda [c] sit, sed soluenda dos secundũ sua [d] tempora. Si verò obligatio in diem fuit, nec ante solutum matrimonium dies obligationis præteriit, restauranda [e] est in diem pristinum obligatio: & D si debitum cum satisdatione fuerit, satisdatio renouanda est. Similiqué modo & si conditionalis fuerit obligatio, quæ in dotem conuersa est, & pendente obligatione diuortium fuerit secutum: verius, obligationem sub eadem cõditione restitui [f] debere. Sed si conditio extiterit, cõstante matrimonio ex die diuortij tempora exactionis numerantur.

XLIIII. IVLIANVS libro sexto decimo Digestorum.

SIpater filiæ nomine dotem promisisset, & eã ante nuptias

a *Dotis. Instrumenti.* quæ habebat maritus pro prædiis datis in dotem. Accursius.

P *Promittendo.*] CASV S. Siue clericæ, siue laicus, vel etiã mulier dotem pro aliqua promittat: tenetur, si modo secutũ fuerit matrimoniũ. Secundo dicit constitui dotẽ posse sic, quòd scilicet marito debitori mulier accepto ferat. Viuia.

b *Sexus.* vt C. ad Velleia. l. finã. Accursius.

c *Conditionisque.* siue laici, siue clerici, siue ĩ potestate, siue sui iuris constituti: dum tamen legitimę ętatis: vt C. ad Velleia. l. generaliter.

d *Agi non potest.* vt & supra eod. l. non enim. Accursius.

e *Intuenda sunt.* vt. ĩ. de re iudi. l. in summa. &. ĩ. de here. instit. l. j. §. si autem. &. ĩ. de adi. lega. l. iij. §. conditio. & C. quę res pig. obliga. pos. l. fin. & C. de fideicom. cum virum.

f *Constituitur.* vt &. ĩ. eod. l. licet.

g *Si à debitore.* qui debebat pure, vel forte sub conditione similiter. Accursius.

h *Non poterit.* propter conditionem quæ non extiterat. Accursius.

i *Dotẽ promisisset.* No. hic cũ quis in alterius locum succedit, & aliquid ex eius persona debet, perinde habendũ est ac si ex persona sua debeat: arg. contra ĩ. de vsur. l. cum quidã. §. fiscus. in fi. §. Azo.

k *Ei.* scilicet mulieri. Accursius.

l *Damnetur.* scilicet vir. Accursius.

m *Liberari.* idem & si mulier decessisset, & debitorẽ heredem instituisset: qui dotẽ ex persona mulieris petere potest: vt infra so. ma. l. nupta. §. quotiẽs. & hoc intellige quando post diuortiũ agit de dote. Accursius.

n *Res in dotẽ. Quia.* bona ratio: vt. ĩ. e. l. plerunque.

o *Ex qualitatis.* vt & supra si cer. pet. l. cum quid. Accursius.

P *Licet soleat.* vt &. ĩ. e. l. promittendo. §. j. Accursius.

q *Nullam.* quia sub cõditione tacita fit acceptilatio: vt. ĩ. eod. plerunque. §. si ante. sub expressa enim fieri non est: vt. ĩ. de regu. iur. l. actus.

r *Obligationem.* immo videtur cõdici ipsa pecunia: vt. ĩ. de condic. ob cau. l. si mulier. quæ est contra. Sol. ibi fuerat pura obligatio, hic conditionalis. vel ibi pure: hic sub tacita cõditione.

s *Debitori.* marito futuro.

t *Non sequetur.* vt supra eo. si ego. j. respondeo. *Breui.* Nota breui manu acceptũ à muliere viro datum: vt &. ĩ. de dona. inter virum & vxo. l. iij. §. fi. & aliter dicitur longa: vt. ĩ. de solu. l. si pecuniam.

u *Datum.* & ita tres actus intelliguntẽ interuenire: quia debitor, scilicet vir, fingit soluere creditori: creditor donare vxori: vxor marito futuro. Accursius.

x *Cæterum.* id est alioquin, nisi mulier fingeretur donasse: sed alius nomine eius: sibi nõ quæreretur actio per liberam personã: vt C. per quas pso. no. adqui. l. j.

y *Condictionẽ.* ob causam quæ ei dabat hoc casu matrimonio non secuto.

z *Secundum quæ.* scilicet prox. dicta. Accur.

a *Non ipsa.* s. obligatio. Accursius.

b *Restituenda.* ei qui accepto tulit. Accur.

c *Sua tẽpora.* scilicet annua, bima, trima die Accursius.

d *Restaurãda.* hoc expone vt. ĩ. in verbo restitui. & siue mulieri, siue danti, ex post facto sit restituenda.

e *Restitui debere.* quod generale est in omnibus obligationib⁹ quę amissæ restituuntur, vt tales quales fuerũt restituantur: vt supra domino. l. fin. & infra quę in frau. cre. l. ait prætor. §. si cũ mulier. &. §. si cõditionalis. & arg. C. mã. l. si pro ea. & infra. de cri. expil. here. l. penult. & infra de appel. reci. l. fi. Sed quomodo restituetur, cum amissa non sit antequã existat conditio? dixerit aliquis, immo fuit amissa: quia post diuortium antequã mulier experiretur, extitit conditio. Sed secundum hoc damnificaretur creditor qui accepto tulit: cum cõditio quę extitit post, forsan nunquam

Google

nunquã exiſtet alia vice. ſic ergo exaudiatur obligationẽ reſtitui, vt pendente adhuc cõditione iterum ſub eadem debeat repromittere: vt licet prima tollatur per acceptilationẽ, cum exiſtet conditio: ſecunda tamen efficaciter poterit intendi. Accur.

SI pater.] CASVS in prin. eſt planus. [QVAE DEBITOREM.] Berta habet Titium debitorem in. c. ex cauſa mutui: & patrẽ eius de peculio: & deducto quod patri debetur, in peculio erãt. l. hæc Berta nupſit patri Seij: & dixit: ſit tibi doti qd filius tuus, aut quod tu mihi debes. quæritur an. l. vel. c. ſint dos? Et dicit q. l. & hæc. l. non petet amodo mulier à filio, vel à patre durãte matrimonio. Secũdo quæritur, quod tẽpus reſpiciendum eſt quãtum ſit in peculio? Reſpon. aut fuit cõſtituta prædicto modo cõſtante matrimonio, & ſic ſpicitur tẽpus contracti matrimonij. Tertio ecõtra nubere voluit filio, & dixit: doti tibi ſit quod mihi debet pater tuus de peculio. & dicit, inſpiciendum tẽpus matrimonij. Quarto, nubebat alij: & fecit q filius debitor promiſit extraneo viro futuro mulieris tantam quãtitatem, quãta debebatur de peculio prædictæ mulieri. quæritur quod tempus inſpicitur? Et dicit quòd tẽpus quo promittitur. hoc dicit cum. l. ſeq. Viuianus.

a *Manebunt*. æquius tamen eſt de ſua parte filiam dotare in ſolidum: vt. j. de coll. do. l. j. §. penult. Et not. hic æquiparari patrem mori, & filium emancipari: vt. C. de inſtit. & ſub. l. ſi pater. aliàs mater.

b *Patri eius*. cui nubebat. Accurſius.

c *Filius tuus*. Sed cur pater iſte in id totũ quod debebat filius, non obligatur ad ipſum reſtituendum ſoluto matrimonio, ſicut ille cui nomẽ pauper in dotem datum eſt: vt ſupra eo. l. promittendo. §. ſi à debitore. & infra eo. l. vir ab eo. cum & pater filij nomine conſtituendo quod filius debet, teneatur in ſolidum: vt ſupra de conſti. pecu. l. j. §. vlt? Reſpon. aliud eſt in eo qui nomen accepit in dotem: quia ei ceditur actio: & ceſſa ei actione, & contracto poſtea matrimonio, liberatur debitor à muliere: vt ſupra eod. l. non enim. quare cum mulier cõtra alium actionem amittit, & mariti culpa in exigendo debitorem reperiatur: merito mulier marito hanc culpam imputabit. & aliud eſt in patre, cui nulla contra filium poteſt cedi actio: vt inſtit. de inuti. ſtipu. §. item inutilis. & ſupra de iudi. l. lis nulla. ſicut nec filio contra patrem: vt infra de act. & oblig. l. actiones. quare reſtat vt ipſa filiũ habeat obligatum: licet exceptione remoueatur ſi cõſtante matrimonio agat. id autem promittere videtur pater quod mulieri cum effectu debetur: nec in plus intelligitur habere actionem mulier: vt ſupra de dolo. l. nam is.

d *Non obligatur*. ciuiliter: vel non obligatur vllo modo vt pecuniam aliquam ſoluat: obligatur tamen naturaliter nõ petere. & ſic dicit Io. in omni pacto facto de non petendo. vt enim ciuilis & naturalis eſſet obligatio, ſi ſe quid non facturum promitteret: ita naturalis eſt tantum, ſi nudum interueniat pactum.

e *In dote ſit*. quatenus in peculio fuit: quia illud videtur accepiſſe, & in dotem dediſſe: de reſiduo vero contra filiũ agere poteſt. Sed certe immo videtur quòd totũ quod filius debet: vt infra eod. l. nuptura. in fin. quę eſt contra. Sol. hic alternatiue pro-

emancipaſſet, non reſoluitur promiſsio. Nam & cum ante nuptias pater moreretur, nihilo minus heredes eius ex promiſsione obligati manebunt. [a]

Quæ debitorem filiumfamilias habet, ſi patri eius [b] ita dotem promiſerit: *Quod mihi debes*, vel *quod mihi filius tuus* [c] *debet, doti tibi erunt*: non obligatur, [d] ſed efficit, vt id quod actione de peculio ſeruari à patre poterat, in dote ſit. [e] Marcellus: Siue igitur [f] cũ filio poſt hac, [g] ſiue cum patre agere inſtituerit: exceptione pacti conuenti ſummouebitur. [h] actione autem de dote ſi experietur, cõſequetur quod in peculio fuiſſe apparuerit eo tempore quo dos promittebatur: vtique ſi poſt nuptias promiſſa, eius [i] temporis peculiũ æſtimari [k] debet, quo nuptiæ fierent.

XLV. TRYPHONINVS libro octauo Diſputationum.

QVòd ſi nuptura debitori filiofamilias, actionem dũtaxat de peculio promiſit: [l] id quod ex ea cauſa ſibi deberetur, nuptiarum [m] tempore inſpicitur. Si verò alij nuptura, iuſſit filiumfamilias debitorem de peculio dotem promittere: tempus inſpicitur quo dos [n] promiſſa eſt, vt tantum in peculio eſſe æſtimaretur. [o]

XLVI. IVLIANVS libro ſexto decimo Digeſtorum.

QVemadmodum inuito domino ſeruus ſtipulatus adquirit: [p] ita ſi dotem domini nomine ſibi promitti patiatur, [q] obligatio domino adquiritur. Sed neque periculum domin' prẽſtare debebit, ſi fortè debitor mulieris dotem promiſerit, [r] neque culpam. [ſ] Traditione quoque rei dotalis in perſona ſerui vel filiifamilias facta, [t] dos conſtituitur: ita vt neque periculũ, nec culpam [u] dominus aut pater præſtet. Igitur hanc dotem periculo mulieris eſſe dico, quãdiu dominus vel pater ratam promiſsionem vel donationem habuerit. Ideóque etiam manente matrimonio res quas tradiderit, cõdictione repetituram. [x] Item incerti condictione conſecuturam, vt promiſsione liberetur. [y] Si debitori ſuo mulier nuptura, ita dotem promiſiſſet: *Quod mihi debes, aut fundus Sempronianus doti tibi erit*: vtrum mulier vellet, id in dote erit. Et ſi quidem debitum maluiſſet dotis nomi-

f *Sive igitur*. ſcilicet mulier. Accurſius.

g *Poſt hac*. id eſt poſtquã mulier dedit dotem conſtante matrimonio. Accurſius.

h *Summouebitur*. vt & ſupra eo. l. dotis. in fi.

i *Eius*. ſtrictè ante nuptias. Accurſius.

k *Æſtimari*. ſi tamen plus erat: nõ ſi minus: præſumitur enim dolus eius imminutum: vt ſupra de pecu. ſed & ſi ipſe.

l *Quod ſi nuptura. Promiſit*. id eſt ſi promiſit tantum hoc eſſe in dotem quod de peculio ei debetur.

m *Nuptiarum*. Contra. j. e. nuptura. §. finauté. Sol. tempus promiſsionis inſpicitur, cũ eo tẽpore amplius erat in peculio. & in eo caſu loquitur lex illa. hic tempus nuptiarum inſpicitur, cum tempore ſtipulationis minus in peculio erat. vel dic vt ibi.

n *Quo dos*. ſi promiſſa eſt poſt nuptias. poteſt enim eſſe vt iuberet promittere ante, & promiſit poſt. ſiue enim promittat futuro marito filiofamilias, vt in princip. huius legis: ſiue filiofa. iubeat promittere alij, vt hic: idẽ dico, & diſtingue vt ſupra. l. proxima dicitur: vt tẽpore nuptiarum inſpicitur quod plus eſt.

o *Æſtimavetur*. quantum erat in peculio tempore promiſsionis.

QVemadmodũ.] CASVS. Titius debitor vxoris meæ ea volente promiſit ſeruo meo. r. vt eſſent mihi dos pro vxore mea. quęritur, an mihi quęratur. Et dicit ſic, etiam inuito, ſicut quælibet ſtipulatio per ſeruũ facta. Secundo dicit quòd ſi fui ignorans huius promiſsionis, & non egi, & factus eſt non ſoluendo Titius: non eſt meo periculo. Tertio ſi dictus Titius tradit fundũ ſeruo meo, vt eſſet dos, & ignoro, nõ teneor ad deteriorationem fundi: & ita vtroque caſu periculo mulieris eſt dos. Quarto dicit, quòd mulier poteſt cõſtante matrimonio repetere fundum condic. ſine cauſa, & promiſsione debitoris, ex quo maritus non habet ratum. Viuianus.

p *Adquirit*. vt. j. de adqui. re. domi. l. etiam inuitus. Accurſius.

q *Patiatur*. ideo dicit patiatur: quia etſi nõ ſtipuletur, ex nudo tamẽ pacto actio datur: vt C. de do. promiſ. l. ad exactionẽ. Acc.

r *Promiſerit*. ſeruo. Accurſius.

ſ *Neque culpam*. niſi poſtea dominus habeat ratum: vt ſtatim ſequitur. Accurſius.

t *Facta*. nomine patris, vel domini. in perſona enim ſerui non poſſet conſtitui, quod hic videtur dicere. Accurſius.

u *Culpam*. ſed dolum præſtat: vt ſupra de pecu. in bonæ fidei. Accurſius.

x *Repetituram*. repetitur hic dos conſtante matrimonio: ſed nõ actione de dote. ſed hoc ideo mulieri conceditur, quia ſi pater vel dominus ratum non haberet, quem mulier forte cõueniret: filius vel ſeruus non habet peculium. Vel ſi habet peculium, ſufertur à patre vel domino ſine dolo malo. ne ergo pericliteturmulier, hoc conceditur ei. Accurſius.

y *Liberetur*. ſi nondum ratum habuerit. alioquin non: vt ſupra eod. l. ſi pater. §. quæ debitorem.

Filius & ſeruus quãdoque non habent peculium.

Poteſt

ne apud virum remanere: poteſt ea[a] exceptione[b] ſe tueri aduerſus petẽtem fundum. quòd ſi fundum dediſſet, pecuniam marito condicet.[c] Pater etiã ſi falſo exiſtimans ſe filiæ ſuæ debitorem eſſe, dotem promiſiſſet:[d] obligabitur.

a *Poteſt ea.* ſ. mulier.
b *Exceptione.* improprie ponit exceptio. nã & ipſo iure liberatur: cũ duo ſub alternatione deberet, & alterum ſoluit: vt. ff. eo. l. plerũque. §. ſi. Accur.
c *Condicet.* prima actione.
d *Promiſſiſſet.* eius marito.

XLVII. IDEM libro octauodecimo Digeſtorum.

SI ſeruo in dotẽ ante nuptias dato donatum aliquid vel legatum ante nuptias[e] fuiſſet, ampliatur dos: ſicut ex fructibus fundi[f] qui ante nuptias traditus eſt.

e *Si ſeruo. Ante nuptias.* idẽ & poſt diuortiũ: vt. ĩ. ſol. mat. ſi marito. § fi. idem & ſi conſtante. ſi tamen donans noluerit ad maritum pertinere: vt. ĩ. eo. ſi legato. Accur.
f *Fundi.* vt. ff. e. l. dotis fructus. ij. ff. ſ. ſó. Acc.

XLVIII. IDEM libro ſecundo ad Vrſeium Ferocem.

TAli facta ſtipulatione: *Decem in anno proximo dotis nomine dare ſpondes?* quæſitum eſt, annus ex quo tempore eſſet numerandus: vtrum ex die ſtipulationis factæ: an ex eo die quo dos eſſe potuiſſet, id eſt nuptiarum. Et reſponſum eſt, ex die nuptiarum annum eſſe numerandum: ne ſi aliter obſeruaremus, ſi intra annum nuptiæ factæ non ſint, videri poſsit dos ex ea obligatione deberi.[g] * So cer genero ſuo ſic legauerat: *Lucio Titio fi'æ meæ nomine centum heres meus damnas eſto dare.* hanc pecuniam generum petere debere: exactam, acceptam legatis referri:[h] † ſed diuortio facto, de dote actionem mulieri reddendam[i] Proculus reſpondit: & nihilo minus dotis eſſe factam Iulianus notat: Immò nec filiæ, ſi voluerit, deneganda eſt huiuſmodi actio.[k]

g *Tali facta. Nodebet.* ſemper eſt tacita ineſt cõditio: vt ſupra eod. plerũque. §. ſi ante.
h *Referri.* i. aſsimilari: qa vt de cæteris legatis detrahitur Falcidia, ita & de iſto. Accur.
i *Reddendam.* quãuis nõ fuit facta mẽtio dotis. nec enim fuit neceſſe: vt. ff. e. l. quod aũt. ſic & ff. de cõdi. & den õ. l. Titio. §. fin. Sed contra. j. de leg. j. l. ſeruo legato. §. ij. Sol. vt ibi.
k *Actio.* ex teſtamẽto cõtra heredes: vt. ĩ. de leg. iij fideicõmiſſa. §. interdum. & caue tibi: quia hoc caſu dos præmiſſa non fuit: vt. ff. eo. cum pater. Accurſius.

Vide Anton. Aug. li. 1. emenda. cap. 1.

† *id eſt in legatum cum ſam imputari, ſaneſſi dos acceſſerit Bud.*

XLIX. IDEM libro quinto ex Minicio.

VIr ab eo qui vxori eius dotem facere volebat,[l] certam pecuniam eo nomine ſtipulatus eſt: deinde acceptam eam fecit. Quærebatur, eſſétne ea pecunia in dotem. Reſpondit, Si acceptam non feciſſet, & promiſſor ſoluendo eſſe deſiſſet: quia reremus an culpa mariti ea pecunia exacta non eſſet. Cum verò acceptam fecit, omnimodo periculum ad eum pertinebit. Perinde enim eſt ac ſi acceperit pecuniam,[m] & eam dem promiſſori donauerit.

l *Vir. Volebat.* promittendo futuro marito. Accurſius.
m *Pecuniã.* à promiſſore. Accurſius.

L. AFRICANVS libro octauo Quæſtionum.

QVæ fundum in dote habebat: diuortio facto, cum in matrimonium rediret, pacta eſt cum viro, vti decẽ in dotem acciperet, & fundum ſibi reſtitueret:[n] ac datis decẽ, priuſquam fundus ei reſtitueretur, in matrimonio deceſsit. Illud ex bona fide eſt, & negotio contracto conuenit,[o] vt fundus quaſi ſine cauſa penes maritum eſſe cœperit, condicatur.[p] Et hoc euidentius circa actionem pignerariciam apparebit. etenim ſi cum fundum Cornelianum pignoris cauſa tibi tradidiſſem, poſtea ex conuentione fundum Titianum in hoc tibi tradiderim, vt Cornelianum mihi reſtitueres: minimè, puto, dubitandum erit, quin ſtatim rectè pigneraticia[q] ad recipiendum Cornelianum agere poſsim.

n *Quæ fundum. Reſtituere.* cũ pacto non valet cõſtante matrimonio: vt. ff. eo. l. ita cõſtante.
o *Conuenit.* id eſt conuenienter eſt.
p *Condicatur.* de dote aut ex actio durante matrimonio nõ habet locum. Accurſius.
q *Pigneratitia.* hæc enim competit quotiẽs pignus liberatũ eſt: vt ff. commod. pig. vel hypo. ſol. l. ſoluitur. §. ſi conuenit. Accurſius.

LI. VLPIANVS libro ſecundo Reſponſorum.

SI res quas filiæ emancipatæ pater donauit, ex voluntate eius poſtea in dotem pro ea datæ ſunt: à filia dotem, non à patre videri datam.

LII. MARCIANVS libro tertio Regularum.

NOn ſolũ ſi æſtimatus fundus, ſed etiam ſi non æſtimatus in dotẽ datus eſt: & aliàs cùm neceſſe[r] non habeat mulier duplum promittere, promiſit:[s] quia ipſe fundus eſt in dote, quodcumque propter eum conſecutus fuerit à muliere maritus, quandoque reſtituet mulieri de dote agenti.[t]

Nota in hac. l. caſum, quòd ſi vir accepit promiſſionem ſciente non idoneam cautã donandi ipſi mulieri. non obligatur niſi ex eo in quo erat promiſſor idoneus tempore promiſſionis, niſi ex poſtfacto poſt factam promiſſionem dictus promiſſor fieret idoneus: vt hic. de qua dixi. ff. e. l. promittendo. § ſi a debitore. Bartolus.

LIII. NERATIVS libro tertio Membranarum.

CVm vir[u] vxori donare vellet, debitor mulieris, qui ſoluendo nõ erat, dotem ei promiſit. Ad id dũtaxat, ad quod ſoluendo fuit,[x] viri periculo ea res eſt: & ſi quid debitori ad ſoluendũ facultatis acceſſerit, periculũ ad eam ſummam quæ acceſſerit creſcet, permanebitque, etiã ſi rurſus pauperior[y] factus erit: quia[z] neq; tum cũ dos promitteretur, donatio facta eſt, niſi eius pecuniæ quæ à debitore ſeruari non poterat: neq;[a] cum ſoluendo[b] is eſſe cœpit, donationis cauſa permaneat:[c] cũ eo loco res ſit, quo eſſet, ſi tum quoque cum promitteretur dos, locuples fuiſſet.[d]

n *Es. Sunt comparata.* ex voluntate mulieris, cum mulieri vtile ſit: vt ſupra eod. ita conſtante. & l. ſi ex lapidicinis. & infra titu. j l. ſi mutier. & argum. C. de ſer. pign. da. ma. l. fin. & inf. de donatio. inter virum

Cum vir. CASVS. Vir volebat donare vxori. l. vnde cum mulier haberet quendam debitorem a quo recipere debebat. c. ex cauſa mutui, neque tamen eſſet ſoluendo ni ſi in. l. delegauit cũ viro in dotẽ: & cum dotem recepiſſe cõfeſſus eſt vir, negligit eã exigere. quæritur an ſit periculo viri, vel mulieris: & an ſit pauperior debitor, & eſt viri periculo: aut ditior: vt qa incepit habere. lx. ſed poſtea incepit habere xx. tantum: & tunc eſt periculo viri à. xl. infra. Viuianus.
u *Cum vir.* volens donare accepit debitorem inducenta pro decentis. cum non poſſet ſoluere niſi centum. ad id nunc reſpondet. Accurſius.
x *Soluendo fuit.* ſcilicet debitor.
y *Pauperior.* & culpa marito obiici poteſt alias non: vt. ff. eod. vir ab eo. & infra de fundo dota. l. ſi fundum.
z *Quia.* ratio primi caſus.
a *Neque.* ratio ſecundi caſus. Accurſius.
b *Soluendo.* ſcilicet debitor. & quia cum ſoluendo eſſe cœpit, donationis cauſa nõ permanet. Ioan.
c *Permaneat.* quia maritus iſte poteſt exigere tantum quantum ſoluturus eſt vxori.
d *Fuiſſet.* ſcilicet debitor.

LIIII. GAIVS ad Edictum prætoris *vrbani* titulo de Prædiatoribus.

RES quæ ex de tali pecunia comparatæ[e] ſunt, dotales eſſe videntur.

e *Res. Sunt comparatæ.* ex voluntate mulieris, cum mulieri vtile ſit: vt ſupra eod. ita conſtante. & l. ſi ex lapidicinis. & infra titu. j l. ſi mutier. & argum. C. de ſer. pign. da. ma. l. fin. & inf. de donatio. inter virum

XV. IDEM

f *Promiſſor* ẽ ab quãlibet cauſam promitti poteſt de dupla: vt. ff. de euict. l. Secundum.
g *Acceptilatione.* vt & ff. eo. l. quotiens. Accurſius.

& vxorẽ.l.vxor marito alioquin ſi ſine voluntate mulieris,non erit empta res dotalis:vt C.eod.l.ex pecunia dotali. quæ eſt cõtra.& infra de fur.l.qui vas.§.fina.

Cum dotis.] *CASVS.* Mulier pro dote quam viro promittit, fideiuſſorem dare poteſt. Viuianus.

a *Datus.* ab eo qui marito dotem promittit. Sed econtra nõ valet, vt C. de fideiuſſo. & man.l.j.quæ eſt cõtra. Solu. hic vir accepit, qđ poteſt:in. l.contra. vxor, quod nõ poteſt.

Sin qu.] *CASVS* in princ.huius.l.eſt ſatis facilis. [*QVOD DICITVR.*] Mulier dedit in dotem fundũ qui valebat. c. & nihil aliud. j quo fundo vir impẽdit neceſſario,puta ad foſſam:quæritur, an ipſo iure deſinat eſſe dos:& ſic viri in tanta quantitate,quãta eſt impenſa? Et videtur q̃ ſic, ex quadam regula quæ dicit,expenſæ neceſſariæ ipſo iure minuunt dotem. Sed tamen ſic intellige regulam: vt ſi expenſæ ſint minus q̃ valeat fundus,non deſinet dotalis eſſe ex aliqua parte: ſed retineatur loco pignoris etiam totus.aut impẽſa eſt quantũ valet fundus:& tũc deſinit eſſe dotalis.ſed mulier ſi obtulerit impenſas vſque ad annũ, recuperat fundũ Secundo pone, quòd mulier dedit fundum valentẽ cẽtum,& inſuper.c. in pecunia:hic vir impendit.c. in fundo per plures vices neceſſario.q̃ritur, an deſinat fund' eſſe in dotem? Et dicit quòd nõ: ſed pecunia quæ eſt in dotem,deſinit eſſe dos. Tertio redit ad primũ,& quærit: pone quòd mulier reddit impẽſas vſque ad annũ: quæro an incipiat fundus eſſe dos, quaſi deſierit.quod nõ videtur, quòd deſiit: quia vir interim potuiſſet alienare. an non videtur non deſiiſſe dos:ſed quaſi inutiliter remãſiſſe:& vires nunc reaſſumat expenſis redditis?& dico quòd deſiit,& reincipit: neque eum poterit interim vir alienare,quia remanſerit quaſi dotalis. Viuianus.

b *Non teneatur.* contra me videtur quod hic de mora dicitur: ſed non eſt, quia non in reddendo,ſiue dando, ſed culpa fuit in exigendo,ſecundum Io.

c *Onera.* vt &.ſ. familiæ erciſcundæ.l.ſi maritus.&.l.ſi filia.§.j. &.ſ. pro ſocio.l.actione.§.fina. Quæ autem ſint onera illa, dicitur.j.ſolu.mat.l.ſi cum dotem.§.finautem in ſæuiſſimo.

d *Quod dicitur.* vt & infra de impen.l.quod dicitur. &.ſ. de rinup.l.dotem.& infra titu.j.conuenire.& C.de rei vxo.act.§.ſed nec ob impenſas.& ſupra de euict.l.ſi pro re.§.ſi pro euictione. & inſtitu.de act.§.penultimo.

e *Dotalis eſſe.* quia æs alienum fundum non ſequitur,nec deminuit:vt infra ad Trebel.l.j.§. ſi heres.&.l.cogi.§.iij. Vel ſecundum Ioan.quia nemo innitus cogitur ad communionem, vt ſupra de condict.indebi.l.ſi non ſortem.§.ſi centum.

Innitus nemo ad communionem cogitur.

f *Retineatur.* in cauſam pignoris.Azo.

LV. IDEM libro primo ad Plautium.

CVm dotis cauſa aliquid expromittitur, fideiuſſor eo nomine datus[a] tenetur.

LVI. IDEM libro ſexto ad Plautium.

SI is qui Stichum mulieri debet, in dotem delegatus ſit, & antequam ſolueret debitor, Stichus deceſſerit: cum neque per debitorem ſtetiſſet quò minus ſolueret, neque maritus in agẽdo moram feciſſet: periculo mulieris Stichus morietur:quãquam etiam ſi moram maritus fecerit in exigẽdo:ſi tamen etiã apud maritum moriturus Stichus fuerit, actione dotis maritus nõ teneatur.[b] Ibi dos eſſe debet, vbi onera[c] matrimonij ſunt. Poſt mortem patris ſtatim onera matrimonij filium ſequuntur, ſicut liberi, ſicut vxor.[d] Quod dicitur,[d] neceſſarias impenſas ipſo iure dotem minuere:non eò pertinet, vt ſi fortè fundus in dote ſit, deſinat aliqua ex parte dotalis eſſe.[e] ſed niſi impenſa reddatur: aut pars fundi, aut tot' retineatur.[f] Sed ſi tantum in fundum dotalem impenſum ſit per partes,[g] quanti fundus eſt: deſinere[h] eum dotalem eſſe, Scæuola noſter dicebat:[i] niſi mulier ſponte marito intra annum impenſas obtulerit. Si pecunia & fundus in dote ſint, & neceſſariæ impenſæ in fundum factæ: Nerua ait dotem pecuniariam minui. Quid ergo ſi mulier[k] impenſas marito ſoluerit? vtrum creſcet[l] dos: an ex integro data videbitur? [m] Cuius[n] rei manifeſtior iniquitas in fundo[o] eſt, ſecundum Scæuolæ[p] noſtri ſententiam. Nam ſi deſinit[q] dotalis eſſe,poterit alienari. Rurſus quemadmodum poterit fieri dotalis data pecunia? an iam pecunia in dote eſſe videbitur? Et magis[r] eſt vt ager in cauſam dotis reuertatur:[s] ſed interim alienatio fundi inhibeatur.

LVII. IAVOLENVS libro primo ex Plautio.

NVptura filiofamilias ſi ſocero dotem ita promiſerit: *Quod filius tuus mihi debet, id doti tibi erit*: intereſſe puto,vtrũ filij obligatio, an patris perſecutio & in rem verſum promiſſione contineatur. Nam ſi id qđ filium dare oportet, ſignificatum eſt: tota pecunia in quam filius obligatus eſt, promiſſione dotis continebitur. Sin autem id quod patrem de peculio vel in rem verſo præſtare oportebit: æſtimare[t] debebit, quantum ſit eo tempore id quod promittitur:vt ea ſumma dotis eſſe videatur, qua patrem eo tempore[u] filij nomine condẽnari oportebit. Quòd ſi non euidenter apparuit de cuius mulier obligatione ſenſit, præſumptionem ad filij debitum ſpectare veriſimile eſt, niſi euidentiſſime contrarium[x] adprobetur.

LVIII. CELSVS libro nonodecimo Digeſtorum.

SI ſponſalibus nondum factis, Titio dotẽ Seiæ nomine promiſeris,quum ea nubere

Si ſponſalibus.

dict.ob cau.quod Seruius. Accurſius.

Nuptura.] *CASVS.* Tria dicit, quòd Berta habebat obligatum filiumfam.in.c.& patrem de peculio: & hæc nupſit filio:aut ergo dedit in dotẽ quod filius debet: & ſic.c. aut quod pater:& tunc quod peculium poteſt. aut eſt dubium de quo ſenſit,& dicit quòd ad filij debitum reſpicere videantur,&.c.in dotem ſunt. Viuianus.

t *Æſtimare.* ſcilicet iudex.alias æſtimari. Azo.

u *Eo tempore.* quo nubit:vt ſupra eodem.l. ſi pater.§. quæ debitorem.in fine.&.l.ſequenti.vel dic vt ibi in.l.quòd ſi.

x *Contrarium.* Sed nonne eſt ei contra.quod dicitur, in obſcuris quod minimum eſt ſequimur: vt infra de re iudi. l. inter pares.in fine.ſed hoc dotis eſt priuilegium: vnde aliud eſt: vt infra eodem.l.in ambiguis. Item contra ſupra eodem. ſi pater.§. quæ debitorem. in principio.§. Solu. vt ibi. Item not. hic ſtari præſumptioni,donec probetur contra.vt infra de fideicommiſſ. lib.l generaliter.§.ſi petitum. & ſupra quod metus cauſa. l.non eſt.& C.de pigne.actio.l.finali.& infra de lega.iij.l. vxori.§. finali.Accurſius.

Præſumptioni ſtãdum eſt, niſi contrariũ probetur.

a *Datus.* ab eo qui marito dotem promittit. Sed econtra nõ valet, vt C. de fideiuſſo. & man.l.j.quæ eſt cõtra. Solu. hic vir accepit, qđ poteſt:in. l.contra. vxor, quod nõ poteſt.

b *Non teneatur.* contra me videtur quod hic de mora dicitur: ſed non eſt, quia non in reddendo,ſiue dando, ſed culpa fuit in exigendo,ſecundum Io.

c *Onera.* vt &.ſ. familiæ erciſcundæ.l.ſi maritus.&.l.ſi filia.§.j. &.ſ. pro ſocio.l.actione.§.fina. Quæ autem ſint onera illa, dicitur.j.ſolu.mat.l.ſi cum dotem.§.finautem in ſæuiſſimo.

d *Quod dicitur.* vt & infra de impen.l.quod dicitur. &.ſ. de rinup.l.dotem.& infra titu.j.conuenire.& C.de rei vxo.act.§.ſed nec ob impenſas.& ſupra de euict.l.ſi pro re.§.ſi pro euictione. & inſtitu.de act.§.penultimo.

e *Dotalis eſſe.* quia æs alienum fundum non ſequitur,nec deminuit:vt infra ad Trebel.l.j.§. ſi heres.&.l.cogi.§.iij. Vel ſecundum Ioan.quia nemo innitus cogitur ad communionem, vt ſupra de condict.indebi.l.ſi non ſortem.§.ſi centum.

f *Retineatur.* in cauſam pignoris.Azo.

g *Per partes.* per partes ideo dicit,quia non frequenter contingit vt tantum impendatur vna vice quanti eſt fundus.ſed ſi hoc euenit,idem erit ſecundum Ioannem.

h *Deſinere.* ſcilicet perpetuo:vt bona ſit exceptio.

i *Dicebat.* hic refert opinionem Scæuolæ, quam infra eodẽ.§. corrigit,ſecundũ quoſdam Vel quod legitur infra, determinat per illud verbũ niſi, quod ſtatim ſequitur.

k *Si mulier.* quãdo ſolus ager in dotem datus eſt. Accurſius.

l *Creſcet dos.* ſcilicet prima:vt nõ intelligatur noua data: ſed vetus creuiſſe videatur.

m *Videbitur.* vtrumque enim videtur abſurdum. & eſt verum, ſi ponas fundum tantũ in dotem datum,& minus impenſum quàm valeat fundus.ſed ſi ponas pecuniam & fundum,tũc decreſcit pecunia quidem propter impenſas fundi.

n *Cuius.* ſi dicas ſtatim decreſcere dotẽ propter neceſſarias impenſas. Accurſius.

o *In fundo.* in pecunia nulla eſt iniquitas ſi creſcat: cum & decreſcat:vt infra de impẽ.l.quod dicitur. dic ergo, manifeſtior, id eſt manifeſta.

p *Scæuola.* qui dixit deſinere dotalẽ ſi expenſæ fiant quanti valeri fundus: vt ſupra ea. l. Accurſius.

q *Deſinit.* ſcilicet ſtatim, quando tanta eſt impenſa quãti eſt fundus,prout Scæuola dicebat: quod poteſt eſſe vxore non ſoluente intra annum: vt ſupra eadem.l.

r *Et magis.* nunc ſoluit. Accurſius.

ſ *Reuertatur.* quia licet deſiit eſſe dotalis, manſit tamẽ quaſi dotalis: & ideo alienatio impediẽ, ſicut & aliàs: vt infra de fun. do. l. fundus.& ſupra de cõ-

a *Si ſponſalibus. Nollet.* non tamẽ repudium miſit. alioquin euaneſceret: vt ſupra eo.l.ſtipulationem.&.l. licet.vel hic non erant ſponſalia.

b *Media.* vt infra eo.l.dotis.

c *In dote.* quod infra eod.corrigitur. nam non eſt dos, niſi cũ fundus fuerit penes virum: vt infra de fun. dota.ſi nuptura.§.ſi fũdum alienum. & facit infra eodem titulo.l. ſi marito. & ſupra eo.l.ſi res.§.finali. Accurſius.

d *Periculo.* marit⁹ enĩ licet teneatur in ſpecie aliena, eius tamen interitu liberatur: vt infra de ſolutio.l.ſi mihi alienum.

e *Ea.* ſcilicet Pamphila.

f *Quia.* videtur quòd non: quia &c.

g *Manſiſſet.* id eſt, ſi non permanſiſſet, cauſa dotis haberi.

h *Redderetur.* quia in ſtipulatione non venit partus & fructus, niſi fit cõteſta. vt ſupra de vſur.l.videamus.§.ſi actionẽ. &.l.ſi ſtipulat⁹.

i *Peruenisſe.* breui manu: vt ſupra ſi cer.petatur.l.ſingularia.

k *Liberatio.* Not. non res, ſed liberatio peruenit ad maritum. argumen. pro ſententia noſtra: vt hic, & infra de fun. do.l. ſi fundum. Accurſius.

Si mulier.] *CASVS* in hac.l. non ponitur vſque ad.§. ex aſſe. [*EX ASSE.*] Teſtator Titium heredẽ inſtituit: & rogauit vt.ix. vncias heres Bertæ reſtitueret. hæc Berta nubẽs Seio delegauit Titiũ, vt ei reſtituat. quæritur, an hoc fieri poſſit? Et dicit quòd non: ſed ipſi mulieri debet fieri reſtitutio: & ipſa poſtea in dotem det. dicit aliquis, quòd Titius debet reſtituere eſtimationẽ hereditatis: quod non placet: quia non quæſiuit aliquod ius ex dicta delegatione & promiſſione facta Titio. [*EIVS NOMINE.*] Pro ancilla, credens liberam, dedi centum i dotem. matrimonium non eſt ſecutum: quia non potuit cũ ancilla cõtrahi. quæritur quis repetit, ego vel dominus? & dicit, ſi dedi donaturus, tunc dominus: ſi non donaturus, tunc ego. Secundo, hæc manumiſſa nupſit. quæritur, an ſit dos. & dicit, aut quandocunque contraheret, eſſet dos: & erit dos: & aliter non. Tertio infert ex primo: vt ſi dedi donaturus, nunquam repetam: ſed dominus: ſicut ſi voluiſſem donare domino, & eius iuſſu donaſſem ancillæ. Viuianus.

l *Vel Titio.* vel, p etiã. ſ. vt tr̃ſeat dominiũ ſine poſſeſsióe. Ac.

m *Iuſſiſſet.* vir, ſi non delegauerit: vt differat à ſequenti: cum dos non ſit viri.

ei nollet: [a] tamen ſi poſtea nupſerit, dotem debebis: niſi aliæ nuptiæ mediæ [b] interueniſſent.

Si mulier ancillam Pamphilã à Titio ſtipulata, deinde ei nuptura, quod is ſibi debebat, doti habere permiſit: etiam ſi non erit viri Pamphila, an ipſa tamẽ Pamphila in dote, [c] & mulieris periculo [d] erit? An & quod ea [e] peperit, reddi mulieri debebit? quia [f] ſi in ſua cauſa prior ſtipulatio mãſiſſet, [g] nõ redderetur: [h] niſi fortè refert, habuerit rẽ quã debebat vir quo tẽpore dos cõſtituebatur: (nam ita poterit videri res ipſa ad eum peruenisſe [i]) an nõ habuerit. Nam ſi non habuerit: magis eſt vt liberatio [k] obligationis potius quàm res ipſa ad eum ita peruenisſe videatur: ideóque partus eius non debeatur.*

Adiectus quis videtur ad ſolutionem, nõ ad obligationem quæ ex ſolutione reſultat. Bartolus.

LIX. MARCELLVS libro ſeptimo Digeſtorum.

SI mulier ita dotem promiſerit, *Decẽ tibi aut Titio doti erunt:* hoc caſu dici poteſt vel Titio [l] dari poſſe: ſed de dote virũ teneri: quemadmodum ſi Titio iuſſiſſet [m] dari. Nec mirum: cũ etiam promiſſura viro dotem poſsit delegante eo alteri promittere: etſi [n] dici ſolet, alij [o] quàm marito dotis nomine mulierem non poſſe obligari. his enim caſibus viro [p] dos quæritur. Non enim exiſtimabimus illam ita promiſiſſe, cum vel de Titij nuptiis cogitaret.

Per delegationem non liberatur debitor, niſi delegato quæratur. Item reſtitutio fideicommiſſi ex Trebellianica delegari nõ poteſt. Bartolus.

Ex aſſe heres inſtitutus, rogatúſque mulieri dodrantem hereditatis reſtituere: iuſſu eius, [q] quod debet, [r] doti promiſit marito. Vereor,* nõ ſit obligatus. nam mulieri in hoc tenetur, vt hereditatem reſtituendo transferat actiones & quas habet, & quibus eſt obſtrictus: quas transferre ad alium quàm cui debet fideicommiſſum, non poteſt. Aliquis dixerit, incerti cũ eo agi poſſe, [vt] fideicõmiſſi præſtet æſtimationem. [s] Huic ego conſentire non poſſum. Nam obligari mulieris debitorem ita æquum eſt, ſi accipere idipſum quod ei debetur, vir [t] poteſt. Sed ne indotata mulier eſſe videatur, dicendum eſt ipſi mulieri ex Trebelliano reſtituendam eſſe partem hereditatis quæ ei relicta eſt vt ea ſuo marito pro dote eam ſolueret: quia & ad eam fideicommiſſum & onera eius pertinent: delegatione propter nimiam ſubtilitatem [u] & caſus neceſsitatem minimè obtinente. Eius nomine quæ libera videbatur, decem in dotem dediſti. eo caſu habebis condictionem, quo habere potuiſſes, ſi mulieris liberæ nomine dediſſes, [x] nec nuptiæ ſecutæ eſſent. Si manumiſſa nupſerit, ita demum dos [y] erit, ſi ea mente dediſti, vt quandoque ſecuris nuptiis dos eſſet. Igitur ſi mulieri donaturus dediſti, dominus condicet: [z] quẽadmodum ſi eum qui ſibi [a] donaturus eſſet, mulieri ipſam donare iuſſiſſet.

Not. iſtum caſum, qui eſt adeo verus, vt ſi aliquis promittit dotem arbitrio boni viri, quòd tunc intelligitur certa quantitas relicta, quam bonus arbiter arbitrari debet: etiam ſi nunquam arbitratus fuiſſet: vt l.1. infrà de leg.2. Et eſt argumen. ad ſtatuta Italiæ, quæ dicunt mulierem eſſe dotãdam. Bartolus.

LX. CELSVS libro vndecimo Digeſtorum.

QVæro, quãtæ pecuniæ dotẽ promittẽti adultæ mulieri curator cõſenſum accommodare debeat. Reſpõdit, Modus ex facultatibus & dignitate [b] mulieris, maritíque [c]

n *Etſi.* pro etiam. id eſt quamuis.

o *Alij.* quaſi illi alij ſit nuptura. Accurſius.

p *Viro.* non Titio, cuius perſona adiicitur ad ſolutionem tantum: vt inſtitu. de inuti. ſtipulatio. §. ſi quis alij. vel differat à ſequenti, cum non ſit matrimonium. Accurſius.

q *Iuſſu eius.* ſcilicet mulieris.

r *Debet.* vnde nec ad heredem tranſit: vt infra de leg.j. cum filio. ſed videtur ad aliũ trãſire poſſe: vt infra ad Trebellianum. l. apud Iulianũ. §. ſed vtrum. quæ eſt cõtra. Solu. ibi loquitur de eo procuratore per quem mihi reſtitutio videtur fieri: hic de eo qui animo nouãdi eſt in rem ſuam adhibitus: & per eum mihi non quæritur aliquid. nec mirum. nam filius procuratorẽ conſtituit: non tamen nouat: vt ſupra de procura.l.ſeruum. & infra de noua.l.filius. Sed argumen. contra. ĩ. de minor. quòd ſi minor. in princi. vbi in cauſa in integ.reſti. fit ali⁹ procurator in rẽ ſuã. & facit infra de dona. l. vt mihi. Item not. hereditatem per delegationẽ non poſſe acquiri. nam nec per procuratorem poteſt adiri: vt. j. de acquirenda hereditate. l. Paulus reſpon.

s *Æſtimationem.* marito. Accurſius.

t *Vir.* vir autem non poteſt, cum non ſit fideicommiſſarius: ſicut nec ſeruitutem poteſt quærere qui fundũ nõ habet: vt. ĩ. de actio. empti. l. tenetur. §. ſi tibi. Accurſius.

u *Subtilitatem.* No. nimia ſubtilitas eſt iuris impoſsibilitas. Ioã. ſupra fuit ſubtilitas, ſed caſus ſcilicet iſtius neceſsitas. nã aliàs ſecus: vt ſupra eo. l. ſi extraneus.

x *Dediſſes.* id eſt ſi nõ donatur⁹ mulieri promiſiſti.

y *Dos.* prius enim nõ erat dos: quia nec matrimoniũ: vt. C. depoſi. l. Lucius Titius cum haberet.

z *Condicet.* quia domino huiuſmodi pecunia quæſita eſt: quemadmodum &c.

a *Sibi.* ſcilicet domino.

b *Vero. Dignitate.* Nam & magiſtris pro dignitate natalium mercedes præſtantur: vt infra de adminiſtratione tutorum. l. cum plures. §. cum tutor. *ADDITIO.* Ex iſto tex. dum dicit, dignitate mulieris &c. no. quòd nobiles mulieres indigent maiori dote quàm ignobiles. & hoc eſt verum nubendo pari: ſecus ſi inferiori: vt not. C. de dot. promiſſ. l. iij. ſecundum Bal. hic.

Magiſtris pro natalium dignitate merces præſtatur.

c *Maritique.* vt argumen. C. de adminiſtratione tuto. ſi curatores.

*Flo. debetur.

*Vereor ne non.

And. Fact. Conſ. Iur. lib. 8. cap. 75

Conſ. Iur. l. 2. cap. 11.

res.& infra eodem.l.cum poſt.§.gener.&.§.nuptiis.Accurſius.

a *Siue generalis. Dotis.* vel augendæ, vel minuendæ : vt infra de adminiſtra.tuto.& curato.l non tantum.poteſt enim ſic conſtitui:vt.C.de iure do.mulier in minore.

b *Promiſſum.*ab adulta cum auctoritate curatoris.ſed ſi curator promiſiſſet aliquid diſtingue: vt ſtatim dicet.

c *Non valet.* ergo nō poteſt reſtitui:vt ſupra de mino.l. in cauſæ. in prin. Sed cōtra dicitur ſupra de mino. l. ſi ex cauſa.§. in dotis. Solu. ſiue curator ſiue adulta promittat in dotem vltra quàm valeat patrimonium, vel vltra quàm valeant facultates, ipſo iure nulla eſt promiſsio, vt hic, vt ſi habet centum, & promittat ducenta:niſi vbi curator promittat animo donandi, vel decipiendi.tunc enim tenet in præiudiciū curatoris.Si vero adulta promittat in dotem vltra vires patrimonij: vt ſi habet centum,promittat.lxxx.cū debeat creditoribus.xl.vel ſi totū patrimonium nominādo dedit,non detracto ære alieno : tenet promiſsio: ſed reſtituetur: vt ibi. Si vero curator promittat bona fide vltra vires, tenetur : ſed de æquitate gaudet exceptione : vt.i. de admi.tuto. cum poſt. §.j. Alij dicunt quòd ideo non valet hoc ipſo iure, quia vir participauit dolum:alioquin, id eſt ſi vir nō participauit dolum: ſi ſciens curator fuit,tenetur,cum donaſſe videat.Si vero bona fide, ſuccurritur ei curatori aduerſus mulierem:vel ipſa mulier promittat viro de ſolido ſoluendo ſi ad meliorē. fortunā peruenerit:& curatori datur exceptio de ſuperfluo.infra de admi.tu.l. cum poſt. Vel hic ipſa promiſit: ibi in.l. ſi ex cauſa.curator,ſecundū Ir.tu dic vt primo dixi. Accurſius.

Dotis promiſſio vltra vires patrimonii, an valeat.

**Flo.infirmari.*

d *Malo.* à ſimili. nec hic quaſi dolo præſumpto procurator promiſit,ſecundum Ir. tu dic vt primo dixi in. l.ſi ex cauſa. Accurſius.

Vtile nō vitiatur per inutile.

e *Infirmari.* non vitiatur vtile per inutile : vt ſupra de vſur.l. placuit.& infra de ſtip.ſer.l.ſed ſi ſibi. & ſupra communia prædio.l.proprium. Accurſius.

f *Pecuniam.* ſic rebus alienatis,pecunia , ſcilicet ex rebus acceptā,poteſt conuerti in dotem,vt dictum eſt ſupra.l.ita conſtante.& infra eo.cum poſt.§.pen.&.l.finali.

Titia.]*CASVS.* Berta habebat in hereditate materna quartam,quam ceſſit coheredibus:& ipſi dederūt ei Bertæ quēdam fundum,quem ipſa dedit in dotem viro cum aliis rebus.tādem videns ſe deceptam, petiit ſe reſtitui in integrum ipſamet, ſtatuendus eſt, quouſque ratio patitur.

LXI. TERENTIVS Clemens libro tertio ad legem Iuliā & Papiā.

SIue generalis curator, ſiue dotis [a] dandæ cauſa conſtitutus ſit, & amplius doti promiſſum [b] eſt, quàm facultates mulieris valent, ipſo iure promiſsio non valet:[c] quia lege rata non habetur auctoritas dolo malo [d] facta. Quærendum tamen eſt, vtrum tota obligatio, an quod amplius promiſſum eſt quàm promitti oportuit, infirmetur. Et vtilius eſt dicere, id quod ſuperfluum eſt, tantummodo infirmari [e].* Iſte autē curator res dotis nomine tradere debet : non etiam vt vendat cuilibet, & pretium eius in dotem det. Dubitari autem poteſt,an hoc verū ſit. Quid enim ſi aliter honeſtè nubere nō poſſit, quàm vt pecuniam [f] in dotem det, ſdque ei magis expediat? Atquin poſſunt res in dotem datæ plerumque alienari, & pecunia in dotem conuerti. Sed vt expediatur quæſtio, ſi quidem res in dotē maritus accipere maluerit : nihil amplius quærendum eſt. ſin autem non aliter cōtrahere matrimonium vir patitur, niſi pecuniis in dotem datis:tunc officium eſt curatoris, apud eundem intrare iudicem qui eum conſtituit, vt iterum ei cauſa cognita etiam viro abſente permittat rerum venditione celebrata dotē conſtituere.

Reſtituo minore, non reſtituitur aduerſarius eius aduerſus rem iam in alium per maiorem redactam, ſed ad eius æſtimationem.h.d.

LXII. MODESTINVS libro quinto Reſponſorum.

TItia cum eſſet minor viginti quinque annis, quartam hereditatis matris ſuæ communem ſibi cum fratribus mutauit, * & accepit pro ea parte fundū, quaſi emptione inter ſe facta. hunc fundū cū aliis rebus doti dedit. [g] Quæro, ſi in ītegrū reſtituatur, [h] & partem ſuā accipiat quartā, & reddat fundum, [i] quid debeat maritus facere : an contentus eſſe debeat aliis rebus in dotem datis. Item quæro, ſi hæc deceſſerit, & heredes eius in integrū reſtitutionē ex perſona eius petierint,& ipſi petant quartā partē, & illi fundū: an maritus cogatur reſtituere fundum, contentus in retentione lucri dotis cæteris rebus. Modeſtinus reſpondit,nihil proponi cur marito dos auferenda ſit: ſed in merā æſtimationē prædij mulier vel eius heredes cōdemnādi [k] ſunt, in hoc tempus referendam, quo in dotē datus eſt.

Alienem alteri quæſitam ex facto meo, ſibi auferre non poſſum ſine voluntate ſua, niſi meo nomine & ad meam vtilitatem quæſita ſit.h.d.

LXIII. IDEM libro ſingulari de Euremeticis.

STipulatio de dote reddenda ab extraneo [l] interpoſita, facto diuortio ſtatim committitur: [m] nec redintegrato matrimonio actio ſtipulatori quæſita intercidit [n]. Denuo igitur conſentiente ſtipulatore dos cōſtituenda [o] eſt, ne ſequenti matrimonio mulier indotata ſit:ſi modò ea dos non ab ipſa profecta ſit,quam alius permiſſu eius ſtipulatus eſt.tunc enim [p] conſenſus [q] eius non eſt neceſſarius.

LXIIII. IAVOLENVS libro quarto ex Caſsio.

POſt diuortium mulier,*ſi de dote [r] maritus nihil cauit, & cū alij nupſiſſet,poſtea ad priorem virum rediit : tacitè dos ei redintegratur.

LXV. POMPONIVS libro quinto ad Quintum Mucium.

SI legato aut hereditate aliquid ſeruo dotali obuenit:

A

B

C

D

**Vulg.permutauit.*

h *Reſtituatur.* ſcilicet cōtra permutationem. ſed nōne ipſo iure nulla fuit permutatio,cum nō fuerit æs alienum: nec de decreto hic aliquid dicitur : vt. C. de prædi. mi.l. ob æs. &.l. prædia. &.l. ſi prædiū Reſpon. in quarta hereditatis non erāt prædia. Sed hodie ſecus: quia etiam alia nō poſſunt alienari : vt. C.de admi. tut.l. lex quæ.in fin. Item quomodo in dotem dedit fundum etiam cum decreto,eadem ratione: quia non eſt æs alienum? Reſpō. dedit quando erat maior:ne contradicāt dictæ leges:& ſic non refertur ad proximè dicta,ſcilicet cū eſſet minor,ſecundum Io. Vel dic ſecundum Azo. ad proximè dicta referri: vt.j.de leg. iij. l.ſi plures. in fin. & erit ſpeciale in dote & donatione propter nuptias, vt etiam ſi non ſit,propter æs alienū fieri poſſit, cum decreto tamē: vt.C.de admi. tu.l. lex quæ.circa prin. &.C.ſi minor fac. ma.l. fin. §. finali.

i *Reddat fundum.* voluntate mariti.alias enī cum nec poſſideat,nec dominiū habeat, reſtituere nō poteſt:ſed tenetur ipſe marit[o] ī ſubſidium: vt.ī.de mino.l. in cauſæ.j.§.finali.

k *Condemnādi.* fratribus mulieris. Accur.

l *Stipulatio. Ab extraneo.*qui dotē dedit.

m *Committitur.* propter ſolutionem matrimonij.

**Vulg.mulieri.*

n *Intercidit.* vt infra ſoluto matrimonio. l. inſulā.&.ī.loca.l. item quæritur.§. penulti. & ſupra de pactis.l.fin.

o *Conſtituenda.* vt infra de pac.do.l.cū maritus. §. Titius. & hoc ſi vult. nam non cogitur: vt no. ſupra eodē. l.dotem.

p *Tunc enim.* ſi ab ipſa profecta ſit. Accurſius.

q *Conſenſus.*ſcilicet ſtipulantis nomine mulieris. Accurſius.

r *Poſt diuortium mulier ſi de dote.* ſi, id eſt quamuis . & ſubaudi, maxime.& ſic idem dices & ſi cauerit. vel dic, quando alij non nupſit mulier:vtrobique, id eſt ſiue ei cauerit maritus, ſiue non:redintegrato matrimonio dotem redintegrari dices. Si vero alij nupſit,tunc redintegrari dices,cum maritus ei non cauit: vt ſupra.e.diuus Seuerus.&.ī.ſol.[illegible].l.ſi mulier.&.l. pe.§.vxor. Io.& alij vt Ot. indiſtinctè dicunt ſecus ſi cauiſſet. tunc enim ſoluiſſe videtur:vt.C.ad.l.Fal.l.fin. Accurſius.

Si legata.

a *Si legato. Noluit.* idem dico & ſi ſimpliciter reliquit: vt.ĩ. de fun.do.l.fundus.&.ĩ.de adquiren.here.l.aditio. Si vero intuitu mariti, apud maritum reſidebit: vt.ĩ. de pec.l.hinc quæritur.§.poteſt.& hoc poſt nuptias.ante vero ſine diſtinctione quæritur mulieri: vt tantum quæſitum ſit in cauſa dotis: vt.ĩ. eod.l. ſi ſeruo. & adde quod not.ĩ. ſol. ma.l. ſeruus dotalis. Accurſius.

Si vſusfructus.] CASVS. Quidã extraneus dedit mihi vſumfruc. fundi ſui in dotẽ, & non fuit ſibi ſtipulatus. hæc Berta mihi nupſit, & tandem diuertit: vnde repetit dotẽ. quæritur, qualiter ei reddã. ſi enim ei cedã vſumfructũ, nõ valet: ſed redit ad dominum proprietatis ex natura vſusfr. cõſulit ergo hęc lex vt vir locet vſumfruct. vel vẽdat mulieri, vt ſic vir videatur rẽ habere, qui eſt vſufructuarius: & nõ alij cedere. ſed quia mulier debet gratis rẽ habere: fit dicta locatio vel vẽditio vno nummo. Vi.

b *Non habebat.* ſcilicet nec etiam vſumfructum proprietatis.

c *Ad eum.* immò videt q̃ ſic: vt.ĩ. de vſufru.l.arboribus.§.vſufructuarius. Sol. aliud eſt cedere: vt hic. aliud cõcedere vel donare, vt ibi, ſcilicet ꝑceptionem fructuum. Cur ergo fructuarius iſte nõ donat? Reſpõ. quia tenetur reddere. Nam in neceſſitatibus nemo liberalis exiſtit: vt.ĩ. de adi. le. l.rem legatam. &.ĩ.de regulis iuris.l. donari. fit ergo remedij loco vnius nummi tantũ locatio, quę aliàs nulla eſſet, maxime ꝓ re digna magna mercede: vt.ĩ.de adquir. poſſ.l.ſi quis autem.§.fi.&.ĩ.loc.l. ſi quis conduxerit. quæ ſunt contra. ſic ergo ſpeciale eſt hic. vel dic vt ibi. Accurſius.

Liberalis in neceſſitatibus nemo exiſtit.

d *Vſumfructum.* Sed contra inſti.de vſufr.§.item finitur.vbi dicit quòd nihil agitur. Sol. nihil agitur quo ad perſonã extranei: agitur tamen aliquid: quia admiſſus ad dominum redit ſecundũ Io. Itẽ contra.ĩ.de vſufru.arboribus.§.vſufructuari?, Sol. vt ibi.

e *Vel locet.* Sed cur maritus iſte non dat in ſolutum perceptionem fructuum, non ius ipſum: quod nec poteſt: ſicut aliàs aliud pro alio datur: vt.ĩ.ſol.mat.l. vſufructu. in princ. nã ibi formalis datur, & cauſalis reſtituitur, vel econtra? Reſpon. illa ſecundum iſtam intelligitur, vt ſi patiatur vti, ſit locatio vſusfructus vel vẽditio: vt hic dicit. vel vt ibi not.

f *Maritus.* per locationem: vt ſupra de vſufruct. l.arboribus.§. vſufructuarius.

Proculus.] CASVS. Quatuor dicit. Ecce Berta ancilla nupſit de facto, & pecuniã domini.e. in dotẽ dedit. quęritur an hæc pecunia fiat in dominio viri? Et dicit q̃ non, niſi teneat vir per trienniũ non conſumendo, etiam ſi vſucapiat. Secũdo ſi hæc mulier manumittatur, & ſtetit cum eodem viro: an tũc ſaltẽ fiat viri? Et dicit q̃ non: ſed dominus pecuniæ eam vindicat ſi extat: aut condicit ſi eſt cõſumpta. Tertio redit ad primum, ſi vir vſucepit ante terminum, an teneatur ad tantũdem domino pecunię quondam? Et dicit q̃ non. nam lucrifecit vſucapiendo. Quarto dicit idẽ eſſe ſi alio modo definat eam habere iure ſine dolo, ſcilicet ante matrimonium: hoc eſt antequam ſit illa libera. Viuia.

g *Vſucapta.* quo caſu lucrifecit: vt.ĩ.e.l.§. quod ſi vir. & hoc ſi ab ignorante muliere ſe eſſe ancillam, viro detur: vt C. quod

quod teſtator noluit a ad maritum pertinere: id ſoluto matrimonio reddendum eſt mulieri.

LXVI. IDEM libro octauo ad Quintum Mucium.

SI vſusfructus fundi, cuius ꝓprietatem mulier nõ habebat, b dotis nomine mihi à domino proprietatis detur, difficultas erit poſt diuortium circa reddendum ius mulieri: quoniã diximus vſumfructũ à fructuario cedi non poſſe, niſi domino proprietatis: & ſi extraneo cedatur, id eſt ei qui proprietatẽ non habeat, nihil ad eũ c tranſire, ſed ad dominum proprietatis reuerſurum vſumfructum. d Quidam ergo remedij loco rectè putauerunt introducẽdum, vt vel locet e hunc vſumfructũ mulieri maritus, f vel vendat nummo vno: vt ipſum quidem ius remaneat penes maritum, perceptio verò fructuũ ad mulierem pertineat.

LXVII. PROCVLVS libro ſeptimo Epiſtularum.

PRoculus nepoti ſuo ſalutẽ. Ancilla quæ nupſit, dotiſque nomine pecuniam viro tradidit: ſiue ſciat ſe ancillam eſſe, ſiue ignoret, non poterit eã pecuniam viri facere: eáq; nihilo minus manſit eius, cuius fuerat antequam eo nomine viro traderetur: niſi fortè vſucapta g

A cum eo.l.ſi liberam. Sed quo titulo? Reſpon. vt.ĩ. pro dote.l.ĩ. in fin. Item contra.ĩ.ſo.ma.l.ſi alienã. Solu. pecunia iſta non fuit in dotem: quia antequam fuiſſet matrimonium, maritus iſte condictione tenebatur eam domino ancillæ reſtituere. at ibi in dotem fuit ab initio. ideo iuſte mulieri redditur. Io.

eſt: nec poſtea quàm apud eundem virum libera facta eſt, eius pecuniæ cauſam mutare h potuit. itaque nec facto quidem diuortio: aut dotis iure, aut per condictionẽ repetere rectè poteſt: i ſed is cuius pecunia eſt, rectè vindicat k eam. Quòd ſi vir eam pecuniam pro ſuo poſſidendo vſucepit, ſcilicet quia exiſtimauit mulierem liberam eſſe, propius eſt vt exiſtimem eum lucrifeciſſe: l vtique ſi antequam matrimonium eſſe inciperet, vſucepit. Et in eadem opinione m ſum, ſi quid ex ea pecunia parauit antequam ea dos fieret: ita vt nec poſſideat eam, n nec dolo fecerit quo minus eam poſſideret. o

B

Sermo ſimpliciter prolatus intelligitur pro prima vice. Bartolus.

LXVIII. PAPINIANVS libro decimo Quæſtionum.

DOtis promiſſio p non ideo minus valebit, quòd ignorante initio patre nuptiæ q non fuerint, ſi poſtea conſenſerit: cũ omnis dotis promiſſio, futuri matrimonij tacitam conditionem accipiat. r Nam & ſi minor annis duodecim vt maior deducta ſit: tunc primũ petetur, cum maior annis apud eũdem eſſe cœperit. Quod enim ſ vulgatum t eſt, dotis promiſſionem in primis dũtaxat nuptiis

C

h *Mutare.* ſcilicet mulier. ſed maritus poſſet per vſucapionem: ſed tunc teneretur eam reſtituere mulieri ſoluto matrimonio: q̃a dos fuit: ac ſi vſucepiſſet ante matrimonium, id eſt antequã eſſet libera lucrifaceret: vt hic dicitur: nec reſtitueret: quia nec dos fuit.

i *Recte poteſt.* ſcilicet mulier.

k *Vindicat.* ſed cur nõ reſtituitur huic ancillæ pecunia, quãuis matrimoniũ non ſit: ſicut minori. xij.an.vt.ĩ.e.l. ſi ſponſa? Reſpõ. minori reſtituitur: quia eius data eſt pecunia: item quia ætate permittente nubere poteſt. in ancilla ſecus eſt.

l *Feciſſe.* ſed cur ei reddere non debet, cũ ab ea habuit cauſam: ſicut & aliàs cõtingit: vt.ĩ.de condic. inde.l. indebiti.§.ſed & ſi. & ĩ.de do.cau.mor.l.ſi alienã. quę ſunt contra? Reſpon. quia ante adquiſitionem dominij per vſucapionem ſibi condictio adquiri non potuit, quia erat ancilla: ſed ibi potuit.

m *Opinione.* i. vt mulieri nõ teneatur. Acc.

n *Eam.* ſ. pecuniam.

o *Poſſideret.* ſecus ſi rẽ meam redegit in pecuniam: in quo caſu cõuenit de pretio iudicio neg. geſt. in defectum. ſed quare non hic? Reſpõ. idem eſt forſan de æquitate. vel quod melius eſt, ideo dictum exiſtimo in pecunia, quia aſsidua permutatione cõſumitur: & ideo data eſt, vt erogetur. vel melius: quia iſte qualiſqualis maritus non habet lucrativã cauſam. & ideo nõ approbo opi. Ioan. qui ſcribit hic agi neg. geſt. in ſubſidiũ, in tali notula, in eadem opi. &c. ſcilicet vt domino non teneatur, licet lucrifecerit, ſcilicet pretiũ, & hoc re extante, & nondum vſucapta: alioquin ratum habendo dominus aget neg. geſt. Ioan.

D

Dotis.] CASVS. Tria dicit. Primo filiaſa. nupſit ignorãte patre: & aliquis extraneus ꝓmiſit dotẽ: deinde patet ſciuit, & ratũ habuit matrimoniũ. quęritur, an cõfirmetur ꝓmiſſio dotis. & dicit q̃ pendebit vſq; dum matrimonium valeret: & tũc erit dos. Secũdo dicit idẽ in minore. xij. an. pro qua dos ꝓmiſſa eſt. nã tenebit ꝓmiſſio quãdo erit matrimo. & tũc erit dos & interĩ pẽdet. Tertio, obiicitur prędictis duob? ex quadã regula, qua dicitur: quomodocũq; dos ꝓmittatur: intelligãt valere pro primo matrimonio, nõ ꝓ alio. ſed certe hic nõ fuit aliud in medio, neque etiã erat aliquid ĩ primo caſu, ſine cõſenſu patris: neq; in ſecũdo caſu cũ pupilla. ſed ſi primũ matrimoniũ aliquid eſſet, dos ab extraneo ꝓmiſſa nõ tenet in ſecundo, ſed tantũ in primo. Vi.

p *Dotis promiſſio.* facta etiam antequam de facto cõtrahat. Acc.

q *Nuptia.* ſcilicet de facto. Accurſius.

r *Accipiat.* traditio rerum inæſtimatarum non fit, ſed reſoluitur ſub conditione: vt.ĩ.eod.l. ſed niſi. aliud forſan eſt in rebus æſtimatis: vt ſupra eo.l. plerumque.§. ſi ante. & infra de vſucap. pro dote.l.ſi æſtimata res. Accurſius.

Rerum inæſtimatarũ traditio non fit.

ſ *Quod enim.* bene dico, ſi conſenſerit. quod enim &c.

t *Vulgatum.* vt infra de verb.ſignifi.l.boues.§.hoc ſermone. &

infra

infra qui & à qui.l.matrimonij.& infra de pac.dot.l.inter ſocerum.§.fin.&.j.de lega.iij.l.fideicommiſſa.§. ſic. &.ff.pro ſoc.l.ſi ſocius pro filia.§.quòd ſi ſalua.Sed arg.contra.j.de cõdit. & demõ.l.hæc cõditio.in fi.j.reſpõ.&.j.rem ra.habe.l.quo enim.§.j.

a *Nuptiæ.* cum alio factæ:ſed nec hæ dicentur aliæ,ſed eædem, cum & retro dicantur validæ, ſecuta tamen ratihabitione.Accur.

*Flo.deſtinauit.

CVm poſt.] CASVM in prin.hui⁹.l.vide infra in gloſ.j. [IN DOMVM.] Vir cum ad præſens non ſolueretur dos, ſtipulat⁹ eſt à patre mulieris vſuras dotis, vt exide alat eã. tandem ipſa venit ad domum viri, & de ſuo ſe ſuſtẽtauit.dicitur q̃ vir non poteſt petere vſuras. [PATRONA.] Patrona pro liberta quæ nupſit, dedit.c.in dotem. ex hoc liberta extitit ingrata. non ideo patrona reuocat dotem: niſi eam in ſeruitutem reuocet. [PARTVM.] Ancilla mulier in doté dedit.partus earũ augent dotẽ:& ſunt dos.ideoque ſi vxor dicat viro quòd ſint communes, nõ valet: quia ſic eſſet donatio, quæ non valet inter virum & vxorem conſtante matrimonio. Viuianus.

*eam.

b *Cum poſt diuortium.* Diuertit vxor à marito culpa ſua: cui centum in doté promiſerat, & fundũ tradiderat.meruerat autẽ dotem amittere: quia culpa ſua diuerterat: ſed tamẽ quia maritus videtur ſua taciturnitate renuntiaſſe retentioni dotis,ideo non petit fundum,nec pecuniam promiſſam.vel dic, in tradendis tantum:& non traditis.

Caſum ponit.

c *Promiſit.* & tradidit. & ideo videbatur quòd maritus poſſet intendere rei vindi.ſed contrarium eſt.

d *Longo.* viro ſciente & paciſcente. Accurſius.

e *Tacite.* vt ſupra de probatio.l.Procula.

f *Ceſſit.* ſi vir eam non exhibuerit:ſed ipſa ſe & familiam ſuam exhibeat:quare vſuræ veniũt.aliàs ſecus:vt infra eo. l.ſi mulier.

g *Vſuras.* aliter ſi debitori nupſiſſet: vt.j.eod.l.ſi mulier. Acc.

Caſum ponit.

h *Matrimonii.* Vxor mea à me diuertit. promiſi ei dotem,cum inſtaret repetendo eam, congruo tempore me ſoluturum poſt quinquenniũ cum vſuris ſemiſibus.reconciliata eſt poſtea mecum in matrimonio in ſecundo anno poſt ſtipulationem: fuitque in matrimonio. expleto quadriennio ſecundo diuertit, & petit vſuras à tempore interpoſitæ ſtipulationis: quod non poteſt: quia ſors & vſura cœpit non deberi contracto matrimonio:ideoque petit vſuras à die ſtipulationis vſque ad ſecundum matrimonium currentes.

i *Cepit.* id eſt cœpit non habere.

k *Vſuras.* pecuniæ promiſſæ in dotem,& non ſolutæ ab vxore.

l *Petit.* vt ſupra manda.l.antepenult.& infra ſoluto matrimonio.l.in inſulam.§.vſuras.& infra de doli except.l.fina.in principio. Accurſius.

m *Placuit.* imò videtur quòd nõ:vt C.de do.promiſſ.l.j.Solu. hoc in patre dotãte filiam, cuius eſt officiũ dotare eam: aliud in alio.vel ibi nulla cõuẽtio vel promiſſio interceſſerat:licet eſſet ſcriptum promiſſam fuiſſe dotem,cum probaretur in contrariũ. vel ibi promiſſio interuenit nuda,ſcilicet dotis dandæ.ſed tamẽ quantitas vel ſpecies nõ erat declarata:ideoque nõ datur actio.

Specialia duo concurrere nõ poſſunt.

Nec enim ſpecialia duo cõcurrere poſſunt:& quòd ex nudo pacto detur actio,& ad incertam dotem:hic autem vnum ſpeciale tantum fuit,ſcilicet dotis incertæ,cum ſtipulatio interceſſit.

n *Legatum.* Argumen.contra.j.de adimen.lega.l.ſi cui. Accur.

o *Conſtaret.* cum ille qui legat,vel promittit,nullũ fundum habebat:ſed habere credebat.imò idem & ſi haberet. Secus eſt in domo: vt infra de leg.j.l.ſi domus.quę eſt cõtra. Et ideo aliud eſt in fundo:quia ſola deſtinatione patrisfamilias conſtituitur: vt infra de lega. j. quod in rerum.§.quod ſi poſt. cuius ſtipulatio facta in genere,vel legatũ,ideo nõ valet,quia heres adeo minimum fundũ dando ſe liberare poſſet, vt in eo nec etiam palmam nec etiam digitum propter breuitatem ipſius fundi extendere poſſet.domus autem legatum nõ ita facile cõſtitui poteſt deriſorium: cum domus pariete demũ interiecto diuidatur in duas: vt ſupra com.prędi.l.ſi quis duas.§.ſi quis partem.ſecundum Io.Vel hic cum agebatur vt certus fundus demonſtraretur: vt infra de verborũ obli.l.ita ſtipulatus. &.l.triticum, licet legatum valeat, ſi de certa re ſenſerit teſtator, & nõ expreſſit vt infra de lega.j.legato.§. j. Item contra ad id quod hic de legato dicitur. j. de adimen. lega. l. ſi cui. Sed ibi ſpeciale fauore alimẽtorum. Item ad idem cõtra.j.de lega.iij.Stichus. Sed & ibi debet doceri artificium ſimiliter fauore alimentorum,vt ex eo ſe debeat alere:vt ibi dicit.

*Flo.videtur.

p *Ignotum.* legatũ,vel promiſſum.Sed quid ſi dixit,dabo fundum in dotem?Reſpondeo,videtur valere etiã magis quàm hic: & dabitur fundus conueniens.

q *Etenim.* à ſimili,ergo à patre. Accurſius.

r *Et dignitate.* vt ſupra eod.l.quæro. Accurſius.

ſ *Per tutorem.* vel curatorem,vel procuratorem,cum heres tantum gener erat ſpe & deſtinatione.Sed qualiter hic tutor poteſt in re ſua auctor fieri:vt inſtitu.de auct.tu.§.vltimo. & infra ad Trebell.l.j.§.fuit quæſitum.ipſe enim tenetur ad dotem reddendam,vel de peculio,vel de in rem verſo,vel quod iuſſu?Reſpõderi poteſt,quòd principaliter res illa ſpectat ad filium:vt argu. infra de auct.tu.l.j.ſed & in re ſua,cum notum ſit pupillum non damnificari,auctor erit:vt ſupra de contrahen.empt.l.fiſtulas.§. fundum. Accurſius.

t *Patrona.* patrona promiſit dotem pro liberta ſua. Accurſius.

u *Promiſſam.* marito futuro.

x *Retinebit.* hoc plane legitur ita, ſcilicet niſi eam in ſeruitutẽ reuocauerit. poteſt enim,cum amodo matrimonium ſequi non poſſit: nec dos petetur. quid ſi poſt contractum matrimonium extitit ingrata, & eſt reuocata in ſeruitutem? Reſpon.vt C.eo. l.ſi dotem.

y *Nulla.* ſi nõ præceſſit promiſſio vel pollicitatio:hodie tamẽ ex ſtipulatu agitur:vt C.de rei vxo.act.l.j.in prin.vel dic vt ibi.

z *Viro.* Sed quid ſi pereant?dic vt no. C.ſolu.ma.l.j.

a *De dolo.* id eſt in factum,nomine doli:vt C.e.l.j.

b *Dominium.* & periculum:vt infra ſolu.ma.l.æſtimatæ.

c *Dotis.* nec videtur dos reſtituenda niſi & partus ſit reſtitutus: vt infra ſoluto ma.l.ſi marito.§.fina. & ſupra eod. l.plerunque.§.ſi ſerui. Accurſius.

portionem conuenit: ideóque fruſtra paciſci virũ vt inter vxorem & ſe partus cõmunis ſit.[a]

LXX. PAVLVS libro ſexto Quæſtionum.

IN ambiguis, pro dotibus reſpondere melius eſt.[b]

LXXI. IDEM libro tertiodecimo Quæſtionum.

CVm dotem mulieris nomine extraneus promiſit, mulieris periculum[c] eſt. ſed ſi maritus nomen ſecutus, vſuras exegerit: periculum eius futurum reſpondetur.[d]

LXXII. IDEM libro octauo Reſponſorum.

MVlier bona ſua[e] omnia in dotem dedit. Quæro, an marituꝰ quaſi heres oneribus reſpondere cogatur. Paulus reſpondit, eum quidem qui tota ex promiſsione dotis bona mulieris retinuit, à creditoribus eius conueniri non poſſe:[f] ſed non plus eſſe in promiſsione bonorum, quàm quod ſupereſt deducto ære alieno.[g]

Paulus reſpondit, in rebus[h] dotalibus, etiam patrem[i] mariti dolum & culpam præſtare debere. Paulus reſpondit, ſi mulier[k] de ſuo dotem dedit, & adhibuit matrem quæ ſtipularetur:[l] potuiſſe eam poſtea inſtrumento[m] dotale mutare.

LXXIII. IDEM libro ſecundo Sententiarum.

MVtus, ſurdus, cæcus, dotis[n] nomine obligantur: quia & nuptias[o] cõtrahere poſſunt. Manente matrimonio, nõ perdituræ vxori ob has cauſas[p] dos reddi[q] poteſt, vt ſeſe ſuóſque alat: vt fundum idoneum emat:[r] vt in exilium, vel* in inſulã relegato patrenti præſtet alimonia, *aut vt egentem virum, fratrem, ſororémve ſuſtineat.[ſ]

LXXIIII. HERMOGENIANVS libro quinto Iuris Epitomarũ.

SI ſponſa dotem dederit, nec nupſerit: vel minor duodecim annis, vt vxor[t] habeatur: exemplo dotis, cõdictioni,[u] fauoris ratione, priuilegiũ quod inter perſonales[x] actiones vertitur, tribui placuit.

Dos dicitur in bonis viri quæ ad dominiũ viri dotalium: ſed quæ ad ius & ſuſtentationẽ vxoris, dicitur eſſe ipſius vxoris. Bald.

LXXV. TRYPHONINVS libro ſexto Diſputationum.

QVãuis in bonis mariti dos ſit,[y] mulieris tamen eſt. Et merito placuit, vt ſi in dotem fundum inæſtimatũ dedit, cuius nomine duplæ ſtipulatione cautũ habuit, [z] iſque[a] marito euictus[b] ſit: ſtatim eam ex ſtipulatione agere poſſe.[c] Porrò cuius intereſt non eſſe euictũ quod in dote fuit, quódque ipſa euictionem pati creditur ob id quòd eum in dotem habere deſiit: huius etiam conſtante matrimonio, quamuis apud maritum dominiũ ſit, emolumenti poteſtatem eſſe creditur: cuius[d] etiam matrimonij onera maritus ſuſtinet.

LXXVI. IDEM libro nono Diſputationum.

SI pater mulieris mortis ſuæ[e] cauſa dotem promiſerit, valet promiſsio. Nam & ſi in tempus quo ipſe moreretur, promiſiſſet,[f] obligaretur. Sed ſi cõualuerit, cur ei non remittatur obligatio per condictionem:[g] atque[h] ſi ſtipulanti quiuis alius promiſiſſet, [i] aut dotem[k] alicuius[l] nomine? Nam vt corporis vel pecuniæ tranſlatæ,[m] ita obligationis conſtitutæ mortis cauſa condictio eſt. Non idem dicendum eſt in perſona mulieris, ſi mulier mortis ſuæ cauſa dotem promiſerit: quia niſi ſicut aliàs donatio cauſa mortis reuocatur, ſi cõualeat donator, ſic hic. Tertio, ꝙ ipſa mulier nõ conſtituit doté per donationem cauſa mortis: quia ſic eadem mortua dos daretur, & ſic ſolu. matrimo. eſſet dos, & non ſeruiret oneribus matrimonij. Viuianus.

---

a *Communis ſit.* hoc ideo, quia donatio inter virum & vxorem nulla eſt. Accurſius.

IN ambiguis.] CASVS. Stipulat⁹ fui dotẽ arbitrio ſerui mei. valet ſtipulatio in dubio, & reducitur ad arbitrium boni viri potius, quàm non valeat.

b *Melius eſt.* vt C. de do. promiſ. l. ſi. & l. cũ pater. & l. ij. & eſt ambiguum pactũ in dote cõſtituenda: vt pro ea reſpondetur. ī. eo. cum poſſ. §. gener. ſic eſt & in dote repetẽda: vt cũ inutilis ſtercẽſit ſtipulatio: vt C. de rei vxo. act. in prin. Item quia præfert aliis creditoribus. & facit. ī. eod. ſi ego. §. ſi res. & l. dotem quæ. & ī. de regu. iur. l. in ambiguit.

c *CVm dotem. Periculum eſt.* niſi vir in exigendo morã fecit: vt. ī. eo. ſi extraneus. & dic vt ibi. Accurſius.

d *Reſpondetur.* ſi deſinit debitor eſſe ſoluẽdo. & facit. ī. e. ſi extraneus. Accurſius.

e *MVlier bona ſua.* quod nulla lege phibetur: vt C. e. l. nulla. & hoc ſemper facere videtur, quãdo viro conuenit in manũ: vt in topicis Ciceronis. ſed lex non dicit.

f *Non poſſe.* vt C. de dona. l. cum res. ſed cõtra. C. ad. l. Iul. de vi pub. l. ij. ſed ibi ideo tenetur fiſcus, quia videt quaſi ſucceſſor, cũ delinquẽs amittat: hic aũt mulier nõ amittit. Ac.

Bona intelligũtur deducto ære aliena.

g *Aliena.* quia bona intelligunt, quę ſuperſunt deducto ære alieno: vt. j. de col. bo. l. ij. §. illud. & C. de bo. q̃ li be. l. ſi. §. vbi aũt. Acc.

h *In rebus.* aliàs §. Paulus. & aliàs lex, In rebus. Accurſius.

i *Patrem.* nõ ſolũ maritum. Io. ſed & patrẽ dotẽ accipiẽtem. alioquin de dolo ſolo tenet: vt. ī. de pec. l. in bona fidei. & ī. eod quẽadmodum. §. j. Accur.

**vt in.*

k *Si mulier.* aliàs. §. Paulus. & aliàs lex, Si mulier. Accurſius.

**alimonia, in neut. genere, vt apud Varronem alimonium.*

l *Stipularetur.* eius mãdato, vt mãdati teneat: vt. ī. manda. l. idemq; in fundo. §. ſi cui. vel neg. geſt. ſi ſine mãdato: vt. ī. de nego. geſt. l. pe. & facit. ī. tit. j. l. cum maritus. §. fin.

m *Inſtrumentum.* vt ſic ſtipuletur ſibi dotem reddi: & ſic vt nõ matri, ſed ſibi reddatur. Accurſius.

n *MVtus. Dotis.* ſi dotem acceperint. Accurſius.

o *Nuptias.* vt infra de vulg. & pup. ſubſti. l. ex facto.

p *Cauſas.* alioquin donare videtur: vt C. ſi dos conſtan. matri. l. ſi dos. Ioan.

q *Reddi.* ſed vir inuitus non cogitur: niſi cum ad inopiam vergit: vt infra ſolu. ma. l. ſi conſtante. Io. & in alio caſu: vt & ſupra e. l. quemadmodum. & infra eo. l. ſi.

r *Emat.* qui in dotem ſit: vt ſupra eo. l. ita conſtante.

ſ *Suſtineat.* vt habes hic, & ī. ſolu. matrimo. l. quamuis. & l. ſed ideo. & ſupra de religio. l. ſic pro rata. §. maritus. & infra de dona. inter vi. & vxo. l. ſi quis pro vxore. §. ſi vxor. Accurſius.

t *SI ſponſa. Vxor.* tanquam maior.

u *In Condictioni.* ob cauſam, vel ſine cauſa, quæ generalior eſt.

x *Quæ inter perſonales.* qđ priuilegiũ habet mulier etiam hodie in hypothecis: vt C. q̃ po. in pig. ha. l. ſi. nam reipublicæ itereſt &c. vt. j. ſol. ma. l. j. eadẽ ratio eſt in hac maiore ſpõſa, vel minore: vt. j. de priui. cre. l. j. §. ſi. & l. itereſt. quare idẽ debet eſſe ius, vt eriã idẽ habeat priuilegiũ inter hypothecarias, ſecundũ Io. contrariũ tamen ſumi poteſt argu. ex illa. l. aſſiduis. ibi, quis enim &c. Accur.

y *QVamuis in bonis mariti dos ſit.* omnimodo: vt inſtit. de re. diui. §. per traditionẽ. & j. ſol. ma. l. ſi cõſtante. §. ſi maritus. vnde poteſt ſeruũ dotalẽ manumittere: vt. j. de manũ. ſeruũ dotalẽ. quod nõ poſſet ſi eſſet alterius: vt C. de his qui à nõ do. l. ſi nõ ꝓprietatẽ. Itẽ iubere adire hereditatẽ: vt. j. ſo. ma. l. ſeruꝰ dotalis. & hic ſecundũ Io. licet quo ad quædã mulier domina videatur: vt. j. ſo. ma. diuortio. §. ſi fũdus. & l. ſi cõſtãte. §. ſi maritus. & l. in his rebus. Itẽ ideo, quia ī his rebus aliter: vt C. e. l. in rebus. ſicut filius paternarũ: vt. j. de libe. & poſth. l. in ſuis. & C. q̃ po. ī pig. ha. l. aſſiduis.

z *Cautum habuit.* ſcilicet mulier.

a *Iſque.* ſcilicet fundus.

b *Euictus.* per hypothecariam. Io.

c *Poſſe.* vt. ī. de euic. l. ſi pro re pupilli. §. ſi ꝙ euictione. Accurſius.

d *Cuius.* non ſolũ habet dominiũ dotis maritus: ſed etiam habet onera matrimonij.

SI pater.] CASVS. Pater mulieris denauit. c. viro cauſa mortis, vt ea eſſẽt dos. quęritur an valeat. Et dicit ꝙ ſic: ſicut ſi promiſſiſſet pater poſt mortẽ ſuam. Secũdo dicit, ꝙ

e *Mortis ſuæ.* ſcilicet patris.

f *Promiſſiſſet.* ſcilicet non cauſa mortis.

g *Per condictionẽ.* certe immo remittitur: vt infra de dona. cau. mor. l. ſenatus. §. donatio. in fin.

h *Atque.* id eſt ſicut.

i *Promiſſiſſet.* aliquid non cauſa doris, ſed cauſa mortis tantum.

k *Dotem.* cauſa mortis filius, vel alius.

l *Alicuius.* non filiæ.

m *Tranſlata.* eſt condictio. Accurſius.

matrimonij oneribus ſeruiat,[a] dos nulla eſt.[b]

Quando obligatio vſuraria trãſfertur in cauſam dotis, deſinunt vſuræ currere. Bald.

LXXVII. IDEM libro decimo Diſputationum.

SI mulier debitori ſuo, qui ſub vſuris debebat, nuptura dotem promiſiſſet quod is ſibi deberet: poſt cõtractas nuptias ſecuti temporis vſuras non eſſe dotales:[c] quia illa obligatio tota tolleretur, perinde ac ſi ſolutum debitũ mulieri, in dotem ab ea datum[d] eſſet.

LXXVIII. IDEM libro vndecimo Diſputationum.

CVm in fundo mariti habẽs mulier vſumfructũ, dotis cauſa eum marito dedit: quamuis ab ea vſusfructus deceſſerit, maritus tamẽ nõ vſumfructũ[e] habet, ſed ſuo fundo quaſi[f] dominus[g] vtitur, conſecutus per dotem plenam fundi proprietatem, non ſeparatam vſufructu: nec eſt quod non vtendo maritus amittat. Diuortio autem facto conſtituet in eodem fundo vſumfructum mulieri.[h]

Quòd ſi in matrimonio deceſſerit vxor, nihil emolumenti ob dotem habere videtur maritus: quia etſi vxorem eam nõ duxiſſet, * fructuariæ morte finitus vſusfructus ad proprietatem rediret: ideóque nec in funus confert mulieris.[i] Planè ſi pater filiæ nomine, qui[k] in fundo generi vſumfructum habebat, * dotis conſtituendæ gratia eum dederit: & in matrimonio (ea) mortua fuerit: habebit ex ſua perſona vſusfructus petitionem. Quòd ſi mulier in fundo ſuo marito vſumfructũ dotis cauſa conſtituerit: tunc ex mariti perſona erit vſusfructus propriè, qui & non vtendo ipſius * pereat.[l] quod ſi acciderit,[m] videamus an etiam núc dotata ſit mulier. Et ſi quidem dominiũ apud mulierẽ eſt fundi,[n] ad quem reuerſus eſt vſusfructus: nihil iam in dote habet, quod actione dotis conſequatur ab eo, cui quòd non vtendo amiſit vſumfructum imputari non poteſt: ex quo ipſa lucrum[o] habet: ideóque indotata erit. Quòd ſi alienauerit vxor proprietatem, quæ ſine vllo mulieris emolumento[p] plenior facta eſt, adhuc dotata eſt: quia dotis actione teneri debet maritus, qui quando licuit vſufructu vti, amiſit eum non vtẽdo.[q] Nam ſi habere perſeueraſſet vſumfructum ad diuortium, cõmodo mulieris cederet eius reſtitutio: quia etſi non protinus[r] ad ipſam trãſiret, tamẽ vel ſi pretio[ſ] vel beneficio,[t] ſine incommodo mulieris ad proprietatẽ reuertetur. Si autem vſumfructũ maritus[u] non amiſerit, mor te mulieris non finitur vſusfructus apud maritum. Diuortio autẽ facto, primo videamus & in hac[x] & in ſuperiore[y] ſpecie, an pro rata temporis eius anni diuidantur[z] fructus. quod probandum[a] eſt. Ipſius autẽ reſtitutio ita fiet, vt habenti mulieri fundũ, vſusfructus cedat, & ita cum proprietate conſolidetur.

Sed etſi nõ ſit fundi domina, nihilo min' cõpetit dotis actio, vt dimittat à ſe marit' vſumfructũ.[b] Nã vel ex empto actione adhuc[c] vt vſumfructũ præſtet, mulier tenetur: aut pretiũ eius cõſequi ſperat: aut cuiuis magis gratiam præſtare, q̃ relinquere apud inimicũ ius ad ſe trãſlatũ, licere ei ciuile[d] eſt. Vxor viro vſumfructũ dotis nomine dedit. manente matrimonio eidẽ fundũ vendidit. quæſitũ eſt, diuortio facto, quid dotis iudicio recuperare debeat. Dixi referre, quanti fundus veniſſet. Nã ſi nudæ proprietatis æſtimatio facta fuiſſet, mulier dotis iudicio pretium vſusfructus recuperare debet. Quid ergo eſt ſi vir ante[e] litẽ cõteſtatam[f] mortuus fuiſſet? heredes eius nihil præſtituros.[g] Nam & ſi quilibet alius emptor proprietatis extitiſſet, heres viri nihil mulieri p̃ſtaret: ſcilicet vſufructu reuerſo ad p̃prietatem.[h] Cæterum ſi fundus totus veniſſet quanti debet venire, nõ detracto vſufructu intellegi mulierem dotẽ manente matrimonio recepiſſe.[i] Si fundus communis in dotem datus erit, & ſocius egerit cum marito communi[k] diuidundo, adiudicatúſque fundus ſocio fuerit: in dote erit quãtitas qua ſocius marito dãnatus fuerit: aut ſi omiſſa[l] licitatione extraneo addictus hic fund' fuerit, pretij[m]

---

a *Seruiat.* id eſt ſeruire poſſit. Ioan. vt. ĩ. de ſtatulibe. Labeo.
b *Nulla eſt.* vt. ĩ. eo. l. Iulianus. vel dic vt ibi. & eſt hic argu. ĩ. de vſufruct. l. Titio. &. ĩ. de vſufruct. lega. l. v. §. fi. Accurſius.
c *Si mulier. Dotales.* imo contra: vt. ĩ. eo. cum poſt. §. mulier. Solu. ibi ipſa ſe alebat: vel ibi alij non debitori nupſit.
d *Datum.* iuris fictione duo actus interuenire creditur: vt. ĩ. de dona. inter vi. & vxo. l. iij. in fin.
e *Cum in fundo. Vſumfructum.* quantum ad formam: vt. ĩ. de ſerui. vrba. prædio. l. in re. habet tamen quantum ad cauſam.
f *Quaſi.* veritatis expreſsiuum.
g *Dominus.* ſcilicet in vſufructu. Accurſius.
h *Mulieri.* vt. ĩ. ſolu. matri. l. vſufructu. & ĩ. de fun. do. l. ſi maritus. §. fin. Accurſius.
i *Mulieris.* alioquin ſi de dote aliq̃d lucraretur, cõferre cogeretur: vt. ĩ. de relig. l. in eum.
k *Qui.* ſcilicet pater.
l *Pereat.* hoc enĩ neceſſe eſt, vt dicas dotẽ reſtitui etiã liberis exiſtentibus. nam periniquum eſſet vt vſque in vitam filiorum duraret vſusfructus.
m *Acciderit.* ſ. vt non vtendo ſit amiſſus.
n *Fundi* poteſt enim eſſe q̃ alienauit mulier fundum, & poteſt eſſe quòd non. Accur.
o *Ex quo ipſa lucrum.* Hic not. quòd nõ poſſum alicui obiicere culpã, cum ex culpa lucrũ ſenſerim. ſed ſi ita ſimpliciter dicatur: apertiſsime falſum eſt. nã fallit in omni vſucapione & p̃ſcriptione & maxime in vſucapione p̃ donato. ſed certè hæc quę culpã obiiciebat, agebat, nõ poſſidebat. Item agendo, & culpam obiiciendo, petebat idipſum quod habebat: vnde merito repellitur, quaſi non poſsit obiicere culpã, ex qua ipſa lucrum ſenſit, quod & ipſa habet.
p *Emolumento.* nã ad eam mulierem redire non poteſt.
q *Vtẽdo.* vt ſupra eo. ſi extraneus.
r *Protinus.* ſoluto matrimonio.
ſ *Pretio.* dato mulieri à proprietario. Accur.
t *Beneficio.* collato ipſi mulieri à proprietario, vt ipſa ſibi cedi faciat vſumfructum.
u *Maritus.* conſtitutus. Azo. ſed morte ipſius mariti: vel eo nõ vtente: vt ſupra ea. l. §. quòd ſi mulier.
x *In hac.* id eſt vbi maritus non amiſit vſumfructum.
y *In ſuperiore.* id eſt vbi amiſit, & apud mulierem fundi dominiũ remanſit.
z *Diuidãtur.* inter maritum & vxorem. Acc.
a *Probãdum.* vt infra ſol. ma. l. fructus. & C. de rei vxo. ac. §. cũque ex ſtipulatu.
b *Ipſius vſumfructum.* quem in ſuo fundo mulier dedit in dotẽ. Acc.
c *Adhuc.* cum mulier prius vẽdidit proprietatem nudam, & accepit pretium, vt faceret cedi vſumfructum emptori ſoluto matrimonio. Accurſius.
d *Ciuile.* immo videtur inciuile: quia ſic indulgetur malitiis. & ſic eſt arg. contra. ĩ. de rei vin. in fundo. & ſupra de euic. l. in creditore. Accurſius.
e *Ante litem.* & poſt diuortiũ. Quid ſi poſt litem conteſtatã & diuortium? Ar. quòd idẽ: vt. ĩ. ad exhibẽ. l. tigni, §. fi. ſed contra. ĩ. de noxa. ſi alienus.
f *Conteſtatã. p* pretio vſusfru. recuperando.
g *Præſturos.* hoc ideo quia hic vſusfru. cõſtitutus ex perſona mariti periit: vt. ĩ. ea. l. §. quòd ſi mulier in ſuo fundo. Accurſius.
h *Proprietatem.* mortuo marito. Accurſius.
i *Recepiſſe.* tũc ſi locupletior facta eſſet mulier ſoluto matrimonio, remouet exceptionem: alioquin nõ: vt C. ſi dos cõſtan. matri. l. j.
k *Communi dividundo.* ſcilicet quod fieri poteſt: vt. ĩ. communi diui. l. cõmuni diuidundo. §. ſi debitor. licet ipſe prouocare nõ poſſit: vt C. de fun. do. l. ij.
l *Omiſſa.* alijs omiſſa: & aliàs amiſſa. & ſecũdũ has duas literas dic, ſcilicet à ſocio, ſed ab extraneo, vt ſubiicit. aliàs dicit admiſſa, id eſt deducta re i licitatione: ſed alter ſociorum nõ poterat licitari: quia extraneus fuit admiſſus, vt dicit: q̃ quandoq; fit: vt C. cõmuni di. l. ad officiũ. & ſic no. alienatiouem in fundo dotali admiſſã, neceſſariã: vt. ĩ. de fun. do. l. j. & arg. C. de liti. l. fi. & C. man. l. per diuerſas. §. exceptis.
m *Pretij.* id eſt pretij rei

rei quæ diſtracta eſt: vel pretij portio.i.pretium portionis.Io.

a *Diſtracta eſt.* erit in dotem.Io.

*Vulg.numerato.

b *Reſtituatur.* quod in corpore mobili & imobili deſiderat: vt C.de rei vxo.ac.§.exactio.

c *Statuto tempore.* poſt annum hodie: vt prædicto.§.exactio.

d *Reſtitutionem.* ſ.rei vel partis dotalis.Io.

e *Portio.* quæ dotalis non eſt.Io.vt.ĩ. de act. empt.l.Iulianus.§. idẽ Celſus. &.ĩ.com. di.l. communi diuidundo. §.ſi debitor. &.j. proxi.reſpon.

f *Soluere.* vt.j. de do. excep.pure.§.pe.& facit.ĩ.de cõdic. cau.da. l.ſi donaturus.

g *Avus. Moritur.* auus.Io.

h *Reuerti.* ex tacita ſtipulatione: ſed ad mulieris heredes.

i *Habuiſſet.* pater. aliud eſt, ſi nomine filij dedit: tunc enĩ tale eſt, ac ſi ipſe fili⁹ dediſſet. vnde ad ipſum reuertitur: vt.j.de col. bo.l. dotem. quæ eſt cõtra. vel ibi de æquitate. Ac.

*Flo.ne

k *Turpitudine.* Quę adeſt cũ abeſt dignitas: vt j.de verb.ſigni.nepos.

l *Si debitor. Pecuniam.* ſine voluntate mariti, vel ſpõſi: alioquin contra eſt: vt ſupra eo. l. debitor. &.l. nonenim. Accurſius.

m *Eſſet.* vt.j.e. ſi debitor.&.ĩ.de cõdic.cauſa data.l.quod Seruio.

n *Pater. Receperat.* à ſuo debitore. Io.

*Vſucap. & cõſumptione dos recõſtituitur.

o *Conſumpſit.* recõciliat ergo dotẽ cõſumptio: vt hic. Itẽ vſucapio: vt.ĩ.c.l.Procul⁹.

p *Cum vxor virum.* dare iuſſerit &c.

q *Sibi.* ſ.mulieri.

r *Deberet.* vir.

ſ *Liberatum eſſe.* facit ſupra eo.l.v.§.ſi.& infra de adqui. poſſ.l.j.§. hoc quidem. &.§. per procuratorẽ. Accur.

t *Si debitor. In ea.* vt ſupra proxi. l. ſi debitor. Accurſius.

Si dote.] CASVS. Quidã promiſit dotem pro muliere, quæ nunc conuenitur à viro. quęritur, an in ſolidum, non deducto ne egeat, conueniatur: an nõ eo deducto. Diſtinguitur: ſi fuerit extraneus, ſemper condẽnatur in ſolidum: ſi fuerit pater, in quantũ facere portio, quæ diſtracta eſt: a ſed ita, vt non vice corporis habeatur: nec diuortio ſecuto, præſenti die, quod in numero * eſt reſtituatur: b ſed ſtatuto tempore c ſolui debeat. Quòd ſi marito fundus fuerit adiudicatus: pars vtique data in dotem, dotalis manebit. Diuortio autem facto ſequetur reſtitutionem, d propter quam ad maritum peruenit, etiam altera portio: e ſcili cet vt recipiat tantum pretij no mine à muliere, quantum dedit ex condemnatione ſocio. Nec audiri debebit alteruter eam æquitatem recuſans, aut mulier in ſuſcipienda parte altera quoque, aut vir in reſtituenda. Sed an conſtante matrimonio nõ ſola pars dotalis ſit, quæ data fuit in dotem, ſed etiam altera portio, videamus. Iulianus de parte tantum dotali loquitur: & ego dixi in auditorio illam ſolã dotalem eſſe. Si marito dotis nomine ſtipulanti promiſit per errorem is qui exceptione tutus erat, nec* ſoluat: cogetur ei ſoluere: f & habebit cõdictionem aduerſus mulierem, aut patrem, vter eorum delegauit, ob id quod indebitum marito promiſit, aut ſoluit.

LXXIX. LABRO libro ſexto Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorũ.

AVus neptis nomine filio natæ genero dotem dedit: & moritur. g negat Seruius dotem ad patrem reuerti: h & ego cum Seruio ſentio: qũia non poteſt videri ab eo profecta: quia nihil ex his ſui habuiſſet. i Pater filiæ nomine centũ doti ita promiſit, *cùm cõmodiſſimũ eſſet.* Ateius ſcripſit Seruiũ reſpondiſſe, cum primũ ſine turpitudine k & infamia dari poſſit, deberi.

LXXX. IAVOLENVS libro ſexto ex Poſterioribus Labeonis.

SI debitor mulieris dotẽ ſpõſo promiſerit, poſſe mulierẽ ante nuptias à debitore eam pecuniam l petere: neque eo nomine poſtea debitorem viro obligatũ futurũ, ait Labeo: [quod] falſum eſt: quia ea promiſſio in pendenti eſſet, m donec obligatio in ea cauſa eſt.

LXXXI. PAPINIANVS libro octauo Quæſtionum.

PAter filiæ nomine nummos alienos quos mutuos accepe rat, aut in cauſam crediti recepe rat, n in dotẽ dedit. cõſumptis his dos profecticia efficitur.

LXXXII. PROCVLVS libro quinto Epiſtularum.

CVm vxor virum ſuũ, quam pecuniã p ſibi q deberet, r in dotẽ filiæ cõmunis dare iuſſerit, & id feciſſe dicatur: puto animaduertendũ eſſe, vtrũ eam dotem ſuo, an vxoris nomine dedit. ſi ſuo: nihilo minus vxori eum debere pecuniam. ſi vxoris nomine dederit, ipſum ab vxore liberatum eſſe. s

LXXXIII. IAVOLENVS libro ſexto Poſteriorum Labeonis.

SI debitor mulieris dotẽ ſpõſo promiſerit, nõ poſſe mulierem ante nuptias à debitore eam pecuniam petere: quia ea promiſsio in pendenti eſſet, donec obligatio in ea t cauſa eſt.

Nota iſtũ caſum ſingulariter pro eo qui ab initio promiſit, quod dare non poterat. Bar.

LXXXIIII. LABEO libro ſexto pithanon à Paulo Epitomatorũ.

SI de dote promiſſa agitur, nõ oportet in quantũ facere poteſt, cõdemnari eũ qui promiſit. Paulus. Imò quod ad extraneum attinet, u ſemper hoc verum eſt. Cæterùm ſi manẽte adfinitate dotẽ promiſſam gener à ſocero petit: vtiq; in quantum facere poteſt, ſocer condẽnabitur. Si dirempto matrimonio petit: x ex cauſa y & perſona id tribuẽdũ puto. Quid enim ſi ſocer ſpecie* futuræ dotis induxerit generũ, z & cum ſciret ſe præſtare dotem non poſſe, a id egerit, vt genero inſidiaretur? b

*Vulg.ſpe.

*genero.

Nota caſum expreſſum, quòd extra cauſas expreſſas in l. mutuum. §. 1. ĩ. eo. non poteſt ſolui dos mulieri, niſi in tuo vtilitatẽ verſatur: vt hic, & nota. in. l. 2. in prin. j. ſol. ma. & l. cũ in fundo. §. vxor viro. ĩ. eo. Itẽ no. quòd ſicut maritus nẽ poteſt alienare fundũ dotalẽ, ita nec vxor conſentire marito alienanti: niſi propter mulieris vtilitatem, licet quidã cõtra per. l. ſi pradium. C. eo. tit. Bar.

LXXXV. SCAEVOLA libro octauo Digeſtorum.

FVndum filiæ nomine pater in dotẽ dederat. huius c heredi filiæ ex aſſe, creditoribus patris vrgentibus, vtilius videtur potius fundum qui dotalis eſt diſtrahere, quòd d minus fructuoſus ſit: & alios hereditarios vberiore reditu retinere. maritus conſentit, ſi nulla in ea re e captio ſit futura. f Quæro, an ea pars g dotis quæ in hoc fundo eſt, mulieri manente matrimonio rectè ſoluatur. Reſpondit, ſi pretium creditori h ſoluatur, rectè ſolutum. i

DE PACTIS DOTALIBVS. TITVLVS IIII.

poteſt. Item diſtinguitur: an cõſtante matrimonio petit, & habetur ratio ne egeat. an eo finito: quia pactum erat forte de dote lucrãda: & tũc diſtinguitur: aut pater decepit generum ſciens ſe nõ ſoluẽdo: & tenetur in ſolidũ: alioquin nõ in ſolidũ, ſed in quantum facere poteſt: hoc eſt deducto ne egeat. Vi.

u *Attinet.* niſi aliud cõuenit. ſ. vt extraneus condemnetur in quantum facere poteſt: vt.ĩ. de pac.l. ſi quis crediderit. Io.

x *Petitur.* ab eo, qui promiſit dotem.

y *Ex cauſa.* ex qua tributur hoc beneficiũ: vt ſi ex cauſa dotis agatur. Itẽ etſi agatur ex cauſa dotis: tamẽ quãdoq; nõ datur hoc beneficiũ: vt ſi is qui conuenitur, doloſe verſatus eſt. Itẽ ratione perſonæ tribuitur: qa extraneo promittenti dotem, non præſtatur.

z *Nõ poſſe.* vt.j.de admini.tu.l.cũ poſt.§.j.

a *Inſidiaretur.* merito ergo in ſolidũ tenetur. idẽ & de marito, & de ſocio dicetur. ſ. vbi dolum cõmiſerint, vt in ſolidũ cõdemnentur: vt.j.ſo.ma. l.etiã. &.l. ſi conſtante. &.j. de re iudi. l. ſed hoc ita. quæ videntur contra.

b *Fundum. Huius.* ſcilicet patris. Acc.

c *Quòd.* id eſt quia.

d *In ea re.* id eſt permiſsione.

e *Futura mariti.* nec enim facit hoc animo donandi.

f *An ea pars.* hic enim fundus erat pars huius dotis: quia & alia erãt in dotem.

g *Creditori.* tũc enim non eſt perditũ quod exigii: vt.ĩ.c.l. mutuus. §. manẽte. & vt de emptore rei eccleſiaſticæ dicit. C. de ſacroſanc. eccle. auth. hoc ius. & in auth. de eccle. ti. §. omnibus. col. ix.

h *Solutum.* & ſic no. fundum dotalem alienari hoc caſu: quia eſt vtile: & magis videtur permutatio: vt ſupra eo. l. ita conſtante.

DE PACTIS dotalibus.

Quia ſuper dote de qua dictum eſt, ſunt quædam pacta quæ valent: quædam quæ non: ideo de eis dicit.

Paciſci

Paciſci poſt nuptias.] CASVS. Paciſcitur mulier de die reddendę dotis. item de dolo & culpa. hęc pacta valẽt, ſiue ante matrimoniũ, ſiue poſtea fuerit: ſi modo adſint, quos negotiũ tãgit. ſ. mulier & vir: & pater cuiuſlibet eorũ, vel alterius qui dotem dedit: aliàs eis qui abſunt non nocet. Vi.

a *Paciſci poſt nuptias.* puta de dote reddẽda: de culpa præſtanda: & de ſimilibus: dũ tamen donationis animo nõ fiat: vt infra eod. l. cum maritus. j. reſpon.

b *Oportet.* vt omnibus proſint & noceant.

c *Ne ei.* ſcilicet filiæ, puta cum pater pactus eſt reddi ſibi, pignoribus & fideiuſſoribus acceptis: quorũ obligatio filiæ non quæritur: quia ſicut patri per filiam, ita filiæ per patrẽ quæri receptum eſt: niſi patri heres exiſtat: vt infra eo. l. cum dos.

d *Non proſit.* vel non nocebat. Accurſius.

e *Si conuenerit. Remanere.* vt. j. ſol. mat. l. ſi cum dotem. Accur.

f *Pactum.* vt ſi incontinenti ſit factũ. aduerſatur enim vtilitati publicæ: vt. j. ſol. mat. l. j. & ã. de iure dotiũ. l. ij.

g *Interuenit.* vbi autẽ mulier in matrimonio decedit: ſiue interueniãt liberi, ſiue nõ, poterit maritus ex pacto lucrari dotem. ſi vero vir decedat: ſiue interueniãt, ſiue non, nunquã ſeruat. ſed ſi diuortiũ interuenit liberis extantibus, valet: aliàs non, vt pbat. j. de dote preleg. l. j. in prin. Accurſius.

h *Alia. Diuortio.* vt ſi alter moriatur.

Si conuenerit.] CASVS. Mulier dedit e. in dotem hoc pacto, vt maritus nõ lucretur fructus, ſed fiant dotis. quæritur an valeat pactũ. Et dicit quòd nõ, indiſtincte. Secũdo caſu idem planius diſtinguit, dicens. Dic vt poni glo. in verbo, diſtinguit. Viuianus.

i *Si conuenerit.* contra. C. de iure do. l. res quarum. Accurſius.

k *Indotatã mulierem.* quia niſi matrimonij oneribus ſeruiat dos, nulla eſt: vt. ã. titu. j. l. ſi pater. & ĩ. e. liberis. §. Paulus. Accurſius.

Caſum peſ-ſit.

l *Diſtinguit.* Huius legis diſtinctio talis eſt: quia aut fundus vel vſusfructꝰ eſt dotalis, & cõuenit vt fructꝰ redderet: & tunc nõ valet pactũ. aut nec fundus nec vſusfructꝰ dotalis eſt: ſed paſſa eſt mulier

I. IAVOLENVS libro quarto ex Caſſio.

PAciſci poſt nuptias, * etiam ſi nihil antè conuenerit, licet. Pacta quæ de reddenda dote fiunt, inter omnes fieri oportet, [b] qui repetere dotem, * & à quibus repeti poteſt: ne ei [c] qui non interfuit, apud arbitrum cognoſcentem pactum non proſit. [d]

Pactum factũ, vt ſoluto matrimonio liberis exiſtentibus dos remaneat penes virũ: intelligitur, ſi morte mulieris matrimonium diſſoluatur: non ſi morte viri. Bald.

II. VLPIANVS libro nonodecimo ad Sabinum.

SI conuenerit, vt quoquo modo diſſolutum ſit matrimonium liberis interuenientibus, dos apud virũ remaneret: [e] Papinianus Iuniano prętori reſpõdit, morte mariti finito matrimonio, neque conueniſſe videri dotem remanere: & ſi conueniſſet, non eſſe ſeruãdum pactum [f] cõtra dotem, cum mariti mortalitas interuenit. [g]

III. PAVLVS libro tertio ad Sabinum.

PActa conuenta quæ in diuortij tempus collata ſunt: non facto diuortio [h] locum nõ habent.

Pactum quòd maritus non lucretur fructus dotis, ſed reſtituat: non valet, niſi propter ipſum ſit maiorem dotem conſecutus: vel mulier ſeipſam alat. hoc dicit. Si verò ſit de certa parte fructuum, videtur indiſtinctè valere: vt infra eo. quaris & adde. l. ſi inter virum. infra eo. & hoc ſi fiat ante contractum matrimonium: aliàs nullo modo valet. d. l. quaris.

IIII. VLPIANVS libro trigeſimoprimo ad Sabinum.

SI cõuenerit, [i] vt fructus in dotem conuerterentur: an valeat cõuentio? Et Marcellus ait libro octauo Digeſtorũ cõuentionem non valere. propè enim indotatã mulierem [k] hoc pacto fieri. Sed ita diſtinguit, [l] vt ſi quidẽ fundum in dotẽ dederit mulier, ita vt maritus fructus redderet, non eſſe ratũ pactum: [m] idemq; eſſe & ſi vſumfructũ in dotem hoc pacto dedit. Quòd ſi cõueniſſet de fructibus reddendis, hoc eſt, vt in dote eſſent [n] fructus, quoſquos percepiſſet: & fundus vel vſusfructus in hoc traditus eſt, non

A maritum fructus percipere: ita vt eos redderet. i. eorũ æſtimationem, & ipſe habeat tantũmodo vſuras, & tunc valet pactũ: hac tamen ſumpta ſubdiſtinctione, vt ſi quidem maritus ideo quòd pactum interpoſuit de fructibus reddendis, maiorem dotem eſt conſecutus, pactum valeat: alioquin contra. Accurſius.

vt fundus vel fructus fieret dotalis, ſed vt fructus perciperet dotis futuros: cogendum de dote actione fructus reddere. * Erunt igitur in dote fructus, & fruet iſte vſuris quę ex fructibꝰ collectis & in ſortem redactis pcipi poſſunt. Ego vtrubique [p] arbitror intereſſe qua contẽplatione dos ſit data: vt ſi ob hoc ei maiorem dotem mulier dedit, B quia fructus volebat eſſe dotis, cõtento marito ea pecunia quæ ex vſuris redituũ colligitur, poſſe dici conuentionẽ valere. Nec enim videtur ſterilis eſſe dos. finge quadragena * annua eſſe reditus apud eum, qui nõ acciperet in dotẽ (niſi hoc cõueniſſet) plus trecentũ. * vti boni cõſuleret, [q] tam vberem dotẽ conſecutus? Et quid dicimus ſi pactum tale interuenit, vt maritus fructus in dotem cõuerteret, & mulier ſe ſuóſque aleret tueretúr ve, & vniuerſa onera ſua expediret? quare non dicas conC uentionem valere? [r]

Pactum quod eſt contra ius, vel per quod quis inducatur ad delinquendum, non valet. h. diſta. l. ius. Bald.

V. PAVLVS libro ſeptimo ad Sabinum.

ILlud cõuenire * nõ poteſt, [ſ] † ne de morib' agatur, vel plus vel minus exigatur, ne publica coërcitio priuata pactione tollatur. Ac nec illa quidem pacta ſeruãda ſunt, ne ob res donatas vel amotas ageretur: quia altero pacto ad furandũ mulieres inuitant: altero ius ciuile impugnat. Et ſi conuenerit, ne ob impẽſas neceſſarias ageretur, pactũ [t] nõ D eſt ſeruandum: quia tales impẽſæ dotem ipſo iure [u] minuunt.

Non valet pactum, quòd maritus nõ teneatur de culpa, ſed de caſu ſic. h. d.

VI. VLPIANVS libro quarto ad Edictum.

POmponius ait, maritum nõ poſſe paciſci vt dolum ſolũmodo in dotem [x] præſtet: videlicet propter vtilitatem nubentium: quamuis paciſci poſſit ne ſit periculo eius nomen debitoris qui ei dotem promiſit. nam & vt fit dos [y] periculo mulieris, paciſci eum poſſe probat: & per contrarium, vt ea dos quæ periculo mulieris [z] eſt, ſit periculo mariti. [a]

m *Pactum.* vt. ã. de iure do. l. dotis fructus.

n *Fructus eſſent.* non autem fundus.

o *Redderet.* i. æſtimationem eorum. Accurſ.

p *Vtrubique.* i. quãdo vſusfructus vel fundꝰ, item quãdo fructus totus datur in dotem, & conuenit vt nõ lucretur eos vir.

q *Cõſuleret.* aliàs, boni viri cõſuleret: & aliàs, boni viri conſilio tam vberẽ &c. & ſic exponitur, id eſt conſiliũ ſumeret boni, vel cautè præmeditari: & ſic ponitur. ã. de iure do. l. ſi res. &. j. de decurio. l. generaliter. & Ouid. *Quæ quãuis miſſæ pudet, quia parua videntur, Tu tamen hæc quæſo conſule miſſa boni.* * *quadringenta. Ouidius.* * *Vulg. trecentũ.*

aliàs vti oneri cõſuleret, tam vberem &c.

r *Valere.* interrogatiue: & dico certe valere: vt. j. de do. inter vi. & vxo. l. ſi quis p vxore. §. ſi vxor. Accur.

ſ *Illud. Non poteſt.* ſcilicet conſtãte matrimonio: ſed poſt ſic: vt. j. e. l. ob res. &. ã. de pac. ſi vnus. §. pactꝰ. hodie autẽ de modicis impenſis non agitur: vt j. de impen. l. omnino. ſed ibi loquitur de maximis impenſis. Accur. * *Vulg. Conuenit.*

t *Pactum.* ſcilicet de impenſis ipſis non repetendis.

u *Ipſo iure.* ſi in pecunia & ſpecieb' dos cõſiſtat: vt. ã. ti. j. ſi is qui. §. vlt. Accurſius.

x *Pomponius. In dotẽ.* aliter in commodato: vt. ã. commo. l. ſi vt certo. §. interdũ. & aliter in locato: vt. ã. ad le. Aquil. ſi ſeruus. §. ſi calicem.

y *Vi ſit dos.* data æſtimata.

z *Mulieris.* vt inæſtimata.

a *Mariti.* quædam ergo valẽt ſub quodã tacito, quę non valẽt expreſſet vt hic, & ã. de pac. l. ſi vnus. §. illud.

Cum dos.] CASVS. Pater dedit. c. pro filia in dotem: deinde ex interuallo pepigit cum genero, vt in ſpeciem cõuerteretur pecunia. an valeat? aut tam pater quàm filia conſenſerunt pacto cũ

genero: & valet, licet ab initio ſolus pater poſsit paciſci tẽpore donationis. Secundo proſequitur quãdo ſolus pater ex interuallo, & dicit quòd non valet vt proſit vel noceat filię: ſed valet vt noceat patri vel proſit. Tertio ſi ſola filia pepigit ex interuallo: tunc aut in melius, & proficit ſibi aut patri. aut in deteri⁹: & ſibi nõ patri ꝓiudicat, niſi vnà cũ eo agat ſoluto matrimonio. Viuia.

Iſta lex habet duas partes. Prima pars loquitur quando pactum interponitur à patre. Secunda, quando interponitur à filia. Secunda ibi, ſi verò ſic pacta ſit filia. Bald.

VII. POMPONIVS libro quintodecimo ad Sabinum.

CVm dos filiæ nomine datur, [a] optimum eſt, pactum conuentum [b] cum vtroque generum facere: quanquam initio dotis dãdæ legem [c] quã velit [d] etiam citra perſonam mulieris is qui dat dicere poſsit. [e] Si verò † poſt datam paciſci velit, vtriuſque perſona in paciſcendo neceſſaria eſt: quoniam iam adquiſita mulieri dos tum eſſet. Quo caſu ſi ſolus pater pactus eſſet ſine filia: ſiue ſolus agat, [f] ſiue adiuncta [g] filiæ perſona, ei ſoli nocebit & proderit pactum conuentum: nec ſi ſola filia [h] aget, neque proderit, [i] neque nocebit ei. Si verò filia ſola pacta fuerit, quo pacto melior conditio patris fiet, proderit & patri: quoniam per filiam patri adquiri poteſt: per patrem filiæ [k] non poteſt. Si verò ſic pacta ſit filia, vt noceat: ipſi quãdoque filiæ agenti nocebit [l] pactũ: patri verò nullo modo nocebit, niſi adiecta quoque filiæ perſona experiatur. [m] Dicendum eſt, paciſcendo filiam patris conditionem deteriorem facere nõ poſſe eo caſu quo mortua ea in matrimonio dos ad patrem reuerſura eſt.

† *omnes ſiri bẽtes cõmuniter ſ.l. 2. in verſi. denique ſi pater. j. ſolu. ma. fatir laborant & fruſtra circa intelle-ctũ huius literæ: ideo tu vide quæ hic dicũtur in nouis interpr. Bol.*

Iſtam legem intellige ſecundum legem, ſi nepos. cum duabus ſequentibus. ff. tit. 2. Bal.

VIII. PAVLVS libro ſeptimo ad Sabinum.

QVotiens patre furente vel ab hoſtibus capto filiusfamilias ducit vxorem, filiaque familias nubit, neceſſariò etiam pactio cum ipſis [n] duntaxat dotis nomine fieri potuit.

IX. POMPONIVS libro ſexto-decimo ad Sabinum.

SI ita conueniat, vt ſi viuo ſocero [o] mortua ſit filia, ipſi ſocero: ſi mortuo, filio eius: ſi filio quoque defuncto, [p] totum ſuo heredi reddatur: benigna interpretatione poteſt defendi vtilem ſtipulationem [q] eſſe.

X. IDEM libro vicesimoſexto ad Sabinum.

AVus pactus eſt, cum dotem pro nepote ſuſcepiſſet, ne à ſe néve à filio dos peteretur: [r] ab alio verò quàm filio herede, vt dos peteretur. exceptione conuentionis filius tuendus erit: quippe heredi noſtro cauere conceſſum eſt. nec quicquam [s] obſtat quo minus certæ perſonæ, ſi heres erit ſibi, caueri [t] poſsit: quod [u] non idem & in cæteris heredibus cauetur. & ita Celſus ſcribit.

Conditio adiecta in præcedenti pacto, & in ſequenti intelligitur repetita, ſi alias pactum redderetur inutile. Bartolus.

XI. VLPIANVS libro trigeſimoquarto ad Edictum.

CVm pater dotem pollicitus fuerit, & paciſcatur ne ſe viuo petatur, [x] néve conſtante matrimonio dos petatur: ita pactum interpretãdum [y] diuus Seuerus conſtituit, quaſi adiectũ eſſet, [z] ſe viuo. hoc enim ita accipiendum eſſe contemplatione paternæ pietatis, & contrahentium voluntatis, vt poſterior quoque pars conuentionis ad vitam patris relata videatur: ne diuerſa [a] ſententia fructũ dotis ab oneribus matrimonij ſeparet: quódque indigniſsimum eſt, inducat, vt non habuiſſe dotem exiſtimetur. Quo reſcripto hoc effectum eſt, vt ſi quidem viuo patre deceſſerit filia, aut ſine culpa ſua diuorterit, omnimodo dos peti non poſsit: [b] cõſtante autem matrimonio mortuo patre peti poſsit. [c]

a *Datur*. id eſt data eſt: & ſic ponitur præſens ꝓ præterito: ſicuti & quandoque præſens pro futuro: vt. j. de cõdi. & demon. l. quibus diebus. §. quidam. & in patre non extraneo loquitur hæc lex.

b *Conuentũ*. id eſt ſtipulatio: puta, vt ſoli patri promittat. nam ſolum pactum non mutat actionem profectitiæ dotis: cum ſimplici pacto nouatio non fiat etiã vtroque volẽte: vt C. de iure do. l. auia. ſed in extraneo ſufficit nudum: vt. j. ſubiicit.

c *Legem*. ſtipulatione vallatam. Accurſius.

d *Velit*. imò non omnem, puta ſi eſt aduerſa publicæ vtilitati: vt C. e. l. quamuis.

e *Poſsit*. vt. j. eo. l. obres. §. j. non ſic poſt, vt ſubiicit: vt C. de dona. quæ ſub modo. l. perfecta. & C. de iure dot. l. cum à ſocero. & j. ſol. mat. l. non ſolum. & l. quotiens. & ff. eo. l. j. §. pacta. & de iure do. l. poſt nuptias. Accur.

f *Agat*. filia mortua, vel ea viua: cum recõciliauerit matrimoniũ inuito patre: vel leuis ſit circa immerentẽ maritum: vt & C. de nup. ſi vt proponis. & j. ſol. ma. l. ſi cum dotẽ. §. eo autem tempore.

g *Adiuncta*. vt. j. ea. l. §. niſi adiecta &c. & contrarium quod ibi eſt, etiam hic dici poteſt.

h *Filia*. ſui iuris conſtituta per mortẽ, vel emãcipationem. Acc.

i *Neque proderit*. abũdat primum neque: vt in auth. de here. & Fal. §. inordinatum. col. j. & pone exemplũ quando non nocet filię, niſi cõſentiat: vt infra eo. aliud. hic tamen patrem non ratione ſui, ſed filiæ nomine puto agere poſſe: vt in tutore: vt C. de bo. quæ libe. l. fi. & de bo. ma. l. j. vel aliter pone exemplum, quia vnus ſine altero iuſsit alij promitti: vt infra ſolu. ma. l. ij. §. j. vel econtra non prodeſt, ſi citeriori die præſtari conuenit, commodum eius temporis eſſet patris. vel ſi in initio conuenit de non petenda dote, & poſt conuenit de petenda: ſolus ipſe ageret.

k *Filiæ*. iure directo. Ioan. vt. j. de pac. ſi tibi. §. ſi pactus. ſed cur non, cum nepotibus quærat auus vtilem actionem: vt. j. ſolu. ma. Gaius. & C. de pac. con. l. [illegible] Reſpon. ibi non erat in poteſtate: quia ex filia. hic ſic. Item contra. j. de verbo. obliga. l. quodcunque. §. ij. ſed ibi vt heredi ſtipulatus eſt pater filiæ, hic non. vel ibi vt filio: hic pro ſe videbatur paciſci, non pro filia.

l *Nocebit*. veluti ſi paciſcatur de permutanda dote: vt. j. eo. l. 6 mulier. aliter ſi paciſcatur de dote non repetenda, vel non reddenda ſuo tẽpore. tunc enim non poteſt ſibi nocere niſi ſol. ma. paciſcatur: vt. j. eo. l. de die. & l. Atilicinus. & ff. eo. l. ij. Azo.

m *Experiatur*. immo nec tũc videtur nocere: vt. j. ſolu. ma. l. ij. §. ſed vtrũ. Sol. ſecundũ quoſdã nocebit quantum ad perſonam filię, non quantum ad patrem. Alij dicũt quòd ibi pactio fuit facta, vt prodeſſet alij, non marito. vel quod ibi dicit, non eſt amiſſa, verum eſt ipſo iure, amittitur tamen per exceptionẽ. Tu dic, ſi filia paciſcatur ad exceptionem marito parandam, vt paciſcendo de non petenda dote, nõ nocet patri: ſiue cum filia, ſiue ſine filia agat: vt ibi. ſi ad actionẽ, vt promittẽdo pœnam ſi ipſa vel pater petat dotem, non nocet patri, niſi adiũcta filia agat. tunc enim ex qualibet cauſa neceſſe habet defendere filiam: vt. j. rerum amo. l. iij. §. ſi. & hoc cum pater nõ recõuenitur ex perſona filiæ ex illo contractu, ex quo ipſe agit ꝓpter filię perſonã. tũc enim ſiue cũ filia ſiue ſine ea agat, pro filia reſpondet: vt. ff. de compen. ſi cum. & ff. cõmo. l. pe. & de pigne. act. ſi ſeruus pignori. Accur.

n *Quotiens. Cum ipſis*. ſcilicet talibus filiis: & erit rata pactio: vt C. de ſen. paſ. l. fin. circa princip. Accurſius.

o *Si ita conueniat. Socero*. i. patre filiæ.

p *Defuncto*. non ſolum auo.

q *Stipulationem*. & ſic filio per patrẽ quæritur: quia vt filio volebat ꝙrere: vt. j. de ver. oblig. quodcũque. §. ſi quis ita. & j. e. l. pater. & j. ſolu. ma. l. Gaius.

r *Auus. Peteretur*. id eſt repeteretur, cũ ſibi eſſet ſoluta. Accurſius Florentinus legum doctor.

ſ *Nec quicquam*. vt ob hoc non valeat. Accurſius.

t *Caueri*. heres eius.

u *Quod*. id eſt quæ cautio, ac ſi dicat, de quibuſdã dixit, de quibuſdam non: vt ſupra de pac. l. auus.

x *Cum pater Petatur*. id eſt maritus non petat à patre.

y *Interpretandũ*. quia in ambiguis & c. vt. ff. tit. j. in ambiguit.

z *Adiectum eſſet*. in ſecundo pacto. & ſic not. quòd verborum geminatio ſenſum non auget. & ſic eſt argu. contra. ff. de vſur. l. ſi ſtipulatus. ſed hoc eſt in fauorem dotis.

Verborũ geminatio non ſemper ſenſum auget.

a *Diuerſa*. id eſt aduerſa, vel contraria. Ioan.

b *Non poſsit*. propter verba, ne à ſe viuo dos petatur. Ioan.

c *Peti poſsit*. ſcilicet vt hic habes, & infra eo. l. ob res. §. ſi.

Si pater.

a *Si pater. Interueniãt.* Sed ſi pactum eſſet, vt nomen liberorum retineretur, & nepos contineretur: vt. j. ſolu. ma. l. ſi dotali.

b *Non petatur.* id eſt marit⁹ nõ petat ab ea.

c *Petatur.* id eſt repetatur.

d *Quemadmodum.* puta cum fructibus, vel ſine eis: quod dic vt ſupra. e. l. iiij. & ſupra titu. j. l. dotis.

e *Seruatur.* immo hodie ſemper huiuſmodi pacta ſeruãtur, niſi cõtra ius ſint: vt. C. de rei vxo. ac. §. illud. circa finem legis.

f *Indotata.* aliàs cum non: aliàs ſine non. & facit ſupra eo. ſi liberis. j. reſpon.

g *Si mulier pacta ſit.* ante matrimonium: alioquin cum fiat donationis cauſa, nõ tenet.

h *Petatur.* à marito, id eſt ne marit⁹ petat.

i *Stipulata ſit.* à marito, ſi plus quàm dimidiam partem petat maritus.

k *Ex ſtipulatu agat.* ad pœnam.

l *Exceptionem.* vt ſupra de pact. reſcriptũ. §. ſi pacto. & infra de doli except. l. apud. §. Labeo ait de homine.

m *Seruandum.* vt ar. ff. de contrahen. empt. l. hæc venditio. §. ſi. Ac.

n *Item ſi. Æſtimatio.* qua fuit æſtimat⁹. Accurſius.

o *Die. Paciſci.* vt ſupra de pac. l. iuriſgentiũ. §. vt puta.

p *Vt autem. Non poteſt.* vt ſupra de pact. ſi vnus. §. pactus. in fi. Accurſius.

q *Atilicinus. Vxorem.* ſed cum patre poteſt: vt. j. e. l. aliud. Accurſius.

r *Licet. Si iuſta cauſa.* idem tamen credo & ſi ãte nuptias: vt infra eo. l. quæris. lex tamen ſuperior, Atilicinus, dicit contra, ſcilicet quòd ante factum non valet. ſic enim dicit, ante nuptias. Sed dic quòd fuit collatũ in tempus matrimonij: vt. C. de do. ante nupt. quod ſponſæ. & l. j. & ſecundum hoc puncta ibi, reddatur. hæc gloſ. exigit quòd ibi punctus non reddatur.

s *Conuentionis.* vt paupertatis mariti.

t *Aliud eſt.* Dictum eſt ſupra. l. *priſ.* Vetus.

No. ff. Iuuen. l. nam valet ad multa: quia ſi promiſto tibi vendere pro eo pretio quod nouiſtis, & quidam nobilis vel potens vult emere minus quàm valeret, cuius timore nemo plus promittit, quòd hoc non debet attendi. Bartolus.

XII. PAVLVS libro trigeſimoquinto ad Edictum.

SI pater dotẽ dederit, & pactus ſit, vt mortua in matrimonio filia, dos apud virum remaneret: puto pactum ſeruandum etiam ſi liberi non intercedant. [a] Ex pactis conuẽtis quæ ante nuptias vel poſt nuptias interponi ſolent, alia ad voluntatem pertinent: vt mulier dote promiſſa ſe alat: & donec nupta ſit, dos ab ea non petatur: [b] aut certam ſummam viro præſtet, & ab eo alatur: & his ſimilia. Alia ad ius pertinent: veluti quando dos petatur: [c] quẽadmodum [d] reddatur. in quibus non ſemper voluntas contrahentium ſeruatur. [e] Cæterũ ſi conuenerit ne omnino dos petatur, indotata [f] erit mulier.

Si mulier paciſcendo vt certa pars dotis tantum petatur, pœnam apposuit: debet eſſe contenta vel exceptione, vel pœna. Bal.

Si mulier pacta ſit [g] ne amplius quàm pars dimidia dotis à ſe petatur, [h] & pœnam ſtipulata ſit: [i] Mela ait, alterutro eã cõtentam eſſe oportere, vel exceptione pacti, & acceptam facere pœnæ obligationem: vel ſi ex ſtipulatu agat, [k] denegandam ei exceptionem. [l] Si fundo æſtimato in dotem dato pacta ſit mulier, vt quanto pluris venierit, id in dote ſit: Mela ait id ſeruandum: [m] & cum ex contrario conuenire poſsit, vt ſi minoris venierit, ipſa debeat.

Si pacta ſit mulier, vt ſiue pluris, ſiue minoris fundus æſtimatus venierit, pretiũ quanto res venierit, in dote ſit: ſtari eo pacto oportet. Sed ſi culpa mariti minoris venierit: & idipſum mulierem conſequi.

XIII. IVLIANVS libro ſeptimodecimo Digeſtorum.

ITem ſi non venierit, æſtimatio [n] præſtari debebit.

Pactum per quod efficitur deterior dotis conditio, non valet: ſecus ſi fiat melior. Baldus.

XIIII. PAVLVS libro trigeſimoquinto ad Edictum.

DE die reddendæ dotis hoc iuris eſt, vt liceat paciſci [o] qua die reddatur, dum ne mulieris deterior conditio fiat:

XV. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

ID eſt, vt citeriore die reddatur.

XVI. PAVLVS libro trigeſimoquinto ad Edictum.

VT autem longiore die ſoluatur dos, conuenire non poteſt, [p] non magis quàm ne omnino reddatur.

XVII. PROCVLVS libro vndecimo Epiſtularum.

ATilicinus Proculo ſuo ſalutem. Cum inter virum & vxorem [q] pactum conuentum ante nuptias factum ſit, vt quibus diebus dos data eſſet, iiſdẽ diuortio facto redderetur: poſt quinquennium quàm nuptiæ factæ ſunt, vxor viro dotẽ dedit. diuortio facto, quæro vtrũ quinquennij die vir vxori dotem redderet, an ſtatuto legibus tempore. Proculus reſpõdit. Quod ad diem reddendæ dotis attinet, pacto exiſtimo meliorem conditionẽ mulieris fieri poſſe, deteriorem non poſſe. Itaque ſi cautum eſt, vt propiore tẽpore quàm legibus conſtitutum eſt reddatur, ſtari eo debere. ſi vt longiore, nec valere id pactum conuentum. Cuius ſententiæ conueniens eſt dicere, ſi pacto conuento cautum eſt, vt quanto ſerius quæque, & poſt nuptias data fuerit, tanto poſt diuortium reddatur: ſi propiore quàm in reddenda dote conſtitutum eſt, data ſit, valere pactum conuẽtum: ſi longiore, non valere.

XVIII. IVLIANVS libro octauodecimo Digeſtorum.

LIcet manente matrimonio non poſsit inter virũ & vxorem conuenire, vt longiore [die] dos reddatur: poſt diuortium tamen, ſi iuſta cauſa [r] conuentionis [s] fuerit, cuſtodiri id pactum debet.

XIX. ALFENVS libro tertio Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

ALiud eſt [t] ſi pater pro filia dotem promiſit, vt annua, bima, trima, quadrima, quinto anno dos à ſe [u] redderetur, [x] & conuẽnit, vt iiſdẽ diebus dos ſoluto matrimonio redderetur. hoc enim pactum [y] ita valet, ſi patri filia heres exſtitiſſet, & interueniẽte ea pactum conuentum fuerit.

XX. PAVLVS libro trigeſimoquinto ad Edictum.

OB res quoque donatas vel amotas, vel impenſas factas, tunc facta pactio [z] valebit, id eſt poſt diuortium. Si extraneus de ſuo daturus ſit dotem: quidquid vult, paciſci & ignorante muliere, [a] ſicut & ſtipulari poteſt. legem enim ſuæ rei dicit: poſtquam verò dederit, paciſci conſentiente muliere debet. Si conuenerit ne à muliere néve à patre dos petatur: heres non habebit [b] exceptionem. Sed ſi conuenerit ne manente matrimonio viuo patre petatur: mortuo patre ſtatim exigitur. & ſi non petierit maritus, tenebitur huius culpæ nomine, ſi dos exigi potuerit: [c] niſi fortè antè diremptum ſit matrimonium, quàm facultatem petendi [d] haberet. [e]

ma, filiã non poſſe lõgius tẽpus apponere, quàm lege ſtatutũ eſt in dote illi reddenda. aliud eſt, ſi pater &c. & ſic cõtinuatur cum ſuperiore.

u *Aſe.* ſcilicet patre.

x *Redderetur.* i. daretur: vt. j. de verb. ſigni. l. verbum reddendi.

y *Pactum.* ſ. de cõtrahen. matri. nec eũ ſine eius conſenſu contrahi potuit. ſi autẽ dicas de reddenda dote: ſubaudias, maximè. nã etſi non interueniſſet, ſi tamen heres eſſet, ei noceret ſicut patri: vt ſupra eo. l. cum dos.

z *Obres. Pactio.* aliàs donatio, & aliàs pactio: & tũc ſcilicet poſt diuortiũ: vt hic ſubiicit. &. ſ. eodẽ l. licet. ſecundum vnũ ſenſum.

a *Muliere.* vt. ſ. eo. l. cum dos. §. j.

b *Habebit.* cum fuerit pactũ pſonale. Ac.

c *Potuerit.* vt. ſ. de iure dot. l. ſi extraneus. Ac.

d *Petendi.* id eſt antequã pater decederet.

e *Habere.* & hoc ha-

bes etiã.ſ. eodem.l.cũ pater.tũc enim nõ fuit in culpa exigendi: & ideo non tenetur:vt.j. ſol.mat. Mæuia. & ſupra de nego. geſtis.l. ſinautem.&.l.litis.§.ſi pecuniæ.

a *Si mulier. Mancipia.* ea pecunia æſtimata.

b *Periculo.* ſcilicet mulieris. Accurſius.

c *Prodeſſ.* vt.ſ. de iure do.l.ita conſtante. Ac.

d *Quidam. Conuenerat.* quæ cõuentio actionem nõ parit, niſi ſtipulatione ſit ſubnixa: ſed exceptionem tãtũ: vt.ſ. de do. inter vi. & vxo.l. ſi id.§.fi. &.l. ſi ſtipulata. Accurſius.

e *Daret.* in alimenta.

f *Non deberet.* ſi ſe non exhibuerit. Accurſius.

g *Confirmẽtur.* diuortio, ſi exceptio mulieri detur: cum debeant infirmari: vt.j. de donat. inter virũ & vxorẽ.l. ſed interim.§.penul.

h *Pater. Mortua.* ex his verbis putabatur tunc demũ filiis actionem competere, cum filia prædeceſſerit ante patrem. Io.

i *Deducta.* id eſt retenta à marito. Ac.

k *Mortem.* hic oriebatur quæſtio. Io. ſubaudi ergo ſiue ante mortem aui, ſiue poſt decedat.

l *Filiũ.* ſ. quos habebat in poteſtate pater, & quibus erat ſtipulatus. Accurſius.

m *Eius.* ſ. patris.

n *Illi.* patris filij.

o *Poſſe.* vt.ſ. eo.l. ſi ita conueniat. &.j. de ver. obli. quodcumque.§. ſi quis ita.

p *Mortua eſſet.* viuo vel mortuo patre.

q *Titio.* ſcilicet filio. nam ita ſtipulari extraneo non potuiſſet.

Plus poteſt quando ſuus heres, quam defunctus.

r *Deberi.* & ſic pleniꝰ ab herede agitur, quã à defuncto agi potuerit: vt.ſ. de cuic. ſi ip imprudentiam.§. nõ mirum. &.C. vt ac. ab here. & contra here.l.j.

ſ *Si inter virum. Pactum eſt.* tempore datæ vel auctæ dotis.

t *Rata eſt.* vt & ar.j. de condi. & demon.l. hæc conditio.§. fina. & l. ſi iam. ar. contra in.l. cum vir vxori.

u *Data.* vt.C. quæ res pig. ob. poſ.l. fi.

x *Quæ de reddenda. Conuenit.* ſocer

Si eſt vxle mulieri, pecunia in datẽ promiſſa poteſt in corpus vel in ſpeciem commutari. h.d. iſta not. l. Bal.

XXI. IVLIANVS libro ſeptimodecimo Digeſtorum.

SI mulier dotis cauſa promiſerit certam ſummam, & pro ea mancipia [a] in dotem dederit ea conditione, vt periculo [b] eius eſſent: & ſi quid ex his natum eſſet, ad eam pertineret: ſtari pacto conuento oportebit. Nam conſtat poſſe inter virum & vxorem conueniri, vt dos quæ in pecunia numerata eſſet, permutaretur, & transferatur in corpora, cum mulieri prodeſſ. [c]

Exceptio pacti conuenti non conuenit heredi matris, quæ mater ex contractu conditionis erat vere obligata: licet heres ipſius matris illud pactum appoſuerat de lucrando mercedem percipiendum ex fundo dato in dotem. hoc dicit. Baldus.

XXII. IDEM libro ſecundo ad Vrſeium Ferocem.

QVidam fundum dotis cauſa ab vxore ſua acceperat: interque eos conuenerat, [d] vt mercedes eius fundi vir vxori annui nomine daret. [e] deinde eum fundum vir matri mulieris certa penſione colendum locauerat: eaque, cũ mercedes eius fundi deberet, deceſſerat: & filiam ſuam ſolam heredem reliquerat, & diuortium factum erat. vir deinde petebat à muliere mercedes quas mater debuerat. Placuit exceptionem mulieri dari non debere, [f] ac ſi inter ſe & virum non conueniſſet vt hæ mercedes ſibi alimentorum nomine darentur: cum futurum ſit, vt quodammodo donationes inter virum & vxorem confirmentur. [g] nam quod annui nomine datur, ſpecies eſt donationis.

Conditio exiſtens, ſiue in vita, ſiue poſt mortem ſtipulatoris, purificat conditionem. Bartolus.

XXIII. AFRICANVS libro ſeptimo Quæſtionum.

PAter cum filiæ ſuæ nomine dotem daret, pactus eſt vt mortua [h] filia vno pluribuſve liberis ſuperſtitibus, deducta [i] parte tertia, reliqua dos ſibi, aut poſt mortem [k] ſuam illi aut illi filiis [l] quos in poteſtate habebat, reddatur. deinde hæc ita fieri ſtipulatus eſt. poſt mortem eius [m] mulier in matrimonio deceſſerat relictis filiis. Quæſitum eſt an ex ſtipulatione duas partes illi [n] petere poſſint. Reſpondi poſſe. [o] etenim vim eius ſtipulationis hanc eſſe, vt ſi in matrimonio mortua [p] eſſet, dos patri redderetur: & perinde habendum, ac ſi talis ſtipulatio interpoſita fuiſſet: *Si nauis ex Aſia venerit, mihi, aut poſt mortem meam Lucio Titio* [q] *dare ſpondes?* nam & ſi poſt mortem ſtipulatoris nauis veniſſet, heredi deberi. [r]

XXIIII. FLORENTINVS libro tertio Inſtitutionum.

SI inter virum & vxorẽ pactum eſt, [s] vt certa pars dotis vel tota ob vnum vel plures liberos interuenientes retineatur: etiam eorum liberorũ nomine qui antè nati ſunt quàm dos daretur, aut amplietur, cõuentio rata eſt. [t] nã ſufficit eos ex eo matrimonio naſci, in quo dos data [u] eſt.

XXV. VLPIANVS libro primo Reſponſorum.

QVod de reddenda dote, ſi data fuiſſet, mortua in matrimonio filia conuenit, [x] idem de non petẽda quoque videri conueniſſe: ac patrẽ pacti conuenti exceptionẽ nãctum ad heredem ſuum tranſmiſiſſe.

XXVI. PAPINIANVS libro quarto Reſponſorum.

INter ſocerũ & generum cõuenit, vt ſi filia mortua ſuperſtitem anniculum filium habuiſſet, dos ad virum pertineret. quòd ſi viuente matre filius obiiſſet, vir dotis portionem [y] vxore in matrimonio defuncta retineret. mulier naufragio cũ anniculo filio periit. Quia veriſimile videbatur, ante matrem infantem periſſe, [z] virum partem [a] dotis retinere placuit. Vir dotem quam ex pacto filiæ [b] nomine retinere potuit, ſi lapſus errore nõ retinuit, [c] filiam quæ patri ſola, matri pro parte heres exſtiterit, apud arbitrum [d] diuiſionis non improbè dotis perperam à patre ſolutæ [e] præceptionem deſiderare conſtitit. [f] Cum inter patrem & generum conuenit, vt in matrimonio ſine liberis defũcta filia, dos patri reſtituatur: id actum [g] inter contrahentes intellegi debet, vt liberis ſuperſtitibus filia defuncta, dos retineatur. nec ſeparabitur [h] portio dotis additaméti cauſa data, ſi poſtea nihil aliud cum genero, vel cũ vxore. ſ. filia ſoceri. hoc enim ipſo quòd gener ita ſe obligat de reddẽda dote ſi ei data eſſet, videtur permiſiſſe patri ne daret: & ita faciſſe pactum de non petendo. & facit. j. ſi quis omiſ. cau. teſta. ſi quis ſub cõditione. Acc.

y *Inter ſocerum. Partionem.* ſcilicet dimidiam.

z *Infantem periſſe.* vt infra de reb. dub. l. ſi mulier. Sed quid de pubere filio ſic mortuo? Rñ. contra, quia prius mater mortua eſſe pſumitur: vt infra de reb. dub. l. cum pubere. Itẽ nũquid eadẽ quæſtio & diſſictio ſeruatur in patre & filio ſimul mortuis? Reſpon. ſic: infra de reb. dub. l. q duos. §. cum in bello. &. §. ſi Lucius. aliter ſi ſint pares illi qui ſic moriũtur: quia pariter mortui præſumuntur: vt infra de donat. cau. mor. l. ſi hi qui inuicẽ. Accurſius.

a *Partem.* non totam.

b *Filia communis.*

c *Retinuit.* ſed heredibus mulieris reſtituit, vel ipſi mulieri. Accurſius.

d *Arbitrum.* coram quo materna diuiditur hereditas, non paterna: quia eam ſolam habet, vt hic dicitur.

e *Soluta matri.* quę diuerſum: & valuit pactũ: vt not. ſupra eodẽ.l.ij. Vel ſi non habes matridie quòd eius heredibus reſtituit totã. Accurſius.

f *Conſtitit.* videtur quòd ignorantia propriꝰ facti toleretur. & ſic eſt arg. contra infra pro ſuo.l.ſi. Accurſius.

g *Id actum.* poſito enim quid iuris ſit in vno de contrariis, & in oppoſito quid iuris ſit intelligitur. Sed arg. contra ſupra man. l. qui mutuam. j. reſpon.

h *Separabitur.* à genero, vel non ſeparabitur ab ea quæ fuit prius conſtituta, quoniam idem iuris ſit in vtroque: vt argu. infra de legat. j. ſi ex toto. in princip. & infra de aur. & argen. leg. l. cum aurum. §. fi. in fin. &. C. de iure do. l. etiam ſi non. in fi. & ſupra de iure do. l. iiij.

Ad interr.

conueniat. Conuênit, vt mulier viri ſumptib' quoquo iret veheretur: atque ideo mulier pactum ad literas [a] viri ſecuta, prouinciam [b] in qua centyrio * merebat, petit. [c] non ſeruata fide conuentionis, licet directa actio nulla competit, [d] vtilis tamẽ in factũ [e] danda eſt. Filia cum pro ſe dotem promitteret, pepigit vt ſi in matrimonio ſine liberis deceſsiſſet, matri ſuæ dos ſoluatur. pacto filiæ nulla matri quæritur actio. ſi tamen heres puellæ [f] matri pecuniam [g] dotis ſoluerit, viro cõtra placita petenti [h] dotem obſtabit exceptio. Pater ſi filia nupta mortem obiiſſet, dotem dari [i] ſtipulatus eſt. conſtante matrimonio capitali crimine dãnat' eſt. [k] diuortio ſecuto, vel morte viri ſoluto matrimonio, ſtipulationis conditio deficit. Quòd ſi mulier in matrimonio deceſſerit: ex ſtipulato fiſco dotis actio quæreretur. Poſt verum autem diuortium renouatis nuptiis, non committitur fiſco [l] ſtipulatio, licet defuncta ſit in matrimonio filia: quoniam ad primas nuptias pertinet. [m]

a *Ad literas.* quibus voluit mulierem ad ſe peruenire. Acc.
b *Centyrio.* ſub quo maritus fortè militabat.
c *Petit.* petitio hæc à principe: vt. C. de re mili. l. quicũque. vel hic ipſe non miſit pro ea. Accurſius.
d *Competit.* ideo fortè quia nudum pactum fuit.
e *In factũ.* vt. j. de dona. inter vi. & vxo. l. ſi quis pro vxore. Ac.
f *Puellæ.* agnatus. ſ. vel alius, quẽ heredem fecit: non filius: quia filiũ non habebat.
* *Centurio. ſic apud veteres Sylla & Sulla.*
g *Pecuniam.* ſed quid ſi heres puellę pecuniã nõ ſoluit matri: ſed eã apud ſe habet? Reſpõ. nõ repetit maritus: quia ſi puella fecit inutilem ſtipulationem, quę directo non valeat, ſecũdum. l. tamen habet vtilem actionem: vt & C. de rei vxo. act. in princ. arg. ſupra eo. cũ dos. quod not.
h *Petenti.* cum non eſſet ſoluta.
i *Dari.* id eſt reddi.
k *Dãnatus eſt.* ſ. pater.
l *Fiſco.* qui eſt heres patris: vt. j. de iure fiſci. Lucius.
m *Pertinet.* ſtipulatio: vt. j. de iure do. l. dotis.

Caſum pœnit.

n *Si liberis.* Mulier dedit centum in dotẽ hoc pacto, vt vir lucretur dotẽ. ea mortua ſuperſtitibus liberis, hæc mulier finxit ſe iratã cũ viro: & ad eum redire noluit, niſi hoc pactũ remitteretur: tandem remiſſum eſt. Hæc lex dicit hoc pactũ non valere. Ac.
o *Sublatis.* ſcilicet natis, qui erant cauſa retinendæ dotis.
p *Iurgium.* ſ. factum.
q *Per diſſimulationẽ.* iurgij. diſſimulabat enim quòd cum marito

* *cõcordia.*

iurgata eſſet.
r *Dotata.* id eſt ne videatur aliqua dediſſe in dotẽ, vt ob hoc pactum marito de dote retinenda nõ noceat, vel proſit: & ſecũdum hoc dicit ſublatis, id eſt mortuis. immo dicit indotata. i. ne dotẽ retinere poſſit vir.

XXVII. IDEM libro primo Definitionum.

SI liberis [o] ſublatis * reuerſa poſt iurgium [p] per diſſimulationem [q] mulier, veluti venali concordio, * ne dotata [r] ſit cõueniat: conuentio ſecũdum ordinẽ rei geſtæ moribus improbanda eſt.

XXVIII. PAVLVS libro quinto Quæſtionum.

QVæris, [s] ſi pacta ſit mulier vel ante nuptias, vel poſt nuptias, vt ex fundi fructibus quẽ dedit in dotem, creditor mulieris dimittatur, an valeat pactum. Dico, ſi ante nuptias id conuenerit, valere pactum: eoque modo minorem dotem conſtitutam: poſt nuptias verò, cum onera matrimonij fructus releuaturi ſunt, iam de ſuo maritus paciſcitur, vt dimittat creditorem: & erit mera donatio. [t]

s *Quæris.* aliàs incipit. l. Paulus.
t *Donatio.* quæ non poteſt valere inter virum & vxorem, ideoque inualida eſt: vt ſupra eo. ſi cõuenerit. & ſupra tit. j. l. ſi pater. in fi. & l. dotis. j. fi. ſed contra. j. eo. l. Bębi'. §. fi. aliàs. l. ſi inter. Solu. hic data fuit dos ante nuptias: ſed poſt nuptias contractas fuit pactum factum donationis cauſa: ibi in ipſa datione dotis facta, contracto vel non contracto matrimonio, fuit pactum initum non donationis cauſa: immo eo modo fuit dos minor conſtituta.

XXIX. SCAEVOLA libro ſecundo Reſponſorum.

CVm maritus qui æſtimata prædia in dotem acceperat, manente matrimonio pactus eſt circunſcribendæ mulieris gratia, vt prædia inæſtimata eſſent, vt ſine periculo ſuo ea deteriora faceret: quæſitum B eſt, an ſecundum priores dotales tabulas prædia æſtimata remanerent, & periculum eorum ad maritũ pertineret. Reſpondi, non idcirco id pactum de quo quæreretur, impediri, quòd in matrimonio factum eſſet, ſi deteriore loco dos [u] non eſſet: [x] nihilo minus eo pacto admiſſo, [y] ſi deteriora prædia faceret, [z] eo etiam nomine dotis eum actione teneri. Titius mulieris nomine dotem dedit: & ſtipulatus eſt in caſum mortis, & diuortij. diuortio ſecuto, non repetita dote Titius deceſſit. mulier ex voluntate heredis C eius redintegrauit matrimoniũ. Quæſitum eſt, an ex ſtipulatu dotem petere poſsit. Reſpondi, heredem Titij, ſi conſenſiſſet vt ea quantitas quam ex ſtipulatu conſequi potuerat, reconciliato matrimonio dotis fieret: poſſe pacti exceptione ſummoueri. [a] Mulier de dote quam dedit, pacta eſt, vt ſi in matrimonio deceſsiſſet, fratri eius redderetur: iſque in eũ caſum ſtipulatus eſt. mulier decedens [b] quaſdã res dotales marito legauit, & aliis: quoſdam ex ſeruis dotalibus manumiſit. [c] D Quæſitum eſt an maritus earum nomine quas legauit mulier, & ſeruorum quos manumiſit, fratri tenetur. [d] Reſpondi, nihil proponi, cur non teneretur: cum etiam heredes [e] defunctæ tam legatariis quàm libertatibus obnoxij ſint.

u *Vm maritus. Dos.* vt. ſ. eo. l. ſi mulier.
x *Non eſſet.* vt ſupra eo. ſi mulier.
y *Admiſſo.* quòd eſt cum eſt mulieri vtile.
z *Faceret.* dolo, vel culpa. Accurſius.
a *Summouari.* Scæuola nõ reſpondit quæſtioni propoſitæ hic ſicut aliàs plerumque facit: ſcilicet an videatur conceſsiſſe dotem: ſed reſpõdet, quòd ex quo conſenſit matrimonio, videtur redintegrare dotem: vt ar. ſupra de iure do. l. dotem. & l. ſtipulatio. & C. de nup. l. ſi vt proponis. Accurſius.
b *Decedens.* duobus heredibus inſtitutis.
c *Manumiſit.* id eſt reliquit libertatem.
d *Mulier tenetur.* ſic ergo non eſt voluntas mutata. Et ſic eſt contra. j. de dote prælega. l. Seia. in fi. j. reſpon. vbi dicit quòd ſiue mulier eſt paſſa animo donãdi ſtipulari amicũ, videtur donatio cauſa mortis, & ideo poteſt reuocari. ſiue non animo donandi, & tunc reuocat vt vult. Sol. ſecundũ Ot. ibi dicit poſſe commutare ſcilicet expreſſe: hic verò nõ poſſe: ſcilicet tacite. vel ibi eius voluit vti miniſterio dumtaxat in vno articulo: hic autem voluit donare: in quo caſu ſubdiſtinguitur, voluerit donare cauſa mortis, vel inter viuos. ſi cauſa mortis, poterit mutare: vt ibi in alio articulo: alioquin minime: vt hic & infra de lega. iij. l. cũ quis. §. nuptura. & C. de iure do. l. ij.
e *Etiam heredes.* quicũque illi ſunt, qui debent ſeruos ab ipſo fratre redimere, & manumittere, & pro rebus legatis ęſtimationẽ p̃ſtare ipſi marito, ſiue alij legatario. Ro. & ideo non videtur voluntatem mutaſſe, quã primo habuit, vt fratri redderetur. & facit. ſ. ti. j. l. ſi mulier. §. fi. Ac.

Aebi°.] CASVS. Marcellus habuit filium, & filiam, quam nupſit Maryllo: & inſtrumento dotis centũ p̃miſit: & fecit duo pacta in eodẽ inſtrumẽto. Prinũ, q̃ hæc dos nõ peteret, donec haberet filios. Secũdũ, q̃ ſi j matrimonio deceſ-

ſerit ſine filiis: filia dimidiã lucretur, & petat vir: & alia dimidia remaneat apud filium. poſt hoc deceſsit Marcell° inſtituto filio & filia æqualiter: ſed ante part[illegible] per fideicom. reliquit filiæ dotem prædictam. Item ſimiliter accidit quòd Maryllus habuit filiam: & poſtea reiecit vxorem: quæ poſtea deceſsit fortè inſtituto

ſtituto fratre, & filia æqualiter. poſt hoc venit Maryllus cum inſtrumento dotis coram iudice, & agit cõtra filium Marcelli, qui habet de iure tres partes hereditatis Marcelli patris, ſcilicet dimidiam iure ſuo: & dimidiam dimidiæ ex ſororis iure: & petit ſibi totam dotem centum ex vi inſtrumenti dotis, ſcilicet ex ſecundo pacto, hoc modo: voluit Marcellus generum lucrari dimidiã nulla exiſtẽte prole. ergo multo magis totã aliqua prole exiſtẽte. econtra filius Marcelli excipit ex primo pacto, quo voluit Marcellus aliquid peti dũ non haberet filios. ſed hæc nulla eſt, quia habuit: ideoque iterum reſpondet, quòd illud ſecundum pactum non habet locum. nã in eo caſu locũ habet, ſi decederet ĩ matrimonio: quòd hic non fuit: & ſine filiis, quod ſimiliter hic non fuit: & hac ratione fuit abſolutus. ſed adhuc in alio libello inſtat Maryllus: & dicit ſe heredem vxoris per mediam filiam inſtitutam à matre: vnde mediam hereditatẽ vxoris vult: de qua nõ dubiũ eſt quòd habere debet. vult etiã mediã dotẽ hac ratione, quia Marcellus per fideicommiſſum prælegauit filiæ: & ſic media tranſit ad filiam ea ratione, quia in medietate ſuorum bonorum inſtituit mater filiã: & in hoc ius habuit Maryll[a]: nec per hoc perdit agens modo ex teſtamento, quod perdiderat primo agens ex inſtrumẽto dotis. *ADDITIO.* Not. ex hac gl. ſecundum Bal. hic, ℣ qui habet duo inſtrumenta, & petit vnũ exequi ex alio, ex quo nõ ſe fundauit: nõ poteſt in eadem inſtantia obtinere: ſed alia inſtãtia opus eſt.

mine centena promiſerat, [a] & conuenerat inter eos, ne ea dos conſtante matrimonio peteretur: vel ſi poſt mortem patris in matrimonio ſine liberis filia [b] deceſsiſſet, vt dimidia dos apud Maryllum remaneret [c], dimidia fratri mulieris reſtitueretur [d]: eáque etiam in ſtipulationem deducta erant. mortuo [e] Marcello, filio [f] & filia [g] ſuperſtitibus, dote vniuerſa [h] filiæ prælegata, Maryllus nata filia diuerterat: & mulier deceſſerat fratre ſuo & filia [i] ex partibus æquis heredibus relictis. Apud Petronium Magnum prætorem Maryllus ab herede filio Marcelli ex dotis promiſsione [k] vniuerſam dotem petebat illa coniectura, qua ſi inter [l] duos [m] placuiſſet [n], nullo filiorum exiſtante mortua muliere, partem dotis remanere apud maritum, magis conueniſſet [o] vtique totam eius eſſe dotem, ſi filium filiámve habuiſſet [p]. Ex diuerſo [q] reſpondebatur, pacti quidem vulgaris exceptionem [r] etiam heredi proficere: ſed in ſpecie quæ proponitur, nõ quaſi mulieris heres ex perſona defunctæ ſe exceptióe pacti [s] tuebitur [t]: ſed ipſe erat ille, qui etiam viua muliere, ſi ab eo [u] dos peteretur, potuiſſet ea exceptione Maryllum, quia diuortium factum erat, ſummouere: eandémque defenſionem etiam poſt mortem ſororis ſuæ retinebat. Itaque [x] placuit eum ab ea petitione abſolui [y], nulla ex hac ſententia [z] facta derogatione fideicommiſſi [a] petitioni, quam [b] iure hereditario per filiam [c] heres vxoris [d] Maryllus in parte dimidia [e] habebat.

a *Promiſerat.* nec tamen dederat aliquo tempore ipſe, vel alius: & ideo petebat eam maritus Accurſius.
b *Filia.* inſtituta vel inſtituenda herede, cui ſpecialiter prouidere voluit: quod potuit: vt ſupra eo. l. anus.
c *Remaneret.* paſsiue, id eſt ne maritus ab ea petat. Accurſius.
d *Reſtitueretur.* filio Marcelli.
e *Mortuo.* promiſſore dotis.
f *Filio.* cui pars dimidia dotis erat reſtituenda.
g *Filia.* vxore Marylli.
h *Dote vniuerſa.* id eſt vniuerſa quantitate, quæ nomine eius erat promiſſa. Accurſius.
i *Filia.* ex vxore ſua.
k *Promiſsione.* quam fecerat pater.
l *Quaſi inter.* id eſt quia.
m *Duos.* inter ſocerum & generum.
n *Placuiſſet.* ſcilicet expreſſe. Ioan.
o *Conueniſſet.* tacite.
p *Habuiſſet.* bona videtur Marylli allegatio: vt argu. C. de inſti. & ſubſti. l. generaliter. §. cum autem.
q *Ex diuerſo.* hæc eſt friuola exceptio.
r *Exceptionem.* nam hoc ipſo quòd diuertit, videtur pactus ne petat dotem: & hoc dicit ſecundum quoſdam. ſed certè immo quia fecit pactum ne peteret conſtante matrimonio dotem. hæc tamen allegatio non erat bona: quia hic ſolutum erat matrimonium. vnde ſtatim ſe corrigit: ſed ipſe &c.
ſ *Pacti.* nam in eum caſum tantùm vir aliquid lucratur, ſi filia decedat in matrimonio: quod hic non fuit, de quo ſubiicit.
t *Tuebitur.* ſ. filii Marcelli. nec etiá vt patris heres ex primo pacto.
u *Si ab eo.* vt ab herede promiſſoris.
x *Itaque.* nunc ſoluit prædicta.
y *Abſolui.* ideo quia caſus nõ extitit, in quẽ pact[o] erat ſibi partẽ dimidiam dotis: quia nõ deceſsit ĩ matrimonio, & quia filiam habuit.
z *Sẽtẽtia.* ex qua abſolutus eſt filio Marcelli.
a *Fideicommiſſi.* dotis prælegatæ. Io.
b *Quam.* ſcilicet petitionem fideicommiſsi.
c *Per filiam.* ex vxore natam. Accurſius.
d *Vxoris.* Marylli, quæ eſt mater ad illã filiam.
e *Dimidia.* ideo nõ in totũ, quoniã vxor Marylli etiã fratrẽ vnà cũ filia inſtituit: vt. ſ. ea. l. in. §. mortuo Marcello.
f *Si inter.* aliàs. §. aliàs lex.
g *Valet.* quia collatũ pactũ fuit donatiõis in eũ caſum in quo valere potuit: vt. j. titu. ij. l. ſi eum. §. fi. & l. ſequẽ. vel melius cõuenit hic in ipſa dotis cõſtitutione non donationis cauſa: vt. ſ. eo. ſi conuenerit. alioquin cõtra: vt. ſ. e. l. ſi liberis. §. fi. quæ eſt contra. aliàs incipit. l. quæris.

[Ducentorũ alias, pro ducentos, ſicut Græcorũ quæ pretiũ nomen in genitiuo poſuit, vt ἀντὶ ἑκατὸν βοῶν ἐννέα καὶ εἴκοσι.]

XXXI. SCAEVOLA libro tertio Quæſtionum.

SI inter [f] virum & vxorẽ cõuenit, vt extremi anni matrimonij fructus nondum percepti mulieris lucro fiant: huiuſmodi pactum valet [g].

XXXII. IAVOLENVS libro ſexto ex Poſterioribus Labeonis.

VXor viro ſundum æſtimatum centum in dotem dederat: deinde cum viro pactum conuentum fecerat, vt diuortio facto eodem pretio vxori vir ſundum reſtitueret. poſtea volente vxore vir eum ſundũ ducentorum† vẽdiderat: & diuortium erat factum. Labeo putat viro poteſtatem fieri debere, vtrum velit ducenta, vel ſundũ reddere: neque ei pactum conuentum remitti [h] oportere [i]. Idcirco puto hoc Labeonem reſpondiſſe, quoniam voluntate mulieris fundus veniit: alioquin omnimodo fundus erat reſtituendus. Si pater filiæ nomine certam pecuniã in dotem promiſerat, & pactus eſt ne inuitus eam ſolueret, nihil ab eo exigẽdum [k] puto: quia id quod pacto conuento ne inuitus exigeretur cõuenerit, in dotis cauſam eſſe non videretur [l].

DE FVNDO DOTALI [m]. TITVLVS V.

Prohibitio alienationis facta à. l. nõ habet locũ in alienatione neceſſaria. h. d. Bar.

1. PAVLVS libro trigeſimoſexto ad Edictum.

VXor viro.] CASVS in hac. l. eſt planus vſq; ad. §. ſi pater. [SI PATER.] Pater nomine filiæ. c. in dotẽ promiſit. deinde vir fecit pactũ de nõ petẽdo patri. ĩn diuortiũ factũ eſt: nũc pater vel filia dotẽ repeterevult, quaſi videat marit[o] eã habuiſſe, cũ pacto remiſerit, cũ data nõ ſit. quærit an poſsit. Et reſp. ℣ nõ. Vi.

h *Remitti.* pactum conuentum, quod fuit dictum.
i *Oportere.* prorſus. remittitur enim in aliquo: quia nũc eſt mariti electio: ſed prius tantùm fundum centum valentem reddere debebat: & hoc ſubiicit. Accurſius.
k *Exigendum.* id eſt nihil ipſe exiget. Io. ex quo nihil ſoluit. & facit ſupra titu. j. Iulianus.
l *Videretur.* vt tantũ pecuniã repetat, quãta ĩ pactũ deuenit. videbatur enim marit[o] habuiſſe id, de quo nõ petẽdo pepigit. Ac.

DE FVNDO DOTALI.

Id eſt de eo quod in dotem datur.

m Dotali. *non ſolũ ſuperiora pacta expreſſa ſunt in dote: ſed & quædam tacita, ſcilicet vt non alienetur fundus dotalis: & ideo de hoc ſubiicit: & eſt alienatio &c. vt. C. eo. l. j. item fundus dotalis eſt, qui eſt inæſtimatè datus: vt. C. de rei vxo. actio. §. & cum lex. Accurſius.*

INtendum.] CASVS. Lex Iulia prohibuit alienari fundum dotalem: ſed hæc prohibitio fallit in duobus caſibus, qui hic dicuntur. Viuianus.

Ceſſat.

a *Ceſſat.* verbi gratia.
b *Dominus.* ſtatim ſi maritus erat dominus: alioquin fit quaſi dominus, præſcriptione: vt infra de dam. infec. l. prætoris.
c *Voluntaria.* ſic & aliàs permittitur quid ex neceſſitate, non ex voluntate: vt infra de rebus eo. l. iij. §. j. & ij. Accurſius.
d *Per vniuerſitatẽ.* quędam enim &c. vt hic, & infra de acquirẽ. re. do. l. quędã. & de lega. ij. l. peto. §. fratre. & infra de verbor. obli. l. ſi ita quis pro. §. ea lege.

Fundi dotalis alienatio in certis caſibus tolleratur.

duobus ergo caſibus permittitur alienatio: vt patet in hac. l. & eſt tertius, vt ſi prouocatur à ſocio: vt ſupra cõmuni diui. l. ſed & ſi. & ſupra de iure do. l. cum in fundo. §. pe. & facit ad primum reſponſum ſupra tit. ij. l. cũ in fundo. §. ſi fundus.
e *Ad heredem.* idem in legatis forte: vt ſupra de ali. iudi. mu. cau. fac. l. ex hoc. §. ſed heredem.
f *Si maritus. In ſeruitutẽ.* priuati hominis.
g *Verius.* licet matrimonium definat: vt infra eo. l. etiam. in prin.
h *Pœnæ cauſa.* marito ſeruo pœnæ facto.
i *Soluendo.* & quia eſt idoneus, immunis eſt à ſatisdatione: vt infra ſi cui pluſquã per. l. Falc. l. niſi. §. item. & infra vt le. no. ca. l. j. §. ſi ad fiſcum.
k *Fundus. Serus.* dato in dotẽ, ita quòd teſtator nolit ad maritum pertinere: vt ſupra de iur. do. l. ſi legato.
l *Competit.* quod euenit ſolu. ma. Accurſius.
m *Omnimodo.* vt efficaciter poſſit petere: ſaltẽ in aliquo caſu. Io. Vel dic ſecundũ Azo. ſcilicet ab initio: licet definat cõpetere ex cauſa: vt. C. de diuor. & re. l. conſenſu. §. hæc niſi.

†In hanc legẽ Iuliam vide Alexand. ab Alexã. lib. 4. Gen. dier. cap. 8. & ibidem multa de iure dotium.

† *Ex Iulia.*] C A. S V S. Maritus per verba de præſenti non poteſt alienare fundũ dotalem: neque ſponſus per verba de futuro. ſed ſi ei dat' eſt fundus nomine dotis futurę: poteſt alienare. Viuianus.
n *Interpretanda.* paſſiue. facit. C. de bo. quę li. l. non ſine. eſt enim hic fundus quaſi dotalis per deſtinationem: ſicut & aliàs per reuerſionis ſpem: vt infra de iure do. l. ſi is qui. in fi. Accurſius.
o *Iulianus.* aliàs lex, & aliàs. §. Accurſius.
p *Fundo.* id eſt prædio ruſtico, ſiue villa:

INterdum lex Iulia de fundo dotali ceſſat [a], ſi ob id quòd maritus dãni infecti non cauebat, miſſus ſit vicinus in poſſeſſionem dotalis prædij, deinde iuſſus ſit poſsidere. hic enim dominus [b] vicinus fit, quia hæc alienatio non eſt voluntaria [c]. Sed & per vniuerſitatem [d] tranſit prædium, ſecundum quod poſsibile eſt, ad alterum, veluti ad heredem [e] mariti, cum ſuo tamen iure, vt alienari non poſsit.

II. VLPIANVS libro quinto de Adulteriis.

SI maritus fuerit in ſeruitutem [f] redactus, an dominus alienare hunc fundum non poſſit? quod puto eſſe verius [g]. Quare et ſi ad fiſcum peruenerit [h], nihilo minus venditio fundi impeditur, quamuis fiſcus ſemper idoneus ſucceſſor ſit, & ſoluendo [i].

III. PAVLVS libro trigeſimo ſexto ad Edictum.

FVndus dotali ſeruo [k] legatus, ad legem Iuliam pertinet, quaſi dotalis. Totiens autẽ nõ poteſt alienari fundus, quotiens mulieri actio de dote cõpetit [l], aut omnimodo [m] competitura eſt.

IIII. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

LEx Iulia, † quæ de dotali prædio proſpexit, ne id marito liceat obligare, aut alienare, plenius interpretãda [n] eſt, vt etiam de ſponſo idem iuris ſit, quod de marito.

V. VLPIANVS libro ſecundo de omnibus Tribunalibus.

IVlianus [o] libro ſextodecimo Digeſtorum ſcripſit, neque ſeruitutes fundo [p] debitas poſſe maritum amittere [q], neque ei alias [r] imponere.

VI. IDEM libro quinto ad Adulteriis.

SEd nec libertas ſeruitutis vrbano prædio dotali debitæ competit [s]: ne per hoc deterior conditio prædij fiat.

VII. IVLIANVS libro ſextodecimo Digeſtorum.

SI maritus fundum Titij ſeruientem dotali prædio adquiſierit [t], ſeruitus confunditur. ſed ſi eundem [u] Titio reddiderit ſine reſtauratione ſeruitutis, hoc marito imputabitur: & hoc caſu maritus litis æſtimationem præſtabit [x]. Quòd ſi maritus ſoluendo non erit: vtiles actiones aduerſus Titium mulieri ad reſtaurandam ſeruitutem dantur [y]. Sed cum vxor fundum cui prædia viri ſeruitutem debebant, in dotem dat, fundus [z] ad maritum peruenit amiſſa ſeruitute: & ideo non poteſt videri per maritum ius fundi deterius factum [a]. Quid ergo eſt? Officio de dote iudicantis continebitur, vt redintegrata ſeruitute iubeat fundũ mulieri vel heredi eius reddi [b].

VIII. ALFENVS libro tertio Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

VIr in fundo [c] dotali vxoris rogatu oliuetum ſuccideratt: hoc (vt) nouellum reponeret: poſtea vir mortuus erat, & vxori dotem relegauerat. Ligna quæ ex oliueto exciſa eſſent, oportere mulieri reddi reſpondit.

IX. AFRICANVS libro octauo Quæſtionum.

SI marito debitori fundi [d], id quod debet, doti mulier promiſerit: dotalem fundum effici. Quod ſi ei promittat [e] qui fundum aut decem debuit, in arbitrio eſſe mariti [f] quod in dote ſit. Quòd ſi Stichum aut fundũ debuit maritus, & quod debet, doti ei promiſſum ſit: Sticho mortuo fundum in dotem [g] eſſe. His conſequens eſſe ait, vt ſi Cornelianum aut Sempronianum fundum debenti, id quod debet, doti promiſſum ſit: vtrum eorum dotalem eſſe malit: * plane vtrum velit alienaturum: alterum alienari * non poſſe. ſi tamen alienum * rurſus redimat: adhuc in eius poteſtate eſt, an eum quem retinuiſſet, alienari * velit.

X. PAVLVS libro quinto Quæſtionum.

ERit ergo poteſtas legis ambulatoria [h]: quia dotalis [i] fuit obligatio [k]. Numquid ergo etiã illo nõdum redẽpto [l] alterũ quoq; alienare poſsit, quia poteſt alterũ redimere? an hoc nõ

A vt infra de verb. ſigni. l. locus. ſed infra. l. prozi. loquitur in vrbano, vt differat ab iſta. at alia quæ ſequitur, ſi maritus in fi. loquitur quãdo mariti prædium ſeruiebat prædio mulieris, quod dedit poſtea in dotem. Accurſius.
q *Amittere.* id eſt remittere per pactum.
r *Alias.* ſeruitutes.
s *Sed nec. Compatit.* ex remiſsione, quæ fuit conſtante matrimonio. Accurſius.
t *Si maritus. Adquiſierit.* emendo.
u *Eundem.* fundum dominantem. Accur.
x *Præſtabit.* iudicio de dote conuentus ſolu. mat. Accurſius.
y *Dantur.* ſic & aliàs ſupra de eo per quem fac. erit. l. fin. in prin.
z *Fundus.* dominans.
a *Factum.* cũ ipſa peruẽtione perdatur ſeruitus, nõ poſtquã peruenit.
b *Reddi.* vt ſupra de in. do. l. cum in fundo. in fi. j. reſpon.
c *Vir in fundo.* Vel quia hoc voluit teſtator: vel quia mulieris impẽſa vetus oliuetũ erat ſucciſum, & nouum repoſitũ. aliàs legata dotis non cõtinerẽtur: ſicut nec vſuræ: vt. j. de dona. inter vi. & vxo. l. vir vſurat. Accurſius.

B

Si marito.] C A S V S. Sed dicit hæc lex de plano: & duæ ſequentes continuantur cum iſta. Viuianus.

d *Fundi.* ſui proprij viri tẽpore promiſſionis factæ p dote: alioquin ſecus eſt: vt. ĩ. de iure do. l. ſi ſponſalibus. §. ſi mulier. & ĩ. eo. titu. l. ſi nuptura. §. ſi fundũ. & infra eo. l. dotale. §. dotale. Azo.
e *Promittat.* ſcilicet doti eſſe quod debet. Azo.
f *Mariti.* quia & prius erat in ſuo arbitrio, qđ ſolueret: vt. ĩ. de iure do. l. plerunq; in fi. Ac.
g *In dotem.* quia iſte remãſit in obligatiõe: vt. ĩ. de cõtrahen. emp. l. ſi in emptione. §. pe.

C

* *malit: hũc dotis eſſe.*

h *Erit. Ambulatoria.* ſicut & defuncti: vt. j. titu. j. l. cũ hic ſtatus. §. oratio. in fi. Ac.
i *Dotalis.* id eſt fundꝰ ſ dotẽ, ſub alternatiõe.
k *Obligatio.* ſcilicet ambulatoria. Accur.
l *Redẽpto.* interim ergo nõ tenet alienatio: qa infirmat poſtea: vt hic ſubiicit. ſic & aliàs in authẽ. de nõ alie. §. hoc autẽ proſpeximus. coll. ij. & ĩ. de ſol. l. qui res. in fin. j. reſpon.

D

* *alienare.*
* *alienatũ.*
* *alienare.*

Quod

a *Qvod si fundum. Posse.* vt. C. de fun. dota. l. j. cum posit eligere mulier quod vult: vt supra de iu. do. l. plerunque. in fin. Accursius.

Etiam. CASVS. Maritus qui fundū habebat in dotē, factꝰ est seruus hominis. licet matrimoniū finiatur seruitute superueniēte, tamē adhuc ꝓhibet alienatio fundi. Vi.

b *Dirēpto matrimonio.* pone exēplū vt. ff. e. l. si maritus fuerit. in prin. sed si est dotale so. mat. vt hic dicit, ergo adhuc nō debet vsucapi: vt. j. e. si fūdū. Sed cōtra. C. de iure do. l. in rebꝰ. §. omnis. Solu. speciale est, vt solu. mat. vsucapiatur contra mulierē: qa & aliud ꝓ ea inducit speciale, vt eo cōstāte possit vindicare: vt ibidē dicit. Vel ibi in rebꝰ æstimatis, quas vindicat mulier, cū maritꝰ nō sit soluēdo: quę cū nō sint dotales, vsucapiūtur. hic autē non sunt æstimatæ. Vel nō est contra, si ponas casum vt diximus.

c *Dotale prædium. VRbanū.* id est quod in vrbe est.

d *Rustic.* s. qđ est ī villa ruribꝰ circūdatū, licet sit ædificiū, vt hic subiicit, ad omne &c. sed in ꝓpria significatiōe vrbanū dicitur illud ædificiū: vt. j. de verb. sign. l. vrbana prædia.

e *Continetur.* vt. j. de lega. j. l. plane. §. fi. & facit supra de transac. l. cum hi. §. arbitratu.

f *Cum dominiū.* aut in causa est vsucapiōis. nā q potest vsucapere de iure prætorio, loco dñi est: vt insti. de ac. §. aliæ autem sunt. Accursius.

g *Præstabatur.* licet aliàs priuilegiū dotis heredi nō det: vt. C. de pri. do. l. j. Sed qd si matrimoniū nullū fuit, putabatur tamē ab vtraq; parte cōtrahentiū? Respon. idem videtur, ar. j. sol. ma. l. si cū dotē. §. fi. [*ADDITIO.*] Istud videt verū arg. eius quod no. in. l. si cum dotē. §. fi. j. so. ma. &. l. ij. in fi. de priuil. credito. &. C. qui po. in pigno. ha. l. assiduis. secundum Bal. hic.

h *Si vxore herede instituta.* à marito. Accursius.

i *Legatum.* cuidam etiam extraneo.

k *Scæuola.* Vulgata lectio, *Scæuola respondit non valere.* (indistincte. sed Vlpianus statim distinguit) *sed si totus fundus ex hereditate retineri possit, solidum legatum deberi.* Porrò hic in textu Pisana est lectio.

l *Totus.* Fūdus dicitur totus posse retineri, quādo soluto legato tantū remanet in hereditate, quantū fundus valet: vel soluta æstimatione fundi legati totus fundus remanet. Accursius.

m *Vindicari.* de hereditate, si modò aliqua pars &c. vt subiicit.

n *Remanere.* vt non valeat legatum. Item intellige hoc præter quartā, quā retinet: vt insti. ad. l. Fal. §. cū autē. Itē intellige quādo mulier vult esse heres: nō aliàs, sicut in accipiēdo legatum & relictū pro fundo dotali: vt. j. de le. ij. l. cū pater. §. q dotalē. Ac.

o *Quæritati.* etsi hæc mulier hereditatem adierit, non tamen sibi præiudicat ad solidū legatū præstandū, quasi non teneat relictū eius rei quæ alienari nō ꝓtest. Sed ar. cōtra. j. de le. ij. d. l. cum pater. §. qui dotalem. vbi si accepit legatū quælequale mulierem ait, quod quantitatiꝰ dotis deest.

debet recipi, vt nullꝰ in dote sit? Certè ex post facto videbit rectè alienatꝰ, illo postea redēpto.

XII. APRICANVS libro octauo Quæstionum.

QVòd si fundus in dotē æstimatus datus sit, vt electio esset mulieris: negauit alienari fundum posse a. quod si arbitrio mariti sit, contra esse.

XIII. PAPINIANVS libro primo de Adulteriis.

B ETiamsi dirēpto matrimonio, b dotale prędiū esse intellegit. Soceri volūtas in distrahendo dotali prædio nulla est.

XIIII. VLPIANVS libro quinto de Adulteriis.

DOtale prædiū accipere debemus tam vrbanum c quā rusticū. d ad omne enim ædificiū lex Iulia pertinebit. Prædij appellatione etiā pars continetur e. Proinde siue totū prædium in dotē sit datū, siue pars prædij: alienari non poterit. & hoc iure vtimur. Dotale prædiū sic accipimus, cū dominiū f marito quæsitū est: vt tūc demū alienatio prohibeatur. Heredi quoq; mulieris idē auxiliū præstabitur, quod mulieri præstabatur g. Si vxore herede instituta h fundus dotalis fuerit legatus i, si quidē deductis legatis mulier quantitatē dotis in hereditatem habitura est: valet legatū. sin minus, an nō valeat quæritur. Scæuola k, & si nō totus, l sed aliqua pars ex eo vindicari m possit, si modò aliqua pars ad dotem supplendam desit, id dūtaxat ex eo remanere n apud

C lier, præiudicat sibi. Sed ibi constabat quòd tantum erat legatū, quātū erat dos. vel ibi in legato, hic in hereditate. prima vero.

p *Si nuptura. Tradidisset.* hoc si maritꝰ alij iussit tradi, in quē voluit trāsferri dominiū: vt. ff. de iure do. l. etiā si alij. Quid ergo si ideo iussit tradi, vt accipiēti quærat dominiū? Respō. delegatione facta duo actus interuenire intelligūtur. vnus in persona mariti, alius in persona extranei: qui est inutilis: quia fundus dotalis non potest alienari.

q *Propter vxorem.* si ei cōpetit, vel cōpetitura est actio: vt. ff. e. l. fūdꝰ.

r *Peruenerit.* vt. ff. eo. l. proxi. §. dotale.

s *Dotalis.* Sed contra videtur supra de iu. do. l. j. §. j. So. vt ibi.

t *Dotale.* prędestinatione sponsæ. Et dic casum, q ante nuptias spōso marito futuro epistolā misit, in qua significabat se fundū in dotē dare: maritꝰ vero recusans eū habere in dotē, & volens eū habere ex donatione, epistolā vxori suæ misit, in qua petiit vt vxor eū sibi donaret ꝓpter nuptias. cui mulier fragilis sexus consensit: ideoq; propter pactum sūm actionem de dote sua non habuit. Accur. *Casum ponit.*

u *Retinuit.* postquam mulier sibi donauit.

x *Ex pacto.* id est propter pactum. Azo.

Si fundū. CASVS. Mulier nocte quādā induxit virū in possessionē sui fundi: quē tamen alius possidebat emptū. c. à nō domino, & præscribebat. neglexit vir vindicare: ita q cōpleta est præscriptio à possidēte. quæritꝰ vtrū sit in periculo? Et dicit quòd sic. Secūdo opponit aliquis q nō præscribitur: & sic alienatur fundus dotalis. Sed respō. licet Iulia. ꝓhibet ff. de nouo incipe-

D ret præscriptio: nō tamē prohibet antea inchoatā. Tertio excipit casum à prima generalitate: scilicet si pauci dies supererāt ad complendam præscriptionem, quòd non imputetur viro.

y *Periculi.* quia vxori eius æstimationē reddidit. nec enim hoc solū dispēdiū sentit, quia mulierē habet in dotatā: quia & hoc est etiā si pauciſſimi dies supererāt: vt in fi. huiꝰ legis. Sed quomodo fuit dotalis, cū dominiū nō peruenerit ad maritū: vt. ff. e. l. dotale. §. dotale? Respō. Io. qa vxor induxit virū in fundū: & ita adeptꝰ est dominiū sine possessione. aliud est enī in fundū inducī: aliūd est possessionē dari. potest ergo secūdum Io. dominiū sine possessione quæri. sic & ī legato & fideicō. & qualibet alia vltima volūtate: vt insti. de leg. §. ij. Itē in donatione: vt. C. de dona. quæ sub modo. l. j. & in lege cōmissoria: vt. C. de pact. inter empt. & vēd. l. cō missoriæ. &. j. de acquir. pos. l. j. §. sed & ꝓ eū. & idē in libero homine qui alicui bo. fi. seruit. nā sibi possessionē, cū ab illo possideatur, quærere nō potest: dominiū vero extra duas causas recte quæritur: vt. j. de acq. re. do. l. homo liber. in fi. sic &. j. ti. j. fi vxor filio. Arg. cōtra. C. de distra. pig. l. q prædiū. &. C. de ꝓba. l. cū res. Et de hac materia dixi. ff. de rei vin. l. si ager. Sed quidā alij dicūt quòd dominiū sine possessiōe nō potest quæri, etiā si inducatur in fūdū: & ideo dicūt hic fuisse cessam rei vindicationē: quod li-

tera

tera nõ patitur.nam tũc fundus nõ eſt dotalis: ar.ã.de iu.do.l.ſi ſpõſalibus.§.fi.& præterea quomodo audẽt ipſi aperta fr̃õte negare dominũ ſine poſſ.quæri,cũ & ipſi cõfiteãtur quemlibet intrant ẽ habere poſſ.naturalẽ:clãdeſtinam nullo modo?Sed nõ recordãtur eorũ quæ dicũtur.j.de vſuca.l.cũ vir prædium. vbi in duobus caſibus dominiũ ſine poſſ. quæritur. Itẽ pro nobis infra rẽ ra.l.ſi indebitam.

Dominium quandoque ſine poſſeſſione quæritur.

a *Ad huiuſmodi.* quæ fit per vſucapionem ea incipiẽte poſtea: ſecus ſi prius erat cœpta: vt hic ſubiicit.

b *Cœperat.* immo videt̃ q̃ ſic.nã cũ lex inhibeat vſucapionẽ, nihil proficit bona fides: vt. j. de vſucapi. l. vbi lex.quę eſt cõtra.Solu. nõ prodeſt ad inchoãdã,vt ibi: ſed ꝓdeſt ad perficiendã,vt hic:arg. j.de vſuca.l.rerũ mixtura. §. Labeo ait ſi homo. &. ã. fami. ercif. l. ſed & ſi vſucapio. Ac.

c *Marito.* Pone virũ agere,& ſuccũbere: an aget de euictione? Videtur q̃ ſic, ſecundum diſtinctionẽ.C.de iure do.l.j.& hoc innuit.

d *Fundum. Non poteſt.* ſic infra de vſuca. l.cum vir.Accurſius.

Vir in fundo.] CASVS.Mulier dedit fundum in dotẽ, in quo fecit vir expenſas c.vt ſueniret lapidicinas.inuenit, & aliquos lapides euulſit, & dicit lapides viri eſſe.ſed de expenſis an vir abvxore recuperet?Quidã dicit q̃ non. Alij diſtinguunt, vt ſi fundus nõ eſt deterior, quia lapides renaſcantur, reſtituẽdæ ſint viro: alioquin non. [*SI PER MVLIEREM.*] Dic vt.j.in glo.Ac.Viuia.

e *Factas.*quo ad lapidicinas,nõ quo ad fructus alios:vt.j. ſo.ma.l. diuortio. §. ſi vir. quæ eſt cõtra. niſi ibi renaſcantur:vt hic ſubiicit, &.d.§.ſi vir.

f *Exiſtimo.* actione mandati, ſi voluit mulier. aliàs ſi vtiliter geſta eſt, agetur negeſt.vt. C. de rei vxo. act.l. rẽ in præſenti.§. ſed nec ob impenſas.

Caſum pone.

g *Si per mulierem.* Pone caſum: Fũdum mulier dedit in dotem, in cuius parte puta vineã tãtũ eſt impẽſum,quãti ipſa pars fundi eſt.ſi ſoluto matrimonio faciat morã in reddẽda æſtimatiõe fũdi,id eſt expẽſas factas:ait Labeo maritũ lucrari fructꝰ qui ex toto agro percipiũtur:quod falſum eſt.illi enim tãtũ ad eũ pertinẽt,qui ex ea parte percipiũtur. Nec ob.quod.ã.dicitur de iure dot.l.ſi is qui.§.quod dicitur.nã ſi in partẽ nõ impẽdatur quãti eſt pars,nõ deſinit eſſe dotalis: vt ſui fecit. Nã licet lex Iulia quæ vetat fundum dotalem alienari, pertineat etiam ad huiuſmodi a adquiſitionem: non tamen interpellat eam poſſeſſionem quę per longum tempus fit, ſi antequam cõſtitueretur dotalis fundus,iam cœperat. b Planè ſi pauciſſimi dies ad perficiendam lõgi temporis poſſeſſionẽ ſuperfuerunt:nihil erit quod imputabitur marito. c

XVII. MARCIANVS libro ſeptimo Digeſtorum.

FVndum dotalẽ maritus vẽdidit,& tradidit.Si in matrimonio mulier deceſſerit, & dos lucro mariti ceſsit: fundus emptori auelli non poteſt. d

XVIII. IAVOLENVS libro ſexto ex Poſterioribus Labeonis.

VIr in fundo dotali lapidicinas marmoreas aperuerat. diuortio facto, quæritur, marmor quod cæſum, neq; exportatum eſſet,cuius eſſet: & impẽſam in lapidicinas factam mulier,an vir præſtare deberet.Labeo marmor viri eſſe ait: cæterùm viro negat quidquam præſtãdum eſſe à muliere: quia nec neceſſaria ea impenſa eſſet, & fundus deterior eſſet factus. e Ego non tantùm neceſſarias, ſed etiam vtiles impenſas præſtãdas à muliere exiſtimo: f nec puto fundum deteriorem eſſe, ſi tales ſunt lapidicinæ, in quibus lapis creſcere poſsit. Si per mulierem g mora fieret quò minus æſtimationem partis fundi viro ſolueret, & fundum reciperet,cum hoc pactum erat:fructus interim perceptos ad virũ pertinere ait Labeo.puto potius pro portione fructus virũ habiturum,reliquos mulieri reſtituturum. h quo iure vtimur.

Digeſtorũ

ſeu Pandectarum Liber viceſimuſquartus.

DE DONATIONIBVS inter virum & vxorem.

TITVLVS I.

Donatio inter virum & vxorem eſt prohibita rationibus hic inſertis. hoc dicit vſq; ad legem,hæc ratio. §. videamus. Baldus.

I. VLPIANVS libro trigeſimoſecundo ad Sabinum.

MOribus i apud nos receptum eſt, ne inter virum & vxorẽ donationes valerent. Hoc autẽ receptũ eſt, ne mutuato* amore inuicẽ ſpoliarẽtur k,donationibus nõ temperãtes, ſed * profuſa erga ſe facilitate l.

II. PAVLVS libro ſeptimo ad Sabinum.

NEc eſſet eis ſtudiũ liberos potius educẽdi.Sextus Cæcilius & illã cauſam adiiciebat, quia ſæpe futurũ eſſet,vt diſcuterentur m matrimonia, ſi non donaret is qui poſſet:atq; ea ratione euẽturum, vt venalicia n ** eſſent matrimonia.

III. VLPIANVS libro trigeſimoſecundo ad Sabinum.

HAec ratio & oratiõe imperatoris noſtri Antonini Auguſti electa eſt,nã ita ait: Maiores noſtri ĩter virũ & vxorẽ donationes prohibuerunt: amorẽ honeſtũ ſolis animis o æſtimantes, famæ etiam coniunctorum conſulentes:ne cõcordia pretio cõciliari p †videretur*néve melior in paupertatẽ incideret,deterior q ditior fieret.

Vbi matrimonium tenet, ibi donatio eſt inter dictas:ſecus vbi non tenet: quia de iuris rigore valet donatio,ſecus de æquitate.concubinæ tamẽ facta donatio valet. Baldus.

Videam' ĩter quos ſint ꝓhibitæ donationes. Et q̃dẽ ſi matrimoniũ morib' legibúſq; noſtris cõſtat:donatio nõ valebit. r ſed ſi aliquod impedimẽtũ interueniat,ne ſit omnino matrimoniũ: donatio valebit. Ergo ſi ſenatoris s filia libertino cõtra ſenatuſconſultũ t nupſerit, vel prouincialis mulier ei qui ibi meret, u cõtra mãdata, valebit donatio: quia nuptiæ non ſunt x. ſed fas nõ eſt,eas donationes ratas eſſe: ne melior ſit conditio eorũ qui

A ibi.alioquin cõtra:vt hic. Vel veri', retẽto hoc caſu nõ oportet dicere q̃ pro aliqua parte deſierit eſſe donatis. Vel pone ſecũdũ Mar.cũ pars eſt in dotem data,& pars alia marito eſt adiudicata:vt.ã.de pac.do.l.cũ in fundo.§.ſed ſi fundus.Sed quare dicit,cũ hoc pactũ erat? Reſp.ſubaudiẽdũ eſt,maxime. Ponitur etiã tertio modo: Mulier pepigit vt ſolu.ma.maritus reddat fundũ accepta partis æſtimatiõe quam non præſtat:vnde maritus eius partis lucr:facit fructus.vltima planior eſt.

h *Reſtituerit.* hoc ergo caſu reſtituat ipẽſa.

DE DONATIOnib' inter virũ & vxorẽ.

Facit matrimoniũ vt non alienetur fundus dotalis,vt.ã.in proximo. facit etiam vt donationes inter mutuo amoconiuges non valeant. & de hoc dicit. Accurſius.

* *Vulg. ne vtre ſe inuicẽ ſpoliarent.*

* *Vulg.&*

MOribus.] CASVS. Prohibẽt donatio fieri inter cõiuges,& reddit tres rationes hac.l. & ſequentibus duabus. Viuianus.

i *Moribus.* id eſt iure ciuili,quod morib' eſt receptum: vt inſtit. de iure natura. §. & non ineleganter.

k *Spoliarentur.* vt. C. de do.ante nupt.l.cum multæ.§.ſancimus. ibi, ſimplices enim &c.

l *Facilitate.* ſ.abutẽtes.aliàs vtentes.

* *Vulg.venalia.*

m *NEc eſſet. Diſcuterentur.* id eſt ſepararentur. Accurſius.

n *Venalicia.* quod eſſe non debet: vt.C.de inuti.ſtipulat.l.ij.

† *Concordiã & benignitatem non eſſe pretio, ſed obſequio, virtute & induſtria compatandam præclare diſſerit Cic.lib. 2. Offic.*

o *HAec ratio. Animi.* No.honeſtꝰ amor pẽdet ex animo, nõ ex lucro;ſicut dicit, ad cor reſpicit deus.& facit ad hoc.j.de verb. obli.ſi ſtipulatus. in fi.

* *Flo.videretur.*

p *Conciliari.* id eſt reformari.

q *Deterior.* quod eſſet abſurdũ: vt.j. quod vi aut clam.l.Seruius.Ac.

r *Valebit.* de ſtricto iure, ſed de æquitate aliud eſt:vt ſtatim dicet.

s *Senatorũ.* hoc olim, ſecundum quoſdam.

t *Senatuſcõ.* quod hodie nõ ꝓhibetur: vt in auth. vt liber. decæteros.§.ſi quis.col.vj. ſed certe q̃ ſenator poſſit ducere libertam,cauetur in iure authen. ſed non quòd filia ſenatoris nubat liberto.

u *Meret.* aliàs manet:& aliàs,maneret: & ſubaudi, & habet iuriſdictionẽ. *ADDITIO.* Pãdect. Flo. habẽt,meret. Eſt autẽ merere verbũ militare,qd ſtipẽdia facere & accipere dixit Suetoniꝰ.

x *Non ſunt.* Nec primo,nec ſecundo caſu: vt ſupra de ri-nup.l. oratione.&.l.ſi quis officium.

Deliquerunt.

deliquerunt.[a] Diuus tamẽ Seuerus in liberta Pontij Paulini ſenatoris contra ſtatuit:quia nõ erat affectione vxoris habita, ſed magis concubinæ.[b] Qui in eiuſdem poteſtate [c] ſunt, prohibentur ſibi donare:vt puta frater mariti,qui eſt in ſoceri poteſtate. Verbum *poteſtatis*, non ſolum ad liberos trahimus, verum etiam ad ſeruos. Nam magis eſt vt hi quoque qui aliquo iure ſubiecti ſunt marito, donare non poſsint.[d] Secundum hæc ſi mater filio qui in patris poteſtate eſſet, donet,nullius momenti erit donatio:quia patri quæritur.[e] Sed ſi in caſtra eunti filio dedit,[f] videtur valere: quia filio quæritur: & eſt caſtrenſis peculij. Quare & ſi filius [g] vel priuignus [h] vel quiuis alius [i] poteſtati mariti ſubiectus,de caſtrẽſi ſuo peculio donauit:[k] non erit irrita donatio. Prohibetur igitur & vxori & nurui donare etiam is qui eſt in ſoceri [l] poteſtate,[m] ſi modò maritus ſit in patris poteſtate. Ab vxoris [n] nurúſve parte prohibitum eſt donari viro vel genero. Sed & his qui ſunt in eorum [o] poteſtate, ſi fuerit donatum, vel in quorum ſunt poteſtate:non valebit donatio:ſi modò [*] vir & ſocer in eiuſdem ſunt poteſtate,vel vir in ſoceri.[p] Cæterum ſi in alia familia eſt maritus:[q] neque ſocero,neque ei qui eſt in eius [r] poteſtate,neque ei in cuius eſt,donatione interdictũ eſt. Socrui à nuru vel contrà donari non eſt prohibitũ:[s] quia hic ius poteſtatis non vertitur. Si ſeruus meus,cuius vſusfructus alienus eſt,donet vxori meæ ex eo peculio quod ad me non pertinebat: vel homo liber bona fide mihi ſeruiens: an valeat donatio,quæritur. & in libera quidem perſona vtcumque admitti poteſt donatio. cæteræ enim perſonæ alienationem peculij vt donent non habent. Non tantùm autem [t] per ſe maritus & vxor, cæteræque perſonæ dare non poſſunt.*

B *Donatio facta inter virum & vxorem, non valet ipſo iure: nec traditio quæ ea ſequitur. Baldus.*

Sciendum autem eſt ita interdictam inter virum & vxorem donationem, vt ipſo iure nil valeat quod actum eſt. proinde ſi corpus ſit quod donatur:nec traditio quicquam valet.et ſi ſtipulanti [u] promiſſum ſit,vel accepto latum,nihil [x] valet. Ipſo enim iure, quæ inter virum & vxorem donationis cauſa geruntur, nullius momẽti ſunt. Si quis igitur nummos vxori dederit,non fieri eius apparet: quia nihil corporis eius

C fieri palam eſt.

Si mandato meo debitor alii ſolvit, mihi creditori eſt ſolutum: & à me illi: & ideo ſi vir mandat debitori ſuo vt vxori ſolvat, talis ſolutio ipſum liberat. Bartolus.

Sed ſi debitorem ſuum ei [y] ſoluere iuſſerit:[z] hic quæritur an nummi fiant eius,debitorque liberetur. Et Celſus libro quintodecimo Digeſtorum ſcribit videndum eſſe ne [a] dici poſsit & debitorem liberatum, & nummos factos mariti, non vxoris. Nam & ſi donatio [b] iure ciuili non impediretur, eum rei geſtæ ordinem [c] futurum, vt pecunia ad te [d] à debitore tuo,deinde à te ad mulierem peruenire. nã celeritate coniungendarũ inter ſe actionũ [e] vnã actionem [f] occultari:[g] cæterũ debitorem creditori dare,[h] creditorem vxori:[i]

D

[a] *Deliquerunt.* vt.j.de condi.& de.l.cum tale.§.fin. & infra de reg.iur.l.non fraudãtur.§.nemo.&.C.eo.ſi ex volũtate.& infra quod vi aut clã.l.Seruius.&.C.de reuo.do.l.his ſolis. in fin.& in auth.de reſti.& ea quę pa.in.xj.menſe poſt mor.viri.coll.iiij. Sed arg.contra.j.de concub.l.j.§.qui autem.

[b] *Concubinæ.* ibi quidem non prohibetur donatio:vt.j.de don.l. affectionis.&.l. donationis. niſi à milite: vt C.eo.l.ij.Item quæro, an impediantur donationes contracto matrimonio per verba de præſenti ante ductionem in domum. nã ſecundum canones vir & vxor ſunt. Azo reſpondet ſic:ar.j.e.l.pe. Item quid ſi vterque, vel ſolus donator ſcit matrimoniũ eſſe nullum? Reſpon. repetit fiſcus:vt infra.e.l.cum hic ſtatus.§.fi. & infra de le.j.l.fi.inter ſponſas & ſponſos tenet etiã ſi in domum puella eſt ducta:vt infra eo. inter eos. & infra eo. titu.cum hic ſtatus.§.ſi quis ſpõſam. Sed quid ſi ambo putauerũt tenere matrimoniũ? Reſpõ.dat repetitio cuilibet eius quod dedit. Item ad hoc quod hic dicit, non valere, eſt contra.j.eo.l.cum hic ſtatus. circa fin.ibi, ideoque &c.So.hic fuerunt conſcij matrimonium nullum eſſe: ibi ignari. Vel dicas non eſſe ibi ratas ꝓſus: qa vtiliter reuocãtur.Vel ibi præter ius:hic contra ius.Vel ibi ꝓceſſerũt ſpõſalia,hic ꝓcedere nõ potuerũt. Ac.

ſi non,id eſt niſi. Bu. hic.

[c] *Qui in eiuſdem poteſtate.* Vt euidẽter quę hic dicuntur attendas, no.quòd tribus modis quis aliũ per poteſtatem cõtingit:vel quia ego ſum in poteſtate tua: vel quia tu es in mea: vel quia ego & tu ſumus in eiuſdẽ poteſtate. ſi ergo aliquo iſtorum modorum alicuius maritum cõtingo:ei cuius maritũ cõtingo,donare non poſſum.idem eſt ex parte vxoris.nam & qui eam aliquo iſtorum modorũ contingit,marito eius donare non poteſt. nullo vero iſtorũ modorum interueniente,donatio non impeditur,vt inter ſocerum & nurum dicitur. Item alij qui coniuges per poteſtatẽ cõtingunt,inuicem ſibi donare non poſſunt:vt.l.iſta oſtendit.hęc omnia ſecũdum Io.& concor.C.e.l.nec inter eas.Sed cõtra ad primum rñ.iſtius.§.j.e.l.ſeruus communis.in fi.Sol.vt ibi.Acc.

Cõtingit quis aliquẽ ꝑ poteſtatẽ tribus modis.

[d] *Non poſſim.* ſcilicet vxori.

[e] *Quæritur.* iure communi. Accurſius.

[f] *Dedit.* vxor non prædia,ſed res mobiles,vel ſe mouentes: vt C.fami.ercis.ſi filius. Accurſius.

[g] *Filius.* huius vxoris primæ & mariti.

[h] *Priuignus.* id eſt filius huius mariti ex alia vxore,qui eſt priuignus huius nouercæ.

[i] *Alius.* vt nepos.

[k] *Donauit.* matri,vel nouercæ. Accurſius.

[l] *In ſoceri.* id eſt patris mariti.

[m] *Poteſtate.* vt alter filius ſoceri,ſcilicet frater mariti. Item ſeruus ſoceri.

[n] *Ab vxoris.* eãdẽ ꝑſonam vocat vxoré & nurũ,facta relatiõe ad diuerſas ꝑſonas. Azo. & pone exemplum:vt ſi ſeruus vxoris meæ,ꝙ nur[a] eſt patri meo,vel etiã ſeruus patris vxoris meæ, mihi marito donet,qui gener dicor quãtum ad patrem & matrem vxoris meæ.

[o] *In eorum.* mariti vel generi.

[*] *non poſſunt, ſed nec per eos.*

[p] *Soceri.* mulieris ſcilicet mariti.

[q] *Maritus.* per adoptionem.

[r] *In eius.* ſoceri,non mariti.

[ſ] *Non eſt prohibitum.* vt.C.e. ſi te in vacuã. idem in genero & ſocero intelligas:quia eadem eſt ibi ratio:vt.C. de do.ante nup.l.ſi mater veſtra. An idem in auo materno? Rñ.idẽ: quia non tangunt ſe per poteſtatem.

Socer & ſocrus pari paſſu ambulant.

[t] *Non tamẽ autẽ.* quędã tamẽ poſſumus per alios,quæ per nos nõ: vt arg.cõtra.ĩ.quæres pig.ob.poſ.l.Ariſto.

[u] *Si ſtipulanti.* vxori.

[x] *Nihil.* immo videt valere,ſed reuocatur: vt.j.co.l.ſi ſponſus.§.ſi donatiõis.&.§.ſi vxor. quę ſunt cõtra. ſed ibi ſol.in.§. ſi donationis.

[y] *Ei.* ſ.vxori.

[z] *Iuſſerit.* maritus.

[a] *Ne.* id eſt an vxoris vel mariti nummi eſſe dicentur.

[b] *Donatio.* in hoc caſu quidem dubitatur. ideo,quia vir & vxor donare prohibẽtur. ſi enim nõ eſſet donatio ꝓhibita,nõ dubitaretur:quia ſine dubio valeret:& hoc eſt,nã &c.

[c] *Ordinẽ.* immo ita demũ,ſi erat res in ꝓſentia:vt.ĩ.de rei vĩdica.l. hęc ſi res ꝓſens ſit.&.ĩ. ſi cer.pe.l.ſingularia.

[d] *Ad te.* maritum.Io.

[e] *Actionem.* i.actũ.ſi.

[f] *Actionem.* id eſt actum: vt ponitur in authen.hoc ius porrectũ.alibi ponitur ꝓ adminiſtratione:vt in auth.vt iud. ſine quo. ſuf.§.iuſiurandum.in fi.titu.col.ij.

[g] *Occultari.* vt etiam aliàs:vt ſupra de condi.ob cau.l.qui ſe.ij. reſpon.& ſupra de iu.do.l. licet.§.quotiens. & infra.e.l. ſi cum qui.& infra eo.ſi ſponſus.§.ſi debitor. Accurſius.

[h] *Dare.* ſ.dicẽdũ eſt in hoc caſu quẽ.ĩ.poſſim[a] in prin.hui[ꝰ].§.

[i] *Creditorem vxori.* ergo in propoſita quæſtione intelligitur maritus fuiſſe dominus,& traditio facta in vxorem collata, pro nulla habetur. nam fingitur maritum dediſſe vxori. ergo nihil eſt conſecuta vxor propter talem acceptionem: vt in fine huius legis dicitur.& ſic eſt contra infra de ſolu.l. cũ

quis

quis mihi.§.j.&.ĵ.eo.l.vir vxori.vbi dabis ſolutionem.

a *Accipere.*& ita quod quis per aliũ &c.vt hic,& infra de col. bo.l.dedit dotem.& infra de acqui.poſ.l.j.§.ſi iuſſerim.& infra de do.cauſa mor.l.quod ſtatuliberum.in fi.& infra de fur.l. falſus.§.ſed ſi is.&.C.de pa.conuen.l.ex morte.in fi.&.C.vbi & apud quem in integ.reſti.l.ſi. Accurſius.

b *Simulauerit.*cũ mãdatum non fuiſſet ei.

c *Iubente.* & te præſente:vt infra de fur.l. falſus.§.& ſi.

d *Pecuniam.* ac ſi tu accepiſſes. Accurſius.

e *Momenti.* traditionem.

f *Non. Valere.* quod falſum eſt.

g *Pauperiorem.* ecce quare pauperior ſit.

h *Habere.*ſi ipſam valere dixim⁹.Io. ſed cer te immo videtur quòd talia ſunt attendenda: vt infra eo.ſed ſi vir.§. quod legatur. ſed aliud eſt ſecundum Io. In do.cau.mor. vbi maritus ſit domin⁹ traditióe factavxori,vt hic: aliud in legato quod non traditur ſtati, ſed poſt aditam hereditatem, ſed nec actio ex teſtamento poterit ei per mulierem acquiri, licet in caſu mihi detur actio contra cũ qui inſtituitur meo mandato:vt infra de here. inſtitu.l.quidam. circa fi.vel hic iam mihi erat donatum,ſed non traditum.ĵ.autẽ erat donandũ,ſecundum Io.

Si ſponſus.]CASVS huius.l.in prin. eſt plánus.[*SI MARITVS.*]Titius & Berta vxor mea tenebantur mihi ad.c.quilibet in ſolidum,& ſic erant duo rei debendi. accepto tuli mulieri animo donandi.quæritur an valeat. Et dicitur quòd neuter liberatur.Sed ſi Titio accepto tuli:ipſe quidẽ liberatur,nõ vxor. Secundo idem dicit generaliter, vt non poſsim donare vxori, neque directe,neque per mediam perſonam.Tertio dicit quòd ſi aliarum &c.ad quam literam quatuor ponit exempla. Primũ, quãdo cauſa rerum eſt mixta,& ſeparari non poteſt.Secundum, quãdo cauſa rerum ſimiliter eſt mixta,ſed ſeparari poteſt. Tertium,quando cauſa perſonarũ poteſt eſſe mixta,& ſeparari non poteſt. Quartum,quando ſimiliter cauſa perſonarum eſt mixta, & ſeparari poteſt.De primo dicas,quòd cauſa rerum tantũ poteſt eſſe mixta,& ſeparari non poteſt commodè: vt ſi mulã maritus vxori vendiderit,& aliam ei parem donauerit,quarũ neutram alicui expediat habere ſine altera: vt ſupra de ædil.edict. cũ eiuſdem.§.interdũ.& ita tenet donatio.Secundo dic ꝙ cauſa rerum eſt mixta,& ſeparari poteſt : vt ſi vir vnam rem vxori vendidit, & aliam ei donauit : in vendita valet venditio : in donata non tenet donatio. Tertio dicit quòd cauſa perſonarũ eſt mixta,& ſeparari non poteſt : veluti cum vir vendidit vxori ſeruum iuſto pretio,in cuius perſona valet venditio,& eidẽ vxori donat eiuſdem ſerui contubernalem,quæ ab eo ſeparari nõ poteſt. valet ergo donatio in re donata,& vẽditio in vendita.ſi autem ſit perſona quæ ſine offenſa pietatis non poſſet ſeparari,diceretur cauſa perſonarum mixta,& ſeparabilis:& ideo donatio non valet in donato,ſed venditio in vendito. & hoc eſt quartum exemplum.Item aliud exemplum quando Titius & mulier ſunt viro duo rei debendi:nam vna obligatione teneri dicuntur, & ſic cauſa perſonarum eſt mixta, & tamen poteſt ſeparari:& ideo ſi Titio accepto fero,valet in eo : in mu-

nec nouũ aut mirũ eſſe, quod per aliũ accipias,te accipere. a Nam & ſi is qui creditoris tui ſe procuratorem eſſe ſimulauerit, b à debitore tuo iubente c te pecuniam d acceperit : & furti actionẽ te habere conſtat,& ipſam pecuniam tuam eſſe . Huic ſententiæ conſequens eſt quod Iulianus libro ſeptimodecimo Digeſtorum ſcripſit,ſi donaturũ mihi,iuſſero vxori meæ dare.ait enim Iulianus nullius eſſe momenti.e perinde enim habẽdum,atque ſi ego acceptam & rem meam factam,vxori meæ dediſſem.quæ ſentẽtia vera eſt.

IIII. IVLIANVS libro ſeptimodecimo Digeſtorum.

IDemque eſt & ſi mortis cauſa traditurum mihi, iuſſerim vxori tradere.nec referre,conualuerit donator, an mortuus ſit. neque exiſtimandum eſt,ſi dixerimus valere f donationẽ, non fieri me pauperiorem:g quia ſiue conualuerit donator, condictione tenebor:ſiue mortuus fuerit,rem quam habitur⁹ eram,in bonis meis deſinã propter donationem habere. h

Donatio facta à ſponſo ſponſæ, valet & tenet,licet traditio ſit facta poſtea conſtante matrimonio:dummodo à ſponſo ante matrimonium contractum fuerit facta traditio procuratori vxoris. ſecus ſi à procuratore ſponſi. Bald.

V. VLPIANVS libro trigeſimoſecundo ad Sabinum.

SI ſponſus ſpõſæ donaturus, tradiderit Titio,vt is ſponſæ daret:deinde Titius tradiderit poſt nuptias ſecutas : ſi quidem eum interpoſuerit maritus, donationem non valere, quæ poſt contractas nuptias pficiatur. i Si verò mulier eum k interpoſuerit : iamdudum perfectam donationem eſſe, hoc eſt ante nuptias : atque ideo quamuis contractis nuptiis Titius tradiderit, donationem l valere. Si maritus duos reos habeat, Titium & mulierem,& mulieri accepto tulerit donationis cauſa, neuter liberatur: quia acceptilatio non valet. m & hæc Iulianus libro ſeptimodecimo Digeſtorũ ſcribit. Planè ſi mihi proponas Titio accepto latum:ipſe quidem liberabitur, mulier vero manebit obligata. Generaliter tenendum eſt, quod inter ipſos, n aut qui ad eos pertinent,aut per interpoſitas perſonas donationis cauſa agatur, non valere. quòd ſi aliarum extrinſecus rerum perſonarúmve cauſa commixta ſit:ſi ſeparari non poteſt, nec donationẽ impediri: o ſi ſeparari poſsit, cætera valere : id

A liere nõ.Si vero mulieri accepto fero,in neutro valet:quia principale inualidum, acceſſorium reddit inualidum. vide tu gloſ. de verbo ad verbum.[*SI DEBITOR.*] Vir volens vxori donare iuſsit debitorem ſuum vxori promittere.non valet.[*SI VXOR.*]Titius mihi debet.x.vxor eius volens ei donare, mihi promittit animo nouandi,& fideiuſſorem dat. nõ tenetur,neque Titius debito liberatur. [*SI DONATIONIS.*] Vxor tenebatur viro in.c.cum vellet ei donare, conuenit eam, & paſſus eſt eam abſolui falſa exceptione oppoſita.valet quidem ſententia, ſed vir condicet pecuniam,ac ſi nõ eſſet abſoluta.Cætera ſunt plana. Vitianus.

i *Perficiatur.* nec per hũc procuratorẽ mariti aliquid vxori quæri potuit,cũ eius nõ eſſet ꝓcurator.cõtra eſt autem in ſecũdo caſu.

k *Eum.*ſcilicet procuratorem ad recipiẽdum donum.Ac.

l *Donationem.*aliàs, pfecta donatio eſt:& aliàs, perfectã eſſe donationem, ſcilicet dicendum eſt, videlicet dominio vxori p ſuum procuratorẽ quæſito.

m *Non valet.*quia expreſſum eſt inualidũ, nec valet tacitum : vt infra de lib.le l.ſi is qui duos.&.l.petitor.& ſupra de ſer. ruſti. prædio.l.item ſic poſſunt. §.qui habet.

n *Ipſos.* inter virum & vxorem.

o *Impediri.* veluti cũ mulier extitit heres ei qui pro Titio apud maritum fideiuſſerat: abſoluto reo principali à marito, qui creditor dicitur,abſoluitur & mulier quæ ſecundario ex perſona fideiuſ. ex hereditaria cauſa eſt obligata. Tu autem latius dic quòd hæc litera exigit quatuor exempla. Primum, quando auſa rerum eſt mixta,& ſeparari non poteſt. Secundo,quando ſimiliter cauſa rerum eſt mixta,& ſeparari poteſt. Tertio, quando cauſa perſonarum eſt mixta,& ſeparari non poteſt. Quarto,quando ſimiliter cauſa perſonarum eſt mixta,ſed ſeparari poteſt. De primo dic,quòd cauſa rerum tantum mixta poteſt eſſe,& ſeparari non poteſt commode : vt ſi vnam mulam maritus vxori vendiderit,& aliam ei parem donauit, quarum neutram alicui expediebat habere ſine altera:& ita donatio tenet : vt ſupra de ædil.edic.l.cum eiuſdem.§. interdum . De ſecundo dic, quòd cauſa rerum tantum mixta eſt, & ſeparari poteſt : vt ſi ego maritus vnam rem vendidi,& aliam ſibi donaui: in donata non valebit donatio:in vendita valebit venditio . De tertio dic quòd cauſa perſonarum poteſt eſſe mixta, & ſeparari non poteſt:veluti cum maritus vẽdidit vxori ſeruum iuſto pretio,in cuius perſona valet vẽditio:& eidem vxori donat eiuſdẽ ſerui vxorem,quæ ab eo ſeparari nõ poteſt:vt.ĵ.de ædil.edic.l. plerumque.Cæterum ſi eſſet alia talis perſona,quæ ſine offenſa pietatis ſeparari poteſt, diceretur cauſa earũ perſonarũ mixta: & ſeparari poſſet.& eſt exẽplũ quarti.Vel de quarto dic quòd cauſa ꝓſonarum tãrum & non rerum poteſt eſſe mixta,& ſeparari poteſt:ſicut in prædicto caſu.ſ.quãdo Titius & mulier duo rei debendi erãt:quia ex vna obligatione teneri dicuntur:vt.ĵ. de duo.re.ꝓ.l.iij.§.vbi.in quo caſu ſi Titio fuit accepto latũ, valebit quo ad Titiũ:licet non valeat in perſonã mulieris. poteſt enim valere principale,licet non valeat acceſſorium. Quid

Donatio facta viro & vxore quãdoque pro medium.

ergo

ergo ſi mulieri fuit acceptolatum? tunc in neutrius perſona valet acceptilatio: vt in.l.iſta continetur. ſed nonne tunc ſimiliter cauſa perſonarũ mixta eſt, vt & ſuperiori caſu fuit accepto latũ? Reſpon. vtique: nõ tamẽ ſeparari poteſt. nam ſi dicas poſſe ſeparari: ergo in perſona Titij valere debet, quod hic negat. in perſona mulieris non. ſed nõ poteſt ſeparari, ergo debet valere in perſona vtriuſq;: vt in hoc §. generaliter. dicitur. Reſpõ. quod in iſto §. dicitur, verũ eſt tãtum tunc quando remiſſio facta eſt ei vel acceptilatio cui fieri potuit. at ibi acceptilatio in perſona vxoris, cui principaliter proſpiciebatur, facta eſt, in cuius perſona valere nõ potuit: ideoque nec valet in perſona eius cui ſecũdario vel acceſſorie proſpiciebatur. nã cum principale nõ tenet, nec eius acceſſoriũ. Ad vltimum poteſt dari exemplum in ſeruitutibus indiuiduis: quia pro omnibus prędictis ſufficere poteſt, in quibus perſonarum & rerum cauſa mixta eſt, & ſeparari non poteſt: ideo valet donatio: vt puta ſi itinere cõſtituto ſimul per ſtipulationẽ partim in prędio vxoris, partim in prędio Titij, & maritus per acceptilationẽ Titium liberauit: liberatur quoq; vxor: quia ſeruitus itineris *p* parte deberi non poteſt: cum iter quod dicitur res incorporalis, ſit indiuiduum, nec ſeparari poſſit: vt. j. ad leg. Fal. l. j. §. ſi vſusfructus. ceterum ſi vxor rẽ cum Titio promiſiſſet, verbi gratia agrum, vt eſſent duo rei promittẽdi: Titio liberato nihilominus vxor tenebitur. Accurſius.

Itineris ſeruitus pro parte deberi non poteſt.

a *Donatum ſit.* ſcilicet vxori.

b *Iuſſu.* mariti volentis vxori donare. Accurſius.

c *Momenti.* hic principaliter intẽdebat donare. ſecus ſi venderet: quia tunc valet, niſi in eo quod donauerit, vt ſubiicit: quia &c.

d *Neratius.* corrigendo cum diſtinctione, dum hic principaliter donare intendebat, ſecũdum Iulianum. Accurſius.

** manet.*

e *Nullius momenti eſſe.* vt ſupra de contrahen. emp. ſi quis donationis.

f *Commentus.* ſic ſupra ad Velleia. l. vir vxori. in fin. Sed nunquid in dubio præſumitur donationis cauſa facta? Reſpon. non, quod donatum [a] ſit, non valere. Si debitor viri pecuniam iuſſu [b] mariti vxori promiſerit: nihil agitur. Si vxor viri creditori donationis cauſa promiſerit, & fideiuſſorẽ dederit: neque virum liberari, neq; mulierẽ obligari, vel fideiuſſorẽ eius Iulianus ait: perindẽque haberi, ac ſi nihil promiſiſſet. Circa venditionem quoque Iulianus quidem minoris factam venditionem, nullius eſſe momenti [c] ait: Neratius [d] autem, cuius opinionem Pomponius nõ improbat, venditionem donationis cauſa inter virum & vxorem factam, nullius [e] eſſe momenti: ſi modò cum animum maritus vendendi nõ haberet, idcirco venditionem commentus [f] ſit, vt donaret. Enimuero ſi cum animum [g] vendendi haberet, ex pretio ei remiſit: venditionem quidem valere: [h] remiſſionem autem hactenus non valere, quatenus facta [i] eſt locupletior. Itaque ſi res quindecim venit quinque, nunc autem ſit decem, quinque tantùm præſtanda ſunt: quia in hoc locupletior videtur facta. Si donationis cauſa vir vel vxor ſeruitute non vtatur, puto amitti ſeruitutem, verùm poſt diuortiũ [k] cõdici [l] poſſe. Si vxor vel maritus exceptione quadam donationis cauſa ſummoueri voluerint: facta à iudice abſolutione valebit quidem ſententia, ſed condicetur ei cui donatũ eſt. [m]

Cõceſſa donatio eſt ſepulturæ cauſa. Nam ſepulturæ cauſa locũ marito ab vxore, vel cõtrà poſſe donari cõſtat. Et ſi quidẽ [mortuũ] imulerit, faciet locũ religioſum. Hoc autem ex eo venit, quòd definiri ſolet, eam demum donationem impediri ſolere, quæ & donantem pauperiorem, & accipientem facit locupletiorem. Porrò hic non videtur fieri locupletior in ea re quam religioni dicauit. nec mouit * * quemquam, quòd emeret *, niſi à marito accepiſſet. nam & ſi pauperior ea fieret niſi maritus dediſſet, non tamen idcirco fit locupletior, quòd non expendit. Hæc res & illud ſuadet, ſi vxori maritus ſepulturæ cauſa donauerit, ita demum locum fieri intellegi mulieris, cum corpus humatur. [p] Cæterũ antequã fiet religioſus, donãtis manet. Proĩde ſi diſtraxerit mulier: manet locus donatoris. Secundũ hæc ſi vxori ſuæ monumẽtũ purũ maritus magni pretij donauerit, valebit donatio: ſic tamẽ, vt cũ ſit religioſus, valeat. Sed etſi ipſa fuerit illò illata: licet morte eius finitum eſt matrimoniũ, fauorabiliter [q] tamẽ dicetur locũ religioſum fieri. Proinde & ſi marit' ad oblationẽ dei vxori donauit, vel locũ in quo opus publicum, quod promiſerat facere, vel vt ædẽ publicã dedicaret: fiet locus ſacer. Sed & ſi quid ei det vt donum deo detur, vel conſecretur: dubiũ non eſt quin debeat valere. Quare & ſi oleum pro ea in æde ſacra poſuerit, valet donatio.

Si marit' heres inſtitut' repudiet hereditatẽ donationis cauſa: Iulianus ſcripſit libro ſeptimodecimo Digeſtorũ, donationẽ valere. Neq; enim pauperior fit, qui non adquirat, ſed qui de patrimonio ſuo depoſuit. Repudiatio autẽ mariti mulieri *p*deeſt, ſi vel ſubſtituta ſit mulier, vel etiã ab inteſtato heres futura. Simili modo & ſi legatum repudiet: placet nobis valere donationẽ, ſi mulier ſubſtituta ſit in legato, vel etiã ſi proponas eã heredẽ inſtitutã. Si quis rogatus ſit, percepta [r] certa quantitate vxori ſuæ hereditatem reſtituere, & is ſine deductiõe reſtituerit: Celſus libro decimo Digeſtorum ſcripſit, magis pleniore officio fidei præſtandæ functum maritum, quàm donaſſe videri. & rectam rationem huic ſententiæ Celſus adiecit, quòd plerique magis fidem exſoluũt in hunc caſum, [s] quàm donant: nec de ſuo putant proficiſci quod de alieno plenius reſtituunt, voluntatem defuncti ſecuti. nec immeritò ſæpe credim' aliquid defunctũ voluiſſe, [t]

g *Animum.* vt infra. e. ſed ſi vir ex lana. §. ſi duo.

h *Valere.* infra. e. l. quod autem. §. ſi maritus. contra. & l. ſed ſi vir. §. ſi duo. contra. & l. vir vxori. contra. Solu. hic ab initio vẽdidit pretio vero, licet poſtea remiſerit. ibi verò ab initio vendidit pretio minori. Accurſius.

i *Facta eſt locupletior.* vt ſupra de petit. heredit. l. ſed & ſi lege. §. ſed & ſi res minoris. Sed contra infra eo. l. quod autem. §. ſi maritus. Sol. vt ibi. Accurſius.

k *Poſt diuortium.* ſed & ante poteſt, ſed per diuortium fit reuocatio: vt. C. eo. à marito. & infra eo. l. ſi cõmuni. & l. ſed interim. §. ſi maritus vxori. Accurſius.

l *Condici.* vbi enim donationis cauſa interuenit cum alia, quæ per ſe ſola ſufficeret ad acquirendum, fit quidem alienatio & amiſſio ſeruitutis, & liberatio ex ſentẽtia oritur, ſed repetitur, vt hic, & infra proxi. §. vbi vero ſola donationis cauſa, ipſo iure nihil valet quod agitur: vt ſupra eo. l iij. §. ſciendũ. quæ eſt contra.

m *Cui donatũ eſt.* ſpeciale eſt: aliàs contra: vt ſupra man. l. ſi fideiuſſor. §. in omnibus. & facit quod not. ſupra proxi. §. Accurſius.

n *Nec mouet.* immo videtur quòd debeamus moueri: vt infra de ſol. l. in pupillo. quę eſt contra. Sol. aliud eſt in pupillo, qui certat de lucro iniuria alterius, aliud in viro & in vxore, inter quos huiuſmodi donationes amarẽ non ſunt tractandæ: vt infra eo. l. ſi id quod. §. ſi quas.

o *Emeret.* id eſt emiſſet.

p *Humatur.* ſimiliter fit eius, & definit eſſe. ſic infra. e. l. quod autẽ. §. vxori.

q *Fauorabiliter.* aliàs enim morte eius cui donatur, donatio reuocatur: vt. C. eo. ſi à marito. Accurſius.

r *Si quis percepta.* deducta de hereditate.

s *In hunc caſum.* ſic & infra de verbo. fig. l. cũ in teſtamento. & C. ad l. fal. l. j. ſed argu. contra. C. de cadu. tol. §. fin autem ad deficientis. & infra de here. inſtit. l. quidam. Accurſius.

t *Voluiſſe.* vt in noſtro caſu totum reſtitui. Accurſius.

& tamẽ non rogaſſe. Quæ ſententia habet rationem magis in eo qui non erat deducta quarta rogatus reſtituere, & tamen integram fidẽ præſtitit omiſſo ſenatuſcõſulti cõmodo. hic enim verè fidẽ exſoluit,voluntatẽ teſtatoris obſecut[e].*Hoc ita,ſi nõ per errorẽ calculi fecit. Cæterũ indebiti fideicõmiſſi eſſe repetitionẽ,nulla dubitatio eſt. Cũ igitur nihil de bonis erogatur, rectè dicitur valere donationẽ. Vbicumq; igitur non deminuit de facultatibus ſuis qui donauit,valet.vel etiam ſi deminuat, locupletior tamen non ſit qui accepit:donatio valet.

Donatio renocatur quatenus mulier eſt facta locupletior:& an ſit locupletior,inſpiciatur tempus lit. conteſta. h. d. iſta.l. vſque ad.l.quod autem.§ ſi maritus. Bald.

Marcellus [a] libro ſeptimo Digeſtorum quærit, ſi mulier acceptam à marito pecuniam [b] in ſportulas [c]*pro cognato ſuo ordini [d] erogauerit,an donatio valeat. Et ait valere, nec videri locupletiorem mulierem factã, quamuis mutuam pecuniã eſſet acceptura, [e] & pro adfine erogatura. In donationibus autem iure ciuili impeditis hactenus reuocatur donum ab eo ab eáve cui donatum eſt, vt ſi quidẽ exſtet res, vindicetur: [f] ſi conſumpta ſit, [g] condicatur [h] hactenus quatenus locupletior quis eorum factus eſt:

Sportula, obſeruat quod diuites Romani ſalutatoribus dabãt, ſecreto ipſi ſanates. In limine autẽ domus ſportula conſtituebatur. Bud.hic,& Alcia. lib. diſſunc.3. co.17.

[vi.] GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

QVia quod ex non conceſſa [i] donatione retinetur,id aut ſine cauſa, aut ex iniuſta cauſa retineri intellegitur, ex quibus cauſis condictio naſci ſolet.

[vii.] VLPIANVS libro trigeſimo primo ad Sabinum.

QVod autem ſpectetur tempus an locupletiores ſint facti, vtrum tempus litis conteſtatæ, [k] an rei iudicatæ? Et verum eſt litis conteſtatæ tempus ſpectari oportere. [l] idque imperator noſter cũ patre reſcripſit.

Donatio quæ mulierem locupletiorem nõ reddit,non reuocatur: & non dicitur locupletior,ſi tantundem de ſuo erogauerit. h.d. iſte not.§. Baldus.

Si maritus pecuniam vxori in vnguenta dederit,eáque [m] eam pecuniam creditori ſuo ſoluerit [n],mox ea de ſua pecunia vnguenta emerit:non videri locupletiorem factam Marcellus libro ſeptimo Digeſtorũ ſcribit. Idémq; & ſi lancem ob eandem cauſam ei dederit, eáq; lancẽ [o] retinuerit, de ſua autẽ pecunia vnguẽta emerit,vindicationem ceſſare,quia non eſt locupletior quæ tãtundẽ in re mortua [p] impendit [q]. Si vir & vxor quina inuicem ſibi donauerint, & maritus ſeruauerit, vxor conſumpſerit:rectè placuit [r] compenſationẽ fieri donationum [s].& hoc diuus Hadrianus conſtituit.

Inter virum & vxorem habet locum donatio,ſi inuicem compenſauerint. Baldus.

Idémque ait,& ſi vir vxori [t] pecuniã donauerit, ipſáq; ex ea prædium emerit:æſtimari oportere in quantũ locupletior facta ſit mulier [u]. Proinde & ſi prædia hodie viliſsimo*ſunt,conſequenter dicemus,litis conteſtatæ tempore æſtimationem eorũ ſpectandam [x]. Planè ſi magni pretij prædia ſunt, ſumma tantùm numerata erit reſtituenda, non etiam vſuræ pretij. Elegãter tractabitur,ſi mulier quindecim prædia emerit, & maritus non totum pretium numerauerit [y],ſed duas partes pretij, hoc eſt decẽ,vxor de ſuo quinque,deinde hæc prædia valeant nunc decem: maritus quantum cõſequatur. Et magis eſt vt cõſequi debeat duas partes decẽ, vt quod periit ex pretio, vtriq; perierit, & marito, & vxori.

*viliſſima.

Si maritus æſtimationem rerum [z] quas in dotem accepit,dicat [a] ſe donationis cauſa auxiſſe [b], remedium monſtrauit imperator noſter cum diuo patre ſuo, reſcripto, cuius verba ſunt hæc: Cum donationis cauſa pretium auctum adfirmes: qui ſuper ea re cogniturus erit, ſi pecuniæ [c] modum recuſabis, ipſa prædia reſtitui debere ſumptuũ deductis rationibus arbitrabitur. In arbitrio [d] igitur mariti erit,quid præſtitũ malit. Idem iuris eſt & ſi e contrario mulier de minore æſtimatione queratur. nec aliud in commodato [e] æſtimato dato obſeruari ſolet, vt Pomponius libro quarto variarum lectionũ ſcribit. Si vxor à marito ſuo prædia quæ ob dotem pignori acceperat [f], emerit, [g] eáque emptio donationis cauſa facta dicatur, nullius eſſe momenti : pignoris tamen obligationem durare imperator noſter cum patre ſuo reſcripſit. Cuius reſcripti verba ideo retuli, vt appareat venditionem inter virum & vxorem bona fide geſtam non retractari : Si tibi maritus pignora propter dõtem & pecuniam creditam data , non donationis cauſa vendidit: quod bona fide geſtum eſt, manebit ratum.at ſi titulus donationis quæſitus oſtenditur, atque ideo venditionem irritam eſſe conſtabit, iure publico cauſam pignorum integram obtinebis [h]. Si vxor rem emit, & maritus pretium pro ea numerauit : interdum [i] dicendum eſt, totum à

a *Marcellus.* aliàs.§.alias lex.
b *Pecuniam.* ex cauſa donationis.
c *Sportulas.*i.epulas.
d *Ordini.* decurionũ. Accurſius.
e *Acceptura.* non ex neceſsitate.
f *Vindicetur.* vt.j.e.l.ſi donatæ.in prin.Accur.
g *Conſumpta ſit.* ab eo cui donatũ eſt.aliud eſt ſi ab herede conſumatur,quia non perit donanti:vt.j.ad legẽ Falci.quod de bonis. §. ex donationibus.Azo.
h *Condicatur.* per cõdictionem ſine cauſa.
i *QVia quod ex non conceſſa.* à lege.
k *Quod autem.Lin cõteſta.* cũ agitur ſine cauſa,vel rei vindi.Ac.
l *Oportere.* ſed & rei iudi.vt.ſ. de peti.her.ſi à domino.§.fin.&.ſ.de pecu.l.quæſitum.Acc.
m *Eáque.*ſcilicet mulier.Accurſius.
n *Soluerit.*non in vnguenta,ſed aliàs.Acc.
o *Eáque lancẽ.*donatam ſibi à marito. Acc.
p *Mortua.*i.de qua nõ eſt locupletior.Accur.
q *Impendit.* vt.j.eo.ſi id.§.illud conſtat.&.l. ſed ſi vir. §. non videtur.Accurſius.
r *Reſte placuit.*matrimonio finito diuortio: ſecus ſi morte: vt infra eo.l. cum hic ſtatus. §. quod ait.Io.
ſ *Donationũ.*quia quaſi permutatio eſt, vt.ſ. de pe.hered.l.ſed & ſi. §.cõſuluit.in fi.Acc.
t *Si vir vxori.*aliàs eſt in textu,ſi vir vxori pecuniã donauerit,ex eáque pecunia &c.Acc.
u *Mulier.* vt in tanta pecunia cõdemnetur, cum ſit ſoluendo: aliàs contra:vt.j.eo. l.vxor. Accurſius.
x *Spectandam.* vt.ſ.e. ſi ſpõſus.§. circa.in fi. &.j. e.l.ſi vxor marito. in fi.&.l.ex annuo. §.ſi maritus &.l.ſi id quod. §.ſi ex decem.
y *Numerauerit.* vxori. ſec[o] ſi numerauerit creditori,quia tũc in ſolidũ teneretur, licet res deterior efficiatur : vt j.ea.l.§.ſi vxor.Accur.
z *Rerum.* quæ fuerãt datæ æſtimatæ.
a *Dicat.* & hoc probauerit.nec enim præſumitur eum donaſſe, licet maiori pretio acceperit:vt infra eo.ſi vir. §.ſi duo.Or.
b *Auxiſſe.* quia cum valerẽt decem,accepit æſtimata pro viginti.
c *Si pecunia modum.*i. modicã pecuniã iuxta æſtimationem.
d *Arbitrio.*Nihil ergo valet huiuſmodi æſtimatio facta animo donandi:vt.ſ. de iur.do.l. ſi res.in princ.Hoc autem quod hic dicit,intelligitur ſecũdũ Azo. cũ mulier non erat datura æſtimata prædia niſi aucta æſtimatione donationis cauſa.Idẽ ſi mulier minoris ſe æſtimaſſe dicat donationis cauſa, quia vir nõ erat accepturus niſi minoti æſtimatiõe,& ideo dicit iuſtam æſtimationẽ ſupplẽdi.maritus ecõtra dicit ſe nunquã accepiſſe æſtimata, niſi remitteretur de pretio donationis cauſa , vt ſubiicit. vnde viro dat electio, reſtituat prædia,an iuſtã æſtimationẽ. vbi autẽ quis bene erat acceptur[a] æſtimata nulla remiſsione facta, ſupplet iuſtũ pretiũ: & idẽ in vxore ſi erat datura æſtimata etiã non aucta æſtimatione : vt ar.ſ.e.ſi ſponſus.§. circa.quæ eſt contra.
e *In commodato.* à viro vxori.
f *Acceperat.*mulier.
g *Emerit.*ipſa mulier.
h *Obtinebis.*vt.ſ.quib. mo. pignus vel hypo. ſol.l. j.§. cum vẽditor. & infra de leg.ij.l.quæ fideicommiſſum.
i *Interdum.* nam re-

ſi. Vetus.

gulariter in quantum locupletior eſt: vt ſupra eod.l.eleganter.

a *An venditori.* certe nihil:vt infra eo.l.ſi cum mulier.

b *Ejus.* ſcilicet vxoris. Accurſius.

c *Donatur.* à viro.

d *Imponi.* & ſic eodem tempore dominium quęritur & amittitur, ſicut & aliàs obligatio eodem tempore oritur & moritur:vt.j. de accep.l.qđ in dicm.

Obligatio eodē tempore oritur & moritur.

e *Manumittere.* vt infra.l.proxi. ſed tũc tantum: vt & infra proxi. §.in princ.

f *Manumittere.* ſponte.nec enĩ cogitur.cõſtitutio ergo locũ non habet niſi in eo emptore, qui per traditionẽ dominus factus eſt.

g *Imponi.* qa nec poſſet:vt.ſ. de arbi.l.pen.

h *Facta valet.* vt infra ſo.ma.l.ſi conſtante.§.ſi vir.&. l.quod ſi vir.&.l.& definit.

i *Nihil agit.* ſed & ſi quis ad tempus debet, nõne ante ſoluere poteſt? cur ergo hic non ante manumittit? Reſpon. quia non fuit ſtatim valida donatio.

k *Manumittat.* quem vir vxori donauit vt intra annũ manumittat.

l *Sí antequam. Reſolvitur.* Sed cur hæc donatio morte nõ confirmatur vt alię,ſed infirmatur? Reſpon.aliæ confirmantur, quia dominiũ volui peruenire ad eam,& ſtatim:hic autem nolui dominiũ apud eã remanere, ſed vt vxor manumitteret. cum ergo non ſit vxor: nõ manumittet.

m *Item. Nihil agi.* nã nõ poteſt per aliũ manumittere, qui ipſe non poteſt:vt infra de condit. & demon. l. ſi quis eum qui. Accur.

n *Manumiſerit.* eum quem acceperat vt manumitteret. Azo.

o *Promittat.* ſponte, ſciens ſe nõ teneri.nec enim cogitur: vt in cõtrario.C. de ope.lib.l. qui nũmis acceptis. & l.ij.& eſt arg. huius ſolutionis infra de ope. li.Cãpanus. Vel dic qꝙ aliud eſt in vxore cui ſeruus traditur à viro vt manumittat.nec enĩ poteſt cogi manumittere,qa nõ eſt dominat vnde nec ſuccedit conſtitutio:vt.ſ. eo.l.iij.§. pe.& vl.ſi.ergo ſi manumittit,gratis manumittit: & cũ beneficiũ confert manumiſſo, dignũ eſt vt poſſit imponere operas. Alij autẽ qa inuiti manumittunt,non poſſunt operas imponere:vt arg.ff.de rit.nup.l.proxi.

p *Quia. Deſinunt.* vt ſupra de pact.dotalibus.l. Bæbius.in fin. aliàs.l.ſi inter.

muliere repetendum, quaſi locupletior ex ea in ſolidum facta ſit,vtputa ſi emit quidẽ rem mulier, & debebat pecuniam, maritus autem à venditore eam liberauit.quid enim ĩtereſt,creditori ſoluat, an venditori?[a]

Vxori quis donauit ſeruum, ita vt eum intra annum manumitteret.an ſi mulier non obtẽperet voluntati, conſtitutio diui Marci imponat ei libertatẽ, ſi vir vel viuit, vel etiam diem ſuũ obierit? Et ait Papinianus, cum Sabini ſit ſententia recepta,qui putat tunc fieri ſeruum eius[b] cui donatur,[c] cum cœperit libertas imponi,[d] ideoque nec ſi velit mulier, poſt exactũ tempus poſſit manumittere:[e] rectè dici non eſſe conſtitutioni locum, nec voluntatem mariti poſſe conſtitutioni locũ facere,cum propriũ ſeruum poſſit manumittere.[f] quæ ſentẽtia mihi quoq; probatur:quia venditor ſiue donator nõ ſibi vult legem imponi,[g] nec poteſt, ſed ei qui accepit. Dominio igitur penes ſe remanẽte, nequaquam effectum habebit conſtitutio.

In his quæ retro non trahuntur, non inſpicitur tempus contractus, ſed exiſtentia conditionis. Bartolus.

Manumiſſionis cauſa donatio facta valet,[h] licet non hoc agatur,vt ſtatim ad libertatem, ſed quandoq; perducatur.Proinde ſi vt poſt certum tempus manumittat,vxori ſuæ tradidit: tunc demum eius fiet, cum tempore impleto manumittere cœperit. quare antè manumittẽdo nihil[i] agit. Nam & illud ſciendum eſt, ſi vxori quis ſuæ donauerit, vt intra annum manumittat,[k] deinde non manumiſerit ea intra annum:poſtea manumittendo nihil agi.

Cum aliquid eſt fiendum ab aliquo ſub nomine appellatiuo ipſius, non poteſt fieri poſtquam appellatiuum nomen competere deſiit.b.d.

VIII. GAIVS libro vndecimo ad Edictum prouinciale.

SI antequam ſeruus manumittatur, morte aut diuortio ſolutum fuerit matrimoniũ: reſoluitur[l] donatio.ineſſe enim cõditio donationi videt,vt manẽte matrimonio manumittat.

IX. VLPIANVS libro trigeſimo ſecundo ad Sabinum.

SI eum vxori donet maritus, qui eius erat conditionis,ne vnquam ad libertatem perduci poſſit:dicendum eſt omnino nihil agi[m] hac donatione. Si pecunia accepta mulier manumiſerit,[n] vel operas ei impoſuerit: ait Iulianus operas quidem eam licito iure impoſituram,& tenere obligationem: nec videri mulierem ex re viri locupletiorem fieri, cum eas libertus promittat.[o] Quòd ſi pretiũ ob manumiſſionem acceperit mulier, & ſic manumiſerit: ſi quidem ex peculio ſuo dedit,nummos mariti manere. ſin verò alius pro eo dedit, fient nummi mulieris. quæ ſententia rectè ſe habet. Inter virum & vxorem mortis cauſa donationes receptæ ſunt:

X. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

QVia in hoc tempus excurrit donationis euentus, quo vir & vxor eſſe deſinunt.[p]

XI. VLPIANVS libro trigeſimo ſecundo ad Sabinum.

SEd interim res non ſtatim fiũt eius cui donatæ ſunt,[q] ſed tunc demum, cum mors inſecuta eſt.medio igitur tempore dominiũ remanet apud eum qui donauit.

Donatio cauſa mortis facta inter virum & vxorem, valet quocunque modo fiat. & vbi fit donatio cauſa mortis quæ retro non retrahitur, duæ regulæ vitiantur, vt patet in ſeptem caſibus hic poſitis, vſque ad.§. idem Mar. Baldus.

Sed quod dicitur,mortis cauſa donationẽ inter virũ & vxorem valere,ita verũ eſt, vt nõ ſolùm ea donatio valeat ſecundũ Iulianum,quę hoc animo fit, vt tũc res fiat vxoris vel mariti,cũ mors inſequeť: ſed omnis[r] mortis cauſa donatio. Quãdo itaq; nõ retro agãt[s] donatio,[t] emergit vitium, quia cõtra legem eſſe videtur,quia hæc donatio cauſa mor.nõ trahitur retro.hic etiã cauſa mor.donatio ſic facta vt ſtatim res fiat vxoris,nec renoceť, ſimilis eſt ei quæ fit inter viuos:vt.j.de do.cau.mor.l.vbi.ſed facta inter viuos trahitur retro: vt C.eod.l.donationes.ergo ſtatim

q *Sed interim. Donata ſunt.* etiam ſi ſic dentur vt ſtatim fiant eius:vt infra de do.cau.mortis. l.ij ij. reſpon. & it.ſupra proxi. reſpon.& facit ad hoc infra.e.l.vxori.aliàs ſi nõ eſt vxor, ſecus vt infra de do.cau.mor.l.ſi mortis cauſa.

r *Sed omnis.* id eſt qualitercumque facta.tribus enim modis fit: vt.j.de dona.cau.mor. l.ij. ea tamen quæ ita fit, vt nullo modo reuocetur, non valet: vt in eo.titu. de dona. cau.mor.l.vbi.

s *Non retro.* quod eſt maximè eo caſu cũ ſic eſt facta vt demũ morte inſecuta valeat.aliàs ſi vt ſtatim vel ſimpliciter, trahitur retro: vt .j. de do. cau. mor. l. ſi mortis cauſa. niſi inter coniuges. Accurſius.

t *Donatio.* vt eſt cum mortis cauſa donatur: quæ tantum ex tempore mortis valet.donatio enim inter viuos facta à viro vxori,ſi fuerit morte confirmata, trahitur retro: vt C.e. l.antepe. Vel dicas donationẽ cauſa mortis retrotrahi vbique,prę terq̃ vbi ſic fit vt poſt mortem donatarij fiat, & ita fuit facta,vt poſt mortẽ tranſeat:& præterquam in caſibus hic ſignatis, vbi conditio perſonę mutatur,ſecũdum Ioan.imò dicitur alias retrotrahi præter eam quæ fit vt ex die mortis tãtum tranſeat dominiũ, quia hoc tũc agitur. & bene infert itaque, ſecundũ primã expoſitionẽ. nam ſi omnis valet, ergo & ea quæ ita fit vt ſtatim dominiũ fiat vxoris, vel eius cui nomine vxoris donatur. Itẽ ſi illa valet,& non retrosagitur,ergo emergunt vitia: ſicut ꝓbari poteſt in dictis ſex caſibus à Marcello hic poſitis. Vel dic vt dixi,loq de illa quę ſic fuit facta vt demũ ſecuta morte valeat.& per omnia proſequere vt hic. ecce tu volẽs vxori tuæ donare,filiofamilias eiꝰ nomine tradidiſti:vt ſtatim eſſet dominus. ſi dicas, donatio ſtatim cum fit, valet: item non retrotrahitur:contraria tibiipſi dicis. nã dicis ſtatim valere etiã ſi nõ trahitur retro,ergo ab initio valuiſſe nõ credis: quod eſt cõtra id quod cõceſiſti. Item emergit vitium, quia cõtra legem eſſe

in hac tamen donatione inter viuos non occurrit vitium, quia non valet inter virum & vxorem, vt modo diximus. Item econtra ſi trahitur retro, emergit vitium, quia patri quæſitum videtur. aut ſi dicas ab initio valuiſſe, creditur: ergo cum eſt dominium tranſlatum in filium, patri debet eſſe quæſitum, ſine cuius voluntate filius factus ſui iuris tẽpore mortis mariti rem tradendo dominium trãſferre non poteſt: ar. infra de verb.obl.l. ſi filiuſfa. ergo videntur quædam vitiari regulæ, ſecundum Io. quæ ſcilicet dicunt tempus cõtractus ſpectari, valeat, vel nõ, & an quæratur patri: vt dict. l. infra de verb.obl.l. ſi fili⁹. & inſti. de inuti. ſtip. §. j ſed non vitiãtur, quia hæc donatio vice legati cõſetur. Sed cur aliud eſt in ſtipulatione conditionali quàm in iſta, licet iure legati cenſeatur: vt. d.l. ſi filius? Reſpon. quia ibi erat ſpes debitũ iri, quæ ad heredes tranſmitti poterat: vt infra de act. & obli.l. is cui. & hæc remanet penes patrẽ. hic autem non erat ſpes vt apud patrem vel filiũ, ſed vt apud mulierem remaneret. Quid ergo mulier faciet cũ interpoſitus in mea poteſtate manſit? dicemus eam carere omni remedio? Reſpon. nequaquam, quia cõpetit actio mãdati vel in factum mihi contra patrem, cum ex perſona filij nullã fuiſſe donationẽ apparuit: vt. C. de dona. quæ ſub modo. l. quotiens.

a *Vitia.* id eſt vitiantur quædã regulæ. primo illa, qa nõ inſpicitur tẽpus contractus cui quæratur: quod fieri debet ſecundũ regulã. j. de verb.obli.l. ſi filius. Itẽ & illa, quia tẽpus cõtractus inſpicitur valeat, vel nõ: vt inſtit. de inuti. ſtip. §. ij. Sed quæritur, quare vitiãtur? Reſpõ. quia licet donatio eau. mor. ſit cõtractus, vel pactũ, tamen habet inſtar legati: vt inſti. de dona. §. j. in quibus tẽpus mortis inſpicitur quo ad acquiſitionẽ, & quo ad trãſmiſſionẽ: vt. j. de reg. iu. l. quale. & ã. de pig. l. ſi legati. & j. quando di. leg. ce. l. poſt. §. fi. & de dona. cau. mor. l. ſi.

Tẽpus contractus inſpicitur, valeat, vel nõ.

b *Maritus.* ſex vel quinq; caſus ſunt. Primus ibi, maritus &c. & conſonat cũ illo, cõſequenter &c. Secũdus, idem ait &c. Tertius ibi, proinde &c. Quartus ibi, per cõtrarium &c. Itẽ quintus ibi ſubauditur. Sextus ibi, cõſequẽter &c. Eſt & ſeptimus, quo diſtinguitur quãdo interpoſitus deceſſit ante donationẽ, poſt traditionem tamen: quo caſu diſtinguitur à quo fit interpoſitus.

c *Filiumfamilias.* ſuum & mariti, vel mariti tantum, vel extraneum vt procuratorem.

d *Eique.* ſcilicet mulieri.

e *Traderet.* vt ſic ſtatim filij eſſet. & ſic in inferioribus, præterquam in. §. idem Marcellus. vt ſtatim fiant interpoſiti.

f *Paterfamilias.* ſi enĩ filiusfa. inueniret, patri quæſitũ videret.

g *Traditio.* ſiue ante exiſtentiam ſui iuris, ſiue poſt fiat: vt infra eod. §. conſequenter.

h *Conſequens.* conſequens eſt ei quod dictum eſt, ſcilicet omnẽ donationem valere.

i *Traditionem.* vtramque, id eſt mariti & interpoſiti. Accurſius.

k *Donationem eius.* ſcilicet filiæ. Accurſius.

l *Effecta.* aliàs patri quæreret: vt infra. §. per contrarium.

m *Sui iuris.* tempore mortis vxoris.

gunt vitia, [a] vt Marcellus animaduertit in ſpecie huiuſmodi: Marit⁹ [b] vxori mortis cauſa donatũ voluit. interpoſuit mulier filiumfamilias [c] qui à marito acciperet, eique [d] traderet. [e] deinde cum moritur maritus, paterfamilias [f] inuenitur. an valeat traditio? [g] Et ait conſequens [h] eſſe dici traditionem [i] valere, quia ſui iuris effectus eſt eo tempore ad quod traditio redigitur, id eſt cum maritus moriebatur.

Idem ait, Placuiſſe ſcio Sabinianis, ſi filiæfamilias vxori maritus tradet: donationem eius [k] cum omni ſuo emolumento fieri, ſi viuo adhuc marito ſui iuris fuerit effecta. [l] quod & Iulianus libro ſeptimodecimo Digeſtorum probat. Proinde & ſi vxor marito filiofamilias mortis cauſa tradat, & is ſui iuris [m] effectus ſit, ſine dubio dicemus ipſius fieri. Per contrarium quoque ſi vxor donauerit mortis cauſa patrifamilias marito, & mortis eius [n] tempore filiusfamilias inueniatur: patri erit nunc emolumentum [o] quæſitũ.

Cõſequẽter [p] Scæuola apud Marcellum notat, ſi ſeruum interpoſuerit mulier, vt ei tradatur mortis cauſa: iſq; adhuc ſeruus dederit mulieri, deĩde mortis tempore liber inueniatur: tãtundem eſſe dicẽdum. Idem Marcellus tractat, ſi is qui interpoſitus [q] eſt, poſteaquã dederit mulieri, deceſſerit viuo adhuc donatore, donationẽ euaneſcere: quia debeat aliquo momento [r] interpoſito fieri, & ſic ad mulierẽ tranſire. quod ita procedit, ſi ea cui donabatur, eum interpoſuit, [s] nõ is qui donabat. porrò ſi à marito interpoſitus eſt, & res ipſius ſtatim facta eſt: & ſi ante mortẽ mariti tradiderit, [t] & deceſſerit, traditio eius egit aliquid: vt tamẽ hæc traditio pendeat donec mors ſequatur. Si vxor rem Titio [u] dederit, vt is marito mortis cauſa traderet: eáq; defuncta, inuitis heredibus eius Titius marito dederit: intereſt vtrum à muliere ſit interpoſitus Titius, an verò à marito cui donabatur. ſi à muliere interpoſitus eſt, obligabit ſe condictione [x] ſi marito tradiderit [y]. ſi autẽ à marito ſit interpoſitus: mortua muliere cõfeſtim fundus efficietur [z] eius quem maritus interpoſuit, & actionem ipſe maritus cum eo habebit. Si vxor rem quam à marito ſuo mortis cauſa acceperat, viuo eo alij tradiderit: nihil agitur ea traditione, quia nõ ante vltimũ vitæ tempus mulieris fuit. Planè in quibus caſibus [a] aliud eſt in procuratore mariti donãtis quàm eius cui donatur, vt hic dicit? Reſpõ. quia ſicut in mulierẽ dominiũ trãſire nõ poteſt cõſtante matrimonio: vt. ſi. ea. l. in princ. ita nec in perſonam eius q eſt ab ea interpoſitus. at vbi à marito eſt interpoſit⁹, trãſit quaſi videat remãſiſſe apud maritũ. Itẽ in primo caſu, ſcilicet cũ interpoſit⁹ eſt à muliere, ſi velis dicere ſimplicẽ ꝓcuratorẽ, nullo tẽpore eſt ꝓcurator dñs rei. neq; enim eo tẽpore quo tradit, qa cũ ipſe ſit ꝓcurator vxoris, p eũ ipſi vxori nõ ſibi quæri debet dominiũ, cum nemine vxoris acceperit. neq; eo tẽpore quo maritus moritur, qa tũc ꝓcurator nõ eſt in rebus humanis. cũ autẽ nõ eſt procurator mulieris, ſed viri, dominiũ ſtatim quæritur ſibi, vel ſaltem non mulieri per eum, cum eius nõ ſit procurator.

n *Mortis eius.* ſcilicet vxoris.

o *Emolumentum.* & ſic econtra ſi vir donauit matrifam. vxori, quæ poſt ſit alieni iuris: qui caſus non eſt hic.

p *Conſequenter.* ad caſum primum de filio interpoſito dicẽdum vt valeat traditio: vt in ſuperioribus caſibus præter proximum.

q *Interpoſitus.* ſcilicet à muliere, vt ſuo nomine ſuſciperet tanquam donatarius, nõ vt ſimplex procurator.

r *Aliquo momento.* ſic ergo fuit donatum, vt tunc demum dominiũ adipiſceretur cũ mors fuerit inſecuta, ſecundum quoſdã. Sed Azo cõtra in ſumma, vt infra in glo. vt in donationibus &c. in fi. eius. & in vtroque caſu attende diligenter hanc rationem, quia debeat &c. ex hoc enim probatur, qa in vtroq; caſu interpoſita perſona non fuit interpoſita vt procurator. ſi enim tãquã procurator interponeretur: etiam ſi viueret tempore mortis donantis, nullo tamen momento dominiũ apud eum eſſet, ſed recta via à donante tranſiret in donatariũ: vt infra de dona. l. qđ mihi. dic ergo interpoſitam taliter vt fieret dominus, & ei donaretur principaliter, ipſe vero poſtea donaret mulieri. mulier enim cũ ſciret conſtante matrimonio dominiũ in ſe tranſire non poſſe: vt ſupra. e. l. in prin. volebat in aliũ tranſferri, vt ita exiret de bonis mariti. & de tali interpoſito in quẽ tranſeat dominium, loquitur ſupra ea. l. §. maritus. Si quæras, quare

s *Eum interpoſuit.* quia tunc donatarius eſt: quo præmoriente euaneſcit donatio. Io. Sic etiam diſtinguitur à quo fuerit aliquis interpoſitus: vt infra de fur. l. eum qui. §. ſi epiſtola.

t *Tradiderit.* quia vir ipſe tradidiſſe videtur. Ioan.

u *Titio.* non vt ipſe ſuo nomine acciperet tãquam donatarius, ſed vt acciperet vxori poſtea traditurus, quæ tunc demum erat conſecutura cum moreretur maritus. ſic enim donatum eſt procuratori vt ſtatim conſequi debeat dominium.

x *Condictione.* certi, cũ morte ei⁹ mulieris ſit reuocatũ mãdatũ: vt. j. de acqui. poſſ. l. fũdi. §. itẽ ſi amic⁹. nec enĩ fuit mãdatũ vt traderet poſt mortẽ, ſed vt ſtatĩ traderet: vel reuocatũ eſt ꝓpter interpellationẽ heredũ qui reuocare potuerũt re integra: vt ſupra de in. do. l. ſi ego. §. j. ſed contra ſupra de ſer. expor. l. iij. Sol. vt ibi.

y *Tradiderit.* Poſt mortem mulieris. Accurſius.

z *Efficietur.* aliàs addicetur ei quem &c.

a *In quibus caſibus.* vt in donationibus inter viuos, quæ morte

cõfirmãtur. Vel dic latius: donatio retrotrahitur vbi res ſic donata eſt, vt res ſtatim fiat vxoris. Itẽ vbi donatur ſimpliciter, ſecũdũ Io. vt. j. de do. cauſa mort. l. ſi mortis cauſa. &. j. e. l. ſi ſeru⁹. nõ tamẽ ſit ſua ſtatim: vt ĩ pri. huius l. &. j. e. ſi vir vxoris. §. fi. ſed demũ poſt mortẽ, nõ autẽ retrotrahitur vbi ſic donatur, vt tunc fiat vxoris cũ mors fuerit inſecuta, ſed in. v. caſib⁹ ſuperius in illo. §. maritus. nominatis, donatio ſic facta fuit vt dominiũ eſſet accipiẽtis demũ poſt mortem: & ideo nõ trahitur retro. videtur tamẽ quædã regulæ vitiari: vt in litera notatur. In. vj. autẽ caſu loquitur cũ donauerit vt ſtatim fiat dominus.

in pendentis eſſe. eſt quis legat, an pedere. pro ea pendere.

a *Donationẽ.* not. quid infirmari, licet pueneret ad eũ caſum à quo incipere poteſt: vt. ſ. titu. ij. licet. &. j. e. l. cum hic. §. ſi diuortiũ &. j. e. l. & ideo. §. diuortio. &. l. ſi eũ. §. ex quibus.

Infirmatur quid, licet ea pendere vt de oriatur.

b *Valere.* vt. j. eo. l. vitricus. §. diuortij.

c *Quæ tamen.* aliàs lex. aliàs non. Accurſius.

Sed ſi mors.] CASVS eſt planus vſq; ad §. cum quis. cum. l. ſequẽti. [CVM QVIS.] Donaui tibi lapides vt in ſolo tuo ædifices. donatio eſt. ergo vxori meæ ſic donare nõ potero, niſi quando eſſent vxoris ædes combuſtæ. Viuianus.

d *Inſecuta.* cum donauit diuortij cauſa, & ita nõdũ ſolutũ eſt matrimoniũ morte. Azo. & aliàs cũ cognitio deportationis facta eſt.

e *Minime.* ſcilicet ſi caſus in quem maritus incidit, non mutat vxoris affectum: vt. C. de repu. l. j. Accurſius.

f *Exulat.* i. nullum.

g *Rata habebatur.* vt forte tranſeat in mulierem dominium. Ac.

h *Expectanda eſt.* vt & infra de le. ij. cũ pater. §. hereditatem. & infra de verborũ obligat. l. ex ea parte. §. inſulam.

i *Acceperit.* nõ maritus ab vxore, vel econtra. Accurſius.

k *In ſuo.* ſcilicet cui donatur. Accurſius.

l *Non poteſt.* etiam ſi cauſa non ſit ſecuta: vt infra de condit. & demon. l. Titio. j. reſponſo. & infra de ali. & cibo legat. l. j. & ini. j. reſ. ſ. & l. penultima. §. finali. hæc autem ſunt vera, niſi aliàs donaturus nõ eſſet, niſi in ſuo ædificaret. tũc enim cõdici poteſt: vt. C. de dona. l. pe. §. fin. Accur. ADDITIO. Vel dic aliter, quòd ibi cauſa concernebat aliquid plus: hic non, ſecundum Pe. pro hoc facit ſupra de iure dotium. l. ſi ego. Vel ſecundum quoſdam placeat retroagi donationem: etiam ſequens traditio à muliere facta in pendenti habebitur.

Si maritus vxori donauerit mortis cauſa, cáq; diuerterit: an diſſoluatur donatio? Iulianus ſcripſit infirmari donationẽ [a], nec impendere. * Idem ait, ſi diuortij cauſa facta ſit donatio, valere [b]:

XII. PAVLVS libro ſeptimo ad Sabinum.

QVæ tamẽ [c] ſub ipſo diuortij tempore, non quæ ex cogitatione quãdoque futuri diuortij fiant. *

XIII. VLPIANVS libro trigeſimo ſecundo ad Sabinum.

SEd ſi mors ſit inſecuta [d], nõ videri factas res mulieris, quia donatio in aliũ caſum facta eſt. Proinde & ſi mortis cauſa vxori donauerit, & deportationẽ paſſus eſt: an donatio valeat, videamus. Et aliàs placet, in caſum deportationis donationem factam valere, quemadmodũ in caſum diuortij. Cum igitur deportatione matrimoniũ minimè [e] diſſoluitur, & nihil [f] vitiũ mulieris incurrit: humanũ eſt, donationẽ quæ mortis cauſa ab initio facta eſt, tali exilio ſubſecuto cõfirmari, tanquã ſi mortuo marito rata habebatur [g]: ita tamen, vt non adimatur licentia marito eã reuocare: quia & mors eius expectãda eſt [h], vt tunc pleniſſimam habeat firmitatẽ, quãdo ab hac luce fuerit ſubtractus, ſiue reuerſus, ſiue adhuc in pœna conſtitutus. Cum quis acceperit [i] vt in ſuo [k] ædificet, condici ei id non poteſt: [l] quia magis donari ei videtur. quæ ſententia Neratij quoque fuit. ait [m] enim, datum ad villam extruendam, vel agrũ ſerendum, quod alioquin facturus nõ erat is qui accepit, in ſpeciem donationis cadere. Ergo inter virum & vxorem hæc etiũ interdictæ.

In hac l. vſque ad. l. ſi vxor. habet plures caſus in quibus donatio valet inter conjuges: quos nota.

A moderniores ibi aliàs erat neceſſario facturus: vt. C. de ædific. priua. l. ſingularum. hic nõ erat aliàs neceſſario facturus, ſecundum Cy. ſed cõiunge ſolutionem gloſſæ, & iſtas duas ſimul, ſecundum Baldum hic.

m *Ait enim datũ.* ꝓbat per verba Neratij, q̃ donare videat. Ac.

XIIII. PAVLVS libro ſeptuageſimoprimo ad Edictum.

QVod ſi vir vxori, cuius ædes incendio conſumptæ ſunt, ad refectionẽ earum pecuniam donauerit: valet donatio in tantum, in quantum ædificij extructio poſtulat. [n]

Vſura percepta ab vxore ex pecunia per virũ ſibi donata, ſunt ipſius vxoris, adeo quòd ſi pars capitalis ſit perdita, & alia pars propter vſuras ſit duplicata: debet reddi vtrique illa pars capitalis quæ durat. & quod dictum eſt in vſuris, idem eſt in fructibus rei donatæ. h. d. cum duabus. ll. ſeq. Baldus.

B

XV. VLPIANVS libro trigeſimo ſecundo ad Sabinum.

EX annuo vel mẽſtruo quod vxori maritus præſtat [o], tũc qđ ſupeſt, reuocabit [p], ſi ſatis immodicũ eſt, id eſt ſupra vires dotis [q]. Si marit⁹ [r] vxori pecuniã donauerit, eáq; vſuras ex donata pecunia ꝓceperit: lucrabit. [s] hæc ita Iulian⁹ ĩ marito libro octauodecimo Digeſtorũ ſcribit.

XVI. TRYPHONINVS libro decimo Diſputationum.

C QVid ergo ſi ex cẽtum quæ vir vxori donauit, quinquaginta apud debitorẽ [t] ex his perierint, & alia quinquaginta duplicata vſuris vxor habeat? Non plus quinquaginta eius donationis nomine maritus ab ea conſequetur. [u]

XVII. VLPIANVS libro trigeſimo ſecundo ad Sabinum.

DE fructibus quoque videamus, ſi ex fructib⁹ prædiorũ quæ donata ſunt, locupletata ſit, an in cauſam donationis cadãt. Et Iulianus ſignificat fructus [x] quoque, vt vſuras, licitam habere [y] donationẽ. Sed ſi quid ſeruus donatus adquiſiit, ad eũ D qui donauit pertinebit.

Per ſeruum non quæritur filio mala fides poſſeſſionis, ſed bona fides. Bartolus.

XVIII. POMPONIVS libro quarto ex Variis Lectionibus.

SI vir vxoris, aut vxor viri ſeruis aut veſtimentis vſus vel vſa fuerit, vel in ędibus eius gratis habitauerit, valet donatio. [z]

XIX. VLPIANVS libro trigeſimo ſecundo ad Sabinum.

SI vxor filio donauerit ſeruum qui [a] in partis [b] mariti

n *Quod ſi vir. Poſſet.* quia nõ videt accipiẽs locupletior, cũ de ſuo tantum amiſerit. Ac.

Ex annuo.] CASVS. Vxori meæ in alimenta dedi. xx. corbes frumenti, & tot de vino. donatio eſt, & ideo reuoco quatenus excedit modum, id eſt vltra vires dotis. Viuianus.

o *Præſtat.* ſcilicet ad exhibitionem.

p *Reuocabitur.* cũ habeat ſpeciem donationis: vt. ſ. de p. ſ. do. l. quædam. Accurſius.

q *Dotis.* id eſt ſi excedat fructus ipſius dotis facta generali computatione. ſicut enim fructus dotis donare poteſt vxori vt ſe ſuoſq; alat: vt ſupra de iure do. l. mutus. §. manẽte. ita & de alio ſuo proprio donare poteſt vxori ad exhibitionem ſui quatenus concurrit cũ fructib⁹ dotis quos ſibi retinet: & quod ſupererit facta computatione eius quod donatum eſt, cum fructibus dotis reuocabitur.

r *Si maritus.* ſi, id eſt quãdo: & non aliàs: vt ſupra eo. quod autem. §. idem diuus.

s *Lucrabitur.* nõ enim debet vltra quàm accepit reddere: vt. C. e. l. ſi cut. ſecus ſi quicquid ſupereſt rogatur reſtituere: vt argumen. cõtra ſupra de vſu. in fideicommiſſi. §. nonnũquam.

t *Quid. Debitorem.* cui mulier mutuauit.

u *Conſequetur.* vt infra eo. l. ſi quis pro vxore. §. ſi vxor. & l. ſed ſi vir. §. antepenul.

x *De fructibus. Fructus.* ex cultura prouenientes.

y *Habere.* ideoq; cum mulier donationẽ prędiorum valere putauit, fructus ſuos facit: vt ſupra de vſu. l. fructus. ſi autẽ donati eſſent fructus, nõ valet donatio, & repeterentur ſecundum Io. vt. C. de iur. do. l. pro oneribus. in

z *Si vxor. Donatio.* vt infra eo. l. ſi id quod. §. ſi quas.

a *Si vxor. Qui,* ſcilicet filius.

b *Partis.* ſcilicet eiuſdem mariti. vel die propriè, ſcilicet ſui. nec tunc valet: vt ſupra eod. l. iij. §. qui in eiuſdem.

Quæritur.

a *Quæritur.* ſine poſſeſſione: vt aliàs contingit: vt. ĩ. de adquirẽ. re. do. l. homo liber. in fi. &. ĩ. de iur. fiſ. l. deferre. §. Papinianus.

b *Per eum.* ſeruum. Azo.

c *Ei.* marito.

d *Cui.* ſcilicet patri.

e *Conceſſum eſt.* vt ſupra de vſur. qui ſcit. & C. de rei vindi. l. j. & facit. ĩ. de pet. here. l. nec vllam. §. omnibus. & ſupra de rei vindi. l. præterea.

f *De dote.* pecuniaria. Accurſius.

g *Poſſe.* Sed cur huic marito malæ fidei poſ. datur retentio, vel repetitio: nam debet intelligi donaſſe: ſicut is qui ſciẽs in alieno ædificat: vt inſtitu. de rerum diui. §. cũ in ſuol Reſpon. maritum non præſumimus donaſſe, ideo, quia & ſi vellet expreſsim donare, non poſſet, argumen. ſupra loca. & conduct. l. qui ad certum. Et argumẽ. contra infra ſolu. ma. l. ij. §. voluntatem.

h *Sic. In pendenti.* immò viri manet: vt infra de hered. inſti. l. quod vir vxori.

i *Quæ pro vxore. Donatio.* quæ reuocari poſsit.

k *Ipſius.* mariti.

l *Ad virum peruenit.* vt ſupra de pact. do. l. inter. §. conuenit.

m *De vectiuis.* præſtãdis quando ipſa ſequeretur maritum ſuum.

n *In contrahendo.* id eſt tunc cum tractabatur de nuptiis contrahendis. Accurſius.

o *Non enim.* vt reuocare poſsit. Accurſius.

p *Succurrit.* vt infra de adimendis le. l. rem legatam.

q *Ergo.* quia dixit maxime.

r *Propter ſuas.* mulieris.

ſ *Donatio.* Vt infra de act. & obl. l. ex promiſſione. Accurſius.

t *Hoc.* ſcilicet quòd ſit licita.

u *Expeditum.* vt. C. eo. l. f. uctus. nam propter talem caſum poſſet dos reddi: vt ſupra de iure dot l. mutus. §. manente. & facit ſupra de pactis do. l. ſi conuenit. in fine.

x *Vxori ſuæ. Pœnituiſſe.* quod ſemper verum eſt, quãdo cum libertate ſcripſit eũ heredem: & impoſsibile eſt vtrũque valere. vnde patet reuocatam eſſe donationem.

y *Adimendi.* vt quando ſcripſit eum heredem ſimpliciter, non

ſit poteſtate, deĩde is ſeruus ancillã acceperit: dominiũ mulieri quæretur [a]. nec intereſſe Iulianus ait, ex cui[b] pecunia hæc ancilla empta ſit, quia nec ex re ſua quicquã adquiri poteſt per eũ [b] qui donatur, ei [c] cui [d] donatur. Hoc enim bonæ fidei poſſeſſoribus cõceſſum eſt [e]. virũ autẽ ſcientem alienũ poſsidere. Idem quærit, ſi ex re mariti ea ancilla comparata fuerit, an aduerſus agentẽ mulierẽ de dote [f] maritus pretium poſsit per exceptionẽ retinere. Et dicendũ eſt, poſſe maritum & exceptionem habere, ſi dos ab eo petetur, ſecundum Marcelli ſententiam: & ſi ſoluerit, ſecundum Iulianum condicere poſſe [g].

Donatio inter virum & vxorem, quo ad fructus & alias cõmoditates vtro tranſitur. B.

XX. IAVOLENVS libro vndecimo Epiſtularum.

SI is ſeruus qui vxori mortis cauſa donatus eſt, priuſquã vir decederet, ſtipulatus eſt: in pẽdẽti [h] puto eſſe cauſam obligationis, donec vir aut moriatur, aut ſuſpicione mortis propter quam donauit liberetur. Quidquid autem eorũ inciderit, quod donationem aut perimat, aut confirmet, id quoque cauſam ſtipulationis aut confirmabit, aut reſoluet.

Veſtigal ſua vxori ſolutum, & expenſa facta per virum pro vxore ſua, intercedente cum viro cauſa viri, non repetuntur ab vxore. Baldus.

XXI. VLPIANVS libro trigeſimoſecundo ad Sabinum.

SI quis pro vxore ſua vectigal quod in itinere præſtari ſolet, ſoluiſſet, an quaſi locupletior ea eſſet facta, exactio fiat: an verò nulla ſit donatio [i]? Et magis puto non interdictum hoc, maximè ſi ipſius [k] cauſa profecta eſt. Nã & Papinianus libro quarto reſpõſorũ ſcribit, vecturas vxoris & miniſteriorũ eius, virum itineris ſui cauſa datas repetere nõ poſſe. Iter autẽ fuiſſe videtur viri cauſa, & cũ vxor ad virũ [l] peruenit: nec intereſſe an aliquid de vecturis [m] in cõtrahẽdo [n] matrimonio cõuenerit. Non enim [o] donat, qui

A cum libertate. nam ſi cum ea, impoſsibile eſt non adimendi animo eum ſcripſiſſe. ſed hodie ſemper cum libertate præſumitur inſtitutus: vt inſtitu. qui ma. non poſſ. §. licet. & facit infra eodẽ. l. cum hic ſtatus. §. qui quidam. &. §. ſi maritus.

Papinianus.] CASVS. Vir vxori ſuæ aliqua donauit. dicit quędã epiſtola ſperatoris, & licet donatio nõ valeat, tamẽ firma ſi mortẽ donantis, ſi non reuocet. Sed illã orationẽ Papinia. hic exponit, dicẽs quòd in perfectis donationibus, id eſt quæ traditę vel quaſi traditæ ſunt, habeat locum. aliàs ſi promittit vir vxori cẽtum ex cauſa donationis: licet præmoriatur vir, non cõfirmat donatio mortẽ donantis. Viuianus.

z *Putabat.* & male ſecundum quoſdam, vt ſtatim dices. Accurſius.

a *Donationem.* id eſt traditionem, quaſi non ad promiſsionem.

b *Non putabat.* ſcilicet Papinianus.

c *Mariti.* hodie Papinianus per diui Seueri & Antonini orationẽ corrigitur: vt infra eo. l. cum hic ſtatus. §. j. & §. ſi ſpõſus. ibi, ſiue autem &c. & l. ſi ſtipulata. in prin. & in fi. Vel ibi in. l. ſi ſtipulata. cũ promiſſum eſt annuãtim, petitur ex præterito tẽpore. & in. l. cũ hic ſtatus. fuit facta traditio, & de cuict. promiſſum: pro quo poteſt eſſe ciuilis obligatio; quod verius eſt. in. §. ſi ſponſus. ſuit liberatio, non promiſsio. *ADDITIO.* Nõ ergo valẽt donatiões nec cõfirmantur, cum maritus dicit in inſtrumento dotali: dono tibi de bonis meis centum ſupra dotem: cum ſit facta cõſtante matrimonio, nec traditio interuenit, ſecundum Ri. ſecus ſi nõ ſit inſertus titulus donationis, ſed dotis, animo donandi: vt. C. de do. præmiſſ. l. ſi voluntate. in glo. quia illa confeſsio, *eſſe alibi, ad* quòd habeat ex cauſa dotis, habetur pro traditione, cum interim non cadat alia traditio, argu. l. ſi ſponſalitio. §. j. ſupra de in re dotium. ſecundum Bal. hic.

Si inter extraneos.] CASVS. Titia antequam eſſet mihi vxor, rem alienam mihi donauit, & ſic incipio vſucapere pro donato. vſucapionẽ compleo etiam ſi mihi fiat vxor Titia antequam cõpleam. Idẽ econtra

B

C

D

Donatio cauſa mortis cenſetur reuocata per aliam diſpoſitionem poſtea de re factã. Secus ſi antea facta fit. Bartolus.

XXII. IDEM libro tertio ad Sabinum.

VXori ſuæ quis mortis cauſa ſeruũ donauit: cúmque cũ libertate heredem ſcripſit. an valeat inſtitutio quæritur. Et puto, ſi hoc animo eum ſcripſit heredem, quòd donationis ſe dixit pœnituiſſe [x]: valere inſtitutionem, & neceſſarium heredem domino ſeruum fieri. Cæterum ſi poſtea quàm heredem inſtituit donauit, donatio prævalebit: vel ſi ante donauit, non tamen adimendi [y] animo libertatem adſcripſit.

Donatio inter virũ & vxorẽ, quæ ſit ſimplici promiſſione, nõ cõſtante matrim. morte. Bar.

XXIII. IDEM libro ſexto ad Sabinum.

PApinianus † rectè putabat [z] orationẽ diui Seueri ad rerũ donationẽ [a] pertinere. Denique ſi ſtipulãti ſpopondiſſet vxori ſuæ: nõ putabat [b] cõueniri poſſe heredem mariti [c], licet durãte voluntate maritus deceſſerit.

Donatio inter virum & vxorem, præſtat inſtam cauſam vſucapiendi ante contractũ matrimonium, & prodeſt ſi mo vel cõſtante. hoc dicit. Et declara vt plene no. in. l. i. infra de vſucap. pro do. & in. c. pro poſſeſſore. de regulis iuris libro. 6. Bartolus.

XXIIII. PAVLVS libro ſeptimo ad Sabinum.

† *Bal. dicit ipſum tex. non glo. quia illa confeſsio, eſſe alibi, ad hoc propoſitũ, quod donatio inter virũ & vxorẽ, quæ cõbus firmatur morte, ita demum valet, ſi traditio vera eſt facta: aliàs anteq̃ nõ tranſiuit: vt hic in nouis interpre. Bero.*

tra,ſi Titia vxor mea donauit mihi rẽ alienam:incipio vſucapere pro donato,& ea diuertente cõpleo.idẽ ſi cõſtante matrimonio donauit mihi rẽ alienã,& eodẽ durãte perficio vſucapionẽ, ſiue cauſa mortis donauerit, ſiue inter viuos: quia non videtur fieri pauperior donando quod alienum eſt.& hoc in.l.proxi.

a *Donatio.* rei alienæ.

b *Vxorem.* putantes donationẽ valere. Ac.

c *Donatio.*rei alienæ: vt.j.l.proxi.Accur.

d *Sine vitio.* vt.C.de cõtrahẽ.emp.l. ſi Gaudentius.

e *Altero.*ſcilicet caſu.

f *Vitiũ.*id eſt ſi quod vitium qualequale dicatur donationi obſtare ꝓpter matrimoniũ, quod tamen nõ obſtat, vt infra.l.ꝓxi.dicitur.

g *Sed & ſi conſtante. Vſucapio.* vt ſupra l.proxi.

h *Rebus ſit.* ſed & in aliena videtur pauperior maritus,ſi domino rei, quia ſibi cõmodauit, ad æſtimationẽ teneatur: & eo caſu non valet,aliàs ſic:vt hic,& infra pro dona.l. ſi vir *donaretur.* vxori. Itẽ contra ſupra eo.l.idem eſt.vbi dicitur quòd amittendo ſpẽ futuræ perceptionis dicitur pauperior. Sed dico ꝙ hæc ſpes quia ſit vſucapturus,eſt illicita:vnde ad eã non datur reſtitutio: vt ſupra ex qui. cau. ma. l. nec vtilem. Sed ſecundum Azo.nonne ſemper tenet nego. geſto. in ſubſidium re vſucapta, ſaltem ſecundum nos?Reſpon. ante vſucap. impletam non tenetur:& ideo procedit vſucapio, quæ poſtea reſcinditur: vel nõ tenetur:quia pretium nõ habuit cũ donauit: ſecus vbi vendidit quis rem alienam.Accur.

i *Si eum.Liberatus.* nõ ipſo iure,ſed exceptione: vt infra de ſo. l.cum quis.§.j.quæ eſt contra. Sed contra ſupra.e.l.iij. §.fin. Sol.vt infra.e.l.vir vxori.Ac.

k *Iure ciuili.*contradicente donationi. Sed certe immo videt poſſidere: vt infra de acquiren.poſſ.l. j.§.ſi vir vxori.Sol.dicunt quidam diſtinguẽdum an rem doner,vt tunc acquiratur poſſeſſio.an poſſeſſionem tantũ, vt tunc nihil tranſeat.ſed hoc non valet per eandem legem.Alij dicunt,quòd ciuiliter non,vt hic:ſed naturaliter ſic: vt ibi. Tu dic quòd non quo ad effectum,cum cito poſsit reuocari: vt ar. C.communia de le.l.fin.§.finaretem.

l *Neratius ait.*& ex eis cauſis qb' ꝓhibetur inter virũ & vxorẽ, prohibetur inter ſocerũ & generum: vt.j.e.cũ hic.§.oratio.Ac.

m *Mortis ſuæ.* ſcilicet filiæ.& ſic non eſt contra infra eodem. l. mortis.Nam poteſt donare cauſa mortis non ſuæ,ſed filiæ: quia tunc diſſoluitur matrimoniũ.Vel dicas,valet donatio cauſa mortis ſi filia prius moriatur: aliàs minimè,ſicut illa dicit: vt infra eodem.l.cum hic ſtatus.§.oratio non ſolum.Accurſius.

n *In vel diuortij.* vt.ĩ.eodem.l.ſed interim.in fine.Accurſius.

o *Inter eos.Conſecutæ.*vt infra eodem.l.Seia.§.virgini.Accur.

Si id. CASVS in principio huius.l.eſt planus.[*SI QVID IN PVEROS.*]Vxor mea dedit mihi ancillas in dotẽ: & ego vir impẽdi in pueros aut tunc cum poterant operari, & non repoto expenſas: quia eorum miniſteriis vtebar. aut nutriui: & ſic erant infantes, & non poterant operari:vel eos redemi ab hoſtibus: & hoc repeto. [*ILLVD CONSTAT.*] Vir cõuenit dare vxori certum quid panis & vini pro alimentis. valet donatio in talem cauſam: quia non videtur donatio eſſe. Quid ergo ſi poſtquam conuenit vir antequam daret vxori, accepit vxor mutuo, & inde habuit? Dicit virum teneri ad dandum quantum ſit cõſumptum de anno. Secundo pone quòd vxor dedit. c. in dotem viro: & ſtipulata eſt vſuras ab eo iiij. deñ. vt inde ſe alat: & tandem ſolutum eſt matrimonium? poterit mulier compẽſare ſi ex aliqua cauſa à viro conueniatur: non autem poterit repetere vſuras. idẽ ergo, & cætera plana ſunt.

p *Donatum.* ſcilicet vxori.

q *Perierit.* etiam culpa vxoris. Accurſius.

r *Merito.* bona ratio: vt. C. de pigne. act.l. pignus. Validior tamen ratio eſt, quia hactenus reuocatur donatio, quatenus locupletior eſt qui accepit, ſecundum Ioan.

s *Petitur.* vt infra eodem. ſed ſi vir. §. fina. & ſupra de vſufruc. l. ſicut impendia. & ſupra de ædilicio edicto. l.item ſi ſerui.§.quas.

t *Procapite.* non pro miniſteriis quæ in vicem pecuniæ datæ expectaret.

u *Dotales.* vt argumẽ. ſupra de negot. geſt.l. nam & Seruius.Ac.

x *Rationem.* vt ſupra eo.l.ſi vir vxoris. & infra eod. ſed ſi vir ex lana.§.ſi vxor.Accurſius.

y *Infeſtos.*vt infra eo.l.ſed ſi vir.§.quod legaturus.

z *Solet quari.*quid vel quantum repetatur.

a *Facta eſſet.* Adhuc tamẽ tanti ſit quãti empta fuit. Et ſic not. quòd mulier ipſa tenebitur viro in tãtum de nummis ſibi datis ab eo,in quantum ille pauperior,& iſta locupletior facta eſt: vt C.ſi quis alteri vel ſibi.l.multũ. Aliter ſi ſeruus fuit mariti:quia tũc & de acquiſitis per eum tenetur:vt ſupra eo.l. de fructibus, & l.ſi vxor.quæ ſunt contra.Accurſius.

b *Qui ſupereſt.*vt ſupra eo.l.quod autem.§.idem diuus.

SI inter extraneos facta ſit donatio [a], & antequam per tẽpus legitimum dominium fuerit adquiſitum,coierint: vel cõtrà ſi inter virũ & vxorem [b] facta ſit donatio [c], & ante impletum tempus ſupradictum ſolutum ſit matrimonium: nihilo minus procedere temporis ſuffragium conſtat:quia altero modo ſine vitio [d] tradita eſt poſſeſſio:altero [e] quod fuerit vitium [f] amotum ſit.

XIV. TERENTIVS Clemens libro quinto ad legẽ Iuliã & Papiã.

SEd & ſi conſtante matrimonio res aliena vxori à marito donata fuerit, dicendum eſt cõſeſtim ad vſucapionem eius vxorem admitti: quia etſi non mortis cauſa donauerat*ei, non impediretur vſucapio [g]. Nã ius conſtitutum ad eas donationes pertinet, ex quibus & locupletior mulier,& pauperior marit' in ſuis reb' [h] fit. Itaq; licet mortis cauſa donatio interueniat: quaſi inter extraneas perſonas fieri intellegẽda eſt in ea re,quę quia aliena eſt vſucapi poteſt.

XVI. PAVLVS libro ſeptimo ad Sabinum.

SI eum qui mihi vendiderit, iuſſerim eam rem vxori meę donationis cauſa dare,& is poſſeſſionem iuſſu meo tradiderit, liberatus [i] erit: quia licet illa iure ciuili [k] poſsidere non intellegatur,certè tamẽ venditor nihil habet quod tradat. Ex quib' cauſis inter virum & vxorem conceſſæ ſunt donationes, ex iiſdem inter ſocerum & generum nurúmve conceſſas Nerati' ait. [l] ergo ſocer genero mortis vel diuortij cauſa donabit: ſed & gener ſocero mortis ſuæ [m] vel diuortij [n] cauſa.

XVII. MODESTINVS libro ſeptimo Regularum.

INter eos qui matrimonio coituri ſunt,ante nuptias donatio facta iure conſiſtit, etiam ſi eodem die nuptiæ fuerint cõſecutæ [o].

XVIII. PAVLVS libro ſeptimo ad Sabinum.

SI id quod donatum [p] ſit, perierit, [q] vel conſumptum ſit: eius qui dedit eſt detrimentum: merito: [r] quia manet res eius qui dedit,ſuámque rem perdit. Si quid in pueros ex ancillis dotalibus natos maritus impenderit,aut in doctrinam aut alimẽta,nõ ſeruatur marito: quia ipſe miniſterijs eorum vtitur: [s] ſed illud ſeruatur,quod nutrici datum eſt ad educendum: quia pro capite [t] quid dediſſet:quẽadmodum ſi à prædonibus redemiſſet ſeruos dotales. [u] Si quas ſerui operas viri vxori præſtiterint, vel contra: magis placuit nullam habendam earum rationẽ. [x] Et ſanè nõ amarè,nec tanquam inter infeſtos [y] ius prohibitæ donatiõis tractãdum eſt:ſed vt inter coniunctos maximo affectu,& ſolã inopiam timentes. Si ex decẽ donatis ſibi mulier ſeruum emerit,& is quinque ſit,quinque petẽda eſſe,apud Plautium placuit:quemadmodũ ſi mortuus eſt,nihil peteretur. Si verò quindecim dignus ſit,non plus quàm decem poteſt peti:quoniã eaten' donator pauperior fact' eſſet. Quod ſi ex decẽ duos ſeruos emerit, & eorum alter mortuus ſit,alter decem dignus ſit:ſolet quæri. [z] Et plerique & Pomponius intereſſe putant vtrum vno pretio venierint,an diuerſis,ſi vno, tota decẽ petenda:quemadmodum ſi vna res empta deterior facta eſſet, [a] vel grex,vel carrucha:& aliqua pars inde periſſet. ſi diuerſis,hoc ſolum petẽdum, quãti ſit emptus qui ſupereſt. [b]

Iulianum putaſſe Pomponius refert, ſi quid per eum ſeruum quem ex nummis à marito donatis mulier [emerit,] adquiſiſſet, fortè legatum, hereditatem, aut partus editus eſſet: eo quoque [a] nomine petitionem faciẽdam eſſe. Illud conſtat, ſi antequam à viro annuum acciperet mulier, ipſa de ſuo, aut etiam mutuata impenderit: videri tantum iam ex annuo conſumptum. [b] Illud rectè dictũ Celſus ait: Si dotis vſuras annuas vxor ſtipulata [c] ſit, licet ei [d] non debeantur: quia tamen quaſi de annuo [e] conuenerit [f], peti quidem dotis iudicio [g] non poſſunt, compenſari [h] autẽ poſſunt. Idem ergo dicemus in qualibet pactione annui nomine facta.

XXIX. POMPONIVS libro quartodecimo ad Sabinum.

SI mulier ex pecunia donata emptum ſeruum vendidiſſet, & alium emiſſet, poſteriorem periculo mulieris eſſe Fulcinius ſcripſit: quod non eſt verum, licet non ex re mariti emptus ſit [i]. Si vir vxori lanam donauit, & ex ea lana veſtimẽta ſibi confecit: vxoris eſſe veſtimenta [k] Labeo ait:

XXX. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

VTilem [l] tamen viro competere.

XXXI. POMPONIVS libro quartodecimo ad Sabinum.

SEd ſi vir [ex] lana ſua veſtimentum mulieri confecerit: quamuis id vxori confectum fuerit, & vxoris cura, [m] tamen viri eſſe: neque impedire, quòd in ea re vxor tanquam lanipendia [n] fuerit, & viri negotiũ procurarit. Si vxor [ex] lana ſua operis ancillarum viri, veſtimenta ſuo nomine confecit muliebria: & veſtimenta muleris eſſe, & pro operis ancillarum viro præſtare nihil debere: ſed viri nomine veſtimẽta confecta [o] virilia, viri eſſe: vt is lanæ pretium vxori præſtet. Sed ſi non virilia [p] veſtimenta ſuo nomine [q] mulier confecit, ſed ea viro donauerit, non valere donationem: cum illa [r] valeat, [f] cum viri nomine cõfecit: nec vnquã operas ancillarum viri æſtimari conuenit [t].

Pro ſpecificatis competit viro cõtra vxorem vtilis actio. ſed ſi vir ex ſua lana veſtimenta vxori confecerit: cenſentur etiam veſtimenta viri. b.d. cum. l. ſeq. in prin. Baldus.

Si vir vxori areã donauerit, & vxor in ea inſulã ædificauerit, ea inſula ſine dubio mariti eſt: ſed eam impenſam mulierem ſeruaturam placet. Nam ſi maritus vindicet inſulam: retentionem impenſæ mulierem facturam [u]. Si duo mancipia fuerint ſingula quinis [x] digna, ſed vtrumq; vnis quinque donationis cauſa à viro mulieri, vel contrà venierint: melius dicetur, communia [y] ea eſſe pro portione pretij: nec tãdem ſpectandum eſſe quanti mancipia [z] ſint: ſed quantum ex pretio donationis cauſa ſit remiſſum. Sine dubio licet à viro vel vxore minoris emere, ſi non ſit animus donãdi. [a] Si vir vxori, vel contra, quid vendiderit vero pretio, & donationis cauſa paciſcantur [b] ne quid venditor ob eam rem præſtet, videndum eſt quid de ea venditione agatur: vtrum res venierit, & totum negotium valeat: an vero vt ea ſola pactio irrita ſit: quemadmodum irrita eſſet, ſi poſt contractam emptionem [c] nouo conſilio inito id pacti fuiſſet actum. Et verius eſt pactum dũtaxat irritũ [d] eſſe. Idẽ dicemus ſi donationis cauſa pacti ſint, ne fugitiuum aut erronem præſtẽt: id eſt integras eſſe actiones ædilicias, [e] & ex empto. [f] Quod vir vxori ſ. diẽ debet, ſine metu donationis præſens ſoluere poteſt: [g] quãuis cõmodũ temporis retẽta pecunia ſentire potuerit [h]. Quod legaturus mihi, aut hereditatis nomine relicturus es, potes rogat [i] à me vxori meæ relinquere: & non videtur ea eſſe donatio [k]; quia nihil ex bonis meis deminuitur: in quo maximè maiores donãti ſuccurriſſe Proculus ait, ne amore alterius alter deſpoliaretur: non quaſi maliuolos [l], ne alter locupletior fieret.

Si vir vxori mun[e]re immodicũ [m]

Fructus dotis ad mariti ſpectant.

a *Eo quoq;.* hoc ſic exaudio, ſi dubitat an eſſet locupletior mortuo iã ſeruo. dicemus enim eã locupletiorẽ: & ſic de pecunia tenerine obſtet quod no. ff. e. §. ſi ex decẽ. ad quod. j. eo. Vel forte hic ſciuit donationem non valere: vt ſupra de vſur. l. fructus.

b *Conſumptum.* & facit ſupra de peti. heredi. ſed & ſi. §. ſi quis re. & ſupra eo. quod autẽ §. ſi maritus. Accurſius.

c *Stipulata.* ſcilicet à viro, cum de ſuo ſe alebat: alioquin nõ valet donatio, cum ad virum fructus dotis ſpectent propter onera matrimonij. Accurſius.

d *Licet ei.* vt peti poſſint: valet tamen vt ſoluti non detur repetitio: vt j. eo. l. ſi ſtipulata. Vel peti poteſt actione in factum: vt ſupra de pactis dotalibus l. inter ſocerum. §. cõuenit. Accurſius.

e *De anno.* id eſt de fructibus perceptis ex prædiis. Accurſius.

f *Conuenerit.* ex ſtipulatione facta.

g *Dotis iudicio.* id eſt actione ex ſtipulatu.

h *Compenſari.* marito ſi agat ex aliqua cauſa.

i *Si mulier. Emptus ſit.* Sed arg. contra ſupra quod metus cau. l. ſi ipſa. ibi, ſi vero in pecunia &c.

k *Eſſe veſtimenta.* ſpecificatione. Accurſius.

l *Vtilem.* rei vindi. ſecundum quoſdã: ſicut & aliàs in ſubſidium datur: vt infra eodem. l. vxor. Tu dic, in factũ ad inſtar ferruminatorum: vt ſupra de rei vindi. l. in rem actio. §. item quæcumque.

m *Sed ſi vir. Cura, tamẽ viri eſſe.* ſed cur aliud hic quàm in ſuperiori caſu huius legis? Reſpon. exhibendi neceſſitas incũbit marito: idcirco iura fauent ei, vt tantũ ratiõe præſentis vſus intelligam eum poſſe donare, & in eã cauſam ſemper exiſtimemus eum donaſſe: in vxore ſecus, vt in ſuperiori caſu.

n *Lanipẽdia.* aliàs lanipendia: & aliàs lanapendia, ſcilicet carminando.

o *Confecta virilia.* à muliere operis ancillarum viri.

p *Si non virilia.* aut fecit vxor veſtimẽta ſuo nomine, & muliebria: aut viri nomine, & virilia: aut ſuo nomine, ſed virilia. Accurſius.

q *Suo nomine.* id eſt mariti.

r *Illa.* ſcilicet donatio. Accurſius.

s Vetus.

t *Conuenit.* vt ſupra eo. l. ſi id quod. §. ſi quas.

u *Facturam.* vt ſupra de rei vin. l. ſinautem. §. in repetita. & infra de dol. exc. l. Paulus. & habet locũ hoc etiã ſi ſciuerit donationem non valere: ſicut diximus ſupra eo. l. ſi vxor filio. Accurſius.

x *Quini.* id eſt quilibet valebat quinque: & ſic. x. ſicut exponitur infra de leg. j. l. ſi quis teſtamento.

y *Communia.* viri & mulieris.

z *Mancipia.* vt ex hoc ipſo venditio infirmetur, quòd res maioris pretij ſit: quod eſſet abſurdum. Sed contra ſupra eo. l. ſi ſponſus. §. circa. Solu. hic medietatem erat aliàs venditurus: & ideo in eo tenet venditio. aliam vero medietatem nõ erat venditurus: quare in ea venditio valere nõ poteſt. vel forte quod hic dicitur, obtinet ſecundum Iulia. non ſecundum Neratium: vt ibi. Accurſius.

a *Donandi.* no. affectũ operi tuo nomen imponit: vt. C. de ſica. l. j.

b *Paciſcantur.* incontinenti. Accurſius.

c *Emptionem.* ex interuallo. Accurſius.

d *Irritum.* ſiue incontinẽti, ſiue ex interuallo ſit interpoſitum.

e *Ædilicias.* aliàs honorarias: aliàs ædilicias: quod eſt idem.

f *Ex empto.* argu. cõtra Io. qui dicit, quanto minoris actionẽ eſſe ex empto. *Quanto minoris actio, eſt ex empto.*

g *Soluere poteſt.* ſicut debitor in aliorũ creditorum fraudem: vt. ſ. quæ in frau. cred. l. ait prætor. §. ſi cum in diẽ. ſed ibi ſit reuocatio.

h *Poterit.* nec æſtimabitur donatio remiſſione dilationis tẽporis: ſicut nec pignoris: vt. ſ. quę in frau. cre. l. ſi pignus. &. ff. qui. mo. pig. vel hypo. ſol. l. j. Accurſius.

i *Donatio.* immo videtur quòd ſic: vt. ff. eo. l. idémque. quæ eſt cõtra. Sol. hic forte non fuit relictum contemplatione viri, quamuis eius rogatu. Vel aliter ibi ille qui tradidit, dare voluit mulieri: hic autẽ noluit legare. Vel forte aliud in donatione, vt ibi: quàm in relicto, vt hic: vt ibi plene diximus.

k *Malimolos.* vt ſupra eo. l. ſi id quod. §. ij.

l *Immodicum.* id eſt ſupra vires dotis: vt ſupra. e. l. ex annuo.

a *Donatio eſt.* & ideo reuocanda. Io.
b *Impenſas.* ſcilicet aliquas dediſſet. Accurſius.
c *In vnguentis.* vt ſupra eo. l. quod autem. §. ſi maritus. & infra eo. ſi prædia. §. item cum quæritur. Accurſius.
d *Non condicentur.* vt ſupra eo. l. ſi id quod. §. ſi quid. Accurſius.
e *Debere.* ſed & tunc

† *Kalenda Martia fo mmis Roma ſolènes erant. Vnde à Iuuenale Sat. 9. fœminea kalenda nuncupantur. Eo cui in viridi vmbellam, cui ſuccina mittas Grădia, natalis quo tiet redit, aut madidò ver incipit, & ſtrata poſitus longáque cubeda, Munera ſeminei traſſas ſecreta kalẽdis. Huius rei meminit Macro. lib. Sat. 1. Rud. hic.*

Kalẽdis Martiis †, aut natali die dediſſet, donatio eſt[a]: ſed ſi impenſas [b] quas faceret mulier, quò honeſtius ſe cueretur, cõtra eſt. Non videtur locupletior facta eſſe mulier, ſi aut in obſonio aut in vnguentis [c] aut in cibariis familiæ donatam ſibi pecuniam impenderit. Quæ vir cibaria vxoris familiæ iumentísve præſtiterit, quæ in vſu communi erant, non condicentur[d], quòd ſi familiã domeſticã vxoris aut vernaliciã pauit: contrà puto obſeruari debere[e].

Donatio inter coniuges morte donatoris ſuperſtite donatario confirmatur. hoc dicit. Bart. Et de tali donatione Falcidia detrahitur, ſicut ſi res donata fuiſſent in teſtamẽto relicta. hoc dicit vſque ad. §. ait orato. Bartolus.

XXXII. VLPIANVS libro trigeſimotertio ad Sabinum.

B CVm hic ſtat[a] eſſet donatiõnũ inter virũ & vxorẽ, quẽ admodũ ſolent, quæ ſi ſimul decedant, nihil ad heredes mulieris pertinere, ſed ad virum: ſi tamen ante mortem mulieris vir decedat, ad heredem mulieris pertinere: ſi ſimul, ad virum. Quæritur, ſi ſimul ambo ceciderint, vtrum ad virum an ad heredem mulieris pertineat? Et ſi quidem ſimul ambo mortui ſunt, ad virum pertinere: ſi ſimul ambo ſtant, ad heredem mulieris pertinere: ſi alter ſtet, alter cadat, ad heredem mulieris pertinere. Quæritur, ſi ſimul ambo decedãt ſimul donator & donataria: puta in naue ſubmergantur: aut apparet quis primo depoſuit ſpiritum, & certum eſt quid ſit: aut eſt dubium? Et dicit confirmatam donationem: & hoc ideo, quia non prædeceſſit donataria. ſi ſimul decedant: tũc ſi inuicem ſibi donent vir & vxor, & ambo ſimul moriuntur, idẽ eſt. Tertio dicit idem in donatione cauſa mortis quam inuicem duo coniuges ſibi faciunt: & ambo ſimul moriuntur, quòd confirmetur. Quarto ſoluit primam, inquirendo diligẽtius circa eã, & ſoluit: quia aut nullus eorũ redit, & videtur ambo mortui prima hora captiuitatis: & qui prius capitur, fingitur prius mori, & ſic confirmatur donatio. aut alter tãtũ rediit: & præſumitur quòd ipſe ſuperuixerit, & ſibi facta cõfirmatur. [*QVI QVASDAM.*] Vir donauit vxori quaſdam res: poſtea legauit quaſdam ex his. eas videtur adimere vxori quas legat: aliàs nõ. hoc eſt autem verum quando poſtea legauit. Item ſecus etiã ſi poſtea legat, ſi modo exprimat quòd non animo adimendi faciat. [*ORATIO.*] Non ſolum prohibetur donatio inter coniuges, ſed etiam inter eos qui tangunt eos per poteſtatem: & ſicut quandoque permittuntur inter coniuges, vel morte confirmantur: ita confirmantur inter alios: vt ecce ſocer donauit nurui. licet non valet: ſi tamen præmoritur filius, & ſic ſoluitur matrimonium: poſtea decedit ſocer in eadem voluntate perſeuerans: confirmatur morte. [*SI NVRVS.*] Si nurus donauit ſocero, & præmoritur: confirmatur donatio. Secundo econtra ſi præmoritur ſocer, an confirmetur? Et reſpon. diſtinguendo vt in text. [*SI SOCER.*] Duo dicit. Primo ſocer donauit nurui: demum repudium ei nurui miſit: ſed eius filius non eam dimittit: ſed cõcorditer cum ea ſtetit. Dicit quòd irrita eſt donatio: quia quantum eſt inter ſocerũ & nurum, videtur factum diuortium: quamuis quo ad filium non. [*PROINDE.*] Duo conſoceri inuicem donauerant: & poſtea repudium miſerunt. idem eſt quòd quantum ad eos videatur diuortium: & ſi eſt donatio, infirmetur. Idẽ eſt & ſi inuito filio repudium factum à ſocero eſt, irritaque eſt donatio. Secundo adiicit, quòd ad hoc vt dicta donatio facta inter ſoceros morte confirmetur, oportet ſocerum donantem durante matrimonio & filio in poteſtate perſeuerãte præmoriꝛ & filium poſtea antequam nurus. Tertio adiicit: Pone quòd ſocer qui donauit conſocero, emancipauit filium: certe iam non confirmatur donatio morte. [*SI SPONSVS.*] Sponſus per verba de futuro donat ſponſæ hoc animo vt deinde ſecuto matrimonio valeat donatio. quæritur an confirmetur morte donãtis ſecuto poſtea matrimonio? Et videtur quòd non: quia oratio confirmat eam donationem quæ fit inter coniuges per verba de præſenti: ſed tamen dicit quòd ſententia orationis huius trahitur vt morte confirmetur. [*SIVE AVTEM.*] Debebat vxor viro ex cauſa mutui centum: vir liberauit eam per acceptilationem: quæritur an hæc liberatio confirmetur morte? Et dicit quòd ſic: & ita hæc acceptilatio eſt in pendenti quo ad verbat hoc eſt in pendenti quo ad effectum: nam demum præmoriente viro confirmatur: & ita apparet ſiue res ſit donata, ſiue liberatio facta, ea confirmatur morte. [*SI INTER VIRVM.*] Tria dicit. Primo vir volens donare vxori, fecit cum ea ſocietatem, ex qua pepigit totum lucrum eſſe mulieris: & tamen ipſa nihil præſtabat. hæc quidem ſocietas non valet neque inter cõiuges, neque inter alios: nec actio pro ſocio naſcitur: eſt tamen donũ: & ideo morte confirmatur. Secundo dicit idem ſi fingebat nõ vẽdere cum donaret vxori. Tertio, ſi vendit vir vxori pro quinquaginta quod valet c. vel vendidit pro c. ſed poſtea pretiũ remiſit: eſt quidem donum: ſed morte confirmatur. [*SI QVIS SPONSAM.*] Titius quandam puellam habentem decem annos tantum, duxit in vxorem, & duxit domum: & poſtea donauit ei quaſdam res. quæritur, an valeat donatio, cum nõ ſit vxor? Et videtur quòd ſic: ſed tamen diſtinguẽdum eſt: aut prius erat ſponſa per verba de futuro, & perſeuerat ſponſa: & valet donatio vt in ſponſa. aut non præceſſerant ſponſalia: & tunc nõ valet, neque morte confirmatur. nam non eſt ſponſa, neque vxor: & hoc de ea quæ potuit de iure eſſe ſponſa. Sed quid ſi de iure non potuit eſſe ſponſa: vt quia liberta cum ſenatore, vel pupilla cum tutore, & fiat donatio, an valeat? Et dicit quòd non: ſed auferꝛtur vt indigno, & applicatur fiſco. Viuianus.

Reuilium

a *Retulimus.* vt non valeret: vt.ſ. e.l.j. & ideo reuocaretur in quantum donatarius locupletior,& donator pauperior eſſet: vt ſupra eo.ſi ſponſas.§.circa.&.l.ſi id quod.§.ſi ex decem. Accur.

b *Exceſſum.* id eſt mortem.

c *Seueri.* Seuerus pater,Antoninus filius.

d *Lauare.* ſenat⁹ permittẽdo eas morte cõfirmari.Accurſius.

e *Donationibus.* ſcilicet morte.Azo.

f *Comparata.* de quibus ſpecialiter locutus eſt imperator.Accur.

g *Cui donata.* ſecuta confirmatione.

h *Ciuiliter.* veluti ſi remiſit obligationem,aget vxor vt liberetur. Vel aliter ſi actiones ſibi cõpetentes aduerſus aliũ donauit ſuperſtiti cõiugi premoriẽs: vel ſi de euictione pro re donata promiſit: & hoc ne ſit contra.ſ.eo. Papinianus. Accurſius

i *Opinor.* vt C. ad. l. Fal.in donationibus.

k *Confirmatum.* tacite eo ipſo quòd non eſt retractatum: ſed etiam expreſsim confirmari poteſt: vt infra de aur. & arg.lega.l.Quintus. &.l.vxori.Accurſius.

l *Forſitan.* forte ideo dicit, quia aliud forte in extremis cõſtitutus voluit,licet id non expreſsit: ſed nos credimus ipſum in prima ꝓſeueraſſe voluntate,cũ expreſsim nõ reuocauerit: vt.ſ. de proba.l. cum tacitum. Accur.

m *Pœnituit.*i.in ea pœnitentia perſeuerauit.

n *Voluntas.* vt infra de adimen. le. l.iiij. in fi.Accurſius.

o *Donationem.*ſed ar. contra.j. de reg. iur.l. in re obſcura.

p *Dicemus.* vt.j.e.l.§. qui quaſdã. & C. e.l.ſi maritus. Sed cõtra inſtit. de le.§. ſi rem ſuã. &.ſ.de pet.here.ſed & ſi lege.§. ſimili modo.

q *Precariã.*quia precibus impetrauit à creditore.

r *Namſi.* bene dico ꝙ ſi ante donauit, & poſtea obligauit, non tamẽ animo adimẽdi: ꝙ valeat donatio. nã hoc eſt ſi primo obligauit,& poſtea donauit.

s *Satisfeciſſe.* id eſt promiſiſſet de ſatisfaciendo, vt addat prædictis. Accurſius.

t *Mandentur actiones.* à creditoribus contra heredes pro pecunia quam ſoluit:& tunc contraria pigneratitia ceditur:& actio perſonalis quę pro debito dabatur. Vel dic conſequi ab herede mariti ex aliqua cauſa agente cõtra ſe: & tunc rei vin. mandabitur ſcilicet contra creditores,vel directa pigneratitia.

antea retulimus:[a] imperator noſter Antoninus Auguſtus ante exceſſum[b] diui Seueri[c] patris ſui, oratione in ſenatu habita, auctor fuit ſenatui cẽſendi,Fulvio Aemiliano & Nummio Albino conſulibus, vt aliquid laxaret[d] ex iuris rigore. Oratio autem imperatoris noſtri de cõfirmandis donationibus[e] non ſolum ad ea pertinet, quæ nomine vxoris à viro comparata[f] ſunt, ſed ad omnes donationes inter virum & vxorem factas: vt ipſo iure res fiant eius,cui donatæ[g] ſunt,& obligatio ſit ciuilis:[h] & de Falcidia,vbi poſsit locum habere,tractandum ſit.cui locũ ita fore opinor,[i] quaſi teſtamẽto ſit cõfirmatum,[k] quod donatum eſt. Ait oratio, *Fas eſſe,cum quidẽ qui donauit,pœnitere: heredem verò eripere forſitan*[l] *aduerſus voluntatẽ ſupremam eius qui donauerit, durum & auarum eſſe.*

Pœnitẽtiã accipere debemus ſupremam.proinde ſi vxori donauit, deinde eum pœnituit,[m] mox deſiit pœnitere:dicendum eſt donationem valere, vt ſupremum eius ſpectemus iudicium: quemadmodum circa fideicommiſſa ſolemus,vel in legatis, cum de doli exceptione oppoſita tractamus: vt ſit ambulatoria voluntas[n] eius vſque ad vitæ ſupremũ exitum. Sed vbi ſemel donatorem pœnituit,etiã heredi reuocandi poteſtatẽ tribuimus, ſi appareat defunctum euidenter reuocaſſe voluntatẽ. quod ſi in obſcuro ſit, procliuior eſſe debet iudex ad cõprobandam donationem.[o]

Si vir obligat rem quam vxori donauit, reuocatur donatio: niſi non habuerit animũ reuocandi: qua aliàs valet vbi non habuit animum reuocandi.Bald.

Si maritus ea quæ donauerit,pignori dederit:vtique eum pœnituiſſe dicemus,[p] licet dominium retinuit. Quid tamen ſi hoc animo fuit, vt vellet adhuc donatum? finge in poſſeſsionẽ precariam[q] mulierem remanſiſſe, paratámque eſſe ſatisfacere creditori. dicendum eſt donationem valere. Nam ſi[r] ab initio ei rem obligatam hoc animo donaſſet, dicerem vim habere donationẽ, vt parata ſatisfacere mulier haberet doli exceptionem: quinimmo & ſi ſatisfeciſſet,[s] potuiſſe eam per doli exceptionem cõſequi vt ſibi mandentur[t] actiones.

Si coniunx donator vel donatarius efficiatur ſeruus,donatio extinguitur.B.

Si donator ſeruus fuerit effectus priuati:[u] dicendum eſt, nõ impletam ſed peremptam donationem: quãuis morti ſeruitus comparetur.[x] Proinde & ſi ipſa in ſeruitutem redigatur cui donatum eſt: extincta erit donatio. Si maritus vxori donauerit,& mortem ſibi ob ſceleris conſcientiam conſciuerit, vel etiam poſt mortem memoria eius dãnata ſit:† reuocabitur donatio:[y] quãuis ea quæ aliis donauerit,[z] valeant,[a] ſi non mortis cauſa donauit. Si miles vxori donauerit de caſtrenſibus bonis,& fuerit damnatus:[b] quia permiſſum eſt ei[c] de his teſtari, ſi modò impetrauit vt teſtetur cum damnaretur,[d] donatio valebit. nam & mortis cauſa donare poterit, cui teſtari permiſſum eſt.[e] Quod ait oratio, *conſumpſiſſe,*[f] ſic accipere debemus,ne is qui donationem accepit, locupletior factus ſit. cæterum ſi factus eſt, orationis beneficium locum habebit. Sed etſi non ſit factus locupletior,dederit[g] tamen tantam[h] quantitatem, eáque exſtet:* dicendum eſt,ſi is deceſsit qui factus eſt locupletior,[i] poſſe[k] repetere id quod dedit: nec compenſare[l] id quod conſumpſit:[m] quamuis diuortio ſecuto[n] hæc compenſatio locum habeat.

Donatio facta inter coniuges,reuocatur facto diuortio,mortis donatarii interuentu: ſed licet diuortium fiat,ſi tamen matrimonium reſtauretur, donatore poſtea moriente reconualeſcit donatio.Bald.

Si diuortium poſt donationem interceſsit, aut prior deceſſerit qui donum accepit, veteri iuri ſtatur: hoc eſt, ſi maritus donauit, vtrique eorum competit actio rei vxoriæ: ſi vxor, ſolum retentionem habet. Quod ſi vterque donauit, ſimiliter vtrique competit actio rei vxoriæ. Si vir ſolus dotem dedit, ſolus habet actionem. Si vterque, vterque. Si pater mariti dotem dedit, ipſe habet actionem. Si ipſe maritus, ipſe habet actionem. Si vterque, vterque. Si extraneus dotem dedit, ipſe habet actionem. Si ipſe maritus, ipſe habet actionem. Si vterque, vterque. Si mulier ſolum retentionem habet, ſi ſolum ſtipulationem habet, ſi vterque, vterque. Si mulier ſolum retentionem habet, ſi ſolum ſtipulationem habet, ſi vterque, vterque.

u *Priuati.* hominis.ſecus ſi pœnæ: vt C.eo.l.res vxoris.quę eſt contra.Accurſius.

x *Comparatur.* vt In auth. de nupt.§. ſi vero decretum. col.iiij. non tamen in omnibus.Io.Sed econtra manumiſsio ſimiliter eſt ſimilis morti: vt infra de ſolu.ſi mihi.Accurſius.

y *Donatio.* vt C. qui teſta.facere poſſunt.l. ſi is.in fin.Accurſius.

z *Donauerit.*ſ.inter viuos,non coniugi.

a *Valeant.* vt.j.de donat.l.poſt contractum.

b *Damnatus.* ante donationem.

c *Eſt ei.* ab ipſo præſide qui eum dãnauit: vt infra de leg. iij. l. ſi quis.in princ.§. miles. & intellige de delicto militari: vt infra de inſtit.teſt. ſi quis filio.§. irritum.& in caſtrenſibus, nõ in aliis: vt hic, & C.de teſta.mili.l. & militibus.

d *Damnaretur.* teſtabitur enim de alienis: ar.j.de condi. l.conſciuntur.§. ſi quis poſt.

e *Permiſſum eſt.* & etiã ille cui nõ permittitur quãdoque: vt.j.de donat.cau.mor.l.tã is qui. in prin.&.§.j.

f *Conſumpſiſſe.*q.d.ceſſat oratio ſi donatari⁹ dicatur conſumpſiſſe, cum non eſt quid confirmetur.Accurſius.

g *Dederit.* i.reddiderit ille qui accepit,nec eſt locupletior factus.

h *Tantam.*id eſt tantundem.

i *Locupletior.*id eſt ille cui eſt reddita.

k *Poſſe.* eum qui dedit id qđ extat, ab herede eius cui dedit.

l *Compẽſare.* ſubaudi poſſe heredẽ eius qui factus eſt locupletior.

m *Conſumpſit.*ille qui agit, ſcilicet conſumpſit, cum non fuerit tamẽ locupletior factus.

n *Secuto.* vt ſupra eo. quid autem.§. ſi vir & vxor. Sed quæ eſt diuerſitatis ratio?Reſpõ. donatio morte donãtis confirmatur:quare heres vxoris meę,quę mihi donauit quod in vtilitatem meã eſt vel nõ eſt verſum,vtpote donatione confirmata morte, me conuenire nõ poterit.ſi quid vero ego donaui vxori, qđ in eius vtilitatẽ eſt verſum, repetere ab eius herede potero: quia non tantũ confirmata, ſed etiã reuocata præmoriente ea cui donatum eſt,videtur eſſe donatio: vt C.e.l.ſi maritus.per diuortium autem neutra confirmatur,ſed vtraque reuocatur:vt.ſ.e.ſed interim.§.ſi maritus.& ideo contingit vt ſi ex donatione ad repetendum agatur,hinc inde obijciatur compenſatio.

† *Quæritur huius vide ſat oratio ſi donatari⁹ apud Alci. dicatur conſumpſiſſe, lib.Parerg. 6.cap.27.*

* *oſt:*

a *Vxori.* quæ diuertit: vt infra pro donato.l.j.§.iij.

b *Donatio.* poſt diuortiũ ſacta: quę ante non valuiſſet: vt argu.ĩ. de pac.do.l.licet. Accur.

c *Extinguitur.* vt infra ea.l.§. ſi ſocer.&.l. vitricus.§.j. &.l.& ideo. Accurſius.

d *Diſcedunt.* quod hodie nõ licet: vt in auth. vt lice. ma. & auiæ.§. quia vero ex cõſenſu. col.viij.

e *Tamen matrimonio.* illud tamẽ, aduerſatur ei quod dictum eſt de voluntate mutata.

* *friguſculum. aliàs friuiculum, vel friuuſculum, hoc eſt de re parua ac leui, ſubita ira.*

f *Fribuſculum.* id eſt diſſolutum non fuerit ob id fribuſculum, matrimonium.R.

g *Donatio.* pręmoriatur donator. Accur.

h *Quieuit.* aliàs ex ingratitudine intelligitur reuocata: vt ar.j.de adimen.lega. l.iij.§.ſi.

i *Affectio.* vt.j.de reg. iur. l.nuptias. & C. de diuor.l.ĥ.j.reſpon.

† *Vxor enĩ digamiam nomẽ eſt, nõ voluptatis, vt ait Aelius Verus Imperator apud Spartianum, & Plutarchus in præceptis connubialibus: Nego te cadi vti & coniuge & amica poſſum.*

k *Volo.* aliàs voluit.

l *Tractare.* id eſt illud in medium volo proponere.

m *Poſuerit.* id eſt deposuerit.

n *Valuiſſe.* ſed ar. contra infra de regu.iur.l. in re obſcura.

o *Simul deceſſerint.* nõ dico ſimul, id eſt ĩ eodem tẽpore: ſed ſimul, id eſt vnus & alter: neſcitur tamẽ quis prius deceſſerit: vt.j. de re. du.ſi inter virũ. Secus autẽ eſt cum de onere dotis quæritur: quia mulier prius mortua præſumitur: vt.ĩ.de relig. l.ſi poſſeſſor. §. ſi eodem. &.j. de reb.du.l. qui duos.§. ſi maritus.

p *Nam & circa.* bona ar. vt infra de do. cau. mor.l.ſi hi qui inuicẽ. Accurſius.

q *Neutri.* id eſt heredi neutrius.

r *Condictionem.* ad repetendum.

* *id*

s *Capti.* ſcilicet ſimul.

t *An neutram.* dicemus valere: vel quod vxor marito, vel quod marit' vxori donauit: quia viuis eis finitum eſt matrimonium perinde ac ſi diuortiũ interueniſſet.

Matrimonium in vita quandoque finitur.

u *Deceſſerit.* in captiuitate. Accurſius.

x *An vter.* id eſt an ſpectandum ſit.

y *Rediit.* prius.

z *Eius.* i. in eius perſona donatio facta eſt.

vxori [a] donatum vult, valet donatio: [b] quod ſi non vult, exſtinguitur. [c] Plerique enim cum bona gratia diſcedunt: [d] plerique cum ira ſui animi & offenſa. Quid ergo ſi diuortiũ factũ eſt, deinde matrimoniũ reſtauratur: & in diuortio vel mutata eſt volũtas, vel eadem durauit, reſtaurato tamẽ matrimonio, [e] & voluntate donatoris reconciliata: an donatio duret, ſi conſtante matrimonio donator deceſſerit? Et poteſt defendi valere. Quod ſi diuortium non interceſſerit, ſed fribuſculum, * [f] profectò valebit donatio, [g] ſi fribuſculum quieuit. [h] Si mulier & marit' diu ſeorſum quidem habitauerint, ſed honorem inuicẽ matrimonij habeãt: (quod ſcimus interdum & inter conſulares perſonas ſubſecutum) puto donationes non valere, quaſi durauerint nuptię. Non † enim coitus matrimoniũ facit, ſed maritalis affectio. [i] Si tamen donator prior deceſſerit, tunc donatio valebit.

Si donatio eſt facta inter virum & vxorem, & ambo deceſſerint: ſi conſtat quis primo deceſſerit, ſtamus tertio. ſi vero non apparet quis primo deceſſerit: donatio confirmatur. ſi verò tam vir quàm vxor inuicem donantes ab hoſtibus capiantur, & apud hoſtes moriantur: donatio confirmatur, quaſi tempore capitur a mortui videantur. ſed ſi alter ex eis ab hoſtibus redeat, ille videtur ſuperuixiſſe qui rediit. b. d. vſque ad. §. qui quaſdam. Bald.

Si ambo ab hoſtib' capti ſint, & qui donauit, & cui donatum eſt, quid dicemus? Et prius illud volo [k] tractare. [l] Oratio, ſi antè mors cõtigerit ei cui donatum eſt, nullius momenti donationem eſſe voluit. Ergo ſi ambo deceſſerint, naufragio fortè, vel ruina, vel incendio, quid dicemus? Et ſi quidem poſsit apparere quis antè ſpiritum poſuerit, [m] expedita eſt quæſtio. Si verò nõ appareat, difficilis quęſtio eſt: & magis puto donationem valuiſſe: [n] & his * ex verbis orationis defendimus. ait enim oratio: *Si prior vita deceſſerit, qui donatum accepit.* Non videtur autem prior vita deceſsiſſe, qui donatũ accepit, cum ſimul deceſſerint. [o] Proinde rectiſsimè dicetur, vtraſque donationes valere, ſi fortè inuicem donationibus factis ſimul deceſſerint: qui [p] neuter alteri ſuperuixerit, licet de commoriẽtibus oratio non ſenſerit. Sed cum neuter alteri ſuperuixerit, donationes mutuæ valebũt. Nam & circa [q] mortis cauſa donationes mutuas id erat conſequens dicere, neutri [r] datam condictionem. [s] Locupletes igitur heredes donationibus relinquent. Secundum hæc, ſi ambo ab hoſtibus ſimul capti [t] ſint, ambóque ibi deceſſerint non ſimul: vtrum captiuitatis ſpectamus tempus, vt dicam' donationes valere, quaſi ſimul deceſſerint: an neutrã, [x] quia viuis eis finitum eſt matrimoniũ: an ſpectamus vter prius deceſſerit, [u] vt in eius perſona non valeat donatio: an vter [x] rediit, [y] vt eius [z] valeat? Mea tamen ſert opinio, vbi non reuerterunt, vt tempus ſpectandum ſit captiuitatis: quaſi tunc defecerint. quod ſi alter redierit, eũ videri ſuperuixiſſe, quia rediit.

Qui quaſdam res ex his quas donauerat, legaſſet, quaſdam non: non videbitur cæteras noluiſſe ad vxorem pertinere. * plerũque enim antea legat, poſtea donat: [b] vel alia cauſa fuit [c] legandi. [d]

Donatio facta inter coniuges, morte donatoris confirmatur: ita donatio facta inter quaſcunque perſonas inter quas matrimonium eſt prohibitum. Bald.

Oratio non ſolũ virũ & vxorem complectitur, ſed etiam cæteros qui propter matrimoniũ donare prohibẽtur: vt puta donat ſocer nurui, vel contrà: vel ſocer genero, vel contrà: vel cõ ſocer conſocero, qui copulatos matrimonio ĩ poteſtate habẽt. nã ex mente orationis his quoque omnibus permiſſum eſt in eũdem caſum [e] donare. & ita & Papinianus libro quarto reſponſorũ ſenſit. Sic enim ſcribit: Socer nurui vel genero donauit: poſtea [f] filius eius vel filia cõſtante matrimonio vita deceſsit, quãquam vitium donationis perſeueret: [g] tamen ſi ſocer nullam quæſtionem donationibus intulit, poſt mortem eius contra heredes orationis ſententia videtur interuenire. nam quæ ratio donationem prohibuit, eadem beneficium datũ implorauit. Vt igitur valeat donatio iſta, Papinianus exigit vt & filius eius qui donauit, ante deceſſerit: & ſocer poſtea durante voluntate. [h] Si filius familias qui caſtrenſe peculiũ habet, vel quaſi caſtrẽſe, vxori donet: filij perſonam & mortem ſpectabimus. [i] Si nurus ſocero donauerit: mortem nurus, & perſeuerãntem in ſupremam diem voluntatem ſpectare nos oportet. Quod ſi ſocer ante deceſſerit: dicemus exſtinctam donationem? an quia maritus viuit, ſi vxori ſuæ ſuperuixit, admittimus vim habere donationem? Et ſi quidem [k] maritus ſolus ſocero heres exſtitit, quaſi noua donatio in maritum collata ſeruari poteſt: vt illa finita ſit, alia cœperit. [l] ſin verò filius heres patris non eſt: finita erit

donatio

a *Pertinere.* & aliàs quas legauit, videtur ademiſſe: vt.j.de leg.j. ſi ex toto.in prin.

b *Donat.* extraneo vel vxori vt adimat: & ecõtra. Accurſius.

c *Fuit.* in prima caſu.

d *Legãdi.* magis quàm adimendi: vt quia præſtare noluit æſtimationem legatario. Vel dic alia fuit cauſa legãdi: ſcilicet vt confirmaret donationes, legauit vxori. Accurſius.

e *Caſum.* in quo ĩpſis cõiugibus ſibi donare permittitur: vt.ĩ. e.l.ſi eum.§.j. Accurſius.

Coniugibus ſibi donare quandoque permittitur.

f *Poſtea.* hic eſt argu. cõtra. C. de dona. cau. mor.l.pẽn. Sed ibi ſtatim permiſſa donatione cauſa mortis loquitur. Accurſius.

g *Perſeueret.* quia donator nõ eſt mortuus. Accurſius.

h *Voluntate.* ſed ſi ſocer prius deceſſerit, an eius morte cõfirmetur donatio? Reſpon. non: quia morte ſoceri non ſoluitur matrimoniũ: vt.ĩ.e.l.mortis. quæ eſt contra. & C.eo.l. ſi vt proponis. Solu. vt ibi. Quid ſi conſenſu patris vxor donet marito, an vtriuſque mors exigatur? Ar. ꝙ non: vt C.eo.l.donatio. Acc.

i *Spectabimus.* cũ quo ad illud non videatur habere patrem: vt.ĩ.ad Macedo.l.ij.

k *Etſi quidem.* vtique ſine dubio: & ſi quidẽ &c. Accurſius.

l *Alia coperit.* cum vxor apud maritũ rem eſſe patitur.

Digitized by Google

donatio,ratione noua.[a] Si ſocer nurui[b] nuntium miſerit, donatio erit irrita:quamuis matrimonium, concordantibus[c] viro & vxore, ſecundum reſcriptum imperatoris noſtri cum patre comprobatum eſt: ſed quod ad ipſos inter quos donatio facta eſt, finitum eſt matrimonium. Proinde & ſi duo cõ ſoceri inuicẽ donauerint, idem erit dicendum, ſi inuitis filiis nuntium remiſerint, inter ipſos irritam eſſe donationem.In hac autem donatione inter ſoceros facta,mors deſideranda eſt eius qui donauit conſtante matrimonio, & iure poteſtatis[d] durante. Idémque[e] & in his qui ſunt in eorum[f] poteſtate. Si conſocer cõſocero donauerit, & alter eorum vel vterque copulatos emancipauerit,debet dici donationem ad orationem non pertinere: & ideo infirmari[g] donationem. Si ſponſus ſponſæ donauerit, in tempus matrimonij collata donatione: quamuis inter virum & vxorem donatio non videatur facta, & verba orationis minus ſufficiant: tamen donationem dicendum eſt ad ſententiam orationis pertinere:[h] vt ſi duraverit voluntas vſque ad mortem, valeat donatio. Siue autem res fuit quæ donata eſt, ſiue obligatio remiſſa: poteſt dici donationem effectum habituram:[i] vtputa vxori acceptũ tulit donationis cauſa quod debebat. poteſt dici pendêre acceptilationem non ipſam,[k] ſed effectum eius. Et generaliter vniuerſæ donationes quas impediri diximus, ex oratione valebunt. Si inter virum & vxorem ſocietas donationis[l] cauſa contracta ſit, iure vulgato nulla eſt: nec poſt decretum ſenatus, emolumentum ea liberalitas vt actio pro ſocio conſtituatur habere poterit. quæ tamen in cõmune tenuerunt,ſine præſtituto[m] reuocanda nõ ſunt.[n]

Idcirco igitur pro ſocio actio non erit,quia nulla ſocietas eſt, quæ donationis cauſa interponit, nec inter cæteros:[o] & propter hoc nec inter virum & vxorem. Idem erit dicendum & ſi emptio contracta ſit donationis cauſa: nam nulla erit. Planè ſi minoris[p] res venierit donationis cauſa,[q] vel poſtea pretium ſit remiſſum: admittemus donationem valere * ad ſenatuſconſultum.[r] Si quis ſponſam habuerit, deinde eandem vxorem duxerit,[s] cum non liceret: an donationes quaſi in ſpõſalibus factæ valeant,videamus. & Iulianus tractat hanc quæſtionem in minore duodecim annis, ſi in domũ quaſi mariti immatura ſit deducta. ait enim hanc ſpõſam eſſe, etſi vxor non ſit.Sed eſt verius,quod Labeoni videtur,& à nobis & à Papiniano* libro decimo quæſtionum probatum eſt, vt ſi quidem præceſſerint[t] ſpõſalia, durent: quamuis iam vxorem eſſe putet qui duxit. ſi verò non præceſſerint, neque ſpõſalia eſſe, quoniam[u] non fuerunt: neque nuptias, quòd nuptiæ[x] eſſe non potuerunt. Ideóque ſi ſpõſalia anteceſſerint, valet donatio:[y] ſi min', nulla eſt:[z] quia nõ quaſi ad extraneam, ſed quaſi[a] ad vxorem fecit: & ideo nec oratio locũ habebit. Sed ſi ſenator libertinam deſpõderit,[b] vel tutor pupillã, vel quis alius ex his qui matrimonium copulare prohibẽtur,[c] & duxerit:[d] an donatio quaſi in ſpõſalibus facta valeat? & putem etiã ſponſalia improbãda, & quaſi ab indignis,ea quæ donata ſunt,ablata,fiſco[e] vindicari.

Præſentia non pẽdet.

Sine vir vxori .ſine vxor viro aliquid annuum promiſerit: talis donatio ab initio non valet: ſed morte donatoris confirmatur. Bald.

XXXIII. IDEM libro viceſimoſexto ad Sabinum.

SI ſtipulata fuerit mulier annuum,[f] id ex ſtipulatu petere[g] conſtante matrimonio

a *Ratione noua.* diui Seueri,quę fuit vt ſi prius decederet qui donatum accepit,ꝙ donatio extinguatur. Quando ergo filius ſolus eſt heres,præſumitur ad maritum vxorẽ velle peruenire donationem.quando extraneus,non ita.Quid ſi extraneus & filius ſit heres?videtur ei donare ſaltem pro hereditaria parte.Accur.

b *Si ſocer nurui.* inter quos facta eſt donatio. Accurſius.

c *Concordantibus.* diſſoluere vero ſponſalia pater poteſt: vt .ſ. de ſponſa. l. in poteſtate.

d *Iure poteſtatis.* dũ vixit qui donauit. Alioquin emãcipatione facta reuocata donatio videt:vt proxi.§.dicitur. Non tamẽ hoc ſufficit ad confirmationẽ donationis:immo filio donatoris prẽmoriẽte neceſſe eſt ipſum ſocerum eũdémque donatorẽ mori in eadẽ voluntate vt confirmet donatio: & tunc heredes ratã habere donationẽ cõuenit:vt.ſ.e.l.§.oratio.& hoc ſubiicit.

e *Idémque.* vt eorum mors deſideretur. Ac.

f *In eorũ.* filiabus vel filiis,maritis vel vxoribus:verbi gratia, vt ſi ſocer donauit,mors nõ ſolum ſoceri ſed etiam filij & filiæ eius exigatur ad cõfirmationem donationis:& quòd in eadem voluntate permanſerit.Accurſius.

g *Infirmari.* vitiatur ergo licet perueniat in eũ caſum in quo incipere poteſt. ſic.ſ. ea. l. §.ſi diuortium.&.j.co. l.vir mulieri.Accur.

h *Pertinere.* vt C. de don.ante nupt.l.quod ſponſæ

i *Habituram.* ſupra.e. l. Papinianus. contra. ſol.vt ibi.Accurſius.

k *Non ipſam.* corrigit ſe ipſum ſtatim. Et ſic no.præſentiã non pendere. arg. pro nobis.ſ. de vſufr.l.ſed & ſi quis ſtip.§.j.&.l.ſeq.Nõ pẽdere dico hic, quãtum ad verborũ cõceptionem. nam ipſa verborum cõceptio pura eſt, ſed effectus pendet:vt ſubiicit.Accurſius.

l *Donationis.* pone exemplum vt ſupra pro ſocio.l.j.§.fin.

m *Sine præſtituto.* id eſt morte.na ipſa finis eſt vitæ præſtituti.

n *Reuocanda nõ ſunt.* propter donationẽ cõfirmatam:non propter ſocietatem.Accurſius.

o *Inter cæteros.* vt.ſ.de contrahen.empt.l.ſi quis donationis.

p *Minoris.* quod nihil eſt,minus eſt:vt.ſ.de trib.l.illud.§.min'.

q *Cauſa.* excepto pretio viliori.

r *§.Conſultum.* vt valeat per cõfirmationẽ tacitã vel expreſſam.

ſ *Duxerit.* vt ſupra de ſponſa.quæſitum.

t *Præceſſerint.* ductionem in domum.

u *Quoniam.* aliàs quòd,pro quia.

x *Quòd nuptiæ.* dic ſimiliter quòd id eſt quia.

y *Valet donatio.* & ſic intellige infra.e.l.quod vir.quòd ibi præceſſerint ſponſalia.Accurſius.

z *Nulla.* vt C.ad.l.Iul. de adul.l.eũ.in fi.Acc.

a *Sed quaſi.* vt C. de here.inſti.ſi pater.Sed nõne quaſi ad vxorem donatio facta eſt, cum ſpõſalia præceſſerint & non erat vxor:& tamẽ tenet donatio?Reſpon.illud eſt ideo,qa habita fuit loco ſpõſę, nec donauit ei omnino vt extrancæ etiam remoto vxoratu: quia etſi nõ eſſet vxor, ſpõſa tamen erat: hic autẽ omnino extranea erat: quia nec vxor, neque ſponſa erat.

b *Deſpõderit.* per verba de futuro.

c *Prohibentur.* excipe eos qui ratione ofũcij impediuntur. nam illi poſſunt ſponſalia contrahere: vt .ſ. de ritu nupt. ſi quis officium. &.l.præfectus. Accur.

d *Duxerit.* per verba de præſenti. Accur.

e *Fiſco.* vt .ſ. de inceſt.& inuti.nup.l.qui contra.&.j.de his qui. vt indig. l. ij. §. item ſi quis. &.j. de iure fiſ.l. Lucius. Sed certe immo qui dedit,vindicare debet: vt C.e. ſi ex voluntate.quæ eſt contra.Solu.ibi qui donauit,putauit tenere donationẽ: hic ſciuit donationem non valere: vt.j.de leg.j.l.fin.Acc.

** Eadem Papiniani ſententia refertur.l. quæſitum. ſ.de ſponſa.*

Stipulata]*CASVS.* Vir ꝓmiſit vxori.x. annua, vt inde ſe alat ex qua ſtipulatiõe mulier agere vult.quæritur an poſsit. Et dicit ꝙ non.Secundo,ſi vir prędecedat,an confirmetur ſtipulatio?Et dicitur ꝙ ſic. Tertio econtra, vxor dedit viro. x. annua forte per biennium, vt vir inde ſe alat: nunc pœnitet vxor,& vult repetere. Et dicit ꝙ poteſt vindicare ſi exeat: aliàs cõdicet in quã:ũ fact' locupletior eſt:licet ecõtra vir nõ repeteret ſolutum & cõſumptum. Et eſt ratio diuerſitatis:quia genus mulierũ eſt auarum.Secũda ratio eſt,quia non eſt ita cõueniens vxorẽ alere virum,ſicut ecõtra virum alere vxorem.Tertia, propter ſexum. Quarto pone quòd vir ſtipulat' eſt ab vxore annuũ, vt inde ſe alat.præmoritur vxor.confirmatur quidem donatio. Viuianus.

f *Annuum.* vt ſe alat vel tueatur.

g *Petet.* directa actione:vt ſupra eod.l.ſi id quod.§.fin.ſed in factum

ſ.ſtū videtur quòd poſsit:vt.ſ.de pac.dota.l.inter.§. conuenit.

a *Non poteſt.* ſiue vxor marito,ſiue maritus vxori annuum promiſerit,ab initio non tenet donatio:& vtrobique confirmatur morte:vt hic ſubiicit,& in fi.l.Sed in hoc eſt differentia:quia ſi vxor donatum conſumpſit,vel tantūdem de ſuo:nō tenebitur ſi ſit facta locupletior: vt ſupra eo.ſi id quod.§. pe.& fi.ſecus ī marito.

b *Donatio.* & ſpecies donationis vertitur:vt ſupra de pac.dot.l. q̄dam.in fi. Accurſius.

c *Confirmari.* immo infirmari:vt.ī.e. Papinianus.quę eſt contra. Sol. vt ibi. Accurſius.

d *Condicere.* hoc ſecus in vxore: vt.ī.e.ſi id quod.§.pe.Ac.

e *Fall⁹ eſt.*hoc in annuo.ſecus autem in vſuris paraphernalibus: quia eas in communes vſus poteſt expendere maritus: vt.C.de pac. cō.l.fi.circa princ.quæ eſt contra.

f *Quia non.*ratio quare miraculoſa non durent. Accurſius.

g *Solenne eſt.* & adeo celebre, quia ſæpe & plurimū ſolet fieri: mulier vero rariſsime donat:& ideo cum id facit, pro magno reputatur:& quaſi miraculoſe cū ſolennitate celebratur donatio,ſcilicet perſonarum interuenientiū,& inde gaudentium.

Mulier vxore rariſsimè donare dicitur.

h *Contra ſexus naturam.*ſcilicet quòd mulier donet,vel ſic largiatur:vt diximus.ī.ad Vell.l. ſed ſi ego. Et not.⁹ q̄p hic ī ſine duas ratiōes reddit caute ad reuocationē donationis:quia ſcilicet donauit cōtra naturā ſexus: quod quaſi mirandum eſt.Item quia incōueniens eſt ſeu incongruens etiam de iure eam donare marito ad ſuſtentationē ſui. Nā vir [a] vxorem,nō vxor virum tenetur ſuſtentare:vt.ī.e.l.ex annuo. &.l. ſi quis pro. & arr. inſti.de iniur.§.j.

a Bal.hic dicit iſtā gl. not. ad hoc quòd maritus teneatur alere vxorē: non autē vxor virum.Belo.

i *Conualeſcere.*vt.ī.eo. l. Papinianus. contra. Sol.vt ibi. Accurſius.

Si vxor.]*C A S V S.* Vxor donauit viro vnum fundum ruralem in donationem.eo tempore vel poſtea dixit vt eundem daret pro filia in dotem.Dicit quòd licet non valeret primo: tunc tamen ſecundo confirmatur.

k *Donaſſet.* ea conditione vt ſtatim det vir in dotem pro communi filia:vt differat à caſu ſequenti.

l *Dationem.* vt ſupra de iur.do.l.profectitia.§.ſi quis certam. &.l.cum vxor. Accurſius.

Si non.]*C A S V S.* Fecit diuortiū vir ab vxore,ſed nō legitime:& ita remanet matrimoniū.ergo nō poſſum donare ſibi.

m *Obſeruationem.* quæ eſt.j.nup. l.nullum. Accurſius.

n *Si donata. Poterunt.* vt.ī.eo.l.ſi ſponſus.§.fi. Accurſius.

o *Euictione.*ſed ad id quod dicit ſimpli,immo in duplū:vt ſupra de euic.l.ij.quę eſt cōtra.Sol.hic eſt ſpeciale vt etiam de

nō poteſt. [a] Sed ſi manente matrimonio deceſsiſſe maritus ꝓponatur: puto, quia in annuo quoq; donatio [b] vertitur, poſſe dici ſtipulationem confirmari [c] ex ſenatuſcōſulto. Si vxor marito annuum verſa vice prę-ſtiterit,reſtituetur ei hoc,& poterit vindicare id quod exſtat. credo poterit & cōdicere [d] in quantū locupletior factus eſt:[e] quia non [f] tam ſolenne eſt [g] annuum quod maritus vxori pēdit,& quod vxor marito præſtat: immo etiam incongruens eſt,& contra ſexus naturam. [h] Et ſi ſortè maritus ab vxore ſtipulatus ſit id annuū,deceſſeritque mulier cōſtante matrimonio:dicendum erit,ex oratione donationem conualeſcere.[i]

Valet donatio quam vxor facit viro vt filiā dotet.hoc dicit.quem caſum nota.Bar.

XXXIIII. IDEM libro quadrageſimotertio ad Sabinum.

Siue vxor marito res donaſſet,[k] iſque eas in dotem pro cōmuni filia dediſſet:ſiue poſt donationem quam in maritum contulit,vxor paſſa eſt eum pro filia in dotē dare: benignè dici poteſt,etſi prima donatio nullius momenti eſt,attamē ex ſequenti conſenſu valere dotis dationem. [l]

XXXV. IDEM libro trigeſimoquarto ad Edictum.

Si non ſecundum legitimam obſeruationē [m] diuortium factum ſit, donationes poſt tale diuortium factæ,nullius momenti ſunt:cum non videatur ſolutum matrimonium.

Qui ſolutis litis æſtimationem,debet cauſam dicere ſi cauſam habuit ab vxore.b.d. quam.l.nota. Bartolus.

XXXVI. PAVLVS libro trigeſimoſexto ad Edictum.

Si donatæ res extant, etiam vindicari poterūt: [n] ſed quia

ſimplo caueat.nam etiā de iure cōmuni nō debet caueri:vt.ī.de rei vin.l.& ex diuerſo.§.petitor.q̄ eſt cōtra.Sed hic ideo,qa reus habet cauſā ab actore:ibi nō.Vel hic culpa nō poteſt reſtituere re⁹:ibi dolo.Itē in eo q̄ fit æſtimatio iuſto pretio,eſt cōtra.j.rerū amo.l.non em.Sed hic ſpeciale:quia ille qui cōuenitur, habet cauſam à cōueniēte:vt diximus.Ac.

p *Pro eo.* vindicato à domino.

q *Non inchoare.*ſic ergo vltimū tenet locā primi:vt hic&.ī.de pe. here.l.ſi & rem.in fi.& j.de cōdit.& demō.filiæ.§.fi. Argu.cōtra.ī. de iur.do.l.cū in fundo.§.ſi fund⁹.&.C. de iudi.l.apertiſsimi.&.j. e.ſi prędia.&.j. de leg. iij.pater filiū.in princ. Sed arg. contra.C. de prædi.mino.l.ſi minor xxv.an.&.j. de vul. & pup.ſub.l.Lucius.§. fi. & facit.ī. de iureiur.l. duobus.§.ij. Accurſi⁹.

Si mulier.]*C A S V S.* Donaui equū vxori meæ:quem ipſa occidit ne ad me poſſet redire.licet pœnituerim,dicit hęc lex cāteneri mihi adexhibēdū: qa dolo fecit quo min⁹ poſſet exhiberi. Itē act.legis Aquiliæ.Vi.

r *Vel damni.* etiā cōſtante matrimonio in ſimplum:vt.ī. ad.l. Aquil.ſi ſeruus ſeruū.§. ſi cum maritus. Aç.

Si ſeruus.]*C A S V S,* Titi⁹ & Seius fratres habebāt ſeruū cōmunē,cui cōceſſerunt donare de peculio cui veliet.hic ſeru⁹ donauit vxori Titij. Dicit quòd ꝓ qua parte eſt ſeruus Seij,valet. Secūdo dicit. Tres erāt fratres habētes rē cōmunem. cā rem vnus donauit vxori aliis præſentibus,& non cōtradicentibus. pro partibus aliorum valet donatio: ꝓ partibus viri non.

* *vulgā.*

f *Fratris.* qui fratres non tangebant ſe per poteſtatem.

t *Donaſſet.*hoc verū ſi ſpecialiter ei ſeruo p̄miſſū erat donare:aliās nō poſſet donare:vt.j. de dona.l.filiusfa. Ac.

Vir vxori.]*C A S V S.* Volebā vxori meæ donare.ī.& ideo p̄miſi ei ſtipulari à debitore meo.x.antequā exigeret diuertimus.quęritur,an ipſa agere poſsit?Et dicit quòd nō.Secundo

pone

A

B

C

D

u *Sciſſent.*& ita ſciētia p̄iudicat circa amiſsionē dominij:quia p̄ſumit eos voluiſſe donare adfinitatis ratione:ſicut p̄ſumit remiſsio fideicō.ſanguinis neceſsitudine:vt.ī.de p̄ba.l. Procula.ſic & p̄ſumit volūtas teſtatoris legatarij dignitate: vt.ī. de iudi.ſed & ſi.ſic.j.de do.cau.mor.qd ſtatuliber.i §.&.ī mā.l.qui patit.aliās autē ſciētia nō p̄iudicat,niſi acceptio pretij iteruenisſet:vt.ī.de eui.l quidā ex parte.ſic.i.de acquir.poſſeſ.l.fundi.

Sciētia quandoque p̄iudicat: & quādoque non.

x *Fratres.*qui nō ſunt in eiuſdē poteſtate cuius & vir:alioquin cōtrariū eſt,vt.ī.eo.l.hāc oratio.§.qui in eiuſdē.quæ eſt cōtra.

y *Reddere.* rem factam ſuam ex duabus partibus:vt infra de lega.ij.l.Titia.§.Lucius. Accurſius.

pene quòd debitor meus ignorans nos diuertiſſe,ſoluit ei:quis repetet?Et diſtinguit:quia aut extat pecunia ſoluta,& debitor vĩdicat: & tenet mihi priſtina actione:& liberatur à me cedẽdo mihi vindicationem.aut nõ extat:& tunc ago recta via condictione ſine cauſa,in quantum ipſa locupletior eſt. Viuian⁹.

a *Inanem.* mulieri:vt ſupra eo.l. ſi ſpõſus.§. ſi debitor. Accurſius.

b *Vindicare.* ſed cur debitor habet rei vindicationem,cum omnino huius rei domin⁹ deſinere eſſe voluit?vt ĩ.de acqui.poſ.l. quod meo.§.ſi furioſo? Reſpõ.aliud eſt in poſſeſſione:& aliud in dominio,quod nõ ita de leui amittit,niſi ali⁹ nanciſcatur:vt.ĩ.de acqui. poſ.ſi quis vi.§.differẽtia. Vel dic vtilẽ ei cõpetere rei vindicationẽ:quia adhuc eandem pecuniã ſoluere eſt obligatus:nec pecunię ſolutæ dominiũ eſt quæſitum marito:cũ tacite ꝓpter diuortiũ videatur reuocaſſe mãdatũ: quare ei ꝙ aliũ numerata eſſe nõvideꝫ,ideóque nec ĩtelligitur ei⁹ dãs. Item ſecundũ R. propter legis interdictũ nõ poteſt tranſire dominiũ in eum, ſicut nec ꝙ ſe,nec per alium.

c *Actiones.* rei vindicationem.

d *Exceptione.* ſed cur nõ ipſo iure: vt.ĩ.e.l. hęc ratio.§.ſed ſi debitorẽ?Rñ.quia diuertẽdo donationem reuocaſſe videtur:& ſic inhibuiſſe ne ei ſolueretur:vt.ĩ.eo.cum hic.§. ſi diuortium.Or.immo & ſi nõ diuertiſſet,haberet exceptionẽ & cõdictionẽ: vt.ĩ. de ſolu. l.cum quis.§.ſi debitorẽ. Vnde poteſt dici ꝙ hic ſciens non valere mulier accepit: ibi ignorans:ar.d.l.§.ſi debitorem.in prin.

e *Nomine.* ex iure ceſſo.

* *adipiſcẽda.*

† *In hũc locum Alex. ab Alex. lib.4. Gen. dier.ca. 11. & Bud. in annot. ad Pand.*

Quod adipiſcenda.] *CASVS.* Vir volebat expendere.c. ꝓ dignitate conſequenda:quia per gradus inferiorum dignitatũ oportebat eũ aſcendere.in hanc cauſam viro donat vxor.dicit quòd valet quatenus de hoc dono in hoc impenſum eſt. Viuianus.

f *opus eſt.* id eſt quatenus expendit in dignitatem de pecunia donata.ſed & conſtãte dignitate videtur licere dohare: vt.ĩ ad l.Iul.repe.l.j. Vel dic:licet non teneatur accipiens lege Iulia repe. hodie tamen non emuntur honores:vt.C.ad.l. Iul. repe. l.penul.& fina.

g *Nam & imperator. Proceſſus.* in honoribus de gradu ad gradum:vt ſupra de nego.geſt.l.quæ vtiliter.& ĩfra de mune.& hono.l.vt gradatim. Accurſius.

Nuper.]*CASVS.* Vir volebat effici miles,vel effici laticlauius: ꝓ quibus oportebat eum expẽdere.& dicit quòd in hãc cauſam vxor poteſt ei donare.Et eſt laticlauius,qui præeſt aliis militib⁹ in pugna,& clauẽ ꝓiciebat iter cõfertiſſimos hoſtes:& ſui milites viriliter pugnãtes debebãt eã recuperare. Vi.

h *Honoris.* ſimplicis.i.ſine adminiſtratione.Accurſius.

i *Laticlauii.* gen⁹ veſtis ſecũdũ quoſdã.vel dic,nomẽ dignitatis.

k *Ludorum.* præparãdorum,nõ vt amittat pecuniam in alea.

Inter virum.]*CASVS.* Cũ vir expectaret mitti in exilium ob delictum, donauit vxori.valebit donatio quam fecit in vxorem: vt ſcilicet confirmetur exilio ſubſecuto. Vi.

l *Exilio.* futuri,vel iã imminentis: vt ſupra eo.ſed ſi mors.

Si extraneus.]*CASVS.* Rẽ Titij donauit Seius vxori Titij ignoranti eam eſſe Titij.dicit ꝙ vſucapit rẽ viri. Secũdo idem ſi filius vel ſeru⁹ viri donauit:vt ſcilicet vſucapiat. Tertio quæritur, quid ſi vxor ſcit rẽ viri eſſe ante completã vſucapionem?& videbatur quòd nõ perficeretur,quaſi donet vir patiẽdo eam vſucapere.quod ſcilicet donare eſt prohibitum. ſed tamen dicit vſucapionem compleri. Vi.

m *Poſſeſſio.*i. vſucapio, quæ ſine poſſeſſione non procedit.

n *Propius eſt.* corrigit hic quod.ĩ.dictum eſt.

o *Ex cauſa.* interueniente.

Marcellus.]*CASVS.* Vir donauit vxori decẽ,ex quibus mulier emit marmora.conqueri poteſt maritus in quãtum facta eſt locupletior,ſic quòd ſine damno mulieris,& ſine metu ſenatuſconſulti.aufert maritus.eſt eñ ſenatuſconſul.quod vetat auferri marmora de ædificiis cauſa negotiatiõis. Vi.

p *Etiam eam.* ſcilicet maritum.

q *Detrahere.* hic donauit vxor viro marmora detrahenda de domo vxoris.

r *Negotiationis.* at iſta donatio non ſit cauſa negotiationis, dicet quis:ſed nec legatũ:ergo eadem ratione valere debet:quod lex negat infra de leg.j.l.cętera. Rñ.imò legatur cauſa negotiationis:quia legare videor ob præcedentẽ donationẽ:vt.ĩ. ꝙ ſocio. l.nec adiecit.§.& quia.quare & pmutarẽ videor:vt ſupra de peti.her. l.ſed & ſi.§.cõſuluit.pmutatio aũt negotiatio eſt. Vel melius valet iſta donatio,& quia nõ ſit cauſa negotiationis:& quia extrahẽdo de domo vxoris,de ſua propria in aliam ſuã videtur tranſferre:arg.ĩ.rerum amo.l.j quod non eſt prohibitũ:vt.ĩ.de leg.j.cętera.§.ſed & ſi quis.in fi. §. Vel loquitur cũ mulier accepit à viro pecuniã ex cauſa donationis,ex qua emit marmora: cõqueri poteſt maritus in quantum facta eſt locupletior:ſicque ſine dãno mulieris,& metu ſenatuſconſulti auferre poteſt maritus.

Debitor delegatus poteſt opponere exceptionem delegationis inualidæ:ſi tamen ignoranter commiſerit,liberatur.h.d.quem caſum nota. Bartolus.

XXXIX. IVLIANVS libro quinto ex Minicio.

VIr vxori pecuniam cũ donare vellet,permiſit ei vt à debitore ſuo ſtipuletur. illa cũ id feciſſet, prius quàm pecuniam auferret,diuortium fecit. quæro vtrum vir eam ſummam petere debeat: an [ex]ea promiſsione propter donationis cauſam actio nulla eſſet. Reſpondi inanem a fuiſſe eam ſtipulationem. ſed ſi promiſſor mulieri ignorans ſoluiſſet: ſi quidem pecunia extat, vindicare b eam debitor poteſt. ſed ſi actiones c ſuas marito præſtare paratus eſt,doli mali exceptione d ſe tuebitur:ideóque maritus hãc pecuniam debitoris nomine e vindicando conſequetur. Sed ſi pecunia non exſtat,& mulier locupletior facta eſt:maritus eam petet.intellegitur enim ex re mariti locupletior facta eſſe mulier:quoniã debitor doli mali exceptione ſe tueri poteſt.

XL. VLPIANVS libro ſecundo Reſponſorum.

QVod apiſcendę* dignitatis gratia ab vxore in maritũ collatum eſt, eatenus ratum eſt, quatenus dignitati ſupplendæ opus eſt.f

XLI. LICINNIVS Rufinus libro ſexto Regularum.

NAm & imperator Antoninus conſtituit,vt ad ꝓceſſus g viri vxor ei donare poſsit.

XLII. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

NVper ex indulgentia principis Antonini recepta eſt alia cauſa donationis,quam dicimus honoris h cauſa: vt ecce ſi vxor viro laticlauij i † peteñ di gratia donet, vel vt equeſtris ordinis fiat: vel ludorum k gratia.

XLIII. PAVLVS libro ſingulari Regularum.

INter virum & vxorẽ exilij l cauſa donatio fieri poteſt.

Vſucapiens videtur habere rem ex titulo precedenti,non à domino contra quem vſucapit.h.d.quam legem not.quia in pluribus locis habemus iſtum effectum: ſed non ita clare vt hic. Bartolus.

XLIIII. NARATIVS libro quinto Membranarum.

SI extraneus rem viri,ignorans eius eſſe,ignoranti vxori,ac ne viro quidem ſciente eam ſuam eſſe, donauerit: mulier rectè eam vſucapiet. Idemque iuris erit,ſi is qui in poteſtate viri erat, credens ſe patremfamilias eſſe, vxori patris donauerit. Sed ſi vir reſcierit ſuam rem eſſe prius quàm vſucapiatur,vindicareque eam poterit, nec volet, & hoc & mulier nouerit,interrumpetur poſſeſsio: m quia tranſiit in cauſam ab eo factæ donationis ipſius mulieris ſcientia. propius n eſt, vt nullum adquiſitioni dominij eius adferat impedimentum. non enim omnimodo vxores ex bonis virorum, ſed ex cauſa o donationis ab ipſis factæ adquirere prohibitæ ſunt.

Ex qualitate expenſarum præſumitur an animo repetendi fecerit quis, an non.h.d.quod not. quia tota die allegatur. hoc dicit.B.

XLV. VLPIANVS libro ſeptimodecimo ad Edictum.

MArcell⁹ libro ſeptimo Digeſtorum ſcribit, etiam eum p detrahere q ſine mulieris damno, & citra metum ſenatuſconſulti,quod detrahentibus negotiationis r cauſa occurrit.

XLVI. IDEM libro ſeptuageſimoſecundo ad Edictum.

ritus.& ſic duobus modis intellige hanc legem:licet Bul.dixerit ſe neſcire. Accurſius.

INter virum.]C ASV S. Vir habebat poſſeſſionem cuiuſdã rei alienæ,forte emerat eam à non domino. quæritur an poſsit eam donare vxori.& dicit quòd non.

a *Nec poſſeſſionis.* cum ipſam poſſeſſionẽ tantũ non rẽ donare voluit.aliud ſi rem ipſam transferẽdo poſtea donare vellet:vt.j.de acqui.poſſ.l.j.§. ſi vir vxori. Et dicunt hoc ad ſimilitudinem fructuũ.fructꝰ em̃ donare non poteſt:vt.C.de iu.do.l.p oneribus. ſi tamen rẽ donet,& ipſa bona fide accipiat,fructꝰ ſuos facit:vt.ff.e.l.de fructibus.Sed tu dic idem in vtroque ſecundum Io.quod ergo hic dicitur ꝙ nec eſt donatio:ſubaudi rata,quin facile reuocetur:vt dixi.ff.eo.l.ſi eũ qui mihi.

VTrum.]C ASV S. Vir geſsit negotia vxoris, & impendit.e. quæ heres viri repetit à muliere.illa dicit donum morte confirmatum,ſed heres viri dicit impẽſum animo repetendi.dicit quòd ex quãtitate impẽſæ præſumitur donũ,vel nõ. ſi paruum eſt, donum eſt:aliàs nõ. Itẽ ex genere impẽſæ. nã ſi voluptaria,videtur quòd non animo repetendi: ſi neceſſaria,ſic. Vi.

b *Non difficilis.* In dubio autem præſumam nõ donare:vt ſupra de probationibus.l.cũ de indebito §.j.niſi ratio ſanguinis vel affinitatis vel viciſsim donationis collatæ ſuccedit:vt ſupra de ꝓbationibus.l. Procula.& ff.e.l. ſi ſeruꝰ cõmunis. & ſupra mãda. ſi vero nõ re.§.idem Papinianus.& dixi etiã de hoc ff.ad Vellei.l. ſed ſi ego.in fi. Accurſius.

QVæ ſibi.]C.ASV S. Vir donauit vxori.x. & vxor præmoritur: & legat viro multa.vir repetit donum. Et dicit quòd poteſt,licet mulier ꝓlegauerit. Viuianus.

c *Quæ.* ſcilicet bona. Accurſius.

d *Ei.* ſcilicet viro. Accurſius.

e *Vlpianus.* ſcilicet ſcribit.

f *Eum.* ſcilicet fundum.

g *Agatur.* quod eſt hic donatio.

h *Rẽ petere.* ex innominato contractu do vt facias. Accurſius.

i *Miniſterio.* ita quòd vir nihil lucretur:de quo duo exempla ponit,ſicers,& id &c.

k *Egit.* idem & ſi hoc non egit expreſsim:vt ſupra de condict. cauſa da.l.ſi pecuniam. Accurſius.

INter virum & vxorẽ nec poſſeſsionis [a] vlla donatio eſt.

XLVII. CELSVS libro primo Digeſtorum.

VTrum negotiũ vxoris gerens, an officio mariti ductus,in rem eius impẽderit vir: facti non iuris eſt quæſtio.coniectura eius rei ex modo & ex genere impenſæ non difficilis [b] eſt.

XLVIII. IDEM libro nono Digeſtorum.

QVæ [c] iã nuptæ maritus donauit, viri manent:& poteſt ea vindicare: nec quicquam refert, quòd ampla legata ab vxore ei [d] relicta ſũt.

Nullus miniſter dicitur qui nullum commodum ſentit.aliàs non dicitur quis nullus miniſter.h.d.de quo plene dixi in.l. ſi quis Titio.infra de le.2. Bartolus.

XLIX. MARCELLVS libro ſeptimo Digeſtorum.

SVlpicius [e] Marcello.Mulier quæ ad communem filium volebat,qui in poteſtate patris erat,poſt mortem patris fundũ peruenire,eum [f] patri tradidit, vti poſt mortem reſtituatur filio. quæro an donatio tibi videatur,vt nihil agatur: [g] an valeat quidem,ſed mulieri poteſtas detur,ſi noluerit* eum repetere. [h] Reſpondit. Si color vel titulus (vt ſic dixerim) donationi quæſitus eſt,nihil valebit traditio: id eſt ſi hoc exigit vxor,vt aliquid ex ea re interim commodi ſentiret maritus. alioquin ſi ſolo ei [i] miniſterio [k] vſa eſt, & id egit, [l] vt vel reuocare ſibi liceret, [l] vel vt res cũ omni emolumento [m] per patrem poſtea ad filium tranſiret: cur nõ idem perinde ſit ratum, ac ſi cũ extraneo tale negotium contraxiſſet, hoc eſt,extraneo in hanc cauſam tradidiſſet?

Eo ipſo quis eſt locupletior,quòd ab obligatione eſt liberatus: non autem eo ipſo quòd ſibi pecunia datur: niſi ex ea pecunia apparet aliquid apud eum remanſiſſe.h.d. quod notat:quia eſt caſus bonus. Bar.

L. IAVOLENVS libro tertiodecimo Epiſtularum.

*volueri.

SI cũ mulier viginti ſeruum emiſſet, in eam emptionem vir quinque vẽditori dedit:diuortio facto,omnimodo vir eã ſummam exiget.neque ad rem pertinet, an is ſeruus deterior factus ſit. nam & ſi mortuus eſſet: quinque exactio ei competeret. quæritur enim an mulier ex viri patrimonio locupletior ſit eo tempore quo de dote agebatur.facta autem intellegitur,quæ æreⁿ alieno ſuo, interuẽtu viri liberata eſt,quod potuiſſet adhuc debere, ſi vir pecuniam non ſoluiſſet. neque enim intereſt ex qua cauſa mulier pecuniam debuit, vtrum creditam,an eam quam ex emptione præſtare debeat. Quòd ſi mulier non emerat ſeruum, ſed vt emeret, à viro pecuniam accepit:tum vel mortuo vel deteriore facto ſeruo damnum ad virum pertinebit: quia quod aliter emptura non fuit, niſi pecuniam à viro accepiſſet, hoc conſumptum ei periit, qui donauit:ſi modò in rerum natura eſſe deſiit.nec videtur mulier locupletior eſſe,quæ neque à creditore ſuo liberata eſt,[o] neque id poſsidet quod ex pecunia viri emerat.

Quicquid mulier quærit: præſumitur quæſiuiſſe ex bonis viri.h.d. ſubaudi ratione turpis quæſtus euitandi. Bartolus.

LI. POMPONIVS libro quinto ad Quintum Mucium.

QVintus Mucius † ait: cum in controuerſiã venit, vnde ad mulierem quid peruenerit:& verius & honeſtius eſt,quod non demonſtratur vnde habeat,exiſtimari [p] à viro,aut qui in poteſtate eius eſſet,ad eam peruenisſe. Euitandi autẽ turpis quæſtus gratia circa vxorem hoc videtur Quintus Mucius probaſſe.

LII. PAPINIANVS libro nono Quæſtionum.

SI vir vxori donationis cauſa rẽ vilius locauerit,locatio [q] di daret viro poſt mortẽ mulieris:vel curaret ita quòd haberet: alioquin fecit ſtipulari virũ ab herede ibidem.e.ſi vir præmoritur:nulla ſit ſtipulatio.ſed ſi extraneo eſſet facta cauſa mortis,valeret,ſed per condictionem ob cauſam reuocaretur.

A l *Liceret.* cũ fructib⁹ medij tẽporis,per condictionẽ ob cauſam.

m *Emolumento.* fructuum. Accurſius.

n *Si cum mulier. Quæ ære.* id eſt quod ipſa debebat.& facit.ff.eo. l.quod autem.§.eleganter.& §.ſi vxor.

o *Liberata eſt.* niſi ſoluat.q.d.ſolutione viri non fuit liberatatũ quia adhuc non tenebatur:tum quia nõ ſoluit vir venditori. *Primſolutio alterum quandoque nõ liberat.*

p *Quintus Mucius. Exiſtimari.* hoc dicunt eſſe verum niſi diuertit mulier. nam tũc ſuſpicio eſt ꝙ propter aliquod delictum in matrimonio cõmiſſum diuertit.quia ergo aliqua vel turpis quæſtus poteſt eſſe ſuſpicio,eligitur vt magis de bonis mariti queſierit.ſed cũ ſoluitur matrimonium morte,ſine alicui⁹ voluntate,non eſt cauſa quare turpẽ præſumã quæſtum. ſed ſecundũ Io.vbique idem:vt.C. e.l.ij.ar. tamen contra C.arb.tute.l.ſi defunctus. Item ſume hic argu.quòd idẽ debet eſſe in filio,vel ſimilib⁹, vt præſumatur de bonis patris i dubio queſiſſe:vt ſic ſit commune cũ fratribus.ſed certe contra dico in fratre:quia nõ eſt ibi cauſa talis ſuſpicionis: & ideo dico contra,arg. dictę.l.ſi defunctus. nã diſtinguo vt no.C. de bo.quæ libe.l. cum oportet. Accurſius.

SI vir vxori.]C ASV S. Vir volẽs donare.x. vxori, locauit ei domũ pro.x. dignã penſione. xx. dicit ꝙ nulla eſt locatio. Secũdo dicit,ſecus in depoſito:vt ecce vir depoſuit apud vxorẽ librũ valẽtẽ. xx. æſtimatũ.x. vt ſic vxor poſsit reddere æſtimationẽ. erit quidẽ depoſitum: ſed æſtimatio non valebit. Tertio dicit rationem diuerſitatis:quia in locatione merces eſt de ſubſtãtia locatiõis: ſed in depoſito æſtimatio nõ eſt de ſubſtãtia depoſitũ:cum citra æſtimationẽ valeat depoſitum:ſed locatio non citra mercedem. [VXOR.] Mulier faciẽs teſtamentum præcepit heredi etiam præſentũ vt ſuoſ cuiuſdã fundi daret viro poſt mortẽ mulieris:vel curaret ita quòd haberet: alioquin fecit ſtipulari virũ ab herede ibidem.e.ſi vir præmoritur:nulla ſit ſtipulatio.ſed ſi extraneo eſſet facta cauſa mortis,valeret,ſed per condictionem ob cauſam reuocaretur.

† *Concord. tex.in.l.edere æſtimationẽ. erit tit. C. eſt.* *alde videæſtimatio non valebit. dã Fran.* *Cre.ſingu. 6.ſo.l. mercedis additum ibi ad rem.*

q *Locatio.* Si volẽs dare locationẽ cõmen⁹ eſt.i.finxit:vt.ff.eo. l.ſi ſponſus.§.circa.Io.quod enim in fraudẽ orationis agitur,pro infecto habetur:ergo & minor merces ex eo cogitata in fraudẽ, erit nulla:ergo & locatio nulla:ſed depoſitũ tenet etſi nulla ſit æſtimatio: *Pro inf.ſto in fraudem orationis gatur.*

æſtimatio:quaſi ſcilicet merces ſit de ſubſtantia locationis: ſed non ſic in depoſito non æſtimato. Accurſius.

a *Depoſitum.* vt ſupra depoſ.l.j.§.ſi quis ſeruum.

b *Non poteſt.* vt.ſ.cómuni diui.ſi conuenerit.& in pecunia vt ſ.de præſcript.verbis.l.naturalis.§.j.& depo.l.j.§.ſi quis.

c *Dari.* ꝓmitti curauit,quod eſt infra,per ſtipulationem mortis cauſa.

d *Curauit.* vt vxor vel heres.*D:functo viro.* ſcilicet donatario. Ac.

e *Codicho.* vt.j.de don. cau.mor.ſenat°.§. donatio.in fi. & facit.ſ.e. ſed interim.j.reſpon.

f *Maritos.* id eſt coniuges. Accurſius.

MORTIS.]*CASVS.* Si ſocer nurui cauſa mortis donat:nó valet,licet moriatur ſocer:quia adhuc eſt matrimoniũ,etiã ſi ſocer filium exheredet.Secũdo dicit ſec° eſſe ſi ſocer donat murui i cauſam diuortij ſub tẽpore diuortij:quia valet: cum in caſu ſoluti matrimonij conualeſcat. [RES.]Vxor dedit in dotem quaſdã res æſtimatas ꝓ.c.quas poſtea vir cõceſſit eidẽ mulieri ad vſum.licet fiãt apud eã deteriores i.l. & poſtea repetit.c.nomine dotis mulier.ſ.ſo. matri.nó cõpenſat vir vel heres eius dicta.l. Secundo quẽritur:ſi in teſtamẽto vir dixit:qđ donaui vxori,eidẽ lego:an dictæ res datę ei ad vſum,videant ei legarit?Et dicit ꝙ non.

g *Species.* Si ſocer ſub tẽpore diuortij in caſum diuortij donauit: vt.ſ.e.l. ſed interim.§. §.& verè ſoluitur inter coniuges.Acc.

h *Eadẽ ratione.* ceſſante.i.locũ nõ habente, quia.ſ.remanſit matrimoniũ:hic ecõtra fuit ſolutũ.vel quo ad omnes ſecundũ primum: vel quo ad ſocerũ,ſecundũ alium caſum:vt j.de verb. oblig. inter ſtipulantem.§.ſacram.

† *Ex iſta lege nuncio Bar. hic, vt in ſummatis, colligitur ratio dictum bene notandum, & ſale qđ non fuit reperta alibi: prout dicit Fran. Cremo. ſing.5. in.l.ſolu.*

i *Diuerſa.* à caſu prædicto:quia tũc ſoluentur nuptiæ:quod non eſt in ſuperiori caſu. Vel dic loqui eodem caſu tantum,ſcilicet ꝙ remãſit matrimonium hic &.ſ.ẽ. Sed hic fuit ſolutum quo ad ſocerum:vt.ſ.eo.l.cum hic ſtatus.§.ſi ſocer. Ac.

k *Compenſatio.* ſcilicet ad dotem. Accurſius.

l *Donationes.* id eſt res donatæ.

m *Species.* legati. Accurſius.

n *Donari.* ſcilicet res prædictæ.

o *Vir. Exhiberet.* aliqui quin ſi eã maritus non exhibuiſſet,etiã citra ſpeciem donationis mulier ſe tuebitur:vt infra de doli except.l. ſi.in princip.

p *Et donationibus.* quibus liberauit vxorem de eo quod debebat ſibi,vel forte non petendo videtur donaſſe: ar.C. de bo. quæ lib.cum oporter. Accurſius.

q *Legato.* quia non dos,ſed fructus dotis ſunt vſuræ.

r *Vſuras.* vt q legat dotẽ,nõ ꝓ hoc videt legare vſuras dotis.

Xor. Soluendo. omnibus creditoribus.

nulla eſt.Cum autẽ depoſitũ a inter eas perſonas minoris donationis cauſa æſtimatur,depoſitum eſt.Hæc ideo tam variè, quia locatio quidem ſine mercede certa cõtrahi nõ poteſt: b depoſitum autẽ & citra æſtimationem quoque dari poteſt.

Donatio cauſa mortis extinguitur morte donatarij donatore ſuperuiuente.l.d. quẽ.§.nota:quia allegabilis eſt. Bartolus.

Vxor viro fructum fundi ab herede ſuo dari, c quòd ſi datus non fuiſſet,certã pecuniã mortis cauſa promitti curauit. d defuncto viro viua muliere,ſtipulatio ſoluitur, vt traditio quæ mandante vxore mortis cauſa facta eſt. nam quo caſu inter exteros condictio e naſcitur, inter maritos f nihil agitur.

LIII. IDEM libro quarto Reſponſorum.

MOrtis ſuæ cauſa genero vel nurui ſocerum fruſtra donare conuenit:quia mortuo ſocero nuptiæ non ſoluuntur: nec intereſt,an pater filium vel filiam exheredauerit. Diuortij ſpecies g eadem ratione h diuerſa i eſt. Res in dotem æſtimatas conſentiente viro mulier in vſu habuit.vſu deteriores ſi fiant,dãni cõpẽſatio k nõ admittitur. Eaſdem res nõ poteſt mulier ſibi quaſi donatas defendere ex illis verbis,quibus donationes l ei à viro legatæ ſunt:cũ eiuſmodi ſpecies m neque donari n neque auferri videtur.

Si vſuras dotis vir viuens non petit, donare videtur:& periculo viri ſunt:& morte confirmatur. Bartolus.

LIIII. IDEM libro octauo Reſponſorum.

VIr vſuras † promiſſæ dotis in ſtipulatum deduxerat, caſq; non petierat.cum per omne tempus matrimonij ſumptibus ſuis vxorem & eius familiã vir exhiberet, o dote prælegata,ſed & donationibus p verbis fideicõmiſſi confirmatis, legato q quidem dotis vſuras r non contineri videbatur,ſed titulo donationis remiſſas.

Res empta ex pecunia mulieris donata viro vindicari poteſt Baldus.

LV. PAVLVS libro ſexto Quæſtionum.

VXor marito ſuo pecuniam donauit :maritus ex pecunia ſibi donata aut mobilẽ aut ſoli rem cõparauit. ſoluendo s non eſt:& res extant. quæro,ſi mulier reuocet donationem, an vtiliter condicticia experiatur.videtur enim maritus, quãuis ſoluendo non ſit, ex donatione locupletior effectus, cum pecunia mulieris res comparata exſtet. Reſpondi, Locupletiorẽ eſſe ex donatione negari nõ poteſt. t non enim quærimus quid deducto ære alieno liberum habeat:ſed quid ex re mulieris poſſideat. u ſolo enim ſeparatur x hic ab eo cui res donata eſt,quòd ibi res mulieris permanet,& vindicare directò poteſt.& erit deterior cauſa viri,ſi ei pecunia quatenus res valet, non vltra id tamen quod donatũ eſt,condicatur,y quàm ſi dotis iudicio z conueniatur. ſed nihil prohibet, a etiam in rem vtilem mulieri in ipſas res accommodare. b

LVI. SCAEVOLA libro tertio Quæſtionum.

SI quod mihi mortis cauſa donare vellet, ego purè vxori donare vellem:non valet quod vxori iubeo dari:quia illo conualeſcente, condictione teneor.mortuo autẽ,nihilo minus pauperior ſum. non enim habeo quod habiturus eſſem. c

Donatio quæ poteſt condici,poteſt in ſtipulationẽ conuerti: & ſtipulatio poteſt probari per literas. Bartolus.

LVII. PAVLVS libro ſeptimo Reſponſorum.

EA quæ à marito ſuo pecuniam ex cauſa donationis acceperat,literas ad eum miſit huiuſmodi:*Cum petenti d mihi à te domine chariſſime, adnuerit e indul-*

f *Maritos.* id eſt coniuges. Accurſius.

MORTIS.]*CASVS.* Si ſocer nurui cauſa mortis donat:nõ valet,licet moriatur ſocer:quia adhuc eſt matrimoniũ,etiã ſi ſocer filium exheredet.Secũdo dicit ſec° eſſe ſi ſocer donat murui i cauſam diuortij ſub tẽpore diuortij:quia valet: cum in caſu ſoluti matrimonij conualeſcat. [RES.]Vxor dedit in dotem quaſdã res æſtimatas ꝓ.c.quas poſtea vir cõceſſit eidẽ mulieri ad vſum.licet fiãt apud eã deteriores i.l. & poſtea repetit.c.nomine dotis mulier.ſ.ſo. matri.nó cõpenſat vir vel heres eius dicta.l. Secundo quẽritur:ſi in teſtamẽto vir dixit:qđ donaui vxori,eidẽ lego:an dictæ res datę ei ad vſum,videant ei legarit?Et dicit ꝙ non.

g *Species.* Si ſocer ſub tẽpore diuortij in caſum diuortij donauit: vt.ſ.e.l. ſed interim.§. §.& verè ſoluitur inter coniuges.Acc.

h *Eadẽ ratione.* ceſſante.i.locũ nõ habente, quia.ſ.remanſit matrimoniũ:hic ecõtra fuit ſolutũ.vel quo ad omnes ſecundũ primum: vel quo ad ſocerũ,ſecundũ alium caſum:vt j.de verb. oblig. inter ſtipulantem.§.ſacram.

i *Diuerſa.* à caſu prædicto:quia tũc ſoluentur nuptiæ:quod non eſt in ſuperiori caſu. Vel dic loqui eodem caſu tantum,ſcilicet ꝙ remãſit matrimonium hic &.ſ.ẽ. Sed hic fuit ſolutum quo ad ſocerum:vt.ſ.eo.l.cum hic ſtatus.§.ſi ſocer. Ac.

k *Compenſatio.* ſcilicet ad dotem. Accurſius.

l *Donationes.* id eſt res donatæ.

m *Species.* legati. Accurſius.

n *Donari.* ſcilicet res prædictæ.

o *Vir. Exhiberet.* aliqui quin ſi eã maritus non exhibuiſſet,etiã citra ſpeciem donationis mulier ſe tuebitur:vt infra de doli except.l. ſi.in princip.

p *Et donationibus.* quibus liberauit vxorem de eo quod debebat ſibi,vel forte non petendo videtur donaſſe: ar.C. de bo. quæ lib.cum oporter. Accurſius.

q *Legato.* quia non dos,ſed fructus dotis ſunt vſuræ.

r *Vſuras.* vt q legat dotẽ,nõ ꝓ hoc videt legare vſuras dotis.

Xor. Soluendo. omnibus creditoribus.

s *Nõ poteſt.* Arg. cõtra prælatos cũ emerũt tẽ aliquã, vt detur vtilis rei vind.eccleſiæ, ſi modo probet ſua pecunia res empta.Itẽ cõtra vxores quę nomen tãtũ ſuũ in inſtrumentis apponi faciũt,nó mariti. arg. contra.C.eodẽ.l. ſi filij tui. Accurſius.

u *Poſſideat.* ergo tenetur cõdictione ſine cauſa quę differt ab actione de dote: vt ſubiicit &c.Item vtili in rem: vt in fi.quæ differt,qñ tẽ dediſſet : vt ſubiicit ſolum.. Accurſius.

Condictio ſine cauſa & actio de dote differunt.

x *Separatur.* i.ſeparatur hic maritus cui pecunia eſt data, ab eo marito cui res donata eſt:quia res vbi eſt donata:ſi extat res,directo vindicatur:hic autem vtiliter. Ac.

y *Codicatur.* vt.ſ.e.qđ autem.§.idem diuus.

z *Iudicio.* quia condẽnabitur propter pecuniam condictione ſine cauſa in ſolidũ diuortio facto:vt.ſ.nego.geſtorũ.l.diuortio. aliquin diuortio nõ facto cõuenietur in quãtũ facere poteſt : vt.j.de re iudi.nó tãtũ. ſed iudicio de dote & ante & poſt agitur in quãtum facere poteſt.

a *Prohibes.* hoc caſu.

b *Accomodari.* in primo caſu. Et no.ſpeciale,ꝙ res empta ex mea pecunia ſit mea, vtiliter ſaltẽ.ſic & aliàs videtur:vt.C.de rei vi.ſi vt proponis. &.C. ar. tute.l.curator. Acc.

Emptũ ex mea pecunia, meum eſt.

SI quod.]*CASVS.* Aliquis volebat donare mihi fundũ cauſa mortis.ego volens eũdẽ donare pure vxori meæ,iuſſi ei dari.Et dicit ꝙ nõ valet: quia ſic fio pauperior.ſ. in hoc quia cõualeſcente donãte teneor ei ad æſtimationem fundi: ſic fio pauperior.Sed & ſi moritur,adhuc fio pauperior:quia nõ habeo quod erã habitur°. Vi.

c *Habiturus eſſem.* vt ſupra eo.l.idemque eſt.

EA quæ.]*CASVS.* Vir donauit vxori viginti, & ipſa ꝓmiſit per ſtipulationem ſe redditurã illa viginti ſi illa ſine cauſa dimiſerit virum.mulier poſtea miſit viro repudium ſine cauſa.Dicit ꝙ cõmiſſa eſt ſtipulatio:& tenetur mulier in ſolidam pecuniam.ſecus ſi ſtipulatio non interceſſiſſet : quia tunc non tenetur niſi in quantum locupletior eſt. Vulianus.

d *Cum petenti mihi.* quandam ſummam.

e *Adnuerit.* id eſt conceſſerit:vel dederit ex cauſa donationis.

P.ſſe.

a *Poſſe.* ſed nonne inter abſentes fuit promiſſum: ergo non valet: vt inſtitu. de inuti. ſtip. item verborum. quæ eſt contra? Solu. hic ante epiſtolam ſponderat: ſicut ex hac litera probatur. ait enim, quæ ſumma mihi numerata eſt &c. Sed hic mulier repetit in epiſtola quã fecerat in numeratione, vt maritũ reddat certiorem. Nec obſtat quod dicit, quoniam ex donatione &c. nam donatio dicitur propter cõmodum medij temporis: ſed exiſtente cõditione tranſit in creditum: vt infra de dona. Ariſto. Si autẽ fuerit ſimplex donatio, reuocatur in quantum eſt locupletior facta: vt hic ſubiicit.

b *Conuerſa eſt.* Immò videtur non conuerti: vt. ſ. manda. l. qui negotia. quæ eſt contra. Sed hic intereſſit ſtipulatio, ibi nudum pactum. Vel hic pecuniã ad manus habebat: ibi non. Item contra. j. de verb. ob. l. ſtipulatio facta. vbi dicit nõ valere huiuſmodi ſtipulationes pœnales. ſ. ſi fiãt diuortia: quia contenti eſſe debemus pœnis lege comprehẽſis. Sol. hic pœna præceſſit à ſtipulatione: aliàs ſecus: vt ibi. Accurſius.

c *Non probetur.* & ita creditur nulla cõditio appoſita. Accurſius.

SI prædia.] CASVS. Titius donauit concubinæ ſuæ quædã res & ſic tenuit ſtatim donatio: & deinde accepit eam in vxorem: & permutauit cũ ea quaſdam alias ſuas res cum illis donatis antea. Dicit quòd tenet permutatio. Secundo quæritur: ſi iſte aluit mãcipia mulieris, animo donandi cibaria, an poſſit repetere: & plane ſoluit. [FILIVS.] Titi[a] habebat vxorem diuitẽ: & ex ea filium Seium ſapientem, qui res matris adminiſtrabat. die quadã de pecunia matris emit quaſdam res pro centũ, & fecit fieri inſtrumẽta in perſona ſua filius matre volẽte. tãdem hic filius obiit: & pater bona filij iure peculij occupauit. nũc mater filij vult agere cõtra illum virum pro illis centũ, vel pro rebus exĩde emptis. quæritur an poſſit, & in quãtum? Et diſtinguitur: quia aut mater voluit filium obligare, & non donare ei: & tunc tenetur vir vxori de peculio intra annum computandum à morte filij. ſi non ei voluit donare, condicet mulier pecuniam in quantum vir eſt locupletior. Viuianus.

gentia tua viginti ad expediendas quaſdam res meas: quæ ſumma mihi numerata eſt ſub ea conditione, vt ſi per me meoſq; mores quid fleterit quominus in diẽ vitæ noſtræ matrimoniũ permaneat, ſine inuito te diſceſſero de domo tua, vel repudiũ tibi ſine vlla querela miſero, diuortiumque factum per me probabitur: tunc viginti quæ mihi hac die donationis cauſa dare voluiſti, daturam reſtituturã me ſine vlla dilatione ſpondeo. Quæro, an ſi eadẽ Titio marito ſuo repudium miſerit, pecuniã reſtituere debeat. Paulus reſpondit, pecuniam quam vir vxori donauit, ex ſtipulatione propoſita, ſi cõditio eius exſtitit, peti poſſe: [a] quoniam ex donatione in pecuniam creditam conuerſa eſt. [b] quòd ſi ſtipulatio commiſſa nõ probetur: [c] tunc tantũ peti poſſe, quanto locupletior ex ea donatione facta probetur.

Valet donatio inter concubinã & amaſium: non autẽ inter virum & vxorem. B.

LVIII. SCAEVOLA libro ſecundo Reſponſorum.

SI prædia & mancipia Seiæ [d] data, effecta ſint eius tẽpore cõcubinatus, [e] ac poſtea tẽpore matrimonij aliis acceptis [f] reddita ſunt: quid iuris eſt? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerẽtur, negotium potius geſtũ [g] videri, quàm donationẽ interueniſſe. [h] Item cum quæreretur de cibariis mãcipiorum, reſpondit: tẽpore quidem concubinatus data cibaria repeti non poſſunt, ſed nec tẽpore matrimonij, ſi ea mancipia vxoris in cõmuni [i] vſu fuerint. Filius rebus [k] matris interuenire ſolitus, pecunia matris cõſentiente ipſa mancipia & res mercatus, emptionũ inſtrumenta ſuo nomine cõfecit. deceſſit in matris poteſtate. quæſitum eſt, an mater cũ marito [l] ſuo experiri, & qua actione vti poſſit. Reſpondit, ſi mater obligatum filiũ in ea pecunia voluit eſſe: intra annum quàm filius deceſſit, de peculio cum patre in cuius poteſtate [m] fuiſſe propónatur, actionem [n] habere. ſi donauit, repeti poſſe quanto locupletior ex ea donatione pater factus eſt.

LIX. PAVLVS libro ſecundo Sententiarum.

SI quis vxori ea conditione donauit, vt quod donauit, in dotem [o] accipiat: defuncto eo donatio conualeſcit. [p]

LX. HERMOGENIANVS libro ſecundo Iuris Epitomarum.

VItricus & priuignus inuicem ſibi donare prætexto matrimonij non prohibentur. Diuortij cauſa donationes inter virum & vxorem conceſſæ ſunt. [q] ſæpe enim euenit, vti propter ſacerdotium, vel etiam ſterilitatem,

LXI. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

VEl ſenectutem, aut valetudinem, aut militiam ſatis commodè retineri matrimoniũ non poſſit:

LXII. HERMOGENIANVS libro ſecundo Iuris Epitomarũ.

ET ideo bona gratia matrimonium diſſoluitur. [r] Diuortio facto, nec inſtaurato matrimonio, non confirmabitur [s] inter virum & vxorẽ facta donatio: nec inter patronum [t] & libertam. [u] Si ab eo [x] inuito diuertere nõ licet, facta [y] donatio ſeparatur, [z] cũ inter hos diuortiũ intercedat. perinde enim id qđ donatum eſt, habetur diuortio intercedente, ac ſi donatum nõ fuiſſet.

LXIII. PAVLVS libro tertio ad Neratium.

DE eo quod vxoris [a] in ædificium viri ita cõiunctum eſt, vt detractum alicuius vſus eſſe poſſit, dicendũ eſt agi poſſe, [b] quia [c] nulla actio [d] eſt, ex lege duodecim tabularum, quãuis decemuiros [e] nõ ſit credibile de his ſenſiſſe, quorũ volũtate res eorum in alienum ædificatum eo durãte: vt dicit ſupra, quia lex. xij. tab. vetat diſſolui ædificium: licet de hoc caſu non ſenſit, quando domina volente alienum vir immiſit. Viuianus.

SI quis.] CASVS. Donauit vir vxori fundum, vt ea eidẽ viro in dotem det. quod & factum eſt. moriẽte viro confirmatur donatio: & ita iudicio de dote repetet mulier illum fundũ. Viuianus.

ET ideo.] CASVS in. §. diuortio. Donaui vxori meæ, quę & mea liberta erat. diuerti à me, quamuis inuito. licet hoc facere non debeat me inuito, tamen tenet diuortiũ: & ideo donatio quam in eam fecerã, infirmatur. Vi.

SI quis.] CASVS. Vxor tignũ ſuum donauit viro: qui vir illud poſuit in ædificio ſuo. nũc vxor pœnitet, & vult reuocare: quæritur vtrũ poſſit. Et dicitur quòd ſic, ſi ad aliquem vſum eſſe poſſit amodo tignum, & hoc ſoluto ædificio: vt dicit in fine. non autem eo durãte: vt dicit ſupra, quia lex. xij. tab. vetat diſſolui ædificium: licet de hoc caſu non ſenſit, quando domina volente alienum vir immiſit. Viuianus.

DE eo quod.] CASVS. Vxor tignũ ſuum donauit viro: qui vir illud poſuit in ædificio ſuo. nũc vxor pœnitet, & vult reuocare: quæritur vtrũ poſſit. Et dicitur quòd ſic, ſi ad aliquem vſum eſſe poſſit amodo tignum, & hoc ſoluto ædificio: vt dicit in fine. non autem eo durãte: vt dicit ſupra, quia lex. xij. tab. vetat diſſolui ædificium: licet de hoc caſu non ſenſit, quando domina volente alienum vir immiſit. Viuianus.

d *Scia.* concubinæ.
e *Concubinatus.* vt infra de dona. l. affectionis. Accurſius.
f *Accepit.* à marito. Accurſius.
g *Geſtum.* id eſt permutationem factam. Accurſius.
h *Interueniſſe.* vt ſupra eod. l. ſi donatæ. in fi.
i *In communi.* alioquin contra: vt ſupra eo. l. ſed ſi vir. §. fi.
k *Rebus.* adminiſtrandis. Accurſius.
l *Marito.* cui per filium quæſitum eſt. Accurſius.
m *Poteſtate.* & ſic pater iure peculij omnia occupauit. Accurſius.
n *Actionem.* mandati, vel negotiorum geſtorum. Accurſius.
o *In dotẽ.* & ita ſe obligat ad id reſtituẽdum ſoluto matrimonio.
p *Conualeſcit.* mortem vt C. de dote cauta nõ nume. l. ij. Accurſius.
q *VItricus. Conceſſa ſunt.* vt. ſ. eo. ſed interim. in fi.
r *Diſſoluitur.* quod nõ fit hodie: vt in authen. vt lic. ma. & auiæ. §. quia vero ex conſenſu. col. viij.
s *Non confirmabitur.* imò infirmatur, & reuocari videtur: vt ſupra eo. l. ſed interim. §. ſi maritus.
t *Patronum.* ſ. virum.
u *Libertam.* ſ. vxorem.
x *Si ab eo.* ſi. i. quãuis.
y *Facta donatio.* conſtante matrimonio.
z *Separatur.* peſt diuortium: ſed ſtatim infirmatur. Accurſius.
a *Vxoris.* volentis donare viro.
b *Agi poſſe.* diſſoluto ædificio: vt in fi. dicit.
c *Quia.* aliàs quia, & aliàs quamuis, id eſt quia.
d *Actio eſt.* durante ædificio. Accurſius.
e *Decemuiros.* qui compoſuerunt leges. xij. tab.

a *Notat.* ſcilicet addendo,non corrigendo.
b *Soluta.* i.diſſoluto ędificio:ſed & manęte ędificio ad æſtimationę cõdic.ſine cauſa quaſi cõſumptũ ſit agi poteſt, velut in rẽ.
c *Furtiuum.* Not.quòd eo ſolo caſu cum quis mala fi.iniunxit, agi poteſt de tigno iuncto:nõ aliàs:ſed agit rei vin. & iuratur in litem:vt inſti.de rerum di.§.cũ in ſuo. Io.

Vir mulieri.] CASVS. Ab vxore mea diuerti: & poſtea ei donaui,vt ad me rediret,& redijt:tãdẽ iterum diuertit.an valeat donatio? Et dicitur ꝙ ſic: ſi verum diuortiũ fuit illud primũ. quod autem ſit verum,poſtea exponit.Viuianus.

d *Dederat.* promiſsio autẽ ob hoc facta non valet:vt infra de verb. obliga. ſi ita ſtipulatus fuero.§.fin.& l.Titia. Accurſius.

e *Verum.* id eſt verũ vel non cõtrarium : vt ſupra de rit.nupt.l.plerique.

f *Diuortiũ.* ſcilicet primũ:quia vere ante donationẽ contingit.ſed aliter.ẽ.dicitur diuortij cauſa donari: ſcilicet quòd diuortiũ futurum creditur.ſic.ẽ.e. vitricus.§. diuortij. & l.ſed interim.in fi.l.

g *Factam.* vel diuortij ſcilicet facti,vel faciendi:vt ſupra eo.vitricus.& dic verũ eſſe, id eſt præſumi. Accur.

Quod vir.] CASVS. Contrarit Titius ſpõſalia cũ Berta nõdum duodenni per verba de futuro.interim eam accepit in vxorem nõdum nubilẽ, & ei donauit. valet donatio.Viuia.

h *Exiſtimo.* cum ſpõſalia præceſſerũt: vt.ẽ. eo. l. cum hic ſtatus.§. fin.Accurſius.

Seia.] CASVS. Titius cum die dominica poſt tertiam deberet Bertã in domo patris accipere in vxorẽ, & poſtea ducere in domum ſuã,& facere inſtrumentum dotis:donauit eidẽ Bertę.x.aureos. quæritur, an valeat donatio? Et dicit quòd non eſt curandũ quãdo donatio fiat,ſcilicet ante inſtrumentum dotis,vel poſt,vel ante ductionem,vel poſt ſolum,an ante matrimonium:& ſic valet.an poſt:& ſic non valet.[VIRGINI.] Per ſuperiorẽ caſum intelligas iſtum. Vi.

i *Dein.* poteſt hæc eſſe vxor antequam in domum ducatur : & poteſt duci in domum , nec erit vxor:licet raro hoc eueniat : & ideo attinet potius ad inquirendum,an ante contractum matrimonium donatio ſit facta.

k *Attinuiſſe.* q.d.exprimi tantum non attinuiſſe, id eſt non eſſe curandum inquirendo,id eſt vt inquirat tempus antequã domum vbi duceretur,donatio facta erat.aut nõ attinuiſſe, repete vt ſupra,an donatio ſit facta ante tempus tabularum, inquirẽdo &c.ſecundum quoſdam. Vel hic reſpon. Scæuola nõ attinuiſſe, id eſt non pertinuiſſe ad rem exprimi tẽpus,ſcilicet an donatio facta eſſet antequam domum ducatur.aut pro &, & non attinet exprimi tempus tabularum ſimul cum prima,quæ plerũque &c. & bene infert:itaque.q.d.nõ eſt neceſſe exprimi illa duo:ſed primum tantum, itaque &c. & ſecundum iſtos ductio impedit donationem, etſi non ſit vxor &c. ſed non placet.ſed ꝓ hac.ẽ. de rit. nup.l.mulierẽ. Vel breuius ſecundũ Yr.& R. q. d. non fuit neceſſe hoc totũ exprimere. ſ. antequã domũ duceretur, & ante tabularũ confectionem: quia tabulę plerũque fiũt poſt contractum matrimonium . ſufficeret enim hoc ſi dicat,ante matrimoniũ donauit. & hęc eſt mẽs huius.l.ſed nõ deſcẽdit bñ ad literã.

Tabulæ quandoque poſt matrimoniũ contractũ ſunt.

l *Exprimi.* aliàs exprimit Scęuola.& aliàs exprimi.

m *Conſenſu.* ſcilicet legitimo & de præſenti. ſed ſi hoc ſit dubiũ an ſit facta ante matrimoniũ, vel poſt,dic vt C. de dona.ante nup.l.cũ in te.Accurſius.

† *locũ hunc eleganter explicat Bandubic, & Alex. ab Alex.lib. 2.cap.5.*

n *Ab eo.* ſcilicet marito futuro.

o *Aqua.* forma qua nuptię celebrãtur.vnde verſus.Vota viri captant,quę iam captanda putabant. Quos faciet iuſtos ignis & vnda viros.Item & aliàs. Dictio Græca gamos tędas(.i parẽtelas) deſignat apud nos.eſt aũt tęda de ligno quodam qđ vt candela ardet:& accẽdebat in matrimonio cõtrahendo:vt ipſi in amore accẽderent.& aliàs.Dictio Græca gamos mulier vocitat apud nos. Hinc trigamum retine,bigamum quoq; monogamũque.

p *Deduci.* vt.ẽ.e.l.inter eos. ſi autẽ eſſet dubiũ ante nup. vel poſt nupt.tũc diſtinguitur, aut eſſet ducta in domum,vel non:vt C.de dona.ante nu.l.cũ i te.

q *Si vxor . Emerit.* a viro,vel ab alio: quo etiã caſu vtiliter marit⁹ vidicare poſſet: vt.ẽ.e.l.vxor.in fi. Ac.

† *De cauſis & formuliis diuortii Alex . ab Alex.lib. 4.cap.8. Vale Max. lib.2.ca.1. Plut. Diallo.11. de legib. Deute. cap.24. Manh.5. & 19.*

DE DIVORTIIS & repudiis. †

TITVLVS II.

I. PAVLVS libro trigeſimoquinto ad Edictum.

DIrimitur matrimoniũ diuortio, morte, captiuitate,r vel alia contingente ſeruitute vtrius eorum.

II. GAIVS libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

DIuortium autẽ vel à diuerſitate mẽtium dictum eſt,s

Dictum eſt de contrahendis matrimoniis: nunc de diſſoluendis: & dic quod diuortium inter coniuges dicitur:inter ſponſos repudium. ſed promiſcue vtimur : vt infra de verbo. ſigni. l.inter diuortium. §.1. & erant olim multa cauſa ex quibus fierent diuortia , quæ enumerantur. C.eod.l. conſenſu. tribus additis per Iuſtinianum : vt in authen.de nup § has itaque.col.4.at hodie panca ſunt:vt in authen. vt licet. ma.& ama.§ quia vero plurima. col.8. ſed iure canoni. nulla ſunt : vt dixi ſupra de nego. geſt.l.diuortio.in prin.Accurſius.

Diuortium & repudiũ differunt.

r *Dirimitur.Captiuitate.* ſeruata diſtinctione inferioris.l.vt infra eod.l.vxores. Accurſius.

s *Diuortium.Dictum eſt.* Sed nonne in diuertendo quandoque vterque conſentit? qualiter ergo mentes eorum diuerſæ ſunt?

*Mecœnatis vxor fuit . Suet. in Auguſto: qui addit per iocũ Terentillam ab Antonio vocatam, & Seneca in lib.de prouiden . Dion videtur eã vocare Terentiam. * Fla. Detinatem.*

Diuortium quid ſit, & quare ſic dicatur.

ſunt? R ſi. hoc ideo dici, quia plerúque altero inuito: & ita aliud vult vn⁹, & aliud alius. vel aliter dicitur diuortiũ à diuerſis mẽtibus: non quòd cõtraria ſit mens ſiue intentio vnius voluntati alterius: ſed quia non vnius tantũ, ſed diuerſorũ mentes in hoc conſentiunt, vt diſſoluatur matrimoniũ. Vel melius quia in diuertendo, ſiue vterque cõſentiat, ſiue alter tãtum, diuerſa eſt mens vnius ſiue vtriuſque: id eſt cõtraria ei volũtati quam in contrahẽdo habuit.

† *Vide Eraſm. Chil. 1. cent. 3. prouer. 4.*

a *In repudiis.* id eſt diuortiis. Accurſius.

b *Habeo.* aliàs habeto: & aliàs abeo: & ponitur *p* recedo: & tũc puncta ibi, tibi.

c *Præſenti.* viro vel ſponſo: item vxori vel ſponſæ.

d *Eum.* filium vel ſeruum. Accurſius.

e *Eius ſit.* repudiati, vel etiam repudiantis.

f *Cuiuſve.* vir vel vxor, ſponſus vel ſponſa. & dic fieri per eum in cuius poteſtate &c. vt ſupra de ſponſa. in poteſtate. Sed arg. cõtra. ff. pro ſocio. l. ſed & ſi ſocius. §. ſi abſenti. & l. actione. §. item ſcriptũ. & hoc poteſt pater conſentiente filia: aliàs non: vt. C. de repu. l. diſſentientis. Ac.

g *Diuortium. Apparuit.* Iracundia excuſat à culpa. hic eſt enim culpa in diuertẽdo: vt ſupra de minori. l. ſi ex cauſa. §. ſi mulier. & hic. Itẽ minuit delictum: vt. C. ad. l. Iul. de adul. l. Gracch⁹. &. C. de abol. l. ij. Item contractum reſcindit: vt. j. de pu. l. licitatio. & facit. j. de reg. iu. l. quicquid. arg. cõtra. C. de iniu. ſi non conuitij. §. ſi autem in rixã. Accurſius.

h *Diuortiſſe.* vt ſupra de ritu nup. l. pleriq;. &. ff. titu. j. l. vir mulieri. Accurſius.

i *Vlianus. Retinere.* contractũ ante furorem: vt ſupra de ritu nup. l. oratione. §. ſi. licet impropriè repudium inter cõiuges dicitur: vt dixi. ff. in rubri. & eſt ſimilis ratio C. de codi. l. nec codicillos. &. ff. de in diem addict. vbi autẽ. §. ſed & Marcellus. &. C. vt nemo priua. l. j. &. j. de bo. vac. l. iij. & in auth. qui. mo. nat. effi. leg. §. quod autem. col. vj.

diuortat

Si filia.] CASVS. Pater filia emancipata. c. dedit in dotem: & ſtipulatus eſt ſibi reddi ſi filia decederet in matrimonio: aliàs dixit quòd vir lucretur. filia in odiũ patris propter amorem viri diuertit, vt ſic non decederet in matrimonio, & vir lucretur. Dicit hic ſuccurrendum patri ac ſi non diuertiſſet. Viuianus.

k *Adficiat.* id eſt eius lucro adferat.

l *Petiit.* pater ſtipulatione in vno caſu tantũ proſperit ſibi ſi filia decederet in matrimonio. ergo ſi decederet ſolu. matri. maritus dotẽ lucrabitur: vt. ff. de pact. do. pater. §. cum inter. Si autem maritus qui lucratur, miſit ei libellum repudij: ſuccurritur igitur patri: vt hic, &. C. eo. l. nõ eſt. & infra ſol. ma. l. filiæ.

m *Vxores. Solo.* non ad matrimoniũ, cũ alter ſit ſeruus: vnde inæqualitas fortunę nuptias eſſe non ſinit, vt in authen. de nup. §. ſed & captiuitatis. col. iiij. &. ff. de capti. l. in bello. §. medio.

n *Præſtare.* id eſt præſtitiſſe videtur quãtũ ad dotis amiſſionẽ. Oc.

o *Prauentu.* cum hoc ignorauit. Accurſius.

p *Migrare.* vt in authen. de nup. §. ſed etiã capt. col. iiij. nec eſt opus repudio. Sed contra. C. eo. l. vxor. Solu. ibi de eo qui eſt in expeditione: quiquatuor annis expectatur: hic de captiuo. ſed & de illo corrigitur: vt in authẽ. vt li. ma. & auiæ. §. qũ autẽ. coll. viij. Ac.

Mulier maritũ, qui in captiuitate eſt, per quatriennium expectare tenetur.

Si pœnituit.] CASVS. Vir miſit vxori libellum repudij p patrem mulieris, vel per alium nuntium: & antequã mulieri offerretur, vir pœnituit. non erit diuortiũ, niſi mulier quæ accepit indignetur, & ipſa velit matrimoniũ diſſolui tunc enim per eam videtur matrimoniũ diſſolui. Viuianus.

q *Eam.* ſ. virum.

r *Tradendum.* patri mulieris.

ſ *Iſque.* ſ. libellus. Ac.

t *Pœnitentiæ.* ſ. viri.

u *Accepit.* ſcilicet libellum repudij.

x *Dimiſſum. Miſiſſet.* id eſt mitti feciſſet ſine cauſa. & bene ſic exponitur: quia ipſe videtur mittere, cũ per alium mittat. Ac.

y *Nullum. Libertum.* non dicit, præter, vt. vij. teſtes & pẽtes eos liberi⁹ etiã diuertẽtis adeſſe debeat. Item non ideo, vt ſi libertus abfuerit, nõ habeatur ratũ diuortiũ ſed ideo, vt libertus ſiue adfuerit, ſiue non, inter eos non cõputetur. ita ponitur excluſiuè: aliàs tamẽ inclusiuè ponit: vt. ff. de pig act. l. j. §. ſi. &. C. de ſer. fug. l. iiij. §. j. & alibi ponitur excluſiuè: vt. C. de epiſc. & cle. l. parabolani. Item

rogati

ſi vel quia in diuerſas partes eũt qui diſtrahunt matrimonium.

In repudiis [a] autem; id eſt renuntiatione, comprobata ſunt hæc verba, *Tuas res tibi habeto.* [b] item hæc, *Tuas res tibi agito.* † In ſponſalibus quoque diſcutiendis placuit renuntiationem interuenire oportere: in qua re hæc verba probata ſunt: *Conditione tua non vtor.* Siue autem ipſi præſenti [c] renuntietur, ſiue abſenti per eum [d] qui in poteſtate eius ſit, [e] cuiúſve [f] is eáve in poteſtate ſit, nihil intereſt.

III. PAVLVS libro trigeſimo quinto ad Edictum.

DIuortium non eſt verum, niſi quod animo perpetuã conſtituẽdi diſſenſionẽ fit. itaque quidquid in calore iracũdię vel fit vel dicitur, non prius ratum eſt, quàm ſi perſeuerantia apparuit [g] iudicium animi fuiſſe. ideoque per calorẽ miſſo repudio, ſi breui reuerſa vxor eſt, nec diuortiſſe [h] videt.

Ibi eſt dare priuationem, vbi eſt dare habitum. de quo plene dixi in. l. decem. j. de verbo. obliga. Bartolus.

IIII. VLPIANVS libro vicẽſimo ſexto ad Sabinum.

IVlianus libro octauodecimo Digeſtorum quærit, an furioſa repudium mittere vel repudiari poſsit. & ſcribit, furioſam repudiari poſſe: quia ignorantis loco habetur. repudiare autem non poſſe neque ipſam propter dementiam, neque curatorem eius: patrem tamen eius nuntium mittere poſſe. quod non tractaret de repudio, niſi conſtaret retineri [i] matrimonium. quæ ſententia mihi videtur vera.

V. IDEM libro trigeſimo quarto ad Edictum.

SI filia emãcipata idcirco diuerterat, [k] vt maritum lucro dotis adficiat, [k] patrem fraudet, qui profecticiam dotẽ potuit [l] petere, ſi cõſtante matrimonio deceſsiſſet: [&] ideo patri ſuccurrendũ eſt, ne dotem perdat. Nõ enim min⁹ patri quàm marito ſuccurrere prætorẽ oportet. dãda igitur eſt ei dotis exactio, atque ſi conſtante matrimonio deceſsiſſet filia.

Quo ad quid dicitur quaſi matrimoniũ: quo ad quid nõ. Iſta lex eſt ſingularis. Bal.

VI. IVLIANVS libro ſexageſimo ſecundo Digeſtorum.

VXores eorũ qui in hoſtium poteſtatẽ peruenerũt, poſſunt videri nuptarum locũ retinere eo ſolo, [m] quòd alij temerè nubere non poſſunt. Et generaliter definiẽdum eſt, donec certum eſt maritum viuere in captiuitate conſtitutũ, nullã habere licentiã vxores eorum migrare ad aliud matrimoniũ, niſi mallent ipſę mulieres cauſam repudij præſtare. [n] Sin autẽ in incerto eſt an viuus apud hoſtes teneatur, vel morte præuẽtus [o] [eſt:] tunc ſi quinquennium à tẽpore captiuitatis exceſſerit, licentiam habet mulier ad alias migrare [p] nuptias: ita tamen, vt bona gratia diſſolutum videatur priſtinũ matrimoniũ: & vnuſquiſque ſuũ ius habeat imminutum: eodem iure & in marito in ciuitate degente, & vxore captiua obſeruando.

VII. PAPINIANVS libro primo de Adulteriis.

SI pœnituit eum [q] qui libellum tradẽdum [r] diuortij dedit, iſque [ſ] per ignorantiam mutatæ voluntatis oblatus eſt, durare matrimonium dicendum: niſi pœnitentia [t] cognita is qui accepit, [u] ipſe voluit matrimonium diſſoluere. tunc enim per eum qui accepit ſoluitur matrimonium.

VIII. IDEM libro ſecundo de Adulteriis.

DIuus Hadrianus eum qui alienam vxorem ex itinere domum ſuam duxiſſet, & inde marito eius repudiũ miſiſſet, [x] in triennium releg auit.

Diuortium non poteſt fieri niſi ſeptem teſtibus adhibitis, quorum numero libertus non numeratur. Baldus.

IX. PAVLVS libro ſecundo de Adulteriis.

NVllum diuortium ratum eſt, niſi ſeptẽ ciuibus Romanis puberibus adhibitis præter libertum [y] eius qui diuortium faciet. Libertum acci-

rogati debent esse eo ipso secundum quosdam, quòd certus numerus exigitur, sicut est i testamẽtis: immo quia dicit adhibitis. i. rogatis: vt. j. de testa. l. heredes palã. Accursius. *ADDITIO.* Nota ex hac glo. quòd tantũ est dicere adhibitis, quantum est dicere rogatis: & ideo si in instrumento inuenitur verbũ adhibitis, debet exponi. i. rogatis. pro hoc est tex. cũ glo. insti. de testa. §. fi. secũdum Bal. hic.

a *Sit.* sed non liberta libertorũ dicũtur nostri: vt. j. dever. sig. l. licet inter. §. patronos.

b *Patrono. Manumissa sit.* qui em̃ manumittit ex causa fideicom. in quibusdã pro patrono habetur: vt. ï. de ï ius vocã. l. is quoque. &. j. de bo. q̃ lib. l. qui ex omni causa. idẽ credo & si quæratur an possit p eo testificari, vel nõ. in quibusdam autem non habetur: vt supra de ritu nup. l. pxi. Item quãtũ ad operas: vt. C. de ope. liber. l. mater. Item nec potest talẽ seruum quẽ necesse habet p fideicom. manumittere, habere suũ heredẽ necessarium: vt. j. de here. instit. l. seruo.

Quod ait lex.] CAS V S. Quatuor dicit. Primo exponit quandam legem quæ dicit quòd liberta non potest patronum virũ dimittere inuitũ. quam exponit sic, scilicet vt alij nubat: diuortiũ tamẽ est, & desinit ei esse nupta. Itẽ secundo quòd dotem rehabere non poterit. Tertio confirmat quod primo dixerat, reddendo rationem: quia ideo nõ potest alij nubere, quia in culpa videt esse quòd patronum virum dimisit. Quarto dicit quòd nec concubina alterius esse potest, dũ patronus sibi nuptam vult. [*AIT LEX.*] Duo debent interuenire vt liberta patrono nupta, alij eo inuito nubere nõ possit. Primum, quòd patronus velit eam. Secundum, quòd patronus duret. Tertio prosequitur circa primũ, quãdo videat patronus pro se velle habere, & quando non. nam vt dixi, si non vult pro se, nubat alij cui vult. ergo si agat contra eam actione quæ non datur in vxorem, vt rerum amotarum, vel alia famosa: hoc ipso videtur quòd eam nolit. vel etiam si accusat eam de adulterio vel alio crimine, sic apparet saltem aliquo intellectu quòd eam non vult pro se: & alij cui vult, nubat. Idem si aliam despõset, vel etiam illam in concubinam assumat: satis videtur licentiare eam. Viuianus.

c *Quod ait lex.* Iul. de maritandis ordinibus: vt infra vnde vir & vxor. l. j. §. vt autẽ. & fac. supra de ritu nup. l. in eo.

d *Quod.* scilicet diuortium. Accursius.

piemus etiam eum qui à patre, auo, proauo, & cæteris susum versum manumissus sit.[a]

2. MODESTINVS libro primo Regularum.

PAtrono inuito liberta quã in matrimonio habuit, ab eo discedere non potest: nisi ex causa fideicommissi manumissa sit.[b] tunc enim potest, licet eius sit * liberta.

Licet lex improbet diuortium fieri inuito patrono, tamen ipsum non annullat. Et ad hoc vt diuortium inuito patrono non possit impune fieri, duo requiruntur: videlicet quòd patronus non desinat esse patronus: & quòd libertam noluerit in matrimonium retinere. secus si taliqualis eius voluntas in contrarium apparuerit. Baldus.

11. VLPIANVS libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

QVod ait lex,[c] *Diuortij faciẽdi potestas liberta, quæ nupta est patrono, ne esto:* nõ videtur effeciss̃e diuortiũ, quod[d] iure ciuili dissoluere solet matrimonium. quare cõstare matrimonium dicere nõ possumus, cũ sit separatum. Denique scribit Iulian' de dote hãc actionem non habere.[e] meritò igitur quãdiu patronus eius eã vxorẽ suam esse vult, cũ nullo alio cõnubium ei est.[f] Nã quia intellexit legislator facto libertæ quasi diremptum matrimoniũ: detraxit ei cum alio cõnubiũ.[g] quare cuicũque nupserit, pro nõ nupta habebitur. Iulianus quidẽ amplius putat, nec in concubinatu eam alterius patroni esse posse. Ait lex: *quãdiu patronus eã vxorem esse volet.*[h] Et velle debet vxorem esse, & patronus durare. Si igitur aut patronus esse, aut velle desierit: finita est legis auctoritas.[i] Illud rectissimè placuit, qualiquali voluntate intellegi possit patronus animum habere desisse quasi in vxorem,[k] finiri legis huius beneficium. Proinde cũ patronus rerum amotarum cũ liberta, quæ ab inuito eo diuorterat, vellet experiri: Imperator noster cum diuo patre suo rescripsit, intellegi eum hoc ipso nolle nuptam sibi, qui[l] eam actionem vel aliam importet, quæ non solet nisi ex diuortio oriri.[m] Quare si accusare eam adulterij cœperit, vel alio crimine postulare, quod vxori nemo obiicit: magis est vt diremptum[n] sit matrimonium. etenim meminisse oportet, ideo adimi cum alio connubium, quia patronus sibi nuptam cupit. Vbicunque igitur vel tenuis[o] intellectus videri potest nolentis nuptam: dicendum est iam incipere libertæ cum alio esse connubium. Proinde si patronus sibi desponderit[p] aliam, vel destinauerit,[q] vel matrimonium alterius appetierit, credendus est nolle hanc nuptam: & si concubinam sibi adhibuerit, idem erit probandũ.[r]

e *Non habere.* cũ eius facto solutũ sit matrimoniũ: vt. j. prime.

f *Et est.* non tamen esset adulter qui eam cognosceret: vt infra ad leg. Iul. de adul. §. penult. Accursius.

g *Connubium.* Nota quòd in hac. l. & ï. eo. l. vxores. & l. patrono. matrimoniũ constat quo ad quid: quo ad aliquid non. sic. C. de fal. l. si quis decurio. & instit. de ado. §. fi.

h *Velet.* subaudi, alij nubere. Accursius.

i *Auctoritas.* quia alij nubere poterit. Et sic no. cũ duo sunt necessaria, vnum interuenire non sufficit: ar. infra de acqui. pos. l. quemadmodum. & l. possideri. §. in amittenda. & supra de rei vind. l. finautem. §. possidere. & C. de inoffi. dona. l. si liqueat & l. si totas. & de iure deli. l. potuit. *Vnũ interuenire non sufficit, vbi duo sunt necessaria.*

k *In vxorem.* desinit habere animum quasi in vxorẽ. i. cœpit non habere eum animũ sicut quis habet in vxorem suam: quia pro nõ vxore eã habere cœpit, non vtendo cũ ea. nam etiã in brutis intelliguntur intrinseca per extrinseca: vt inst. de re. di. §. pauonũ. ad hoc inducit hic multa exemplа. Accursius.

l *Qui eam.* aliàs q̃, id est quia.

m *Diremptum.* etiã quo ad legis potestatem: finitum autem erat & prius: vt supra in prin. huius. l. Et nor. ex hoc & inferioribus exemplis tria argumẽta. Primũ, quia nõ refert expresse quid dicatur, an rebus ipsis & factis: vt supra de legi. & sena. l. de quibus. in fi. & C. de Lat. li. tol. §. sed & qui domini. & §. sed & si quis. Secũdum, quòd non licet variare. sed ex quo aliquid tale fecerit vir, poterit liberta nubere: vt supra de dolo. l. j. Sed ar. contra. j. de col. bo. nonnũquam. Tertium, quia posito vno de cõtrariis, vel de his quę sese nõ compatiuntur, tollitur reliquum: vt hic, & C. vt nemo priu. l. j. & C. de testa. l. non codicillũ. & infra ad legẽ Iul. de adulte. l. crimen. & infra de acqui. heredi. l. pro herede. & C. de peti. heredi. si filius. Accursius. *Variare nõ licet.*

o *Tenuis.* id est leuis intellectus.

p *Desponderit.* id est desponsauerit. Accursius.

q *Destinauerit.* id est proposuerit aliam habere in sponsam. Accursius.

r *Probãdum.* quia constante matrimonio eam habere non licet: vt. C. de concubi. l. j. Accursius.

Finis Digesti veteris cum casibus domini Viuiani Bononiensis.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google